

20
a lat b 646

20
a. lat 6 646

L. ANNÆI
SENECÆ

PHILOSOPHI:

ET

M. ANNÆI SENECE
RHETORIS QVÆ EXTANT OPERA.

Ad veterum exemplarium fidem nunc recens castigata: Græcis lacunis, quibus superiores Editiones scatebant, expletis: Ac illustrata **COMMENTARIIS** selectioribus, quorum Auctores citantur pagina sequenti.

Accessere **LOCI COMMVNES** ex utroque Seneca facti; Auctore D. Gothofredo I. C.

P A R I S I I S,

Apud **HADRIANVM PERIER**, via Iacobæa.

M. DC. VII.

CVM PRIVILEGIO REGIS.

SENECARVM SCRIPTA

ILLVSTRARVNT

M. ANTONIVS MYRETVS.

NICOLAVS FABER I. C.

FRANC. IVRETVS.

DIONYSIVS GOTHOFREDVS.

FLORENS CHRISTIANVS.

Galli.

DES. ERASMVS.

IUSTVS LIPSIVS.

IANVS GRVTERVS.

ANDREAS SCHOTTVS ANTVERPIEN.

Belga.

FREDENAND. NON. PINCIANVS.

I. PETREIVS TOLETANVS.

Hispanj

*{ hic Complut. ille
Salmant. Rhetor.*

B. RHENANVS.

HADRIANVS IVNIVS.

IOANNES OPSOPOEVVS.

Selestadiensis.

Hornanus.

Germanus.

Bayerische
Staatsbibliothek
München

AMPLISSIMO VIRO

NICOLAO BRVLARTO

DOMINO DE SILLERY, &c.

FRANCIÆ NOMOPHYLACI.

ST hoc in more positum V. C L. vt qui in veterum scriptis euulgandis aliquid operæ ponunt, Patronum aliquem insignem ac nobilem quærant, sub cuius auspiciis Lucubrationes suas in lucem proferant. Quum itaque nouam hanc Illustrium **SENECARVM** Editionem **COMMENTARIIS** selectioribus auctam recensuerim, neminem certè reperio cui magis conueniat esse sacram, quam tibi, qui **SACRÆ** Majestatis, Regis inquam nostri **HENRICI IIII.** secundas partes tueris summa cum admiratione non solum Francorum, sed etiam exterarum Nationum ad quas virtutum tuarum fama iam pridem delata est. Non enim, quod plerisque contigit, sola

generis nobilitas, auorumque tuorum clara stemmata ad supremum Honorum ac Dignitatum gradum fastigiumque te prouexere. Egregiæ illæ animi tui dotes, magnæque in rebus gerendis prudentia & *εὐδοχία* cum morum probitate coniuncta mirabiles tui apud Dynastas excitarunt amores, breuique effecerunt vt Principi nostro charus esses, omnesque Togatos gratia ac potentia in Aula regia facile vinceret. Hinc variæ Legationes quas feliciter obijsti apud exterarum Gentes, summa cum Regis nostri Gallicique nominis gloria. Non tamen animus in presentia tuas laudes recensere V. C L. nec si ea mens, in nobis par eloquentia virtutibus tuis: sed **SENECÆ** nostros communione quadam virtutum commendare: quorum alter nobilis Eques Romanus in Romana Rep. Eloquentiæ laude clarus fuit: Alter non solum Eloquentia, sed etiam Ciuili prudentia excelluit Reique Publicæ gubernandæ scientia: testatur Quinquennium Regni Neronis ex ipsius L. A. Senecæ consilij administratum: de quo fertur Trajani celebre dictum: *Omnes bonos Principes procul abesse à primo Quinquennio Neronis*, Nec mirum: Polymatheiam enim illam quam Politica maximè requirunt, noster Seneca ostendit tot libris variis de rebus conscriptis, scientiarumque omnium peritiâ, exceptis quibusdam Theologicis, in quibus labi & errare humanum est, & vt Iulianus Imperator olim scripsit *ἐλεεινὴν καὶ μάταιον ἢ μυσθεῖν τὰς ἐπὶ τοῖς μεγίστοις παράπτοντας κακῶς. μέγιστον δὲ τῶν καλῶν ἡ θεοσέβεια*. Hanc autem Editionem nouam assero, cum propter *Commentariorum* magnam accessionem: tum accuratam *Contextus Senecarum interpunctionem* quæ in præcedentibus Editionibus neglecta ac mirè confusa fuit, vt noua illa Eloquentiæ forma, ac Idea quam veteres in Senecæ Philosophi scriptis suspiciebant, vix appareret. Quotquot autem celebriores Notas ac Coniecturas in Senecæ reperi varijs Editionibus dispersas in vnum veluti corpus digessi, ne forte Senecarum studiosi ignorance melioris notæ Auctorum deterioribus in posterum adhærent. Nam (vt scitè Hierocles Pythagoricus quondam Christianus) *ἐν ἀγνοίᾳ τῶν κρείττονων ἀνάγκη δαλεῦν τοῖς χειροσι*. Hoc vero quicquid est à me in Senecæ adlaboratum eo vultu velim accipias, eaque benignitate qua Litteratorum vigilias suscipere soles. Si enim hoc qualecūque meum studium tibi gratum esse contigerit ad maiora quidem properanti calcar addes. Precor Deum Opt. Max. vt te Reip. quam diutissime seruet incolumem. Lutetiæ Parisiorum.

T. D. addictissimus

CAR. ALBERTVS Veromandus.

IN LIBROS L. ANNAEI SENECAE PHILOSOPHI

PRÆFATIO N. FABRI SENATORIS.

INTER tot tantosque viros, qui in omni scientiarum disciplinarumque genere excelluerunt, quorum quidem scripta ad nos peruenerunt, nescio an ullus extiterit, cuius è re nostra, totiusque generis humani magis fuerit, monumenta ingenij salua sanaque perdurasse, quam L. Annaei Seneca. Nam cum inter omnes disciplinas philosophia primum sibi locum iure vindicet: ea autem vera & germana philosophia sit, quae nos quam optimos, & quantum humana patitur imbecillitas, beatissima illius naturae, cuius ipsa munus est, simillimos efficit: in tanto vero sectarum numero, nulla sit, quae id amplius luculentiusque praestet, quaeque ad nostrum dogma propius accedat Stoicorum schola; nos ea scripta, quae tam præclaram & egregiam doctrinam continent, tanto pluris aestimare par est, quanto maiorem & uberiores fructum ab ijs, quam ab ullis alijs percipere, aut sperare possumus. Atque utinam tanta nobis id genus scriptorum copia suppeteret, ut quae præferre ac sectari deberemus, diu deliberandum esset. Verum cum iam præter Epicteti pauca, sola hæc Seneca nobis reliqua sint, gratissimo illo delectu frustrati sumus. Et tamen habenda gratia vetustati quae cum Zenonem, Carneadem, Cleanthem, Brutum, Fabianum, cæteraque illa Stoicæ scholæ decora interciperet, ac perderet, in optimum scriptorē minus aliquanto iniuriosa fuit. Nec enim optimum vel cum bona Græcorum gratia dicere verebor hūc, de quo Plutarchus, ἡ φιλοσοφίας ἀπόσις Ἀφροδίτη ἐς λόγους, nunquam Latinis ingenijs nimis indulgens, si Petrarchæ credimus, sic iudicauit, in ijs quae ad mores pertinent, neminem ex Græcis exstitisse, quem cum hoc conferre posset. Ex Latinis etiam, qui illi minimum tribuunt, facile in eius scriptis copiosum ingenium, multam rerum cognitionem, egregiamque vitiorum insectationem laudant, pluresque & claras sententias, multaque morum gratia legenda agnoscunt. Quorum admiratione ducti sancti patres, Tertullianus, Lactantius, Hieronymus, Augustinus, cum propter rerumque in his tractantur pondus, sententiarum quibus explicantur grauitatem: tum etiam propter conuenientiam, coniunctionemque doctrinae cum sua, pars Christianum esse, alij à religione Christiana non abhorreere censuerunt. Nec vero grande illud & excellens ingenium, quod verissimo elogio princeps omnis eruditionis à principe & ipso eiusdem laudis audiuit, una gloriæ materia contineri potuit: sed per omnes disciplinas versatus, omne fere studiorum tractauit genus. Quae tamen eius supersunt præter naturales quaestiones, pauculos versus, & Σπυρολογικῶς τῶν σιν, omnia ad mores pertinent, reliqua interciderunt. Et ne quidem quaecunque ab eo de moribus vulgata sunt, iniuriam temporis effugere potuerūt. Nam Quinctilianus dialogos scripsisse prodidit: quos ad moralem Philosophiam spectasse indicio est ille De superstitione, cuius Diomedes Grammati-

cusque artis libro primo meminit. In quo quàm libere, quamque fortiter & tantum non Christiane contra portenta illa religionum, quæ iam diu inualuerant, differuerit, præter insignia illius dialogi fragmenta, quæ decimo & undecimo capitibus libri sexti de Civitate Dei B. Augustinus inseruit, Tertullianus in Apologetico probat, cuius verba, quia etiam nunc in editione Pamelij magnæ lectionis, exactæque diligentie Theologi corrupta exstāt, subiiciam, ut in libro P. Pithoei summæ eruditionis, doctrinæ morumque sanctitatis viri leguntur. O impiæ, inquit, voces, ô sacrilega conuicia. infrendite, inspumate, iidem estis qui Senecam aliquampluribus & amarioribus de vestra religione perorantem non reprehendistis. Sed & quæ ipsum fortuitorum nomine ad tolerantiam doloris & mortis adhortantia atque animantia scripsisse testatur Tertullianus, in dialogi formam composita fuisse, illa de remedijs fortuitorum ad Gallionem quæ exstāt, ex istis proculdubio fortuitis excerpta, satis indicant. quorum nollem titulum in Romana editione, & hac ipsa quæ Romanam in L. Seneca ad unguem expressit, mutatum, & inscribi tantum Excerpta. Sic enim titulus potius concipi debuit. EXCERPTA EX FORTVITIS AD GALLIONEM. Sed ad rem. Librorum etiam Senecæ De officijs idem ille Grammaticus Diomedes, De matrimonio B. Hieronymus primo aduersus Iovinianum, itémque Exhortationum Lactantius frequentissime in diuinarum institutionum opere meminerunt. Quin & ipse Seneca epist. CVIII. totam Philosophiam moralem uno se opere complexum scribit. Locum quia non vsquequaque in hac editione sanus est, ut in meis libris habetur, transcribam. Id de quo quæris, inquit, ex ijs est quæ scire tantum eo ut scias, pertinet. Sed nihilominus quia pertinaciter properas, nec vis expectare libros, quos cum maximo ordine, continentes totam moralem Philosophiæ partem, te statim expediam. illud prius, &c. Hisunt fortasse quos idem Lactantius lib. VI. libros moralis Philosophiæ vocat. De prouidentia etiam composuisse quædam, ex his quæ habentur statim initio tractatus, Cum mundus prouidentia regatur, quare multa mala bonis viris accidunt: & De immatura morte, ex eiusdem Lactantij primo libro diuinarum institutionum clarum est. sed an opere separato, non liquet. Quæ omnia interijisse magno Philosophiæ damno, sed grauiore vetustatis inuidia, nemo est qui non sentiat. De natura vero multa & præclara vulgasse constat. Ipse cap. IIII. lib. VI. Naturalium questionum, iuuenem adhuc se de terræ motu librum edidisse testis est. Cassiodorus in Astronomiæ compendio libri Senecæ De forma mundi mentionem facit, in quo videtur formæ mundi rotundæ rationes reddidisse. Item & Boëtius in collectione de Geometria, si non potius ea collectio excerpta ex Cassiodoro censenda sit, quàm germanum Boëtij opus. Alia præterea vulgasse ad naturalem Philosophiam spectantia, quorum ne nomen quidem exstat, argumento illa esse possunt, quæ Plinius cap. LIII. lib. IX. de ætate murenarum Vedij Pollionis, & lib. XXXVI. de marmoribus & lapidibus se à Seneca sumpsisse fatetur. Ad hæc commentationem etiam De situ Indiæ, in qua eius vrbes, amnes populosque enumerauerat: & De situ, & sacris Ægyptiorum composuit. utriusque auctoritate Seruius utitur in lib. VI. & IX. Æneid. alterius idem Plinius cap. XVI. lib. VI. Præter Philosophicos libros multa alia tum prosa oratione, tum numeris composuit. Sub Caio enim præcipuè causis agendis foroque vacauit, & maxime, ut ait Suetonius, placuit immo exitio pæne ei fuit eloquentia, parumque abfuit, quin à Caio ob hoc solum occideretur, quod apud eum causam aliquam disertissime egisset. subditque Dio lib. LIX. Τὸν μὲν οὐδ' ἀποθανεῖν καλεῖται ἀφ' ἧς, γυναικὶ πνὶ ὧν ἐχρήτο πιστεύσας, ὅτι φθόνῳ τέρχοντο κακῶς, καὶ οὐκ ἐς μακρὰν τελευτῆσι. Quo tempore declamationes, & præfationes, quas non uno loco laudat Quintilianus, emisisse eum verisimile est. Quædam etiam de arte dicendi scripsisse videtur.

Præfatio N. Fabri

Nam quod idem *Quintilianus* cap. 11. lib. 1 x. profert à *Seneca* eleganter dictum, iurare patronorum non esse, sed testium, ex quibusdā eloquentiæ præceptionibus desumptum probabile est. Nerone vero rerum potente, quamvis maioribus imperij negotijs occupatus nullas amplius causas egerit, nihilominus tamen exercendi & publicandæ facundiæ occasionem principis non exercitata in dicendo adolescentia præbuit quandoquidem laudationem *Claudij*, quam in eius funere pronunciauit, & orationes, quas ad *Prætorianos*, Senatūque habuit, à *Seneca* compositas *Tacitus* refert. Hanc vero ad Senatū optimam imperandi rationem ita ex sapientiæ præceptis exprimentem ὡς, inquit *Dio*, καὶ ἐς ἀργυρῶν πηλὺν ἐκχεαφύων, καὶ ἐν τοῖς νέοις τῆς αἰὲς ὑπάρχον ἀρχαῖς αἰσινώσκετο. Ἰνφιδύων καὶ οἱ μὲν ἐκ τῶτων, ὡς καὶ καὶ συνγραφῆς τινὰ καλὰς ἀρχηγοῦντο. καὶ οὐδὲν κελεύσονται. Plerasque alias etiam, quibus clementiam suam Nero obstringebat, *Seneca* testificando quam honesta præciperet, inquit idem ille *Tacitus*, voce principis vulgavit: quarum tamen ne vestigium quidem permansit. Nam quæ apud *Tacitum* *Seneca* ad *Neronem* habetur, non magis eius est, quam ad illam responsio *Neronis*. Quinetiam si quæ maioris momenti ad Senatū mittebatur epistola, eas ipse dictavit, & in vulgum emissas, & publicatas, ex eo apparet, quod *Quintilianus* cap. v. lib. vii. *Senecam* laudat in scripto, quod *Nero* ad Senatū misit occisa matre, cum se periclitatum videri vellet. Addit & *Xiphilinus*, καὶ τῶ βασιλίδων καὶ ἐξελυθέντων ἐγκώμια συγχεύων. & fortassis *Græcus* homo in litteris *Latinis* parum exercitatus, consolationes ad *Marciam* & *Polybium* eo nomine intellexit. Epistolarum etiam libros edidit ad familiares, ex quibus plerasque ad *Cesonium Maximum* fuisse non male quis colliget ex *Epigrammate* xl. lib. vii. *Martialis*, quod ad *Ovidium* tale est:

Facundi *Senecæ* potens amicus,
Caro proximus, aut prior *Sereno*,
Hic est maximus ille, quem frequenti
Felix littera pagina salutat.

Cuius *Maximi* idem *Seneca* meminit *Epistola* ad *Lucilium* lxxxvii. Ego, inquit, & *Maximus* meus biduum iam beatissimum agimus. Hunc etiam *Maximum Cesonium* in exilium *Senecam* fuisse secutum idem *Martialis* *Epigrammate* xlii. eiusdem libri innuere videtur ad *Ovidium Cesonij* in exilio comitem, quod ei tanquam *Pisonianæ* coniurationis conscio indictum à *Nerone* fuerat. Illud enim *Epigramma* sic concludit:

Audiet hoc præsens, venturaque turba fuisse
Illi te, *Senecæ* quod fuit ille suo.

Sunt qui putent historias composuisse, illudque quod vulgo *L. Annao Floro* adscribitur historiae *Romanæ* breuiarium, huic tribuunt, sed leuissimo argumento. Quamvis enim diuisio illa ætatum imperij *Romani*, cuius auctorem *Senecam* *Lactantius* ait, in illo *Flori* libello reperiatur, potuit tamen in aliquo suorum operum Philosophicorum hæc dixisse, unde *Florus* desumpserit. *Isidorus* etiam *Originum* primo contractis *Tironis*, *Persannij*, *Philargij*, & *Aquilæ Macenatis* liberti notis alias addidisse, opusque in quinque notarum milia effecisse prodit: cuiusmodi in *Regia*, & præclari Senatoris *Claudij Puteani*, aliorumque bibliothecis exemplaria cuiusdam libri exstant *L. Senecæ* adscriptis, cum hac epigrafe, *L. Annæi Senecæ* liber notarum numero quinque milia. Quæ poemata composuerit, non constat. tantum apud *Tacitum* legitur, obiectum ei apud *Neronem* carmina crebrius factitare, postquam *Neroni* amor eorum euenisset. Et certè paucula eius quæ supersunt *Epigrammata*, alia etiam composuisse ostendunt. *Tragædiæ* quæ solæ ex *Latinis* superant, aliquando ei tributæ sunt. Verum *Sidonius Apollinaris* contra est, qui alium *Senecam* tragicum à *Neronis* præ-

in libros L. Senecæ.

ceptore facit. Et certè Octavia nostri Senecæ esse non potest. Manifestum faciunt multa: sed ea præcipuè, quæ Agrippinae umbra loquitur,

Veniet dies, tempusque, quo reddat suis
Animam nocentem sceleribus, iugulum hostibus
Desertus & destructus, & cunctis egens:

¶ *nutrix Poppæe,* Cæsari iuncta es tuo
Tæda iugali, quem tuus cepit decor,
Et culpa Senecæ.

quæ de se seu vera vel falsa non scripsisset Seneca: illa vero quæ de Neronis exitio vaticinatur Agrippina, viuo illo non nisi ab Apolline scribi potuerunt. Praeterea Terentianus Maurus cum de versu pastoralis tractans, scribit,

In tragicis iunxere choris hunc sæpe disertum
Annæus Seneca, & Pomponius ante Secundus,

satis ostendit Senecam tragædiarum scriptorem, nostro Senecæ, quem Pomponio Secundo poëtae Tragico æqualem fuisse à Tacito didicimus, ætate posteriorem vixisse. Huic tamen Quintilianus cap. II. lib. IX. diserte tribuit *Medeam* tragædiam inter eas editam, quæ L. Senecæ iuniori adscribuntur, hemistichiumque quod in ea legitur huius nostri Senecæ esse dicit. Interrogamus, inquit, aut invidiæ gratia, ut *Medea* apud Senecam:

Quas peti terras iubes?

nec dubium est quin hunc ipsum intelligat Philosophum. Nam cum huius unius in reliquo suo opere meminerit, si eo loco aliū animo designasset, exactissimus scriptor aliquam distinctionis notam, qua cognosceretur quem intelligeret, adposuisset. de quo tamen acutiorum Criticorum iudicium expectamus. Sanè verius est, ut ex παρόδῳ hoc dicam, quod doctissimis viris placet, hoc tragædiarum corpus non unius esse ingenij. Nam *Medea* ceteris purior & floridior, *Agamemnon*, *Troas*, *Hercules furens*, sententiæ frequentiam, brevitatem, declamatoriæque argutiam captant, scholæque magis redolent. Quid quòd in solo Oedipi choro Bucolicos versus exstare observauimus, quibus Senecam tragicum sæpe in suis choris usum Terentianus dixit? Sunt quidem in *Medea* Hexametri, sed omnes uno excepto Heroici: ut difficillimum sit pronuntiare cui assignari debeant. Et hæc de libris Senecæ, qui interciderunt. Qui autem vetustatis iniuriam effugerunt, quemadmodum milites ex magna & cruenta clade fugientes, incompositi ad nos peruenerunt, plerique etiam mutili & imperfecti. Quid cuique desit, aptius nobis aliquando suo quoque loco ostendetur. Interim, quod primum duces solent, palantes & vagos colligere, in numerosque & ordines digerere, conabimur. Ferre libri ordine disponuntur, vel ratione materiae, quæ in his tractatur, vel temporis, quo editi sunt, & emissi. Materiae ratio in ijs quæ supersunt Senecæ haberi non potest, quæ nullam inter se connexitatem habet. temporis ergo, quo scripti sunt, quantum vel certis probationibus, vel coniecturis assequi poterimus, rationem sequemur. Consolatio ad *Marciam* prima occurrit, quæ sub Caligula scripta videtur. dico videri, quia de ea aliquid certi statui non potest. Cur tamen ita sentiam, ratio est, quòd Tiberij Imperatoris in ea consolatione pietatem erga matrē, captata potius quàm oblata occasione laudat, quæ tamē in ceteris suis scriptis sub Claudio, vel Nerone editis libere perstrinxit. Nec id facit ut *Marciae* gratiā demereatur, quam nō propitijs auribus laudes eius audisse par est, cuius crudelitate patre orbata fuerat. Facit igitur ut tēpori, imperantique inferuiat, cuius offensionem verebatur. Leuior fortasse est ea cōiectura, sed fortioribus hac in re deficiamus. Certius est quod de cōsolatione ad *Heluiam* sequitur, quàm initio sui exilij. i. anno primo Imperij Claudij compositā esse ex eius lectione dignoscimus. Imperij vero Claudiani initio in exilium missū, Dio testis est, qui primum hoc *Messallinae*

in principatu malum facinus recenset, quòd Iuliam Germanici filiam in exilium miserit ἐγκλήματα αὐτῇ ἀλλά τε καὶ μοιχείας ποδοσκευάσασθαι. ἐφ' ἣ καὶ ὁ Σενέκας ὁ Ἀνικαῖος ἐφυγε. quasi vero tantum propudium cuiquam ex animo adulterium obijcere potuerit, & non color quæsitus fuerit, quo nobilem mulierem, domusque Germanici fautorem Senecam euerteret. Eiusdem temporis est fere consolatio ad Polybium, quæ in exilio scripta est, initio expeditionis Britannicæ. Id cognoscere licet ex his verbis quæ in ea habentur: Sidus hoc, inquit de Claudio, quod præcipitato in profundum, & demerso in tenebras orbirefulsit, semper luceat. Hic Germaniam pacet, Britanniam aperiat, & patrios triumphos ducat & novos. nondum igitur aperuerat, quam tamen constat aggressum imperij sui anno secundo. Hinc etiam deprehendere licet mendum vel lapsum apud antiquum scriptorem in Iuuenalis Satyram v. Hic (inquit de Seneca) sub Claudio, quasi conscius adulteriorum Iuliæ Germanici filiæ, in Corsicam relegatus, post triennium reuocatus est. Legendum enim, post octennium siquidem nono demum anno Claudij, cæsa Messallina, reuocatus est. Epigrammata etiam quæ huic editioni adiuncta sunt, in exilio scripta sese ipsa clamant. Ordine procedit ludus de morte Claudij, quem Σποκλοκωπῶσιν, ὡς πέρ τινα ἀπαθανάτισιν, initio statim imperij Neronis vulgatus: nisi fortasse aliquis libros De ira, In sapientem non cadere iniuriam, & Cum mundus prouidentia regatur, quare multa mala bonis viris accidant, & De tranquillitate animi, velit huic interstitio temporis, quod ab eius reditu ad mortem usque Claudij fluxit, tribuere: de quibus tamen nisi quòd post Caij cædem editi sunt, nihil liquido affirmare ausim. Ludum proxime sequuti sunt De Clementia libri. hos enim decimo nono ætatis Neronis anno conscriptos auctor indicat cap. ix. lib. i. eius operis: cuius anni mense quarto imperium Nero suscepit. De beata vita post primum quadriennium Neronis scriptus est, cum scilicet auctoritate & dignitate cunctos prætergressus, immensisque auctus principis liberalitate diuitiis, ab inimicis accusari cæpit, quasi contra sectæ præcepta ter millies sestertium intra quadriennium regie amicitie congeffisset, laxius opulentiùsque habitaret, lautius atque splendidius cenaret ac viueret, quam deceret modestiam & frugalitatem professum. Hæ enim, ut inquit Tacitus, fuerunt Suillij, & aliorum improborum hominum de eo voces, à quibus Dio in historiam suam transtulit, in instrumento eum domestico πενταχοσίς τετραποδας καὶ ὀκτὼ ἑλῆφαντοπόδας ἵππους καὶ ὁμοίους habuisse, quibus cenaret. Quæ sibi à malivolis obiecta illo libro De beata vita diluit à cap. xvii. ad xxviii. docetque semper in summos viros confictum, quòd contra præcepta viuerent, se nec sapientem esse, nec tantum de se promittere, sibi sufficere si malis, ijsque à quibus crimineretur, melior euaderet. diuitias tamen bonæ menti non officere, meliùsque apud sapientes & bonos, quàm apud malos & stultos habitare. Hæc qui non intellexerunt Senecam de se dicere, fæde locum insignem cap. xxvii. illius libri, quod adhuc animaduersum non est, corruerunt. Is ita habet. Quare hic Philosophus laxius habitat? quare hic lautius cenat? papulas obseruatis alienas, obsiti plurimis vlceribus. Hoc tale est, quale si quis pulcherrimorum corporum næuos, aut verrucas derideat, quem fæda scabies depascitur. Obijcite Platoni quòd petierit pecuniam, Aristoteli quòd acceperit, Democrito quòd neglexerit, Epicuro quòd consumpserit, mihi ipsi Alcibiadem, & Phædrum obiectate. quo loci quid hæc postrema verba sibi velint, nō video. Qui hæc curari nolunt, aiunt à Socrate, quem paulo superius loquentem finxit, dici. Sed quid Alcibiades & Phædrus ad diuitias? Præterea à Socrate non dici vel hinc notum, quòd magnificentior habitatio, aut sumptuosior cena nunquam Socrati obiecta est: nec Seneca adeò vel historia, vel artis dicendi inscius, ut eum induceret Aristotelis tanto minoris, & Epicuri sexaginta demum annis post obductam cicutam nati exem-

Præfatio in libros L. Senecæ.

pla referentem, de quo ne cogitare quidem potuit. Et sane omnes ante annum cIo. Io. xxxvii. editiones locum ita exprimunt, mihi ipsi alicubi ad se, & Phædrum obiectate. ex qua lectione, quæ vulgo habetur, effecta est. Tres manuscripti codices legunt, alicubi essem & pedrum unus plane, alicubi essem & prædium, quod solum purum putum arbitror. Per assem enim & prædium suas opes significando extenuat, quas maxime in fœnore & prædijs constitisse apud antiquos certum est. & ipse auctor suas in his rebus sitas in oratione ad Neronem apud Tacitum refert. Vbi est, inquit, animus ille modicis contentus? Tales hortos instruit, & per hæc suburbana incedit, & tantis agrorum spatijs, tam lato fœnore exuberat, &c. nec ampliorem manifeste vera lectionis probationem requireret, qui diligentius totum eum locum pensitarit. Nos reliqua persequamur. An succedat liber De breuitate vitæ, quæstionis est. mihi ita videtur. Pompeio enim Paullino dictus est vectigalium publicorum præposito, Pompeiæ Paullinæ uxoris, quam ante aliquot annos duxerat, patri fortasse vel fratri. De ea enim intelligo, quod ὑποπαιστήσαντος γὰρ μὲν γὰρ μὴ οὐκ nostrum Senecam circa illud tempus Dio retulit. Id autem ostendunt quæ ad Paullinum cap. xviii. eius libri diriguntur. Tu, inquit, orbis terrarum rationes administras tam abstinenter quàm alienas, tam diligenter quàm tuas, tam religiose quàm publicas. in officio amorem consequeris, in quo odium vitare difficile est. Hæc non nisi de vectigalibus, quæ aptissime terrarum orbis rationes vocat, intelligi possunt, quorum cum L. Pisone & Ducennio Gemino ei cura extra ordinem demandata fuerat. Nam quæ de frumento publico subiicit, ad frumentum quod ex decumanis agris vectigalis nomine percipiebatur, refero. quin etiam tribus illis consularibus iniunctam una cum vectigalibus annonæ curam, nihil impedit: immo Tacitus id dicere videtur, qui narrationi de publico frumento vetustate corrupto frumentarijsque nauibus partim igne fortuito, partim tempestate perditis, quasi ijs damnis obuiam itum in posterum significare vellet tres illos consulares vectigalibus præpositos subiunxit. Præterea toto eo libro id agit, ut doceat hanc unam esse vitæ extendendæ rationem, quam omnes breuissimam queruntur, si ceteris rebus omissis publicis priuatisque, quas vel vanas, vel exitiosas, etiam quæ tutissimæ videntur, exitus probat, omnem ætatem sapientiæ studijs impendamus, nobisque ipsis viuamus. huic uni curæ Paullinum relictis publicis, quibus detinebatur, negotijs, incumbere hortatur. Hæc maximè cum ipsius Senecæ vitæ conditione, quæ tum fuit cum tres illi consulares vectigalibus præfecti sunt, congruunt, nempe aliquot post mensibus, quàm suas opes, quibus in inuidiam apud Neronem trahebatur, resignare voluit, commeatu non impetrato: commutatis tamen prioris potentia institutis, prohibitis salutæ tium cætibz, philosophiæ studijs domi, vel proximis vrbi locis, quamdiu Romæ Nero aderat, se continens. Hæc disertè Tacitus: in eoque vitæ instituto perseuerasse ad ultimum usque diem non obscure refert. Quo magis miror, ut id in transitu dicam, quibus rationibus, aut coniecturis ducti eum P. Mario, & L. Asinio consulibus quidam sufficiant cum Trebellio Maximo, cum quo licet consul fuerit, non tamen eo anno arbitror. Quod autem in eodem libro habetur, modo cum Caius Cæsar periit, intra paucos, septem scilicet vel octo dies, adfuisse ultimum malorum etiam obsessis, alimentorū egestiam, & πένος accipiendum est, cum xxi. anni inter Caij necem & hoc tempus quod in manu est, effluxerint. Sic enim & cap. xxx. & xxxi. lib. iv. de Beneficijs, de consulatu Cinna & Mamerci Scauri loquitur tãquam de re modo gesta, & tantum non præsentis, quos tamen constat triginta & quadraginta annis ante illorum librorum editionem consules fuisse: & epist. xlix. iã Senex Modo, inquit, apud Socionem puer sedi, modo causas agere cœpi, &c. Super sunt Epistolæ, & Quæstiones naturales ultimi excellētis ingenij fetus, eiusdem cum libro de breuitate vitæ, temporis vel etiam

Præfatio N. Fabri

posterioris. In Epistolis passim rerum humanarum varietatem perpetuamque inconstantiam exagitat, honorum, diuitiarum, ceterorumque, quæ vulgo sectamur, dubium euentum, sæpe etiam assecuto exitiosum. Ubique egestatis, exilij, mortisque contemptum inculcat, solidamque eam securitatem esse, quam quisque in se reponit, docet. quam tamen difficile sit assequi, nisi vnius animi ratio habeatur, cetera ut superflua rescindantur, totusque qui eam adipisci nititur, in se contrahatur. Hæc scribere erubisset in summo rerum negotiorumque fastigio, Et clarissima imperij Romani luce versans, cuius non minus quam Imperatoris moderator erat: non, inquam, ad amicum, cui interiora quoque nota erant, scripsisset, nisi re ipsa præstitisset, & exemplo suo vera esse comprobasset. Ad hoc autem præscriptum vitam eum suam instituisse, postquam inuidiosas eius diuitias Nero recusauit, supra diximus: quarum etsi possessionem specie retinuit, animo tamen deposuit, curamque earum & usum abiecit. Denique Epistola XXCIII. XXCVII. Et CXXIII. talem vitam suam describit, nempe solitariam & parcissimam, qualem Tacitus hoc tempore egisse retulit. Nam florentibus Et latis rebus contentus fuisse vno vehiculo, mulione excalceato, mulis macris & strigosis, pane gregario, vel aliquando nullo, caricis pro pulmento, nemo persuadebit, cum sibi tum luxum obiectum ipse fateatur. Quin etiam si quid expressius & strictius de tempore quo illæ Epistolæ scriptæ sunt, definiendum est, ultimis mensibus consulatus Reguli & Rusti, & anno proxime sequente, Lecanio & Licinio consulibus, omnes missas arbitror. Et sane intra annum vnum editas esse ex earum lectione manifestum est, temporisque consecutio, quæ in ijs deprehenditur, ostendit. Decima octaua Decembri mense scripta est, XXIII. initio veris, quod malignum, Et inuerso tempestatis ordine frigidum queritur. LXVII. vero ad eiusdem veris finem. Eiusdem autem esse veris peruersi & præposteri, probant quæ initio eius Epistolæ leguntur. Ut à communibus, inquit, initium faciam, ver aperire se cepit: sed iam inclinatum in æstatem, quo tempore calere debebat, intepuit. nec adhuc illi fides est: sæpe enim in hyemem reuoluitur. Vis scire quàm dubium adhuc sit: nondum me committo frigida, adhuc rigorem eius infringo. Male in ceteris editionibus, ut obiter hanc maculam eluam, nondum me committo frigido veri: & in hac editione, frigido aëri: frigidam enim aquam intelligit, qua pro balneo quotidie utebatur. Testis Plinius lib. XXIX. natural. histor. unde se ipse psychrolutam, & frigida cultorem non vno loco vocat. Sed ad rem. Epistolam octuagesimam septimam. Junio mense in Iulium vergente dedit, cum esset in Scipionis villa in agro Linternino sita, quam tunc temporis Vetulenus Ægialus libertinus colebat. Centesimam vigesimam tertiam autumni initio, ut inde appareat intra anni nec integri spatium omnes editas. Eum autem esse annum quem diximus. hinc noscere est, quod in Campania, nempe Neapoli, Pompeijs, Baijs, Cumis, Puteolis, & in Linternino agro omnes à quinquagesima ad octuagesimam septimam datæ sunt: in quæ loca Senecam iuisse in comitatu Principis, in quo semper retentus est, intelligo, cum Nero scenarum publicarum desiderio, in quibus vocem ostentaret, tantam infamiam Romæ auspicari veritus, Lecanio & Licinio Cos. Neapolim profectus est, ubi suam vocem primum publicam fecit: & hinc Beneuentum, Achaïam cogitans, unde tamen statim mutato consilio in urbem redijt, & cum eo Seneca. Inde, vel ex proximis urbi villis, Albano nempe, & Nomentano, ceteras post octuagesimam septimam epistolas missas existimo. Præterea epistola nonagesima prima Lugdunensem coloniam fortuito igne exustam deplorat. quod eo anno accidisse credendum est, cum proxime sequenti, quo ipse Seneca occisus, Neronem quadragies tertio Lugdunensem cladem solatum retulerit Tacitus: nec eiusmodi solatia diu post acceptas clades differri solita ex historijs obseruatum sit. Seneca in eadem illa epistola

in libros L. Senecæ.

centesimum eius coloniae annum fuisse ab origine sua cum exusta est, scribit. Sed nec inter auctores constat quo anno deducta fuerit. Eusebius enim anno ultimo centesimæ decimæ octavæ Olympiadis deductā indicare videtur: nec ita exacte illius coloniae annos Seneca definire voluit, quin etiam quod excurreret, intelligeretur. Is autem centesimus eius urbis & sextus annus ad Dionis calculum fuit, qui exstructam Hirtio & Pansa Cos. prodit. Eiusdem sunt temperis libri naturalium questionum. Firmissimum argumentum est, quod in praefatione libri sexti, terrae motum, quo Pompeiorum magna pars proruit Memmio & Verginio Rufo Cons. Nonis Februarijs. describit. in quo tamen à Tacito dissentit, qui praecedenti anno narrat. Ceteros, qui huc usque ei adscripti sunt, in nullo numero ponimus, indignos qui tanto auctori tribuantur. De Controuersijs & Suasorijs non loquor, in quibus patri suus haeres iure successisse videbatur. Declamationum vero libri decem excerpta esse Controuersiarum alibi docuimus. Epistolas ad Paullum dico, quae non magis eximium nostri auctoris ingenium sapiunt, quam responsiones ad illas Deo plenum ^{καὶ θεοφόρον} Paulli stilum: ideoque à doctis non magis pro Senecae germanis agnoscuntur, quam responsiones ab Ecclesia pro Paullinis antiquae sunt, & ante Augustini, Hieronymique aetatem, sed non nostro demum saeculo eiusmodi suppositiones occæperunt, De paupertate cento est ex epistolis, quem Iurisconsulti esse responderent eius qui concinnauit. De remedijs fortuitorum excerptum esse supra diximus ex fortuitorum dialogis. De virtutibus est Martini Braccarensis Episcopi, qui Canones Orientalium conciliorum in Hispaniam attulit, secundaeque Braccarensi synodo approbauit sub Theodomiro Galleciae, rege, cui Myro successit, ad quem ille liber. Et haec fortasse nimis multa de libris Senecae. Nam quae de stilo eius, & dicendi charactere hic addi possent, Quintilianus olim, & nostro saeculo Erasmus ad calumniam usque excuserunt. Haec, ut ad intelligentiam operum Senecae fortassis non officient, ita magni in litteris & disertis viri, qui ea recensenda suscepit, & fere adfecerat, desiderium excitabunt: à quo eadem ornatiora, & omni ex parte meliora, nisi morte praeuersus fuisset, habituri eramus. Huic nos in praeclaro curriculo fati malignitate deficienti, non ignaros alioqui quam difficile sit post Roscium in orchestra placere, & ^{ἐν τῇ οἰκῇ καὶ τῷ λόγῳ} vanum ^{ἐν τῇ οἰκῇ καὶ τῷ λόγῳ} succenturiari, & iniuriae publicae, quantum in nobis fuit, intercedere, cum grauissimi & sanctissimi scriptoris amor, tum amicorum ornatissimorum virorum, quibus omnia volumus, ac debemus, expostulationes impulerunt. A libris Senecae, quos Muretus recognouit, manum in hac editione abstinuimus. Quamuis enim in iis quaedam deprehenderimus, quae acutum properantis iudicium effugerunt, dum variis afflictus morbis, non longe à vitae creta abesse se sentit, (hoc enim amicis per litteras significauit) opusque premente fato urget: addere tamen quicquam, vel immutare visum non est, ut saltem puri puti ex eius recensione exstarent. meliusque & commodius separato Praetermissorum in L. Senecam opere, quod sub manu est, indicari, & adnotari posse censuimus. Quo, si haec grata tibi, optime Lector, & accepta perspexerimus, nos, Deo dante & perficiente, brevi te impertiemus.

ORDO LIBRORVM SENECAE

QVO SCRIPTI FVERVNT.

- Consolatio ad Marciam.
- Consolatio ad Heluiam.
- Consolatio ad Polybium.
- Epigrammata.
- De ira.
- In sapientem non cadere iniuriam.
- Cum mundus providentia regatur, quare multa mala bonis viris
accidant.
- De tranquillitate animi.
- Ἀπολογικὴ πρὸς τὸν Περικλῆ.
- De Clementia.
- De beata vita.
- De breuitate vitæ.
- De beneficijs.
- Epistola.
- Quæstiones naturales.

DESIDERII ERASMI ROTHERODAMI DE LVCIO

ANNAEO SENECA IVDICIUM.

CVIVS IN SVPERIORE PRÆFATIONE

MENTIO FACTA EST.

VT SENECA tam prodigiose deprauatum haberemus, præter illas vulgares causas, incuriam inscitiamque scribarum, temeritatem sciolorum mutantium quicquid non assequuntur, seorsum duas potissimum fuisse perspicio. Prior est ipsa Senecæ phrasis, quæ quoniam nusquam non affectat declamatorias argutias, interdum vsque ad ænigmati obscuritatem, præsertim quum accedat orationis cōcisæ parumque compositæ abruptum, vt facillimus, ita periculosus erat lapsus, vel minus eruditus, vel oscitantibus. qua de re mox plura nobis dicentur. Altera, quod hunc scriptorem prisca Christiani sibi studio quodam vindicarunt, ac propemodum pro orthodoxo sunt amplexi: partim ob præceptorum sanctitatem, quam in huius libris animaduertunt: partim commendatione libelli, qui continet epistolas aliquot vltro citroque inter Paulum Apostolum & Senecam missas, mendaci quidem titulo: sed in rebus humanis mirum est, quantum interdum habeat momenti fictum ac friuolum nugamentum. Non enim belli tantum, iuxta prouerbum, sed totius vitæ mortalium multa sunt inania. Iam quum semper vulgo nihil soleat esse leuius, quo seculum illud habebat homines ad pietatem proniores, magis credulos, minusque suspiciosos, hoc facilius erat illis fūco pietatis imponere. Nec parum accessit illi fauoris ex D. Hieronymi commendatione, qui Senecam recensuit in Catalogo sanctorum: quanquam in eo Catalogo commemorantur aliquot nō admodū probatæ sanctitatis, velut Nouatianus & Donatus hæretici. Ita factum est, vt ob religionis amorem fastiditis ethnicorum litteris, politioribus disciplinis, linguis, & antiquitatis peritiis, Senecæ libros & priuatim sibi legerent, & publice iuuentuti prælegerent homines infantes, ac vix semigrammatici, tantum aspersi rudis illius & inconditæ philosophiæ somnio verius quam cognitione, qui professionem auspicabantur ab explicatione quatuor causarum, materialis, formalis, efficientis, & finalis. Deinde præfati epistolam esse moralis philosophiæ, diuidebant eam in duas partes principales, & rursus harum singulas in tres aut

Erasmi de L. Annæo Seneca

quattuor minus principales. His fumis ingressi, quum ventum esset in medium, si qua vox occurrisset inusitatio, si quod schema, si qua ad auctores non vulgares allusio, si quid græcitat, si quid veteris historiæ, breuiter si quid omnino retrusioris eruditionis, quum harum rerum nihil didicissent, quibus pæne ad ostentationis vitium scatet Seneca, necesse erat, vt aut mera portenta comminiscerentur, aut mutarent scripturam. Quid ni? *αἰσχρὸν γὰρ σιωπᾷ* vbi cathedram conscenderis: & inscitiam profiteri non conuenit ei, qui pileo tituloque magistri artium celebris est. Vix dictu credibile, quantam hic impietatem commissamprehenderim. Eundem locum interim adeo varie corruptum, & tam impudenter mutatum offendimus, vt nullum verbum nec inter deprauatores, nec cum germana lectione, quam in peruetustis exemplaribus inuenimus, cōueniret. Itaque dum quod semel deprauatum est, alius simili temeritate nititur emendare, rursus alius atque alius subinde nouat aliquid, fit mendum inemendabile, vt nulla iam quamuis eruditi hominis diuinationo possit opitulari. Nam quod scribarum inscitia committitur habet aliqua germanæ scripturæ vestigia, quæ sagacibus ingeniis praebeant aliquam veri coniecturam: quemadmodum in his quæ ex notulis excipientium, aut ex dictantis voce non æqualiter ad omnium aures perlata vitia sunt, locus aliquis relictus est eruditorum coniecturæ. Solebāt enim professores dictare scribendum, quod erant enarraturi. His nō omnes erant æque vicini, & diuersa est nationum pronuntiatio, nec semper articulata lingua est pronuncianti. Hinc euenit, vt *contantius* scriberetur pro *constantius*, & *alea* pro *area*. Similiter notularum varietas dabat ansam erroris. Attamen illud debemus Christianorum studio, quod cum tot clarissimi scriptores interciderint, Seneca nobis magna ex parte supersit: si tamen hoc est superesse. Cæterum illis non assentior, qui certant Senecam facere Christianum, Nicodemo similem: qui quum nullum habeant argumentum probabile, praeter epistolas, quas docebimus à studioso quopiam fuisse cōfictas, nullum prorsus habent argumentum, nisi quod sub eodem Cæsare vixerunt Romæ. Certe cum non alius de contemnenda morte scripserit vnquam, vel sapius, vel fortius, qui conuenit adeo fuisse meticulosum, vt ne in scriptis quidem extrema senectæ proditis vsquam subindicarit suam professionem: tam cautum, vt nihil suboleuerit Neroni, qui quum illum decreuisset e medio tollere, & causas commentitias prætexeret, christianismi crimen non obiecit? sed quorsum attinet hoc commentum? An vt libros illius christianis hominibus commendent? Equidem arbitror magis in rem esse lectoris, vt Senecæ libros legat, velut hominis ignari nostræ religionis. Etenim si legas illum vt paganum, scripsit christiane: si vt christianum, scripsit paganice. Quum autem in illo sint plurima quæ segnitiam nostram possint ad virtutis studium accendere, habebunt eadem acriores aculeos, si cogitemus ab ethnico profecta. Apud illos enim sunt quaedam ita dicta gestave, vt iuxta christianam quidem philosophiam vehementer sint improbanda, præ se ferant tamen miram virtutis indolē: velut illud Socratis, *Hoc unum scio, quod nihil scio*, quum sit absurde dictum, tamen exprobrat nobis nostram arrogātiā. Et Lucretiae factum, quum sit optimo iure derestabile, nobis tamen commendat pudicitiae studium: & hoc efficacius commēdat, quod exemplum ab ethnica femina profectum sit. Itaque quod

ad mores attinet, maiore fructu legetur Seneca, si legatur, ut, quemadmodum fuit, paganus. Nam & Christiane dicta vehementius afficient: & secus dicta, minus laudent. Ceterum quod ad eruditionem aut eloquentiam pertinet, cum iudicio delectuque legendum esse Senecam, iam olim admonuit Quintilianus, tanta aequitate temperans suam de illo censuram, ut nec personae studio laudet improbanda, nec odio damnet quae laudem promerentur. Proinde fortassis non ab re fuerit, si studiosae iuuentuti paucis indicem, quae sint in hoc auctore fugienda, quae sequenda. Primum habet voces suas, velut in hoc affectatas ut dissimilis sit Ciceroni: quanquam hoc illi cum Quintiliano Pliniisque commune, & haud scio an cum toto illo saeculo, quod Ciceronis, velut argenteum aureo successit. Huius rei pauca subiiciam exempla, ut lector ex his coniciat caetera. Pronomine reciproco *sui, sibi, se*, frequenter durius utitur. *Tanquam*, pene semper usurpat pro *velut*, siue, *ut si*, quando vult exemplum subiicere. Aliquoties dicit *aeque quam*, pro *aeque atque*. Cum gaudet addere superlatiuis, *quam*, quod sciam, nunquam ut: *cum maxime*, pro *quam maxime*. *Aduersus* pro *erga* frequenter usurpat in bonam partem: ut, *gratus aduersus deos*. In hac sermonis forma. *Non modo contemnit homines, sed deos negligit*, vix vnquam addit coniunctionem, *Sed & deos: sed deos quoque*. Haec atque his similia, non reprehendo, nec damno: tantum indico non esse Tulliani candoris. Quintilianus libro decimo tribuit illi styli usum, quod in nullo scribendi genere non esset versatus: tribuit ingenium facile & copiosum: tribuit studium; & plurimarum rerum cognitionem: fatetur illum abundare multis & praclaris sententiis: probat libertatem in vitiis hominum insectandis, addens illius libros & ad mores formandos conducibiles esse. In summa, fatetur in illius libris esse multa, quae non solum probari debeant, verumetiam admirationem mereantur. Sed ex aduerso detrahit illi philosophiae exactam cognitionem, adimit iudicium de seipso, quod illi corruperat humanum vitium philautia: qui nauius nonnunquam in doctis ac bonis viris reperitur, sed quem abunde multis praesent virtutibus. Nam id subindicat, quum ait: *Si non omnia sua amasset*. Ac mox, *Velles*, inquit, *eum suo ingenio dixisse, alieno iudicio*. Parum aequus iudex Seneca fuisse videtur aliorum scriptorum. quod hisce verbis significauit Fabius: *Quem non equidem omnino conabar excutere, sed potioribus praeferrere non sinebam, quos ille non destiterat incescere: quum diuersi sibi conscius generis, placere se in dicendo posse, in quibus illi placerent, diffideret*. Quod ad phrasim attinet, putat, in eo corrupta esse pleraque, quae hoc plus officiant, quod abundant dulcibus vitiis: nominatim illud taxat, quod pondera rerum minutissimis sententiis frangat. & alibi, ni fallor, notat in eo concisum & abruptum dicendi genus. Candorem in illo desiderasse videtur & Suetonius, in Nerone Claudio scribens hunc in modum: *Liberales disciplinas omnes fere puer attigit: sed a philosophia eum mater auertit, monens imperaturo contrariam esse: a cognitione veterum oratorum Seneca praeceptor, quo diutius in admiratione sui detineret*. At idem in Caligula, Senecae videtur tribuere lenem comptumque dicendi genus, ita loquens de Caesare: *Lenius comptiusque scribendi genus, adeo contemnens, ut Senecam tum maxime placentem, commissiones meras componere, & arenam sine calce esse diceret*. Quum Seneca sit affectibus tragicis vehemens, miror cur Suetonio videatur esse lenior: ut ne de sermonis cultu disputemus. At his etiam liberius in Senecam destomachatur Aulus Gellius noctium Atticarum libro

Erasmi de L. A. Seneca

duodecimo, capite secundo. Posteaquam enim retulisset aliorum de Seneca iudicium: quorum alij censerent illius libros prorsus indignos qui legantur, quod eius oratio protrita videatur ac vulgaris, res atque sententiae, aut inepto inanique impetu sint, aut leui quasiq; dicaci argutia, eruditio vernacula ac plebeia, nihil ex veterum scriptis habens neque gratiae neque dignitatis: alij paulo æquiores, sermonis elegantiam magna ex parte illi detraheret, rerum vero cognitionem non adimerent, in vitiis autem obiurgandis, seueritatem grauitatemque non inuenustam cōprobarent: nominatim Senecae iudiciū de Cicerone multa cum libertate reprehendit, vsque eo incandescēs, vt illū appeller nugatorem hominem: moxque subiicit: sed iam verborū Senecae piget, hæc tamen inepti & insipidi & insulsi hominis ioca non praeteribo. Denique sic claudit cēsuram: Dignus sane Seneca videatur lectione ac studio adolescentiū. Mox vt arguat inter male dicta Senecae, quæ plura videri vult quam bene dicta esse quaedam quæ probare possis, vnicā duntaxat profert sententiam hanc, *Quid refert quātum habeas? multo illud plus est, quod nō habes:* etiam si non videtur hoc Senecae dictum, sed Publij Mimi, quum sit versus trochaicus tetrameter catalecticus. In hoc Gellij iudicio, neque nihil est, neque vera tamen sunt omnia. Æquior in hunc est Cornelius Tacitus, qui quū integritatem constantiamque hominis cum cæteris rerum scriptoribus prædicet, orationis etiam cultum tribuit: dicendi genus ad delectationem verius, quam ad seueritatem comparatum excusat hoc nomine, quod vir prudens quum perspiceret ferum adolescentis ingenium per philosophiæ præcepta ad virtutis amorē non posse flecti, suauioribus amœnioribusque studuerit illud vel emolliri, vel occupare. Hinc factum est, vt Nero pangendis carminibus præcelluerit, quū orationibus à Seneca compositis sese veditaret. Inter omnes virtutes, quas & multas & eximias in Senecae scriptis esse fatetur Quintilianus, nulla potior, quam quod lectorem miris aculeis ad honesti studium inflāmet, ab humilibus curis ac sordidis voluptatibus auocet. Quod quum sit optimum, quid refert qua phrasi id efficias? quanquam ipsa quoque talis est, vt eruditissimo saeculo fuerit inter præcipuos: tātum abest vt hisce temporibus possit fastidiri. Neque tamen nihil habent veri, quæ doctissimi scriptores de illo pronuntiarunt. Fuit alienorum ingeniorum parum candidus censor. Subinde ludit in Graeculos, & interdum absque causa: neque fere refert ex probatis auctoribus, quod non conetur conuellere, quasi turpe sit, cuiquam omnino assentiri. Quoties autem ingeniorum & eloquentiae censurā sumpsit, quod potissimum facit in libris Declamationū, quam multos incescit petulantius, aliis tribuens fatuas sententias, aliis insanias, aliis stultas, salibus plus satis dicacibus, parumq; dignis viro graui, ludens in plerosque. Quæ res speciem habet animi parum alienę laudi fauentis, & suę nimium indulgentis. Quanquā hic est ferme morbus ac fastidium eruditorum omnium, vt vix existat aliquis tam absolutus, vt alteri per omnia satisfaciat: nisi longa tēporis praescriptio, sumnota iudicandi libertate, religione quadam animos omnium occupauit. Nasonē aliquoties parum amanter attingit, quod indulserit ingenio suo vitiaq; sua diligere maluerit quā corrigere. Quod iudicium videtur & Quintiliano placuisse, qui putat ex illius Medea colligi posse, quātum præstare potuisset, nisi maluisset indulgere ingenio suo quam tēperare. Atqui Seneca magis indulget ingenio suo in oratione pro-

sa, ac seriis argumentis, quā Ouidius in poëmatibus, plerisque ludicris. Ali-
cubi desiderat in illo gravitatem rebus dignam, velut in descriptione diluvij
Deucalionis: alias offenditur copia, quod desinere nesciat. Nonnunquā ob-
iicit, quod sententiam aliquam mutuatur à Porcio Latrone: quasi talē non
possit ex se comminisci, aut quasi nō possit fieri, vt duobus eadem sententia
veniat in mentem. Nec Virgilio parcat interim: nec Ciceroni: quæ tamē res
cōducit studiis, si fiat æquis iudiciis, ac citra petulantiā. Iam hoc ipsum quod
in Seneca cum primis laudatur, corruptum est. Insectatur mores hominū li-
bere falseque, sed non semper in loco, interdum immodice, tū aliquoties af-
fectatius, hisque modis, vt non ita multū absit à scurrilitate: quædam vitia sic
describit, dum insectatur, vt videatur ridere potius quam odisse, vtque do-
ceat magis quam detestetur. Sūt enim quædam eius generis, vt ea depinxisse,
sit vel docere, vel irritare. Qualis est obscœnissimus excursus in primo libro
Quæstionum naturalium, de speculorum usu. Iam quum Declamationū li-
bros scribat ad filios suos, Senecam, Melam, & Nouatum, tamen admiscet
quædam, quæ vir verecundis vix auderet, etiam præfatus honorem auribus,
proloqui, nedū pater apud liberos. Et habet quidem hæc in mores publicos
dicacitas voluptatis aliquid, sed parū liberalis, ni pudoris habeatur ratio: nec
quicquam procliuius, quam in his disertum esse. Vnde fit, vt hodie quoque
Ecclesiastæ quidam, si de rebus sacris dicendū sit, elingues, in hoc argumen-
to sint linguacissimi. Quin ubiq; plurimus videtur iocorum affectator, etiam
in rebus maxime seriis: in quibus optarim illū aliquāto lōgius abesse ab ine-
ptia, obscœnitate, vitioque scurrilitatis ac petulantia. Est omnino liberale
quoddam iocandi genus, est & perpetua quædā orationis iucunditas, quæ
virum bonum nō dedecet, si in loco adhibeatur: at in Seneca sæpe cachin-
nos sentias potius quā risum. Nec omnino temere est, quod de sententiis il-
lius queritur Fabius, quas nusquam nō affectat. Itaque fit, vt dum omnia per
sententias conatur dicere, quanquā sunt plurimæ quibus nihil possit esse fe-
licius, tamen intercurrent aliquot duræ, frigida, & ineptæ. Idem vsuuenit in
captandis epiphonematibus & argutiis, quæ frequēter apud hunc in verbis
sitæ sunt potius quam in rebus, vnde necesse est frigidiores esse nonnunquā
& obscuras. Quod genus est illud ex prima statim ad Lucilium epistola: *Quæ-
dam tempora surripiuntur nobis, quædam subducuntur, quædam effluunt.* Sed & il-
lud quod mox idem subiungit: *Magna vitæ pars elabatur male agentibus, ma-
xima nihil agentibus, tota aliud agentibus.* Neque nihil peccat in perēdis affecti-
bus, quos alij docendo præparant, suoque tractant loco. Nam passim agita-
re affectus adeo nō probatum est à doctis, vt quidam affectus in totum sub-
mouerint, velut officiētes iudicio. At hos Seneca vbiuis & in ipso statim ini-
tio stimulat verius quam mouet, & in his maxime tragicos, quæ Graeci *παῖν*
vocāt. Itaq; quoties in grandes materias incidit, puta de vniuerso, de natura
deorum, de Stoico sapiente, de terræ motu, de fulmine, de diluvio, de fine
mundi, de contemptu mortis, de motibus spontaneis, veluti suum nactus
campum, videtur, ostentare grandiloquentiam suam, & nescio quid tragi-
cum spirare. Horum vitiorum bonam partem probabile est illi ex palæstra
declamatoria hæsisse, in qua paene detriuit aetatem. Nam & Quintilianus
fatetur, hoc exercitamenti genus, quum utiliter repertum esset ad absol-
uēdam eloquentiam, tamen nescio quo pacto factum, vt multum inuexerit

Erasmi de L. A. Seneca

corruptelæ. Quum enim illic captaretur applausus auditorum, ea quisque curabat adferre, non quæ essent optima, sed quæ placerent maxime. Nec illic temere applaudebatur ab ociosis ac fastidiosis, nisi sententiis argute dictis, schematibus & epiphonematibus, & si quid esset aut nouum, aut immodicum. Communia quanquam optima, fastidiebantur: nec raro quæ pessime dicta fuerat, iis frequentissime applaudebatur. Ita discessum est ab illo simplici ac naturali dicendi genere, quod omnibus antefertur, vel hoc nomine, quod fide commendatur. Quid autem est oratio culta sine fide, nisi cantio probe modulata? Hinc est quod queritur Quintilianus, quosdam vitia sua, quibus in declamando assueuerant, in forum & ad serias actiones detulisse, reorum graui periculo, dum patronus mauult causam perdere, quam iocum aut schema, nonnunquam cum risu quoque iudicium & coronæ. Talia quædam & Seneca retulit in libros, velut hæc quæ diximus. tum fictiones illas palam falsas, quibus frequenter utitur, *Video quid velis*, *Posthac pendebo de vultu tuo*, *Quanquam Nouatus frontem contraxit*. Quin & in personis fingendis ac mutandis interdum tam subtilis est, ut hinc etiam obscuritas oriatur: dubitesque nonnunquam an ipse loquatur, an is, aduersus quem agit, an aliqua tertia persona. Non quod hæc non fiant ab aliis, sed parcius, sed mollius, sed magis perspicue. Multus est & in dialogismis, dum his aut illis personis suum affingit sermonem, quæ res & ad copiam, & ad delectationem, & ad vehementiam confert: non quod hoc faciat infelicitur, sed quod frequentius & declamatorie, hoc est, ad voluptatem magis, quam ad serium usum causæ propositæ. Caligulæ Cæsaris iudicium contemni poterat, ut hominis parum integræ mentis, & qui Virgilij ac Titi Liuii statuas conatus sit e bibliothecis submouere: nisi & Fabius hoc notasset & ipsa res propemodum loqueretur, Desideres enim fere in huius scripturis ordinem & compositionem. Habet autem argumentum omne susceptum, initium, progressum & finem. Primum enim tractari solet, quid sit. Id explicatur diuisione, cuius partes digeruntur in ordinem: & in quaque tractanda ordo quidam est, dum ea primum tractantur, quæ proxime attinent ad rei substantiam, deinde ea quæ accidunt, tum si qua cognata sunt aut contraria, mox quæ hinc proficiuntur, commoda vel incommoda. Denique quibus rationibus hæc parentur, seruentur, augeantur, aut contra, deuiuentur, depellantur, aut minuantur, ut totus liber corporis instar sit, constans ex membris decenter collatis: id quod in Aristotele mireris, in Seneca desideres. Nec enim semper proponit ac diuidit, & si id fecit, non persequitur quod proposuit, sed ad omnem occasionem excurrit, mox subinde veluti de nouo orditur. Raro utitur transitionibus, quod in docendo plurimum lucis adfert: nonnunquam & circa finem operis incipit diuidere: est ubi oblitus sui repetit eadem. Quæ res declarat, illum vel ex declamatoriis exercitamentis traxisse hoc vitium, vel, quod vero propius est, non præmeditatum accessisse ad scribendum: nec tam iudicium rationemque sequutum, quam impetum ingenii. Non enim incedit illius oratio, sed fertur magis, salitque potius quam ingreditur, id quidem quod ad sententias attinet. Iam quod pertinet ad verborum compositionem, perparcus est in adhibendis coniunctionibus, quæ sunt velut orationis nerui. Gaudet enim asyndetis: quod interdum magis facit ad dictionis vehementiam, seu verius argutiam. Neque

raro contextus sermonis talis est, ut dubites utro referendum sit membrum, ad superiora ne, an ad sequentia. Submolestum est interdum in eodem diuerse dicendi studium: veluti quod Mar. Tullius illud Platonis *εἷς ἑστὶν ἡμῶν ὁ θεὸς αὐτῶν μόνον γέγονεν*, eleganter reddidit, *Nemo nostrum sibi tantum nascitur*: ne similiter diceret, maluit deterius dicere, *Nemo sibi contigit*. Quæ verba, ut ingenue quod sentio dicam, nunquam intellecturus eram, nisi ex tenore sermonis coniectassem, illum æmulari voluisse Platonis sententiam. Sit sane copiae laus, eadem aliter dicere: quid laudis habet, ut aliter dicas, male dicere? Quid quod carpendi libidine frequenter eadem committit, quæ reprehendit in aliis? Notat in quodam voces aliquot sordidas, in quibus sunt spógia, laterna, pulegium, acetum: mirisque salibus exagitat, quod quidam inter declamandum quaesierat, Cur testa si cadat, frangatur, sponsia si cadat, non frangatur: quum ipse in vna epistola tot infulciat voces sordidiores, vniuersam balnei suppellectilem ac functionē inibi natis vocabulis explicans. Qui minus autem liceat testam appellare testam, aut sponsiam sponsiam, si res postulet quam ficum vocare ficum, & fabam dicere fabam? Libenter iocatur in argutias sophisticas, & philosophorum subtiles magis quam necessarias quaestiuunculas, & huiusmodi tricis sæpe nimium diu moratur lectorem: sed ita, ut facile appareat esse verum, quod notat Quintilianus, illum in philosophia parū diligenter fuisse versatum. Est enim artificis, scite illa ridere, quæ non sine ingenio traduntur à sophistis, & à Socrate facetissime deridentur. Quorsum autē attinet, Chrysippeis illis rogatiunculis totas explere paginas? An sapiens sapienti possit prodesse: An sapienti dari possit beneficiū à diis. An virtutes sint animalia. An singulae virtutes sint singula animalia, an vnum sit vniuersale. An seruare patrem sit animal. Huiusmodi nœnias quum frequenter inculcet vsque ad tædiū, tamen subinde damnat. Quid autem opus est facere quippiam in hoc ipsum, ut factū reprehendas? Quod alicubi quædam ex auctoribus perperam refert, sic excusat Quintilianus, ut dicat illum deceptum eorum fiducia, quibus soleret quædam inquirenda mandare. Huius generis aliquot loca notata sunt ab eruditis. Alicubi citat ex Ouidio, quod est in Tibullo. Hæc eo commemorantur à nobis, non ut deterreamus lectoris studium, sed ut maiore cum fructu legatur vir tot eximiis virtutibus comendabilis. Addam quod mihi nonnunquā subolebat in illo, ut diximus, declamatoria quædā affectio, ut alicubi desideres simplex illud & naturale. Vnde Neronis mater, quum filio vellet mouere inuidiam, iactabat imperium Burro & Senecæ commissum esse: quorum Burrum appellabat vilem ac truncam manum, Senecam exulem, & linguam professoriam. Ingenio facili versatilique fuisse colligitur hinc, quod in diuersis argumentis stilum exercuit pari propemodum successu: quod nec Ciceroni, nec Virgilio contigit. Nam Tacitus commemorat illius poemata: de quibus sentiens, incertum. Nam Tragædiarum opus eruditi quidam malunt Senecæ filio tribuere, quam huic: sunt qui fratri Senecæ ascribant. Ex prima tragædia versus aliquot refert: *Duc me parens summique dominator poli*, &c. Quanquam mihi videtur opus hoc Tragædiarum non esse vnius hominis. Certe ex ludicro libello de morte Claudij, coniicere licet illum haudquaquam iratis Musis & Apolline versatum in hoc studii genere. Tamen si Fabius existimat, eam rem obstitisse Senecæ, quominus in vno quopiā excelleret, quod in omni-

Erasmi de L. Annæo Seneca iudicium.

bus argumentis versaretur. Id enim suspicor esse quod scribit: *Si parum concupisset.* Certe Tacitus declarat hinc illi conflata inuidiam, quod occupans omnia, nihil aliis laudis relinquere videretur. Commemorat Tacitus & orationes eiusdem, quæ à nobis desiderantur: nisi forte sentit has quas habemus consolatorias, vnam ad Marciam, alteram ad Polybium acephalon, tertiam ad Albinam, siue, vt in aliis reperitur, Elbiam matrem: quas tamen libros dixeris citius quam orationes. Indicat idem alias quasdam orationes vulgo fuisse iactatas Neronis quidem nomine, sed à Seneca compositas. Nec has opinor commemorat inter illius opera. Vnicam ex Cornelio Tacito huic adiecimus editioni, breuem quidem illam, sed elegantem, planeque Senecæ phrasim referentem. Vtinam extarent & illa quæ moriturus dictauit. Nam ea Taciti temporibus habebantur in manibus. Commemorat & dialogos eius, quorum & Fabius meminit. Horum nihil extat, præter vnicum breuem, cui quidam titulum fecerunt *Sensus & rationis*: qui an illius sit, nescio. certe mutilatum haberi & consarcinatum. Diuus Hieronymus aduersus Iouinianum citat Senecæ librum de matrimonio. Ipse in naturalibus quæstionibus indicat se iuuenem scripsisse librum de terræ motu. Edidit opus de superstitiosis ritibus colentium deos. Nam & Augustinus in opere de Ciuitate Dei, libri sexti capite quinto, multa hinc recenset. Epistolas commemorat cum Fabio Tacitus, quas scripsit ad imitationem Platonis, sed ad vnum omnes, videlicet Lucilium Balbum Siciliæ præsidem: quod argumentum sibi proposuisse videtur, vt ingenio suo indulgeret. Nullum enim liberius. Nam quicquid vel audieris, vel legeris, vel in somnis occurrerit, epistolæ fit argumentum: deinde licet ordiri vnde velis, trāsire quo velis, finire quum velis: sed interim abest illud, quod est in aliorum epistolis grauissimum, quæ vere & ex re scribuntur. Alioqui poteramus & nos ex prouerbiis singulis singulas facere epistolas: iam an hoc opus habeamus integrum, nescio: certe verba Senecæ, quæ multa recenset Gellius ex vigesimo secundo libro epistolarum, nusquam in illius scriptis inueniuntur. Et tamen est in eo libro quaedam epistola, cuius initium, *Quare quibusdam temporibus.* in qua taxat quorundam *κακοζήλιαν* & stili vitia. Ex hac, vt coniicio, aliquis Ciceroni bene volens sustulit eum locum, quo debacchatur in illius eloquentiam. Ex omnibus porro Senecæ monumentis, nullum mea sententia magis studiorum referebat integrum extare, quam libros Declamationum: quos fuisse multos, declarat Epitome, quam habemus. Plurimum enim contulisset & ad inueniendum & ad iudicandum.

IUSTI LIPSI

PRO NOTIS SVIS
AD L. ANNAEVM SENECAM
PRAESCRIPTIO, AC
INTRODVCTIO LECTORIS.

EDIFICIVM enim vides : via munienda est, ut adeas, & me & Senecam cum fructu legas. Duo dicam : & Quid à me hic factum, & Quid à te velim : da aurium, siue oculorum leuem operam, disces quæ ex usu sit sciuisse. De me primum, pro copia ingenij aut iudicij ista prestitisse. Primo,

Senecæ Contextum, & ipsa verba, quam emendatissima dedisse : secutum meos aut alienos libros veteres : quos diligenter comparavi, & iudicio ex ijs elegi, aut reieci. Adiuumentum mihi in eo à quatuor eruditis viris, qui præiuerunt : Erasmo, Pinciano, Mureto, Grutero. Erasmo, qui primus manum & limam Senecæ admouit : & sæpe utilem aut expolientem, est fatendum. Neque enim virum celebrem audio optantem, Ne ille umquam eum attigisset ! Malignum votum est, & ab affectu, non à iudicio emissum. Ego aliter, & verius, enuncio : Nisi ille præuenisset, & explanasset ; salebras & aspera fuisse, ad quæ etiam nunc fortassis adhæreamus. Sed alter ab eo Ferdinandus Pincianus est : vir, ut verbo dicam, germanæ Criticæ exemplar : cui maximam partem sanum Senecam, meo quidem suffragio, transcribas. Bonis in Hispania libris, & bene est usus : non præceps, non præpes, acutus tamen, & sagacitate ac modestia pari. Sed ille in solo textu emendando fuit : sensa non attigit, neque aliter illustravit. Excepit igitur M. Antonius Muretus, elegantis ingenij & iudicij vir, & adspiravit ad utramque hanc palmam. Totum Senecam dedit, & aut emendatum à se voluit, aut illustratum. Voluit, caussa duplici vix fecit : & quia labor eum & instantia in talibus (viri nouimus) non sequebatur ; & quia mors affecuta est, & filum hoc operis præcidit. Bona tamen & laudabilia multa sunt : unum non attollas, imo non toleres, quod fidenter nimis sæpe contra libros rescribit, & Senecam non eorum fide, sed suo sensu, facit loquentem. Ah, apage. & honos sit scriptoribus priscis, & religio etiam scripturæ priscæ : à qua, si cum libuit abimus, quid puri aut germani mox erit ? Janum Gruterum nostrum hoc mouit, ut ipse succederet, & Senecam iterum cum libris priscis & chirographis conferret : quod fecit industrie & sic perfecte, ut nimius videri quibusdam aut μαρολόγος possit. Non mihi. qui in Critico amo sedulitatem & fidem : & hanc etiam in Grutero operam, quod aliorum passim Notas aut Interpretationes adiecit. Usui mihi fuit, in-

Introductio Lectoris.

genue fateor: & amo virum e mea olim disciplina, nunc & docendo factum. Quid autem ego, post hos omnes? Quod cæpi dicere, iudicio ex ijs selegi, & meam etiam operam inspectionemque addidi, & Textum totum reformavi. Non cito passim libros, fateor: quid opus est? semel hic moneo & clamo, quidquid est, ab ijs esse. Pauca sane à coniectura nostra: nisi sicubi ea ita clara est, ut peruiacacia sit dubitare. Reliquas, nec paucas aut improbas, magis visum fuit, Notis inserere arbitrandas.

Alterum, quod à me proprie imputo, est Interpunctio, & sensuum verborumque Distinctio: quæ sic confusa aut indecora antea in Seneca, ut negem in alio scriptore fuisse. Quam minuta pleraque, & intercisa, quam diuulsa, aut pendula? Vere erat, quod Caligula obiiciebat (si tamen hoc sensu) Arena sine calce. Nos ordinauimus, coniunximus, disiunximus, ut res erat: & præter lucem sententiæ, quam largiter infudimus, faciem eloquentiæ reddidimus, uberis illius & profluentis. Nam hæc ei fuit: Iudicium nostrum vide. Tertio,

Argumenta etiam libris scriptisque singulis præposui, & in breuiario quodam Ordinem ac materiam dedi. Hoc quam vsui lectori sit, & quam apposita introductio, ipse dicet: ego tantum, difficile mihi fuisse, & supra quam aliquis credat. Intricatus enim & multiplex Seneca, & parum sæpe (libere dicendum est) compositus aut digestus. Siue copia rerum hoc fecit, quas accumulauit; siue Stoico quodam more fortasse, materiem & opus parum ab initio ordinauit. Utcumque est, culpam hanc agnosco: nec nisi ijs titulis velo. Quarto,

Notas Perpetuas addidi: atque uno tenore perduxì, ad opus Epistolarum. In ijs substiti aut defeci, fateor: & valetudo manum de tabula coegit. In loco moneo, & videbis. Sed in prioribus vsque eo diligentiam & stilum extendi, ut etiam minora quædam, & semidoctis obuia non neglexerim: quid ita? quia Senecam producere, & vulgi manibus inserere, votum mihi fuit: ideoque consilium, vulgo etiam hæc adaptare. Qui paucis & doctis modo scribunt, an non famam suam magis, quam fructum Lectoris spectant? Istum ego: & scio quædam sæpe transiri, aut seponi, ut minora, in quibus & Varrones nostri hæreant, cum disquiruntur. Itaque nihil in pompam Notæ istæ dabunt: Seneca seruiet, & illum illustrem, non me uolent. Breues etiam sunt: quia ad externa aut aliena non diffundor. Si quid rituum aut historiæ veteris occurreret, signo magis quam explico: quid enim ista ad Senecam proprie? cuius sententiam si capis, boni & legitimi Scholiastæ munus impleui. Atqui iuuat & pulchrum est ritus illos discere, & antiquitatem lustrare. Pulchrum, sed in loco: quid ista ad Philosophiam, quæ hic tractatur? Qui autem simul omnia volunt & affectant, pulcherrime cum Polybio gulosis, & imminentibus conuiuarum, comparantur. καὶ γὰρ οἱ παῖτες ἀπογεύμενοι τῶν φαεινῶν, οὐδ' ἐστὶ τὸ παρὼν ἔδενός ἀληθινῶς ἀπολαύσει τῆς βρωμαίων, οὐτ' εἰς τὸ μέλλον ὠφέλιμον ἐξ αὐτῆς τίω αἰάδουσιν καὶ θεοφίω κομιζονται: Nam & illi omnia, quæ apposita sunt, gustantes, neque in præsentia vere fruuntur vlllo ciborum, neque in posterum digerunt satis, aut vtiliter iis nutriuntur: plane hic simile. voluptatis gratia degustant & libant varia; & sine alio fructu (Senecæ verbis) omnia cursim & properantes transmittunt. Itaque vetus meum consilium magis magisque sedet, quo institueram Faciem historicam, tum & Ritualium libros scribere, & in eos congerere, quidquid esset in moribus ritibusque priscis obscurum. Et faciem quidem cæpi accendere: in quam grandiores illos ritus, De Sacerdotibus, De Magistratibus, de Ludis, De Militia, De Nuptiis, De Funeribus, & qui tales, volebam includere: in Ritualium autem libros, minores, & singulos suis verbis ac litterarum quodam ordine ex-

Introductio Lectoris.

plicandos. Sicut Lexica quaedam verborum utiliter habemus: sic hæc rerum volebam esse. Vt ecce, in Seneca occurrunt, Abdicatio, Acta, Admissio, Adoratio, Assessor, Atrienfis, Iterumque, Balnea, Basilica, Boleti: & Calda, Caldarium, Canusinati serui, Caricæ anno nouo, Ceroma, Cestus: & uno verbo, quidquid ritum antiquum tangit aut alludit; in isto libro, & sua quodque littera, haberes testibus exemplisque firmatum aut illustratum. Quid opus in singulis auctoribus persequi, quæ omnium fere communia sunt? Itaque & communis hic quidam velut Commentarius esset, Latinorum, Græcorum; Poëtarum, Oratorum, Historicorum, Philosophorum, Miscellorum. Hæc, inquam, institueram, & materiem ab annis xxv. iam paraueram: disponere & extruere ætas, & magis valetudo, me vetant. O utile tamen opus! ô quis æmulatur, & suscipit! trado faciem, & una gloriam, quæ cum litteris lucebit & viuet. Sed de nostra nunc re: brevis igitur fui, nec vagus aut superuacuuus: exemplo quidem veterum, quotquot Græci aut Latini Scholiastæ exstant. Iam nuper hæc profluentia cæpit: parum sæpe decora, fatendum est, cum aut palam * πειρηγοὶ sunt, & quod dicitur, * λυγρὰ πειρὰ ἑλίσσει, aut inepti, & ut aliquid nouæ obseruationis infarciant, galeam tibi, ocream capiti inducunt. Atqui Philosophica etiam, inquires, parce, & * Nimit. stillicidium de situla, donas. In Notis, agnosco: sed alibi nonne affatim, & ple- * Lupi alas no sinu, à me factum? Profudi, quidquid eius opus erat, in tribus Manuductionis, totidem Physiologiæ libris: totidem Ethicorum restant, si Deus expolire & consummare dabit. Atque eos libros sic institui, ut quamquam à capite sectam sensusque Stoicos ordine exsequar, nihil tamen inseram, quod proprie non sit Senecæ illustrando. Inquire, videbis: & una totum hoc opus probabis, si tibi, cum Homero quidem * — ἀνέστην καὶ ἐδίδου, & θυμὸς ἀνέστη. Nam quibus alterum abest, * pectus volente me à libris iis absint. Hæc si miscere Notis ipsis voluissẽ, & suis quæ- prudens, animus- que viri- que locis inspergere: quam florida magis & vberes fuissent! Considera, & ma- ciem earum alibi sic excusa. Nam ego rem tuam inspexi: e qua magis fuit, semel & uno gradu, quam per ambages aut saltuatim, in Porticum illam induci. En habes, quæ præstiti: sequitur,

Quid te pariter velim: à quo pauca etiam eo exactum, siue rogatum. Primum, ut quamquam pleraque omnia Senecæ utilia, & ad vitam; tamen quæ maxime talia, eligas; & ea ad mentem sæpius referas & ad manum. Inter libros eminent, me iudice, isti Duæ Consolationes, De Prouidentia, de Clementia, De Tranquillitate, De Constantia, De Breuitate vitæ, De vita beata. Sunt & libri De Ira inter bonos, item De Beneficiis: sed in partibus spinas suas aut fastidia habent: alioqui & pulcherrimos ac diuinos locos. In Epistolis simile. quarum quaedam (Argumenta mea statim dicent) utilissima: & alie in argutiis, aut, si res dicenda est, ineptiis occupantur.

Secundo, ut Philosophi, non Grammatici oculis ista legas. id est, rem, non verba cogites: & quamquam ea ducunt, splendida sæpe & magnifica, ab illa tamen non abducant. Sicut boni canes, non pellem extremam leuiter stringunt, sed ipsam feramprehendunt & mordent: sic te oportet in sensus, non in circumdata verba intentum, eos captare. Atquin aliquid etiam est, ubi adhæreas. Vide an Notæ transferent: si non, ipse te transfer. Sicut in via, si salebra aut lama obiecta sit, transire quidem tentas: sin profundius est, nec licet, non stas stupidus, sed circumis leuiter, & iter tuum pergis: ita hic. Tenta & conare semel iterumque capere: non capis, abi. Tertio, ut

Introductio Lectoris.

Epist. II.

* Legi,
Magistra-
tui, & Sa-
pientiori
submitti.

Excepta habeas, & selectas aliquas sententias, siue locos: quas apud te saepe agites, & in animo reuoluas. Cui vsui alioqui lecta? ut concitemur fortasse, dum legimus, mox calor abeat, & ijdem simus: non aliter, quam spectatores in theatris. Imo vero adhereant illa, nostra fiant, id est concoquantur. Non prodest cibus, ait Seneca, nec corpori accedit, qui statim sumptus emittitur. Sedeant igitur in animo fideliter: nec sicut unguentorum aliquis odor, statim ad aërem dissipentur. Huc te ducet, aut trahet potius, adiunctus Epictetus, quem lege, & Enchiridium quidem eius edisce. Postrema denique est precatio mea, siue etiam deprecatio. Illa, ut grata acceptaque habeas, quæ feci; hæc, ne culpes nimis aut succenseas, si quid omisi aut deliqui. Ætatem meam vide fatiscentem, valetudinem iam fessam; labores assiduos & scripta, quæ etiam huic operæ interuenerunt: durus es, nisi veniam, non dicam largiris, sed offers. Quod si quis meliora etiam afferet, faciat: vellem tamen apponi meis (& ex vsu publico esset) non opponi: ego certe me non opponam, & Democriti illud aureum imbibere, * Νόμῳ, & ἀρχῇ, & σοφτέρῳ εἶκειν. Vale, & alijs scriptis meis frui te, istis uti, meum est votum.

IVDICIVM

IUSTI LIPSI

IUDICIUM SUPER L.

ANNAEO SENECA PHILOSOPHO

EIVSQVE SCRIPTIS.

AUDAVIMVS hunc auctorem * alibi, & dotes ac bona eius diffudimus: sed ad *Iudicium* nuncimus, & qui aduersantur audiemus, & EX ANIMI SENTENTIA tabellam dimittemus. Video inter veteres, tres fuisse qui ex professo culparunt, Caligulam, Fabium, Agellium: qua causa, aut fine, videamus. De Caligula, Suetonius:

* Ex professo in
Manud. r.
cap. xviii.

Lenius comptiusque scribendi genus adeo contempsit, ut Senecam tum maxime placentem, Commissiones meras componere; & Arenam esse sine calce, diceret. Cap. liii.

Caligulae hoc iudicium est: nempe illius, qui cogitavit etiam de Homeri carminibus abolendis: itemque Virgilij & T. Liuij scriptis, ex omnibus bibliothecis amouendis. En hominem, cui bona scilicet placeant: & quo arbitro Seneca stet, vel cadat. Quid tamen in dictis illis voluit? *Commissiones componere*, id est, pompae tantum & theatri apta scribere: quae florem & fucum magis, quam robur & veritatem haberent. Sunt enim *Commissiones*, cum inter se ingenia committuntur, pro palma: ἀγωνισμα & Graecis & ἀγώνισμα. Hoc eo spectat, quod ut Suetonius dixit, *comptum & lene* illud dicendi genus Caligula odisset. Et de *comptu*, in Seneca est, fatemur: de *lenitate*, mihi non videtur, in istis quidem Philosophicis. ubi robur magis est, & acrimonia: fortasse aliter in Orationibus, de quibus proprie Caligula fortasse censebat. Sed alterum, quale est? *Arenam sine calce*. An quod minuta commatia, & sensus iaceret, parum inter se deuincta? quod diffunderet oratio eius, ne haereret? An etiam, quod longus & sine fine esset: sicut stadium vel circus (nam id quoque arena) sine meta? Possis utrouis ducere: & de priore, mox in Fabio viderimus: de altero, certum est vberem & copiosum in rebus verbisque esse, eidem etiam Fabio assertum. Atque hunc igitur audiamus: non per conuicia, sed iudicio, ut apparet, & consilio arbitrantem, ait, lib. x.

Sueton.
cap. xxxiiii.

Ex industria Senecam in omni genere eloquentiae versatum distuli, propter vulgatam falso de me opinionem, qua damnare eum, & inuisum quoque habere sum creditus. Quod accidit mihi, dum corruptum, & omnibus vitiis fractum dicendi genus, reuocare ad seueriora iudicia contendo: tum autem solus fere hic in manibus adolescentium fuit, quem non equidem omnino conabar excutere, sed potioribus preferri non sinebam. quos ille non destiterat incessere: cum diuersi sibi conscius generis, placere se in dicendo posse iis, quibus illi placerent, diffideret. Amabant autem eum magis, quam imitabantur, tantumque ab illo desuebant, quantum ille ab antiquis descenderat. Foret enim optandum, pares, aut saltem proximos illi viro fieri: sed placebat propter sola vitia, & ad ea se quisque dirigebat effingenda, quae poterat. Deinde cum se iactaret eodem modo dicere, Senecam infamabat: cuius & multae alioquin, & magnae virtutes fuerunt, ingenium facile et

Iusti Lipsi iudicium

copiosum, plurimum studij, & multa rerum cognitio, in qua tamen aliquando ab iis quibus inquirenda quadam mandabat, deceptus est. Tractavit etiam omnem ferme studiorum materiam. nam & orationes eius, & poemata, & epistola, et dialogi feruntur. In philosophia parum diligens, egregius tamen vitiorum insectator fuit: multa in eo claraque sententia, multa etiam morum gratia legenda, sed in eloquendo corrupta pleraque, atque eo perniciosiora, quod abundant dulcibus vitiis. Velles eum suo ingenio dixisse, alieno iudicio. Nam si aliqua contempnisset, si parum concupisset, si non omnia sua amasset, si rerum pondera minutissimis sententiis non fregisset: consensu potius eruditorum, quam puerorum amore comprobaretur. Verum sic quoque iam robustis, & seueriore genere satis firmis, legendus vel ideo, quod exercere potest utrumque iudicium. Multa enim, ut dixi, probanda in eo, multa etiam admiranda sunt: eligere modo cura sit, quod utinam ipse fecisset! Digna enim fuit illa natura, quae meliora vellet, quae quod voluit, effecit.

Epist. lxxv. *Ista Fabius. quem boni rectique plurimum iudicij censorem agere, libens fateor: nisi sicubi affectus abducit, quod hic vereor factum. Ipse non dissimulat, sparsam de se opinionem, iniquiorem Senecae esse: & ego hercules agnosco. Tamen vel sic bona de Seneca, quaedam alia dicit: & pensitemus. Ait. In omni genere eloquentiae versatum.] Magna & vera laus est: versa & prola valuit, omne studiorum argumentum fere tractavit. Pergit: Ingenium facile, & copiosum.] Agnoscimus: & de Facilitate, quis non inter legendum videt, fluere omnia e pleno pectore, & inexhausto illo ingenij fonte? Ipse de se: Qualis sermo meus esset, si una sederemus aut ambularemus, Illaboratus & Facilis, tales esse Epistolas meas volo. De Epistolis hoc signate. Atqui ea sunt, quae curam & tractationem habuisse, inter omnia scripta, videantur. Iam de Copia, inuentiones illae tam variae & dispares, in vna re Moraliū, dicent. Quot libri sunt, quot etiam fuerunt? Et inter omnia similia, nihil idem: imo vix sententiam aut imaginem reperiās iteratam. Mirabitur, si quis inquireret: & tale exemplum alibi requireret. Iterum Fabius: Plurimum studij.] Quod me dat in stuporem. In aula, in coniugio, in illo genere vitae, familia, opibus, occupationibus, potuisse in libris scriptisque sic esse. Sed ipse pertinax & intempestiuum suum studium non celat, scribitque Lucilio suo: Nullus mihi per otium dies exit: partem notitium studiis vindico. Non vaco somno, sed succumbo: & oculos vigilia fatigatos cadentesque in opere detineo. Secessi non tantum ab hominibus, sed à rebus: Et primum à meis. Posterorum negotium ago: illis aliqua, quae possint prodesse conscribo. Salutares admonitiones, velut medicamentorum utilium compositiones, litteris mando. En virum diligentem studiorum, & nostri! quis non amet pariter, nobis sic natum & occupatum? Verba ea repetere & examina, quisquis es: pudebit vel spargere, vel audire calumniam, in generis humani sic amantem. Studium autem illud nisi tale fuisset; unde tot istae opera quae habemus, & non habemus? Voluptati, somno, vitae detraxit: quod nobis impendit. Pergit etiam Fabius: Multa rerum cognitio.] Vides Poly-mathiam, quam nouelli iudices frustra detractum eunt. At Fabius candidè donat, & magnus ille Plinius, qui Principem eruditionis, inuidendo elogio, appellat. Et quis detrahet, qui varia in omni materie scripta eius videt, aut cogitat? In poesi plurima fuerunt: exstat Medea tragoedia, & gloria,*

Epist. viii.

super Seneca eiusque scriptis.

sufficit aut palmæ, in hoc quidem genere scriptorum. Quid oratoria eius, historica, philosophica, miscella? Omnia enim tractauit, non solum tetigit: atque etiam *Dialogos* scripsit (vt hic Fabius) quo argumento nescio, & desiderabile tamen mihi hoc opus. At vna etiam Satyra in Claudium exstat: quam varie docta, arguta, venusta? nec Venus aut Lepor aliquid addant. Sed porro etiam Fabius: *Egregius vitiorum insectator.*] Sane fuit, & vel nimium hac parte aliquis dicat, aut potius iam dixit. Mihi tamen non videtur. aut nimius etiam Epictetus, qui vel acrius ea insectatur. Cynicum hoc fuit, destringere passim & defricare: Stoici tenuerunt, etsi modestius, & in scriptis magis quam sermone, vsurparunt. Quis autem in philosopho damnet, vitia insequi, pellere; virtutes aduocare, inducere? proprium illorum opus est, aut debet. Ceterum noster hac parte merito à Fabio attollitur, acer & calidus insectator, & hostis toto animi sensu. Vide stimulos & ictus sententiarum, cum hoc agit: vide insurgentem, & pæne dicam ardescentem. Simplicius de Epicteti acrimonia: *Qui ab ea non excitetur, eum non nisi apud inferorum tribunalia corrigendum.* De nostro verissime vsurpem. sensum boni honestique non habet, quem eo non impellit. At ipse, inquiunt, hæc non sensit. Non sensit? da qui simulat, & sic scribit. Sophocles olim vere:

— ἀνδρα γὰρ καλῶς
Πράσσον' αὐάγκη χρητὰ κερδαίνειν ἔπει:
— *virum est opus*

Bene facientem, verba consequi bona.

Est opus. & e fonte puro, pura; e sordido, sordida & maculantia aliqua manare. Neque abnuo, simulari ista posse, & solere: sed sic, vt frigus & remissio appareat, & vno verbo, animi dissensio & pugna. Amplius: *Multæ in eo claraque sententiæ.*] Hoc vnice iactamus, & parem ei in Græcia aut Latio non damus. quid parem? vix propinquum. Atque eæ sententiæ acres, argutæ, penetrantes sunt: & quod caput, salutare. Vnus libellus, vna epistola eius dabit, quod satis sit vitæ formadæ, aut corrigendæ, si quis medenti se donat. Denique Fabius: *Multa probanda, multa etiam admiranda sunt.*] Quid hoc est? censorem, an laudatorem induximus? adhuc talis fuit: & ex animi sensu, contra animum pæne fuit. Venite, audite, qui Fabium nobis obducitis: ego plura aut maiora non dixerim, qui Senecam produco. Est *probabilis*, est *admirabilis* in multis: quid ultra volumus? nam vbique talem esse, conditio hæc hominis non capit. Sunt igitur & culpæ, siue Vitia: atque ea ab eodem Fabio (nam ego ordine excerpam) audiamus. Primum est, *quod antiquos incesse, diuersi conscius sibi generis.*] Hoc caput, hic fons est Fabianæ reprehensionis: qui veteris eloquentiæ (nec immerito) amator, reuocare eam, & nimium æui sui comptum, & fractum dicendi genus emendare conabatur. Qui autem tuebantur, Senecam auctorem aut ducem præferebant: ideoque & hunc repellit, aut inuadit. Ait, *veteres incesse*: nec falso. minime antiquarius Seneca, & epistolæ istæ (vbi iudicia talia inspergit) docent. Imo adeo abhorret, vt vix alium quam Virgilium e poetis aduocet, aut Publium: raro verustioris æui aut stili quēquam. Proprium aliquod & suum genus habuit: vt solent ista vel cum ætatibus mutari, vel pro ingenio atque animo cuiusque formari. Quis Ciceronem Graccho aut Catoni similem dicat, aut velit? Nec illi Senecam, aut Plinium: sed nec

Iusti Lipsi iudicium

* I. Manu-
duct. Diff.
xiii.

Epist.
cxiii.

Tacitum. nam & iste causas egit, & orationes scripsit. Tamen puro sincere iudicio, laudanda in stilo & eloquio hi posteriores etiam habet. Quid de Symmacho dicam, quem multi bonique iam olim mirantur? tantum etiam ab illis abiit, quantum illi à Cicerone. Ut in vultibus nostris, sic in stilo diuersitas: & laudabiles etiam formæ, non sunt, ut sic dicam, uniformes. At enim multa Senecæ in eloquendo, ait Fabius, *corrupta*.] Ab hac causa, quam dixi, à cultu & flore nimio: denique etiam, quod rerum pondera minutissimis sententiis fregit.] Ita enim idem addit: neque abnuo, crebras & minutas istas sententias interuenire. Sed pondera etiam rerum frangere? hoc nego, in istis quidem philosophicis libris, qui exstant. Augent magis, & intendunt. Stoicorum hoc proprium fuit, non gladiis, sed pugiunculis, rem gerere: & breui & accincto sermone esse. Docui * alibi: & vel Epicte-
tus, qui superest, dicet. Imo vero in Philosophia mire hoc decere videtur: aliud in Oratoria fateor, de qua proprie Fabium censere mihi liquet. Et tamen, ut reuelata fronte & pectore agam, non etiam abnuo interdum Sententiolas interuenire, frigidas aut inani argutia: & quas exire magis, quam ferire dicam. Sed paucae sunt istae: & meliorum numerus obumbrat. Sed culpam etiam Fabius, ut in *Philosophia parum diligentem*.] Quid hoc est? aut de qua parte loqui eum putem? Logica? non, opinor, tractauit. Naturali? quaedam in ea sunt, & nominatim libri vii. *Questionum*: sed illi vero ita exacti, curiosi, subtile, ut ipsa Aristotelea prouocent, aut vincant. De Morali igitur? nugæ, regnum hic inter omnes tenet. Sed Fabij mentem ego hanc arbitror, non inquisisse nimis aut penetrasse in interiora Philosophiæ; externa hac populari, & velut medicante, contentum. Quod fateor: & ipse noster sæpe hunc sensum & finem suum prodit, vtilia magis quam subtilia sequi. prodit, & mihi probat: atque utinam operati omnes philosophiæ huc eant! Vltimum est, *Pleraque corrupta in eo esse*.] Quod ad eloquentiam iterum spectat, non illam puram, simplicem, & antiquam. Iam falsi sumus, & prædiximus: oratio eius (Taciti verbis) *multum cultus prætulit*. quare? causa duplici: ut fuit illi viro amœnum ingenium, & temporis eius auribus accommodatum. Ecce, prior causa ab ingenio & indole est, culta & amœna, facili & copiosa: altera ab æui moribus & sensibus, cui oratio fere se aptat. Noster verissime: *Quemadmodum vniuscuiusque actio dicenti similis est; sic genus dicendi imitatur publicos mores*. Corruptio igitur ista, non nisi in cultu nimio: & quid valde damnes? ipse Fabius fatetur, *abundare eum dulcibus vitiis*. Sane dulcibus: & capiuntur, scio, isti ipsi qui carpunt. Sed ad Fabium satis: tertius assurgat, & agat Agellius, qui sic scribit: *De Annao Seneca partim existimant, ut de scriptore minime utili, cuius libros attingere nullum precium operæ sit: quod oratio eius vulgaris videatur & protrita; res atque sententiæ aut inepto inanique impetu sint, aut ut leui & quasi dicaci argutia; eruditio autem vernacula & plebeia, nihilque ex veterum scriptis habens neque gratiæ, neque dignitatis. Alij vero, elegantia quidem in verbis parum esse, non inficias eunt; sed & rerum, quas dicat, scientiam doctrinamque ei non deesse dicunt; & in vitiis morum obiurgandis seueritatem grauitatemque non inueniunt*. Duæ partes sunt. prior ex professo hostilis, nec iudicium sed odium adfert. Ait, *scriptorem minime utilem*.] Tunc? quin vnica eius epistola magis talis, quam agelli tui omnes fructus. *Attingere libros nullum operæ pretium*.] Non vobis illis,

super Seneca eiusque scriptis:

si qui logodædali tantum estis, & in vna lingua polienda occupati. Deinde, *Oratio eius vulgaris & protrita.*] Quid potest vanius? alii nimium cultum obiciunt; hic nullum. An id indicium est, modum tenuisse? *Res & sententia inepto inanique sonitu.*] Tua, ita me Deus, omnia hæc verba: sed non tua: aliis nescio quibus tribuis; mox mitiora, & vero magis confinia adiungis. Ea ipsa tamen tenuem & macram, vt sic dicam, laudem, habent: notam autem animi tui ab hoc scriptore auersi, à quo & stilo nimium diuertis. Hæc causa repudij. quæ quisque amat & habet, amari ab aliis vult; & odit dissentientes. Audi semel Agelli. tu nil nisi veteres Comicos, & Latii puritatem sectaris, & exprimis (fatendum est:) noster in via alta & alia, in cothurno est: ne reuoca ad tuum foccum. Denique in te, & omnes istos caniculas. genus scribendi & materiem videamus: nihil pro ea melius fortasse potuit, aptiusque philosophatur, animos & mores format, excitat à formidine, à luxu & fastu reprimat: hæc omnia fortiter & calide agenda sunt, & oratio talis adhibenda. An non fecit? Ciceronem in eo genere confer, stagnum dices: hunc autem flumen rapidum, quod lectorem secum trahit. Satis, satis. ego Senecam vniuersæ, admiratione magis quam laude prosequendum arbitror: in partibus aliquid esse quod censeas, aut cui succenseas, non nego. Sane decidit interdum, aut à se mutat. vt in iocis aut dictis, quam ineptus alibi, siue affectatus est? in laudibus aut vituperiis, sine modo? exordia, aut transitus, longinqua, aut comica? incuria etiam in historiis? inquisitiones aut dissertationes in Philosophia, sed & philologia, tenues? Sunt enim ista, sed pauca: & meliorum statim interuentu ita pensantur, vt momentum ad depri-mendum non habeant, in hac iudicij lance. Itaque sententiam pro te, Seneca, audacter ferimus: in philosophia, & præsertim Morali eius parte, vicisti qui fuerunt, qui erunt: accipe palmam, non magis quam herculi clauam (omnes omnia faciant) extorquendâ. In ipsa eloquentia, duæ tuæ virtutes eximæ: Copia in breuitate, Vehementia in facilitate. De Copia, bonus iudex & sagax statim agnoscit, & * Fabius vt peculiarem virtutem etiam alibi adsignat: *Copiam Senecæ, vires Africani, maturitatem Afri.* Vt ridere merito sit illos, qui siccum & aridum nobis dicunt, at de Vehementia, ego eius miror: & est tota oratio fere accincta, intenta, & robur in ea & acrimonia, quæ vel ad Demosthenem se iactet. *Δεινότης*, quæ mirabilem illum oratorem facit, cum isto certe ei communis est, itemque numeri illi viriles. Vnde autem, nisi ab animo tali? & *Pectus est* (pulcherrimo sensu Fabius) *quod disertus facit, & VIS MENTIS.* Iudica sic bone Lector, & bono tuo (spondeo, respondeo) Senecam ama.

* Lib. xii.
cap. xii.

VITA L. ANNÆI SENECAE, A I. LIPSIO DESCRIPTA.

De patria, & parentibus.

CAPVT I.

Lib. III.

Lib. XLIII.

Lib. III.
cap. I.

Lib. XLIII.

IRORVM illustrium vitam prodere, vetus institutum: & quorum ingenia, scripta, aut facta miramur, iuuat alia nosse, quæ adhæserunt. De Seneca igitur, quatenus potest, dicam: & colligam ac disponam, ex ipso & variis scriptoribus, quod huc facit. Patriam ei Cordubam fuisse constat, veterem florentemque in Hispania Bætica coloniam: atque adeo in iis regionibus primam. Strabo aperte: Πλείστον δὲ κόρδ' υβὰ ἤνυξενται, μαρκέλλου κτίσμα, καὶ δόξη καὶ δυνάμει, καὶ ἡ τῶν Γαδί τανῶν πόλις. ἢ μὲν διὰ τὰς ναυπλίας, καὶ διὰ τὸ πλεονέκτεσθαι ῥωμαίοις κατὰ συμμαχίας. ἢ δὲ, χάρις ἀρετῇ, καὶ μεγέθει, περιλαμβαίνοντος καὶ ἑποταμῶς βαίπτος μέγα μέρος: *Plurimum inter Hispaniæ Bæticiæ vrbes Corduba aucta est, Marcelli opus, gloria & potentia: itemque Gaditana vrbs. Hæc quidem ob nauigationes, & Romanorum societates, illa vero, ob regionis bonitatem, & amplitudinem, Bæti etiam flumio multum huc conferente. Laudat, & simul veterem ostendit, Marcelli opus. Cuius? Prætoris, an Consulis? Nam Prætor Hispaniam obtinuit M. Marcellus, ex Liuiο, anno Urbis DLXXXV. etsi in pace & otio, vt videtur. eoque magis inclinem, coloniam ab hoc deductam, fortasse & opidum auctum ornatumque. Neque enim nouum plane conditum, vel Silius dixerit: qui iam tempore Annibalis Cordubam nominauit. Ad illum igitur magis, quam ad Consulem Marcellum rettulerim, qui anno DCI. Hispaniæ præfuit, sed ceteriori, vt est in Epitome, & ex Appiano colligas: atque ibi re feliciter gesta, triumphauit de Celtiberis. Itaque nihil ei tunc fuit cum Bætica, aut Corduba nostra: quæ est in Hispania vltiore. Addit porro amplius Strabo: ὡκησαίτε ἐξ ἀρχῆς ῥωμαίων τε καὶ ὀπιχωρίων ἐπίλεκτοι ἄνδρες. καὶ δὴ καὶ πρῶτην ἀποικίαν εἰς τὰςδε τοὺς τόπους ἔπειλεν ῥωμαῖοι: *Habitarunt hanc Cordubam ab initio selecti Romanorum, & indigenarum: atque adeo primam hanc in ea loca coloniam miserunt Romani. Nota, de Selectis. Ita enim fuit: eoq; obtinuisse postea credam, vt Colonia Patricia diceretur. Plinius aperte: Corduba, colonia Patricia cognominata. Et in Augusti numis, PERMISSV CÆSARIS AVGVSTI. caput eius: tū parte altera, COLONIA. PATRICIA. Cui titulo causam dedisse arbitror, quod splendida & diues, Patres ac Senatores etiam rei Romanæ daret. Nam iam Augusti æuo, ex prouinciis passim in Senatum legebantur. Sed ait & Strabo, primam coloniam eo missam: quod caute lege. Nam Carteia, in eadem Bætica, iam ante colonia deducta, à L. Canuleio Prætorē: sed quia ex parum honestis, Libertinorum appellata fuit. Leges in Liuiο, initio libri XLIII. Tueri tamen Strabonem possis, fortasse & debeas: quod non missi coloni illi Roma aut ex Italia, sed ibi nati ex militibus Romanis & fæminis Hispanis, permittente Senatu, hybridæ isti libertate donati sint, & in colonia collocati. At Strabo missam primam disertè scripsit. Satis de Corduba: atque hæc patria fuit. qui parentes? E gente Annæa fuisse liquet: cui, ominis causa, ab annis videtur nomen factum: responderque cognomen Seneca, item ominis boni. Ita enim ego opinor primo inditum: etsi Isidorus, eum qui primus ita dictus sit, canum fuisse natum, arbitretur. Sane Seneca, vel vt veteres, Seneca, (est enim à Sene, Senicis.) γερόντιον significat, vt Senecio. Videatur Nonius, in Senica. Addo, quod in alia etiam gente reperio hoc cognomen, vt in Accia, lapide prisco: M. Accio. Seneca.... Manlio Planta II. Virg. Quinq. Sitne autem stirpis Hispanæ gens Annæa, an in coloniam ex Italia missa, haud adfirmem: illud tantum, Equestrem etiam fuisse. Ita Seneca ipse de se, apud Tacitum: Egone equestri & prouinciali loco ortus, proce-**

Vita L. Annæi Senecæ.

ribus ciuitatis adnumeror? inter nobiles, & longa decora præferentes, nouitas mea enituit? Pater igitur, fortasse & auus, inter Equites: neque ultra. Nam de Nouitate sua mox subiungit, non factururus, si qui maiorum ad honores peruenissent. Pater autem à se scriptisque suis etiam notus, L. Annæus Seneca: quem Declamatoris agnomine (in hoc genere excelluit) à filio fere distinguunt. Exstant non ipsius, sed alienæ ab eo digestæ Declamationes: quas Præloquiis, aut Interloquiis distinxit: & vel sic come atque amcenum ingenium suum satis ostendit. Vxorem habuit Elbiam, item Hispanam aut Hispaniensem, magni animi atque ingenij faminam, ut filius eam (in Consolatione ad ipsam) satis descripsit. Pater, Augusti temporibus, Romam venit, & secuta mox vxor cum liberis, cumque ipso hoc Seneca nostro, adhuc tenello. Diu ibi in gratia & fama vixit, rem fecit: & ad vltima Tiberij censeo ætatem produxisse. Inducit me, quod Seianianæ coniurationis mentio est in eius libris, & alia quæ huc spectant. Omitto, & ad filium transeo, de quo proposui.

De ipso L. Annæo Seneca, eiusque fratribus: ubi natus, & quando Romam delatus.

CAP. II.

IS natus Cordubæ, & puer inde Romam translatus: quod ita indicat ipse, ubi ma- Consol. ad Helu. cap. xvi.
Interteram laudat. Illius manibus in Urbem perlatus sum, illius pio maternoque nutricio, per longum tempus ager, conualui. Si manibus perlatus, puerili in ætate oportet fuisse: & vides languisse tunc etiam, & opera curaque eiusdem focillatum. Hoc ego euenisse colligo decimoquinto, aut circiter anno, ante Augusti excessum: argumento ab adolescentia Senecæ in Tiberij æuo, mox dicendo. Ergo nec pater diu ante Romam migrarit, Fratres duos habuit, neq; vllas sorores. ex verbis eius ad matrem: *Carissimū virū, ex quo trium liberorum mater eras, extulisti.* Hi tres autem, M. Annæus Nouatus, L. An. Seneca L. Annæus Mela fuerunt: nati ordine, quo recitauī. Hoc ex Controuersiarum inscriptionibus liquet, ubi sic, etsi cognominibus solis, recensentur. Maximus autem fratrum nomen mox mutauit, & in Iunij Gallionis transiit, ab eo adoptatus. Qui Gallio Senecæ patri in Declamationibus aliquoties nominatur, & Noster ei dicitur: siue à communi patria, Hispania, siue ab amicitia, quæ cum eo fuit. An & necessitudo aut cognatio? nescio, suspicor tamen ob hanc adoptionem. Est autem ille Gallio, qui Pater, Quintiliano agnominatur, itemque Tacito, sexto Annalium. Noster autem iste adoptiuus in Eusebiano Chronico, Iunius Annæus Gallio, frater Senecæ, & egregius declamor, dicitur: an duplici illo gentis nomine (quod tamen veteribus rarum, imo non fuit) ut notet in quam adoptione iuit, & in qua natura fuit? Apparet, si recta est nomenclatura aut scriptura. Est ille, ad quem libros *De Ira* noster scripsit & misit, quem in iis *Nouatum* appellat: at eundem, in inscriptione *De vita beata*, Gallionem fratrem, itemque in Epistolis, *Dominum suum Gallionem*. honeste, ut fratrem scilicet seniore. Sed observa igitur, non adoptatum videri, quo tempore libri *De Ira* scripti, id est Catio viuo: postea denique, & tunc cognomen mutasse. At frater minimus, Annæus Mela est, Tacito, Dioni, & Eusebio nominatus, qui eques tantum Romanus (nam prior ille Senator fuit) Lucanum filium genuit, grande adiumentum (ait Tacitus) claritudinis. Atque hi igitur tres fratres, de quibus Martialis capiendus:

Et docti Senecæ ter numeranda domus.

Doctum vocat, illum Declamatorem: triplicem domum, tres filios familiasque dictas.

Adolescentia eius, præceptores, & studia.

CAP. III.

PVER igitur Romam venit, atque ibi, in optimis artibus, optimum ingenium Epist. cxiii.
adoleuit. Adolescentia eius in Tiberij principatum incidit, ut ipse faretur: idque eo tempore, quo aliena sacra monebantur. Is fuit annus Tiberij quintus, Urbis conditæ

Vita L. Annæi Senecæ,

Lib. II. Annal. in fin. DCCCLXXII : quod ex Tacito est manifestum, qui *sacra Aegyptiaca & Iudaica* pulsa eo anno scribit. Itaque Seneca tunc plenam adolescentiam egerit, viginti aut vigintiduum annorum. Nam ætatem grandiusculam sub ipso Augusto habuisse, ex eo liquet, quod comeram, siue flammâ, ante excessum eius obseruauerit, de quo prodit: *Vidimus ante Diui Augusti excessum simile prodigium*: nec plane pueris talia curiose adnotentur. Præceptorem in eloquentia habuit ipsum patrem, opinor: atque id Controversiarum libri & Præfationes dicunt. Cur autem non optimus senex, qui alios ducebat & docebat, suos in hac via dirigeret? Fecit, & duos egregie disertos reliquit, Gallionem, & nostrum: nam de Mela nihil legi. Ille est Gallio, quem à suauitate eloquij Statius commendat.

1. Quæst. cap. 1.

*Hoc plus, quam Senecam dedisse terris,
Et dulcem generasse Gallionem.*

Epist. XLIX.

ba. 10103
qao. 10111
* Vide Epistolam XLIX.

Sonante & tinniente quadam eloquentia fuisse, auctor libelli De causis corruptæ eloquentiæ ostendit: qui commemorat, *tinnitus Gallionis*. Si tamen huius, non patris. At noster, præter eloquentiam, philosophiæ magno impetu se dedit, & Virtus elegantissimum ingenium rapuit, etsi patre renitente. Ipse non semel ostendit, auersum eum à Philosophia fuisse, uxorem & se auertisse: imo odisse, palam alibi scribit. Ardor tamen filij vicit, & insignes ac serios eius æui Philosophos assiduus audiuit: nominatim, *Attalum Stoicum*, *Sotionem* eiusdem sectæ, etsi Pythagorissare etiam visus, itemque *Papirium Fabianum*: quos & nominat identidem, ac grata memoria laudat. Sotioni quidem puer etiam operam dedit, scribitque: *Modo apud Sotionem puer sedi*. Sed & *Demetrium Cynicum* admiratus est, & coluit: sæpe cum eo item grandior & iam in Aula, domi forisque versatus. Nam & in via ac peregrinatione habebat. Iste ad honesta impetus: sed pater tamen fregit, & foro ac * causis interim mancipauit. Quas diu actitasse eum apparet, & Caij etiam temporibus, magna eloquij gratia & fama. Sane scripta vlla Philosophica ante id æui non exstant.

Honores, & ciuilis vita.

CAP. IIII.

Consol. ad Helu. cap. XVI.

XII. Annal.

Annal. XIII.

ATQVE idem pater latum clauum sumere etiam suasit, honorum candidatum. Itaque Quæsturam primo gessit, in qua adipiscenda suffragium materteræ suæ agnoscit. Illa, inquit, *pro Quæstura mea gratiam suam extendit, & quæ ne sermonis quidem, aut claræ salutationis, sustinuit audaciam, pro me vicit indulgentia verecundiam*. Quid fæminæ hæc fuerit, & quo marito, in Notis meis ibi disces. Sed quando Quæsturam gesserit, haud liquido scio: ætas non abnuat, ut sub Tiberio: potuit & sub Caio, neque libet definire. Illud magis, Præturam statim ab exsilio gessisse, Agrippina faciente. Ita enim Tacitus: *Agrippina veniam exsiliij pro Annæo Seneca, simul Præturam impetrat (à marito) lætum in publicum rata, ob claritudinem studiorum eius, utque Domitij pueritia tali magistro adolesceret, & consiliis eiusdem ad spem dominationis vteretur*. Vides, Prætozem statim designatum: & laudes dotesque, quas Tacitus candide adiungit. Vulgi beniuolentia eo facto conciliabatur, quia iam vulgo in ore & gratia Seneca, *ob claritudinem studiorum*, denique *tali & tanto magistro* volebat Domitium suum crescere, itemque *consiliis eius* (nota ciuilem prudentiam) ad parandum Principatum, sed & regendum, niri. Ergo Prætor anno Urbis DCCCII. fuit: numquid postea & Consul? Affirmant libri legum, ad SC. Trebellianum, ut Vlpianus: *Temporibus Neronis, octauo Kal. Septembres, Annæo Seneca & Trebellio Maximo Coss. factum est Scitum*. Idem in Iustiniani II. Institutionum scriptum. Qui autem Fastos nobis concinnarunt, faciunt hos Consules suffectos (nā ordinarij non fuerunt) anno Urbis DCCCXV: quod esset, anno & paucis mensibus ante Senecæ mortem. Aliquis de tota re dubitet fortasse. quia Aufonius Gratiarum actione palam: *Diues Seneca, nec tamen Consul*: itemque nec ipse Seneca meminit vsquam huius honoris, etsi Epistolas plerasque tunc scripsit. Respondeo. de Aufonio, intelligendum Ordinarium consulatum videri: de ipso nostro, silentium non esse negationem. Sed hoc etiam addo, non videri bene digessisse Fastorum concinnatores: neque illo anno profecto fuit. Nam ecce statim initio anni, Tacitus memorat refrige-

à I. Lipsio descripta.

ratam eius apud Neronem gratiam, & calumniatores varie vellicasse : atque ipsum animosa oratione Principem accessisse, com meatum petentem, & opes suas refundentem. Non admisit quidem Nero : sed tamen Seneca ab eo tempore (addit Cornelius) instituta prioris potentia commutat, prohibet cætus salutantium, vitat comitantes, rarus per urbem, quasi valetudine infensa, aut sapientia studiis domi attineretur. Hæc non sunt pro nouo consule, aut etiam candidato : & mors eius non diu post secuta vetat assentiri. Quid tamen mouit viros doctos sic suspicari? Quod Tacitus illo anno *S. C. factum* scribit, ne simulata adoptio in vlla parte muneris publici inuaret, ac ne usurpandis quidem hereditatibus prodesset. Sed profecto nihil hoc ad Trebellianum illud : alio spectat, si quis priora etiam illa in Tacito legit. Itaque fuisse equidem Consulem consentio, sed alio & prior tempore : nec certo designem. At perpetuus ille eius honos, Principis doctorem moderatoremque fuisse : optimi sane, quamdiu huius consiliis monitisque se dedit. Tacitus non celat, & duos nominat, quibus vtiliter Princeps se permisit. *Ibatur in cædes, nisi Afranius Burrus, & Annaeus Seneca, se obiecissent. Hi rectores imperatorie iuuentæ, & pari in societate potentia concordēs, diuersa arte ex æquo pollebant. Burrus militaribus curis, & seueritate morum : Seneca præceptis eloquentiæ, & comitate honesta : iuuantes inuicem, quo facilius lubricam Principis ætatem, si virtutem aspernaretur, voluptatibus concessis retinerent. O laudabilem conatum, & consensum ! Consensum, qui nimis rarus in Aulis, vbi quisque ita eminere fere vult, vltimum nolit. Sed ad Senecam :*

Priuata vita, uxores, liberi, exsilium.

CAP. V.

ILLE in publico ecquid aliud gesserit, haud scio : priuatim reperio, aut certe colligo, in Ægypto adolescentem fuisse, occasione quod auunculus Præfectus ibi esset. *Consol. ad Helu. cap. xxi.* Nam scribit de matertera, ad matrem : *Exemplum tibi suum, cuius ipse spectator fui, narrabit.* Spectator? ergo in nauigatione ea adfuit (de qua ibi) cum ex Ægypto matertera rediret. Et quomodo, nisi ipse etiam ex Ægypto? Plane ita fuit : & hæc causa, cur pluscula de ipsa Ægypto, & Nilo, curiose libris (præsertim *Quæstionum Naturalium*) inspergat. Fortassis & ex Ægypto ad Indiæ oras iuit, per mare rubrum : atque *Lib. vi. cap. xvii.* ita de India commentari voluit, Plinio scriptum. Sed Romæ iam, uxorem duxit : quam, non est proditum, habuisse tamen, liberi euincunt. Nam ipse *Marcum blandissimum puerum*, multa laude & affectu commemorat, ad *Heluiam* matrem : neque ambigendum quin filius sit. Vel carmen eius doceat, vbi inter vota :

Sic dulci Marcus qui nunc sermone fritinnit,

Facundo patruos pronocet ore duos.

Nam vt illos audiam, qui ad *Marcum Lucanum* hoc referunt, ratio non videtur. Atqui mentionem prioris vxoris non facit. Non in his libris, fateor : quid tum? nec *Annæi* etiam *Melæ* fratris nominatim. non ergo habuit? Etsi videndum, an non de priorē vxore capias ista : *Harpasten, vxoris meæ fatuam, scis hereditarium onus in familia mea remansisse.* Vix enim est vt de *Paullina* sic loquatur, & sentiat : imo onus relegat ad defunctam vxorem, à qua penes heredem cum alia familia mansit. Sed clarius etiam alibi : *Cum sublatum est lumen, & vxor moris mei iam conscia conticuit.* Quæ vxor? illa prior, nam *libri de Ira*, *Caio* adhuc viuo, videntur scripti, in loco nobis doctum. At *Paullinam* post exsilium denique duxit, nobilem fæminam : quæ, inquam, iam seni nupsit, & potenti in aula. Quod ipsum *Dio* quoque, aut quisquis ille apud *Dionem* fuit, obiciendum *Senecæ* putauit : nempe quod ætate grauis iuuenulam illam duxisset. Talis vterque fuit, & ipse *Seneca* prodit : *Hoc ego Paullinæ meæ dixi, quæ mihi valetudinem meam commendat, Venit mihi in mentem, in hoc senectute & adolescentem esse, cui parcitur.* Adolescentem? ipsam *Paullinam*. Sane amans ea viri, vt ibi pluribus iactitat : nec falso, & in morte eius ostendit, cui suam (quod in ipsa fuit) iuit iunctum. Postea videbimus. Atque istæ vxores : & alia vita quieta, & fere sine offensa, excipio grandem illum exsilij casum. Nam sub *Claudio*, primo imperij eius anno, cum *Iulia Germanici* filia accusata adulterij esset (*Dij Deæque, à Messallina!*) & ipsa extorris est acta, & quasi inter adulteros *Seneca*, in *Corficam* relegatus. Verane culpa fuerit, non dicam : nolim, & *Tacitus*

Epist. i.

iii. De Ira.

Epist. ciii.

Vita L. Annæi Senecæ

fortasse mecum. qui, vbi de exilio: *Seneca infensus Claudio, memoria iniuriæ credebatur.* Notâ, iniuriæ: ergo hæc ei facta. Et sane quis alias accusationes impudicissimi illius scorti (Messallinam dico) & damnationes huius obnoxia pecudis (Claudij) ignorat? Neque enim aliquid mali fere, nisi bonis & insontibus, sunt machinati. Vixit in exilio annos circiter octo: & fortiter, imo vt ipse ait, feliciter vixit, optimis studiis meditationibusque intentus. Ita enim ad matrem: *Inter eas res beatum se esse, quæ solent miseros facere: & pulcherrime deinde (vide, fodes) philosophatur.* Addit in extremo, & asurgit: *Qualem me cogites, accipe: letum & alacrem, velut optimis rebus. Sunt autem optimæ, cum animus omnis cogitationis expers, vacat operibus suis, & modo se lenioribus studiis oblectat, modo ad considerandam sui vniuersique naturam, veri audius, insurgit.* O hominem, ô verba honesta! quæ imitari Octauia tragœdiæ auctor (non enim ipse: apage.) voluit, his versibus, in persona Senecæ:

*Melius latebam, procul ab inuidia malis
Remotus, inter Corsici rupes maris.
Vbi liber animus, & sui iuris, mihi
Semper vacabat, studia recolenti mea.
O quam iuuabat (quo nihil maius parens
Natura genuit, operis immensi artifex)
Cælum intueri, Solis & currus sacros!*

Hæc meliora, veriora etiam, quam quæ in Consolatione ad Polybium abiecte nimis & demisse scribuntur: & an à nostro Seneca? Dubitare non semel subiit, & pæne abdicare. Quomodocumque, homo fuit: & illud certe scriptum non nisi inimici protraxerunt, & publicarunt: fortasse & macularunt. Sed notes in Senecæ supra verbis, *Lenioribus etiam ibi studiis se oblectasse:* quæ Poëtica censeo: & exstat in iis *Medea*: quam in exilio scriptam, quo tempore Claudius Britanniam subegit, mihi pæne certum: atque adeo argumentū illud elegit de Iasone, vt aliquid inspergeret scilicet de Oceano subactō. Sane versus illi in Choro quo, nisi ad Claudium, spectant?

*Parcite ô diui, veniam precamur,
Viuat vt tutus, mare qui subegit. Iterumque:
Iam satis diui mare vindicastis,
Parcite diuo.*

Quod item ad Claudium, etsi viuum: & Deos Deo vult parcere, poetica adulatione,

Opes eius, villæ, agri, fœnus.

CAP. VI.

SED ab exilio reuersus statim in splendore iterum fuit, opum iam tunc, & ante Aulam, largus. Nam pater eas reliquerat, nec omnes suæ industriæ aut fortunæ debet. Ipse ad matrem: *Tu filia familias locupletibus filiis vltro contulisti.* Liberalitatem eius laudat, eo magis quod in locupletes, vt ait, nec sane egentes. Hæc ante Aulam: ar in ipsa ingentes opes quæsiuit, siue potius venientes vltro admisit. Plerasque enim ex Principis munificentia habuit: atque ipse ita ad Neronem, in Tacito nostro. *Tu, inquit, gratiam immensam, innumeram pecuniam dedisti: adeo vt plerumque intra me ipse voluam, Vbi est animus ille modicis contentus? Tales hortos instruit, & per hæc suburbana incedit, & tantis agrorum spatiis, & tam lato fœnore exuberat?* Nota Hortos, Villas, Agros, Fœnus, omnia laxè & vbertim. Vis iterum Taciti verba, sed ab alieno ore & sensu? *Calumniatores, inquit, variis criminationibus Senecam adoriuntur, tamquam ingentes, & priuatum supra modum euectas opes, adhuc augeret: quodque studia ciuium in se verteret: hortorum quoque amœnitate, & villarum magnificentia quasi Principem supergrederetur.* Et Suillius, apud eundem, modum etiam opum expresit: *Qua sapientia, quibus Philosophorum præceptis, intra quadriennium regia amicitia, ter milles HSS. parauisset? Romæ testamenta & orbos, velut indagine eius capi: Italiam & prouincias, immenso fœnore hauriri.* Is modus nobis esset, septuagies quinquies centena millia Phillippicorum. Opes pæne regiæ, fateor: sed de malis artibus & captatura, quod adiungit, adspernamur. Habuit ante censum magnum, vt dixi: & in copiosa illa Aula, & ampla re Romana, quid mirum si auxit? Sed ait etiam,

à I. Lipsio descripta.

Italiam & provincias fœnore eius hauriri. Significat, fœnebrem variis locis pecuniam habuisse: & suspicor etiam in Ægypto. Id ex epistola, qua scribit naues Alexandrinas subito aduenisse, omnes concurrisse in portum aut litus: at ego, inquit, in hoc omnium discursu, magnam ex pigritia mea sensi voluptatem, quod epistolas meorum accepturus, non properavi scire, quis illic esset rerum mearum status, quid afferrent. Olim iam nec perit mihi quidquam, nec acquiritur. Habuit ibi suos (nempe actores, aut procuratores) & res eius agebatur: ergo in pecunia aliqua grandi, aut & agris. Nam trans mare possedisse, ut illa ætas & copia erat, nihil nouum. Enimuero Dio inter causas etiam Britannici belli recenset, quod Seneca cum quadringentis Hss. (sunt decies centena millia Philippicorum) magno fœnore Britannis credidisset, vniuersam illam pecuniam vno tempore repetebat. An vere hoc, nescio: vbique enim infensus, & ex professo hostis, est nostro: tamen à vero non abit, etiam illic pecuniam habuisse. Quid iam Hortos, & Villas? plures habuit & cum vario instructo. Iuuenalis attigit: ----- Seneca prædiuitis hortos. Sed & ipse villas suas commemorat Nomentanam, Albanam, itemque Baianam: & habuit sane plures. Sed & Domum in vrbe, quæ nomen apud posteros tenuit, locatque Seneca domum, in regione x. P. Victor. Iam & suppellex inuidiam habuit, obiicitque Dio περταχοῖδας, περτοχῶν καὶ πρὶν ἑὺλας, ἐλεφαντῶ ποδῶν, ἴσους ἔ' ὁμοίους: quingentas mensas è cedro, cum eburneis pedibus, similes omnes & æquales. Magnum hoc fuit, si verum (nam ita semper in Dionis obiectionibus cauendum est:) magnum, tot illas mensas habuisse, quarum vna aliqua taxari vel latifundij æstimatione solet. Sed non tam lectas aut raras fuisse has oportet: quid si nec fuisse? Non, quin moris, lautis & luxoriosis habere. ita enim & Martialis de quodam:

Epist.
LXXVII.

Et Mauri Libycis centum stant dentibus orbes,

Et crepat in nostris aurea lamna toris.

lib. ix. epig.
XXIII.

Nam in magnis conuiujs, singulis suas mensas anteponebant (alibi adnotandum) & hoc sine sic plures habebant. Non, inquam, eo nego aut dubito. sed quia ipse Seneca tangit & castigat hanc insaniam sæpius: etiam in Aula & senex, libris de Beneficijs, quos tunc scripsit. Quid, quod in illo De Tranquillitate (sub initium) palam negat placere sibi mensas varietate macularum conspicuas, nec solere uti? Mira hæc impudentia, in re conspicua & eius æui oculis obiecta, palam sic dissimulare, aut mentiri. Non arbitror: & magis Dionem? aut cui Dio partes has adsignat. Nam ex oratione aliqua aduersaria hæc videri, * alibi adnotaui: atque obiter ibi diuitiarum crimen dilui, legendum si quis volet. Sed magis ipsum Senecam legat, qui sub hoc tempus *De vita beata* librum edidit: in quo scopum habet aduersus criminantes se tueri. O elegantem, o sapientem libellum! & calumniam hoc ipso caram, quod fuerit huic eliciendo.

* I. Manud.
ducl. Diff.
XVIII.

Mores, & primum abstinentia, veritas, sanctitas pietasque.

CAP. VII.

SED Mores ipsi etiam hoc de Opibus refutant: & vsum ijs clamant, non abusum. Quid enim in fastum, luxum, pompam? doceant, & silemus. In cibos fortasse, & lautitiam? Audiamus ipsum, in publico profitentem: *Ego cum Attalum audirem in vitia, in errores, in mala vitæ perorantem, sæpe misertus sum generis humani, & illum sublimem altioreque humano fastigio credidi. Cum cœperat voluptates nostras traducere, laudare castum corpus, sobriam mensam, puram mentem: non tantum ab illicitis voluptatibus, sed etiam superuacuis, libebat circumscribere gulam & ventrem. Inde mihi quædam permansere Lucili. magno enim ad omnia impetu veneram: deinde ad civilem vitam reductus, ex bene cœptis pauca seruavi. Inde ostreis boletisque in omnem vitam renunciatum est: inde in omnem vitam vnguento abstinemus: inde de vino caret stomachus: inde in omnem vitam balneum fugimus. Quæ talis alibi frugalitas, an quo nomine appellanda? Et scripsi de ea in Laudatione Senecæ: ne hic iteremus. Iam reliqua etiam vita seria & seuera. Non corrumpit eum Aula, nec ad familiare & cognatum pænevitium Adulationem flexit. Minime. ipse ad Neronem: Diutius morari me hic patere, non ut blandiar auribus tuis: nec enim mihi hic mos est: maluerim veris offendere, quam placere adulando. Et iam moriturus, apud Tacitum, referri iubet Principi: Non sibi promptum in adulationes ingenium: idque nulli magis gnarum, quam Neroni, qui sæpius libertatem*

Epist. CVIII.

* I. Manud.
Diff. XLIX.

II. De
Clem.

Vita L. Annæi Senecæ,

- xv. Annal. Senecæ, quam seruitium expertus esset. Amplius, quæ morum vitæque exactio, & examen?
- iii. De Ira. Iterum ipse: Vtor hac potestate, & cottidie apud me causam dico. Cum sublatum e conspectu lumen est, & conticuit uxor moris iam mei conscia, totum diem mecum scrutor, facta ac dicta mea remetior. Nihil mihi abscondo, nihil transeo: quare enim quidquam ex erroribus meis timeam, cum possim dicere, Vide ne istud amplius facias, nunc tibi ignosco? Potest maius aut clarius studium elucere Virtutis? Denique & pietas in Deum & submissio, quoties apparet? Vnum excerptum posuero: Si quid credis mihi, intimos affectus meos tibi cum maxime det, ego: in omnibus quæ aspera videntur & dura, sic formatus sum. non pareo Deo, sed assentior: ex animo illum, non quia necesse est, sequor. Nihil unquam mihi incidet, quod tristis excipiam, quod malo vultu: nullum tributum inuitus conferam. Et plura sunt talia, in *Manuductione*, aut *Physiologia*, à nobis notata. Imo tam claræ quædam pietatis, ut Tertullianus & prisci *Nostrum* appellent, Concilia ipsa quædam auctoritate eius (in *Fragmentis* posui) vtantur. Atque adeo Orho Frisingensis asserat: *L. Senecam non tam Philosophum, quam Christianum dicendum*. Atque ob has eminentes virtutes, etiam illo æuo, ingens de eo opinio, & vel Imperio destinabant. Tacitus aperte hoc agitatum scribit: Ut traderetur imperium Senecæ, quasi insonti, claritudine virtutum ad summum fastigium dilecto. O Roma, non manebat te hæc felicitas, nec Deus sic respexit! Alioqui,
- xv. Annal. *Libera si dentur populo suffragia, quis tam Perditus, ut dubitet Senecam præferre Neroni?*
- Iuuen. Sat. x. At enim de veris virtutibus eius quidam dubitant, & verba hæc ac scænam fuisse. An igitur in morte fidem non fecit, quam omnia humana in leui haberet, quam Deo se præberet?

Mors eius, fortis, constans, è Tacito narrata.

CAP. VIII.

ET de ea commodum videamus: vnde autem potius, quam è fidissimo scriptorum Tacito hauriemus? Verba eius ecce habes:

Sequitur cades Annæi Senecæ latissima principi, non quia coniurationis manifestum compere- rat, sed ut ferro grassaretur, quando venenum non processerat. Solus quippe Natalis, & hæte- nus prompsit: missum se ad egrotum Senecam ut viseret conquerereturque, cur Pisonem aditu ar- ceret: melius fore si amicitiam familiari congressu exercuissent. Et respondisse Senecam, sermones mutuos & crebra colloquia neutri conducere: ceterum salutem suam incolumitate Pisonis inniti. Hæc ferre Granius Silvanus tribunus prætorie cohortis, & an dicta Natalis, suæque responsa nos- ceret, percontari Senecam iubetur. Is, forte an prudens, ad eum diem ex Campania remeauerat, quartumque apud lapidem suburbano rure substiterat. Illo propinqua vespere tribunus venit, & villam globus militum sepsit. Tum ipsi cum Pompeia Paullina uxore & amicis duobus epulanti mandata Imperatoris edidit. Seneca missum ad se Natalem, conquestumque nomine Pisonis quod visendo eo prohiberetur, se ratione valetudinis & amore quietis, excusauisse respondit. Cur salu- tem priuati hominis incolumitati suæ anteferreret, causam non habuisse, nec sibi promptum in adula- tiones ingenium: idque nulli magis gnarum quam Neroni, qui sæpius libertatem Senecæ, quam ser- uitium expertus esset. Vbi hæc à tribuno relata sunt, Poppæa & Tigellino coram, quod erat seuien- ti Principi intimum consiliorum, interrogat, an Seneca voluntariam mortem pararet. Tum tribu- nus nulla pauoris signa, nihil triste in verbis eius aut vultu deprehensum confirmavit. Ergo regredi & indicere mortem iubetur. Tradit Fabius Rusticus, non eo quo venerat itinere reditum, sed flexis- se ad Fenium præfectum, & expositis Cæsaris iussis, an obtemperaret interrogauisse: monitumque ab eo, ut exsequeretur, fatali omnium ignauia. Nam & Silvanus inter coniuratos erat, augebat- que scelera in quorum ultionem consenserat. Vocitamen & aspectui pepercit. Intromisitque ad Senecam unum ex centurionibus, qui necessitatem ultimam denunciaret. Ille interritus poscit te- stamenti tabulas: ac denegante centurione, conuersus ad amicos, quando meritis eorum referre gra- tiam prohiberetur, quod unum iam tamen & pulcherrimum habebat, imaginem vitæ suæ relinque- re testatur, cuius si memores essent, bonarum artium famam tam constantis amicitie laturos. Simul lacrymas eorum, modo sermone, modo intentior in modum coercentis, ad firmitudinem reuocat, ro- gitans: Vbi præcepta sapientiæ? ubi tot per annos meditata ratio aduersum imminentiā? Cui enim ignaram fuisse seruitiam Neronis? neque aliud superesse post matrem fratremque interfectos, quam ut educa-

L. Annæi Senecæ.

Ut educatoris præceptorisque necem adiceret. Vbi hæc atque talia velut in commune differuit, complectitur uxorem. & paululum aduersus præsentem formidinem mollitus, rogator atque temperaret dolori, ne æternum susciperet, sed in contemplatione vitæ per virtutem actæ, desiderium mariti solatis honestis toleraret. Illi contra, sibi quoque destinatam mortem adseuerat, manumque percussoris exposcit. Tum Seneca gloriæ eius non aduersus, simul amore, ne sibi vnice dilectam ad iniurias relinqueret: Vitæ, inquit, delinimenta monstraueram tibi, tu mortis decus manis. non inuidebo exemplo. Sit huius tam fortæ exitus constantia penes utrosque par, claritudinis plus in tuo fine. Post quæ, eodem ictu brachia ferro exsoluunt. Seneca, quoniam senile corpus & paruo victu tenuatum, lenta effugia sanguini præbebat, crurum quoque & poplitum venas abrumpit. Sæuisque cruciatibus defessus, ne dolore suo animum uxoris infringeret, atque ipse visendo eius tormenta, ad impatientiam delaberetur, suadet in aliud cubiculum abscederet. Et nouissimo quoque momento suppeditante eloquentia aduocatis scriptoribus, pleraque tradidit, quæ in vulgus edita eius verbis, inuertere supersedeo. At Nero nullo in Paullinam proprio odio, ac ne glisceret inuidia crudelitatis, inhiberi mortem imperat. Hortantibus militibus, serui libertique obligant brachia, premunt sanguinem, incertum an ignaræ. Nam ut est vulgus ad deteriora promptum, non defuere qui crederent, donec implacabilem Neronem timuerit, famam sociatæ cum marito mortis petiuisse; deinde oblata mitiore spe, blandimentis vitæ euictam: cui addidit paucos postea annos laudabili in maritum memoria, & ore ac membris in eum pallorem albescentibus, ut ostentui esset, multum vitalis spiritus egestum. Seneca interim durante tractu, & lentitudine mortis, Statium Annæum diu sibi amicitie fide & arte medicinæ probatum, orat prouisum pridem venenum, quo damnati publico Atheniensium iudicio extinguerentur, properet: allatumque hausit frustra, frigidis iam artubus & clauso corpore aduersum vim veneni. postremo stagnum calidæ aquæ introiit, respergens proximos seruorum, addita voce, Libare se liquorem illum Ioui liberatori. Exin balneo illatus, & vapore eius exanimatus, sine ullo funeris solenni crematur. Ita codicillis præscripserat, cum etiam tum prædiues & præpotens, supremis suis consuleret.

Hæc Tacitus: neque pigebit insistere leuiter, & examinare, aut illustrare. Ait, letissimam Principi hanc cædem.] Iamdiu enim grauabatur boni rectique hunc doctorem, & reuerentiæ illud frænum (quod vel inuito inhærebat) semel excutere voluit, eo sublato. Tamen aliter iurauerat, ut Suetonius prodidit: Senecam, inquit, præceptorem ad necem compulit, quamuis sæpe comæatum petenti, bonisque cedenti, persancte iurasset, suspectum se frustra, periturumque potius, quam nociturum ei. Iurauit, id est Deos quoque illulit. Ait, Quando venenum non processerat.] Tentauerat enim, & ita idem Tacitus supra: Tradidere quidam, venenum Senecæ per libertum ipsius Cleonicum paratum, iussu Neronis; vitatumque a Seneca, proditione liberti, seu propria formidine, dum simplici victu, & agrestibus pomis, ac si sitis admoneret, profluente aqua vitam tolerat. Pergit, An prudens.] Quasi gnarus coniurationis, & diei destinatæ. Item, Ex Campania remeauerat.] E villa aliqua ibi sua. Et sane ibi ante obitum sæpe in secessu vixit, & pleraque Epistolarum ad Lucilium scripsit. Quartumque apud lapidem.] In villa item aliqua sua. An Nomentana? Hoc Xicho Polentinus scripsit, sed mera, puto, coniectura. Neque Tacitus admittit, qui de quarto lapide ab vrbe prodit: atqui Nomentum vel duodecimum distat. Nulla pauoris signa.] En dignam Philosopho, & quidem Stoico, mortem: quam & sequentia deprædicant. Imaginem vitæ suæ.]. Obsecro, si fœdus Seneca, ut Dio voluit, hæc ne de vita sua, in clausula diceret? amicos scilicet, & arbitros eius cottidie, sic falleret? Modo sermone.] Leniter, & ut in alloquiis. Aduersus præsentem formidinem mollitus.] Non rescribo temere: tamen ambigat aliquis, an non mollitam, & ad uxorem referatur. Sequentia videntur inducere, cum rogat temperaret dolori, & quæ iungit. Vitæ, inquit, delinimenta.] Hæc & pleraque alia, sunt ipsa Senecæ, aut certe similia: quia exstabant vulgata, ut mox dicet. Senile corpus.] Meo calculo LXIII. aut quatuor annorum. Neque ultra fuisse, Neronis illa ad Senecam euincunt, non diu ante prolata, apud Tacitum: Verum & tibi valida ætas, rebusque & fructui rerum sufficiens: quæ de seniore haud vere dicas. Aduocatis scriptoribus.] O virum, ô animi robur? in ipsa etiam morte dictare, quod posteros iuaret. Neque enim ambigendum, talia fuisse, ac constantiæ & sapientiæ mera præcepta. Argumentum, quod in vulgus edita: haud futurum, nisi præclara aliqua essent. Et quia edita, Tacitus omisit. ô improuide factum! & nobis quoque cygnæas illas voces audire vel leui aure esset! Stagnum calidæ aquæ.] Solium. & tunc primum calida vsus, cum non ultra vsurus. Balneo illatus.] Laconico & sicco, ut opinor. Nam vapore, & acrimonia caloris, exanimatum ostendit. Cum etiam tum prædiues & præpotens.] Aliquid est, in quo Tacitus carpere videtur: nec

Eodem lib.

Vita L. A. Senecæ.

fatis tamen capio. Tacitum funus voluit, & solennia eius vetuit: sed quomodo in eo supremis suis consulit? An ne testamentum Nero rumperet? qui fortasse heres in parte magnâ scriptus, & nolebat sibi per impendia aliquid perire. An in eo parcimoniam Senecæ tangit? sed verba examinata non huc eunt. Alius videbit.

Corpus, morbi, forma.

CAP. IX.

Conf. a He-
lu. c. xvi.
Epist. lxiij.

Asthma.

Epist.
lxxviii.

Epist. xlv.

Epist. cxiij.
lib. iij.
cap. vii.
Epist. cxii.

FINIVI, nisi placet de Corpore aliquid addi: & iuuat magnorum ingeniorum etiam habitacula, vt sic dicam, nouisse. Corpore igitur à pueritiâ infirmo fuit. Ipse de materterâ, postquam in urbem perlatus esset: *Illius pio maternoque nutricio, PER LONGVM TEMPVS æger, conualui.* Et in epistolâ quâdam *Longum mihi compeatum valetudo dederat, repente inuasit. Quo genere? inquires. Prorsus meritò interrogas: adeò nullum mihi ignotum est. Vni tamen morbo quasi assignatus sum: quem quare Græco nomine appellem, nescio: satis enim aptè dici * Suspirium potest.* Et mox addit: OMNIA corporis aut incommoda, aut pericula, per me transierunt. Vide senem bene exercitatum! qui etiam adolescens Destillationibus vexatus fuit, & per eas videbatur ad tabem ire. Ipse iterû: *Vexari te destillationibus crebris ac febriculis, eò molestius mihi est, quia expertus sum hoc genus morbi, quod inter initia contempsisti. Poterat adhuc adolescentia iniurias ferre, & se aduersus morbos contumaciter gerere: deinde succubui, & eò perductus sum, vt ipse destillarem. Ad summam maciem deductus, sæpè impetum cepi abruptendæ vitæ: patris me indulgentissimi senectus retinuit. Satis clare scribit, de macie suâ, & marcore: nec mirum Caligulæ sic à fæmina persuasum. Scribit enim Dio, cum caussam quandam in Senatu egregiè & feliciter Seneca egisset, linore suffusum illum Principem, qui solus videri eloquens volebat, cogitasse de Seneca tollendo: & fecisset, nisi una e concubinis admonuisset, Frustrâ mortem parari iam morituro: tabe quippe laborare. Credidit, & saluti ea res Senecæ fuit. Adeo verum est, quod ipse (an huc adspiciens?) scripsit: Multorum mortem distulit morbus, & salutem illis fuit, videri perire. Ceterum corpore sicco & exhausto ad extremum fuit: quid mirum vel à morbis, vel magis à studiis? Et Tacitus etiam tertiam causam adiungit: Corpus paruo victu tenuatum. Neque id formosum fuisse, indicare videtur ipse Seneca alibi: Quod libros meos petis, non magis ideò disertum me puto, quàm formosum, si imaginem meam peteres. Tangit, non fuisse: & imago quæ à Fulvio quidem Vrsino prodita est, nō præfert dignum illo animo vultum. Ceterum, corpus et si tenue, firmabat exercitiis durioribus: vt cultu agri, & fossione vinearum: cuius meminit in Epistola quadam, & Quæstionibus Naturalibus: vbi diligentem vinearum fossorem se appellat: itemque vniuersæ hortorum. quod artificium etiam suum dicit.*

Libri, qui non exstant.

CAP. X.

Lib. xiiii.

DE Corpore tantum est: nec ab eo nobis fructus: ab animo maximi, & per Indicem videamus. Scripta enim eius exstant multa, plura non exstant: & hæc, quod eruere potui, hic dabo. Perierunt igitur, primum.

VERSUS eius & poemata, quos certum est vbertim scripsisse. Ipse in exilio fecisse ostendit; & Tacitus, iam etiam seniore, & in Aula. Ita enim inuidi calumpniantur apud Neronem: Obijciebant etiam, eloquentiæ laudem vni sibi adsciscere, & Carmina crebrius factitare, postquam Neroni amor eorum venisset.

ORATIONES, siue caussarum Actiones. Egit multas & illustres, atque in ipso Senatu: vt omittam quas Principi scripsit, in Senatu item recitandas. Neque dubito Edicta ad populum, & Epistolas grauiiores, ab illo conscriptas, aut dictatas: quorum omnium levis memoria superest, & tulit, vt solet, æuum.

DE TERRÆ MOTV liber, quem iuuenem se scripsisse ipse testatur vi. Nat. Quæst. cap. iv. Non desideres, quia eandem materiam, in iisdem Quæstionibus, retractauit.

de L. Annæo Seneca.

DE MATRIMONIO. Fueritne liber, an Epistola, nescio: sed citat Hieronymus adu. Iouinian. lib. i.

HISTORIA, aut compendium. ex Lactantij vii. cap. xv.

DE SUPERSTITIONE liber, haud dubie inter sapientes. Laudat & excerpit quædam Augustinus vi. De Ciuit. Meminit & Tertullianus in Apologetico.

DIALOGI. quos Fabius nominat, nec vltra.

MORALIVM libri. Lactantius citat lib. ii. cap. ii. atque alibi, & ipsemet noster epist. cvi. initio, & epist. cix. Scripsit in extremo, vt inibi apparet: ô insigne opus, & lugeo interreptum.

EXHORTATIONVM libri. Plures enim fuerunt, è Lactantio, & Fragmenta nostra vide. Hoc ipsum quis non inter egregia operum censebit reponendum? Sunt alia, sed quæ incerto adhuc referas: vt *Notarum* libros, qui patris magis fuerunt. Item *De Causis*. Ita enim scriptor innominatus Rerum Britannia: *Seneca De causis. commemorat, Catonem oratoris officium definientem dixisse, Orator est vir bonus dicendi peritus.* Sed is quoque Patrem spectat, & sunt Controuerſiarum libri: in quorum primo, Præfatione ipsâ, hoc Catonis reperies ibi citatum. Siquid me etiam fugit, in Fragmentis reperies: etsi minora non tam effugiunt, quàm patior elabi.

Sed heus, EPISTOLAS ad *Diuum Paulum* non memoramus? Quæ nunc sunt, non sunt tanti: imò certum est eiusdem auctoris, & Pauli & Senecæ, illas esse, & compositas à semidocto in ludibrium nostrum. Tentat Latinè loqui, quisquis auctor fuit. Ergo inter se non scripserunt? ^a Hieronymus, ^b Augustinus: atque etiam antiquior vtroque ^c Linus Pontifex, asserunt, & passiua opinio olim fuit. Atque adeo ^d Io. Sarisberienſis fortiter: *Desipere videntur, qui non venerantur eum, quem Apostolicam familiaritatem meruisse constat.* Itaque reiicere hoc totum & calcare non ausim: fuerint aliquæ, sed aliæ: si istæ, requiro iudicium optimorum Patrum. Sed quid alij etiam de Seneca, videamus.

^a de scripto-
ribus eccleſ.
^b Epist. liii.
ad Maced.
& vi. De
ciuit. c. x.
^c De passio-
ne D. pauli.
^d Lib. viii.
polycrat.
cap. xiii.

DE L. ANNAEO SENECA

VETERVM AVCTORVM LOCI.

Eusebius in Chronologia.

I.
Olimp.
CGXI.

. ANNÆVS Seneca Cordubensis, præceptor Neronis, & patruus Lucani Poëtæ, incisione venarum, & veneni haustu periit.

B. Hieronymus de scriptoribus Ecclesiasticis.

II.

L. Annæus Seneca Cordubensis, Socionis Stoici discipulus, & patruus Lucani Poëtæ, continentissimæ vitæ fuit: quem non ponere in Catalogo sanctorum, nisi me illæ epistolæ prouocarent quæ leguntur à plurimis Pauli ad Senecam, & Senecæ ad Paulum: in quibus, cum esset Neronis magister, & illius temporis potentissimus, optare se dicit, *eius esse loci apud suos, cuius sit Paulus apud Christianos.* Hic ante biennium quam Petrus & Paulus coronarentur martyrio, à Nerone interfectus est.

Commentarius antiquus in Iuuenalis Satyr. v. versu. CIX.

III.

A Seneca.] Hic sub Claudio quasi conscius adulteriorum Iuliæ Germanici filia, in Corsicam relegatus, post triennium reuocatus est. qui etsi magno desiderio Athenas intenderet, ab Agrippina tamen erudiendo Neroni in palatium adductus, sæuum immanemque natum & sensit cito & mitigauit: interfamiliares solitus dicere, *Non fore sæuo illi leoni, quin, gustato semel hominis cruore, ingenta redeat sœuitia.* Huic postremo, quod habitus esset inter conscios coniurationis Pisonianæ, Nero per Tribunum ultimam necessitatem denunciauit. Hic interritus, amicorum animos, quibus iam eius casus lacrymas exciuerat, ad firmitudinem reuocauit, rogitans: *Vbi præcepta sapientiæ? ubi tot per annos meditata ratio aduersus imminetia? cui præterea ignara fuerit Neronis sœuitia? neque aliud superesse post matrem fratremque interfectos, quam vt educatoris præceptorisque necem adiceret.* Deinde sibi venas præsecans, crurumque venas abrumpens, & durante tractu lentitudineque mortis, hausto veneno, postremo calidæ aquæ stagnum introiens, exanimatus est.

Tacitus lib. xv. Annalium. Cuius verba in Vita data & explicata sunt.

Cetera quæ ad Senecæ vitam pertinent, videre potes apud eundem auctorem lib. XI. XII. XIII. XIII. & xv. Annalium: sed & apud Dionem lib. vlt. Suetonium & Xiphilinum in Nerone, Plutarchum & ἀπομνημονεύματα, & in vita Othonis.

ELOGIA AVCTORVM DE

L. ANNÆO SENECA.

L. Iunius Moderatus Columella, lib. III. de re rust. cap. III.

I.

ED Nomentana regio nunc celeberrima fama est illustris, & præcipue quam possidet Seneca VIR EXCELLENTIS INGENII ATQUE DOCTRINÆ, cuius in prædiis vinearum iugera singula culleos octonos reddidisse plerumque compertum est.

II.

M. Fabius Quintilianus cap. x. lib. XII.

In his etiam quos ipsi vidimus, COPIAM SENECAE, vires Africani, maturitatem Afri reperimus.

Tacitus annalium lib. XII.

III.

At Agrippina, ne malis tantum facinoribus notesceret, veniam exsilij pro Annæo Seneca, simul præturam impetrat, lætum in publicum rata, ob CLARITVDINEM STVDIORVM EIVS, vtque Domitij pueritia TALI MAGISTRO adolesceret, & consiliis eiusdem ad spem dominationis vteretur.

Elogia auctorum

Lib. XIII.

Quamquam oratio composita à Seneca *MVLTVM CVLTVS* præferret, vt fuit illi viro *INGENIVM AMOENVM*, & temporis illius auribus accommodatum. IV.

Eodem libro.

Burrum tamen & Senecam *MVLTVM RERV EXPERIENTIA COGNITOS*. V.

Plinius cap. IIII. lib. XIII.

Nouissime Annæo Seneca *PRINCIPE TVM ERVDITIONIS*, ac potentia, quæ postremo nimia ruit super ipsum, minime vtique miratore inanium. VI.

Plinius Iunior epist. III. lib. V. de his qui doctrina & moribus insignes amatoria luserunt.

Sed ego verear ne me non satis deceat quod decuit M. Tullium, C. Caluum, Asinium Pollionem, M. Messalam, Q. Hortensium, M. Brutum &c. Annæum Senecam, &c. VII.

Franciscus Petrarcha epist. ad Annæum Senecam.

Plutarchus (inquit) siquidem Græcus homo, & Traiani principis magister, suos claros viros nostris conferens, cum Platoni & Aristoteli, quorum primum diuinum, secundum dæmonium Græci vocant, Marcum Varronem, Homero Virgilium, Demostheni Marcum Tullium obiecisset, ausus est ad postremum & ducum controuersiam mouere, nec eum tanti saltem veneratio discipuli continuit. *IN VNO SANE SVORVM IMPARIA PRORSVS INGENIA NON ERVBVIT CONFITERI*, quod quem tibi ex æquo in moralibus præceptis obiicerent, non haberent. VIII.

Idem epistola contra Gallum.

Et cum Tullio Senecam pono, de quo Plutarchus magnus vir & Græcus vltro fatetur, *NULLVM IN GRÆCIA FVISSE, QVI SIBI IN MORALIBVS POSSIT COMPARARI*. IX.

Fronto orator apud Ioh. Salisberienssem Policrat. lib. VIII.

Seneca tantus vtique, quem Fronto secundum quosdam nepos Plutarchi asserit, sic vniuersos exterminare errores, vt aurea videatur sæcula reformare, & Deos ab humano genere exsultantes, eius opera reuocatos, hominibus contracta societate misceri. X.

Dio lib. LIX.

Οχι δὲ Σενέκας ὁ Ἀναῖος Λαχίος ὁ πᾶντας μὲν τῶν κατ' ἐαυτὸν Ρωμαίων, πολλὰς δὲ καὶ ἄλλας σοφίας ὑποφάγας, διεφθάρη παρ' ὀλίγον, μὴτ' ἀδικήσας πρὸς μὴτε δόξας, ὅτι δίκην τινὰ ἐν τῷ συνεδρίῳ παρόντος αὐτοῦ ἔταίς χαλῶς εἶπε: *Annæus Seneca, qui OMNES SVI AEVI ROMANOS, multos vero & alios SAPIENTIA ANTEIVIT, propemodum periit: etsi nihil admisisset vel suspicione leui, sed quia caussam quamdam in Senatu, præsente Caio, diserte egerat.* XI.

Xiphilinus in Nerone.

Ἐδοξε γάρ κεν ὁ τε Σενέκας καὶ ὁ Βούρος, φρονιμώτατοί τε ἅμα καὶ δυνατώτατοί τ' αὖτ' ἑ Νέρωνα ὄντες, &c. *Ægre tulerunt Seneca & Burrus, prudentissimi simul & potentissimi eorum qui Neroni aderant.* XII.

Iuuenalis Satyra V.

Nemo petit modicis quæ mittebantur amicis
A Seneca, quæ Piso bonus, quæ Cotta solebat
Largiri. XIII.

Satyra VIII.

— Quis tam

Perditus, vt dubitet Senecam præferre Neroni? XIII.

Satyra IX.

Temporibus diris igitur iussuque Neronis
Longinum, & magnos Senecæ prædiuitis hortos
Clausit, & egregias Lateranorum obsidet ædes
Tota cohors. XV.

Martialis lib. VII. ad Ovidium.

Facundi Senecæ potens amicus. XVI.

Idem lib. XII.

Non es, crede mihi, bonus. quid ergo?
Vt verum loquar, optimus malorum.
Pisones, Senecasque, Memmiosque,
Et Crispos mihi redde, sed priores:
Fies protinus vltimus bonorum. XVII.

de L. Annæo Seneca:

Tertullianus de Anima, cap. x x.

xviii. Seneca, SÆPE NOSTER. *Aufonius in gratiarum actione pro Consulatu suo, ad Gratianum Imperatorem.*

xix. Diues Seneca, non tamen Consul. *Sidonius Apollinaris ad Felicem.*

xx. Non quod Corduba præpotens alumnis
Facundum ciet, hic putes legendum,
Quorum vnus colit hispidum Platona,
Incassumque suum monet Neronem.

Cetera elogia inter Fragmenta reperiēs.

NOTÆ I. LIPSI IN VETERVM

de L. A. Seneca Auctorum locos.

II. **E**IVS ESSE LOCI APVD SVOS.] Hoc in ad-
mulatis illis epistolis adumbratum exstat:
Nam qui meus apud te locus, qui tuus velum ut meus.
Balbuties est, fueritque: qui tuus apud tuos locus, ve-
lim ut meus.

III. SENSIT CITO, ET MITIGAVIT.] Pro men-
te Scholiastæ videbatur: & indicauit. Nam se-
quentia sic volunt.

VBI PRÆCEPTA SAPIENTIÆ?] Sunt e Tacito
sumpta, an ex ipsis Senecæ verbis: quæ vulgo, tra-
dita Tacitus scribit.

IN ELOGIA L. A. SENECAE.

I. **N**OMENTANA REGIO.] Vbi prædium & vi-
neæ Senecæ: epist. ciii. & cx.

VIII. PLVTARCHVS SIQVIDEM GRÆCVS.]

Vnde hæc Petrarcha, nescio: in hodierno Plu-
tarcho non puto legi. Bis quidem nominat Sene-
cam: sed sine laudatione alia aut elogio. Semel
libello De non irascendo: Ideo, inquit, cum Nero
tabernaculum quoddam octangulum, forma & pretio
eximium confici iussisset: Seneca ad eum, Ostendisti pau-
perem te ipsum. nam si hoc amiseris, talem non reparabis.

Et ita euenit, cum nauis submersa esset, perit & taberna-
culum: quod Nero tamen moderatus tulit, memor Sene-
cæ admonitionis. Iterum in Galba, vbi de Orhone:
Orho utebatur familiariter Seneca, cuius opera & monita
missus est à Cesare præpore in Lusitaniam. Attende
obiter. generosa illa postea mors Orhonis, ab hac
consuetudine & præceptis Senecæ profecto fuit.
Aliquid, etsi molli, ex forti amicitia adhæsit. Ha-
ctenus in Plutarcho reperiō: cetera fide Petrar-
chæ nituntur.

FRAGMENTA EX LIBRIS

SENECAE QUI INTERCIDERUNT.

Quintilianus cap. III. lib. VIII.

OSTRI autem in iungendo, aut deriuando paulum aliquid ausi, vix in hoc satis recipiuntur. Nam mentini iuuenis admodum inter Pomponium & Senecam etiam praefationibus esse tractatum, an gradus eliminat apud Attium; in tragædia dici oportuisset.

Cap. v. eiusdem libri.

Facit quasdam sententias sola geminatio, qualis est Senecæ in eo scripto, quod Nero ad Senatum misit occisa matre, cum se periclitatū videri vellet: Saluum me esse adhuc nec credo, nec gaudeo.

Cap. II. lib. IX.

Novi vero, & præcipue declamatores, audacius, nec mehercules sine motu quodam imaginantur ut Seneca in controuersia, cuius summa est, quod pater filium & nouercam, inducente altero filio, in adulterio deprehensos occidit: Duc: sequor, accipe hanc senilem manum, & quocumque vis imprime. Et paullo post: Aspice, inquit, quod diu non credidisti. Ego vero non video, nox oboritur, & crassa caligo. Habet hæc figura manifestius aliquid. Non enim narrari res, sed agi videtur.

Ibidem.

Nam in totum iurare, nisi ubi necesse est, graui viro parum conuenit. Et est à Seneca dictum eleganter, Non patronorum hoc esse, sed testium.

Plinius Nat. Hist. lib. VI. cap. XVII.

Seneca etiam apud nos tentata India commentatione, LX. annes eius prodidit. gentes duodeuiginti centumque. Par labor sit montes enumerare.

Cap. LIII. lib. IX.

Æui piscium memorandum nuper exemplum acceperimus. Pausilypum villa est Campaniæ, haud procul Neapoli. in ea in Caesaris piscinis à Pollione Vedio coniectum piscem, sexagesimum post annum exspirasse scribit Annæus Seneca, duobus aliis æqualibus eius ex eodem genere, etiam tunc uiuentibus.

Suetonius Tiberij cap. LXXIII.

Seneca eum (Tiberium) scribit, intellecta defectione, exemptum anulum, quasi alicui traditurum, parumper tenuisse: dein rursus aptasse digito, &c.

A. Gellius cap. II. lib. XII. Noct. Atticarum.

Seneca in lib. XXII. Epistolarum moralium quas ad Lucilium composuit, deridiculos versus Q. Ennii de Cethego antiquo viro fecisse hos dicit:

Dictus ollis popularibus olim,
Qui tum viuebant homines, atque æuum agitabant,
Flos delibatus populi & suada medulla.

Ac deinde scribit de iisdem versibus verba hæc: Admiror eloquentissimos viros, & deditos Ennio, pro optimis ridicula laudasse. Cicero certe inter bonos eius versus & hos refert. Atque id etiam de Cicerone dicit. Non miror, inquit, fuisse qui hos versus scriberet, cum fuerit qui laudaret: nisi forte Cicero summus orator agebat causam suam, & volebat hos versus videri bonos. Paullo post. Apud ipsum quoque, inquit Seneca, Ciceronem inuenies etiam in prosa oratione quædam, ex quibus intelligas illum non perdidisse operam, quod Ennium legit. Ponit deinde quæ apud Ciceronem reprehendat, quasi Enniana, quod ita scripserit in libris de republica, Vt Menelao Laconi fuit suauiloquens iucunditas. & quod alio in loco dixerit, Breuiloquentiam in dicendo colat. Deinde: Non fuit, inquit Seneca, Ciceronis hoc vitium, sed temporis. necesse erat hæc dici, cum illa legerentur. Deinde adscribit, Ciceronem hæc ipsa interposuisse ad effugiendam infamiam nimis lasciuæ orationis & nitidæ. De Virgilio quoque eodem in loco verba hæc ponit: Virgilius quoque noster non ex alia causa duos quosdam versus, & enormes, & aliquid supra mensuram trahentes interposuit, quam ut Ennianus populus agnosceret in nouo carmine antiquitatis aliquid. Addit non multo post ex Seneca: Quidam sunt tam magni sensus Q. Ennij,

Fragmenta ex libris Senecæ.

ut licet scripti sint inter hircosos, possint tamē inter vnguentatos placere. Et cū reprehendisset versus, quos supra de Cethego posuimus, Qui huiusmodi, inquit, versus amant, liceat sibi eosdem admirari & Soterici lectos. Audias tamen commemorari ac referri pauca quedam quæ ipse idem Seneca bene dixerit: quale est illud, quod in hominem avarum & auidum & pecunie sitientem dixit, Quid enim refert quantum habeas? multo illud plus est quod non habes.

Tertullianus de Anima, cap. XLII.

IX. Multo coactius Seneca: Post mortem, ait, omnia finiuntur, etiam ipsa.

Lactantius diuinarum institutionum lib. I. cap. IIII.

X. Anneus quoque Seneca, qui ex Romanis vel acerrimus Stoicus fuit, quam sæpe summum Deum merita laude prosequitur? Nam cum de immatura morte differeret, Non intelligis, inquit, auctoritatem, ac maiestatem iudicis tui? Rector is orbis terrarum, cælique & deorum omnium Deus: à quo ista numina, quæ singula adoramus & colimus, suspensa sunt? Item in exhortationibus: Hic, cum prima fundamenta molis pulcherrimæ iaceret, & hoc ordiretur, quo neque maius quicquam nouit natura, nec melius, ut omnia sub ducibus suis irent, quamuis ipse per totū se corpus intenderat, tamen ministros regni sui deos genuit. Et quam multa alia de Deo NOSTRIS SIMILIA locutus est? quæ nūc differo, quod aliis locis opportunitiora sunt.

Cap. VII.

XI. Et est illud verum, quod dixisse in Exhortationibus Senecam supra retuli, genuisse regni sui ministros Deum.

Eodem cap. VII.

XII. Quod Seneca VIRACVTVS in exhortationibus suis vidit. Nos, inquit, aliunde pendemus. Itaque ad aliquem respicimus, cui quod est optimum in nobis, debeamus. Alius nos edidit, alius instruxit: Deus ipse se fecit.

Eiusdem lib. cap. XVI.

XIII. Non ille pide Seneca, in libris moralis philosophiæ, Quid ergo est, inquit, quare apud poetas salacissimus Iupiter desierit liberos tollere? Vtrum sexagenarius factus est, & illi lex Papia fibulam imposuit? an impetrauit ius trium liberorum? an tandem illi venit in mentem, Ab alio expectes, alteri quod feceris? & timet, ne quis sibi faciat, quod ipse Saturno?

Libri II. cap. II.

XIII. Recte igitur Seneca in libris Moralibus: Simulacra, inquit, deorum venerantur, illis supplicant genu posito, illa adorant: illis per totum assident diem, aut adstant: illis stipem iaciunt, victimas cædunt: & cum hæc tantopere suspiciant, fabros, qui illa fecere, contemnunt.

Eiusdem lib. cap. IIII.

XV. Merito igitur etiam senum stultitiam Seneca deridet. Non, inquit, bis pueri sumus (ut vulgo dicitur) sed semper. Verum hoc interest, quod maiora nos ludimus.

Cap. IX.

XVI. Melius igitur Seneca, omnium Stoicorum acutissimus, qui vidit nihil aliud esse Naturam, quam Deum. Ergo, inquit, Deum non laudabimus, cui naturalis est virtus? Nec enim illam didicit ex vlllo. Immo laudabimus. quamuis enim naturalis illi sit, sibi illam dedit, quoniam Deus ipse natura est.

Lib. III. cap. XV.

XVII. Eodem ductus errore Seneca (quis enim Veram viam teneret, errante Cicerone?) Philosophia, inquit, nihil aliud est, quam recta viuendi ratio: vel, honeste viuendi scientia: vel, ars recte vitæ agendæ. Non errabimus, si dixerimus philosophiam esse legem bene honesteque viuendi. Et qui dixerit illam regulam vitæ, suum illi nomen reddiderit.

Ibidem.

XVIII. Idem Seneca in exhortationibus: Plerique, inquit, Philosophorum tales sunt, ut sint differti in conuicium suum. quos si audias in avaritiam, in libidinem, in ambitionem perorantes, professionis indicium putes: adeo redundant in ipsos maledicta in publicum missa. quos non aliter intueri decet, quam medicos, quorum tituli remedia habent, pyxides venena.

Ibidem.

XIX. Faciet sapiens, inquit idem Seneca, etiam quæ non probabit, ut etiam ad maiora transitum inueniat: nec relinquet bonos mores, sed temporari aptabit: & quibus alij vtuntur in gloriam, aut voluptatem, vtetur agendæ rei causâ. Et paullo post: Omnia quæ luxuriosi faciunt, quæque imperiti, faciet & sapiens, sed non eodem modo, eodemque proposito.

Cap. XVI. eiusdem libri.

XX. Et Seneca: Nondum sunt, inquit, mille anni, ex quo initia sapientiæ nota sunt. Multis ergo sæculis humanum genus sine ratione vixit.

Cap. XXI.

XXI. Fuisse Seneca inter Stoicos ait, qui deliberaret, vtrumne Soli quoque suos populos daret, inepte scilicet, qui dubitauerit.

Fragmenta ex libris Senecæ.

Cap. xxv.

Platonem quidem redemisse Aniceris quidam traditur sestertiis VIII. Itaque infectatus est conui-

XXII.

ciis redemptorem Seneca, quod paruo Platonem aestimauerit.

Lib. v. cap. ix.

Qui volent scire omnia, Senecæ libros in manus sumant, qui MORVM VITIORVMQVE PVBLI-

XXIII.

CORVM ET DESCRIPTOR VERISSIMVS, ET ACCVSATOR ACCERRIMVS fuit.

Eiusdem libri cap. XIII.

Recte igitur Seneca, incongruentiam hominibus obiectans, ait: Summa virtus illis videtur

XXIII.

magnus animus. & iidem eum, qui contemnit mortem, pro furioso habent. quod est

vtique summæ peruersitatis.

Lib. vi. cap. xvii.

Item Seneca in libris Moralis philosophiæ dicentis: Hic est ille homo honestus, non apice,

XXV.

purpuraue, non lictorum insignis ministerio, sed nulla re minor: qui cum mortem in

vicino videt, non sic perturbatur, tamquam rem nouam viderit: qui, siue toro corpo-

re tormenta patienda sunt, siue flamma ore recipienda est, siue extendendæ per pati-

bulum manus, non quærit quid patiatur, sed quam bene. Quæ autem Deum colit, hæc pa-

titur, nec timet.

Cap. xxiii. lib. vi.

Nec lucrari se quisquam putet, si delicti conscius non habebit. scit enim illa omnia, in cuius con-

XXVI.

spectu viuimus: nec si vniuersos homines, celare possumus cui nihil absconditum, nihil potest esse

secretum quod: Exhortationes suas Seneca mirabili sententia terminauit, Magnum, inquit, nes-

cio quid, maiusque quam cogitari potest, numen est. cui viuendo operam damus,

huic nos approbemus. Nihil prodest inclusam esse conscientiam: patemur Deo. Quid

verius dici potest ab eo qui Deum nosset, quam dictum est ab homine veræ religionis ignaro?

Ibidem.

XXVII.

Idem in eiusdem operis primo: Quid agis? inquit. quid machinaris? quid abscondis? Cu-

stos te tuus sequitur. Alium tibi peregrinatio subduxit, alium mors, alium valetudo:

hæret hic, quo carere numquam potes. Quid locum abditum legis, & arbitros remo-

ues? Putas tibi contigisse, vt oculos omnium effugas? Demens, quid tibi prodest non

habere conscius, habenti conscientiam?

Eiusdem, cap. xxv.

Quanto melius & verius Seneca? Vultisne vos, inquit, Deum cogitare magnum & pla-

XXVIII.

cidum, & maiestate leni verendum? amicum, & semper in proximo? non immolatio-

nibus, & sanguine multo colendum: quæ enim ex trucidatione immerentium volup-

tas est? sed mente pura, bono honestoque proposito? Non templa illi, congestis in al-

titudinem faxis, struenda sunt: in suo cuique consecrandus est pectore.

Lib. vii. cap. xv.

XXIX.

Non inscite Seneca Romanæ urbis tempora distribuit in ætates. Primam enim dixit infan-

tiam sub rege Romulo fuisse, à quo & genita, & quasi educata sit Roma: deinde pueri-

tiam sub ceteris regibus, à quibus & aucta sit, & disciplinis pluribus, institutisque for-

mata: at vero Tarquinio regnante cum iam quasi adulta esse cœpisset, seruitium non

tulisse, & reiecto superbæ dominationis iugo, maluisse legibus obtemperare, quam re-

gibus: cumque esset adolescentia eius sine Punici belli terminata, tum denique con-

firmatis viribus cœpisse iuuenescere. Sublata enim Carthagine, quæ tam diu æmula

Imperij fuit, manus suas in totum orbem terra marique porrexit: donec regibus cun-

ctis, & nationibus imperio subiugatis, cum iam bellorum materia deficeret, viribus

suis male vteretur, quibus se ipsa confecit. Hæc fuit prima eius senectus, cum bellis

lacerata ciuilibus, atque intestino malo pressa, rursus ad regimen singularis imperij

recidit, quasi ad alteram infantiam reuoluta. Amissa enim libertate, quam Bruto du-

ce & auctore defenderat, ita consenuit, tamquam sustentare se ipsa non valeret, nisi

adminiculo regentium niteretur.

B. Hieronymus aduersus Iouinianum libro primo.

XXX.

Claudia virgo Vestalis, cum in suspicionem venisset stupri, & simulacrum matris Idææ in vado

Tyberis hæreret, ad comprobandam pudicitiam suam fertur cingulo duxisse nauem, quam multa mil-

lia hominum trahere nequuerant. Melius tamen, inquit Lucani poetæ patruus, cum illa esset

actum, si hoc quod euenit, ornamentum potius exploratæ fuisset pudicitæ, quam

dubiæ patrociniæ. Eodem libro.

Scripserunt Aristoteles, & Plutarchus, & NOSTER SENECA de matrimonio libros, ex quibus

& superiora nonnulla sunt, & ista quæ subiicimus. Amor, formæ obliuio est, & infantiæ

Fragmenta ex libris Senecæ.

proximus, fœdum minimeque conueniens animo sospiti vitium, turbat consilia, altos & generosos spiritus frangit, à magnis cogitationibus ad humillimas detrahit: querulos, iracundos, temerarios, dure imperiosos, seruiliter blandos, omnibus inutiles, ipsi nouissime amori, facit. Nam cum fruendi cupiditate insatiabili flagrat, plura tempora suspitionibus, lacrymis, conquestionibus perdit, odium sui facit, & ipse nouissime sibi odio est.

Paullo infra.

xxxii.

Refert præterea Seneca, cognouisse se quendam ornatum hominem, qui exiturus in publicum, fascia vxoris pectus colligabat, & ne puncto quidem horæ præsentia eius carere poterat, potionemque nullam nisi alterius tactam labris, vir & vxor hauriebāt: alia deinceps non minus inepta facientes, in quæ improuida vis ardentis affectus erumpebat.

In fine.

xxxiii.

Nam quid, ait Seneca, de viris pauperibus dicam? quorum in nomen mariti, ad eludendas leges quæ contra cælibes sunt, pars magna conducitur. Quomodo potest regere mores, & præcipere castitatem, & mariti auctoritatem tueri, qui nupsit?

B. Augustinus de ciuitate Dei lib. vi. cap. x.

xxxiiii.

Libertas sane quæ huic defuit, ne istam urbanam theologiam theatricæ simillimam, aperte sicut illam reprehendere auderet, Annæo Senecæ, quem nonnullis indiciis inuenimus Apostolorum nostrorum claruisse temporibus, non quidem ex toto, verum ex aliqua parte non defuit. Affuit enim scribenti, viuenti defuit. Nam in eo libro quem contra superstitiones condidit, multo copiosius ac vehementius reprehendit ipse ciuilem istam & urbanam theologiam, quam Varro theatricam atque fabulosam. Cum enim de simulachris ageret, Sacros, inquit, immortales, inuiolabilesq; deos, in materia vilissima atque immobili dedicant. Habitus illis hominum, ferarumque, & piscium, quidam vero mixtos ex diuersis corporibus induunt. Numina vocant, quæ si spiritu accepto subito occurrerent, monstra haberentur. Deinde aliquanto post, cum theologiam naturalem prædicans, quorundam philosophorum sententias digessisset, opposuit sibi quæstionem, & ait: Hoc loco dicet aliquis. Credam ego cælum & terram deos esse, & supra lunam alios, infra alios? Ego feram aut Platonem, aut Peripateticum Stratonem, quorum alter fecit Deum sine corpore, alter sine animo? Et ad hoc respondens, Quid tandem? inquit: veriora tibi videntur T. Tatiij, aut Romuli, aut Tulli Hostilij somnia? Cluacinam T. Tatius dedicauit deam, Picum Tiberinumq; Romulus, Hostilius Pa-uorem atque Pallorem, teterrimos hominum affectus: quorum alter mentis territæ motus est, alter corporis. ne morbus quidem, sed color. Hæc numina potius credes, & cælo recipies? De ipsis vero ritibus crudeliter turpibus, quam libere scripsit? Ille, inquit, viriles sibi partes amputat, ille lacertos secat. Vbi iratos deos timent, qui sic propitios habere merentur? dij autem nullo ipsi debent coli genere, si & hoc volunt. Tantus est perturbatæ mentis & sedibus suis pulsæ furor, vt sic dij placentur, quemadmodum ne homines quidem sæuiunt. Teterrimi, & in fabula traditæ crudelitatis tyranni, lacerauerunt aliquorum membra, neminem sua lacerari iusserunt. In regiæ libidinis voluptatem castrati sunt quidam, sed nemo sibi ne vir esset, iubente domino, manus intulit. Se ipsi in templis cõtrucidant, vulneribus suis ac sanguine supplicant. Si cui intueri vacet quæ faciunt, quæq; patiuntur: inueniet tam indecora honestis, tam indigna liberis, tam dissimilia sanis, vt nemo fuerit dubitaturus furere eos, si cum paucioribus furerent: nunc sanitatis patrocinium est, insanientium turba. Iam illa quæ in ipso Capitolio fieri solere commemorat, & intrepide omnino coarguit, quis credat nisi ab iridentibus aut furentibus fieri? Nam cum in Sacris Ægyptiis Osirim lugeri perditum, mox autem de inuento magnum esse gaudium derisisset; cum perditio eius inuentioque fingatur, dolor tamen ille atque lætitia, ab eis qui nihil perdidērunt, nihilque inuenerunt, veraciter exprimatur: Huic tamen, inquit, furori certū tempus est. Tolerabile est, semel in anno insanire. In Capitolium perueni, pudebit publicatæ dementiæ, quod sibi vanus furor attribuit, officij. Alius numina Deo subiicit, alius horas Ioui nunciat, alius licitor est, alius vnctor qui vano motu brachiorum imitatur vngentem. Sunt quæ Iunoni ac Mineruæ capillos disponant, longe à tēplo non tantum à simulachro stantes digitos mouent ornantium modo. Sunt quæ speculum teneant, sunt quæ ad vadimonia sua deos aduocent: sunt qui libellos offerant, & illos causam suam doceant. Doctus Archimimus senex iam decrepitus, quotidie in Capitolio mimum agebat, quasi dij libenter spectarent, quem homines desierant. Omne illic artificum genus, operantium diis immortalibus, desidet. Et paulo post: Hi tamen, inquit, etiam si superuacuum vsum, non turpem nec infamem Deo promittunt: sedent quæ-

Fragmenta ex libris Senecæ.

dam in Capitolio, quæ se à Ioue amari putant: nec Iunonis quidem, si credere poetis velis, iracundissimæ respectu terrentur. *Hanc libertatem Varro non habuit, tantummodo poeticam theologiam reprehendere ausus est, civilem non ausus est, quam iste concidit. Sed si verum attendamus, deteriora sunt templa, ubi hæc aguntur, quam theatra, ubi finguntur. Vnde in his sacris civilis theologiæ has partes potius elegit Seneca sapienti, ut eas in animi religione non habeat, sed in actibus fingat. Ait enim: Quæ omnia sapiens seruabit tamquam legibus iussa, non tamquam diis grata. Et paullo post: Quid quod & matrimonia, inquit, deorum iungimus, & ne pie quidem, fratrum scilicet & sororum? Bellonam Marti collocamus: Vulcano Venerem: Neptuno Salaciam: quosdam tamen cœlibes relinquimus, quasi conditio defecerit: præsertim cum quædam viduæ sint, ut Populonia, vel Fulgora, & diua Rumina, quibus non miror petitorum defuisse. Omnem istam ignobilem deorum turbam, quam longo æuo, longa superstitio congeffit, sic, inquit, adorabimus, ut meminerimus, cultum eius magis ad morem, quam ad rem pertinere. Nec leges ergo illæ, nec mos, in civili theologia id instituerunt, quod diis gratum esset, vel ad rem pertineret: sed iste, quem Philosophi quasi liberum fecerunt: tamen quia ILLUSTRIS POPULI ROMANI SENATOR erat, colebat quod reprehendebat, agebat quod arguebat, quod culpabat adorabat.*

Cap. xi. de eodem Seneca.

Hic inter alias civilis theologiæ superstitiones reprehendit etiam sacramenta Iudæorum, & maxime sabbata: inutiliter id eos facere affirmans, quod per illos singulos septem interpositos dies septimam fere partem ætatis suæ perdant vacando, & multa in tempore urgentia non agendo lædantur. Christianos tamen iam tunc Iudæis inimicissimos, in neutram partem commemorare ausus est: ne vel laudaret contra suæ patriæ veterem consuetudinem, vel reprehenderet contra propriam forsitan voluntatem.

XXXV.

Ibidem.

De illis sane Iudæis cum loqueretur, ait: Cum interim vsque eo sceleratissimæ gentis consuetudo conualuit, ut per omnes iam terras recepta sit: victi victoribus leges dederunt. Mirabatur hæc dicens, & quid diuinitus ageretur, ignorans. Subiecit plane sententiam, qua significaret, quid illorum sacramentorum ratione sentiret. Ait enim: Illi tamen causas ritus sui noverunt, & maior pars populi facit, quod cur faciat, ignorat.

XXXVI.

Scriptor vitæ P. Virgilij Maronis.

Seneca tradidit, Iulium Montanum poetam solitum dicere, inuolaturum se quædam Virgilio, si & vocem posset, & os, & hypocrisin. eosdem enim versus, eo pronunciante, bene sonare; sine illo, inarescere quasi mutos.

XXXVII.

Seruius in vi. Æneid.

Seneca scripsit de situ & sacris Aegyptiorum. hic dicit, circa Sienem extremam Aegypti partem esse locum, quem Philas, hoc est Amicas vocant, ideo quod illic est placata ab Aegyptiis Isis, quibus irascebatur, quod membra mariti Osiridis non inueniebat, quem frater Typhon occiderat. Quæ inuenta postea cum sepelire vellet, elegit vicinæ paludis tutissimum locum, quem ad transitum constat esse difficilem. limosa enim est & papyris referta.

XXXVIII.

Idem Seruius in ix. Æneid.

Ganges fluuius Indiæ est, qui secundum Senecam in situ Indiæ nouem alueis fluit, secundum Melonem septem: qui tamen & ipse commemorat nonnullos dicere, quod tribus alueis fluat.

XXXIX.

Priscianus lib. vii.

Seneca Ouidium sequens: Gausapa si sumpsit, gausapa sumpta proba.

XL.

Concilium Turonense ii. Can. xv.

Aliqui Laici, dum diuersa perpetrant adulteria, hoc quod de se sciunt, in aliis suspicantur, sicut ait Seneca, pessimum in eo vitium esse, qui in id quo insanit, ceteros putat furere.

XLI.

NOTÆ I. LIPSI IN FRAGMENTA SENECAE.

II. **N**EC CREDO, NEC GAUDEO.] *Nec credo, ob magnitudinem scilicet & presentiam periculi: nec gaudeo, ob pietatem, quia mater molita est, & in eam debui insurgere ad amoliendum.*

III. SENECA IN CONTROVERSIA.] *Dubites, sit noster iste, an pater.*

V. TENTATA INDIAE COMMENTATIONE.] *Itaque regiones descripsit, aut & historiam scripsit, ut apparet. Adde Fragmentum VII. & XXIX. & XXXVIII. & XXXIX.*

IX. TERTULLIANVS DE ANIMA.] *Citabant aliud ex eodem, cap. xx. ut Fragmentum: atqui exstat IV. De*

Notæ Lipsjin Fragmenta Senecæ.

Benefic. cap. vi. totidem verbis. Sed & sequens sententia alibi in Epistolis, nisi memoria fallit.

xii. DEVS IPSE SE FECIT.] Conditio nempe mundo, qui est Deus Stoicus. Aliquid pro hoc sensu in Physiolog. i. Dissert. vii. vide & hunc locum, sis, ad de.

xxii. REDEMISSE ANICERIS SESTERCIIS OCTO.] Iustissime, ut neutro genere accipias octona sestertia: id est, Philippicos ducentos. Sunt enim ipsa viginti minæ, quibus venisse eum Laertius scripsit: et si alij augent ad triginta.

xxiii. IDEM EVM, QVI CONTEMNIT MORTEM.] De Peripateticis sermo, qui abhorrent mortem spontaneam.

xxv. NON APICE, PURPVRAVE.] Apice, sacerdotum.

xxvi. MAGNUM NESCIQ QVID.] Mirifica sententia, & merito Lactantio laudata. Sed nota, quod clausurit Exhortationes Senecæ: sicut & eadem Physiologiam nostram, de Diuinis.

xxix. NON INSCITE SENECÆ.] Hæc ad Flori Historiam, quæ exstat, referunt, & colligunt Senecam cognomento fuisse. Non puto huc facere, & res inspecta dicit: quia alia in Floro diuisio, aliisque finibus atates

terminantur. Confer, agnosces. Ergo verius, ipsius Senecæ scriptum hoc fuisse: & Florum imitando decerpisse.

xxxiii. QVI NVPSIT?] Nempe pauperculus ille, umbratilis maritus. Qui nubere dicitur asperere, quoniam in leges & manum venit, facturus quod iubetur, & obnoxius ut famina.

xxxiiii. Pulcherrima hæc Fragmenta explicata à me toto cap. xviii. libri ii. Electorum.

xxxvi. VICTI VICTORIBVS LEGES DEDERVNT.] Rutilius:

Atque vtinam numquam Iudæa subacta fuisset,

Pompeij bellis, imperioque Titi!

Latius excisæ pestis contagia serpunt,

Victoresque suos natio victa premit.

Vbi etsi Iudæi nominantur, certum Christianos maxime intelligi: sicut & in Senecæ ipso.

xxxviii. DESITV ET SACRIS.] An & ipsam Aegyptum ergo descripsit? nisi legis, de ritu. Tamen & statim, Fragm. proximo, de situ Indiæ.

xl. GAUSAPA SI SVMPSIT.] Est ipse Ouidij versus, lib. ii. de Arte. Ergo hoc vult, Senecam non versum scripsisse, sed illo exemplo Gausapa extulisse.

L. ANNAI

L. ANNÆI SENECAE
AD AEBVCIVM LIBERALEM
DE BENEFICIIS LIBER PRIMVS.

ARGVMENTVM I. LIPSI.

HOS libros inter Philosophiæ ultimos pono, etsi frontem antea tenuerunt. Sed res ita est, si tempus spectes: & scripti omnino sunt sub Nerone, post Claudij mortem. Argumentũ certum, quod sine libri primi contemptum admodum de Claudio, & futile eius iudicium traducit: non facturus umquam illo viuo. Libri boni sunt, sed mehercule in ordine & tractatu confusi: quem vix est vel adnitentem expedire. Tamen, ut possumus. Primus liber exordium habet & querelam de ingratitude, quæ crebra est, & inter vitia tamen magna. Ideò de beneficiis se scripturum, Quæ vis eorum, & Proprietas sit? Hæc usque ad Cap. v. Tum definit, Beneficium non in materie, sed animo tribuentis esse: & ab eo pendendum. Diducit per exempla, & argumenta, usque ad Cap. xi. Ibi duo membra dicendorum proponit, Quæ Beneficia danda, & Quem admodum? Prius exsequitur ad finem libri: alterum differt in sequentem.

CAPVT PRIMVM.

INTER multos ac varios errores temerè viuentium inconsultæque, nihil propemodum, vir optime Liberalis, dixerim¹ nocentius, quàm quod beneficia nec dare scimus, nec accipere. Sequitur enim vt malè collata, malè debeantur. de quibus non redditis, serò querimur: ista enim perierant, cùm darentur. Nec mirum est, inter plurima maximæque vitia nullum esse frequentius, quàm ingrati animi. Id euenire ex pluribus causis video. prima, quod non eligimus dignos, quibus tribuamus: sed² nomina facturi, diligenter in patrimonium & vasa debitoris inquirimus: semina in solum effertum & sterile non spargimus: beneficia sine vllò delectu magis proijcimus, quàm damus. Nec facile dixerim, vtrum turpius sit inficiari, an repetere beneficium. Id enim genus huius crediti est, ex quo tantum recipiendum sit, quantum vltro refertur: decoquere verò foedissimum ob hoc ipsum, quia non opus est ad liberandum fidem facultatibus, sed animo. reddit enim beneficium, qui libenter debet. Sed cùm sit in ipsis crimen, qui ne confessione quidem grati sunt, in nobis quoque est. Multos experimur ingratos, plures facimus: quia aliàs graues exprobratores exactoresque sumus; aliàs leues, & quos paullo post muneris sui pæniteat; aliàs queruli, & minima momenta calumniantes. Ita gratiam omnem corrumpimus, non tantum postquam dedimus beneficia, sed dum damus. Quis enim nostrum contentus fuit, aut leuiter rogari, aut semel? quis non, cùm aliquid à se peti suspicatus est, frontem adduxit, vultum auertit, occupationes simulauit, longis sermonibus, & de industriâ non inuenientibus exitum, occasionem petendi abstulit, & varijs artibus properantes necessitates elusit? In angusto verò comprehensus, aut distulit, id est, timidè negauit; aut promisit, sed difficulter, sed subductis superciliis, sed malignis & vix exeuntibus verbis? Nemo autem libenter debet, quod non accepit, sed expressit. Gratus esse aduersus eum quis-

quam potest, qui beneficium aut ¹² superbè iniecit, aut iratus impegit, aut fatigatus, ut molestiâ careret, dedit? Errat, si quis sperat responsurum sibi, quem dilatione lassavit, expectatione torfit. Eodē animo beneficiū debetur, quo datur: & ideo non est negligenter dandum. Sibi enim quis debet, quod ¹³ à nesciente accepit. Nec tardè quidem: quia cū in omni officio magni æstimetur dātis voluntas, qui tardè fecit, diu noluit. Vtique non contumeliosè. nam cū ita naturā comparatum sit, ut ¹⁴ aliū in iuriæ quā merita descendant, & illa citò defluant, has tenax memoria custodiat: quid exspectat qui offendit, dum obligat? Satis aduersus illum gratus est, si quis ¹⁵ beneficio eius ignoscit. Non est autem quòd tardiores faciat ad benè merendum, turba ingratorum. Nam primū (ut dixi) nos illam augemus: deinde ne deos quidem immortales ab hac tam ¹⁶ effusa benignitate sacrilegi, negligentēque eorum, deterret. Utuntur naturā suā, & cuncta, interque illa ipsos munerum suorum malos interpretes, iuuant. Hos sequamur duces, quantum humana imbecillitas patitur: demus beneficia, non fāneremus. Dignus est decipi, qui de recipiendo cogitauit, cū daret. At malè cessit. Et liberi, & coniuges spem fetellerunt: tamen & educamus, & ducimus. adeoque aduersus experimenta pertinaces sumus, ut bella victi, & naufragi maria reperamus. Quanto magis permanere in dandis beneficijs decet? quæ si quis non dat quia non recipit. dedit ut reciperet, bonāque ingratorum facit causam: quibus ita demum turpe est non reddere, ¹⁷ si & licet. Quā multi indigni luce sunt? & tamen dies oritur. Quā multi, quòd nati sunt, queruntur? tamen natura sobolem nouam gignit, ipsosque qui non fuisse mallent, esse patitur. Hoc & magni animi & boni proprium est, non fructum beneficiorū sequi, sed ipsa, & post malos quoque bonum quærere. Quid magnifici erat multis prodesse, si nemo deciperet? nunc est virtus, dare beneficia: non utique reditura, quorum à viro egregio statim fructus perceptus est. Adeo quidem ista res fugare nos, & pigriores ad rem pulcherrimam facere non debet; ut si spes mihi præcidatur gratum hominem reperiendi, malim non recipere beneficia, ¹⁸ quā non dare. Quia qui non dat, vitium ingrati antecedit. Dicam quod sentio. qui beneficium non reddit, magis peccat; ¹⁹ qui non dat, citius.

II.

²⁰ Beneficia in vulgus cū largiri institueris,
Perdenda sunt multa, ut semel ponas benè.

In priore versu vtrumque reprehendas. nam nec in vulgus effundenda sunt, & nullius rei, minimè beneficiorum, honesta largitio est. quibus si ²¹ detraxeris iudicium, desinunt esse beneficia: in aliud quodlibet incidunt nomen. Sequens sensus mirificus est, qui vno benè posito beneficio, multorum amissorum damna solatur. Vide, oro te, ne hoc & verius sit, & magnitudini benè facientis aptius, ut illum hortemur ad danda, etiam si nullum benè positurus est. Illud enim falsum est, *Perdenda sunt multa*. Nullum perit. quia qui perdit, computauerat. Beneficiorum simplex ratio est: tantū ²² erogantur. si reddet aliquid, lucrum est: si non reddet, damnum non est. Ego illud dedi, ut darem, nemo beneficia ²³ in kalendario scribit: nec auarus exactor ad horā & diem appellat. Numquam illa vir bonus cogitat, nisi admonitus à reddente: alioquin in formam ²⁴ crediti transeunt. Turpis fāneratio est, beneficium expensum ferre. Qualiscunque priorum euentus est, perseuera in alios conferre. melius apud ingratos iacebunt: quos aut pudor, aut occasio, ²⁵ aut imitatio aliquando gratos poterit efficere. Ne cessaueris: opus tuum perage, & partes boni viri exsequere. ²⁶ Alium re, alium fide, alium gratiā, alium consilio, aliū præceptis salubribus adiuua.

III.

Officia etiam feræ sentiunt: nec vllum tam immansuetum animal est, quod non cura mitiget, & in amorem sui vertat. Leonum ora à magistris impunè tractantur: elephantorum feritatem usque in seruale obsequium ²⁷ demeretur cibus. Adeo etiam quæ extra intellectum atque æstimationem beneficij sunt posita, assiduitas tamen meriti pertinacis euincit. Ingratus est aduersus vnum beneficium? aduersus alterum non erit. duorum oblitus est? tertium etiam eorum quæ exciderunt, memoriam reducet. ²⁸ Is perdit, qui citò se perdidisse credit. At qui instat, & onerat priora sequentibus, etiam ex duro & immemori pectore gratiam extundit. Non audebit aduersus multa oculos attollere. quocumque se vertit, memoriam suam fugiēs, ibi te videat: beneficijs tuis illum cinge. Quorum quæ vis, quæ ve proprietas sit, dicam, si prius illa, quæ ad rem non pertinent, transilire mihi permiseris. ²⁹ Num dicam quare tres Gratia, & quare sorores sint, & quare manibus implexis, quare ridentes, iuuenes, & virgines, solutæque ac pellucida veste? Alij quidem videri volunt vnam esse, quæ det beneficium: alteram, quæ accipiat: tertiam, quæ reddat. ³⁰ Alij tria beneficiorum genera, promerentium,

reddentium, simul & accipientium reddentiumque. Sed vtrumlibet, ex istis iudicauerim: quid ista nos iuuat scientia? Quid ille ³¹ confertis manibus in se redeuntium chorus? Ob hoc, quia ordo beneficij per manus transeuntis, nihilominus ad dantem reuertitur, & totius speciem perdit, si vsquam interruptus est: pulcherrimus, si cohaesit, & vices seruauit. Ideo ridentes: quia promerentium vultus hilares sunt, quales solent esse qui dant, vel accipiunt beneficia. Iuuenes: quia non debet beneficiorum memoria senescere. ³² Virgines: quia incorrupta sunt, & sincera, & omnibus sancta. ³³ In quibus nihil esse alligati decet, nec ³⁴ adscripti: solutis itaque tunicis vtuntur. Pellucidis autem, quia beneficia ³⁵ conspici volunt. Sit aliquis vsque eò Græcis mancipatus, vt hæc dicat necessaria: nemo tamen erit, qui etiam illud ad rem iudicet pertinere, quæ nomina illis Hesiodus imposuerit. ³⁶ Aglaian maximam natu appellauit, mediam Euphrosynen, tertiam Thalian. Horum nominum ³⁷ interpretationem, & prout cuique visum est, deflectit, & ad rationem aliquam conatur perducere: cum Hesiodus puellis suis, quod voluit nomen imposuerit. Itaque ³⁸ Homerus vni mutauit, Pasitheat appellauit, & ³⁹ in matrimonium produxit, vt scias illas Vestales non esse. Inueniam alium poetam, apud quem præcingantur, & spissis ⁴⁰ aut Phryxianis prodeant. Ergo & Mercurius vna stat: non quia beneficia ⁴¹ oratio commendat, sed quia pictori ita visum est. Chrysippus quoque, penes quem subtile illud acumen est, & in imā penetrans veritatē, qui rei agendæ causā loquitur, & verbis non vltra, quā ad intellectum satis est, vtitur, totum librum suum his ineptiis replet: ita vt de ratione dandi, accipiendi, reddēdi que beneficij pauca admodū dicat: nec his fabulas, sed hæc fabulis inserit. Nam præter ista quæ ⁴² Hecaton transcribit, treis Chrysippus gratias ait Iouis & ⁴³ Eurynomes filias esse. ⁴⁴ ætate autem minores quā Horas, sed meliuscula facie, & ideò Veneri datas comites. Matris quoque nomen ad rem iudicat pertinere. Eurynomen enim dictam, quia latè ⁴⁵ patentis matrimonij sit, beneficia diuidere: tamquam matri post filias soleat nomen imponi, aut poetæ vera nomina reddant. Quemadmodum ⁴⁶ nomenclatori memoriæ loco audacia est: & cuiusque nomen non potest reddere, imponit: ita poetæ non putant ad rem pertinere, verū dicere, sed aut necessitate coacti, aut decore corrupti, id quæque vocari iubent, quod bellè facit ad versum. Nec illis fraudi est, si aliud quid ⁴⁷ in censum detulerunt: proximus enim poeta suū illa ferre nomen iubet. Hoc vt scias ita esse, ecce Thalia, de qua cum maxime agitur, apud Hesiodum ⁴⁸ Charis est, apud Homerum ⁴⁹ Musa.

Sed ne faciam, quod reprehendo, omnia ista, quæ ita extra rem sunt, vt nec circa rem quidem sint, relinquam. Tu modo nos tuere, si quis mihi obijciat, quod Chrysippum ⁵⁰ in ordinem coegerim, magnum mehercule virum, sed tamen Græcum, cuius ⁵¹ acumen nimis tenue retunditur, & in se sæpe replicatur: etiam cum agere aliquid videtur, pungit, non perforat. Hoc vero quod acumen est? De beneficijs dicendum est, & ordinanda res, quæ maxime societatem humanam alligat: danda lex vitæ, ne sub specie benignitatis inconsulta facilitas placeat; ne liberalitatem, quam nec deesse oportet, nec superfluere, hæc ipsa obseruatio restringat, dum temperat: docendi sunt libenter accipere, libenter reddere, & magnum ipsis certamen proponere, eos quibus obligati sunt, re animoque non tantum æquare, sed vincere. quia qui referre gratiam debet, numquam consequitur, nisi præcessit. hi docendi sunt nihil imputare: illi plus debere. Ad hanc honestissimam contentionem, beneficijs beneficia vincendi, sic nos adhortatur Chrysippus, vt dicat verendum esse, ne quia Charites Iouis filiae sunt, parum se grate gerere, sacrilegium sit, & tam bellis puellis fiat iniuria. Tu me aliquid eorum doce, per quæ beneficentior, gratiorque aduersus bene merentes fiam, per quæ obligantium, obligatorumque animi certent, vt qui præstiterint, ⁵² obliuiscantur, pertinax sit memoria debentium. Istæ vero ineptiæ poetis relinquantur: quibus aures oblectare propositum est, & dulcem fabulamnectere. At qui ingenia sanare, & fidem in rebus humanis retinere, memoriam officiorum ingerere animis volunt, serio loquantur, & magnis viribus agant: nisi forte existimas, leui ac fabuloso sermone, & anilibus argumentis, prohiberi posse rem perniciosissimā, beneficiorum ⁵³ nouas tabulas.

Sed quemadmodum superuacua transcurram, ita exponam necesse est, hoc primum nobis esse discendum quid accepto beneficio debeamus. Debere enim dicit se alius pecuniam quam accepit, alius consulatum, alius sacerdotium, alius prouinciam. Istæ autem sunt meritorum signa, non merita. Non potest beneficium manu tangi: ⁵⁴ animo cernitur. multum interest inter materiam beneficij, & beneficium. Itaque nec aurum, nec argentum, nec quidquam eorum quæ ⁵⁵ à proximis accipiuntur, beneficium

- est, sed ipsa tribuentis voluntas. Imperiti autem id, quod oculis incurrit, & quod traditur possidentque, solum notant: contra, illud quod in re carū atque pretiosum est, parui pendunt. Hæc quæ tenemus, quæ aspiciamus, in quibus cupiditas nostra hæret, caduca sunt: auferre ea nobis & fortuna, & iniuria potest: beneficium vero etiam amisso eo quod datum est, durat. Est enim recte factum, quod irritum nulla vis efficit. Amicum à piratis redemi: hunc alius hostis excepit, & in carcerem condidit. non beneficium, sed vsum beneficij mei sustulit. Ex naufragio alicui raptos, vel ex incendio liberos reddidi: hos vel morbus, vel aliqua fortuita iniuria eripuit: manet etiam sine illis, quod in illis datum est. Omnia itaque, quæ falsum beneficij nomen vsurpant, ministeria sunt, per quæ se voluntas amica explicat. Hoc quoque in alijs rebus euenit, vt aliubi sit species rei, aliubi ipsa res. Imperator aliquem⁵⁶ torquibus, murali, & ciuica donat. quid habet⁵⁷ per se corona pretiosum? quid⁵⁸ prætexta? quid⁵⁹ fascēs? quid⁶⁰ tribunal, &⁶¹ currus? nihil horum honor est, sed honoris insigne. Sic non est beneficium id quod sub oculos venit, sed beneficij vestigium & nota. Quid est ergo beneficium? ⁶² Beneuola actio tribuens gaudium, capiensque tribuendo, in id quod facit prona, & sponte sua parata. Itaque non quid fiat, aut quid detur, refert, sed qua mente. Quia beneficium non in eo quod fit aut datur, consistit, sed in ipso dantis aut facientis animo. Magnum autem esse inter ista discrimen, vel ex hoc intelligas licet, quod beneficium vtique bonum est: id autem quod fit aut datur, nec bonum nec malum est. ⁶³ Animus est, qui parua extollit, sordida illustrat, magna & in precio habita dehonestat: ipsa, quæ appetuntur, neutram naturam habent, nec boni, nec mali, id refert, quo illa rector animus impellat, à quo forma datur rebus. Non est ergo beneficium ipsum, quod numeratur, aut traditur. sicut nec in victimis quidem, ⁶⁴ licet opimæ sint, ⁶⁵ auroque præfulgeant, deorum est honos; sed ⁶⁶ pia ac recta voluntate venerantium. Itaque boni etiam farre ⁶⁷ ac fitilla religiosi sunt; mali rursus non effugiunt impietate, quamuis aras sanguine multo cruentauerint. Si beneficia in rebus, non in ipsa benefaciendi voluntate cōsisterent, eo maiora essent, quo maiora sunt, quæ accepimus. id autem falsum est. nonnumquam enim magis nos obligat, qui dedit parua magnifice: qui *Regum æquauit opes animo*: qui exiguum tribuit, sed libenter: qui paupertatis suæ oblitus est, dum meam respicit: qui non voluntatem tantum iuuandi habuit, sed cupiditatem: qui accipere se putauit beneficium, cum daret: qui dedit tamquam non recepturus, recepit tamquam non dedisset: qui occasionem, qua prodesset, ⁶⁸ & occupauit & quæsiuit. Contra, ingrata sunt (vt dixi) licet re ac specie magna videantur, quæ danti aut extorquentur, aut ⁶⁹ excidunt: multoque gratus venit, quod facili, quam quod plena manu datur. Exiguum est quod in me contulit, sed amplius non potuit. At hic quod dedit, magnum est: sed dubitauit, sed distulit sed cum daret, gemit, sed superbe dedit, sed ⁷⁰ circumtulit, & placere non ei, cui præstabat, voluit. ⁷¹ ambitioni dedit, non mihi. Socrati cum multa multi pro suis quisque facultatibus offerrent: Æschines pauper auditor, *Nihil, inquit, dignum te quod daret tibi possim, inuenio: & ⁷² hoc vno modo pauperem me esse sentio. Itaque dono tibi quod vnum habeo, Me ipsum. Hoc munus rogo qualecumque est, boni consulis, cogitesque alios cum multum tibi darent, ⁷³ plus sibi reliquisse.* Cui Socrates: *Quid ni tu, inquit, mihi magnum munus dederis, nisi forte, paruo te aestimas? Habebo itaque curæ, vt te meliorem tibi reddam quam accepi.* Vicit Æschines hoc munere Alcibiadis ⁷⁴ parem diuitijs animum, & omnem iuuenum opulentorum munificentiam. Vides quomodo animus inueniat liberalitatis materiam, etiam inter angustias? Videtur mihi dixisse: *Nihil egisti fortuna, quod me pauperem esse voluisti: expediam nihilominus dignum huic viro munus: & quia de tuo non possum, de meo dabo.* Neque est quod existimes illum vilem sibi fuisse, ⁷⁵ qui pretium se sui fecit: ingeniosus adolescens inuenit, quemadmodum Socratem ⁷⁶ sibi daret. Non quanti quæque sint, sed à quali dentur, perspicendum. ⁷⁷* Callidus non difficilem aditum præbet immodica cupientibus: spesque improbas, nihil re adiuturus, verbis fouet. At eius ⁷⁸ peior est opinio, qui lingua asper, vultu grauis, cum inuidia fortunam suam explicauit. ⁷⁹ Colunt enim, detestanturque felicem, & si potuerint, eadem facturi, odere facientem. ⁸⁰* Coniugibus alienis nec clam, sed aperte quidam ⁸¹ ludibrio habitis, suas alijs permiscere. Rusticus, inhumanus, ac ⁸² maleuolus, & inter matronas abominandæ conditionis est, si quis coniugem ⁸³ in sella prostare vetuit, & vulgo admissis inspectoribus vehi ⁸⁴ vndique perspicuam. Si quis nulla se amica fecit insignem, nec alienæ vxori ⁸⁵ æmulum præstat hunc matronæ humilem, & sordidæ libidinis, & ⁸⁶ ancillariolum vocant. Hinc decentissimum ⁸⁷ sponsaliorum genus, adulterium: & in consensu ⁸⁸ vidui cælibatus,

Liber primus.

5

nemo uxorem duxit, nisi⁸⁹ qui abduxit. Iam rapta spargere, sparsa⁹⁰ pari auaritia recolligere certant: ⁹¹ nihil pensi habere, paupertatem alienam contemnere, ⁹² suam timere, nullum aliud vereri malum: ⁹³ pacem iniurijs perturbare, imbecilliores vi ac metu premere. Nam prouincias spoliari, & ⁹⁴ nummarium tribunal, audita vtrunque ⁹⁵ licitatione, alteri addici, non mirum: quando ⁹⁶ quæ emeris, vendere, gentium ius est. Sed longius nos impetus euehit, prouocante materia. Itaque sic finiamus, ne in nostro sæculo culpa subsidat. Hoc maiores nostri questi sunt, hoc nos querimus, hoc posterius nostri querentur, euersos esse mores, regnare nequitiam, in deterius res humanas & in omne nefas labi. At ista stant loco eodem, stabuntque, paullulum dumtaxat vltro aut citro mota, vt fluctus: quos æstus accedens longius extulit, recedens interiore littorum vestigio tenuit. Nunc in adulteria magis, quam in alia peccabitur, ⁹⁷ abrumpetque frænos pudicitia: nunc conuiuiorum vigeat furor, & foedissimum patrimoniorum exitium culina: nunc cultus corporum nimius & formæ cura, præ se ferens animi deformitatem: nunc in petulantiam & audaciam erumpet male dispensata libertas: nunc in crudelitatem priuatam ac publicam ibitur, bellorumque ciuiliū insaniam, qua omne sanctum ac sacrum profanetur. Habebitur aliquando ebrietati honor, & plurimum meri cepisse virtus erit. Non expectant vno loco vitia: sed mobilia & inter se dissentientia tumultuantur, pellunt inuicem, fuganturque. Ceterum idem semper de nobis pronuntiare debebimus, malos esse nos, malos fuisse, inuitus adijciam, & futuros esse. Erunt homicidæ, tyranni, fures, adulteri, raptores, sacrilegi, proditores: infra ista omnia ingratus est, nisi quod ⁹⁸ omnia ista ab ingrato animo sunt, sine quo vix vllum magnum facinus accreuit. Hoc tu caue tamquam maximum crimen, ne admittas: ignosce tamquam leuissimo, si admisum est. Hæc est enim iniuriæ summa. Beneficium perdidisti. Saluum est tibi ex illo, quod est optimum: dedisti. Quemadmodum autem curandum, vt in eos potissimum beneficia conferamus, qui grate responsuri erunt: ita ⁹⁹ quædam, etiam si de illis male sperabitur, faciemus, tribuemusque, non solum si iudicabimus ingratos fore, sed si sciemus fuisse. Tamquam si filios alicui restituere potero, magno periculo liberatos, sine vlllo meo ¹⁰⁰ incommodo, non dubitabo. Dignum, etiam impendio sanguinis mei tuebor, & in partem discriminis veniam: indignum, si eripere latronibus potero, clamore sublato, salutarem vocem homini non pigeat emitte. Sequitur vt dicamus, quæ beneficia danda sint, & quemadmodum. Primo demus necessaria, deinde vtilia, deinde iucunda, vtrique mansura. Incipiendum est autem à necessarijs. aliter enim ad animum peruenit, quod vitam continet: aliter quod exornat, aut instruit. Potest in eo aliquis fastidiosus esse æstimator, quo facile cariturus est, de quo dicere licet: *Recipe, non desideo. meo contentus sum.* ¹⁰¹ interim non reddere tantum libet quod acceperis, sed abijcere. Ex his quæ necessaria sunt, quædam primum obtinent locum, sine quibus non possumus viuere, quædam secundum, sine quibus non debemus, quædam tertium, sine quibus nolumus. Prima huius notæ sunt, hostium manibus eripi, & tyrannicæ iræ, & proscriptioni, & alijs periculis, quæ varia & incerta humanam vitam obsident. Quidquid horum discusserimus, quo maius ac terribilius erit, hoc maiorem inibimus gratiam. Subit enim cogitatio, quantis sint liberati malis: & ¹⁰² lenocinium est muneri, antecedens metus. Nec tamen ideo debemus tardius quemquam seruare, quam possumus: vt muneri nostro timor ¹⁰³ imponat pondus. Proxima ab his sunt, sine quibus possumus quidem viuere, sed vt mors potior sit: tamquam libertas, & pudicitia, & mens bona. Post hæc habebimus coniunctione, ac sanguine, vsuque, & consuetudine longa, cara: vt liberos, coniuges, penates, ceteraque quæ vsque eo animus sibi applicuit, vt ab illis, quam à vita diuelli grauius existimet. Subsequuntur vtilia, quorum varia & lata materia est. Hic erit pecunia non superflua, sed ad sanum modum habendi parata: hic erit honor, & processus ad altiora tendentium. nec enim vtilius quidquid est, quam sibi vtilem fieri. Iam certa ex abundantia veniunt, delicatos factura. In his sequemur, vt opportunitate grata sint, vt non vulgaria, quæque aut pauci habuerint, aut pauci intra hanc ætatem habent, ¹⁰⁴ aut quæ etiam si natura pretiosa non sunt, tēpore aut loco fiant. Videamus quid oblatum maxime ¹⁰⁵ voluptati futurum sit; quid frequenter occursurum habenti, vt toties nobiscum, quotiescum illo sit. Vtrique cauebimus, ne munera superuacua mittamus: vt fæminæ aut seni arma venatoria, aut rustico libros, aut studijs ac litteris dedito reria. Æque ex contrario circumspeciemus, ne dum grata mittere volumus, suum cuique morbum exprobratura mittamus: sicut ebrioso vina, & valetudinario medicamenta.

Maledictum enim incipit esse, non munus, in quo vitium accipientis agnoscitur.

- xii. Si arbitrium dandi penes nos est, præcipue mansura quæremus, ut quam minime mortale munus sit. Pauci enim sunt tam grati, ut quod acceperint, etiam si non vident, cogitent. Ingratis quoque memoria cum ipso munere incurrit: ubi ante oculos est, & obliuisci sui non sinit, sed auctorem suum ingerit & inculcat. Eo quidem magis duratura quæramus, quia numquam admonere debemus: ipsæ res euanescentem memoriam excitent. Libentius donabo¹⁰⁶ argentum factum, quam signatum: libentius statuas, quam vestem, & quod usus brevis deterat. Apud paucos post rem manet gratia: plures sunt, apud quos non diutius in animo sunt donata, quam in usu. Ergo si fieri potest, consumi munus meum nolo: exstet, hæreat amico meo, & conuiuat. Nemo tam stultus est, ut monendus sit, ne cui gladiatores aut¹⁰⁷ venationem iam munere edito mittat, & vestimenta æstiuæ brumæ, hiberna¹⁰⁸ solstitio. Sit in beneficio sensus communis, tempus, locum, personas obseruet: quia¹⁰⁹ momentis quædam grata & ingrata sunt. Quanto acceptius est, si id damus, quod quis non habet, quam cuius copia abundat: quod diu quærit, nec inuenit, quam quod ubique visurus est? Munera non tam pretiosa, quam rara & exquisita sint, quæ etiam apud diuitem sui locum faciant: sicut gregalia quoque poma, etiam post paucos dies itura in fastidium, delectant, si prouenere maturius. Illa quoque non erunt sine honore, quæ aut nemo illis alius dedit, aut nos nulli alij.
- xiii. Alexandro Macedoni, cum victor Orientis, animos supra humana tolleret,¹¹⁰ Corinthij per legatos gratulati sunt, & ciuitate illum sua donauerunt. Cum risisset Alexander hoc officij genus, vnus ex legatis: *Nulli, inquit, ciuitatem vnquam dedimus alij, quam tibi & Herculi.* Libens accepit delatum honorem, & legatos inuitatione aliaque humanitate profectus, cogitauit, non qui sibi ciuitatem darent, sed cui dedissent. Et homo gloriæ deditus, cuius nec naturam nec modum nouerat,¹¹¹ Herculis Liberique vestigia sequens, ac ne ibi quidem resistens ubi illa defecerant, ad socium honoris sui respexit à dantibus: tamquam cælum, quod mente vanissima complectebatur, teneret, quia Herculi æquabatur. Quid enim illi simile habebat væsanus adolescens, cui pro virtute erat felix temeritas? Hercules nihil sibi vicit: orbem terrarum transiit, non concupiscendo, sed vindicando. Quid vinceret malorum hostis, bonorum vindex, terrarum marisque pacator? At hic¹¹² à pueritia latro, gentiumque vastator, ¹¹³ tam hostium pernicies, quam amicorum, qui summum bonum duceret, terrori esse cunctis mortalibus; oblitus, non ferocissima tantum, sed ignauissima quoque animalia ¹¹⁴ timeri, ob virus malum.
- xiv. Ad propositum nunc reuertamur. Beneficium quod ¹¹⁵ quibuslibet datur, nulli gratum est. Nemo se ¹¹⁶ stabularij aut cauponis hospitem iudicat, nec conuiuium ¹¹⁷ dantis epulum, ubi dici potest: *Quid enim in me contulit?* Nempe hoc quod in illum, & vix bene notum sibi, & in illum etiam mimicum ac turpissimum hominem. Numquid enim me dignum iudicauit? ¹¹⁸ morbo suo morem gessit. Quod voles gratum esse, raram effice: quis patitur sibi ¹¹⁹ imputari vulgaria? Nemo hæc ita interpretetur, tamquam reducam liberalitatem, & frænâ arctioribus reprimam. Illa verò, in quantum libet, exeat: sed eat, non erret. Licet ita largiri, ut vnusquisque etiam si cum multis accepit, in populo se esse non putet. nemo non habeat aliquam familiarem notam, per quam ¹²⁰ speret se propius admissum. Dicat, Accepi idem quod ille, sed vltro. Accepi quod ille: sed ego intra breue tempus, cum ille diu meruisset. Sunt, qui idem habeant: sed non eisdem verbis datum, non eadem comitate tribuentis. Ille accepit, cum rogasset: ego, cum rogarer. Ille accepit: sed facile redditurus sed cuius senectus & liberorum orbitas magna promittebat: mihi plus dedit, quâuis idem dederit, quia sine spe recipiendi dedit. ¹²¹ Quemadmodum meretrix ita inter multos se diuidit, ut nemo non aliquod signum familiaris animi ferat: ita qui beneficia sua amabilia vult esse, excogitet, quomodo & multi obligentur, & tamen singuli habeant aliquid, quo se ceteris præferat. Ego vero beneficijs non obijciam moras: quæ quo plura maioraque fuerint, plus afferet laudis. Adsit tamen iudiciû. neque enim cordi esse cuiquam possunt, forte ac temere data. Quare si quis existimat nos, cum ista præcipimus, benignitatis fines ¹²² introrsus referre, & illi minus laxum limitem aperire; nâ perperam monitiones nostras exaudit. Quam enim virtutem magis veneramur? cui magis stimulos addimus? quibusve tam conuenit hæc adhortatio, ¹²³ quàm nobis, societatem humani generis sancti ceteris? Quid ergo est? cum sit nulla honesta vis animi, etiam si à recta voluntate inceptit, nisi quam virtutem modus fecit, veto liberalitatem ¹²⁴ nepotari. Tunc iuuat accepisse beneficium, & ¹²⁵ supinis quidem manibus, ubi illud ratio ad
- xv.

dignos perducit: non quod quilibet casus & consilij indigens impetus defert: quod ostentare libet, & ¹²⁶ inscribere sibi. Beneficia tu vocas, quorum auctorem fateri pudet? At illa quanto gratiora sunt, quantoque in partem interiorem animi numquam exitura descendunt: cum delectant, cogitantem magis à quo, quàm quid acceperis? ¹²⁷ Crispus Passienus solebat dicere, quorumdam se iudicium malle, quàm beneficiū: quorumdam beneficium malle, quàm iudicium. & subiiciebat exempla: *Malo*, aiebat, ¹²⁸ diui *Augusti iudicium: malo* ¹²⁹ *Claudij beneficium*. Ego vero nullius puto expetendū esse beneficium, cuius vile iudicium est. Quid ergo? Non erat accipiendum à Claudio quod dabatur? erat: sed ¹³⁰ sicut à Fortuna, quam scires statim posse malam fieri. Quid ergo ista inter se mixta diuidimus? Non est beneficium, cui deest pars optima, datum esse iudicio. Alioquin pecunia ingens si non ratione, nec recta voluntate donata est, non magis beneficium est, quàm thesaurus. Multa sunt autem, quæ oportet accipere, ¹³¹ nec debere.

COMMENTARIA VARIORVM AVCTORVM
in Senecæ de Beneficijs, Librum primum.

IUSTVS LIPSIVS.

A P. I. 1. Noeentius.] *Pro quo alij peius, alij foedius edunt. At in scriptis nihil horum: ut appareat coniectanea hac, non germana esse. Mens liber: dixerim subesse tantum errorem: sed nec id purum fortasse.*

2. Nomina facturi.] *Obligaturi aliquem, ut ij qui as credunt. Asconius: Nomina tituli debitorum: quia nempe in Codice vel Calendario annotabant, Seio tot hs. Lucio tantum dedi.*

3. Vasa debitoris.] *Instrumentum, supellectilem, & quidquid non est soli. Inde Vasa conclamare, in castris: & Vasarium, pecunia qua Praesidibus ad domesticum instrumentum. Graeci ita laxè etiam τὸ σκεῦος.*

4. Decoquere.] *Alij libri, de quo queri, malè. Decoquere valet, fidem nolle aut non posse liberare, foro cedere. Inde metaphorà ad ingratos ex professo in beneficijs. Vide I v. De Benefic. cap. xvii. & epist. lxxxii.*

5. Sed animo.] *Cicero iamantè: Gratiam & qui refert, habet, & qui habet, eo ipso quod habet, refert: bellè & acutè.*

6. Alias leues.] *Columella: Multi beneficia, quæ in amicos contulerunt, leuitate destruunt.*

7. Minima momenta.] *Occasionum aut temporum, quibus videantur potuisse reddere.*

8. Frontem adduxit.] *In tristitia aut fastidio facimus, & corrugamus. Inde homines adducti, graues, seueri, tristes. Adde infra lib. iv. cap. xxxi. lib. vi. cap. vii. In hoc genus Martialis:*

Durum est Sexte negare, cùm rogeris:

Quanto durius, antequam rogeris?

9. In angusto.] *Vbi elabi aut eludere non esset.*

10. Id est, timide.] *Benè. nam causam dilationis exprimit, quæ est ut in presenti amoliat, non ut postea præstet. In eos quoque ille Hispanus:*

Inquiris, dubitas, cunctaris, téque diebus

Mèque decem crucias: iam rogo, Phœbe, nega.

11. Vix exeuntibus.] *Quod signum animi imprompti. At Tiberius hic contrà. qui compositus aliàs, & velut eluctantium verborum, solutius promptiusque eloquebatur, quoties subueniret. Tacitus, iv. Annal.*

12. Superbe iniecit.] *Libri scripti, abiecit: ego vellem, obiecit.*

13. A nesciente.] *Rectè. unus tamen meus, & à nesciente: ex quo, ut à nesc. facias. Vulgati: quod à neglegente, nec malè.*

14. Altius iniuriæ.] *Herodianus in Pertinacis Oratione: καὶ τὰ μὲν δεινὰ τῆς ἔργων αἰὲ μνημονεύεται· τὸ γὰρ λυπῆσαι δυσὲς ἀλειπλόν· τὰ δὲ χρῆστα, ἅμα τῇ ἀπολαύσει, καὶ τὴν περὶ αὐτῆς μνήμην συναναλίσκει: Iniuriarum, si quæ factæ sunt, semper est memoria; & quidquid offendit, agrè eximitur aut obliteratur: at beneficiorum, vnà cum ipso fructu vsuque, memoria perit. Plautus:*

— ita sunt isti diuites.

Si quid benè feceris, leuior pluma est gratia:

Si quid peccatum est, plumbeas iras gerunt.

Tacitus & causam utrique affectioni assignat, iv. Annal. Procliuius est iniuriæ, quàm beneficio, vicem exsoluere. quia gratia oneri, vltio in quæstu habetur. Dio Cassius, & aliam causam, lib. xlvi. Non eodem modo aduersus eos qui benè, & qui malè fecerunt, homines afficiuntur, sed iræ atque iniuriæ vel inuiti reminiscuntur; beneficij & gratiæ vltro obliuiscuntur. Atque istud quidem, quod dedignantur videri beneficio affecti, tamquam minores: illud autem, quod ignauiæ suspicionem de se præbere videantur, nisi malum malè factoribus reponant.

15. Beneficio eius ignoscit.] *Nempe contumelioso, & quod odium magis quàm gratiam mereatur.*

16. Effusa benignitate.] *Libri scripti aliquos, necessitate. Otiosam vocem non arbitror, tenuerimque & ipsam,*

sed mutatam: effusa nec cessante benignitate. Duo enim in diuinis beneficiis laudanda. & quod larga, & quod assidua.

17. Si & licet.] Nam vera gratitudinis lex, legem non habere. Voluntaria tota est: & si tu adstringis & repositis, iam beneficii gratia ac decor perijt, ingratitudinis autem infamia. Hanc enim solam habet: atque ideo habet, quia non necessitatem, aut poenam. Hanc adde, illa abit.

18. Quam non dare.] Animosè. sed & Epicuri illius, etsi omnia utilitate metientis, hoc scitum est: Non solum honestius, sed iucundius esse, beneficia dare, quam accipere. Plutarchus in libello, Cum Principe esse philosoph.

19. Qui non dat, citius.] Benè. Muretum ne quis audiat eiicientem, aut in Attius, mutantem: quasi sequentes illius sint versus. Optimè, inquam, illud sic distinctum, & pro Seneca mente, ista: Peccare utrumque, & qui non dat, & qui non reddit: sed hunc amplius, illum citius. Iste quia obligatus, peccat, ille, quia non obligat. modo igitur iste plus peccat, ille tempore prius citiusque, & ut prædixit, vitium ingrati antecedit.

CAP. II. 20. Beneficia in vulgus.] Ad aliam partem sensumque transilit potius, quam transit: & alibi id facit. alioqui suspicere de leui hiato.

21. Detraxiseris iudicium.] Valerius: Liberalitatis duo sunt maximè probabiles fontes, verum Iudicium, & honesta Beniuiolentia. nam cum ab his oritur, tunc demum ei ratio constat.

22. Erogantur.] A mea coniectura est. Libri, erogatur, singulariè: ex quo Muretus, eroga tu, imperando. Sententia nostra liquet: Beneficia, inquit, pura sunt, simplicia, aspectum alium non habent: erogantur et dantur tantum.

23. In Kalendario.] Libro, in quo nomina, & pecunia fanebris, quam Kalendis solent ponere: atque illinc vsuras ordiri. Alibi dicimus.

24. Crediti transeunt.] Mei libri, credendi transit. Legam, credentis transit: ad hominem ipsum referendo.

25. Aut imitatio.] Vt aliorum exemplo, quos gratos vident, grati fiant. Gruterus tamen malebat incitatio: ego vero inuitatio. Exigere non licet; inuitare ad gratitudinem, licet & iuuat.

26. Alium re.] Breuiter partitur benefaciendi modos aut vias. quos vberius, sed ferè eosdem ex Platone, Diogenes Laërtius. Beneficentia, inquit, quadrifariam exercetur: Opibus, Corporibus, Disciplinis, Sermonibus. Opibus, cum egenos pecunijs aut alia re iuuamus; Corporibus, cum iniuria affectos tuemur aut vindicamus; Disciplinis, cum docemus, medemur, aut arte aliqua ornamus; Sermonibus, cum in iudicio defendimus, solamur aut tale. Pulchra sunt, & gemina his nostris.

CAP. III. 27. Demeretur cibus.] Nam capti fame domantur, & offerentem deinde cibum amant, audiuntque. Plinium, Aelianum, vide.

28. Is perdit.] In hanc, & vicinas sententias, Plinius lib. III. epist. IV. Est ita natura comparatum, vt antiquiora beneficia subuertas, nisi illa posterioribus cumules. Nam quamlibet saepe obligati, siquid vnum neget, hoc solum meminerunt, quod negatum est. Publius Mimographus callide:

Beneficium saepe dare, docere est reddere.

29. Num dicam quare.] Feci è libris, in quibus tamen est Nunc. sed sententia connexa, vt prauis, & interrogatione elata, ipsa se probat.

30. Alij tria beneficiorum.] Adde & aliam interpretationem, nec illepidam, e Phornutho: His quidem duæ numero gratia dicuntur, his vero tres. duæ quidem, quod hos auspiciari beneficium est necesse, hos vero vices reponere. Tres autem, quandoquidem non recte fuerit, illum, cui remuneratum est, bene meritum gradum sistere; sed iterum est beneficium parandum, vt sine intermissione id fiat.

31. Consertis manibus.] Ita pingunt, & sculpunt. eoque Horatius: Segnesque nodum soluere Gratias, dixit.

32. Virgines, quia incorrupta.] Aliam etiam causam Socratis dictum suggerit, quod in Stobæo: Cum quemdam videret passim, & sine dilectu, beneficia largientem; χαῖως, εἶπεν, ἀπόλοιο. ὅτι τὰς χάριτας, παρθένας ὄσας. πόρνας ἐποίησας: Male sit tibi, inquit. qui Gratias virgines, scorta fecisti. Nam hæc scilicet se vulgo vulgant: etsi in Virginitatibus haud plane respondet.

33. In quibus.] Hæc separanda erant, & fecimus. neque enim ad Virgines, sed ad Vestes referenda.

34. Adscripti.] Mei sic libri. interpretetque, legem aut conditionem is non apponi; libera esse, nec tabellis seruitutis adstringi. Ita idem III. libro infra, cap. xx. de seruis: Corpora enim obnoxia sunt, & adscripta dominis: mens quidem est sui iuris. Vt enim Addicti, sic & Adscripti. Vulgo adstricti tamen est: etiam probe.

35. Conspici volunt.] Non tam cum dantur (hoc statim abnuat, & vetat) sed cum redduntur. itemque ab accipiente, cuius est ea propalare. Sunt igitur ideo pellucidis tunicis, conspicua, & quasi nuda, vt à poetis item dicuntur. Causa & alia ingeniose à Phornuto: Introducuntur nudæ, vt cum nullam habeant possessionem, subministrare quædam possint, & prorsus vtiliter largiri. Vult dicere, etiam pauperes ac nudos, posse bene facere.

36. Aglaian maximam] Nihil verius, & Gruterus probe asseruit. Nam Hesiodus, quem ipse adspexit, ita palam.

Τρεῖς δὲ οἱ εὐφροσύνην χάριτας τέκε καλλιπαρήες,

Αγλαΐην, καὶ εὐφροσύνην, θαλίην τ' ἑσπερίην:

Tresque Ioui Eufrosynen Charitas enixa venustas,

Aglaianque, atque Eufrosynen, Thaliāque placentem.

Eadem nomina in Apollodori Bibliotheca, Plutarcho, alijsque.

37. Interpretationem.] Quæ talis in Plutarchi libello, supra dicto: Nihil perinde est lætitiæ gignendæ, ac beneficentia. ideoque sapiens fuit, qui nomina Gratijs imposuit, Aglaia, Eufrosynes, & Thalia. Phornuthus paria: sed & hoc addit, ipsas Charitas vulgariter appellatas ἀπὸ τῆς χαρῆς, id est à gaudio. Licetne & mihi μυθολογεῖσθαι? Putem Aglaiam dici à splendore, quia talis est primus ille, qui donat; alteram, Eufrosynem, gaudium notare accipientis; tertiam Thaliā, quæ germinat scilicet & fructificat adreferendum.

38. Homerus Pafithean.] Sunt versus in Iliad. ε.

Ἀλλ' ἴθ' ἐγὼ δὲ κέτοι χαρίτων μίαν ὀπλοπερίων

Δώσω ὅτι μὲν ἔδωκα, καὶ σωκεκλήσῃς ἄκοιτιν,

Πασθέην:

Verum age, ego Charitum iuuenem vnam conciliabo

Vxorem tibi, connubiali & fœdere iungam,

Pasitheam.

Ita Iuno ibi ad Somnum, ὅ quam scite & apposite! quid enim magis gratum gratiosumque hominibus, quam ille Divus? ergo & Gratia vxor ei adsit. Sed quare Pasitheam indigetat? Διὰ τὸ, ait Eustathius, πάντα τοῦ θεοῦ, καὶ μὴ κεκρύφθαι τὴν χάριν: quia quaquaversus discurret, nec Gratia occultatur. Physica etiam causa addatur, quia Somnus ad omnes venit, eiusque vxor.

39. In matrimonium.] Somni, ut iam dixi, sed & Charitem dedit nuptui idem poeta Iliad. Σ.

--- Χάρις λιπαροκρήδεμνος

Καλή, τὴν ὥπερ Δείκλυτος ἀμφιγυῖς:

--- Charis velata decore,

Pulchra, cui coniux Vulcanus, claudus vtrimque.

Et quare Vulcanus? quod gratiosa sint mechanica opera, ait Phornuthus.

40. Aut Phryxianis.] *A Phryxæo vellere tractum vult lumen æui nostri Turnebus: quia villosa tabis vestis. Hædie retento nomine, Frise vocamus Celta, & Belga. Alij hic Phrygianis malunt, quasi à Phrygiis, qui primi (apud Plinium) acu facere inuenerunt. Sed de crassis vestibus, non de pictis hic est sermo. Tu ad Turnebum lib. xxxiii. Aduersar.*

41. Oratio commendat.] Libri scripti, & editi ante Muretum, ratio commendat vel oratio. Neque ego reiecerim alterutrum: quia utrumque Mercurio à Gracis tribuitur, una voce λόγου. In beneficio autem prima Ratio requiritur, siue Iudicium: deinde & Oratio benigna & comis. De ista, Plutarchus in libello De audiendo: Ἀλλὰ καὶ τὸν ἐρμῆν ταῖς χάρεσιν οἱ παλαιοὶ συγκαθίσκουσιν, ὡς μάλιστα τὸ λόγου τὸ συγκαχαρισμὸν καὶ φιλοφιλῆς ἀπαιτοῦντος: Mercurium Gratijs prisci illi associarunt, quod oratio maxime gratiosum illud & amabile desiderat: et si aliorum paullo ipse ducit. Magis pro Seneca hic sensu, ipse Seneca, infra libro II. cap. III. Vide.

42. Hecaton transcribit.] Sic lege, cum manuscriptis. Significat Hecatonem multa mutuatum esse, atque adeo verbatim pene transcripsisse è Chrysippo.

43. Eurynomes.] Que, ut Hesiodus ait,

Ὠκεανὸς κέρη, πολυήρατον εἶδος ἔχουσα:

Oceani proles, votiua prædita forma.

44. Etate minores.] Hoc quoque pater talium Hesiodus, qui Horas iamante genitus ex Ioue & Themis fingit.

45. Parentis matrimonij.] Libris, & viris doctis hoc dedit: qui pertendunt Matrimonium ea facie, qua Patrimonium dici. Esto igitur, & sic explica. In re quidem, Phornuthus accedit: beneficentiores quodammodo esse, aut debere esse, quibus magnæ tributæ sunt sortes. Quidni sunt? καὶ τί ὄφελος (Aristotelis verba VIII. Nicomachiorum, cap. I.) τῆς τοιαύτης εὐετηρίας, ἀφαιρέσεως εὐεργεσίας; & quis vltus diuitiarum & abundantia, sublata beneficentia?

46. Nomenclatori.] Munus ordinarium, siue officium, apud diuites. Sape autem ioco ludoque erant, cum memoria fallente nomina aliqua dictarent, prompta semper audacia. Noster in epist. xxvii. Nemo vetulus nomenclator, qui nomina non reddit, sed imponit, tam perperam tribus, quam ille Troianos & Achiuos, per salutabat.

47. Incensum.] A Romano ritu, quisque ciuis, nomen, etatem, opes in censuales tabulas deferebant: atque ea vera, & iurati. Itaque ludens, Parum refert, inquit, si aliud nomen proprium verumque habent: nec poeta id aspiciunt, sed quod facit ad versum. Eadem locutio in epist. xcv.

48. Charis est.] Versibus iam datis, Thalia inter Charitas censetur.

49. Musa.] Thalia inter Musas nouem, & vulgo etiam habetur.

CAP. IV. 50. In ordinem.] Tullio, aliisque crebra phrasis. vel à militia, vel à magistratibus ducta. Inter milites, sunt extra vel supra ordines, Legati, Tribuni, et tales: ij cogi in ordinem videntur, cum ius iis demitur, paresque habentur gregariis. Simile in magistratu, qui eminet, nec est in vulgi classe vel ordine: quò compellitur, si auctoritas eius spernitur aut violatur.

51. Acumen nimis tenuè.] Adhæsit hæc culpa Chrysippo, et curiosa subtilitate virilem & masculam illam setam (Stoicorum dico) eneruauit. Vis argumentum? * trecenta vndecim volumina solius partis Logicæ reliquit. Adeo ille differere magis docuit, quam viuere.

52. Obluiscantur.] Vetus monitum, & quod Chiloni tribuitur. Eius nomine, Ausonius ita versibus comprehendit:

Tu benè si quid facias, non meminisse fas est:

Quæ benè facta accipias, perpetuo memento.

53. Nouas tabulas.] Id est, oblivionem vel potius abolitionem beneficiorum, et nequid debeamus. Sumptum à re nummaria, in qua Nouæ tabulæ, Χρεὼν ὑποκοπῆ bonis Glossis explicantur: id est, resectio & expunctio debitorum. Cum enim pares rationes, & nulla reliqua, itur ad Nouas tabulas conficiendas. Simile in epist. lxxxix. & infra. De Benef. VII. cap. x.

CAP. V. 54. Animo cernitur.] Acute sic Muretus, nam vetus omnis lectio, geritur. Quod defendi videatur istis è libro II. cap. xxxiv. Non est quod expectes, vt solutionem tibi ostendam: res inter animos geritur.

55. A proximis.] Imò vero et à longinquis. An fuit, aperto sinu? an quod Grutero placuit, pro maximis? an propius erit, quæ pro summis? Nam illa particula, à, libris sanè deest.

56. Torquibus.] Aureis, de quibus, aliisque hinc militaribus donis, liber v. Militia nostra dicet.

* Diog.
Laert.

57. Per se corona.] Nihil, nam è quercu est.
 58. Prætexta.] Insigne magistratum.
 59. Falces.] Item magistratum, vel potestatem.
 60. Tribunal.] Prætoris, aut Proconsulis.
 61. Currus.] Triumphalis.

CAP. VI. 62. Beneuola actio.] Repete Valerij verba: Liberalitatis duo fontes, verum Iudicium, & honesta Beniulencia. Sed quare honesta? ne ad fœdum amorem & volentiam eas. Sallustius eodem facit: Nemo munificus habebatur, nisi pariter volens.

63. Animus est.] In Phornuto, vetus hoc verbum: Munerum animus optimus.
 64. Licet opimæ.] Festus: Hostiæ opimæ, præcipue, pingues.
 65. Auroque præfulgeant.] Nempe in cornibus & fronte. Mos Homero notus, in Odyss. γ.

Τὴν (β8γ) τοι ἐγὼ ρέξω χρυσὸν κέρας Σπινέυα:

Hanc (bouem) tibi ego faciam, circumdans cornibus aurum.

Tangit & alibi: sicut Ouidius,

----- inductaque cornibus aurum

Victima. Virgilius:

Et statuam ante aras aurata fronte iuencum.

In lapide, Votis xx. alibus:

VOTA. FAVENTINVS. BIS. DENI. CONCIPIT. ORBIS.

VT. MACTET. REPETENS. AVRATA. FRONTE. IUVENCOS.

Linus xxv. Apollini boue aurato, & capris duabus albis auratis. A quo redargui Plinius videtur, lib. xxxiii. cap. iii. Deorum honori in sacris nihil aliud excogitatum, quam vt auratis cornibus hostiæ, maiores dumtaxat, immolarentur. Atqui capræ, non inter maiores.

66. Pia ac recta.] Plinius in Panegyrico: Animaduerto enim etiam deos, non tam accuratis adorantium precibus; quam innocentia & sanctitate lætari: gratioremque existimari, qui delubris eorum puram castamque mentem, quam qui meditatum carmen intulerit. Nos ibi plura.

67. Ac Fritilla.] Non amat Seneca obsoletas voces, fateor, sed hanc mutare religio vetabat, in qua vsurpabant. Et libri sanè habent plerique, ficillâ. Teneamus igitur, nisi quis eligit, fritillâ: vt in Arnobio, lib. vii. Quid fritilla, quid frumen? Vide Festum in Muries, vbi olla fritilis: Nonnum in Exfit.

CAP. VII. 68. Et occupauit.] Præuenit, aut præuertit.

69. Excidunt.] Est quod Capite i. dixit, vt à nesciente dari.

70. Circumtulit.] Ostentauit, vt in pompâ.

71. Ambitioni dedit.] Suo morbo.

CAP. VIII. 72. Hoc vno modo.] Quia alias nil quero, nil desidero: sed dum tibi aliquid quero, disco quod nesciebam, multa mihi abesse.

73. Plus sibi reliq.] At ego qui nihil habeo, vnum quod habeo donans, nihil mihi seruo.

74. Parem diuitijs.] Largum vt ipse.

CAP. IX. 75. Qui pretium.] Malo, cum libris, illud, qui ablegari. Acutius ita efferetur: Non ideo se parui fecit, quia donauit: sed magni potius, quia nullum dignum se donum, extra se, repperit. Petronij hoc de Roma, a simili: Ipsa sui merces erat. Flori: Milera respublica in exitium suum merces erat.

76. Sibi daret.] Se dando, Socratem ita suum fecit, vt illi instruendo vacaret: atque ita cum sibi quasi mancipauit.

77. * Callidus non.] Defectum odoror. & fuit de ijs qui donaturi, fallunt. Alter, inquit, benigne respondet, & ducit, non donat: alter asperere, & ostendit opes, non communicat.

78. Peior opinio.] Pincianus: At is peior, opinor: Sed fouet, non sanat: & est omnino huius, vt dixi.

79. Colunt enim.] Epistola XLII. par sententia. Vide.

80. * Coniugibus alienis.] Neque ista satis nexa sunt: quid enim ad iam dicta? Est excursio siue παραρρησις in aui sui mores: sed cui alia occasio, & caput fuit.

81. Ludibrio habitis.] Mitius ita dicunt: sicut veneriari, ludere, & παίζεσθαι Græci. Ludibrio igitur habentur, quibus illuditur. vt Suetonius, de Tiberio: Solitus matronarum capitibus illudere. Tacitus de Nerone: Illuisse eum pueritiæ Britannici.

82. Maleuolus.] Libri plerique prisci, mali moris. Ego teneam: aut certe, male morus. male stultus.

83. In sella.] Qua matronæ vehebantur, siue cathedra. Dixi affatim i. Elector. Cap. de Lectica.

84. Vndique perspicuam.] Et sella aperta, & ipsa Cois illis vel carbasinis parum tecta. Noster infra: Vt matronæ nostræ, ne adulteris quidem plus sui in cubiculo, quam in publico ostendant. Et alibi: Quam in sella patente circumlatam, populus ab omni parte, æque ac maritus inspexerit.

85. Æmulum præstat.] Quo magis scilicet ametur. Nam ubi rivalitas, affectus increfcit: tum etiam concurritur, quasi ad latens aliquod bonum. Noster infra lib. iii. cap. xvi. Eo ventum est, vt nulla virum habeat, nisi vt irriter adulterum. In Cicerone etiam Æmulus eo sensu: Licet cum solus aines, me æmulum non habebis. Libri tamen aliquot scripti, anulum.

86. Ancillariolum.] Ancillarum amoribus deditum. Martialis:

Ancillariolum tua te vocat vxor, & ipsa

Lecticariola est: estis Alauda pares.

87. Sponsaliorum genus.] Initium & gradus ad matrimonium, & quasi Sponsalia adulterium.

88. Vidui cælibatus.] Mutuo utrimque consensu & fœdere, solusunt coniugium diuertendo: tum liberi scilicet, iunguntur.

89. Qui abduxit.] Palam ducit, quam à marito, per adulteriū, clam iam abduxerat. Potes et interpretari abductā per diuortium. Nec displicuit aliquando: nisi quam duxit, vt in verbo ludat: quod inter obscena etiam esse scimus. Sed non muto.

90. Pari auaritia.] *Quomodo par auaritia sparsioni? imo dissimillima. Ex libris scriptis totum hoc legas: Iam rapta spargere, sparsa rapaci auaritia colligere. Nam in ijs est: sparsa erat agri auaritia. Ouidiana sunt:*

Quærere ut absument, absumpta requirere certant.

91. Nihil pensi.] *A Sallustio dicas, in Catilinario: Rapere, consumere, sua paruipendere, aliena cupere, nihil pensi neque moderati habere.*

92. Suam timere.] *Meus liber: suamque timere, quam vllum aliud vereri malum. Legam, quam vllum aliud vere malum. Paupertatem, opinione malum, magis timent; quam probum, re malum. Tacitus simile, de Marcello: Morum haud spernendus habebatur, nisi quod paupertatem extremum malorum credebat. Quidam etiam libri breuius: suam, quam vllum aliud vereri malum. Neque id male. utrobique autem, magis, intellegendum: ut prisci loqui solent.*

93. Pacem iniurijs.] *Vulgo hæc corrupta. sententia est, pacem publicam iniurijs aut rapinis Præsidum turbare, & populos per se quietos agi in arma.*

94. Nummarium tribunal.] *Cicero in Verrem: Ecquod Romæ iudicium tam dissolutum, tam nummarium fore putasti? corruptum, & in quo nummi ac nundinatio versantur.*

95. Licitatione.] *Ut in auctione, utra pars plus daret.*

96. Quæ emeris.] *Poëta Hispanus:*

Nam quod emas, possis dicere iure tuum.

CAP. X. 97. Abrumpetque frænos.] *De eodem sexu, eadem metaphora Propertius:*

Vt semel impositi rapistis fræna pudoris.

98. Omnia ista ab ingrato.] *Ea mente Publius:*

Dixeris maledicta cuncta, cum ingratum hominem dixeris.

Ausonius:

Ingrato homine terra peius nil creat.

Denique Plautus:

Pol quidem, meo animo, ingrato homine nihil impensius.

99. Quædam etiam.] *Nempe obuia, & facilia. ex Tully præcepto pari: Quidquid sine detrimento possit commodari, tribuendum esse vel ignoto. ex quo sunt illa communia. Non prohibere aqua profuente, Pati ab igne capere ignem.*

100. Incommoda.] *Abest consensu libris. ergo scribo: magno periculo liberandos, sine vlllo meo, non dubitabo. possit & utraque voce iunctim scribi, & clarius: magno periculo liberandos, liberatos sine vlllo meo.*

CAP. XI. 101. Interim non reddere.] *Valerius interdum.*

102. Lenocinium est.] *Commendatio, quod gratiam dat & ornatum.*

103. Imponat pondus.] *Gravius auctiusque faciat.*

104. Aut quæ etiam.] *Supplenda ex libris: Habent, aut hoc modo; quæ etiam si. Rara videntur, inquit, quæ vel pauci habent, vel non hoc modo habent: id est, forma, magnitudine, alijs qualitatibus, quæ in estimatione rerum varie spectantur. Ut, margaritæ communes satis: sed non tali pondere, candore, orbe. Idem in animalibus, alijsque.*

105. Voluptati futurum.] *Nam, ut Plautus,*

--- nullum beneficium

Esse duco id, quod, quoi facias, non placet.

CAP. XII. 106. Argentum factum.] *In vasis, statuis, ornamentis: quod manet. At Signatum, in Pecunia, dissipatur & abit.*

107. Venationem.] *Ipsas feras accipe, venatu captas, & venatui item (Romanum illum dico) aptas. Livius lib. xxv. Dux Philomenes erat, cum solito capte venationis onere: id est, cum apro, ut Polybius: grandi bestia, ut mox ipse Livius. Spartianus in Hadriano: Venationem semper cum amicis participavit. Frontinus III. Stratag. Venationi quoque (ita lege) & pecoribus quidam insuerunt litteras. Sidonius lib. iv. Venatu vititur, nec vititur venatione. Glossæ Iuvenalis:*

--- festinat ad illam,

Quam primam rupto prædam gustauerit ouo:

id est, inquit, ad venationem, unde nutrita est. Gallorum idiotismus idem habet.

108. Solstitio.] *Æstium accipe. ut fere veteres, quoties Brumale non adycebant.*

109. Momentis quædam.] *Temporum aut occasionum. Valerius: Dono autem ipsi gratiam magnitudo quidem sua, sed efficaciorum aliquanto opportunitas conciliat.*

CAP. XIII. 110. Corinthij.] *In Plutarcho, Megareses id fecisse leguntur.*

111. Herculis.] *Idem infra VII. cap. 111. Alexander, quem per Liberi Herculisque vestigia felix temeritas egit: sed per prioris illius magis. Vide Senecam patrem Suasoria I.*

112. A pueritia.] *Ab anno xvi. scribunt militia & imperijs à patre admotum; si tamen ea Pueritia.*

113. Tam hostium.] *Sensus & usus volebant, tam amicorum quam hostium: sed ea metathesis nescio quomodo crebra, & pene assidua, nostro est. Exemplum in Fabio I. Semestr.*

114. Timeri ob virus.] *Idem de Ira, II. cap. xi. Nec hoc sapientis dici velim, quod feræ quoque telum est. timeri.*

CAP. XIV. 115. Quibus libet datur.] *Cicero II. De offic. Multi multa faciunt, temeritate quadam, sine iudicio vel modo, in omnes; vel repentino quodam impetu animi, quasi vento, incitati. quæ beneficia æque magna habenda non sunt, atque ea quæ iudicio, considerate, constanterque delata sunt. Adde finem huiusce Capituli.*

116. Stabularij.] *Diversitoris, πᾶδοχέως, ut Glossæ explicant. Qui enim viantes ipsos, atque animalia eorum excipit, quia ibi stant & manent, Stabularius. Ipse locus, Stabulum. Apuleius; Pretio mansionis stabulario*

perfoluto *Festus*: Proscidas, meretrices Plautus appellat, quod ante stabula sedeant: nempe hac diuersoria & cauponas, quod etiam hodie. Inde & Prostibula; nec ad pecuaria stabula referas.

117. Dantis epulum.] Nempe publicum. nam in priuato aliud est, & obligamur.

118. Morbo suo.] Neque olim, neque nunc probo, quidquid me vellicent. At enim Morbus vitium est, & inueteratus affectus, Stoica lingua. Scimus, & aliud me doceant: sed quid hic de vitio, sodes, nisi si mores legesque in vitio? Nam is obtemperabant, qui epulum in Capitolio, vel in foro & publico dabant. Itaque inclinabam legere, neque muto, moribus morem gessit. Tamen quisque pro se: primum, non trahimus.

119. Imputari vulgaria?] Abest, vulgaria libris: neque ego desiderem.

120. Speret se.] Putet, opinetur: ut saepe huius sequentisque aut scriptores.

121. Quemadmodum meretrix.] Pulchre, & sunt haec ab Ennio, aut fallor. Ille quidem eadem:

---- quasi in choro pila

Ludens, datatim dat se & communem facit.

Alium tenet, alij annuat, alij manus

Est occupata, at alij peruellit pedem.

Alij dat annulum, * Spectaculum: labris

Alium inuocat; cum alio cantat; attamen

Alij dat digito litteras;

* Ita reperi
in v. cod. vul-
go, expectan-
dum a labris

Scite, nec potest supra.

122. Introrsus referre.] Et quod sequitur, arctare ac minuire.

123. Quam nobis.] Stoicis, nam Epicurei diuellebant, ad sua priuatim commoda quidque referentes.

CAP. XV. 124. Nepotari.] Nepotes imitari, profundere, dilapidare. Tertullianus: Aristippus in purpura nepotatur. Inde & Nepotatus, ipsa actio, Suetonio & Plinio.

125. Supinis quidem.] Expansis promptisque.

126. Inscribere sibi.] Se auctorem profiteri.

127. Crispus Passienus.] Qui Neroni vitricus, Agrippina alter maritus: amoeni ingenij, orisque disert. Vide nostra ad XII. Annal. Taciti.

128. Diui Augusti.] Considerati & prudentis Principis.

129. Claudij.] Fatui & mori.

130. Sicut à Fort.] Id est, sicut ceca illa Dea indignis dignisque saepe dat, & mox eripit: ita censere de Claudio licebat, capere, sed mox fortasse capiendum.

131. Nec debere.] Nec pro his obligari.

M. A. MVRETVS.

CAP. I.

INTER varios.] Magna hominum pars casu potius, quam ratione aut consilio viuere videtur, & nullo certo fine sibi proposito, huc atque illuc vagari: Cum tamen & res ipsa clamet, & sapientissimi homines, Isocrates in epistola ad Iasonis liberos, Aristoteles libro primo ad Nicomachum, & alij iam pridem monuerint, vitam plenam errorum ac perturbationum fore, nisi habeamus certum aliquid quo tendamus, & ad quod omnia dirigamus. Et hoc est, quod poeta satyricus exclamat:

Est aliquid, quo tendis, & in quod dirigis arcum:

An passim sequeris coruos testaue lutoque?

Non igitur mirum est, vitam temere inconsulteque viuentium multis ac variis erroribus agitari: quorum nullum nocentius esse ait Seneca, quam quod beneficia neque dare scimus, neque accipere. Beneficiorum enim vicissitudine vita maxime continetur.

Ista enim perierant.] Qui Latini sermonis periti intelligentesque sunt, quos quotidie pauciores esse quam credideram, animaduerto, facile sentiunt, vocem Ista huic loco non conuenire. Vetus liber meus habet Istum enim, Lego, Iam tum enim.

Nomina facturi.] Pecuniam feneraturi.

Vasa.] τὰ σκευή. ita vocantur bona omnia quae non sunt soli.

Inquirimus.] Melius in quibusdam veteribus libris, anquirimus.

De quo queri reuera.] Iam pridem docui legendum. decoquere vero.

Reddit enim beneficium qui libenter debet.] id est, qui cum alia ratione gratiam referre non possit, voluntate saltem & confessione gratus est. Pertinet huc nobilis ille Ciceronis locus ex oratione pro Plancio: Dissimilis est pecuniae debitor & gratiae. Nam qui pecuniam dissoluit, statim non habet id quod reddidit: qui autem debet, aes retinet alienum. Gratiam autem, & qui refert, habet: & qui habet, eo ipso quod habet, refert. De quo disputantur quaedam apud Agellium capite quarto libri primi.

Multos experimur ingratos.] Deprehendimus, cum tamen eius rei nulla in nobis culpa sit, sed plures facimus ipsi.

Exprobratores exactoresque.] Beneficium autem qui sine causa exprobrat, quod beneficium fuerat, iniuriam facit: qui exigit, ostendit, non beneficium fuisse, sed creditum.

Alias leues.] Et sic ostendimus, nos, id quod fecimus, fecisse ἀποδεύοντας.

Alias queruli.] φιλαίπιοι, μεμψίμοιροι, & statim quirintantes atque ingratum vocantes, si is qui nobis gratiam debet, ullam vel leuissimam bene de nobis merendi occasionem praetermiserit.

Aut leuiter rogari, aut semel?] Vetus autem dictum est nihil carius emi, quam quod precibus emendum est.

Suspensus est.] Eleganter in hoc hominum genus Martialis:

Durum est Sexte negare cum rogeris:

Quanto durius antequam rogeris?

Aut distulit, aut timide negauit.] Legendum ē libro vetere. Aut distulit, id est timide negauit. Etenim qui differt,

differt, genere quodam negat, sed aperte negare non audent. Sæpe autem ingenui homines aperte ac simpliciter negantem facilius ferunt. *Martialis*:

Mutua te centum sestertia Phœbe rogavi,
Cum mihi dixisses: Exigis ergo nihil.
Inquiris, dubitas, cunctaris: meque diebus
Teque decem crucias. Iam, rogo, Phœbe nega.

idem:

Primum est, ut præstes, si quid te Cinna rogabo:
Illud deinde sequens, ut cito Cinna neget.
Diligo præstantem: non odi Cinna negantem.
Sed tu nec præstas, nec cito Cinna negas.

A nolente] *Legendum*, à neglegente.

Ab hac tam effusa liberalitate.] *Liber vetus*, benignitate.

Cunctanterque illos ipsos.] *Ineptus aliquis locum hunc de industria deprauavit necesse est.*

Rectissime enim erat in alijs, Et cuncta, interque illa ipsos.

Quibus turpe est.] *Emenda ex vetere libro*, Quibus ita demum turpe est non reddere, si & licet.

Ipsosque qui non fuisse mallent, esse patitur.] *Puto, sublata negatione, legendum*, Ipsosque qui fuisse mallent. *Fuisse autem est, amplius non esse, perijisse*: ut in illo, fuimus Troes, fuit Ilium. & in illo Plantino, Ita tibi pæne fuit Phronesium. Sic quos significare volebant mortuos, vixisse dicebant.

Tunc est virtus.] *Alij*, Nunc est virtus. quod non damno. *Meus liber vetus habet*, Hæc est virtus.

Qui beneficium non reddit, non magis peccat, quam qui non dat citius.] *Vox citius redundat, & sententiam corrumpit. Neque enim hic de beneficio citius aut serius dando, sed simpliciter de dando reddendoque agitur. Aut igitur delenda est, aut quod magis puto, pro citius legendum Attius: Ut duos versus, quos statim subijcit, Attij esse intelligamus.*

In priore versu.] *Aristoteles libro primo Rhetoricorum de sententiarum usu disputans, tradit, nobiles & vulgo celebratas sententias interdum evertendas & confutandas esse: quod veteres & sæpe & eleganter fecerunt: nostra ætas, ut alia, ita hoc quoque vel exercitationis vel ornamentum genus neglexit: postquam, ut bene viuendi, sic bene dicendi præcepta tenere quam exercere malimus. Sic Cicero reprehendit versum illum Euripidis, quo vitam humanam fortuna, non sapientia regi dixerat: sic præceptum Biantis, ut ita amaremus, tanquam osuri: ita odißemus, tanquam amaturi. Sic Sophocles principio Trachiniarum illam Solonis sententiam, non posse ante mortem cuiusque de felicitate aut infelicitate ipsius liquido iudicari. Sic Plutarchus illam Epicuri, ita viuendum esse sapienti, ut lateret: aliasque permultas. Sic Seneca plurimas: ut hoc loco versus, ut mea quidem opinio fert, Attij, qui tamen ad beneficentiam cohortari videbantur.*

Illud enim.] *Legendum ex vetere libro*, Illud etiam.

Tantum eroga.] *Ex eodem*, Tantum eroga tu: unde alij fecerant, erogatur.

Creditorem appellat.] *Fampridem monui, capite primo libri duodecimi Variarum lectionum, legendum hic debitorum. neque cuiquam dubium puto esse, quin ita legendum sit.*

Alioqui formam.] *Liber vetus*, Alioquin in formam. quæ recta scriptura est.

Salutaribus.] *Idem liber*, salubribus. Sed hæc, quæ neque de sententia, neque de orationis elegantia quidquam mutant, multa me de industria omisurum esse profiteor. Persequantur hæc, qui grandes libros conscribere amant. Ego mea omnia cuperem in unam paginam posse concludere.

Memoriam suam fugiens.] *Idem liber*, memoriam tui.

Virgines.] *Alia olim ratione iocans dixi, apud quendam, qui nemini unquam gratiam reddebat, vere virgines esse gratias: nihil enim parere.*

Παρρηγοίαι τοῦ σοῦ χάριτες πικτεσι γὰρ ἔδην.

Αὐτὰρ ἐγὼ φίλας δὲ ἀγαπᾷ χάριτας.

Et spissis prodeant,] *Legendum*, Et spissis auro Phrygianis prodeant: monui pridem capite 1. libri 12. *Variarum lectionum.*

Non quia beneficia ratio commendat vel oratio.] *Legendum*, Non quia beneficia oratio commendat. cetera delenda. Error natus aut ex varietate scripturæ, aut ex hesitantia librarij. Consimilia multa indicavi capite 16. lib. 15. *Variar. lectionum.*

Si aliquid in censum detulerunt.] *Lege*, si aliud quid. Deferre autem in censum, idem est, quod deducere in censum, apud iuris auctores, l. 64. D. de adquir. rer. dominio.

Et magnum ipsis certamen.] *Pro ipsis, liber vetus habet ipsi. Mutandus ordo litterarum, ut legamus sibi.*

Ad hanc honestissimam contentionem.] *Respexerit fortasse ad illud Hesiodi, ἀγαθὴ δ' ἐστὶ ἡδὲ βροτοῖσι.*

Parum se grate.] *Vide quæ scripsi libro 12. Var. lectionum.*

Beneficiorum novas tabulas.] *Ut quicumque beneficia quamlibet magna ac multa acceperunt, nihil debere se putent.*

Hoc primum nobis esse discendum.] *Totum illud, nobis esse discendum, delendum videtur. In alijs discendum, æque male.*

Non potest beneficium manu tangi, sed animo geritur.] *Lege*, Non potest beneficium manu tangi, animo cernitur.

Amisso eo per quod datum est.] *Articulus per abest à vetere libro.*

Farre ac fitilla.] *Ita legendum, non, ut ante me, farre ac fictili; docui iam pridem in Varijs lectionibus, & extitit tamen postea unus ex istis, qui, ut scurræ olim fana, ita ipsi aliena scripta ventris causa circumueunt, qui hoc sublegere si-bique vindicare valuerit. Mirabilem & miserabilem animi & paruitatem & prauitatem.*

Æschines pauper adiutor.] *Cuius pater borulis & isitij faciendis victitaret.*

IX.

Non quanta quæque sunt.] *Lege*, Non quanti quæque sint.

Coniugibus alienis.] *Non est dubium, quin hoc loco multa desint. Neque scriptor ullus est, in quo plures ac fœdiores lacunæ, quam in Seneca, reperiantur. Origo mali hæc fuit. Describatur fere ab hominibus pjs & religiosis, qui ad populum sacras conciones habebant: ad quas magno eis vsui erat, propter sententias crebras, acutas, efficaces, & magnam partem cum religione nostra congruentes. Ut autem alijs grauioribus studijs occupati, describebant non totos semper libros, sed excerpta potius quedam, quæ ita continuabant inter se, ac si apud ipsum quoque Senecam continuata legerentur: cum tamen multa sepe omissa essent. Hoc ego ex multorum veterum Senecæ codicum inter se collatione ita manifesto deprehendi, ut liquido confirmare posse videar.*

In cella prostare.] *Vehebantur enim per urbem ita tenuibus ac pellucidis vestibus induta, ut prope totæ paterent. Horatius: Cois tibi cernere pæne est. Ut nudam.*

Ancillariolum.] *Ancillarum amoribus deditum. Sic apud Martialem mulier infantaria, quæ delectatur infantibus; Et quod mireris magis, infantaria non est. Tale est apud Capitolinum, mulierarius. apud Martialem mulier lecticariola, quæ seruis lecticarijs faciebat copiam sui.*

In consensu.] *Alij libri, concessu.*

Iam rapta spargere.] *Ouidius:*

Quærere ut absument, absumpta requirere certant.

Atque ipsæ vitij sunt alimenta vices.

X.

Habebitur aliquando ebrietati honor.] *Hoc quidem iam imperante Tiberio contigerat: de quo Suetonius: Postea princeps in ipsa publicorum morum correctione cum Pomponio Flacco & L. Pilone noctem continuumque biduum epulando potandoque consumpsit: quorum alteri Syriam prouinciam, alteri præfecturam urbis confestim detulit, codicillis quoque iucundissimos & omnium horarum amicos professus. & paulo post: Ignotissimum quæsturæ candidatum nobilissimis anteposuit, ob epotam in conuiuio, propinante se, vini amphoram.*

XII.

Post rem manet.] *Antea inepte legebatur, Post remanet. Sed ego talia emendanda puto, ostentanda non puto. Pusilli animi est tanta in his rebus ἀριβολογία.*

XIII.

Corinthij.] *Memoria lapsus Non enim hoc de Corinthijs, sed de Megarensibus proditum est: & ita legitur in excerptis quibusdam e Plutarcho: Ως φαρὸν Ἀλεξάνδρῳ πολιτείας Μεγαρεῖς ἠμφίστασαν ἃ δὲ εἰς γέλωτα γέροντες τῶν ἀνδρῶν αὐτῶν, εἰπεῖν ἔκρινες, ὅτι μῶν τῶν ἄλλων τῶν πολιτείαν Ἡρακλεῖ, & μετ' ἐκείνων αὐτῶν ἠμφίστασαν τὸ δὲ θαυμάσιον δέξασθαι, τὸ πρῶτον ἐν τῷ ἀσπίδι τῶν ἐκείνων.*

XIII I.

Etiā mimicum.] *Ita mutare ausus sum in ambigua veteris libri scriptura: cum antea legeretur inimicum.*

Morbo suo morem gessit.] *Integer locus est: quem tamen quidam, emendandi specie, per ipsum non non stetit, quin deprauaret. Morbos vocabant vitiosas animi affectiones Catullus:*

Quodcunque agit, renidet. hunc habet morbum.

Vide quæ scripsi capite secundo libri 12. Variar. lect.

FERNANDVS PINCIANVS.

CAP. I. **L** VCI Annæi Senecæ ad Ebutium Liberalem, &c.] *Docuimus in Plinianis annotationibus scribendum Lesse Annæi per diphtongum in penultima, ex auctoritate Terentiani Grammatici: Annæus Seneca, & Pomponius ante secundus.*

Sibi enim quisque debet, quod à nesciente accepit.] *Beneficium posse à nesciente dari, negat libro sexto Seneca, adiecta ratione. Item libro nono Controuersiarum: Beneficium, inquit, est, quod totum eius causa præstatur, in quem confertur. Proinde Probo lectionem quorundam codicum, qui non legunt hic nesciente, sed negligente. Quam videntur confirmare verba statim ante præcedentia, & ideo non est negligens terdandum. Et infra lib. 2. nam qui negligens est in accipiendo, quum omne beneficium recens placeat, quid faciet quum prima eius voluptas refrixit? Videtur appellare Seneca negligenter dare aut accipere beneficium, non alacri & lato animo utrumque facere.*

Utuntur natura sua, & cuncta, interque illa ipsos munerum suorum malos interpretes iuuant.] *Scribendum reor. Utuntur natura sua. Cunctanturque. Illos ipsos munerum suorum, &c.*

Quibus turpe est non reddere. Scilicet quam multi indigni sunt luce.] *Scribe, quibus turpe est non reddere si licet. Quam multi indigni sunt luce, ex vetere lectione.*

Qui beneficium non reddit, non magis peccat, quam qui non dat citius.] *Castigo Qui beneficium non reddit, magis peccat. Qui non dat, citius. Nam in exemplaribus diui Francisci Salmanticensis & publicæ eius urbis academix secunda negatio non desideratur omnino. Præter quam putamus nos particulam quam remouendam, ut sensus fiat perspicuus & tanto auctore dignus.*

II.

Tantum erogatur.] *Vetior quorundam codicum lectio Tantum eroga.*

III.

Sed utrumlibet ex istis iudicauerim.] *Corrige, sed utrumlibet ex istis iudica verum, ex correctissimo exemplari cænobijs diuorum Facundi & Primitiui.*

Æglen maximam natu appellauerit.] *Castiga appellauit, ex vetere lectione.*

Prout cuique visum est conuenire, defleat.] *Verbum conuenire superuacaneum est, ex exemplari Facundi & Primitiui.*

Pasithoan appellauit.] *Scribendum Pasithean, non Pasithoan: ex Homero quartodecimo Iliados, & vetere lectione.*

Non quia beneficia ratio commendat, vel oratio.] *Postrema duo verba vel oratio, aduentitia putamus, ab aliquo studioso in margine libri sui scripta, adnotante sic in alijs exemplaribus haberi, postea per incuriam librariorum in contextum relata. Cuiusmodi vitia non pauca tum in alijs, tum in hoc præcipue autore admissa sunt, negotium non mediocre eius studiosis exhibentia.*

Nam præter ista quæ Hecaton scripsit.] *Vetus lectio* transcribit agnoscit, non scribit. *Hecatonis autem testimonio saepe alias Seneca utitur, & plerique alij autores, ut dubitandum non sit de integritate eius dictionis.*

Debere enim dicit se.] *Est scriptus codex, in quo non habetur dicit, sed putat.*

Amisso eo per quod datum est.] *Particula per superfluit, si veteri lectioni credimus. quod confirmant verba sequentia: Manet etiam sine illis, quod in illos datum est. ubi etiam corrigendum arbitramur, quod in illis datum est.*

Quid habet per se corona pretiosum?] *Exemplar diuii Francisci speciosum legit, non preciosum, & ut sentio, rectius. Inducant id verba paulo ante præcedentia, ut alicubi sit species rei, alicubi ipsa res.*

Itaque boni etiam farre ac fictili religiosi sunt.] *Nullus ex scriptis codicibus, fictili agnoscit, sed partim fi- ciola, partim ficilla. Exemplar Facundi & Primitini minus deprauate; fitilla. Castigo, fritilla. Genus id erat pulvis sacrificijs familiare.*

Alcibiadis parem diuitijs animum.] *Legendum puto, Alcibiadem pari diuitijs animo, vel sic: Alcibiadis compara diuitijs animum.]*

Qui se precium sui fecit.] *Vetus lectio: Pretium se sui fecit.*

Difficilem aditum præbet.] *Quedam scripta exemplaria addunt negationem, non difficilem aditum præbet.*

Spesque improbas nihil se adiuturis verbis fouet.] *Castiga, Spes que improbas nihil re adiuturus ver- bis fouet: ex eisdem.*

At eius peior est opinio, qui lingua asper.] *Sunt codices qui legunt, At peior opinio: si lingua asper. Scri- bendum existimo, At peior opinor, qui lingua asper.*

Nec clam, sed aperte quidem ludibrio habitis.] *Scribendum per transpositionem verbi quidem: nec clam quidem, sed aperte ludibrio habitis: ex scripta lectione.*

Inhumanus ac maliuolus.] *Eadem. inurbanus, mali moris.*

Indecentissimum sponsaliorum genus est.] *Corrigendum reor, Hinc decentissimum sponsaliorum ge- nus est: vel sic, Inde decentissimum sponsaliorum genus est.*

Nisi qui abduxit iam raptam. Agros spargere, auaritiam recolligere certant.] *Vetusta lectio, nisi qui abduxit. Iam rapta spargere Sparia erant, agri auaritia recolligere certant. Ut possit forte pari, non agri, scribi. Ceterum hunc locum, sicuti pleraque alia huius operis, in medium relinquemus, ut ingeniosus lector pro capiti ingenij sui aut emendet, aut in meliore statu reponat.*

Præ se ferens animi deformitatem.] *Scribe, corpore præ se ferens animi deformitatem, ex eadem.*

Sine villo meo incommodo.] *Veteres codices non agnoscunt verbum incommodo: sed partim legunt, sine villo meo: partim sine villo meo merito.*

Iam cætera ex abundanti veniunt.] *Particula Iam in nonnullis exemplaribus desideratur: & pro verbo se- quemur, quod mox paulo habetur videamus legunt, non sequemur.*

Vt totiens nobiscum sit, quotiens cum illo sit.] *Scribe ut totiens nobiscum, quotiens cum illo sit, ex vetere lectione.*

Eo quidem magis duratura quæramus.] *In quibusdam codicibus Eoque magis duratura quæramus. In exemplari meo domestico, Gallicana manu scripto, Et eo quidem magis, &c.*

Apud paucos post remanet gratia.] *Castigandum putamus contra omnia exemplaria, Apud paucos post remanet gratia.*

Sic in beneficio sensus communis.] *Lego Sit. non Sic.*

Tempus, locum obseruet, personas.] *Præpostere locata dictiones, Legé, Tempus, locum, personas obser- uet: ex codice cænobij D. Francisci Salmanticensis antiquissimo & emendatissimo ac plane veneranda fidei.*

Vbi illa defecerant.] *Fideliozem lectionem ducimus, Vbi illi defecerant: hoc est, Hercules, & Liber.*

Nulli gratum est.] *Quedam exemplaria, nulli datum est.*

Morbo suo morem gessit.] *In quibusdam codicibus, Minime. morbo suo morem gessit.*

Illa enim in quantumlibet exeat.] *Omnis antiqua lectio: Illa vero in quantumlibet exeat.*

Ille accepit, quum rogasset; ego, quum rogarer.] *Quedam exemplaria, Ille accepit, quum rogasset: ego, quum non rogarem. Alia, Ille accepit quum rogasset, ego non rogavi.*

Næ perperam monitiones nostras exaudi.] *Exemplar Academia Salmanticensis, Ne perperam moni- tiones nostras exaudiat.*

Non quod quilibet casus.] *Dictio quod expungenda ex vetere lectione. Alioqui legendum erat inuerso ordine quod non quilibet casus.*

Et quorundam beneficium malle quam iudicium.] *Coniunctio & delenda est, ex eadem.*

Quid ergo ista inter se mixta diuidimus?] *Distincte scribendum, Quid ergo? ista inter se, &c.*

ERASMVVS ROTERODAMVS.

Nullum perdit.] *Sensus obscurior est. potest enim accipi: Nullum beneficium perit: quia qui pu- rat aliquod periisse, is computauerat, & iam non erat beneficium. Potest & sic intelligi. Qui perdidit, hoc ipsum computauerat, aliqua peritura. Veluti qui sementem facit, non queritur se per- dere aliquot grana, quum hoc non expectarit, ut omnia prouenirent. Liber manu descriptus habe- bat, Nullum perdit, qui perdit, non computauerat. Atque huius lectionis erit arguta sententia, si tollas ver- bum perdit: Nullum perdit qui non computauerat. Hoc enim perdimus, quod decedit rationi nostræ, at be- neficia non supputantur. Aut si tollas particulam non: Nullum perdit qui perdit computauerat, hoc est, qui hoc ipsum computauerat, quædam peritura. Sed prior sensus mihi magis arridet. Non dubitem affir- mare, quamlibet reclamantibus exemplaribus, redit a Seneca fuisse scriptum, non reddet. Nam fructus proprie redire dicitur: unde & reditus dicti, census annui.*

III. *Gracis mancipatus.*] Editiones superiores habebant, *Gratijs mancipatus*, quæ lectio fuerat utcumque tolerabilis, si quemadmodum codex manu descriptus habebat legamus *emancipatus*: quasi dicat, alienus à Gratijs. Sed arbitror germanam esse lectionem, *mancipatus Gracis*, siue *Grays*, pro addictus Gracis: ut quicquid ab illis proditum fuerit, miretur. Siquidem hæc veterum Græcorum commenta sunt, quæ Seneca contemnit, sed petulantius quam pro merito. Quid enim erat hic, quod existimaret tot salibus exagitandum? nisi forte totam poësin putat irritandam, quæ philosophiæ dogmata fabularum inuolucris iuuenum animis commendauit. Hunc ineptum, & carpendi libidinem, ne dicam petulantiam, eruditi notarunt in hoc scriptore.

Et spissis, aut phisicis prodeant.] Sic habebant priores editiones. *Aut phisicis*, e spatio marginis suspicor in contextum fuisse relatum: quod nimium crebro factum in authoribus comperi. Codex manu descriptus habebat *spissatis*: quod mihi magis probatur. Allusit enim ad id quod paulo ante dixerat de pellucidis tunicis ac solutis. Solutis enim opponit præcinctas, & pellucidis spissas. Quod enim spissatum est, minime pellucet. Notat opinor vestes, quæ pilis extantibus hirsutæ sunt: aut hoc genus, quod nunc vulgo dicunt *Vilites*, quo lanæ per se coactæ vestem faciunt, & si addatur acetum, ferro resistunt, imò etiam ignibus Meminit Plinius libro octauo, capite quadragesimo octauo. Vidimus & ipsi pueri, vestes floccis, aut pannis multiplicatis spissatas in usu fuisse. Erant qui haberent *phryxianis*.

Late patentis patrimonij.] Superiores editiones habebant, *Late patentis matrimonij*. Verum id reclamantibus licet exemplaribus, mutare non dubitauimus. Scribam fefellit paulo ante facta matris mentio. At Seneca respexit ad Eurynomen, quæ à spatiosis pascuis dicta est Gracis, quasi Latine dicas latipascuam. Vocem autem Græcam velut interpretans Seneca, *Late*, inquit, *patentis*. Olim autem diuitiæ potissimum in pecoribus erant: & facultates patrimonium dicimus, matrimonium non dicimus.

Et cuiusque nomen non potest reddere imponit.] Hic aliquis velut interpretans adiecerat hæc verba, *aliud loco nominis proprii*. Ea velut adulterina expunximus, maxime quod non habeantur in codice manu descripto, & offiunt argutiæ sensus. Reddit nomen, qui meminit, ac pronunciat impositum, qui nouum fingit.

IIII. *Putemus certe paruum ingerere sacrilegium.*] Si diuinare licet, forte scriptum erat a Seneca, *ut putemus contra patrem graue sacrilegium, si tam, &c.* Quæ diuinatio mihi potissimum arridet, ut pote quæ non multum recedit a scripturæ prioris vestigijs, & sensum habet argutum: certe vertitur in *contra paruum in patrem*, siue *parentem*, & *ingerere in grauem*, nisi mauis *ingeri*. Et enim qui volunt Charitas esse filias Iouis, putant graue sacrilegium etiam in patrem committi, si filiabus fiat iniuria.

XV. *Veto liberalitatem tecum potiri.*] Sic habebat prior editio. E vestigijs tamen vetusti codicis restituimus *nepotari*, a nepote dicto verbo, quemadmodum ab helluone dicimus helluari, a iuvene iuuenari: sentit autem, beneficium non esse dandum ei qui nequiter profusus sit quod dederis.

IOANNES OPSOPOEV S.

CAP. I.

L. Annæi Senecæ ad Æbucium.] Scribendum, *ÆBVTVM*. sic enim lapides, & Græci *Αἰβέτιος*. In angusto vero comprehensus.] Manuscriptus codex Cl. Puteani, *compressus*, prisco more scribendi pro *comprehensus*. sic CESS. pro *Censoribus*, COSS. pro *Consulibus*. Tibullus libro II. *Oscula compressis auribus eripiet*, pro *comprehsis*, ut annotat doctissimus Scaliger.

III. Inueniam alium Poëtam, &c.] Turnebus Aduersariorum libro XXIII. cap. XIX. Seneca scribit, *Inueniam alium poetam apud quem præcingantur, & spissis aut phryxianis prodeant*. sunt autem phryxianæ vestes, quæ phryxæi velleris crispas & eminentes villos imitantur. Franc. Modius in Nouantiquis lectionibus, epist. XXIX. Primo libro de Beneficijs vulgo ista leguntur: *Inueniam alium poetam, apud quem præcingantur, & spissis prodeant*. optime: si libri veteres in hanc lectionem consentirent: sed & Erasmus quoque scriptum reliquit, in omnibus quos ipse viderit, aut *spissis phisicis*, aut certe *Phryxianis*, perscriptum exstare: & ipse mihi testis sum, non aliter in m. f. membranaceo codice, quo ab abbate S. Stephani Vvirzeburgi usus sum, reperiri. considerandum igitur, an forte legi debeat: *Inueniam alium poetam apud quem præcingantur, & spissis Phrygianis* (seu, quod malim, ut diuersa sint tunicarum genera, *Phrygianis* ve) *prodeant*. acupictæ sane vestes & murice auroque intertextæ, quales erant Phrygianæ, mire huc conueniunt. Ut autem *spissis & Phrygianis* absolute dixit, subintelligendo *τῶν tunics*: sic apud Trogi abbreviatorem *lugubribus* quoque per se positum inuenias. Idem epist. cxxxiii. Me iudice Turnebus recte *Phryxianis* illud in m. ff. libris à nobis quoque repertum amplectitur, addito quid & vnde sint *Phryxianæ*.

Quia late patentis Matrimonij sit.] Quædam editiones habebant *Patrimonij* non rectè. Rescribendum est *matrimonij*, ut in veteribus editionibus habetur. Iurisconsultissimus Cuiacius in notis ad lib. II. Institutionum Dn. Iustiniani: *Patrimonia*, bona paterna significat: matrimonium, bona materna. Seneca lib. I. de Beneficijs, cap. III. *quia late patentis matrimonij sit, &c.* qui tamen locus ab Erasmo deprauatus. nam & apud Sueton. Tranquillum & Val. Maximum ita matrimonium accipi alij quidam adnotarunt, & D. Augustinus serm. CLXXXV. *Ibant*, inquit, *ad passionem obliuiscens patrimonia & matrimonia sua*. Sic in glossis *fratrimonium* pro bonis fraternis. Hactenus Cuiacius.

Si aliud quid incensum detulerunt.] Superiorum editionum lectio est, *si aliquid in sensum detulerunt*. Doctissimus Nicotius probat, *si aliquid insulsum detulerunt*. quod Herodianus initio librorum suorum simile quid de historicis referat his verbis: *Ἐπεμελήθησαν φράσεως τε καὶ εὐφωρίας, θαρρόντες ὥς εἰ πρὸς μὲν ὧδες λέγοντες, τὸ μὲν ἡδὺ καὶ ἀκροάσεως αὐτοὶ καρπώσανται, τὸ δ' ἀκελές τις ἐξέταστος ὅσα ἐλεγχθῆσθαι*, Mureti lectio, *si aliud quid in sensum detulerunt*, confirmatur simili phraſi epistolæ xcv. *Hæc omnia æstimatorem desiderant, quanti quidque in censum deferendum sit.*

Quæ à proximis accipiuntur.] Modius epist. xxix. Membranæ, quæ proximis accipiuntur, referunt ego putabam legendum, quia pro xenis accipiuntur. moris certe fuisse, ut xenia quæ prioribus temporibus precio non ita cara erant, posterioribus maxima & tenuiores plane exhaurientia mitterentur, ex historiis passim constat. Hæc Modius. at Puteani codex scriptus diserte præfert, quæ à proximis accipiuntur, vulgaris editionibus congruenter.

Itaque boni etiam farre ac fitillâ religiosi sunt.] Modius epist. eadem: Itaque boni etiam farre ac fitilli religiosi sunt, &c. non ambigo, quin vera sit hæc lectio, cum Cicero primo paradoxon & alij alibi ita locuti sint: sed tamen celandum non putavi in membranæ diserte friculis pro fitilli exstare: unde quod proximum est, friuolis faciebam, quæ Festo vasa fictilia quassâ sunt, & à I. C. quoque pro tenuissima & vilissima suppellectili poni videntur in leg. solutum π. de pig. actione. cum ait: Non enim credibile est hoc conuenisse, ut ad uniuersam pensionem insula, friuola mea teneantur. quid quod Satyricus quoque his ea quæ Græcis γούρα sunt, intellexisse videtur, ibi: iam friuola transfert V. calegon. & alibi: Et ne teneam, Romanorum omnia regum Friuola. Et epist. cxxxiii. Eo loco, quo editiones præferunt, Itaque boni etiam farre ac fitilli religiosi sunt: quod friculis pro fitilli in membranæ quibusdam reperissem, forte an scribendum conieci, farre ac friuolis religiosi sunt. Et mox: Pro meo quoque placeat Mureti fitilla, Arnobij præsertim scriptoris doctissimi locis duobus testimonio inter pulres sacras, quis res diuina fieret, olim in usu, nisi eo inclinarem, ut, Ciceronis potissimum simili loquendi genere permotus, vulgatam lectionem retinendam censerem. Hæc Modius. At vulgatam lectionem fitilli, nullus scriptorum codicum agnoscit, lectio Mureti fit illa propius ab iis est. sic enim potius quàm fritilla, ut volunt Pincianus & Scaliger à Frit, ἀθήρα, deriuans, scribendum præter Arnobium docet Plinius nat. hist. lib. xvii. cap. viii. Et hodie (ait) sacra prisca atque natalium pulre fitilla conficiuntur.

Et omnem iuuenum opulentorum munificentiam.] Hanc lectionem confirmat Puteani codex. M. S. Quædam editiones habent. Et omnium iuuenum opulentorum munificentiam.

Ac maleuolus.] mauult doctissimus Lipsius Elect. i. cap. xix. ex suo veteri, & mali moris.

Iam rapta spargere, sparsâ pari auaritia recolligere certant.] Hæc verba è Romana editione exclusa, in nostrâ iterum recepimus: quia in omnibus tam impressis quàm scriptis libris, licet mendosa, leguntur. Modius epist. xxix. ait se inuenisse in suo m. l. Iam rapta spargere, rapta erant, agri auaritia recolligere certant. Nihil &c. ex quibus putat fieri posse. Iam rapta spargere: sparsâ pari auaritia recolligere: nihil pensi habere, &c. Similis periodus est apud Sallustium. Senecæ verbis turbandis fuit in primis verbum certant. quod ego huc manasse mihi persuadeo ex versu illo tritissimo.

Querere ut absument, absumpta requirere certant.

ad marginem forte huius loci ab aliquo studio, ut fit, abscripto. Hæc ille.

Tam hostium perniciēs quam amicorum.] P. Faber Semestrium lib. i. cap. xxiii. vbi de naturali & artificioso vocabulorum tam & quàm ordine: Seneca, Tam hostium perniciēs quam amicorum, ait pro Tam amicorum perniciēs quam hostium. quippe cum apud Iulianum Imperatorem ita Iulius Cæsar de ipso Alexandro loquatur: ὁ δ' ἐστὶν τοῖς πολεμίοις ὁ δ' ἐστὶν φίλων ὁ πέντε γέτο.

Morbo suo morem gessit.] Lipsius Electorum lib. i. cap. x. Quare hic de morbo: Non paulo melius & acutius legeris. Moribus morem gessit. atque ita spondeo Senecam scripsisse. Malim etiam scribi, in illum etiam mimicum, non inimicum Sic ille: posterius quidem bene, non item prius. nam vulgata scriptura firmatur m. l. consensu, & modo loquendi Senecæ familiari. Epist. lxxix. Non est autem, quod istam curam imputes mihi: morbo enim tuo daturus eras, &c. Lib. i. Nat. quest. cap. xvi. Inueniam quemadmodum morbo meo imponam & satisfaciam.

GRUTERVS ET IVRETVS.

EX CAP. I.

Ista enim perierunt cum darentur.] Statim enim non inuenuste posset reponi, ut, statim, opponatur præcedenti vocabulo sero. Grut.

Sed nomina facturi.] De nominibus, hoc est fœneratitijs cautionibus, vide Brissonium lib. 2. de verb. signific. & lib. 6. de formulis. Item Gul. Fornerium, ad l. 6. de verb. sign.

Id enim genus huius crediti est.] Vide Gruterum lib. 6. Suspicionum, cap. ii.

Ad liberandum fidem facultatibus.] Stephanus Epist. 10. ad Dalech. facultate legi mallet, quod absurdum sit cogitare Senecam de opibus loqui, cum plurima sint beneficia, quæ ut, qui accipit, nihil eorum accipit quæ opes vocantur, ita qui reddit, nihil tale reddit.

Aut fatigatus, ut m. c. dedit?] Iubet me nescio quæ illex libido reponere, cedit, & si publicæ lectioni omnia faueant manu exarata exempl. Grut.

Sibi enim quisque debet quod à nolente accepit.] vet. codex quod à necessitate acc.

Quam multi indigni luce sunt? & tamen dies oritur.] adde ex veteri cod. doctissimi viri Fr. Iureti, tametsi his dies oritur.

Non fructum beneficiorum sequi, sed ipsa.] v. c. sed tempora.

Tunc est virtus.] v. c. hinc est virtus.

EX CAP. II.

Nullius rei, minime beneficiorum honesta largitio est.] Nihil mutemus. nam frequentissimum est huic nostro coniungere duo negatiua. Grut.

Si reddet aliquid lucrum est, si non reddet, damnum non est.] Gruterus si reddit, item, si non reddit, legendum putat, & originem mendi venisse ex autographo quodam litteris Longobardicis scripto, quibus littera E, saepe supplet vicem, I, ut & alij codices antiqui scribere consueverunt.

Creditorem appellat.] Gruterus vocem, creditorem, expungit, & quid sit appellare docet in fine lib. 3. cap. 7. de benef.

Expensum ferre.] v. c. referre.

EX CAP. III.

Manibus implexis.] De nodo Gratiarum ad hunc locum egregia quædam habet Adr. Turnebus lib. 19. c. 29. & lib. 36. c. 11. Aduersariorum.

Si cohæsit.] Scribatur, cohæret. nam in Naz. codice est, cohærit, quod alij ceperunt pro cohæsit, cum tamen R. & S. Longobardica scriptura non distinguatur, & I. ac E. promiscua sit vsurpatio. Grut.

Nihil esse alligati decet, nec astricti.] v. c. nec ascripti, quomodo loquetur infra lib. 3. de benef. cap. 20. *Corpora obnoxia sunt & ascripta dominis.*

Usque eo Gracis mancipatus.] Placet lectio v. c. *Gracis mancipatus.* Sane Erasmi. etiam falsus est se reperisse in suis m. ff. *Gracis emancipatus*, quod ille interpretatus est, a Gracis alienus. Sed mutasset sententiam si cogitasset vocem *emancipatus*: idem profus valere ac *mancipatus*, seu addictus. Ipsemet Sen. Epist. 45. *Non enim me cuiquam emancipavi*: ita enim inueni in vetusto libro. Alij auctores ea voce pari sensu vtuntur. Hor. Epod. od. 9. *emancipatus fœminæ.* & Symmachus lib. 1. Epist. 12. *Totum me inquit emancipauit sibi cura Prætorij.* sic enim ibi v. c. quare iam reponatur ea dictio. Iuretus.

Mediam Euphrosynem.] v. c. Euphrosynam, quod probari debet. veteres enim similia nomina efferre solebant, vt *Circam, Dircam, Penelopam, Pasiphaam*, pro quo vulgo passim *Circem, Dircem & c.* qua de re alibi dictum est fide & auctoritate m. ff. codicum. Iuretus.

In matrimonium produxit vt scias illas Vestales non esse virgines.] Locus hic facessit negotium nonnullis: mihi arridet scriptura v. c. *& in matrimonio produxit, vt scias illas non esse virgines V est.* De hac locutione in matrimonio produxit, dicitur infra. Iuretus.

Fr. Iuretus, & spinis anphrisianis prodeant.] reperisse asserit in v. c. illique videri particulam, *an*, separari debere, vt idem valeat quod ista, aut, vel, siue, quomodo non semel vsurpatus a priscis scriptoribus, vt in tit. Valentiniani Nouella, *De homicidio casu, an voluntate facto.* Itaque quod in quibusdam libris legitur *aut phrixianis*, arbitratur a glosa fluxisse, vt & alia multa.

Et spissis auro Phrygianis prodeant] spissis aut Phrixianis magis arridet. Et quidem Phrixianæ vestes sunt quæ Phryxæi velleris crispas & eminentes villos imitantur, Sic Plin. lib. 8. cap. 48. *togas raras Phryxianasque.*

Nomenclator.] sic appellatur qui nomina fere singulorum tenet, eaque pro re nata domino suggerit. De officio eius plura scies si conferas Senecæ loca quæ sunt lib. 6. c. 33. de benef. Epist. 19. & 27. l. de tranq. vitæ c. 12. Consule præterea de hoc genere hominum Philippum Beroaldum ad Suetonium in Augusto c. 19. & Carolum Sigonium lib. 2. de iudicijs cap. 30.

Aliud quid in censum detulerunt.] Pete intellectum à L. 64. ff. de acq. rer. dom. à Sigonio l. 1. c. 14. de ant. iure ciuium Rom. & Pamelio ad lib. Tertulliani de præscript. adu. Haeretic. c. 32.

EX CAP. IIII.

Beneficiorum nouas tabulas.] Lux fiet huic loco ab Epist. 81. *Animus sapientis ubi paria maleficijs merita sunt, desinit quidem debere, sed non desinet velle debere: Et hoc facit quod qui post tabulas nouas soluunt.* Sic autem appellabantur, quibus publice propositis aes alienum obaeratis remittebatur aut condonabatur. Meminit Cic. lib. 2. Offic. & 2. Catilin. & Epist. vlt. l. 5. ad Att. Cæsar in princ. lib. 3. de bello ciuili. Sallustius in coni. Catil. Quintilianus Declam. 336. Suetonius in Iulio, cap. 42. & alij, Grut. 17.

EX CAP. V.

Quæ à proximis accipiuntur.] Gruterus suspicatur legendum, *quæ pro maximis accipiuntur*, quod Ep. 74. pro eo quod legitur hodie: *nisi omnia velut minuta contempserit, quæ pro maximis vulgus optat*, viderit in Palat. secundo, *quæ proximis vulgus optat.*

Et ciuica donat.] v. c. & tunica donat.

EX CAP. VII.

Et hoc modo pauperem.] certè omnimodo, magis fecerit ad exprimendam egestatem. Grut.

EX CAP. IX.

In sella prostare.] Bene monet Lipsius lib. 1. elect. c. 19. carpi hic in foeminis sellam apertam, quia velamenta scilicet magis ad sexus illius pudorem: vnde & noster alibi, *Non quam margarita suffocent, quam in patente sella circumlatam per urbem, populus ab omni parte aquæ ac maritus inspexerit.*

Nummarium tribunal.] Intelliguntur iudices, iudiciumque nummis corruptum, longè aliter quam apud I. Ctos, quibus causa nummaria, iudiciumque nummarium, quando de pecunia disceptatur. Sic nummarium iudicium dicit Cic. 5. Verr. Suetonius in Domitia, *nummarios iudices, & nummarios sacerdotes.* Hieronym. Hæc ex Beroaldo ad Tranquillum, & Læuino Torrentio. Gruterus.

EX CAP. X.

Habebitur aliquando ebrietati honor, & plurimum meri cepisse virtus erit.] In v. c. *plurimum lucri cepisse.* Vnde suspicio est latitare hic vitium, & quandam vocem mutatam fuisse, quæ cibi ingluuiem denotaret. nam ebrietas & merum, eadem sunt. Videtur autem voluisse loqui de nimio cibo, vt potu fortasse non male, plurimum lurconi. Simili modo dixit ep. 47. *Est ille plusquam capit, & ingenti auiditate onerat distentum ventrem.* & epist. 84. *Quæ gloria est capere multum?*

EX CAP. XII.

Munere iam edito.] Ex hoc loco colligitur venationem comprehensam sub muneris homine, vt & ex pluribus alijs diuerforum auctorum qui notantur à P. Fabro, & Lipsio Saturn. sermonum lib. 1. c. 7. Gr.

Sunt qui idem habeant.] v. c. Sint qui. & c.

EX CAP. XIII.

stabularij.] Ij sunt qui stabulum exercent, tectoque viatores excipiunt. nam stabulum etiam ad hominum mansionem constitutum diuerforium significat. vide Brissonium lib. 17. de verb. sign.

L. ANNÆI SENECAE

AD AEBVCIVM LIBERALEM

DE BENEFICIIS LIBER SECVNDVS.

ARGVMENTVM I. LIPSI.

ASSVMIT & repetit alterum membrum, Quemadmodum beneficia danda? Varia dat præcepta: vt Libenter, Cito, Sine dubitatione. Quædam Palam, quædam in secreto. Sed omnia tamen sine superbia, aut iactatione. Deinde, Quæ nocitura, non dare, nec si petant: non item Turpia, & infamia futura. Denique Personæ æstimandæ, & qui dat, & qui accipit: vt decora sint vtrique. Pars altera libri, Ipse Accipiens quomodo se gerat? A quibus capiat, & Quomodo? imprimis Grate. Ex occasione, quid faciat ingratos? Superbia, Auaritia, Inuidia. Pluribus deinde de Gratitude, eamque constare voluntate, ubi res deficit.

CAPVT PRIMVM.

NSPICIAMVS, Liberalis virorum optime, id quod ex ¹ priore parte adhuc superest, Quemadmodum dandum sit beneficium: cuius rei expeditissimam videor monstraturus viam. Sic demus, quomodo vellemus accipere. ante omnia libenter, cito, sine vlla dubitatione. Ingratum est beneficium, quod diu inter manus dantis hæsit, quod quis ægre dimittere visus est; & sic tamquam sibi præriperet. Etiam si quid moræ interuenit, euitemus omni modo, ne deliberasse videamur. Proximus est à negante, qui dubitauit, nullamque meretur gratiam. Nam cum in beneficio incundissima sit tribuentis voluntas; qui nolentem se tribuisse ipsa cunctatione testatus est, non dedit, sed ² aduersus ducentem male retinuit. Multi autem sunt, quos liberales facit frontis infirmitas. Gratissima sunt beneficia, parata, facile ³ occurrentia, vbi nulla mora fuit, nisi in accipientis verecundia. Primum est antecedere desiderium cuiusque: proximum sequi. Illud melius, occupare antequam rogemur: quia cum homini probo ad rogandum ⁴ os concurrat, & suffundatur rubor, qui hoc tormentum remittit, multiplicat munus suum. ⁵ Non tulit gratis, qui cum rogasset, accepit. Quoniam quidem, vt maioribus nostris, grauissimis viris, visum est, nulla res carius constat, quam quæ precibus emptæ est. Vota homines parcius facerent, si palam facienda essent. adeo etiam deos, quibus honestissime supplicamus, tacite malumus & intra nosmetipsos precari. Molestum verbum est, onerosum, & demisso vultu dicendum, *Rogo*. Huius faciendæ est gratia amico, ii: & cuiuscumque, quem amicum sis promerendo facturum. Properet licet: sero beneficium dedit, qui roganti dedit. Ideo diuinanda cuiusque voluntas, & cum intellecta est, necessitate grauissima rogandi liberanda est. Illud beneficium iucundum, videturque in animo scias, quod obuiam venit. Si non contingit præuenire, plura rogantis verba intercidamus, ne rogati videamur: sed certiores facti, statim promittamus, facturosque nos etiam antequam interpellaremur, ipsa festinatione approbemus. Quemadmodum in agris opportunitas cibi salutaris est, & aqua tempestiue data remedij locum obtinuit: ita quamuis leue & vulgare beneficium sit, si præsto fuerit, si proximam quamque horam non perdidit, multum sibi adjicit, gratiamque pretiosi, sed lenti & diu cogitati muneris vincit. Qui tam parate fecit, non est dubium, quin libenter faciat. Itaque lætus facit, & induit sibi animi sui vultum. Ingentia quorundam beneficia, silentium aut loquendi tarditas, imitata grauitatem & tristitiam, corrumpit, cum promitterent vultu negantium. Quanto melius, adjicere bona verba rebus bonis, & prædicatione humana benignaque commendare quæ præstes? vt ille se castiget, quod tardior in rogando fuit. Adjicias licet familiarem querelam: *Irascor tibi, quod cum aliquid desiderasses, non olim scire me voluisti, quod tam diligenter rogasti,*

quod quemquam adhibuisti. Ego verò gratulor mihi, quod experiri animum meum libuit: postea quid quid desiderabis, tuo iure exiges. Semel rusticitati tuæ ignoscitur. Sic efficies, ut animum tuum pluris æstimet, quàm illud quidquid est, ad quod petendum venerat. Tunc est summa virtus tribuentis, tunc benignitas, ubi ille qui discessit, dicet sibi: *Magnum hodie lucrum feci. malo quod illum talem inueni, quàm si multiplicatum hoc ad me alia via peruenisset.*

IV.

Huic eius animo numquam parem referam gratiam.

At plerique sunt, qui beneficia

asperitate verborum & supercilio in odium adducunt, eo sermone vsi, ea superbia, ut impetrasse pœniteat. Aliæ deinde post rem promissam sequuntur moræ. nihil autem est acerbius, quàm ubi ⁶ quoque cum impetrasti, rogandum est. Repræsentanda sunt beneficia: quæ à quibusdam accipere difficilius est, quàm impetrare. Hic rogandus est, ut admoneat; ille, ⁷ ut sumat. Sic vnum munus per multorum teritur manus, ex quo gratiæ minimum apud promittentem remanet: quia auctori detrahit, quisquis post illum rogandus est. Hæc itaque curæ habebis, si gratè æstimari quæ præstabis voles, ut beneficia tua illibata, ut integræ ad eos, quibus promissa sunt, perueniant, ⁸ sine vlla, quod aiunt, deductione. Nemo illa intercipiat, nemo detineat: nemo in eo quod daturus es, gratiam suam facere potest, ut non tuam minuat.

V.

Nihil æquè amarum, quàm diu pendere. Æquiore quidam animo ferunt ⁹ præcidi spem suam, quàm trahi. Plerisque autem hoc vitium est, ambitione praua differendi promissa, ¹⁰ ne minor sit rogantium turba. Quales regiæ potentia ministri sunt, quos delectat superbiæ suæ longum spectaculum: minùsque se iudicant posse, nisi diu multumque singulis, quid possint, ostendent. Nihil confestim, nihil semel faciunt. iniuriæ illorum præcipites, lenta beneficia sunt. Quare verissimum existima, quod ille Comicus dixit:

— *Quid? tu non intelligis,*

Tantum te gratiæ demere, quantum moræ adijcis? Inde illæ voces, quas ingenuus dolor exprimit: *Fac, si quid facis: & Nihil est tanti: Malo mihi iam neges:* ubi in tædium adductus animus incipit beneficium odisse, dum expectat. ¹¹ Potest ob id ingratus esse. Quemadmodum acerbissima crudelitas est, quæ trahit pœnam: & misericordiæ genus est, ¹² citò occidere (quia tormentum vltimum finem sui secum affert; quod antecedit tempus, maxima venturi supplicij pars est:) ita maior est muneris gratia, quo minùs diu pependit. Est enim bonarum etiam rerum sollicita expectatio. & cum plurima beneficia remedium alicuius rei afferant; qui aut diutius torqueri patitur, quem protinus potest liberare, aut gaudere tardius, beneficio suo ¹³ manus affert. Omnis benignitas properat: & proprium est libenter facientis, cito facere. Qui tarde, & diem de die extrahens profuit, non ex animo fecit. Ita duas res maximas perdidit, & tempus, & argumentum amicæ voluntatis. tarde velle, nolentis est.

VI.

In omni negotio, Liberalis, non minima portio est, quomodo quidque aut dicatur, aut fiat. multum celeritas fecit, multum abstulit mora. Sicut in telis eadem ferri vis est: sed infinitum interest, utrum excusso lacerto torqueantur, an remissa manu effluant. gladius idè & stringit: & transforat: quàm ¹⁴ presso articulo venerit, refert: idem est quod datur; sed interest quomodo detur. Quàm dulce, quàm pretiosum est, si gratias sibi agi non est passus, qui dedit: si dedisse, dum dat, oblitus est: nam corripere eum, cui cum maxime aliquid præstes, dementia est, & inferere contumeliam meritis. Itaque non sunt exasperanda beneficia, nec quidquam illis triste miscendum. Etiam si quid erit, de quo velis admonere, aliud tempus eligito.

VII.

Fabius Verrucosus beneficium ab homine duro aspere datum, *Panem* ¹⁵ *lapidosum* vocabat; quem esurienti accipere necessarium sit, esse acerbum. Tiberius Cæsar rogatus ¹⁶ à nepote ¹⁷ M. Allio prætorio, ut æri alieno succurreret: edere illum sibi nomina creditorum iussit. Hoc non est donare, sed creditores conuocare. Cum edita essent, scripsit, ¹⁸ *nepoti iussisse se pecuniam solui.* adiecta contumeliosa admonitione, effecit, ut nec æs alienum haberet, nec beneficium. Liberavit illum à creditoribus, sibi non obligavit. Aliquid Tiberius secutus est. puto noluit plures esse, qui idem rogaturi concurrerent. ista fortasse efficax ratio fuerit, ad hominum improbas cupiditates pudore reprimendas: beneficium vero danti, tota alia sequenda est via.

VIII.

¹⁹ Omni genere quod des, quo sit acceptius, adornandum est. Hoc vero non est beneficium dare, ²⁰ reprehendere est. Et ut in transitu de hac quoque parte dicam quid sentiam, ne Principi quidem satis decorum est, donare ignominia causa. Tametsi inquietudinem Tiberius, nec hoc quidem modo, quo putabat, potuit effugere. Nam aliquot postea, qui idem rogarent, inuenti sunt. omnes iussit reddere in senatu æris alieni causas, & ita illis certas summas dedit. Non est illud liberalitas: censura est, ²¹ auxilium est, Principale tributum est.

Beneficium non est, cuius sine rubore meminisse non possum. Ad iudicem missus sum. ut impetrarem, causam dixi.

Præcipiunt itaque omnes auctores sapientiae, quædam beneficia palam danda, quædam secretò. Palam, quæ consequi gloriosum est: ut militaria dona, & honores, & quidquid aliud notitia pulchrius sit. Rursus quæ non ²² producunt, nec honestiorem faciunt, sed occurrunt infirmitati, egestati, ignominiae, tacite danda sunt: ut nota sint solis, quibus profunt. Interdum & ipse qui iuuatur, fallendus est: ut habeat, nec à quo acceperit, sciat.

²³ Arcesilaus, ut aiunt, ²⁴ amico pauperi, & paupertatem suam dissimulanti, ægro autem, & ne hoc quidem confitenti deesse sibi in sumptum ad necessarios usus, cum clam succurrendum iudicasset, puluino eius ignorantis sacculum subiecit, ut homo ²⁵ inutiliter verecundus, quod desiderabat, inueniret potius quam acciperet. Quid ergo? ille nesciet à quo acceperit? Primum nesciat, si hoc ipsum beneficii pars est, deinde multa alia faciam, multa tribuam, per quæ intelligat & illius auctorem. Denique ille nesciet accepisse se: ego sciam me dedisse. Parum est, inquis. Parum, si fænerare cogitas: sed si dare ²⁶ quo genere accipienti maximè profuturum erit, dabis. contentus eris te teste.

Alioquin non benefacere delectat, sed videri benefecisse. Volo, inquis, sciat: debitorem quæris. Volo utique sciat: quid, si illi utilius est nescire? si honestius, si gratius? non in aliam partem abibis? Volo sciat: ita tu hominem non seruabis in tenebris? Non nego, quoties patitur res, percipiendum gaudium ex accipientis voluntate: si adiuuari illum & oportet, & pudet; si quod præstamus, offendit, nisi absconditur: beneficium ²⁷ in acta non mitto. Quid? ego illi sum indicaturus me dedisse: cum inter prima præcepta ac maximè necessaria sit, ne umquam ²⁸ exprobrem, imò ne admoneam quidem? Hæc enim beneficii inter duos lex est. alter statim obliuisci debet dati, alter accepti numquam. Lacerat animum & premit frequens meritorum commemoratio.

Libet exclamare, ²⁹ quod ille triumvirali proscriptione seruatus à quodam Cæsaris amico exclamauit, cum superbiam eius ferre non posset: *Redde me Cæsari*. Quousque dices: *Ego te seruaui, ego te eripui morti?* istud, si meo arbitrio memini, vita est; si tuo, mors est. Nihil tibi debeo, si me seruasti, ut haberes, quem ostenderes. Quousque me circumducis? quousque obliuisci fortunæ meæ non finis? semel in triumpho ductus essem. Non est dicendum, quid tribuerimus, qui admonet, ³⁰ repetit. Non est instandum, non est ³¹ memoriæ reuocandum: nisi ut aliud dando, prioris admoneas. Ne alijs quidem narrare debemus, qui dedit beneficium, taceat: narret, qui accepit. Dicitur enim, quod illi ubique iactanti beneficium suum: *Num negabis*, inquit, *te recepisse?* & cum respondisset, *Quando?* ³² *Sæpe quidem*, inquit, *& multis locis: id est, quoties & ubicumque narraſti.* ³³ Quid opus est te loqui? quid alienum occupare officium? Est qui istud facere honestius possit: quo narrante, & hoc laudabitur, quod ipse non narras. Ingratum me iudicas, si istud te tacete, nemo sciturus est? Quod adeo non est committendum, ut etiam si quis coram nobis narrabit, ei respondendum sit: *Dignissimus quidem ille est maioribus beneficijs, quæ ego magis velle me scio præstare, quam posse.* Et hæc ipsa non ³⁴ verniliter, nec ea figura, qua quidam reiiciunt, quæ magis ad se volunt attrahere: deinde adiicienda omnis humanitas. Perdet agricola quod sparsit, si labores suos destituet in semine. Multa cura sata perducuntur ad segetem. nihil in fructum peruenit, quod non à primo usque ad extremum æqualis cultura prosequitur: eadem beneficiorum est conditio. Numquid vlla maiora possunt esse, quam quæ in liberos patres cõferunt? ³⁵ Nec tamen tuta sunt, si in infantia deserantur, nisi longa pietas munus suum nutriat. Eadem ceterorum beneficiorum conditio est: nisi illa adiuueris, perdes. parum est dedisse, fouenda sunt. Si gratos vis habere quos obligas, non tantum des oportet beneficia, sed ames. Præcipue, ut dixi, parcamus auribus. admonitio tædiū facit, exprobratio odium. Nihil æque in beneficio dando vitandum est, quam superbia. Quid opus arrogantia vultus? quid tumore verborum? ipsa res te extollit. Detrahenda est inanis iactatio: res loquentur, nobis tacentibus. Non tantum ingratum, sed inuisum est beneficium, superbe datum.

³⁶ Cæsar dedit vitam ³⁷ Pompeio Penno, si dat, qui non aufert: deinde absoluto & agenti gratias, porrexit osculandum sinistrum pedem. Qui excusant, & negant id insolentiae causa factum: aiunt ³⁸ socculum auratum, imo aureum margaritis distinctum, ostendere eum voluisse. Ita prorsus: quid hic contumeliosum est, si vir consularis aurum & margaritas osculatus est, & alioquin ³⁹ nullam partem in corpore eius electurus, quam purius oscularetur? Homo natus in hoc, ut mores liberæ ciuitatis ⁴⁰ Persica seruitute mutaret, parum iudicauit, si senator senex, ⁴¹ summis usus honoribus, ⁴² in conspectu principum supplex sibi, eo more ia-

i x;

x;

x i;

x i i;

XIII.

cuiſſet, quoviſti hoſtes victoribus iacuere: inuenit aliquid infra genua, quo libertatem detruderet. Non hoc eſt rempub. calcare? ⁴³ & quidem, dicet aliquis (nam poteſt ad rem pertinere) ſiniſtro pede. Parum enim fœde furioſeque inſolens fuerat, qui de capite conſularis viri ⁴⁴ ſoccatus audiebat, niſi in os ſenatoris ingeſſiſſet imperator ⁴⁵ pigros ſuos.

XIV.

O ſuperbia magnæ fortunæ! O ſtultiſſimum malum! vt à te nihil accipere iuuat? vt omne beneficium in iniuriam cōuertis? vt te omnia nimia delectant? vt te omnia dedecent? quoque altius te ſubleuaſti, hoc depreſſior es, oſtēdiſque ⁴⁶ te non agnoſcere iſta bona, quibus tantum inflaris. Quidquid das, corrumpis. Libet itaque interrogare, quid tantopere te ⁴⁷ ſuſtinet, quid vultum habitumque oris peruertat, vt malis habere ⁴⁸ perſonam, quam faciem? Iucunda ſunt, quæ humana frōte, certe leni, placidaque tribuuntur: quæ cum daret mihi ſuperior, non exſultauit ſupra me, ſed quam potuit, benigniſſimus fuit, descenditque ⁴⁹ in æquum, & detraxit muneri ſuo pompam. obſeruauit idoneum tēpus, vt in occasione potius, quam in neceſſitate ſuccurreret. Vno modo iſtis perſuadebimus, ne beneficia ſua inſolentia perdant, ſi oſtenderimus non ideo videri maiora, quo tumultuoſius data ſunt: ne ipſos quidem ob id cuiquam poſſe maiores videri. vanam eſſe ſuperbiæ magnitudinem, & quæ in odium etiam amanda perducant.

XV.

Sunt ⁵⁰ quædam nocitura impetrantibus: quæ non dare, ſed negare, beneficium eſt. Œſtimabimus itaque vtilitatem potius, quam voluntatem petentium. Sæpe enim noxia concupiſcimus, nec diſpicere quam pernicioſa ſint licet: quia iudicium interpellat affectus. ſed cum ſubſedit cupiditas, cum impetus ille flagrantis animi, qui cōſilium fugat, cecidit, deteſtamur pernicioſos malorum munerum auctōres. Vt frigidam ægris negamus, & lugentibus ac ſibi iratis ferrum, aut amātibus quidquid contra ſe vſurus ardor petit: ſic ea, quæ nocitura ſunt impenſe ac ſubmiſſe, nonnumquam etiam miſerabiliter rogantibus, perſeuerabimus non dare. Tum initia beneficiorum ſuorum ſpectare, tum etiam exitus decet: & ea dare quæ non tantum accipere, ſed etiam accepiſſe delectet. Multi ſunt qui dicant: *Scio hoc illi non profuturum. ſed quid faciam? rogat, reſiſtere precibus eius non poſſum. Viderit. de ſe, non de me, queretur.* Falfum eſt: imo de te, & merito quidem: cum ad mentem bonam redierit, cum ⁵¹ acceſſio illa quæ animum inflammabat, ſe remiſerit. Quid ni eum oderit, à quo in damnum ac periculum ſuum adiutus eſt? Exorari in perniciem rogātium, ſæua bonitas eſt. Quemadmodum pulcherrimum opus eſt, ⁵² etiam inuitos nolentesque ſeruare: ita rogantibus peſtifera largiri, blandum & affabile odium eſt. Beneficium demus, quod vſu magis ac magis placeat, quod numquam in malum vertat. Pecuniam non dabo, quam numeraturum adulteræ ſciam: ne in ſocietate turpis facti aut cōſilij inueniar. Si potero, reuocabo: ſin minùs, non adiuuabo ſcelus. Siue illum ira, quò non debebat, impellit, ſiue ambitionis calor abducit ⁵³ à tutis: non committam, vt poſſit quandoque dicere, *Ille amando me occidit.* Sæpe nihil intereſt inter amicorum munera, & ⁵⁴ hoſtium vota. Quidquid illi accidere optant; in id horum intempeſtiua indulgentia, impellit, atque inſtruit. Quid autem turpius, quàm (quod euenit frequentiffimè) vt nihil interſit inter odium, & beneficium?

Numquam, in turpitudinem noſtram reditura, tribuamus. Cùm ſumma amicitia ſit, amicum ſibi æquare; vtrique ſimul conſulendum eſt. Dabo egenti: ſed vt ipſe non egeam. ſuccurram perituro: ſed vt ipſe non peream. niſi ſi futurus ero magni hominis, aut ⁵⁵ magnæ rei merces. Nullum beneficium dabo, quod turpiter peterem. Nec exiguum dilatabo, nec magna pro paruis accipi patiar. Nam vt qui quod dedit, ⁵⁶ imputat, gratiam deſtruit: ita qui quātum det, oſtendit, ⁵⁷ munus ſuum commendat, non exprobrat. Reſpiciendæ ſunt cuique facultates ſuæ, viresque: ne aut plus præſtemus, quàm poſſumus, aut minus. Œſtimanda eſt eius perſona, cui damus. quædam enim minora ſunt, quàm vt exire à magnis viris debeant: quædam accipiente minora ſunt. Vtriuſque itaque perſonam confer: & idipſum, inter illas, quod donabis, examina, numquid aut danti graue ſit, aut paucum: numquid rurfus qui accepturus eſt, aut faſtidiat, aut non capiat.

Vrbem cuidam Alexander donabat ⁵⁸ vaſanus, & qui nihil animo non grande conciperet. cùm ille cui donabatur, ſeipſe menſus, tanti muneris inuidiam reſugiſſet, dicens non conuenire fortunæ ſuæ: *Non quero*, inquit, *quid te accipere deceat, ſed quid me dare.* Animofa vox videtur, & regia: cùm ſit ſtultiſſima. Nihil enim per ſe quemquam decet: refert quid, cui, quando, quare, vbi, & cetera, ſine quibus facti ratio non conſtabit. Tumidiſſimum animal: ſi illum accipere hoc non decet, nec te dare. Habeatur perſonarum ac dignitatum proportio: & cum ſit vbique virtutis modus, æque peccat quod excedit, quam quod deficit. Liceat iſtud ſane tibi, & te in tantum fortuna ſuſtulerit,

ut⁵⁹ congiaria tua vrbes sint: quas quanto maioris animi fuit non capere, quam⁶⁰ spargere? est tamen aliquis minor, quam ut⁶¹ in sinu eius condenda sit ciuitas. ⁶² Ab Antigono Cynicus petijt talentum. respondit, plus esse, quam quod Cynicus petere deberet. Repulsus petit denarium. respondit, minus esse, quam quod regem deceret dare. Turpissima est eiusmodi cauillatio. Inuenit quomodo neutrum daret. in denario regem, in talento Cynicum respexit: cum posset & denarium tamquam Cynico dare, & talentum tamquam rex. Ut sit aliquid maius, quam quod Cynicus accipiat; nihil tam exiguum est, quod non honeste regis humanitas tribuat. ⁶³ Si me interrogas, probo. est enim intolerabilis res, poscere nummos, & contemnere. ⁶⁴ Indixisti pecuniæ odium: hoc professus es. hanc personam induisti: agenda est. Iniquissimum est, te pecuniam sub gloria egestatis acquirere. Aspicienda ergo non minus sua cuique persona est, quam eius, de quo iuuando quis cogitat. Volo Chrysippi nostri uti similitudine⁶⁵ de pilæ lusu: quam cadere non est dubium, aut mittentis⁶⁶ vitio, aut accipientis. Tunc cursum suum seruat, vbi inter manus vtriusque, apte ab vtroque & iactata & excepta versatur, necesse est autem lusor bonus, aliter illam collusori longo, aliter breui mittat. Eadem beneficij ratio est. nisi vtrique personæ, dantis & accipientis, aptatur: nec ab hoc exhibit, nec ad illum perueniet, ut debet. Si cum exercitato & docto negotium est, audacius pilam mittemus. vtcumque enim venerit, manus illam expedita & agilis repercutiet. Si cum tirone & indocto: non tam rigide, nec tam excusse, sed languidius, & in ipsam eius dirigentes manum, remisse occurremus. Idem faciendum est in beneficijs. quosdam⁶⁷ doceamus, & satis iudicemus, ⁶⁸ si conantur, si audent, si volunt. Facimus autem plerumque ingratos, & ut sint, fauimus: tamquam ita demum magna sint beneficia nostra, si gratia illis referri non potuit: ut malignis lusoribus propositum est, collusorem⁶⁹ traducere, cum damno scilicet ipsius lusus, qui non potest, nisi consentitur, extendi. Multi sunt tam prauæ naturæ, ut malint perdere quæ præstiterunt, quam videri recepisse, superbi & imputatores. Quāto melius, quantoque humanius id agere, ut illi quoque partes suæ consent, & fauere; ut gratia sibi referri possit, benigne omnia interpretari; gratias agentem, non aliter quam si referat, audire; præbere se facilem, ad hoc, ut quem obligauit, etiam exsolui velit. Male audire solet fenerator, si acerbe exigit: æque si in recipiendo tardus ac difficilis moras quærit: beneficium tam recipiendum est, quam non exigendum. Optimus ille, qui dedit facile, numquam exegit: reddi gauisus est, bona fide quid præstitisset, oblitus, qui accipientis animo recepit. Quidam non tantum dant beneficium superbe, sed etiam accipiunt: quod non est committendum. Iam enim trāseamus⁷⁰ ad alteram partem, tractaturi quomodo se gerere homines in accipiendis beneficijs debeant. Quodcumque ex duobus constat officium, tantumdem ab vtroque exigit. Qualis pater esse debeat, cum inspexeris: scies non minus operis illic superesse, ut dispicias, qualem esse oporteat filium. sunt aliquæ partes mariti, sed non minores vxoris. Inuicem ista quantum exigunt, præstant, & parem desiderant regulam: quæ, ut ait Hecaton, difficilis est. Omne enim honestum in arduo est, etiam quod vicinum honesto est. non enim tantum fieri debet, sed ratione fieri. Hac duce, per totam⁷¹ viam eundum est. minima maximeque ex huius consilio gerenda sunt: quomodo hæc suaserit, dandum. Hæc autem hoc primum censebit, non ab omnibus accipiendum. A quibus ergo accipiemus? Ut breuiter tibi respondeam: ab his, quibus dedisse⁷² vellemus. ⁷³ Num etiam maiore dilectu quærendus est, cui debeamus, quam cui præstemus? nam ut non sequantur vlla incommoda (sequuntur autem plurima) graue tamen tormentum est debere, cui nolis. Contra, iucundissimum est ab eo accepisse beneficium, quem amare etiam⁷⁴ post iniuriam⁷⁵ possis. Illud vero homini verecundo & probo miserrimum est, si eum amare oportet, quem non iuuat. ⁷⁶ Toties admoneam necesse est, non loqui me de sapientibus, quos quidquid oportet, & iuuat; qui animum in potestate habent, & ⁷⁷ legem sibi, quam volunt, dicunt, & quam dixerunt, seruant: sed de imperfectis hominibus, honesta sequi volentibus, quorum affectus sæpe⁷⁸ contumaciter parent. Itaque eligendus est, a quo beneficium accipiam. Et quidem diligentius quærendus beneficij, quam pecuniæ creditor. Huic enim reddendum est, quantum accepi: & si reddidi, solutus sum ac liber. at illi plus soluendum est: & nihilominus etiam relata gratia,⁷⁹ cohæremus. Debeo enim, cum reddidi, rursus incipere: ⁸⁰ monetque amicitia non recipere indignum. Sic est beneficiorum quidem sacratissimum ius, ex quo amicitia oritur. Non semper, inquit, mihi licet dicere, Nolo: aliquando beneficiū accipiendum est & ⁸¹ inuito. Dat tyrānus crudelis & iracūdus: qui munus suum fasti-

XVII.

XVIII.

dire te, iniuriam iudicaturus est. non accipiam? Eodem loco pone latronem & piratā, quo regem animum latronis ac piratæ habentem. quid faciam? parum dignus est, cui debeam. Cum eligendum dico cui debeas, ⁸² vim maiorem & metum excipio: quibus adhibitis, electio perit. Si liberum est tibi, si arbitrij tui est, vtrum velis, an non; id apud te ipse perpendes. si necessitas tollit arbitrium; scies te non accipere, sed parere. Nemo id accipiendo obligatur, quod illi repudiare non licuit. Si vis scire, an velim; effice, vt possim nolle. Vitam tamen tibi dedit. non refert quid sit, quod datur, nisi à volente volenti detur. Si seruasti me, non ideo seruator es. Venenum aliquando pro remedio fuit. non ideo numeratur inter salubria. Quædam profunt, nec obligant.

XIX.

⁸³ Tuber quidam tyranni gladio diuisit, qui ad eum occidendum venerat: non ideo illi tyrannus gratias egit, quod rem quam medicorum manus reformidauerant, nocendo sanauit. Vides non esse magnum in ipsa re momentum? quoniam non videtur dedisse beneficium, qui malo animo profuit. Casus enim beneficium est, hominis iniuria. ⁸⁴ Leonem in amphitheatro spectauimus, qui vnum è bestiariis agnitum, cum quondam eius fuisset magister, protexit ab impetu bestiarum. Num ergo est beneficium, feræ auxilium? minimè: quia nec voluit facere, nec benefaciendi animo fecit. Quo loco feram posui, tyrannum pone. Et hic vitam dedit, & illa: nec hic, nec illa beneficium. quia non est beneficium, accipere cogi. non est beneficium, debere, cui nolis. Antè des oportet mihi arbitrium mei, deinde beneficium. Disputari de

XX.

M. Bruto solet, an debuerit accipere à D. Iulio vitam, cum occidendum eum iudicaret. Quam rationem in occidendo secutus sit, aliàs tractabimus. Mihi enim, cum vir magnus fuerit in aliis, in hac re videtur vehementer errasse, nec ex institutione Stoica ⁸⁵ se gessisse: qui aut regis nomen extimuit, cum optimus ciuitatis status sub rege iusto sit; aut ibi sperauit libertatem futuram, vbi tam magnum præmium erat & imperandi, & ⁸⁶ seruiendi; aut existimauit ciuitatem in priorem formam posse reuocari, amissis pristinis ⁸⁷ moribus: futuramque ibi æqualitatem ciuilis iuris, & staturas suo loco leges, vbi viderat tot millia hominum pugnantia, non an seruirent, ⁸⁸ sed vtri. Quanta vero illum aut rerum naturæ, aut vrbs suæ tenuit obliuio, qui vno interempto, defuturum credidit alium, qui idem vellet: cum Tarquinius esset inuentus, post ⁸⁹ tot reges ferro ac fulminibus occisos? Sed vitam accipere debuit: ob hoc tamen non habere illum parentis loco, qui in ius dandi beneficij iniuria venerat. Non enim seruauit is, qui non interfecit; nec beneficium dedit, sed ⁹⁰ missionem.

XXI.

Illud magis venire in disputationem potest aliquam, quid faciendum sit captiuo, cui redemptionis pretium homo prostituti corporis & ⁹¹ infamis ore promittit? Patiar me ab impuro seruari? seruatus deinde, quam illi gratiam referam? Viuam cum obscæno? non viuam cum redemptore? Quid ergo placeat, dicam. Etiam ab aliquo tali accipiam pecuniam, quam pro capite dependam: accipiam autem tamquam creditum, non tamquam beneficium. Soluam illi pecuniam: & si occasio fuerit seruandi, periclitantem seruabo: in amicitiam, quæ similes iungit, non descendam. nec seruatoris illum loco numerabo, sed feneratoris: cui sciam reddendū quod accepi.

Est aliquis dignus, à quo beneficium accipiam: sed danti nociturum est. ideo non accipiam, quia ille paratus est mihi cum incommodo, aut etiam periculo suo prodesse. Defensurus est me reum: sed illo patrocinio, regem sibi est facturum inimicum. Inimicus sim, si cum ille pro me periclitari velit, ego, quod facilius est, non facio, vt sine illo periclitem. Ineptum & friuolum hoc Hecaton ponit exemplum Arcesilai, quem ait à filio familias oblatam pecuniam non accepisse, ne ille patrem sordidum offenderet. Quid fecit laude dignum? quod furtum non recepit? quod maluit non accipere, quam reddere? quæ est enim alienam rem non accipere moderatio? Si exemplo magni animi opus est, vtamur ⁹² Græcini Iulij viri egregij, quem C. Cæsar occidit ob hoc vnum, quod melior vir erat, quam esse quemquam tyranno expediret. Is cum ab amicis conferentibus ad impensam ⁹³ ludorum pecunias acciperet, magnam ⁹⁴ pecuniam à Fabio ⁹⁵ Persico missam non accepit. Et obiurgantibus his, qui non æstimabant mittentem, sed missa, quod repudiasset: *Ego*, inquit, *ab eo beneficium accipiam, à quo ⁹⁶ propinationem accepturus non sim?* Cumque illi ⁹⁷ Rebilus consularis, homo eiusdem infamiae, maiorem summam misisset, instaretque, vt accipi iuberet: *Rogo*, inquit, *ignoscas: nam ego à ⁹⁸ Persico non accepi.* Vtrum hoc munera accipere est, an

XXII.

⁹⁹ senatum legere? Cum accipiendum iudicauerimus, hilares accipiamus, profitentes gaudium: & id danti manifestum sit, vt fructum præsentem capiat. Iusta enim causa latitiæ est, latum amicum videre: iustior, fecisse. Grate ad nos peruenisse indicemus,

dicemus, effusis affectibus: quod non ipso tantum audiente, sed ubique testemur. Qui grate beneficium accepit, primam eius¹⁰⁰ pensionem soluit. Sunt quidam, qui nolunt nisi secreto accipere: testem beneficij & conscium vitant: quos scias licet male cogitare. Quomodo danti in tantū producenda notitia est muneris sui, in quantum delectatura est eum, cui datur; ita accipienti adhibenda¹⁰¹ concio est. Quod pudeat debere, ne acceperis. Quidam furtiue agunt gratias, & in angulo, & ad aurem. Non est ista verecundia, sed inficiandi genus. Ingratus est, qui, remotis arbitris, agit gratias. Quidam¹⁰² nolunt nomina secum fieri, nec interponi¹⁰³ pararios, nec signatores aduocari, nec chirographum dare: idem faciunt, qui dant operam, vt beneficium in ipsos collatum, quam ignotissimum sit. Veretur palam ferre, vt sua potius virtute, quam alieno adiutorio consecuti dicantur. Rariores in eorum¹⁰⁴ officijs sunt, quibus vitam, aut dignitatem debent: & dum opinionem clientium timent, grauiorem subeunt ingratorum. Alij pessime loquuntur de optime meritis. Tutius est quosdam offendere, quam demeruisse. argumentum nihil debentium, ¹⁰⁵ odio quærunt. Atqui nihil magis præstandum est, quam vt memoria nobis meritorum hæreat, quæ subinde reficienda est: quia nec referre potest gratiam, nisi qui meminit; & qui meminit, iam refert. Nec delicate accipiendum est, nec submisit & humiliter. Nam qui negligēs est in accipiendo, cum omne beneficium recens placeat; quid faciet, cum prima eius voluntas refrixerit? Alius accepit fastidiose, tamquam qui dicat: *Non quidem mihi opus est: sed quia tam valde vis, faciam tibi mei potestatem.* Alius supine, vt dubium præstanti relinquat, an senserit: alius vix labra diduxit, & ingrator, quam si tacuisset, fuit. Loquendum pro magnitudine rei impensius, & illa adiicienda: *Plures quam putas, obligasti.* Nemo enim non gaudet beneficium suum latius patere. *Nescis quid mihi præstiteris: sed scire te oportet, quanto plus sit quam æstimas.* Statim gratus est, qui se onerat. *Numquam tibi gratiam referre poterō: illud certe non desinam ubique confiteri, me referre non posse.* Nullo magis Cæsarem Augustum demeruit, & ad alia impetranda facilem sibi reddidit¹⁰⁶ Furnius, quam quod, cum patri Antonianas partes secuto veniam impetrasset, dixit: *Hanc unam Cæsar habeo¹⁰⁷ iniuriam tuam. effecisti vt viuerem, & morerer ingratus.* Quid est tam grati animi, quam nullo modo sibi satisfacere? quam nec ad spem quidem exæquandi vnumquam beneficij accedere? His atque huiusmodi vocibus id agamus, vt volūtas non lateat, sed aperiatur, vt luceat. Verba cessent licet, si quemadmodum debemus affecti sumus conscientia eminebit in vultu. Qui gratus futurus est, statim dum accepit, de reddendo cogitat. Chrysippus quidem dicit, illum velut in certamen cursus compositum, & ¹⁰⁸ carceribus inclusum, opperiri debere suum tempus, ad quod velut dato ¹⁰⁹ signo profiliat. Et quidem magna illi celeritate opus est, magna cōtentione, vt consequatur ¹¹⁰ antecedentem. Videndum est nunc, quid maxime faciat ingratos. Aut nimius sui ¹¹¹ suspectus, & insitum mortalitati vitium, se suaque mirandi: aut auiditas, aut inuidia. Incipiamus à primo. Nemo non benignus est sui iudex. inde est, vt omnia meruisse se existimet, & ¹¹² in solutum accipiat: nec satis suo pretio se æstimatum ¹¹³ putet. *Hoc mihi dedit. sed quam sero, sed post quot labores? quanto conseq̃ui plura potuissē, si illum, aut illum, aut me colere maluissē? non hoc speraueram. In turbam coniectus sum.* ¹¹⁴ tam exiguo dignum me iudicauit, honestius ¹¹⁵ præteriri fuit. Cn. Lentulus¹¹⁶ augur, diuitiarum maximum exemplum, antequam illum ¹¹⁷ libertini pauperem facerent (hic ¹¹⁸ quater millies sestertium suum vidit. proprie dixi: nihil enim amplius quam vidit) ingenij fuit ¹¹⁹ tam sterilis, quam pusilli. Cum enim esset auarissimus, nummos citius emittebat, quam verba: tanta illi inopia erat sermonis. Hic cum omnia incrementa sua D. Augusto deberet, ad quem attulerat paupertatem, ¹²⁰ sub honore nobilitatis laborantem; princeps iam ciuitatis, & pecunia, & ¹²¹ gratia, subinde Augusto solebat queri, dicens, *A studijs se abductum. Nihil tantum in se congestum esse, quantum perdidisset, relicta eloquentia.* At illi inter alia hoc quoque diuus Augustus præstiterat, quod illum derisu ac labore irritō liberauerat. Non patitur auiditas quemquam esse gratum, numquam enim improbæ spei, quod datur, satis est. Eo maiora cupimus, quo maiora venerunt: multoque concitator est auaritia, in magnarum opum congestu ¹²² collocata, vt flammæ infinito acrior vis est, quo ex maiore incendio emicuit. Æque ambitio non patitur quemquam in ea mensura honorum conquiescere, quæ quondam eius fuit ¹²³ impudens votum. Nemo agit de tribunatu gratias: sed queritur, quod non est ad præturam vsque perductus. nec hæc grata est, si deest consulatus. ne hic quidem ¹²⁴ satiat, si vnus est. Ultra se cupiditas porrigit, & felicitatem suam non intelligit: quia non ¹²⁵ vnde venerit, respicit, sed quo tendat. Omnibus his vehementius & importunius

- xxviii. malum est inuidia, quæ nos inquietat, dum comparat. Hoc mihi præstitit: sed illi plus, sed illi maturius: & deinde nullius causam agit, contra omnes¹²⁶ sibi fauet. Quanto est simplicius, quanto pudentius, beneficium acceptum augere: scire neminem tanti ab alio, quanti à seipso æstimari? Plus accipere debuissim. sed illi facile non fuit plus dare, in multos diuidenda liberalitas erat. Hoc initium est. boni consulamus, & animum eius, grate excipiendo, euocemus. Parum fecit, sed sapius faciet. illum mihi prætulit, & me multis, ille non est mihi par virtutibus, nec officijs, sed habuit suam.¹²⁷ Venerem. Querendo non efficiam, vt maioribus dignus sim, sed vt datis indignus. Plura illis hominibus turpissimis data sunt. quid ad rem? quam raro fortuna iudicat? Quotidie querimur, malos esse felices. sæpe quæ agellos pessimi cuiusque transierat, optimorum virorum segetem grando percussit. Fert sortem suam quisque, vt in ceteris rebus, ita in amicitijs. Nullum est tam plenum beneficium, quod non vellicare malignitas possit: nullum tam angustum, quod non bonus interpretes extendat. Numquam deerunt causæ querendi, si beneficia à¹²⁸ deteriore parte spectaueris. Vide quam iniqui sint diuinorum munerum æstimatores, etiam quidam¹²⁹ professi sapientiam. Queruntur, quod non magnitudine corporum æquemus elephantes, velocitate ceruos, leuitate aues, impetu tauros: quod solidior sit cutis beluis, decentior damis, dēsior vrsis, mollior fibris: quod sagacitate nos narium canes vincant, quod acie luminum aquilæ, spatio ætatis corui, multa animalia¹³⁰ nandi facilitate. Et cum quædā ne coire quidem in idem natura pariat, vt velocitatem corporum & vires pares animalibus: ex diuersis ac dissidentibus bonis hominem non esse compositum, iniuriam vocant: & in negligentes nostri deos querimoniam iaciunt, quod non bona valetudo & ¹³¹ vitijs inexpugnabilis data sit, quod non futuri scientia. Vix sibi temperant, quin eousque impudentiæ prouehantur, vt naturam oderint, quod infra deos sumus, quod non in æquo illis steterimus. Quanto satius est ad contemplationem tot tantorumque beneficiorum reuerri, & agere gratias, quod nos in hoc pulcherrimo domicilio voluerunt¹³² secundas sortiri, quod terrenis præfecerunt? Aliquis ea animalia comparat nobis, quorum potestas penes nos est? Quidquid nobis negatū est, dari non potuit. Proinde quisquis es iniquus æstimator fortis humanæ, cogita quanta nobis tribuerit parēs noster quanto valentiora animalia sub iugum miserimus, quanto velociora cōsequamur: quam nihil sit mortale, non¹³³ sub ictu nostro positum. Tot virtutes accepimus, tot artes, animum denique, cui nihil non eodem quo intendit momēto peruium est,¹³⁴ sideribus velociorem, quorum post multa sæcula futuros cursus antecedit. tantum denique frugum, tantum opum, tantum rerum aliarum super alias acervatarum. Circum-eas licet cuncta: & quia nihil totum inuenies, quod esse te mallet. ex omnibus singula excerpas, quæ tibi dari¹³⁵ velles. Ita bene æstimata naturæ indulgentia,¹³⁶ confitearis necesse est, in delicijs te illi fuisse. Ita est: carissimos nos habuerunt dii immortales, habētque. & qui maximus tribui honos potuit, ab ipsis proximos, collocauerunt. Magna accepimus, maiora non¹³⁷ cepimus. Hæc, mi Liberalis, necessaria credidi, vt dicerem, & quia loquendum aliquid de magnis beneficijs erat, cum de minutis loqueremur, & quia inde manat etiam in cetera, huius detestabilis vitij audacia. Cui enim respondebit grate, quod munus existimabit magnum, aut reddendum, qui summa beneficia spernit? Cui salutem, cui spiritum debebit, qui vitam accepisse se à dijs¹³⁸ negat, quam quotidie ab illis petit? Quicumque ergo gratos esse docet, & hominum causam agit, & deorum: quibus nullius rei indigentibus, positis extra desiderium, referre nihilominus gratiam possumus. Non est, quod quisquam excusationem mētis ingratae ab infirmitate atque inopia petat, & dicat: *Quid enim faciam, & quomodo? quando superioribus, dominisque rerum omnium gratiam referam?* Referre facile est, si auarus es, sine¹³⁹ impendio: si iners, sine¹⁴⁰ opera. Eodem quidem momento, quo obligatus es, si vis, cum quolibet¹⁴¹ paria fecisti: quoniam qui libenter beneficium accepit, reddidit.
- xxxi. Hoc ex paradoxis Stoicæ sectæ minimè mirabile, vt mea fert opinio, aut incredibile est, eum qui libenter accepit beneficium, reddidisse. Nam cum omnia ad animum referamus, fecit quisque quantum voluit. & cum pietas, fides, iustitia, omnis denique virtus intra se perfecta sit, etiam si illi¹⁴² manum exerere non licuit, gratus quoque potest esse homo voluntate. Quotiens quod proposuit, quisque consequitur, capit operis sui fructum. Qui beneficium dat, quid proponit? prodesse ei cui dat, & voluptari sibi esse. Si quod voluit, effecit, peruenitque ad me animus eius, ac mutuo gaudio affectit, tulit quod petiit. Non enim sibi inuicem aliquid reddi voluit: aut non fuit beneficium, sed negotiatio. Bene nauigauit, qui quem destinauit porrum, requit: tele

iactus certæ manus peregit officium, si petita percussit: beneficium qui dat, vult excipi gratè habet quod voluit, si bene acceptum est. Sed speravit emolumentum aliquod. non fuit hoc beneficium, cuius proprium est, nihil de reditu cogitare. Quod accipiebam, si eo animo accepi quo dabatur, reddidi. Alioquin pessima optimæ rei condicio est: vt gratus sim, ad fortunam ¹⁴³ mittor. Si illa inuita respondere non possum, sufficit animus animo. Quid ergo? non quidquid potero, & faciam, & reddam? temporum rerumque occasionem sequar, & eius implere sinum cupiã, à quo aliquid accepi? sed malo loco beneficium est, nisi & ¹⁴⁴ excussis manibus esse grato licet.

Qui accepit, inquit, beneficium, licet animo benignissimo acceperit, non consummauit officium suum. restat enim pars reddendi. Sicut in lusu est aliquid, ¹⁴⁵ pilam scitè ac diligenter excipere; sed non dicitur bonus lusor, nisi qui aptè & expedite remisit, quam exceperat. Exemplum hoc dissimile est. quare? quia huius rei laus in corporis motu est, & in agilitate, non in animo. explicari itaque totū debet, de quo oculis iudicatur. Nec tamen ideò non bonum lusorem dicam, qui pilam, vt oportebat, excepit, si per ipsum mora, quò minùs remitteret, non fuit. Sed quamuis, inquit, artitudentis nihil desit, quia partem quidem fecit, sed & partem quam non fecit, potest facere: ludus tamen ipse imperfectus est: qui consummatur vicibus mittendi ac remittendi. Nolo diutius hoc refellere. existimemus ita esse: desit aliquid lusui, non lusori. sic & in hoc de quo disputamus, deest aliquid rei datæ, cui ¹⁴⁶ par alia debetur, non ¹⁴⁷ animo. Qui animum parem sibi nactus est, quantum in illo est, quod voluit, effecit.

Beneficium mihi dedit. accepi non aliter, quàm ipse accipi voluit. Iam ¹⁴⁸ habet, quod petit: & quod vnum petit, ego gratus sum. Post hæc vsus mei restat, & aliquid ex homine grato commodum. hæc non imperfecti officij reliqua pars est; sed perfecti ¹⁴⁸ accessio. Facit Phidias statuam: alius est fructus artis, alius artificij. artis est, fecisse quod voluit: artificij, fecisse cum fructu. Perfecit opus suum Phidias, etiã si non vendidit. Triplex est illi fructus operis sui. vnus conscientiæ: hunc absoluto opere percepit. alter famæ, tertius vtilitatis: quem allatura est, aut gratia, aut venditio, aut aliqua commoditas. Sic beneficij fructus primus ille est, conscientiæ. Hunc percepit, qui quò voluit, munus suum pertulit. Secundus est famæ. tertius eorum, quæ præstari inuicem possunt. Itaque cum benigne acceptum est beneficium, is qui dedit, gratiam quidem iam recepit, mercedem nondum. Debeo itaque quod extra beneficium est, ipsum quidem bene accipiendo persolui.

Quid ergo? inquit, retulit gratiam, qui nihil fecit? ¹⁴⁹ Plurimum fecit, bono animo bonum ¹⁵⁰ retulit: & quod est amicitia, ex æquo. ¹⁵¹ Post deinde aliter beneficium, aliter creditum soluitur. Non est quod exspectes, vt solutionem tibi ostendam: res inter animos geritur. Quod dico, non videbitur durum, quamuis primò contra opinionem pugnet tuam, si te ¹⁵² commodaueris mihi, & cogitaueris res esse plures, quàm verba. Ingens copia est rerum sine nomine, quas non proprijs appellationibus notamus, sed alienis commodatisque. Pedem & nostrum dicimus, & lecti, & ¹⁵³ veli, & carminis: canem, & venaticum, & marinum, & fidus. Quia non sufficimus, vt singulis singula assignemus: quotiens opus est, & utuamur. Fortitudo est virtus, pericula iusta contemnens: aut scientia periculorum repellendorum, excipiendorum, prouocandorum. Dicimus tamen & gladiatorem fortem virum, & seruum nequam, quem in contemptum mortis temeritas impulit. Parsimonia est scientia vitandi sumptus superuacuos: aut ars re familiari moderatè vtendi: ¹⁵⁴ parcissimum tamen hominem vocamus pusilli animi & contracti: cum infinitum intersit, inter modum & angustias. Hæc alia sunt natura: sed effecit inopia sermonis, vt & hunc & illum parcum vocemus; vt & ille fortis dicatur cum ratione fortuita despiciens, & hic sine ratione in pericula excurrens. Sic beneficium, est & actio, vt diximus benefica, & ipsum quod datur per illam actionem: vt pecunia, domus, prætexta. Vnum vtrique nomen est: vis quidem ac potestas longè alia.

Itaque attende. iam intelliges, nihil me, quod opinio tua refugiat, dicere. Illi beneficio quod actio perficit, relata gratia est, si illud beneuolè excipimus: illud alterū quod re continetur, nondum reddidimus, & volumus reddere. Volūntati voluntate satisfacimus, rei rem debemus. Itaque quamuis retulisse illum gratiam dicamus, qui beneficium libenter accepit; iubemus tamen aliquid simile ei quod accepit, reddere. A consuetudine quædam quæ dicimus, abhorrent: deinde alia via ¹⁵⁵ ad consuetudinem redeunt. Negamus ¹⁵⁶ iniuriam accipere sapientem: & tamen qui illum pugno percusserit, iniuriarum damnabitur. Negamus rem ¹⁵⁷ stulti esse: & tamen eum qui rem aliquam stulto surripuerit, furti condemnabimus. Insanire omnes ¹⁵⁸ stultos di-

cimus: nec tamen omnes curamus elleboro. his ipsis quos vocamus insanos, & ¹⁵⁹ suffragium & ¹⁶⁰ iurisdictionem committimus. Sic dicimus eum qui beneficium bono animo accepit, gratiam retulisse: nihilominus illum in ærealieno relinquimus, gratiam relaturum, etiam cum reddiderit. Exhortatio est illa, non infitatio beneficij. Ne timeamus, neve intolerabili sarcina depressi deficiamus animo. Bona mihi donata sunt, & fama defensa, ¹⁶¹ detractæ sordes, spiritus, ¹⁶² & libertas potior spiritu; & quomodo referre gratiam potero? quando ille veniet dies, quo illi animum meum ostendam? hic ipse est, quo ille suum ostendit. Excipe beneficium, amplexare, gaudere: non quod accipias, sed quod ¹⁶³ reddas, debiturus sis. Non adibis tam magnæ rei periculum, ut casus ingratum facere te possit. Nullas tibi proponam difficultates, ne despondeas animo, ne laborum ac longæ seruitutis expectatione deficias. non differo te: de præsentibus fiat. Numquam eris gratus, nisi statim es. Quid ergo facies? non arma sumenda sunt: & fortasse erunt. non maria emetienda: fortasse etiam ventis minantibus solues. vis reddere beneficium? benigne accipe, retulisti gratiam: non ut soluisse te putes, sed ut securior debeas.

COMMENTARIA VARIORVM AVTHORVM.

I. LIPSIVS.

A P. I. 1. Priore parte.] *Quam incohavit. Cap. XI. libri I.*

2. Aduersus ducentem.] *Ab eo qui funem trahit, alio malè veniente.*

3. Occurentia.] *Publiana illa sententia: Bis est gratum, quod opus est, ultro si offeras.*

4. Os concurrat.] *Alij volunt, corruat: cur autem? proprium huic ingenuo vitio verbum est, & è re sumptum. Qui molli ore sumus, ipsum hoc experimur, os coire & agrè diduci. Itaque & Fabius eo verbo. lib. III. Est alius concursus oris, & cum verbis suis colluctatio. Seneca epist. XI.*

Lingua titubat, labra concurrunt.

5. Non tulit gratis.] *Apuleius: Non enim leui mercede emit, qui precatur: aut paruum pretium accipit, qui rogatur.*

CAP. IV. 6. Quoque cum impetr.] *A me est, cum in libris inuenissem, quoque quod impetr. Sententia vulgo heret.*

7. Ut sumat.] *Non displicet, & fit ita apud magnates: munus ab alio tibi traditur, nec hauris ex ipso fonte. Ergo Dispensator, aut talis, rogandus ut pro te sumat. Tamen libri ferè veteres, ut consummet: quod esset, finem & summam manum muneri imponat. Sed prius magis arridet.*

8. Sine deductione.] *Ostendit inter formulas fuisse. & lego in marmore Hispaniensi: Signum. Panthei. Testamento. Fieri. Ponique. Ex. argenti. libris. C. Sine. vlla. deductione. iussit. Iterum: heredes. Sine. vlla. deductione. xx. Posuere. Valet igitur, ut nihil de summa detrahatur.*

CAP. V. 9. Præcidi spem.] *In hoc genus Martialis:*

Primum est ut præstes, siquid te Cinna rogabo:

Illud deinde sequens, ut cito Cinna neges.

Diligo præstantem, non odi Cinna negantem:

At tu nec præstas, nec cito Cinna negas.

10. Ne minor sit.] *Est & causa alia, quam Plinius Panegyrico tangit: quod beneficijs suis commendationem ex difficultate captant.*

11. Potest ob id.] *A mureto ea lectio, siue potius Erasmo. At mei, gratus, non ingratus statim habent. Distinctione iuuanda & elicienda sententia est, ista: Malo mihi iam neges. Vbi in tæd. ad. animus, inc. b. o. dum expectat: potest ob id gratus esse? An, inquit, gratus animus ob id beneficium esse potest, quod mora in odium traxit?*

12. Cito occidere.] *Tyranni sciebant. ut Tiberius cuidam precanti pænæ maturitatem, Nondum, inquit, tecum in gratiam redij. Et Caius Caligula, non temere in quemquam, nisi crebris & minutis ictibus animaduerti passus est, perpetuo notoque iam præcepto: Ita feri, ut sentiat se mori. Vtrumque in Suetonio. Adde Lucani:*

---- moremque nefandæ

Dirum sæuitiæ, pereuntis parcere morti.

13. Manus affert.] *Intellige, occidit, perdit. Notum, quid sit manus sibi afferre: atque inde, huc translatum.*

CAP. VI. 14. Presso articulo.] *Manu forti, & adacta. Contra est, molli articulo. Fabius lib. II. Gladiatorem vehementis impetus, excipit aduersarij mollis articulus. Nec dissimile quod in Cicerone: Molli brachio, & Leui. que omnia à re militari aut gladiatoria.*

CAP. VII. 15. Lapidosum.] *Is est, qui in lapidem duratus.*

16. A nepote.] *Putarim maiuscula littera insigniendum, Nepote: & cognomen fuisse huius viri.*

17. M. Allio.] *Meus liber opt. Aleo: in alijs Ælio. Caterum ipse Tacito, aut Suetonio, non nominatur: res tangitur in plures Senatorum. Illi his verbis: Propertio Celeri decies n. s. largitus est. tentantes eadem, probare causam Senatui iussit: cupidine seueritatis, in his etiam quæ rectè faceret, acerbis. Vnde ceteri silentium & paupertatem, confessioni & beneficio præposuere. At Suetonio istis: Paucorum Senatorum inopia sustentata, ne pluribus opem ferret, negauit se subuenturum, nisi Senatui iustas necessitatum causas probassent.*

18. Nepoti.] *Iterum maiuscula, & in eo scōmma. Videbatur nomen edere, & vitium exprobrauit. Nepotes, ἀσώτοι: luxuriosæ vitæ homines (ait Festus) quod non magis his rei suæ familiaris cura est, quàm iis quibus pater auusque viuunt.*

CAP. VIII. 19. Omnigenere.] *Valet, omni modo, & ratione. Iurisconsulti crebriusculè, & noster mox, c. x.*

20. Reprehendere.] *Assentior Pinciano legenti, deprehendere: detegere vitia latentia & efferre.*

21. Auxilium est.] *Grutero nostro visum, cum negatione immissa legere: Non est illud liberalitas, censura est; non auxilium est, principale tributum est. ut antitheta ista haud indecore concurrant. Tributum autē Principale, quia velut ab inuito tribuitur in aliorum necessitates.*

CAP. IX. 22. Producent.] *Prouehunt, attollunt. Inde Producta Stoicorum.*

CAP. X. 23. Arcefilaus.] *Crantoris discipulus, & qui mediæ Academia auctor fuit.*

24. Amico pauperi.] *Ctesibium nominat Laertius: & dictum addit, cum pecunia inuenta esset, Ἀρκεσίλαος τὸ παίγνιον: Arcelilai hic ludus. At Plutarchus in libello, Quomodo Adulator ab Amico noscendus: diserte Appelli Chio hoc tribuit: & cetera consonat, nisi quod dictum effert, Ἀρκεσίλαος τὸ κλέμμα: Arcelilai hoc furtum.*

25. Inutiliter verecundus.] *Homericum est: Αἰδὼς δ' ἔκ ἀγαθῇ καὶ χρημὲν ἀνδρὶ ποσειδῶνι:*

Nec pudor utilis est, homini qui pauperi adhæret.

26. Quo Genere.] *Quo modo, ut supra cap. viii.*

27. In acta.] *Id est, non publico, non posteritati trado. Acta confici solent rerum memorabilium vel in populo, vel Senatu: atque ea per certos huic curæ homines describi: tum publicari. Itaque prouerbij speciem dictum, In acta mittere: & plura ego ad Annalem i v. Taciti.*

28. Exprobrem.] *Tullij idem monitum, in Lælio: Odiosum est genus hominum, officia exprobrantium. quæ meminisse debetis, in quem collata sunt; non commemorare, qui contulit. Sanè ea res odium gignit, & maxime apud Principes. Tacitus iv. Hist. Neque deerat ipse arrogantia vocare offensas, nimius commemorandis quæ meruisset.*

CAP. XI. 29. Quod ille.] *Quis, ignoro: sed plures sic seruati.*

30. Repetit.] *Totidem pane verbis ante eum Publius: Beneficium dedisse qui dicit, petit.*

31. Memoria reuocandum.] *Alij libri, memoria reuocanda: at meus, renouanda. quod probem.*

32. Sæpe quidem.] *Acutum responsum. fructum beneficij percepisti in tua iactantia. Non est opus me dependere, tu tibi à te soluisi.*

33. Quid opus te loqui?] *Non opus. & argute in istos Martialis:*

Quæ mihi præstiteris memini, semperque tenebo.

Cur igitur taceo Postume? tu loqueris.

Non belle faciunt quædam duo. sufficit vnus

Huic operi: si vis ut loquar, ipse tace.

34. Verniliter.] *Blande & cum adulatione, sine animi tui sensu. Vox à Vernis, id est seruulis, qui fere blandiuntur. Inde Vernilis, πολιτικός in Glossis prisca: πολιτικός autem iisdem, Ciuilis, Urbanus. Vernilitas eodem sensu in Seneca. epist. xciv. In Taciti ii. Hist. ubi nostri libri de Vitellio, Quamuis odium humilibus blanditiis velaret: video Robertum Stephanum legisse, vernilibus blanditiis. Aptè profecto, si è membranis.*

35. Nectamen tuta.] *Pincianus iubet, & parent alij, Hæc tamen irrita. Ego nihil mutem.*

CAP. XII. 36. Cæsar.] *Omnino literula addenda, C. Cæsar: Caligulam notat.*

37. Pompeio Penno.] *Cetera mihi ignotus, an tamen idem, qui postea fame ab eo mori coactus, homo opulens & locuples, supra plerosque sui aui? de quo Seneca idem, De Tranquill. cap. xi.*

38. Soccum auratum.] *Plinius xxxvii. cap. ii. Tolerabiliorem tamen fecit (Pompeius Magnus) caussam Caij Principis, qui, super omnia muliebria, socculos induebat è margaritis. Quidni igitur & auratos?*

39. Nullam partem.] *Significat superum inferumque impurum fuisse.*

40. Persica seruitute.] *Quia Persæ valde obnoxij suis regibus. & inde Cicero: Regnum non modo Romano homini, sed nec Persæ quidem cuiquam tolerabile. Et vero in hac ipsa re certum, Persas regibus suis manus pedesque osculatos: & humi stratos seruiliter adorasse.*

41. Summis vs. hon.] *Ita Pincianus & Muretus, ex coniectura. Mihi placebat, summis honoribus, absolutè dictum. At ecce apud me duo libri, summissimis clare præferunt: an non seruandum, & Comico illo more dictum, ut ipsissimus?*

42. In conspectu Principum.] *Accipio procerum & populi primorum, id est Senatorum: & aliquoties ita Seneca. At Gruterus malit, in conspectu p. r. id esset, populi Romani.*

43. Et quidem.] *Ista à Mureto, & hominis causa tenui: sed credo mea, puro iudicio, meliora: & quidem (licet aliquis non putet ad rem pertinere) sinistro pede: Nam in eo arguitur, non solum pedem præbuit, quod turpe, bāstandum, sed quod turpius indigniusque, sinistrum. At quod hic est R. p. possis etiam Rom. populum explicare.*

44. Soccatus.] *In solens hoc Romanis. & Cicero Verri grauitè obiecit, quod soleatus in publico steterisset. Nam domi dumtaxat solea: in publico, & certe cum iudicia obibant, calceati rogatique erant. Fædius autem Caius, qui in muliebri etiam socco hæc patrabat.*

45. Pigros suos.] *Sententiam video, verbū sine exemplo est: videturque ita pedes, aut sordes circa pedes, notare. Io. Meursius, vir doctus, epigros velleret, & clauos interpretari, qui calceis suppositi vel impacti. In Augustino ea vox, Lignum ligno per subscudes, epigros, clauos, & gluten bituminis, non potest adhærere. Sed & Isidoro, xix. Epigri & clauī sunt, quibus lignum ligno adhæret. pincianus autem, pictos soccos: Libri non mutant, nisi quod vnus meus pigtos.*

CAP. XIII. 46. Te non agnoscere.] *Libri scripti, tibi non: & quidā, ad agnoscere. Suspecta mihi: sed tantum.*

47. Supinet.] *Alij resupinet, nec male. Habitus autem ille superbior, caput attollere pectus proycere: quod est sese*

48. Personam.] *Histrioniam, & alienam.*

[supinare, ὁ ὑπὸ ἰδ. εἶν.]

49. In æquum.] *Ex alto descendit, se submisit, & velut parem gessit.*

CAP. XIV. 50. Quædam nocitura.] *Tacitus xv. Annal. Plura læpe peccantur, dum demeremur, quam dum offendimus.*

51. Accessio.] *Alij libri, accensio. Illud teneo, & est invasio morbi & παροξυσμός. A febris ductum.*

52. Etiam inuitos.] *Negat Horatius:*

Inuitum qui feruat, idem facit occidenti:

sed in re alia, nempe is, qui mori consilio & decreto volunt (prisco illo more) nec sunt interpellandi.

53. A tutis.] *Placer. nam in præceptis, certe anceps, ambitio impellit. At libri aliter: & est in meis, abducit acutis, non à semetipso vires inferri patiar, nec committam. Alij porro: acutis. Si nullum malum vires à semetipso patiar, nec committam. Quid his est? vlcus, aut ulcera: neque ego nunc Machaon.*

54. Hostium vota.] *Euripides:*

Ἀχαῖος εὐνοὶ ἔδ' ἐν ἔχθρας Ἀχαιῶν:

Volentia importuna, ab odio haud dissidet.

CAP. XV. 55. Magnæ rei merces.] *Vel perire paratus sum, si impendo me in rem hominemque magnum, unius exitio redimendum.*

56. Imputat.] *Inscribit, & in rationibus expensi ponit.*

57. Munus suum commendat.] *Ita negatione eiecta, & mox posita legendum, sensu liquido.*

CAP. XVI. 58. Væfanus.] *Nusquam noster pronus in hunc regem: quem reuera vulgus & fortuna magis, quam prudentes & ratio attollunt.*

59. Congiaria.] *Scripti aliquot, congia: sed eodem cadit, atque illud receptius. Pro quouis munere accipiunt. ut noster Consol. ad Marciam, cap. xxii. Seianus patrem tuum clienti suo congiarium dedit: crebrius tamen, sunt Principum dona publice, in plebem.*

60. Spargere.] *Effuse dilargiri. & allusum ad fortuitas in theatris sparsiones.*

61. In sinu.] *Ad easdem sparsiones referam. nam sinu tesseras & munuscula excipiebant. Condenda autem, ambigue: siue ut adifices, siue ut reponas & occultes.*

CAP. XVII. 62. Ab Antigono.] *In Plutarchi Apophthegmatis ita: Θεοσύλλας ὁ κυνικὸς δραχμῶν αἰτήσαντος αὐτὸν, Ἀλλ' ἔβαπτικόν, ἔφη, τὸ δόμα. ὃ δ' εἰπόντος, Οὐκ οὐντάλαστον δὲς μοι, Ἀλλ' ὁ κυνικόν, ἔφη, τὸ λήμμα: Thrasylo Cynico drachmam ab eo petente, Regium non est, inquit, hoc dare. Illo igitur subijciente, Da talentum: Non est Cynicum, inquit, accipere. Quæ Grace magis belle cadunt.*

63. * Sime.] *Videtur aliqua dissertatiuncula fuisse (quæ perijt) super hoc facto. Subijcit nunc, Si me quoque interrogas, sum inter probantes.*

64. Indixisti.] *Ad Cynicos proprie, non ad omnes Philosophos. De istis autem aruscatoribus, & poscinummijs, pulchre Herodes apud Agell. lib. ix. cap. ii. & Lucianus plurifariam.*

65. Depilæ lusu.] *Quæ placuit & Plutarcho, libello de Socratis damonio: etsi Chrysippo non inscripsit. ἡ χάρις, inquit, ὃ χητὶον θεομῶν ὃ λαμβάνοντος, ἢ ὃ δίδόντος ἐξ ἀμφοῖν τελειοῦται πρὸς τὸ χαλόν, ὃ δ' ἐμὴ δὲξάμενος, ὡπερ σφαῖραν εὐ φερομένην, χατῆσχι υἱαὶ ἀτελῇ πεσοῦσαν: Beneficium non minus desiderat accipientem, quam dantem, & ex utriusque perficitur, honestumque tangit. Qui autem non excipit, sicut pilam recte delatam & directam, dehonestat beneficium, cadens, & finem suum non affecutum.*

66. Vitio.] *Probum est. tamen libri, studio, aut dubio.*

67. Doceamus.] *Capere beneficia.*

68. Si conantur.] *Grati esse, bene excipere.*

69. Traducere.] *Ludibrio exponere.*

CAP. XVIII. 70. Ad alteram.] *Antea aliam. ego hoc recepi à meis. quia hæc reuera secunda pars: & hætenus peregit, quod è priore supererat.*

71. Viam.] *Hanc beneficiorum viam. Tamen libri, vitam: nimis etiam vere: ac Ratio dux & domina esse debet totius vitæ.*

72. Vellemus.] *A diuinatione Mureti mera est. nam libri omnes, videamur. quod conuenire H. Stephano videbatur, non mihi: & vellem ex eo, voueamus, vel, gaudeamus.*

73. Num etiam.] *Ita scripsi, & interrogando acui, præeuntibus meis libris. Alij, Nam etiam: quod reijciunt sequentia, quibus huic interrogationi respondetur.*

74. Post iniutiam.] *Nam bonus bonum, etiam laesus ab eo, amat.*

75. Possis.] *Ab hoc verbo, in scriptis meis ista inseruntur: vbi amicitiam alicui iucundam eam fecit & iustam. Quæ sanè haud abijcienda, nec insuper habenda sunt: imo à me concinnanda. vbi amicitiam, alioqui iucundam, iam fecit & iustam. Acutè. suaue à viro bono accipere, quem ames vel accepta iniuria: nunc magis, vbi amicitiam ante iucundam tantum, & sine beneficij vinculo, nunc cum te obligauit, fecit & iustam. Porro & Pincianus & Gruterus hæc in suis repperunt: nisi quod in quibusdam pro, eam, scriptum habent causa: item probe. Causa fecit iustam, nempe beneficium.*

76. Toties. Vbi vel semel ante, ô Seneca? non in his libris: aut partes eæ (quod potest) desunt. Sed verius, alibi monitum esse: & hoc discrimen Sapientum inculcatum. Quod sequitur, Quidquid oportet: explicatur à me, in epistol. civ.

77. Legem.] *Vitæ, & actionum. qui Decreta sua firma & immota habent.*

78. Contumaciter.] *Parent quidem, sed rebelles. obluantur & repugnant.*

79. Cohæremus.] *Solutione facta, non soluimur: quia manet animi & voluntatis illud vinculum, quod beneficio interuenit.*

80. * Monetque.] *Mureto locus vitiatu videtur: & quiniis dicet. Libri tamen haud valde mutant, nisi quod:*

manetque, & paullo post: Sic ne in beneficiorum. *Mihi sedet legere*: rursus incipere. Nam & quō (valet, quomodo) in amicitiam non reciperem indignum; sic nec in beneficiorum quidem. *Vide, & inquire*: Seneca mens ea est, & verba. *Adherent & adspiciunt* superiorem illam clausulam: Et quidem diligentius quær. e. b. q. pec. creditor. cui cetera, quasi parent hesi, subiunguntur vel inferuntur: tum hac αἰτιολογία: quare diligentius? Nam & quomodo, &c.

81. Inuito.] *Contra vulgatam, imo & Iuris regulam*, Inuito beneficium non datur. *Lactantius*: Non est beneficium, quod ingeritur reluctanti. *Imo & beneficiorum hæc est summa*, (Plinius Panegyrico) si illis & non vtilicet. *Atqui hic exceptio*: sed ita, ut Beneficia ea esse non dicas, sed Imperia.

82. Vim maiorem.] *τὴν βίαν, siue Diuinam vim interpretantur Plinius, & Iurisconsulti*, nempe illam caelestem: adde & regiam, quæ accedit.

CAP. XIX. 83. Tuber.] *Hoc de Phæreo Iasone Cicero ita extulit* 111. de Nat. Deor. sententia plane, qua Seneca: Nec prodesse Phæreo Iasoni voluit is, qui gladio vomica eius aperuit, quam sanare medici non poterant. Multi enim etiam cum obesse vellent, profuerunt; & cum prodesse, obfuerunt. *Cum Cicero, Valerius* 1. cap. VIII. *At Plutarchus, De utilitate ex inimicis* cap. *Prometheo Thessalo tribuit, in his verbis*: ὡς περ γὰρ ὁ τὸν θεοῦ σάλον προμηθεῖα κτείνων διανοηθεὶς, ἐπαίστι τῷ ξίφει τὸ φῦμα, καὶ διείλετο ἑπὶ τὸς ὡς ἐσωθῆναι τὸν ἀνθρώπον: ut enim is, qui Thessalum Promethea interficere molis, gladio percussit vomica eius, & sic aperuit ut homo sanaretur: ita sæpe contumelia ab inimico, malum animi latens curat.

84. Leonem.] *Potuit idem ille esse, imo meo animo fuit, quem Appion Plistonices vidisse apud Agellium narrat, in seruo Androclo, lib. v. cap. xiv. Nam ætas convenit, & Appion ille sub Tiberio.*

CAP. XX. 85. Se gessisse.] *At libri scripti editique antea, se egisse. & cur ineptum volunt? dederim ex media illa ætate scriptorum vicina exempla.*

86. Seruicendi.] *Ad ministros vel fautores tyrannidis refer, qui euehebantur.*

87. Moribus.] *Hoc rectè. libertas & æquitas habitare ægre poterant inter ambitum, auaritiam, luxum; & causam horum omnium, opes.*

88. Sed vtri.] *Hæc vera lectio, nec Muretus ingerat suum, cui. Vnus è scriptis meis, & Gruteri item, habet: sed & diu notarat Agricola Rodolfus. Pompeium & Iulium notat: quorum uterque, alio prætecto, de imperio certabat. Cicero non semel ad Atticum: & Seneca epist. xiv. Quid tibi vis M. Cato? iam non agitur de libertate. olim pessumdatus est. quæritur utrum Cæsar, an Pompeius possideat Rempublicam. Lucanus ipso verbo Senecæ:*

----quærunt, vter imperet orbi.

89. Tot reges.] *Tres ferro, unus fulmine, perierunt.*

90. Missionem.] *Are gladiatoria. Mittitur, qui liberatur. Pugna sine missione: cum necessum est cadere aut cedi. Ego* 11. Saturn.

CAP. XXI. 91. Infamis ore.] *Meus, infamis repromittit. Nec abnuo exempla tamen subiungi, de infamia oris: itaque teneatur, et si illud communiter dictum, magis ad thesim facit.*

92. Græcini Iulij.] *De quo in Taciti Agricola scripsi, atque ibi laudatur: alibi etiam à nostro Seneca, ut epist. xxi.*

93. Ludorum.] *Vetus ita mos, quia largiter effundendum in voluptates illas populi; passim amici, imo & prouincia, conferebant.*

94. Pecuniam.] *Potest abesse.*

95. Perfico.] *Paullus Fabius Perficus, Consul fuit sub Tiberio, anno DCCCLXXXVI. Quare Perficus? à rege Perse, opinor, memoria victoriæ eius ab Emilio Paulo parta: è qua gente hic fuit, et si maiores adoptione translati in Fabians. Clarus igitur, sed ô fœdus! Adi & nostrum lib. iv. infra, cap. xxx.*

96. Propinationem.] *Vox abest à meis: at hæc, aut similis fuit. Nam sententia perbella est, & è qua Martiali iocus:*

Quod nulli calicem tuum propinas,
Humane facis Herme, non superbe.

97. Rebilus.] *Fuit vnus sub Iulio Cesare Consul, etiam alius sub Augusto, sed in magistratu mortuus. Hic tertius, quando & quis, nescio. Et per me sane pereat homo Oscus, aut lateat.*

98. Perfico.] *Tangit Rebilum, significans, nec ab illo pari tuo in infamia, sed nobiliori stirpe, accepi: minus à te.*

99. Senaturn.] *Hæc germana habeo, contra Pincianum. quidni fide librorum, & decore sententiæ? Non hoc est, inquit, munera capere; sed dantes examinare, quasi si Senatum legas, in quem scilicet non nisi probos purosque admittas.*

CAP. XXII. 100. Pensionem.] *Solutionem, certis temporibus diuisam & dispensatam.*

CAP. XXIII. 101. Concio.] *Populus & turba, ut omnes sciant. Noster* 1. De Clem. *O vocem in concionem omnium mortalium mittendam! Male, qui cautio sufficiunt.*

102. Nolunt.] *Ego vellem, cum quibusdam libris, volunt: sententia ista. Sicut quidam volunt pecuniam mutuam capere, & debere; nec tamen solennia obligationum & cautionum adhiberi: ita isti beneficiarij, qui accipere, nec sciri.*

103. Pararios.] *Conciliatores, proxenetas. Vide infra lib. III. cap. xv.*

104. Officijs.] *Salutatione, deductione, & istis: quæ præstabant obnoxij, aut clientes.*

CAP. XXIV. 105. Odio.] *Quod sit præsertim in magnis beneficijs, & quæ grauant capientem. Tacitus* 14. *Annal.* Beneficia vsque eo lata sunt, donec exsolui posse videntur: vbi multum anteuenero, pro gratia odium redditur. *De iisdem Curtius*: Quædam imo beneficia odimus: & vitam, & hæc summa, nemo libens alteri debet.

CAP. XXV. 106. Furnius.] *Caius prænominis, qui Consul fuit anno DCCXXXVI. At pater eius, item Caius, inter Consulares relatus ab Augusto, quia designatus non inuenerat, anno DCCXXIII.*

107. Iniuriam.] *Callidissime dictum. In summo beneficio, iniuria tua mixta est: quia ingratum me fecisti, nec sum soluendo.*

108. Carceribus.] *A Circo sumptum.*

108. Signo.] *Mappa, nam ea missa à Pratore aut Consule, e carceribus effundebantur.*

110. Antecedentem.] *Benefactorem, qui tempore praeiuit: & manet in imagine de Cursu, nam difficile consequi, diu praecurrentem.*

CAP. XXVI. 111. Suspectus.] *probe, at libritamen fere, suspectum. Ferri posset, ut Praetextus, & Praetextum.*

112. In solutum.] *Id est, quasi non datum, sed debitum, non fiat cum eo nomen, sed expungatur.*

113. Putet.] *Subdunt mei libri, Nec dicat, Hoc m.d. Omnino recte & germane, si distinguas: Nec dicat, Hoc mihi dedit, sed, Quam fero, sed, Post quot labores: Verba nempe exprimit horum calumniatorum: qui non benigne sibi dicunt, Hoc dedit: sed illa alia; Quam fero.*

114. Tam exiguo.] *Libri, tamquam. Vellem, tamne? interrogando.*

115. Praeteriri.] *In numero capientium non fuisse. Ad spectum ad Senatores qui Praeteriti dicuntur, cum non lecti. Sed & in repulsa ab honoribus, hoc verbum.*

CAP. XXVII. 116. Augur.] *De viro isto dixi ad IV. Annal. Taciti. Opes ei exitio fuere, quod ita Suetonius, Tib. cap. XLIX. Cn. Lentulum Augurem, cui census maximus fuit, angore & metu ad fastidium vitae egit, & ut nequo, nisi ipso, herede moreretur.*

117. Libertini paup.] *Ergo illi (notabis) plus etiam possederunt: praesertim sub Claudio, quem obiter tangit, libertis suis addicto.*

118. Quater millies.] *Sunt ipsa centies centena millia, siue decem milliones philippicorum: nostra aestimatione.*

119. Tam sterilis.] *pinciani & mei libri: Ingenij fuit sterilis, tam pusilli quam animi. Ego teneam, sed copulam lubens inseram: & tam pusilli. Ingenio, & animo iuxta pusillus, ut mox ostendit: nec est, cur haec vexentur, aut vexent.*

120. Sub honore.] *Alij libri, onere, quod sunt qui arripiant: ego non muto. & vere laborat magis paupertas sub honore & luce nobilitatis: quia condigne se ea & maioribus non potest gerere.*

121. Gratia.] *Mirum, in homine tam parvi ingenij, animi, oris. Sed gratia haec à nummis, quibus ditens,*

---- *decorat Suadela Venusque.*

122. Collocata.] *Adest à meis & potest.*

123. Impudens vot.] *Quo peruenire, cum parvus obscurusque esset, nec sine impudentia vouisset. At nunc affectum, iterum altiora atque altiora: & quid deinde? casum. Simillimus locus de Ira III. cap. XXXI.*

124. Satiat.] *A pinciani coniectura proba, nam libri, faciat.*

125. Vnde venerit.] *Idem alibi noster: Habet hoc vitium omnis ambitio non respicit. Manilius: Nec quod habet, numerat; tantum quod non habet, optat.*

CAP. XXVIII. 126. Sibi fauet.] *Non dijudicat merita, sed se praefendam censet.*

127. Venerem.] *Suam Gratiam, suum illicium. Plinius de Appelle, lib. XXXV. cap. X. Cum eadem aetate essent maximi pictores; collaudatis omnibus, deesse ijs vnam illam Venerem dicebat, quam Graeci Charita vocant. Cui autem illa fauet & adest, ij felices & impetrabiles. unde Sulla, qui Latinis cognomen Felicis habet Graecis ἐπαινεσθέντος inscriptus, Venuustus.*

128. Deteriore.] *Qua deficiunt, aut vincuntur; non ea qua vincunt.*

CAP. XXIX. 129. Professi sap.] *Credo Epicureos maxime notari, apud quos eiusmodi querela. Plinium vide lib. VII. initio, Lucretium lib. V. Sed & in Plutarchi, de Fortuna, hac comparatio: tamen hominum etiam praelatio, à consilio & ratione. Aristoteles damnat & rejicit istos, qui hominem ceteris animantibus postponunt, lib. IV. De partib. animal. cap. X. sed pulchre & diffuse Xenophon lib. IV. de Factis & dictis Socrat. item Cicero II. de Natura deor.*

130. Nandi Facil.] *Libri scripti, felicitate. Itaque ariolabar olim, diuinandi felicitate: quia natura duce multa praesagiunt, tempestates, hiemes, ruinas alia. Sequitur etiam mox de futuri scientia. Tamen ariolabar fortasse, & tutius meliusque non abire à vulgata. Plinius enim in illa querela: Alia pernicitatem usurpare, alia praepetes volatus, alia vires, alia nare.*

131. Vitijs.] *pincianus ita correxit, cum esset virtus, quod ego cum libris teneam, & ad corporis virtutem siue robur transferam, quod ea non simus indomita & inuicta. Alterum tamen etiam acutum, querentium, quod non valetudo inter vitia, libidinem & intemperantiam, sit firma.*

132. Secundas.] *Ex libris magis esset, secunda. Sed illud communius, Primas secundasque fortiri agere: & intelligimus partes.*

133. Sub ictu.] *Valet subiectum nobis & obnoxium: quod tangere, quod ferire possimus. Contra est, quod VII. De Benefic. Deum extra ictum sua diuinitas posuit.*

134. Sideribus vel.] *Cogitatione, qua nil celerius. Itaque pulchre Homerus, Odys. H. Ἰὼν ὡς ὀρέσσει, ὡς οὐρανὸν ἰππεύει, ἢ ὡς ὀρέσσει: Quorum naues celeres, sicut ala auium, vel cogitatio.*

135. Velles.] *Vellem ego interrogatione totum hoc efferri: & mens ea Seneca. Itane, inquit, quia unum aliquod totum esse nolis, ut tibi censeas singula optima excerptendi?*

136. Confitearis.] *Mei codices voculam anteponunt, ut confit. Fuerit, tu te confit.*

137. Cepimus.] *Angusti oris corporisque vascula.*

CAP. XXX. 138. Negat.] *Epicuri assecla, qui Deos à cura nostri remouet, casui & atomis omnia permittit.*

139. Impendio.] *Ut nihil dones.*

140. Opera.] *Ut nihil facias.*

141. Paria fecisti.] *Crebrum in Seneca, Plinij, Iurisconsultis, valet, rationibus redditis, reliqua nulla esse: quod & Pariare dicunt.*

CAP. XXXI. 142. Manum exer.] *Actiones suas fungi, operari.*

143. Mittor.] *Optime, nec audio qui, nitor. Mitti ad Fortunam dicit gratum futurum, quia ab ea opes & externa*

petenda, quæ refundat: Atqui ea non in nostra potestate: ab illa pendent: nulla autem virtus ab illa: ergo nec gratitudo.

144. Excussis.] *V*acuis, non apertis solum, sed motis & excussis. Clausæ autem eadem aliquid continent, & ferunt.

CAP. XXXII. 145. Pilam scite.] *M*eus opt. pilam iacere ac dil.

146. Paralia.] *R*es similis, ut exaquet in beneficio. Non video, cur offendant Criticos.

147. Animo. qui.] *M*ihi potior distinctio hæc: non animo, qui animum parem sibi nactus est. Quantum in illo est &c. Ita enim argutatur (vero verbo utor, & poterant hæc à materia abesse:) Rei aliquid deest, cui alia non relata; animo nihil deest, cui animum iam reposui. Atqui ab eo beneficium, & in eo gratitudo.

CAP. XXXIII. 148. Accessio.] *I*n eo tota iniectione huius solutio. Beneficium & gratia, in solo animo: si quid rei accessit, accessit tantum. Et tamen debet, si potest: at istud accessorium, non gratia proprie, sed merces est.

CAP. XXXIV. 149. Plurimum.] *N*e abeamus à libris, qui Primum: & distinctione inuenimus. Primum, fecit. bono animo bonum retulit. Duplex est responsio. Nilne fecit? imo fecit. quid? animum animo rependit. Deinde, alia solutio in beneficio, quam credito: & quæ subdit.

150. Retulit.] *L*ibri omnes, obtulit. & recte, quasi ipsum animum pretium ei obtulit & porrexit.

151. Post deinde.] *M*ihi hæc sana. & Comicum est Postinde, Postdeinde: eadem cum simplicibus.

152. Commodaueris.] *C*ommodum volentemque præbueris.

153. Veli.] *P*ars utraque inferior veli, ubi funibus distenditur, Pes dicitur: & quidem pro lateribus, Dexter aut sinister. Lucanus v.

--- & flexo nauita cornu

Obliquat læuo pede carbasa.

Catullus:

--- siue vtrumque Iupiter

Simul secundus incidisset in pedem.

Ita & Græcis πρῶτος. Centena exempla sunt.

154. Parcissimum.] *P*linius lib. xxii. cap. xxiv. Homines animi humilis & præparci, quos illi (Græci) dixere micropsychos.

CAP. XXXV. 155. Ad consuetud.] *D*e iisdem Stoicis, de Constant. sapientis, cap. iii. Ita sublato alte supercilio, in eadem quæ ceteri descenditis, mutatis rerum nominibus.

156. Iniuriam.] *H*æc libello iam dicto proprie exsequitur.

157. Stulti.] *N*am omnia sapientis esse, iam definiuerant Cynici, ut Diogenes Laertius in Diogene: & tenuerunt Stoici. quod ita in Zenone idem: Καὶ σόφων δὲ πάντα εἶναι. δὲ δὲ κέναι γὰρ αὐτοῖς παντελὴ ἐξουσία τὸ νόμον. τῶ δὲ φαύλων εἶναι πᾶν λέγεται, οἱ τὸ πᾶν καὶ τῶ ἀδίκων, ἄλλως μὲν τὸ πόλεως, ἄλλως τῶ χωρῶν φαυλῶν. Sapientum esse omnia. plenam enim perfectamque potestatem à lege (primà illa & communi) ijs datam. Malorum autem & stultorum quædam dicuntur esse, sicut & iniustorum, aliter quidem ciuitatis, aliter vrentium dicimus. Vide me Manuduct. iii. Dissertat. xi.

158. Stultos.] *V*ocem hæc frustra suspectam habent. Est ipsum Stoicorum scitum: πάντας τὸς ἀφρονάς μάλιστα. Omnes stultos insanire: Cicero in Paradoxis, Diogenes in Zenone, Horatius II. Sat. III. Vide item Manud. III. Diss. xx.

159. Suffragium.] *I*n Comitibus.

160. Iurisdictionem.] *I*n Magistratibus. Hæc Plutarcho absque visa libello De communibus notionibus, sub initium. vide.

161. Detrahe fordes.] *I*n reatu. id est, liberaui eum in iudicio & defendi. Vestem mutare feci. quam sordidam sumebant rei, & capillo atque alio cultu squallebant. Simile lib. iv. infra, cap. xii.

162. Et libertas.] *D*efensa scilicet, verbo non proximo, sed ulteriore repetito.

163. Reddas debiturus.] *I*d est, animo reddas, & paria facias: in re & mercede reliquator sis. Mens liber, debiturusque: nec id male.

M. ANTONIVS MVRETVS.

O Primum est.] *L*ego Primum est. atque ita legendum, ostendit id quod subiungitur: Proximum sequi.

Os concurrat.] *F*rustra quidam emendare conati, legendum putarunt corruat. Concurrere os, & confundi pro eodem dicitur. Concurrat igitur os ijs quibus multo sanguine concurrente suffunditur, quasi natura ipsa obtendente velum quoddam pudoris.

Potes ob id ingratus esse?] *L*ego, Potest. ut neget Seneca posse quemquam ob tale beneficium, cuius longa expectatione tortus est, ingratum videri, etiam si nullam pro eo gratiam referat. Quis enim, quod tortus sit, gratiam se debere ullam putet?

Aut gaudere beneficio suo tardius,] *L*ego, Qui aut diutius torqueri patitur, quem protinus potest liberare, aut gaudere tardius, beneficio suo manus affert. Manus autem beneficio suo afferre eleganter dicitur is qui ipsemet beneficij sui gratiam extinguit.

Sed infinitum interest.] *M*ale antea legebatur, in infinitum.

A nepote M. Allio.] *N*epotem vocat decoctorem, ut in illo Horatiano,

--- ventres lamma candente nepotum

Diceret vrendos. ---

Quid autem hic refertur ad id videlicet tempus pertinet, quo Tiberius paucorum senatorum inopiam subleuauit. Qua de re ita Suetonius: Paucorum senatorum inopia sustentata, ne pluribus opem ferret, negauit se alijs subuenturum, nisi senatui iustas necessitatum causas probassent. Meminit & Tacitus libro secundo: quorum tamen neuter id quod hic de Allio dicitur, narrat.

Arcefilaus.] *A*pellem Chium fuisse, quem hoc modo Arcefilaus adiunxit, è Plutarcho didicimus, qui hanc ipsam hi-

CAP. I.

V.

VI.

VII.

X.

storiolam exponit enucleatius in commentario, quo docet quomodo quis adulatorem internoscere possit ab amico.

Quid? Ego illi.] *Alij*, Quidni ego illi. quæ tantula depravatio totam Seneca sententiam pervertebat.

Qui dedit beneficium, taceat: narret qui accepit.] *Hac de re festiuissimum extat epigramma Martialis:*

XI.

Quæ mihi præstiteris, memini, semperque tenebo.

Cur igitur taceo Postume? tu loqueris.

Incipio quoties alicui tua dona referre,

Protinus exclamat: Dixerat ipse mihi.

Non belle quædam faciunt duo. sufficit vnus.

Huic operi. si vis vt loquar ipse tace.

Crede mihi. quamuis ingentia Postume dones,

Auctoris pereunt garrulitate sui.

XII.

Nec tamen tuta sunt.] *Alij libri*, Hæc tamen irrita sunt.

Cæsar.] *Lege*, C. Cæsar. ita autem fere semper vocat Caligulam. & statim, Penno legendum non Pæno.

Perfica seruitute.] *Hoc enim honoris genus Persæ regibus suis deferebant. Sic apud Xenophontem quidam καταφί-*

λῶσι τῷ Κύρῳ τὰς χεῖρας & τὰς πόδας.

Submissis honoribus.] *Inepte. Lege*, vt in alijs, summis vsus honoribus.

Pigros suos.] *Vide Turnebum cap. 30. lib. 9. aduersariorum.*

XVII.

Ab Antigono.] *Aliquanto hoc venustius extulit Plutarchus in apophthegmatis, si modo liber Plutarchi est.*

Θεοφύλακτος τῷ Κυρίῳ & δραπετῶν αἰτήσαντος αὐτὸν, ἀλλ' ὃ βασιλικὸν εἶπε, τὸ δῶμα. τῷ δὲ εἰπόντος

ὅτι τὰ λατῶν δὲ μοι, ἀλλ' ὃ Κυρίῳ, ἔφη, τὸ λῆμμα.

XVIII.

Ab ijs quibus dedisse videamur.] *Legendum puto. Ab ijs quibus dedisse vellemus.*

Monetque amicitia.] *Locus vitiatus videtur.*

XIX.

Tuber quidam tyranni.] *Cicero lib. 3. de natura deorum: Nec enim Herculi Deianira nocere voluit, cum ei tunicam sanguine Centauri tinctam dedit: nec prodesse Phæreo Iasoni, is qui gladio vomericam eius aperuit, quam medici sanare non poterant. Narrat & Valerius libro primo.*

Se gessisse.] *Inepte in alijs, se egisse.*

XX.

Non an seruirent, sed cui.] *Nec enim pugnabant pro libertate, cuius iam spes omnis præcisa erat: sed quod alijs Pō- peio, alijs Cæsari seruire mallerent. Ita autem censui iam pridem emendandum hunc locum, cum in vetere libro reperissem: Non an seruirent serui. Alij postea eandem quidem sententiam effecerunt, sed nimium quantum à veteri scri- ptura vestigijs recesserunt.*

XXI.

Propinationem.] *Affinis enim erat illi vitio, quod in Hermæ quodam significat Martialis his versibus:*

Quod nulli calicem tuum propinas,

Humane facis Hermæ, non superbe.

XXVII.

Antequam illum libertini pauperem facerent.] *Amare dictum in Claudium, sub quo libertinorum innume- ra opes fuerunt.*

XXIX.

Bona valetudo & vitij inexpugnabilis.] *Quam neque cibi ac potationis, neque rerum venerearum intemperantia expugnare possit. Antea ineptissime legebatur, Et virtus inexpugnabilis.*

Maiora non cepimus.] *Id est, maiorum capaces non fuimus. Venustissimam sententiam deformarant, qui scripse- rant, Maiora non debuimus.*

XXX.

Si iners, sine opera.] *Hanc quoque corruperant, vna voce detracta, hoc modo, si iners opera.*

FER. PINCIANVS.

CAP. I.

SI sic demus, quomodo vellemus accipere.] *Antiqua exemplaria, Sic demus, quomodo vellemus accipere.*

Et sic dare, tanquam si sibi raperet.] *In eadem superfluit particula si. Nam legendum esse eriperetur, non ra- peret, alijs ante me annotarunt. Codices alijs, tanquam sibi eriperet.*

Proximus est autem neganti qui dubitauit.] *In eadem, Proximus est autem à negante qui dubitauit.*

Sed aduersus ducentem male retinuit.] *Tria illa verba sed aduersus ducentem. non agnoscunt nonnulla exemplaria.*

Parata, facile occurrentia, vbi nulla mora fuit.] *Scribe, Parata, facilia occurrentia, vbi nulla interue- nit mora: ex vetere lectione.*

Os concurrat, & suffundatur rubor.] *Eadem, os concurrat, & suffundatur rubore. Scribendum existi- mo contra fidem omnium exemplarium. os corruat, non os concurrat: vt verba etiam mox paulo sequentia indicant, Molestum verbum est, onerosum, & demisso vultu dicendum, Rogo.*

Quoniam quidem, vt maioribus nostris, grauissimis viris, visum est.] *Duo illa verba, grauissimis viris, in exemplaribus aliquot non leguntur. Et scribo, Quandoquidem, non quoniam quidem: frequentissima in hoc autore menda.*

III.

Tacite malimus & intra nos precari.] *Vetus lectio. tacite malimus & intra nos metipfos precari.*

Vt illum castiges, quod tardior in rogando fuit.] *Eadem, vt ille se castiget, quod tardior in te rogan- do fuit.*

Quam si multiplicatum hoc ad me, de quo loquebar, alia via peruenisset.] *Verba illa, de quo loque- bar, non sunt Seneca: si fidem adhibemus scriptis codicibus.*

IIII.

Quam vbi quod impetrasti, rogandum est.] *Exemplar diui Francisci, quàm vbi quid impetrasti rogan- dum esse.*

Vt beneficia tua illibata & integra.] *Scribe, vt beneficia tua illibata, vt integra: ex vetere lectione.*

V.

Potes ob id ingratus esse.] *Castiga, potest ob id gratus esse: ex eadem.*

Est enim bonarum etiam rerum sollicita expectatio.] *Scribo*, Est enim bonarum etiam rerum sollicitis expectatio grauis, *ex eadem*.

Aut gaudere beneficio suo tardius, manus affert.] *Legendum permutato ordine*, aut gaudere tardius, beneficio suo manus affert: *ex eadem*.

Et proprium est libenter facientis, cito facere.] *In exemplaribus diuæ Mariæ & diui Francisci vrbis Salmericensis aliter hæc verba leguntur*: & proprium est beneficientis, libenter & cito facere.

Qui tarde dedit, & diem extrahens profuit.] *Quidam codices*, Qui tarde & diem de die extrahens profuit. *Alij*, Qui tarde fecit, diu noluit, & qui de die diem extrahens profuit.

Sed in infinitum interest.] *Præpositio in superuacanea est, ex vetere lectione*.

Etiam si quid erit de quo velis admonere.] *Breuior scripta lectio*, etiam si quid velis admonere.

Vt æri alieno succurreret.] *Variant exemplaria*. *Quadam legunt*, vt ære alieno grauato ei succurreret. *Alia*, vt æri alieno eius succurreret.

Sed creditores conuocare.] *In quibusdam codicibus onerare legitur, non conuocare, vt legendum forte sit, sed credito exonerare, Subiicit enim paulo post*, Liberauit illum à creditoribus, sibi non obligauit.

Reprehendere est, vt in transitu de hac quoque parte dicam.] *Corrigo*, deprehendere est. Et vt in transitu de hac quoque parte dicam, *ex vetere lectione*.

Et ne hoc quidem confitenti, deesse sibi in sumptum ad necessarios vsus.] *Puto scribendum*, & ne sic quidem confitenti, deesse sibi in sumptum, cetera. *vt sit in sumptus, quod analoma Græci vocant*. Posset etiam legi, & ne hic quidem confitenti, hoc est, in morbo.

Puluino eius ignoranti sacculum subiecit.] *Scribe ignorantis, non ignorant, ex scripta lectione*.

Ego sciam me dedisse.] *Festiniorem reddes orationem, si inuersis dictionibus legas*, ego sciam dedisse me.

Non est memoriæ reuocandum.] *Corrige*, non est memoria renouanda, *ex vetere lectione*.

Nisi vt aliud dando prioris admoneas.] *Scribendum*, nisi vbi aliud dando prioris admoneas, *ex eadem*.

Et hoc laudabitur, quod ipse non narras.] *Sunt codices, in quibus narrabitur, legas, non laudabitur: lepidiore sic & efficacior sensu*.

Quæ ego magis velle me scio præstare, quam posse.] *Variant exemplaria*. *Quadam legunt*, ego magis velle me scio præstare quam præstitisse. *Alia sic*, sed & ego magis velle me scio omnia illi præstare quam adhuc præstitisse.

Multa cura sata producuntur ad segetem.] *Perducuntur scribendum, non producuntur, ex vetere lectione*.

Nec tamen tuta sunt.] *Emenda*. Hæc tamen irrita sunt, *ex eadem*.

Sed vt ames.] *Delenda particula vt, ex eadem*.

Detrahenda est inanis iactatio.] *Sunt exemplaria, in quibus legitur*, Detrahenda est inanis manus iactatio.

Cæsar dedit vitam.] *Scribe*, C. Cæsar dedit vitam: *ex scripta lectione*.

Porrexit ad osculandum sinistrum pedem.] *particula ad non habetur in eadem*.

Qui excusant eum, negant id insolentiae causa factum.] *Quadam exemplaria*, Qui excusant & negant id, &c. *Alia breuius*, Qui excusant id insolentiae causa factum.

Si senator senex submissis honoribus.] *Scribendum forte*, si senator senex summis vsus honoribus.

Pigros suos. *Quid si legas pictos soccos? Nam soccos muliebres picturis variari, nemo nescit. Et usum C. Cæsarem muliebribus soccis, Tranquillus in eius vita prodit*.

Et omne beneficium in iniuriam conuertis.] *Lege*, vt omne beneficium, &c. *ex vetere lectione*.

Vno modo persuadebimus ne beneficia insolentia perdant.] *Scribendum*, vno modo istis persuadebimus, ne beneficia sua insolentia perdant: *ex eadem*.

Quæ tumultuosius data sunt.] *Quo, non quæ, eadem*.

Vt frigida ægris negamus.] *Frigidam legendam, non frigida: ex exemplari Facundi & Primitiui*.

Et merito, quum ad mentem bonam redierit.] *Deest dictio quidem: & merito quidem quum ad mentem bonam redierit: ex vetere lectione*.

Quod numquam in malum vertatur.] *Eadem vertat agnoscit, non vertatur. vt illud, hoc illi quod nec bene vertat, cetera. & mox paulo adiuuabo, non iuuabo, legitur*.

Siue ambitionis calor abducit à tutis: non committam.] *Exemplar diui Francisci fidelius hunc locum legit quam reliqua quæ hæctenus ad manus meas venerint: siue ambitionis calor abducit à tutis, non à semetipso vim sibi inferri patiar, nec committam, &c.*

Ira qui quantum det, ostendit, munus suum non commendat, sed exprobat.] *Scribe per minorem, ita qui quantum det, ostendit, munus suum commendat, non exprobat. ex vetere lectione*.

Tecum inter illa quæ donabis, examina.] *Sic prior editio. Corrige, & ipsum inter illas quod donabis examina: ex eadem*.

Et cum regia sit, est stultissima.] *Antiquus codex, & tamen regia, quum sit stultissima*.

Personarum ac dignitatum proportio.] *Ratio legitur in exemplari diuorum Facundi & Primitiui, non proportio*.

Nihil tam exiguum est, quod non honeste regis humanitas tribuat.] *Quadam exemplaria*, Nam nihil tam exiguum est, quod non honestet regia humanitas.

Aut mittentis studio.] *Duo scripta exemplaria dubio, agnoscunt, non studio. Quid si legas deui?*

Vt malignis cursoribus propositum est.] *Lusoribus, non cursoribus, antiqua lectio*.

Per totam viam eundum est.] *Vitam lege, non viam: ex eadem*.

Subsequuntur autem plurima.] *Sequuntur eadem, non subsequuntur*.

Etiam post iniuriam possis.] *In scriptis quibusdam codicibus post hæc verba sequitur, vbi amicitia iucundam alicui eam fecit & iustam. In alijs, vbi amicitiam alicui iucundam causa fecit & iustam*.

VI.

VII.

VIII.

X.

XI.

XII.

XIII.

XIII.

XV.

XVI.

XVII.

XVIII.

- Honestam vitam sequi volentibus.] Scribe, honesta sequi volentibus, ex veteri lectione.
- XIX. Tyrannum pone.] Si sic legas, sensus non procedit. Vide itaque an tyrannicidam placeat legi pro tyrannum.
- XXI. Venire in disputationem potest aliquando.] Scribe aliquam, non aliquando, ex vetustis exemplaribus.
- Et infamis repromittit.] Castiga, & infamis ore promittit: ex exemplari Facundi & Primitivi. Loquitur enim, ut paulo post apparet, de illis quorum teterrima libido, ut Lactantius inquit, nec capiti quidem parcat.
- Viuam cum obsceno? non viuam cum redemptore?] Scribendum reor, Viuam cum obsceno? Non. Viuam cum redemptore? Non. partim ex veteri lectione, partim ex coniectura.
- XXII. Quem Cæsar occidit.] Corrige, quem C. Cæsar occidit, ex veteri lectione.
- Vtrum hæc munera accipere est, an senatum legere?] Hæc verba inuicetitia sunt, ut arbitror, & aliunde in Seneca contextum irrepserunt. Certe in exemplari bibliothecæ diuæ Mariæ non habentur omnino.
- XXIII. Ita accipienti adhibenda concio est.] Exemplar Gymnasij Salmanticensis, conscio legit, non concio. ut putem legendum in totum sic, ita accipienti adhibendus conscius est. dixerat enim paulo ante, testem beneficij & conscium vitant.
- Quidam nolunt nomina secum fieri.] Scribendum reor volunt, potius quam nolunt.
- XXIV. Quibus iam ante dignitatem debent:] Quibus vitam aut dignitatem debent, codex diuī Francisci.
- Quia nec referre potest gratiam, nisi qui meminit: Adde ex eodem, & qui meminit, eam, refert.
- XXV. Non mihi opus est:] Lege, non quidem mihi opus est: ex vetustis exemplaribus. Nec adduci possum ut credam, Seneca esse verba illa quæ statim ante habentur, tanquam qui dicat, sed glossemā.
- XXVI. Nec ad spem quidem exequendi vnquam beneficij accedere.] Lege, quàm nec ad spem quidem exequendi vnquam beneficij accedere, ex eisdem.
- His atque eiusmodi vocibus agamus,] Scribendum ex eisdem, His atque eiusmodi vocibus id agamus.
- XXVII. Nec satis pro suo precio æstimatum putet.] Castiga, nec satis suo precio se æstimatum putet. ex eisdem.
- Ingenij fuit sterilis tam pusilli quàm animi.] Sic prior editio quam lectionem agnoscunt antiqua omnia exemplaria. Cuius loco substituendam puto inuerso verborum ordine, ingenij fuit tam sterilis quàm pusilli animi.
- Derisum à labore irritò liberauerat.] vetus lectio: derisu ac labore irritò liberauerat.
- Nec hoc quidem faciet, si vnus est ultra se. Cupiditas se porrigit.] Scribendum, Nec hic quidem faciat, si vnus est. Ultra se cupiditas porrigit, ex eadem.
- XXVIII. Quanto est simplicius, quanto purius.] Eadem prudentius agnoscit, non purius. ut forte commodior lectio sit pudentius.
- XXIX. Et quidem professi sapientiam queruntur, quod non magnitudine corporis æquemus elephātes,] Lego per minorem, etiam quidam professi sapientiam. Deinde scribe per maiorem: Queruntur quod non magnitudine corporum æquemus elephantos, partim ex veteri lectione, partim ex coniectura.
- Multa animalia nandi facilitate.] expende, an sit commodior lectio facilitate quàm felicitate.
- Pares animalibus habeamus.] Hæc verba in nullo antiquorum exemplarum habentur.
- Et in negligentes nostri deos querimoniam iaciunt.] Scribe, & negligētes nostri deos. Reliqua desiderantur in veteri lectione.
- Quod non bona valetudo & virtus inexpugnabilis.] Vitijs eadem, non virtus agnoscit.
- Voluerunt secula fortiri.] Eadem secunda agnoscit, non secula. Legendum puto secundas: ut paulo post, ab ipsis proximos nos collocauerunt. Et libro tertio de Ira: Optimum iudicauit quicquid dixisset sequi, & secundas agere.
- Quanto velociora assequamur.] Consequamur vetus lectio, non assequamur.
- Magna accepimus, maiora non debuimus.] Scribendum, Magna accepimus, maiora non cepimus: ex eadem: ut sit exornatio paronomasia, sive anonomatio, literarum detractio.
- XXX. Hæc mihi Liberalis.] Lege, Hæc, mi Liberalis, ex eadem.
- Etiā inter cætera.] Etiam in cætera, exemplar scholarum Salmanticensium.
- Ab infirmitate atque inopia eruat.] Petat, non eruat, vetus lectio.
- Referre gratiam facile est.] Superuacaneum est verbum gratiam, ex eadem.
- XXXI. Prodesse ei cui dat ex voluntate, supra est.] Castiga, Prodesse ei cui dat & voluptati sibi esse, ex eadem.
- Peruenitque ad me animus eius.] Scribendum arbitror munus, non animus.
- Nihil de reditu cogitare.] Scribe per duplex d, redditu, vel contra omnia Exemplaria.
- Non quicquid potero, & faciā, & reddā.] Corrigen-dum arbitror: Non quicquid petero faciā ut reddam.
- Licet animo benignissimo acciperet.] Scribe acceperit, non acciperet, ex veteri lectione.
- Et expedite remisit quam acceperat.] Legendum puto exceperat, non acceperat. Nam præcesserat paulo ante, pilam iacere, & diligenter excipere: & sequitur, qui pilam ut oportebat excepit.
- XXXII. Ludus per se imperfectus est.] Corrige, tamen lusus ipse imperfectus est: ex vetusta lectione.
- Ergo gratus sum.] Emendatiores codices, ego gratus sum.
- Perfecit opus suum, etiam si non vendidit.] Deest dictio Phidias. Perfecit opus suum Phidias, &c.
- XXXIII. ex eisdem.
- Fructus primus ille cōscientiæ.] Deest verbū substantiuum est, fructus primus ille est cōscientiæ, ex eisdem.
- Secundus est & famæ, & eorum quæ præstari inuicem possunt.] Legendum reor, Secundus est tamæ.
- Tertius eorum quæ præstari inuicem possunt. ut paria sint imaginis membra. Erroris causam fuisse opinor similitudinem ternarij numeri, per compendium scripti in exemplaribus antiquis, cum figura qua in eisdem effigiatur coniunctio &.
- Itaque quum benigne acceptum est, beneficium est. Qui dedit gratiam quidem iam recepit.] Castigandum puto: Itaque quum benigne acceptum est beneficium, is qui dedit, &c.
- XXXIII. Primum fecit. Bono animo bonum obtulit:] Exemplar Facundi & Primitivi Plurimū legit, non primum & retulit mallem legeres quàm obtulit.

Post deinde.]

Post deinde.] *Legendum existimo*, Post diuide.

Res esse magis quàm verba.] *Castiga*, plures res esse quàm verba, *ex exemplari scholarum Salmanticens.*

Sed aliunde commodatis, quia pedem & nostrum dicimus.] *Corrigendum*, sed alienis, commodatisque. Pedem & nostrum dicimus, *ex vetere lectione.*

Fortitudo est pericula iusta contemnaens:] *Scribe*, Fortitudo est virtus pericula iusta contemnens, *ex eadem.*

Vt & ille fortis dicatur.] *Sunt codices in quibus particula vt non habetur.*

Sic beneficium est, & actio dicitur beneficij.] *Sic prior editio, Quidam codices*, Sic beneficium est, & actio vt diximus bona. *Alij*, & actio vt diximus benefica.

Infanire omnes scilicet stultos dicimus:] *Verbum scilicet desideratur in scriptis codicibus.*

Gratiam relaturum, etiam quum reddiderit.] *Etiā quum retulit, idem præferunt*, *Scribendum putō* etiam cum retulerit. xxxv

Ne intolerabili sarcina depressi deficiamus. Animo bono mihi donata sunt.] *Scribendum reor*, ne intolerabili sarcina depressi deficiamus animo. Bona mihi donata sunt.

Spiritus, & libertas potior spiritu.] *Restituendus forte hic deprauatissimus locus sic*, Spiritu & libertate potior, *vt supernuacanea sit dictio vltima spiritu: adiecta fortasse ab aliquo qui putauit potior comparandi esse nomen, non verbum.*

Non vt soluisse te putes.] *Non vt solutum te putes, exemplaria diuæ Mariæ & diui Francisci.*

ERASMVS ROTERODAMVS.

MALE renuit.] Codex manuscriptus habet *retinuit Ducentem* dixit, precibus trahentem: & male CAP. I.
renuit qui victus improbitate rogantis parum constanter negat.

In eo quod daturus es.] opinor legendum. Agit enim de his, per quos datur beneficium: qui dum eius IIII.
gratiam ad se trahunt, gratiam danti debitam minuunt.

Potes ob id ingratus esse.] Codex scriptus habebat, *Potest ei ob id iam gratus esse.* Fortasse *potest* recte legeris. VI.
Sentit beneficio sic dato, nullam deberi gratiam: itaque ingratus esse non potest qui accipit.

Manus adfert.] Sententia est: Vt occidit, qui remedium non adhibet in tempore: ita manus adfert, *hoc est interficit*, qui beneficium sero dat, quo poterat seruari cui dandum erat.

Sed inuisum est.] Prior editio habebat *iniustum est.* Sed *inuisum*, quod ex codice manu scripto restitui- XI.
mus, argutiæ plusculum habet. Ingratum est, quod non delectat: inuisum est, quod odimus.

Vt coniugia tua vrbes sint.] Pro coniugia, reposuimus *congiaria*, quæ dicuntur munera principum. Nam XVI.
vox *coniugia* nihil facit.

Non inseruirent seruitutem.] Potest duabus syllabis succurri, si legas, *pugnantia, utri: non, an seruirent* XXI.
seruitutem. Nam & Pompeius & Cæsar pariter ambiebant dominatum: & idem accidit quum Octauius instrueretur aduersum Antonium.

Qui vnius dandi beneficii iniuria venerat.] Ex figuris corruptæ scripturæ deprehendi legendum, *in ius: vt* XXVI.
fit Enartioris in duabus vocibus, *ius & iniuria.* Cæsar habebat ius dandi vitam: sed hoc ius per iniuriam vsurparat.

Aut nimium sui suspectum.] Superior editio, Codex manu descriptus habebat, *suspectos.* Hinc germa- XXVII.
nam lectionem restituiimus, *nimius sui suspectus: vt suspectus sit a suspicio*, quod est admiror, non a *suspicio.*

Ingenij fuit tam sterilis, quam animi.] *Sterilis ingenij* dicit, ob tarditatem: *sterilis animi*, ob ingratitudinem XXVIII.

Ne coire quidem in id natura patiatur.] Pro *in id*, scribendum arbitror *in idem: & hæc verba, pares anima-* XXIX.
libus, non erant in descripto codice, nec videntur ad sensum facere. Sentit enim hic vix natura posse coniungi, vt idem animal & velocitate præcellat, & viribus.

Etiā si ille manum exercere noluit.] Ad eum modum habebat verus lectio. Codex manu scriptus ha- XXXI.
bebat, *illi manum exercere non licuit.* Nec dubium, quin *exerere* sit legendum: si per fortunam non licuit virtuti manum exercere, tamen prompta voluntas gratum facit. Codex descriptus habebat, *homo*, pro *homini.* Vnde suspicor, vtramque vocem fuisse positam: *Gratus potest homo etiam homini esse voluntate.* Nam nemo dubitat, quin Deo sufficiat bona voluntas.

IOANNES OPSOPOEVVS.

ET sicutanquam sibi præiperet.] Puteani m. sc. liquido præfert, & sic dare, tanquam sibi eriperetur, &c. CAP. I.
Proximus est à negante qui dub. nullamque meretur gratiam.] Idem, Puteani codex sic habet
Proximus est à negante, qui dubitauit, nullamque inijt gratiam.

Parata, facile occurrentia, vbi nulla mora fuit.] Idem Puteani M. S. *parata, facilia, occurrentia, vbi nulla* II.
mora fuerit, nisi &c.

Os concurrat.] Sic lib. III. de Ira; *Non defuerunt misero verba, non os concurrat.* Epist. XI. *lingua titubat, labra* XI.
concurrunt. Quintilianus cap. III. lib. XI. *Est alijs concursus oris & cum verbis suis colluctatio.*

Necess. gra. rog. lib.] Sic M. f. *necess. grauissima* rogandi liberan. & paulo post si præsto fuit. iterum. *Qui tarde* XXI.
& diem de die extrahens profuit.

Si tuo, mors est.] M. f. *si tuo, mors nihil, &c. omisso altero est.*

Verniliter.] M. f. *vernaliter.* Nonius Marcellus cap. I. *Vernaliter* pro adulatorie, a vernis. quibus hac viuendi XXI.
ars est. *Cacilius Venatore:* Credo, nimis tandem hoc sit *vernaliter.* Alibi tamen apud Senecam *vernilitas* legitur, & apud Quintilianum cap. XI. lib. I. *instit. orat. serui vernilitate imbui.* vt ne *verniliter* quidem impro-
bari debeat.

xii.

Non hoc est Remp. calcare? &c.] Lipsius Electorum lib. i. cap. x. Seneca lib. ii. de Beneficijs cap. xii. *Non hoc est remp. calcare? Equidem dicit aliquis: Non potest ad rem pertinere, sinistro pede. Cedo, quis Palæmon hanc capiet? Sed acutam sententiam vera emendatione eruo ego, Non hoc est remp. calcare, & quidem (licet aliquis non putet ad rem pertinere) sinistro pede? Argutatur non insolens. Non solum, inquit, pedem osculandum præbuit, sed quod scdus, sinistrum. Ex dicit, feci licet, non abnuentibus aliquot libris, qui litiget. & licet, referunt: & pro potest, scripsi putet.*

Qui exculant & negant id.] Turnebus Aduersar. lib. ix. cap. xxx. Vt cothurnus, sic & foccus Romanum non videtur fuisse calceamentum, sed Græcum: utroque autem Romani utebantur in paliiatis commedijs & tragædijs. itaque homini dabatur vitio foccum gestasse: atque una etiam hæc nota Caio principi inuritur, ut in exoticum alienumque cultum, & Romanis hominibus insolitum demigranti. unde a Seneca scribitur ii. de Benefic. cap. xii. *Qui excusant eum, negant id insolentia causa factum: aiunt focculum auratum, imo aureum margaritis distinctum ostendere eum voluisse. Ibidem apertius, parum enim fæde furioseque insolens fuerat. qui de capite consularis viri foccatus audiebat, nisi in os senatoris ingessisset imperator pigros suos. indignum facinus videri vult Seneca, sedisse in iudicio calceatum foccis Imperatorem, ut non vilitatis publice nec forensibus, sed alienigenis & domi, ut & synthesis solebat, fumen-dis: nec fortasse tam exterum calceamentum intellexit, & reprehendit Seneca, quam parum virile muliebrique: focci enim Romæ mulierum videntur fuisse, Suetonius in Vitellio, cap. 2. a Messallina petijt ut sibi pedes præberet excalceandos, detractumque focculum dextrum inter togam tunicasque gestauit assidue. Illud animaduertendum, quos appelleret pigros Seneca: & mihi videtur ioculari vocabulo pedes appellare. cum enim illi quocunque nos ferant, in desidibus & pigris officio videntur deesse suo quadam ignauia, & pigri pigros & legnes reddere, ut in strenuis & gnaui contra videntur gnaui & strenui esse & prompti ac parati ad viam. Hæc Turnebus.*

xxiii.

Ita accipienti adhibenda concio est.] Videtur legendum, ita accipienti adhibenda cautio est. Eo enim spectant sequentia, *Quod pudet debere ne acceperis.*

M. f. agunt gratias, & in angulo, & in aurem.] Sic Seneca pater lib. ii. contr. i. acta in aurem legere, & Martialis in aurem laudare.

xxviii.

Ille non est mihi par virtutibus nec officijs, sed habuit suam venerem.] Turnebus Aduersar. lib. ix. cap. xxx. Venerem non tantum amoribus præfuisse existimatum fuit, sed etiam hominum commendationi & conciliationi, ut facilius aliquid impetrarent ab aliquo, & in amicitiam influerent, & gratiam emererentur. Ille, inquit Seneca, non est mihi par virtutibus nec officijs, sed habuit suam venerem. hoc valet, sed ei fauit Venus, quæ gratiam quandam ei commendauit, qua placuit, & facile beneficium impetrauit. Vt & apud Flaccum lib. i. epist. vi. *Et bene nummum decorat suadela Venusque.* sunt enim hæc duarum dearum nomina, quæ facile homines, quibus fauent, suis muneribus beneuolentiæ & amicitia aliorum tradunt. Quispiam explicabit fortasse suam Venerem, suam venustatem & gratiam, neque præterea quicquam esse querendum putabit, quam interpretationem, ut non condemno, ita alteram meliorem puto. dii enim nostri dicuntur esse, qui nobis fauent: ut apud Maronem xi. Aeneid.

Sin nostrum annuerit nobis victoria Martem.

--- nec dixere Cupentum

Anea veniente sui.---

qui scilicet ei propitij erant fauebantque.

xxix.

Multa animalia nandi facilitate.] Superiores editiones habent, *multa animalia nandi felicitate.* Lipsius lib. ii. epist. x. Quæ vero felicitas in nando? Vereor ut decurtata vox sit legendumque diuinandi. Approbat ipse Seneca, qui statim adiungit, *futuri scientia.*

Et vires pares animalibus.] Modius epist. xxix. Conuenit nostro libro cum veteribus & scriptis Erasmi Pincianique exemplaribus in eo, quod primum illa, *pares animalibus habeamus*: deinde ista, *querimonia iaciunt*, ab illo absunt: qui etiam *ac desidentibus*, pro *accidentibus*, & *et vitis*, pro *et virtus* refert. Unde totum locum ita constituebam: *Et cum quadam nec coire in idem natura patiatur: ut velocitatem corporum, & vires: ex diuersis ac dissidentibus bonis hominem non esse compositum, iniuriam vocant, & negligentes nostri deos, quod non bona valetudo etiam vitis inexpugnabilis data sit: quod non futuri scientia. leuiter mutauit desidentibus, in dissidentibus postulante sententia: quæ etiam Senecæ sua non constabit, si & virtus pro & vitis, retineatur. nullus hic virriti locus, ubi illud dicitur: homines libidine & vino diffuentes cōiucium diis facere, quod non in summa hac intemperantia etiam bona semper valetudine fruuntur.*

xxx.

Ab infirmitate atque inopia petat atque dicat.] Priores editiones referunt, *inopia eruat* (pro quo in ora librorum *petat*) & *dicat*. In Romana neque *eruat*, neque *petat* reperitur. Reposui postremum ex scripti codicis fide.

xxxi.

Ad fortunam mittor.] M. sc. ad fortunam nitor. & paulo post, & actio, ut diximus, *benefica*, & ipsum q. d. *p. il. actionem: ut pecunia, ut domus, ut pretexta.* Et hanc particulæ *ut* geminationem in suis quoque membranis obseruauit Modius epist. xxix.

GRVTERVS ET IVRETVS.

EX CAP. I.

SED aduersus ducentem male retinuit.] Vide hunc locum dilucide explicatum apud Grut. lib. 21. Susp. c. 5.

Os concurrat.] Os concurrat cum contrahitur, quod plerumque fit ubi in magno pudore versamur, hucque crediderim facere illa verba Senecæ epist. 106. *Vide an affectus vultus nobis mutant, an faciem diffundant, an ruborem auocent, an fugent sanguinem.*

Et suffundatur rubor.] Repone ex v. c. *Et suffundat rubor.* non enim dubium est, quin germana & elegans sit scriptura, quam alij temere nimium mutarant, quia non obseruarant actiua verba à priscis auctoribus passiuè poni, & contra. Sen. non semel ita locutus est, vt deprehendi ex collatione priscarum membranarum. Locos notare iuuabit. Lib. 2. de benef. cap. 14. *quod nunquam in malum vertat*, epist. 29. *non desinent, sed intermittent.* epist. 50. *cum hostilia in portu tela vibrarent.* & epist. 53. *si quemadmodum laudet aspexeris*, epist. 73. *rediget ad liquidum.* lib. 3. natur. quæst. cap. 11. *sæpe motu terrarum itinera turbant.* Ita plane prisci codices, sed in editionibus vulgaris interpolata sunt omnia. Iuretus.

EX CAP. II.

Huius facienda est gratia amico.] Non damno communem hanc lecti: tantum moneo scribi in v. c. *faciendum est*, quod probum & antiquum censeri debet, si modo, *gratiam*, legas. nam eo modo dixit Seneca, *faciendum est gratiam amico*, quo Iurisconsultus ait, *sequendum est Iuliani sententiam*, in l. 12. ff. de captiu. & *a capite rationem reddendum.* in l. 19. ff. de neg. gest. & *permittendum est actionem*, in l. 45. ff. solu. matrim. Ita M. Tullius dixit, *sibi rem præsidio sperant futurum.* de quo A. Gellius. l. 1. cap. 7. Hæc Iuretus.

EX CAP. III.

Commendare quæ præstes. Ut illum castiges quod tardior in rogando fuit, adijcias licet. Integer in speciem locus, at non etiam integer: audacter quauis legerim distinxerimque: *quæ præstes vt ille se castiget quod tardior in rogando fuit.* *Adijcias, &c.* ita quippe nulla fere littera minus m. ff. Pinc. & Palat. tres item Naz & Colō. sunt quæ verba dantis, qui vult vt à semetipso petitor pœnas exigat, quod tardius rogauerit, citius alioquin impetraturus. sic inf. cap. 14. *Viderit, de se, non de me quaeretur.* Tam insignem locum miror hætenus medicorum latuisse curiosos oculos, manusque axitiosas. Grut.

Huius animo.] melius maxima pars m. ff. *Huius eius animo.*

EX CAP. IIII.

Repraesentanda sunt beneficia.] v. c. *Reprehendenda sunt.*

EX CAP. V.

Nihil æque amarum quamdiu pendere.] Quædam non aliena ab hoc loco P. Faber ad ea verba, *Quod pendet non est pro eo quasi sit*, l. 169. de reg. iur.

Qui tarde dedit, & diem extrahens profuit.] Quoniam libera est suspicio ciuis, suspicor proximum vero: *Qui diem de die extrahens profuit, non ex animo fecit.* Reiectis alijs, etiam voce illa, *tarde*, quæ in cæcis membranarum non extat: tamquam ea nata fuerit ex marginali nota. pro tali sane habeo illam gnomen: *Qui tarde fecit, diu noluit*, alibi dum ipsam, ni fallor, vsurpat auctor noster. Grut.

EX CAP. VI.

E dere illum sibi nomina creditorum.] Vide hunc locum apud Iac. Ræuardum in comm. ad l. 26. de diuersi reg. iur. qui non ingeniose eum applicat proposito suo. Grut.

EX CAP. VII.

Et inferere contumeliam meritis.] v. c. *Et inferre contumeliam.*

EX CAP. VIII.

Reprehendere est: vt in transitu &c.] mihi venit in mentem *dependere est.* quod hic magis conuenire euincunt præcedentia. nam idem est quod solueret: epist. 20. *pro me dependet Epicurus*, & lib. 5. de benef. *pro ingratis dependere*, vt & alibi sapius. Grut.

Omnes iussit reddere in senatu aris alieni causas.] In senatum legit Gruterus, & adfert nonnulla de hoc ipso facto Tiberij ex lib. 1. Annal. Taciti, quæ annotauit Lips.

Ad iudicem missus sum.] notat Ræuardus ad l. 102. ff. de reg. iur. intelligendum hic per iudicem, non iudicem datum, sed prætorem vel præsidem, eum adi.

EX CAP. X.

Lacerat animum.] Auctiore scriptura in v. c. *Pessimum est si lacerat animum.*

EX CAP. XI.

Quæ magis ad se volunt attrahere.] Rectius in v. c. *quæ magis attrahere cupiunt.*

Nec tamen tuta sunt si infantia deserantur. Omnino existimo reponendum ex v. c. *nec tamen rata sunt.* Ad quam scripturam accedit quod alij notarunt in quibusdam libris esse: *hæc tamen irrita sunt.* Vox autem, *rata* mirifice huc quadrat & solemnis est, eo modo dixit Martial. lib. 10. epigr. 34.

Dij tibi dent quicquid Princeps Traiane mereris,

Et rata perpetuo quæ tribuere velint.

Hæc Iuretus.

EX CAP. XII.

Osculari sinistrum pedem.] notat idem de Maximino iuniore Iulius Capitolinus: *In salutationibus superbissimus, adeo vt manum porrigeret, & genua sibi pateretur osculari: nonnunquam etiam pedes: quod nunquam passus est senior Maximus, qui dicebat, Dij prohibeant vt quisquam ingenuorum pedibus meis osculum figat.* Plin. in Traiano laudat quod hæc non fecerit: *Non tu cinium amplexus ad pedes tuos deprimis, nec osculum manu reddis.* Vide Lipsium in fine cap. 6. lib. 1. elector.

Vt mores libera ciuitatis.] v. c. *vt leges.*

Submissis honoribus.] de ea locutione vide cap. 3. lib. 24. Suspicion. Grute. vbi interpretatur hunc locum contra Pinciani & Lipsij opinionem.

Supplex sibi, eo more iacuisset, quo victi hostes victoribus iacueret.] glossema illud superfluum vult tolli Iuretus, & ex fide v. c. castigari, *supplex more victorum hostium iacuisset.*

EX CAP. XIII.

Sic ea quæ nocitura sunt.] v. c. *Sic omnium quæ nocitura sunt.*

Tum initia beneficiorum.] recte v. c. *Cum initia beneficiorum.*

Etiam inuitos nolentesque seruare] Pulchra quædam, quæ huc faciunt, pete à P. Fab. comment. ad tit. de reg. iur. l. 69.

EX CAP. XVI.

Nihil animo.] v. c. nihil omnino. Iuretus.

Et cum sit ubique virtutis modus.] additur in v. c. *Et cum sit ubique virtus, modus, & medium.*

EX CAP. XVII.

Caullatio.] P. Faber ad l. 65. ff. de reg. iu. *caullationem* hic interpretatur facetias, iocum & sales, uti & apud Cic. lib. 2. de orat. Suetonium in Vespasiano cap. 3. & Ti. O. ca. 8. & c.

Poscere nummos & contemnere.] Apposite multa ad hæc P. Faber ad l. 1. ff. de iustit. & iure. Marq. & Freherus lib. 1. Parerg. c. 1.

EX CAP. XVIII.

Vim maiorem ac metum.] tu quisquis es, si insignia multa ad hunc locum scire aues, adi laboriosum P. Fabri comment. ad l. 116. de reg. iu. nec insuper habe quod ad eandem legem Ræuardus.

Si necessitas tollit arbitrium.] de hoc etiam erudita admodum Faber ad l. 169. ff. de reg. iu.

Nec interponi pararios.] sic olim vocabantur quorum interuentu negotia conciliabantur, quique nominum faciendorum vel cuiuslibet alterius negotij gerendi causa operam suam accommodabant, alio nomine dici possunt proxenetæ. Briss. lib. 14. de verb. sign. horum meminit. At Pararios Ræuardus lib. 3. c. 1. Varior. eos præcise intelligit quos Plaut. Actuarios, Scæuola librarios, Vlpianus vero tabeliones appellarunt.

EX CAP. XXIII.

Accipit fastidiosè.] Egregia quædam ad hunc locum Fri Duarenus lib. 1. de iure accrescendi cap. 3. item ad leg. 38. ff. de leg. 1.

EX CAP. XXVII.

Cn. Lentulus augur.] De eodem Suetonius in Tiberio. cap. 49. *Cn. Lentulum Augurem, cui sensus maximus fuit, angore & metu ad fastidium vite egit, &c.* vide locum, & ibid. Beroald. & Torrent. item Lips. ad lib. 4. Ann. Taciti. ex eo enim loco Suetonij recte colligit huic homini nullos fuisse liberos superstites. Grut.

EX CAP. XXVIII.

Sed habuit suam Venerem.] Valet, fauit ei Venus, quæ gratiam quandam ei accommodauit, qua placuit & facile beneficium impetrauit, ut est apud Flacc. l. 1. ep. 6. *Et bene nummatum decorat suadela Venusque.* discimus ergo *Venerem* non tantum amoribus præesse existimatam fuisse, sed etiam hominum commendationi & conciliationi, ut facilius aliquid impetrarent ab aliquo & in amicitiam influerent gratiamque mererentur. quispiam explicabit fortasse, *suam venerem.* suam venustatem & gratiam, nec præterea quicquam esse quærendum putabit. quam interpretationem ut non condemno, ita alteram meliorem puto. Dij enim *nostri* dicuntur esse qui nobis fauent. ut apud Maron. 12. *Æneid. Sin nostram annuerit nobis victoria Martem,* hæc Turnebus lib. 9. aduers. c. 30.

EX CAP. XXX.

Cum quolibet paria fecisti.] paria facere, est rationibus redditis reliqua plane exsoluere, vel eo nomine satisfacere. exempla apposita pete à Budeo l. 1. Parerg. c. 24. Briss. lib. 14. de verb. sign. locutionem eandem iterat noster plus centies. Gru.

EX CAP. XXXI.

Ut gratum sim ad fortunam mittor. Si illa inuita respondere non possum, sufficit animus animo.] pro, inuita legitur in v. c. *muta*: quod non displicet ut videatur alludi ad morem consulendi deos in rebus anxijs, qui sæpe obmutescabant. Deinde pro *sufficit*, idem v. c. *sufficiat.* hæc Iuretus.

L. ANNÆI SENECAE

AD AEBUCIVM LIBERALEM

DE BENEFICIIS LIBER TERTIVS.

ARGVMENTVM I. LIPSI.

AGIT de Ingratis. qui illi sunt? & an puniendi, aut ad indicem vocandi? accurata disputatione negat: & addit, pœnam ijs in Odio & Infamia esse, atque Animo ipso. Deinde ex occasione, an Dominus in seruum gratus esse debeat? an ab illo Beneficium accipiat? adfirmat, & hoc vberius, quia creber tunc seruorum vsus. Adnectit, An filius patri det Beneficium? disputat in vtramque, sed affirmantem affirmat.

CAPVT PRIMVM.

NON referre beneficijs gratiam, & est turpe, & apud omnes habetur, Aebuci Liberalis. Ideo de ingratis etiam ingrati queruntur: cum interim hoc omnibus hæreat, quod omnibus displicet: adeoque in contrarium itur, vt quosdam habeamus infestissimos non post beneficia tantum, sed propter beneficia. Hoc prauitate naturæ accidere quibusdam, non negauerim: pluribus, quia memoriam tempus interpositum subduxit. Nam quæ recentia apud illos vigerunt, ea interiecto spatio obsolescunt. De quibus fuisse mihi tecum¹ disputationem scio, cum tu illos non ingratos vocares, sed oblitos: tamquam ea res ingratorum excuset, quæ facit.² An quia hoc accidit alicui, non sit ingratus: cum hoc non accadat, nisi ingrato? Multa sunt genera ingratorum, vt furum, homicidarum: quorum vna culpa est, ceterum in partibus varietas magna. Ingratus est, qui beneficium accepisse se negat, quod accepit: ingratus est, qui dissimulat: ingratus, qui non reddit: ³ ingratus omnium, qui oblitus est. Illi enim si non soluunt, tamen debent: & exstat apud illos vestigium certè meritorum, intra malam conscientiam conclusorum: & aliquando ad referendam gratiam conuerti ex aliqua causa possunt, si illos pudor admonuerit, si subita honestæ rei cupiditas; qualis solet ad tempus etiam in malis pectoribus exsurgere: si inuitauerit facilis occasio: hic numquam fieri gratus potest, cui totum beneficium elapsum est. Et vtrum tu peiorem vocas, apud quem gratia beneficii intercidit, an apud quem etiam memoria? ⁴ Vitiosi oculi sunt, qui lucem reformidant: cæci, qui non vident. & parentes suos non amare, impietas est: non agnoscere, insania. Quis tam ingratus est, quàm qui quod in prima parte animi positum esse debuit, & semper occurrere, ita seposuit & abiecit, vt in ignorantiam verteretur? apparet illum non sæpe de reddendo cogitasse, cui obrepfit obliuio. Denique ad reddendam gratiam, & ⁵ virtute opus est, & ⁶ tempore, & ⁷ facultate, & adspirante fortuna. Qui meminit, sine impendio gratus est. Hoc quod non operam exigit, non opes, non felicitatem, qui non præstat, nullum habet, quo lateat, patrocinium. Numquam enim voluit gratus esse, qui beneficium tam longe proiecit, vt extra conspectum suum poneret. Quemadmodum quæ ⁸ in vsu sunt, & manum quotidie tactumque patiuntur, numquam periculum situs adeunt: illa quæ ad oculos non reuocantur, sed extra conuersationem, vt superuacua iacuerunt, sordes ipsa colligunt vetustate: ita quidquid frequens cogitatio exercet ac renouat, memoriæ numquam subducitur, quæ nihil perdit, nisi ad quod non sæpe respexit. Præter hanc causam, aliæ quoque sunt, ⁹ quæ nobis merita nonnumquam maxima velant. Prima omnium ac potissima, quod nouis semper cupiditatibus occupati, non quid habeamus, sed quid petamus, inspicimus: non in id ¹⁰ quod est, sed ¹¹ quod appetitur, intenti. Quidquid enim domi est, vile est. Sequitur autem, vt vbi quod acceperis, leue nouorum cupiditas fecit, auctor quoque eorum non sit in pretio. Amauimus aliquem & suspeximus, & ¹² fundatum

ii.

iii.

- ab illo statum nostrum professi sumus, quàm diu nobis placebant ea quæ consecuti sumus: deinde irrupit animum aliorum admiratio, & ad ea impetus factus est, uti mortalibus mos est, ex magnis maiora cupiendi: protinus excidit, quidquid antè apud nos beneficium vocabatur. nec ea intuemur, quæ nos alijs præposuere, sed ea sola quæ fortuna præcedentium ostentat. Non potest autem quisquam & inuidere, & gratias agere: quia inuidere, querentis & mæsti est: gratias agere, gaudentis. Deinde, quia nemo nostrum nouit, nisi id tempus, quod cum maxime transit: ad præterita rari animum retorquent. Sic fit, ut præceptores, eorumque beneficia intercitant: quia totam pueritiam reliquimus. sic fit, ut in adolescentiam nostram collata pereant: quia ipsa numquam retractatur. Nemo quod fuit: tamquam in præterito, sed tamquam in perditio ponit: ideoque caduca memoria est, futuro imminentium. Hoc loco reddendum est Epicuro ¹³ testimonium, qui assidue queritur, quod aduersus præterita simus ingrati, quod quæcumque percepimus bona, non in memoriâ reducamus, nec inter voluptates numeremus: cum ¹⁴ certior nulla sit voluptas, quàm quæ iam ¹⁵ eripi non potest. Præsentia bona nondum tota in solido sunt, potest illa casus aliquis incidere: futura pendent, & incerta sunt: quod præteriit, inter tuta sepositum est. Quomodo ergo gratus quisquam esse aduersus beneficia potest, qui omnem vitæ suam transilit? Præsentium ¹⁶ intuitus, ac præteritorum memoria gratum facit: memoria minimum tribuit, quisquis spei plurimum.
- IV. Quemadmodum, mi Liberalis, quædam res semel perceptæ hærent; quædam ut scias, non est satis didicisse (intercidit enim eorum scientia, nisi ¹⁷ continetur) Geometriam dico, & ¹⁸ sublimium cursum, & si qua alia propter subtilitatem lubrica sunt: ita beneficia quædam magnitudo non patitur excidere, quædam minora, sed numero pluria, & temporibus diuersa, effluunt. Quia (ut dixi) non subinde illa tractamus, nec libenter quid cuique debeamus, recognoscimus. Audi voces petentium. nemo non victuram semper in animo suo memoriam dixit: nemo non deditum ¹⁹ se & deuotum professus est, & si quod aliud humiliter verbum, quo se oppigneraret, inuenit. Post exiguum tempus, iidem illi verba priora, quasi sordida & parum libera, euitant: perueniunt deinde eò, quò, ut ego existimo, pessimus quisque atque ingratus peruenit, ut obliuiscantur. Adeo enim ingratus est, qui oblitus est, uti gratus sit, cui beneficium in mentem venit.
- V. Hoc tam inuisum vitium, an impunitum esse debeat, queritur: & an hæc lex, quæ ²⁰ in scholis exercetur etiam in ciuitate ponenda sit, quæ ²¹ ingrati datur actio. Quæ videtur ²² æqua omnibus. quid ni? cum vrbes quoque urbibus, quæ præstitere exprobrent, & ²³ maioribus collata, à posteris exigant. Nostri maiores, maximi illi viri, ab hostibus tantum ²⁴ res repetierunt: beneficia magno animo dabant, magno perdebant. Excepta ²⁵ Macedonum gente, non est ²⁶ in vlla data aduersus ingratum actio. Magnumque hoc argumentum, dandam non fuisse: quia aduersus malefium omne ²⁷ consensimus. & homicidij, veneficij, parricidij, violatarum religionum, aliubi atque aliubi diuersa pœna est; sed vbi que aliqua. Hoc frequentissimum crimen nusquam punitur, vbi que improbat. Neque absolui-mus illud: sed cum difficilis esset incertæ rei æstimatio, ²⁸ tantum odio damnauimus, & inter ea reliquimus, quæ ad vindices deos mittimus.
- VI. Rationes autem multæ mihi occurrunt, propter quas crimen hoc in legem cadere non debeat. Primum omnium, pars optima beneficij periit, si actio, sicut ²⁹ certæ pecuniæ, aut ex conducto & locato datur. Hoc enim speciosissimum est, quod dedimus vel perdituri: quod totum permisimus accipientium arbitrio. ³⁰ Si appello, si ad iudicem voco, incipit non beneficium esse, sed creditum. Deinde, cum res honestissima sit, referre gratiam, desinit esse honesta, si necessaria est. non enim magis laudabit quisquam gratum hominem, quam eum qui depositum reddidit, aut quod debebat, ³¹ citra iudicium soluit. Ita duas res, quibus in vita humana nihil pulchrius est, corrumpimus, gratum ³² animum, & beneficium. Quid enim aut in hoc magnificum est, si beneficium non dat, sed commodat? aut in illo qui reddit, non quia vult, sed quia necesse est? Non est gloriosa res, gratum esse: nisi tutum est, ingratum fuisse. Adijce nunc, quod huic vni legi ³³ omnia fora vix sufficient. Quis erit, qui non agat? quis, cum quo non agatur? omnes ³⁴ sua extollunt, omnes etiam minima, quæ in alios contulere, dilatant. Præterea quæcumque in cognitionem cadunt, comprehendere possunt, & non dare infinitam licentiam iudici. Ideo melior videtur conditio ³⁵ causæ bonæ, si ad iudicem, quam si ad arbitrum mittitur: quia illum ³⁶ formula includit, & certos, quos non excedat, terminos ponit, huius libera, & nullis astricta vinculis reli-
- VII.

gio, & detrudere aliquid potest, & adijcere, & sententiam suam non prout lex aut iustitia suadet, sed prout humanitas & misericordia impulit, regere. Ingrati actio non erat iudicem alligatura, sed regno liberrimo positura. ³⁷ Quid sit enim beneficium, non constat: deinde quantumcumque sit, refert quam benigne illud interpretetur iudex. Quid sit ingratus, nulla lex monstrat. Sæpe & ³⁸ qui reddidit quod accepit, ingratus est: & qui non reddidit, gratus. De quibusdam etiam imperitus iudex ³⁹ dimittere tabellam potest: vbi ⁴⁰ fecisse, aut non fecisse pronunciandum est, ⁴¹ vbi prolatis ⁴² cautionibus, controuersia tollitur. Vbi vero inter disputantes ratio ius dicit, ibi animi coniectura capienda est: vbi id, de quo sola sapientia decernit, in controuersiam incidit, non potest ad hæc sumi iudex ex turba ⁴³ selectorum, quem ⁴⁴ census in ⁴⁵ album, & ⁴⁶ equestri hereditas misit.

Itaque non hæc parum idonea res visa est, quæ deduceretur ad iudicem, sed nemo huic rei satis idoneus iudex inuentus est: quod non admiraberis, si excusseris, quid habiturus fuerit difficultatis, quisquis in eiusmodi reum ⁴⁷ exisset. Donauit aliquis magnam pecuniam: sed diues, sed non sensurus impendium. Donauit alius: sed toto patrimonio ⁴⁸ cessurus. Summa eadem est: beneficium idem non est. Etiam nunc adijce. Hic pecuniam pro ⁴⁹ addito dependit: sed cum illam domo protulisset, ille dedit eandem: sed mutuam sumpsit, aut rogauit, & se obligari ⁵⁰ ingenti merito passus est. Eodem existimas loco esse illum, qui beneficium ex facili largitus est: & hunc, qui accepit, vt daret? Tempore quædam magna fiunt, non summa. Beneficium est donata ⁵¹ possessio, cuius fertilitas laxare possit annonam: beneficium est, vnus in fame panis. Beneficium est, donare regiones, per quas ⁵² multa flumina & nauigabilia decurrant: beneficium est, arentibus siti, & vix spiritum per siccas fauces ducentibus, monstrare fontem. Quis inter se ista comparabit? quis expendet? difficilis est sententia, quæ non rem, sed vim rei quærit. Eadem licet sint, aliter data ⁵³ non idem pendent. Dedit mihi hic beneficium: sed non libenter, sed dedisse se questus est, sed superbius me quam solebat, aspexit: sed tam tarde dedit, vt plus præstaturus fuerit, si cito negasset. Horum quomodo iudex inibit æstimationem, cum sermo, & dubitatio, & vultus meriti gratiam destruant?

Quid quod quædam beneficia vocantur, quia ⁵⁴ nimis concupiscuntur: quædam non sunt ex hac vulgari nota, sed maiora, etiam si minus apparent? Beneficium vocas, dedisse potentis populi ciuitatem, ⁵⁵ in quatuordecim gradus deduxisse, & defendisse capitis reum: quid utilia ⁵⁶ suasisse? quid retinuisse, ne in scelus rueret? quid gladium excussisse morituro? quid efficacibus remedijs refocillasse lugentem, & quos ⁵⁷ desiderabat volentem sequi, ad vitæ consilium reduxisse? quid assedisse ægro, & cum valetudo eius ac salus ⁵⁸ momenti constaret, excepisse idonea cibo tempora, & ⁵⁹ cadentes venas vino refecisse, & medicum adduxisse morienti? Hæc quis æstimabit? quis ⁶⁰ similibus beneficijs iubebit beneficia pensari? Donauit tibi domum: sed ego tuam supra te ⁶¹ ruere prædixi. Dedit tibi patrimonium: sed ego naufrago tabulam. Pugnavit pro te, & vulnera excepit: at ego vitam tibi ⁶² silentio dedi. Cum aliter beneficium detur, aliter reddatur, paria facere difficile est.

Dies præterea beneficio reddendo non dicitur, sicut pecuniæ creditæ. Itaque potest, qui nondum reddidit, reddere. Dic enim, intra quod tempus deprehendetur ingratus? maxima beneficia probationem non habent: sæpe intra tacitam duorum conscientiam latent. An hoc inducimus, vt ne demus beneficia sine teste? Quam deinde poenam ingratis constituamus? vnâ omnibus, cum disparia beneficia sint? an inæqualem, & pro cuiusque beneficio maiorem, aut minorem? Age, ⁶³ intra pecuniam versabitur taxatio: quid quod quædam beneficia vitæ sunt, & maiora vita? His quæ pronunciabitur poena? ⁶⁴ minor beneficio? iniqua est. par & capitalis? quid inhumanius, quàm cruentos esse beneficiorum exitus?

Quædam, inquit, ⁶⁵ priuilegia parentibus data sunt. quomodo horum extra ordinem habita ratio est, sic aliorum quoque beneficiorum haberi debet. Parentum conditionem sacrauimus, quia expediebat liberos tolli: sollicitandi ad hunc laborem erant, incertam adituri fortunam. Non poterat illis dici, quod beneficia dantibus dicitur: *Cui des, elige ipse tecum. Si deceptus es, ⁶⁶ quære dignum, adiua.* In liberis tollendis, nihil iudicio tollentium licet: tota res voti est. Itaque vt æquiore animo adirent ⁶⁷ aleam, danda illis aliqua potestas fuit. Deinde alia conditio est parentum, qui beneficia, quibus dederunt, dant nihilominus ⁶⁸ daturique sunt: nec est periculum, ne dedisse se ⁶⁹ illis mentiantur. In ceteris quæri debet, non tantum an receperint, sed an dederint. Horum in confesso merita sunt: & quia vtile est iuuentuti regi, imposuimus illi quasi domesticos ⁷⁰ magistratus, sub quorum custodia contineretur. Dein-

de omnium parentum vnum erat beneficium : itaque æstimari semel potuit. alia diuersa sunt, dissimilia, infinitis inter se interuallis distantia: itaque sub nullam regulam cadere potuerunt. cum æquius esset omnia relinqui, quam omnia æquari.

- xii. Quædam magno dantibus constant: quædam accipientibus magna sunt, sed gratuita tribuentibus: quædam amicis data sunt, quædam ignotis. Plus est, quãuis idem detur, si ei detur quem nosse ⁷¹ à tuo beneficio incipis. Hic auxilia tribuit, ille ornamenta, ille solatia. Inuenies, qui nihil putet esse iucundius, nihil maius, quàm habere in quo calamitas ⁷² acquiescat: inuenies rursus, qui ⁷³ dignitati suæ, quàm securitati, consuli malit: est qui plus ei debere se iudicet, per quem ⁷⁴ tutior est, quàm ei per quem honestior. Proinde ista maiora aut minora erunt, prout fuerit iudex, aut ad hæc, aut ad illa, ⁷⁵ inclinatus animo. Præterea creditorem mihi ipse eligo: beneficium sæpe ab eo accipio, à quo nolo, & aliquando ignorans obligor. Quid facies? ingratum vocabis eum, cui beneficium inscio, & si sciuiisset, non accepturo, impositum est: non vocabis eum, qui vtcumque acceptum non reddidit? Aliquis dedit mihi beneficium, sed idem postea ⁷⁶ fecit iniuriam. Vtrum vno munere ad patientiam omnium iniuriarum astringor: an perinde erit, ac si gratiam retulerim, quia beneficium suum ipse insequenti iniuria rescidit? Quomodo deinde æstimabis; vtrum plus sit quod accepit, an in quo læsus est? Dies me deficiet, omnes difficultates persequi ⁷⁷ tentantem. Tardiores, inquit, ad beneficia danda facimus, non vindicando data, nec infitiores eorum afficiendo pœna. Sed illud quoque tibi e contrario occurrat. multo tardiores futuros ad accipienda beneficia, si periculum causæ dicendæ adituri erunt, & innocentiam sollicitiore habituri loco. Deinde, erimus per hoc ipsi quoque ad danda tardiores. nemo enim libenter dat inuitis: sed quicumque ad benefaciendum bonitate inuitatus est, & ipsa pulchritudine rei, etiam libentius dabit, nihil debituris nisi quod volunt. Minuitur enim gloria eius officij, cui diligenter ⁷⁸ cautum est. Deinde, pauciora erunt beneficia? sed veriora. quid autem mali est, inhiberi beneficiorum temeritatem? Hoc enim ipsum secuti sunt, qui nullam legem huic constituerunt: vt circumspectius donaremus, circumspectius eligeremus eos, in quos merita conferrêtur. Etiam atque etiam cui des, considera: nulla actio erit, nulla repetitio. Erras, si existimas succursurum tibi iudicem. Nulla lex te in integrum ⁷⁹ restituet: solam accipientis fidem specta. Hoc modo beneficia auctoritatem suam tenent, & magnifica sunt: pollues illa, si materiam litium feceris. Æquissima vox est, & ius gentium præ se ferens, *Redde quod debes*. Hæc turpissima est in beneficio, *Redde*. Quid reddet? ⁸⁰ Vitam, inquam, debet, dignitatem, securitatem, sanitatem. reddi maxima quæque non possunt. Aut pro his, inquit, aliquid quod tanti sit. Hoc est quod dicebam, interituram tantæ rei dignitatem, si beneficium ⁸¹ mercem facimus. Non est incitandus animus ad auaritiam, ad querelas, ad discordiam: sua sponte in ista fertur. Quantum possumus, resistamus, & quærenti occasiones, amputemus. Vtinam quidem persuadere possemus, vt pecunias creditas tantum à volentibus acciperent: vtinam nulla ⁸² stipulatio emptorem venditori obligaret: nec pacta conuenta que impressis signis ⁸³ custodirêtur! fides potius illa seruaret, & æquum colens animus! Sed necessaria optimis prætulerunt, & cogere fidem, quàm spectare ⁸⁴ malunt. Adhibentur ⁸⁵ ab vtraque parte testes. ille per tabulas ⁸⁶ plurium nomina, interpositis ⁸⁷ pararijs, facit: ille non est ⁸⁸ interrogatione contentus, nisi ⁸⁹ rem manu sua tenuit. O turpem humano generi fraudis ac nequitiae publicæ confessionem! annulis nostris plus, quàm animis creditur. In quid isti viri ⁹⁰ ornati adhibiti sunt? ⁹¹ in quid imprimunt signa? nempe ne ille neget accepisse se, quod accepit. Hos incorruptos viros, & vindices veritatis existimas? at his ipsis statim ⁹² non aliter pecuniæ committentur. Ita non honestius erat à quibusdam fidem falli, quàm ab omnibus perfidiam timeri? Hoc vnum deest auaritiæ, vt beneficia sine sponfore non demus. Generosi animi & magnifici est, iuuare & prodesse, qui dat beneficia, deos imitatur: qui repetit, feneratores. Quid ⁹³ illos, dum ⁹⁴ vindicamus, in ⁹⁵ turbam sordidissimam redigimus?
- xvi. Plures, inquit, ingrati erunt, si nulla aduersus ingratum datur actio. Imo potius, pauciores: quia maiore delectu dabuntur beneficia. Deinde, non expedit notum omnibus fieri, quam multi ingrati sint. pudorem enim rei tollit ⁹⁶ multitudo peccatium: & desinet esse probri loco, commune maledictum. Numquid iam vlla repudio erubescit, postquam illustres quædam ac nobiles fæminæ, ⁹⁷ non consulum numero, sed maritorum annos suos computant? & ⁹⁸ exeunt matrimonij causâ, ⁹⁹ nubunt repudij? Tam diu istud timebatur, quam diu rarum erat, quia vero nulla sine diuortio ¹⁰⁰ acta

sunt; quod sæpe audiebant, facere didicerunt. Numquid iam ullus adulterij pudor est, postquam eo ventum est, ut nulla virum habeat, nisi ut adulterum¹⁰¹ irriter? argumentum est deformitatis, pudicitia. Quam inuenies tam miseram, tam sordidam, ut illi satis sit¹⁰² vnum adulterorum par? nisi singulis diuisit horas, & non sufficit dies omnibus? ¹⁰³ nisi ad alium gestata est, apud alium mansit? ¹⁰⁴ Infrunita & ¹⁰⁵ antiqua est, quæ nesciat, matrimonium vocari, ¹⁰⁶ vnius adulterium. Quemadmodum horum delictorum iam euauit pudor, postquam res latius euagata est: ita ingratos plures efficies, & ¹⁰⁷ audaciores, ¹⁰⁸ si numerare se cœperint.

¹⁰⁹ Quid ergo? impunitus erit ingratus? Quid ergo? impunitus erit impius? quid malignus? quid avarus? quid impotens? quid crudelis? Impunita tu credis esse, quæ inuisa sunt? aut vllum supplicium grauius existimas¹¹⁰ publico odio? Poena est, quod non audet ab vlllo beneficium accipere, quod non audet vlli dare, quod omnium designatur oculis, aut designari se iudicat: quod intellectum optimæ rei ac dulcissimæ amisit. An tu infelicem vocas, qui caret¹¹¹ acie oculorum, cuius aures morbus obstruxit: non vocas miserum eum, qui sensum beneficiorum amisit? Testes ingratorum omnium deos metuit, vrit illum & angit intercepti beneficij cōscientia: denique satis hæc ipsa poena magna est, quod rei (ut dicebam) iucundissimæ fructum non percipit. At quem iuuat accepisse, æquali perpetuaque voluptate fruitur: & animum eius à quo accepit, non rem intuens, gaudet. Gratum hominem semper beneficium delectat, ingratum semel. Comparari autem potest vtriusque vita. cum alter tristis sit & sollicitus, qualis esse infitiator, ac fraudulentus solet; apud quem non parentum qui debet, honor est, non ¹¹² educatoris, non præceptorum: alter lætus, hilaris, occasionem referendæ gratiæ expectans, & ex hoc ipso affectu gaudium grande percipiens; nec quærens quomodo ¹¹³ decoquat, sed quemadmodum plenius vberiusque respondeat; non solum parentibus & amicis, sed humilioribus quoque personis. Nam etiam si à seruo suo beneficium accepit, æstimat non à quo, sed quid acceperit.

Quamquam quæritur à quibusdam, sicut ab Hecatone, an beneficium dare seruus domino possit? Sunt enim qui ita¹¹⁴ distinguant, Quædam beneficia esse, quædam officia, quædam ministeria. Beneficium esse, quod alienus det: alienus est, qui potuit sine reprehensione cessare. Officium esse filij, vxoris, & earum personarum, quas¹¹⁵ necessitudo suscitatur, & ferre opem iubet. Ministerium esse serui, quem conditio sua eo loco posuit, ut nihil eorum quæ præstat, ¹¹⁶ imputet superiori. ¹¹⁷* Propterea seruos qui negat dare aliquando beneficium, ignarus est iuris humani. refert enim cuius animi sit, qui præstat, non cuius status. Nulli præclusa virtus est, omnibus patet, omnes admittit, omnes inuitat, ingenuos, libertinos, seruos, reges, & exules. non eligit domum, nec censum; nudo homine contenta est. Quid enim erat tuti aduersus repentina, quid animus magnum promitteret sibi, si ¹¹⁸ certam virtutem fortunâ mutaret? Si non dat beneficium seruus domino; nec regi ¹¹⁹ quisquam suo, nec duci suo miles. Quid enim interest, quali quis teneatur imperio, si summo tenetur? Nam si seruo, quo minus in nomen meriti perueniat, necessitas obest, & patiendi vltima timor: idem istud obstat, & ei qui regem habet, & ei qui ducem: quoniam, quamquam sub ¹²⁰ dispari titulo, paria in illos licent. Atqui dant regibus suis, dant imperatoribus beneficia: ergo & dominis. Potest seruus iustus esse, potest fortis, potest magnanimus: ergo & beneficium dare potest. Nam & hoc virtutis est. adeoque dominis serui beneficia possunt dare, ut ipsos sæpe ¹²¹ beneficia sua fecerint. Non est dubium, an seruus beneficium dare possit cuilibet: quare ergo non & domino suo possit?

Quia non potest, inquit, creditor domini sui fieri, si pecuniam illi dederit. Alioqui quotidie dominum suum obligat: peregrinantem sequitur, ægro ministrat, & labore summo colit. Omnia tamen ista, quæ alio præstare beneficia dicerentur, præstante seruo ministeria sunt. Beneficium enim id est, quod quis dedit, cum illi liceret & non dare: seruus autem non habet ¹²² negandi potestatem: ita non præstat, sed paret, nec id se fecisse iactat, quod non facere non potuit. Etiam sub ista lege vincam, & eo perducam seruū, ut in multa liber sit. Interim dic mihi, si tibi ostendero aliquem seruum pro salute domini sui, sine respectu suæ dimicantem & confosum vulneribus, reliquias tamen sanguinis ab ipsis vitalibus fundentem, & ut ille effugiendi tempus habeat, moram sua morte quærentem: hunc tu negabis beneficium dedisse, quia seruus est? Si tibi ostendero aliquem, ut secreta domini prodat, nulla tyranni pollicitatione corruptum, nullis territum minis, nullis cruciatibus victum, auertisse quantum potuerit, suspiciones quærentis, & impendisse spiritum fidei: hunc tu negabis beneficium domino dedisse, quia seruus est? Vide ne eo magis sit, quo rari

xvii.

xviii.

xix.

lxxx.

- est exemplum virtutis in seruis: eoque gratius, quod cum fere inuisa imperia sint, & omnis necessitas grauis, commune seruitutis odium, in aliquo domini caritas vicit. Ita non ideo beneficium non est, quia à seruo profectum est: sed ideo maius, quia deterere ab illo nec seruitus quidem potuit.
- xx. Errat, si quis existimat seruitutem in totum hominem descendere: pars melior eius excepta est. Corpora obnoxia sunt, & ¹²³ adscripta dominis: mens quidem sui iuris. quæ adeo libera & vaga est, vt ne ab hoc quidem carcere cui inclusa est, teneri queat, quo minus impetu suo vtatur, & ingentia agat, & in infinitum ¹²⁴ comes cælestibus exeat. Corpus itaque est, quod domino fortuna tradidit. Hoc emit, hoc vendit: interior illa pars ¹²⁵ mancipio dari non potest. Ab hac quidquid venit, liberum est. non enim aut nos omnia iubere possumus, aut in omnia serui parere coguntur: contra rempublicam imperata non facient, nulli sceleri manus commodabunt.
- xxi. Quædam sunt quæ leges nec iubent, nec vetant facere: in his seruus materiam beneficij habet. Quamdiu præstatur, quod à seruis exigì solet, ministerium est: vbi plus quam quod seruo necesse est, beneficium. Vbi in ¹²⁶ affectum amici transit, desinit vocari ministerium. Est aliquid, quod dominus præstare seruo debeat, vt ¹²⁷ cibaria, ¹²⁸ vestiarius: nemo hoc dixit beneficium. At indulgit, liberalius educauit, ¹²⁹ artes quibus erudiuntur ingenui, tradidit: beneficium est. Idem, e contrario, fit in persona serui. Quidquid est quod seruilis officij formulam excedit, quod non ex imperio, sed ex voluntate præstatur, beneficium est: si modo ¹³⁰ tantum est, vt hoc vocari potuerit, quolibet alio præstante.
- xxii. Seruus (vt placet Chrysippo) perpetuus ¹³¹ mercenarius est. Quæadmodum ille beneficium dat, vbi plus præstat quam quod ¹³² operis locauit: sic seruus vbi beneuolentia erga dominum fortunæ suæ modum transit, & altius aliquid ausus, quod etiam ¹³³ felicius nato decori esset, & spem domini antecessit, beneficium est intra domum inuentum. An æquum tibi videtur, quibus, si minus debito faciant, irascimur: non haberi gratiam, si plus debito solitoque fecerint? Vis scire, quando non sit beneficium? vbi dici potest. ¹³⁴ Quid si nolle? Vbi vero id præstat, quod nolle licuit, voluisse laudandum est. Inter se contraria sunt, beneficium & iniuria. Potest dare beneficium domino, si à domino iniuriam potest accipere: atqui de iniurijs dominorum in seruos, ¹³⁵ qui audiat, positus est, qui & sæuitiam & libidinem, & in præbendis ad victum necessarijs auaritiam compescat. Quid ergo? Beneficium dominus à seruo accipit? imo homo ab homine. Denique quod in illius potestate fuit, fecit: beneficium domino dedit: ne à seruo acceperis, ¹³⁶ in tua potestate est. Quis autem tantus est, quem non fortuna indigere etiam infimis cogat? Multa iam beneficiorum exempla referam, & dissimilia, & quædam inter se ¹³⁷ contraria. Dedit aliquis domino suo vitam, dedit mortem, seruauit periturum: & hoc si parum est, ¹³⁸ pereundo seruauit, alius mortem domini ¹³⁹ adiuuit, alius ¹⁴⁰ decepit.
- xxiii. Claudius Quadrigarius in duodeuicesimo annalium tradidit, cum obsideretur ¹⁴¹ Adrummentum, & iam ad summam desperationem ventum esset, duos seruos ad hostem transfugisse, & ¹⁴² operæ pretium fecisse. ¹⁴³ Deinde vrbe capta, passim discurrente victore, illos per nota itinera ad domum in qua seruierant, præcucurrisse, & dominam suam ante se egisse: & quærentibus quænam esset, dominam, & quidem crudelissimam ¹⁴⁴ ad supplicium ab ipsis duci, professos esse. Eductam deinde extra muros, summa cura cellasse, donec hostilis ira consideret. deinde, vt satiatu miles ¹⁴⁵ ad Romanos mores cito redijt: illos quoque ad suos redisse, & dominam sibi ipsos dedisse. Manumisit vtrumque euestigio illa: nec indignata est ab his se vitam accepisse, in quos vitæ necisque potestatem habuisset. Potuit sibi hoc vel magis gratulari. Aliter enim seruata, munus notæ & vulgaris clementiæ habuisset: sic seruata, nobilis fabula, & exemplum ¹⁴⁶ duarum urbium fuit. In tanta confusione captæ ciuitatis, cum sibi quisque consuleret, omnes ab illa præter transfugas fugerunt. At hi, vt ostenderent quo animo facta esset prior illa transitio, à victoribus ad captiuam transfugerunt, personam ¹⁴⁷ parricidarum ferentes. quod in illo beneficio maximum fuit, tanti iudicauerunt, ne domina occideretur, videri dominam occidisse. Non est, mihi crede, ¹⁴⁸ non est dico, seruilis animi, egregium factum fama sceleris emisse. C. Vettius, prætor Marforum, ducebatur ad Romanum ¹⁴⁹ imperatorem. Seruus eius gladium militi ipsi, à quo trahebatur, eduxit, & primum dominum occidit: deinde, *Tempus est*, inquit, *me & mihi consulere: iam dominum manumisi*: atque ita se vno ictu transiecit. Da mihi quemquam, qui magnificentius dominum seruauit.
- xxiiii. Corfinium Cæsar obsidebat: tenebatur inclusus Domitius. Imperauit medico, eidemque ¹⁵⁰ seruo suo, vt sibi ¹⁵¹ venenum daret. Cum tergiuersantem videret: *Quid cunctaris*, inquit, *tanquam tua in potestate totum istud sit? mor-*

rem rogo ¹⁵² armatus. Tum ille promisit, & medicamentum innoxium bibendum illi dedit: quo cum sopitus esset, accessit ad filium eius: *Tube me*, inquit, *adseruari, dum ex eventu intelligis, an Venenum patri tuo dederim.* Vixit Domitius, & seruatus à Cæsare est: prior tamen illum seruus seruauerat. Bello ciuili, proscriptum dominum seruus abscondit: & cum ¹⁵³ anulos eius sibi aptasset, ac vestem induisset, speculatoribus occurrit: nihil se deprecari, quo minus imperata peragerent, dixit: & deinde ceruicem porrexit. Quanti viri est, pro domino eo tempore mori velle, quo erat ¹⁵⁴ rara fides dominum mori nolle? in publica crudelitate mitem inueniri, in publica perfidia fidelem? cum præmia proditiōis ingentia ostendantur, præmium fidei, mortem concupiscere? Nostri sæculi exempla non præteribo. Sub Tiberio Cæsare fuit acculandi frequens & pænè publica rabies, quæ omni ciuili ¹⁵⁵ bello grauius rogatam ciuitatem confecit. Excipiebatur ebriorum sermo, simplicitas iocantium, nihil erat tutum: omnis sæuendi placebat occasio. Nec iam reorum expectabatur euentus, cum esset ¹⁵⁶ vnus. Cænat Paulus prætorius in conuiuio quodā, imaginem Tiberij Cæsaris habens, ¹⁵⁷ ectypam, & eminentem gemma. Rem ineptissimam fecero, si nunc ¹⁵⁸ verba quæ fiero, quemadmodum dicam illum matellam sumpsisse. Quod factum, simul & ¹⁵⁹ Maro, ex notis illius temporis vestigatoribus, notauit. At seruus eius cui neceiebantur insidiæ, ei ebrio anulum extraxit. & cum Maro conuiuas testaretur, admotam esse ¹⁶⁰ imaginem obscœnis, & iam ¹⁶¹ subscriptionem componeret: ostendit in ¹⁶² manu sua seruus anulum. Si quis hunc seruum vocat, & illum ¹⁶³ conuiuiam vocabit. Sub diuo Augusto nondum hominibus verba sua periculosa erant, iam molesta. Rufus, vir ordinis senatorij, inter cænā optauerat, ne Cæsar saluus rediret ex ea ¹⁶⁴ peregrinatione quam parabat: & adiecerat, *Idem omnes & ¹⁶⁵ tauros & vitulos optare.* Fuerunt qui illa diligenter audirent. Vt primum diluxit, seruus qui cænanti ¹⁶⁶ ad pedes steterat, narrat quæ inter cænā ebrius dixisset. hortatur, vt Cæsarem occupet, atque ipse se deferat. Vfus consilio, ¹⁶⁷ descendenti Cæsari occurrit. & cum ¹⁶⁸ malam mentem habuisse se pridie iurasset, id vt ¹⁶⁹ in se & filios suos recideret, optauit: & Cæsarem, vt ignosceret sibi rediretque in gratiam secum, rogauit. Cum dixisset se Cæsar facere: *Nemo*, inquit, *credet te mecum in gratiam redisse, nisi aliquid mihi donaueris*: petitque non fastidiendam à propitio summam: & impetrauit. Cæsar ait: ¹⁷⁰ *Mea causa dabo operam, ne vnumquam tibi irascar.* Honestè Cæsar, quod ignouit, quod liberalitatem clementiæ adiecit. Quicumque hoc audierit exemplum, necesse est Cæsarem laudet, sed cum seruum ante laudauerit. Num expectas, vt tibi narrem manumissum, qui hoc fecerat? nec tamen gratis. pecuniam pro libertate eius Cæsar numerauerat. Post tot exempla num est dubium, quin beneficium aliquando à seruo dominus accipiat? Quare potius persona rem minuat, quam personam res ipsa cohonestet? Eadem omnibus principia, eademque origo. nemo altero nobilior, nisi cui rectius ingenium, & artibus bonis aptius. Qui imagines ¹⁷¹ in atrio exponunt, & nomina familiæ suæ longo ordine, ac multis ¹⁷² stemmatum illigata flexuris, in parte ¹⁷³ prima ædium collocant: noti magis, quam nobiles sunt. Vnus omnium parens ¹⁷⁴ mundus est: siue per splendidos, siue per sordidos gradus, ad hunc prima cuiusque origo perducitur. Non est, quod te isti decipiant; ¹⁷⁵ qui cum maiores suos recensent, vbicumque ¹⁷⁶ defecit nomen illustre, illico deum fingunt. Neminem despexeris, etiam si circa illum obsoleta sunt nomina, & parum indulgente adiuta fortuna. ¹⁷⁷ Siue libertini ante vos habentur, siue serui, siue ¹⁷⁸ exterarum gentium homines: erigite audacter animos, & quidquid in medio sordidi iacet, transilite. expectat vos ¹⁷⁹ in summo ¹⁸⁰ magna nobilitas. Quid superbia in tantam vanitatem attollimur, vt beneficia à seruis indignemur accipere, & sortem eorum spectemus, obliti meritum? Seruum tu quemquam vocas, libidinis & gulæ seruus, & adulteræ, imò adulterarum commune mancipium? Seruum vocas ¹⁸¹ quemquam tu? Quò tandem ab istis ¹⁸² gerulis raperis, ¹⁸³ cubile istud tuum circumferentibus? quo te penulati isti ¹⁸⁴ in militum & quidem non vulgarem cultum subornati? quo, inquam, te isti efferunt? ad ostium alicuius ¹⁸⁵ ostiarij, ad hortos alicuius, ¹⁸⁶ ne ordinarium quidem habentis officium. Et deinde negas tibi beneficium à seruo tuo posse dari, cui osculum alieni serui beneficium est. Quæ est tanta animi discordia? eodem tempore seruos despicias, & colis. Imperiosus intra limen atque impotens, humilis foris: & tam contemptus, quam contemnens. Neque enim vlli magis abiiciunt animos, quam qui improbè tollunt: nullique ad calcandos alios paratiores, quam qui contumelias facere, accipiendo didicerunt. Dicenda hæc fuerunt, ad contundendam insolentiam hominum ex

fortuna pendentium, vindicandumque ius beneficij dandi à servis, vt à filiis quoque vindicaretur. Quæritur enim, an aliquando liberi maiora beneficia dare parentibus suis possint, quàm acceperint? Illud conceditur, multos filios maiores potentioresque extitisse, quàm parentes suos: æque & illud, meliores fuisse. Quod si constat, potest fieri, vt meliora tribuerint: cum & fortuna illis maior esset, & melior voluntas. Quidquid, inquit, est, quod dat patri filius, vtique minus est: quia hanc ipsam dandi facultatem patri debet. Ita numquam beneficio eius vincitur,¹⁸⁷ cuius beneficium est ipsum, quod vincitur. Primum, quædam initium ab alijs trahunt, & tamen initijs suis maiora sunt. nec ideo aliquid non est maius eo à quo cœpit: quia non potuisset in tantum procedere, nisi cœpisset. Nulla non res principia sua magno gradu transit. Semina, omnium rerum causa sunt: & tamen minimæ partes sunt eorum quæ gignunt. Adspice Rhenum, adspice Euphratem, omnes denique inclytos amnes: quid sunt, si illos illic vnde effluunt, æstimes? Quidquid est quo timentur, quo nominantur, in processu parauerunt. Tolle radicem. nemora non surgent; nec tanti montes vestientur. Adspice trabes, siue proceritatem æstimes, altissimas, siue crassitudinem spatiumque ramorum, latissime fusas: quantulum est his comparatum illud, quod radix tenui fibra complectitur? Innituntur fundamentis suis templa, & illa vrbis mœnia: tamen quæ in firmamentum totius operis iacta sunt, latent. Idem in ceteris euēnit: principia sua semper sequens magnitudo obruit. Non potuissem quidquam consequi, nisi parentum beneficium antecessisset: sed non ideo quidquid consecutus sum, minus est eo, sine quo consecutus non essem. Nisi me nutrix aluisset infantem, nihil eorum quæ consilio ac manu gero facere potuissem, nec in hanc emergere nominis claritatē, quam ciuili ac militari industria merui: numquid tamen ideo, maximis operibus præferes nutricis officium? At quid interest, cum æquē sine patris beneficio, quàm sine nutricis, non potuerim ad vltiora procedere? Quod si initio meo, quidquid iam possum, debeo: cogita non esse initium mei patrem, ne auum quidem. Semper enim erit vltius aliquid, ex quo originis proximæ origo descendat. Atqui nemo dicit me plus debere ignotis, & vltra memoriam positis maioribus, quam patri: plus autem debeo, si hoc ipsum quod genuit me pater meus, maioribus suis debet.¹⁸⁸ Quidquid præstiti patri, etiam si magnum est, infra æstimationem paterni muneris est: quia non essem, si non genuisset. Isto modo, etiam si quis patrem meum ægrum ac moriturum sanauerit, nihil præstare ei potero, quod non beneficio eius minus sit. non enim genuisset me pater, ni sanatus esset. Sed vide, ne illud¹⁸⁹ verius sit æstimari, an id quod potui, & id quod feci, meum sit, mearum virium, meæ voluntatis. Illud quod natus sum, per se intueri quale sit: animaduertes exiguum & incertum, & boni malique communem materiam. sine dubio primum ad omnia gradum: sed non ideo maiorem omnibus, quia primum. Seruauit patrem, & ad summam prouexi dignitatem, & principem vrbis suæ feci: nec tantum rebus à me gestis nobilitauit, sed ipsi quoque gerendarum ingentem ac facilem, nec tutam minus, quàm gloriosam dedi materiam. Honores, opes, quidquid humanos ad se animos rapit, congesti: & cum supra omnes starem, infra illum steti. Dic nunc, Hoc ipsum, quod ista potuisti, patris munus est. Respondebo tibi. Est prorsus, si ad ista facienda nasci satis est. sed si ad bene viuendum minima portio est viuere, & id tribuisti, quod cum feris mihi & animalibus quibusdam minimis, quibusdam etiam fœdissimis cōmune est; noli tibi asserere, quod non ex tuis beneficijs,¹⁹⁰ etiam si non sine tuis, oritur. Puta me vitam pro vita reddidisse. Sic quoque munus tuum vici, cum ego dederim sentiēti, sentiens me dare: cum vitam tibi non¹⁹¹ voluptatis meæ causa, aut certe per voluptatē dederim: cum tāto maius sit retinere spiritū, quàm accipere, quāto leuius¹⁹² moriante mortis metum. Ego vitam dedi statim illa vsuro: tu nescituro, an viuerem. ego vitam dedi, mortem timenti: tu vitam dedisti, vt mori possem. ego vitam tibi dedi consummatam, perfectam: tu me expertem rationis genuisti,¹⁹³ onus alienum. Vis scire, quàm non sit magnum beneficium, vitam sic dare? ¹⁹⁴ si exposuisses, nempe iniuria erat genuisse. Quo quidem colligo, minimum esse beneficium, patris matrisque concubitus: nisi accesserint alia, quæ prosequerentur hoc initium muneris, & alijs officijs ratum facerent. Non est bonum viuere, sed bene viuere. At bene uiuo: sed potui & male. ita hoc tantum est tuum, quod uiuo. Si vitam imputas mihi per se, nudam, egentem consilij, & id vt magnum bonum iactas: cogita te mihi imputare muscarum ac vermium bonum. Deinde, vt nihil aliud dicam, quàm bonis artibus me studuisse, vt cursum ad rectum iter vitæ dirigerem: in ipso beneficio tuo, maius quàm quod dederas, recepisti.

Tu enim

xxx.

xxxi.

Tu enim me mihi rudem & imperitum dedisti: ego tibi filium, qualem genuisse gauderes. xxxii.

Aluit me pater. si idem præsto, plus reddo: quia non tantum ali se, sed à filio ali gaudet, & maiorem ex animo meo, quam ex ipsa re, percipit voluptatem. Illius alimenta ad corpus tantum meum peruenerunt. Quid si quis intantum processit, ut aut eloquentia per gentes enotesceret, aut iustitia, aut bellicis rebus, & patri quoque ingentem circumfunderet famam, tenebrasque natalium suorum clara luce discuteret: non inæstimabile in parentes suos beneficium contulit? An quisquam Aristonem & Gryllum, nisi propter Xenophontem ac Platonem filios, nosset? Sophroniscum Socrates exspirare non patitur. Ceteros enumerare longum est, qui viuunt ob nullam causam aliam, quam quod illos liberorum eximia virtus tradidit posteris. Vtrum maius beneficium dedit M. Agrippæ pater, ne post Agrippam quidem ¹⁹⁵ notus: an patri dedit Agrippa, ¹⁹⁶ nauali corona insignis, vnicum adeptus inter dona militaria decus? qui tot in vrbe maxima opera excitauit, quæ & priorem magnificentiam ¹⁹⁷ vincerent, & nulla postea vincerentur? Vtrum Octavius maius vllum beneficium dedit filio, an patri diuus Augustus, quamuis illum ¹⁹⁸ vmbra adoptiui patris abscondit? Quantam cepisset voluptatem, si illum, post debellata arma ciuilia, vidisset securæ paci præsidem, non agnoscens bonum suum, nec satis credens, quoties respexisset ad se, potuisse illum virum in domo sua nasci? Quid nunc ceteros persequar, quos iam consumsisset obliuio, nisi illos filiorum gloria è tenebris eruiisset, & adhuc in luce retineret? Deinde non quærimus, num quis filius patri maiora beneficia reddiderit, quam à patre acceperat: sed an possit aliquis maiora reddere. Etiam si quæ retuli exempla nondum satisfaciunt, nec beneficia parentum suorum ¹⁹⁹ supermicant: capit tamen hoc natura, quod nondum vlla ætas tulit. Si singula paternorum meritorum magnitudinem exuperare non possunt, plura in vnum congesta superabunt.

Seruauit ²⁰⁰ in prælio patrem Scipio, & ²⁰¹ prætextatus in xxxiii. hostes ²⁰² equum concitauit: parum est, quod ut perueniret ad patrem, tot pericula ²⁰³ maximos duces cum maxime prementia contempsit, tot oppositas difficultates; quod ad primam pugnam exiturus tiro per veteranorum corpora cucurrit; quod annos suos transfiliuit. Adijce, ut idem patrem reum defendat, & conspirationi inimicorum potetium eripiat: ut alterum illi consulatum, ac tertium, aliosque honores etiam consularibus concupiscendos congerat, ut pauperi raptas belli iure opes tradat, & quod est militaribus viris speciosissimum, diuitem illum spolijs etiam hostilibus faciat. Si adhuc parum est, adijce ut prouincias & extraordinaria imperia continuet: adijce ut dirutis maximis urbibus, Romani imperij sine æmulo ad ortus occasusque venturi defensor & conditor, maiorem nobilitatem nobili viro adijciat. ²⁰⁴ Dic Scipionis patrem: haud dubium est, quin generandi vulgare beneficium vicerit eximia pietas & virtus, ipsi vrbi nescio, vtrum maius præsidium afferens, an decus. Deinde, si xxxiv.

hoc parum est, finge aliquem tormenta patris discussisse, finge in se transtulisse. Licet tibi in quantum velis extendere beneficia filij, cum paternum munus & simplex sit, & facile, ²⁰⁵ nec danti voluntarium. Quid necesse est multis? dedit etiam, quibus dedisse se nescit. In quo ²⁰⁶ consortem habet, in quo spectauit ²⁰⁷ legem patriam, ²⁰⁸ præmia xxxv. patrum, domus ac familiæ perpetuitatem, omnia potius quam eum cui dabat. Quid si quis sapientiam consecutus, hanc patri tradiderit, etiam nunc disputabimus, an maius aliquid dederit quam acceperat: cum vitam beatam patri reddiderit, acceperit tantum vitam? Sed patris, inquit, beneficium est, quidquid facis, quidquid præstare illi potes. Et præceptoris mei, quod ²⁰⁹ institutis liberalibus profeci. Ipsos tamen qui tradiderunt illa, transcendimus: utique eos, qui prima elementa docuerunt. Et quamuis sine illis nemo quidquam assequi posset, non tamen quantumcumque quis affecutus est, infra illos est. multum, inter prima, ac maxima interest. nec ideo prima maximorum instar sunt, quia sine primis maxima esse non possunt.

Iam tempus xxxv. est quædam ex ²¹⁰ nostra (ut ita dicam) moneta ²¹¹ proferri. Qui id beneficium dedit, quo est aliquid melius, potest vinci: pater dedit filio vitam, est autem aliquid vita melius: ita pater vinci potest, quia dedit beneficium, quo est aliquid melius. Etiamnum, qui dedit alicui vitam, si semel & iterum liberatus est mortis periculo, maius accepit beneficium, quam dedit: pater autem vitam dedit: potest ergo, si sæpius periculo mortis liberatus à filio fuerit, maius beneficium accipere, quam dedit. Qui beneficium accepit, maius accepit, quo magis eo indiget: magis autem indiget vita qui viuit, quam qui natus non est, ut qui ne indigere quidem omnino possit: maius ergo beneficium accipit pater, si vitam à filio accepit, quam filius à patre, quod natus est. Patris benefi-

cia vinci à filijs beneficijs non possunt. quare? quia vitam accepit à patre: quam nisi accepisset, nulla dare beneficia potuisset. Hoc commune est patri cum omnibus, qui vitam dederunt alicui. non potuissent enim referre gratiam, nisi vitam accepissent. Ergo nec medico in maius gratia referri potest. solet enim & medicus vitam dare: nec nauta si naufragum sustulit. Atqui & horum & aliorum, qui aliquo modo nobis vitam dederunt, beneficia vinci possunt: ergo & patrum possunt. Si quis mihi beneficium dedit, quod multorum beneficijs adiuuandum esset, ego autem beneficium illi dedi, quod nullius adiutorio egeret, maius dedi quam accepi: pater filio vitam dedit perituram, nisi multa accessissent, quæ illam tuerentur: filius patri si dedit vitam, dedit eam, quæ nullius desideraret auxilium, in hoc, vt permaneret: ergo maius beneficium accepit à filio pater, qui vitam accepit, quam ipse illi dederat. Hæc non destruunt parentum venerationem, nec deteriores illis liberos faciunt, imo etiam meliores. natura enim gloriosa est virtus, & anteire priores cupit. alacrior erit pietas, si ad reddenda beneficia cum vincendi spe venerit. Id si patribus idem²¹² volentibus contigerit (quoniam pleraque sunt, in quibus nostro bono vincimur:) vnde certamen tam optabile, vnde tantam felicitatem parentibus, vt fateantur se ipsos filiorum beneficijs impares? Nisi hoc ita iudicamus, excusationem damus liberis: & illos segniores ad referendam gratiam facimus, quibus stimulos adijcere debemus, & dicere, Hoc agite optimi iuvenes. posita est inter parentes ac liberos honesta contentio, dederint maiora, an receperint. Non ideo vicerunt, quia occupauerunt, sumite modo animum, qualem decet, & deficere nolite, vt²¹³ vincatis optantes. Nec desunt tam pulchro certamini duces, qui ad similia vos cohortentur, ac per vestigia sua ire ad victoriam sæpe iam partam ex parentibus, iubeant. Vicit Æneas patrem, ipse eius in infantia leuetutumque gestamen, grauem senio, per media hostium agmina, & per cadentis circa se vrbs ruinas ferens, cum complexus sacra ac penates deos religiosus senex non simplici vadentem sarcina premeret: tulit illum per ignes, &, quid non pietas potest? pertulit, colendumque inter conditores Romani imperij posuit. Vicere²¹⁴ Siculi iuvenes, cum Ætna maiore vi peragitata, in vrbes, in agros, in magnam insulæ partem effudisset incendium, vexerunt parentes suos.²¹⁵ Dissedisse creditum est ignes, & vtrunque flamma recedente limitem ad apertum, per quem transcurrerent iuvenes dignissimi, qui magna tuto auderent.²¹⁶ Vicit Antigonus: qui cum ingenti prælio superasset hostem, præmium belli ad patrem transtulit, & imperium illi Cypri tradidit. Hoc est regnum, nolle regnare, cum possis. Vicit patrem, imperiosum quidem, T.²¹⁷ Manlius: qui cum²¹⁸ ad tempus relegatus esset à patre, ob adolescentiam brutam ahebetem, ad tribunum plebis, qui patri suo dixerat diem, venit: petitoque tempore, quod ille dederat, sperans fore proditorem parentis inuisi (& bene meruisse se de iuvene credebatur, cuius exsilium pro grauissimo crimine inter alia Manlio obijciebat) nactus adolescens secretum, stringit occultatum sinu ferrum, &, *Nisi iuras, inquit, te diem patri remissurum, hoc te gladio transfodiam. In tua potestate est,*²¹⁹ *vtro modo pater meus accusatorem non habeat.* Iurauit tribunus: nec fefellit, & causam accusationis remissæ concioni reddidit. Nulli alij licuit impune tribunum in ordinem redigere. Alia ex alijs exempla subeunt eorum, qui parentes suos periculis eripuerunt, qui ex infimo ad summum protulerunt, & e plebe aceruoque ignobili numquam tacendos sæculis dederunt. Nulla vi verborum, nulla ingenij facultate exprimi potest, quantum opus sit, quam laudabile, quamque numquam à memoria hominum exiturum, posse²²⁰ hoc dicere: Parentibus meis parui, cessi: imperio eorum, siue æquum, siue iniquum fuit, obsequentem submissumque me præbui: ad hoc vnum contumax fui, ne beneficijs vincerer. Certate obsecro vos, & fusi quoque restituite aciem. Felices, qui vicerint: felices, qui vincentur. Quid eo adolescente præclarius, qui sibi ipsi dicere potuerit, neque enim fas est alteri dicere: Patrem meum beneficijs vici? Quid eo fortunatius sene, qui omnibus vbique prædicabit, à filio suo se beneficijs victum? Quid autem est felicius, quam²²¹ sibi cedere?

COMMENTARIA VARIORVM AVTHORVM

in librum tertium Senecæ de Beneficijs.

I. LIPSIVS.

AP. I. 1. Disputationem.] Et hanc & plures, libris sequentibus, parum necessarias miscet. adeo incurret in eam, quam saepe tangit, σφισίαι.

2. An quia.] Mihi hic lux est, & dicit: Ideone qui oblitus est excusetur, ut non ingratus; cum nemo obliuisci possit, nisi ingratus?

3. Ingratissimus.] Deprimit infra omnes oblitum. At mihi (bona tua venia, doctor) aliter videtur. Aut magnum est beneficium, aut exiguum, quod accepi. si istud, obliuisci possum, fateor, sed nec in paruo magnum peccare: si illud, qui possum? Dissimulatio hæc potius sit, aut negatio: nec notabilis beneficij obliuio facile surrepat. Ita, si hæc examinas, in λογομαχίαι magis, quam in seriam disputationem ibunt.

4. Vitiosi oc.] Hæc vetus & libraria scriptura est, pro quibus Muretus luscitiosi oculi. Cur recepta & bona, damnemus? Porro comparatio similis in Plutarcho de Athenis, & Superstitiosis, cum illos nihil, istos praevidensibus assimilat: & ideo illos palam deteriores esse.

CAP. II. 5. Virtute.] Ipsa gratitudine, & illa amici animi responsione.

6. Tempore.] Quod occasionem donet.

7. Facultate.] Opibus viribusque.

8. In usu.] Utensiliis.

CAP. III. 9. Velant.] Obducunt, aut subducunt.

10. Quod est.] Iam adest, & tenetur.

11. Quod appetitur.] Semper Tentati, semper in nouas cupidines inhiantes.

12. Fundatum.] Debere nos illi incrementa & dignitatem.

CAP. IV. 13. Testimonium.] Iudicij & sententia bona.

14. Certior nulla.] Vide cap. VI. De vita beata.

15. Eripi non pot.] Præteritum enim tempus est, in quod fortuna ius perdidit, quod in nullius arbitrium reduci potest. De Breu. vita cap. x.

16. Intuitus.] Credo hæc sana esse. nam hoc unum docet diffuse, futurorum spem ingratos facere: contra, gratos esse aut fore, qui presentia & præterita intuetur. Vide priora. Attamen Pincianus & alij hic innouant, a me non audiendi.

CAP. V. 17. Continetur.] Mei libri, contineant. ex quo verius putem, continuent.

18. Sublimium curs.] Astronomiam.

19. Se & deuot.] Meus liber: deditum, sed deuotum. Non satis, inquit, habent Deditos se dicere, sed narrant Deuotos. Iampridem monui de hac Deuotionis formula lib. v. cap. viii. Antiquar. Lectionum.

CAP. VI. 20. In scholis.] Declamatorijs.

21. Ingrati actio.] Vide Senecam patrem libro ix. Controu. i. ipso Themate.

22. Aequa.] Aequitatem habere.

23. Maioribus.] Libri, maiores. itaque bene etiam Gruterus: & in maiores.

24. Res repetierunt.] Nota formula & ritus, per Fetiales res repetendi: & si negarentur, bellum indicendi. Significat, Romanos non ab amicis res aut beneficia collata repetisse, vlla actione: sed tantum ab hostibus. Loci emendatio Mureto inscribenda. nam antea æs repetierunt. Meus liber proxime verum, es rep.

25. Macedonum.] Omnes libri. At nusquam id legas hodie: an non ideo fuit? Potuit & noster errasse, ac gentem pro gente supposuisse. Viri docti tamen consentiunt, vel Persarum. hic rescribere vel Medorum, quia Xenophon atque alij tradunt, Ingrati iudicium & pœnam Persis fuisse. Medi autem Persis finitimi, & pro ijs etiam usurpati. Vide, si lubet, Muretum xii. Variar. cap. iiii. Tamen & Philippus Macedo (quod pro vulgata aliquid) ingrati hospitis frontem stigmatè inuasis: infra libro iiii. cap. xxxvii.

26. In vlla.] Non quidem à πλάττειν & uniuerse in Ingratos: sed fuit Athenis, in liberos ingratos, concessa parentibus: Roma, in liberos ingratos, patronis.

27. Cōsensimus.] Natura quodā instinctu, quæ ea præsertim maleficia coercet aut punit, quæ societate hanc cōuellunt.

28. Tantum odio.] Ut mendacium, & eiusmodi crimina, quæ frequentia dissuadet puniri.

CAP. VII. 29. Certa pecunie.] In stipulatione, aut syngrapha, expressæ.

30. Si appello.] Flagito, & posco priuatim: deinde ad iudicem, quod sequitur.

31. Citra iudicium.] Mei libri, extra iudicem: nec video, cur damnem.

32. Animum.] Scripti, hominem. quod Pincianus retinet, & mox beneficium item legit. Admittam: & sequentia verba faciunt, in hoc si b. dat: & illo qui reddit, quæ omnia ad hominem ipsum talem referenda.

33. Omnia fora.] Quæ tunc trima. De Ira libro ii. cap. ix.

34. Sua extol.] Aristoteles Ethic. Nicom. hoc vitium aperit: οἱ μὲν γὰρ παθόντες, τοιαῦτα φασ λαβεῖν. οἱ δ' ἐπεὶ γὰρ τῶν, ἀ μὲν τὰ ἑαυτοῖς, & ἐπὶ πρὸς ἑτέραν λαβεῖν, πάντα συμπερὶνοντες: οἱ δ' ἀνὰ πάλιν, τὰ μέγιστα πρὸς αὐτοῖς, & ἀπὸ ἄλλων ὅσων ἢ ἐν κινδύνοισι, ἢ τοιαύταις χρείαις. Qui enim affecti beneficio sunt, dicunt se à benefactoribus talia accepisse, quæ parua ipsis erant, & licebat ab alijs capere, omnia extenuantes: econtra qui fecerunt, quæ maximā apud ipsos, & quæ ab alijs non erat capere, item in periculis, aut eiusmodi opportunitate dedisse. Ita ille lib. viii. cap. xiii. & alterum etiam vitium Extenuantium addit.

35. Causæ bonæ.] Firmæ, & bene instructæ. in ambiguis itur ad arbitrium: imo ubi res vacillat, ab ipso iudice ad illud flectunt. Hoc Cicero dictum voluit, pro Roscio Comædo: Ceteri cum ad iudicem causam labefactari animaduertunt, ad arbitrum confugiunt: hic ab arbitro ad iudicem venire est ausus.

36. Formula includ.] *Cicero ibidem*: Iudicium est certe pecuniæ, Arbitrium, incertæ. Ad Iudicium hoc modo venimus, ut aut totam litem obtineamus, aut amittamus: ad Arbitrium, ut neque nihil, neque tantum, quantum postulauimus, consequamur. Eius rei ipsa verba Formulæ testimonio sunt. Quid est in Iudicio? directum, asperum, simplex: Si paret h. s. 1000. dari oportere. hic nisi planum facit h. s. 1000. ad libellam sibi deberi, causam perdit. Quid est in Arbitrio? mite, moderatum, Quantum æquius, melius, id dari. *Noster lib. II. de Clem. cap. ult.* Clementia liberum arbitrium habet, non sub Formula, sed ex æquo & bono iudicat.

37. Quid sit.] *Imo vero id constat, & definitum est: sed Quod (ita legerim) id est, quale & quantum, non constat.*

38. Qui reddidit.] *Re, non animo, est gratus.*

39. Dimittere tabellam.] *An magis, demittere? in cistam, ut solet. Tamen & vulgatum interpreter, Dimittere, effari, & promulgare. Sane solent ex tabella iudices sententiam proferre, quod est notum. Sed & qui inter plures tabellam fert, dimittit eam cum a se tradit Quæstori. Dixit Portius Latro Ferre tabellam, VII. Controu. VIII. Iudex quam tulit tabellam de reo, reuocare non potest: quæstor non mutabit pronuntiationem.*

40. Fecille.] *Allusum ad solennia iudicum verba, Fecille videri.*

41. Vbi prolatis.] *Verius censui, quam ibi.*

42. Caurionibus.] *Scriptura ipsa dicuntur, quibus debitor creditori cauet, seque obstringit.*

43. Selectorum.] *Est quidem agnomen Decuriæ vnius iudicialis (apud Plinium XXXIII. cap. III.) sed etiam aliter commune nomen ijs, qui ex omnibus Decurijs, quotannis sorte ducti, solent iudicare. Inscriptio vetus: Iudex Selectus ex v. Decurijs. Neque aliter Horatius: Vnum ex iudicibus Selectis obiiciebat. Ouidius:*

Non bene Selecti iudicis arca patet. Atque ita hic Seneca.

44. Censui.] *Clarum est, queriturque Plinius, Præfatione libri XIV. iudicem fieri censu. Latro apud Senecam, Controu. I. libri II. Censu iudex in foro legitur. Ouidius:*

--- dat census honores,

Inde grauis iudex, inde seuerus eques.

45. Album.] *Tabulam siue indicem, vbi Iudices scripti.*

46. Equestris.] *Ea erat quadringentorum h. s. id est, Philippicum decies mille. Nam is census equester. Pincianus alius sagacissimus, obesa hic nare, cum rescribit: & equester ordo.*

CAP. VIII. 47. Exisset.] *Sorte lectus venisset. In urnam coniecta nomina, sorte ducta, exhibant.*

48. Celsurus.] *Mira beneficentia, totum patrimonium dare: imo rara aut nulla est, sed ponitur in exemplum.*

49. Addicto.] *Quem iudex creditori addixit, ob debitum.*

50. Ingenti merito.] *Illius, à quo sumpsit.*

51. Possessio.] *Ager ipse aut fundus.*

52. Multa flumina.] *Meus, magna: quod præferam. Tanta autem olim opes, ut & hæc donari potuerint: de quibus epist. LXXXIX. in fine, & De Tranquill. cap. XI.*

53. Non idem pendent.] *Non idem pondus pretiumque habebunt.*

CAP. IX. 54. Nimis concup.] *Non pro sententia verba, si examinas. Meus opr. codex, minus. Ex eo vere faciebam: quia eminus conspiciuntur. Quadam, inquit, beneficia conspicua, & in oculos vel procul se ingerunt: quadam aliter, & quamquam magna, minus apparent.*

55. In quattuordecim.] *Id est, equitem fecisse. Rem à signo dat intelligi: quia soli equites spectabant in XIV.*

56. Suassile.] *Priora, conspicua illa sunt; sequentia, sequentis & obscurioris illius nota.*

57. Desiderabat.] *Uxorem, liberos, amicos, iam præmortuos.*

58. Momentis.] *Observatione & captatione temporum.*

59. Cadentes.] *Languentes, & minus tumidas: spiritibus defectas. Epist. XCV. vino fulcire venas cadentes. Adde De Ira, lib. III. cap. IX.*

60. Similibus.] *Imo, dissimilibus: quod meus & alij veteres quidam. Nam hoc agitur, ut talia beneficia alijs paribus, sed non iisdem, pensentur: pretio, inquam, paribus, non re similibus.*

61. Ruere.] *Quod Roma crebrum: & ideo aptè inter exempla.*

62. Silentio.] *Te non accusando, cum rogarer, aut torquerer. Siue, te non indicando, cum hostis insequeretur.*

CAP. X. 63. Intra pec.] *Ultra pecuniam æstimation non fiet.*

64. Minori.] *Scilicet pecuniaria.*

CAP. XI. 65. Priuilegia par.] *Nam illi repetunt à liberis, & ingratos damnant, & alimenta etiam poscunt.*

66. Quære.] *Ista mei libri, & rectè. sed vellem etiam vocula extracta, qua in sequentis capite latuit: querere, dein dignum adiuua: vel, de hinc. Querela tibi super, non actio: caue in posterum, & gratis dignisque confer.*

67. Aleam.] *Incertum, quomodo casuram bonos an malos habituri liberos essent.*

68. Daturique sunt.] *Mei libri sine copula. Vtrumuis rectè. significat perpes esse in parentibus, & fore hoc beneficii studium.*

69. Illis.] *Libris.*

70. Magistratus.] *Quia reuera omne imperium illis in prolem, Romano iure, etiam vitæ & necis.*

CAP. XII. 71. A tuo beneficio.] *Nempe antea ignotum. beneficio applicas tibi & iungis ultro.*

72. Acquiescat.] *Tria quæ præmisit, in exemplis repetit: sed ordine inuerso, à postremo orditur: atque hoc ad Solaria spectat.*

73. Dignitati.] *Ad Ornamenta.*

74. Tutior.] *Ad Auxilia.*

75. Inclinator.] *Ipse pluri faciet Ornamenta, Auxilia, vel Solaria.*

CAP. XIII. 76. Fecit iniur.] *De hac re ex professo epist. LXXXI. Vide.*

77. Tentantem.] *Ex vno meo libro, interpretantem: nec spreuerim. Facit enim, proponit nodos, interpretatur & soluit.*

78. Cautum est.] Cui conditiones adscriptæ, præmia & fructus in certo.

CAP. XIV. 79. Restituet.] Ex iure, quod succurrit ea ratione & formula minoribus, aut enormiter lesis, deceptisve.

80. Vitam inquam.] Ex meis libris. Vitam quam debet. Finis deinde commatij interrogatione acuatur, satisfactam?

81. Mercem.] Quod erit, si pretium illi ponimus, si taxamus.

CAP. XV. 82. Stipulatio.] Quæ & ipsa conceptis verbis olim in emptionibus adhibita. Plauti Comædiæ docent.

83. Custodirentur.] In tabulis.

84. Malunt.] Sequela & numerus periodi, maluerunt, maller.

85. Ab utraque.] In rem utriusque partis; ut illi cautum sit, hic ne circumuentus.

86. Plurium nomina.] Jac. Reuarius explicat, quia plurium, qui adhibebantur, testium nominibus chirographum signabatur. Ego acceperim quasi esset, plura nomina: id est, cum pluribus contrahit, & nomina facit. Facit, inquam, nomina plurium, quos vel principales habet, vel sponsores. An & legi posset, plurimum? id esset, plerumque per tabulas contrahit: at alius pignora item capit.

87. Parariis.] Supra eadem vox in hac re, lib. II. cap. XXIII. Et est in veteri quodam Lexico, παρίτης: id est, interuentor, proxenera. Nomen non à pariando, sed à parando videtur: quia parant utrimque animos, & coniungunt. Alij (ut Reuarius) explicant tabelliones, actuarios: quibus ut minus assentiar, facit Seneca epist. cxx. Nolo per intercessorem mutueris. Sane est hic ipse Pararius.

88. Interrogatione.] Stipulatione.

89. Rem.] Libri aliquot reum, sed rem tenemus, & pignus ἐνέχυρον interpretamur. Aliquis, inquit, ita diffidit, ut nulla tabula aut sponsiones satisfacens: sed rem tenere manus voluit, & in potestate habere pignus.

90. Ornati.] E dignioribus ciuium: ordinis Equestris, aut & Senatorij. Classici testes.

91. In quid.] Meus opt. codex: hi, inquit: quod omnino seruem, sed absque interrogatione ut legas, hi, inquit, imprimunt signa. Est enim velut dialogismus, & hoc ei respondetur. Sequentia deinde, iterum Seneca.

92. Non aliter.] Quorum fide niteris, nec in re simili fidem habes. aliorum signis, & tabulis obstringis.

93. Illos.] Beneficia dantes.

94. Vindicamus.] Tutos securoque esse volumus.

95. Turbam ford.] Gregem feneratorum.

CAP. XVI. 96. Multitudo.] Noster De Clem. I. cap. XXII. Facit enim consuetudinem peccandi, multitudo peccantium; & minus grauis nota est, quam turba damnatorum leuat. Vide ibi alia huius sententia.

97. Non consulum.] Quasi tot maritos, quot annos numerent. Iuuenalis:

Sic crescit numerus. sic fiunt octo mariti

Quinque per Autumnos.

Plures etiam illa apud Martialem, quæ penè tot quot dies: Aut minus, aut certè vix iam vigesima lux est;

Et nubit decimo iam Telefina viro.

Diuortii quidem modum Augustus imposuerat (in Suetonio:) sed, ut videmus, libido & licentia euicerant: atque ut Tertullianus ait, Repudium iam votum erat, quasi matrimonij fructus: Apologet. cap. VI.

98. Exeunt.] A viro, quem habent; ab vno coniugio, noui causa.

99. Nubunt.] Amare dictum. finis coniugij est, iungi: hæc habent, solui.

100. Acta.] Nam in acta referebantur, ut rata & legitima essent: quod docui in V. Ann. Taciti.

101. Irritet.] Qui incitatur scilicet eo ipso, quod non licet. Habere vult, quam alter habet: ipse per iniuriam, ille per legem. Præua libido hoc habet. ut libidinum magister poeta:

Quod licet, ingratum est: quod non licet, acrius vrit.

Iterum:

Quidquid seruetur, cupimus magis, ipsaque furem

Præda vocat.

Martialis iocosum exemplum:

Mæchus es Aufidiæ, qui vir Ceruine fuisti;

Riualis fuerat qui tuus, ille vir est.

Cur aliena placet tibi, quæ tua non placet vxor?

Numquid securus non potes hoc facere?

102. Vnum adulterotum.] Hæc, bona verba. Itane tunc mores? sed attolli quadam ab eo in his talibus, declamatorio more, scimus.

103. Nisi ad alium.] Hæc caliginosa sunt, distinctio dederit aliquam, si forte, lucem: nisi singulis diuisit horas? & non sufficit dies omnibus, nisi ad alium. Explico, nisi in sella gestata est ad vnum adulterum, sed obiter vidit, apud alium diutius mansit. Ita quasi cursim adulteros obibat, & visibat. Sed libri tamen consensu habent, apud aliū, & nostra ista lectio est à Mureto. An aliud latet? nam meus liber, gesta est, non gestata: voluisssem, comestata est, si faueret scriptura: nunc coronam ego offero, alius capiti imponat.

104. Infrunita.] Insulsa, fatua. dico De Vita beata, cap. XXIII.

105. Antiqua.] Præcis & exoletis moribus. rustica aliqua, & Sabina.

106. Vnius adult.] Non mutem quod est in libris, vnum adulterium. Pro hoc more Martialis illa vxor, de qua ipse:

Vt mœchum patiar rogat vxor, Galle, sed vnum.

Huic ego non oculos eruo Galle duos?

107. Audaciores.] Libri, auctiores, sed malim editum. Nam audaciam à numero sumpturi erant.

108. Si numerare.] In simili re, ipsis verbis utitur De Clem. I. cap. XXIV. Apparuit quantum periculum immineret, si serui nostri numerare nos cœpissent.

CAP. XVII. 109. Quid ergo?] Hoc capiendum, quasi responsio & relatio ad illud prius. Obiciebat ille, Quid ergo? ingrati impuniti? *μὴν οὐκ* respondet, Quid ergo nonne & impij impuniti sunt, & alij?

110. Publico odio.] Apud Ciceronem loci similes, in Clodium, Pisonem, Antonium. Et reuera, animo in quo scintilla honesti, & sensus fama, nihil tristius aut acerbius odio & detestatione communi.

111. Acie ocul.] Cicero De arusp. resp. in Clodium: An tibi luminis obesset cecitas plus, quàm libidinis? non id quidem sentis, conuiuentes illos oculos ab aui tui magis optandos fuisse, quàm hos flagrantis fororis? Certe mentis illa cecitas, ultimum suppliciorum.

112. Educatoris.] Potius, educatorum.

113. Decoquat.] Fidem non soluat, rem creditori minuat & absumat.

CAP. XVIII. 114. Distinguant.] Pulchre, & notabiliter.

115. Necessitudo.] Festi nota huc facit: Necessarios esse, ut Gallus Aelius ait, qui aut Cognati, aut Adfines, & in quos necessaria Officia conferuntur, præter ceteros. Ille duos gradus Necessitudinis, tertium etiã Corn. Fronto facit, Meritorum. Necessitudo, inquit, est vel sanguinis, vel meritorum, cum præceptoribus, cum amicis.

116. Imputet.] In rationibus eius ponat. possit inscribere, vel expensum referre.

117. * Propterea.] Libri scripti, præterea. Neque illud, aut hoc, apte nequitur prioribus, & omnino aliquid deest. nempe pars illa prior, qua disputatur, An seruus beneficium domino conferat? Seneca nunc ait, & post rationem unam alteramve, hanc etiam addit. Ergo recte, Præterea.

118. Certam.] In se stabilem, se contentam & nixam.

119. Quisquam suo.] Si scriptum, quisquam subditus; *ἰσόκωλος* magis & expressa sententia esset.

120. Dispari tit.] Non enim serui, sed subditi aut milites dicuntur: & tamen ius vite necisque in illos habent, Rex aut Imperator.

121. Beneficia sua.] Ego non damno, imo recte & argute dicitur: sicut illud, Beneficia sua amare. id est, Beneficiarios suos, & de quibus bene meritus fuerit. Prisci tamen libri, beneficij sui: nec id male. Suetonius Tiberio, per quosdam beneficij sui centuriones. Iterum Claudio: Commeatus à Senatu peti solitos, beneficij sui fecit. Prius tamen illud *ἐμφοτικώτερον*, & impressius dicitur.

CAP. XIX. 122. Negandi pot.] Imo nec voluntatem, nec personam aut caput habet: iuris civilis quidem inuentiunculis & phrasibus.

CAP. XX. 123. Adscripta.] Addicta dominis. emptionum tabulis mancipata.

124. Comes cæl.] Sidera sequatur, aut præeat. Ad mentem & cogitationem referendum. Adde supra, lib. II. cap. XXIX.

125. Mancipio.] Juris verbum. quod proprietatem, dominium, & quasi ea qua manu capiuntur tenenturque, notat.

CAP. XXI. 126. Affectum.] Quo proprie constat beneficium.

127. Cibaria.] Dimensa sua, & iusta.

128. Vestiarium.] Pecuniam, quæ pro veste datur. Adde cap. VIII. De Tranquill.

129. Artes.] Quod multi fecere. & ab ijs dominis Plautus, Terentius, Epictetus ipse manauit.

130. Tantum.] Nec enim minima præstatio, beneficium.

CAP. XXII. 131. Mercenarius.] Qui operas mercede locat, *μισθωτός, μισθοφόρος*. Duo genera: sunt liberi, sunt serui. Hic de liberis capiendum. sed ut illi, aiebat Chrysippus, operas suas in diem, aut tempus, locant: sic de seruis sentiendum, liberos esse, dumtaxat perpetua nobis opera obstrictos. De ipsis Mercenarijs seruis, infra lib. VI. cap. V.

132. Operis.] Atqui dominus opus locat, mercenarius conducit. Itaque cum in libris operas exstet: haud inuitus Mureto assentiar legenti, quam ad quod operas locauit.

133. Felicius nato.] Libero, ingenuo, nobili.

134. Quid si noller?] Herile & minax verbum: cui adhaeret, & intellegi datur: cogam, malo doctus faciet.

135. Qui audiat.] Præfectus urbis. opinior ab ipso Augusto esse: et si Hadriano tribuitur, quod seruos à dominis vetuit occidi, eosque iussit damnari per iudices, si digni essent. Ita Spartianus in eius vita. Nempe rettulit, aut roborauit & ampliavit ius illud vetus. Nā & addidit, Ne lenoni aut lanistæ videretur, causa non præstita.

136. In tua pot.] Callide. nam innuit, fac liberum, manumitte.

137. Contraria.] Ut vitam & mortem dare, quæ subiungit.

138. Pereundo.] Sua vita, eius redemit.

139. Adiuuit.] Ut C. Vettij seruus, de quo infra.

140. Decepit.] Ut L. Domitij, de quo item infra.

CAP. XXIII. 141. Adrumetum.] Mureti lectio: nam prisca omnis Grumentum. Atque istud in Italia in Lucanis esse Liuius, Florus, Appianus, Ptolomeus dicunt. Quid, quod Macrobius in hoc ipso facto, ita nominat? Sed impulit Muretum mutare, credo, quod mox de Romano milite sequitur. Quid ergo? nonne bello Punico hostilia multa Italia loca, & in eo præsertim tractu? itaque ego teneam.

142. Operæ pret.] Sunt ipsa Claudij verba, non ambigo. Pretium operæ, id est, condignam mercedem labore & periculo suo cepisse. Ita Liuius initio operis: Facturusne operæpretium sim.

143. Deinde.] Credam verius distingui, & antiqua compositione: operæpretium fecisse deinde. Vrbe capta.

144. Ad supplicium.] Eadem Macrobius, I. Saturn. cap. XI.

145. Ad Rom. mores.] Mites & modestos.

146. Duarum urbium.] Quarum? Grumentum, & Roma, ait Gruterus: quia utraque potuit amulari. Sed cur non plurium etiam urbium? cur non orbis? Muretus ait librum aliquem (fide hoc eius flet) duarum, habuisse tantum: itaque ex eo faciendum prorsus, dominarum. Hoc ita placuit, ut & in textum receperit: sed profecto eijciendum. Quod exemplum hic dominabus? quiane una seruata? quid imitentur? seruorum tota laus est, ut scimus. Ego vero conijcio, & mihi certe approbo, fuisse: exemplum duraturum. Nihil à scriptura abeo: sensum ipsam Seneca tango. Illa, inquit, sic seruata, nobile & scriptis sæculisque consecratum exemplum est.

147. Particidarum.] Quasi dominam ad supplicium raperent.

148. Non est.] Libri mei: non dico. Omnino lego: non, dico, est. Illa insertio & repetitio, valde affirmant.

149. Imperatorem.] Mei libri, imperium. & meo animo sic lege. Ducebatur (nota phrasi) ad mortem, ad supplicium: ducebatur autem, ad iussum Romanum. Evenisse hoc scias Sociali bello Italico: in quo vel præcipui perduellium, Marci.

CAP. XXIV. 150. Seruo.] Nam diu medicina Roma apud liberos aut servos, ut ingenuis parum digna. Iulius Cæsar primus decus addidit, & ciuitate eos donauit: qui liberi nempe, & exteri essent. Augustus deinde, in honorem Antony Musæ, immunitatem.

151. Venenum.] Vide Plinium lib. VII. cap. LIII. Suetonium in Nerone, cap. III. qui tamen paulo aliter referunt: at consentit cum Seneca magis Plutarchus, in Cæsare.

152. Armatus.] Quasi dicat iam nunc inferre eam mihi tibi que possum. Arma ecce, & gladius.

CAP. XXV. 153. Anulos.] In Appiano IV. Civil. in Valerio VI. cap. VIII. in Macrobio. Anulos autem vestemq; sumit, tamquam ingenuus & Senator: ut sic pro hero se approbaret.

154. Rara fides.] Quidni rara? nam præmijs inducebantur, ad dominos prodendos vel occidendos. & qui fecisset ac caput retulisset, præmium capiebat libertatem, & dena millia drachmarum, itemque ciuitatem: Appianus.

CAP. XXVI. 155. Bello grauius.] Tacitus non semel ostendit & queritur, pacem quouis bello sæuiorem.

156. Vnus.] Exitialis omnibus; & accusari, damnari erat.

157. Ectypam.] Meus liber, ectypa, diserte: ut ad gemmam ipsam referatur. Plinius XXXVII. Hæ sunt gemmæ, quæ ad ectypas sculpturas aptantur. Ectypa igitur gemma, expressa & effigiata.

158. Verba quæ.] Ne sordidis scilicet illis & communibus utar, matulam sumere.

159. Maro.] Qui Tacito tamen non nominatur, quod sciam.

160. Imaginem obsc.] Tamquam in eo Impietas, & lesa maiestas, quod sacra Principis imago ad partes pudendas inisset. O flebiles ineptias! de quibus Suetonius Tiberij cap. LVIII. Capitale fuisse, circa Augusti simulacrum feruum cecidisse, vestem mutasse, nummo vel anulo effigiem impressam latrinæ aut lupanari intulisse. Quin Philostratus narrat, damnatum quemdam, quod feruum verberasset, qui Denarium cum effigie Cæsaris apud se habebat.

161. Subscriptionem.] Non eo sensu, quo Asconius in Diuinatione notat, Subscriptores secundarios quosdam accusatores, & socios præcipui illius esse: sed hic ipsam accusationem notat, quia qui deferebant, libello id faciebant, atque ei subscribebant. Eo sensu noster in Ludo, de morte Claudij: Postulat nomen eius recipi, edit subscriptionem. Vide & Brissoni Lexicum, in verbo subscribere.

162. Manu sua.] Ergo non in Domini fuisse: & falsum Maronem arguebat.

163. Conuiuiam.] Maronem, indignum eo nomine, qui cades & accusationes ibi machinabatur.

CAP. XXVII. 164. Peregrinatione quam.] Verbum hic meus liber inserit, peregrinatione ille.

165. Tauros.] Iocose, quia is periculum ab immolatione: & grandi numero peribant, cum saluus ille redisset. Similis iocus in Ammiani XXV. de Iuliano: Estimabatur, si redisset de Parthis, boues iam defuturos. Marci illius similis Cæsaris, in quem id accepimus dictum: Οἱ λευκοὶ βόες μάρκος τῷ καίσαρι. Ἀντὶ νικῆσης ἡμεῖς ἀπωλόμεθα: Albi boues Marco Cæsari. Si tu viceris, nos perijmus.

166. Ad pedes.] Domini, atque etiam lecti, si ille inius iaceret. Si medius, aut summus; tum ad latus posticum lecti stetisse, ad iacentium pedes, opinandum: id est, pone dominum. Martialis inde iocus:

Omnia cum retro pueris obsonia dones,

Cur non mensa tibi ponitur A pedibus?

167. Descendenti.] Epalatio in forum.

168. Malam ment.] Solennia verba in satisfactione. Tibullus: Et se iurabit mente fuisse mala: id est, paruos sua & sana.

169. In se & filios.] Superstitio in votis aut imprecatione. si irrita esse non possent; tunc in se ea potius reuocabant, aut in alium deriuabant. Tibullus:

Et mala si qua tibi dixit dementia nostra,

Ignoscas. capiti sint precor illa meo.

Noster lib. IV. infra, cap. XXXI. Siquid mali dixi, mihi & capiti meo.

170. Mea causa.] Facere. Nam ego luere debeo tuam vicem, & petuniam à me dare. Qui lædunt, mulctari solent; ego, qui lædor.

CAP. XXVIII. 171. In atrio.] Romanus ritus, quem fusè explicauimus. I. Elect cap. XXIX.

172. Stemmatum.] Plinius XXXV. cap. II. Stemmata vero lineis discurrebant ad imagines pictas. Erant minores, & rotunde imagines, quæ ad latera adfixæ genus illius maternum, aut & propinquos notabant: illius inquam præcipui, cuius imago. Statius:

Non tibi clara quidem senior placidissime gentis

Linea, nec proavis demissum stemma.

173. Prima.] In atrio, ubi salutatores & clientes excipiebantur. Idè ibi, omnibus aduentoribus ostentui.

174. Mundus.] Calum. nam Stoicâ sententia, ex illo anima, & sideribus. Seneca epist. XLIV. in hac ipsa re: Omnes, si ad primam originem reuocentur, à diis sunt.

175. Qui cum.] Ita continuauimus, & in parte sententiam iunxi, ex libris.

176. Defecit.] Hic Apollo me deserit. Libri fere habent: vbicumque nomen illustre fecit illo dominium fingunt. Meus, dominia: unus atque alter, illo Deum fugiunt, aut fulgiunt. Mihi non displiceat, vbicumque nomen illustre defecit, in loco Deum fingunt: aut Deum fulciunt. Quasi dicat. quid isti vani se iactant, & Deum alibi auctorem originis inculcant: cum omnes à Diis simus? Defecit autem nomen illustre, in capite & origine: quam fere solent ad deos referre.

177. Siue libertini.] Ita dispunximus, & vos (auctore meo libro) non nos scripsimus: ac sententia dedimus lucem.

178. Exterarum.] *Id est, O vos, siue libertinis geniti, siue seruis, siue & peregrinis: attollite animos, & calum au-*
storem cogitate.

179. In summo.] *In prima origine.*

180. Magna nobil.] *Qua? illa celestis.*

181. Quemquam tu?] *Addidi à meo libro: & repetitio illa acris est, & pungit.*

182. Gerulis.] *Lecticarius, qui humeris ferebant.*

183. Cubile.] *Lecticam. nam in ea iacebant, & cubabant.*

184. In militum.] *Nam Penula militum vestis. & quidem honestiorum paullo, colore rufo. Martialis:*

Roma magis fuscis vestitur, Gallia rufis,

Et placet hic pueris militibusque color.

Vide nos, I. Elector. cap. de Lectica: etsi de militum punicea veste plura etiam sint dicenda, in loco.

185. Ostiarij.] *Vilissimi serui, sed cui ob potentem dominum, vel placentem dominam, ut molles aditus habeas, adularis.*

186. Ne ordinari.] *Iterum de seruo, & quidem vili: qui Vicarius alterius esset. Nam Ordinarij. primi serui, Vide epist. cx.*

CAP. XXIX. 187. Cuius benef.] *Vinci beneficio à patre manauit, quia ipse qui vincit, id est filius, à patre.*

CAP. XXX. 188. Quidquid præst.] *Sunt verba aduersarij, & ita capienda.*

189. Verius.] *Æquius.*

190. Etiam si non.] *Pro his verbis, libri scripti: sed etiam sine tuis. Quæ lectio falsam sententiam habet: sed re-*
formari molliter potest, sed & non.

191. Voluptatis.] *Ut parentes.*

192. Mori.] *Acute extenuat beneficium paternum, & suum auget. Sicut lauius est mori, priusquam timeas mori, nempe in infantia aut pueritia: sic maius æstimandum retinere aliquem in vita cuius sensum iam habet, quam dare eam non sentienti.*

CAP. XXXI. 193. Onus alien.] *Scilicet matris, quæ in utero gestauit.*

194. Si expos.] *Argumentatur. Sola genitura haud multum, quia si post eam exposuisses (crebrum illo aui) ver-*
terat hoc ipsum beneficium in iniuriam: non ergo per se maximum est, cui opes, educatio, & alia accedant.

CAP. XXXII. 195. Notus.] *De hac ignobilitate Agrippæ, Seneca pater lib. 11. Controv. IV.*

196. Nauali.] *E rostris nauium concinnata: quam duo mortaliū M. Varro, & Agrippa acceperunt. Plinius XVI.*
cap. IV.

197. Vincerent.] *Nota de operibus Agrippæ, eorumque inuicti splendore.*

198. Umbra adopt.] *Iulij Caesaris. Ad altæ arbores aspectum, quæ magnitudine minores tegunt & inumbrant.*

199. Supermicant.] *Veteres codices, Superiniciunt.*

CAP. XXXIII. 200. In prælio.] *Ad Ticinum flumen, cum Annibale. Linius XXI. Valerius, & alij: Plinius*
error est, lib. XVI. cap. IV. qui ad Trebiam scribit.

201. Prætextatus.] *Iam pubescens, ut Linius loquitur: vix dum annos puerilitatis egressus, ut Valerius:*

202. Equum.] *Nam totum prælium illud equestre.*

203. Maximos.] *Intelligit patrem ipsum Scipionem, & Romanos duces, qui premebantur, & (si licet dicere) ce-*
debant, id est fugiebant.

204. Dic. Scip.] *Pone nunc & adfer Scipionis illius patrem: quid præ his erit?*

CAP. XXXIV. 205. Nec danti.] *Imo vero voluntarium, obuius & communi sensu. Itaque libri, sed danti.*
Tota perodus confusa & tenebrosa, sic restituenda: & facile. Sed voluntarium. Quid necesse est? ille multis
dederit, e. q. d. f. nescit. Inseritur obiectio. At enim voluntas paterna emicuit in te gignendo. Respondet: quid est
opus: potest & sine tali certa voluntate homo gigni, & ipse in aliis feminis genuerit.

206. Confortem.] *Vxorem. nec sine ea genuit, aut sibi uni hoc beneficium inscribit.*

207. Legem.] *Quæ iussit ducere.*

208. Præmia.] *Data ab antiquo patribus: honores, antecessiones, et talia. quæ postea lex Iulia & Papia immensum*
auxerunt.

209. Institutis.] *Haud mutem. aliquis tamen diuinet, in studiis.*

CAP. XXV. 210. Nostra non.] *Stoica? an tua propria, o Seneca? Credo illum hæc à se promere: priora ab Heca-*
tone aut Chrysippo fuerunt.

211. Proferri.] *Post hæc verba meus liber opt. Siquid melius vita est, & à patre sola vita datur, potest be-*
neficiis à filio vinci pater. Tum deinde reliqua: nec ego ut spuria damnem, etsi tamen iterari post videntur.

CAP. XXXVI. *In planam viam redit Seneca, ex illa scruposa & spinosa.*

212. Volentibus.] *Omissa vox est, quæ in libris plerisque, legibusque. Dicat fuisse, volentibus latisque, vel*
etiam libentibusque.

213. Vincatis optantes.] *Ita legendum. Claudianus.*

Adspice, completur votum, iam natus adæquat

Te meritis, & quod magis est optabile, vincit.

CAP. XXXVII. 214. Siculi.] *De quibus Strabo, Valerius, Solinus, & Alianus. Cataneos fuisse consentiunt, in no-*
minibus variant. Claudiani etiam de iis epigramma est:

Adspice sudantes venerando pondere fratres,

Diuino meritis semper honore coli.

Iusta quibus rapidæ cessit reuerentia flammæ,

Et mirata vagas reppulit Ætna faces.

Et plura, quæ in statuas illorum æneas scripsit. Vocat ipse, Amphinomum & Anapum.

215. Dissedisse.] *Melius veteres, discessisse: vel & melius mei libri decessisse, quasi, per honorem & reueren-*
tiam, viam dedisse.

216. Vicit Antigonus.] Vbi hoc scriptum? aut quis iste Antigonus, qui patri regnum Cypri tradidit? In re & nomine illustri sunt tenebrae: & an Seneca error est, an exscriptoris culpa? Pro re quidem legendum: Vicit Antigoni F. id est, filius. Ita enim historia. Demetrius Antigoni filius, ingenti praelio Ptolomeum regem vicit: & statim à victoria Cyprum inuasit, & occupauit. atque hanc, & naues, & milites, apparatus hostiles patri tradidit: qui tunc denique Regis nomen assumpsit, & tenuit. Vide Plutarchum in Demetrio, & Diodorum lib. xx.

217. Manlius.] Cicero III. De Offic. Liuius lib. vii. Valerius v. cap. iv.

218. Ad tempus.] Ego atque alij hæsimus. sed cum in meo codice nunc reperiā, cum ante ad tempus; nihil ambigo legere, ante id tempus: nempe diei dicta, & rei iam narrande.

219. Vtro modo.] Sive iuratus (quod posco) absistas, sive hoc gladio traictus æternum sileas.

CAP. XXXVIII. 220. Hoc dicere.] Quod Lesbionicus ille, apud Plautum:

Semper ego, vsque ad hanc ætatem, ab ineunte adolescentia,

Tuis seruiui seruitutem imperijs & praeceptis, pater.

Pro ingenio, ego me liberum esse ratus sum; pro imperio, tuum.

221. Sibi cedere.] Quasi filius, alter sit ille. Non nolim tamen, sic cedere. At meus liber, ibi occidere, quasi in pugna illa cadere.

M. ANTONIUS MURETVS.

VITIOSI oculi sunt, qui lucem reformidant; cæci, qui non vident.] Non oculi abest à libro vetere: CAP. I.
& ita scriptum est Vitiosi, ut aliquid erasum esse appareat. Cæcos quoque oculos nusquam alibi legi. Puto igitur totum hunc locum ita legendum esse, Lusciosi sunt qui lucem reformidant, cæci qui non vident.

Ab hostibus tantum res repetierunt.] Ineptissime legebat alij. Ab hostibus tantum res petierunt. Res
reperi solitas per fatiales, antequam cuiquam populo bellum indiceretur, norunt, quicunque primoribus labris histo-
riam Romanam attigerunt.

Excepta Medorum gente.] Ita hunc locum emendandum esse docui capite tertio libri duodecimi variarum le-
ctionum.

Gratum hominem.] Legendum puto, gratum animum.

Præterea quæcunque.] Huic loco quomodo medicina facienda sit, alij fortassis acutiores videbunt. mihi nihil,
quod satis placeat, in mentem venit.

Ex turba selectorum.] Ita vocabantur decurie quedam iudicum: quos prætor ad res indicandas selegerat.
Horatius:

Vnum ex iudicibus selectis obijciebat.

Erant & alia decurie Nongentorum, & Tribunorum ararij. Vide Plinium capite secundo, libri 33.

Exisset.] Sorte ductus esset. Conijciebantur enim in urnam iudicum nomina: deinde, qui exierant, iudicabant.

Pudorem enim rei.] Pertinet huc dictam Platonis in Archibium, ὅτι ὁπιδέδωκεν ἐν τῇ πόλει τὸ ὁμολογεῖν
πονηρὰς εἰναι.

Infrunita & antiqua est.] Infrunita, est insulsa. Sic in libro de vita beata: Alterum infruniti animi est, alte-
rum timidi & pusilli. Sic in Sacris litteris: Animo irreuerenti & infrunito ne tradas me domine. Legitur
hæc vox & apud Macrobius. Antiquam quoque dicit simplicem, minime malam, εὐήθη.

Quamquam quæritur.] Totam hanc disputationem de seruis, num dominis beneficia tribuere possint, partim ex hoc
Seneca loco, partim ex epist. 47. partim ex Valerio confarscinatam Macrobius libro primo Saturnaliorum pro sua vendi-
cauit. Sed & ex Agellio & e Plutarchi Symposiasticis tam multa, nullo pudore, in septimum librum Saturnaliorum
suorum transtulit, ut appareat eum factitasse eandem artem, quam plerique hoc sæculo factitant, qui ita humani a se
nihil alienum putant, ut alienis aque utantur ac suis.

Propterea seruos.] Ita legendum, non, ut in alyis, Præterea.

Pars melior eius excepta est.] Libera est. Vocabulum sumptum à diuisione agrorum, in qua excepta & subsi-
cua dicebantur, quæ nemini adtributa & adsignata erant: ideoque dominum non habebant.

Quam quod operis locauit.] Atqui dominus opus, mercenarius operas locat: Puto igitur legendum, Quam ad
quod operas locauit.

Drumentum.] Macrobius, Grumentum. Male vterque, lege, Adrumentum. Nomen est urbis in Africa.

Exemplum duarum urbium fuit.] Quarum, quæso, duarum urbium? An stultum est id quærere, quod inue-
stigare non potest: Itaque qui hoc viderent nihil esse, fecerunt, Exemplum Grumentinæ urbis fuit. Sed neque hi
locum correxerunt, & quod quidem in ipsis fuit, viam ceteris ad eum corrigendum obstruxerunt. Neque tamen quidquam
emendatu facilius fuit, si paulo attentius considerassent. Vetus enim liber illud urbium non habuit: sed hoc tantum
modo, exemplum duarum fuit: ex quo facile videri potest, scriptum fuisse vsitato compendio exemplum dñarum
fuit: id est, exemplum dominarum fuit. Potuit enim ceteras dominas exemplo suo admonere, ne sauitiam & crude-
litatem in seruos excercerent.

Cluentius prætor Marforum.] Hic à Macrobio in vulgatis libris ita vocatur. Sed in vetere Macrobio probi &
eruditi viri Herculis Ciofani C. Vettius dicitur, quod & verum puto.

In publica crudelitate mitem.] Alij omnes, item, vnius litterule detraxione venustatem sententiæ corrup-
pentes.

Exculptam.] Liber vetus, ectupam: quo nihil rectius. ἐκτυπον.

Subscriptionem.] Itaplanellegendum, non proscriptionem. Subscriptores qui dicerentur, e diuinatione Cice-
ronis & ex Asconio notum est.

Seruus qui cœnanti ad pedes steterat.] De hac consuetudine dixi quadam capite sexto libri decimi sexti Vari-
rum lectionum.

Id vt in se & filios suos recideret.] De hac quoque dixi capite quarto libri duodecimi.

XXVIII. Vbiunque deficit.] *Alij partim fecit legebant, partim fulcit. Vtrunque inepte. Sed talia multa pigro in censum deferre.*

FERNANDVS PINCIANVS.

CAP. I.

Hæc prauitate naturæ accidere.] Hoc, non hæc, præfert *vetus lectio.*

An quia hoc accidat alicui.] Aut, non an, eadem *legitur.*

II. Nisi ad quod sæpe non respexit.] *Scribe, nisi ad quod non sæpe respexit, ex eadem.*

III. Merita nonnunquam maxime velant.] *Maxima, non maxime, eadem.*

Prima ac omnium potissima.] *Eadem, Prima omnium ac potentissima.*

Sed quod appetitur intenti.] *Scribe, sed in id quod appetimus intenti, ex exemplari diui Francisci.*

Inuidere, & gratias agere.] *Scribe, & inuidere, & gratias agere, ex eadem.*

IIII. Quomodo gratus quisquam esse aduersus beneficia potest, qui omnem vitam suam transtulit? Præsentium intuitus, ac præteritorum memoria gratum facit. Memoria minimum tribuit, quisquis spei plurimum.] *Vetus lectio particulam ergo addit, Quomodo ergo gratus quisquam, cetera item correctiora & antiquiora exemplaria futurorum legunt, non præteritorum. Qua propter adducor ut locum hunc ambustum & mutilatum sic resarciam, non ausim dicere restituam: Quomodo ergo gratus quisquam esse aduersus beneficia potest, qui omnem vitam suam transtulit præsentium intuitu, spe futurorum? Memoria gratum facit Memoria minimum tribuit, quisquis spei plurimum.*

V. Nisi contineatur.] *Aliqui scripti codices, nisi continetur.*

Quid cuique debeamus cognoscimus.] *Recognoscimus legendum, non cognoscimus, ex veteri lectione.*

VI. Adeo tamen ingratus est.] *Corrige, Adeo enim ingratus est, ex eadem.*

Et à maioribus collata à posteris exigant.] *Eadem, maiores legit, non à maioribus, Puto scribendum, Et maioribus collata à posteris, exigant.*

Ab hostibus tantum expetierunt beneficia. magno animo dabant, magno perdebant.] *Corrige, ab hostibus tantum acs perierunt. Beneficia magno animo dabant, magno perdebant, ex exemplari Facundi & Primitiui.*

VII. Aut ex conducto, aut ex locato.] *Vetus lectio, aut ex conducto & locato, cui lectioni fauent Iurisconsulti: apud quos habetur titulus de locatione & conductione.*

Non magis laudabit quisquam.] *Deest coniunctio enim, non enim magis laudabit quisquam, ex eadem.*

Gratum hominem, & beneficium.] *Corrigo, gratum hominem & beneficium, contra omnia exemplaria.*

Si ad iudicem quam ad arbitrum mittitur.] *Legendum ex codice Facundi & Primitiui, si ad iudicem, quam si ad arbitrum mittitur.*

Et equestris hæreditas misit.] *Quid si legas? & equester ordo transmisit, Aut sic, quem census in album equestris ordinis misit. Nam, teste præter alios Asecnio Pediano in orationem pro M. Scauro, iudicia aliquando pedes equestrem ordinem fuerunt.*

IX. Et cum valetudo eius ac salus momentis constaret, excepisse idonea cibi tempora.] *Duo verba ac salus, non habentur in plerisque exemplaribus, & cibo legitur, non cibi: in omni scripta lectione.*

X. An hoc indicimus, ut nunc demus beneficia sine teste? *Corrige, an hoc inducimus, ut non demus beneficia sine teste? ex eadem.*

Inæquales & pro cuiusque beneficio.] *Scribendum ex eadem: An inæqualem & pro cuiusque beneficio.*

XI. Sollicitandi ad hunc laborem erunt.] *Emenda erant, ex eadem.*

Si deceptus es, quære, dignum adiua.] *Quadam exemplaria, Si deceptus es quære, dignum adiua Legendum reor, Si deceptus es, quære te dignum. Adiua.*

Quibus dederunt, nihilominus daturi sunt.] *Lege, quibus dederunt, dant nihilominus, daturique sunt: ex codice scholarum Salmenticensium.*

XII. Quædam excipientibus magna sunt:] *Idem codex accipientibus habet, non excipientibus.*

Quem nosse à beneficio incipis.] *Se. ibe, qui m nosse à beneficio tuo incipis: ex antiqua lectione.*

Qui dignitati suæ quam securitati suæ consuli malit:] *Legendum, qui dignitati suæ quam securitati consuli malit, ex eadem.*

Beneficium sæpe ab ipso accipio à quo nolo.] *Corrige, ab eo accipio à quo nolo, ex eadem.*

XIII. An in quo læsus est:] *Castigandum puto, an id quo læsus est?*

Erimus per hæc ipsi quoque.] *Legendum hoc, non hæc. Et paulo post inuitis pro inuitis: ex scripta lectione.*

Nisi quod volunt.] *Scribo, nisi quod volunt, ex eadem.*

XIIII. In quos merita conferuntur.] *Legendum puto, conferrentur, non conferuntur.*

Et quærenti occasiones amputemus.] *Mallet legeres, & quærendi occasiones amputemus.*

XV. Itaque non honestius erat.] *Vetus lectio, Ita non honestius erat.*

XVI. Nisi apud alium gestata est, apud alium mansi:] *Disce an legendum sit præsit, potius quam mansit. Nam sæpenumero duas has res gestari & prandere, coniungit Seneca.*

Matrimonium vocari vnum adulterum.] *Scribe adulterium: non adulterum: ex veteri lectione. & mallet legeres vnius, quam vnum.*

XVII. Non educatoris.] *Emendatius, ut sentio, quadam exemplaria, non educatorum. Nam præcessit parentum & sequitur præceptorum.*

XVIII. Dare aliquando beneficium.] *Deest dictio, domino dare aliquando domino beneficium, ex exemplaribus scriptis.*

Quid enim animus magnus promitteret sibi, si certam virtutem fortuna mutaret?] *Magnum, non*

magnus, quidam codices. Alij, magni, Et considera, an sit probatior lectio censu, quam certam. Dixit enim paulo ante, non elegit domum, nec censum.

Et labore summo colit.] Exemplar Facundi & Primitivi, eius laborem summo colit. Puto castigandum, eius laborem suo tollit.

Sine respectu dimicantem.] Idem sine respectu sui dimicantem. Lego suæ, non sui.

Quàm quod seruo necesse est, beneficium.] Lege, quàm quod seruo necesse est, beneficium est, ex vetere lectione.

Est aliquid quod dominus prestare seruo debeat, ut cibarium, vestiarium.] Eadem, est aliquid quod dominus prestare seruo suo debeat, ut cibaria, vestiarium.

Quàm quod operis locauit.] Omnis antiqua lectio operas agnoscit, non operis.

Claudius Quadrigarius in secundo & vicesimo Annalium tradit, quod quum obsideretur Drumentum,] Corrige, Claudius Quadrigarius in duodevicesimo Annalium tradit, Cum obsideretur Grumentum, ex eadem. Grumentinos autem populos esse in Italia Lucaniae regionis, notum est ex Plinio & reliquis.

Et exemplum duarum urbium fuit.] Castigo, & exemplum Grumentinae urbis fuit: ex eadem: in qua quum esset vitiose scriptum Drumen, per compendium, ut solet fieri, non percipiens imperitus librarius quid esset Drumen, substituit duarum. Vera enim lectio erat, Grumen urbis, hoc est Grumentina urbis. Meminit historia Macrobius etiam primo Saturnaliorum.

Non est, mihi crede, non est.] Eadem. Non est, mihi crede, non dico.

Atenus prator Marforum.] Codices nonnulli Vectenus, non Atenus praferunt. Sed utroque modo vitiose legitur. Macrobius enim primo Saturnaliorum docet scribendum esse Cluentius, non Vectenus, siue Atenus. Cluentium, inquit, Pelignum Italicensem, comprehensum à cohortibus suis, ne Pompeio traderetur, seruus eius occidit, ac se, ne domino superstes fieret, interemit.

Cum tergiuersantem eum videret.] Dele pronomen eum, ex vetere lectione.

Petitque non fastidiendam & propitio summam.] Quidam codices emendatius: Petitque ne fastidiendam à propitio summam.

Honeste Caesar quod ignouit.] vetus lectio, Honeste Caesar fecit, quod ignouit.

In parte primaedium collocant.] Summa non prima, eadem agnoscit.

Vbicunque fecit nomen illustre, illo Domini fugiant.] Sic prior editio. Locus est corruptissimus, correxerunt alij fult, pro fecit, recte. Nos putamus legendum loco illorum verborum illo Domini fugiunt, illud domi pingunt. Nam & in antiquo quodam exemplari fingunt legitur, non fugiunt.

Siue libertini ante nos habentur.] legendum forte, Siue libertini autem nobis aui.

Et tam contemptus quàm contemnis.] Sunt exemplaria in quibus coniunctio & desideratur, & non contemnis legatur, sed contemnens.

Illud conceditur.] Scribe, Istud conceditur: ex vetere lectione.

Cuius beneficium est ipsum quod vincit.] Legendum vincitur, non, vincit, ex eadem.

Maius eo quod cœpit:] Codex Facundi & Primitivi: maius eo quo cœpit. Scribendum puto, maius eo à quo cœpit.

Tantum quæ in firmamentum totius operis.] Scribendum, tamen, non tantum, ex vetere lectione.

Cum æque sine patris beneficio, quàm sine nutricis fomento non potuerim, &c.] Verbum fomento non habetur in ullo antiquo exemplari. Existimoque scribendum inuerso dictionum ordine sic: cum æque sine nutricis beneficio, quàm sine patris, non potuerim, &c.

Atqui nemo dicitur plus debere ignotis.] Ex vetere lectione scribo, Atqui nemo dicit me plus debere ignotis.

Maioribus suis debet.] Verbum suis in codice Facundi & Primitivi non habetur: & puto scribendum debeo, non debet.

Non enim genuisset me pater, ni sanatus esset.] Duo exemplaria, Diui Francisci alterum, alterum diua Marie aliter: Non enim genuisset me pater meus, nisi beneficio eius sanatus esset.

An id quod potuit, & id quod fecit, meum sit.] Legendum videtur contra omnia exemplaria, An id quod potui & id quod feci, meum sit.

Per se intueri quale sit.] Legendum reor, prorsus intueri quale sit.

Sed non ideo maiorem omnibus, quia primum est.] Veteres codices. Sed non ideo magis est omnibus quia primum est.

Quicquid humanus ad se animus rapit.] Castiga, quicquid humanos ad se animos rapit. ex eisdem.

Respondebo tibi & prorsus.] scribe, Respondebo tibi. Est prorsus, ex eisdem.

Sed si ad bene viuendum minima portio est.] Quidam codices benefaciendum habet, non bene viuendum.

Quod non ex tuis beneficiis, sed etiam sine tuis oritur.] Corrige, quod non ex tuis beneficiis, etiam si non sine tuis oritur, ex scripta lectione.

Aut per voluptatem dederim.] Eadem, aut certe per voluptatem dederim.

Si exposuisses, nempe iniuria erat genuisse.] Eadem. Exposuisse est, nempe, &c. emendo. Exposuisses Nempe iniuria erat genuisse.

Ita tamen hoc est tuum, quod viuo.] Corrigendum. Ita hoc tantum est tuum, quod viuo, ex eadem.

Ipsa beneficio maius quàm quod dederas, recepisti.] Scribe. In ipso beneficio tuo maius quàm quod dederas, recepisti: ex eadem. In quibusdam codicibus non habetur verbum quod. In alijs sic legas, si bene viuo in ipso beneficio, &c.

Quantam accepisset voluptatem.] Cepisset eadem habet, non accepisset.

Cum maxime prementia.] Eadem, tot eum cum maxime prementia.

Haud dubium est.] Aduerbiu haud non habetur in vetere lectione.

- XXXIII. Nec danti voluntarium.] *In eadem.* sed danti voluntarium. *Legendum forte,* sed & danti voluntarium. Quid necesse est multis? dedit etiam quibus dedisse se nescit.] *Scribe,* quod necesse est ille multis dederit, etiam quibus dedisse se nescit, *ex eadem.*
- XXXV. Iam tempus est cuædam ex nostra, ut ita dicam, moneta primo ferri.] *Eadem.* Iam tempus est, ut ex nostra, ut ita dicam, moneta aliquid proferamus.
- Potest autem si sapius periculo mortis liberatus.] *Eadem,* potest ergo, si sapius à periculo mortis liberatus.
- Eo quod natus est.] *In exemplari Facundi & Primitivi desideratur verbum eo.*
- Patris beneficia vinci.] *In quibusdam codicibus.* Quid inquit? Patris beneficia vinci, &c.
- Quam illi dederat.] *Scribe,* quam ipse illi dedit, *ex vetere lectione.*
- XXXVI. Natura enim gloriosa virtus.] *Deest in fine verbum est.* Natura enim gloriosa virtus est, *ex eadem.*
- Nisi hic ita iudicamus.] *Scribe hoc non hic, ex eadem.*
- Posita est inter parentes ac liberos.] *Legendum est.* Proposita est, &c. *Ex eadem.*
- Ipse, cuius infantia leue tutumque gestamen.] *In eadem non cuius habetur, sed eius. ut putem legendum:*
- Ipse eius in infantia leue tutumque gestamen.
- Qui cum ante ad tempus relegatus esset,] *Verbum ante superuacaneum est, ex eadem.*
- XXXVII. Proditorem parentis inuiti.] *Quid si legas inuiti, non inuiti: aut certe, proditorem parentis in lite?*
- Siue iniquum fuit,] *Scribe, siue iniquum fuit ac durum, ex eadem.*

ERASMVS ROTERODAMVS.

- CAP. VIII. QVISQVIS in eiusmodi regnum exisset, &c.] Vnus codex manu descriptus, pro regnum, habebat, reum, Vnde cõiicio fuisse scriptum a Seneca, *Quisquis in eiusmodi reum exisset:* ut eiusmodi sit neutri generis, & ad causas referatur, non ad hominem. Qui pararet quempiam agere reum ingratitude, vix inueniret argumenta quibus probaret quod intenderet. Hinc coniectari potest, quanto plus difficultatis habiturus esset iudex, de vtriusque animo pronuntiaturus.
- Non idem pendet,] *Aut pendunt legendum est, aut pendet erit a pendere, futuri temporis verbum.*
- XXVII. Jam molesta.] Nondum erant periculosa, quum iam essent molesta.
- XXVIII. Ubique fecit nomen illustre, &c.] Hic locus variabat in exemplaribus. Nonnulli sic habebant, *illo Dominum fugiunt.* Alij, *illo Deum fugiunt.* Rursus alij, *Dominum fingunt.* Ex his diuinare licet, fuisse scriptum: *ubi quæque nomen fecit illustrem, ilico Deum fingunt.* Nec displicet ubique, si legas *illustrem:* nec *illustre* displicet, si subaudias *aliquis.* Nisi forte pro *fecit*, legendum est *stetit.* Notat illos, qui timent nobilitate maiorum, ac sibi dii videntur, non homines, reliquosque fastidiunt.

IOANNES OPSOPOEVVS.

- CAP. III. Quidquid enim.] M. f. *vilescit, pro vile est.* Postea in vet. codice *citra iudicem* legitur, ut doctissimus Cl. Puteanus in impresso suo libro notauit.
- Eadem licet.] Vet. codicis ordo planior, *Eadem sint licet, &c.*
- IX. In quatuordecim.] *Gradus,* gloſſema est, ideoque expungendum. de quo monuit me summi iudicij & integritatis vir Cl. Puteanus. Et illud in veteri libro abesse aduertit Modius epist. xxix. Rem notam innuebat, non exprimebat vulgata loquendi consuetudo. Cicero II. Philippica. *Sedisti in quatuordecim, cum esset lege Roscia decoſtoribus certus locus constitutus.* Suetonius in Iulio Cæsare, *sessum in quatuordecim ex scena per orchestram transit.* & Seneca iterum epist. xliiii. *At mehercules multi quatuordecim sunt clausi.* sic enim expresse præferunt omnes m. ff. *non quatuordecim gradus,* ut vulgo.
- XV. An inæqualem.] Puteanus ex vet. cod. legit, *An inæqualem, &c.* quod & Pinciani libri agnoscunt.
- Proinde ista.] M. f. *Proinde ista aut maiora aut min.*
- XVI. Nec pacta.] Turnebus Aduersar. lib. xvi. cap. v. Pactum est ex parte stipulantium: conuentum, cum quæ pepigerunt promissa sunt, de hisque est conuentum: hac de causa *pacta conuenta, & pacta conuenta* legimus: antecedit enim pactum, sequitur conuentum. Seneca hoc loco.
- Postquã illustres.] V. Cl. P. Faber lib. II. Semestriũ c. xxiii. legit, *illustres quidẽ ac nobiles, &c. non quada.*
- Si numerare.] M. f. *si numerari cœperint.* & post dare aliquando beneficium domino, ign.
- XXIII. Cum obsideretur.] Hic & in Mureti notis, scribe *Adrumetum.* Αδρῦς μῆτορ Græcis.
- XXIV. Et medicamentum.] M. f. habet, & *medicamentum* saporiferũ illi dedit Sed hoc olet glossam, ex sequentibus Senecæ verbis, & Plutarcho concinnatam, qui ait Domitium, *ὡς ὑπὸ πικρὸν & πανάσιμον πεπρωμένον.*
- XXVIII. Post tox.] Modius epist. lxxxv. Plane emendandum: *Post tot exempla non dubium est quin beneficium aliquando a seruo dominus accipiat?*
- Eademque origo.] M. f. absque copula enclitica, *eadem origo.*
- Quo inquam te,] Lipsius Elect. I. cap. xix. *Pro efferunt, lego ferunt.* Cubili (ait) vocat lecticam: Gerulos, lecticarios seruos. in collo enim, siue in humeris seruorum, lectica.
- XXXVII. Vicere Siculi.] Scaliger annotationibus in Cornelij Seueri *Ætnam:* De fratrum Cataneorum nominibus varia apud scriptores opinio, alijs Philonomum & Calliam vocantibus: alijs Anapiam & Amphinomum: quibusdam etiam *Æmanthiam* & Critonem. Cuius historię plurimi meminerunt. Strabo, Pausanias Phocicis, Val. Maximus, Solinus, Alianus, Martialis, alij, Sed omnium maxime Claudianus: qui eos egregio carmine celebrauit. cuius initium.

*Aspice sudantes venerando pondere fratres,
Diuino meritis semper honore coli:*

*Iusta quibus rapida cecidit reuerentia flammæ:
Et mirata vagas reppulit Ætæna faces:
Complexi manibus fultos ceruice parentes
Artollant vultus, accelerentque gradus.*

Meminit & Ausonius in Catina de clar. vrbib. Locus, in quo eorum erant statuæ, in quas id carmen scripsit Claudianus, vocabatur ab indigenis *εὐσεβέων χῶρος*.

Qui cum ad tempus.] Lipsius Elect. II. cap. xv. Nil temere hic mutem, ambigam tamen an non, ad campos relegatus, sicut in Suetonio, in agros: quia libri veteres vacillant, & quidam, ante tempus.

GRVTERVS ET IVRETVS.

EX CAP. I.

ET apud omnes habetur.] additur in v. c. habetur in usu.

EX CAP. V.

Nemo non deditum se & deuotum.] traductus hic mos in gratijs habendis ab antiqua adulationis formula, qua solebant cum in sermonibus ad Imp. tum in operibus quæ in honorem eorum ponebant faciebantve, semper illud solemne addere: DEVOTVS NVMINI MAIESTATIQ. EORVM. Plena exemplorum monimenta, quæ non inutiliter requiras ab I. Lipsio lib. 5 c. 8. Ant. lect. & Briss. lib. 8. de formulis & solemnibus populi Rom. verbis.

EX CAP. VI.

Aduersus ingratum actio.] Adducit hunc locum & similibus illustrat F. Duarenus ad tit. de re iudicata l. qui cum se. 10.

Homicidij, veneficij &c. aliubi atque aliubi diuersa pœna est &c.] lege ad hunc locum proba quædam P. Fabri lib. 2. Semest. c. 2. circa finem.

EX CAP. VII.

Quod dedimus vel perdituri.] quædam ad hunc locum bonæ profecto monetæ adfert Duarenus ad tit. de condict. indebiti. cap. 6.

Iudex dimittere tabellam potest.] de hoc more egregia quædam Ræuardus in lib. Pro tribunalium, quæ non adduco destitutus codice, tu lector vise si habes. Grut.

Ubi fecisse aut non fecisse pronuntiandum.] Vtitur huius loci autoritate Duar. lib. 1. cap. 41. disput. anniuerf. agens de iuris & facti quæstionibus. eum vide, nam exempla addit per quæ huic textui lux.

Iudex ex turba selectorum.] quid fuerint recte edisserunt Budæus ad l. muner. §. defensores ff. de muneribus. Turnebus lib. 20. c. 16. Ræuardus lib. 3. variorum, & lib. Protribunal. Cuiacius lib. 21. Obseruat.

Quem census in album & equestris hereditas misit.] Album hic tabula est in qua iudicum nomina secundum cuiusque ordinem descripta, cuius vt meminit Suet. in Claud. cap. 16. in Domitiano cap. 8. indicat l. 11. de verb. sign. Briss. plura inuenies apud Corrasium lib. 4. c. 6. Miscel. iuris ciuil. Ceterum quod hic de censu siue hereditate equestri Seneca prodit, idem & Ouidius lib. 7. Eleg. 7. Amorum.

Curia pauperibus clausa est, dat census honores,

Inde grauis iudex, inde seuerus eques.

Quæriturque Plin. lib. 14. in præfatione, Senatorem censu legi, iudicem fieri censu. iterum lib. 33. cap. 1. quod antea militares equi nomen dederant, hoc nunc pecunias iudices tribuere: nam putat Budæus Plin. pecunios iudices appellare, propter quadraginta HS. qui census erat equestris, de quo non inepta Sig. lib. 2. c. 3. de antiquo iure ciu. Rom. accuratiora vero Hotoman. lib. de re nummar. Hæc cum ita se habeant, non audiemus Pinc. qui huius iuris antiqui Romanorum ignorantia, coniecit legendum, & equester ordo misit. Grut.

EX CAP. VIII.

Pecuniam pro addicto dependit.] Fuerunt addicti, qui cum soluendo non essent, creditoribus addicebantur, nec seruitute eorum liberabantur, nisi debitis quocunque modo persolutis. de eorum conditione Ræuardus cap. 8. lib. sing. ad leg. 12. tab.

EX CAP. IX.

In quatuordecim gradus deduxisse.] De his equitum sedibus vide curatissima omnia apud P. Fabr. lib. 2. c. 6. Semest. Torrentium ad Suetonij Neronem. cap. 11. item Lips. lib. de Amphitheatro, cap. 14.

Momentis constaret.] Gothofr. legit momentis mutaret vel mutaretur. cum non dubitem quin ita inuenit in membranis, placet mihi illud mutaret, vt tamen habeatur patiendi significatu, quemadmodum dixi l. 25. cap. 4. Suspici. Grut.

EX CAP. X.

Sicut pecunia credita.] hunc locum allegat Cuiacius in Paratitlis in lib. 4. Cod. Iust. tit. 2. vt probet non modo Iureconf. sed alienos etiam auctores rem creditam plerumque referre ad solam mutui causam.

EX CAP. XIII.

Periculum causa dicenda.] v. c. dicunde, eo modo quo alij auctores dicunt, iuri dicundo.

Minuitur enim gloria eius officij, cui diligenter cautum est.] v. c. minuitur enim gratia vis officio cui diligenter cautum est.

EX CAP. XIV.

Æquissima vox est & ius gentium præ se ferens.] æquum & bonum à iure gentium interdum separari, interdum vero cum eo copulari, disce à P. Fabrò ad tit. de reg. iu. l. 90.

Non est incitandus animus ad auaritiam.] v. c. non est irritandus. quæ vox efficacior, eaque frequenter vritur

Seneca: sic enim inf. lib. 3. c. 16. *ut adulterium irriter*: & lib. 7. cap. 2. *nec cupiditates irritari*. Idem epist. 36. *Alios in aliud irritat* & epist. 114. *Specie alicuius rei irritatum est*. Iuretus.

EX CAP. XV.

Ille per tabulas plurium nomina interpositis &c.] Dubium non fit Ræuaro lib. 3. c. 1. variorum, quin de illa obligatione hic sentiat Seneca, quæ olim fieri nominibus dicebatur, idemque videri Hotoma. colligamus ex eius annot. in lib. 3. Instit. qualis autem illa sit obligatio, ab iisdem petatur. plura enim sunt quam ut commode describantur: nec per omnia idem sentiunt, videatur & Marq. Freherus lib. 1. cap. 11. parerg.

Imprimunt signa.] de his signatoribus elegantia quædam Duarenus lib. 1. cap. 10. disput. annu. Ræu. d. loco Briffonius lib. 6. de formulis.

EX CAP. XVI.

Nubunt repudi.] contra legem Iul. (inquit P. Faber lib. 2. cap. 23. Semest.) quæ non modo adulterium, sed dotalis prædij sine voluntate vxoris, alienatio, immo ipsum quoque diuortium coercitum fuit: nam diuortij modum ab Aug. impositum, cum matrimoniorum crebra mutatione vim legis Iuliz de maritandis ordinibus eludi sentiret, Suetonius tradit in Octauio cap. 34. vide Dionem lib. 54. & Briffonium lib. singulari ad l. Iuliam de adult.

Tandiu istud timebatur] v. c. doctissimi Iureti, *Tandiu ius timebatur*.

Quia vero nulla sine diuortio acta sunt.] ita aperte Naz. fidissimus codex & Pal. sec. at Iureconsultus quidam emendare se dicit: *Quia vero multorum sane diuortia audita sunt*. non melius Medæa Peliam recoxit. priorem scripturam tueor Suspici. lib. 26. c. 4. mecumque adeo probat qui multorum instar tibicinum, I. Lips. ad lib. 5. Ann. Taciti. Suggestitque porro alterum exemplum, quod arguat non minus diuortia in publica acta relata fuisse quam matrimonia. Extat id apud Cælium ad Cic. *Paula Valerij, soror Triarij, diuortium sine causa fecit. nuptura est D. Bruto: nondum retulerat*: locus hercle qui mihi satis liquidus, quare indicinæ vicem dabo alterum locum Suet. in Caligula cap. 36. *Quibusdam absentium maritorum nomine repudium misit, iussit que in acta referri*. quidpote clarius? quidpote firmitus? nam nihil hic pro inusitato Tranquillus quam quod monstrum istud pro legitimo volebat haberi diuortio, quod tale esse nec poterat nec debebat. Grut.

Antiquata est.] vera lectio & antiqua est, quod notauit Muretus, & ita reperi in v. c. Vox illa significat aliquando simplicem & rudem, ac fere in contemptum verit. Sic apud Cicer. orat. pro Sex. Roscio: *Homines antiqui* (ait) *qui ex sua natura ceteros fingerent*. Tale illud est eiusdem Sen. epi. 87. *Hæc in antiquorum numerum reijciuntur*, &c. Iuretus.

EX CAP. XVIII.

Quas necessitudo suscitât.] citat hæc ad l. 19. ff. de reg. Iu. Ræuaro apud quem videbis quænam persona appellentur necessaria.

Ignarus est iuris humani.] quid eo velit Seneca, vide apud Duarenum tit. de iust. & iure cap. 5.

EX CAP. XIX.

Cum illi liceret non dare.] alioqui si quæ causa vel naturalis pudor subsit, non tam donatio quam debiti solutio cæsetur. l. 25. §. consuluit, de petit. hered. l. 19. §. si quis seruo. l. penult. de donat. l. 5. ff. de ritu nupt. vide Fornerium ad hunc locum in comment. ad l. 194. de verb. sign.

Seruus non habet negandi potestatem.] Vide selecta quædam ad huius loci intellectum apud P. Fabrum ad l. 4. & l. 82. de reg. iuris.

EX CAP. XX.

Et in infinitum comes.] in abest à v. c. recte. Sic enim solet Sen. ut sup. lib. 2. c. 34. *Cum infinitum intersit*. & c. 67. *sed infinitum interest*. ita enim habet idem v. c. Iuretus.

Corpus itaque est, quod domino fortuna tradidit.] de hoc præclara multa Cōnanus. lib. 2. c. 2. comm. iur. ciu. *Hoc emitur, hoc venditur.*] prætulerim omnium ætatum lectionem, omniumque etiam membranarum hoc emit, hoc vendit. ut ad dominum respiciat.

Aut in omnia serui parere coguntur.] vide tamen mihi P. Fabrum ad l. 157. ff. de reg. iur.

EX CAP. XXII.

Perpetuus mercenarius est.] Mutuare his lucem ab Duareno ad tit. de seruitutibus.

De iniuriis dominorum in seruos qui audiât positus est.] Hinc probe argumentatur Hotoman. ad tit. Inst. qui sunt sui vel alieni iuris, non licuisse dominis etiam ante D. Antonini constitutionem supra modum sine iusta causa in seruos animaduertere: eum tamen ius herile, quod antea latius erat, angustioribus circumscripsisse terminis, primumque constituisse, ut non magis suum seruum quam alienum interficere ius esset. Verum tu eum consule, & adiunge, si sapis, amussitata quæ affert ad istum Senecæ locum Connanus lib. 2. cap. 2. comment. iur. ciu.

Exempla referam & dissimilia.] addit. v. c. & similia & dissimilia.

EX CAP. XXIII.

Claudius Quadrigarius. Additur in v. c. Gaius Cl. *Quadrigarius*.

In duo & vicesimo Annal.] in aliis editionibus in secundo & vicesimo. at optimè v. c. in duodeuicesimo. Eo modo idē Sen. dixit duodeuicesimum, lib. 1. de Clem. c. 9. & duodeuiginti li. 1. de breu. vite. c. 13. de qua phrasi Nonius Marcell. & Gellius lib. 5. c. 4. qui etiam citat hunc Quadrigariū in vndeicesimo, lib. 13. c. 28. Iur.

Illos per nota itinera ad domum in qua serui erant præcurrisse, & dominam suam ante se egisse.] Vereor ne hic lateat glossema, & melius sit legere strictiore verborum compendio, ut in v. c. illos ad notam domum præcurrisse, dominamque eduxisse. Iuretus.

EX CAP. XXIII.

Imperauit medico eidemque seruo.] Sic est, Romæ medicina diu, ut ingenuo homine indigna, neglecta & ad seruos libertinosque ablegata est. eos certe solos medicinam factitasse, pluribus exemplis demon-

strat Briss. lib. 2. cap. 3. Select. ex iure ciu. antiq. Requirantur & Parerga Marq. Freheri lib. 2. cap. 16.

Mortem rogo armatus.] v. c. mortem quero armatus, quod forte aptius. nam paulo ante dixit, imperasse sibi dari venenum.

Medicamentum.] v. c. medicament.

EX CAP. XXVII.

Nemo inquit credit, te mecum in gratiam rediisse.] si mei arbitrij foret, quinque postremas voces funditus eradicaui tanquam ab exscriptoris glosseinate hic propagatas. certe in excerptis Pal. pr. tantum est: *Nemo, inquit, crederet hoc, nisi,* &c. Grut.

Pecuniam pro eius libertate Caesar numerauit.] Auribus meis fatua hæc lectio. quid? ut Caesar pecuniam pro eo seruo? non credo. quid ergo? reducendam manu pictorum lectionem: *Caesar numerauerat*, ut scilicet respiciat ad summam quam Rufo donauerat Caesar. eam quippe non habuisset absque serui opera.

EX CAP. XXVIII.

Ab istis gerulis raperis.] Leticarios seruos intelligit. in collo enim siue in humeris seruorum letica. Seneca epi. 80. *Idem de istis omnibus dicas, quos supra capita hominum supraque turbam delictos letica suspēdit.* Plin. in Paneg. illos ergo humeri ceruicesque seruorum super ora nostra: *te fama, te gloria, te ciuium pietas, te libertas super ipsos principes vehunt.* vnde & succollandi verbum Suetonio natum: hæc Lipsius lib. 1. c. 19. Elect.

Quo te panulati isti in militum quidem non vulgarem cultum subornati.] Loquitur de leticariis, quos ait militariter cultos, quia pænula vestis etiam militaris. vide Lipsium lib. 1. Elect. cap. 25.

Ne ordinarium quidem habentis officium.] Ad istæc Briss. lib. 13. de verb. signi. Ordinarij serui in l. 15. §. Pretor ff. de iniuriis accipiendi sunt, qui certum aliquod ministerium officiumve in familia exercent, mediastinisque aduersi sunt, qui nullo certo muneri deseruiunt, eoque sensu *ordinarium officium*, seruile hic dixit Seneca. alias ordinarij vicariis opponuntur. l. 17. l. 18. l. 19. ff. de pec. l. 5. §. 1. ff. de tribut. &c.

Eodem tempore.] v. c. eadem hora.

Intra limen.] v. c. intus limen.

EX CAP. XXIX.

Cum aque sine nutricis beneficio: quam sine patris non potuerim.] Ita Pinciani textus & Mureti, vterque perperam, nam legi debet ex fide m. ff. *Cum aque sine patris beneficio quam sine nutricis non pot.* quarum dictionum ordinem minime interuertissent si venisset in mentem genus istud loquendi per familiare auctori nostro, quod & notaui ad cap. lib. 23. Suspici. Grut.

EX CAP. XXX.

Sed non ideo maiorem omnibus quia primum.] Palat. sec. tert. & Col. vulgaram fouent lectionem, tantum post primum addunt vocem est. Et sic etiam emendatum videtur in Naz. cum tamen prius fuisset: *maiorem omnibus quia primum est.* quod an germanum sit auctoris, iudicent doctiores. ego sane suspicor. Grut.

EX CAP. XXXII.

Tot maximos duces cum maxime prementia.] repono ex v. c. *tot maximos duces, tela cum maxime prementia.*

EX CAP. XXXIII.

In quo spectauit legem patriam, premia patrum, &c.] Visita omnino Fr. Duarenum lib. 1. cap. 40. disput. annuere. reperies apud eum quæ huc proprie facient.

EX CAP. XXXV.

Nostri moneta.] Notat Stephanus lib. 1. cap. 1. Prood. significari his verbis quædam sumpta ex Stoicorum doctrina, & verum est Grut.

EX CAP. XXXVII.

Vicere Sicul iuuenes.] hi sunt Amphinomus & Anapias, de quibus certatim poetæ & historici alijque. multa quoque Lud. Cælius lib. 11. cap. 17. lect. ant.

Qui cum ad tempus relegatus esset a patre.] Lips. lib. 2. elect. cap. 15. nihil hic temere mutauit, ambigit tamen an non rescribi debeat *cum ad campos*, quia libri v. vacillant. & quidam *cum ante ad tempus*, inter quos Naz. & Colon. Pat. tert. quidam, inter quos Pal. sec. *cum ante tempus*. ego in hærens ductibus litterarum, ex veteri illa lect. *ante tempus*, non inuita forte Minerua fingebam: *qui cum ante in rus relegatus*, quam hario-lationem examinent acutiores. eandem histor. narrat Cic. lib. 3. de off. Val. max. l. 6. cap. 9. Aur. Victor cap. 28. de viris illust. Hinc interim obseruandum (monente P. Fabro l. 2. cap. 5. Semestr.) Romanis in more positum non tantum seruos & liberos in agros ad opus publicum faciendum priuatim ablegare, atque hoc tanquam exilio supplicioque domestico castigare, sed etiam liberos suos. De seruis & liberis vide Cuiacium lib. 10. obseruat. cap. 33. & Fabr. d. loco. De liberis pænæ causa rus relegatis à parentibus exemplum habetur in Roscio Amerino, de quo videatur Ciceronis oratio, in qua Erucio accusatori responderet illud obiicienti. Grut.

In ordinem redigere.] Notandum est quod habet v. c. *in ordine*: Sane videas eam locutionem frequentem esse auctori, si modo credatur libris antiquis. Exempla proferre non inutile erit. Supra lib. 1. de benef. c. 3. *in matrimonio produxit.* lib. 2. c. 11. *in triumpho ductus esset.* lib. 6. c. 34. *in sensu recondendus.* Item lib. 1. de Clem. cap. 18. *quod in homine licere.* & lib. 2. de Clem. cap. 1. *in medio adduxit.* & mox *vocem in concione mittendam.* Idem epist. 9. *in vinculis coniecto.* epist. 66. *in loco stili sermo successit.* epist. 69. *in conspectu eius venerunt.* epist. 71. *in conspectu adolescentiæ meæ reductus.* epist. 81. *in huius ipsius rei contentione transfert.* Idem lib. 4. Cōtrouers. 1. *in conuiuio puderet venire.* Hæc ut dixi, ita concepta sunt in vetustis membranis & aliquot editionibus, ut frustra quidam Neotherici tentant scripturam mutare. Itaque non dubium est quin veteres auctores iunxerint præpositionem *in* vel cum accusandi, vel cum auferendi casu, contra quam hodie vulgati Grammaticorum canones, cuius rei exempla plurima in libris aliorum auct. deprehensa ex collatione m. ff. collegit dudum Gifanius in suo indice ad Lucretium, quæ curiosus inde repetet Contrario vsu Cicero dixit, *in prædonum potestatem fuisse.* & Plautus, *in mentem fuit.* apud A. Gellium l. 1. c. 7. hæc Iu-
reus.

L. ANNÆI SENECAE

AD AEBVCIVM LIBERALEM

DE BENEFICIIS LIBER QVARTVS.

ARGVMENTVM I. LIPSI.

ARGVTA fere tractat, sed vtilibus (vt semper) mixtis. Quærit, an Beneficium & Gratia per se expetenda? asserit, contra Epicureos, qui omnia fructu metiebantur. Inter alia hoc argumento, quod etiam Dii dent Beneficia: quod ipsum contra illos negantes vbertim docet. Obiectiones deinde remouet, quæ vtilitatem versari in Beneficijs docere videantur. Tum ad Gratiam venit, & ostendit eam quoque referendam solius Honesti, non Vtilis, ad speciem. Tum quærit, An quem scias ingratum futurum, beneficium sit dandum? distinguit, & partim ait, partim negat.

CAPVT PRIMVM.

X omnibus quæ tractauimus, Aebuci Liberalis, potest videri nihil tam necessarium, aut magis (vt ait Salustius) cum cura dicendum, quam quod in manibus est: An beneficium dare, & inuicem gratiam referre, per se res expetendæ sint? Inueniuntur qui honesta in mercedem colant, quibusque non placeat virtus gratuita: quæ nihil habet in se magnificum, si quidquam habet vana. Quid enim est turpius, quam aliquem cõputare, quantũ vir bonus sit: cum virtus nec lucro inuitetur, nec absterreatur damno, adeoque neminem spe ac pollicitatione corrumpat, vt contra in se impẽdere iubeat, ac sæpius in vltro tributis sit? Calcatis vtilitatibus ad illam eundum est, quocunque vocauit, quocunque misit, sine respectu rei familiaris: interdum etiam, sine vlla sanguinis sui parsimonia vadendum, nec vñquam imperium eius detrectandum. Quid consequar, inquit, si hoc fortiter, si hoc grate fecero? quod feceris. Nihil tibi extra promittitur: si quid forte obuenerit commodi, inter accessiones numerabis. Rerum honestarum pretium, in ipsis est. Si honestum per se expetendum est, beneficium autem honestum est, non potest alia eius conditio esse, cum eadem natura sit. Per se autem expetendum esse honestum, sæpe & abunde probatum est. In hac parte nobis pugna est cum Epicureorum delicata & vmbatica turba, in conuiuio suo philosophantium: apud quos virtus voluptatum ministra est. Illis paret, illis deseruit, illas supra se videt. Non est, inquit, voluptas sine virtute. Sed quare ante virtutem est. De ordine puras disputationem esse? de re tota, & de potestate eius ambigitur. non est virtus, si sequi potest. Primæ partes eius sunt. ducere debet, imperare, summo loco stare: tu illam iubes? signum petere. Quid, inquit, tua refert? & ego, sine virtute, nego beatam vitam posse constare. Ipsam voluptatem, quam sequor, cui me mancipauit, remota illa, improbo & damno. de hoc vno disputatur, vtrum virtus summi boni causa sit, an ipsa summum bonum. Vt hoc vnum quærat, ordinis tantum existimas mutationem? ista vero confusio est & manifesta cæcitas, primis postrema præferre. Non indignor, quod post voluptatem ponitur virtus, sed quod omnino cum voluptate confertur. Contemptrix eius & hostis est, & longissime ab illa resiliens, labori ac dolori familiarior, virilibus incommodis, quam isti effeminato bono inferenda. Hæc, Liberalis, dicenda fuerunt, quia beneficium (de quo nunc agitur) dare, virtutis est, & turpissimum id causa vllius alterius rei dare, quam vt datum sit. Nam si recipiendi spe tribueremus, locupletissimo cuique, non dignissimo, daremus: nunc vero diuiti importuno pauperem præferimus. non est beneficium quod fortunam spectat. Præterea, si vt prodessemus, sola nos inuitaret vtilitas, minime beneficia distribuere deberent, qui facillime possent, locupletes, & potentes, & reges, aliena ope non indigentes. Dii vero tot munera, quæ sine intermissione diebus ac noctibus

¹³ fundunt, non darent. in omnia enim illis natura sua sufficit, plenosque & tutos, & inuiolabiles præstat. Nulli ergo beneficium dabunt, si vna dandi causa est, se intueri ac commodum suum. Istud non est beneficium, sed sænus: circumspicere, non vbi optime ponas, sed vbi quæstuosissime habeas, vnde facillime tollas. Quod cum lōge à dijs remotum sit, sequitur vt liberales sint. nam si vna beneficij dandi causa sit vtilitas, nulla autem ex nobis vtilitas deo speranda est, nulla deo dandi beneficij causa est.

Scio quid hoc loco respondeatur. Itaque non dat Deus beneficia, sed securus & negligens nostri, auersus à mundo, aliud agit, aut (quæ maxima Epicuro felicitas videtur)¹⁴ nihil agit, nec magis illum¹⁵ beneficia, quam iniuriæ tangunt. Hoc qui dicit, ¹⁶ non exaudit precantium voces, & vndique sublati in cælum manibus vota facientium, priuata ac publica. Quod profecto non fieret, nec in hunc furorem¹⁷ omnes mortales consensissent, alloquendi furda numina, & inefficaces deos: nisi nossent illorum beneficia nunc vltro oblata, nunc orantibus data, magna, tempestiua, ingentes minas interuentu suo soluentia. Quis est autem tam miser, tam neglectus, quis tam ¹⁸ duro fato, & in pœnam genitus, vt non tantam deorum munificentiam senserit? Ipsos illos complorantes sortem suam, & querulos circumspice. inuenies non ex toto beneficiorum cælestium expertes: neminem esse, ad quem non aliquid ex illo benignissimo fonte manauerit. Parum autem id, quod nascentibus ex æquo distribuitur? Vt quæ sequuntur, inæquali dispensata mensura, transeamus, parum dedit natura, cum ¹⁹ se dedit? Non dat Deus beneficia. Vnde ergo ista quæ possides? quæ das? quæ negas? quæ seruas? quæ rapis? vnde hæc innumerabilia, oculis, aureis, animum mulcentia? vnde illa luxuriam quoque instruens copia? Neque enim necessitatibus tantummodo nostris prouisum est: vsque²⁰ in delicias amamur. Tot arbusta, non vno modo frugifera, tot herbæ salutare, tot varietates ciborum, per totum annum digestæ, vt inertiquoque²¹ fortuita terræ alimenta præberent. Iam animalia omnis generis, alia ²² in sicco solidoque, alia in ²³ humido innascentia, alia per²⁴ sublime dimissa: vt omnis rerum naturæ pars tributum aliquod nobis conferret. Flumina hæc amœnissimis flexibus campos cingentia, illa præbitura commercijs viam, vasto & nauigabili cursu vadentia: ex quibus quædam stans diebus mirabile²⁵ incrementum trahūt, vt anhela & feruenti subiecta cælo loca subita vis æstiuæ torrentis irriget. Quid ²⁶ medicamentorum torrentium venæ? quid in ipsis littoribus aquarum calentium exundatio?

—²⁷ Te Lari maxime, teque

Fluctibus, & fremitu assurgens Benace marino.

Si pauca quis tibi donasset iugera, accepisse te diceres beneficium; immensa terrarum late patentium spatia, negas esse beneficium? Si pecuniam tibi aliquis donauerit, & arcam tuam (quoniam id tibi magnum videtur) impleuerit, beneficium vocabis: tot metalla defodit, tot flumina emisit²⁸ in aera, super quæ decurrunt²⁹ sola aurum vehentia; argenti, æris, ferri immane pondus omnibus locis obrutum, cuius inuestigandi tibi facultatem dedit, ac latentium diuitiarum in summa terra³⁰ signa disposuit: negas te accepisse beneficium? Si domus tibi donetur, in qua marmoris aliquid resplendeat, & ³¹ rectum nitidius, auro aut coloribus sparsum, non mediocremunus vocabis: ingens tibi domicilium, sine vllo³² incendij aut ruinæ metu struxit, in quo vides non tenues³³ crustas, & ipsa qua secantur³⁴ lamina graciliores, sed integras lapidis pretiosissimi moles, sed totas variæ distinctæque materiæ, cuius tu paruula frustra miraris, ³⁵ rectum vero aliter nocte, aliter interdiu fulgens: negas te³⁶ vllum munus accepisse? Et cum ista quæ habes magno æstimes, quod est ingrati hominis, nulli debere te iudicas? Vnde tibi istum quem trahis spiritum? vnde istam, per quam actus vitæ tuæ disponis, atque ordinas, lucem? vnde sanguinem, cuius cursu vitalis continetur calor? vnde ista palatum tuum saporibus exquisitis vltra satietatem laceffentia? vnde hæc irritamenta iam lassæ voluptatis? vnde ista quies, in qua putrescis, ac marces? Nonne si gratus es, dices,

— Deus nobis hæc otia fecit:

Namque erit ille mihi semper Deus: illius aram

Sæpe tener nostris ab ouilibus imbuet agnus.

Ille meas errare boues, vt cernis, & ipsum

Ludere quæ vellem, calamo permisit agresti.

Ille Deus est, non qui paucas boues, sed qui per totum orbem armenta dimisit, qui gregibus vbique passim vagantibus pabulum præstat, qui pascua hibernis æstiuæ substituit, qui non calamo tantum cantare, & agreste atque inconditum carmen ad³⁷ ali-

- quam tantum³⁸ oblectationem modulari docuit, sed tot artes, tot vocum varietates, tot sonos, alios spiritu nostro, alios externo, cantus edituros, commentus est. Neque enim nostra ista, quæ inuenimus, dixeris: non magis, quam quod crescimus, quam quod ad constitutum temporum sua corpori officia respondent. Nunc puerilium dentium lapsus, nunc³⁹ adfurgentem iam ætatem, & in robustiorem gradum transeuntem pubertas, & ultimus⁴⁰ ille dies fugienti vitæ terminum ponens. Insita sunt nobis omnium ætatum, omniumque artium semina, magisterque ex occulto Deus⁴¹ producit ingenia. Natura, inquit, hæc mihi præstat. Non intelligis te, cum hoc dicis, mutare nomen Deo? Quid enim aliud est natura,⁴² quam Deus, & diuina ratio, toti mundo & partibus eius inserta? Quoties voles, tibi licet aliter hunc auctorem rerum⁴³ nostrarum compellare. & Iouem illum optimum ac maximum rite dicēs, &⁴⁴ tonantem, & statorem: qui non (vt historici tradiderunt) ex eo quod post votum susceptum, acies Romanorum fugientium steterit, sed quod stant beneficio eius omnia, stator,⁴⁵ stabilitorque est: hunc eundem & fatum si dixeris, non mentieris. nam cum fatum nihil aliud sit, quam series implexa causarum, ille est prima omnium causa, ex qua ceteræ pendent. Quæcumque voles illi nomina proprie aprabis, vim aliquam effectumque cælestium rerum continentia. Tot appellationes eius possunt esse, quot munera.
- VII. Hunc & Liberum patrem, & Herculem, ac Mercurium⁴⁶ nostri putāt. Liberum patrem: quia omnium parens sit, quod⁴⁷ ab eo primum inuenta⁴⁸ seminum vis est,⁴⁹ consultura per voluptatem. Herculem: quia vis eius inuicta sit, quandoque lassata fuerit operibus editis,⁵⁰ in ignem recessura. Mercurium: quia⁵¹ ratio penes illum est, & numerusque, & ordo, & scientia. Quocumque te flexeris, ibi illum videbis occurrentem tibi. nihil ab illo vacat: opus suum ipse implet. Ergo nihil agis ingratiissime mortalium, qui te negas Deo debere, sed naturæ. quia nec natura sine Deo est, nec Deus sine natura: sed idem est vtrumque, & nec distat. Officium si quod à Seneca accepisses, Annæo te diceres debere, vel Lucio: non creditorem mutares, sed nomen. quoniam siue prænomen eius, siue nomen dixisses, siue cognomen, idem tamen ille esset. Sic hunc naturam voca, fatum, fortunam: omnia eiusdem Dei nomina sunt, varie vten- tis sua potestate. Et iustitia, probitas, prudentia, fortitudo, frugalitas, vnius animi bona sunt: quidquid horum tibi placuit, animus placet.
- IX. Sed ne in aliam disputationem ex obliquo abeam, plurima beneficia ac maxima in nos Deus confert, sine spe recipiendi: quoniam nec ille collato eget, nec nos ei quidquam conferre possumus. Ergo beneficium per se expetenda res est. vna spectatur in eo accipientis vtilitas: ad hanc accedamus, sepositis commodis nostris. Dicitis, inquit, diligenter eligendos quibus beneficia demus: quia nec agricolæ quidem semina arenis committunt.⁵⁴ Quod si verum est, nostram vtilitatem in beneficijs dandis sequimur, quemadmodum in arando ferendoque, neque enim ferere, per se res expetenda est. Præterea, quæritis cui dandum sit beneficium: quod non esset faciendum, si per se beneficium dare, expetenda res esset. quocumque loco, & quocumque modo daretur, beneficium erat.⁵⁵ Honestum propter nullam aliam causam, quam propter ipsum, sequimur. Tamen etsi nihil aliud sequendum est, quærimus quid faciamus, & quando, & quemadmodum: per hæc enim constat. Itaque cum eligo cui dem beneficium, id ago, vt beneficium sit: quia si turpi datur, nec honestum esse potest. nec beneficium.
- X. Deposita reddere, per se res expetenda est: non tamen semper reddam, nec quolibet loco, nec quolibet tempore. aliquando nihil interest, verum insit, ⁵⁶ an palam reddam. Intuebor vtilitatem eius, cui redditurus sum, & nociturum illi depositum negabo. Idem in beneficio faciam, videbo quando dem, cui dem, quemadmodum, quare. Nihil enim sine ratione faciendum est. non est autem beneficium, nisi quod ratione datur: quoniam ratio, omnis honesti comes est. Quam sæpe hominum, donationem suam inconsultam obiurgantium, hanc audimus vocem, *Mallem perdidisse, ⁵⁷ quam illi dedisse?* Turpissimum genus damni est, inconsulta donatio: multoque grauius male dedisse beneficium, quam non recepisse. Aliena enim culpa est, quod non recipimus: quod cui daremus non eligimus, nostra. In electione nihil minus, quam hoc quod tu existimas, spectabo, a quo recepturus sim. eligo enim eum qui gratus, non qui redditurus sit. Sæpe autem & non redditurus, gratus est, & ingratus, qui reddidit. Ad animum tendit æstimatio mea. Ideo locupletem, sed indignum præteribo: pauperi viro bono dabo. Erit enim in summa inopia gratus: & cum omnia illi deerunt, supererit animus. Non lucrum ex beneficio capto, non voluptatem, non gloriam. vni placere contentus, in hoc dabo, vt quod oportet faciam: quod

oportet autem, non est sine electione: quæ qualis futura sit, interrogas?

Eligam virum integrum, simplicem, memorem, gratum, alieni abstinentem, sui non auarè tenacem, beneuolum. Hunc vero cum elegero, licet nihil illi fortuna tribuat, quo referre gratiam possit, ex sententiâ res gesta erit. Si vtilitas me & sordida cōputatio liberalem facit, si nulli prosum, nisi vt inuicem ille mihi profit: non dabo beneficium proficiscenti in diuersas longinquasque regiones, non dabo ab futuro semper, non dabo sic affecto, vt spes ei nulla sit conualescendi, non dabo ipse deficiens. non enim habeo tempus recipiendi. Atqui vt scias, rem per se expetendam esse, benefacere, aduenis modo in nostrum delatis portum, & statim abituris, succurrimus. Ignoto naufrago nauem, qua reuehatur, & damus & instruimus. Discedit ille, vix satis noto salutis auctore, & numquam amplius in conspectum nostrum reuersurus, debitores nobis deos delegat, precaturque vt illi pro se gratiam referant: interim nos iuuat sterilis beneficij conscientia. Quid cum ipso vitæ in fine constitimus, cum testamentum ordinamus, non beneficia nobis nihil profutura diuidimus? quantum temporis consumitur, quamdiu secreto agitur, quantum & quibus demus? Quid enim interest, quibus demus, à nullo recepturi? Atqui numquam diligentius damus, numquam magis iudicia nostra torquemus, quàm vbi remotis vtilitatibus, solum ante oculos honestum stetit: tamdiu officiorum mali iudices, quamdiu illa deprauat spes ac metus, ac inertissimum vitium, voluptas. Vbi mors interclusit omnia, & ad ferendam sententiam incorruptum iudicem misit, quærimus dignissimos, quibus nostra tradamus: nec quidquam cura sanctiore componimus, quàm quod ad nos non pertinet.

Et mehercule tunc magna voluptas subit cogitantem, *Hunc ego locupletio-
faciam: huius dignitati adiectis opibus, aliquid splendoris affundam.* Si non damus beneficia, nisi recepturi, intestatis moriendum sit. Dicitis, inquit, beneficium creditum insolubile esse: creditum autem non est res per se expetenda. Cum creditum dicimus, imagine & translatione vrimur. Sic & legem, iusti iniustique regulam esse: & regula non est res per se expetenda. Ad hæc verba demonstrandæ rei causâ descendimus. Cum dico creditum, intelligitur tamquam creditum. Vis scire? adiicio insolubile, cum creditum nullum non solui aut possit, aut debeat. Adeo beneficium vtilitatis causâ dandum non est, vt sæpe, quemadmodum dixi, cum damno ac periculo dandum sit. Sic latronibus circumuentum defendo, vt tuto transire permittatur: reum gratia laborantem tutor, & hominum potentium factionem in me conuerto, quas illi detraxero sordes, sub accusatoribus iisdem fortasse sumpturus, cum abire in partem alteram possim, & securus spectare aliena certamina: spondeo pro iudicato, & suspensum amici bonis libellum deiicio, creditoribus eius me obligaturus: vt possim seruare proscriptum, ipse proscriptionis periculum adeo. Nemo Tusculanum aut Tiburtinum emere paratus, salubritatis causâ, & æstiuu secessus, quoto anno empturus sit disputat, cum emerit, tuendum est. Eadem in beneficiis ratio est. nam cum interrogaueris, quid reddat, respondebo, bonam conscientiam. Quid reddit beneficiū? dictu mihi, quid reddat iustitia, quid innocentia, quid magnitudo animi, quid pudicitia, quid temperantia, si quidquam præter ipsas petis. *Mundus in quid
incessum absoluit? in quid sol diem extendit & contrahit? omnia ista beneficia
sunt: fiunt enim nobis profutura.* Quomodo mundi officium est, circumagere rerum ordinem, quomodo solis loca mutare, ex quibus oriatur, in quæ cedat, & hæc salutaria nobis facere sine præmio: ita viri officium est inter alia, & beneficium dare. Quare ergo dat? ne non det, ne occasionem benefaciendi perdat. Vobis voluptas est, inerti otio assuefacere corpusculum, & securitatem soporis simillimam appetere, & sub densa vmbra latitare, tenerrimisque cogitationibus, quas tranquillitatem vocatis, animi marcentis oblectare torporem, & cibus portionibusque intra horro-
latebram corpora ignauia pallentia saginare: nobis voluptas est, dare beneficia vel laboriosa, dum aliorum labores leuent: vel periculosa, dum alios a periculis extrahant: vel rationes nostras aggrauatura, dum aliorum necessitates & angustias laxent. Quid mea interest, an recipiam beneficia? etiam cum recepero, danda sunt. Beneficium, eius commodum spectat cui præstatur, non nostrum: alioquin nobis, non illi, damus. Itaque multa, quæ summam vtilitatem alijs afferunt, pretio gratiam perdunt. Mercator vrbibus prodest, medicus agris, mango vanalibus: sed omnes isti, quia ad alienum commodum pro suo veniunt, non obligant eos quibus profunt.

Non est beneficium quod in quaestum mittitur. Hoc dabo, hoc recipiam: auctio

est. Non dicam pudicam, quæ amatorem ut incenderet repulit: quæ aut ⁷⁶ legem, aut virum timuit. ut ait Ovidius :

Quæ quia non licuit, non dedit, illa dedit.

Non immerito in numerum peccantium refertur, quæ pudicitiam timori præstitit, & ⁷⁷ non sibi. eodem modo qui beneficium ut reciperet dedit, non dedit. Ergo & nos beneficium damus animalibus, quæ aut usui, aut alimento futura nutrimus? beneficium damus arbutis quæ colimus, ne siccitate, aut immoti & neglecti soli duritia, laborerent? Nemo ad agrum colendum ex ⁷⁸ æquo & bono venit nec ad ullam rem, ⁷⁹ cuius extra ipsam fructus est. Ad beneficium dandum non adducit cogitatio auara, nec sordida, sed humana, liberalis, cupiens dare etiã cum dederit, & augere novis ac recentibus. vetera: & non habens propositum, quanto ei qui præstat bono futura sit: alioquin humile est, sine laude, sine gloria, prodesse, quia expedit. Quid magnifici est, se amare, sibi parcere, sibi acquirere? Ab omnibus istis vera beneficij dandi cupido auocat: ad detrimentum, ⁸⁰ iniecta manu, trahit, & utilitates relinquit, ipso benefaciendi opere lætissima.

xv.

Numquid dubium est, quin contraria sit beneficio iniuria? Quomodo iniuriam facere, per se vitanda ac fugienda res est: sic beneficium dare, per se expetenda. illic turpitudine, contra omnia præmia in scelus hortantia, valet: ad hoc inuitat honesti per se efficax species. Non mentiar, si dixero, neminem non ⁸¹ amare beneficia sua, neminem non ita compositum animo, ut libentius eum videat, in quem multa congefuit: cui non causa sit iterum dandi beneficij, semel dedisse. quod non accideret, nisi nos ipsa delectarent beneficia. Quam sæpe dicentem audias? *Non sustineo illum deserere, cui dedi vitam, quem è periculo eripui. Rogat me ut causam suam contra homines gratiosos agam. Nolo: sed quid faciam? iam illi semel, iterumque affui.* Non vides inesse isti rei propriam quamdam vim, quæ nos beneficia dare cogit? primum quia oportet, deinde quia dedimus. Cui initio ratio non fuisset præstandi, aliquid ei præstamus ob hoc, quia præstitimus. Adeoque nos ad beneficia non impellit utilitas, ut & inutilia veri ac fouere perseueremus, sola beneficij caritate: cui etiam infeliciter dato, indulgere, tam naturale, quam

xvi.

⁸² liberis prauis. Idem isti gratiam referre ipsos fatentur, non quia honestum est, sed quia utile. quod non esse ita, minore opera probandum est. Quia quibus argumentis collegimus beneficium dare, per se rem expetendam esse, iisdem etiam hoc colligemus. ⁸³ Fixum est illud, à quo in cetera probationes nostræ exeunt, honestum ob nullam aliam causam, quam quia honestum sit, coli. Quis ergo controuersiam facere audebit, an gratum esse, honestum sit? Quis non ingratum detestetur hominem, sibi ipsi inutilem? Quid autem cum tibi narratur de eo, qui aduersus summa beneficia amici sui ingratus est, quomodo id fers? utrum tamquam rem turpem fecerit, an tamquam utilem rem sibi & profuturam omiserit? Puto, nequam hominem existimas: cui poena, ⁸⁴ non cui curatore opus sit. quod non accideret, nisi gratum esse, per se expetendum, honestumque esset. Alia fortasse minus dignitatem suam præferunt, & an sint honesta, interprete egent: hoc expositum est, pulchriusque, quam ut splendor eius dubie ac parum luceat. Quid tam laudabile, quid tam æqualiter in omnium ⁸⁵ animos receptum, quam referre bene meritis gratiam? Ad hoc, dic mihi, quæ causa nos

xvii.

perducit? Lucrum? quod qui non contemnit, ingratus est. Ambitio? & quæ iactatio est soluisse, quod debebas? Metus? nullus ingrato. huic enim vni rei non posuimus legem, tamquam satis natura cauisset. Quomodo nulla lex amare parentes, indulgere liberis iubet: superuacuum est enim, in quod imus, impelli. quemadmodum nemo in amorem sui cohortandus est, quem cum nascitur trahit: ita ne ad hoc quidem, ut honesta per se petat. Placet suapte natura: adeoque gratiosa virtus est, ut infinitum sit etiam malis probare meliora. Quis est, qui non beneficus videri velit? qui non inter scelera & iniurias opinionem bonitatis affectet? qui non ipsis quæ impotentissime fecit, speciem aliquam induat recti? velit quoque & ijs videri beneficium dedisse, quos læsit? ⁸⁶ Gratias itaque agi sibi ab his, quos afflixere, patiuntur: bonosque se ac liberales fingunt, quia præstare non possunt. Quod non facerent, nisi illos honesti & per se expetendi amor cogeret moribus suis opinionem contrariam querere, & nequitiam abdere; cuius fructus concupiscitur, ipsa vero odio pudorque est: nec quisquam tantum à naturali lege desciiuit, & hominem exiit, ut ⁸⁷ animi causa malus sit. Dic enim cui libet ex istis, qui rapto viuunt, an ad illa quæ latrocinijs & furtis consequuntur, malint ratione bona peruenire? Optabit ille, cui grassari & ⁸⁸ transeuntes percutere quæstus est, potius illa inuenire, quam eripere. Neminem reperies, qui non nequitie præmijs, sine nequitia, frui malit. Maximum hoc habemus naturæ meritum, quod virtus in om-

nium animos lumen suum⁸⁹ præmittit: etiam qui non sequuntur illam, vident.

Vt scias, per se expetendam esse grati animi affectionem, per se fugienda res est ingratum esse: quoniam nihil æque concordiam humani generis dissociat ac distrahit, quam hoc vitium. Nam quo alio tuti sumus, quam quod mutuis iuamur officijs? hoc vno instructior vita, contraque incursiones subitas munitior est, beneficiorum commercio. Fac nos singulos, quid sumus? præda animalium & victimæ, ac vilissimus & facillimus sanguis. Quoniam ceteris animalibus in tutelam sui satis virium est. Quæcumque vaga nascuntur, & actura vitam segregem, armata sunt: hominem imbecillitas cingit: non vnguium vis, non dentium, terribilem ceteris fecit: nudum & infirmum, societas munit. Duas res dedit, quæ illum⁹⁰ obnoxium ceteris, validissimum facerent, rationem & societatem. Itaque qui par esse nulli posset, si diduceretur, rerum potitur. Societas illi dominium omnium animalium dedit: societas terris genitum, in alienæ naturæ transmisit imperium, & dominari etiam in mari iussit. Hæc morborum impetus arcuit, senectuti adminicula prospexit, solatia contra dolores dedit: hæc fortes nos facit, quod licet contra fortunam⁹¹ aduocare. Hanc tolle: & unitatem generis humani, qua vita sustinetur, scindes. tolletur autem, si efficies, ut ingratus animus non per se vitandus sit, sed quia aliud illi timendum est. Quam multi sunt enim, quibus ingratis esse tuto licet? denique ingratum voco, quisquis metu gratus est.

Deos nemo sanus⁹² timet. Furor est enim metuere salutaria: nec quisquam amat, quos timet. Tu denique Epicure Deum inermem facis. omnia illi tela, omnem detraxisti potentiam, & ne cuiquam metuendus esset, proiecisti ipsum extra⁹³ metum. Hunc igitur septum ingenti quodam & inexplicabili⁹⁴ muro, diuisumque à contactu & à conspectu mortalium, non habes quare verearis: nulla illi nec tribuendi, nec nocendi materia est. In medio⁹⁵ interuallo⁹⁶ huius & alterius cæli desertus, sine animali, sine homine, sine re, ruinas mundorum supra se circaque se cadentium euitat, non exaudiens vota, nec nostri curiosus. Atqui hunc vis videri colere, non aliter quàm parentem: grato, ut opinor, animo: aut si non vis videri gratus, quia nullum habes illius beneficium, sed te atomi & istæ⁹⁷ micæ tuæ fortè ac temere conglobauerunt, cur colis? Propter maiestatem, inquis, eius eximiam, singularemque naturam. Ut concedam tibi: nempe hoc facis nulla spe, nullo pretio inductus. Est ergo aliquid per se expetendum, cuius te ipsa dignitas ducit: id est honestum. Quid est autem honestius, quam gratum esse? huius virtutis materia tam late patet, quam vita.

Sed inest, inquit, huic bono etiam utilitas aliqua. cui enim virtuti non inest? sed id propter se expeti dicitur, quod quamuis habeat aliqua extra se commoda, sepositis quoque illis ac remotis, placet. Prodest gratum esse: ero tamen gratus, etiam si noceat. Qui gratus est, quid sequitur? ut hæc res illi alios amicos, alia beneficia conciliet? Quid ergo si quis sibi offensas concitaturus est? si quis intelligit, adeo per hoc se nihil consecuturum, ut multa etiam ex reposito acquisitoque perdenda sint: num libens in detrimenta descendet? Ingratus est, qui in referenda gratia⁹⁸ secundum datum videt, qui sperat cum reddit. Ingratum voco, qui ægro assidet, quia testamentum facturus est, cui de hereditate, aut de legato vacat cogitare. Faciat licet omnia, quæ facere bonus amicus & memor officij debet, si animo eius obuersatur spes, ⁹⁹ si captator est, & ¹⁰⁰ hamum iacit: ¹⁰¹ ut aues, quæ laceratione corporum aluntur, lassæ morbo pecora, & casura è proximo speculantur, ita hic imminet morti, & circa cadauer volat.

Gratus animus ipsa virtute propositi sui capitur. Vis scire hoc ita esse, nec illum utilitate corrumpi? Duo sunt genera grati hominis. dicitur gratus, qui aliquid pro eo quod acceperat, reddit. hic fortasse ostentare se potest: habet quod iactet, quod proferat. dicitur gratus, qui bono animo accepit beneficium, bono debet. Hic intra conscientiam clusus est. quæ illi contingere potest utilitas ex affectu latenti? Atqui hic, etiam si ultra facere nihil potest, gratus est: amat, debet, referre gratiam cupit. Quidquid ultra desideras, non ipsi deest. Artifex est etiam, cui ad exercendam artem instrumenta non suppetunt: nec minus canendi peritus, cuius vocem exaudiri fremitus obstrepentium non sinit. Volo referre gratiam, post hoc aliquid superest mihi, non ut gratus, sed ut ¹⁰² solutus sim. Sæpe enim & qui gratiam retulit, ingratus est: & qui non retulit, gratus. Nam ut omnium aliarum virtutum, ita huius, ad animum tota æstimatio redit. hic si in officio est, quidquid defuit, fortuna peccat. Quomodo est disertus etiam qui tacet, fortis etiam qui compressis manibus, vel & alligatis: quomodo gubernator etiam qui in sicco est, quia consummata scientiæ nihil deest, etiam si quid obstat quo minus se utatur: ita gratus est, etiam qui vult tantum, nec habet

xviii.

xix.

xx.

xxi.

huius voluntatis suæ vllum alium, quam se testem. Imo amplius adiiciam. est aliquando gratus, etiam qui ingratus videtur, quem mala interpret opinio in contrarium traducit. Hic quid aliud sequitur, quam ipsam conscientiam? quæ etiam obruta delectat, quæ concioni ac famæ reclamation, & in se omnia reponit, & cum ingētem ex altera parte turbam contra sentientium aspexit, non numerat suffragia, sed ¹⁰³ vna sententia vincit. Si vero bonam fidem perfidiæ suppliciis affici videt, non ¹⁰⁴ descendit è fastigio, sed supra pœnam suam consistit.

XXII.

Habeo, inquit, quod volui, quod petij. Non pœnitet, nec pœnitebit, nec vlla iniquitate me eo fortuna perducet, vt hanc vocem ¹⁰⁵ audiam, *Quid mihi volui? quid mihi nunc prodest bona voluntas?* Prodest & in equuleo, prodest & in igne. qui si singulis membris admoueat, & paullatim viuum corpus circumeat: licet ipsum ¹⁰⁶ corpus plenum bona conscientia stilleret: placebit illi ignis, per quem bona fides collucebit. Nunc quoque illud argumentum, quamuis dictum iam, reducat. Quid est quare grati velimus esse, cum morimur? quare singulorum perpendamus officia? quare id agamus in omnem vitam nostram memoria decurrente, nec cuius officij videamur oblit? Nihil iam superest, quo spes porrigatur. in illo tamen ¹⁰⁷ cardine positi, abire e rebus humanis quam gratissimi volumus. Est videlicet magna in ipso opere merces rei, & ad alliciendas mentes hominum ingens honesti potentia: cuius pulchritudo animos circumfundit, & delinitos admiratione luminis ac fulgoris sui rapit. At multa hinc commoda oriuntur. Et tutior est vita melioribus, ¹⁰⁸ amorque & ¹⁰⁹ secundum bonorum iudicium, ætasque ¹¹⁰ securior, quam innocentia, quam grata mens prosequitur. Fuisset enim iniquissima rerum natura, si hoc tantum bonum miserum, & anceps, & sterile fecisset. Sed illud intueri, an ad istam virtutem, quæ sæpe tuto ac facili aditur, etiam per saxa, & rupes, & feris ac serpentibus obfessum iter, fueris iturus.

XXIII.

Non ideo per se non est expetendum, cui aliquid extra quoque emolumenti adhæret. fere enim pulcherrima quæque, multis & aduenticijs comitata sunt dotibus: sed illas trahunt, ipsa præcedunt. Num dubium est, quin hoc humani generis domicilium, circuitus solis ac lunæ, vicibus suis ¹¹¹ temperet? quin alterius calore alantur corpora, terræ relaxentur. immodici humores comprimantur, alligantis omnia hiemis tristitia frangatur: alterius tepore efficaci & penetrabili rigetur ¹¹² maturitas frugum? quin ad huius cursum ¹¹³ fecunditas humana respondeat? quin ille annum obseruabilem fecerit circumactu suo; hæc mensem, minoribus se spatijs flectens? Vt tamen detrahas ista, non erat ipse sol idoneum oculis spectaculum, dignusque adorari, si tantum præteriret? non erat digna suspectu luna, etiam si otiosum sidus transcurreret? Ipse ¹¹⁴ mundus quoties per noctem ignes suos fudit, & tantum stellarum innumerabilium refulsit, quem non intentum in se tenet? quis sibi illa, tunc cum miratur, prodesse cogitat? Adspice ista ¹¹⁵ tacito superne cælo labentia quemadmodum velocitatem suam sub specie stantis atque immoti operis abscondant. Quantum ista nocte, quam tu in numerum ac discrimen dierum obseruas, agitur? quanta rerum turba sub hoc silentio euoluitur? quantam fatorum seriem certus ¹¹⁶ limes ¹¹⁷ adducit? Ista quæ tu non aliter, quam in decorem sparsa consideras, singula in opere sunt. Nec enim est, quod existimes septem sola discurrere, cetera hære. paucorum motus comprehendimus: innumerabiles vero, longiusque à cōspectu nostro seducti ¹¹⁸ dij, eunt, redeuntque. Et ex his qui oculos nostros patiuntur, plerique ¹¹⁹ obscuro gradu pergunt, & per occultum aguntur. Quid ergo? non caperis tantæ molis aspectu, etiam si te non regat, non custodiat, non foueat, generetque, ac spiritu suo riget?

XXIV.

Quemadmodum hæc cum primum vsum habeant, & necessaria ¹²⁰ vitaliaque sint, maiestas tamen eorum totam mentem occupat: ita omnis virtus, & in primis illa grati animi, multum quidem præstat, sed non vult ob hoc diligi: amplius quiddam in se habet, nec satis ab eo intelligitur, à quo inter vtilia numeratur. Gratus est, quia expedit? ergo & quantum expedit. Non recipit sordidum virtus amatorem: ¹²¹ soluto ad illam sinu veniendum est. Ingratus hoc cogitat: *Volebam gratiam referre, sed timeo impensam, timeo periculum, vereor offensam: faciam potius, quod expedit.* Non potest eadem ratio & gratum facere, & ingratum. Vt diuersa illorum opera, ita inter se diuersa proposita sunt. Ille ingratus est, quamuis non oporteat, quia expedit: hic gratus est, quamuis non expediat, quia oportet. Propositum est nobis ¹²² secundum rerum naturam viuere, & deorum exemplum sequi: dij autem quodcumque faciunt, in eo nihil præter ipsam faciendi rationem sequuntur. nisi forte existimas illos fructum operum suorum ex fumo extorere, & turis odore percipere. Vide quanta quotidie moliantur, quanta distribuant, quantis terras fructibus impleant, quam opportunis &

in omnes oras ferentibus ventis maria permoueant, quantis imbribus repente deie-
ctis solum molliant, venaſque fontium arentes reintegrent, & infuſo per occulta nu-
trimento renouent. Omnia iſta ſine mercede, ſine vlllo ad ipſos perueniente commo-
do, faciunt. Hæc quoque noſtra ratio, ſi exemplari ab ſuo non aberrat, ſeruet, ne ad
res honeſtas conducta veniat. Pudeat vllum venale eſſe beneficium: gratuitos habe-
mus deos.

xxvi.

Si deos, inquit, imitaris, da & ingratis beneficia. Nam & ſcleratis ſol-
oritur, & piratis patent maria. ¹²³ Hoc loco interrogant, an vir bonus daturus ſit be-
neficium ingrato, ſciens ingratum eſſe? Permite mihi aliquid interloqui, ne interro-
gatione inſidioſa capiamur. Duos ex conſtitutione Stoica accipe ingratos. alter in-
gratus, quia ¹²⁴ ſtultus eſt. Stultus, etiam malus eſt: qui malus eſt, ¹²⁵ nullo vitio caret:
ergo & ingratus eſt. Sic omnes malos dicimus, intemperantes, auaros, luxurioſos,
malignos: non quia iſta omnia ſingulis magna & nota vitia ſint, ſed quia eſſe poſſint: &
ſunt, etiamſi latent. Alter eſt ingratus, qui à vulgo dicitur, in hoc vitium natura pro-
nus & propenſus. Illi ingrato, qui ſic hac culpa non caret, quomodo nulla caret, dabit
beneficium vir bonus. nulli enim dare poterit, ſi tales homines ſubmouerit. Huic in-
grato, qui beneficiorum fraudator eſt, & in hanc partem procubuit animo, non ma-
gis dabit beneficium, quam decoctori pecuniam credet, aut depositum committeret
ei, qui iam pluribus abnegauit. Timidus dicitur aliquis, quia ſtultus eſt: & hoc quidem
malos ſequitur, quos indiſcreta & vniuerſa vitia circumſtant. dicitur timidus proprie,
natura etiam ad inanes ſonos pauidus. Stultus omnia vitia habet, ſed non in omnia na-
tura pronus eſt. alius in auaritiam, alius in luxuriam, alius in petulantiam inclinatur.

Itaque errant illi, qui interrogant Stoicos: Quid ergo? Achilles timidus eſt? Quid
ergo? Ariſtides, cui iuſticia nomen dedit, iniuſtus eſt? Quid ergo? & Fabius, qui cun-
ctando reſtituit rem, temerarius eſt? Quid ergo? Decius mortem timet? Mucius pro-
ditor eſt? Camillus deſertor? Non hoc dicimus, ſic omnia vitia eſſe in omnibus, quo-
modo in quibuſdam ſingula eminent: ſed malum ac ſtultum nullo vitio vacare. nec
audacem quidem timoris abſoluimus: ne prodigum quidem auaritia liberamus. Quo-
modo homo omnes ſenſus habet, nec ideo tamen omnes homines aciem habent Lyn-
ceo ſimilem: ſic qui ſtultus eſt, non tam acia & concitata habet omnia, quam quidam
quædam. Omnia in omnibus vitia ſunt: ſed non omnia in ſingulis exſtant. Hunc na-
tura ad auaritiam impellit: hic libidini, hic vino deditus eſt: aut ſi nondum deditus, ita
formatus, vt in hoc illum mores ſui ferant. Itaque vt ad propoſitum reuertar, nemo
non ingratus eſt, qui malus eſt: habet enim omnia nequitia ſemina: tamen proprie
ingratus appellatur, qui ad hoc vitium vergit. huic ergo beneficium non dabo. Quo-
modo male filia conſulit, qui illam contumelioſo & ſæpe ¹²⁶ repudiato collocauit:
quomodo malus paterfamilias habebitur, qui ¹²⁷ negotiorum geſtorum damnato, pa-
trimonii ſui curam mandauerit: quomodo dementiſſime teſtabitur, qui tutorem filio
reliquerit, pupillorum ſpoliatorem: ſic peſſime beneficia dare dicetur, quicumque
ingratos eligit, in quos peritura conferat.

xxvii.

¹²⁸ Dij quoque, inquit, multa ingratis
tribuunt. Sed illa bonis parauerant: contingunt autem etiam malis, quia ſeparari non
poſſunt. Satiuſ eſt autem, prodeſſe etiam malis propter bonos, quam bonis deſſe pro-
pter malos. Ita, quæ reſers, diem, ſolem, hiemis æſtatiſque curſus, & media veris au-
tumnique temperamenta, imbres, & fontium hauſtus, ventorum ſtatos ſtatus, pro vni-
uerſis inuenerunt: excerpere ſingulos non potuerunt. Rex honores dignis dat, ¹²⁹ con-
giarium & indignis: ¹³⁰ Frumentum publicum tam fur quam periurus & adulter acci-
piunt, & ſine delectu morum, quiſquis ¹³¹ ciuiſ eſt. cum aliquid eſt, quod tamquam
ciui, non tamquam bono datur, ex æquo boni ac mali ferunt. Deus quoque quædam
in vniuerſum humano generi dedit, à quibus excluditur nemo. nec enim poterat fieri,
vt ventus bonis viris ſecundus eſſet, contrarius malis: commune autem bonum erat
patere commercium maris, & regnum humani generis relaxari. Nec poterat lex caſu-
ris imbribus dici, ne in malorum improborumque rura deſluerent. Quædam in me-
dio ponuntur. Tam bonis quam malis conduntur vrbes: monumenta ingeniorum, &
ad indignos peruentura, publicauit editio: medicina & ſcleratis opem ¹³² miniſtrat.
Compositiones remediorum ſalutarium nemo ſuppreſſit, ne ſanarentur indigni. In
his exige cenſuram, & perſonarum æſtimationem, quæ ſeparatim tamquam digno
dantur: non in his, quæ promiſcuè turbam admittunt. Multum enim refert, ytrum
aliquem non excludas, an eligas. ¹³³ Ius fori omnibus dicitur: pace etiam homicidæ
fruuntur: ſua repetunt, etiam qui aliena rapuerūt. Percuſſores, & domi ferrum exer-
centes, murus ab hoſte defendit: legum præſidio, qui plurimum in illas peccauerant,

xxviii.

xxix.

proteguntur. Quædam non poterant certis contingere, nisi vniuersis darentur. Non est itaque quod de istis disputes, ad quæ ¹³⁴ publice inuitati sumus: illud quod iudicio meo ad aliquem peruenire debet, ei quem ingratum sciam, non dabo.

xxx.

Ergo, inquit, nec consilium deliberanti dabis ingrato, nec aquam haurire permittes, nec viam erranti monstrabis? an hæc quidem facies, sed nihil donabis? Distinguiam istud: certe tentabo ¹³⁵ distinguere. Beneficium, est opera utilis: sed non omnis opera utilis, beneficium est. Quædam enim tam exigua sunt, vt beneficij nomen non occupet. Duæ res coire debent quæ beneficium efficiant. Primum, rei magnitudo. quædam enim sunt infra huius nominis mensuram. Quis beneficium dixit, quadram panis, aut stipem æris abiecti, aut ignis accendendi factam potestatem? & interdum ista plus profunt, quam maxima: sed tamen vilitas sua illis, etiam vbi tempore facta sunt necessaria, detrahit pretium. Deinde quod potissimum est, oportet accedat: vt eius causa faciam, ad quem volebam peruenire beneficium: dignumque eum iudicem, & libens id tribuam, percipiensque ex munere meo gaudium. quorum nihil est in istis, de quibus loquebamur. Non enim tanquam dignis illa tribuimus, sed negligenter tanquam parua: & non homini damus, sed ¹³⁶ humanitati.

Aliquando daturum me etiam indignis quædam non negauerim, in honorem aliorum: sicut in petendis honoribus quosdam turpissimos nobilitas industriis, sed ¹³⁷ nouis, prætulit. Non sine ratione, sacra est magnarum virtutum memoria: & esse plures bonos iuuat, si gratia bonorum non cum ipsis cadat. ¹³⁸ Ciceronem filium ¹³⁹ quæ res consulem fecit, nisi pater? ¹⁴⁰ Cinnam nuper quæ res ad consulatum recepit ex hostium castris? quæ ¹⁴¹ Sextum Pompeium, ¹⁴² aliosque Pompeios, nisi vnius viri magnitudo? tanta quidem, vt satis alte omnes suos etiam ruina eius attolleret. Quid nuper ¹⁴³ Fabium Persicum, cuius osculū ¹⁴⁴ etiam impuri vitabāt, sacerdotem non in vno collegio fecit, nisi Verrucosi, & Allobrogici, & illi trecēti, qui hostium incursioni pro rep. vnam domū obiecerant? Hoc debemus virtutibus, vt non præsentēs solum illas, sed etiam ablatas è conspectu colamus. Quomodo illæ id egerunt, vt non in vnam ætatem prodesse, sed beneficia sua etiam post ipsas relinquerent: ita & nos non vna ætate grati sumus. Hic magnos viros genuit, dignus est beneficijs, qualiscumque est, dignos dedit. Hic egregijs maioribus ortus est: qualiscumque est, sub vmbra suorum lateat. Vt loca sordida re-percussu solis illustrantur, ita inertes maiorum suorum luce resplendeant.

xxxi.

¹⁴⁵ Excusare hoc loco, mi Liberalis, deos volo. Interdum enim solemus dicere: Quid sibi voluit prouidentia, quæ ¹⁴⁶ Aridæum regno imposuit? Illi putas hoc datum? patri eius datum est, & fratri. Quare ¹⁴⁷ C. Cæsarem orbi terrarum præfecit, hominem humani sanguinis auidissimum, quem non aliter fluere in cōspectu suo iubebat, quam si ore excepturus esset? Quid? ergo tu illi hoc datum existimas? patri eius ¹⁴⁸ Germanico datum, datum ¹⁴⁹ auo, ¹⁵⁰ proauoque, & ante hos alijs non minus claris viris, etiam si priuati paresque alijs vitam exegerunt. ¹⁵¹ Quid tu, cum Mamercum Scaurum Cos. faceres, ignorabas ancillarum suarum menstruum ore illum hiantē exceptare? Numquid enim ipse dissimulabat? numquid purus videri volebat? Referam dictum tibi eius in se, quod circumferri memini, & ipso præsentē laudari. Pollioni Asinio iacenti, obscæno verbo vsus, dixerat se facturum id quod pati malebat. & cum Pollionis attractiorem vidisset frontem: *Quidquid*, inquit, *mali dixi, mihi & capiti meo.* Hoc dictum suum ipse narrabat. Hominem tam palam obscænum, ad fasces, & ad tribunal admisisti? nempe dum veterem illum Scaurum, ¹⁵² senatus principem cogitas, indigne fers sobolem eius iacere.

xxxii.

¹⁵³ Deos videre est, vt alios indulgentius tractet, propter parentes auosque, alios propter futuram nepotum pronepotumque, ac longe sequentium posterorum indolem. Nota est enim illis operis sui series. omnium illis rerum per manus suas iturarum scientia ¹⁵⁴ in aperto semper est: nobis ex abdito subit. & quæ repentina putamus, illis prouisa veniunt ac familiaria. Sint hi reges, quia maiores eorum non fuerunt, ¹⁵⁵ quia pro summo imperio habuerunt iustitiam, abstinentiam, quia non remp. sibi, sed se reip. dicauerunt. Regnent hi, quia vir bonus ¹⁵⁶ quidam proauus eorum fuit: qui animum supra fortunam gessit, qui in dissensione ciuili, quoniam ita expediebat reip. vinci quam vincere maluit. Referri illi gratia tam longo spatio non potuit. in illius respectu iste populo præsideat: non quia scit aut potest, sed quia alius pro eo meruit. Hic corpore deformis est, adpectu fœdus, & ornamenta sua ¹⁵⁷ traducturus, iam me homines accusabunt, cæcum & temerarium dicent, nescientem quo loco, quæ summis ac excellentissimis debentur, ponam. At ego scio, alij me istud dare, alij olim debitum soluere. Vnde isti norunt illum quemdam, gloria

gloriae sequentis fugacissimum, eo vultu ad pericula euntem, quo alij ex periculo redeunt: numquam bonum suum à publico distinguentem? Vbi, inquis, iste, aut ¹⁵⁸ quis est? apud me istae expensorum acceptorumque rationes ¹⁵⁹ dispunguntur. Ego quid cui debeam, scio. aliis post longam diem repono, aliis ¹⁶⁰ in antecessum: ac prout occasio, & reip. meae facultas tulit. Ingrato ergo aliquando quaedam, sed non xxxiii.
propter ipsum dabo. Quid si, inquit, nescis, vtrum gratus sit, an ingratus? expectabis donec scias, an dandi beneficij tempus non amittes? Expectare longum est. nam (vt Plato ait) difficilis humani animi coniectura est: non expectare, temerariū est. Huic respondebimus, numquam expectare nos certissimam rerum comprehensionē: quoniam in arduo est veri exploratio: sed ea ire, qua ducit veri similitudo. Omne hac via procedit officium. sic serimus, sic nauigamus, sic militamus, sic vxores ducimus, sic liberos tollimus: cum omnium horum incertus sit euentus. Ad ea accedimus, de quibus bene sperandum esse credimus. Quis enim pollicetur ferenti prouentum, nauiganti portum, militanti victoriam, marito pudicam vxorem, patri pios liberos? Sequimur ¹⁶¹ qua ratio, non qua veritas trahit. Expecta, vt nisi bene cessura non facias, & nisi comperta veritate nihil moueris: relicto omni actu vita consistit. Dum verisimilia me in hoc aut in illud impellant, ¹⁶² ¹⁶³ non verebor beneficium dare ei, quem verisimile erit gratum esse. Multa, inquit, interuenient, per quae & malus pro bono surrepat, & bonus pro malo displiceat. fallaces enim sunt rerum species, quibus credimus. Quis negat? sed nihil aliud inuenio, per quod cogitationem regam. His veritas mihi veltigiis sequenda est: certiora non habeo. Hae vt quam diligentissime aestimem, operam dabo, nec cito illis assentiar. Sic enim in praelio potest accidere, vt telum meum in commilitonem manus dirigat, aliquo errore decepta; & hosti, tamquam meo, parcam. sed hoc & raro accidet, & non vitio meo: cui propositum est hostem ferire, ciuem defendere. Si sciam ingratum esse, non dabo beneficium. At obrepfit, at imposuit. nulla hic culpa tribuentis est: quia tamquam grato dedi. Si promiseris, inquit, te daturum beneficium, & postea ingratum esse scieris, dabis, an non? Si facis, sciens peccas: das enim cui non debes. si negas, & hoc modo peccas: quia non das ei, cui promisisti. ¹⁶⁴ Secta vestra hoc loco titubat, & illud superbum promissum, ¹⁶⁵ numquam sapientem facti sui pænitere, nec vnumquam emendare quod fecerit, nec mutare consilium. Non mutat sapiens consilium, omnibus his manentibus quae erant, cum sumeret. Ideo numquam illum pœnitentia subit: quia nihil melius illo tempore fieri potuit, quam quod factum est: nihil melius constitui, quam quod constitutum est. Ceterum ad omnia cum exceptione veniet, si nihil inciderit quod impediat: ideo omnia illi succedere dicimus, & nihil contra opinionem accidere, quia praesumit animo, posse aliquid interuenire, quod destinata prohibeat. Imprudentium ista fiducia est, fortunam sibi spondere: sapiens vtramque partem eius cogitat. scit quantum liceat errori, quam incerta sint humana, quam multa consiliis obstant. ancipitem rerum ac lubricam sortem suspensus sequitur, & consiliis certis incertos euentus. Exceptio autem, sine qua nihil destinar, nihil aggreditur, & hic illum tuetur. Promisi xxxv.
beneficium, nisi si quid incidisset, quare non deberem dare. Quid enim, si quod illi pollicitus sum, patria ¹⁶⁶ sibi me dare iusserit? Si lex lata erit, ne id quisquam faciat, quod ego me amico meo facturum promiseram? Promisi tibi filiam ¹⁶⁷ in matrimonium. postea ¹⁶⁸ peregrinus apparuisti: non est mihi cum extraneo connubium. Eadem lex me defendit, quae vetat. Tunc fidem fallam, tunc inconstantiae crimen audiam, si cum omnia eadem sint, quae erant promittente me, non praestitero promissum. alioquin quidquid mutatur, libertatem facit de integro consulendi, & meam fidem liberat. Promisi aduocationem: postea apparuit per illam causam praedudicium in patrem meum quaeri. promisi me peregre vna exiturum: sed iter infestari latrociniiis nunciatur. ¹⁶⁹ in rem praesentem venturus fui: sed aeger filius, sed puerpera vxor tenet. Omnia esse debent eadem, quae fuerunt cum promitterem, vt promittentis fidem teneas. Quae autem maior fieri mutatio potest, quam si te malum virum & ingratum comperi? quod tamquam digno dabam, indigno negabo, & irascendi quoque causam habebo deceptus. Inspiciam tamen, & quantum sit de quo agitur: dabit mihi consilium xxxvi.
promissae rei modus. Si exiguum est, dabo: non quia dignus es, sed quia promisi. nec tamquam munus dabo, sed verba mea redimam, & ¹⁷⁰ aurem mihi peruellam: damno castigabo promittendi temeritatem. Ecce vt doleat, vt postea consideratius loquaris: quod dicere solemus, ¹⁷¹ linguarium dabo. Si maius erit, non committam (quem admodum Maecenas ait) vt ¹⁷² sestertio centies obiurgandus sim. Inter sese enim vtrum-

que comparabo. Est aliquid, in eo quod promiseris, perseverare: est rursus multum in eo, ne indigno beneficium des. Hoc tamen quantum sit, attendendum. si leue, conuiueamus: si vero magno mihi aut detrimento, aut rubori futurum, malo semel excusare, quare negauerim, quam semper, quare dederim. Totum, inquam, in eo est, ¹⁷³ quanti promissi mei verba taxentur. Non tantum quod temere promisi, retinebo, sed quod non recte dedi, repetam. Demens est, qui fidem præstat errori.

xxxvii.

Philippus Macedonum rex habebat militem manu fortem, cuius in multis expeditionibus vtilem expertus operam, subinde ex præda aliquid illi virtutis causa donauerat, & hominem venalis animæ crebris ¹⁷⁴ auctoramentis accendebat. Hic naufragus in possessiones cuiusdam Macedonis expulsus est, quod ut Macedoni illi nuntiatum est, accucurrit, spiritum eius recollegit, in villam illum suam transtulit, lectulo suo cecidit, ¹⁷⁵ affectum semianimemque recreauit, diebus triginta impensa sua curauit, refecit, viatico instruxit, subinde dicentem: *Gratiam tibi referam. videre tantum mihi imperatorem meum contingat.* Narravit Philippo naufragium suum, auxilium tacuit, & protinus petijt, ut sibi prædia cuiusdam donaret. Ille quidem erat hospes eius, is ipse, à quo receptus erat, à quo sanatus. Multa interim reges, in bello præsertim, opertis oculis donant. non sufficit homo iustus vnus tot armatis cupiditatibus. non potest quisquam eodem tēpore & bonum virum, & bonum ducem agere. Quomodo tot millia hominum insatiabilia satiabuntur? quid habebunt, si suum quisque habuerit? Hoc Philippus sibi dixit, cum illum induci in bona quæ petebat iussit. Expulsus bonis suis ille, non ut rusticus iniuriam tacitus tulit, contentus quod non & ipse ¹⁷⁶ donatus esset: sed Philippo epistolam strictam ac liberam scripsit: qua accepta ita exarsit, ut statim ¹⁷⁷ Paulaniæ mandaret, bona priori domino restitueret. ceterum improbissimo militi, ingratisimo hospiti, auidissimo naufrago, ¹⁷⁸ stigmata inscriberet, ingratum hospitem testantia. Dignus quidem fuit, cui non inscriberentur illæ litteræ, sed insculperentur, qui hospitem suum, nudo & naufrago similem, in id in quo iacuerat ipse litus expulerat. Sed videbimus, quis modus pœnæ seruandus fuerit: auferendum utique fuit, quod summo scelere inuaserat. Quis autem pœna eius moueretur, qui id commiserat, propter quod nemo ¹⁷⁹ miserari miseros posset?

xxxviii.

Dabit tibi Philippus quia promisit, etiam si non debet, etiam si iniuriam; etiam si scelus facturus est, etiam si vno facto præclusurus est naufragis litora? Non est leuitas, à cognito & damnato errore discedere: & ingenue fatendum est: *Aliud putavi: deceptus sum* Hæc vero superbæ stultitiæ perseverantia est: *Quod semel dixi, quaecumque est, fixum ratumque sit.* Non est turpe, cum remutare consilium. Age, si Philippus possessorem illum eorum litorum reliquisset, quæ naufragio ceperat, nonne omnibus miseris aqua & igni interdixerat? Potius est, inquit, intra fines regni mei, te litteras istas ¹⁸⁰ oculis inscribendas, durissima fronte circumferre. ostende quam sacra res sit mensa hospitalis. præbe in facie tua legendum istud decretum, quo cauetur, ne miseros tecto iuuare capitale sit. Magis ista constitutio sic erit rata, quam si illam ¹⁸¹ in æs incidissem.

xxxix.

Quare ergo, inquit, Zeno vester, cum quingentos denarios mutuos cuidam promississet, & illum parum ¹⁸² idoneū comperisset, amicis suadentibus ne daret, perseverauit credere, quia promiserat? Primum alia conditio est in credito, alia in beneficio. Pecuniæ, etiam malæ creditæ exactio est. & appellare debitorem ad diem possum, & si foro cesserit, ¹⁸³ portionem feram. beneficium & totum perit, & statim. Præterea hoc mali viri est, illud mali patrisfamilia. Deinde ne Zeno quidem, si maior fuisset summa, credere perseverasset. Quingenti denarij sint. Illud quod dici solet, in morbo consumat. ¹⁸⁴ fuit tanti, non reuocare promissum suum. Ad cœnam quia promisi, ibo, etiam si frigus erit: non quidem, si niues cadent. Surgam ad sponsalia, quia promisi: quamuis non concoxerim: sed non, si febricitauero. Sponsum ¹⁸⁵ descendam, quia promisi: sed non si spondere ¹⁸⁶ in incertum iubebis, si ¹⁸⁷ fisco obligabis. Subest, inquam, tacita exceptio, si potero, si debebo, si hæc ita erunt. Effice, ut idem status sit, cum exigitur, qui fuit cum promitterem. destituere leuitas non erit, si aliquid interuenit noui. Quid miraris, cum conditio promittentis mutata sit, mutatum esse consilium? eadem mihi omnia præsta: & idem sum. Vadimonium promittimus, tamen deseritur. Non in omnes datur actio.

xl.

¹⁸⁸ deferentem vis maior excusat. Idem etiam illa in quæstione responsum existima, an omnimodo referenda sit gratia, & an beneficium utique reddendum sit. Animum præstare gratum debeo: ceterum aliquando me referre gratiam non patitur mea infelicitas, aliquando felicitas eius cui debeo. Quid enim regi, quid pauper diuiti reddam? utique cum quidam recipere beneficium, iniuriam iudicent, & beneficia

subinde alijs beneficijs onerent. Quid amplius in horum personam possum, quam vel-
le? nec enim ideo beneficium nouum reijcere debeo, quia nondum prius reddidi.
¹⁸⁹ Accipiam tam libenter, quam dabitur: & præbebo me amico meo exercendæ bo-
nitatis suæ capacem materiam. Qui noua accipere non vult, acceptis offenditur. Non
refero gratiam. quid ad rem? non est per me mora, si aut occasio mihi deest, aut fa-
cultas. Ille præstitit mihi, nempe cum occasionem haberet, cum facultatem. Vtrum
bonus vir est, an malus? apud bonum virum, bonam causam habeo: apud malum,
non ago. Ne illud quidem existimo faciendum, vt referre gratiam, etiam inuitis his
quibus refertur, properemus, & instemus cedentibus. Non est referre gratiam, quod
volens acceperis, nolenti reddere. Quidam, cum aliquod illis missum est munuscu-
lum, subinde aliud intempestiue remittunt, & nihil se debere testantur. ¹⁹⁰ Reijcien-
di genus est, protinus aliud inuicem mittere, & munus munere expungere. Ali-
quando & non reddam beneficium cum possim, quando plus mihi detracturus ero,
quam illi collaturus: si ille non erit sensurus vllam accessionem recepto eo, quo red-
dito, mihi multum abscessurum erit. Qui festinat vtique reddere, non habet animum
grati hominis, sed debitoris. Et breuiter dicam, qui nimis cito cupit soluere, inuitus
debet: qui inuitus debet, ingratus est.

COMMENTARIA VARIORVM AVTHORVM

in librum quartum Senecæ de Beneficijs.

I. LIPSIUS.

AP. I. 1. Inueniuntur.] Epicurei.

2. Quanti.] Quo pretio virtutem sequatur. quasi non ipsa sui pretium.

3. Impendere.] Non accipere ab ea, sed dare. damno sapius (externa si spectes) iacturaque sit.

4. Vltro tributis.] Sunt impendia in publica opera & locationes, vt ea facta tecta redemptores
tali pretio habeant. Hoc quia non capitur, vt in Tributis, sed ipsa Respublica mancipibus vltro dat: fa-
ctum, vt Vltro tributa dicerentur. Vide Turnebum 1. Aduers. cap. XXIX. Sententia igitur, ex allu-

sione: Virtus adeo lucrum & tributa non accipit, vt sapius erogat, & sit quasi inter Vltro tributa. Simile in epist. CXIII.
Me iustum esse gratis oportet. parum est: adhuc illud persuadeat sibi, Me in hac pulcherrimam virtu-
tem vltro etiam impendere iuuat.

5. Quod feceris.] Factum ipsum, facti merces.

CAP. II. 6. Voluptas sine.] Dissertatio eadem, De vit. beat. capp. IX. X. XI. XII. Vide.

7. Signum petere.] A militia, in qua Tribuni minoresque duces a summo Imperatore id petunt: excubiarum scili-
cet tesseram. Vide Sis. Milit. nostram libro V.

8. Mancipauit.] Totum, & quasi mancipio, dedi. Nam Epicurei in ea, & ob eam, viuunt. Statim, disputari, non
disputatur, libri mei habent: & feras, vt sint Epicurei etiam illius verba.

9. Vt hoc vnum.] Seneca iam responsio.

10. Quam isti.] Ellipsis crebra, vt illud Magis intellegatur. Ita autem scripti.

11. Inferenda.] E libris aliquot legas. examinato bono. Inferenda hæc, Liberalis, fuerunt: quibus abest τὸ,
dicenda.

CAP. III. 12. Importuno.] Ambigo an non, diuiti, oportuno, Nos vero, inquit, pauperem antehabemus in be-
neficio sape diuiti homini, aut oportuno: id est, commodo, & qui vsui esse possit. Oportunus, ὅτι τῆς δειοῦ. Tamen
Importuno, etiam: id est, petenti & urgenti.

13. Fundunt.] E diuite & pleno sinu: an & ad theatrales sparsiones aspectum?

CAP. IV. 14. Nihil agit.] Noster, Ludo de morte Claudij: Επικουρείος θεὸς ὃ τὸ αὐτὸς πράγμα ἔχει, ὃ τε
ἄλλοις παρέχει: Epicureus Deus neque ipse negotium habet, neque alijs exhibet. Cicero 1. De Legib.
Epicurus in primo capite libri optimi (Canonem intellegit) scripsit, Nihil curare deum, nec sui, nec
alieni. Ausonius, ex ea mente:

Quod est beatum, morte & æterna carens,

Nec sibi parit negotium, nec alteri.

Dat & causam Epicurus, in epistola ad Herodotum. Οὐ γὰρ συμφανέσι πράγματα τέχῃ, καὶ φροντίδῃ, καὶ
ὄργῃ, καὶ χόλῳ, καὶ μαχεσίῳ, ἀλλ' ἀδωρείᾳ, καὶ φόβῳ, καὶ πρὸς δεισὶ τῶν πλησίων ταῦτα
γίνεσθαι: Non enim conueniunt actiones, & curæ, & iræ, & gratiæ, summæ beatitudini; sed infirmi-
tatis hæc sunt, & metus, & indigentia aliorum.

15. Beneficia.] Lucretius:

Nec bene promeritis capitur, neque tangitur ira.

16. Non exaudit.] Videbatur robustius, num exaudit: interrogando.

17. Omnes mortales.] Planè omnes, etiam isti à nouo nuper orbe. grande argumentum in hanc impietatem.

18. Duro fato.] Dijs aduersis natus, & in miseria, Petronius: Hunc adolescentem quem vides, malo fato
natus est.

19. Se dedit.] *Utendam, fruendamque. Adspicimus eam, pascimur ab ea, & varie oblectamur. Natura hic, Mundus.*

CAP. V. 20. In delicias.] *Id est, ut matrum instar, etiam delicate nos habeat.*

21. Fortuita.] *Obuia, sponte nata.*

22. In sicco.] *Terrestria.*

23. Humido.] *Pisces.*

24. Sublime.] *Aues.*

25. Incrementum.] *Ut Nilus, & quidam alij. Vide Nat. Quest. III. cap. XXVI.*

26. Medicorum.] *In quibus sulphur, alumen, ferrum, nitrum, bitumen: aut vis talium ac spiritus. Vide Nat. Quest. III. cap. XX. item de Provid. cap. II.*

27. Telari.] *Hac non coherent. & omnino aliquid deest; ac post flumina de lacubus cum dixisset, hac Virgiliana deinde inseruit.*

CAP. VI. 28. In aera.] *Meus, in archa. nihil prae vulgata eruo.*

29. Sola aurum.] *Putant hac mutila: ego sana facta habeo, & intellego: Flumina aurum vehere, super quae sola decurrunt. Et verissimum est. Tagus olim, Pactolus, hodie flumina Novi orbis, aurum in arenis suis superne vehunt.*

30. Signa.] *Et terrae colore, atque alia quae metallorum leguli observant.*

31. Tectum.] *Interius accipe, lacunar ipsum. Nam de coloribus quae iungit, in extimo tecto vix conveniunt.*

32. Incendij.] *Imponis Seneca. hac omnia, caelum, terra, mundus in ignem, ex Stoica sententia, recessura. Tu saepe, & iam p. cap. VIII.*

33. Crustas.] *Quibus parietes tegebant, & ornabant. Quod Caria inventum fuisse, Plinius ambigue prodit lib. XXXV. cap. VI.*

34. Lamina graciliores.] *Tenuiores sua serra. Nota de hac gracilitate.*

35. Tectum.] *Caelum ipsum.*

36. Vllum.] *Mei, nullum: græcanico more.*

37. Aliquam tantum.] *Dixi est, cum emendavi, aliquantam: & palam accedit meus liber.*

38. Oblectationem.] *Mei alyque, observationem. cur reijcias? Observatio est, & leges in modulando: sed pauca & leues in pastorio calamo inflando.*

39. Adsurgentem.] *Concinnius, adsurgente iam ætate: & mox, transeunte.*

40. Ille dies.] *Ferri possit, nec sententia quidquam peccat. At libri alio ducunt, quod ille deus surgenti iuventæ: aut ut meliores, meique, ille dens. Dentem, dico, ingerit Seneca (nam certe ita scripsit) illum, qui iuventam finit, & ad viriles statosque annos ducit. Ij Genuini sunt duo, Latini sic dicti, siue Maxillares: Græci κερωντῆρες, σωφρονιστῆρες, γόμφιοι. Plinius de istis, lib. XI. cap. XXXVII. Homini novissimi, qui Genuini vocantur, circiter vigesimum annum gignuntur. Quod ille ex Aristotele. II. De Hist. anim. cap. IV. sumpsit. At Hippocrates producit paullo magis terminum, & nasci ait ἐν τῇ τετάρτῃ ἑβδομαδί: in quarta hebdomade annorum. Ad mentem igitur Seneca hac observatio, & ipsa Græca verba, quia κερωντῆρες dicunt, & οὐκ τὸ κρᾶνεν τὴν ἡλικίαν: ab eo quod perficiant iuventam; siue σωφρονιστῆρες, quasi prudentes, quod adolescentiarii tunc desinant, & in virilem maturitatem transire.*

41. Producingenia.] *Videbatur legendum, ingenita. Sed cum Tertullianus quoque hunc locum ita laudet, De Anima, cap. XX. nil mutemus. Producit igitur ingenia, ex feminibus scilicet infitis, & occultis per infantiam, quæ sunt & intellectus. Ita enim ibi ille doctor: & me, sodes, vide III. Physiol. Dissert. VII.*

CAP. VII. 42. Quam Deus.] *Idem lib. II. Quest. Nat. cap. XLV. Visillum Naturam vocare? non peccabis. Adde huic rei cetera, Plinius sine cap. VII. lib. I. Per quæ declaratur Naturæ potentia, idque esse, quod Deum vocamus. Nos in Physiol. I. Dissertat. V.*

43. Nostrarum.] *Falsò, an tantum rerum nostrarum auctor? omnium. Libri vert. naturarum: rectum erit, mutato numero, naturæ. Natura rerum, in communi sermone, hoc totum.*

44. Tonantem.] *Quod Græca etiam voce receptum efferrî, docent lapides, in quibus legi Ioui Brontonti.*

45. Stabilitorque.] *Sic libri fidi. & est dumtaxat explicatio prioris cognominis, non ipsum.*

CAP. VIII. 46. Nostrî.] *Stoici, qui placebant sibi in his talibus, & mythica illa siue fabulosa, ad mystica & arcana subtiliter aptabant. Damnum? haud prorsus: imo Homero ausim dicere mentem hanc fuisse. At de re, ipsa hac aut similia unius Dei nomina, interpretata reperies in Zenone Diogenis Laërtij: qui hoc recenset, ut dogma sectæ & scitum. Vide me Physiol. I. Dissertat. IX. Est & Orphei versus:*

Εἰς Ζεῦς, εἰς Ἄδης, εἰς Ἥλιος, εἰς Διόνυσος:

Iupiter est idem Pluto, Sol, & Dionysus.

47. Ab eo.] *Nusquam hac verba in membranis. Ablegari possunt; ac sequens primùm, non infeliciter reformari, per eum.*

48. Seminum.] *Nulla ea vox in meis. & an non ita scripserit? quod per eum inuenta vis. Quæ vis? quam Arnobius explicat: feruentia numina vim vomuere Lucilij: ipsum dico hoc humanum semen, & vim genitalem. Si remotius videtur, maneat: et si tentavi etiam legere: quod per eum iuventæ vis. Alludat ad Liberum, qui ipse iuvenis semper. Ceterum de hac interpretatione Augustinus, VI. de Civit. Liberum à liberamento appellatum volunt, quod mares in coëundo, per eius beneficium emissis feminibus, liberentur. & ob hoc virilem eam partem in eius templo poni. Imo illinc & Thyrsi, & plura quæ volens omitto.*

49. Consultura.] *Vsui futura. et si plenius esset, posteritati, propagationi, aut tale. Nam cui alioqui consulet?*

50. In ignem.] *Stoica mundi conflagratio, & illa decantata ἐκ τῶν ποσῶν. Comparat cum Hercule, quia & is, monte Oeta solutus in ignem.*

51. Ratio.] *Itemque Oratio: sed non hac sine illa, id est Mente.*

52. Numerusque.] *Placet. & auctores habeo, qui mensuras, pondera, numeros huic inventori tribuant. Meus tamen liber, nostrisque, hic præfert.*

53. Nec distat.] *Legunt iunctim alij, nec distat officio.*

CAP. IX. 54. Quod si verum est.] *Hæc verba miror eiecta, cum & libri optimi suggerant, & sententia clamoſe poſcat.*

55. * Honestum.] *Notam appoſui, & mihi hæc defecta. Hactenus enim obiectio: nunc reſponſio, ſed ad ſecundam, non primam iniectionem. Conſidera.*

CAP. X. 56. An palam.] *Malim tranſponi, palam, an.*

57. Quam illi dediffe.] *Gloſſema ſapiunt.*

CAP. XI. 58. Inſtruimus.] *Armamentis, & viatico.*

59. Delegat.] *Frequens Juris verbum. & ſignificat pro ſe vicarium dare qui ſoluat. Vide infra. vii. De benef. cap. xix: Epist. xviii. xxvii. & pluries. Hoc iſtud, Symmachus imitatur lib. vi. Ago gratias, & meam vicem, quia ſoluendo par non ſum, cæleſtibus delego virtutibus.*

60. Iudicem.] *Noſiſſos, ſed ab affectibus iam purgatos. Miſit autem, iudiciale & comitiale verbum. Mittere in conſilium, in ſuffragium, quis mittit? quaſitor.*

CAP. XII. 61. Creditum inſol.] *Quia ſemper obligamur, & cum ſoluimus, debemus.*

62. Detraxero ſord.] *Eadem ſupra phraſis, lib. ii. cap. vlt. Dixi.*

63. Sumpturus.] *In me tranſlaturus. quia y qui illum, me vindicem, ut ſolet, incurrent. Igitur ego accuſabor, ego in ſordibus & ſqualore ero.*

64. Spenſum.] *Solet tabella ſiue, ut hic, libellus ſuſpendi rebus vœnalibus: etiam nunc uſitatum. Si qui ergo latitabat, fruſtrabatur, aut fraudabat; omiſſo homine, rem perſequebantur, & domos, fundos, vœnalia ſic proponebant. Aut ſpenſum: in alto & conſpicio. atque ita Suetonius, de Claudio, cap. ix. Lege prædiatoria vœnalem pependiſſe. Quid? ipſum? non: ſed metonymia decora, res eius. Talem libellum Titulum Tibullus dixit:*

--- ſedes iubeat ſi vendere auitas,

Ite ſub imperium ſub titulumque lares.

65. Deiciio.] *A Cicerone lux, & ipſi à Seneca, in ea pro Quintio: Libellos Sex. Alfenius procurator P. Quintij deiicit. Solet, ubi quis deſenſorem ſe profitebatur, imo ſi opus, ſponſorem ſolutoremque.*

66. Quoto anno.] *Si vera; ſententia. qui emere Tuſculanum ſalubritatis cauſſa vult, non prorogat nec diſputat, quando? ſtatim emit, & ubi emit, tuetur atque inſtaurat: ita in beneficiis, da, & dando iterum iterumque, tuere. Sed non nego, ſuſpecta mihi dicta verba. cur de anno? cur non de fructu potius, quod illario huius ſimilitudinis poſcit? Nam negat rogandum, Quid reddat? An fuit, quota empturus: nempe uſura. aut, quoto nummo. An etiam, quoto anno diſputat? ut reliqua ſint è gloſſematio. Certe comparatio (aliis cogitet) tale vellet.*

67. Tuendum.] *Nec id ſuperuacue additur. nam ut emiſſe ſatis non eſt, impendia facienda in tuitionem & ſarta recta: ſic in beneficiis, ſine ſpe fructus danda; & data, aliis etiam impendius tuenda. Hoc poſterius exſequitur, cap. xv. ubi concludit ipſo iſto verbo, etiam inutilia beneficia tuenda ac fouenda eſſe.*

68. Petis.] *Meus liber & alij quidam, non petis: ex quo acute Modius, quid temperantia? ſi quidquam præter ipſas petis, non petis.*

CAP. XIII. 69. Inceſſum.] *Noſter codex, inceſſu, aut, viceſſu. Omnino cum eodem Modio ſcribendum, vices ſuas. Mundum vocat celum, ut ſæpe. quod vicibus volui & reuolui, nemo neſcit.*

70. Sol diem.] *Eadem aut ſimilia iſtis Epictetus: Sicut ſol preces aut blandimenta non exſpectat, ut exoriatur: ſed ſtatim fulget, & ab omnibus ſalutatur: ſic tu nec plauſus exſpecta, nec ſtrepitus vel laudes ut bene facias, ſed ſponte benefacias. & pariter ac Sol carus eris. Hæc in Stobæo, de Magiſtrato.*

71. Rerum ordinem.] *Aſtra illa, & ortum atque interitum variare, quæ ab ijs pendent.*

72. Inerti otio.] *Hæc ita in meo: voluptates eſt inertis otij facere corpusculum: & quibuſdam Gruteri libris. Faciam, voluptas eſt, inertis otij iacere corpusc. Alij, inertis otio farcire.*

73. Vmbra.] *Hortorum, vel arborum.*

Propter aquæ riuos, ſub ramis arboris altæ.

74. Mango væn.] *Quos comit, ornat, format. Mango autem proprie, κωμοτεόφος, canum educator & altor, ut in eruditis Gloſſis: ſed longius tractum, & puerorum altores & negotiatores, ſic dicti.*

75. Quia ad.] *Potius, qui ad.*

CAP. XIV. 76. Legem.] *Juliam.*

77. Non ſibi.] *Id eſt, quæ non ſua cauſſa nec conſcientia pudica fuit, ſed legi aut famæ.*

78. A quo &.] *ſignificat, non amore æqui honeſtique agrum & armenta coli: nec aliam rem, ut addit.*

79. Cuius extra.] *Quæ nempe fructum aliquem, præter ſe, habet ac donat. Ut, agrum, bouem colo, paſco: quare? ob ipſum? neutrum: ſed illam, ob ſegetem; hunc ob operas. Ergo extra ipſos, fructus eorum eſt.*

80. Iniecta.] *Ritu iuris veteris, in vindicando vel aſſerendo, manus iniectione erat. Tibullus:*

Et dicam meus eſt, inijciamque manus.

Cicero alibi: Veritas ad ſe, iniecta manu, vocat.

CAP. XV. 81. Amare benef.] *Ariſtoteles de hoc affectu, toto cap. vii. libri ix. Ethic. ad Nicom. & cauſſas inquiri. Vide pulchra. Tetigit & Claudianus argute:*

---meritisque ſuis obnoxia virtus,

Quos ſeruauit, amat.

82. Liberis.] *Ariſtoteles loco dicto, vult nos affici erga beneficia, ut artiſices erga opus; poetæ erga verſus.*

CAP. XVI. 83. Fixum eſt.] *ſiue magis, eſto. Mox etiam, ſibiipſi vtilem: non inuilem.*

84. Non curatore.] *Homines nequam ſua diſperdunt, ideoque bonis interdecti curatorem accipiunt. At hic de alia nequitia, & quæ pœnam magis, quam curam requirit.*

85. Animos.] *Meus hæc ſcribit, in omnium ad omnes receptos. Puto fuiſſe, tam æqualiter ad omnes receptum. Reliqua verba, ab hæſitantia, recepta & geminata ſunt.*

CAP. XVII. 86. Gratias.] *Exemplum in Taciti Agricola, quem cum Domitianus proconſulatu priuaſſet:*

agi sibi gratias passus est, nec erubuit beneficii inuidia.

87. Animi causa.] *Non audiendus Pincianus, qui inani causa, diuinat. Animi causa, Latinis valet, per iocum, per voluptatem, animi recreandi causa. Plautus: Præterea aliquantum, animi causa, in delicijs dis-* perdidit. *Cæsar. vii. Gallic. Quid Romanos in illis munitionibus, animine causa cottidie exerceri putatis?*

88. Transeuntes.] *Pro hac voce, mei libri peruenire habent. nihil eruo.*

89. Præmittit.] *Alias, permittit: nec male.*

CAP. XVIII. 90. Obnoxium.] *Ab Erasmi coniectura est, nam libri abest fere illud, ceteris. Meus habet: obnoxio validissimum, & aliquot Gruteri. Facio, ex obnoxio validissimum: neque aliter fuit. Obnoxius, qui alteri quasi subiectus, eius verens, & ab eo pendens. Talis per se homo: sed duo illa, ex metiente fecerunt metuendum.*

91. Aduocare.] *Aduocare alios in auxilium, & solatium? an Aduocare metaphoricis dictum, stare & causam agere? Ita de Clem. i. cap. ix. Adeo nihil facilius potes, quam contra Cæsarem aduocare? Sed quid, inquier, societas contra fortunam; vel quia rationibus & exemplis mutuo docemur? vel quia, ut dixi, auxilia siue solatia inuicem poscimus, & impetramus.*

CAP. XIX. 92. Timet.] *Epist. cxxiii. Superstitio error insanus est. amandos timet; quos colit, violat.*

93. Metum.] *Ita omnis scripta lectio. ex quo faciebam, metam. Extra limitem eum abiicisti, inquit, & extra mundi hoc spatium, ut nihil ei cum mundo esset. Lib. vii. infra: Alius dijs obijcit neglegentiam nostri, alius illos extra mundum suum proijcit. Iterum epist. xc. Non de ea philosophia loquor, quæ ciuem extra patriam posuit, extra mundum deos. Itaque bene pro sententia hic legit & edidit Muretus, extra mundum: sed nos religiose scripturam sectati sumus.*

94. Muro.] *Vallo totius mundi.*

95. Interuallo.] *Quod ipse Epicurus μετὰ κόσμου, Cicero alijsque Intermundium reddiderunt: nempe spatium inter mundos. Quintilianus, lib. vii. cap. iv. Epicurus Deo humanam formam, locumque inter mundos dedit.*

96. Huius & alter.] *Imo plurium calorum. quia infinitos ille Mundos constituebat.*

97. Micæ.] *Ita vertit Atomos. ex quibus non corpus hoc solum, sed ipsa anima Epicuro. Vide epistolam eius ad Herodotum, in Laertio.*

CAP. XX. 98. Secundum datum.] *Alterum sequensque donum.*

99. Si captator.] *Assentior Grutero, particulam, si, delenti.*

100. Hamum.] *Plinius: Nonne ut regum, ita Cæsarem munera, illitos cibis hamos, opertos præda laqueos æmulabantur? Idem in Epistolis Hamata munera, eodem sensu.*

101. Ut aues.] *Vultures & corui. Apposita imago, & eadem utitur epist. xcv. Vultur est, cadauer expectat. Vide.*

CAP. XXI. 102. Solutus.] *Arguta hac distinctio. animo grati sumus, re soluius.*

103. Vna sent.] *Sua.*

104. Descendit.] *Non submittit se, nec deijcitur.*

CAP. XXII. 105. Audiam.] *Potius, audiat: nempe ipsa Fortuna.*

106. Corpus.] *Redundat.*

107. Cardine.] *Ubi salus & vita vertitur. An magis allusum ad agrorum cardines siue limites, quia sequitur de abeundo? Ita esset, in extremo limite illo positi.*

108. Amorque.] *Hæc omnia, id est septena circiter verba ordine, reddidi contextui ex meis libris: nec assimulæ delere. Germana videntur & pura.*

109. Secundum.] *Fauens, propitium: ut, secunda fama.*

110. Securius.] *Atqui iam præiit, tutior. Dubito.*

CAP. XXIII. 111. Temperet.] *De ea temperie caloris humorisque, quam duo hæc astra concilient, & sic generent ac producant; præter alios, Aristoteles iv. De generat. animal. cap. ult.*

112. Maturitas.] *Nam tepido humore suo resoluit, & quasi putrefacit: omitto, quod crescere faciat, & ad augmenti finem venire. Cicero de Nat. deor. ii. Multaque ab ea (Luna) manant & fluunt, quibus & animantes alantur, augescantque: & pubescant, maturitatemque assequantur, quæ oriuntur e terra.*

113. Fecunditas hum.] *Ad Lunares menses partuum ratio respondet.*

114. Mundus.] *Calum.*

115. Tacito.] *At mei libri, tanto superne cœtu. puto vere. Magnus ibi cœtus in superiore celo astrorum, & sine numero numerus.*

116. Limes.] *Zodiacum dicit. per quem errantia sidera feruntur: & ex eorum positu hæc inferiora, ipsosque homines, ingenia & mores formari, Chaldaei censuerunt.*

117. Adducit.] *Veteres, educit.*

118. Dijeunt.] *Stoicum est. qui sidera faciebant Deos. Nos in Physiol. ii. Diss. xiv.*

119. Obscuro gradu.] *Quem observatio nondum comprehendit, moueri videntur, quo modo aut lege, nescimus.*

CAP. XXIV. 120. Vitaliaque.] *Vitam dent, & ad tuendam eam faciant.*

121. Soluti.] *Aperto, ad dandum parato.*

CAP. XXV. 122. Secundum rer.] *Perpetuum dogma Stoicum, τὸ ὁμοῦ λογικὸν καὶ φύσει τὸν* Finem esse, conuenienter naturæ viuere. *Vide Manud. ii. Dissert. xiv.*

CAP. XXVI. 123. Hoc locò.] *Differt respondere ad obiectiunculam, alia inserit. ad illam autem, cap. xxviii.*

124. Stultus.] *Opponunt Sapienti. & Stoica sua lingua omnem malum, & omne vulgus, sic appellant. Consentire eum hoc dogmate (ut multis alijs) Sophocles videtur:*

--- ἰδὲ μοῖρα

Μάλιστ' ἀδελφὴν τὴν πωμπεῖαν ἔφω:

--- verum Amerria

Soror videtur maxime esse Malitia.

125. Nullo vitio.] *Plutarchus De commun. notion. contra Stoicos, carpit ὅτι πάντας ὅτι οὖς κακοὺς, καὶ ἀδικούς, καὶ ἀπίστούς, καὶ ἀφρονάς τῶς μὴ σοφοὺς ἀπεφαίνονταί :* quod omnes ex a quo malos, & iniustos, & infidos, & dementes statuunt, qui non sunt sapientes; *Imo etiam τῶς ἀρετῶν ἰσχυράς, siue proficientes, id est seipsos habent in eadem classe. Nos plene in Manud. III. Diff. xx.*

CAP. XXVII. 126 Repudiato.] *De viro, cui uxor repudium misit. Et ita Marcellus Ictus, alijque. Causa autem repudij preit, quod contumeliosus, et mala tractationis damnandus.*

127. Negot. gest.] *Titulus in Digestis et Codice, De negotijs gestis. Sunt, qui res litesque alienas administrant: et in eos hæc actio, si mala cura aut fide.*

CAP. XXVIII. 128. Dij quoque.] *Hæc nunc ad obiectiunculam, supra positam tantum. Pulcha autem, ita me Deus et philosophica.*

129. Congiarium.] *A congio, quæ liquidorum mensura. Solent autem antiquitus dari in populum tot olei congij, aut vini. Inde nomen ductum longius, ad quasvis, etiam pecunia, donationes: sed maxime Principum, aut publicas.*

130. Frumentum.] *Quod in una urbium, singulari inuento, Roma dabatur e publico, in plebem tenuiorem. Scripsi affatim i. Elector. et nuper in admirandis.*

131. Cuius est.] *Mei ita libri, et apta sententia: quia extra ciues non dabatur. nemo admittebatur peregrinus. Tamen alij testantur in suis legi, incisus est. Quod cum Grutero haud spernam: firmetque Plinius, in Panegyrico: Omnes tamen antequam te viderent, recipi, incidi iussisti, ut iam inde ab infantia parentem publicum munere educationis, experirentur. Apparet igitur inscriptos, imo vero incisos siue insculptos in tabulis. Pincianus autem legi volebat, quisquis incensu est: nec id male. quia recensensus fieri solet (ita Suetonius appellat) et identidem purgari ea tabula, alijque suffici.*

132. Ministrat.] *Mei et quidam alij, monstrat.*

133. Ius fori.] *Libri, ius et fori: et quibusdam vox, omnibus, abest. Itaque Claudius Puteanus Senator acute: Ius et furi dicitur.*

134. Publice iuuat.] *Ut ad Solem, æstatem, imbres, fontes: et quæ alia beneficia Natura in publico et promiscuo offert.*

CAP. XXIX. 135. Distinguere.] *Possit abesse.*

136. Humanitati.] *Ex Aristotelis dicto haustum. qui culpatus, quod improbo aliquid dedisset, Οὐ τῷ ἀνθρώπῳ φησὶν, ἀλλὰ τῷ ἀνθρώπῳ τινι. Ipsa verba Seneca reddidit: at Herodes Atticus apud Agellium, pulchre immutauit, in re pari: Demus, inquit, huic aliquid æris, cuiusmodi est, tamquam homines, non tamquam homini.*

CAP. XXX. 137. Nouis.] *fra dicti Romanis, qui a se oriuntur, quique lucem et imagines maiorum non haberent. Vno verbo, qui in vetere fama et notitia non essent.*

138. Ciceronem f.] *Quem deuicto statim Antonio collegam in Consulatu Augustus cepit. Quid? Ciceroni defuncto hoc tribuens, an et sic Antonio insultans? Rem ipsam in Plutarcho habes, Appiano, Plinio libro xxii. cap. vi. et Dione, acti anni dcccxiv. ex quo item discas, susceptum dumtaxat Consulem fuisse, idque in extrema parte anni.*

139. Quæ res.] *Nam virtutes omnes aberant: super et vitia aderant. Seneca pater in Suasoria ultima: Homo qui nihil ex paterno ingenio habuit, præter urbanitatem. Scriptor vetus, apud Sidonium, lib. vi. epist. xiv. Filium M. Ciceronis populus Romanus non agnoscebat loquentem. Præterea ebriosus ad summum: de quo Plinius, alijque.*

140. Cinnam.] *Qui et ipse Cn. Pompeij, ex filia, nepos. Vide De Clem. i. cap. ix. Fuit vero iste Cn. Cornelius Cinnam Magnus, ordinarius Consul anno urbis dcllviii.*

141. Sext. Pompeium.] *Quem igitur? illum notum ac famosum. Cnei filium? vix opinor. designatus enim Consul fuit, pace cum eo à Triumuiris facta, anno dcccv. sed designatus tantum, et bello mox coorto victus atque interfectus. Itaque magis est intellegi Sex. Pompeium Sex. F. qui consul fuit anno dcccviii. Quo nomine et alius item Consul cum Sex. Apuleio, anno quo Augustus obiit, dcllvii.*

141. Aliosque Pomp.] *Non sane filios illius Magni, ne erres: sed gentis eiusdem, si non familia. ut unum è iam dictis, et Cn. Pompeium, qui inter susceptos Consules anno dcccxi. fragmentis Capitolinis. Sed et postea, sub Tiberio alij. Nam duæ aut tres fuere (ipse Paterculus dubitat) Pompeiorum familia: omnes tamen eius nominis prouecti, ob unum illud nomen, ut hic noster.*

143. Fabium Perf.] *Dixi aliquid supra, lib. ii. cap. xxi. Adde ad ista, Iuuenalis versus:*

Cur Allobrogicis, & magna gaudeat arâ,

Natus in Herculeo Fabius lare:

et quæ de mollitie eius deinde addit. Nam hunc tangit.

144. Etiam impuri.] *Satis audacter hæc et plura, è mera coniectura, edidit Muretus. Scripti quidam, etiam impediret viri vota boni. Meorum unus, etiam impodici deuocabam. ex quo faciebam, etiam impudici deuocabant. Quid si, ut podicem, deuocabant: ut discrimen inter fadam fetidamque illam partem non faciat, et os hoc spurcum? Posses ex altera scriptura: cæius osculi, etiam impudici, virus vitabant. Ipsi obsecani et impudicitiam professi, virus illud oris fugiebant.*

CAP. XXXI. 145. Excusare.] *Et si pleraque laudabilia et notanda in nostro: tamen hic locus inter eximios, et sapientiæ altæ: una cum Cap. sequenti.*

146. Aridæum.] *Libri exarchideum. sed habeamus pro vero editum: et fuit Aridaeus frater Alexandri Magni, matre impari.*

147. C. Cæsarem.] *Caligulam. verè natum ad reliquias Romani sanguinis hauriendas.*

148. Germanico.] *Magno simul et amabili viro: cui vitam et imperium, dii non dederunt, ne Romanis iterum darent.*

149. Auo.] *Druso Germanico, Tiberij fratri. quem Tacitus appellat, breues et infauitos populi Romani amores.*

150. Proauoque.] *Tib. Claudio, Liue marito priori: qui tamen fama aut factis non nimis illustris. Sed magis est, communiter Proauum intellegi, siue Proauos (& eo numero legi hic mallem) Claudia gentis.*

151. Quid tu.] *Hac directio sermonis non ad ipsum Liberalem: sed ad Providentiam est: cuius hæc opera, nisi aliquis, Quid tum legit, & mox, faceret, aliaque pariter mutat. Sed de ipso homine, Tacitus breuiter vi. Annali: Mamercus Scaurus, insignis nobilitate & orandis causis, vita probrosus. Certè probrosus: sed etiamne eloquens? Ita, & laudat iterum ab ea parte Tacitus 111. Annal. Scaurus oratorum ea ætate vberimus erat. Seneca pater lib. 1. Controu. Scaurus non tantum disertissimus homo, sed venustissimus. Et ex professo præfatione libri Decimi. At de impuritate eius, etiam Tertullianus commemorat, de Pallio: ipse autem sub Tiberio, etsi alio crimine, perijt, & familia Scaurorum in eo est extincta. Suasoria 11.*

152. Senatus Principem.] *De quo Cicero, Asconius, alij.*

CAP. XXXII. 153. Deos videre est.] *A Mureto commation, contra omnes libros. in quibus consensu, Deos verisimile est. Fortè: Deos tueris? simile est vt. Ita supra, Deos excusare volo. Vel lege: Deos videre similiter est.*

154. In aperto.] *Ita sane. omnia tempora in presenti.*

155. Quia pro.] *Cum Grutero, qui. & mox, qui non remp.*

156. Quidam.] *Liber meus addit, quidam ante, & sequens statim, qui, omittit. Legatur; qui iam antè p. e. fuit, animum.*

157. Traducturus.] *Derisui expositurus, in ore populi vilia facturum. Ut in Iuuenali:*

--- in qua se traducebat Vlysses

Ancipitem.

Eodem:

Squallentes traducit auos. ibi Scholiastes: Dedecorat parentes suos. Martialis:

Rideris, multoque magis traduceris Afer.

A traductionibus per fora & theatra noxiorum: quod Polybius & Græci ἀειματίαν dicunt, ostentui exponere.

158. Quis est?] *Veteres subdunt, vnde vos scitis? siue & t. meus, vnde nos scitis. Quæ Muretus deletumit, aliorum assensu, non meo. Ego immutatum: aut quis est, vnde? nescitis. apud me ista. Quaritis, ubi, quis, vnde (sic solet de ignotis) vos nescitis, at mihi hæc liquent.*

159. Dispunguntur.] *A re nummaria verbum. & Dispungit, qui per puncta rationum it, confert, pariatque: Expungit, autem, qui paribus factis, nomina delet.*

160. In antecessum.] *Mei, in antecessum est, vocula adiecta. Item à nummulariis & significat, compendio sermonis, antequam dies cessus sit soluere: occupare, & anteuire. Noster cum alibi, tum epist. vii. atque ibi ego. Mox forte, rei meæ.*

CAP. XXXIII. 161. Qua ratio.] *Quod ratione asserente & iudicante futurum videtur: non quod liquido futurum constet.*

162. Non verebor.] *Nihil: præsertim in bonis. Menandri præceptum congruit:*

Ὅταν τι πράγῃς ὀσίων, ἀγαθὴν ἐλπίδα

πρὸς ἑαυτῷ, τὴν τοῦ γινώσκων, ὅτι

τόλμῃ διχαίᾳ καὶ θεὸς σπλάμβάνει:

Vbi agere honesti insistis aut quidquam boni,

Propone spem menti bonam: certus Deum

Conatibus iustis tuis fore adiuuam.

163. Non verebor.] *Scripti abeunt: non verè beneficium dabo. Vellem, numero beneficium dabo: id est, statim, sine alia mora. Si displicet hoc Comicum: non temere b. dabo.*

CAP. XXXIV. 164. Secta vestra.] *Quis supposuit? nam scripti & editi, Conscientia, non Secta. ex quo Mureto placebat, Scientia: alij, Constitutio. At verum erit, Constantia. nam de ea agitur, & Stoico isto dogmate, quod Sapiens in decretis suis nihil mutet. Res clara est: & mox quoque Seneca purgat inconstantiae crimen.*

165. Numquam sap.] *Quod manat ex illo capite, μὴ δοξάζειν τὸν σοφὸν, τοῦ τέτι ψευδῆ μὴ συγγραφεῖς σέθεν μὴ δει: Non opinaturum sapientem, hoc est falso nulli accessurum. Itaque decreta eius omnia vera & firma sunt: eoque nec mutationi, nec penitentia subiecta. Vide Manud. III. Dissert. VII.*

CAP. XXXV. 166. Sibi me.] *Scripti, sibi non. Legendum, nos.*

167. In matrimonium.] *Mirum in optimo meo legi, in verum, vel nerum, ambigua littera. Suspicio, nrum. Nam parentes ita inter se (Plautus docebit) contrahebant. An, in torum?*

168. Peregrinus.] *Et tu, & tuus filius. At coniugium, Romanis legibus, inter ciues tantum est.*

169. In rem pr.] *Coram adfuturus ipse, A Iurisconsultis est. & noster usurpat sapius: aliaque exempla Briffonius XIV. De verb. sign. dabit.*

CAP. XXXVI. 170. Aurem peru.] *Id est, ipse me admonebo: ad cautionem in posterum adhortabor. Nam aurem vellere, commonescentis est, & memoriam item excitantis. Plinius. Est in aure ima memoriae locus, quæ tangentes antestamur. Virgilius: Cynthus aurem Vellit, & admonuit. Noster iterum, lib. v. infra, cap. vii. & epist. xciv.*

171. Linguarium.] *Meus selectior liber, linguarii iuri. An quid latet? an vulgata adheremus, & cum Mureto explicamus, multam dependam & quasi vestigal, pro lingua temere locuta? Nam Linguarium ita apposite, vt Vasarium, Hordcarium, Calcearium, Cerarium: quod pro vasis, hordeo, calcei, cera datur. Ipsi verbis sententia ea affirmatur, Damno castigabo: & Verba mea redimam.*

172. Sestertio centies.] *Sic in Consolatione ad Heluiam: Quorum Pantomimæ sestertio decies nubunt: & in Tacito atque alijs, crebro. Miror, omissam eam vocem in editione Romana. Argute Mecenas, nolle se obiurgari tanto impendio, id est rebus ipsis non verbis. Reddat nobis CCL. M. Philipp.*

173. Quanti promissi.] *Id est, magna an parua promiserim: qua summa & impendium e verbis meis surgat.*

Statim etiam, qui fidem præstat errori eligendum, cum libris priscis: & significat non præstandam fidem, ubi est error.

CAP. XXXVII. 174. Auctoramentis.] *Donis, premijs. Nos in II. Saturn.*

175. Affectum.] *Mei libri afflictum, semiuiumque.*

176. Donatus.] *In seruitutem.*

177. Pausania.] *An qui postea eum occidit?*

178. Stigmata.] *Inustus fronti notas, de quibus affatim II. Elector.*

179. Miserari miseros.] *Placet, & sequentia illa stabiliunt: Nonne omnibus miseris aqua & igni interdixerat? Item: Vno facto præclusurus est naufragis litora. Tamen scripti plerique, misereri misericors: quod ipsum haud improbum.*

CAP. XXXVIII. 180. Oculis.] *Quid? ipsis oculis inscripta nota? nec potuit, nec solet. In fronte dumtaxat, aut facie: id est supra, aut circa oculos. An fuit, foculis? non quod ipsis proprie foculis inscripta, sed ferro quod canduerat in illis. Talis dictio Columella:*

Deletura quoque est fronti data signa focorum.

An magis verum, ocus? quod esset, statim & sub hoc meo adspectu inscribendas.

181. In æs.] *Quod in legibus receptum: & eo respicit.*

CAP. XXXIX. 182. Idoneum.] *Pro eo qui sufficiat, & sit soluendo: quomodo & Ieri.*

183. Portionem.] *Et hodie ita ius: & olim actione Tributaria, aut quasi Seruiana, persequabantur.*

184. Fuit tanti.] *Pulchre, quasi dicat, vel hoc impendio emere debui promissi fidem.*

185. Descendam.] *Quia in foro & ad tribunal publica illa sponiones.*

186. In incertum.] *Summa non expressa, quod cautiore merito fugiant.*

187. Fisco.] *Cuius graues leges, an privilegia. & causa eius, nisi sub bono Principe, numquam mala est, ait Plinius.*

188. Deferentem.] *Legerim distinxerimque: Non in omnes datur actio deferentes; vis maior excusat.*

CAP. XL. 189. Accipiam.] *Homeri olim consilio:*

--- & γὰρ καλὸν ἀνὴνα δοῦν δόσιν ὄντι:

--- non etenim pulchrum sit spernere dona.

190. Reijciendi genus est.] *Mens, Reijciendi sunt pignus. Certo fuit: reijciendi sumpti genus, postrema voce compendio scripta.*

M. ANTONIVS MVRETVS.

IN vltro tributis.] *Fateor me non satis intelligere, quæ sint vltro tributa. Neque mihi vlllo modo satisfaciunt quæ CAP. I.*

de eis scripsit Turnebus capite vicesimo nono libri primi aduersariorum.

Amamur.] *Nemo non videt, quanto hoc melius sit, quam quod antea legebatur, armamur.*

Quibus beneficia demus.] *Male alij, debeamus.*

Præterea quæritis beneficium.] *Locus deprauatus, Fortassis legendum: Præterea quæritis quomodo detis beneficium.*

Propter ipsum.] *Inapte emendarant, propter vsum.*

Turpissimum genus damni.] *Sic liber vetus. Insulse antea. Turpissimum genus dandi.*

Sic enim & legem dicimus.] *Alij, scimus. Vtrum melius sit, dubitaturum neminem arbitror.*

Suspensum amici bonis libellum deijcio.] *Hoc faciebant, qui à se amicum absentem defendi profitebantur.*

Cicero pro Quintio: Libellos Sex. Alfenus procurator P. Quintij, familiaris & propinquus Sex. Næuij, deijcit.

Iniecta manu.] *Verbum iuris, quo significatur prehensio & vindicatio pro domino.*

Vt libentius eum videat.] *Corrumpebant sententiam huius loci, qui interijciebant negationem.*

Superuacuum est enim, in quod natura ius impelli.] *Foede in alijs libris deprauatus erat hic locus: cum ita legeretur, Superuacuum est, inquit, in naturæ ius impelli, Hæc non libens adnumero: sed interdum tamen id facere cogor, ne quis maleuolus pauca me præstitisse dicat.*

Vilissimus & facillimus sanguis.] *In vetere erat, bilissimus. Unde isti belli emendatores fecerant, bellissimus.*

Proiecisti ipsum extra mundum.] *Inapte in alijs, extra metum. In intermundijs deorum sedem esse dicebat Epicurus.*

Et tutior est vita.] *Comprehensionem hanc iam ante deprauatam ab alijs magis etiam deprauauit Erasmus, qui utinam à Seneca abstinuisset manus. Minore negotio pleraque restituerentur.*

Ciceronem filium.] *Ciceronem filium cum Augusto consulem fuisse auctor est Plutarchus: ἐπεὶ μὲν τοι τὰ Χι-
σα καὶ ἐπολέμησεν Ἀντωνιον, ὑπατεύων αὐτὸς, εἰλετο σωάρχοντα τῷ Κικέρωνος τὸν υἱόν.*

Aridæum.] *Male in alijs Arrhidæum, frater fuit Alexandri magni, sed ignobili matre ortus.*

Mamercum Scaurum.] *Insignis & abominanda hominis turpituudo. Merito igitur Tacitus eum opprobrium maiorum vocat.*

Vnde vos scitis.] *Vetus liber, Vnde isti nos: Delenda omnia. Librarius per errorem redierat ad id quod paulo antecessit. Vnde isti norunt. Deinde animaduerso errore, non deleuit tamen ea quæ frustra geminauerat.*

Conscientia nostra.] *Legendum, Scientia vestra. Inducit autem, suo more, quendam aduersus Stoicos loquentē.*

Eadem lex.] *Sic melius, quam, ut antea, Eadem res.*

Aurem mihi peruellam.] *Ipsæ me admonebo, ut postea cautior sim, minusque facilis ad promittendum, Virgilius,*

--- Cynthia aurem

Vellit & admonuit. ---

Hic ipse libro sequenti, Sine tu, loquar tecum: & Ego mihi aurem peruellam.

Linguarium dabo.] *Non probari mihi quod Turnebus de hac voce sensit, simulque quo modo eam intelligendam putem, scripsi capite quinto libri xij. Variarum lectionum.*

Demens est qui fidem praestat errori.] *Vox fidem abest à veteribus libris. Legendum videtur, Demens est, qui perstat in errore.*

FER. PINCIANVS.

- CAP. I. CUM virtutem nec lucrum inuitet, nec absterreat damnum.] *Vetus lectio, Cum virtus nec lucro inuitet, nec absterreat damno. Posset legi, Cum virtus nec lucro inuitetur, nec absterreatur dāno. Ut cuncta in se impendere iubeat.] Scribendum, Ut contra in se impendere iubeat, ex eadem. In vltro tributis sit.] Exemplar diui Francisci, multis tributis sit.*
- II. Disputationem esse oportet de re tota.] *Quidam codices, Disputatio est de re tota: Et perpende an pro verbo quod sequitur, potestate, substituendum sit parte, sequitur enim mox paulo: Primæ partes eius sunt.*
- III. Si vna beneficij dandi causa sit vtilitas.] *Antiqua lectio, Nam si vna beneficij dandi causa sit dandi vtilitas. Alij codices, dari vtilitas. lego dantis vtilitas.*
- IIII. Itaque non dat Deus beneficia.] *Considera an legendum sit, Vtique non dat Deus beneficia. Vota facientibus priuata geri ac publica.] Verbum geri, expungendum ex vetusta lectione. Nisi noscerent illorum beneficia nunc oblata.] Scribe, nisi noscerent illorum vera beneficia nunc vltro oblata, ex eadem. Quis est itaque tam miser.] Legendum, Quis est autem tam miser, ex eadem. Parum autem id quod nascentibus.] Desideratur ex eadem verbum est. Parum autem est id quod nascentibus.*
- V. Vtique in delicias armamur.] *Corrige, vique in delicias amamur, ex eadem. Illa præbitura commercia via vasta & nauigabili cursu vadentia.] Castiga, Illa præbitura commercia mari, vasto & nauigabili cursu vadentia, ex eadem. Statis diebus.] Quædam exemplaria, æstatis diebus. Ut anhela & feruenti subiecta cælo loca.] Arida habet eadem, non anhela.*
- VI. In aëra super quæ decurrunt sola auri vehentia.] *Præpositio in non habetur in exemplari Facundi & Primitini: ut putem reliqua sic fere restitui posse: arenas super quas decurrunt solidi auri vehentia. Tanto magis quod eandem sententiam repetitam inuenies in libro de Consolatione ad Martiam. Ille Deus non est, qui paucas boues.] Præpostero ordine scripta verba. Lege, Ille Deus est, non qui paucas boues: ex vetere lectione.*
- VII. Effectumque cœlestium.] *Eadem, Effectumque cœlestium rerum. Nec distat officium.] Lege, nec distant officio, ex eadem.*
- VIII. Fortunam quæ.] *Particula quæ superuacanea est; ex eadem. Alioqui scribendum erat fortunamve. Sed ne aliam disputationem ex obliquo habeam.] Emendo contra omnia exemplaria, Sed ne in aliam disputationem ex obliquo abeam.*
- IX. Quocunque modo & quocunque loco daretur.] *Scribe, Quæ quocunque loco & quocunque modo daretur, ex vetere lectione. Vtrum inficier, an palam reddam.] Eadem, Vtrum inficier, an parum reddam.*
- X. Quam hoc quod existimas.] *Codices nonnulli, quam hoc quod tu æstimas. Ingratus qui reddidit.] Vetus lectio, Et ingratus qui reddidit.*
- XI. Sui non auarum, non tenacem.] *Eadem, sui non auare tenacem. Hunc vero cum elegero.] Hunc ego cum elegero, eadem. Si latronibus circumuentum defendo.] Scribe Sic latronibus, &c. ex eadem.*
- XII. Nemo Tusculanum atque Tybertinum.] *Emendatiores codices, Nemo Tusculanum aut Tyburtinum.*
- XIII. Inertis otij facere crepusculum.] *Legendum forte, inertis ocio assuefacere corpusculum. Nobis voluptas est.] Antiquum exemplar, virilis nobis voluptas est. Alioquin nobis illud damus.] Codices aliquot, Alioquin nobis, non illi damus.*
- XV. Tam naturale quam liberis prauis.] *Vetus lectio tam naturale est quam liberis paruis.*
- XVI. Iisdem etiam hoc collegimus.] *Scribe, iisdem etiam hoc colligemus, ex eadem. Quomodo id fecerit.] Expende an legendum sit, Quomodo id feres? Et profuturam commiserit?] In eadem omiserit habetur, non commiserit.*
- XVII. Superuacuum est, inquit, in naturæ ius impelli.] *Quædam exemplaria, Superuacuum est enim in quod natura ius, impelli. Alia, breuius. Superuacuum est, in quod ius, impelli. Placet suapte natura, adeoque gratiosa virtus est.] Placent suapte natura. Adeoque gratiosa virtus est, ex vetere lectione. Speciem aliam induat recti. Velit quoque his videri beneficium dedisse.] Sunt codices qui inducat præferant, non induat. Postrema autem verba omnes sic legunt: Velit quoque etiam his videri, &c. Ut animi causa malus sit.] Exemplaria quædam enim legunt non animi: ut forte scribendum sit inani. Dic ergo cuilibet ex istis.] Scribo, Dic enim cuilibet ex istis, ex vetere lectione.*
- XVIII. Quæ illum obnoxio quolibet validissimum facerent.] *Sic prior editio. Expende, an legendum sit, quæ illum à noxio quamlibet valido securum facerent. Societas terras gentium in alienæ, &c.] Castiga, Societas terris gentium in alienæ, &c. ex exemplari scholarum Salmant. Sed quia aliud illi timendum est.] Lege, sed quia aliquid illi timendum est, ex vetere lectione.*

Proiecisti ipsum metum.] *Eadem* proiecisti illum extra metum.

Est aliquid per se expetendum.] *Eadem*. Est ergo aliquid per se expetendum.

Ex appposito acquisitoque.] Reposito, non appposito *eadem*.

Lapsa morbo pecora.] *Quidam* codices laxa. *Alij* melius lasa. Nullus lapsa.

Bono dedit.] *Vetus lectio*, bono debet.

Hic intra conscientiam occlusus est.] Clusus, non occlusus, *eadem*.

Atque hic etiam si.] Atqui *legendum videtur*, non Atque.

Quicquid defuit, fortuna peccat.] Deficit, non defuit, *codices nonnulli*.

In contrarium tradidit.] In contrarium vertit, *alia exemplaria*.

Licet ipsum corpus plenum bona conscientia stillet.] *Exemplaria nonnulla*, Bene conscio homini si cor bonum plenum bona conscientia stillet.

Per quem bona fides collucebit.] *Vetus lectio*, Per quem bona conscientia lucebit.

Nunc quoque illud argumentum, quamuis dictum, iam reducatur.] *Eadem*. Nunc illud quoque argumentum supra dictum reducatur. *Alij codices*. Nunc illud quoque argumentum quamuis ductum reducatur.

Quæ sæpe tuto ac facili datur.] *Corrigendum reor*, quæ sæpe tuta ac facili additur: *ut subintelligatur* via Græco more. Nam & in exemplari Facundi & Primitivi, tuta scriptum est, non tuto.

Num dubium est.] *Vetus lectio*. Non dubium est.

Minoribus sphaeræ spaciis flectens.] *Eadem*, minoribus se spaciis flectens.

Aspice ista tanto superne cœtu labentia.] *Scribendum fortasse*, Aspice ista tacito superne cœlo labentia, *ut quod libenter facit Seneca, oblata occasione, ac nonnunquam captata, alludat ad Virgilianum versum*: Sydera cuncta notat tacito labentia cœlo: præsertim quod mox paulo subiicit. Quanta rerum turba sub hoc silentio euoluitur?

In numerum ac discrimen demum obseruas.] *dierum*, non demum. præferunt antiquissima exemplaria diui Francisci & scholarum Salmanticensium. Nec mutandam eam dictionem censeo. Nam rudibus & imperitis non præstat alium nox usum, quam quietis, discriminis, ac numeri, et spatio temporis, & dierum connumeratione.

Certus limes adducit?] Educet, non adducit. *vetus lectio*.

Et necessaria vitaliaque sint.] Vtilia quidam præferunt codices, non vitalia.

Ita omnis illa virtus & imprimis grati animi.] *Exemplar Facundi & Primitivi*, Ita omnis virtus illa & imprimis grati animi. *Scribendum puto*, ita omnis virtus, & imprimis illa grati animi.

Nihil præter ipsam faciendi rationem.] *Eadem*, quid præter ipsam faciendi rationem.

Alter ingratus, quia stultus est. Qui stultus, etiam malus est.] *Corrige*, Alter est ingratus, quia stultus est. Stultus etiam malus est. *ex veteri lectione*.

In hoc vitium natura pronus & propensus.] *Scribe*, in hoc vitium natura propensus, reliqua superfluum: *ex eadem*.

Qui hac culpa non caret.] *Legendum*, qui sic hac culpa non caret. *ex eadem*.

Qui beneficiorum defraudator est.] *Particula de superuacanea est*: *ex eadem*. Notandumque mox infra in dictione coctomi, desiderari eandem particulam qua hic redundat: *ut evidens sit*, hic scribendum fuisse, fraudator, illi vero decoctori, Cuiusmodi portenta numerosissima admittere solet librorum imperitia, transpositis tum syllabis, tum dictionibus, nonnunquam etiam integris versibus.

Et ob hoc quidem malos sequitur.] *Exemplar Facundi & Primitivi*, Et hoc malus sequitur. *Exemplar diui Francisci*. Et ob hoc quia malos sequitur.

Tam acria & concitata habet omnia.] *Deesse existimo negationem contra omnium codicum fidem*, *ut scribendum videatur*, non tam acria & concitata habet omnia.

Sanctius est autem.] Sarius legito, non Sanctius, *ex veteri lectione*.

Et media veris autumnique tempora.] Temperamenta *eadem* agnoscit, non tempora.

Quisquis cuius est: cum aliquid est, quod tamquam cuius.] *Castiga*, quisquis cuius est. Quicquid aliud est quod tamquam cui. *Ceterum pro verbo illo cuius, in omnibus scriptis codicibus habetur incisus*: *ut putem legendum altero ex duobus modis*, aut in censu aut census.

Deus quoque quædam in vniuersum humano generi dedit.] *Legè ex veteri lectione*, Deus quoque quædam munera vniuerso humano generi dedit.

Medicina & sceleratis opem ministrat.] *Monstrat eadem* habet, non ministrat.

Non his quæ promiscue turbam admittunt.] *Deest præpositio* in, non in his quæ promiscue, &c. *ex eadem*.

Ius fori omnibus dicitur:] *Eadem*, Ius & fori dicitur.

Quædam non poterant cæteris contingere.] *Mallet legeres* certis, quam cæteris.

Interdum ista plus profunt.] *Deest coniunctio* &, quæ non parum leporis addit orationi. Et interdum ista plus profunt, *ex eadem*.

Quosdam turpissimos utilitas, alios nobilitas industriis prætulit.] *Scribendum*, quosdam turpissimos nobilitas industriis prætulit, reliqua superfluum, *ex eadem*.

Non sine ratione sacra est magnarum virtutum memoria:] *Ea distinctione scribendum puto*, *ut tria illa verba non sine ratione, ad præcedentia pertineant*, ad stipulante etiam exemplari scholarum Salmant.

Et etiam plures bonos iuuat.] Et esse plures bonos iuuat, *vetus lectio*.

Ciceronem filium quæ res consulem fecit:] Ciceronis, non Ciceronem, *eadem*.

Tanta quidem.] Tantaquondam, *eadem*.

Cuius osculum etiam impediret viri vota boni.] *Varie in varijs legitur exemplaribus, in nullo recte*. Posset non obscure sic forte legi: cuius osculum etiam impuri viri vitabant. *De hoc Fabio Persico, hominis obscæni oris, hæc bita superius mentio*.

XIX:

XX.

XXI:

XXII:

XXIII:

XXIII:

XXV.

XXVI:

XXVII:

XXVIII:

XXIX:

XXX:

- Quomodo illæ id egerunt.] *Lege.* Quomodo illi iidem egerunt, *ex vetere lectione.* Et mox ipsos, non ipsas.
- XXXI. Referam hoc dictum eius in te.] *Pronomen hoc non habetur in eadem.*
- Pollioni Annio iacenti,] *Corrigendum arbitror,* Pollioni Asinio iacenti.
- Cogitasset, indigne fert sobolem eius iacere.] *Vetus lectio,* cogitas, indigne fers sobolem eius iacere.
- XXXII. Animum supra fortunam gessit.] *Eadem,* qui animum supra fortunam gessit.
- Referre illis gratiam.] *Scribe,* Referri illis gratia, *ex eadem.*
- Alio me istud dare. Alio olim debitum soluere.] *Legendum utrobique alij, non alio, ex eadem.*
- XXXIII. Ingrato ego aliquando quædam.] *Ergo eadem, non ego.*
- XXXIII. Conscientia nostra hoc loco titubat.] *Vestra legendum, non nostra, ex eadem.*
- XXXV. Patria sibi me dare iusserit?] *Codices quidam,* patria sibi non dare iusserit?
- Non est mihi cum extraneo connubium.] *Externo vetus lectio, non extraneo.*
- XXXVI. Ignarium dabo.] *Linguarium omnis antiqua lectio: quo nomine appellatur fortasse à Seneca tenue illud lignum, quo blasphemorum lingua coerceri solent.*
- XXXVII. A quo receptus, à quo sanatus.] *Scribe,* à quo receptus erat, à quo sanatus, *ex eadem.*
- Non sufficit homo iustus.] *Quidam codices.* Non sufficit homo iustus vnus.
- Vt bona priori domino restitueret.] *Verbum ut desideratur in exemplari Facundi & Primitiui.*
- XXXIX. Effice ut idem sit cum exigitur, qui fuit cum promitterem. Destituere leuitas non erit.] *Scribo,* Effice ut idem status sit, quum exigis, qui fuit cum promitterem, destituere leuitas erit. *ex vetere lectione.*
- XL. Quid enim regi, quid pauperi, quid diuiti reddam?] *Emendandum reor.* Quid enim regi, quid principi, quid diuiti reddam? *ex consuetudine loquendi Seneca, qui duas dictiones, reges & principes, frequenter copulat, ut in quinto: A principibus dico, à regibus. & mox paulo: Reges & principes dixi, quibus tamen potest opera nauari.*
- Quando plus mihi detracturus ero.] *Scribe.* Quando? si plus mihi detracturus ero, *ex vetere lectione.*
- Qui festinat utique reddere.] *Corrige.* Qui festinat itaque reddere, *ex eadem, & si sint codices qui legant qui festinat reddere, non habet animum utique grati hominis.*

ERASMVS ROTERODAMVS.

CAP.

XVIII.

ILLVM obnoxio quolibet validissimum, &c.] Vnus codex manu scriptus habebat, ceteris obnoxium: alter non habebat, quolibet: hinc germanam scripcuram coniectauimus, illum ceteris obnoxium, validissimum facerent. Sentit enim hominem ut inermem, ceteris omnibus expositum iniurijs, sola ratione & societate tutum esse.

XXII.

Ac multa hinc commoda oriuntur, & tutior est vita melioribus, amatque, & secundum bonorum iudicium, etasque securior.] Sic habebat editio prior: quam nemo dubitat esse mendosam. Itaque quum non suffragarentur exemplaria, germanam, ni fallor, lectionem ita restituiamus: *Ac multa hinc commoda oriuntur: & tutior est vita melioribus, atque secundum bonorum iudicium, etiam securior.* At, enim, conuenit obijcienti ex aduerso, *Et tutior,* est respondētis idem accidere in omni genere virtutis. *Securior* autem refertur ad *tutior.* Potest enim esse tuta vita, quæ non sit secuta. Porro boni magis spectant securum, quam tutum: eo spectat quod addit, secundum bonorum iudicium. Securitas enim non nascitur nisi ex bona conscientia.

XXIII.

Quantum ista nocte, quantum in numerum ac discrimen demum obseruas. Igitur quanta, &c.] Sic habebat superior editio. Omnes codices descripti, pro igitur, habebant agitur, & recte: dierum, pro demum, non recte. Restituimus hunc in modum: *Quantum ista nocte, quam tu in numerum ac discrimen demum obseruas, agitur? Quanta rerum, &c.* Demum, dixit pro tantum. Sensus est: Tu tantum obseruas numerum ac discrimen stellarum noctu lucentium: quid agant, non attendis.

XXXII.

Deos verissimile est,] Consentiebant exemplaria. At sermo est imperfectus, ni repetas ex superioribus, cogitare. aut indigne ferre.

Rationes disponuntur.] Codex manu descriptus, & alter vetustissimus, habebat, *disponuntur.* Loquitur enim de soluendo quod debetur. Magis autem mihi placet, *rei priuata mea,* quam *reipublica.* Iam enim ad personam hominis redijt.

XXXV.

Ut promittentis fidem teneam.] In vetustissimis exemplaribus erat *teneas.* Dicitur autem ab eo qui promisit, ad illum cui promissio facta est. Ille tenet fidem tuam, qui te habet obligatum.

IOANNES OPSOPOEVS.

CAP. I.

CVM virtus nec lucro inuitetur.] Turnebus Aduersar. lib. i. cap. xxv. Liuius lib. xxxix. ita scribit: *Vestigalia summis pretijs, vltro tributa infimis locauerunt.* vbi ambigi video, quid ista inter se differant: eadem enim si essent, iisdem pretijs locata oportuit: sed vestigalia omnibus nota confido, vltro tributorum ignoratio sententiæ cognitioni officit. Ego vltro tributa esse puto, impensas & attributiones publicorum faciendorum, & sartorum tectorum praestandorum, mancipibus & redemptoribus certa mercede locatorum. ita vestigalia, quibus redditus & fructus populi Romani constabat, quantum potuerunt, censores auxerunt: vltro tributa, quibus impensæ sumptusque, & erogationes pecuniæ publicæ ex aerario hauriebantur, quantum potuerunt, pretijs diminuerunt, & ad minimam summam perduxerunt. huic autem nostræ sententiæ, si ad stipulator queritur, præsto Plutarchus erit, in Cat. Censor. Nam de eadem censura Liuium secutus ita scribit: *οι πολλοι δὲ τοις μικροῖς τὰς ἐργολαβίας, & δὲ τὰς ταῖς ἀπάσειν ὑπὲρ τὰς ἐσχάτας ἐλατύνον τιμὰς.* Itaque istud lib. xliii. *Qui publica vestigalia, aut vltro tributa conduxissent:* in eandem sententiam accipiendum etiam arbitror. Quocirca eleganter a Seneca lib. iv. cap. i. de Beneficijs scriptum, est: *Cum virtutem, nec lucrum inuitet, nec damnum absterreat,*

absterrere, adeoque neminem spe ac pollicitatione corrumpat, ut cuncta in se impendere iubeat, ac sepius in ultrotributis sit. significat enim sumptum magnum, impensasque virtutis caula sæpe esse faciendas.

Quid consequar inquit si hoc fortiter &c.] Modius epist. LXXXV. Senecæ locus est initio statim libri quarti eius operis quod de Beneficijs inscribitur: *Quid consequar, inquit, si hoc fortiter, si hoc grate fecero? Quod si feceris, nihil tibi extra promittitur: si quid forte obuenerit commodi, inter accessiones numerabis.* quem ego interpolatum a bonis fratribus si non certo statuam, Senecæ iniuriam fecero. numquam grauiissimus & doctissimus scriptor ista ita dixisset. & suspicor ab illo scriptum, cum in membranæ D. Stephani cœnobij, quod Vrizeburgi est, pro istis, *quod si feceris, reperiatur quid feceris:* suspicor, inquam, totum hoc ita legendum: *Quid consequar, inquit, si hoc fortiter, si hoc grate* (minus bene coniungunt quidam mutandum hoc in *gratis*) *fecero: quid: nihil tibi extra promittitur.* Hæc ille. Sed Romana lectio luce clarior est.

Non indignor quod post voluptatem ponitur virtus, &c.] Modius eadem epist. Ex manuscripto codice hæc ita constituenda arbitror: *Non indignor quod post voluptatem ponitur virtus; sed quod omnino cum voluptate conferatur contemtrix eius & hostis, & longissime ab illa resiliens, labori ac dolori familiarior, virilibus incommodis quam isti effeminato bono.* Inserenda hæc mi Liberalis, fuerunt, &c. fefellit interpolatores quod tō familiarior ad sequentia trahi non posse putabant. ad proximum igitur *inserendi* confugerunt; additis de suo, ut sunt in hanc partem suo more & modo liberales, vocibus *est, magis, & dicenda,* quas ego aliam sibi sedem querere iubeo.

Carmen ad aliquam tantum oblectationem.] Lipsius epist. x. lib. II. Non negabis verum esse, ad aliquam oblectationem.

Effectumque celestium rerum continentia.] Ita habet Scriptus Putanei liber.

Sed idem est utrumque, nec distat.] Modius epist. LXXXV. Latine ne dicatur, officium accipere, dubito; atque ut hoc nescio, ita illud indicio membranarum scio corrigendum hic: *sed idem est utrumque; nec distat officio. Si quid a Seneca, &c.*

Putanei codex eodem modo legit & distinguit, nisi quod particula *nec* inibi desit.

Ibidem ita legit Modius, suppletque ex veteri libro Herbipolensi: *Dicitis, inquit, diligenter eligēdos. quibus beneficia debeamus, quia ne agricola quidem semina harenis committant. Quod si verum est, nostram utilitatem, &c.*

Videbo quando dem, cui dem.] Ordo m. sc. commodior videtur, *Videbo qui dem, quando dem.*

Turpissimum genus damni est.] Priores editiones *genus dandi* habent. Romana substituit *genus perdendi*; contra mentem Mureti, ut nota indicio est. Libri scripti Mureti; Puteani, & Modij, *genus damni* exhibent: quorum auctoritate id in hanc editionem receptum est.

Alieni abstinentem sui non auare tenacem.] Modius epist. LXXXV. Alijs aliud, mihi scripta lectio placebat impensius, quæ referebat; *alieni abstinentem, sui non auare tenacem.* ut medium inter auarum & prodigum innuat. Non absimilis est scriptura M. sc. Puteani: *Eligam virum bonum, integrum, simplicem, memorem, gratum, alieni abstinentem, sui non auare tenacem, beniuolum.*

Non dabo beneficium proficiscenti in diuersas longinquasque &c.] Modij membranæ vno non dabo omisso, concipiunt: *non dabo beneficium proficiscenti in diuersas longinquasque regiones a futuro semper, non dabo, &c.*

Debitoribus nobis de re delegat.] Turnebus Aduersar. lib. XII. cap. IX. Debitoribus, inquit Seneca, nobis deos derogat, precaturque ut illi pro gratiam se referant. ego haud dubitem quin Seneca scripserit, debitoribus nobis deos delegat. delegat enim debitorem, qui alium pro se qui soluat, substituit. quod verbum familiare iuriconsultis cum sit, & eorum sermone Seneca libros suos sæpe ornet, denique hoc verbum sententia non postulet tantum, verum etiam flagitet, cur non audacter secundum ipsum decernimus & causam damus?

Ac inertissimum vitium.] optime: non incertissimum ut habebat Mureti editio. Forte, ac inertissimum vitium.

Suspensis bonis.] Turnebus ibidem: *Suspensa bona* dixit Seneca, quæ venalia pendent in tabula proscripta, ut Tranquillus in Claud. cap. IX. *Lege prædatoria in vacuum pependerit.* Senecæ verba sunt, & *suspensis amici bonis libellum deijcio, creditoribus eius me obligaturus.* Deijcere autem libellos is solebat, qui creditoribus se obligare paratus erat, vel soluere parabat, vel denique eum cuius bona proscribebantur, defendere volebat. Cicero pro Quintio, *Libellos Sex. Alphenus procurator P. Quintij familiaris & propinquus Sex. Nani deijcit.*

Quid reddit beneficium? Dic tu &c.] Modius epistola LXXXV. In scripto codice legitur: *Quid reddit beneficium? D. t. m. q. r. i. q. m. a. q. p. q. t. si quidquam præter ipsas non petis? In quid mundus vices suas absoluit? In quid sol, &c. recte quoad postrema: minus recte, quoad illa, præter ipsas non petis, sed ubi pedum visa sit via. manifeste enim legendum: quid temperantia? si quidquam præter ipsas, ipsas non petis. repetit quod sæpe dixerat, honestum propter seipsum solum expetendum, atque hoc qui non facerent, non virtutes, etiam si alioqui viderentur, sectari sed aliquam ex eis utilitatem.*

Supervacuum est enim, in quod imus, impelli.] Hanc lectionem confirmat. M. sc:

Quemadmodum nemo in amorem sui cohortandus est, quem cum nascitur trahit.] Modius epist. LXXXV. Membranæ mutant: *quemadmodum nascitur, trahit:* unde forte faciendum, *quem adeo dum nascitur trahit.*

Proiecasti ipsum extra metum.] Lipsius Elect. II. cap. IX. *proiecasti ipsum extra metum.* In verbulo paululum mendum, grande in sententia. Inuoluitur enim mens Epicuri, & simul reprehensionis acumen. quod utrumque apparebit, si scribas, *extra metam.* Nempe ita sensit senex ille ab horto, (ex Lucretio & Laertio id clarum) Deum non tangi rebus humanis, non ijs curare: atque ut id pronius suasu esset, posuit eum suo quodam & proprio loco. non supra solum, sed extra mundum. Seneca impiam hanc sententiam iterum tangit libro VII. infra: *Alius dijs obijcit neglegentiam nostri, alius iniquitatem, alius illos extra mundum suum proiecit.* Vbi eodem etiam proijciendi verbo usus, quod parum apte hic de meta. At

in metæ verbo apposita etiam metaphora, quasi extra limitem omnem huius stadij & finem.

xxiii. Quam tu in numerum ac discrimen dierum obseruas.] Turnebus aduers. lib. xii. cap. ix. *In numerum & discrimen dierum* equidem legere malim, quam quomodo placet viro sane doctissimo, hic tamen mihi non nominando, vbi reprehenditur.

xxviii. Ius fori omnibus dicitur.] Verus lectio, *Ius & fori dicitur*. Vnde Cl. Puteanus eo quo præstat ingenij acumine & iudicio censet legendum, *Ius & furi dicitur*. & pro etiam.

xxx. Quid nuper Fabium Perficum.] Turnebus paulo ante citato libro & capite: Fabius Perficus, quem impurissimum & obscenissimum omnium mortalium describit Seneca, & perpetuis inurit stigmatis, is plane est quem Iuuenalis perstrinxit Satyra viii. cum scripsit:

*Cur Allobrogis & magna gaudeat ara,
Natus in Herculeo Fabius lare, si cupidus, si
Vanus, & Euganea quantumuis mollior agna:
Si tenerum attritus Catinensi pumice lumbum,
Squalentis traducit auos, emptorque veneni
Frangenda miseram funestat imagine gentem?*

Statim, Lipsius epist. x. lib. ii. Seneca scriptus qui apud me, *Osculum etiam impodici deuotabam*. Forte, etiam *impudici deuotabant*. Notat hominem opicum, & capitis sui prodigum. Simile est illud Suetonij de Q. Rhemmio: *quem flagrasse ait usque ad infamiam oris, dictoque non inficeto notatum cuiusdam, qui cum in turba osculum sibi ingerentem, quamquam refugiens, deuotare non posset, Vis tu, inquit, magister quotiens festinantem aliquem vides, abligurire?* Atque eadem quæ Lipsij, coniectura est. Puteani clarissimi, vetere codice hanc scripturam repræsentante, *cuius osculum etiam impodiri deuota boni*.

xxxii. Hic corpore deformis est asp. fædus & ornamenta sua traducturus.] Sic Iuuenalis Satyra vndecima,

--- Nec enim lorica poscit Achilles

Thersites, in qua se transducebat Ulysses.

Ego quid cui debeam scio.] Turnebus lib. xii. Aduersar. cap. ix. Vt aliquid in solutum dari dicimus, ita eleganter dicimus, dari in antecessum: quod quidem est, dari & solui antequam deberi incipiat, aut peti possit, quod nos ante manum dari dicere consueuimus. Eo genere dicendi aliquoties Seneca virtutur & iuriconsulti, nos vero libri quarti loco contenti erimus. Ego inquit, *quid cui debeam scio: alijs post longam diem repono, alijs in antecessum aut prout occasio & rei facultas tulit*. id est, alijs etiam antequam debeam soluo.

xxxiii. Et nisi comperta veritate nihil moueris.] P. Faber comment. ad tit. de reg. iuris, ad. l. cxiv. legit *Nisi comperta veritate si nihil moueris, relicto omni actu vita consistit*. M. sc. Puteani habet, *sic relicta omni actu vita consistit*.

xxxiv. Si facis, sciens peccas.] Rectius videtur ita distingui: *quam si facis sciens, peccas*:

Secta vestra hoc loco titubat.] A quo sit istud *Secta*, incertum. Muretus voluerat *Scientia* legi. Vulgati libri habent *Conscientia*. Si quid mutandum esset, mallet *Constitutio*. Hæc enim vox frequens est Senecæ. Supra cap. xxvi. huius libri: *Duos ex constitutione Stoica accipe ingratos*. Lib. v. cap. xiii. *Nec hoc ex nostra constitutione tantum*.

xxxv. Cum promitterem.] M. sc. legit *promitteres*: quod probum facit sequens *teneas*.

Idem auctius, *si te malum virum comperi & ingratum, quem prius bonum & gratum putabam?*

xxxvi. Non quia dignus es.] M. sc. *quia dignus est, non es*. & mox: *verba mea redimam*, vt superiores editiones: *Linguarium dabo.*] Turnebus lib. xii. Aduersar. cap. ix. *Linguarium* hic appellat Seneca tãquam linguarum thecam & repositorium, in quo se dicit linguam conditurum, ne temere promittat, natum est hoc verbum è ioculari vulgi sermone, quo & nos plerunque iocantes vtimur. At Muretus variarum lectionum lib. xii. cap. v. longe aliter eam vocem accipit: neque dubitat, quin *linguarium* sit id quod pro lingua, quæ temere locuta est, penditur. Ipsum vide.

Demens est qui fidem præstat errori.] M. sc. vt & impressi codices. Quædam editiones habent. *Demens est qui perstat in errore*.

xxxix. Etsi foro cesserit.] Turnebus lib. xvi. Aduersar. cap. v. Foro cedere non aliud esse videtur, quàm æris alieni causa in forum non ventitare, & creditoribus non soluere, quod genus cessionis erat. Itaque inter creditores bona diuidebantur. Seneca: *& appellare debitorem ad diem possum, & si foro cesserit, portionem feram*. id tamen de argentariis præcipue dici solebat, qui mensam in foro habebant. Et cap. ix. lib. xii. Hæc verba Senecæ ad eam actionem pertinent, quam Iuriconsulti tributariam vocant, qua creditores pro portione de peculio serui capiunt, & ad eam, quæ quasi Sériuiana vocatur.

Quingenti denarij.] Idem ibidem: *Quingenti denarij sunt: illud, quod dici solet, in morbo consumat*: verba sunt hominum male precantium illis, quibus de suo aliquid erogauere ingratum, aut improbis soluere coacti sunt: hæc, inquiunt pecunia non sanus & valens fruatur, sed valetudinarius in morbo vtatur.

xl. Spondere in incertum.] Idem lib. xvi. Aduersar. cap. ix. *Spondere in incertum* apud Senecam, est non incertam nummorum summam, sed quantumcumque quis debeat fide sua iubere: quæ periculosissima sponsio erat.

Cum possim, quando plus mihi.] M. sc. cum hac distinctione legit, *possim. Quando? si plus mihi, &c.* quomodo etiam Pincianus in suis fuisse testatur.

GRVTERVS ET IVRETVS.

CAP. I.

Et sæpius in ultro tributis sit.] Recta lectio: quamq. vetusta confirmat exempl. ne itaque audiat quifquam librum Pinc. in quo *in multis tributis*. eadem vox etiã apud Varr. Liuium lib. 9. & 43. Ant. Au-

gust. ultro tributa dicta ait operum publicorum, quæ Censores locabant redemptoribus, vel ut ædificarent, vel ut ferta recta conseruarent, sumptum & impensam : atque ita fuisse appellata, quod cum quinto quoque anno ab omnibus tributa soluerentur Censoribus, ij vice versa redemptoribus tamquam tributum penderent. Sensus igitur huius loci est, tantum abesse ut virtus spe alicuius præmij quemquam corrumpat, ut etiam velit impendi cuncta in seipsam ab eo qui eius est cultor, ac sæpius inter ultrotributa computari possit. Huic metaphora fauent quæ habemus in fine epist. 113. *Hoc ante omnia sibi quisque persuaheat, me iustum esse gratis oportet. parum est : adhuc illud persuaheat sibi : Me in hanc pulcherrimam virtutem ultro etiam impendere iuuat.* De ultrotributis vide Turn. l. 1. cap. 25. Aduers. & Car. Sigonius lib. 2. cap. 4. de antiquo iure ciu. Rom.

EX CAP. VI.

Ad aliquam tantum oblectationem modulari docuit. v. c. *ad aliquam tamen oblectat.* bene, nam illud, tantum, repetitum est ex superiori linea. error natus ex hoc compendio, tamen, quod in vtrumque sæpe degenerat. Iuretus.

Ad constitutum tempus sua corpori officia respondent. v. c. *ad constitutum temporum.* Sic idem Sen. lib. de breu. vitæ, cap. 16. *Spectaculi & voluptatis expectatur constitutum.* Ea phrasis Tac. & alijs frequentissima est. Iuretus.

EX CAP. VII.

Stabiliusque est. Brissionius lib. 1. de formulis videtur hoc loco legisse. *Stabiliorque est :* sic enim citat ex Senecæ lib. 4. de benef. adiungitque D. Augustinum lib. 7. de ciu. Dei cap. 7. & ita sane, ne quid dissimulem habent omnia manu exarata exemplaria.

EX CAP. VIII.

Consultura per voluptatem. v. c. Iureti habet, & *consumpta per volupt.*

EX CAP. X.

Hanc audimus vocem. v. c. *exaudimus.*

EX CAP. XII.

Reum gratia laborantem. Ad hoc notat quidam : id est oppressum. Laborare tamen gratia & gratia opprimi multum differunt. laborat cui illa oneri est : opprimitur qui ei non est ferendo, ideoque succumbit. quid ergo ? gratia pressum reddere decuisset. sic noster infra l. 6. c. 8. *quosdam ipsa quos premebat potentia eripuit, &c.* potentia enim & gratia idem. significatque hæc copiam plurimorum amicorum, ut patet ex Ciceronis orat. pro Quinctio, ad quam vide Horomanni commentarium : plura enim affert ea de re exempla.

Spondeo pro iudicato, & suspensum amici bonis libellum deicio. v. c. *si spondeo pro iudicato & suspensum.*

Suspensum amici bonis libellum. De libellis in celeberrimis vrbis locis propositis, creditore latitante, vide Briss. l. 6. de formulis. Turneb. lib. 12. cap. 9. Adu. Ræuardum lib. Protribunalium, & Torrentium in Suetonij Claudium cap. 9.

EX CAP. XIII.

Commodum spectat. v. c. *expectat.*

Mango venalibus. iterum noster ep. 80. *Detrahis vestimenta venalibus, ne qua vitia corporis lateant.* Venalium nomen quemadmodum Quinct. lib. 8. cap. 1. scribit. cum commune sit omnibus rebus, quæ mercis numero habentur, tamen peculiariter seruis nouitiis tribuitur. Vide Brissonium lib. 19. de verb. signific. & Fornerium ad l. 207. de verb. sig.

EX CAP. XVI.

Puto nequam hominem existimas. Arbitratur Ræuard. ad l. 129. de reg. iur. Senecam respexisse ad formulam illam, qua interdicebatur prodigo bonorum suorum administratio, extatque apud Iul. Paulum lib. 3. tit. 6. *Sentent. Quando tu bona paterna habitaque nequitia tua disperdis, liberosque tuos ad egestatem perducis, ob eam rem tibi aere commercioque interdico.* vis verbi eius ex Donato petatur, vel Gellio.

EX CAP. XVIII.

Si seduceretur. v. c. *si per se niteretur.*

EX CAP. XXII.

Abire rebus humanis quam gratissimi volumus. Nonnulla ad hunc locum exquisita inuenies apud Fabr. ad l. 12. ff. de reg. iuris.

EX CAP. XXIII.

Sparsa consideras. v. c. *sparsim.*

Innumerabiles vero. v. c. *innumerabiles.*

EX CAP. XXVI.

Alter ingratus est, quia stultus est. Stultus etiam malus est. Auctior est scriptura v. c. *Alter ingratus est, quia stultus, alter quia malus est : Stultus enim malus est. Quia malus est, nullo vitio caret.* Iuretus.

Luxuriosos, malignos. vox, malignos deest in v. c. & videtur ociose conflata ex præcedenti. malos.

EX CAP. XXVII.

Pupillorum spoliatores. Vide quomodo istud instituto suo accommodet Brissionius lib. 7. de formulis, ubi ei de tutoribus sermo.

EX CAP. XXXI.

Mamercum Scaurum. Vide de hoc homine Tacit. lib. 6. Ann. & ibi Lipsij commentarium. multa quoque apud Pamelium in annotat. ad Tertullian. de Pallio. adi & suasoriam secundam. Admonendus est autem lector in v. c. Iureti *Mamertum* legi, quomodo apud Sidonium Apollinarem, qui vulgo *Mamercus* Episcopus editur, in quibusdam v. c. *Mamertus.*

Atractiorem vidisset frontem. v. c. *contractiorem.*

Quicquid mali dixi, mihi & capiti meo. Mos quondam obtinebat ut si cui imprudenti maledictum ex-

eidisset, quod alterius animum offendisset, aut si quid cui imprecatus esset, cuius sibi gratiam veniam-
que dari posset, in caput suum recidere precaretur ea, quæ alij euenire optauerat, exempla requi-
re ab Brissonio lib. 1. de formulis. Eo hic alludit impurus iste: sed alludit tantum. nam quid sibi velit
disce ab Torrentij Comment. in Suetonij cap. 22. Cæ. are, item cap. 45. Tiberio. Grut.

EX CAP. XXXII.

In diffensione civili.] v. c. in disceptatione civili.

Vinci quam vincere maluit.] placet quod est in v. c. mori quam vincere maluit.

*Apud me ista expensorum acceptorumque rationes dispungentur.] Nummulariorum verba & eorum qui cir-
ca Kalendarium. de quibus nihil possum melius quam Budæus ad l. si prior ff. qui potior. in pign. hab.
Brissonus lib. 4. de verb. sign. item lib. 6. de form. Ruardus lib. 3. Varior. cap. 9. & Pamelius in lib. Ter-
tull. aduersus Iudæos cap. 9.*

Et reip. mea.] v. c. Iureti, & rei mea.

EX CAP. XXXIII.

Ut Plato ait.] v. c. Platon. quæ scriptura multis aliis locis exstat in vetustis membranis.

*Sequimur quæ ratio, non quæ veritas trahit.] vocabulum ratio id hic significat, quod ratiocinatione nostra
colligimus: quæ certe immentum abire potest à veritate, possumus enim ratiocinari, Ille aliis gratus
fuit, ergo & mihi erit. hanc rationem sequendam ait Seneca, etsi veritati, quæ nobis in occulte est, nec
quam præscire possimus, aliud quid subfit: eum nempe ingratum fore. Hæc Simo Vlicus Pistoris,
Germaniæ suæ subnascens flos.*

*Expecta ut nisi, &c.] Lego & dispungo hunc locum cum v. c. Expecta ut nisi bene cessura non facias, & nisi
comperta veritate: nihil moueris: Relicta omni actu vita consistet. Cum verisimilia me in hoc aut illud impellant, non
vere ei beneficium dabo quam verisimile erit gratum esse. Iuretus.*

EX CAP. XXXIII.

Et hosti tanquam meo parcam.] Adde ex v. c. Iureti, tanquam cui meo.

Cum exceptione veniet si nihil inciderit.] v. c. Cum hac exceptione veniet, si nihil acciderit.

Partem eius cogitat.] v. c. spectat.

Sortem suspensus sequitur.] v. c. sortem nouit, suspensus sequitur. Iuretus.

EX CAP. XXXV.

Cum extraneo connubium.] v. c. cum externo contubernium.

*In rem præsentem venturus.] In rem præsentem olim veniebant, cum locum oculo ac digito designare
volebant, de quo more exempla multa habebis apud Bud. in l. 2. ff. de orig. iu. Brissoniū lib. 14. de ver-
bor. sign. Hic tamen Senecam loqui de aduocato, qui alioqui in iudicio patrocinium clienti erat præ-
stiturus, monet Ianus Langlaeus Orij Semestris lib. 1. cap. 2.*

EX CAP. XXXVII.

*Sed Philippo Epistolam strictam ac liberā scripsit.] Aliter in v. c. sed perpulchre epistolā scripsit, quæ scriptura for-
tasse non est cōtemnenda. nam alibi Seneca non semel ita locutus est, ut cum, pulchre hominem agnosce-
re, dixit lib. 5. de benef. c. 24. & lib. 7. c. 5. cum pulcherrime quid à nobis dicatur intelligat.*

*Stigmata inscribere.] id est plura verba quæ crimen continerent causamque notæ, Petronius: Impleuit
Eumolpus frontem ingentibus litteris, & notum Fugitiuorum epigramma per totam faciem liberali manu duxit. vide
Lipsium lib. 2. Elect. cap. 15.*

In id in quo iacuerat.] v. c. in id quo iacuerat.

EX CAP. XXXVIII.

Aqua & igni interdixerat.] Vide multa ad hunc locum Fornerij ad l. 44. de verb. sign.

*In as incidissem.] Vti fieri alias solebat lege iam perlata. de hoc more plura apud Ant. August. lib. de le-
gibus cap. 16. & Brissonium lib. 3. de formulis.*

EX CAP. XXXIX.

*Si foro cesserit.] Hæc verba ad eam actionem, quam Iurisconsulti tributariam vocant, qua creditores
pro portione de peculio serui capiunt, & ad eam quæ quasi Seruiana vocatur. Ceterum foro cedere præ-
cipue dici solebant argentarij, cum copiam sui in foro non faciebant, fraudandorum eorum causa qui
pecunias apud mensam suam depositas habebant. l. si hominem. §. quoties ff. Depositi.*

*Non in omnes datur actio: deferentem vis maior, &c.] hoc est, vim maiorem excusationi esse quibuscun-
que non sistentibus se iudicio promissa, statutaque die. quid sit autem vis maior, pete ex Brissonio lib.
19. de verb. sign.*

L. ANNÆI SENECAE

AD AEBVCIVM LIBERALEM

DE BENEFICIIS LIBER QVINTVS.

ARGVMENTVM I. LIPSI.

ABSOLVTIS duabus præcipuis partibus, Quomodo dandum Beneficium, Quomodo accipiendum: transire se dicit ad quedam non tam in ipsa materie, quam ex ipsa, & Vicina ac connexa. Quæstiunculas subserit, primo istam: An turpe Beneficijs Vinci? negat vinci posse, & parem semper esse, qui grate meminit, qui cupit animo referre, si re non potest. Quæstiuncula secunda: An aliquis sibi beneficium donet? item negat, & in vtramque tamen partem argutatur. Tertia quæstiuncula. An aliquis Ingratus Stoice dici possit? ait, & docet. Quarta, An non omnes ingrati sint? minime, etsi plurimos fatetur. Deinde ex adtextu, Quousque, & an alius pro alio obligemur? ut filius pro patre, & talia. Distinctione respondet, & magis negat. Quinta Quæstiuncula; An triste beneficium, & inuito etiam dari possit? potest. Vltima denique: An repeti Beneficium possit?

CAPVT PRIMVM.

IN prioribus libris videbar consummasse propositum, cum tractassem, quemadmodum dandum esset beneficium, & quemadmodum accipiendum. hi enim sunt huius officij fines. Quidquid ultra moror non seruiro materie, sed indulgeo: quæ quo ducit, sequendum est, non quo inuitat. Subinde enim nascetur, quod laceffat aliqua dulcedine animum, magis non necessarium, quam superuacuum. Verum quia ¹ ita vis, perseueremus, peractis quæ rem continebant, scrutari etiam ea quæ sunt his connexa, verum non cohærentia: quæ quisquis diligenter inspicit, nec facit operæ pretium, nec tamen perdit operam. Tibi autem ² homini natura optimo, & ad beneficia propenso, Liberalis Aebuci, nulla eorum laudatio satisfacit. Neminem vmquam vidi tam benignum, etiam leuissimorum officiorum æstimatorem. Iam bonitas tua eousque prolapsa est, vt tibi dari putes beneficium, quod vlli datur. paratus es, ne quem beneficij pæniteat, pro ingratiss dependere. Ipse vsqueeo abes ab omni iactatione, vsqueeo statim exonerare cupis quos obligas, vt quidquid in aliquem confers, velis videri ⁴ non præstare, sed reddere. Ideoque plenius ad te sic data reuertuntur. nam fere sequuntur beneficia non reposcentem: & vt ⁵ gloria fugientes magis ac magis sequitur, ita fructus beneficiorum gratus respondet illis, per quos etiam esse ingratiss licet. Per te vero non est mora, quominus beneficia qui acceperunt, ⁶ vltro repetant: nec recusabis conferre alia, & ⁷ suppressis dissimulatisque plura ac maiora adijcere. Propositum optimi viri, & ingentiss animi est, tam diu ferre ingratum, donec feceris gratum. Nec te ista ratio decipiet. succumbunt vitia virtutibus, si illa ⁹ non cito odisse properaueris.

Illud vtique vnice tibi placet, velut magnifice dictum: *Turpe est beneficijs vinci.* quod an sit verum, non immerito quæri solet: longeque aliud est, quam mente concipis. Nunquam enim in rerum honestarum certamine superari, turpe est: dummodo arma non proijcias, & victus quoque velis vincere. Non omnes ad bonum propositum easdem afferunt vires, easdem facultates, eandem fortunam: quæ optimorum quoque consiliorum, ¹⁰ dumtaxat exitus, temperat. ¹¹ Voluntas ipsa rectum petens, laudanda est, etiam si illam alius gradu velociori antecessit. non vt in certaminibus, ad spectaculum editis, meliorem palma declarat: quamquam in illis quoque sæpe deteriolem prætulit casus. Vbi de officio agitur, quod vterque à sua parte esse quam plenissimum cupit, si alter plus potuit, & ad manum habuit materiam sufficientem animo suo, si illi, quantum conatus est, fortuna permisit, alter autem voluntate par est, etiam si minora

11.

- quam accepit reddidit, aut omnino non reddidit, sed vult reddere, & toto in hoc intentus est animo: hic non magis victus est, quam qui in armis moritur. quem occidere facilius hostis potuit, quam auertere, ¹² Quod turpe existimas, id accidere viro bono non potest, ut vincatur. numquam enim succumbet, numquam ¹³ renunciabit. ad ultimum usque diem vitæ stabit paratus, & in hac ¹⁴ statione morietur: magna se accepisse præ se ferens, paria voluisse. ¹⁵ Lacedæmonij verant suos ¹⁶ pancratio aut cestu decernere, ubi inferiorem ostendit victi confessio. Cursor ¹⁷ metam prior contingit: velocitate alium, non animo, antecessit. Luctator ¹⁸ terabiectus, perdidit palmam, non tradidit. Cum inuictos esse Lacedæmonij ciues suos magno æstimarent, ab his certaminibus remouerunt, in quibus victorem facit non iudex, non per se ipse exitus, sed ¹⁹ vox cedentis, & ²⁰ tradere iubentis. Hoc quod illi in ciuibus suis custodiunt, virtus ac bona voluntas omnibus præstat, ne vnquam vincantur: quoniam quidem etiam ²¹ inter superantia animus inuictus est. Ideo nemo trecentos Fabios victos dicit, sed occisos. Et Regulus captus est à Pœnis, non victus: & quisquis alius sæuiantis fortunæ vi ac pondere oppressus, non submittit animum. In beneficijs idem est. plura aliquis accepit, maiora, frequentiora: non tamen victus est. Beneficia fortasse beneficijs victa sunt, si inter se data & accepta computes: si dantem & accipiētem comparaueris, quorum animi & per se æstimandi sunt, penes neutrum erit palma. Soler enim fieri, ut etiam cum alter multis vulneribus confossus est, alter leuiter quidem faucibus, pares exisse dicantur, quamuis alter videatur inferior. ^{1111.} Ergo nemo vinci potest beneficijs: si scit debere, si vult referre, ²² si quod rebus non potest, animo æquat. Hic, quam diu in hoc permanet, quam diu tenet voluntatem, gratum animum signis ²³ approbat: quid interest, ab vtra parte munuscula plura numerentur? Tu multa dare potes: at ego tantum accipere possum, tecum stat fortuna: mecum bona voluntas. tamen tam par tibi sum, quam multis armatissimis nudi, aut leuiter armati. Nemo itaq. beneficijs vincitur: quia tam gratus est quisque, quam voluit. Nam si turpe est beneficijs vinci, non oportet à præpotentibus viris accipere beneficium, quibus gratiam referre non possis. A principibus dico, à regibus: quos eo loco fortuna posuit, ex quo largiri multa possent, pauca admodum & imparia datis recepturi. Reges & principes dixi, quibus tamen potest opera nauari, & quorum illa excellens potentia per animorum ²⁴ consensum ministeriumque constat. Sunt quidam extra omnem subducti cupiditatem, qui vix vllis humanis desiderijs continguntur: quibus nihil potest præstare ipsa fortuna. Necesse est à Socrate beneficio vincar: necesse est à Diogene, qui per medias Macedonum gazas nudus incessit, calcatis regijs opibus. ²⁵ Nonne ille tunc merito & sibi & ceteris, quibus ad dispiciendam veritatem non erat offusa caligo, supra eum eminere visus est, infra quem omnia iacebant? Multo potentior, multo loeupletior fuit, omnia tunc possidente Alexandro. plus enim erat, quod hic nollet accipere, quam quod ille posset dare. ^{v.} Non est turpe, ab his vinci. neque enim minus fortis sum, si cum inuulnerabili me hoste committis: nec ideo ignis minus vrere potest, si in materiam incidit inuiolabilem flammis: nec ideo ferrum secandi vim perdidit, si non recipiens ictum lapis solidus. inuictæque aduersus dura naturæ, diuidendus est. Idem tibi de homine grato respondeo. Non turpiter vincitur beneficijs, si ab his obligatus est ad quos aut fortunæ magnitudo, aut eximia ²⁶ virtus aditum redituris ad se beneficijs clausit. A parentibus fere vincimur, nam tam diu illos ²⁷ odio habemus, quam diu graues iudicamus, & quam diu beneficia illorum non intelligimus. Cum iam ætas aliquid prudentiæ collegit, & apparere cœpit, propter illa ipsa eos amari à nobis debere, propter quæ non amabantur, admonitiones, seueritatem, & inconsultæ adolescentiæ diligentem custodiam, rapiuntur ²⁸ nobis. Paucos usque ad verum fructum à liberis percipiendum perduxit ætas: ceteri liberos ²⁹ onere senserunt. Non est tamen turpe, vinci beneficijs à parente. quidni non sit turpe, cum à nullo turpe sit? Quibusdam enim & pares, & impares sumus. pares animo, quem solum illi exigunt, quem nos solum promittimus: impares fortuna, quæ sic cui obstitit quo minus referret gratiam, non ideo illi tamquam victo erubescendum est. Non est turpe, non consequi, dummodo sequaris. Sæpe necesse est, ante alia beneficia petamus, quam priora reddidimus. Nec ideo non petimus, aut turpiter petimus, quia non reddituri debebimus: quia non per nos erit mora, quo minus gratissimi simus. Sed interueniet aliquid extrinsecus, quod prohibeat. nos tamen nec vincemur animo, nec turpiter his rebus superabimur, quæ non sunt in nostra potestate. ^{vi.} Alexander Macedonum rex gloriari solebat, à nullo se beneficijs victum. Non est quod nimius animi Macedonas, & Græcos,

& Caras, & Persas, & nationes districtas³⁰ sine exercitu suspiciat: ne hoc sibi præstis-
 tisse regnum, à Thraciæ angulo porrectum vsque ad litus incogniti maris, iudicet.
 Eadem re gloriari Socrates potuit, eadem Diogenes, à quo victus est. Quidni victus
 sit illo die, quo homo supra mensuram humanæ superbiæ tumens, vidit aliquem, cui
 nec dare quidquam posset, nec eripere? ³¹ Archelaus rex Socratem rogauit, vt ad se ve-
 niret. dixisse Socrates traditur, *Nolle se ad eum venire, à quo acciperet beneficia, cum reddere
 illi paria non posset.* Primum, in ipsius potestate erat, non accipere: deinde ipse dare be-
 neficium prior incipiebat. Veniebat enim rogatus, & id dabat, quod vtique ille non
 erat Socrati redditurus. ³² Etiamnum Archelaus daturus erat aurum & argentum, re-
 cepturus contemptum auri & argenti. Non poterat ergo Archelao referre Socrates
 gratiam? & quid tantum erat accepturus, quantum dabat, si ostendisset hominem
 vitæ ac mortis peritum, vtriusque³³ fines tenentem? Si regem, in luce media errantem,
 ad rerum naturam admisisset, vsque eo eius ignarum, vt quo die solis defectio fuit, re-
 giam cluderet, & filium (quod in luctu ac rebus aduersis³⁴ moris est) tonderet? Quantū
 fuisset beneficium, si timentem e latebris suis extraxisset, & bonum animum habere
 iussisset, dicens: Non est ista solis defectio, sed duorum siderum coitus, cum luna hu-
 miliore currens via, infra ipsum solem, orbem suum posuit, & illum obiectu sui ab-
 scondit: quæ modo partes eius exiguas, si in transcurso strinxit, obducit; modo plus
 tegit, si maiorem partem sui obiecit; modo excludit totius adspectum, si recto libra-
 mento inter solem terrasque media successit? Sed iam ista sidera huc & illo diducet
 velocitas sua. iam recipient diem terræ, & hic ibit ordo per sæcula: quæ dispositos ac
 prædictos dies habent, quibus sol intercurso lunæ vetetur omnes radios effundere.
 Paullum expecta. iam emerget, iam istam velut nubem relinquet, iam exsolutus im-
 pedimentis, lucem suam libere mittet. Socrates parem gratiam Archelao referre non
 posset, si illum docuisset regnare? parum scilicet magnum beneficium à Socrate acci-
 piebat, si vllum³⁵ dare potuisset Socrati? Quare ergo hoc Socrates dixit? Vt facetus,
 & cuius per figuras sermo procedere solitus erat, derisor omnium, maxime potentiū,
 maluit illi³⁶ vafre negare, quam contumaciter ac superbe. Dixit se nolle beneficia ab
 eo accipere, cui non posset paria reddere. Timuit fortasse, ne cogeretur accipere quæ
 nollet: timuit, ne quid indignum Socrate acciperet. Dicer aliquis: Negaret, si nollet.
 Sed instigasset in se regem insolentem, & omnia sua magno æstimari volentem. Nihil
 ad rem pertinet, vtrum dare aliquid regi nolis, an accipere à rege: in æquo vtramque
 ponit repulsam. & superbo fastidiri acerbius est, quam non timeri. Vis scire, quid vere
 noluerit? Noluit ire ad voluntariam³⁷ seruitutem is, cuius³⁸ libertatem ciuitas libera
 ferre non potuit. Satis (vt existimo) hanc partem tractauimus, an turpe esset
 beneficijs vinci: quod qui quærit, scit non solere homines sibi ipsis beneficium dare.
 manifestum enim fuisset, non esse turpe à seipso vinci. Atqui apud Stoicos quosdam
 & de hoc ambigitur, an possit aliquis sibi beneficium dare? an debeat referre sibi gra-
 tiam? quod vt videretur quærendum, illa fecerunt. Solemus dicere, *Gratias mihi ago,* &
De nullo queri possum alio, quam de me: Ego mihi irascor, & *Ego à me pœnas exigam.* & *Odi me.*
 multa præterea huiusmodi, per quæ vnusquisque de se, tamquam de altero loquitur.
 Si nocere, inquit, mihi possum: quare non & beneficia mihi dare possum? Præterea
 quæ si in alium contulisset, beneficia vocarentur: quare si in me contuli, non sint?
 Quod si ab altero accepiissem, deberem: quare si mihi ipse dedi, non debeam? Quare
 si aduersus me ingratus, quod non minus turpe est, quam in se sordidum esse, & in
 se durum ac sæuum, & sui negligentem? Tam alieni corporis leno male audit, quam
 sui. Nempe reprehenditur assentator, & aliena subsequens verba, paratus ad falsa lau-
 dator: non minus placens sibi, & se suspiciens, &, vt ita dicam, assentator suus. Vitia
 non tantum cum foris peccant, inuisa sunt, sed cum in se retorquentur. Quem magis
 admiraberis, quam qui imperat sibi, quam qui se habet in potestate? Gentes facilius
 est barbaras, impatientesque alieni arbitrij, regere, quam animum suum continere, &
³⁹ tradere sibi. Plato, inquit, agit Socrati gratias, quod ab illo didicit: quare Socrates
 non agat, quod ipse se docuit? M. Cato ait: *Quod tibi⁴⁰ deest, à teipso mutuare.* quare
 donare mihi non possum, si commodare possum? Innumerabilia sunt, in quibus con-
 suetudo nos⁴¹ diuidit. Dicere solemus: *Sine tu, loquar tecum:* & *Ego mihi aurem peruel-
 lam.* Quæ si vera sunt, quemadmodum aliquis sibi irasci debet, sic & gratias agere:
 quomodo obiurgare se, sic & laudare: quomodo damno sibi esse, sic & lucro potest.
 Iniuria & beneficium, contraria sunt. si de aliquo dicimus, *Iniuriam sibi fecit:* pote-
 rimus dicere, *Beneficium sibi dedit.* ⁴² Nemo sibi debet. natura prius est, vt quis

viii.

viii.

debeat, deinde ut gratiam referat. debitor non est sine creditore, non magis quam maritus sine uxore, aut sine filio pater. Aliquis dare debet, ut aliquis accipiat: non est dare, nec recipere, in dexteram manum de sinistra transferre. Quomodo nemo se portat, quamvis corpus suum moueat & transferat: quomodo nemo, quamvis pro se dixerit, ⁴⁴ affuisse sibi dicitur, nec statuum sibi tamquam ⁴⁵ patrono ponit: quomodo si æger cum cura sua conualuit, mercedem à se non exigit: sic in omni negotio, etiam cum ⁴⁶ aliquis probe fecerit, non tamen debet referre gratiam sibi, quia non habebit, ⁴⁷ cui referat. Ut concedam aliquem dare sibi beneficium: dum dat, & recipit. ut concedam aliquem à se accipere beneficium, dum accipit, reddit. Domi (quod aiunt) ⁴⁸ versura fit, & velut ⁴⁹ lusorium nomen statim transit. Neque enim alius dat quam qui accipit, sed unus atque idem. Hoc verbum DEBERE, non habet nisi inter duos locum: quomodo ergo in vno consistit, qui se obligando liberat? Ut in orbe ac pila nihil est imum, nihil summum, nihil extremum, nihil primum, ⁵⁰ quia motu ordo mutatur, & quæ sequebantur præcedunt, & quæ occidebāt oriuntur, omnia quomodocumque ierint, in idem reuertuntur: ita in homine existima fieri. cum illum in multa mutaueris, unus est. Cecidit se: iniuriarum cum quo agat, non habet. alligauit & clausit: de vi non tenetur. beneficium sibi dedit: protinus danti reddidit. Rerum natura nihil dicitur perdere, quia quidquid illi auellitur, ad illam ⁵¹ redit: nec perire quidquam potest, quod quo excidat non habet, sed eodem reuoluitur unde discedit. Quid simile, inquit, habet hoc exemplum propositæ quæstioni? dicam. Puta te ingratum esse, non peribit beneficium: habet illud, qui dedit. puta te recipere nolle: apud te est. antequam redditur. Non potes quidquam amittere: quia quod detrahitur, nihilominus tibi acquiritur.

IX. Intra te ipsum orbis agitur. accipiendo das, dando accipis. Beneficium, inquit, sibi dare oportet: ergo & referre gratiam oportet. Primum illud falsum est, ex quo pendent sequentia. Nemo enim sibi beneficium dat, sed naturæ suæ paret, à qua ad caritatem sui compositus est: unde illi summa cura est nocitura vitandi, profutura appetendi. Itaque nec liberalis est, qui sibi donat: nec clemens, qui sibi ignoscit: nec misericors, qui malis suis tangitur. Quod alijs præstare liberalitas est, clementia, misericordia: sibi præstare, natura est. Beneficium res voluntaria est: at prodesse sibi, ⁵² necessarium est. Quo quis plura beneficia dedit, beneficentior est. Quis umquam laudatus est, quod sibi ipsi fuisset auxilio? quod se eripuisset latronibus? nemo sibi beneficium dat, non magis quam hospitium: nemo sibi donat, non magis quam credit. Si dat sibi quisque beneficium, semper dat, sine intermissione dat: inire beneficiorum suorum non potest numerum. Quomodo ergo gratiam referet, cum per hoc ipsum, quo gratiam refert, beneficium det? Quomodo enim discernere poterit, utrum det sibi beneficium, an reddat, cum intra eundem hominem res geratur? Liberaui me periculo: beneficium mihi dedi. iterum me periculo libero: do beneficium, an reddo? Deinde ut primum illud concedam, dare nos beneficium nobis: quod sequitur, non concedam. nam etiam si damus, non debemus. quare? quia statim recipimus. Accipere beneficium nos oportet, deinde debere, deinde referre. Debendi locus non est, quia sine vlla mora recipimus. Dat nemo, nisi alteri: debet nemo, nisi alteri: reddit nemo, nisi alteri.

X. Id intra vnum non potest fieri, quod toties duos exigit. Beneficium est, præstitisse aliquid utiliter. verbum autem *Præstitisse*, ad alios spectat. Numquid non demens videbitur, qui aliquid vendidisse sibi se dicet? quia venditio alienatio est, & rei suæ, iurisque sui, in alium ⁵³ translatio. Atqui quemadmodum vendere, sic dare aliquid, à se dimittere est, & id quod tenueris, habendum alteri tradere. Quod si est, beneficium nemo sibi dedit: quia nemo dat sibi ⁵⁴ aliquid. Duo contraria in vnum coeunt, ut idem sit dare, & accipere. Sed etiamnum multum interest, inter dare, & accipere. quidni? cum ex diuerso ista verba posita sint. atqui si quis sibi beneficium dat, nihil interest inter dare & accipere. ⁵⁵ Paullo ante dicebam, quædam ad alios pertinere & sic esse formata, ut tota significatio illorum discedat à nobis. Frater sum, sed alterius. nemo est enim suus frater. Par sum, sed alicui. quis est enim par sibi? Quod comparatur, sine altero non intelligitur: quod iungitur, sine altero non est. Si & quod datur, sine altero non est: & beneficium sine altero non est. Id ex ipso vocabulo apparet, in quo hoc continetur, benefecisse. Nemo autem sibi benefacit, non magis quam sibi fauet, quam suarum partium est. Diutius hoc & pluribus exemplis licet prosequi. quidni? cum inter ea sit habendum beneficium, quæ secundam personam desiderant. Quædam cum sint honesta, pulcherrima, summæ virtutis, nisi cum altero non habent locum. Laudatur, & inter maxima humani generis bona, fides ⁵⁶ colitur. num quis

ergo dicitur sibi fidem præstitisse? Venio nunc ad ⁶⁷ vltimam partem. Qui gratiam refert, aliquid debet impendere, sicut qui soluit pecuniam: nihil autem impendit, qui gratiam sibi refert, non magis quam consequitur, qui beneficium à se accepit. Beneficium & gratiæ relatio, vltro citroque ire debent: intra vnum hominem non est vicissitudo. Qui ergo gratiam refert, inuicem prodest ei, à quo consecutus est aliquid: qui sibi gratiam refert, cui prodest? sibi. Et quis non alio loco relationem gratiæ, alio beneficium cogitat? Qui gratiam sibi refert, sibi prodest. & quis vnumquam ingratus hoc noluit facere? imo quis non ingratus fuit, vt hoc faceret? Si gratias, inquit, nobis agere debemus, & gratiam referre debemus. Dicimus autem, *Ago gratias mihi, quod illam uxorem nolui ducere, & cum illo non contraxi societatem.* Cum hoc dicimus, laudamus nos: & vt factum nostrum comprobemus, gratias agentium verbis abutimur. Beneficium est quod potest, & cum datum est, non reddi: qui sibi beneficium dat, non potest non recipere, quod dedit: ergo non est beneficium. Alio tempore beneficium accipitur, alio redditur. In beneficio hoc est probabile, & suspiciendum, quod alteri vt aliquis prodesset, vtilitatis interim suæ oblitus est: quod alteri dedit, ablaturus sibi. hoc non facit, qui beneficium sibi dat. Beneficium dare, socialis res est, aliquem conciliat, aliquem obligat: sibi dare, non est socialis res, neminem conciliat, neminem obligat, neminem in spem inducit, vt dicat: Hic homo colendus est. illi beneficium dedit: dabit & mihi. Beneficium est, quod quis non sua causa dat, sed eius cui dat: is qui sibi beneficium dat, sua causa dat: non est ergo beneficium. Videor tibi iam illud, quod in principio dixeram, mentitus? Dicis me abesse ab eo qui ⁵⁸ operæpretium facit; imo totam operam bona fide perdere? Exspecta. etiam hoc verius dices, simul ac te ad has latebras perduxero: à quibus cum euaseris, nihil amplius assecutus eris, quam vt eas difficultates effugas, in quas licuit non descendere. Quid enim boni est nodos operose ⁵⁹ soluere, quos ipse vt solueres, feceris? Sed quemadmodum quædam in oblectamentum ac iocum sic alligantur, vt eorum solutio imperito difficilis sit: quæ ille qui implicuit, sine vlllo negotio separat; quia commissuras eorum ⁶⁰ & moras nouit: & nihilominus illa habent aliquam voluptatem. tentant enim acumen animorum & intentionem excitant: ita hæc quæ videntur callida & insidiosa, securitatem, torporem ac segnitiam ingenijs auferunt, quibus modo campus in quo vagentur, sternendus est, modo ⁶¹ scabri aliquid & confragosi obijciendum, per quod eripant, & sollicitè vestigium faciant. Dicitur nemo ingratus esse. id sic colligitur. Beneficium est quod prodest; prodesse autem nemo homini malo potest, vt dicitis Stoici: ergo beneficium non accipit malus: itaque nec ingratus est. Etiamnum, beneficium honesta & probabilis res est. Apud malum nulli honestæ rei aut probabili locus est: ergo nec beneficio: quod si accipere non potest, nec reddere quidem debet. & ideo non fit ingratus. Etiamnum, vt dicitis: Bonus vir omnia recte facit: si omnia recte facit, ingratus esse non potest. Bonus beneficium reddit; malus non accipit. quod si est, nec bonus quisquam ingratus est, nec malus. ita ingratus in rerum natura est nomē, & hoc inane. Vnum est apud nos bonum, honestum. id peruenire ad malum non potest: definit enim malus esse, si ad illum virtus intrauerit. Quamdiu autem malus est, nemo illi dare beneficium potest: quia bona malaque dissentiant, nec in vnum eunt. Ideo nemo illi prodest: quia quidquid ad illum peruenit, id prauo vsu corrumpit. Quemadmodum stomachus morbo vitatus, & colligens bilem: quoscumque accepit cibos mutat, & omne alimentum in causam doloris trahit: ita animus cæcus, quidquid illi commiseris, id onus suum, & perniciem, & occasionem miseriæ facit. Felicissimis itaque opulētissimisque plurimum æstus subest, minusque se inueniunt, quo in maiorem materiam inciderunt, qua fluctuarentur. Ergo nihil potest ad malos peruenire, quod profit: imo nihil quod non noceat. Quæcumque enim illis contigerunt, in naturam suam vertunt, & extra speciosa, profuturaque si meliori darentur, illis pestifera sunt. Ideo nec beneficium dare possunt: quoniam nemo potest, quod non habet, dare: ⁶² hic benefaciendi voluntate caret. Sed quamuis hæc ita sint, accipere tamen malus potest, quæ beneficijs similia sint: quibus non reddit, ingratus erit. Sunt animi bona, sunt corporis, sunt fortunæ. Illa animi bona, à stulto ac malo submouentur: ad hæc admittitur, quæ & accipere potest, & debet reddere: & si non reddit, ingratus est. Nec hoc ex nostra constitutione tantum. Peripatetici quoque, qui felicitatis humanæ ⁶³ longe lateque terminos ponunt, aiunt, minuta peruenire beneficia ad malos. hæc qui non reddit, ingratus est. Nobis itaque beneficia esse non placet, quæ non sunt animum factura meliorem: ⁶⁴ commoda tamen illa esse, & expetenda, non negamus.

x i:

x i i:

x i i i:

Hæc & viro bono dare malus potest, & accipere à bono: vt pecuniam, vestem, honores, & vitam. quæ si non reddet, in ingrati nomen incidet. At quomodo ingratum vocas, eo non reddito, quod negas esse beneficium? Quædam etiam si vera non sint, propter similitudinem eodem vocabulo comprehensa sunt. Sic ⁶⁵ pyxidem, & argentæam & auream dicimus. sic illiteratum, non ex toto rudem, sed ad litteras altiores non perductum. sic qui male vestitum & pannosum vidit, nudum se vidisse dicit. Beneficia ista non sunt: habent tamen beneficij speciem. Quomodo ista sunt tamquam beneficia: sic & ille tamquam ingratus est, non ingratus. Falsum est, quia illa beneficia, & qui dat appellat, & qui accipit. Ita & qui veri beneficij specie fefellit, tam ingratus est, quam veneficus, qui ⁶⁶ soporem cum venenum crederet, miscuit. Cleanthes vehementius agit. Licet, inquit, beneficium non sit quod accipit, ipse tamen ingratus est: quia non fuit redditurus, etiam si accepisset. Sic latro est, etiam antequam manus inquinet: quia ad occidendum iam armatus est, & habet spoliandi atque interficiendi voluntatem. Exercetur & aperitur opere nequitia, non incipit. Ipsum quod accipit, beneficium non erat, sed vocabatur. Sacrilegi dant pœnas, quamuis nemo vsque ⁶⁷ ad deos manus porrigat. Quomodo, inquit, aduersus malum ingratus est quisquam, cum malo dari beneficium non possit? Ea scilicet ratione, quia accipit ab illo aliquid ex his, quæ apud imperitos bona sunt: quorum si malis copia est, ipse quoque in simili materia gratus esse debet: & illa qualiacumque sunt, cum pro bonis acceperit, pro bonis reddere. ⁶⁸ Æs alienum habere dicitur, & qui aureos debet, & qui corium forma publica percussum, quale apud ⁶⁹ Lacedæmonios fuit, quod vsum numeratæ pecuniæ præstat. Quo genere obligatus es, hoc fidem exsolue. Quid sint beneficia, an & in hanc sordidam humilemque materiam deduci magnitudo nominis clari debeat, ad vos non pertinet: ⁷⁰ ad alios spectat verum. Vos ad speciem veri componite animum: & dum honestum dicitis, quidquid est id, quod nomine honesti iactatur, id colite. Quomodo, inquit, nemo per vos ingratus est, sic rursus omnes ingrati sunt. Nam (vt dicitis) omnes stulti mali sunt: qui autem habet vitium vnum, ⁷¹ habet omnia: omnes autem stulti & mali sunt. omnes ergo ingrati sunt. Quid ergo? non vndique humano generi conuicium fit? non publica querela est, beneficia ⁷² perisse, & paucissimos esse, qui de benemerentibus non inuicem pessime mereantur? Nec est quod hanc tantum nostram murmurationem putes. pro pessimo prauoque numerantium, quidquid citra recti formulam ⁷³ cecidit. Ecce ⁷⁴ nescio, quæ non ex philosophorum domo clam, sed ex medio conuentu, populos gentesque damnatura vox mittitur:

--- Non hospes ab hospite tutus,

Non socer à genero. fratrum quoque gratia rara est:

Imminet exitio vir coniugis, illa mariti.

Hoc iam amplius est. beneficia in scelus versa sunt: & sanguini eorum non parcitur, pro quibus sanguis fundendus est. Gladio ac venenis beneficia sequimur: ipsi patriæ manus afferre, & ⁷⁵ fascibus suis illam premere, potentia ac dignitas est. Humili se ac depresso loco putat stare, quisquis non supra rempublicam stetit. Accepti ab illa exercitus in ipsam conuertuntur, & imperatoria ⁷⁶ concio est, Pugnate contra coniuges, pugnate contra liberos. aras, focos, penates, armis incessite. Qui ne triumphaturi quidem intrare urbem ⁷⁷ iniussu senatus deberetis, quibusque exercitum victorem reducentibus curia ⁷⁸ extra muros præberetur: nunc ciuibz cæsis, perfusi cruore cognato, urbem ⁷⁹ subrectis intrate vexillis. Obmutescat inter militaria signa libertas, & ille victor, pacatorque gentium populus, remotis procul bellis, omni terrore compresso, intra muros obsessus, ⁸⁰ aquilas suas horreat. Ingratus est Coriolanus: sero & post sceleris pœnitentiam pius. posuit arma, sed in medio parricidio posuit. Ingratus Catilina. parum est illi capere patriam, nisi euerterit, nisi ⁸¹ Allobrogum in illam cohortes immiserit, & trans alpes accirus hostis, vetera & ingenita odia satiauerit, ac diu debitas ⁸² inferias ⁸³ Gallicis bustis duces Romani persoluerint. Ingratus C. Marius, ad consulatum ⁸⁴ à caliga perductus: qui nisi Cimbricis cædibus Romana funera æquauerit, nisi civilis exitij & trucidationis non tantum ⁸⁵ dederit signum, sed ⁸⁶ ipse signum fuerit, parum ⁸⁷ mutatam ac repositam in priorem locum fortunam suam sentiet. Ingratus L. Sulla: qui patriam durioribus remedijs quam pericula erant, sanauit. qui cum à Prænestina arce, vsque ad Collinam portam, ⁸⁸ per sanguinem humanum incessisset, alia edidit in vrbe prælia, alias cedes: ⁸⁹ legiones duas, quod crudele est, post victoriam; quod nefas, post fidem, ⁹⁰ in angulum congestas contrucidauit, &

proscriptionem commentus est: dii magni! ut qui ciuem Romanum occidisset, impunitatem, & ⁹¹ pecuniam, tantum non ⁹² ciuicam acciperet. Ingratus Cn. Pompeius: qui pro tribus consulatibus, pro triumphis tribus, pro tot honoribus, quos ex maxima parte ⁹³ immaturus inuaserat, hanc gratiam reipublicæ reddidit, ut in possessionem eius ⁹⁴ alios quoque induceret, quasi potentia suæ detracturus inuidiam, si quod nulli licere debebat, pluribus licuisset: dum extraordinaria concupiscit imperia, dum prouincias, ut ⁹⁵ eligat, ⁹⁶ distribuit, dum ita ⁹⁷ triumuiris remp. diuidit, ut tamen in sua domo duæ partes essent, eo redegit populum Rom. ut saluus esse non posset, nisi beneficio ⁹⁸ seruitutis. Ingratus ipse Pompeij hostis ac victor, qui à Gallia Germanique bellum in urbem circumegit, & ille plebicola, ille popularis, ⁹⁹ castra in circo Flaminio posuit, propius quam ¹⁰⁰ Porsenæ fuerant. Temperauit quidem ius crudelitatemque victoriae. quod dicere solebat, præstitit: neminem occidit ¹⁰¹ nisi armatum. Quid ergo est? Ceteri arma cruentius exercuerunt, satiati tamen aliquando ¹⁰² abiecerunt: hic gladium cito condidit, numquam ¹⁰³ posuit. Ingratus Antonius in dictatorem suum, quem ¹⁰⁴ iure cæsum pronuntiauit, interfectoresque eius in prouincias & imperia dimisit, patriam vero proscriptionibus, incursionibus, bellis laceratam, post tot mala, destinauit ¹⁰⁵ ne Romanis quidem regibus: ut quæ Achæis, Rhodijs, & plerisque urbibus claris ius integrum, libertatemque cum immunitate reddiderat, ipsa tributum ¹⁰⁶ spadonibus penderet. Deficiet dies, enumerantem ingratos, usque in vltima patriæ exitia. Æque immensum erit, si percurrere cœpero, ipsa respublica quam ingrata in optimos ac deuotissimos sibi fuerit: quamque non minus sæpe peccauerit, quam in ipsam peccatum est. ¹⁰⁷ Camillum in exilium misit: Scipionem ¹⁰⁸ dimisit. exsulauit post Catilinam Cicero, diruti eius penates, bona direpta, factum quidquid victor Catilina fecisset. ¹⁰⁹ Rutilius innocentia pretium tulit ¹¹⁰ in Asia latere: Catoni populus Romanus ¹¹¹ præturam negauit, consulatum ¹¹² pernegauit. Ingrati publice sumus. Se quisque interroget? nemo non aliquem queritur ingratum. Atqui non potest fieri, ut omnes querantur, nisi querendum est ¹¹³ de omnibus. Omnes ergo ingrati sunt. Tantum? & ¹¹⁴ cupidi omnes, & maligni omnes, & timidi omnes, illi in primis qui videntur audaces. Adijce, & ambitiosi omnes sunt, & impij omnes. Sed non est quod irascaris. ignosce illis: omnes insaniunt. Nolo te ad incerta reuocare, ut dicam, Quam ingrata sit iuuentus, ¹¹⁵ vide. Quis non patri suo supremum diem, ut innocens sit, optat? ut moderatus, ¹¹⁶ expectat? ut pius, cogitat? Quotus quisque vxoris optimæ mortem timet, ut non ¹¹⁷ computet? Cui rogo litigatori defenso, tam magni beneficij, ¹¹⁸ ultra res proximas, memoria durauit? Illud in confesso est. quis sine querela moritur? quis extremo die dicere audet:

xviii.

Vixi, & quem dederat cursum fortuna, peregi?

quis non recusans, quis non gemens exit? Atqui hoc ingrati est, non esse contentum ¹¹⁹ præfato tempore. Semper pauci dies erunt, si illos numeraueris. Cogita, non esse summum bonum in tempore. quantumcumque est, boni consule. Ut prorogetur tibi dies mortis, nihil proficit ad felicitatem: quoniam mora non fit beatior vita, sed longior. Quanto satius est, gratum aduersus perceptas voluptates, non aliorum annos computare sed suos benigne æstimare, & in lucro ponere? Hoc me dignum iudicauit Deus? hoc satis est. Potuit plus? sed hoc quoque beneficium est. Grati simus aduersus deos, grati aduersus homines, grati aduersus eos, qui nobis aliquid præstiterunt; grati etiam aduersus eos qui nostris præstiterunt. In infinitum, inquis, me obligas, cum dicis, & nostris. itaque pone aliquem finem. Qui filio beneficium dat, ut dicis, & patri eius dat. ¹²⁰ Primum vnde, quo, quæro. Deinde illud utique mihi determinari volo, si & patri beneficium datur, numquid & fratri? numquid & patruo? numquid auo? numquid vxori & socero? Dic mihi, vbi debeam desinere: quousque personarum seriem sequar. Si agrum tuum coluero, tibi beneficium dederò: si domum tuam ardentem restinxero, aut ne cadat excepero, tibi beneficium non dabo? Si seruum tuum seruauero, tibi imputabo: si filium tuum seruauero, non habebis beneficium meum?

xviii.

Diffimilia ponis exempla: quia qui agrum meum colit, agro beneficium non dat, sed mihi: & qui domum meam, quo minus ruat fulcit, præstat mihi. ipsa enim domus sine sensu est. Debitorem me habet, quia nullum habet. Et qui agrum meum colit, non illum, sed me demereri vult. Idem de seruo dicam. mei mancipij res est, mihi seruatur: ideo ego pro illo debeo. Filius ipse beneficij capax est. itaque ille accipit: ego beneficio lator. contingor, non obligor. Velim tamen, tu qui debere non putas, respondeas mihi: filij bona valetudo, felicitas, patrimonium, pertinet ad patrem? felicius futurus

xix.

est, si saluum habuerit filium: infelicioꝝ, si amiserit? Quid ergo? qui & felicioꝝ sit à me, & infelicitatis maximæ periculo liberatur, non accipit beneficium? Non, inquit. quædam enim in alios conferuntur, sed ad nos vsque permanant. ab eo autem exigere quidque debet, in quem cõfertur: sicut pecunia ab eo petitur, cui credita est, quamuis ad me illa aliquo modo venerit. Nullum beneficium est, cuius cõmodum non & proximos tangat, nonnumquam etiam longius positos. Non queritur, quo beneficium ab eo cui datum est, transferatur, sed vbi primo collocetur. à reo tibi ipso & à capite repetitio est. Quid ergo? oro te, non dicis, filium mihi donasti, & si hic perisset, victurus non fui? pro eius vita beneficium non debes, cuius vitam tuæ præfers? Etiamnum cum filium tuum seruauit, ad genua procumbis, dijs vota soluis, tamquam ipse seruatus. Illæ voces exiit tibi: *Nihil interest, ¹²¹ mea an me seruaueris. duos seruasti: imo me magis.* Quare ista dicis, si non accipis beneficium? quia & si filius meus pecuniam mutuam sumpserit, creditori numerabo, non tamen ego debuero. quia etsi filius meus in adulterio deprehensus erit, erubescam, non ideo ego ero adulter. Dico me tibi obligatum pro filio: non quia sum, sed quia volo me offerre tibi debitorem voluntarium. At peruenit ad me summa ex incolumitate eius voluptas, summa vtilitas, & orbitatis grauissimum vulnus effugi. Non queritur nunc, an profueris mihi, sed an beneficium dederis. prodest enim & animal, & lapis, & herba: nec tamen beneficium dant, quod numquam datur, nisi à volente. Tu autem non vis patri, sed filio dare: & interim, ne nosti quidem patrem. Itaque cum dixeris, Patri ergo beneficium non dedi, filium eius seruando? cõtra oppone, Patri ergo beneficium dedi, quem non noui, quem non cogitavi? Et quid, quod aliquando euenit, vt patrem oderis, filium serues: beneficium ei videberis dedisse, cui tunc inimicissimus eras, cum dares? Sed vt dialogorum altercatione seposita, tamquam iurisperitus ¹²² respondeam, mens spectanda est dantis. beneficium ei dedit, cui datum voluit. Sicut si in patris honorem fecit, pater accepit beneficium: sic pater beneficio in filium collato non obligatur, etiam si fruitur. Si tamen occasionem habuerit, volet & ipse præstare aliquid: non tamquam soluendi necessitatem habeat, sed tamquam incipiendi causam. Repeti à patre beneficium non debet: si quid pro hoc benigne facit, iustus, non gratus est. Nam illud finire non potest: si patri do beneficium, & matri, & auo, & auunculo, & liberis, & affinibus, & amicis, & seruis, & patriæ. Vbi ergo beneficium incipit stare? Sorites enim ille inexplebilis subit: cui difficile est modum imponere, quia paulatim surrepit, & non desinit serpere. Illud solet queri: Fratres duo dissident. si alterum seruo, an dem beneficium ei qui fratrem inuisum non perijisse moleste laturus est? Non est dubium, quin beneficium sit etiam inuito prodesse: sicut non dedit beneficium, qui inuitus profuit. Beneficium, inquit, vocas, quo ille offenditur, quo torquetur? Multa beneficia ¹²³ tristem frontem & asperam habent, quemadmodum secare & vrere vt sanes, & vinculis coërcere. Non est spectandum an doleat quis beneficio accepto: sed an gaudere debeat. Non est malus denarius, quem barbarus & ignarus formæ publicæ reiecit. Beneficium & odit, & accepit: si modo id prodest, si is qui dabat, vt prodesset dedit. nihil refert an bonam rem malo animo quis accipiat. Agedum, hoc in contrarium verte. Odit fratrem suum, quem illi expedit habere. hunc occidi. non est beneficium, quamuis ille dicat esse, & gaudeat. Insidiosissime nocet, cui gratiæ aguntur pro iniuria. ¹²⁴ Video. Prodest aliqua res, & ideo beneficium est: nocet, & ideo non est beneficium. Ecce, quod nec proffit, nec noceat, dabo: & tamen beneficium est. Patrem alicuius in solitudine examinem inueni, corpus eius sepeliui. nec illi profui (quid enim illius intererat, quo genere dilaberetur?) nec filio. quid enim per hoc cõmodi accessit illi? Dicam quid consecutus sit: officio sollenni & necessario per me functus est. Præstiti patri eius, quod ipse præstare voluisset, nec non & debuisset. Hoc tamen ita beneficium est, si non misericordiæ & humanitati dedi, vt quodlibet cadauer absconderem: sed si corpus agnouit, si filio tunc hoc præstare me cogitavi. At si terram ignoto ¹²⁵ mortuo inieci, nullum habeo huius officij debitorem, ¹²⁶ in publicum humanus. Dicet aliquis, Quid tantopere queris, cui dederis beneficium, tamquam repetiturus aliquando? Sunt qui numquam iudicant esse repetendum, & has causas afferunt. Indignus, etiam repetenti non reddet: dignus, ipse per se referet. Præterea si bono viro dedisti, expecta: ne iniuriam illi facias appellando, tamquam non fuisset sua sponte redditurus. si malo viro ¹²⁷ dedisti, fer. Beneficium ¹²⁸ verbo ne corruperis, creditum faciendo. Præterea, lex quod non iussit repeti, vetuit. Vera sunt ista. quam diu me nihil vrget, quam diu fortuna nihil cogit, ¹²⁹ petam potius beneficium quam repetam: sed si de salute liberorum agitur,

agitur, si in periculum vxor deducitur, si patriæ salus ac libertas mittit me etiam quo ire nollem, imperabo pudori meo, & testabor omnia me fecisse, ne opus esset mihi auxilio hominis ingrati. nouissime recipiendi beneficij necessitas, repetendi verecundiam vincet. Deinde, cum bono viro beneficium do, sic do, tanquam numquam repetiturus, nisi necesse fuerit. Sed lex, inquit, non permittendo exigere, vetuit. Multa legem non habent, nec actionem: ad quæ consuetudo vitæ humanæ, lege omnivalentior, dat aditum. Nulla lex iubet amicorum secreta non eloqui, ¹³⁰ nulla lex fidem etiam inimico præstare. Quæ lex ad id præstandum nos quod alicui ¹³¹ promissimus, aligat? Querar tamen cum eo qui arcanum sermonem non continuerit, & fidem datam, nec seruata, indignabor. Sed ex beneficio, inquit, creditum facis. Minime. non enim exigo, sed repeto: & ne repeto quidem, sed admoneo. Ne vltima quidem necessitas in hoc aget, vt ad eum veniam, cum quo diu mihi ¹³² luctandum sit. Qui tam ingratus est, vt illi non sit satis admoneri, eum transibo, nec dignum iudicabo, qui gratus esse cogatur. Quomodo fenerator quosdam debitores non appellat, quos scit decoxisse, & in quorum pudorem nihil superest, quod pereat: sic ego quosdam ingratos palam ac pertinaciter præteribo, nec ab vlllo beneficium repetam, nisi à quo non ablaturus ero, sed recepturus. Multi sunt, qui nec negare sciant, quod acceperunt, nec referre: qui nec tam boni sunt quam grati, nec tam mali quam ingrati, segnes & tardi, lenta nomina, non mala. Hos ego non appellabo, sed comonefaciam, & ad officium aliud agentes educam, qui statim mihi sic respondebunt: *Ignosce, non me hercule sciui hoc te desiderare, alioquin vltro obtulisset. Rogo ne me ingratum existimes, memini quid mihi præstiteris.* Hos ego quare dubitem, & sibi meliores & mihi facere? Quemcumque potuero, peccare prohibebo, multo magis amicum, & ne peccet, & ne in me potissimum peccet. Alterum illi beneficium do, si illum ingratum esse non patior: nec dure illi exprobrabo quæ præstiti, sed quam potero mollissime, vt potestatem referendæ gratiæ faciam, renouabo memoriam eius, & petam beneficium: ipse me repetere intelliget. Aliquando vtar verbis durioribus, si emendari illum sperauero posse. nam deploratum propter hoc quoque non exagitabo, ne ex ingrato inimicum faciam. Quod si admonitionis quoque ¹³³ suggillationem ingratis remittimus, segniores ad reddenda beneficia faciemus. Quosdam vero sanabiles & qui fieri boni possunt, si quid illos momorderit, perire patiemur admonitione sublata: qua & pater filium aliquando correxit, & vxor maritum ¹³⁴ aberrantem ad se reduxit, & amicus languentem amici fidem erexit. Quidam vt expergiscantur, non ferendi, sed commouendi sunt: eodem modo quorumdam ad referendam gratiam fides non cessat, sed languet. hanc peruellamus. Noli munus tuum in iniuriâ vertere. iniuria est enim, si in hoc non repetis, vt ingratus sim. Quid si ignoro, quid desideres? quid si occupationibus districtus, & in alia vocatus, occasionem non obseruaui? ostende mihi quid possim, quid velis. Quare desperas, antequam tentas? quare properas & beneficium, & amicum, perdere? Vnde scis nolim, an ignorem, an animus, an facultas desit mihi: experire. Admonebo ergo, non amare, non palam, sine conuicio: sic, vt ¹³⁵ se redisse in memoriam, non reduci puter. Causam dicebat apud diuum Iulium ex veteranis quidam, paullo violentior aduersus ¹³⁶ vicinos suos, & causa premebatur. *Meministi, inquit, Imperator in Hispania talum te torfisse, ¹³⁷ circa Sucronem?* cum Cæsar meminisse se dixisset: ¹³⁸ *Meministi quoque, inquit, sub quadam arbore minimum umbræ spargente, cum velles residere feruentissimo sole, & esset asperissimus locus, in quo ex rupibus acutis, vnica illa arbor eruperat, quemdam ex commilitonibus ¹³⁹ penulam suam substrauisse?* Cum dixisset Cæsar: *Quid ni meminerim? & quidem siti confectus, quia ¹⁴⁰ impeditus ire ad fontem proximum non poteram, reperere manibus volebam, nisi commilito, homo fortis ac strenuus, aquam mihi in galea sua attulisset.* Potes ergo, inquit, Imperator, agnoscere illum hominem, aut illam galeam? Cæsar ait, se non posse galeam agnoscere, hominem pulchre posse: & adiecit, puto ob hoc iratus, quod se à ¹⁴¹ cognitione media ad veterem fabulam adduceret: *Tu vtrique ille non es.* Merito, inquit, Cæsar me non agnoscis. nam cum hoc factum est, integer eram, postea ad Mundam in acie oculus mihi effossus est, & in capite ¹⁴² lecta ossa. Nec galeam illam si videres, agnosceres: machæra enim Hispana diuisa est. Veruit illi exhiberi negotium Cæsar: & agellos, in quibus ¹⁴³ vicinalis via, causa rixæ ac litium fuerat, militi suo donauit. Quid ergo? non repeteret beneficium ab Imperatore, cuius memoriam multitudo rerum confuderat? quem fortuna ¹⁴⁴ ingens, exercitus disponentem, non patiebatur singulis militibus occurrere? Non est hoc repetere beneficiū, sed resumere bono loco positum, & paratum: ad quod tamen vt sumatur, manus porrigenda est. Repetam

xxi

xxii

xxiii

xxiv

xxv

itaque, quia hoc aut necessitate facturus ero, aut illius causa, à quo repetam. Tiberius Caesar inter¹⁴⁵ initia dicenti cuidam, *Meministi*, antequam plures notas familiaritatis veteris proferret: *Non memini*, inquit, *quid fuerim*. Ab hoc nedum esset repetendum beneficium,¹⁴⁶ optanda erat erat obliuio. Aduersabatur omnium amicorum & æqualium notitiam, & illam solam præsentem fortunam suam adspici, illam solam cogitari ac narrari volebat: inquisitorem habebat, veterem amicum. Magis tempestiue repetendum est beneficium, quam petendum. Adhibenda verborum moderatio, vt nec ingratus possit dissimulare. Tacendum & expectandum, si inter sapientes viueremus: & tamen sapientibus quoque indicare melius fuisset, quid rerum nostrarum status posceret. Deos, quorum notitiam nulla res effugit, rogamus: & illos vota non exorant, sed admonent.¹⁴⁷ Dijs quoque, inquam, Homericus ille¹⁴⁸ sacerdos allegat officia, & aras religiose cultas, quo obsequentes faciat:¹⁴⁹ & parent. Moneri velle ac posse,¹⁵⁰ secunda virtus est. Huc illuc frænis leniter motis flectendus est animus,¹⁵¹ paucis sui rector optimus. proximi sunt, qui admoniti in viam redeunt. His non est dux detrahendus. Opertis oculis inest acies, sed sine usu, quam lumen¹⁵² à dijs immisum ad ministeria sua euocat. Instrumenta cessant, nisi illa in opus suum artifex mouerit. Inest interim animis voluntas bona: sed torpet, modo deliciis ac situ, modo officij inscitia. Hanc vtilem facere debemus: nec irati relinquere in vitio, sed vt magistri puerorum discipulorum patienter ferre offensiones memoriæ labentis. Quæ, quemadmodum subiecto vno aut altero verbo, ad contextum reddendæ orationis adducta est, sic ad referendam gratiam admonitione reuocanda est.

COMMENTARIA VARIORVM AVTHORVM
in librum quintum Senecæ de Beneficijs.

I. LIPSIUS.

A P. I. 1. Ita vis.] *Poëtarum more, nempe tu vis, & facis eum velle.*

2. Homini.] *Meus, hominum: & magis laudet.*

3. Dependere.] *Pendet è prioribus. quia tibi inscribis & imputas alius benefacta, sequitur vt gratius pro iis sis, & soluas, id est dependas.*

4. Non præstare.] *Non dare, sed soluere iam pro accepto.*

5. Gloria fug.] *Lucretius: Adeo spreta in tempore gloria, interdum cumulatior redit. Noster in epist. Gloria umbra virtutis est, etiam inuitos comitabitur.*

6. Vltro repetant.] *Agant, qui sunt rei.*

7. Suppressit.] *Meus, suspensis. haud malè, sed tum quoque velim, dissimulatiue, disiungendo, non copulando.*

8. Animi.] *Idem liber, cause. quid lateat, nescio. nam vulgata per quidem bona videtur.*

9. Non cito.] *A Mureto est. nam editi hætenus concito odisse. Et sententiam haud improbam effecit: nisi quòd vocula cito redundat, nec aptè cum properandi verbo texetur. Alij quidam scripti, quàm cito adisse: alij, odisse: at meo vox ea nulla est, scribiturque: quàm cito properaueris.*

CAP. II. 10. Dumtaxat.] *Ad sequens verbum referes. nihil in consilia ipsa potest, nec mutat quin bona, talia sint: sed tantum in euentus. Etsi vel sic vox suspecta. meus diuissim scribebat, dum taxat: aliquo etiam sensu.*

11. Voluntas.] *Adsidet hoc Apuleij: Omnibus bonis in rebus conatus in laude, effectus in casu est.*

12. Quod turpe.] *In meis, Quod ipse. Et ita est. ad Liberalem refertur, de quo paullo antè: longè aliud est, quàm mente concipis. In eo igitur erras, inquit, quod existimas virum bonum beneficijs vinci.*

13. Renunciabit.] *Conditioni huic, aut amico certamini.*

14. Statione.] *A militia. in qua nefas stationem & excubias deserere.*

CAP. III. 15. Lacedæmonij.] *Ex decreto sue rhetoræ Lycurgi. An ea obtinuit Romanorum hoc tempore? vix videtur, ex Propertio, & Philostrato: at tu vide Turnebum xxvii. Aduers. cap. viii. Petrum Fabrum lib. i. Agonistic. cap. xii. & ix.*

16. Pancratio.] *Pugilatus est, & glossis antiquis, παγκρατιατής, pugil, pugillator: sed cum discrimine à Cestuo. Quod & Seneca hic innuit, & seorsim ponit: itemque Propertius:*

Et patitur duro vulnera pancratio:

Nunc ligat ad cestum gaudentia brachia loris.

Pancratiastes igitur est, qui nudis manibus pugnisque, nexius miscet, sed & pedibus ac toto corpore certat. Inde nomen Græcis, quòd viribus & omni robore aduocato: sicut & eosdem παμμάχες vocant. Imò & Lucta huic certamini mixta. At Cestus, simplicius, etsi grauius, pugnat. Nam is manus obarmat (sunt enim Cestus segmenta lorea, grauias, bullis siue nodis è ferro, ere, plumbo interstincta) & pondere illo caput, genas, collum aduersarij aut pectus quatit.

17. Metam.] *Pleraque scripta lectio Cretam: & ita vocabant. vide epist. cviii.*

18. Ter abiectus.] *Suidas, in verbo τριαχθῖνος.*

19. Vox cedentis.] *Disertè de Voce. & Plutarchus hoc voluit, cum in ista re causam reddit prohibitionis eius Lycurgi (in Laconicis) ὅπως μὴ δῖς αὐτῶν ἐν τῷ πρῶτῳ ἀπαυδαὶν ἐπὶ ζήλῳ: nequis assuesceret in laboribus*

despondere animum & voce id fateri.

20. Tradere.] *Manu porrecta id significantis. nam ea confessionis, & praelationis illius nota. Plutarchus in Lycurgo: ea sola certaminum permisisse ciuibus, & οἷς χεῖρ 8 κ' ἀνατείνεσθαι: in quibus manus non protenditur. ad hanc nempe confessionem. Prouerbiū innotuit, Manum dare.*

21. Inter superan.] *Ex istu Pincianus argute faciebat: in ter superatis, quia de Luctatore ter abiecto prauit. Sed Seneca verba nunc de Spartano toto instituto, non de Lucta sūnt. Meus liber, intus superantiam. Certum mihi rescribere: intus superati animus. hoc sensu, Hominis etiam superati animus intus inuictus est.*

CAP. IV. 22. Si quod.] *Meus. quidem, Lego, Si quem, molliore sensu.*

23. Approbat.] *Ex eodem meo, approbandi. Signis, id est rebus externis: atque omnino sic legendum.*

24. Consensum.] *Politicum dictum Liius 11. Vires imperij in consensu obedientium sunt.*

25. Nonne ille.] *scripti. O ne. quod plane verum est, exclamandi particula, & altera affirmandi. Meus, Omne refert.*

CAP. V. 26. Virtus.] *Vt de Socrate & Diogene dictum.*

27. Odio.] *Ea vox abest à scriptis libris. nec mirari conuenit, sed fortiter relegare. Deprauat sententiam. que germana est, Parentes tamdiu in vita habemus, atque iis fruimur: quamdiu in adolescentia eos fere grauamur. Ubi firmior aetas firmitus iudicium dedit: tunc abeunt, & moriuntur. Itaque grati non sumus, quia cum possumus, non intelligimus: cum hoc, & volumus, seruum est, & iam fuerunt.*

28. Nobis.] *Meus, à nobis.*

29. Onere.] *Non beneficio. Educandi, monendi, dirigendi labores habuere fructum, nisi in tacita spe & gaudio vix vllum.*

CAP. VI. 30. Sine exercitu.] *An hoc vult, ligatas obnoxiasque fuisse, etiam sine exercitu, solo metu & viri gloria attonitas? An placebit rescribi, suo exercitu?*

31. Archelaus.] *Macedonum rex fuit, qui in venatione ex vulnere fortuito obiit, ipso anno quo Socrates. Diodorus lib. xiv. De ipsa re, breuiter Diogenes: Aspernatus est magno animo Archelaum Macedonem, Scopam Cranonium, & Eurylochum Larissæum, cum nec pecunias ab iis missas accepit, nec ipse ad eos ire voluit.*

32. Etiamnum.] *Ea vocula interrogatione efferenda est: Etiamnum? Archelaus, &c. Valet, Est-ne amplius? Ad done etiam?*

33. Fines.] *Quatenus, & quomodo, viuere ac mori oporteret.*

34. Moris est.] *Græcis quidem. nam Romanis contra.*

35. Dare.] *Id est, ipsum illud beneficium erat capere, tanto viro dare.*

36. Vafre.] *Eur non cum libris, nasutè?*

37. Seruitutem.] *Noti Sophoclei versus:*

Οἷσις δὲ πρὸς τὸ ἐξυπνοῦν ἐμπαρέυεσθαι,
Κεῖν' ἔτι δ' ἄλλος, καὶ ἐλευθέρος μόλῃ:
Ad regias qui conferet domos gradum,
Fit seruus istic, liber etsi accesserat.

38. Libertatem.] *In monendo, & corripiendo. Atque eam veram causam odij, & ex eo mortis, produunt.*

CAP. VII. 39. Tradere sibi.] *Vt sit suæ potestatis. non seruiat affectibus, aut corpori ancilletur.*

40. Deest.] *Meus, deerit.*

41. A teipso.] *Opinor acutè dici, Para à te ipso patientiam. careas, nec appetas.*

42. Diuidit.] *Ex uno duos facit.*

CAP. VIII. 43. Nemo sibi.] *Caput hic nouum feci. nam res tota alia, & orditur iam refutare. Abruptè satis, fateor; si tamen hæc plena.*

44. Affuisse.] *Patrocinio vel aduocatione inuisse. Fori verbum est. Ouidius:*
Munera det diues, ius qui profitebitur, adsit.

45. Patrono.] *Quod liberti, aut clientes (ad istos hic spectat) sollenniter solent: & bases cum eiusmodi titulis multæ exstant.*

46. Aliquis probe.] *Vetus scriptio: aliquid prodesse sibi: quod ego fecerim, aliquid probe sibi fecerit.*

47. Cui referat.] *Meus, quo referat. quod hominem locumque diuersum magis notat.*

48. Versura.] *Versuram facere, ait Donatus, est creditorem mutare, & fœnus fœnore dissoluere. Domi autem ea sit, cum vt supra dictum, à nobis ipsis mutuamur. Vide epist. xix.*

49. Lusorium.] *Inane, nec verum. Ita arma lusoria, quæ veris & decretoriis opponuntur. ita Spectaculum non fidele, & lusorium. epist. lxxix.*

50. Quia motu.] *Meus negationem inserit, quia neque motu. & res ita habet: dixitque clarè, nihil primum esse, nihil extremum. Opinione tamen nostra tale aliquid potest: ac vide Aristotelem, si vis, 11. de Cælo, cap. 11.*

51. Redit.] *Amissa forma, in aliam: & æterna materia prima. Vide epist. xxxvi.*

CAP. IX. 52. Necessarium.] *Eo modo, quo necessaria dicuntur. οὐτως ἔχοντα & πεφυκότα: ita se habentia, & sic nata. Aristoteles 1. De part. Animal. cap. 1. Adde cap. v. lib. v. Metaph.*

CAP. X. 53. Translatio.] *Legitima definitio, & Imperatoria illi consonans: Alienatio est omnis actus, per quem dominium transfertur.*

54. Aliquid.] *Perplacet Gruteri correctio: dat sibi. Alioqui duo contraria.*

55. Paulloante.] *Initio Capituli: Præstitisse; ad alios spectat.*

56. Colitur.] *Liius libro 1 x. de Romanis: Apud quos iuxta diuinas religiones Fides colitur. Et habuit Romæ iam à Numa sacrarium, aut templum.*

CAP. XI. 57. Vltimam.] *An alteram? Intellegit hoc quod obiectum erat (initio cap. ix.) Beneficium sibi dare potest, ergo & referre gratiam. Prims membrum de Beneficio, refutauit: nunc hoc alterum, de Gratia.*

CAP. XII. 58. Operæpretium.] *Alludit ad verba primi Capituli, atque ipsa repetit. Vide.*

59. Soluere.] *Aristippi in iis lepidum dictum*: Proponente quodam captiunculam, & ut solueret vrgente: O fatue, inquit, quid opus soluere, quod etiam ligatum exhibet negotium?

60. Et moras.] *Vulgo, mores. Illud aptius, & tamen aptius vellem. An fuit, ex more?*

61. Scabri.] *Est à Pinciano. at libri omnes crebri. valde fallor, aut creperi fuit.*

62. Hic benef.] *Sententia redditur, sic scribendo.*

CAP. XIII. 63. Longelateque.] *Nam & corporis at fortuna bona ad Summum bonum admittunt.*

64. Commoda.] *Εὐχρηστὰ Stoicorum voce: de quibus in Manud. II. Dissert. XXIII.*

65. Pyxidem.] *Contra vim verbi, quia πυξίς Græcis est ὑπό τὸ πύξ: Latine Buxidem dicas, à Buxo. At qui à ligno metalla abeunt.*

66. Soporem.] *Medicamentum soporiferum, ὑπνωτικόν, ut ille Domitij medicus supra, lib. III. cap. XXIII. dedit. Ita Glossæ Soporem, καὶ ὕπνῳ exponunt: id est, soporationem: & Seneca epistola LXXXIII. Nec sopore sumpto, dormituruin.*

CAP. XIV. 67. Ad Deos.] *Meus, ad caelos: & verum est. De sententia, vide infra, libro VII. cap. VII. & De const. sap. cap. IV.*

68. Æs alien.] *Quia olim pecunia omnis in ære. vox igitur retenta, et si argentum & aurum successit.*

69. Lacedæmonios.] *Nicolaus Damascenus: νομισματι χρυσῶν καὶ χαλκῶν: nummo vtuntur coriaceo.*

CAP. XV. 70. Ad alios.] *Meus, & plerique scripti: in alios quaeritur verum. Sententia quidem est. vos viles & è turba. vos stulti, frustra de vero beneficio quaeritis, eius non capaces: ad speciem & imaginem eius ite. veritas aliis quaeritur.*

71. Habet omnia.] *Supra, lib. IIII. cap. XXVI.*

72. Perisse.] *Catulli querela:*

Omnia sunt ingrata, nihil fecisse benigne est.

Homeri iam olim: Odys. δ.

--- ἔδ᾽ ἐπὶ τῷ ὄντι χάρις μετέπειθ' ἐνεργέων:

--- nec vlla est gratia post benefacta.

73. Cecidit.] *Occidit, meus liber.*

74. Nescio quæ.] *Idem ille, nescio quemdam, qui non. & paullo post, clamat, pro clam. Legam: Eccene scio quem, qui non è philosophorum domo clamat, sed. Enimvero illud clam, quod à Mureto est, non placet: nec enim Philosophi mussantes loquuntur, sed palam & libere conuicium moribus faciunt. Itaque si eius cetera lectio tenenda, tamen hic faciam, è phil. domuncula. Id enim genus angustius & vilius ferè habitant.*

75. Fascibus suis.] *Magistratibus et imperiis ab illa datis. Ad Marium, Sullam, Cæsarem pertinet.*

76. Concio est.] *Qualis illa Cæsaris, apud Lucanum:*

Tollite iam pridem victricia, tollite signa:

Viribus vtendum est, quas fecimus. arma tenenti

Omnia dat, qui iusta negat.

Sed responsio deinde Lælij pulchra, & planè pro Seneca mente. Vide.

77. Iniussu.] *Nam Senatus primum dabatur triumphaturo, in æde Bellona: atque ibi rebus expositis, ille fiebat auctor. Populus autem proprie iubebat, Senatus decernebat. Itaque hic de Iniussu, non nimis ex formula. De solo tamen Senatu Seneca, pro more sui aut superioris æui, sub Principibus, nam olim, etiam inuito Senatu, populus sæpe dedit.*

78. Extra muros.] *Nec enim fas intrare urbem cum imperio, sine auctoritate.*

79. Subrectis.] *Vt in acie & pugna.*

80. Aquilas.] *Legiones suas.*

CAP. XVI. 81. Allobrogum.] *Quos in societatem sollicitauit.*

82. Inferias.] *De more. quia fuso hostili sanguine placare mortuos solent: idque ad sepulchrum.*

83. Gallicis Bustis.] *Locus ita Romæ dictus, ubi casi conditique à Camillo Galli. Linius: Media vrbe, qua nunc Busta Gallorum sunt. Varro: Is locus, ad Busta Gallica. quod Roma recuperata, Gallorum ossa, qui possederant urbem, ibi coaceruata ac consepita.*

84. A caliga.] *Id est, à gregario milite, & ab imis ordinibus. Nam eorum caliga: & caligati inde milites. Meus tamen Gallica: sed malè. Lapis vetus: OMNIBVS. OFFICIIS. IN. CALIGA. FVNCTO.*

85. Dederit sig.] *In militia: cum tesseram eundi Romam, & trucidandi dedit.*

86. Ipse signum.] *An quia eius adpectu mouebantur, & miserum vindicabant? An potius, quia tacitum signum gestu, & à se dabat: ut videlicet interficerentur, quibuscumque manus osculum negasset? Florus lib. III. Ancarius, ipso vidente Mario, confossus est, quia scilicet fatalem illam manum non porrexerat salutanti. Augustinus III. De Ciu. In ipsius autem Marij oculis continuo feriebantur, quibus salutantibus dextram porrigere nolisset. Plutarchus in Mario: Quoscumque salutantes, neque affatus esset, neque resalutasset complexusve esset, hoc ipsum signum erat interficiendi eos in viis.*

87. Mutatam.] *Libri scripti omnes, mutatam. quod tamen haud approbem, et si placitum Pinciano.*

88. Per sang.] *Quia ad Præneste, & mox ad urbem, pugnas aliquot pugnavit, & vicit cum magna cade.*

89. Legiones duas.] *Idem noster, Septem millia hominum. De Clem. I. cap. XII. Vide.*

90. In angulum.] *In ouile, quod erat in campo Martio. Alij, ut Florus, in villam publicam.*

91. Pecuniam.] *Duo talenta, Plutarchus: id est, mille ducentos Philippæos.*

92. Ciuicam.] *Ludit, aut mordet. Quid superest, nisi ut Ciuica donentur, Ob ciues non seruatos, sed necatos?*

93. Immaturus.] *Ne Senatoria quidem ætate: & bis triumphauit (Plinius lib. VII.) adhuc eques Romanus. Annos XXIII. natus res gerere cœpit, ciuili bello Sulla adiunctus.*

94. Alios.] *M. Crassum, & C. Cæsarem, Triumvirali potentia inter ipsos constituta.*

95. Eligat.] *Sicut elegit Hispanias & Africam.*

96. Distribuit.] *Cæsari Gallias & Illyricum. Crasso Syriam.*

97. Triumviris.] *Gruterus, ex uno codice, dum ita cum tertio remp. diu. Id est, inquit, cum M. Crasso: nam due partes in eius domo, quia & socer eius Julius Cæsar, iam in domo. Acute omnino. sed libralij Triumviris retinent: parum apte, quia ipse etiam Triumvir. Ergo legerim: dum ita Triumvir r. d. Ipse Triumvir diuidit alijs; & reuera solus plus duobus tenuit, potuitque.*

98. Seruitutis.] *Tacitus 1. Annal. Discordantis patriæ non aliud remedium fuisse, quam si ab vno regeretur.*

99. Castra.] *Saris inuidiose, nemo (quos legerim) ita scripsit: ne Lucanus quidem, ex professo Cæsaris, & Cæsarum adeo, hostis. Ille traxisse quidem agmina dicit, sed non armata, & pacis habentia vultum. Ipse Cæsar de se, 1. Civil. Milites in proxima municipia deductos scribit, sese ad urbem profectum. Quod non conuenit cum his Senecæ castris, & quidem in Circo Flaminio. Cur tamen ibi? Quia extra urbem Senatum primo habuit Cæsar (more Imperatorum) in Apollinis templo: & iuxta, ille Circus. Probabile autem, Cæsarem aliquos milites, et si togatos fortasse, secum eo traxisse, præsidij causa: quod nunc Seneca attollit.*

100. Porſenæ.] *Qui in Ianiculo castra habuit.*

101. Nisi arm.] *Velleius: Neminem, nisi acie consumptum ciuem, patria desiderauit.*

102. Abiecerunt.] *Ut Sulla.*

103. Posuit.] *Ius sibi semper educendi seruaui, perpetua illa Dictatura.*

104. Iure cælum.] *Id vero voce aut scito Antonius numquam fecit: imo palam pro eo, ut primum copia fuit, pugnaui. Hactenus submisit se necessitati & rerum fluxui, ut Obluionem & veniam præteritorum pateretur induci. At Seneca, declamatorio illo more, hoc interpretatur, probasse necem Julianam; quia statim ultus non fuisset, quia cum ipsis coniuratis fœdus aliquod percussisset.*

105. Ne Romanis.] *Nempe sue Cleopatra.*

106. Spadonibus.] *Qui apud reginam potentes. Horatius:*

Romanus, cheu posteri negabitis,

Emancipatus fœminæ,

Fert vallum & arma miles, & spadonibus

Seruire rugosis potest.

CAP. XVII. 107. Camillum.] *Ipsa hæc exempla Valerius, lib. v. cap. 111. rettulit, ingrati Senatus, & populi.*

108. Dimisit.] *Quod mollius est, quam misit: valetque, passa est ire, aut certe in eo manere. Notum est de secessu Scipionis in Linternum suum. atque ibi neglectum à ciuibus obiisse.*

109. Rutilius.] *De quo sæpe noster. In exsilium iniuste missus damnatusque ab equitibus, in eo perseuerauit. Vide de Prouid. cap. 111.*

110. In Asia.] *Smyrna.*

111. Præturam.] *Prætor etiam illi Varinio. Semel autem negauit, anno sequenti dedit.*

112. Pernegauit.] *Cur sic loqueris? nam semel dumtaxat petijt, instante civili bello: nec nisi semel igitur populus negauit. Vult hoc tamen, quod Prætura mox delata fuit, at non Consulatus: atque ita quasi perpetuum negatus.*

113. De omnibus.] *Sententiæ acumen hoc est. Omnes quaruntur: singuli autem fere de singulis, certe diuersis: ergo omnes ingrati, quod querela ea euincit.*

114. Cupidi omnes.] *Hæc & sequentia Stoica altitudinis, & illius Paradoxi, Omnia vitia in omnibus esse: Manud. 111. Diff. xx.*

115. Vide.] *Ista vox abest meo libro. scribitque anteriora: Quam ingrata vite sit iuuentus. Posses, Quam ingrata vide sit. Sed verius, Quam ingrata, videlis, iuuentus. Libri alij ob voculam istam Comicam valde turbant.*

116. Expectat.] *Iocus ille notus, apud Quinctilianum: cum pater obiecisset filio, Quod mortem suam expectaret: Ego vero non expecto, inquit: Pater argutissime, Imo rogo expectes.*

117. Computet.] *Id est, simul de morte & de lucello cogitet: quod à diuitis uxoris morte expectet. In mixta autem cogitatione, dolens, ut sic dicam, gaudet.*

118. Ultra res.] *Res simpliciter lites, & actus rerum. Ita res prolata dicuntur, cum seria forum habent. Iam sententiæ est: Nemo litigator meminit patrocini, post unas ferias: non extendit memoriâ ultra actum proximū rerum.*

119. Præfatio.] *Mihi melior librorum nostrorum scriptio, præstito. Id autem genus Ingrati etiam Lucretius damnat; & sunt hæc à schola Epicuri.*

Deinde animi ingratorum naturam pascere semper;

Atque explere bonis rebus, satiareque numquam:

& plura in hac sententiâ libro 111.

CAP. XVIII. 120. Primum vnde, quo.] *Id esset, vnde incipis, quousque progredieris? Meus tamen & quidam libri, Primum de quo: minus plene.*

CAP. XIX. 121. Mea an me.] *Imo interest, si late ad alia refers: malimque, meum an me.*

122. Respondeam.] *Non disputem ultra aut dubitem, sed velut de iure, certum respondeam.*

CAP. XX. 123. Tristem frontem.] *Speciem & aspectum. Tacitus, In frontem pulchra. Valerius, In fronte beata.*

124. Video.] *Dialogismus est, & interposita persona. Si non, legas: Vides?*

125. Mortuo inieci.] *Ita moris & religionis, ut vel transeuntes inycerent deserto terram. Horatius.*

--- licebit Iniecto rer puluere curras.

Quinctilianus Declamat. v. Ignotis cadaueribus humum congerimus, & insepultum corpus nulla festinatio tam rapida transcurrit, ut non quantulocumque veneretur aggestu.

126. In publicum.] *Natura & humanitati hoc tribuens.*

127. Dedisti, fer.] *Scripti, dedisti flectere. ex quo verissime Erasmus, plectere: pœnis imprudentia læ.*

128. Verbo ne.] *Ipsa illo Repetendi: quod ex actione, & ex debito, sonat. Posset legi, vero.*

129. Petam potius.] *Placet & est sententia, comiter potius quasi beneficium petam, quam ut datum repetam. Argutia eadem infra, cap. xxii. Renouabo memoriam eius, & petam beneficium, ipse me repetere intelliget. Item, cap. xxv. Magis tempestiue repetendum est beneficium, quam petendum. Pincianus tamen e quibusdam libris hic legebat, Præteream potius.*

CAP. XXI. 130. Nulla lex fidem.] *Iurisconsultus: Graue est fidem fallere, quam seruari natura æquum est. Ergo prima ea & insita, non hæc secundaria & scripta lex sancit.*

131. Promissimus.] *Nudis verbis, sine stipulatione. nam cum hac, aliter est.*

132. Luctandum.] *Altercatione exprimendum beneficium.*

CAP. XXII. 133. Suggillationem.] *A corpore sumptum. est ὑπερπιασμός, nota & liuore verberare.*

134. Aberrantem.] *A sua. in vagis amoribus abnoctantem.*

CAP. XXIII. 135. Se redisse.] *Fortè, redire.*

CAP. XXIV. 136. Vicinos suos.] *Ut solent feroces illi, aut & diuites, qui terminos assidue promonebant.*

137. Circa sucronem.] *Bello Hispaniensi euenisse debuit: etsi in scriptoribus illis hodie filetur.*

138. Meministi quoque.] *Pleraque scripta lectio, meministi equidem: & decorum in sermone militari. Atque illud Equidem, alijs etiam personis iungi solet.*

139. Penulam.] *Quæ in militum & itinerantium usu.*

140. Impeditus.] *Pede laesus, & deuinctus. Sed ego non nollem, quia pedibus.*

141. Cognitione.] *Proprium verbum, ubi principes aut maiores magistratus, extra ordinem rem noscunt & arbitrantur. Suetonius Claudio: Negantem cognitionis, sed ordinarij iuris rem esse.*

142. Lecta ossa.] *Allusum, vel lusum in lectione ossium funebri. De Prouid. cap. iiii. Remedij causa quibusdam & radi ossa, & legi. Adde Consol. ad Marc. cap. xxii.*

143. Vicinalis.] *Hyginus definit, quæ à vico ad vicum ducit: in usum nempe viciniae. ut Liuius libro xxi. linteas ad vicinalem usum. Pinciano cur visum legere, vicina silua, non equidem video.*

CAP. XXV. 144. Ingens, exercitus.] *Vellem, ingentes exercitus.*

145. Initia.] *Principatus sui.*

146. Optanda erat obliu.] *Nam memoria cum periculo, & prouisor laesisset. Plinius Panegyrico: Quorum votum ante fuerat, ut memoriae Principis elaberentur.*

147. Dijs quoque.] *Apollini.*

148. Sacerdos.] *Chryses. Homerus ista, in Iliade prima.*

149. Et parent.] *Meus liber, & parcere. quid fuerit, nescio: parare quidem dii non belle aut decore dicuntur.*

150. Secunda virtus.] *Quæ ergo prima? Meus item liber alijsque, secula. Si autem hic secunda: quomodo statim, proximi sunt? Interpolata hæc habeo aut defecta.*

151. Paucis sui.] *Scripti: paucis animus, sui rector optimus. Breui monito animus in viam ducendus, qui se alioqui optime reget. Sed & vulgata expeditur: Animus monito flectendus, qui apud paucos se regit.*

152. A dijs.] *Verum puto, radijs.*

M. ANTONIVS MVRETVS.

CAP. I. **I**N superioribus libris.] *Opinor legendum, Quattuor superioribus libris. Sed illud Quattuor, ita scriptum fuisse, IV. inde datam errori causam.*

Dependere.] *Soluere. Inde Actio de bene deponso.*

Si illa concito odisse properaueris.] *Nihil velim temere affirmare. Sed pro concito, legendum putem, non cito.*

II. Aut omnino non reddidit.] *Alij, aut omnia. Sed hæc veterum librorum scriptura, est & quidem perspicue melior.*

IIII. Si scit debere.] *Particulam (si) alij omnes omiserant, & locum male distinxerant.*

VI. Alexander Macedonum rex.] *Eadem gloriatio Scipionis:*

Cui nemo ciuis neque hostis

Quiuit pro factis reddere operæpretium.

X. Id ex ipso vocabulo apparet.] *Male alij Idem, pro Id ex.*

Quidni? cum inter ea. In alijs. Quid? cum inter ea. quomodo deprauatur sententia.

XIII. Illa à stulto ac malo submouentur. Voces duas ab alijs interiectas deleui, ut redundantes.

Commoda & expectanda.] εὐχοντα & ἀπορρηγνύοντα. Voces Stoicorum propria.

XIII. Cui tamen etsi malus est.] *De hac voce scripsi capite xxv. libri xj. Var. lect.*

XV. Ad alios spectat verum.] *In alijs omnibus editionibus ita deformatus erat hic locus, ut non intelligeretur.*

Non ex philosophorum domo clamat.] Cum in vetere libro scriptum viderem clamat, ausus sum unam litteram addere, & edendum curavi, clam, sat: neque dum me illius mutationis piger.

XVI. Romana funera.] *Ita melius iudicavi, quam, ut vulgo editum erat, omnia funera. Paulo post etiam, ubi legebatur exilij. malui exitij.*

Durioribus remedijs quàm pericula erant.] Videtur respexisse ad illum apud Græcos nobilem versum:

Τὸ φάρμακόν σὲ τὸ νόσόν μελὶς ποιεῖ.

XVII. Ultra res proximas.] *Ita dicit res, ut cum dicimus res prolatas, aut ad res redire.*

Præfatio tempore.] Προειμιασμένω ab eadem enim origine est fatum.

XX. At si terram ignoto mortuo inieci.] *Hoc inter præcipua humanitatis officia numerabant. Virgilius: aut tu mihi terram iniice. Horatius: Licebit, iniecto ter puluere curras.*

Si malo viro dedisti, flerem.] Sunt qui legant, Si malo viro dedisti, flerem, quo nihil stultius. Quando enim cuiquam auctor esset Seneca, ut fleret? Ego, extritis tribus litteris, lego, Si malo viro dedisti, fer.

Ne esset mihi opus auxilio hominis ingrati? Alij omnes omiserant vocem opus.
Ne vltima quidem necessitas.] Male alij, Nam vltima quoque.

XXI.

FER. PINCIANVS.

MAGIS non superuacuum, quam necessarium.] Ita præfert maior pars exemplarium. sed sunt etiam CAP. I.
quæ inuerso ordine legant, magis non necessarium, quam superuacuum, quæ lectio videtur mihi probatior, quia sequitur eodem ordine, nec facit operæ pretium, nec perdit operam.

Propositum optimi viri, & ingentis animi est.] Verbum est in emendationibus exemplaribus desideratur: adijciendaque altera coniunctio &, ut sit: Propositum & optimi viri, & ingentis animi.

Ex toto in hoc intentus animo:] Scribe, & toto in hoc intentus animo, ex vetere lectione.

II.

Velocitate illum, non animo antecessit.] Alium puto, non illum, legendum.

III.

Quoniam quidem inter superantia animus inuictus est.] Corrigendum reor. Quandoquidem inter superatis animus inuictus est. Adducunt me ut sic emendem, verba non multo ante præcedentia, Luctator ter abiectus perdidit palmam, non tradidit. & veteres codices non.

Quoniam quidem habet, sed. Quandoquidem, quibus nihil potest præstare fortuna.] Vetere lectio, quibus nihil potest præstare ipsa fortuna.

IIII.

Rapiuntur à nobis.] Propositio à superuacanea est, ex eadem.

V.

Nos tamen nec vincemur animo, nec turpiter his rebus superabimur.] Quadam exemplaria: Nos tamen non vincemur (animo enim res geritur) nec turpiter, &c.

Vt facetus.] Vir facetus. Vetere lectio.

VI.

Quare Socrates non agat, quod ipse se docuit?] Antiquum exemplar, quare Socrates non agat sibi quod Platonem docuit?

VII.

M. Cato ait:] Vide an legendum sit, Hecaton ait, cuius testimonio subinde uti Senecam, iam à principio testati sumus.

Natura sibi dedit.] Hæc verba in correctionibus desiderantur.

VIII.

Etiam cum aliquis probe fecerit.] Tolerabilior lectio exemplaris scholarum Salmenticensium, etiam cum aliquid prodesse sibi fecerit.

Quod excedat, non habet.] Exemplar vetustum, quo excidat. In altero, excidat.

Quid simile, inquit, habet hoc exemplum huic propositæ quæstioni?] Verbum huic desideratur in vetere lectione.

Nemo sibi beneficium dat, non magis quam hospitium. Nemo sibi donat, non magis quam credit.] Scripti codices. Nemo sibi beneficium dat, non magis quam credit, reliqua superfluent.

IX.

Quando ergo gratiam referet.] Lege. Quomodo ergo gratiam referet, ex eisdem.

Iurisque sui in alium translatio.] Scribe, iurisque in ea sui in alium translatio, ex eisdem.

X.

Sed etiamnum multum interest inter dare & accipere.] Sunt exemplaria, in quibus hæc omnino verba desiderantur. Sunt alia in quibus deest primum tantum verbum sed.

Frater sum alterius.] Vetere lectio, Frater sum, sed alterius. Confirmant hanc lectionem verba sequentia, Parum, sed alicui.

Quid? cum inter ea sit habendum beneficium.] Codices nonnulli. Quidni? cum inter ea, &c.

Nisi cum altero non habent locum.] Nisi in altero non habent locum, vetere lectio.

Illi beneficium dedi.] Scribe dedit, non dedi, ex eadem.

XI.

Dicis me abesse ab eo qui operæpretium facit.] Puto corrigendum. Quod dicis? Me abiisse ab eo qui operæpretium facit.

XII.

Expecta etiam hoc.] Considera an sit probatior lectio. Expecta etiam nunc.

Crebri aliquid & confragosi.] Scribendum fortasse, scabri, non crebri.

Hic benefaciendi voluntate caret.] Scribendum puto, huic benefaciendi, &c.

Quæ accipere potest.] Lege, quæ & accipere potest, ex vetere lectione.

XIII.

Non hoc ex nostra constitutione.] Nec hoc ex nostra constitutione, eadem.

Ita qui viri boni spem fefellit.] Exemplaria diui Francisci, & scholasticum, Ita & qui veri beneficij speciem fefellit.

Cleanthes vehementius ait.] Vetere lectio, Cleanthes vehementius agit.

XIII.

Qui ad occidendum.] Scribe ex eadem, quia ad occidendum.

Quamuis nemo usque ad eos manus porrigat.] Videtur legendum, usque ad deos.

Ea scilicet ratione, quia accipiet ab illo aliquid ex his quæ apud imperitos sunt: cui tamen & si malus est.] Vetusta exemplaria, ea scilicet ratione, qua accipiet ab illo aliquid ex his quæ apud imperitos sunt: quorum & si malis copia est. Legendum arbitror, accipit, non accipiet. Et putamus deesse verbum bona, ut scribatur, ex his quæ apud imperitos bona sunt. Quæ lectio videtur probari verbis sequentibus, & illa qualiacumque sunt, cum pro bonis receperit, pro donis reddere.

Sed alios spectat.] Eadem, in alios quaeritur.

XV.

Ecce nescio quamnam.] Particula nam delenda ex eisdem.

Trans alpes accitus hostis.] Lege, & trans alpes accitus hostis, ex eisdem.

XVI.

Parum mutaram.] Scribendum, parum mulctatam, ex eisdem.

Et pecuniam, tantum non ciuicam.] Legendum puto ordine præpostero, pecuniam, & tantum non ciuicam: ut subintelligas coronam.

Eo redegit R. P. ut saluus esse non posset.] Pro duobus elementis, R. P. non accipio rempublicam sed Romanum populum: quia subdit, saluus esse non posset. Aut si rempubl. intelligas, salua, non saluus, necesse est legas, ut alij ante me adnotarunt.

- Ingratus esse Pompeij hostis ac victor à Gallia Germaniaque.] Ingratus ipse Pompeij hostis ac victor C. Iulius Cæsar, qui à Gallia Germaniaque: *vetus lectio.*
- Neminem occidit nisi armatum.] *Legendum reor, odit, non occidit: quandoquidem verbum eius fuit, Armatus sit oportet quem oderim.*
- Proscriptionibus, incursionibus, bellis laceratam.] *Verbum incursionibus non habetur in vetere lectione.*
- Nisi querendum est de omnibus.] *Legendum arbitror, nisi querendum esset de omnibus.*
- xvii. Vt dicam, quàm ingrata sit vide iuuentus.] *Castigandum putamus, utique quàm ingrata sit iuuentus vide.*
- Vt non computet?] *Multum venustatis energiaeque conciliat orationi coniunctio &, quam agnoscunt antiqua exemplaria, ut non & computet.*
- Vt prolongetur tibi dies mortis.] *Vt prorogetur tibi dies mortis, eadem.*
- De quo vado ad quem currit.] *Sic prior editio. Legendum puto, de quo usque ad quem currit. quod ex verbis quæ infra sequuntur, apparet. In nonnullis tamen exemplaribus verbum vado non habetur, sed tantum legitur, de quo ad quem currit.*
- xi. Sic pater beneficio in filium collato.] *Scribendum opinor sed, non sic.*
- xx. Beneficium odit & accepit.] *Lego, beneficium & odit & accepit, ex vetere lectione.*
- Hunc occidi.] *Lege, Hunc ego occidi, ex eadem.*
- Nullum in hoc habeo huius beneficij debitorem in publicum. Humanus dicit aliquis.] *Corrigendum reor, nullum in hoc huius officij debitorem, nisi publicum humanum. Dicit aliquis.*
- Indignus etiam repetenti non reddet. Dignus etiam per se referet.] *Vetus lectio. Indignus etiam repetenti non reddet. Dignus ipse per se referet.*
- Petam potius beneficium quàm repetam.] *Scribe, præteream: non petam, ex eadem. ut post paulo, Sic ego quosdam ingratos palam ac pertinaces præteribo.*
- xxi. Cum quo diu mihi luctandum sit. Quis tam ingratus est, ut illi.] *Scribe per maiorem, ut sit initium sensus sequentis, Cum quo diu mihi luctandum sit, qui tam ingratus est, ut illi non sit satis admoneri, cum transibo. ex eadem.*
- xxii. Si quid illos remorderet.] *Scribendum momorderit, non remorderet, ex eadem.*
- xxiii. Ad ferendam gratiam.] *Referendam eadem, non ferendam.*
- xxiiii. Ex veteranis quidam paulo violentior.] *Scribendum puto, ex veteranis quidam Publius Militio, sic enim vocabatur hic miles, ut constabit paulo post.*
- Quendam ex commilitonibus penulam.] *Legendum & hic reor, quendam P. Militionem, & reliqua.*
- Et quidem siti confectus, qui impeditus.] *Equidem, non & quidem, vetus agnoscit lectio. Eadem quia legit, non qui.*
- Nisi commilito, homo fortis.] *Exemplar scholarum Salman: nisi pro militio homo fortis. Corrigendum ut ante testatus sum, nisi P. Militio homo fortis.*
- Nam galeam illam si videres, agnosceres.] *Vetus lectio. Nec galeam illam si videris, agnosces.*
- Machæra enim Ispania diuisa est.] *Exemplar diui Francisci Hispania legit, non Ispania, ut videatur scribendum Hispanica.*
- Et agellos in quibus vicinalis via causa rixæ ac litium fuerat.] *Legendum forte vicina sylua, non vicinalis via.*
- Militi suo donauit.] *Exemplar scholasticum, milito suo donauit. Scribendum, ut dixi, Militioni suo donauit.*
- Optanda erat obliuio.] *Legendum reor, obrendebat obliuionem.*
- xxv. Melius fuisset quid rerum nostrarum status posceret.] *Quidam codices, bonum est quid rerum nostrarum status poscat.*
- Paucis animus sui rector optimus.] *Deest verbum mouetur, siue monetur, ex nonnullis exemplaribus: Paucis animus sui rector optimus mouetur.*
- Opertis oculis inest acies, sed sine visu.] *Vetus lectio, Opertis oculis eadem est acies, sed sine visu.*
- Quod lumen à diis immissum ad ministeria sua vocat.] *Eadem quam agnoscit, non quod: & euocat, siue aduocat, non vocat: ut putem scribendum sic, quem lumen ab his emissum ad ministeria sua euocat.*

ERASMVS ROTERODAMVS.

- CAP. Sic paropsidem.] *Tres vetusti codices habebant pyxidem. πύξις enim Græcis à πύξος dicitur, quod Sex buxo fieret. Vnde falso pyxidem argenteam aureamve diximus.*
- xiii. Cui tamen & si malus est, ipse quoque, &c.] *Duo vetustissimi codices habebant, quorum si malis copia est, ipse quoque, &c. Mihi videtur deesse vocula, quæ apud illos bona sunt: nisi forte reddidit Græcam figuram, τὸ πᾶσι καὶ τῷ, quod modo explicuit, quorum illis copia est, quæ verba dubito num ab interprete sint adiecta, & hinc variatam scripturam.*
- xx. Si malo viro dedisti, flere: Beneficium veto ne corrumpas, &c.] *In vetustissimo codice, & altero pro flere, erat flelere: in Longobardico, pro veto, verbo, diuino fuisse scriptum: Si malo viro dedisti, plectere. Beneficium vero, siue verbo ne corrumpas. hoc est, da pœnas, qui male collocaris: nec ideo beneficio commutes nomen. Aut ita: Beneficium malo viro dedisti, flere: ut re referatur ad verbo. Re fistristis, non mutato rei nomine. Aut fle rem, nomen rei ne corrueris.*
- xxv. Ab hoc quam diu non esset repetendum, &c.] *Pro quam diu, Longobardicus codex habebat qui mi. Opinor legendum, Ab hoc quidem non esset repetendum beneficium, Optanda erat obliuio. Nec displicet si mi, veritas in ne: quid, ne esset repetendum beneficium, optanda erat obliuio?*

IOANNES OPSOPOEVUS.

Quo minus gratissimus.] M.sc. & v. sequente; *non tamen non vincemur; animo enim res regitur, nec turpiter, &c.*

Modus excludit totius aspectum.] Turnebus cap.v. Aduersar. lib.xvi. Libramentum rectum pro perpendicularo posuit Seneca sane quam eleganter. Eius verba sunt, *modo exclusit totius aspectum, si recto libramento inter solem terrasque successit*, id est, ad perpendicularum inter vtrunque interposita fuit.

Vt facetus.] In scripto Puteani codice est, *vir facetus*.

Vnde scis nolim an ignorem?] In eodem, *vnde scis an nolim*.

Nec galeam illam si videres.] Io. Brodæus Miscellaneorum lib.i. cap.xl. *Nam galeam illam si videres, agnosceres. machera enim Hispania diuisa est: Seneca libro de Beneficijs quinto, circa finem. Ego, machera enim Hispanica, restitutum arbitror. Polybius lib. vi. ἀμα δὲ τῷ θυρεῶι μάχαιραν, ταύτῃ δὲ αὖτὶς δέξιον φέρει μυσόν. καὶ ἄρτι δ' αὖτῃς Ἰβηρικῇ. ἔχει δὲ αὐτῇ κέντημα διαφόρον, καὶ καταφορὰν ἐξ ἀμφοῖν τοῖν μερῶν βίαιον. Ἐξ τὸ τ' ὀβελίσκον αὐτῆς ἰσχυρὸν καὶ μόνιμον εἶναι* Liuius: *Postea quam gladio Hispaniensi detruncata corpora.*

Animus, paucis sui rector optimus.] M.sc. *paucis animus sui rector optimus monetur*.

GRVTERVS ET IVRETVS.

EX CAP. V.

Quam priora reddidimus.] v. c. reddiderimus.

Sed interueniet aliquid.] bene v. c. et si interueniet aliq.

Nec ex vincemur animo, nec turpiter.] omnino reponi debet v. c. *nec vincemur. Animo enim res agitur nec turpiter. Iuretus.*

EX CAP. VI.

Et filium (quod in luctu ac rebus aduersis moris est) tonderet.] de quo more Plutarchus lib. de superstitione. dicebaturque tonsura lugubris quasi ἐν χρω̃ κοινοῦ. plura Alexander ab Alex. lib. 3. Gen. dierum cap. 7. Iunius cap. 5. lib. de coma. N. Horomanus cap. 16. lib. singularis Observationum quæ ad ver. nupt. rit. pert. Torrentius ad cap. 5. Suet. Caligulæ.

Vasfrè negare quam contumaciter ac superbe.] v. c. *nasute negare q. c. ac superbe*, vbi illud, *nasute*, placet. quomodo Seneca pater dixit, *Suasoria i. nasus Atticus. & Suaso. vlt. homo nasutissimus dissimulauit. Iuretus.*

Negasset si nollet.] v. c. *si vellet*.

EX CAP. VII.

Plato inquit.] v. c. *Platon*, vt sup. lib. 4. de benef. cap. 33. & alibi sapius.

Quare Socrates non agat.] v. c. *sibi non agat*.

EX CAP. X.

Inter dare & accipere.] v. c. *inter dantem & accipientem*.

Nemo est enim suus frater.] Explicat Cuiacius tit. de hæred. qual. & diff. Instit. lib. 2. refertque Fornerius tit. de verb. sign. ad l. 120.

EX CAP. XI.

Qui gratiam sibi refert, sibi prodest.] non est in mss. vox *sibi* quæ priori cernitur loco.

EX CAP. XII.

Ita animus cæcus.] v. c. *pro cæcus*, habet, *malus*, vnde suspicio latere hic mendum, & ab auctore positam dictionem paullo remotiorem, cuius interpretandæ causa, glossographus quispiam, illas duas, *cæcus*, & *malus*, addiderit. Sed quæ dictio? *sciens*, vt quidem conijcio, quæ proprie hic conuenit, & quæ multis auctorum locis sæpe deprauata fuit. hæc Iuretus.

EX CAP. XIII.

Corium forma publica percussum.] de eo vide Hotomanum lib. de re nummaria, cap. De forma & nota publica nummorum.

EX CAP. XV.

Ad consulatum à caliga perductus.] Innuit fuisse prius gregarium militem. Caliga enim, vt l. 48. inquit Dio *ἐπαπικὸν ὑπὸ δὴμα*. clare Suetonius in Caligula cap. 9. *Caligula nomen à castrensi ioco traxit, quia manipulari habitu inter milites educabantur*. vbi consule Beroaldum & Torrentium: nec non etiam Lipsium ad lib. 1. Ann. Taciti.

EX CAP. XVI.

Vt quæ Achaïi Rhodiis.] quomodo ex isto Senecæ loco verba historicorum, agentium de Rhodiis, exponenda sint, enucleat P. Faber ad l. 106. de reg. iu.

EX CAP. XXI.

Multa legem non habent nec actionem.] vt hæc tibi lector palam fiant: ecce de lego commentarios Duareni in tit. de pactis. Ræuardi vero ad l. 24. ff. de reg. iu. Fornerij denique ad l. 9. §. quod si ff. de verb. sign.

Quod alicui promissum alligat?] rem & sententiam horum verborum multis enodat Duarenus in tit. 3. de in litem iurando. iterum lib. 2. cap. 8. disput. anniuers.

EX CAP. XXIII.

Quidam paulo violentior.] v. codex vehementior. Sic idem lib. de breu. vitæ cap. 6. Vir acer & vehemens.

Talum te torfisse.] v. c. talum extorfisse te.

Cum velles residere.] melius multo v. c. Iureti habet confidere.

Reperere manibus volebam.] vox, manibus plane abest à v. c. Iureti.

Es in capite lecta ossa.] quædam editio eiecta ossa. in veteri autem codice Iureti fracta sunt ossa.

Machæra enim Hispana.] optime v. c. Hispania. Falluntur qui mutare & substituere tentant Hispanica. nam ea locutione dictum est, qua, provincia Hispania ab eodem Seneca in præmio lib. 10. controu. & mulier Gallia à Sallustio apud Nonnium Marcellum, cap. 8. de mutata declinatione. & terra Italia ab A. Gellio li. 6. c. 6. sic apud Ausonium ubi editiones habent: Imprecer ex merito quid non tibi Iberica tellus? veteres meæ membranæ habent Iberia. Iuretus.

In quibus vicinalis via.] de vicinalibus vijs multa præclara Brissonus li. 19. de verb. sign. at hic via vicinalis ea est quæ vel ex vicis vel in vicos ducit, quomodo & accipitur Frontino lib. 2. de Aquæductibus. item Iustiniano in §. item si putator. Inst. de lege Aquillia. videatur ibidem Theophilus & Cuiacius.

EX CAP. XXV.

Quem fortuna ingens exercitus disponentem non patiebatur.] recte legit Iuretus ex v. c. ingentes exercitus.

Quam lumen à Dijs immissum ad ministeria sua euocat.] locus hic hætenus fuit conclamatus Sed iam salutare remedium adferam ex v. c. cuius ex scriptura probissima est: quia lumen à Dijs immissum à ministerijs suis euocatur. Iuretus.

Ferre offensationes.] v. c. offensiones.

L. ANNÆI SENECAE

AD AEBVCIVM LIBERALEM

DE BENEFICIIS LIBER SEXTVS.

ARGVMENTVM I. LIPSI.

TERVM Quæstionculæ, Chrysippéo quodam more. Prima, *An Beneficium eripi possit?* Variè differit, claudit tamen vsum eius eripi posse, non ipsum. Secunda, *An debeamus ei, qui vel inuitus profuit, vel ignarus?* negat. Tertia, *An ei, qui sua causa nobis profuit?* si tantum sua, abnuir: si & mea, admittit. *Exempla & argutias miscet.* Quarta, *An fas incommodi aliquid alteri optare, ut gratiam possis referre?* non est, & damnat. Aliam viam aperit referendæ gratiæ etiam felicibus, etiam Regibus, per consilia, monita, doctrinam,

CAPVT PRIMVM.

VÆDAM, Liberalis virorum optime, exercendi tantum ingenij causa quærentur, & semper¹ extra viam iacent: quædam & dum quærentur, oblectamento sunt, & quæsitæ vsui. omnium tibi copiam faciam. tu illa, vtcumque tibi visum erit, aut peragi iubeto, aut² ad explicandum ludorum ordinem induci.³ His quoque si abire protinus iusseris, non nihil actum erit. nam etiam quod discere superuacuum est, prodest cognoscere.⁴ Ex vultu igitur tuo pendebo, prout ille suaferit mihi: alia detinebo diutius, alia⁵ expellam, & capite agam.

An beneficium eripi possit, quæsitum est. Quidam negant posse. non enim res¹¹ est, sed actio: quomodo aliud est munus, aliud ipsa donatio: aliud qui nauigat, aliud ipsa nauigatio. Et quamuis æger non sit sine morbo, non tamen idem est æger & morbus: ita aliud est beneficium ipsum, aliud quod ad vnumquemque nostrum beneficio peruenit. Illud incorporale est, irritum non fit: materia illius huc & illuc iactatur, & dominum mutat. Itaque cum eripis, ipsa rerum natura reuocare quod dedit non potest. Beneficia sua⁷ interrumpit, non rescindit. Qui moritur, tamen vixit: qui amittit oculos, tamen vidit. Quæ ad nos peruenerunt, ne sint effici potest: ne fuerint, non potest. pars autem beneficij & quidem certissima est, quæ fuit. Nonnunquam vsu beneficij longiore⁸ prohibemur, beneficium quidem ipsum non eraditur. Licet omnes in hoc vires suas natura aduocet,⁹ retro illi agere se non licet. Potest eripi domus, & pecunia; & mancipium, & quidquid est, in quo hæsit beneficij nomen: ipsum verò stabile & immotum est. Nulla vis efficiet, ne hic dederit, ne ille acceperit. Egre-¹¹¹ giè mihi videtur M. Antonius apud¹⁰ Rabirium poetam, cum fortunam suam transeuntem¹¹ alio videbat, & sibi nihil relictum, præter ius mortis, id quoque, si cito occupauerit, exclamare: *Hoc habeo*,¹² *quodcumque dedi*. O quantum habere potuit, si voluisset! Hæ sunt diuitiæ certæ, in quacumque sortis humanæ leuitate, vno loco permansuræ quæ quo maiores fuerint, hoc minorem habebunt inuidiam. Quid tamquam tuo parcis?¹³ Procurator es. Omnia ista quæ vos tumidos, & supra humana elatos, obliuisci cogunt vestræ fragilitatis, quæ ferreis claustris custoditis armati, quæ¹⁴ ex alieno sanguine rapta vestro defenditis; propter quæ classes cruentaturas maria deducitis; propter quæ quassatis vrbes, ignari, quantum telorum in¹⁵ aduersos fortuna cõparet; propter quæ ruptis toties¹⁶ affinitatis,¹⁷ amicitia, collegij fœderibus, inter contententes duos terrarum orbis¹⁸ elusus est; non sunt vestra. in depositi¹⁹ causa sunt, iam iamque ad alium dominum spectantia, aut hostis illa, aut²⁰ hostilis animi successor, inuadet. Quæris quomodo illa tua facias? donando. Consule ergo rebus tuis, & certam tibi earum atque inexpugnabilem possessionem para: honestiores illas non solum, sed tutiores facturus. illud quod suspicis, quo te diuitem ac potentem putas quædiu possides, sub nomine sordido iacet. Domus est, seruus est, nûmmi sunt: cum dona-

- iv. sti, beneficium est. Fateris, inquit, nos aliquando beneficium non debere ei, à quo accepimus: ergo ereptum est. Multa sunt propter quæ beneficiū debere desinimus: non quia ablatum, sed quia corruptum est. Aliquis reum me defendit: sed uxorem meam per vim stupro violavit. Non abstulit beneficium, sed opponendo illi parem iniuriam, solvit me debito: & si plus læsit, quàm ante profuerat, non tantum gratia exstinguitur, sed vlciscendi querendique libertas fit, vbi in comparatione beneficij præponderavit iniuria. ita non aufertur beneficium, sed vincitur. Quid? non tam duri quidam, & tam scelerati patres sunt, vt illos auersari & ²¹ eiurare ius fasque sit? Numquid ergo illi abstulerunt, ²² quæ dederant? minimè: sed impietas sequentium temporum, commendationem omnis prioris officij sustulit. Non beneficium tollitur, sed beneficij gratia: & efficitur, non ne habeam, sed ne debeam. Tamquam pecuniam aliquis mihi credidit: sed domum meam incendit. pensatum est creditum damno: nec reddidi illi, nec tamen debeo. Eodem modo & hic. qui aliquid benigne aduersus me fecit, aliquid liberaliter, sed postea multa superbe, contumeliose, crudeliter: eo loco me posuit, vt perinde liber aduersus eum sim, quasi non accepissem. ²³ vim beneficijs suis attulit. Colonum suum non ²⁴ tenet, quamuis ²⁵ tabellis manentibus, qui segetem eius proculcauit, qui succidit arbusta: non quia recepit quod pepigerat, sed quia ne reciperet, effecit. Sic debitori suo creditor sæpe damnatur, vbi plus ex alia ²⁶ causa abstulit, quàm ex credito petit. Non tantum inter creditorem & debitorem iudex sedet qui dicat, Pecuniam credidisti. Quid ergo? pecus abegisti, seruum eius occidisti, ²⁷ agellum quem non emeris, possides: æstimatione facta, debitor discede, qui creditor veneras. Inter beneficia quoque & iniurias ²⁸ ratio confertur. Sæpe, inquam, beneficium manet, nec debetur, si secuta est dantem pœnitentia, si miserum se dixit, quod dedisset, si cum daret, suspirauit, vultum ²⁹ obduxit, perdere se credidit, non donare: si sua causa, aut certè non mea dedit: si non desijt insultare, gloriari, & vbiq; iactare, & acerbum munus suum facere. Manet itaque beneficium, quamuis non debeatur: sicuti quædam pecuniæ, de quibus ius creditori ³⁰ non dicitur, debentur, sed non exiguntur.
- v. Dedisti beneficium: iniuriam postea fecisti: & beneficio gratia debetur, & iniuriæ ultio. Nec ego illi gratiam debeo, nec ille mihi pœnam: alter ab altero ³¹ absoluitur. Cum dicimus, Beneficium illi reddidi: non hoc dicimus, illud nos quod acceperamus reddidisse, sed aliud pro illo. Reddere enim est, ³² rem pro re dare. Quid ni? cum omnis solutio non idem reddat, sed ³³ tantumdem. Nam & pecuniam dicimur reddidisse, quamuis numerauimus pro argenteis aureos, quamuis non interuenerint nummi, sed ³⁴ delegatione & verbis perfecta solutio sit. Videris mihi dicere: Perdis operam. Quorsum enim pertinet scire me, an maneat quod non debetur? Iurisconsultorum istæ acutæ ineptiæ sunt, qui ³⁵ hereditatem negant ³⁶ vsucapi posse: sed ea quæ in hereditate sunt: tamquam quidquam aliud sit hereditas, quàm ea quæ in hereditate sunt. Illud mihi potius distingue, quod potest ad rem pertinere, cum idem homo beneficium mihi dedit, & postea fecit iniuriam, vtrum & beneficium illi reddere debeam, & me ab illo nihilominus vindicare, ac veluti duobus nominibus separatim respondere: an alterum alteri ³⁷ contribuere, & nihil negotij habere, vt beneficium iniuria tollatur, beneficio iniuria. Illud enim video in foro fieri. quid in vestra schola iuris sit, vos sciatis. ³⁸ Separantur actiones, & de eo quod agimus, de eodem nobiscum agitur. ³⁹ Non confunditur ⁴⁰ formula. si qui apud me pecuniam deposuerit, idem mihi postea furtum fecerit, & ego cum illo furtiagam, & ille mecum depositi.
- vi. Quæ proposuisti, mi Liberalis, exempla, certis legibus continentur, quas necesse est sequi: lex legi non miscetur. Vtraque sua via it: depositū habet suam actionem propriam, tam meherculè quam furtum. Beneficium nulli legi subiectum est: me arbitro vtitur. licet me comparare inter se quantum profuerit mihi quisque, aut quantum nocuerit: tum pronunciare, vtrum plus debeatur mihi, an debeam. In illis nihil est nostræ potestatis: eundem est, qua ⁴¹ ducimur. In beneficio tota potestas mea est: ego itaque iudico illa, non separo, nec diduco, sed iniurias ac beneficia ad eundem iudicem mitto. Alioquin iubes me eodem tempore amare & odisse, queri & gratias agere: quod natura non recipit. Potius comparatione facta inter se beneficij & iniuriæ, videbo an etiam ⁴² ultro mihi debeatur. Quomodo si quis scriptis nostris, alios superne ⁴³ imprimat versus, priores litteras non tollit sed abscondit: sic beneficium superueniens ⁴⁴ iniuria apparere non patitur.
- vii. Vultus tuus, ⁴⁵ cui regendum me tradidi, colligit ⁴⁶ rugas, & attrahit frontem, quasi longius exeam. Videris mihi dicere:

⁴⁷ Quo tantum mihi dexter abis? huc dirige cursum.

Lutus ama. —

⁴⁸ Non possum magis. Itaque si huic satisfactum existimas, illo transeamus, an ei debeat aliquid qui nobis inuitus profuit. Hoc apertius potui dicere, nisi propositio deberet esse confusior, ut distinctio statim subsequuta ostenderet utrumque quaeri, an ei deberemus, qui nobis, dum non vult, profuit; & an ei, qui dum nescit. Nam si quis coactus aliquid boni fecit, quin nos non obliget, manifestius est, quam ut vlla in hoc verba impendenda sint. Et hæc quaestio facile expeditur, & si qua similis huic moveri potest, si totiens illo cogitationem nostram conuerterimus. Beneficium nullum est, nisi quod ad nos primum aliqua ⁴⁹ cogitatio defert, deinde ⁵⁰ amica & benigna. Itaque nec fluminibus gratias agimus, quamuis aut magna nauigia patiatur, & ad subuehendas copias largo ac perenni alueo currant, aut piscosa & amœna pinguibus aruis interfluant: nec quisquam Nilo beneficium debere se iudicat, non magis quam odium, si immodicus superfluxit, tardeque recessit: nec ventus beneficium dat, licet lenis & secundus adspiret: nec utilis & salubris cibus. Nam qui beneficium mihi daturus est, debet non tantum prodesse, sed velle. Ideo nec mutis animalibus quidquam debetur: & quam multos e periculo velocitas equi rapuit? nec arboribus: & quam multos aestu laborantes, ramorum opacitas texit? Quid autem interest, utrum mihi qui ⁵¹ nescit, profuerit, an qui scire ⁵² non potuit? cum utriusque velle defuerit. Quid autem interest, utrum me iubeas naui, aut vehiculo, aut lanceæ debere beneficium: an ei qui æque quam ista propositum benefaciendi nullum habuit, sed profuit casu? v i i f.

Beneficium aliquis nesciens accipit, nemo à nesciente. Quomodo multos fortuita fanant, nec ideo remedia sunt, & in flumen alicui cecidisse ⁵³ frigore magno, causa fanitatis fuit: quomodo quorundam, ⁵⁴ flagellis quartana discussa est, & metus repentinus animum ⁵⁵ in aliam curam auertendo suspectas horas fefellit: nec ideo quidquam horum etiam si saluti fuit, ⁵⁶ salutare est: sic quidam nobis profunt, dum nolunt, imo quia nolunt: non tamen ideo illis beneficium debemus. Quid si perniciofa illorum consilia fortuna deflexit in melius, an existimas me debere ei quidquam, cuius manus cum me peteret, percussit hostem meum, qui nocuisset, nisi errasset? Sæpe ⁵⁷ testis dum aperte peierat, etiam veris testibus abrogauit fidem, & reum velut factione circumuentum miserabilem reddidit. Quosdam ipsa, quæ præmebat, ⁵⁸ potentia eripuit: & iudices quem damnaturi erant ⁵⁹ causa damnare gratia noluerunt. Non tamen hi beneficium dederunt, quamuis profuerint. quia telum quo missum sit, non quo peruenerit, quaeritur: & beneficium ab iniuria distinguit, non euentus, sed animus. Aduersarius meus dum contraria dicit, & iudicem superbia offendit, & ⁶⁰ vnum testem temere dimittit, causam meam erexit. Non quaero an pro me errauerit, quia contra me voluit. Nempe ut gratus sim, velle debeo idem facere quod ille. ut i x.

beneficium daret, velle debuit. Nam quid est iniquius homine, qui eum odit, à quo in turba calcatus, aut respersus, aut quo nollet, impulsus est? At quid est aliud, quod illum querele eximat, cum in re sit iniuria, quam ⁶¹ nescisse quid faceret? Eadem res efficit, ne hic beneficium dederit, ne ille iniuriam fecerit. & amicum & inimicum voluntas facit. Quam multos militiae ⁶² morbus eripuit? quosdam ne ad ruinam domus suæ occurrerent, inimicus vadimonio tenuit: ne in piratarum manus peruenirent, quidam naufragio consecuti sunt. Nec his tamen beneficium debemus: quoniam extra sensum officij casus est: nec inimico cuius nos lis exercuit, dum vexat ac detinet. Non est beneficium, nisi quod à bona voluntate profisciscitur, nisi illud agnoscit, qui dedit. Profuit aliquis mihi dum nescit: nihil illi debeo. profuit cū vellet nocere: ⁶³ imitabor ipsum. x.

Ad primum illum reuertamur. ut gratiam referam, aliquid ⁶⁴ facere me vis: ipse ut beneficium mihi daret, nihil fecit. Ut ⁶⁵ ad alterum transeamus, vis me huic gratiam referre, ut quod à nolente accepi, volens reddam. Nam quid de tertio loquar, qui ab iniuria in beneficium delapsus est? Ut beneficium tibi debeam, parum est ⁶⁶ voluisse te dare: ut non debeam, satis est, noluisse. Beneficium enim voluntas ⁶⁷ nuda non efficit: sed quod beneficium ⁶⁸ non esset, si optimæ ac plenissimæ voluntati fortuna deesset, idæque beneficium non est, nisi fortunam voluntas antecessit. Non enim profuisse tibi oportet, ut ob hoc tibi obliger, sed ex destinato profuisse. x i.

Cleanthes exemplo eiusmodi utitur: Ad quaerendum, inquit, & accersendum ex academia Platonem, duos pueros misi. alter totam porticum perscrutatus est, alia quoque loca in quibus illum inueniri posse sperabat, percurrit, & domum non minus lassus quam ⁶⁹ irritus redijt: alter apud proximum ⁷⁰ circulatorem resedit, & dum

vagus atque erro⁷¹ vernaculis congregatur & ludit, transeuntem Platonem, quem non quaesierat, inuenit. Illum, inquit, laudabimus puerum, qui, quantum in se erat, quod iussus est fecit: hunc, feliciter inextremum, castigabimus. Voluntas est, quae apud nos ponit officium: cuius vide quae conditio sit, ut me debito obstringat. Parum est illi velle, nisi profuit: parum est profuisse, nisi voluit. Puta enim aliquem donare voluisse, nec donasse. animum quidem eius habeo, sed beneficium non habeo: quod consummat & res, & animus. Quemadmodum ei qui voluit mihi pecuniam credere, sed non credidit, nihil debeo: ita ei qui voluit mihi beneficium dare, sed non potuit, amicus quidem ero, sed non obligatus. Et volam illi aliquid praestare: nam & ille voluit mihi, ceterum si benigniore fortuna usus praestitero, beneficium dederò, non gratiam retulero. Ille mihi gratiam debebit referre: huic initium à me⁷² fiet numerandi.

XII. Intelligo iam quid velis querere, non opus est te dicere: ⁷³ vultus tuus loquitur. Si quis sua causa nobis profuit, eine, inquis, debetur aliquid? hoc enim saepe te conquerentem audio, quod quaedam quae homines sibi praestant, ⁷⁴ aliis imputant. Dicam, mi Liberalis: sed prius hanc quaestiuunculam diuidam, & rem aequam ab iniqua separabo. Multum enim interest, utrum aliquis beneficium nobis det sua causa, an nostra: an sua & nostra. Ille qui totus ad se spectat, & nobis prodest, quia aliter sibi prodesse non potest: eo loco mihi est, quo qui pecori suo hibernum & aestiuum pabulum prospicit; eo loco, quo qui captiuos suos, ut commodius vaneant, pascit, & opimos boues saginat ac defricat; quo ⁷⁵ lanista, qui ⁷⁶ familiam suam summa cura exercet, atque

XIII. ornat. Multum (ut ait Cleanthes) à beneficio distat negotiatio. Rursus non sum tam iniquus, ut nihil ei debeam, qui cum mihi utilis esset, fuit & sibi. Non enim exigo, ut sine respectu sui mihi consulat. imo etiam opto, ut beneficium mihi datum, vel magis danti profuerit: dummodo id qui dabat, duos intuens dederit, & inter me seque diuiderit. Licet id ipse ex maiore parte possideat, si modo me in consortium admisit, si duos cogitauit: ingratus sum, non solum iniustus, nisi gaudeo hoc illi profuisse, quod proderat mihi. Summae malignitatis est, non vocare beneficium, nisi quod dantem aliquo incommodo affecit. Aliter illi, qui beneficium dat sua causa, respondebo. Quare potius te mihi profuisse dices, quam me tibi? Puta, inquit, aliter fieri non posse me magistratum, quam si decem captos ciues ex magno captiuorum numero redemero: nihil debebis mihi, cum te seruitute ac vinculis liberauero: atqui mea id causa faciam. Aduersus hoc respondeo. Aliquid istic tua causa facis, aliquid mea. Tua, quod redimis: mea, quod eligis. tibi enim ad utilitatem tuam satis est, quoslibet redemisse. Itaque debeo, non quod redimis me, sed quod eligis. poteras enim & alterius redemptione idem consequi, quod mea. Utilitatem rei partiris mecum, & me in beneficium recipis, duobus profuturum. Praefers me aliis: hoc totum mea causa facis. Itaque si praetorem te factura esset decem captiuorum redemptio, decem autem soli captiui essemus, nemo quidquam tibi deberet ex nobis; quia nihil haberes, quod cuiquam imputares, à tua utilitate seductum. Non sum iniquus beneficii interpret: nec

XIV. desidero illud mihi tantum dari, sed & tibi. Quid ergo, inquit, si in sortem nomina vestra coniici iussissem, & tuum nomen inter redimendos exisset, nihil deberes mihi? imo deberem, sed exiguum. Quid sit hoc, dicam. Aliquid mea causa facis, quod me ad fortunam redemptionis admittis. quod nomen meum exiit, sorti debeo: quod exire potuit, tibi. Aditum mihi ad beneficium tuum dedisti, cuius maiorem partem fortunae debeo: sed hoc ipsum tibi, quod fortunae debere potui. Illos ex toto praeteribo, quorum ⁷⁷ mercenarium beneficium est: quod quidat, non computat cui, sed quanti daturus sit, quod vndique ⁷⁸ in se conuersum est. Vendit mihi aliquis frumentum. viuere non possum, nisi emerò: sed non debeo vitam, quia emi. Nec quam necessarium fuerit, aestimo, sine quo victurus non fui: sed ⁷⁹ quam gratuitum, quod non habuissem, nisi emissem. in quo inuehendo mercator non cogitauit quantum auxilij allaturus esset mihi, sed quantum lucri sibi. Quod emi, non debeo.

XV. Isto modo, inquit, ne medico quidquam debere te, nisi mercedulam dices: nec praepTORI, quia aliquid numeraueris. atqui omnium horum apud nos magna caritas, magna reuerentia est. Aduersus hoc respondetur, quaedam pluri esse, quam emuntur. Emis à medico rem inestimabilem, vitam ac valetudinem bonam: à bonarum artium praepTORE studia liberalia, & animi cultum. Itaque his non rei pretium, sed operae soluitur, quod deseruiunt, quod à rebus suis auocati nobis vacat. mercedem non meriti, sed occupationis suae ferunt. Aliud tamen dici potest verius, quod statim ponam, si prius quomodo istud refelli possit, ostendero. Quaedam, inquit, 'pluris sunt quam

venerunt, & ob hoc aliquid mihi extra pro illis, quamvis empta sint, debes. Primum, quid interest quanti sint, cum de pretio, inter ementem & vendentem conuenerit? Deinde non venit illud suo pretio, ⁸⁰ sed tuo. Pluris est, inquit, quam venit. Sed pluris venire non potuit: pretium autem cuiusque rei ⁸¹ pro tempore est. Cum bene ista laudaueris: tanti sunt, quanto pluris venire non possunt. præterea nihil venditori debet, qui ⁸² bene emit. Deinde etiam si pluris ista sunt non tamen vllum istius munus est, ut non ⁸³ ex usu effectiue, sed ex consuetudine & ⁸⁴ annona aestimetur. Quod tu pretium ponis traicienti maria, & per medios fluctus, cum è terræ conspectu recessit, certam secanti viam, & prospicienti futuras tempestates, & securis omnibus iubenti subito vela stringi, armamenta demitti, paratos ad incursum procelle & repentinum impetum stare? huic tamen tantæ rei præmium ⁸⁵ vectura persoluit. Quanti aestimas in solitudine hospitium, in imbre tectum, in frigore balneum, aut ignem? scio tamen quanti ista consecuturus diuersorum subeam. Quantum nobis præstat, qui labentem domum ⁸⁶ suscipit? & agentem ex imo ⁸⁷ rimas ⁸⁸ insulam, incredibili arte suspendit: certo tamen & leui pretio futura conducitur. Murus nos ab hostibus tutos, & à subitis latronum incursionibus præstat. notum est tamen, illas turres, pro securitate publica propugnacula habituras, excitaturus faber; quid in diem mereat.

Infinitem erit, si latius exempla conquiram, quibus appareat, paruo magna constare. Quid ergo? quare medico & præceptori plus quiddam debeo, nec aduersus illos mercede ⁸⁹ defungor? Quia ex medico ac præceptore in amicum transeunt, & nos non arte quam vendunt, obligant, sed benigna & familiari voluntate. Itaque medico, qui nihil amplius quam ⁹⁰ manum tangit, & me inter eos, quos ⁹¹ perambulat, ponit, sine vlllo ⁹² affectu facienda vitandave præcipiens, nihil amplius debeo: quia me non tamquam amicum vidit, sed tamquam ⁹³ imperatorem. Ne præceptorem quidem habeo cur venerer, si me in grege discipulorum habuit, si non putauit dignum propria & peculiari cura, si numquam in me direxit animum: & cum in medium effunderet, quæ sciebat, ⁹⁴ non didici, sed excepi. Quid ergo est, quare istis debeatur multum? non quia pluris est quod vendiderunt quam emimus, sed quia nobis ipsi aliquid præstiterunt. Ille ⁹⁵ plus impendit, quam medico necesse est: pro me, non pro ⁹⁶ fama artis, extimuit: non fuit contentus remedia monstrare, sed ⁹⁷ admouit. Interea sollicitus affedit, ad ⁹⁸ suspecta tempora occurrit: nullum ministerium oneri illi, nullum ⁹⁹ fastidio fuit. Gemitus meos non securus ¹⁰⁰ excepit. in turba ¹⁰¹ multorum inuocantium, ego illi potissima ¹⁰² cura fui. tantum alijs vacauit, quantum mea valetudo permiserat. Huic ego non tamquam medico, sed tamquam amico, obligatus sum. Alter rursus in docendo, & laborem & tedium tulit, præter illa quæ præipientibus in commune dicuntur, aliqua instillauit ac tradidit, hortando bonam indolem erexit, & modo laudibus fecit animum, modo admonitionibus discussit desidiam. Tum ingenium latens & pigrum, iniecta (ut ita dicam) manu, ¹⁰³ extraxit: nec quæ sciebat, maligne dispensauit, quo diutius esset necessarius, sed cupiit, si posset, vniuersa ¹⁰⁴ transfundere. Ingratus sum, nisi illum inter gratissimas ¹⁰⁵ necessitudines diligo. Sordidissimorum quoque artificiorum ¹⁰⁶ institutoribus supra constitutum aliquid ¹⁰⁷ adiecimus, si nobis ¹⁰⁸ opera illorum enixior visa est: & gubernatori, & opifici vilissimæ mercis, & in diem se locanti ¹⁰⁹ corollarium aspersimus. In optimis vero artibus quæ vitam aut ¹¹⁰ conseruant, aut ¹¹¹ excolunt, qui nihil se plus existimat debere quam pepigit, ingratus est. Adjice, quod talium studiorum traditio ¹¹² miscet animos. hoc cum factum est, tam

medico quam præceptori pretium operæ soluitur, animi debetur. Plato cum flumen naue transisset, nec ab illo quidquam ¹¹³ portitor exegisset, honori hoc suo datum credens, dixit ¹¹⁴ positum illi esse apud Platonem officium. Deinde paullo post, cum alium atque alium gratis eadem transueheret sedulitate, negauit illi iam apud Platonem positum officium. Nam ut tibi debeam aliquid, pro eo quod præstas, debes non tantum mihi præstare, sed tamquam mihi. non potes ob id quemquam ¹¹⁵ appellare, quod ¹¹⁶ spargis in populum. Quid ergo? nihil debetur pro hoc? Nihil tamquam ab vno, cum omnibus solvam, quod tibi cum omnibus debeo. Negas, inquit,

vllum dare beneficium eum, qui me gratuita naue per flumen Padum tulit? nego. aliquid boni facit, beneficium non dat. Facit enim sua causa, aut utique non mea. Ad summam, ne ipse quidem se mihi beneficium iudicat dare: sed aut reip. aut vicinæ, aut ambitioni suæ præstat: & pro hoc aliud quoddam commodum expectat, quam quod à singulis recepturus est. Quid ergo, inquit, si Princeps ciuitatem dederit ¹¹⁷ omnibus Gallis, si ¹¹⁸ immunitatem Hispanis, nihil hoc nomine singuli debebunt? Quid ni de-

- beant: debebunt autem non tamquam proprium beneficium, sed tamquam publici partem. Nullam, inquit, habuit cogitationem mei. Illo tempore, quo vniuersis proderat, noluit mihi proprie ciuitatem dare: nec in me direxit animum. Ita quare ei debeam qui me sibi non ¹¹⁹ substituit, cum facturus esset quod fecit? Primum cum cogitauit Gallis omnibus prodesse, & mihi cogitauit prodesse: eram enim Gallus: & me, etiam si non mea, publica tamen ¹²⁰ nota comprehendit. Deinde ego quoque illi non tamquam proprium debebo, sed quomodo vnus e populo: non tamquam pro me sol-
 xx. uam, sed tamquam pro patria ¹²¹ conferam. Si quis patriæ meæ pecuniam credat, non dicam me illius debitorem, nec hoc æs alienum profitebor aut ¹²² candidatus ¹²³ aut reus: ad exsoluendum tamen hoc, portionem meam dabo. Sic istius muneris quod vniuersis datur, debitorem me nego: quia mihi dedit quidem, sed non propter me: & mihi quidem, sed nesciens an mihi daret: nihilominus aliquid mihi dependendum sciam, quia ad me quoque circuitu longo peruenit. Propter me factum debet esse, quod me obliget. Isto, inquit, modo, nec Lunæ nec Soli quidquam debes. non enim propter te mouentur. Sed cum in hoc moueantur, vt vniuersa conseruent, & pro me mouentur: vniuersorum enim pars sum. Adijce nunc, quod nostra & horū conditio, dissimilis est. Nam qui mihi prodest, vt per me prosit & sibi, non dedit beneficium: quia me instrumentum vtilitatis suæ fecit. Sol autem & Luna etiam si nobis profunt, non in hoc tamen profunt, vt per nos prosint sibi. quid enim nos illis conferre possumus?
 xxi. Sciam, inquit, Solem ac Lunam nobis velle prodesse, si nolle potuerint, illis autem non licet non moueri. ad summam, consistent, & opus suum intermittant. Hoc vide quot modis refellatur. Non ideo minus vult, qui non potest nolle. imo magnum argumentum est firmæ voluntatis, ne mutare quidem posse. ¹²⁴ Vir bonus non potest non facere, quod facit: non enim erit bonus, nisi fecerit. ergo nec bonus vir beneficium dat, quia facit quod debet. non potest autem non facere, quod debet. Præterea multum interest, vtrum dicas, Non potest hoc non facere, quia cogitur: an, Non potest nolle. Nam si necesse est illi facere, non debeo ipsi beneficiū, sed cogenti. Si necesse est illi velle ob hoc, quia nihil habet melius quod velit, ipse se cogit. Ita quod tamquam coacto non deberem, tamquam cogenti debeo. Desinant, inquit, velle. Hoc loco tibi occurrat, Quis tam demens est, vt eam neget voluntatem esse, cui non est periculum desinendi, vertendique se in contrarium: cum ex diuerso nemo æquè videri debeat velle, quàm cuius voluntas vsque eo certa est, vt æterna sit? An si is quoque vult, qui potest statim nolle, is non videbitur velle, in cuius naturam
 xxii. non cadit nolle? Agedum, inquit, si possunt, resistent. Hoc dicis, Omnia ista ingentibus ¹²⁵ interuallis diducta, & in custodiam vniuersi disposita, stationes suas deserant, subita confusione rerum sidera sideribus incurrant, & rupta rerum concordia in ruinam diuina labantur, contextusque velocitatis citatissime, in ¹²⁶ tot sæcula promissas vices in medio itinere destituat, & quæ nunc eunt alternis redeuntque opportunis ¹²⁷ libramentis, mundum ex æquo temperantia, repentino concrementur ¹²⁸ incendio, & ex tanta varietate soluantur, atque eant in vnum omnia. Ignis cuncta possideat, quem deinde pigra nox occupet, & profunda vorago ¹²⁹ tot deos sorbeat. Est tanti, vt tu coarguaris, ista ¹³⁰ concidere? Prosunt tibi etiam inuito, euntque ista tua
 xxiii. causa: etiam si ¹³¹ maior illis alia, ac prior causa est. Adijce nunc, quod non externa cogunt deos, sed suā illis ¹³² in legem æterna voluntas est. statuerunt, quæ ¹³³ non mutarent. Itaque non possunt videri facturi aliquid, ¹³⁴ quamuis nolint: quia quidquid desinere non possunt, perseverare voluerunt: nec vnumquam primi consilij deos pænitet. Sine dubio ¹³⁵ stare illis & desciscere in contrarium, non licet: sed non ideo, quia vis sua illos in proposito tenet, ¹³⁶ ex imbecillitate permanent: sed quia non licet ab optimis aberrare, & sic ire decretum est. In prima autem illa ¹³⁷ constitutione, cum vniuersa disponderent, etiam nostra viderunt, rationemque non inis habuerunt. Itaque non possunt videri sua tantum causa decurrere, & explicare opus suum: quia pars operis sumus & nos. Debemus ergo & Soli & Lunæ, & cæteris cælestibus beneficium: quia etiam si ¹³⁸ potiora illis sunt, in quæ oriuntur, nos tamen in maiora ituri iuuant. Adijce quod destinato iuuat. ideoque obligati sumus, qui non in beneficium ignorantium incidimus, sed hæc quæ accipimus, accepturos scierunt: & quamquam maius illis propositum sit, maiorque actus sui fructus, quam seruare mortalia: tamen in nostras quoque vtilitates à principio rerum præmissa mens est, & is ordo mundo datus, vt appareat curam nostri non inter vltima habiram. Debemus parentibus nostris pietatem, & multi non vt gignerēt, coierūt. Dij non possunt videri nescisse, quid

effecturi essent, cum omnibus alimenta protinus, & ¹³⁹ auxilia prouiderint: nec eos per negligentiam genuere, quibustam multa genuerant. Cogitauit enim nos ante ¹⁴⁰ natura, quam fecit: nec tam leue opus sumus, vt illi potuerimus ¹⁴¹ excidere. Vide quantum nobis permiserit, quam ¹⁴² non intra homines, humani imperij conditio sit: vide in quantum corporibus vagari liceat, quæ non coercuit ¹⁴³ sine terrarum, sed omnem in partem sui misit. vide, animi quantum audeant, quemadmodum soli aut nouerint deos, ¹⁴⁴ aut quærant, & mente in altum data diuina ¹⁴⁵ comitentur. Scias, non esse hominem ¹⁴⁶ tumultuarium & incogitatum opus. Inter maxima rerum suarum, natura nihil habet quo magis gloriatur, aut certe ¹⁴⁷ cui gloriatur. Quantus iste furor est, ¹⁴⁸ controuersiam dijs muneris sui facere? Quomodo aduersus eos hic erit gratus, quibus gratia referri ¹⁴⁹ sine impendio non potest, qui negat ab his accepisse se, à quibus ¹⁵⁰ cum maxime accipit, qui & semper daturi sunt, & numquam recepturi? Quanta autem peruersitas, ob hoc alicui non debere, quia etiam infitianti benignus est: & continuationem ipsam, seriemque beneficij, argumentum vocare necessario dantis? *Nolo. sibi habeat. quis illum rogat?* & omnes alias impudentis animi voces his adstrue. Non ideo de te minus meretur is, cuius liberalitas ad te etiam dum negas peruenit: cuiusque beneficiorum, vel hoc maximum, quod ¹⁵¹ etiam querenti daturus est.

xxiv:

Non vides, quemadmodum teneram liberorum infantiam parentes ad salubrium rerum patientiam cogant: Flentium corpora, ac repugnantium, diligenti cura fouent: & ne membra libertas immatura detorqueat, in rectum exitura ¹⁵² constringunt: & mox liberalia studia inculcant, adhibito ¹⁵³ timore nolentibus. ¹⁵⁴ Ad vltimum audacem ¹⁵⁵ iuuetam frugalitati, pudori, moribus bonis, si parum sequitur, ¹⁵⁶ coactam applicant. ¹⁵⁷ Adolescentibus quoque, ac iam ¹⁵⁸ potentibus sui, si ¹⁵⁹ remedia metu aut intemperantia reiiciunt, vis adhibetur ac seruitus. Itaque beneficiorum maxima sunt, quæ à parentibus accipimus, dum aut ¹⁶⁰ nescimus, ¹⁶¹ aut nolumus. His ingratis, & repudiantibus beneficia, non quia nolunt, sed ne debeant, similes sunt ex diuerso nimis grati: qui aliquid incommodi precari solent his quibus obligati sunt, aliquid aduersi, in quo affectum memorem accepti beneficij approbent. An hoc recte faciant, & pia voluntate, quæritur: quorum animus simillimus est prauo amore flagrantibus, qui amicæ suæ optant exsilium, vt desertam fugientemque comitentur: optant inopiam, vt magis desideranti donent: optant morbum, vt assideant: & quidquid inimicus optaret, amantes vouent. Fere idem itaque exitus est odij, & amoris insani. Tale quiddam & his accidit, qui amicis incommoda optant, quæ detrahant, & ad beneficium iniuria veniunt: cum satius sit vel cessare, quam per scelus officio locum quærere. Quid si gubernator à dijs tempestates infestissimas, & procellas petat, vt gravior ars sua periculo fiat? quid si imperator deos oret, vt magna vis hostium circumfusa castris, fossas subito impetu compleat, & vallum trepidante exercitu ¹⁶² conuellat, & in ipsis ¹⁶³ portis infesta signa constituat, quo maiore cum gloria rebus lapsis profligatisque succurrat? Omnes isti beneficia sua detestabili via ducunt, qui deos contra eum aduocant, cui ipsi ¹⁶⁴ affuturi sunt, & ante illos sterni, quam erigi volunt. Inhumana ista, & peruerse grati animi natura est, contra eum optare, cui honeste deesse non possis.

xxv:

Non nocet illi votum meum, inquit, quia simul opto & periculum, & remedium. Hoc dicis, non nihil te peccare, sed minus quam si sine remedio periculum optares. Nequitia est, vt extrahas, mergere; euerrere, vt suscites; vt emittas, includere. Non est beneficium, ¹⁶⁵ iniuriæ finis: nec vnumquam id detraxisse meritum est, quod ipse qui detraxit, intulerat. Non vulneres me malo, quam sanes. potes inire gratiam, si quia vulneratus sum, sanas: non, si vulneras, vt sanandus sim. Numquam cicatrix, nisi ¹⁶⁶ collata vulnere, placuit: quod ita coisse gaudemus, vt non fuisse malleamus. Si hoc ei optares, cuius nullum beneficium haberes, inhumanum erat votum: quanto inhumanius ei optas, cui beneficium debes?

xxvi:

Simul, inquit, vt possim ferre illi opem, precor. Primum, vt te in media parte voti tui ¹⁶⁷ occupem, iam ingratus es, nondum audio quid illi velis præstare: scio quid illum velis pati. Sollicitudinem illi & metum, & maius aliquod imprecaris malum. optas vt ope indigeat: hoc contra illum est. optas vt tua indigeat ope: hoc pro te est, non succurrere vis illi, sed soluere. Qui sic properat, ipse ¹⁶⁸ solui vult, non soluere. Ita quod vnum in voto tuo honestum videri poterat, turpe & ingratum est, nolle debere. optas enim, non vt tu facultatem habeas referendæ gratiæ, sed vt ille necessitatem implorandæ. Superiorem te facis, & quod nefas est, bene meritum ¹⁶⁹ ad pedes tuos mittis: quanto satius est, honesta voluntate debere, quam per malam rationem soluere? Si infitiareris quod acceperas, minus pec-

xxvii:

cares: nihil enim nisi quod dederat, amitteret: nunc vis illum subijci tibi iactura rerum suarum, & status mutatione in id deuocari, vt infra ¹⁷⁰ beneficia sua ¹⁷¹ iaceat. Gratum te reputabo: coram eo, cui prodesse vis, opta. Votum tu istud vocas, quod inter gratum & inimicum potest ¹⁷² diuidi: quod non dubites aduersarium & hostem fecisse, si extrema taceantur? Hostes quoque optauerunt capere quasdam vrbes, vt seruant: & vincere quosdam, vt ignoscerent. nec ideo non hostilia vota: in quibus, quod mitissimum est, post crudelitatem venit. Denique qualia esse iudicas vota, quæ nemo tibi minus volet, quam is pro quo fiunt, succedere? pessime cū eo agis, cui vis à dijs noceri, à te succurri: inique cum ipsis dijs. Illis enim durissimas partes imponis, tibi humanas. vt tu profis, dii nocebunt? Si accusatorem submitteres, quem deinde remoueres, si aliqua illum lite implicares, quam subinde discuteres, nemo de tuo scelere dubitaret: quid interest, vtrum istud fraude tentetur, an voto? nisi quod ¹⁷³ potentiores illi aduersarios quæris. Non est quod dicas: Quam enim illi iniuriam facio? Votum tuum aut ¹⁷⁴ superuacuum est, aut ¹⁷⁵ iniuriosum: imo iniuriosum, etiam si irritum. Quidquid non efficis, ¹⁷⁶ Dei munus est: ¹⁷⁷ iniuria vero quidquid optas. Sat est. tibi non aliter debemus irasci, quam si feceris. Si vota, inquit, valuissent, & in hoc valuissent, vt tutus esses. Primum, certum mihi optas periculum sub incerto auxilio. deinde vtrumque certum puta: quod notet, prius est. Præterea, tu conditionem voti tui nosti: me tempestas occupauit, portus ac præsidij dubium. Quantum existimas tormentum, etiam si accepero, eguisse? etiam si seruatus fuero, trepidasse? etiam si absolutus fuero, causam dixisse? Nullius metus tam gratus est finis, vt non gravior sit solida & inconcussa securitas. Opta, vt reddere mihi beneficium possis, cū opus erit, non vt opus sit. Si esset in tua potestate quod optas, ¹⁷⁸ ipse fecisses. Quanto hoc honestius votum est? Opto in eo statu sit, quo semper beneficia distribuat, nūquam desideret. ¹⁷⁹ Sequatur illum materia, qua tam benigne vititur largiendo iuandoque, vt numquam illi sit dandorum beneficiorum inopia, datorum penitentia. Naturam per se pronam ad humanitatem, ad misericordiam, & clementiam, irritet ac prouocet turba gratorum: quos illi & habere contingat, nec ¹⁸⁰ experiri necesse sit. Ipse nulli implacabilis sit, ipsi nemo ¹⁸¹ placandus. tam equali in eum fortuna indulgentia perseueret, vt nemo in illum possit esse, nisi conscientia gratus. Quanto hæc iustiora vota sunt, quæ te in nullam occasionem differunt, sed gratum statim ¹⁸² faciunt? Quid enim prohibet referre gratiam prosperis rebus? quàm multa sunt, per quæ quidquid debemus, reddere etiam felicibus possumus? fidele consilium, assidua conuersatio, sermo comis, & sine adulatione iucundus; aures, si deliberare velit, ¹⁸³ diligentes; ¹⁸⁴ tute, si credere; conuictus familiaritas. Neminem tam altè secunda posuerunt, vt non illi eo magis ¹⁸⁵ amicus desit, quia nihil absit. Ista tristis, & omni voto submouenda occasio, ac procul repellenda. vt gratus esse possis, ¹⁸⁶ iratis dijs opus est? Nec ex hoc quidem peccare te intelligis, quod melius cum eo agitur, cui ingratus es? Propone in animo tuo carcerem, vincula, sordes, seruitutem, bellum, egestatem: hæc sunt occasiones tui voti. si quis tecum contraxit, per ista ¹⁸⁷ dimittitur. Quin potius eum potentem esse velis, cui plurimum debes, & beatum? Quid enim (vt dixi) verat, te referre etiam summa felicitate præditis gratiam? cuius plena tibi occurreret & varia materia. Quid? tu nescis debitum etiam locupletibus solui? Nec te inuitum ¹⁸⁸ distringam: Omnia sanè exclusit opulenta felicitas; monstrabo tibi, cuius rei inopia laborent magna fastigia, quid omnia possidentibus desit. Scilicet ille, qui verum dicat, & hominem inter mentientes stupentem, ipsaque consuetudine pro rectis ¹⁸⁹ blanda audiendi, ad ignorantiam veri perductum, vindicet à consensu concentuque falsorum. Non vides quemadmodum illos in præceps agar extincta ¹⁹⁰ libertas, & fides in obsequium seruale submissa, dum nemo ¹⁹¹ ex animi sui sententia suadet, dissuadetque, sed adulandi ¹⁹² certamen est, & vnum amicorum omnium officium, vna contentio, quis blandissime fallat? Ignorauere vires suas, & dum se tam magnos quam audiunt, credunt, ¹⁹³ attraxere superuacua, & in discrimen rerum omnium peruentura bella: vtilem & necessariam rupere concordiam: secuti iram, quam nemo reuocabat, multorum sanguinem hauserunt, fusuri nouissime suum, ¹⁹⁴ dum vindicant inexplorata pro certis, flectique non minus existimant turpe quàm vinci, & perpetua credunt, quæ in summum perducta maxime nutant. Ingentia super se ac suos regna fregerunt, nec intellexerunt, in illa scena, & vanis & cito diffluentibus bonis refulgente, ex eo tempore ipsos nihil non aduersi expectare debuisse, ex quo nihil veri audire potuerunt.

xxviii.

xxix.

xxx.

xxx.

xxxi.

Cum bellum Græciæ indiceret Xerxes, animum tumentem, obli-

tumque quàm caducis confideret, nemo non impulit. Aliusaiebat, non luros nuncium belli, & ad primam aduentus famam, terga versuros: alius, nihil esse dubij, quin illa mole non vinci solum Græcia, sed ¹⁹⁵ obrui posset: magis verendum, ne vacuas desertasque vrbes inuenirent, & profugis hostibus vastę solitudines relinquerentur, nō habituris, vbi tantas vires exercere possent. Alius, illi vix rerum naturam sufficere, angusta esse classibus maria, militi castra, explicandis equestribus copiis campestria, vix patere ¹⁹⁶ cælum satis ad emittenda omni manu tela. Cū in hunc modum multa vndique iactarentur, quę hominem nimia æstimatione sui furentem concitarent, ¹⁹⁷ Demaratus Lacedæmonius solus dixit, ipsam illam qua sibi placeret multitudinem, indigestam & grauem, metuendam esse ducenti: ¹⁹⁸ non enim vires, sed pondus habere: immodica numquam regi posse; nec diu durare, quidquid regi non potest. In primo, inquit, statim monte Lacones obiecti, dabunt tibi sui experimentum. Tot ista gentium milia ¹⁹⁹ trecenti morabuntur, hērebunt in vestigio fixi, & commissas sibi angustias tuebuntur, & corporibus obstruent. tota illos Asia non mouebit loco: tantas minas belli, & pænē totius generis humani ruentis impetum, paucissimi sustinebunt. Cum te ²⁰⁰ mutatis legibus suis natura ²⁰¹ transmiserit, in semita hērebis, & æstimabis futura dāma, cū putaueris quanti Thermopilarum angusta cōstitierint. Scies te fugari posse, cum scieris posse retineri. Cedent quidem tibi pluribus locis, velut torrentis modo ablati, cuius cum magno terrore prima vis defluit: deinde hinc atque ²⁰² illinc coorientur, & ²⁰³ tuis te viribus prement. Verum est quod dicitur, maiorem belli apparatus esse, quam qui recipi ab his regionibus possit, quas oppugnare constituis. Sed hæc res contra nos est: ob hoc ipsum te Græcia vincet, quia nō capit. vti toto te non potes. Præterea, quæ vna rebus salus est, occurrere ad primos rerum impetus, & inclinatis opem ferre non poteris, nec fulcire ac firmare labantia. Multo ante vinceris, quam victum esse te sentias. Ceterum non est, quod exercituum ob hoc sustineri putes non posse, quia numerus eius duci quoque ignotus est. Nihil tam magnum est, quod perire non possit: cui nascitur in perniciem, vt alia quiescant, ex ipsa magnitudine sua causa. Acciderunt quæ Demaratus prædixerat. Diuina atque humana impellentem, & ²⁰⁴ mutantem quidquid obstiterat, trecenti stare iusserunt: stratusque per totam passim Græciam Xerces intellexit, quantum ab exercitu turba distaret. Itaque Xerces pudore, quam damno miserior, Demarato gratias egit, quod solus sibi verum dixisset, & permisit petere quod vellent: petit ille, vt Sardes ²⁰⁵ maximam Asiæ ciuitatem curru vectus intraret, ²⁰⁶ rectam capite tiaram gerens. id solis datum regibus. Dignus fuerat præmio, antequam peteret: sed quam miserabilis gens, in qua nemo fuit, qui verum diceret regi, nisi qui ²⁰⁷ non dicebat sibi?

Diuis Augustus filiam ²⁰⁸ intra pudicitie maledictum impudicam ²⁰⁹ relegauit, & flagitia Principis domus in publicum ²¹⁰ emisit: admissos ²¹¹ gregatim adulteros, pererratam nocturnis ²¹² cōmestationibus ciuitatem, forū ipsum ac ²¹³ rostra, ex quibus pater legem de adulteriis tulerat, filie in stupra placuisse, quotidianum ²¹⁴ ad Marsyā concursum: cum ex adultera in ²¹⁵ quæstuariam versa, ius omnis licentie sub ²¹⁶ ignoto adultero peteret. ²¹⁷ Hæc tam vindicanda Principi quàm tacenda (quia quarumdam rerum turpitudine etiam ²¹⁸ ad vindicantem redit) parum potens ire publica erat. Deinde cum, interposito tempore, in locum iræ subijisset ²¹⁹ verecundia, gemens, quod nō illa silentio pressisset, quæ tam diu nescierat, ²²⁰ donec loqui turpe esset, sæpe exclamauit. *Horum mihi nihil accidisset, si aut Agrippa, aut Mecænas vixisset.* Adeo tot habenti millia hominum, duos reparare difficile est. Cæsa sunt legiones; & protinus scriptæ. fracta classis; & intra paucos dies natauit noua. sæuitum est in opera publica ignibus; surrexerunt meliora consumptis: tota vita, Agrippæ & Mecænatis ²²¹ vacauit locus. Quid putem? defuisse similes qui assumerentur, an ipsius vitium fuisse, qui maluit ²²² queri, quam ²²³ quærere? Non est quod existimemus, Agrippam & Mecænam solitos illi vera dicere: qui si vixissent, inter dissimulantes fuissent. Regalis ingenij mos est, in præsentium contumeliā, amissa laudare, & his virtutem dare vera dicēdi, a quibus iam audiendi periculum non est. Sed vt me ad propositum reducam, ²²⁴ vides quàm facile sit, gratiam referre felicibus, & in summo humanarū opum positis. Dic illis non quod volunt audire, sed quod odisse ²²⁴ semper volent: plenas aures adulationibus, aliquando vera vox intret: da consilium vtile. Quæris, quid felici præstare possis? effice, ne felicitati suæ credat: vt sciat illam multis & fidis manibus continendam. Parum in illum contuleris, si illi semel stultam fiduciam permansuræ semper potentie excusseris, docuerisque mobilia esse quæ dedit casus, & maiore cursu fugere

xxxii.

xxxiii.

- quam veniunt: nec his portionibus, quibus ad summa peruentum est, retro iri? sæpe inter fortunam maximam & ultimam ²²⁵ nihil interesse? Nescis quantum sit pretium amicitiae, si non intelligis multum te ei daturum, cui dederis amicum, rem non domibus tantum, sed sæculis raram: quæ non aliubi magis deest, ²²⁶ quam ubi creditur abundare. Quid? istos tu ²²⁷ libros, quos vix nomenclatorum complectitur aut memoria, aut manus, amicorum existimas esse? Non sunt isti amici, qui agmine magno ²²⁸ januam pulsan, qui in primas & secundas ²²⁹ admissiones digeruntur. Consuetudo ista vetus est regibus, regesque simulantibus, ²³⁰ populum amicorum describere. Est proprium superbiæ, ²³¹ magno æstimare introitum, ac tactum sui liminis, pro honore dare, ut ostio suo propius ²³² assideas, ut gradum prior intra domum ponas, in qua deinceps multa sunt ostia, quæ receptos quoque excludunt. Apud nos primi omnium ²³³ C. Gracchus & mox Liuius Drusus instituerunt segregare turbam suam, & alios ²³⁴ in secretum recipere, alios ²³⁵ cum pluribus, alios ²³⁶ cum vniuersis. Habuerunt itaque isti amicos primos, habuerunt & secundos, ²³⁷ numquam veros. Amicum vocas, cuius ²³⁸ disponitur salutatio? aut potest huius tibi patere fides, qui per fores ²³⁹ maligne apertas non intrat, sed illabatur? Huic peruenire vsque ad ²⁴⁰ distringendam libertatem licet, cuius vulgare & publicum verbum & promiscuum ignotis, ²⁴¹ AVE, non nisi suo ordine emittitur? Ad quemcumque itaque istorum veneris, quorum salutatio urbem ²⁴² concutit, scito etiam si animaduenteris obsessos ingenti frequētia ²⁴³ vicos, & commeantium in ²⁴⁴ vtramque partem cateruis itinera compressa, tamen venire te in locum hominibus plenum, amicis vacuum. In pectore amicus, non ²⁴⁵ in atrio queritur. illo recipiendus est, illic retinendus, & in sensus recondendus. Hoc doce, gratus es. Male de te existimas, si inutilis es, nisi afflicto; si rebus bonis superuacuuus. Quemadmodum te & in dubijs, & in aduersis, & in lætis sapienter geris, ut dubia prudenter tractes aduersa fortiter, læta moderate: ita in omnia utilem te amico exhibere potes. Aduersa eius si nec deserueris, nec optaueris, multa nihilominus, ut non optes, in tanta varietate, quæ tibi materiam exercendæ fidei præbeant, incident. Quemadmodum qui optat diuitias alicui in hoc, ut illarum partem ipse ferat, quamuis pro illo videatur optare, sibi prospicit: sic qui optat amico aliquam necessitatem, quam adiutorio suo fideque discutiatur; quod est ingrati, se illi ²⁴⁶ præfert, & tanti æstimat illum miserum esse, ut ipse gratus sit, & ob hoc ipsum ingratus est. Exonerare enim se vult, & ut graui sarcina liberare. Multum interest, utrum properes referre gratiam, ut reddas beneficium; an, ut ne debeas. Qui reddere vult, illius se commodo aptabit, & idoneum illi venire tempus volet: qui nihil aliud quam ipse liberari vult, quacumque ad hoc cupiet peruenire, quod est pessimæ voluntatis. Ista, inquam, nimia festinatio ingrati est. id apertius exprimere non possum, quam si repetiuero quod dixi. Non vis reddere acceptum beneficium, sed effugere. Hoc dicere videris, Quando isto carebo? quocumque modo mihi laborandum est, ne isti obligatus sim. Si optares ut illi solueres de suo, multum abesse videreris à grato: hoc quod optas, iniquius est. Exsecraris enim illum, & caput ²⁴⁷ sanctum tibi, dira imprecatione defigis. Nemo, ut existimo, de immanitate animi tui dubitaret, si aperte illi paupertatem, si captiuitatem, si famem ac ²⁴⁸ metum imprecareris. At quid interest, utrum vox ista tua sit, ²⁴⁹ an votum? ²⁵⁰ Sane aliquid horum opta. I nunc, & hoc esse grati puta, quod ne ingratus quidem faceret, qui modo non vsque in ²⁵¹ odium, sed tantum ad infirmitatem beneficij perueniret.
- Quis pium dicet Æneam, si patriam capi voluerit, ut captiuitate patrem eripiat? Quis ²⁵² Siculos iuuenes, ut bona liberis exempla monstrarent, si optauerunt ut Ætna immensa ignium vi supra solitum ardens, ²⁵³ daret ipsis occasionem exhibendæ pietatis, ex medio parentibus incēdio raptis? Nihil debet Scipioni Roma, si Punicum bellum ut finiret, ²⁵⁴ perseuerare maluit: nihil Decijs quod morte patriam seruauerunt, si prius optauerant, ut deuotioni fortissimæ locum vltima rerum necessitas faceret. Grauiissima infamia est medici, ²⁵⁵ opus quærere. Multi quos auxerant morbos, & irritauerant, ut maiore gloria sanarent, non potuerunt discutere, aut cum magna miserrum vexatione vicerunt. ²⁵⁶ Callistratum aiunt, ita certe Hecaton auctor est, cum in exilium iret, in quod multos simul cum illo ²⁵⁷ seditiosa ciuitas & intemperanter libera expulerat, optante quodam, ut Atheniensibus necessitas restituendi exsules esset, ²⁵⁸ abominatū talem reditum. ²⁵⁹ Rutilius noster animosius, cum enim quidam illum consolaretur, & diceret instare arma ²⁶⁰ ciuilia: breui futurum, ut omnes exsules reuerterentur: Quid tibi, inquit, mali feci, ut mihi peiorem reditum, quam exitum optares? Malo, ut patria exsilio meo ²⁶¹ erubescat, quam reditu ²⁶² mereat. Non est istud exilium,

cuius neminem non magis, quam damnatum, pudet. Quemadmodum illi seruauerunt bonorum ciuium officium, qui reddi sibi penates suos noluerunt clade communi, quia satius erat duos ²⁶³ vnico malo affici, quam omnes publico: ita non seruat grati hominis affectum, qui bene de se merentem difficultatibus vult opprimi, quas ipse submoueat: qui etiam si bene cogitat, male precatur. Ne in ²⁶⁴ patrocinium quidem nedum in gloriam est, incendium exstinxisse quod feceris. In quibusdam ^{xxxviii} ²⁶⁵ ciuitatibus, impium votum sceleris vicem tenuit. Demades certe Athenis, eum qui necessaria funeribus venditabat, damnauit, cum probasset magnum lucrum optasse: quod contingere illi sine multorum morte non poterat. Quæri tamen solet, an merito damnatus sit. Fortasse optauit, non vt multis venderet, sed vt care: vt paruo sibi constarent, quæ venditurus esset. Cum constet negotiatio ex empto & vendito, quare votum eius in vnam partem trahis, cum lucrum ex vtraque sit? Præterea omnes licet, qui in ista negotiatione sunt, damnes: omnes enim idem volunt, idem intra se optant. Magnam hominum partem damnabis. cui enim non ex alieno incommodo lucrum? Miles bellum optat. agricolam annonæ caritas erigit. ²⁶⁶ eloquentiæ exoptat pretium litium numerus. medicis ²⁶⁷ grauis annus in quæstu est. institores ²⁶⁸ delicatarum mercium iuuentus corrupta locupletat. nulla tempestate, nullo igne ledantur tecta: iacebit opera fabrilis. ²⁶⁹ Vnus votum deprehensum est, omnium simile est. An tu ²⁷⁰ Arruntium, & ²⁷¹ Aterium, & ceteros qui ²⁷² captandorum testamentorum artem professi sunt, non putas eadem habere, quæ ²⁷³ designatores & ²⁷⁴ libitinarios, vota? Illi tamen quorum mortes optent, nesciunt: hi familiarissimum quemque, ex quo propter amicitiam ²⁷⁵ spei plurimum est, mori cupiunt. Illorum ²⁷⁶ damno nemo viuit: hos quisquis ²⁷⁷ differt, ²⁷⁸ exhaurit. Optant ergo, non tantum vt accipiant, quod turpi seruitute meruerunt, sed etiam vt tributo graui liberentur. Non est itaque dubium, quin hi magis quod damnatum est in ²⁷⁹ vno, optent: quibus quisquis morte profuturus est, vita nocet. Omnium tamen istorum tam nota sunt vota, quam impunita. Denique se quisque consulat, & in secretum pectoris sui recedat, & inspiciat quid tacitus optauerit. quam multa sunt vota, quæ etiam sibi fateri pudet! quam pauca, quæ facere coram teste possimus! Sed non quidquid reprehendendum, etiam ²⁸⁰ damnandum ^{xxxix} est: sicut hoc votum amici, quod in manibus est, male vrentis ²⁸¹ bona voluntate, & in id ²⁸² incidentis, quod euitat. nam dum gratum animum festinat ostendere, ingratus est. Hic, ait, in potestatem meam recidat, gratiam meam desideret, sine me saluus, honestus, tutus esse non possit. tam miser sit, vt illi ²⁸³ beneficij loco sit, quidquid redditur. ²⁸⁴ Hæc dijs audientibus. Circumueniant illum domesticæ insidiæ, quas ego possim solus opprimere. instet potens inimicus & grauis, infesta turba nec inermis, & creditor vrgeat & accusator. Vide quam sis æquus, horum optares nihil, si tibi ^{xl} beneficium non dedisset. Vt alia taceam, quæ grauiora committis, pessima pro optimis referendo, hoc certe delinquis, quod non expectas suum cuiusque rei tempus: quod æque peccat, qui non sequitur, quam qui antecedit. Quomodo non semper beneficium recipiendum est, sic non vtique reddendum. Si mihi non desideranti redderes, ingratus esses: quanto ingrator es, qui desiderare me cogis? Expecta. quare ²⁸⁵ subsidere apud te munus meum non vis? quare obligatum moleste fers? quare, quasi cum acerbo fenerator, ²⁸⁶ signare rationem parem properas? Quid mihi negotium quæris? quid in me ²⁸⁷ deos immittis? quomodo exigeres, qui sic reddis? Ante ^{xl i} omnia ergo, Liberalis, hoc discamus, beneficia secure debere, & occasiones reddendorum obseruare, non ²⁸⁸ manu facere: hanc ipsam cupiditatem primo quoque tempore liberandi se, meminerimus ingrati esse. Nemo enim libenter reddit, quod ²⁸⁹ iniunctus debet: & quod apud se non vult esse, onus iudicat esse, non munus. Quanto melius ac iustius, in promptu habere merita amicorum: & offerre, non ingerere, nec obæratum se iudicare? quoniam beneficium commune vinculum est, & inter se duos alligat. Dic, Nihil moror, ²⁹⁰ quo minus tuum reuertatur ad te: opto hilaris accipias. si necessitas alterutri nostrum imminet, fatoque quodam datum est, vt aut tu cogaris beneficium recipere, aut ego accipere, det potius qui solet. Ego paratus sum: *Nulla mora in Turno.* ostendam hunc animum, cum primum tempus aduenerit: interim dij ²⁹¹ testes sunt. Soleo, mi Liberalis, notare hunc in te affectum, & quasi ²⁹² manu ^{xl ii} prædere, verentis & æstuantis, ne in villo officio sis tardior. Non decet gratum animum sollicitudo, sed contra, summa fiducia sui: & ex conscientia veri amoris, dimissa omnis anxietas. Tam cum vitio est, ²⁹³ recipere quod non debes, quam non dare quod debes. hoc beneficij primum dati sit ius, vt recipiendi tempus eligat, qui dedit. At vereor, ne

XIIII.

homines de me²⁹⁴ sequius loquantur. Male agit, qui²⁹⁵ famæ, non conscientia gratus est. Duos istius rei iudices habes: ²⁹⁶ te, quem non potes fallere; & illum, quem potes. Quid ergo, si nulla interuenerit occasio? semper debebo? Debebis: sed palam debebis, sed libenter debebis, sed cum magna voluptate apud te depositum intueberis. Paritet accepti beneficij, quem nondum redditi piget. quare qui tibi dignus visus est, à quo acciperes, indignus videatur, cui debeas? In magnis erroribus sunt, qui ingentis animi credunt, proferre, donare, plurimum²⁹⁷ sinum ac domum replere: cum ista interdum non magnus animus faciat, sed magna fortuna. Nesciunt, quanto maius ac difficilius interim sit capere, quam fundere. Nam ut nihil alteri detraham, quoniam²⁹⁸ vtrumque ubi ex virtute fit, par est: non minoris est animi beneficium debere, quam dare. eo quidem operosius hoc quam illud, quo maiore diligentia custodiuntur accepta, quam dantur. Ideo non est trepidandum, quam cito²⁹⁹ reponamus, nec³⁰⁰ properandum intempestiue: quia æque delinquit, qui ad referendam gratiam properat tempore alieno, quam qui suo cessat. Positum est illi apud me. nec illius nomine, nec meo timeo. bene illi cautum est. non potest hoc beneficium perdere, nisi mecum: imo ne mecum quidem. Egi illi gratias, id est, retuli. Qui nimis de beneficio reddendo cogitat, nimis cogitare alterum de recipiendo putat. Præstet se in vtrumque facilem: si vult recipere beneficium, referamus, reddamusque læti. illud apud nos custodiri mauult, quid thesaurum eius eruiamus? quid custodiam recusamus? dignus est, cui vtrumque volet, liceat. Opinionem quidem & famam eo loco habeamus, tamquam non³⁰¹ ducere, sed³⁰² sequi debeat.

COMMENTARIA VARIORVM AVTHORVM
in librum sextum Senecæ de Beneficijs.

I. LIPSIVS.

AP. I. 1. Extra vitam.] *Usum in ipsa non habent: differuntur ingenij causa tantum. Muretus, viam voluit: præter rem & libros.*

2. Ad explicandum.] *Moris, ut in theatra aut amphitheatra, ante commissionem ludorum, ipsi actores aut paria inducerentur populo ostentui, & velut in pompa: quod hodieque scenici nostri seruant. Vide Saturnalia nostra, I. I. cap. XVIII. Itaque mens Senecæ: Aut iube me hæc absoluerè, & perficere: aut, ut in ludis, inducere tantum & ostentare. Hunc locum velim Saturnalibus meis addidit, loco dicto: valde eo facit.*

3. His quoque.] *Ex meo & Pinciani: Quia his.*

4. Ex vultu.] *Vultu absentis? ineptia, & poetarum imitamenta.*

5. Expellam.] *Ex hoc theatro, si abire innues.*

6. Capite agam.] *Hæc voces Muretus capitis damnauerat, eieceratque: male. Quidam scripti, & ea perite agam. Sed illud perplacet, & Quædam horum, inquit, ipsosque homines pellam, & capite prehensos trudam. Ita solet, ubi præcipitamus. Contra est, Capite sistere, in Plauto.*

CAP. II. 7. Interrumpit.] *Cursum sistit.*

8. Prohibemur.] *Pro sententia magis, prohibemus.*

9. Retro illi.] *Communi sententia, qua præterita reuocare nec Deos posse censent.*

CAP. III. 10. Rabirium.] *Qui bella ciuica videtur scripsisse, & laudat Ovidium:*

---magnique Rabirius oris.

Velleius: Nostri æui eminent principes carminum,

Virgilius Rabiriusque.

11. Alio.] *Ad Augustum.*

12. Quodcumque dedi.] *Similes alibi voces. illa Alphonsi, regis Aragonum, eximia roganti, Quid seruaret sibi, qui tam multa multis donaret? Ea ipsa, quæ dono, inquit, Martialis:*

Extra fortunam est, quidquid donatur amicis;

Quas dederis, solas semper habebis opes.

Mensigitur Antonij, Hoc vnum habeo, quod non habeo: dedi & deposui apud alios.

13. Procurator.] *Cuius? Fortune: nec es in rebus tuis.*

14. Ex alieno.] *Ex cadibus & bellis. videntur enim ea spolia ex sanguine ipso lecta. Si tamen absit prapositio, ex, feram: essetque, quæ alij sanguine & vita sua parauerunt; vos iisdem tuemini & tenetis.*

15. Aduerlos.] *Ipsos obsidentes.*

16. Affinitatis.] *Ad Casarem & Pompeium spectat: quia hic illi gener.*

17. Amicitia, collegij.] *Ad M. Antonium & Augustum. Diu amici, collega in Triumviratu & Consulatu: sed & idem affines, cum Octauiam uxorem haberet Antonius, illius sororem.*

18. Elisus.] *Fractus & quassus. ut solet, ubi quid inter duos premitur.*

19. Causa.] *Iure & conditione depositi censentur.*

20. Hostilis.] *Acuta lectio, quasi ab hoste saepe vix differat heres. At ex meo libro: aut hostis successoris animi inuadent. Sed illud melius.*

CAP. IV. 21. Eiurare.] *Eiurat, qui iurat aliquid sibi non esse. Ita bonam copiam eiurare: se eam non habere: bonam spem eiurare, in Seneca De Vit. beat. cap. xxvi. nec eam sibi esse. Ergo hic, eiurare parentes, non agnoscere, nec pro talibus habere.*

22. Quæ dederant.] *Vitam, educationem, alia beneficia.*

23. Vim benef.] *Quasi dicat, ea occidit, interfecit.*

24. Tenet.] *Obligatum obstrictumque habet.*

25. Tabellis.] *Fundi elocati.*

26. Causa.] *Prætextu & titulo.*

27. Agellum.] *Meus atque alij, argentum, quod. quidni teneam? Argentum factum intellegit, ad mensam & ministerium.*

28. Ratio conf.] *Quod sit, cum utrimque accepta & expensa examinantur, & dispunguntur.*

29. Obduxit.] *Mens abduxit. Grutero assentior adduxit reponenti. De eo verbo nos ad Tacitum: & est tristitia aut seueritatis nota. ut contra, dilatio & diffusio, in benignitate.*

30. Non dicitur.] *Quiane contra legem, puta senebrem, data? an quia pupillo, filio familias, aut personæ cum qua in iudicio non consistas? an denique, quia exceptione creditor repellitur? Nam ut Iurisconsultus ait, definit esse debitor, qui nactus est exceptionem iultam. Definit, inquam, esse intellectu ac potestate iuris, quia efficaciter ab eo non exigitur: re ipsa tamen est, & nomen non amittit. Quo posteriore sensu Seneca, deberi, sed non exigi, hic scripsit.*

CAP. V. 31. Absolvitur.] *Fortasse, absolui mur.*

32. Rem pro re.] *Explicatio magis, quam etymologia est. sicut Fides, quia sit quod dicitur. Stoici autem in hisce notationibus crebri, aut nimij: quod Cicero, alijque observant.*

33. Tantumdem.] *Non idem corpus, sed vel aliud eiusdem generis, vel pretium.*

34. Delegatione.] *Supra explicauimus, esse cum ab alio creditori soluimus, & nomen aliquod nostrum illi transcribimus.*

35. Hereditatem.] *Agmine Iurisconsulti nostri in Senecam hic eunt. Et est vero discrimen, nec superuacuum, in Hereditate & Rebus. Nam illa ius quoddam incorporale est: ista corpora. sicut Beneficium distinctum, ipso Seneca auctore, à re quæ donatur. Tamen & Hereditatis voce, ipsas res saepe Latini appellarunt. ut vel Cicero cum definit, Hereditatem pecuniam esse, quæ alicuius morte ad alium perueniret. Hoc sensu, recte Seneca.*

36. Vlucapi.] *Temporum spatium alterius fieri, idque utendo.*

37. Contribuere.] *Iungere, vnire, miscere. Sic Contribui legatum ceteris, in Pandectis: item Contributa bona: & in Lilio & Cesare contributi populi dicuntur, qui alijs adiuncti, & formula eorum facti. Facit huc quod Modestinus definit Compensationem, debiti & crediti inter se contributionem: id est, confusionem, & ut neutrum exstet.*

38. Separantur.] *Etiannum verba Liberalis querentis, ne erres: & Seneca demum cap. sequenti respondet.*

39. Non confunditur.] *Verissime ita P. Faber, negatione addita, & secuti sumus. Vult enim omnino & hoc agit, non confundi nec contribui.*

40. Formula.] *Actio, siue eius titulum.*

CAP. VI. 41. Ducimur.] *A lege.*

42. Ultro.] *Mira vis in hac vocula, nec facile exprimenda. Valet. Insuper, Amplius etiam, & inde: & plus aliquid in exemplis obseruandum, quam interpretandum.*

43. Imprimat.] *In ceratis tabellis.*

44. Iniuria.] *Ita libri prisca, & sententia exigit planissime. quam alio deflexerant, qui iniuriam scribebant, contra totam hanc Senecæ dissertationem.*

CAP. VII. 45. Cui regendum.] *Supra, cap. i. Ex vultu igitur tuo pendebo. Nam facit se quasi cum Liberali presenti disputare, & inuicem illi sermonis dat partes, ut cap. v. & postea. Et si tota hæc scena parum fortasse decora, certe non grauis est.*

46. Rugas.] *Quod sit, ubi quid displicet aut tædet.*

47. Quo tantum.] *E Virgilio, in certamine nauali, lib. v.*

48. Non possum.] *Respondet Seneca, quam maxime lego litus, alium disputationum vito. Et vides, quam breuiter dixerim.*

49. Cogitatio.] *Ut consultum spontaneumque non fortuitum sit.*

50. Amica.] *Volens, & cum proposito bene faciendi.*

51. Nescit.] *Ad hominem.*

52. Non Potuit.] *Ad animantes, aut inanima.*

CAP. VIII. 53. Frigore.] *Quod febres potuit discutere: sicut perfusio aquæ rigentis post balneum.*

54. Flagellis.] *An quia ater & lentus ille humor incaluit, & motu item dissipatus est?*

55. In aliam.] *Quasi non vacauerit ei, vacare morbo. Sed vera causa, quod magnus ille metus humores & corpus mouet: ideoque & morbi legem frangit aut turbat.*

56. Salutare.] *Sua vi & natura: sed συμπεληχρότος & casu.*

57. Testis.] *Libri omnes, hostis: & istud vulgatum, est ab Agricola. Tueatur aliquis scripturam. quasi dicat, hostis & aduersarius noster, hostilis animi notus testis.*

58. Potentia.] *Accusatorum.*

59. Causa.] *Meus & alij scripti, causæ quod eligam, & mox gratiæ. At de re, exemplum in Valerio, de L. Cor. ta. quem certis criminibus accusatum à Scipione Emiliano, & conuictum, tamen indices absoluerunt maluerunt. quia homines sapientissimi verebantur, inquit, ne præcipuè accusatoris amplitudini damnatio eitis donata existimaretur.*

60. Vnum testem.] Sententia esset, quod si quis alius testibus, unum dimisisset, quasi iam superfluum & vacantem, re confecta. Sed magis adhaerim scriptae lectioni, & in vnum testem: quod interpretor, causam temere ab eo creditam & collocatam in vno teste: cum plures habere potuisset, sed per superbiam noluit, & sibi atque uni illi putauit credendum.

CAP. XI. 61. Nescisse.] In hanc rem Phocylides pulchre:

Ὅστις ἐκὼν ἀδικεῖ, καὶ δὲ ἀνὴρ ἀλλ' ὅτ' ἀνάγκη,

Οὐκ ἐρίῳ τὸ πῆλος βέλῃ δ' εὖ ᾔσκει ἐκάστ'·

Quisquis sponte nocet, vir is improbus. at qui nolens,

Non idem dicam. mens, quæ discriminat, esto.

Linus: Mentem peccare, non corpus: & vnde consilium abfuerit, culpam abesse.

62. Morbus.] Sonticus, qui excusat ne citati ad nomen respondeant.

63. Imitabor.] Voluntatem eandem seruauero, nocere potius tentabo, eius exemplo.

CAP. X. 64. Facere me.] Breuius ista in meo codice: aliquid meum vis; cum ipse v. b. m. d. nihil fecerit. Germana puto.

65. Ad alterum.] Nam tria genera, quibus non obligamur, etsi bene fecerint. Primi, qui nihil à se contulerunt: alteri, qui nolentes iuuerunt; tertii, qui nocere volentes.

66. Voluistis te.] Res enim sequi debeat, at contra est in altero membro: etiamsi res adest, cum voluntas abest, nihil debeo.

67. Nuda.] Mera ac sola.

68. Non esset.] Recte. Erasmus nemo audiat, qui tollit negantem particulam, ex diametro Seneca aduersus. Res mihi clara est. Nuda, inquit, voluntas beneficium non efficit. & sicut illa à Fortuna destituta id non confert, ita nec ille cui Fortuna fauit, nisi voluntas praeiuit.

CAP. XI. 69. Irritus.] Quidam libri iratus: male. Irritus laboris sui & conatus, nihil effecit querendo.

70. Circulatore[m].] Apyrtam Græcis, qui circulos hominum congregant & faciunt. Vide epist. xxix.

71. Vernaculis.] Seruis eiusdem populi aut urbis, & proprie domesticis. Capitolinus in Matrino: In vernaculis vel aulicis tam impius, tam asper, ut serui illum sui non Macrinum dicerent, sed Macellinum. Id genus, lepidi plerumque aut dicaces, ideo Martialis: Vernaculorum dicta, sordidum dentem. Ammianus xvii. Iulianum appellantes loquacem talpam, litterionem Græcum, & huic congruentia plurima atque vernacula iactantes. Itaque non nimis displiceat in Suetonio retineri, Vitellii cap. xiv. Nullis tamen infensior quam vernaculis, & mathematicis: dicentibus istis, & predicentibus.

72. Fiet numerandi.] Commatium hoc sine idoneo sensu ita editur. Meus, à me fiet gratia. quod fortasse probum est, certe in sensum probum, ille mihi gratiam debet referre; ego initium & causam eius dederò. Sed quia libris aliis Numerandi verbum, per me mutetur in munerandi: & verus item sensus, Qui mihi bene voluit tantum, si ego ei bene fecero; ille mihi gratiam debet, non ego reddidi, imò à me initium factum est muneris & beneficii. Utrovis modo scribas, rescribe etiam hinc, pro huic, initio membri. Hinc, id est ab ista parte.

CAP. XII. 73. Vultus.] Velut cum presenti, ut supra, cap. vii.

74. Aliis imp.] Sua causa, sui que commodi, faciunt; & alteri, quasi beneficium, inscribunt. Sibi datum, in alterius rationibus ponunt.

75. Lanista.] Dicitur non solum doctor & ὅστις ἀπὸ τῆς μονομαχίας; sed qui alit & quaestus causa habet, ἀπὸ τοῦ ποσ, μονομαχοπόπος, ut Glossa. Vide me in Saturnal. i. cap. xv.

76. Familiam.] Gregem gladiatorum & manum. sed quia serui, & quidem infimi, Familiæ nomine vulgo censebantur. Ego in iisdem libris.

CAP. XIV. 77. Mercenarium.] Mercedem & premium spectans.

78. In se conuers.] Unum se spectat, foras & ad alios non tendit.

79. Quam gratuitum.] Meus liber, sed ingratum mihi. An facimus, sed an gratum mihi. q. n. h. nisi emissem? cum interrogatione. Etsi, gratuitum, temere non mutem.

CAP. XV. 80. Sed tuo.] Quantitū aestimasti.

81. Pro tempore.] Atque ideo variat: ut iudicia aut cupiditas hominum, siue & copia aut inopia mercium fuit.

82. Bene emit.] Id est, vili emit. lucri fecit. Ciceronis iocus: Quo melius emptum (id est vilius) sciatis, Tertia deducta est.

83. Ex usu.] Id est, pro magnitudine usus, quem mihi præstant.

84. Annona.] Prout ea intepuit, aut est accensa.

85. Vectura.] Naulum.

86. Suscipit.] Tignis & fulturis.

87. Rimas.] Meus, ruinas. nec spernas. Sed rimas non moueo: & suspendi vult superiora domus, donec ima instaurata & firmata.

88. Insulam.] Domum caniculariam, in qua tenuiores ferè & inquilini habitabant. συνοικίαι.

CAP. XVI. 89. Defungor.] Liberor, munus impleo.

90. Manum.] Venas siue arterias obiter explorat.

91. Perambulat.] Visit tantum, atque abit.

92. Affectu.] Cum frigore quodam, & ex lege ac more.

93. Imperatorem.] Non mutem, nam & agri dicebantur imperare medicis (qui tunc non dignissima sortis) quos aduocabant scilicet, & puto, annua mercede obstrictos habebant. Alfenus lege xxvi. De Libert. Medicus quod putaret multo plures imperantes sibi habiturum: id est patronos, & qui opera eius agri vterentur. Varro i. de R. R. Coloni habent annuversarios vicinos quibus imperent, medicos, fullones, fabros: qui ad nutum sint præsto, ob annum illud salarium. Tamen Muretus mallet: non tamquam amicus, sed tamquam Imperator. Nam imperare etiam medicorum, ut in nostro De Vita i. cap. xvi. Si intrassem valetudinarium exercitatus & sciens,

sciens, non idem imperassem omnibus per diuersa ægrotantibus Terentius in persona medici: Quod iussi dare bibere, & quantum imperaui, date. Et sanè pro Seneca fortasse magis hæc lectio, ut ad ipsum medicum referatur volentem & amicum, quæ pars prima in beneficio. Nam ita paulloantè: Ex medico & præceptore, in amicum transeunt. & infra: Non tamquam medico, sed amico, obligatus sum. Sed & ex priore idem aut similis sensus.

94. Non didici.] Quasi illo abijciente magis, quam porrigente. Itaque sustuli, inquit, non sumpsi.

95. Plus impendit.] Meus & Pinciani codices, magis pependit: ut ad sollicitudinem referatur, & animum anxium in curando. Sed vulgatum etiam approbum, Plus impendit, operæ temporisque.

96. Fama artis.] Ut sæpe. ne male audirent medici, ne ipse imperitior haberetur, absque successu.

97. Admouit.] Sua manu. In meo tamen libro: sed admonuit.

98. Suspecta.] Cum vis morbi solet ingruere, vel cum crisis esset.

99. Fastidio.] Ut quedam sordida, ex sensibus molesta.

100. Excepit.] Meus, & alij, audiuit.

101. Multorum.] Addit idem voculam, infirmorum inuoc.

102. Cura fui.] Scripti omnes, curatio. cur mutarunt?

103. Extraxit.] In lucem produxit. audere, tentare, videre & adspici fecit.

104. Transfundere.] Omnem scientiam simul in me deriuare. O pulchra optimi doctoris nota!

105. Necessitudines.] Necessarios.

CAP. XVII. 106. Institoribus.] Qui merces vendunt, emunt ut. qui tabernis præpositi, ἐπὶ τῶν ἐκπώων οὐκίδις:

Institor ad dominam veniet discinctus emacem.

Noster hoc ipso libro, cap. xxxviii. Institores delicaturum mercium.

107. Adiecimus.] Nos domini, qui tabernæ præposuimus. dedimus aliquid supra mercedem, quam pacti eramus. Nam ad emptores, non commodè hoc referas, nec ex more.

108. Opera.] Diligentior & impensor in re mea facienda, in plurimi vendendo.

109. Corollarium.] Auctarium, ἄρτιμετρον Varro de L. L. Manupretium, à manibus & pretio. Corollarium, si additum præterquam quod debitum eius vocabulum fictum à corollis, quod hæc cum placuerant actores, in scæna dari solitæ. Sueton. Aug. cap. xlv. Corollaria & præmia alienis quoque ludis de suo offerebat. Cicero in Verr. Ut ad fructus illos arationum, corollarium hoc nummorum accederet.

110. Conseruant.] Ut medicina.

111. Excolunt.] Ut litteratura.

112. Miscet.] Inter se iungit, amicitiam conciliat. Admodum verè dictum.

CAP. XVIII. 113. Portitor.] πορτῆυς, qui traiecit & transportat.

114. Positum.] Seruatum ibi, recordatum in animo, resumendum ab eo cum vellet.

115. Appellare.] Quasi debitorem.

116. Spargis.] Ut in ludis solet.

CAP. XIX. 117. Omnibus Gallis.] Alludit ad ipsum eius aui factum. nam Claudius Gallia comaræ plenam ciuitatem, id est cum iure suffragij dedit. Tacit. x. Annal.

118. Immunitatem.] A tributis.

119. Substituit.] Me non habuit animi consilijque sui scopum. Non proposuit aut supposuit in mente talem.

120. Nota.] Gentis nomine.

121. Conferam.] Proprie ubi plures donant. Inde formula, Ex ære collato.

CAP. XX. 122. Candidatus.] Nec miror, si candidati magistratum æs suum & alienum professi sint: quare? ut liqueret censum Senatorium eos habere, qui ad magistratus, & publicum illum splendorem, quarebatur.

123. Aut reus.] Sed qua causa rei igitur professi? an non omnes, sed Repetundarum, Peculatus, aut criminum, in quibus pecuniaria res agebatur? Itaque ibi videndum, quid in suo ære, quid in alieno haberent: & inde sæpe in culpam aut innocentiam argumenta. Sed & opus deducere æs alienum, ut litis æstimatio deinde solueretur. Mihi hoc in mente: melius promenti, acceptor ero. Sed heus, succurrit. an non illa sententia: Neque extra iudicium, neque in iudicio (siquis trahat) fatebor me illius debitorem. Extra iudicium, cum in candida mea ero: siue in sordida, reus.

CAP. XXI. 124. Vir bonus.] Dissimile est. nam potest desinere bonus esse. sed hoc quoque scilicet è sublimitate illa, an arrogantia Stoica, qui Hominem Deo parem: Iouem plus non posse, quam virum bonum, & hæc alia iactabant.

CAP. XXII. 125. Interuallis.] Quæ inter celos & sidera ipsa sunt.

126. Tot sæcula.] Nec enim immortalem mundum Stoici faciunt.

127. Libramētis.] Quod sol remotior, quod Luna vicinior, quod ille ardore diurno, hæc humore nocturno, inuicem temperant.

128. Incendio.] Stoicorum ἐκπύρωσις.

129. Tot deos.] Nam Chrysippus & Cleanthes, ut Plutarchus ait, cælum, terram, aerem, mare dijs compleuerunt. & neminem tamen ex tam multis immortalem reliquerunt, excepto vno Ioue. Imo ceteros omnes natos esse, & interituros, ex ignis vi. Vide nos Physiol. II. Diss. xxii.

130. Concidere?] Secutus sum libros, & Gruteri nostri coniecturam: nisi quod interrogatione animauerim. Estne tanti, inquit, & condignum scilicet præmium, ad te arguendum, ut ista omnia collabantur & ruant? Nam hoc optas, & obijcis: Si possunt nolle, desinant. Atquin, ô homo, non desinent: profunt tibi, proderuntque vel inuito.

131. Maior illis.] Lex illa vniuersi, & conseruatio rerum.

CAP. XXIII. 132. In legem.] Quid aptius altiusque dici potest? legite hæc, qui animo tales estis.

133. Non mutarent.] Nam ut i. Quæst. Natur. Maiestatis deminutio est, & confessio erroris mutanda fecisse. Necesse est ei eadem placeant, cui nisi optima placere non possunt.

134. Quamuis nolint.] *Clarum*, quasi ut nolint. *Ibidem* (in *Question.*) *Seneca*: Nec ob hoc minus liber aut potens est: ipse est enim necessitas sua.

135. Stare.] *Male* voculam expulerant: libri asserunt & sensus. *Sidera* quiescere non possunt et si tu vones: neque item in contrarium aut diuersam exorbitare.

136. Ex imbecillitate.] *Mei* libri, in imbecill. Puto ipse, nec imbecillitate: ex syllaba prioris voculae.

137. Constitutione.] *Qua* prima? cuiusque mundi, cum renascuntur (*Stoico sensu*): an illa apud Iouem ab aeterno?

138. Potiora illis.] *Sic statim*: Maius illis propositum, maiorque actus sui fructus, quam seruare mortalitatem. *De Ira* II. cap. XXVII. Non enim nos causa mundo sumus. nimis nos suspicimus, si digni nobis videmur, propter quos tanta moueantur. Et est *Stoicum dogma*, Mundum factum Deorum hominumque causa.

139. Auxilia.] *E* libris est. vulgo, & vtilia.

140. Natura quam.] *Id* est, *Dens*.

141. Excidere.] *Fortuito* & quasi per casum nasci. Dum aliud opus struit, nos prater opus obiter genuit. An excidere etiam, elabi eius mente, interpretemur? non sumus tam leuis res, ut extra curam cogitationemque posuerit.

142. Non intra homines.] *Imo* & ad animantes ceteras pertinet, quibus iugum nempe damus.

143. Fineterrarum.] *Sive*, quia maria sulcamus, in aerem vehiculis aut funibus tollimur; *sive*, quia oculos etiam mittimus in ipsum caelum; *sive* denique quia nulli gleba affixis quaquaueus licet ire.

144. Aut quarant.] *Pulchre*. & hoc ipsum diuinae mentis signum, quod semper imus ad diuina.

145. Comitentur.] *Siderum* nempe cursum. Vide libri II. supra, cap. XXIX. libri III. cap. XX.

146. Tumultuarium.] *Epicuri* desipiens dogma, a fortuito atomorum concursu nos formantis.

147. Cui gloriatur.] *O* acute & vere! Vide *De Vit. beat.* (ex vulgata distinctione) cap. XXXII.

148. Controuersiam.] *In* dubium vocare Dei beneficia, & sint ne vere talia, atque a voluntate.

149. Sine impendio.] *Nempe* aduersus homines, quibus reddi gratia sine re non potest.

150. Cum maxime.] *Possit* & legi: cum maxima accepit, & semper.

151. Etiam quarenti.] *Querulo* & increpanti. At *Pincianus*, non quarenti: id est, nolenti.

CAP. XXIV. 152. Constringunt.] *Fasces*, & in cunis.

153. Timore.] *A* virga & ferula.

154. Ad vltimum.] *Quomodo*, si de adolescentia mox subiungit? an forte, adultorum?

155. Iuuentam.] *Ideo* adolescentia hic praepone (contra aetatum seriem): quia de animi & morum formatione agit, atque opportune studiis adiunxit.

156. Coactam.] *Vi* patriae potestatis, metu Abdicationis.

157. Adolescentibus.] *De Adultis* dixit. at etiam, inquit, cum adolescunt, vis & imperium adhibentur.

158. Potentibus sui.] *Sumpta* virili Toga, quae ideo Libera dicta. cum custos & pedagogus remoti.

159. Remedia.] *Ad* corporis morbos refer. nam de animi, iam prauiit.

160. Nescimus.] *In* infantia & pueritia.

161. Aut nolumus.] *In* adolescentia & iuuenta.

CAP. XXV. 162. Conuellat.] *Nam* stipitibus interpositis fiebat. unde haec phras. *Lib. V. De milit. Rem. dixi*.

163. Portis.] *Castrorum*. quae quattuor erant.

164. Affuturi.] *Defensuri*.

CAP. XXVI. 165. Iniuriae finis.] *Definere* iniuriam esse.

166. Collata vulneri.] *Id* est, per se non placet. sed comparatione placet. *Malo*, quam vulnus.

CAP. XXVII. 167. Occupem.] *Voto* nondum plene prolato, praueuiam.

168. Solui vult.] *Ita* me *Deus*, acutissime. Significat, illi graue est beneficium, & liberari statim vult: nec tam gratus esse, quam expeditus.

169. Ad pedes.] *Ut* supplex tibi sit.

170. Beneficia sua.] *Pro* hominibus acceperim, & is quibus bene fecit. *Ante* not animus, sic usurpant.

171. Iaceat.] *Ad* pedes, ut praemisit.

172. Diuidi.] *Quia* prior pars hostilis est, altera amica.

173. Potentiores.] *Ipsos* deos, quos voto conuenis.

174. Superuacuum.] *Si* non succedit, non auditur.

175. Iniuriosum.] *Si* auditur, cum noxa scilicet coniunctum.

176. Dei munus.] *Qui* te benignior, parcat, nec exaudit.

177. Iniuria.] *In* animo tuo, & ipsa illa conceptione voti.

CAP. XXVIII. 178. Ipse fecisses.] *Ipse* in discrimen me adduxisses, ipse lassisses, deiecisses: ut scilicet auxilio esset. Ergo scelus admisisses, ut gratus deinde esses? Nam certe qui optat, cupit; qui cupit, fecerit si possit.

CAP. XXIX. 179. Sequatur.] *Facilis* ei sit, habeat, nec unquam destituat.

180. Experiri.] *Ipse* auxiliator, ille auxiliij numquam egeat.

181. Placandus.] *Nemini* supplicare debeat, nullius iram mitigare.

182. Faciunt.] *Optimo* illo, & tam propenso animo.

183. Diligentes.] *Ad* audiendum, et mox suadendum.

184. Tutae.] *Ad* continendum, si quid arcani deposuit.

185. Amicus desit.] *Quia* semper magnae fortunae (*Velleij dictum*) comes adulatio: & veritas ac candor apud felices potentisque vix habitant.

CAP. XXX. 186. Iratis dijs.] *Ut* noceant.

187. Dimittitur.] *Si* quis vinculo aliquo tecum haeret, per hac liberatur. *Ista* enim ei optas, ut soluere aut solui possis.

188. Distringam.] *Illigatum* tenebo.

189. Blanda audiendi.] *Tacitus* de hoc genere: Quorum aures ita formatae, ut nil nisi iucundum, & la-

furum, accipiant. Ideo Diogenes, Adulationem, melleum esse laqueum.

190. Libertas.] *Amicorum & familiarium, qua apud eum nefas uti.*

191. Ex animi.] *Formula vetus, qua significabant puriter, libere, & ex interiore sensu dici.*

192. Certamen est.] *Quod verus illud dictum expressit, ab isto aut proximo auro: Omnis Romanus adulatione corrumpitur, aut corrumpit.*

193. Attraxere.] *Utro aduocarunt & arcesiverunt bella.*

194. Dum vindicant.] *Miror quid illud sit, quod in meis libris additur. in altero quidem, dum hoc saepe iudisse vindicant: altero opt. dum hac specie iudisti vindicant. Numquid, hac specie iusti?*

CAP. XXXI. 195. Obrui.] *In tota hac narratiuncula Declamatorij flosculi sparsi. iste unus, & olim Claudij Marcelli, qui in huius argumenti Suasoria: Non vincent nos, sed obruent, pronuncians à Spartanis facit.*

196. Calum.] *Ærem.*

197. Demaratus.] *Olim rex Sparta, & tunc exsul.*

198. Non vires.] *Liuius similiter: Esse impedimentum maius, quàm auxilium.*

199. Trecenti.] *Mira predictio Demarati. & quomodo hac tam distincta, nisi post factum, sciri potuerunt? Sed ista quoque ex declamantium licentia: donemus.*

200. Mutatis leg.] *Declamator in Suasoria II. Maria, terrâsque, rerum Natura statione mutauit sua: moriamur trecenti, ut hic primum inuenierit, quod mutare non possit. Vides Mutandi verbum in hac re placuisse. quia nempe è terra mare, è mari terram fecit. Herodotum vide.*

201. Transmiserit.] *In Graciam, constrato Hellesponto.*

202. Illic coorientur.] *Mei libri iterum hic voces inserunt. alter, illinc similis nascentur coorientur: alter opt. à similis nascentur. Quid hoc est? an apibus similes nascentur? ἢ ὅτι ἐν γὰρ εἰσι μελίσσων ἀδινάων.*

203. Tuis te vir.] *Quas explicare non poteris. qua se inuoluent aut obterent.*

204. Mutantem.] *Sensu, quo supra.*

205. Maximam Aliæ.] *In Lydia sita est, & Strabonis etiam auro magna.*

206. Rectam capite.] *Quam & Citarim appellant. De hoc ritu Plutarchus in Artaxerxe, Xenophon II. Anab. Sed Suidas optime, & nostram hanc rem simul tangit ex Philarchi Histor. x I. Tiara, inquit, ornatus capitis, quam soli reges rectam ferebant apud Persas. duces autem, inclinatam. Demaratus autem Lacedæmonius, qui cum Xerxe Athenas venit, ob successum aliquem latiore rege ei permittente peteret quod vellet, petiit in recta tiara Sardes inuehi.*

207. Non dicebat.] *Ego hoc teneam, etsi meis libris negatio abest. Sententia, Nemo è Persis & indigenis regi verum dixit, solus hic homo exterius, cuius res non agebatur. Nihil ei ex victoria aut clade accedebat, decedebat ve. Non ergo sibi dicebat, id est in rem aut commodum suum. Tamen libri sine negatione, ut dixi: & interpretere, Qui sibi dicebat, aliis non audituris. Itaque nec videbatur iis dicere.*

CAP. XXXII. 208. Intra Pudic.] *Non capio, alius viderit. quidam libri, ultra: atque omnino ego legam, ultra impudicitia. id est, adeo impudicam, ut hoc maledictum commune flagitia eius excederent. Plus erat, quàm impudica:*

209. Relegauit.] *In Pandateriam insulam primo, mox Rheginorum opido clausit.*

210. Emisit.] *Suetonius: De filia, absens, ac libello per Quæstorem recitato, notum Senatui fecit.*

211. Gregatim.] *Sunt ex ipsa accusatione, sine percriptione Augusti. Gregatim autem, quod non singulos, sed per greges & classes admitteret. O propudium!*

212. Comestationibus.] *Cum hic atque illic apud amasios suos lurcarentur.*

213. Rostra.] *Ibi quoque, haud dubie, lectulis stratis comestabunda. & quod sequitur.*

214. Ad Marlyam.] *Cuius statua in foro erat, & ad eam tribunal. Itaque coronare Marlyam victores solent, & quæ causas tenuissent. At hac muliercula, libidinum coronas, & pugnarum numeros, imponebat. Plinius x XI. cap. III. Apud nos exemplum licentia huius non est aliud, quàm filia D. Augusti, cuius luxuria noctibus coronatum Marlyam, litteræ illius Dei gemunt. Quibus postremis legerim, litteræ illius degemunt. Qui Deum ad Augustum refert, errat: & iam de Diuo præcepit. sed nec audiendus mihi, qui rescribit. At de Senecæ loco, non negauerim coronas eas simpliciter ad conuiuiales referri posse, quas abiens ipsa & comestatores Marlyæ imposuerint: nam & id sedum, testari ibi conuiuatos esse.*

215. Quæstuariam.] *Fecit ne ergo, quod Messallina, similis aut gemina mulier?*

Excepit blanda intrantes, atque æra poposcit.

216. Ignoto.] *Qui nec ipsam, quem nec ipsa nosset.*

217. Hæc tam.] *Ita recte, absque negatione. vindicanda sanè hæc erant, sed & tacenda. ex Germanorum moribus Taciti effato: Scelera ostendi oportere, dum puniuntur, flagitia abscondi.*

218. Ad vindicantem.] *Maximè hunc, & patrem.*

219. Verecundia.] *Pudor è domestico flagitio.*

220. Donec loqui.] *Cum iam in summo, & sine remedio essent.*

221. Vacauit.] *Imo Crispus Sallustius, incolumi Mecenate proximus, mox præcipuus cui secreta Principum inniterentur. Tac. III. Annal. sed nomen, aut gratiam fortasse parem non habuit.*

222. Queri.] *Se non habere.*

223. Quarere.] *Ut haberet.*

CAP. XXXIII. 224. Semper volent.] *Quod æternum iuuabit, ut solent bona & recta consilia aut monita. Contra in adulatione. Critias:*

Ὅστις δὲ τοῖς φίλοις πάντα τὸς χάειν
Προσών ὁμιλεῖ, τὴν παρ' αὐτῶν ἡδονὴν
Ἐχθρὸν καὶ χεῖρον εἰς τὸν ὑπερὸν χρόνον
Quicumque amicis, gratia causa, omnia:
Dicit facitque; is ille præsens gaudium

Permutat odio, in posterum tempus, graui.

225. Nihil inter.] *Noster de Tranquill.* Horæ momentum interest, inter solium & aliena genua.

226. Quam vbi.] *Apud diuites & felices: quorum res & fortuna, non ipsi amantur.*

227. Libros.] *Nota morem. amicos & clientes, nominatum atque ordine, in libros digerebant nomenclatores, ut meminisse & nominare possent, ac domino suggerere. Epist. LXVIII. Digerere in litteram senes orbos.*

228. Ianuam.] *Mane salutaturi.*

229. Admissiones.] *Solent pro dignitatum discrimine amicos aut clientes diuidere. Honestiores primos ad salutationem admittere: cum alios, tertiosque. Probabile & in iis libris, de quibus ante, descriptos ita fuisse. Lampridius in Alexandro: Moderationis tanta fuit, ut amicos non solum primi ac secundi loci, sed etiam inferioris, ægrotantes viseret. Quamquam ille fortasse de locis Senatoriis & Equestribus accipiendus. Tiberius amicos etiam in tres classes descripsit, quod apud Suetonium cap. XLVI. vide. Ergo primæ admissionis, erant honestiores & quasi interiores amici, de quibus & Seneca de Clem. I. cap. X. Totam cohortem primam interioris admissionis. Ab hoc more Admissionales, & officium Admissionis: de quibus ego ad VI. Annal. Taciti.*

230. Populum.] *Cætum & turbam ita dicunt. In Manilio: Aerei populi, de auibus. In eodem: populos exponere captos, de piscibus. In Apuleio: sepedum populorum vndæ, de formicis. In Columella: Duo populi coniungi debent, de apibus. Denique in Floro: populus virorum. ita igitur & hic populus amicorum: sicut item Homero & Græcis ἑθνος. In Sidonio satis audacter: Scelerum populus, id est copia peccatorum.*

231. Magno æstimare.] *Imò & Ostiarij vendebant. Vide De const. sap. cap. XIV.*

232. Assideas.] *Atque ibi expectes, Donec Bithyno libeat vigilare tyranno. Vide epist. xc v. & alibi.*

CAP. XXXIV. 233. C. Gracchus.] *Nempe isti plebicola, qui magno agmine obsidebantur.*

234. In secretum.] *In cubiculum interius.*

235. Cum pluribus.] *In aliud, atrio proximum.*

236. Cum vniuersis.] *In ipso atrio, ubi communiter salutabant.*

237. Numquam.] *Fortasse, numquid.*

238. Disponitur.] *Loco suo, & vice.*

239. Maligne.] *Ægrè & fastidiosè à superbo ostiario.*

240. Distringendam.] *Soluendam, laxandam libertatem: quam metus & reuerentia retinet, ac velut clausam habet. Hoc sensu Distringendam mauelim.*

241. Aue.] *Vulgo receptum in his salutationibus. Martialis: Et matutinum portat ineptus Aue.*

242. Concurrit.] *Mouet & quatit, quia vndique ad eos concursus.*

243. Vicos.] *Vbi expectant aditum exclusi, & atrio non capiente.*

244. Vtramque part.] *Quine utrumque ad aedes veniunt: an qui ab ijs abeunt, adeuntque? id est, qui prorsus & rursus commeant, an etiam de ijs accipis, qui fortuito transeunt, vias angustas ab hac obsidione esse? Ceterum de copia, Virgilius.*

Si non ingentem, foribus domus alta superbis,

Mane salutantum totis vomit ædibus vndam.

245. In atrio.] *Idem epist. XIX. Errat, qui amicum in atrio quærit, in conuiuio probat.*

246. Præfert.] *Quia vult ut opis sua sit egens, ab eo pendeat.*

CAP. XXXV. 247. Sanctum.] *Ob beneficia.*

248. Metum.] *Ita libri consensu, tamen Pincianus mortem vellet; & sagaciter Gruterus, letum. Ego neutrum etiam probo, nam quomodo gratus sit (in eo hac tractatiuncula) si mors hominem occupet? Periclitari optat, non perire? & ut auxilij sui egeat, non potest, si obit. Metum igitur teneamus, grandem aliquem, & à grandibus, si voles.*

249. An votum.] *Libri turbant; ac meus & quidam, Aliquid interest, utrum vox ipsa sit voti tui. Sed, meo iudicio, turbant, nam vulgata optima, si voce palam imprecareris, immanis & scauus esses; quid autem interest an ore, an animo hoc facias? Vox igitur, aperta; votum, tacitum, sed Deo notum.*

250. Sanus.] *Meus; Sanius aliquid, oro, opta: sed & hic vulgatam præfero. sanus, inquit, nihil horum tibi optes, desipias mentis, si facias: cur igitur alteri, quod non tibi?*

251. Odium.] *Qui non hostis ex professo factus esset.*

CAP. XXXVI. 252. Siculos.] *De quibus lib. III. extremo, supra.*

253. Daret.] *In libro meo alijsque, daretur ipsis occasio, recte, si supra legas, ardente.*

254. Perseuerare.] *Durare, donec ipse idoneus magistratibus & imperijs.*

255. Opus quær.] *Vt aut ægri, aut magis ægri sint. Quod tamen vulgo medicis lepide obijcit, & subfannat Philemon:*

Τὶς ὄντι ἔστος; ἰατρός. ὡς χαλῶς ἔχει

Ἀπὸς ἰατρὸς, ἂν χαλῶς μὲν εἴη;

Quis iste porro? medicus. ô quam sese habet

Medicus male omnis, nemo si male sese habet!

CAP. XXXVII. 256. Callistratum.] *Oratorem eximium, & qui Demosthenem, actione sua de Oropo, ad eloquentiæ studium excitauit. Exsiliij & damnationis eius ipse Demosthenes commemorat, oratione aduersus Polyclem.*

257. Seditiosa.] *Athena.*

258. Abominatum.] *Ne ea necessitas patria incideret.*

259. Rutilius.] *De quo supra, lib. V. cap. XVII.*

260. Ciuilia.] *Sullana.*

261. Erubescat.] *Que innocentem eiecit.*

262. Mæreat.] *In publica calamitate.*

263. Vnico.] *A Pinciano est, at libri omnes, iniquo. Fortasse, inique malo a. q. omnes publice.*

264. Patrocinium.] Ne excusat quidem & patrocinatur, adeo non laudatur.

CAP. XXXVIII. 265. Ciuitatibus.] De Athenis adiungit, cur Romam suam omittit? in qua Claudiam, in fontem crimine, impium votum subuertit, ut Valerius loquitur, & narrat lib. VIII. cap. 1. Suetonius Tiber. cap. 11. Agellius, alij.

266. Eloquentia.] Hæc mire, & pro arbitrio (quam sæpe autem!) inuerterat Muretus. Ista vulgata & vetus editio est, nec mei discrepant, nisi quod transposita voce: Eloquentia pretium exoptat. Fecerim, exopatur. Possit etiam, Eloquentia pretium exoptat, litium numerum.

267. Grauis.] Qui morbus nos grauat.

268. Delicatar. merc.] Serici, Coæ vestis, unguentorum, margaritarum.

269. Vnius.] Quem Demades damnauit.

270. Arruntium.] De quo ad Tacitum.

271. Aterium.] Sive Haterium, qui ipse Tacito notus.

272. Captandorum.] Hoc genus Romæ crebrum, & Captatores dicebantur, quia similes venantibus, prædam sectabantur & lucrum. Orbis & senibus adhærebant, obsequijs, officijs, munusculis alliciebant: omnia uno fine, ut in fine testamenti pars essent. Martialis:

Scis te captari, scis hunc qui captat, auarum,

Et scis quid capret, quid Mariane velit.

Isti idem, Heredipetæ: & suauiter ab Horatio artificium describitur, satyra v. lib. II. Quid à Petronio? suauissime, in senis sui Eumolpi persona, qui Crotonem venerat. in qua vrbe, inquit, homines omnes in duas partes diuisi. Nam aut Captantur, aut captant. Videbitis, inquit, opidum tamquam in pestilentia campos, in quibus nihil aliud est, nisi cadauera quæ lacerantur, aut corui qui lacerant. Atque isti Corui, sive & Vulturij, sunt Captatores. Cui lubet ridere, (nihil enim in vlla Comædia bellius) ipsum adito. Sed quid tu hic, Seneca, in Aruntium & Haterium? te huius culpæ culpant. Ecce Suilius apud Tacitum: Romæ testamenta, & orbos, velut indagine eius capi. Sed Suilius dixerit: gratia & potentia eius aliquid datum, hoc credo.

273. Designatores.] Qui funera comitabantur, disponebant, ordinabant. Horatius:

----- cum ficus prima calorque,

Designatorem decorat lictoribus atris.

Scripsi cap. xv. De Amphitheatro.

274. Libitinarios.] Libitina cognomen Veneris, & auctor Dionysius, Seru. Tullium regem, cum scire numerum nascentium, morientium, in viros transeuntium vellet; instituisse singulis templum, in quod nummum aliquem inferrent, atque ita numerarentur describerenturque. Ut, nascentes, in Iunonis Lucina; morientes, in Veneris Libitina; puberes, & qui virilem togam sumerent, in Iuuentæ. Hinc manauit, ut ea dea funeribus præesse crederetur, atque inibi, quidquid ad ea, curaretur. Libitinarij ergo, qui Libitinam (ut Valerius lib. v. cap. 11.) exercebant qui funera efferenda cōducebant, & cetera in hunc apparatus. Glossis, Libitinarius ἐνταφιαστής, sive Funerator. item, ἐνταφιοπώλης, qui vendit quæ ad funus. Ipsa Libitina, ἐνταφίον, funus, Inde Horatio: Effugere Libitinam. Pro officio, Linus: In vrbe pestilentia tanta, ut Libitina tunc vix sufficeret. In Asconij, pro Milone legas: Fasces ex lecto Libitinæ raptos, allatos ad domum Scipionis & Hypsæi: ac capiam de fascibus Designatorum, qui illic asseruat i. Nam lictores iis dat Horatius.

275. Spei plur.] At libri scripti, rei plurimū. Pincianus legebat, cū quo propter rem amicitia plurimū est:

276. Damno.] Nihil enim iis tollitur, etsi non additur.

(nec insulse.

277. Differt.] Spem illorum morte, non cito implet.

278. Exhaustit.] Quia munera assidue mittunt, & ut tributa pendunt.

279. Vno.] Iterum, illo Atheniensi.

CAP. XXXIX. 280. Damnandum.] Sententia iudicis, exemplo illius Demadis.

281. Bona vol.] Referendi gratiam.

282. Incidentis.] In ingratitudinem, quam properat effugere improbo voto.

283. Beneficij. Non gratia tantum: neque soluar ego solum, sed obligem.

284. Hæc dijs.] Pessime ommissa erat hæc clausula, quæ in scriptis: Hæc tu, inquit, si non palam & hominibus, at dijs audientibus voues.

CAP. XL. 285. Subsistere.] Harere & remanere.

286. Signare.] Signantur rationes, cum finiuntur; cum bene disuncta, & pares facta, comprobantur. Imo ipsa illa verba videntur subscripsisse in Codicis paginis, Par ratio.

287. Deos immittis.] Votis tuis hostes factos.

CAP. XLI. 288. Manu facere.] id est, non querere & opera nostra, arcessere. Phrasis per frequens Seneca, & iam * alibi explicata.

289. Inuitus.] Nihil mutandum. Inuitus debet, qui adstrictum se ægre fert, qui non vult munus apud se residere. at idem, inquit, nec libenter reddit, id est, nec hilari promptoque animo. quippe quem non habet. Indignanti propior, & quasi recusanti munus, regerit potius quam reddit.

290. Quo minus.] Melior ac planior mei libri scriptio: quomodo munus teuertatur ad te: etsi illud: quomodo, compendio scribitur: & mallem, quando.

291. Testes sunt.] Bene Gruterus, sunt.

CAP. XLII. 292. Manu prend.] De rebus quæ certa sunt, & quas velut manu tangimus & tenemus. Seneca De Tranq. cap. 1. Quædam vitia in aperto posita, quæ manu prendereim.

293. Recipere quod.] Ego hanc sententiola non capio. Recipienti debetur, quomodo debet? Mihi ex mente Seneca videbatur: reddere cum non debes. Certe de tempore readendi agitur, ut in verbis ante, & mox sequentibus: non de indebito, aut debito. An sic placet, recipere quomodo non debes, quam dare quomodo non debes?

294. Sequius.] Deterius, sinisterius. In libris scriptis adduntur vocula, id est obliquius aut malè, vel iniuste:

qua palam interpretamenta sunt. Varro: Non modo absens quidquam de te sequius cogitabit, sed etiam ruminabitur humanitatem. Linus: Inuitus, quod sequius sit, de meis ciuibus loquor.

295. Famæ.] Ad famam. eius causa & adspectu.

296. Te, quem non.] Ex scripto meo hac breuius: Illum quem non potes fallere, & quem potes. Quem non potes, nempe te & animum; quem potes, populum.

CAP. XLIII. 297. Sinum.] Ita enim mos, toga sinum expandere, & in eum recipere donata. Sinum implere, minoribus donis, aut pecunia: domum, ornamentis, aliisque instructo.

298. Vtrumque.] Longè aliter meus: quoniam vtrumlibet virtute par est: breuius & castigatius. Vitiaria Stoicis ita & virtutes: neque crescit bonum, aut decrescit. Dogma ipsum ita habet: πάντα τὰ ἀγαθὰ ἴσα εἶναι, & πᾶν ἀγαθὸν ἐπ' ἀκρὸν εἶναι αἰρετὸν. & μὴτε ἀνεῖν & μὴτε ἐπιτάσιν δεχέσθαι: Omnia bona paria esse, & omne bonum in summo desiderabile. neque remissionem aut intentionem suscipere. Nos in Manuduct. III. Dissert. IV.

299. Reponamus.] Vicem reddamus. Iuuenalis:

numquàmne reponam?

300. Properandum.] Libri fere scripti, procurandum: optime Gruterus, procurandum. Metaphora est, non nimis citò exeundum, & priusquam aperti carceres.

301. Ducere.] Praire, & nos ad eam adspicere.

302. Se qui.] Ex bene factis, bona erit: si non statim, tardius; si non apud omnes, saltem peritos & bonos.

M. ANTONIVS MVRETVS.

CAP. I. EXTRA viam.] Ita vetus liber, non, ut vulgo, Extra vitam.

II. Ne fuerint non potest.] Μόνον γὰρ αὐτὸς ὁ θεὸς ἐξείσχεται, Ἀγένητα ποιεῖν ἄλλ' ἢ περὶ ἀγαθῶν, ait Agatho.

III. Hoc habeo quodcumque dedi.] Egregia vox, ad quam illustrandam valde pertinent ea quae Cyrus & fecisse & dixisse narratur libro octavo παιδείας, ut Croesum doceret, optime pecunias apud amicos deponi: neque ullos eio-
tutiores ac fideliores esse thesauros, sed & Alexandri Magni quiddam simile memoratur: & Alfonso Sicilia Rex in-
terrogatus quid seruaret sibi, qui tam multis tam multa donaret, Ea, inquit, ipsa quae dono. cetera enim in meorum
numero non habeo. Extat & scitum in primis & elegans in eandem sententiam Martialis Epigramma:

Callidus effracta nummos fur auferet arca,

Prosternet patrios impia flamma lares.

Debitor vsuram pariter sortemque negabit.

Non reddet sterilis semina iacta seges.

Dispensatorem fallax spoliabit amica.

Mercibus exstructas obruet vnda rates.

Extra fortunam est, quicquid donatur amicis.

Quas dederis, solas semper habebis opes.

IIII. Qui creditor veneras.] Post hac verba, in alijs omnibus editionibus sequebantur haec, inter beneficia quoque & iniurias ratio confert. quae leniter emendata, & mota loco non suo, paulo inferius in suam sedem restitui. Duci autem non potest, quam multa in optimis quibusque scriptoribus huius generis peccata sint.

V. Reddere enim est rem pro re dare.] Subfrigida vocabuli notatio: quales frequentissima sunt apud Stoicos, & Stoicorum hac in re imitatores veteres Romanos iurisperitos. Talis est & illa Ciceronis, fidem ex eo dictam, quia fiat quod dictum est: illa iurisperitorum, testamentum, quod sit testatio mentis: & mutuum, quod fiat ex meo tuum: & similes.

Delegatione.] Delegare dicitur, qui pro se alium debitorem volenti creditori substituit. Verbis autem perfectam solutionem vocare videtur accepti lationem.

Acuta ineptia.] Inepte acutus hoc loco videri Seneca ipse posset, si hac ex persona sua diceret. Nec enim ignotum esse cuiquam qui ius civile primoribus labris attigerit, potest, aliud esse hereditatem, aliud res hereditarias: eamque non ineptam & futilem, sed veram & utilem esse distinctionem. Neque sane eius est qui beneficiū à re qua tribuitur, tam acute distinguat, non eodem acumine videre, à rebus hereditarijs differre ac distingui hereditatem: Sed Liberalem loquentem inducit, qui, ut homo neque in iure civili, neque in philosophia valde exercitatus, & hanc & illam distinctionem ut nimis subtiliter excogitatam, & in verbis tantum, ut ipse quidem putabat, positam, reiciebat.

Contribuere.] Haec sunt, quae compensationes dicuntur. Modestinus: Compensatio est debiti & crediti inter se contributio. l. De compens.

VII. Vultus tuus.] Eruditus aliquis hoc loco notam apposuerat ex Quintiliano his verbis: Notat hoc Quintilianus, quod ex consuetudine scholae declamatoriae fingimus interdum manifesto falsa. facit hoc & alias frequenter Seneca. Quam notam cum valde probarem, pratermittendam non esse ratus sum. locus Quintiliani est capite primo libri VI.

VIII. Vnum testem temere dimittit.] Id est, unius testis sponte gratiam facit, causae suae nimium fidens. Pincianus locum hunc corruerat.

XII. Quaedam homines sibi praestant, alijs imputant.] Hoc est, quod vere negat Pamphilus Terentianus ingenui hominis esse: ideoque id se facere nolle profiteatur.

Ego, Charine, neutiquam esse id officium ingenui puto,

Cum is nil promereat, postulare id gratiae apponi sibi.

XVI. Quos perambulat.] Proprie locutus est, nam & inde ὁδοεῦται dicuntur medici, qui perambulant urbem, agrotorum curandi gratia. Alij sunt quos circumforaneos Cicero vocat.

Sed tamquam imperatorem.] Putavi olim legendum, non tamquam amicus, sed tamquam imperator.

Nam iubere & imperare verba sunt medicis visitata. Terentius :

Quod iussi ei dare bibere & quantum imperavi,

Dare. & paulopost :

Non imperabat coram, quid factò opus esset puerperæ.

Ubi autem agroti medicis quorum utuntur opera, imperare dicantur, non sane facile reperias. Unus quod sciam locus est Alfeni, de operis libertorum, ubi ita legitur. Medicus quod putaret, si liberti sui medicinam non facerent, multo plures imperantes sibi habiturum, postulabat. ut sequerentur se, neque opus facerent. Quo ex uno loco quod Franciscus Duarenus colligit inualuisse hanc loquendi consuetudinem apud auctores Latinos, ut medici mei ego imperator dicar. crederem, si testes in eam rem aliquos produceret. Nunc illo tantum Alfeni loco nititur, & hoc Senecæ: quem et si homo eruditus Pincianus affirmat in omnibus vetustis libris eodem modo ut editus est legi; ego tamen unum habeo, quo me donavit vir probus & eruditus, mihiq; insigniter carus, Antonius Constantinus, in quo sine ulla lituræ suspitione ita legitur: quia me non tamquam amicum, sed tamquam quemlibet alium vidit. Quæ scriptura non sane reyciendæ est. quemlibet enim alium dicit, τυχόντα, ἐν τῷ πονηρῷ.

Non securus excipit. Ita idem ille liber melius, quam ut in alijs, audiuit.

Et alia vtilia. Ab alijs libris vocum similitudo ultimam extriuerat.

Quorum animus similis est prauo amore flagrantibus, Tales esse & eos qui flagitioso puerorum amore flagrant, ostendit & Socrates apud Platonem in Phædro: cupere enim, eos quos amant, & animo esse remisso ac diffidenti, atque auerso ab omni honestate: & corpore languido atque effeminato, & bonis externis parum commode instructos, ut eos sibi obnoxios habeant. Itaque concludit pueros non secus amari ab eiusmodi impuriis hominibus, quam agnos à lupis. ὅς λυκοὶ ἀνὰ φίλῳ, ὡς παῖδα φίλῳ ἐγγαί.

Ipsæ solui. Male antea in alijs, ipsum solui.

Cum bellum Græciæ indiceret Xerxes. Hanc historiam elegantissime exponit Herodotus libro septimo.

Rectam capite tiam gerens. Quod hic dicitur, id solis regibus licuisse, testatur & Xenophon libro secundo anabases.

Nisi qui non dicebat sibi. Fateor me non perspicere, quid sit, quod Demaratus negatur sibi verum dixisse. Nam quod quidam exponunt sibi, id est, commodo suo, nugæ agunt. In libro Constantini totus hic locus ita legitur: Quam miserabilis gens, in qua vix vnus inuentus est, qui verum regi diceret. Quæ scriptura plane perspicua, est fortassis etiam vera.

Quotidianum ad Marfyam concursum: Marfyæ statuam in foro fuisse notum est, & haud procul ab ea agi solitas causas. Eam interdum coronabant, qui dicendo placuerant, & disertè visi, popularem plausum tulerant. At Iulia eam coronari iubeat ab ijs quos in illa nocturna palestra valentissimos colluctatores experta esset. Eam filie turpitudinem, aliasque eiusdem generis Augustus epistola complexus, eam epistolam per quaestorem in senatu recitari absente se voluit. Ea de re Plinii verba sunt libri XXI. capite tertio: Apud nos exemplum licentiæ huius non est aliud, quam filia Diui Augusti, cuius luxuria noctibus coronatum Marfyam, litteræ illius Dei gemunt. Quem Plinii locum emendatione egere arbitratus est Levinus Torrentinus libro secundo commentariorum in Suetonium, legendumque hoc modo, Litteræ illius describunt. Ego autem, quod bona venia viri optimi & eruditissimi, mihiq; amicissimi dictum sit, vulgatam scripturam retinendam arbitror, multorum ipsam quoque veterum codicum testimonio fultam. Deum enim vocat Augustum ipsum, πάλαι ἀποθεωθέντα. Sic de eodem libri septimi capite xlv. In summa Deus ille, cælumque neicio adeptus magis an meritis, herede hostis sui filio excessit. Eius litteras dicit gemere, quod ita dolenter scriptæ erant, ut ingemiscere quodammodo viderentur.

Primi omnium C. Gracchus. In alijs omissum prænomen historiam dubiam relinquebat.

Aue. Liber vetus Habe. & constat ex Quintiliano, eam illorum temporum & scribendi & pronuntiandi consuetudinem fuisse.

Eloquentiæ exceptat pretium litium numerus. Locus manifesto corruptus. Liber vetus sic habet: Eloquentis exceptat pretium litium numeros. Ut fortasse legendum sit, Eloquentis captat pretium ex litium numero.

Ex quo propter amicitiam rei plurimum est. Pincianus: Cum quo propter rem amicitia plurimum est. Ego pro rei, lego spei, cetera retineo.

Quoniam vtrumque vbi ex virtute fit, par est. Stoici, ut omnia peccata, sic omnia recte facta paria esse dicebant: neque maiorem esse fortitudinem vulneribus pro patria excipiendis, quam in morsu pulicis fortiter ferendo: neque maiorem temperantiam; si quis à virgine formosa, & in ipso ætatis flore constituta, quam si ab infirmi & capulari ventula abstineret: dum vtrumque ex virtute fieret. Auctor Plutarchus.

FER. PINCIANVS.

His quoque si abire protinus iusseris, Vetus lectio, In his quoque si abire protinus iusseris. Fidelio- rem lectionem arbitror. Quin his quoque si abire protinus iusseris.

Prodest cognoscere, Agnoscere eadem, non cognoscere.

Et ea perire agam. Eadem, ea perire agam. Corrigendum reor alia peragam. Precessit enim paulo ante, aut peragi iubero. ut sint tria membra: Alia detinebo, Alia expellam, Alia peragam.

Materia illius huc & illuc iactatur. Eadem: Materia verò eius huc & illuc iactatur.

Apud Rapium poetam, Scribendum, Rabirium, non Rapium. Fuit enim C. Rabirius poeta Epicus, de quo Quin. 10. meminit, & Ouid. 4. de Ponto: Cum foret & Marfus magnique Rabirius oris.

Quæ ex alieno sanguine rapta. Puto præpositionem ex aduentitiam esse.

Quomodo illa tua facias? dono dando. Sic quidam præferunt codices. Sed magis arridet aliorum lectio, in quibus donando scriptum est, non dono dando. Confirmant eam verba sequentia, cum donasti, beneficium est. in quibus tamen verbis superfluit dictio cum, ex codice nuper mihi allato Pincia patria mea ex cænobio diui Pauli.

Beneficium dare definimus. Beneficium debere definimus, vetus lectio.

Quid non tam duri quidam etiam scelerati patres sunt, ut illos auersari & euitare ius fasque sit.] *Lego*, quid non tam duri quidam & tam scelerati patres sunt, ut illos auerti & eiurare ius fasque sit: *ex eadem*.

Tanquam pecuniam aliquis mihi credidit:] *Verbum* tanquam non habetur in quibusdam codicibus.

Quam quod est crediti.] *Lege*, quam quod ex crediti causa petit, *ex eadem*.

Inter beneficia quoque & iniurias ratio confert.] *Legendum* puto confertur, non confert *Ceterum* verba hac alieno loco posita opinamur, & locanda ante ea quae aliquanto post sequuntur: Dedisti beneficium, iniuriam postea fecisti. Illud autem quod mox ante legitur, Argentum quod non emeris, mihi non probatur, nisi ita omnia praferant exemplaria. Pro meliore lectione duxerim, Agellum quem non emeris.

Saepe etiam beneficium manet.] Saepe inquam beneficium manet: duo fidelissima exemplaria. In aliis non habetur dictio etiam.

V. Acuta ineptiae sunt.] *Quid si legas?* arguta, non acuta, *Vel sic*, argutiae ineptae sunt.

VI. Vtraque sua via habet actionem propriam tam mehercule quam depositum, quam furtum.] *Corrige*, vtraque sua via it. Depositum habet suam actionem propriam tam mehercule quam furtum, *ex vetere lectione*.

An etiam ultro debeatur.] *Sunt codices* in quibus legitur, an mihi ultra debeatur.

Sic beneficium superueniens iniuriam apparere non patitur.] *Exemplar diui Pauli* iniuria legit, non iniuriam, *recte*.

VII. Quo tandem mihi dexter abis?] *Scribe*. Quo tantum mihi dexter abis? *ex 5. Aeneidos, & vetustis codicibus*.

VIII. Et in flumen alicui cecidisse frigore magno.] *Lego* contra omnia exemplaria. fragore, non frigore.

Et vnum testem temere dimittit.] *Scribe*, & in vnum testem temere dimittit: *ex vetere lectione*, *ceterum* erratum esse in ordine verborum existimamus, legendumque ad hunc modum: Aduersarius meus dum contraria dicit, & in vnum testem temere dimittit iudicem superbia offendit, & causam meam erexit.

IX. At quid est aliud, quo illum querelae eximat.] *Vetus lectio*: At quicquid est aliud, & cetera. *Corrigendum* puto: Atqui quid est aliud, & c.

X. Ad primum illud reuertamur.] *Scribe*. Ad primum illum reuertamur: *ex exemplari scholastico*. Reperuntur enim tria genera hominum quibus nihil debetur, & si beneficium conferant.

Ut debeam, non satis est voluisse.] *Emendo*, ut non debeam, satis est noluisse, *ex vetere lectione*.

XI. Non opus te dicere.] Non opus est te dicere, *eadem*.

XII. Quare potius te mihi profuisse dices.] *Eadem*. Vtus me quare potius te mihi, & c.

Aduersus hoc respondebo. Aliquid istius tua causa facis, aliquid mea. Tua quod redimis me. tibi enim ad utilitatem tuam satis est.] *Castigo*: Aduersus hoc respondeo. Aliquid istius tua causa facis. aliquid mea. Tua quod redimis: mea, quod eligis. tibi enim ad utilitatem tuam, & reliqua *ex exemplari diui Francisci*.

Idem consequi quod utilitatem rei partiris mecum.] *Corrige*, idem consequi quod mea. Utilitatem rei partiris mecum. *ex omni vetere lectione*.

XIII. Sed quam ingratum quod non habuisssem, nisi emissem:] *Scribendum* forte, sed quam gratuitum, quod non habuisssem, nisi emissem.

XV. Cum e terrae conspectu recessit. Certam secanti viam.] *Corrige*, cum aether e conspectu recessit certam secanti viam *ex vetere lectione*.

XVI. Quia me non tanquam amicum vidit, sed tanquam imperatorem.] *Sic quidem omnia* quae hactenus legerim, habent exemplaria. *Opinor* autem corrigendum alterutro ex duobus modis. *Aut sic*: quia me non tanquam amicum vidit, sed tanquam inuocatorem. *Accersere enim medicum, inuocare appellat Seneca paulo post, his verbis*: In turba multorum inuocantium ego illi potissima curatio fui *Aut certe emptorem legas pro imperatorem, ex ipsius etiam Ciceronis verbis, quae mox paulo sequuntur*: Non quia plaris est quod viderunt, quam emimus.

Ille plus impendit.] *Quidam codices*, ille magis perpendit. *Alij*, ille magis pependit.

In docendo & laborem & tedium tulit.] *Exemplaria aliquot*, in docendo me & laborem & tedium tulit.

Iniecta (ut ita dicam) manu.] *Breuius quidam codices*, injecta dicam manu.

Sed cupit, si posset.] *Scribe*, sed cuperet, si posset, *ex vetere lectione*.

XVII. Quid ergo nihil tibi debetur pro hoc tanquam ab vno, nisi cum omnibus soluam, quod tibi cum omnibus debet.] *Scribo*. Quid ergo nihil debetur pro hoc? Tanquam ab vno, nihil. Cum omnibus soluam, & c. *ex eadem*.

XIX. Nihil hoc nomine debebunt?] *Lege*, nihil hoc nomine singuli debebunt, *ex eadem*.

Deinde ego quoque illi non tanquam proprium debebo, sed commune munus ex populo, non tanquam pro me soluam.] *Exemplar diui Pauli breuius*: Deinde ego quoque illi non tanquam pro me soluam, sed tanquam pro patria conferam. *cetera superfluum*. *Alioqui legendum erat*: Deinde ego quoque illi non tanquam proprium debebo, sed quomodo vnus e populo. Non tanquam pro me soluam, sed, *reliqua*.

XX. Nec ex hoc as alienum profitebor.] *Prapositio* ex delenda est, *ex vetere lectione*.

Quia dedit quidem.] *Lege*, quia mihi dedit quidem, *ex eadem*.

XXI. Ergo magnum argumentum est firmæ voluntatis, ne mutare quidem posse.] *Eadem*, Ergo maximum argumentum est firmæ voluntatis, ne mutari quidem posse.

Itaque quod tanquam coacto non deberem.] *Scribe* Ita, non itaque, *ex eadem*.

Inter tot sæcula promissas vices.] *Scribe*, in tot sæcula promissas vices, *ex eadem*.

- Sit tanti vt tu coarguaris.] *Lege, est tanti vt tu coarguaris, ex eadem. Sequitur confestim.* xxii.
- Possunt tibi etiam inuito.] *Scribendum reor, primo sunt tibi etiam inuito.*
- In imbecillitate permanent.] *Ex imbecillitate permanent, legendum ex vetere lectione.* xxiii.
- Nos tamen in maiora ituri iuuant.] *Itura, non ituri, eadem.*
- Quam non intra homines tantum.] *Verbum tantum expungendum, ex exemplaribus diui Francisci & scholarum saluant.*
- Quæ cohercuit sine terrarum.] *Scribe, quæ non coherc. f. t. ex vetere lectione.*
- Quis negat ab his accepisse se à quibus cum maxime accepit.] *Scribe per minorem, vt ad superiora referas: qui negat accepisse se à quibus cum maxime accipit, ex eadem.*
- Et omnes alias impudentis animi voces astruat.] *Eadem astrue legit, non astruat.*
- Vel hoc maximum quod etiam quærenti daturus est.] *Corrige, vel hoc maximum est quod etiam non querenti daturus est, ex eadem. Quidam tamen codices legunt, quod etiam quærenti daturus est.* xxiv.
- Coaptant & applicant.] *Castiga, coactam applicant, ex eadem.*
- Ius adhibetur ac seruitus.] *Vis adhibetur aut seruitus, quidam codices.*
- Fere idem itaque exitus est.] *Inuertendus verborum ordo, legendumque, fere itaque idem exitus est, ex vetere lectione.* xxv.
- Non nocet illi votum meum inquit.] *Eadem, Non nocet inquit illi votum meum.* xxvi.
- Vt possem ferre illi opem.] *Possim videtur legendum, non Possem.*
- Vt ope indigeat.] *Scribe, optas vt ope indigeat, ex vetere lectione.*
- Sed vtille necessitatem implorandæ. Superiorem te facis.] *Deest ex omnibus scriptis exemplaribus dictio rei, vt sit implorandæ rei. Quadam etiam exemplaria legunt, Eo voto superiorem te facis.* xxvii.
- Si inficiareris quod acceperis.] *Legendum, quod acceperas, ex eisdem.*
- Sed quos illi & habere contingat.] *Verbum Sed non habetur in eisdem.*
- Tutæ secretæ.] *Prior editio & omnes scripti codices tutæ sic credere agnoscunt. Quam lectionem veram genuinamque ducimus, si pro illa particula sic, remota litera c, legatur si: vt accipiat credere, pro committere.* xxix.
- Ista tam tristis est.] *Ita non ista, vetus lectio, vt forte legendum sit: Ita tua tristis est.* xxx.
- Et omni voto subinouenda occasio.] *Exemplar diui Francisci, octio præfert, non occasio: vt sit forte scribendum optio.*
- Vindicer à consensu contemptuque falforum.] *Exemplar diui Francisci, Vindicer cum consensu contemptuque falforum. Scribendum forte, cum sensu contemptuque falforum.*
- Attraxere superuacua.] *Quidam codices, attraxere vires suas ad superuacua.*
- Super se ac sua regna fregerunt.] *Super se ac suos regna fregerunt: vetus lectio.* xxxi.
- Non latuos nuncios belli.] *Nuncium, non nuncios, eadem.*
- Vix patere cælum sagittis ad emittenda omnia manu tela.] *Satis, non sagittis. in eadem habetur.*
- Et emissas sibi angustias.] *Commisissas, pro emissas, recte emendatum ex omnibus scriptis exemplaribus. Illud tamen sciendum commissas hoc loco non significare adeo angustas, vt sese contingant, sed Lacedæmonum fidei fortis dinique ad tuendum concreditæ. Æmilius Probus in vita Themistoclis, Huius consilium plerisque ciuitatibus displicebat: & in terra dimicari magis placebat. Itaque missi sunt delecti cum Leonida Lacedæmoniorum rege, qui Thermopilas occuparent, longiusque barbaros progredi non paterentur. Idem significare videtur Herodotus septimo historiarum scribens, cum multi essent alij suæ quisque ciuitatis duces, imperij tamen summam penes Leonidam fuisse. Sed apertissime omnium Valerius Maximus lib. 3. capite de fortitudine, de Leonida loquens: Ceterum perfidia, inquit, & scelere incolarum eius regionis, & loci opportunitate, qua plurimum adiunabatur, spoliatus, occidere dimicans, quam assignatam sibi à patria stationem deferere maluit.*
- Velut torrentis modo ablati.] *Quidam codices mole, non modo.*
- Deinde hinc atque illinc coorientur.] *Commodior lectio est adorientur, quam coorientur.*
- Stratusque per totam Græciam passim Xerces.] *Quidam codices ordine inuerso, Stratusque per totam passim Græciam Xerces.*
- Hæc tam vindicanda principi quam tacenda.] *In nonnullis exemplaribus, Hæc non tam vindicanda principi quam tacenda.* xxxii.
- Solitos illi vera dicere.] *Mallem legeres, solos illi vera dicere.*
- Alios vniuersos habuerunt.] *Scribe ex vetere lectione, alios cum vniuersis. Habuerunt. vt verbum Habuerunt ad sequentia pertineat. Proinde verba quæ sequuntur:* xxxiii.
- Itaque isti amicos primos habuerunt & secundos.] *sic legenda erunt: Habuerunt itaque isti amicos primos. Habuerunt & secundos.*
- Nunquam veros.] *Expende, an commodior sit lectio, neutros veros: etsi duriuscula sit correctio.*
- Aduersa eius si nec deserueris.] *Scribe, si aduersa eius non deserueris, ex vetere lectione, & si sint codices in quibus habeatur, Aduersa eius nec deserueris.*
- Et tanti existimat illum miserum esse.] *Æstimat, non existimat, maior exemplarium pars.*
- An vt ne debeas.] *Particula vt superuacanea est ex quibusdam exemplaribus: quæ paulo post aptabit legunt, non aptauit.*
- Sifamem ac metum imprecareris.] *Scribendum reor contra omnia exemplaria mortem, non metum.*
- Vtrum vox ista tua an sit voti tui? Sanius aliquid horum opta.] *Vetus lectio: Vtrum vox ista sit voti tui. Sanius enim aliquid horum opta. Castigandum puto, Vtrum vox ista sit voti tui, si animus ei aliquid horum optat.* xxxv.
- Vt bona liberis exempla monstrarent, si optauerunt.] *Errorem esse existimo in ordine verborum: legendumque, si vt bona liberis exempla monstrarent, optauerunt, &c.* xxxvi.
- Vt Ætna immensa ignium supra solitum ardens, daretur ipsis occasio.] *Corrige, vt Ætna immensa*

ignium vi supra solitum ardens, daret ipsis occasionem: *ex vetere lectione.*

Grauiſſima infamia eſt medici opus quærere. Multi quos auxerant morbos & reuocauerant,] *Eadem ſic habet*, Grauiſſima infamia eſt medici, opus quærere medici. Multi quos auxerant morbos & irritauerant.

XXXVII. Quia ſatius erat duos iniquo malo affici,] *Perpende an legendum ſit vnico, non iniquo. Quadam tamen exemplaria vno præferunt. & aliquanto poſt votum legendum, non notum: ex omni antiqua lectione.*

XXXVIII. Demades Athenis certe.] *Ita prior editio. Legendum permutato verborum ordine*, Demades certe Athenis, *ex eadem.*

Ex alieno commodo lucrum.] *Scribe*, Ex alieno incommodo lucrum, *ex eadem.*

Miles bellum optat in gloriam. Agricolaſ annona caritas erigit.] *Emendandum reor*, Miles bellum optat. In gloriam agricolam annona caritas erigit.

Eloquentia præcium exoptat litium numerus.] *Quid ſi legas?* Eloquentia principes exoptant litium numerum.

Illi quorum mortes optent neſciunt.] *Scribe*, Illi tamen quorum mortes optent neſciunt, *ex vetere lectione.*

Ex quo propter amicitiam rei plurimum eſt,] *Locum deprauatiſſimum ſic reſtituendum reor*, cum quo propter rem amicitia plurimum eſt.

Omnium tamen iſtorum vota ſunt impunita.] *Vetus lectio omnis*, Omnium tamen iſtorum tam nota ſunt vota. quam impunita.

XXXIX. Quod in manibus eſt,] *Legendum forte*, quod immane eſt: quia aliquanto ante, Nemo, inquit, vt exiſtimo de immanitate animi tui dubitaret, ſi aperre illi paupertatem, &c.

Et in id incidentis, quod cuitat.] *Deeſt verbum vitium*, ex quibusdam exemplaribus, & in id incidentis vitium quod cuitat.

Reſignare rationem parem properas.] *Signare, non reſignare, vetus lectio.*

XL. Quo minus tuum reuertatur.] *Exemplar diui Pauli*, quo minus tuum reuertatur ad te.

XLI. Nulla mora inter nos eſt.] *Corrige*, nulla mora in Turno eſt. *Nam initium eſt Virgiliani verſus ex 12. Aeneidos circa initia:*

Nulla mora in Turno. nil eſt quod dicta retractent.

Ignaui Aeneadae. ---

adſtipulante etiam vetere lectione.

XLII. Nec decet gratum animum.] *Non decet gratum animum, eadem.*

Dimiſſa eſt omnis anxietas.] *Verbum eſt non habetur in vſo vetuſto codice.*

Duo iſtius rei iudices habes, illum quem potes.] *Vetus lectio*, Duos iſtius rei iudices habes, illum quem non potes, & quem potes.

Proferre dona.] *Eadem*, proferre, donare.

XLIII. Nec procurandum intempeſtiue:] *Corrigendum puto*, nec properandum intempeſtiue: quia ſequitur ſtatim:

Qui ad referendam gratiam ſuo tempore ceſſat, quam qui alieno properat.] *Quem locum crediderim legendum eſſe mutato verborum ordine, hoc pacto*: qui ad referendam gratiam properat tempore alieno quam qui ſuo ceſſat.

Præſtat eſſe in vtrumque facilem:] *Præſtat ſe in vtrumque facilem, vetus lectio.*

Quid theſaurum eius eripimus?] *Eadem* quid theſaurum eius eruimus? *Et ſi ſunt exemplaria, vbi legatur*, qui cuſtodiam recuſamus.

Tanquam non ducere, ſed ſequi debeat.] *Codices quidam*, tanquam quæ non ducere, ſed ſequi debeat.

ERASMVS ROTERODAMVS.

CAP. x. **S**ed quod beneficium non eſſet.] Conſentiebant tres diuerſi codices, & in his Longobardicus: quãquam mihi non quæ vox in prioribus editionibus non erat, videtur ſuperſeſſe. Sic enim ratiocinatur Seneca: Si in beneficio tantum poteſt voluntas, vt debeamus ei cuius promptiſſimæ iuuandi voluntati fortuna defuit: è contrario beneficium illi non debemus, cui ſuppetiit fortuna, ſed voluntas non anteceſſit.

XVI. Modo laudibus affectu animum.] Longobardicus habebat, *fecit animum*: hoc eſt, animauit ad ſtudia. Et elegans eſt facere animos.

XIX. Sed commune munus ex populo.] Ita ſuperiores editiones, & conſentiebat Longobardicus. Nos tamen non veriti ſumus reponere, *vnus è populo*: retulit enim illud Græcum, *ἐκ τοῦ πᾶντος*.

XXIII. In maiora ituros nos iuuant.] Longobardicus habebat, *in maiora ituri*: vt referatur ad ſolem & lunam.

XXIX. Aut res ſi deliberare velit, diligentes, tu te ſic credere.] Nos repoſuimus, *aures, ſi deliberare velit, diligentes, tuta, ſecreta*. Diligentes, vt attendant: tuta, ne prodant: ſecreta, ne ſpargant in vulgus.

XXXII. Intra impudicitia maledictum.] Longobardicus habebat *ultra*. Verum vt intra legamus, faciunt quæ ſequuntur, *in publicum emiſit*. Quanquam ſi legas *ultra*, ſenſus eſt tolerabilis: non ſolum laborabat in-famia, ſed in propatulo res erat.

XXXIV. Huic peruenire uſque ad diſtringendam.] Prior editio ſic habebat. *Hunc peruenire uſque ad diſtribuendam libertatem licet*, cuius vulgare, & publicum verbum & promiſcuum: Ignotus non niſi ſuo ordine emittitur. Exemplar perueruſtum pro hunc, habebat huic: poſt ignotus, habebat habe. Iam nationibus quibusdam peculiare eſt, pro b, ſonare v conſonantem: & Germanicum eſt, aſpirare nonnunquam & tenues. ita factum eſt, vt pro aue, ſcriptum ſit habe. Ad hunc itaque modum ſinceram ſcripturam repoſuimus: *Huic perue-*

nire usque ad distringendam libertatem licet, cuius vulgare & publicum verbum & promiscuum ignotis, *Aue*, non nisi suo ordine emittitur? Distringere libertatem, dixit, pro expromere, quemadmodum distringimus gladium. Amicitia proprium est, liberas inuicem voces emittere. Quando autem amicus ille saluator audebit libertatem hanc exerere in amicum, cui non licet verbū *Aue*, quod vulgo ignotus dicit ignoto, nisi suo ordine emittere?

Verum vox ista sit, voti tui. Sanius aliquid horum opta.] Ita superior editio, nec suffragabantur exemplaria. Itaque diuinauimus fuisse scriptum. *Utrum vox ista tua sit, an voti tui: Sanius aliquid horum opta.* Sensus est; fortasse non imprecaris talia amico: sed quid refert quum optes? Sanius aliquid tale opta tibi. Hinc coniecta, quam immaniter optes amico.

IOANNES OPSOPOEVUS.

Propter quæ ruptis toties affinitatis, amicitia, collegij faderibus.] Vet. c. Philippi Roberti Iureconsulti Diuisionensis habet, *ruptis totiens compaginibus affinitatis*, vt in scheda ab humanissimo viro Iac. Gilloto ad me missa consignauit doctiss. Iuretus.

Iurisconsultorum ista acuta ineptia sunt.] Cuiacius videatur sub finem comment. ad Africanum tractat. III.

Non confunditur formula.] P. Faber comment. ad leg. XLVI. tit. de diuer. reg. iuris, putat abnutiue legendum. *Non confunditur formula.* Mureti editio habet *Confunditur formula*, negatione abiecta.

Sed ex destinato profuisse.] M. sc. omissa *ex* particula habet, *sed destinato profuisse*. Sic cap. XXIII. absque illa. Adijce quod destinato inuant.

An sua & nostra.] *An & sua & nostra.* M. sc. Item mox. *nec medico quicquam te debere, nisi.*

Sed tamquam imperatorem.] Nunquam mihi satisfecit vox *imperatorum*. Nec credere possum ægros a Seneca medicorum imperatores nominari, quos alibi medicorum genua tangere dicit. Et si ita esset, æque id nominis amico ægro competeret, atque cuius alij: & iaceret omnino auctoris sententia. Videndum igitur an non legi debeat, *qui me non tamquam amicum vidit, sed tamquam intemperantem*. Ad eos namque qui se vino vel cibo ingurgitarunt, accersitus medicus manum tangit, in eam vnius atque alterius diei imperat, nulla de re alia sollicitus, quia certus illos facile ad se redituros, cum crapulam exhalant. Coniectura huius fulcrum pono locum è libro. Quod in sapientem non cadat iniuria, cap. XIII. vbi Seneca de sapiente cum medico comparato ait: *quos non aliter videt quam ægros intemperantes*. Mutationis ansam forte librarius inde sumit, quod supra lib. IV. cap. XXXVII. scripserat, *videre tantum mihi imperatorem meum contingat*.

Artificiorum institoribus.] M. sc. & cusi codices, *institoribus*, pro *institoribus*,

Cum satius sit cessare.] M. sc. recte. Sic cap. XXXVII. *quia satius erat duos unico malo affici, quam omnes publico.*

Nunquam veros.] Editiones ante Romanam, *nunquam veros*. Lipsius comment. ad VI. Annal. Taciti, legit *nunquid veros*? interrogatione sententia erecta.

Aue non nisi suo ordine emittitur.] Cuiacius Obseruat. cap. XV. lib. I. Seneca, *HABERE non nisi suo ordine emittitur*. Sic enim habent veteres codices, Erasmo teste, qui tamen, vt fecit, improbare id ac reiicere non debuit: nam & hanc rationem scribendi probasse. Quintilianus videtur, lib. I. cap. X. *Multum, inquit, est litteratus qui sine aspiratione & producta syllaba salutauit, AVE TE. Recta est hac via: qui negat? sed alia est mollior & magis trita.*

Et in sensus recondendus.] Membranae Puteani ita referunt. Simili phrasi ait Seneca epist. VII. *Ista condenda in animum sunt.* & mox. *potes, si aduersa eius nec deserueris, nec optaueris. Multa nihilominus, vt non optes, intent.* & 23. *patrem eriperet.*

Eloquentia exoptat pretium litium numerus.] Vulgo legitur, *Eloquentia exceptat pretium litium numerus*: P. Faber, comment. ad l. 206. tit. de reg. iur. duplicem proponit coniecturam. Vel *Eloquentiam expectat pretium litium numerus*, vel, *Eloquentiam expectat pret. lit. numerum*. Alia item est Pinciani, alia Mureti. Sed nulla satisfacit.

Aterium.] Scribendum cum aspiratione, vt apud Senecam patrem. *Haterium.*

Sinum ac domum replere.] Ita legitur in veteribus editionibus.

Ideo non est trepidandum, quam cito reponamus, &c.] P. Faber Semestrium lib. I. cap. XXIII. Seneca more suo ita scripserat in lib. VI. de Beneficijs: *Ideo non est trepidandum, quam cito reponamus, nec properandum intempestiue, quia æque delinquit qui ad referendam gratiam suo tempore cessat, quam qui alieno properat.* Quam ob rem non possum non improbare, quod vir aliqui doctus, qui castigationes ad Senecam edidit, sed eius figura immemor, quam in scribendo usurpare Seneca consueuerat, verborum ordinem sic immutauit: vt naturalem potius quam artificiosum, sequutus, & sola coniectura nullius veteris libri auctoritate nixus, reponendum curaret id quod passim excusis in libris hodie legitur: *Æque delinquit qui ad referendam gratiam properat tempore alieno, quam qui suo cessat.* Ergo apud Senecam auctore me restituitur vetus lectio.

GRUTERVS ET IVRETVS.

EX CAP. I.

Visum erit.] v. c. fuerit.

EX CAP. III.

Id quoque si cito occupauerit.] Idque si cito emendat Gruterus, vt innuat ne ius quidem liberæ mortis futurum Antonio, id aliquantulum differat occupare.

Consule ergo.] v. c. confer ergo.

XXXV.

III.

V.

X.

XII.

XVI.

XVII.

XXV.

XXXIV.

XXXVIII.

XLI.

EX CAP. IIII.

Æstimatione facta.] Ex hoc Vlpianique loco qui est l. 10. §. 2. de compens. perspicuum esse ait Ræuarius, in iis etiam, quæ ex maleficiis oriuntur actionibus, locum fuisse compensationi. vide de hac re Duarenus l. 7. ff. solu. matrim. quem tamen impugnât Ferrerius ad l. 29. de verb. sign.

EX CAP. V.

Quamuis numerauimus.] v. c. *numerauerimus.*

Sed delegatione & verbis.] Delegare est vice sua alium reum creditori dare, vel cui iusserit. l. 11. ff. de nouat. & delegat.

Confunditur formula si apud.] P. Faber ad l. 46. de reg. iur. abnutiue legendum putat *non confunditur.* Vide eum.

EX CAP. XI.

Apud proximum circulatorum resedit.] Circulatores, qui serpentes, simias circumferunt & proponunt. l. ult. ff. de extraord. crim. vitur hoc verbo etiam Asinius Pollio in Epist. ad Cic. lib. 10. & Tertullianus lib. de præscr. adu. hæret. c. 43. & cap. 23. Apol. adu. gent.

Transcunt Platonem.] v. c. *Platona.* quomodo dixit *Jdomenea*, & *Pytolea*, Epist. 21. & *Nesida* Epist. 54. & *Orphea*, Epist. 88. & *Promethea* lib. 5. declam. 5. sic enim ibi v. c. Iuretus.

EX CAP. XII.

Eo loco quo quis captiuos.] verba illa, *eo loco* bene defunt in v. c. nam repetita sunt ex proxima superiore linea. Iuretus.

Lanista qui familiam.] qui fuerint *Lanista* petatur ex Fabro lib. 2. Semest. cap. 10. & Lipsio lib. 1. Saturn. ferm. cap. 15.

EX CAP. XV.

Mercedulam.] v. c. *mercedulas.*

Non venit illud suo precio sed tuo.] explicat hoc ipsum, vt alia huius capituli, Fornerius ad l. 164. §. habere. l. 192. ff. de verb. sign.

EX CAP. XVI.

Sed tanquam Imperatorem.] Hic locus mire torset omnes, quorum notas legere cuius facile est. Sane nemo acutior existimabit agros à Seneca vocari medicorum Imperatores, cum alibi dicat, *genua medicorum tangi ab agris*, lib. de bre. vitæ. c. 8. quod ab imperio longe alienum est. Itaque in vetustis codicibus varia huius loci scriptura offenditur. Priscæ autem membranæ quibus vsus sum habent, *sed tanquam agrum*, abiecta scilicet voce, *Imperatorem*: quæ tamen vix est vt temere multis antiquis libris hæreat. Quare suspicio est, pro *Imperatorem*, legendum potius *imploratorem*, vt ex varietate lectionum hanc vnam elicere liceat, *sed tanquam agrum imploratorem*. Firmatur verbis proxime sequentibus, cum pariter dicit *agros inuocantes*. Hæc acutissimus Iuretus.

Paletudo permiserat.] v. c. *permisit.*

Quæ præcipientibus in commune dicuntur.] v. c. *quæ à præceptoribus in commune dicuntur.*

EX CAP. XX.

Aut candidatus aut reus.] Sic mss. omnes, sed quid an candidati, magistratum inituri æs alienum profiteri solebant? ita videtur Ræuaro ex huius loci auctoritate comm. de reg. iur. l. 166. & utrosque id facere coactos, vult quoque Pamelius in lib. 5. adu. Marcio. cap. 1. Tertull.

EX CAP. XXII.

Ista tibi concedere possunt etiam inuito.] suspicor totum hunc locum sic emendandum: *Est tanti vt congruaris, ista concedere. Pro sunt tibi etiam, &c.* vt *concidere*, referatur ad hanc cælorum machinam. Grut.

EX CAP. XXV.

Officio locum querere.] v. c. *officij locum querere.*

EX CAP. XXVII.

Bene meritum ad pedes.] v. c. *Iureti beneficij meritum ad pedes.*

Et status mutatione in id deuocari vt infra beneficia sua iaceat.] v. c. *vel status mutatione in id denotare vt infra beneficia tua iaceat*, quæ scriptura videtur aptior: nam denotare positum puto in deteriore partem pro quadam nota afficere, & dedecus iniungere. Iuretus.

EX CAP. XXX.

A consensu concentuque falsorum.] v. c. *à consensu contemptuque f.* quod magis placet. Iuretus.

EX CAP. XXXI.

Xerxes.] v. c. *Xerxes*, vt sæpe alibi.

Stratusque per totam passim Graciam Xerxes.] v. c. *Iureti, Strataque per totam Asiam passim multitudine sua Xerxes intellexit.*

EX CAP. XXXII.

Relegauit.] Adducit hanc ex Seneca fabulam Brissionius lib. ad L. Iul. de adult. additque consimilem de eadem Iulia narrationem ex Velleij lib. poster.

Quotidianum ad Marsiam concursum.] Ad Marsiam quod spectat, statua erat in celeberrima fori parte. forum autem Rom. ea ætate nocturnis stupris infame. itaque videtur Iulia hæc forum illud noctu frequentasse, & ad statuam eius Marsiæ ignotis admiscariis promiscue libidinem suam implexisse. ne hoc solum, sed quemadmodum milites exauctorati arma sua ad Martis, gladiatores rude donati ad Herculis ponebant, ita etiam hæc Marsiæ illi, non eloquentiæ, vt alij, sed libidinis suæ coronas contulisse. vide Plin. de hac re. lib. 21. cap. 3. Lipsium lib. 3. antiq. lect. & ad lib. 1. Ann. Tac. Item Torrentium ad Suet. Aug.

Interposito tempore.] v. c. *interposito longo tempore.*

EX CAP.

EX CAP. XXXIII.

Parum in illum contuleris.] v. c. Iureti, parumne contuleris. quæ scriptura aperte melior est.

EX CAP. XXXIIII.

*In primas & secundas admissiones.] habebant antiquitus plures amicorum cohortes & quasi gradus viri summates. de quibus plura Lipsius ad lib. 6. Ann. Taciti.**Urbem concutit.] v. c. concitat.**Et in sensus recondendus.] de qua locutione sup. Iuretus ad lib. 3. de ben.*

EX CAP. XXXVII.

Qui etiam si bene cogitat.] v. c. qui etiam si beneficium optat.

EX CAP. XXXVIII.

*Quæ designatores.] De designatoribus vide plurima apud Budæum ad l. 4. de his qui notantur infamia. Lipsium cap. 15. lib. de Amphit. Doussam lib. 4. c. 1. Plaut. explan.**Et libitinos.] de hoc contempto grege vide nonnulla apud Val. Max. li. 5. c. 2. quæ Philosopho lucem dabunt. Adde etiam Budæum ad l. Quicumque. ff. de instit. act.*

EX CAP. XLIII.

*Plurimum sinum ac domum replere.] vise Fabrum lib. 1. Semest. cap. 22. ex quo hauries ad huius loci explanationem, non pænitenda.**Nec properandum intempestive.] v. c. nec percurrendum.**Sed sequi debeat.] v. c. debeat. quod fortasse dictum est eo more quo apud veteres patiendi verba pro actiuis posita notat Gellius lib. 18. cap. 12.*

L. ANNÆI SENECAE

AD AEBVCIVM LIBERALEM

DE BENEFICIIS LIBER SEPTIMVS.

ARGVMENTVM I. LIPSI.

SIMILIA prioribus, Quæstiuncula, & subtilibus utilia tamen mixta. Illud principio serium. coercendam curiositatem, & nimiam sciendi cupidinem: animum potius ad mores & virtutem, id est Sapientiam mittendum. Ex verbis deinde occasione Quæstio, An aliquis donare Sapienti possit, cum eius sint omnia? ait posse, quia animo quidem, non usu tamen omnia possidet. Altera, An qui tentauit reddere beneficium, reddiderit? ita: sed tamen iterum iterumque conandum docet. Tertia, An quod à viro bono acceperis, eidem iam malo reddes? Reddes, sed cum cautione, ne illa quibus male, & in suam alienam ve noxam utatur. Quarta, Numquid obliuisci datorem beneficij sui oporteat? Non omnino. & posse tenere memoria ait, imo & interdum exigere. Vltima, Quomodo ferendi Ingrati? placido animo, mansueto, magno.

CAPVT PRIMVM.

BONVM, mi Liberalis, habeas animum volo:

¹In manibus terræ. Non hic te carmine longo,

Atque per ambages & longa exorsa tenebo.

Reliqua hic liber cogit: & exhausta materia, circumspicio, non quid dicam, sed quid non dixerim. Boni tamen consules quidquid superest, cum tibi superfuerit. Si voluissim ²lenocinari mihi, debuit paullatim ³opus crescere, & ea pars in finem referuari, quam quilibet etiam satiatus appeteret. Sed quidquid maxime necessarium erat, in primum statim congeffi: nunc si quid effugit, recolligo. Nec mehercule, si me interrogas, nimis ad rem existimo pertinere, vbi dicta sint quæ regunt mores, persequi cetera, non in remedium animi, sed in exercitationem ingenij inuenta. Egregie enim hoc dicere ⁴Demetrius Cynicus, vir meo iudicio magnus, etiam si maximis compareretur, solet: Plus prodesse, si pauca præcepta sapientiæ teneas, sed illa in promptu tibi & in usu sint, quam si multa quidem didiceris, sed illa non habeas ⁵ad manum. Quemadmodum, inquit, magnus luctator est, non qui omnes ⁶numeros ⁷nexusque perdidit.

M

cit, quorum usus ⁸ sub aduersario rarus est, sed qui in vno se aut altero bene & diligenter exercuit, & eorum occasiones intēsus expectat: nec enim refert, quam multa sciat, si scit quantum victoriæ satis est: sic in hoc studio multa delectant, pauca ⁹ vincunt. Licet nescias, quæ ratio Oceanum ¹⁰ effundat ac reuocet: quare septimus quisque annus ætati ¹¹ signum imprimat: quare latitudo porticus ex remoto spectantibus, non seruet proportionem suam, sed vltima ¹² in angustias coeant, & columnarum nouissima intervalla iungantur: quid sit, quod geminorum conceptum separet, par-tum iungat. vtrum ¹³ vnus concubitus spargatur in duos, an toties concepti sint. cur pariter natis ¹⁴ fata diuersa sint, maximisque rerum spatijs distent, quorum inter ortus ¹⁵ minimum interest. Non multum tibi nocebit transisse, quæ nec licet scire, nec prodest. Inuoluta veritas ¹⁶ in alto latet. Nec de malignitate naturæ queri possumus: quia nullius rei difficilis inuentio est, nisi cuius hic vnus inuentæ fructus est, ¹⁷ inuenisse. Quid quid nos meliores beatosque facturum est, aut in aperto, aut in ¹⁸ proximo posuit. Si animus fortuita contempsit, si se supra metum sustulit, nec auida spe infinita cōplectitur, sed didicit ¹⁹ à se petere diuitias: si deorum hominumque formidinem eiecit, & scit ²⁰ non multum esse ab homine timendum, à Deo ²¹ nihil: si contemptor omnium, quibus torquetur vita, dum ornatur, eo perductus est, vt illi liqueat, mortem nullius mali esse materiam, multorum finem: si animum virtuti consecrauit, & quacumque vocat illa, planum putat: si sociale animal est, & in commune genitus, mundum vt vnā domum spectat, & conscientiam suam dijs aperit, semperque tamquam in publico viuit: si se magis veritus quam alios, subductus illis tempestatibus, in solido ac sereno stetit: consummauit scientiam vtilem, atque necessariam. reliqua oblectamenta otij sunt. Licet enim iam in tutum retracto animo, ad hæc quoque ex-currere, cultum, non robur, ingenijs afferentia. ^{11.} Hæc Demetrius noster vtraque manu tenere ²² proficientem iubet, hæc nusquam dimittere, imo affigere & ²³ partem sui facere, eoque quotidiana meditatione perducere, vt sua sponte occurrant ²⁴ salutaria, & vbique ac statim desiderata præsto sint: & sine mora vlla veniat illa turpis honestique distinctio, sciatque ²⁵ nec malum esse vllum nisi turpe, nec bonum nisi honestum. Hæc regula vitæ opera ²⁶ distribuat: ad hanc legem & agat cuncta, & exigat: miserrimosque mortalium iudicet, in quantiscumque opibus refulgebunt, ventri ac libidini deditos, quorum animus inertio otio torpet. Dicat ipse sibi: Voluptas fragilis est & brevis: ²⁷ fastidit obiecta: quo auidius hausta est, citius ²⁸ in contrarium recidēs, cuius subinde necesse est aut ²⁹ pæniteat, aut ³⁰ pudeat. In qua nihil est aut magnificum, aut quod naturam hominis, dijs proximi, deceat. res humilis, membrorum turpium ac vilium ministerio veniens, exitu scæda. Ista est voluptas & homine & viro digna non implere corpus, nec saginare, nec cupiditates irritare, quarum tutissima est quies: sed perturbatione carere, & ea ³¹ quæ hominum inter se rixantium ambitus concutit, & ea quæ intolerabilis ex alto venit, vbi de dijs ³² famæ creditum est ³³ vitijque illos nostris æstimauimus. Hanc voluptatem æqualem, intrepidam, numquam sensuram sui tedium, percipit hic quem deformamus cum maxime: qui, vt ita dicam, ³⁴ diuini iuris atque ³⁵ humani peritus, ³⁶ præsentibus gaudet, ex futuro non pendet. nihil enim firmi habet, qui in incerta propensus est. Magnis itaque curis exemptus, & distorquentibus mentem, nihil sperat, aut cupit, nec se mittit ³⁷ in dubium, suo contentus. Nec illum existimes paruo esse contentum. ³⁸ omnia illius sunt. non sic, quem admodum Alexandri fuerunt: cui, quamquam in littore ³⁹ maris rubri steterat, plus deerat quàm qua venerat. illius ne ea quidem erant, quæ tenebat, aut vicerat, cum in Oceano Onesicritus ⁴⁰ præfectus classibus præmissus explorator erraret, & bella in ignoto mari quæreret. Non satis apparebat inopem esse, qui ⁴¹ extra naturæ terminos arma proferret? qui se in profundum, inexploratum & immensum, auiditate cæca prorsus immitteret? Quid interest, quot eripuerit regna, quot dederit, quantum terrarum tributo premat? tantum illi deest, quantum cupit. ^{111.} Nec hoc Alexandri tantum vitium fuit, quem per Liberi Herculisque vestigia felix temeritas egit, sed omnium quos fortuna ⁴² irritauit implendo. Cyrum & Cambysem, & totum regni Persici stemma percense. quem inuenies, cui modum imperij ⁴³ satietas fecerit? qui non vitam in aliqua vltius procedendi cogitatione finierit? Nec id mirum est. quidquid cupiditati contigit, penitus hauritur & conditur: nec interest, quantum in id quod inexplabile est, congeras. Vnus est sapiens, cuius omnia sunt, nec ex difficili ⁴⁴ tuenda. Non habet mittendos trans maria ⁴⁵ legatos, nec metenda ⁴⁶ in ripis hostilibus castra, non opportunis castellis disponenda præsidia, non opus est legione, nec

equestribus turmis. Quemadmodum dii immortales regnum inermes regunt, & illis rerum suarum ex edito tranquilloque tutela est: ita hic officia sua, quamuis latissime pateant, sine tumultu obit: & omne humanum genus, potentissimus eius optimusque, infra se videt. Derideas licet: ingentis spiritus res est, cum Orientem Occidentemque lustraueris animo, quo etiam remota & ⁴⁷ solitudinibus interclusa penetrantur, cum tot animalia, tantam copiam rerum, quas natura beatissime fundit, aspexeris, emittere hanc Dei vocem: Hæc omnia ⁴⁸ mea sunt. Sic fit, ut nihil cupiat: quia nihil est ⁴⁹ extra omnia. Hoc ipsum, ⁵⁰ inquis, volui. teneo te: volo videre, quomodo ex his laqueis, in quos tua sponte decidisti, expliceris. Dic mihi. quemadmodum potest aliquis donare sapienti, si omnia sapientis sunt? nam id quoque quod illi donat, ipsius est. Itaque non potest dari beneficium sapienti: cui quidquid datur, de suo datur. atqui dicitis, sapienti posse donari. Idem autem me scito, & de amicis interrogare. Omnia dicitis illis esse communia: ergo nemo quidquam amico donare potest: donat enim illi communia. ⁵¹ Nihil prohibet aliquid & sapientis esse, & eius qui possidet, cui datum & assignatum est. Iure civili ⁵² omnia regis sunt: & tamen illa quorum ad regem pertinet vniuersa possessio, in singulos dominos ⁵³ descripta sunt, & vnaqueque res habet possessorem suum. Itaque dare regi & domum, & mancipium, & pecuniam possumus: nec donare illi de suo dicimur. Ad reges enim potestas omnium pertinet, ad singulos proprietas. Fines Atheniensium aut Campanorum vocamus, quos deinde inter se vicini priuata terminatione distinguunt. & totus ager huius aut illius reipublicæ est: pars deinde suo domino quæque censetur. ideoque donare agros nostros reip. possumus, quamuis illius esse dicantur: quia aliter illius sunt, aliter mei. Numquid dubium est, quin seruus ⁵⁴ cum peculio, domini sit? dar tamen domino suo munus. Non enim ideo nihil habet seruus, quia non est habiturus, si dominus illum habere noluerit: nec ideo non est munus, cum volens dedit, quia potuit eripi, etiam si noluisse. * ⁵⁵ Quemadmodum probemus omnia (nunc enim omnia sapientis esse, inter nos conuenit) illud quod quaeritur colligendum est, quomodo liberalitatis materia aduersus eum supersit, cuius vniuersa esse concessimus. Omnia patris sunt, quæ in ⁵⁶ liberorum manu sunt: quis tamen nescit, donare aliquid & filium patri? Omnia deorum sunt: tamen diis posuimus donum, & ⁵⁷ stipem iecimus. Non ideo quod habeo, meum non est, si tuum est: potest enim idem esse meum & tuum. Is, inquis, cuius prostitutæ sunt, leno est: omnia autem sapientis sunt, inter omnia autem & prostitutæ sunt: ergo & prostitutæ sapientis sunt. leno autem est, cuius prostitutæ sunt: ergo sapiens est leno. Sic illum vetant emere. dicunt enim: Nemo rem suam emit: omnia autem sapientis sunt: ergo sapiens nihil emit. Sic vetant & mutuum sumere, quia nemo usuram pro pecunia sua pendit. Innumerabilia sunt, per quæ ⁵⁸ cauillantur, cum pulcherrimè, quid à nobis dicatur, intelligant. Enimuero sic omnia sapientis esse dico, ut nihilominus proprium quisque in rebus suis dominium habeat: quemadmodum sub optimo rege, omnia rex imperio possidet, singuli dominio. Tempus istius probandæ rei veniet. interim hoc huic quaestioni sat est, id quod aliter sapientis, aliter meum est, me posse donare sapienti. Nec mirum est, aliquid ei cuius est totum, posse donari. Conduxi domum à te, in hac aliquid tuum, aliquid meum. res tua est: usus rei tuæ, meus est. Itaque nec fructus tanges, colono tuo prohibente, quamuis tua in possessione nascantur: & si annona carior fuerit, aut fames,

Hec frustra magnum alterius spectabis acervum,

in tuo natum, in tuo positum, in horrea iturum tua. Nec conductum meum, quamquam sis dominus, intrabis: nec seruum tuum, ⁵⁹ mercenarium meum abduces: & abs te rhedam si conduxero, beneficium accipies, si tibi in vehiculo tuo sedere permisero. Vides ergo posse fieri, ut aliquis accipiendo quod suum est, munus accipiat.

In omnibus istis quæ modo retuli, vterque eiusdem rei dominus est. quomodo? quia ⁶⁰ alter rei dominus est, alter usus. Libros dicimus esse Ciceronis: eosdè ⁶¹ Dorus librarius suos vocat: & vtrumque verum est. alter illos tamquam auctor sibi, alter tamquam ⁶² emptor asserit: ac recte vtriusque dicuntur esse. Vtriusque enim sunt: sed nō eodem modo. sic potest T. Liuius à Doro accipere, aut emere libros suos. Possum donare sapienti, quod ⁶³ viritum meum est, licet illius sint omnia. Nam cum regio more cuncta ⁶⁴ conscientia possideat, singularum autem rerum in vnūquemque proprietas sit sparsa: & accipere munus, & debere, & emere, & conducere potest. Cæsar omnia habet, ⁶⁵ fiscus eius priuata tantum, ac sua: & vniuersa ⁶⁶ in imperio eius sunt, in patrimonio propria. Quid eius sit, quid non sit, sine diminutione imperij ⁶⁷ quaeritur. nam id quo-

VII.

que quod tamquam alienum abiudicatur, aliter illius est. Sic sapiens vniuersa animo possidet, iure ac dominio sua. Bion modo omnes sacrilegos argumentis esse colligit, modo neminem. Cum omnes ⁶⁷ de saxo deiecturus est, dicit: Quisquis id quod deorum est, sustulit & consumpsit, atque in vsum suum vertit, sacrilegus est: omnia autem deorum sunt: quod quisque ergo tollit, deorum tollit, quorum omnia sunt: ergo quisquis tollit aliquid, sacrilegus est. Deinde cum effringi templa, & expilari impune Capitolium iubet: dicit, Nullum sacrilegium esse. quia quicquid sublatum est ex eo loco qui deorum erat, in eum transfertur locum, qui deorum est. Hic respondetur: Omnia quidem deorum esse, sed non omnia dijs dicata. In his obseruari sacrilegium, quæ religio numini adscripsit. Sic & totum mundum deorum esse immortalium templum, solum quidem amplitudine illorum ac magnificentia dignum: & tamen à sacris profana discerni, & non omnia ⁶⁸ licere in angulo, cui nomen ⁶⁹ fani impositum est, quæ sub cælo & conspectu siderum licent. Iniuriam sacrilegus Deo quidem ⁷⁰ non potest facere, quem ⁷¹ extra ictum sua diuinitas posuit: sed tamen punitur, quia tamquam Deo fecit. Opinio illum nostra, ⁷² ac sua, obligat poenæ. Quomodo ergo sacrilegus videtur, qui aliquid aufert sacri, etsi quocumque transtulit, quod surripuerat, intra terminos est mundi: sic & sapienti furtum potest fieri. Aufertur enim illi, non ex his quæ vniuersa habet, sed ex his quibus dominus inscriptus est, quæ ⁷³ viritum ei seruiunt. Illam alteram possessionem agnosceret, hanc nollet habere, etsi poterit: emitteretque illam vocem, quam ⁷⁴ Romanus Imperator emisit, cum illi ob virtutem & bene gestam Rempub. tantum agri decerneretur, quantum arando vno die circuire potuisset: *Non est, inquit, vobis eo opus ciue, cui plus opus sit, quam vni ciui.* Quanto maioris viri putas, respuisse hoc munus, quam meruisse? multi enim fines alijs abstulerunt, sibi nemo constituit.

VIII.

Ergo cum animum sapientis intuemur, potentem omnium, & per vniuersa dimissum, omnia illius esse dicimus: cum ad hoc ius ⁷⁵ quotidianum, si ita res tulerit, ⁷⁶ capite censebitur. Multum interest possessio eius animi magnitudine æstimetur, an censu. hæc vniuersa ⁷⁷ habere, de quibus loqueris, abominabitur. Non referam tibi Socratem, Chrysippum, Zenonem, & ceteros magnos quidem viros, maiores tamen, quia ⁷⁸ in laudem vetustorum ⁷⁹ inuidia non obstat. Paulo ante Demetrium reruli: quem mihi videtur rerum natura, nostris tulisse temporibus, ut ostenderet, nec illum à nobis corrumpi, nec nos ab illo ⁸⁰ corripì posse: virum exactæ (licet neget ipse) sapientiæ, firmæque in his quæ proposuit constantiæ: eloquentiæ vero eius quæ res fortissimas deceat, non concinnatæ, nec in verba sollicitæ, sed ingentis animo, prout impetus tulit, res suas prosequenti. Huic non dubito, quin prouidentia & talem vitam, & talem dicendi facultatem dederit, ne aut exemplum sæculo nostro, aut conuicium deesset.

IX.

Demetrio si res nostras aliquis deorum possidendas velit tradere sub lege certa, ne liceat ⁸¹ donare, affirmauerim repudiaturum, dicturumque: Ego vero me ad istud inextricabile pondus non alligo, nec in altam faciem rerum hunc ⁸² expeditum hominem demitto. Quid ad me defers ⁸³ populorum omnium mala? quæ nec daturus quidem acciperem: quoniam multa video, quæ me donare ⁸⁴ non deceat. Volo sub conspectu meo ponere, quæ gentium oculos regumque perstringant: volo intueri ⁸⁵ pretia sanguinis, animarumque vestrarum? Prima mihi luxuriæ spolia propone: siue illa vis per ordinem expandere, siue (ut est melius) in vnum aceruum dare. Video elaboratam scrupulosa distinctione ⁸⁶ testudinem, & foedissimorum pigerri-morumque animalium, testas, ingentibus pretijs emptas, in quibus ipsa illa quæ placet ⁸⁷ varietas, ⁸⁸ subditis medicamentis, in similitudinem veri coloratur. Video istic ⁸⁹ mensas, & æstimatum lignum ⁹⁰ senatoris censu, eo pretiosius, quo illud in plures ⁹¹ nodos, arboris infelicitas torfit. Video istic ⁹² crystallina, quorum ⁹³ accendit ⁹⁴ fragilitas pretium. omnium enim rerum voluptas apud imperitos, ipso quo fugare debet ⁹⁵ periculo crescit. Video murrhina pocula. parum scilicet luxuria magno furit, nisi quod vomant, capacibus gemmis inter se ⁹⁶ propinarent. Video vniones, non singulos singulis auribus comparatos: iam enim exercitata aures oneri ferendo sunt: iunguntur inter se, & insuper ⁹⁷ alij binis superponuntur. non satis muliebris insania viros subiecerat, nisi bina ac terna patrimonia auribus singulis pependissent. Video sericas vestes, si vestes vocandæ sunt, in quibus nihil est quo defendi ⁹⁸ aut corpus, aut denique pudor possit: quibus sumptis, mulier parum ⁹⁹ liquido, ¹⁰⁰ nudam se non esse, iurabit. Hæc ingenti summa, ab ¹⁰¹ ignotis etiam ad commercium gentibus accersuntur, ut matronæ nostræ, ne adulteris quidem plus sui in cubiculo, quam in publico ostendant.

X.

Quid agis auaritia? quot rerum caritate aurum tuum victum

est: omnia ista quæ retuli, in maiore honore pretioque sunt. Nunc volo tuas opes recognoscere, laminas¹⁰² vtriusque materiæ; ad quas cupiditas nostra caligat. At me hercule terra, quæ quidquid utile futurum nobis erat protulit, ista¹⁰³ defodit & mer-
 sit, & vt noxijs rebus ac malo gentium in medium prodituris, toto pondere incubuit. Video ferrum ex iisdem tenebris esse prolatum, quibus aurum & argentum: ne aut in-
 strumentum in cædes mutuas deesset, ¹⁰⁴ aut pretium. Et adhuc ista aliquam mate-
 riam habent: est in quo errorem oculorum animus subsequi possit: video istic ¹⁰⁵ di-
 plomata, & ¹⁰⁶ syngraphas, & ¹⁰⁷ cautiones, vacua habendi ¹⁰⁸ simulacra, vmbra quas-
 dam auaritiæ laborantis, per quas decipiant animum, inanium opinione gaudentem.
 Quid enim ista sunt? quid fænus, & ¹⁰⁹ kalendarium, & vsura, nisi humanæ cupidi-
 tatis ¹¹⁰ extra naturam quæsitæ nomina? Possum de rerum natura queri, quod aurum
 argentūque non interius absconderit, quod non illis maius, quā quod detrahi posset,
 pondus iniecerit. Quid sunt istæ ¹¹¹ tabulæ, quid computationes, & ¹¹² vānale tempus,
 & ¹¹³ sanguinolentæ ¹¹⁴ centesimæ? voluntaria mala ex constitutione nostra pendētia,
 in quibus nihil est, quod subijci oculis, quod teneri manu possit, inanis auaritiæ som-
 nia. O miserum, si quem delectat sui patrimonij ¹¹⁵ liber magnus, & vasta spatia terra-
 rum colenda per ¹¹⁶ vinctos, & immensi greges ¹¹⁷ pecorum per prouincias ac regna
 pascendi, & ¹¹⁸ familia bellicosæ nationibus maior, & ædificia priuata ¹¹⁹ laxitatem vr-
 bium magnarum vincentia! Cum bene ista, per quæ diuitias suas disposuit ac fudit,
 circumspexerit, superbūque se fecerit, si quidquid habet, ei quod cupit compareret,
 pauper est. Dimitte me, & illis ¹²⁰ diuitijs meis redde. Ego regnum sapientiæ noui, ma-
 gnum, securum. ego sic omnia habeo, vt ¹²¹ omnium sint. Itaque cum C. Cæsar x i
 illi ¹²² ducenta donaret, ridens reiecit, ne dignam quidem summam iudicans, qua non
 accepta gloriaretur. Dij deæque, quam pauxillo illum animum aut honorare voluit,
 aut ¹²³ corrumpere! Reddendum egregio viro testimonium est. ¹²⁴ Ingentem rem ab
 illo dici audiui, cum miraretur dementiam eius, quod se putasset tanti posse mutari.
 Si ¹²⁵ tentare, inquit, me constituerat, toto illi fui experiendus ¹²⁶ imperio. Sapiienti ergo x i i
 donari aliquid potest, etiam si sapientis omnia sunt: æque nihil prohibet, cum omnia
 amicis dicamus esse communia, aliquid amico donari. Non enim mihi sic cum amico
 communia omnia sunt, quomodo cum socio, vt pars mea sit, pars illius: sed quomodo
 patri matrique communes liberi sunt: quibus cum duo sunt, non singuli singulos ha-
 bent, sed singuli binos. Primum omnium iam efficiam, vt quisquis est iste, qui me in
 societatem vocat, sciat se nihil mecum habere commune. Quare? quia hoc cōsortium
 solum ¹²⁷ inter sapientes est, inter quos amicitia est. ceteri non magis amici sunt, quam
 socij. Deinde pluribus modis communia sunt. ¹²⁸ Equestria omnium equitum Roma-
 norum sunt. in illis tamen locus meus fit proprius, quem occupauī. hoc si cui ¹²⁹ cessi,
 quamuis illi communi re cesserim, tamen aliquid dedisse videor. Quædam quorum-
 dam sub certa conditione sunt. habeo in equestribus locum, non vt vendam, non vt
 locem, non vt habitem: in hoc tātum, vt spectem. Propterea non mentiar, si dicam me
 habere in equestribus locum: sed cum in theatrum veni, si plena sunt equestria, & iure
 habeo locum illic, quia sedere est mihi liberum: & non habeo, quia ab his, cum qui-
 bus ius mihi loci commune est, occupatus est. Idem inter amicos puta fieri. Quidquid
 habet amicus, commune est nobis: sed illius proprium est, qui tenet. vt i, illo nolente,
 non possum. Derides me, inquis. Si quod amici est, meum est, liceat mihi vendere.
 Non licet. nam nec equestria: & tamen cōmunia tibi cum ceteris equitibus sunt. Non
 est argumentū, ideo aliquid tuum non esse, quia vendere nō potes, quia consumere,
 quia mutare in deterius aut melius non potes. Tuum enim est, etiā quod sub lege cer-
 ta tuum est. ¹³⁰ Accepi, sed certe non minus habes. ¹³¹ Ne te traham longius, Be- x i i i
 neficium maius esse non potest: ea per quæ beneficium datur, possunt esse maiora, &
 plura, ¹³² in quæ se beneuolentia effundat, & sic sibi indulgeat, quemadmodum aman-
 tes solent: quorum plura oscula, & complexus arctiores, non augent amorem, sed exer-
 cent. Hæc quoque, quæ venit quæstio, ¹³³ profligata est ¹³⁴ in prioribus: itaque breuiter
 perstringetur. Possunt enim in hanc, quæ data sunt alijs, argumēta transferri. Quæri-
 tur, an qui omnia fecit, vt beneficium redderet, reddiderit. Vt scias, inquit, illum non
 reddidisse, omnia fecit, vt redderet. Apparet ergo, non esse id factum, cuius faciēdi oc-
 casionem non habuit. Vt creditori suo pecuniam non soluit is, qui vt solueret, vbi que
 quæsiuit, nec inuenit. Quædam eius conditionis sunt, vt effectum præstare debeant:
 quibusdam pro effectū est, omnia attētassee, vt efficerent. Si omnia fecit vt sanaret, per-
 egit medicus partes suas. etiam damnato reo, oratori constat eloquentiæ officium, si

xiv.

omni¹³⁵ arte usus est. Laus¹³⁶ imperatori etiam victo, & duci redditur, si & prudentia, & industria, & fortitudo muneribus suis functa est. Omnia fecit, ut beneficium redderet: obstitit illi felicitas tua. Nihil incidit durius, quod veram amicitiam experiretur. Locupleti donare non potuit, sano assidere, felici succurrere: gratiam retulit, etiam si tu beneficium non recepisti. Præterea, huic intentus semper, & huius rei tempus operiens, qui in hoc multum curæ, multum sedulitatis impendit, plus laboravit, quam

cui cito referre gratiam contigit. Debitoris exemplum dissimile est: cui parum est pecuniam quæsisse, nisi soluit. Illic enim stat acerbus super caput creditor, qui nullum diem¹³⁷ gratis occidere patiatur: hic benignissimus, qui cum te viderit concursantem & sollicitum atque anxium, dicat: *Mitte hanc de pectore curam*. Desine tibi molestus¹³⁸ instare. omnia à te habeo. Iniuriam mihi facis, si me quidquam amplius desiderare iudicas. Plenissime ad me peruenit animus tuus. Dic, inquit, mihi. reddidisse beneficium diceres illum, si gratiam retulisset. Eodem ergo loco est, qui reddidit, & qui non reddidit. Contra, nunc illud pone, si oblitus esset accepti beneficii, si ne tentasset quidem gratus esse, negares illum gratiam retulisse? At hic diebus noctibusque se lassavit, & omnibus alijs renunciauit officiis, huic vni imminens, &¹³⁹ operatus, nequa se fugeret occasio. Eodem ergo loco erunt, ille qui curam referenda gratiæ abiecit, & hic qui numquam ab illa recessit? iniquus es, si rem à me exigis, cum videas animum non defuisse. Ad summam, puta, cum captus esses, me pecuniam mutuatum, rebus meis in securitatem creditoris¹⁴⁰ oppositis, nauigasse hieme iam sæua, per infesta latrocinii littora, emensum quidquid periculi afferre potest etiam pacatum mare: peragratis omnibus solitudinibus, cum quos nemo non fugiebat ego quærerem, tandem ad piratas perueni: & iam te alius redemerat. negabis me gratiam retulisse? etiamsi in illa nauigatione pecuniam, quam saluti tuæ contraxeram, naufragus perdidit, etiā ubi in vincula quæ detrahare tibi volui, ipse incidi: negabis me retulisse gratiam? At meherclè Athenienses, Harmodium & Aristogitonem,¹⁴¹ tyannidas vocant: & Mucij manus in hostili ara relicta, instar occisi Porſenæ fuit: & semper contra fortunam luctata virtus, etiam citra effectum propositi operis, enituit. Plus præstitit, qui fugientes occasiones secutus est, & alia atque alia captauit, per quæ referre gratiam posset, quam is quem, sine vlllo sudore, gratum prima fecit occasio.

xv.

Duas, inquit, res ille tibi præstitit, voluntatem, & rem: tu quoque illi duas debes. Merito istud diceres ei, qui tibi reddidit voluntatem otiosam:¹⁴² huic vero, qui & vult, & conatur, & nihil intentatum relinquit,¹⁴³ non potes dicere. vtrumque enim præstat, quantum in se est. Deinde, non semper numero numerus æquandus est: aliquando vna res pro duabus valet. Itaque in locum rei succedit tam propensa voluntas, & cupida reddendi. Quod si animus sine re, ad referendam gratiam non valet: nemo aduersus deos gratus est, in quos voluntas sola confertur. Dijs, inquit, nihil aliud præstare possumus. Sed si huic quoque, cui referre gratiam debeo, nihil aliud præstare possum: quid est, quare non eo aduersus hominem gratus sim, quo nihil amplius in deos confero?

xvi.

Si tamen quid sentiam quæris, & vis¹⁴⁴ signare respõsum: hic beneficiū recepisse se iudicet: ille se sciat non reddidisse. Hic illum dimittat: ille se teneat. hic dicat, Habeo: ille respondeat, Debeo. In omni quæstione propositum sit nobis bonum publicum. præcludendæ sunt excusationes ingratis, ad quas refugere possint, & sub quibus infitiationem suam tegere. Omnia feci? fac etiam nunc. Quid tu tam imprudentes iudicas maiores nostros fuisse, ut non intel ligerent iniquissimum esse, eodem loco haberi eum qui pecuniam, quam à creditore acceperat, libidine aut alea absumpsit, & eum qui incendio, aut latrocinio, aut aliquo casu tristiore, aliena cum suis perdidit? nullam excusationem receperunt, ut homines scirent fidem vti que præstandam. Satiùs enim erat à paucis etiam iustam excusationem non accipi, quam ab omnibus aliquam tentari. Omnia fecisti ut redderes. Hoc illi satis sit: tibi parum. Nam quemadmodum, ille si enixam & sedulam operam transire¹⁴⁵ pro irrita patitur, cui gratia referatur indignus est: ita tu ingratus es, nisi ei qui voluntatem bonam in solutum accepit, eo libentius debes, quia dimitteris. Non rapias hoc, nec¹⁴⁶ testeris: occasiones reddendi nihilominus quæras. Redde illi, quia repetit; huic, quia remittit: illi, quia malus; huic, quia non malus. Ideoque non est, quod ad te hanc quæstionem iudices pertinere: an quod beneficium quis à sapiēte acceperit, reddere debeat, si ille desinit esse sapiens, & in malum versus est. Redderes enim & depositum, quod à sapiente accepisses: & etiam malo, redderes creditum: quid est, cur non & beneficium? Quia mutatus est ille, te mutat? Quid? si quid à sano accepisses, ægro non redderes:

cum plus semper imbecillo amico debeamus? & hic æger est animo: adiuuetur, feratur. stultitia, morbus est animi. Distinguendum hoc, quo magis intelligatur, existimo.

Duo sunt beneficia. vnum, quod dare nisi sapiens sapienti non potest: hoc est absolutum & verum beneficium. alterum, vulgare, plebeium, cuius inter nos ¹⁴⁷ imperitos commercium est. De hoc non est dubium, quin illi qualiscumque est debeam reddere, siue homicida, siue fur, siue adulter euasit. Habent scelera leges suas, melius istos iudex, quam ingratus, emendat. nemo te malum, quia est, faciat. Malo beneficiū proijciam, bono reddam. huic, quia debeo; illi, ne debeam. De altero beneficij genere dubitatur, quod si accipere non potui nisi sapiens, ne reddere quidem nisi sapienti possum. Puta enim me reddere. ille non potest recipere: non est iam huius rei capax. scientiam vtendi perdidit. Quid si me remittere manco pilam iubeas? stultum est dare alicui, quod accipere non possit. Vt respondere ¹⁴⁸ ab vltimo incipiam: Non dabo illi, quod accipere non poterit: reddam, etiam si accipere non poterit. Obligare enim non possum, nisi accipientem: liberari tantum, si reddo, possum. Ille vti illo non poterit? viderit. penes illum erit culpa, non penes me. Reddere est, inquit, accepturo tradidisse. Quid enim si cui vinum debeas, & hoc ille infundere reticulo iubeat, aut cribro: reddidisse te dices, aut reddere voles, quod dū redditur, inter duos perit? Reddere, est id quod debeas, ei cuius est, volenti dare. hoc vnum mihi præstandum est. Vt quidem habeat, quod à me accepit, iam vltioris est curæ. Non ¹⁴⁹ tutelam illi, sed fidem debeo: multoque satius est, illum non habere, quam me non reddere. Et creditori statim in ¹⁵⁰ macellum laturo, quod accepit, reddam. etiam si mihi adulteram cui numerem, delegauerit, soluam: & si nummos quos accipiet, in sinum suum discinctus funder, dabo. Reddendum enim mihi est: non seruandum, cum reddidero, aut tuendum. Beneficij accepti, non redditu custodiam debeo. Dum apud me est, saluum sit. ceterum licet accipientis manibus effluat, dandum est reposcenti. Reddam bono, cum expediet; malo, cum petet. Tale, inquit, beneficium, quale accepisti, non illi potes reddere. Accepisti enim à sapiente: stulto reddis. ¹⁵¹ Imo reddo illi, quale nunc potest accipere: nec per me fit deterius, sed per illum, id quod accepi, reddam. Cui si ad sapientiā redierit, reddā quale accepi: dum in malis est, reddam quale ab illo potest accipi. Quid, inquit, si non tantum malus factus est, sed ferus, sed immanis, qualis ¹⁵² Apollodorus, aut Phalaris: & huic beneficium, quod acceperas, reddes. Mutationem sapientis tantam natura non patitur. nam in pessima ab optimis lapsus, necesse est etiam in malo vestigia boni teneat. Numquam in tantum virtus exstinguitur, vt non certiores ¹⁵³ animo notas imprimat, quam vt illas eradat vlla mutatio. Feræ inter nos educatæ cum in siluas eruperunt, aliquid mansuetudinis pristinae retinent: tantumque à placidissimis absunt, quantum à veris feris & numquam humanam manum passis. Nemo in summam nequitiam incidit, qui vquam hæsit sapientiæ. altius infectus est, quam vt ex toto elui, & transire in colorem alium possit. Deinde interrogo, vtrum iste ferus sit animo tantum, an & in perniciem publicam excurrat? Proposisti enim mihi Apollodorū & Phalarin tyrannū, quorum si naturam habet intra se malus, quidni ego isti beneficium suum reddam, ne quid mihi cum eo sit iuris amplius? Si vero sanguine humano non tantum gaudet & pascitur, sed & supplicijs omnium ætatum crudelitatem insatiabilem exercet, nec ira, sed auiditate quadam sæuendi furit, si ¹⁵⁴ in ore parentum filios iugulat, si non contentus simplici morte, ¹⁵⁵ distortet, nec vrit solum perituros, sed ¹⁵⁶ excoquit, ¹⁵⁷ si ara eius cruore semper recenti mader: ¹⁵⁸ parum est huic beneficium non reddere. Quicquid erat, quo mihi cohæreret, ¹⁵⁹ intercisa iuris humani societas abscidit. Si præstitisset quidem mihi aliquid, sed arma patriæ meæ inferret: quidquid meruerat, perdidisset, & referre illi gratiā scelus haberetur. si non patriā meam impugnat, sed suæ grauis est, & sepositus à mea gente, suā exagitat: abscidit nihilominus illū tanta prauitas animi. etiam si non inimicū, inuisum mihi efficit: priorque mihi ac potior eius officij ratio est, quod humano generi, quam quod vni homini debeo. Sed quāuis hoc ita sit, & ex eo tēpore omnia mihi in illū sint libera, ex quo, corrūpendo fas omne, vt nihil in eum nefas esset, effecerit: illum mihi seruandum modum credam, vt si beneficium illi meum neque vires maiores daturum est in exitium commune, nec confirmaturum quas habet, id autem erit, quod illi reddi sine perniciē publica possit, reddam. Seruabo filium eius infantem. quid hoc beneficium obest cuiquam eorum, quos crudelitas eius lacerat? pecuniam quæ satellitem stipendio teneat, non subministrabo. Si marmora & vestes desiderabit, nihil oberit cuiquam id quo luxuria eius instrui-

xvii.

xviii.

xix.

xx.

- rur: militem & arma non suggeram. Si pro magno petet munere ¹⁶⁰ artifices scænae,
 & scorta, & quæ feritatem eius ¹⁶¹ emolliant, libens offeram. Cui triremes & ¹⁶² cera-
 ftas non mitterem, ¹⁶³ luforias & ¹⁶⁴ cubiculas, & alia ludibria regum in mari lasci-
 uientium mittam. Et si ex toto eius sanitas desperata fuerit, ¹⁶⁵ eadem manu beneficiū
 omnibus dabo, illi reddam: quando ingeniis talibus vitæ exitus remedium est: opti-
 mumque est obire ei, qui ad se numquam rediturus est. Sed hæc rara nequitia est, &
 semper portenti loco habita, sicut hiatus terræ, & de cauernis maris ¹⁶⁶ ignium eru-
 ptio. Itaque ab illa recedamus: de his loquamur, quæ detestamur sine horrore. Huic
 homini malo, quem inuenire in quolibet foro possum, quæ ¹⁶⁷ singuli timent, reddam
 beneficium, quod accepi. Non oportet mihi nequitiam eius prodesse, quod ¹⁶⁸ in me
 non est, redeat domum bonus an malus. ¹⁶⁹ Quam diligenter istud excuterem, si non
 redderem, sed darem? Hic locus fabulam poscit. Pythagoricus quidam eme-
 rat à sutore ¹⁷⁰ phæcasia, ¹⁷¹ rem magnam, non præsentibus nummis. Post aliquot dies
 venit ad tabernam, redditurus: & cum clausam diu pulsaret, fuit qui diceret: *Quid per-
 dis operam tuam? sutor ille quem quæris, elatus, combustus est. Quod nobis fortasse molestum est, qui
 in æternum nostros amittimus: ¹⁷² tibi minime, qui scis futurum, ut ¹⁷³ renascatur.* iocatus in Py-
 thagoricum. At philosophus noster, treis aut quatuor denarios (non inuita manu) do-
 mum retulit, subinde concutiens. Deinde cum reprehendisset hanc suam non red-
 dendi tacitam voluptatem, intelligens arrisisse sibi illud lucellum, redit ad eandem
 tabernam, & ait: *Ille tibi viuit. tu redde, quod debes.* Deinde per clostrum, qua se com-
 missura laxauerat, quatuor denarios in tabernam inseruit, ac misit, ¹⁷⁴ pœnas à se exi-
 gens improbæ cupiditatis, ne alieno assuesceret. Quod debes, quære cui red-
 das: & si nemo poscet, ipse te appella. Malus an bonus sit, ad te non pertinet. Redde
 & ¹⁷⁵ accusa, non oblitus, quemadmodum inter vos officia diuisa sunt. illi obliuio im-
 perata est, tibi meminisse mandauimus. Errat tamen, si quis existimat, cum dicimus
 eum qui beneficium dedit, obliuisci oportere, excutere nos illi memoriam rei præser-
 tim honestissimæ. quædam præcipimus ¹⁷⁶ ultra modum, ut ad verum & suum redeat.
 Cum dicimus, Meminisse non debet: hoc volumus intelligi, prædicare non debet,
 nec iactare, nec grauis esse. Quidam enim beneficium quod dederūt, omnibus ¹⁷⁷ cir-
 culis narrant. hoc sobrij loquuntur, hoc ebrij non continent: hoc ignotis ingerunt,
 hoc amicis committunt. Ut hæc nimia & exprobratrix memoria subsideret, obliuisci
 eum qui dedit, iussimus, & plus imperando quam præstari poterat, silentium suasi-
 mus. Quoties parum fiducia est in his quibus imperas, amplius est exigendum
 quam satis est, ut præstetur quantum satis est. In hoc omnis hyperbole extenditur, ut
 ad verum mendacio veniat. Itaque qui dixit,
Qui candore niues anteirent, cursibus auras:
 quod non poterat fieri, dixit: ut crederetur quantum plurimum posset. Et qui dixit,
His immobilior scopulis, violentior amne:
 ne hoc quidem se persuasurum putauit, aliquem tam immobilem esse, quam scopu-
 lum. Numquam tantum sperat hyperbola, quantum audet: sed incredibilia affirmat,
 ut ad credibilia perueniat. Cū dicimus, Qui beneficium dedit, obliuiscatur: hoc dici-
 mus, similis sit oblito: memoria eius non appareat, nec ¹⁷⁸ incurrat. Cum dicimus,
 beneficium repeti non oportere, non ex toto repetitionem tollimus: saepe enim opus
 est malis exactore, etiam bonis admonitore. Quid ergo? occasionem ignoranti non
 ostendam? necessitates illi meas non detegam, quare nescisse se aut mentiatur, aut ¹⁷⁹
 doleat? Interueniat aliquando admonitio, sed verecunda, quæ non poscat, nec inius
 vocet. Socrates amicis audientibus: *Emissem, inquit, pallium, si nummos haberem.*
 Neminem poposcit, omnes admonuit. à quo acciperet, ¹⁸⁰ ambitus fuit. Quid ni es-
 set? Quantulum enim erat, quod Socrates accipiebat? at multum erat, commeruisse,
 à quo Socrates acciperet. Non illos castigare mollius potuit, *Emissem, inquit, pal-
 lium, si nummos haberem.* Post hæc quisquis properauerit, sero dat. iam Socrati de-
 fuit. Propter acerbos exactores, repetere prohibemus: non ut numquam fiat, sed ut
 parcet. Aristippus aliquando delectatus vnguento: ¹⁸¹ *Male, inquit, istis ¹⁸² effe-
 minatis eueniat, qui rem tam bellam infamauerunt.* Idem dicendum est: Male istis improbis
 & importunis beneficiorum suorum ¹⁸³ quadruplatoribus eueniat, qui tam bellam
 admonitionem inter amicos sustulerunt. Ego tamen utar hoc iure amicitia, & bene-
 ficium ab eo repetam, ¹⁸⁴ à quo petissem: qui alterius beneficii loco accepturus est,
 potuisse reddere. Numquam, ne querens quidem, dicam:

----- *Eiectum littore egentem*

Excepi, & regni demens in parte locavi.

Non est ista admonitio, non : conuicium est. Hoc est in odium beneficia perducere: hoc est efficere, vt ingratum esse, aut ¹⁸⁵ liceat, ¹⁸⁶ aut iuuet. Satis, abundeque est, submissis & familiaribus verbis, memoriam reuocare :

Si bene quid de te merui, fuit aut tibi quidquam

Dulce meum.

Ille inuicem dicat: Quid ni merueris? eiectum littore egentem excepisti. Sed xxvii:

nihil, inquit, profecimus: dissimulat, oblitus est. quid facere debeam? Quæris rem maxime necessariam, & in qua hanc materiam consummari decet, quemadmodum ingrati ferendi sint? Placido animo, mansueto, magno. Numquam te tam inhumanius, & immemor, & ingratus, offendat, vt non tamen dedisse delectet: Numquam in has voces iniuria impellat: Vellem non fecisse. Beneficij tui etiam ¹⁸⁷ infelicitas placeat. Semper illum ¹⁸⁸ pænitebit, si tene nunc quidem pænitet. Non est, quod indigneris tamquam aliquid noui acciderit: magis mirari deberes, si non accidisset.

Alium labor, alium impensa deterret: alium periculum, alium turpis verecundia, ne dum reddit, fateatur accepisse: alium ignorantia officij, alium pigritia, alium occupatio. Adspice, quemadmodum immensæ hominum cupiditates hient semper, & posscant: non miraberis ibi neminem reddere, vbi nemo satis accipit. Quis est istorum tam firmæ mentis ac solidæ, vt tuto apud eum beneficia deponas? Alius libidine insanit, alius abdomini seruit, alius lucri totus est, cuius summam ¹⁸⁹ non vinctes: alius inuidia laborat, alius cæca ambitione, & in gladios ruente. Adice torporem mentis ac senium, & huic contrariam in quieti pectoris agitationem, tumultusque perpetuos. adice æstimationem sui nimiam & tumorem, ¹⁹⁰ ob quæ contemnendus est, insolentem. Quid contumaciam in peruersa nitentium, quid leuitatem semper alio transilientem loquar? Huc accedat temeritas præceps, & numquam fidele consilium ¹⁹¹ daturus timor, & mille errores, quibus volumur: audacia timidissimorum, discordia familiarissimorum, & publicum malum, incertissimis fidere, fastidire possessa, optare ¹⁹² quæ consequi posse spes non fuit.

Inter affectus inquietissimos, rem ¹⁹³ quietissimam, fidem quæris? Si tibi vitæ nostræ vera imago succurret, videberis tibi videre xxviii: ¹⁹⁴ captæ cum maximè ciuitatis faciem, in qua, omisso pudoris rectique respectu, ¹⁹⁵ vires in consilio sunt, velut ¹⁹⁶ signo ad permiscenda omnia dato. Non igni, non ferro abstinetur: soluta legibus scelera sunt: nec ¹⁹⁷ religio quidem, quæ inter arma hostilia supplices texit, vllum impedimentum est ruentium in prædam. Hic ex priuato, hic ex publico, hic ex profano, hic sacro rapit: hic effringit, hic transilit, hic non contentus ¹⁹⁸ angusto itinere, ipsa quibus arcetur, ¹⁹⁹ euertit, & in lucrum ruina venit. Hic ²⁰⁰ sine cæde populatur, hic spolia ²⁰¹ cruenta manu gestat. nemo non fert aliquid ex altero. In hac auiditate generis humani, ne tu nimis fortunæ communis oblitus es, qui quæris inter rapientes ²⁰² referentem. Si indignaris ingratos esse: indignare luxuriosos, indignare auaros, indignare impudicos, indignare ægros deformes, senes pallidos. Est istud graue vitium, est intolerabile, & quod dissociet homines, quod concordiam, qua imbecillitas nostra fulcitur, scindat ac dissipet: sed vsque eo vulgare est, vt illud nec qui queritur quidem effugerit.

Cogita tecum, an quibus xxviii: cumque debuisti, gratiam retuleris, an nullum vmquam apud te perierit officium, an omnium te beneficiorum memoria comitetur. Videbis quæ puero data sunt, ante adolescentiam elapsa: quæ in iuuenem collata sunt, non perdurasse in senectutem. Quædam ²⁰³ perdidimus, quædam ²⁰⁴ proiecimus, quædam è conspectu nostro paulatim ²⁰⁵ exierunt: à quibusdam oculos ²⁰⁶ auertimus. Vt excussem tibi imbecillitatem tuam, in primis fragilis est memoria, & rerum turbæ non sufficit. necesse est quantum recipit, emittat, & antiquissima recentissimis obruat. Sic factum est, vt minima apud te nutricis esset auctoritas: quia beneficium eius ²⁰⁷ longius ætas sequens posuit. sic factum est, vt præceptoris tibi non esset vlla veneratio: sic euenit, vt circa consularia occupato comitia, aut ²⁰⁸ sacerdotiorum candidato, quæsturæ ²⁰⁹ suffragator excideret. Fortasse vitium, de quo quereris, si te diligenter excusseris, in sinu inuenies. Inique publico irasceris crimini, ²¹⁰ stulte tuo, vt absoluaris, ²¹¹ ignosce. Meliorem illum facies ferendo, vtique peiorem exprobrando. non est, quod frontem eius indures: sine, si quid est pudoris residui, seruet. Sepe ²¹² dubiam verecundiam, vox conuiciantis clarior, ²¹³ rupit. nemo id esse, quod etiam videtur, timet. ²¹⁴ deprehensus pudor amittitur.

Perdidi beneficium. Numquid quæ ²¹⁵ consecraui- xxix:

mus, perdidisse nos dicimus? Inter consecrata beneficium est, etiam si male respondit, bene collocatum. Non est ille, qualem sperauimus. Scimus nos quales fuimus, ei dissimiles. damnum tunc factum, nunc ²¹⁶ apparuit. Ingratus non sine nostro ²¹⁷ pudore protrahitur: quoniam quidem querela amissi beneficij, non bene dati signum est. Quantum possumus, causam eius apud nos agamus: fortasse non potuit, fortasse ignorauit: fortasse facturus est. Quædam nomina bona, lentus ac sapiens creditor fecit, qui sustinuit, ac mora fouit. Idem nobis faciendum: ²¹⁸ nutriamus fidem languidam.

xxx.

Perdidi beneficium. Stulte, non nosti detrimenti tui tempora. perdidisti, sed cum dares: nunc palam factum est. Etiam in his quæ videntur ²¹⁹ in perditio, moderatio plurimum profuit. Vt corporum, ita animorum molliter vitia tractanda sunt. sæpe quod ²²⁰ explicauit mora, pertinacia trahentis abruptum est. Quid opus est maledictis? quid querelis? quid insectatione? quare illum liberas? quare dimittis? Si ingratus est, iam nihil debet. Quæ ratio est, exacerbare eum, in quem magna contuleris, vt ex amico dubio fiat non dubius inimicus, & patrociniū sibi nostra ²²¹ infamia quærat. Nec desit qui dicat: Nescio quid est, quod eum, cui tantum debuit, ferre non potuit. subest aliquid. Nemo non superioris dignitatem quærendo, etiam si non inquinauit, ²²² aspergit: nec quisquam fingere contentus est leuia, cum ²²³ magnitudine mendacij fidem quærat.

xxxi.

Quanto illa melior via, qua seruatur illi ²²⁴ species amicitiae, & si reuerti ad sanitatem velit, etiam amicitia? Vincit malos pertinax bonitas: nec quisquam tam duri infestique aduersus diligenda animi est, vt etiam ²²⁵ vi tractus bonos non amet: quibus hoc quoque cœpit debere, quod ²²⁶ impune non soluit. Ad illa itaque cogitationes tuas flecte. Non est mihi relata gratia. quid faciam? quod dij omnium rerum optimi auctores: qui beneficia ²²⁷ ignorantibus dare incipiunt, ²²⁸ ingratis perseuerant. Alius illis obiicit ²²⁹ negligentiam nostri, alius ²³⁰ iniquitatem: alius illos ²³¹ extra mundum suum proiicit, & ignauos, hebetesque ²³² sine luce, sine vlllo opere destituit. Alius solem cui debemus, quod inter laborem quietemque tempus diuisimus, quod non tenebris immerſi confusionem æternæ noctis effugimus, quod annum cursu suo temperat, & corpora alit, sata euocat, percoquit fructus, ²³³ saxum aliquod, aut ²³⁴ fortuitorum ignium globum, & quiduis potius quam ²³⁵ deum appellat. Nihilominus tamen more optimorum parentum, qui maledictis suorum infantium arrident, non cessant dij beneficia congerere, de beneficiorum auctore dubitantibus: sed æquali tenore bona sua per gentes populosque distribuunt, vnā potentiam sortiti, prodesse. Spargunt opportunis imbribus terras, maria flatu mouent, siderum cursu notant tempora, hiemes æstatesque interuentu lenioris spiritus molliunt: errorem labentium animorum placidi ac propitij ferunt. Imitemur illos. demus, etiam si multa in irritum data sint: demus nihilominus alijs, demus ipsis, apud quos iactura facta est. Neminem ab excitanda domo ruina deterruit: & cum penates ignis absumpsit, fundamenta tepente adhuc area ponimus, & vrbes ²³⁶ haustas sapius eodem solo condimus. Adeo ad bonas spes pertinax animus est. Terra marique humana opera cessarent, nisi male cadentia iterum tentare libuisset.

xxxii.

Ingratus est. non mihi fecit iniuriam, sed sibi: ego beneficio meo, cum darem, vsus sum. nec ideo pigrius dabo, sed diligentius. quod in hoc perdidisti, ab alijs recipiam. Sed huic ipsi beneficium dabo iterum, & tamquam bonus agricola, cura cultuque sterilitatem soli vincam. Perii mihi beneficium: ²³⁷ iste omnibus. Non est magni animi, dare & perdere: hoc est magni animi, perdere & dare.

COMMENTARIA VARIORVM AVTHORVM

in librum septimum Senecæ de Beneficijs.

I. LIPSIUS.

A P. I. 1. In manibus.] *Α nauigantibus. iam portum terramque tangimus.*2. Lenocinari.] *Illecebras & lenocinia mihi circumdare. gratiosum venustumque me reddere.*3. Opus crescere.] *Ita solent & rhetores, & qui auribus animisque se aptant: paullatim surgere, & ex aurora solem dare.*4. Demetrius.] *Inter astra eius aui, non solum stellas: si Seneca fides, ubique laudanti. Ut mox, cap. VII. & epist. XX. item LXII. & sæpius.*5. Ad manum.] *Prompta, ut exerceas & utare. Notabile dictum: qui legis, attende. Sperne hæc varia, & sæpe vana: pauca & utilia discite, & ut facias discite. Aristippus consonat: Σεμνωμοδὺς τινὸς ὅτι πολυμαθία, ἔφη, ὡστὲς ἔχ' οἱ τὰ πλεῖστα ἐσθίοντες, & γυμναζόμενοι ὑγιάινουσιν μᾶλλον ἢ τὰ δέοντα. Περὶ σφοδρῶν, οὕτως ἔχ' οἱ πολλοί, ἀλλ' οἱ χρήσιμα ἀναγιώσκοντες, εἰσὶ σωθεῖσθαι. Quodam gloriantur ob multiplicem doctrinam, Sicut, inquit, non ij qui plurimum comedunt aut exercentur, melius valent iis qui modica & necessaria adsumunt: ita nec qui multa, sed qui vtilia legunt discuntque, studiosi & eruditi sunt. Heraclitus hoc ipsum nervose & breuiter: πολυμαθὴν νόον ἔχειν, & διδάσκειν: mentem multifariam habere, non docet. Non docet? non, quibus opus ad vitam, tranquillitatem, felicitatem.*6. Numeros.] *Palestre verbum, in motibus illis & formatione flexuque membrorum. Quintilianus libro XII. Et ut Palæstrici doctores, illos quos Numeros vocant (male quidam libri Neruos) non idcirco discentibus tradunt, ut his omnibus in ipso luctandi certamine utantur: sed ut sub sit copia illa, ex qua vnum aut alterum, cuius se occasio dederit, efficiant. Quæ apta sane etiam ad Demetrii sensum. Iuuenalis, de femina ad palum se exercente: Atque omnes implet numeros. Jbi Scholiastes priscus: Hoc est, vniuersa efficit dictata, ut tantum currat in exercitio, quantum gladiator. Corrigo, aut tantum curat. Valerius li. VIII. cap. III. Motusque omnes (ita veteres) ac numeros defensionis fortiter exsecuta. Jnde proverbium, omnibus numeris perfectus. & similia, quæ idem ille Valerius sæpe iterat.*7. Nexusque.] *In lucta, Lucanus:**Conseruere manus & multo brachia nexu.**Dicunt aliter Nodos, & Ligaturas.*8. Sub aduersario.] *Jn ipsa pugna: at bene sub doctore, & in ludo.*9. Vincunt.] *Rem conficiunt. affectus & vitia domant.*10. Effundat ac.] *Fluentem & refluentem faciat, statis horis.*11. Signum impr.] *Quo sensu? ut reuera corpori aliquod signum sit, & velut transitus nota? sicut anno VII. dentes cadunt, & nascuntur: bis septimo, pubertas erumpit: ter septimo, genæ vestiuntur: quater septimo, gemini (supra dictum) emergunt. In Philone quidem tale aliquid distincte est legere, De opificio mundi: vide. An hoc placet, septimo quoque anno mutari hominem, & signum ætatis imprimi, noua nomenclatura? Ut ad primum Septenarium Infans; inde ad alterum, Puer; ad tertium, Adolescens; ad quartum, Iuuenis; quintum, Vir; sextum, Maturus vel Grauis; septimum, Senex; atque inde Decrepitus. Isto autem sensu, melius in Seneca ætatis signum: quod etiam est in quibusdam libris. An denique ad gradus vel κλίμακ' τῆς αἰῶνος ætatem adspexit? in quibus antiquitus proditum, septimo quoque anno, mutationem aut discrimen euenire: & magis, cum is cum nouenatio concurret, anno sexagesimo tertio. Itaque signum imprimit, morbi, vel periculi, vel mutationis.*12. In angustias.] *Lucretius idem querit, lib. IV.**Porticus æquali quamuis est denique ductu,
Stansque in perpetuum paribus suffulta columnis
Longa; tamen parte ab summa cum tota videtur,
Paullatim trahit angusti fastigia coni:**sed ipse quoque inter obscura & ignorata, quod ad causam, mox habet. Non item Optici hodie. nam aiunt semper in lineis parallelis, longius ductis, remotiora coire & angustari, ob bases minores quo longiores, lineasque quæ paullatim concurrunt. Adde nostrum, Quæst. Nat. I. cap. III.*13. Vnus concubitus.] *Jta sane. & Hippocrates effatur, τὰ διδυμα ἂν ἐνὸς λαγνέματος γίνεσθαι: geminos ab vno opere Venereo fieri. Argumentum in canibus, quæ vno coitu multiplicem fatum edunt: ut mulieribus ipsis, quæ & hoc fatebuntur: denique in tempore partus, quod idem. Causa, quia plures sinus vel reductiones in matrice; quæ ubi scisso semine implentur & retinent, plures mox partus.*14. Fata diuersa.] *Quidni? nam & formatio diuersa. quia et si ex vno semine; diuiditur id tamen, & plus minusve, crassius tenuius, in hanc illamve partem illabitur: atque ita in materia & qualitatibus discrimen. Sed & in tempore discrimen. Idem Hippocrates: Οὐ γὰρ ἐς ἅπαρ χροεῖται ἡ γονὴ, ἀλλὰ καὶ ἐς δὲ καὶ τοῖς ἀποβλεπόμενοις. Non enim simul semelque semen peruenit, sed bis terque euomitur & exit, quasi per ictus.*15. Minimum interest.] *Nostro sensu. sed motione ipsa cali, & citata illa vertigine, permultum: si tamen ad astricas causas placet ire.*16. In alto.] *Ad puteum Democriti alludit, in quo veritatem demersit.*17. Inuenisse.] *Id est, per quam meliores aut prudentiores non reddimur; tantum, scitiores.*18. Proximo.] *Iuxta apertum, non diu querendum.*19. A se petere.] *A suo animo. qui paucis contentus, diues est.*20. Non multum.] *Quid, præter mortem? & cum ea metus tui finis.*21. Nihil.] *Stoice. quia nolunt Deum vindicare, aut nocere.*

CAP. II. 22. Proficientem.] Ita vocant Stoici, eum qui in via ad Sapientiam est, qui iam promouit aliquid & profecit. Nos in *Manud. II. Dissert. IX.*

23. Partem sui.] Animo induere, ut adhæreant: agnata videantur.

24. Salutaria.] Decreta ista ac δὲ γυμνασία.

25. Nec malum.] Capitalis distinctio, & cardo Sapientiae. Nihil bonum, nisi honestum: & contra, id est, sola virtus bona, solum Vitium malum. In *Manud. II. Dissert. XX.*

26. Distribuat.] Quidquid videt, audit, ista metiatur & censeat.

27. Fastidit.] Mens, & alij quidam, fastidio obiecta. probo.

28. In contrar.] Dolorem, qui aut ut comes adharet, aut ut proles ex ea nascitur.

29. Paniteat.] In luxu & ganea.

30. Pudeat.] Et hoc & illud, in libidine.

31. Quæ hominum.] Duplicem perturbationem hic facit: à terra, & à calo. Illam, quæ ex opibus, honoribus, spe metuque (ut verbo dicam) rerum humanarum. Istam, quæ à superstitione, & praua de dijs opinione, de qua addit.

32. Famæ cred.] Quæ facit illos ultores, vindices fulmine armat, apud inferos etiam tortores collocat: & talia, quæ Sophi iustident.

33. Vitijque illos nostris.] Quia nos ultionis cupidi, quia nos male fatiētibz reponimus: & plura taliū affectuum.

34. Diuini.] Quomodo dij colendi.

35. Humani.] Quid homines deceat, quid sibi alijsque debeat.

36. Præsentibus.] Horatius: Lætus in præsens animus, quod ultra est Oderit curare.

37. In dubium.] Incerta non appetit, incerta, dum quærit; incerta, dum habet.

38. Omnia il.] Stoico paradoxo, de quo *Manud. III. Dissert. XI.*

39. Maris rubri.] Non de sinu Arabico siue Egyptio ceperis (parum sit eo venisse, & longius omnino iuit:) sed de mari Indico, quod Rubrum antiquis dictum, ostendi in *Admirandis.*

40. Præfectus.] Vna cum Nearcho.

41. Extra naturæ.] Quasi cum terris Natura desineret, & Oceanus ignotus & immotus, caligo & chaos deinde haberent. Hæc Declamatores, ex communi tunc opinione. ut in *Suasoria I. ad Alexandrum*: Iidem sint termini & regni tui, & mundi. Alius: Tempus est Alexandrum cum orbe & cum sole desinere. quasi ultra igitur nec sol, nec orbis. Poeta etiam Pædo, de Germanico Oceano:

--- ruit ipse dies, orbemque relictum

Ultima perpetuis claudit natura tenebris.

CAP. III. 42. Irritauit.] Cupidinem magis elicit, indulgendo.

43. Satietas.] Proprie, id est, quod satis haberent.

44. Tuenda.] Sine cura, sine impendio habenda.

45. Legatos.] More sui aui, Legatos Consulares, qui legionibus provincijsque præsent. Nec enim hic de Legatis communibus, & qui mandata ferunt.

46. In ripis.] Iterum Romano ritu, in terminis imperij castra & castella erant, ad ripas Euphratis, Danubij, Rheni.

47. Solitudinibus.] Quæ sub Zona frigida, siue torrida, ut ipsi putabant: & quos hodierna inspectio refutauit.

48. Mea sunt.] Vsu, visu sepe: cum id non potest, cogitatione et animo, qui scit sibi hæc facta. Notæ *Manud. III. Diss. XI.*

49. Extra omnia.] Omnia autem sua censeat.

CAP. III. 50. In quis.] Argute & feliciter ad rem applicat, à qua videbatur abire.

51. Nihil.] Seneca iam respondet.

52. Omnia regis.] Potestate & imperio, ut dicit.

53. Descripta.] Distributa. Horatius:

Sedesque descriptas piorum.

54. Cum peculio.] Peculium est, quod seruus vel ex diario comparit, vel dono accepit. Id eius est, domino conueniente, & more fauente.

55. Quemadmodum.] Hæc inconnexa, & fortasse traiecta sunt. Concinnius paullo: Quemadmodum perhibemus (ita malim, quam probemus) omnia sapientis esse (nunc enim inter nos conueniat:) illud quod quaeritur: Scripsi conueniat, & verius puto quam conuenit.

56. Liberorum.] Qui ipsi manu nondum sint missi.

57. Stipem.] Varro: Diis cum thesauris assem dant, stipem dicunt. Plura ego ad Taciti XIV. *Annalem.*

58. Cauillantur.] Quod Græcis σόφισμα. Latinis Cauillus, Calumnia, Captio, Captendula.

CAP. V. 59. Mercenarium.] Qui operas mihi locat præbetque in dies, menses, annos. Atque eo tempore meus est, te vel inuito.

CAP. VI. 60. Dorus librarius.] Bibliopola nomen, & Librarius igitur non solum qui scribit, sed vendit. Sequentia hoc asserunt: & Libraria in Agello, taberna venalium librorum.

61. Emptor.] Emit enim, sed vendendos.

62. Viritum.] In meum caput transcriptum.

63. Conscientia.] Omisit siue eiecit Muretus, imperiose. Quid si bona vox est? & significat regis omnia esse, eumque possidere animo & tacito censu. Quid si mutanda etiam: quod Erasmus voluit, fecitque communia. Meus liber conscientia scribit, sed cum apice, qui compendium scripturae notat.

64. Fiscus.] Ita enim dicebant principis bona propria, & ab Aerario secernebant. Plinius Panegyrico: At fortasse non eadem seueritate Fiscum, quæ Aerarium cohibes: imo tanto maiore, quo plus tibi licere de tuo, quam de publico, credis.

65. In imperio.] Ita idem Plinius: Ecquid Cæsar non suum videat? tandemque imperium Principis, quam Patrimonium maius est. Multa enim ex patrimonio refert in imperium, quæ priores Principes occupant, non ut ipsi fruantur, sed nequis aliis.

66. Quaeritur.]

66. Quæritur.] Nam sub bono Principe, ut idem ille inquit, dicitur Actori atque etiam Procuratori tuo, Inius veni, sequere ad tribunal. Et mox: Sors & vna fisco iudicem assignant.

CAP. VII. 67. De saxo.] Tarpeio, Romano ritu. nam id supplicium in magnis sceleribus.

68. Licere.] Fæda, impura.

69. Fani.] Ab eo, quod Pontifices in sacrando fati sint finem: vel potius fines, in Varronis v. de L. L. Ille igitur angulus & secreta pars, cui fines fando dicti, Fanum.

70. Non potest.] Supra lib. v. cap. xiv. De constant. sap. cap. iv.

71. Extra ictum.] Ut tangi ledive non possit.

72. Ac sua.] Nam & ipse scit, atque ut Deo posita aufert.

73. Viritim.] Male vicissim. Supra cap. vi. Quod viritim meum est.

74. Romanus Imp.] Quis hic est? Horatius Cocles, ait Muretus & toto capite asserit xviii. Libri xix. Variar. Lætionum. Nam illi, ob strenuam in ponte Sublicio operam populus Romanus tantum agri dedit, quantum vno die circumarasset. Hoc ita Linius, Dionysius, Plinius: neque factum negamus, sed huc facere non persuademur. Primum, miles ille Cocles fuit, non Romanus Imperator, ut Seneca: deinde, accepit premium, non refutavit, ut item ex Seneca: tertio, quis hic modus supra ciues alios, aut quid minus vno iugere potuit? In numero, inquam, nulla comparatio aut diuersitas: quam fuisse oportet, aut Seneca illa frigida, aut nihili esse. Ego arbitror hæc spectare M. Curium illum, paupertate nobilem: & Valerium do auctorem. Decretis, inquit, à Senatu septem iugeribus agri populo, sibi autem quinquaginta, popularis assignationis modum non excessit: parum idoneum reip. ciuem existimans, qui eo, quod reliquis tribueretur, non esset contentus. Quid clarins, aut aptius? Eadem Plinius: M. Curij nota concio est, perniciosum intellegi ciuem, cui septem iugera non essent satis. Enimvero iam pridem bina iugera assignari solita (Varro, & idem Plinius:) sed nunc in victoria de Pyrrho, & multo terrarum adiecto, largiores sint in populum & in ducem. Nihil hic scrupuli, nisi in Seneca fortè sequentibus verbis, scribentis: tantum agri decretum, quantum circuire vno die arando potuisset. Atque non nisi iugerum vnum, vno die aratur: & inde nomen (Varro, Plinius, alij) quod vno iugo boum, in die, exarari posset. Vbi ergo illa septena, imò quinquagena? Ambigo, non in re aut homine, sed in Seneca'scriptione, satim ea ab intento & hoc agente fuerit. Sane si de Iugero vno accipis, palam falsum eum fuisse affirmandum est: sed quid si plura etiam ipse dicit? Nam ait, circuire: quod accipipotest, non de reciprocatione illa in arando, sed de ambitu: & ut tantum agri, quantum bobus, vno sulco, circumduxisset. Ita sanè illa quinquaginta circumarauerit, aut ultra. In Valerio quidem nihil erroris esse, cum Plinius, tum & res mihi dicit. ac bellè omnino decretum, cum alij septena haberent, ut ipse septies septena: quæ sunt xlix. iugera: sed Valerius scilicet rotundè fecit extulitque, quinquaginta. Siquis certiora, donet.

CAP. VIII. 75. Cotidianum.] Quo utimur, & quo M eum Tuum dicimus.

76. Capite.] Accipiam, statu & conditione sua censebitur. Aspicit autem ad Cæsuales tabulas, in quibus viritim singuli, & eorum opes, descriptæ. Itaque tunc, inquit, non tantas ei opes dabo: sed communi & ciuili iure, censum capit, eius inspiciam, & pro eo aestimabo.

77. Habere.] Tuo illo possessionis sensu.

78. In laudem.] Dicit, magnos viros fuisse: sed a quo quoque maiores factos, & quia benignior in tales fama. At viuis ea obstat: et si sunt & magni hodie, ut ecce Demetrius.

79. Inuidia.] Sallustius: Viuis interdum fortuna, sæpe inuidia fatigat. vbi anima naturæ cessit, demptis obrectatoribus, ipsa se virtus magis magisque extollit. Propertius.

Omnia post obitum fingit maiora vetustas,

Maius ab exsequiis nomen in ora venit.

80. Corripi.] Sunt qui legant, corrigi. At mihi non placet. Frustrà enim aut stultè Natura hominem gignat ostenditque, à quo corrigi non possumus. Imò contrà melius esset, & ex officio benigni Dei. Mihi verus coniectura sedet, & nos ab illo corripi. Ideo genitus est, ut exemplum sæculo non deesset incorrupti viri; & item vitiorum acris insectatoris. Vocum consonantia ita melior, in corrumpi, & corripi: denique firmat omnino clausula: Pro uidentiam ei & talem vitam, & talem facultatem dedisse, ne aut exemplum sæculo, aut conuitium deesset. Conuitium profectò in correptione est: & propriè ita Cynici solent, cuius hic secta. Vide de isto ipso conuiciante aut oblatrante (ita loquitur) Suetonium Vespas. cap. xiii. & Neronis cap. xxxix.

CAP. IX. 81. Donare.] Atque ita exonerare se, & amoliri.

82. Expeditum.] Quod est in paupertate. Apuleius: Proflus ad viuendum, velut ad natandum, is melior, qui onere liberior.

83. Populor. om.] Quæ omnes & singulos exagitant: quid hæc in vnum collecta mihi premendo offers?

84. Non deceat.] Ut luxuria, libidinis, aut & deliciarum instrumenta.

85. Pretia sang.] Quibus sanguinem & animam impenditis.

86. Testudinè.] Quæ lectos, & repositoria maxime ornabāt. Plinius ix. Testudinū putamina secare in laminas, lectosq; & repositoria iis vestire, Caruili^o Pollio instituit. Vtebatur marinis, & maxime Indicis. Iuuenalis:

Qualis in Oceani fluctu testudo nataret,

Clarum Troiugenis factura ac nobile fulcrum.

Fulcrum lecti. Lucianus in Asino: κλίβητιν μεγάλην ἀπὸ χελώνης ἰνδικῆς: Vertit Apuleius: Lectus Indica testudine pellucidus. Ex eius verbo nota lucem & splendorem infuisse, quod & ista Martialis:

Gemmantes prima fulgent testudine lecti.

Etsi intellegere etiam liceat gemmas insertas fuisse. Ita ensim Philo, τρικλίνα καὶ ἀρὶ κλίνα χελώνης ἢ ἐλέφαντος χαρτοκευασµένης, καὶ πικραλφετέρας ὕλης. ὦν τὰ πλεῖστα λιθοκόλληται: Tricliniæ lecti & Stibadiæ testudine aut ebore adornata, & meliore etiam materia: atque ea pleraque gemmata.

87. Varietas.] Ita Clemens Alexandrinus: χελώνας πεποικιλµένας κοίτας: testudine variegatos lectos. Nam miscellum & insititium opus fuit, ut hodie ofacula in lignum affabrè iniungunt. Hoc paullo ante Seneca, scrupulosam distinctionem dixit.

88. Subditis.] *Alij subtilis. non muto. De sensu, quid? an ex Plinij istis elicimus, xvi. cap. XLIII. ? Excogitata sunt & ligni bractea. Testudo in hoc secta. nuperque portentosis ingeniis, Principatu Neronis, inuentum ut pigmentis perderet se, plurisque vānirer imitata lignum. Vult pigmentis factum, ut testudo colorem amitteret, & in ligni speciem irer. Nam addit: Sic lectis pretia quæruntur, sicuterebinthum vinci iubent, sic citrum pretiosius fieri, sic acer despici. Modo luxuria vero fuerat contenta ligno, iam lignum etiam è testudine facit. Hoc autem factum, siue colorata ipsa testudine: siue segmentis eius tenuibus colore alio supposito (hic subdito) qui perlucet: ut sit scilicet in vitro, aut tali materie.*

89. Menfas.] *E citro. Petronius:*

----- ecce Afris eruta tertis

Citrea mensa, greges feruorum, ostrumque renidens.

E Mauretania adferebantur. vide Plinium xiii. cap. xv.

90. Senat. censu.] *Ita planissime, è Tertulliano, & sine hyperbole. De Pallio: M. Tullius quingentis millibus nummum orbem citri emit: bistantum Asinius Gallus numerat. Illud bis tantum facit Decies Hs. id est xxv. millia Philippæorum, qui Senatorum ab Augusto census. O prodigia! Petronij ista ipsa mens, sed à nobis emendandi, post dictos versus:*

Ponitur ac maculis imitatur vilibus aurum,

Quæ sensum trahat. hoc sterile ac malè nobile lignum

Ebria turba mero circumuenit.

Lego: Quod censum trahat. Redit ad indignationem super citro. & ecce ponitur aliquid, inquit, & maculis aurum prouocat, quod totum censum auferat & absumat. An etiam legas, Ponitur, ac maculis mutatur vilibus aurum? ut velit aurum sepositum & spretum præ citro? tum autem iunctim cetera: Quod censum trahat, hoc sterile, &c. Supra aurum fuisse, etiam Martialis:

Accipe felices, Atlantica munera, filuas.

Aurea qui dederit dona, minora dabit.

91. Nodos.] *Qua pars nodosa maculas illas facit Petronio nominatas, & de quibus libro De Tranquill. cap. i.*

92. CrySTALLINA.] *Vide De Ira iii. cap. xl.*

93. Accendit.] *Sic Incendia annonæ, augmenta & intentiones Latini dicunt.*

94. Fragilitas.] *Eadem Plinius xxxiii. initio: CrySTALLINA ex eadem terra effodimus, quibus pretium faceret ipsa fragilitas.*

95. Periculo.] *Aptè & hoc Plinius: Hoc argumentum opum, hæc vera luxuriæ gloria existimata est, habere quod possit statim totum perire.*

96. Propinarent.] *Ab Erasmo est, quod fatetur. Quid libri? consensu, pronuntiarent, aut pronuntiauerint. quomodo & mens, nisi quod ambiguum relinquat, per, an pro, scripserit. Ego fecerim, permutarint, vel permutauerint: atque ita fuit, Alternant inter se pocula & potiones.*

97. Alij binis.] *Ita quaterni fierent. etsi communiter & decorè vnus binis superponebatur. Plinius: Hos digitis suspendere, ac binos & ternos auribus, fæminarum gloria est. Id tribaccam vocat Petronius: Quo margarita cara, tribacca, Indica? Et profecto magis est, ut Seneca quoque is sensus. alij singuli superponuntur binis: quod & iam docent sequentia verba, bina ac terna patrimonia. Singulas enim vult censum & patrimonium efficere. De ea re Tertullianus, de Habitu muliebri: Breuissimis oculis patrimonium grande profertur. vno lino decies Hs. inferitur, saltus & insulas tenera ceruix fert. graciles aurium cures Kalendarium expendunt. Quid mirum? centies Hs. imo & sexcenties vnā margaritam æstimatam in Plinio legas: id est, supra auri millionem. Adde De constant. sap. cap. xiv.*

98. Aut corpus.] *Simile noster, epistola xc. Telas, quibus vestis nihil celatura conficitur, in qua non dico nullum corpori auxilium, sed nullum pudori est.*

99. Liquido.] *Clarè & certò. Ouidius:*

Scistamen, & liquido iuratus dicere posses.

100. Nudam.] *Corpore per eas vestes apparente. Ideo pellucas dixere, & collucentes. Vide Epist. xc.*

101. Ignotis.] *Seribus.*

* *Vt matronæ.] Talis apud Patrem Senecam sensus Controu. 7. lib. 2. Vt adultera tenui veste perspicua sit: & nihil in corpore vxoris suæ plus maritus quam quilibet alienus agnouerit.*

CAP. X. 102. Vtriusque.] *Auri & argenti.*

103. Defodit.] *Plinij querela grauis & adsimilis, proæmio libri xxxiii. Item noster Epist. xciv. Aurum & argentum, propter ista numquā pacē agens ferrū, quasi malè nobis cōmitterentur, natura abscondit.*

104. Aut pretium.] *Nam ob aurum cedes.*

----- nec bella fuerunt.

Faginus adstibat cum scyphus ante dapes.

105. Diplomata.] *Principalium donationum aut beneficiorum.*

106. Syngraphas.] *Prinuatorum nominum.*

107. Cautiones.] *Scripturas obligationesque sub chirographo.*

108. Simulacra.] *Quid enim iis, præter apices litterarum, habes? re ipsa, dico, habes, plus tamen vi & potestate.*

109. Kalendarium.] *Liber fenebris, in quo usura descriptæ per kalendas. Vide Epist. lxxxvii.*

110. Extra naturam.] *Non enim ipsa produxit: auaritia & habendi studium inuenit.*

111. Tabulæ.] *Contractuum.*

112. Vænale.] *Quia gratuita pecunia non datur, sed ob tempus & moram pretium, id est usura. Itaque pro tempore soluitur, & ipsa illa mora emitur.*

113. Sanguinolentæ.] *Quæ sanguinem & vitam miserorum secum trahunt. cruenta usura.*

114. Centesimæ.] *Usura inter auriissimas, & qua centesimo mense (unde nomen) sortem æquant. Ita enim olim*

per Kalendas siue menses numerabant. Et nobis sint duodeni annui nummi, è centum. Vide Epist. CXVIII.

115. Liber.] Codex, aut Kalendarium.

116. Vincitos.] Per compeditos, & ergastularios: ut tunc mos habebat. de quo ego ex professo II. Elector. cap. xv.

117. Pecorum.] Ad istos, qui Pecuariam exercebant.

118. Familia.] Obsecro, nota ad Romanorum opes, & numerum seruorum. Collogi & firmaui in Admirandis, sed hunc locum nimis vellem adiectum. Numerus autem seruorum, inquit, superat totas gentes quasdam militares. Nonne igitur plura millia? Sed fallor, aut ad Spartanos allusum: qui haud ita numerosi.

119. Laxitatem vrb.] Notabile & istud. adde alterum Senecæ locum Epist. x c. ubi disertè item, Domus instar vrbium.

120. Diuitiis meis.] Natura & Sapientia datis.

121. Omniū.] Quisque suū possideat, teneat: ego animo omnia usurpē, cogitatione lustrē, opinione fruor & possideam. CAP. XI. 122. Ducenta.] Quinque millia Philippicorum.

123. Corruptere.] Ad opum & pecunia amorem possessionemque traducere: à sapientia auertere.

124. Ingentem rem.] Ineptē siquid iudico. Facio & assero, Ingenti ore.

125. Tentare.] Periculum roboris & constantiæ meæ facere.

126. Imperio.] Quasi dicat, nec dato quidem illo, secessurum illis decretis & vita.

CAP. XII. 127. Inter sap.] Soli sapientes inter se amici, Stoico dogmate: reliqui hostes, etiamsi parentes, liberi, agnati sint. Diogenes in Zenone: πολίτας, & φίλους, καὶ οἰκείους, & ἐλευθέρους, τὰς ἀπουδαίους μόνον. Nos in Manud. III. Diff. xvi.

128. Equestria.] Gradus quatuordecim, in quibus ij spectant & sedent.

129. Cessi.] Cum iam in spectaculo assedissem. Ciceronis III. de Finibus huc faciunt: Quemadmodum theatrum cum commune sit, rectè tamen dici potest eius esse locum, quem quisque occuparit: sic in vrbe mundoque commune non aduersaturus, quo minus suum quidque cuiusque sit.

130. Accepi.] Aut nulla, aut manca hic sententia, quam egregiè supplet meus codex: Accipi potest, sed certè. Accipi aut occupari locus ille communis potest, sed nihilominus tuus manet: & alias ipse iterum occupabis.

CAP. XIII. 131. Ne te trah.] Benè & pensulatè Muretus monuit, defectum hic esse. Alia enim disputatio, & An beneficia beneficiis sint maiora? Negat esse, ex Stoæ decreto, Omnia rectè facta & κατὰ νόμον, paria censentium.

132. In quæ se.] Scripti quidam, in quæ sunt qui beniuol. Meus, inique sunt qui ben. Puto fuisse, in quæ se vndique beniuolentia.

133. Profligata.] Affecta iam, & penè confecta.

134. In prior.] Libro II. cap. xxxi. & deinceps.

135. Arte.] At in meo & aliis plerisque scriptis, si omni iure: nec damnem. Si omnia attulit, quæ ad ius causa.

136. Imperatori.] Fortasse imperatoria etiam victo duci. ut tautologiam fugiamus.

CAP. XIV. 137. Gratis.] Sine usura.

138. Instare.] Te ipsum urgere & premere.

139. Operatus.] Malè & contra libros substituerant, oppericens. Operari alicui rei, est operam ei dare, & intendere. Lucretius:

Et quibus in rebus consuerunt esse operati.

Noster De Brevit. vit. cap. xii. Discendis canticis operati.

140. Oppositis.] Propriè. in pignore & hypotheca sic loquuntur. Catullus:

Furi, villula nostra non ad Austri

Flatus opposita est, nec ad Fauoni,

Verum ad millia quindecim & ducentos.

O ventum horribilem, atque pestilentem!

Terentius: Ager oppositus est pignori, ob decem minas.

141. Tyrannicidas.] Et si, ut valerius ait, dumtaxat tyrannide liberare conati sunt. Thucydides rem exsequitur libro v. & tyranni fratrem ab iis occisum narrat, Hipparchum: ipsum tyrannum, Hippiam, triennio etiam post imperasse. Fama tamen obtinuit, ipsum tyrannum casum: quod idem libro I. scribit, & passim Græci vulgant. At noster hic cum Thucydide sentit.

CAP. XV. 142. Huic vero.] Libri scripti referunt, Huic vero debes, qui. at meus obtinè: huic non debes, & qui vult, & qui conatur. Opponit alterā partē: Illi merito diceres, qui ignauus: huic nō debes, qui omnia facit.

143. Non potes dicere.] Glossematium est, & meus indicat, qui, scilicet non potes dicere: causa primore voce scholion notificans.

CAP. XVI. 144. Signare.] Pro more Iurisperitum, qui tunc obtinuit. Antiquitus consulebantur tantum, nec responsa signabant: apud Pomponium, De origine iuris. Postea (sub Augusto, aut circa) obtinuit, ut auctoritatis fideique causa subscriberent.

145. Pro irrita.] Pro nulla, aut frustratoria. nihil ei adscribit aut tribuit.

146. Testeris.] In animo, aut apud alios. Ecce, liberatus sum: ille me dimittit.

CAP. XVII. 147. Imperitos.] Ita mollius appellant, non sapientes: alias sua lingua Stultos.

CAP. XVIII. 148. Ab ultimo.] Obiectionis verbis istis, Accipere non possit.

CAP. XIX. 149. Tutelam.] Ne res pereat iam reddita.

150. Macellum.] Nepoti alicui, qui pecuniam apud macellarios, ganeæ suæ causa, relinquet.

151. Imo reddo.] Est à Mureto. libri scripti, Non reddo: ex quo Erasmus distinctione legebat: Non. reddo illi. Pincianus, Nunc reddo. In meo veritas: Nam reddo.

152. Apollodorus.] Nominat iterum noster II. de Ira, cap. iv. Vide.

153. Animo.] Inclusam feritatem habeat, nec factis adhuc ostendat. Est quod mox aliis verbis: intra se malus.

154. In ore.] *Incoram, spectantibus iis. Tacitus 111. Hist. Iulianus ad Vitellium perductus, in ore eius iugulatur.*

155. Distorquet.] *Per tormenta necat.*

156. Excoquit.] *Lento igne ustulat.*

157. Si ara eius.] *Hoc ad Caligulam aliquem fortasse referri posset. sicut idem noster De Tranquill. cap. XIV. Neciam procul erat tumulus, in quo Cæsari Deo nostro cottidianum fiebat sacrum. Sed non placet. de communi, imo exera tyrannide, Seneca hic agit. Scripti libri, Si ars eius est cruor, & semper. Optime Gruterus, Si arx eius cruore semper recenti. sed interpretando diuertit ad rupem Tarpeiam: non sequor. Imo tyrannorum propria arces, & in iis intellego patratas cedes.*

158. Parum est.] *Quasi dicat, imo maleficium dandum est.*

159. Intercisa.] *Exiit enim hominem ipse, & à cætu nostro se remouit.*

CAP. XX. 160. Artifices.] *Histriones, mimos. Ita enim vocabant id genus, Græcorum exemplo, qui τεχνίταις διορύσσου, & simpliciter τεχνίταις. Suetonius Iulij, cap. LXXXIV. Tibicines, & scænici artifices. Ammianus XXVIII. Scænarij artifices: & plura exempla. Vnum in Suetonij Vespasiano corrigendum, cap. XVII. Præstantes poëtas, necnon & artifices coëmit: item colossi refectionem insigni congiario magnaue mercede donauit. Quid est coëmere, in hunc sensum? Scio quid magni Critici ab ulteriore antiquitate de Emptiuo milite, id est mercenario petâr: sed meo animo nō satisfât. Quin lego: artifices scænæ, itē colossi: & sequētia adfirmabunt.*

161. Emolliant.] *Lasciuire enim præstat, quàm scire: & huc se tyranni potius vertant.*

162. Ceraſtas.] *Mureti est: qui addit, nauibus imposita nomina ab animalibus, Pristēs, Tigres, Centauros, Cercuros: atque ita Ceraſtas, Quæ vera, sed in singulis nauibus: non in genere aut specie aliqua, de qua hic sentit. Verius, æratas legi: quod iam olim monuit Io. Brodæus. Nam ærata naues, rostrata siue bellicæ: quas negat tyranno, robur & subsidium, mittendas. Ceratas si quis retinet, quia cera illini naues etiam solent: nihil pro re dicit.*

163. Luforias.] *Aptas ad lusus & uagationes in mari quieto. Epistola IV. Vbi luserunt nauigia, forbentur. Aetas sequens Luforias etiam pro bellicis & excubitorijs nauibus dixit: sed tamen minoribus, & quibus discurrere & explorare conatus hostiles solent.*

164. Cubiculas.] *Grandes, ad regum diuersoria membris suis instructas, instar alicuius domus. Thalamēgos Græca voce: & descriptas aliquot prodigiosas in Athenæo habes.*

165. Eadē manu.] *Id est, interficia eum vel hac manu: & hoc ipsum erit reddere ei beneficiū, vniuersis autē dare. Quomodo? quia tolli eum ē vita, quæ tam malè utitur, eius interest: item plurimum, quibus iniurias, stupra, cades infert.*

166. Ignium erup.] *E mari & aquis. Vide De Prouid. cap. I.*

167. Singuli.] *Non vniuersi, qui publicè noxius non est.*

168. In me non est.] *Omnino pro Seneca mente sit legi ut in meo & quibusdam, prodesse. quod meum non est, redeat ad Dominum, bonus sit an malus. Ego, inquit, debeo. quid refert bono, an malo? debeo: & quod igitur alienum est, ad illum redeat qualemcumque.*

169. Quam diligenter.] *Veteres, Quid: lego, Quin.*

CAP. XXI. 170. Phæcasia.] *Genus calceamenti Græcanici. Epist. xx. Puto quædam esse, quæ decent Phæcasiatum palliatumque. Juuenalis:*

Phæcasianorum vetera ornamenta deorum. ubi Phæcasiatorum vellem: nisi Pythæana editio alio duceret, quæ Hæc Asianorū: & ad Asia populos ac templa adstringit. Appianus, Plutarchus, Hesychius etiam nominât.

171. Rem magnam.] *Censui olim glossēma esse, ad ignotam vocem. An magis placet urbanè & ioco hoc insertum? rem scilicet magnam. In Coloniensi editione, sape bona, rem non magnam: ex quo aliquis, re non magna. Ideo, inquit, non præsentī pecunia, quia res ei non magna, nec in bulga semper nummi.*

172. Tibi minime.] *Hoc inter morologa, ut sic appellem, Seneca fuerit. qui inserit à suo sensu, quæ non potuere in alienum ita cadere. Quomodo ille nescio quis, sciuit subito hunc Pythagoricum esse? Et sciuerit: iocus certè non subitus, sed arcesitus.*

173. Renascatur.] *Ex illa decantata Pythagoræ παλιγεγενεσία: quæ animas migrare in corpora censuit, & sic iterum iterumque nasci.*

174. Pœnas a se.] *Quare pœnas, aut quas? nempe denario uno plus soluit, cum antea fortasse tres daturus esset. Itaque velut pro mora aut dubitatione sua hoc dependit.*

CAP. XXII. 175. Accusa.] *Quem? illum, quia malus est: ut simul & reddas, & ponas admonitione beneficium? An ipsum te? quod tamdiu distuleris, nec citius reddideris?*

176. Ultra modum.] *Ut ligna curuamus, sed correcturi.*

177. Circulis.] *Conuentibus hominum, stationibus: quæ ferè circulares sunt.*

CAP. XXIII. 178. Incurrat.] *Vbi que se ingerat.*

179. Doleat.] *Si verè nesciuit.*

CAP. XXIV. 180. Ambitus.] *Ambitio, desiderium, pugna.*

CAP. XXV. 181. Male, inquit.] *Hæc dictio eius plenior in Diogene. Πρὸς χαρώνδαν εἰπόντα, τίς ὁ μεμνησμένος; Εγὼ, φησὶν, ὁ χακοδαίμων, κ' αμοῦ χακοδαίμονέτερος ὁ ἀπὸ τῶν βασιλέως. Αλλ' ὅρα μὴ ἐδ' ἐν τῇ ἄλλων ζώων ὡρεὶ τοῦτο πῖ ἐλαττοῦται. ὅπως ἐδ' ἂν ἀνθρώπου. χακῶς χακοὶ δ' ἀπολοῖντο οἱ κίναϊδοι, οἵ πινες χαλὸν ἡμῶν ἀλειμμα. Διὰ βάλμουσιν: Ad Charondam dicentem, Quis hic vnguentatus? Ego, inquit, miser, & me inferior Persarum rex. Sed vide, ne ut ceteræ animantes propterea nihilo deteriores fiunt, non item homo. Malè autem mali cinædi pereant, qui bellum nobis vnguentum infamarunt.*

182. Effeminaris.] *Cinædis, in Græco. & obliquè perstrinxit Charondam, opinor, qui rogabat.*

183. Quadruplatoribus.] *Quadruplicatores, accusatores sunt lucri causâ, & sectantes quartam ex lege. Quia ij intenti in pradam, & accusabant simul & poscebant: vocat argute beneficiorum quadruplicatores, qui importune exigunt, & nisi affatim reponis, accusant.*

184. A quo petissem.] *A viro bono, & amico.*

185. Liceat.] *Scripti omnes, libeat. Tamen illud melius. & diuissim dicit, aut liceat: nempe in exprobrantem, & beneficio suo manus, ut ipse loquitur alibi, afferentem.*

186. Aut iuuet.] *In animo delectet, talem fallere sic inhiantem.*

CAP. XXVI. 187. Infelicitas.] *Mala & infelix locatio.*

188. Pānitebit.] *Acutē. tua ista benignitas tam firma, in aeternum ruborem & pudorem eum dabit.*

189. Non vinctes.] *Quis sensus? non vinctes & explebis improbam eius cupidinem? verba non dicunt, aut infirmiter dicunt: imo ipsa infirma & manca sunt. Libri scripti, & meus: cuius summam non vinctes spectat. Vera lectio, non vinctes: id est, alius totus in lucro est, cuius cumulum aut numerum, non abitionem & redditionem spectat. Vinctes facere non vult in beneficiis, sed capere tantum. Quod si vulgata tenetur (me auctore numquam:) tum oporteat tamen voce auctoris scribere: non vinctes. peccat alius inuidia, laborat alius cæca. Sed sperne.*

190. Ob quæ cont.] *In iis ipsis insolescentem, & se mirantem, ob quæ despicere magis ius erat & deestimare. Nonne in vānis, inio & prauis, plerique se attollunt?*

191. Daturus.] *Ea vox abest meo libro, & recte. Argutius breuiusque est, Timor, consilium infidele, siue Consultor infidelis: atque is sensus.*

192. Quæ consequi.] *Alibi vitium tangit, fastidij & contemptus in rebus, quas antea in magnis habuimus, & improbe pænē obtabamus. Itaque nihil ego mutem. Quidam tamen libri: optare quæ consequi, voce inserta. At mihi ea lectio friget.*

CAP. XXVII. 193. Quietissimam.] *Quæ reuera est à constantia, & leuitas ei aduersa.*

194. Captæ.] *Pulchra imago, acerba, fateor, sed noster vitius non palpatur, verum insultat.*

195. Vires.] *Quisque, quantum potest, tantum audet & facit.*

196. Signo.] *Vt in opido capto, tuba canere solet: & tum ad id signum miles discurrere.*

197. Religio.] *Sacra apud hostes sepe, & insula prelatæ, aut templa occupata, eos sedarunt vel arcuerunt: non ita in ciuili hac predatione, ubi numen & iusiurandum calcatur.*

198. Angusto itinere.] *Per foramen aut fenestram intrandi.*

199. Euertit.] *Muros & ædes subuertit.*

200. Sine cæde.] *Togati vulturij.*

201. Cruenta.] *Venefici, sicarij, & id genus.*

202. Referentem.] *Ita legendum. & iam à querela ad rem suam redit. Ecce, inquit, vti publica hæc rapina est, & omnes auidi querere & pradari: quis tu es, qui gratos quæris, id est reportantes? Auferre omnes volunt, non referre.*

CAP. XXVIII. 203. Perdidimus.] *Exciderunt nobis.*

204. Proiecimus.] *Ultro aspernati, & obliti sumus.*

205. Exierunt.] *Tempore se subduxerunt.*

206. Auertimus.] *Quasi à grauibus, & fastidientes ea videre.*

207. Longius.] *Remouit à te. progressu ætatis se iunior es ab eo factus.*

208. Sacerdotiorum.] *Nec enim unum vni tantum, plura cumulatantur.*

209. Suffragator.] *Adiutor, qui vocem suam & alienam commodauit, conciliauit.*

210. Stulte.] *Quis enim se inclamat in publico, aut iurgat?*

211. Ignosce.] *Tu alius, ut alij tibi, dando veniam, merere.*

212. Dubiam ver.] *Mediam inter pudere & depudere.*

213. Rupit.] *Totam in impudentiam vertit. fræna ei laxauit.*

214. Deprehensus.] *Enallage. id est, cum ij qui pudent, deprehensi sunt. Clarius esset: Deprehensis. Iuuenalus in hanc rem:*

----- nihil est audacius illis

Deprehensis, iram atque animos à crimine sumunt. Atque in illo sexu maximè id elucet.

CAP. XXIX. 215. Consecrauimus.] *In templo diis suspendimus.*

216. Apparuit.] *Ne nunc indignare, vetus iactura est, et si iam emerfit & se ostendit. Libri tamen scripti confusio: Damnum nunc, tunc factum, apparuit. Mente eadem, quæ & mox exprimitur: Stulte, non nosti detrimenti tui tempora, perdidisti, sed cum dares.*

217. Pudore.] *Imo honore & clare, si Plinio fides, in Panegyrico: Nam liberalitatem iucundiores debitor gratus, clariorem ingratus facit. Utrumque verum. & celebratur bonitas, cui malitia imposuit: & tacitus tamen pudor est, in animo decepto.*

218. Nutriamus.] *Benignitate, non exasperemus & abrumparamus ferocia.*

CAP. XXX. 219. In perditio.] *In causa perditæ atque amissæ.*

220. Explicauit.] *A re intricata aut illigata, quam patientia (in muliercularum filamentis videmus) explicuit & dissoluit: calor aut violenta tractio abrupit.*

221. Infamia.] *Quam iracundia aut conuitia facient.*

222. Asperlit.] *Vt in omni calumnia, etiam si vulnus coit, apparet cicatrix.*

223. Magnitudine.] *Atroci aliquo mendacio, quod eo ipso fidem habeat, quia vix habet. Quis enim inopinata illa temere fingeret?*

CAP. XXXI. 224. Species.] *Alij libri, spes: sed illud præfero. Tacitus de Mecenatē: Speciem magis in amicitia Principis, quam vim tenuit.*

225. Vittractus.] *Vnde hæc lectio, nescio. Muretus fatetur vitiatus legi: nec emendationem in promptu sibi esse. Libri scripti, iniuriatus: meus, iniuriatos: Colonienfis editio, iniuriam. Ego legerim, ut etiam in iniuria bonos. Sensus, nemo ita prauus, & virtutis hostis, ut non amet eos qui etiam in iniuria boni sunt. Nam tale hic, ecce ingratus sum, lædo, beneficium nec refero nec agnosco: at ille persenerat bene velle bene facere, quis non amet talem, non solum post, sed in iniuria, bonum?*

226. Impune.] Cui etiam hoc noui beneficij accessit, quod ingratitudo eius toleretur, imo transmittatur.

227. Ignorantibus.] In prima etate infantia aut pueritia.

228. Ingratis.] Grandioribus, & cum iam sensum eorum habemus, aut certe debemus.

229. Neglegentiam.] Quod res humanas non curent.

230. Iniquitatem.] Quod mala bonis, bona malis suggerant.

231. Extra mundum.] Ut Epicurus, supra libro IV. cap. XIX.

232. Sine luce.] In illo inani, inter mundos.

233. Saxum.] Anaxagora delirium, qui μύδρον λέγων dicebat esse solem, & μέζω τῆς Πελοποννήσου: saxum & globum igneum, & maiorem Peloponneso. Ita in Diogene vertendum. & bene Suidas, ὅτι οὗτος ὁ φιλόσοφος τὸ ἥλιον μύδρον ἔλεγε εἶναι λέγοντα, τὸ μέζον λίθον: Iste Philosophus (Anaxagoras) dixit solem esse mydrium ignitum, id est lapidem talem. Plutarchus in Lysandro, statuere eum facit τὰ ἀστὲρ λιθώδη καὶ βαρέα sidera lapidea & graua. Plura ibi vide; nec iis igitur qui μύδροι: ferrum hic vertunt, accede. Ad hanc rem Claudiani versus faciunt, De Consul. Mallij:

-----hic semper lapsuræ pondera terræ

Conatur rapido cæli fulcire rotatu:

Accenditque diem prærupti turbine saxi.

Ad Anaxagoram, qui diem accendit motu rapido saxi, id est sui Solis.

234. Fortuitorum.] Qui ignes assidue confluunt, & conueniunt. Epicuri sententia, in Lucretio:

Aut quia conueniunt ignes, & semina multa.

Confluere ardoris consuerunt tempore certo,

Quæ faciunt solis noua semper lumina gigni.

Plutarchus II. de Plac. Phil. ostendit Xenophanis hoc idem fuisse. Quedam ego, II. Physiol. Diff. XII.

235. Deum.] Stoicis enim talis, atque omnia sidera. Pythagora ipsum vetustum dogma: ἥλιον τε καὶ σεληνὴν, καὶ τοὺς ἄλλους ἀστέρους, εἶναι θεούς: Solem, Lunam, & alia astra, Deos esse. Quid vetustior eo Trismegistus Hermes: ὁ ἥλιος θεὸς μέγιστος τῶν κατ' ἑρανὸν θεῶν, ὃ πάντες εἰκούσιν οἱ ἑράνιοι θεοί, ὥσπερ βασιλεῖ τῆς οὐρανίας: Sol Deorum cælestium maximus, cui reliqui Dij cedunt, tamquam regi & principi.

236. Haustas.] Terræmotu, & comitante hiatu.

CAP. XXXII. 237. Iste omnibus.] Quia bona frugis, imo bona spei esse desit, inter desperatos est.

M. ANTONIVS MURETVS.

CAP. I.

II.

NON feruet portionem suam.] Fortassis legendum proportionem.

Proficientem.] τὸ ἀεὶ κρόπτοντα, propria vox Stoicæ disciplinæ.

Quem deformamus.] Deformare est ἀποτυπῶσαι. Vtitur hoc verbo & Cicero eodem sensu.

IIII.

Inter nos conuenit.] Alij inepte, Inter duos conuenit.

VII.

Romanus Imperator.] Vide quæ scripsi capite XVII. libri XIX. Variarum lectionum.

XII.

Equestria.] Ita vocat quatuordecim illos gradus, in quibus spectandi causa sedere nisi equitibus Romanis lege Rostia non licebat.

XIII.

Ne tetraham longius.] Perspicuum est multa hoc loco deesse: in quibus hoc disputabatur, posset ne beneficium aliud alio maius esse. Concludit autem Seneca conuenienter disciplinæ Stoicorum, beneficia quidem ipsa neque maiora neque minora esse posse: paria enim sunt omnia κατὰ φύσιν, sed materiam beneficij posse esse aut maiorem aut minorem.

XIIII.

Athenienses Harmodium & Aristogitonem tyrannicidas vocant.] Quanquam non tyrannum ipsum, sed tantum fratrem illius interfecerunt. Vide Thucydidem libro sexto.

Immo reddo illi.] Locum hunc, ut alios sane quam multos, deprauauerat Erasmus.

XIX.

Apollodorus aut Phalaris.] Hos coniungit etiam libro secundo de ira. Et Phalaris quidem vulgo notus est: Apollodorus non item. Meminit illius Plutarchus in commentario quo docet, Philosophum vel maxime cum principibus viris disputare debere, his verbis: τὸ δ' Ἀπολλοδώρου τὸ τεράνιον καὶ Φαλάριδος, καὶ Διονυσίου φίλους καὶ συωήδους ἀπετυμπαίνον, ἐπρέβλου, καὶ ἐνεπίμωρασαν. Meminit & Suidas ubi de Hieronymo tyranno disserit, qui ait neque Phalarin, neque Apollodorum, neque alium fuisse ullum tyrannum sauiorem.

Si ara eius est cruor & semper recenti madet.] Non dubito quin legendum sit, Si ara eius cruore semper recenti madet. Sed tamen quia coniectura tantum fretus ita iudico, aliorum iudicium facere malui.

XX.

Cui triremes & cerasas.] Ita plane legendum, non ut antea, ceratas. Multis nauibus de nominibus animalium imponebant nomina, cerasas, pristes, tigres, centauros, cercuros, alia eiusmodi.

Cubicularas.] Ita expressit thalamegos. Suetonius Gracam appellationem retinere maluit.

Eadem manu beneficium omnibus dabo, illi reddam.] Hoc dicit: eum interficiam. Consceleratis enim hominibus duo tantum bona euenire posse docet Plato: ut aut corrigantur, aut moriantur. Illo fit, ut boni esse incipiant: hoc, ut peccare desinant.

XXI.

Phaecasia.] Genus calceamenti rustici. Hesychius.

Per clostrum.] Per seram. Clostrum seu claustrum à claudendo, ut haustum ab hauriendo. Plautus:

Bene vale anime mi: nam sonitum & crepitum claustrorum audio.

Virgilius: Illi indignantes magno cum murmure montis

Circum claustra fremunt.

Hoc enim dicit, eos fremere circa ipsos obices portarum, si quæ exitus detur, erumpere cupientes.

XXV.

Non est ista admonitio, non: conuicium est.] Sic Cicero: Non sunt hæc ab indulgentia nostra, non habent radices suas. Alij inepte scripserunt, Immo.

XXXI.

Vt etiam viciatus.] Corrupta vox, quam quomodo emendem, non habeo.

Saxum aliquod. *Anaxagoræ ea stultitia fuit, qui dicebat solem esse πυρρον ἄπυρον.*
 Fortuitorum ignium globum,] *Epicuri deliramentum, conuenire ignes, & ardoris semina, Quæ faciunt solis noua
 semper lumina gigni. Lucretius libro quinto.*

FERN. PINCIANVS.

Reliquias hic liber cogit. Exhausta materia circumspectio,] *Vetus lectio, Reliqua hic liber cogit, & ex-*
 hausta materia circumspectio.

CAP. I.

In primum statum congeffi:] *Legendum statim, non statum, ex eadem.*

pauca manent] *In quibusdam codicibus, pauca vincunt. In alijs, pauca iuuant.*

Ætati signum imprimat:] *Exemplar diui Francisci, ætatis præfert, non ætati.*

Et columnarum nouissime interualla iungantur:] *Legendum reor nouissima, non nouissime.*

Si se supra metum sustulit & posuit,] *Postrema duo verba, & posuit, non habentur in vetere lectione.*

Voluptas fragilis & breuis fastidit obiecta:] *Eadem, Voluptas fragilis est, breuis, fastidit obiecta. Qui-*
dam codices, fastidio obiecta.

Cuius subinde necesse est pœniteat,] *Legendum ex eadem, cuius subinde necesse est aut pœniteat, aut*
 pudeat.

Qui maxime, vt ita dicam, diuini iuris atque humani peritus,] *Exemplaria quedam, quàm maxime le-*
gunt, non qui maxime: vt putem legendum esse, cum maxime.

Quantum in id quod inexplabile est congeras.] *vetus lectio, quantum eo quod inexplabile est con-*
 geras.

Nihil prohibet aliquid esse & eius qui possidet, & eius cui datum & assignatum est.] *Corrigendum,*
 Nihil prohibet aliquid & sapientis esse, & eius qui possidet, cui datum & assignatum est, *ex eadem.*

Et totus ager aut vilius R. P. est.] *Exemplar diui Pauli Pinciani, & totus ager illius R. P. est.*

Cuius vniuersa esse contendimus.] *Veteres codices concessimus, non contendimus, habent.*

Tua in possessione nascantur:] *Hoc exornationis genus aliorum est autorum, non Senecæ: proinde legendum, vt in*
eisdem habetur, in tua possessione nascantur.

At recte vtriusque dicuntur esse.] *Per minorem idem, ac recte vtriusque dicuntur esse.*

Quæ viritim ei seruiunt.] *Vicissim, non viritim, sunt exemplaria quæ legant.*

Per ordinem pandere,] *Per ordinem expandere, vetus lectio.*

Ipsa illa quæ placet varietas,] *Quedam exemplaria veritas, non varietas.*

Iam enim exercitataures oneri ferendo sunt.] *Nonnulli codices verbum aures non agnoscunt. Nam paulo*
ante præcessit auribus.

Video istic diplomata,] *Ista, non istic, quedam exemplaria.*

Itaque cum Cæsar illi ducenta talenta donaret,] *Scribendum reor: Itaque cum C. Cæsar, &c. vt mox*
paulo liquebit.

Pauxillo illum animum] *Pusillo, non Pauxillo, vetus lectio.*

Cum miraretur dementiam eius,] *Exemplar scholarum, Cum miraretur Caij dementiam.*

Quibus cum duo sint,] *Quidam codices, quibuscunque duo sunt.*

In illistatū locus meus sit proprius quem occupauit] *Tamen legendum, non tantum, ex vetere lectione.*

Vti hoc nolente non possum.] *Eadem, vti his illo nolente non possum.*

quo veram amicitiam experiretur] *Aut scribendum erit, quo veram amicitiam experireris: aut certe, quod*
veram amicitiam experiretur: vt præfert exemplar Pincianum.

Hic benignissimus, qui te, cum cursantem & sollicitum atque anxium viderit,] *scribe, Hic benignis-*
simus, qui cum viderit te concursantem & sollicitum: ex vetere lectione.

Sigratiam retulisset.] *Exemplar scholarum, sic gratiam retulisset. Legendum puto, si sic gratiam retulisset.*

Contra illud pone,] *scribe, Contra nunc illud pone, ex vetere lectione.*

Rebus meis in securitatem creditoris oppositis,] *In quibusdam codicibus appositis, non oppositis, scriptum*
est. Mallem legeres depositis.

Etiā si in illa nauigatione, & mox statim, Etiā vbi in vincula.] *Exemplar scholarum, etiā nisi in illa*
nauigatione, etiā nisi in vincula.

Huic vere debes & qui vult, & qui conatur, & nihil intentatum relinquit, sed non potes dicere.] *Vet-*
ba aliquot superuacanea faciunt, vt sensus vix cohaereat. Legendum existimo sic: Huic vero qui vult, & qui conatur
& nihil intentatum relinquit, non potes dicere.

Hic dicat, Habeo: ille respondeat, Non habeo,] *Vetusta exemplaria: Hic dicat, Habeo: ille respondeat,*
Debeo. Quam lectionem approbant verba sequentia, ita tu ingratus es, nisi ei qui voluntatē bonam in solum
accepit, eo libentius debes, quia dimitteris.

Hoc illi satis. tibi parum.] *scribe, Hoc illi satis sit. Tibi parum. ex eisdem.*

Inter nos & imperitos] *Delenda coniunctio &, ex eisdem.*

Malo beneficiū projiciam, bono reddā. Huic, quia debeo, illi, ne debeā,] *Longe aliter in exemplari Pin-*
ciano: Malo beneficiū projiciā bono quā non reddi etiā malo. reddam huic, quia debeo: illi ne debeā.

Vt quidam debeat quod à me accipit. Iam vltioris est curæ] *Ita prior editio. Corrigendum arbitror, vt cu-*
stodiam debeam eius quod à me accepit, iam vltioris est curæ. Nam sequitur mox paulo: Beneficij acce-
pti, non redditi custodiam debeo.

Non. Reddo illi quale nūc potest accipere:] *sic habent omnia exemplaria, sed corrupte, Legendum arbitror,*
Nunc reddo illi, &c.

Intra se malus.] *Verbum se superuacaneum est, ex vetere lectione.*

- xx. Omnia mihi in illum bona sint libera,] *Etiā hoc loco verbum bona redundat, ex eadem.*
 Cui tiremes & ceratas non mitterem,] *In exemplari diui Francisci, non tiremes habetur, sed Tyrrhenicas.*
Item puto cecyras reponendum, siue cercuros, pro, ceratas, ex Pliny 7. historia naturalis, cap. 55.
 Quamquam ingenijs talibus] *Ita praeferunt vetusta omnia exemplaria, sed puto castigandum, Namque ingenijs talibus.*
 Optimum est obire ei] *Lege ex vetere lectione, Optimumque est obire ei.*
 Quod in me non est, redeat domum bonus malus.] *Vetusta exemplaria, quod meum non est, redeat ad dominum, bonus sit an malus.*
 Quam diligenter istud excuterem,] *Verbum, Quam superuacaneum videtur. Aut certe legendum: est Quid ni? Diligenter istud excuterem.*
 xxi. At philosophus noster] *Exemplar scholarum Salmanticensium. At Pythagoricus noster.*
 xxii. Ad te non pertinet,] *In quibusdam exemplaribus post haec verba sequitur protinus: Non enim tibi debet eius prodesse malignitas.*
 Quemadmodum inter nos officia diuisa sunt.] *Scribendum puto inter vos, non inter nos.*
 Quae ideo praecipimus ultra modum, vt ad verum suum redeant.] *Vetus lectio: Quae ideo petimus ultra modum, vt ad verum & suum redeant. Quae lectio videtur confirmari verbis quae paulo post sequuntur: In hoc omnis hyperbole extenditur, vt ad verum mendacio veniat. Ceterum libentius legerem: Quaedam petimus, siue Quaedam praecipimus (sunt enim exemplaria, quae praecipimus agnoscant) quam. Quae ideo petimus.*
 xxi. In hoc omnis hyperbole excedit,] *Vetus omnis lectio extenditur agnoscit, non excedit.*
 Itaque ille cum dixit,] *Eadem, Itaque ille qui dixit. Quidam tamen codices. Itaque iste qui dixit.*
 xxvi. Occasionem ignorant non ostendam?] *Exemplar diui Francisci, occasionem ignorant: illi non ostendam?*
 Tam firmæ voluntatis] *Tam firmæ mentis, vetus lectio.*
 Semper aliquo transilientem] *Alio, non aliquo, legendum putauerim.*
 Quibus volumur.] *Quidam codices, in quibus volumur.*
 Quae consequi posse spes non fuit.] *In nonnullis exemplaribus, Optare quae consequi posse spes non fuit.*
 xxvii. Captæ quàm maxime ciuitatis faciem,] *Ita prior editio. Scribendum cum maxime: ex vetere lectione, & Senecæ consuetudine.*
 Ipsa quibus arcetur,] *Exemplar Franciscanum, arcetur non arcetur: & forte rectius, quia praecessit, angusto itinere.*
 xxviii. Ante beneficiorum memoria comitetur.] *Corrige, an omnium te beneficiorum memoria comitetur, ex vetere lectione.*
 xxix. Simus quales fuimus nos,] *Scribendum inuerso ordine, Simus nos quales fuimus, ex eadem.*
 Damnum non tunc factum apparuit.] *Exemplar diui Pauli minus corrupte, Damnum nunc tunc factum apparuit. Legendum puto, mutato dictionum ordine, Damnum tunc factum nunc apparuit. Quam sententiam repetit aliis verbis paulo post: Stulte, non nosti detrimenti tui tempora: perdidisti, sed cum dares.*
 xxxi. Qui beneficia ignoranti dare incipiunt.] *Sunt exemplaria in quibus ignorari habetur: non ignoranti.*
 Saxum aliquod] *Exemplar Franciscanum, saxum aliquod ignitum.*
 xxxii. Non est magni animi, beneficium dare & perdere.] *Verbum beneficium non agnoscunt plerique codices.*

ERASMVS ROTERODAMVS.

- CAP. XIX. **N**on reddo illi, quale nunc potest accipere.] *Distinctio torfit me. legendum, Non reddo, &c. vt non sit impro-*
 bantis argumentum. quasi dicat: non est ita. Imo reddo, quale potest accipere.
 xxi. *A quo acciperet, ambiguus fuit.] Longobardicus codex habebat, ambitus fuit: & recte. sentit enim, Socra-*
 tis amicos inter se contendisse, quis daret.
Non ne multum erat eum meruisse, a quo, &c.] Sic prior editio. Longobardicus habebat, eum fuisse. quae le-
 ctio non est absurda. hoc est, talem esse virum, vt Socrates ab eo dignaretur accipere. Alioqui proba-
 bile est, emeruisse, verum in eum meruisse.

IOANNES OPSOPOEVVS.

- i. **A**nus ætati signum] *In m. sc. est, annus ætatis signum.*
 vii. Nullum sacrilegium] *M. sc. nullum sacrilegium esse. quos oppositionis lex requirit. prius enim omnes sacrilegos esse collegerat: modo neminem.*
 viii. Nec nos] *Lipsius in comment. ad xvi. Ann. Taciti: Pro nec nos, omnino scribo, & nos. ita enim con-*
 cludit Seneca, ne aut exemplum saculo, aut conuicium deesset.
 ix. Senatoris censu.] *M. sc. senatorio censu.*
 Superponuntur] *Aliæ editiones legunt supponuntur. Lipsius comment. ad iii. Ann. Taciti dubitat,*
an supponuntur substituendum sit.
 xi. Ducenta donaret.] *Quædam editiones habent, ducenta talenta donaret.*
 xx. Cerasas] *Turnebus Aduersar. lib. xxviii. cap. xxiii. In Seneca haud equidem dubitem emendare*
eratas, pro ceratas, cum ait: Cui tiremes & ceratas non mitterem, lusorias & cubiculatas, & alia ludibria regum in
mari lasciuientium. In veteri libro his seratas reperi, eratas defendo, quæ areo rostro armatæ sunt. Brodæus.
Miscellan. lib. iiii. capite xiii. Rostratæ naues, quas Græci χαλκεμβόλῃς & χαλκήρεας vocitant, vn-
de dictæ sint, nemo est vel mediocriter litteris imbutus, qui ignoret: earum autem nauium rostra quia
ex ære fiebant, æratæ etiam nominabatur. Cæsar: interim L. Nasidius ab Cn. Pompeio cum classe nauium sedecim
in quibus pauca erant æratæ. Virgilius lib. ix. licet heroicis temporibus nullæ tales essent.

Quot prius arata steterant ad littora puppes.

Cerata vero naues a quibusdam dicuntur, quasi cera & ebore, citroque, id est vermiculo pictæ: quos lib. xxx. in eam adduxit opinionem Plinius. Non sum nescius, Troianis sæculis pictas etiā fuisse naues: siquidem eas *μυλτοπαρειοις* vocat Homerus. Monstrat & hoc Herodotus libro tertio. Hoc in præsentia asseuero, ceratas, quasi cera piceque simul confusis oblitæ a plerisque appellari: licet repugnēt clarrigra mmatici. Ouidus Metamorph. xi.

Jamque labant cunei, spoliataque tegmine ceræ

Rima patet.-----

Idem lib. de remed. amor. ii.

Nec satis una tenet ceratas anchora puppes.

Seneca lib. de Beneficijs vii. *Cui triremes & ceratas mitterem.* Mihi sane (ne mentiar) *aratas* non displicuisset: nihil tamen immuto. Græci quoque *κηρόν* pro eadem ceræ picisque mixtura accipiunt. Lucianus in dialogo Mercurij & Charontis: *ἔλ κηρόν ὡς ὅτι πλάσσαι & σχαφίδης τὰ ἀνέωγόντα.* Consule lib. xvi. cap. xii. Plinium. Haftenus Brodæus. Mox iterum Turnebus cap. xxv. lib. xxiii. Aduersar. Apud Vegetium cap. xxiii. lib. iiii. quæ sunt lusoriæ naues, in controuersiam venit. Ego eo nomine interpretor naues, quas in Danubio aduersus Barbaros Romani in excubijs habebant, quæ huc & illuc discursare solebant. nam ludere naus dicitur, quæ huc & illuc velut lasciuia quadā currit, Seneca epist. iv. *ubi naues luserint, hauriuntur.* sic autem etiam potius vocatæ sunt, quod ludicræ triremibus & æratis comparatæ viderentur, & tanquam ad lusum haberentur.

Phæcasia.] Lipsius Elect. i. cap. xxvi. *Phæcasia*, inquit Seneca, *rem magnam.* Quare rem magnam? nos scimus ita appellari Græcanicos calceos, & pretium eorum non plus tribus denarijs, ut statim addit. Dico ego glossema esse imperiti alicuius Macci, ad *Phæcasia* vocem, quam ille non magis intellexit quā Milphio Pœnulum Plauti.

xxi.

Quod debes quare cui reddas] M. sc. non male, *sic tu quod debes, quare cui reddas.* & mox extenditur, pro excedit.

Pinciano consentit Puteani codex legenti, *tā firmæ mentis ac solidæ.*

xxii.

Vt etiam vi tractus.] Priores editiones referunt, *ut, etiam vitiatum* Muretus licet corruptam vocē quomodo emendet, se nō habere professus sit: tamen qui editioni Romanæ præfuerunt, *ut etiam vi tractus*, reposuerunt: qua auctoritate, nescio. Puteani membranæ hanc exhibent scripturam, *ut etiam iniuriatum.*

xxxi.

GRVTERVS ET IVRETVS.

EX CAP. I.

Reliquias hic liber cogit.] emendo ex v. c. *reliqua* nam *reliqua* absolute posuit more aliorum auctorum, pro debitis restantibus ex potiore summa non soluta. Iuretus.

Demetrius Cynicus] effusus vbique in eo laudando noster, de eo vide Lipsium ad Taciti lib. i6. An. extremum.

Inuoluta veritas in alto latet] v. c. *inuoluta ratio.*

Aut in proximo posuit. Si animus] aliquot verba, quæ desunt in aliorum editionibus, proponam fide v. c. qui sic habet: *aut in proximo posuit. Et ideo licet sapiens nesciat naturas omnium rerum, scit tamen nec malum esse nisi turpe, nec bonum nisi honestum. Si animus &c.* Et quidē videtur sana esse lectio, nam statim proximo cap. 2. dicit: *Et sine mora vlla veniat illa turpis honestique distinctio.* vbi vox, *illa*, plane referri debet ad eam clausulam, *Scit tamen &c.* Iuretus.

EX CAP. II.

Sciatque nec malum esse vllum nisi turpe, nec bonum nisi honestum] Hæc vero plane superflua & temere repetita, ex illa clausula proxime præcedentis capitis. scilicet: *scit tamen nec malum &c.* Iuretus.

EX CAP. III.

Nec equestribus turmis in v. c. Iureti, nec equitum tribus turmis. sic Ausonius in Grypho: *tres equitum turma.* *Vt nihil cupiat*] v. c. *ut nihil sapiens cupiat.*

EX CAP. IIII.

Omnia patris sunt qua in liberorum manu] accommodat hæc proposito suo Ræuardus ad l. 93. de reg. iur. tu cum consule.

EX CAP. V.

Nec seruum tuum mercenarium meum abduces] Mercenarij appellabantur qui operas suas mercede locabant. l. i. §. si filius fa. ff. de vi & vi arm. l. 5. §. si quid seruus ff. quemad. seru. amitt. Plerunque autem ita seruos alienos, quorū conductis operis utebantur, vocabāt. Saluianus li. 5. de vero Dei iudicio, ad finē: *Illorum more dominorū nobiscum barbari agunt, qui mancipia obsequijs suis non necessaria mercedibus promerendis locāt.*

EX CAP. VII.

Romanus imperator] v. c. *Corenius Imperator.*

Multi enim imperatores] postrema vox plane abest à v. c. & ex glossa manasse videtur. Iuretus.

EX CAP. VIII.

Capite censebitur] aliter & rectius v. c. Iureti, habet enim, *capite census scribatur.*

EX CAP. IX.

Luxuria spolia] v. c. *luxuriei.*

In similitudinem veri] v. c. *in speciem veri.*

Murrhina pocula] ex gemina solis calore densata confici solita, Plinius lib. 37. cap. 2. tradit. vide de ijs Brissonium lib. i. de verb. sign.

EX CAP. X.

Vasta spatia terrarum colenda per viñtos] alligatis mancipijs rura fere omnia colebant antiqui, de quibus vide Briffonium lib. 2. sel. antiq. cap. 9. & Lipsium lib. 2. Elect. cap. 15.

EX CAP. XI.

Ducenta donaret] v. c. *ducenta talenta donaret*.

EX CAP. XVI.

Et vis signare responsum] respexit author ad morem veterem. priscis enim temporibus responsa sua nō signabant Iurisconsulti, sed plerunque Iudicibus ipsi scribebant, aut testabantur qui illos consulebāt. postea inualuit vt responsa signata darentur. de quo vide Briffonium lib. 3. de formulis, in fine.

EX CAP. XVIII.

Ille uti non poterit, viderit] v. c. *quomodo accipiat, viderit*. Iuretus.

EX CAP. XIX.

Si ara eius cruore semper recenti madet] Suspisor legendū, si *arx eius cruore semper* &c. ex dubiis litteris cod. Naz. arcemque capio pro rupe Tarpeia, vnde homines deiiciebantur. Grut. vide eum lib. 27. c. 9. Susp.

EX CAP. XXI.

A sutore Phœcasia] v. c. Iureti à sculptore *phœcasiā*.

Et cum clausam diu præstaret] v. c. & *cum ad clausam*.

Sutor ille] v. c. *Sculptor ille*.

Tres aut quatuor] hæc tria verba plane absunt à v. c.

Quatuor denarios in tabernam] vox, *quatuor*, etiam abest à v. c.

EX CAP. XXVI.

Tam firmæ voluntatis ac solidæ] v. c. Iureti habet, *tam tutæ mentis & solidæ*.

Alius lucrosus est] In ora vulgati cuiusdam libri, *lucri totus*. sed valde placet quod habet v. c. *lucricosus*, nec dubito quin ita scripserit Seneca, qui hominem lucri cupidum eo nomine exprimere voluit. At *lucrosus* aliud significat Latinis. *Lucricosum* autem eodem modo dixit quo *tenebricosam domū* Epist. 51. sic enim ibi habet eadem vetus membrana: Sed & *verticosus*, & *ventricosus*, aliaque huius generis nomina latine dici nemo ignorat. Iuretus.

Ambitione & in gladios ruente] rectius v. c. Iureti, *ambitione in gladios ruit*.

Ob quæ contemnendus est, insolentem] v. c. *ab quo contemnendus est insolens*.

Semper alio transilientem] v. c. *semper aliqua transilientem*.

Erroribus quibus volumus] bene v. c. Iureti, *quibus inuolumus*.

EX CAP. XXXI.

Ut etiam vitiatius bonos non amet] Præclaram sententiam vna dictio valde obscurat & corrumpit: nam illud, *vitiatus*, parum conuenit, cuius loco alter quidam codex habet, *iniuriatus*, pro quo in editione *mu-*reti editum est, *vi tractus*, ex sola suspitione scilicet. In hac repugnantia liceat etiam mihi diuinare legi posse, etiam *inuitus*, Sane mens auctoris id postulat, nec longius petita est castigatio. Iuretus.

Sata euocat] v. c. *reuocat*.

IVSTVS LIPSIVS

DE EPISTOLIS

L. ANNAEI SENECAE

QVARE, QVANDO, ET AD QVEM SCRIPTÆ.

EPISTOLAS has ita scripsit, & inscripsit: non quia verae sint, & assidue sic missae: non ego arbitror: sed placuit titulus & ratio scribendi libera, in qua incipias, desinas cum lubet, inseras, varies, ut lubet; neque adstringeris ad ordinem aut materiem certam. Est velut silva quaedam rerum, & miscellanea argumenta: etsi Philosophiae tamen finibus clausa. Ego censeo Senecam hac obiter & carptim scripsisse, per intervalla, ut quidque meditatus erat, aut incidebat, inter ambulandum, exercendum, in horto, in domo, in lecto. Quando enim illud ingenium quieuerit? Sunt igitur cottidiani conceptus, siue μελετήματα: sed, ita me Deus, pulchra, utilia, alti animi atque honesti. Quin tamen & verae quaedam Epistolae interuenerint, haud fortiter eo negatum sed quaedam. Hoc vel argumento temporis adstruas, quo sunt scriptae. Omnes enim intra biennium, ut facile ex ipsis colligas: consulatus Memmij Reguli & Virginij Rufi, itemque Lecanij & Licinij: id est, haud longe ante eius mortem. Meminit in epistola xc i. Lugdunensis coloniae exustae, & deplorat: atqui clades ea illis extremis Consulibus incidisse videtur, cum Tacitus scribat Neronem solatum cladem Lugdunensem quadragies h s, anno sequenti. Neque enim ista remedia differri diu solent. Sed & ipse Seneca non uno loco ostendit, Epistolas has in senio suo scriptas. Scripsit autem ad Lucilium: & quis ille? Origine humilis, industria emerfit, & ad equestrem ordinem, tum ad Procurationem Siciliae peruenit. Disces ex his epistolis, si obseruas. Ingenium illustre fuisse videtur, litteris & poetica etiam amicum: iisque dotibus Senecae carum. Laudat mirifice eum, etsi colore quodam & figurate, libri i i i i. Natural. Quae est initio, quos ipsos libros ei inscripsit. Ostendit ibi sub Caio potuisse, sub Claudio: fidem eius commendat, inuictum muneribus animum, alia digna lectu, si quis virum nosse cupit. In his etiam Epistolis, à iuuentute se ei amicum fuisse significat, & aetatem perseuerasse. Alia de viro non possum, nec cognomen quidem eius eruere. Nam quod quidam Iunio rem appellant: inducti loco Senecae (epist. xxv.) Iuniores: quid refert? non dinumerantur anni: puer videt, quam sit puerile. Ad aetatem ea, non appellationem spectant. Paulo igitur minor Seneca fuit, tamen & ipse senex, argumento epistola nonagesimae sextae. Satis, si addidero, diuidi à quibusdam has Epistolas in libros: & olim sic fuit. Agellius palam citat librum xxi i. Epistolarum: & scripti codices diuidunt, sed diuerse. Seneca ipse tangere & ingerere videtur, in epistola xxxiii. Desideras his quoque epistolis, sicut prioribus, adscribi aliquas voces nostrorum. Diuidit à prioribus: quid nisi à libro priore contentis?

L. ANNÆI SENECAE

AD LVCILIVM

EPISTOLÆ.

ARGVMENTVM I. LIPSI.

TEMPORIS æstimationem & vsum Lucilio commendat: non differri debere, non elabi, non male poni.

EPISTOLA PRIMA.

TA fac, mi Lucili: ¹vindica te tibi, & tempus quod adhuc aut ²au-
ferebatur, aut ³surrpiebatur, aut ⁴excidebat, collige & serua. Per-
suade tibi sic esse, vt scribo. quædam tempora ⁵eripiuntur nobis,
quædam ⁶subducuntur, quædam ⁷effluunt. Turpissima tamen est
iactura, quæ per negligentiam venit: & si volueris attendere, ma-
gna vitæ pars elabitur ⁸male agentibus, maxima ⁹nihil agentibus,
¹⁰tota aliud agentibus. Quem mihi dabis, qui aliquod pretium
tempori ponat? qui diem æstimet? qui intelligat se quotidie mori?
In hoc enim fallimur, quod mortē ¹¹prospicimus: magna pars eius iam præterijt. quid-
quid ætatis retro est, mors tenet. Fac ergo, mi Lucili, quod facere te scribis, omnes ho-
ras complectere: sic fiet, vt minus ¹²ex crastino pendeas, si hodierno manum inieceris.
Dum differtur vita, transcurrit. Omnia, mi Lucili, aliena sunt: tempus tantum nostrum
est. In huius rei vnus fugacis ac lubricæ possessionem natura nos misit, ex qua ¹³nos
expellit quicumque vult. Sed tanta stultitia mortalium est, vt quæ minima & vilissima
sunt, certe reparabilia, ¹⁴imputari sibi, cum impetrauere, patiantur: nemo se iudicet
quidquam debere, qui tempus accepit. cum interim hoc vnum est, quod ne gratus
quidem potest reddere. Interrogabis fortasse, quid ego faciam, qui tibi ista præcipio?
Fatebor ingenue: quod apud luxuriosum, sed diligentem, euenit, ratio mihi copstat ¹⁵
impensæ. Non possum dicere, me nihil perdere: sed quid perdam, & quare, & quemad-
modum, dicam: causas paupertatis meæ reddam. Sic euenit mihi, quod plerisque ¹⁶
non suo vitio ad inopiam redactis: omnes ignoscunt, nemo succurrit. Quid ergo est?
non puto pauperem, cui quantulumcumque superest, ¹⁷sat est. Tu tamen malo serues
tua, & ¹⁸bono tempore vti incipias. Nam, vt visum est maioribus nostris: *Sera parsimonia*
¹⁹*in fundo est.* Non enim tantum minimum in imo, sed ²⁰peffimum remanet.

COMMENTARIA VARIORVM AVTHORVM

in Senecæ Epistolas.

I. LIPSIVS.

I.

INDICA TE] *In libertatem. cui? tibi te asserere, nec alijs vine aut serui.*

2. Auferebatur.] *A potentioribus, per officia & cultum.*

3. Surrpiebatur.] *A nostra sortis, per blanditias & sermones. Amici, fures temporum.*

4. Excidebat.] *Tua negligentia & omissione. De Vit beat. cap. xxxii. Non multū acce-
pit homo temporis, etiam si illud totū sibi vindicat. cui licet nihil facilitate eripi, ni-
hil negligentia patiat excidere; tamē ad immortalū cognitionē nimis mortalis est.*

5. Eripiuntur.] *Respondet τω Auferebatur.*

6. Subducuntur.] *Idem quod, Surrpiebatur.*

7. Effluunt.] *Explicat illud Excidebat.*

8. Male agentib.] *In luxu, libidine, vitijs.*

9. Nihil agent.] *In otio, ignauia: & maxime somno.*

10. Tota aliud.] *Aliud agunt, qui occupati non vbi oporteat. Virtus nos vocabat; externa & vana quarimus, &
hoc agimus tota vita.*

11. Prospi-

11. Prospicimus.] *Quidam libri, Quasi procul esse coniiicimus: falso, & ab ignorantia acutioris dicti. Mortem quasi instantem & futuram habemus: atqui iam in parte venit & fuit. Quomodo? à quo die nati sumus, morimur: & ut ipse epist. xxi v. non repente in mortem incidimus, sed minutatim procedimus. Plura ibi vide.*

12. Ex crastino.] *Sic De Breu. vit. cap. ix. Maximum viuendi impedimentum est exspectatio, quæ ex crastino pendet.*

13. Nos expellit.] *Improbe. quis nolentem eo spoliet, vel Falaris, vel Nero? Manuarij libri, ex qua expellitur: quod audio, hoc sensu: Solus ille possessione hac euicitur, qui uti non vult: qui patitur eripi, surripi, elabi. Nec male alij non expellit: negando.*

14. Imputari.] *Quasi magna beneficia.*

15. Impensa.] *Mei, expensa. Sensus. Male pono tempus, sed scio me male ponere: sicut laxi patres familias expendant, sed ratio expensa etiam sine ratione iis constat. Medela propior sum, quia noui morbum.*

16. Non suo vitio.] *Sed temporum aut fortunæ. Indicat callide, in Aula sibi tempus perire.*

17. Sat est.] *Numquam sero reditur ad bonam mentem.*

18. Bono tempore.] *Ætate bona, & valida.*

19. In fundo.] *Visum & Hesiodo iam olim:*

---- δὲ ἰλὴ δ' ἐπὶ πυθμῶνι φεῖδω:

---- in fundo parcere ierum est. Significat Seneca, vetus Romanum etiam verbum esse.

20. Pessimum.] *Epist. cviii. Quemadmodum ex amphora primum, quod est sincerissimum, effluit, grauiissimum quodque turbidumque subfidit: sic in ætate nostra, quod est optimum. primum est.*

M V R E T V S.

IT A fac mi Lucili.] *Antiqui breues quasdam sententias, quibus multum sapientia paucis verbis adstrictum contineretur, ad Deum referebant auctorem. Eiusmodi fuerunt, Nosce te ipsum: Deum sequere: Ne quid nimis: eiusdemque generis alia. Fuit & hæc in nobilissimis atque omnium sermone celebratissimis, Tempori patce. Mentio eius apud Ciceronem libro tertio de finibus, apud hunc nostrum epistola, ut à me quidem numerantur, nonagesima quarta: ut ab alijs, nonagesima quinta: apud Clementem Alexandrinum Stromate primo: apud Stobæum λόγος γ. & alios. Et quod ait princeps medicorum, vitam esse breuem, artem vero longam, non de medendi modo arte, sed & de sapientia, quæ viuendi ars est, multo etiam verius dici potest. Zenonis est. nulla re ita nos egere, ut tempore. Nos autem ridicule de vite breuitate querimus: partem eius multo maximam sine fructu effluere patimur. & cum mortem nobis imminere sentimus, si quis se triduum aut quatrimum ad vitam nobis adiecturum profiteatur, omnia dare ac profunderere parati sumus. cum sæpe integros menses atque annos ita nobis eripi passi simus, ut si ex pleno ac redundantibus & superfluentibus ali- quid nulli pretij largiremur. At Theophrastus σιωεχῶς ἐλεγε, πολυτελὲς ἀνάλωμα εἶναι τὸν χρόνον. Hoc igitur sapientissimum præceptum hac prima epistola pertractat & Lucilio commendat Seneca.*

Aut auferebatur.] *ab amicis potentioribus, qui, omnibus omisiss, quasi pro imperio operam sibi dari volunt.*

Aut surripiebatur.] *Clanculum, quasi quæ ex insidijs.*

Aut excidebat.] *Per inuriam ac negligentiam tuam.*

Persuade tibi.] *Eandem sententiam mutato tantum orationis genere repetit, ut altius in animo infigat.*

Male agentibus,] *ut ea quæ aleæ, quæ libidini, quæ ventri atque abdomini, quæ sectandis potentioribus datur.*

Nihil agentibus,] *ut euenit iis qui otio atque ignauia marcent.*

Aliud agentibus,] *negligenter ac languide omnia tractantibus, & quidvis potius cogitantibus, quam id quod agunt.*

Mortem prospicimus,] *tanquam procul distantem: cum tamen illa a sidue, supra caput imminet.*

Manum inieceris,] *Verbum iuris, ut, & id, quo statim utitur. In possessionem mittere.*

Dum differtur vita, transcurrit,] *Ημεῖς ὁπότε ἀρχόμεθα ζῆν. τότε σποθήσκομεν, dixisse fertur Theophrastus. Et hoc est, quod, & si longe alio sensu, dixit Martialis:*

Sera nimis vita est crastina viuere hodie.

Horatius autem vere & serio:

Sapere aude:

Incipe. viuendi qui recte prorogat horam,

Rusticus expectat, dum defluat amnis, at ille

Labitur & labetur in omne volubilis æuum.

Cum impetrauere.] *Multo hoc melius, quam quod antea legebatur, cum periere.*

Cui quantulumcumque superest, sat est.] *Quamuis igitur mihi, ætate iam ad senium inclita, superesse non multum potest: pauper tamen mihi non videor, cum id ipsum quod superest, quantulum est, mihi satis esse ducam.*

Bono tempore.] *mature.*

Sera parsimonia.] *Hesiodum est: δὲ ἰλὴ δ' ἐπὶ πυθμῶνι φεῖδω.*

Non enim tantum minimum,] *Citantur ex Antiphane versus quidam, quibus ait vitam nostram similem esse vini. ubi enim paulum superest, acescere.*

Σφόδρ' ἔστιν ἡμεῶν ὁ βίος οἶνω παροσφερής.

Ὅταν ἢ τὸ λοιπὸν μικρὸν, ὅς τις γινέται.

Hic noster epistola centesima octaua. Meliora præteruolant: deteriora succedunt. quemadmodum ex amphora primum quod est sincerissimum effluit, grauiissimum quodque turbidumque subfidit: sic in ætate nostra quod est optimum primum est.

PINCIANVS.

QUod mortem prospicimus.] *Codices nonnulli, quod mortem procul esse coniiicimus.*

In huius rei nimis fugacis ac lubricæ possessionem.] *Vetus omnis lectio non habet nimis, sed vnius, quod & rectius, quia sequitur, Cum interim hoc vnum est, &c.*

Ex qua expellit quemcumque vult.] *Prior editio, ex qua expellitur quicumque vult. Exemplar scholasticum, Ex qua nemo expellitur nisi quicumque vult.*

Et tanta stultitia mortalium est.] *Scribe, Sed tanta stultitia mortalium est, ex eadem.*

Imputari sibi cum perire, patiantur:] *Castigatissima quadam exemplaria impetrauerunt agnoscunt, non perire.*

Quid est?] *Scribe, Quid ergo est, ex vetere lectione.*

E R A S M V S.

ERipiuntur.] *Eripiuntur quæ vi tolluntur: subducuntur, quæ clam. Pro eripiuntur, quidam codices habebant surripiuntur.*

Quod mortem prospicimus.] *Prospicimus ventura, & quæ procul absunt. At non iam magna ex parte à tergo est. Aliquis non intelligens astutiam, addidit, non prospicimus.*

Ex qua expellitur quicumque vult.] *Argutius est quod habebat codex vetustus, ex qua expellit quemcumque vult. Natura misit in hanc possessionem, sed hac lege, ut sit exeundum quandocunque vult ipsa.*

O P S O P O E V S.

OMnes quos habui scripti codices, duo Puteani, tertius Nicotij, & quartus Ambianus, consentiunt in hac scriptura sine dubio vera: & si volueris attendere, maxima vitæ pars elabitur male agentibus, magna nihil agentibus, tota vita aliud agentibus. *Huius periodi explicationem vide apud Alciatum Parergon Juris lib. 1111. cap. XIII.*

In optimo Puteani codice supra hæc verba mortem prospicimus, explicationis causa scriptum erat, quasi procul esse coniicimus. Postea mi abest à tribus m. ss.

Alter Puteani codex optimæ fidei, ex qua non expellitur quicumque vult: ceteri non ita bene, ex qua expellit quemcumque vult: unus, quicumque vult.

Omnes m. ss. Et tanta stult. non Sed idem dicere nihil perdere. & mox. Sed euenit mihi. & incipies.

ARGVMENTVM I. L I P S I.

CORPORIS quietem approbat, sed & animi in vna aliqua re aut studio. Damnat curiosulos, qui per varios auctores & scripta discurrunt: pauca bonaque potius legere, & iis immorari suadet. Excerpendum semper aliquid. & animo inserendum: à suo exemplo, qui sensum tunc Epicuri egregium, de Paupertate.

E P I S T. II.

EX his quæ mihi scribis, & ex his quæ audio, bonam spem de te concipio. non discis, nec locorum mutationibus inquietaris. Ægri animi ista iactatio est. Primum argumentum ¹ compositæ mentis existimo, posse consistere, & secum morari. Illud autem vide, ne ista lectio multorum auctorum, & omnis generis voluminum, habeat aliquid vagum & instabile. Certis ingeniis immorari & innutrirî oportet, si velis aliquid trahere, quod in animo fideliter fedeat. ² Nusquam est, qui ubique est. In peregrinatione vitam agentibus hoc euenit, ut multa hospitia habeant, nullas amicitias. Idem accidat necesse est iis qui nullius se ingenio familiariter applicant, sed omnia cursim & properantes transmittunt. Non prodest ³ cibus, nec corpori accedit, qui statim sumptus emittitur. Nihil æquè sanitatem impedit, quàm remediorum crebra mutatio. Non venit vulnus ad cicatricem, in quo crebro medicamenta tentantur. Non conualefcit planta quæ sæpe transfertur, nihil tam vtile est, quod in transitu proficit. ⁴ Distrahit animum librorum multitudo. Itaque cum legere non possis quantum habueris, sat est habere quantum legas. Sed modo, inquis, hunc librum euoluere volo, modo illum. Fastidientis stomachi est, multa degustare: quæ vbi varia sunt & diuersa, inquinant, non alunt. Probatos itaque semper lege: & si quando ad alios ⁵ diuertere libuerit, ad priores redi. Aliquid quotidie aduersus paupertatem, aliquid aduersus mortem auxilij compara, nec minus aduersus ceteras pestes. Et cum multa percurreris, vnum excerpe, quod illo die ⁶ concoquas. Hoc ipse quoque facio: ex pluribus quæ lego, aliquid apprehendo. Hodiernum hoc est, quod apud Epicurum nactus sum. soleo enim & in aliena castra transire, non tamquam transfuga, sed tamquam explorator. *Honestæ, inquit, res est, læta paupertas.* Illa vero non est paupertas, si læta est. Cui enim cum paupertate bene conuenit, diues est. Non qui parum habet, sed qui plus cupit, pauper est. Quid enim refert, quantum illi in arca, quantum in horreis iaceat, quantum pascat, aut sceneret, si alieno imminet, si non acquisita, sed acquirenda computat: Quis sit diuitiarum modus, quæris? Primus, habere ⁷ quod necesse est, proximus, ⁸ quod sat est.

1. **C**ompositæ mentis.] ὁ γὰρ ἀγαθὸς, αὐτὸς Philo in Abrahamo, ἀπαράγματος ζηλωτὴς βίου γυναικὸς, ὑποχωρεῖ, καὶ μόνωσιν ἀγαπᾷ, λαμβάνει τὰς πολλὰς ἀξίων, καὶ διὰ μισανθρωπίαν φιλόανθρωπος γὰρ, εἰ καὶ πῶς ἄλλος. ἀλλὰ διὰ τὸ ἀποβεβληῖσθαι κακίαν, ἢ ὁ πολὺς ὄχλος ἀσπάσεται, χαίρων μὲν ἐφ' οἷς στένειν ἀξίον, λυπούμενος δὲ ἐφ' οἷς γεννέσθαι καλὸν: Quia vir bonus vitæ quietæ amator, secessum quærit & solitudinem, latere cupiens, non odio hominum: est enim, si quis alius, eorum amans: sed quia fugit & proculcat vitia, quibus vulgus delectatur, gaudere solitum iis quæ dolenda sunt, & dolere iis quæ gaudenda.

2. Nusquam est.] *Martialis*: Quisquis ubique habitat Næuole, nusquam habitat.

3. Cibus.] *Tali imagine Epictetus in istos*, qui cum buccam dimittere non possint, volumina euentes, iniicere & deuorare conantur. *Arrian. Diss. I. cap. xxvi. Et Polybius pulcherrimè, lib. II. istos librarios helluones æquiparat τοῖς λίχνοις καὶ δειπνηταῖς*: catillonibus & gulosis conuiuibus. qui, inquit, appositos cibos variè & carptim delibantes, neque in præsentia voluptatem solidam, neque fructum aut alimoniam in posterum ferunt.

4. Distrahit animum.] *Quidam mei*, Distingit librorum multitudo: fortasse verè. Id esset, distinet & ligat.

5. Diuertere.] *Alias*, transire.

6. Concoquas.] *Bene, ut hæreat in re cibi. sed libri fere, excoquas: unde ego, excolas, vellem.*

7. Quod necesse est.] *Quod natura requirit: & ut viuere possis.*

8. Quod sat est.] *Quod humanitas requirit, & ut commode viuere possis. Lucilius in hac re arguit:*

Nam si, quod satis est homini, id satis esse potisset,

Hoc sat erat: nunc cum hoc non est, qui credimus porro,

Diuitias vllas animum mi explere potuisse?

Cui quod satis est, satis non est, nihil ei satis erit.

M V R E T V S.

EX iis quæ mihi scribis.] *Quidam sunt qui vno loco diutius consistere non possunt: & crebram locorum mutationem ad curas ac molestias animi deponendas utilem esse opinantur. Eos notat principio huius Epistolæ: & Lucilio, quod ex eo numero non sit, gratulatur. Prope autem idem argumentum est Epistolæ xxvii. Tum etiam in ratione studiorum, illam per varios scriptores circumcursionem reprehendit: satiusque esse docet, paucos, sed eosdem optimos ac probatissimos deligere, quos sæpe relegendo in succum ac sanguinem conuertasturum. Addit ad extremum elegans dictum Epicuri, quod eo die apud illum notauerat.*

P I N C I A N V S.

Bene compositæ mentis.] *Verbum bene non habetur in eadem.*

Quæ ubi varia sunt & diuersa, coinquinant.] *Eadem inquinant agnoscit, nam coinquinant.*

Et si quando ad alios diuertere libuerit.] *Diuertere, non diuertere, exemplar scholasticum. Exemplar Pincianum, & pleraque alia, transire.*

O P S O P O E V S.

Tres m. ss. scribis, & ex his. *Postea, illud autem vide, priores editiones & omnes m. ss.*

M. ss. exigentibus pro agentibus. Postea tres, nihil tam utile est ut in transitu proficit. mox omnes, Distingit librorum multitudo.

Tres diuertere, unus deuerte, Postea, quatuor. quæ legi. in tribus deest particula enim: in Nicotiano tota periodus. Cui enim usque ad diues est: legitur vero in omnibus epistola 4.

Nihil æque sanitatem impedit.] v. c. nihil tam æque san. imp.

Distrahit animum librorum multitudo.] v. c. distingit, & desuper satis prisca manu additum erat. i. distrahit. ut inde liqueat glossam hæcenus præualuisse. Reducendum igitur verbum distingit, maxime cum illud familiaris sit auctori, quod exemplis probari non est inutile, ut simul loci restituantur, qui in vulgatis aliorum editionibus sæpe corrupti sunt, ut Epist. 66. rem districtam & operosam: sic enim ibi idem v. c. vulgo distractam. Et Epist. 123. epulis in multa pericula districtis, ubi quidam legunt discretis. Et Epist. 105. ubique quo distingatur inueniet. nam quod ibi in ora cuiusdam editionis Lugdunensis additur alias legi, quo distrahatur, spurium est. Idem lib. de breuit. vitæ cap. 6. quando districtus animus. & cap. 10. illis districtis in multa. & cap. 14. variis cupiditatibus districta vrbe. Juretus.

Et cum percurreris.] bene v. c. percurreris.

A R G V M E N T V M I. L I P S I.

M A L E & temerè sæpe Amicos dici, qui re non sunt. Siquis talis, omnia illi fideridum, & communicandum esse, tamquam alteris nobis. Timidi & subducti arguuntur; sed & creduli nimis, atque aperti. Medium optimum.

E P I S T. III.

Epistolas ad me perferendas tradidisti, ut scribis, amico tuo. Deinde admones me, ne omnia cum eo ad te pertinentia communicem, quia nec soleas ipse quidem hoc facere. Ita eadem epistola illum & dixisti amicum, & negasti. Itaque sic priore illo verbo quasi publico usus es, & sic illum amicum vocasti, quomodo omnes candidatos, bonos viros dicimus; quomodo obuios, si nomen non succurrat,

3 dominos salutamus. 4 Hoc abierit. Sed si aliquem amicum existimas, cui non tantumdem credis quantum tibi, vehementer erras, & non satis nosti vim veræ amicitiae. Tu vero omnia cum amico delibera, sed 5 de ipso prius. Post amicitiam credendum est, ante amicitiam iudicandum. Isti vero præpostere officia permiscunt, qui contra præcepta 6 Theophrasti, cum amauerint, iudicant; & non amant, cum iudicauerint. Diu cogita, an tibi in amicitiam aliquis recipiendus sit: cum placuerit fieri, toto illum pectore admitte: 7 tam audacter cum illo loquere, quam tecum. Tu quidem ita vive, ut 8 nihil committas, nisi quod committere etiam inimico possis: sed quia interueniunt quædam, quæ consuetudo fecit arcana, cum amico omnes curas, omnes cogitationes tuas misce. 9 Fidelem si putaueris, facies. Nam multi fallere docuerunt, dum timent falli: & alijs ius peccandi suspicando fecerunt. Quid est ergo, quare vlla verba coram amico retraham? quid est, quare me coram illo non putem solum? Quidam quæ tantum amicis committenda sunt, obuiis narrant, & in quaslibet aures, quidquid illos vrit, exonerant: quidam rursus etiam carissimorum conscientiam reformidant, & si possent, ne sibi quidem credituri, interius premunt omne secretum. Neutrum faciendum est. vtrumque enim vitium est, & 10 omnibus credere, & nulli: sed alterum honestius dixerim vitium, alterum tutius. Sic utrosque reprehendas, & eos qui semper inquieti sunt, & eos qui semper quiescunt. Nam illa tumultu gaudens, non est industria, sed exagitata mentis concursatio: & hæc non est quies, quæ motum omnem molestiam iudicat, sed dissolutio & languor. Itaque hoc quod apud 11 Pomponium legi, animo tuo mandabitur. *Quidam adeò in latebras refugerunt, ut putent in turbido esse quidquid in luce est.* Inter se ista miscenda sunt, & quiescenti agendum, & agenti quiescendum est. Cum rerum natura delibera. illa dicet tibi, se & diem fecisse & noctem.

I. LIPSIVS.

1. **Q** Vasi publico.] *Sensu & more vulgi. de quo & Plutarchus, IV. Quest. Coniugal. initio.* Amicum accipere hic oportet non strictim & Sophisticè, illum immutabilem & firmum, sed communi modo, Beniuolum.

2. Bonos viros.] *Mos fuit, ut qui in Senatu (ubi sub Principibus suffragia) candidatum produceret, Bonum vel Optimum virum diceret. Vestigium eius in Pliny Panegyrico: Faciebas ergo, cum diceres Optimos, Nos odorati sumus, atque ibi notauimus: vide.*

3. Dominos.] *Martialis:*

Cum te non nossem, Dominum regemque vocabam.

4. Hoc abierit.] *Absunt ea duo verba optimo meo, & quibusdam libris. Si retines, valent. hoc missum fecerim, ne acrius inquiram aut carpam. Alij legunt, Hac abierit: hac via & modo excusetur.*

5. De ipso.] *Sidonius: Est enim consuetudinis meæ, ut eligam ante, post diligam.*

6. Theophrasti.] *Plutarchus, De fraterno amore: Θεόφραστος ἔλεγεν, ὅτι ἡ φιλεῖν αἰεὶ κρίνειν, ἀλλὰ κρίναι αἰεὶ φιλεῖν: Theophrastus dixit, non amantem iudicare: sed cum iudicaueris, amare oportere. Sic & Sidonius: Namque ut sodalis tibi deuinctior fierem, iudicaui.*

7. Tam audacter.] *Hoc negant isti à ciuili prudentia. ut Publius: Ita crede amico, ne sit inimico locus. Ut Sophocles:*

ἔς τε τὸν φίλον
Τοσαῦτ' ὑπ' ὀφθαλμῶν ὠφελεῖν βεβλήσομαι,
Ὡς αἰὲν ἡ μνηστῆρα τοῖς πολλοῖσι γὰρ,
Βροτῶν ἀπίστος ἐστ' ἐταίριαι λιμήν:

---- amico ego velim

Sic credere atque commodare, ut neutiquam
Semper futuro. nam profecto plurimis
Sodalitatis portus infidus fuit.

8. Nihil committas.] *Libri omnes insita voce, nihil tibi committas. Coniicio fuisse, nihil tibi consciscas.*

9. Fidelem.] *Linus: Vult sibi quisque credi, & habita fides ipsam obligat fidem. Plutarchus, Præceptis coniugalibus: ποιεῖ γὰρ καὶ τὸ πιστεῖν δοκεῖν πιστεῦσαι, καὶ τὸ φιλεῖν φιλεῖσθαι: Fit enim ut si fidas, fides tibi redhabeatur; & amere, si ames.*

10. Omnibus credere.] *Hesiodum est:*

Πίστις δ' ἄρα ὁμῶς καὶ ἀπίστου ὠλεσάν ἀνδρας:

Ipsa fides homines, & diffidentia perdit.

nempe, cum sine modo. Temperande sunt.

11. Pomponium.] *Poetam Tragicum hoc nomine scio, sed & alios. At ista non olent poetam: estque in meo libro opt. Pompeium philosophum.*

Epistolas.] Familiariter reprehendit Lucilium, quod amici nomine ita usus esset, ut vulgus solet: docetque eum edemum esse vere ac proprie amicum, quicum omnia nostra eque ac nobiscum communicare possumus: cum tamen vulgo omnes quibuscum aliqua nobis vel levis intercedit necessitudo, amicos vocare soleamus. Hanc quoque duplicem huius nominis acceptionem Socrates notans dicere interdum solebat, ὡ φίλοι, ἔδειξέ τις φίλος.

Dominos.] Usitata iam tum erat illa consuetudo Dominos vocandi, quos colerent, aut quorum nomina non succurrerent. Idque potentiores ambiebant, ut domini à tenuioribus vocarentur: & nisi id fieret, moleste ferebant.

Martialis:

Mane salutavi vero te nomine, casu:

Nec dixi dominum Cæcilianum meum:

Quanti libertas constet mihi tanta requiris?

Centum quadrantes abstulit illa mihi.

Idem:

Cum te non nossem dominum regemque vocabam.

Idem:

Cum voco te dominum, noli tibi Cinna placere.

Sæpe etiam serutum sic resaluto meum.

Seneca Epistola ciiii. Illud mihi in ore erat domini mei Gallionis, Notum est & Epigramma Græcum non sane valde boni poetæ Palladæ:

Ἦν ὁ φίλος τι λάβῃ, δόμινε φράτῃ αὐθις ἔειπεν

Ἦν δὲ λάβῃ μηδὲν, τὸ φράτῃ εἶπε μόνον.

Ὡς γὰρ καὶ ταῦτα ἰὰ ῥήματα: αὐτὰρ ἔγωγε

Οὐκ ἐθέλω δόμινε: ἔ γάρ ἐχω δόμους.

Errat & ille.] Usque ad illa verba, Tu vero omnia, delenda sunt quæ interiecta sunt omnia, ut inuicta huc ex epistola decimanona.

Theophrasti.] Cuius est, ὅτι δὲ κρίναι φιλεῖν, ἀλλ' ἔ φιλοῦντα κρίνειν.

Multi fallere docuerunt, dum timent falli.] Pertinet huc illud *Linianum*: Vult sibi quisque credi: & habita fides, ipsam plerumque obligat fidem.

PINCIANVS.

Illa dicet tibi se & diem fecisse & noctem.] In quibusdam codicibus, Illa dicet tibi, & diem fecisse se & noctem. In aliis, Illa dicet tibi, se & diem fecisse, se & noctem.

OPSOPOEVVS.

Modius Epist. ii. Vnica littera immutata, & vocali prima in locum quartæ substituta, Seneca sua locutionis elegantia constabit, legendo, hac abierit. quod valet, hac via, hac ratione, hoc modo excusari dictum tuum potest. Huic Modii coniecturæ fere accedit scriptura *Nicotiani* codicis, ac habierit, Seneca Epistola x. similiter dicit: vide quo iudicium meum abeat. Et cap. xij. consol. ad *Martiam*, istud inter res nondum iudicatas abeat. ita enim v. c. non habeatur. *Ambianus* & *Puteani* duo habent, Hoc abierit.

Errat & ille, qui amicum in atrio quærit, in conuiuio probat.] Absunt à Romana editione. Insuperat quidem ea deleri *Muretus* una cum sequenti periodo: sed operæ male obtemperauit. In hac editione denuo illa recipimus, & quæ præter rem hic ex epistola xix. inuoluta sunt, notulis duabus inclusimus. Omnes nostri manuscripti ea agnoscunt, *Nicotiano* excepto, qui periodum Nullum, & c. plane non habet.

In omnibus m. ss. habetur præpostero, ut subaudiatur quæ in uno superscripta est vox ordine.

M. ss. duo, Quid est? Quare ergo vlla verba, & c. *Nicotianus*, Quid est quare ergo, vlla verba, & c. *Vnus Puteani*, isque optimus, Quid est ergo, quare vlla verba, & c.

Vox tuo abest ab omnibus codicibus scriptis.

Quomodo obuios si nomen non succurrit dominos salutamus.] Huc referendum illud *Martialis*, cum te non nossem dominum regemque vocabam. De hac voce, domini, quomodo in usu fuerit vide *Torrent.* in *Suet.* Aug. Cap. 53. item *Claudio* 39. *Lipsium* in lib. 2. *Ann. Tac.* *Brissonium* lib. 8. de form.

Cui non tantum dem credis.] quedam ad ista proba monet *Fornerius* in l. 223. §. amicos D. de verb. sign.

Quicquid illos vrit.] sic sæpe loquuntur auctores. *Symmach* lib. 5. epist. 64. Externos quoque & memorati viri nescios causæ vrit indignitas. *Horatius* lib. 1. Epist. 10. dicit calceum angustiore pedem vrere. & *Linus* lib. 7. bello vrere. Plura *Iuretus* ad lib. 5. Epistolarum *Symmach*.

ARGVMENTVM I. LIPSI IN EPIS. iiii.

HORTATVR ad perseverandum in Philosophia: à qua in serium & grauem, ac verè virum transcribatur. Ceteros, pueros esse: timere non timenda. ut Mortem imprimis. Atqui hanc finem malorum esse, & impetu aut desperatione multos contempsisse: cur non ratione? Vitam ergo non amandam & cottidie cogitandum: quàm ex variis leuibûsque causis mors veniat. Emblemata dein ex *Epicuro*, de veris Diuitiis.

EPIST. IIII.

PErseuera vt cœpisti, & quantum potes propera: quo diutius frui emendato animo & composito possis. Frueris quidem etiam dum emendas, etiam dum componis: alia tamen illa voluptas est, quæ percipitur ex contemplatione mentis ab omni labe puræ & splendide. Tenes vtique memoria, quantum senseris gaudium, cum ¹ prætexta posita, sumpisti virilem togam, & ² in forum deductus es: maius exspecta, cum puerilem animum deposueris, & te ³ in viros philosophia transcripserit. Adhuc enim non pueritia in nobis, sed, quod est grauius, ⁴ puerilitas remanet: & hoc quidem peius est, quod auctoritatem habemus senum, vitia puerorum: nec puerorum tantum, sed infantium. Illi leuia, hi falsa formidant: nos vtraque. ⁵ Profice modo, & intelliges, quædam ideo minus timenda, quia multum ⁶ metus afferunt. Nullum ⁷ magnum malum, quod extremum est. Mors ad te venit. timenda erat, si tecum esse posset: necesse est, aut non perueniat, aut pertranseat. Difficile est, inquis, animum perducere ad contemptum animæ. Non vides, quàm ex friuolis causis contemnatur? Alius ante amicæ fores laqueo pependit; alius se præcipitauit à tecto, ne dominum stomachantem diutius audiret; alius, ne reduceretur è fuga, ferrum adegit in viscera. Non putas virtutē hoc effecturam, quod effecit nimia formido? Nulli potest secura vita contingere, qui de producenda nimis cogitat: qui inter magna bona multos consules numerat. Hoc quotidie meditare, vt possis æquo animo vitam relinquere: quàm multi sic cōplectuntur & tenent, quomodo qui à torrente rapiuntur, spinas & aspera. Plerique inter mortis metum, & vitæ tormenta, miseri fluctuant: & ⁸ viuere nolunt, & mori nesciunt. Fac itaque tibi iucundam vitam, omnem pro illa sollicitudinem deponendo. Nullum bonum iuuat habentem, nisi ad cuius amissionem præparatus est animus. Nullius autem rei ⁹ facilior amissio est, quàm quæ desiderari amissa non potest. Ergo aduersus omnia quæ accidere possunt etiam potentissimis, adhortare te & indura. De Pompeij capite ¹⁰ pupillus & ¹¹ spado tulere sententiam: de Crasso crudelis & insolens Parthus. Caius Cæsar iussit ¹² Lepidum ¹³ Decimo tribuno præbere ceruicem: ipse Chæreæ præstitit. Neminem eo fortuna prouexit, vt non tantum illi minaretur, quantum permiserat. Noli huic tranquillitati confidere. momento mare vertitur: ¹⁴ eodem die, vbi ¹⁵ luserunt nauigia, forbentur. Cogita posse latronem & hostem admouere iugulo tuo gladium, vt potestas maior absit, nemo non seruus habet in te vitæ necisque arbitrium. Ita dico, ¹⁶ quisquis vitam suam contempsit, tuæ dominus est. recognosce exemplum eorum, qui domesticis insidijs perierunt, aut aperta vi, aut dolo: & intelliges, non pauciores seruorum ira cecidisse, quàm regum. Quid ad te itaque, quam potens sit quem times, cum id propter quod times, nemo non possit? At si fortè in manus hostiū incideris, victor te duci iubebit, ¹⁷ eo nempe quo duceris. Quid te ipse decipis, & hoc nunc primum, quod olim patiebaris, intelligis? Ita dico, ex quo natus es, duceris. Hęc & huiusmodi versanda in animo sunt, si volumus illam vitimam horam placidi exspectare: cuius metus omnes alias inquietas facit. Sed vt epistolę finem imponam, accipe quod hodierno die mihi placuit. & hoc quoque ex alienis ¹⁸ hortulis sumptum est. *Magnæ diuitiæ sunt, ¹⁹ lege naturæ composita paupertas.* Lex autem illa naturę, scis quos nobis terminos statuit? Non esurire, non sitire, non algere. Vt famem sitimque depellas, non est necesse superbis assidere liminibus, nec supercilium graue, & contumeliosam etiam ²⁰ humanitatem pati: non est necesse maria tentare, nec sequi castra. Parabile est quod natura desiderat, & expositum: ad superuacua sudatur. illa sunt quę ²¹ togam conterunt, quę nos senescere ²² sub tentorio cogunt, quę in ²³ aliena litto- ra impingunt. Ad manum est, quod satis est.

IVSTVS LIPSIVS.

i. **P**ætexta.] Quæ puerorum scilicet, ad annum pubertatis aut circa.

2. In forum.] Tirocinij die, quo parentes & amici sollemniter eo deducebant, auspicij causa, & velut ad res nunc aptum.

3. In viros.] Diogenes Cynicus, præcone in Olympiis proclamante, Dioxippus viros vicit: Imo iste mantipia, inquit, ego viros. Laërtius. Ego aliquid. Manud. II. Diff. I.

4. Puerilitas.] Tale De const. sap. cap. XII.

5. Profice modo.] In sapientia studio, & rerum dilectu. At alij, prospice: nec id male. Intende aciem, & longius vide.

6. Metus afferunt.] *Muretus*, auferunt: sed sententia, dum planam facere vult, parum arguta aut recta. Teneo cum libris, afferunt: sensu. quadam non timeas, quia nimium timeas: id est mortem. Nam ita hanc times, ut timorem extremum: si autem, nonne metu iam omni vindicat?
7. Magnum malum.] Vox, malum, scriptis abest, sententia tamen deest.
8. Viuere nolunt.] *Epicteti* increpatio: Θαυμαστοὶ ἄνθρωποι, μήτε ζῆν θέλοντες, μήτε ἀποθνήσκειν: Mirifici homines, nec viuere nec mori vultis.
9. Facilius amissio.] *Boetius* adspexit: Perexile bonum est, quod æquo animo feratur amissum.
10. Pupillus.] Rex *Aegypti*, puer & sub tutela.
11. Spado.] *Pothinus* Eunuchus, regis & rerum potens.
12. Lepidum.] *Jllum* cognatum suum, & *Drusilla* sororis maritum. Coniurationis crimine damnavit, de quo *Sueton.* *Calig.* cap. xxiv. ego in *Comm.* ad xiv. *Annal.* *Taciti.*
13. Decimo.] *Scripti*, Dextro. Parum de nomine. sed *Tribuni* igitur ipsi honestiores puniebant, occidebant.
14. Eodem die.] Quibusdam, die, abest: & possis ad momentum referre.
15. Luferunt.] In tranquillitate, securæ & vagæ.
16. Quisquis vitam.] *Tragicus*: Contempsit omnes ille, qui mortem prius. *Justinus*: Nihil est difficile persuadere, persuasis mori.
17. Eo nempe.] *Sunt Senecæ*, velut respondentis. Ducar, inquis. quid tum, aut quo? huc quo ab ipsa *Natura* cotidie, id est ad mortem. Vt tyrannus non faciat, nonne ipsa? nonne per te illuc ibas?
18. Hortulis.] *Epicturi.*
19. Legē naturæ.] Adde *De Vit. beat.* cap. xiii.
20. Humanitem.] In ipsis conuiujs, aut sermonibus, aut & donis, superbe se gerunt, contemnunt aut illudunt. Quidam libri, humilitatem. male.
21. Togam conterunt.] In officijs civilibus, salutatione, deductione: ubi clientuli isti semper togati. Vidi, qui contextunt legerent, caculos.
22. Sub tentorio.] In militia ut rem faciamus.
23. Aliena littora.] Longinquas & trans marre terras, eodem fine. Ad mercatores spectat.

MURETVS.

Perseuera.] Monet, ut urgeat studium Philosophia: assuesfaciatque se ad contemptum & mortis, & rerum in vita suruacanearum.

In viros.] Ita legendum ex vetere libro, non, ut ante, in virum. In viros autem transcribebantur, qui incipiebant per se censer, iamque res suas libere tractare atque administrare poterant. Id *Athenis* vocabant ληξιαρχικὸν γραμματεῖον. de quo ita *Harpocratio*: ληξιαρχικὸν γραμματεῖον, εἰς ὃ ἐπεγράφοντο οἱ τελεαθέντες τῶν παιδῶν, οἷς ἐξὴν ἡδὴ τὰ πατρῶα οἰκονομεῖν.

Illi leuia, hi falsa formidant: nos vtraque.] *Lucretius.*

Nam veluti pueri trepidant, atque omnia cæcis

In tenebris metuunt: Sic nos in luce timemus

Interdum nihilo quæ sunt metuenda magis, quam

Quæ pueri in tenebris pauitant finguntque futura.

Proface modo.] *Ἐρχομαι ἐπ' ἀρετῇ.* Ita melius, quam ut antea, Prospice.

Lepidum.] Qui aduersus ipsum aut coniuuaret, aut coniuuasse insimulabatur: ut colligo ex his *Suetonij* verbis: Reliquas sorores nec cupiditate tanta, nec dignatione dilexit: ut quas sæpe exoletis suis prostrauit. quo facilius eas in causa *Æmilij Lepidi* condemnauit, quasi adulteras, & insidiarum aduersus se conscias.

Duci.] verbum duci interdum simpliciter poni pro eo quod est ad mortem duci, iam pridem docui libro primo commentariorum in *Catilinarias*. Ita autem eo frequentissime utitur *Seneca*. Huius igitur loci sententia est, etiam si hostis nos in suam potestatem perductos duci iubeat, non alio tamen duci iussurum quam quo natura ipsa nos ducit. Quod in extremo huius epistola legebatur, Cui cum paupertate bene conuenit, diues est, tralaturnum huc erat ex epistola secundâ. Itaque hinc deleri iussi.

OPSOPOEVS.

Inverso ordine m. ss. etiam dum emendas, etiam dum componis. Statim: Tres non habent, in nobis.

M. ss. Proface modo: intelliges: & proxime, Nullum magnum quod extremum est.

Recte m. ss. aut transeat. item, ad contemptionem animæ quod postremum agnoscunt quoque *Modij* membrana, ut indicat *Epist.* 11.

Modius epistola cxxx. Alius se præcipitavit à tecto, &c. Melius aberit præpositio, nec est in membranâ *Dominicanorum Herbiolensium*. sic dixit *Horatius*:

Hic se precipitem tecto dedit, ille flagellis

Ad mortem cæsus.

At nostri codices constanter representant è tecto.

Rectissime legitur in m. ss. tam nostris quam *Herbiolensibus* (in 11. epistola *Modij*) qui aqua torrente rapiuntur, spinas &c. ad imitationem *Virgilij* x. *Æneidos*.

--- torrentis aquæ vel turbinis attri More furens.

Sic torrens vnda dicitur apud eundem *Virgilium*, & nostrum *Senecam* lib. de beata vita, cap. xiv. torrens cursus.

Natural. quest. 111. cap. xxvii. torrens impetus *epist.* xxiii.

M. ss. Nullum bonum adiuuat habentem. & mox, quæ incidere possunt.

Modius epist. 11. Malunt scripti libri omnes: De Pompeij capite pugio & spado tulere sententiam. quod quale sit, ipsi viderint. Sic ille. At nostri liquido præferunt receptam lectionem.

Bene videtur emendasse Muretus, momento mare vertitur. Sed nec vulgata lectio euertitur, manuscriptorum consensu firmata, male habet Virg. I. Æn. Disiecitque rates, euertitque æquora ventis.

Copula & non est in m. ss. Mox ydem legunt, Aut si forte.

M. ss. sine aspiratione ortulis. quod ab etymo propius est. & statuat.

M. ss. & appositum, in excerptis legitur, Parabile est quod natura desiderat & cito apponitur.

Facilior amissio est.] unus v. c. felicior.

Pupillus & spado.] v. c. pusillus & sp.

ARGVMENTVM I. LIPSI.

ARCE ab ostentatione Philosophiæ, & ne cultu notabilem aut victu se faciat. Non sperne-
re vulgi omnia, sed modice adhibere, & citra vitium. Sordes abdicat: ad Naturæ legem nos vocat.
Clausula est, ex Hecatone, de Spei & Metus coniunctione. Liberum ab altero esse, qui alteram po-
suit: obnoxium vtrique, qui uni.

EPIST. V.

QUOD pertinaciter studes, & omnibus omissis, hoc vnum agis, vt te quotidie me-
liorem facias, & probo & gaudeo: nec tantum hortor, vt perseueres, sed etiam
rogo. Illud autem te admoneo, ne eorum more qui non proficere, sed¹ conspici cu-
piunt, facias aliqua, quæ in² habitu tuo, aut³ genere vitæ notabilia sint. ⁴Asperum cul-
tum, &⁵ intonsum caput, & negligentiorē barbam, & indictum⁶ argento odium &
⁷ cubile humi positum, & quidquid aliud ambitionem⁸ peruersa via sequitur, deuota.
Satis ipsum nomen philosophiæ, etiam si modeste tractetur, inuidiosum est. Quid si
nos hominū consuetudini cœperimus excerpere? Intus omnia dissimilia sint: ⁹ frons
nostra populo conueniat. Non¹⁰ splendeat toga: ne¹¹ sordeat quidem. non habeamus
argentum, in quod solidi¹² auri calatura descenderit: sed non putemus frugalitatis
indiciū auro argentoque caruisse. Id agamus, vt meliorem vitam sequamur quam
vulgus, non vt contrariam: alioqui quos emendari volumus, fugamus, & a nobis auer-
timus. Illud quoque efficimus, vt nihil imitari velint nostri, dum timent ne imitanda
sint omnia. Hoc primum philosophia promittit, ¹³ sensum communem, humanitatem
& congregationem: ¹⁴ a qua professione ¹⁵ dissimilitudo separabit. Videamus ne ista,
per quæ admirationem parare volumus, ridicula & odiosa sint. Nempe propositum
nostrum est, ¹⁶ secundum naturam viuere. Hoc contra naturam est, torquere corpus
suum, & faciles odisse munditias, & squallorem appetere, & cibis non tantum vilibus
vti, sed tætris & horridis. Quemadmodum¹⁷ delicatas res desiderare, luxuriæ est: ita
vilitas & non magno parabiles fugere, dementiæ est. Frugalitatem exigit philoso-
phia, non pœnam: potest autem esse non incōpta frugalitas. Hic mihi modus placet.
Temperetur vita inter bonos mores & publicos: ¹⁸ suspiciant omnes vitam nostram,
sed & ¹⁹ agnoscant. Quid ergo? Eadem faciemus, quæ ceteri? nihil inter nos & illos
intererit: plurimum. Dissimiles esse nos vulgo, sciat, qui inspexerit propius. quido-
mum intrauerit, nos potius miretur, quam suppellectilem nostram. Magnus ille est,
qui fictilibus sic vtitur, quemadmodum argento: nec ille minor est, qui²⁰ sic argento
vtitur, quemadmodum fictilibus. Infirmi animi est, pati non posse diuitias. Sed vt
huius quoque diei lucellum tecum communicem, apud²¹ Hecatōnem nostrum in-
ueni, cupiditatum finem, etiam ad timoris remedia proficere. ²² Desines, inquit, timere,
si sperare desieris. Dices, quomodo ista tam diuersa pariter sunt? Ita est, mi Lucili: cum
videantur dissidere coniuncta sunt. Quemadmodum eadem catena²³ & custodiam &
militem²⁴ copulat: sic ista quæ tam dissimilia sunt, pariter incedunt. Spem metus se-
quitur. Ne c miror ista sic ire. vtrumque pendentis animi est, vtrumque futuri exspe-
ctatione solliciti. Maxima autem vtriusque causa est, quod non ad præsentia aptamur,
sed cogitationes in longinqua præmittimus. Itaque prouidentia, maximum bonum
conditionis humanæ, in malum versa est. Feræ pericula quæ vident, fugiunt; cum
effugere, securæ sunt: nos & venturo torquemur, & præterito. Multa bona nostra
nobis nocent. timoris enim tormentum memoria reducit, prouidentia anticipat.
Nemo tantum præsentibus miser est.

I. LIPSIVS.

1. **C**ONSPICI cupiunt.] Contra hoc genus multa Epictetus in Dissert. lib. III. cap. VIII. multa, inquam, istis gemella.
2. Habitu.] Veste, aut corporis cultu.
3. Genere vitæ.] Ministerio, suppellectile, mensa.
4. Asperum cultum.] Vestem hirtam aut sordentem.
5. Intonsum.] Philosophorum tunc habitu: idemque in barba, quam aut neglegenter, aut nec tondabant.
6. Argento odium.] Quod idem renuebant fictilibus contenti.
7. Cubile humi.] Sive ipse lectus in terra, sive minus exstructus. Nam diuitum thori alti: aliorum humiles & depressi.
8. Peruersa via.] Qua ad gloriam eunt, non eundo.
9. Frons nostra.] Obuia & exterior omnis ista facies.
10. Splendeat.] Nitida, recens lota, & pexa: ut in elegantibus.
11. Sordeat.] Alba, quod satis sit. Vide De Tranquill. cap. 1.
12. Auri calatura.] Emblema, sive Latinis Inserta.
13. Sensum communem.] Non in decretis animi, sed in externo rerum usu.
14. Aqua professione.] Id est, ab eo quod philosophia promittit: iam dictum. Alij, professionis, quod sit, a societate & congregatione separat, dissimilis professio.
15. Dissimilitudo.] Si abimus a sensu communi, congregatione, & talibus.
16. Secundum naturam.] Commune philosophorum axioma. De Vit. beat. cap. III. & VIII. item Epist. XLI. in fine.
17. Delicatas res.] Mens liber: Quemadmodum petere delicatos cibos, luxuriosi est, ita vsitatos & non magno paratos fugere.
18. Sulpiciant.] Taciti venerentur, ut bonam.
19. Agnoscant.] Ut non aliam prorsus, nec supra hominem.
20. Sic argento.] Aristippi ea mens. qui increpanti quod perdicem quinquaginta drachmis emisset: & Tu, inquit, istam obolo non emeris? Annuente, Mihi autem, ait, quinquaginta drachmæ sunt obolus.
21. Hecatonem nostrum.] Stoicum, Panetij discipulum, domo Rhodium.
22. Defines timere.] Nam suspensus hic alter ab altero affectus: Aristoteles II. Rhet. ad Theod. cap. V. In Tragico alibi: Qui nil potest sperare, desperet nihil.
23. Et custodiam.] Ipsum qui custoditur, reum & in noxa. Epist. LXX. & LXXVIII.
24. Copulat.] Manilius, tales custodes facit qui sub Andromeda nati, lib. V.
Victorum dominus, sociusque in parte catenæ,
Interdum pœnis innoxia corpora seruat.
Est hac Militaris custodia, & honestior: de qua nos ad Tacit. III. Annal. plenè.

MVRETIVS.

QUOD pertinaciter studes.] Reprehendit consuetudinem quorundam, qui ut se Philosophia deditos esse, vel ostenderent, vel persuaderent, inonso capillo, impexa barba, adducto supercilio inculta & sordibus, & asperitate vitæ insignes esse cupiebant. Cuius generis ne nostris quidem temporibus exempla defunt. Irridet & Horatius quosdam, qui eodem prope modo poetarum nomen aucupabantur.

Nanciscetur enim nomen pretiumque poeta,
Si tribus Anticyris caput insanabile, nunquam
Tonfori Licino commiserit.

Addit in extremo quasi pro corollario, elegantem sententiam Hecatonis de naturali quadam metus & spei coniunctione.

Conspici.] Conspicui esse, & differre a ceteris notabili aliquo discrimine. Hi sunt qui in sacris litteris dicuntur facere omnia *ὅς τὸ θεῶν αἰσίου καὶ τοῦ ἀνθρώπου*.

Cubile humi positum.] *κατακλινάριον*.

Ambitionem peruersa via sequitur.] Non enim sapientia solum, sed sapius etiam ambitio sub sordido pallio latet, neque ulli homines sitientiores gloriæ sunt, quam qui eam, fugientium specie, persequuntur. Inde Plato Diogenem Cynico, qui se Platonis fastum calcare diceret, Calcas, inquit, sed alio fastu. Et Aristoteles sordidum ac neglectum Lacedæmoniorum vestitum ad arrogantiam refert. De dicto Hecatonis quod sequitur, pluribus verbis disputavi cap. VI. lib. XII. variarum lectionum.

PINCIANVS.

FUGAMVS & à nobis auertimus.] Scribe inuerso ordine, Fugamus à nobis & auertimus, ex veteri lectione.

ERASMVVS.

AQUA professione nos dissimilitudo separabit.] Non dubium quin legendum sit, professionis dissimilitudo. A qua congregatione, dissimilitudo professionis separabit. Vult enim nos intus habere philosophiam, non profiteri. Quod hic præcipit de Philosophis, mire quadrat in monachos.

Sed non agnoscant.] Argutius est, quod habebat codex vetustus, sed agnoscant. Suspicimus etiam aliena, sed agnoscimus nostra, qua & ipsi præstare queamus.

M. *ff. Euita. & postea, fugamus à nobis, & auertimus.*

M. ff. vno consensu, A qua professione diff. militudo nos separabit. atque ita quoque in suis libris legi testatur Modius Ep. cxxx. Mox iterum constans nostrorum lectio, odiosa sint.

Verbum est non habet optimus Puteani codex. Eiusmodi particulis interpolatores sapius Senecam locupletarunt.

Turneb. cap. viii. l. 5. aduers. Custodia saepe est reus, qui custoditur, aut in carcere, aut a militibus seruatur. Seneca. Quemadmodum eadem catena & custodia & militum copulat. Itaque miror Seru. in ix. Aeneid. hac scribere: nam ut hi qui custodiuntur, custodia dicatur usurpatum est: vnde male in vsu, custodia audiuntur. nam custodias a magistratu audiri, elegantissime dici, ex eo quem protuli Seneca loco, non est obscurum. Vide qua de custodia doctissime scripsit Lipsius comment. ad iii. An Tacit. & Modius epist. ii. Nouantique.

Delicatas res desiderare luxuria est.] v. c. Iureti, desiderare delicias res luxuria est.

ARGUMENTVM I. LIPSI.

PROFICERE se in Philosophia; & argumentum esse, quod vitia sua agnoscat. Velle se cum eo, ut vero amico, omnia communicare, quæ sint vilia: idque proprium sapientiu. Consuetudinem bonorum valde efficacem, & supra ipsa præcepta videri: quod exemplo Philosophorum aliquot docet.

EPIST. VI.

INTELLIGO, Lucili, non emendari me tantum, sed¹ transfigurari: nec hoc promitto iam aut spero, nihil in me superesse, quod mutandum sit. Quidni multa habeam quæ debeant² corrigi, quæ³ extenuari, quæ⁴ attolli? Et hoc ipsum argumentum est in melius translati animi, quod vitia sua, quæ adhuc ignorabat, videt.⁵ Quibusdam ægris gratulatio fit, cum seipsi ægros esse senserunt. Cuperem itaque tecum communicare tam subitam mei mutationem: tunc amicitia nostræ certiore fiduciam habere cœpisset, illius verè, quam non spes, non timor,⁷ non utilitatis suæ cura diuellit: illius, cum qua homines moriuntur, & pro qua moriuntur. Multos tibi dabo, qui⁸ non amico, sed⁹ amicitia caruerunt. Hoc non potest accidere, cum animos in societate honesta cupiendi par voluntas trahit. Quidni non possit? Sciunt enim ipsos omnia habere communia, & quidem magis aduersa. Concipere animo non potes, quantum momenti afferre mihi singulos dies videam. Mitte, inquis, & nobis ista, quæ tam efficacia expertus es. Ego vero cupio ista omnia in te transfundere, & in hoc gaudeo aliquid discere,¹⁰ ut doceam: nec me vlla res delectabit, licet eximia sit & salutaris, quam mihi vni sciturus sim. Si cum hac exceptione detur sapientia, ut illam inclusam teneam, nec enunciem, reijciam. Nullius boni, sine socio, iucunda possessio est. Mittam itaque ipsos tibi libros: & ne multum operæ impendas, dum passim profutura sectaris, imponam¹¹ notas, ut ad ea ipsa protinus quæ probo & miror, accedas. Plus tamen tibi & viuæ vox & conuictus, quàm oratio, proderit. in rem præsentem venias oportet. Primum quia homines amplius oculis quam auribus credunt: deinde quia longum iter est per præcepta, breue & efficax per exempla. Zenonem Cleanthes non expressisset, si eum tantummodo audisset. vitæ eius interfuit, secreta perspexit, obseruauit illum,¹² an ex formula sua viueret. Plato &¹³ Aristoteles, & omnis¹⁴ in diuersum itura sapientium turba, plus¹⁵ ex moribus, quam ex verbis Socratis traxit. ¹⁶ Metrodorum, &¹⁷ Hermachum, &¹⁸ Polyænum, magnos viros non schola Epicuri; sed contubernium fecit. Nec in hoc te accerso tantum, ut proficias, sed ut prosis. plurimum enim alter alteri conferemus. Interim quia diurnam tibi mercedulam debeo, quid me hodie apud Hecatonem delectauerit, dicam. *Quæris, inquit, quid profecerim?* Amicus esse mihi¹⁹ cœpi. Multum profecit. numquam erit solus.²⁰ Qui sibi amicus est, scito hunc amicum omnibus esse.

I. LIPSIVS.

1. TRANSFIGURARI.] In alium habitum hominemque ire. Epist. xciv. Qui facienda & vitanda percepit, nondum sapiens est, nisi in ea, quæ didicit, animus eius transfiguratus est. Itaque mutatio hæc siue μεταμορφωσις, animorum est hominisque interni.

2. Corrigi.] Praua & curua. alij colligi e libris quibusdam eligunt: nempe sparsa, inquit, & dissoluta.

3. Extenuari.] Vbi tumidi affectus.

4. Attolli.] Vbi viles & depressi.

5. Quibusdam ægris.] *Vt in lethargo: vt in melancholia, ubi insani maxime sibi sani.*
 6. Illius veræ.] *Nostra & Stoica.*
 7. Non utilitatis.] *Quæ est Epicuri amicitia.*
 8. Non amico.] *Vulgari, de quo Epist. III.*
 9. Amicitia.] *Fructu ipso qui ex amico capitur, dum castigat, monet, communicat.*
 10. Vt doceam.] *Stoicus sensus. Ita Cato apud Ciceronem, III. De Fin. Impellimur natura vt prodesse velimus, imprimisque docendo rationibusque prudentiæ tradendis. Itaque non facile est inuenire, qui quod sciat ipse, non tradat alteri.*
 11. Notas.] *Cuiusmodi in margine solent olim & nunc poni, Landis vel Culpa.*
 12. An ex formula.] *Meus & meliores, vt ex formula: quod esset, ideo obseruauit, vt viuere posset ad eius normam. Nam suum sic usurpari, non nouum. Malim tamen, vtrum ex.*
 13. Aristoteles.] *Error aut calor scriptiois est, ille adeo non conuixit Socrati, nec vidit quidem. Nam obiit Socrates primo anno Olympiadis xcv. vt plerique, siue vt Diodorus, xcvi. Atquin Aristoteles natus est anno primo Olympiadis xcix. id est, septem post eum annis: quod præter Laertium, Dionysius, Agellius, & Eusebius tradiderunt: quomodo ergo in conuiuium ei fuerit? Scio Ammonium in vita Aristotelis tradere de tribus annis, quos cum Socrate egerit, et quod vigesimo deinde ad Platonem venerit: sed supino errore, & calculus annorum ipse Ammonij refellit.*
 14. In diuersum.] *Am plures sectæ, velut aquarum diuortia, ab illo capite facta.*
 15. Ex moribus.] *De ea re ita Xenophon, lib. iv. de Socr. Οὐτα δὲ σωκράτης ἦν ἐν παντὶ ἀπάγματος, καὶ πάντα ῥόπον, ὠφέλιμος, ὥστε τῷ κομποῦντῳ τὸ το, καὶ εἰ μετρίως αἰσθάνομεν φανερόν εἶναι, διότι ἔδδεν ὠφελιμώτερον ἦν ἢ σωκράτει ζυεῖναι, καὶ μετ' ἐκείνῃς ἀφτεῖναι ὁπποῦν καὶ ἐν ὁποῦν ἀπάγματος: Ita autem Socrates erat in omni re & omnimodis, utilis, vt attendenti & vel modice intelligenti liqueret, nihil utilius fieri posse, quam illi adesse, cum eo versari, vbicumque, & in re quacumque. ac plura addit.*
 16. Metrodorum.] *Duo fuerunt hoc nomine Epicuri discipuli. prior Metrodorus Stratonicensis, qui tamen ab illo ad Carneadem defecit: alter, Atheniensis, qui perseuerauit; & libris etiam pluribus disciplinam propagauit. Hunc intellegit.*
 17. Hermachum.] *Hic est Hermachus, Agemarchi filius, Mitylenæus, qui in schola & diatriba Epicuro successit. Diogenes.*
 18. Polyænum.] *Athenodari filium, Lampsacenum: item inter discipulos. et si ante Epicurum obiit, vt ex eius Testamento colligas.*
 19. Cæpi.] *Ea vox abest scriptis plerisque.*
 20. Qui sibi amicus est.] *Et hæc verba item desunt: sed desunt. Ex Stoico dogmate manat, qui se amat, id est bonum sapientemque facit, hunc & alios sic amare, Nec sibi, sed toti genitum se credere mundo.*

M V R E T V S.

INTELLIGO Lucili,] *Gratulatur sibi apud Lucilium, quod se quotidie progressus ad virtutem aliquos facere sentiat: qua de re extat perelegans commentarius Plutarchi. Tum docet intimam & assiduam bonorum consuetudinem multo esse omnibus præceptis effeaciorem.*

Quibusdam ægris.] *Nonnunquam enim ita deiecta ac prostrata sunt vires, vt agrotus ipse agrotare se non sentiat: quo nihil letalius. Tunc igitur spes aliqua salutis affulget, cum qui ita affectus erit, morbum suum sentire incipit.*

In diuersum itura.] *Ab eo enim profeminata sunt philosophorum quasi familie: & vt ex Appearini iugo fluminis sic ex varijs eius multiplicibusque sermonibus sapientum diuortia extiterunt. vt est apud Ciceronem libro tertio de Oratore.*

Plus ex moribus, quam ex verbis Socratis.] *Aristides quidem vel ex ipso aspectu ac cōtactu Socratis mirificam se quandam utilitatem percipere solitum esse profitetur his verbis: Ego enim, ô Socrates, nihil vnquam à te didici, vt & ipse nosti. proficiebam autem, quoties tecum vna eram etiam si tantum vna in domo essemus, quanquam non in eodem cubiculo: magis tamen, si quando in eodem etiam cubiculo. Et tum quoque magis, si in te dicentem intuerer, quam si oculos aliam vllam in partem dirigerem: multo autem maxime ac plurimum proficiebam, si quando proxime te sederem, tangeremque te, & hærentem tibi. Hæc vt potui, expressi e Platonis Theage in extremo.*

P I N C I A N V S.

Obseruauit illum an ex formula sua viueret.] *Quidam codices, obseruauit vt ex formula sua viueret: Quid me apud Hecatonem delectauerit.] Desideratur dictio hodie, ex omni vetere lectione. Quid me hodie, &c.*

O P S O P O E V S.

MODIVS epist. II. Scribe, Quidni multa habeam quæ debeant colligi, quæ extenuati, quæ attolli? sparsa & dissoluta colliguntur, tumida & grandia extenuantur, abiecta & demissa attolluntur. saepeque adeo ita loquitur Seneca. Modio adstripluntur omnes nostræ membranae.

Tres m. ss. cum ipsos ægros se esse senserunt. unde recte Nicotianus, cum ipsi ægros se esse senserunt.

Delenda vox eum, scriptis libris approbantibus.

Iamdudum monuerat Brodæus cap. ult. lib. i. de Miscell. Hermachum legendum esse, de quo mentionem facit in Epicuro Laertius, & Cicero in libris de finibus bonorum & malorum.

Verbum cæpi, ex Glossemate natum esse comprobant m. ss. Mox duo eutemi codices legunt Multū proficit. Nun-

quam erit solus. Scito hunc amicum omnibus esse. Eodem modo Nicotianus & Ambianus: nisi quod qui adiungunt proficit qui numquam, &c. At quæ proxima sunt verba. Qui sibi amicus est, neque in scriptis, neque in cussis exemplaribus leguntur.

Scripti omnes, existimes, & Nondum illi tuto committeris Tres. Ego certe confitebor.

Plato.] v. c. Platon, ut iam supra.

ARGUMENTVM I. LIPSI.

PROFICIENTI turbam vitandam, & vitia ab ea trahi: vitanda item Spectacula, & maxime cruenta. Neque publice recitandum, aut differendum, apud dissimiles. Pluris sit, inquit, unus alterque auditor bonus, aut etiam nullus.

EPIST. VII.

QUID tibi vitandum præcipue existimes, quæris? turbam. Nondum enim illi re tuto cōmitteris. Ego certe confiteor imbecillitatem meam. Numquam mores quos extuli, refero. Aliquid ex eo quod cōposui, turbatur: aliquid ex his quæ fugavi, redit. Quod agris euenit, quos longa imbecillitas vsque eo affecit, ut numquam sine offensa proferantur, hoc accidit nobis, quorum animi ex longo morbo reficiuntur. Inimica est multorum conuersatio. Nemo non aliquod nobis vitium¹ aut commendat, aut² imprimit, aut nescientibus³ allinit. Vtique quo maior est populus cui commiscemur, hoc periculi plus est. Nihil vero est tam damnosum bonis moribus, quam in aliquo spectaculo desidere. Tunc enim per voluptatē facilius vitia surrepunt. Quid me existimas dicere? auarior redeo, ambitiosior, luxuriosior: imo vero crudelior & inhumanior, quia inter homines fui. Casu in⁴ meridianum spectaculum incidi, lusus expectans, & sales, & aliquid laxamenti, quo hominum oculi ab humano⁵ cruore acquiescant. Contra est, quidquid ante pugnatū est, misericordia fuit. Nunc omissis nugis, mera homicidia sunt: ⁶ nihil habent quo tegantur: ad ictum totis corporibus expositi, numquam frustra ⁷ manum mittunt. Hoc plerique⁸ ordinarijs paribus & ⁹ postulaticijs præferūt. Quid ni præferant? non galea, non scuto repellitur ferrum. Quo munimenta? quo gladij artes? Omnia ista mortis moræ sunt. Mane leonibus & vrsis homines, meridie spectatoribus suis obijciuntur. Interfectores¹⁰ interfecturis iubentur obijci, & victorem in aliam detinent cædem. exitus pugnantium mors est: ¹¹ ferro & igne res geritur. Hæc fiunt, dum ¹² vacat arena. Sed latrocinium fecit aliquis: ¹³ quid ergo meruit? ut ¹⁴ suspendatur. Occidit hominem, qui occidit, ille meruit ut hoc pateretur: tu quid meruisti miser, ut hoc spectes? Occide, ¹⁵ vre, verbera. ¹⁶ Quare tam timide incurrit in ferrum? quare parum audacter occidit? quare parum libenter moritur? ¹⁷ Plagis aguntur in vulnera, & mutuos ictus nudis & obuijs pectoribus excipiūt. Intermissum est spectaculū? interim iugulantur homines, ne nihil agatur. Age ne hoc quidem intelligitis, ¹⁸ mala exempla in eos reducere qui faciunt? Agite dijs immortalibus gratias, quod ¹⁹ eum docetis esse crudelem, qui non potest discere. Subducendus populo est tener animus, & parum tenax recti: facile transitur ad plures. Socrati, Catoni, & Lælio excutere mentem suam dissimilis multitudo potuisset: adeo nemo nostrum, qui ²⁰ cum maxime concinnamus ingenium, ferre impetum vitiorum tam magno comitatu venientium potest. Vnum exemplum aut luxuriæ, aut auaritiæ, multum mali facit: conuictor delicatus paullatim enervat & emollit: vicinus diues cupiditatē irritat: malignus comes quamuis cādido & simplici, ²¹ rubiginem suam affricuit: quid tu accidere ²² his credis, in quos publice factus est impetus? Necesse est aut imiteris, ²³ aut oderis. Vtrumque autem deuitandum est: ne vel similis malis fias, quia multi sunt: neve inimicus multis, quia dissimiles sunt. Recede in teipsum quantum potes. cum his versare, qui te meliorem facturi sunt: illos admitte, quos tu potes facere meliores. Mutuo ista fiunt, & homines dum docent, discunt. Non est ergo quod te gloria publicandi ingenij producat in medium, ut ²⁴ recitare istis velis, aut disputare: quod facere te vellem, si haberes isti populo ²⁵ idoneam mentem. Nemo est, qui intelligere te possit. Aliquis fortasse vnus aut alter incidet: & hic ipse formandus tibi erit, institutusque ad intellectum tui. Cui ergo, inquis, ista didici? non est quod timeas, ne operā perdideris, si tibi didicisti. Sed ne mihi soli hodie didicerim, cōmunicabo tecum quæ occurrerunt mihi egregie dicta circa eundem fere sensum tria: ex quibus vnum hæc epistola indebitum soluet, duo ²⁷ in antecessum accipe. Democritus ait: *Vnus mihi pro populo*

populo est, & populus pro vno. Bene & ille quisquis fuit (ambigitur enim de auctore) cum quæreretur ab illo, quo tanta diligētia artis spectaret ad paucissimos peruenturæ? Satis sunt, inquit, mihi pauci, satis est unus, satis est nullus. Egregie hoc tertium. Epicurus cum vni ex confortibus studiorum suorum scriberet: Hæc, inquit, ego non multis, sed tibi: satis enim magnum alter alteri theatrum sumus. Ita mi Lucili, condenda in animum sunt, vt contemnas voluptatem, ex plurium assensione venientem. Multi te laudāt. Ecquid habes cur placeas tibi, si is es quem multi intelligunt? introrsus bona tua spectent.

I. L I P S I V S.

1. **A** Vt commendat.] *Exemplo.*
2. Imprimi.] *Sermone.*
3. Allinit.] *Conuersatione.*
4. Meridianum.] *In arena duplex spectaculum, Matutinum & Meridianum. Ibi cum bestiis; nunc qui reliqui, inter se depugnabant. Me vide II. Saturnal.*
5. Cruore.] *Qui mane affatim effusus.*
6. Nihil habent.] *Epist. xcv. Homo sacra res, homo, iam per lusum & iocum occiditur: & quem erudi ad accipienda inferendaque vulnera nefas erat, is iam nudus inermisque producitur satisque spectaculi in homine mors est.*
7. Manum mittunt.] *Ad ictum. De manibus gladiatoris, nos quoque in Saturn.*
8. Ordinarijs.] *Qui legitimo tempore, loco, & apparatu inducuntur. qui proprie & primo gladiatores sunt. At isti velut vicarij quidam & subito suspecti, minus artis aut pompæ habebant.*
9. Postulaticijs.] *Plus etiam quàm Ordinarijs. nam isti sepositi quidam, & velut Principales erant: quos populo poscenti, per gratiam indulgebant.*
10. Interfecturis.] *Scripti, interfectis: sed sententia ita poscit. A libris Muretus abiit qui, inter se, fecit.*
11. Ferro & igne.] *Ferro, quò occidunt: igne, quò in eadem agunt. Statim. Occide, vre.*
12. Vacat arena.] *A legitimo & ordinario spectaculo, matutino. Statim: Intermissum est spectaculum.*
13. Quid ergo meruit?] *Malim, Quid ergo? meruit, vt.*
14. Suspendatur.] *In cruce. nam hoc latronibus destinatum supplicium. Tamen pro mente hic magis fortasse, meruit, vt sic perdatur?*
15. Vre, verbera.] *Vre facibus, aut candenti ferro; verbera, flagris. Ad epist. xxxvii. & nos in Saturn.*
16. Quare tam timide.] *Voces & affectus populi. qui sic in Cicerone: In gladiatoris pugnis timidos, & supplices, & vt viuere liceat obsecrantes, odisse solemus. In nostro de Ira I. Quid gladiatoribus quare populus irascitur, & tam inique, vt iniuriam putet, quod non libenter pereunt? Contemni se iudicat, & vultu, gestu, ardore, de spectatore in aduersarium vertitur.*
17. Plagis.] *Verberibus, vt supra.*
18. Mala exempla.] *Qui tam libenter occiditis, non timetis à potentiore occidi?*
19. Eum doceris.] *Manifesto hoc ad Neronem. & in eius clementia laudem, blande nec tamen falso (sub initia quidem imperij) hic insertum.*
20. Cum maxime concinnamus.] *In via & profectu sumus ad bonam mentem, nondum habemus: fingimus & formamus. His talibus quam vitanda turba, docet & Epicteti Dissertatio, lib. II. cap. xvi.*
21. Rubiginem suam.] *Quam Æruginem Horatius dixit. Epictetus: Αμύχανον τ' ἑωαυτοῦ βόμβαν τῷ ἡσυχολογῶν, μὴ δ' αὐτὸν ἀπολαύσει τ' ἀσβολῆς: Fieri non potest, quin qui versetur & adhæreat fuligine tincto, & ipse fuliginem ab eo participet.*
22. His credis.] *Nihil autem, etsi libri plerique, his moribus credis: non mala item sententia. Quantum periculi ab his moribus vitisq; est, in quæ publice consensus? Sed melior aptiorq; è vulgata. si vnus alterve conuictor corrumpit, aut deicit: quomodo ij stabunt, qui à toto populo petuntur? quod is euenit, qui turba se committunt.*
23. Aut oderis.] *Quidam liber, odiaris. quod verbi non sperno: sed hic locum non habere sequentia docent.*
24. Recitare.] *Tua scripta in publico, vt olim solet.*
25. Idoneam mentem.] *Aliqui, mercem.*
26. In antecessum.] *Vox à foro & argentariis. significat in ante solui, & priusquam dies cessit. Glosse: Antecessum: ἀντὶ προεισῶν. vult esse, dare vel accipere eis ἀντὶ προεισῶν: quod Latinis, Prærogare, vel Præcipere. Quintilianus Declamat. Quod apud mercatores solet, in antecessum dedi. Florus III. Marius & Carbo, desperata victoria, & ne inulti perirent, in antecessum sanguine Senatus sibi parentabant. Eas enim duas voces, è fido codice, nos Floro redonamus. Utitur & noster, epist. cxviii. initio, De Benefic. IIII. capite xxxii.*

M V R E T V S.

Quid tibi vitandum] *Monet vitandam esse turbam, vitanda spectacula, vitandam denique consuetudinem etiam singulorum, præterquam eorum qui nos meliores efficere, aut meliores à nobis effici possunt.*

Interfectores interfectis iubentur obici] *Magnum videlicet periculum erat, ne qui mane interfecti erant, meridie resurgerent pugnaturo aduersus interfectores suos. Vetus liber habebat, interfectis. Deleui quattuor postremas litteras, vt esset, inter se.*

Sed latrocinium fecit aliquis] *Non enim ferre solebant exhiberi, ac produci, nisi qui scelere aliquo mortem meriti essent.*

Quare tam timide.] *Solebat populus eos gladiatores odisse, eique irasci, qui parum animose ferrum reciperet, mortiq; parum libenter occurrerent. Cicero pro Milone: Etenim si in gladiatoris pugnis & in infimi generis hominum*

condicione atque fortuna timidos & supplices, & ut vivere liceat obsecrantes etiam odisse solemus, fortes & animosos, & se acriter ipsi morti offerentes, seruare cupimus, eorumque nos magis miseret, qui nostram misericordiam non requirunt, quam qui illam efflagitant, quanto hoc magis in fortissimis ciuibus facere debemus?

Plagis] id est, aut quidam, retibus. Ineptissime. Plagis enim, id est, ictibus agebantur in vulnera cum essent, qui timidos ac refugientes sequerentur a tergo, ac verberarent, cogerentque etiam inuitos ruere in ferrum.

Mala exempla] Principes enim talibus spectaculis docentur crudelitatem, quam in nos postea exerceant.

Eum docetis esse crudelem] Nerone dicere videtur, qui primis temporibus longissime aberat ab omni crudelitate.

Vaus mihi pro populo] εἰς ἐμοὶ πῶς τοι.

PINCIVS.

QVorum animi ex longo morbo inficiuntur] Eadem, reficiuntur præfert non, inficiuntur.

Omnia ista mortes meræ sunt] Lego ex eadem, omnia ista mortis moræ sunt.

Interfectores interfectis iubentur obijci] Exemplar scholasticum interfecturis habet non interfectis.

Vnum exemplum aut luxuriæ, aut auaritiæ] Prior coniunctio aut superfluit, ex vetere lectione.

Non est quod te gloria publicandi ingenij] Adde verbum ergo. Non est ergo, & c. ex eadem.

Si tibi didicisti] scribe, Tibi didicisti, ut superfluat particula, si, ex eadem.

ERASMVS.

ORdinarijs patribus] Quidam habebant patribus, paribus legendum arbitror. Loquitur de paribus gladiatorum. Hac autem verba, ut in expeditione, videtur adiecta ab enarratore quopiam.

OPSOPŒVS.

M. ff. vsque eo adfecit, ut nusquam sine offensa, & c. consentiunt quoque membranae Modij epist. xxxvi. Copula, est, non agnoscitur à m. ff. tribus.

De meridianis spectaculis & gladiatoribus lege Turnebi cap. xix. lib. xxvii. Aduers. P. Fabri Semest. lib. i. cap. ut Lipsii Saturnal. serm. lib. ii. cap. xv.

De ordinarijs paribus & postulatijs vide Calu Rhodig. lect. antiq. cap. x. lib. xi. & Lipsium Sat. serm. lib. ii. cap. xvi.

M. ff. Interfectores interfectis iubent obijci. Lipsius cap. xv. lib. ii. Saturnal. sermonum emendat, Interfectores interfecturis iubentur obijci. Et sic in antiquo exemplari haberi monuit pincianus.

Omnes, Plagis agitur in vulnera. Mutuos & c. duo, excipiant.

Sensus ipse una cum libris scriptis & impressis requirit, ut legamus, Quid tu accidere his moribus credis, & c. in Romana editione male una dictione locum mutilarunt.

Recte Nicot. codex. Recede in te ipse qu. Sic epist. xxv. in te ipse secede. Mox Ergo abest à m. ff.

M. ff. omnes habent, idoneam mercem, & post, non habent inquis.

Interfectis iubentur obijci] v. c. Interfecturis.

Excutere mentem suam] bene v. c. excutere morem suum. Iuretus.

Cum his versare.] v. c. cum his conuersare.

Ne mihi soli didicerim] v. c. profecerim, quod magis amplector: nam hoc verbum vsitatum Senecæ ut supra. Epistola 4. Profice modo & intelliges. sic enim ibi v. c. non ut vulgo, Prospice. Et Epistola. 35. Dum mihi proficis. Et paulo post profice, & ante omnia hoc cura. Et mox, Istud sapienti perfecto contingit, aliquatenus & proficienti prouectoq. Idem l. 7. de benef. cap. 2. tenere proficientem iubet. hac doctissimus Iuretus.

Ecquid habes] v. c. Et quid, cuius generis exempla dudum obseruata ab Ob. Gifanio in indice ad Lucretium.

ARGVMENTVM I. LIPSI.

PENDET à priore epistola, & est velut obiectio. Quid? vitare me vis turbam, & populum? atqui Stoici tui docent rebus accedere, in rebus mori. Respondet, non otium se suadere, sed secessum. à suo exemplo: qui relictis alijs, Sapientiæ vacat, & præcepta eius scriptis propagat. Hoc operum maximum, & pulcherrimum esse. Denique inserta ab Epicuro, Libertatem veram à Philosophia dari.

EPIST. VIII.

TV me, inquis, vitare turbam iubes, secedere, & conscientia esse contentum: vbi illa præcepta vestra, quæ imperant in actu mori? Quid? ego tibi videor interim sedere? in hoc me recondidi, & fores clausi, ut prodesse pluribus possim. Nullus mihi per otium dies exit: partem noctium studijs vindico: non vaco somno, sed succumbo, & oculos vigilia fatigatos, cadentesque, in opere detineo. Secessi non tantum ab hominibus, sed etiam à rebus, & primum à meis. Posterorum negotium ago: illis aliqua quæ possint prodesse, conscribo: salutare admonitiones, velut medicamentorum vtilium compositiones, litteris mando, esse illas efficaces in meis vlceribus expertus: quæ

etiam si persanata non sunt, serpere desierunt. Rectum iter, quod sero cognoui, & lassus errando, alijs monstro. Clamo, Vitæ quæcumque vulgo placent, quæ casus attribuit: ad omne fortuitum bonum, ³ suspiciosi pauidique subsistite. Et fera, & piscis, spe aliqua oblectante decipitur. Munera ista fortunæ putatis? ⁴ insidiæ sunt. Quisquis nostrum tutam agere vitam volet, quantum plurimum potest, ista ⁵ viscata beneficia deuitet: in quibus hoc quoque miserrimi fallimur, habere nos putamus, ⁶ habemur. In præcipitia cursus iste deducit: huius eminentis vitæ exitus cadere est. Deinde ne resistere quidem licet, cum cœpit transuersos agere felicitas. ⁷ Aut saltem rectis, aut temet frueris*. Qui hoc faciunt, non euertit fortuna, ⁸ sed cernulat & allidit. Hanc ergo sanam & salubrem formam vitæ tenere memento, ut corpori tantum indulgeas, quantum bonæ valetudini satis est. Durius tractandum est, ne animo male pareat: cibus famem sedet, potio sitim exstinguat, vestis arceat frigus, domus munimentum sit aduersus infesta corpori. Hanc vtrum cespes erexerit, an ⁹ varius lapis gentis alienæ, nihil interest: scito hominem tam bene culmo, quam ¹⁰ auro tegi. Contemne omnia, quæ superuacuis labor velut ornamentum ac decus ponit. Cogita in te, præter animum, nihil esse mirabile: cui magno nihil magnum est. Si hoc mecum, si hoc cum posteris loquor, non videor tibi plus prodesse, quam cum ad vadimonium aduocatus descenderem, aut tabulis testamenti annulum imprimerem, aut in senatu ¹¹ candidato vocem & manum commodarem? Mihi credé: qui nihil agere videntur, maiora agunt, humana diuinaque simul tractant. Sed iam finis faciendus est, & aliquid, ut institui, pro hac epistola dependendum. id de meo non fiet. adhuc Epicurum ¹² replicamus, cuius hanc vocem hodierno die legi. *Philosophiæ seruias oportet, ut tibi contingat* ¹³ *veralibertas*. Non differtur ¹⁴ in diem, qui se illi subiecit & tradidit. ¹⁵ statim circumagitur. hoc enim ipsum philosophiæ seruire, libertas est. Potest fieri, ut me interroges, quare ab Epicuro tam multa bene dicta referam potius quam nostrorum. quid est tamen, quare tu istas Epicuri voces putes esse, non publicas? Quam multa poetæ dicunt, quæ a philosophis aut dicta sunt aut dicenda? Non attingam tragicos aut togatas nostras: habent enim hæ quoque aliquid seueritatis, & sunt inter comædias & tragædias mediæ: quantum disertissimorum versuum inter mimos iacet? quam multa Publij, non ¹⁶ excalceatis, sed ¹⁷ cothurnatis dicenda sunt? Vnum eius versum, qui ad philosophiam pertinet, & ad hanc patrem quæ modo fuit in manibus, referam, quo negat fortuita in nostris habenda.

Alienum est omne, quidquid optando venit.

Hunc versum à te dici non paullo melius, & adstrictius, memini:

Non est tuum, fortuna quod fecit tuum.

Illud etiamnum melius dictum à te non præteribo:

Dari bonum quod potuit, auferri potest.

Hoc non imputo in solutum, de tuo tibi.

I. LIPSIUS.

1. **I**n actu mori.] *Noster, in Fragmento quod Vita beatæ adhesit: Quid agis Seneca? deseris partes. certe Stoici vestri dicunt, Usque ad vltimum vitæ finem in actu erimus.*

2. Interim sedere.] *Desidere, & otiosus esse. suum exemplum obijcienti reponit. Vis videre etiam in secessu actionem, & in otio negotium esse? in me & studia mea. Libri tamen plerique: Quod ego tibi videor interim suadere, in hoc.*

3. Suspiciosi.] *Nequid, specie boni, mali lateat.*

4. Insidiæ sunt.] *Martiali lib. iv. in captatorem: Qui potes insidias, dona vocare, tuas.*

5. Viscata Beneficia.] *Quæ qui tangit, obhaeret. Plinius lib. ix. epist. xxx. Qui iis potissimum donant, qui donare maxime possunt. quos ego viscatis hamatisque muneribus non sua promere puto, sed aliena corripere.*

6. Habemur.] *Noster epist. cxix. Sic diuitias habent, quomodo habere dicimur febrem, cum illa nos habeat. De Vit. beat. cap. xxii. Ad postremum, diuitiæ meæ sunt, tu diuitiarum es. Valerius: Proculdubio hic non possedit diuitias, sed à diuitijs possessus est. Bionis vetus dictum, in auarum: Οὐχ ἔστος, ἐφν, ἢ ἔσται λέκτιται, ἀλλ' ἢ ἔσται τῶτον: Non iste bona possidet, sed bona ipsum. Bona igitur sententia: sed libri tamen nostri, fallimur: habere nos putamus, hæremus. & ad viscum atque aues referri possit, quæ prædam tenere se putant, tenentur.*

7. Aut rectis.] *Muretus vulgauit, Aut rectus sta, aut semel fuge. qui hoc faciunt, non euertit sed nos scripturam veterem, nostriq; optimi libri præferre maluimus, in loco hercules corrupto, quid si defecto? Quidam scripti, pro frueris, habent fruerere; alij, fuere. Ego non attollo hunc locum, imo depono.*

8. Sed cernulat.] *Ergo minus hoc est quam Euertere, quod præiit: an maius? Sane qui cernulum se abijcit, præcipitat &, quod hic addit, allidit. Cernulat autem in Glossario explicatur κυβισα: in caput se*

iacit primum: & Cernuus, πέρνειν, quia ita solent per lufum id genus. Solinus, de Tigride: Notantur frequē-
tissime, in litore, irrita rabie, cernuari: cum assequi raptos suos non possunt. Apuleius 1. Corpus exanima-
tum in flumen pæne cernuat. Varro apud Nonium: Pelles bubulas oleo perfusas percurrerant, ibique cer-
nuabant. Prudentius:

Cernuat ora senex barbatus, & oscula figit.

Servius in hac Virgilij lib. x. incumbit cernuus armo: In eam partē, qua cernimus, prolapsus interpretatur.

9. Varius lapis.] *Marmor varij coloris.*

10. Auro.] *In laquearibus.*

11. Candidato:] *Hoc est, quod in eodem argumento noster, De Tranquill. cap. 111. dixit, Extrahere candidatos. Verba: Nec enim is solus reip. prodest, qui candidatos extrahit, & tueretur reos. adde cetera. Quia enim quasi latentes, voce & manu, ut hic scribitur, producit & ostendit: Extrahere ibi scripsit. Plinius Panegyrico: Quippe cā orationi oculos, vocem, manum commodares: in eadem re candidatorum. Nam ut idem Plinius fatetur (lib. 111. epist. xx.) cum iam comitia per Principem in Senatu haberentur, excefferant manifestis illis apertisque suffra-
giis licentiam concionum. Non tempus loquendi, non tacendi modestia, non deniq; sedendi dignitas custodiebatur. Procurrebant omnes cum suis candidatis: & plura, quæ addit.*

12. Replicamus.] *Ut solet in vertendo & voluendo libros. Ita mens & meliores: alij complicamus; vulgo, com-
pilamus.*

13. Vera libertas.] *Quæ ea sit, vide epist. LXXV. in extrema.*

14. In diem.] *Ut vulgo solet in servis: qui non sunt liberi, nisi post annorum servitutem.*

15. Statim circumagitur.] *Ad Romanum ritum, quo manumissi, manu capiti imposta, in orbem vertebantur.*

Persius:

Verterit hunc dominus, momento temporis exit

Marcus Dama.

Horatius:

----- quibus vna Quiritem

Vertigo facit.

Ritus, qui significabat liberos iam esse, huc illuc ire posse, quo vellent.

16. Excalceatis.] *Quod in mimis & comicis, qui socco non cothurno utebantur.*

17. Cothurnatis.] *Tragicis, quorum altiores hi calcei, ut magis sublimes & augustæ essent regum aut principum
la persona. Noster epist. LXXVI. Ut cothurnati, simul exierunt, excalceantur & redeunt ad staturam
suam.*

M V R E T V S.

TV me inquis] *Videri poterat Seneca discipline suæ conditoribus contraria docere, cū Lucilio auctor esset, ut se à re-
bus agendis abduceret, vitaretque omnium prope consuetudinē; otiumque ac solitudinē amaret. Zeno enim & Chry-
sippus & ceteri Stoicorum duces suadebant, capeffendam esse rēpubl. neque sapienti esse in otio consensendum. At Seneca
neque se id sibi consilij capere ait, neque cuiquā dare, ut se desidia atque ignavia tradat: tantum ne nos improborum, quæ
maxima multitudo est, exēpla transversos agant, secedendum esse, & excolendum in otio animum, omīssa aliarum regum
omnium cura: intere aque commendanda ac consignanda litteris sapientiæ præcepta: quod qui faciunt, multo eorum vita
humano generi fructuosior est, quā si forensibus negotiis intenti, leuium & nihil ad beatam vitam pertinentium rerum
tractatione tempus omne consumerent.*

Quid? ego tibi videor interim sedere?] *Inepte in aliis legebatur, Quod ego tibi videor interim suadere.
Sed ego talia plerumque tacitus præmitto. Quid enim lectoris interest scire, quis primus ita emendauerit? Relinquamus
hæc adolescentulis, qui unā aut alteram litteram corrigere, putant esse idem, quod olim vincere Olympia. Ego quæ scribo,
non gloriola mea causa scribo, sed utilitatis alienæ.*

Posterorum negotium ago] *quibus fortasse scripta mea profutura sunt. Non minus autē, immo vero plus etiam,
humano generi profunt homines eruditi, qui in bibliothecas suas abditi, serunt, ut ait vetus poeta, arbores quæ alteri seculo
profunt, quā si, vulgi more, in tractandis haud magni momenti negotiis industriā suam exerceret. Quæ de re ita scriptū est
apud Vegetium libro secundo de re militari: Cato ille maior, cum & armis inuictus esset, & exercitum sæpe
duxisset, plus se reip. credidit profuturum, si disciplinam militarem conferret in litteras. Nam vnus
ætatis sunt quæ fortiter fiunt: quæ vero pro utilitate publica scribuntur, æterna sunt.*

Suspiciosi] *Sunt qui è vetere libro legant, subsidiosi. Cum meus aperte haberet suspitiosi, nihil mutandum
censui.*

Insidiæ sunt] *Hinc fortasse sumpserit Martialis:*

Qui potes insidias dona vocare tuas.

Habemur] *Talibus enim muneribus nos fortuna quasi quibusdam compedibus vinctos tenet.*

Aut rectis saltem aut temet frueri] *Ita vulgati libri, nullo, ut opinor, idoneo sensu. Unus è meis, aut rectus sta-
tim aut semel fugere. Conieci legendum, Aut rectus ista aut semel fuge.*

Cernuat] *Quasi ludentis in morem deiicit In glossario est Cernulat κέρναι. Cernuare igitur, & cernulare idem.
Tres voces, quæ paulo supra hæc legebantur, Qui hoc faciunt, non sunt in veteribus libris.*

Circumagitur Ritus quidam erat manumittendi. Persius:

Verterit hunc dominus momento temporis exit

Marcus Dama.

Quisquis nostrum tutam agere vitam volet,] *Legendum vestrum, non nostrum.*
 Quod habere nos putamus, hæremus.] *Corrige, quod habere nos putamus. Habemur. ex eadē*
 Hanc utrum cespes erexerit,] *Quidā codices extruxerit legunt, non erexerit.*
 Mihi crede, qui nihil agere videntur, maiora agunt, humana diuinaque tractant.] *Scribe, Mihi crede,*
 qui nihil vel minora agere videtur, maiora agunt, quia humana diuinaq; simul tractat, *ex vetere lectione.*
 Adhuc Epicurum cōplicamus] *Bona pars scriptorum codicum replicamus præfert, non complicamus.*

ERASMV.S.

Quod habere nos putamus, hæremus] *Pro habere, quidam habebant, abire: sed mendose. Seneca allusit ad*
Gracas voces ἐχομεν est habemus, ἐχόμεθα hæremus.

OBSOPOEV.S.

A subsidio subsidiosum audacter formauit Seneca epist. vij ad omne fortuitum bonum subsidiosi, pauidi-
 que subsistite. Ita inuenio in lib. N. Fabri, quæ cū optimis codicibus scriptis cōtulit Scal. in Castigationibus Festi.

M. ff. Quisquis vestrum: & linea sequenti quod desit in tribus. Similis locutio est lib. i. de ira cap. 7. de affectibus:
 Habent, & non habentur. Membrana omnes hanc referunt scripturam: Aut saltem, (duo, saltem, rectis, aut se-
 mel fuere. (unus frueri) Non vertit fortuna, sed cernulat, &c. Male ergo in impressis tres hæ voces. Qui hoc
 faciunt, inculcata sunt: ut quæ sensui officiant. Quid vero disunctiua illa oratio sibi velit, hætenus laboratur. Omnia
 me fallunt, nisi Seneca respexit ad vulgatum adagium, cuius Cicero in altera ad Quintum fratrem epistola his verbis me-
 minit: Cetera fuerunt in eadem epistola grauiora, quam vellem: ὅρθαν τὰν ναυῶν. & ἀπὸ τῆς γαλῆς ut itaque
 hic, ita & illic ellipticæ verba erūt intelligenda, quasi dicat Seneca aut rectus velis cursū tenere oportet (nā quos trāsuerfos
 agit felicitas, ij resistere nequeūt) aut semel ruere, hoc est perire. Ruere enim legedum est pro fuere, seu frueri Et hoc ad
 præstationē scribo. Seneca ipse epist. lxxi. Ne hoc quidē (ait) miseræ reip. cōtinget semel ruere. De altera vero pro-
 uerbi parte ut non ausim plane affirmare, ita nō alienū iudico quod est epist. lxxxv. Qui hoc potuit dicere, neptune
 nunquā hāc nauē, nisi rectā arti satisfecit. Antiq. Put. cod. & Amb. legunt, Cogita præter animū: reliqui duo.
 Cogitare præter animum. Omnes m. ff. id non de meo fiet. adhuc Epicurum complicamus.

Cuiacius Obseruat. lib. v. cap. xiiij. Circum agitur, id est, fit liber, de quo manumissionis more vide illum citato loco:
 & Angelum Politianum Miscell. cap. xcviij.

M. ff. quæ philosophis aut dicta sunt, aut dicenda? Non atr. tragicos. nec togatas nostras.

Brodani Miscell. lib. ii. cap. xviij. Cothurni tragica calceamenta sunt subleuato altius subere, ut mimi priscorū heroū
 in scena personas induentes, grandiores apparerent. Soccus vero humile est calceamentorū genus in modū crepidarū, comæ-
 dus propriū: qui fortasse excalceati, cū tragicis histrionibus collati, à Seneca epist. viij. appellantur. Quantū disertissimō-
 rum versuū inter mimos iacet? quā multa Publij non excalceatis, sed cothurnatis dicenda sunt? Idē epist.
 lxxviij. Ut cothurnati simul exierunt, excalceantur, & ad staturam suā redierunt. Lucianus in Menippo: ἡ
 κατὰ πόδας τὸν τῆς ἐμῆς τῶν πένες & ταπεινὸς περὶ ἑστέαι. Nec scio an rectius per excalceatos, planipedes expo-
 suerimus, actores planis, id est nudis pedibus proscenium introeuntes.

Aut tabulis testamenti annulum imprimerē] recte: nam testes annulo suo vel alieno, qui κατὰ τὴν ἑαῖν habe-
 ret, signare debebant. l. ad testiu. § si quis ex testibus. ff. qui test. fac. poss. § possunt autem. Inst. de testam.

Satim circūagitur] Apud veteres quoties manumittebant, alapa percussos circumagebant, & liberos cōfirmabant,
 uti commentatur Cornutus ad illud Persij Satyr. 5.

Quibus vna Quiritem

Vertigo facit.

Meminere huius moris Appianus lib. 4. belli ciu. Arrianus in Epist. lib. 2. c. 1. & Claudianus lib. de 4. consul. Honorij.
 De hoc Cuiacius lib. 5. Obseruat. cap. 15. Brissoni lib. i. cap. 11. sel. antiq. & Reguardus cap. 7. lib. de aut. prudent.

Hodierno die legi] vix, die, abest à v. c.

Potest fieri ut me interroges?] duæ voces, ut me, absunt ab eodē v. c. Iureti, & recte, à glosa enim fluxisse videtur.
 Aliquid seueritatis] in vno v. c. securitatis, forte legendum. serietatis. Iuretus.

ARGVMENTVM I. LIPSI.

ITEM pars aut explicatio priorum. Sapientem non querere homines, seipso contentum. Quid
 ergo? non etiam amicum? Imò, sed potest & sine eo esse: potest amittere, & amissum reparare. In
 eo ipso fructus & voluptas est, dum parat. An ergo suauitatis, ut Epicurei censent? Non, sed
 potius alterius cui prodest, pro quo periclitetur, pro quo moriatur. Merces virtutis, ipsa est. Fu-
 sius deinde & subtilius, Quatenus se contentus, quatenus non sit: & in verbis distinctiuncula
 Stoica.

EPIST. IX.

AN merito reprehendat in quadam epistola Epicurus eos, qui dicunt sapientem
 seipso esse contentum, & propter hoc amico non indigere, desideras scire. Hoc

obijcitur¹ Stilponi ab Epicuro, & his quibus summum bonum visum est² animus impatiens. In ambiguitatem incidendum est, si exprimere *ἀπαθείαν* vno verbo scite volumus, & Impatientiam dicere. Poterit enim contrarium ei, quod significare volumus, intelligi. Nos enim eum volumus dicere, qui respuat omnis mali sensum: accipietur is, qui nullum possit ferre malum. Vide ergo, num satius sit, aut³ inuulnerabilem animum dicere, aut animum extra omnem patientiam positum. Hoc inter nos⁴ & illos interest. Noster sapiens⁵ vincit quidem incommodum omne, sed sentit: illorum, ne sentit quidem. Illud nobis cum illis commune est, sapientem⁶ seipso esse contentum: sed tamen & amicum habere vult, & vicinum, & contubernalem, quamuis sibi ipse sufficiat. Vide quam sit se contentus. aliquando sui parte contentus est, si illi manum aut morbus, aut hostis inciderit. Si quis oculum casus excusserit, reliquiae illi suae satisficient: & erit imminuto corpore & amputato tam latus, quam integro fuit. Quae sibi desunt, non desiderat: sed non deesse mauult. Ita sapiens se contentus est, non ut velit esse sine amico, sed ut possit: & hoc quod dico possit, tale est. amissum a quo animo fert: sine amico quidem numquam erit. in sua potestate habet, quam cito reparet. Quomodo si perdiderit Phidias statuam, protinus alteram faciet: sic & hic faciendarum amicitiarum artifex, substituet alium in locum amissi. Quæris quomodo amicum cito facturum sit? dicam, si illud mihi tecum conuenerit, ut statim tibi solvam quod debeo, & quantum ad hanc epistolam, ⁷ paria faciamus. Hecaton ait: *Ego tibi monstrabo⁸ amatorium, sine medicamento, sine herba, sine ullius veneficæ carmine.* ⁹ *Si vis amari, ama.* Habet autem non tantum amicitiae usus, veteris & certae, magnam voluptatem, sed etiam initium & comparatio nouae. Quod interest inter metentem agricolam, & ferentem: hoc inter eum qui parauit amicum, & qui parat. ¹⁰ Attalus philosophus dicere solebat, *Iucundius esse amicum facere, quam habere*: quomodo artificii iucundius est pingere, quam pinxisse. Illa in opere suo occupata sollicitudo, ingens oblectamentum habet in ipsa occupatione. Non aequè delectatur, qui ab opere perfecto remouit manum. iam fructu artis suae fruatur: ipsa fruebatur arte, cum pingeret. Fructuosior est adolescentia liberorum, sed infantia dulcior. Nunc ad propositum reuertamur. Sapiens etiam si contentus est se, tamen habere amicum vult: si ob nihil aliud, ut exerceat amicitiam, ne tam magna virtus iaceat: non ob hoc quod ¹¹ Epicurus dicebat in hac ipsa epistola, ut habeat qui sibi egro affideat, succurrat in vincula coniecto vel inopi: sed ut habeat aliquem, cui ipse egro affideat, quem ipsum circumuentum hostili custodia liberet. Qui se spectat, & propter hoc ad amicitiam venit, male cogitat: quemadmodum coepit, sic desinet. Parauit amicum aduersus vincula laturum opem: cum primum crepuerit catena, discedet. Haec sunt amicitiae, ¹² quas *Temporarias* populus appellat. Qui causa utilitatis assumptus est, tamdiu placebit, quamdiu utilis fuerit. Hac re ¹³ florentes amicorum turba circumfledet: circa euersos ingens solitudo est: & inde amici fugiunt, ¹⁴ ubi probantur. Hac re ista tot nefaria exempla sunt, aliorum metu relinquentium, aliorum metu prodentium. Necessè est initia inter se & exitus congruant. Qui amicus esse coepit, quia expedit, placebit ei aliquod pretium contra amicitiam, si vllum in illa placet pretium præter ipsam. In quid amicum paro? ut habeam pro quo mori possim, ut habeam quem in exilium sequar, cuius me morti opponam & ¹⁵ impendam. Ista quam tu describis, ¹⁶ negotiatio est, non amicitia: quae ad commodum accedit, quae quid consecutura sit, spectat. Non dubie habet aliquid simile amicitiae, affectus amantium: possis dicere illam esse insanam amicitiam: numquid ergo quisquam amat lucri causa? numquid ambitionis aut gloriae? Ipse per se amor, omnium aliarum rerum negligens, animos in cupiditatem formae, non sine spe mutuae caritatis, accedit. Quid ergo? ex honestiori causa coit turpis affectus? Non agitur, inquis, nunc hoc, an amicitia propter se, an propter aliud sit expetenda. nam si propter seipsam expetenda est, potest ad illam accedere, qui seipso contentus est. Quomodo ergo ad illam accedit? quomodo ad rem pulcherrimam: non lucro captus, nec varietate fortunae perterritus. Detrahit amicitiae maiestatem suam, qui illam ¹⁷ parat ad bonos casus. Se contentus est sapiens. Hoc, mi Lucili, perperam plerique interpretantur: sapientem vndique submouent, & ¹⁸ intra cutem suam cogunt. Distinguendum est autem, quid & quatenus vox ista promittat. Se contentus est sapiens, ad beate viuendum, non ad viuendum. Ad hoc enim multis illi rebus opus est; ad illud tantum animo sano, & erecto, & despiciente fortunam. Volo tibi ¹⁹ Chrysippi quoque distinctionem indicare. Ait sapiientem nulla re indigere, & tamen multis illi rebus opus esse: contra, stulto nulla re opus est, nulla enim re scit uti, sed omnibus eget. Sapiienti & manibus, & oculis, & multis ad quotidianum usum necessarijs opus est, sed

eget nulla re: egere enim, necessitatis est: nihil autē necesse sapienti est. Ergo quamuis seipso contentus sit, amicis illi opus est. hos cupit habere quam plurimos, non ut beate viuat: viuet enim etiam sine amicis beate. Summum bonum extrinsecus instrumenta non quærit, domi colitur: ex se totum est. incipit fortunæ esse subiectum, si quam partem sui foris quærit. Qualis tamen futura est vita sapientis, si sine amicis relinquatur in custodiam coniectus, vel in aliqua gente aliena destitutus, vel in navigatione longa retentus, aut in desertum littus eiectus? qualis est Iouis, cum ²⁰ resolutumundo, & diis in vnum confusis, paullisper cessante natura, ²¹ acquiescit sibi, cogitationibus suis traditus. Tale quiddam sapiens facit. in se reconditur, secum est: quamdiu quidem illi licet suo arbitrio res suas ordinare, se contentus est: & ducit uxorem, se contentus est: & liberos tollit, se contentus est: & tamen non viuet, si fuerit sine homine victurus. Ad amicitiam fert illum nulla vtilitas sua, sed naturalis irritatio. nam ut aliarum nobis rerum innata dulcedo est, sic amicitia. Quomodo solitudo in odio est, sic in dulcedine appetitio societatis. Quomodo hominem homini natura conciliat, sic inest huic quoque rei stimulus, qui nos amicitiarum appetentes faciat. Nihilominus cum sit amicorum amantissimus, cum illos sibi compareret, sæpe præferat: omne intra se bonum terminabit, & dicet quod Stilpon ille dixit, Stilpon quem Epicuri epistola insequitur. Hic enim capta patria, amissis liberis, amissa uxore, cum ex incendio publico solus, & tamen beatus exiret, interroganti Demetrio, cui cognomen ab exitio vrbiū Poliorcetes fuit, Numquid perdidisset? Omnia, inquit, bona mea mecum sunt. Ecce vir fortis ac strenuus. ipsam hostis sui victoriam vicit. Nihil, inquit, perdidit. dubitare illum coegit, an vicisset. Omnia mea mecum sunt. Iustitia, virtus, temperantia, prudentia, hoc ipsum, nihil bonum putare quod eripi possit. Miramur animalia quædam, quæ per medios ignes sine noxa corporum transeunt: quanto hic mirabilior vir, qui per ferrum & ruinas & ignes, illæsus & indemnus euasit? Vides quanto facilius sit totam gentem, quam vnum virum vincere? Hæc vox illi est communis cum Stoico. æque & hic intacta bona per concrematas vrbes fert. Se enim ipso contentus est, hoc felicitatem suam sine designat. Ne existimes nos solos generosa verba iactare: & ipse Stilponis obiurgator Epicurus, similem illi vocem emisit, quam tu boni consule, etiam si hunc diem iam expunxi. Si cui, inquit, sua non videntur amplissima, licet totius mundi Dominus sit, tamen miser est. Vel si hoc modo tibi melius enunciari videtur: id enim agendum, ut non verbis seruiamus, sed sensibus: Miser est, qui se non beatissimum indicat, licet imperet mundo. Ut scias autem hos sensus communes esse, natura scilicet dictante, apud poetam comicum inuenies.

²² Non est beatus, esse se qui non putat.

Quid enim refert qualis status tuus sit si tibi videtur malus? Quid ergo? inquis, si beatum se dixerit ille turpiter diues, & ille multorum dominus, sed plurium seruus: beatus sua sententia fiet? Non quid dicat, sed quid sentiat, refert: nec quid vno die sentiat, sed quid assidue. Non est autem quod verearis, ne ad indignum res tanta perueniat. Nisi sapienti sua non placent. omnis stultitia laborat fastidio sui.

I. L I P S I V S.

1. **S**tilponi.] Cuius Zeno auditor fuit, & quadam ab eo hausit.
2. Animus impatiens.] Quorum sententia nimis rigida erat, Sapientem mediis in rebus neutram in partem moueri, aut inclinare. *Id ad διαφοραν vocabant, & in hac Summum bonum esse. Vide me diffuse edifferentem* 111. *Manuduct. Diff. vii.*
3. Inuulnerabilem animum.] Parum scite exprimit, meo quidem sensu. Cur non imperturbabilem animum potius? cur non vno verbo (licet enim fingere) imperturbationem?
4. Et illos.] Megaricos, inter quos Stilpo.
5. Vincit quidem.] Sensum non adimunt Stoici, victoriam donant: ut noster *De Prouid. cap. 11.* Nec hoc dico, non sentit illa, sed vincit. *Vide me loco dicto.*
6. Seipso contentum.] Magnificum dogma, & inter inopinata. De quo ego *Manud. 111. Dissert. x.*
7. Paria faciamus.] Nihil reliqui sit, neuter in alterius ære.
8. Amatorium.] *Glosse veteres explicant, φίλος. Idem Latini, Venenum.*
6. Si vis amari.] *Martialis hoc ipsum:*
----- Marce ut ameris, ama.
10. Attalus.] *E Stoa, sub Tiberio, philosophus. de quo epist. cxi. & alibi.*
11. Epicurus dicebat.] *Eius dogma, Amicitiam ob vsum fructumque esse. Verba in Laërtio: Εἶναι ἡ γινεσθαι τῇ φιλίᾳ, ἀλλὰ τὰς χρείας: Εἶναι & contrahi amicitiam, ob vsum. Plutarchus, De amore in liberos. Θάυμαζέται ἐν τοῖς θεάτροις οἱ εἰσὼν, Μιᾶν γὰρ ἀνδρώπυ, τὴν ἀνδρώπων φιλεῖ;*

καὶ τὸ ἐπὶ κούρον, ὁ πατήρ τ' ἢ ὄν, μή τῃς τὸ τέκνον, οἱ παῖδες τοὺς τέκοντας.
In theatris admirationi est, qui dicit,

Mercede nam quis hominis, hominem diligit?

Iuxta Epicurum, pater filium, mater prolem, ipsi liberi parentes. Stoici contra. & hanc quoque virtutem, ut omnes, sua causa & pretio colendam. Cicero 111. de Finib. Minimè vero probatur huic disciplinæ (Stoica) de qua loquor, aut amicitiam, aut Iustitiam, propter utilitates adscisci, aut probari. Plura nos in Ethicis: & videbis Manuduct. 111. Dissert. xvi.

12. Quas temporarias.] Temporibus aptas, & cum iis manentes, abeuntes. Ita in Curtio, Temporaria ingenia: quæ consilia & sese pro temporibus mutant.

13. Florentes amicorum turba.] Communis locus. sed isti nomine amici, non re audiunt. Euripides.

Ὄνομα γὰρ, ἔργον δ' ἔκ' ἔχουσιν οἱ φίλοι,
Οἱ μὴ πὶ ταῖσι συμφοραῖς οἶτες φίλοι:
Nomen quidem, sed rem ipsam amici non habent,
Qui forte tristi, non se amicos exhibent.

14. Vbi probantur.] Libri prisci, unde probantur. rectè utrumvis. Ennius:
Amicus certus in re incerta cernitur.

Lucretius:

Quo magis in dubiis homines spectare periclis
Conuenit, aduersisque in rebus noscere qui sint.

Exactio igitur & probatio Amici, in re tristi.

15. Impendamus.] Ipse moriar. Ab hac causa argute Panegyristes, Theodosio: Humilis hæc virtus (Amicitia) dubiumque virtus iudicabatur, nec Palatiis digna, sed periculis habebatur.

16. Negotiatio est.] Cicero 11. De Nat. Deorum: Amicitiam si ad fructum nostrum referemus, non erit ista Amicitia, sed mercatura quædam utilitatum suarum.

17. Parat ad bonos casus.] Sic libri: & sententia bona, clara. Muretus vocem reiectum iuit, ediditque: ad casus, nec malè, si tamen hoc Seneca.

18. Intra cutem.] Intra se. Prouerbiale est: ut in Horatio,
----- quoniam in propria non pelle quiessem.

Martialis: ----- memento

Intra pelliculam cerdo manere tuam.

19. Chrysippi distinctionem.] De qua ego Manuduct. 111. Diss. xi.

20. Resoluto mundo.] Per conflagrationem siue ἐκπύρωσιν Stoicam.

21. Acquiescit sibi.] Chrysippus aiebat, Solum Iouem manere, omnium Deorum, post conflagrationem: ipsum autem recedere in Prouidentiam, atque vna manere ambos in sola Ætheris siue Ignis essentia. Volebat nempe Iouem, cum Prouidentia, disponere futura, & Mundum componere: nec ineptè. Vide me 11. Physiol. Diss. xxi.

22. Non est beatus.] Aliquid ego 11. Manuduct. Dissert. xvi.

Hactenus produxi, & vno tenore per viam iui: vereor ut deinceps sic possim, æquabili industria & disquisitione. Quid vereor? imò non possum: ita assidui languores, & iam nuper acre illud morbi abiecerunt & abiiciunt, ut agrè ad hæc talia adsurgam. Confessio exprimitur: Eia valetudo cedo, en manum tollo.

M V R E T V S.

AN merito] Explicat quomodo sapiens, etiam si se ipso contentus sit, amico tamen indigeat. Pro corollario addit, ut solet sententiam Epicuri.

ἀπαθεία.] Vide quanto opere labores homo disertissimus, ut vnā vocem Græcam exprimat. Απαθεία est status animi ad eam firmitatem ac duritiam perducti, ut ne sentiat quidem ea quibus ceteri turbantur solent. Sed si quis pro eo impatientiam, aut impatientem animum dixerit, periculum est, ne is intelligatur, qui nihil ferre ac tollere possit: quod vel maximum vitium fuerit. Sic cum inæstimabile usitate dicatur, quod ita magnum est, ut æstimari non queat: apud Ciceronem tamen Stoicorum placita Latine interpretantem, inæstimabile est, quod nulli pretij est quod nulla estimatione dignum est.

Si vis amari, ama.] Videor alicubi legisse epigramma quoddam hoc argumento: cuius hæc clausula est: Marce ut ameris, ama. Neque tamen ubi legerim memini. Non alienus hinc est Theocriti versiculus.

Σπέρχετε τὰς φιλέοντας, ἵν' αὖ φιλέετε, φίλῃσθε.

Quisquis amatur, amet, ut & ipse, ubi amarit, ametur.

Qui sibi ægro adfideat.] His enim & similibus de causis amicos, sapienti parandos monebat Epicurus, Horatius.

At si aliquis casus lecto te affixit, habes qui

Adfideat, fomenta paret, medicum roget, ut te

Suscitet, ac reddat natis, carisque propinquis.

Qui illam parat ad casus.] Id est, qui pro varietate casuum modo amicus esse, modo ab amicitia recedere cogitat. Ita melius, quam, ut in aliis libris, ad bonos casus.

Volo tibi Chrysippi.] Ut quod hic ex Chrysippo adfertur, plane intelligatur: sciendum est, non idem esse apud Stoicos egere & indigere, id est, δεῖσθαι & ἐνδεῖσθαι. Nam egere eum dicunt, qui ita caret aliqua re, ut angatur animo, & eius desiderium ferre non possit. Indigere autem eum modo, qui caret re aliqua, qua uti scit, quæque utilis esse ei potest. Hoc posito, colligebant, sapientem nulla re egere, quibusdam indigere: stultum contra multis rebus egere, nulla indigere. Nam sapienti quidem nihil abest, quod impotenter desideret, aut cuius absentiam non æquo animo ferat, quippe qui possit æquissimo animo etiam e vita, si ita res ferat, discedere. Indiget tamen interdum quibusdam rebus, ut victu,

ut vestitu, ceterisque eiusdem generis, quibus, si eorum copia fuerit, recte utetur. *μόνος γούν εκείνων χρείαν ἔχει.* Neque enim hoc Latine tam rotunde aut tam apte ad intelligendum exprimi potest. At stultus multis rebus perpetuo eget: insatiabiles enim sunt cupiditates: neque tamen vlla earum indiget: neque enim vlla re uti scit: neque quidquam ei est utile. Hæc attigit utcunque Cicero libro primo Tusculanarum: sed, *εἰ γέ μιν εἰπέιν*, non pro cetera sua elegantia & perspicuitate dicendi. Plutarchus multo melius in libro de communibus notionibus aduersus Stoicos: qui hæc irridet quidem, neque fortassis immerito, sed efficit tamen, ut intelligantur.

Qualis est Iouis.] Stoici Iouem, seu naturam ac principium aliarum omnium rerum, ignem esse dicebant. eius enim partem aliquam crassiorē effectam, verti in animalē ac spirabilem naturā, ex eius porro densioribus partibus, aquam, & ex aqua effici terram. statis autem temporibus omnia illa denuo inflamari & ignescere: ita ut & animi & dij alij omnes interirent, Jupiter solus maneret, conuersis in se omnibus. Hanc *ἐκ πύρωσιν*, id est conflagrationem vocabant. Laertius in Zenone *ὁς δὲ* (de summo illo Deo loquitur) *ἀφ' ὧν τὸς ἐστὶ καὶ ἀγέννητος, δημουργὸς ὢν τῆς διακοσμήσεως, ἀναλίσκων εἰς ἑαυτὸν τὴν ἀπασαν ὁσίαν, καὶ πάλιν ἐξ ἑαυτοῦ γέννων.* Exponitur idem & irridetur à Plutarcho in libro de communibus notionibus: & ab hoc nostro ad ipsum finem consolationis ad Marciam. At igitur, sapientem ita victurum in solitudine, si res ferat, ut Iouem, exiguo illo tempore, quo conuersis in se omnibus, pauper à generatione cessat. Hanc opinionem ab Heraclito Stoici duxerant.

Ad amicitiam.] Epicurei aperte profitebantur, amicitias suo quemque commodo aut sua voluptate metiri: ita ut ne filios quidem patribus caros esse dicerent, nisi propter voluptatem fructumve, quem ex eis aut caperent, aut se capturos esse sperarent. Melius Stoici, non solum naturalem esse caritatem in filios, verum etiam hominem animal esse natura congregabile, & appetens societatis: esseque hominem quemlibet natura alteri carum: atque ab ipsa natura cognationem quandam esse inter omnes nos constitutam. Gratuitam itaque esse bonorum & sapientium amicitiam, non vlla mercede euocatam. Merito igitur ait Plutarchus, ad hunc versum olim tota theatra exclamasse,

Μισθὸν γὰρ ἀνθρώπος τίς ἀνθρώπων φιλεῖ.

Hominem ut amet, mercede quisquam adducitur?

Sed si vera fatenda sunt, laudantur in theatris, quæ domi negliguntur. hominumque magna pars hac in re Stoicos laudat, Epicurum sequitur. Fuisse quosdam & à Stoicis, qui hac quidem in re ab Epicuro non abhorrent, ostendit Cicero. lib. 2. de finibus. Sed locus ille Ciceronis mirifice deprauatus est: qui quomodo emendandus videatur, docui in iis, quos iam pridem conscriptos, propediem, si Deus volet, editurus sum, Variarum lectionum libris.

Stilpon.] Quod hic de Stilpone Zenonis Magistro dicitur, apud Laertium quoque his verbis relatum est: *ἀλλὰ καὶ Δημίτριος ὁ Ἀντιόχου καὶ λαβὼν τὰ Μέγαρα, τὴν τε οἰκίαν αὐτῷ φυλαχθεῖν, καὶ πάντα τὰ ἀρπάζοντα πρὸς νόσον ἀποδοῦναι. ὁ δὲ καὶ βελομήδω παρ' αὐτῷ τῷ ἀπολωλότων ἀναγραφῇ λαβεῖν, ἔφη μηδὲν τῷ ἰδίῳ ἀπολωλέναι. παιδείαν γὰρ μηδὲν ἐξεννοχέειν, τὸν τε λόγον ἔχειν καὶ τὴν ἐπιστήμην.*

PINCIANVS.

VNo verbo cito voluerimus.] Verbum cito aduentitium existimo, & vel expungendum ex contextu, vel in locum eius substituendum scito, aut scite.

Si quis oculum casu excusserit.] Scribe casus, non casu, vetus lectio.

Et erit in minuto corpore & amputato tam lætus, quam in integro fuit.] Quædam exemplaria, & erit imminuto corpore & amputato tam lætus animus, quam integro fuit. Alia sic, & erit imminuto corpore & amputato tam lætus, quam cum integer fuit.

Sed quæ sibi defunt, num desiderat? Non deesse mauult.] Omnia scripta exemplaria pro particula illa num, legunt non, ut putem per transpositionem verborum scribendum sic: Quæ sibi defunt, non desiderat, sed non deesse mauult.

Habes autem non tantum amicitiae vsum veteris, & certe magnam voluptatem, sed etiam initium & comparisonem nouæ.] Castigo partim ex vetere lectione, partim ex coniectura: Habes autem non tantum vsum amicitiae veteris & certe magnam voluptatem, sed etiam initio & comparatione nouæ.

Sed habeat aliquem.] Scribe per minorem ex eadem, sed ut habeat aliquem.

Qui se spectat, & propter hoc ad amicitiam venit.] Quædam exemplaria, & propter hoc amicitiam init. Illud noscendum in nonnullis exemplaribus hæc verba initium præbere epistolæ à superiore distinctæ, cuius lemma est: Quomodo aliquis sibi amicum faciat, & quod nisi sapienti sua non sufficiunt siue placent.

Quia causa utilitatis assumptus est.] Scribe, Quæ causa utilitatis assumpta est: ex vetere lectione ut referatur ad amicitiam.

Et dicet quod Stilbon ille dixit.] Lege, Stilpon, per p, non per b: ex Suida, Diogene, & reliquis.

Etiā si hunc diem expunxi.] Particula si superuacanea est & item paulo post dictio bona: ex vetere lectione.

OPSOPÆVS.

M. ss. omittunt rationalem enim, ante eum. Paulo post, m. ss. legunt, Illud nobis & illis cōmune est. Statim, iudem, aut hostis exciderit. Postea M. ss. Sed quæ sibi defunt, non desiderat: non deesse mauult: Excusa lectio est à Pinciano. Modius epist. xxxvi. legit ex ductu litterarum m. ss. librorum: & ut quæ sibi defunt non desiderat: sed non deesse mauult, ita sapiens, &c.

Scribit Modius epistola cxxx. membranas suas habere si nihil aliud, & non hoc quod Epicurus dicebat, omisso utroque loco. ob. at duo è nostris codicibus, inter quas optimus, clare hæc præpositionem priore loco exhibent, posteriore vero omnes uno consensu, non ad hoc quod dicebat Epicurus, quamuis ut illic omitti non improbem, facit similis loquendi formula epist. xxxv. Si nihil aliud, ob hoc profice, ut amare discas:

M. ff. & priores editiones, quem ipse circumuentum. recte.

Cum Pinciani libris facit optimus Puteani in feminino legens:

Quæ utilitatis causa adsumpta est: & c. *Ambianus in neutro: Quod utilitatis causa assumptum est, tamd. pl. q. utile fuerit. ceteri stant ab excusa lectione. Mox reiciunt omnes dictionem ingens.*

Delendum est alterum pretium, membranis sic iubentibus. quod ipsum à suis abesse notauit Modius epist. cxxx. Et statim duo optimi, In quid amicum paras.

Vulgata lectio non satisfacit, & libri scripti hic mutili sunt, præter Nicotianum, qui perquam belle locum ita sarcit. Non agitur, inquis, nunc de hoc, an amicitia propter seipsam appetenda sit. Immo vero nihil magis probandum est: Nam si propter seipsam expetenda est. & c. Atque hæc totidem verbis in altero Puteani codice ad oram antiquitatis diligentissimus P. Daniel manu sua notauerat.

Constanter omnes scripti, ut & superiores editiones, agnoscunt vocem bonos: parat ad bonos casus. Mallem eam in nouos commutare, quam in tanto librorum consensu demere.

Scrib. est è tribus m. ff. nulla re egere. & ita postulat Stoica: τὸ δεῖν οὐ γὰρ εἶδέναι, egere & indigere, distinctio.

Aduersatiua sed abest ab omnibus m. ff.

A vulgata lectione discedunt m. ff. Tres habent, Quomodo solitudo in odium est, & appetitio societatis. Quomodo, & c. quartus Ambianus, Quomodo solitudo in odium, & appetitio societatis hominem homini naturæ conciliat: sic inest: & c. Postea, nullus è m. ff. agnoscit vocem, temperantia.

Animum extra omnem patientiam positam.] Animaduertendum patientiam, hic non habere consuetam significationem, sed sonare. c. τὸ πρὸς ἑαυτῷ, seu πρὸς τῷ. Stephanus lib. 2. cap. 12. Prood.

Si ob nihil aliud vt.] v. c. si ad nihil aliud, ad hoc vt, furetus.

Apud poetam comicum.] Vox poetam abest à v. c. non male.

ARGUMENTVM I. LIPSI.

SOLITVDINEM bonam, sed bonis aut progressis, esse: aliis aliam. Nam mali aut stulti maxime in ea peccant, remoto arbitro, & sibi relictis. Obiter præceptiuncula de Votis: & nihil concipere, nisi quod palam possis nuncupare.

EPIST. X.

Sic est, non muto sententiam. fuge multitudinem, fuge paucitatem, fuge etiam vnum. Non habeo cum quo te comunicatum velim, & vide quo iudicium meum abeat: audeo te tibi credere. Crates, ut aiunt, huius ipsius ¹ Stilponis auditor, cuius mentionem priori epistola feci, cum vidisset adolescentulum secreto ambulante interrogauit, *Quid illic solus faceret? Mecum, inquit, loquor.* cui Crates: *Caue, inquit, rogo & diligenter attende, ne cum homine malo loquaris.* Lugentem timentemque custodire solemus, ne solitudine male vtatur: nemo est ² ex imprudentibus, qui relinqui sibi debeat. Tunc mala consilia agitant: tunc aut aliis, aut ipsis futura pericula struunt. Tunc cupiditates improbas ordinant: tunc quidquid aut metu, aut pudore celabat, animus expromit: tunc audaciam acuit, libidinem irritat, iracundiam instigat. Denique, quod vnum solitudo habet commodum, nihil vlli committere, non timere indicem, perit stulto: ipse se prodit. Vide itaque quid de te sperem, imo quid spondeam mihi. spes enim incerti boni nomen est. non inuenio cum quo te malim esse, quam recum. Repeto memoria, quam magno animo quædam verba proieceris, quam roboris plena. gratulatus sum protinus mihi, & dixi: ³ non à summis labris ista venerunt: habent hæ voces fundamentum. iste homo non est vnus è populo, ad salutem spectat. Sic loquere, sic viue: vide ne te vlla res deprimat. Votorum tuorum veterum licet diis ⁴ gratiam facias: alia de integro suscipe: ⁵ roga bonam mentem, bonam valetudinem animi, deinde corporis. Quid ni tu ista vota sæpe facias? audacter Deum roga, nil illi de alieno rogaturus. Sed ut more meo cum aliquo munusculo epistolam mittam, verum est, quod apud ⁶ Athenodorum inueni: *Tunc scito esse te omnibus cupiditatibus solutum, cum eo perueneris, ut nihil Deum roges, nisi quod ⁷ rogare possis palam.* Nunc enim quanta dementia est hominum? turpissima vota diis insufurrant: si quis ad mouerit aurem, conticescent, & quod scire hominem nolunt, Deo narrant. Vide ergo ne hoc præcipi salubriter possit: Sic viue cum hominibus, tamquam Deus videat: sic loquere cum Deo, tamquam homines audiant.

I. LIPSIUS.

Et tamen iterum post intervallum admoceo: sed, ut prædixi, non sic assiduam & intentam. Homini homo ignosce.

¹. Stilponis auditor.] Auditor, sed non affecla aut sectarius: nam Diogenis Cynici fuit. Sed tanta Stilponis

Venus in dicendo, ut plerisque studiosorum Megara ad se traxerit: inter eos Cratetem hunc, & Zenonem nostrum. Laertius in Stilpone.

2. Ex imprudentibus.] Nam ut mali tragædi, ait Epictetus, soli canere non possunt, sed cum pluribus. sic quidam soli deambulare non possunt. At bonus potest, & bonis cogitationibus meliorem se reddere. Ideo Antisthenes interrogatus, Quid ex Philosophia fecisset lucri? τὸ δύνασθαι, ἔφην, ἑαυτῷ ὁμιλεῖν. posse mecum loqui & versari, inquit.

3. Non a summis labris.] Sed a pectore & intimo sensu. Illud autem prius convenit in eos, qui, ut Lucianus loquitur, ἀπὸ ἀκροῦ χείλους φιλοσοφῶσι: à summo labio philosophantur: siue ut Favorinus dicebat, μέχει τὰ λέγειν, ἀντὶ τῆς ἀπάτης: verborum tenus, factorum expertes. Pulchre Epictetus, apud Arrianum, 111. Dissert. xvi. hostes increpat: Et quare, inquit, indocti in sermonibus & persuasione efficaciores sæpe, quam vos sunt, ὦ Philosophi? Οἱ περὶ κεῖνοι μὲν τὰ σαφῆς ταῦτα ἀπὸ δόγματων λαλῶσιν, ὑμεῖς δὲ τὰ κούφα ἀπὸ τῆς χειλῶν ἀφ' ἧς τὸ ἀπὸνά βῆσι, καὶ νεκρά: Quoniam illi sordentia sua ex decreto, & animi sensu, proferunt; vos autem ista elegantia à labris, ideoque infirma sunt, & mortua. Nota opponi ista, ἀπὸ δόγματων, καὶ ἀπὸ χειλῶν.

4. Gratiam facias.] Remittas, non exigas. Epistola xx. Hoc opta, omnia alia vota Deo remissurus.

5. Roga Bonam Mentem.] Id est stoicè, Rectam, siue Perfectam Rationem: Mentem benè eruditam & factam, iudicij sanam. Ita Persius, inter publica vota.

Mens bona, Fama, Fides. hæc clarè, & ut audiat hospes.

Petronius: At ne Bonam quidem Mentem, aut valetudinem petunt.

Iuuenalis:

Orandum est, ut sit Mens sana, in corpore sano.

Propertius:

Mens Bona, si qua dea es, tua me in sacra condo.

9. Athenodorum.] De quo ego Manuduct. 1. Dissert. xii.

7. Rogare possis Palam.] Pulcherrimus hic locus. Mala, nocitura, aut infamia non pudet à Diis petere; coram hominibus, pudet. Idem noster, De Benef. vi. cap. xxxviii. Quam multa sunt vota, quæ etiam sibi fateri pudet? quam pauca, quæ facere coram teste possimus? Idem de Benef. 11. cap. 1. Vota homines parcius facerent, si palam facienda essent. adeo etiam Deos, quibus honestissimè supplicamus, tacitè malumus & intra nos precari. Catullus:

----- tacito suspendit vota labello.

At contra vir sapiens,

----- recti custos, imitator honesti,

Et nihil arcano qui roget ore Deos:

Ut Martialis de illo appositè, lib. 1. Adde & Horatium lib. 1. epist. xvi.

8. Turpissima vota.] Persius Sat. 11.

At bona pars procerum tacita libabit acerra.

Haud cuius promptum est, murmurque, humilesque susurros

Tollere de templis, & aperto vivere voto.

Vulgus, atque adeo primi, tacitis votis sacrificant, & intra se precati. quæ turpia, Moriatur ille, potiar illa, & quæ palam non audent. Plutarchus, de Defectu oraculorum: Apollinem alij de Thesauris, aut Hereditatibus, aut incestis Nuptiis consulunt: ut planè refellatur Pythagoras, qui dixit, Homines, quando Deos adeunt, fieri meliores. Illi verò, quos animi morbos, coram viro grauiore aut atate maturo, recondere & abnegare decebat; hos detectos & apertos ad Deum deferunt. Opportunè de Pythagora: cuius etiam hoc fuit, μετὰ φωνῆς εὐχεσθαι. Oportere clarè & vocaliter precari. Clemens Alexandrinus 1 v. Strom. Τί τοίνυν οἱ πυθαγόρειοι βεβλόμενοι, μετὰ φωνῆς εὐχεσθαι κελεύουσιν: Ἐμοὶ δοκεῖν, ὅτι τὸ θεῖον ὥοντο μὴ δύνασθαι τῆς ἡσυχῆς φρενολογῶν ἐπαίειν, ἀλλ' ὅτι διχαίᾳς ἐβούλοντο εἶναι τὰς εὐχὰς, ἃς οὐκ ἀντὶς αἰδεσθεῖν ποιεῖσθαι, πολλῶν συνειδόντων: Quid igitur Pythagorei volunt, clara voce precari iubentes? Meo iudicio, non quia Numen non posset audire tacitè aut submissè precantes: sed quia censebant iustas debere esse preces, & quas nemo vereretur palam concipere, multisque consensu. Adspicit huc Macrobius 1. Saturn. Præceptum est Philosophiæ: Sic loquendum esse cum hominibus, tanquam Dij audiant; sic cum Diis, tanquam homines audiant.

M V R E T V S.

Sic est.] Solitudinem proficientibus, neque satis adhuc confirmatis, utilem esse: Stultis ut alia omnia, noxiam. Ad postremum addit pulcherrimum præceptum de iis quæ à Deo petenda sunt.

Turpissima vota.] Hanc ipsam hominum stultitiam his versibus exagitat Horatius:

Vir bonus, omne forum quem spectat, & omne tribunal,

Quandocunque deos vel porco, vel boue placat:

Iane pater, clare, clare cum dixit, Apollo,

Labra mouet metuens audiri, pulchra Lauerna

Da mihi fallere, da sanctum iustumque videri:

Noctem peccatis, & fraudibus obice nubem.

O P S O P O E V S.

Optimus è m. ss. quanti roboris. Gratulatus & c. duo, quanti roboris plena. Grat. M. ss. omnes, audacter Deū roga. Nihil illū de alieno rogatur⁹ es. Et postea optimus, Deo insusurrat.

ARGVMENTVM I. LIPSI.

BENE sperare se de amico Lucilij, in quo plurimus pudor & rubor. Hunc aliquando à natura esse, nec ullis præceptis excuti: ac sequi etiam Sapientem. Comparere item in malis interdum, & mali notam. Monitum deinde salutare Epicuri: Semper Virum bonum repræsentare nobis, qui coërceat ut pedagogus. Velut illo præsentè facere omnia, & loqui.

EPIST. XI.

LOCVTVS est mecum amicus tuus bonæ indolis: in quo quantum esset animi; quantum ingenij, quantum iam etiam profectus, sermo primus ostendit. Dedit enim nobis gustū, ad quem respondebit: non enim ex præparato locutus est, sed subito deprehensus. Vbi se collegit, verecundiam, ¹ bonum in adolescente signū, vix potuit excutere: adeo illi ex alto ² suffusus est rubor. Hic illū, quantum suspicor, etiam cum se confirmauerit, & omnibus vitiis exuerit, sapientem quoque sequetur. Nulla enim sapientia, naturalia corporis aut animi vitia ponuntur: quidquid infixum & ingentum est, lenitur arte, non vincitur. Quibusdam etiam constantissimis in cōspectu populi sudor erumpit, non aliter quàm fatigatis & æstuantibus solet: quibusdam tremunt genua dicturis: quorundam dentes colliduntur, lingua titubat, labra concurrunt. Hæc nec disciplina, nec vsus vnquam excutit: sed natura vim suam exercet, & illos ³ vitij sui etiam robustissimos admonet. Inter hæc & ruborem esse scio, qui grauissimis quoque viris subitus offunditur. Magis quidem in iuuenibus apparet, quibus & plus caloris est, & tenera frons: nihilominus veteranos & senes tangit. Quidam numquam magis, ⁴ quàm cū erubuerint, timendi sunt: quasi omnem verecundiam effuderint. Sulla tunc erat violentissimus, cum faciem eius sanguis inuaserat. ⁵ Nihil erat mollius ore Pompeij, numquam non coram pluribus erubuit: utique in concionibus. ⁶ Fabianum, cum in senatum testis esset inductus, erubuisse ⁷ memini: & hic mirè illum pudor decuit. Non accidit hoc ab infirmitate mentis, sed à nouitate rei: quæ in exercitatos etsi non concutit, mouet, naturali in hoc facilitate corporis pronos. Nam ut quidā boni sanguinis sunt, ita quidam incitati & mobilis, & citò in os prodeuntis. Hæc, ut dixi, nulla sapientia abigit: alioquin haberet rerum naturam sub imperio, si omnia eraderet vitia. Quæcunque attribuit cōditio nascendi, & corporis temperatura, cum multum se diuque animus composuerit, hærebūt. Nihil horum vitari potest, non magis quàm accersi. ⁸ Artifices scenici, qui imitantur affectus, qui metum & trepidationem exprimunt, qui tristitiam repræsentant, hoc indicio imitantur verecundiā: deiiciunt vultū, verba submittunt, figunt in terrā oculos & deprimunt, ruborem sibi exprimere non possunt. nec prohibetur hic, nec adducitur. Nihil aduersus hæc sapientia promittit, nihil proficit: sui iuris sunt, iniussa veniunt, iniussa discedunt. ⁹ Iam clausulam epistola poscit: accipe, & quidem vtilem & salutarem, quam te affigere animo volo. *Aliquis* ¹⁰ *vir bonus nobis eligendus est, ac semper ante oculos habendus, ut sic tamquam illo spectante viuamus, & omnia tamquam illo vidente faciamus.* Hoc, mi Lucili, Epicurus præcepit: custodem nobis & pædagogum dedit: nec immerito. Magna pars peccatorum tollitur, si peccaturis testis adsistat. Aliquem habeat animus, quem vereatur, cuius auctoritate etiam secretum suum sanctius faciat. O felicem illum, qui ¹¹ non ad spectus tantum, sed etiam cogitatus emendat: O felicem, qui sic aliquem vereri potest, ut ad memoriam quoque eius se componat, atque ordinet! Qui sic aliquem vereri potest, citò erit verendus. Elige itaque Catonem: si hic videtur tibi nimis rigidus, elige remissioris animi virū Lælium: elige eum, cuius tibi placuit, & vita, & oratio, & ¹² ipsius animum ante te ferens & vultus, illum semper tibi ostende, vel custodem vel exemplum. Opus est, inquam, aliquo, ad quem mores nostri se ipsi exigant. Nisi ad regulam, praua non corriges.

I. LIPSIVS.

^{1.} **B** Onum in adolescente] *Et mihi semper laudatum.*

Αἰδομένην δ' ἀνδρῶν πλεονες σοοὶ, ἢ πέφανται:

Quis pudor est, plures sunt salui, quam perierunt.

ait Sapientie fons Homerus. Et Symmachus: Quorum mens honesta est, eorum imbecilla frons est.

^{2.} Suffusus

2. Suffusus est rubor.] Signum & index Virtutis. Diogenes Cynicus olim, ἰδὼν ποτε μειράκιον ἐρυθρῶν, Θάρρα, ἔφη. τοιοῦτον ὅστις ἔσται ἀρετῆς τὸ χρῶμα. cernens adolescentulum erubescens, Confide, inquit: talis Virtutis est color. Menander:

Πᾶς ἐρυθρῶν γε χρητὸς εἶναι μοι δοκεῖ.

Quisquis erubescit, censeo hunc ego probum.

Catonis etiam dictum (in Plutarcho:) τῶν νέων μάλλον ἀγαπᾶν τὰς ἐρυθρῶντας, ἢ τὰς ὠχρῶντας: Adolescentium magis se amare erubescens, quam expallescentes.

3. Vitij sui.] Nam tale etiam nimius pudor, siue δυσωπία. Stoici igitur & verbis distinguebant, ut solent. Plutarchus, De nimia verecundia: Οἱ τῶν τοιούτων ἡ τῶν ῥήματι τὸ ἀισχυρὲς, ἢ τὸ δυσωπὲς, ἢ τὸ αἰδέειν, διετησεν. Stoici & verbo ipso Pudere, ab eo quod est Verecundari, distinxerunt. Ergo illud in vitio, hoc laude: et si Latinis vix tale discrimen.

4. Quam cum erubuerint.] Sicut in Domitiano notatur à Tacito, saevus ille vultus, & rubor, à quo se cōtra pudorem muniebat. De eodem Plinius: Pallor in corpore, in ore impudentia, multo rubore suffusa. Et hunc tacita aut aperta ira saepe facit: ideoque scite disparat Sidonius, in suo Theoderico: Lactea cutis iuuenili rubore suffunditur. namque hunc illi crebro colorem, non irā, sed verecundia facit.

5. Nihil mollius ore Pompeij.] De quo tamen Sallustius: Oris probi, animo inuerecundo: indignante Lenaeo liberto, & scriptis vindicante.

6. Fabianum.] Philosophum & Rhetorem. vide epist. c.

7. Memini.] Vixit enim floruitque, adolescente Seneca, sub Tiberio.

8. Artifices (canici.) τεχνίται διοῦσι. Græcis: histriones, & id genus. Vide VII. de Benef. cap. xx.

9. Iam clausulam.] Meus bonus liber, clausam. quidni esset, ut Summa, Summulas?

10. Vir bonus eligendus.] Sub quo velut custode viuas. Nimis salutare monitum: de quo in epist. xxv. & ego in Manud. III. Diff. ultima.

11. Non aspectus tantum.] Bene ad sententiam, non ad libros; qui omnes, non actus: quod esset, non actiones tantum, sed cogitationes. Pro priore illa mente scriberem, tactus: quod notat scilicet præsentem. Et si quidam monent, in suis libris, non præsens tantum, legi. Sed de ipsa re, Plutarchus habet inter signa Profectus: Si magnorum virorum memoria, in affectu aut perturbatione, statim se repræsentet, & immotos nos conseruet. Xenophon Socrati hoc tribuit, lib. iv. Dict. & Factor. ὅτι καὶ τὸ μεμνηῖσθαι μὴ παρόντος, ἔμικρά ὠφελεῖ τὰς εἰσθότας. πρὸς αὐτῷ ζῶειναι, καὶ ἀποδεχόμενος αὐτόν. quod etiam memoria absentis plurimum iuuebat eos, qui versari cum illo soliti, & sermones eius accipere. Euripidem huc ducas:

Ἀλλ' οὐν ἔχει τι σχῆμα, καὶ ἀποθεῖν ἦν

Ἀνὴρ ὁ χρητὸς, δυσχερῶντας ὠφελεῖν.

Speciem hoc habet, quod diffusus quoque vir bonus,

Iuare miseros, & prodesse possiet.

12. Ipsius animum.] Variant libri. Modius volebat: ipse ante se ferens animum vultus. Ego probem, cum meo & quibusdam; ipsius animo ante te ferens vultus: id est, eius vultus & imaginem animo præferens, ac proponens, quasi præsentis. Alij tamen libri: ipse animum ante se ferens vultus: id est, qui robur & virtutem vultui prætulit.

M V R E T V S.

LOCUTVS est.] De amico quodam Lucilij bene sperare se ostendit: quem tamen ne tum quidem cum ad sapientiam perueniret, pudorem, qui in eo plurimus erat, depositurū esse censer: idque ei cum multis magnis viris esse commune. Addit in extremo præceptum Epicuri longe utilissimum ijs qui se ab omni turpitudine abducere cupiunt. Propone eos sibi debere magnum aliquem & spectatum virum, de quo semper cogitent, quem sibi semper ante oculos suos subijciant, quem interesse omnibus actionibus suis putent. Ita fore, ut nihil vel in solitudine faciant, quod non eo præsentem facere auderant. Simile argumentum Epistola xxv.

O P S O P O E V S.

Articula enim abest à scriptis omnibus. Mox legendum ex veteribus codicibus, subitus effunditur.

Corrige, (scribit Modius epist. xxxvi.) Nihil horum verari potest, non magis quam accerfi. sequitur enim: nec prohibetur hic nec adducitur. Modio subscribunt Ambianus & Nicotianus codices. Postea, Recte legitur in tribus m. ff. qui non præsens tantum, sed etiam cogitatus emendat. Idem enim hic voluit Seneca, quod postremis eii. epist. verbis: Scies magnorum virorum, non minus præsentia, esse vtilem memoriam.

Modius epist. cxxx. Qui potest quis animum alterius ante se ferre? plane scribo legoque: & ipse ante se ferens animum vultus, turbavit bonos viros insolens illud ipse antique pro ipse positum, ut etiam pueri, qui modo Terentium vel à limine viderint, sciunt. Hæc Modius. At duo Puteani codices clare præferunt, & ipse animum ante se ferens vultus: in quorum altero manifesto recentior interpolatoris manus agnoscebatur, supra postremam pronomini ipse vocalem, ius, supra se, te scribentis, post ferens copulam & interserentis, & ex vultus, apice imposito vultum facientis.

Subitus offunditur] v. c. affunditur.

ARGUMENTVM I. LIPSII.

FACETE de senectute sua narrat, & in villa se eius admonitum. Admonitum autem sine tristitia; nec tristem eam, imo iucundam esse, & vitis minus opportunam. Omnem vitam breuem: sed qualemcumque, vsu faciendam nostram, & manum illi injiciendam. Cotidie dicamus & censeamus, Vixi.

EPIST. XII.

QUOCVMQVE me verto, argumenta senectutis meæ video. Veneram in suburbani meum, & querebar de impensis ædificij dilabentis: ait villicus non esse negligentia suæ vitium: omnia se facere, sed villam veterem esse. Hac villa inter manus meas creuit. Quid mihi futurum est, si iam putria sunt ætatis meæ saxa? Iratus illi, proximam occasionem stomachandi arripio. Apparet, inquam, has platanos negligi. nullas habent frondes. quam nodosi sunt, & retorridi rami? quam tristes & squallidi trunci? Hoc non accideret, si quis has circumfoderet, si irrigaret. Iurat¹ per Genium meum, se omnia facere, in nulla re cessare curam suam: sed illas vetulas esse. Quod inter nos sit, ego illas posueram, ego illarum primum videram folium. Conuersus ad ianuam: Quis est, inquam, iste decrepitus, & merito² ad ostium admotus? foras enim spectat. Vnde istunc nactus es? quid te delectauit, alienum mortuum tollere? At ille: Non cognoscis me? inquit. ego sum Felicio, cui solebas³ sigillaria afferre: ego sum Philofiti villici filius, deliciolum tuum.⁴ Profecto, inquam, iste delirat.⁵ Pupulus, etiam deliciolum meum factus est. Prorsus potest fieri.⁶ dentes illi cum maxime cadunt. Debeo hoc suburbano meo, quod mihi⁷ senectus mea, quocumque aduerte-ram, apparuit. Complectamur illam, & amemus: plena est voluptatis, si illa scias uti. Gratissima sunt poma,⁸ cum fugiunt: pueritiæ maximus in exitu decor est: deditos vino potatio extrema delectat, illa quæ mergit, quæ ebrierati summam manum imponit. Quod in se iucundissimum omnis voluptas habet, in finem sui differt. iucundissima est ætas deuexa iam, non tamen præceps: & illam quoque in⁹ extrema tegula stantem, iudico habere suas voluptates: aut hoc ipsum succedit in locum voluptatum, nullis egere. Quam dulce est, cupiditates¹⁰ fugasse ac reliquisse? Molestum est, inquis, mortem ante oculos habere. Primum ista tam iuueni ante oculos debet esse, quam seni: non enim citamur¹¹ ex censu: deinde nemo tam senex est,¹² ut improbe vnum diem speret. Vnus autem dies, gradus est vitæ. tota ætas partibus constat, & orbes habet circumductos maiores minoribus. Est aliquis, qui omnes complectatur & cingat: hic pertinet à natali ad diem extremum. est alter, qui annos adolescentiæ excludit. est qui totam pueritiam ambitu suo adstringit. est deinde ipse annus, in se omnia continens tempora, quorum multiplicatione vita componitur. Mensis arctiore præcingitur circulo: angustissimum habet dies gyrum: sed & hic ab initio ad exitum venit, ab ortu ad occasum. Ideo Heracletus, cui cognomen Scōtinon fecit orationis obscuritas: *Vnus, inquit, dies par omni est.* Hoc alius aliter accēpit: dixit enim parem esse horis: nec mentitur. Nam si dies tempus est viginti quattuor horarum, necesse est omnes inter se dies pares esse: quia nox habet, quod dies perdidit. Alius ait, parem esse vnum diem omnibus similitudine: nihil enim habet longissimi temporis spatium, quod non in vno die inuenias, lucem & noctem, & alternas mundi vices.¹³ Planiora facit ista nox alias contractior, alias productior. Itaque¹⁴ sic ordinandus est dies omnis, tamquam¹⁵ cogat agmen, & consummet atque expleat vitam.¹⁶ Pacuuius qui Syriam¹⁷ vsu suam fecit, cum vino & illis funereis epulis¹⁸ sibi parētauerat, sic in cubiculum ferebatur à cœna, ut inter plausus exoletorum hoc ad symphoniam caneretur:¹⁹ *Beatiore, Beatiore.* nullo non se die extulit. Hoc quod ille ex mala conscientia faciebat, nos ex bona faciamus, & in somnum ituri, læti, hilaresque dicamus,

Vixi, & quem dederat cursum fortuna peregi.

Crastinum si adiecerit Deus, læti recipiamus. Ille beatissimus est & securus sui possessor, qui crastinum sine sollicitudine expectat. Quisquis dixit, Vixi, quotidie ad lucrum surgit. Sed iam debeo epistolam cludere. Sic, inquis, sine vllō ad me peculio veniet? Noli timere: aliquid secum feret. quare aliquid dixi? multum. Quid enim hac voce præclarius, quam illi trado ad te perferendam? *Malum est in necessitate vivere. sed*

in necessitate vivere, necessitas nulla est. Quid ni nulla sit? patent vndique ad libertatem viæ multæ, breues, faciles. Agamus Deo gratias, quod 2º nemo in vita teneri potest. calcare ipsas necessitates licet. Epicurus, inquis, dixit: quid tibi cum alieno? 2º Quod verum est, meum est. perseuerabo Epicurum tibi ingerere: ut isti qui in verba iurant, nec quid dicatur æstimant, sed à quo, sciant, quæ optima sunt, esse communia.

I. LIPSIVS.

1. **P**ER Genium meum.] Libri fere, Genium suum: nec damnes. Vulgatum iurare, vel adiurare, per salutem suam & Genium: quem interpretatur Charisius, ἡ ἐξ ἑοῦ τυχή, cuiusque Fortunam. In Apuleio: Per fortunas Geniosque vestros. Sed & per alterius Genium, præsertim Principis, aut Domini sui: ut in Propertio,

Exiit, Geniumque meum prostratus adorat.

Et plura exempla alijs iam notata.

2. Ad ostium admotus.] Allusio ad ritum collocandi cadaveris. quod solet ad ostium deponi, pedibus & facie foras versis. Itaque ludit, & ait: Merito iste ianitor est & ostium servat: nam mox ita locandus, & efferendus. Virgilius adspexit, lib. VIII.

--- recipitque ad limina gressum,

Corpus ubi exanimi positum Pallantis.

Plura ego i. Elect. cap. VI.

3. Sigillaria adferre.] Dies post Saturnalia, itemque ipsa munera (quia sigillis olim constabant) quæ pueris solenne offerre, Sigillaria dicta. Suetonius Claudij cap. V. Quadraginta aureos in Saturnalia & Sigillaria misisse: atque ibi interpretes. Solent autem maiores minoribus fere mittere, & amatores amatis.

4. Profecto inquam.] Divinabam, perfecte.

5. Populus etiam.] Est puer siue parvus pupus: & convenit hic, quia faciebat se in delicijs lusuque Senecæ fuisse. Tamen veteres, vetulus: alij, populus. Lego autem, & iam, diuulsim.

6. Dentes illi.] Focus iterum. nam & pueris septuennibus dentes cadunt, itemque senibus. Noster epist. LXXXIII. hac ipsa re ludens: Erinus puer ait nos eandem crism habere: quia utriusque dentes cadunt.

7. Senectus mea.] Non tam gravis, quam ὄψος facit. Vitam vide.

8. Cum fugiunt.] Iam cedentia etati, & abeuntia. ut Vinum fugiens.

9. Extrema tegula.] Quasi lapsi vicinam. Nam instabile ibi & suspensum vestigium, in extremis dico tectis. Alij ad guttam adfectum putant, quæ casura adhuc ibi pendet. Sed ego veterem lectionem præferam, quæ est regula. Interpretor lineam extremam, quæ in Stadijs solita duci, cursui finis. Seneca noster epist. XLIX. Admoueri lineas sentio: atque ibi vide. Sane has lineas Græci etiam ἡ νόσος, & Latini Regulas dicebant. Statius:

Vt ruit, atque æquum summisit regula limen.

Etiam Cassiodorus III. Variarum. Ait autem hic Seneca, Stantem in extrema regula: sicut de Ira I. cap. XI. Imperium in extremo stabat. Et alibi: In ultimo gradu positus.

10. Fugasse ac.] Mei & Gruteriani, fatigasse. Omnino ita fuit: in cursu scilicet manet: & senex in extrema linea, reliquit à tergo voluptates ac fatigavit.

11. Ex censu.] Et tabulis censualibus, in quibus iuniores senioresque notati, & cuiusque adeo aium. Talis autem citatio in Militia & Dilectu obtinebat: at non, inquit, in morte.

12. Ut improbe.] Alij cum negatione, ut non improbe. Vulgatum eligam: & quisque senex, salua fronte unum diem speret: quid si annum cum Catone? Ita enim ille apud Ciceronem: Nemo est tam senex, qui se annum non putet posse vivere.

13. Planiora.] Quidam Planeta: at scripti fere, plura, itæque non, ubi, nox scribitur. Ego concinnem, Plura facis ista non alia, alias contractior, alias productior. Plures sunt, inquit, dies, at non diuersi: etiam si spatia disident.

14. Sic ordinandus dies.] Horatij præceptum.

Omnem crede diem tibi diluxisse supremum. Musonius: Οὐκ ἔστι τὸ ἐνεγκίαν ἡμέραν χαλῶς βιῶναι, μὴ τὸ ἐθέλον αὐτὴν ὡς ἐσχάτην βιῶσαι: Non est præsentem diem bene transigere, nisi qui proponit velut ultimam illam transigere.

15. Cogat agmen.] Bene, à militia. nam ultimi sunt agminis coactores. Tamen bonus ille meus, cogat alium.

16. Pacuuius.] Quis iste, quæro. Propratorne Syriae fuit: apparet, & quidæ annos plures, sub Tiberio: cui hoc proprium, continuare imperia. At nullū ego Pacuuiū sub eo Syriae Præsidi, sed Pōponium, cognomine Flaccū reperio. qui videtur statim à Germanici morte Syriae præfectus, tenuitque annos circiter tredecim. Nā obiit anno urbis DCCLXXXVI. cepit, ut videtur, DCCLXXIII. Aliū equidē illis annis non observare memini, qui eā rexerit. At de morte huius, Tacitus VI. Annali, Flaccō Pomponio Syriae propratore defuncto, recitantur Cæsaris litteræ. De electione, Suetonius Tiberij cap. XLII. Huic autem successit mox L. Vitellius, & tenuit ad Caium: ut nec esse quidem alius potuerit, Tiberij principatu, plures illos annos, quam Pomponius: quem tamen non ausim in Seneca substituere. An si forte Pacuuius ille, non Præses, sed Procurator Cæsaris, ibi fuit?

17. Vsu suam fecerat.] Ob diuturnum ibi imperium, ut dixi, & moram.

18. Sibi parentauerat.] Allusum ad conuiuia funerum, sicut ab eodem epist. cxxii. Non conuiuantur, sed iusta sibi faciunt. Et de Vir. beat. cap. XI. Locus, in quo luxuriæ parentatur.

19. Βεβώκε.] Equibusdam libris, βεβώτα. Cicero ad Atticum: Homini non recta, sed voluptaria quærenti, nonne βεβώτα? id est, Vita acta est?

20. Nemo in vita teneri.] Tragicus:

Eripere vitam nemo non homini potest,

At nemo mortem.

21. Quod verum est.] *Meus ille liber; Quod securum.*

M V R E T V S.

QUOCVNQUE me verto:] Urbanissime narrat, quemadmodum cum ad villam suam venisset, multa senectutis sua argumenta deprehenderit. Addit unumquemque nostrum quotidie ad mortem paratum esse debere. Pueritiæ maximus in exitu decor est.] Ideo Sappho Ovidiana ad Phaonem:

O nec adhuc iuuenis, nec iam puer.

Sed & Homerus illam primæ lanuginis ætate gratissimam esse ait.

Πρῶτον ὑπὸ τῇ ἐκείνῃ, ὅτι χαλεπαίνει ἡ βίη.

Ex censu. *Ex aetate, in libris enim censualibus etiam aetas cuiusque notabatur.*

Haec sunt quas πωδοθεαφία Modestinus vocat.

Syriam vsu suam fecit.] Cum diutissime ei præsuerit, ita volente Tiberio, qui ut quæque cuique provincia præsederat, ita fere ibi consensescere cogebat.

PINCIANVS.

QUOD inter nos sit.] *Scribendum patet.* quid interim nobis sit? *ut mox ante,* Quid mihi futurum est? *Nam vetus omnis lectio habet.* Quid inter nos sit? & paulo post, primus legendum, non primum.

Ego sum Philosti villici filius.] Exemplaria quadam Philosti legunt, alia Philosti, Mallem legeres Philisti: quod Græcæ magis refert indolem.

Cupiditates fatigasse ac reliquisse.] Fugasse *quidam* codices, non fatigasse.

Vt non improbe vnum diem speret.] *Negatio non superuacanea est, ex nonnullis exemplaribus.*

Hic pertinet à natali ad diem extremum. Codicum pars pertingit agnoscit, non pertinet.

Est deinde per se annus.] *Vetus lectio*, Est deinde ipse annus.

Cui cognomen scotinon fecit orationis obscuritas.] *Legendum reor scotinu, ut sit genitivus Græcus, non scotinon.*

Planeta facit ista, non alias contractior, alias productior dies.] Exemplaria quadam Plura habent, non
Planeta, Alia pluralitas Verbum autem dies, in cunctis desideratur.

Et illis funebribus epulis se lepelisset, & quasi sibi parentauerit.] *Vetus lectio breuior, & illis funebribus epulis sibi parentauerit. reliqua supernuacanea sunt.*

Quid ni nulla? si patent vndique ad libertatem viæ] *scribe*, Quid ni nulla sit? Patent vndique ad libertatem viæ, *ex eadem*.

OPSOPŌEVΣ.

M. Quocumque me verti. & sequenti versu, Ait villicus mihi, non &c.

M Recte haberet Romana editio, Quod inter nos dictum sit. si modo dictum omisisset, abest enim ab omnibus tam nostris, quam Pinciani & Modij membranis. Potesta. Deritu cadaueris ad ianuam, facie pedibusque in publicum versis, collocandi, vide Lips. Electorum lib. 1. cap. vi. ubi citato hoc Senecæ loco ita scribit: Locus hercule argutus & cuius sententia, qui neget, quin diserte ad hunc ritum? Nam ait. Illum senem merito ad hostium admotum. quare? quia ludere ei visum, & in officium hominis: hostiarum enim erat: & in senium. quasi iam in extrema tegula staret semimortuus, & ideo iure ad ianuam collocandus. Ait etiam, Foras illum spectare. quid, nisi alludens ad illum corporis mortui situm, foras & in publicum obuersi? Interfuit profecto iuuentutis explicari eum locum: at ego addam etiam correctionem. Nam ubi vulgo, Perfecite, inquam, delirat iste vetulus, lib. manuss. quos vidi, iste populus. Non dubitabis scribere & interpungere, Perfecite inquam, delirat iste: populus & iam deliciolum meum factus est, Pupulus parvus pupus. Vera lectio, & venusta præ vulgata. Hactenus Lipsius.

M. ff. potio extrema & postea, melior eorumdem lectio, cupiditates fatigasse ac rel. Statim omnes. tam seni ante oculos debet esse quam iuveni. cuius loquendi formula exempla plurima collegit P. Fab. Sen. i. c. xxij.

M. ff. Præcingitur circulo. Mox ijs consentientibus delendum est nomen Scotinon, utpote manifestum glossema. Idem notavit Modius epist. cxxx. Tres scripti Modij in citata epistola, & quatuor nostri. quod non & in vno die inuenias, lucem & noctem, & in alternas mundi vices. At quæ sequuntur, ita extant in nostris: Plura facit ista non alias contractior, alias præductior. Itaque, &c. Ambianus pro non, scriptum habet nem. & in ora libri scholium hoc, Non plura facit, quo ad vicissitudines alternas.

Notat ibidem Modius Pincianum, quod verba illa se sepelisset non recte omitti posse censere visus sit. Sed reuera nota sunt ad dictionem parentauerit. in quatuor manuss. sincere scribitur, cum vino & illis funebribus epulis sibi parentauerit. parentauerat scribendum, ut habent veteres editiones.

In vet. codicibus scribitur bebiote, in vno bebiotæ. quod Grecis Characteribus βεβιωται fecit. Quæ vera huius loci scriptura est, non vulgata, βεβιωξε. Jis enim adclamari solebat quibus vita incunde transacta est. Cicero epist. II. lib. XII. ad Atticum. Verum si quæris, homini non recta, sed voluptaria quæreri nonne βεβιωται: tu interea dormis. Idem alibi, Quare stomachor omnia, sed mihi βεβιωται. viderint iuvenes. Verso eodem, Nicotianus liber habet, ex mala consuetudine fac. sed vulgatam lectionem stabilit non absimilis de Diodoro locus lib. de beata vita cap. XIX.

M. ss. in presenti, secum fert. & postea unus, iurarunt.

Et merito ad ostium admotus: foras enim spectat.] hoc dicit quod olim cadauer post efflatam animam cubiculo efferrent, & in vestibulo adium efferrent ad ianuam; hæc caremonia addita ut corpus mortui foras spectaret, & facie pedibusque esset in publicum versis. Bene igitur Seneca ait illum senem merito ad ostium admotum, ludens in officium hominis: ostiarius enim erat, & in senium, quasi iam in extrema tegula staret semimortuus, & ideo iure ad ianuam collocandus, foras spectans. Vide Lipsium lib. 1. Elector. cap. 6.

Cui solebas sigillaria efferre.] non tantum dies Saturnalibus adiecti, sigillaria, sed & ipsa munuscula sic vocabantur. de ijs vide Suetonium in Claudio cap. 5 & 16. Nerone cap. 28. & ad eum Torrentium, Gallium lib. 2 cap. 3. lib. 5. cap. 4. Alex. ab Alex. li. 3. cap. 4. Gen. die.

Philosifit.] v. c. Philosifij.

Nemo in vita teneri potest.] additur in v. c. potest inuitus quod placet. Iuretus.

Vt isti qui in verba iurant.] furisurandi in verba meminit Horatius, Ode 15. Epod. & Epist. 1. lib. 1. Tacit. lib. 1. hist. Brissonius lib. 5. de form.

ARGVMENTVM I. LIPSII.

FORMAT pulchre aduersus fortuita, & robur donat. Maxime autem, ne futurorum metu angamur: incerta ea esse, & posse non euenire. Spe igitur omnem metum temperandum. Deinde illud robustius: Fac & præcipe ventura: à Deo sunt, & in bonum.

EPIST. XIII.

MVLTVM tibi esse animi scio. nam etiam antequam ¹ instruerem te præceptis salutaribus, & dura vincentibus, satis aduersus fortunam placebas tibi: & multo magis, postquam cum illa conseruisti manum, viresque expertus es tuas. quæ numquam certam dare fiduciam sui possunt, nisi cum multæ difficultates hinc & illinc apparuerint, aliquando vero & propius accesserint. Sic verus ille animus, & in alienum non venturus arbitrium, probatur: hæc eius ² obrussa est. Non potest athleta magnos spiritus ad certamen adferre, qui numquam ³ sugillatus est. Ille ⁴ qui fudit sanguinem suum, cuius dentes crepuerunt sub pugno, ille qui supplantatus aduersarium toto tulit corpore, nec proiecit animum proiectus, qui quoties cecidit contumacior surrexit, cum magna spe descendit ad pugnam. Ergo, vt similitudinem istam prosequar, sæpe iam fortuna supra te fuit: nec tamen tradidisti te, sed subsiliisti, & acrior restitisti. ⁵ multum enim adiicit sibi virtus laceffita. Tamen si tibi videtur, accipe à me auxilia quibus munire te possis. Plura sunt, Lucili, quæ nos terrent, quam quæ premunt: & sæpius opinione, quam re laboramus. Non loquor tecum Stoica lingua, sed hac submissiore. Nos enim dicimus, omnia ista quæ gemitus mugitusque exprimunt, leuia esse, & contemnenda. Omittamus hæc magna verba, sed, dii boni, vera! illud tibi præcipio, ne sis miser ante tempus: cum illa quæ velut imminetia expauiisti fortasse numquam ventura sint, certe nondum venerint. Quædam ergo nos magis torquent, quam debeant: quædam ante torquent, quam debeant: quædam torquent, cum omnino non debeant. Aut augemus dolorem, aut fingimus, aut præcipimus. Primum illud, quia res in controuersia est, & ⁶ litem contestatam habemus, in præsentia differatur. Quod ego leue dixero, tu grauissimum esse contendes. scio alios inter flagella ridere, alios gemere sub colapho. Postea videbimus, vtrum ista suis viribus valeant, an imbecillitate nostra: illud præsta mihi, vt quoties circumsteterint, qui tibi te miserum esse persuadeant, non quid audias, sed quid sentias cogites. & cum patientia tua deliberes, ac te ipse interroges, qui tua optime nosti: Quid est quare isti me complorent? quid est quod trepident, quod contagium quoque mei timeant, quasi transilire calamitas possit? Est aliquid istic mali? an res ista magis infamis est quam mala? Ipse te interroga: Numquid sine causa crucior, & mæreo, & quod non est malum facio? Quomodo, inquis, intelligam, vana sint, an vera, quibus angor? Accipe huius rei regulam. Aut præsentibus torquemur, aut futuris, aut vtrisque. De præsentibus, facile est iudicium. si corpus tuum liberum est, sanum est, nec vllus ex iniuria dolor est: videbimus quid futurum sit, hodie nihil negotij habet. At enim futurum est. Primum dispice, an certa argumenta sint venturi mali. plerumque enim suspicionibus laboramus, & illudit nobis illa, ⁷ quæ conficere bellum solet, fama: multo autem magis singulos conficit. Ita est, mi Lucili. cito ⁸ accedimus opinioni: non coarguimus illa, quæ nos in metum adducunt: nec excutimus, sed trepidamus: & sic vertimus terga, quemadmodum illi, quos pulvis motus fuga pecorum, exiit castris, aut quos aliqua fabula sine auctore sparsa conterruit. Nescio quomodo magis vana perturbât. vera enim modum suum habent: quidquid ex incerto venit, cōlecturæ & licetiae pauentis animi traditur. Nulli itaque tam perniciosi, tam irreuocabiles, quam lymphatici metus sunt. ceteri enim sine ratione, hi sine mēte sunt. Inquiramus itaque in rem diligenter. Verisimile est, aliquid futurum mali: non statim verum est.

Quam multa non exspectata venerunt, quam multa exspectata numquam comparuerunt? Etiam si futurum est, quid iuuat dolori suo occurrere? satis cito dolebis, cum venerit: interim tibi meliora promitte. Quid facies lucris? tempus. Multa interueniēt, quibus vicinum periculum vel prope admotum, aut subsistat, aut desinat, aut in alienum caput transeat. Incendium ad fugam patuit: quosdam molliter ruina deposuit: aliquando gladius ab ipsa ceruice reuocatus est: aliquis carnifici suo superstes fuit. Habet etiam mala fortuna leuitatem. fortasse erit, fortasse non erit: interim dum non est, meliora propone. Nonnumquam nullis apparentibus signis, quæ mali aliquid pronuncient, animus sibi falsas imagines fingit, aut verbum aliquod dubiæ significationis detorquet in peius, aut maiorem sibi offensam proponit alicuius quam est, & cogitat non quantum iratus ille sit, sed quantum liceat irato. Nulla autē causa vitæ est, nullus miseriarum modus, si timetur quantum potest. Hic prudentia profit, hic robore animi euidentem quoque metum respue: si minus, vitio vitium repelle, spe metum tempera. Nihil tam certum est ex his quæ timentur, vt non certius sit, & formidata subsidere, & sperata decipere. Ergo & spem ac metum examina: & quoties incerta erunt omnia, tibi faue, crede quod mauis. si plures habebis sententias metus, nihilominus in hanc partem potius inclina, & perturbare te desine. Ac subinde hoc in animo volue, maiorem partem mortalium, cum illi nec sit quidquam mali, nec pro certo futurum sit, æstuar ac discurrere. Nemo enim resistit sibi, cum cœperit impelli, nec timorem suum redigit ad verum. Nemo dicit, Vanus auctor est, vanus: aut finxit, aut credidit. Damus nōs referentibus, expāuescimus dubia pro certis, non seruamus modum rerum, statim in timorem venit scrupulus. Pudet me sic tecum loqui, & tam leuibis remedijs te focillare. Alius dicat, Fortasse hoc non veniet: tu dic, Quid porro si veniet? Videbimus ¹⁰ vtum veniet: fortasse pro me veniet, & mors ista vtam honestabit. Cicuta magnum ¹¹ Socratem fecit: Catoni gladium assertorem libertatis extorque, magnam partem detraxeris gloriæ. Nimium diu te cohortor, cum tibi admonitione magis, quam exhortatione opus sit. Non in diuersum te à natura tua ducimus: natus es ad ista quæ dicimus. Eo magis bonum tuum auge, & exorna. Sed iam finem epistolæ faciam, si illi signum suum impressero: id est, aliquam magnificam vocem perferendam ad te mandauero. *Inter cetera mala, hoc quoque habet stultitia proprium, semper incipit viuere.* Considera quid vox ista significet, Lucili virorum optime: & intelliges quam fœda sit hominum leuitas, quotidie noua vitæ fundamenta ponentium, nouas spes etiam in exitu inchoantium. Circumspice tecum singulos. occurrent tibi senes, qui se cum maxime ad ambitionem, ad peregrinationes, ad negotiandum parent. Quid est autem turpius, quam senex viuere incipiens? Non adicerem auctorem huic voci, nisi esset secretior, nec inter vulgata Epicuri dicta, quæ mihi ¹² & laudare, & adoptare permisi.

I. L I P S I V S.

1. **I** NSTRVEREM TE.] *Alij libri instrueres te. Velim, instruerere.*
2. Obrussa est.] *Quidam libri, Hæc eius probatio obrussa est: e quo possis, probatio & obrussa est. Sed prius illud interpretatio videtur, neque enim aliud Obrussa (Moneta verbum) quam aurum per ignem exaratum, & depurgatio. Suetonius Nerone, cap. XLIV. ibi Scholiasta.*
3. Sugillatus est.] *Glossæ veteres; ὑπὸ πιαοδεῖς, Sugillatus. Iterumque: Sugillat, πλήσσει, ὑπὸ πια ποιεῖ: percutit, vbices facit. Nam ὑπὸ πια proprie sub oculis, & in genis, ἐκ χυμῶματα: quæ pugilibus crebra ab ictu.*
4. Qui fudit sanguinem.] *Prisci libri, qui vidit: recte. Noster De Prouid. cap. IV. Veteranus cruorem suum spectat, qui scit se sæpe vicisse post sanguinem.*
5. Multum adijcit sibi.] *Crescit, & vt vetus poeta, — virescit vulnere virtus.*
6. Litem contestatam.] *Nos Stoici cum Epicureis, alijsque quibus Dolor est malum: at nobis Indifferens.*
7. Quæ conficere bellum.] *Ad Liuij hæc verba dicas ad spectum, libro XXVII. Fama bellum conficit, & parua momenta in spem metumve impellunt animos.*
8. Accedimus opinioni.] *Atque ita mala præcipimus, male. Bis terque enim ita miseri: quod pulchre Diogenes, in Stobæo, Πάντα μὲν οὖν τὰ δεινὰ πέφυκε μάλλον ἐκ πλήθους τῶν προσδεχομένων, ἢ λυπεῖν τῶν πειραθεινῶν. ὁ δὲ φόβος οὕτω χαλεπὸς ὅστιν, ὥστε πολλὰ ἤδη πρὸς ἐλάσσον τὸ ἔργον: Omnia grauius magis percellere solent eos qui futura præcipiunt, quam qui iam patiuntur. Metus enim ita improbus est, vt multi quod venturum videtur, anticipent. Euripides pariter:*

Ἦν τ' ὃ μέλλον ἐκφοβεῖ καὶ ἡμέραν,
Ὡς ὅ γε πάσχειν τ' ὀπίον μείζον κακόν.
Quod est futurum, cotidie metus mouet,
Vt plus mali exspectando, quam patiendo, sit.

9. Spe metum tempera.] *Alterum alteri miscendum est, ut præcipit ipse epist. civ. Sed & notabile, Philosophos fuisse, qui Elpistici Græcis sunt appellati, qui vitam potissimum Spe contineri affirmabant: eaque abscissa, & oblectatione, quæ ex ea oritur, vitam non posse tolerari. Videntur isti Summum bonum in Spe posuisse. Plut archus hæc de ijs, Quæst. Coniugal. iv. cap. iv.*

10. Vtrum veniet.] *Quidam libri, vter vincat: alij, vtrum vincat. Tum ego legerem, vtrum vincet: me scilicet, qui obstabo.*

11. Socratem fecit.] *Libri fere: confecit. An forte rogando, non fecit?*

12. Et laudare.] *Mens, ad laudare: probe.*

M V R E T V S.

M Vltum tibi.] *Multa utilia & salubria remedia proponit aduersus metum earum rerum quæ opinione potius, quam re formidabiles sunt quæque & accidere & non accidere possunt.*

Sed, dii boni, vera.] Ita dictum, ut ab Ouidio.

Oscula, di magni, trans mare digna peti.

P I N C I A N V S.

C Erre nunquam venerint.] *Castigatio vetus lectio, Certe nondum venerunt.*

Quædam ergo nos magis torquent.] Eadem, Quædam enim nos magis torquent.

Primum id quia res in controuersia est.] Illud legendum, non id, ex eadem.

Satis cito dolebit, cum venerit.] Dolebis legendum, ex eadem, non dolebit.

Quid faciet lucri tempus,] Scribe, Quid facies lucri? Tempus, ex eadem.

Interim non est, meliora propone.] Legendum, Interim dum non est, meliora propone: ex eadem.

Si plures habebit sententias metus.] Habebis, antiqua Lectio præfert, non habebit. Quædam etiam exemplaria habes legunt, non habebit, aut habebis.

Cum illic, nec sit quicquam mali,] Illi, legendum, non Illic, ex eadem.

Et tam leuibis te remediis refocillare.] Eadem focillare agnoscit, non refocillare.

Videbimus vtrum veniet.] Videbimus vtrum vincat, eadem.

Et mors istam vitam honestabit.] Eadem partim ista legit, non istam: partim non habet omnino hoc verbum.

Cicuta magnum Socratem confecit.] Scribendum reor, Cicuta magnum Socratem fecit.

Qui se quam maxime ad ambitionem parent.] Vetus Lectio, cum maxime, non quam maxime, Lego tunc maxime.

E R A S M V S.

H Inc & illinc apparuerint.] *Alij aliud habebant. Legendum, apparuerint: ut opponatur illi propius accesserint. Apparent & quæ procul absunt.*

Hæc eius probatio obstrusa est.] In alijs aliud erat æque deprauatū. Vetus codex habebat, Hæc eius obrussa est, Obrussam aliquis interpretatus est probatio. & hanc vocem insulserunt in contextum. Obryzum autem aurum dicitur probatum. Forte scriptum erat obrussatio, pro probatio. Cuius lingua vox sit obryzum, ambigitur.

O P S O P O E V S.

V Eteres codices, in tequam instrueres te: quibus accedunt membranae Modij epist. cxxx. Et mox, uno consensu exhibent, Ille qui sanguinem suum fudit. *Ambianus solum pro fudit, habet fusum vidit. cap. iij. libri. Quare bonis viris mala accidunt, cum sit providentia, scribit Seneca in eandem sententiam: Audaciter veteranus cruorem suum spectat, qui scit se sæpe vicisse post sanguinem.*

M. ff. Quædam ergo nos magis torquent quam debent.

Unus, Inquiramus itaque in re diligenter: duo, in rem: bene, sic enim libri de beneficijs primi initio, diligenter in patrimonium & vasa debitoris inquirimus. & Epist. xxviii. Inquire in te.

Omnes scripti, periculum ut prope admotum, ut valet quamuis: sic explicatur in codice Ambiano.

M. ff. quam iratus ille sit, & versu sequenti, si rimeretur. quod si retineatur, paulo ante scribendum erit. Causa vitæ esset, ex Ambiano.

Tres codices, Vanus auctor est, vanus est: aut finxit, aut credidit.

Modius Epist. cxxx. testatur se sic in membranis reperisse, Pudet me sic tecum loqui & tam lenibus te remedijs focillare. Alius dicat, fortasse non veniet: tu dic. Quid porro si veniet videbimus vter vincat. Ita etiam nostra, nisi quod ibi interyiciunt, Pudet me ibi sic tecum loqui. Consequentet legunt omnes, Fortasse pro me venit, & mors ista vitam honestabit. Cicuta à mag. Soc. confecit.

Sed subsiliisti.] v. c. subsiliisti.

Aut præcipimus,] v. c. Iureti præcipimus.

Inquiramus itaque rem,] v. c. Inquiramus itaque in rem. rectius: nam alibi sic loquitur, quod alij iam notarunt, quibus ista sequentia addi possunt. Epist. 32. Inquiro in te. & lib. 4. declam. 2. non inquiro in totum annum. & lib. cont. 2. hæcenus in te inquiri potest. Iuretus.

Socratem fecit.] v. c. confecit, quod videtur rectius, ut conficere hoc loco idem valeat, quod perficere, et ab soluere omnibus numeris.

ARGVMENTVM I. Lipsi.

PRVDENTISSIMA epistola. Monet corporis vitæque curam habendam, sed non nimiam. Timeri autem corpori tria, Pauperium, Morbos, Violentiam; maximè hanc ultimam, quæ à potentibus est, aut tyrannis. Vt non timeas, tria vitentur: Odium, Inuidia, Contemptus. Quomodo autem, Sapientia dicet: & breuiter ipse.

EPIST. XIV.

FAteor infitam esse nobis corporis nostri caritatem: fateor nos huius gerere tutelam: nec nego indulgendum illi, ¹ seruiendum nego. Multis enim seruiet, qui corpori seruit, qui pro illo nimium timet, qui ad illud omnia refert. Sic gerere nos debemus, non tamquam propter corpus viuere debeamus, sed tamquam non possimus sine corpore. Huius nos nimius amor timoribus inquietat, sollicitudinibus onerat, contumeliis obiicit. Honestum ei vile est, cui corpus nimis carum est. Agatur eius ² diligentissimè cura: ita tamen, vt cum exiget ratio, cum dignitas, cum fides, mittendum in ignem sit. Nihilominus, quantum possumus, euitemus incommoda quoque, non tantum pericula: & in tutum nos reducamus, excogitantes subinde, quibus possint timenda depelli. quorum tria, ni fallor, genera sunt. Timetur inopia, timentur morbi, timentur quæ per vim potentioris eueniunt. Ex his omnibus nihil magis nos conecit, quàm quod ex aliena potentia impendet. Magno enim strepitu & tumultu venit. Naturalia mala quæ retuli inopiæ atque morbi, silentio subeunt, nec oculis nec auribus quidquam terroris incutiunt: ingens alterius mali pompa est, ferrum circa se & ignes habet, & catenas, & ³ turbam ferarum, quam in viscera immittat humana. Cogita hoc loco carcerem, & cruces, & eculeos, & vncum; & adactum per medium hominem, qui ⁴ per os emergat, stipitem; & distracta in diuersum ⁵ actis curribus membra; illam ⁶ tunicam alimentis ignium & illitam & intexam; quidquid aliud, præter hæc, commenta sæuitia est. Non est itaque mirum, si maximus huius rei timor est, cuius & varietas magna, & apparatus terribilis est. Nam quemadmodum plus agit tortor, quo plura instrumenta doloris exposuit (specie enim vincuntur, qui patientia resistissent): ita ex his, quæ animos nostros subigunt & domant, plus proficiunt, quæ habent quod ostendant. Illæ pestes non minus graues sunt, famem dico & sitim, & præcordiorum ⁷ suppurationes, & febrem viscera ipsa torrentem: sed latent. nihil habent quod intentent, quod præferant: hæc, vt magna bella, ad spectu paratæque vicerunt. Demus itaque operam, abstinemus offensis. Interdum populus est, quem timere debeamus; interdum, si ea ciuitatis disciplina est, vt plurima per senatum transigantur, gratiosi in eo viri; interdum singuli, quibus potestas populi, & in populum data est. Hos omnes amicos habere; operosum est: satis est inimicos non habere. Itaque sapiens numquam potentium iras prouocabit: imo declinabit, non aliter quam in nauigando procellam. Cum peteres Siciliam, traiecisti fretum. temerarius gubernator contempsit ⁸ austri minas. ille est enim, qui Siculum pelagus exasperet, & ⁹ in vertices cogat. ¹⁰ non sinistrum petit littus, sed id, ¹¹ quo propior Charybdis maria conuoluit. At ille cautior, peritos locorum rogat, qui æstus sit, quæ signa dent nubes, & longe ab illa regione verticibus infami cursum tenet. Idem facit sapiens: nocituram potentiam vitat, hoc primū cauens, ne vitare videatur. Pars enim securitatis & in hoc est, non ex professo ¹² eam petere: quia quæ quis fugit, damnat. Circūspiciendum nobis est ergo, quomodo à vulgo tuti esse possimus. Primum ¹³ nihil inde concupiscamus, unde rixa est inter competitores: deinde nihil habeamus, quod cum magno emolumento insidiantis eripi possit. quàm minimum sit in corpore tuo spoliolum. Nemo ad humanum sanguinem propter ipsum venit, aut admodum pauci: ¹⁴ plures computant, quam oderunt. Nudum latro transmittit: etiam in obsessa via pauperi pax est. Tria deinde ex præceptione veteri præstanda sunt, vt vitentur: Odium, Inuidia, Contemptus. Quomodo hoc fiat, sapientia sola monstrabit. Difficile enim temperamentum est, verendumque, ne in contemptū nos inuidiæ timor transferat: ne dum ¹⁵ calcari nolumus, videamur posse calcari. Multis timendi attulit causas, timeri posse. Undique nos reducamus, non minus contemni quàm suspici nocet. Ad philosophiam ergo confugiendum est. hæc litteræ non dico apud bonos sed apud mediocriter malos, ¹⁶ infularum loco sunt. Nam forensis eloquentia, & quæcumque alia populum mo-

uent, aduersarium habent: hæc quæta, & sui negotij, contemni non potest: cui ab omnibus artibus, etiam apud pessimos honor est. Numquam in tantum conualeſcet nequitia, numquam ſic contra virtutes coniurabitur, vt non philoſophiæ nomen venerabile & ſacrum maneat. Ceterum philoſophia ipſa tranquille modeſteque tractanda eſt. Quid ergo, inquis? videbitur tibi M. Cato modeſte philoſophari, qui bellum ciuile ſententia ſua reprimi? qui furentium principum armis medius interuenit? qui aliis Pompeium offendentibus, aliis Cæſarem, ſimul laceſſit duos? Poſteſt aliquis diſputare, an illo tempore capeſſenda fuerit ſapienti reſpublica. Quid tibi vis M. Cato? iam non agitur de libertate, olim peſſundata eſt: quæritur vtrum Cæſar, an Pompeius poſſideat rempublicam. Quid tibi cum iſta contentione? nullæ partes tuæ ſunt: dominus eligitur. ¹⁷ Quid tua, vter vincat? melior vincere non poſteſt: poſteſt eſſe peior, qui victus fuerit; non poſteſt melior, qui vicerit. Vltimas partes attigi Catonis: ſed ne priores quidem anni fuerunt, qui ſapientem in illam ¹⁸ rapinam reipublice admitterent. Quid aliud quam vociferatus eſt Cato, & miſit irritas voces, cum modo per populi leuatus manus, & obrutus ſputis, ¹⁹ & portandus extra forum traheretur, modo è ſenatu in carcerem duceretur? Sed poſtea videbimus, an ſapienti opera perdenda ſit: interim ad hos te voco, qui à reſpublica excluſi, ſeceſſerunt ad colendam vitam, & humano generi iura condenda, ſine vlla potentioris offenſa. Non conturbabit ſapiens publicos mores, nec populum in ſe vite nouitate conuertet. Quid ergo? vtique erit tutus, qui hoc propoſitum ſequetur? Promittere tibi hoc non magis poſſum, quam in homine temperante bonam valetudinem: & tamen facit temperantia bonam valetudinem. Perit aliqua nauis in portu: ſed tu quid accidere in medio maris credis? Quanto huic periculum paratius foret, multa agēti, molientique, cui ne otium quidem tutum eſt? Pereunt aliquando innocentes: quis negat? nocentes tamen ſæpius. Ars ei conſtat, qui ²⁰ per ornamenta percuffus eſt. Denique conſilium omnium rerum ſapiens, non exitum ſpectat. Initia in poteſtate noſtra ſunt: de euentu fortuna iudicat, cui de me ²¹ ſententiam non do. At aliquid vexationis affert, aliquid aduerſi, ²² non damnatur latro, cum occidit. Nunc ad quotidianam ſtipem manum porrigis aurea te ſtipe implebo. Et quia facta eſt auri mentio, accipe quemadmodum vſus fructusque eius tibi eſſe gratior poſſit. *Is maximè diuitiis fruitur, qui minimè diuitijs indiget.* Ede, inquis, auctorem. Vt ſcias quam benigni ſimus, propoſitum eſt aliena laudare: Epicuri eſt, aut Metrodori, aut alicuius ex illa officina. Et quid intereſt, quis dixerit? omnibus dixit. Qui eget diuitiis, timet pro illis: nemo autem ſollicito bono fruitur. Adicere illis aliquid ſtudet, dum de incremento cogitat: oblitus eſt vſus, rationes accipit, forum conterit, ²³ kalendarium verſat, ſit ex domino procurator.

I. L I P S I V S.

1. **S**eruiendum nego.] *Nam vt ſalluſtius, Animi imperio, corporis ſeruitio magis vtimur. Chryſippus autem (in Claudiano, De ſtatu animæ, lib. 11. cap. 19.) ab ipſo pænè principio ſui operis, Animo domnandi ius tribuit, corpori legem ſeruitutis imponit. Scilicet hoc inter fundamenta ſapientiæ (Simplicius in Epictetum) vt corpori mens imperet, & ſuper id ſeſe efferat: eoque non vt parte, ſed inſtrumento vtatur. Quia aliter; ὁ πολὺς ἀνὴρ ὁπῶτος, vulgaris homo eſt, ac verbo potiùs Homo, quàm re ipſa.*

2. **Diligentiſſime cura.]** *Nam, ait Epictetus Diſſert. x1. libri 1 v. ſi equum Natura tibi credidiſſet, non prorsus eum neglexiſſes. Ergo nunc etiam puta, corpus tibi tamquam equum eſſe traditum. Laua id, abſterge, facito nequis auerſetur, nequis abhorreat. Et in ſumma, artifex es? vtile tibi redde, & ſerua hoc inſtrumentum.*

3. **Turbam ferarum.]** *Præſco ritu, quo homines beſtiis obijciebant in Amphitheatris.*

4. **Per os emergat.]** *Quod Græci σκολοπιζῶν dicunt, ſive Palo infigere: familiare ſupplicium, hodie Aſiaticis. Scripſi in de Cruce, lib. 1.*

5. **Actis curribus.]** *Non malè. nam ad Quadrigas aut currus alligare noxios etiam ſolent, & in diuerſum actis equis diſtrahere. De Metio notum. Tamen ſcripti ſerè, cruribus. Id quoque rectè. cum homines arboribus curuatis in nexos brachijs pedibusque, tum in rectum iis dimiſſis, diſcerpunt. Scinis paſſim uſurpauit, atque etiam Alexander in Darij interfectore.*

6. **Tunicam alimentis.]** *Hanc deſcribit Iſidorus, etſi malè Culleum appellet. Ait tunicam fuiſſe ex ſparto, in modum cruminae factam, & ſolitam liniri pice & birumine. Hanc miſeros illos induebant, & in ea ſic uſtula-
labant. Moleſtam tunicam vulgo appellabant. vt Martialis, lib. x.*

Nam cum dicatur, tunica præſente moleſta,

Vre manum: plus eſt dicere, Non facio.

Et Iuuenalis:

Auſi, quod liceat tunica punire moleſta.

Quidni moleſta, in qualento igne ſic ardebant? Tertullianus ad Martyres: Iam & ad ignes quidam ſe auctora:

uerunt, ut certum spatium in tunica ardente conficerent. *Sauiter ludebant hac talia, & saepe cum argumeto: ut si quis Herculem Oetaeum representaret. Idem Afer, in Apologetico: Et qui viuus ardebat, Herculem induerat. Alia etiam ustulandi ratio in Amphitheatris, & cathedra ferrea ignita, in qua collocabantur. O ingenia sauitia! Eusebius Casariensis, de Attalo martyre, lib. v. cap. 1. ὅτι τῆς σιδερέας ἐπέτε' ἐν αὐτῇ ἐδ' εἶς, & σπλεχέτο: In ferrea locatus est cathedra, & amburebatur. Mox hoc instrumentum, aut simile, τῆ γὰρ ἀποκαλεῖται, quasi ad frigendum & torrendum.*

7. Suppurationes.] Plures libri, suspirationes. *An non Asthma dictum volunt: quod ipse epist. 1. 1 v. Suspirium interpretatur? Et tentatum se eo genere morbi ostendit; & nihil molestius adfirmat. Itaque potest hic teneri, & intelligi: etsi Suppurationes etiam nota, & Gracorum φλύκτες.*

8. Austri minas.] *Vide Consol. ad Marc. cap. xvii.*

9. In vertices cogat.] *Ea natura eius loci, & Charybdim mare verticosum Plinius appellat. Vide infra Epist. lxxix.*

10. Non sinistrum.] *Vbi Scylla est, versus Pelorum. Virgilius:*

Dextrum Scylla latus, laeuum implacata Charybdis,
Obsidet.

Quod ita est, Sicilia respectu: & si quis ex ea soluat. At qui ex Italia, laeuam Scyllam habent, dextram Charybdim: si media utriusque, ut solent, nauta tenent.

11. Quo propior Charybdis.] *Obserua de temerario gubernatore hac dici, & qui Austri minas, ipsamque Charybdim contemnit. Itaque propius etiam ad eam se admoet. & quasi promocat pericula, ut quidam potentium iras. At cautior ille, inquit, minime: & quae sequuntur.*

12. Eam petere.] *Libros secutus sum potius, quam Muretum, qui eam fugere vulgauit. Sententia ex illo eadem elicitur. non petendam palam securitatem: quia sic videmur fugere potentes (subducendo nos, & remouendo:) quod est tacite eos damnare.*

13. Nihil inde concupiscamus.] *Libri plerique, nihil inde concupiscamus. Rixa est inter competitores. Tolerabilius, quam quod vulgo, fateor: sed quid tamen illud, inde, erit? Meus liber optime, nihil idem. Dele mox, vnde.*

14. Plures computant.] *Id est, lucrum ex eo facinore euenturum proponunt: & ideo magis, quam odij ergo, suscipiunt. Seneca De Benef. v. Quotusquisque vxoris optimae mortem timet, ut non computet? Argute, ut non simul etiam de lucello, ab eius morte cogitet.*

15. Calcare nolumus.] *Assentior Modio, calcare. Timemus inuidiam, & magni esse ad opprimendum: ita ipsi mox opprimi opportuni.*

16. Infularum loco.] *Dignitatum & honorum: Vide ad Heluiam, cap. xiii.*

17. Quid tua vter.] *Varie hic locus scribitur, atque interpolatur, ut solent acuta. Vera lectio mihi ista: Quid tua vter vincat? potest melior vincere, non potest non peior esse qui vicerit. Ecce, inquit, duo sunt, & vterque de imperio & potentia sua certat, alio titulo. Potest ex his duobus melior videri (Pompeius scilicet) dum vincit, non potest dum vicit. Nam victor animum reserabit, & successus malitiam eliciet, adhuc repressam. Plane idem in Lucano Brutus, ad ipsum hunc Catonem, ubi dissuadet pariter bello interesse:*

Lib. II.

* ---- quod si pro legibus arma

Ferre iuuat patriis, libertatemque tueri:

Nunc neque Pompeij Brutum, neque Caesaris hostem,

Post bellum victoris habes.

Libertatem & leges tueri, vterque praefert: sed alter opprimet, qui vincet. Victor igitur tyrannus, & illi ego hostis.

18. Rapinam reip.] *Vere, nam hinc Caesar, hinc Pompeius, Vatinius, Curio, alij distrahebant, diripiebant. Muretus tamen, ruinam, maluit, praeter libros.*

19. Et portandus.] *Consensu ita libri, nec mutem. Traheretur, inquit, sed portandus. nam trahi aut extrahi renebat. Seneca De Constant. Sapientis, cap. 1. Quod Catoni dissuasuro legem toga in foro esset erepta, quodque a rostris vsque ad arcum Fabianum per seditiosae factionis manus tractus, voces improbas, & spurta, & omnes alias contumelias pertulisset. Illa & me vide.*

20. Per ornamenta.] *A gladiatoribus est: quorum arma sic dicta. Ego in Saturnalibus, 11. cap. xvii.*

21. Sententiam non do.] *Non permitto ut de me iudicet, sed Ratio.*

22. Non damnatur.] *Quo hac spectent, non video. Imo nec vera sunt, & omnino damnatur latro cum occidit. Putarim sic hac cum prioribus legenda. At aliquid vexationis afferet, aliquid aduersi. Non damnatur latro, nisi cum occidit. Futuri verbo legendum, Afferet: & hoc proprio sensu. Fortasse aliquid aduersi: sed ne occupa aut damna, nisi cum factum. In meo libro erat: Nam damnatur. Si quis melius, donet.*

23. Kalendarium.] *Librum pecunia sanctis, quae per Kalendas exigebatur, soluebaturque. Vide Epist. lxxxvii.*

PINCIANVS.

ET turbam ferarum quam in viscera condat humana.] *Sunt codices qui fucarum legant, non ferarum. Et cruces, & eculos.] Vetus lectio, culeos, non eculos.*

Gratiosi timeantur in eo viri.] Verbum timeantur non habetur in eadem.

Qui Siculum pelagus interdum etiam plus quam timere debeamus, exasperet.] Verba illa interdum etiam plus quam timere debeamus. desiderantur in eadem.

Rixa est inter competitores.] Lege, vnde rixa est inter competitores, ex eadem.

Plures computant quam oderint.] Sunt codices in quibus occiderint legatur, non oderint. Quid si legas? plures compilant quam occiderint.

Quid tū? alter vincere potest, melior vincere non potest. nō potest esse peior qui victus fuerit, melior quivicerit.] *Sunt exemplaria in quibus sic legitur, ut recitavi. In aliis diverso modo. Quid tu alter vincat. Potest melior vincere, non potest non peior esse qui vicerit. In quibusdam ita. Quid tibi an alter vincat, Potest melior vincere: non potest non esse peior qui vincit. quæ lectio videtur rectior, modo legatur, non vincit, sed vincitur, & sunt quadam exemplaria, ubi sic habeatur: Quid tu alter vincat. Potest melior vincere, non potest peior esse qui vicerit.*

Et misit iratas voces.] *Irritas, non iratas, omnis prisca lectio.*

Et portandus extra forum traheretur.] *Scribendum reor, deportandus, siue exportandus, non & portandus.*

An sapienti opera perdenda sit.] *Quidam codices, an sapientiora opera perpendenda sit. ut forte ita restitui possit, an sapienti opera P.R. impendenda sit.*

Sed tu quid accidere in medio mari credis?] *Scribendum ordine verborum permutato, sed quid tu accidere, &c. ex vetere lectione.*

Propositum est aliena laudare.] *In quibusdam codicibus dare, legitur, non laudare.*

ERASMV S.

Alter vincere potest, &c.] *Hic locus mire variabat in exemplaribus, vetustus codex habebat, Alter vincat, potest melior vincere, non potest nō peior esse qui vicerit. Alius, potest melior vincere, nō potest peior esse qui vicerit. Vetus lectio mihi magis arridet: Alter vincere potest, melior non potest. reliqua videntur adiecta ab interprete. nempe hæc: Non potest esse peior qui victus fuerit. melior qui vicerit. In hoc argutia est sententiæ: Non refert vter vincat, quum ambo sint æque mali: alter vincere potest, quia duo sunt: melior non potest, quia neuter vir bonus.*

OPSOPOEV S.

Scripti codices, qui per os emergeret: mox, & in litam & textam, & quicquid, &c. *De his tormentis Jo. Brodæus Miscellan. lib. II. cap. IX.*

Verbum timeantur abest ab omnibus m. ss. etiam Pinciani & Modij. estque ex glossa. nam ista gratiosi in eo viri, ex precedentibus pendent.

Nicotianus, & in vortices cogat. iterum, vorticibus, una cum Ambiano.

M. ss. constanter, eam petere quia sic eam referetur ad securitatem. alioqui sensus non procederet. Linea sequenti, vera lectio e m. ss. restituenda est: Primum nihil idem concupiscamus. rixa est inter competitores. Deinde, &c. Eandem agnoscunt Modij membrana, epist. cxxx. Vult idem rursus scribi debere ne dum calcare nolumus, sed nostra exemplaria non adstipulantur: nec sensus permittit. hoc enim dicit Seneca, Ne dum calcari nolumus, id est, ne dum suspici volumus, videamur posse calcari, hoc est contemni. Ideo statim infert, non minus contemni quam suspici nocet.

M. ss. Aduersarios, postea, non habent sua. Paulo post, omnes, Quid tu? alter vincat. Potest melior vincere: Non potest non peior esse qui vicerit.

M. ss. & impressi alij, in illam rapinam reip.

M. ss. Et portandus extra forum traheretur, & postea quam in homine temperanti.

Per ornamenta, id est per arma, ut explicat Lipsius Saturn. II. cap. XVI.

IVRET V S.

Et crucem & eculeos.] *De eculeo siue equuleo consulatur Brodæus lib. 2. cap. 9. Miscel. Turnebus lib. 15. c. 16. Aduersar. imprimis vero Sigonius lib. 3. de iudiciis cap. 18.*

Quibus potestas populi & in populum data est.] hæc & precedentia exponit Duarenus in tit. 4. de constit. Princip. cap. 1. item lib. 2. cap. 19. disput. anniuers.

Denique initium omnium rerum sapiens non exitum spectat.] reduci debet scriptura v. c. denique consilium omnium, &c. Sic Symmachus lib. 2. Epist. 28. Argue ut vis rerum consilia post exitum. Et M. Tullius initio Orat. pro Rabirio Posth. scribit, nos plerunque facere ut consilia euentis ponderemus. Hæc Juretus.

Nunc ad quotidianam stipem manum porrigis, aurea te stipe implebo.] vox stipe plane abest à v. c. & sane superflua est & frustra repetita ex voce precedente, stipem. Juretus.

Kalendarium versat. Librum sanebris pecuniæ creditæ significat, in quo nomina scribebantur l. penult. ff. q. cert. pet. l. ult. ff. de pec. &c. nomen ex eo descendit quod Kalendas olim fanerari solerent, unde Naso lib. 2. de remed. Amor.

Qui Putellanumque timent, celerisque Kalendas.

de iis Budæus ad l. tali. §. socer. ff. de iure dotium. Alciatus libr. 2. Parerg. cap. 23. Brissonius lib. 3. de verbor. sign. & lib. 6. de form. Pamelius in Tertull. lib. de cultu fœm.

ARGVMENTVM I. LIPSII IN EPIS. XV.

AD curam etiam corporis Exercitatio spectat: sed hæc laboriosa, aut occupata non esto. Facilis & brevis sufficit: ut cursus, saltus, gestatio, vocis intentio. Clausula ab Epicuro, Ne vita in futurum feratur: præsentibus acquiesce.

EPIST. XV.

¹ **M**OS antiquis fuit, usque ad meam seruatus ætatem, primis epistolæ verbis adijcere: *Si vales, bene est.* Rectè ² & nos dicimus: *Si philosopharis, bene est.* Valere enim hoc demum est: sine hoc, ager est animus. Corpus quoque etiam si magnas habet vires, non aliter quàm furiosi aut phrenetici, validum est. Ergo hanc valetudinem præcipue cura, deinde & illam secundam: quæ non magno tibi constabit, si voveris bene valere. Stulta est enim, mi Lucili, & minime conueniens litterato viro, occupatio exercendi lacertos, & dilatandi ceruicem, ac latera firmandi. Cum tibi feliciter ³ sagina cesserit, & tori creuerint: nec vires vnquam opimi bouis, nec pondus æquabis. Adiice nunc, quod maiore corporis sarcina animus eliditur, & minus agilis est. Itaque, quantum potes, circumscribe corpus tuum, & animo locum laxa. multa sequuntur incommoda huic deditos curæ. Primum exercitationes, quarum labor spiritum exhaurit, & inhabilem intentioni ac studiis acrioribus reddit: deinde, copia ciborum, ⁴ subtilitas animi impeditur. Accedunt pessimæ notæ ⁵ mancipia in magisterium recepta, homines ⁶ inter oleum & vinum occupati: quibus ad votum dies est actus, si bene desudauerunt, si in locum eius quod effluxit, multum potionis alterius, ⁷ ieiuno gutture ingesserunt. Bibere & sudare, ⁸ vita cardiaci est. Sunt exercitationes & faciles & breues, quæ corpus & ⁹ sine mora laxent, & tempori parcant: cuius præcipua ratio habenda est. Cursus, & ¹⁰ cum aliquo pondere manus motus, & saltus, vel ille qui corpus in altum leuat, vel ille, qui in longum mittit, vel ille (vt ita dicam) ¹¹ saltariis, aut (vt contumeliosius dicam) fulloniis. Quodlibet ex his elige, ¹² vsu fit facile. Quidquid facies, cito redi à corpore ad animum, illum diebus ac noctibus exerce. labore modico alitur ille. Hanc exercitationem non frigus, non æstus impedit, ne senectus quidem. Id bonum cura, quod vetustate fit melius. Neque ego te iubeo semper imminere libro, aut pugillaribus. dandum & aliquod interuallum animo: ita tamen vt non resoluatur, sed remittatur. ¹³ Gestatio & corpus concutit, & studio non officit: possis legere, possis dictare, possis loqui, possis audire: quorum nihil nec ambulatio quidem vetat fieri. Nec tu intentionem vocis contempseris: quam veto te ¹⁴ per gradus & certos modos attollere, deinde deprimere. Quod si velis deinde quemadmodum ambules discere, admittes istos, quos noua artificia ¹⁵ docuit fames: erit qui gradus tuos temperet, & buccas edentis obseruet, & in tantum procedet, in quantum eius audaciam ¹⁶ patientiæ lenitate produxeris. Quid ergo? à clamore protinus & à summa contentione vox tua incipiet? Usque adeo naturale est, paullatim incitari, vt litigantes quoque à sermone incipiant, ad vociferationem transeant. nemo statim. *Quiritium fidem* implorat. Ergo vt cumque tibi impetus animi suaserit, modo vehementius fac vitiis conuicium, modo lentius, prout vox quoque te hortabitur & latus. ¹⁷ Modesta, cum receperis illam reuocarique, descendat, non decidat: moderatoris sui temperamentum habeat, nec indocto & rustico ¹⁸ more desequiat. Non enim id agitur, vt exerceatur vox, sed vt exercent. Detraxi tibi non pusillum negotium: ¹⁹ mercedula, & munus gratum, ad hæc beneficia accedet. Ecce insigne præceptum. *Stulti vita ingrata est, trepida est, tota in futurum fertur.* Quis hæc, inquis, dicit? Idem qui supra. Quam tu nunc vitam dici existimas stultam? ²⁰ Babæ & Ixionis? Non ita est. nostra dicitur: quos cæca cupiditas in nocitura, certe numquam satiatura, præcipitat: quibus si quid satis esse posset, fuisset: qui non cogitamus quàm iucundum sit nihil poscere, quàm magnificum sit plenum esse, nec ex fortuna pendere. Subinde itaque, Lucili, quàm multa sis consecutus, recordare: cum adspexeris quot te antecedant, ²¹ cogita quot sequantur. Si vis gratus esse aduersus deos, & aduersus vitam tuam, cogita quàm multos antecesseris. Quid tibi cum ceteris? ²² te ipse antecessisti. finem constitue, quem transire ne possis quidem, si velis: discedent aliquando ista insidiosa bona, & sperantibus meliora, quàm assecutis. Si quid in illis esset solidi, aliquando & implerent: nunc haurientium sitim concitant, ²³ & inuitant speciosi apparatus. Quod futuri temporis incerta ²⁴ fors voluit, quare potius à fortuna impetrem, vt det, quàm à me, ne petam? Quare autem petam, oblitus fragilitatis humanæ? Congeram? in quid? laborem? ecce hic vltimus dies. vt non sit, prope ab vltimo est.

I. LIPSIUS.

1. **M**OS antiquis.] *Plinius lib. 1. Epist. xi.* Vel solum illud scribe, vnde priores incipere solebant: Si vales, bene est, ego valeo.

2. Et nos dicimus.] *Malim*, dicemus.

3. Sagina

4. Subtilitas animi.] *Verisimè.* & *Ariston* scitè *Athletas* assimilabat τοῖς ἐν γυμνασίῳ κούουσιν, ὁμοίως λιπαροὺς καὶ λιγυροὺς: columnis quæ sunt in gymnasio, pariter nitidos & saxeos: id est sine sensu. Magis etiam *Diogenes Cynicus*. qui ἐρωτηθεὶς διὰ τί οἱ ἀθληταὶ ἀναίσθητοί εἰσιν, ἔφη, ὅτι κρέσσιν ὑείοις καὶ βοείοις ἀνωκοδδμουῦνται: interrogatus, quare Athletæ ferè sine sensu aut mente essent? Quia, inquit, ex suillis & bouillis carnibus constant: acurè ad stuporem animalium alludens, & iis aptans, qui vescebantur. *Galenus* etiam de *Athletarum sagina*, & ab ea stupore, idem fatetur: additque, καὶ τὸ τοῦ ἀπάντων σχεδὸν ἀνθρώπων αἴδεσται, ὡς γαστὴρ ἢ παχεῖα τὸ νοῦν ἢ τίκτει λεπτὸν: Hoc ab omnibus hominibus ferè decantatur, quòd venter pinguis mentem non gignit tenuem. *Versum* indicat prouerbiale:

M V R E T V S.

Si quid satis esse posset.] *Respexerit fortassis ad hos versus Lucilij.*

Nam si quod satis est homini, id satis esse potestet,
Hoc sat erat. nunc, cum hoc non est, qui credimus porro
Diuitias vllas animum mi explere potesse?

Cū aspexeris quo te antecedit.] *Hoc quoque reprehendit Horatius, quod nemo auarus fortunas suas per se æstimet.*
Neque se maiori pauperiorum.

Turbæ compareret: hunc atque hunc superare laborer.

Sapientissime autem precipiebat Phauormus homini de bonis suis cogitanti, inspiciendos eos qui minus bonorum haberet: de malis, eos quos plura & grauiora premerent, ita facile fore quemque sua sorte contentum. Verba ipsius hæc sunt: τὸ ἐν θυμῷ ἔχει θέλοντα χρόν ἐν μὲν τοῖς ἀγαθοῖς ἀπορροῖς τοῖς ἐλάττω ἀγαθὰ κεκτλημένοις, ἐν δὲ τοῖς κακοῖς εἰς τοὺς πολλοὺς δυσυχουῶτας.

PINCIANVS.

Quodlibet ex his elige, vsu sit facile.] *Vetus lectio, quemlibet ex his eligere vsu rudem facilem.*
Imminere libro aut tabulis, aut pugillaribus.] *Verba illa aut tabulis, non habentur in eadem.*

Vt non resoluatur, sed vt remittatur.] *Scribe, vt non resoluatur, sed remittatur, ex eadem.*

Quod si velis deinde quemadmodum ambules discere] *Scribendum cum distinctione, Quod si velis.*
Deinde quemadmodum ambules discere. *Ita erit sensus apertior, & fauet etiam vetus lectio.*

Fac in ciuēs conuitium.] *Plerique codices non legunt in ciues, sed vicinis. Codices emendatiores, vitius.*

In id valebit. In id latus molesta, agnoscit omnis vetus lectio, non in id valebit.

Detrahit tibi non pusillum negotium mercedula & munus gratum, ad hæc beneficia accedet.] *Vitiatissimus est locus. Scripta exemplaria modo vnum Græcū legunt, ubi scriptum est, munus gratum, modo vnus Græcus, vt forte ita legi possit: Detrahit mihi non pusillum negotium mercedula vnus Græcus ad hæc beneficia accedens. vt pro vno Græco, Epicurum accipias, à quo has sententias Lucilio debitas mutuabatur Seneca.*

Te ipsum ipse antecessisti.] *Verbum ipsum superfluit ex vetere lectione.*

Ecce hic vltimus dies.] *Scribe, Ecce hic vltimus dies est, ex eadem.*

ERASMVVS.

Prout vox quoque te hortabitur in id valebit.] *In aliis erat in id latus modesta: in aliis aliud. Nihil horum placet. Cōiicio fuisse scriptum prout vox quoque hortatur & latus. modesta siue moderata. nisi malis, molesta: Imperitus quispiam, qui suspicatus est lateris mentionem absurde fieri, ubi de pronunciando agitur, corruptis scripturam.*

Habe & Ixionis.] *Vide num legendum sit, Babys & Ixionis: vt intelligas Babys Marfyæ fratrem, qui ipsum Apollinem ad canendi certamen euocauit: & Ixionem, qui nubem pro Iunone constuprauit. Scholium indicauit, Babys & Ixionem, fuisse duos Seneca temporibus nota fatuit at is homines: cui quantum tribuendum sit nescio.*

OPSOPOEVS.

M.ss. bene est. Ego valeo. Recte nos dicimus. Postea, idem subtilitas impeditur, omīssa voce animi. *Modius epist. cxxvij. Nihil hic Pincianus (ait) aut ante Pincianum Erasmus. Libri membranacei tamen, quibus ego vsus, referunt vno consensu: si in locum eius quod effluxerit, multum potionis alius in ieiunū guttur regesserunt. Sic ille, at nostri codices paulo diuersius, & ni fallor, rectius, si in locum eius quod effluxit, multū potionis altius in ieiuno iturā regesserunt. Ex iturā, à sciolis factum est gutture, quod ex Ambiano codice deprehendo, qui illius vocis loco, gutture in ora notatum habet. In ieiuno, nempe intestino. vt Græcis ἰέναι, sic latinis ieiunum, dicitur intestinum ordine à ventriculo secundum, inter ἐνφύσιον & gracilia intestina, antequam in anfractus conuoluantur, medium. Cornelius Celsus lib. 4. cap. 1. inde dictum scribit, quia nunquam quod accipit continet: sed protinus in inferiores partes transmittit. Idem hila seu hilla veteribus appellabatur. Festus: Hila, aquæ diminutiuē dicitur hilla, quam Græci dicunt ἰέναι, intestinum, est quod ieiunum vocant. De hoc ergo accipiendus est Seneca locus. Si quis tamen ad ieiuno, malit subaudire corpore, vel stomacho: patrocini loco uti poterit epist. 112. verbis. Isti (ait) non videntur tibi contra naturam viuere qui ieiuni bibunt, qui vinū recipiunt inanibus venis, & ad cibum ebrii transeunt? Atqui frequens hoc adolescentium vitium est, qui vires excolūt, in ipso pæne balnei limine, inter nudos bibunt, immo potant, vt sudorem quem mouerūt potionibus crebris ac feruentibus, subinde dstringant. Et confestim: Merū illud delectat, quod nō innatat cibo, quod libere penetrat ad neruos. Illa ebrietas iuuat, quæ in vacuum venit.*

M. ss. lassent, pro laxent. & post, partim vsu rude facile, partim, vsu rude facile. ex quo quid commode elici possit, lector considera.

M. ss. Dandum est al. & postea, sed remittatur, quod notauerat quoque Pincianus.

M. ss. Admitte istos. mox patientiæ crudelitate produxeris. Et postea, sic scribitur totus hic locus in mēbris, modo vehementius fac vicinis conuicium, modo lentius, prout vox te quoque hortabitur in id latus modest. Cum rec. il. r. q. desc. n. decidat; mediatoris sui habeat (Ambiana, medietatem oris sui habeat) & hoc indocto & rustico more defæuiat. Nō enim id agimus, vt exerceatur, &c. Et statim, Detrahit tibi non pusillum negotium mercedula, & vnum Græcū (vna, Græcus: alia, grat⁹) ad hæc beneficia accedat.

Recte m. ss. Stulta vita ingrata est, trepida, tota, &c. Sequitur enim, Quam tu nunc vitam dici existimas stultam? Mox iidem scribunt Ixionis, non Ixionis.

Qui corpus in altum leuat, vel ille qui in longum mittit.] *De hisce saltandi generibus Mercurialis lib. 2. cap. 11. artis gymnasticæ.*

Vel ille, vt ita dicam, Saliaris.] *de Saliari saltu actum mihi lib. 4. Suspic. cap. 12. Gruterus.*

Fullonius.] Varro lib. de ling. lat. Apud fullonem vestimentum cum cogitur, conciliari dicitur. Vide ad hæc Scaligerum.

Moderatoris sui temperamentum] v. c. mediatoris.

ARGVMENTVM I. L I P S I.

PHILOSOPHIAM vitæ necessariam, sed illam veram, esse: quæ in factis sit, & profectu. Dispone ab ea actiones & consilia. Non obstare, si Fatum sit, aut Fortuna sit: nam & illa docebit Deo parere, & Fortunam ac fortuita adspernari. Clausula item ab Epicuro: Secundum naturam qui vivit, diues: Sperne opinionem.

EPIST. XVI.

LIQUERE tibi hoc scio, Lucili, neminem posse beatè vivere, ne tolerabiliter quidem, sine sapientiæ studio: & beatam vitam ¹ perfecta sapientia effici, ceterum tolerabilem etiam inchoata. Sed hoc, quod liquet, firmandum, & altius quotidiana meditatione figendum est. Plus operis est in eo, ut proposita custodias, quam ut honesta proponas. Perseuerandum est, & assiduo studio robur addendum, donec ² bona mens sit, quod bona voluntas est. Itaque tibi apud me pluribus ³ verbis opus non est, aut affirmatis, aut tam longis: intelligo te multum profecisse. Quæ scribis, unde veniant scio: non sunt ficta, nec colorata. Dicam tamen quid sentiam. iam de te spem habeo, nondum fiduciam. Tu quoque idem facias volo. non est quod tibi citò & facile credas: excute te, & variè scrutare, & obserua. Illud ante omnia vide, vtrum in philosophia, an in ipsa vita profeceris. Non est philosophia popolare artificium, nec ostentationi paratum: ⁴ non in verbis, sed in rebus est. Nec in hoc adhibetur, ut aliqua oblectatione consumatur dies, ut dematur otio nausea: animum format & fabricat, vitam disponit, actiones regit, agenda & omittenda demonstrat, ⁵ sedet ad gubernaculum, & per ancipitia fluctuantium dirigit cursum. sine hac nemo securus est. Innumerabilia accidunt singulis horis, quæ consiliū exigunt, quod ab hac perendum est: Dicet aliquis: Quid mihi prodest philosophia, ⁶ si fatū est? quid prodest, si Deus rector est? quid prodest, ⁷ si casus imperat? Nam & mutari certa non possunt, & nihil præparari potest aduersus incerta: si aut consilium meum Deus occupauit, decreuitque quid facerem, aut consilio meo nil fortuna permittit. Quidquid est ex his, Lucili, vel si omnia hæc sunt, philosophandum est: siue nos inexorabili lege fata constringunt, siue arbiter Deus vniuersi cuncta disponit, siue casus res humanas sine ordine impellit & iactat, philosophia nos tueri debet. Hæc adhortabitur, ut Deo libenter pareamus, ut fortunæ contumaciter resistamus: hæc docebit ut Deum sequaris, feras casum. Sed non est nunc in hanc disputationem transeundum, quid sit iuris nostri, si prouidentia in imperio est, aut si tatorum series illigatos trahit, aut si repentina, aut subita dominantur: illo nunc reuerror, ut te moneam & exhorter, ne patiaris animum tuum delabi & refrigescere. Constitue illum, & contine, ut habitus fiat quod est impetus. iam ab initio, si bene te noui, circumspexisti ecquid hæc epistola munusculi attulerit? excute illam, & inuenies. Non est quod mireris animum meum: adhuc de alieno liberalis sum. Quare autem alienum dixi? quidquid bene dictum est ab ullo, meum est. Sic quoque quod ab Epicuro dictum est: *Si ad naturam viues, numquam eris pauper: si ad opinionem, numquam diues. Exiguum natura desiderat, opinio immensum.* Congeratur in te, quidquid multi locupletes possederunt: ultra priuatum pecuniæ modum fortuna te prouehat, auro tegat, purpura vestiat, & eò deliciarum opumque perducatur, ut terram marmoribus abscondas, & non tantum habere tibi liceat, sed calcare diuitias: accedant statuæ & picturæ, & quidquid ars vlla luxuriæ laborauit: maiora cupere ab his discas. Naturalia desideria finita sunt: ex falsa opinione nascentia, ubi desinant, non habent. nullus enim terminus falso est. Via eunti aliquid extremum est: error immensus est. Retrahe te à vanis: & cum voles scire, quod petis, vtrum naturalem habeat, an ⁸ cæcam cupiditatem, considera an possit alicubi consistere. Si longè progresso, semper aliquid longius restat; scito id naturale non esse.

I. LIPSIUS.

1. **P**erfecta sapientia.] Optanda magis, quàm assequenda. Formant Stoici, non ostendunt. Vide me super his gradibus, *Manud.* II. *Dissert.* VIII. & IX.
11. Bona mens sit.] Quæ firma est, & fiduciam sui habet: voluntas bona quidem Stoicis, sed mutabilis. Itaque Bona Mens est, velle, scire, tenere Bona.
3. Verbis opus non est.] Commoda sententia, sed ab Erasmo, qui verba ista infarsit. Nam libri: verbis haud affirmatis, nec tamen longis. Mens, verbis audax summatis, nec tamen longis. Quidam: verbis haud assumatis. Quid lateat, me laet.
4. Non in verbis.] Non hercules. & mendacium incongruens, atque ineptum est, non in pectore, sed in labiis habere bonitatem, ait Lactantius. Ne ergo-----virtutem verba putes, vt Lucum ligna: nec oblectationem ex philosophia, sed fructum para.
5. Seder ad gubernaculum.] Ex meo libro, sed & gubernaculum est: et si illud non muto.
6. Si fatum est?] Ut Stoici censebant.
7. Si casus imperat?] Ut Epicurei.
8. Cæcam cupiditatem.] Cui tria adiuncta, aiebat Aristoxenus Pythagoricus: Ἀσχυμοσύνην, ἀσυμμετρίαν, ἀργείαν: Indecorum, Immodicum, Intempestivum. Adde istis *Consol. ad Helv.* cap. XI.

MVRETIVS.

Liquere tibi.] Animum non leuiter tingendum philosophia præceptis, sed penitus imbuendum. Dissoluit deinde Argumentum, quo quidem contendebant siue fato administraretur omnia, vt Stoici, seu casu ac temere euenirent, vt Epicuri tradebant, inutilem esse philosophiam: Postremo exponitur egregium dictum Epicuri de cupiditatibus terminandis.

PINCIANVS.

Cotidiana meditatione.] Sunt codices qui legant, non meditatione, sed lectione.
 Nec tamen longis.] Nec tam longis, vtus lectio.
 Quod iam de te spem habeam, nondum fiduciam.] Particula illa iam non habetur in quibusdam codicibus. In aliis habetur, sed desideratur quòd.
 Vt aliqua oblectatione consumatur dies.] Nonnulla exemplaria, vt cum aliqua oblectatione consumatur dies.
 Si aut consilium meum Deus occupauit.] Sed aut consillum, &c. quidam codices. & si tolerabilis etiam est prior lectio.
 Aut si repentina, aut subita dominantur.] Vetus lectio, aut si repentina vis & subita dominatur.
 Si bene te noui, circumspicies.] Circumspexisti eadem, non circumspicies.
 Retrahe te à vanis.] Scribe, Retrahe ergo te à vanis.

ERASMVS.

Ceterum tolerabilem, etiam inchoata.] Hunc locum non scriba quilibet, sed eruditulus aliquis deprauarat: Sic enim mutarat scripturam: cæterum nec tolerabilem, sine ipsa etiam inchoari. quum Seneca senserit à sapientia perfecta præstari beatam vitam: ab inchoata, hoc est imperfecta, tolerabilem.

OPSOPOEVS.

Quod est in prioribus editionibus, ceterum tolerabilem, agnoscunt quoque m. ss. & postea, m. ss. Itaque tibi apud me pluribus verbis, aut (vel haut) adfirmitatis, nec tam longis, intelligo te multum profecisse.

M. ss. vt cum aliqua obl. Postea, Incerta. Sed aut conf. Paulo post, aut si repentina ac subita dominantur.

Ita ordinantur verba in m. ss. Contine illum, & constitue.

ARGVMENTVM I. LIPSI.

PHILOSOPHIAM autem non differendam, amplectendam omiſſis rebus. At pauper ero. Quid si hoc expetendum? expeditus philosophaberis. Iam Natura pauca desiderat: atque ea non decrunt. Clausula, Cui paupertas grauis, etiam opes erunt: nam vitium est in animo.

EPIST. XVII.

PROPTER omnia ista, si sapis: imò vt sapias: & ad bonam mentem magno cursu, pactotis viribus, tende. Si quid est quo teneris, aut expedi, aut incide. Moratur, inquis, me res familiaris. sic illam disponere volo, vt sufficere nihil agenti possit: ne aut

paupertas mihi oneri sit, aut ego alicui. Cum hæc dicis, non videris vim ac potentiam eius de quo cogitas boni nosse: & summam quidem rei peruides, quātum philosophia profit, partes autem nondum satis subtiliter dispicis. necdum scis, quantum vbiq̃ue nos adiuuet: quemadmodum & in maximis (² vt Ciceronis vtar verbis) opituletur, & in minima descendat. Mihi crede, aduoca illam in consilium: suadebit tibi, ne ³ ad calculos sedeas. Nempe hoc queris, & hoc ista dilatione vis consequi, ne tibi paupertas timenda sit. Quid si appetenda est? multis ad philosophandum obstitere diuitiæ: paupertas expedita est, secura est. ⁴ Cum classicum cecinit, scit non se peti: cum aliqua conclamatio est, quomodo exeat, non quid efferat, quærit. Si nauigandū est, non perstrepunt portus, nec vnus comitatu inquieta sunt littora; non circūstat illam turba seruorum, ad quos pascendos transmarinarum regionum est optanda fertilitas. Facile est pascere paucos ventres, & bene institutos, & nihil aliud desiderantes, quam impleri. Paruo fames constar, magno fastidium. Paupertas contenta est desideriis instantibus satisfacere. Quid est ergo, quare tu hanc recuses contubernalem, cuius mores sanus diues imitatur? Si vis vacare animo, aut pauper sis oportet, aut pauperi similis. Non potest studium salutare fieri sine frugalitatis cura: frugalitas autem, paupertas voluntaria est. Tolle itaque istas excusationes: Quantum sat est, nondum habeo: si ad illam summam peruenero, tunc me totum philosophiæ dabo. Atqui nihil prius quam hoc parandum est, quod tu differs, & post cetera paras. Ab hoc incipiendum est. Parare, inquis, vnde viuam, volo. ⁶ Simul & parare disce. Si quid te vetat bene viuere, bene mori nō vetat. Non est quod paupertas nos a Philosophia reuocet, ne egestas quidem: toleranda est enim ad hoc properantibus vel fames, quam tolerauere quidam in obsidionibus. Et quod aliud erat illius patientiæ præmiū, quā in arbitrium non cadere victoris? quanto hoc maius est, quo promittitur perpetua libertas, nullius nec hominis, nec Dei timor? Et quidem vel esurienti ad ista veniendum est. Perpeffi sunt exercitus inopiam omnium rerum, vixerunt herbarum radicibus, & ⁷ dictu fœdam tulerunt famem. hæc omnia passi sunt pro regno (quod magis mireris) alieno: ⁸ dubitabit aliquis ferre paupertatem, vt animum furoribus liberet? Non est ergo prius acquirendum. licet ad philosophiam etiam sine viatico peruenire. Ita est, cum omnia habueris, tunc & sapientiam habere voles. Hæc erit vltimum vitæ instrumentum, & (vt ita dicam) additamentum. Tu verò, siue aliquid habes, iam philosophare: vnde enim scis, an iam nimis habeas? siue nihil, hoc prius quære, quā quidquam. At necessaria deerunt. Primum deesse non poterunt, quia natura minimum petit: naturæ autem se sapiens accommodat. Sed si necessitates vltimæ inciderint, iamdudum ⁹ exiliet è vita, & molestus sibi esse desinet. Si verò exiguum fuerit & angustum, quo possit vita produci: id boni consulat, nec vltra necessaria sollicitus aut anxius, ventri & scapulis suum reddet, & occupationes diuitum, concursationesque ad diuitias euntium, securus lætusque ridebit, ac dicet: Quid in longum ipse te differs? expectabisne fœnoris quæstum, aut ex mercede compendium, aut tabulas beati senis, cum fieri possis statim diues? Representat opes sapientia: quas cuiusque fecit superuacuas, dedit. Hæc ad alios pertinent: tu locupletibus propior es. ¹⁰ Sæculum muta, nimis habes. Inest omni sæculo, quod sat est. Poterā hoc loco epistolam claudere, nisi te malè instituissem. ¹¹ Reges Parthos non potest quisquam salutare sine munere, tibi valedicere non licet gratis. Quid istuc? ab Epicuro mutuam sumam. *Multis parasse diuitias, non finis miseriarum fuit, sed mutatio.* Non hoc miror. non est enim in rebus vitium, sed in ipso animo. Illud quod paupertatem grauem fecerat, & diuitias graues fecit. Quemadmodum nihil differt, vtrum ægrum in ligneo lecto, an in aureo colloques: quocumque illum transtuleris, morbum suum secum transfert: sic nihil refert, vtrum animus æger in diuitiis, an in paupertate ponatur. malum suum, illum sequitur.

I. L I P S I V S.

1. Sufficere nihil agenti.] Quid? ergo philosophia nihil agit? Sola aliquid, & plurimum: nisi ad externam tamen actionem hæc refert. Et libri ferè, sufficere in hoc agenti. ex quo rectè Gruterus, vnum hoc agenti.

2. Vt Ciceronis vtar verbis.] Vbi hoc ille? haud nunc commemini. An in Hortensio, vbi ex professo laudauit?

3. Ad calculos.] Ne computes, & victus potius, quam vitæ rationes disponas.

4. Cum classicum cecinit.] Retuli ad morem, quo rei citabantur classico, ad 11. Annalem Taciti. Nunc magis est vt Grutero meo subscribam, ad Classicum militare aptanti. Petronius:

Cum cecinere tubæ, iugulo stat diuite ferrum: paupertas non petitur, & à se tuta est.

5. Aliqua conclamatio.] *Vt in igne, ruina, periculo.*

6. Simul & parare disce.] *Vis parare? rationem parandi etiam disce? ut viuere promptus sis, & mori. Sic affecto nihil deerit: si enim desit, ecce ianua, exi.*

7. Dictu fœdam.] *Aliis placet, fœdis. nam libri ferè, fœdius. Alimenta autem fœda dictu, à quibus abhorremus, ut fœtida, ut cadauera etiam humana.*

8. Dubitabit aliquis.] *Pro toto hoc argumento, pulchrè Manilius:*

Quæremus lucrum naui, mortemque sequemur

In prædas. pudeat tanto bona velle caduca.

Quid cælo dabimus? quantum est, quo vaneat omne?

Impendendus homo est, Deus esse ut possit in ipso.

Pulchra, inquam, hæc magis, an pia?

9. Exsiliet è vita.] *Morte sponte sumpta, ut Stoici quidem docebant. De quo ego Manuduct. III. Dissert. XXII.*

10. Sæculum Muta.] *Id est, antiqua exempla respice, luxui propior es. Quoniam quidem (ut ipse ad Heluiam cap. XII. ait) eò temporum prolapsa luxuria est, ut maius viaticum exsulum sit, quam olim patrimonium principum fuit. Bene ergo de Sæculo: ex quo qui Sacculum consuerunt, inconcinni mihi sartores.*

11. Reges Parthos.] *Vide Aelianum I. Var. Hist. cap. I. Et exempla in Oriente plura sunt. inter ea & Magorum, in nostris Sacris: qui Christum adoraturi, munera obtulerunt.*

M V R E T V S.

PROIICE omnia ista.] *Nihil esse cur Philosophandi tempus differat paupertatis metu, quæ non modo incommodi nihil affert, sed etiam commodo plerumque est verè atque ex animo philosophari cupientibus.*

P I N C I A N V S.

V Ut sufficere nihil agenti possit.] *Quadam exemplaria officere, pro sufficere legunt, alia ut sufficere in hoc agenti possit. Alia, ut sufficere hoc agenti possit.*

Cum aliqua conclamatum est.] *Vetus lectio, cum aliqua vi conclamatum est: Scribendum reor, cum alicubi conclamatum est.*

Bene mori non vetat.] *legendum vetet, non vetat, alias claudicabit sensus, & sic præfert vetus lectio.*

Aut ex mercede compendium.] *Quidam codices, aut ex merce compendium.*

Illud quoque paupertatem nobis grauem fecerat.] *Verbum quoque tollendum ex vetere lectione.*

O P S O P O E V S.

M. ss. Cum aliqua conclamata est. In excerptis, infra quæ vulgo de paupertate inscribuntur, legitur, cum aliquo conclamatum est, Et postea Modius epist. cxxvii. dicit scrib. videri, & dictu fœdis tulerunt famem. Tres nostri adstipulantur omnino, quartus ex parte, in margine refert fœdius, unde extrita ultima vocali facile fit fœdis.

Ibidem Modius: in uno m. s. codice ista. Id est omni sacculo quod sat est. non comparebant: in duobus hoc modo legebantur, Id est autem omnia sæcula quæ fata est. Unde suspicabar glossemata hæc esse, legendumque eis omisissis: Hæc ad alios pertinent, tu locupletibus propior es, Sæculum muta, nimis habes, redeamus, inquit, ad Fabriciorum & Curiorum tempora, immodice diues eris. Hæc ille. Libri quos inspexi, habent. id est, autem omnia (vnus omni) scio, quod sat est. Romana editio, & hæc Parisina, Sæculum muta, nimis habes. Inest omni sacculo, quod sat est. Hinc leui mutatione fiet: Sæculum muta: nimis habes. Inest autem omni sacculo quod sat est. Ex compendiosa scriptura. scilicet, consuerunt nobis sacculum.

M. ss. Nec hoc miror. item, paupertatem nobis grauem, ut quoque in excerptis est pag. 186. 20.

G R V T.

Ne ad calculos sedeas.] *sic epist. 48. dicit sedere ad album. Calculi autem hic sunt quibus numeramus utimur: que in computando, ut probaui contra quorundam opinionem lib. 29. suspic. cap. 10. Gruterus.*

A R G V M E N T V M I. L I P S I.

SAPIENTEM, in publica lascinia, temperanter se gerere: & aut nihil aut parum ex moribus libare. Quomodoque, utile esse, certis diebus abstinere, parcere, pauperes adsimulare. Præexercitatio est ad veram inopiam, si ea venit. Clausula ab Epicuro: Ira insaniam assidet.

E P I S T. XVIII.

DECEMBER est mensis, cum maximè ciuitas desudat. Ius luxuriæ publicè datum est: ingenti apparatu sonant omnia: tamquam quidquam inter Saturnalia interfit, & dies rerum agendarum. Adeo nihil interest, ut non videatur mihi errasse,

qui dixit, ² olim mensem Decembrem fuisse, nunc annum. Si te hic haberem, libenter tecum conferre quid existimares esse faciendum, utrum nihil ex quotidiana consuetudine mouendum, an, ne dissidere videremur cum publicis moribus, & hilarius cœnandum & exuendam togam. Nam quod fieri nisi ³ in tumultu & tristi tempore ciuitatis non solebat, voluptatis causa ac festorum dierum vestem mutauimus. Si te bene noui, arbitri partibus functus, nec per omnia nos similes esse ⁴ pilleatæ turbæ voluisses, nec per omnia dissimiles: nisi forte his maxime diebus animo imperandum est, ut tunc voluptatibus solus abstineat, cum in illas omnis turba procubuit. Certissimum argumentum firmitatis suæ capit, si ad blanda & in luxuriam trahentia ⁵ nec it, ⁶ nec abducitur. Hoc multo fortius est, ebrio ac vomitante populo, siccum ac sobrium esse: illud temperatius, non excerpere se, nec insigniri, nec misceri omnibus: & eadem, sed non eodem modo, facere. Licet enim sine luxuria agere festum diem. Ceterum adeo mihi placet tentare animi tui firmitatem, ut ex præcepto magnorum virorum tibi quoque præcipiam: interponas aliquot dies, quibus contentus minimo ac vilissimo cibo, dura atque horrida veste, dicas tibi: Hoc est quod timebatur? In ipsa securitate animus ad difficilia se præparet, & contra iniurias fortunæ, inter beneficia firmetur. Miles in media pace ⁷ decurrit sine ullo hoste, ⁸ vallum iacit, & superuacuo labore lassatur, ut sufficere necessario possit. Quem in ipsa re trepidare nolueris, ante rem exerce. Hoc secuti sunt, qui omnibus mensibus paupertatem imitati, prope ad inopiam accesserunt, ne umquam expauescerent, quod sæpe didicissent. Non est nunc quod existimes me ducere te ⁹ ad modicas cœnas & ¹⁰ pauperum cellas, & quidquid aliud est, per quod luxuria diuitiarum tædio ludit. ¹¹ Grabatus ille verus sit, & sagum, & ¹² panis durus ac sordidus. Hoc triduo & quadriduo fer, interdum pluribus diebus: ut non lusus sit, ¹³ sed experimentum. Tunc mihi crede, Lucili, exsultabis, ¹⁴ dupondio satur, & intelliges ad saturitatem non opus esse fortuna: hoc enim quod necessitati sat est, debet etiam irata. Non est tamen quare tu multum tibi facere videaris: facies enim quod multa milia seruorum, multa milia pauperum faciunt. Illo nomine te suspice, quod facies non coactus. Tam facile erit tibi illud pati semper, quam aliquando experiri. Exerceamur ¹⁵ ad palum: & ne imparatos fortuna deprehendat, fiat nobis paupertas familiaris. Securius diuites erimus, si scierimus quam non sit graue pauperes esse. Certos habebat dies ille magister voluptatis Epicurus, quibus maligne famem exstingueret: visurus an aliquid deesset ex plena & consummata voluptate, vel quantum deesset, & an dignum, quod quis magno labore pensaret. hoc certe in his epistolis ait, quas scripsit, ¹⁶ Charino magistratu, ad Polyænum. Et quidem gloriatur, ¹⁷ non toto asse se pasci: Metrodorum, qui nondum tantum profecerit, toto. In hoc tu victu saturitatem non putas esse? Et voluptas est. Voluptas autem, non illa leuis & fugax, & subinde reficienda, sed stabilis & certa. Non enim iucunda res est ¹⁸ aqua & polenta, aut frustum hordeacei panis: sed summa voluptas est, posse capere etiam ex his voluptatem, & ad id se reduxisse, quod eripere nulla fortunæ iniquitas possit. Liberaliora sunt ¹⁹ alimenta carceris: sepositos ad capitale supplicium, non tam angustè qui occisurus est, pascit. Quanta est animi magnitudo, ad id sua sponte descendere, quod ²⁰ nec ad extrema quidem reductis timendum sit: hoc est præoccupare tela fortunæ. Incipe ergo, mi Lucili, sequi horum consuetudinem, & aliquos dies destina, quibus secedas à tuis rebus, minimoque te facias familiarem. Incipe cum paupertate habere commercium.

Aude hospes contemnere opes, & te quoque dignum

Finge Deo. ---

Nemo alius est Deo dignus, quam qui opes contempnit. quarum possessione tibi non interdico: sed efficere volo, ut illas intrepide possideas. quod vno consequeris modo, si te etiam sine illis beate victurum persuaseris tibi; si illas tamquam exituras semper adspexeris. Sed iam incipiamus epistolam complicare. Prius, inquis, redde quod debes. ²¹ Delegabo tibi Epicurum. ab illo fiet numeratio. ²² Immodica ira gignit insaniam. Hoc quam verum sit, necesse est scias, cum habueris ²³ & seruum, & inimicum. In omnes personas hic exardescit affectus, tam ex amore nascitur, quam ex odio: non minus inter seria, quam inter lusus & iocos. Nec interest, ex quam magna causa nascatur, sed in qualem perueniat animum. Sic ignis non refert quam magnus, sed quo incidat. nam etiam maximum solida non receperunt: rursus arida, & corripit facilia, scintillam quoque fouent usque in incendium. Ita est, mi Lucili, ingentis iræ exitus, furor est: & ideo ira vitanda est, non moderationis causa, sed sanitatis.

1. **D**ecember est. Saturnalia tunc, Sigillaria, & ludi. Ego in Saturnalib.
 2. Olim menssem.] Quisquis ille, acute dixit: & pro luxu eius aui. Toto anno Saturnalia.
 3. In tumultu.] Olim, cum ad Saga ibatur. Vide me I. Saturn. cap. 11.
 4. Pilleatæ turbæ.] Teneamus. nam pilleos Saturnalibus sumebant. Ibidem docui. Quod alij, pullatæ turbæ, non habet hic locum, & contra liberos est.
 5. Nec it.] Sponte.
 6. Nec abducitur.] Ab alijs, aut à turbâ.
 7. Decurrit.] In armis per aliquot milliaria, exercitij genus. Vide Militiam nostram lib. v.
 8. Vallum iacit.] Et fert quoque, ut ibidem doctum.
 9. Ad modicas cænas.] A Mureto est: at ego maluissem, ad medicas cænas, sobrias, & sanitati factas. Sed non ita libri præeunt, qui admoneas cænas, aut, dicere moneas cænas, fere habent. Itaque ingeniose (quomodo ille aliter?) Iosephus Scaliger, ut accepi: ad monas cænas diuinabat, id est μὲνας κοινὰς: ut allusio sit & argutatio in nominibus, cum cæna Latinus dicta, quasi κοινὴ, communis cibatio: & μόνῃ opponatur, cum soli & seorsim dapem sumunt. Sed nec Turnebi improbum, ad Timoneas cænas. De Timone notum, qui homines fugiebat & oderat, & solitarius agebat victitabatq;. Igitur in proverbio Timoneæ cænae sine conuiuium conuiuium. Vide Turnebum lib. xxiiii Aduersar. cap. xxxiii.
 10. Pauperum cellas.] Apparet igitur tunc quoque canaculis aut diæis abstinuisse, & in seruili aliqua & angusta cella cænasse. Horatius tangere videtur:
 Mundaque, paruo sub lare pauperum,
 Cænæ, sine aulaeis & ostro,
 Sollicitam explicuere frontem.
 Et si ad alienas hoc ades, & vere pauperum, magis sit referre. De isto autem diuitum ritu, Seneca ad Heluiam cap. xii. vide.
 11. Grabatus ille verus.] Alij ferus. Teneamus editum: sit vere grabatus, id est vilis & viliorum lectus: χαμνὸδιον.
 12. Panis durus] Non recens, sed siccus aut mucidus.
 13. Sed experimentum.] Preceptum toti huic rei in Epicteto simile, III. Dissert. xiii. μελέτησόν ποτε ἀγαθὴν ὡς ἀρρωστὸς, ἵνα ποτὶ ὡς ὑγιαίνων ἀγαθὰς. ἀσκήτησον, ὑδροπότησον, ἀπέχου ποτὶ παντὰ τὰ σιν ὀρέξεως, ἵνα ποτὶ καὶ εὐλόγως ὀρεχθῇς: Meditare aliquando & vsurpa vitæ rationem, tamquam infirmus, ut recte valere etiam possis. Abstine à cibis, aquam pota, aliquando omnem appetitum cohibe, ut mox etiam recte & rationabiliter possis appetere.
 14. Dupondio satur.] Duobus assibus. Recte ita Erasmus, cum antea in scriptis, dispendio.
 15. Ad Palum.] Quod genus palaria dictum: nos in Militia, lib. v. Hoc quoque Erasmo inscribatur: nam in libris, ad paululum.
 16. Charino Magistratu.] More Græco, χαρίνης ἀρχοντος. Ita enim annum & tempus illi notabant, ut Romani per consules. Hoc Muretus. At libri plures, magistratui. Tum esset, scriptam epistolam nomine Charini magistratus, ad Polyenum.
 17. Non toto asse se.] Atqui Timocrates ei obiicit, quod minam cottidie in cibos sumeret: scriptum Laertio, Epicuri amatori, & reiectum. Nam alij plures, vilissimis & simplicissimis cibis vixisse. Inuenio hæc eius verba in Stobæo: βρυάζω τῷ καὶ τὸ σωματίον ἡδεῖ, ὕδατι καὶ ἄτῳ χρώματος. Καὶ περὶ αὐτῶν ταῖς ἐκ πολυτελείας ἡδοναῖς, ἐδὶ αὐτὰς, ἀλλὰ ἀπὸ τὰ ἀκολουθοῦντα αὐταῖς δυσχερῆ: Plenus sum & diffuso voluptate corpusculi, idque Aqua & Pane vtens. Despuo autem sumptuosas voluptates, non ob ipsas, sed incommoda quæ comitantur.
 18. Aqua & polenta.] Ipsa Epicuri verba, in epistola ad Menæceum: καὶ μάλιστα καὶ ὕδωρ καὶ ἀκροτάτην σποδίδωσιν ἡδωνῇ, ἐπιδαὶν ἐνδεῶν τις αὐτὰ περὶ σπένεγκηται: Polenta & Aqua summam voluptatem præbent, si quis illa indigens sumit. Addé infra Epistolam, cx.
 19. Alimenta carceris.] Nam certus modicusq; cibis captiuis, uti & seruis: idq;, quia in dies finitus, Diarium dicebant. In Controuersis Senecæ, lib. ix. Cum introductus esset ex carcere in Senatum, postulaturus ut diaria acciperet. Sallustius in oratione Lepidi: Quinis modiis libertatem omnium æstimauere, qui profecto non amplius possunt alimentis carceris. Namque ut illis exiguitate mors prohibetur, senescunt vires: sic neque absolui cura familiari tam parua re possis, & ignauissimi quique tenui ista spe frustrantur. Vides exigua fuisse hæc alimenta, & lege xii. tabul. libram farris, in dies singulos.
 20. Nec ad extrema quidem redactis.] Liber meus & meliores, nec extremis quidem decreteris. Et germana hæc scriptio: valetq;, cum extrema decreta sunt.
 21. Delegabo tibi Epicurum.] Scripti fere, Delegabo te ad Epicurum. Vtrouis modo, ad Delegationem adfectum, fori verbum: cum alium pro nobis debitorem, & vicarium, substituimus. Vide De Benef. vi. capite, v.
 22. Immodica ira.] Imo quidam è Sapientibus iram dixerunt breuem insaniam. Vide De Ira i. cap. i.
 23. Et seruum, & inimicū.] Suspecta hæc Muretus habet: non ego. Sententia sub Tiberio aliquo, aut tyrannis, vera & prompta. Serui accusabant, calumniabantur in occulto: & credebatur. Hoc iniquissimum, & legibus vetitum, tamen illi admittebant: cum iusta & magna indignatione eorum, quibus eueniebat. Exempla in Tacito sunt: & hic apparet, Lucilio idem euenisse, qui inimicum habuit, & quidem seruum.

M V R E T V S.

DECEMBER] Quomodo sapientia studio deditus gerere se debeat certis quibusdam diebus, quibus totæ ciuitates, quasi laxandorum animorum causa, publice insaniunt: ut fiebat olim Romæ mense Decembri, nunc parte quadam mensis Februarij. Addit, certos quosdam dies sumendos esse, quibus experiamur quomodo paupertatem ferre possimus. Concludit postremo epistolam dicto quodam Epicuri de vicinitate iræ & insaniæ.

Ducere te ad modicas cœnas] Ita quidam veteres libri: Mens. ducere te ad moneas cœnas. Dubitavi num legendum sit, ad Timoneas cœnas. Ut hoc nomine significaret durum, asperum, & solitarium victum, qualis fuisse dicitur Timonis, cum è maximis opibus ad summam inopiam redactus, & ab omnibus destitutus esset.

Charino magistratu.] Χαιρὲς ἀρχόντος Ita enim significabant annum Athenienses, ex nomine ἡ πόλις, ut Romani ex nomine consulum ordinariorum.

Seruum & inimicum.] Hæ voces mihi suspectæ sunt.

Quo maxime ciuitas defudat.] Eadem, quum maxime ciuitas defudat.

P I N C I A N V S.

GRabbatus ille ferus sit,] scribe, Grabbatus ille verus sit, ex eadem.

Incipe cum paupere habere commercium.] scribe paupertate, non paupere, ex eadem.

E R A S M V S.

GRabbatus ferus sit.] Pro grabatus ferus, quidam habebant verus, forte ferus legendum, ut commendet vigiliam.

O P S O P O E V S.

Membrana veteres, cum maxime ciuitas sudat.

Priores editiones non interfit. Petrus Faber Semeſtrium lib. 1. cap. 14. Pro non interfit, restituendū modo interfit: ea quæ statim subiciuntur aperte probant: Adeo inquit, nihil interest, ut non videatur mihi errasse qui dixit, olim mensem Decemb. fuisse, nunc annum: & quod Saturni mensem toto anno celebratum ab imperatore Claudio Seneca in Apocolocyntosi scribit. Hæc P. Faber. Mod. epist. 127. Sine sententia oratio est, tentant igitur quidam corrigere mutato τὸ non in nunc leguntque, tanquam quiddam inter Saturnalia nunc interfit, at ego profiteor, cum illud non in tribus nostris m. ss. codicibus non reperiatur, plane scribendum ex auctoritate eorundem: December mensis est, quo cum inaxime ciuitas defudat &c. tanquam quiddam inter Saturnalia interfit, & dies &c. Huic particule non relegationi fauent quoque nostra membrana.

M. ss. nec insignire. Postea duo. discurrit. sed probum est decurrit. Milites enim cum in armis ordinem seruantes pleno passu incedebant, aut currebant, decurrere dicebantur, ut docet Turnebus cap. 8. lib. 5. Aduers.

Idem cap. 33. lib. 34. Aduers. Seneca locum emendabo & explicabo, sed deprauatam scripturam prius exhibebo. Nō est nunc quod existimes me dicere, ut te admoueas ad cœnas & pauperum cellas. Vetus liber ita descriptio hoc habet, non est quod nunc existimes me dicere Temoenas cœnas & pauperum cellas. Puto verum esse Timoneas, à Timone, qui humanum genus exosus erat, vitamque quandam imhumanam & feram sequebatur, in cibisque non modo vulgaribus sed etiam vilissimis, & ab reliquis hominibus prope damnatis acquiescebat. Hæc Turnebus. Quatuor nostri clare habent, me dicere temoneas cœnas. Nec dubitandum est quin genuina sit quam restituit Turnebus lectio. Strabo lib. 17. refert Antonium post Aëtiacam cladem ab amicis desertum sibi Timonis exemplo domicilium construxisse, quod Τιμόνειον appellaret. Copiosius vero Plutarchus in Antonio: ubi quæ de Timonis & Apemanti conuiuio verba leguntur, mire hunc Seneca locum illustrant. Καί ποτε (ait) ὁ τῶν χῶν οὐσις ἐορτῆς, εἰσιὼν τὸ χαθ' αὐτὸς οἱ δύο τῶ δ' Ἀπημαντὸς φήσαντος: Ὡς χαλὸν, ὦ Τίμων, τὸ συμπόσιον ἡμεῶν, εἰ γε σὺ ἐφ' ἡμῶν, μὴ παρῆς Timoneas itaque cœnas possumus interpretari solitarias, omni hominum consortio excluso, more Timonis, cui ne quidem cum Apemanto sui simili conuiuium iucundum erat.

Scripti quos vidi (scribit Mod. epist. 127.) consentiunt emendandum: & intelliges ad securitatem non opus esse fortuna. tota præcedens epistola versata in eo est, ut Lucilio, quem à philosophia abstinebat res familiaris, quam ita se prius disponere velle dicebat, ut posset sufficere nihil agentis, ac sic animo otioso, & de rebus ad vitam necessariis securus studiis daturum se promittebat, ut huic inquam Lucilio persuaderet, posse iam tam eum de paupertate securum hoc agere, atque hoc est quod iterum hic repetit. Bene Modius, & præter tres m. ss. attestantur Excerpta alibi & Seneca ipse in hac epistola paulo ante, In ipsa securitate animus ad difficilia se præparet, infra iterum, Securius diuites erimus &c.

M. ss. quarum possessionem tibi non interdico. Excerpta, possessiones.

G R V T E R V S E T I V R E T V S.

Quod fieri nisi in luctu & tristi tempore, &c.] puta propter exercitus cladem, aut seditionem in vrbe, aut ob imperatoris primariæ alicuius personæ obitum, quod ipsum asserit quoque Plutarchus in Cæs. & Cicer. post Lucanum, lib. 2. Pharsal.

Plebeio tectus amictu.

Omnis honos: nullos comitata est purpura fasces, de hoc vide Fabrum lib. 2. Semeſtr. cap. 10.

Miles in media pace decurrit sine vlllo hoste] Facit huc omnino quod Tertullianus lib. ad Martyres cap. 3. de militibus loquens: Etiam in pace, labore & incommodis bellum patiamur ediscunt, in armis deambulando campum decurrendo, fossam moliendo, &c.

Grabatus ille verus sit] *v. c. vilis sit.*

Exerceamur ad palum] *de ea exercitatione vide Vegetium lib. 1. cap. 11. & ad eum Stevnechius.*

Magister voluptatis] *v. c. voluptaris.*

Animi magnitudo] *v. c. animi fortitudo.*

Sequi horum consuetudinem, & aliquos dies destina] *v. c. lūreti, sequi horum similitudinem, & aliq. d. destinare.*

Solida non receperunt] *v. c. recipiunt.*

ARGUMENTVM I. LIPSI.

OMITTENDAS aut abiiciendas occupationes, & otium captandum: sed otium, non latebras. Monet ab aula, & splendore abire: quæ tumultus & fluctus suos habent. Clausula ab eodem magistro: Vide quibuscum mensa communices.

EPIST. XIX.

EXfulto quotiens epistolas tuas accipio. implent enim me bona spe: iam non promittunt de te, sed spondent. Ita fac, oro atque obsecro: quid enim habeo melius, quod amicum rogem, quam quod¹ pro ipso rogaturus sum? si potes, subduc te istis occupationibus: si minus, eripe. Satis multum temporis sparsimus, incipiamus in senectute² vasa colligere. Numquid inuidiosum est? in freto viximus, moriamur in portu. Neque ego suaferim tibi nomen ex otio petere, quod nec iactare debes, nec abscondere. Numquam enim usque eo te abigam, generis humani⁴ furore damnato: ut latebram tibi aliquam parari & obliuionem velim. id age, ut otium tuum non emineat, sed appareat. Deinde videbunt de isto, quibus integra sunt⁵ & propria consilia: an velint vitam per obscurum transmittere. tibi liberum non est. In medium te protulit ingenij vigor, scriptorum elegantia, claræ & nobiles amicitia. Tanta notitia te inuasit, ut si in extrema mergaris, ac penitus condaris, tamen priora te monstrabunt. tenebras habere nō potes: sequetur pristinae lucis multum, quocumque fugeris. Quietem potes vindicare, sine ullius odio, sine desiderio, aut morsu animi tui. Quid enim relinques, quod inuitus relictum à te possis cogitare? clientes? quorum nemo te ipsum sequitur, sed aliquid ex te. Amicos? olim amicitia petebatur: nunc præda. Mutabunt testamenta destituti senes: migrabit ad aliud limen saluator: non potest paruo res magna constare. Æstima utrum te relinquere, an aliquid ex tuis malis. Utinam tibi quidem senescere contigisset intra natalium tuorum modum, nec te in altum fortuna misisset! Tulit te longe à cōspectu vitæ salubris rapida felicitas, prouincia & procuratio, & quidquid ab istis promittitur: maiora deinde officia te excipient, & ex alijs alia. Quis exitus erit? quid exspectas,⁶ donec desinas? habere, quod cupias? Nunquam erit tempus. Qualem dicimus esse seriem caussarum, ex quibus nequitur fatum, talem & cupiditatum: altera ex fine alterius nascitur. In eam demissus es vitam, quæ numquam tibi miseriarum terminum ac seruitutis ipsa factura sit. Subduc ceruicem iugo tritam, semel illam incidi, quam semper premi, satius est. Si te ad priuata retuleris, minora erunt omnia, sed affatim implebunt: at nunc plurima & vndique ingesta non satiant. Vtrum autem mauis, ex inopia saturitatem, an in copia famem? Et auida felicitas est, & alienæ auiditati exposita. Quamdiu tibi satis nihil fuerit,⁷ ipse alijs non eris. Quomodo, inquis, exhibeo? utcumque. Cogita quam multa temere pro pecunia, quā multa laboriose pro honore tentaueris: aliquid & pro otio audendum est, aut in ista sollicitudine procurationū, & deinde vrbanoꝝ officioꝝ, senescendum in tumultu, ac semper nouis fluctibus, quos effugere nulla modestia, nulla vitæ quiete contingit. Quid enim ad rem pertinet an tu quiescere velis? fortuna tua non vult. Quid si illi etiam nunc permiseris crescere? quantum ad successum accesserit, accedet ad metū. Volo tibi hoc loco referre dictum Mecænatis.⁸ vera in ipso eculeo docuit. *Ipsa enim altitudo⁹ attonat summa.* Si quæris, in quo libro dixerit, in eo qui Prometheus inscribitur. hoc voluit dicere, attonita habet summa. Est ergo tanti vlla potentia, ut sit tibi¹⁰ tam ebrius sermo? Ingeniosus vir ille fuit, magnum exemplum Romanæ eloquentiæ daturus, nisi illum¹¹ enervasset felicitas, imo castrasset. Hic te exitus manet, nisi iam contrahas vela, nisi (quod ille¹² sero voluit) terram leges. Poteram tecum & hac Mecænatis sententia parē facere rationē: sed mouebis mihi controuersia, si te noui, nec voles quod debeo,¹³ in aspero & probo accipere. Ut se res habet, ab Epicuro versura facienda est. *Ante, inquit, circumspiciendum est, cum quibus edas & bibas, quam quid edas & bibas. Nam¹⁴ sine amico visceratio, leonis ac lupi vita est.* Hoc non continget tibi, nisi secesseris: alioquin habebis conuiuas,

quos¹⁵ ex turba salutantium nomenclator digesserit. Errat autē qui¹⁶ amicum in atrio quærit, in conuiuio probat. Nullum habet maius malum occupatus homo, &¹⁷ bonis suis obsessus, quam quod amicos sibi putat, quibus ipse non est: quod beneficia sua efficacia iudicat ad conciliandos amicos, cum quidam, quo plus debent, magis oderint. Leue æs alienum debitorum facit;¹⁸ graue inimicum. Quid ergo? Beneficia non parāt amicitias? parant, si accepturos licuit eligere;¹⁹ si collata, non sparsa sunt. Itaque dū incipis esse mentis tuæ, interim hoc consilio sapientum vttere, vt magis ad rem existimes pertinere,²⁰ quis, quam quid acceperit.

I. L I P S I V S.

1. **P**Ro ipso rogaturus.] Deos scilicet, in eius bonum.
 2. Vasa colligere.] Quod milites discessuri, & castra mutaturi, faciunt.
 3. In freto.] Cui nomen a feruore: quod in fretum, ait Varro, sæpe concurrat æstus, atque efferuescat.
 4. Furore Damno.] Vt Timon ille Misanthropus, & plures fecere.
 5. Et propria consilia.] Bene in meo, & prima, qui nondum scilicet genus vitæ ingressi, quibus omnia libera.
 6. Donec desinas habere.] Iuncta malum legi, desinas habere, quod cupias: Ita plenus opum honorumque sis, vt non habeas ultra quod cupias.
 7. Ipse alijs non eris.] Non sufficies alijs. tu petes, & à te alijs assidue petent: quod semper in istis potentibus.
 8. Vera in ipso eculeo.] placeat quorundam librorum scriptio: Mecænatis, vera in ipso eculeo elocuti. Quomodo autem in eculeo: id est, dignitate & Aula, vbi assidua tormenta. Omnia potuit apud Augustum: nihil ei defuit, præter hoc, quiescere & securum esse.
 9. Attonat summa.] Percutit, & velut tonitru quatit. Ouidius.
----- Faunique bicornes
Numine contactas attonuere suo.
 10. Tam ebrius sermo.] Non hic nimis, meo iudicio. sed & alibi Mecænatem huius culpæ arguit, & calamistrati vt sic dicam, sermonis. Vide epist. cxiv.
 11. Eneruasset felicitas.] In epistola xcii. habuit (Mecenas) grande & virile ingenium, nisi ipse illud discinxisset.
 12. Sero voluit.] Cum in frigore apud Augustum esset: cum uxor eius Terentia supra ipsum amata.
 13. In aspero & probo.] Muretus sic edidit, & interpretatur. Asperos nummos, recentes esse: veteres enim longo usu solere deteri. Urbane igitur dictum Mecænatis, quasi talem nummum esse ait: quem tamen non sperat fore, vt Lucilius in solutum accipiat, sed vetustiore pascat. Ego Hadriano Turnebo, imo ante cum Erasmo, subscripserim legentibus: Nec voles quod debeo, nisi in aspero & probo accipere. Voles, inquit, probam asperamq; philosophia aliquam sententiam, non mollem & fugientem hanc Mecænatis. De aspero nummo multi dixerunt, capiuntq; nouum, non detritum. Ego vel de veteri magis acceperim (ij enim probiores) sed in thesauris asseruato & integro, vel de puri candidiq; argenti nummo, & cui minima mixtura eris aut plumbi, exq; eo decoloratio. Certe in Glossis priscis, λευκόν λευκόν, Asperum interpretatur: id est, Nummus albus. Iterumque, Aspri-tudo, candor. Ita apud Nicetam, ἀσπρίσειν est τὸ λευκαίνειν: & hodieq; apud Turcas, Aspri, nummuli ex argento.
 14. Sine amico visceratio.] Visceratio, epulum cum carne. Vide epist. lxxiii. Damnat igitur μονοφάγαν, solitariam vitam & victum, quam & Græci pro conuicio obiciebant. Alexis:
Ἐπὶ ἑς κόρα καὶ μονοφάγε καὶ τοιζοῦκε.
Abi in malam rem soli epulo, & effractarie.
- pulcherrime autem ille, quisquis fuit, apud Romanos: qui quo die solus cænasset, dixit, Βεβρωκέναι, μὴ δεδεῖπνιχέναι. ὥς δὲ δεῖπναι κοινῶν καὶ φιλοφροσύνῃν ἐφιδύνουσαν ἀεὶ ποθόντος: Edisse se, non cænasse, tamquam cæna communionem semper & oblectanrem requirat familiaritatem. Hæc Plutarchus *Question. Conuiual.* vii. in præloquio. Et res ita est, optimeque Latinis conuiuium: isdemq; cæna, quasi κοινή.
15. Ex turba salutantium.] Quibus cæna, officiorum velut merces. Apparet autem à Nomenclatore, qui obseruabat electos & Vocatori indicatos vel officiosos maxime, vel quorum ordo iam esset.
 16. Amicum in atrio.] Vbi salutationes. Adde pro sententia, De Benef. vi. cap. xxxiv.
 17. Bonis suis obsessus.] Que non habet, sed à quibus habetur, & velut cingitur clauditurq;.
 18. Graue inimicum.] Et idem in beneficijs, quæ vsque collata sunt, donec exsolui posse videantur; supra, odium pro gratia redditur. Tacitus alibi, & Seneca.
 19. Si collata.] Iudicio donata. etsi quidam libri, collocata: bene etiam pro hoc sensu.
 20. Quis, quam quid.] Non quantum, sed cui dones.

M V R E T V S.

EXulto Lucilio suadet, non vt in latebras & solitudinem, sed vt relictis curis & inanibus bonorum titulis, in otio se conferat.

In ipso equuleo] id est, vt opinor, cum ipsa sua felicitate torqueretur. Fortassis etiam in equuleo eum fuisse dicit toto illo triennio ante mortem, quo dormire nunquam potuit.

In aspero & probo] Asperi nummi sunt recentes, veteres enim longo usu deteri ac leuari solent. Urbane igitur dictum Mecænatis, quod modo attulerat, quasi nummum asperum ac probum esse ait quæ tamen non sperat fore, vt Lucilius in solutum accipiat: sed aliquā vetustiore sententiā postulet pro solito epistola epimetro. Subijcit igitur aliam ab Epicuro. Quod hic somniauit? Erasmus de Aspero & Probo grāmaticis, ita ineptum est, vt laboraturus sit, si quis velit quidquā ineptius excogitare.

PINCIVS.

Vtinam tibi quidem senescere contigisset] *Verbum quidē non habetur in quibusdam codicibus, nec malē. Nunquam erit tempus] Scribe, nunquam erit tempus definendi, ex vetere lectione. Minora erunt omnia, & affatim implebunt,] Scribe, sed affatim implebunt, non & affatim implebunt ex eadem.*

Et auida felicitas est alienae auiditati exposita.] *Iteranda coniunctio, & legendumque, & auida felicitas est, & alienae auiditati exposita, ex eadem.*

Quantū ad succellum accesserit, accedet & metus] *Scri. accedet ad metus, nō accedet & metus, ex ead.*

ERASMV S.

In aspero & probō accipere.] *considera Lector, utrum malis Asperum & Probum grammaticos accipere, an addere voculam, nisi in aspero & probō: ut sit allusio ad monetam. Nummus probus est, qui non peccat in materia: asper, quum nondum est detritus usu: siquidem moneta recens asperitatem habet. Videntur esse verba forensia, siue Iurisconsultorum: Nec voles quod debeo, nisi in aspero & probō accipere.*

OPSOPOEVS.

Bene in m. ff. quibus integra sunt & prima consilia. *Prima consilia dicit, & integra, ubi nihil dum deliberatum est, & omnia libera sunt, ita ut possis quam partem velis amplecti: qualia eorum sunt qui nondum certū vitæ genus elegerunt. lib. 6. de beneficiis, cap. 23. nec vnquam primi consilij deos pœnitēt. Postea m. ff. Tam (Nicotianus Iam, quod rectum puto) notitia te inuasit, ut in extr. m. ac. p. recondaris, tamen priora monstrabunt.*

Scribe e m. ff. Subduc ceruicem iugo tritam. Semel, &c. item. Tres m. ff. Vera in ipso eculeo edocuit. Nicotianus, Mæcenatis vera in ipso eculeo elocuti probe. In Ambiano apponitur hoc scholium: Ponit eculeum pro dignitate torquente possidentem. postea. Tres codices habent, ad conciliandos animos & linea ab hac altera, sensu aptius quod in m. ff. & prioribus editionibus est, collocata. nam locum, cuius in beneficiis dandis una cum tempore & persona est habenda ratio, includit: & rectius dictioni sparsa, opponitur, quam collata.

GRVTERVS ET IVRETVS.

Incipiamus in senectute vasa colligere] *metaphora à re militari, cum castra mouenda erant, vasa colligi dicebantur. vide plura exempla apud Brissonium lib. 4. de formulis.*

Ac penitus condaris] *bene v. g. Iureti recondaris,*

ARGVMENTVM I. LIPSI.

PHILOSOPHIAM in factis, non verbis esse: itaque ad illa eundum. Et constanter eundum. nam Sapientia, est conuenientia, & tenor vnus voluntatum, ac vitæ. Paupertas etiam non timenda: & diuitiæ, si assint, non amandæ. Iterum monitio, pauperem certis diebus agere, & imitari.

EPIST. XX.

Si vales, & te dignum putas qui aliquando fias tuus, gaudeo. mea enim gloria erit, si te istinc vbi sine spe exeundi fluctuaris, extraxero. Illud autem, mi Lucili, te rogo atque hortor, ut philosophiam in præcordia ima demittas, & experimentū tui profectus capias, non oratione, nec scripto: sed animi firmitate, & cupiditatum deminutione. Verba rebus proba. Aliud propositum est declamantibus, & assensionem coronat captantibus, aliud his qui iuuenum & otiosorum aures disputatione varia aut volubili detinent. Facere docet philosophia, non dicere: & hoc exigit, ut ad legem suam quisque viuatur, ne orationi vita dissentiat, ut ipsa inter se vita vnus, sine actionum dissensione, coloris sit. Maximum hoc est & officium sapientiæ, & indicium, ut verbis opera concordent, ut & ipse vbique par sibi idemque sit. Quis hoc præstabit? pauci, aliqui tamen. Est difficile hoc: nec dico sapientem semper vno iturum gradu, sed vna via. Obserua itaque, numquid vestis tua domusque dissentiant: numquid in te liberalis sis, in tuos fordidus: numquid canes frugaliter, ædifices luxuriose. Vnam semel ad quam viuas regulam prende, & ad hanc omnem vitam tuam exæqua. Quidam se domi contrahunt, dilatant foris, & extendunt. Vitium est hæc diuersitas, & signum vacillantis animi, ac nondum habentis tenorem suum. Etiamnum dicam vnde sit ista inconstantia,

inconstantia, & dissimilitudo rerum consiliorumque. Nemo proponit sibi quid velit, nec si proposuit, perseverat in eo, sed transilit: nec tantum mutat, sed redit, & in ea quæ deseruit ac damnauit, reuoluitur. Itaque ut relinquam definitiones sapientiæ veteres, & totum complectar humanæ vitæ modum, hac possum contentus esse: Quid est sapientia? Semper ² idem velle atque idem nolle. Licet illam exceptiunculam non adicias, ut rectum sit quod velis. Non potest cuiquam semper idem placere, nisi rectum. Nesciunt ergo homines quid velint, nisi illo momento, quo volunt. in totum, nulli velle, aut nolle decretum est. Variatur quotidie iudicium, & in contrarium vertitur: ac plerisque agitur vita per lulum. Preme ergo quod cœpisti: & fortasse perducere aut ad summum, aut eo quod summum nondum esse ³ solus intelligas. Quid fiet, inquis, huic turbæ familiarium? Turba ista cum à te pasci desierit, ipsa se pascet: aut quod tu beneficio tuo non potes scire, paupertatis scies. Illa veros certosque amicos retinebit: discedet quisquis non te, sed aliud sequebatur. Non est autem vel ob hoc vnum amanda paupertas, quod à quibus ameris, ostendit? O quando ille veniet dies, quo nemo in honorem tuum mentiatur! Huc ergo cogitationes tuæ tendant, hoc cura, hoc opta, omnia alia vota Deo remissurus, ut contentus sis temetipso & ex te nascentibus bonis. Quæ potest esse felicitas Deo propior? Redige te ad parua, ex quibus cadere non possis: idque ut libentius facias, ad hoc pertinebit tributum epistolæ huius: quod statim conferam. Inuideas licet: etiam nunc libenter pro me dependet Epicurus. ⁴ *Magnificentior (mihi crede) sermo tuus in grabato videbitur & in panno. non enim dicentur tantum illa, sed probabuntur.* Ego certè aliter audio quæ dicit ⁵ Demetrius noster, cum illum vidi nudum, ⁶ quanto minus quam stramentis incubantem? tunc enim non præceptor veri, sed testis est. Quid ergo? non licet diuitias ⁷ in sinu positas contemnere? Quid ni liceat? & ille ingentis animi est, qui illas circumfusas sibi multum diuque miratus, ⁸ quod ad se venerint, ridet, suasque audit magis esse quam sentit. Multum est, non corrumpi diuitiarum contubernio. Magnus est ille qui in diuitiis pauper est: sed securior, qui caret diuitiis. Nescio, inquis, quomodo iste paupertatem laturus sit, si in illam inciderit. Nec ego ⁹ Epicuri angelus scio, an pauper iste contempturus sit diuitias, si in illas inciderit. Itaque in utroque mens æstimanda est, inspiciendumque, an ille paupertati indulgeat, an hic diuitiis non indulgeat. Alioquin leue argumentum est bonæ voluntatis grabatus, aut pannus, nisi apparuit aliquem illa non necessitate pati, sed malle. Ceterum magnæ indolis est, ad ista non properare tamquam ad meliora, sed præparare tamquam ad facilia. Et sunt, Lucili, facilia. cum vero multo ante meditatus accesseris, iucunda quoque. Inest enim illis, sine qua nihil est iucundum, securitas. Necessarium ergo iudico id quod tibi scripsi magnos viros sæpe fecisse, aliquos dies interponere, quibus nos imaginaria paupertate exerceamus ad veram: quod eo magis faciendum est, quod deliciis permaduimus, & omnia dura ac difficilia iudicamus. ¹⁰ Potius excitandus è somno, & vellicandus est animus, admonendusque naturam nobis minimum constituisse. Nemo nascitur diues. quisquis exit in lucem, iussus est ¹¹ lacte & panno esse contentus. ab his initiis nos regna non capiunt.

I. L I P S I V S.

1. *Acere docet Philosophia.] In totam hanc rem præclara Epictetus III. Dissert. cap. XXI. Sicut ij, inquit, qui à stomacho laborant, cibum statim eiiciunt: sic qui præcepta nuda acceperunt, sermone effundunt. At concoque potius, in succum verte, & mutationem in mente factam ostende. Ecce faber, qui peritus artis est, non obambulat clamitans, Audite me differentem de re fabrilis: sed tacitus domum & tabernam conducit, instruit, & operibus ostendit se peritum. Tale tu fac. ede, bibe, ut dect: matrimonium contrahe, liberos gigne, rempublicam gere, conuicium tolera, fer patrem, fratrem, vicinum iniquum: & talia nobis ostende, ut verè te philosophum cognoscamus. Vide plura.*

2. Idem velle atque.] *Hæc est Zenonis ὁμολογία, sine conuenientia, finis philosophiæ. De qua ego uberius II. Manud. Diss. xv.*

3. Solus intelligas.] *Qui solus te nosti, & veram sapientiam iam nosti.*

4. Magnificentior, mihi crede.] *An hæc igitur verba Epicuri sunt? debent, nisi defectus aliquis sit: quod mihi videtur. Atque hæc Seneca magis sunt, post illa Epicuri, qua defunt.*

5. Demetrius noster.] *Ille nobilis tunc Cynicus, de quo alibi noster, & de hac eius paupertate, De Vit. beat. cap. xviii.*

6. Quanto minus quam stramentis.] *Significat tomento Circensi incubuisse, fracto, & stramento disfluente. Plinius lib. xviii. de veteribus Romanis: Quies somnusque in stramentis erat. Lib. xxx. Tomena Galliarum inuentum. Italiæ quidem mos etiam nunc durat in appellatione stramenti.*

7. In sinu positas.] *In quem aurum recipi solet, & condi. Potest & prouerbialiter intelligi, demi & in occulto positas.*

8. Quod ad se venerint.] *Non cupientem, non aestimantem. At meo est, venerit. ex quo legi possit, cum ad se venerit. Aliquis etiam, inquit, diu eas in pretio habuit: sed bonæ iam mentis & sanus, ridet & spernit.*

9. Epicuri angelus.] *Alij libri, angulus, quidam æmulus. Sed quocumque verba ea verso; nec bona video, nec facio. Assentior Pinciano è suis legenti: Nescio, inquit Epicurus, an pauper. Tu ais, ne scire quomodo diues ille paupertatem feret? nec ego, ait Epicurus, quomodo pauper tuus diuitias, si obueniant. Mens est, qua de utroque decernat.*

10. Potius excitandus.] *Placeret, ociùs.*

11. Lacte & Panno.] *Simplici cibo, simplici tegmine. Nec pane tamen spreuerim, de grandiori i am etate.*

M V R E T V S.

Si vales.] *Re & vita, non verbis, philosophandum: & contemnendam paupertatem ei qui serio philosophari velit. Iuuenum otiosorum aures.] Quis putasset quemquam usque eo stultum fore, ut hoc loco, pro otiosorum, legeret occisorum? & tamen ea scriptura omnes libros occuparat.*

P I N C I A N V S.

Cum illum inquit vidi nudum.] *Verbum, inquit, desideratur in veteri lectione.*

Nec scio ego Epicuri angelus, si pauper, &c.] Emenda, nec scio, inquit Epicurus, si iste pauper, &c. ex eadem.

Inest illis sine qua nihil est, &c.] Deest coniunctio enim. ut sit, Inest enim illis, &c. ex eadem.

Aliter audio quæ dicit Demetrius noster, cum illum vidi nudum, quanto minus quam in stramentis incubantem.] Ita prior editio. Alius codex habebat, Ego certe aliter audio quod dicit Demetrius noster, cum illum vidi nudum. Alius, cum in stramentis vilibus incubantem. Neutra caret scrupulo.

O P S O P O E V S.

M. interposita copula, iuuenum & otiosorum.

M. ss. non adicias, ut rectum sit quod velis, Non potest enim cuiquam, &c. & versu. 6. Ac, pro Itaque.

M. ss. Magnus ille qui in diuitiis pauper est. Nescio, &c. reliqua absunt. Postea Quidam m. ss. angulus, quidam æmulus habent, & deinde. Rectius legetur, ut est in tribus m. ss. præparari.

G R V T E R V S E T I V R E T V S.

Definitiones sapientiæ veteres.] *v. c. veteris.*

Nisi apparuit.] v. c. Nisi apparuerit.

Ad ista non properare.] Rectior est scriptura v. c. ad ista non properare tanquam meliora, sed præparari tanquam facilia. Iuretus.

A R G V M E N T V M I. L I P S I.

V E R V M Splendorem à Philosophia, non ab honoribus aut titulis esse. Dare illam nomen mansurum & famam, habenti; & adhærenti quoque. Emblema ab Epicuro: Ut diuitias augeas, cupiditates minue.

E P I S T. XXI.

Cum istis negotium tibi esse iudicas, de quibus scripseras? maximum negotium te. Cum habes: tu tibi molestus es. Quid velis, nescis: melius probas honesta, quam sequeris. vides ubi sit posita felicitas, sed ad illam peruenire non audes. Quid sit autem quod te impediat, quia parum ipse dispicis, dicam. Magna hæc esse existimas, quæ relicturus es: & cum proposuisti tibi illam securitatem, ad quam transiturus es, retinet te huius vitæ, à qua recessurus es, fulgor, tamquam in sordida & obscura casurum. Erras, Lucili: ex hac vita ad illam ascenditur. Quod interest inter splendorem & lucem, cum hæc certam originem habeat ac suam, ille niteat alieno: hoc inter hanc vitam, & illam. Hæc, quia fulgore extrinsecus veniente percussa est, crassam illi statim umbram faciet quisquis obstiterit: illa vero suo lumine illustris est. Studia te tua clarum & nobilem efficient. Exemplum Epicuri referam. cum¹ Idomeneo scriberet, & illum à vita speciosa ad fidelem stabilēque gloriam reuocaret, ² rigida tunc potentia ministrum, & magna tractantem: Si gloria, inquit, tangeris, notio-riorem te epistolæ meæ facient, quàm omnia ista quæ colis, & propter quæ coleris. Numquid ergo mentitus est? quis Idomeneia nosset, nisi Epicurus illum suis litteris? incidisset? Omnes illos⁴ megistanas & satrapas, & regem ipsum, ex quo Idomenei titulus petebatur, obliuio alta suppressit. Nomen Artici perire Ciceronis epistolæ non sinunt. nihil illi profuisset⁵ gener Agrippa, & ⁶ Tiberius progener, & ⁷ Drusus Cæsar pronepos: inter tam magna nomina taceretur, nisi Cicero illum⁸ applicuisset. Profunda supra nos altitudo temporis veniet, pauca ingenia caput ex-

ferent, & in idem quandoque silentium abitura obliuioni resistent, ac se diu vindicabunt. Quod Epicurus amico suo potuit promittere, hoc tibi promitto, Lucili. Habebo apud posteros gratiam, & possum mecum duratura nomina educere. Virgilius noster duobus memoriam æternam promisit, & præstat:

Fortunati ambo, si quid mea carmina possunt,

Nulla dies unquam memori vos eximet æuo:

Dum domus Aeneæ Capitoli immobile saxum

Accolet, imperiūque pater Romanus habebit.

Quoscumque in medium fortuna protulit, quicumque membra ac partes alienæ potentiae fuerant, horum gratia viguit, domus frequentata est, dum ipsi steterunt: post ipsos cito memoria defecit. Ingeniorum crescit dignatio: nec ipsis tantum habetur, sed quidquid illorum memoriae adhæsit, excipitur. Ne gratis Idomeneus in epistolam meam venerit, ipse eam de suo redimet. Ad hunc Epicurus illam nobilem sententiam scripsit, qua hortatur ut Pythoclea locupletem non publica, nec ancipiti via faciat.

¹⁰ Si vis, inquit, Pythoclea diuitem facere, non pecuniæ adiiciendum, sed cupiditatibus detrahendum est. Et apertior ista sententia est, quam ut interpretanda sit, & disertior quam ut adiuuanda. Hoc vnum te admoneo, ne istud tantum existimes de diuitiis dictum: quocumque transtuleris, idem poterit. Si vis Pythoclea honestum facere, non honoribus adiiciendum est, sed cupiditatibus detrahendum. Si vis Pythoclea esse in perpetua voluptate, non voluptatibus adiiciendum est, sed cupiditatibus detrahendum. Si vis Pythoclea senem facere, & implere vitam, non annis adiiciendum est, sed cupiditatibus detrahendum. Has voces non est quod Epicuri esse iudices, publicæ sunt.

Quod fieri in senatu solet, faciendum ego in philosophia quoque existimo. cum censuit aliquis, quod ex parte mihi placeat: iubeo illum ¹¹ diuidere sententiam, ¹² & sequor. Eo libentius Epicuri egregia dicta commemoro, ut istis qui ad illa confugient, spe mala inducti, qui ¹³ velamentum seipsos suorum vitiorum habituros existimant, probem, quocumque ierint, honestè esse viuendum. Cum adierint hos hortulos, & inscriptum hortulis, *Hospes hic bene manebis, hic summum bonum voluptas est*: paratus erit istius domicilij custos, hospitalis, humanus, & te polenta excipiet, & aquam quoque large ministrabit. & dicet: *Ecquid bene acceptus es?* Non irritant, inquam, hi hortuli famem, sed exstingunt: nec maiorem ipsis portionibus sitim faciunt, sed naturali & gratuito remedio sedant. In hac voluptate consenui. de his tecum desideriis loquor, quæ ¹⁴ consolationem non recipiunt, quibus dandum est aliquid ut desinant. Nam de illis extraordinariis quæ licet differre, licet castigare & opprimere, hoc vnum commonefaciam, Ista voluptas ¹⁵ non naturalis est, non necessaria: huic nihil debes. si quid impendis, voluntarium est. Venter ¹⁶ præcepta non audit, ¹⁷ poscit, appellat. non est tamen molestus creditor, paruo dimittitur: si modo das illi ¹⁸ quod debes, non ¹⁹ quod potes.

I. LIPSIUS.

1. **Idomeneo** scriberet.] Cui adularum etiam esse, & identidem per epistolas laudasse, obicitur. **Idomeneo** apud Laërtium, in vita Epicuri, initio. Idem in Athenæi lib. v. 11. ὅτι τῆς γὰρ πρὸς ἐνὲκα ἐχολλάκευ καὶ Ἰδομένηα καὶ Μητροδώρου: quod ventris causa bonus virille (Epicurus) adulatus sit & Idomeneum & Metrodorum.

2. Rigidæ tunc Potentiæ.] Iam olim emendabam, regiæ: & teneo. Fuit minister vel Lysimachi, vel alterius tunc regis. Sic noster iterum loquitur, De Benef. II. cap. v. Quales regiæ potentiæ ministri sunt.

3. Incidisset?] Tamquam in adamante aut ere. At libri plerique, indidisset: verius.

4. Megistanas.] Magnates, Suidas: Μεγιστάνες, οἱ τῶ βασιλέως ἐπὶ ἐλευθερίᾳ ὡς ἐξ ὧσι: Megistanes, conspicui apud Regem, ob potentiam. At Satrapæ, propriè regionum Præfecti.

5. Gener Agrippa.] Qui Pomponiam eius duxit.

6. Tiberius progener.] Qui Agrippinam, eius neptem. Cornelius Nepos in vita Attici, & Suetonius in Tiberio, cap. v. 11.

7. Drusus Cæsar pronepos.] Nempe Tiberij filius. Ibidem Suetonius.

8. Applicuisset.] Sibi & famæ suæ iunxisset, inseruisset. Muretus, præter omnes libros, aperuisset: temerè.

9. Possum mecum.] Potes ò noster, & Fama tua actorum, quamdiu Romana littera, manebit.

10. Si vis Pythoclea.] Verba ipsa in Stobæi Serm. xvii. sic exstant. Εἰ βέλλει πλεονέκτιον τινα ποιῆσαι, μὴ χρεῖμα τῶν πορρωτέρων, τῆς δὲ ἐπιθυμίας ἀφαιρεί: Si vis diuitem aliquem facere, non pecuniæ adice, sed cupiditatibus detrahe. Mutauit Stobæus dictumculam, & τινα scripsit, pro πυθολέα, Fuit iste Pythocles formosus adolescens, & in quo malè Epicurus audiuit. quod præter Laërtium, tangit Plutarchus aduersus Colotem. Damnat enim Epicurum, qui adolescentem octodecim annos natum, ita eximie laudauerit, ut scriberet, Οὐκ εἶναι φύσιν ἐν ὅλῃ τῇ ἐλλάδι ἀμείναι: Non esse indolem in tota Græcia meliorem. Sed quod ad sententiam, an-

rea est. quam Plato sibi velit inscribi, si vere Stobæus Ser. x. Πλάτων πρὸς τοὺς ἀεὶ ζητοῦντα χρηματίζεσθαι. ὡς πονηρὸς εἶπε, μὴ πειρώ τὴν κτῆσιν αὐξάνειν, ἀλλὰ τὴν ἐπιθυμίαν μειώσθαι: Plato cuidā rei augendæ semper cupido. O improbe, inquit, ne stude possessiones augere, sed cupiditates minuere. Neque dissonat illud Socratis: qui interrogatus, πῶς ἀν γένοιτό τις πλούσιος: εἰ τῷ ἐπιθυμῶν, ἔφη, πένης: Quomodo quis diues fieret? si cupidinum, inquit, inops. Quod alibi tamen Cleanthi video adscriptum.

11. Diuidere sententiam.] *De Vit. beata, cap. 111.*

12. Et sequor.] *Nempe sic diuisam, unam eius partem.*

13. Velamentum seiplos.] *Mens & quidam, velamenta ipsa: rectè. aut clarius, velamentum ipsa: nempe illa, dicta.*

14. Consolationem.] *Id est, quæ verbis non lenias. qualia sunt, naturalia & necessaria desideria: quæ re exple-re debeas, sed facili & parata.*

15. Non naturalis est.] *Adest negatio à scriptis: & potest, aut fortasse debet. Nam Epicurus diuidebat Cupiditatum genera, (ait Cicero v. Tus.) non nimis fortasse subtiliter, vtiliter tamen. partim esse Naturales, & Necessarias; partim Naturales, & non Necessarias; partim Neutrum. Naturales, satiari pænè nihilo; nec secundum genus, difficile ad potiendum; tertias, planè inanes, & eiiciendas funditus putauit. Eadem diuisio in Nemefio, De Anima, cap. xviii. qui Voluptates triplices ita facit. Naturales ac Necessarias esse, sine quibus vita non constat: ut alimenta, & vestes. Naturales autem non Necessarias, quæ natura & lege honestæ sunt, sed carere iis licet. ut est coniugalis Concubitus: possum enim castus permanere. Neque Necessarias, neque Naturales: ut Ebrietas, Petulantia, Luxus. Addit vir ille sanctus: Qui conuenienter Deo vult viuere, primas solas persequetur: qui in secunda classe, potest & alteras, sed modo & tempore: tertiæ autem omnino omnibus fugiendæ sunt. Ista hic & alibi Seneca lucem donent.*

16. Præcepta non audit.] *Cato apud Agellium: Arduum ad ventrem verba facere, qui careat auribus.*

17. Poscit, appellat.] *Impudens & molestus creditor. Homerus:*

Οὐ γὰρ πτοχρῆν' ἐπὶ γαστέρι κύντερον ἄλλο
Ἐπλετο, ἢ τ' ἐκλευσεν εὖ μνήσασθαι ἀνάγκη.
Non est improbius res altera ventre molesto,
Quique sui inuitos etiam memores iubet esse.

18. Quod debes.] *Simplex aliquid.*

19. Quod potes.] *Lantum aut affluens, si tu ipse talis.*

M V R E T V S.

C V M istis.] *Non esse timendam obscuritatem iis qui relictis speciosis honorum titulis, ad philosophandum se con-ferunt. Famam enim & duraturam ad posteros gloriam nullare magis, quam scriptis & familiaritate eruditum hominum comparari. Adijcit ex Epicuro, quanti momenti sit in omnem vitam terminatas habere cupiditates.*

Si vis Pythoclea.] *Ipsa Epicuri verba hæc sunt: Εἰ βέλει πλούσιόν τινα ποιῆσαι, μὴ χρημάτων πο-τεῖναι, ἀδὲ ἐπιθυμίας ἀφαίρει.*

PINCIANVS.

S Vis literis incidisset?] *Eadem partim legit indidisset, partim indicasset, non incidisset.*

Non irritant, inquit, hi hortuli famem.] *Verbum inquit desideratur in quibusdam exemplaribus.*

Omnes illos magistratus & satrapas.] *Ex vetustissimo codice reposui, Megistanas. nam hoc verbo usus est Suetonius: nos magnates siue primates dicimus.*

OPSOPOEVS.

O M N I N O legendum (scribit Lipsius Ep. 5. lib. 5.) regiae tunc potentiae. Idomeneus ille, minister regis. Pro Lipsio facit similis formula lib. 11. de beneficiis, cap. 5. Quales regiae potentiae ministri sunt, &c. Et Postea. In tri-bus scriptis codicibus legitur, Habebo apud posteros gratiam.

Vox honor habetur in omnibus m. ss. & impressis nonnullis. Ea igitur restituta legendum, nec ipsis tantum ho-nor habetur. Corruptus sequens locus ex gemina lectionis commistione. ut m. ss. indicant, quorum duo ita habent, cum adieritis audierit his hortulos & inscriptum hortulis: vnus cum adieritis audieritis hos ortulos & in-scriptum ortulis. Sincerior est Nicotianus codex, Cum audierit his inscriptum hortulis Hospes, &c. Mox m. ss. omnes, ut desinant. Postea e m. ss. reponendum, Illud alterum, &c. Jidem postea. Idomeneo quæ scri-bitur.

GRVTERVS ET IVRETVS.

I Domeneo.] *v. c. Jureti, Idiomeneo, & ita semper nominat.*

Omnes illos Magistanas.] *Magistanes Græcis sunt viri summi ac procures cuiusque regni, quibus permissum ut cum regibus epularentur: quo vocabulo etiam usus Tacitus, & Suetonius cap. 5. Caligula.*

Potentia fuerant.] *v. c. fuerunt.*

In Epistolam meam venerit.] *v. c. pro meam, habet magnum. quod videtur rectius, ut scilicet magnum, ad-uerbialiter ponatur. Juretus.*

Bene acceptus es?] *v. c. accepturus.*

Iubeo illum diuidere sententiam & sequor.] *quoties sententia sua duas pluresve res quis complectebatur, eas se non omnes probarentur. postulabatur ut diuideret, id est, ut de singulis rebus referretur. meminit iterum huius moris noster lib. De vita beata. Brissonijs 2. de form. & Stephanus lib. 2. Prood. cap. 11.*

ARGVMENTVM I. LIPSII.

FORTITER exeundum esse ab occupationibus, & soluendos laqueos aut rumpendos. Sed tamen opportunitas & exspectatio expectetur: nec elabatur. Spernit deinde & abiicit splendores istos falsos. Tum ab Epicuro sententia: Omnes exire pueros è vita: id est, veræ eius ignaros.

EPIST. XXII.

IAM intelligis educendum esse te ex istis occupationibus, speciosis & malis: sed quomodo id consequi possis, quæris. Quædam non nisi à præsentē monstrantur. Non potest medicus per epistolas cibi, aut balnei, tempus eligere: vena tangenda est. Vetus prouerbiū est, *Gladiatorem in arena capere consilium*. Aliquid aduersarij vultus, aliquid manus mota, aliquid ipsa inclinatio corporis, intuentem monet. Quid fieri soleat, quid oporteat, in vniuersum & mandari potest, & scribi: tale consilium non tantum absentibus, sed etiam posteris datur. illud alterum quādo fieri debeat, aut quemadmodum, ex longinquo nemo suadebit: cum rebus ipsis deliberandum est. Non tantum præsentis, sed vigilantis est, occasionem obseruare properantem. Itaque hanc circumspice: hanc si videris, prende: & toto impetu, totis viribus id age, vt te istis officiis exuas. Et quidem quam sententiam feram, attende. Censeo aut ex ista vita tibi, aut è vita exeundum. Sed illud idem existimo, leni eundum via: vt quod male implicuisti, soluas potius quam abrumpas. dummodo, si alia soluendi ratio non erit, vel abrumpas. Nemo tam timidus est, vt malit semper pendere, quàm semel cadere. Interim, quod primum est, impedire te noli, contentus esto negotiis, in quæ descendisti, vel quod videri mauis, incidisti. Non est quod ad vltiora nitaris, aut perdes excusationem, & apparebit te non incidisse. Ista enim quæ dici solent, falsa sunt: Non potui aliter. Quid si nollem? necesse erat. Nulli necesse est, felicitatem cursu sequi: est aliquid, etiam si non repugnare, subsistere, nec instare² fortunæ ferenti. Numquid offenderis, si in consilium non venio tantum, sed aduoco? & quidem prudentiores quàm ipse sum, ad quos soleo referre, si quid delibero. Epicuri epistolam ad hanc rem pertinentem legi, Idomeneo quæ scribitur. quem rogat, vt quantum potest fugiat & properet, antequam aliqua vis maior interueniat, & auferat libertatem recedendi. Idem tamen subiicit, nihil esse tentandum, nisi cum apte poterit tempestiuèque tentari: sed cum illud tempus diu captatum venerit, exsiliendum ait. Dormitare de fuga cogitantem vetat, & sperat etiam ex difficillimis salutarem exitum: si nec propere mus ante tempus, nec celsamus in tempore. Puto nunc & Stoicam sententiam quæris. non est quod quisquam illos apud te temeritatis infamet: cautiore quàm fortiores sunt. Exspectas forsitan, vt tibi hæc dicantur? Turpe est cedere oneri: luctare cum officio, quod semel recepisti. Non est vir fortis & strenuus, qui laborem fugit: verum ibi crescit illi animus, ipsa rerum difficultate. Dicentur tibi ista, si operæpretium habebit perseverantia, si nihil indignum bono viro faciendum patiendumve erit: alioquin sordido se & contumelioso labore non cõteret, nec in negotiis erit negotij causa. Ne illud quidem, quod existimas eum facturum, faciet, vt ambitiosis rebus implicitus, earum semper æstus ferat. Sed cum viderit breuia in quibus volutatur, incerta, ancipitia: repetet pedem, nec vertet terga, sed sensim recedet in tutum. Facile est autem, mi Lucili, occupationes euadere, si occupationum pretia contempseris. illa sunt, quæ nos morantur & detinent. Quid ergo? tam longas spes relinquam? ab ipsa messe discedam? nudum erit latus? incommutata lectica? atrium vacuum? Ab his ergo inuiti homines recedunt, & mercedem miseriarum amant, ipsas execrantur. Sic de ambitione, quomodo de amica queruntur: id est, si verum affectum eorum inspicias, non oderunt, sed litigant. Excute istos, qui quæ cupiere, deplorant, & de earum rerū loquuntur fuga, quibus carere non possunt: videbis volūtariam esse illis in eo moram, quod ægre ferre ipsos & misere, loquuntur. Ita est, mi Lucili, paucos seruitus, plures seruitutem tenent. Sed si deponere illam in animo est, & libertas bona fide placuit: in hoc autem vnum³ aduocationem petis, vt sine perpetua solitudine id tibi facere contingat: quid ni te tota cohors Stoicorum probatura sit? Omnes Zenones & Chrysippi moderata, & honesta, & vera suadebunt. Sed si propter hoc tergiversaris, vt circumspicias, quantum feras tecum, & quam magna pecunia instruas otium: num-

quam exitum inuenies. Nemo cum sarcinis enatat. Emerge ad meliorem vitam, propitiis diis. sed non sic, quo modo istis propitij sunt, quibus bono ac benigno vultu mala magnifica tribuerunt: ab hoc vno excusati, quod ista quæ vrunt, quæ excruciant, optantibus data sunt. Iam imprimebam epistolæ signum: resoluenda est, vt cum solenni ad te munusculo veniat, & aliquam magnificam vocem secum ferat, & ecce occurrit mihi nescio vtrum verior, an eloquentior. cuius? inquis. Epicuri. Adhuc enim alienas sarcinas adorno. *Nemo non ita exit e vita, tamquam modo intrauerit.* Quemcumque vis occupa, adolescentem, senem, medium: inuenies æquè timidum mortis, æque inscium vitæ. nemo quidquam habet facti. in futurum enim nostra distulimus. Nihil me magis in ista voce delectat, quàm quod exprobratur senibus infantia. Nemo, inquit, aliter, quàm quomodo natus est, exit e vita. Falsum est, peiores morimur, quàm nascimur. Nostrum istud, non naturæ vitium est. illa de nobis conqueri debet, & dicere: Quid hoc est? sine cupiditatibus vos genui, sine timoribus, sine superstitione, sine perfidia, ceterisque pestibus. quales intraſtis, exite. Percepit sapientiam, si quis tam securus moritur, quàm nascitur. Nunc vero trepidamus, cum periculum accessit: non animus nobis, non color constat: lacrimæ nihil profuturæ cadunt. Quid est turpius, quàm in ipso limine securitatis esse sollicitum? Causa autem hæc est, quod inanes omnium bonorum sumus, quorum in fine vitæ desiderio laboramus. Non enim apud nos pars eius vlla subsedit. transmissa est, & effluxit. Nemo quam bene viuatur, sed quàm diu, curat: cum omnibus possit contingere, vt bene viuatur, vt diu, nulli.

I. L I P S I V S.

1. **V**EL quod videri mauis.] *Olim memini, vulgo contaminata, emendare: & sic meus optimus liber, nisi quod scribit, vel quia.*

2. Fortunæ ferenti.] *A vento secundante metaphora: & simillima in Statio. 11. Thebaid.*

Quantumque ferentem

Fortunam virtute domas.

Uterque vult, modum etiam fauenti & efferenti fortuna poni: et contrahi vela, dum ventus à puppi implet. Vide De Vir. beat. cap. xxii.

3. Aduocationem petis.] *Moram interponis. Vide ad Marciam, cap. x.*

4. Hoc vno excusati.] *Veteres omnes, ad hoc vnum. Si mutamus, velim ab hoc vno.*

5. Alienas sarcinas.] *Dubito an alienis. Meas sarcinas instruo, rebus alienis. vt Epist. xvi. Adhuc de alieno liberalis sum.*

6. Quorum in fine.] *Membrana meliores: cum in fine. Legam: quod in fine vitæ, vitæ desiderio laboramus: voce repetita.*

M V R E T V S.

IAM intelligis.] *Quomodo expedire & explicare se debeat is, qui multorum negotiorum procuratore districtus est, cum se ad philosophiam conferre meditatur.*

P I N C I A N V S.

ET quidem prudentiores quàm ipse sum; ad quos soleo deferre si quid delibero.] *Quidam codices sunt legunt, non sum. Alij diuerso in totum modo, hoc pacto: Equidem ad prudentiores quàm ipse sum, soleo deferre, si quid delibero.*

Id est si verum affectum eorum inspicias.] Exemplaria nonnulla, & si verum affectum, &c.

Vitæ desiderio laboramus.] Cum in fine vitæ desiderio laboramus, antiqua lectio. Corrigendum existimo, quorum in fine vitæ desiderio laboramus.

O P S O P O E V S.

LOco horum verum vbi, scribitur ibi in vet. cod. nostris & Modij, epist. cxxvii. & postea. m. ss. si occupationum preia contempseris, & iterum cum vet. editionib. & Modij exemplaribus faciunt nostra in hoc queruntur: id est, si verum & c. Rursus m. ss. Sed si ponere, & c. Postea tres, ad hoc vnum excusati. Paulo inferius omnes, quales intraſtis, exite, iterum. In omnibus m. ss. deest copula etiam, neque Modij membrana eam agnoscunt.

ARGVMENTVM I. LIPSI.

M O N E T verum gaudium querere. quod illud? seuerum, & ex vero Bono natum: Reliqua fallacia & fugacia sunt, hoc solidum, & firmum: quia in solido situm, & animo, optima nostri parte. Vno verbo, positum est in Conscientia. Epicuri deinde dictum: Turpe & molestum, vitam semper incohare: & inconstantes damnantur.

EPIST. XXIII.

PVTAſ me tibi scripturum, quam humane nobiscum hiems egerit, quæ & remissa fuit, & brevis: quam malignum ver sit, quam præposterum frigus, & alias ineptias verba quærentium. Ego vero aliquid, quod & mihi & tibi prodesse possit, scribam. Quid autem id erit, nisi vt te exhorter ad bonam mentem? Huius fundamentum quod sit, quæris? ne gaudeas vanis. Fundamentum hoc esse dixi: ¹ culmen est. Ad summa peruenit, qui scit quo gaudeat, qui felicitatem suam in aliena potestate non posuit. Sollicitus est, & incertus sui, quem spes aliqua proritat: licet ad manum sit, licet non ex difficili petatur, licet illum numquam sperata deceperint. Hoc ante omnia fac, mi Lucili: ² disce gaudere. Existimas me nunc detrahere tibi multas voluptates, qui fortuita submoueo, qui spes, dulcissima oblectamenta, deuitandas existimo? imo contra. nolo tibi vñquam deesse lætitiā. volo illam tibi domi nasci: nascitur, si modo intra teipsum sit. Ceteræ hilaritates non implent pectus, sed frontem remittunt, leues sunt: nisi forte tu iudicas illum gaudere, qui ridet. Animus debet esse alacer & fidens, & super omnia erectus. Mihi crede, res seuera est verum gaudium. An tu existimas quemquam soluto vultu, & vt isti delicati loquuntur, ³ hilari oculo mortem contemnere? paupertati domum aperire? voluptates tenere sub fræno? meditari dolorum patientiam? Hæc qui apud se versat, in magno gaudio est, sed parum blando. In huius gaudij possessione esse te volo. numquam deficiet, cum semel vñde petatur inueneris. Leuium metallorum fructus in summo est: illa opulentissima sunt, quorum in alto laret vena, assidue plenius responsura fodienti. Hæc quibus delectatur vulgus, tenuem habent ac ⁴ perfusoriam voluptatem: & quodcumque inuectitium gaudium est, fundamento caret. Hoc de quo loquor, ad quod te conor perducere, solidum est, & quod plus pateat introrsus. Fac oro te, Lucili carissime, quod vñum potest te præstare felicem. disijce & conculca ista quæ extrinsecus splendent, quæ tibi promittuntur ab alio: ad verum bonum specta, & de tuo gaude. Quid est autem hoc? de te ipso, & tui optima parte. Corpusculum quoque, etiam si nihil fieri sine illo potest, magis necessariam rem crede, quā magnam. Vanas suggerit voluptates, breues, pænitendas, ac nisi magna moderatione temperentur, in contrarium abituras. Ita dico, in præcipiti est voluptas, ad dolorem vergit, nisi modum teneat. modum autem tenere in eo difficile est, quod bonum esse credideris. Veri boni auiditas, tuta est. Quid sit istud, interrogas, aut vñde subeat? dicam. Ex bona conscientia, ex honestis consilijs, ex rectis actionibus, ex contemptu fortuitorum, ex placido vitæ & continuo tenore vñam prementis viam. Nam illi qui ex alijs propositis in alia transfiliunt, aut ne transfiliunt quidem, sed casu quodam transmittuntur, quomodo habere quidquam certum mansurumve possunt, suspensi & vagi? Pauci sunt, qui consilio se suaque disponant: ceteri eorum more ⁵ quæ fluminibus innatant, non eunt, sed feruntur. Ex quibus alia lenior vñda detinuit, ac mollius vexit; alia vehementior rapuit; alia ⁶ proxime ripam, cursu languesciente deposuit; alia torrens impetus eiecit in mare. Ideo constituendum est, quid velimus, & in eo perseverandum. Hic est locus soluendi æris alieni. Possum enim vocem tibi ⁷ Epicuri tui reddere, & hanc epistolam liberare. *Molestum est semper vitam incohare.* aut si hoc modo magis sensus potest exprimi: *Male viuunt qui semper viuere incipiunt.* Quare, inquis? desiderat enim explanationē ista vox. Quia semper illis imperfecta vita est. non potest autem stare paratus ad mortem, qui modo incipit viuere. Id agendum est, vt satis vixerimus: nemo hoc putat, qui orditur cum maximè vitam. Non est quod existimes, paucos esse hos. propemodum omnes sunt. Quidam viuere tunc incipiunt, cum desinendum est. si hoc iudicas mirum, adijciā quod magis admireris: quidam ante viuere defecerunt, quam inciperent.

I. LIPSIUS.

1. **C**VL MEN est.] Nascitur enim ex Sapientia, & est eius velut fructus.

2. Disce Gaudere.] De vero Gaudio, in quo semper est Sapiens, vide quæ huc faciunt, *Manuduct.* III. *Dissert.* v.

3. Hilari oculo.] Quidam libri, hilariculo. quod sane verbi pro delicatis istis & mollicellis videatur.

4. Perfusoriam.] Non penetrantem, sed exterius adspurgentem. Ita perfusorie dicere, apud *1c^{os}* leuiter, & sine attentione aut cura. perfusoriae assertiones, in *Suetony Domitiano*, cap. VIII. Sic noster *epist.* cx. Si illa se non perfuderit, sed infecerit. Meus hic & quidam libri, superfusoriam: nec male.

5. Quæ fluminibus.] Ita *Epietetus*, apud *Stobæum*: Vita, inquit, quæ à Fortuna pendet, rapido flumini similis est, turbulenta, canosa, impura. Sed noster dilatat pulcherrime, & adaptat.

6. Proxime ripam.] Meus & scripti, proximæ ripæ. Teneam: aut, proxima ripa.

7. Epicuri tui.] Ergo in ijs castris *Lucilius*? apparet: nec alia causa fortasse toties huius dicta inculcat.

MVRETVS.

PVTAS me tibi scripturum.] Solum sapientem vero ac solido gaudio frui. Plerosque homines ante vivere desinere, quam inceperint.

PINCIANVS.

EORVM more qui fluminibus innatant.] Quidam codices, eorum more quæ fluminibus innatant.

Ex quibus alios leuior vnda detinuit.] Alia, non alios, ydem. & mox infra ubique ita est corrigendum.

Torrens impetus deiecit in mare.] Proiecit in aliquibus legitur codicibus, non deiecit. Fidelior mihi videtur lectio. deuexit.

OPSOPOEVS.

TRES m. ss. optima fidei, hilariculo, in quorum uno inter i & c recenti manu o adiectum erat, quasi hilari oculo, cum vulgo legi deberet. Magis placet illud forma diminutiva, delicatiorum certe orationi infracta & enervata conuenientius. Talis enim hominibus est oratio, qualis vita, ut exemplis monstratur à *Seneca* *epist.* CXI. II.

Malim, ut est in tribus scriptis, lenior vnda. *Virgilius*,

— leni fluit agmine Tybris,

Et statim, omnes habent, impetus in mare eiecit.

GRVTERVS ET IVRETVS.

AD summa pertuenit.] v. c. summam, quod valde arridet Summam enim vocat rei absolutam perfectionem qua voce alibi saepe vitur, ut, summa beatæ vitæ, *Ep.* 44. & summam voti sui inuenit, *Epist.* 67. Aliis locis pariter restitui debet, ut *Epist.* 75. ultra summam non est locus. sic enim habet v. c. vulgo summum. Idem in præmio lib. 10. contr. ad summam euasurus iuuenis. ita etiam v. c. vulgo, summa. & lib. 2. de ben. cap. 15. cum summa amicitia sit amicum sibi æquare, ea est lectio v. c. non summa amicitia, ut passim in excusis. Eodem sensu *Petronius Arbiter* dixit, summam *Thucydidis*. hæc *Juretus*.

Meditari dolorum patientiam.] v. c. meditari de dolorum patientia.

Disijce & conculca.] v. c. disijce, quæ vox antiqua est, & multis auctorum locis corrupta contra fidem m. ss. *Juretus*.

ARGVMENTVM I. LIPSI.

EPISTOLA inter bonas, pulchrasque. Hortatur non timere ventura, etsi minentur: imo proponere ventura, & sic se formare, examinando aut eleuando. Quid enim omnes isti metus sunt? Vltimus eorum mors est: & ratione contemne. Magni viri fecerunt, e plebe & seruitiis fecerunt: cur tu non adspires? Deme personam rebus. quod times, dolor est: quem muliercula in puerperio tulit. Denique in hæc natus es, iactari, dolere, mori: agnosce sortem. Tamen (*Epicuri præcepto*) nec opta mortem, nec time.

EPIST. XXIIII.

SOLLICITVM te esse scribis de iudicij euentu, quod tibi furor inimici denunciat, & existimas me suasurum ut meliora tibi ipsi proponas, & acquiescas spei blandæ. Quid enim necesse est mala accersere, & satis cito patienda cum venerint, præsumere, ac præsens tempus futuri metu perdere? ¹ Est sine dubio stultum, quia quandoque sis futurus miser, esse iam miserum: sed ego ² alia te ad securitatem via ducam. Si vis omnem sollicitudinem exuere, quidquid vereris ne eueniat, euenturum utique propone: & quodcumque illud est malum, tecum ipse metire, ac ³ timorem tuum taxa. intel-

liges profecto aut ⁴ non magnum, aut non longum esse, quod metuis. nec diu exempla, quibus confirmeris, colligenda sunt: omnis illa ætas tulit. In quamcumque partem rerum, ⁵ vel ciuiliū, vel externarum, memoriam miseris; occurrent tibi ingenia, aut ⁶ profectus, aut impetus magni. Numquid accidere tibi, si damneris potest durius, quam ut mittaris in exsilium? ut ducaris in carcerem? numquid ultra quidquam timendum est ulli, quam ut vratur? quam ⁷ ut pereat? Singula ista constitue. & contemptores eorum cita, qui non quærendi, sed eligendi sunt. Damnationem suam Rutilius sic tulit, tamquam nihil illi molestum esset aliud, quam quod male iudicaretur. Exsilium ⁸ Metellus fortiter tulit, Rutilius etiam libenter. alter, ut rediret, Reipub. præstitit: alter reditum suum ⁹ Sullæ negauit, cui nihil tunc negabatur. In carcere Socrates disputauit, & exire (cum essent ¹⁰ qui promitterent fugam) noluit: remansitque, ut duarum rerum grauissimarum hominibus metum demeret, mortis & carceris. Mucius ignibus manum imposuit. Acerbum est vri: quanto acerbius si id te faciente patiaris? Vides hominem non eruditum, nec ullis præceptis contra mortem aut dolorem subornatum, militari tantum robore instructum, pœnas à se irriti conatus exigentem. spectator distillantis in hostili foculo dextræ stetit, nec ante remouit nudis ossibus fluentem manum, quam ignis illi ab hoste subductus est. Facere aliquid in illis castris felicius potuit, nihil fortius. Vide quanto acrior sit ad occupanda pericula virtus, quam crudelitas ad irroganda. Facilius Porſena Mucio ignouit, quod uoluerat occidere; quam sibi Mucius, quod non occiderit. Decantatæ, inquis, in omnibus scholis fabulæ istæ sunt. iam mihi, cum ad contemnendam mortem ventum fuerit, Catonem narrabis. Quid ni ego narrem, vltima illa nocte Platonis librum legentem, posito ad caput gladio? duo hæc in rebus extremis instrumenta prospexerat, alterum ut vellet mori, alterum ut posset. Compositis ergo rebus, ¹¹ utcumque componi fractæ atque vltimæ poterant, id agendum existimauit, ne cui Catonem aut occidere liceret, aut seruare contingeret. & stricto gladio, quem vsque in illum diem ab omni cæde purum seruauerat: Nihil, inquit, egisti fortuna omnibus conatibus meis obstando, non pro mea adhuc, sed pro patriæ libertate pugnaui. nec agebam tanta pertinacia, ut liber, sed ut inter liberos viuerem: nunc quoniam deploratæ sunt res generis humani, Cato deducatur in tutum. Impressit deinde mortiferum corpori vulnus: quo obligato a medicis, cum minus sanguinis haberet, minus virium, animi idem, iam non tantum Cæsari, sed sibi iratus, nudas in vulnus manus egit, & generosum illum contemptoremque omnis potentia spiritum non emisit, sed eiecit. Non in hoc exempla hæc nunc congero, ut ingenium exerceam, sed ut te aduersus id quod maxime terribile videtur, exhorter. Facilius autem exhortabor, si ostendero, non tantum fortes viros hoc momentum efflandæ animæ contempsisse: sed quosdam ad alia ignauos, in hac re exæquasse animum fortissimorum. sicut illum Cn. Pompeij focerum Scipionem, qui contrario in Africam vento relatus, cum teneri nauem suam videret ab hostibus, ferro se transuerberauit, & quærentibus ubi imperator esset: *Imperator, inquit, bene se habet.* Vox hæc illum parem maioribus fecit, & fatalem Scipionibus in Africa gloriam non est interrumpi passa. Multum fuit Carthaginem vincere, sed amplius mortem. Imperator, inquit, bene se habet. An aliter debebat Imperator, ¹² & quidem Catonis, mori? Non reuoco te ad historias, nec ex omnibus sæculis contemptores mortis, qui sunt plurimi, colligo: respice ad hæc nostra tempora de quorum languore ac delicijs querimur. omnis ordinis homines succurrent, omnis fortunæ, omnis ætatis, qui mala sua morte præciderunt. Mihi crede, Lucili, adeo mors timenda non est, ut beneficio eius ¹³ nihil anteferendum sit. Securus itaque inimici minas audi: & quamuis conscientia tua tibi fiduciam faciat, tamen quia multa extra causam valent, & quod æquissimum est spera, & ad id te quod est iniquissimum, compara. Illud ante omnia memento, demere rebus tumultum, ac videre quid in quaque re sit: scies nihil esse in istis terribile, nisi ipsum timorem. Quod vides accidere pueris, hoc nobis quoque maiusculis pueris euenit illi quos amant, quibus assueuerunt, cum quibus ludunt, si personatos vident, expatiunt. Non hominibus tantum, sed & rebus persona demenda est, & reddenda facies sua. Quid mihi gladios & ignes ostendis, & turbam carnificum circa te frementium? Tolle istam pompam sub qua lates, & stultos territas. mors es, quam nuper seruus meus, quam ancilla contempsit. Quid tu rursus mihi flagella & eculeos magno apparatu explicas? quid singulis articulis singula machinamenta, quibus extorqueantur, aptata, & mille alia instrumenta excarnificandi particulatim hominis? Pone ista, quæ nos obstupefaciunt: iube conticescere ge-

mitus & exclamationes, & vocum inter lacerationem elisarum acerbiter. Nempe dolor est, quem podagricus ille contemnit, quem stomachicus ille in ipsis delicijs perfert, quem in puerperio puella perpetitur. Levis est, si ferre possum: brevis est, si ferre non possum. Hæc in animo voluta, quæ sæpe audisti, sæpe dixisti: sed an vere audieris, an vere dixeris, effectum proba. hoc enim turpissimum est, quod nobis obijci solet, verba nos philosophiæ, non opera tractare. Quid tu? nunc primum tibi mortem imminere scisti, nunc exsilium, nunc dolorem? in hæc natus es. Quidquid fieri potest, quasi futurum cogitemus. Quod facere te moneo, scio certe fecisse. Nunc admoneo, ut animum tuum non mergas in istam sollicitudinem. hebetabitur enim, & minus habebit vigoris, cum exsurgendum erit. Abduc illum a privata causa ad publicam: dic mortale tibi & fragile corpusculum esse, cui non ex iniuria tantum aut ex potentioris viribus denuntiabitur dolor, sed ipsæ voluptates in tormenta vertuntur. Epulæ crudelitatem afferunt, ebrietates nervorum torporem tremoremque: libidines pedum, manuum, articulorum omnium depravationes. Pauper fiam? inter plures ero. Exsul fiam? ibi me natum putabo, quo mittar. Alligabor? quid enim? nunc solutus sum? Ad hoc me natura graue corporis mei pondus adstrinxit. Moriar? hoc dicis, desinam ægrotare posse, desinam alligari posse, desinam mori posse. Non sum tam ineptus, ut Epicuream cantilenam hoc loco persequar, & dicam vanos esse inferorum metus, nec Ixionem rota volui, nec saxum humero Sisyphi trudi in aduersum, nec ¹⁴ vilius viscera & renasci posse quotidie, & carpi. Nemo tam puer est, ut Cerberum timeat, & tenebras, & ¹⁵ larvarum habitum nudis ossibus cohærentium. Mors nos aut consumit, ¹⁶ aut emittit. Emissis meliora restant, onere detracto: consumptis nihil restat. bona pariter malaque submota sunt. Permite mihi referre hoc loco tuum versum, si prius admonuero, ut te iudices non alijs scripsisse ista, sed etiam tibi. Turpe est aliud loqui, aliud sentire: quanto turpius, aliud scribere, aliud sentire? Memini te illum locum aliquando tractasse, non repente nos in mortem incidere, sed minutatim procedere. ¹⁷ Quotidie morimur, quotidie enim demitur aliqua pars vitæ: & tunc quoque cum crescimus, vita decrescit. Infantiam amisimus, deinde pueritiam, deinde adolescentiam: usque ad hesternum, quidquid transiit temporis, perijt. hunc ipsum quem agimus diem, cum morte diuidimus. Quemadmodum clepsydram non extremum stillicidium exhaurit, sed quidquid ante defluxit: sic vltima hora, qua esse desinimus, non sola mortem facit, sed sola consummat. Tunc ad illam peruenimus, sed diu venimus. Hæc cum descripsisses, quo soles ore, semper quidem magnus, numquam tamen acrior, quam ubi veritati commodas verba, dixisti:

¹⁸ *Mors non vltima venit, quæ rapit vltima, mors est.*

Malo te legas, quam epistolam meam. apparebit enim tibi, hanc quam timemus mortem extremam esse, non solam. Video quo spectes. quæris quid huic epistolæ infulserim, quod dictum alicuius animosum, quod præceptum utile? Ex hac ipsa materia quæ in manibus fuit, mittetur aliquid. Obiurgat Epicurus non minus eos qui mortem concupiscunt, quam eos qui timent, & ait: *Ridiculum est, currere ad mortem tadio vitæ, cum genere vitæ, ut currendum esset ad mortem, effeceris.* Item alio loco dicit: Quid tam ridiculum, quam appetere mortem, cum vitam tibi inquietam feceris metu mortis? His adijcias & illud eiusdem notæ licet, tantam hominum imprudentiam esse, imo dementiam, ut quidam ¹⁹ timore mortis cogantur ad mortem. Quidquid horum tractaueris, confirmabis animum, vel ad mortis, vel ad vitæ patientiam. In vtrumque monendi ac firmandi sumus: & ne nimis amemus vitam, & ²⁰ ne nimis oderimus. ²¹ etiam cum ratio suadet finire, non temere, nec cum procursu ²² capiendus est impetus. Vir fortis ac sapiens non fugere debet e vita, sed exire. Et ante omnia ille quoque vitetur affectus, qui multos occupauit, libido moriendi. Est enim, mi Lucilli, ut ad alia, sic etiam ad moriendū inconsulta animi inclinatio: quæ sæpe generosos atque acerrimæ indolis viros corripit, sæpe ignauos iacentesque. illi contemnunt vitam, hi grauantur. Quosdam subit eadem faciendi videndique satietas, & vitæ non odium, sed fastidium: in quod prolabimur, ipsa ²³ impellente philosophia, dum dicimus: ²⁴ *Quousque eadem?* Nempe expergiscar, dormiam, satiabor, esuriam, algebo, aestuabo: nullius rei finis est: sed in orbem nexa sunt omnia: fugiunt ac sequuntur. Diem nox præmit, dies noctem: æstas in autumnum desinit, autumnus hiems instat, quæ vere compescitur: omnia transeunt, ut reuertantur. nihil noui video, nihil noui facio. Fit aliquando & huius rei nausea. Multi sunt, qui non acerbum iudicent viuere, sed superfluum.

I. LIPSIVS.

1. **E**ST sine dubio stultum.] *Similia de Timore non præcipiendo, epist. XIII. & LXXIV. atque alibi.*
2. Alia via.] *Plane contraria, ut omni a timeas Hoc ipsum in epist. LXXVIII. Omnem Fortunæ licentiam in oculis habe, tamquam quidquid potest facere, factura sit. Quidquid expectatum est diu, leuius accidit. Vere sapientis usurpatio & remedium: de quo ego in occasione, Manuduct. II. Dissert. I.*
3. Timorem taxa.] *Judicio, quanti sit, æstima.*
4. Non magnum.] *Epicuri decantatum in dolore solatium. Infra statim: Levis est, si ferre possum; brevis est, si ferre non possum. Æschylus:*
 Θάρσει. πόνος γὰρ ἀχρον ὁδὸν ἔχει χεῖρον.
 Confide. tempus non habet lummus dolor.
5. Vel ciuiliū.] *Nostrarum & Romanarum. quæ ad tuos ciues.*
6. Profectus.] *In Sapientia. Reperies, inquit, aut qui iudicio & ratione, Sapientia nempe alumni, hæc contempserint, ut Cato: aut qui impetu & nobilitate animi, ut Scipio.*
7. Ut pereat.] *Muretus vellet, (nescio an ex libro) ut pendeat? Non ego. decrescat enim oratio: & minus pendere, quam vri. Quod editum etiam est, libri nostri manuari omnes habent.*
8. Metellus.] *Est Q. Metellus Numidicus, victo Iugurtha dictus. qui Censor, & clarissimus vir, cum iurare in leges Apuleij Saturnini Tr. pl. nollet, in exilium missus, fortiter tulit; donec occiso illo, precibus lacrimisque filij præsertim, qui ob id Pij cognomen meruit, restitutus est. Cicero varijs locis, Florus, Appianus, alij.*
9. Sullæ negauit.] *Noster de Prouid. cap. III. Rutilius Sullæ Dictatori solus aliquid negauit, & reuocatus non tantum retro cessit, sed longius fugit. Ouidius:*
 Et graue magnanimi robur mirare Rutilli,
 Non vli reditus conditione dati.
10. Qui promitterent fugam.] *Xenophon in Apologia: Επειτα τῶν ἐταίρων ἐκκλέψαι βελομεθῶν αὐτὸν, ὁ δὲ ἐφείπετο, ἀλλὰ καὶ ἐπισκώψαι ἐδόκει, ἐρώμενος, Εἰ ποὺ εἰδείν τι χεῖρον ἔξω τῆς Ἀττικῆς ἐνθα ὁ θεοσβατὸν γανάτω; Amicis furtim eriper e illum volentibus, non paruit, imo & illudit, interrogans, An alibi extra Atticam, regionem nossent, quo mors non aspiraret?*
11. Vt cumque componi.] *Mens liber, ut tunc componi. In tali scilicet statu.*
12. Et quidem Catonis.] *Fortis illius viri Imperator, an non ipse fortis? Nam toti exercitui Scipio præerat: Catone inter Legatos.*
13. Nihil anteferendum sit.] *Dilutior sententia, si attendis. Quid, quod libri consensu damnant, & verba inferunt, anteferendum timendumve sit? Omnes, inquam, olim editi & scripti. Scapellum hoc Muretus adhibuit: præstabat medicinam. A me ea sit: nihil à te verendum timendumve sit. Adeo, mi Lucili, mors tibi non timenda; ut illi, nihil vereri aut timere, debeas. Mala aut metus sola tollit.*
14. Vilius viscera.] *De Titio poetæ. & inter alios Lucretius, qui hæc talia abiicit, & ad moralem sensum aliquem aptat, pro Epicuri doctrina, lib. III.*
15. Larualem.] *Ita scripti libri: editi, Laruarum. Sed illud ad ipsos mortuos refert, qui pallantes, tenues, & laruales quædam umbrae, ut Sidonius dixit.*
16. Aut emittit.] *Plures libri, exuit. nempe corpore isto, & velamento. Utrouis autem modo, Mors nihil, aut nihili est. Si enim emittit, viuimus. quo sensu Lucanus lib. III.*
 Aut nihil est sensus animis a morte relictum,
 Aut mors ipsa nihil.
 Si consumit, cum illa perimus. atque ita Seneca Tragici valeat, Post mortem nihil est, ipsaque mors nihil. Quid autem hic Stoici, diximus III. Physiol. Diss. XI.
17. Cottidie morimur.] *Seneca hoc sæpe tractat & inculcat: etiam Plutarchus, prorsus ut noster suggerente Mureto. In libro, De Ei in Delphis. Nos, inquit, vnā mortem ridicule timemus, toties iam mortui, & morientes. Non enim solum, ut Heraclitus ait, Ignis mors aeris est generatio; & huius mors, Aquæ: sed id ipsum clarius in homine videas. Perit Virilis ætas Senio accedente, perit Iuuentus Virili ætate, Pueritia Iuuentute, Infantia per Pueritiam. Quin & hesternus dies in hodiernum occidit, & hodiernus crastino morietur.*
18. Mors non vltima.] *Ita omnes libri, ad Muretum: qui edidit, Mors non vna: versu, inquit, & sententia postulante. Ego contra postulem, vetera teneri: deleta modo particula, sed, quæ versum, an versus, turbat. Potest enim Heroicus ita esse; possunt & bini Anapaestici.*
 Mors non vltima venit,
 Quæ rapit vltima, mors est.
 Non quæ venit, & iam præterijt, Mors est: sed illa proprie, quæ rapit vltima, & nos aufert.
19. Timore mortis.] *Simile epist. LXX. Stultitia est, timore mortis mori. Ibi me vide.*
20. Ne nimis oderimus.] *Curtius lib. V. Fortium virorum est, magis mortem contemnere, quam odisse vitam. Sæpe tædiolaboris, ad viliratem sui compelluntur ignaui. At virtus nihil inexpertum omittit. Vltimum omnium mors est: ad quam non pigre ire, satis est.*
21. Etiam cum ratio.] *Quod Stoici volebant, & caussas esse sumendæ interim mortis. De quo decreto ego Manud. III. Diss. XXII. & XXIII.*
22. Capiendus est impetus.] *Plinius pariter, lib. I. epist. XXI. Impetu quodam & instinctu currere ad mortem, commune cum multis: deliberare vero, & caussas eius expendere, utque suaserit ratio, vitæ mortisque consilium suscipere vel ponere, ingentis est animi. Adde Senecam epist. XXX. & LV.*

23. Impellente Philosophia.] *Quæ reuera non magni facit totum hoc viuere, & in eadem circulari. Lucretius lib. III. Naturam ipsam rerum loquentem facit:*

Nam tibi præterea, quod machiner inueniamque,
Quod placeat, nihil est: eadem sunt omnia semper.
Si tibi non annis corpus iam marcet, & artus
Confecti languent; eadem tamen omnia restant,
Omnia si pergas viuendo vincere sæcla.

24. Quousque eadem?] *De Tranquill. cap. II. Fastidio illis cœpit esse vita, & subit illud rabidarum deliciarum, Quousque eadem? Vox vulgi fuit, & iterum exprimit epist. LXXXIX.*

M V R E T V S.

SOLLICITVM te esse scribis.] *Præclara epistola, qua Lucilio euentum iudicij cuiusdam metuenti, primum ostendit, quam stultum sit, torquere se expectatione eius rei quæ an euentura sit nescias. Deinde ostendit efficacissima remedia aduersus ea omnia, quorum expectatione homines perterrefieri solent.*

Timorem tuam taxa.] *Æstima, adhibito iudicio, quanti sit id quod metuis.*

Quam ut pereat?] *Hic oscitantia librariorum, omissa sunt aliquot voces. Legendum enim hoc modo: Quam ut vratur? Quam ut pendeat?*

Excarnificandi particulatim hominis?] *In aliis quibusdam libris, articulatum, Vtra verior scriptura sit, haud facile dixerim.*

Leuis est, si ferre possum:] *Enartheciis Epicurum sumptum. Si grauis, breuis: longus, si leuis. Epicurus autem ex illo Æschyli sumpsit.*

Θάρσει ποῖς γὰρ ἄκρον ὧν ἔχει χρόνον.

Confide. summus non habet tempus dolor.

Quotidie morimur.] *Sæpe tractatur hic locus a Seneca. Tractatur & a Plutarcho pereleganter in libro περὶ τῆς ἐν δελφοῖς. Cuius verba adscribam. Ἀλλ' ἡμεῖς ἐνα φοβέμεθα γέλοιος θάνατον, ἢ δὴ τεσσάρων πενηκόντες, καὶ ἑνῆσκατον. & γὰρ μόνον (ὁ Ἡρόκλητος ἔλεγε) πρὸς θάνατον, ἀεὶ γένεσις, καὶ αἶρος θάνατος, ὕδατι γένεσις, ἀλλ' ἐπὶ σαφέστερον ἐπ' ἀνθρώπων ἰδοῖς ἂν φθείρεται μὴ ἀκμάζοντων γέροντος ἐφθάρη δὲ ὁ νέος εἰς τὸ ἀκμάζοντα, καὶ ὁ παῖς εἰς τὸ νέον, εἰς δὲ τὸν παῖδα τὸ ἡπτόν ὁ πῦρ εἰς τὸ σήμερον πέθικεν, ὁ δὲ σήμερον εἰς τὸ αὐριον σποδνῆσκει.*

Mors non vna venit.] *Alij, Mors non vltima venit: quomodo & sententia corrumpebatur & versus.*

Obiurgat Epicurus.] *Ab hac disciplina fortassis duxit Martialis hoc præceptum:*

Summum ne metuas diem, nec optes.

Timore mortis cogantur ad mortem.] *Idem Martialis.*

Hostem dum fugeret, se Fannius ipse peremit,

Hic, rogo, non furor est, ne moriære, mori?

Quousque eadem?] *Hanc ipse alibi vocem rabidarum deliciarum vocat. Sunt quos vitæ tedium ac fastidium capiat: cum omnia perpetuo tanquam in orbem volui, & alia alijs succedere videant. Varietatem requirere se aiunt: sine qua molesta & insuauia sunt omnia. Extat inter τὰς νεχρικὰς Samosatensis sophistæ, dialogus quidam Chironis & Menippi, qui mihi valde videtur huc pertinere.*

Diem nox premit.] *Horatius.*

Truditur dies die:

Nouæque pergunt interire lunæ.

P I N C I A N V S.

NVN QUID ultra quicquam corpori timendum est.] *Non corpori, sed illi quidam præferunt codices: Alij fidelius, vlli.*

Vt beneficio eius nihil anteferendum.] *Desunt tres dictiones ex omni veteri lectione, legendumque ita, vt beneficio eius nihil anteferendum timendum ve sit.*

Quod facere te moneo, sed scio certe fecisse.] *Particula sed eradenda, ex eadem.*

Mors non aut consumit, aux exuit.] *Exemplaria quadam non exuit habent, sed emittit: cui lectioni fauet verbum statim sequens, emissis.*

Vel ad mortis, vel ad vitæ patientiam At in vtrumque emonendi ac firmandi sumus.] *Vetus lectio. vel ad mortem, vel ad vitæ patientiam, aut in vtrumque. emonendi enim ac firmandi sumus.*

Sed non temere, nec cum procursu capiendus est impetus.] *Particula nec desideratur in quibusdam codicibus: & quidem, vt sentio, recte.*

O P S O P O E V S.

RE C T E in m. ff. tibi ipse proponas. Sic alibi frequenter. Epist. 17. Clamo mihi ipse & paulo inferius. quam ut vratur, quam ut pereat.

Interrogationis nota post gladio ponenda est c. m. ff.

M. ff. æquasse: & statim, cum teneri nauem suam vidisset ab hostibus.

M. ff. Quid singulis art. sing. m. q. ext. aptata. & mille alia instrumenta ex c. particulatim hominis explicas nempe repetendum ὅτι νοῦν.

M. ff. dolor. Ipsæ vol. Adiecta est particula sed ab aliquo, propter præcedens non tantum.

M. ff. Omnia

M. ff. Omnia sic transeunt, ut reuertantur Nihil noui facio, nihil noui video. Fit aliquando & huius, rei nauis. Ionibus, vau oia ceteris vau tin.

GRVTERVS ET IVRETVS.

A Deo mors timenda non est] *negatio abest à v. c. rectius & elegantius Iuretus.*
 Nec vllius viscera & renasci posse] *v. c. nec Titijs viscera. fabula hac nota ex Virg. 6. Æ. & Nasone 4. Metam. Iuretus.*

Vbi veritati commodas verba] *v. c. commendas.*

Vitæ non odium, sed fastidium] *vide ut hanc sententiam explanatione sua ornet P. Faber. libro primo 3. mef. capite decimo.*

ARGVMENTVM I. LIPSI.

PRÆSCRIBIT de duobus amicis, iuvene & sene, aliter atque aliter cum vtroque agendum: cum illo fortius; cum hoc remissius, ne desperet. Ipsum Lucilium hortatur ad mediocritatem, aut pauperiem: deinde (Epicuri voce) ut sumat sibi Pædagogum. Fac omnia, tamquam aliquis spectet.

EPIST. XXV.

Quod ad duos amicos nostros pertinet, diuersa via eundum est. alterius enim vitia emendanda, alterius frangenda sunt. Vt libertate tota: non amo illum, nisi offendero. Quid ergo? inquis. quadragenarium pupillum cogitas sub tutela tua continere? Respice ætatem eius iam duram & intractabilem. non potest reformari. tenera finguntur. An profecturus sim nescio: malo successum mihi, quam fidem deesse. Nec desperaueris, etiam diutinos ægros posse sanari, si contra intemperantiam steteris, si multa inuitos & facere coegeris & pati. Nec de altero quidem satis fiduciæ habeo: excepto eo quod adhuc peccare erubescit. nutriendus est hic pudor: qui quãdiu in animo eius durauerit, aliquis erit bonæ spei locus. Cum hoc veterano, parcius agendum puto, ne in desperationem sui veniat: nec vllum tempus aggrediendi¹ melius fuit, quã hoc, dum interquiescit, dum emendato similis est. Alijs hæc intermissio eius imposuit. mihi verba non dat: expecto cum magno fanore vitia reditura, quæ nunc scio cessare, ² non deesse. Impendam huic rei dies: & vtrum possit aliquid agi, an non possit, experiar. Tu nobis te, ut facis, fortem præsta, & sarcinas contrahe. Nihil ex his quæ habemus, necessarium est. Ad legem naturæ reuertamur: diuitiæ paratæ sunt. Aut gratuitum est quo egemus, aut vile. ³ Panem & aquam natura desiderat. nemo ad hæc pauper est: intra quæ quisquis desiderium suum clusit, ⁴ cum ipso Ioue de felicitate contendat, ut ait Epicurus: cuius aliquam vocem huic epistolæ inuoluam. Sic fac, inquit, omnia, ⁵ tamquam spectet aliquis. Prodest sine dubio, custodem sibi imposuisse, & habere quem respicias, quem interesse cogitationibus tuis iudices. Hoc quidem longe magnificentius est, sic viuere tamquam sub alicuius boni viri, ac semper præsentis, oculis: sed ego etiam hoc contentus sum, ut sic facias quæcumque facies, tamquam spectet aliquis. Omnia nobis mala solitudo persuadet. Cum iam profeceris tantum, ut sit tibi etiam tui reuerentia, licebit dimittas pædagogum: interim te aliquorum auctoritate custodi. Aut Cato ille sit, aut Scipio, aut Lælius, aut cuius interuentu perditum quoque homines vitia supprimerent; dum te efficis eum, coram quo peccare non audeas. Cum hæc effeceris, & aliqua cœperit apud te tui esse dignatio, incipiam tibi permittere: quod idem suadet Epicurus. Tunc præcipue in te ipse secede, cum esse cogeris in turba. Dissimilem te fieri multis oportet. dum tibi tutum non est à te recedere: circumspice singulos. Nemo est, cui non satius sit cum quolibet esse, quam secum. Tunc præcipue in te ipse secede, cum esse cogeris in turba, si bonus vir, si quietus, si temperans es: alioquin in turbam tibi à te recedendum est. Istic enim malo viro ⁶ propius es.

I. LIPSIVS.

1. **M**elius fuit.] *Gratulo assentior, fuerit*

2. Non deesse.] *Malim, desisse.*

3. Panem & aquam.] *Lucanus, poeta prorsum philosophus;*
 Discite quam paruo liceat producere vitam,

Et quantum Natura petat.

----- satis est populis fluviusq; Ceresque.

Euripides:

Επεὶ τὶ δὲ βροτοῖσι, πλὴν δυοῖν μόνον,
Δήμιτρος ἀκτῆς, πώματος ἢ ὑδρηχόος;
Nam quid opus est mortalibus, nisi hæc duo,
Cererisq; fruges, poculumq; puræ aquæ?

4. Cum ipso Ioue.] *Adi epistolam cx. ubi hac Epicuri vox expressa.*

5. Tamquam spectet aliquis.] *Mens & plures scripti, spectet Epicurus: & scito germanum esse. Sunt ipsa Epi- curi verba, ad aliquem e suis. quem iubet cupitq;, velut se teste & spectatore, vivere. At post ternas lineas non mutavi, & recte ibi, tamquam spectet aliquis. Vide supra, epist. xi.*

6. Propius es.] *Quidam, propior: & sententia est illa. quam & ex vulgata efficias, littera addita, Istic enim à malo viro propius abes. Prope abesse ab aliquo, & Cicero & Seneca usurpant, pro Vicinum esse. Ipsa autem res est, qua supra epist. x. Mecum loquor. Caue, inquit Crates, ne cum homine malo loquaris.*

M V R E T V S.

QUod ad duos amicos.] *Duorum Lucilij amicorum unus adolescentis, alterius senioris, non idem ingenium esse ait, neque eandem rationem utriusque corrigendi. Tum ex Epicuri schola sumit, quo cohortetur Luciliū, ut naturæ præscripto parens, assuescat paulo esse contentus. Addit ex eodem, omnia proficienti, tanquam sub oculis grauius alicuius & seueri viri, agenda esse.*

Tenera finguntur.] *Horatius:*

Fingit equum tenera docilem ceruice magister. & Plato ait iuuenes κηλῶνους εἶναι,

Panem & aquam.] *Euripides.*

Επεὶ τὶ δὲ βροτοῖσι, πλὴν δυοῖν μόνον,
Δήμιτρος ἀκτῆς, πώματος ἢ ὑδρηχόος.

Cum ipso Ioue.] *Sic epistola c x. Habeamus aquam, habeamus polentam. Ioui ipsi de felicitate controuersiam faciamus. Epicurus ipse apud Laertium: καὶ μᾶζα καὶ ὕδωρ πλὴν ἀκροτάτῳ ἀπιδίδωσι ἡδονῇ. Stobæus Εἰπίκουρος ὁ Γαργήτιος κέκραγε λέγων ὅτι ολίγον ἔχει χαλόν· τὰ πῶγε ἔδεν ἰχθυόν· ἔλεγε δὲ ἐτοίμως ἔχειν καὶ τῷ Διὶ ὥστε εὐδαιμονίας ἀγωνίζεσθαι, μᾶζαν ἔχειν καὶ ὕδωρ.*

P I N C I A N V S.

OMnia nobis mala solitudo persuadet.] *Vitia legunt nonnulla exemplaria, non mala.*

O P S O P O E V S.

M. ss. constanter, dum tibi tutum non sit ad te recedere.

Verbum es non reperitur in membranis, ut neque duo illa quæ in aliis editionibus sunt, vis esse: quæ admodum Modius monuit epist. 127. Nouant. Delenda item copula enim. ex eisdem.

A R G V M E N T V M I. L I P S I.

S E N E M se esse, & tamen animo vigere. Fortiter de morte loquitur: quæ sola, inquit, indicat an aliquid sit facti. Reliqua, verba sunt: robur & virtus apparebit, cum animam ages. Ab Epicuro clausula: Disce mortem meditari.

E P I S T. XXVI.

MODO dicebam tibi, in conspectu esse me senectutis: iam vereor, ne senectutem post me reliquerim. Aliud iam his annis, ² certe huic corpori vocabulum conuenit: quoniam quidem Senectus, lassæ ætatis, non fractæ nomen est. Inter decrepitos me numera, & extrema tangentes. Gratias tamen mihi apud te ago: non sentio in animo ætatis iniuriam, cū sentiam in corpore. tantum vitia, & vitiorum ministeria senuerunt. ³ Viget animus, & gaudet non multum sibi esse cum corpore: magnā oneris partem sui deposuit, exultat, & mihi facit controuersiam de senectute. hunc ait esse florē suum. Credamus illi. bono suo vtatur. Ire in cogitationem iuuat, & dispicere, quid ex hac tranquillitate & modestia morum sapientiæ debeā, quid ætati: & diligenter excutere, quæ non possim facere, ⁴ quæ nolim: possim ne aliquid, quod nolim. Nā si quid non possum, non posse me gaudeo. Quæ enim querela est, quod incōmodum, si quod debet desinere, defecit? Incommodum summum, est, inquis, minui & deperire, & vt proprie dicam, liquefcere. Non enim subito impulsī ac præstrati sumus: carpinur.

singuli dies aliquid subtrahunt viribus. Et quis exitus est melior, quā in finem suum, natura solvente, dilabi? Non quia aliquid mali est: 1. ictus, & e vita repentinus excessus? sed quia lenis hæc via est, 2. subduci. Ego certe, velut appropinquet experimentum, & ille laturus sententiam de omnibus annis meis dies venerit, ita me obseruo & alloquor: Nihil est, inquam, adhuc, quod aut rebus aut verbis exhibuimus. leuia sunt ista & fallacia pignora animi, multisque inuoluta lenocinijs: quid profecerim, morti crediturus sum. Non timide itaque componor ad illum diem, quo remotis strophis ac fucis, de me iudicaturus sum, vtrum loquar fortia, an sentiam: numquid simulatio fuerit & mimus, quidquid contra fortunam iactavi verborum contumacium. Remoue existimationem hominum. dubia semper est, & in partem vtramque diuiditur. Remoue studia totam vitam tractata. mors de te pronuntiatura est. Ita dico, disputationes & litterata colloquia, & ex præceptis sapientium verba collecta, & eruditus sermo, non ostendunt verum robur animi. est enim oratio etiam timidissimis audax. quid egeris, tunc apparebit, cum animam ages. 3. Accipio conditionem. non reformido iudicium. Hæc mecum loquor: sed tecum quoque me locutum puta. Iunior es, quid refert? non dinumerantur anni. Incertum est, quo te loco mors expectet. itaque tu illam omni loco expecta. Finire iam volebam: & manus spectabat ad clausulam: sed 4. conficienda sunt sacra: & huic epistolæ viaticum dandum est. Puta me non dicere, vnde sumpturus sim mutuum: scis cuius arca vtar. Expecta pusillum, & 5. de domo fiet numeratio: interim commodabit Epicurus, qui ait: *Meditare vtrum commodius sit, vel mortem transire ad nos, vel nos ad eam*. Hic patet sensus. Egregia res est, mortem condiscere. Superuacuum forsitan putas id discere, quo semel vtendum est: hoc est ipsum, quare meditari debeamus. semper discendum est, quod an sciamus, experiri non possumus. Meditare mortem. Qui hoc dicit, meditari libertatem iubet. qui mori didicit, seruire dedidicit. supra omnem potentiam est: certe extra omnem. Quid ad illum carcer, & custodia, & claustra? 6. liberum ostium habet. Vna est catena quæ nos alligatos tenet, amor vitæ: qui vt non est abijciendus, ita minuendus est: vt si quando res exiget, nihil nos detineat, nec impediat, quo minus parati simus, quod quandoque faciendum est, statim facere.

I. LIPSIVS.

1. MODO dicebam tibi.] Quando, aut ubi? Epistola XII. in simili etatis, argumento, & augmento.

2. Certe huic corpori.] Absit vulgaris vocula, certe: at necessaria est, & quasi corrigit & mitigat de pręgrandi etate, & potius valetudine ac corpore fracto senem se esse.

3. Viget animus.] Scriptis ostendis, quibus nihil robustius. & simul illud Menandri affirmas:

Εἴ τ' ἄλλ' ἀφαιρῇς ὁ πολὺς εἶωθε χρόνος

Ἡμῶν, τὸ γεφρονεῖν ἀσφαλέτερον ποιεῖ

Vt alia longus auferat nobis dies.

At sapere & intelligere firmitus facit.

4. Quæ nolim.] Trice hic in libris, vix extricanda. Meus: quæ nolim perdere nec habituro aliquid si nolim quidquid non posse me gaudeo. Elicit aliquid: quæ nolim. proderitne abituro aliquid, si nolim quidquid non possum, & gaudeo. Inuat querere, inquit, quid sapientia, quid etati adscribam. Sunt quæ facere non possum: etatis est. sunt quæ etiam nolo: sapientia est. Proderitne autem mox abituro & morituro, si nolim quod non possum, & non posse gaudeo? Proderit. nam in Virtutem ita abit. Exempli gratia. à Venere etas ardet: sunt qui indignantur, & velint: stultitia est. sunt qui quod non possunt item nolint, & cum Sophocle gaudeant rabidam canem effugisse: sapientia & Virtus est. Qui meliora à se aut libris habet, porrigat.

5. Ictus, & e vita.] Quidam, citus, &.

6. Subduci.] Quod fit in senili morte, cum vt Sol aut lumen, paulatim subtrahimur exstinguimurq;. Epist. xxx. Senectus leniter emittit, non repente auulsum vitæ, sed minutatim subductum.

7. Accipio conditionem.] Præstitisti magnanime senex: & constans hoc robur pratulisti, etsi in subita & indicta morte.

8. Conficienda sunt sacra.] Interpretor, sollemnia omnia adhibenda: nihil omittendum, velut in sacris. Proverbij vicem habet. At Mureti lectio, conficienda sunt sagmata, Mureti est: nec vestigium in libris.

9. De domo fiet.] A me ipso, & meis copiis, non ab alio. Nunc etiam mutuor, parum adhuc ipse abundans aut instructus.

10. Liberum ostium.] Sermo Stoicus. & identidem, ubi de morte subeunda vel sumenda: ἡ νοῦς τῆς ψυχῆς. Aperta est ianua. Exi, sodes. Arrianus 1. Dissert. ix. & alibi.

MURETVS.

MODO dicebam tibi,] Decrepitum iam esse se, non senem: & vigere tamen animo, neque ullo mortis metu teneri.

Profitne habituro aliquid, si quicquid nolim, quicquid non possim, non posse me gaudeo] *Locus vitiatissimus, verbis partim redundantibus, partim deficientibus: nec in ullo alio maior exemplarium dissonantia, discussis igitur, & diligenti censura perpensis scriptorum codicum verbis, hanc lectionem elicio: Profitne habituro quæ velim. Atqui si nolim, quicquid non posse me scio, gaudeo.*

Quam in finem suum natura soluente dilabi?] *Vetus lectio delabi, non dilabi.*

Totam vitam tracta.] *Legendum censeo, tota vita tractata. Nam & exemplar Facundi & Primitini tractata præfert, non tracta.*

Finire iam volebam:] *Fidelior vetus lectio. Desinere iam volebam.*

Putas me non dicere vnde sumpturus sum mutuum.] *Putas scribendum, non putas, ex vetere lectione.*

Expecta me pusillum,] *Dictio me desideratur in nonnullis exemplaribus.*

OPSOPOEVVS.

Addita voce lege, certe huic corpori vocabulum conuenit. extat ea tam in nostris, quam Modij codicibus.

Locus non satis amenda liber. Referam veterum codicum scripturam, ut ingenij exercendi materiam habeant lectores. Sic igitur præ se ferunt, quæ non possim facere, quæ nolim prodeesse habiturus, (unus abiturus) atqui (unus ad qui, alius ad quid) si nolim, quicquid non posse me gaudeo. Ambianus in margine hanc habebat notatam: quæ non possim facere & quæ facere nolim, profit ne habituro vel abiturus, atqui si nolim &c.

Non displicet Nicotiani codicis lectio, Non quia aliquid malicitus & è vita repentinus excessus.

M. ff. de me iudicaturus sum. Et postea idem, studia tota vita tracta: unus omnino tractata, quod rectum dico. Iubet Seneca studia toto vita spatio tractata remouere, hoc est, disputationes, litterata colloquia, & cetera quæ ipse enarrat: quia inepta omnia sint, præter unicam mortem, ad experimentum de animi robore & constantia faciendum.

Tres m. ff. Iuuenior es & sic Modius in suis quoque reperit, ea forma (ait epistola 127.) qua Calpurnius aliique diuitior. Et paulo inferius, m. ff. omnes, Desinere iam volebam.

GRVTERVS ET IVRETVS.

De domo fiet numeratio] *ad huius loci intelligentiam vide multa apud Ræuar dum lib. 1. Variorum cap. 15. & Brissonium lib. 6. de formulis.*

ARGVMENTVM I. LIPSI.

M O N E T, & excusat. Quid enim? ipse iam bonus, iam sanus? Non sum, inquit: sed inter ægros, de communi malo, & remedio, tecum differo. Voluptates nocent, aut falso iuuant: Virtus sola solidum gaudium parit. Sed hanc tu adsume & habe: per alium non potes. Historiola de Calvisio facta. Epicuri dictum, Dimitte sunt, naturalis paupertas.

EPIST. XXVII.

TV me, inquis, mones. iam enim te ipse monuisti, iam correxisti? ideo aliorum emendationi vacas? Non sum tam improbus, ut curationes æger obeam: sed tamquam in eodem¹ valetudinario iaceam, de communi malo tecum colloquor, remedia communico. Sic itaque me audi, tamquam mecum loquar. in secretum te meum admitto; & te adhibito,² mecum exigo. Clamo mihi ipse, Numera annos tuos: & pudebit eadē velle, quæ volueras puer, eadem parare. Hoc denique tibi³ citra diem mortis præsta: moriantur ante te vitia. Dimitte istas voluptates turbidas, magno luedas. non venturæ tantum, sed præteritæ nocent. Quemadmodum scelera etiam si non sint deprehensa cum fierent, sollicitudo non cum ipsis abit: ita improbarum voluptatum, etiam post ipsas, pœnitentia est. Non sunt solidæ, non sunt fideles. etiam si nō nocent, fugiunt. Aliquod potius bonum mansurum circumspice. nullum autem est, nisi quod animus ex se sibi inuenit. Sola virtus⁴ præstat gaudium perpetuum, securum: etiam si quid obstat, nubium modo interuenit, quæ infra feruntur, nec umquam diem vincunt. Quando ad hoc gaudium peruenire contingeret? non quidem cessatur adhuc, sed⁵ non festinatur. Multum restat operis, in quod ipse necesse est vigiliam, ipse laborem tuum impendas, si effici cupis.⁶ Delegationem res ista non recipit. Aliud litterarum genus adiutorium admittit.⁷ Calvisius Sabinus memoria nostra fuit diues: &⁸ patrimonium habebat libertini, & ingenium. Numquam vidi hominem⁹ beatum indecentius. Huic memoria tam mala erat, ut illi modo nomen Vlixis excideret, modo

Achillis, modo Priami: quos tam bene nouerat, ¹⁰ quam pædagogos nostros nouimus. Nemo vetulus nomenclator, qui nomina non reddit, sed imponit, ¹¹ tam perperam tribus, quam ille Troianos & Achiuos persalutabat. Nihilominus ¹² eruditus volebat videri. Hanc itaque compendariam excogitauit. magna summa emit seruos, vnum ¹³ qui Homerū teneret, alterū qui Hesiodū: nouē præterea Lyricis singulos assignauit. Magno emisse illum non est quod mireris. non inuenerat: faciendos locauit. Postquam hæc familia illi cōparata est, cœpit conuiuas suos inquietare. Habebat ¹⁴ ad pedes hos, à quibus subinde cum peteret versus, quos referret, sæpe in ¹⁵ medio versu excidebat. Suasit illi Satelliū quadratus, stultorum diuitū ¹⁶ arrosor, & quod sequitur, arrisor, & quod duobus his adiunctum est, derisor, vt Grammaticos haberet ¹⁷ analectas. Cum dixisset Sabinus, centenīs milibus sibi constare singulos seruos: Minoris, inquit, ¹⁸ totidem scrinia emisisses. Ille tamen in ea opinione erat, vt putaret se scire, quod quisquam in domo sua sciret. Idem Satelliū illum hortari cœpit, vt luctaretur, hominem ægrum, pallidum, gracilem. Cum Sabinus respondisset, Et quomodo possum? vix viuo. Noli, obsecro te, inquit, istud dicere. non vides quam multos ¹⁹ seruos valentissimos habeas? Bona mens ²⁰ nec commendatur, nec emitur: & puto, si venalis esset, non haberet emptorem. at mala quotidie emitur. Sed accipe iam quod debeo, & vale. *Diuitiæ sunt, ad legem naturæ composita paupertas.* Hoc sæpe dicit Epicurus, aliter atque aliter. Sed numquam nimis dicitur, quod nunquam satis discitur. Quibusdam remedia monstranda, quibusdam inculcanda sunt.

I. L I P S I V S.

1. **V**ALETUDINARIO.] *Glosse prisca, Valerudinarium, ὑγιαίνεον, ἀγαθότης: male valentium, & se curantium locus. Nominat auctor libelli De causis corruptæ eloquentiæ, item Columella aliquoties. Videtur in adibus diuitum fuisse, ubi numerosa familia, talis locus. Adde nostrum De Fra lib. 1. cap. xvi.*

2. Mecum exigo.] *Expostulo. De Brevit. vit. cap. 1. Aristoteli cum rerum natura exigenti.*

3. Citra diem.] *Plerique libri, circa: nec male.*

4. Præstat gaudium.] *De quo ego Manud. iii. Dissert. v.*

5. Non festinatur.] *Negationem Muretus adhibuit sententiæ formandæ, sed præter libros. Ego legam: Non quidem cessaturo adhuc, sed festinaturo multum restat operis: in quod ipse, & clausula reliqua. Quærns, quando peruenies? Multum operis restat, etiam festinaturo, quid cessaturo?*

6. Delegationem.] *A re nummariæ. Aes hoc alienum alteri non delegabis soluendum, aut transcribes: a te faciendæ numeratio.*

7. Caluissius Sabinus.] *Estne ille, qui in Tacito vi. Annalium, sub Tiberio accusatus? Aceruatim ex eo Annius Pollio, Appius Silanus, Scauro Mamercus simul, ac Sabino Caluissio maiestatis postulantur. Sed dimissum ostendit: & Celsus vrbane cohortis Tribunus Appium ac Caluissium discrimini exemi. Tunc igitur dimissus, sed à Caio Caligula. post aliquot annos, reprehensus: de quo Dio, libro lxx. Caluissius Sabinus inter primos Senatores, cum recens à Pannoniæ administratione rediisset, postulatus, morte spontanea damnationem antecuenit. An hic iste sit, nescio. ætas conuenit: fortasse obstat, quod libertinus fuit, vt mox dicitur: etsi id quoque genus sub Principibus ad summos honores euecti.*

8. Patrimonium habebat libertini.] *Ita hæc edenda, aut certe libertinum. quod magis probem: vt significet, non ipsum talem, sed è talibus esse. Libri pro nobis. Sententia arguta, nec sine scommate, quo Seneca inclinat. Habebat, inquit, opes magnas, vt solent nunc libertini: sed & ingenium tale, id est humile, terreum, & quod saperet stirpem.*

9. Beatum indecentius.] *Vulgi, non sapientum iudicio beatum: quod est diuitem. Nam illi, ait noster, Beatū appellant, ad quem pecunia magna confluit: epist. xlv. Indecenter igitur beatum, quia parum decore aut eleganter opibus uti poterat, bardus, blennus, frutex.*

10. Quam pædagogos.] *Muretus ad ista: Nos nempe, qui iam senes sumus, quibus omnis pædagogorum memoria excidit. Nescio, an sic Seneca. Quis enim tam madida memoria, cui pædagogus, tot annorum indiuiduus comes, exciderit? Meum tunc magis librum audiam: quam pædagogos nostros novos nouimus. Eam enim vocem inserit: & certum, nouitios ignotos etiam esse. At mihi sedebat: modo Priami: & quos tam bene. Ille, inquit, obliuiscatur omnium: etiam quos nouerat, vt pædagogos solemus.*

11. Tam perperam tribus.] *Maeste Pinciane. tibi, an tuis libris, debemus. Acutum est: & nomenclator tribules salutabat, aut resalutabat, nomine Domini: vetulus aliquis prauus, & pro Titio Scium. Nostri codices: tam properanter quam, quod illuc sane ducas, si diducas.*

12. Eruditus volebat videri.] *Et obtinebat: quidni? Verissime Euripides in Herculidis:*

---- οἷός τε δὲ γὰρ
Τὸν εὐτυχεῖντα πάντ' ὅτι γὰρ οὐ σαφές
--- nam censemus hoc,

Qui diues est felixque, scire hunc omnia.

13. Qui Homerum.] *Saltem hoc bono iudicio, aut suggestione, quod primas huic primo daret.*

14. Ad pedes.] *Ad lecti fulcra, cum cenaret: quos adspicere, & innuere posset.*

15. Medio versu.] *Facetius, & credo, verius est, medio verbo: quod prisca libri referunt. Tam infida me-*

memoria, ut destitueret in verbo, & totum non efferret.

16. Arrofor.] *Mens, abrafor: quod eodem vadit.*

17. Analectas.] *Scite, & nimis argute. Analecta in conuiuiis, Græco verbo, reliquia, & quæ subleguntur aut colliguntur sparsa. Suadebat igitur, habere Grammaticos ab hoc officio, qui reliquia eius, & quæ exciderent ei, & velut ab ore aut orbe deciderent; colligerent & collecta redderent, atque ita explerent. Non potest venustius. Habes Grammaticos & litteratores, qui suggerunt velut cibum & ingerunt: ecce adde Sublegulos, qui elapsa tibi reponant.*

18. Totidem Scrinia.] *In quibus reponi libri & scripta solent. Id quoque igitur argute: Hi tibi, tamquam armaria & scrinia sunt, à quibus auctores petas: cur non ipsa emisti, minoris quidem, & quæ fidelius etiam assertassent?*

19. Seruos valentissimos.] *Nam sicut doctrinam seruorum suam putabat: cur non item robur?*

20. Nec commendatur.] *Verius, commodatur: nec vsu, nec mancipio datur.*

M V R E T V S.

TV me inquis mōnes.] *Ferendus non videtur, qui ea vitia in alijs reprehendit, quibus & ipse obnoxius est, & ut Græci proverbio dicunt, Aliis medetur, vlcibus ipse scatens. Ne igitur in hanc reprehensionem incurrat Seneca, ne ve nimium sibi sumat, si se iam à vitiis liberum profiteatur: ait se non ut medicum agere cum Lucilio, sed cum eo de communibus morbis loqui, & remedia, si qua habet, cum illo communicare. Inserit historiam longe iucundissimam de Calvisio quodam Sabino: & ad finem addit ex more dictum Epicuri.*

Quam pædagogos nostros nouimus] nos qui iam senes sumus, quibus omnis pædagogorum memoria excidit.

P I N C I A N V S.

HOc denique tibi circa diem mortis præsta:] *Aliquot codices, Hoc denique tu tibi ante diem mortis præsta.*

Dimitte istas voluptates turbidas magno leuandas.] Scribendum puto luendas non leuandas.

In quod ipse necesse est vigilare, ipse laborem tuum impendas.] Castigatius vetusta lectio, vigiliam habet, non vigilare.

Tam properanter, quam ille Troianos & Achiuos persalutabat.] Sic prior editio. Corrigo ex exemplari Facundi & Primitiui, tam perperam tribus quam ille Troianos, reliqua.

In medio versu excidebat.] Verbo, non versu, eadem agnoscit.

Vt Grammaticos haberet analectos.] Eadem analectas, habet, non analectos: quam lectionem etiam Rhodiginus agnoscit.

E R A S M V S.

VT Grammaticos haberet analectos] *Quidam habebat, analectas, alius analectas: quod magis aridet, ut intelligas eos, qui minutissima quæque colligunt ex authoribus. Nam αἱ ἀλέκτα dicuntur reliquia, decedentes è conuiuiis.*

O P S O P O E V S.

TRes m. ff. quemadmodum Pinciani codices, vigiliam, pro vigilare.

In hac demum editione Calvisius scriptum est, veteribus codicibus sic iubentibus, Tacito item lib. 1. Annalium ad stipulante, qui Calvisij Sabini legati meminit: & Plutarcho in Galba. Sed & quod sequitur, emendandum est. sic namque m. ff. & patrimonium habebat libertini & ingenium. Consentunt quoque Modij codices, epist. 127. Tum temporis exosa erant libertinorum immensa opes. has notat Seneca in Calvisio, ut & ingenium stupidum ac seruile. Alibi exprobrat libertinis balnea, & virguncularum specula.

Adijce vocem m. ff. & lege, tam perperam tribus, quam ille &c. mox ijdem habent, in medio verbo excidebat.

Calvisius Rhodiginus lib. 13. lect. antiq. cap. 31. Apud Senecam si quis sollicitius inquirat, quos nam arbitremur dici Grammaticos analectas, eos ita nuncupari contenderim, qui lectione multa exercitati, memoria sint firmissima & indubitata, ut quicquid unquam legerint vel audierint, fere habeant ad manum & in numero, quoniam αἱ ἀλέκτα significet Græce ἀναμνηστικὰ ἔχειν & εὐνοεῖσθαι, id est firmiter tenere ac concipere. Vel quia memoria subsidium & ingenij domino essent futuri. Sicuti analectides dicuntur, quibus ex xylyno, vel quauis materia, tanquam puluillis constipant scapulas prominentes puella ut videri habitiores possint. Quod Ouidianum carmen liquido comprobabit, quod ita habet:

*Conueniunt tentes scapulis analectides altis,
Angustum circa fascia pectus erat.*

Analecta in Epigrammatario poeta sunt reliquia sub mensa, quæ quod colligi debeant, id sunt sortita nomen: quamvis etiam pro instrumentis ad id ipsum destinatis quidam interpretari maluerint. Martialis:

*Colligere longa turpe nec pudet dextra
Analecta, & quicquid canes reliquerunt.*

Et alibi:

Otia sed scopis nunc analecta dabunt.

Erant Athenis apodecta, qui tributis, collationibus, & omnino vectigalibus præerant, quæque in iis ambigua forent

iudicio discernebantur: his ab excipiendo inditum videtur nomen. Sed & apodectas vocabant, qui frumenta metirentur. Hoc ideo non tacui. si forte cui apodectas dici grammaticos, non analectas, arrideat magis. Hæc Cælius. Alciatus vero Parerg. l. 8. cap. 25. Quid sint analectæ, haud quaquam explicatu difficile est: vulgo enim Grammatici sic interpretantur reliquias seu micæ, aut ossa quæ de mensa cadunt: unde & Analectæ, serui, qui sub mensa inturupati eas asportabant: quod enim pretiosiora fierent paupercula, serui collectis manu reliquiis, non scopis, sed spongiis ea extergebant. Martialis:

Otia sed scopis nunc analectæ dabunt.

Et enim ἀναλέγειν, dispersa colligere, sicut auicula faciunt, cum semina de aruis rostro excerpunt. Hinc iocus apud Senecam epistola vigesima septima de Calvisio Sabino in conuiuio seruos litteratos ad pedes habente, ut versus quos referret illius memorie suggererent: Suasit, inquit, illi Satellius Quadratus stultorum diuitum arrosor, & quod lequitur arrosor, ut Grammaticos haberet analectas, id est qui sub specie colligendarum reliquiarum essent illi à memoria. Sic Alciatus. Turnebus Aduers. lib. 23. cap. 33. Quæsitum est qui sint Grammatici analectæ. Quidam interpretantur doctissimos, qui omnia ad manum & innumerato habent: alij eos qui minutissima quæque colligunt ex auctoribus: ego neutris assentior: quid enim esset in eo sensu leporis & argutiæ? ego potius existimem sanna quadam derisum Sabinum fuisse, ut enim analectæ serui dicebantur, qui reliquias cœnæ, aut ea quæ ceciderant de mensa, colligere solebant (ea autem analectæ dicebantur) sic cum ipse Sabinus inter cœnandum in versibus, quos subiectos referebat, subinde excideret. Quadratus festiue dixit, ei grammaticis analectis opus esse, qui colligerent eum cadentem, & verba quæque ei excidentia inter cœnam redderent. Sed & cum in scriniis libros reponere soleamus, & seruis, quos edicere memoriter poetas aliquos iusserat, tamquam eorum poetarum scriniis uteretur, ac de immensi pretio eorum quereretur, Minoris, idem Quadratus, totidem, inquit, scrinia emisses. Hæc Turnebus.

Priores editiones, & vetera exemplaria, Bona mens nec commodatur, nec emitur.

GRVT. & IVRETVS.

VT Grammaticos haberes analectas.] Analectæ serui dicuntur qui reliquias cœnæ aut ea quæ ceciderunt de mensa, colligere solebant. quomodo autem hic locus explicetur vide apud Alciatum lib. 8. Parerg. cap. 25. & Turneb. lib. 24. Aduers. cap. 33.

ARGVMENTVM I. LIPSII.

L O C A mutata, animum non mutant. ipse te debes. Tolle internam agrimoniam, omnis locus bonus iucundusque erit. Eligam tamen, si possum, quietissimum & minus turbis aut vitiis opportunum. Clausula: Peccata tua nosce, iam es saluus.

EPIST. XXVIII.

HO c tibi soli putas accidisse, & admiraris quasi rem nouam: quod peregrinatione tam longa, & tot locorum varietatibus, non discussisti tristitiam grauitatemque mentis. Animum debes mutare, non cælum. Licet vastum traieceris mare, licet (vt ait Virgilius noster) terræque vrbesque recedant: sequentur te, quocumque peruenieris, vitia. Hoc idem cuidam querenti Socrates ait: Quid miraris, nihil tibi¹ peregrinationes prodesse, cum te circumferas? Premit te eadem causa quæ expulit. Quid terrarum iuuare nouitas potest? quid cognitio vrbium, aut locorum? in irritū cedit ista iactatio. Quæris quare te fuga ista non adiuet? tecum fugis. Onus animi deponendum est: ² non antè tibi vllus placebit locus. Talem nunc esse habitum tuum cogita, qualem Virgilius noster vatis inducit, iam concitata & instigata, multumque habētis in se spiritus non sui:

Bacchatur vates, magnum si pectore possit

Excussisse Deum. -----

Vadis huc & illuc, vt excutias insidens pondus, quod ipsa iactatione incommodius fit: sicut in naui onera immota minus vrgent: inæqualiter conuoluta, citius eam partē in quam incubuere demergunt. Quidquid facis, contra te facis, & motu ipso nocet tibi, ægrum enim concutis. At cum illud exemeris malū, omnis mutatio loci iucunda fiet. In vltimas expellaris terras licebit, in quolibet barbariæ angulo colloceris: hospitalis tibi illa qualiscumque sedes erit. Magis quis veneris, quam quò, interest: & ideo nulli loco addicere debemus animum. Cum hac persuasionē viuendū est: Non sum vni angulo natus: patria mea totus hic est mundus. Quod si liqueret tibi, non admirareris, nil adiuari te regionū varietatibus, in quas subinde priorum rædio migras. Prima enim quæque placuisset, si omnem tuam crederes. Non peregrinaris, sed erras & ageris, ac locum ex loco mutas: cum illud quod quæris, ³ Benè viuere, omni loco positum sit. Num quid tam turbidum fieri potest, quam forum? ibi quoque licet quietè viuere, si necesse sit. Sed si liceat disponere se, cōspectum quoque & viciniam fori procul fugiam.

nam ut loca grauia, etiam firmissimam valetudinem tentant: ita bonæ quoque menti, necdum adhuc perfectæ, & conualescenti, sunt aliqua parum salubria. ⁴ Dissentio ab his qui in fluctus medios eunt, & tumultuosam probantes vitam, quotidie cum difficultatibus rerum, & magno animo colluctantur. Sapiens feret ista, non eliget: & mallet in pace esse, quam in pugna. Non enim multum prodest vitia sua proiecisse, si cum alienis rixandum est. Triginta, inquis, tyranni Socratem circumsteterunt, nec potuerunt animum eius infringere. Quid interest, quot domini sint? seruitus una est. Hanc qui cōtempnit, in quantalibet turba dominantium liber est. Tempus est desinere, sed si prius portorium soluero. ⁶ *Initium est salutis, notitia peccati.* Egregiè mihi hoc dixisse videtur Epicurus. Nam qui peccare se nescit, corrigi non vult. deprehendas te oportet, antequam emendes. Quidam vitiis gloriantur. Tu existimas aliquid de remedio cogitare, qui mala sua virtutum loco numerant? Ideò quantum potes, teipse coargue. inquire in te: accusatoris primum partibus fungere, deinde iudicis, nouissimè ⁷ deprecatoris. ⁸ aliquando te offende.

I. LIPSIUS.

1. Peregrinationes prodesse.] *Meus, profunt. Fuisse potuit, si profunt.*

2. Non ante tibi.] *Idem, non aliter tibi.*

3. Bene viuere.] *Horatius:*

——— nauibus atque

Quadrigis petimus bene viuere. quod petis, hic est,

Est Vlubris: animus si te non deficit æquus.

4. Dissentio ab his.] *Cuiusmodi Cynici.*

5. Magno animo.] *Meus, magno opere.*

6. Initium est salutis.] *Ita Tertullianus, Pœnitentiam (hæc ex Notitia peccati, & adheret) humanæ salutis quasi Pharum esse.*

7. Deprecatoris.] *Veniam à te pete, emendaturus.*

8. Aliquando te offende.] *Mālim, & offende. Deprecare, inquit, & impetra: aliquando & pœnam, nec pœnitentiam tantum habe. A quo? ab ipso te, qui iudicium hoc exerces. Spectant ista ad Examen sui, de quo ego aliquid Manuduct. III. Dissert. ult.*

MVRETUS.

HOc tibi soli.] *Nihil adiuuari mutatione regionum eos qui secum vitia sua circumferunt. Hoc præceptum sæpe inculcat Horatius. Addit in fine egregiam Epicuri sententiam.*

Animum debes mutare, non cælum.] *Horatius:*

Cælum, non animum, mutant, qui trans mare currunt.

Græci hoc suauius: τὸν τόπον, & τὸν τεόπον.

Bene viuere, omni loco positum.] *Horatius:*

——— nauibus atque

Quadrigis petimus bene viuere. quod petis, hic est.

Est Vlubris: animus si te non deficit æquus.

PINCIANUS.

MAgis quis venerit, quàm quò interest.] *Veneris eadem, non venerit. Inquire in te.] Eadem inquire te in te.*

OPSOPOEVS.

DEst enim, in scriptis omnibus.

M. ff. te ipse coargue: Ut alias Seneca sæpe.

IVRETUS.

Magno animo colluctantur.] *v. c. eluctantur. quod magis sequor. Juretus.*

ARGVMENTVM I. LIPSI.

MARCELLINVM difficilem corrigi. Adspernatur enim, & illudit: tamen nō deseram, & fortasse vel sic peruincam. Sententia Epicuri, Ne stude populo placere: id est, multis.

EPIST. XXIX.

DE Marcellino nostro quæris, & vis scire quid agat. Raro ad nos venit, nulla alia ex causa, quàm quia audire verum timet: à quo periculo iam abest. nulli enim nisi audituro dicendum est. Ideò de Diogene, nec minus de aliis Cynicis, qui libertate

promiscua vñ sunt, & obuios quosque monuerunt, dubitari solet, an hoc facere debuerint. Quid enim si quis surdos obiurget, aut natura morbove mutos? Quare, inquis, verbis parcam? gratuita sunt. Non possum scire an ei profuturus sim, quem admoneo: illud scio, alicui me profuturum, si multos admonuero. Spargenda est manus: non potest fieri, vt non aliquando succedat, multa tentanti. Hoc, mi Lucili, non existimo faciendum magno viro. diluitur eius auctoritas, nec habet apud eos satis ponderis, quos posset minus obsolefacta corrigere. Sagittarius non aliquando ferire debet, sed aliquando deerrare. Non est ars, quæ ad effectum casu venit. Sapientia ars est. certum perat: eligat profecturos: ab his quos desperauit, recedat: non tamen citò relinquat, sed in ipsa desperatione extrema remedia tentet. Marcellinum nostrum ego nondum despero. etiãnum seruari potest: sed si citò illi manus porrigitur. Est quidem periculum, ne porrigentem trahat. magna in illo ingenij vis est; sed iam tendentis in prauum. Nihilominus adibo hoc periculum, & audebo illi mala sua ostendere. Faciet quod solet, aduocabit illas facetias, quæ risum euocare lugētibus possunt: & in se primum, deinde in nos iocabitur: omnia quæ dicturus sum, occupabit. Scrutabitur scholas nostras, & obiiciet philosophis congiaria, amicas, gulam: ostendet mihi alium in adulterio, alium in popina, alium in aula: ostendet mihi lepidum philosophum¹ Aristonem, qui² in gestatione differebat. hoc enim³ ad edendas operas tempus acceperat. De cuius secta cum quæreretur, Scaurus ait: *Vtque*⁴ *Peripateticus non est.* De eodem cum consuleretur⁵ Iulius Græcinus, vir egregius, quid sentiret: *Non possum,* inquit, *tibi dicere. nescio enim quid.*⁶ *de gradu faciat.* tamquam de essedario interrogaretur. Hos mihi⁷ circulatores, qui philosophiam honestius neglexissent, quàm vendunt, in faciem ingeret. Constitui tamen contumelias perpeti. moueat ille mihi risum: ego fortasse illi lacrimas mouebo: aut, si ridere perseuerabit, gaudebo, tamquam in malis, quod illi genus⁸ insanix hilare contigerit. Sed non est illa hilaritas longa. obserua. videbis eosdē intra exiguū tempus acerrimè ridere &⁹ & acerrimè rabere. Propositū est aggredi illum, & ostendere quanto pluris fuerit, cum multis¹⁰ minoris videretur. Vitia eius etiam si non excidero, inhibebo. non desinent, sed intermittent: fortasse autem & desinent, si intermittendi consuetudinem fecerint. Non est hoc ipsum fastidium. quoniam quidem grauitè affectis, sanitatis loco est bona remissio. Dum me illi paro, tu interim qui potes, qui intelligis vnde quo euaseris, & ex eo suspicaris,¹¹ quousque sis euasurus, compone mores tuos, attolle animum, aduersus formidata consiste, numerare eos noli, qui tibi metum faciunt. Nonne videatur stultus, si quis multitudinem timeat eo loco, per quem transitus singulis est? æquè ad tuam mortem multis aditus non est, licet illam multi minentur. Sic istud natura disposuit. spiritum tibi tam vnus eripiet, quàm vnus dedit. Si pudorem haberes, vltimam mihi pensionem remisisses. Sed ne ego quidē me sordidè geram¹² in fœnore æris alieni, & tibi quod debeo impingam. *Numquam volui populo placere. nam quæ ego scio, non probat populus; quæ probat populus, ego nescio.* Quis hoc? inquis: tamquam nescias cui imperem. Epicurus. Sed idem hoc omnes tibi ex omni domo conclamabunt, Peripatetici, Academici, Stoici, Cynici. Quis enim¹³ placere potest populo, cui placet virtus? malis artibus popularis fauor quæritur: similem te illis facias oportet. Non probabunt, nisi agnouerint. Multo autem ad rem magis pertinet, qualis tibi videaris, quàm qualis aliis. Conciliari nisi turpi ratione amor turpium non potest. Quid ergo illa laudata, & omnibus præferenda artibus rebusque philosophia præstabit? scilicet vt malis tibi placere, quàm populo: vt æstimes iudiciã, non numeres: vt sine metu deorum hominumque viuas: vt aut vincas mala,¹⁴ aut finias. Ceterum si te videro celebrem secundis vobus vulgi, si intrante te clamor, plausus, &¹⁵ pantomimica ornamenta obstrepuerint, si tota ciuitate feminae te puerique laudauerint: quid ni ego tui miserear, cum sciam¹⁶ quæ via ad istum fauorem ferat?

I. LIPSIUS.

1. Aristonem.] Plures hoc nomine fuerunt, & quidem Stoicus, Zenonis auditor: quem noster aliquoties citat: Chium etiam patria facit. Valde alius iste, degener nominis & professionis.
2. In gestatione.] In essedo.
3. Ad edendas operas.] Quasi de scænico, aut arenario loqueretur.
4. Peripateticus non est.] Sedebat enim, non ambulabat.
5. Iulius Græcinus.] Quem eodem, quo hic elogio afficit, De Benefic. II. cap. XXI. Si exemplo magni animi opus est, utemur Græcini Iulij, viri egregij, quem C. Cæsar occidit. Est ille Iulij Agricola pater, studio eloquentiæ sapientiæque notus, vt ait Tacitus: Agricola, qui socer Taciti ipsius fuit.

6. De gradu faciat.] *suspensus olim* (11. Saturn. cap. xii. de gradu legendum, ut retrogradus item formamus: & sanè quidam libri de gradu, unica dictione referunt. Seruemus tamen, & dictum *Arenæ* censeamus, ut illud De genu pugnare: in eodem Seneca, De Prouid. cap. 11. *Quin & Linus lib. xxxiv.* De gradu conari. Sententiam hic puto, *Essedarios* solitos etiam pedites pugnare, de curru subito delapsos. Nescio igitur, aiebat, cuiusmodi hic *Essedarius* (ad Gestationem eius allusum) quem numquam de gradu & incessu pugnantem vidi.

7. Circulatores.] *Vox additur meo libro, Circulatores* sophistas. Porro illi dicti, qui circulos & coronas populi cogunt, vernacula aut scurrilia dicta proferunt, præstigijs exhibent, aut alia plebecula miranda: *Gracis αἰγὸς πτολὶς* pari causa.

8. Infantiæ hilare.] *Ab Erasmo aut Agricola est: optimè.* nam libri, infantiæ euitare. *Noster De vit. beat. cap. xii.* Plerisque contingit hilarem infantiæ insanire, ac per risum furere. Neque igitur male, hilaræ, hic legatur.

9. Acerrime rabere.] *Ira & rabie agitari.* *Varro:* Quid blateras, quid rabis, quid vis tibi? apud *Ciceronem* poeta vetus:

Sed quid oculis rabere visa est derepente ardentibus?

Bonum igitur hoc verbi: nec ineptè tamen Erasmus, rudere: quia & libri quidam, rubere.

10. Minoris videretur.] *Ergo olim sapientiæ & modestiæ deditus, postea ad vana, & vulgo maiora, iuit: si tamen hæc vera lectio.* Nam meus, & quidam, videbitur. Quod ad futuram sapientiæ trahas. Docebo quàm hæc parua, illa magna.

11. Quousque sis euasurus.] *Ad summa (scilicet) sapientiæ: nunc in via & profectu es.*

12. In fauore æris.] *Meus & plures, in fine. quod verissimum habeo, & adprobant priora illa, vltimam pensionem.* Quare autem finis æris alieni? quia scilicet finis libri: & videtur sanè per libros distinxisse, ut initio dixi.

13. Placere potest populo.] *Locus in philosophia magnus, & magni usus. nihil velle, quod velit vulgus.* Ita *Diogenes Cynicus*, cum aliquando theatrum iniret, aduersus & obnitens exeuntibus, rogatus Quid faceret? Quod in omni vita, inquit, studeo: nempe aduersus & diuersus vobis esse. Atque idem (apud *Stobæum*, *Serm. 111.*) dicentibus, *Διογένην ἀνόντων εἶναι, Ἀνόντες ἰδοὺ ἔκ εἰμὶ, ἔφη, τὸν ὑμῖν ἔν ἐκ ἐγώ:* *Diogenem amem esse.* Amens, inquit, non sum, sed eandem vobis mentem non habeo. Caput sapientiæ est, aliter affici, & iudicia vulgi iusta non habere. Itaque iterum magnus *Diogenes*, *ὁρὸς τ' εἰπόντα, οἱ πλείους σὺ καὶ ταχέως, καὶ ἀκείνων τυχόν, εἶπεν, οἱ ὄντοι. Ἀλλ' ἔτ' ἐκείνοι τῶν ὄντων ἐπιτρεφόνται, ἔτ' ἐγὼ ἐκείνων:* ad eum qui diceret, *Vulgus te irridet: Fortasse & illos asini,* inquit. Sed nèque ipsi asinos curant aut attendunt, neque ego illos. Scitissimè. deteriores de melioribus non iudicant, sed garrunt & præsumunt: non aliter quàm bestie de nobis, nos de Diuis. Cum *Pythagora* statuendum: *Φαῦλος χρητὴς πάντος καλοῦ πράγματος ὄχλος. Διόπερ ὢν ἂν τῶν ἐπαινῶν κατὰ φρονίης, καὶ τῶν ψόγων κατὰ φρόνης:* *Malus iudex omnis honesti populus.* Quorum igitur laudes haud æstimes, contemne etiam vituperationes. Quò spectat hoc eius monitum, Per viam publicam non ire. Non ut incessu vitemus, sed ut sensu, & vita.

14. Aut finias.] *Stoicum illud, Exi, ianua patet.*

15. Pantomimica ornamenta.] *Quibus Pantomimi in theatris affici ornarique solent.* Nam fauor & plausus illis, à vulgo quidem.

16. Quæ via.] *Ille popularis, & vanarum malarumque artium.*

M V R E T V S.

DE Marcellino nostro.] *Marcellinum, hominem ingeniosum & urbanum, non esse quidem facilem ad corrigendum: neque dum tamen se de illo omnem spem abiicisse, & tentaturum omnia.* Addit ad finem dictum *Epicuri*, non esse optandum philosophanti, ut populo placeat.

Ad edendas operas.] *Quasi de liberto, auctorato ve aliquo locutus est.*

Et acerrime rabere.] *Ita plane legendum, non, ut Erasmus inepte voluerat, rudere.* De hoc autem verbo dixi capite 19. lib. 9. *Variarum lectionum.*

Vnde quo.] *ἐξ ὧν εἰς ὧν ut dicebat Jphicrates.*

Popularis fauor.] *Etiam in leuioribus artificijs placere populo, signum olim habitum esse κακοτεχνίας, scribit Athenæus.*

P I N C I A N V S.

ET in ipsa desperatione extrema remedia tentet.] *Malim legere, sed in ipsa desperatione, &c.*

Acerrime arridere, & acerrime rabere.] *Pro rabere, quidam habebant rabere, quidam rubere, quidam rabire, Pro rubere puto, scribendum rudere.* Lufit enim Seneca vocum affinitate, quæ est in ridere & rudere. *Rident qui gaudent, rudunt irati.* Vnde illud *Persii.*

—————Pecuaria rudere dicas.

O P S O P O E V S.

M. 35. non vlla alia ex causa quàm quod aud. mox, obuios monuerunt, omiffa dictione quoque.

Optimus Puteani codex unica dictione de gradu. Iust. Lipsius Saturn. lib. 11. cap. 12. censet de gradu legendum.

Veteres codices, quàm multis minoris videretur. unus meroris loco minoris. alius, qui multi meroris videretur. Versu sequenti malim quod est in m. ff. sed intermittent.

G R V T. & I V R E T V S.

AD edendas operas.] *Notat hic edere operas sumi pro præstare, uti & l. 9. l. 21. ff. de oper. libert. Arifonius lib. 5. de verb. sign.*

Tanquam de essedario interrogaretur.] *Essedarii sunt qui ex essedo pugnant, tangit autem hunc locum P. Faber lib. 2. Semeft. cap. 11. & Lipsius lib. 2. cap. 12. Satur. Serm.*

Non desinent, sed intermittentur.] *Elegantius v. c. intermittent. quomodo solet loqui Seneca, de quo supra Iuretus ad cap. 1. lib. 2. de benefic.*

ARGVMENTVM I. LIPSI.

MORTI parari nos debere, & robur in eam sumere, ab exemplo Aufidij Bassi: qui senex libenter audit de ea, & loquitur, & rationibus adstruit, non timendam. Obiter istæ aliquæ.

EPIST. XXX.

BASSVM Aufidium, virum optimum, vidi quassum, ætati obluctantem. Sed iam plus illum degrauat, quam quod possit attolli. Magno senectus & vniuerso pondere incubuit. Scis illum semper infirmi corporis & exhausti fuisse: diu illud continuit, & vt verius dicam, ² concinnauit. subito defecit. Quemadmodum in naue quæ sentinam trahit, vni rimæ aut alteri obstititur: vbi plurimis locis laxari cœpit & cedere, succurri non potest nauigio dehiscenti: ita in senili corpore aliquatenus imbecillitas sustineri & fulciri potest, vbi tamquam in putri ædificio omnis iunctura diducitur, & dum alia excipitur, alia discinditur: circumspiciendum est, quomodo ex eas. Bassus tamen noster alacer animo est: ³ hoc philosophia præstat. in quocumque corporis habitu fortem, in conspectu mortis hilarem lætūque, nec deficientem, ⁴ quamuis deficiat. Magnus gubernator & scisso nauigat velo, & ⁵ si exarmauit, tamen reliquias nauigij aprat ad cursum. Hoc facit Bassus noster: & eo animo vultuque finem suum spectat, quo alienum spectare, nimis securi esse putares. Magna res est hæc, Lucili, & diu discenda, cum aduentat hora illa ineuitabilis, æquo animo abire. Alia genera mortis, spei mixta sunt. Desinit morbus, incendium extinguitur, ruina quos videbatur oppressura ⁶ deposuit; mare quos hauserat, eadem vi qua sorbebat, eiecit incolumes; gladium miles ab ipsa perituri ceruice reuocauit: nihil habet quod speret, quem senectus ducit ad mortem. huic vni intercedi non potest. Nullo genere homines mollius moriuntur, sed nec diutius. Bassus noster videtur mihi ⁷ prosequi se, & ⁸ componere, & viuere tamquam superstes sibi, & sapienter ferre ⁹ discidium sui. Nam de morte multa loquitur, & id agit sedulo, vt nobis persuadeat, si quid incommodi aut metus in hoc negotio est, morientis vitium esse, non mortis: nec magis in ipsa quidquam esse molestiæ, quam post ipsam. Tam demens autem est qui timet quod non est passurus, quam qui timet quod non est sensurus. An quisquam hoc futurum credit, vt per quam nihil sentitur, ea sentiatur? Ergo, inquit, mors adeo extra omne malum est, vt sit extra omnem malorum metum. Hæc ego scio & sæpe dicta, & sæpe dicenda. sed neque cum legerem, æquè mihi profuerunt: neque cum audirem, his dicentibus, qui negabant timenda à quorum metu aberant. Hic verò plurimum auctoritatis habuit, cum loqueretur de morte vicina. Dicā enim quid sentiam. Puto etiam fortio rem eum esse, qui in ipsa morte est, quam qui circa mortem est. ¹⁰ Mors enim admota, etiā imperitis animum dedit, non vitandi ineuitabilia. Sic gladiator tota pugna timidissimus ¹¹ iugulum aduersario præstat, & errantem gladium sibi attemperat. At illa quæ in propinquo est, vti que ventura, desiderat lentam animi firmitatem: quæ est rarior, nec potest nisi à sapiente præstari. Libentissimè itaque illum audiebam, quasi ferentem de morte sententiam, & qualis esset eius natura, velut propius inspectæ, indicantem. Plus, vt puto, fidei haberet apud te, plus ponderis, si quis reuixisset, & in mortem nihil mali esse narraret expertus. Accessus mortis quam perturbationem afferat, optimè hi tibi dicent, qui secundum illam steterunt, qui venientem & viderunt, ¹² & receperunt. Inter hos Bassum licet numeres, qui nos decipi noluit. is ait, tam stultum esse qui mortem timeat, quam qui senectutem. Nam quemadmodum senectus ¹³ adolescētiam sequitur, ita mors senectutem. Viuere noluit qui mori non vult. Vita enim cum exceptione mortis data est: ad hanc itur: quam ideo timere dementis est; quia certa expectantur, dubia metuuntur. Mors necessitatē habet, æquam & inuictam. Quis queri potest, in ea conditione se esse, in qua nemo non est? prima enim pars æquitatis, est æqualitas. Sed nunc superuacuum est, naturæ causam agere: quæ non aliam voluit legem nostram esse, quam suam, quidquid composuit, re-

soluit: & quidquid resoluit, componit iterum. Iam verò si cui cōtigit, ut illum senectus leniter emitteret, non repente a uulsum vitæ, sed ¹⁴ minutatim subductum, ne ille gratias agere diis omnibus debet, quod satiatus ad requiem homini necessariam, lasso gratam, perductus est. Vides quosdam optantes mortem, & quidem magis quam rogari solet vita. Nescio utros existimem maiorem nobis animum dare: qui deponunt mortem, an qui hilares eam quietique opperiantur. quoniam illud ex rabie interdum, ac repentina indignatione fit; hæc ex iudicio certo tranquillitas est. Venit aliquis ad mortem iratus morti: venientem nemo hilaris excipit, nisi qui se ad illam diu composuerat. Fateor ergo, ad hominem mihi carum, ex pluribus me causis frequentius venisse, ut scirem an illum toties eundem inuenirem: numquid cum corporis viribus minueretur animi vigor. qui sic crescebat illi, quomodo manifestior notari solet agitatorum latitia, cum ¹⁵ septimo spatio palmæ appropinquat. Dicebat quidem ille Epicuri præceptis obsequens, primum sperare se, nullum dolorem esse in illo extremo anhelitu: si tamen esset, habere aliquantulum in ipsa breuitate solatij. Nullum enim dolorem longum esse, qui magnus est. Ceterum succursurum sibi etiam in ipsa distractione animæ corporisque, si cum cruciatu id fieret, post illum dolorem se dolere non posse. Non dubitare autem se, quin senilis anima in primis labris esset, ¹⁶ nec magna vi distraheretur à corpore. Ignis qui valentem materiam occupauit, aqua, & interdum ruina extinguendus est: ille qui alimentis deficitur, sua sponte subsidit. Libenter hæc, mi Lucili, audio, non tamquam noua, sed tamquam in rem præsentem perductus. Quid ergo? non multos spectauimus abruptantes vitam? ego verò vidi: sed plus momenti apud me habent, qui ad mortem veniunt sine odio vitæ; & admittunt illam, non attrahunt. Illud quidem aiebat tormētum nostra nos sentire opera, quod tunc trepidamus, cum propè à nobis esse credimus mortem. A quo enim non est, parata omnibus locis, omnibusque momentis? Sed consideremus, inquit, tunc cum aliqua causa moriendi videtur accedere, quanto alia propiores sint quæ non timeantur. Hostis alicui mortem minabatur: hanc cruditas occupauit. Si distinguere uoluimus causas metus nostri, inueniemus alias esse, alias videri. Non mortem timeamus, sed cogitationem mortis: ab ipsa enim semper tantumdem absumus. Ita si timenda mors est, semper timenda est. quod enim tempus morti exemptum est? Sed vereri debeo, ne tam longas epistolas peius quam mortem oderis: itaque finē facio. Tu tamen mortem ut numquam timeas, semper cogita.

I. L I P S I V S.

1. **B** Assum Ausidium.] *Illum, opinor, qui Historias scripsit, & quidem belli Civilis. Colligas ex Suasoria v. 1. apud Senecam. ubi eius de morte Ciceronis fragmentum. Sed & belli Germanici scripsisse, & in iis Sallustij velocitatem expressisse, Fabius tradit. Plinius item minor nominat, & auunculum addit suum scripsisse. A fine Ausidij Bassi (ubi ille desit) libros triginta unum: lib. 111. epist. v. De isto igitur, an magis de filio eius, iam noster.*
2. Concinnauit.] *Quasi construxit, & disfluens iunxit. In Plauto ea significatio, & Glossis: Συνορεύω, Concinno.*
3. Hoc philosophia.] *Meus liber, hunc philosophia. Nempe animum: & tunc continuendo legeris, præstat in quocumque.*
4. Quamuis deficiat.] *Scripti, deficiatur. Fortasse: deficiat. Ut magnus.*
5. Si exarmauit.] *Absolute sic dictum: nec temere mutem. Tamen libri vacillant, & quidam exarmatur, aut exarmetur: meorum unus, ut & Erasmi, si exarmauerit eum tempestas. Vulgatum si tenemus, patiendū tamen significatione capiemus. ut in Consol. ad Heluiam, cap. ult. Exarmata naui, naufragium suum spectantem. Hoc est, amissis fractisque rudentibus, anchoris, velis: quæ sunt nauium armamenta.*
6. Deposuit.] *Sine noxa, & velut manu collocauit. Simile in epist. xiii. Incendium ad fugam patuit, quosdam molliter ruina deposuit.*
7. Prosequi se.] *Tamquam in funere.*
8. Componere.] *In lectulo, aut rogo. Horatius: Omnes composui felices.*
9. Discidium sui.] *A Mureto est, nec displiceat. Libri tamen omnes, desiderium. quod item in mortuis valet, quos superstites scilicet desiderant. Omnis autem hic sermo, tamquam Bassus post Bassum uiuat.*
10. Mors enim adnota.] *Pulcher hic locus. quem interpretetur & firmet simillimus Panegyrici, Theodosio dicti: Magno quidem, fateor, pectoribus humanis, atque adeo maximo, lux amoris, interitus horrori est: sed quatenus aut ista optari potest, aut ille vitari. At si vltima supra caput steterit hora, & venerit dies numquam reuersurus, ac se confessa mors fuerit: non timeantur extrema, cum certa sunt. Hinc reorum usque ad damnationem metus: postea attonitus stupor, & ex desperatione securitas, & ad locum supplicij, carnifice non trahente, properatio. Sunt diserta, & cum his Annai certantia.*
11. Iugulum aduersario.] *De hoc ritu nos in Saturnalibus lib. 11.*
12. Et receperunt.] *Si receperunt, quomodo narrabunt & dicent? Imò, credo, vult eos qui proximi fuerunt, & tamen*

tamen se receperunt, nobis de ea loqui. Itaque sic legam. *Meus liber, & reperunt: possis igitur, & repulerunt, aut, reiecerunt. Sed cum recogito, quid si vult mortem receptam, et si non totam? animo etiam & fide receptam, ad eamque paratos esse?*

13. Adolescentiam sequitur.] *Late, pro virili etiam etate: ut saepe.*

14. Minutatim subductum.] *Supra hoc verbi, in eadem re, epist. xxvi. Pro sensu, Alexis poeta comicus, cum quidam senem eum vidisset, & ægre incedentem, Quid agis? interrogavit. Ille autem, τ' σχολῶν σποδὴν σκω. Otiose morior: id est, paulatim illuc eo. Stobæus Serm. cxv.*

15. Septimo spatio.] *Notum in circo toties cucurrisse, & metam ambiuisse. Comparat autem & Iuncus (apud Stobæum, De Senectute) pulchre vitam cum Cursu aut Navigatione. Senex enim emensus hoc grande pelagus, iussu gubernatoris ad portum appellit, & naui exit: aut in Stadio alibi peracto certamine, & coronam adeptus, Agonibus valedicit. At iuuenis in medio velut mari non assecutus navigationis terminum, quem votis toties destinarat obijt: aut in Stadio adhuc currens, lapsus est, & sine corona eductus.*

16. Nec magna vi.] *Non hercules. ac cum Sophocle, Σμικρὰ παλαιὰ σώματ' ἐν ἑνὶ ζεῖ ῥοπή. Pulsu leui iacent vetusta corpora.*

Sicut matura poma sponte cadunt, cruda auelluntur: sic in iuvene, aut senes.

M V R E T V S.

BASSVM Aufidium.] *Bassum scribit, quasso quidem corpore, sed firmo tamen animo, mortis appropinquantis metu nullo affici. Inde sumpta occasione, de contemptu mortis, & quomodo se quisque ad eam parare debeat, differit.*

Et componere.] Verbum usitatum in mortuis. Horatius:

Omnes composui felices. nunc ego resto.

Confice.

Septimo spatio.] Septies enim currebant. Propertius:

Septima quam metam triuerit ante rota.

P I N C I A N V S.

NE Q V E cum audirem his dicentibus.] *Vetus lectio, neque cum audirem ab his dicentibus.*

Et si exarmavit.] Quidam habebat annotatum, & si exarmauerit eum tempestas. Alioquin videtur exarmare positum neutraliter.

E R A S M V S.

IN V E N I E M V S alias videri.] *Consentiebant exemplaria. Videtur aliquid deesse: nisi hoc sentis, discrimen non esse in re, sed in opinione: Quidam habebat, alias esse, alias videri.*

O P S O P O E V S.

M.ss. Subito defecit. Statim, iunctura deducitur: pars diducitur.

M. ss. præstat: in conspectu mortis hilarem. & in quocumque corporis habitu fortem lætumque, nec deficientem, quamvis deficiatur. hoc postremum verbum notavit quoque Modius epist. 70.

Huius iterum ac nostri codices consentiunt in lectionem ora aliquod editionum ascriptam, & sapienter ferre desiderium sui.

M. ss. cum superioribus editionibus, quod non est passurus, quam qui timet quod non est sensurus.

M. ss. duabus voculis adiectis, Hic vero plurimum apud me auctoritatis habuit. & paulo post duabus detrahit, Puto fortiozem eum esse qui in ipsa morte est, quam qui circa mortem. Mors &c.

Rescribendum est indicantem, ut habent aliæ editiones, & vetera exemplaria.

M. ss. Prima autem pars, &c. Et inferius. ijdem, Venit aliquis ad mortem iratus morti, venientem nemo hilaris excipit. quod & in suis libris esse Modius proficitur epist. 70.

Scripti omnes, Ego vero vidi.

G R V T E R V S E T I V R E T V S.

IV N C T V R A dilabitur.] *Placet magis quod est in v. c. diducitur: nam hoc verbum frequens auctori est, ut infra Epist. 54. diducimus illam in particulas. & Epist. 45. verborum ambiguitates diducere. & Epist. 50. morte vita diducitur. & Epist. 71. in particulas diducere. & lib. 1. de Clem. cap. 4. diduci alterum non posset sine utriusque perniciæ. & lib. 6. nat. quæst. cap. 14. vi sua diducat & dissipet. Itaque verisimile est istud dilabitur, ex glossa irepsisse. Iuretus.*

Quamvis deficiat.] v. c. deficiatur. Sic paulo post, qui alimentis (ait) deficitur. Et Epist. 42. fortunæ fauore deficitur. & Epist. 105. tanto tibi videberis defici, ita enim habet v. c. non ut alij substituit, deficere. Iuretus.

Cum septimo spatio palmæ appropinquant.] Curulium ludorum cursum septimo apud Romanos spatio pluribus ex locis docet Faber lib. 1. cap. 28. Agonist.

ARGUMENTVM I. LIPSI.

ET vota, & iudicia vulgi, spernendum: ad verum bonum eundem est. id autem, Scientia rerum, per quam vera & falsa noscas; peritura & mansura. Exemplis illustrat.

EPIST. XXXI.

AGNOSCO Lucilium meum, incipit quem promiserat exhibere. sequere illum impetum animi, quoad optima quæque, calcatis popularibus bonis, ibas. Non desidero maiorem melioremque te fieri, quam moliebaris. Fundamenta tua multum loci occupauerunt. tantum effice, quantum conatus es: & illa quæ tecum in animo tulisti, tracta. Ad summam, sapiens eris, si clauderis aures, quibus ceram parum est obdere. Firmiori spissamento opus est, quam vsum in socijs Vlixem ferunt. Illa vox quæ timebatur, erat blanda, non tamen publica: at hæc quæ timenda est, non ex vno scopulo, sed ex omni terrarum parte circumsonat. Præteruehere itaque non vnum locum insidiosa voluptate suspectum, sed omnes vrbes: surdum te amantissimis tui præsta. Bono animo male precantur: & si vis esse felix, deos ora, ne quid tibi ex his quæ optantur eueniat. Non sunt ista bona, quæ in te isti volunt congeri: vnum bonum est, quod beatæ vitæ causa & firmamentum est, ¹ sibi fidere. Hoc autem contingere non potest, nisi contemptus est labor, & in eorum numero habitus, quæ neque bona sunt, neque mala. Fieri enim non potest, vt vna res modo mala sit, modo bona: modo leuis & perferenda, modo expauescenda. Labor bonum non est. quid ergo est bonum? laboris ² contemptio. Itaque in vanum operosos culpauerim: rursus ad honesta nitentes, quanto magis incubuerint, minusque sibi ³ vinci ac strigare permiserint, admirabor & clamabo, ⁴ Tanto melior surge ⁵ & respira: & clium istum vno, si potes, spiritu exsuperas. Generosos animos labor nutrit. Non est ergo quod ex illo veteri voto parentum tuorum eligas, quid contingere tibi velis, quid optes: & ⁶ in totum, iam per maxima acto viro turpe est, etiamnum deos fatigare. Quid votis opus est? fac te ipse felicem. facies autem, si intellexeris bona esse, quibus admixta est virtus: turpia, quibus malitia coniuncta est. Quemadmodum sine mixtura lucis nihil splendidum est: nihil atrum, nisi quod tenebras habet, aut aliquid in se traxit obscuri: quemadmodum sine adiutorio ignis, nihil calidum est, nihil sine ⁷ aere frigidum: ita honesta & turpia virtutis & malitiæ societas efficit. Quid ergo est bonum? ⁸ rerum scientia. Quid malum est? rerum imperitia. Ille prudens atque artifex, pro tempore, quæque ⁹ repellat aut eliget. Sed nec quæ repellit timet, nec miratur quæ eligit: si modo magnus illi & inuictus animus est. Submitti te ac deprimi veto. laborem si non recuses, parum est: posce. Quis ergo, inquis, labor friuolus & superuacuuus est? in quem humiles causæ vocauerint. non est malus, non magis quam ille qui pulchris rebus impenditur: quoniam animi est ipsa tolerantia, quæ se ad dura & aspera hortatur, & dicit: Quid cessas? Non est viri, timere sudorem. Huc & illud accedat, vt perfecta virtus sit, æqualitas ac tenor vitæ per omnia ¹⁰ consonans sibi: quod non potest esse, nisi rerum scientia contingat, & ars, per quam diuina & humana noscantur. Hoc est summum bonum: quod si occupas, incipis deorum esse ¹¹ socius, non supplex. Quomodo, inquis, isto peruenitur? non per ¹² Peninum Graiumve montem, nec per ¹³ deserta Candauia: nec Syrtes tibi, nec Scylla aut Charybdis, adeundæ sunt: ¹⁴ quæ tamen omnia transisti procuratiunculæ pretio. Tutum iter est, iucundum est, ad quod natura te intruxit. Dedit tibi illa, quæ si non deserueris, par Deo surges. Parem autem Deo pecunia non faciet: Deus nihil habet. ¹⁵ Prætexta non faciet: Deus nudus est. Fama non faciet, nec ostentatio tui, & in populos nominis dimissa notitia: nemo nouit Deum. multi de illo male existimant, & impune. Non turba seruorum, lecticam tuam per itinera urbana ac peregrina portantium: Deus ille maximus potentissimusque ipse ¹⁶ vehit omnia. Ne forma quidem & vires beatum te facere possunt: nihil horum ¹⁷ non patitur vetustatem. Quærendum est ergo ¹⁸ quod non fiat in dies deterius, cui non possit obstari. Quid hoc est? animus: sed hic rectus, bonus, magnus. Quid aliud voces hunc, quam ¹⁹ Deum in humano corpore hospitantem? Hic animus tam in equitem Romanum, quam in libertinum, quam in seruum, potest cadere. Quid est eques Romanus, aut libertinus, aut seruus? Nomina ²⁰ ex ambitione, aut ²¹ ex iniuria nata. Subfilire

in cælum ex angulo licet: exsurge modo, & te quoque dignum Finge Deo. Finges autem non auro, non argento: non potest ex hac materia ²² imago Deo exprimi similis. Cogita illos, ²³ cum propitij essent, fictiles fuisse.

I. LIPSIVS.

1. **S**I BI fidere.] *A se pendere, & ex se nascentibus bonis: externa omnia contemptui habere.*
2. Contemptio.] *Subiungit meus liber: id est, non curare, cum oportet laborem subire. Glossographi, an Seneca sint, ambigo: illius magis.*
3. Vinci ac strigare.] *Puro germanum esse, et si libri fere, vitia consurgere. Quidam tamen ad illud præcunt Guiljelmo Pelisserio erutum & adscribendum. Est autem Strigare, militare verbum, de equis qui in Striga castrorum consistunt, & quiescunt. Inde longius ductum, & quoties vel in via interquiescunt, strigare eos dicunt.*
4. Tanto melior.] *Exclamandi laudandique formula, ut epist. LXXI. Tanto melior, tanto felicior.*
5. Et respira.] *Meus, & plures scripti, inspira: at Ios. Scaliger, restriga, vellet: ut aduersum sit illi Striga.*
6. In totum iam.] *Variant libri. meus: in totum per maxime apto. Melius illo vulgato non occurrit.*
7. Aere frigidum.] *Stoicum dogma, Aerem primo frigidum esse. Vide me II. Phys. Diss. xv.*
8. Rerum scientia.] *Socraticum est. ὅς ἔλεγε καὶ ἐν μόνον ἀγαθὸν εἶναι, τὸ ἐπιστήμην καὶ ἐν μόνον κακὸν, τὸ ἀμαθίαν qui dicebat, & vnicum Bonum esse, Scientiam: & vnicum Malum, Inscitiam: Laertius in Socrate: & huc omnino à Seneca ad spectum. Stoici retinebant dogma, qui vniuerse definebant, εἶναι μὲν ἀνοίας τὰς κακίας, ὡς αἰ ἀρετὰς ἐπιστήμης. Esse Vitia ignorantias illarum rerum, quarum scientiæ Virtutes sint. Inde Docti & Rudes, pro Bonis Malisque, nos II. Manuduct. Dissertat. I. Plura etiam in Ethicis.*
9. Repellet, aut eliget.] *Nec enim stultam ἀναφορίαν cum Aristone inducunt Stoici sed ipsa Media discrimen suum habent, ut malis etiam quæ non velis. Ego diffuse, Manud. II. Diss. XXII.*
10. Consonans sibi.] *Allusum ad Zenonis ὁμολογίαν, siue Conuenientiam, quam finem statuebant. Vide Manuduct. II. Diss. xv.*
11. Socius, non supplex.] *Nam sapiens scilicet par Deo: & quæ talia superbe ac vane Porticenses. Ponimus & refutamus, Manud. III. Diss. XIV.*
12. Peninum Graiumve.] *Ad Annibalis & Herculis transitus respexit.*
13. Deserta Candauia.] *Montana pars Macedonia, quæ a Dyrrachio incipit, Candauia dicitur: eaque saltuosa, & deserta. Plinius, Candauia montes dixit libro III. cap. XXIII. & Strabo ὄρος κανδαυίας, montem Candauia: Lucanus, Candauia saltus. In Ptolomæi tabulis videbis: & sunt qui diuidunt Macedoniam ab Illyrico. Strabo etiam ab alia causa ea loca vasta ac deserta ostendit, libro VII. quod bellis & rebellionibus opida pleraque & habitationes diruta sint, nec ad id æui restituta.*
14. Quæ tamen omnia.] *Ergo & in prioribus locis alibi Procurator? id est, in Gallia aut Macedonia? dicas, si consilio omnia noster scripsit.*
15. Prætexta non faciet.] *Honos aut magistratus, ad quem aspiras. Nam de ambitiosis aut auaris est sermo.*
16. Vehit omnia.] *Muretus notat Sacris nostris conuenire: Portans omnia verbo virtutis suæ. Et sane ipse Auriga, ipse Currus, ut ita dicam, est, quo machina hæc mundi vehitur, ac sustentatur.*
17. Non patitur verustatem.] *Recte. tempore pereunt, aut flaccescunt. Sed & alio sensu libri quidam recte: nihil horum patitur verustatem, sine negatione: quod esset, nihil horum fert æuum aut subsistit.*
18. Quod non fiat in dies.] *Perplexitas hic librorum. Meus, & quidam: quod non fiat in dies, cui non profit obstari. Alij, in dies eius quo non possit obstari. Alij, eique non possit obstari. Certum vulgata interpolata esse: an sic concinnanda? quod non fiat indigens eius, quod non profit optari. Vel, quo non fias indigens eius. Significaret, interna & vera bona querenda, ad quæ votis non opus, sed Voluntate, & sunt in nobis. Sane initio epistolæ contra Vota dictum: & omnino tale hic fuit.*
19. Deum in humano.] *De hac locutione & sensu, ego vbertim Manuduct. II. Dissertat. XIX. item Physiol. III. Dissert. VIII.*
20. Ex ambitione,] *Ut Eques, aut Senator.*
21. Ex iniuria.] *Vt libertinus aut seruus. Nam ab oppressione equalium, seruitus.*
22. Imago deo similis.] *Atqui nos sumus scilicet: nonne & hoc Christiani dogmatis?*
23. Cum propitij essent.] *Vetere imperio, & paupertate: cum Roma moribus armisque floreret. Nunc irati Dij videntur, & nos pessimi pessum paulatim imus.*

MURETVS.

AG N O S C O Lucilium meum.] *Solam virtutem bonum esse.*
 Vinci ac strigare.] *Strigare est dare aliquid spatij equis in superando clino ad interquiescendum ac recipiendum spiritum.*

Nihil sine aere frigidum.] Hæc sententia Stoicorum erat, omnium corporum aera frigidissimum esse. Vide Plutarchum ἐν τῷ πρώτῳ ψυχρὸν. Balbus apud Ciceronem secundo de natura deorum: Ipse vero aer, qui natura est maxime frigidus, minime est expers caloris. Quo in loco opera pretium est cognoscere Lambini temeritatem vel exempli causa. ut intelligatur, quantum ei fidei haberi debeat. Qui cum in omnibus libris constantissime ita scriptum videret, ignoraretque illam quam dico, Stoicorum sententiam, deleta voce frigidus, substituit, humidus, & in notis suis ita scripsit: Sic legendum est, vel libris omnibus inuitis. Mirum quid dixerit, Ipso Cicerone inuito: aut ipsa veritate reclamante. Non ut habent. frigidus. Eant qui negant, multum huic homini debere Ciceronem. Non enim hoc tantum loco, sed innumerabilibus alijs eandem illi operam inuitis omnibus libris præstitit.

Laborem si non recuses, parum est. posce.] *Mirifici homines sumus, quicumque corrigendis veterum libris operam damus. Quod damnamus in alijs. ipsi sepe numero admittimus. Ne longius abeamus ego ipse qui modo correctorem Ciceronis reprehendebam, eidem culpæ affinis deprehendor. Certe enim in omnibus, quos vidi libris scriptum erat Laborem si non recuses, parum esse posse. Vapulemus igitur ambo, si ambo deliquimus.*

Deus ille maximus potentissimusque ipse vehit omnia.] *Dicas hunc hominem legisse id quod de Deo in sacris litteris scriptum est. Portans omnia verbo virtutis suæ.*

PINCIANVS.

Minusque sibi vinci ac stringere permiserint.] *Sic prior editio. Quadam exemplaria, minusque sibi vitia. Ille prudens atque artifex.] Nonnulli codices Prudēs artifex tantum legunt. (cōsurgere permiserint. Laborem si non recuses, parum est posse.] Corrige, laborem si non recuses, parum est. Posce, ex vet. lect. Deum in humano corpore hospitem?] scribe, Deum in humano corpore hospitantem, ex eadem.*

OPSOPOEVS.

VERBI strigare significationem explicat Turnebus *Aduers. lib. 24. cap. 1.* Tres m. ss. & inspira. Jos. Scaliger *Castig. in Propert. lib. 4. legit, & restriga. Hodie (ait) male in libris & inspira. Strigare equi dicuntur, quum interquiescunt: à striga loco, ubi hoc solent facere in exercitu. auctor Charisius. Glossæ falso legunt Triga. Trige, τὸπος, ὅπου ἵπποι γυμνάζονται. Contrarium est Restrigare. Mox inferius, notat Muretus in omnibus, quos videt, libris scriptum fuisse, Laborem si non recuses, parum est posse. At nostri clare eam quam ipse edidit lectionem representant, & ita emendandum monuerat Modius epistola 70.*

Idem Modius ibidem: Membrana, non per Peninum Graium ve montem. nempe Pæninum scribendum, accipiendumque de Pæninis alpibus, quemadmodum per Graium quoque montem Alpes Graias significari constat. Hac ille. In Puteani codice optimæ notæ, plane est per Fæninum.

M. ss. inserta particula, Parem autem te Deo. & c. Mox, in iisdem scribitur, Deum ille maximus. quæ lectio Modio etiam epist. 70. concinnior videtur.

M. ss. nihil horum patitur vetustatem. recte. ea nempe loquendi formula, quæ epist. 36. vinum non pati atatem ait quod in dolio placuit. ἡ ἄλως (ait Isocrates) ἢ ἡ ὀνός ἀνὰ λωσεν, ἢ νόσος ἐμὰ ἐγενε.

M. ss. Quærendum est quod non fiat in dies eius, quo (Ambianus recenti manu cuique) non possit obstari. Cetera quæ sequuntur, quo nil melius possit optari, non extant in manuscriptis. Modius suspicatur aliquid latere vitij. Mihi videtur e gemina lectionis annotatione propagatum: ut pars legerit, Quærendum est quod non fiat deterius, quod non possit obstari: pars loco postremi incisi. quo melius non possit optari. Lector sequatur quod volet.

GRVTERVS ET IVRETVS.

MINVSQVE sibi vinci ac strigare permiserint.] *Strigare dicuntur equi quoties interquiescunt. dictum a striga, quod erat spatium turmarum in quo equi stringebantur. vide Turnebum lib. 24. cap. 1. Aduers. & Scaligerum in Parodiam Virgilij.*

Non per Apenninum Graiumve montem.] Verior est lectio v. c. non per Pæninum, quæ vox facile hic degeneravit in alteram magis tritam & vulgatam. Plinius autem memorat Alpium fauces Graias & Pæninus. Cornelius Tacitus Peninas Alpes, qui etiam Penina iuga, & Peninum iter nuncupat. Quare in prisca & vulgata S. Mauritij passione scribitur: In Gallias properans ad Alpium Penniarum aditum venit. Mendosum locum esse patet, pro Peninarum. Eius autem appellationis ratio, quia Hannibal Pænus ea parte transierat. Hac doctissimus Juretus.

ARGVMENTVM I. LIPSI.

LAUDAT Lucilij solitudinem, & subductionem. Porro hortatur, ne quis tempus eripiat, illud tam breue & fugax. Contemnat etiam vulgaria vota.

EPIST. XXXII.

INQVIRO in te, & ab omnibus sciscitor, qui ex ista regione veniunt, quid agas, ubi & cum quibus moreris. Verba dare non potes. tecum sum. Sic vive, tamquam quid facias auditurus sim: imo tamquam visurus. Quæris, quid me maxime ex his quæ de te audio, delectet? quod nihil audio: quod plerique ex his quos interrogo, nesciunt quid agas. Hoc est salutare, non cōuersari dissimilibus, & diuersa cupientibus. Habeo quidem fiduciam non posse te torqueri, mansurumque in proposito, etiam si sollicitantium turba circumeat. Quid ergo est? non timeo ne immutent te, timeo ne impediant. Multum autem nocet & qui moratur, utique in tanta breuitate vitæ: quam breuiorem incōstantia facimus, aliud eius subinde atque aliud facientes initium. Didūcimus illam in particulas ac lancinamus. Propera ergo Lucili carissime, & cogita, quantum celeritati additurus fueris, si à tergo hostis instaret, si equitē aduentare suspicareris, ac fugientium premere vestigia. Fit hoc. premeris, accelera, & euade. perduc te in

tutum, & subinde considera, quam pulchra res sit consummare vitam ante mortem, deinde expectare securum reliquam temporis sui partem: in possessione beatæ² vitæ positum: quæ beatior non fit, si longior. O quando videbis illud tempus quo scies tempus ad te non pertinere, quo tranquillus placidusque eris, & crastini negligens, & in summa tui satietate! Vis scire, quid sit quod faciat homines auidos futuri?³ Nemo sibi contigit. Optauerunt utique tibi alia parentes tui: sed ego tibi contra, omnium eorum contemptum opto, quorum illi copiam. Vota illorum multos compilant, ut te locupletent. quidquid ad te transferunt, alicui detrahendum est. Opto tibi tui facultatem, ut vagis cogitationibus agitata mens, tandem resistat, & certa sit: ut placeat sibi, & intellectis veris bonis, quæ⁴ simul intellecta sunt, possidentur, ætatis adiectione non egeat. Ille demum necessitates supergressus est, & exauctoratus ac liber, qui viuit vita peracta.

I. LIPSIVS.

1. **T**E torqueri.] *A recto in prauum.*

2. Vitæ positum.] *Quidam scripti, vitæ ponit: e quo velim, ponentem. Sententia est, Nec sapientem quidem vitam longam cupere, & diu esse in possessione Virtutis: quia Beatitudo tempore non crescit. Est inter Stoica paradoxa, & explicari Manuduct. III. Dissert. III.*

3. Nemo sibi contigit.] *Erasmus in Adagijs censet, Senecam respicere ad illud tritum Platonis, Neminem sibi nasci. Dii boni, quam diuertit à nostri mente! quæ est, Homines distrahi, varia & vana agitare, optare: neminem apud se esse, & se contentum. Hoc autem facit sapiens, qui sibi sufficit. Eo sensu melius in scriptis: nemo sibi contingit: præsentis tempore. Est autem simile, quod mox sequitur: Opto tibi tui facultatem: ut tibi contingas, non alij & alia diripiant, ac potiantur.*

4. Simul intellecta sunt.] *Nam in iudicio & habitu optima Mentis est Beatitudo: qui momento contingit, purgata & perfecta Ratione. Vide aliquid eadem Dissert. III. in fine.*

PINCIVS.

NON conuersari cum dissimilibus.] *Præpositio cum in omni antiqua lectione desideratur.*

Diducimus illam in particulas ac lancinamus.] *Eadem lancinamus agnoscit, non lancinamus.*

Nemo sibi contigit.] *Contingit eadem, non contigit.*

OPSOPOEVS.

M.ss. omissa præpositione cum, non conuersari dissimilibus.

Torqueri idem valet atque dimoueri à vita recta, in Nicotiano codice scribitur detorqueri.

M.ss. non timeo ne mutant te: iterum, nocet etiam qui moratur.

M.ss. duo Nemo sibi contingit. & sequenti tres, sed ego contra. certe redundat alterum tibi.

GRVTERVS ET IVRETVS.

DIVIDIMVS illam in particulas ac lancinamus.] *lancinamus scribendum ostendit Gruterus lib. 7. Suspic. c. 6.*

ARGVMENTVM I. LIPSII.

NEGAT sententias aut chrias e Stoicis excerptas. Primum, quia omnia plena talibus & densa sunt: deinde quia turpe, cum auctore semper loqui. Nostra faciamus, & vita præferamus.

EPIST. XXXIII.

DESIDERAS his quoque epistolis, ¹ sicut prioribus, adscribi aliquas voces ² nostrorum procerum. Non fuerunt circa flosculos occupati: totus contextus illorum virilis est. inæqualitatem scias esse, ubi quæ eminent, notabilia sunt. Non est admirationi vna arbor, ubi in eandem altitudinē tota silua surrexit. Eiusmodi vocibus referta sunt carmina, refertæ historiæ. Itaque nolo Epicuri illas esse existimes: publicæ sunt, & maxime nostræ. Sed in illo magis annotatur, quia raræ interueniunt, quia ³ insperatæ, quia mirum est aliquid fortiter dici ab homine mollitiam professo. Ita enim plerique iudicant. apud me vero Epicurus est & fortis, licet ⁴ manuleatus sit. Fortitudo, & industria, & ad bellum prompta mens, ⁵ tam in Persas quam in ⁶ alte cinctos cadit. Non est ergo quod exigas ⁷ excerpta, & repetita: continuū est apud nostros, quidquid apud alios excerpitur. Non habemus itaque ⁸ ista odorifera, nec emptorem decipimus, nihil inuēturum cum intrauerit, præter illa quæ in frōte suspensa sunt. Ipsi permittimus, vnde velint sumere exemplar. Puta nos velle singulares sententias ex turba separare: cui illas adsignabimus? Zenoni, an Cleanthi, an Chrysippo, an Panætio, an

Posidonio: Non sumus sub rege: sibi quisque se vindicat. apud istos quidquid dicit Hermachus, quidquid ¹⁰ Metrodorus, ¹¹ ad vnum refertur. Omnia quæ quisquam in illo contubernio locutus est, vnius ductu & auspicijs dicta sunt. Non possumus, inquam, licet tentemus, ex tanta rerum æqualium copia, aliquid educere.

Pauperis est numerare pecus.

Quocumque miseris oculum, id tibi occurrit quod eminere posset, nisi inter paria legeretur. Quare depone istam spem, posse te summatim degustare ingenia maximorum virorum: tota tibi inspicienda sunt, tota tractanda. Res geritur, & per lineameta sui ingenij opus nequitur, ex quo nihil subduci sine ruina potest. Nec recuso, quo minus singula membra, ¹² dummodo in ipso homine, consideres. Non est formosa, cuius crus laudatur aut brachium, sed illa cuius vniuersa facies admirationem singulis partibus abstulit. Si tamen exegeris, non tam mendice tecum agam: sed plena manu fiet. Ingens eorum turba est passim iacentium: sumenda erunt, non colligenda. Non enim excidunt, sed fluunt perpetua, & inter se connexa sunt. Nec dubito, quin multum conferant rudibus adhuc, & ¹³ extrinsecus auscultantibus. Facilius enim singula insidunt circumscripta, & carminis modo inclusa. Ideo pueris & sententias ediscendas damus, & has quas Græci ¹⁴ Chrias vocant: quia complecti eas puerilis animus potest: quia plus adhuc non capit certi profectus. Viro captare flosculos turpe est, & fulcire se notissimis & paucissimis vocibus, & memoria stare. Sibi iam innitatur. dicat ista, non teneat. Turpe est enim seni aut prospicienti senectutem, ex commentario sapere. Hoc Zeno dixit. tu quid? Hoc Cleanthes. tu quid? quousque ¹⁵ sub alio moueris? & impera, & dic, quod memoria tradatur: aliquid & de tuo profer. Omnes itaque istos numquam auctores, semper interpretes, sub aliena vmbra latentes, nihil puto habere generosi, numquam ausos aliquando facere, quod diu didicerant. Memoriam in alienis exercuerunt. Aliud est, meminisse: aliud, scire. Meminisse, est rem commissam memoria custodire. At contra scire, est & sua facere quæque, nec ab exemplari pendere, & toties ad magistrum respicere. Hoc dicit Zeno, ¹⁶ hoc Cleanthes. Aliquid intersit inter te, & librum. quousque discas? iam & præcipe. Quid est, quare audiam, quod legere possum? Multum, inquit, viua vox facit. non quidem hæc, quæ alienis verbis commodatur, & ¹⁷ actuarij vice fungitur. Adjice nunc, quod isti qui ¹⁸ numquam tutelæ suæ fiunt, primum in ea re sequuntur priores, in qua nemo non a priore desciiuit: deinde in ea re sequuntur, quæ adhuc quæritur. numquam autem inuenietur, si contenti fuerimus inuentis. Præterea qui alium sequitur, nihil inuenit, imo nec quærit. Quid ergo? non ibo per priorum vestigia? ego vero vtar via veteri: sed si propiorem planioremque inuenero, hanc muniam. Qui ante nos ista mouerunt, non domini nostri, sed duces sunt. Patet omnibus veritas, nondum est occupata: multum ex illa etiam futuris relictum est.

I. L I P S I V S.

1. **S**ICVT prioribus.] Ergo abiuncta sunt, & disparata? apparet: & velut ex intervallo scriptas, aut libris potius diuisas. Dixi in Præloquio.

2. Nostorum procerum.] Stoicorum, sicut antea Epicuri fere.

3. Insperata.] Veteres, inspectæ, aut inspectatæ. Legerem, inaspectatæ.

4. Manuleatus sit.] Notum tunicas chirodotas, siue manicatas, mulierum aut mollium fuisse. Viri brachijs nudis incedebant. Virgilius itaque obijcit.

Et tunicæ manicas, & habent redimicula mitras.

Agellum lib. vii. cap. xii. vide. Simile in De Vit. beat. cap. xiii. Hoc est tale, quale vir fortis stola indutus. Tale vel asperius de Epicuro & affectis, Arcesilaus. qui interrogatus, Cur ex alijs sectis ad Epicuream transirent multi, nemo ex illis ad alias? Nam, inquit, ex viris Galli fiunt (enirati) ex Gallis viri numquam.

5. Tam in Persas.] Qui fluxa & soluta veste: sed ydem militares. Ammianus xxiii. Adco autem dissoluti sunt, & artuum laxitate, vagoque incessu iactitantes se, vt effeminatos existimes, cum sint acerrimi bellatores.

6. Alte cinctos.] Quod militum Romæ, item strenuorum aut ætiosorum erat. Primumque habitum Horatius tangit:

Malthinus tunicis demissis ambulat: est qui

Inguen ad obscænum subductis vsque facetus.

Alibi noster, de Mecenate: Putes alte cinctum dixisse.

7. Excerpta & repetita.] Intelligitne Repetita, laudabilia & quæ solent lectione iterari; an quia etiam inter legendum ad ea dici solet, Repere? Hoc puto: etsi Repetita, quasi diuisa & in locos suos partita, possis legere.

8. Ista odorifera.] Licebat, & decebat, in textu poni vocem libris aliquot assertam, oculiferia, siue oculiferia: nam veritas ita est, & sententia poscit. Non habemus nos, inquit, vt in tabernis, exposita quadam cum titulis, aut per se splendentia, quæ oculos feriunt, & transeuntes ad emendum allciunt: non habemus: sed pariter

ubique decor & bonitas est. Vox autem aptè facta. quia talibus, ut ipse loquitur (epist. LXXVIII.) imperitorum feriuntur oculi: iterumque alibi: Splendore imperitorum verberant oculos.

9. Hermachus.] Successor Epicuri in schola.

10. Metrodorus.] Inter nobiles eiusdem amicos & discipulos.

11. Ad vnum.] Epicurum.

12. Dummodo in ipso.] Putarem, quomodo.

13. Extrinsecus auscultantibus.] Qui ad penetralia nondum admissi: allusumque ad libros & auditores & ω² τερ² x² 85.

14. Chrias vocant.] Concinna aliqua Dicta, aut Facta. Ut, Crates dixit, Caue cum homine malo loquere. Facti, ut: Crates cum indoctum puerum vidisset, pædagogum eius percussit. Vide Fabium lib. 1. cap. xv.

15. Sub alio moueris?] Alieno nutu iussuque regeris?

16. Hoc Cleanthes.] Prorsus his gemina Epictetus apud Arrian. lib. 11. Dissert. xix. Diodorus illa dixit, & Cleanthes, & Chrysippus: tu vero quid? Non in eo elaborasti, ut Decretum aliquod tuum faceres: atque ita nihil à Grammatico differs. Quis fuit Hectoris pater? Priamus. Qui fratres? Alexander, & Deiphobus. Quæ mater? Hecuba. Historiam hanc accepi: à quo? ab Homero. Similis tu, qui conuiuas, cum vanissimus sis, enumerandis scriptoribus, attonitos reddis. Deinde etiam addit: Age, Stoicum aliquis mihi ostendat, si habetis. Vbi is est? Nam qui Stoicos fermunculos edisserat, mille dabit: sed volo Stoicum. Quis ergo is est? ut Phidiacam statuam dicimus, ad artem Phidiæ exactè factā: ita illum mihi ostendite, ad ea quæ profitemini dogmata expressum.

17. Actuarij vice.] Ita dicuntur, qui Acta excipiunt & scribunt. Vide me ad Annalem Taciti v. si lubet.

18. Numquam tutelæ suæ.] Alieni semper arbitrij, ut pupilli.

M V R E T V S.

O Dorifera.] Est qui legat oculifera, idque se ex libro vetere facere dicat. Non damno.

O P S O P O E V S.

L ipsius Electorum lib. 1. c. 16. Nouum, sed idoneum plane verbum suggerunt libri, ista oculifera: vel ut Modius noster repetit, oculifera. Germana lectio. Sic appellat significanter, illa quæ ad speciem in fronte tabernarum cum titulis exponunt: quæ incurrunt in transeuntium oculos, & emptorem alliciunt. Eiusmodi, inquit, inuitamenta in nostra secta Stoica non reperiens. Hactenus Lipsius. Vide item epistolam Modij 70. Adferunt quoque duo è nostris libris, quorum unus Puteani, oculifera, alter Jo. Nicotij, oculifera præfert.

M. ff. absque interrogatione, Puta nos velle sing. sent. ex turba separare.

M. ff. & per linamenta sua ingenij opus nequitur. mox mulier desideratur in omnibus. Et inferius, in duobus interpretatur post fluunt.

M. ff. Qui plus adhuc, & c. ut referatur ad animum.

Quatuor nostri, nihil existimo habere generosi: iterumque, Aliud autem est meminisse.

Proprium magis hic (ait Modius epist. 70.) verbum membranaceum: quæ alienis verbis commodatur. Nec nostri codices aliter legunt.

Scriptorum lectio est, Præterea qui aliud sequitur, nihil inuenit, immo nec quærit.

M. ff. tres, sed si priorem planioremque inuenero. vnus propiorem habet pro priorem. quod iam olim aduertit vir clariss. P. Faber Semestrium lib. 1. cap. 10. ita scribens: Priorem reiiciendum esse Erasmus vidit, et alicubi apertiore legi ait, ipse vero vel potiorem vel prouiore manu. Ego propiorem ratione ad veritatem ductus nunc primum restituo: quæ ipsa patebat quidem omnibus, ut Seneca verbum usurpem, nondum erat occupata.

G R V T E R V S E T I V R E T V S.

Insperata.] v. c. insuspectata.

Licet manuleatus sit.] quis manuleatus dicatur, docebit te Gellius lib. 7. cap. 12.

Nihil inuenturum cum intrauerit.] v. c. cum interuenerit.

Ab exemplari pendere.] v. c. fureti ad exemplar pendere.

Alienis verbis commendatur.] v. c. commodatur, quod aliis locis defendi potest: ut sup. Epist. 24. veritati commodas verba. & Epist. 70. commodabit pœnæ suæ manum. & Epist. 89. auaritiæ commodare digitos. Epist. 105. suis se commodet. furetus.

Et actuarij vice fungitur.] sic dicitur, qui acta Senatus excipiebat veloci stilo. de eo adi Beroaldum & Torrentium ad Suetonij Iulium. cap. 55. Langlaum lib. 7. c. 19. Otij Semestrij. Lipsium ad Ann. Taciti.

A R G V M E N T V M I. L I P S I.

GAVDERE se in profectu Lucilij, quia ab ipso est: & ipse eum formauit. Hortatur porro pergere, & ad summum.

E P I S T. XXXIV.

CRESCO & exsulto, & discussa senectute recalesco, quoties ex his quæ agis & scribis, intelligo quantum te ipse (nam¹ turbam olim reliqueras) supergrederis. Si agricolam² arbor ad fructum perducta delectat, si pastor ex fœtu gregis sui capit vo-

luptatem, si alumnum suum nemo aliter intueretur quàm vt adolescentiam illius suam iudicet: quid euenire credis his, qui ingenia educauerunt, & quæ tenera formaue-
runt, adulta subito vident? Affero te mihi. meum opus es. Ego cum vidissem indolem
tuam, inieci manum, exhortatus sum, addidi stimulos, nec lentè ire passus sum, sed
subinde incitavi: & nunc idem facio. Sed iam currentem hortor, & inuicem hortan-
tem. Quid, aliud, inquis, adhuc volo? in hoc plurimum est. 4 Non sic quomodo
principia totius 5 operis dimidium occupare dicuntur, ita res animo constat: pars ma-
gna bonitatis est, velle fieri bonum. Scis quem dicam bonum? perfectum, absolutum,
quem malum facere nulla vis, nulla necessitas possit. Hunc in te prospicio, si perseue-
raueris & incubueris, & id egeris, vt omnia facta dictaque tua inter se congruant ac re-
spondeant sibi, & vna forma percussa sint. Non est huiusmodi animus in recto, cuius
acta discordant.

I. L I P S I V S.

1. **T**urbam olim.] *Libri scripti, turbam quam olim. Lego, turbam quidem olim.*
2. Arbor ad fructum.] *Mens, arbor fructum productura: & bene.*
3. Adhuc volo?] *Vide ne distinctiuncula magis expeditas. Quid aliud, inquis, adhuc volo. Ut hæc Lucili]*
sint: & quid ultra hortere, mi Seneca? iam volo. Et subdit: Multum hoc quidem esse, non tamen omnia.
4. Non sic quomodo.] *Quidam libri, Nam sic: & melius.*
5. Operis dimidium.] *Notum adagium, & Horatio, in hac ipsa re expressum: Dimidium facti qui cœpit,*
habet: sapere aude. Velis, & tenta sapere: dimidium rei erit. Nec enim totum: neque sola voluntas sufficit: sed
videndum ut recta ea sit, quod sine Scientia non assequitur. Itaque Seneca gradationem hanc facit: Actio recta non
erit, nisi Voluntas sit recta: ab hac enim est actio. Rursus voluntas non erit recta, nisi habitus animi
rectus fuerit: ab hoc enim est voluntas. Habitus porro animi non erit, sine Scientia: quæ bona scilicet
& Mala distinguit. Vide epist. xcv.
6. Acta discordant.] *Nam sapientis nota, semper idem velle & nolle. Itaque nihil opus addere, cuius dictis acta:*
et si quidam hoc libri. nam pertinet ad ὁμολογίαν, de qua sape.

P I N C I A N V S.

Itaque pars magna bonitatis est velle fieri bonum.] *Verbum itaque redundat, ex eadem.*
Cuius acta discordant.] *Aliquot codices, cuius dictis acta discordant.*

O P S O P O E V S.

Lege, incitavi, vt est in scriptis libris & excussis. Et mox, non displicet Nicotiani codicis lectio. Quid aliud, in-
quis, adhuc volo? In hoc plurimum esse. sic aptius sequentia quadrant, non satis scilicet esse bene vitam
inchoasse & aliquamque produxisse, nisi perseueretur. Alioquin vulgata scriptura non adeo recte procedit, nisi cum Ni-
cotiano exemplari legatur, Nam sic, &c.

M. ss. agnoscunt particulam. Itaque, quam tamen Pincianus ex vetere lectione abundare notat.

G R V T E R V S E T I V R E T V S.

Quamtu te ipse (nam turbam olim reliqueras) supergrederis.] *v. c. supertegeras.*
Nec commouetur quidem,] *Melius v. c. fureri, ne commouetur quidem.*

A R G V M E N T V M I. L I P S I.

A M I C V M illum sibi optat, id est virum bonum. aliter enim amicus nemo est, etiamsi amat.
Hoc ergo faciat, & imprimis discat *C O N V E N I E N T E R* viuere, id est constanter, id est sa-
pienter.

E P I S T. XXXV.

CV M te tam obnixè rogo 1 vt studeas, meum negotium ago. habere amicum vo-
lo: quod contingere mihi (nisi pergas excolere te, vt cœpisti) 2 non potest. Nunc
enim amas me, amicus non es. Quid ergo? hæc inter se diuersa sunt? imo dissimilia.
Qui amicus est, amat: qui amat, non vtique amicus est. Itaque amicitia 3 semper pro-
dest: amor etiam aliquando nocet. Si nihil aliud, ob hoc profice, vt amare discas. Fe-
stina ergo, dum mihi proficis, ne istuc alteri didiceris. Ego quidem percipio iam fru-
ctum, cum mihi fingo vno nos animo futuros, & quidquid ætati meæ vigoris abscessit,
id ad me ex tua, quamquam 4 non multum abest, rediturum: sed tamen re quoque
ipsa lætus esse volo. Venit ad nos ex his quos amamus, etiam absentibus, gaudium: sed
id leue & euanidum. Conspectus, & præsentia, & conuersatio aliquid habet viuæ vo-
luptatis: vtique si non tantum quem velis, sed qualem velis videas. Affer itaque te
mihi, singens munus: & quo magis instes, cogita me senem esse, te mortalem. Pro-

pera ad me, sed ad te prius, profice, & ante omnia hoc curâ, ut constes tibi. Quoties experiri voles, an aliquid actum sit, observa an eadem velis hodie quæ heri. Mutatio voluntatis indicat animum natâre aliubi, atque ⁶ aliubi apparere, prout tulit ventus. Non vagatur, quod est fixum & fundatum. Istud sapienti perfecte contingit, aliquatenus & ⁷ proficienti prouectoque. Quid ergo interest? hic commouetur quidem, non tamen transit, sed suo loco nutat: ille nec commouetur quidem.

I. LIPSIVS.

1. **V**T studeas.] *Stoico sensu, Studeas: id est, philosophiæ operam naues. Vide Manuduct. II. Dissert. I.*
2. Non potest.] *Neque enim inter malos, aut inter dissimiles, Amicitia.*
3. Semper prodest.] *Amicitia Bonum est: Boni autem Stoica definitio, id quod prodest. Manuduct. II. Dissert. XXI.*
4. Non multum abest.] *Ergo & Lucilius inter senes, aut senescentes.*
5. Ingens munus.] *Ad vocem factumque Æschini, qui seipse munus Socrati obtulit, ut gratus esset. Noster I. De Benef. cap. VIII.*
6. Aliubi apparere.] *Sive ut ij qui in naui, arbitrio ventorum, feruntur: sive ut insula quadam in aquis vagantes: ut noster Gruterus notat.*
7. Proficienti.] *De quibus gradibus ego in Manuduct. II. Dissert. IX.*

MVRETVS.

Propera ad me.] *In aliis, Propterea ad me. Coniecturam meam veterem libri veteris auctoritas comprobauit.*

PINCIVS.

Si tamen re quoque ipsa lætus esse volo.] *Vetus lectio, Sed tamen re quoque, &c.*

OPSOPOEVS.

In m. ss. reperio, Cum te tam valde rogo. Deinde paulo post, scribendum è duobus m. ss. animum nutare, aliubi atque aliubi apparere. Sic in fine epistolæ, suo loco nutat.
Tres, Istud sapienti perfecto contingit: unus, Istud sapienti perfectoque contingit.

ARGVMENTVM I. LIPSI.

LAUDAT quemdam qui otiose admonuit, à republica amouit: & ut contemnat vulgi voces. Pergat bonus esse, aut magis fieri; pergat & mortem aspernari, idque ratione.

EPIST. XXXVI.

Amicum tuum hortare, ut istos magno animo contemnat, qui illum obiurgant, quod umbram & otium petierit, quod dignitatem suam destituerit; & cum plus consequi posset, prætulit quietem omnibus. Quàm utiliter negotium suum gesserit, quotidie illis ostendet. Hi quibus inuidetur, ¹ non desinent transire. alij elidentur, alij cadent. Res est inquieta, felicitas: ipsa se exagitat, mouet cerebrum, non vno genere. Alios in aliud irritat: ² hos in potentiam, illos in luxuriam: hos inflat, illos mollit, & totos resoluit. ³ At bene aliquis illam fert: sic, quomodo vinum. Itaque non est quod tibi isti persuadeant, eum esse felicem, qui ⁴ à multis obsidetur. sic ad illum, quemadmodum ad lacum, concurritur: quem ⁵ qui exhauriunt, & turbant. Nugatorium & ⁶ inertem vocant. Scis quosdam peruerse loqui, & ⁷ signare contraria. ⁸ Felicem vocabant. quid ergo? erat? Ne illud quidem curo, quod quibusdā nimis horridi animi videtur & tætrici. Ariston aiebat, malle se adolescentem tristem, quàm hilarem & amabilem turbæ. ⁹ Vinum enim fieri bonum, quod recens durum & asperum visum est: non pati ætatem, quod ¹⁰ in dolio placuit. Sine eum tristem appellent, & inimicum processibus suis. bene se dabit in verustate ipsa tristitia. perseueret modo colere virtutem, perhibere liberalia studia, non illa ¹¹ quibus perfundi satis est, sed hæc ¹² quibus tingendus est animus. hoc est discendi tempus. Quid ergo? aliquod est, quo non sit discendum? minime. sed quemadmodum omnibus annis studere honestum est: ita ¹³ non omnibus institui. Turpis & ridicula res est, ¹⁴ elementarius senex. Iuueni parandum, seni vtendum est. Facies ergo rem vtilissimam tibi, si illum quàm optimum feceris. Hæc aiunt beneficia esse expetenda tribuendæque, non dubie primæ fortis, quæ tam prodest dare quàm accipere. Denique nihil illi iam liberi est: spopondit. minus autem turpe est creditori, quàm spei bonæ decoquere. Ad illud æs alienum soluendum, opus est negotianti nauigatione prospera, agrum colenti vbertate eius quam colit terræ, & cæli fauore: ille quod debet, sola potest voluntate

persolvere. In mores fortuna ius non habet. Hos disponat: ut quam tranquillissimus ille animus ad perfectum veniat. qui nec ablatum sibi quidquam sentit, nec adiectum, sed in eodem habitu est, quocumque res cadunt. Cui siue aggeruntur vulgaria bona, supra res suas eminet: siue aliquid ex istis vel omnia casus excussit, minor non fit. Si in Parthia natus esset, arcum infans statim tenderet: si in Germania, protinus puer¹⁵ tenerum hastile vibraret: si auorum nostrorum temporibus fuisset, ¹⁶ equitare, & hostem cominus percutere didicisset. Hæc singulis disciplina gentis suæ suadet, & imperat. Quid ergo huic meditandum est? quod aduersus omnia tela, quod aduersus omne hostium genus benè facit, mortem contemnere: quæ quin habeat in se aliquid terribile, ut & animos nostros (quos in amorem sui natura formauit) offendat, nemo dubitat: nec eum necesse esset in id comparari & acui, in quod instinctu quodam voluntario iremus, sicut feruntur omnes ad conseruationem sui. Nemo discit, ut, si necesse fuerit, æquo animo in rosa iaceat: sed in hoc duratur, ut tormentis non submittat fidem: ut, si necesse fuerit, stans etiam aliquando saucius, pro vallo peruigilet, & ne pilo quidem incumbat. quia solet obrepere interim somnus in aliquod adminiculum reclinatis. Mors nullum habet incommodum. Esse enim debet aliquid, cuius sit incommodum. Quod si tanta cupiditas longioris æuitæ tenet, cogita nihil eorum quæ ab oculis abeunt, & ¹⁷ in rerum naturam, ex qua prodierunt ac mox processura sunt, reconduntur, consumi. Desinunt ista, non percunt. Et mors, quam pertimescimus ac recusamus, intermittit vitam, non eripit, ¹⁸ veniet iterum, qui nos in lucem reponat dies, quem multi recusarent, nisi oblitos reduceret. ¹⁹ Sed postea diligentius docebo, omnia quæ videntur perire, mutari. Æquo animo debet rediturus exire. Obserua orbem rerum in se remeantium: videbis in hoc mundo nihil exstingui, sed vicibus descendere ac resurgere. Æstas abit, sed alter annus illam adducit: ²⁰ hiems cecidit, referent illam sui menses: solem nox obruit, sed ipsam statim dies abiget. Stellarum iste decursus, quidquid præterierit, repetit: pars cæli leuatur assidue, pars mergitur. Denique finem faciam, si hoc vnum adiecero, nec infantes, nec pueros, nec mente lapsos, timere mortem: & esse turpissimum, si eam securitatem nobis ratio non præstat, ad quam stultitia perducit.

I. L I P S I V S.

1. **N**on desinent transire.] *Ab uno proposito in aliud, mutare vitam & statum. Sic sine epistola prioris: Hic commouetur quidem, non transit.*

2. Hos in potentiam.] *Malim, in impotentiam.*

3. At bene aliquis.] *Hæc clausula obiectionem habet: Atqui sunt etiam felices, qui temperant, nec abutuntur. Ita, inquit: sed qui ut vino ea utuntur, id est modico nec abundanti. Hoc dicere videtur: sed plura fortasse dixisse. nec integra hæc aut plena.*

4. A multis obsidetur.] *Clientibus, saluatoribusque.*

5. Qui exhauriunt.] *Aptissime. Reuera omnes illi officiosi aliquid petunt à potentibus, aut sumunt: gratiam, pecuniam, alia quibus egent. Itaque exhauriunt: sed & turbant, quia adsidue inquietant.*

6. Inertem vocant.] *Illum amicum, philosophia deditum. Vetus & hodiernum conuicium, in Bona Menti operatos.*

7. Signare contraria.] *Mens & quidam, significatione contraria: quod item probum.*

8. Felicem vocabant.] *Ad hunc nostrum, cum in ambitione & splendore erat? an Cornelium Sullam intelligit?*

9. Vinum fieri bonum.] *Homines cum vino comparauit etiam Alexis Comicus:*

Ομοίῳ τὸν ἄνθρωπος οἶνω τὴν φύσιν,
Τρόπον τιν' ἔσθ'. τὸν γὰρ οἶνον τὸν νέον,
Πολλὴ γ' ἀνάγκη, καὶ τὸν ἀνδρ' ἀποζέσαι,
Πρώτιστον, ἀφαιρεῖσαι τ', ἀποινήσαντα δὲ
Σκληρὸν γνέσθαι, καὶ χαλαρῆναι πάλιν,
Ἥδυν δ' ἅπασιν τ' ἐπιλοιπὸν διατελεῖν:

Similis Vir est Vino, indole atque moribus.

Nam musteum illud & nouum cum conditur,

Deferueat primum est opus: sic & Virum,

Cum iuuenis est, exastuare; hinc sobrium

Mox effici, & seueritate præditum:

Mitem inde fieri, & esse in æui reliquum,

At quod hic de Vino, ad Poma transfudit Attius, in Agellio XIII. cap. II. Nam cum Pacuvius dixisset, Videri sibi carmina eius duriora paullum & acerbiora. Ita est, inquit Attius: neque id sanè me pænitet. Nam quod in pomis est, iridem aiunt esse in ingeniis. quæ dura & acerba nascuntur, post fiunt mitia & iucunda: sed quæ gignuntur statim vieta & mollia, non matura mox fiunt, sed putria.

10. In dolio placuit.] *Ex more veteri, qui vinum nouellum dolis condebant: sed mox ubi paullum defecasset, de-*

fundebant in amphoras & cados. Proculus l. x. v. Tritic. vino & ol. leg. In Dolia vina ea mente conii-
mus, ut ex his postea in Amphoras & Cados defundamus. Quia igitur id novellum aut turbidum, elegantio-
res fugiebant bibere. & Cicero hac mente, in Bruto: Num igitur, qui hoc sentiat, si is potare velit, de Dolio
sibi hauriendum putet? Obiicit & Pisoni, ut sordido: Panis & Vinum à propala, & de cupa. quod idem est
illi, de Dolio.

11. Quibus perfundi.] *Ut sunt amœniora ista, vulgo Liberalia dicta.*
 12. Quibus tingendus.] *Ut est Philosophia: quæ sola verè Liberale studium: Epist. LXXXVIII.*
 13. Non omnibus institui.] *Pergere in Sapientia studiis, omni ætate decet; non item incipere, & in rudimen-
tis esse.*
 14. Elementarius senex.] *Qui inter pueros elementa discit.*
 15. Tenerum hastile.] *Illorum verbo, Frameam.*
 16. Equitate.] *Non quod omnes olim hoc Romani, sed nobiliores, aut stirpe equestri: inter quos scilicet hic amicus
Lucilij. Nam ceteri ad pedestrem militiam destinabantur.*
 17. In rerum naturam.] *De Benef. v. cap. viii. Rerum natura nihil dicitur perdere, quia quidquid illi
auellitur, ad illam redit: nec perire quidquam potest, quod quo excidat non habet, sed eodem reuol-
uitur vnde discedit.*
 18. Veniet iterum.] *Hæc est non illa Pythagorica, sed Stoica quadam παλιγενεσία, siue (ita loquamur) Rena-
scentia: cum post orbis Deflagrationem, & sollemnem ἐκπύρωσιν, iterum alius orbis & διακόσμησις, atque ea-
dem & ydem reponentur. Vide me Physiol. II. Dissert. xxi. Tangit & Lucretius hoc dogma, lib. I II.*
- Nec si materiam nostram collegerit ætas
Post obitum, rursusque redegerit, ut sita nunc est
Atque iterum nobis fuerint data lumina vitæ:
Pertineat quidquam tamen ad nos id quoque factum.
19. Sed postea.] *Vbi? nescio: non in his libris ex professo.*
 20. Hiems cecidit.] *An potius, cedit.*

M V R E T V S.

A Micum tuum.] *Adolescens quidam Lucilij, ut videtur hortatu sese ad Philosophiæ studium contulerat: quo
nomine reprehendebatur à multis: ut semper optima quæ plurimis displicent. Monet Lucilium, quemadmodum
illum adducere debeat ad contemnendas eiusmodi stultas reprehensiones, & ad id quod suscipit, urgendum.*

Ariston aiebat.] *Simillimum huic Attij poeta dictum extat libro xii. noctium Atticarum, capite xj.*

Perbibere.] *Verbum Horatianum. Nunc perbibe puro.*

Pectore verba puer, nunc te melioribus offer.

Veniet iterum qui nos in lucem reponat dies.] *Stulta opinio, quæ tamen illis temporibus multorum animos
occuparat. Sæpe fuisse nos in hac vita: sed oblitos esse: redituros eosdem post aliquot annorum millia: sed rursus omnium
oblitos: idque sapius factum esse, sapius factum iri. Hæc admonere nos debent, quantopere aui ferantur à vero homines
summis ingenis præditi, nisi aura eis diuina lucis affulserit. Magna gratia præpotenti Deo, qui nos à talium errorum
caligine per filium liberauit.*

P I N C I A N V S.

D Enique illi iam mihi liberum est. Spondit.] *Vetus lectio. Denique nihil illi iam liberum esse spo-
spondit.*

Nec necesse esset in id comparari.] *Scribe. Nec enim opus esset, &c. ex eadem.*

O P S O P O E V S.

T Res iterum, & significare contraria, & postea quatuor, Denique nihil illi iam liberi est.

M. ss. Sed in eo habitu est quomodocumque res cedunt. & inferius. Nec enim opus esset in id
comp.

Constantes omnes. Esse enim debet aliquis, cuius sit incommodum. Et postea, quicquid præterit.

G R V T E R V S E T I V R E T V S.

E T ridicula res est.] *v. c. ridiculosa.*

Nec eum necesse esset in id comparari & acui, in quod instinctu quodam voluntario iremus.]
*Reducenda lectio v. c. nec enim opus esset id vi comparari. Oportuit enim duo sibi contraria, vim, & instin-
ctum voluntarium. Iuretus.*

Et in rerum naturam ex qua prodierunt, ac mox processura sunt.] *v. c. & in rerum natura ex qua
prodierunt, ac mox recessura.*

A R G V M E N T V M I. L I P S I.

P E R S E V E R A N D V M in via & militia Sapientia esse. Ab hac salutem, felicitatem, li-
bertatem pendere. Perueniri, & vinci, Ratione duce.

E P I S T. XXXVII.

Q U O D maximum vinculum est ad bonam mentem, promissisti virum bonum. Sa-
cramento rogatus es. Deridebit, si quis tibi dixerit, mollem esse militiam & fa-
cilem. nolo te decipi. Eadem honestissimi huius, & illius turpissimi auctoramenti,

verba sunt, ² vri, vinciri, ferroque necari. Ab illis qui manus arenæ locant, & ³ edunt ac bibunt, quæ per sanguinem reddant, cauetur vt ista vel inuiti patiantur: à te, vt volens libensque patiaris. Illis licet ⁴ arma submittere, misericordiam populi tentare: tu neque submittes, nec vitam rogabis. recto tibi inuictoque moriendum est. Quid porro prodest, paucos dies aut annos lucrifacere? ⁵ Sine missione nascimur. Quomodo ergo, inquis, me expediam? effugere non potes necessitates: potes vincere. ⁶ Fiat via: & hanc tibi viam dabit philosophia. ad hanc te confer, si vis saluus esse, si securus, si beatus: denique si vis esse, quod est maximum, liber. Hoc contingere aliter non potest. Humilis res est stultitia, abiecta, sordida, seruilis, multis affectibus & sæuissimis subiecta. Hos tam graues dominos, interdum alternis imperantes, interdum pariter, dimittit à te sapientia, quæ sola libertas est. ⁷ Vna ad hanc fert via, & quidem recta. non aberrabis: vade certo gradu. Si vis tibi omnia subiicere, te subiice rationi. multos reges, si ratio te rexerit. Ab illa disces, quid & quemadmodum aggredi debeas: non incides rebus. Neminem mihi dabis, qui sciat quomodo quod vult cœperit velle. non consilio adductus vllò, sed imperu impactus est. Non minus sæpe fortuna in nos incurrit, quàm nos in illam. Turpe est non ire, sed ferri: & subito in medio turbine rerum stupentem quærere: Huc ego quemadmodum veni?

I. LIPSIVS.

1. **T**urpissimi auctoramenti.] *Gladiatorij. quo in verba Editoris aut Lanista iurabant. Vide me II. Saturn. cap. v.*
2. Vri, vinciri.] *Ita libri, nec mutem. Petronius: In verba Eumolpi sacramentum iurauimus, vri, vinciri, verberari, ferroque necari, tamquam legitimi gladiatores. Ipsius Seneca, Epist. lxxi. Quid miraris, si vri, occidi, alligari iuuat? Si lubet, dicto loco me vide.*
3. Edunt ac bibunt.] *In sagina sunt, sed cuius exitus cruentus. Eo allusum.*
4. Arma submittere.] *Nos hoc & alia explicamus. Satur. II. cap. xxii.*
5. Sine missione.] *Id quoque à gladiatorio ritu. Aliquando mittebantur, aut ea spe pugnabant: aliquando, sine ea, et ferro absumendi. Nos diffuse, II. Satur. cap. xxii.*
6. Fiat via.] *Quidā, Fit via, id esset, ratione quadā & methodo. At Gruterus, Fit via vi: Virgiliano hemistichio.*
7. Vna ad hanc via.] *Nempe recta Rationis ductu, vt subiicit, per sapientiam.*

MURETVS.

Vri virgis ferroque necari.] *Verba erant eorum qui in magistrorum, id est, lanistarum verba iurabant, seque eis auctorabant. Horatius:*
Quid refert, vri virgis ferroque necari?
Auctoratus eas.

PINCIVS.

Sacramento ligatus es. Deridebit, si quis dixerit.] *Eadem non ligatus agnoscit, sed rogatus, vt sit rogatus, pro interrogatus. Codex tamen Franciscanus decipit legit, non deridebit, quod non displicet: quia paulo post sequitur, nolo te decipi.*

OPSOPOEVUS.

Ex Horatio substituit hac verba Muretus, vri virgis ferroque necari, an libris consentientibus, non indicat. Certe nostri dissident. & cum cussis aliquot legunt, vri, vinciri, ferroque necari. Proba monstrat iuramenti, formula in Petronij Arbitri fragmentis: In verba Eumolpi sacramentum iurauimus, vri, vinciri, verberari, ferroque necari, & quidquid aliud Eumolpus iussisset, tanquam legitimi gladiatores domino, corpora animosque religiosissime addicimus. Huc iterum alludit Seneca Epist. lxxj. Quid miraris, si vri, vulnerari, occidi, alligari iuuat? Aliquando etiam liber.

Modius epist. lxx. In m. ss. illud vicibus nullum est, neque quidquam eo opus. Virgilius etiam dixit: Alternis dicetis, amant alterna camoenæ.

Et ita nostri præter Ambianum, in quo scribitur, alternatim imperantes. Seneca iterum epist. lxxij. hic depri-mitur alternis & extollitur.

GRVTERVS ET IVRETVS.

Sacramento ligatus es.] *In nouissima editione Lugdunensi, additur in ora alias legi, sacramento, sed hoc inepte. Habet autem v. c. sacramento rogatus es, quemadmodum etiam inf. Epist. lxxvj. vbi vulgo est, & velut sacramento ligatus. Idem v. c. refert, rogatus es. quæ scriptura proba est, & confirmari potest locis aliorum aucto-rum, qualis est iste Seruij in illud Virgilij 2. Aeneid.*

Sacrata resoluere iura: vt non incidat (ait) in sacramenti pœnam. Nam miles legibus sacramento-rum rogabatur, vt exiens ad bellum, iuraret se nihil contra remp. facturum, &c. ita enim reperi in optimo manuscripto codice P. Danielis. Hæc furetus.

Turpissimi auctoramenti.] duplex fuit genus gladiatorum coacti & voluntarij, de quibus Lipsius lib. 2. cap. 5. Saturnal. serm. P. Faber lib. 2. c. 11. Semeft. & Briffon. lib. 8. de formulis.

ARGVMENTVM I. LIPSI.

PRÆCEPTA vtilia ad Sapientiam, magis quàm Dissertationes sæpe esse. Illa irreperere in animum, & seminis modo fructificare & diffundi.

EPIST. XXXVIII.

MERITO exis, ut hoc inter nos epistolarum commercium frequentemus. Plurimum proficit sermo, qui minutatim irrepserit animo. Disputationes præparatæ, & effusæ audiente populo, plus habent strepitus, minus familiaritatis. Philosophia bonum consilium est: consilium nemo¹ clamore dat. Aliquando utendum est & illis, ut ita dicam, cōcionibus; ubi qui dubitat, impellendus est: ubi verò non hoc agendum est, ut velit discere, sed ut discat, ad hæc submissiora verba veniendum est. Facilius intrant, sed & hærent. nec enim multis opus est, sed efficacibus. Seminis modo spargenda sunt. quod quamvis sit exiguum, cum occupavit idoneum locum, vires suas explicat, & ex minimo in maximos auctus diffunditur. Idem facit oratio. non latè patet, si aspicias: in opere crescit. Pauca sunt quæ dicuntur: sed si illa animus benè exceperit, conualescunt & exsurgunt. Eadem est, inquam, præceptorum conditio, quæ seminū. multum efficiunt, & si angusta sunt: tantum, ut dixi, idonea mens rapiat illa, & in se trahat. Multa inuicem & ipsa generabit, & plus reddet, quam acceperit.

I. LIPSIUS.

1. **C**lamore dat.] Non malè Muretus: tamen Muretus. Nam libri omnes, clarè dat: quod esset, clara & elata voce. Sanè mox exponit, submissiora verba.

PINCIVS.

ET effusæ audiente populo.] Vellem legeres, audienti, non audiente.
Idem facit ratio.] Oratio scribe non ratio, ex vetere lectione.

OPSOPOEVS.

MSS. qui minutatim inrepat animo, Et inferius, Facilius intrant, & hærent.
In maximos auctus diffunditur. habent nostra & Mody exemplaria, epist. paulo ante citata.

ARGVMENTVM I. LIPSI.

VARIÆ, & varios, in philosophia scripsisse: excitari nos debere, & ardorem capere ab exemplo. Naturam eo ducere, quæ ad excelsa vocat: in quibus non est, plebeia Felicitas, nō item voluptas, quia aut fragilia sunt, aut nocent.

EPIST. XXXIX.

COMMENTARIOS quos desideras, diligenter ornatos, & in angustum coactos, ego verò componam: sed vide ne plus profectura sit oratio ordinaria, quam hæc quæ nūc vulgo Breuiarium dicitur, olim cum Latinè loqueremur, Summarium vocabatur. Illa res discenti magis necessaria est: hæc scienti. illa enim docet, hæc admonet. Sed vtriusque rei tibi copiam faciam. Tu à me, non est quod illum aut illum exigas. qui notorem dat, ignotus est. Scribam ego quod vis, sed meo more. Interim multos habes, quorum scripta nescio an satis ordinent. Sume in manus indicem philosophorum: hæc ipsa res expergisci te coget, si videris quàm multi tibi laborauerint; concupisces & ipse ex illis vnus esse. Habet enim hoc optimum in se generosus animus, quod concitatur ad honesta. Neminem excelsi ingenij virū humilia delectant & sordida: magnarum rerum species ad se vocat & extollit. Quemadmodum flamma surgit in rectum, iacere ac deprimi non potest, non magis quàm quiescere: ita noster animus in motu est, eò mobilior & actuosior, quò vehementior fuerit. Sed felix qui ad meliora hūc impetum dedit! ponet se extra ius ditionemque fortunæ. secunda temperabit, aduersa cōminuet, & aliis admiranda despiciet. Magni animi est, magna contēnere, ac mediocria malle, quàm nimia. Illa enim vtilia vitaliaque sunt: at hæc, eò quòd superfluunt, nocent. Sic segetem nimia sternit vbertas: sic rami onere franguntur: sic ad maturitatem non peruenit nimia fecunditas. Idem animis quoque euenit, quos immoderata felicitas rumpit: qua non tantum in aliorum iniuriam, sed etiam in suam vtuntur. Quis hostis in quemquam tam contumeliosus fuit, quam in quosdam voluptates suæ sunt: quorum impotētiæ atque insanæ libidini ob hoc vnum possis ignoscere, quod quæ fecere, patiūtur. Nec immerito hic illos furor vexat. necesse est in immensum exeat cupiditas, quæ naturalem modum transfiliit. Illa enim habet suum finem: inania, & ex libidine orta, sine termino sunt. Necessaria metitur utilitas. superuacua quo redigis? Voluptatibus itaque se mergunt, quibus in consuetudinē ad-

ductis carere non possunt: & ob hoc miserrimi sunt, quod eo perueniunt, ut illis quæ superuacua fuerant, facta sint necessaria, seruiunt itaque voluptatibus, non fruuntur: & mala sua, quod malorum vltimum est, amant. Tunc autem consummata est infelicitas, ubi turpia non solum delectant, sed etiam placent: & desinit esse remedio locus, ubi quæ fuerant ¹⁴ vitia, mores sunt.

I. LIPSIUS.

1. **C**ommentarios.] Philosophicos, ut conicio: sed breues, & summam continent.
2. Diligenter ornatos.] Meliores libri, ordinatos: quos audio. Ordine & methodo scriptos, memoria & disciplina adiuvandæ.
3. Oratio ordinaria.] Longa & tractata, quæ differendi speciem habet: quæque philosophis vulgo in usu.
4. Vulgo Breuiarium.] Vox bis ter in Suetonio, Plinio, aliis aui medijs.
5. Illa res.] Ordinaria oratio.
6. Hæc scienti.] Breuiarium.
7. Copiam faciam.] Ecceistine? utinam habeamus.
8. Illum aut illum.] Auctorem scilicet, quem laudem identidem atque aduocem fidei causa.
9. Notorem dat.] *Notorem* in ludo, de morte Claudij: Siquis à me notorem petisset, te fui nominaturus, qui me optimè nosti. Xenophon γυναικα dixit: & adhiberi solet, ubi de statu aut qualitate cuiuspiam dubitatur. Dicit igitur Seneca, *Mihi fidere & credere debebis: alium notorem siue cognitorem (ut Cicero) non dabo.*
10. Satis ordinent.] Id est, ordinata sint, & materiam disponant.
11. Expergisci te coget.] Me certè, cum vel Chrysippi tantum, vel Aristotelis librorum indices video.
12. Animus in motu est.] Vide Consol. ad Helviam, cap. v 1.
13. Vitaliaque sunt.] Mansura, vitam & æuam ferre possunt.
14. Vitia, mores sunt.] Tacitus in Germania: Nec corrumpere & corrumpi, Sæculum vocatur. Ita enim prætendunt vulgo, Mores sunt, Sic vivitur, Sæculum est.

M V R E T V S.

Qui notorem dat.] *Notorem* dicit, quem vtitur dicimus cognitorem. Petronius. At ego ne mea quidem vestimenta ab officio recepissem, nisi notorem dedissem.

O P S O P O E V S.

Modus ibidem: verum est, Commentarios quos desideras diligenter ordinatos, &c. Sequitur statim, Inter multos habes: quorum scripta nescio an satis ordinæ. & sequenti xl. epist. Nihil autem ordinatum est, quod præcipitur & properat.

M. ff. ratio ordinaria, non oratio. Et statim ait, Illa res discendi magis necessaria est, id est illa ordinaria ratio commentariorum componendorum.

M. ff. Habet enim hoc optimum in se generosus animus.

Vulgata & scripta exemplaria, Illa enim vitia vitaliaque sunt: at hæc eo quo superfluunt nocent. Vox vitalia non videtur fuisse remouenda. Horatius Satyra 7. lib. 2.

Amicum

Mancipium domino, & frugi quod sit satis, hoc est,
Ut vitale putes.

Proinde (scribit Turnebus *Aduersariorum* lib. decimo octavo cap. vigesimo septimo) quasi frugalitas nimia & attentio acrior ad rem diligentiæque noceat: & quamuis qui nequam & dissoluti sunt, periti profligatique sint, neque vita digni, quos ne salus quidem ipsa seruare posse videatur: cum contra vivere videantur & vitales esse, qui sunt frugi & attentis tamen nimia auaritia & avaritia & nimia parsimonia exitium sepe acerbum accersitur, simile est illud Lactantij libro sexto, Vnum est enim sapientis & iusti & vitalis viri opus, diuitias suas in sola iustitia collocare. Hactenus Turnebus.

G R V T. & I V R E T V S.

Profectura sit oratio.] v. c. Iureti, rectius, profutura sit ratio.

Vulgo breuiarium dicitur.] Eius vocis mentio apud Suetonium in Augusto cap. 161. Galba cap. 12. Plinius lib. 18. ut omnis culturæ quoddam breuiarium peragatur. sic breuiariæ rationes apud Scauolam l. ult. ff. de pecul. leg. Torrentius.

A R G V M E N T V M I. L I P S I.

H O R T A T V R scribere, quia ibi imago mētis. tum de Serapione: prompti & profusi sermonis quod negat Philosophum decere. Grauis & tarda oratio magis intrat & descendit.

E P I S T. XL.

Quod frequenter mihi scribis, gratias ago. nam quo vno modo potes, te mihi ostendis. Numquam epistolam tuam accipio, ut non protinus vna simus. Si imagines nobis amicorum absentium iucundæ sunt, quæ memoriam renouant, & desiderium absentiae, falso atque inani solatio leuāt: quanto iucundiores sunt litteræ, quæ veram amici absentis vestigia, veras notas afferunt? Nam quod in cōspectu ¹ dulcissimum

est, id amici manus epistolæ impressa præstat, agnoscere. Audisse te scribis, ² Serapionem philosophum, ³ cum istuc applicuisset, tolere magno cursu verba ⁴ conuoluere, quæ non effundit vna, sed premit & vrget. plura enim veniunt, quam quibus vox vna sufficiat. Hoc non probo in philosopho, cuius pronuntiatio quoque, sicut vita, debet esse composita. nihil autem ordinatum est, quod præcipitur & properat. Itaque oratio illa ⁵ apud Homerum concitata, & sine intermissione in morem niuis superueniēs, oratori data est: at lenis & melle dulcior ⁶ seni profluit. Sic itaque habet, istam vim dicendi rapidam atque abundantem, aptiorem esse ⁷ circulanti, quam agenti rem magnam ac seriam, docentique. æquè stillare illā nolo, quam currere. nec ⁸ extendat aures, nec obruat. Nam illa quoque inopia & exilitas, minus intentum auditorem habet, radio interruptæ tarditatis: facilius tamen insidit quod expectatur, quā quod præteruolat. Denique tradere homines ⁹ discipulis præcepta dicuntur: non traditur, quod fugit. Adice nunc, quod quæ veritati operam dat oratio, incōposita debet esse & simplex. Hæc popularis nihil habet veri. mouere vult turbam, & incōsultas aures impetu rapere, tractandam se non præbet: aufertur. Quomodo autem regere potest, quæ regi non potest? Quid quod hæc oratio, quæ sanandis mentibus adhibetur, descendere in nos debet? remedia non possunt, nisi immorentur. Multū præterea habet inanitatis, & vani: plus sonat quam valet. Lenienda sunt quæ me exterrent, compescenda quæ irritant, discutienda quæ fallunt: inhibenda luxuria, corripienda auaritia. Quid horum raptim potest fieri? quis medicus ægros in transitu curat? Quid quod ne voluptatem quidem vllam habet, talis verborum sine delectu ruentium strepitus? sed vt pleraque quæ fieri posse non crederes, cognouisse satis est: sic istos qui verba exercuerūt, abudē est semel audisse. Quid enim quis discere, quid imitari velit? quid de eorum animo iudicet, quorū oratio perturbata & ¹⁰ admissa est, nec potest reprimi? Quemadmodum per procliue currentiū, non vbi visum est, gradus sistitur, sed incitato corporis pondere se rapit, ac longius quam voluit effertur: sic ista dicēdi celeritas nec in sua potestate est, nec satis decora philosophiæ. quæ ponere debet verba, nō proicere, & pedetētim procedere. Quid ergo? non aliquādo & insurget? Quid nī? sed salua dignitate morum: quam violenta ista ¹¹ & nimia vis exuit. Habeat vires magnas, moderatas tamen: perennis sit vnda, non torrens. Vix oratori permiserim talem dicēdi velocitatem, irreuocabilem, ac sine lege vadentem. Quemadmodū enim iudex subsequi poterit, aliquando etiam imperitus ac rudis: tum quoque cum illum aut ostēratio abstulerit, aut ¹² affectus impotens sui? tantum festinet atque ingerat, quantum aures ¹³ pati possunt. Recte ergo facies, si non videris istos, qui quantum dicant, non quemadmodū, quærunt: & ipse malueris aliquando si necesse est, vel ¹⁴ iuxta P. Viniciū dicere, qui, cū quæreretur, quomodo diceret. Asellius ait, *Tractim*. Nam ¹⁵ Geminus Varius ait: *Quomodo istum disertum dicatis, nescio: tria verba non potest iungere*. Quid nī malis tu sic dicere, quomodo Vinicius? Aliquis tam insulsus interuenerit, quam qui illi singula verba vellēti, tamquam dīclaret, non diceret, ait: *Dic, vel numquam dicas*. ¹⁶ Nam Q. Haterij cursum suis temporibus oratoris celeberrimi, longē abesse ab homine sano volo. Numquam dubitauit, numquam intermisit: semel incipiebat, semel desinebat. quædam tamen & nationibus puto magis aut minus conuenire. In Græcis hanc licentiam tuleris: nos etiam cum scribimus, ¹⁷ interpungere cōsueuimus. Cicero quoque noster, a quo Romana ¹⁸ eloquentia exstitit, ¹⁹ gradarius fuit. Romanus sermo magis se circumspicit, & æstimat, & præbet æstimandum. Fabianus vir egregius & vita & scientia, & quod post ista est, eloquentia quoque, disputabat expedite magis, quam concitate: vt posses dicere, facilitatem esse illam, non celeritatem. Hanc ego in viro sapiente recipio, non exigo, vt oratio eius sine impedimento exeāt: proferatur tamen malo, quam profluat. Eò autem magis te deterreo ab isto morbo, quod non potest tibi ista res contingere aliter, quam ²⁰ si te pudere desierit. perfrices frontem oportet, & ipse te non audias. Multa enim inobseruatus ille cursus feret, quæ reprehendere velis. Non potest, inquam, tibi contingere res ista, salua verecundia. Præterea exercitatione opus est quotidiana, & a rebus studium transferendum est ad verba. Hæc autem etiam si aderūt, & poterunt sine vllō tuo labore decurrere, tamen temperanda sunt. nam quemadmodū sapienti viro incessus modestior conuenit: ita oratio pressa, non audax. Summa ergo summarum hæc erit: tardiloquum te esse iubeo.

I. LIPSIVS.

1. **D**Ulcissimum est.] Nempe, Agnoscere. Itaque distinctione ego iussi. Sicut oculū præsentem agnoscimus, sic ab-

X ij

2. Serapionem.] *Quis philosophaster iste fuerit, nescio: nisi quod illo & sequenti ævo tales fuci multi.*
3. Cum istuc aplic.] *In Siciliam, opinor. Itaque legam & distinguam: Audissete scribis Serapionem philosophum, cum istuc applicuisset: & solere magno. Nunciatur enim Senecæ, & iudicium quaesierat super homine, quem audierat. Quod si vulgata tenes, sententia esset, Audisse Lucilium, quod Serapio Romæ solitus esset verba ita facere.*
4. Conuoluere.] *Aptum est, quid tamen, quod libri consensu, cōuellere? An fortè cōuertere? an cōpellere?*
5. Apud Homerum.] *De Ulysse, cui donat*

ἐπεὶ νικᾷ δὲ σὺν εὐχότα Χερμεῖοντι:

sermonem niuibus hibernis adsimilantem.

quod de copia bene interpretatur Seneca, & dense verba cecidisse, ut niues.
6. Seni profluit.] *Nestori, apud eundem.*
7. Circulanti.] *Circulos facienti, & captanti: circularori. Epist. lxxxviii. Appion, qui tota circulator est Græcia. Et epist. l. ii. Communes locos voluunt, & in priuato circulantur.*
8. Extendat aures.] *Quæpendent & quasi trahuntur à diu tracto verbo, aut sensu.*
9. Discipulis.] *Meus, disciplinis: nec malè.*
10. Admissa est.] *Vt equi admitti solent. Tamen scripti, immissa. pari sensu.*
11. Et nimia vis.] *Quidam libri, inimica vis: possis, mimica.*
12. Affectus impotens.] *Scripti fere, effectus impetus sui. quod esset, ablatu impetu suo, & calore insito.*
13. Pati possunt.] *Imò verò, pati non possunt: quod meus etiam liber.*
14. Iuxta P. Vinicium.] *Scriptis abest, iuxta: & fatetur Erasmus adlidiisse. Legerim ergo ad libros: velut P. Vinicius dicere.*
15. Geminus Varius.] *Declamator etiam illo ævo notus.*
16. Nam Q. Haterij.] *Sic olim emendauimus. Canorus & profluens orator fuit, impetu non cura valuit: ideoque eloquentia eius simul cum ipso extincta. Tacitus lib. i v. & Seneca pater in controuersis. Hieronymus aduers. errores Joan. Hierosol. emendetur: Q. Ateius (imò Haterius) qui ingeniū in numero habebat, vt sine monito- re tacere non posset: de quo egregiè Cæsar Augustus, Quintus, inquit, noster sufflaminadus est. Quod dictum, rapidum cursum orationis eius bellè respexit.*
17. Interpungere consueuimus.] *Notis post singula verba positis. Neque enim alia adhuc interpunctio usurpa- ta antiquis Tractauimus in epistola quadam ad Audebantium.*
18. Eloquentia exstitit.] *Libri, exiliit, vel, exiluit. Tenere possis, vel scribere, exiuit.*
19. Gradarius fuit.] *Non cursor: gradu inuit. De equis etiam dicitur. Lucilius: Ipse equus non formosus, gra- darius, optimus vector.*
20. Site pudere defierit.] *Mallet, si pudere defieris.*

M V R E T V S.

QUod frequenter.] *De Serapione quodam pseudophilosopho scribit: qui quasi conciones habebat ad populum, in quibus nihil æque cauebat, quam ne vsquam hesitare atque insistere videretur. Pronoluebat verba nusquā interrupto impetu, non illud laborans, vt qui audiebant meliores fierent sed vt ipse promptus in dicendo ac copiosus haberetur. Tale disputandi genus ait circulatoribus magis quam philosophis cōuenire. Huius ipsius vitii exempla, vel maxime, illustra notauimus in quibusdam maximarum rerum ad populum interpretibus: quorum oratio, quæ nō compra ac calamistrata, sed grauitatis, auctoritatis, maiestatis ac sanctimonie plena esse deberet, tota papauere ac sesamo sparsa est, & ex mellitis verborum contexta globulis: ita vt ad eos, nō tanquā ad vitæ magistros, aut vitiorum correctores, sed tanquā ad comædos aut histriones eatur. Stant illi & cū fronte bis terve perfricuerunt, barbæque permulserunt, hiantes & mirificis aliquid ac γερπεσιν expectare plebe, plebis autem nomine etiam quosdā ex optime vestitis cōprehendo, laxant habenas lingue, & similiter cadentia, similiterq; desinentia coaceruant. paria paribus, contraria contrariis opposcentes, multa etiā semel suo ordine dicta, sursum versum, aut alias variato ordine repetentes: eaque memoriā in re pueriliter ostēdentes, atque hac saltatricularū in morē gesticatoriis neq. vnquā quietis manibus, adiunxerunt argute multa, multa quibus risum excutiat, dicunt: nunquā interim aut sibi aut auditoribus respirandi facultate permissa: quibus omnibus rebus admirationem imperitis, cordatis & intelligentibus nauseam ac stomachum commouent. Hos igitur novos Serapiones cuperem hanc epistolā cum cura legere, & inspicere num cui vitio affines sint eorū quæ hic à Seneca reprehenduntur. Profuerit eisdem legere & ea quæ super eadem re apud scriptorem noctū Atticariū à Musonio disputantur: quæ & ipsa subiiciam. Musonium, inquit, philosophum solitum dicere accepimus: Cum philosophus hortatur, monet, suadet, obiurgat, aliudve quid disciplinarum differit: tum qui audiunt, si de summo & soluto pectore obuias vulgatas quæ laudes effutunt, si clamitant etiam, si gestiunt, si vocum eius festiuitatibus, si modulis verborum, si quibusdam quasi frequentamentis orationis mouentur, exagitantur, & gestiunt: tum scias, & qui dicit, & qui audit frustra esse: neque illic philosophum loqui, sed tibicinem canere. Animus, inquit, audientis philosophum, si quæ dicuntur, vtilia ac salubria sunt, quæque & errorum atque vitiorum medicinas ferunt, laxamentum atque otium prolixè laudandi non habet. Quisquis ille est qui audit, nisi ille est plane deperditus, inter ipsam philosophi orationem & perhorrescat necesse est, & pudeat tacitus, & pæniteat, & gaudeat, & admiretur: varios adeo vultus disparilesque sensus gerat perinde vt eum conscientiamque eius affecerit vtrarumque animi partium aut sincerarum, aut ægrarum philosophi pertractatio.*

Namque Echerij.] *Emendauimus, Namque Haterij. De hoc autem vide præfationem patris Seneca in quartum lib. Declamationum.*

Nos etiam cum scribimus.] *Omnia scribebant veteres iis litterarum formis, quas hodie maiusculas vocamus. Neque vlla fere erant inter singulas voces intervalla. Punctis interiectis vocem à voce distinguebant, hoc modo, QVAM- QVAM. TE. MARCE. FILI.*

PINCIVS.

QUæ non effundit vna, sed premit & vrget.] *Eadem, quæ non effundit, imo premit & vrget. Exemplar Pincianum notatum habet in margine, legendum esse, quæ non effundit vna vox, sed premit & vrget, quam lectionem probō, quia subiicit statim. Plura enim veniunt, quam quibus vox vna sufficiat.*

A quo Romana eloquentia exiliuit.] *Quidam codices, exiuit, non exiliuit.*

OPSOPOEV S.

Indices abest a manuscriptis. vnus habet. Scias aptiorem esse circulanti. *Præterque verbum olet glossema. Nisi fallor, genuina fuit lectio periadi istius, Sic itaque habet, vim istam dicendi rap. at. ab. ap. esse circulanti, quam agenti, &c.*

Modi libri scripti pertinaciter, quam violenta ista & inimica vis exiit. sed male. Nostri constanter, ut in excusis, quam violenta ista & nimia vis exiit: & bene, Senecaque menti congruenter, paulo ante dixerat verbis saltem commutatis, vim dicendi rapidam atque abundantem.

M, ss. aut effectus impetus sui. *Mureti lectio non mala erit, si affectus scribitur.*

Ita reperio in veteribus codicibus scriptum. Et ipse maluerit, si necesse esse est, vel P. Vinicius dicere, qui itaque cum quaereretur, quomodo P. Vinicius diceret, &c. Et postea, tam insulsus interuenerit, quam qui &c.

Bene emendauit Muretus. Namque Haterij, sed plenius Lipsius in comment. ad Tacitum, Nam Q. Haterij, hoc ei nomen fuisse præter Tacitum testantur Seneca pater, & B. Hieron.

GRVT. & IVRETVS.

Memoriæ renouant.] *v. c. reuocant.*

ARGVMENTVM I. LIPSI.

OPVLCHRAM, altamque epistolam! Deum in nobis habitare, & bonum virum sine eo nullum esse. Colamus ipsum, & animum, qui ab illo descendit. In eo propria nostra bona sunt: alia omnia aliena Bonum autem, recta Ratio.

EPIST. XLI.

FACIS rem optimam, & tibi salutarem, si, vt scribis, perseueras ire ad bonam mentem: quàm stultum est optare, cum possis¹ à te impetrare. Non sunt ad cælum eleuandæ manus, nec exorandus ædituus, vt nos ad aures simulacri, quasi magis exaudiri possimus, admittat: prope est à te Deus. tecum est. intus est. Ita dico, Lucili, ² sacer intra nos spiritus sedet, malorum bonorumque nostrorū obseruator & custos: hic prout à nobis tractatus est, ³ ita nos ipse tractat. Bonus vir sine Deo nemo est. An potest aliquis supra fortunam, nisi ab illo adiutus, exsurgere? ille dat consilia magnifica, & erecta. In vnoquoque virorum bonorum (⁴ *Quis Deus incertum est*) habitat Deus. Si tibi occurrit vetustis arboribus & solitam altitudinem egressis ⁵ frequens lucus, & conspectū cæli dēsite ramorum aliorū alios protegentiū submouens: illa proceritas siluæ, & secretum loci, & admiratio vimbæ, in aperto tam densæ atque cōtinuæ, fidem tibi numinis facit. Et ⁶ si quis specus saxi penitus exesis montem suspenderit, non manufactus, sed naturalibus caussis in tantam laxitatem excauatus: animum tuum quadam religionis suspicione percutiet. Magnorum ⁷ fluminū capita veneramur: subita & ex abdito vasti amnis eruptio aras habet. coluntur aquarum calentium fontes: & stagna quædam, vel opacitas vel immensa altitudo sacrauit. Si hominem videris interritum periculis, intactum cupiditatibus, inter aduersa felicem, in mediis tēpestatibus placidum, ex superiore loco homines videntem, ⁸ ex æquo deos: non subibit te veneratio eius? non dices: ista res maior est altiorque, quàm vt credi similis huic, in quo est, corpusculo possit? Vis istuc diuina descendit: animum excellentem, moderatum, omnia tamquam minora transeuntem, quidquid timemus optamusque ridētem, cælestis potentia agit. non potest res tanta sine adminiculo numinis stare. Itaque maiore sui parte illic est, vnde descendit. Quemadmodum radij solis contingūt quidem terram, sed ibi sunt vnde mittuntur: sic animus magnus & sacer, & in hoc demissus vt propius diuina nossemus, conuersatur quidem nobiscum, sed hæret origini suæ. Illinc pendet: illuc spectat ac nititur: nostris tamquam melior interest. Quis est ergo hic? animus qui nullo bono nisi suo nititur. Quid enim est stultius, quàm in homine aliena laudare? quid eo dementius, qui ea miratur, quæ in alium protinus transferri possint? Non faciunt meliorem equum aurei fræni. Aliter leo aurata iuba ⁹ demittitur, dum contrahatur, & ad patientiā recipiēdi ¹⁰ ornamenta cogitur fatigatus: aliter incultus, integri spiritus. Hic scilicet impetu acer, qualē illum esse natura voluit, speciosus ex horrido, cuius hic decor est, non sine timore adspici, præfertur illi lāguido, & bracteato. Nemo

gloriari nisi suo debet. Vitem laudamus, si fructu palmites onerat, si ipsa ad terram, pondere eorum quæ tulit, adminicula deducit. Num quis huic illam præferet vitem, cui aureæ vix, aurea folia dependent? Propria virtus est in vite, fertilitas. In homine quoque id laudandum est, quod ipsius est. Familiam formosam habet, & domum pulchram: multum ferit, multum fænerat. nihil horum in ipso est, sed circa ipsum. Lauda in ipso, quod nec eripi potest, nec dari: quod proprium est hominis. Quæris quid sit? Animus, & ratio in animo perfecta. Rationale enim animal est homo. consummatur itaque eius bonum, si id adimplevit cui nascitur. Quid est autem quod ab illo ratio hæc exigit? rem facillimam, " secundum naturam suam vivere: sed hanc difficilē facit communis insania. In vitia alter alterum trudimus. quomodo autem ad salutem reuocari possunt, quos nemo retinet, populus impellit?

I. L I P S I V S.

1. **A** Te impetrare.] *A voluntate tua pendet. Velis esse bonus, eris: ut Stoici quidem censebant. Ita & Horatius:*

Hæc satis est orare Iouem, quæ donat & aufert;

Det vitam, det opes, æquum mi animum ipse parabo.

2. Sacer intra nos.] *Animus ille ab æthere auulsus, pars Animæ mundi, id est Dei, & ipse Deus. Vide Manu-duct. 11. Diss. XIX. & Physiol. 111.*

3. Ita nos ipse tractat.] *Si benè honesteque habuimus, habet: si aestimauimus, sustulimus, attollit. Negligit etiam, neglectus.*

4. Quis Deus.] *Ouidij in Metamorphosi versus.*

5. Frequens lucus.] *Plinius XII. cap. 1. Lucos, atque in iis silentia ipsa, adoramus. Plura ipse ibi, & ego ad Germaniam Taciti.*

6. Siquis specus.] *Tamquam & ibi sedes numinum. Apuleius 1. Florid. inter adorata viatoribus. Speluncam frondibus obumbratam.*

7. Fluminum capita.] *Notauit & exemplis firmari, ad Annalem Taciti XIV.*

8. Ex æquo Deos.] *Id est, qui homines superat, Deos æquat. Gloriatio hæc Stoicorum crebra.*

9. Demittitur.] *Mens & plures scripti ita referunt, & rectum habeo. Demittitur autem, quia subijcit se & animos deprimit, mox ornandus.*

10. Ornamenta.] *Quæ illa: monilia, aurum iubi inspersum, & siquid tale.*

11. Secundum naturam.] *Explicauit Manuduct. 11. Dissert. XV 11.*

M V R E T V S.

Facis rem optimam.] *Pro omnibus bonis viris quiddam inesse diuini. Hominem suis ac propriis bonis, non externis, aestimandum esse.*

Quam stultum est optare.] *Impietatis & stultitiæ plena hæc sententia Stoicorum fuit. Audiebant summo omnium gentium consensu deos bonorum datores vocari. Ipsi autem præter virtutem, bonam mentem, rationem perfectam, & talia, nihil in bonis habendum esse ducebant, & ea diuinitus dari negabant. sibi ea quemque suis viribus parare dicebant. Itaque si sibi constare vellent, deos nullius boni datores esse dicerent, necesse erat. Dari quidem ab eis ea quæ ipsi præposita aut producta vocarent: opes, imperia, vires corporis, & similia: vera bona non dari. Hæc stultitiæ imbutus Horatius, ita cecinit:*

Hæc satis est orare Iouem, qui donat & aufert:

Det vitam, det opes: æquum mi animum ipse parabo.

Immo vero, nugator, iste æquus animus vel maximum Dei donum est, neque obtingere tibi nisi diuino beneficio potest. Quobis certum atque exploratum est, fontem esse omnium bonorum Deum. Hic ipse philosophus, tanta vis veritatis est, fatetur, paulo post, à Deo dari magnifica & erecta consilia: neque posse quenquam, nisi ab eo adiutum, supra fortunam exsurgere.

Quis Deus incertum est.] *Versus è metamorphosi Ouidiana.*

E R A S M V S.

Aliter leo aurata iuba innititur.] *Ita prior editio. In aliis erat, innititur, in aliis, dimittitur. Forte legendum erat, nitet. Agit enim de decore nativo.*

O P S O P O E V S.

P. Faber Semestrium lib. 11. cap. 7. Pro nitet (ait) quod Erasmi est, non Seneca, dimittitur, repono: quoniam hoc verbum in veteribus nonnullis, in aliis autem innititur (quod ab eo parum recedit, et si corruptum est) legi. eiusdem Erasmi notæ fidem faciunt. Sed proba & recta est antiqua lectio: quam in integrum restituo: cum è canis proprie dimissa & emissa dicantur animalia. Virgilius quidem de apibus.

Hinc ubi iam emissum canis ad sidera cæli.

Hactenus Faber. Idem fere Modius epist. 70. his verbis: Illud nitet ab Erasmi coniectura est, qui & ipse fatetur in omnibus libris aut innititur, aut dimittitur reperiri, quo magis inclino ut veram, aut pro vera habeam lectionem nostrarum membranarum, quæ omnes mittitur præferunt, non ignotum theatris & venationibus vocabulum. Hæc Modius. Accedit item nostrorum librorum consensus in voce mittitur.

M. ff. Familiam formosam habet, & v. 32. si id impleuit.

A Daures simulachri] v. c. aurem.

Magnorum fluminum capita veneramur] de his ceremonijs Plinius lib. 8. ubi Clitumni meminit. Pōs terminus sacri prophanique: in superiori parte nauigare tantum, infra etiam natare concessum. imo in quibusdam aquis nauigare etiam vetitum. idem lib. eodem de lacu Vadimonis: Nulla in hoc nauis, sacer enim est, &c.

Iuba nitet] plane rectius in v. c. fureti, iuba mittitur.

In vitia alter alterum trudemus] In v. c. alter alterni, unde videtur tollenda prima vox, alret, ut tantum legatur, in vitia alterni trudemus, quod elegantius est. Iuretus.

ARGVMENTVM I. LIPSI.

NON cito credendum de viro bono: rem magnam esse. Quosdam præferre, aut simulare malos futuros, si sit occasio. Exemplo cuiusdam docet. Tum non laborandum in externis; quæ incommoda, aut falsa commoda, habent.

EPIST. XLII.

IAm tibi iste persuasit, se virum bonum esse. Atqui vir bonus tam cito nec fieri potest, nec intelligi. Scis quem nunc virum bonum dicam? huius¹ secundæ notæ. nam ille alter fortasse,² tamquam phœnix, semel anno quingentesimo nascitur: nec est mirum,³ ex interuallo magna generari. Mediocria & in turbam nascentia, sæpe fortuna producit: eximia vero, ipsa raritate commendat. Sed iste multum adhuc abest ab eo, quod profitetur: & si sciret quid esset vir bonus, nondum se esse crederet: fortasse etiam fieri posse desperaret. At male existimat de malis. Hoc etiam mali faciunt. nec vlla maior pœna nequitia est, quam quod sibi ac suis displicet. At odit eos qui subita & magna potentia impotenter vtuntur. Idem faciet, cum idem poterit. multorum, quia imbecilla sunt, latent vitia: non minus ausura, cum illis vires suæ placuerint, quam illa quæ iam felicitas aperuit. Instrumenta illis explicandæ nequitia defunt. Sic tuto serpens etiam pestifera tractatur, dum riget frigore. non defunt tunc illi venena, sed torpent. Multorum crudelitas, & ambitio, & luxuria, vt paria pessimis audeat, fortunæ fauore deficitur. eadem velle eos cognosces: da posse, quantum volunt. Meministi, cum quemdam affirmares esse in tua potestate, dixisse me, volaticum esse ac leuem, & te non pedem eius tenere, sed pennam. Mentitus sum: ⁴ pluma tenebatur, quam remisit & fugit. Scis ⁵ quos postea exhibuerit tibi ludos, quam multa in caput suum casura tentauerit. Non videbat, se per aliorum pericula in suum ruere: non cogitabat, quam onerosa essent quæ petebat, etiam si superuacua non essent. Hoc itaque in his quæ affectamus, ad quæ labore magno contendimus, inspicere debemus, aut nihil in illis commodi esse, aut plus incommodi. Quædam superuacua sunt, quædam tanti non sunt. Sed hæc non prouidemus: & gratuita nobis videntur, quæ carissime constant. Ex eo licet stupor noster appareat, quod ea sola putamus emi, pro quibus pecuniam soluimus: & gratuita vocamus, pro quibus nos ipsos impendimus. Quæ emere nollemus, si domus nobis nostra pro illis esset danda, si amœnum aliquod fructuosum ve prædium: ad ea paratissimi sumus peruenire cum solitudine, cum periculo, cum iactura pudoris, & libertatis, & temporis. Adeo nihil est cuique se vilius. Idem itaque in omnibus consilijs rebusque faciamus, quod solemus facere, quoties ad institorem alicuius mercis accessimus: videamus, hoc quod concupiscimus, quanti deferatur. Sæpe ⁶ maximum pretium est, pro quo nullum datur. Multa possum tibi ostendere, quæ acquisita acceptaque, libertatem nobis extorserunt. nostri essemus, si ista nostra non essent. Hæc ergo tecum ipse versa, non solum vbi de incremento agetur, sed etiam vbi de iactura. Hoc perituum est: nempe aduentitium fuit. tam facile sine isto viues, quam vixisti. Si diu illud habuisti, perdis postquam satiatus es: si non diu, perdis antequam assuescas. Pecuniam minorem habebis? nempe & molestiam. gratiam minorem? nempe & inuidiam. Circumspice ista, quæ nos agunt in insaniam, quæ cum plurimis lacrymis amittimus: scies non damnum in his molestum esse, sed opinionem damni. Nemo illa perisse sentit, ⁷ sed cogitat. ⁸ Qui se habet, nihil perdidit. sed quoto cuique habere se contigit?

I. LIPSIVS.

1. **S**ecundæ notæ.] *Proficientem, & nondum in summo.*
2. Tamquam phoenix.] *Rara hæc avis veri Sapientis, aut nulla. Vide nos Manuduct. II. Dissert. VIII.*
3. Ex interuallo.] *De Constant. sap. cap. VII. Raro forsitan, magnisque ætatum interuallis inuenitur ille Sapiens.*
4. Pluma tenebatur.] *Argute. nam pluma etiam minus, quam penna. Hæc in alis, & firmior: illa in toto corpore sparsa, & leui nisu euellenda.*
5. Quos postea exhibuerit.] *Inimicus ille, opinor, de quo epist. XXIV. qui iudicium intentauit.*
6. Maximum pretium est.] *Nempe eius, quod affectamus. Tamen libri quidam, maximi pretij: apertius, meliusque.*
7. Sed cogitat.] *Re carere possumus, opinio molestiam adfert.*
8. Qui se habet.] *In potestate: qui non est affectuum, aut opinionum.*

MURETVS.

Iam tibi] *Non facile credendum, quenquam virum bonum esse. Multis ad malefaciendum non animum deesse, sed vires.*

PINCIVS.

Sed etiam de iactura.] *Vetusta lectio, sed etiam ubi de iactura.*
 Perdidisti postquam satiatus es.] *Perdis, non perdidisti, eadem habet recte. nam iteratur confestim idem verbum Perdis.*

OPSOPOEVS.

M. ff. magna potentia impotenter vtuntur. *Eadem lectio est Modij membranarum citato loco.*

ARGVMENTVM I. LIPSII.

NON latere, quæ faciat: rumorem omnia perferre. Ergo viue, inquit, ut in publico. Quid si etiam lateas? animus tuus scit & videt.

EPIST. XLIII.

QUOMODO hoc ad me peruenerit, quæris: quis mihi id te cogitare narrauerit, quod tu nulli narraueras. Is qui scit plurimum, rumor. Quid ergo, inquis, tantus sum, ut possim excitare rumorem? non est quod te¹ ad hunc locum respiciens metiaris: ad istum respice, in quo moraris. Quidquid inter vicina eminet, magnum est illic, ubi eminet. Nam magnitudo non habet certum modum: comparatio illam aut tollit, aut deprimit. Nauis quæ in flumine magna est, in mari paruula est: gubernaculum quod naui alteri magnum, alteri exiguum est. Tu nunc in prouincia, licet contemnas ipse te, magnus es: quid agas, quemadmodum canes, quemadmodum dormias, queritur, scitur. Eo² tibi diligentius viuendum est. Tunc felicem te esse iudica, cum poteris in publico viuere, cum te parietes tui regent, non abscondent: quos plerumque circumdatos nobis iudicamus, non ut tutius viuamus, sed ut peccemus occultius. Rem dicam, ex qua mores æstimes nostros, vix quemquam inuenies, qui possit aperto ostio viuere. Ianitores conscientia nostra, non superbia opposuit. Sic viuimus, ut deprehendi sit, subito adspici. Quid autem prodest recondere se, & oculos hominum auresque vitare? Bona conscientia turbam aduocat, mala etiam in solitudine anxia atque sollicita est. Si honesta sunt quæ facis, omnes sciant: si turpia, quid refert neminem scire, cum tu scias? O te miserum, si contemnis⁴ hunc testem.

I. LIPSIVS.

1. **A**d hunc locum.] *Remam, ubi, foris aut in prouinciis magni parui obscuriq; erant, in tanto lumine.*
2. Tibi diligentius.] *Scripti vocem inserunt, tibi dic diligentius. Lego, tibi dein diligentius: aut, tibi, dico, diligentius.*
3. In solitudine anxia.] *Tertullianus: Nullum maleficium sine formidine est, quia nec sine conscientia sui.*
4. Hunc testem.] *Nam ut Polybius in fragmentis: Οὐδείς ἑτὸς ἑτὲ μάρτυς ὅτι φοβερὸς, οὔτε χατὶ φόβος δεινὸς, ὥς ἡ σωφροσύνη, ἢ χατὶ κοῦσαι ταῖς ἐχάτων ψυχαῖς: Nullus neque testis tam formidabilis, neque iudex tam grauis, quam Conscientia, quæ mentibus cuiusque insidet & inhabitat.*

PINCIVS.

Gubernaculum quod naui alteri magnum, alteri exiguum est] *Scribendum ex eadem, Gubernaculum quod alteri naui magnum est, alteri exiguum est.*

Eo tibi diligentius viuendum est,] *Codex Franciscanus addit compluscula verba hoc pacto: Quanto diligentius*

vita tua, pro honoris fastigio quaritur, tanto tibi diligentius viuendum est.

OPSOPOEV S.

M. ff. absque negatione, Nam magnitudo habet certum modum, nempe per se & sine respectu alterius considerata: attamen magis placet cusa lectio.

ARGVMENTVM I. LIPSII.

PVLCA epistola. Nemo se à stirpe contemnat, si ad Sapientiam, id est Virtutem, Venit. Hæc sola nobilitat.

EPIST. XLIV.

ITERVM tu mihi te pusillum facis, & dicis, malignius tecum egisse naturam prius, deinde fortunam? cum possis te eximere vulgo, & ad felicitatem omnium maximam emergere. Si quid aliud est in philosophia boni, hoc est, quod stemma non inspicit. Omnes si ad primam originem reuocentur, ¹ à dijs sunt. Eques Romanus es, & ad hunc ordinem tua te ² perduxit industria: at mehercules multis ³ quattuordecim sunt clausi. Non omnes curia admittit: castra quoque, quos ad laborem & periculum recipiunt, ⁴ fastidiosè legunt. Bona mens omnibus patet: omnes ad hoc sumus nobiles. nec reijcit quemquam philosophia, nec eligit: omnibus lucet. Patricius Socrates non fuit: Cleanthes aquam traxit, & rigando hortulo locauit manus: Platonem ⁵ non accepit nobilem philosophia, sed fecit. Quid est quare desperes his te posse fieri parem? omnes hi ⁶ maiores tui sunt, si te illis geris dignum. Geres autem, si hoc protinus tibi persuaferis, à nullo te nobilitate superari. Omnibus nobis totidem ante nos sunt, nullius non origo vltra memoriam iacet. ⁷ Plato ait: *Neminem regem non ex seruis esse oriundum, neminem non seruum ex regibus.* Omnia ista longa varietas miscuit, & sursum deorsum fortuna versauit. Quis ergo generosus? ad virtutem bene à natura compositus. Hoc vnum est intuendum, alioqui si ad vetera reuocas, nemo non inde est, ⁸ ante quod nihil est. A primo mundi ortu, vsque in hoc tempus, perduxit nos ex splendidis sordidisque alternata series. Non facit nobilem ⁹ atrium plenum fumosis imaginibus, nemo in nostram gloriam vixit: nec quod ante nos fuit, nostrum est. ¹⁰ Animus facit nobilem: cui ex quacumque conditione supra fortunam licet surgere. Pura itaque te non esse equitem Romanum, sed libertinum: potes hoc consequi, vt solus sis liber inter ingenuos. Quomodo? inquis. si mala bonaque non populo auctore distinxeris. Intuendum est, non vnde veniant, ¹¹ sed quo eant. Si quid est quod beatam vitam potest facere, id bonum est suo iure: deprauari enim in malum non potest. Quid est ergo, in quo erratur? cum omnes beatam vitam optent, quod instrumenta eius pro ipsa habent, & illam dum petunt, fugiunt. Nam cum summa beatæ vitæ sit solida securitas, & eius ¹² inconcussa fiducia, sollicitudinis colligunt causas, & per insidiosum iter vitæ non tantum ferunt sarcinas, sed trahunt. Ita longius ab effectu eius quod petunt, semper abscedunt, & quo plus operæ impendunt, hoc se magis impediunt, & feruntur retro. Quod euenit in labyrintho prope- rantibus, ipsa illos velocitas implicat.

I. LIPSIVS.

1. **A** Dijs sunt.] *Decerpti ab æthere, sapius dictum & dicendum.*
2. Perduxit industria.] *Non natus es Eques, sed factus. Censum industria quesisti, & ex eo dignitatem.*
3. Quattuordecim.] *Gradus in theatris, proprii & sepositi Equitibus.*
4. Fastidiosè legunt.] *Nam ætatem, genus, mores, censum etiam (olim quidem) inspiciebant. Nos in Miliria, lib. I.*
5. Non accepit nobilem.] *Alij contra, & assensu traditum. Platonem nobilem vtriusque fuisse. Apuleius De Dogmate Plat. Aristo ei fuisse pater dictus est: ceterum Perictione Glauci filia mater fuit. Et de vtroque nobilitas satis clara. Nam Aristo pater, per Codrum, ab ipso Neptuno originem duxit: ab Solone sapientissimo maternus deriuatus est sanguis. Hæc ipsa Laertius, atque alij, tradiderunt: & puer adeo, aurum nobilitatis insigne in auricula gestauit, scriptum eidem Apuleio. Quomodo non ergo nobilem accepit? sed cape & adiuna, non sic nobilem celebremq;*
6. Maiores tui sunt.] *At libris negatio additur, non sunt: recte, si interrogando effers.*
7. Plato ait] *Vbi, alius dicit. Ego contra in eo legi: Reges ex regibus oriundos, donec ad Iouem origo reuocetur: Alcibiade primo. Vera tamen illa dictio: & periodos æui fortunæq; si vides, eunt hæc in orbem.*
8. Ante quod nihil est.] *An quia è celo & astris sumus, quæ prima in rebus? An verius, è primis principijs omnes, Deo & Materia?*

9. Atrium plenum.] *Romani proprie mos, collocandi in tabulariis per atria imagines maiorum: atque ex iis nobilitas aestimata. Apertui & asserui i. Elect. cap. xxix.*

10. Animus facit nobilem.] *Ita vero, ille altus, bonus, hanc laudem & titulum habet: vel Euripide indice.*

τὸς γὰρ αἰδρεῖσθαι φῶσιν
καὶ τὸς διχῆσθαι, τὸς κενῶι δοξαζομένων,
καὶ ὅσι δ' ἄλῳν, εὐγενετέρας λέγω:

----- namque ab animo strennuos,
Iustosq; quamuis orti & è seruis fient,
Stirpe anteire vulgo nobiles puto.

11. Sed Quo cant.] *Bionis hoc tale ad Antigonom: O rex, sagittarijs si opus habes, non Vnde sint inter-rogas, sed scopū proponis, & qui tangunt, eligis: sic & alios explora, non Vnde, sed Quales sint.*

12. Inconculsa fiducia.] *Inter alta Stoicorum, & nimis: Sapientem sibi fidere, securum sui esse.*

PINCIANVS.

Siad vetera te reuocas,] *Verbum te superuacaneum est: ex vetere lectione.*

OPSOPOEVVS.

Tolle vocabulum gradus, scriptis omnibus annuentibus. *Simile glossema supra notatum est lib. de Beneficijs. M. ff. omnes, solida securitas, non tranquillitas.*

ARGVMENTVM I. LIPSI.

NON multis libris, sed bonis, ad Sapientiam opus. Veteres superflua quædam, aut arguta, frustra scripsisse. Tum contra cauillos, & vocum captiones. Res, res, & earum discrimina quærenda: quis Beatus, & quod vere Bonum?

EPIST. XLV.

Librorum istic inopiam esse quereris. Non refert quam multos, sed quam bonos habeas. lectio certa prodest, varia delectat. Qui quo destinavit peruenire vult, vnā sequatur viam, non per multas vagetur. non ire istud, sed errare est. Vellem, inquis, magis libros mihi quam consilium dares. Ego vero¹ quoscumque habeo mittere paratus sum, & totum horreum excutere: me quoque isto si possem, transferre, & nisi mature te finem officij sperarem impetraturum, hanc senilem expeditionem indixissem mihi: nec me Charybdis, & Scylla, &² fabulosum istud fretum deterrere potuisset. Transnatastem ista, non solum traiecissem, dummodo te complecti possem, & presens aestimare quantum animo creuisses. Ceterum quod libros meos tibi mitti desideras, non magis ideo me disertum putō, quam³ fornosum putarem, si imaginem meam peteres. Indulgentiæ scio istud esse, non iudicij: & si modo iudicij est, indulgentia tibi imposuit. Sed qualescumque sunt, tu illos sic lege, tamquam verum quæram adhuc, non sciam, & contumaciter quæram. Non enim me cuiquam mancipavi, nullius nomen fero: multum magnorum virorum iudicio credo, aliquid & meo vindico. Nam illi quoque non inuenta, sed quærenda nobis reliquerunt: & inuenissent forsitan necessaria, nisi &⁴ superflua quæsissem. Multum illis temporis verborum cauillatio eripuit, & captiosæ disputationes, quæ acumen irritum exercent. Nectimus nodos, & ambiguam significationem verbis alligamus, deinde dissoluimus. Tantum nobis vacat? iam viuere, iam mori scimus? Tota illo mente pergendum est, vbi prouideri debet, ne res nos, non verba, decipiant. Quid mihi vocum similitudines distinguis, quibus nemo vniquam nisi dum disputat, captus est? res fallunt. illas discerne. Pro bonis mala amplectimur: optamus contra id quod optauimus: pugnant vota nostra cum votis, consilia cum consilijs. Adulatio quam similis est amicitiae? Non imitatur tantum illam, sed vincit, & præterit: apertis & propitiis auribus recipitur, & in præcordia ima descendit, eo ipso gratiosa quo lædit. Doce quemadmodum hanc similitudinem dignoscere possim. venit ad me pro amico blandus inimicus: vitia nobis sub virtutum nomine obrepunt: temeritas sub titulo fortitudinis latet: moderatio vocatur ignauia: pro cauto timidus accipitur. In his magno periculo erratur: his certas notas imprime. Ceterum qui interrogatur, ⁶ an cornua habeat, non est tam stultus, ⁷ vt frontem suam tenter: nec rursus tam ineptus aut hebes, vt non habere se nesciat, quod tu illi subtilissima collectione persuaseris. Sic ista ⁸ sine noxa decipiunt, quomodo ⁹ præstigiatorū acetabula & calculi, in quibus fallacia ipsa delectat. Effice,

ut quomodo fiat intelligam: ¹⁰ perdidit vsum. Idem de istis captionibus dico: quo enim nomine potius sophismata appellem? nec ignoranti nocent, nec scientem iuuant. Si vis utique verborum ambiguitates diducere, hoc nos doce, beatum non eum esse, quem vulgus appellat, ad quem pecunia magna confluxit: sed illum, cui bonum omne in animo est, erectum, & excelsum, & mirabilia calcantem. qui neminem videt, cum quo se commutatatum velit: qui hominem ea sola parte æstimat, qua homo est: qui natura magistra utitur, ad illius leges componitur, sic viuit, quomodo illa præscripsit: cui bona sua nulla vis excutit: qui mala in bonum vertit, certus iudicij, inconcussus, intrepidus: quem aliqua vis mouet, nulla perturbat: quem fortuna, cum in eum quod habuit telum nocentissimum, vi maxima intorsit, pungit, non vulnerat, & hoc raro. Nam cetera eius tela, quibus genus humanum debellatur, grandinis more dissultant: quæ incussa tectis, sine vlllo habitatoris incommodo crepitat, ac soluitur. Quid me detines in eo, quem tu ipse ¹¹ Pseudomenon appellas, de quo ¹² tantum librorum compositum est? Ecce tota mihi vita mentitur: hanc coargue, hanc ad verum, si acutus es, redige. Necessaria iudicat, quorum magna pars superuacua est: etiam quæ non est superuacua, nihil in se momenti habet in hoc, ut possit fortunatum beatumque præstare. Non enim statim bonum est, si quid necessarium est. Ac proijcimus bonum, si hoc nomen pani aut polentæ damus, & ceteris sine quibus vita non ducitur. Quod bonum est, utique necessarium est: quod autem necessarium est, non statim bonum est: quoniam quædam necessaria sunt, eadem vilissima Nemo usque eo dignitatem boni ignorat, ut illud ad hæc in diem vtilia demittat. Quid ergo? non eo potius curam transferes, ut ostendas omnibus, magno temporis impendio quæri superuacua: & multos transisse vitam, dum vitæ instrumenta conquirunt? Recognosce singulos, considera vniuersos: nullius non vita spectat in crastinum. Quid in hoc sit mali, quæris? infinitum. non enim viuunt, sed victuri sunt: omnia differunt. Etiam si attenderemus, tamē nos vita præcurreret: nunc vero cunctantes quasi aliena transcurrit, & vltimo die finitur, omni perit. Sed ne epistolæ modum exceedam, quæ non debet sinistram manum legentis implere: in alium diem hanc litem cum dialecticis differam, nimium subtilibus, & hoc solum curantibus, ¹³ non & hoc.

I. LIPSIUS.

1. **Q** Voscumque habeo.] *Meos præsertim, & illos Lucilius petebat.*

2. Fabulosum.] *Non falsum, sed fabulis auctum. Sic Hydaspes fabulosus, in Horatio: de quo fama & fabula.*

3. Formosum putarem.] *Non ergo videtur fuisse, in corpore quidem. nam animo, quid pulchrius?*

4. Superflua quæsisent.] *Cacæthes philosophantium olim, nuper, hodie. Ipsi Stoici in hac culpa, ante omnes Chrysippus.*

5. Sed vincit.] *Plinius Panegyrico: Ingeniosior est enim ad excogitandum simulatio veritate.*

Vt qui conducti plorant in funere, dicunt

Ac faciunt prope plura dolentibus ex animo:

sic Horatius.

6. An cornua habeat.] *Est quem κεράτινον λόγον vocabant, quasi Cornutum sermonem: diciturque inuenisse primus Eubulides Dialecticus, aut Diodorus.*

7. Ut frontem suam tentet.] *Imo vero fecit Diogenes Cynicus facetissime. nam ratiocinatori tali, concludenti ipsum cornua habere, manu frontem tangens, Equidem, inquit, illa non video.*

8. Sine noxa decipiunt.] *Ut in omni alio cauillo. Itaque Aristippus egregie, ad subtiliter differentem, & vincētem: Ego, inquit, victus ab eo, iucundius quam tu victor dormiturus.*

9. Præstigiatorum acetabula.] *Ludus est, vel manuum agilitas, hodieq; in usu, & pueris aut plebi in admiratione. Calculos siue nummos in mensa ponunt, deinde acetabulis (vasculis aut pyxidibus) opertos tam dextre loco mouent, & transferunt, ut cum hic esse censeas, alibi compareant: & arte magica fieri arbitrere. Greci vocant Ἰνφοπαίχτας, quia ludunt calculis: vel Ἰνφοκλήπτας, quia velut eos furantur. Glossæ: Præstigiator, Ἰνφοπαίχτης. Suidas & Ἰνφολόγους, dictos ostendit, quem ea voce vide. Et opportune notat Muretus, hanc comparisonem ab Arcesilaus esse, de quo Stobæus Serm. LXXX. Ἀρκεσίλαος ὁ φιλόσοφος ἔφη, τὰς Ἀλκυονίδας εἰσφέρειν τοῖς Ἰνφοπαίχταις, οἵ τινες χερσίν τινος ἀπολογίζονται: Arcesilaus philosophus aiebat, Dialecticos similes præstigiatoribus calcularijs, qui iucunde decipiunt.*

10. Perdidit vsum.] *Neque enim delectant, iam nota.*

11. Pseudomenon.] *Mentientem Cicero vertit.*

12. Tantum librorum.] *Fortasse & ab alijs, sed certe à Chrysippo. Is solus scripsit, αὐτὸς δὲ εἰς τὸ ψευδομένον εἰσαγωγῆς, α. αὐτὸς δὲ ψευδομένου, γ. αὐτὸς δὲ ψευδομένου λύσεως. γ. πρὸς τὰς φασχοντάς τε λήμματα ἔχον ψεύδη τὸ ψευδομένον λόγον, α. sunt undecim libri vnius Chrysippi: & an falso Seneca, tantum librorum? Nam & alij, non ambigo, scripsere.*

13. Non & hoc.] *Muretus accipit, Nihil aliud quam spinosos syllogismos ex repugnantibus curantes: qui fere sic*

conformari solent: Non & hoc, & illud. Hoc autem est: non illud igitur. Ego vero aliter, Damnat, qui solam Dialecticam curant, non grauiora: & hanc ut ἔργον habent, non πρῶτον. Debebant, inquit, non hanc curare tantum sed & hanc: id est, in additamento, non in principali habere.

MURETVS.

Librorum] Libris non multis opus esse, sed bonis. & in studiis non subtilia querenda esse, sed utilia.

Præstigatorum acetabula & calculi,] Hi sunt quos Græci psephopæctas vocant, frequentissimum etiam hodie circulatorum genus, qui celeritate quadam ac dexteritate manuum, e pluribus acetabulis, quæ in mensa exponunt, efficiunt, ut quos calculos sub vno ab eis conditos putares, eos statim sub alio ostendant: ita ut calculi illi ex vno acetabulo in aliud transisse videantur. Quod autem Seneca cum eorum ludo dialecticorum arguas ineptias comparat, Arcefilas est. Is enim dicebat, τοὺς ἀγλακτικοὺς εὐκλέναι τοῖς ὑποπαίλοις, οἱ πᾶς ἀκλέντας ἀγλακίζοντα. Stobæus λόγῳ π.

Perdidi vsum.] Neque enim amplius delectat, cum, quomodo fiat, intelligimus.

Et hoc solum curantibus, non & hoc.] id est, nihil fere aliud curantibus, quam molestissimos & spinosissimos syllogismos ex repugnantibus: qui fere ita conformari solent: Non & hoc & illud. Hoc autem est, non igitur illud.

PINCIVS.

Vellem, inquis, magis consilium mihi quam libros dares.] *Locus manifeste præpostere scriptus. Lego, Vellem inquis, magis libros mihi quam consilium dares.*

OPSOPOEVS.

M. ff. & quo plus operæ impenderunt, hoc se magis impediunt, & feruntur tetro.

M. ff. sperarem impetraturum. & statim, nisi & superuacua quæssissent.

M. ff. probiore lectione & interpunctione, verbis illigamus, ac deinde dissoluimus. Tantum nobis vacat, iam viuere, iam mori scimus.

Vocula hæc in eum non reperiuntur in m. ff.

M. ff. tres, Quod bonum est, vtiq; necessarium est, quod necessarium est non vtiq; bonum: est quoniam quidem necessaria sunt quædam eadem vilissima.

GRUTERVS ET IVRETVS.

Transnatastem ista] *v. c. transnatastem.*

Vellem inquis, magis libros mihi quam consilium dares] *inuersum ordinem asseuerat Gruterus, & ex fide m. ff. quatuor legendum: magis consilium mihi quam libros dares.*

Ne cuiquam mancipau] *bene v. c. emancipau, quo verbo iam supra vsus lib. 1. de benef. c. 3. ut ex v. c. ad eum locum notau. Certe etiam ita se reperisse in omnibus suis m. ff. testatur Gruterus ad hunc locum, licet putet illud, mancipau, magis retinendum. Juretus.*

Quæ non debet sinistram manum legentis implere] *hoc referendum ad angustias & minutam libelli formam monet Lipsius cap. 1. Epist. instit.*

ARGVMENTVM I. LIPSI.

DE libro Lucilij indicat, & laudat.

EPIST. XLVI.

Librum tuum quem mihi promiseras, accepi, & tamquam lecturus¹ ex commo-
do adaperui, ac tantum degustare volui. Deinde blanditus est ipse, ut procederem longius: qui quam disertus fuerit, ex hoc intelligas licet. brevis mihi visus est, cum esset nec mei, nec² tui temporis, sed qui primo adpectu³ aut T. Liuii, ⁴ aut Epicuri posset videri. tanta autē dulcedine me tenuit & traxit, ut illum sine vlla dilatione perlegerem. ⁵ Sol me inuitabat, ⁶ fames admonebat, ⁷ nubes minabantur: tamen exhausti totum. Non tantum delectatus, sed gauisus sum. Quid ingenii iste habuit? quid animi? dicerem, quid impetus? si interquieuisset, si intervallo surrexisset. Nunc nō fuit impetus, sed tenor, compositio⁸ virilis & sancta. Nihilominus interueniebat dulce illud, & loco lene. Grandis & rectus es. hoc te volo tenere, sic ire. Fecit aliquid & materia. ideo eligenda est fertilis, quæ capiat ingenium, quæ excitet. De libro tuo plura scribam, cum illum retractauero: nunc vero parum mihi sedet iudiciū, tamquam audierim illa, non legerim. Sine me & inquirere. Non est quod verearis, verum audies. O te hominem felicem, quod nihil habes, propter quod quisquam tibi⁹ tam longementiatur: nisi quod etiam vbi causa sublata est, mentimur & consuetudinis causa.

I. LIPSIVS.

¹ EX commodo.] *Vbi commodum esset.*

² Tui temporis.] *Scripti fere, corporis: sed illud teneam: Qui esset grandior, quam aut tuum aut meum tempus ferret scribere, siue legere.*

³ Aut T.

3. Aut T. Liuij.] *Multa enim scripsit abolita, etiam philosophica. Et certe libri Historiarum nec ex quadrante exstunt.*
 4. Aut Epicuri.] *Qui omnes philosophos copia librorum vicit, etiam Chrysippum: Laertius.*
 5. Sol me inuitabat.] *Ut posito libro inambularem, aut me in solarem, vngeremque.*
 6. Fames admonebat.] *Item ponere, & cibum sumere.*
 7. Nubes minabantur.] *Postea inductæ. & suadebant exercere corpus, ante pluuiam.*
 8. Virilis & sancta.] *An etiam, sana.*
 9. Tam longe.] *In tua provincia aliquid potes, hic Roma nihil.*

OPSOPOEVS.

Dulce illud, & loco lene.] *in quibusdam erat, leue. Loco dixit, pro in tempore. Interueniebat lenitas, sed in loco.*

Abest vero à m. ss. in quibus postrema epistola clausula ita concipitur, nisi quod iam etiam vbi, causa sublata est, mentimur consuetudinis causa.

ARGUMENTVM I. LIPSI.

FAMILIARITER cum seruis agendum, viuendumque. Peccatum in eo sui ani, ex fastu & fastidio. Iudicio tamen, liberius aut seuerius, hos illosque (pro indole & virtute cuiusque) habendos.

EPIST. XLVII.

LIBENTER ex his qui à te veniunt cognoui, familiariter te cum seruis tuis viuere. hoc prudentiam tuam, hoc eruditionem decet. Serui sunt? imo homines. Serui sunt? imo contubernales. Serui sunt? imo humiles amici. Serui sunt? imo conserui, si cogitaueris tantumdem in utrosque licere fortunæ. Itaque rideo istos qui turpe existimant cum seruo suo cænare: quare? nisi quia superbissima consuetudo cænantis domino stantium seruorum turbam circumdedit. Est ille plus quam capit, & ingenti auiditate onerat distentum ventrem, ac defuetum iam ventris officio, ut maiore opera omnia egerat, quam ingessit: at infelicibus seruis mouere labra, ne in hoc quidem, ut loquantur, licet. virga murmur omne compescitur: & ne fortuita quidem verberibus excepta sunt, tussis, sternutamentum, singultus: magno malo vlla voce interpellatum silentium luitur: nocte tota ieiuni, mutique perstant. Sic fit, ut isti de domino loquantur, quibus coram domino loqui non licet. At illi quibus non tantum coram dominis, sed cum ipsis erat sermo, quorum os non consuebatur, parati erant pro domino porrigere ceruicem, periculum imminens in caput suum auertere. In conuiuiis loquebantur, sed in tormentis tacebant. Deinde eiusdem arrogantiae pro- uerbium iactatur: *Totidem esse hostes, quot seruos.* Non habemus illos hostes, sed facimus. Alia interim crudelia & inhumana prætereo, quod nec tamquam hominibus quidem, sed tamquam iumentis abutimur: quod cum ad cænandum discubuimus, alius sputa detergit, alius reliquias temulentorum subditus colligit, alius pretiosas aues scindit: pectus & clunes, ceteris ductibus circumferens eruditam manum, in frustra excutit. Infelix qui huic vni rei viuit, ut altitia decenter secet. nisi quod inferior est, qui hoc voluptatis causa docet, quam qui necessitatis, discit. Alius vini minister in muliebrem modum ornatus, cum ætate luctatur. Non potest effugere pueritiam, sed retrahitur. iamque militari habitu glaber, destrixis pilis, aut penitus euulsis, tota nocte peruigilat: quam inter ebrietatem domini ac libidinem diuidit, & in cubiculo vir, & in conuiuium puer est. Alius cui conuiuari censura permissa est, perstat infelix, & expectat, quos adulatio, & intemperantia aut gulæ, aut linguæ, reuocet in crastinum. Adiice obsonatores, quibus dominici palati notitia subtilis est: qui sciunt, cuius rei illum sapor excitet, cuius delectet aspectus, cuius nouitate nauseabundus erigi possit, quid iam ipsa satietate fastidiat, quid illo die esuriant. Cum his cænare non sustinet, & maiestatis suæ diminutionem putat, ad eandem mensam cum seruo suo accedere. Dij melius, quod ex istis dominos habent. Stare ante limen Callisti dominum suum vidi, & eum qui illi impegerat titulum, qui inter reicula mancipia produxerat, aliis intrantibus excludi. Retulit illi gratiam seruus, ille in primam decuriam coniectus, in qua vocem præco experitur, & ipse illum inuicem apologauit, & ipse non iudicauit domo sua dignum. Dominus Callistum vendidit: sed domino quam multa Callistus? Vis tu cogitare istum quem seruum tuum vocas, ex iisdem seminibus ortum, eodem frui cælo, æquè spirare, æquè viuere, æquè mori? Tam tu illum ingenuum videre potes, quam ille te seruum. Mariana clade quam multos splendidissime natos, senatorium per mili-

tiam auspicantes gradum, fortuna depressit? alium ex illis ²⁹ pastorem, alium custodem casæ fecit. Contemne nunc eius fortunæ hominem, in quam transire, dum contemnis, potes. Nolo in ingentem me locum immittere, & de usu seruorum disputare, in quos superbissimi, crudelissimi, & contumeliosissimi sumus. Hæc tamen præcepti mei summa est: Sic cum inferiore viuas, quemadmodum tecum superiorem velles vivere. Quoties in mentem venerit, quantum tibi in seruum liceat: veniat in mentem, tantumdem in te domino tuo licere. At ego, inquis, nullum habeo dominum. ³⁰ Bona ætas est. forsitan habebis. nescis quâ ætate Hecuba seruire cœperit, quâ Cræsus, quâ Darij mater, ³¹ quâ Plato, quâ Diogenes? Viue cum seruo clementer. ³² comiter quoque & in sermonem admitte, & in consilium, & in conuictum. Hoc loco acclamabit mihi tota manus delicatorem: Nihil hac re humilior, nihil turpius. Hos ego eosdem deprehendam, alienorum seruorum ³³ osculantes manum. Ne illud quidem videtis, quàm omnem inuidiam maiores nostri dominis, omnem contumeliam seruis detraxerint? Dominum, ³⁴ patrem familiæ appellauerunt: seruos (quod etiam in mis adhuc durat) familiares. Instituerunt diem festum, ³⁵ quo non solum cum seruis domini vescerentur, sed quo utrique honores illis in domo gerere, ³⁶ ius dicere permisissent, & domum pusillam rem publicam esse iudicauerunt. Quid ergo? omnes seruos admouebo mensæ meæ? non magis quàm omnes liberos. Erras, si existimas me quosdam quasi sordidioris operæ reiecturum, ut puta illum mulionem, & illum bubulcum: non ministeriis illos æstimabo, sed moribus. Sibi quisque dat mores: ministeria casus assignat. Quidam carent tecum, quia digni sunt; quidam, ut sint. Si quid enim in illis ex sordida conuersione seruile est, honestiorum conuictus excutiet. Non est, mi Lucili, quod amicum tantum in foro & in curia quæras: si diligenter attenderis, & domi inuenies. Sæpe bona materia cessat sine artifice. tenta, & experire. Quemadmodum stultus est, qui equum empturus, non ipsum inspicit, sed stratum eius ac trænus: sic stultissimus est, qui hominem aut ex veste, aut ex conditione, quæ vestis modo nobis circumdata est, æstimat. Seruus est? sed fortasse liber animo. Seruus est? hoc illi nocebit? ostende quis non sit. Alius libidini seruit, alius auaritiæ, alius ambitioni; omnes timori. Dabo consularem, ³⁷ aniculæ seruientem; dabo ³⁸ ancillulæ diuitem: ostendam nobilissimos iuuenes ³⁹ mancipia Pantomimorum. Nulla seruitus turpior est, quàm voluntaria. Quare non est quod fastidiosi te deterreant, quo minus seruis tuis hilarem te præstes, & non superbè superiorem. ⁴⁰ Colant potius te, quàm timeant. Dicet nunc aliquis, me vocare ⁴¹ ad pileum seruos, & dominos defastigio suo deicere: quod dixi, colant potius dominum, quàm timeant. Ita ne, inquit, prorsus colant tamquam clientes, tamquam salutatores? Hoc qui dixerit, obliuiscetur, id dominis parum esse, quod Deo satis est, qui colitur & amatur. Non potest amor cum timore misceri. Rectissime ergo te facere iudico, quod timeri à seruis tuis non vis, quod verborum castigatione vteris. Verberibus ⁴² multa admonentur, non quidquid nos offendit, & lædit. Sed ad rabiem cogunt venire deliciæ, ut quidquid non ex voluntate respondit, iram prouocet. ⁴³ Regum nobis induimus animos. nam illi quoque obliti & virium suarum, & imbecillitatis alienæ, sic excandescunt, sic sequiunt, quasi iniuriam acceperint: à cuius rei periculo illos fortunæ suæ magnitudo tutissimos præstat. Nec hoc ignorant, sed occasionem nocendi ⁴⁴ captant, querendo. acceperunt iniuriam, ut facerent. Diutius te morari nolo. non est enim tibi exhortatione opus. Hoc habent inter cetera boni mores: placent sibi, & permanent. levis est malitia, sæpe mutatur: non in melius, sed in aliud.

I. L I P S I V S.

1. **E**Ruditionem decet.] *Nam Eruditio Stoicis dicitur, Sapientia. Notari Manud. II. Dissert. I.*

2. Mouere labra.] *Idem notat, & carpit, De Fra II. cap. xxxv. Quid flagella media cana petis, quod serui loquuntur? quod non eodem loco & turba concionis est, & silentium solitudinis? Apud Persas simile, Ammianus lib. xxiii. Nec ministranti apud eos famulo, mensæque adstanti, hircere vello-qui licet, vel spuer. ita prostratis pellibus labra omnium vinciuntur.*

3. Virga murmur.] *Et videtur fuisse Officij genus, qui intenderent, & loquentes coercerent. Quo exemplo postea apud Principes Silentarij, qui hanc reuerentiâ ei præstarent.*

4. Tussis, sternutamentum.] *De Fra II. cap. xxv. Quid est cur tussis alicuius, aut sternutamentum, nos in rabiem agat?*

5. Interpellatum.] *Quidam libri. interpolatum, item rectè.*

6. Totidem hostes.] *Ista sublegit Macrobius I. Satur. cap. x. De ipso autem adagio Festus, in Quot serui.*

7. Sputa detergit.] *De Brevit. vit. cap. xii. Quam curiose infelices pueruli ebriorum sputa detergant.*

8. Reliquias temulentorum.] *Analecta è cibus.*

9. Pectus & clunes.] Nam hæc duæ partes in auiibus expetita. Non displiceat tamen quorundam librorum lectio: Per pectus & clunes certis ductibus circumferens eruditam manum, frustra excutit.

10. In frustra excutit.] De Breuit vit. cap. xii. Quanta arte scindantur aues in frustra non enbrmia. Atque hæc scilicet, ne manu tangerent, in orbem aut lancem subiectam excutiebant.

11. Muliebrem modum.] Comatos, & in veste longa. eosdémque calamistratos & comptulos. Apuleius: Scitule ministrantes pueri calamistrati, pulchrè intulsiati. Ambrosius lib. i v. Epist. ad Irenæum: Torquatos & calamistratos habent in ministerio, ipsi promissa barba, illos remissa coma. Atque isti ferè erant à cyathis.

12. Militari habitu.] Formatali, & ætate robusta: an & vestem notat? Nam isti pueri in rufa esse solent, ut & milites, alibi à me notatum.

13. Destriictis pilis.] Psilothro aut resina opinor. Tunc enim facile eos fricando, & manu admota, destringere. At libris tamen nostris nulla ea vox est, sed retritit, aut tritis: quod ego teneam, aut certè, detritis: ac significat forcipè aut rasorio potius cultro pilos recisos minutòsque. Quod solent & adustione præstare. Confirmat quod sequitur.

14. Aut penitus euulsis.] Nónne enim & psilothro destriicti penitus euelluntur? æquè sane ac volfellis, quas ipsas adhibebant. Ceterum radi aut velli, mollibus istis in assiduo usu, ut laues semper essent. Suetonius de Othone, corpore vulso fuisse, & faciem cottidie rasitasse. Lucily versus:

Rador, subuellor, desquamor, pumicor, ornor:
à me quidem sic legendus.

15. Inter ebrietatem.] Dicit totam noctem vigilare, sed partitis ministeriis. Priorem partem in conuiuio esse, ebriò domino cyathissantem: alteram in lecto, virum illi agentem. Vah pudor, non ultra explico. Et tales nempe grandes isti pueri, quos Achilles vocitabant, & in utramque Venerem habebant.

16. Censura permissa est.] Vocator.

17. Reuocet in crastinum.] De Adulatione, liquet: ea causa iusta reuocandi: sed idémne in Lingua aut Gula intemperantia? contra dicas, tales non reuocatos. Nisi forte Vitiòsos istos ipsa Vitià capiebant. Dubitavi legere: reuocet non reuocet in crastinum. Adulatio reuocet, non reuocent duo dicta.

18. Stare ante limen.] Ut clientulum, egressus expectantem. Simillimum de Felicione quodam sui aui Epictetus, i. Dissert. xix. Sutorem quemdam habuit Epaphroditus, quem ut nullius vsus aut frugis vendidit. At istum, bono suo dæmone, Cæsarianus aliquis emit, & Cæsaris sutor est factus. Vidißles statim, vñ eum coluerit Epaphroditus. Quid agit optimus Felicio? Amo te. Deinde si quis nostrum interrogaretur, Quid agit Epaphroditus? dicebatur, cum Felicione super re quapiam deliberare.

19. Callisti dominum.] Hic præpotens libertus Claudianus fuit, & è Tacito, Suetonio, Dione notus.

20. Impegerat titulum.] Vanales serui cum titulo ad pectus, qui, qualesque essent: ex Edilicio edicto. Dicit autem Impactum titulum, quasi per contemptum, & notis fortasse insignem. Nam addit, inter reiicula mancipia productum: ut prauum, ex titulo non allaudante.

21. Reiicula mancipia.] Probamus: & libri tamen ridicula constanter scribunt. Nec male, quia risu & iocis excipi solent, ab ipsis etiam præconibus: ut in Apuleij v i i i. discas.

22. In primam decuriam.] Plures unà vanales: & videntur serie, ac per decurias (quidam libri curias vellent) producti. Ultimi autem, optimi reueruati; vilissimi in primo agmine expositi. Martialis idem ostendit, sed & casulis aut cellis à mangone distinctos. lib. i x.

Inspexit molles pueros, oculisque comedit,

Non hos, quos primæ prostituere casæ,

Sed quos arcana seruant tabulata carastæ:

Et quos non populus, nec mea turba videt.

23. Vocem præco experitur.] Idem idem clamando, nec emptorem reperiendo. Quod Apuleius sibi euénisse, reiiculo item & subcisivo, memorat lib. viii. Tunc præco diruptis faucibus & rauca voce faucius, in meas fortunas ridiculos construebat iocos.

24. Apologauit.] Displicet Henrico Stephano, & veller, ablegauit. At libri omnes ingerunt: & quidam explicant, conuicio affectus vel notauit. Ego putem vulgi verbum, sed Græcanici fontis esse, Απολέγειν: quod valet illis reiicere, repudiare. Ipsa vox retenta, sed aliter paullo flexa. Ita dixerunt Catamidiare, Aporiari, & id genus alia.

25. Domino quam multa.] Ipsi domino aliquid à Cæsare petenti Callistus impetrauit, sed non sine pretio aut dono. Non displiceret etiam, domini quàm multa: ut notet vniuersæ potentiam Callisti, & secordiam Claudij, sub quo mancipia ista omnia pro arbitrio ferebant, agebant.

26. Ex iisdem feminibus.] Ipsa hæc Epictetus i. Dissert. xiii. Non recordaberis, qui sis, & quibus impes? nónne cognatis? nónne natura fratribus? nónne à Ioue oriundis?

27. Mariana clade.] Liquet mihi legendum, Variana. Nam neque Marius tulit cladem à barbaris, sed dedit. Nec ad ipsos Germanos referre potes, factos ab eo seruos: nam addit Senatorium gradum auspicatos, quod certe Romanorum est, non Germanorum. Cape igitur de Quintilij Vari clade, cum tribus legionibus ab Arminio cæsi: atque in ea multi honesti aut nobiles facti serui.

28. Senatorium per militiam.] Dixi in Militia lib. ii. cap. ix. Tribunos Laticlauios fuisse, & primum hunc velut aditum in curiam. Adde Epicteti locum lib. iii. Dissert. xxvi. Si militauero, inquit, liberabor malis omnibus. Militat igitur, fert ea quæ seruus aliquis verbero: ac nihilo secius alteram tertiàmque militiam postulat. Deinde cum ipsum Colophonem imposuerit, & factus fuerit Ordinis Senatorij, tunc incipit seruus esse: cum in curiam ingreditur, pulcherrimam seruitutem seruit. Disce tres militias sic militasse, id est ter Tribunos, siue per tres annos an semestria fuisse, & tum Senatores habitos, ex instituto Augusti.

29. Pastorem.] Quis enim alius seruorum vsus inter barbaros? & de iis agit: spectatque eodem de casa, quod adiungit. Non enim Palatia illic, nec mediastinis opus, aut atriensibus.

30. Bona ætas est.] *Iuuentus: ut Mala ætas, Senectus.*
31. Qua Plato.] *Quem Dionysius, libertate eius offensus, Polidi Lacedæmonio vendendum tradidit, quod fecit, & adductum in Aeginam, Anniceri Cyrenaico viginti minis vendidit: qui illico tamen Athenas ad amicos liberum cum remi sit.*
32. Comiter quoque.] *Quidam libri, in iter quoque.*
33. Osculantes manum.] *Quod ipsum seruorum erga dominos erat. Videsis me. II. Elef. cap. VI.*
34. Patremfamilia.] *Tertullianus: Gratius est nomen pietatis, quàm potestatis: etiam familiae magis patres, quàm domini vocantur.*
35. Quo non solum.] *Quidam libri, non quo solo: & ita sententia melior. Nam & alias cenabant cum Dominis; sed tunc de more, & ipsi velut Domini. Vide Saturnalia nostra I. cap. II.*
36. Ius dicere.] *Quod etiam aliàs inter ipsos usurpabant. Certè Plutarchus de Catone Censorio scribit: Serui si qui capitalem fraudem admisisse videbantur, de iis, si in iudicio conseruorum capitis damnati fuissent, supplicium sumebat.*
37. Aniculæ seruientem.] *Quam captat, & heredita est.*
38. Ancillulæ diuitem.] *Amore eius corruptum.*
39. Mancipia Pantomimorum.] *Vide Quest. Nat. VII. cap. ult.*
40. Colant potius te.] *Poeta vetus dixit:*
Malo vereri, quàm timeri me à meis.
41. Ad pileum.] *Ad libertatem.*
42. Multa admonentur.] *Puto, muta: & que sermonis usum sensumque non habent.*
43. Regum nobis induimus.] *De ira II. cap. XXXI. Regis quisque intra se habet animum, ut licentiam sibi dari in alterum velit, in se nolit. Musonius: Τὶ προβαλλόμεθα τυράννης, μακρῶ χειρὸς αὐτῶν χαθεῖντες, τοὺς γὰρ ὁμοίαις αὐτοῖς ἔχοντες ὁμοίαις, ἐν ταῖς ἑξ' ὁμοίαις τύχαις: Cur tyrannos abiicimus & damnamus, ipsi longè iis deteriores? nam impetus affectusque eisdem habemus, etsi in dissimili fortuna.*
44. Captant, Querendo.] *Querelas struunt iaciuntque, ut læsi: atque hoc ideò, ut lædant.*

M V R E T V S.

Libenter.] *Reprehendit quorundam superbiam in seruos: & Lucilium laudat, quod cum suis familiariter viuat. Multa ex hac epistola impudenter compilauit Macrobius libro primo Saturnaliorum. Quanto autem maiore odio digni sunt, qui hodie ingenius hominibus non aliter vtuntur ac seruis?*

Sic fit ut isti de domino loquantur. Neque ullam maiorem voluptatem capiant, quàm cum eis absentibus aut male dicunt, aut male precantur. Ut ille in vetere comædia:

*μαῖλα γ' ἐποπτεύειν δοκῶ,
Ὅταν χαλάρᾳσωμι λάθρα τῷ δεσπότῃ.*
Totidem esse hostes, quot seruos.] *Catonis est.*

Callisti.] Hic Claudij libertus erat. Dominum autem dicit, non Claudium, sed priorem.

PINCIANVS.

EX his qui ad te veniunt.] *Scribendum à te, non ad te, ex vetere lectione.*

Eruditam manum frustra excutit.] Quidam codices, eruditam manum in frustra excitat.

Tu tam illum ingenuum videre potes, quàm ille te seruum.] Lege commutatis dictionibus: Tam tu illum videre ingenuum potes, quàm ille te seruum: ex vetustis exemplaribus.

Iraque, inquit, prorsus colant.] Scribe, Ita, inquam, prorsus colant, ex eisdem.

Verberibus multa admonentur.] Vetus lectio, verberibus multa amouentur. Puto corrigendum, verberum multa amouentur. Quid si legas? Verberibus multa admonentur, seu amouentur.

Sic exardescunt, sic sæuiunt.] Sic excandescunt, sic sæuiunt, eadem.

Diutius te me morari nolo.] Verbum me redundat ex eadem.

Et permanent.] Coniunctio & non habetur in eadem.

Frustra excutit.] Alius habebat, in frustra: alius frustra omiſſa prepositione. Opinor legendum, erudita manu frustra excutit. quod & hodie faciunt aulicorum ministri in quadris panariis.

Seruus est, hoc illi non nocebit.] Sic erat in quodam: Seruus est, hoc illi, alij non nocebit, sed non admodum placet.

Non quicquid nos offendit, & lædit, &c.] Sic legebatur in quodam: non quod nos offendant, quod lædant, sed ad &c.

OPSOPOEVVS.

M.ss. superbissima consuetudo cænantî domino stantium seruorum turbam circumdedit.

Vnus nostris, & scripti duo Modij, vlla voce interpolatum silentium. quod Epist. 58. Nouant. hoc Curiij testimonio probat, Vincam tamen silentium, & si nihil aliud, certe gemitu interpolabo.

M. ss. quod cum ad cænantium discubuimus, & inferius, Mariana clade multos, &c. omiſſa quam particula, & absque interrogatione.

Vnus. In iter quoque & in sermonem illum amitte, duo, Commitem (vnus Comiter) quoque & in sermonem illum admitte.

M. ss. tres, non quo solo cum eruis domini vescerentur, sed quo vtique honores, &c. Et sic ex veteri

suo libro, cum sententia totius medicina legendum monuerat Lipsius Satur. lib. 1. cap. 11.

En iterum duplex lectio unius loco obtrusa: & error in ceteris editionibus simplex, in Romana geminatus. Fidem faciunt libri scripti ita hunc locum referentes: Seruus est. sed fortasse liber animo. Seruus est. hoc illi nocebit? Ostende quis non sit. Qui interrogationis notam & vim non animaduertunt, assuta negatiua non scripserunt, hoc illi non nocebit. quæ scriptura in plerisque impressionibus recepta est. at Ambianus codex fraudem omnino detegit. nam super hæc verba, hoc illi nocebit, in interlineari diastemate scriptum habet, alias non. Hinc aliis non factum: & Erasmus in quodam reperit, hoc illi, aliis non nocebit. Romana editio hoc postremo verbo iterato fecit, hoc illi nocebit: aliis non nocebit. Apage hoc. extremum scabies occupat. Hæc ideo pluribus, ut origine mendi indicata veritatem lectionis m. ss. codicum, à Modio nuper epist. 123. publicatæ, confirmarem.

Ego sic restituendum putarum (scribit P. Faber. Semeft. 11. cap. 6.) Verberibus multi admonent. At non quidquid nos offendit, &c. hoc sensu, Tu melius quam alij, Lucili, erga seruos te geris, quod eos increpas, illi verberant ob leuem offensionculam: etiamsi reuera læsi non fuerint: dum præ deliciis, iracundi animi rabiem compescere non possunt. Hæc ille. Tres nostri, Verberibus multa admoventur, unus, amouentur. Quid si legas, verberibus muta admonentur? quasi dicat, muta & bruta animantia verberibus coerceri & ad laborem impelli solent, serui non debent. homines enim sunt, non iumenta.

M. ss. tam nostri quam Pinciani, sic excandescunt & statim, placent sibi, permanent.

GRUTERVS ET IURETVS.

VT isti de domino loquantur.] Sensus imperfectus est, quem implebis si leges, obloquantur: nam ita habet s. c. Agratius autem ait, obloqui, esse obrectatoris. quam vocem mens Senecæ palam hic desiderat. Iuretus.

Pretiosas aues scindit pectus & clunes certis ductibus circumferens eruditam manum in frustra excutit.] Aliam à multis sententiam eliciens Gruterus, sic reponit: & pectus & clunes certis ductibus circumferens, erudita manu frustra excutit. ut scilicet voluerit Seneca, istos & pectore & clune inter carpendum, nescio quam præ se tulisse gestulationem.

Et cum qui illi impegerat titulum.] Hoc eo refert Brissotius lib. 6. de formulis, quod olim titulum singulorum seruorum scribi, ita ut intelligi recte posset quid morbi vitij ve cuique esset, Ediles curules edicto præceperant. cuius caput ad hanc rem pertinens citat Gellius lib. 4. cap. 2.

Mariana clade quam multos.] Ad hæc Lipsius ad lib. 1. Ann. Cladene Mariana? ubi ista aut quando? nam C. illa Marius victor ubique. si memini, & fecit seruos, non dedit. quod de ea accipias, quam Germanis intulit, nuge. An Germani Senatorium per militiam auspicantur gradum? certissime rescribendum, Variana, eamque intelligit, quæ contigit imperante Augusto: & opportuno recentique exemplo admonet, posse e summa fortuna labi ad imam.

Osculantes manum.] Cum tamen hoc seruorum. Arrianus lib. 2. Dissertat. cap. 20. Tribunatum adeptus es? ecce obuij omnes gratulantur. alius oculos osculatur, alius collum, serui manus. Postea tamen inualuit ut & potentiorum manus osculo libarentur, ut videre est apud Plutarchum in Carone: lege Hotomanum lib. singulari Obseruat. quæ ad veterum ritum nupt. pertinent. cap. 11. & Lipsium lib. 2. c. 6. Elect.

Dominum patrem familiæ.] v. c. patrem familias, & infr. Epist. 65. agamus bonum patrem familiæ, idem v. c. patrem familias.

Iram prouocer.] v. c. euocet quomodo dixit inf. Epist. 49. desiderium euocant, & Epist. 52. quem magnitudo rerum euocauerat. Iuretus.

ARGVMENTVM I. LIPSI.

Amicis eadem expedire, & alterum alteri utilem esse. Tum contra captiunculas, & spinosas ineptias. Quid facitis? quid luditis? de vita agitur: succurre, & forma. De fortuna: contra eam da arma.

EPIST. XLVIII.

AD epistolam quam mihi ex itinere misisti, tam longam, quam ipsum iter fuit, postea rescribam. Seducere me debeo, & quid suadeam, circumspicere. Nam tu quoque qui consulis, diu an consuleres cogitasti: quanto magis hoc mihi faciendum est, cum longiore mora opus sit, ut soluas quæstionem, quam ut proponas? Vtique cum aliud tibi expediat, aliud mihi iterum ego tamquam Epicurus loquor. Mihi vero idem expedit, quod tibi: aut non sum amicus, nisi quidquid agitur ad te pertinens, meum est. Consortium rerum omnium inter nos facit amicitia: nec secundi quidquam singulis est, nec aduersi. in commune viuitur. Nec potest quisquam beate degere, qui se tantum intuetur, qui omnia ad utilitates suas conuertit: alteri viuas oportet, si vis tibi viuere. Hæc societas diligenter & sancte obseruanda est, quæ nos omnes omnibus miscet, & iudicat aliquod esse commune ius generis humani. plurimum ad illam quoque (de qua loquebar) interiorem societatem amicitiae colendam proficit. Omnia enim cum amico com-

munia habebit, qui multa cum homine. Hoc, Lucili virorum optime, mihi ab istis subtilibus præcipi malo, quid amico præstare debeam, quid homini, quam quot modis Amicus dicatur, & Homo quam multa significet. In diuersum ecce sapientia & stultitia discedunt. cui accedo? in vtram ire partem iubes? Illi homo pro amico est, huic amicus non est pro homine: ille amicum sibi parat, hic se amico: Tu mihi verba distorques, & syllabas digeris. Scilicet nisi interrogationes vaferrimas struxero, & conclusione falsa à vero nascens mendacium adstrinxero, non potero à fugiendis petenda secernere. Pudet me. in re tam seria senes ludimus. Mus syllaba est: mus autem caseum rodit: syllaba ergo caseum rodit. Puta nunc me istud non posse soluere: quod mihi ex ista sententia periculum imminet? quod incommodum? Sine dubio verendum est, ne quando in mulpula syllabas capiam, aut ne quando si negligentior fuero, caseum liber comedat. Nisi fortè acutior est illa collectio: Mus syllaba est: syllaba autem caseum non rodit: mus ergo caseum non rodit. O pueriles ineptias! in hoc supercilia subduximus? in hoc barbam demisimus? hoc est quod tristes docemus & pallidi? Vis scire, quid philosophia promittat generi humano? consilium. Alium mors vocat, alium paupertas vrit, alium diuitiæ vel alienæ torquent, vel suæ: ille malam fortunam horret, hic se felicitati suæ subducere cupit: hunc homines male habent, illum dij. Quid mihi lusoria ista proponis? non est iocandi locus. ad miseros aduocatus es. Opem te laturum naufragis, capris, agris, egentibus, intentæ securi subiectum præstantibus caput, pollicitus es: quo diuerteris? quid agis? hic cum quo ludis, timet. Succurre, quilibet eloquentior es, pereuntium pœnis. Omnes vndique ad te manus tendunt, perditæ vitæ, perituraeque auxilium aliquod implorant, in te spes opesque sunt. Rogant vt ex tanta illos volutatione extrahas, vt disiectis & errantibus clarum veritatis lumen ostendas. Dic quid natura necessarium fecerit, quid superuacuum, quam faciles leges posuerit; quam iucunda sit vita, quam expedita, illas sequentibus; quam acerbæ & implicitæ eorum, qui opinioni plus quam naturæ crediderunt. Quid istorum cupiditates demit? quid temperat? Vtinam tantum non prodesse: nocent. Hoc tibi, cum voles, manifestissimum faciam, & comminui & debilitari generosam indolem, in istas argutias coniectam. Pudet dicere contra fortunam militaturis, quæ porrigant tela, quemadmodum illos subornent. Hac ad summum bonum itur? per istud philosophiæ sunt nigræ, & turpes, infamæque etiam ad album sedentibus, exceptiones. Quid enim aliud agitis, cum eum quem interrogatis, scientes in fraudem inducitis, quam vt formula cecidisse videatur? Sed quemadmodum illum prætor, sic hos philosophia in integrum restituit. Quid disceditis ab ingentibus promissis, & grandia locuti, effecturos vos, vt non magis auri fulgor, quam gladij perstringat oculos meos, vt ingenti constantia, & quod omnes optant, & quod omnes timent, calcem, ad Grammaticorum elementa descenditis? Quid dicitis? sic itur ad astra? hoc enim est quod philosophia mihi promittit, vt me parem Deo faciat: ad hoc inuitatus sum, ad hoc veni. fidem præsta. Quantum potes ergo, mi Lucili, reduc te ab istis exceptionibus & præscriptionibus philosophorum. Aperta decent & simplicia bonitatem. Etiam si multum superesset ætatis, parce iam dispensandum erat, vt sufficeret necessariis: nunc quæ dementia est, superuacua discere in tanta temporis egestate?

I. L I P S I V S.

1. Aliud tibi expediat.] Videtur de mansionem in provincia fuisse consultatio: at Seneca maluisset redire, & adeste.
2. Tamquam Epicurus.] Pro eius sensu & dogmate, qui utilitatibus amicitias metitur: atque ea alij alia. Ad Epist. 1 x.
3. Ad te pertinens.] Quidam scripti, à te, protinus.
4. In commune viuitur.] Quod pulchre ita Aristoteles, interrogatus. Quid esset Amicus? *μία ψυχή δύο σώματα ἐνοικοῦσα*: Vna anima duobus corporibus inhabitans.
5. Illi homo.] Stoico illi.
6. Huic amicus.] Epicureo. qui nec ius aliquod commune se habere censet, sed ad se vnum omnia refert.
7. Ex ista sententia.] Meus liber, scientia. Putarem, inscientia.
8. Vel alienæ torquent.] Inuidia.
9. Vel suæ.] Quas non disponit bene, aut dispensat. Item torquent, metu amittendi.
10. Subducere cupit.] Ferenda impar.
11. Homines male habent.] Irascitur iis, vt læsus.
12. Illum dij.] Qui celestas incusat.

13. Luforia ista.] *Arma batuentium.*

14. Succurre, quisquis eloquentior.] *Fide Erasmi, ex vno codice recepta lectio: sed nec ipsi proba. Scripti valde abeunt: e quibus noster & plures: succurrere. Quidquid laqueati respondent in pœnis. Quidam, succurre. quid est quod laqueati. Concinnabam ego: hic cum quo ludis, timet. succurre. Quidquid illaqueatorum pendet in pœnis, omnes vndique ad te manus tendunt. Ecce, tu laqueos verborum iocose nectis: at isti miseri vere illaqueati pendunt in suis quisque pœnis. hi omnes te spectant auxiliarem, & liberatorem.*

15. Spes opesque sunt.] *Sallustianum est, de Mario: Spes atque opes ciuitatis in illo sitæ.*

16. Veritatis lumen.] *Hoc promittunt philosophi, & præstant. Lucretius:*

----- quique per artem

Fluctibus e tantis vitam, tantisque tenebris,

In tam tranquillo, & tam clara luce locarunt.

Utramque imaginem ibi habes, & Volutationis, & Luminis.

17. Ad album sedentibus.] *Leguleijs. circa album Prætoris, & formulas occupatis.*

18. Formula cecidisse.] *Quod sit, cum actio aliter, apud alium, alio tempore, quam oportuit præscriptumque est, instituitur. Jurisconsulti ista: & nos aliquid De Clem. II. cap. III.*

19. Omnes optant.] *Bona externa.*

20. Omnes timent.] *Mala eadem.*

21. Et præscriptionibus.] *Ita & exceptiones dicuntur, quibus reus agentem repellit. Talia autem in Sophismis, & scita quædam legesque ad rejiciendum & soluendum.*

M V R E T V S.

AD Epistolam.] *Hanc epistolam lacerarant in duas: & posterioris principium fecerant ab illis verbis Mus syllaba est. ego rursus membra diuulsa coniunxi.*

Alium paupertas vrit,] In alijs, Alium mors vocat, alium paupertas vrit. Inepte neque enim quidquam est, quod respondeat illi membro. Alium mors vocat: neque vero esse quidquam potest. Non enim vocat mors τὸν πῦρ & δ' ἄλγος sed omnes ex æquo. Est autem opere scire, quomodo locus hic corruptus fuerit: ut si qua similia inciderint, facilius animaduertantur. Librarius, aliud agens, ita scripserat: Alium mors, alium paupertas vrit. deinde cum videret, duas illas voces, Alium mors, vacare: neque tamen eas delere vellet, sedulo enim cauebant, ne quid, quod scripssissent, delerent: addidit notulam, & ad marginem scripsit, vacat. quo significaret, illud Alium mors vacare ac redundare. Secuti alij stultiores librarij non tantum duas illas superuacaneas voces retinuerunt, sed ex illo vacat, quod erat ad marginem, fecerunt vocat. Ita duplicatus & propagatus error. Peccata in hoc genere in scriptis veterum multa reperiet, si quis paulo attentius considerabit.

P I N C I A N V S.

IN diuersum. Eccè sapientia & stulticia discedunt.] *Error in ordine. Lege per maiorem; In diuersum ecce sapientia & stulticia discedunt, ex eadem.*

Quod in retam seria senes ludimus.] Superfluit verbum quod: ex eadem. Illud notandum, in plerisque antiquorum exemplarium connecti hanc epistolam cum sequente, & vnâ esse, non duas.

Fidem præsta quantum potes. Ergo mi Lucili reduce te ab istis exceptionibus.] Erratum est in ordine & disputatione verborum. Corrige, fidem præsta. Quantum potes ergo, mi Lucili, & c.

O P S O P O E V S.

PLACET Nicotiani libri scriptura, nisi quicquid agitur a te, protinus meum est. *In eodem desit abnūtina particula non, versis penultimo.*

M. ff. Succurre quicquid laqueati respondentium pœnis: in margine vero duorum, Succurre. quid quod laqueati respondent in pœnis. Quid lateat, alij acutiores viderint.

M. ff. omisso pronomine me. ut parem Deo faciat.

G R V T E R V S E T I V R E T V S.

EX ista sententia.] *v. c. scientia.*

Luforia ista proponis.] in v. c. componis: quod verbum videtur aptius esse. Iuretus.

Eriam ad album sedentibus.] Album tabula erat dealbata. velut Theophilus in §. pœnales, Instit. de actionibus, scribit, albis litteris notata, in qua Prætores edicta sua, quo omnibus innotescerent, actiones & interdicta proponebant, l. 2. §. eodem ff. de origi. iur. l. 7. & l. 9. ff. de Jurisd. & c. Vide Brissonium de verb. sign.

Quam ut formula cecidisse videatur.] cadere forma in vett. libris dicitur, qui non ut oportuit actionem instituit. Locus autem hic Seneca facit, ut non 12. tabulis, sed Prætoris edicto, plus petendo creditores causa cecidisse credat. Ruardus lib. 3. c. 14. varior. vide eum ibidem, item lib. de autorit. prudent. cap. 2. Cuiacium & Hotomanum ad §. 28. si quis agens. Instit. de actio. Brissonium lib. 3. de verb. sign. & Torrentium in Suetonij Claudium cap. 14.

Perstringat oculos.] bene v. c. præstringat quomodo dixit inf. Epist. 72. cedunt enim nimio splendore præstrikti. & Epist. 3. præstrinxerit oculos meos & lib. 7. de benef. cap. 9. quæ gentium oculos regemque præstringunt. Ita enim ibi quidam v. c.

ARGUMENTVM I. LIPSI.

POMPEIORVM adspectu, memoriam sibi Lucilij renouatam. De breuitate & cursu Temporis: nihil longum aut vetus in eo esse. Obiter contra Dialecticos: & totum id genus prospiciendos tantum.

EPIST. XLIX.

EST quidem, mi Lucili, supinus & negligens, qui in amici memoriam ab aliqua regione admonitus reducitur: tamen repositum in animo nostro desiderium loca interdum familiaria euocant, nec extinctam memoriam reddunt, sed quiescentem irritant. sicut dolorem lugentium, etiam si mitigatus est tempore, aut seruuli¹ familiaris admissio, aut vestis, aut domus renouat. Ecce Campania, & maxime Neapolis, ad² Pompeiorum tuorum conspectum, incredibile est, quam recens desiderium tui fecerit. Totus mihi in oculis es, cum maxime à te discedo: video lacrimas combibentem, & affectibus tuis inter ipsam coercionem exeuntibus non satis resistentem. ³ modo amisisse te videor. Quid enim non modo est, si recorderis? Modo ⁴ apud Sotionem philosophum puer cedi, modo causas agere cœpi, modo desij velle agere, modo desij posse. Infinita est velocitas temporis, quæ magis apparet respicientibus. Nam ad præsentia intentos fallit: adeo præcipitis fugæ transitus levis est. Causam huius rei quæris? quidquid temporis transijt, eodem loco est: pariter adspicitur, vna iacet: omnia inde in profundum cadunt, & alioquin non possunt longa intervalla esse in ea re, quæ tota brevis est. Punctum est quod viuimus, & adhuc puncto minus: sed hoc minimum specie quadam longioris spatij natura diuisit. Aliud ex hoc infantiam fecit, aliud pueritiam, aliud adolescentiam, aliud inclinationem quamdam ab adolescentia ad senectutem, aliud ipsam senectutem. In quam angusto, quot gradus posuit? Modo te profecutus sum: & tamen hoc modo, ætatis nostræ bona portio est: cuius breuitatem aliquando futuram cogitemus. Non solebat mihi tam velox tempus videri. nunc incredibilis cursus apparet: siue quia ⁶ admoueri lineas sentio, siue quia attendere cœpi & computare damnum meum. Eo magis utique indignor, aliquos ex hoc tempore (quod sufficere nec ad necessaria quidem potest, etiam si custoditum diligentissime fuerit) in superuacua maiorem partem erogare. Negat Cicero, si duplicetur sibi ætas, habiturum se tempus quo legat Lyricos, eodem modo Dialecticos. Tristius inepti sunt. illi ex professo lasciuiunt: hi agere se ipsos aliquid existimant. Nec ego nego prospicienda ista: sed prospicienda tantum, & à limine salutanda, in hoc vnum, ne verba nobis dentur, & aliquid esse in illis magni ac secreti boni iudicemus. Quid te torques & maceras in ea quæstione, quam subtilius est contempsisse, quam soluere? Securi est, & ex commodo migrantis, minuta conquirere. Cum hostis instat à tergo, & ⁷ mouere iussus est miles, excutit necessitas ⁸ quidquid pax otiosa collegerat. Non vacat mihi verba dubie cadentia consectari, & vafriciam in illis meam experiri.

Adspice qui coëant populi, quæ mœnia clausis

Ferrum acuant portis.

Magno mihi animo strepitus iste belli circumsonantis exaudiendus est. De mens omnibus merito viderer, si cum saxa in munimentum murorum senes faminaeque congererent; cum iuuentus intra portas armata signum eruptionis expectaret, aut posceret; cum hostilia in portis tela vibrarent, & ipsum solum suffosionibus & cuniculis tremere; sederem otiosus, & eiusmodi quæstiunculas ponens: Quod non perdidisti, habes: cornua autem non perdidisti: cornua ergo habes: aliaque ad exemplum huius acutæ delirationis cōcinnata. Atqui æque licet demens tibi videar, si istis impendero operam, & nunc obsideor. Tunc tamen periculum mihi obseffo externum immineret, murus me ab hoste secerneret: nunc mortifera mecum sunt. Nunc vaco ad istas ineptias. ingens negotium in manibus est. Quid agam? mors me sequitur, fugit vita: aduersus hæc me doce aliquid. effice ne ego mortem fugiam, vita ⁹ me non effugiat. Exhortare aduersus difficilia, de æquanimirate: aduersus ineuitabilia, angustias temporis mei laxa: doce non esse positum bonum vitæ in spatio eius, sed in usu: posse fieri, imo sæpe fieri, ut qui diu vixit, parum vixerit. Dic mihi dormituro, potes non expergisci: dic experrecto, Potes non dormire amplius. Dic exeunti, Potes non reuerti: dic redeunti, Potes non exire. Erras, si in nauiga-

tione tantum existimas minimum esse, quo à morte vita diducitur: in omni loco æque tenue intervallum est. Non vbique se mors tam prope ostendit: vbique tam prope est. Has tenebras discute: & facilius ea trades, ad quæ præparatus sum. Dociles natura nos edidit, & rationem dedit imperfectam, sed quæ perfici posset. De iustitia mihi, de pietate disputa, de frugalitate, de pudicitia vtraque, & illa cui alieni corporis abstinencia est, & hac cui sui cura. Si me nolueris per deuia ducere, facilius ad id quo tendo, perueniam. Nam (vt ille ait Tragicus) *Veritatis simplex oratio est*. Ideoque illam implicare non oportet. nec enim quidquam minus conuenit, quam subdola ista caliditas, animis conantibus magna.

I. LIPSIVS.

1. **F**AMILIARIS admissio.] Qui illius scilicet fuit, quem luges. Eo admissio & viso, recrudescit dolor. Alij tamen libri, admonitio.
2. Pompeiorum tuorum.] Villam, opinor, in Pompeiano habebat. Vide initio epist. LXX.
3. Modo amisisse te.] Ex eo loco in Siciliam euntē, Seneca prosequēte. Ita enim infra: Modo te profecutus sum.
4. Apud Sotionem.] Aliquoties Sotio quidam citatur De successione philosophorum, à Laertio, Græce Σωτῖων: non iste, opinor. Citatur & Agellio, lib. I, cap. VIII. e Peripatetica disciplina: et si male ibi libri quidam Phocion. Sed noster iste magis Pythagoricus fuisse videtur, ex epistola CVIII. De quo etiam Eusebius Chronico, extremis Augustiannis: Sotio philosophus Alexandrinus, præceptor Senecæ, clarus habetur.
5. Aliquando futuram.] In senio, & sub exitum.
6. Admoueri lineas.] Ut in stadio, ubi curritur ad lineam, & iam tangimus. Duplex enim ibi linea, & à qua, & ad quam currebant: χαλὸν αὐτὴν χαμμήν Græci dixerunt. Vary meminerunt: & Euripides allusit Antigona:

— ἐπ' ἀκρὰν ἢ κοῖδον χαμμήν χαλὸν.

Deuenimus summam ad malorum lineam.

Iterumque in Electra:

Μή μοι, τὸ πρῶτον βῆμ' ἐὰν δρᾶμῃ χαλὸς,

Νικᾶν δοκείτω τ' δίκην, πρὶν ἂν πέλας

Γραμμῆς ἵκηται, καὶ τέλος χαμμήν βίῃ.

Nemihī, licet primum cucurrerit bene

Cursum, æstimetur victor, ante lineam

Quam tangat, atque compleat vitæ modum.

Sed & Pindarus in Pythiis, χαμμήν vocat, quod antea τέρμα. Hoc ipso adpectu Horatius:

— mors vltima linea rerum est.

Alij (vt Muretus) ad ludum calculorum referunt, ubi linea, & vltimam ἱερὰν siue Sacram volunt dictam. Eo cum alter calculos promouerat, ludus finiebatur. Fuerunt & in circulo linea: sed ad illas Stadiales mihi verius referri. Quod autem est, Admoueri lineas: tale epist. xxvi. Decrepitos, & extrema tangentes. Etiam in Valerio. lib. I. cap.

VII. Propioribus lineis admoueri.

7. Mouere iussus.] Quidam libri, induere: quod de armis capias.

Quidquid pax.] spolia & sarcinulas.

9. Me non effugiat.] Si tempus aliud aut male agens perdo, effugit vita: si bene & utiliter pono, nihil mihi perit.

10. Minimum esse.] Tabulam vnā;

— digitis a morte remotam

Quattuor.

11. Ait Tragicus.] Euripides in Phœnissis:

Ἀπλὸς ὁ μῦθος τ' ἀληθείας ἔφω.

Est veritati sermo simplex condecens.

MVRETVS.

EST quidam.] In tanta breuitate vitæ, totum tempus, omīssis inutilibus, ad utilia conferendum.

Admoueri lineas.] Id est, me ad finem ipsum propius accedere, sumptum a ludo duodecim siue scriptorum, siue scruporum. ubi enim alter collusorum ad vltimam lineam, quæ & hiera, id est, sacra, dicebatur, calculos suos promouerat, necesse erat ludum finiri: & cum vinci, cui iam quo proferret ulterius non erat. Quod si idem vtrique contigerat, dicebantur hieram facere: & tunc neutrius victoria erat. Ab eodem ludo sumptum est illud Horatij.

Mors vltima linea rerum est.

Plutarchus: τελευταίαν, ὥσπερ τὴν ἀφ' ἱερᾶς, ἐπαρουσιν ἡμῖν τὸ γῆρας. intelligit enim τὴν ἀφ' ἱερᾶς, χαμμήν. In ludo astragalorum ἱερὰ χαμμήν vocabantur media ex quinque: qua de re vide Pollucem libro 9.

Veritatis simplex oratio est.] Euripideum:

Ἀπλὸς ὁ μῦθος τ' ἀληθείας ἔφω.

PINCIVS.

AV T feruuli familiaris amissio.] Admissio crediderim legendum, potius quam amissio.

Nobis satis resistentem. Quædam exemplaria, non satis resistentem.

Ætatis nostræ portio est.] Scribe. Ætatis nostræ bona portio est, ex vetere lectione.

Aduersus hæc me doce: aliquid affer, ne mortem fugiam.] Corrigo, aduersus hæc me doce aliquid: Effice, ne mortem fugiam, ex eadem.

SVCCVRRERE, quid quod laqueati respondent in pœnis.] *In alijs erat. Quisquis eloquentiores in pœnis quicquid laqueati respondentium pœnis, Unus codex Anglicus habebat, quisquis eloquentiores, pereuntium pœnis. quod sequuti sumus: non quod per omnia satisfaciat, sed quod minimum displiceat. Si pro responderet, legas, despondent, pro desperant, tolerabilis erit lectio.*

Vtinam tantum prodesse, quantum nocent.] *Rectius habebatur in quodam: Vtinam tantum non prodesse, Nocent. vim enim coniunctionum supplet pronuntiatio: post silentium acutius voce accinitur. Nocent.*

OPSOPOEVS.

M.ss. Eo magis itaque indignor.

Quatuor m. ss. & unus Modij epist. 122. eodem loco dialccticos, Tristius inepti sunt. in Ambiano ante tristius, interpolatum est qui.

Aduersus hoc me doce aliquid. Effice ut ego mortem non fugiam, &c. *ita omnino emendauit hunc locum Modius dicta epistola, & Pincianus ex parte.*

GRVTERVS ET IVRETVS.

QVID enim non modo est, si recordaris?] *v. c. si recorderis.*

Non vbiq; se mors tam prope ostendit.] *bene v. c. mors tantum pope est. Jur.*

ARGVMENTVM I. LIPSI.

CAECOS nos in vitijs esse, aut velamenta ijs quærere. Agnoscenda autem, & remedia quærenda. Vnde alioqui animi sanitas? quæ etiam contingere vel inueteratis vitijs potest: quia ille facilis est flecti, & Natura ad bonum volat.

EPIST. L.

EPISTOLAM tuam accepi post multos menses, quam miseras. superuacuum itaque putaui, ab eo qui afferebat, quid ageres, quærere. Valde enim bonæ memoriæ est, si meminit: & tamen spero te sic iam viuere, ut vbiq; eris, sciam quid agas. Quid enim aliud agas, quam ut meliorem te ipse quotidie facias, ut aliquid ex erroribus ponas, ut intelligas tua vitia esse, quæ putas rerum? Quædam enim locis & temporibus adscribimus: at illa, quocumque transierimus, secutura sunt. ¹ Harpasten, vxoris meæ fatuam, scis ² hereditarium onus in domo mea remansisse. Ipse enim auerissimus ab istis prodigijs sum. si quando fatuo delectari volo, non est mihi longe quærendus: me rideo. Hæc fatua subito desijt videre. Incredibilem tibi narro rem, sed veram. nescit esse se cæcam: subinde pedagogum suum rogat, ut migret: ait domum tenebrosam esse. Hoc quod in illa ridemus, omnibus nobis accidere, liqueat tibi. nemo se auarum esse intelligit, nemo cupidum. Cæci tamen ducem quærunt: nos sine duce erramus, & dicimus: Non ego ambitiosus sum, sed nemo aliter Romæ potest viuere. Non ego sumptuosus sum, sed vrbs ipsa magnas impensas exigit. Non est meum vitium quod iracundus sum, quod nondum constitui certum genus vitæ: adolescentia hæc facit. Quid nos decipimus? non est extrinsecus malum nostrum: intra nos est, in visceribus ipsis sedet. Et ideo difficulter ad sanitatem peruenimus, quia nos ægrotare nescimus. Si curari cœperimus, quando tot morbos, tantasve ægritudines discutiemus? Nunc vero ne quærimus quidem medicum: qui minus negotij haberet, si adhiberetur ad recens vitium sequerentur teneri & rudes animi, recta monstrantem. nemo difficulter ad naturam reducit, nisi qui ab illa defecit. Erubescimus discere bonam mentem. at mehercules turpe est magistrum ³ huius rei quærere. Illud desperandum est, posse nobis casu tantum bonum influere: laborandum est: & ut verum dicam, ne labor quidem magnus est; si modo, ut dixi, ante animum nostrum formare incipimus, & recorrigere, quam indurescat prauitas eius. Sed nec indurata despero. Nihil est quod non expugnet pertinax opera, & intenta ac diligens cura. Robora in rectum, quamuis flexa, reuocabis: curuatas trabes ⁴ calor explicat; & aliter natæ, in id finguntur, quod vsus noster exigit: quanto facilius animus accipit formam, flexibilis, & ⁵ omni humore obsequentior? ⁶ quid enim aliud est animus, quam ⁷ quodammodo se habens spiritus? vides autem tanto spiritum esse faciliorem omnia alia materia, quanto tenuior est. Illud, mi Lucili, non est quod te impediatur, quo minus de nobis bene speres, quod malitia iam nos tenet, quod diu in possessione nostri est. Ad neminem ante bona mens venit, quam mala. omnes præoc-

cupati sumus, virtutes discere, vitia dediscere: sed eo maiore animo ad emendationem nostri debemus accedere, quod semel traditi boni perpetua possessio est. ⁸ Non dediscitur virtus. Contraria enim mala in alieno hærent: ideo expelli & exturbari possunt: fideliter sedent, quæ in locum suum veniunt. ⁹ Virtus secundum naturam est: vitia inimica & infesta sunt. Sed quemadmodum virtutes receptæ exire non possunt, facilisque earum tutela est: ita initium ad illas eundi arduum, quia hoc primum imbecillæ mentis atque ægræ est, formidare inexperta. Itaque cogenda est mens, ut incipiat. Deinde non est acerba medicina: protinus enim delectat, dum sanat. Aliorum remediorum post sanitatem voluptas est: philosophia pariter & salutaris & dulcis est.

I. LIPSIVS.

1. **H**ARPASTEN.] Est ἁρπαστή, bene ominatum nomen: quasi bellula futura, & rapienda ab omnibus. ut ἁρπαστὶς, pila genus, ea re dixerunt.
2. Hereditarium onus.] Hereditate, cum reliquis famulis, transmissam.
3. Huius rei quærere.] Negatio excidit, atque ex sententia repono: huius rei non quærere. Pudet discere: pudere debebat non discere. Nemo enim (ait epist. lxi. per se satis valet, ut emergat: oportet manum aliquis porrigat, aliquis educat. Doctrina enim quæritur Virtus: illa sine magistro non est. Stoicum dogma: de quo nos Manud. ii. Dissert. x.
4. Calor explicat.] Ligno scisso, & ponderibus aliorum ducto, subditus. Vascularij & nauta cottidie faciunt.
5. Omni humore.] Non trabe aut robore tantum, sed aere aut aqua, quibus nil flexibilius.
6. Quid enim aliud.] Quia de humore præmisit: ecce ipse Animus, inquit, est Aer: & ergo ductilis.
7. Quodammodo se habens.] Spiritus nempe talis: & ut Stoici, πνεῦμα θερμόν, calidus spiritus. Vide me Physiol. iii. Dissert. ix.
8. Non dediscitur.] Stoicum est, Sapientem summe & semper beatum esse. Stabile illud Bonum non vi, non casu excuti, aut minui: sed nec crescere. Vide sis iii. Manud. Dissert. iii.
9. Virtus secundum Naturam.] Vide iterum Manuduct. ii. Dissert. x.

MURETVS.

EPISTOLAM tuam.] Peccare in eo plerosque homines, quod vitia sua rebus adscribunt. Tenua facilius quidem corrigi: sed tamen inueterata quoque pertinaci studio emendari iuxta illud Horatii,
Invidus, iracundus, iners, vinosus, amator,
Nemo adeo ferus est, ut non mitemscere possit,
Si modo culturæ patientem commodet aurem.

Harpasten.] Simile quiddam notavi in amico quodam meo, homine eruditissimo: qui cum ætate (est enim octogenario maior) surdaster effectus sit, hoc tamen in se vitium non agnoscit: sed vere ac serio conqueritur, pessimam consuetudinem inualuisse: homines multo summissius loqui, quam solebant, ita ut videantur vereri ne intelligantur.

Non dediscitur virtus.] Dogma Stoicum, virtutem non amitti: de quo alio loco fortassis pluribus differemus.

ERASMV S.

NUNC vaco ad istas ineptias? Pro, Nunc vaco, rectius erat, Non vaco. Quamquam alterius lectionis idem est sensus, si legatur per interrogationem.

OPSOPOEVS.

M.ss. repetito verbo sum, Non ego sumptuosus sum.
M. ss. Ideo depelli & exturbari possunt.

GRVTERVS ET IVRETVS.

AIT domum tenebrosam.] repone ex v. c. tenebricosam, qua voce usus idem Seneca Epist. 87. ubi tenebricosum balneum vocat. Sic Cicero tenebricosos sensus, & tenebricosum tempus, dixit. Et ipse Seneca pari nomine lucricosum, ut sup. notavi ad lib. 7. de benef. c. 26. Juretus.

ARGVMENTVM I. LIPSI.

DE Aetna aliquid, vberius de Baijs: & hac occasione, in molles & luxui deditos. Hunc pellendum, & militandum esse: in quos? in voluptatem, in dolorem, alia. Hoc agentem, bonum in locis serijs sanctisque agere; vitare lasciuia, aut peramœna.

EPIST. LI.

QUOMODO quisque potest, mi Lucili: tu istic habes Aetnam, illum nobilissimum Siciliæ montem: quem quare dixerit Messalla vnicum, siue Valgius (apud utrumque enim legi) non reperio. cum plurima loca euomant ignem, non tantum

edita, quod crebrius euenit, videlicet quia ignis in altissimum effertur, sed etiam iacētia. Nos ut cumque possumus, contenti sumus Baiis: quas postero die, quam attigeram, reliqui. locum ob hoc deuitandum, cum habeat quasdam naturales dotes, quia sibi illum celebrandum luxuria desumpsit. Quid ergo? vlli loco indicendum est odium? minime. sed quemadmodum aliqua vestis sapienti ac probo viro magis conuenit quam alia, nec vllum colorem ille odit, sed aliquem putat parum aptum esse frugalitatem professo: sic regio quoque est, quam sapiens vir, aut ad sapientiam tendens, declinet, tamquam alienam bonis moribus. Itaque de secessu cogitans, numquam¹ Canopum eligeret, quamuis neminem Conopus esse frugi veret. Ne Baias quidem diuersorium vitiorum esse coeperunt. Illic sibi plurimum luxuria permittit: illic tamquam aliqua licentia debeat loco, magis soluitur. Non tantum corpori, sed etiam moribus salubrem locum eligere debemus. Quemadmodum inter tortores habitare nolim, sic nec inter popinas quidem. Videre ebrios per littora errantes, & comestationes nauigantium, & symphoniarum cantibus perstreptentes lacus, & alia quæ velut soluta legibus luxuria, non tantum peccat, sed publicat, quid necesse est? Id agere debemus, ut irritamenta vitiorum quam longissime profugiamus. Indurandus est animus, & a blandimentis voluptatum procul abstrahendus.² Vna Hannibalem hiberna soluerunt: & indomitum illum niuibz atque Alpibus virum eneruauerunt fomenta Campaniæ. Armis vicit, vitijs victus est.³ Nobis quoque militandum est: & quidem genere militiæ, quo numquam quies, numquam otium datur. Debellandæ sunt in primis voluptates: quæ (⁴ ut vides) sæua quoque ad se ingenia rapuerunt. Si quis sibi proposuerit, quantum operis aggressus sit, sciet nihil delicate, nihil molliter esse faciendum. Quid mihi cum istis calentibus stagnis? quid cum sudatorijs, in quæ ficcus vapor⁶ corpora exhausturus includitur? Omnis sudor per laborem exeat. Si faceremus, quod fecit Hannibal, ut interrupto cursu rerum, omissoque bello, fouendis corporibus operam daremus: nemo non intempestiuam desidiam, victori quoque nedum vincenti periculosa, merito reprehenderet. Minus nobis, quam illis Punica signa sequentibus, licet: plus periculi testat cedentibus, plus operis etiam perseuerantibus. Fortuna mecum bella gerit: non sum imperata facturum. iugum non recipio, imo quod maiore virtute faciendum est, excutio: non emoliendus animus. Si voluptati cessero, cedendum est dolori, cedendum labori, cedendum est paupertati: idem sibi in me iuris esse volet & ambitio, & ira? inter tot affectus distrahar, imo discerpar.⁷ Libertas proposita est: ad hoc præmium laboratur. Quæ sit libertas, quæris? nulli rei seruire, nulli necessitati, nullis casibus: fortunam⁸ in æquum deducere. quo die intellexero⁹ illam plus posse, nil poterit. Ego illam feram, cum in manu mors sit? His cogitationibus intentum, loca seria sanctaque eligere oportet. Effeminat animos amœnitas nimia: nec dubie aliquid ad corrumpendum vigorem potest regio. Quamlibet viam iumenta patiuntur, quorum durata in aspero vngula est: in molli palustrique pascuo saginata, cito subteruntur. Et fortior miles¹⁰ ex confragoso venit: segnis est urbanus¹¹ & verna. Nullum laborem recusant manus, quæ ad arma ab aratro transferuntur: in primo deficit puluere ille vnctus & nitidus. Seuerior loci disciplina firmat ingenium, aptumque magnis conatibus reddit. Literni honestius Scipio, quam Baijs exulabat. ruina eius non est tam molliter collocanda. Illi quoque, ad quos primos fortuna Romani populi publicas opes transtulit, C. Marius, & Cn. Pompeius,¹² & Cæsar, exstruxerunt quidem villas in regione Baiana, sed illas imposuerunt summis iugis montium. Videbatur hoc magis militare, ex edito speculati late longeque subiecta. Adspice quam positionem elegerunt, quibus ædificia excitauerunt locis, & qualia: scias non villas esse, sed castra. Habitaturum tu putas vnquam fuisse¹³ in Vtica Catonem ut præternauigantes adulteras dinumeraret, & adspiceret tot genera cymbarum varijs coloribus picta, & fluitantem toto lacu rosam, ut audiret canentium nocturna conuitia? nonne manere ille intra vallum maluisset, quod in vnâ noctem¹⁴ manu sua duxisset? Quid ni malit, quisquis vir est, somnum suum classico, quam symphonia rumpi? Sed satis diu cum Baijs litigauimus, numquam satis cum vitijs: quæ oro te, mi Lucili, persequere sine modo, sine fine. nam illis quoque nec finis est, nec modus. Projice quæcumque cor tuum laniant: quæ si aliter extrahi nequirent, cor ipsum cum illis reuellendum erat. Voluptates præcipue exturba, & inuisissimas habe, latronum more,¹⁵ quos Philetas Ægyptij vocant. in hoc¹⁶ nos amplectuntur, ut strangulent.

I. L I P S I V S.

1. **C**Anopum.] Duodecim miliaribus ab Alexandria distantē, impendio locū fanis, & L. AETI diuersorij exstructum, ut Ammianus loquitur. Sed & aeris ibi mira temperies & salubritas: Serapidis etiam celebre fanū. Ab his causis delicati, religionis etiam specie, celebrabant. & ut Strabo ait, super omnia memorabilis est turba eorum, qui ad festiuos illic dies, per fossam, Alexandria nauigant. Quæ fossa diebus ac noctibus nauicularū plena est, viros pariter ac mulieres vectantium, qui cantant ac tripudiant, cum extrema lasciuia atque impudentia. Est & in proverbio Canopea luxuria: neque iniuria inter infames Seneca habet.

2. Vna Hannibalem.] Sic legendum. Solā vna hiberna: adeo periculosum tale contubernium.

3. Nobis quoque militandum.] Epictetus III. Dissertat. xxiv. *ἑταίρα τίς ἔστιν ὁ βίος ἐκείνου, καὶ αὐτὴ μακρὰ καὶ ποικίλη*: Militia est vita cuiusque, atque ea longa ac varia.

4. Ut vides.] In Annibale, iam dicto.

5. Quid cum sudatorijs.] Quæ Laconica vocant.

6. Corpora exhausturus.] Epist. cviii. Decoquere corpus, atque exinanire sudoribus, inutile simul delicatumque credimus.

7. Libertas proposita.] Is enim inter fines fructusque philosophiæ. Et quæ libertas ea sit, Epictetus cum alibi, tum toto Capite I. libri iv. Adde Senecam, epist. lxxv. in fine.

8. In æquum deducere.] Ne supra me stet, imperetque.

9. Illam plus posse.] Inepte, aut falso, si plus potest, quomodo nihil potest? Quin tu lege: illa me plus posse. Simul, inquit, is mihi sensus & mens, ut sciam me plus posse (velim modo) quam fortunam: tunc exarmata est, nihil potest.

10. Ex confragoso.] Ex saltibus & montanis, locis asperis.

11. Et verna.] Domi & in vrbe natus, educatusque.

12. Et Cæsar.] De cuius villa Baiana Tacitus xiv. Annal. Viam Miseni propter & villā Cæsaris, quæ subiectos sinus EDITISSIMA prospectat.

13. In Utica.] Certum est, hoc male edi. Nam de Uticæ delicijs nec fama est, nec hic iis locus, ubi de Baiis sermo. Modius volebat, In Vatiæ nempe villa, quæ in his sane locis. Sed scripta lectio omnis inimica, aut in vnica, aut mimiaca, aut deniq; in numma. at meus habet, in ima. Quid sit, nescio: nisi locum aliquem delicatum Baijs, & lasciuia factū. Dubitavi, in mica, legere: quod certe cum scriptura conuenit: & videntur sic appellasse loca cænationum minuta, sed elegantia & lauitia facta. Martialis.

Mica vocor. quid sim cernis, cænatio parua:

Ex me Cæsareum prospicis ecce tholum.

Frangere toros, pete vina, rosas cape, tingere nardo:

Ipse iubet mortis dememinisse Deus.

Mica aurea illa in Calimontio fuit, (ut P. Victor locat:) unde prospectus in vicinū Diui Claudij templum. Itaque ait, viuendum genialiter esse: quoniam & Divi (Imperatores) moriantur: quidni homines? Si tamen Mica illa in Domitiani palatio, ut voluit (neque abnuo plures eo nomine fuisse): tunc Flauia gentis templum magis accipiemus. Sed ait igitur cænationem parua esse: unde et nomen à Græco *μικρός*, quod Doreis ita pro *μικρός*. Nunc ad Senecam, talis famosa Mica Baiis fuerit: quo exemplo alia sic structa, & dicta. Sane lectio Utica. est ex ipsa Mica formata: si diuidis litteram primorem.

14. Manu sua.] Non solus quidem: sed Imperatores & ipsi olim manum operi admouebant. quod hic adsignificat.

15. Quos Philetas Aegyptij.] Qui tunc Græce loquebantur, & cæperunt ab imperio Macedonum. Nam talis sane vox est, & prisca usurpata. ut Hesiodo in Operibus:

Ὅς δὲ γυναῖκα πέποιθε, πέποιθ' ὅγε φιλήτησι.

Quisquis feminæ habet fidem, habet fidem & ille latroni.

Archilochus:

Φιλήτα νύκτωρ πάλιν πόλιν πολευδύω.

Furi & latroni, qui per urbem it noctibus.

Hesychius: *φιλήτης*, κλέπτης, ληστής: Philetas, fur, latro. Festus: Pilare & Compilare, sunt qui Græcæ originis putent. Græci enim fures, Piletas. Aeolice nempe *πιλήτας*. Adde, si vis, Eustathium in Odyss. γ. & Iliad, β.

16. Nos amplectuntur.] Alludit ad erymon Græcæ vocis. nam *φιλεῖν* etiam osculari est, & amplecti: quod quia latrones subdole faciunt, hinc nomen. Et si alij ab *ὑφελείν* deriuent, a Sustollendo, quasi esset *ὑφελήτης*. Vide Eustathium.

M V R E T V S.

Quomodo] Vitanda esse ea loca in quibus periculum est ne animi enerventur, & effeminentur.

Canopum] Et tota Aegyptus, & in ea præcipue Canobus omnium libidinum atque impuritatum domiciliū fuit, ludiebantur illic noctes & dies turpissimi & obscenissimi cantus virorum & mulierum, qui quasi initiandi causa, eo ex Alexandria per fossam lintribus vehabantur. Strabo: *Ἀντὶ πάντων δ' ἔστιν ὁ τῆς παινηγυρίων ὄχλος, τῆς ἐκ τῆς Ἀλεξανδρείας χατιόντων τῇ διώρυγι. πᾶσα γὰρ ἡμέρα καὶ πᾶσα νύξ πληθεύει τὴν τοῖς πλοιαρίοις καταυλιδύων καὶ κατὰ χουιδύων ἀνέδλω μετατὴν ἐσχάτης ἀκολασίας καὶ ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν.* Canopum an Canobum dicas, nihil interest.

Vim Hannibalis hiberna soluerunt:] Ita coniecti legendum: cum in alijs esset, vina Hannibalem hiberna soluerunt.

Philetas] Quasi tu dicas basiatores. Male alij, Philistas.

P I N C I A N V S.

A Etiam & illū nobilissimum Sicilia montē:] Coniunctio & superuacanea est in plerisque exemplaribus.

Et aspicere tot genera cymbarum] Verbum aspicere desideratur in vet. lectione: alioquin aspiceret legendum erat.

Quam ibi vnâ noctem anxius ipse duxisset.] *Scribendum.* quod in vna nocte manu sua ipse duxisset, ex eadem. & paulo post extirpa, non exturba, legendum.

ERASMVVS.

Effœminat animos, amœnitas, &c.] *Rectè* habebatur: Effœminat animos amœnitas nimia: nec dubie aliquid, &c.

In huius epistolæ medio, deerat huius epistolæ finis: tum aliæ duæ integræ, quarum posterioris finis erat: Quid enim refert, &c.

OPSOPŒVS.

MPrei coniectura longius à vulgata aliarum editionū lectione recedit. Scopū tangunt membrana nostra & Modij epist. 58. uno consensu legentes. Vna Hannibalem hiberna soluerunt, Emphasis est in vna.

Modius epist. 123. Correctio Pinciani, nostrorū librorū auctoritate confirmata est, in quibus to adspiceret etiā nullum erat, legebaturque pro illo in Utica, quod ab illis videtur, qui Uticæ sibi Catonem manus intulisse meminerant: aut in vnica, aut Miniaca, aut certe inimica. ex quo ut quid faciendū sit, nō temere affirmarim, ita leui coniectura ductus reposerim: Habitaturū tu putas vnquā fuisse in Vaciae Catonē, ut præter nauigātes adulteras dinumeraret, & tot genera cymbarū varijs coloribus picta, & fluitantē toto lacu rosā, ut audiret canentiū nocturna cōuitia, nonne &c. in Vaciae villa puta, de qua qui epistolā Seneca 55. legerit, minus fortasse à me dissidebit. fuit terte hac eo situ, ut qua hoc loco cōmemorantur, ex ea videri & audiri cōmode possent, neque video quomodo ex vulgata scriptura sententia aliqua, tantū non contra mentē Senecæ elici possit. nā quod hoc dicas: Catonē potius vallo subitario salutē suā commissurū fuisse quā Uticæ mœnibus & propugnaculis inclusurum contra vim Caesaris, si Uticæ necesse habuisset adulteras dinumerare, & alia grauitate sua indigna videre, aliquid est: nisi de Scipione quique antea dixisset. Linternū cū, quā Baias exsiliij locū legisset, & in cōparationē adijci videretur, perinde Catonē quoque potius intra vallū vna nocte à se excitatū mansurū fuisse, quā in villa splendida quidē, sed tot illecebris obnoxia, de hac re ita censeo: et si quo magis cogito, cusa lectio excusabilior mihi videatur. Hactenus Modius. Nostri codices inimica referunt: in Ambiano ex ea voce interpolata factū est in Utica. Sed scholiū, si qua huic fides, adiectū, ciuitas est vltra Baias aquas, fauet Modij cōiectura. tritū satū Uticā in Africa sitā fuisse. at Vaciae villa (ut Seneca ait) Baias trās parietē habet. Abest itē à nostris verbū aspiceret: M. ff. quidam, & sine dubio recte, intra vallum maluisset, quod in vnâ noctem manu sua ipse duxisset.

GRVTERVS ET IVRETVS.

IN Utica Catonem] mira varietas lectionum, quibus & ista addatur esse in vno v. c. in Ienica Cat. Quos Philistas Ægyptij] v. c. Psilistas.

ARGVMENTVM I. LIPSII.

VACILLARE nos in rectis: opus esse adiutorio, & directione. Alios autem alijs facilius duci formarique, ut natura est. Sed ut formeris, elige è priscis, & è presentibus. fuge tamen verbosos, ambitiosos, plausum captantes.

EPIST. LII.

QUID est hoc, Lucili, quod nos alio tendentes, alio trahit, & eo vnde recedere cupimus, impellit? quid colluctatur cum animo nostro, nec permittit nobis quidquam semel velle? Fluctuamus inter varia consilia: nihil libere volumus, nihil absolute, nihil semper. Stultitia, inquis, est: cui nihil constat, nihil diu placet. Sed quomodo, aut quando nos ab illa reuellemus? Nemo per se satis valet, ut emergat: oportet manum aliquis porrigat, aliquis educat. Quosdam ait Epicurus ad veritatē sine vllius adiutorio contendere, ex ijs se fecisse sibi ipsam viam, hos maxime laudat, quibus ex se impetus fuit, qui se ipsos protulerunt, quosdam indigere ope aliena, non ituros si nemo præcesserit, sed bene secuturos, ex his Metrodorum ait esse. Egregiū hoc quoque, sed secundæ sortis ingenium. Nos ex illa prima nota non sumus: bene nobiscum agitur, si in hanc secundam recipimur. Nec hunc quidem contempseris hominem, qui alieno beneficio esse saluus potest: & hoc multum est, velle seruari. Præter hæc adhuc inuenies aliud genus hominū, ne ipsum quidem fastidiēdum, eorum qui cogi ad rectum compellique possunt: quibus non duce rātum opus sit, sed adiutore, &, ut ita dicam, coactore. Hic tertius color est. Si quæris huius exemplar, Hermachum ait Epicurus talem fuisse. Itaque alteri magis gratulatur, alterum magis suspicit. Quamuis enim ad eundem finem vterque peruenerit: tamen maior est laus, idē effecisse in difficiliore materia. Puta enim duo ædificia excitata esse, ambo paria, æque excelsa, æque magnifica: alterum dura area accepit, illic protinus opus creuit: alterius fundamenta lassarunt, in mollem ac fluidam demissa humum: multumque laboris exhaustum est, dum peruenitur ad solidum, Apparet in altero, quidquid factum est: alterius, magna pars & difficilior latet. Quædam ingenia facilia & expedita: quædam manu (quod aiunt) faciendā sunt, & in fundamentis suis occupāda. Itaque ego illum feliciorem dixerim, qui nihil negotij secum habuit: hunc quidē de se melius meruisse, qui maligni-

tatem naturæ suæ vicit, & ad sapientiam se non perduxit, sed extraxit. Hoc durū & laboriosum ingenium nobis datum, scias licet. imus per obstantia. Itaque pugnemus, aliquorum inuocemus auxilium. Quem, inquis, inuocabo, hunc, aut illum? Tu vero etiam ad priores reuertere, qui vacant adiuuare nos possunt, non tantū qui sunt, sed & qui fuerunt. Ex ijs autem qui sunt, eligamus non eos, qui verba magna celeritate precipitant, & communes locos voluunt, & in priuato⁵ circulantur: sed eos qui vita docent, qui cum dixerint quid faciendum sit, probant faciendo: qui docent quid vitandum sit, nec vñquam in eo, quod fugiendū dixerint, deprehenduntur. Eum elige adiutorem, quem magis admireris cum videris, quam cum audieris. Nec ideo te prohibuerim hos quoque audire, quibus consuetudo est admittere populum, ac differere: si modo hoc proposito in turbā prodeunt, vt meliores fiant faciantque meliores: si non ambitionis hoc causa exercent. Quid enim turpius philosophia captante clamores? Numquid eger laudat⁶ medicum secantem? tacete, fauete, & præbete vos curationi. etiā si exclamaueritis, non aliter audiam, quam si ad tactum vitiorum vestrorum ingemiscatis. Testari vultis attendere vos, mouerique rerū magnitudine? sane liceat. vt quidem iudicetis, & feratis de meliore suffragium, quid ni non permittam? Apud Pythagoram discipulis quinque annis tacendū erat. numquid ergo existimas, statim illis & loqui & laudare licuisse? Quanta autem dementia eius est, quem clamores imperitorum hilarē ex auditorio dimittunt? Quid lætaris, quod hominibus iis laudaris, quos nō potes ipse laudare? Differbat populo Fabianus: sed audiebatur modeste. Erumpebat interdum magnus clamor laudantium: sed quem magnitudo rerum euocauerat, nō sonus inoffensæ ac molliter lapsæ orationis. Inter sit aliquid inter clamorē theatri, & scholæ. est aliqua & laudandī licentia. Omnia rerum omnium, si obseruentur, indicia sunt: & argumentum morum ex minimis quoque licet capere. Impudicū & incessus ostendit, & manus mota, & vñum interdum responsum, & ⁸ relatus ad caput digitus, & flexus oculorum. Improbū risus, insanū vultus habitusque demonstrat. Illa enim in apertum per notas exeunt. Qualis quisque sit, scies, si quemadmodum laudetur, adspexeris. Hinc atque illinc philosopho⁹ manus auditor intentat, & ¹⁰ super ipsum caput mirārium turba consistit. non laudatur ille nunc, si intelligas, sed conclamatur. Relinquātur istæ voces illis artibus, quæ propositum habent placere populo: philosophia adoretur. Permittendum erit aliquando iuuenibus, sequi impetum animi. tunc autem hoc ex impetu facient, cum silentium sibi imperare non poterunt. Talis laudatio aliquid exhortationis affert ipsis audientibus, & animos adolescentium exstimulat. Ad rem commoueantur, non ad verba composita. alioqui nocet illis eloquentia, si non rerum cupiditatem facit, sed sui. Differam hoc in præsentī. desiderat enim propriam & longam executionem, quemadmodum populo differendum, quid sibi apud populū permittendum sit, quid populo apud se. Damnum quidem fecisse philosophiam, non erit dubium, postquam ¹¹ prostituta est: sed potest ¹² in penetralibus suis ostendi, si modo non ¹³ institorem, sed antistitem nacta est.

I. L I P S I V S.

1. **E**X ijs se.] Est à Pinciano quidem, sed libri palam eo ducunt. Se autem Epicurus ponit inter αὐτοδιδάκτους. Cicero 1. De Nat. Deor. Gloriabatur, vt videmus in scriptis, se magistrum habuisse nullum. Idem ex Laertio: et si quidam, audisse Xenocratem.

2. Alteri magis gratulatur.] Metrodoro, qui benignam naturam sortitus.

3. Alterum magis.] Hermachum.

4. Manu faciendā.] Labore & opere. Vide Consol. ad Marc. cap. xix.

5. Circulantur.] Circulos faciunt, aut querunt.

6. Medicum secantem?] De tota hac re Epicetus Dissert. 111. cap. xxiii. Solitus est dicere Rufus (Musonius:) Si tantum habetis otij vt melaudetis, ego vero non dico. Itaque sic dicebat, vt quisque nostrum qui assideret, putaret se ab aliquo illi delatum. Sic reprehendebat facta, sic ob oculos cuiusque mala ponebat. O viri, taberna modica est, philosophi schola. Non oportet gaudentes exire, sed mærentes. Ipsa hæc, paullo diffusius, in Agellio, sed eidem Musonio refert accepta. Musonium, inquit, philosophum solitum dicere accepimus: Cum philosophus hortatur, monet, suadet, obiurgat: tum qui audiunt, si de summo & soluto pectore obuias vulgatasque laudes effutiūt, si clamitant etiam, si gestiunt, si vñum eius festiuitatibus, si modulis orationis mouentur, exagitantur, & gestiunt: tum scias, & qui dicit, & qui audit, frustra esse: neque illic philosophum loqui, sed tibi cinem canere. Animus, inquit, audientis philosophum, si quæ dicuntur vtilia ac salubria sunt, quæque errorum atque vitiorum medicinas ferunt, laxamentum atq; otium prolixè laudandī non habet. Plutarchus etiam talia, De audiendo: Voces, inquit, laudum non promiscue vñurpandæ: & Epicurus in amicorum epistolis dum plausus & fauores fieri sibi prædicat, stomachum nobis facit. Sicut & illi, qui genere

laudum offendunt: cum philosopho acclamant, Acute, seni Scite vel Floride. Hi enim theatrales aut declamatorias voces ad philosophos transferunt, & orationi castæ accommodant laudationem meretricis. Itaque qui foris sunt ambigunt, tibicinis, an citharædi, an saltatoris alicuius ea sit laudatio. *Hæc uberius rettuli, quia sequentibus fidem aut lucem addunt.*

7. Manus mota. *] In obscenam figuram, aut nimis alioqui molliter.*

8. Relatus ad caput digitus. *] Quo argumento Calvus Pompeium, ut mollem, perstrinxit:*

Fasciola qui crura ligat, digito caput vno

Scalpit, quid credas hunc sibi velle? virum.

Sumpsit ex eo Iuuenalis Sat. ix. Qui digito scalpunt vno caput. Pompeium autem hoc genuino quodam more fecisse, Ammianus excusat, libro xvii. Lucianus etiam effeminati hominis notam ponit, τῷ δακτύλῳ ἀκὶ τῷ πλὴν κεφαλῆν κινῶν: summo digitulo caput scabere.

9. Manus auditor intentat. *] Quis admirans tollit, & plaudit.*

10. Super ipsum caput. *] Surgunt enim, ut sui impotes, & manus super eum sedentem efferunt.*

11. Prostituta est. *] In publicum sic producta. cum omnibus locis, viis, foris, philosophi differant.*

12. In penetralibus. *] Scholis, aut & domibus.*

13. Institorem. *] Qui vendalem eam habet.*

PINCIANVS.

Sed quomodo nos aut quando nos ab illa reuellemus? *] Posterius pronomen nos redundat ex eadem. & bona pars exemplarium reuellemur legit, non reuellemus.*

Quoddam ait Epicurus ad veritatem sine ullius adiutorio exisse, fecisse sibi ipsos viam. *] Exemplar Facundi & Primitivi: Quoddam Epicurus ait ad veritatem cōtendere sine ullius adiutorio. Ex se fecisse sibi ipsi viam. Quid si legas, ex his se fecisse sibi ipsi viam. Nam Epicurus gloriabatur, authore etiam Cicerone, nullo usum fuisse præceptore. Tanto magis, quod secunda notæ exemplum attulit Metrodorum, tertiæ Hermachum: ut verisimile sit, primæ notæ exemplum non fuisse prætermisurum.*

Alterum puram aream accepit, *] Scribendum arbitror, Alterum dura area accepit.*

OPSOPOEVS.

Legem. *ss. qui se ipsi protulerunt. & postea, si in secundam recipimur.*

M. ss. tres. alterum puram aream accepit, illic protinus opus creuit: alterū fundamenta lassabunt (vel laxabunt) in mollem ac fluidam humum missa. Bene, si durā, & lapsabunda, cū vulgo scribamur.

M. ss. Hoc durum & laboriosum ingenium nobis datum scias licet.

M. ss. quod ab omnibus his laudatus es.

Modius epist. 58. Legendum, Tunc autem cum hoc ex impetu facient. ut dicat impetu illi suo uti permitti in plausu: dum ex animo, non simulatione ille proficiatur.

GRVTERVS ET IVRETVS.

Nunquid æger laudat medicū secantē? *] Notandū idcirco medicorū ignobilis fuisse munus, quod ipsimet manibus suis olim venas inciderent, medicamentā præberent. clysteres, emplastra, collyria admonerēt, ysdēque omnibus, quib⁹ hodie Chirurghi, partib⁹ fungerētur, quod probatur tā è Iuriscōsultis, quā ex aliis à Brissonio lib. 2. c. 4. Select. antiqu.*

Si quemadmodum laudetur? optime v. c. laudet. cuius locutionis, quæ auctori familiaris est, exempla notata sunt sup. ad lib. 2. de benef. cap. 1. Iuret.

Silentium sibi imperare. *] v. c. Iureti impetrare.*

ARGVMENTVM I. LIPSI.

NAVIGATIONEM suā describit, & iactationem in mari. Per occasionem, in vita nos iactari, sed vitia sua paucos scire, aut fateri. Philosophia docebit, excitabit: demus nos, pares Deo faciet.

EPIST. LIII.

Quid non potest mihi persuaderi, cui persuasum est ut nauigarem? Solui mari languido. erat sine dubio cælum graue sordidis nubibus, quæ fere aut in aquam, aut in ventum resoluuntur: sed putavi tam pauca millia à¹ Parthenope tua vsque Puteolos surripi posse, quamvis dubio & imminente cælo. Itaque quo celerius euaderē, protinus, per altum² ad Nesida direxi,³ præcisurus omnes sinus. Cum iam eo processissem, ut mea nihil interesset, vtrum irem, an redirem: primum⁴ æqualitas illa, quæ me corruerat, periit, nondum erat tempestas, sed iam inclinatio maris, ac subinde crebrior fluctus. Cœpi gubernatorē rogare, ut me in aliquo littore exponeret. Aiebat ille, aspera esse & importuosa, nec quidquam se æque in tempestate timere, quam terram. Peius autem vexabar, quam ut periculum mihi succurreret. Nausea enim me, seignis hæc &⁶ sine exitu, torquebat: quæ bilem mouet, nec effūdīt. Institi itaque gubernatori, & illum vellet nollet coegi ut peteret littus. Cuius ut viciniam attigimus, non exspecto ut quidquam ex præceptis Virgilij fiat, *Obuertant pelago proras, --- aut anchora de prora iaciatur*: sed memor⁷ artificij mei veteris, mitto me in mare, quomodo

⁸ psychrolutam decet, ⁹ gausapatus. Quæ putas me passum, dum ¹⁰ per aspera erepo, dum viam quæro, dum facio? Intellexi, non immerito nautis terram timeri. Incredibilia sunt, quæ tulerim: cum ¹¹ me ferre non possem. Illud scito, Vlixem non fuisse tam ¹² irato mari natum, ut ubique naufragia faceret. nauseator erat. at ego quocumque nauigare debuero, ¹³ vicesimo anno perueniam. Ut primum stomachum (¹⁴ scis non cum mari nauseam effugere) collegi, ut corpus ¹⁵ vñctione recreauit, occæpi metum cogitare, quanta nos vitiorum nostrorum sequeretur obliuio, etiam corporaliū, quæ subinde admonent sui, nedum illorum quæ eo magis latent, quo maiora sunt. Leuis aliquem motiuncula decipit: sed cum creuerit, & verā febris exarserit, etiam duro & ¹⁶ perpeffio ¹⁷ confessionē accepit. Pedes dolent, articuli punctiunculas sentiunt: ¹⁸ adhuc dissimulamus, & aut talum extorsisse nos dicimus, aut in exercitatione aliqua laborasse. Dubio & incipiente morbo, quæritur nomen: qui ¹⁹ talaria cœpit intēdere, ²⁰ & utroque pedes dextros fecit, necesse est podagrā fateri. Contra euenit in iis morbis, quibus afficiuntur animi: quo quis peius se habet, minus sentit. Non est quod mireris, Lucili carissime. Nam qui leuiter dormit, & species secundum quietem capit, aliquando dormire se dormiens cogitat: grauis somnus etiam somnia exstinguit, animumque altius mergit, quam ut vti villo intellectu sinat. Quare vitia sua nemo confitetur? quia etiam nunc in illis est. Somnium narrare, vigilantis est: & vitia sua confiteri, sanitatis indicium est. Expergiscamur ergo, ut errores nostros coarguere possimus. sola autem nos philosophia excitabit, sola somnum excutiet grauem. Illi te totum dedica: dignus illa es, illa te digna est. ite in complexum alter alterius: omnibus alijs rebus te nega, fortiter, aperte. Non est quod precario philosopheris. Si æger esses, curā intermisisses rei familiaris, & forensia tibi negotia excidissent: nec quemquam tanti putares, cui ²¹ aduocatus in causam descenderes: toto animo id ageres, ut quam primum morbo liberareris. Quid ergo? non & nunc idem facies? Omnia impedimenta dimitte, & vaca bonę mentis. nemo ad illam peruenit occupatus. Exercet philosophia regnum suum: dat tempus, non accipit. ²² Non est res subiciua: ordinaria est, domina est: adest, & iubet. Alexander ²³ cuidam ciuitati, partem agrorum, & dimidium rerum omnium, promittenti: Eo, inquit, proposito veni in Asiam, non ut id acciperem quod dedissetis: sed ut id haberetis, quod reliquissetem. Itidem philosophia rebus omnibus: Non sum id tempus acceptura, quod vobis superfuerit: sed id habebitis, ²⁴ quod ipsa erogauero. Totam hūc conuerte mentem, huic asside, hanc cole: ingens interuallum inter te & ceteros fiat. Omnes mortales multo antecedes, non multo te dii antecedent. ²⁵ Quid inter te & illos interfuturū sit, quæris? diutius erunt. At mehercule magni artificis est, clausisse totum in exiguo. Tantum sapienti sua, quantum Deo omnis ætas patet. Est aliquid, quo sapiens antecedit Deum. ille ²⁶ naturæ beneficio, non suo sapiens est: ecce res magna, habere imbecillitatem hominis, securitatem Dei. Incredibilis vis philosophiæ est, ad omnē fortuitam vim retundendam. Nullum telum in corpore eius sedet: munita est solidaque. quædam defatigat, & velut leuia tela laxo ²⁷ sinu eludit, quædam discutit, & in eum usque qui miserat respuit.

I. L I P S I V S.

1. **P** Arthenopetua.] *Dicas ergo illinc oriundum Lucilium.*
2. Ad Nesida.] *Quæ insula est Campaniæ à Plinio adscripta, inter Pausilypum & Puteolos. Meminit Cicero ad Atticum, Statius, aliq.*
3. Præcisurus.] *Compendium nauigandi facturum, & restà Puteolos petiturus, curuatura omni sinuum omissa. Ita-que procul à terra, magis alto me commisi.*
4. Equalitas illa.] *Dubij celi, neutro adhuc inclinati.*
5. Me corruerat.] *Induxerat nauigare, deiecerat de veteri proposito: quod commune mihi cum M. Catone erat, Mari non ire quo terra possem.*
6. Sine exitu.] *Quam vomitus non releuaret.*
7. Artificij mei veteris.] *Ita epist. LXXXIII. Ille tantus Psychrolutes, qui Kalendis Ianuarijs in Euripum saltabam. Ibi vide.*
8. Psychrolutam decet.] *Lauatorem in frigida.*
9. Gausapatus.] *Qui in gymnasijs exercebantur, itemq; balneis, ij fere lodicula, aut gausapina leuiter obuoluti erāt; & circa verendas maxime partes. Sic Petronij Trimalcio, post balneum lecticæ imponitur, coccinea gausapa inuolutus. Sic Augustus, Suetonij cap. LXXXII. deambulabat segestrio vellodacula inuolutus. Gausapa autem hic ad manum, quia & nautis eorum usus.*
10. Per aspera erepo.] *Scripti, eripior, & potest ad seruos nautasq; referri, qui senem adiutabant, & exportabāt.*
11. Me ferre non possem.] *Refer quo iam dixi, dum exportatur: vel ad nauseam, causam huius incommodi. quæ si ferre potuisset, hæc vitabat.*

12. Irato mari.] Bene. ubique habuit Neptunum infensum, inter omnes Deos. Quid ita? Homeri figmentum com-
modum, quia Prudentia omnibus fere, excepto mari, moderatur aut imperat. Illic Ulysses impar.

13. Vicesimo anno.] Tanto ergo infelicior, nam ille non nisi Decennium iactatus.

14. Scis non cum mari.] Grutero adsentior, delendam negationem: aut quod malim, mutandam: scis enim cum
mari. Res ita habet, mari relicto, illa deserit.

15. Vnctione recreaui.] In sole.

16. Perpeffitio.] παθητῶ, πολυτλήμωνι. Epist. civ. Socratem perpeffitium senem, per omnia aspera
iactatum.

17. Confessionem accepit.] Libri plerique, excipit: nullus, extorquet: quod licenter Muretus ingesserat. Legā
cum Agricola, exprimit: aut potius in prioribus addita litterula, etiam à duro & perp. confessionem accipit.
Ludit in v oculis Decipit, quod præiuit, & Accipit.

18. Adhuc dissimulamus.] Vera sunt, & in amicis quibusdam vidi. Lucianus eadem in Ocyrode:

Ἀπας γὰρ αὐτὸν βυκολεῖ ψευδοσυμψῆς,
Ὡς ἐπιστάτης, ἢ περὶ χάριτος τοῖς βάζειν,
Λέγει φίλοις, μὴ φράσας τὴν αἰτίαν.
Nam quisque sese pascit his mendacijs,
Quasi alibi læsus aut curuatus sit gradus:
Et sic amicis dictitans, causam premit.

19. Talaria cœpit intendere.] Tumorebus augere, quos sollemniter podagra gignit. Talaria autem, partes circa
talos.

20. Et utrosque pedes.] In lectione perplexitus, non in sensu. Nam iste quidem est: At simul uterque
iam pes intumuit, abeunt mendacia, & podagram fatemur esse. Lucianus hoc ipsum:

Ἐπ' αὖ δὲ καὶ τ' ἑτέρον ἀλγίστης πόδα,
Στενὼν δακρύεις. ἐν δὲ σοὶ φράσαι θέλω,
Τοῦτ' ἔστ' ἐκείνο, καὶ θέλης, καὶ μὴ θέλης.
Vbi vero & alterum dolebis iam pedem,
Flens ingemiscis. at ego hoc vnum dixero,
Hoc illud est, hoc podagra, nolis an velis.

Sensus igitur liquet, de utroque pede: sed quomodo uterque pes dexter fit? Quidam libri, dextros: & quidam
transpositis verbis, utrosque pedes fecit dextros. Equidem nihil extrico, nisi placet disjunctas male voces, & cō-
cinnari: utrosque pedes distorserit: vel, detorserit.

21. Aduocatus in causam.] Libri scripti, aduocatus in remissione descenderes. Quid? in remissione morbi
imo tunc posset. Legam, aduocatus in rem ipse descenderes. Aduocati vel absentes scripto aderant, vel in ipsa re
presentes. Hoc, inquit, istud ager non fecerim.

22. Non est res subficia.] Non in secundis curis habenda: est res ordinaria, prima & sollemniter facienda. Si-
cut Ordinarius Consul, opponitur ac præponitur secundo illi, & Suffecto.

23. Cuidam ciuitati.] Ipsi Dario hoc responsum lego, in Curtij libro iv. Qui cum obtulisset Lydiam, Ioniam,
Æolidem: respondit, Se cum transiret mare, non tanti belli exigua hanc mercedem, sed Persepolim ca-
put regni, vltimique Orientis oram imperio destinasse.

24. Quod ipsa erogauero.] Erasmi editio, quod ipsa redegero, erogauero. Quidam scripti quod ipsa re-
egero, id est erogauero. Non displiceat, quod ipsa reiecero. reliquis deletis.

25. Quid inter te & illos.] Tales vaniloquentias Stoicorum notamus, & vere notamus, Manuduct. III.
Dissert. xiv.

26. Naturæ beneficio, non suo.] A se Sapiens, tu ab industria.

27. Sinu eludit.] De leuibus telis prouerbiale fuit, Veste repelli. Catullus:

Quare nos tela ista tua euitamus amictu,
At fixus nostris tu dabis supplicium.

M V R E T V S.

Memor artificij mei veteris,] Solebat enim frigida lauari: & alicubi ait, se quotannis Kalendis Ianuarij ipsis
solere in aquam virginem desilire.

Est aliquid quo sapiens antecedit Deum.] Impia & intolerabilis arrogantia Stoicorum: qui non satius esse du-
cebant sapientem suum cum Deo ex aequo componere, nisi etiam anteponerent.

E R A S M V S.

Qui ut talaria cœperit intendere, &c.] Pro, talaria erat calcaria: pro ferierit, fecerit, Nam Grammaticorū
filij negant, ferio habere præteriti vocem. Podagra vero ioco dicitur utrumque pedem fecisse dextrum: quod sic
aquasset, ut nihil interesset.

O P S O P O E V S.

Priores editiones & m. ff. ad Nesida. accusatiui terminatione Græca, qua Seneca gaudet, sic flectens Pythoclea,
Idomenea, Orpheia. Cicero Nesidem dixit, epist. i. lib. 16. ad Atticum. Nonis (ait) Quintil. veni in Pu-
reolanum iens ad Brutum in Nesidem. sic enim emendat Lipsius Antiq. lect. lib. 4. cap. 19.

M. ff. iacitur Memor artificij mei, vetus frigida cultor, mitto me in mare. Sic etiam Modij codices præ-
ferunt, ut indicat epist. 123. Huc spectat Plinius libro vndetrigesimo nat. hist. cap. 1. Carmis Nassiliensis frigida
hibernis algoribus lauari persuasit. merfit ægros in lacus. Videbamus senes consulares vsque in osten-
tationem rigentes. Qua de re extat etiam Annæi Senecæ astipulatio.

M. ff. cum prioribus editionibus, quem scis non cum mari nauis effugere.

Quid Muretum mouerit ut hac castraret, nescio. vellem monuisset. Cetera editiones certe habent, qui ut talaria cœ-

perit intendere, & utrosque dextros pedes fecerit, necesse est. nec sequitur duo m. ff. nisi quod qui ubi ut, caput fecit referant. Ambianus aliquanto diuersius, & (quia aliud iam non suppetit) forsan rectius, qui ubi talaria cepit intendere, & utrosque pedes infecit, necesse podagram fateri. Egregie vero idem, quod hic Seneca, expressit Lucianus in Ocyrode: his versibus

Ἀπας γὰρ αὐτὸν βυκολεῖ ψευδοῦσ' ὁμῶν.
ὥς ἐνσεπτικῶς, ἢ ποροκόφας τοὶ βᾶσιν,
Λέγει φίλοισι, μὴ φερίσας πλὴν αἰτίαν.
Ὁ μὴ λέγει γὰρ, ὡς δοκῶν λαθεῖν πινας,
Χρόνος δὲ γ' ἐγ' ἔπων μίμνει, καὶ μὴ θέλῃ
Καὶ τότε δαμασθεῖς, ὀνομάσας μου τοῦνομα,
Πᾶσι χεῖραμβος, ἐμβεβάσκαται φίλοις.

id est,

Quilibet enim se decipit mendacio,
Luxatum alicubi, aut grauius allisum pedem
Dum dictitat, veramque causam suppressit.
Quod enim ipse celat, & latere alios cupit,
Hoc tempus inuito arguit eo post tamen:
Actum domitus, utroque nomine me vocans,
Gestatur ab amicis, triumphus omnibus.

Et postea, tunc demum podagram vocitari indicans, cum utrumque pedem morbus torserit, ita ludit:

Ἐπ' αὖ δὲ καὶ τὸν ἕτερον ἀλγίστης πόδα,
Στένων δακρύεις, ἐν δὲ σοὶ φράσαι θέλω,
Τὸ τ' ἐστ' ἐκεῖνο, καὶ θέλης, καὶ μὴ θέλης.
Vbi vero & alterum pedem inuadet dolor,
Flebis gemens, at dicere vnum tibi volo,
Hoc illud est, nolis velis, hoc illud est.

M. ff. Grauis sopor etiam somnia extinguit. & inferis omnibus aliis rebus te nega. & postea, cui aduocatus in remissione descenderes.

M. ff. tela laxo sinu eludit, rectius quam excludit.

GRVT. & IVRETVS.

Præcisurus omnes sinus.] Ad horum intelligentiam adeas Gallie Solem Eudæum ad l. qui cum eo ff. de re militari.

ARGVMENTVM I. LIPSII.

SVSPICIO se laborasse: atque ita de morte cogitasse. Non timendam, quia idem post eam, quod antequam eramus, erit. Præparemur.

EPIST. LIV.

LONGVM mihi¹ commeatum desiderat mala valetudo: repente me inuasit. Quo genere? inquis. prorsus merito interrogas: adeo nullum mihi ignotum est. Vni tamen morbo quasi assignatus sum: quem quare² Græco nomine appellem, nescio. satis enim aptè dici suspirium potest. Brevis autem valde, & procellæ similis, impetus est: intra horam ferè definit. Quis enim diu expirat? Omnia corporis aut incōmoda, aut pericula, per me trāsierunt: nullum mihi videtur molestius. Quid nī aliud enim quid quid est, ægrotare est: hoc, est animam agere. Itaque medici, hanc meditationem mortis vocant. ³ Facit aliquando spiritus ille, quod sæpe conatus est. Hilarè me putas hæc tibi scribere, quia effugi? si hoc fine, quasi bona valetudine delector: tam ridiculè facio, quàm ille, quisquis se vicisse putat, cum vadimonium distulit. Ego verò & in ipsa suffocatione non desij cogitationibus lætis ac fortibus acquiescere. Quid hoc est? inquam. tam sæpe mors experitur me? faciat at ego illam diu expertus sum. Quando, inquis? antequam nascerer. Mors est, non esse id quod antè fuit, sed quale sit, iam scio: ⁴ hoc erit post me, quod ante me fuit. Si quid in hac re tormēti est, necesse est, & fuisse antequam prodiremus in lucem: atqui nullam sensimus tunc vexationem. Rogo non stultissimum dicas, si quis existimet lucernæ peius esse cum extincta est, quàm antequam accenderetur? nos quoque & accēdimur, & exstinguimur: medio illo tempore aliquid patimur. Vtrumque verò alta securitas est. In hoc enim, mi Lucili, nisi fallor, erramus, quod mortē iudicamus sequi: cū illa & præcesserit, & secutura sit. Quidquid ante nos fuit, mors est. Quid enim refert, utrum non incipias, an desinas? vtriusque rei hic est effectus, non esse. His & huiusmodi exhortationibus tacitis (nam verbis locus non erat) alloqui me non desij: deinde paullatim suspirium illud, quod esse iam anhelitus cœperat, internalla maiora fecit, & retardatū est, ac remansit. Nec adhuc, quam-

uis defierit, ex natura fluit spiritus. sentio hæsitacionem quamdam eius, & morā, Quomodo volet, dum modò non ex animo suspirem. hoc tibi de me recipe: non trepidabo ad extrema: iam præparatus sum: nihil cogito de die. Illum lauda & imitare, quem non piget mori, & cum iuuat viuere. Quæ enim virtus est, cum eiiciaris, exire? tamen est & hic virtus. Eiicior quidem, sed tamquam exeam. Et ideò numquam eiicitur sapiens: quia eiici, est inde expelli, vnde inuitus recedas. Nihil inuitus facit sapiens. necessitatem effugit: quia vult quod ipsa coactura est.

I. L I P S I V S.

1. **C**ommeatum dederat.] *Olim sic emendavi, cum libri, comitatum. Diu, inquit, dimiserat me morbus, repente est adortus & retraxit. Est sumptum à re militari, in qua commeatus datur militi, id est venia commeandi, priuata rei, aut valetudinis causa. Noster de Ira 1. cap. xvi. Duci iussit eum, qui ex commeatu sine commilitone redierat.*

2. Græco nomine.] *Vtrum Ἀσθμα an Ὀρθόπνοια vult dictam? Nam plus aliquid quàm Asthma, siue spirandi difficultas, in hoc impetu est: & minus quàm Orthopnoea, in breuitate. Vide apud veterem amicum nostrorum, doctissimum Mercurialem, Variar. vi. cap. xvi.*

3. Facit enim.] *Malim, faciet.*

4. Hoc erit post me.] *Aliquoties hæc talia in Seneca, quasi mors omnia tollat. Quo autem sensu, vide me Physiol. iiii. Diff. xi.*

5. Cum iuuat viuere.] *In iuuentute, aut bona etate: at ego iam senex sum.*

M V R E T V S.

Longum mihi.] *Ait se asthmate, quo crebro laborabat, mortis admoneri: eam autem à se negligi.*

Antequam nasceretur.] Sic & Seneca tragicus:

Quæris, quo iaceas post obitum loco?

Quo non nata iacent.

Sed multo satius est timere mortem, quàm tam impia opinione metum ipsius discutere. Quid autem est, quod se hic Seneca inuit putare, nihil ex homine superesse post mortem: cum alibi tam aperte profiteatur, bonorum virorum animos, morte obita, in calum ferri, atque illic beatissime viuere? Nimirum certum ac stabile esse nihil potest, nisi quod vero ac solido fundamento nititur: ideòque semper veterum philosophorum, de Deo, ac animorum immortalitate, & similibus iudicia fluctuarunt. Socrates ipse paulo post moriturus de animorum immortalitate dubitabat. Magnum igitur in nos ac singulare beneficium Dei, qui harum rerum veritatem ipsius aeternæ veritatis voce nobis patefacere dignatus est.

Illum tu lauda.] Hæc non coherent cum superioribus: ita vt multa deesse constet.

P I N C I A N V S.

ET huiusmodi exhortationibus tacitis.] *Deest verbum scilicet, vt sit, & huiusmodi exhortationibus tacitis scilicet, ex vetere lectione.*

Nihil cogito de die tuto.] Scribendum toto, non tuto, ex eadem.

O P S O P O E V S.

Commeatum pro comitatum primus scripsit Lipsius lib. 5. epist. 5. *Commeatum dare (ait) honeste ductum à re militari: id est, diu me moribus dimiserat, nunc repente adortus.*

M. ff. hoc animam agere, & mox, Facit enim aliquando &c.

Fidem. nihil cogito de die toto. Illum tu lauda &c. & statim, quod coactura est.

G R V T. E T I V R E T V S.

Dici suspirium potest.] *Anhelitus hanc difficultatem grauissimam, quam Græci ὀρθόπνοια vocant, primus Seneca latino hoc sermone donauit, quo deinde etiam in brutis vsi veterinarij medici. de eo autem morbo plura vide ad hunc locum pertinentia apud Mercurial. lib. 6. cap. 16. varia. lect.*

A R G V M E N T V M I. L I P S I.

DE Vatiæ villa, & de ipso Vatia: tum de bono maloque otio. Item amicos animo adesse posse, & debere.

E P I S T. LV.

AGESTATIONE cum maximè venio, non minus fatigatus, quàm si tantum ambulassem, quantum sedi. labor est enim, & diu ferri: ac nescio an eò maior, quia contra naturam est: quæ pedes dedit, vt per nos ambularemus; oculos, vt per nos videremus. Debilitatem nobis indixere deliciæ: & quod diu nolimus, posse desuimus. Mihi tamen necessarium erat cōcutere corpus, vt siue bilis infiderat faucibus, discuteretur; siue ipse ex aliqua causa spiritus densior erat, extenuaret illū iactatio. quam profuisse mihi sensi. Ideò diutius vehi perseueraui, inuitate ipso littore, quod inter Cumas & Seruilij Vatiæ villam curuatur, & hinc mari, illinc lacu, velut angustū inter clau-

ditur. Erat enim ³ à recenti tempestate spissius. Fluctus autem illud (ut scis) frequēs & concitatus exæquat: longior tranquillitas soluit, cum arenis, quæ humore alligantur, succus abscessit. Ex cōsuetudine tamen mea circumspicere cœpi, an aliquid illic inuenirem, quod mihi bono posset esse: & direxi oculos in villam, quæ aliquando Vatiæ fuit. In hac ille prætorius diues, nulla alia re quam otio notus, cōsenuit, & ob hoc vnū felix habebatur. Nam quoties aliquos amicitia ⁴ Asinij Galli, quoties ⁵ Sciani odium, ⁶ deinde amor merferat, (æquē enim offendisse illum, quam amasse, periculosum fuit) exclamabant homines: O Vatia ⁷ solus scis viuere. At ille latere sciebat, non viuere. multum autem interest, vtrum vita tua otiosa sit, an ignaua. Numquam aliter hanc villam Vatia viuo præteribam, quam ut dicerem: Vatia hic situs est. Sed adeo, mi Lucili, philosophia sacrum quiddam est, & venerabile, ut etiam si quid illi simile est, mendacio placeat. Otiosum enim hominem, seductum existimat vulgus, & securum, & se contentum, sibi que viuentem: quorum nihil vlli contingere, nisi sapienti, potest. Ille quidem nulla re sollicitus scit sibi viuere. ille enim (quod est primum) scit viuere. Nam qui res & homines fugit, quem cupiditatum suarum infelicitas relegauit, qui alios feliciores videre non potuit, qui velut timidū atque iners animal, metu oblituit, ille sibi non viuit, sed (quod est turpissimum) ventri, somno, libidini. Non continuò sibi viuit, qui nemini. Adeo tamen magna res est constantia, & in proposito suo perseverantia, ut habeat auctoritatem inertia quoque pertinax. De ipsa villa nihil possum tibi certi scribere frontem enim eius tātum noui, & exposita: quæ ostendit etiam transeuntibus. Speluncæ sunt duæ magni operis, laxo atrio ⁸ pares, manufactæ: quarum altera solem non recipit, altera vsque in occidentem tenet. ⁹ Platanona medius riuus, & à mari & ab Acherusio lacu receptus, ¹⁰ Euripi modo diuidit, alendis piscibus (etiam si assiduo exhauritur) sufficiens. Sed illi, cum mare patet, parcitur: cum tempestas piscatoribus dedit ferias, manus ad parata porrigitur. Hoc tamen est commodissimū in villa, quod Baijas ¹¹ trans parietem habet: incommodis illarum caret, voluptatibus fruitur. Has laudes eius ipse noui: esse villam totius anni credo. Occurrit enim Fauonio, & illum adeo excipit, ut Baijs neget. Non stultè videtur elegisse hunc locū Vatia, in quē otium suum pigrum iam & senile conferret. Sed non multum ad tranquillitatem locus confert: animus est, qui commendat omnia. Vidi ego in villa hilari & amœna mæstos, vidi in media solitudine occupatis similes. Quare non est quod existimes, ideo parum benè compositum esse te, quod in Campania non es. quare autē non es? hucusque cogitationes tuas mitte. Cōuersari cum amicis absentibus licet: & quidem quoties velis, quamdiu velis. magis hac voluptate, quæ maxima est, fruimur, dum absumus. Præsentia enim nos delicatos facit: & quia aliquando vna loquimur, ambulamus, cum confidemus, cū diducti sumus, nihil de his quos modo vidimus, cogitamus. & ideo æquo animo ferre debemus absentiam, quia nemo non multum etiā præsentibus abest. Pone hic primū noctes separatas: deinde occupationes vtrinque diuersas, deinde studia secreta, suburbanas profectioes: videbis non multum esse, quod nobis peregrinatio eripiat. Amicus animo possidendus est. hic autem numquam abest: quemcumque vult, quotidie videt. Itaque mecum stude, mecum cœna, mecum ambula. In angusto viuerimus, si quidquam esset cogitationibus clausum. Video te, mi Lucili, cum maximè audio: adeo tecum sum, ut dubitem, an incipiam non epistolas, ¹² sed codicillos tibi scribere.

I. L I P S I V S.

1. **A** Gestatione.] Qua in essedo vehi moris: & explicauit in epistola quadam ad Ortelium, Centur. Miscell. Epist. XI.

2. Illinc lacu.] Lucrino.

3. A recenti tempestate spissius.] Ita ex melioribus libris. Firminus autem spissiusque à tempestate: quia recen- ter atque arenas ligauerant. quod aliter in siccis, & diffluunt.

4. Asinij Galli.] Cui Tiberius offensus, & diu in custodia habitum inopia cibi interemit. Tacitus VI. Annalium.

5. Sciani odium.] Qui omnia apud Tiberium aliquandiu potuit: euexit, depreßit, oppreßit, quos voluit.

6. Deinde amor.] Quia illo iam inuiso & occiso, quoscumque amicos habuerat Tiberius fere sustulit.

7. Solus scis viuere.] Procul scilicet à Ioue & fulmine.

8. Pares manufactæ.] Ita Muretus. At libri scripti: magni operis, cuius laxo atrio paries manufactus. Legam, cuius laxo atrio pares, manufactæ. Sunt, inquit, magni operis: ergo non naturæ. ut olim censui: deinde in modum magni atrij factæ, & cuius illi pares, et si sic manu cauata & factæ.

9. Platanona.] Solent enim siluæ id genus arborum habere, umbræ tantum causa Martialis:

Daphnonas, Platanonas, & ærias cyparissos.

10. Euripi modo.] Quos ipsos in hortis & villis habebant manufactos.

11. Trans parietem.] *Qui villam cingit.*

12. Sed codicillos.] *Mitti solitos ad præsentem. Dixi in Epistolica institutione.*

PINCIANVS.

Debilitatem nobis inducere delicia.] Indixere, non inducere, eadem.

Amicitia Asinij Galli.] *Scribe amicitia, non amicitia, ex eadem.*

Et altera usque in Occidentem tenet.] *Coniunctio & supernacanea est: ex eadem. & tenetur, non tenet, legunt pleraque exemplaria. Quid si legas? torretur non tenetur.*

Prata bona medius riuus diuidit.] *Prior editio: Prata noua medius riuus diuidit. Exemplar Facundi & Primitiui: Platanos medius riuus diuidit. Exemplar Franciscanum: Plata noua medius riuus diuidit. Lego, Platanona medius riuus diuidit.*

Manus ad parata porrigitur.] *Quidam codices priuata, non parata.*

Vt Baias neget.] *Baiis, non Baias, scribendum ex vetere lectione.*

Animus est qui sibi commendat omnia.] *Verbum sibi desideratur in emendatioribus exemplaribus.*

OPSOPOEVS.

M. ss. Erat enim à recenti tempestate spissum.

Integerrimus senator Cl. Puteanus legit, æque enim odisse illum, quam amasse, periculosum fuit.

Puteani codex, cuius laxo atrio paries manu facta: Aequarum &c. Nicotianus, cuius laxo atrio pares manufactæ, quarum &c. At doctiss. Lipsius electorum 1. cap. 16. Lego (ait) laxo atrio pares manufactis. Speluncas enim natiuas fuisse vult, sed tam eleganti ingenio loci, ut prouocare possent omnes manufactas.

M. ss. omnes tenetur, pro torretur. à sole scilicet, ut habet scholium Ambiani.

M. ss. ipse noui: esse illam totius anni credo. Hinc fecit Lipsius, esse villam, loco iam citato.

Modius epist. 132. Paullo plenius membrana abbatiæ S. Stephani: animus est, qui sibi omnia commendet. ita etiam nostra. quamuis verbum sibi in emendatioribus Pinciani exemplaribus desideretur.

GRVT. & IVRETVS.

Sue bilis infederat faucibus.] *Excudit hunc locum illustratque medicorum princeps Mercurialis lib. 6. de arte Gymnastica cap. 10.*

ARGVMENTVM I. LIPSI.

MENTEM compositam, vacare sibi & studiis, etiam in turba. Suo exemplo docet. Magis optandum internum silentium, & pacem. Inertia porro mala, & ea cupidinum mater.

EPIST. LVI.

PER EAM, si est tam necessarium, quam videtur, silentium in studia seposito. Ecce varius clamor undique me circumsonat: ¹ supra ipsum balneum habito. Proponere nunc tibi omnia genera vocum, quæ in odiũ possunt aures adducere: cum fortiores exercentur, & ² manus plumbo graues iactant, cum aut laborant, aut laborantem imitantur, gemitus audio: quoties retentum spiritum remiserunt, sibilos, & acerbissimas respirationes: cum in ³ alipten inertem, & hac plebeia vnctione contentũ incidi, audio crepitum illisæ manus humeris: quæ prout plana peruenit, aut concava, ita sonum mutat. Si verò ⁴ pilicrepus superuenerit, & ⁵ numerare cœperit ⁶ pilas, actum est. Adiice nunc ⁷ scordalum, & furem deprehensum, & illum cui ⁸ vox sua in balneo placet. Adiice nunc eos, qui in piscinam cum ingenti impulsæ aquæ sono saliũt. Præter istos, quorum si nihil aliud, ⁹ rectæ voces sunt, ¹⁰ alipilum cogita, tenuem & stridulam vocem, quò sit notabilior, subinde exprimentem, nec vnquam tacentem, nisi dum vellit alas, & ¹¹ alium pro se clamare cogit. Iam ¹² libarij varias exclamaciones, & ¹³ botularium, & ¹⁴ crustularium, & omnes popinarũ institores, mercem sua quadam & insignita modulatione vendentes. O te inquis, ferreum, aut surdum, cui mens inter clamores tam varios, tam dissonos, constat! cum ¹⁵ Chrysippum nostrum assidua salutatio perducatur ad mortem. At mehercules, ego istum fremitum non magis curo, quam fluctum aut deiectum aquæ. Quamuis audiam ¹⁶ cuidam genti hanc vnã fuisse causam, urbem suam transferendi, quia fragorẽ Nili cadẽtis ferre non potuit. Magis mihi vox auocare videtur, quam crepitus. Illa enim animum abducit, hic tantũ aures implet, ac verberat. In iis quæ me sine auocatione circumstrepunt, ¹⁷ effedas trāscurrentes pono, & fabrum inquilinum, & ferrarium vicinum, aut hunc qui ¹⁸ ad metam sudantem ¹⁹ tabulas experitur & tibias, nec cantat, sed exclamat. Etiam molestior est mihi sonus, qui intermittitur subinde, quam qui cõtinuatur. Sed iam me sic ad omnia ista duraui, ut audire ²⁰ vel pausarium possim, voce acerbissima remigibus modos dantem. Animum enim cogo sibi intentum esse, nec auocari ad externa. omnia licet

foris resonent, dum intus nihil tumultus sit, dum inter se non rixentur cupiditas & timor, dum auaritia luxuriaque non diffideant, nec altera alteram vexet. Nam quid prodest totius regionis silentium, si affectus fremunt?

²¹ *Omnia noctis erant, placida composita quiete.*

Falsum est. nulla placida quies est, nisi quam ratio composuit. nox exhibet molestiam, non tollit, & sollicitudines mutat. Nam dormientiū quoque insomnia tam turbulenta sunt, quā dies. ²² Illa tranquillitas vera est, in quam bona mens explicatur. Adspice illum, cui somnus laxæ domus silentio quæritur: cuius aures ne quis agitet sonus, omnis feruorum turba conticuit, & suspensum, accedentium propius, vestigiū ponitur. Huc nepe versatur atque illuc, somnum inter ægritudines leuem caprans: quæ non audit, audisse se queritur. Quid in causa putas esse? animus illi obstreperit: hic placandus est, huius compescenda est seditio: quem non est quod existimes placidum, si iacet corpus. Interdum quies inquieta est. Et ideo ad rerum actus excitandi, ac tractatione bonarū artium occupandi sumus, quoties nos malè habet inertia sui impatiens. Magni imperatores cum malè parere militem vident, aliquo labore cōpescunt, & expeditionibus detinent. numquam vacat lasciuiare districtis: nihilque tam certum est quam otij vitia negotio discuti. Sepe videmur tædio rerum ciuiliū, & infelicis atq; ingratae ²³ stationis pænitentia, secessisse: tamen in illa latebra, in quam nos timor & lassitudo coniecit, interdum recrudescit ambitio. Non enim excisa desit, sed fatigata, aut etiam abiecta, rebus parum sibi cedentibus. Idem de luxuria dico, quæ videtur aliquando cessisse: deinde frugalitatem professos sollicitat, atque in media parsimonia voluptates non damnatas, sed relictas petit: & quidem eò vehementius, quò occultius. Omnia enim vitia in aperto leuiora sunt: morbi quoque tunc ad sanitatem inclinant, cum ex abdito erumpunt, ac vim suam proferunt. Et auaritiam itaque, & ambitionem, & cetera mala mentis humanæ, tunc perniciosissima scias esse, cum simulata sanitate subsidunt. Otiosi videmur, & non sumus. Nam si bona fide sumus, si receptui cecinimus, si speciosa contempsimus, vt paulo ante dicebam, nulla res nos auocabit, nullus hominū auiumque conceutus interrumpet cogitationes bonas, solidasque & iam certas. Leue illud ingenium, nec se adhuc reduxit introrsus, quod ad vocem ²⁴ ex accidenti erigitur. Habet intus aliquid sollicitudinis, & concepti pauoris, quod illum curiosum facit, vt ait Virgilius noster:

Et me, quem dudum non vlla iniecta mouebant

Tela, nec aduerso glomerati ex agmine Grai,

Nunc omnes terrent auræ, sonus excitat omnis

Suspensum, & pariter comitique onerique timentem.

Prior ille sapiens est, quem non tela vibrantia, non arietata inter se arina agminis dēsi, non vrbis impulsæ fragor territat: hic alter imperitus est, rebus suis timet, ad omnem crepitum expauescens, quem vna quælibet vox pro fremitu accepta deiecit, quē motus leuissimi exanimant. Timidum illum sarcinæ faciūt. Quemcumque ex istis felici- bus elegeris, multa trahentibus, multa portantibus, videbis illum comitique onerique timentem. Tunc ergo te scito esse compositum, cum ad te nullus clamor pertinebit: cum te nulla vox tibi excutiet: non si blandietur, non si minabitur, non si inani sono ²⁵ varia circumstrepet. Quid ergo? non aliquando commodius est, carere conuicio? fateor. Itaque ego ex hoc loco migrabo: experiri & exercere me volui. Quid necesse est diutius torqueri: cum tam facile remedium Vlixes sociis etiam aduersus Sirenas dederit, & inuenerit?

I. L I P S I V S.

1. *S* Vpra ipsum balneum.] *Bani, non Romæ. Nam hic ei laxior & aptior domus. Ibi, in diuersorio.*

2. Manus plumbo graues.] *Halteres notat, quibus & ad saltandum vsi, seque velut librandum; & eisdem sed grauioribus ad exercendum, & sine magno motu sudorem euocandum, sublati depressisque manibus, aut huc illuc iactati. Erant autem istæ massæ plumbeæ in circuli dimidiati, aut & aliam formam: ἀλτήρες Græcis, & primo vsu dicti, & τὸ ἀλτῆρες, à saltando. Iuuenalis, Sat. vi.*

Cum lassata graui ceciderunt brachia massa.

Scholiastes ibi: Halteras dicit, quibus vtuntur athletæ cum exercent. quasi plumbeis ponderibus exer- ceatur. Martialis:

Quid pereunt stulto fortes haltere lacerti?

Exercet melius vinea fossa viros.

3. Alipten.] *Unctorem.*

4. Pilicrepus.] *Glossæ Isidori: Pilicrepus, qui pila ludit. In veteri lapide: Ego sum, ouantes conuenit pilicrepi. Et mox: Vrsusque canite voce concordi senem, Hilarem, iocosum, pilicrepū, scholasticum.*

Ergo ad pilas lusorias hoc referendum: non cum Cælios, aliisque, ad pilas fornacarias, id est glomos quosdam pice illitos, quos in hypocausta coniciebant, igni alendo. Certum autem pilas crepare ac sonitum edere, cum datatim ludatur, & decidunt: maxime in tabulatis, quibus tunc ludebant. Statius:

Quid nunc strata solo referam tabulata, crepantes

Auditura pilas? ubi languidus ignis inerrat

Ædibus, & tenuem voluunt hypocausta vaporem.

Neque enim ad pilas illas fornacarias hæc eunt: sed tantum ostendit, ubi Tabulata illa fuerint, nempe ad sita Hypocausto. Plinius lib. v. in sua villa, Apodyterio superponit sphaisterium. At bella etiam interpretatio (quid aliter ab optimo, & doctissimo, elegantissimo viro? quem ego inter amicos unice amo aestimoque) Marci Velsi, qui ex lapide iam dicto obseruat, pila vitrea Romanos lusitasse: quæ certè lapsæ crepabant, & dissiliebant. Initiū lapidis:

VRSVS TOGATVS VITREA QVI PRIMVS PILA

LVSİ DECENTER CVM MEIS LVSORİBVS

LAVDANTE POPVLO MAXİMIS CLAMORİBVS

THERMIS TRAIANI THERMIS AGRİPPÆ ET TITI.

Sed an ad Senecā nunc ista, hæreo: quia Ursus primum se lusisse dicit: & quidem in thermis Traiani. Ergo post Senecæ æuum hæc inuentio, & inter nouitias fuit. Obserua tamen mihi, thermis & balneis (ut hic) lusisse.

5. Numerare cœperit.] Id est, tot pilarū, sine casu, iactus: quod & hodie fit in pila, ut Petronius appellat, sparsua. Etsi Petronius ostendit, etiam deciduas numerasse adstantes, sed id nouo more & per delicias Trimalcionis. De illo enim: Notauimus etiam res nouas. nam duo spadones in diuersa parte circuli stabant, quorum alter matellam tenebat argenteam; alter numerabat pilas, non has quidem, quæ inter manus lusu expellente vibrabant, sed eas quæ in terram decidebant. Viri ibi docti putant, hunc numeratorem Pilicrepum dictum: quod non tam Seneca, quàm lapis & Isidorus refellunt.

6. Pilas.] Explicauit, sed Turnebus, plus mallet, cum quibusdam libris: & tunc scilicet, cum plures, quàm essent, manus aut vices numeraret, magnos excitatos clamores. Non audio, nec nostrum quidem Hadrianum Iunium, qui Pilos, legit, item cum suffragio aliquot librorum: & explicat Pilicrepum, qui pilos cum forficularum crepitu (quod & hodie) truncat, & adnumerat.

7. Scordalum.] Plures libri, Sordalum. sed illa vox in Isidoro, & explicatur: Scordalus, ferox: est & in Petronio, Redditaque scordalo vice. Noster iterum utitur epist. LXXXIII. Tillius Cimber & nimius erat in vino, & scordalus. Quod a sordet interpretationi Isidori, significatque hominem in vino feroculum & liberioris linguæ fuisse. Plebeia vox, & inter vulgi conuicia: cui originem à Græco σκώρ (quod oletum aut merdā notat) aliqui perunt, alij à σκρόδω siue allio, quasi fatidum dicās.

8. Vox suā in balneo.] Cantillabant illic, recitabant etiam. Nam, ut Horatius:

Suaue locus voci resonat conclusus.

9. Rectæ voces.] Non factæ, aut fractæ.

10. Alipilum.] Inscriptio vetus: M. OCTAVIVS. PRIMIGENIVS ALIPILVS A. TRITONE. Glossæ: Alipilarius δ ποταλαγής. Nempe ille, qui aut dropace (unguento è pice) pilos alarum euellit, aut & volsellis. Iuuenalis de puero verè puero:

— nec vellendas iam præbuit alas.

11. Alium pro se clamare.] Eum, cui alas immodestè vellit: ideoque dolorem excitat. Hoc ad Volsellas magis spectat.

12. Libarij.] Qui liba vani proclamant.

13. Botularium.] Qui botulos aut botellos, quorum duo genera: vel ex ouis, & nucleis, cepa ac porro, & pluribus apud Apicium lib. II. cap. v. vel ex sanguinis viscerumque infarctis, in Tertuliano & Festo. Græcis à distentione, id genus est φούρος.

14. Crustularium.] Seneca epist. xcix. Solamur crustulo pueros. Horatius:

— pueris dant crustula blandi

Doctores.

Frustū panis benè cocti, leuiter melliti. Video testamētis aliquoties insū dari. ut in lapide prisco quidā, NATALI. SVO. PERPETVO. DARI. MVNICIPIB. ET. INCOL ET. MVLIERIB. NVPTIS. CRVSTVL. P. I. MVLSI. HEMIN. id est, crustuli pondo vnum, mulsi heminam. In alio. VT. EX. EO. VECTIGALE. QVOTANNIS. COLONIS. MVLSVM. ET. CRVSTVM. NATALI. CÆSARIS. AVGVSTI. DARETVR.

15. Chrysippum nostrum.] Quem? illum nobilem Græcum? atqui salutationum ille mos non sic sollennis Græcis. Neque nostrum dixisset sic familiariter, præsertim cum Lucilius in aliis castris. Meus liber, Crisippum: neque dubito legere Crispum, magnum Senecæ amicum: ad quem & Epigramma scriptum.

16. Cuidam genti.] Vide Quæst. Nat. III. cap. II.

17. Effedas.] Nam & sic efferebant. Iornandes: Curribus falcatis, quos more vulgari Effedas vocant. Glossæ: Effeda, bastarna. Si displicet, possis, effedis, legere.

18. Ad metā sudantem.] Fuit quidem hoc cognomento in regione Urbis quarta, apud Victorem & Notitiam imperij: sed & Papii fuisse oportet, ubi hæc scripta. Dio tradidit lib. XLVIII. simulacrum Calypsus ibi sudasse, cum portus ab Agrippa strueretur: an id Metæ tali impositum, & inde cognomen?

19. Tabulas experitur.] Sic scripti libri: quid tamen velit ea vox, nescio; neque aptè cum Tibiis dicas iungi. An fortasse, fabula se experitur & tibia? id esset, experimentum sui capis in fabula agenda ad tibiam. Itaque sequitur, non cantat, sed exclamat: quod sanè ad ipsum virum, non instrumenta illa referas. At Muretus edidit, rubas experitur: sed è mera Pinciani coniectura, quam etiam lectionem verba ea dicta damnant. Quod si tamen de Tuba fuit, legam ὑποχορδίζω: tubula se experitur. Nam & nobiles viri tubæ & tibiæ operam dabant; atque etiam, ut apparet, cum cantu. Vidi adnotatum, in vetere codice legi, scapulas: tum conarer, scabillo se experitur: quod getus instrumenti cum Tibia etiam Suetonius iungit, Calig. cap. LV.

20. Vel pausarium.] Portifculus Vel Hortator (Græci πειραστής) dictus: quia & pergendi, & pausandi, modos remigibus daret. Ouidius:

— & qui REQUIEMQUE, modumque

Voce dabat nautis, animorum HORTATOR Epopeus.

21. Omnia noctis.] Versus Varronis. quem cum altero habes apud Senecam patrem, lib. VII. Controv. I.

22. Illa tranquillitas.] Zeno (apud Plutarchum, Quomodo cognoscis te profecisse) ait, ex insomniis suum quemque processum posse sentire: si videlicet non turbida aut turpia ea sint, sed alta tranquillitate composita, imagines & animi motus hilariores habeant. Sunt ipsa hæc, & priora, Seneca.

23. Stationis.] Officii & muneris. a militia ductum.

24. Ex accidenti.] Plures libri, & accidentia.

25. Varia circumstrepet.] Alias, vana.

M V R E T V S.

PEREAM,] Nimis delicatos esse, qui, nisi in altissimo silentio, operam studiis posse a se dari negant. Interdum autem non tam externa nobis, quam ipsum sibi animum obstrepere, cui nisi pacato ac composito vera contingere tranquillitas non potest.

Pilicrepus.] Qui pilas crepat, aut crepante pila lussat: quod facere solebant paulo ante balneum, vel dum hypocausta & sudationes calefcerent: qui si plures, quam essent, manus & vices numerarat, maximus excitabatur clamor ab aduersariis. Ita Turnebus cap. 4. lib. 7. aduersariorum. At Mercurialis pilicreps fuisse ait qui sphaeris pice oblitis curabant, ne ignis balneorum extingueretur, & πέρχω.

Scordalum.] Vide Turnebum eo ipso, quem modo citavi loco.

Furem.] Balnearium.

Alipilum.] Eum qui alas vellit ac depilat.

Alium pro se.] Eum qui vellit alas.

Cum Chrysippum nostrum.] Tales videlicet salutatores fuisse oportet, quales Sebosum & Arrium describit Cicero libro secundo epistolarum ad Atticum.

Cuidam genti.] Vide hunc ipsum capite 2. lib. 4. naturalium questionum.

Metam sudantem,] In decima regione urbis erat: quam vocabant templum Pacis.

P I N C I A N V S.

CV M in aliquem inertem, & hac plebeia functione contentum incidi,] Scribendum existimo aliptem, non aliquem: & vñctione codex meus familiaris habet, non functione. De alipte Iuuenalis: cuius verba mire cum verbis Seneca congruunt.

Si vero pellicreps superuenerit,] Pilicreps, non pellicreps, legunt duo antiqua & correctissima exemplaria, ut sit qui pilos euellit.

Et ferrarium vicinum.] Ferrarium eadem, non ferrarium.

Tabulas expèritur & tibias,] Legendum forte non tabulas, sed tubas.

Animum non cogo sibi intentum esse,] Scribe, Animum enim cogo sibi intētum esse, ex vetere lectione.

Et ideo ad rerum actus exercitandi,] Legendum ex eadem excitandi, non exercitandi.

Ad vocem ex accidenti erigitur.] Eadem, ad vocem & accidentia erigitur.

Arietata in arma agminis densi.] Inter, non in, eadem.

Et carere conuitio?] Quidam codices conuictu, non conuitio.

Et experiri & exercere me volens.] Prior coniunctio & redundat. & volui lego, non volens utrumque ex vetere lectione.

E R A S M V S.

SI vero pelicreps superuenerit,] Quidam habebat. pellicreps. Cælius Rodiginus putat legendum esse; pilicreps: & quod adfert probabile est, lib. 30. cap. 19. Mox pro pilos, putat legendum pilas. Nam a pila dictum existimat pilicreps, non a pilo.

Adjice nunc sordalum.] Scholium quoddam indicabat, sordalum dici, qui sordes efferret e balneo, aut qui sordidaret balneum. Huic commentulo quantum tribuendum sit, nescio. Omnino significat, aliquem molestum lauanti bus quandoquidem mox adjicit furem deprehensum. Forte balnari verbo scordalus dicebatur, qui oleret allium quasi scorodalus. Sic usurpare videtur epistola 84. quanquam Græci ξύρξ sonat stercus. Sed probabilius est, ut mutata litterula legamus scordylum, siue scordulum: ut conuicium sit in hominem ingrati odoris, posteaquam incaluit: quod accidit pisci scordulo.

Alipedum.] Cælius contendit legendum alipilum: inde ductum, quod vellat pilos alarum. Reperies eodem loco, quem mox indicaui.

Iam librare.] Sic habebant quidam: alij, liberi: alij aliud. sed probabilius est quod diuinat Cælius, libarij, pro his qui liba vendunt: quemadmodum & botularium dixit, qui botulos, id est farciminis genus, vendebat: & crustularium, qui crustula vendebat.

O P S O P O E V S.

TV R N E B V S cap. 4. lib. 7. Aduers. Extra controuersiam esse reor, legendum esse, quoties retentum spiritum remisissent: non ut irrepsit in omnia volumina, recentem: sed & mox, & hac plebeia vñctione contentum: non ut vulgo functione percubuit. Statim m. ss. omnes, cum in aliquem inertem. Loco aliquem suffice aliptem, nec utrumque, ut in editione Romana, tolera. De alipte Iuuenalis Satyra: 6.

Callidus & cristæ digitos impressit aliptes.

Ac summum dominæ femur exclamare coegit.

Lud. Calius antiq. lect. lib. 30. cap. 19. Epist. est Senecæ, in qua tumultuosa balneorum luxuria notatur. Si vero pelicrepus (inquit) superuenit, & numerare cœpit pilas, actum est. Quid sibi hic pelicrepus velit, non video: verum certissima ducor coniectura, ut pelicrepum arbitrer legendum: eumque intelligam, qui pilas hoc est sphaeras aut glomos pice illitos in ignem balneorum siue vaporarij conijceret, sicubi forte restingeretur. In hanc sententiam ut pedibus eam, Papinius facit Sylvarum primo, in balneo Etrusci:

Quid nunc strata solo referam tabulata, crepantis

Auditura pilas, vbi languidus ignis inerrat

Ædibus, & tenuem voluunt hypocaustra vaporem?

Meminit huiusmodi pilarum, ut opinor, & architectus Vitruuius libro quinto: Suspensuræ cildariorum ita sunt faciendæ ut primum sesquipedalibus regulis solum sternatur inclinatum ad hypocaustrum, uti pila quum immittatur, non possit intus resistere: sed rursus redeat ad præfurnium, ipsa per se ita flamma facilius peruagabitur sub suspensione. Domitius vero Papinij expositor, ita locum eum enarrat: Quid nunc (inquit) ego narrem tibi tabulata, quæ in sublimi parte ædium sunt, quo desinunt vaporaria, habentia in vertice pilam concavam, quo peruenit flamma ignis in imo ardentis, sed languida & tenuis: ut domus ita tepeat, non autem æstuet: Hæc sententia an congruat, iudicent volentes. Nos quod varia suggerit lectio pro capiti ingenij in lucem promimus: sicut & illud quod obseruatum doctissimis est, inter eos qui corporis curam agunt, recenseri tonsores, balneatores, pilicrepos, alipilos, mediastinos, mangones, aliptas seu pædotribas, cinisones, arcularios, propolas, pigmentarios coronarios, cosmetas, & id genus alios. Hæc Rhodiginus. Turnebus. Aduers. cap. 4. lib. 7. Quis tandem est pilicrepus, quem Seneca ait, si superuenerit & plus numerare cœperit, actum esse? sic enim in eo lego, non pelicrepus, nec pilas. eum interpretantur in hoc labore excutiendi & enodandi voces abstrusas in auctoribus primi homines subsej, qui pilas in vaporarium conijciat. a quibus dissentio, atque eum interpretor qui pilas crepat, aut pila crepitante lusitat (nam pila crepitum facit) quod facere solebant paulo ante balneum, vel dum hypocaustra & sudationes calefcerent. Martialis lib. 14. epig. 163.

Redde pilam, sonat aes thermarum: ludere pergis?

Virgine vis sola lotus abire domum.

quo etiam sensu illud Pap. l. 1. Sil. in baln. Etrusc. accipio:

Quid nunc strata solo referam tabulata crepantes

Auditura pilas, vbi languidus ignis inerrat

Ædibus, & tenuem voluunt hypocaustra vaporem?

In mittenda autem & remittenda pila, cum pilicrepus plures quam essent manus & vices numerarat, maximus excitabatur clamor ab aduersarijs. Hæc tenus Turnebus. Atque huic quidem quod ad plus attinet, fauet Nicotianus codex, & numerare cœperit plus, scriptum habens: at Puteani membrana vocali addita, pilus, ut etiam Ambiana.

Turnebus ibidem: Subijcit Seneca, adijce nunc scordalum & furem deprehensum. Epist. 73. scordalum appellat. quam veriore scripturam esse reor. Tullius, inquit, Cimber & nimius erat in vino, & scordalus. scordalum interpretor velut scorodalum, id est hominem aliatum, & illuuiæ squaloreque fædum & sordidum & impurum, ut de quodam seruo apud Plautum in Mostell. Sc. exi a culina, dicitur, Germana illuuiæ oboluiisti allium. Talis enim cum balnea inibat, & in elegantes lautosque inciderat, magno clamore & vociferatione excipiebatur: nisi forte ab immunditia & fæore excrementorum alui nomen habet. hoc verbum etiam extat in v. C. Memmij Petronio, ego autem nactus occasionem vindictæ, Eumolpum excludo, reddit atque scordalo vice, sine æmulo scilicet & cella vtor & nocte. ut tamen verum fatear, scordalus in Petronio scribitur, ut existimo, perperam, Est & hodie Græcis scordalus morbus in oculis equorum, in angulo crescente caruncula. Hæc Turnebus.

Calius antiqua. lect. lib. 30. cap. 19. Expuncto inutili verbo, pro alipedum, lege alipilum, id est, alarum pilos vellentem. quod auctoris sententiæ mire congruit.

Turnebus citato loco: Lego mox. Iam librarij varias exclamationes. sic vocatur qui liba vendit. Calius item libro & capite dictis: Sed & mox Seneca confluentem ad balnea institorum & cuiusque vilissimi turbam enarrans: Iam librarij, inquit, varias exclamationes, & botularium, & distillarium, & omnes popinarum institores, mercem suam quadam & insignita modulatione vendentes. Hic mendum irrepsit in verbum unum, reliqua perobscura sunt. Nam vbi librarij scribitur modo, legerim libentius librarij, a vendendis libis: de quibus in Fastis Ouidius, ita ut vna modo littera pereat extrita. De botulario vero, ut nostro beneficio pernoscant & hoc studiosi iuuenes, intelligo verbo illo venditores confectoresque botulorum. ea erant farcimina, Festo tradente: de quibus & Apicius, quisquis is est: Botellum sic facies. ex oui vitellis coctis, nucleis pineis concisis, cepem addes, porrum concisum, thus crudum, miscebis piper minutum, & sic intestinum farctes, adijcies liquamen, & vinum, sicque coquas. Erat quidem botulus mensis omnibus gratus, sed in Saturnalibus celebrabatur præcipue, dum ex eo corona fieret pultri. Propterea libro quinto Valerius Martialis, forma tamen diminuta,

Et pulsem niueam premens botellus.

Sed & in distichis idem poeta sic cecinit:

Qui venit botulus medio tibi tempore brumæ.

Saturni septem venerat ante dies.

Supereft apud Senecam verbum non admodum vulgo notum, quod est distillarius. Scimus quidem a Latinis fere distillationes dici, quæ a Græcis coryzæ, branchi, catarrhi vocentur. Quamuis hæc apud illos differant: quum sit coryzæ, dum pituita tantum nares obsidet, grauedo Latine dicta, sicut Celsus meminit: catarrhus vero qui fluxio dici valet, quum fauces palatumque: at branchos, quum & guttur & arteria corripitur: ob quod & artericum quandoque ut Paulus scribit, vitium id appellant. Omnia tamen hæc Hippocrates etiam coryzas vocat. Caterum expositio hæc ad Senecæ sensum parum facit. Proinde sciendum, distillationem quandoque pro liquamine capi, quo utimur ad intinctus, siue, ut Græce dicam, embammata. Hinc Seneca scite admodum & docte distillarium vocauit, qui id genus concinnaret

distraheretque, quem insignita modulatione merces suas vendere scribit: qui mos adhuc passim seruat in urbibus. Hæc Cælius, non incongrue cetera, modo a voce distillarius sibi canisset. Sed via eunti (ait Seneca) aliquid extremum est, error immensus est. Nata est illa ex altera quam m. ss. nonnulli præferunt, clustularius. Hodie recte legitur in excusis crustularius.

M. ss. mercem suam quadam & insignita modulatione vendentes. unus omittit coniunctionem, &c.

M. ss. cui mens inter tot clamores, tam varios, &c.

Meta sudans, ut dicit Eutropius, locus ubi experiebantur iuvenes velocitatem suam. Hoc scholium est Ambiani codicis. In quarta urbis regione illam fuisse significat P. Victor.

M. ss. Etiam nunc molestior est mihi sonus.

Modius epist. 58. m. ss. aut etiam abirata. puto rectum, abiurata. qui mos plerisque hodieque usque adeo, ut non tantum quidam spe sua frustrati ambitionem in posterum omnem, sed & vitam communem eiurent. Hæc ille. Sed nostri luculenter cum impressis, aut etiam abiecta: Nicotianus tamen, obruta.

M. ss. consentiunt cum Pinciani lectione, ad vocem & accidentia erigitur.

M. ss. vana circumstrepet. Et statim, migrabo. Experiri & exercere, &c.

GRVTERVS ET IVRETVS.

CVM in aliptem inertem.] Aliptarum munus tangit Cicero lib. i. Epist. ad Lentulum: Vellem non solum salutis mæ, quemadmodum medici: sed etiam ut aliptæ virium & coloris rationem habuissent, de hisce digna lectu multa Fornerius ad l. 203. §. quid autem. ff. de verb. sign.

Et furem deprehensum.] de balneario fure velim adeas Alciatum lib. 2. cap. 33. Parerg. P. Victorium lib. Varior. Cuiacium ad sententias Iulij Pauli. Langlaum lib. 8. cap. 2. Orj semest. Doussam præcid. ad Arbitrum lib. 2. cap. 2. & Freherum lib. 2. cap. 12. Parerg.

Iam librarij varias exclamationes.] Ita se legere, non librarius testatur Cælius Rhodiginus lib. 30. select. antiq. cap. 19. vide Turnebū lib. 7. Aduers. cap. 4. & Mercurialem lib. 1. artis gymnast. cap. 12. qui totū fere hoc caput explicat.

ARGVMENTVM I. LIPSI.

DE crypta Neapolitana, & ibi horrore. tum primos motus in potestate non esse. Aliquid de animi tenuitate, & celeritate.

EPIST. LVII.

CVM Baijs deberem Neapolim repetere, facile credidi tempestatem esse, ne¹ iterum nauem experirer. sed tantum luti tota via fuit, ut possem videri² nihilominus nauigasse. Totum³ athletarum fatum mihi illo die perpetiendum fuit. a ceromate nos happe excepit, in⁴ Crypta Neapolitana. Nihil illo carcere longius, ⁵ nihil illis faucibus obscurius, quæ nobis præstant, non ut per tenebras videamus, sed ut ipsas. Ceterum etiam si locus haberet lucem, pulvis auferet, in aperto quoque res grauis & molesta: quid illic, ubi in se volutatur, & cum sine villo spiramento sit inclusus, in ipsos a quibus excitatus est recidit? Duo incommoda inter se contraria simul pertulimus. eadem via, eodem die, & luto & puluere laborauimus. Aliquid tamen mihi illa obscuritas, quod cogitare dedit. sensi quemdam ictum animi, & sine metu mutationem, quam insolitæ rei nouitas simul ac fœditas fecerat. Non de me nunc tecum loquor, qui multum ab homine tolerabili, ne dum a perfecto absum, sed de illo in quem ius fortuna perdidit: huius quoque ferietur animus, ⁶ mutabitur color. Quædam enim, mi Lucili, nulla virtus effugere potest: admonet illam natura mortalitatis suæ. Itaque & vultum adducet ad tristitiam, & inhorrescet ad subita, & caligabit, si vastam altitudinem in crepidine eius constitutus despexerit. Non est hic timor, sed naturalis affectio inexpugnabilis rationi. Itaque fortes quidam, & paratissimi fundere suum sanguinem, alienum videre non possunt: quidam ad vulneris noui, quidam ad veteris & purulenti tractationem inspectionemque concidunt, & linguuntur animo: alij gladium facilius recipiunt, quam vident. Sensi ergo (ut dicebam) quamdam non quidem perturbationem, sed mutationem: rursus, ad primum conspectum redditæ lucis, alacritas incogitata redijt & iniussa. Illud deinde mecum loqui cœpi, quam inepte quædam magis ac minus timeremus, cum omnium idem finis esset. Quid enim interest, vtrum supra aliquem ⁷ vigiliarium ruat, an mons? nil inuenies. Erunt tamen qui hanc ruinam magis timeant, quamuis vtræque mortifera æque sit. Adeo non effectus, sed efficientia timor spectat. Nunc me putas de Stoicis dicere, qui existimant ⁸ animam hominis magno pondere extriti ⁹ permeare non posse, & statim spargi, quia non fuerit illi exitus liber: ego vero non facio, qui hoc dicunt, videntur mihi errare. Quemadmodum flamma non potest opprimi: nam circa id diffugit, quo vrgetur: quemadmodum aer verbere aut ictu non læditur, nec scinditur

quidem, sed circa id cui cessit refunditur: sic animus qui ex tenuissimo constat, apprehendi non potest, nec ¹⁰ intra corpus affligi: sed beneficio subtilitatis suae, per ipsa quibus premitur, erumpit. Quomodo fulmini, etiam cum latissime percussit ac fulsit, per exiguum foramen est relictus: sic animo, qui adhuc tenuior est igne, per omne corpus fuga est. Itaque de illo quarendum est, an possit immortalis esse: hoc quidem certum habet, si superstes est corpori, propter hoc illum nullo genere posse perire, ¹¹ propter quod non perit: quoniam nulla immortalitas cum exceptione est, nec quidquam noxium aeterno est.

I. LIPSIUS.

1. **I**TERVM nauem experirer.] *Tam infelicitur, quam supra, epist. LIII.*

2. Nihilominus nauigasse.] *In effedo videlicet: via madida & inaequali, mutante identidem illo, ac quasi natante. Simili metaphora, de hac ipsa via, Statius Silvarum IV.*

Nutabat cruce pendula viator,

Rodebatque rotas maligna tellus,

Et plebs in medijs Latina campis

Horrebat mala NAVIGATIONIS.

Emenda ibidem ex meo libro, Sorbebatque rotas.

3. Athletarum fatum.] *Quorum est ceromate perfundi, & haphe deinde inspergi. Mihi simile: qui in via prima luto & liquore, velut crasso ceromate, delibutus sum: deinde in crypta: arenis, & puluere, ut haphe perspersus.*

4. Crypta Neapolitana.] *Quae per fossa monte Pausilypo (incertum, quo magni operis auctore) recta Neapolim ducit: multorum stadiorum longitudine, ait Strabo, atque ut hodie dimensio est, passuum circiter mille. Alioqui super ipsum montem eundem sit, ambitu magno, & via ardua.*

5. Nihil faucibus obscurius.] *Fauces, angusti transitus etiam vocabantur: nequis de aditu capiat, qui certe illustris. Obscuritas autem hic, tempore Senecae, & densa tenebra, ut ostendit: non aequae Strabonis, id est Tiberij, qui desertim scribit, & ὥς τὰ ἐν τῷ ὄρει φαίνεται ὅς ἐστι, πολλὰ χόδον κυκλοπεισὶν ἡγεῖσθαι, ὡς ῥάδοις πολλὰ ὁ χόδον. lumen e superficie montis, plurifariam fenestellis incisis, per multam altitudinem demitti. Oportuit hac luminaria obstructa aeo aut neglectu fuisse, si tam densa tunc tenebrae. Quod idem fuit ad tempora Alphonsi primi Aragonum regis: qui provincia ea subdita, viam istam & fauces aperuit, complanauit, duas fenestras incidit, quae lumen in mediam speluncam obliquum funderent: ut hodieque comparent.*

6. Mutabitur color.] *De tota hac re, pulchre Stoiculus quissiam apud Agellium lib. XIX. cap. I. & nos Manuduct. III. Diss. VII.*

7. Vigiliarium ruat.] *Locus & specula, in qua Vigiles; ut Valetudinarium, Spoliarium, Viuarium. Sed super lectione ambigo, & meus liber, Iugularium praefert. Suspicebam aliquando, Tigillarium an, vigilem atrium.*

8. Animam hominis.] *De hoc Stoico sensu scripsi Physiol. III. Diss. XI.*

9. Permeare non posse.] *Est Pinciani coniectura, sed bella & blandiens. Libris scribitur, permanere: neque damnes. aut si, in permanere, aptissime mutes.*

10. Intra corpus affligi.] *Velim, effligi.*

11. Propter quod non perit.] *Uni meorum abest vox, propter: & reilegem libenter, aut mutem in propterea. Non displiceat etiam: per quod hoc perit. Hoc, id est corpus.*

MURETVS.

ACEROMATE nos haphe excepit.] *Utrumque ab athletis sumpsit. Ceroma unguentum est e cera: haphe, pulvis quo inspergebantur luctaturi.*

PINCIANVS.

ET tamen luti tota via fuit.] *Eadem, Sed tantum luti tota via fuit.*

Non ut nos per tenebras videamus.] *Pronomen nos non habetur in eadem.*

Itaque & vultum adducet ad tristitiam.] *Castiorem lectionem putamus abducet quam adducet.*

Vigiliarium ruat, an mons.] *Vetus lectio, vigiliarium, non vigiliarium.*

Adeo non effectus, sed efficientiam timor spectat.] *Sunt exemplaria quae non efficientiam, sed efficaciam praeferrunt. Opinor scriptum fuisse, adeo non effectum, sed effectus causam timor spectat. Deinde librorum inscitia duas dictiones in unam coaluisse, scilicet effectus causam, in efficaciam siue efficientiam.*

Permanere non posse.] *Corrigendum reor, permeare non posse. Sequitur enim, quia non fuerit illi exitus liber.*

ERASMVS.

VEL pausarium.] *Pausarium ipse interpretatur, qui voce temperat impetum remigantium. Notatum est ab eruditis & hoc in Seneca, quod a vocabulis sordidioribus interdum non abstinnerit. Quo de genere videntur ex his esse quaedam.*

OPSOPOEVS.

RECTIVS m. ff. excitatus pro incitatus. *Jidem brevius postea Quaedam enim, mi Lucili, nulla effugere virtus potest.*

M. ff. magis aut minus. *Et mox duo, vigiliarum ruat, aut mons. Nihil inuenies, omisis duabus dictionibus, an turris. ut suspicer glossema esse vigiliarum explicare volentis. de duarum enim rerum (saltem ruina auctorem loqui sequentia probant. Videtur autem vigiliarum turris seu specula editis locis inaedificata, in qua vigiles excubare solent. Sic spoliarium, viuarium, valetudinarium locorum nomina sunt.*

Locus non constare videtur M. ff. habent, propter illum nullo genere posse, propter quod non perit. Ambianus inter genere & posse, interserit mori: manus tamen recentior est. Si quid audendum est, legam, perire illum nullo genere posse, propter quod hoc perit. illum intelligo animum, hoc corpus.

GRVTERVS ET IVRETVS.

A Ceromate nos haphē excepit.] *huic loco lucem tibi dabit P. Faber lib. 3. Agonist. cap. 22.*

ARGVMENTVM I. LIPSI.

VERBA quædam nupera, desita nunc esse. transit ad *Physica*, & quoduplex τὸν, ex Platone. Aptat ad *Ethica*, & nihil hic idem, aut firmum, esse. Tum subtilitates quem usum habere possint? & hunc ex omni re captandum. Adnectit de senectute, & morte, neutram optandam, aut recusandam.

EPIST. LVIII.

QUANTA verborum nobis¹ paupertas, imo egestas sit, numquam magis quam hodierno die intellexi. Mille res inciderunt, cum forte de Platone loqueremur, quæ nomina desiderarent, nec haberent: quædam vero cum habuissent, fastidio nostro perdidissent. Quis autem ferat in egestate fastidium? Hunc quem Græci æstrum vocant, pecora peragentem, & totis saltibus dissipantem, asilum nostri vocabant. hoc Virgilio licet credas:

*Et lucum Silari iuxta ilicibusque virentem
Plurimus Alburnum volitans, cui nomen asilo
Romanum est, æstrum Græci vertere vocantes,
Asper, acerba sonans, quo tota exterrita siluis
Diffugiunt armenta. —*

² Puto intelligi istud verbum interisse. Nec te longe differam, quædam simplicia in usu erant, sicut cernere ferro inter se dicebant. Idem Virgilius hoc probabit tibi:

*— Stupet ipse Latinus,
Ingentis, genitos diuersis partibus orbis,
Inter se cōnisse viros, & cernere ferro.*

quod nunc decernere dicimus: simplicis illius verbi usus amissus est. Dicebant antiqui, si iusso, id est, si iussero. Hoc nolo mihi credas: sed fide Virgilio:

Cetera qua iusso, mecum manus inferat arma.

Non id ego nunc hac diligentia, ut ostendam quantum tempus apud grammaticum perdiderim: sed ut ex hoc intelligas, quantum apud Ennium & Attium, verborum situs occupauerit: cum apud hunc quoque, qui quotidie excutitur, aliqua nobis subducta sint. Quid, inquis, sibi ista vult præparatio? quo spectat? Non celabo te. cupio, si fieri potest propitiis auribus tuis, ⁴ Essentiam dicere: sin minus, dicant & iratis. ⁵ Ciceronem auctorem huius verbi habeo, puto locupletem. si recentiore quæris; ⁶ Fabianum, disertum & elegantem, orationis, etiam ad nostrum fastidium, nitidæ. Quid enim fiet, mi Lucili? quomodo dicetur & οἷα res necessaria, ⁷ naturam continens, fundamentum omnium? Rogo itaque permittas mihi hoc verbo uti. nihilominus dabo operam, ut ius a te datum parcissime exerceam: fortasse contentus ero mihi licere. Quid proderit facilitas tua, cum ecce id nullo modo Latine exprimere possim, propter quod linguæ nostræ conuicium feci? Magis damnabis angustias Romanas, si scieris vnam syllabam esse, quam mutare non possim. Quæ hæc sit, quæris? τὸν. Duri tibi videbor ingenij: in medio positum, posse sic transferri, ut dicam, Quod est. Sed multum interesse video. cogor verbum pro vocabulo ponere: sed id si necesse est, ponam. Quod est, Sex modis hoc a Platone dici, amicus noster homo eruditissimus hodierno die dicebat. Omnes tibi exponam, si ante indicauero, esse aliquod genus, esse & speciem. Nunc enim primum illud genus quærimus, ex quo ceteræ species suspensæ sunt, a quo nascitur omnis diuisio, quo vniuersa comprehensa sunt. Inuenietur autem, si cœperimus singula retro legere. sic enim perducemur ad primum. Homo species est, ut Aristoteles ait: equus species est, canis species. ergo commune aliquod quarendum est his omnibus vinculum, quod illa complectatur, & sub se habeat. Hoc quid est? animal. Ergo genus esse cœpit omnium horum quæ modo retuli, hominis, equi, canis, animal. Sed sunt quædam, quæ animam habent, nec sunt animalia. placet enim satis & arbutis animam inesse. itaque & viuere illa, & mori dicimus.

Ergo animantia superiorem tenebunt locum, quia animalia in hac forma sunt, & fata. Quædam anima carent, ut saxa. itaque aliquid erit animantibus antiquius, scilicet corpus. hoc sic diuidam, ut dicam corpora omnia aut animata esse, aut inanimantia. Etiamnum est aliquid superius, quam corpus. Dicimus enim quædam corporalia esse, quædam incorporalia. Quid ergo erit ex quo hæc diducantur? illud cui nomen modo parum proprium imposuimus, Quod est. Sic enim in species secabitur, ut dicamus: Quod est, aut corporale est, aut incorporale. Hoc ergo genus est primum & antiquissimum, & ut ita dicam, generale: cetera genera quidem sunt, sed specialia, tamquam ⁸ homo genus est. Habet enim in se nationum species, Græcos, Romanos Parthos; colorum, albos, nigros, flauos: habet singulos, Catonem, Ciceronem, Lucretium. Itaque qua multa continet, in genus cadit: qua sub alio est, in speciem. Illud genus, Quod est, generale, supra se nihil habet. Initium rerum est. omnia sub illo sunt. Stoici volunt superponere huic etiam aliud genus magis principale: de quo statim dicam, si prius illud genus, de quo locutus sum, merito primum poni docuero, cum sit rerum omnium capax. quod est, in has species diuido, ut sint corporalia, aut incorporalia. Nihil tertium est. Corpus quomodo diuido? ut dicam, aut animantia sunt, aut inanimantia. Rursus animantia quemadmodum diuido? ut dicam, quædam animum habent, quædam tantum animam: aut sic: quædam impetum habent, incedunt, transeunt: quædam solo affixa, radicibus aluntur & crescunt. Rursus animalia in quas species seco? aut mortalia sunt, aut immortalia. Primum genus Stoicis quibusdam ⁹ videtur, Quid: sed quare videatur, subiiciam. In rerum (inquiunt) natura quædam sunt, quædam non sunt. Et hæc autem quæ non sunt, rerum natura complectitur, quæ animo succurrunt, tamquam Centauri, Gigantes, & quidquid aliud falsa cogitatione formatum, habere aliquam imaginem cœpit, quamuis non habeat substantiam. Nunc ad id quod tibi promisi, reuertor, quomodo quæcumque sunt, ¹⁰ in sex modos Plato partiatur. Primum illud Quod est, nec visu, nec tactu, nec ullo sensu comprehenditur: cogitabile est. quod generaliter est: tamquam homo generalis sub oculos non venit, sed specialis venit, ut Cicero & Cato. Animal non videtur, sed cogitatur: videtur autem species eius, equus & canis. Secundum ex his quæ sunt, ponit Plato, quod eminet & exsuperat omnia. Hoc ait per excellentiam esse. ut poeta communiter dicitur. omni bus enim versus facientibus hoc nomen est. sed iam apud Græcos in vnus notam cessit. Homerum intelligas, cum audieris poetam. Quid ergo hoc est? Deus, scilicet maior ac potentior cunctis. Tertium genus est eorum quæ proprie sunt: innumerabilia hæc sunt, sed extra nostrum posita conspectum. Quæ sunt, interrogas? propria Platonis supellex est. ¹¹ Ideas vocat, ex quibus omnia, quæcumque videmus, fiunt: & ad quas cuncta formantur. Hæc immortales, immutabiles, inuiolabiles sunt. Quid sit Idea, id est, quid Platoni esse videatur, audi. Idea est eorum, quæ natura fiunt, exemplar æternum. Adjiciam definitioni interpretationem, quo tibi res apertior fiat. Volo imaginem tuam facere. exemplar picturæ te habeo, ex quo, capit aliquem habitum mens, quem operi suo imponat. Ita illa quæ me docet & instruit facies, à qua petitur imitatio, Idea est. Talia ergo exemplaria infinita habet natura rerum, hominum, piscium, arborum: ad quæ, quodcumque fieri ab illa debet, exprimitur. Quartum locum habet ¹² *εἰδός*. Quid sit hoc *εἰδός*, attendas oportet: & Platoni imputes, non mihi, hanc rerum difficultatem. nulla est autem sine difficultate subtilitas. Paulo ante pictoris imagine utebar. ille cum reddere Virgilium coloribus vellet, ipsum intuebatur: Idea erat Virgilij facies, futuri operis exemplar: ex hac quod artifex trahit, & operi suo imposuit, *εἰδός* est. Quid intersit, quæris? alterum exemplar est, alterum forma ab exemplari sumpta, & operi imposita. alteram artifex imitatur, alteram facit. Habet aliquam faciem statua: hæc est Idos. habet aliquam faciem exemplar ipsum, quod intuens opifex, statuam figurauit: hæc Idea est. Etiamnum aliam desideras distinctionem? Idos in opere est: Idea extra opus: nec tantum extra opus est, sed ante opus. Quintum genus est eorum, quæ communiter sunt. hæc incipiunt ad nos pertinere: hic sunt omnia, homines, pecora, res. Sextum genus eorum est, quæ quasi sunt, tamquam inane, tamquam tempus. Quæcumque videmus ac tangimus, Plato in illis non numerat, quæ esse proprie putat. Fluunt enim, & assidua diminutione atque adiectione sunt. Nemo nostrum idem est in senectute, qui fuit iuuenis. nemo est mane, qui fuit pridie. Corpora nostra rapiuntur fluminum more. quidquid vides, currit cum tempore. nihil ex his quæ videmus, manet. Ego ipse dum loquor mutari ista, mutatus sum. Hoc est ¹³ quod ait Heraclitus: *In idem flumen bis non*

descendimus. Manet idem fluminis nomen, aqua transmissa est. Hoc in amne manifestius est, quam in homine. sed nos quoque non minus velox cursus præteruehit: & ideo admiror dementiam nostram, quod rantopere amamus rem fugacissimam, corpus, timemusque ne quando moriamur: cum omne momentum, mors prioris habitus sit. Vis tu timere, ne semel fiat quod quotidie fit? De homine dixi, fluida materia & caduca, & omnibus obnoxia casibus: mundus quoque, æterna res & inuicta, mutatur, nec idem manet. Quamuis enim omnia in se habeat quæ habuit, aliter habet quàm habuit, ordinem mutat. Quid, inquis, ista subtilitas mihi proderit? si me interrogas, nihil. Sed quemadmodum ille cælator oculos diu intentos ac fatigatos remittit atque auocat, & ut dici solet, pascit: sic nos animum aliquando debemus relaxare, & quibusdam oblectamentis reficere. sed ipsa oblectamenta opera sint: ex his quoque, si obseruaueris, sumes quod possit fieri salutare. Hoc ego, mi Lucili, soleo facere: ¹³ ex omni natione, etiam si à philosophia longissime auersa est, eruere aliquid conor, & utile efficere. Quid de istis capiam, quæ modo tractauimus, remotis à reformatione morum? quomodo meliorem me facere Ideæ Platonice possunt? quid ex istis traham, quod cupiditates meas comprimam? Vel hoc ipsum, quod omnia ista quæ sensibus seruiunt, quæ nos accendunt & irritant, negat Plato ex iis esse quæ vere sint. Igitur ista imaginaria sunt, & ad tempus aliquam faciem ferunt: nihil horum stabile, nec solidum est. & nos tamen cupimus tamquam aut semper futura, aut semper habituri. Imbecilli fluidique per interualla consistimus: mittamus animum ad illa, quæ æterna sunt. miremur in sublimi volitantes rerum omnium formas: Deumque inter illa versantem, & providentem, quemadmodum quæ immortalia facere non potuit, quia materia prohibebat, defendat à morte, ac ratione vitium corporis vincat. Manent enim cuncta, non quia æterna sunt, sed quia defenduntur cura regentis. Immortalia tutore non egent: hæc conseruat artifex, fragilitatem materiæ vi sua vincens. Contemnamus omnia, quæ adeo pretiosa non sunt, ut an sint omnino, dubium sit. Illud simul cogitemus, si mundum ipsum non minus mortalem, quàm nos sumus, providentia periculis eximit, posse tamen aliquatenus nostra quoque providentia longiorem prorogari huic corpusculo moram, si voluptates, quibus pars maior perit, potuerimus regere & coercere. Plato ipse ad senectutem se diligentia pertulit. Erat quidem corpus validum ac forte sortitus, & illi nomen ¹⁴ latitudo pectoris fecerat: sed navigationes ac pericula multum detraxerunt viribus: parsimonia tamen, & eorum quæ auiditatem euocant modus, & diligens sui tutela, perduxit illum ad senectutem, multis prohibentibus caussis. Nam hoc scis, puto, Platoni diligentia suæ beneficio contigisse, quod ¹⁵ natalis suo decessit, & ¹⁶ annum vnum atque octogesimum impleuit, ¹⁷ sine vlla deductione. Ideo Magi, qui forte Athenis erant, immolauerunt defuncto, amplioris fuisse sortis quàm humanæ rati, quia consummasset perfectissimum numerum, quem nouem nouies multiplicata componunt. Non dubito, quin paratus esset paucos dies ex ista summa, & sacrificium, remittere. Potest frugalitas producere senectutem: quam ut non puto concupiscendam, ita ne recusandam quidem. Iucundum est esse secum quàm diutissime, cum quis se dignum quo frueretur, effecit. Itaque de isto ¹⁸ feremus sententiam, an oporteat fastidire senectutis extrema, & finem non opperiri, sed manu facere. Propè est à timente, qui fatum segnis exspectat: sicut ille vltra modum deditus vino est, qui amphoram exsiccat, & faciem quoque exsorbet. De hoc tamen quaerimus, pars summa vitæ, ¹⁹ vtrum fæx vitæ hæc sit, an liquidissimum ac purissimum quiddam: si modo mens sine iniuria est, & integri sensus animum iuant, nec defectum & præmortuum corpus est. Plurimum enim refert, vitam aliquis extendat, ²⁰ an mortem. At si inutile ministeriis est corpus, quid ni oporteat educere animum laborantem? & fortasse paullo ante quàm debet, faciendum est, ne cum fieri debeat, facere non possis: & cum maius periculum sit male viuendi, quàm cito moriendi, stultus est qui non exigui temporis mercede, magnæ rei aleam redimit. Paucos longissima senectus ad mortem sine iniuria pertulit. multis iners vita sine vfu iacuit sui. ²¹ Quanto deinde crudelius iudicas, aliquid ex vita perdidisse, quamuis finienda? Noli me inuitus audire, tamquam ad te iam pertineat ista sententia: sed quid dicam æstima. Non relinquam senectutem, si me totum mihi reseruabit: totum autem ab illa parte meliore. At si cœperit concutere mentem, si partes eius conuellere, si mihi non vitam reliquerit, sed animam: profugiam ²² ex ædificio putrido ac ruenti. Morbum morte non fugiam, dumtaxat sanabilem, nec officientem animo: non afferam mihi manus propter dolorem. sic mori, vinci est. Hunc tamen si sciero perpetuo mihi esse

patiendum: exhibo non propter ipsum, sed quia impedimento mihi futurus est ad omne, propter quod viuitur. Imbecillus est & ignauus, qui propter dolorem moritur: stultus, qui doloris causa viuit. Sed in longum exeo. est præterea materia ²³ quæ ducere diem possit. Et quomodo finem vitæ imponere poterit, qui epistolæ non potest? Vale ergo: quod libentius quàm ²⁴ mortes meras lecturus es.

I. L I P S I V S.

1. **P**aupertas, imo egestas.] *Plus igitur hoc est: & Pauperies esse rei potest, quæ non egeas. Plinius lib. iv. epist.* Inopia, ac potius ut Lucretius ait, hac egestate patrij sermonis. *Noster epist. xvii.* Non est quod paupertas nos à philosophia reuocet, nec egestas quidem.
2. Puto intelligi.] *Sive, intelligis.*
3. Sed fide.] *Alij, fideli: fortasse, fido.*
4. Essentiam dicere.] *Optime ita Muretus, cum in libris esset, quid sentiam.*
5. Ciceronem auctorem.] *Sidonius: Lecturus es hinc nouum verbum Essentiam: sed scias hoc ipsum dixisse Ciceronem.*
6. Fabianum.] *Quem intelligit Fabius: Viam, quam Flavius Essentiam vocat. Nomen ei fuit, Ser. Flavius Papirius Fabianus.*
7. Naturam continens.] *Omnia enim ex Vsa: quæ est proprie Stoicis, Deus & Materia.*
8. Homo genus est.] *Atqui supra Species erat, sed ex Aristotele: hic Logicam Chrysippi sequi eum probabile est, hodie ridendam.*
9. Videtur, Quid.] *Ita lego, cum libris sit ambigue Quid, vel Quod: sed illud præfero. Muretus in uno etiam repperisse ait, Quiddam. Græce dixerunt indubie, τὸ τι. Pincianus sententiam loci primus peruidit, & breuiter posuit: Stoicis aliud aliquod genus Ente superius esse, nempe Quod: ita enim ipse legit. Id igitur in diuiditur, in vere Ens, & Non ens. Vere, ut omnia quæ in rerum natura sunt: Non ens, ut sunt Centauri, Chimæra, & quæ in mente sola subsistunt.*
10. In sex modos Plato.] *Primò quidem in duos: atque ita in Timæo, & Sophista τὸ ὄν diuidit. Apuleius ex illo: τὰς ὁσίας, quas Essentias dicimus, duas esse ait: per quas cuncta gignantur, Mundusque ipse. Quarum vna cogitatione sola concipitur; altera sensibus subiici potest. Prior illa verè esse memoratur: hanc verò non esse possumus dicere. Et primæ quidem Essentiæ primum Deum esse, & Mentem, Formasque rerum & Animam: secundæ, omnia quæ informantur, quæque gignantur, & quæ ab Substantiæ superioris exemplo originem ducunt. Hæc ita vniuerse in Platone: sed distinctius noster in sex modos partitur. Primum est, Ens νοητὸν, intelligibile: ut Animal. Secundum, excellentissimum Ens, & causa Entium, Deus. Tertium, Idæa. Quartum ipsa Εἶδη siue Species. Quintum, quæ sensibus subiecta, id est, corpora. Sextum, quæ quasi sunt, ut Inane, Tempus.*
11. Ideas vocat.] *De his ego aliquid Physiol. II. Dissert. III.*
12. Quod ait Heraclitus.] *Plato in Cratylō: λέγει πρὸς Ἡράκλειτον, ὅτι πάντα ῥεῖ, καὶ ἑδὲν μὴ εἶναι. καὶ ποταμοῦ ῥοῇ ἀπεικάζων τὰ ὄντα. λέγει, ὡς εἰς ἐς τὸν αὐτὸν ποταμὸν οὐκ ἂν ἐμβαίης: Ait Heraclitus, omnia fluere, nec quidquam manere. & cum fluuij cursu ista quæ sunt comparans, addit, quod nec in idem flumen bis possis ingredi. Idem in Empirico legas, III. Hypotheseon.*
13. Ex omni natione.] *Sic libri, & interpretes, ex omni genere hominum aut secta. Muretus mallet, tractatione: est in ora quorundam librorum, oratione, quod mihi præplaceat.*
14. Latitudo pectoris.] *Apuleius: Platoni habitudo corporis cognomentum dedit. namque Aristocles prius nominatus. πλατὺς Græcis, latus.*
15. Natali suo.] *Qui fuit mensis Thargelionis septimus dies, Plutarcho auctore Quæst. Coniui. V III. Quæst. I. & Laertio.*
16. Annum vnum atque octogesimum impleuit.] *Conuenit cum Athenæo, qui ad annum LXXXII. peruenisse prodidit, libro v. Item Censorino, qui ait Magnos viros non prius vita excessisse, quam ad annum illum octogesimum & vnum peruenerint: in quo Plato finem vitæ & legitimum esse existimauit, & habuit. Idem Suidas: at Neanthes apud Laertium annos LXXXIII. adscribit.*
17. Sine vlla deductione.] *Iusto calculo. quippe obiit ipso natali suo: ergo expleuit, nec plus minus fuit. Formularis sermo est in ratiocinijs. Vide De Benef. II. cap. I v.*
18. Feremus sententiam.] *Quid hic Stoici aut Seneca, edisserui Manuduct. III. Dissert. XXII.*
19. Vtrum fæx vitæ hæc sit.] *Ita poeta ille Comicus apud Stobæum: Σφοδρὰ τ' ἐστὶν ὁ βίος ἡμῶν οἴῳ πορροφεινός, ὅταν ἢ τὸ λοιπὸν μικρὸν, ὅξος γινέται: Hæc vita vino similis admodum cluet, Cum paullulum super sit, est fæx atque acor.*
20. An mortem.] *Quia vita scilicet non est, in miseris malisque, sine spe, æger.*
21. Quanto deinde crudelius.] *Verba aduersæ sententiæ, non debere finire.*
22. Ex ædificio putrido.] *Stobæus Serm. CXVIII. Gorgia Leontino hoc adscribit, qui senex interrogatus, ecquid libens moreretur? μάλιστα, εἶπεν. ὡς περ γὰρ ἐκ σαποῦν καὶ ῥέοντος οἰκιδίου ἀσμένως ἀπαλλάττομαι: Maxime, inquit, nam, ut ex putri & diffluente domuncula, non inuitus abeo.*
23. Quæ ducere diem.] *Id est, vber hæc materies & disputatio, & vel diem traxerit. Alij explicant, materiam in nobis esse, quæ mortem differre possit: subtiliter magis, quàm vere.*
24. Mortes meras.] *Quas epistola hæc ultima habet, & sonat. Ingratum verbum desino, & in illud Valetudinis muto. Olim sic ego: mutant quidam, & mortis moras probant, mihi improbe.*

Quanta verborum.] Primum ostendit magnam esse Latini sermonis egestatem. Deinde docet eos inepte facere, qui linguam per se inopem contrahere potius, quam amplificare, nituntur. Tum ingreditur ad id ex quo ei huius conquestionis nata occasio est: & Platonica quedam de ente, de essentia, de genere, ac specie & idea explicans, ostendit, multa nova vocabula necessario procudenda esse ei qui de philosophia Latine disserere instituit. Postremo demonstrat, ex ijs quoque disputationibus, quæ non alio referri ac dirigi quam ad acuendum & exercendum ingenium videntur, aliquid tamen, quod ad instituendam vitam morēsque formandos pertineat, elici posse.

Paupertas, immo egestas.] Plus est egestas quam paupertas. Sic Epistola 17. Non est quod paupertas nos à philosophia reuocet, ne egestas quidem. *Martialis.*

Non est paupertas Nestor habere nihil. *Lucretius,*

Propter egestatem linguæ & rerum nouitatem.

Et cernere ferro.] Hanc scripturam & agnoscit & confirmat *Seruius*. Sunt tamen qui ex veteribus libris contendunt legendum decernere. At *Seruius* posteritatem hoc modo legere cœpisse ait. Et decipit, si quis plus tribuit ulli libro, qui hodie reperiatur, quam aut *Seruij* testimonio, aut *Seneca*.

Essentiam dicere.] Primus, ut opinor, hunc locum emendauit: cum ante me alij omnes nullo sensu legerent quid sentiam dicere. Vide qua scripsi capite ultimo lib. 15. *Variarum lectionum.*

Etiā ad nostrum fastidium.] Iam enim plerique nonnulla *Ciceronis*, ut parum nitida & parum expolita, fastidiebant. Idque & ex multis *Seneca* locis, & ex dialogo de oratoribus, qui *Tacito* tribuitur, facile perspicere potest.

Via.] Stulte putauit *Perionius* pro *usia* dici posse naturam. Neque nego esse quadam, in quibus huic interpretationi locus esse possit. Sed certe aliter dicenda est in disputationibus philosophicis & *σῖα*, & aliter *ϕύσις*. Neque satis aptum est, quod in scholis tritum est, substantia. Vbi enim hæc subtiliter distinguenda sunt, aliud est *ὕπαρξις*, & aliud *σῖα*, aliud *εἶναι*, aliud *ὕπαρξις*. Substantia autem est *ὕπαρξις*. Denique *σῖα* nullo modo melius Latine dici potest quam essentia.

TOON.] Ut essentia, sic entis nomine uti necesse habent, qui Latine philosophari volunt. Neque vero ita defungi queunt, ut pro ente dicant id quod est: alioqui in magnas sæpenumero se induent difficultates. Idem accidit ijs qui possibile & impossibile dicere, saltem in disputationibus philosophicis, reformidant: cum *Plato*, *Aristoteles*, *Epicurus*, *Zeno* in lingua infinitis partibus copiosiore innumerabilia tamen vocabula fingere necesse habuerint. Equidem, ut de meo sensu libere atque ingenue fatear, multa puto ab istis delicatis, in *S. Thoma*, in *Ioanne Scoto*, aliisque eiusmodi eruditissimis hominibus irrideri, quæ & necessaria sunt & talia, ut si quis ea vetustis illis temporibus protulisset magnam ei gratiam omnes philosophi studiosi habituri fuisse videantur. Nos dum teneris auribus videri volumus, tenera nobis ac puerilia esse ingenia, neque veræ ac solidæ eruditionis capacia ostendimus.

Illud cui nomen.] Facit ens genus, quod diuidatur in corporale, & incorporale. Accipit igitur ens pro essentia. Nam entis quidem longe aliæ sunt & apud *Platonem* & apud *Aristotelem* diuisiones.

Hoc ergo genus est primum.] *γενικὸν τὸν*. at speciale, *ὃ γένος ὃν εἶδος εἶναι δὲ ναίαι*. *ὕπαρξις* *Περὶ πατετικὴ* vocant.

Homo genus est.] Immo vero *εἶδος εἰδικὸν τὸν*. Neque sunt hæc diuersæ hominum species, *Græcus*, *Romanus*, *Parthus*: aut *albus*, *niger*, *flauus*: neque singuli homines specie, sed numero tantum differunt. Ac fatendum est, esse in his *Senecam* paulo crassiorē. Nondum valde manibus hominum terebantur *Aristotelis* scripta, e quibus solis accurata & exquisita harum rerum tractatio peti poterat.

Stoici volunt superponere.] Notandum est voluisse *Stoicos*, esse aliud quoddam genus ipso ente superius.

Primum genus Stoicis quibusdam videtur, sed quare videatur, subiiciam.] Post verbum videtur, deest nomen eius generis, quod quidam e *Stoicis* ipso ente superius esse volebant. Quodnam autem id fuisse dicemus? Diuinare difficile est. Neque sane eiusmodi res est, in qua peruestiganda torquere se quisquam diutius debeat. Proponam tamen coniecturam meam: ut de ea ab alijs iudicetur. Suspicio igitur, genus illud ente superius fuisse τὸ πᾶν: id est, aliquid: atque ita *Stoicos* illos dixisse: esse aliquid ὅν τὸν, id est, quod reuera esset: aliquid autem, quod reuera quidem non esset, sed animo tamen ac cogitatione informaretur: quales sunt centauri, trigelapsi, chimæ, & similia. Diuidi igitur τὸ πᾶν εἰς τὸ ὄν, & εἰς τὸ μὴ ὄν: atque ita esse superius: quoniam & entia complectitur & non entia. In hanc suspicionem adducor ex loco quodam *Platonis* in *Sophista*, ubi quiddam ab hoc non valde abhorrens dicere videtur. Sed hæc coniectura modo est: de qua quisque, ut volet iudicabit. Commodum hæc scripseram, cum ad me, tanquam celo delapsus, homo & nobilitate generis & multarum rerum cognitione, & virtute præstans, *Antonius Franciscus Neapolites*, *Panormitanus*, summus amicus meus, venit: quem ego hos totos octo annos non videram. Is post illa communia, quæ in amicis, quos longo interuallo videmus, vsitata sunt: Afferro, inquit, tibi libros veteres duos, in quibus pleraque *Seneca* scripta sunt: quibus tu, cui eius scriptoris editionem iam in manibus esse audio, arbitratus tuo utaris licet. Tu vero, inquam, & si aduentus tuus mihi per se iucundissimus est, nihil, quo is gratior ac iucundior fieret, adferre potuisti. Sed sunt ne in eis epistolæ ad *Lucilium*? Sunt, inquit. Quæso igitur, inspiciamus, ecquid tuus iste liber adimere mihi molestissimum scrupulum, quo nunc cum maxime torqueor, possit. Nec mora. hunc ipsum locum inspeimus: cumque in veteribus illis membranis ita scriptum deprehendimus. Primum genus *Stoicis* quibusdam videtur quiddam quare videatur, subiiciam. quæ scriptura & perspicue vera est, & coniecturam illam meam non absurdam neque alienam fuisse demonstrat.

Nunc ad id.] At apud *Platonem* ens sex modis dici. Uno modo ens est τὸ πᾶν τὸν, id est, quod sub sensum non cadit, sed mente tantum ac cogitatione comprehenditur. Secundo ens vocatur id quod supra alia omnia entia est. *ἐπέκεινα τῶν ὄντων*, & *σῖαν ὑπὲρ τῶν ἄλλων πάντων*. Id est, *Deus*. Solus enim *Deus* vere est *πρὶν πᾶσι τῶν ὄντων*. Itaque ipse de se in libris diuinis: Ego sum qui sum. Tertio entia vocantur *Idea*. Quarto τὰ εἶδη. Quinto ea quæ etiam vulgo esse dicuntur: id est, ea quæ cernimus ac tangimus. Sexto ea quæ non sunt, sed quasi sunt, ut inane, ut tempus, ut motus. Hæc duo postrema genera non satis proprie esse dicuntur.

Videtur autem species eius.] Immo ne equus quidem aut canis videtur, sed hic equus & hic canis.

Poeta.] εἰσώπων τῶν ἀνθρώπων, ait Galenus, τὰ ὡρωτεύοντα τῶν ἐν τῷ γένει, τῶ τῷ γένους ὡρω-
σαι ὡρεῖν ὀνόματι. Cicero in topicis: Homerus, propter excellentiam, commune poetarum nomen, ef-
fecit apud Græcos suum. Plutarchus in symposiacis: πολλῶν ὄντων ποιητῆς, ἐν δὲ τὸν κατὰ πρῶτον ἐξ αἰρέτως
ποιητῶν καλεῖται.

Quæ proprie sunt:] Plato in Timæo ait ideas numquam fieri, semper esse: corporea autem omnia nunquam esse,
semper fieri.

Omnia quæ fiunt.] Liber vetus Siculus: Omnia quæ videmus, fiunt.

Quodcumque fieri.] Idem liber. Quicquid fieri.

Ante opus.] Idea est, τὸ κατὰ φύσιν τὸ ὡρὸν τῶν πολλῶν. εἶδος, τὸ κατὰ φύσιν τὸ ὅτι πολλῶν.

In idem flumen.] Plato Cratylus, λέγει τοῦ Ἡράκλειτος, ὅτι πάντα ῥεῖ, καὶ οὐδὲν μένει. καὶ ποταμὸς ὅτῳ
ἀπεικάζεται τὰ ὄντα, λέγει, ὡς δις ἐς τὸν αὐτὸν ποταμὸν οὐκ ἂν ἐμβαίης.

Vistu timere.] Liber Siculus. Vistu non timere: quod mihi melius & bene Latine loquentium consuetudini
congruentius videtur.

Inuenies.] Liber Siculus fumes.

Ex omni vacatione.] Puto legendum. Ex omni tractatione.

A philosophia.] morali. hanc enim ἐξ αἰρέτως, philosophiam vocant.

Nihil horum stabile, nec solidum.] Idem liber: Nihil horum stabile, nihil solidum.

In sublime.] Idem, in sublimi.

Quia materia prohibebat.] Impie stulta veterum opinio, Deum voluisse quidem à primo omnia immortalia fa-
cere, sed non potuisse, propter materiae vitium. Quasi non, ut cetera omnia, ita materiam condiderit, ac procreavit Deus.

Recte Lactantius: Idem materiae fictor est, qui & rerum materia constantium.

Contemnamus omnia.] Primum præceptum, quod è superiori disputatione ducitur. Ea quibus homines vulgo
superbiunt, aurum, gemma, possessiones, non modo magni pretij non sunt, sed ne sunt quidem: ut Platoni videtur. Con-
temnenda igitur sunt: solaque immortalia & aterna curanda.

Illud simul cogitemus.] Alterum præceptum. M undus per se caducus est: sed Dei providentia conservatur. Er-
go corpus quoque nostrum, quod suapte natura fluxum fluidumque est, adhibita cura & providentia aliquatenus con-
servari potest.

Et illi nomen. Cum prius Aristocles auito nomine diceretur. Platus grace, latus. Quod autem hic de Platone dici-
tur, eum sibi vitam moderata vivendi ratione produxisse, idem fere de Herodico Selymbriano memoriae proditum est &
à Platone ipso, et ab Aristotele, & à Plutarcho. Et Galenus quiddam de se non absimile narrat. Eiusdem rei luculentis-
simum maximeque memorabile exemplum vidi olim Patavij, Aloisium Cornelium Venetum, hominem splendidis-
simo genere natum, eundemque amœnissimo ingenio, & suavisimis moribus præditum: cuius etiam libellus extat de
commodis quæ ex parca & moderata vivendi ratione capiuntur. Is cum anno fere quadragesimo ita profligata valetudi-
ne esset, ut à medicis prope depositus ac desperatus, mortem potius quam vitam ad breve aliquod tempus agre extractu-
rus videretur, ita vitam instituere cepit, ut cibum ad pondus, potum ad mensuram sumeret, neque unquam ne tantu-
lo quidem modum quem ipse sibi præscripserat, excederet, modicis corporis exercitationibus uteretur, curas omnes pro-
cul ab se ablegaret, animum sermonibus amicorum, alijsque honestis oblectationibus hilararet: quibus rebus id consecu-
tus est, ut & morborum expers vixerit, & diu medicis suis superstes ad extremam senectutem pervenerit.

Ex ædificio putrido ac ruenti.] Sumptum, ut opinor, è dicto quodam Gargiae Leontini, de quo hæc leguntur:

Γοργίας ὁ ῥήτωρ ἦδη γηραιὸς ὑπάρχων, ἐρωτηθεὶς, εἰ ἦδ' αὖς Σποδὴν ἴσκει, ἠκιστα, εἶπεν. ὥς τ' ὁ δὲ ἐκ
σαωρὸς καὶ ῥέοντος οἰκιδίῳ, ἀσμενῶς ἀπαλλάττομας.

Mortis meras.] Id est meras de morte disputationes, quales sunt hæc mea. Mortis est quarti casus, numeri pluralis.

PINCIANVS.

Ciceronem autorem huius verbi habeo.] Castigandum existimo, Ciceronem autorem vsuæ verbi ha-
beo, quod sequentia monstrant.

Natura continens fundamentum omnium?] Naturam, non natura, pleraque legunt exemplaria.

Sed id si necesse est, ponam quod esset.] Ex vetere lectione lege, sed ita necesse est, ponam quod est.

Esse aliquid genus & speciem.] Sic prior editio. Eadem, Esse aliud genus, esse & speciem.

Canis est species.] Verbum est non habetur in eadem.

Quædam anima carent.] Eadem, sed sunt quædam quæ anima carent.

Primum genus Stoicis quibusdam videtur: sed quare videatur, subiiciam.] Exemplar correctissimum
Facundi & Primitivi, loco illius particula sed habet quod: ut sit legendum, Primum genus Stoicis quibusdam
videtur quod. Quare videatur, subiiciam. hoc sensu: Visum esse Stoicis, primum genus non esse, quod est: quia
natura completatur, etiam quæ non sunt: sed tantum, quod.

Quæ sunt, interrogas? Proprie Plato Ideas vocat.] Vetus lectio: Quæ sunt, interrogas? Propria Pla-
tonis supellex est. Plato ideas vocat.

Ex quibus omnia quæ sunt fiunt.] secus eadem: ex quibus omnia quæcumque videmus fiunt.

Eorum quæ naturaliter fiunt.] Eadem, eorum quæ natura sunt.

Exemplar picturæ tuæ habeo.] Scribe te, non tuæ, ex eadem.

In idem flumen bis descendimus, & non descendimus.] Bona pars exemplarium brevius: In idem flu-
men bis descendimus. ut putem legendum, addita negatione: In idem flumen bis non descendimus. Sen-
tentia Aristoteli & alijs memorata.

Tanquam semper futura, ac semper habituri.] Vetus lectio, tanquam aut semper futura, aut semper
habituri.

Hac ratione vitium corporis vincat.] *Scribe, ac, non hac ex eadem.*

Potest tamen aliquatenus nostra quoque prouidentia prorogare huic corpusculo moram.] *Scribendum reor, posse tandem aliquatenus nostra quoque prouidentia longiorem prorogari huic corpusculo moram.*

Vtrum fex vitæ hæc sit.] *Scribe. Vtrum ea fex sit. reliqua tollenda ex vetere lectione.*

ERASMVVS.

A Vt turris. non erat.] *Et hæc due voces efficiunt sensui. Mox proximo, pro efficientiam, melius erat, efficientia: hoc est, ea quæ adferunt exitium.*

Mortis moras.] *pro moras: habebat consulta: an recte vide.*

OPSOPOEVVS.

M.ss. Est lucum Silari iuxta ilicibusque virentem Pluribus, &c. *Virgiliani vero codices vulgati lib. 3. Georg. Est lucos Silari circa, ilicibusque virentem Plurimus, &c. ydem mox, oestron Graij vertere.*

Ante legebatur, sed fideli Virgilio, ut ita Seneca scripserit (ait Modius epist. 132.) parum etiam illum nouit, cui id persuaderi poterit omnino emendandum: sed fidem Virgilio: volo, puta, te adhibere. Sic ille. Et ita m.ss. nostri: Ambianus vero, sed fidem adhibe Virgilio.

Modius ibidem è suis libris legit, disertum & orationis, &c. Sed nostri discessionem faciunt, & eunt in correctionem Mureti.

M.ss. esse aliquid genus, esse & speciem. & sic S. Stephani membrana quoque apud Modium epist. 58. Ambianus codex, esse aliquid genus & speciem.

M.ss. Homo sp. est, ut Arist. ait equus sp. est, canis species est.

M.ss. Sed quædam anima carent. Statim Modius epist. eadem: Legunt membrana, corpora omnia aut animalia esse, aut inanimalia: & inferius, aut animantia. sunt aut inanimantia, quod utrobique mihi quidem non displicet. ut enim hic fortuna Gratiæ non agantur, satius tamen opinor Senecam suis verbis loquentem audire quàm alienis. Hactenus ille. Ac priori quidem loco adstipulatur nostrorum unus, alius ex parte, legens, corp. om. aut animalia esse aut inanima. Posteriori nullus, sed omnes faciunt cum edita lectione.

M.ss. tres. Primum genus Stoicis quibusdam videtur. Quid quare videatur, subiiciam.

M.ss. ex quibus omnia quæcunque videmus, fiunt. Et paulo post, & in assidua diminutione, &c.

M.ss. partim, si obseruaueris, sumes, quod possit, &c. partim lames: non autem, inuenies.

Modius epist. 132. Vacatio hoc loco positum pro vitæ genere, valde mihi suspectum est, oletque barbariem: censeamque tum membranis nostris scribendum, ex omni natione, &c. quod valet ex omni secta & genere hominum. sic enim & Satyrophus:

Natio comæda est, rides? maiore cachinno

Concutitur. &c.

Sic ille. Nec aliter noster Seneca lib. 7. nat. quest. cap. 16. Et hoc in commune de tota natione, historicorum scilicet. Et lib. 6. cap. 26. Philosophi quoque credula natio, dixerunt.

M.ss. in sublimi volit. r. o. formas, Deumque inter illa versantem, & hoc prouidentem. unus, inter illas versantem.

M.ss. vtrum ea hæc sit, Unde recte Pincianus collegit legendum, vtrum ea fæx sit.

Lipsius epist. 5. lib. 5. Legendum mortes meras. nam tota ante epistola de morte. Modius epistola 58, Legunt alij mortes meas. sed nugæ meræ ista sunt: scribendum, quod lubentius quàm mortes meras lecturus es. Ita etiam Muretus censuit. Ne tamen in eorum sententiam eam, mouet me præter constantem m.ss. auctoritatem scopus Senecæ, eo spectans ut doceat vitam prouidentia nostra & frugalitate extendi posse, nec mortem ob senectutem, morbum, vel dolorem accelerandam esse. Ab hac parte stant verba: Illud simul cogitemus, si mundum ipsum non minus mortalem, quàm nos sumus, prouidentia periculis eximit, posse aliquatenus nostra quoque prouidentia longiorem prorogari huic corpulo moram, si voluptates, quibus pars maior perit, potuerimus regere & coercere. Et iterum in calce epistola: Est præterea materia quæ ducere diem possit. id est mortem differre. Libentius itaque mortis moras, quàm mortes meras: legerim. Vale etiam mortuus dicebatur. Seruius ex Parronis logistoricis ad Virgilij versum, Salue æternum mihi maxime Palla, Æternumque vale. & alibi Donatus ad act. 4. sc. 11. Terent.

GRVTERVS ET IVRETVS.

Nemo nostrum idem est in senectute qui fuit iuuenis.] *Acuta quadam circa hunc locum Duarenus in tit. de iudiciis cap. 4.*

Quam mortis meras.] Correctio hæc Lipsio debetur. Mortis autem vox quarti est casus, numeri pluralis: sic vocas acutius has de morte disputationes.

VOLVPTATIS & Gaudij discrimen: atque hoc honestum verbum esse. Laudat deinde stilum Lucilij, & philosopho verba item non negligenda; amandas etiam parabolas atque imagines. Serio autem, non obiter philosophandum esse: nec nobis ipsis citò placendum: quæ adulatio nos perdit.

EPIST. LIX.

MAGNAM ex epistola tua percepi voluptatem. permitte enim mihi vti verbis publicis; nec illa ad significationem Stoicam reuoca. Vitium esse voluptatem credimus. Sit sane: ponere tamen illam solemus, ad demonstrandam animi hilarem affectionem. Scio, inquam, & voluptatem (si ¹ ad nostrum album verba dirigimus) rem infamem esse, & gaudium ² nisi sapienti non contingere. Est enim animi elatio, ³ suis bonis viribusque fidentis. Vulgo tamen sic loquimur, vt dicamus, magnum gaudium nos ex illius consulatione, aut ex nuptiis, aut ex partu vxoris percepisse: quæ adeo non sunt gaudia, vt sæpe initia futurae tristitiæ sint. Gaudio autem iunctum est, non desinere, nec in contraria verti. Itaque cum dicit Virgilius noster: *Et mala mentis Gaudia*; disertè quidem dicit, sed parum proprie: nullum enim malum gaudium est. Voluptatibus hoc nomen imposuit, & quod voluit, expressit: significauit enim homines, ⁴ malo suo lætos. tamen ego non immerito dixeram, cepisse me magnam ex epistola tua voluptatem. Quamuis enim ⁵ ex iusta causa imperitus homo gaudeat, tamen affectum eius impotentem, & in diuersa statim inclinaturum, voluptatem voco, opinione falsi boni motam, immoderatam & immodicam. Sed vt ad propositum reuertar, audi quid me in epistola tua delectauerit. habes verba in potestate: non effert te oratio, nec longius quàm destinaſti, trahit. Multi sunt, qui ad id quod non proposuerant scribere, alicuius verbi decore placentis vocentur; quod tibi non euenit. pressa sunt omnia, & rei aptata. Loqueris quantum vis, & plus significas quàm loqueris. Hoc maioris rei indicium est. apparet animum quoque nihil habere superuacui, nihil tumidi. Inuenio tamen translationes verborum, vt non temerarias, ita quæ periculum sui fecerint. Inuenio imagines: quibus si quis non vti vetat, & poëtis illas solis iudicat esse concessas, neminem mihi videtur ex antiquis legisse, apud quos nondum captabatur plausibilis oratio. Illi qui simpliciter, & demonstrandæ rei causa eloquebantur, parabolis referti sunt: quas existimo necessarias, non ex eadem causa qua poëtis, sed vt imbecillitatis nostræ adminicula sint, & vt discitem & audientem in rem præsentem adducant. ⁶ Sextium ecce cum maxime lego, virum acrem, ⁷ Græcis verbis, Romanis moribus philosophantem. mouit me imago ab illo posita: ire ⁸ quadrato agmine exercitum, vbi hostis ab omni parte suspectus est, pugnae paratum. Idem, inquit, sapiens facere debet: omnes virtutes suas vndique expandat, vt vbi cumque infestum aliquid oritur, illic parata præsidia sint, & ad nutum regentis sine tumultu respondeant. Quod in exercitibus his quos imperatores magni ordinant, fieri videmus, vt imperium ducis simul omnes copiae sentiant, sic dispositæ, vt ⁹ signum ab vno datum, peditem simul equitemque percurrat: hoc aliquanto magis necessarium esse nobis, Sextius ait. Illi enim sæpe hostem timere sine causa, tutissimumque illis iter, quod suspectissimum fuit: nil stultitia pacatum habet. tam superne illi metus est, quàm infrà. vtrumque trepidat latus. Sequuntur pericula & occurrunt, ad omnia pauet: imparata est, & ipsis terretur auxiliis. Sapiens autem, ad omnem incursum munitus & intentus, non si paupertas, non si luctus, non si ignominia, non si dolor impetum faciat, pedem referet. Interritus & contra illa ibit, & inter illa. Nos multa alligant, multa debilitant: diu in istis vitiis iacuimus. elui difficile est. non enim inquinati sumus, sed infecti. ¹⁰ Ne ab alia imagine ad aliam transeamus, hoc quæram, quod mecum sæpe discipio, quid ita nos stultitia tam pertinaciter teneat? Primo quia non fortiter illam repellimus, nec toto ad salutem impetu nitimur: deinde, quia illa quæ à sapientibus viris reperta sunt, non satis credimus, nec apertis pectoribus haurimus, leuiterque tam magnæ rei insistimus. Quemadmodum autem potest aliquis, quantum satis sit, aduersus vitia discere, qui ¹¹ quantum à vitiis vacat, discit? Nemo nostrum in altum descendit. summa tantum decerpimus: & exiguum temporis impendisse philosophiæ, satis abundè occupatis fuit. Illud præcipue impedit, quod cito nobis placemus: si inuenimus qui nos bonos viros dicat, qui prudentes, qui sanctos, agnoscimus. Nec sumus modica laudatione contenti: quidquid in nos adulatio sine pudore congescit, tamquam

tamquam debitum prendimus: optimos nos esse, sapientissimos affirmantibus assenti-
mur, cū sciamus ¹² illos sæpe mentiri. Adeoq; indulgemus nobis, vt laudari velimus in
id, cui contraria cum maximè facimus. Micissimum ille se in ipsis suppliciis audit, in
rapinis liberalissimum, in ebrietatibus ac libidinibus temperatissimum. Sequitur ita-
que, vt ideò mutari nolimus, quia nos optimos esse credimus. Alexander cum iam in
India vagaretur, & gentes, ne finitimis quidē satis notas, bello vastaret, in ¹³ obsidione
cuiusdam vrbs dum circuit muros, & dum imbecillissima mœnium quærit, sagitta
ictus, ¹⁴ diu per sedere, & incepta agere perseueravit. Deinde cum, represso sanguine,
ficci vulneris dolor cresceret, & crus equo suspensum paulatim obtorpuisset, coactus
abstistere, ¹⁵ Omnes, inquit, iurant me Iouis esse filium, sed vulnus hoc hominem esse me clamat.
Idem nos faciamus: cum pro sua quemque portione adulatio infatuat, dicamus:
Vos quidem me dicitis prudentem esse: ego autem video quàm multa inutilia concu-
piscam, nocitura optem. ne hoc quidem intelligo, quod animalibus satietas mōstrat,
quis cibo debeat esse, quis potioni modus: quātum capiam, adhuc nescio. Iam docebo,
quemadmodum intelligas te non esse sapiētem: Sapiens ille est, qui plenus gaudio, hi-
laris & placidus, inconcussus, ¹⁶ cum diis ex pari viuit. Nunc ipse te consule: si num-
quam mæstus es, nulla spes animum tuum futuri expectatione sollicitat, si per dies no-
ctesque par & æqualis animi tenor erecti & placētis sibi est: peruenisti ad humani bo-
ni summam. Sed si appetis voluptates, & vndique, & omnes: scito tantum tibi ex sa-
pientiā, quantum ex gaudio, deesse. Ad hoc cupis peruenire, sed erras, qui inter diuitias
illuc venturum esse te speras. Inter honores gaudiū, id est, inter sollicitudines quæris?
ista quæ sic petis, tamquam datura lætitiā ac voluptatem, causæ dolorum sunt. Om-
nes, inquam, illi tendunt ad gaudium: sed vnde stabile magnumque consequantur, ig-
norant. Ille ex conuiujs & luxuria: ille ex ambitione, & circumfusa clientium turba:
ille ex amica: alius ex studiorum liberalium vana ostentatione, & nihil sanāribus litte-
ris. Omnes istos oblectamēta fallacia & breuia decipiūt: sicut ebrietas, quæ vnus ho-
ræ hilarem insaniam, longi temporis tædio pēsāt, sicut plausus & acclamationis secun-
dæ fauor, qui magna sollicitudine & partus est, & expiādu. Hoc ergo cogita, hunc esse
sapientiæ effectum, gaudij æqualitatem. Talis est sapientis animus, ¹⁷ qualis mundi
status super Lunam. semper illic serenum est. Habes ergo, quare velis sapiens esse: quia
numquam sine gaudio est. Gaudium hoc non nascitur, nisi ex virtutum conscientia.
Non potest gaudere, nisi fortis, nisi iustus, nisi temperans. Quid ergo, inquis? stulti ac
mali nō gaudent? nō magis, quàm prædā nacti leones. Cū fatigauerunt se vino & li-
bidinibus, cū illos nox ¹⁸ inter vina defecit, cū voluptates angusto corpori vltra quā
capiebat ingestæ suppurare cœperunt, tunc exclamāt miseri Virgilianū illum versum:

Namque vt supremam falsa inter gaudia noctem

Egerimus, nosti.

Omnem luxuriosi noctem inter falsa gaudia, & quidem tamquam supremam, agunt.
Illud gaudium, quod deos deorumque æmulos sequitur, nō interruptitur, non desi-
nit: desineret, si sumptum esset aliunde. Sed quia non est alieni muneris, nec arbitrij
quidem alieni. Quod non dedit fortuna, non eripit.

I. L I P S I V S.

1. **A**D nostrum album.] *Stoicum. vt in nostro foro & tribunali super iis arbitramur.*
2. Nisi sapienti.] *Super tota hac re ego vbertim Manuduct. III. Dissert. v.*
3. Suis bonis viribusque.] *In vno libro repperi, suis bonis verisque: & valde placeat. Nam Gaudium om-
ne Stoicis ex sola virtute oritur, & consequitur summum illud bonum, et si boni pars non est. Si tamen vires retines, ad
firmum fundatumque in virtute animi statum referes.*
4. Malo suo lætos.] *Nam & lætitia inter mala, & apud malos est. Cicero Tuscul. iv. Stoicè: Atque vt con-
fidere decet, timere non decet; sic quidem gaudere decet, lætari non decet: quoniam docendi causā
à Gaudio Lætitiā distinguimus. Muretus appositum Afranij versum adducit,
Gaudebit sapiens, lætabuntur ceteri:*

Afranij, an sum?

5. Ex iusta causā.] *Turbent aliquem scripti, qui, ex homine ista causā. Sed fuit scilicet, ex honesta
causā.*

6. Sextium ecce.] *Q. Sextius fuisse pater & filius, vterque philosophiæ studiis scriptisque noti. Nominat & laudat
sæpe noster: itemque Suetonius in vita Crassij: Dimissa repente schola transiit ad Q. Sextij sectam. Sectam
enim & ipse fecit, aut potius illam Pythagoræ renouauit: atque inter affectas etiam Flavianum illum habuit (Seneca
pater lib. III. Controu. in Præfat.) de quo supra dixi. Meminit eius Plinius, laudabili factis, & quale olim Democriti,
in præfusa olei caritate omne illud præstans. Hoc postea (inquit Plinius lib. xviii. cap. xxviii.) Sextius è*

Romanis sapientiæ affectatoribus Athenis fecit, eadem ratione. *Plutarchus de illo aliud memorabile habet, libello. Quomodo sentias te proficere: Quidam, inquit, relicta republica & negotiis, in medio philosophiæ cursu hærent, aut corruunt, ut Romanus ille Sextius, quem memorant relictis honoribus & magistratibus, caussa philosophiæ, cum rursus angeretur & in principio ipsa doctrina offenderet, panem ex naui in mare se precipitasse desperabundum. Ad honores natum vides: quod noster item Seneca, epist. xcvi. Honores reppulit pater Sextius, qui ita natus ut temp. deberet capessere, latum clauum, Diuo Iulio dante, non recepit. Vide etiam Manud. i. Dissert. vi.*

7. Græcis verbis.] *Nam vides Athenis multum egisse: sed mores, inquit, Romanos habuit, graues, constantes. Citat tamen Latina quædam Claudianus Mamertus i. De Anima, cap. ix. sed ab ipso fortasse versa.*

8. Quadrato agmine.] *Explicauit De Militia, libro v.*

9. Signum ab vno.] *In tessera, aut verbo. Hæc quoque explicata in Militia.*

10. Ne ab alia imagine.] *Manet in illa militari, ubi capti alligantur, tenentur.*

11. Quantum a vitiis vacat.] *Sapientiæ studium inter subsistina habet.*

12. Illos sæpe mentiri.] *Dilutum est, & velim, illos spei mentiri. quod esset, cum sciamus hæc dari spei, quæ a nobis aliquid captant.*

13. Obsidione cuiusdam vrbis.] *Urbis Mazagarum, ut Curtius. lib. viii. appellat, & factum hoc denarrat. Idem lib. iv. Arrianus, qui Massagas dicit, & leuiter Alexandrum in malleolo pedis percussum. At Curtius in fura, & grauius vulnus facit.*

14. Diu perferere.] *Sic fere scripti: sed meus, diu perdere: ex quo ego, pergere, velim. Nam perferere vix conuenit, quia pedes ibat, ut narrat Curtius, & lesus demum iussit equum admoneri. Alij quidam, diu perstitit ire: sed ex interpolatione.*

15. Onines, inquit, iurant.] *Curtius effert: Se quidem Iouis filiam dici, sed corporis ægri vitia sentire.*

16. Cum diis ex pari.] *Id est, pariter & equaliter viuit. Stoicum γὰρ ἐλάττω, de quo sæpe iam monui, & reieci in Manud. iii. Dissert. xiv.*

17. Qualis mundi status.] *Meliores libri, qualis mundus super Lunam: & credo interpolatum ab iis, qui nesciebant Calum ipsum Mundum dici. De re, vide De Ira iii. cap. vi. Scripsit & poeta, de sapiente:*

Perpetuum nulla temeratus nube serenum:

18. Inter vina defecit.] *Alius, inter vitia: & præferam.*

M V R E T V S.

Magnam.] *Cum se ex epistola Lucilij magnam voluptatem cepisse dixisset per occasionem exponit quid inter se gaudium & voluptas e Stoicorum præscripto differant. Tum persequitur id quod instituerat, ostenditque quid se potissime in epistola Lucilij delectauerit. Ad extremum docet, qualis sit vita sapientis: quamque unusquisque nostrum seuerè de se iudicare & assentatoribus minime credere debeat.*

Gaudium nisi sapienti non contingere.] Hoc est quod dicebat Afranius:

Gaudebit sapiens, lætabuntur ceteri.

Tralationes verborum.] Quid tralatio & imago intersit, petendum ex Aristotele libro tertio rhetoricorum, & Demetrio & ἐπιλουέας, Fabio, libro octauo, & aliis rhetoribus.

Apud quos nondum captabatur.] Ita ut constet eos illis vsos non esse ad petendum populi plausum.

Parabolis referti.] Tales esse solebant Syrorum & Palestinorum sermones: ut & S. Hieronymus monet, & res ipsa loquitur.

P I N C I A N V S.

Opinione falsi boni immoderatam & immodicam.] *Legendum, opinione falsi boni motam immoderatam & immodicam, ex eadem.*

Inuenio tamen tralationes verborum, ut non temerarias, ita non indecoras. Itaque periculum sui fecerint.] Breuius plerique codices: Inuenio tamen tralationes verborum, ut non temerarias, ita quæ non periculum sui fecerint. Alij sic: Inuenio tralationes verborum, ut non temerarias, ita quæ periculum sui fecerint. Et paulo post, mouet scribe, non mouit.

Namque ut supremam falsa inter gaudia noctem egerimus. Nosti eos totam luxuriari noctem inter falsa gaudia. Et quidem tanquam supremum agunt.] Lego, Namque ut supremam falsa inter gaudia noctem egerimus nosti. Omnem luxuriosi noctem inter falsa gaudia, & quidem tanquam supremam agunt, ex vetere lectione.

E R A S M V S.

Si ad nostrum aluum.] *Pro ad nostrum aluum. Rodolphus legendum putat, ad nostrum album: ut intelligas ad iudicium Stoicorum. Et magnopere placet Rodolphi sententia.*

O P S O P O E V S.

Modius epist. 137. Referunt membrana altero omisso: ut non temerarias, ita quæ periculum sui fecerint: & profecto aut ita legendum, aut hoc modo quo iam dicam: ut non temerarias, ut non indecoras, ita quæ, &c. Hæc ille. Nostrorum eadem varietas est quæ codicum Pinciani.

G R V T. & I V R E T V S.

Si ad nostrum album.] *Quin de Stoicorum albo intelligat minime dubitandum videtur Stephano, & sane sic est. Grut.*

Sequuntur pericula & occurrunt.] Adducit hunc versum Senecæ Fomerius ad l. iio. de verb. signif. ut eos compefcat qui litem his mouent: Sequester dictus ab eo quod occurrenti aut quasi sequenti eos qui con-

tendunt, committitur: quasi videlicet, quis absurde iisdem occurrere atque idem sequi videatur, cum in illis quæ coniunctim dicuntur, ordo nullus obseruetur, nec quicquam dicitur prius posterius-ve scribatur aut dicatur intersit. l. 14. quidam ff. de pecul. leg.

ARGVMENTVM I. LIPSII.

VOTA vulgi spernenda: Naturam audiendam esse.

EPIST. LX.

QVEROR, litigo, irascor. Etiamnum optas quod tibi optauit nutrix tua, aut pædagogus, aut mater? Nondum intelligis, quantum mali optauerint? O quam inimica nobis sunt vota nostrorum! eò quidem inimiciora, quò cessere felicius. Iam non admiror, si omnia nos à prima pueritia mala sequuntur: inter execrationes parentum creuimus. Exaudiant quoque dii nostram pro votis ¹ vocem gratuitā. Quousque poscemus aliquid deos, quasi nondum ipsi alere nos possimus? Quam diu sationibus implebimus ² magnarum vrbiū campos? quam diu nobis ³ populus metet? quam diu ⁴ vnius mense frumentum multa nauigia, & quidem non ex vno mari, subuehēt? Taurus paucissimorum iugerum pascuis impletur: vna silua elephantis pluribus sufficit: homo & terra pascitur, & mari. Quid ergo? tam insatiabilem nobis natura aluum dedit, cum tam modica corpora dedisset, vt vastissimorum edacissimorumque animalium auiditatem vinceremus? minimè. Quantulum est enim quod naturæ datur? paruo illa dimittitur. Non fames nobis ventris nostri magno constat, sed ambitio. Hos itaque (vt ait Sallustius) ventri obedientes animalium loco numeremus, non hominum: quosdam verò ne animalium quidem, sed mortuorum. Viuitis, qui se vtitur: qui verò latitant & torpent, sic in domo sunt, tamquam ⁵ in conditiuo. Horum licet in limine ipso nomen marmoris inscribas, mortem suam antecesserunt.

I. LIPSIIVS.

1. Vocem gratuitam.] Quæ mercedem non trahat, externa non poscat.
2. Magnarum vrbiū cāpos.] Notat latifundia, quæ priuati illi diuites tenebant, vel vrbiū suffectura.
3. Populus metet.] Tota natio aut prouincia aliquā messē nobis faciet.
4. Vnius mensæ frumentum.] Interpretor, vnius domini & domus, quæ familiam tantam habet. Legiones enim illæ seruorum, vt Plinius appellat, multum frumentum requirebant: & adde cottidianam hospitalem mensam. Hac autem frumenta non ex vno mari (supero, inferoque) aduehebantur, nec ex vna regione. Seneca epist. xxix. Amnes, magnarum gentium termini, vsque ad ostium à fonte vestri sunt. Latifundiis vestris maria cinxistis, trans Hadrianum, & Ionium, Ægeumque vester villicus regnat. Qui autem hic instrumentum, aut strumentum eodem sensu, pro frumento substituunt, & ad mensæ apparatus referunt; falluntur, veteris moris opumque ignari.
5. In conditiuo.] Sepulchro, vbi condimur: quod Conditorium Suetonio, & vtrique Plinio.
6. Nomen marmoris.] Ritu sepulchrorum, Talis hic situs est.

MVRETVS.

QVEROR.] Et hanc & duas quæ proxime sequuntur, puto non epistolas esse, sed fragmenta epistolarum.

OPSOPOEVVS.

Modius epist. 58. Manu exaratus: Quam diu vnius mensæ strumentum, vt fortasse scripserit Seneca instrumentum: apparatusque conuiuiorum intellexerit, qui fere peregrinis deliciis instruebatur, ipse Seneca alibi, plenissimeque Petronius, omnesque certatim cum alijs scriptores, tum in primis satyrographi. Et ita vnus è nostris: at ceteri frumentum.

Duo m. ss. ceteris auctius, Viuitis qui multis vsui est. Viuitis qui se vtitur. Qui vero, &c. & statim omnes cum prioribus editionibus, quomodo in conditiuo.

ARGVMENTVM I. LIPSII.

EMENDARI & immutari studeamus: mortē cogitemus, vt semper imminentem, & vti-que venturam.

EPIST. LXI.

DESINAMVS quod volumus velle. Ego certè id ago senex, non eadem velle, quæ puer volui. In hoc vnum eunt dies, in hoc noctes: hoc opus meum est, hæc cogitatio, imponere veteribus malis finē. Id ago, vt mihi instar totius vitæ, sit dies. Nec mehercules ¹ tamquam vltimum rapio, sed sic illum adspicio, tãquam esse vel vltimus possit. Hoc animo tibi hanc epistolam scribo, tamquam cum maximè scribentem mors

euocatura sit. Paratus exire sum, & ideo² fruor vita: quia quam diu futurum hoc sit, non nimis pendeo. Ante senectutem curavi, ut bene viverem: in senectute, ut bene moriar. Bene autem mori, est libenter mori. Da operam, ne quid umquam inuitus facias. quidquid necesse est, futurum est. Repugnanti, non volenti necessitas est: in volente necessitas non est. Ita dico, qui imperia libens excipit, partem acerbissimam seruitutis effugit, facere quod nolit. Non qui iussus aliquid facit, miser est: sed qui inuitus facit. Itaque sic animum componamus, ut quidquid res exiget, id velimus: & in primis finem nostri sine tristitia cogitemus. antequam ad mortem, quam ad vitam, præparandi sumus. Satis instructa vita est: ⁴ sed nos instrumentorum eius auidi sumus. Deesse nobis aliquid videtur, & semper videbitur. Ut satis vixerimus, nec anni nec dies facient, sed animus. Vixi, Lucili carissime, quantum satis erat: mortem plenus expecto.

I. LIPSIVS.

1. **T**amquam ultimum rapio.] *Et more vulgi voluptatibus me perfundo.*
2. Fruor vita.] *Securus & latus.*
3. Non nimis pendeo.] *Sic veteres ferè, nec muto. Non anxius sum, neque animi pendeo.*
4. Sed nos instrumentorum eius.] *Scripti, instrumento eius. Vellem, instruendæ eius.*

PINCIVS.

Quia quandiu futurum hoc sit, non minus pendo.] *Quidam pro verbis illis, non minus pendo, nemini pendo legunt. Quid si scribas: non animi pendeo, vel certe, minimi pendo.*

ERASMVVS.

Eadem velle.] *Pro eadem velle, erat ne eadem velle videat.*
 Tanquam maxime scribentem.] *Pro maxime, erat cum maxime.*

OPSOPOEVVS.

Modius epist. 132. *Elegantior & solentior Senecæ, lectio scripta, tanquam me cum maxime scribentem &c.*

Idem epist. 58. M. ff. Repugnanti, inuolenti necessitas est: in volente necessitas non est. ut inuolens dicatur, quemadmodum, imparens, quod valet non parens, inobediens, inprolis aut improlus, incitur, & similia.

ARGVMENTVM I. LIPSI.

HOMINES aut negotia non obstare Bonæ menti. Laus Demetrii.

EPIST. LXII.

MENTIVNTVR, qui sibi obstare ad studia liberalia turbam negotiorum videri volunt: simulant occupationes, & augent, & ipsi se occupant. Vaco, mi Lucili, vaco: & ubicumque sum, meus sum. Rebus enim non me trado, ² sed commodo: nec confector perdendi temporis causas: & quocumque constitui loco, ibi cogitationes meas tracto, & aliquid in animo salutare verso. Cum me amicis dedi, non tamen mihi abduco: nec cum illis moror, quibus me tempus aliquod congregauit, aut causa ³ ex officio nata ciuili, sed cum optimo quoque sum: ad illos, in quocumque loco, in quocumque sæculo fuerint, animum meum mitto. Demetrium, virorum optimum, ⁴ mecum circumfero, & relictis ⁵ conchyliatis, cum illo seminudo loquor, illum admirror. Quid ni admirer? vidi nihil ei deesse. Contemnere omnia aliquis potest: omnia habere nemo potest. Breuissima ad diuitias, per contemptum diuitiarum, via est. Demetrius autem noster sic viuit, non tamquam contempserit omnia, sed tamquam aliis ⁶ habenda permiserit.

I. LIPSIVS.

1. **B**reuiacula & hæc est, ut priores: nec tamen, cum Mureto, habeo pro laciniis aut fragmentis. Sunt cogitationes & μελετήματα Senecæ, quæ voluit EPISTOLARVM titulo venire in lucem.
2. Sed commodo.] *Usus mei, non mancipium, dono.*
3. Ex officio nata ciuili.] *Quod inter ciues, de more, usurpatur. ut ire ad Nuptias, ad Togam virilem, ad Funera, ad Salutationes.*
4. Mecum circumfero.] *Pectore gesto.*
5. Conchyliatis.] *Qui in lacernis purpureis, aut togis purpuratis.*
6. Habenda permiserit.] *Ipse rex, & eorum dominus: sed usum aliis indulget.*

OPSOPOEVVS.

M. ss. ubicumque sum ibi meus sum. sic statim, quocumque constitui loco, ibi cogitationes meas tracto. *M. ff. aut causa ex officio nata ciuili. quod postremum vocabulum etiam ex vetusto Moniusii cod. manuscripto reposuit V.C.P. Faber, comment. ad l. 2. tit. de diuersis reg. iuris antiq.*

EPIST. LXIII.

GRAVITER fers decēssisse Flaccum, amicum tuum: plus tamē æquo dolere te nolo. Illud, ut non doleas, vix audebo exigere: & esse melius scio. Sed cui ista firmitas animi continget, nisi iam multum supra fortunam elato? Illum quoque ista res vellicabit, sed tantum vellicabit. Nobis autem ignosci potest, prolapsis ad lacrimas: si non nimix decurrerunt, si ipsi illas repressimus. Nec sicci sint oculi amisso amico, nec fluant. lacrimandum est; non plorandum. Duram tibi legem videor ponere? cū poetarum Græcorum maximus, ius flendi dederit¹ in vnum dumtaxat diem: ² cū dixerit, etiam Nioben de cibo cogitasse. Quæris vnde sint lamentationes, vnde immodici fletus? per lacrimas argumenta desiderij quærimus: & dolorem non sequimur, sed ostendimus. ³ Nemo tristis sibi est. O infelicem stultitiam! est aliqua & doloris ambitio. Quid ergo? inquis. obliuiscar amici? Breuem illi apud te memoriam promittis, si cum dolore mansura est. Iam istam frontem ad risum quælibet fortuita res transferet. Non differo in longius tempus, quo desiderium omne mulcet, quo etiam acerrimi luctus residunt: cum primum te observare desieris, imago ista tristitiæ discedet. Nunc ipse ⁴ custodis dolorem tuū, sed custodienti quoque elabatur: eoque citius, quod est acrior, desinit. Id agamus, ut iucunda fiat nobis amissorum recordatio. nemo libenter ad id redit, quod non sine tormento cogitaturus est. Si tamen illud fieri necesse est, ut cum aliquo nobis morfu, amissorum quos amauimus nomen occurrat: hic quoque morsus habet suam voluptatem. Nam, ut dicere solebat Attalus noster, Sic amicorum defunctorum memoria iucunda est, quomodo poma quædam sunt suauiter aspera: quomodo in vino nimis veteri ⁶ ipsa nos amaritudo delectat: cum vero interuenit spatiū, omne quod angebat extinguitur, & pura ad nos voluptas venit. Si illi credimus, amicos incolumes cogitare, melle ac placenta frui est: eorū qui fuerūt retractatio, nō sine acerbitate quadam iuuat. Quis autem negauerit, hæc acria quoque, & habentia austeritatis aliquid, stomachum excitare? Ego non idem sentio. mihi amicorum defunctorum cogitatio, dulcis ac blanda est. habui enim illos, tanquam amissurus: amisi, ⁷ tamquam habeam. Fac ergo mi Lucili, quod tuam æquitatem decet. Desine ⁸ beneficium Fortunæ malè interpretari. abstulit, sed dedit. Ideo amicis auidè fruamur, quia quamdiu contingere hoc possit, incertum est. Cogitemus quàm sæpe illos reliquerimus, in aliquam peregrinationem longinquam exituri: quàm sæpe eodem morâtes loco, non viderimus: intelligemus, plus nos temporis perdidisse in viuis. Feras autē hos, qui cum negligentissimè amicos habeant, miserrimè lugent: nec amant quemquam, nisi cum perdididerunt: Ideoque tunc effusius mærent, quia verentur, ne dubium sit an amauerint: sera indicia ⁹ affectus sui quærunt. Si alios habemus amicos, malè de his & mereamur, & existimamus: quia parum valent in vnius elati solatium: si non habemus, maiorem ipsi nobis iniuriam fecimus, quàm à fortuna accepimus. Illa vnum abstulit: nos quemquam non fecimus. Deinde ¹⁰ ne vnum quidem amauit, qui plus quàm vnum amare non potuit. Si quis despoliatus, amissa vnica tunica, complorare se malit, quàm circumspicere quomodo frigus effugiat, & aliquid inueniat quo tegat scapulas, nonne tibi videatur stultissimus? Quem amabas, extulisti: quære, quem ames. Satius est amicum reparare, quàm flere. Scio pertritu iam hoc esse, quod adiecturus sum: non tamen ideò prætermittam, quia ab omnibus dictum est. Finem dolendi etiā qui consilio non fecerat, tempore inuenit: turpissimum autem est in homine prudente remedium mæroris, lassitudo mærendi. Malo relinquo dolorem, quàm ab illo relinquaris. quamprimum id facere desiste, quod, etiamsi voles, diu facere non poteris. ¹¹ Annum faminis ad lugendum constituere maiores, non ut tam diu lugerēt, sed ne diutius: viris nullum legitimum tempus est, quia nullum honestum. Quam tamen mihi ex illis mulierculis dabis, vix retractis à rogo, vix à cadauere reuulsis, cui lacrimæ in totum mensem durauerint? Nulla res citius in odium venit, quàm dolor: qui recens, consolatorem inuenit, & aliquos ad se adducit: inueteratus verò deridetur. nec immeritò: aut enim simulatus, aut stultus est. Hæc tibi scribo, is qui ¹² Annæum Serenum, carissimum mihi, tam immodicè fleui, ut (quod minimè velim) inter exempla sim eorum quos dolor vicit. hodie tamen factum meum damno, & intelligo maximam mihi causam sic lugendi fuisse, quod numquam cogitaueram, mori eum ante me posse. Hoc vnum mihi

occurrebat, minorem esse, & multo minorem: tamquam ordinem fata seruarent. Itaque assidue cogitemus, tam de nostra quam omnium quos diligimus, mortalitate. Tunc ego dicere debui: Minor est Serenus meus: quid ad rem pertinet? post me mori debet, sed ante me potest. quia non feci, imparatum subito fortuna percussit. Nunc cogito omnia & mortalia esse, & incerta lege mortalia. Hodie fieri potest, quidquid umquam potest. Cogitemus ergo, Lucili carissime, citò nos eò peruenturos, quò illum peruenisse mæremus. Et fortasse (²³ si modò sapientum vera fama est, recipitque nos locus aliquis) quem putamus perisse, præmissus est.

I. L I P S I V S.

1. **I**N vnum dumtaxat diem.] *Homerum intelligi certum est, & huc aduocari. Ubi autem hoc ille? ut puto in Iliad. 7. ubi Ulysses Achillem à nimio luctu absterret: atque inter alia dicit,*

Ἀλλὰ χρὴ τὸν μὲν χαλκῷ θάπτειν ὅς κε θάνῃσι,
 Νήλεα θυμὸν ἔχοντα, ἐπὶ ἡμᾶτι δακρύσαντας
 Sed sepelire decet defunctum, pectore forti
 Constantes, vnamque diem fletu indulgentes.

2. Cum dixerit, etiam Nioben.] *Hoc non indidem, sed ex Iliade ultima est. in qua Achilles ita Priamo lo-
 genti.*

νῦν δὲ μνησάμεθα δόρυ·
 Καὶ γὰρ τ' ἠΰκομος νιόβη ἐμνήσαστο σιτῶ,
 Τῇ περ δαΐδεα παῖδες ἐν μεγάροιςιν ὄλοντο·
 nunc cænæ nos quòque demus.

Namque & pulchricomam Nioben cænasse putandum est,
 Et si bis senos, lugeret funera, natos.

3. Nemo tristis sibi.] *Tale, quod Martialis de Gellia:*

Amisum non flet, cum sola est Gellia, patrem:
 Siquis adest, iussæ profiliunt lacrimæ.
 Non dolet hic, quisquis laudari, Gellia, quærit,
 Ille dolet verè, qui sine teste dolet.

*Sed ipsa hæc verba noster iterat, epist. x c i x. Plus ostentatio doloris exigit, quàm dolor. Quotusquisque si-
 bi tristis est? & plura addit in hunc scenicum dolorem.*

4. Custodis dolorem tuum.] *Idem ad Marciam, cap. v i i i. Quoties aliud egeris, animus relaxabi-
 tur: nunc te ipsa custodis.*

5. Attalus noster.] *Sæpe nominat, laudatque: & audisse eum alibi fatetur. Sed & hoc tribuit, quòd Etrusco-
 rum doctrinam Græca subtilitate miscuerit: i i. Quæst. Nat. cap. l. Quid Seneca pater? magis virum notifi-
 cat: Attalus, inquit, Stoicus, qui solum vertit à Seiano circumscriptus, magnæ vir eloquentiæ, ex phi-
 losophis, quos nostra ætas vidit, longè & subtilissimus, & facundissimus: Suasoria ii.*

6. Ipsa nos amaritudo.] *Catullus: Ingere mi calices amariore. Et est primo in vino veterascente δριμύ-
 της quædam, ut Galenus appellat, id est acritudo; denique postremò πικρότης, amaritudo.*

7. Tamquam habeam.] *Cogitatione enim fruor, & mihi represento.*

8. Beneficium Fortunæ.] *Nam & amici inter res externas sunt: etsi non amicitia. Fortuna in illos ius habet.
 Itaque malè hic Naturæ substituunt, præter libros.*

9. Affectus sui Quærunt.] *Ita & meus: tamen aliquot scripti auctius, affectus sui relinquunt; & quærūt.
 Vacare alterum verbi videtur: nisi rescribas, relinquere quærunt.*

10. Ne vnum quidem amauit.] *Quare? quia amicitia sociabilis virtus est: nec, ut lasciuus ille amor, in
 vnum fertur.*

11. Annum Fæminis.] *Ita annum in quocumque alio luctu, annum, dico, communem: at illum Romuli decens
 mensium, in luctu viri. Dixi aliquid Consol. ad Helu. cap. x v.*

12. Annæum Serenum.] *Cui de tranquillitate inscripsit. Obiit autem præcipiti fato, de quo Plinius lib. x x i i,
 Fungi familias nuper interemere, & conuiuia tota. Annæum Serenum, Præfectum Neronis Vigilum,
 & Tribunos, & Centuriones.*

13. Si modò sapientum.] *Dubiè & trepidè super immortalitate, ut alius. Vide me Physiol. i i i. Dissert. x i. &
 x i v.*

M V R E T V S.

MOleste fers.] *Liber Siciliensis pro his duabus vocibus habet, Grauitero fero. quod mihi sine controuersia me-
 lius videtur, & si librum illum citius habuisssem, utique scripturam illam sequutus essem.*

Ipsa nos amaritudo delectat.] *Inde est illud Catulli,
 Minister vetuli puer Falerni,
 Ingere mi calices amariore.*

P I N C I A N V S.

DEsine beneficium naturæ male interpretari.] *Omnis antiqua lectio fortunæ agnoscit, non naturæ. qua
 scriptura videtur confirmari verbis sequentibus: Maiorem ipsi nobis iniuriam fecimus, quàm à fortu-
 na accepimus.*

Quia ab hominibus dictum est.] *Omni bus lege, non hominibus, ex eadem.*

OPS OPOEV S.

M *ss. optimi, Molestè fero. Quod sequitur de vini amaritudine, explicatur à Brodeo Miscellan. cap. 3. lib. 1. Fortunæ reponendum est loco naturæ. illud agnoscunt omnes tam nostri, quam Pinciani codices, & iubet ita ratio. Amici enim inter fortunæ bona recensentur: & illorum possessio ac fruitio, fortuna beneficium est, non naturæ. Liquet hoc ex sequentibus: si non habemus (alios amicos sc.) maiorem ipsi nobis iniuriam fecimus, quam à fortuna accepimus, Illa vnum abstulit: nos quemcunque (ita m. ss.) non fecimus. Quemcunque è suis codd. laudat etiam Modius epist. 132. ut quod magis sententiam philosophi explicet: quæ est, fato nobis erepto aliquo amico, vno quidem eius culpa nos priuari, at nostræ omni bus iis carere, quibus nos non insinuauimus.*

Superiores editiones & m. ss. ne vnum quidem nimis amauit.

Interijt iste Annæus fungorum esu. Plinius nat. hist. lib. 22. cap. 23. Fungi familias nuper interemere, & tota cō- uia, Annæum Serenum præfectum Neroni vigiliam, & tribunos, & centuriones.

GRVTERVS ET IVRETVS.

Quomodo in vino nimis veteri ipsa nos amaritudo delectat] unde Catullus apud Gellium libro 7. capite 20.

Minister vetuli puer Falerni.

Ingere mi calices amariores.

Plura Brodeus lib. 1. cap. 3. Miscellaneorum.

Annum fœminis ad lugendum constituerunt maiores] hæc de re multa apud Briffonium lib. de iure Con- nub. item lib. 10. de verb. sign. & Ruardum lib. 1. cap. 20. Variorum.

ARGVMENTVM I. LIPSI.

Q. SEXTII. laudatio, & ipsius deinde Sapientiæ. Veteres eius auctores venerandos, & nos tamen posse adijcere.

EPIST. LXIV.

FVI S TI heri nobiscum. Potes queri, si heri tantum: ideo adieci, nobiscum: mecum enim semper es. Interuenerant quidam amici, propter quos maior fumus fieret: non hic qui erumpere ex lautorum culinis, & ¹ terrere vigiles solet: sed hic modicus, qui hospites venisse significaret. Varius nobis sermo fuit, ut in conuiuio, nullam rem vsque ad exitum adducens, sed aliunde alio transiliens. lectus est deinde liber Q. Sextij patris, magni, si quid mihi credis, viri, & ² licet negent, Stoici. ³ Quantum in illo, dii boni, vigoris est, quantum animi? hoc non in omnibus philosophis inuenies. Quorundam scripta clarum habēt tantum nomen: cetera ex sanguia sunt. Instituunt, disputant, cauillantur: non faciunt animum, quia non habent. Cum legeris Sextium, dices: Viuit, viget, liber est, supra hominem est, dimittit me plenum ingentis fiduciæ. In quacumque positione mentis sim, cum lego hunc (fatebor tibi) libet omnes casus prouocare, libet exclamare: Quid cessas fortuna? congregere. paratum vides. Illius animum induo, qui quærit ubi se experiatur, ubi virtutem suam ostendat:

Spumantemque dari pecora inter inertia votis

Optat aprum, aut fulvum descendere monte leonem.

Libet aliquid habere quod vincam, cuius patientia exercear. Nam hoc quoque egregium Sextius habet, quod & ostendet tibi beatæ vitæ magnitudinem, & desperationē eius non faciet. Scies illam esse in excelsis, sed volenti penetrabilem. hoc quidem virtus tibi ipsa præstabit, ut illam admireris, & tamen speres. Mihi certe temporis multū auferre solet contemplatio ipsa sapientiæ. non aliter illam intueor obstupescens, quā ipsum interim mundum, quem sæpe tamquam spectator nouus video. Veneror itaque inuenta sapientiæ, inuentoresque: adire tamquam multorum hereditatem iuuat. Mihi ista acquisita, mihi laborata sunt. Sed agamus bonum patrem familiæ: faciamus ampliora, quæ accepimus. maior ista hereditas à me ad posteros transeat. Multum adhuc restat operis, multumque restabit: nec ulli nato post mille sæcula præcludetur occasio, aliquid adhuc adijciendi. Sed etiam si omnia à veteribus inuenta sunt: hoc semper nouum erit, vsus, & inuentorum ab alijs scientia & dispositio. Puta relicta nobis medicamenta, quibus sanarentur oculi. non opus est mihi alia quærere: hæc tantum morbis & temporibus aptanda sunt. Hoc asperitas oculorum conleuatur. hoc palpebrarum crassitudo tenuatur. hoc vis subita & humor auertitur. hoc acuitur visus. Teras ista oportet, & eligas tempus, adhibeas singulis modum. Animi remedia inuenta sunt ab antiquis: quomodo autem admoueantur, aut quando, nostri operis est quærere. Multum egerunt qui ante nos fuerunt, sed non peregerunt: suspiciendi tamen sunt;

& 4 ritu deorum colendi. Quid ni ego magnorum virorum & imagines habeam, incitamenta animi, & natales celebrem? Quid ni illos honoris causa semper appellem? Quam venerationem præceptoribus meis debeo, eandem illis præceptoribus generis humani, à quibus tanti boni initia fluxerunt. Si consulem videro aut prætorē, omnia quibus honor haberi solet, faciam: 5 equo defiliam, 6 caput adaperiam, semita cedam. Quid ergo? Marcum Catonem vtrumque, & Lælium Sapiensem, & Socratem cū Platone, & Zenonem, Cleanthemque, in animum meum sine dignatione summa recipiam? Ego vero illos veneror, & tantis nominibus semper assurgo.

I. L I P S I V S.

1. **T**Errere vigiles.] *Tertullianus Apolog. cap. xxxviii. Ad fumum cænæ Serapicæ sparteoli excitabuntur: id est Vigiles, qui scilicet incendiis curabant.*

2. Licet negent Stoici.] *Quidam libri, neget. Ipse aut alij negabant, & Pythagoricum inscribebant: sed sententijs decretisq; Stoicus erat. Vide Manuduct. I. Dissert. vi.*

3. Quantum in illo.] *Hæc omnia de nostro si accipis, eleganter & iuste facis: nec potuit verius se descripsisse.*

4. Ritu deorum colendi.] *Lucretius:*

— nonne decebit

Hos homines numero diuum dignari esse?

5. Equo defiliam.] *De hoc ritu dixi Elector. i. cap. xxi.*

6. Caput adaperiam.] *Petaso detracto. si habeam: vel vestis lacinia, ut solent caput etiam tegere. Nam in urbe pillos non gestabant. Fusc dixi in libello extremo, De Amphitheatro.*

P I N C I A N V S.

Sed hæc tamen morbis & temporibus aptanda sunt.] *Modis legendum, non morbis. ex eadem indicantur. id etiam verba authoris paulo post: Teras ista oportet, & eligas tempus, adhibeas singulis modum.*

O P S O P O E V S.

M.ss. Quantus in illo, di boni, vigor est.

Modius epist. 58. Non displicebat quod erat in s. Stephani libro veteri, omnia quibus honor honorari haberi solet, faciam. ut honor loco posteriore pro magistratu accipiat solenti J. c. nostris more. Idem nostri transposita saltem unica dictione, om. q. honor haberi honorari sol, &c.

G R V T E R V S E T I V R E T V S.

Sed hic modicus, qui hospites venisse significaret] *In v. c. significet. quod magis sequor. Sed moneo latita. Sre hic vitium occultissimum, nec deprehendere potuissem sine scriptura veteri, licet mēdosa. Priscus codex habet, hic medicus, unde conijcio Senecam scripsisse, hic medius, ut nomine medij ignis, designet moderatum honestumque ciborum apparatus, qui non sit ex opiparis, nec ex vilioribus. nam etsi noui isti hospites non aduenissent, non tamen propterea domi focus modicus desinebat. Hæc autem medicus, medius, & modicus, sæpe inuicem confunduntur in priscis exemplaribus. Iuretus.*

Equo defiliam] *Clarum id ex Liuij, Valerij, Plutarchi historia de Q. Fabio: etiam ex Dione, apud quem lib. 36. Pompeius descendere sibi equo Tigranem regem iussit per lictorem. petatur hac de re Lipsius lib. 1. Elect. c. 23.*

A R G V M E N T V M I. L I P S I.

P H Y S I O L O G I C A tractat, de Causa & Materia. Quatenus Utilia, docet: si cum modo tractentur, & bono fine, id est vitæ. Attolli per hæc animum ad Deum, & Honestum.

E P I S T. LXV.

Hesternum diem diuisi cum mala valetudine antemeridianum illa sibi vindicaui. Postmeridiano mihi cessit. Itaque lectione primum tentavi animum. deinde cum hanc recepisset, plus illi imperare ausus sum, imo permittere. Aliquid scripsi, & quidem intentius, quam soleo, dum cum materia difficili contendo, & vinci nolo: donec interuenerunt amici, qui mihi vim afferrent, & tamquam ægrum intemperantem coercerent. In locum stili sermo successit: ex quo eam partem ad te perferam, quæ in lite est. te 1 arbitrum adegimus: plus negotij habes quam existimas. 2 Triplex causa est. Dicunt, ut scis, Stoici nostri, duo esse in rerum natura, ex quibus omnia fiant: 3 causam & materiam. Materia iacet iners, res ad omnia parata, cessatura, si nemo moueat. Causa autem, 4 id est ratio, materiam format, & quocumque vult versat: ex illa varia opera producit. Esse debet ergo vnde aliquid fiat, deinde à quo fiat: hoc causa est, illud materia. Omnis ars imitatio est naturæ: itaque quod de vniuerso dice-

bam, ad hæc transfer, quæ ab homine facienda sunt. Statua & materiam habuit, quæ
 pateretur artificium: & artificem, qui materiæ daret faciem. Ergo in statua materia æs
 fuit, causa artifex. Eadem condicio rerum omnium est. ex eo constant quod fit, & ex
 eo quod facit. Stoicis placet, vnam causam esse, id quod facit. ⁶ Causam Aristoteles
 putat tribus modis dici. Prima, inquit, causa est ipsa materia, sine qua nihil potest effi-
 ci. Secunda opifex. Tertia forma, quæ unicuique operi imponitur, tamquam statua.
 nam hanc Aristoteles Idos vocat. Quarta quoque, inquit, his accedit, propositum to-
 tius operis. Quid sit hoc aperiam. Æs prima statua causa est: numquam enim facta
 esset, nisi fuisset id ex quo ea funderetur, ducereturve. Secunda causa artifex est: non
 potuisset enim æs illud in habitum statua figurari, nisi accessissent peritæ manus. Ter-
 tia causa est forma: neque enim statua ista Doryphoros aut Diadumenos vocaretur,
 nisi hæc illi esset impressa facies. Quarta causa est, faciendi propositum: nam nisi hoc
 fuisset, facta non esset. Quid est propositum? quod inuitauit artificem, quod ille secu-
 tus fecit. Vel pecunia est hoc, si venditurus fabricauit: vel gloria, si laborauit in no-
 men: vel religio, si donum templo parauit. Ergo & hæc causa est, propter quam fit.
 An non putas inter causas facti operis numerandum, quo remoto factum non esset?
 His quintam Plato adiicit exemplar, quam ⁷ ipse Ideam vocat: hoc est enim ad quod
 respiciens artifex, id quod destinabat, efficit. Nihil autem ad rem pertinet, vtrum foris
 habeat exemplar, ad quod referat oculos, an intus, quod sibi ipse concepit & posuit.
 Hæc exemplaria rerum omnium Deus intra se habet, numerosque vniuersorum quæ
 agenda sunt, & modos mente complexus est. plenus his figuris est, quas Plato Ideas
 appellat, immortales, immutabiles, infatigabiles. Itaque homines quidem pereunt: ip-
 sa autem humanitas ad quam homo effingitur, permanet, & hominibus laborantibus,
 intereuntibus, illa nil patitur. ⁸ Quinque ergo causæ sunt, vt Plato dicit: Id ex quo,
 id à quo, id quo, id ad quod, id propter quod. nouissime id quod ex his est. Tamquam
 in statua (quia de hac loqui cœpimus) Id ex quo, æs est: Id à quo, artifex est: Id quo,
 forma est, quæ aptatur illi: Id ad quod, exemplar est, quod imitaturis qui facit: Id pro-
 pter quod, facientis propositum est. Id quod ex istis est, ipsa statua. Hæc omnia mun-
 dus quoque (vt ait Plato) habet. Faciens, hic Deus est: Ex quo fit, hæc materia est:
 Forma, hæc est habitus, & ordo mundi quem videmus: Exemplar, scilicet ad quod
 Deus hanc magnitudinem operis pulcherrimi fecit: Propositum, propter quod fecit.
 Quæris, quid sit propositum Deo? Bonitas, ita certe Plato ait. quæ Deo faciendi mun-
 dum causa fuit? bonus est, bono nulla cuiusquam boni inuidia est. Fecit itaque quam
 optimum potuit. Fer ergo iudex sententiam, & pronuncia, quis tibi verissimillimum
 videatur dicere, non quis verum dicat. id enim tam supra nos est, quam ipsa veritas.
 Hæc quæ ab Aristotele & Platone ponitur turba causarum, aut nimium multa, aut
 nimium pauca comprehendit. Nam si quocumque remoto quid effici non potest, id
 causam iudicant esse faciendi, pauca dixerunt. Ponant inter causas tempus. nihil si-
 ne tempore potest fieri. Ponant locum. si non fuerit vbi fiat aliquid, ne fiet quidem.
 Ponant motum. nil sine hoc nec fit nec perit: nulla sine motu ars, nulla mutatio est.
 Sed nos nunc primam & generalem causam quærimus. hæc simplex esse debet. nam
 & materia simplex est. Quærimus, quid sit causa: Ratio faciens, id est, Deus. Ita enim
 quæ nunc retuli, non sunt multæ & singulæ causæ, sed ex vna pendent, ex ea quæ fa-
 cit. Formam dicis causam esse: hanc imponit artifex operi. pars est, non causa. Ex-
 plar quoque non est causa, sed instrumentum causæ necessarium. Sic necessarium
 est exemplar artifici, quomodo scalprum, quomodo lima. sine his procedere ars non
 potest. non partes tamen hæc artis, aut causæ sunt. Propositum, inquit, artificis, pro-
 pter quod ad faciendum aliquid accedit, causa est. vt sit causa, non est efficiens
 causa, sed superuehiens. Hæc autem innumerabiles sunt: nos de causa quærimus
 generali. Illud vero non pro solita ipsis subtilitate dixerunt, totum mundum & con-
 summatum opus, causam esse. multum enim interest inter opus, & causam operis:
 Aut fer sententiam: aut (quod facilius in eiusmodi rebus est) ⁹ nega tibi liquere, &
 nos reuerti iube. Quid te, inquis, delectat tempus inter ista conterere, quæ tibi nullum
 affectum eripiunt, nullam cupiditatem abigunt? Ego quidem priora illa ago ac tracto,
 quibus pacatur animus, & me prius scrutor: deinde hunc mundum. Ne hoc quidem
 tempus, vt existimas, perdo. Ista enim omnia si non concidantur, nec in hæc subtilita-
 tem inutilem distrahantur, attollunt & leuant animū, qui graui sarcinā pressus, expli-
 tari cupit, & reuerti ad illa quorum fuit. Nam corpus hoc, animi pondus ac poena est:
 premente illo vrgetur, ¹⁰ in vinculis est, nisi accessit philosophia: & illum respirare re-

rum naturæ spectaculo iussit, & à terrenis dimisit ad diuina. Hæc libertas eius est, hæc euagatio: subducit interim se custodiæ in qua tenetur, & cælo reficitur. Quemadmodum artifices ex alicuius rei subtilioris intentione, quæ oculos defatigat, si malignum & ¹¹ precarium lumen habent, in publicum prodeunt, & in aliqua regione ad populi otium dedicata oculos libera luce delectant: sic animus in hoc tristi & obscuro domicilio clusus, quoties potest, apertum petit, & in rerum naturæ contemplatione requiescit. Sapiens affectatorque sapientiæ adhæret quidem in corpore suo, sed optima sui parte abest, & cogitationes suas ad sublimia intendit, & ¹² velut sacramento rogatus, hoc quod viuit stipendium putat: & ita formatus est, ut illi nec amor vitæ, nec odium sit, patiturque mortalia, quamuis sciat ampliora superesse. Interdices mihi inspectione rerum naturæ, ac toto abductum rediges in partem? Ego non quæram, quæ sint initia vniuersorum, quis rerum formator, quis omnia in vna massa & materia inerti conuoluta discreuerit? Non quæram, quis sit artifex huius mundi? qua ratione tanta magnitudo in legem & ordinem venerit? quis sparsa collegerit, confusa distinxerit, ¹³ in vna deformitate latentibus faciem diuiserit? ¹⁴ vnde lux tanta fundatur? ignis sit, an aliquid igne lucidius? Ego ista non quæram? ego nesciam vnde descendere? ¹⁵ semel hæc mihi videnda sint, an sæpe? Nesciam quo hinc iturus sim? ¹⁶ quæ sedes exspectet animam, solutam legibus seruitutis humanæ? Vetas me cælo interesse, id est, iubes me viuere capite demisso? Maior sum, & ad maiora genitus, quam ut mancipium sim mei corporis: quod equidem non aliter adspicio, quam vinculum aliquod libertati meæ circumdatum. Hoc itaque oppono fortunæ, in quo resistat, nec per illud ad me vllum transire vulnus sino. Quidquid in me potest iniuriâ pati, hoc est in hoc obnoxio domicilio: animus liber habitat. numquã me caro ista cõpelleret ad metum, numquam ad indignam bono simulationem, numquam in honorem huius corpusculi mentiar. Cum visum fuerit, distraham cum illo societatem: & nunc tamen dum hæremus, non erimus æquis partibus socij: animus ad se omne ius ducet. Contemptus corporis sui, certa libertas est. Ut ad propositum reuertar, huic libertati multum conferet & illa, de qua modo loquebamur, inspectio. Nempe vniuersa ¹⁷ ex materia & ex Deo constant: Deus ista temperat, quæ circumfusa rectorem sequuntur, & ducem. Potentius autem est quod facit, quod est Deus, quam materia patiens Dei. Quem in hoc mundo locum Deus obtinet, hunc in homine animus: quod est illic materia, id nobis corpus est. Seruiant ergo deteriora melioribus: fortes simus aduersus fortuita: non contremiscamus iniurias, non vulnera, non vincula, non egestatē. Mors quid est? aut finis est, aut transitus. nec desinere timeo; idem est enim quod non cœpisse: nec transire; quia nusquam tam anguste ero.

I. L I P S I V S.

1. **A** Rbitrū ad egimus.] *Prisci libri, adduximus. vnde verius fortasse, addiximus. Briffoniū in Formulæ vide.*
2. Triplex causa est.] *Lis triplex est: siue in triplici causa captus es addictusq; index.*
3. Causam & Materiam.] *Explicauit partim Physiol. 1. Diss. 14. partim lib. 11. Diss. 11.*
4. Id est ratio.] *Sic Stoici loqui amant: quia velut Ratione Deus per Materiam discurret, & operatur. Vide Consol. ad Helu. cap. VIII. De Vit. beat. cap. XXXII.*
5. Vnam causam esse.] *Deum, qui efficit: nam Materia patitur.*
6. Causam Aristoteles.] *Quattuor genera facit 1. Postphysic. cap. III. & 11. Physic. cap. III. Efficientem, Formalem, Materialem, Finale.*
7. Ipse Ideam vocat.] *Dixi Physiol. 11. Dissert. 111.*
8. Quinque ergo causæ, ut Plato.] *Plutarchus tamen breuius ex eius mente diuidit: Platoni, inquit, Τεχῶς τὸ αἰτιὸν λέγεται ὑφ' ὧ, ἐξ ὧ, πρὸς ὅ. κλειώτερον δὲ ἡγείται τὸ ὑφ' ὧ. τὸ δὲ εἶναι τὸ ποιοῦν, ὃ ὁστίνους. tripliciter causa dicitur, a quo, Ex quo, Ad quod. Proprie vero dici maxime censet eam, a quo quæ est Efficiens, id est Mens. Cum sic diuidit, intelligit Efficientem, Materialem, Finale. Tum autem Exemplaris, & Formalis, in Efficiente intelliguntur inclusa.*
9. Nega tibi liquere.] *A Romano ritu, in re ambigua. Non liquet pronunciantium.*
10. In vinculis est.] *Ideo Græci corpus hoc δεμας vocant, ὡς δεδεµένος ὑπ' αὐτῷ τῷ ψυχῆς ἐπαύθαι τοῦ φέρειν: tamquam ligata hic ab ipso anima, præter naturam.*
11. Precarium lumen.] *Varie corruptum in libris: sed hoc rectum est. Precarium autem lumen, modicum non iustum, & ut solent quæ precibus impetrantur.*
12. Velut sacramento rogatus.] *Ita supra dictum, Vitam militiam esse.*
13. In vna deformitate.] *In chao.*
14. Vnde lux tanta.] *A Sole nimirum.*
15. Semel hæc mihi.] *Ad παλιγγενεσίαν Stoicam spectat, de qua ego Physiol. 11. Dissert. XXI. Fortasse & ad Pythagoricam, de qua item ego Physiol. 111. Dissert. XII.*

16. Quæ sedes expectet.] *Aliqua sublunaris, ut Stoici censent: ac vide me Physiol. III. Dissert. XIV.*
 17. Ex Materia & ex Deo.] *Non solum à Deo, sed ex Deo: & sepe sic loquuntur. Quid ita? quia omnibus calor & ignis aliquid insitum, qui est ipse Stoicis Deus, & omnia permanat.*

M V R E T V S.

H Esternum] *Disputationem quandam sibi cum amicis fuisse de causis rerum, de quibus expositis sententiis inter se dissidentibus Platonis, Aristotelis, Stoicorum, Lucilium arbitrum facit.*

P I N C I A N V S.

E Sse debet ergo vnde aliquid fiat. denique à quo fiat.] *Scribe, Esse ergo debet vnde aliquid fiat. Deinde à quo fiat. ex eadem.*

Nulla sine motu ars, nulla mutatio est.] In quibusdam codicibus imitatio habetur, non mutatio.

Ne hoc quidem tempus, ut existimas, perdo.] Lege, Nec ego hoc quidem tempus, &c. ex vetere lectione.

Quemadmodum artifices ex alicuius rei subtilioris intentione, quæ oculos defatigat,] Scribendum, Quemadmodum artifices cum alicuius rei subtilioris intentione oculos defatigant, ex eadem. Quidam tamen codices non intentione, sed inspectione præferunt. Cui lectioni suffragantur verba, quæ non multo post habentur: Interdices mihi inspectionem rerum naturæ. & paulo ante calcem: Et illa, de qua modo loquebamur inspectio

Et velut sacramento ligatus,] Rogatus, non ligatus, eadem.

An sæpe nascendum quo hinc iturus sim.] Legendum reor, an sæpe. Nesciam quo hinc iturus sim?

Et nunc cum hæremus,] Verus lectio, & nunc tamen dum hæremus.

O P S O P O E V S.

P Robe tres m. ss. post meridiano mihi cessit. ut alicui loco cedere dicimur, ita malam valetudinem sibi postmeridiano tempore cessisse Seneca scribit.

M. ss. tres, te arbitrum adduximus, unus addiximus. Lipsius Elect. I. cap. 16. Repone (ait) phrasin fori veris, te arbitrum adigimus. quæ nota iam ex Cicerone & Itis.

M. ss. Putas inter causas facti operis esse numerandum.

M. ss. duo recte in accusandi casu, Facientem, hic Deus est: & deinde, Formam, hæc, &c. dependet enim à præcedentibus, Hæc omnia mundus quoque habet:

Modius epist. 132. Ista bona fecit, inducere nos iubent membræ S. Stephani, & altera Prædicatorum Herbipolensium. & sequitur sane immediate, fecit itaque quam optimum potuit. nostra idem iubent.

M. ss. duo, si malignum & præclarum lumen habent. Hæc duo coire non poterant. conciliant itaque adiectione negativæ non in impressis quidem libris. si malignum & non præclarum lumen habent: in scripto uno autem, si mal. & præcl. lumen non habent. Errorum labyrinthus est ubi semel à vero discesseris. Hic ergo gradum sistamus, & veritatis viam ab Ambiano codice indicatam sequamur. Ecce, qua nihil planius: si malignum & præclarum lumen habent.

Rectius duco, in vna deformitate iacentibus faciem diuiserit, è m. ss.

Cus lectio est à Pinciano, at m. ss. an sæpe nascendum: quo, &c.

M. ss. 7. quam vinculum aliquod libertati meæ circumdatum. fidem statim. Potentius autem est ac preciosius quod facit, &c.

G R V T E R V S E T I V R E T V S.

I N locum stili sermo successit] *v. c. in loco cuius exempla notauit sup. Juretus ad lib. de benef.*

Homines quidem pereunt: ipsa autem humanitas, ad quam homo effingitur, permanet] P. Faber lib. 2. Semest. c. 1. observat humanitatem hic notare ideam quandam hominis. quin & Stephanus lib. 2. Proodop. c. ult. ait verbum hoc non id sonare, quod passim apud Latinos eo significatur, sed id quod Græcis sonat ἀνθρώπου τῆς: atque eius adeo exemplar effectum.

Non quis verum dicat] v. c. Jureti, verissimum.

Nega tibi liquere, & nos reuerti iube] solebant iudices in re ambigua & dubia ita se iudicandi necessitate expedire, si pronunciarent sibi non liquere. l. 13. §. ult. ff. de arbit. l. 36. ff. de re iud. Nec in publicis tantum, sed in privatis hanc pronunciandi formulam locum sibi vindicasse arguit locus iste Senecæ. Plura hæc de re Brissoni lib. 10. de verb. sign. & lib. 5. de formulis.

A R G V M E N T V M I. L I P S I.

C L A R A N V M senem, sed alacrem esse: eundem corpore deformem, animo honestum. Non refert de casa, in qua is habiter. Discrimen Bonorum Stoicis: & omnia paria esse. Quid ergo? idem Gaudium, & Patientia? idem, quod ad Virtutem: non ad Materiam. Externa etiam, non dare Boni augmentum. Hæc diffuse, distincte, pulchre. O legamus, & aptemus!

E P I S T. LXVI.

C Laranum condiscipulum meum vidi, post multos annos: non puto expectas, Cvt adijciam senem: sed mehercules viridem animo ac vigentem, & cum corpusculo suo colluctantem. Inique enim se natura gessit, & talem animum: male collo-

cavit: aut fortasse voluit hoc ipsum nobis ostendere, posse ingenium fortissimum ac beatissimum sub qualibet cute latere. Vicit tamen omnia impedimenta: & ad cetera contemnenda à contemptu sui venit. Errare mihi visus est qui dixit:

Gratior est pulchro veniens è corpore, virtus.

nullo enim honestamento eget: ipsa & magnum sui decus est, & ³ corpus suum consecrat. Certe Claranum nostrum coepi intueri: ⁴ formosus mihi videtur, & tam rectus corpore, quam est animo. Potest ex casa vir magnus exire: potest & ex deformi humilique corpusculo, formosus animus ac magnus. Quosdam itaque videtur mihi in hac natura tales generare, ut approbet virtutem omni loco nasci. Si posset per se nudos edere animos, fecisset. nunc quod amplius est, facit: quosdam enim edit corporibus impeditos, sed nihilominus perrumpentes obstantia. Claranus mihi videtur in exemplar editus: ut scire possemus, non deformitate corporis foedari animum, sed pulchritudine animi corpus ornari. Quamvis autem paucissimos vna egerimus dies, tamen multi nobis sermones fuerunt, quos subinde egeram, & ad te mittam. Hoc primo die quaesitum est, quomodo possint paria bona esse, si ⁵ triplex eorum conditio est. Quaedam (ut nostris videtur) prima bona sunt: tamquam gaudium, pax, salus patriae. Quaedam secunda, in materia infelici expressa: tamquam tormentorum patientia, & in morbo graui temperantia. Illa bona directo optamus nobis: haec, si necesse erit. Sunt adhuc tertia: tamquam modestus incessus, & compositus, ac probus vultus, & conueniens prudenter viro gestus. Quomodo ista inter se paria esse possunt, cum alia optanda sint, alia aperienda? Si volumus ista distinguere, ad primum reuertamur, & consideremus id quale sit. Animus intuens vera, peritus fugiendorum ac petendorum; non ex opinione, ⁶ sed ex natura pretia rebus imponens, toti se inferens mundo, & in omnes eius actus contemplationem suam mittens, cogitationibus actionibusque intentus, ex aequo magnus ac vehemens, asperis blandisque pariter inuictus, neutri se fortunae submittens, supra omnia quae contingunt acciduntque eminens, pulcherrimus cum decore, cum viribus sanus ac siccus, imperturbatus, intrepidus, quem nulla vis frangat, quem nec attollant fortuita, nec deprimant. Talis animi virtus est, haec eius facies, si sub vnum veniat ad spectum, & semel tota se ostendat. Ceterum multae eius species sunt, quae pro vitae varietate & pro actionibus explicantur: nec minor fit aut maior ipsa. ⁷ Decrescere enim summum bonum non potest, nec virtuti ire retro licet: sed in alias atque alias qualitates convertitur, ad rerum quas actura est habitum figurata. Quidquid attigit, in similitudinem sui adducit & tingit: actiones, amicitias, interdum domos totas, quas intrauit disposuitque, condecorat: quidquid tractauit, id amabile, conspicuum, mirabile facit. Itaque vis eius & magnitudo ultra non potest surgere, quando incrementum maximo non est. Nihil inuenies rectius recto, non magis quam verius vero, quam temperato temperatius. omnis in modo est virtus: modus certa mensura est. Constantia non habet quo procedat, non magis quam fiducia, aut veritas, aut fides. Quid accedere perfecto potest? nihil. aut perfectum non erat, cui accessit: ergo ne virtuti quidem, cui si quid adijci potest, defuit. Honestum quoque nullam accessionem recipit: honestum est enim propter illa quae retuli. Quid porro decorum & iustum, & legitimum? non eiusdem esse formae putas, certis terminis comprehensum? Crescere posse, imperfectae rei signum est: bonum omne in easdem cadit leges: iuncta est priuata & publica utilitas, tam mehercules, quam inseparabile est, laudandum petendumque. Ergo virtutes inter se pares sunt, & opera virtutum, & omnes homines quibus illa contingere. Satorum vero animaliumque virtutes, cum mortales sint, fragiles, caducaeque, & incertae, exsiliunt reciduntque: & ideo non eodem pretio aestimantur. Vna inducitur humanis virtutibus regula: vna enim est ratio recta, simplexque. Nihil est diuino diuinius, caelesti caelestius. Mortalia eminent, cadunt, deteruntur, crescunt, exhauriuntur, implentur: itaque illis in tam incerta sorte inaequalitas est: diuinorum vna natura est. Ratio autem nihil aliud est, quam in corpus humanum pars diuini spiritus mersa. Si ratio diuina est, nullum autem bonum sine ratione est, bonum omne diuinum est: nullum porro inter diuina discrimen est, ergo nec inter bona. Paria itaque sunt gaudium, & fortis atque obstinata tormentorum perpessio. in utroque enim eadem est animi magnitudo: sed in altero remissa, & laxa; in altero, pugnax, & intenta. Quid? tu non puras, parem esse virtutem eius qui fortiter hostium moenia expugnat, & eius qui obsidionem patientissime sustinet? Et magnus Scipio, qui Numantiam claudit & comprimit, cogitque inuictas manus in exitium ipsas sui verti: & magnus ille obsessorum animus, qui scit nihil esse clausum, cui mors aperta est, & in complexu libertatis expirat. Aequae reliqua quoque inter se paria sunt, tranquillitas,

quillitas, simplicitas, liberalitas, constantia, æquanimitas, tolerantia: omnibus enim istis vna virtus subest, quæ animum rectum & indeclinabilem præstat. Quid ergo? nihil interest inter gaudium, & dolorum inflexibilem patientiam? nihil, quantum ad ipsas virtutes: plurimum, quantum ad illa, in quibus virtus vtrique ostenditur. In altero namque naturalis animi remissio ac laxitas: in altero, contra naturam dolor. Itaque media sunt hæc, quæ plurimum interualli recipiunt. Virtus in vtrique par est: virtutem materia non mutat: nec peiorem facit dura & difficilis, nec meliorem hilaris & læta. Necesse est ergo æqualia sint bona vtrique: quia nec hic potest se melius in hoc gaudio gerere, nec ille melius in illis cruciatibus. duo vero, quibus nihil fieri melius potest, paria sunt. Nam si quæ extra virtutem posita sunt, aut minuere illam, aut augere possunt; desinit vnum bonum esse, quod honestum est. Si hoc cōcesseris, omne honestum perit. Quare? dicam: quia nihil honestum est, quod ab inuito, quod a coacto fit. omne honestum voluntarium est. Admisce illi pigritiam, querelam, tergiversationem, metum: quod habet in se optimum, perdidit, sibi placere. Non potest honestum esse, quod non est liberum. nam quod timet, seruit. Honestum omne securum est, tranquillum est. si recusat aliquid, si complorat, si malum iudicat, perturbationem recipit, & in magna discordia volutatur. Hinc enim species recti vocat, illinc suspicio mali retrahit. Itaque qui honestè aliquid facturus est, quidquid opponitur, id etiam si incommodum putat, malum non putat: velut libens faciet. Omne honestum iniustum, incoactumque est, sincerum, & nullo malo mixtum. Scio quid mihi hoc loco responderi possit. Hoc nobis persuadere conaris, nihil interesse, vtrum aliquis in gaudio sit, an⁸ in equuleo iaceat. & tortorem suum lasset. Poteram respondere⁹ quod Epicurus ait, *Sapientem, si in Phalaridis tauro peruratur, exclamaturum: Dulce est, & ad me nil pertinet.* Quid miraris, si ego paria bona dico, vnius in conuiuio iacentis, alterius inter tormenta tortissime stantis: cum (quod incredibilius est) dicat Epicurus, dulce esse torqueri? Ethic respondeo, plurimum interesse inter gaudium & dolorem. Si quaratur electio, ¹⁰ alterum petam, alterum vitabo. illud secundum naturam est, hoc cōtra. Quamdiu sic æstimantur, magno inter se dissident spatio: cum vero ad virtutem ventum est, vtrique par est, & quæ per læta procedit, & quæ per tristia. Nullum habent momentum vexatio & dolor, & quidquid aliud incommodi est: virtute enim obruitur. Quemadmodum minora lumina claritas solis obscurat: sic dolores, molestias, iniurias, virtus magnitudine sua elidit atque opprimit; & quocumque affulsi, ibi quidquid sine illa apparet, exstinguitur: nec magis vllam portionem habent incommoda, cum in virtutem inciderint, quàm in mari nimbus. Hoc vt scias ita esse, ad omne pulchrum vir bonus sine vlla cunctatione procurret. stet illic licet carnifex, stet tortor atque ignis, perseuerabit: nec quid passurus, sed quid facturus sit, adspiciet: & se honestæ rei tamquam bono viro credet. vtilem illam sibi iudicabit, tutam, prosperam. Eundem ergo locum habebit apud illum honesta res, sed tristis atque aspera, quem vir bonus, pauper, aut exsul, ac pallidus. Agedum pone ex alia parte virum bonum, diuitiis abundantem, ex altera nihil habentem, sed in se omnia: vterque æque bonus vir erit, etiam si fortuna dispari vtetur. Idem (vt dixi) in rebus iudiciū est, quod in hominibus. æque laudabilis est virtus in corpore valido ac libero posita, quàm in morbo ac vincto. Ergo tua quoque virtus non magis laudabilis, si corpus illæsum tibi & integrum fortuna præstiterit, quàm si ex aliqua parte mutilatum. alioqui hoc erit, ex seruorum habitu dominum æstimare. Omnia enim ista, in quæ dominium casus exercet, seruilis sunt, pecunia, & corpus, & honores: imbecilla, fluida, mortalia, possessionis incertæ. Illa rursus libera & inuicta opera virtutis. quæ non ideo magis appetenda sunt, si benignius à fortuna tractantur; nec minus, si aliqua rerū iniquitate premuntur. Quod amicitia in hominibus est, hoc in rebus appetitio est. Non, puto magis amares virum bonum locupletem, quàm pauperem: nec robustum & lacertosum, quàm gracile, & languidi corporis: ergo ne rem quidē magis appetes hilarem ac pacatam, quàm distractā & operosam. Et si hoc est, magis diliges ex duobus æque bonis viris, nitidum & vinctū, quàm puluerulentum & horrentē. deinde hucusque peruenies, vt magis diligas integrū omnibus mēbris & illæsum, quàm debile aut luscū. Paullatim fastidiū tuum illo vsque procedet, vt ex duobus eque iustis ac prudentibus, comatū & crispulū malis, quàm recaluastrū. Vbi par est in vtroq; virtus, nō cōparet aliarum rerū inæqualitas: omnia enim alia nō partes, sed accessiones sunt. Nam quis tam iniquā cēsuram inter suos agit, vt filium sanum quàm egrum magis diligat? procerūve & excelsum, quàm breuem & modicum? Fetus suos non distinguunt feræ, & se in alimentum

pariter omniū sternunt. aues ex æquo partiuntur cibos. Vlixes ad Ithacæ suæ saxa sic properat, quemadmodum Agamemnon ad Mycenarum nobiles muros. Nemo enim patriā, quia magna est, amat, sed quia sua. Quorsum hæc pertinent? ut scias, virtutem omnia opera sua, velut foetus suos, iisdem oculis intueri, æque indulgere omnibus: & quidem impensius, laborantibus. Quoniam quidem etiam parentum amor, magis in ea quorum miseretur, inclinatur. Virtus quoque opera sua quæ videt affici & premi, non magis amat, sed parentum bonorum more, magis complectitur ac fouet. Quare non est vllum bonum altero maius? quia non est quidquam apto aptius, quia plano nihil est planius. Non potes dicere, Hoc magis par est alicui quàm illud: ergo nec honesto honestius quidquam est. Quod si par omnium virtutum natura est, tria genera bonorum in æquo sunt. Ita dico, in æquo est moderate gaudere, & moderate dolere: Lætitia illa non vincit hanc animi firmitatem, sub tortore gemitus deuorantem. Illa bona optabilia sunt, hæc mirabilia. vtraque nihilominus paria: quia quidquid incommodi est, velamento maioris boni tegitur. Quisquis hæc imparia iudicat, ab ipsis virtutibus auertit oculos, & exteriora circumspicit. Bona vera idem pendunt, idem patent: falsa multum habent vani. Itaque speciosa & magna contra visentibus, cum ad pondus reuocata sunt, fallunt. Ita est, mi Lucili, quidquid vera ratio commendat, solidum & æternum est, firmat animum, attollitque, semper futurum in excelsis: illa quæ temere laudantur, & vulgi sententia bona sunt, inflant inanibus lætos. Rursus ea quæ timentur tamquam mala, iniiciunt formidinem mentibus, & illas non aliter, quam animalia species periculi, agitant. Vtraque res ergo sine causa animum & diffundit, & mordet: nec illa gaudio, nec hæc metu digna est: sola ratio immutabilis & iudicij tenax est. non enim seruit, sed, imperat sensibus. Ratio rationi par est, sicut rectum recto: ergo & virtus, quæ non aliud est quam recta ratio. Omnes virtutes rationes rectæ sunt: si rectæ sunt, & pares sunt. Qualis ratio est, tales & actiones sunt: ergo omnes pares sunt. Nam cum similes rationi sint, similes & inter se sunt: pares autem actiones inter se esse dico, quæ rectæ sunt, & honestæ. Cæterum magna habebunt discrimina, variante materia: quæ modo latior est, modo angustior; modo illustris, modo ignobilis; modo ad multos pertinens, modo ad paucos. In omnibus tamen istis, id quod optimum est, par est: tamquam¹² viri boni, omnes pares sunt, quia boni sunt: sed habent differentias ætatis: alius senior, alius iunior. habent corporis: alius formosus, alius deformis est. habent fortunæ: ille diues, hic pauper est; ille gratus, potens, vrbibus notus & populis, ignotus hic plerisque, & obscurus. Sed per illud quod boni sunt, pares sunt. De bonis ac malis sensus non iudicat: quid utile, scit; quid inutile, ignorat. Non potest ferre sententiam, nisi in rem præsentem perductus est: nec futuri prouidus est, nec præteriti memor: quid sit consequens nescit. Ex hoc autem rerum ordo seriesque contextitur, & vnitas vitæ in perfectum itura. Ratio ergo arbitra est bonorum ac malorum: aliena & externa pro vilibus habet: & ea quæ neque bona sunt, neque mala, accessiones minimas ac leuissimas iudicat. omne illi bonum in animo est. Ceterum quædam prima existimat, ad quæ ex proposito venit, tamquam victoriam, bonos liberos, patriæ salutem: quædam secunda, quæ non apparent nisi in rebus aduersis: tamquam æquo animo pati morbum magnum, exsilium: quædam media, quæ nihilo magis secundum naturam sunt, quam contra naturam: tamquam prudenter ambulare, cōposite sedere. Non enim minus secundum naturam est, sedere, quàm aut stare, aut ambulare. Duo illa superiora diuersa sunt. prima enim secundum naturam sunt, gaudere liberorum pietate, patriæ incolumitate: secunda contra naturam sunt, fortiter obstare tormentis, & sitim perpeti, morbo vrente præcordia. Quid ergo? aliquid cōtra naturam bonum est? minime. sed illud aliquando contra naturam est, in quo bonum illud existit. vulnerari enim, & subiecto igne tabescere, & aduersa valetudine affligi, contra naturam est: sed inter ista seruare animum infatigabilem, secundum naturam est. Et ut, quod volo, exprimam breuiter, materia boni aliquando contra naturam: at bonum numquam. quoniam bonum sine ratione nullum est: sequitur autem ratio natura.¹³ Quid est ergo ratio? naturæ imitatio. Quid est summum hominis bonum? ex naturæ voluntate se gerere. Non est, inquit, dubium, quin felicior pax sit numquā lacerata, quam multo reparata sanguine. Non est dubium, inquit, quin felicior sit inconcussa valetudo, quàm ex grauibus morbis & extrema minitantibus in tutum vi quadam & patientiaeducta. Eodem modo non erit dubium, quin maius bonum sit gaudium, quàm obnoxius animus ad perpetiendos cruciatus vulnerum aut ignium. Minime: illa enim quæ fortuita sunt, plurimum discriminis recipiunt: æstimantur enim utilitate sumetium. Bonorum

vnum propositum est, consentire naturæ: hoc in omnibus par est. Cum alicuius in senatu sententiam sequimur, non potest dici: Ille magis assentitur, quam ille: ab omnibus in eandem sententiam itur, idem de virtutibus dico: omnes naturæ assentiuntur, idē de bonis dico: omnia naturæ assentiuntur. Alter adolescens decessit, alter senex, aliquis præter hos infans, cui nihil amplius contigit, quam prospicere vitam: omnes hi æque fuere mortales, etiam si mors aliorum longius vitam passa est procedere, aliorum in medio flore præcidit, aliorum interrumpit principia. Alius inter cænandum solutus est, alterius continuata mors somno est, aliquem concubitus exstinxit. his opponere ferro transfossos, aut exanimatos serpentum morfu, aut fractos ruina, aut per longam neruorū contractionem extortos minutatim, aliquorū melior dici, aliquorū peior potest exitus: mors quidem omnium par est. per quæ venit, diuersa sunt; id in quod desinunt, vnum est. mors nulla maior aut minor est: habet enim eundem in omnibus modum, finisse vitam. Idem tibi de bonis dico. hoc bonum inter meras voluptates est, hoc inter tristitia & acerba; illud fortunæ indulgentiam rexit, hoc violentiam domuit: vtrumque æque bonum est, quamuis illud plana emolliuerit, hoc aspera. Idem finis omnium est. bona sunt, laudanda sunt, virtutem rationemque comitantur: virtus æquat inter se, quidquid agnoscit. Nec est quod hoc inter nostra placita mireris. apud Epicurum duo bona sunt, ex quibus summum illud beatumque componitur: vt corpus sine dolore sit, animus sine perturbatione. Hæc bona non crescunt, si plena sunt. quo enim crescet, quod plenum est? Doloꝛe corpus caret: quid ad hanc accedere indolentiam potest? Animus constat sibi, & placidus est: quid accedere ad hanc tranquillitatem potest? Quemadmodum serenitas cæli non recipit maiorem adhuc claritatem, in sincerissimum nitorem repurgata: sic hominis corpus animumque curantis, & bonum suum ex vtroque neccentis, perfectus est status, & summam voti sui inuenit, si nec æstus animo est, nec dolor corpori. Si qua extra blandimenta contingunt, non augent summum bonum, sed, vt ita dicam, condiunt & oblectant: absolutum enim illud humanæ naturæ bonū, corporis & animi pace contentum est. Dabo apud Epicurum tibi etiamnum simillimam huic nostræ diuisionem bonorum. Alia enim sunt apud illum, quæ malit contingere sibi: vt corporis quietem, ab omni incommodo liberam, & animi remissionem, bonorum suorum contemplatione gaudentis. Alia sunt, quæ quamuis nolit accidere, nihilominus & laudat & cōprobat: tamquam illam, quam paullo ante dicebam, malæ valetudinis, & dolorum grauissimorum perpeffionem. in qua Epicurus fuit illo summo ac fortunatissimo die suo: ait enim se vesicæ & exulcerati ventris tormenta tolerare, vltiorem doloris accessionem non recipientia: esse nihilominus sibi illum beatum diem. beatum autem agere, nisi qui est in summo bono, non potest. Ergo & apud Epicurum sunt hæc bona, quæ malles non experiri: sed quia ita res tulit, & amplexanda & laudanda & exæquanda summis sunt. Non potest dici, hoc non esse par maximis bonum, quod beatæ vitæ clausulam imposuit, cui Epicurus extrema voce gratias egit. Permite mihi, mi Lucili virorum optime, aliquid audacius dicere. si vlla bona maiora esse aliis possent: hæc ego quæ tristitia videntur, mollioribus illis & delicatis prætulissem. Maius est enim perfringere difficilia, quam læta moderari. Eadem ratione fit, scio, vt aliquis felicitatem bene, & calamitatem fortiter ferat. Æque fortis esse potest, qui pro vallo securus excubuit, nullis hostibus castra tentantibus: & qui succisis poplitibus in genua se excepit, nec arma dimisit. Macie virtute esto, sanguinolentis & ex acie redeuntibus dicitur. Itaque hæc magis laudauerim bona exercitata & fortia, & cum fortuna rixata. Ego dubitem, quin magis laudem truncam illam & retorridam manum Mucij, quam cuiuslibet fortissimi saluam: Stetit hostium flammarumque contemptor, & manum suam in hostili foculo distillantem perspectauit, donec Porsenna, cuius poenæ fauebat, gloriæ inuidit, & ignem inuito eripi iussit. Hoc bonum quidni inter prima numerē: tantoque maius putem, quam illa secuta & intentata fortunæ, quanto rarius est hostem amissa manu vicisse, quam armata? Quid ergo? inquis, hoc bonum tibi optabis? Quid ni? hoc enim, nisi qui potest & optare, non potest facere. An potius optem, vt ¹⁵ malacissandos articulos exoletis meis porrigam? vt muliercula, aut aliquis in mulierculam ex viro versus, digitulos meos ducat? Quid ni ego feliciorum putem Mucium, qui sic tractauit ignem, ¹⁶ quasi illam manum ¹⁷ tractatori præstitisset? In integrum restituit, quidquid errauerat, confecit bellum inermis ac mancus, & illa manu trunca ¹⁸ reges duos vicit.

I. LIPSIVS.

1. **N**on puto exspectas.] *Vel quia ipse scis; vel quia præmisi, condiscipulum. Ergo senis senem.*

2. Male collocavit.] *Simile illi, Ingenium Galbæ male habitat.*

3. Corpus suum consecrat.] *Quod est velut parui eius Dei templum.*

4. Formosus mihi videtur.] *Itaque Platonici tales animo pulchros amabant. Nec enim, ait Apuleius, deformitas corporis talem poterit abigere appetitum: sed cum ipsa anima complacita est, homo totus adamatur.*

5. Triplex eorum conditio.] *Vide, si lubet, Manuduct. III. Dissert. VI.*

6. Sed ex natura.] *Id est recte a ratione.*

7. Decrescere summum bonum non potest.] *Nos aliquid Manuduct. III. Dissert. IV. itemque III. & quod sequitur, de paritate virtutum, ibi ex professo.*

8. In equuleo iaceat.] *Cicero v. De Finibus: Sit vir bonus cæcus, debilis, morbo gravissimo affectus, exsul, orbus, torqueatur in eculeo: quem hunc appellas Zeno? Beatum, inquit. Etiam beatissimum Quippe, inquit, cum tam docuerim gradus istam rem non habere, quam virtutem, in qua sit ipsum Beatum.*

9. Quod Epicurus ait.] *Cicero v. Tuscul. Epicuro dicere licebit, Nullum sapienti esse tempus, etsi vratur, torqueatur, secetur, quin possit exclamare, Quam pro nihilo puto? denique etiam, Beatam vitam in Phalaridis taurum descensuram.*

10. Alterum petam.] *Quod Stoicum in verbis discrimen est, inter adiaphora. Vide me Manuduct. II. Dissert. XXII.*

11. In ea quorum miseretur.] *Auctor Thebaidis:*

Quo causa melior, forsque deterior trahit,

Inclinat animus, semper infirmo fauens.

Miseros magis Fortuna conciliat suis.

Hæc ibi ipsa Iocasta mater, inclinata in miserum Polynicem. Noster Consol. ad Helv. cap. ult. Necesse est, cum omnia feceris, mater, cogitationes tuas subinde ad me recurrere, nec quemquam ex liberis frequentius tibi obversari: non quia alij minus cari sint, sed quia naturale est manum sæpius referre ad id quod doleat.

12. Viri boni omnes pares.] *Id quod quoque inter Paradoxa Stoica, Sapientes inter se pares. Explanavi Manud. III. Diss. III.*

13. Quid est ergo Ratio?] *Hæc valde notanda, pro sensu præcipui dogmatis Stoicorum, Naturam sequi. Quod æquidem explicavi aliquot Dissertationibus, Manud. III.*

14. Ait enim se vesicæ.] *Ipse verba eius apud Laërtium, ex epistola ad Idomeneum, hæc sunt: Cum ageremus vitæ beatum, & eundem supremum diem, scribebamur hæc. Aderat autem vesicæ morbus & urinæ mittendæ difficultas, & viscerum affectiones tantæ, quæ magnitudinem ultra non reciperent. Obstabat tamen & repellebat hæc omnia animi in nobis gaudium, memoria rationum inuentorumque nostrorum. Adde Epist. XCII.*

15. Malacissandos articulos.] *Quidam libri, malaxandos. Utrumvis rectum, & Græciense, imo Græcum. Dicunt enim μαλακίαν, & μαλάσσειν, emollire, lenire. Plautus illud prius malacissare usurpavit.*

16. Quasi illam manum.] *Legerem, quam si.*

17. Tractatori præstitisset.] *Ita dicti, quos in prioribus lineis descripsit: qui manu artifice membra, & plurimum manus digitosque, ducebant & leniter trahebant. Martialis libro III.*

Percurrit agili corpus arte tractatrix.

Describit pulchre Clearchus apud Athenæum, lib. VI. in deliciis & mollitie Paphij cuiusdam adolescentis. Iacebat quidem ille, inquit, in lectulo: sed ad pedes lecti sedebat quispiam, qui eius pedes genibus suis impositos tenui panniculo confoueret. Quid autem præterea fecerit, vel silente me non obscurum. Deinde alius ad ipsum lectum sedens, & τὴν νεανίσκου τὴν χεῖρα παρεικότος, ἐκχευόμενος ταύτῃ & ἀπὸ πλάκας κατέψυχέ τε, & τῶν δακτύλων ἕκαστον ἐμέρει διαλαμβάνων, εἰλχέ τε & ἐξέτρεχεν, ὥς τε τὸν ὀφθαλμὸν αὐτὸν ἐπονομάζοντα. Σκύαν ἐν ὄχλῳ εἰρηκέναι δοκεῖν: cum adolescens manum suam velut languidam remisisset, ille appronans se & huic accidens, demulcebat eam & contrectabat, digitorum singulos trahens & extendens per vices. ita ut qui primus illum Cucurbitam vocavit, ingeniose & feliciter dixisse videatur. Ecce verum Tractatorem: & quare Cucurbitam? quod ut illa trahit cutem & extendit, & tumentem leuiter reddit, sic iste. Vetus aliquis scriptor, aut certe ex veteri Ioannes Sarisberiensis, hæc sic narrat, ut ex Clearcho translata dicas, lib. III. Polycratici, cap. XIII. Cum lasciuientis diuitis luxus libidini vota sua præcingit, recumbentis pedes calamistratus comatulus excipit: & in aliorum conspectu pedes, & ne plus dicam, teneris manibus tibias tractat. Chirotecatus enim incessit diutius, ut manus Soli subtrahas emolliret, ad diuitis usum. Deinde licentia paululum procedente totum corpus impudico tactu oberrans pruriginem scalpit, quam fecit, & ignes Veneris languentibus inflamat. Finem hic etiam sædæ tractationis habes: denique & manus Tractatoris mollicellas, chirotecarum usum à sole defensas.

18. Reges duos vicit.] *Tarquiniū ex sulem, & Porſenam, quos ab obsidione remouit.*

M V R E T V S.

CLaranum.] *Primum Clarani exmeplo, qui & senex erat, & deformi ac distorto corpore, docet satis magnum esse ipsius per se virtutis decorem: neque eam aut pulchritudine corporis cohonestari, aut deformitate sædari. Deinde exponit sermonem quendam à se cum Clarano habitum: quomodo, cum triplex quadam bonorum distinctio sit, bona tamen omnia sint paria. Ad postremum, bona quadam, quæ vulgo minus optabilia videntur, sibi ait visum ut omnium maxime optabilia, si tale vllum in bonis discrimen esse posset.*

Vt adiiciam senem :] *Hoc enim satis vel ex eo intelligi potest, quod condiscipuli fuimus.*
 Male collocavit.] *Ita dictum, ut Galba ingenium male habitare.*
 Quomodo possint paria bona esse.] *In aliis tria bona esse. Sed res ipsa clamat legendum esse paria.*
 Ergo virtutes inter se pares sunt.] *Virtus rectum est. Rectum non recipit incrementum. Ergo ne virtus quidem.*
Si virtus incrementum non recipit, ne ea quidem quæ à virtute manant, est autem illud. & hoc igitur. Quo fit ut recte facta omnia paria sint. Stoici sunt hæc: ut & peccata omnia paria esse.
 In equuleo taceat.] *Non indicet conficios: nihil eorum prodat, propter quæ torquetur. Melius haud dubie, quam, ut in aliis, iaceat.*
 In perfectum itura.] *Liber Siciliensis, per rectum itura: quod melius puto.*
 In quo bonum illud existit.] *Idem liber consistit.*
 Cum alicuius in Senatu sententiam sequimur.] *Idem liber. Cum alicuius Senatus sententiam sequitur, melius videtur.*

PINCIVS.

Gratior est pulchro veniens è corpore virtus.] *Eadem, Gratiores & pulchro veniens in corpore virtus. Bona tamen exemplarium pars ita habet, ut impressa lectio.*
 In similitudinem sui adducit & cingit:] *Rectior lectio, in similitudinem sui adducit & fingit.*
 Minuuntur, cadunt.] *Mallem legeres, eminent cadunt. Nam & quæ sequuntur, continuo per oppositum dista sunt, deteruntur crescunt, exhauriuntur, implentur.*
 In exitum ipsas sui verti:] *Suum, non sui, omnis antiqua lectio.*
 Libertas, constantia, æquanimitas.] *Liberalitas, non libertas, eadem.*
 Inter gaudium & dolorem inflexibilemque patientiam?] *Exemplar Franciscanum, inter gaudium & dolorum inflexibilem patientiam.*
 Plurimum quantum ad illa.] *Vetus omnis lectio, plurimum inter illa.*
 Naturalis animi remissio.] *Scribe, naturalis est animi remissio.*
 Alterius in gaudio positi, alterius inter tormenta fortissime stantis:] *Exemplar peruetus & correctum, vnius in conuiuio iacentis, alterius inter tormenta fortissime stantis.*
 Ergo tuam quoque virtutem non magis laudabilis.] *Scribe. Ergo tua quoque virtus non magis laudabilis, ex vetere lectione.*
 Quam breuem aut modicum.] *Lege, quam breuem & modicum, ex eadem.*
 Falsa multum habent vani.] *Scribendum, Illa falsa multum habent vani, ex eadem.*
 Quam multo reparata sanguine.] *Castigandum censeo, quam multorum parva sanguine.*
 Vi quadam & patientia educta.] *Exemplar Franciscanum, vi quadam patientiæ inducta.*
 Maiora esse alijs possunt.] *Idem exemplar possent agnoscit, non possunt.*
 Et ut calamitatem fortiter ferat.] *Particula ut redundat ex vetere lectione.*
 Ut male laxandos articulos exoletis meis porrigam.] *Nonnulla exemplaria laxandos tantum habent: non male laxandos: Alia rectius, malaxandos, hoc est, molliendos: à verbo Græco tractum. Hoc melius quam malacizandos.*

OPSOPOEVS.

M. ff. ad primum bonum reuertamur. Paulo inferius. Modius epist. 132. Scribendum ut liquido liquet, & libri clamant, toti se inferens mundo. Consentunt tres è nostris.
 Ibidem: Consentunt membrana omnes in Talis animus virtus est, &c. & profecto aut meum me iudicium decipit, aut ita plane legendum. animus, inquit, asperis blandisque pariter inuictus, supra omnia quæ contingunt acciduntque, eminens, imperturbatus, intrepidus, quem nulla vis frangat, quem nec attollat fortuna, nec deprimat: hic ille talis animus est decantata illa virtus, quæ oculis subijci alioqui nequit. Hactenus ille. cui suffragantur itidem omnes nostræ: Senecæ epist. 76. Ratio perfecta, virtus vocatur. iterum, Ratio explicata & recta, & ad naturæ voluntatem accommodata, vocatur virtus.
 M. ff. honestum est enim propter illa quæ retuli. & mox, Lege, quibus illæ contigere, sc. virtutes, è tribus m. ff.
 M. ff. Mortalia minuuntur, cadunt, &c. Recepta lectio Pinciani est.
 Abest a. m. ff. particula sed. & linea ab hinc quarta omnes legunt, in exitum ipsas suum verti.
 Omnes Pinciani & nostri m. ff. simplicitas, liberalitas, constantia. & inferius, plurimum inter illa, in quibus & cetera.
 Basileenses editiones, malum non putat, velut libens faciat. m. ff. vero, malum non putet, velit, libens faciat. Nec sunt ista, ut in editione Romana, eradicanda. eis enim respondet quod sequitur, iniussum, incoactumque, sincerum, nullo malo mixtum.
 Magis placet verbum duorum opt. m. ff. procurreret, quam percurreret. Epist. 71. ut ad omnes casus procurrerem. Et paulo post omittitur ergo.
 M. ff. Ergo tuam quoque virtutem non magis laudabis, si corpus illæsum tibi & integrum (unus, si corpus illiticum integrum, alius, si corpus illi tuum integrum: alius denuo, si corpus illibatum integrum) fortuna præstiterit, quam si ex aliqua parte mutilatum mulctatum. Et statim.
 M. ff. tres serua sunt, pro seruilis sunt.
 Dele postremum est, & paulo post lege, hilarem ac pacatam, membranis ita volentibus.
 Optimus Puteani codex, & vnitas vitæ perfectum itura. Nicocianus integrus, per rectum itura, quo pacto legit Mureti liber Siciliensis.

Duo Puteani exemplaria.] Ut malaxandos articulos, &c.

GRVTERVS ET IVRETVS.

ET quæ per læta procedit, & quæ per tristia.] *In v. c. & quæ per læta procedit, & quæ per stricta, quam scripturam non repudio, maxime cum paulo post subijciat auctor: Variante materia, quæ modo latior est, modo angustior. Itaque videtur quodam glossæmate interpolatus hic locus. Juretus.*

Quam distractam & operosam.] Repone ex v. c. distractam: de qua voce sup. Juretus ad Epist. 2.

Quorsum hæc.] v. c. Quorsus.

Transfossos aut exanimatos serpentum morfu.] v. c. transfixos aut exan. serpentium m.

Ego non dubito quin magis laudem.] Restituit Iuretus ex v. c. Ego condubitem quin m. cum interrogationis nota.

In integrum restituit, quicquid errauerat.] Quod ad mouendas actiones attinet, cum non videantur consentire, qui errant, nihil mirum est restitutionem in integrum à Præatore indulgeri ob iustum errorem: cum in omnibus negotiis contrahendis, si error aliquis interuenerit nihil valeat quod actum est, quia nihil sit consensui tam contrarium, quam error, qui imperitiam detegit. l. si, per errorem inf. de iurisd. omn. iud. Hinc explicandum quod μετὰ φθορὰς hic dicit Seneca. P. Faber ad l. 116. ff. de reg. iur.

ARGVMENTVM I. LIPSI.

POST Præfatiunculam Quæstio, An omne bonum optabile? Ait, esse: etiam cuius materia in malis. Ut, fortiter vri, ægrotare, flagellari. Non ipsa vstio, morbus, flagella; sed illud, fortiter & patienter, inquit, est optabile. Deinde, Virtutes nexas esse: & vii una, omnes. Sunt & hæc pulchra, fortis, germani Stoici.

EPIST. LXVII.

VT à communibus initium faciam, ver aperire se cœpit: sed iam inclinatum in ætatem, quo tempore calere debebat, intepuit: nec adhuc illi fides est. sæpe enim in hiemem reuoluitur. Vis scire quàm dubium adhuc sit? nondum me¹ committo frigida: adhuc² rigorem eius infringo. Hoc est, inquis, nec calidum, nec frigidum pati. Ita est, mi Lucili. iam ætas mea contenta est suo frigore: vix media regelatur ætate. Itaque maior pars³ in vestimentis degitur. Ago gratias senectuti, quod me⁴ lectulo affixit. Quid ni gratias illi hoc nomine agam? quidquid⁵ debebam nolle, non possum. Cum libellis mihi plurimus sermo est. si quando interueniunt epistolæ tuæ, tecum esse mihi videor: & sic afficior animo, tamquam tibi non rescribam,⁶ sed respondeam. Itaque & de hoc quod quæris, quasi colloquar tecum: quale sit, vna scrutabimur. Quæris an omne bonum optabile sit. Si bonum est, inquis, fortiter torqueri, & magno animo vri, & patienter ægrotare, sequitur ut ista optabilia sint. nihil autem video ex istis voto dignum. Neminem certe adhuc scio eo nomine votum soluifse, quod flagellis cæsus esset, aut podagra distortus, aut equuleo longior factus.⁷ Distingue, mi Lucili, ista: & intelliges esse in his aliquid optandum. Tormenta abesse à me velim: sed si sustinenda fuerint, ut me in illis fortiter, honeste, animose geram, optabo. Quidni ego malim non incidere bellum? sed si inciderit, ut vulnera, ut famem, & omnia quæ bellorum necessitas fert, generose feram, optabo. Non sum tam demens, ut ægrotare cupiam: sed si ægrotandum fuerit, ut nihil intemperanter, nihil effeminate faciam, optabo. Ita non incommoda optabilia sunt, sed virtus qua perferuntur incommoda. Quidam ex nostris existimant, omnino asperorum fortem tolerantiam non esse optabilem, sed nec abominandam quidem: quia voto purum bonum peti debet, & tranquillum, & extra molestiam positum. Ego dissentio. Quare? primum quia fieri non potest, ut aliqua res bona quidem sit, sed optabilis non sit: deinde si virtus optabilis est, nullum autem sine virtute bonum, & omne bonum optabile. Deinde etiam, si tormentorum fortis patientia optabilis non est: etiamnum interrogo, Nonne fortitudo optabilis est? atqui pericula contemnit & prouocat. Pulcherrima pars eius, maximèque mirabilis illa est, non cedere ignibus, obuam ire vulneribus: interdum tela ne vitare quidem, sed pectore excipere. Si fortitudo optabilis est, & tormenta patienter ferre optabile est. hoc enim, fortitudinis pars est: sed separa ista, ut dixi, nihil erit quod tibi faciat errorem. Non enim pati tormenta optabile est, sed pati fortiter. Illud opto fortiter, quod est virtus. Quis tamen vnumquam hoc sibi optauit? Quædam vota aperta & professa sunt, cum particulatim fiunt: quædam latent, cum vno voto multa comprehensa sunt. Tamquam

opto mihi vitam honestam: vita autem honesta actionibus varijs constat. In hac est
⁸ Reguli arca, Catonis scissum manu sua vulnus, Rutilij exsilium, calix venenatus qui
 Socratem transtulit e carcere in cælum. Ita cum optavi mihi vitam honestam, & hæc
 optavi, sine quibus interdum honesta non potest esse.

— O terque quaterque beati,

Quis ante ora patrum, Troiæ sub mœnibus altis

Contigit oppetere!

Quid interest, optes hoc alicui, an optabile fuisse fatearis? Decius se pro Rep. deuouit,
 & in medios hostes concitato equo mortem petens irruit. Alter post hunc paternæ
 virtutis æmulus, ⁹ conceptis sollennibus, ¹⁰ ac iam familiaribus verbis, in aciem
 confertissimam incurrit, de hoc sollicitus tantum ¹¹ ut litaret, optabilem rem putans
 bonam mortem. Dubitas ergo, an optimum sit memorabilem mori, & in aliquo
 opere virtutis? Cum aliquis tormenta fortiter patitur, ¹² omnibus virtutibus utitur
 fortasse, cum vna in promptu sit, & maxime appareat, patientia. ceterum illic est for-
 titudo: cuius patientia & perperessio, & tolerantia, rami sunt. illic est prudentia, sine qua
 nullum initur consilium: quæ suadet quod effugere non possis, quam fortissime ferre.
 illic est constantia: quæ deiici loco non potest, & propositum nulla vi extorquente
 dimittit. illic est indiuiduus ille comitatus virtutum. Quidquid honeste fit, vna virtus
 facit, sed ¹³ de consilij sententia: quod autem ab omnibus virtutibus comprobatur,
 etiam si ab vna fieri videtur, optabile est. Quid? tu existimas ea tantum optabilia esse,
 quæ per voluptatem & otium veniunt? quæ excipiuntur ¹⁴ foribus ornatis? Sunt
 quædam tristes voluptates, sunt quædam vota, quæ non gratulantium cœtu, sed
 adorantium venerantiumque celebrantur. Ita tu non putas Regulum optasse, ut ad
 Pœnos perueniret? Indue magni viri animum, & ab opinionibus vulgi secede paul-
 lisper: cape quantam debes virtutis pulcherrimæ ac magnificentissimæ speciem, quæ
 nobis non fertis, sed sudore & sanguine colenda est. Adspice M. Catonem, sacro illi
 pectori purissimas manus admoventem, & vulnera parum demissa laxantem. Vtrum
 illi tandem dicturus es, ¹⁵ *Vellem quæ velles, & Molestè fero?* an, ¹⁶ *Feliciter, quod agis?*
 Hoc loco mihi Demetrius noster occurrit, qui vitam securam, & sine vllis fortunæ
 incurfionibus *mare mortuum* vocat. Nihil habere ad quod exciteris, ad quod te con-
 cites, cuius denunciatione & incurfu firmitatem animi tui tentes: sed in otio incon-
 cusso iacere, non est tranquillitas, ¹⁷ malacia est. Attalus Stoicus dicere solebat:
Malo me fortuna in castris suis, quam in delicijs habeat. torqueor, sed fortiter: bene est. oc-
 cidor, sed fortiter: bene est. Audi Epicurum, dicet, *Et dulce est.* Ego tam honestæ rei ac
 seueræ numquam ¹⁸ molle nomen imponam. Vror, sed inuictus. Quid ni optabile sit,
 non quod vrit me ignis, sed quod non vincit? Nihil est virtute præstantius, nihil pul-
 chrius: & bonum est, & optabile, quidquid ex huius geritur imperio.

I. LIPSIUS.

1. COMMITTO frigida.] Sic libri suadent legere, & monuit in paucis bonus doctusque vir Nic. Faber.
 Significat, se frigida plane non vti, ad lauandum, ut solet: idque ob aëris adhuc intemperiem. Sed, inquit,
 rigorem eius infringo. quomodo? vel Sole admissio, vel tepida infusa. Spectat totum eo, quod balneis & lotionem calidam
 numquam vti solet, semper Psychrolutes. Ad epist. LXXXIII. quæ ipsa hæc interpretatur.

2. Rigorem eius infringo.] Sic aliquot libri: ex quibus Pincianus malebat, rigore eius infrigor. Posit aliquis
 ad hunc rigorem eius infrigor.

3. In vestimentis degitur.] Volebat & hic Pincianus, in stramentis, aduersantibus libris: nec audimus. Vesti-
 menta, ipsius lecti sunt. ut in Propertio:

Nunc queror in toto non fidere pallia lecto.

& Terentio:

Huc est intro latus lectus, vestimentis stratus est.

ut in ipso Seneca, epist. LXXVIII. Est virtuti etiam in lectulo locus. non tantum arma & acies dant argu-
 menta alacris animi; & in vestimentis vir fortis apparet.

4. Lectulo affixit.] Lucubratorio illi, non dormitorio. nam & hos veteres habebant: atque homines quieti, aut lit-
 teris operati, fere semper in lecto. Juuenalis, de ijs:

Est genus ignauum, quod lecto gaudet & umbra.

Seneca epist. LXXII. Quædam sunt, quæ possis & in cisis scribere, quædam lectum & otium desiderant.

5. Debebam nolle.] Discurrere, salutare tempus terere.

6. Sed respondeam.] Ore videlicet, ut si coram videam.

7. Distingue mi Lucili, ista.] Notat Muretus ex Aristotele, ista secundæ notæ, dici ἐξ ἑωυτοῦ ἐν τῷ
 sub conditione optanda: ut, si agrotas, sanari: & talia.

8. Regularca.] *In qua clavis confixus stetit. De Provid. cap. III.*
 9. Conceptis sollemnibus.] *Formula enim deuouendi erat, Pontifice praeunte, quæ est in Liniij libro VIII.*
 10. Aciam familiaribus.] *Non ignotus: itemque velut proprijs huic familia, quia pater usurpauerat.*
 11. Ut litaret.] *Non sacrificaret se tantum, sed Deos propitiaret. Mori certus, sed ex salute publica mori optans.*
Nonnius Marcellus: Sacrificare, est veniam petere: litare est propitiare, & votum impetrare.
 12. Omnibus virtutibus vititur.] *Nam Stoico scito, nexa ea inter se sunt. Vide me Manuduct. III. Dissert. IV.*
 13. De consilij sententia.] *Ex forensi formula. Nam Prætor aut Quæstor pronuntiat, de consilij sententia.*
 14. Foribus ornatis.] *Quæ in re lata, lauru & lucernis solent obduc. Multa olim super hoc ritu ego Elector. cap. III.*
 15. Vellem quæ velles.] *Ita in Plauto, Velim ut velles Tranio: in consolatione, & cum affectu magis, quam effectu.*
 16. Feliciter quod agis.] *Formula approbandi, & in re lata gratandi. Suetonius Claudij cap. VII. Domitiani XIII.*
 17. Malacia est.] *Quæ in mari dicitur, cum stat sine ventis & fere motu. Alludit autem ad molliem obiter, & languorem animi effeminati.*
 18. Molle nomen.] *Ut est illud Dulce Epicuri.*

M V R E T V S.

VT à communibus.] *Paucis quibusdam de senectutis suæ imbecillitate præmissis explicat quæstionem, sint ne bona omnia optabilia: & ea quæ talia non videntur, talia tamen esse concludit.*

Quod me lectulo affixit.] Sic apud Horatium:

Aut alius casus lecto te affixit.

Ubi cum quidam contra omnium librorum fidem legere vellet, affixit: obiecto sibi a me hoc Seneca loco respondere ausus est, Senecam apud se tanti non esse. Ego hominis stultitiam risu & silentio excepi.

Distingue, mi Lucili, ista.] Breuis & expedita mihi distinctio videtur ea quæ traditur ab Aristotele, libro septimo politicorum: bona quædam simpliciter optabilia esse, quædam è τὸ κατὰ φύσιν. Bonum & optabile simpliciter est, nullum facinorosum esse in ciuitate: sed si qui sint: hoc posito, bonum & optabile est, pœnas ab eis exigere. Sic non egrotare, simpliciter bonum & optabile est: sin aliter euenerit, morbum magno & forti animo ferre. Eadem ceterorum omnium ratio est.

Vellem quæ velles,] De hoc loco tradidi quadam iampridem capite octauo libri noni Variarum lectionum: quæ alij postea, credo, ut sibi probari ostenderent, venditarunt pro suis.

P I N C I A N V S.

NO N D V M me committo frigido veri:] *Exemplar Franciscanum aeri legit, non veri.*

Adhuc vigor est eius in frigore.] Corrigendum puto, adhuc rigore eius infringor.

Itaque maior pars in vestimentis degitur.] Scribendum reor, non vestimentis, sed stramentis: hoc est, in cubili. Sequitur enim, quod me lectulo affixit.

Quasi colloquor tecum:] Colloquar, non colloquor, vetus lectio.

Omnium nostrorum fortem tollerantiam.] Scribe tormentorum, non nostrorum, tum ex vetere lectione, tum quod subiicit, tormentorum fortis patientia.

An feliciter, quod agis?] Quidem, non quod, eadem.

E R A S M V S.

MA L A C I A est.] *Quod nos diuinauimus de malacia, idem annotarat Rodolphus: addens, Caesarem in commentarijs belli Gallici, hac voce notare segnem & immotum maris torporem.*

O P S O P O E V S.

M.ss. in vestimentis degitur. Et Modius epist. 21. Ex membranjs Dominicanorum, & omnibus omnino libris, vestimentis repono pro stramentis, quod a coniectura Pinciani est, existimantis nullum usum vestimentorum in lectulis, quorum statim est mentio. Sed humanum quid passus est hic eruditissimus aliqui vir. Terentius. Heautontim. scena, Ego me non tam astutam:

Est mihi vltimis conclaue in ædibus quoddam retro;

Huc est introlatus lectus, vestimentis stratus est.

Nisi forte alia hæc res: quod mihi tamen, ut adhuc est, persuaderi non potest. Hactenus ille. Nec est quod longe abeamus. ipse Seneca sibi suam vindicat lectionem. Epist. 78. Est, inquit, mihi crede, virtuti etiam in lectulo locus. Non tantum arma & acies dant argumenta alacris animi indomiti que terroribus: & in vestimentis vir fortis apparet.

M. ss. non agnoscunt sequentia, nec tamen ideo solummodo ferre tormenta optabile est. Modius item ibidem succinctius (ait) longe membrane: Si fortitudo optabilis est, & tormenta patienter ferre optabile est. hoc enim fortitudinis pars est. plane concinne, ut ego arbitror. illa enim nec tamen & c. videntur a bono aliquo viro adscripta, qui monere vellet. patienter ferre tormenta non ob hanc tantum, quam afferret philosophus causam, esse optabile, sed ideo quoque quod homini Christiano religionis causa quiduis fortiter perpeti, cælum apperiat, & apud Deum eum gratiosum faciat.

G R V T E R V S E T I V R E T V S.

CO N C E P T I S sollemnibus.] *Certa plane fuisse & solennia verba, quibus Dictatores, Coss. Prætores sese hostiumque legiones deuuebant, ostendit Cicero lib. 2. de Nat. Deor. Plinius lib. 28. cap. 2. & auctor de vir. illust.*

c. 27. de P. Decio filio agens. Quibus autem verbis uterentur aperit Linius lib. 8. & Brissonius lib. 1. de formulis.

Quæ excipiuntur foribus ornata.] Hoc dicit quod in omni publica priuatæque letitia receptum, ianuam ornari lauro & lucernis. Tertullianus in Apolog. Cur die læto non laureis postes adumbramus? nec lucernis diem infringimus &c. Apuleius lib. 4. Metam. Domus tota lauris obsita, tædis lucida strepebat hymenæum. Plura Lipsius lib. 1. cap. 3. Elect.

Quæ nobis non fertis, sed sudore.] Locus mutilus, quem suppleo fide v. c. quæ nobis non ture nec fertis. Juretus.

ARGUMENTVM I. LIPSI.

SVADET otium, sed cum Philosophia iunctum. Id ipsum non iactandum esse. Et in eo de se, apud se, agendum: id est, ut in vitia inquiramus, emendemus. Denique hoc otium, super aliorum negotia esse: quod magna reip. seruit.

EPIST. LXVIII.

CONSILIO tuo accedo: absconde te in otio, sed & otium tuum absconde. Hoc confecturum, Stoicorum ¹ etiam si non præcepto, at exemplo licet scias: sed ex præcepto quoque facies: id tibi, cum voles, approbabo. ² Nec ad omnem Remp. mittimus, ³ nec semper, ⁴ nec sine villo fine. Præterea, cum sapienti ⁵ Remp. ipso dignam dedimus, id est, mundum: non est extra Remp. etiam si secesserit. imo fortasse relicto vno angulo, in maiora atque ampliora transit, & cælo impositus, intelligit ⁶ cum sellam aut tribunal ascenderat, ⁷ quam humili loco sederit. Depono hoc apud te: numquam plus agere sapientem, quam cum in conspectum eius diuina atque humana venerunt. Nunc ad illud reuertor, quod suadere tibi cœperam, ut otium tuum ignotum sit. Non est ⁸ quod inscribas tibi philosophiam. atque etiam aliud proposito tuo nomen impone: valetudinem, & imbecillitatem vocato, & desidiam. Gloriari otio, iners ambitio est. Animalia quædã, ne inueniri possint, vestigia sua circa cubile ipsum confundunt: idem tibi faciendum est. alioqui non deerunt qui persequantur. Multi aperta transeunt, condita & obstrusa rimantur. furem signata sollicitant. vile videtur, quidquid patet: aperta ⁹ effractarius præterit. Hos mores habet populus, hos imperitissimus quisque: in secreta irrumpere cupit. Optimum itaque est, non iactare otium suum. iactandi autem genus est, nimis latere, & a conspectu hominum secedere. Ille Tarentum se abdidit, ille Neapoli inclusus est: ille multis annis non transit domus suæ limen. Conuocat turbam, quisquis otio suo aliquam fabulam imposuit. Cum secesseris, non est agendum hoc, ut de te homines loquantur, sed ut ipse tecum loquaris. Quid autem tecum loquaris? quod homines de alijs libentissime faciunt, de te apud te male existima. Assuesce & dicere verum, & audire. Id autem maxime tracta, quod in te esse infirmissimum senties. Nota habet quisque sui corporis vitia, itaque alius vomitu leuat stomachum, alius frequenti cibo fulcit, alius interposito ieiunio corpus exhaurit & purgat. Hi quorum pedes dolor repetit, aut vino aut balneo abstinent: in cetera negligentes, huic, a quo sæpe infestantur, occurrunt. Sic in animo nostro sunt quasi ¹⁰ caussariæ partes, quibus adhibenda curatio est. Quid in otio facio? vlcus meum curo. Si ostenderem tibi pedem turgidum, liuidam manum, aut contracti cruris aridos neruos, permitteres mihi vno loco iacere, & fouere morbum meum: maius malum est hoc, quod non possum tibi ostendere. In pectore collectio & vomica est. Nolo laudes, nolo dicas: O magnum virum! contempsit omnia, & damnatis humanæ vitæ furoribus fugit. Nihil damnavi, nisi me: non est, quod proficiendi causa venire ad me velis. Erras, qui hinc aliquid auxiliij speras. non medicus, sed æger hic habitat. Malo illa, cum discesseris, dicas: ego istum beatum hominem putabam, & eruditum: erexeram aures. destitutus sum, nihil vidi, nihil audiui, quod concupiscerem, ad quod reuerterer. Si hoc sentis, si hoc loqueris, aliquid profectum est. Malo ignoscas otio meo, quam inuideas. Otium, inquis, Seneca mihi commendas? ad Epicureas voces dilaberis. Otium tibi commendo, in quo maiora agas & pulchriora, quam quæ reliquisti. Pulsare superbas potentiorum fores, ¹¹ digerere in litteram senes orbos, plurimum in foro posse, inuidiosa potentia ac brevis est, & si verum æstimes, sordida. Ille me gratia forensi longe antecedit. ille stipendijs militaribus ¹² & quæ sita per hoc dignitate. ille clientum turba. huius turbæ par esse non possum, huius gratiæ. Tanti est ab hominibus vinci, dum a me fortuna vincatur. Vtinam quidem hoc propositum sequi olim fuisset animus tibi: vtinam de vita

beata non in conspectu mortis ageremus: sed nunc quoque non moremur. Multa enim, quæ superuacua esse & mimica, credituri fuimus rationi, nunc experientia credimus. Quod facere solent qui serius exeunt, & volunt tempus celeritate reparare, calcar addamus. hæc ætas optime facit ad hæc studia: iam despumauit, iam vitia primo feruore adolescentiæ indomita lassauit: non multum superest, ut exstinguat. Et quando inquis, tibi proderit istud, quod in exitu discis, aut in quam rem? in hanc, ¹² ut exeam melior. Non est tamen quod existimes, ullam ætatem aptiorem esse ad bonam mentem, quam quæ se multis experimentis, longa ac frequenti rerum patientia domuit: quæ ad salutaria, mitigatis affectibus, venit. Hoc est huius boni tempus. quisquis senex ad sapientiam peruenit, ¹⁴ annis peruenit.

I. L I P S I V S.

1. **E**T I A M S I non præcepto.] Ita De Vit. beat. cap. xxviii. Non quo miserint me illi, sed quo duxerint, ibo: in hac ipsa re.
2. Nec ad omnem remp.] De Vit. beat. cap. ult. Negat nostri ad quamlibet remp. accessurum sapiētem.
3. Nec semper.] Nec omni tempore, & ut non aliud agat.
4. Nec sine vlllo fine.] Pausa & quies in senectute esto. Cum diu reip. id est aliis; etia m tibi vaces.
5. Remp. ipso dignam.] Totum hoc argumentum ex professo tractauit libello, qui cum Vita Beata coinit, & cum ea legitur. Vide cap. xxix. xxx. & sequentia.
6. Cum sellam.] Curulem, in Magistratu.
7. Quam humili loco.] Respectu cura, quam celo & mundo impendit. Muretus opportune profert Themistij in hac rem Epigrammation:

Αντὺρος αἰθερίης ὑπερήλκτος, εἰς πόθον ἦλθες

Αντὺρος ἀργυρέης. αἰσχρὸς ἀπειρέσιον.

Ἦδ' αὖ καὶ πρὸ κρείσσων. αἰσάλας δ' ἐγένετ' ἄλγος μέγα χείρων.

Δεῦρ' ἀνάβηθι καὶ πρὸ νῦν γὰρ ἄνω κατέβη.

Quod subito vertimus:

Ætherea in sella positum te cura subiuit

* Sellæ argentatæ. pro pudor & macula!

Maior eras, humilis, minor es nunc, sublimatus.

Descende, ut possis scandere nunc iterum.

se se alloquitur Themistius, à Iuliano Cæsare ad Consulatū euectus, & à Sapiētia studio abductus.

8. Quod inscribas tibi philosophiam.] Non debet. modestè & sine ostentatione tractanda est. Ideo Socrates olim Antistheni, qui pallium tritum & scissum obuertebat, atque ostendebat: Ορᾶ σὺν, ἔφη, Ἀλγὸς ὁ τριβέντος πλῶν κενόδοξιαν: Video, inquit, per pallium tuam vanitatem. Adde si similis argumenti in epist. v. & xiv. & xviii. & ciii.

9. Effractorius.] Qui obserata frangunt & reserant. Sidonius Effractorem vocat: Scrinia tua manus effractorum arguta populabitur. Jfidorus: Apertularius, effractor. Illud, quia aperta aperit. Glossa: Apertularius, ὑπερπανοίκτης.

10. Causariæ partes.] Causarij in militia, qui causam comœatus aut vacationis, valetudinem allegant. Inde Causarij. pro ægris aut affectis: itemque, in causa esse, pro morbo. Nos in militia, & Mercurialis lib. vi. Variar. cap. i. Restitui Seneca hanc vocem, Consol. ad Marciam cap. xi. vide.

11. Digerere in litteram senes.] Salutandi causa, pugillares aut libros habebant, ubi litterarum ordine scripti potentes, diuites, orbi quorum gratiam aut opes captabant. De Benefic. vi. cap. xxxiii. Quid tu istos libros, quos vix nomenclatorum aut memoria aut manus complectitur, amicorum existimas esse? Non sunt isti amici, qui magno agmine ianuam pulsan. Quamquam illi libri proprie de Clientibus sunt: sed simile suadent in Patronis aut regibus istis fuisse. Digeruntur igitur in litteram, non lineam (ut qui dam volunt:) quia quisque in sua tali legitur, Annæus, Burrhus, Canius. Quibusdam libris, in litteraturam: sensu pari.

12. Et quæ sita per hoc dignitate.] Vel Equestri, vel Senatoria. Nam & qui Primum pilum duxerant, Equites fiebant, & qui Tribunatu militum functi, Senatores. Supra, epist. xlvi.

13. Ut exeam melior.] Ad vocem Solonis, qui moriturus audire aliquid cupidus, & Quo fine; interrogatus: Ut doctior, inquit, moriar.

14. Annis peruenit.] Id est, beneficio annorum peruenit. ætati hoc debet.

M V R E T V S.

CONSILIO tuo.] Sestandum quidem otium, sed non ostentandum.

Etiā si non præcepto, at exemplo.] Stoicorum enim principes, & si remp. sapienti capefcendum esse dicebant, ipsi tamen ad eam numquam accesserunt. Atque hoc nomine in primis eos reprehendit Plutarchus, quod eorum cum vita pugnet oratio.

Nec ad omnem.] Non enim ad eam quæ ita deprauata est, ut neque sanari, neque corrigi queat.

Nec semper.] Dandum enim temporis aliquid etiam quieti & studiis.

Nec sine vlllo fine.] ὥς γὰρ ἀθλητικῆς, ὅτι καὶ πολιτικῆς. Δειδὸς κατὰ λυσίς τις ὅτι. Roma Senator a sexagesimo anno non cogebatur, a septuagesimo ne citabatur quidem. Et tum Plato, tum Aristoteles valde senibus mandanda sacerdotia dicunt, ut non satis iam idoneis ad aliorum munerum procurrationem, qua de re celebratus est apud Græcos versiculus:

Ἐργα γέωγ, βυλαί δ' αἰδρωῶν, εὐχαὶ δ' ἐν γέροντων.

* Nam tunc
vehebantur in
carpente argenteo.

Præterea] sapiens mundum ipsum sibi patriam esse ducit. Ergo ne tunc quidem cum in rerum celestium contemplatione defixus est, a rep. sua recedit: sed tunc denique partem illius optimam & nobilissimam tractat.

Recesserit.] Liber vetus, Secellerit.

Quam humili loco sederit.] Descendere videtur sapiens, cum sellam curulem conscendit. omissa enim rerum sublimium tractatione, se ad inferiora demittere cogitur. Hac de re extat pulcherrimum nobilissimi philosophi Themistii epigramma, quo, cum consul ab impio Iuliano creatus esset, cohortatur seipsum, ut relictis vanis illis honorum insignibus, conscendat denuo ad studium sapientiæ. Descendisse enim se, cum in sellam & tribunal conscendisse visus est.

Αντὺρος ἀθεεῖνς ὡς ἡμῶς εἰς πόθον ἦλθες

Αντὺρος ἀργυρέης· αἰσχρὸς ἀπειρέσιον.

Ὅσα κατὰ κρείσσων· ἀναβάς δ' ἐγένε' ἡμῶς χεῖρων.

Δεῦρ' ἀνάβηθι κατὰ· νῦν γὰρ ἄνω κατέβης.

Hoc tam pulchrum epigramma, qui tribuerunt Pallada, nimis honorifice de insulsi hominis ingenio iudicant.

Quasi causariae partes,] Ita dictum, ut causarios milites dixit Linius.

PINCIVS.

Si non præcepto ad exemplum,] Exemplar meum, si non præcepto. at exemplo.

Depono hoc apud te,] Depone quidam codices, non depono.

Atque etiam aliud proposito tuo nomen impone: valitudinem & imbecillitatem vocato desidiā.] Vetus lectio. Atqui aliud proposito tuo nomen impone. Valitudinē & imbecillitatem vocato & desidiā.

Plus habeo gratiæ.] Habet non habeo, in eadem inuenies. Illud notandum, putare me ordinem verborum hoc loco perturbatum haberi, legendaque esse omnia ad hunc modum: Ille clientum turba, cuius turbæ par esse non possum, plus habet gratiæ. Est tanti ab hominibus vinci, dum a me fortuna vincatur.

Tanti est ab hominibus vinci.] Inuerte dictiones: Est tanti ab hominibus vinci: ex vetere lectione: est nonnulli codices præferant omnibus, non hominibus.

Iam disputauit,] Quid si legas, iam dispumauit: quia subdit, primo feruore adulescentiæ: est enim metaphorā, sumpta a musto.

Hoc est breuius huius boni tempus.] Verbum breuius non habetur in vetustis codicibus.

OPSOPŌEVS.

Necessario legendum est, non iactare otium suum. Negligentiā potius quam studio vocem otium in Romana editione omissam puto.

Delendum est posterius tecum, ex auctoritate m. ff. Mox idem: hoc est huius boni tempus, & ita Pincianus Cum sellam aut tribunal ascenderit.] De his Reuarius lib. Pro tribunal. cap. 7.

GRVTERVS ET IVRETVS.

Aperta effractarius præterit.] De his plurima lectu digna Langlaus lib. 8. cap. 3. Ocij Semest.

Assuesce & dicere verum.] v. c. Assuesces.

Quasi causariae partes.] causarij dicuntur tum ij qui leui qualibet de causa morbos incurrunt, tum qui aliquo pacto male habent. vide Mercurialem lib. 6. c. 1. Varia. lect.

ARGVMENTVM I. LIPSI.

Loca non mutanda, sed magis quiescendum corpore, ut & animus possit. Hunc in salutari studio desigendum, & quæ auocent vitanda.

EPIST. LVIII.

Mutare te loca, & in alium de alio¹ transilire, nolo. Primum, quia tam frequens migratio, instabilis animi est.² coalescere otio non potes, nisi desinas circumspicere & errare. Ut animum possis continere, prius corporis tui fugam siste. Deinde, plurimum remedia continuata proficiunt. interrumpenda non est quies, & vitæ prioris obliuio. Sine dediscere oculos tuos: sine aures assuescere sanioribus verbis. quoties processeris, in ipso transitu aliqua quæ renouent cupiditates tuas, tibi occurrent. Quemadmodum ei, qui amorem exuere conatur, euitanda est omnis admonitio dilecti corporis: nihil enim facilius quam amor recrudescit: ita qui deponere vult desideria rerum omnium, quarum cupiditate flagrauit, & oculos & aures ab his quæ reliquit, auertat. Cito rebellat affectus. quocumque se verterit, pretium aliquod præsens occupationis suæ adspiciet. Nullum³ sine auctoramento malum est. Auaritia pecuniam promittit: luxuria multas ac varias voluptates: ambitio purpuram & plausum, & ex hoc potentiam, & quidquid potentia potest. Mercede te vitia sollicitant: hic tibi gratis viuendum est. Vix effici toto sæculo potest, ut vitia tam longa licentia tumida subigantur, & iugum accipiant: nedum, si tam breue tempus interuallo discindimus. Vnam quamlibet rem vix ad perfectum adducit assidua vigilia & intentio. Si me quidem velis audire, hoc meditare. exerce te, ut mortem & excipias, & si ita res sua:

debit, accersas. interest nihil, an illa ad nos veniat, an ad illam nos. Illud imperitissimi cuiusque verbum, falsum esse ipse tibi persuade: *Bella res est, ⁴ mori sua morte.* Illud præterea tecum licet cogites: Nemo nisi suo die moritur. Nihil perdis ex tuo tempore. nam quod relinquis, alienum est.

I. LIPSIVS.

1. **T**RANSILIRE nolo.] *Mens & aliquot scripti, transire.*
2. Coalescere otio non potes.] *Ut enim ipse alibi: Non coalescit planta, quæ sæpe trāsfertur.*
3. Sine auctoramento.] *Sine mercede & pretio, quod ante dixit.*
4. Mori sua morte.] *Ita Suetonius, de Iulianis percussoribus: nemo amplius triennio superuixit, neque sua morte defunctus est. Sua, id est ex naturæ communi lege, quam manu non facis. Opponitur mors βίῃ γάλατος, violenta.*
5. Nisi suo die.] *Verissimum est. nostro ratiocinio præmorimur; fati decreto morimur.*

PINCIANVS.

NEDVM si tam breue tempus per interualla discindimus.] *Exemplar antiquum, nedum si tam breue temporis interuallum discindimus.*

OPSOPOEVS.

Mss partim, si tam breue tempus interuallum discindimus, partim interuallo discindimus, partim discimus.

GRVTERVS ET IVRETVS.

Ad perfectum reducit.] *v. c. perducit.*
An illa ad nos veniat.] *an, abest a v. c. Iureti, & recte.*

ARGVMENTVM I. LIPSII.

POMPEIIS se fuisse, & præteriti temporis admonitu, sensisse eius fugam. Mortem instare portum nempe iactionum. neque timendam, neque appetendam, aut sumendam: nisi interdum. & quando? cum ratio, non impetus suadebit. Pluria & perpulchra in hunc sensum.

EPIST. LXX.

POST longum interuallum Pompeios tuos vidi. in conspectum adolescentiæ meæ reductus sum. quidquid illic iuuenis feceram, videbar mihi facere adhuc posse, & paullo ante fecisse. Prænaugamus, mi Lucili, vitam: & quemadmodum in mari, ut ait Virgilius noster,

— *Terraque vrbesque recedunt:*

sic in hoc cursu rapidissimi temporis, primum pueritiam abscondimus, deinde adolescentiam, deinde quidquid est illud inter iuuenem & senem medium, in vtriusque confinio positum, deinde ipsius senectutis optimos annos. nouissime incipit ostendi publicus finis generis humani. Scopulum esse illum putamus, dementissimi? ¹ portus est, aliquando petendus, numquam recusandus. In quem si quis intra primos annos delatus est, non magis queri debet, quam qui cito nauigauit. Alium enim, ut scis, venti segnes ludunt ac detinent, & tranquillitatis lentissimo tædio lassant: alium pertinax flatus celerrime perfert. Idem euenire nobis puta. alios vita velocissime adduxit, quo veniendum erat etiam cunctantibus: alios maceravit & coxit. quæ, ut scis, non semper retinenda est. ² Non enim viuere bonum est, sed bene viuere. Itaque sapiens viuit, quantum debet, non quantum potest. Videbit ubi victurus sit, cum quibus, quomodo, quid acturus, cogitat semper, qualis vita, non quanta sit. Si multa occurrunt molesta, & tranquillitatem turbantia, ³ emittit se: nec hoc tantum in necessitate vltima facit, sed cum primum illi cœperit suspecta esse fortuna, diligenter circūspicit numquid illo die definendum sit. Nihil existimat sua referre, faciat finem, an accipiat? tardius fiat, an citius. non tamquam de magno detrimento timet. ⁴ Nemo multum ex stillicidio potest perdere. Citius mori, vel tardius, ad rem non pertinet: bene mori, aut male, ad rem pertinet. bene autem mori, est effugere male viuendi periculum. Itaque effæminatissimam vocem ⁵ illius Rhodij existimo, qui cum in caueam coniectus esset a tyranno, & tamquam ferum aliquod animal aleretur, suadenti cuidam ut abstinere cibo: *Omnia, inquit, homini, dum viuit, speranda sunt. Ut sit hoc verum, non omni pretio vita emenda est. Quædam, licet magna, licet certa sint, tamen*

ad illa

ad illa turpi infirmitatis confessione non veniam. Ego cogitem, in eo qui viuit omnia posse fortunam, potius quam cogitem in eo qui scit mori, nihil posse fortunam? Aliquando tamen, etiam si certa mors instabit, & destinatum sibi supplicium sciet, non cominodabit pœnæ suæ manum. Stultitia est, ⁶ timore mortis mori, venit qui occidat. Exspecta. quid occupas? quare suscipis alienæ crudelitatis procurationem? vtrum ⁷ inuides carnifici tuo, ⁸ an parcis? Socrates potuit abstinentia finire vitam, & inedia potius quam veneno mori. ⁹ triginta tamen dies in carcere, & in expectatione mortis exegit: non hoc animo, tamquam omnia fieri possent, tamquam multas spes tam longum tempus reciperet sed vt præberet se legibus, vt fruendum amicis extremum Socratem daret. Quid erat stultius, quam mortem contemnere, venenum timere? ¹⁰ Scribonia grauis fœmina, amita ¹¹ Drusi Libonis fuit, adolescentis tam stolidi, quam nobilis, ¹² maiora sperantis, quam aut ¹³ illo sæculo quisquam sperare poterat, ¹⁴ aut ipse vlllo. cum ager a senatu in lectica relatus esset, non sane ¹⁵ frequentibus exsequijs, (omnes enim necessarij ¹⁶ deseruerant impie, iam non reum, sed funus) habere cœpit consilium, vtrum conscisceret sibi mortem, an exspectaret. Cui Scribonia: Quid re, inquit, delectat ¹⁷ alienum negotium agere? ¹⁸ Non persuasit. manus sibi attulit, nec sine causa. Nam post diem tertium aut quartum inimici moriturus arbitrio, si viuit, alienum negotium agit. Non possis itaque ¹⁹ de re in vniuersum pronunciare, cum mortem vis externa denunciat, occupanda sit, an exspectanda. Multa enim sunt, quæ in vtramque partem trahere possunt. Si altera mors cum tormento, altera simplex & facilis est, quid ni huic inijcienda sit manus? Quemadmodum nauim eligam nauigaturus, & domum habitaturus, ita mortem vtique qua sum exiturus e vita. Præterea, quemadmodum non vtique melior est longior vita, sic peior vtique mors longior. In nulla re magis, quam in morte, morem animo gerere debemus. exeat qua impetum cepit: siue ferrum appetit, siue laqueum, siue aliquam potionem venas occupantem, pergat, & vincula seruitutis abrumpat. Vitam & alijs approbare quisque debet, mortem sibi optima est, quæ placet. Stulte hæc cogitantur: Aliquis dicet me parum fortiter fecisse, aliquis nimis temere, aliquis fuisse aliquod genus mortis animosius. Vis tu cogitare id in manibus esse consilium, ²⁰ ad quod fama non pertinet? hoc vnum intue-re, vt te fortunæ quam celerrime eripias. Alioqui aderunt qui de facto tuo male existiment. Inuenies etiam ²¹ professos sapientiam, qui vim afferendam vitæ suæ negent, & nefas iudicent ipsum interemptorem sui fieri. exspectandum esse exitum, quem natura decreuit. Hoc qui dicit, non videt se libertati viâ claudere. ²² Nil melius æterna lex fecit, quam quod vnum introitum nobis ad vitam dedit, exitus multos. Ego exspectē vel morbi crudelitatem, vel hominis, cum possim per media exire tormēta, & aduersa discutere? Hoc est vnum, cur de vita non possimus queri: neminem tenet. Bono loco res humanæ sunt, quod nemo nisi vitio suo miser est. Placet? viue non placet? licet eo reuertivnde venisti. Vt dolorem capitis leuares, sanguinem sæpe emisisti: ad extenuandum corpus vena percutitur: nō opus est vasto vulnere diuidere præcordia. ²³ scalpello aperitur ad illam magnam libertatem via: & puncto securitas cōstat. quid ergo est, quod nos facit pigros, inertesque? Nemo nostrū cogitat, quandoque sibi ex hoc domicilio exeundum. Sic veteres inquilinos indulgentia loci & consuetudo, etiā inter iniurias detinet. Vis aduersus hoc corpus liber esse? tamquam migraturus habita: proponet tibi quandoque hoc contubernio carēdum. fortior eris ad necessitatē exeundi. Sed quemadmodum suus finis veniet in mentem, omnia sine fine concupiscentibus? Nullius rei meditatio tam necessaria est. Alia enim exercētur fortasse in superuacuum. aduersus paupertatem præparatus est animus? permansere diuitiæ. ad contemptum nos doloris armauimus? numquam a nobis exiget huius virtutis experimentum integri ac sani felicitas corporis. vt fortiter amissorum desideria pateremur, præcepimus nobis? omnes quos amabamus, superstites fortuna seruauit. Huius vnus rei vsum qui exigit dies, veniet. Non est quod existimes, magnis tātum viris hoc robur fuisse, quo seruitutis humanæ claustra perrumperent. non est quod iudices, hoc fieri nisi a Catone non posse, qui quam ferro non emiserat animam, ²⁴ manti extraxit: cum vilissimæ sortis homines ingenti impetu in tutum euaserint, cumque ²⁵ commodum mori non licuisset, nec ad arbitrium suum instrumenta mortis eligere: obuia quæque rapuerunt, & quæ natura non erant noxia, vi sua tela fecerunt. Nuper in ludo ²⁶ bestiariorū, vnus e Germanis, cum ad ²⁷ matutina spectacula pararetur, secessit ad exonerandum corpus. nullum aliud illi dabatur sine custode secretum. ibi lignū id, quod ad emundanda obscœna adhaerente spongia positum est, totum in gulam farsit, & vi præclusis faucibus spiri-

μὴ δὲνα εἶν δημοσία σπένθησκειν, ἕως ἂν ἡ θάλασσα ἐκ Δήλου ἐπανέλθῃ : Necesse illi fuit triginta dies post sententiam, vivere, quia Delia festa illo mense erant. Lex autem non sinebat publice quemquam tollere, nisi pompa e Delo rediisset. Simile Romanis, non funestare dies festos & latos supplicis.

10. Scribonia grauis fœmina.] Quondam Augusti coniux: Tacitus II. Annal.
11. Drusi Libonis.] Cuius criminatio & mors, in eodem scriptore ibidem: at non hoc de Scribonia hic narratum.
12. Maiora sperantis.] Imperium & res summas.
13. Illo sæculo.] Tiberiano. cum ipse Princeps intentus, & potentia sue anxius.
14. Aut ipse vlllo.] Ne laxo quidem & libero. quia non illi ingenium ad emittendum.
15. Frequentibus exsequijs.] Cur hoc mutant? appellat enim statim funus: & ut iam mortuus deducebatur. Volunt tamen, obsequijs, etiam docti.
16. Deseruerant impie.] Non video cur illi impietatis sic accusentur, in iusto à Principe metu, & ne fauisse viderentur. Malim, impium.
17. Alienum negotium.] Carnificis, cui destinatis.
18. Non persuasit.] Sic libri omnes, nec muto. Videtur enim mens Scribonia fuisse, ne mori præuenteret, & occuparet quod alius erat facturus. Esi aliorum id vertit mox Seneca, & Drusi factum & probans, ait alienum etiam negotium agere, qui alteri viuunt, & animam in manu eius positam trahunt. Alij tamen ediderunt sublata negatione, Persuasit: moti opinor, sequentibus verbis.
19. Dere in vniuersum pronunciare.] Lege nostra, sodes, super ea tota, in Manud. III. Dissert. XXII.
20. Ad quod fama non pertinet.] Nec enim ipse eam auditurus es. atque eo sensu, non pertinet: pertinet tamen, si post te etiam de ea curas.
21. Professos sapientiam.] Peripateticos.
22. Nil melius æterna lex.] Haud dissimile illud Tragici, in diuina Thebaïde:
Vbique mors est. optime hoc cauit Deus:
Eripere vitam nemo non homini potest,
At nemo mortem.
23. Scalpello aperitur.] Secta nimirum vena, quæ crebra via mortis Seneca auro, & ipsius Seneca fuit.
24. Manu extrahit.] De Prouid. cap. II. Animam, indignam quæ ferro contaminaretur, manu educit.
25. Commodò mori.] Alij cumque suo modo mori: mihi non placitum. Certe non licuit ijs commode mori, quæ asseruabantur, inter custodias, & inclusi.
26. Bestiariorum.] Qui ad bestias damnati, vel auctorati.
27. Matutina spectacula.] Supra, epist. VII. Similia autem exempla habes & in Symmacho lib. II. epist. XLVI.
28. Spectaculum missus.] Missus aliunde, à Præside prouincia. Sufficabar aliquando, Myfius: ut supra Germanus.
29. In aperto nos natura custodit.] Quasi dicat, liberi sumus, & natura in aperto, non in clauso nos habet. Vita alligauit, sed vinculis quæ, cum voles, & ut voles, rumpas.
30. Secundo Naumachiaæ spectaculo.] Naumachiam bis Nero dedit: alteram intelligit. Possis & ad diem spectaculi alterum referre.
31. Quod venit.] Vide an non argutius, quod finit: et si alterum nec damno, & accipio, Nihil interesse unde veniat, quod omnino venit.

M V R E T V S.

Post longum interuallum] Effluere vitam nobis non sentiebimus. Stultum esse, de vitæ breuitate conqueri. Mortem expectandam quidem æquo animo: sed si res ita postulet, adsciscendam, & interdum eligendum molliissimum illius genus: interdum quodcumque se obtulerit, occupandum. Hoc postremum ex illa stulta Stoicorum sapientia est, quæ putabant multa euenire posse propter quæ sapiens mortem sibi consciscere deberet. Vellem, Seneca aut ab illa insania abfuisset, aut saltem in ea commendanda parcior ac moderatior fuisset.

Prænaui gamus] In quibusdam veteribus Præternaui gamus: quod mihi quidem magis arridet.

Abscondimus.] Nauticum verbum hoc quoque Virgil.

Protinus aërias Pheacum abscondimus arces.

Emittit se.] Stoicum loquendi genus ἐξ ἀναγκῆς ἐξ ἀναγκῆς.

Stultitia est] Martialis: Hic, rogo, non furor est, ne moriari, mori?

Scribonia] Hanc historiam accurate explicat Tacitus libro secundo annalium ab excessu D. Augusti.

P I N C I A N V S.

Et quemadmodum Virgilius noster ait, in mari terræque vrbesque recedunt,] Erratum in ordine verborum. Lege: Et quemadmodum in mari, ut ait Virgilius noster, terræque vrbesque recedunt: ex vetere lectione.

Stultitia est, timore mortis mori.] Eadem addit complurcula verba hoc pacto: Si ibi commodaret, stultitia esset. Stultitia est, timore mortis mori.

Quam illo sæculo quisquam sperare poterat. at ipse quum æger à senatu, &c.] Lego ex eadem, quam illo sæculo quisquam sperare poterat, aut ipse vlllo. Quum æger à senatu, &c.

Non sane frequentibus obsequijs,] Exemplar Fæcundi & Primitiui, exequijs legit, non obsequijs.

Vtrum conscisceret mortem,] Vetus lectio, vtrum conscisceret sibi mortem.

Alia enim exercent fortasse in superuacuum.] Exercentur legendum, non exercent, ex eadem.

Nunquam à nobis exiger huius virtutis experimentum] Scribo contra omnia exemplaria exegit, nō exiger, quia præcedit, permansere diuitiæ, & sequitur, superstites fortuna seruauit.

Huius vnius rei vsum qui excitet dies veniet.] Exemplar Franciscanum exigat, habet, non excitet, rectissime

dixerat enim paulo ante, nunquam à nobis exegit huius virtutis experimentum.

Cumque commodo mori non licuisset,] Non commodo, sed quomodo, omnia scripta exemplaria præferunt: ut putem omissum fuisse librariorum incuria verbum aliquod, necessarium ad complementum sententiæ.

Et in præclulis faucibus spiritum elisit.] Præpositio in superuacanea est, ex eisdem.

Triginta dies in carcere & in expectatione mortis exegit, propter delia festa. Xenophon libro 4. de Socrate: ὁ μολογῆται ἔδνα πω τὸ μνημονεύομεν ἁνθρώπων χαλκίω θάλατον ἐνεγκεῖν. ἀνάγκη μὲ γὰρ ἐγένετο αὐτῷ μετὰ τὴν κρίσιν πεντάκοντα ἡμέρας βιώσαι. ὡς τὸ Δῆλιον, μὲ ὅτις ἔμνηος εἶναι, τὸ δὲ νόμον μηδὲνα εἶναι δημοσίᾳ σποδνῆσθαι, εὖς ἂν ἡ θάλασσα ὅτι Δῆλος ἐπαυελθῇ.

GRUTERVS ET IURETVS.

TRanquillitatis lentissimo tadio] v. c. lentissimæ.

Bene mori, aut male] v. c.

Triginta tamen dies in carcere] propterea videlicet quod illo mense Delia festa peragerentur: lex vero non sineret palam in quemquam animaduerti, antequam oraculi consultores Delo reuenterentur. Xenophon lib. 4. quod animaduertit. P. Faber lib. 2. Semest. cap. 9.

Non sane frequentibus obsequijs] v. c. exsequijs, quam scripturam constanter retinere suos libros testantur Pincianus & Gruterus. Sane si quis paulo accuratius sensum auctoris expendet, videbit illud, exsequijs, nescio quid argutius sonare. Nam statim subiecit, hunc Libonem non iam reum, sed funus fuisse: funeri autem exsequiæ aptius conueniunt quam obsequia, quæ proprie viuis debentur: Frequentes autem exsequias dicit, quod Ouidius in carmine de morte Psittaci:

Occidit, exsequias ite frequenter aues.

Ita enim ibi in veteri codice. hæc Iuretus.

Vsum qui exigat dies] v. c. excitet.

Cumque commodo mori non licuisset] P. Faber lib. 1. Semest. cap. 4. scribit malle se: cumque suo modo mori. Ego ei subscribo. Grutt.

Quam fastidiose mori] v. c. Iureti studiose.

ARGVMENTVM I. LIPSI.

S V M M V M Bonum in oculis habendum, eo singula consilia vel actiones referendas. Quod igitur illud? unum Honestum. Adulterant, qui Externa, miscent: quia in solo animo hæret. Deinde, Bona paria esse: & Contemptum à Claritate non differre, si utrumque ex Honesto. Catonem dat exemplum, & (ô pulchre!) dilatat. Mortem honestam à vitæ tali, non item differre: contra Academicos, qui gradus faciunt Beatitudinis. Non esse, nec illam, nec Honestum intendi. Itaque in eculo, Beatissimo esse licere. Itane? non pallebit, tremet, dolebit? Imo (à natura enim ista:) sed hæc omnia animi robore vincet. Nec tamen statim omnes. discrimina sunt inter Sapientes, aut Studiosos. Lege sodes, attende, mirare.

EPIST. LXXI.

SVbinde me de rebus singulis consulis, oblitus vasto nos mari diuidi. cum magna Spars consilij sit in tempore, necesse est euenire, ut de quibusdam rebus tunc ad te perferatur sententia mea, cum iam contraria potior est. Consilia enim rebus aptantur: res nostræ feruntur, imo voluntur. Ergo cōsiliū sub die nasci debet: & hoc quoque tardum est nimis: ¹ sub manu, quod aiunt, sub manu nascatur. Quemadmodum autem inueniatur, ostendam. Quoties quid fugiendū sit, aut quid petendum, voles scire: ad summum bonum, & propositum totius vitæ respice. Illi enim cōsentire debet quid quid agimus. non disponet singula, nisi cui iam vitæ suæ summa proposita est. Nemo, quamuis paratos habeat colores, similitudinem reddet, nisi iam constet quid velit pingere. Ideo peccamus, quia de partibus vitæ omnes deliberam⁹, de tota nemo deliberat. Scire debet quid petat ille, ² qui sagittam vult mittere: & tunc dirigere, & moderari manu telum. errant consilia nostra, quia non habent quo dirigantur. Ignoranti quem portum petat, nullus suus ventus est. Necesse est multum in vita nostra casus possit, quia viuimus casu. Quibusdam autem euenit, ut quædam scire se nesciant: quemadmodum quærimus sæpe eos, cum quibus stamus: ita plerumque finem summi boni ignoramus appositum. nec multis verbis, nec circuitu longo, quid sit summum bonum colliges: digito, ut ita dicam, demonstrandum est, nec in multa spargendum. Quid enim ad rem pertinet, in particulas illud diducere, cum possis dicere: Summum bonum est, quod honestum est? & quod magis admireris, ³ Vnum bonum est, quod honestum est: cetera falsa & adulterina bona sunt. Hæc si persuaseris tibi, & virtutem

adamaueris (amare enim parum est) quidquid illa contigerit, id tibi, qualecūque alijs videbitur, faustum felixque erit; & torqueri, si modo iacueris ipso torquente securior: & agrotare, si non maledixeris fortunæ, si non cesseris morbo. Omnia denique quæ ceteris videntur mala, & mansuescent, & in bonum abibunt, si super illa eminueris. Hoc liqueat, nihil esse bonum, nisi honestum: & omnia incommoda suo iure bona vocabuntur, quæ modo virtus honestauerit. Multis videmur maiora promittere, quam recipit humana conditio, non immerito. ad corpus enim respiciunt, reuertantur ad animum: iam hominem Deo metientur. Erige te, Lucili virorum optime, & relinque istum ⁴ ludum litterarium philosophorum, qui rem magnificentissimam ad syllabas vocant, qui animum minuta docendo demittunt & conterunt: fies similis illis, ⁵ qui inuenerunt ista, non qui docent, & id agunt vt philosophia potius difficilis, quā magna videatur. Sequere illos, si quid apud te habeo auctoritatis. Socrates, qui totam philosophiam reuocauit ad mores, & hanc summam dixit esse sapientiam, bona malaq; distinguere: *Vt sis beatus*, inquit, *& te alicui stultum videri sine.* Quisquis volet, tibi contumeliam faciat, & iniuriam: tu tamen nihil patieris, si modo tecum erit virtus. Si vis, inquit, beatus esse, si fide bona vir bonus, sine contemnat te aliquis. Hoc nemo præstabit, nisi qui ⁶ omnia bona exæquauerit: quia nec bonum sine honesto est, & honestum in omnibus par est. Quid ergo? nihil interest inter præturam Catonis, & repulsam? nihil interest vtrum Pharsalica acie Cato vincatur, an vincat? hoc eius bonum, quo victis partibus non potest vinci, par erat illi bono, quo victor rediret in patriam, & componeret pacem? Quid nī par sit? eadem enim virtute & mala fortuna vincitur & ordinatur bona. virtus autem non potest maior aut minor fieri. Vnius stature est. Sed Cn. Pompeius amittet exercitum: sed illud pulcherrimum reip. ⁷ prætextū, optimates, & prima acies Pompeianarum partium, senatus ferens arma, vno prælio profligabuntur: & tā magni ruina imperij, in totum dissiliet orbem. aliqua pars eius in Ægypto, aliqua in Africa, aliqua in Hispania cadet. ne hoc quidem miserè reip. continget, semel ruere. Omnia licet fiant. Iubam in regno suo, non locorum notitia adiuet, non popularium pro rege suo virtus obstinatissima: Vtricensium quoque fides ⁸ malis fracta deficiat, & Scipionem in Africa nominis sui fortuna destituat: olim prouisum est, ne quid Cato detrimēti capiat. Victus est tamen. Et hoc numera inter repulsas Catonis. tam magno animo feret, aliquid sibi ad victoriam, quam ad præturam obstitisse. Quo die ⁹ repulsus est, ludit, quā nocte periturus fuit, legit. eodem loco habuit, prætura & ¹⁰ vita excedere. omnia quæ acciderent, ferenda esse persuaferat sibi. Quid nī ille mutationem Reip. forti & æquo pateretur animo? Quid enim mutationis periculo exceptum? non terra, non cælum, non totus hic rerum omnium contextus, quamuis Deo agente ducatur. ¹¹ non semper tenebit hunc ordinē: sed illum ex hoc cursu aliquis dies deiiciet. Certis eunt cuncta temporibus: nasci debēt, crescere, exstingui. Quæcumque vides supra nos currere, & hæc quibus innixi atque impositi sumus veluti solidissimis, carpentur ac desinent. nulli non senectus sua est. inæqualibus ista spatijs eodē natura demittit. quidquid est, non erit, nec peribit, ¹² sed resoluetur. Nobis solui, perire est. Proxima enim intuemur: ad vltiora non prospicit mens hebes, & quæ se corpori addiderit: alioqui fortius finē sui suorumque pateretur, si speraret omnia illa sic in vitam mortemque per vices ire, & composita dissolui, dissoluta componi. in hoc opere æternam artem cuncta tēperantis Dei verti. Itaque Cato cum æuum animo percurrerit, dicet: Omne humanum genus, quodque est, quodque erit, morte damnatum est. omnes quæ vsquā rerum potiuntur vrbes, ¹³ quæque alienorum imperiorum magna sunt decora, vbi fuerint, aliquando quæretur, & vario exitij genere tollentur: alias destruent bella, alias desidia, paxque ad inertiam versa consumet, & magnis opibus exitiosa res luxus. Omnes hos fertiles campos ¹⁴ repentina maris inundatio abscondet, aut in subitam cauernam confidentis soli lapsus abducat. Quid est ergo, quare indigner, aut doleam, si exiguo momēto publica fata præcedo? magnus animus Deo pareat: & quidquid lex vniuersi iubet, sine cunctatione patiatur. Aut in meliorem emittitur vitam, lucidius tranquilliusque ¹⁵ inter diuina mansurus: aut certe sine vlllo futurus incommodo, ¹⁶ naturæ suæ remiscebitur, & reuertetur in totum. Non est ergo M. Catonis maius bonum honesta vita, quam mors honesta: quoniam ¹⁷ non intenditur virtus. ¹⁸ Idem esse dicebat Socrates veritatem & virtutem: quomodo illa non crescit, sic nec virtus quidem. habet numeros suos, plena est. Non est itaque quod mireris paria esse bona, & quæ ex proposito sumenda sunt, & quæ ¹⁹ subita res tulit. nam si hanc inæqualitatem receperis, vt fortiter torqueri in inioribus bonis numeres, numerabis etiā in malis: & infelicem Socratē dices in car-

cere, infelicem Catonem vulnera sua animosius quam fecerat, retractantē: calamitosissimum omnium Regulum, fidei poenas etiam hostibus seruata pendente. Atqui nemo hoc dicere, ne ex mollissimis quidem, ausus est. negant enim illum esse beatū, sed tamen negant miserum. Academici veteres beatum quidē esse etiam inter hos cruciatu fatentur,²⁰ sed non ad perfectum, nec ad plenum: quod nullo modo potest recipi. Nisi beatus est, in summo bono non est. Quod summum bonum est, supra se gradum non habet: si modo illi virtus inest, si illam aduersa non minuunt, si manet etiam comminuto corpore incolumis. manet autem. Virtutē enim intelligo animosam & excelsum: quam incitat, quidquid infestat. Hunc animum quem saepe induunt generosae indolis iuvenes, quos alicuius honeste rei pulchritudo percussit, ut omnia fortuita contemnant, profecto sapientia infunderet, & tradet: persuadebit vnum bonum esse quod honestum. Hoc nec remitti nec intendi posse, non magis quam regulam, qua rectum probari solet. quam si flectes, quidquid ex illa mutaueris, iniuria est recti. Idem ergo de virtute dicemus: & haec recta est. flexuram non recipit. rigida est: amplius intendi non potest. Haec de omnibus rebus iudicat, de hac nulla. Si rectior ipsa non potest fieri, nec quae ab illa quidem fiunt, alia alijs rectiora sunt. huic enim necesse est respondeant. ita paria sunt. Quid ergo? inquis. iacere in conuiuio, & torqueri, paria sunt? Hoc mirum videtur tibi? illud licet magis admireris. Iacere in conuiuio, malum est: torqueri in equuleo, bonum est: si illud turpiter, hoc honeste fit. bona ista aut mala, non efficit materia, sed virtus. haec vbicumque apparuit, omnia eiusdem mensurae ac pretij sunt. In oculos nunc mihi manus intentat ille, qui omnium animum aestimat ex suo, quod dicam paria bona esse aduersa fortiter portantis, & prospera honeste iudicantis: quod dicam paria bona esse eius qui triumphat, & eius qui ante currum vehitur, inuictus animo. Non putant enim fieri, quidquid facere non possunt: ex infirmitate sua de virtute ferunt sententiam. Quid miraris, si vri, vulnerari, occidi, alligari iuuat? aliquando etiam libet. Luxurioso frugalitas poena est, pigro supplicij loco labor est,²¹ delicatus miserrur industrij, desidioso studere torqueri est. Eodem modo haec, ad quae omnes imbecilli sumus, dura atque intoleranda credimus, obliti quā multis tormentum sit vino carere, aut prima luce excitari. Non ista difficilia sunt natura, sed nos fluidi & enerues. Magno animo de rebus magnis iudicandum est: alioqui videbitur illarum vitium esse, quod nostrum est. Sic quaedam rectissima, cum in aquam demissa sunt, speciem curui praefractique visentibus reddunt. Non tantum quid videas, sed quemadmodum, refert. animus noster ad vera perspicenda caligat. Da mihi adolescentem incorruptum, & ingenio vegetum, dicet²² fortunatiorem sibi videri, qui omnia rerum aduersarum onera rigida ceruice sustollit, qui supra fortunam exstat. Non mirum est, in tranquillitate non concuti: illud mirare, ibi extolli aliquem, vbi omnes deprimuntur; ibi stare, vbi omnes iacent. Quid est in tormentis, quid est in alijs quae aduersa appellamus, mali? hoc, ut opinor, succidere mentem, & incuruari, & succumbere: quorum nihil sapienti viro potest euenire. Stat rectus sub quolibet pondere. nulla illum res minorem facit, nihil illi eorum quae ferenda sunt, displicet. Nam quidquid cadere in hominem potest, in se cecidisse non queritur: vires suas nouit: scit se esse oneri ferendo.²³ Non educo sapientem ex hominum numero, nec dolores ab illo, sicut ab aliqua rupe nullum sensum admittente, submoueo. memini ex duabus partibus illum esse compositum. Altera est irrationalis. haec mordetur, vritur, dolet: altera rationalis. haec in concussas opiniones habet, intrepida est, & indomita. In hac positum est summum illud hominis bonū. quod antequam impleatur, incerta mentis volutatio est: cum vero perfectū est, immota illa stabilitas est. Itaque²⁴ inchoatus, ad summa procedens, cultorque virtutis, etiam si appropinquat perfecto bono, sed ei nondum summam manum imposuit, ibi interim cessabit, & remittet aliquid ex intentione mentis. nondum enim incerta transgressus est, etiam nunc versatur in lubrico. beatus vero, & virtutis exactae, tunc se maxime amat, cum fortissime expertus est: & metuenda ceteris, si alicuius honesti officij pretia sunt, non tantum fert, sed amplexatur, multoque audire mauult,²⁵ Tanto melior, quam felicior. Venio nunc illo, quo me vocat expectatio tua. Ne extra rerum naturam vagari virtus nostra videatur, & tremet sapiens, & dolebit, & expallesceat: hi enim omnes corporis sensus sunt. Vbi ergo est origo calamitatis? vbi illud malum verum est? illic scilicet, si ista animum detrahunt, si ad confessionem seruitutis adducunt, si illi²⁶ poenitentiam sui faciunt. Sapiens quidem vincit virtute fortunam. At multi professi sapientiam, leuissimis nonnumquam minis exterriti sunt. Hoc loco nostrum vitium est, qui quod dicitur de sapiente, exigimus & a proficiente. Suadeo adhuc mihi ista quae laudo,

nondum persuadeo : etiamsi persuasissem, nondum tam parata haberem, aut tam exercitata, ut ad omnes casus procurrent. Quemadmodum lana quosdam colores semel ducit, quosdam nisi sæpius macerata & recocta non perbibit: sic alias disciplinas ingenia cum acceperere, protinus præstant: hæc nisi altè descendit, & diu sedit, animum non coloravit, sed infecit, nihil ex his quæ promiserat, præstat. Citò hoc potest tradi, & paucissimis verbis, vnum bonum esse virtutem : nullum certè sine virtute: & ipsam virtutem in parte nostri meliore, id est, rationali positam. Quid erit hæc virtus? iudicium verum, & immotum: ab hoc enim impetus veniet mentis, ab hoc omnis species, quæ impetum mouet, redigetur ad liquidum. Huic iudicio consentaneum erit, omnia quæ virtute contacta sunt, & bona iudicare, & inter se paria. Corporum autem bona corporibus quidem bona sunt, sed in totum non sunt bona. His ²⁷ pretium quidem erit aliquod, ceterum dignitas non erit: magnis inter se interuallis distabunt, alia maiora, alia minora erunt. Et in ipsis sapientiam sectantibus ²⁸ magna discrimina esse, fateamur necesse est. alius iam in tantum profecit, ut contra fortunam audeat attollere oculos, sed non pertinaciter: cedunt enim nimio splendore præstricti. alius in tantum, ut possit cum illa conferre vultum: si iam peruenit ad summum, ²⁹ & fiducia plenus est. Imperfecta necesse est labent, & modò prodant, modò sublabantur, aut succidant. Sublabentur autem, nisi ire & niti perseverauerint: si quidquæ ex studio & fideli intentione laxauerint, retro eundum est. Nemo profectum ibi inuenit, ubi reliquerat. Instemus itaque, & perseveremus. plus quàm profligauimus, restat: sed magna pars est profectus, velle proficere. Huius rei conscius mihi sum: volo, & tota mente volo. Te quoque instinctum esse, & magno ad pulcherrima properare impetu video. Properemus. ita demum vita beneficium erit: alioqui mora est, & quidem turpis inter fœda versantibus. Id agamus, ut nostrum omne tempus sit. non erit autem, nisi prius nos nostri esse cœperimus. Quando continget contemnere utrâque fortunam? quando continget omnibus oppressis affectibus, & sub arbitrium adductis, hanc vocem emittere? Vici. Quem vicerim, quæris? Non Perfas, nec extrema Medorû, nec si quid ultra Dahas bellicosum iacet: sed auaritiam, sed ambitionem, sed metum mortis, qui victores gentium vicit.

I. LIPSIVS.

1. **S** Vb manu, quod aiunt.] *Suetonius Augusto; Quò celerius ac sub manu annunciari posset.*
2. Qui sagittam vult.] *Similis imago apud Aristotelem in hac ipsa re. 1. Ethic. Nicom. cap. 11. Vide me in Manuduct. 11. cap. XIII.*
3. Vnum bonum, quod honestum.] *Capitale Stoicum dogma, & fons reliquorum. Ego Manuduct. 11 Dissert. xx.*
4. Ludum litterarium philosophorum.] *Faber ex codice scripto, litterariorum: at mihi ex meo placeat, litteralium. Philosophi scilicet qui litteras curant, & Philosophiam Philologiam reddunt.*
5. Qui inuenerunt.] *Socrati, Zenoni, talibus, vita philosophi.*
6. Omnia bona exæquauerit.] *In læta aut tristi materie ea sint. Supra, epist. LXVI. diffusè.*
7. Prætextum, optimates.] *Suetonius Iulij cap. xxx. Et prætextum quidem illi ciuiliū armorū hoc fuit. Pompeius autem Optimatum & reip. causam agere videbatur, atque id ambitioni suæ prætexebat. Possis etiam accipere, Senatū velut prætextum vestis & purpuram, in reliquo reip. corpore esse. Ita Epictetus Virum bonum, purpuram in veste facit.*
8. Malis fracta deficiat.] *Mens & quidam, malis passa & fracta definat. Fortè, malis pressa: vel ut Gruterus noster, quassa.*
9. Repulsus est, lusit.] *Pila quidem, & in publico. adeò nec ruduit, nec doluit. Adde epist. CIIII.*
10. Vita excedere.] *Qui de Pratura etiam, mallem excidere.*
11. Non semper tenebit.] *Refert Muretus ad id, quod Plato etiam scribit in Politico, Solem & sidera non eodem semper motu, sed alio alias ferri: atque adeò ubi nunc occidit Sol, inde ortum olim esse. Non refuto. simplicius tamen arbitror, ad Stoicam ἐκπύρωσιν, siue conflagrationem referre, cum omnia confusa peribunt. Similis sententia sunt, quæ Consol. ad Polyb. cap. XXI. legas.*
12. Sed resoluetur.] *In prima principia, Ignem & Materiam.*
13. Quæque alienorum imperiorum.] *Tota sententia est. tam vrbes quæ imperant, ut Roma aliqua, aut Carthago: & quæ imperantur, ut Corinthus, Syracusæ, Athenæ; quæ tamen illis ipsis imperantibus decus & lumen afferunt. Nam clarum & magnificum est scilicet, tam magnis imperare. Sunt igitur decora alieni imperij.*
14. Repentina maris inundatio.] *Id quoque Stoicum, Cataclysmo mundi partes perire, aut inuerti. Vide Physiol. lib. 11. Dissert. xx.*
15. Inter diuina mansurus.] *Inter aut iuxta sidera. In Physiol. 11. Dissert. xi.*
16. Naturæ suæ reminiscetur.] *Sæpe sic ambiguit de Anima, utrum maneat, an statim ad originem sui id est sidera recurrat. Nos loco dicto.*
17. Non intenditur Virtus.] *Stoicum dogma, Non crescit, non minuitur. Vide Manud. 111. Dissert. iv.*
18. Idem esse Veritatem & Virtutem.] *Eo sensu, quod Virtus sit scientia: omnis autem scientia veritas. Plato*

non ipsum quidem Summum Bonum Veritatem esse, sed ei adherere: sicut Soli lucem. Esse igitur ἀγαθόν, non ipsum ἀγαθόν: de Republ. v. 1. & antea ὁ δὲ οἰκειότερον σοφία πᾶ ἀληθείας εἶναι: nihil affinius familiariusque Sapientiae, quam Veritatem esse. Denique ἡ γούνη τῆς ἀληθείας, οὐκ ἂν ποτε χορὸν αὐτῇ καὶ ὡς ἀπολοῦνθαι: praeunte Veritate, numquam chorum Viriorum subsecuturum. Plura talia elogia, quae huc spectant.

19. Subita res tulit.] *Casus, non consilium.*
20. Sed non ad perfectum.] *Diximus in Manuduct. III. Dissert. VI.*
21. Delicatus miseretur industrij.] *Non displiceat lectio, quae manuscripto meo aliisque eruitur: delicatis miseria est continentia, indoctis industria, desidiofo studere t. e.*
22. Fortunatiorem sibi videri.] *Paria in De Provident. cap. 11.*
23. Non educo sapientem.] *Vide Manuduct. III. Dissert. VII.*
24. Inchoatus, ad summa procedens.] *Est ille Proficiens & τὸ πρῶτον, captus formari & doceri, nondum doctus. Nos haec discrimina in Manud. III. Diss. IX.*
25. Tanto melior.] *Sic epist. xxxi. Tanto melior, surge & inspira. De Tranquill. cap. ult. Dicamus Tanto fortior, tanto felicior. Quintilianus: Vnde illa laudatio: Tanto melior, nec ego intellexi. Est igitur acclamandi laudandique formula.*
26. Pœnitentiam sui faciunt.] *Si illi excutiunt decreta sua: sicut Bruto morituro, qui Virtutem accusat, ut verba.*
27. Pretium erit aliquod.] *Stoicè ἀξία, dignatio. Nam inter Adiaphora quoque discrimen, & alia estimationem, alia reiectionem habent. Manud. II. Dissert. XXI.*
28. Magna discrimina esse.] *Explicavi Manud. II. Dissert. IX.*
29. Et fiducia plenus est.] *Haec sic legenda, & distinguenda, utiliter monui ibidem.*

MURETVS.

SVbinde me.] *A certo iudicio de fine bonorum nasci certam regulam iudicandi in rebus singulis, quid petendum fugiendumve sit. Virtutes omnes, itemque omnes actiones, quae cum virtute coniunctae sunt, inter se pares esse, aequae laudabiles, aequae expetendas. Summi enim nullam esse accessionem: nec summum esse quod accessionem ullam recipiat.*

Non semper tenebit hunc ordinem.] Plato in politico ait, calum, solem, sidera, non semper eodem modo, sed interdum in has, interdum in contrarias partes moveri: atque adeo, ubi nunc occidit sol, inde olim ortum esse, & vnde nunc oritur, ibi occidisse. Haec opinio & Hipparchi nobilis mathematici fuit.

Omnes hos fertiles campos.] Hoc Aristoteleum est, ubi nunc est mare, aliquando continentem & fuisse & fore: ipsiusque terra faciem ac situm in temporis diuturnitate mutari. Et certe multa talium mutationum vestigia extant.

PINCIANVS.

ERgo Concilium sub die nasci debet:] *Venustior lectio antiqui exemplaris sub diem, quam sub die. Summum est, quod honestum est.] Scribe, Summum bonum est, quod honestum est, ex omni antiqua lectione.*

Qui animum minuta docendo dimittunt.] Legendum demittunt, non dimittunt, ex eadem.

Et hanc summam dixit esse sapientiam.] Coniunctio & superuacanea est, ut reor & verbum sequens inquit, mutandum in inquam. Bisque iam admissus est error, nisi nos potius erramus.

Eodem natura demittit.] Omnis vetus lectio dimittit.

Rigidari quidem amplius, intendi non potest.] Exemplaria plerumque, cum impressa lectione, rigidari praferunt. Alia, rigida est, ut considerandum lectores habeant, an ita legi commode possit: Rigida esse amplius, non intendi potest.

Nec quae illa quidem fiunt.] Vetus lectio, nec quae ab illa quidem fiunt.

Qui supra fortunam extat.] Scribe, quam qui supra fortunam extat, ex eadem.

Vbi ergo est origo calamitatis, ubi illud malum verum est:] Scribendum, Vbi ergo est calamitas? Vbi illud vestrum malum est? ex codice antiquo.

Si ista animum detrahunt.] Distrahunt, non detrahunt. in eodem habetur codice.

Omnia quae virtute contracta sunt.] Quaedam exemplaria contenta sunt, praferunt, non contracta sunt.

ERASMVVS.

SCit se esse natum oneri ferendo.] *Ira vetus editio. In priscis exemplaribus non habebatur natum. Ita dixit esse oneri ferendo, quemadmodum dicimus est soluendo.*

OPSOPŌVS.

M.ss. sub diem nasci debet: & hoc quoque tardum est nimis: sub manu quoque, sub manu, quod aiunt, nascatur. *Cl. Puteanus hanc mihi lectionem suppeditavit, sub die nasci debet: & hoc quod tardum est nimis, sub manu, quod aiunt, nascatur. Calius antiquarum lectionum cap. 32. lib. 30. adagio hoc, Sub manu, summam temporis celeritatem significari docet ex Tranquillo in Augusto. cuius verba sunt: Aerarium militare cum vectigalibus novis constituit, & quo celerius ac sub manu annunciari cognoscique posset, quid in provincia quaque gereretur, iuvenes primo modicis intervallis per militares vias, de hinc vehicula disposuit.*

P. Faber comment. ad l. 1. de instit. & iur. pro litterarium, reponit litterariorum, & paulo post Fias, pro fies, ex manuscripto Moniensi codice.

M. ss. dimittunt à quo propius abest Pinciani demittunt quam Mureti.

M. ss. quisque volet tibi contumeliam faciat & iniuriam. Si quisquis legas, hic ordo erit: faciat tibi contumeliam & iniuriam, quisquis volet: tu tamen nihil patieris.

M. ss. si speraret omnia illa: sic vitam mortemque per vices ire & cetera. & statim, Itaque ut Cato, & c.

M. ss. alienorum imperiorum magna sunt decora. recte. Euripides in *Andromache*: Ἀσιάνδος γῆς ὁ γῆμα ὀνεία πόντις.

M. ss. repentini maris inundatio. ea ratione scilicet qua sequitur subitam cauernam.

M. ss. concisus, non magis quam regulam, qua rectum probari solet, flectes. Quicquid & c.

Modius epistola 21. In membranis quas vidi, non sunt ista quod dicam paria bona esse aduersa fortiter portantis, & prospera honeste iudicantis. & nescio quomodo mihi hic abesse posse videntur, sic tamen, ut temere nihil fecisse aut pronunciasse videri velim, qui iudicium de hac re omne penes collegium musicum esse cupio. Hactenus ille. Unus est nostris codicibus exhibet illa, ceteri hac tantum, quod dicam paria bona esse honeste iudicantis.

Idem ibidem: Quid est amabo aliud omnia rerum aduersarum onera rigida ceruice sustollere, quam supra fortunam suam extare: omnino insane. bene abest in scripto illud quam, quod inepti scophanta alicuius elegantissimam hanc locutionem non intelligentis, stabiliendo loco, quem ruere alioqui existimaret, commentitium fulcrum est. Ita *Modius*, & recte, consentientibus etiam quatuor nostris. Sed vellem stilo temperasset. *Pincianus Seneca* obstetrix, ex vetere lectione quam scribi iusserat.

M. ss. ut hoc opinor. fortean transpositis vocabulis, hoc ut opinor. *Idem paulo post*, inchoatus, & ad summa procedens.

Aliæ editiones, tanto melior quam fortior. Unde *Lipsius epist. v.* Scito tanto monachale glossema esse, legendumque audire mauult melior quam fortior. Sed hac diminutio est. at *Mureti correctio* libris bonis fideisque firmata, *Senecam ipsum sponsores habet. Epist. 31.* ad honesta nitentes, quanto magis incubuerint minusque sibi vinci ac strigare permiserint, admirabor, & clamabo, Tanto melior surge, & inspira, & c. *Lib. de Tranquillitate animi, capite ultimo* Laudemus toties dignum laudibus, & dicamus, Tanto fortior, tanto felicior. Adclamanda formula sunt cum laudatione coniunctæ. Non absimiles quæ sparsim apud *Senecam nostrum* leguntur: lib. 6. natur. quest. Vade fortiter, vade feliciter. *Epist. 67.* Feliciter quod agis. *Epist. 66.* Maeste virtute esto, sanguinolentis & ex acie redeuntibus dicitur. Ex aliis auctoribus collecta exempla suppeditat *Lipsius Electorum lib. 1. cap. 10.*

Optimorum duorum m. ss. alter. Vbi origo calamitas: alter, Vbi ergo calamitas, & hoc rectum esse indicauit *Pincianus*.

M. ss. si ista animum detrahunt. *Pincianus* reposuit distrahunt. *Modius epist. 21.* magis illud probat. possunt enim (ait) etiam sapientis animum fortasse afficere varie hæ, de quibus agit, turbationes: sed sic, ut nihil pudendum in se admittat, aut ullo modo concidat malisve succumbat.

Lege cum scriptis & impressis, & modo prodeant.

Modius epistola eadem: Nullus hic *Dacis* locus: quare cum in scripto codice sit *Adahas*, lego: Non *Perfas*, non extrema *Medorum*, nec si quid ultra *Dahas* bellicosum iacet, & c. sunt enim *Daha* cum *Sacis*, *Massagetis*, aliis, interioris *Asia* populi, *Persis* quondam tributarij: cum quibus postea à *Magno*, ut & alij multi, subiugati sunt. *Strabo*, *Curtius*, & quis non? Feliciter, *Modi*. *Puteani membrana optima* liquido *Dahas*: reliquæ vel *Adhas* transpositis litteris, vel una interiecta, *Dachas*.

G R V T. & I V R E T V S.

Sub manu, quod aiunt, nascatur.] Docti iam testati sunt se reperisse in suis m. ss. sub manu quoque, sub manu, quod aiunt, nascatur: quemadmodum etiam inueni in v. c. nec dubitandum est, quin ita scripserit *Seneca*. Ubi, qui verba truncarunt tanquam superflua, decepti sunt, nec respexerunt repetita ut maiorem temporis celeritatem exprimeret. Similes verborum repetitiones extant in aliis auctoribus, sed fere corruptæ in vulgatis editionibus, quod alio loco notatum est. *Iuretus*.

Et in bonum abibunt.] v. c. habebunt.

Diminuunt & conterunt.] quidam v. c. demittunt & conuertunt.

Quisquis volet tibi contumeliam facere, faciat.] facere, glossam sapit, & rectissime abest à v. c. in quo etiam non, quisquis, sed quisque, scriptum est: quod sanum esse nemo doctior dubitauerit. Nam prisci & optimi auctores sic locuti. *Alcinous in Epigram. de Virgilio*:

Longe erit à primo quisque, secundus erit.

Ausonius in carmine Iambico:

Pareto legi quisque legem sanxeris.] Ita boni libri. *Symmachus lib. 1. Epist. 52.* quisque bonæ frugis est in publicum commodum vindicatur. *Sid. Apollinaris & Prudentius* ita pariter locuti, nec erat ratio cur in huius carmine quadam editio pro, quisque, semper apponeret, quisquis, contra fidem v. c. *Iuretus*.

Naturæ suæ remiscebitur.] v. c. si naturæ remiscebitur.

Difficilia natura.] v. c. naturæ.

Et tremet sapiens & dolebit.] In optimo v. c. & tremebit, quod licet nouum ac insolens videri possit, tamen non temere reiiciendum: nam *Nonius Marcellus*, cap. de mutat. conjugat. adnotauit veteres multa eiusmodi verba inflexisse, ut, expedibo, pro, expediam, audibo, pro, audiam aperibo, pro, aperiam, dicebo, pro, dicam, & reddebo, pro, reddam. *Iuretus*.

Ad omnes casus procurrerem.] v. c. procurrerent.

Redigetur ad liquidum.] bene v. c. rediget: cuius locutionis exempla notata sup. ad lib. 3. de benef. c. 37.

ARGUMENTVM I. EPIST.

DIFFERT petitionem Lucilij. ex occasione, differri à nobis Boni studium: malè. huic uni, ommissis aliis, vacandum est. Nihil incidere, quod impediatur, Sapienti quidem: aliqua Proficienti. Discrimen inter virosque. Externa nec addere, nec demere Sapienti, semper se contento.

EPIST. LXXII.

QUOD quæris à me, liquebat mihi, ¹ sic rem edidiceram: sed diu non retentaui memoriam meam. Itaque nō facile me sequitur. quod euenit libris ² situ coherrentibus, hoc euenisse mihi sentio: explicandus est animus, & quæcumque apud illum deposita sunt, subinde excuti debent, vt parata sint quoties vsus exegerit. Ergo hoc in præsentia differamus: multum enim operæ, multum diligentiae polcit. Cum primum longiorem eodem loco speraui moram, tūc istud in manus sumam. Quædam enim sunt, quæ possis & ³ in cilio scribere: quædam ⁴ lectum, & otium, & secretum desiderant. nihilominus his quoque occupatis diebus agatur aliquid, & quidem totis. numquam enim non succedent occupationes nouæ. serimus illas: itaque ex vna exeunt plures: deinde ipsi nobis dilationem damus. Cum hoc peregero, toto animo incumbam: & si hanc rem molestam composuero, studio me dabo. Non cum vacaueris, philosophandum est: omnia alia negligenda, vt huic assideamus. cui nullum tempus satis magnum est, etiam si à pueritia vsque ad longissimos humani æui terminos vita protēditur. Non multum refert, vtrum omittas philosophiam, an intermittas. non enim vbi interrupta est manet, sed eorum more, quæ intēta dissiliunt, vsque ad initia sua recurrit, quod à continuatione discessit. Resistendum est occupationibus: ⁵ nec explicandæ, sed submouendæ sunt. tempus quidem nullum est parum idoneū studio salutari. Atqui multi ⁶ inter illa non student, propter quæ studendum. Incidet aliquid quod impediatur: non equidem eum, cuius animus in omni negotio lætus atq; alacer est. Imperfectis adhuc intercinditur lætitia: ⁷ sapienti verò cōtextitur gaudium; nulla rūpitur caussa, nulla fortuna: semper & ubiq; tranquillum est. Non enim ex alieno pēdet; nec fauorem fortunæ, aut hominis expectat: domestica illi felicitas est. exiret ex animo, si intraret. ibi nascitur. Aliquando extrinsecus, quo admoneatur mortalitatis, interuenit: sed id leue, & quod summam cutem stringat. Aliquo, inquam, incommodo afflatur: maximum eius illud bonum, est fixum. Ita dico, extrinsecus aliqua sunt incommoda, velut in corpore interdum robusto solidoque, eruptiones quædam pustularum, & vlcuscula: nullum in alto malum est. Hoc, inquam, interest inter ⁸ consummata sapientiæ virum, & alium procedentis: quod inter sanum, & ex morbo graui ac diutino emergentem. cui sanitatis loco est, leuior accessio. Hic, nisi attendit, subinde grauatur, & in eadem reuoluitur. Sapiens recidere non potest, ⁹ ne incidere quidem amplius. Corpori enim ad tempus bona valetudo est: quam medicus etiam si reddidit, non præstat. sæpe ¹⁰ ad eundē quem aduocauerat, excitatur: animus semel in totum sanatur. Dicam quomodo intelligas sanum. si se ipse contentus est, si cōfidit sibi, si scit omnia vota mortalium, omnia beneficia quæ dantur petunturque, nullum in beata vita habere momentum. ¹¹ Nam cui quid accedere potest, id imperfectum est: cui quid abscedere potest, id imperpetuum est. cuius perpetua futura lætitia est, is suo gaudeat. Omnia autem quibus vulgus inhiat, vltro citroque fluūt. Nihil dat fortuna mācipio: sed hæc quoque fortuita tunc delectant, cum illa ratio temperauit ac miscuit. hæc est etiam quæ externa commendat, quorū audus vsus ingratus est. Solebat Attalus hæc imagine vti: Vidisti aliquando canem missa à domino frustra panis au carnis aperto ore cāptantem? quidquid excepit, protinus integrum deuorat, & semper ad spem futuri hiat. Idem euenit nobis. quidquid expectatibus fortuna proiecit, id sine vlla voluptate demittimus, statim ad rapinā alterius erecti & attenti. Hoc sapienti non euenit: plenus est. etiam si quid obuenit, securè excipit, ac reponit. lætitia fruitur maxima, continua, sua. Habet aliquis bonam voluntatem, habet profectum, sed cui multum desit à summo: hic deprimitur alternis, & extollitur, ac modo in cœlum alleuatur, modo defertur ad terram. Imperitis ac rudibus, nullus præcipationis finis est: in Epicureum illud chaos decidunt inane, sine termino. ¹² Adhuc est genus tertium eorum qui sapientiæ alludunt: quam non quidem attigerunt, in conspectu tamen, & vt ita dicam, ¹³ sub ictu habent: hi non concutiuntur, ne defluunt quidem: nondū in sicco,

iam in portu sunt. Ergo cum tam magna sint inter summos imosque discrimina, cum medios quoque sequatur fructus suus, sequatur ingens periculum ad deteriora redeundi: non debemus occupationibus indulgere, excludendæ sunt: si semel intrauerint, in locum suum alias substituent. Principiis illarum obstemus. melius non incipient, quam desinent.

I. LIPSIVS.

1. **S**icrem edidiceram.] *Erasmi lectio, nec longè nimis à libris. Muretus, si reminisceret, suo iure & more. Meus & aliquot scripti: Si rem edificarem per se, sed non retractavi. Fecerim: liquebat mihi scire, modò edisserere (vel edicere) possem, sed diu. Quid? inò aliter: liquebat mihi, si remeditari possem: & rem attigi. Remeditari, ut reminisci.*

2. Situ coherentibus.] *Quod facile in illis voluminibus.*

3. In cisis scribere.] *A Pinciani sagacitate est, cum libri ferè, incisio. Est autem cisiū vehiculi genus: & vult quædam per iter aut gestationem etiam scribi. Quis damnet? at quidam libri, in circo: nec id male. ubi omnia v. cibus strepunt, & auocatio multiplex est: atque aiunt sic fecit Iulium Cæsarem, qui inter spectandum epistolis libellisque legendis, aut rescribendis, vacabat: auctore Tranquillo.*

4. Lectum & otium.] *Quieti isti & otiosi, non sellis sedebant olim, ut nos, sed plurimum in lectulo erant, semi tamen recti. Ovidius.*

Non hæc in nostris, ut quondam, scribimus hortis,

Nec consuete meum lectule corpus habes.

Plinius lib. v. epist. Visus est sibi iacere in lectulo suo, compositus in habitum studentis. Adde supra, epist. lxxvii.

5. Nec explicandæ.] *Id est, non disponendæ per tempora, & digerendæ sunt: quod faciunt tamen homines seriosi.*

6. Inter illa non student.] *Inter vanitates, officia, tristitias. Studere autem, est philosophari Stoica lingua. Ego in Manud. II. Dissert. at. 1.*

7. Sapienti verò contextitur gaudium.] *Est dogma Porticus, Sapientem semper in gaudio esse, explicatum Manud. I. I. Dissert. v.*

8. Consummatæ sapientiæ.] *Iterum hic discrimina perfecti Sapientis, & incohati, videnda plenè Manud. II. Dissert. ix.*

9. Ne incidere quidem.] *Argutatur in vocibus venustè, Neque recidere in eundem, nec incidere in alium.*

10. Ad eundem quem aduocauerat.] *Sensum Muretus, opinor, secutus (nam libros minimè) edidit: quem excitauerat, aduocatur. At ego leui mutatione libros tueor: ad eundem qui aduocauerat. Idem qui antea vocauerat, reuocat, & redire in morbo redeunte iubet. Excitatur autem, ob subitam, aut intempestiuam, vel noctuam vocationem.*

11. Nam cui quid accedere.] *Meus, cui aliud (alij, aliquid) accidere potest: certissimè. Duo dicit. Sapiens in perpetuo gaudio & fiducia: quare? quia nihil accidere potest, quamuis turbidum, quod turbet. quare etiam? quia nihil decedere, quod minuat vel abrumpat. Itaque sequentia legenda, ut edidi auctoribus libris.*

12. Adhuc est genus tertium.] *Et hæc explicata Manud. III. Dissert. ix.*

13. Subiectu habent.] *A sagittariis, qui emissuri telum ad scopum, et si nondum emisserunt. Alij à gladiatoribus petunt, iam ferituris. Parum est, de sensu liquet, vel ex Seneca similibus locis. De Benefic. II. cap. xxxix. De Vit. beat. cap. xii. Ad Marciam, cap. ix. Adde hoc Lucani:*

————— quod nolles stare subiectu
Fortunæ, quo mundus erat Romanaque fata,
Coniux sola fuit.

Ad Pompeium dicit, qui solam Corneliam extra bella habuit.

PINCIVS.

Liquebat mihi si rem edicerem per se, sed diu non retentaui memoriam meam.] *Exemplar Franciscanum liquebat mihi, sic rem edidiceram, sed diu non retentaui memoriam meam.*

Quædã enim sunt, quæ posses & incise scribere.] Codex Facundius & Primitius non incise, legit, sed in circo. Alij, incisio. quam lectionem probò, est enim cisiū, genus vehiculi gestatorij, auctore Nonio Marcello. Nec posses legendum, sed possis.

Sapientis verò contextitur gaudium, nulla rumpitur fortuna:] Vetus lectio, Sapientibus verò contextitur gaudium. Nulla rumpitur causa, nulla fortuna.

Aliquo, inquam, incommodo afflatur.] Melior lectio, aliquando, quam aliquo.

Hæc est etiam quæ æterna commendet.] Vetus codices, Hæc etiam est quæ externa commendet.

Ad rapinam alterius erecti & attoniti.] In quibusdam exemplaribus attenti habetur, non attoniti.

Quam non quidem attigerunt.] Contigerunt vetus omnis lectio, non attigerunt.

Cum medios quoque sequatur fructus suus.] Prior editio fluctus, non fructus. quod non displicet: quia præcessit, iam in portu sunt, scripti quoque codices eam lectionem agnoscunt.

OPSOPOEVS.

M.ss. tunc istud in manus sumam. Paulo post abest ab eis dictio sua.

Hæc lectio dissimilis est reliquis editionibus & scriptis libris. Illa legunt. Cui quid abscedere non potest, id imperpetuum est: hi, cui aliquid abscedere potest, id imperpetuum est, vel id. perpetuum non est, Modius epistola 21. Di deæque te, quisquis es, qui negatiuam huc inferisti primus, quæ ex oratione vera aliqui, falsa

concludit, quid enim magis contra rem, quam cui aliquid abscedere non potest, id imperpetuum, hoc est minime perpetuum esse? at tu dices te legisse disunctum: id in perpetuum est, hoc est aeternum. vade quo dignus es, inepte, & Seneca suam relinque sententiam, qui scripsit: cui quid abscedere potest, id imperpetuum est. qua ratione inuenitur dixisse Tertullianus, imbonitas, inodor: Arnobius, intactus: Lucretius, inambitiosus, indeceptus: Ovidius Metamorphosi & alibi, indefertus, incallidus.

GRVT. ET IVRETVS.

Mss. tres, & semper ad spem venturi hiat.

Quæ possis & incedendo scribere.] v. c. & incisione scribere.

Sub ictu habent.] A gladiatorum arte traductum videtur, qui sub ictu habent aduersarium, cum intectum & nudum iam iam icturi sunt. diciturque sub ictu esse, qui ictui se alterius exposuit. Et ab ea mente Lactantius quoque forsitan lib. 7. cap. 12. diu. instit. Nec vim repellere potest, quia sub aspectum & sub ictum venit. hæc Acidalius lect. Velleian. lib. 2.

ERASMVVS.

Quæ possis & incise scribere.] In aliis erat, incedendo scribere, forte scriptum erat. incessim scribere: quemadmodum dicimus cursim, nisi incise dicitur scribi, quod ex intervallo scribitur.

ARGVMENTVM I. LIPSI.

PHILOSOPHOS non esse contumaces. Parere magis, & amare Principes, quam illos ambitiosos, aut Palatinos. Nam isti appetunt, inuident, semper inquieti, & sæpe irati. Illi autem, amant, quia in quiete sub iis sunt, & tales sunt, id est bonarum mercium pleni. Imputant etiam hoc beneficium, etsi pluribus contingat. Hortatur deinde assurgere ad Virtutem, id est Deum. Nam Sapientem (Stoica superbia) vel illi parem.

EPIST. LXXIII.

ERRARE mihi videntur, qui existimant philosophiæ fideliter deditos, ¹ contumaces esse ac refractarios, & contemptores magistratum ac regū, eorumve per quos publica administrantur. E cōtrario enim, nulli aduersus illos gratiores sunt: nec immerito, nullis enim plus præstant, quam quibus frui trāquillo otio licet. Itaque hi, ² quibus ad propositum benè viuendi aditum confert securitas publica, necesse est auctorem huius boni, vt parentem colant: multo quidem magis, quam illi inquieti, & ³ in medio positi, qui multa principibus debent, sed ⁴ multa & imputāt. quibus numquam tam plenè occurrere vlla liberalitas potest, vt cupiditates illorum quæ crescūt, dum implentur, exsatiet. Quisquis autem de accipiendo cogitat, oblitus accepti est. nec vllum habet malum cupiditas maius, quam quod ingrata est. ⁵ Adice nūc, quod nemo eorum qui in republica versantur, quos vincāt, sed à quibus vincatur, adspicit: & illis non tam iucundum est, multos post se videre, quam graue, aliquem ante se. Habet hoc vitium omnis ambitio: non respicit. Nec ambitio tantum instabilis est, verum cupiditas omnis: quia ⁶ incipit semper à fine. At ille vir sincerus ac purus, qui reliquit & curiam, & forum, & omnem administrationem reip. vt ad ampliora secederet, diligit eos per quos hoc ei facere tuto licet, solusque illis ⁷ gratuitum testimonium reddit, & magnam rem ⁸ nescientibus debet. Quemadmodum præceptores suos veneratur ac suscipit, quorum beneficio ⁹ illis se vitiis exuit: sic & his, sub quorum tutela positus exercet artes bonas. Verū alios quoq; rex viribus suis protegit. quis negat? Sed quemadmodū Neptuno plus debere se iudicat, ex his qui eadem tranquillitate vsunt, qui plurā & præciosa illo mari vexit: & animosius à mercatore, quā à vectore soluitur votum; & ex ipsis mercatoribus effusius gratus est, qui odores ac purpuras & auro pēfanda portabat, quā qui vilissima quæque & saburræ loco futura congefferat: sic huius pacis beneficium ad omnes pertinētis, altius ad eos peruenit, qui illā bene vtūtur. Multi enim sunt ex his togatis, quibus pax operosior bello est. An idem existimas pro pace debere eos, qui illā ebrietati aut libidini impendūt, aut aliis vitiis, quæ vel bello rumpenda sunt? nisi fortē tam iniquum putas esse sapientem, vt nihil viritum se debere pro communibus bonis iudicet. Soli lunæque plurimum debeo: & non vni mihi oriuntur, anno, temperantique annum Deo, priuatim obligatus sum: quamuis non in meum honorē descripta sint. ¹⁰ Stulta auaritia mortalium possessionem proprietatemque discernit, nec quidquam suum credit esse, quod publicum est: at ille sapiēs nihil iudicat suum magis, quā cuius illi cum humano genere cōsortium est. Nec enim essent ista cōmunia, nisi pars illorum pertineret ad singulos. socium efficit, etiā quod ex minima

ex minima portione commune est. Adice nunc, quod magna & vera bona non sic diuiduntur, ut exiguum in singulos cadat: ad vnumquemque tota perueniunt. Ex congiario tantum ferunt homines, quantum in capita promissum est: epulum & ¹¹ visceratio, & si quid aliud capitur manu, discedit in partes: at hæc indiuidua bona, pax, & libertas, tam omnium tota, quam singulorum sunt. Cogitat itaque sapiens, per quem sibi horum usus fructusque contingat, per quem non ad arma illum, nec ad seruandas vigilias, nec ad tuenda moenia, & multiplex belli tributum publica necessitas vocet: agitque gubernatori suo gratias. Hoc docet philosophia præcipue, bene debere beneficia, bene soluere. interdum autem solutio est ipsa confessio. Confitebitur ergo multum se debere ei, cuius administratione ac prouidentia cōtingit illi pingue otium, & arbitrium sui temporis, & imperturbata publicis occupationibus quies.

O Melibœe, Deus nobis hæc otia fecit.

Namque erit ille mihi semper Deus. —

Si illa quoque otia multum auctori suo debent, quorum munus hoc maximum est:

Ille meas errare boues (ut cernis) & ipsum

Ludere quæ vellem, calamo permisit agresti:

quantum æstimamus hoc otium, quod inter deos agitur, quod deos facit? Ita dico, Lucili, & te in cælum compendario voco. Solebat Sextius dicere, ¹² *Iouem plus non posse quam bonum virum.* Plura Iupiter habet, quæ præstet hominibus: sed inter duos bonos non est melior, qui locupletior. non magis, quam inter duos, quibus par scientia regendi gubernaculum est, meliorem dixeris, cui maius speciosiusque nauigium est. Iupiter quo antecedit virum bonum? diutius bonus est. Sapiens nihilo se minoris æstimat, quod virtutes eius spatio breuiore clauduntur. Quemadmodum ex duobus sapientibus, qui senior decessit, non est beator eo, cuius intra pauciores annos terminata virtus est: sic Deus non vincit sapientem felicitate, etiam si vincit ætate. non est virtus maior, quæ longior. Iupiter omnia habet: sed nempe aliis tradidit habenda. ad ipsum hic vnus usus pertinet, quod vtendi etiam omnibus causa est: sapiens tam æquo animo omnia apud alios videt, contemnitque, quam Iupiter. & hoc se magis suspicit, quod Iupiter vti illis non potest, sapiens non vult. Credamus itaque Sextio, monstrati pulcherrimum iter, & clamanti, *Hæc iter ad astra*: hæc, secundum frugalitatem; hæc, secundum temperantiam; hæc, secundum fortitudinem. Non sunt dii fastidiosi, non inuidi: admittunt, & ascendentibus manum porrigunt. Miraris hominem ad deos ire? Deus ad homines venit, imo (quod propius est) ¹³ in homines venit. Nulla sine Deo mens bona est. Semina in corporibus humanis diuina dispersa sunt. quæ si bonus cultor excipit, similia origini prodeunt, & paria his ex quibus orta sunt surgunt: si malus, non aliter quam humus sterilis ac palustris, necat, ac deinde ¹⁴ creat purgamenta pro frugibus.

I. L I P S I V S.

1. **C**ONTVMACES esse ac refractarios.] Crebra obiectio in Stoicos, propter magnitudinem sermonis atque animi, & quia terribilia calcabant. Epictetus iv. Dissert. cap. vii. At ista verba contemptores legum efficiunt. Quæ vero verba legibus obediētiore reddūt? Lex non est, quæ fertur a stultis. & tamen vide quomodo ad illa etiam se aptēt & efficiant paratos. Plura lege: & apud me, si lubet, *Manuduct. i. Dissert. xv.*

2. Quibus ad propositum bene viuendi aditum.] *Libri scripti fere*, quibus altum ad propositum bene viuendi confert: meus & quidam, quibus alterum. *Quod probem, nam primum aditum confert cuique voluntas sua, & studium; alterum hæc publica securitas, quia datur & licet.*

3. In medio positi.] *Non seducti, & a turba remoti, ut philosophi.*

4. Multa & imputant.] *Quia officia & ministeria Principibus exhibēt, qui in actu. Nihil inscribere possunt otiosi.*

5. Adice nunc, quod.] *His similia aut gemina vide ii. De Benef. cap. xxvii. & iii. De ira cap. xxx. & xxxi.*

6. Incipit semper a fine.] *Finis vnus, est initium alterius. Hoc cupit iam habeo? aliud cupio, & fit series infinita.*

7. Gratuitum testimonium.] *Mercede alia, aut priuato beneficio, non emptum.*

8. Nescientibus debet.] *Quia nec sciunt Principes, aut intendunt, illi se hoc prestare.*

9. Illis se vitiis exiit.] *Muro est: e libris facias, illis inuiis exiit. Nam stulti semper extra viam, & errabundi: in recto & alto Sapiens,*

Displicere vnde queat alios, passimque videre

Errare, atque viam palantes quærere vitæ.

10. Stulta auaritia mortalium.] *Spectant ad Paradoxum illud, Omnia sapienti esse: de quo nos Manuduct. iii. Dissert. xi.*

11. Visceratio.] *Epist. xix. Sine amico visceratio, leonis ac lupi vita est. Sed ibi de priuata visceratione, cum ex sacrificio, aut tali causa, caro vberior, nec soli absumenda. Hic de publica, cum Princeps aut magistratus daret. In epulis autem & sacrificiis publicis etiam caro & talia, partibus distributa: quod Plutarchus argumentum præca frugalitatis habet, Quæst. Coniun. ii. cap. vi.*

12. Iouem plus non posse.] *Vana, ridenda. Vide hæc omnia in Manuduct. III. Dissertat. XIII.*
 13. In homines venit.] *Nam recta Ratio in nobis, ut volunt, ipsa eius pars est.*
 14. Creat purgamenta.] *Quidam scripti, curat: bono item sensu. Cum enim bonus cultor curare & educare fruges debeat; iste curam purgamentis impendit, id est paleas, & stipulas (res externas) habet pro frugibus.*

PINCIVS.

ANIMOSIVS a mercatore quam a vectore.] *Addde coniunctionem &, ut sit & animosius. & c. ex eisdem.*

OPSOPOEVS.

M.ff. tres, pacis beneficium ad omnes pertinentis. *ut supra, repentini maris inundatio, epist. 71. Vocula etiam desideratur in omnibus m. ff.*

GRVTERVS ET IVRETVS.

HABET hoc vitium omnis ambitio, non respicit.] *Ridicule quidam J. C. hic manu non retrospicit. nam nihil aliud significat ipsum respicit. noster Epist. 48. Infinita est velocitas temporis, quæ magis apparet respicientibus. Item Epist. 92. Hoc nos pessimos facit quod nemo vitam suam respicit. quid facturi simus cogitamus: quid fecerimus non cogitamus. iterum cap. 10. de breuit. vitæ: occupatorum animi velut sub iugo sunt, flectere se & respicere non possunt. & alibi frequenter.*

Quod ex minima portione commune est.] Reperiri in v. c. quod ex minimatione commune est. quæ vox a me nondum lecta, fateor: sed non video qua causa probari non possit, minimatio. cuius prisca vocem interpretandæ gratia, videtur iam olim quissiam glossographus addidisse ista duo. minima portione, quæ deinde in textum irrepsit. ut alia pleraque huius generis. Juretus.

ARGVMENTVM I. LIPSI.

O PVLCHRA, ô honesta Epistola! & de ipso Honesto, vnum illud re Bonum esse: cetera, opinione. Qui tuto, qui secure vult vivere, sic sentiat. Quid etiam? scutum in omnia fortuita promptum habeat, Deum sequi. Obiectiunculis quibusdam deinde respondet: postremo, vitam beatam, ut circulum esse; in paruo, in magno, perfectam: nihil addi, nihil detrahi ab Externis. Iterandum est ô pulchra, ô honesta! qui mentem talem habes, frueri.

EPIST. LXXV.

EPISTOLA tua delectauit me, & marcentem excitauit: ¹ memoriam quoque meam, quæ iam mihi segnis ac lenta est, euocauit. Quid ni tu, mi Lucili, maximum putes instrumentum beatæ vitæ hanc persuasionem, ² vnum bonum esse, quod honestum est? Qui omne bonum honesto circumscripsit, ³ intra se felix est. nam qui alia bona iudicat, in fortunæ venit potestatem, alieni arbitrij fit. Hic amissis liberis mæstus, hic sollicitus ægris, hic turpibus & aliquam passis infamiam tristis. Illum videbis alienæ vxoris amore cruciari, ⁴ illum suæ. Non deerit, quem repulsa distorqueat: erunt, quos honor ipse vexet. Illa vero maxima est ex omni mortalium populo turba miserorum, quam expectatio mortis exagitat, vndique impendens. ⁵ nihil enim est, vnde non subeat. Itaque ut in hostili regione versantibus, huc & illuc circumspiciendum est, & ad omnem strepitum circumagenda ceruix: nisi hic timor e pectore eiectus est, palpitantibus præcordijs viuatur. Occurrent acti in exilium, & euoluti bonis: occurrent (quod genus egestatis grauissimum est) ⁶ in diuitijs inopes: occurrent naufragi, similiave naufragis passi, quos aut ⁷ popularis ira, aut inuidia, perniciosum optimis telum, inopinantes securosque disiecit, procellæ more, quæ in ipsa sereni fiducia solet emergere; aut ⁸ fulminis subiti, ad cuius ictum etiam vicina tremuerunt. Nam ut illic quisquis ab igne propior stetit, percusso similis obstupuit: sic in his per aliquam vim accidentibus, vnum calamitas opprimit, ceteros metus: paremque passis ⁹ tristitiam facit, pati posse. Omnium animos mala aliena ac repentina sollicitant. Quemadmodum aues, etiam inanis fundæ sonus territat: ita nos non ad ictum tantum exagitamur, sed ad crepitum. Non potest ergo quisquam beatus esse, qui huic se opinioni credidit. non enim beatum est, nisi quod intrepidum. inter suspecta male viuatur. Quisquis se multum fortuitis dedit, ingentem sibi materiam perturbationis, & inexplicabilem fecit: vna hæc via est ad tuta vadenti, & externa despicere, & honesto contentum esse. Nam qui aliquid virtute melius putat, aut vllum præter illam bonum; ad hæc quæ a fortuna sparguntur sinum expandit, & sollicitus ¹⁰ missilia eius expectat. Hanc imaginem animo tuo propone, ludos facere fortunam, & in hunc mortalium cœtum honores, diuitias, gratiam

excutere: quorum alia inter diripientium manus scissa sunt, alia infida societate diuisa, alia magno detrimento eorum, in quos deuenerant, prensa: ex quibus quædam aliud agentibus inciderunt, quædam quia nimis captabantur, amissa, & dum auide rapiuntur, excussa sunt. Nulli vero, etiam cui rapina feliciter cessit, gaudium rapti durauit in posterum. Itaque ¹¹ prudentissimus quisque, cum primum induci videt munuscula, a theatro fugit, & scit magno parua constare. Nemo manum conserit cum excedente: nemo exeuntem ferit: circa præmium rixa est. Idem in his euenit, quæ fortuna desuper iactat. æstuamus miseri, dstringimur, multas habere cupimus manus: modo in hunc, modo in illum respicimus: nimis tarde nobis mitti videntur, quæ cupiditates nostras irritant, ad paucos peruentura, expectata omnibus. Ire obuiam cadentibus cupimus: gaudemus si quid inuasimus: inuidentque alij, quos spes vana delusit: vilem prædam magno aliquo incommodo luimus, ¹² aut inde fallimur, Secedamus itaque ab istis ludis, & demus raptoribus locum. Illi spectent bona ista pendentia, & ipsi magis pendeant. Quicumque beatus esse constituit, vnum esse bonum putet, quod honestum est. Nam si vllum aliud existimat, primum male de prouidentia iudicat: quia multa incommoda iustis viris accidunt: & quia quidquid nobis dedit, breue est & exiguum, si compares mundi totius æuo. Ex hac deploratione nascitur, vt ingrati diuinorum interpretes simus. querimur, quod non semper & quod pauca nobis, & incerta, & abitura contingant. Inde est quod nec viuere, nec mori volumus. vitæ nos odium tenet, timor mortis. Nutat omne consilium, nec implere nos vlla felicitas potest. Causa autem est, quod non peruenimus ad illud bonum immensum & insuperabile, vbi necesse est resistat voluntas nostra, quia vltra summum non est locus. Quæris, quare virtus nullo egeat? præsentibus gaudet, non concupiscit absentia: nihil non illi magnum est, quia satis. Ab hoc discede iudicio: non pietas constabit, non fides: multa vtramque præstare cupienti patienda sunt, ex his quæ mala appellantur: multa impendenda sunt ex his, quibus indulgemus tamquam bonis. Perit fortitudo, quæ periculum facere debet sui: perit magnanimitas, quæ non potest eminere, nisi omnia velut minuta contempserit, quæ pro maximis vulgus optat: perit gratia, & ¹³ relatio gratiæ æstimatur labor, si quidquam pretiosius fide nouimus, si non optima spectamus. Sed vt illa præteream, aut ista bona non sunt quæ vocantur, aut homo felicior Deo est. quoniam quidem quæ parata nobis sunt, non habet in vsu Deus: nec enim libido ad illum, nec epularum lautitia, nec opes, nec quidquam ex his hominem inescantibus, & vili voluptate ducentibus, pertinet. Ergo aut, quod incredibile est, bona Deo desunt; aut hoc ipsum argumentum est, bona non esse, quæ Deo desunt. Adice, quod multa quæ bona videri volunt animalibus quam homini pleniora contingunt. Illa cibo auidius vtuntur: Venere non æque fatigantur: virium illis maior est & æquabilior firmitas. sequitur vt multo feliciora sint homine. Nam sine nequitia, sine fraudibus degunt; fruuntur voluptatibus, quas & magis capiunt, & ex facili, sine vlllo pudoris aut pœnitentiæ metu. Considera tu itaque, an id bonum vocandum sit, quo Deus ab homine vincitur. Summum bonum in animo constituamus. obsolescit, si ab optima nostri parte ad pessimam transit, & transfertur ad sensus, qui agiliores sunt animalibus mutis. Non est summa felicitatis nostræ in carne ponenda. Bona illa sunt vera, quæ ratio dat: solida ac sempiterna, quæ cadere non possunt, nec decrescere quidem aut minui. cetera opinione bona sunt: & nomen quidem habent commune cum veris, proprietas in illis boni non est. Itaque ¹⁴ commoda vocentur, & (vt nostra lingua loquar) producta: ceterum sciamus mancipia nostra esse, non partes; & sint apud nos, sed ita vt meminerimus extra nos esse. Etiam si apud nos sint, inter subiecta & humilia numerentur, propter quæ nemo se attollere debeat. quid enim stultius, quam aliquem eo sibi placere, quod ipse non fecit? Omnia ista nobis accedant, non hæreant: vt si abducantur, sine vlla nostri laceratione discedant. Vtamur illis, non gloriemur: & vtamur parce, tamquam depositis apud nos, & abituris. Quisquis illa sine ratione possedit, non diu tenuit. ipsa enim felicitas se nisi temperat, premit: si fugacissimis bonis credidit, cito deseritur; & ¹⁵ vt non deseratur, affligitur. Paucis deponere felicitatem molliter licuit: ceteri, cum his inter quæ eminere, labuntur, & illos degrauant ipsa quæ extulerant. Ideo adhibebitur prudentia, quæ modum illis ac parsimoniam imponat. quoniam quidem licentia opes suas præcipitat, atque vrget: nec vnumquam immodica durarunt, nisi illa moderatrix ratio compescuit. Hoc multarum tibi vrbium ostendet euentus, quarum in ipso flore luxuriosa imperia ceciderunt, &

quidquid virtute erat partum, intemperantia corrumpit. Aduersus hos casus muniendi sumus, nullus autem contra fortunam inexpugnabilis murus est: intus instruamur. Si illa pars tuta est, pulsari homo potest, capi non potest. Quod sit hoc instrumentum, scire desideras? nihil indignetur sibi accidere, sciatque illa ipsa quibus laedi videtur, ad conseruationem vniuersi pertinere, & ex his esse, quæ cursum mundi officiumque consummant.¹⁶ Placeat homini, quidquid Deo placuit: ob hoc seipsum suaque miretur, quod non potest vinci, quod mala ipsa sub se tenet, quod ratione, qua valentius nihil est, casum doloremque & iniuriam subigit. Ama rationem: huius te amor contra durissima armabit. Catulorum amor in venabula impingit feras, quas feritas & inconsultus impetus præstat indomitas: iuuenilia nonnumquam ingenia cupido gloriae in contemptum tam ferri, quam ignium, misit: species quosdam, atque vmbra virtutis in mortem voluntariam trudit: quanto his omnibus fortior ratio est, quanto constantior, tanto vehementior per metus ipsos & pericula exhibit. Nihil agitis, inquit, quod negatis vllum esse aliud ab honesto bonum. non faciet vos hæc munitio tutos a fortuna, & immunes. Dicitis enim inter bona esse liberos pios, & bene moratam patriam, & parentes bonos; horum pericula non potestis spectare securi; perturbabit vos obsidio patriæ, liberorum mors, parentum seruitus. Quid aduersus hos pro nobis responderi soleat, ponam: deinde tunc adiiciam, quid præterea respondendum putem. Alia conditio est in his, quæ ablata in locum suum aliquid incommodi substituunt: tanquam bona valetudo vitiata, in malam transfertur: acies oculorum exstincta, cæcitate nos afficit: non tantum velocitas perit poplitibus incis, sed debilitas pro illa subit. Hoc periculum non est in his, quæ paullo ante retulimus. quare? si amicum bonum amisi, non est mihi pro illo perfidia patienda: nec si bonos liberos extuli, in illorum locum impietas succedit. Deinde non amicorum ille aut liberorum interitus, sed corporum est. Bonum autem vno modo perit, si in malum transit, quod natura non patitur: quia omnis virtus & opus omne virtutis incorruptum manet. Deinde, etiam si amici perierunt, etiam si probati respondentesque voto patris liberi: est quod illorum expleat locum. Quid sit, quæris? quod illos bonos fecerat, virtus. Hæc nihil vacare patitur loci: totum animum tenet, desiderium omnium tollit: sola satis est. Omnium enim bonorum vis & origo in ipsa est. Quid refert, an aqua decurrens intercipiatur atque abeat, si fons ex quo fluxerat, saluus est? Non dices vitam iustiorum saluis liberis, quam amissis, nec ordinatiorum, nec prudentiorum, nec honestiorum: ergo nec meliorem quidem. Non facit collectio amicorum sapientiorum, non facit stultiorem detractio: ergo nec beatiorum, aut miseriorum. quamdiu salua fuerit virtus, non senties quid abscefferit. Quid ergo? non est beatior & amicorum & liberorum turba succinctus? Quid ni non sit? Summum enim bonum nec infringitur, nec augetur: in suo modo permanet: vtrumque fortuna se gessit, siue illi senectus longa contigit, siue citra senectutem finitus est, eadem mensura summi boni est, quamuis ætatis diuersa sit. Vtrum maiorem an minorem circulum scribas, ad spatium eius pertinet, non ad formam: licet alter diu manserit, alterum statim obdlexeris, & in eum quo scriptus est¹⁷ puluerem solueris, in eadem vterque forma fuit. Quod rectum est, nec magnitudine æstimatur, nec numero, nec tempore: non magis produci, quam contrahi potest.¹⁸ Honestam vitam ex centum annorum numero in quantum voles corripe, & in vnum diem coge: æque honesta est. modo latius virtus funditur, regna, vrbes, prouincias temperat, fert leges, colit amicitias inter propinquos liberosque dispensat officia: modo arcto sine circumdatur paupertatis, exsilij, orbitatis: non tamen minor est, si ex altiore fastigio in priuatum, ex regio in humilem subducitur, ex publico & spatio iure in angustias domus vel anguli coit. Æque magna est, etiam si in se recessit, vndique exclusa. nihilominus enim magni spiritus est & erecti, exactæ prudentiæ, indeclinabilis iustitiæ. Ergo æque beata est. beatum enim illud in vno loco positum est, in ipsa mente, stabile, grande, tranquillum: quod sine scientia diuinorum humanorumque non potest effici. Sequitur illud, quod me responsurum esse dicebam: Non affligitur sapiens liberorum amissione, non amicorum. eodem enim animo fert illorum mortem, quo suam exspectat. non magis hanc timet, quam illam dolet.¹⁹ Virtus enim conuenientia constat: omnia opera eius cum ipsa concordant, & congruunt: hæc concordia perit, si animus, quem excelsum oportet esse, luctu aut desiderio submittitur. Inhonestum est omnis trepidatio & sollicitudo, & in villo actu pigritia. Honestum enim securum & expeditum est, interritum est, in procinctu stat. Quid

ergo? non aliquid ²⁰ perturbationi simile patietur? non & color eius mutabitur, & vultus agitabitur, & artus refrigescant? & quidquid aliud, non ex imperio animi, sed in consulto quodam naturæ impetu geritur? Fateor: sed permanebit illi persuasio eadem: nihil illorum malum esse, nec dignum, ad quod mens sana deficiat. Omnia quæ facienda erunt, audacter facit & prompte. Hoc enim stultitiæ proprium quis non dixerit, ignave & contumaciter facere quæ facit, & alio corpus impellere, alio animum, distrahique inter diuersissimos motus? Iam propter illa ipsa, quibus extollit se miraturque, contempta est, & ne illa quidem quibus gloriatur, libenter facit. Si vero aliquod timetur malum, eo perinde, dum expectatur, quasi venisset vrgetur: & quidquid ne patiatur timet, iam metu patitur. Quemadmodum in corporibus futuri languoris signa præcurrunt: quædam enim segnitia nervis inest, & sine labore villo lassitudo & oscitatio & horror membra percurrens: sic infirmus animus, multo antequam opprimatur malis, quatitur. præsumit illa, & ante tempus cadit. Quid dementiùs autem, quam angere futuris, nec se tormento reseruare, sed accersere sibi miseras, & admouere: quas optimum est differre, si discutere non possis? Vis scire, futuro neminem debere torqueri? quicumque audierit post quinquagesimum annum sibi patienda supplicia, non perturbatur, nisi si medium spatium transilierit, & se ²¹ in illam sæculo post futuram sollicitudinem immiserit. Eodem modo fit, ut animos libenter ægros, & captantes causas doloris, vetera atque oblitterata contristent. & quæ præterierunt, & quæ futura sunt, absunt: neutra sentimus. non est autem, nisi ex eo quod sentias, dolor.

I. L I P S I V S.

1. **M**EMORIAM quoque meam.] Ergo illud fuit, quod supra epist. LXXII. quærebat, & negabat se memoriam retentasse. Vide initium.
 2. Vnum bonum, quod honestum.] Est certe maximum instrumentum, & radix (ut ego appellavi) omnium decretorum. Vide Manuduct. II. Dissert. XX.
 3. Intra se felix.] Caput primum Epicteti, in Pugillari: Τὼν ὀντων τὰ μὲν ἐφ' ἡμῶν, τὰ δὲ ὀδὴ ἐφ' ἡμῶν. Quæ sunt, alia in Nobis, alia non in Nobis: & addit, illa in potestate nostra esse, libera, & liberum efficere, id est Beatum. Beatitas igitur intra, nec extra quaerenda est.
 4. Illum suæ.] Nimio aut suspicioso (quod adheret) amore. Mecenas aliquis in hac sorte.
 5. Nihil enim est, unde.] Ubique mors est. ab homine, fera, domo, tegula, arbore, aqua, vento, aura: & quid excipiam? non ipsum te, qui eam times. Potes & manus tibi adferre.
 6. In diuitiis inopes.] Avari.
 7. Popularis ira.] Dic verum Seneca, & pro tuo duo: Principi ira, aut odium.
 8. Fulminis subiti.] Similis comparatio, & sententia, in De Clement. I. cap. VIII.
 9. Tristitiam facit, pati posse.] O occulta, & vera! Nihil in tyrannide magis angit, quam quod ab exemplo timeamus: & in uno læso, lædi posse videmur, & suspicamur.
 10. Missilia eius exspectat.] A ludis sumptum, in quibus tessera spargi donorum indices, aut ipsa etiam dona solent. Quia ex alto mittebantur in forte capientes, Missilia dicta.
 11. Prudentissimus quisque.] Plebeia enim hac oblectamenta, aut captura: honestiores spernebant.
 12. Aut inde fallimur.] Corruptum. Fortassis, auiditate fallimur: aut, auidique.
 13. Relatio gratiæ æstimatur.] Cum Grutero meo libens sic distinxit, & scripsi: etsi ex meo facias, relatio gratiæ existimatur tibi. Illud melius, veriusque.
 14. Commoda vocentur.] Quia aliquid commodant: Gracis εὐχρηστα. Vide me diffuse Manuduct. III. Diss. XXII.
 15. Ut non deferatur, affligitur.] Id est, si maneat opes & potentia, cadunt super ipsum, & deiciunt. Tacitus: Potentia, quæ nimia, postremo ruit super ipsum.
 16. Placeat homini.] Vide paria Manud. II. Dissert. XVI. Hic enim finis hominis, Naturam id est Deum sequi.
 17. Pulverem solueris. Mathematici veteres, non creta in tabula, ut hodie, sed radio in pulvere scribebant: atque inde Ciceroni, pulvis eruditus. Persius:
Nec qui abaco numeros, & secto in pulvere metas
Scit risisse vafer.
- Ubi Scholiastes: Geometræ consueti sunt in abaco, radio, id est aliquo stilo formas aliquas & mensuras in summo terræ annotare. Bene de Abaco, nam hanc mensulam, siue tabulam habebant, in qua pulverem spargerent atque adæquarent.
18. Honestam vitam.] Totum hoc argumenti pertractavi Manud. III. Diss. II.
 19. Virtus enim conuenientia constat.] Exprimat Zenonis illam ὁμολογίαν, de qua Manud. II. Dissert. XV.
 20. Perturbationi simile patietur?] Vide epist. LVII.
 21. In illam sæculo post futuram.] Ergo Sæculum hic pro anno trigesimo circiter, si vera lectio de quinquagesimo anno.

ILLA vero maxima est ex omni mortalium populorum turba miserorum,] *Emenda, Illa vero maxima ex omni mortalium populo turba miserorum, ex eisdem.*

Circa præmium rixa est,] *Primum, non præmium, eadem.*

Aliquos spes vana delusit:] *Lege, inuadendique aliquos spes vana delusit, ex eisdem.*

Aut inde fallimur.] *Omnia quæ legerim exemplaria, ita habent, præter vnum Franciscanum, in quo legitur: aut decipimur, aut fallimur.*

Quicumque beatum esse se constituet,] *Vetus lectio, Quicumque beatus esse constituet.*

Et, ut lingua nostra loquar, producta:] *Coniunctio & non habetur in eadem*

Nisi temperatur.] *Corrige, nisi temperat, premit, ex eadem.*

Ad conuersationem vniuersi pertinere,] *Scribe conseruationem, non conuersationem, ex eadem.*

Quod negatis vllum esse aliud honesto bonum.] *Legendum quod negatis vllum esse aliud ab honesto bonum. alia exemplaria quod negatis vllum esse aliud bonum quam honestum.*

Quare si amicum bonum amisi,] *Si sustinetur particula Quare, per interrogationem legatur sententia necessum erit, ut sit responsio. Si amicum bonum amisi. Sed in antiquissimo & correctissimo exemplari diui Francisci, quod subinde aduoco, non habetur Quare.*

Quod si quæris.] *Scribendum per interrogationem, Quid si quæris? ex vetere lectione.*

Quid illos quoque bonos fecerat virtus.] *Lego, quod illos bonos fecerat virtus, ex eadem.*

Non facit collectio amici sapientiores,] *Amicorum lege, non amici, ex eadem.*

Sic circa senectutem finitus est,] *Circa legendum, non circa, ex codicibus Pinciani & Facundi ac Primitiui.*

Et nullo actu pigritia.] *Corrige & in nullo actu pigritia, ex vetere lectione.*

OPSOPOEVS.

HOc ordine leguntur in m. ff. quæ sequuntur, vnum bonum esse, quod honestum est: Nam quia

b. i. in f. v. p. al. ar. fit. Qui o. h. h. circ. intra se felix est. M. ff. omnes, cum recedente, & mox, circa præmium rixa est. Primum a Pinciano inductum omnes hætenus editiones occupauit in hac demum legitimo possessori cessit.

Variant m. ff. Duo, Aliquo spes vana delusit, omisso inuadendique, vnus, inuidentesque aliquos spes vana delusit: alius, inuidentque alij quos spes vana delusit. quod postremum magis placet.

M. ff. si ab optima nostri parte ad pessimam transit. M. ff. ut si abducentur: & postea, Ipsa enim se felicitas, nisi temperatur, premit. Et statim, Quare si amicum bonum amisi.

Omittit quoque, Pincianus, sed nostri m. ff. constanter referunt, quod illos quoque bonos &c.

M. ff. tres, vitam iustiores, pro virum iustiores. vnus simpliciter. iustiores. Et videntur duo illa supplementa virum, & vitam, aliunde esse. Sic absolute confestim. Non facit collectio amicorum sapientiores.

Expunge posterius eius, membranæ volentibus.

GRVTERVS ET IVRETVS.

QVISQVAM beatus esse.] *v. c. quisque.*

Hanc imaginem.] *adde ex v. Iureti, hanc enim imaginem.*

Nutat omne consilium.] *v. c. natat. quomodo locutus sup. Epist. 35. mutatio voluntatis (ait) indicat animum natat aliubi, atque aliubi apparere. Iuretus.*

Resistat voluntas.] *v. c. sistat.*

Vltra summum non est locus.] *v. c. summam, quæ voce solet uti auctor, ut notatum sup. ad epist. 23.*

Quæ pro maximis vulgus optat.] *v. c. Iureti, quæ pro primis vulgus optat.*

Perit gratia & relatio gratiæ. Assumatur labor, si.] *Videtur locus hic melius diffungi & legi in v. c. Iureti qui: habet, perit gratia & relatio gratiæ si timetur labor.*

Ergo aut incredibile est.] *v. c. credibile.*

In animo constituamus.] *v. c. contineamus.*

Ad pessima transit.) *v. c. ad pessimam.*

In eum in quo scriptus est. puluerem solueris.] *Adolescētes olim, ut ad ceteras artes perdiscēdas libero quidē homine dignas, animum appellebāt: ita Geometriæ plurimum opere impēdebant. Quare in gymnasiis præsto semper erat abacus puluere cōspersus, in quo lineas virgula describerēt, ac figuras ducerēt: quas cōmode si quid displiceret, aut immutarent aut delerent: aliaque ratione deformarent: Hinc puluis eruditus pro mathematicis disciplinis, à Cicerone lib. de nat. deor. 2. quia illum numquam eruditum puluerem attigistis, plura Brodæus lib. 1. c. 1. Miscell.*

ARGVMENTVM I. LIPSI.

PHILOSOPHIAM verba non captare, nec tamen ingenio aut eloquio renunciare. Præcipuum est, sit vira ut sermo. Deinde, tentemus progredi: quoniam per gradus ascenditur, & sunt tres Proficientium classes.

EPIST. LXXV.

MINVS tibi accuratas a me epistolas mitti queris. quis enim accurate loquitur, nisi qui vult putide loqui? Qualis sermo meus esset, si vna federemus, aut

ambularemus, illaboratus & facilis: tales esse epistolas meas volo, quæ nihil habeant
 accersitum, nec fictum. Si fieri posset, quid sentiam; ostendere quam loqui mallet.
 Eriam si disputarem, nec supploderem pedem, nec manum iactarem, nec attollerem
 vocem: sed ista oratoribus reliquissimè, contentus sensus meos ad te pertulisse, quos
 nec exornassem, nec abiicissem. hoc vnum plane tibi approbare vellem, omnia me il-
 la sentire quæ dicerem: nec tantum sentire, sed amare. Aliter homines amicam, aliter
 liberos osculantur: tamen in hoc quoque amplexu tam sancto & moderato, satis ap-
 paret affectus. Non mehercules ieiuna esse & arida volo, quæ de rebus tam magnis di-
 centur: neque enim philosophia¹ ingenio renunciat: multum tamen operæ impen-
 di verbis non oportet. Hæc sit propositi nostri summa: quod sentimus, loquamur;
 quod loquimur, sentiamus. Concordet sermo cum vita. ille promissum suum imple-
 uit, qui & cum videas illum, & cum audias, idem est. Videbimus qualis sit, quantus:
² vnus sit. Non delectent verba nostra, sed prosint. Si tamen contingere eloquentia
 non sollicito potest, aut si parata est, aut paruo constat, assit, & res pulcherrimas pro-
 sequatur. Sit talis, vt res potius quam se ostendat. Aliæ artes, ad ingenium totæ perti-
 nent: hic animi negotium agitur. Non quærit æger medicum eloquentem, sed sanan-
 tem: sed si ita competit, vt idem ille qui sanare potest, cōptè de his quæ facienda sunt
 differat, boni consulat: non tamen erit, quare gratuletur sibi, quod inciderit in medi-
 cum etiam disertum: hoc enim tale est, quale si peritus gubernator etiam formosus est.
 Quid aures meas scalpis? quid oblectas? aliud agitur. vrendus, secandus, abstinendus
 sum. Ad hæc adhibitus es: curare debes morbum veterem, grauem, publicum. Tan-
 tum negotij habes, quantum in pestilentia medicus: circa verba occupatus es? iam
 dudum gaude, si sufficis rebus. Quando multa discas? quando quæ didiceris affiges ti-
 bi, ita vt excidere non possint? quando illa experieris? Non enim vt cetera memoriæ
 tradidisse satis est: in opere tentanda sunt. Non est beatus qui scit illa, sed qui facit.
 Quid ergo? ³ infra illum nulli gradus sunt? statim ⁴ ad sapientiam præceps est? Non
 existimo. Nam qui proficit, in numero quidem stultorum est, magno tamen interual-
 lo ab illis diducitur: inter ipsos quoque proficientes, sunt magna discrimina. ⁵ In tres
 classes (vt quibusdam placet) diuiduntur: ⁶ primi sunt, qui sapientiam nondum ha-
 bent, sed iam in vicinia eius constiterunt. tamen etiam quod prope est, extra est. Qui
 sint hi, quæris? qui omnes iam affectus ac vitia posuerunt: quæ erant complectenda,
 didicerunt: sed illis adhuc inexperta fiducia est. bonum suum nondum in vsu habent.
 Iam tamen in illa quæ fugerunt, recidere non possunt: iam ibi sunt, vnde non est re-
 tro lapsus: sed hoc illis de se nondum liquet, & quod in quadam epistola scripsisse me
 memini, scire se nesciunt. Iam contigit illis bono suo frui, nondum confidere. Qui-
 dam hoc proficientium genus, de quo locutus sum, ita complectuntur, vt illos dicant
 iam effugisse morbos animi, affectus nondum, & adhuc in lubrico stare quia nemo sit
 extra periculum malitiæ, nisi qui totam eam excussit. nemo autem illam excussit, nisi
 qui pro illa sapientiam assumpsit. Quid ⁷ inter morbos animi intersit & affectus, sæ-
 pe iam dixi: nunc quoque te admonebo. Morbi sunt inueterata vitia, & dura: vt auaritia,
 vt ambitio nimia: postquam hæc animum implicuerunt, & perpetua esse mala
 eius cœperunt. Vt breuiter finiam, morbus est iudicium in prauo pertinax, tamquam
 valde expetenda sint, quæ leuiter expetenda sunt. vel, si mauis, ita finiamus: ⁸ Nimis
 imminere leuiter petendis, vel ex toto non petendis, aut in magno pretio habere in
 aliquo habenda, vel in nullo. Affectus sunt, motus animi improbabiles, subiti & con-
 citati: qui frequentes neglectique, fecere morbum. sicut distillatio vna, nec adhuc in
 morem adducta, tussim facit; assidua & vetus, phthisin. Itaque qui plurimum profe-
 cere, extra morbos sunt: affectus adhuc sentiunt, perfecto proximi. Secundum genus
 est eorum, qui & maxima animi mala & affectus deposuerunt, sed ita vt non sit illis se-
 curitatis suæ certa possessio: possunt enim in eadem relabi. Tertium illud genus extra
 multa & magna vitia est, sed non extra omnia. effugit auaritiam; sed iram adhuc sen-
 tit, iam non sollicitatur libidine; sed habet etiamnum ambitionem. iam non concupi-
 scit, sed adhuc timet. & in ipso metu ad quædam satis firmus est, quibusdam cedit:
 mortem contemnit, dolorem reformidat. De hoc loco aliquid cogitemus: benè no-
 biscum agatur, si in hunc admittimur numerum. Magna felicitate naturæ, magnaue
 & assidua intentione studij, secundus occupatur gradus: sed nec hic quidem contem-
 nendus est color tertius. Cogita, quantum circa te videas malorum: adspice, quam
 nullum sit nefas sine exemplo, quantum quotidie nequitia proficiat, quantum publi-
 cè priuatimque peccetur: intelliges satis nos consequi, si inter pessimos non sumus.

Ego vero, inquis, spero me posse & amplioris ordinis fieri. Optauerim hoc nobis magis, quam promiserim. præoccupati sumus: ad virtutem contendimus, inter vitia districti: pudet dicere, honesta colimus quantum vacat. At quam grande præmium nos exspectat, si occupationes nostras, & mala tenacissima, abrumpimus? Non cupiditas nos, non timor pellet: inagitati terroribus, incorrupti voluptatibus, nec mortem horrebimus, nec deos: sciemus mortem malum non esse, deos malos non esse. ⁹ Tam imbecillum est, quod nocet, quam cui nocetur: optima vi noxia carent. Exspectant nos, si ex hac aliquando fece in illud euadimus sublime & excelsum, tranquillitas animi, & expulsis erroribus absoluta libertas. Quæris, quæ sit ista? non homines timere, non deos: nec turpia velle, nec nimia: in seipsum habere maximam potestatem. Inestimabile bonum est, suum fieri.

I. LIPSIUS.

1. Ingenio renunciat.] *Mens*, ingeniorum velut renunciat. *Quidam*, ingeniorum velut gelu renunciat. *Quid fuerit*, non educo.
2. Vnus sit.] *Conuenientia sit in vita*. *Epist. cxx.* Magnam rem puta, vnum hominem agere. *Vide ibi.*
3. Infra illum.] *Qui nempe scit & facit: id est, vere sapientem.*
4. Ad sapientiam.] *Placeat cum quibusdam libris, à sapientia præcepta: quod interpretor, Quid igitur? præceptum est statim ab illa sapientia? non est discrimen inter vicinos, & longinquos?*
5. In tres classes.] *Nos in Manuduct. 11. Dissert. IX.*
6. Primi sunt qui sapientiam.] *Hos Chrysippi verbis describi video, apud Stobæum Serm. ci. Ο' δ' ἐπ' ἀκρων παρορῶν, ἀπαντὰ πάντως ὑποδίδωσι τὰ κατ' ἡκονία, καὶ ἔδδεν ὡς αὐτὸς λείπει. τὸν δ' ἐπ' ἐκείνῳ ὡς εἶναι πῶς φησιν ἐν δαίμονα, ἀλλ' ὅτι γινέσθαι αὐτῷ τὴν εὐδαιμονίαν, ὅταν αἱ μέσαι πράξεις αὐτῶν ὡς οὐ λάβωσι τὸ βέλαιον καὶ ἐκπῶ, καὶ ἰδίᾳ πᾶσι τὰ ἀλάβωσι: Qui in summo est Proniciens, omnia omnino officia præstat, nihilque omittit. Tamen huius vitam ait (Chrysippus, aut Zeno) nondum beatam esse, sed superuenire Beatitudinem & accedere, cum mediæ istæ actiones constantiam, & habitum, & firmum fixumque aliquid fuerint nactæ. Faciunt planè ad ista Seneca, & meis illis in Manuductione licet iungas.*
7. Inter morbos animi.] *Cicero sæpe confundit, & Morbos etiam affectus vocat: sed nostri disparant, & ipse ex eorum & Chrysippi (nominat enim) sensu, IV. Tusculana: Intelligatur igitur, Perturbationem (Seneca, Affectum) iactantibus le opinionibus inconstanter & turbide, in motu esse semper: cum autem hic feruor concitatioque animi inueterauerit, & tamquam in venis medullisque infederit, tum existit & Morbus.*
8. Nimis imminere leuiter petendis.] *Similis finitio in Laërtio, Νόσημα, ἐστὶν οἷον σφόδρα δοκοῦντος αἰρετῆς: Agrotatio, est opinatio rei valde expetendæ. Et si ille à Morbo etiam siue Ἀρρώστηματος distinguit, Seneca hic neglectum. Nos in Ethicis videbimus.*
9. Tam imbecillum est quod nocet.] *Timere enim videtur, ideoque vel cauere, vel ulcisci.*

PINCIVS.

Multum tamen operis impendi verbis non oportet.] *Legendum operæ, non operis, ex eadem.*
 Quid aures meas scalpis quid oblectas? Aliud agitur. Vrendus, secandus, abstinendus sum.]
 Scabis, non scalpis. & abscindendus, non abstinendus, in quibusdam habetur exemplaribus.
 Postquam hæc animum implicuerunt, & perpetua eius mala esse cœperunt.] *Nonnulli codices: Hæc cum semel cœperunt animum, implicuerunt, & perpetua eius mala esse cœperunt.*
 Assidua & vetus ptylin.] *Legendum reor, pthysin, non ptylin, & mox paulo profecere, non præfecere.*
 Iam non sollicitatur libidine, sed tolerat etiam nunc ambitionem.] *Sic prior editio. Corrigendum. Iam non sollicitatur libidine, etiam nunc ambitionem sentit: ex vetere lectione. & si quidam codices legant. Iam non sollicitatur libidine, at etiam nunc ambitione.*
 Optima & noxa carentia expectant nos, si ex hac aliquando fece in illud euadimus sublime & excelsum. Tranquillitas animi est expulsis erroribus absoluta libertas.] *Scribe, Optima noxa carent. Expecta nos, si ex hac fece in illud euadimus sublime & excelsum, tranquillitas animi, & expulsis erroribus absoluta libertas, ex collatione & diligenti excussione veterum codicum.*

OPSOPOEVS.

Mff. prosequatur. Sit talis, &c. aliquanto integrus.
 Et nostra, & Modij membranæ (ut scribit Epist. 58.) referunt, statim à sapientia præcepta est? Non, ut existimo.

M. ff. Iam ibi sunt, vnde non est retro lapsus.

E. m. ff. lego. Optima vi noxia carent. Expectant nos, &c.

GRVTERVS ET IVRETVS.

Deos malos non esse.] *v. c. Deos maiores non esse, vnde forte legendum, Deos mali auctores non esse. Juretus.*

ARGVMENTVM I. LIPSI.

PHILOOPHYM se audire, & scholam adire. Conqueritur de hominū incuria vel ignauia, qui alia discunt, philosophari negligunt. Ne tu sic, ô Lucili, propera, & Bonum discere: quod Bonū? vñ illud Honestum. Et iterum argumentis euincit, tale esse, alia non esse. Laudabilis & sapiens Epistola.

INIMICITIAS mihi denuncias, si quidquam ex his quæ quotidie facio, ignoraue-
ris. Vide quàm simpliciter tecum viuam: hoc quoque tibi committam. Philoso-
phum audio, & quidem quintum iam diem habeo, ex quo in scholam eo, & ab octaua
disputantem audio. ¹ Bona, inquis, ætate. Quid ni bona? quid autem stultius, quàm
quia diu non didiceris, non discere? Quid ergo? idem faciam, ² quod trossuli & iuue-
nes? Bene mecum agitur, si hoc vnum ³ senectutem meam dedecet. Omnis ætatis ho-
mines hæc schola admittit: in hac senescamus, ⁴ hanc vt iuuenes sequamur. In thea-
trum senex ibo, & in circum deferar, & nullum par sine me depugnabit: ad philoso-
phum ire erubescam? Tam diu discendum est, quàm diu nescias, & si prouerbio cre-
dimus, ⁵ quàm diu viuas. Nec vlli hoc rei magis conuenit, quàm huic: tam diu discen-
dum est quemadmodum viuas, quàm diu uiuis. Ego tamen hic aliquid & doceo. Quæ-
ris quid doceam? etiam seni esse discendum. Pudet autem me generis humani. Quo-
ties scholam intraui (præter ipsum theatrum Neapolitanorum, vt scis, transeundum
est, Metronactis petentibus domum) ⁶ illud quidem, factum est: & hoc ingenti stu-
dio, quis sit ⁷ pirhaules bonus, iudicatur. Habet tibicen quoque Græcus & præco cõ-
cursum: at in illo loco, in quo vir bonus discitur, paucissimi sedent: & hi plerisque vi-
dentur nihil boni negotij habere, quod agant: inepti & inertes vocantur. Mihi con-
tingat iste derisus. æquo animo audienda sunt imperitorum conuicia: & ad honesta va-
denti contemnendus est iste contemptus. Perge, Lucili, & propera, ne tibi accidat
quod mihi, vt senex discas: imo ideo magis propera, quoniam id nunc aggressus es,
quod perdiscere vix senex possis. Quantum, inquis, proficiam? ⁸ quantum tentaueris.
Quid expectas? nulli sapere casu obtigit. Pecunia veniet ultro, honor offeretur, gra-
tia ac dignitas fortasse ingerentur tibi: virtus in te non incidet, ne leui quidem opera
aut paruo labore ⁹ cognoscitur: sed est tanti laborare, omnia bona semel occupaturo.
Vnum enim est bonum, quod honestum: in illis nihil inuenies veri, nihil certi, quæ-
cumque famæ placent. Quare hoc vnum sit bonum, quod honestum, dicam: quoniã
me parum exsecutum priore epistola iudicas, magisque hanc rem tibi laudatam quàm
probatam putas. Et vt in arctum, quæ dicta sunt, contrahã: omnia suo bono constant.
vitem fertilitas commendat, sapor vinum, velocitas feruum. Quare fortia dorso iu-
menta sint, quæris? quia eorum hic vnus est vsus, sarcinam ferre. In cane sagacitas pri-
ma est, si inuestigare debet feras: cursus, si consequi: audacia, si mordere & inuadere.
Id in quoque optimum est cui nascitur, quo censetur. In homine optimum quid est?
Ratio: hac antecedit animalia, ¹⁰ deos sequitur. ¹¹ Ratio ergo perfecta, proprium ho-
minis bonum est: cetera illi cum animalibus satisque communia sunt. Valet? & leo-
nes. formosus est? & pauones. velox est? & equi. non dico, in his omnibus vincitur.
Non quæro quid in se maximum habeat, sed quid suum. Corpus habet? & arbores, ha-
bet impetum & motum voluntarium? & bestia, & vermes. habet vocem? sed quanto
clariorem canes, acutiorem aquilæ, grauiorem tauri, dulciorem mobilioremque lu-
scinæ? Quid in homine proprium? Ratio. hæc recta & consummata, felicitatem ho-
minis impleuit. Ergo si omnis res, cum bonum suum perfecit, laudabilis est, & ad finem
naturæ suæ peruenit, homini autem suum bonum ratio est, si hanc perfecit, laudabilis
est, & finem naturæ suæ attingit. hæc ratio perfecta, virtus vocatur, eademque honestum
est. Id itaque vnum bonum est in homine, quod vnum hominis est. nunc enim non
quærimus quid sit bonum, sed quod sit hominis bonum. Si nullum aliud est hominis,
quàm ratio: hæc erit vnum eius bonum, sed pensandum cum omnibus. Si sit aliquis
malus, puto improbabitur: si bonus puto probabitur. Id ergo in homine proprium solū
que est, quo & probatur, & improbat. Non dubitas, an hoc sit bonum: dubitas, an
solum bonum sit. Si quis omnia alia habeat, valetudinem, diuitias, ¹² imagines multas,
¹³ frequens atrium, sed malus ex confesso sit: improbabis illum. Item si quis nihil qui-
dem illorum quæ retuli, habeat, deficiatur pecunia, clientum turba, nobilitate, & auo-
rum proauorumque serie, sed ex confesso bonus sit: probabis illum. Ergo est vnum
bonum hominis: quod qui habet, etiam si aliis destituitur, laudandus est: qui non
habet, in omnium aliorum copia damnatur ac reiicitur. Quæ conditio rerum: ea-
dem & hominum est. Nauis bona dicitur, non quæ pretiosis coloribus picta est,
nec cui ¹⁴ argenteum aut aureum rostrum est, nec cuius ¹⁵ tutela ebore cælata est,
nec quæ fiscis ac opibus regiis pressa est: sed stabilis, & firma, & iuncturis aquam ex-
cludentibus spissa, ad ferendum incursum maris solida, gubernaculo parens, ve-

lox, & ¹⁶ consentiens vento. Gladium bonum dices, non cui deauratus est baltheus, nec cui vagina gemmis distinguitur: sed cui & ad secandum subtilis acies, & mucro munimentum omne rupturus. Regula non quàm formosa, sed quàm recta sit, quæritur. Eo quodque laudatur, cui comparatur, quod illi proprium est. Ergo in homine quoque nihil ad rem pertinet, quantum aret, quantum fæneret, à quàm multis saluretur, quàm pretioso incumbat lecto, quàm pellucido poculo bibat, sed quàm bonus sit: bonus autem est, si ratio explicita & recta est, & ad naturæ voluntatem accommodata. Hæc vocatur virtus: hoc est honestum, & vnicum hominis bonum. Nam cum sola ratio perficiat hominem, sola ratio perfecta beatum facit. hoc autem vnum hominis bonum est, quo vno beatus efficitur. Dicimus & illa bona esse, quæ à virtute profecta contactaque sunt, id est opera eius omnia. Sed ideo vnum ipsa bonum est, quia nullum sine illa est. Si omne in animo bonum est, quidquid illum confirmat, extollit, amplificat, bonum est: validiorem autem animum, & excelsiorem, & ampliorem, facit virtus. nam cetera quæ cupiditates nostras irritant, deprimunt quoque animum & labefaciunt: & cum videntur attollere, inflant, ac multa vanitate deludunt. Ergo vnum id bonum est, quo melior animus efficitur. Omnes actiones totius vitæ, honesti ac turpis respectu, temperantur: ad hæc faciendi, & non faciendi, ratio dirigitur. Quid sit hoc, dicam. Vir bonus quod honeste se facturum putauerit, faciet, etiam si laboriosum erit: faciet, etiam si damnosum erit: faciet, etiam si periculosum erit. rursus quod turpe erit, non faciet, etiam si pecuniam affert, etiam si voluptatem, etiam si potentiam. Ab honesto nulla re deterrebitur, ad turpia nulla spe inuitabitur. Ergo si honestum utique securus est, turpe itaque vitaturus: & in omni actu vitæ spectaturus hæc duo: nullum aliud bonum quàm honestum, nec aliud malum quàm turpe. Si vna indeprauata virtus est & sola permanet tenoris sui, vnum est bonum virtus: cui iam accidere ne sit bonum, non potest. Mutationis periculum effugit sapientia. ¹⁷ Sapientia non eripitur, sapientia in stultitiam non reuoluitur. Dixi, si forte meministi, concupita vulgo, & formidata, inconsulto impetu plerosque calcasse. inuentus est ¹⁸ qui flammis imponeret manum: ¹⁹ cuius risum nō interromperet tortor: qui in funere liberorum lacrimam non mitteret: qui morti intrepidus occurreret. amor, ira, cupiditas, pericula depoposcerunt. Quod si hoc potest brevis obstinatio animi aliquo stimulo excitata: quanto magis virtus quæ non ex impetu, nec subito, sed æqualiter valet, cui perpetuum robur est? Sequitur, ut quæ ab inconsultis sæpe contemnuntur, à sapientibus semper, ea nec bona sint, nec mala. Vnum ergo bonum ipsa virtus est, quæ inter hanc fortunam & illam superba incedit, cum magno utriusque contemptu. Si hanc opinionem receperis, aliquid bonum esse præter honestum, nulla non virtus laborabit. nulla enim obtineri poterit, si quidquam extra se respexerit. Quod si est, rationi repugnat, ex qua virtutes sunt, & veritati, quæ sine ratione non est. quæcumque autem opinio veritati repugnat, falsa est. Virum bonum cōcedas necesse est, summæ pietatis erga deos esse: itaque quidquid illi acciderit, æquo animo sustinebit. sciet enim id accidisse lege diuina, qua vniuersa procedunt. Quod si est, vnum illi bonum erit, quod honestum: in hoc enim positum est & parere diis, nec excandescere ad subita, nec deplorare sortem suam, sed patienter excipere fatum, & facere imperata. Si enim vllum aliud est bonum quam honestum, sequetur nos auuiditas vitæ, auuiditas rerum vitam instruendum: quod est intolerabile, infinitum, vagum. Solum ergo bonum est honestum, cui modus est. Diximus, hominum futuram feliciorum vitam quàm deorum, si ea bona sunt, quorum nullus diis vsus est, tamquam pecunia & honores. Adice nunc, quod si modo solutæ corporibus animæ manent, felicior illis status restat, quam est dum merfantur in corpore. Atqui si ista bona sunt, quibus per corpora utimur, emissis erit peius: quod contra fidem est, feliciores esse liberis, & in vniuersum datis, clausas & obsessas. Illud quoque dixeram, si bona sunt ea quæ tam homini contingunt quàm mutis animalibus, & muta animalia beatam vitam actura: quod fieri nullo modo potest. Omnia pro honesto patienda sunt: quod non erat faciendum, si esset vllum aliud bonum, quàm honestum. Hæc quamuis latius exsecutus essem priore epistola, constrinxi. & breuiter percurri. Numquam autem vera tibi opinio talis videbitur, nisi animum alleues & te ipsum interroges: si res exegerit, ut pro patria moriaris, & salutem omnium ciuium tua redimas, an porrecturus sis ceruicem, non tantum patienter, sed etiam libenter? Si hoc facturuses, nullum aliud bonum est. Omnia relinquis, ut hoc habeas. Vide, quanta vis honesti sit? Pro Rep. morieris ²⁰ etiam si statim facturuses hoc eris, cum scieris tibi esse faciendum, ²¹ interdum

ex re pulcherrima magnum gaudium etiam tempore breui ac exiguo capitur : & quamuis fructus operis peracti nullus ad defunctum exemptumque rebus humanis pertineat, ipsa tamen contemplatio futuri operis iuuat : & vir fortis & iustus cum mortis suæ pretia ante se posuit, libertatem patriæ, salutem omnium pro quibus dependit animam, in summa voluptate est, & periculo suo fruitur. Sed ille quoque, cui etiam hoc gaudium eripitur, quod tractatio operis maximum & vltimum præstat, nihil cunctatus desiliet in mortem, facere recte piæque contentus. Oppone etiam nunc illi multa, quæ dehortentur. Dic, Factum tuum matura sequetur obliuio, & parum grata existimatio ciuium : respondebit tibi. Ista omnia extra opus meum sunt. ego ipsum contemplor : hoc esse honestum scio. Itaque quocumque ducit ac vocat, venio. Hoc ergo vnum bonum est, quod non tantum perfectus animus, sed generosus quoque & indolis bonæ sentit : cetera leuia sunt, mutabilia. Itaque sollicite possidentur, etiam si fauente fortuna in vnum congesta sunt : dominis suis incumbunt grauias, & illos semper premunt, aliquando & elidunt. Nemo ex istis quos purpuratos vides, felix est, non magis quam ex illis quibus sceptrum & chlamydem ²² in scæna fabulæ assignant. cum præsentē populo elati inceserunt, & cothurnati ; simul exierunt, exalceantur, & ad staturam suam redeunt. Nemo istorum, quos diuitiæ honorisque in altiore fastigio ponunt, magnus est. Quare ergo magnus videtur ? ²³ Cum basi illum suam metiris. Non est magnus pumilio, licet in monte constiterit : colossus magnitudinem suam seruabit, etiam si steterit in puteo. Hoc laboramus errore : sic nobis imponitur : quod neminem æstimamus eo quo est, sed adiicimus illi & ea, quibus adornatus est. Atqui cum voles veram hominis æstimationem inire, & scire qualis sit, nudum inspicere. ponat patrimonium, ponat honores, & alia fortunæ mendacia : corpus ipsum exuat : animum intueri, qualis quantusque sit, alieno an suo magnus. ²⁴ si erectis oculis gladios micantes videt, & si scit sua nihil interesse vtrum anima per os, an per iugulum exeat, beatum voca. Si cum illi denunciata sunt corporis tormenta, & quæ casu veniunt, & quæ potentioris iniuria, si vincula & exsilia, & vanas humanarum formidines mentium, securus audit, & dicit,

----- Non vlla laborum,

O virgo, noua mi facies inopināve surgit.

Omnia præcepi, atque animo mecum ipse peregi.

Tu hodie ista denuncias : ego semper denunciaui mihi, & hominem paraui ad humana. præcogitati mali mollis ictus venit. At stultis & fortunæ credentibus, omnis videtur noua rerum & inopinata facies. magna autem pars est apud imperitos mali, nouitas. Hoc ut scias, ea quæ putauerunt aspera, cum assuevere, patiuntur. Ideo sapiens assuescit futuris malis : & quæ alij diu patiando leuia faciunt, hic leuia facit diu cogitando. Audimus aliquando voces imperitorum, dicentium : Nesciebam hoc mihi restare. sapiens scit sibi omnia restare : quidquid factum est, dicit, Sciebam.

I. L I P S I V S.

1. **B**ona, inquis, ætate.] *Ridentis verba. & iuuenis scilicet discis.*
2. Quod trosculi.] *Equites. in quo ordine tunc quia plerique iuuenes, & grandiores ad Latum clauum statim veniebant ; factum, ut & pro iuuenibus caperentur. Vide me 11. Elector cap. 1. Utitur iterum Seneca, Epist. LXXXVII.*

3. Senectutem meam dedecet.] *Sim sane senex Scholasticus, & ridear : sicut & in proverbio erat, Mittatur senex in scholam. Utinam non alia in me dedecora !*

4. Hanc, ut iuuenes, sequamur.] *Scriptis abest omnibus illud, hanc : nec scio an Latine satis, Sequi scholam. Ex libris igitur argutius legam : in hac senescamus, ut iuuenescamus. Senescamus in ista sapientia schola, ut alios animos, si non annos, sumamus, & in meliorem statum renouemur.*

5. Quamdiu vivas.] *Plato in Amatoribus: Τί ἐν ὅτι φιλοσοφῆσαι ; τί δ' ἄλλο γε, ἢ καὶ τὸν Σόλωνα Σόλων γὰρ ποὺ εἶπε.*

Ἐπεὶ οὖν δ' αἰ πολλὰ διδασκόμενος.

Καὶ ἐμοὶ δοκεῖ αἰεὶ ὅτω χρῆναι, ἐν γέ τι μανθάνειν τὸν μάλιστα φιλοσοφῆσειν, καὶ νεώτερον ὄντα καὶ πρεσβύτερον : Quid igitur est philosophari ? Quid aliud, nisi illud Solonis : qui dixit,

Affiduè addicens ad senium venio.

Et mihi sic decere videtur, eum, qui philosophus est futurus. aliquid semper discere, & iuuenem existentem & senem. *Talia in Lachete idem, & alibi in Manud. 1. Dissert. 1.*

6. Illud quidem factum est.] *Plenum, stipatum.*

7. Pirhaules bonus.] *Ita Græcis, qui dolio sine cado canit. Nam & id genus inflatur modulate, sicut Vtris. Qui autem istum, Ascaula Græcis, nobis Vtricularij dicti.*

8. Quantum tentaueris.] *Nam conatus effectus hic respondet, ut Stoicis visum : & velis esse bonus, eris.*

9. Cognoscitur.] *Discitur.*

10. Deos sequitur.] Bene, atque etiam belle, quia prauit de antecessione, & nunc de sequela. At Claudius Puteanus, inter Gallia decora, volebat, Diis æquatur: pro solita insolentia Stoicorum.

11. Ratio ergo perfecta.] Per doctrinam: & facta Naturam sequi. At qua hic de Animalibus, & singulis suas dotes aut tela esse; Phocyllides eadem.

Ὅσων ἐκάτω νείμα θεὸς, φύσιν ἡερόφοιλον,
Ὅρῃσι μὲν, πολλὴν ταχύτητ' ἀλκὴν τε λέγουσι,
Ταύροις δ' αὐτοχύτοις κερχίεσι, κείρα μέλισταίς,
Ἐμφυτον ἄλκας ἔδωκε. λόγος δ' ἔρμη ἀνθρώποισι:
Arma animantum cuique Deus dedit. alipotentēs.
Aëra vti penetrent; fortes celerésque leones,
Finxit, cornupetas tauros, & apes pungentes.
Sola homini Ratio telum est, munimen & vnum.

12. Imagines multas.] Nobilitatem veterem.

13. Frequens atrium.] Clientibus & saluatoribus plenum.

14. Argenteum aut aureum.] Per luxum. nam ex ære aut ferro solet, ad vsum.

15. Tutela ebore cælata.] Tutela dicitur, locus in prora ubi dii tutelares: siue ipse Deus Deāve, suis cuique nauis tutor. Silius: Tutelæque Deum fluitant. Festus, in Europā: Alij eam à Prædonibus raptam, & naue, cuius tutela effigiem tauri habuerit, in eam regionem esse delatam. Ita hac legenda vel ex Lactantio. qui de eadem re, lib. 1. cap. xi. Rapuisse dicitur in aquila catamitum. poeticus color est: sed aut per religionem (scribe, legionem) rapuit, cuius insigne Aquila est; aut nauis in qua est impositus, tutelam habuit in aquila figuratam: sicut taurum figuratum, cum rapuit Europam. Satis, pro Seneca, de Tutela, qua Græcis πᾶσι σημαίον, & Latinis etiam Insigne, quia dignoscebatur eo, & nauis ferè nomen dabat. Tacitus vi. Annal. Nec quisquā ariete sacrificauerit, credito Phryxum vexille: siue id animal, seu nauis insigne fuit.

16. Consentiens vento.] Pinciani est, & perplacet. Libri tamen, non sentiens ventum: deterius.

17. Sapientia non eripitur.] In libris hac alia, & auctiora. Legas: periculum effugit. Stultitia ad Sapientiam erepit, Sapientia in stultitiam non reuoluitur. Sententia est, Stultos mutari posse, & paulatim (ideo Ereperere) ac per gradus ad Sapientiam venire: non contrā. Nam Stoicorum sapiens fixus in bono est.

18. Qui flammis.] Mucius Romanus.

19. Cuius risum.] Seruus, qui in vindictam domini Asdrubalem interfecerat.

20. Eriam si statim.] Ita lego, Spreta negatione. significat enim, etiam sine alio fructu vel diutina cogitatione, id futurum aliquem esse.

21. Interdum ex re.] Pinciano assentior, Interim.

22. In scæna fabulæ.] Sæpe hac vita cum Mimo comparatur, & iuste. Breuiter olim Socrates: τῷ τῆς ἀπαδείτων βίῳ, καὶ ἀπὸ ὑποκριτῆ, πολλὰ τύφου μετὰ δὲ ματὶ σφίκεται: Vitæ indoctorum, tamquam histrioni, multa fastus indumenta circumposita sunt. Adde Epist. lxxx.

23. Cum Basi illum sua.] Cum cothurno, quo incedit: cum opibus, quibus insistit.

24. Si erectis oculis.] Imo rectum, rectis.

PINCIANVS.

ET quidem quintum iam diem habeo, ex quo in scholam eo.] In nonnullis exemplaribus equidem habetur, non & quidem. sed omnino suspecta mihi tota hæc lectio: malletque legeres sic, & quidem quintus iam dies abiit, ex quo in scholam eo. etsi nullus antiquus codex faueat.

Si hoc vnum senectutem meam decet.] Scribendum reor dedecet, non decet.

Metronactis petenti domum.] Petentibus, non petenti, vetus lectio.

Illud quidem factum est, & hoc ingenti studio, quis sit Pithaulus, bonus iudicatur.] Castiga: Illud quidem ingenti studio, quis sit Pithaulus bonus, iudicatur. reliqua superuacane a sunt. ex eadem.

Honor afferetur.] Castigatum exemplar offeretur habet, non afferetur.

Vnum est bonum quod honestum.] Lege, vnum enim est bonum quod honestum, ex vetere lectione.

Et vt in arctum quæ dicta sunt contraham:] Particula vt redundat, ex eadem.

Et sapor vinum.] Coniunctio & delenda, ex eadem.

Quare fortia dorso iumenta sint, quæris?] Quam legendum non quare, ex eadem.

Nec cui argenteum rostrum est.] Scribe, nec cui argenteum, aut aureum rostrum est: ex eadem.

Velox, & non sentiens ventum.] Expende an sit aptior lectio, velox & consentiens vento.

Etiā si statim facturus hoc eris.] Lege, etiā si non statim facturus hoc eris, ex vetere lectione.

Interdum ex re pulcherrima.] Scribendum puto per maiorem. Interim ex re pulcherrima.

Sed ille quoque.] Lege per maiorem. Sed & ille quoque ex vetere lectione.

Et parum grate existimatio ciuium respondebit tibi. Ista omnia extra opus meum sunt.] Corrige, & parum grata existimatio. Respondebit tibi. Ista omnia extra opus meum sunt. ex eadem.

Cum basi illum sua metire. paruus pumilio licet in monte constitet.] Corrigenum ex eadem, cum basi illum sua metiris. Non est magnus pumilio, licet in monte constitit.

Sciebam hæc mihi restare.] In quibusdam codicibus notatum inueni in margine legendum esse, Nesciebam, non Sciebam. Sed potest tolerari Sciebam, si legatur per interrogationem ducentem ad negationem.

ERASMVVS.

Q Vis sit? Pithaulus.] In aliis erat, quid sit? Nam subaudiendum est quæris. Non enim quaritur quis homo sit: sed quid rei, cuius gratia factus sit concursus. Et quum de hominis artificio percontamur, non dicimus: Quis est? sed Quid est? & respondetur, musicus est.

Pithaulus.] In aliis erat Pythelaus, forte legendum Physaules, ab inflandis tibiis.

OMnes scripti codices, In hoc senescamus, ut iuvenes sequamur.

Recte omittitur hoc in Ambiano codice.

Brodeus Miscellan. lib. 11. cap. 13. Quando chorus canebat, choricis tibiis, id est choraulicis, artifex cōcinebat, in can-
ticis autem Pyraulicis ressonabat Diomedes libro 3. Tu corrige Pithaulicis. Seneca epistola 76. Pithaulus bonus iu-
dicatur. Grammatici Phylaulus, ab inflandis tibiis, perperam castigant. Vopiscus: Choraulas centum, etiam pi-
thaulas centum. Glossographi, Pithaulus, quasi tibiis persuadentes tibicines, indocte explicant. Nos Pithaulum aut
eundem esse cum ascaule, aut parum admodum differre iudicamus, Latineque vtricularium appellari. Tranquillus in
Nerone Claudio, cap. 54. Et choraulum & vtricularium. Tibiam vero qua is utitur, Pinam vocant Itali, nos Cor-
nemusam appellamus. Hæc Brodeus πῖθον musicum instrumentum fuisse apparet ex Arist. ult. problemate sect. 19.
Inde Pithaulus qui cados eiusmodi spiritu ad modulationem animabat. Varro, Priusquam in orchestra Pithau-
les inflat tibiis, domi suæ ramices rumpit.

M. ff. aliquanto plenius, in quo vir bonus quæritur, in quo vir bonus discitur.

Modius epistola 21. ipse contemptus habent membrana, & plus longe dicitur. Ambianus codex, ipse con-
temptor.

M. ff. cum prioribus editionibus, ne leui quidem opera aut paruo labore cognoscitur.

Cl. Puteanus, bono publico natus, pro deo sequitur, sufficit diis æquatur. Acute, ut solet omnia, & Stoicorum
paradoxis congruenter. Epistola 92. Si cui virtus animusque in corpore præsens, hic Deos æquat. Epistola 31.
Par Deo surges. Libro quod in sapientem non cadat iniuria, cap. 8. Sapiens vicinis proximisque diis consistit.
excepta mortalitate similis Deo. Sexcenta alia sunt in eandem sententiam dicta. immo, quod magis omnibus ino-
pinatum est, interdum sapientem suum Deo præfert Seneca.

Brodeus Miscellan. lib. 1. cap. 10. Tutella à Latinis nominatur Dei signum, prora impositum, naui nomen imponens,
sil.

Tutelæque Deum fluitant.

Ovidius Tristium primo.

Et pictos verberat vnda Deos

Nauis tutelam.

M. ff. velox, & non sentiens ventum.

Unus e. m. ff. cui iam accidere nisi bonū, non potest. Mutationis periculum effugit, Stultitia sapien-
tiam eripit. Ceteri, nisi fallor, purius: cui iam acc. ne sit bonum, non potest: mut. per. effugit. Stultitia ad
sapientiam eripit, unus erepit. quod probo. Idem e suis notauit Modius epistola 21.

Idem ibidem: Membrana, quam est, dum merfantur in corpore. quod haud dubie melius est: anima enim cor-
pus quasi tenebrosus & profundus quidam carcer est, communi omnium sententia. At nostræ nihil mutant.

Idem eadem epistola: Scriptus codex: magnus pumilio licet, & cetera. vide an forte scribendum: magnus pu-
milio non est, licet in monte constiterit. ductus sane litterarum tale quid suadet. Hæc Modius. Puteani optimus,
Non magnus pumilio. Ambianus, Magnus non est pumilio, & c.

M. ff. bene interfecta coniunctione, denuntiaui mihi, & hominem paraui ad humana.

M. ff. quæ putauerunt aspera, fortius cum assuevere, patiuntur.

GRVT. & IVRETVS.

INimicitias mihi denuntias.] Solebant veteres, si quæ graues inter eos inciderent simultates, amicitiam solemnī
quādā ratione renuntiare, & inimicitias præsentibus superstitibus profiteri. Exprimat euidenter Suetonius in Clau-
dio: ubi de Germanico loquitur: Ac non tam quidem ultra progressus, quam ut amicitiam ei renuntiaret,
mandaret domesticis ultionem siquid accideret. de hoc ipso Tacitus lib. 6. Ann. Morem fuisse maioribus
quoties dirimerent amicitias, interdiceret domo, eumque finem gratiæ ponere. Vide plura apud Reuar-
dum lib. 4. c. 15. Vario. Durantium lib. 2. cap. 11. Var. & Lipsium ad lib. 2. Ann. Taciti.

Pithaulus bonus.] Turnebus lib. 11. Aduers. cap. 25. Pithaulas capit pro tibicimibus qui Pythia cantant. vide
eum, & Brodeum lib. 2. Miscel. cap. 13.

Et præco concursus.] Nempe qui musicis agonibus vicerant, ipsorum laudes publicè proclamabantur atque de-
cantabantur à præconibus, qui præcones etiam deinde inter se decertabant, ut probatur ex Cicer. lib. 5. Epist. 68. quæ est ad
Luceium. plura de hisce P. F. lib. 2. cap. 14. & 15. Agonisticon.

Imperatorum conuicia.] v. c. inspectorum.

Contemnendus est iste contemptus.] Rectius. v. c. iureti, est ipse.

Finem naturæ suæ attigit.] v. c. tetigit.

Nec cuius tutela ebore calata est.] Sic vocabant Latini νεὸς & ὀξύσημον, Dei signum prora impositum, naui
nomen imponens, uti ex Plutarcho in Conuiuio septem Sapientum, & Luciano in Dial. cui titulus πλοῖον ἢ εὐχαὶ
apparet. Silius, Tutelæque Deum fluitant. Ovidius. 1. Tristium.

Et pictos verberat vnda Deos. Valerius Flaccus lib. 1.

Visa coronata fulgens tutela carinæ

Plura Brodeus lib. 1. cap. 10. Miscel. Turnebus lib. 19. cap. 2. Aduer.

Quam pretioso incumbat lecto.] v. c. specioso.

Breuiter percurri.] Bene v. c. iureti, percurri.

Omnia relinquis.] Addit. v. c. omnia enim relinquis.

Quocumque ducit ac vocant.] v. c. ducit aut vocat.

Paruus pumilio.] v. c. magnus pumilio, quæ scriptura extat etiam in multis aliorum priscis codicibus. Cum

tamen mendosa sit. suspicor auctorem scripsisse, manus. Sic enim Arnobius lib. aduers. nationes posuit vocem, mannos, pro paruos. Verba eius sunt ex lib. 3. de diis loquens: Nonnullos, &c. mannos, longos, medios, macilentos, pingues, crassos. Ita habet vetustus codex Bibliothecæ Regiæ, ut me docuit clarissimus I. C. Fr. Pirhoens. In vulgatis exemplaribus passim legitur, nanos. quod ex ignoratione prisca & rara dictionis mansisse credo. hæc doctissimus Juretus.

ARGUMENTVM I. LIPSI.

E T hæc inter bonas, utilesque. Narrat obiter de Alexandrinis nauibus: aliis accurrentibus, se neglexisse. Quanti enim ista, aut quamdiu? Senex sum, abeo. Et aliquando sponte abeundum, ut fecit Marcellinus. Tum contra metum mortis: rationesque huius temnendæ.

EPIST. LXXVII.

SVBIT ò hodie nobis¹ Alexandrinæ naues apparuerunt, quæ præmitti solent² & Snunciare secuturæ classis aduentum. ³ tabellarias vocant. Gratus illarum Capaniæ adspectus est. ⁴ omnis in pilis Puteolorum turba consistit, & ex ipso genere velorum Alexandrinæ, quamuis in magna turba nauium, intelligit. Solis enim licet ⁵ supparum intendere, quod in alto omnes habent naues. Nulla enim res æquè adiuuat cursum, quàm summa pars veli: illinc maximè nauis vrgetur. Itaque quoties ventus increbuit, maiorque est quàm expedit, antenna submittitur. minus habet virium flatus ex humili. ⁶ Cum intrauere Capreas & ⁷ promontorium, ex quo

Alta procelloso speculatur vertice Pallas.

ceteræ velo iubentur esse contentæ: supparum Alexandrinarum insigne est. In hoc omnium discursu properatium ad litus, magnam ex pigritia mea sensi voluptatem, quod epistolas meorum accepturus, non properaui scire, quis illic esset ⁸ rerum mearum status, quid afferrent. Olim iam nec perit quidquam mihi, nec acquiritur. Hoc etiam si senex non essem, fuerat sentiendum: nunc verò multo magis. quia quantulumcūque haberem, tamen plus iam mihi superesset viatici, quàm viæ: præsertim cum eam viam simus ingressi, quam peragere non est necesse. Iter imperfectum erit, si in media parte, aut citra petitem locum steteris: vita non est imperfecta, si honesta est. Vbi cūque desines, si benè desinis, rota est. Sæpe autem & fortiter desinendum est, & non ex maximis causis. nam nec hæ maximæ sunt, quæ nos tenent. Tullius Marcellinus, quæ optimè noueras, adolescens quietus & scito senex, morbo, & non insanabili correptus, sed longo & molesto & multa imperante, cœpit deliberare de morte. cōuocauit complures amicos. vnusquisque aut quia timidus erat, id illi suadebat, quod sibi suassisset: aut quia adulator & blandus, id consilium dabat, quod deliberanti gratius fore suspicabatur. Amicus noster Stoicus, homo egregius, & ut verbis illum quibus laudari dignus est, laudem, vir fortis ac strenuus, videtur mihi optimè illum cohortatus. Sic enim cœpit: *Noli, mi Marcelline, torqueri, tamquam de re magna deliberes. Non est res magna, viuere. omnes serui tui viuunt, omnia animalia: magnum est, honestè mori, prudenter, fortiter. Cogita quamdiu iam idem facias. Cibus, somnus, libido: per hunc circulum curritur. Mori velle non tantum prudens, & fortis aut miser, sed etiam fastidiosus potest. Non opus erat sua fore illi, sed adiutore. ⁹ serui parere nolebant. Primum detraxit illis metum, & indicauit tunc ¹⁰ familiam periculum adire, cum incertum esset, an mors domini voluntaria fuisset: alioquin tam mali exempli esse occidere dominum, quàm prohibere. Deinde ipsum Marcellinum admonuit, non esse inhumanum, quænamadmodum cœna peracta ¹¹ reliquæ circumstantibus diuiduntur: sic peracta vita aliquid porrigi his, qui totius vitæ ministri fuissent. Erat Marcellinus facilis animi, & liberalis, ¹² etiam cum de suo fieret. Minutas itaque summulas distribuit flentibus seruis, & illos ultro consolatus est. Non fuit illi opus ferro, non sanguine: triduo abstinuit, & in ipso cubiculo ¹³ poni tabernaculum iussit. ¹⁴ Solium deinde illatum est, in quo diu iacuit, & calida subinde suffusa, paullatim defecit: ut aiebat, non sine quadam voluptate. quam afferre solet lenis dissolutio, non inexperta nobis, quos aliquando liquit animus. In fabellam excessi, non ingratam tibi: exitum enim amici tui cognosces, non difficilem, nec miserum. Quamuis enim mortem sibi consciuerit, tamen mollissimè excessit, & vitæ elapsus est. Sed ne inutilis quidē hæc fabella fuerit. Sæpe enim talia exempla necessitas exigit. Sæpe debemus mori, nec volumus: morimur, nec volumus. Nemo tam imperitus est, ut nesciat sibi quādoque moriendum: tamen cum propè accesserit, tergiuersatur, tremit, plorat. Nōne tibi videbitur stultissimus omnium, qui fleuerit quod ¹⁵ ante annos mil-*

le non vixerat: æquè stultus est, qui flet, quòd post annos mille non viuet. Hæc paria sunt: non eris, nec fuisti. Vtrumque tempus alienum est. In hoc punctum coniectus es: quod vt extendas, quousque extends? Quid fles? quid optas? perdis operam.

Desine fata Deum flecti sperare precando:

rata & fixa sunt, atque magna & æterna necessitate ducuntur. Eò ibis, quò omnia eunt. Quid tibi nouum est: ad hanc legem natus es: hoc patri tuo accidit, hoc matri, hoc maioribus, hoc omnibus ante te, hoc omnibus post te. Series inuicta, & nulla mutabilis ope, illigat ac trahit cuncta. Quantus te populus moriturorū sequetur, quantus comitabitur? Fortior, vt opinor, esses, si multa millia tibi cōmorerentur. atqui multa millia hominum & animalium ¹⁶ hōc ipso momento, quo tu mori dubitas, animam variis generibus emittunt. Tu autem non putabas te aliquando peruerturum ad id, ad quod semper ibas: nullum sine exitu iter est. Exempla nunc magnorum virorum me tibi iudicas relaturum? puerorum referam. ¹⁷ Lacon ille memoriæ traditur impubes adhuc, qui captus clamabat, *Non seruiam*, sua illa Dorica lingua, & verbis fidem imposuit. Vt primum iussus est fungi seruili & cōtumelioso ministerio: afferre enim vas obscœnum iubebatur: ¹⁸ illisum parieti caput rupit. Tam prope libertas est: & seruit aliquis? Ita non sic perire filium tuum mallet, quàm per inertiam senem fieri? Quid ergo est, cur perturbetis, si mori fortiter etiam puerile est? Puta te nolle sequi, ducetis. Fac tui iuris, quod alieni est. Non sumes pueri spiritum, vt dicas, Non seruius? Infelix, seruis hominibus, seruis rebus, seruis vitæ. Nam vitæ, si moriendi virtus abest, seruitus est. Ecquid habes propter quod expectes? Voluptates quæ te morantur ac retinent, cōsumpsisti: ¹⁹ nulla tibi noua est: nulla non iam odiosa ipsa satietate. quis sit vini, quis mulsi sapor, scis: nihil interest, cētum per vesicam tuam, an mille amphoræ transeant. ²⁰ saccus es. quid sapiat ostreum, quid nullus, optimè nosti. nihil tibi luxuria tua in futuros annos intactum reseruauit. Atqui hæc sunt, à quibus inuitus diuelleris. Quid est aliud quod tibi eripi doleas? Amicos & patriam? tanti enim illam putas, vt tardius cænes? ²¹ solem quoque, si posses, extingueres. Quid enim vnquam fecisti luce dignum? confitere non curiæ te, non fori, non ipsius naturæ rerum desiderio, tardiorē ad moriendū fieri. Inuitus relinquis macellum, ²² in quo nihil reliquisti. Mortem times: at quomodo illam ²³ media oblectatione contemnis? Viuere vis: scis enim. Mori times: quid porro ista vitæ, non mors est? ²⁴ Cæsar, cum illum transeuntem per Latinam viam, vnus ²⁵ ex custodiarum agmine, demissa vsque in pectus vetere barba, rogaret mortem: ²⁶ *Nunc enim*, inquit, *viuis*? Hoc istis respondendum est, quibus ²⁷ succursura mors est: Mori times. nunc enim, viuis? Sed ego, inquit, viuere volo, qui multa honestè facio. inuitus relinquo officia vitæ, quibus fideliter & cum industria fungor. Quid? tu nescis vnum esse ex vitæ officiis, & mori? Nullum officium relinquis. non enim certus numerus quem debeas explere, finitur. Nulla vitæ est non brevis. nam si ad naturam rerum respexeris, etiam Nestoris & ²⁸ Statiliæ brevis est: quæ inscribi monumēto suo iussit, annis senonagintanouem vixisse. Vides aniculam gloriari senectute longa. quis illam ferre potuisset, si contigisset centesimum implere? ²⁹ Quomodo fabula, sic vitæ: non quàm diu, sed quàm benè acta sit, refert. Nihil ad rem pertinet, quo loco desinas. quocumque voles, desine: tantum bonam clausulam impone.

I. L I P S I V S.

1. **S** Vbitò hodie.] *Nihil causæ est, cur acuti hic simus, & S. V. B. legamus, interpretemurque ex formula, Si vales bene, Abnuunt libri, & mos eius auq.*

2. Alexandrinæ naues.] *Frumentaria. classis enim illa instituta ab Augusto, vt satis docui 1. Elector. cap. de Frumentatione.*

3. Tabellarias vocant.] *Quia velut nuncij erant, aduentantis classis.*

4. Omnis in pilis.] *In saxeis molibus, quas Augustus, portui formādo, ibi iecit. Ego ad Taciti Annal. xiv.*

5. Supparum intendere.] *Velum summo malo appensum sic vocabant: id est minusculum velum, & quod in ventis fauentia nautæ solent extendere. Lucānus optimè:*

————— summæque tendens
Suppara, velorum perituras colligit aurās.

Statius:

————— summis annectite suppara velis.

Manilius:

————— non inuehet vndis

Suppara, nec pelagus Xerxes ferietque, tegetque:

et si communiter ille, pro velis.

6. Cum intrauere Capreās.] *Quæ insula, Tiberio adamatæ & incessæ, interiacet: & mare medium inter Minet-
uæ promontorium habet.*

7. Promontorium, ex quo.] *Templum ibi Mineræ, & periculum in flectendo, ut solet. Ideo ibi Deæ libabant.*
Statius:

Prima salutavit Capreas, & margine dextro

Sparfit Tyrrhenæ Marcotica vina Mineræ:

De ipsis istis Alexandrinis nauibus, aut naui. Est iuxta Surrentum, & à promuntorio Miseni, quod sinu medio opponitur, distinctum. Lilius de eo, lib. x l. Inter Duumuiros ita diuisa tuenda maritima ora, ut promuntorium iis Mineræ velut cardo in medio esset: alter in dexteram partem, usque ad Massiliam: alter laeuam, ad Barium usque tueretur.

8. Rerum mearum status.] *Nam pecuniam, fortasse & agros, in variis provinciis habebat: atq; etiam actores.*

9. Serui parere nolebant.] *Ut dominum manu adiuuarent, & easdem apprimerent.*

10. Familiam periculum adire.] *Ex more veteri, & SC. Silariano, quo tenebantur serui & liberti, qui sub eodem tecto fuissent, domino interfecto. Nos ad Annal. Taciti xlv. de Pedanio Secundo sic occiso.*

11. Reliquiæ circumstantibus.] *Seruis ad pedes, aut lectum, solent reliquias diuidere: ex Suetonij Galba, cap. xxii. Martiali, Athenæo, aliis.*

12. Etiam cum de suo.] *Quasi nunc non de suo, haud ultra fruiturus, & hæc relinquens.*

13. Poni tabernaculum.] *An non lecticam dormitoriam? atqui ea in ipso cubiculo de more erat. Potius ergo, tentorium aliquod instar balneoli, quo Solium & ipse tegerentur.*

14. Solium.] *Balnearium vas siue cupa, ad lauandum.*

15. Ante annos mille.] *Simile in Stobæi Eclogis Teles Pythagoreus, magnus sublimisque vir, ut indicant fragmenta: At ille non amplius erit. Nempe nec ante decem millia annorum fuit, nec Troicis temporibus, sed nec proauorum tuorum.*

16. Hoc ipso momento.] *Pulchra contemplatio & vera. Totum orbem vide, notum, ignotum: multa millia omnibus momentis nasci, mori, certum est: & quosdam eodem genere leti.*

17. Laconille.] *Plutarchus in Apophth. Laconicis.*

18. Illisum parieti caput.] *Potuit alius esse ab illo Plutarchi: et si reliqua conueniunt. sed hic dissonant, quod Plutarchus scribit, præcipitem se ab alto dedisse, & sic obiisse.*

19. Nulla tibi noua est.] *In ipso hoc argumento Lucretius:*

Nec noua viuendo procuditur vlla voluptas.

20. Saccus es.] *Plures libri, saccus est: ut ad vesicam ipsam referas: placeatque. Alioqui & allusum videri potest ad vini castrationem, quæ sacco fiebat.*

21. Solem quoque.] *Ut citius canes, aut diutius dormias stertasque.*

22. In quo nihil reliquisti.] *Coemisti, quidquid ibi lautum aut rarum.*

23. Media oblectatione.] *Vel in venere, quæ accelerat; vel in gula, quæ conciliat. Tunc nec cogitas.*

24. Cæsar.] *C. Cæsar Caligula.*

25. Ex custodiarum agmine.] *Ex ipsis qui custodiebantur, trahebantur à Prætorianis militibus concatenati.*

26. Nunc enim, inquit, viuis?] *Argutum est, & simile illi Similis dicto sine scripto, Tot annos egit, septem dumtaxat vixit: quasi vita in miseris, nec vita sit.*

27. Succursura mors est.] *Liberatura à vitiis, à molestiis.*

28. Statiliæ brevis est.] *Quæ ex nobili domo, Claudio Principe, nonagintanouem annos vixit. Plinius VII. cap. XLVIII.*

29. Quomodo fabula.] *Epictetus: Memento auctorem te esse fabulæ, qualem doctor esse voluit: si breuem, brevis; si longam, longæ. Varro: Non eos optimè vixisse, qui diutissimè, sed qui modestissimè vixerint.*

M V R E T V S.

S. V. B. Hodie nobis.] *Ante male legebatur Subito: cuiusmodi vitio etiam duo loci in epistolis ad Atticum laborabant, iam pridem correcti ab Iacobo Bona fide Tolosate: quamuis eam gloriolam alij sibi postea iniuste & inepre vindicauerunt. His autem notis significabant id quod plerumque in principio epistolarum in principio epistolarum ponebatur, Si vales, bene est.*

Tunc familiam periculum adire.] *Id est, seruos qui sub eodem tecto fuissent. Ex senat. consulto Silariano.*

Nestoris.] *Qui vixit ad nonaginta annos: non, ut Latini putarunt, ad trecentos. Verè interdum est annorum triginta.*

Statiliæ.] *Vide Plinium libri septimi capite 84.*

P I N C I A N V S.

N On enim certus numerus quem debeas explere, finitur.] *Emendandum reor, Num enim certus numerus, &c. ut sit interrogatio.*

E R A S M V S.

T Am mali exempli esset occidere dominum, quàm prohibere.] *Non dubium est, quin ordo sit inuersus, Sensus enim hunc postulat: tam mali exempli esset prohibere dominum, quàm occidere. Nimirum si constaret dominum non ille viuere, iuxta illud Flacci:*

Inuitum qui seruat, idem facit occidenti.

O P S O P O E V S.

S ppara (scribit Turnebus Aduersariorum lib. 21, capit. 4.) non tam vela fuisse videntur, quàm velorum

quædam supplementa & summæ partes, quæ supra ipsa vela & antennam expandebantur: quod, ut opinor, sursum pararentur, Lucanus lib. 5.

— summaque pandens.

Suppara velorum perituras colligit auras,

Papinius 5. Sil.

— Vos summis annectite suppara velis.

Hæc Turnebus. Schedæ Festi: Supparum appellant dolonem, quod est velum minus in naui, ut acation, maius. Supparum autem dictum ait Sennius Capito, velut separatum quod sit, disiectumque à delone interioris mali. Scripti Senecæ libri habent siparum. Jsidorus: Siparum, genus veli vnum pedem habens, quo iuuari solent nauigia in nauigatione, quoties vis venti languescit. De quo Lucanus.

— summaque tendens

Sipara velorum perituras colligit auras.

M. ff. Alioquin tam mali exempli esse occidere dominum quam prohibere. P. Faber Semest. lib. 1. cap. 23. ubi de naturali & artificioso verborum non tantum, sed & tam, quam, & similitum ordine agit: Ceterum (ait) non modo jurisconsultus, verum etiam auctori grauiſſimo Seneca, id loquendi genus per familiare fuisse reperio: quod qui non animaduertunt, Deus bone, quam sæde turpiterque lapsi sunt, dum in emendandis, ut ipsi existimarunt, at quemadmodum ipse iudico, deprauandis Senecæ scriptis laborarunt. Equidem interpretis eruditissimi factum nec excusare, nec ferre possum, qui testatur se apud Senecam horum verborum, Alioquin tam mali exempli esset occidere dominum quam prohibere, ita ordinem immutasse contra probatorum & veterum codicum fidem, ut legatur in excusis, prohibere dominum quam occidere. ex si enim Senecæ sententiam interpret omnino assecutus est, illum tamen loquendi morem non percepit, & ideo perperam optimi auctoris verba loco mouit, atque ut ex animi sui sensu transposita viderentur curauit. Cur perperam? quia scilicet alibi haud infrequenter, uti diximus, ita loquitur Seneca. veluti cum ait epistola 117. Hæc nempe sunt alimenta, quibus hic mundus administratur: aqua, terra, spiritus, Omnia ista tam causa viuendi sunt quam viæ mortis. voluit dicere, Omnia ista tam vias esse mortis, quam viuendi causas. Subiicit enim, Itaque quamprimum moriar. Quamprimum illud quod esse vis? quem illi diem ponis? Citius fieri quam optas, potest, & paulo ante posuerat: Homo demens optas rem tuam. Ita quamprimum moriar. Fortasse inter has voces senex factus es. Alioqui quid in mora est? nemo te tenet, euade qua visum est. Elige quamlibet rerum naturæ partem, qua tibi præberi exitum iubeas. Non est absimile genus loquendi, quod ab eodem auctore usurpatur, ubi ait epist. 55. Aequè enim offendisse illum quam amasse periculosum fuit. & alibi: Aequè dignus est pœna qui ipse vim adhibet, ut qui ab alio admota ad lucrum suum vitur, æquè dignum esse pœna significans eum, qui admota vi vitur, ac eum qui adhibet, & c. Plura si desideras exempla, ipsum consule dicto loco.

Modij (epist. III.) & nostræ membranæ, & calda subinde suffusa: & statim inferius, lenis, dissolutio, non in experta nobis, omisso τὸ ἀνίμι.

Vox sibi non apparet in exemplaribus veteribus.

Editiones aliæ, Quantus te populus mortuorum sequetur. m. ff. tres, moriturorum.

Plutarchus in Apophthegmat. Lacon. narrat Spartanum hunc puerum præcipio sibi mortem consciuisse.

Παῖς Σπαρτιάτης ἀιχμαλωπιθεὶς ὑπὸ Ἀντιγόῃ τοῦ βασιλέως, καὶ δραθεὶς, τὰ μὲν ἄλλα πάντα ὑπὸ τοῦ ὄντος τῷ δραμένῳ, ὅσα ὥστε πρὸς σῆκιν ἐλευθέρῳ ποιεῖν, ὡς δὲ πρὸς ταῖς ἀμύδαις κομίζειν, οὐκ ἔχοντο, εἰπὼν. Οὐ δουλεύσω. ἐνισταμένου δὲ ἐκείνου, ἀναβὰς ἐπὶ τὸν κέραμον καὶ εἰπὼν, εἶση τῆς ὄνης, ἔβαλεν αὐτὸν καὶ τῷ, καὶ ἐπέλευσε.

M. ff. soleinque, si posses, extingueres. Lipsius epist. 23. lib. 3. Concinnanda sententia est, ut tardius coenes; solem quoque, si posses, extingueres. Clarum.

Voce rerum non exhibent antiqui libri. Deinde postea legunt, quibus fideliter & industrie fungor.

GRVT. & IURETVS.

Supparum intendere.] Suppara non tam vela fuisse videntur, quam velorum quædam supplementa & summæ partes, quæ supra ipsa vela & antennam expandebantur: quod (ut opinatur Turnebus lib. 21. cap. 4. Adu.) sursum pararentur, Lucanus lib. 5.

Summaque pandens

Suppara velorum perituras colligit auras. Papinius 5. Silii.

— vos summis annectite suppara velis.

Præter Turnebum videatur & Scaliger in castigationibus ad Festum. Notat autem Iuretus in v. c. siparum, vel sipparum, legi.

Et calida subinde suffusa.] melius in v. c. & calda, quam scripturam alijs locis offendi in priscis membranjs, ut Epist. 83. vocatur parum calda, & Epist. 86. non videbatur maioribus nostris caldum nisi obscurum. Idem lib. 1. de ira cap. 12. si calda non bene præbeatur. sed & eodem modo ipsemet vocat caldarium, Epist. 86. ut etiam Vitruuius de Architect. lib. 5. c. 10. & lib. 8. cap. 2. Quintillianus refert lib. 1. c. 10. ab Augusto emendatum fuisse. C. Cæsarem, quod maluisset calidum dicere quam caldum: non quia calidum Latinum non esset, sed odiosum. Martialis, Frigida non deerit, non deerit calda petenti. hæc Iuretus.

Lenis dissolutio animi.] Vox, animi, abest à v. c. Iureti, & recte, nam repetita est ex proximo sequente, animus.

Quos aliquando liquit animus.] Non improbo hanc vulgatam lectionem, velim tamen admonitum acutiorem lectorem, num probabile sit Senecam potius scripsisse, quis, vel, queis, pro, quibus, Moneor quia eadem plane phrasi dixit lib. 1. de ira, cap. 12. non flebit, nec liquetur animo: nam ita habere quosdam priscos libros alij monuere, cuius loco nonnulli referunt, linquetur. Huc spectat illa adnotatio Festi, Pomp. Liqueitur (ait) labitur fluit. Quare illo loco Curtij Rufi, linquentem reuocauit animum, forte, liquentem: nam & animi deliquium non a delinquo, sed deliqueo, dici nonnulli volunt. Iuretus.

Quid tibi nouum est.] v. c. noui est.

Atqui hæc sunt.] v. c. Atque, quomodo non semel habet idem v. c. Iureti.

Amicos & patriam?] Melius in v. c. Iureti, amicos esse patriæ?

Statiliæ breuis.] v. c. Satiæ breuis.

ARGVMENTVM I. LIPSII.

DE morbis suis, etiam in iuuentute: & quid sit iis lenandis? Honeſta, inquit, ſtudia, itemque amici: ſed remediorum remedium, contemptus mortis. Eò vocat Lucilium; & contra Dolorem plura diſſerit, alta, animoſa, vera.

EPIST. LXXVIII.

VEXARI te diſtilationibus crebris ac febriculis, quæ longas diſtilationes & in conſuetudinem adductas ſequuntur, eò moleſtius mihi eſt, quia expertus ſum hoc genus valetudinis: quod inter initia contempſi. Poterat adhuc adoleſcentia iniurias ferre, & ſe aduerſus morbos contumaciter gerere: deinde ſuccubui, & eò perductus ſum, ut ipſe diſtilarem. Ad ſummam maciem deductus, ſæpe impetum cepi abrumpendæ vitæ: patris me indulgentiſſimi ſenectus retinuit. Cogitaui enim, nõ quàm fortiter ego mori poſſem, ſed quàm ille fortiter deſiderare non poſſet. Itaq; imperaui mihi ut viuerem. aliquando enim & viuere, fortiter facere eſt. Quæ mihi tunc fuerint ſolatio, dicam: ſi prius hoc dixero, hæc ipſa quibus acquieſcebam, medicinæ vim habuiſſe. In remedium cedunt honeſta ſolatia: & quidquid animũ erexit, etiam corpori prodeſt. Studia mihi noſtra ſaluti fuerunt. Philoſophiæ acceptum fero quòd ſurrexi, quòd conualui: illi vitam debeo, & nihil illi minus debeo. Multum mihi contulerũt ad bonam valetudinẽ amici, quorum adhortationibus, vigiliis, ſermonibus alleuabar. Nihil æquẽ, Lucili virorum optime, ægrum reficit atque adiuuat, quam amicorũ affectus: nihil æquẽ exſpectationem mortis ac metum ſurripit. Non iudicabam me, cum illos ſuperſtites relinquerem, mori: putabam, inquam, me victurum, non cum illis, ſed per illos: non effundere ſpiritum mihi videbar, ſed tradere. Hæc mihi dederũt voluntatem adiuuandi me, & patiendi omne tormentum. alio qui miſerrimũ eſt, cum animum moriendi proieceris, non habere viuẽdi. Ad hæc ergo remedia te confer. Medicus tibi quantum ambules, quantum exercearis, mōſtrabit: ne indulgeas otio, ad quod vergit iners valetudo: ut legas clarius, & ſpiritum, cuius iter & receptaculum laborat, exerceas: ut nauiges, & viſcera molli iactatione concutias: quibus cibis vtaris: vinum quando viriũ cauſſa aduoces, quãdo intermittas, ne irriter & exaſperet tuſſim. Ego tibi illud præcipio, quod non tantum huius morbi, ſed totius vitæ remedium eſt: contemne mortem. Nihil triſte eſt, cum huius metũ effugimus. Tria hæc in omni morbo grauiſſima ſunt, metus mortis, dolor corporis, intermiſſio voluptatum. De morte, ſatis dictum eſt. hoc vnum dicam, non morbi hunc eſſe, ſed naturæ metum. multorũ mortem diſtulit morbus: & ſaluti illis fuit, videri perire. Morieris, non quia ægrotas, ſed quia viuis. Iſta te res & ſanatum manet. cum conualueris, non mortem, ſed valetudinem effugies. Ad illud nunc proprium incommodum reuertamur. magnos cruciatus habet morbus: ſed hos tolerabiles interualla faciunt. Nam ſummi doloris intentio inuenit finem. Nemo poteſt valde dolere, & diu. ſic nos amantiſſima noſtri natura diſpoſuit, ut dolorem aut tolerabilem, aut breuem faceret. Maximi dolores cōſiſtunt in acerrimis corporis partibus: nerui, articuli, & quidquid aliud exile eſt, acerrime ſæuit, cum in arcto vitia cōcepit. Sed citò hæc partes obſtupescunt, & ipſo dolore ſenſum doloris amittunt: ſiue quia ſpiritus naturali prohibitus curſu, & mutatus in peius, vim ſuam qua viget, admonetque nos, perdit: ſiue quia corruptus humor, cū deſiit habere quò confluat, ipſe ſe elidit, & his quæ nimis impleuit, excutit ſenſum. Sic podagra & chiragra, & omnis vertebrarum dolor, neruorumque interquieſcit, cū illa quæ torquebat hebetauit: omnium iſtorum prima verminatio vexat, impetus mora extinguitur, & finis dolendi eſt, obtorpuiſſe. Dentium, oculorum, aurium dolor ob hoc ipſum acutiſſimus eſt, quòd inter anguſta corporis naſcitur: nõ minus mehercule, quàm capitis ipſius. Sed quo incitator eſt, eo citius in alienationẽ ſtuporemque cōuertitur. Hoc itaque ſolatium vaſti doloris eſt, quod neceſſe eſt deſinas illum ſentire; ſi nimis ſenſeris. Illud autem eſt quod imperitos in vexatione corporis malè habet: non aſſueuerunt animo eſſe contẽti: multum illis cum corpore fuit. Ideò vir magnus ac prudẽs animum deducit à corpore, & multum cum meliore & diuina parte verſatur: cum hæc

querula ac fragili, quantum necesse est. Sed molestum est, inquis, carere assuetis voluptatibus, abstinere cibo, sitire, esurire. Hæc prima abstinētia grauiā sunt: deinde cupiditas relanguescit, ipsis per quæ cupimus fatigatis, ac deficientibus. Inde morosus est stomachus: inde quorum fuit auaritia, odium est: desideria ipsa moriuntur. Non est autem acerbum carere eo, quod cupere desieris. Adijce, quod nullus nō intermittitur dolor, aut certe remittitur. Adijce, quod licet & cauere venturum, & obistere imminenti remedijs. Nullus enim non signa præmittit, utique quæ ex solito reuertitur. Tolerabilis est morbi patientia, si contempseris id quod extremum minatur. Noli mala tua facere tibi ipsi grauiora, & te querelis onerare: leuis dolor est, si nihil illi opinio adiecerit. Contra, si exhortari te cœperis, ac dicere, *Nihil est, aut certe exiguum est, duremus, iam desinet*: leuem illum, dum putas, facies. Omnia ex opinione suspensa sunt. non ambitio tantum ad illam respicit, & luxuria, & auaritia: ad opinionem dolemus. Tam miser est quisque, quam credit. Detrahendas præteritorum dolorum cōquestiones puto, & illa verba: *Nulli unquam fuit peius. Quos cruciatus, quanta mala pertuli? nemo me surrecturum putauit. Quoties deploratus sum à meis, quoties à medicis relictus? In equuleum impositi non sic distrahuntur.* Etiam si sunt vera ista, transierunt. Quid iuuat præteritos dolores retrahere, & miserum esse, quia fueris? Quid, quod nemo non multum malis suis adijcit, & sibi ipse mentitur? Deinde quod acerbum fuit, retulisse iucundum est. naturale est, mali sui sine gaudere. Circumcidenda ergo duo sunt, & futuri timor, & veteris incommodi memoria: hoc ad me iam non pertinet, illud nondum. In ipsis positus difficultatibus dicat:

---- *Forſan & hæc olim meminisse iuuabit.*

Toto contra illum pugnet animo. vincetur, si cesserit: vincet, si se contra dolorem suū intenderit. Nunc hoc plerique faciunt, attrahunt in se ruinam, cui obſtādum est. istud quod premit, quod impendit, quod vrget, si subducere te cœperis, sequetur & grauius incumbet: si contra ſteteris, & obniti volueris, repelletur. Athletæ quantum plagarum ore, quantum toto corpore excipiunt: ferunt tamen omne tormentum gloriæ cupiditate: nec tantum quia pugnant, ista patiuntur, ⁷ sed ut pugnent. exercitatio ipsa tormentum est. Nos quoque euincamus omnia, quorum præmium non corona, nec palma est, ⁸ nec tubicen prædicationi nominis nostri silentium faciens: sed virtus, & firmitas animi, & pax in ceterū parata, si semel in aliquo certamine debellata fortuna est. Dolorem grauem sentio. Quid ni sentias, si illum muliebriter tuleris? Quemadmodum perniciosior est hostis fugientibus, sic omne fortuitum incommodum magis inſtat cedenti & auerso. Sed graue est. quid? nos ad hoc fortes sumus, ut leuia portemus? Vtrum vis, longum eſſe morbum, an concitatum & breuem? Si longus est, habet intercapedinem, dat refectioni locum: multum temporis donat. necesse est ut exſurgat, & deſinat. Breuis morbus ac præceps alterutrum faciet: aut exſtinguetur, aut exſtinguet. Quid autem intereſt, non ſit, an non ſim? in vtroque finis dolendi eſt. Illud quoque proderit, ad alias cogitationes auertere animū, & à dolore diſcedere. Cogita quid honeſte, quid fortiter feceris: bonas partes tecum ipſe tracta: memoriam in ea quæ maxime miratus es, ſparge. tunc tibi fortiſſimus quiſque, & victor doloris, occurrat. Ille, qui dum varices exſecandas præberet, legere librum perſeuerauit. Ille, qui non deſijt ridere, cū ob hoc ipſum irati tortores omnia inſtrumenta crudelitatis experirentur. Non vincetur dolor ratione, qui victus eſt riſu? Quidquid vis, nunc licet dicas, diſtillationes, & vim cōtinuæ tuſſis egerentem viſcerum partes, & febrem præcordia ipſa torrentem, & ſitim, & artus in diuerſum articulis exeuntibus tortos: plus eſt flamma, & equuleus, & lamina, & vulneribus ipſis intumeſcentibus, ⁹ quod illa renouāret & altius vrgeret impreſſum. inter hæc tamen aliquis non gemit: parum eſt. non rogauit: parum eſt. non reſpondit: parum eſt. riſit, & quidem ex animo: vis tu poſt hoc ¹⁰ dolorem deridere? Sed nihil, inquit, agere ſinit morbus, qui me omnibus abduxit officijs. Corpus tuum valetudo tenet, non animum. Itaque cursoris moratur pedes, futoris ac fabri manus impedit. Si animus tibi eſſe in uſu ſolet; ſuadebis, docebis, audies, diſces, quæres, recordaberis. Quid porro? nihil agere te credis, ſi temperans æger ſis? oſtendes morbum poſſe ſuperari, vel certe ſuſtineri. Eſt, mihi crede, virtuti etiam in lectulo locus. Non tantum arma & acies dant argumenta alacris animi, indomitique terroribus: ¹¹ & in veſtimentis vir fortis apparet. Habes quod agas. bene luctare cum morbo: ſi nihil te coegerit, ſi nihil exorauerit, inſigne prodis exemplum. O quā magna erat gloriæ materia, ſi ſpectaremur ægri! ipſe te ſpecta, ipſe te lauda. Præterea, duo ſunt genera voluptatum: corporales morbus inhihet, non tamen tollit, imo, ſi verū æſtumes, incitat.

magis iuuat bibere sitientem: gratior est esurienti cibus. Quidquid ex abstinencia contigit, auidius excipitur. Illas vero animi voluptates, quæ maiores certioresque sunt, nemo medicus ægro negat: has quisquis sequitur, & bene intelligit, omnia sensuum blandimenta contemnit. O infelicem ægrum! quare? quia non ¹² vino niuem diluit: quia non rigorem potionis suæ, quam capaci scypho miscuit, renouat ¹³ fracta insuper glacie: quia non ostrea illi Lucrina in ipsa mensa aperiantur: quia non circa cænationem eius tumultus coquorum est, ¹⁴ ipsos cum obsonijs focos transferentium. hoc enim ¹⁵ iam luxuria commenta est. Ne quis intepescat cibus, ne quid ¹⁶ palato iam calloso parum ferueat, cænam culina prosequitur. O infelicem ægrum! edet quantum concoquat. non iacebit in conspectu ¹⁷ aper, vt vilis caro, à mensa relegatus, nec in repositorio eius ¹⁸ pectora auium, totas enim videre fastidium est, congesta ponentur. Quid tibi mali factum est? cænabis tamquã æger: imo aliquando tamquam sanus. Sed omnia ista facile perferemus, sorbitionem, aquam calidã, & quidquid aliud intolerabile videtur delicatis & luxu fluentibus, magisque animo quam corpore morbidis: tantum mortem desinamus horrere. Desinemus autem, si fines bonorum ac malorum cognouerimus: ita demum nec vita tædio erit, nec mors timori. Vitam enim occupare satietas sui non potest, tot res varias, magnas, diuinas percententē: in odium illã sui adducere solet iners otium. Rerum naturã peragrãti, numquam in fastidium veritas veniet: falsa satiabunt. Rursus, si mors accedit & vocat, licet immatura sit, licet mediã præcidat ætatē: perceptus longissime fructus est. cognita est illi ex magna parte natura, scit tēpore honesta nō crescere. His necesse est videri omnē vitam breuē, qui illã voluptatibus vanis, & ideo infinitis, metiuntur. His te cogitationibus recrea, & interim epistolis nostris vacãdo: veniet aliquod tēpus, quod nos iterũ iungat ac misceat. quantum libet sit illud, longum faciet scientia vtendi. Nam, vt Posidonius ait, ¹⁹ unus dies hominum eruditorum plus patet, quam imperiti longissima ætas. Interim tene hoc mordicus. aduersis non succumbere, lætis non credere, omnem fortunæ licentiam in oculis habere: tamquam quidquid potest facere, factura sit. Quidquid expectatum est diu, leuius accedit.

I. LIPSIVS.

1. **V**T ipse distillarem.] *Liquecerem, & consumerer. Fuerit id genus morbi, quo etiam sub Caio laborauit. qui infensus ei ob eloquentiam, occidere destinarat: sed mulierculæ opera seruatus est, quæ affirmaret tabe cum laborare, nec diu posse vivere. ferrum superuacuum. Dio LXIX.*
2. Desiderare non posset.] *Significat, patrem suum philosophiæ alienum (quod alibi testatur) parum fortem ad tales casus fuisse. igitur negatio hic conuenit, & libri asserunt: Muretus tamen, desiderare me posset.*
3. Nihil illi minus debeo.] *Quasi dicat, hoc inter minima eius beneficia. Corpus enim spectat, reliqua animum.*
4. Alioqui miserrimum est.] *Miserum est, cum nolis mori, non omnia facere vt viuas.*
5. Mortem distulit morbus.] *In ipso Seneca, iam dictum.*
6. Prima verminatio.] *Morsicatio prima, & velut pruritus doloris. Vtitur ea voce sæpius: vide de Vit. beat. cap. xvii.*
7. Sed vt pugnent.] *Vt pugnae idonei sint, & exercitio præparentur. In ipso autem exercitio hæc mala.*
8. Nectubicen.] *Qui præinebat, vt vox deinde Præconis succederet, & victorem renunciaret.*
9. Quod illa renouaret.] *Quid intelligit? ferrum plagis immissum, seuiendi, non explorandi, causa? videtur.*
10. Dolorem deridere?] *Mihi negatio inferenda videatur, dolorem non deridere? Sed & ante vellem, vis tuum post hoc: minorem scilicet, nec cum tali comparandum.*
11. Et in vestimentis.] *Dormitoriis, vel quibus in lecto tegeris. supra, epist. LXVII.*
12. Vino niuem diluit.] *Dicas magis, vinum dilui niue. Sed sic iterum loquitur II. De Ira, cap. xxv. neque niuitas potiones solum, sed niuem ipsam soluisse, noster scribit, epist. xcvi.*
13. Fracta insuper glacie.] *Seneca IIII. Quæst. Nat. cap. vlt. Inde est, quod nec niue quidem contenti sunt, sed glaciem, velut certior illi ex solidò rigor sit, exquirunt.*
14. Ipsos cum obsonijs focos.] *Epist. xcvi. Quid illa purulenta, & quæ tantum non ab ipso igne in os transferuntur, iudicas sine noxa in ipsis visceribus extinguere? Et IV. Quæst. cap. vult. Ardentes boletos, & raptim condimento suo mersatos, demittunt pæne fumantes.*
15. Iam luxuria commenta est.] *Non quæ fuculos siue ἐσχαράς, qui cum prunis transferrentur, iam antea habuerint Græci Romaniq;: sed non ad boletos, & talem istum luxuriæ usum.*
16. Palato iam calloso.] *Quarto Quæstion. Emortuæ fauces, & occallatæ cibus ardentibus.*
17. Aper, vt vilis caro.] *De luxu in apris, quos totos apponebant; & denique satis habebant ostendere, scripsi ad fatim*
18. Pectora auium.] *Epist. XLVII. de captore: Alius pretiosas aues scindit: pectus & clunes in frustra excutit.*
19. Vnus dies hominū eruditorum.] *Eruditorū, id est Sapientū, Stoica lingua. De sensu autem, similis in Philone Judæo, libro, Quis diuinior oper. heres: ὑπισχνείται δὲ τῷ τοιαύτῳ ἄγοντι εἰρήνην, καλὸν γῆρας, & δὴ πού πολυχρόνιον, ἀλλὰ τὸ μετὰ φρονήσεως ζῆν. τὸ γὰρ εὐήμερον πολυετίας κρείττον, ὅσῳ καὶ βραχυτέρον*

Φῶς χρότους αἰωνίου. μίαν γὰρ ἡμέραν ὑγιεινῶς εἶπε θεωρήτης ἀνὴρ, βούλεσθαι βιώσθαι μετὰ ἀρετῆς, ἢ μύρια ἔτη ἐν (καὶ ὁ γὰρ αὐτοῦ. διὰ τὸ φαῦλον αἰνιττόμενος βίον: Pollicetur autem talem agenti pacem, bonam senectutem: id est, non longævitatē, sed vitam cum prudētia coniunctam. Nam vel diei felicitas multitudine annorum melior, quanto brevis aliqua lux tenebris æternis. Vnam enim diem, dixit salubriter vir propheta, malle se vivere cum virtute, quam multa millia annorum in vmbra mortis. Vmbra mortis, malam indicans vitam. Hæc Philo, ex Moyse & Davide: iterumq; ipse David: Melior est dies vna in atrijs tuis, super millia.

M V R E T V S.

VErminatio] Ita vocant primum quasi morsum exorientis doloris.
Nam, ut Posidonius ait,] Ex hoc dicto Posidonij est, ut puto, quod ait Cicero quinto Tusculanarum, unum diē bene & ex philosophiæ præceptis actum esse pene toti immortalitati anteponendum. Verius multo ante illos & magnificentius dixerat vates diuino spiritu afflatus. Melior est dies vna in atrijs tuis super millia.

P I N C I A N V S.

NOn minus mehercule quam capitis ipsius, sed quo incitator est.] *Vetus lectio.* Non minus mehercule quam capitis ipsius, si incitator est.

Animum deducit à corpore,] Diducit *verior lectio quam* deducit.

Corpus tuum valitudo tenet,] *dictio tuum superuacanea est, ex vetere lectione.* generalis est enim sententia Exemplar Facundi & Primitivi, Corpus cum valide tenet. & mox paulo moratur scribe, non morantur.

Quantumlibet sit illud,] *Nonnulli codices,* quantumlibet sit illud.

O P S O P O E V S.

Modius epistola III. Scriptus liber, & aut legas clarius, & spiritum cuius iter & receptaculum laborat, Mexerceas: aut nauiges & cetera. plane bene. si tantum pro & aut legas, sed aut legas legatur. Sed de hoc silent nostri. nec disunctiua oratio locum habet. Vocis intentionem medicus simul imperat, & nauigationem, quæ gestationis species est, neque studio officit. possis legere, possis dictare, possis loqui & c. ut est in epist. 15.

M. ss. partim, incitator, partim Sed si incitator, partim Sed si incitator est, in alienationem soporemque conuertitur. nulli habent eo citius.

M. ss. Tolerabilis est morbi patientia, non præsentia.

M. ss. cum hoc ipsum irati. Germana Senecæ lectio. sic enim (ut docet Modius epist. III.) optimus Latine lingua auctor, vel Cicerone & Casare testibus, Terentius Eunuchus suo:

Id equidem adueniens mecum stomachabar modo.

Et Phormione,

Eho an id succenses nuncilli.

Utrobique enim id, valet ob id, ut in nostro hoc, ob hoc.

G R V T E R V S E T I V R E T V S.

Non assueuerunt animo esse contenti] v. c. intenti.

Obstistere imminenti] v. c. Iureti addit, morbo.

Ferunt tamen omne tormentum gloriæ cupiditate] *Eleganter Chrysostomus in serm. de mansuetudine,* Absurdum est quod Athletæ in gymniciis agonibus & pulueribus verbera & vulnera ferunt, propter vanam gloriam, coronam nullius momenti spectantes: nos autem coronandi à Christo non imperamus iræ, non omnia fortiter toleramus. vide Ciceronem lib. 2. & 5. Tuscul. qu. sed magis P. Fabrum lib. 2. capite 13. Agonist.

Aliquis non gemit] v. c. ingemuit.

A R G V M E N T V M I. L I P S I.

DE Charybdi aliquid, Scylla, & Aetna. Tum, Sapientes inter se pares esse: & ad Sapientiam hortatur, etiamsi gloria non comitetur. Atqui comitabitur, vel post vitam. Bona.

E P I S T. L X X I X.

EXspecto epistolas tuas, quibus mihi indices, circumitus Siciliæ totius quid tibi noui ostenderit, & omnia de ipsa Charybdi certiora. Nam Scyllam¹ saxum esse, & quidē non terribile nauigantibus, optime scio: Charybdis an respondeat fabulis, perscribi mihi desidero. Et si forte obseruaueris, (dignū est autem, ut obserues) fac nos certiores, utrum² vno tantum vento agatur in vortices, an omnis rēpestas æque mare illud contorqueat: & an verum sit, quidquid illo freti turbine arreptū est, per multa millia trahi conditum, & circa Tauromenitanū litus emergere. Si hæc mihi perscripseris, tunc tibi audebo mandare, ut in honorem meum Aetnam quoque ascendas: quam consumi, & sensim subsidere, ex hoc colligunt, quod aliquanto longius nauigantibus solebat ostendi. Potest hoc accidere, non quia montis altitudo defecit, sed quia ignis euauit, & minus vehemens ac largus effertur: ob eandem causam, fu-

mo quoque per diem segniore. Neutrum autem incredibile est, nec montem qui deuoretur quotidie minui, nec ignem non manere eundem: qui non ipse ex se est, sed in aliqua inferna valle conceptus exaestuatur, ⁷ & alibi pascitur: in ipso monte non alimentum habet, sed viam. In Lycia regio notissima est, ⁸ Ephestion incolae vocant, perforatum pluribus locis solum, quod sine villo nascentium damno ignis innoxius circuit. Lata itaque regio est, & herbida, nil flammis adurentibus, sed tantum vi remissa ac languida refulgentibus. Sed reseruemus ista, tunc quaesituri, cum tu mihi scripseris, quantum ab ipso ore montis niues absint, quas ne aestas quidem soluit: adeo tutae sunt ab igne vicino. Non est autem, quod istam curam imputes mihi: ⁹ morbo enim tuo daturus eras, etiam si nemo mandaret tibi, donec Aetnam describas in tuo carmine, & hunc sollennem omnibus Poetis locum attingas. quem quo minus Ouidius tractaret, nihil obstitit, quod iam Virgilius impleuerat: ¹⁰ ne Seuerum quidem Cornelium vterque deterruit. Omnibus praeterea feliciter hic locus se dedit: & qui praecesserant, non praeripuisse mihi videtur quae dici poterant, sed apperuisse. Sed multum interest, vtrum ad consumptam materiam, an ad subactam accedas: crescit in dies, & inuenturis inuenta non obstant. Praeterea, condicio optima est vltimi. Parata verba inuenit, quae aliter instructa nouam faciem habent: nec illis manus iniicit, tamquam alienis: sunt enim publica. Iurisperiti negant, quidquam publicum vsucapi. Aut ego te non noui, aut Aetna tibi ¹¹ saluam mouet. Iam cupis grande aliquid, & par prioribus scribere. Plus enim sperare modestia tibi tua non permittit: quae tanta in te est, ut videaris mihi retracturus ingenij tui vires, si vincendi periculum sit. tanta tibi priorum reuerentia est. Inter cetera, hoc habet boni sapientia: nemo ab altero potest vinci, nisi dum ascenditur. dum ad summum perueneris, paria sunt: non est incremento locus, statur. Numquid sol magnitudini suae adiicit? numquid luna vltra quam solet procedit? maria non crescunt: mundus eundem habitum ac modum seruat. Extollere se, quae iustam magnitudinem impleuere, non possunt. Quicumque fuerint sapientes, ¹² pares erunt & aequales. habebit unusquisque ex his proprias dotes: alius erit affabilior, alius expeditior, alius promptior in eloquendo, alius facundior: illud de quo agitur, quod beatum facit, aequale erit in omnibus. An Aetna tua possit sublabi, & in se ruere, an hoc excelsum cacumen & conspicuum per vasti maris spatia detrahat assidua vis ignium, nescio: virtutem non flamma, non ruina inferius adducet. Haec vna maiestas deprimi nescit, nec proferri vltra, nec referri potest. Sic huius, ut caelestium, stata magnitudo est. Ad hanc nos conuemur educere. iam multum operis effectum est, imo si verum fateri volo, non multum. Nec enim bonitas est, pessimis esse meliorem. Quis oculis gloriatur, qui suspicentur diem? quibus sol per caliginem splendet? licet contentus interim sit effugisse tenebras, adhuc non fruitur bono lucis. Tunc animus noster habebit quod gratuletur sibi, cum emissus his tenebris, in quibus volutatur, non tenui visu clara prospexerit, sed totum diem admiserit, & redditus caelo suo fuerit, cum receperit ¹³ locum, quem occupauit sorte nascendi. Sursum vocant illum initia sua. Erit autem illic, etiam antequam hac custodia exsoluatur, cum vitia desierit, purusque ac leuis in cogitationes diuinas emicuerit. Hoc nos oportet agere, Lucili carissime, in hoc ire impetu toto: licet pauci sciant, licet nemo videat. Gloria, umbra virtutis est: etiam inuitos comitabitur. Sed quemadmodum aliquando umbra antecedit, aliquando sequitur: ita gloria aliquando ante nos est, visendaque se praebet, aliquando in auerso est, maiorque quo serior, ubi inuidia secessit. Quamdiu videbatur furere Democritus? vix recepit Socratem fama. Quamdiu Catonem ciuitas ignorauit? respuit: nec intellexit, nisi cum perdidit. Rutilij innocentia ac virtus lateret, nisi accepisset iniuriam: dum violatur, effulsit. Numquid non sorti suae gratias egit, & exsilium suum complexus est? de his loquor, quos illustrauit fortuna, dum vexat: quam multorum profectus in notitiam euasere, post ipsos? quam multos fama non exceperit, sed eruit? Vides Epicurum, quanto opere non tantum eruditiores, sed haec quoque imperitorum turba miretur. Hic ignotus ipsis Athenis fuit, circa quas delituerat. Multis itaque iam annis Metrodoro suo superstes, in quadam epistola, cum amicitiam suam & Metrodori, grata commemoratione cecinisset, hoc nouissime adiecit, *Nihil sibi & Metrodoro inter bona tanta nocuisse, quod ipsos illa nobilis Graecia non ignotos solum habuisset, sed pene inauditos.* Numquid ergo non, postea quam esse desierat, inuentus est? numquid non opinio eius emicuit? Hoc Metrodorus quoque in quadam epistola confitetur, *Se & Epicurum non satis eminuisse: sed post, se & Epicurum, magnum* ¹⁴ *paratumque nomen habituros, apud eos qui voluissent per eadem ire vestigia.* Nulla virtus latet: & latuisse, non ipsius est

damnum. Veniet qui conditam, & sæculi sui malignitate compressam, dies publicet. Paucis natus est, qui populum ætatis suæ cogitat. Multa annorum millia, multa populorum superuenient: ad illa respice. etiam si omnibus tecum viuentibus silentiū liuor indixerit, venient qui sine offensa, sine gratia iudicent. Si quod est pretium virtutis ex fama, nec hoc interit. Ad nos quidem nihil pertinebit posterorū sermo: tamen etiam non sentientes colet, ac frequentabit. Nulli non virtus & viuo, & mortuo, retulit gratiam: si modo illam bona secutus est fide, si se non exornauit & pinxit, sed idem fuit, siue ex denunciato videbatur, siue imparatus ac subito. Nihil simulatio proficit. paucis imponit leuiter extrinsecus inducta facies: veritas in omnem partem sui semper eadem est. Quæ decipiunt, nihil habent solidi. Tenue est mendacium: perlucet, si diligenter inspexeris.

I. L I P S I V S.

1. Saxum esse.] *Apud Seruiam* III. *Aen.* Sallustius Scyllam saxum esse dicit, simile formæ celebratæ procul visentibus.

2. Et quidem non terribile.] *Ego hoc rectum censeo, nec accedo, qui, modo terribile, supponunt: quasi etiam mune pro veteri fama esset. Non, inquam, accedo: nec res est tanta, aut fuit.*

3. Vno tantum vento.] *Quo illo? Austro. Vide Consol. ad Marc. cap. xvii. & supra, epist. xiv.*

4. Circa Tauromenitanum.] *Satis distitit, sed ventus nempe & fluctus eo ducunt. Seruius idem.* Nam sorbet vniuersa, quæprehendit: & secundum Sallustium, ea circa Tauromenitanum litus egerit. *Strabo, lib. vi.* Demonstratur ante Messaniam profunditas quædam vasta (Charybdis) in quam ætus freti abducunt nauigia contorta, & absorptorum fragmenta deuoluuntur ad litus Tauromenitanum.

5. Aliquanto longius.] *Aelianus Var. Hist. lib. viii. cap. xi. τὸ γ' οὖν Αἴτῳ φασὶν οἱ πλεόντες εἶναι ἐλάσσονος ὄψεσθαι, ἢ τοῦ τῷ ἐβλέπετο:* Ætnam aiunt nauigantes e longinquo minus aspici, quam antea solebat.

6. Aclargus effertur.] *Nostri omnes sic libri, & Gruteriani: tamen Modius è suis, aclargus efferuit.*

7. Et alibi pascitur.] *Scripti, & alijs: recte. non ipsius montis visceribus, sed interiora sua pabula habet.*

8. Ephestion incolæ.] *Scribe Hephæstion, ἡφαίστιον, quasi Vulcanium, à re ipsa dictum. Plinius lib. v. cap. xxvii.* In Lycia mōs Chimæra, noctibus flagrans: Hephæstion ciuitas, & ipsa sæpe flagrantibus iugis.

9. Morbo enim tuo.] *Morbo animi. sic enim affectum, & titillationem illam poeticam appellat.*

10. Ne Seuerum quidem Cornelium.] *Cui hodie opusculum de Ætna adseritur, quod exstat.*

11. Saluam mouet.] *Quod fit in subito appetitu cibi, aut obsonij. lingua & os humescunt, & sumere allubescunt.*

12. Pares erunt & æquales.] *Nos in Manuduct. iii. Dissert. iii.*

13. Locum quem occupauit.] *Nempe illum in calo locum, ubi cum primo orbe fuit. Ex eo scintilla in terras descendit, animus noster factus, eo rediturus.*

14. Paratumque nomen.] *Fortasse, pacatumque: extra calumnias & detractiones.*

15. Siue ex denunciato.] *Qui nos hodieq; inter magnates, præmittere & nunciare aduentum.*

P I N C I A N V S.

AN omnis tempestas atque mare illud contorqueat:] *Æque, non atque, vetus lectio. et si quædam exemplaria legant, an omnis tempestas atque flatus mare illud contorqueat.*

Quicquid illo freti turbine] *Sunt codices, in quibus non habeatur verbum freti.*

Quod aliquando longius nauigantibus soleat ostendi.] *Scribe solebat, non soleat, ex vetere lectione.*

Fumo quoque per diem segnior.] *Legendum puto segniore.*

Foratum pluribus locis solum.] *Quædam exemplaria perforatum legunt, non foratum.*

Retractaturus ingenij tui vires.] *Retracturus omnis prisca lectio, non retractaturus.*

Detrahat assidua vis ignium.] *Expende an legendum sit deterat, potius quam detrahat.*

Non ruina inferius adducet] *Vetus lectio abducet agnoscit, non adducet.*

Circa quas delituerat.] *Apud quas delituerat, emendatiores habent codices.*

Nunquid non opinio eius emicuit?] *Vetus lectio enituit habet, non emicuit. & paulo post enituisse, non emicuisse.*

Qui voluissent per eadem ire vestigia] *Addenda coniunctio & ut sit, & qui voluissent, &c. ex eadem.*

E R A S M V S.

NAm Scyllam, &c.] *Negatio videtur redundare, & quidē terribile nauigantibus, ut intelligamus hoc scire Senecam, Scyllam respondere fabulis, de Carybdi dubitare. Alioqui hæc vox, & quidem, augere solet, non excipere aut imminuere. Quidam codex habebat, Nam Scyllam quidem saxum esse, & quidem non terribile. na. Unde dubito, num forte scriptum fuerit, Scyllam quidem saxum esse, sed equiti terribile, non nauigantibus: ut intelligas, hætenus Scyllam respondere fabulis.*

Nec ignem non manere eundem.] *Quidam habebant, nec ignem manere eundem. Quanquam utriusque lectionis idem est sensus. Quale est illud Maronis:*

— Nec tales tangere curas.

Morbo enim tuo daturus eras, etiam si nemo quid mandaret tibi, donec Ætnā, &c. Variabat lectio, sed nihil arridebat. Si cui displicet vulgata, perpendat nū ita legi possit: Morbo enim tuo daturus, etiā si nemo: ut hic per apostrophen subaudias roget. Mox: Quid? Mandē tibi, ut dū Ætnā describis in tuo carmine, & hunc solēne, &c. Sentit enim, illū more poetarū non omissurū in descriptione locum quē libenter tractent, qui facile splendet.

P. Faber Semest. lib. 1. cap. 14. Pro non terribile, omnino legendum est modo terribile quæ voce id significat Seneca suis etiam temporibus Scyllam respondisse fabulis, & periculosissimum fuisse nauigantibus: inde illud credo iactatum est, incidit in Scyllam, Sane Plinius lib. 3. natura hist. cap. 8. in freto Siculo esse scopulum Scyllam, ite Charybdim mare verticosum, ambo clara scuitia testatur, & Seneca ipse ad Lucilium epist. 44. Nec me Charybdis & Scylla, & fabulosum istud fretum detertere potuisset. Transnatastem ista, non solum traiecissem, dummodo te complecti possem. Itaque ratio castigationis eius manifesta est. Ita quidem Faber, sed libri vetusti non respondent.

M. ss. tres, dignum est autem quod obserues. Ac v. ii. scripti & editi priores, ex hoc colligunt quidam.

Mod. epist. 111. Quisquam ne dubitabit, tantum non ex illis qui iurati semper & ubique dubitare, cui membranarum lectio præ vulgata auro contra redimenda sit, quæ habet: sed quia ignis euauit, & minus vehemens ac largus effertur: si quis hercule, si quis: huic ego mentis igniculos euauisse iam pridem contendo. Hæc ille, nostri m. ss. assentiuntur vulgatae lectioni.

M. ss. tres, iam multum operis effecti est. & statim, Quis oculis gloriatur, quis supplicetur diæ, cui sol &c.

M. ss. hic manci sunt, unus tantum ita refert, se & Epicurum enituisse: sed post se & Epicurum, magnum paratumque nomen habituros qui voluissent, &c.

ARGUMENTVM I. LIPSI.

VVLGV S ad spectaculum & ad stadium, sese ad studium & animum iuisse. Hunc colendum, non corpus: & facile id esse, si Bona velis. Ad libertatem eundem; quod sit spretis calcatisque cupidinibus. In eo veram felicitatem, non externo splendore esse. Bona.

EPIST. LXXX.

HOdierno die non tantum meo beneficio mihi vaco, sed spectaculi, quod omnes molesto¹ ad sphæromachiam auocauit. Nemo irrumpit, nemo cogitationem meam impedit: quæ hac ipsa fiducia procedit audacius.² Non crepuit subinde ostium,³ non alleuabatur velum:⁴ licebit vni vadere, quod magis necessarium est per se eunti, & suam sequenti viam. Non ergo sequor priores? facio. sed permitto mihi & inuenire aliquid, & mutare, & relinquere. Nō seruiō illis, sed assentior. Magnū tamen verbum dixi, qui mihi silentium promittebam, & sine interpellatore secretum: ecce ingens clamor ex stadio profertur, & me non excutit mihi, sed in huius ipsius rei⁵ contentionem transfert. Cogito mecum, quā multi corpora exerceant, quam ingenia pauci: quantus ad spectaculum non fidele & luforium fiat concursus, quāta sit circa artes bonas solitudo: quam imbecilli animo sint, quorū lacertos humerosque miramur. Illud maxime reuoluo mecum, si corpus perducī exercitatione ad hanc patientiam potest, quæ & pugnos pariter & calces⁶ non vnius hominis ferat, quæ⁷ solem ardentissimum in feruentissimo puluere sustinens aliquis, & sanguine suo madens diem ducat: quanto facilius animus corroborari possit, ut fortunæ ictus inuictus excipiat, ut proiectus, ut cōculcatus exsurgat? Corpus enim multis eget rebus, ut valeat: animus ex se crescit, se ipse alit, se exercet. Illi multo cibo, multa porione opus est,⁸ multo oleo, longa denique opera: tibi cōtinget virtus sine apparatu, sine impensa. Quidquid facere te potest bonum, tecum est. Quid tibi opus est ut sis bonus? velle. Quid autem melius potes velle, quam eripere te huic seruituti, quæ omnes premit, quā mancipia quoque conditionis extremæ, & in his sordibus nata, omni modo exuere conantur?⁹ Peculium suum, quod comparauerunt ventre fraudato,¹⁰ pro capite numerant:¹¹ tu non concupisces quanticumque ad libertatem peruenire, qui te putas in illa natum? Quid ad arcam tuam respicis? emi non potest. Itaque¹² in tabellas vanum conijcitur nomen libertatis: quam nec qui emerunt habent, nec qui vēdiderunt. Tibi des oportet istud bonum, à te petas. Libera te primum metu mortis: illa nobis primum iugum imponit: deinde metu paupertatis. Si vis scire quam nihil in illa mali sit, compara inter se pauperum & diuitum vultus. Sapius pauper, & fidelius ridet: nulla¹³ sollicitudo in alto est: etiam si qua incidit cura, velut nubes levis transit. Horum qui felices vocantur, hilaritas ficta est, aut grauis & suppurata tristitia: & quidē grauior, quia interdum non licet palam esse miseros: sed inter ærumnas cor ipsum exedentes, necesse est agere felicem. Sapius hoc exemplo mihi vtendum est: nec enim vllō efficacius exprimitur hic¹⁴ humanæ vitæ mimus,¹⁵ qui nobis partes has,¹⁶ quas male agamus, assignat.¹⁷ Ille qui in scæna elatus incedit, & hæc resupinus dicit,

En impero

¹⁸ *En impero Argis.* ¹⁹ *regna mihi liquit Pelops,*
Quà Ponto ab Helles atque ab Ionio mari,
Urgetur Isthmos:

feruus est, ²⁰ quinque modios accipit, ²¹ & quinque denarios. Ille qui superbus, atque impotens, & fiducia virium tumidus ait,

Quod nisi quieris Menelæ, hac dextra occides:

²² diurnum accipit, ²³ in cænaculo dormit. Idem de istis licet omnibus dicas, quos supra capita hominum, supraque turbam delictos lectica suspendit: omnium istorum personata felicitas est. Contemnes illos, si despoliaueris. ²⁴ Equum empturus, solui iubes stratum, detrahis vestimenta venalibus, ne qua vitia corporis lateant: hominem inuolutum æstimas? Mangones, quidquid est quod displiceat, aliquo lenocinio abscondunt. Itaque ementibus ornamenta ipsa suspecta sunt: siue crus alligatum, siue brachium adspiceres, nudari iuberis, & ipsum tibi corpus ostendi. Vides illum Scythiæ Sarmatiæve regem, insigni capitis decorum? si vis illum æstimare, totumque scire qualis sit, ²⁵ fasciam solue. ²⁶ multum mali sub illa latet. Quid de aliis loquor? si perpendere te voles se pone pecuniam, domum, dignitatem: intus te ipse considera. Nunc qualis sis, ²⁷ aliis credis.

I. L I P S I V S.

1. **A**D Sphæromachiam.] *Libri ut solet in Græcis, variant. Quidam, ad spheram mathemam: alij, ad spero in athema: meus, asperam in ethnam. Sphæromachia quidem nota est, pilæ lusus & certamen. Nominat Papinius in Siluis. Sphæromachias spectamus, & pilæ lusus admittitur. Ipsa enim Pila, Sphæra dicitur. atque ita Sidonius lib. v. Epist. xvii. Sphæra primus ego signifer fui: & lutores, Sphæristas appellat Seneca adfirmare etiam lectionem hanc videtur statim, dum ait Spectaculum non fidele, & lutorium. Lubricum enim, anceps: & lusus magis, quam certamen. Tamen Pincianus ille, iudicij bonus, ambigit, & Sphæromachiam legi mallet: calcium & talorum pugnam. Nam & eo alludens mox Seneca: patientiam, qua pugnos pariter & calces non vnus hominis feras. Ego memini puer Arhi Hannoniæ certamen hoc solenne videre, quo mariti & iuuenes, proiecta in medium pila, pugnis calcibusque de ea propellenda certabant, & ad talem locum (qui meta erat) prouehenda. Simile apud veteres: nescio. Equidem simplicem huc Sphæromachiam fuisse, vix persuadeor. Cur enim ad cotidianum tale spectaculum, & in balneis usurpatum, tota ciuitas concurreret? nisi si eximij aliqui sphæristæ. Cur item in Stadio præberetur? nam de eo sequitur: atque is athletarum magis locus, ex quo subiungit, ad illos ducunt. Επεὶ γὰρ ἴγνυρ.*

2. Non crepuit subinde ostium.] *An in aperiendo, cum cardo vertitur? an etiam tunc moris ostium digito vel manu percuti, ne inopinanti superuenires?*

3. Non alleuabatur velum.] *Foribus cubiculi prætentum: de quo ego pluscula, ad Annalem Taciti xiii. Alleuabatur autem ab admissionalibus ministris: quos Ammianus lib. ii. De Gest. Franc. cap. v. tenentes cortinam, ab hoc more, appellat.*

4. Licebit vni vadere.] *Quidam, vno euadere: plerique autem omnes, vno, vel imo. Probo vulgatum; vel, vnum. Sententia. licebit mihi soli incedere, per cogitationes & studia mea ire: quod expedit illi, qui sectam non sequitur.*

5. Contentionem transfert.] *Ut contendam & conferam hoc certamen cum studio meliore. An placet cum quibusdam libris, contemplationem? certe mihi.*

6. Non vnus hominis.] *Nam etsi paria ferè Athletarum pugnant, tamen aliquando mixti aut per cateruas: & ut id non fuerit, ordine alij post alios supponebantur. Ita vnus victor plures sustinebat.*

7. Solem ardentissimum.] *Cicero: Pugiles in exercitatu, etiam si pugnos & plagas ferre possint, Solem tamen sepe ferre non possunt.*

8. Multo oleo.] *Hæc item ad athletas, quorum crebra unctio, multi cibi, & sagina.*

9. Peculium suum.] *Redimere se ære suo serui solent. Vide, si lubet, me ad Taciti xiv. Annalem.*

10. Pro capite.] *Id est, pro libertate. Nam serui caput non habent.*

11. Tu non concupisces.] *Paria istis Epictetus Dissert. iiii. cap. i. Pro ista, quæ putatur libertas, alij se suspendunt, alij se præcipitant: est etiam cum totæ vrbes perierunt: & tu ob veram, ob insidiarum expertem, ob tutam libertatem nihil capias laboris? Vera autem hæc libertas, quam intelligunt, est finis Philosophiæ, ait Simplicius: illa nimirum, in qua à parente & auctore Deo producti sumus, ut neque formideamus quidquam, nec doleamus, neque vlli deteriori naturæ aut rei seruiamus. Et huc spectat illud Paradoxum decretum, Solum sapientem liberum esse.*

12. In tabellas vanum coniicitur.] *Manumissionis tabellas: quæ fidei causa dabantur.*

13. Sollicitudo in alto est.] *In imo & profundo pectore.*

14. Humanæ vitæ mimus.] *Augusti morituri quaesitum, Ecquid hunc mimum vitæ satis commodè egisse videretur? Enchiridium Epicteti, cap. xxiii. vide, & in illud Simplicium. In Anthologio:*

Σκηνὴ πᾶς ὁ βίος, & παίγνιον. ἢ μάθε παίζειν,

Τὴν ἀνδρὶν μετὰ θεῖς, ἢ φέρε τὰς ὁδύρας:

Scæna est hæc vita, & mimus. vel ludere discæ,

Seria postponens, vel cruciare miser.

15. Qui nobis partes has.] *Teles pythagoricus*: Δεῖ ὡς περ τ' ἀγαθὸν ὑποκριτὴν, ὅ, τι αὖν ὁ ποιητὴς περὶ τῶν προσώπων, τὸ πρὸς ἀγωνίᾳ καλῶς. ὅ, τι αὖν τ' ἀγαθὸν ἀνδρα, ὅ, τι αὖν τῶν θῶν ἢ τύχῃ, καὶ γὰρ αὐτῇ, φησὶν ὁ Βίων, ὡς περ ποιήτῃ, ὅ, τι μὴ τρωτολόγου, ὅ, τι ὑπερολόγου περὶ τῶν προσώπων, καὶ ὅ, τι μὴ βασιλέως, ὅ, τι δὲ ἀλῆτῃ: Oportet, sicut bonum histriionem, quamcumque personam poeta imposuerit, eam decorè exsequi & sustinere: sic & bonum virum, quamcumque Fortuna dederit. Nam & hæc, ait Bion, velut poetria, aliquando primi, aliquando ultimi actoris personam imponit, est etiam cum regis, & aliàs mendici. *Laërtius etiam, in Zenone*: Εἶναι γὰρ ὅ, ποῖον τῶ ἀγαθῷ ὑποκριτῇ τ' σφόν, ὅ, τι αὖν περὶ τῶν θῶν, αὖν περὶ τῶν ἀγαθῶν, ὅ, τι αὖν τῶν ἀνδρῶν, ὅ, τι αὖν τῶν ὑποκριτῶν, ὅ, τι αὖν τῶν ποιητῶν: Esse bono histriioni similem Sapientem, qui siue Thersites, siue Agamemnonis personam acceperit, vtramque decenter exprimit & imitatur.

16. Quas male agamus.] *Nostra culpa, & inscitia*: non illo sic imponente. Vellet enim bene agi, & facit sapiēs.

17. Ille qui in scena.] *Atreus, qui Pelopis filius & heres*. & quæ sequuntur, sunt ex *Atty Atreo*.

18. En Impero Argis.] *Meilibri, Impero Argis, sine illa particula*. Et grandius mihi esset, Imperito Argis, siue antique, Imperitod.

19. Regna mihi liquit.] *In Fabio legitur, scepra mihi*.

20. Quinque modios accipit.] *Dimensum & cibarium seruale, in menses*. Et si tamen in *Donato* scribitur: Serui quaternos modios accipiebant frumenti in mensem. Sed fieri potest, imo solet, ut honestiores plusculum acciperent, sicut isti actores. Ego aliquid super hac re 1. *Electo, cap. de Frumentat*.

21. Et quinque denarios.] *Septem denarios Lucianus videtur agnoscere, suo ævo*. Sed hæc talia mutant. De modo istolucaris (sic appellabant) ego ad 1. *Annal. Taciti*.

22. Diurnum accipit.] *Diarium, & mercedulam*.

23. In cænaculo.] *Vbi tenuiores & inopes*. Sic actor *Plautinus*, qui *Iouem Amphitruonem* refert, iocose:

Ego sum ille Amphitruo, cuius seruus Sofia,

In superiore qui habito cænaculo.

Tamen scripti ferè, centunculo, aut centuculo; meus, cetulo. Et de centunculo sanè placeat: atque id stratum seruorum fuisse.

24. Equum empturus.] *Horatij illud obuium*:

Regibus hic mos est, vbi equos mercantur, apertos

Inspiciunt.

Macrobius 1. Saturn. cap. xi. Quemadmodum stultus est, qui empturus equum, non ipsum inspicit, sed stratum eius & frænum: sic est, qui hominem ex veste, aut conditione, quæ modo vestis nobis circumdata est, æstimandum putat. *Apuleius, De Deo Socratis*: Neque enim in emendis equis phaleras cōsideramus, & balthei polimina in picimus, & ornatissimæ cervicis diuitias contemplamur: sed istis omnibus exuuiis amolitis & amotis, equum ipsum nudum, & solum corpus eius & animum contuemur. *Socrates, in Stob. serm. 1*. Οὐτ' ἴσως εὐγενὴς κρίνοιτ' αὖν ὁ πολυτελὴν σκευὴν ἔχων, ἀλλ' ὁ τῇ φύσει λαμπρός: ὅ, τι αὖν πωδῶν, ὁ πολὺ τιμον ὅ, τι αὖν κεκλῆσθαι δῖος, ἀλλ' ὁ τῇ ψυχῇ γενναίος: Neque equus generosus iudicetur, qui stratum & instructum splendidum habeat, sed qui natura sit talis: ita nec vir honestus, qui multas & æstimabiles opes habeat, sed qui animo sit præstans.

25. Fasciam solue.] *Id est, diadema in signe regni*. Nam hoc, non aliud quàm Fascia aut vitta capiti circumdata.

26. Multum mali sub illa.] *Regis cuiuspiam dictum, ad mulierculam admirantem*: O mulier, hunc pannum humi iacentem non tollas, si scias quantum mali sub eo lateat.

27. Aliis credis.] *Adulatoribus, & blandis hostibus*.

M V R E T V S.

AD [sphæromachiam.] *De hoc ludo Statius in præfatione quarti silvarum*. Sed & Sphæromachias spectamus, & pilæ lusio admittitur. Videat qui volet, *Pollucem libro nono, aut potius Mercurialem*.

Non aleuatur velum.] *Velum dicit, quod cubiculorum foribus præendi solet*. Leuatur autem, cum omnibus patet aditus ad dominum. Inde est in libris iuris, leuato velo, quod ineptissimus quidam paræmiographus ut prouerbia accepit.

Vni vadere.] *Certe libri veteres habeat vno*. sed ego neutrum satis intelligo.

Suppurata.] *ὕπῃλα*.

En impero Argis.] *Atreus, ut opinor, in vetere tragœdia ita loquens inducebatur*. Versum autem hunc emendavi ex vetere libro *Siculo*. nam in ceteris erat acephalus.

Quinque modios accepit & quinque denarios.] *Puto hoc seruorum menstruum demensum fuisse*.

In cœnaculo.] *Vbi enim habitabant pauperes*. Sic iocans *Plautinus Iupiter ita de se ait*.

In superiore qui habito cœnaculo.

Equum empturus solui iubes stratum.] *Si quis equum empturus, cum instratum tantum inspiciat, nummos suos profundere, seque ipse in laqueos inducere velle videtur*. Diligenter enim inspicienda sunt singula partes, ne quid vitij lateat. Ideoque ita cecinit *Horatius*:

Regibus hic mos est, vbi equos mercantur, apertos.

Inspiciunt.

At quidam, qui quasi artem facitabat recta deprauandi, opertos, non apertos, legere voluit. ut ostenderet nihil esse tam stultum, quod ipse, si semel aduasset, non pro recto ac vero defendere auderet.

PINCIVS.

AD sphæromachiam auocauit.] *Scribendum arbitror sphæromachiam, non sphæromachiam: hoc est, calcium siue talorum pugnam: ut sequentia videntur probare, si corpus perducere exercitatione ad hanc patientiam potest, qua & pugnos pariter & calces non vnius hominis ferat.*
 Non alleuabatur velum.] *Alleuabitur, vetus lectio, non alleuabatur.*
 Qui nobis partes quas male agamus assignat.] *Scribe, qui nobis partes has, quas, &c. ex eadem.*
 Latius incedit.] *Scribendum reor laxius, non latius.*
 Quod de aliis loquor.] *Emendatiora exemplaria, Quid de aliis loquor? ut sit interrogatio.*

OPSOPOEVS.

ORdo auribus gravior in m. ss. ingenia quàm pauci, Et inferius, desit dictio primum in iisdem.
Huius versus tumor notatur a Quintiliano cap. 4. lib. 9. Itaque (ait) ubi necesse est, affectamus etiam tumorem, qui spondæis atque iambis maxime continetur;
 Hypero argus sceptrum mi liquit Pelops.
Sic quidem scribitur vulgo: sed iam dudum monuit Turnebus Aduersariorum lib. 12. cap. 11. è Seneca legendum.
 En impero Argis, regna mi liquit Pelops.
At Lipsius epist. 5. lib. 5. versus causa scribendum censet, Imperito Argis.
 M. ss. Ieruus quinque modios accepit, absque verbo est.

GRVTERVS ET IVRETVS.

AD sphæromachiam auocauit.] *Ita certo legendum non sphæromachiam, uti placet Pinciano: & vero non ego primus ille Aduocatus Philosophi, ita etiam legendum sensit Beroaldus, Stephanus Epist. ad Dalech. 34. item P. Faber lib. 1. c. 6. Agonist. quem videat curiosus lector.*

Non alleuatur velum.] *Intelligit velum quod prætendebatur foribus de quo Suetonius in Claudio c. 10. & Iulius Pollux lib. 10. Id velum leuabatur in admissionibus ut patet ex isto loco Seneca, & Lampridio in Alexandro. Inde apud l. C. causas cognoscere leuato velo, id est palam omnibus admissis l. 5. Cod. de naufragiis. Erant & alia in canationibus arcendi frigoris, itemque ornatus causa, de quibus noster lib. 4. Qu. nat. Tertullianus de habitu muliebri, Lipsius ad lib. 13. Ann. Taciti.*

Quam ingenia pauci.] *Melius v. c. Iureti, ingenia quam pauci.*

Peculium suum quod comparauerant ventre fraudato.] *De hoc late Reuarius ad l. 19. de reg. iur. Lipsius ad lib. 14. Ann. Tac. Brissonius lib. 6. de form.*

Concupisces quanticunque.] *v. c. tanticunque.*

In cœnaculo dormit.] *v. c. centulo. Sed & in Calepini Lexico hic locus citatur, & passim habetur. centunculo, ut inde constet priscus Seneca editiones non aliter retulisse. Quare videndum est, num, centuculo, vera sit lectio. & pro vilibus stragulis accipi debeat. hæc Iuretus.*

Ociendi rumoribus.] *v. c. Iureti obiicienda sermonibus, quomodo inf. Epist. 122. Luxuriosi vitam suam esse in sermonibus dum viuunt, volunt.*

ARGVMENTVM I. LIPSI.

DE homine ingrato exordium: tum questio, An grati esse debeamus aduersus eum, qui antè inuit, post nocuit? Subtiliter & diffuse hoc disputat, & varie distinguit.

EPIST. LXXXI.

QVERERIS incidisse te in hominem ingratum. Si hoc nunc primum, age aut fortunæ, aut diligentia tuæ gratias. Sed nihil facere hoc loco diligentia potest, nisi te malignum. Nam si hoc periculum vitare volueris, non dabis beneficia: ita ne apud alium pereant, apud te peribunt. Non respondeant potius, quam non dentur: & post malam segetem serendum est. Sæpe quidquid perierat assidua infelicitis soli sterilitate, vnius anni restituit vbertas. Est tanti, ut gratum inuenias, experiri & ingratos. Nemo habet tam certam in beneficiis manum, ut non sæpe fallatur: aberrent, ut aliquando hæreant. Post naufragium maria tentantur: sceleratorem non fugat à foro decoctor. Cito inerti otio vita torpebit, si relinquendum est quidquid offendit. Te vero benigniorem hæc ipsa res faciat. nam cuius rei euentus incertus est, id, ut aliquando procedat, sæpe tentandum est. Sed de isto satis multa in iis libris locuti sumus, qui de Beneficiis inscribuntur: illud magis querendum videtur, quod non satis (ut existimo) explicatum est: An is qui profuit nobis, si postea nocuit, paria fecerit, & nos debito soluerit? Adice si vis & illud: Multo plus postea nocuit, quam antè profuerat. Si rectam illam rigidi iudicis sententiam quaeris, alterum ab altero absoluet, & dicet: Quamuis iniuria præpoderet, tamen beneficiis donetur, quod ex iniuria superest. Plus nocuit: sed prius profuit. itaque habeatur & temporis ratio. Iam illa manifestiora sunt quam ut admoneri debeas, querendum esse, quam libenter profuerit, quam inuitus nocuerit: quoniam

animo & beneficia & iniuriæ constant. Noli beneficium dare. victus sum aut verecundia, aut instantis pertinacia, aut spe. Eo animo quidque debetur, quo datur: nec quantum sit, sed à quali profectum voluntate, perpenditur. Nunc coniectura tollatur. Et illud beneficium fuit, & hoc quod modum beneficij prioris excessit, iniuria est. Vir bonus utrosque calculos sic ponit, ut ³ se ipse circumscribat: beneficio adiicit, iniuriæ demit. Ille alter remissior iudex, quem esse me malo, iniuriæ obliuisci debet, officij meminisse. Hoc certè, inquit, iustitiæ conuenit, suum cuique reddere, beneficio gratiam, iniuriæ talionem, aut certè malam gratiam. Verum erit istud, cum alius iniuriam fecerit, alius beneficium dederit. nam si idem est, beneficio vis iniuriæ extinguitur. Nam cui, etiam si merita non antecessissent, oportebat ignosci, post beneficia lædenti, plus quàm venia debetur. Non pono utrique par pretium: pluris æstimo beneficium, quàm iniuriam. ⁴ Non omnes debere sciunt grati beneficium. Potest etiam imprudens, & rudis, & vnus è turba, ⁵ utique dum propè est ab accepto, reddere beneficium, ⁶ & pensare: ignorat autem ⁷ quantum debeat. Vni sapienti notum est, quãti res quæque taxanda sit. Nam ille de quo loquebar modo, stultus etiam si bonæ voluntatis est, aut minus quàm debet, aut tempore, aut quo non debet loco, reddit: id quod referendum est, effundit atque abiicit. Mira in quibusdam rebus verborum proprietas est: & consuetudo sermonis antiqui quædam efficacissimis, & officia docentibus, notis signat. Sic certe solemus loqui: *Ille illi gratiam retulit*. Referre, est ultro quod debeas afferre. Non dicimus, *Gratiam reddidit*. Reddunt enim, & qui repossuntur, & qui inuiti, & qui vbilibet, & qui per alium. Non dicimus, *Reposuit beneficium, aut soluit*: nullum enim nobis placuit, quod æri alieno conuenit, verbum. Referre, est ad eum à quo acceperis, ferre. Hæc vox significat voluntariam relationem. Qui retulit, ipse se appellauit. Sapiens omnia examinabit secum, quantum acceperit, à quo, quando, vbi, quemadmodum. Itaque negamus quemquam scire gratiam referre, nisi sapientem. non magis quàm beneficium dare quisquam scit, nisi sapiens: hic scilicet, qui magis dato gaudet, quàm alius accepto. Hoc aliquis inter illa numerat, quæ videmur inopinata omnibus dicere, *παράδοξα*. Græci vocant: & ait, Nemo ergo scit præter sapientem referre gratiam? ergo nec quod debet creditori suo, reponere quisquam scit alius? nec cum emit aliquam rem, pretium venditori persolvere? Sed ne nobis fiat inuidia, scito idem dicere Epicurum. Metrodorus certe, ait, *Solum sapientem referre gratiam scire*. Deinde idem admiratur, cum dicimus, ⁸ *Solus sapiens scit amare, solus sapiens amicus est*. Atqui & amoris & amicitiae pars est, referre gratiam: imo hoc magis vulgare est, & in plures cadit, quàm vera amicitia. Deinde idem admiratur, quod dicimus fidem nisi in sapiente non esse: tamquam non ipse idem dicat. An tibi videtur fidem habere, qui referre gratiam nescit? Desinant itaque infamare nos, tamquam incredibilia iactantes: & sciant apud sapientem esse ipsa honesta, apud vulgum simulacra rerum honestarum & effigies. Nemo referre gratiam scit, nisi sapiens. Stultus quoque vtrumque scit, & quemadmodum potest, referat: scientia illi potius, quàm voluntas desit. Velle non discitur. Sapiens inter se omnia comparabit. maius eius opus, aut minus fit (quamuis idem sit) tempore, loco, causa. Sæpe enim hoc non potuere diuitiæ in domum infusæ, quod opportune dati mille denarij. Multum enim interest, donaueris, an succurreris: seruauerit illum tua liberalitas, an instruxerit. Sæpe quod datur, exiguum est: quod sequitur ex eo, magnum. Quantum autem existimas interesse, vtrum aliquis ⁹ quod dederat, sumpserit, an beneficium acceperit, ut daret? Sed ne in eadem, quæ ¹⁰ satis scrutati sumus, reuoluamur, in hac comparatione beneficij & iniuriæ, vir bonus iudicabit quidem quod erit æquissimum: sed beneficio fauebit, in hanc erit partem procliuior. Plurimum autem momēti persona solet afferre, in rebus eiusmodi. Dedisti mihi beneficium in seruo, iniuriam fecisti in patre: seruasti mihi filium, sed patrem abstulisti. Alia deinceps, per quæ procedit omnis collatio, prosequetur: & si pusillum erit quod intersit, dissimulabit. Etiam si multū fuerit, si id donari salua pietate ac fide poterit, remittet: id est, si ad ipsum tota pertinebit iniuria. Summa rei hæc est. facilis erit in commutando: patietur ¹¹ plus imputari sibi, inuitus beneficiū per compensationem iniuriæ soluet: in hanc partē inclinabit, huc verget, ut cupiat debere gratiā, cupiat referre. Errat enim, si quis beneficiū libentius accipit, quàm reddit. Quanto hilarior est qui soluit, quam qui mutuatur, tanto debet lætior esse, qui se maximo ære alieno accepti beneficij exonerat, quàm qui accipiēs cum maxime obligatur. Nā in hoc quoque falluntur ingrati, quod creditori quidē, præter

sortem, extra ordinem numerant: beneficiorum autem vsum esse gratuitum putant. Et illa crescunt mora: tantòque plus soluendum est, quanto tardius. Ingratus est, qui beneficium reddit sine v'sura. Itaque huius quoque rei habebitur ratio, cum conferentur accepta & expensâ. Omnia facienda sunt, vt quam gratissimi simus: nostrum enim in hoc bonum, quemadmodum iustitia non est, vt vulgo creditur, ad alios pertinens; maxima pars eius in se redit. Nemo non cum alteri prodest, sibi profuit. Non eo nomine dico, quod volet adiuuare adiutus, protegere defensus, quod bonum exemplum circuitu ad facientem reuertitur: sicut mala exempla recidunt in auctores, nec vlla misratio contingit his, qui patiuntur iniurias, quas posse fieri, faciendo docuerunt: sed quod virtutum omnium pretium in ipsis est. Non enim exercentur ad præmium: rectè facti, fecisse merces est. Gratus sum, non vt alius mihi libentius præstet, priori irritatus exemplo: sed vt rem iucundissimam ac pulcherrimam faciam. Gratus sum, non quia expedit; sed quia iuuat. Hoc vt scias ita esse, si gratum esse non licebit, nisi vt videar ingratus, si reddere beneficium non aliter quàm per speciem iniuriæ poterò; æquissimo animo ad honestum consilium, per mediam infamiam, tendam. Nemo mihi videtur pluris æstimare virtutem, nemo illi magis esse deuotus, quàm qui boni viri famam perdidit, ne conscientiam perderet. Itaque, vt dixi, maiore tuo, quàm alterius bono gratus es. Illi enim vulgaris & quotidiana res contigit, recipere quod dederat: tibi magna, & ex beatissimo animi statu profecta, gratum fuisse. Nam si malitia miseros facit, virtus beatos, gratum autem esse virtus est: rem vsitatam reddidisti, inæstimabilem consecutus es, conscientiam grati: quæ nisi in animum diuinum, fortunatumque non peruenit. In contrarium autem huic affectum, summa infelicitas vrget. Nemo si ingratus est, non miser erit: non differo illum, statim miser est. Itaque ingrati esse vitemus, non aliena causa, sed nostra. Minimum ex nequitia leuissimumque ad alios redundat: quod pessimum ex illa est, & (¹² vt ita dicam) spississimum, domi remanet, & premit habentem. quemadmodum Attalus noster dicere solebat, *Malitia ipsa* ¹³ *maximam partem veneni sui bibit.* Illud venenum, quod serpentes in alienam perniciem proferunt, sine sua continent, non est huic simile: hoc, habentibus pessimum est. Torquet ingratus se, & macerat: odit quæ accepit, quia redditurus est, & extenuat: iniurias vero dilatat atque auget. Quid autem eo miserius, cui beneficia excidunt, hærent iniuriæ? At contra sapientia exornat omne beneficium, ac sibi ipsa commendat, & se assidua eius commemoratione delectat. Malis vna voluptas est, & hæc brevis, dum accipiunt beneficia: ex quibus sapienti longum gaudium manet, ac perenne. Non enim illum accipere, sed accepisse delectat: quod immortale est, & assiduum. Illa contemnit, quibus læsus est: nec obliuiscitur per negligentiam, sed volens. Non vertit omnia in peius: sed nec quærit cui imputet casum, & peccata hominum ad fortunam potius refert. Non calumniatur verba, nec vultus: quidquid accidit, benigne interpretando leuat: nec offensæ potius, quàm beneficii meminit. Quantum potest in priore ac meliore se memoria detinet; nec mutat animum aduersus bene meritos, nisi multum malefacta præcedant, & manifestum etiam conuiuenti discrimen est: tunc quoque in hoc dumtaxat, vt talis sit post maiorem iniuriam, qualis ante beneficium. Nam cum beneficio par est iniuria, aliquid in animo beneuolentiæ remanet. Quemadmodum reus ¹⁴ sententiis paribus absoluitur, & semper quidquid dubium est, humanitas inclinat in melius: sic animus sapientis, vbi paria maleficiis merita sunt, desinet quidem debere, sed non desinet velle debere: & ¹⁵ hoc facit, quod qui post tabulas nouas soluunt. Nemo autem gratus esse potest, nisi contempserit ista, propter quæ vulgus insanit. Si referre vis gratiam, & in exilium eundum est, & effundendus sanguinis, & suscipienda egestas, & ipsa innocentia sæpe maculanda, indignisque obijcienda rumoribus. Non paruo sibi constat homo gratus. Nihil carius æstimamus, quam beneficium, quamdiu petimus: nihil vilius, cum accepimus. Quæris quid sit, quod obliuionem acceptorum nobis faciat? cupiditas accipiendorum. cogitamus non quid impetratum, sed quid impetrandum sit. Abstrahunt a recto diuitiæ, honores, potentia, & cetera, quæ opinionione nostra cara sunt, pretio suo vilia. Nescimus æstimare res: de quibus non cum fama, sed cum rerum natura deliberandum est. Nihil habent ista magnificum, quo mentes in se nostras trahant, præter hoc, quod mirari illa consueuimus. Non enim quia concupiscenda sunt, laudantur; sed concupiscuntur, quia laudata sunt: & cum singulorum error publicum fecerit, singulorum errorem facit publicus.

Sed quemadmodum illa credimus, sic & in hoc fidei populi credamus, nihil esse grato animo honestius. Omnes hoc vrbes, omnes etiam ex barbaris regionibus gentes conclamabunt: in hoc bonis malisque conueniet. Erunt qui voluptates laudent, erunt qui labores malint: erunt qui dolorem maximum malum dicant, erunt qui ne malum quidem appellent: diuitias aliquis ad summum bonum admittet, alius illas dicet humanam malo vitæ repertas: nihil esse eo locupletius, cui quod donet fortuna non inuenit. In tanta iudiciorum diuersitate, referendam bene merentibus gratiam, omnes vno tibi, quod aiunt, ore affirmabunt: in hoc tam discors turba consentiet, cum interim iniurias pro beneficiis reddimus. Et prima causa est, cur quis ingratus sit, si satis gratus esse non potuit. Eo perductus est furor, ut periculosissima res sit, beneficia in aliquem magna conferre. nam quia putat turpe non reddere, non vult esse, cui reddat. Tibi habe, quod accepisti: non repero, non exigo. profuisse tutum sit. Nullum est odium perniciosius, quam ex beneficij violati pudore.

I. LIPSIVS.

1. **N**on fugata foro decoctor.] *Alij, Coactor, referunt. Coactor quidem est, qui argentariorum aut feneratorum reliqua, & summulas exigit, qui & Collectarius dicitur: sed aptior Decoctori hic locus, an Coctori? nam meus & magis fidi libri, tortor.*

2. Non satis, ut existimo.] *Attigit tamen lib. III. De Benef. cap. XIII.*

3. Se ipse circumscribat.] *Decipiat se, & ultro fallat in hoc calculo.*

4. Non omnes debere sciunt grati.] *Librorum hac scriptura est, Remanam suppositiciam non moror. Lego tamen, gratè.*

5. Vtique dum prope est.] *Id est, in recenti beneficio, quod nondum excidit. Nam vulgus vetustioris obliuiscitur.*

6. Et pensare.] *Sententia est. potest par reddere, sed non paria facere: quia in beneficio non acceptum solum consideratur, sed animus, tempus, occasio tua & mea.*

7. Quantum debeat.] *Alij, pro re debeat: meus, quantum præbeat.*

8. Solus sapiens scit amare.] *Vide Manuduct. III. Dissert. XVI.*

9. Quod dederat, sumpserit.] *Mirè intrincant libri: & hac Muretiana, præter ipsos. Mitto alios, meus: Quantum autem, existimas, interest, utrum aliquid quod dederat, vel quod præstaret, sumpserit, an beneficium. Alludunt alij, & Erasmi quidam codices, utrum aliquis de rata quod præstaret sumpserit. Nos concinnamus: existimas, interest, utrum aliquis de arca, vel quod præsto erat, sumpserit, an beneficium. Verissime, opinor. Quid censes, inquit, interesse, utrum aliquis domo & ab arca, paratam pecuniam sumpserit; an ut posset benefacere, beneficium acceperit? id est, ipse mutuum sumptum, alteri dederit? De sententia, nec ambigo; vix de scriptura.*

10. Satis scrutati sumus.] *Libris De Beneficiis.*

11. Plus imputari sibi.] *Plus sibi deberi.*

12. Ut vita dicam, spississimum.] *Suspiciatur Pincianus pessimum: & ita sane quidam libri. Tamen non mutem. At cur igitur præfatur, ut ita dicam? non quia vox inusitata, sed quia metaphora audacior videri possit.*

13. Maximam partem veneni sui.] *Pulcherrime. Ita Hierax Pythagoricus: Iniuria, inquit, & malitia ab auctore incipiens, in illum qui afficitur, redundat. Sed ipsum auctorem in primis lædit, minus eum qui patitur. Επει & ἂν αὐτὸς τὴν κίνησιν λαμβάνει, & τ' ἐπαρσιν. ἐγχειρομένη τοίνυν, τ' ἑκὼν ἢ ἀνὰ πρῶτον, & ὅτι τικεῖν ἐν ταῖς ὁδίσι φλέγει, & δίδωσι λυμαίνεσθαι, & τῷ ἐπ' αὐτῆς ἰὼ χρωταῖ διδοποιῶ τῇ βαφῇ: Quoniam ab ipso auctore & motum, & incrementum accipit. Excitata igitur, eum qui parit primum apprehendit, & ante partum in ipsis nixibus conatibusque adurit, & transiens lædit, & suo veneno tingit, colore pessimo. Et statim: Οὐτὼ & πᾶς ἄδικος, αὐτὸς δ' ἡ κακία πρῶτος γίνεταί, πρὶν εἰς ἄλλους ἀφίεναι: Ita quivis improbus prius malitiam suam ipse bibit & degustat, priusquam in alios emittat. Dicas ex illo sumpsisse nostrum: quem etiam vide epistola. LXXXVII.*

14. Sententiis paribus.] *Seneca pater Controversia III. lib. I. itemque prima, libri III.*

15. Hoc faciet, quod qui post tabulas.] *E Pinciani duobus libris hæc sunt, & boni argutique sensus. Tamen meus auctior: hoc faciet, quod qui accepto quidem præstauerat usuram vel huiusmodi remittit, vel tabulas novas soluit. Alij assident: quid dicam, hæreo. Aglossulis, aut interpolatione, hæc omnia esse? vix probabile est. Tentabam obiter: hoc faciet, quod qui accepto quod prærogauerat, usuram vel eius modum remittit; vel, tabulis novis, soluit. Sed haud satis hæc sententiæ applica. Tabulas novas scimus esse, cum as alienum remittitur, & noui igitur codices fiunt.*

MURETVS.

Decoctor.] *Ita vnus vetus liber, melius opinor, quam, ut alij, coactor.*

Vtique dum prope est ab accepto.] *Ita emendavi, auctoribus duobus vetustis libris.*

Ignorat autem quantum debeat.] *Ita liber Antonij Constantini. at Siculus. Ignorat autem quantum pro eo debeat.*

PINCIANVS.

FOeneratorem non fugat à foro coactor.] *Quadam exemplaria, non coactor, habent, sed tortor ut legendum putem, coctor, qui alias dicitur decoctor.*

Quamuis iniuriæ præponderent, tamen beneficijs donetur, cum quod ex iniuria superest, plus nocuit, sed prius proficit.] *Scribendum per maiorem, Quamuis iniuria præponderet: tamen beneficijs donetur, quod ex iniuria superest. Plus nocuit, sed prius profuit, ex vetere lectione.*

Vtique dum prope sibi est, reddere beneficium, & pensare ab accepto.] *Exemplar facundi & Primitiui, Vtique dum prope est ab accepto. reliqua superfluent.*

Quantum autem existimas interesse, vtrum aliquis quod dederat, receperit, vel quod præstauit sumplerit.] *Vetus lectio, & breuior, & correctior: Quantum autem putas interesse, vtrum aliquis quod deerat, sed quod præstabat, sumpserat. reliqua non habentur.*

Etiā si multū erit, sed si id donari salua pietate ac fide poterit, remittet.] *Scribe per maiorem. Etiam si multum erit, etsi id donari, &c. ex castigatiss. codice.*

Quam qui cum maxime obligatur.] *Lege ex exemplari diui Pauli Pinciani, quam qui accipiens cum maxime obligatur.*

Et illa crescunt mora:] *Videtur scribendum, At illa crescunt mora.*

Nostrum enim hoc bonum quemadmodum iustitia non est, vt vulgo creditur, ad alios pertinens.] *Corrigendum reor mutato verborum ordine: Nostrum enim hoc bonum est, non quemadmodum iustitia vt vulgo creditur, ad alios pertinens.*

Nec vlla misratio contingit his qui patiuntur iniurias.] *Legendum existimo, cum patiuntur, non qui patiuntur. alias nullum elicies sensum.*

Nemo si ingratus est, non miser erit, non differo illum, statim miser est.] *Corrigendum ex codice Franciscano. reliquos enim deprauatos inuenio. Nemo si ingratus est, miser erit. Non differo illum. Statim miser est.*

Quod pessimum ex illa est, & (vt dicam) spississimum,] *Legendum reor pessissimum, non spississimum; formauit enim superlatiuum a superlatiuo, vt apud Græcos primissimus, ipsissimus, &c.*

Illud autem venenum.] *Verbum autem tollendum ex vetere lectione.*

Sed nec quærit cui imputet casum,] *Dele verbum sed, ex eadem.*

Et hoc facit, quod qui post tabulas accepto quidem præstauerant vsuram. Vel hi remittunt, vel tabulas nouas soluunt.] *In duobus fidelissimis exemplaribus Franciscano & Facundi ac Primitiui, multa ex his verbis non habentur, ni fallor rectissime. Legitur in his ad hunc modum: Et hoc facit, quod qui post tabulas nouas soluunt. reliqua desiderantur.*

Cogitamus non quid impetratum sit, sed quid petendum sit.] *Scribe impetrandum, non petendum ex exemplari diuæ Mariæ Salmenticensis.*

Sic & in hoc quidem populo demus,] *Vetustum exemplar, Sic & hoc fidei populi credamus.*

Quam me beneficij violati pudere.] *Sic plerique habent codices castigatiores, quam beneficij oblatis pudere.*

OPSOPOEVS.

MODIUS Epist. 120. Corruptum esse locum res ipsa clamat: itaque nescio qui adiecit in editione Basileensi, ista, & pensare ab accepto, in quibusdam libris non addi. quare putet fortasse etiam præcedentia ista, vtique dum prope sibi est, reddere beneficium, mutanda in vtique dum probæ fidei est, reddere beneficium. Ego scio ista, reddere beneficium, ineptuli alicuius esse additamentum. neque enim aut in membranis nostris, aut in exemplari Facundi & Primitiui, quo vsus Pincianus, reperitur non magis quam & pensare quod sequitur: & in nostris rursus solis pro re. quibus omnibus consideratis, ita totum hunc constituendum arbitror: Non omnes grati sciunt debere beneficium. Potest etiam imprudens, & rudis, & vnus e turba, vtique dum probe est ab accepto: ignorat autem quantum debeat. Vni sapienti notum est, quanti res quæque taxanda sit. Etiam vnus e multis, inquit, potest esse gratus quidem, recenti præsertim beneficio, scire autem quantum debeat non potest, quod hoc tantum in eum cadat, qui res singulas sua estimatione metitur. Hæc Modius: & ita quidem duo manus exarati. Sed nec sic locus persanatus est. aliquid deesse innuit quod sequitur, Nam ille de quo loquebar modo, stultus. cuius nulla in prioribus mentio, nisi ad imprudentem & rudem referas. quod vt non probem, in causa est copulæ etiam. cui enim copuletur, nihil præceßit. Deinde quid dicemus imprudentem posse? referre an debere beneficium? debere posse negat Seneca, quia rem quamque taxare nesciat. Si referre, unde hoc verbum repetemus. siquidem id m. ss. non habent? Certe quomodo me vel ex hac scriptorum codicum, vel Mureti lectione expediam, non habeo. Expecto qui opem ferat deum aliquem, velut ex machina.

M. ss. duo, Sapiens inter se omnia comparabit.

Variant scripti codices: quidam, vtrum aliquis quod dederat, sed quod præstabat, sumpserit: vnus, vtrum aliquis quod dederat rata, sed quod præstabat, sumpserit: alius, seu quod præstarat. Nescio an hic voluerit Seneca exprimere quod copiosius libro tertio de Beneficijs, capite octauo, his verbis: Hic pecuniam pro addicto dependit: sed cum illam domo protulisset. Ille dedit eandem: sed mutuam sumpsit, aut rogauit, & se obligari ingenti merito passus est. Eodem existimas loco esse illum qui beneficium ex facili largitus est: & hunc, qui accepit, vt daret?

Modius epistola paullo ante citata: Manu descriptus liber Dominicanus, Itaque ingrati esse vitemus non caussa aliena quam nostra. qua locutione Comicus dixit: Tacita mulier bona est quam loquens, & ad hoc exemplum sexcenta alia. Hæc ille. Nostri stant a vulgatis.

Ambianus, & vt ita dicam pessissimum. quo pacto legendum ratus est Pincianus. Et postea m. ss. ac sibi ipsa commendat.

M. ss. tres, sic & hoc fidem populo credamus. vnus sic & hoc fidei populi credamus.

Lipsius epistola vigesima tertia libri tertij: Qui conuenit vt miretur, quod irridet? Lego, quamuis iners.

ARGVMENTVM I. LIPSI.

CONTRA A delicias, & mollem vitam: itemque otium ignauum. Studijs id dedicandum esse: & praesertim Philosophiae: quae muniat contra metus, & externa omnia mala, contra ipsam mortem. Frustra in hanc nos argutiis aut Sophismatis armari; & obiter contra facientes. Mortem per se in differentem esse: sed talem, aut talem, honestam; & contra. Iterumque contra canillatores, Bona.

EPIST. LXXXII.

DESI iam de te esse sollicitus. Quem, inquis, deorum sponforem accepisti? eum scilicet qui neminem fallit, animum, recti ac boni amatorem. In tuto pars tui melior est. potest fortuna tibi iniuriam facere: quod ad rem magis pertinet, non timeo ne tu facias tibi. I, qua cepisti: & in isto te vitae habitu compone, placide, non molliter. Male tibi esse malo, quam molliter. Male nunc sic accipe, quemadmodum a populo solet dici, dure, aspere, laboriose. Audire solemus sic quorundam vitam laudari, quibus inuidetur: *Molliter viuit*, hoc dicunt, malus est. Paullatim enim effeminatur animus, atque in similitudinem otij sui & pigritiae, in qua iacet, soluitur. Quid ergo? viro non vel obrigescere satius est? Deinde delicati timent mortem, cui vitam suam fecere similem. Multum interest inter otium, & conditium. Quid ergo, inquis, non satius est vel sic iacere, quam istis officiorum vorticibus volutari? Vtraque res letalis est, & contractio, & torpor. Puto, aequè ¹ qui in odoribus iacet mortuus est, quam qui rapitur vnco. Otium sine litteris mors est, & hominis viui sepultura. Quid denique prodest secessisse, tamquam non trans maria nos sollicitudinum causae persequantur? Quae latebra est, in quam non intret metus mortis? quae tam munita, & in altum subducta vitae quies, quam non dolor territet? Quocumque te abdideris, mala humana circumstrepent. Multa extra sunt, quae circumeunt nos, quo aut fallant, aut vrgeant: multa intus, quae etiam in media solitudine exaestuant. Philosophia circumdanda est, ² inexpugnabilis murus, quem fortuna multis machinis ³ lacessitum non transit. In insuperabili loco stat animus, qui externa deseruit, & arce se sua vindicat: infra illum omne telum cadit. Non habet, ut putamus, fortuna longas manus: neminem occupat, nisi haerentem sibi. Itaque quantum possumus, ab illa resiliamus: quod sola praestabit sui naturaeque cognitio. Sciat quo iturus sit, unde ortus: quod illi bonum, quod malum sit: quid petat, quid deuitet: quae sit illa ratio, quae appetenda ac fugienda discernat, qua cupiditatum mansuescit insania, timorum saeuitia cōpescitur. Haec quidam putant ipsos etiam ⁴ sine philosophia repressisse: sed cum securos aliquis casus expertus est, exprimitur sera confessio. Magna verba excidunt, cum tortor poposcit manum, cum mors propius accessit. Possis illi dicere: Facile prouocabas mala absentia: ecce dolor, quem tolerabilem esse dicebas: ecce mors, quam contra multa animose locutus es: sonant flagella, gladius micat:

Nunc animis opus Aenea, nunc pectore firmo.

Faciet autem illud firmum assidua meditatio: si non verba exercueris, sed animum: si contra mortem te praeparaueris: aduersus quam non exhortabitur, nec attollet, qui cauillationibus tibi persuadere tentauerit, mortem malum non esse. Libet enim, Lucili virorum optime, ridere ineptias Graecas, quas nondum, ⁵ quamuis mirer, excussi. Zeno noster hac collectione utitur: Nullum malum gloriosum est: mors autem gloriosa est: mors ergo non est malum. Profecisti. liberatus sum metu: post haec, non dubitabo porrigere ceruicem. Non vis seuerius loqui, nec morituro risum mouere? Non mehercule facile tibi dixerim, vtrum ineptior fuerit, qui se hac interrogatione iudicauit mortis metum extinguere: an qui hoc tamquam ad rem pertineret, conatus est soluere. Nam & ipse interrogationem contrariam opposuit, ex eo natam, quod mortem inter Indifferentia ponimus, quae ἀδιάφορα Graeci vocant. Nihil, inquit, indifferens gloriosum est: mors autem gloriosum est: ergo mors non indifferens. Haec interrogatio vides ⁶ vbi obrepat, mors non est gloriosa, sed fortiter mori gloriosum est: & cum dicit, Indifferens nihil gloriosum est: concedo tibi ita, ut dicam, nisi gloriosum esse, nisi circa Indifferentia: ⁷ Indifferentia autem esse dico, nec bona, nec mala, tamquam morbum, dolorem, paupertatem, exilium, mortem: nihil horum per se gloriosum est, nihil tamen sine his. Laudatur enim non paupertas, sed is quem non

submitit, nec incuruat: laudatur non exilium, ⁸ sed qui hoc non doluit: laudatur non dolor, sed ille quem nihil coegit dolor. Nemo mortem laudat, sed eum cui mors ante abstulit animum, quam conturbavit. Omnia ista per se non sunt honesta, nec gloriosa: sed quidquid virtus ex illis adiit, tractavitque, honestum & gloriosum facit. Illa in medio posita sunt: interest, ⁹ utrum malacia illis an virtus manum admouerit. Mors enim illa, quæ in Catone gloriosa est, in Bruto statim turpis est & erubescenda. ¹⁰ Hic est enim Brutus, qui cum periturus mortis moras quæreretur, ¹¹ ad exonerandum ventrem secessit, & euocatus ad mortem, iussusque præbere ceruicem: *Præbebo*, inquit, *ita viam*. Quæ dementia est fugere, cum retro ire non possis? *Præbebo*, inquit, *ita viam*. pæne adiecit, vel sub Antonio. O hominem dignum, qui vitæ dederetur! Sed, ut cœperam dicere, vides ipsam mortem nec malum esse, nec bonum: Cato illa honestissime usus est, turpissime Brutus. Omnis res, quod non habuit decus, virtute addita sumit. Cubiculum lucidum dicimus: hoc idem obscurissimum est nocte: dies illi lucem infundit, nox eripit. Sic istis quæ a nobis indifferentia ac media dicuntur, diuitiis, viribus, formæ, honoribus, regno: & contra, morti, exilio, malæ valetudini, doloribus, quæque alia aut minus aut magis pertinuimus: aut malicia, aut virtus dat boni vel mali nomen. Massa per se nec calida, nec frigida est. in fornacem coniecta concaluit: in aquam remissa refrixit. Mors honesta est, per illud quod honestum est: id est virtus, & animus externa contemnens. Est & horum, Lucili, ¹² quæ appellamus Media, grande discrimen. Non enim sic mors indifferens est, quomodo utrum ¹³ capillos pares habeas, necne: mors inter illa est, quæ mala quidem non sunt, tamen habent mali speciem. Sui amor est, & permanendi conseruandique se insita voluntas, atque aspernatio dissolutionis: quia videtur multa nobis bona eripere, & nos ex hac cui assueuimus rerum copia educere. Illa quoque res morti nos alienat, quod hæc iam nouimus: illa ad quæ transitori sumus, nescimus qualia sint, & horremus ignota. Naturalis præterea tenebrarum metus est, in quas adductura mors creditur. Itaque etiam si indifferens mors, non tamen inter ea est quæ facile negligi possint: magna exercitatione durandus est animus, ut conspectum eius accessumque patiat. Mors contemni debet magis, quam solet. multa enim de illa credimus: multorum ingeniis certatum est, ad augendam eius infamiam. Descriptus est carcer infernus, & perpetua nocte oppressa regio, in qua ingens ianitor Orci,

Ossa super recubans antro semesa cruento,

Aeternum, latrans exsangues territat umbras.

Sed etiam cum persuaseris ista fabulas esse, nec quidquam defunctis superesse quod timeant, subit alius metus. ¹⁴ Æque enim timent, ne apud inferos sint, quam ne nusquam. His aduersantibus, quæ nobis infudit longa persuasio, fortiter pati mortem, quid ni gloriosum sit, & inter maxima opera mentis humanæ quæ numquam ad virtutem exsurget, si mortem malum esse crediderit: exsurget, si putabit indifferens esse. Non recipit rerum natura, ut aliquis magno animo accedat ad id quod malum iudicat: pigre veniet, & cunctanter: non est autem gloriosum, quod ab inuito & tergiuersante fit. nihil facit virtus, quia necesse est. Adice nunc, quod nihil honeste fit, nisi cui totus animus incubuit atque affuit, cui nulla parte sui repugnauit. Vbi autem ad malum acceditur, aut peiorum metu fit, aut spe bonorum, ad quæ peruenire tanti sit, deuorata vnius mali patientia. Dissident inter se iudicia facientis. Hinc est, quod iubeat proposita perficere: illinc, quod retrahat, & ab re suspecta ac periculosa fuger. Igitur in diuersa distrahitur. Si hoc est, perit gloria. Virtus enim concordia animo decreta peragit: non timet quod facit.

Tu ne cede malis, sed contra audentior ito;

Quam tua te Fortuna sinet.

Non ibis audentior, si mala illa esse credideris. Eximendum hoc è pectore est: ¹⁵ alioquin hæsitabit imperium moratura suspicio. trudetur in id, quod inuadendum est. Nostri quidem videri volunt Zenonis interrogationem veram esse, fallacem autem alteram & falsam, quæ illi opponitur. Ego non redigo ista ad legem Dialecticam, & ad illos artificij veterisissimi nodos: totum genus istud exturbandum iudico, quo circumscribi se qui interrogatur, existimat, & ad confessionem perductus aliud respondet, aliud putat. Pro veritate simplicius agendum est: contra metum fortius. Hæc ipsa quæ voluntur ab illis, ¹⁶ soluere malim & expendere, ut persuadeam, non ut imponam. In aciem educturus exercitum, pro coniugibus ac liberis mortem obiturum, quomodo exhortabitur? Do tibi Fabios, totum Reip. bellum in vnam

transferentes domum. Laconas tibi ostendo, in ipsis Thermopylarum angustiis positos, nec victoriam sperantes, nec reditum. ille locus illis sepulchrum futurus est. Quemadmodum exhortaris, ut totius gentis ruinam, obiectis corporibus excipiant, & vita potius quam loco cedant? Dices, Quod malum est, gloriosum non est: mors gloriosa est: mors ergo non malum? O efficacem concionem! Quis post hanc dubitet se infestis ingerere mucronibus, & stans mori? At ille Leonidas quam fortiter illos allocutus est? Sic, inquit, commilitones prandete, tamquam apud inferos cenaturi. Non in ore creuit cibus, non hæsit in faucibus, non elapsus est manibus: alacres illi & ad prandium promiserunt, & ad cænam. Quid ¹⁷ dux ille Romanus, qui ad occupandum locum milites missos, cum per ingentem hostium exercitum ituri essent, sic allocutus est? *Ve commilitones illo necesse est: unde redire non est necesse.* Vides quam simplex & imperiosa virtus sit. Quem mortalium circumscriptiones vestrae fortiolem facere, quem erectiolem possunt? Frangunt animum. qui numquam minus contrahendus est, & in minuta ac spinosa cogendus, quam cum aliquid ¹⁸ grande componitur. Non trecentis, sed omnibus mortalibus mortis timor detrahi debet: quomodo illos docebis malum non esse? quomodo opiniones totius æui, quibus protinus infantia imbuitur, euinces? quod auxilium inuenies? Quid dices imbecillitati humanæ? quid dices quo inflammati in media pericula irruant? qua oratione hunc timendi consensum, quibus ingenij viribus obnixam contra te persuasionem humani generis auertes? verba mihi captiosa componis, & interrogatiunculas nectis. Magnis telis magna portenta feriuntur. Serpentem illam in Africa sæuam, & Romanis legionibus bello ipso terribiliorem, frustra sagittis fundisque petierunt. ¹⁹ Ne Python quidem vulnerabilis erat, cum ingens magnitudo pro vastitate corporis solida, ferrum, & quidquid humanæ torserant manus, reiiceret. ²⁰ molaribus demum fracta saxis est: & aduersus mortem tu tam minuta iacularis? subula leonem excipis? Acura sunt ista quæ dicis. Nihil est acutius arista. quædam inutilia & inefficacia, ipsa subtilitas reddit.

I. L I P S I V S.

1. **Q**ui in odoribus iacet.] *Simile hoc prouerbiale, in Theognide: Απαλάθοι δὲ τῶ πησιν ὁμοίον ἔρωμα γαρόντι.*
2. Inexpugnabilis murus.] *Dixi aliquid Manud. III. Dissert. I.*
3. Lacesitum non transit.] *Mens, non traxit: quod esset, deiecit, euertit.*
4. Sine philosophia repressisse.] *Nescio an, repperisse, aptius; ut priora omnia complectatur,*
5. Quamuis mirer.] *Imo damnas, non miraris. Legebam olim, quamuis iners. Nunc melius arbitror, littera addita: quamuis mirere. Licet mireris, & tacitus carpas, nondum abiecta*
6. Vbi obrepit.] *Latenter imponat.*
7. Indifferentia autem esse dico.] *Nos fuisse Manud. II. Dissert. XXII.*
8. Sed qui hoc non doluit.] *Mens, & quidam hic auctiores: non doluit, quamuis isset: quod & in Pin- ciani fuit. Lego, quamuis esset.*
9. Vtrum malacia illis.] *A Mureto est, & sunt qui defendant. Mihi tamen certum libris credere, qui, malitia scribunt. Opponit enim Virtuti, & est Græcorum ἡχία.*
10. Hic est enim Brutus.] *Decimus ille Brutus, qui à Mutina in Macedoniam fugam intendit, sed perfidia ho- spitis captus in viâ & proditus est.*
11. Ad exonerandum ventrem.] *Seneca hoc fide nititur: nemo alius, quos hodie legimus, impegit. De Cn. Car- bone hoc saltem Valerius lib. IX. cap. XIII. qui tertio consulatu suo, iussu Pompeij ad supplicium ductus, petijt à militibus demisse, ut sibi aluum alleuiare, priusquam expiraret, liceret: quo miserrimæ lucis vsu diutius frueretur. At idem de nostro hic Bruto: Exiguum & infelix momentum vitæ quanto dedeco- re emit? Nam à Furio comprehensus, non solum ceruicem gladio subtraxit, verum etiam constan- tius eam præbere admonitus, ipsis his verbis iurauit: Ita viuam, dabo.*
12. Quæ appellamus Media, grande discrimen.] *Exsecutus sum in Manuductione, loco dicto.*
13. Capillos pares.] *Hoc exemplo sollemniter Stoici utebantur, ex Laertio & Stobæo. Nihil autem interest scilicet pares an impares habeam.*
14. Æque enim timent.] *Est solita hystorologia. & vult dictum: Æque timent, ne nusquam sint (id est, pe- reant) quam ne apud inferos.*
15. Alioquin hæsitabit impetum.] *Assentior Grutero, hebetabit.*
16. Soluere malum & expendere.] *Imo vero, expandere. & ita illud voluuntur intelligitur. Dialectici contrahunt & conuoluunt, rhetores expandunt.*
17. Dux ille Romanus.] *Q. Cæditius, opinor. qui cccc. milites duxit in montem, imo in mortem, per medios hostium cuneos Agellius, & Florus in primo bello Punico, etsi alius aliter virum appellat.*
18. Grande componitur.] *Mens, componit.*
19. Ne Python quidem.] *Mens, & quidam, Nephitio: ex quo ingeniose P. Faber, ne Pythio: quasi dicat, nec Apollo ille, qui Pythonem occidit, hanc laferit. Sed profecto audacius & elatius hoc sit: ac plane Erasmo assentior, ne pilo quidem. Crescit enim oratio, Non sagitta, non funda lapides, non pili vehementior iactus potuit, sed tormenta denique occiderunt.*

20. Molaribus demum fracta.] Quos ballistæ intorquebant. Valerium vide lib. 1. Orosium, Agellium, Plinium.

MURETVS.

MALE mihi esse malo quam molliter.] Liber Siculus male tibi, quod verius puto.

Hoc dicunt, malus est.] Ita veteres libri, quibus usus sum, non, ut alij, mollis.

Utraque res letalis est,] alij detestabilis. Secutus sum librum Constantini.

Hic est enim Brutus,] Ad D. Brutum hæc pertinere arbitror, qui, ut ait Velleius, fugiens in hospitio cuiusdam nobilis viri, nomine Capeni, domo, ab ijs quos miserat Antonius, iugulatus est. ad M. quidem Brutum pertinere nullo modo possunt.

Multorum ingenijs.] Plato quoque libro tertio de rep. grauter reprehendit poetas, quod talibus commentis mortem, satis suapte sponte terribilem: terribiliorem etiam effecerint.

Tu ne cede malis, sed contra audentior ito.] Addiderant hemistichium, Quam tua te fortuna finet. Sed hoc neque apud Virgilium, neque in veteribus Senecæ libris legitur, & plane ineptum est.

PINCIVS.

NUNC sic excipe.] Fidelius in quodam antiquo exemplari, Nunc sic accipe.

Insuperabili loco stat animus,] Scribe, in insuperabili loco stat animus, ex vetere lectione.

Laudatur non exilium, sed qui hoc non doluit.] Scribendum, laudatur non exilium, sed is qui patienter tulit, ex eadem. Sunt tamen exemplaria, in quibus legitur: Laudatur non exilium, sed qui non doluit quamuis isset: pro quo fortasse reponendum, sed qui non doluit cum exulasset.

Sed etiam cum persuaseris istas fabulas esse,] Scribe ista, non istas, ex exemplari correcto & prisco, & paulo ante terreat, non terreat, habet vetus lectio.

Et ab re suspecta ac periculosa fugiat.] Malim legeres fuget, quam fugiat.

Non ibis audacior, si mala illa esse credideris.] Scribe, audentior, non audacior. repetit enim Virgilianum verbum, sic etiam agnoscite vetere lectione.

Nec victoriam sperant, nec creditum.] Scribe sperantes, non sperant, ex castigat. codice, in quo etiam funditus legitur paulo post, non futurus.

Ne Python quidem vulnerabilis erat,] Scribendum censeo, nec Python quidem invulnerabilis erat. et si arbitror hæc verba Senecæ non esse, sed studiosi, Senecæ verba resellentis, exemplo Pythonis, qui fuerat ab Apolline sagittis confectus. Quæ verba postea, per errorem a librarijs in ordinem contextus tracta fuerunt.

ERASMVVS.

NE Python quidem.] Hæc verba non congruunt sententiæ. legendum videtur, ne pilo quidem: aut, ne pilis quidem: ut intelligas, post sagittas & fundas adhibita pila.

OPSOPOEVVS.

M. ss. in secunda persona, & cum dicis.

M. ss. Qui cum periturus mortis moras quæreret.

Modius epist. 120. Membrana duabus dictionibus in unam contractis legunt, una littera leuiter immutata: vides ipsam mortem, &c. & ita e nostris Ambianus codex.

Idem ibidem: In margine erat, His obseruantibus, unde non difficile erat, et si libri nulli monerent, facere, His obuersantibus, quod valet, in oculos animumque incurrentibus. Hactenus Modius. Mox. m. ss. duo offundit exhibent pro infudit.

In omnibus m. ss. quos contuli, & Virgilij exemplaribus quæ inspexi, inuenitur hoc hemistichium, Quam tua te fortuna sinat. ut mirer Muretum, qui id ne quidem apud Virgilium extare in suis notis scriptum reliquit.

Perperam procellerunt: m. ss. recte promiserunt. vidit Modius epist. 120. notatum est in annotationibus ad Senecam rhetorem. Comprobat Sabini venustus iocus apud Senecam patrem, Suasoria 11. Ego illi ad prandium promississem, ad cœnam renuntiassem.

M. ss. & cetera editiones uno verbo auctius, Ire comilitiones illo necesse est, unde redire non est necesse. & statim, circumscriptiones vestræ, non nostræ.

Modius epist. 116. totum locum ex Heripolensi scripto codice ita legit: Serpentem illam in Africa sæuam, & Romanis legionibus bello ipso terribiliorem, frustra sagittis fundisque perierunt, ne pilo quidem vulnerabilis erat, &c. usus sagittarum & fundarum eminus, pili cominus. quodque hic libri meliores sexum mutant in serpente, alibi quoque notavi historicos, anguis serpentis, & similium vocibus lubentius femininum genus tribuere, contra quam poeta facere solent, apud quos frequentius masculino reperiuntur. Hæc Modius. Atque posterius certum reddunt libri & exēpla Senecæ epistola quadragesima secunda: Tuto serpens pestifera tractatur. & lib. 1. de clemētia Serpētes paruulæ fallūt &c. posterius vero incertum. nullibi enim pilo, sed vel Pithio, vel Phithio, vel Phytio.

M. ss. tres Progymnasias. quod facile transit in Progymnastas. ut legendum docuit Muretus.

GRVTERVS ET IVRETVS.

TIMENT mortem.] v. c. morti.

In insuperabili loco stat.] Particula, in, abest optimè à v. c. Jureti.

Contra quam.] v. c. quam contra.

Zeno noster.] v. c. Zenon, ut alibi sæpe. Sic idem v. c. solet scribere, Platon, pro quo vulgo Plato, Jur.

Post hoc non dubitabo.] v. c. Posthac, quæ voce non semel vititur, ut sup. epist. 78. vis tu post hoc dolorē deridere? Idem lib. 1. de Clem. c. 9. post hoc detulit vltra. sic enim ibi quidam v. c. Et lib. de consol. ad Alb. cap. ult. post hoc nemo miratur Jur.

Habuit decus.] v. c. Iureti, edecus. Et cogitandum est, num veteres tales syllabas addiderint diſtinctionibus, ut illarum vis augetur.

Nobis infundit longa.] v. c. offundit.

Totum Reip. bellum.] v. c. totum Romani populi bellum.

Thempylarum angustis.] Tacere nec possum, nec debeo varietatem scriptura quam reperi in optimo v. c. Thermopilari angustis. vox quidem rara, sed quæ proba videtur, & digna quæ iam nunc primum restituatur. Iuretus.

Quem erectiorem possunt.] v. c. exercitiorem: sed nihil muto, nam illa prior dictio frequens est auctori, ut cum dicit, magnifica & erecta, Epist. 41. excelsum & erectum, Epist. 45. grandis & erectus, Epist. 46. ita enim ibi quidam, v. c. Et lib. 2. de Clem. c. 1. Vegeta atque erecta. Iuretus.

Qua oratione hunc.] v. c. ratione.

Ne Python quidem vulnerabilis erat.] Varie hic locus concipitur, & facit negotium eruditis. Mihi valde aridet scriptura v. c. ne Pythio: vult enim iudicare hyperbolica quadam figura tantum fuisse laboris in confodiendo isto serpente Africa, ut ne quidem ipse Deus Pythius, si affuisset, suis sagittis vulnerare potuisset. Nota fabula serpentis Pythionis. Itaque iam confirmatur coniectura magni viri P. Fabri, qui monuerat reponendum, ne Pythio. hæc Iuretus.

Et aduersus mortem tu tam minuta iacularis?] Non displicet lectio v. c. & aduersus mortem totam minuta iacularis? Iuretus.

ARGUMENTVM I. LIPSI.

VIVENDVM, ut coram Deo inspectore & arbitro. Adiungit de sua tunc vita, temperantia, vigilantia. Iterum (ut priore epistola) contra μακρολόγους, & qui minutis sermonibus aut cavillis Sapientiam enervant. Docet ab ipso Zenone, contra Ebrietatem differente. Atqui fortius clariusque agendum: & exemplum præbet, & vitium illud damnat. Bona.

EPIST. LXXXIII.

SINGULOS dies tibi meos, & quidem totos, indicari iubes. Bene de me iudicas, si nihil esse in illis putas, quod abscondam. Sic certe viuendum est, tamquam in conspectu viuamus: sic cogitandum, tamquam aliquis in pectus intimum inspicere possit: & potest. Quid enim prodest ab homine aliquid esse secretum? ¹ nihil Deo clusum est. Interest animis nostris, & cogitationibus mediis interuenit. Sic interuenit dico, ² tamquam aliquando discedat. Faciam ergo quod iubes, & quid agam, & quo ordine, libenter tibi scribam. obseruabo me protinus: & quod est vtilissimum, diem meum recognoscam. Hoc nos pessimos facit, quod nemo vitam suam respicit. Quid facturi simus, cogitamus, & id raro. quid fecerimus, non cogitamus. atqui consilium futuri ex præterito venit. Hodiernus dies solidus est. nemo ex illo quidquam mihi eripuit: totus inter stratum lectionemque diuisus est. Minimum exercitationi corporis datum: & hoc nomine ago gratias senectuti. non magno mihi constat: cum me moui, lassus sum. Hic autem exercitationis, etiam fortissimis, finis est. ³ Progymnastas meos quæris? vnus mihi sufficit ⁴ Earinus, puer (ut scis) amabilis: sed mutabitur. Iam aliquem teneriorem quæro. Hic quidem ait, nos eandem crism habere, quia vtrique ⁵ dentes cadunt: sed iam vix illum assequor currentem, & intra paucissimos dies non potero. vide quid exercitatio quotidiana proficiat. Cito magnum interuallum fit, inter duos itinere diuerso euntes. eodem tempore ille ascendit, ego descendo: nec ignoras, quanto ex his velocius alterum fiat. Mentitus sum. iam enim ætas nostra non descendit, sed cadit. Quomodo tamen hodiernum certamen nobis cesserit, quæris? quod raro cursoribus euenit, ⁶ Hieran fecimus. Ab hac fatigatione magis, quam exercitatione, in frigidam descendi. hoc apud me vocatur parum calda. Ille tantus ⁷ Psychrolutes, qui Kalendis Ianuariis ⁸ in Euripum saltabam, ⁹ qui anno nouo quemadmodum legere, scribere, dicere aliquid, sic auspicabar ¹⁰ in Virginem desilire, primum ¹¹ ad Tiberim transtuli castra: deinde ¹² ad hoc solium, quod cum fortissimus sum, & omnia bona fide fiunt, sol temperat. ¹³ non multum mihi ad balneum superest. ¹⁴ Panis deinde siccus, & ¹⁵ sine mensa prandium: post quod non sunt lauandæ manus. Dormio minimum. consuetudinem meam nosti: breuissimo somno vtor, & ¹⁶ quasi interiungo. Satis est mihi, vigilare desisse. aliquando dormire me scio, aliquando suspicor. Ecce Circensium obstrepit clamor: subita aliqua & vniuersa voce feriuntur aures meæ. nec cogitationem meam excutiant, nec interrumpunt quidem. Fremitur patientissime fero: multæ voces, & in vnum confusæ, pro fluctu mihi sunt, aut vento siluam verberante, & ceteris sine intellectu sonantibus. Quid ergo est? nunc cui animum adiecerim, dicam. Superest ex hesterno mihi cogitatio, quid sibi voluerint prudentissimi viri, qui rerum maximarum probationes leuissimas & perplexas fecerunt: quæ ut sint veræ, mendacio tamen similes sunt. Vult nos ab ebrietate detertere Zeno, vir maximus, huius sectæ fortissimæ ac sanctissimæ cōditor. Audi ergo quemadmodum colligat, virum bonum non futurum ebrium. Ebrio

secretum

secretum sermonem nemo committit: viro autem bono committit: ergo vir bonus ebrius non erit. Quemadmodum opposita interrogatione simili derideatur, attende. Satis enim est, vnam ponere ex multis. Dormienti nemo secretum sermonem comittit: viro bono autem committit: ergo vir bonus non dormit. Quo vno modo potest, Posidonius Zenonis nostri causam agit: sed ne sic quidem, ut existimo, agi potest. At enim ebrium duobus modis dici: altero, cum aliquis vino grauis est, & impos sui: altero, ¹⁷ si solet ebrius fieri, & huic obnoxius vitio est. Nunc à Zenone dici qui soleat fieri ebrius, non qui sit. Huic autem neminem commissurum arcana, quæ per vinum eloqui possit, quod est falsum. Prima enim illa interrogatio complectitur eum qui est ebrius, non eum qui futurus est. Plurimum enim interesse concedes inter ebrium & ebriosum. potest & qui ebrius est, tunc primum esse, nec habere hoc vitium: & qui ebriosus est, sæpe extra ebrietatem esse. Itaque id intelligo, quod significari verbo isto solet: præsertim cum ab homine diligentiam professio ponatur, & verba examinante. Adijce nunc, quod si hoc intellexit Zeno, & nos intelligere voluit, ambiguitate verbi quæsiuit locum fraudi: quod faciendum non est, ubi veritas quæritur. Sed sane hoc senserit: quod sequitur, falsum est, ei qui soleat ebrius fieri, non committi sermonem secretum. Cogita enim quam multis militibus, non semper sobrijs, & imperator, & tribunus, & centurio, tacenda mandauerit. De illa C. Cæsaris cede, illius dico qui superato Pompeio Rempublicam tenuit tam creditum est Tillio Cimbro, quam C. Cassio. Cassius tota vita aquam bibit: Tillius Cimber & nimius erat in vino, ¹⁸ & scordalus. In hanc rem iocatus est ipse: Ego, inquit, ¹⁹ quemquam feram, qui vinum ferre non possum? Sibi quisque nunc nominet eos, quibus scit & vinum male credi, & sermonem bene. Vnum tamen exemplum, quod occurrit mihi, referam, ne intercidat. Instruenda est enim vita exemplis illustribus. non semper confugiamus ad vetera. ²⁰ L. Piso, urbis custos, ebrius ²¹ ex quo semel factus est, fuit. maiorem partem noctis in conuiuio exigebat: vsque in horam sextam fere dormiebat: hoc erat eius matutinum. Officium tamen suum, quo tutela urbis continebatur, diligentissime administravit. Huic & diuus Augustus dedit secreta mandata, cum illū ²² præponeret Thraciæ, quam perdomuit: & Tiberius proficiscens in Campaniā, cum multa in vrbe & suspecta relinqueret & inuisa. ²³ Puto quia illi bene cesserat Pisonis ebrietas, postea ²⁴ Cossū fecit urbis præfectum, virum grauem, moderatum, sed mersum vino, & madentem: adeo, ut ex senatū aliquando, in quem e conuiuio venerat, oppressus inexcitabili somno, tolleretur. Huic tamen Tiberius multa sua manu scripsit, quæ committenda ne ministris quidem suis iudicabat. Nullum Cossū aut priuatum secretum, aut publicum elapsū est. Itaque declamationes istas de medio remoueamus: Non est animus in sua potestate, ebrietate deuinctus. Quemadmodū musto dolia ipsa rumpuntur, & omne quod in imo iacet, in summam partem vis caloris eiectat: sic vino exæstuante, quidquid in imo iacet abditum, effertur, & prodit in medium. Onerati mero, quemadmodum non continent cibum, vino redundante, ita ne secretum quidem: quod suū alienumque est, pariter effundunt. Sed quamuis hoc soleat accidere, ita & illud solet, ut cum his quos scimus libentius bibere, ²⁵ de rebus necessarijs deliberemus. Falsum est ergo hoc, quod patrociniij loco ponitur, ei qui soleat ebrius fieri, ²⁶ non dari tacitum. quanto satius est, aperte accusare ebrietatem, & vitia eius exponere? quæ etiā tolerabilis homo vitauerit, nedū perfectus ac sapiens. cui satis est sitim extinguere: qui etiam si quando orta est hilaritas, aliena causa producta longius, tamen citra ebrietatem resistit. Nam de illo videbimus, ²⁷ an sapientis animus nimio vino turbetur, & faciat ebrijs solita. Interim si hoc colligere vis, virum bonum non debere ebrium fieri, cur syllogismis agis? dic quā turpe sit, plus sibi ingerere quam capiat, & stomachi sui non nosse mensuram: quam multa ebrij faciant, quibus sobrij erubescant: nihil aliud esse ebrietatem, quam voluntariam insaniam. Extende in plures dies illum ebrij habitum: numquid de furore dubitabis? nunc quoque non est minor, sed breuior. Refer Alexandri Macedonis exemplum, qui Clitum carissimum sibi ac fidelissimum inter epulas transfodit: & intellecto facinore, mori voluit, ²⁸ certe debuit. Omne vitium ebrietas & incendit, & detegit: obstantem malis conatibus verecundiā remouet. Plures enim pudore peccandi, quam bona voluntate, prohibitis abstinēt. Vbi possedit animum nimia vis vini, quidquid mali latebat, emergit. Non facit ebrietas vitia, sed protrahit. tunc libidinosus ne cubiculum quidem exspectat, sed cupiditatibus suis quantum petierint, sine dilatione permittit: tunc impudicus morbum profitetur ac publicat: tunc petulans non linguam, non manum continet. Crescit insolenti superbia, crudelitas sæuo, malignitas liuido:

omne vitium ²⁹ deregitur & prodit. Adijce illam ignorationem sui, dubia & parum explanata verba, incertos oculos, gradum errantem, vertiginē capitis, tecta ipsa mobilia velut aliquo turbine circum agente totam domum: stomachi tormēta, cum efferuescit merum, ac viscera ipsa distendit. Tunc tamen vtcumque tolerabile est, dum illi vis sua est: quid cum somno vitiatur, & quæ ebrietas fuit, cruditas facta est? Cogita quas clades ediderit publica ebrietas. Hæc acerrimas gētes, bellicosasque, hostibus tradidit: hæc multorum annorum pertinaci bello defensā mœnia patefecit: hæc contumacissimos, & iugum recusantes, in alienū egit arbitrium: hæc inuictos acie mero domuit. Alexandrum, cuius modo feci mentionem, tot itinera, tot prælia, tot hiemes, per quas, victa temporū locorumque difficultate, transierat, tot flumina ex ignoto cadentia, tot maria turum dimiserunt: intemperantia bibendi, & ille ³⁰ Herculaneus ac fatalis scyphus condidit. Quæ gloria est, capere multum? Cum penes te palma fuerit, & propinationes tuas strati somno ac vomitantes recusauerint, cū superstes toti cōuiuiο fueris, cum omnes viceris virtute magnifica, & nemo tam vini capax fuerit, vinceris à dolio. M. Antonium, magnum virum & ingenij nobilis, quæ alia res perdidit, & in externos mores ac vitia non Romana traiecit, quam ebrietas; ³¹ nec minor vino Cleopatræ amor? Hæc illum res hostem reipublicæ, hæc hostibus suis imparem reddidit, hæc crudelem fecit, cum ³² capita principum ciuitatis cananti referrentur, cū inter apparatissimas epulas luxusque regales ora ac manus proscriptorū recognosceret, cū vino grauis, sitiret tamen sanguinem. ³³ Intolerabile erat quod ebrius faciebat, etiam si sobrius faceret: quanto intolerabilius, quod hæc in ipsa ebrietate faciebat? Fere vinolentiam crudelitas sequitur. ³⁴ violatur enim exasperaturque sanitas mentis. Quemadmodum difficiles faciunt oculos diutini morbi, etiā ad minimam radij solis offensionem: ita ebrietates continuæ efferant animos. Nam cum sæpe apud se non sint, ³⁵ consuetudine insaniæ durata vitia, vino concepta, etiam sine illo valent. Dic ergo, quare sapiens non debeat ebrius fieri. Deformitatem rei & importunitatem ostende rebus, non verbis: quod facillimum est. Proba istas, quæ voluptates vocantur, vbi transcenderint modum, pœnas esse. Nam si illud argumentaberis, ³⁶ sapientem multo vino inebriari, & retinere rectum tenorē, etiam si temulentus sit: licet colligas, nec veneno potio moriturum, ³⁷ nec sopore sumpto dormiturū, nec elleboro accepto quidquid in visceribus hærebit, ³⁸ eiecturum, deiecturumque. Sed si tentantur pedes, lingua non constat: quid est, quare illum existimes in parte sobrium esse, in parte ebrium?

I. L I P S I V S.

1. **N**ihil Deo clusum est.] *Efficax & pium dogma! quod Epictetus aliquoties inculcat. ut lib. ii. Dissert. cap. viii. Dei statua aut simulacro præsentē, non ausis tale aliquid facere, qualia facis: ipso autē Deo intrinsecus præsentē, & omnia inspiciente & audiente, non verecundaris hæc cogitare, hæc agere, & ignare naturæ tuæ, & Dijs infeste? Iterum libro i. cap. xiv. cum præmisisset Deum omnia intueri, omnibus adesse, magis quam solem: tamen, inquit, etiam custodem cuique nostrum addidit, & Genium curatorem. Cum igitur fores obduxeris, & tenebras intus feceris, ne succurrat dicere, Solus sum: non enim es: sed Deus intus est, & Genius noster intus est. quibus quid opus illato lumine, ut videant quid facias? Ille autem Genius, est habitans in nobis Deus, ut Seneca hic sentit: etsi de adstante etiam capias vere.*

2. Tamquam aliquando discedat.] *Atqui non discedit: & dictum sic excusat. pro hoc sensu, melius interrogatione efferri.*

3. Progymnastas meos.] *Habebant priuatim istos, velut Præexercitores, qui docebant & ducebant.*

4. Earinus puer.] *Quasi vernus & floridus: & tali nomine delicia etiam Domitiani. Tamen meus & plures scripti, Farius, quasi à Faro & Egypto puer, unde lepidi & amœni.*

5. Dentes cadunt.] *Supra. epist. xii.*

6. Hieran fecimus.] *Admota adhuc magis lux his verbis, quam illata. Fallor, aut vnus Polybij locus, est qui faciat, cum scribit libro i. de Pœnis & Romanis, diu illos in Sicilia decertasse, neque malis victos, ut Fabius ait, destitisse: sed tandem, inquit, εὗ δὲ ἀπαθείς & ἀντήντοι τῖνες ἀνδρες ἰσθὺν ἐποίησαντο τὸ φάρον velut indefessi & inuicti viri atque athletæ, sacram coronam fecere. Plane, quod hic noster, dicit: eos paria fecisse in certamine, & utrumque coronam demeruisse, neque cepisse. Credo enim moris fuisse, ut in victoria ambigua, & cum pares in meta: Deo corona sacraretur, ideoque prouerbiū. ἰσθὺν ποιεῖσθαι: nempe τὸν φάρον. Quod noster dixit, ἰσθὺν, ad coronam adspectans. Ita arbitror. alij ad lineam sacram referunt, quæ (ut aiunt) in medio stadio; vel in lusu calceolorum. Aiunt, parum probant, aut huc aptant. Adde tamen, si lubet, notata mihi epist. XLIX.*

7. Psychrolutes.] *Hoc se nomine supra decorat, & inicit, epist. LIII. Idem de se Horatius i. epist. xv.*

—— gelida cum perluor vnda

Per medium frigus.

8. In Euripum saltabam.] *Qui hortis & pratorijs, ex more erant. Fossæ, & incilia cum aquis:*

9. Qui anno nouo.] *Moris, ut Kalendis Ianuarij quisque artes suas aut opificia delibaret, auspicij causa. Ita ego, inquit, tunc sollemniter in frigidam desiliebam. De more, videsis qua scripsi ad Annalē Taciti IV. in verba, Drusum auspiciandi gratia tribunal ingressum.*
10. In Virginē desilire.] *Hanc signate nominat, quia frigida tumpimus: & ideo appetita Psychrolutes. Martialis. Virginē vis sola lotus abire domum. Alibi, crudam Virginem dicit.*
11. Ad Tiberim.] *Qui mitior Virgine, & egelidior.*
12. Ad hoc solum.] *Quo domi nunc vror, aqua à Sole, si non ab igne, temperata.*
13. Non multum mihi ad balneum.] *Quo gloriatur in omnem vitam se abstinuisse, epist. CVIII.*
14. Panis deinde siccus.] *Sine obsonio.*
15. Sine mensa prandium.] *Quod stans, & de manu sumebat.*
16. Quasi interiuugo.] *Ita meliores libri, & est honesta traductio ab aurigis. Vide De Tranquil. cap. XV. Alij tamen, interuigilo, legunt & tuentur: faciant, in re coimus.*
17. Si solet ebrius fieri.] *Ita, si Græce μεθύων dixit, in utrumque ea vox valet. At vix Latinis: & μεθύωνος siue qui solet & gaudet, Ebriosus dicitur.*
18. Et scordalus.] *Dixi epist. LVI.*
19. Quemquam feram.] *Supra me dominum, nempe Cæsarem.*
20. L. Piso urbis custos.] *De quo Tacitus VI. Annalium, atque ego ibi: Suetonius Tiberij cap. XLII.*
21. Ex quo semel factus est.] *Ita scripti meliores, si recte; sensum puto, Post unam illam ebrietatem, qua Præfatum urbis fecit, placuit semper esse ebrium. Vel etiam, Cum semel in die ebrius; semper erat, non desisteat.*
22. Præponeret Thraciæ.] *Hæc in Tacito, & meo Commentario.*
23. Puto quia bene.] *Seiungenda à prioribus ut distinxi. non enim Cossus præfecit iens in Campaniam Tiberius, sed quinquennio circiter post; quod ex Annalibus, & morte Pisonis, clarum.*
24. Cossus fecit.] *Cossus Cornelium Cn. F. Lentulum, qui Consul sub Augusto anno DCCLII. an filium eius, qui sub Tiberio Consul DCCLXXVIII.*
25. De rebus necessarijs deliberemus.] *Imo consilia tunc non liberiora tantam, sed meliora, in quibusdam præfertim ingenijs, de quo Plutarchum lege Quæst. Conuiuii. VII. cap. vlt.*
26. Non dari tacitum.] *Sensus, non mandari aut credi secretum. Sed phrasis insolentior. an forte, non nudari tacitum?*
27. Ah sapientis animus.] *Stoicum enim dogma est, Non fieri ebrium. Vide Manuduct. III. Dissert. XVIII.*
28. Certe debuit.] *Assumptum est e vetere mea coniectura. nam libri fere, deliuit, aut diruit, quidam, decuit: In quibusdam & eruit: ex quo bene etiam Gruterus, meruit.*
29. Detegitur & prodit.] *In meo, detexitur, in alijs, taxatur: ex quo fecerim, laxatur: scilicet remoto omni verrecundia repagulo aut freno.*
30. Herculeus scyphus.] *Ita Plutarchus, in Alexandro: quosdam tradere, quod scypho Herculis epoto, statim in morbum incidisset. Quis autem ille? In Athenæi XI. leges, Boëotios primum magnos quosdam argenteos scyphos fecisse, quos Herculeos vocant, quia Hercules ille Boëotius sit vsus. Idem scriptor in XII. ostendit, scyphumeum libatorium fuisse, & in extrema mensa vsurpatum. Nam Herculem epulandi cupidissimum fuisse: ideoque apud homines, eius exemplo, morem obtinuisse, ut libantes nihil in calice vini relinquunt. Adde ex Niceta Choniæ, de Camatero Logotheta. magnum edonem & bibonem fuisse, superasse illos, in quorum manibus amphoræ, ut calices, versabantur, & τὸ σκύφον εἶχον ἀεὶ ὅτι δειπνῶν τὸν ἡγεῖσθαι: & habebant semper post cænam illum scyphum Herculeum.*
31. Nec minor vino, Cleopatraz.] *Putarem, vini.*
32. Capita principum.] *In proscriptione. nominatim Ciceronis.*
33. Intolerabile erat, quod.] *Concinnaui olim: Intolerabile erat, quod ebrius fieret: quanto intolerabilius. Et libri scripti sane huc ducunt. Sententia est, Turpe erat illum Triumviri & reip. curatorem palam ebrium fieri: quid talia facere? At quidam libri quia habent, quod ebrius faceret (ut meus:) possis legere, ebrius iaceret.*
34. Violatur enim.] *Libri, vilatur, villatur, meus, vellatur. ex quo Pincianus belluatur, ingeniose faciebat. Ego suspicor, fellatur, amarescit & bilesit, à felle. quod nouitium nobis verbum; sed & alia in Seneca.*
35. Consuetudine insaniz durata.] *Liber meus & quidam, consuetudo. Lego: Nam cum sæpe apud se non sint, consuetudo insaniz durat, ac vitia vino concepta etiam s. i. valent. Vera eius mens, & lectio. Sæpe per ebrietatem à se abeunt: & ut redeant, manet consuetudo insanendi, ac vini vitia sine vino.*
36. Sapientem multo vino.] *Vide Paradoxum istud, in Manuduct. III. Dissert. XVIII.*
37. Nec sopore sumpto.] *Ita vocat soporiferum medicamen. ut Aemilius Probus in Dione, & noster V. De Benefic.*
38. Eiecturum deiecturumque.] *Si vox altera non superest (nec puto) accipe, Eiecturum superne, Deiecturum inferne. Vñ utraque helleboro.*

M V R E T V S.

PRogymnasios] Liber vetus meus Progymnastos. Utraque vox mihi aque incognita. sed legendum Progymnastas. Ita enim à Platone & Xenophonte vocari syngymnastas, id est, eos qui una cum aliquo exercentur, auctor est Pollux.

Hieram fecimus.] *Ad mediam in stadio lineam, qua hiera dicebatur, ambo aque fessi peruenimus: & ita nener vic.*

Psychrolutes,] *Ita vocantur, qui frigida corpus abluunt.*

Kalendis Ianuarijs.] Quo tempore frigus maxime viget. sed Kalendis Januarij, quod reliquo anno facere meditabatur, id quasi omnis causa delibabant. Ouidius.

Quisque suas artes ob idem delibat agendo,
Nec plus quam solitum testificatur opus.

Ad Tiberim] Tanquam paulo minus frigidum, quam est aqua Virgo.

Interiungo.] Ita veteres libri, non, ut vulgati, Interuigilo: Interiungere autem dicuntur, qui sub meridiæ equos soluunt, ut interquiescant. Horatius pro eodem dicit iter diuidere.

Hoc iter ignaui diuissimus, altius ac nos
Præcinctis vnum.

Et ab eadem metaphora Varro diem diuidere, Seneca lib. 1. de tranquillitate vitæ. Quidam medio die interiunxerunt, & in pomeridianas horas aliquid leuioris operæ distulerunt. Martialis:

Interiungere quæris ad Camœnas.

Tillio Cimbro] Ita plane legendum, non, ut in alijs, Illi Cimbro.

Scordalus.] Hic locus manifesto confutat allatam à Turnebo huius vocis expositionem.

L. Piso,] Suetonius in Tiberio: Postea princeps in ipsa publicorum morum correctione cum Pomponio Flacco & L. Pisonem noctem continuumque biduum epulando potandoque consumpsit: quorum alteri Syriam prouinciam, alteri præfecturam vrbis confestim detulit. De Thracia ab eo domita & diligentia in custodienda vrbe Velleius libro secundo: Atrox in Thracia bellum ortum, omnibus eius gentis nationibus in arma accensis. L. Pisonis, quem hodieque diligentissimum atque eundem lenissimum securitatis urbanæ custodem habemus, virtus compressit.

Certe debuit.] Male in alijs eruit.

PINCIVS.

Sic interuenit dico, non tanquam aliquando discedat.] Tolle negationem non ex vetere lectione.

Breuissimo somno vtor, & quasi interuigilo.] Eadem interiungo habet rectissime, non interuigilo.

Sed fane si hoc senserit:] Verbum si delendum, ex eadem.

Tam creditum est illi Cymbro,] Corrige, tam creditum est Tullio Cymbro, ex exemplari Franciscano, & ex ipso Seneca paulo post, prætereaque Suetonio, Appiano, Plutarcho, & alijs.

Ebrius ex quo semel factus fuit.] Codices correcti, ebrius, ex quo semel factus est, fuit.

Extende in plures dies illum ebrij habitum] In quibusdam exemplaribus verbum dies desideratur, in quibusdam pro eo vires substitutum leges.

Et intellecto facinore, mori voluit. Certe eruit omne vitium ebrietas, & incendit, & detegit.] Verba illa, Certe eruit, aliter habentur in vetere lectione. Quædam exemplaria, Certe diruit, Exemplar diuæ Mariæ, Certe deliuit. Quæ lectio propius ad veritatem accedit. Scribendum enim puto per minorem, ut legatur coniunctim ad superiora, certe deliuit: & referatur ad Alexandrum, qui occiso Clito, conspectum hominum veritus, domi se multos dies continuit, ad confirmandum pudorem: autore Curtio.

Vallatur enim, exasperaturque sanitas mentis] Exemplaria quædam vallatur agnoscunt: ut habent impressi codices. Alia, villatur. Alia, violatur, Codex diuæ Mariæ Salmenticens. bellatur, ut fere adducar, legi posse bellatur, hoc est in belluæ naturam transit.

Nam cum sæpe apud se non sunt, consuetudine insanix durata,] Corrige, Nam cum sæpe apud se non sint, ubi consuetudo insanix durata est, ex exemplari Facundi & Primitiui.

ERASMVVS.

Hieram fecimus.] Apparet vehementissimum ac laboriosissimum cursum fuisse dictum ἱερὰν, ut subaudias δρομὴν: quemadmodum & nautæ dicunt sacram anchoram: & medici sacram dosin, ἱερὰν πικράν.

Nec sopore sumpto dormiturum,] Ex exemplari feliciore reposuimus opio. Opium enim copiosius sumptum, lethalem adfert somnum.

OPSOPOEVVS.

Non displiceret perperas ex Ambiano codice, si ceteri assentirēt. Perperos interpretatur Nonius, indoctos, stultos, rudes & insulsos.

De hoc diridendi genere vide iuris consultissimum Cuiacium lib. 17. Observationum capite trigesimonono.

Optimus m. ff. cum vulgatis, & nos intelligere voluit. ceteri. noluit. Optime (scribit Modius epistola 96. Notantique) impostorum enim est intelligi ita velle, ut verborum ambiguitate deceptos ex eisdem refellere queant. notū olim artificium vati Delphico, & quot erant alibi usquam tum.

Pinciani, & duo Puteani exemplaria, ebrius ex quo semel factus est, fuit, id est (ut explicat Lipsius comment. ad 6. Annal. Taciti) post unam illam ebrietatem (quæ tam bene cesserat, & cuius pretium præfecturam ipsam habebat, ut Plinius scribit libri 14. nat. hist. capite ultimo, & Suetonius Tib. cap. 42. semper placuit ei esse ebrium.

M. ff. si quando hortata est hilaritas.

Fidem, illum ebrij habitum.

Scripta & impressa antehac exemplaria, sed protrahit.

Lipsius Electorum 1. capite decimo sexto: Hæc nulli rei, quæ emendo, Intolerabile erat quod ebrius fiebat: quanto intolerabilius, quod hæc ipsa in ebrietate faciebat? Præiit mihi unicus liber, in quo vestigium non est pessimarum vocum quas eieci. Sententia patet. Intolerabilis, in Antonio, & in Triumuiro reip. constituenda, ebrietas: quanto intolerabilior in ebrietate crudelitas? Hæc Lipsius. cuius emendationem comprobant nuntres in. ff.

Erinus puer] v. c. Iureti, Faruius, alij codices aliter.

Itinere diuerso euntes] Vox itinere, plane deest in v. c. recte nam, diuerso, aduerbialiter posuit. Id non satis obseruatum fecit, vt glosographi addita dictione locum interpolarent. Iuretus.

Auspicabar in Virginem desilire] Aquam quæ Romæ influeret omnium fere frigidissimam, virginem appellatam probatur ex Frontino lib. 1. de Aqueductibus. Virgo appellata est quod quærentibus aquam militibus, puella virguncula venas quasdam monstrauit, quas secuti qui foderunt, ingentem aquæ modum inuenerunt: de eadem alia multa Plinius lib. 31. c. 3. Marlianus lib. 5. c. 5. vrbis Romæ Topograph. Fabricius in Roma & alij plerique.

Et quasi interiungo] vera lectio, confirmata fide omnium membranarum: sic Martialis lib. 3. Epist. 67. Exarsitque dies & hora lassos Interiungit equos meridiana. Iuretus.

Quemadmodum difficiles faciunt oculos] v. c. quemadmodum afficiunt oculos.

Nec opio sumpto] spuria lectio est, & rectissime noster v. c. nec sopore sumpto. Confirmat idē Seneca lib. 5. de benef. cap. 13. soporem cum venenum esse crederet. miscuit: sic enim ibi vetusti codices, cuius loco vulgari libri habent, saporem, vt etiam alij testati sunt. Iuretus.

ARGVMENTVM I. LIPSI.

STILVM lectionemque alternanda esse. Lecta autem, in succum vnum vertenda, & nostra facienda. Denique adhortatio ad Sapientiam. Bona & utilia monita.

EPIST. LXXXIV.

Itinera ista quæ segnitiam mihi excutiunt, & valetudini meæ prodesse iudico, & studijs. Quare valetudinem adiuuent, vides: cum pigrum me, & negligentem corporis, litterarum amor faciat, ¹ aliena opera exerceor. Studijs quare profint, indicabo. ² Alectionibus recessi. Sunt autem, vt existimo, necessaria. primum, ne sim me vno contentus: deinde, vt cum ab alijs quæ sita cognouero, tum & de inuentis iudicem, & cogitem de inueniendis. Alit lectio ingenium: & studio fatigatum, non sine studio tamen, reficit. Nec scribere tantum, nec tantū legere debemus. altera res contristabit, & vires exhauriet: de stilo dico: altera soluet ac diluet. Inuicem hoc illo commutandum est, & alterum altero temperandum: vt quidquid lectione collectum est, stilus redigat in corpus ³ Apes (vt aiunt) debemus imitari, quæ vagantur, & flores ad mel faciendum idoneos carpunt: deinde quidquid attulere, disponunt, ac per fauos digerunt: & vt Virgilius noster ait,

— liquentia mella

Stipant, & dulci distendunt nectare cellas.

De illis non satis constat, vtrum succum ex floribus ducant, qui protinus mel sit: an quæ collegerunt, in hunc saporem mixtura quadam, & proprietate spiritus sui, mutant. Quibusdam enim placet, non faciendi mellis scientiam esse illis, sed colligendi. Aiunt inueniri apud Indos ⁴ mel in arundinum folijs, quod aut ros illius cæli, ⁵ aut ipsius arundinis humor dulcis & pinguior gignat. In nostris quoque herbis vim eandem, sed minus manifestam & notabilem poni: quam persequatur & contrahat animal huic rei genitum. Quidam existimant, conditura & dispositione in hanc qualitatem verti, quæ ex tenerissimis virentium florentiumque decerpserint: non sine quodam, vt ita dicam, fermento, quo in vnum diuersa coalescunt. Sed ne ad aliud, quam de quo agitur, abducar, nos quoque apes debemus imitari, & quæcūque ex diuersa lectione congeessimus, separare. melius enim distincta seruantur. Deinde adhibita ingenij nostri cura & facultate, in vnum saporem varia illa libamenta confundere: vt etiam si apparuerit vnde sumptum sit, aliud tamen esse, quam vnde sumptum est, appareat. quod in corpore nostro videmus, sine vlla opera nostra, facere naturam. Alimenta quæ accepimus, quādiu in sua qualitate perdurant, & solida innatant stomacho, onera sunt: at cum ex eo quod erant, mutata sunt, tunc demum in vires & in sanguinem transeunt: Idem in his, quibus aluntur ingenia, præstemus: vt quæcumque hausimus, non patiamur integra esse, ne aliena sint. Concoquamus illa: alioquin in memoriam ibunt, non in ingenium. Assentiamur illis fideliter, & nostra faciamus, vt vnum quiddam fiat ex multis: sicut vnus numerus fit ex singulis, cum minores summas & diffidentes computatio vna comprehendit. Hoc faciat animus noster. omnia quibus est adiutus, abscondat: ipsum tantum ostendat, quod effecit. Etiam si alicuius in te comparebit similitu-

do, quem admiratio tibi altius fixerit: similem esse te volo quomodo filium, non quomodo imaginem. Imago, res mortua est. Quid ergo? non intelligitur cuius imiteris orationem? cuius argumentationē? cuius sententias? Puto aliquando ne intelligi quidem posse, si magni viri. ⁶ nec enim omnibus, quæ ex quoque velut exemplaria traxit, formam suam impressit, ut in unitatem illam competant. Non vides quam multorum vocibus chorus constet? unus tamen ex omnibus sonus redditur, aliqua illic acuta est, aliqua gravis, aliqua media. accedunt viris fæminæ, interponuntur tibiæ: singulorum illic latent voces, omnium apparent. De choro dico, ⁷ quem veteres philosophi nouerant. ⁸ In commissionibus nostris plus cantorum est, quā in theatris olim spectatorum fuit. ⁹ cum omnes vias ordo canentium impleuit, & ¹⁰ cauea æneatoribus cincta est, & expulso omne tibiærū genus organorumque consonuit, fit concentus ex dissonis. Talem animum esse nostrum volo, ut multæ in illo artes, multa præcepta sint, multarum ætatum exempla, sed in vnum conspirata. Quomodo, inquis, hoc effici poterit? assidua intentione: si nihil egerimus, nisi ratione suadente. hanc si audire volueris, dicet tibi: Relinque ista iam dudum, ad quæ discurretur. relinque diuitias, aut periculū possidentium, aut onus. relinque corporis atque animi voluptates: molliunt & enervant, relinque ambitum: tumida res est, vana, ventosa. nullū habet terminum. tam sollicita est, ne quem ante se videat, quam ne post se alium. laborat inuidia, & quidem duplici. Vides autem quam miser sitis, cui inuidetur, si & inuidet? Intueris illas potentium domos, illa tumultuosa, rixa salutantium, limina? multum habent contumeliarum, ut intres: plus, cum intraueris. Præteri istos gradus diuitum, & ¹¹ magno aggestu suspensa vestibula. ¹² non in prærupto tantum istic stabis, sed in lubrico. Huc potius te ad sapientiam dirige, tranquillissimasque res, & simul amplissimas, pete. Quæcumque videntur eminere in rebus humanis, quamuis pusilla sint, & comparatione humillimorum exstent, per difficiles tamen & arduos tramites adeuntur. Confragosa in fastigium dignitatis via est. At si conscendere hunc verticem libet, cui se fortuna submisit: omnia quidem sub te, quæ pro excelsissimis habentur, adspicies, sed tamen venies ad summa per planum.

I. L I P S I V S.

1. **A** Liens opera.] Equorum qui in effedo vehunt, aut seruorum in sella.
2. A lectionibus recessi.] Imo cum quibusdam libris, non recessi: & sequentia docent. Sequela etiam sermonis & illatio postulat. Quare profint studiis? quia gestatio legere non impedit, vel certe legentem audire. Itaque meus & aliquot scripti, à lectoribus habent: & statim, necessarij.

3. Apes, ut aiunt.] Hæc omnia transscripsit Macrobius 1. Saturn. initio.

4. Mel in arundinum folijs.] Strabo lib. xv. Εἶρηκε δὲ καὶ τῆς τῶν χαλάμων ὅτι ποιεῖσι μέλι. μελιτῶν μὴ ὁσῶν: Dicitur quod & ex arundinibus mel faciant, cum apes non habeant. Intelligunt nostri istud Saccharum, Arabica voce dictum.

5. Aut ipsius arundinis humor.] Illa veritas est. Lucanus III.

Quique bibunt tenera dulces ab arundine succos.

Nec cœtura etiam ignota iis fuit, ex Statio:

Et quas percoquit Ebusia cannas.

6. Nec enim omnibus quæ.] Turbant libri, & variant. Alij, nec enim ex omnibus quæ ex quo velut exemplaria struxit, formam: meus, nec enim ex omnibus quæ heco vel ex quo. Ego faciebam: nec enim omnibus, quæ velut exemplaria struxit, ex æquo formam suam impressit, traiectione aliqua vocum. De sententia, vix ambigo eam esse. Ille magnus vir, inquit, cui similem te velis, non ubique sui similis, nec eadem semper stili forma. Itaque ne possis quidem equaliter referre inæqualem.

7. Quem veteres philosophi.] Quid philosophis cum choro? Mihi aut vox insititia est, aut mutanda potius in philodi. Nam Græcis φιλοδιδί, cantus amantes.

8. In commissionibus nostris.] Omnino sic legendum: atque ita meus & meliores. Commissiones ludorum dici, satis notum est: & sequentia Seneca palam de ludis. Et vidi qui pertinaciter comessationes retinent: quo argumento? quia in veterum conuiujs inquirunt, cantores, & tibicines, & citharistæ. Aliud nos doceant. Illud oportebat, tanto numero, quanto spectatores in theatris fuisse. Id autem qui potest? & quæ cenatio sic capax? Sequentia etiam refutant.

9. Cum omnes vias.] Theatrorum, nam via inter cuneos, & præinctiones. Ubique igitur (nota) ibi cantores dispositi. Vix autem quomodo sint in triclinijs?

10. Cauea æneatoribus.] En, & hic theatrum. Tubicines autem sollenniter in ludis, ad committendos, & finiendos. Vide me Satur. II. cap. XIX.

11. Magno aggestu suspensa vest.] Spoliorum aggestu, quæ affigi postibus solent.

12. Non in prærupto tantum.] Et alte stabis, ut cadere possis; & parum firmiter, ut labi.

P I N C I A N V S.

A Lectionibus recessi.] Scribe, à lectione non recessi. ex codice Franciscano. Cateris cum impressis conuenit.

Inuicem hoc illo commutandum est.] Commeandum, non cōmutandum, omnis habet antiqua lectio. Et alterum altero temperandum.] Maior codicum pars reparandum legit, non temperandum. Etiam si alicuius in te comparebit similitudo.] In correcto exemplari, Quod si alicuius, & cetera, rectius. Ne intelligi quidem posse, si magni viri:] In nonnullis codicibus, ne intelligi quidem posse, si magni viri ingenium est.

Nec enim omnibus quæ ex quoq; velut exemplaria traxit.] Variant hic codices. Quidam legunt, ex æquo, non ex quo. Alij, exemplari, non exemplaria. Alij struxit agnoscunt, non traxit. Ex hac dissonantia lectionum commodam aliquam excogitato ingeniosus lector.

Vt vnitatem cum illa petant.] Quædam exemplaria, & in vnitatem illa computat.

Et cauea venatoribus cincta.] Exemplar Facundi & Primitui non venatoribus legit, sed æneatoribus pulcherrime.

Quam ne se post alium.] Vetus lectio, quam ne alium post se. Sunt tamen codices, in quibus verbum alium redundat.

Si is cui inuideretur & inuider.] Coniunctio si superuacanea est, ex antiquo codice.

Tranquillissimasque res & simul amplissimas pete.] Deest verbum eius, tranquillissimasque res eius & simul amplissimas pete, ex vetere lectione.

ERASMVVS.

PVta aliquando ne intelligi quidem posse, si magni viri.] Locus est deprauatus, nec subueniebant exemplaria. Interim lectionem utunque tibicine fulciemus, donec quod certum est, emerferit. Opinor inuersum ordinem, atque ita legendum: Puto aliquando ne intelligi quidem posse, si magni viri: ut hic ex superioribus repetas argumentationem & sententias. Deinde sequitur: Nec enim ex omnibus velut exemplaria traxit, ex quo formam suam impressit, ut in vnitatem illa competant. Sensus hic est: Si magni viri orationem imiteris, non agnosci cuius sit sententia, quum ille non collegerit ex quibuscumque, posteaquam illis impressit suam formam, ut competant in vnitatem. Verum video tolerabilem lectionem, si pro, ex quo, legas, nec enim omnibus quæ ex quoque velut exemplaria traxit, &c. Rursus si legas traxerit, pro traxit, ut sit sensus. Non omnibus impressit formam, quæ ex quo traxerit: hoc est, non addidit notam, qua liqueat, quid ex quo traxerit. Et quare non impressit formam, ut illa competant in vnitatem. In quodam exemplari, pro traxit, erat struxit: tum Ennii nomen erat additum, Magni viri Ennii.

OPSOPOEVS.

M. ss. Inuicem hoc & illo commeandum est.

Optimus codex, nec aliena sint. Cōquoquamus illa. huic attestatur Modij scripta lectio epist. 116. Nouant. Nihil sani est in m. ss. modo & inuitantem illa competat, modo, & inuitatam illa competat, modo & in vnitatem illa competat, referentibus.

Adest dictio sonus à tribus m. ss.

Lipsius epistola 9. libri 3. quæst. epistolicarum Pax mi Seneca, quis creder? in vno conuiuio aliquo plus cantori, quam olim spectatori? impudens mendacium. Recte in manus. Seneca 10. Latomi, In commissionibus. & intelligit commissiones ludorum. patet ex sequentibus. Quomodo hoc Pincianum fugerit, miror. Ita Lipsius. Vnus è nostris, commissionibus: reliqui tres clare, commissionibus.

GRVT. ET IVRETVS.

Pigrum me, & negligentem.] Sequor quod habet v. c. pigrum via & neglig. Iuretus.

Hoc illo commutandum est.] v. c. hoc & illo commeandum est, & videtur vox esse prior & accommodatior sensui, quam illud vulgatum, commutandum: ut indicet studiosum uti hac parte veluti quodam commeatu. Commeatus autem facultas est abeundi ad præscriptum diem reuersuro. Simili metaphora dixit Epist. 54. à mala valetudine sibi datum longum commeatum. Iuretus.

In commensationibus nostris.] Pax mi Seneca quis creder? in vno conuiuio aliquo plus cantorum, quam olim spectatori? impudens mendacium. recte in m. ss. 10. Latomi, In commissionibus, & intelligit commissiones ludorum. patet ex sequentibus. sic Lipsius lib. 3. Epist. quæst. 9.

Et cauea æneatoribus cincta est.] Nimirum in omnibus ludis, etiam scenicis, signum erat commissionis tubæ: æneat oresque hi, tubicines, ideo Apuleius tubam terminalem appellat; quia primitias & ludicra certaminis finiret terminaretque. Virgi.

At tuba commissos medio canit aggere ludos.

Quintilianus in Gladiatore: Sonabant clangore ferali tubæ. vide ea de re plura apud Lipsium lib. 2. Satur. fer. c. 9.

Et magno aggestu suspensa vestibula.] Vestibulum locus inter fores aditum & viam, Aulo Gellio lib. 16. c. 5. Macrobio lib. 6. Saturn. cap. 8. idque pars domus l. 1. Cod. de custod. reor. l. 19. §. de vestibulo ff. comm. diuid. Fornerius ad l. 245. de verb. signific.

ARGVMENTVM I. LIPSI.

SOPHISMATA improbat, & à seriis studiis ea arceat. Exempla quædam dat, sed ad utilia traducit, & cōtra Peripateticos, Sapientem vacare affectibus debere. Deinde, Beatam vitam sibi sufficere: vnam & æqualem esse, seu longam, seu breuem. Non etiam imminui ab externis, et si mala, aut damna incurrant, & Sapientem omnibus bene uti. Bona, sapiens Epistola.

EPIST. LXXXV.

PEPERCERAM tibi, & quidquid nodosi adhuc supererat, præterieram: contentus quasi gustum tibi dare eorum, quæ à nostris dicuntur, ut probetur virtus ad ex-

plendam beatam vitam sola satis efficax. Iubes me, quidquid est interrogationum autstrarum, aut ad traditionem nostram excogitarum, comprehendere: quod si facere voluero, non erit epistola, sed liber. Illud toties testor, hoc me argumentorum genere non delectari. pudet in aciem descendere pro diis hominibusque susceptam, ¹ iulula armatum. Qui prudens est, & temperans est: qui temperans est, & constans: qui constans est, & imperturbatus est. qui imperturbatus est, sine tristitia est. qui sine tristitia est, beatus est: ergo prudens beatus est, & prudentia ad beatam vitam satis est. Huic collectioni hoc modo Peripateticorum quidam respondent. ut imperturbatum, & constantem, & sine tristitia, sic interpretentur, tamquam imperturbatus dicatur, qui raro perturbatur & modice, non qui numquam. Item sine tristitia eum dici aiunt, qui non est obnoxius tristitiae, nec frequens, nimiusve in hoc vitio. Illud enim humanam naturam negare, alicuius animum immunem esse tristitia: sapientem non vinci maerore, ceterum tangi: & cetera in hunc modum sectae suae respondentia. ² Non hi tollunt affectus, sed temperant: quantulum autem sapienti damus, si imbecillimis fortior est, & maestissimis laetior, & effrenatissimis moderatior, & humillimis maior? Quid si miretur ³ velocitatem suam Ladas, ad claudos debilesque respiciens?

*Illam vel intactam segetis per summa volaret
Gramina, nec cursu teneras lasisset aristas,
Vel mare per medium fluctu suspensa tumentis,
Ferret iter, celeres nec tingueret equore plantas.*

Hæc est pernecitas per se aestimata, non quæ tardissimorum collatione laudatur. Quid si sanum voces, leuiter febricitantem? non est bona valetudo, mediocritas morbi. Sic, inquit, sapiens imperturbatus dicitur, ⁴ quomodo a pyrina dicuntur, non quibus nulla inest duritia granorum, sed quibus minor. Falsum est. Non enim diminutionem maiorum in bono viro intelligo, sed vacationem. nulla debent esse, non parua. Nam si vlla sint, crescent, & interim impediunt. Quomodo oculos maior & perfecta suffusio excæcat, sic modica turbat. Si das aliquos affectus sapienti, impar illis erit ratio, & velut torrente quodam auferetur: præsertim cum illi non vnum, sed vniuersum affectuum cœtum relinquis, cum quo colluctetur. Plus potest quamuis mediocrius turba, quam posset vnius magni violentia. Habet pecuniæ cupiditatem, sed modicam: habet ambitionem, sed non concitatam: habet iracundiam, sed placabilem: habet inconstantiam, sed minus vagam ac mobilem: habet libidinem, non insaniam. Melius cum illo ageretur, qui vnum vitium integrum haberet, quam cum eo qui leuiora quidem, sed omnia. Deinde nihil interest, quam magnus sit affectus: quantuscumque est, parere nescit, consilium non accipit. Quemadmodum rationi nullum animal obtemperat, non ferum, non domesticum & mite; natura enim illorum est surda suadenti: sic non sequuntur, non audiunt affectus, quantulicumque sint. Tigres, leonesque numquam feritatem exuunt, aliquando submittunt: & cum minimè expectaueris, exasperatur toruitas mitigata. Numquam bona fide vitia mansuescunt. Deinde si ratio proficit, ne incipient quidem affectus. si inuita ratione cœperint, inuita perseverabunt. Facilius est enim, initia illorum prohibere, quam impetum regere. Falsa est itaque ista mediocritas & inutilis, eodèq; loco habenda, quo si quis diceret modice insanendum, modice agrotandum. Sola virtus habet, non recipiunt animi mala, temperamentum: facilius sustuleris illa, quam rexeris. Numquid dubium est, quin vitia mentis humanæ inueterata & dura, ⁵ quæ morbos vocamus, immoderata sint: ut auaritia, ut crudelitas, ut impotentia, ut impietas? ergo immoderati sunt & affectus: ab his enim ad illa transitur. Deinde si das aliquid iuris tristitiæ, timori, cupiditati, ceterisque moribus prauis, non erunt in nostra potestate. Quare? quia extra nos sunt, quibus irritantur. Itaque crescunt, prout magnas habuerint minoresve causas, quibus concitantur. maior erit timor, si plus quò exterreatur, aut propius adspexerit: acrior cupiditas, quò illam amplioris rei spes euocauerit. Si in nostra potestate non est, an sint affectus; ne illud quidem est, quati sint: si ipsis permisisti incipere, cum causis suis crescent, tatiq; erunt, quanti fient. Adice nunc, quòd ista quantumuis exigua sint, in maius excedunt. numquam perneciosa seruant modum. Quamuis leuia initia morborum, serpunt: & agra corpora, minima interdum mergit accessio. Illud verò cuius dementia est credere, quarum rerum extra nostrum arbitrium posita principia sunt, earum nostri esse arbitrij terminos? Quomodo ad id finiendum satis valeo, ad quòd prohibendum parum valui? cum facilius sit excludere, quam admissa comprimere. Quidam ita distinxerunt, ut diceret: Temperans

ac prudens positione quidem mentis, & habitu tranquillus est, euentu non est. nam quantum ad habitum mentis suæ, non perturbatur, nec contristatur, nec timeret: sed multæ extrinsecus causæ incidunt, quæ illi perturbationem afferant. Tale est quod volunt dicere: Iracundum quidem illum non esse, irasci tamen aliquando: & timidum quidem non esse, timere tamen aliquando: id est, vitio timoris carere, affectu non carere. Quod si recipitur, vsu frequenti timor transit in virium: & ira in animum admissa, habitum illum ira carentis animi retexit. Præterea, si non contemnit venientes extrinsecus causas, & aliquid timet, cum fortiter eundum erit aduersus tela, ignes, pro patria, legibus, libertate, cunctanter exhibet, & animo recedente. Non cadit autem in sapientem hæc diuersitas mentis. Illud præterea iudico obseruandum, ne duo quæ separatim probanda sunt, misceamus. Per se enim colligitur, vnum bonum esse quod honestum: per se rursus, ad vitam beatam satis esse virtutem. Si vnum bonum est, quod honestum, omnes concedunt ad beatè viuendum sufficere virtutem: e contrario non remittetur, si beatum sola virtus facit, vnum bonum esse quod honestum est. Xenocrates & Speusippus⁶ putant beatum vel sola virtute fieri posse: non tamen vnum bonum esse quod honestum est. Epicurus quoque iudicat, cum virtutem habeat, beatum esse, sed ipsam virtutem non satis esse ad beatam vitam: quia beatum efficiat voluptas, quæ ex virtute est, non ipsa virtus. Inepta distinctio. Idem enim negat, vnumquam virtutem esse sine voluptate, ita si ei iuncta semper est, atque inseparabilis, & sola satis est: habet enim secum voluptatem, sine qua non est, etiam cum sola est. Illud autem absurdum est, quod dicitur beatum quidem futurum vel sola virtute; non futurum autem perfectè beatum: quod quemadmodum fieri possit, non reperio. Beata enim vita bonum in se perfectum habet, inexsuperabile: quod si est, perfectè beata est. Si deorum vita nihil habet maius aut melius: beata autem vita diuina est: nihil habet, in quod amplius possit attolli. Præterea, si beata vita nullius est indigens, omnis beata vita perfecta est, eademque est & beata, & beatissima. Numquid dubitas, quin beata vita summum bonum sit? ergo si summum bonum habet, summè beata est. Quemadmodum summum, adiectionem non recipit (quid enim supra summum erit?) ita ne beata quidem vita, quæ sine summo bono non est. Quod si aliquem magis beatum induxeris, & multo magis innumerabilia discrimina summi boni facies: cum summum bonum intelligam, quod supra se gradum non habet. Si est aliquis minus beatus quam alius, sequitur, vt hic alterius vitam beatioris magis concupiscat, quam suam. beatus autem nihil suæ præfert. Vtrumlibet ex his incredibile est: aut aliquid beato restare, quod esse quàm quod est malit: aut id illum non malle, quod illo melius est. Vtique enim quo prudentior est, hoc magis se ad id quod est optimum, extendet, & id omni modo consequi cupiet. Quomodo autem beatus est, qui cupere etiamnum potest, imò qui debet? Dicam quid sit, ex quo veniat hic error. Nesciunt beatam vitam vnā esse, in optimo illam statu ponit qualitas sua, non magnitudo. Itaque⁷ in æquo est longa & brevis, diffusa & angustior, in multa loca, multasque partes distributa, & in vnum coacta. Qui illam numero aestimat, & mensura, & partibus, iam illi quod habet eximium, eripit. Quid autem est in beata vita eximium? quod plena est. Finis, vt puta, edendi bibendique satietas est: hic plus edit, ille minus: quid refert? vterque iam satur est. hic plus bibit, ille minus. quid refert? vterque non sitit. Hic pluribus annis vixit, hic paucioribus: nihil interest si tam illum multi anni beatum fecerunt, quàm hunc pauci. Ille quem tu minus beatum vocas, non est beatus: non potest nomen imminui. Qui fortis est, sine timore est, qui sine timore est, sine tristitia est: qui sine tristitia est, beatus est. Nostorum hæc interrogatio est. Aduersus hanc sic respondere conantur, falsam nos rem, & controuersam pro confessa inducere, eum qui fortis est, sine timore esse. Quid ergo? inquit. fortis imminetia mala non timebit? istud dementis alienatique, non fortis est. Ille verò, inquit, moderatissimè timet, sed in totum extra metum non est. Qui hæc dicunt, rursus in idem reuoluuntur, vt illis virtutum loco sint minora vitia. Nam qui timet quidem, sed rarius & minus, non caret malitia, sed leuiore vexatur. At enim dementem puto, qui mala imminetia non extimescit. Verum est quod dicit, si mala sunt: sed si scit mala illa non esse, & vnā tantum turpitudinem malum iudicat; debet securè pericula adspicere, & aliis timenda contemnere. aut si stulti & amentis est, mala non timere: quo quis prudentior est, hoc timebit magis. Vt vobis, inquit, videtur, præbebit se periculis fortis. Minimè. non timebit illa, sed vitabit: cautio illum decet, timor non decet. Quid ergo? inquis. mor-

tem, vincula, ignes, alia tela fortunæ non timebit? Non: scit enim illa non esse mala, sed videri: omnia ista humanæ vitæ formidines putat. Describe captiuitatem, verbera, catenas, egestatem, & membrorum lacerationes, vel per morbum, vel per iniuriam: & quidquid aliud attuleris, inter lymphaticos metus numerat. Ista timidis timenda sunt. An id existimas malum, ad quod aliquando nostra sponte veniendum est? Quæris, quid sit malum? Cedere his quæ mala vocantur, & illis libertatem suam dedere, pro qua cuncta patienda sunt. Perit libertas, nisi illa contemnimus, quæ nobis iugum imponunt. Non dubitarent quid conueniret forti viro, si scirent quid esset fortitudo. Non est enim inconsulta temeritas, nec periculorum amor, nec formidabilium appetitio: scientia est distinguendi quid sit malum, & quid non sit. Diligentissima in tutela sui fortitudo est, & eadem patientissima eorum, quibus falsa species malorum est. Quid ergo, si ferrum intentatur ceruicibus viri fortis, si pars subinde alia atque alia suffoditur, si viscera sua in sinu suo vidit, si ex interuallo, ⁸ quò magis tormenta sentiat, repetitur, & per siccata viscera recens demittitur sanguis, non timere istum tu dices, non dolere? iste verò dolet: sensum enim hominis nulla exuit virtus: sed non timet. inuictus ex alto dolores suos spectat. Quæris, quis tunc animus illi sit? qui egrum amicum adhortantibus. Quod malum est, nocet: quod nocet, deteriorem facit: dolor & paupertas deteriorem non faciunt: ergo mala non sunt. Falsum est, inquit, quod proponitur: non enim si quid nocet, etiam deteriorem facit. Tempestas & procella nocet gubernatori, non tamen illum deteriorem facit. Quidam Stoici ita aduersus hoc respondent: Deteriorem fieri gubernatorem tempestate ac procella, quia non possit id quod proposuit efficere, nec tenere cursum suum: deteriorem illum in arte sua non fieri, in opere fieri. Quibus Peripateticus: Ergo, inquit, & sapientem deteriorem faciet paupertas & dolor, & quidquid aliud tale fuerit: virtutem enim illi non eripiet, sed opera eius impediet. Hoc rectè diceretur, nisi dissimilis esset gubernatoris conditio, & sapientis. Huic enim propositum est in vita agenda, non vtique quod tentat efficere, sed omnia rectè facere: gubernatori propositum est, vtique nauem in portum perducere. Artes ministræ sunt: præstare debent, quod promittunt: sapientia domina rectrixque est. Artes seruiunt vitæ, sapientia imperat. Ego aliter respondendum iudico, nec artem gubernatoris deteriorem vlla tempestate fieri, nec ipsam administrationem artis. Gubernator tibi non felicitatem promisit, sed vtilem operam, & nauis regendæ scientiam. hæc eò magis apparet, quò illi magis aliqua fortuita vis obstat. Qui hoc potuit dicere, ⁹ *Neptune numquam hanc nauē, nisi rectam: arti satisfecit.* tempestas non opus gubernatoris impedit, sed successum. Quid ergo? inquis. non nocet gubernatori ea res quæ illum tenere portum vetat? quæ conatus eius irritos efficit? quæ aut refert illum, aut detinet, & exarmat? Non tamquam gubernatori, sed tamquam nauiganti nocet. Alioquin gubernatoris artem adeò non impedit, vt ostendat. tranquillo enim, vt aiunt, quilibet gubernator est. Nauigio ista obsunt, non rectori eius, quæ rector est. Duas personas habet gubernator: alteram communem cum omnibus qui eandem conscenderunt nauem, quæ ipse quodque vector est: alteram propriam, quæ gubernator est. tempestas tamquam vectori nocet, non tamquam gubernatori. Deinde gubernatoris ars alienum bonum est; ad eos quos vehit, pertinet: quomodo medici ars ad eos, quos curat: sapientia commune bonum est, & eorum cum quibus viuit, & proprium ipsius. Itaque gubernatori fortasse nocetur, cuius ministerium aliis promissum tempestate impeditur: sapienti non nogetur à paupertate, non à dolore, non ab aliis tempestatibus vitæ. Non enim prohibentur opera eius omnia, sed tantum ad alios pertinentia: ipse semper in actu est, non in effectu. tunc maximus, cum illi fortuna se opposuit: tunc ipsius sapientiæ negotium agit, quam diximus & alienum bonum esse, & suum. Præterea, ne aliis quidem tunc prodesse prohibetur, cum illum aliquæ necessitates premunt. Propter paupertatem ¹⁰ prohibetur docere, quemadmodum tractanda res publica sit: at illud docet, quemadmodum tractanda sit paupertas. per totam vitam opus eius extenditur. Ita nulla fortuna, nulla res, actus sapientis excludit. Id enim ipsum agit, quo alia agere prohibetur. Ad vtrosque casus aptus est: bonorum rector, & malorum victor. Sic, inquam, se exercuit, vt virtutem tam in secundis quàm in aduersis exhibeat: nec materiam eius, sed ipsam intueatur. Itaque nec paupertas illum, nec dolor, nec quidquam aliud quod imperitos auertit & præcipites agit, prohibet. Tu illum premi putas malis? vtitur. Non ex ebore tantum Phidias sciebat facere simulacra, faciebat ex ære: si marmor illi, si adhuc viliores materiam obtulisses, fecisset quæ ex illa fieri optimum posset. Sic sapiens virtutem, si licebit, in diuitiis explicabit, si minus, in

paupertate: si poterit, in patria; si minus, in exilio: si poterit, imperator; si minus, miles: si poterit, integer; si minus, debilis. quamcumque fortunam acceperit, aliquid ex illa memorabile efficiet. Certi sunt domitores ferarum, qui sæuissima animalia & ad occursum ¹¹ exterrantia hominem, docent pati iugum: nec asperitatem excussisse contenti, ¹² usque in contubernium mitigant. Leonibus magister manum infertat, ¹³ osculatur tigrim suus custos, elephantem minimus Æthiops iubet ¹⁴ subsidere in genua, & ¹⁵ ambulare per funem. Sic sapiens est artifex domandi mala. Dolor, egestas, ignominia, carcer, exilium, & ¹⁶ vbicumque horrenda, cum ad hunc pervenire, mansueta sunt.

I. LIPSIVS.

1. **S**ubula armatum.] *Tenui & subtili isto argutiarum telo. Sic supra, epist. LXXXII. Subula leonem excipis.*

2. Non his tollunt affectus.] *Adde De Ira I. cap. VII. & VIII.*

3. Velocitatem suam Ladas.] *Primus restitui, cum scriberetur laudans. Ladas autem celebrata in adagium usque velocitatis cursor.*

4. Quomodo apyrina dicuntur.] *Hæc ipsa sunt in vetere scriptore Telete apud Stob. Serm. CVI. ubi disputat hanc ipsam materiem, & ἁπαθεία, De Imperturbatione. Visne igitur, inquit, ut quemadmodum malum Punicum ἀπὸ πύρην dicimus, & homines ἀπὸ ἀχίλου & ἀπὸ πλευρῶν, (sine collo, aut latere:) ita etiam indolentes, ac intrepidos? Nam ibi significamus ἀπὸ πλευρῶν, non simpliciter sine costis aut lateribus, sed breuib; iis aut pravis: sicut & Amentē dicimus & Exensum, non qui planē iis caret, sed qui talem mentem & sensus habet. An potius ista credi ridiculum est? sed quemadmodum innocens & impecans dicitur, qui ab omni noxa & peccato purus est; sic & indolens, & intrepidus, dicendus est, qui extra dolorem metumque omnino sit. Adde sis plura. Sed pro Seneca, vides usitatum Apyrinorum exemplum hic fuisse. Sunt autem Apyrina, vel Apyrena (utrumque Græcis) Punica, quibus lignosus nucleus abest, & candidior natura, & blandiores sunt acini: ut Plinius lib. XIII. cap. XIX. & nominat iterum libro XXIII. cap. VI. Quò similitudo igitur pertineat, clarum: nonnullos habere affectus, sed rariores & mitiores, sicut Punica illa nucleos.*

5. Quæ morbos vocamus.] *Supra, epist. LXXV.*

6. Putant beatum vel sola virtute.] *Non tamen beatissimum: & in eo à Stoa dissident, ut mox observes.*

7. In æquo est longa & brevis.] *In Manuduct. I. II. Dissert. III.*

8. Quò magis tormenta sentiat, repetitur.] *Est Arena verbum, & in re gladiatoria solenne, Repete: id est, ingemina ictus, atque itera. Pincianus, referitur: non audio.*

9. Neptune numquam hanc nauem.] *Hoc ipsum in Telete, eodem argumento: χαλῶς τὸ τῷ κυβερνήτου. Ἀλλ' ἔν γε ὧ πρόσειδον ὀρθῶν. & τὸ χαλῶς ἀνὴρ ἀγαθὸς εἰποι τὸ πρὸς τὴν τύχην, Ἀλλ' ἔν γε ἀνδρα, χαλῶς & βλάχα: Pulchrè hoc à gubernatore, Neptune tamen rectam. Ita & vir bonus compellat Fortunam, At virum tamen, non peponem. Adde Senecam Consol. ad Marc. cap. VI.*

10. Prohibetur Docere.] *Factis nempe & usu: quia ex censu ad republicam admittebantur. Non prohibetur scriptis: ut Zeno, Chrysippus, alij.*

11. Exterrentia hominem.] *Rectè ad sensum Muretus: quid ita tamen libri omnes, expauentia? Legam: ad occursum expauenti ea homine: aut certè, expauefacientia, sit legendum.*

12. Usque in contubernium.] *Ut una degant, ac versentur.*

13. Osculatur tigrin.] *Hæc talia in ludis publicè tunc exhibita, & observata.*

14. Subsidere in genua.] *Ad rectorem illum ceruice accipiendum.*

15. Ambulare per funem.] *Suetonius Galbæ, cap. VI. atque ibi Scholiastæ: nos in epistola super Elephantis.*

16. Vbicumque horrenda.] *Quidam libri, quæcumque: fuerit, cuicumque.*

MURETVS.

Peperceram.] *Multa colligit, quibus Stoici probabant, virtutem solam satis esse ad bene beateque viuendum: & aliter sentientium opiniones breuiter refutat. Multa de hac Stoicorum sententia apud Ciceronem in libris de finibus & quinto Tusculanarum leguntur. Sed extat & summi Peripatetici Alexandri Aphrodisiensis eruditissimus commentariolus, in quo accuratè aduersus hanc gloriosam & magnificam Stoicorum sententiam disputatur.*

Gustum dare.] *Loquendi genus eorum proprium, qui quæ esui ac habitui sunt, venalia habent. ea enim licitatoribus gustanda dare consueverunt. Euripides: γαῦμα τὴν ὥλιν χαλεπῶς.*

Quicquid est interrogationum.] *Id est, syllogismorum. Qui enim ὑποτιμημονικῶς disputabant, ut mathematici, quasi pro suo iure sumebant ea ex quibus efficerent quod volebant: nihil laborantes, concederentur sibi ab aduersario, an minus. At qui dialectice, interrogabant, & in utebantur quæ sibi concessa essent: ut perpetuo facit apud Platonem Socrates. Hodie cum verus dialectices usus ab iis maxime ignoratur, qui eam docent, consuetudo illa sublata est. Sed ex eo interrogationes vocabant syllogismos dialecticos. Itaque Lucianus false, ut solet, irridens philosophastrum quendam, qui aggressus historiam scribere, omnia syllogismis intexuerat, ita scribit: ἐν ἀρχῇ μὲν γὰρ εὐθὺς ἐν τῇ πρώτῃ ἀποδῶ συνηρώτησε τὰς ἀναζήτων ἰστορίας. & paulo post: εἴτα μετὰ μικρὸν ἄλλος συλλογισμὸς, εἴτα ἄλλος. & ὁλως ἐν ἅπαντι σχήματι συνηρώτητο αὐτῷ τὸ ἀπορίμην.*

Qui prudens est, & temperans est.] *Huiusmodi sunt, quæ breuia & consuetaria Stoicorum Cicero vocat.*

Huic collectioni.] *Ad verbum expressit nomen. συλλογισμῶς.*

Ladas.] *Ineptissime alij laudans. Ladae pernicitas celebrior est, quàm ut de ea plura huc congeri debeant.*

Aprina.] *Vide Plinium capite 6. libri 23. Sic & apoda dicuntur, non quod nullos omnino habeant pedes, sed quod insigniter paruos.*

Sed omnis plus potest quamvis mediocrium turba.] *Otiſe voces, sed omnis. Fraque eas deleui. In vetere libro erat, sed omnia. Error librarij fuit, prapropere reſpicientis ad id quod paulo poſt ſequitur, leuiora quidem, ſed omnia. Sic errat um eſt apud Ciceronem libro quinto de ſinibus, in extremo: ubi vulgo ita legitur: Quid ergo aliter homines aliter philoſophos loqui putas oportere: quanti quidque ſit, aliter doctos & indoctos. Sed cū conſtitit inter doctos, quanti res quaque ſit, & cetera. Omnino enim verba illa, quanti quidque ſit, per errorem tralata ſunt in locum ſuperiorem ex iis quæ paulo poſt ſequuntur, quanti res quaque ſit. Itaque delenda ſunt.*

Plus potest quamvis mediocrium turba.] *Conuenit cum illo Homericō:*

Συμφερτὴ δ' ἀρετὴ πῶλε ἀνδρῶν καὶ μάλ' ἀνυγρῶν.

Agra corpora minima interdū mergit acceſſio.] *Non abſimile eſt, quod dixit Sophocles de corporibus ſenū.*

Σμικρά παλαιὰ σώματ' ἐνδύζει πότνη.

Retexit.] *Texturam illius diſſoluit.*

Itaque in æquō eſt longa & breuis.] *Tam enim felix eſt, qui punctum temporis felix eſt, quam qui ſeculum. τὸ γὰρ ἀγαθὸν & χρόνος αὐξέει περὶ γνώμης, ἀλλὰ καὶ ἀχαρές τις ὥρας γένηται πρόνιμος. ὁ δὲ περὶ εὐδαίμονιαν ἀπολειφθήσεται & τ' αἰῶνα χρωμένη τῇ ἀρετῇ, καὶ μαχέλιος ἐν αὐτῇ καὶ παλαιότητος.*

Neptune.] *Verba ſunt gubernatoris Rhodij, fatentis, nauim quidem, cui ipſe præerat, à Neptuno poſſe mergi: ſed ſe tamen utique præſtiturum, ne id culpa ſua contigiſſe videatur.*

PINCIANVS.

Quod ſi ſanum voces leuiter febricitantem.] *Scribe, Quid, non Quod, ex eadem.*

Idem enim negat numquam virtutem eſſe ſine voluptate.] *Scribe vnquam, nō numquā ex eadem.*

Aut ſi ſtulti & amentis eſt, mala non timere.] *Scribendum per maiorem, At ſi ſtulti & amentis eſt, &c. ex eadem.*

Inter lymphaticos metus numera.] *Eadem numerat habet, non numera.*

Si ex interuallo, quo magis tormenta ſentiat, repetitur.] *Quid ſi legas: referitur, non repetitur?*

Et per ſiccata viſcera recens dimittitur ſanguis.] *Vetus lectio exſiccata, ſiue aſſiccata, Item exiſtimo legendum demittitur, non dimittitur.*

Non in effectū tunc maximus.] *Legendum per maiorem & abſque negatione, In effectum tunc maximus, ex eadem.*

Oſculatur tigri ſuus cuſtos.] *In quibuſdam codicibus legitur, oſculantur tigres ſuos cuſtodes.*

Elephantem minimus & Aethiops iubet ſubſidere in genua.] *Dele coniunctionem & paulo poſt adde illum, ut ſcribatur, & ambulare per funem, ex vetere lectione.*

Vbique horrenda, cū ad hunc peruenere, manſura ſunt.] *Eadem: Quæcunque horrenda adhuc peruenere, manſueta ſunt.*

ERASMVS.

Quomodo aprina dicuntur, &c.] *Repoſuimus apyrina: qua voce uſus eſt Plinius lib. 23. cap. 6. Argentea epiſtomia.] Calius Rhodiginus legendum putat, epiſtomia,*

OPSOPOEVVS.

M. ſſ. imbecilliſſimis. quæ ſupremi gradus forma uſitata eſt.

Lipsius Electorum I. capite decimoſexto: Noli dubitare quin ſcripſerit, velocitatem ſuā Ladas. Ladaſ cursoria prouerbio celebrata velocitas eſt: & per hanc vocem vide quā acutior ſenſus.

M. ſſ. duo, habet libidinem non inſanam: Ambianus, ſed non inſanam. probe.

M. ſſ. Falfa eſt itaque iſta mediocritas, non utique.

Videtur coniunctio & vacare. in m. ſſ. legitur. induxeris, induces & multo, &c.

M. ſſ. finis, ut puto, edendi, &c. Et inferius, meliores lib. 6. controuerſioſam pro conſeſſa vindicare.

M. ſſ. inter lymphatos metus numerat: ille ſcilicet qui tela fortuna non timebit, qui omnia iſta humana vitæ formidines putat. Monuerat olim Pincianus, nuper Modius epiſt. 126. Tandem ergo iſta emendetur.

M. ſſ. ad quod aliquando nobis noſtra ſponte veniendum eſt.

M. ſſ. Faſſum eſt, inquit, quod proponitis. Iterum paulo inferius, ipſe ſemper in actu eſt, in effectū tūc maximus, impreſſi in effectum. ſed videtur gloſſema ad vocem in actu. ideo Muretus ut alienum relegauit.

Pro exterrētia, ſcriptus vnus cum excuſis ante annum 85. habet expauēſcientia, alius expauētia, duo expauēſcentia.

GRVT. ET IVRETVS.

Ad traditionem noſtram.] *v. e. ad traductionem, quod ſincerius videtur, ut traductionis nomine hic intelligat aliorum Philoſophorum ſententias, quæ reſellebant Stoicorum dogma cum talumnia & contemptu: nam traducere hoc aliquando denotat. Eo ſpectant verba ipſius Seneca inſ. hac eadem Epiſt. Noſtrorum hæc (ait) interrogatio eſt. Aduerſus hanc ſic reſpondere conantur, falſam nos rem & controuerſam pro conſeſſa iudicare. Idem Epiſt. 87. Aduerſus hoc ſic reſpondent Peripatetici, ut quod primum proponimus, falſum eſſe dicant. Alio loco dicit inſamatos Stoicos, ut Epiſt. 81. Deſinant itaque (ait) inſamare nos tanquam incredibilia iactantes. Et Epiſt. 100. & inſamant præcepta noſtra duritia. hac Juretus.*

Velocitatem ſuam Ladas.] *Ita primum reſtituendum docuit Lipsius lib. I. Elect. cap. 16. cum antea paſſim exaret, laudans, nullo ſenſu. nam Ladaſ cursoris prouerbio celebrata velocitas eſt.*

ARGV-

ARGUMENTVM I. LIPSI.

DE villa Africani, ædificio & balneo, nec polito, nec lauto. Contra luxum sui æui. In extremo, de oleis ferendis, occasione villa.

EPIST. LXXXVI.

IN ipsa Scipionis Africani villa iacens hæc tibi scribo, ¹ adoratis manibus eius & ara, quam sepulchrum ² esse tanti viri suspicor: animum quidem eius in cælum, ex quo erat, redisse persuadeo mihi. non quia magnos exercitus duxit (hos enim & Cambyses furiosus, ac furore feliciter vsus habuit) sed ob egregiam moderationem pietatemque, magis in illo admirabilem, cum reliquit patriam, quam cum defendit. Aut Scipio Romæ deesse debebat, ³ aut Romæ libertas. Nihil, inquit, volo derogare legibus, nihil institutis. æquum inter omnes ciues ius sit: utere sine me beneficio meo patria. causa tibi libertatis fui, ⁴ ero & argumentum. Exeo, si plus quam tibi expedit, creui. Quid ni ego admirer hanc magnitudinem animi, qua in exsilium voluntarium secessit, & ciuitatem exoneravit? Eo perducta res erat, ut aut libertas Scipioni, aut Scipio libertati faceret iniuriam. neutrum fas erat. Itaque dedit locum legibus, & se ⁵ Liternum recepit, tam suum exsilium Reip. imputaturus, quam Hannibalis. Vidi villam structam lapide quadrato, murum circumdatum siluæ, turres quoque in propugnaculum villæ vtriusque subrectas. Cisternā ædificiis ac viridibus subditam, quæ sufficere in vsu vel exercitus posset. Balneolum angustum, tenebricosum ex consuetudine antiqua. non videbatur maioribus nostris caldum, nisi obscurum. Magna ergo me voluptas subit, contemplantem mores Scipionis ac nostros. In hoc angulo ille Carthaginis horror, cui Roma debet, quod tantum semel capta est, abluebat corpus laboribus rusticis fessum: exercebat enim opere se, terramque (ut mos fuit prisca) ipse subigebat. Sub hoc ille tecto tam sordido stetit, hoc illum pauimentum tam vile sustinuit. At nunc quis est, qui sic lauari sustineat? pauper sibi videtur ac sordidus, nisi parietes magnis & ⁶ pretiosis orbibus refulserunt; nisi ⁷ Alexandrina marmora ⁸ Numidicis ⁹ crustis distincta sunt; nisi illis vndique operosa & ¹⁰ in picturæ modum variata circumlitio prætexitur; ¹¹ nisi vitro absconditur camera; nisi Thasius lapis, quondam rarum in aliquo spectaculum templo, piscinas nostras circumdedit; in quas ¹² multa sudatione ¹³ corpora exinanita demittimus; nisi aquam ¹⁴ argentea epistomia fuderunt. Et adhuc plebeias fistulas loquor: quid cum ad balnea libertinorum peruenero? quantum statuarum, quantum columnarum est nihil sustinentium, sed in ornamentum positarum, ¹⁵ impensæ causa? quantum ¹⁶ aquarum per gradus cum fragore labentium? Eo deliciarum peruenuimus, ut ¹⁷ nisi gemmas calcare nolimus. In hoc balneo Scipionis minimæ sunt rimæ, magis quam fenestræ, muro lapideo exsectæ, ut sine iniuria munimenti, lumen admitterent. At nunc ¹⁸ blattaria vocant balnea, si qua non ita aptata sunt, ut ¹⁹ totius diei solem fenestris amplissimis recipiant; nisi & lauantur simul ²⁰ & colorantur; nisi ex folio agros & maria prospiciunt. Itaque quæ concursus & admirationem habuerant ²¹ cum dedicarentur, hæc in antiquorum numerum reiciuntur, cum aliquid noui luxuria commenta est, quo ipsa se obrueret. At olim & pauca erant balnea, nec vlllo cultu exornata. Cur enim ornaretur ²² res quadrantaria, & in vsu, non oblectamentum reperta? ²³ Non suffundebatur aqua, nec recens semper ²⁴ velut ex calido fonte currebat: nec referre credebant, in quam perlucida sordes deponerent. Sed, dii boni, quam iuuabat illa balnea intrare obscura, & ²⁵ gregali rectorio inducta, quæ scires Catonem tibi ædilem, aut Fabium Maximum, aut ex Corneliis aliquem manu sua temperasse? Nam hoc quoque nobilissimi ²⁶ ædiles fungebantur officio, intrandi ea loca quæ populum receptabant, exigendique munditias, & vtilem ac salubrem temperaturam: non hanc, quæ ²⁷ nuper inuenta est, similis incendio. adeo quidem ut conuictum in aliquo scelere seruum, viuum lauari oporteat. Nihil mihi videtur iam interesse, ardeat balneum, an caleat. Quantæ nunc aliqui rusticitatis damnant Scipionem, quod non in caldarium suum ²⁸ latis specularibus diem admiserat? quod non in multa luce decoquebatur, & expectabat, ut in balneo concoqueret? O hominem calamitosum, nesciit viuere! ²⁹ Non pacata aqua lauabatur, sed sæpe turbida, & cum plueret vehementius, pæne lutulenta. Nec multum eius intererat, an sic lauaretur: veniebat enim, ut sudorem illic ablueret, non ut vnguentum.

Quas nunc quorundam futuras voces credis? Non inuideo Scipioni: vere in exilio vixit, qui sic lauabatur. Imo si scias, non quotidie lauabatur. Nam, ut aiunt qui priscos mores urbis tradiderunt, brachia & crura quotidie abluebant, quæ scilicet sordes opere collegerant: ceterum toti ³⁰ nundinis lauabantur. Hoc loco dicet aliquis, liquet immundissimos fuisse. Quid putas illos oluisse? militiam, laborem, virum. Postquam munda balnea inuenta sunt, ³¹ spurciores sunt. Descripturus infamem & nimis notabilem deliciis Horatius Flaccus, quid ait?

³² *Pastillos Rufillus olet.* —

Dares nunc Rufillum, perinde esset, ac si hircum oleret, & Gorgonij loco esset, quem idem Horatius Rufillo opposuit. Parum est fumere vnguentum, ni bis die terque renouetur, ne euanescat in corpore. Quid, quod odore tamquam suo gloriantur? Hæc si tibi nimium tristitia videbuntur, villæ imputabis: in qua ³³ didici ab Ægialo diligentissimo patrefamiliæ (is enim nunc huius agri possessor est) quamuis vetus arbustum posse transferri. Hoc nobis senibus discere necessarium est, quorum nemo non oliuetum alteri ponit. Quod vidi, hoc dico: illud arboretum trimum aut quadrimum fastidienti fructus autumnino deponere. te quoque proteget illa, quæ

Tarda venit, seris factura nepotibus umbram;

ut ait Virgilius noster: qui non quid verissime, sed quid decentissime diceretur, adspexit; nec agricolas docere voluit, sed legentes delectare. Nam (ut omnia alia transeam) hoc quod hodie mihi necesse fuit reprehendere, adscribam:

Vere fabis satio est, tunc te quoque medica putres

Accipiunt sulci, & milio venit annua cura.

An vno tempore ista ponenda sint: & ³⁴ an vtriusque verna sit satio, hinc æstimes licet. Iunius mensis est quo tibi scribo, iam proclius in Iulium. Eodem die vidi fabam metentes, milium ferentes. Ad oliuetum reuertor, quod vidi duobus modis dispositum. Magnarum arborum truncos circumcisis ramis, & ad vnum redactis pedem, ³⁵ cum scapo suo transtulit, amputatis radicibus, relicto tantum capite ipso, ex quo illæ penderant. Hoc fimo tinctum in scrobem demisit: deinde terram non aggestit tantum, sed calcauit & pressit. Negat quidquam esse ³⁶ hac (ut ait) spissatione efficacius. videlicet frigus excludit & ventum. minus præterea mouetur: & ab hoc nascentes radices prodire patitur, ac solum apprehendere, quas necesse est teneras adhuc, & precario hærentes, levis quoque reuellat agitatio. parum autem arboris ³⁷ antequam obruat radit. ex omni enim materia quæ nudata est, ut ait, exeunt radices nouæ. Non plures autem super terram eminere debet truncus, quam tres aut quattuor pedes: statim enim ab imo vestietur: nec magna pars, quemadmodum in oliuetis veteribus, arida & retorrída erit. Alter ponendi modus hic fuit. Ramos fortes, nec corticis duri, quales esse nouellarum arborum solent, eodem genere deposuit. Hi paullo tardius surgunt: sed cum tamquam à planta processerint, nihil habent in se horridum, nec triste. Illud etiam nunc vidi, vitem ex arbusto suo annosam transferri: huius capillimenta quoque (si fieri potest) collegenda sunt, deinde liberalius sternenda vitis, ut etiam ex corpore radicescat. Et vidi non tantum mense Februario positas, sed etiam Martio exacto tenent, & complexæ sunt non suas vltimos. Omnes autem istas arbores, quæ (ut ita dicam) ³⁸ grandiscapiæ sunt, ait aqua adiuuandas cisternina: quæ si prodest, habemus pluuiam in nostra potestate. Plura te docere non cogito: ne quemadmodum Ægialus noster ³⁹ me sibi aduersarium parauit, sic ego parem tibi.

I. L I P S I V S.

1. **A** DORATIS manibus eius & ara.] *Ara, quæ diis manibus ex more poni solet, & millena aliquot hodie exstant. Tamem meus & quidam, arca. quod valde amplector, non tam quia cineres siue urnas in Arcis aut loculis lapideis conditos etiam sciam; quam quod mos gentis Corneliæ tale hic poscat. De eo Plinius lib. vii. In gente Cornelia nemo ante Syllam Dictatorem traditur crematus. idque voluisse, veritum talionem, eruto C. Marij cadauere. Atquin ex ea Scipio, ergo in arca cadauer conditum.*

2. Esse tanti viri suspicor.] *Cur suspicaris tantum? quia ambigebatur, & potuit Cenotaphium modo esse. Certe alterum aut hic, aut iuxta Romam fuit, ubi item ostendebatur sepulchrum. Liuius xxxviii. Africanum alij Romæ, alij Linterni, & mortuum, & sepultum, tradunt. Vtrobique monumenta ostenduntur, & statuæ. De statuâ, nihil hic Seneca, & oportet translatam fuisse. Communior autem fama de Linterno fuit: pro qua Strabo & Valerius.*

3. Aut Romæ libertas.] *Ista Muretus, sua non Seneca mente. Nam libri plerique omnes, aut Roma in libertate: quidam, aut Roma libertati quomodo & Otho Frisingensis legit & transcripsit lib. ii. cap. xl. Vetera nempe hæc munda sunt: ego emaculem, aut Romanæ libertati. Aut deferere Romam Scipio debebat, aut premere eam.*

(Scipione indignum) libertatem. Quid ita? quia præsens gravis libertati erat, ob opes & gratiam: & ipse magni animi facta iam ediderat supra eam: Lium, Valerium, atque alios vide. Huc faciunt omnino sequentia. Siquis tamen, cum Q. Thone, Roma libertati, volet: sensus esto, Parum tuita Roma libertatem esset, illo præsente.

4. Ero & argumentum.] Docebo, quam nil nisi æquale & civile possis ferre.

5. Linternum recepit.] Quod alias Linternum: fuitque iuxta Cumas, procul à Baiis octavo lapide.

6. Pretiosis orbibus.] Nam crustas aut segmenta marmorum varie figurabant, in orbem, in ovum, in quadratam, in quadratam. Ita & Juvenalis Lacedæmonium orbem dixit.

7. Alexandrina marmora.] Plura sane Alexandria & Aegypto aduehebantur, Luculleum nigricans, Ophites maculans, Porphyrites punicans, & hæc ipsa iterum distincta: an autem unum aliquod proprie Alexandrinum dictum fuerit, ignoro.

8. Numidicis crustis.] Atquin Isidorus negat crustis aptum. Nam ita ait: Numidicum marmor Numidia mittit, ad cutem succum dimittit croco similem, unde & nomen accepit, non crustis, sed in massa & liminum usu aptum. Ubi quod est, ad cutem, lege cotem: & vult cotem attritum, talem succum crocinum emittere. At de crustis, large fallitur: Plinium vide lib. xxxv. cap. j. disertim contra asserentem. Male autem eundem legit ac transcripsit libro xxxvj. cap. vj. ubi ista: Numidicum marmor non in columnis tantum crustisve, sed in massa ac vilissimo liminum usu. nisi quis emendat (& velim) in Isidoro: non crustis modo, sed.

9. Crustis distincta sunt.] Sidonius ij. epist. ij. negat in suo balneo hæc esse. Non illic paros, Carystos, Phryges, Numidæ, rupium variatarum posuere crustas. Parij igitur generis colorisque crusta parietes distinguebant. Adde Plinium, sodes, xxxv. cap. j. & videbis Neroniano ævo hoc tale inuentum.

10. In picturæ modum.] Musium opus intelligit, quo solent ambire quadras aut orbes, & velut marginare. Ideo addit, circumlitionem prætexi. Vera autem etiam pictura in Musiis, id est variae rerum formæ.

11. Nisi vitro absconditur camera.] Plinius xxxvj. Pulsa ex humo pavimenta in cameras transiere, è vitro: nouitium & hoc inuentum. Statius in ipso Etrusci balneo:

Effulgent camera vario fastigia vitro.

Reperio & loco marmoris, Vitrum in Bibliotheca parietibus, apud Boëtium: in domus ipsius, apud Popiscum in Firmo.

12. Multa sudatione exinanita.] Nam post siccum balneum, siue Laconicum, quidam in piscinas, frigidamque descendebant. Martialis vj. de Balneo Tuccæ:

Ritus si placeant tibi Laconum,

Contentus potes arido vapore,

Cruda Virgine Martiæ mergi.

Quomodo autem ibi Virgine, aut Martia: ita, ibi: quia ex Aqueductibus, concessu Principum, deriuabant. Frontinus dicit, & palam Statius plusculis versibus in Balneo Etrusci.

13. Corpora exinanita.] Sic epistola cvij. Decoquere corpora, & sudoribus exinanire. Tamen meliores libri, exaniata, & alij alludunt: ego etiam adsertum olim iui Elect. j. cap. xvj.

14. Argentea Epistomia.] Proba vox, & obturacula significat, ori vasorum aut labrorum (ut hic) indita, quibus versis, liquorem emittant. Libri tamen epithomica, aut epitomia fere habent: unde Iac. Cuiacio placitum, epitonia reponere. quæ vox Verticilla significat, proprie quibus aliquid intenditur, ut chorda aut fides. Sed de argento, etiam Statius in Balneo Etrusci,

Nil ibi plebeium, nusquam Temesæa notabis

Æra, sed argento felix propellitur vnda,

Argentoque cadit, labrisque nitentibus instat.

15. Impenitæ causa.] Non in usum, sed ut opes ostentent. Plinius hoc appellat, lautitiæ causa. xxxvj. cap. vj. Columnis utebantur (antiqui) nec lautitiæ causa, sed quia firmitus aliter statui non poterant.

16. Aquarum per gradus.] E Labris aut receptaculis, in solia inferiora & subiecta.

17. Nisi gemmas calcare.] Tale Statius in Tiburtino Manlij: Calcabam nec opinus opes. Plinius xxij. cap. xij. ostendit vulgo etiam strata argento balnea mulierum fuisse: Imo passim pavimenta aurata. Seneca De Ira iij. cap. xxxv. Qui nolunt domi nisi auro pretiosa calcare. Et Epist. xvj. Non tantum habere sed calcare diuitias.

18. Blattaria vocant.] Satis commode quidem. nam id genus lucem fugit, & tenebrosis balneis gaudet, in nasciturque. Idem Plinius.

19. Totius diei solem.] Laudat & Lucianus in Balneis τὸ εὐφρυνέες, bene luminosum: & Martialis, de illo Tuccæ:

Lux ipsa est ibi longior, diesque

Nulla tardior à loco recedit.

Statius, in Etrusci: Multus ubique dies. Plinius lib. j. epist. iij. Balneum plurimus sol implet, & circumit.

20. Et colorantur.] Solent sub dio insolari, post unctionem: hic licet & libet in ipso balneo, sic aprico.

21. Cum dedicarentur.] De publicis balneis accipe. atque ea sollenniter solent visibus populi dedicari.

22. Res quadrantaria.] Notum est, quadrantem mercedulam balneatoris fuisse.

23. Non suffundebatur aqua.] A seruo ministro? imo opinor etiam tunc habuisse, qui subseruirent. An potius è vasis illis labrisque, non manabat calida assidue aqua? Nam sequitur:

24. Velut ex calido fonte.] Quod ad Dracones, aut Milliaria, in quibus calefiebat aqua, liceat referre, aut ad labra exceptoria, & per epistomia, de quibus dictum, effundentia. De Milliariis, vide Quæst. Nat. iij. cap. xxiiij.

25. Gregali tectorio.] Si rectum est, vulgare tectorium è calce explico, non marmore aut crustis. Sed meus & alij, grotali tectorio; quidam gretali: ex quo aliquis, cretali.

26. Ediles fungebantur.] Quorum erat loca inspicere & curare valetudini apta, aut visibus cottidianus. ut munda ea aptaque essent. Sic popinas, ganeas, balneas, & hæc talia tuebantur: quæ Seneca alibi dicit, loca

Æidem metuentia. De quibus ego ad Taciti *Annal.* II. in fine. Proprie autem de Balneis, noto & in Plutarcho III. *Quæst. Nat.* cap. x. Ignis ex olea, inquit, inimicus est balneis, & tabulata ac fornices subditus la befactat. Ideo periti Ædiles non permittunt Balnearum redemptoribus lignis oleaginis uti, sicut nec lolium conicere in ignem aut herbas, quod horum vapor grauedines capitis ac vertigines concinnat.

27. Nuper inuenta est, similis incendio.] De qua & Plutarchus *Quæst. conuiuii.* VIII. cap. ix. Olim, inquit, temperies balnearum erat. & remissio, adeo ut rex Alexander febricitans iaceret in balneo, & Gallorum coniuges pultis ollas in balnea inferentes, vna cum liberis vefcerentur, ibi lauantibus. Νῦν δὲ λυτῆρας ἐοικε τὰ βαλανεῖα, καὶ ὑλακτοῦσι, καὶ ὡδὲν τῆσιν. ὁ δὲ ἐλκιδωρὸς ἀνὴρ ἐν αὐτοῖς, ὑγρὸν μίγνυσι καὶ πυρὸς γερνῶς, ὅθεν ἐκ τῆς σώματος πυρὸς ἀγνὴν ἀλλὰ πᾶσαν ἀτομοῖ κλοῖει καὶ ἱερᾶσαι καὶ μεθίστησιν ἐξέδρας, ἀγρὸν καὶ κατὰσβεσμῶν αὐτοῖς πεπυρωμένοις καὶ ζέοντας. Nunc autem rabidorum, & latrantium, & se se lacerantium, balnea imaginem præbent. Aer vero in iis, mixtus ex humido & igneo, nihil permittit in corpore quiescere, sed omnem particulam eius, & velut atomon, mouet ac perturbat, & sede sua exagitat, donec restinguamus istos ita incensos & feruentes: aqua nempe frigida, & à loco abductos, Puto autem hac ad Laconica pertinere, ubi cibos decoquebant, & corpus exinanibant: qua non semel tangit noster.

28. Latis specularibus.] Ita assolent. contra ventos obijcere specularia (vicem hodie vitrearum) & illos excludere, lucem admittere. *Martialis*:

Hibernis obiecta Notis specularia pueros

Admittunt soles, & sine fece diem.

29. Non pacata aqua.] Scripti, non saccata aqua. & discimus igitur, à delicatis aquam etiam, ne turbida interueniret, exceptam sacco aut centumculo in canalibus esse.

30. Nundinis lauabantur.] Cum in urbem venirent.

31. Spurciores sunt.] Meus & quidam, puriores sunt. quod si interrogatione effers, cur displiceat?

32. Pastillos Rufillus.] Pastilli sunt Græcorum Δραγματά, οἷς αὐτὰρ ζῆσι τὰς ἰδρωτάς, πικρὰ τῇ φύσιν καὶ συπληρά. Medicamenta quibus sudores tollunt, amara & astringentia. *Plutarchus Quæst. Conuiuii.* I. cap. vi. Utebantur hirco si.

33. Dicipi ab Ægialo.] Quem & *Plinius* memorat inter vinea nobiles cultores, lib. XIV. cap. iv. Magna fama & *Vetuleno* Ægialo, perinde libertino, fuit in Campaniæ rure Linternino, maiorque etiam fauore hominum, quoniam ipsum *Africani* colebat exilium. Vides possessorem villæ huius *Scipionis* fuisse.

34. An vtriusque verna sit satio.] Calumniatur, an reprehendit, nescio: illud vercor. Nam milium quidem & *Junio* seritur, ut hic noster: sed quid vetat, & Vere seri, ut *Virgilius*? Imo *Plinius* inter ea habet, quæ trina tempestate anni seruntur, Æstate, Hieme, Vere. Vide lib. XVIII. cap. vii.

35. Cum scapo suo transtulit.] *Prisci* libri, cum rapo suo, aut raptō, aut ut meus, capto. *Cuius* probat rapum, & ita appellari ipsum caput, quia ea sit forma. Mihi, scapo, placebat.

36. Hac, ut ait, spillatione.] Ita aliquot scripti: *Muretus* tamen & adsecla, pifatione: quasi pinfatione: quod miror. Non enim αὐτὸς ὡς pinfatio à pinlere. *Vulgata* quid clarius?

37. Antequam obruat, radit.] *Pincianus* correxit, cum antea radix legeretur: placet vel inuitu libri.

38. Grandiscapiæ sunt.] Græco verbo, μακροκαλοῖ: & vel hinc supra probes, de Scapo,

39. Me sibi aduersarium.] Emulum industriae, & vel superare conantem.

M V R E T V S.

AUT Romæ libertas.] Videbatur enim Romæ non esse ἰσχυρομένη, si *Scipio*, propter rerum gestarum magnitudinem, ne abduci quidem posset ad causam dicendam, neque accusantibus tribunis respondere dignaretur, sed ab eis impune populum ad grates diu agendas auocaret, ut fecerat.

Viridibus.] Ita vocabant prata & arboreta.

Ad balnea libertinorum. Salse & aculeate dictum. Ad tantas enim opes libertini sub *Claudio* peruenerant, ut præ eis ipsi principes ciuitatis egeni viderentur.

Pifatione.] Et pinso & pifo pro eodem dicebāt: ut mensam, & mesam, mensēm, & mesēm, *Hortensium* & *Hortesium*.

Aut *Scipio* Romæ deesse debebat, aut Roma in libertate.] *Antiquus codex*: Aut *Scipio* Romæ esse non debebat, aut Roma in libertate. In alijs: Aut *Scipio* Romæ deesse debebat, aut Roma sine libertate. Sed prior lectio magis probatur.

Quid putas illo soluisse maliciam labore virum.] Sic prior editio. Legendum reor: Quid putas illos oluisse militiam, laborem, virum. ut paulo post: Pastillos *Rufillus* olet. ut verba illa. Quid putas illos oluisse interrogatio sit eius qui antiquorum sordes improbat: *Seneca* autem responsio sit, Militiam, laborem, virum Posset etiam legi vires, non virum.

Annuo tempore ista ponenda sunt:] Corrige, an vno tempore ista ponenda sint, ex exemplari *Franciscano*.

Relicto tantum capite ipso, ex quo illæ pependant.] Castigatior lectio cuiusdam antiqui codicis relicto tantum capite vno, ex quo, cetera.

Quas necesse est teneras adhuc, & precario hærentes.] Prior editio, & omnes quos legerim scripti codices, cæteras habent, non teneras: vno excepto, in quo cereas legitur, non cæteras: rectissime.

Parum autem arboris antequam obruat radix.] Sic in omnibus inueni exemplaribus. Sed radit scribendum, non radix, ex his quæ sequuntur datur intelligi.

Grandis copiarum sunt, Forte, grandiscapiæ, sunt, ut sit grandiscapiæ, dictio composita, hoc est, grandis capitum. nam si separatim copiarum legas, quare adderet, ut ita dicam.

QVid putas illo soluisse maliciam labore virum.] Sic habebat prior editio. Britannicum exemplar subuenit: Quid putas? illo soluisse militiae laborem decebat virum.

OPSOPOEV S.

M. ss. & impressi, hos enim, exercitus scilicet habuit Cambyfes. versu ultimo, scripti omnes, aut Roma in libertate.

Meliores codices, magnitudinem animi, qua in exilium, &c. unus, quod in exilium.

Lipsius Elect. 1. cap. 16. Verbum vetus praeferunt aliquot mei libri, corpora nostra exsaniata. Exsanare, saniem tollere Celsus de morsu rabidi canis, sal enim exsanat. Indubie Seneca ita scripsit. & reuocandum in usum probissimum verbum. Simile mendum in hac sanie, apud eundem scriptorem, epist. 96. Et antiqui medici nesciebant dare cibum sapius, & vino fulcire venas cadentes: nesciebant sanguinem emittere, & diutinam ægrotationem balneo sudoribusque laxare. Legendum saniem emittere, & referendum ad hunc morem in balneis sudandi. Seneca alibi, Quid mihi cum istis calentibus stagnis? quid cum sudatoriis, in quæ siccus vapor corpora exhausturus includitur? sanguinis missionem qui ignaram putat medicis antiquis: dignus, cui ipsi sanguis sed e capite, mittatur. Hæc Lipsius: cui duo quoque e nostris exemplaria manuum dant.

Ibid. Ludouicus Calius lecton. antiq. lib. 30. cap. 18. Impressi codices epitoma praeferunt, aut opitonica. Neutrum recte, siquidem vel Latinus auctoritatum tibicinibus peruincimus, epistomia legendum (etenim Græca id plane claret doctrina) nam, libro Architectonica decimo Vitruuius ita scribit: Singulis autem canalibus singula epistomia sunt inclusa, manubriis ferreis collocata: quæ manibus quum torquentur exarea nares patefaciunt in canales. Et infra idem Vitruuius: Motione vero vectium vehementiore, spiritus frequens compressus epistomiorum aperturis influit. Ex his auctoris huius verbis, ut de Varrone taceam, manifestum (arbitror) dici epistomia qualia nunc passim tofores habet in vasculis pēsilibus capiti abluendo. Sed & instrumenta ea, quibus e vasis sibiinde vina educimus, cannulas simplex nominat vulgus, epistomia recte dici posse animaduerto. Hæc Calius. At Cuiacius apud Paul. recept. sentent. lib. 3. emēdat epitonia. Et ita plane scriptum habet alter Puteani codex. Notat quoque Brissonius in lib. de verb. signific. & epitonia legēdum ait, ut in l. 17. D. de act. empt. in cod. Florent. legitur. P. Victorius certe in cunctis manuscriptis apud Varronem lib. 3. de re rust. cap. 5. epitoniis pro vulgato epitomis se inuenisse testatur. Vitruuij vero codices antiqui epitonia praeferunt, non epistomia, ut quidam monuerūt. Dicuntur verò epitonia, vertibula, cum quibus chordæ fidesve musicorum instrumentorum intenduntur: tum quibus ora salientium obturantur vel laxantur: prout hoc vel illo modo torquentur: ὅτι τὸ ἐπιτεῖνεντα sic nominata.

M. ss. unus res quadratoria, ceteri res quadrantaria. Calius lib. 30. antiq. lect. cap. 19. Legendum res quadrantaria: quoniam qui balneas ingrederentur, quadrantem balneatori soluerent. Id aperte significat eo versiculo Iuuenalis:

Cedere Siluano porcum, quadrante lauari.

Nec non Horatius Sat. 3.

— Dum tu quadrantelauatum

Rex ibis. —

Non deerunt forsā, qui artem quadratariam ab Seneca in inibi potius significatam putent, quæ Jureconsultis non alias videatur quam marmoria. Sed illepide omnino, ne dicam insulse. Hactenus Calius.

M. ss. unus siccata aqua: quod nihil est: vestigium tamen vetustæ lectionis retinet. Recte alij duo saccata aqua, id est colata defecata, atque ab arenulis purgata. Sic vinum saccatum, seu sacco castratum: vel limpidum, vel cui vires sacculo ademptæ. Martialis Epigrammat. libro duodecimo:

— ut liquidum potet Alauda merum,

Turbida sollicito transfundere Cæcuba sacco.

Cicero secundo de finibus, Quibus vinum defusum e pleno sit: hirsiphon, ut ait Lucilius, cui nihil dempsit, nil vires sacculus abstulit. Serenus Sammonicus de lotio:

Quod facit ex asino saccatus corporis humor.

Saccis interdum addebantur herba bene olentes, aromata, & peregrini saporis, qui liquorem sic colatum palato commendarent, & odorem naribus gratum spirarent. Plinius libri vigesimisecondi capite decimosextimo. Teutones quibus frequentia sunt balnea, hodie adhuc cum lauantur, serpillum, chamælum, & eius generis herbas suauiter fragrantibus caldæ, lixiuij præsertim immiscere solent. Ut saccata aqua delicati tempore Seneca non solum liquida & clara, sed etiam odorifera in caldaria vti fuisse credantur.

M. ss. duo, Quid quod idem hoc edocere suo gloriatur? probius alij duo, Quid quod iidem (deest in altero iidem) hoc odore tamquam suo gloriantur?

Lipsius libro primo Electorum capite decimo sexto: Longe diuersam (a prioribus editionibus nēpe) lectionem haurio ex libris: Quod vidi hoc dico: illud arboretum trimum aut quadrimum fastidiēti fructus autumnus depōnere. Te quoque prot. i. Ita mei manuss. nisi quod arborum: unde ego, arboretum. In sequentibus prorsus lego. An vno tēpore ista ponēda sint. & paullo ante, reprehēdere: valde apposite ad sententiam. Ecce enim, ut libenter antiquos sic Virgilium hic noster tēgit tāquam agraria rei parum peritum: quoniam scripsisset milium & fabam sub idem tēpus seri. Sed mehercule calūniatur, aut ludit iste Socrates. Milium ex iis quæ trima tēpore anni seruntur, æstate, hieme, vere: in Italia tamen plurimum æstate. Quam solam sationem hic Seneca agnoscit. At tu vide Plinium libri decimoctauo capite septimo, & liberabis facile Virgilium huius culpæ. Hactenus Lipsius.

Plinius lib. 14. cap. 4. de insignibus vinearum cultoribus: Magna fama & Vetuleno Agialo perinde libertino fuit in Campaniæ rure Linternino, maiorque etiam fauore hominum, quoniam ipsum Africani colebat exsilium.

Nunc scapo, prius rapo. ut etiam m. ss. Cuiacius Obseruat. lib. 24. cap. 5. Stirpes feruntur sursum, radices deorsum, dependentes ex arborum capite, quod & rapum dicitur, quia rapi formam habet. Seneca epist. 86. magnarum arborū

truncos cum rapo suo transtulit amputatis radicibus. *qua verba vetus glossema quod subiungitur, ita interpretatur, relicto capite ipso, ex quo illæ pependerant. Et ita quoque capita vitium apud Catonem accipienda sunt.*

M. ff. unus, parum autem valet arboris antequam obruat radix.

M. ff. tres, nihil habent in se abhorridum aut triste.

Pro grandis copiae, reposui grandiscapiae, nixus antiquorum codicum auctoritate Pinciani & Scaligeri: cuius castigationes in Festum vide. grandiscapias arbores dicit, quæ grandi capite, hoc est radice sunt.

M. ff. tres non representant dictionem noster.

ARGUMENTVM I. LIPSII.

FRUGALITAS Senecæ, & externorum contemptus: admonitio ad alios, ut sic velint, faciantque. Dissertatiuncula deinde, quibus approbat Fortuita in bonis non esse: dumtaxat Commoda dici posse.

EPIST. LXXXVII.

NAVFRAGIVM, antequam nauem ascenderem, feci: quomodo acciderit, non Nadiicio, ¹ ne & hoc putes inter Stoica paradoxa ponendum: quorum ² nullum esse falsum, nec tam mirabile quam prima facie videtur, cum volueris approbabo, imo etiam si nolueris. Interim hoc me iter docuit, quam multa haberemus superuacua, & quam facile iudicio possemus deponere, quæ si quando necessitas abstulit, non sentimus ablata. Cum paucissimis seruis, quos vnum capere vehiculum potuit, sine ullis rebus, nisi quæ corpore nostro continebantur, ³ ego & Maximus meus biduum iam beatissimum agimus. Culcitra in terra iacet, ego in culcitra. Ex duabus penulis, altera stragulum, altera opertorium facta est. De prandio nihil detrahi potuit. ⁴ paratum fuit non magis hora, ⁵ nusquam sine caricis, nusquam sine pugillaribus. Illæ, si panem habeo, pro pulmentario sunt: ⁶ si non, pro pane. ⁷ quotidie mihi annum nouum faciunt, quem ego faustum & felicem reddo bonis cogitationibus, & animi magnitudine: qui numquam maior est, quam ubi aliena seposuit: & fecit sibi pacem, nihil timendo: fecit sibi diuitias, nihil concupiscendo. Vehiculum in quod impositus sum, rusticum est. ⁸ Mulæ viuere se ambulando testantur, mulio ⁹ excalceatus non propter æstatem. Vix à me obtineo, ut hoc vehiculum velim videri meum. Durat adhuc peruersa recti verecundia. quoties in aliquem comitatum lautiolem incidimus, inuitus erubesco: quod argumentum est, ista quæ probo, quæ laudo, nondum habere certam sedem & immobilem. Qui sordido vehiculo erubescit, pretioso gloriatur. Parum adhuc profeci, nondum audeo frugalitatem palam ferre, etiam nunc curo opiniones viatorum. Contra totius generis humani opiniones mittenda vox erat: Infanitis, erratis, stupetis ad superuacua, neminem æstimatis suo. Cum ad patrimonium ventum est, diligentissimi computatores, sic rationem ponitis singulorum: quibus aut pecuniam credituri estis, aut beneficia. Nam hæc quoque iam expensa fertis. Late possidet, sed multum debet: habet domum formosam, sed alienis nummis paratam: familiam nemo cito speciosiore producet, sed nominibus non responder. Si creditoribus soluerit, nihil illi supererit. Idem in reliquis quoque facere debebatis, excutere quantum proprii quisque habeat. Diuitem illum putas, quia aurea suppellex etiam in via eum sequitur, quia in omnibus prouinciis arat, quia ¹⁰ magnus kalendarij liber voluitur, quia tantum suburbani agri possidet, quantum inuidiose in desertis Apuliæ possideret: & cum omnia dixeris, pauper est. quare? quia debet. quantum, inquis? omnia: nisi forte iudices interesse, vtrum aliquis ab homine, an a fortuna mutuum sumpserit. Quid ad rem pertinent mulæ faginata, vnus omnes coloris? Quid ista vehicula cælata?

— *instrati ostro alipedes, pictisque tapetis.*

Aurea pectoribus demissa monilia pendent.

Tecti auro fuluum mandunt sub dentibus aurum.

Ista nec dominum meliorem possunt facere, nec mulam. M. Cato Censorius (quem tam reip. hercule profuit nasci quàm Scipionem: alter enim cum hostibus nostris bellum, alter cum moribus gessit) ¹¹ canterio vehebatur, & ¹² hippoperis quidem impositis, ut secum vtilia portaret. O quam cuperem illi nunc occurrere aliquem ex his ¹³ troffulis ¹⁴ in via diuitibus, ¹⁵ cursores & Numidas, & multum ante se pulueris agentem! Hic sine dubio cultior comitatioque quam M. Cato videretur: hic, inter illos apparatus delicatos qui cum maxime dubitat, ¹⁶ vtrum se ad gladium locet,

an ad cultrum. O quantum erat sæculi decus, imperatorem triumphalem, censorium (& quod super omnia hæc est) Catonem, vno caballo esse contentum, & ne toto quidem! Partem enim sarcinæ, ab utroque latere dependentes, occupabant. Ita non omnibus ¹⁷ obesis mannis, & ¹⁸ asturconibus, & tollutariis præferres vnicum illum equum, ab ipso Catone defrictum? Video non futurum finem in ista materia vllum, nisi quem mihi ipse fecero. Hic itaque conticescam, quantum ad ista: quæ sine dubio talia diuinavit futura, qualia nunc sunt, qui primus appellauit impedimenta. Nunc volo paucissimas adhuc interrogationes nostrorum tibi reddere, ad virtutem pertinentes, quam satisfacere vitæ beatæ contendimus. Quod bonum est, bonos facit: nam & in arte musica quod bonum est, facit musicum: fortuita bonum non faciunt: ergo non sunt bona. Aduersus hoc sic respondent Peripatetici, vt quod primum proponimus, falsum esse dicant. Ab eo, inquit, quod est bonum, non vtrique fiunt boni. In musica est aliquod bonum, tamquam tibia, aut chorda, aut organum aliquod aptatum ad vsus canendi: nihil tamen horum facit musicum. Hic respondebimus. Non intelligitis, quomodo posuerimus, quod bonum est musico. Non enim id dicimus, quod instruit musicum, sed quod facit: tu ad supellectilem artis, non ad artem venis. Si quid autem in ipsa arte musica bonum est, id vtrique musicum faciet. Etiamnum facere id planius volo. Bonum in arte musica duobus modis dicitur: altero, quo effectus musici adiuuatur: altero, quo ars. Ad effectum pertinent instrumenta, tibiæ, & organa, & chordæ, ad artem ipsam non pertinent. Est enim artifex etiam sine istis: vti forsitan non potest arte. Hoc non est æque duplex in homine. idem enim bonum & hominis, & vitæ. Quod contemptissimo cuique contingere ac turpissimo potest, bonum non est: opes autem & lenoni, & lanistæ contingunt: ergo non sunt bona. Falsum est, inquit, quod proponitur. Nam & in grammatica, & in arte medendi, aut gubernandi, videmus bona humillimis quibusque contingere. Sed istæ artes non sunt magnitudinem animi professæ, non consurgunt in altum, nec fortuita fastidiunt. Virtus extollit hominem, & supra cara mortalibus collocat: nec ea quæ bona, nec ea quæ mala vocantur, aut cupit nimis, aut expauescit. Chelidon, vnus ¹⁹ ex Cleopatrarum mollibus, patrimonium grande possedit. ²⁰ nuper Natalis, tam improbæ linguæ quam impuræ, ²¹ in cuius ore fæminæ purgabantur, & multorum heres fuit, & multos habuit heredes. Quid ergo? vtrum illum pecunia impurum effecit, an ipse pecuniam impurauit? quæ sic in quosdam homines, quomodo denarius in cloacam cadit. Virtus super ista consistit, ²² suo ære censetur: nihil ex istis ²³ quomodolibet incurrentibus bonum iudicat. Medicina, & gubernatio, non interdicit sibi ac suis admirationem talium rerum. Qui non est vir bonus, potest nihilominus medicus esse: potest gubernator, potest grammaticus, tam mehercules quam coquus. Cui contigit habere non quælibet, hunc non quemlibet dixeris. Qualia quisque habet, talis est. Fiscus tanti est, quantum habet: imo ²⁴ in accessionem eius venit quod habet. Quis pleno sacculo vllum pretium ponit, nisi quod pecuniæ in eo conditæ numerus effecit? Idem euenit magnorum dominis patrimoniorum: accessiones illorum & appendices sunt. Quare ergo sapiens magnus est? quia magnum animum habet. Verum est ergo, quod contemptissimo cuique contingit, bonum non esse. Itaque indolentiam numquam bonum dicam. habet illam cicada, habet pulex. Ne quietem quidem, & molestia vacare, bonum dicam. quid est otiosius verme? Quæris, quæ res sapientem faciat? ²⁵ quæ Deum. Des oportet illi aliquid diuinum, aliquid cæleste: magnificum. Non in omnes bonum cadit, nec quemlibet possessorem patitur. Vide.

Et quid quæque ferat regio, & quid quæque recuset.

Hic segetes, illic veniunt felicius vnae:

Arbori fœtus alibi, atque iniussa virescunt

Gramina nonne vides, croceos vt Tmolus odores,

India mittit ebur, molles sua tura Sabæi?

At Chalybes nudi ferrum. —

Ista in regiones descripta sunt, vt necessarium mortalibus esset inter ipsos commercium, si inuicem alius ab alio aliquid peteret. Summum illud bonum, & ipsum suam habet sedem: non nascitur vbi ebur, nec vbi ferrum. Quis sit summi boni locus, quæris? animus. hic nisi purus ac sanctus est, Deum non capit. Bonum ex malo non fit: fiunt autem ex auaritia diuitiæ: ergo non sunt bonum. Non est, inquit, verum, bonum ex malo non nasci. Ex sacrilegio enim & furto pecunia nascitur. itaque malum quidem est sacrilegium & furtum: sed ideo, quia plura mala facit, quam bona. Dat enim

lucrum, sed cum metu, sollicitudine, tormentis & corporis & animi. Quisquis hoc dicit, necesse est recipiat, sacrilegium sicut malum sit, quia multa mala facit, ita bonum quoque ex aliqua parte esse, quia aliquid boni facit: quo quid fieri portentosius potest? ²⁶ Quamquam sacrilegium, furtum & adulterium inter bona haberi, prorsus persuasimus. Quam multi furto non erubescunt, quam multi adulterio gloriantur? nam ²⁷ sacrilegia minuta puniuntur, magna in triumphis feruntur. Adice nunc, quod sacrilegium, si omnino ex aliqua parte bonum est, etiam honestum erit, & recte factum vocabitur: nostra enim actio est: quod nullius mortalium cogitatio recipit, ergo bona nasci ex malo non possunt. Nam si, ut dicitis, ob hoc vnum sacrilegium malum est, quia multum mali adfert: si remiseris illi supplicia, si securitatem sponderis, ex toto bonum erit. Atqui maximum scelerum supplicium, in ipsis est. Erras, inquam, si illa ad carnificem aut ad carcerem differs. statim puniuntur cum facta sunt, imo dum fiunt. Non nascitur itaque ex malo bonum, non magis quam ficus ex olea. ad semen nata respondent: bona degenerare non possunt. Quemadmodum ex turpi honestum non nascitur, ita ne ex malo quidem bonum: nam idem est honestum & bonum. Quidam ex nostris aduersus hoc sic respondent: putemus pecuniam bonum esse vnde cumque sumptam, non tamen ideo ex sacrilegio pecunia est, etiam si ex sacrilegio sumitur. Hoc sic intellige. In eadem vrna & aurum est, & vipera. Si aurum ex vrna sustuleris, quia illic & vipera est, non ideo mihi vrna aurum dat, quia viperam habet, sed aurum dat, cum & viperam habeat. Eodem modo ex sacrilegio lucrum fit: non qua turpe & sceleratum est sacrilegium, sed qua lucrum habet. quemadmodum in illa vrna vipera malum est, non aurum quod cum vipera iacet: sic in sacrilegio malum est scelus, non lucrum. Quibus opponitur: Dissimillima vtriusque rei conditio est. Illic aurum possum, sine vipera tollere: hic lucrum sine sacrilegio facere non possum. lucrum istud non est appositum sceleri, sed immixtum. Quod dum consequi volumus, in multa mala incidimus: id bonum non est: dum diuitias consequi volumus, in multa mala incidimus: ergo diuitiæ bonum non sunt. Duas inquit, significationes habet propositio vestra. vnam, dum diuitias consequi volumus, in multa nos mala incidere: in multa autem mala incidimus, & dum virtutem consequi volumus. Aliquis, dum nauigat studij causa, naufragium fecit: aliquis captus est. Altera significatio talis est: Per quod in mala incidimus, id bonum non est. Huic propositioni non erit consequens, per diuitias nos, aut per voluptates in mala incidere: aut si per diuitias in multa mala incidimus, non tantum bonum diuitiæ non sunt, sed malum sunt. Vos autem illas dicitis tantum, bonum non esse. Præterea, inquit, conceditis diuitias habere aliquid vsus: ²⁸ inter commoda illas numeratis. Atqui eadem ratione ne commodum quidem erunt: per illas enim multa nobis incommoda eueniunt. His quidam hoc respondent: Erratis, qui incommoda diuitiis imputatis. Illæ neminem lædunt aut sua cuique nocet stultitia, aut aliena nequitia. sic, quemadmodum gladius, qui neminem occidit, occidentis telum est. Non ideo diuitiæ tibi nocent, si propter diuitias tibi nocetur. Posidonius (ut ego existimo) melius: quia it diuitias esse causam malorum, non quia ipsæ faciant aliquid, sed quia ²⁹ facturos irritant. Alia est enim causa efficiens, quæ protinus necesse est noceat: alia præcedens. hanc præcedentem causam diuitiæ habent. Instant animos, superbiam pariunt, inuidiam contrahunt, & vsque eo mentem alienant, ut fama pecuniæ nos etiam nocitura delectet. Bona autem omni carere culpa decet. pura sunt, non corrumpunt animos, non sollicitant: extollunt quidem & dilatant, sed sine timore. Quæ bona sunt, fiduciam faciunt: diuitiæ audaciam. Quæ bona sunt, magnitudinem animi dant: diuitiæ insolentiam. Nihil autem aliud est insolentia, quam species magnitudinis falsa. Isto modo, inquis, etiam malum sunt diuitiæ, non tantum bonum non sunt. Essent malum, si per se nocerent, si (ut dixi) haberent efficientem causam: nunc præcedentem habent, & quidem non irritantem tantum animos, sed attrahentem. Speciem enim boni ostendunt verisimilem, ac plerisque credibilem. Habet virtus quoque præcedentem causam, ad inuidiam: multis enim propter sapietiam, multis propter iustitiā inuidetur: sed nec ex se hanc causam habet, nec verisimilem. Contra enim verisimilior illa species hominum animis obiicitur a virtute, quæ illos in amorem & admirationem vocet. Posidonius sic interrogandum ait: Quæ neque magnitudinem animo dant, nec fiduciam, nec securitatem, non sunt bona: diuitiæ autem, & bona valetudo, & similia his, nihil horum faciunt: ergo non sunt bona. Hanc interrogationem magis etiam nunc hoc modo intendit: Quæ neque magnitudinem animo dant, nec fiduciam, nec securitatem,

contrà autem insolentiam, tumorem, arrogantiam creant, mala sunt: à fortuitis autem in hæc impellimur: ergo non sunt bona. Hæc, inquit, ratione ne commoda quidem ista erunt. Alia est commodorum conditio, alia bonorum. Commodum est, quod plus usus habet, quàm molestiæ: bonum sincerum esse debet, & ab omni parte innoxium. Non est id bonum, quod plus prodest: sed quod tantum prodest. Propterea commodum & ad animalia pertinet, & ad imperfectos homines, & ad stultos. Itaque potest ei esse incommodum mixtum: sed commodum dicitur, à maiore sui parte æstimatum. Bonum ad vnum sapientem pertinet, inuiolatum esse oportet. Bonum animi habet. vnus tibi nodus, sed Herculaneus, restat. Ex malis bonum non fit: ex multis paupertatibus diuitiæ fiunt: ergo diuitiæ bonum non sunt. Hanc interrogationem nostri non agnoscunt. Peripaterici & fingunt illam, & soluunt. Ait autem Posidonius, hoc sophisma per omnes dialecticorum scholas iactatum, sic ab Antipatro refelli. Paupertas non per positionem, sed per detractionem dicitur, vel (ut antiqui dixerunt) per orbationem: Græci dicunt *χρὴ στεῖν*. non quod habeat, dicitur, sed quod non habeat. Itaque ex multis inanibus nihil impleri potest: diuitias multæ res faciunt, non multæ inopiæ. Aliter quàm debes, paupertatem intelligis. Paupertas est, non quæ pauca possidet, sed quæ multa non possidet. Ita non ab eo dicitur quod habet, sed ab eo quod ei deest. Facilius quod volo exprimerem, si Latinum verbum esset, quo *σπανία* significatur. Hanc paupertati Antipater assignat. Ego non video quid aliud sit paupertas, quam parui possessio. De isto videbimus, si quando valde vacabit, quæ sit diuitiarum, quæ paupertatis substantia: sed tunc quoque considerabimus, numquid sarius sit paupertatem permulcere, diuitiis demere supercilium, quàm litigare de verbis, quasi iam de rebus iudicatum sit. Putemus nos ad concionem vocatos. Lex de abolendis diuitiis fertur: his interrogationibus suasuri aut dissuasuri sumus? his effecturi, ut populus Romanus paupertatem, fundamentum & causam imperij sui, requirat ac laudet? diuitias autem suas timeat? ut cogitet has se apud victos reperisse? Hinc ambitum, & largitiones, & tumultus, in urbem sanctissimam temperantissimamque irrupisse? nimis luxuriosè ostentari gentium spolia? quod vnus populus eripuerit omnibus, facilius vni ab omnibus eripi posse? Hæc satius est suadere, & expugnare affectus, non circumscribere. Si possumus, fortius loquamur: si minus, apertius.

I. L I P S I V S.

1. **N**E & hoc putes.] *Fallor, aut asserendo legendum: ut & hoc. Nam ita nude positum, Paradoxum est: si explicaret, desinat.*
2. Nullum esse falsum.] *Sunt enim, ut Cleanthes aiebat, παράδοξα μὲν, & μὴν παράλογα: præter opinionem, non præter verum. Epictetus, iv. Dissert. i. Vide me in Manud. iii. Dissert. ii.*
3. Ego & Maximus meus.] *Est ille Cæsonius Maximus, inter intimos & fidos eius amicos: de quo Tacitus, & Martialis. Notavi ad Taciti Annalem xv. in fine, & locum hunc ibi adde.*
4. Paratum fuit non magis Hora.] *Mens & quidam, parentium fuit. Hæreo in his vocibus, & tota clausula. quid est, non magis hora? Imo nullo parato opus, si panis tantum & carica. Muretus ait legi alibi, paratum sine magis hira: unde eruit, sine magiro: quod Græce esset sine coquo. Nescio, nihil tale in nostris libris.*
5. Nusquam sinè caricis.] *Mens nunc & statim, numquam. De Caricis autem (ea ficus arida sunt, à Caria, unde frequentes; ut Caunæ, à Cauno:) de Caricis, inquam, certum hæc talia, ficus, passulas, palmulas in prandium sine gustum olim fuisse. Ita Augustus ad Tiberium: Nos in essedo palmulas gustauimus.*
6. Si non, pro pane.] *Plinius xv. cap. xix. Ficus panis simul & obsonij vicem siccata implent. utpote cum Cato, cibaria ruris operariis iusta lege sanciens, minui iubeat per fici maturitatem.*
7. Cotidie mihi annum nouum.] *Hæc enim dulcia anno nouo, quasi omen, dare & mittere inuicem solebant, talis futuri anni. Ouidius i. Fastor.*

Quid vult palma sibi, rugosaque carica, dixi,

Et data sub niueo condita mella cado?

Omen, ait, causa est: ut res sapor ille sequatur,

Et peragat cœptum dulcis ut annus iter.

Et caricæ igitur, & carioras siue palmulas (palmas poëta dicit) tunc solent datæ. Martialis:

Aurea porrigitur Iani cariota Kalendis.

8. Mulæ viuere se ambulando.] *Mularum mularumque in vehiculis usus, etiam heroicis temporibus apud Homerum. In pretio erant. Plantus:*

Ego faxim muli, pretio qui superant equos,

Sint viliores Gallicis canteriis.

Et præsertim mulæ Galaticæ, ex Plutarchi *ἐπὶ φιλοπλυστίας*. Per viam etiam illarum creber usus, Ausonius:

Cornipedes rapiant imposta petorita mulæ.

Nunc ait noster, macras se habuisse, & quas motus indicaret viuere: præter diuitum morem, quibus in usu mulæ sanguinæ, vnius omnes coloris, hæc ipsa epistola statim, & Consol. ad Marc. cap. xi.

9. Excalceatus non propter ætatem.] *Sed egestatem.*

10. Magnus Kalendarij liber voluitur.] *Id est, fanebris pecunie liber. nam Kalendis usura cedebant, & petebantur. Itaque nomina, et pecunia, per Kalendas, in tali codice scribebantur. de quo Martialis :*

Superba denlis arca palleat nummis,

Centrum explicentur paginae Kalendarum.

Sape-noster, & Jurisconsulti.

11. Canterio.] *Equus fectio.*

12. Hippoperis quidem.] *Horatius manticam appellat :*

--- nunc mihi curto

Ire licet mulo.

Mantica cui lumbos onere viceret, atque eques armos.

13. Trofulis.] *Supra, Epist. lxxvi.*

14. In via diuitibus.] *Qui & in via diuitias suas explicant. tales videri volunt.*

15. Cursores & Numidas.] *Epist. cxxiii. Omnes iam sic peregrinantur, ut illos Numidarum præcurrat equitatus, agmen cursorum antecedit. Vide.*

16. Verum se ad gladium locet.] *Iste quidem diues apparet, sed ære alieno obrutus deliberat, utrum auctoret se & faciat gladiatorem, an bestiarium. Mos pessimi æui, ut honeste nati arenae operas locarent, grandi pretio. Itaque iste desperabundus hoc agitat. Gladius, gladiatorum est; culter, venatorum. Vide me Saturn. 2. cap. 3.*

17. Obefis mannis.] *Buricis, siue burdonibus, parvus equus. Gallica vetus vox est.*

18. Asturconibus.] *Martialis :*

Hic brevis ad numerum rapidos qui colligit vngues,

Venit ab auriferis gentibus Astur equus.

19. Ex Cleopatrae mollibus.] *Sunt effeminati, eunuchi, id genus. Livius xxxiii. Prosequentibus mollibus viris, qui joci causa conuiuium interfuerant. Paulo post eosdem semiuiros, & obscenos vocat. Nonius Marcellus : Maltas veteres molles appellari voluerunt, quasi μαλακούς. Lucilius : Infanum vocant (puro, Infamem) quem maltam ac faminam dici videt. Etiam Mollities, ipsa illa ἡνδεια νόσος.*

20. Nuper Natalis.] *Non ille Antonius Natalis, qui in Pisoniana coniuratione, Senecam ipsum accusavit (in Taciti xv. Annali :) nam ait, nuper fuisse : ergo iam obierat. Quis scit, an pater huius ?*

21. In cuius ore fæminæ.] *Fuit quod ille Scaurus, Ligur. De Benef. iv. cap. xxxi.*

22. Suo ære censetur.] *Proprio, non aduenticio bono.*

23. Quomolibet incurrentibus.] *Magis probo, quolibet : quod scripti quidam.*

24. In accessionem eius venit.] *Intellige. ipse sifens, siue sportula pecuniaria, accedit pecunie. Nihil est, si-ne ea.*

25. Quæ Deum.] *Perfecta ratio : quæ pars in nobis est Communis illius Rationis, id est Dei. Tamen in meo, & quibusdam : quæ ceteri : in uno, quæ Deum ceteri. Quid hoc sit, non peruado.*

26. Quamquam sacrilegium.] *Gruteri est emendatio, certa.*

27. Sacrilegia minuta.] *Tale quispiam : Paruos fures in compedibus, magnos in purpura spectari.*

28. Inter commoda illas.] *Stoicorum εὐχρηστα. Vide Manud. ii. Dissert. xxi.*

29. Facturos irritant.] *Pro tota hac re pulchra, & similia : in Sophoclis Antigona, de Argento :*

Τὸ δ' ἐκδιδάσκει καὶ παραμάσσει φρένας,
Χρηστὸς ὥς αἰσχροὶ ἀράγματ' ἴσατο βροτῶν,
Παιερίας δ' ἐδείξε ἀνθρώπους ἔχειν,
Καὶ πάντος ἔργον δυνάσκειν εἰδέναι :
Hoc illud est quod mutat & mentes docet,
Ad fœda rerum & praua se conuertere :
Fraudes dolosque suggerit mortalibus,
Et improbos, simulque & impios, facit.

M V R E T V S.

Non magis hora.] *Quid hæc verba sibi velint, plane non assequor. In uno librorum meorum est. Sine magistra. Cogitabam si forte legendum esset, Sine magiro : ut prandium dicat coqui opera nihil eguisse : coquum autem ipsum Græco nomine appellauerit : Nam & fere Græci erant.*

Annum nouum.] *Kalendis enim Januarij, ut alia. sic caricas inter se misitabant, easque ominis causa esitabant : Ouidius primo fastorum :*

Qui vult palma sibi, rugosaque carica, dixi,

Et data sub niueo condita mella cado ?

Omen, ait, causa est : ut res sapor ille sequatur,

Et peragat cœptum dulcis ut annus iter.

Vtrum se ad gladium.] *Ad pugnandum inter gladiatores, an inter bestiarios. Nam eo corruptela ventum erat, ut multi tunc etiam honesto loco nati, adfessis patrimoniis, operas ad talia suas locarent.*

Defrictum.] *Libri veteres partim defrictum habent, partim destriatum. Neutram scripturam damnare ausim.*

Cui contigit habere rem non quamlibet.] *Id est, rem minime vulgarem, ἀγαθὰ τι & τῷ τυχεύοντων. Hunc non quemlibet : Id est, scito eum quoque ipsum minime vulgarem esse, & τῷ τυχεύοντων.*

P I N C I A N V S.

Nondum audeo frugalitatem palam ferre.] *Quædam exemplaria proferre legunt, non ferre.*

Quia magnus calendarij liber voluitur.] *Rectior vetus lectio, euoluitur.*

Et cum omnia dixeris, pauper est.] *Scribe per maiorem, & absque coniunctione, Cum omnia dixeris pauper est. eadem.*

Quem tam necessarium Ro. po. hercule profuit nasci quam Scipionem.] *Eadem, quem tam R. P. fuit nasci quam Scipionem, reliqua desiderantur. Exemplar tamen quoddam profuit habet, non fuit.*

Et hippoperis quidem impositis, ut secum vtilia portaret.] *Puto legendum, non vtilia, sed vtenilia. Nam non ita multo post subiicit: partim enim sarcinæ ab utroque latere dependentes occupabant.*

Cursores & Numidas, & multum ante se pulueris agentem.] *Emendatissimum exemplar, agentibus egit, non agentem: recte. ut referatur ad troissulis, non ad Catonem.*

Cultior imitatioque quam M. Cato videretur:] *Comitatio, non imitatio, legendum ex vetere lectione.*

Ab ipso Catone defricum.] *Stare potest verbum defricum: ut illud, nam multos qui frigabat consul factus est. sed veteres codices legunt destrictum: unde strigiles dictæ.*

Quod bonum est, facit musicum.] *Aliqua exemplaria, quod bonum est, bonos facit musicos.*

Ab eo, inquit, quod est bonum,] *Maior codicum pars, inquit, agnoscit, non inquit.*

Quomodo posuerimus quod bonum est musico.] *Corrige, quomodo posuerimus quod bonum est, in musica, ex vetere lectione.*

Etiā nunc facere his me planius volo.] *Castigandum ex eadem. Etiamnum facere id planius volo.*

Nec cupit nimis, nec expauescit.] *Lege, aut cupit nimis, aut expauescit, ex eadem.*

Chelidonium ex Cleopatrarum molibus.] *Aliqui codices, Chelidon unus ex Cleopatrarum molibus.*

Cui contingit habere rem non quamlibet, hunc non quemlibet dixeris.] *Brevior vetus lectio: Cui contingit habere non quælibet, hunc non quemlibet dixeris. & paulo post accessionem lege pro accessione, ex eadem.*

Verum est quod contemptissimo.] *Scribe, Verum est ergo quod contemptissimo, &c. ex eadem.*

Necesse est ut recipiat, sacrilegium.] *Verbum ut desideratur in antiquo codice.*

Quo quid fieri portentuosius potest.] *Legendum, portentosius, ex vetustis codicibus.*

Prorsus persuasimus.] *Forte legendum, prorsus persuasi sumus.*

Dissimillima enim utriusque rei conditio est.] *Coniunctio enim eradenda, ex vetere lectione.*

Illic lucrum sine sacrilegio facere non possunt.] *Corrige, Hic lucrum, &c. Præcessit enim alterum illic, ex eadem.*

Duas, inquit, significationes habet propositio nostra.] *Vestra legendum, non nostra, ex eadem: et si in aliquibus exemplaribus non habeatur omnino ea dictio.*

Et sua cuique nocet stultitia.] *Scribe, aut sua cuique nocet stultitia, ex eadem.*

Essent malum, si per se nocerent.] *Eadem, Essent malum, si ipsæ nocerent.*

Bonum animum habere.] *Scribe. Bonum animum habere, ex eadem.*

Græci dicunt steresin, cum dicunt non quod habeat dicitur, sed quod non habeat.] *Lego. Græci dicunt cata steresin. Non quod habeat dicit, sed quod non habeat. ut verbum habeat ad paupertatem referatur. Reliqua superuacanea sunt ex eadem.*

Aliter, inquit, quam debes paupertatem intelligis.] *Deest coniunctio enim. Aliter enim, inquit, quam, &c. ex eadem.*

OPSOPOEVS.

Scripti omnes deponere, nullus contemnere.

Modius Epist. 116. Membrana nostra: quia magnus Kalendarij liber voluitur, quia tantum suburbanum possidet, &c. utrumque recte. volui solebant, non plicari nostro more libri, & hinc voluminis vocabulum. meliusque adeo τὸ ἀγρί subauditur.

M. ff. partim quem tamerei. p. fuit nasci, partim quem tam Reip. fuit nasci, partim quem tam è Rep. fuit nasci. quod laudo.

Scribe canterio è M. ff. Festo, Varrone.

Lipsius elect. 11. cap. 1. Opportune glossematium amolior, τὸ diuitibus: ad vocem troissulis à benignis illis patribus parum perite adiectum.

Idem Saturn. serm. lib. 11. cap. 3. Ludit suauiter in homines inopes sui aris, diuites alieni: qui re cum spe consumpta, ad extremum deliberant gladiatores fiant an venatores. Id enim valet, ad cultrum. Putavi aliquando, ad pulpitem, blandiente coniectura, sed vana. Nam culter proprie venatorum. Suetonius Augusto: Lixa quidam cultro venatorio cinctus. Martialis ad lemma Culter Venatorius:

Si defecta gemes grandi venabula rostro,

Hic brevis in grandem cominus ibit aprum.

Meliores libri, quod proponitis. nam & in grammaticæ, & paulo inferius, Des oportet illi diuinum aliquid celeste, &c.

Præpone Et, ad versus complementum, e m. ff. & Virgil. Georg. 1.

M. ff. non ideo inquam mihi vrna aurum dat. Et paulo post. gladius neminem occidit, occidentis telum est. vnus, occidentis tamen telum est.

M. ff. adiecto verbo, Aliter, inquit, quam debes, &c. Ἀπορία Græcarum literarum vestigiis elici non potest: quæ sunt ΑΝΗΥΠΑΡΣΙΑ. Dempso ἢ ἀνυπαρξία effeceris. Hac non male assignatur paupertati. denotat namque facultatum seu diuitiarum absentiam, aut (ut ita loquar) carentiam, opum defectum: ἀπείρα contra nihil aliud quam ipsam egestatem, inopiam, siue penuriam. illa igitur proposito est multo accommodatior, ut quæ cum paupertate coire possit.

GRVTERVS ET IVRETVS.

Culcita in terra.] *Vbiq̃ in meo v. c. scribitur, culcita quæ scriptura pariter extat apud Varronem in fine lib. 4. de ling. lat. Festum Pompeium, & Nonium, itemque Ciceronem 4. Tusculi. vbi culcita plumea vocatur. Plautus in mil. glor. culcitam laneam dicit. Quare videtur etiam sic legendum apud Jfidorum Etym. lib. 19. c. 25. & Senecam Epist. 108. hæc Juretus.*

Late possidet, &c.] *de his & seq. Brissonus lib. 6. de formul. Nomina etiam facturum Atticum, querere solitum quoto anno, & quantum in solo, Cicero ex quorundam sententia Epist. 9. lib. 9. ad Atticum scribit.*

Quem tam Romano populo hercule profuit nasci.] *v. c. Jureti. Quem tam è republica fuit nasci.*

Aliquem ex his troffulis in via diuitibus.] *arguit hic eorum ambitionem quibus non satis erat in vrbe & conspectu populi ostentare opes, nisi insuper peregrinantes, omnium eas etiam ingererent oculis, & huc facit quod præcessit, Diuitem illum putas, quia aurea suppellex etiam in via eum sequitur. Ad Troffulorum vocem quod attinet, vetus ea quidem, & ante Ciceronem, sed quæ posteriori auro refloruit iterum sub principibus, unde & ea bis usus Seneca, & Lampridius in vita Commodi, cooptatus inter troffulos princeps iuuentutis, cum togam sumpsit. sic enim serio veroque sensu locum illum emendauit Lipsius. nam troffuli equites, ut è Plinio, Festo, Varrone iam dudum monuit Ios. Scaliger.*

Cursores & Numidas.] *vox, & abest à v. c. Jureti.*

Quod proponitur.] *v. c. proponitis.*

Pecuniam conspurcavit.] *v. c. inspurcavit.*

Quomodolibet incurrentibus.] *v. c. quolibet.*

Interdicit admirationem.] *v. c. admiratione.*

Tmolus.] *v. c. Thmolus.*

India mittit ebur.] *v. c. mittat.*

Ad carnificem aut carcerem differs.] *v. c. videtur elegantius habere, à carnifice aut à carcere differs.*

Juretus.

Et fingunt illam.] *v. c. effingunt.*

Paupertas non per positionem.] *v. c. Iureti, per possessionem, quod forte rectum est, quia mox sequitur, Paupertas est non quæ pauca possideat.*

ARGVMENTVM I. L I P S I.

L I B E R A L I A studia in bonis non esse, nec ad Virtutem per se ducere. Singillatim hoc docet, in Grammatica, Musica, Geometria, Astronomia. Et si tamen non ducunt, conducunt: id est, iuuant & præparant. Tum diuisio alia Artium, in Vulgares, Ludicras, Pueriles, Liberales: & in istis, solam Philosophiam esse, quæ verè liberum facit. Sola etiam de Bonis Malisque indagat, sola noscit, sola igitur colenda, aut præcipuè est: & ostendit, quàm inutilia, aut superflua Philologi sectentur; quidam etiam Philosophi. O bona hic, ô aurea! Legite iuuenes, senesque.

E P I S T. LXXXVIII.

DE liberalibus studiis quid sentiam, scire desideras. ² Nullum suspicio, nullum in bonis numero, ³ quod ad æs exit. Meritoria artificia sunt, hæcenus vtilia, si præparant ingenium, non detinent. Tamdiu enim istis immorandum est, quamdiu nihil animus agere maius potest. rudimenta sunt nostra, non opera. Quare liberalia studia dicta sint vides, quia homine libero digna sunt. Ceterum ⁴ vnum studium verè liberale est, quod liberum facit, hoc sapientiæ, sublime, forte, magnanimum: cetera pusilla & puerilia sunt. An tu quidquam in istis esse credis boni, quorum professores turpissimos omnium ac flagitiosissimos cernis? Non discere debemus ista, sed didicisse. Quidam illud de liberalibus studiis quærendum iudicauerunt, an virum bonū facerent. Ne promittunt quidem, nec huius rei scientiam affectant. Grammaticus circa curam sermonis versatur, & si latius euagari vult, circa historias. Iam vt longissime fines suos proferat, circa carmina. Quid horum ad virtutem viam sternit? Syllabarum enarratio, & verborum diligentia, & fabularū memoria, & versuum lex ac modificatio? Quid ex his metum demit, cupiditatem eximit, libidinem frænât? Ad geometriam transeamus, & ad musicam: nihil apud illas inuenies, quod vetet timere, vetet cupere: quæ quisquis ignorat, alia frustra scit. Videndum vtrum doceant isti virtutem, an non. si non docent, nec tradunt quidem: si docent, philosophi sunt. Vis scire, quàm non ad docendam virtutem confederint? adspice quàm dissimilia inter se omnium studia sint. atqui similitudo esset idem docentium. Nisi forte tibi Homerum philosophum fuisse persuadent, cum his ipsis quibus colligunt, negent. Nam ⁶ modo Stoicum illum faciunt, virtutem solam probantem, & voluptates refugientem, & ab honesto ⁷ ne immortalitatis quidem pretio recedentem: modo Epicuræum, ⁸ laudantem statum quietæ

quietæ ciuitatis, & inter conuiuia cantusque vitæ exigentis: modò peripateticū, ⁹ bonorum tria genera inducentem: modo Academicum, ¹⁰ incerta omnia dicentem. Apparet nihil horum esse in illo, quia omnia sunt: ista enim inter se dissident. Demus illis, Homerum philosophum fuisse. nempe sapiens factus est, ¹¹ antequam carmina vlla cognosceret: ergo illa discamus, quæ Homerum fecere sapientem. Hoc quidem me quærere, vtrum ¹² maior ætate fuerit Homerus an Hesiodus, non magis ad rem pertinet, quàm scire an minor Hecuba fuerit, quàm Helena, & quare ¹³ tam malè tulerit ætatem. Quid, inquam, annos ¹⁴ Patrocli & Achillis inquirere, ad rem existimas pertinere? Quæris, ¹⁵ Vlixes vbi errauerit, potius quàm efficias, ne nos semper erremus? Non vacat audire, vtrum inter Italiam & Siciliam iactatus sit, an ¹⁶ extra notum nobis orbem: neque enim potuit in tam angusto error esse tam longus. Tempestates animi nos quotidie iactant, & nequitia in omnia. Vlixis mala impellit. non deest forma quæ sollicitet oculos, non hostis: hinc monstra effera, & humano cruore gaudentia: hinc insidiosa blandimenta aurium: hinc naufragia, & tot varietates malorum. Hoc me doce, quomodo patriam amem, quomodo vxorē, quomodo patrē, quomodo ad hæc tam honesta ¹⁷ vel naufragus nauigem. Quid inquiris, an Penelopa impudica fuerit, ¹⁸ an verba sæculo suo dederit, an Vlixem illum esse quem videbat, antequam sciret, suspicata sit? Doce me, quid sit pudicitia, & quantum in ea bonum: in corpore, ¹⁹ an in animo posita sit. Ad musicum transeo. Doces me, quomodo inter se acutæ ac graues voces consonent, quomodo neruorū disparem reddentium sonum fiat cōcordia. Fac potius, quomodo animus secum meus consonet, nec consilia mea discrepent. Mōstras mihi, qui sint ²⁰ modi flebiles. monstra potius, quomodo inter aduersa non emittam flebilē vocē. Metiri me geometres docet latifundia. potius doceat, quomodo metiar quantum homini sit satis. Numerare docet me arithmetica, & ²¹ avaritiæ commodare digitos. potius doceat, nihil ad rem pertinere istas computationes. Non esse feliciorē, cuius patrimonium ²² tabularios lassat: imò quàm superuacua possideat, qui infelicissimus futurus est, si quantum habeat, per se computare cogatur. Quid mihi prodest, scire agellū in partes diuidere, si nescio cum fratre diuidere? Quid prodest colligere subtiliter pedes iugeri, & comprehendere etiam si quid decempedam effugit, si tristē me facit vicinus potens, & aliquid ex meo abradens? Doces me, quomodo nihil perdā ex finibus meis: at ego discere volo, quomodo totos hilaris amittā. Paterno agro, inquit, & auito expellor. Quid? ante auum tuū quis istum agrum tenuit? Cuius, non dico hominis, sed populi fuerit, expedire potes? Non dominus istò, sed colonus intraſti. Cuius colonus es? ²³ si benè tecum agitur, heredis. Negant iuristi consulti quidquam vsucapi; quod publicum est: publicum est hoc quod tenes, & quidem generis humani. O egregiam artem! scis rotūda metiri, in quadratum redigis quācumque acceperis formam. interualla siderum dicis: nihil est quod in mensuram tuam non cadat. Si artifex es, metire hominis animum. dic quam magnus sit, dic quam pusillus sit. Scis quæ recta sit linea: quid tibi prodest, si quid in vita rectum sit, ignoras? Venio nunc ad illum qui cælestium notitia gloriatur.

Frigida Saturni quò sese stella receptet,

Quos ignis celi Cyllenius erret in orbes:

Hoc scire quid proderit? vt sollicitus sim, cum Saturnus & Mars ex contrario stabunt, aut cum Mercurius vespertinum faciet occasum vidente Saturno? Potius hoc discam, vbi cumque sunt ista, propitia esse, non posse mutari. Agit illa cōtinuus ordo factorum, & ineuitabilis cursus: per statas vices remeant. Effectus rerum omnium ²⁴ aut mouēt, aut notant. Sed siue quidquid euenit faciūt, ²⁵ quid immutabilis rei notitia proficiet? siue significāt, quid refert prouidere, quod effugere non possis? Scias ista, nescias, fient.

Si verò solem ad rapidum stellasque sequentes

Ordine respicias, numquam te crastina fallet

Hora, nec insidiis noctis capiere serenæ.

Satis abundēque prouisum est, vt ab insidiis tutus essem. Numquid me crastina non fallit hora? fallit enim, quod nescienti euenit. Ego quid futurum sit, nescio: quid fieri possit, scio: Ex hoc nihil desperabo: totum expecto. Si quid remittitur, boni consulo. Fallit me hora, si parcit: sed ne sic quidem fallit. Nam quemadmodum scio omnia accidere posse, sic scio & non vtique casura. Vtique secunda expecto: malis paratus sum. In illo feras me necesse est ²⁶ non per præscriptum euntem. Non enim adducor, vt in numerum liberalium artium pictores recipiam, non magis, quàm statuarios, aut mar-

morarios, aut ceteros luxuriæ ministros. Equè luctatores, & tota²⁷ oleo ac luto constantem scientiam expello ex his studiis liberalibus: aut & vnguentarios recipiā, & cos, & ceteros voluptatibus nostris ingenia accommodantes sua. Quid enim, oro te, liberale habent isti²⁸ ieiuni vomitores, quorum corpora in sagina, animi in macie & vetero sunt? An liberale studium istud esse iuventuti nostræ credimus, quam maiores nostri²⁹ rectam exercuerūt, hastilia iacere, sudem torquere, equum agitare, arma tractare? Nihil liberos suos docebant, quod discendum esset iacētibus. Sed nec hæ nec illa docent, aluntve virtutem. Quid enim prodest equum regere, & cursum eius freno temperare, affectibus effrænatis abstrahi? Quid prodest multos vincere luctatione vel cestu, ab iracundia vinci? Quid ergo? nihil liberalia nobis conferunt studia: ad alia multum, ad virtutem nihil. Nam & hæ viles ex professo artes, quæ manu constant, ad instrumenta vitæ plurimum conferūt, tamen ad virtutem non pertinent. Quare ergo liberalibus studiis filios erudimus? Non quia virtutem dare possunt, sed quia³⁰ animi ad accipiendam virtutem præparant. Quemadmodum prima illa, vt antiqui vocabant, litteratura, per quam pueris elementa tradūtur, non docet liberales artes, sed mox præcipiendis locum parat: sic liberales artes non perducunt animū ad virtutem, sed expediunt. Quattuor ait esse Posidonius artium genera. Sunt vulgares & sordidæ, sunt ludicræ, sunt pueriles, sunt liberales. Vulgares opificum, quæ manu constāt, & ad instruendam vitam occupatæ sunt: in quibus nulla decoris, nulla honesti simulatio est. Ludicræ sunt, quæ ad voluptatem oculorum atq; aurī tendunt. His annumeres licet machinatores, qui³¹ pegmata per se surgentia excogitāt, & tabulata tacitè in sublime crescentia, & alias ex inopinato varietates, aut dehiscētib; quæ coherebant, aut his quæ distabant sua sponte coeuntibus, aut his quæ eminebant, paullatim in se residētibus. His imperitorum feriuntur oculi, omnia subita (quia causas non nouere) mirantium. Pueriles sunt, & aliquid habentes liberalibus simile, hæ artes quas *ἐγκυκλίους* Græci, nostri liberales vocant. Solæ autem liberales sunt, imò (vt dicam verius) libere, quibus curæ virtus est. Quemadmodum, inquit, est animi aliqua pars philosophiæ naturalis, est aliqua moralis, est aliqua rationalis; sic & hæc quoque liberalium artium turba locum sibi in philosophia vindicat. Cum ventum est ad naturales quæstiones, geometriæ testimonio statur. Ergo eius quam adiuuat, pars est: multa adiuuant nos, nec idè partes nostræ sunt: imò si partes essent, non adiuuarēt. Cibus adiutorium corporis, nec tamē pars est. Aliquid nobis præstat geometriæ ministerium. Sic philosophiæ necessaria est, quomodo ipsi faber: sed nec hic geometriæ pars est, nec illa philosophiæ. Præterea, vtraque fines suos habet. sapiens enim causas naturalium & quærit & nouit, quorum numeros mensurasque geometres persequitur & supputat. Quæ ratione constant celestia, quæ illis sit vis, quæve natura, sapiens scit: cursus & recursus & observationes, per quas descendunt & alleuantur, ac speciem interdum stantiū præbent, cum caelestibus stare nō liceat, colligit mathematicus. Quæ causa in speculo imagines exprimat, scit sapiens: illud tibi geometer potest dicere, quantū abesse debeat corpus ab imagine, & qualis forma speculi, quales imagines reddat. Magnum esse solem philosophus probabit: quantus sit, mathematicus, qui vñ quodam & exercitatione procedit: sed vt procedat, impetrāda illi quædam principia sunt. Non est autem ars sui iuris, cui precarium fundamentum est. Philosophia nil ab alio petit, totum opus³² à solo excipit. Mathematica (vt ita dicā) superficialia est, in alieno ædificat, aliena accipit principia, quorum beneficio ad vltiora perueniat: si per se iret ad verum, si totius mūdi naturā posset comprehendere, dicerem multum collaturā mētibus nostris quæ tractatu caelestium crescunt, trahuntque aliquid ex illo. Vna re consummatur animus, scientia bonorum ac malorum immutabili, quæ soli philosophiæ competit. Nulla autem ars alia de bonis ac malis quærit.³³ Singulas habet circumire virtutes. Fortitudo contemptrix timendorum est: terribilia, & sub iugum libertatem nostram mittentia, despicit, prouocat, frangit: numquid ergo hanc liberalia studia corroborāt? Fides sanctissimum humani pectoris bonum est, nulla necessitate ad fallendum cogitur, nullo corrūpitur præmio. Vre, inquit, cæde, occide, non prodam: sed quò magis secreta quæret dolor, hoc illa altius condam. numquid liberalia studia hos animos facere possunt? Temperantia voluptatibus imperat: alias odit atque abigit, alias dispensat, & ad sanū modum redigit, nec vñquam ad illas propter ipsas venit. Scit optimum esse modū cupitorum, non quantum velis, sed quantum debeas, sumere. Humanitas verat superbum esse aduersus socios, verat auarum: verbis, rebus, affectibus comem se, facilemque omnibus

præstat: nullum alienum malum putat, bonum autem suum id maxime, quod alicui bono futurum est, amat. numquid liberalia studia hos mores præcipiunt? non magis quam simplicitatem, ac modestiam, ac frugalitatem, ac parsimoniam: non magis quam clementiam, quæ alieno sanguini tamquam suo parcat, & scit homini non esse homine prodigè vtendum. Cum dicatis, inquit, sine liberalibus studiis ad virtutem non perueniri, quemadmodum negatis illa nil conferre virtuti? quia nec sine cibo ad virtutem peruenitur, cibus tamen ad virtutem non pertinet. Ligna nihil naui conferunt, quamuis non fiat naus sine lignis. Non est, inquã, cur aliquid putes eius adiutorio fieri, sine quo non potest fieri. Potest quidem etiã illud dici, sine liberalibus studiis veniri ad sapientiam posse: quamuis enim virtus discenda sit, tamen non per hæc discitur. Quid est autem, quare existimem, non futurum sapientem eum qui litteras nescit: cum sapientia non sit in litteris? Res tradit, non verba: & nescio an ³⁴ certior memoria sit, quæ nullum extra se subsidium habet. Magna & spatiosa res est, sapientia: vacuo illi loco opus est: de diuinis humanisque discendum est: de præteritis, de futuris, de caducis, de æternis, de tempore: de quo vno, vide ³⁵ quam multa quærantur. Primum, an per se sit aliquid: deinde, an aliquid ante tempus sit: si tempus cum mundo cœpit, an & ante mundum quia fuerit aliquid, fuerit & tempus. Innumerabiles ³⁶ quæstiones sunt de animo tantum: vnde sit, qualis sit, quando esse incipiat, quamdiu sit: an aliunde alio transeat, & domicilium mutet, ad alias animalium formas, aliasque coniectus: an non amplius quam semel seruiat, & emissus ³⁷ vagetur in toto: vtrum corpus sit, an non sit: quid sit facturum, cum per nos aliquid facere desierit: quomodo libertate sua usus, cū ex hac effugerit cauea: an obliuiscatur priorum, & illic nosse se incipiat, ³⁸ postquam de corpore abductus in sublime secessit. Quamcumque partem rerum humanarum diuinarumque comprehenderis, ingenti copia quæredorum ac discendorum fatigaberis. Hæc tam multa, tam magna, vt habere possint liberum hospitium, superuacua ex animo tollenda sunt. Non dabit se in has angustias virtus. laxum spatium res magna desiderat. expellatur omnia: totum pectus illi vacet. At enim delectat artium notitia multarum. Tantum itaque ex illis retineamus, quantum est necessarium. ³⁹ An tu existimas reprehendendum, qui superuacua usu sibi comparat, & pretiosarum rerum pompam in domo explicat: non putas eum, qui occupatus est in superuacua litterarum supellectile? Plus scire velle quam sit satis, intemperantiæ genus est. Quid, quod ista liberalium artium consecratio molestos, verbosos, intempestiuos, sibi placentes facit, & ideo non discunt necessaria, quia superuacua didicerunt? ⁴⁰ Quatuor millia librorum Didymus grammaticus scripsit: ⁴¹ miser, si tam multa superuacua legisset. In his libris de patria Homeri quæritur, in his de Æneæ ⁴² matre vera: in his ⁴³ libidinosior Anacreon, an ebriosior vixerit: in his, ⁴⁴ an Sappho publica fuerit: & alia, quæ erant dediscenda, si scires. In nunc, & longam esse vitam nega. Sed ad nostros quoque cum peruenieris, ostendam multa securibus recidenda. Magno impendio temporum, magna alienarum aurium molestia, laudatio hæc constat: *O hominem litteratum!* Simus hoc titulo rusticiore contenti: *O virum bonum!* Itane est? annales euoluam omnium gentium, & quis primus carmina scripserit, quæram: quantum temporis inter Orphea intersit & Homerum, cum fastos non habeam, computabo: & Aristarchi notas, quibus aliena carmina compunxit, recognoscã: & ætatem in syllabis conteram? Itane in geometriæ puluere hærebo? Adeo mihi præceptum illud salutare excidit: *Tempori parce!* Hæc sciã, ⁴⁵ vt quid ignorem? Appion grammaticus qui sub C. Cæsare ⁴⁶ tota circumlatus est Græciã, & ⁴⁷ in nomen Homeri ab omnibus ciuitatibus adoptatus, aiebat: Homerum vtraque materia consummata, & Odyssea, & Iliade, principium adiecisse operi suo, quo bellum Troianum complexus est. Huius rei argumentum afferebat, quod ⁴⁸ duas litteras in primo versu posuisset ex industria librorum suorum numerum continentes. Talia sciat oportet, qui multa vult scire. Non vis cogitare, quantum temporis tibi auferat mala valetudo, quantum occupatio publica, quantum occupatio priuata, quantum occupatio quotidiana, quantum somnus. metire ætatem tuam: tam multa non capit. De liberalibus studiis loquor: philosophi quantum habent superuacui, quantum ab usu recedentis? Ipsi quoque ad syllabarum distinctiones, & cōiunctionum ac præpositionum proprietates descenderunt, & inuidere grāmaticis, inuidere geometris. Quidquid in illorum artibus superuacuum erat, transtulere in suam. Sic effectum est, vt diligentius sciant loqui, quam viuere. Audi, quantum mali faciat nimia subtilitas, & quam infesta veritati sit. ⁴⁹ Protagoras ait, de omni re in vtramque partem disputari posse, ex æquo. &

de hac ipsa, an omnes in vtramque partem disputabilis sit. Nausiphanes ait, ex his quæ videntur esse, nihil magis esse, quam non esse, Parmenides ait, ex his quæ videtur, nihil esse in vniuersum. Zenon Eleates omnia negotia de negotio deiecit: ait nihil esse. Circa eadem ferè Pyrrhonij versantur, & Megarici, & Eretrici, & Academici, qui nouam induxerunt scientiam, nihil scire. Hæc omnia in illum superuacuum studiorum liberalium gregem coniice. Illi mihi non profuturam scientiam tradunt, hi spem omnis sciētiæ eripiunt: satius est superuacua scire, quam nihil. Illi non præferunt lumen, per quod acies dirigatur ad verum: hi oculos mihi effodiunt. Si Protagoræ credo, nihil in rerum natura est, nisi dubium: si Nausiphani, hoc vnum certum est, nihil esse certi: si Parmenidi, nihil est præter vnum: si Zenoni, ne vnum quidem. Quid ergo nos sumus? quid ista quæ nos circumstant, alunt, sustinent? Tota rerum natura vmbra est, aut inanis, aut fallax. Non facile dixerim, vtrum magis irascar illis, qui nos nihil scire voluerunt: an illis, qui ne hoc quidem nobis reliquerunt, nihil scire.

I. L I P S I V S.

1. **D**E liberalibus studiis.] In plerisque priscis seorsim, quasi liber, scribitur, inscribiturque: L. Annæi Senecæ liber de septem artibus liberalibus. Ita & in meo, locaturque post epistolas, & libellum De remediis fortuitarum. Mihi tamen Epistola videtur: & plures tales longæ sunt, an longiores.

2. Nullum suspicio.] Ut Stoicus loquitur, nam & Zeno (quod obiectum à multis) τὴν ἐγκύκλιον παιδείαν ἀχρηστον ἀποφαίνει, ἐν ἀρχῇ τῆς πολιτείας: liberalem doctrinam inutilem declarat, initio suæ Reipublicæ. Hæc talia, uti temperanda, & dextrè capienda sint, dixi i. Manuduct. Diff. 1. & II.

3. Quod ad æs exit.] Scripti, ædes exit; quidam, adhæsit. Haud valde à vulgato, id est vero abeunt: & minor viros doctos sic damnare. Equidem vel teneo editum, ad æs exit; vel rescribo, ad æs it. Ait, Non numero inter bona, artes quæ mercedulam aut pecuniam quærunt. Et verò sequentia verba non ne palam Meritoria artificia appellat? Nam Muretus, Militaria, cum legi voluit, aliud profecto egit.

4. Vnum studium vere liberale.] Idem ad Heluiam, cap. xvi.

5. Homerum philosophum persuadent.] Certè mihi, si quisquam fuit. Vide Manuduct. I. Dissert. vii.

6. Modo Stoicum.] Et sunt in eo, quæ huc ducant, sed de istis sequentibus, vide sis Plutarchum libro de Homero, per partes & sectas, ut hic Seneca, ex sequentem.

7. Ne immortalitatis.] Quam Calypso pollicebatur.

8. Laudantem statum quietæ ciuitatis.] Duplex talis locus. prior initio Iliad. Iota, ubi Phylles in Alcinoi gratiam, laudat Phæacum dapibilem illam vitam: quos versus Plutarchus, & ex eo Muretus, huc conducunt. Alter est Iliad. Tau. in descriptione clypei Achillis: qui magni sanè ad Senecæ ista facit. Erant, inquit, in eo duæ ciuitates pulchræ factæ:

ἐν τῇ μὲν ῥα γάμοι τ' ἔσαν, εἰλαπίνας τε,
Νύμφαι τ' ἐκ θαλάμων, δαΐδων ὑπολαμπόμεναι,
Ἡγίμεον ἀνὰ ἄστυ, πολὺς δ' ὑμῶν αἶος ὄρωρε:
Inque vna connubia, item conuiuia agebant,
E thalamis sponsæ, facibus præeuntibus, ibant,
Atque frequens Hymenæus erat, vocesque fauentes.

Tum de choreis addit, cantu & cithara, & iudiciis: quæque ad statum spectant, ut noster, quietæ ciuitatis. Nam altera ciuitas, in turbis & bello.

9. Bonorum tria genera.] Simul omnia, de Mercurio, complexus, Iliad. ω.

οἷος δὲ σὺ δέμας καὶ εἶδος ἀγῆτος,
Πέπνυσσάί τε νόον, μακάρων δ' ἔξ εὐσι τοκῆων:

qualis corpore tu pulcher, pulcher quoque forma:

Atque animo prudens, & natus stirpe beata.

Dat corporis formam, animi bona, & nobilitatem.

10. Incerta omnia dicentē.] Ideo Pyrrhonij sibi vindicabāt, & ducē suæ sectæ præscribebāt: Laertius in Pyrrhone.

11. Antequam carmina vlla cognosceret.] Hæc assertio (bona tua pace Seneca) temeraria aut improba mihi visa. Quidni statim à puero carmina cognouisse potuit, nec sapiens esse? Probabilius, fuisse talem, antequam talia, id est carmina illa diuina scriberet: idque assentimur. Ergo pro cognosceret, ego quidem vellem, conderet.

12. Maior ætate Homerus.] Afferit Plutarchus, Consolat. ad Apollonium, atque alij: alij contra. Varro, quasi arbiter, putat non esse dubium, quin aliquo tempore eodem vixerint, apud Agellium 111. cap. xi. Idem Agellius in Chronologia: De Homero & Hesiodo inter omnes ferè scriptores constat, ætatem eos egisse vel iisdem ferè temporibus, vel Homerum aliquanto antiquiorem. Vide sis Velleium, & nostras ibi Notas.

13. Tam male tulerit.] Ut senior videretur, quam esset.

14. Patrocli & Achillis.] Politianus in Miscellaneis, cap. xlv.

15. Vlixes vbi errauerit.] Similis correptio illa Bionis, apud Stobæum Sermon. viii. Βίων ἔλεγε τοὺς γραμματικούς ζητοῦντας πρὸς Ὀδυσσεὺς πλάνης, μὴ ἔξεσσι ζεῖν τὴν ἰδίαν. μηδὲ χαθορᾶν, ὅτι καὶ ἐν αὐτῷ τῷ πλάνῳ τῷ, πονεῖν πρὸς τὰ μηδὲν χρήσιμα: Bion aiebat, Grammaticos de errore Vlyssis quærentes, suum non inquirere: nec animaduertere, quod in hoc ipso errarent, in vanis & inutilibus illis laborantes.

16. Extra notū nobis orbem.] Id est, ultra columnas Herculis, in mari exteriori. Vide in Agellio lib. xiv. c. vi.

17. Vel naufragus nauigem.] Magis problem, naufragiis: quod scripti quidam.

18. An verba sæculo suo.] *Bis idem querit. Itaque Gruterus volebat, An Penelope pudica. Ego in prioribus non mutem, sed hic litterulam: ac verba. & sic connectam.*
19. An in animo posita.] *In ipso animo: est enim virtus. ideoq; nec oppresso corpore amittitur, ut Augustinus egregie disputat De Ciuit. Dei I. cap. XVII. & XVIII. Vis aliena pudicitiam non excutit, et si pudore incutit.*
20. Modi flebiles.] *Lydy.*
21. Auaritiæ commodare digitos.] *Nam digitis ipsis numerabant, & numeros exprimebant.*
22. Tabularios lassat.] *Tabulæ erant accepti & expensi, vectigalium & opum. Qui præerant, Tabularij dicti. Legis in Glossis etiã, Αριθμητής, Tabularius: id est Numerator vel Calculator, quia in tabulis exercet.*
23. Si bene tecum agitur.] *Id est, ut felix sis & ex voto res succedat. prolis tuæ, aut si non habes, externi heredis. Quid si nec heredis? nam potes intestatus mori, potest tyrannus eripere & fisco applicare.*
24. Aut mouent, aut notant.] *Nos de eo in Physiol. II. Dissert. XIII.*
25. Quid immutabilis rei.] *Belle in Anthologia:*
 Εἰ μὲν ἦν μαθεῖν, ἂ δὲ παθεῖν,
 Καὶ μὴ παθεῖν, καλὸν ἦν τὸ μαθεῖν.
 Εἰ δὲ δὲ παθεῖν, ἂ δ' ἦν μαθεῖν,
 Τί δὲ μαθεῖν; καὶ γὰρ παθεῖν
 Scire si licet, quæ debes subire,
 Et non subire: pulchrum sit scire.
 Sed si subire oportet, quæ licet sciri,
 Quorsum scire? nam debes subire.
26. Non per præscriptum euntem.] *Non numerantem artes liberales, ut vulgus.*
27. Oleo ac luto.] *Ceromate, & haphæ. supra epist. LVII. initio. Athleticam intelligit.*
28. Ieiuni vomitores.] *De quibus epist. CXXII. vide.*
29. Rectam exercuerunt.] *Mens, rectum exercuerunt hastile iacere: atque ita legendum. Rectum hastile ideo, quia sequitur Sudem torquere. In sudis exercitiis, gladio se parabant, & ventilabant: hastile autem, missile telum erat in rectum. Tamen si quis tueri, rectam, velit: possit e sequentibus, Nihil liberos suos docebant, quod discendum esset iacentibus. Opponat rectis, iacentes.*
30. Animum ad accip. virt. præparant.] *Philo, De congressu quer. erudit. gratia: Ω' σ' ο' περ ἐν οἰκίαις αὐλῶι πορεύονται κλισιάδων, ἐν δὲ πόλεσι τὰ μεγάλα, δι' ὧν εἶπω βαδίζειν ἐνεστίν. ὅπως καὶ ἀρετῆς πορεύονται τὰ ἐγκύκλια. ταῦτα γὰρ ὁδὸς ἐστὶν εἰς κείνην φέρουσα: Ut in ædibus vestibula sunt ante fores; in opidis pro-urbia, per quæ in ipsa itur: sic virtuti præiacent liberales artes. Hæc enim via est, quæ fert ad illam.*
31. Pegmata per se.] *Affatim de iis nos, libello De Amphitheatro, cap. XXII.*
32. A solo excitat.] *Ab ipsis fundamentis.*
33. Singulas habet circumire.] *Muretus, lubet, substituit: Pythæus, hauet; ego vellem, habeo, si mutas; vel, habe.*
34. Certior memoria sit.] *Ideo Druides (apud Cæsarem VI. Gallicor.) fas non putabant sua litteris mandare. quod nollent eos, qui discunt, litteris confisos, minus memoriæ studere.*
35. Quam multa Quærantur.] *Explicata hæc à nobis, cum sequentibus, Physiol. II. Dissertat. ultima.*
36. Quæstiones sunt de Animo.] *Totus & hic locus ordine pertractatus Physiol. III. Dissert. VIII. & deinceps.*
37. Vagetur in toto.] *τὸ ὅλῳ: in Mundo.*
38. Postquam de corpore.] *Est Mureti. nam libri, an de corpore; vel, vnde. Lego: cum de corpore.*
39. An tu existimas.] *Hæc & sequentia nimis velim Philologi nostri attendant, & admittant.*
40. Quattuor millia librorum.] *Suidas notat, tria millia & quingentos scripsisse. Dictus fuit ab assiduitate & perpeffione laboris καλὰ ἐν τῷ: ferreis visceribus: vixitque Ciceronis & Augusti auo.*
41. Miser, si tam multa.] *Haud malè alij libri, misererer, si.*
42. Matre vera.] *Nam opinione mater Venus erat.*
43. Libidinosior Anacreon.] *Superfluens quæstio, & verè grammatica. Vtrumque autem in eo eximie cõparèt.*
44. An Sappho publica.] *Vidi qui vellet, Sappho pudica; alium qui, Sappho Sibylla; ego (siquid mutandum) vellem, pullaria. Scitum, quid ei obiectum. Sed, publica, si tenetur; explica, an & vulgo se vulgauerit.*
45. Ut quid ignorem?] *Veteres, & quid. Sensem non elicio: non quidem aptum, aut salutarem. Fortasse: Hæc sciam, & quis ignorem? Id esset, illa extra me sciam: ipse quis sim, nesciam? vel etiam: & quid si ignorem?*
46. Tota circumlatus est Græcia.] *Quasi manibus gestatus, & ut publica quedam pompa. Tamen, circumlatus, in meo libro optimo legitur: & probem. Agryta fuit & circulator. Est qui πλειστονίκης vulgo agnominabatur, ut in Clemente, Eusebio, Agellio legas, quasi multi-victor: siue, ut in Suida, Απίων ὁ πλειστονίκου, filius scilicet Plistonice: Didymi, de quo antè, discipulus, & agnominatus item ab assiduitate μωχὸς, labor: à Tiberio iocose & verè, cymbalum mundi.*
47. In nomen Homeri.] *Cognominatus passim alter Homerus.*
48. Duas litteras.] *Scilicet M. & H. in voce μῆνιν: quæ signant XLVIII. Quid alius nugator (in Plutarcho, Quæst. Conuiu. IX. cap. III.) qui totidem Syllabas in primo versu Iliados, & illo Odysseæ notabat? idem, in utroque postremo. Nam septemdecim Syllabæ sunt initio utriusque operis, sedecim in fine.*
49. Protagoras ait.] *Hæc omnia, pertractavi II. Manuduct. Dissert. I v.*
50. Nihil esse in vniuersum.] *Docui ibi scribe ndum, Ex his quæ videntur, vnum esse vniuersum, vel si vis, vniuersa.*
51. Et Eretrici.] *Olim emendauimus: & sic dicti à patria Menedemi, sectæ auctoris. De non scientia, idem ferè Pyrrhonius censebant.*
52. Si Zenoni.] *Cognomento, Eleati.*

DE liberalibus studiis.] Liberalia studia vocabantur Romæ quæ apud Græcos ἐγκύκλια μαθήματα, id est certa quedam, quæ omnes fere ingenui & honesto loco nati, non illa quidem accurate & exquisitè perdiscere, sed delibare tamen modice ac degustare consueverant. Nam & Grammaticis, operam dabant, à quibus rectam orationis structuram & syllabarum modum cognoscerent, historicorumque ac poetarum intelligentia imbuerentur: & geometriam, musicen, arithmeticenque quidam & picturam discebant, & præterea luctandi, equitandi aliarumque corporis exercitationum magistros habebant. De illis igitur studiis uniuersè pronuntiat Seneca, nihil esse in eis suapte vi expetendum: eatenus tantum utilia esse quatenus iuuenes nondum grauiorum ac solidiorum capaces præparant, & instruunt ad studium sapientiæ: quod vere ac merito unum ex omnibus liberale vocari potest, cum eo in uno ea vis sit, ut homines à terribili vitiorum ac cupiditatum seruitute eximat.

Quod ad aes exit.] Fateor, me ex his verbis nullam idoneam & huic loco congruentem sententiam elicere posse. Sed & pro eo quod statim sequitur meritoria, libentius legerim militaria.

Nisi forte tibi Homerum.] Plerique veterum videri volebant omnem philosophiam, omnesque philosophorum disciplinas ab Homero, tanquam à fonte fluxisse. At Seneca hoc ipsum argumento esse ait, eum philosophum non fuisse, quod apud eum diuersarum maximeque inter se dissidentium opinionum semina reperiuntur.

Virtutem solam.] Nam quod Ulixes patriam illam suam tanquam nidulum, in æsterrimis saxis positam tanti facit, ut ab eius studio ac cupiditate ne immortalitate quidem à Circe & à Calypsone proposita auocari queat, id ita interpretantur: ut Ithaca nomine virtutem accipiant, præ qua una sapienti viro alia omnia contemnenda sint.

Modo Epicureum.] Ut cum Ulixem ita loquentem facit.

Οὐ γὰρ ἐγὼ γέ τι φημί τέλος χαλεπότερον εἶναι,
Ἡ ὅταν εὐφροσύνη μὲν ἔχῃ καὶ δῆμον ἀπαντα,
Δαιτυμόνες δ' ἀναδάματ' ἀκουάζονται αἰοῖδ'·
Ἡ μῶνοι ἐξείης, ὧς δὲ πλήθωσι τράπεζαι
Σίτῃ καὶ κραιῶν, μέθυ δ' ἐκ κρατήρος ἀφύσσων
Οἶνοχόος φορέῃσι, καὶ ἐγχείῃ δὲ παῖεςσι.
Τὸ το πῖ μοι κάλλιστον εἶναι φρεσὶν εἶδεταί εἶναι.

Modo peripatericum.] Ut cum sæpe opes & prosperos successus in bonis numerat, deosque ipsos vocat

δοτήρας εἰσὼν.

Vtrum maior ætate fuerit Homerus an Hesiodus.] Alij enim æquales fuisse, alij hunc, illum alij antiquiorem esse dicunt. Vide Agellium libri 3. capite 11. & libri 17. cap. 21.

An minor Hecuba fuerit quàm Helena.] Natura grandiorẽ fuisse Helenam puto. Sed ut quæ Iouis filia esset, melius ferebat ætatem.

Patrocli & Achillis.] Vulgo putant iuniorem fuisse Patroclum. Sed vide quæ super hac re collegit Politianus capite 45. Miscellaneorum.

Vtrum inter Italiani.] Certum est tamdiu errare non potuisse in hoc nobis cognito mari. Dicebant igitur quidam eum errasse in mari Atlantico. Sed quid opus est, ea quæ ficta & fabulosa esse constat, tam scrupulose ac tam anxie quaerere? Ad hanc quaestionem respexit Agellius capite 6. libri cum ait disputatum à familiari quodam suo, errauerit ne Ulixes ἐν τῇ ἑσῶ θαλάσῃ καὶ Ἀελιαρχόν, ἐν τῇ ἑσῶ κατὰ Κεῖτητα.

Vlixis mala.] Simile Diogenis dictum refertur grammaticos reprehendentis, quod Ulixis mala sollicitè anquirerent, negligenter suæ.

An penelopa impudica fuerit.] Sunt enim qui dicunt, eam omnibus porcis fecisse copiam sui, atque ex illo promiscuo coitu natum Pana. At alij hunc ipsum capripedem Deum natum ex Penelopa & Mercurio in hircum conuersos. Egregiam mulieris pudicitiam, quæ cum se à virorum consortio puram integramque seruaret, ab hirci, belli videlicet & suauis olentis animalis concubitu non abhorruerit.

Ad musicum transeo.] Diogenis hoc est. τὸς μουσικὸς τὰς μὲν ἐν τῇ λύρῃ χορδὰς ἀρμόττειται, αὐτὰρ μουσὰ δὲ ἔχει τὰ τῆς ψυχῆς ἡθῆ.

Oleo ac luto.] Ceromate & haphæ, ut in superioribus dixit.

Ieiuni vomitores.] Vide epistolam 122.

Pegmata per se surgentia.] De Pegmaris vide Philandrum in nonum Vitruuij, & qui ab eo citantur: De cœnationibus autem alijsque ædificiis versatilibus Suetonium in Nerone, & hunc nostrum epistola 90.

Artes quas ἐλευθέρας.] Pro ἐλευθέρας legendum est ἐγκυκλίους, atque ita libri veteres habent.

Nescio an certior memoria sit.] Litteras memoriæ officere potius, quàm prodesse, multi ex veteribus indicabant; earum enim fiducia minus plerumque diligētes in iis quæ discimus in memoria insigendis sumus. Itaq; Thamus Aegyptiorum rex apud Platonem in Phædro, cum Theuth inuentor litterarum vocasset eas memoriæ medicamentum, ita eum refellit: καὶ νῦν σὺ πατήρ ὢν γεγραμμάτων, δι' εὐνοίας τούτωντιον, εἶπες, ἢ δύναται. ἔτο γὰρ τῶν μαθόντων λήθει μὲν ἐν ψυχαῖς παρέξει, μνήμης, ἀμελετησίᾳ, ἀπὲρ ἀπὸ πίπιν γεγραφῆς ἐξῶθεν ὑπὸ ἀλλοτρίων τύπων, ὅς ἐνδεδεικται τοῖς ἐφ' αὐτῶν ἀπομνησχομένους. ἔκωον μνήμης, ἀλλ' ὑπομνήσεως φάρμακον εὔρες. Simile quiddam & Casar libro 6. de bello Gallico.

Duas litteras in primo versu.] Nam M & H quæ sunt prima littera Iliados, significant 48.

Eretrici.] Hi ita vocati sunt à patria Menedemi conditoris sui. Inepte antea legebatur Cretici & ineptius ex eo fecerat Pincianus Critici.

PINCIANVS.

Syllabarum enarratio.] Sic scripta omnia præferunt exemplaria, sed considerandum, an enumeratio sit scribendum, non enarratio.

Si tristem me facit vicinus potens.] Vetus lectio impotens habet, non potens: rectius. Sunt tamen exemplaria quæ præpotens legant.

Quid immutabilis rei noticia proficies?] *Mallem legeres proficiam, quam proficies: ut noticia sit casus auferendi.*

Vt ab insidijs tutus essem, nunquid me crastina non fallit hora? fallit enim quod nescienti euenit.] *Scribe, ut ab insidijs tutus esses. Nunquid te crastina non fallit hora, nec insidijs noctis capieris opacæ. fallit enim: cætera ex vetere lectione.*

His imperitorum feriuntur oculi.] *Feruntur eadem agnoscit, non feriuntur: hoc est ducuntur, trahuntur, ut illud summi Poetæ.*

Trahit sua quemque voluptas.

Pueriles sunt, & aliquid habentes liberalibus simile hæ artes, quas eleutheræ Græci,] *Legendum puto. sed aliquid: non & aliquid. Item antiqui & emaculati codices, & item impressi ante Germanicam impressionem, non eleutheræ habent sed encyclius, hoc est circularis. Itæ certe appellat illas apud Græcos. ut alios omitam, Athenæus: apud nostros, Capella Martianus, & communis vulgataque nomenclatura Græci encyclopædiam vocant, hoc est circulare disciplinam. De cuius nominis ratione alia alij: plura Philoponus in posteriora.*

Est aliqua moralis, est aliqua rationalis, sic & hic quoque.] *Tria illa prima verba, est aliqua moralis, superflua sunt ex nonnullis exemplaribus: & legendum hæc, non hic: ex vetere lectione.*

Aliquid nobis præstat geometriæ ministerium.] *Aliquod, non Aliquid, exemplar Facundi & Primitiui.*

Hoc illa altius condent.] *Scribe, condam, non condent: ex vetere lectione.*

De diuinis humanisque dicendum est,] *Discendum, non dicendum, eadem.*

Primum an per se sit aliquid:] *Eadem, Primum an ipsum sit aliquid. Quibusdam tamen exemplaribus conuenit cum impressis.*

Deinde an aliquid ante tempus sit, si tempus cum mundo cæperit: an & ante mundum quia,] *Duo emendati codices: Deinde an aliquid ante tempus sit sine tempore. Cum mundo cæperit, an &, & c.*

Miser erat, si tam multa superuacua legisset.] *Verbum erat in aliquibus scriptis codicibus non habetur.*

Noli cogitare, quantum temporis tibi auferat mala valetudo,] *Scribe per minorem, & lege cum superioribus: non cogitare, quantum temporis auferat mala valetudo. ut pronomen tibi superfluum sit. Alioqui sibi scribendum erat, non tibi, ex vetere lectione.*

Parmenides ait, ex his quæ videntur, nihil esse in vniuerso.] *Corrigendū reor. Parmenides ait, ex his quæ videntur nihil esse nisi vnum.*

Omnia negocia de negotio deiecit.] *Verba illa de negotio in plerisque exemplaribus non habentur.*

Et Megarici & cretici,] *Legendum critici, non cretici, hoc est, si liceret dici, iudiciales. Sed id verbum receptum id à Latinis & Latij iure donatum est.*

OPS OPOEVS.

M. ff. tres, hoc sapientiæ, sublime, & c. nam studium ex prioribus sub intelligitur.

M. ff. bonorum genera inducentem, omisso tria.

Ambianus codex, Fides sanctissimum humani generis bonum est.

Unus Puteani, non magis quam simplicitatem, quam modestiam ac moderationem, non magis quam frugalitatem ac parsimoniam, & c. Et sic legendum aduertit P. Faber comm. ad l. 1. de iust. & iure.

M. ff. tres, an aliquid ante tempus sit, sine tempore: cum mundo cæperit, & c. & ita duo Pinciani codices emendati.

M. ff. duo, misereret, si tam, & c. unus, mirarer, si tam.

Lipsius epist. 9. lib. 3. Lego (ait) totam circulatoris est Græciam. Tangit hominem nugatorem & Agyræam.

Prior editiones & Cretici. Brodæus Miscell. lib. 1. cap. ult. opinabatur scribendum, & Sceptici. Lipsius epist. 19. lib. 11. Hæremus in philosophis Creticis, alijs Critici placent. at tu certum puta, Eretrici, Nam & hi de non scientia idē Pyrrhonijs & Megaricis senserunt. Cicero 3. de Oratore: Fuerunt etiam alia genera philosophorum qui se omnes Socraticos esse dicebant, Eretrorum, Herilliorum, Megaricorum, Pyrrhoneorum. Priora etiam Seneca legerim, omnia negotia vno negotio deiecit.

GRVTERVS ET IVRETVS.

AN minor Hecubâ fuerit quam Helena. quare.] *v. c. Iureti, cum maior fu. Hec. qu. Hel. quare.*

Acutæ ac graues voces] *particula, voces, abest a v. c. Iureti. sane videri potest irrepsisse ex quodam glossæmate.*

Colligere pedes ingeri, & c.] *Regionum in partes diuisionem decempedis & perticis pedibusque ingeri collectis factam præterea ex Cicerone Philippi. 4. & Acad. 4. Propertio Eleg. 2. lib. 4. colligitur. Brissonius lib. 6. de Formulæ.*

Ad præscriptum euntem] *v. c. per præscriptum.*

Ludicæ sunt quæ ad voluptatem] *Qui dicantur artem facere ludicram, pete ex Brissonio libro primo de verb. signif.*

Qui pegmata per se surgentia] *de ijs egregia Scaliger notis ad Manilium, & Marcilius ad lib. 1. Martialis: ita antiqui appellabant machinas quasdam e ligno, quibus vsus in theatris & arenis, & hæc ornatus causa sæpe recta auro vel argento.*

Ex inopinato voluptates] *Placet lectio v. c. ex inopinatas voluptates. Quod autem quidam libri habent, varietates, minus aptum est: nam hic sermo fit de rebus ad ludos & spectacula pertinentibus, quæ proprio nomine olim dicebantur, voluptates, ut pridem alibi notatum. Juretus.*

Superbum esse aduersus socios] *v. c. apud socios.*

Comem se facilemque omnibus præstat] *Sic quidem hæctenus omnes editiones: at reperi in optimo vetusto exemplari, litteris integris scriptum, communem se facilemque. Quam scripturam amplector, maxime cum videā eandem conseruari in aliorum auctorum libris calamo exaratis, cuius rei aliquot exempla dudum prolata ad Symmachium*

lib. 2. Epist. 79. Quibus addatur hic locus Rufini lib. 2. hist. Eccl. cap. 19. Communem se præbere erga sacerdotes Dei. Sic apud Suetonium in Tito. Fl. Vespasiano. cap. 22. pro comissimus, reponendum esse. cōmunissimus, ex codice Vviterbiensi bene monuit Casaubonus. Nec tamen propterea velim damnari receptam hactenus lectionem. Iuretus.

Non magis quam simplicitatem] v. c. Iureti, Non magis quam simplicitatem ac moderationem, ac modestiam, non magis quam frugalitatem.

Nauis sine lignis] v. c. nauis nili e lignis.

An per se sit aliquid] v. c. an ipsum sit aliquid.

Domicilium mutet] v. c. domicilia.

Superuacua vsu sibi comparat] Superuacua vsibus comparat, in v. c. habetur, & recte.

Aristarchi notas] quidam v. c. Eustarchi.

Hæc sciam, vt ignorem?] Locus varia scriptura codicum interpolatus. Existimo sinceriores esse lectionem v. c. in quo nulla interrogationis nota extat, qua sane opus hic non est. Habet autem: nec sciam quid ignorem, hoc sensu videlicet. Non laboro si nesciam multa quæ ignorare satius putem. Iuretus.

Pirrhonij] de Pirrhonijs Philosophis in omnibus hesitantibus, nihilque reuera esse asserentibus, vide Hadr. Iunium Centu. 6. Adag. 59.

ARGVMENTVM I. LIPSI.

PHILOSOPHIAE & Sapientiae discrimen: & illius diuisio varia, partiumque iterum diuisio, & descriptio. Monitum deinde, hæc & talia ad mores atque animum referenda: & obiter in male diuites inuehitur, luxumque simul & auaritiam castigat.

EPIST. LXXXIX.

REM vtilem desideras, & ad sapientiam properanti utique necessariam, diuidi philosophiam, & ingens corpus eius in membra disponi. Facilius enim per partes in cognitionem totius adducimur. Vtinam quemadmodū vniuersi mundi facies in conspectum venit, ita philosophia tota nobis posset occurrere, simillimum mundo spectaculum! Profecto enim omnes mortales in admirationem sui raperet, relictis his quæ nunc magna, magnorum ignorantia, credimus. Sed quia contingere hoc non potest, sic erit a nobis adspicienda, quemadmodum mundi secreta cernuntur. Sapientis quidem animus totam molem eius amplectitur, nec minus illam velociter obit, quam cælū acies nostra: nobis autem, quibus perrumpenda caligo est, & quorum visus in proximo deficit, singula quæque ostendi facilius possunt, vniuersi nondum capacibus. Faciam ergo quod exigis, & philosophiam in partes, non in frustra, diuidam. Diuidi enim illam, non concidi, vtile est. nam comprehendere quemadmodum maxima, ita minima, difficile est. Describitur in tribus populus, in centurias exercitus. Quidquid in maius creuit, facilius agnoscitur, si discessit in partes: quas (vt dixi) innumerabiles esse & paruas, non oportet. Idem enim vitij habet nimia, quod nulla diuisio: simile confuso est, quidquid vsque in puluerem sectum est. Primum itaque, sicut videtur tibi dicam, inter sapientiam & philosophiam quid intersit. Sapientia perfectum bonum est mentis humanæ: philosophia sapientiae amor est & affectatio. Hæc ostēdit, quo illa peruenit. Philosophia vnde dicta sit, apparet: ipso enim nomine fatetur. Quidam sapientiam ita finierunt, vt dicerent eam diuinorum & humanorum scientiam. Quidam ita: Sapientia est, nosse diuina & humana, & horum causas. Superuacua mihi videtur hæc adiectio, quia causæ diuinorum humanorumque partes sunt. Philosophiam quoque, fuerunt qui aliter atque aliter definirent. alij, studium illam virtutis esse dixerunt: alij, studium corrigendæ mentis. A quibusdam dicta est, appetitio recte rationis. Illud quasi constet, aliquid inter philosophiam & sapientiam interesse. Neque enim fieri potest, vt idem sit quod affectatur, & quod affectat. Quomodo multum inter auaritiam & pecuniam interest, cum illa cupiat, hæc concupiscatur: sic inter philosophiam & sapientiam. Hæc enim illius effectus, & præmium est: illa venit, ad hanc itur. Sapientia est, quam Græci σοφία vocant. Hoc verbo quoque Romani utebantur, sicut philosophia nunc quoque vtuntur. Quod & togatæ tibi antiquæ probabunt, & inscriptus Dossenni monumento titulus:

Hospes resiste, & sophilam Dossenni lege.

Quidam ex nostris, quamuis philosophia studium virtutis esset, & hæc peteretur, illa peteret, tamen non putauerunt illas distrahi posse. Nā nec philosophia sine virtute est, nec sine philosophia virtus est. Philosophia studium virtutis est, sed per ipsam virtutē:

nec virtus autem esse sine studio sui potest, nec virtutis studium sine ipsa. Non enim quemadmodum in his qui aliquid ex distant loco ferire conantur, alibi est qui petit, alibi quod petitur: nec quemadmodum itinera quæ ad vrbes perducunt, extra ipsas sunt. ad virtutem venit per ipsam. Cohærent ergo inter se philosophia, virtusque. Philosophiæ tres partes esse dixerunt & maximi & plurimi auctores: Moralem, Naturalem, & Rationalem. Prima componit animum, secunda rerum naturam scrutatur, tertia proprietates verborum exigit, & structuram, & argumentationes, ne pro vero falsa surrepant. Ceterum inuenti sunt, & qui in pauciora philosophiam, & qui in plura diducerent. Quidam ex Peripateticis quartam partem⁶ adiecerunt, Ciuilem: quia quamdam propriam exercitationem desideret, & circa aliam materiam occupata sit. Quidam adiecerunt his partem, quam Græci οἰκονομικὴν vocant, administrandæ rei familiaris scientiam. Quidam & de generibus vitæ locum separauerunt. Nihil autem horum in illa parte morali non reperitur. Epicurei duas partes philosophiæ putauerunt esse, Naturalem atque Moralem.⁷ Rationalem remouerunt. Deinde cum ipsis rebus cogerentur ambigua fecernere, falsa sub specie veri latentia coarguere, ipsi quoque locum, quem⁸ De iudicio & regula appellant, alio nomine rationalem induxerunt: sed eum accessione esse naturalis partis existimant. Cyrenaici naturalia cum rationalibus sustulerunt, & contenti fuerunt moralibus: sed hi quoque qui remouent, aliter inducunt. In quinque enim partes moralia diuidunt: vt vna sit de fugiendis & expetendis, altera de affectibus, tertia de actionibus, quarta de causis, quinta de argumentis. Causæ rerum ex naturali parte sunt, argumenta ex rationali, actiones ex morali.⁹ Aristo Chius non tantum superuacuas esse dixit naturalem & rationalem,¹⁰ sed etiam contrarias: moralem quoque, quam solam reliquerat, circumcidit. Nam eum locum¹¹ qui monitiones continet, sustulit, & pædagogi esse dixit, non philosophi: tamquam quidquam aliud sit sapiens, quam humani generis pædagogus. Ergo cum tripertita sit philosophia, moralem eius partem primum incipiamus disponere. Quam in tria rursus diuidi placuit: vt¹² prima esset inspectio suum cuique distribuens, & ¹³ æstimans quanto quidque dignum sit, maxime vtilis. quid enim est tam necessarium, quam pretia rebus imponere? Secunda¹⁴ de impetu: tertia¹⁵ de actionibus. Primum enim est, vt quanti quidque sit, iudices: secundum, vt impetum ad illa capias ordinatum temperatumque: tertium, vt inter impetum tuum, actionemque conueniat, vt in omnibus istis tibi ipsi consentias. Quidquid ex his tribus defuerit, turbat & cetera. Quid enim prodest, intus æstimata habere omnia, si sis impetu nimius? Quid prodest impetus repressisse, & habere cupiditates in tua potestate, si in ipsa rerum actione tempora ignores, nec scias quando quidque, & vbi, & quemadmodum agi debeat? Aliud est enim, dignitates & pretia rerum nosse: aliud articulos: aliud impetus refrænare, & ad agenda ire, non ruere. Tunc ergo vita sibi concors est, vbi actio non destituit impetum. Impetus ex dignitate rei cuiusque concipitur, perinde remissus acriorve, prout illa digna est peti. Naturalis pars philosophiæ in duo scinditur: Corporalia, & Incorporalia. Vtraque diuiduntur in suos, vt ita dicam, gradus. Corporum locus in hos primus,¹⁶ in ea quæ faciunt, & quæ ex his gignuntur: gignuntur autem elementa.¹⁷ Ipse elementi locus, vt quidam putant, simplex est: vt quidam, in materiam, & ¹⁸ causam omnia mouentem, & elementa diuiditur. Superest vt rationalem partem philosophiæ diuidamus. Omnis oratio aut continua est, aut inter respondentem & interrogantem diuisa. Hanc ἀλογικὴν, illā ῥητορικὴν placuit vocari. hæc verba curat, & sensus, & ordinem. ἀλογικὴν in duas partes diuiditur: ¹⁹ in verba, & significationes: id est, in res quæ dicuntur, & vocabula quibus dicuntur.²⁰ Ingens deinde sequitur vtriusque diuisio. Itaque hoc loco finem faciam:

— Et summa sequar fastigia rerum.

Alioqui si voluero facere partium partes, quæstionum liber fiet.²¹ Hæc, Lucili viro-
rum optime, quo minus legas non deterreo: dummodo quidquid legeris, ad mores statim referas. Illos cōpesce, marcentia in te excita, soluta constringe, contumacia doma, cupiditates tuas publicasque, quantum potes, vexa: & istis dicentibus, Quousque eadem responde, Ego debeo dicere, Quousque eadem peccabitis? Remedia ante vultis, quam vitia desinere. ego vero eo magis dicam, & quia recusatis, perseuerabo. Tunc incipit medicina proficere, vbi in corpore alienato dolor tactus expressit. Dicam etiam inuitis profutura. Aliquando aliqua ad vos non blanda vox veniet: & quia verum singuli audire non vultis, publice audite. Quousque fines possessionum propagabitis? ager vni domino, qui populum cepit, angustus est. Quousque arationes vestras porrigetis, ne prouinciarum quidem satione contenti circumscribere prædiorum modum? Illu-

strum fluminum per priuatum decursus, & amnes magni, magnarumque gētium termini, vsque ad ostium à fonte, vestri sunt. Hoc quoque parum est, nisi latifundijs vestris maria cinxistis: nisi trans Hadrianum, & Ionium, Ægæumque, vester villicus regnet: nisi insulæ, ducum domicilia magnorum, inter vilissima rerum numerentur. Quam vultis, late possidete: sit fundus, quod aliquando imperium vocabatur: facite vestrum quidquid potestis, ²³ dum plus sit alieni. Nunc vobiscum loquor, quorum æque spatiose luxuria, quam illorum auaritia diffunditur. Vobis dico; quousque nullus erit lacus, cui non villarum vestrarum fastigia immineant? nullum flumen, cuius non ripas ædificia vestra prætexant? Vbicumque scatebunt aquarū calentium venæ, ibi noua diuerforia luxuriæ excitabuntur. Vbicumque in aliquem sinū littus curuabitur, vos protinus fundamenta iacietis, ²⁴ nec contenti solo, nisi quod manu feceritis, ²⁵ maria agetis introitus. Omnibus licet locis tecta vestra splendeant, alicubi imposita montibus, in vastum terrarum marisque prospectum, alicubi ex plano in altitudinem montium educta: cum multa ædificaueritis, cum ingentia; tamen & singula corpora estis, & paruula. Quid profunt multa cubacula? in vno iacetis. ²⁶ Non est vestrum, vbicumque non estis. Ad vos deinde transeo, quorum profunda & insatiabilis gula, hinc maria scrutatur, hinc terras. Alia hamis, alia laqueis, alia retium varijs generibus cum magno labore persequitur: nullis animalibus, ²⁷ nisi ex fastidio, pax est. Quantulum enim ex istis epulis, quæ per tot comparatis manus, fesso voluptatibus ore libatis? quantulum ex ista fera, periculose capta, dominus crudus ac nauseans gustat? quantulum ex tot conchylijs, tam longe aduectis, per istum stomachum inexplabilem labitur? Infelices etiam, quod non intelligitis, vos maiorem famem habere, quam vĕtrem. Hæc alijs dici: vt dum dicis, audias ipse. Scribe: vt dum scripseris, legas; omnia ad mores, & ad sedandam rabiem affectum referens. Stude, non vt plus aliquid scias, sed vt melius.

I. LIPSIUS.

1. Sic erit a nobis adspicienda] *Mirum quid ita libri in vocula nota turbent. Nam alij, abscienda, adscienda; meus, abscidenda.*

2. Inter sapientiam &.] *Nos in Manud. II. Dissert. VII.*

3. Quidam sapientiam ita.] *De his omnibus finitionibus, ibidem.*

4. Dossenni monumento.] *Fuit Fabius Dossennus Atellanarum scriptor, cuius mentio & versus in Plinij XIV. cap. XIII. Item Horatio.*

Quantus sit Dossennus edacibus in parasitis.

5. Philosophiæ tres partes.] *Explicandi Manuduct. II. Dissert. VI.*

6. Adiecerunt ciuilem.] *Politica.*

7. Rationalem remouerunt.] *Laertius:*

Τὴν Διλεκτικὴν ὡς παρ' Ἀλκουσαν Σποδοκίμαζον
Dialecticam, vt superfluam, remouerunt.

8. De iudicio & regula.] *Diuidunt ipsi philosophiam in tres partes, τὸ κανονικόν, & φυσικόν, & ἠθικόν: Canonicam (siue Regularem) Physicam, Ethicam. regularem dicunt, quæ introductiones ad opus continet: tractaturque de ea in libro vnico, qui Canon siue regula inscribitur. Sed ea pars, quia iudicium format ac preparat, appellarunt etiam* *τὴν κρίτικην, & ἀρχὴν, & τοιχοιωτικόν: De Iudicatorio, & Principio, & Elementarem. Ista Laertius in Epicuro: & ex his Seneca mens clara.*

9. Aristo Chius.] *Zenonis auditor. de cuius hoc sensu Laertius: τὸ φυσικὸν τόπον & τὸ λογικὸν ἀνήκει, λέγων τὸν μὲν εἶναι ὑπὲρ ἡμᾶς, τὸν δὲ ὅδε ἐν ὧς ἡμᾶς: Physicum & Logicum locum sustulit, dicens illum esse super nos, hunc nihil ad nos.*

10. Sed etiam contrarias.] *Impedire sapientiam, aduersari Virtuti.*

11. Qui monitiones continet.] *Τὴν διοικητικὴν, de qua in epist. xciv. atque ibidem Aristonis hæc contēptio.*

12. Prima esset inspectio.] *Hæc diuisio tenuis aut sterilis est. præ illa quæ in Laertio ponitur, ex mente & vsu plurimū Stoicorum. Vide.*

13. Aestimans quanto quidque.] *Est igitur pars, quæ in Laertio dicitur, τὴν πρώτης ἀξίας de prima aestimatione.*

14. De impetū.] *In eodem, τὴν ὀρμὴν.*

15. De actionibus.] *Et ipse agnoscit, τὴν πράξιν.*

16. In ea quæ faciunt.] *Duo prima principia, Deum & Materiam. Et si alterum illorum patitur, Dei respectu: sed agit tamen, compositorum.*

17. Ipse elementi locus.] *Non satis hæc capio. vt quid enim iam Elementa cum Principiis confundit? Nisi si Elementum aliter à quibusdam capi vult, & vt ipsa Principia contineat, atque etiam Elementa. Hoc apparet.*

18. Causam omnia mou.] *Ipsam Deum, siue (vt Stoici sæpe) eius Rationem.*

19. In verba, & significationes.] *In Laertij Zenone: πῶς Διλεκτικὴν Ἀλκιφείδης εἰς τὸν τὴν διοικητικὴν, & τὴν φυσικὴν τόπον Dialecticam diuidi in eorum Quæ significantur, & Vocis locum.*

20. Ingens Deinde sequitur.] *Videnda in ipso Laertio, ibidem.*

21. Hæc Lucili, virorum optime.] *Mens aliq; scripti hic ordiuntur nouam epistolam: neque abs re videatur.*

22. Ne prouinciarum quidem.] *En vix credenda latifundia, & his sequentibusque lucem, aut fidem etiam, mutare ex III. De Benefic. cap. VIII. item Epist. LXIV. & nostris Admirandis libro II. cap. XV.*
 23. Dum plus sit alieni.] *Omnia appetite, non omnia habebitis: & plus semper erit, quod alij possideant.*
 24. Nec contenti solo.] *Nam aggeres & moles in ipso mari struebant, usque superstruebant.*
 25. Maria agetis introrsus.] *A terra repellitis, versus suum oceanum. Horatius:*
 Contracta pisces æquora sentiunt,
 Iactis in altum molibus.
 26. Non est vestrum.] *Usu videlicet, quorsum autem sine usu?*
 27. Nisi ex fastidio.] *Quæ iam edisse non libet, obsoleta ea gula est.*

M V R E T V S.

DE iudicio & regula.] *fusseram scribi, De iudicio, & regulâ Sed mihi obtemperatum non est. ὁπὶ χριστελῆς ἢ χαλκῶα. Κε, τηλοῦ non satis apte vertitur iudicium: hoc enim perinde est, ac si quis αἰδοι τηλοῦ vocaret sensum. sed in Latine lingua inopia talia multa deuoranda sunt.*
 Hanc ΔΙΑΛΕΚΤΙΚΗΝ, illam ΠΗΤΟΡΙΚΗΝ,] *Huius scriptura veritatem & libri veteres, & sententia ipsa confirmat. Alij inepte, Hanc ΑΝΑΛΥΤΙΚΗΝ, illam ΤΟΠΙΚΗΝ.*

P I N C I A N V S.

Simillimum mundo spectaculum.] *Lege, Simillimum vel mundo spectaculum, ex codice antiquissimo*
 Et sic à nobis aspicienda.] *Scribe, erit à nobis aspicienda, ex antiquo exemplari.*
 Quia causæ diuinorum humanorumque partes sunt.] *Exemplar Franciscanum, quia causæ diuinorum humanorum pars diuinorum sunt.*
 Illud quasi constet,] *Omnis emendatio lectio constitit, non constet.*
 Nec iustus homo esse sine studio sui potest.] *Corrige, Nec virtus autem esse sine studio sui potest, ex vetere lectione.*
 Sed ad virtutem venit per ipsam.] *In eadem verbum sed non habetur, recte.*
 Sed eam accessionem esse.] *Eum legendum, non eam: ut referas ad locum, ex eadem.*
 Ipse elementis locus.] *Elementi eadem, non elementis.*
 Hanc analyticam, illam topicam placuit appellari.] *Eadem aliter profert, Græci literis: Hanc, dialecticem: illam, rhetoricen placuit appellari.*
 Analytica in duas partes diuiditur:] *Dialectice, in eadem scriptum est, Græcis characteribus: non Analytica.*
 Itaque in eo loco finem faciam.] *Eadem, Itaque hoc loco finem faciam.*
 Quousque arationes vestras porrigetis, ne prouinciarum quidē statione contenti.] *Scribendū, Quousque orationibus vestris fines vestros porrigetis: cetera ex eadem. Sed legendum puto statione, non itatione.*
 Per priuatim decursus.] *Deest verbum est, per priuatim decursus est, ex eadem.*
 Nisi trans Adrianum & Ionium.] *Adriam, non Adrianum, eadem recte. Res est nota. Ideo confirmationibus supersedi.*
 Quam vultis late possidere?] *Scribe, possidere. nec est vlla in verbis interrogatio. ex eadem.*
 Non contenti solo nisi quod manu feceritis.] *Scribendum, nec contenti solo, &c. ex eadem.*
 Quantulum enim ex istis epulis, quæ per tot comparatis manus,] *Lege ex eadem, Quantulum enim est quod ex istis epulis, quas per tot comparatis manus.*

E R A S M V S.

Arma egetis introrsus.] *Sic habebat prior editio, consentientibus plerisque exemplaribus. Unus codex manu descriptus habebat, marinam. unde conicio legendum, maria introrsus agetis: ut conueniat cum illo Maronis: Iulia qua ponto longe sonat vnda refuso. Item cum illo Flacci: Marisque Baijs obstrepentis vrges Summouere littora, Parum locuples continente ripa, Alioqui legi poterat, arua. Sic enim edificabant in litore, ut aruorum spaciū redderent angustius amplitudine adificiorum. Nam mox sequitur apud Horatium. Quid quod vsque proximos Reuellis agri terminos? &c. lib. II. Ode 18.*

A R G V M E N T V M I. L I P S I.

P H I L O S O P H I A E laus. ea vitam formauit, consortia & imperia instituit, leges & iura dedit. An etiam artes vitæ utiles, ut fabricam, marmorariam, metallariam, vestiarum, aliasque? Negat ipse, contra Posidonium, & inferiora hæc maiestate illius esse; & multa horum superuacua. Non corporis, sed animi negotium illa gerit, & gessit. Rudi etiam sæculo, an fuere Sapientes? Non, sed Sapientibus similes, beneficio non Doctrina, sed Naturæ. Multa in his bona, & scientiæ aut vitæ fructuosa.

E P I S T. X C.

Quis dubitare, mi Lucili, potest, quin Deorum immortalium munus sit, quod viuimus: philosophiæ, quod bene viuimus? Itaque tanto plus nos debere huic,

quam dijs, quanto maius beneficium est bona vita, quam vita? Pro certo deberetur, nisi ipsam Dijs philosophiam tribuissent: cuius scientiâ nulli dederunt, facultatem omnibus. Nam si hanc quoque bonum vulgare fecissent, & prudentes nasceremur, sapientia quod in se optimum habet perdidisset, quod inter fortuita non est. Nunc enim hoc in illa pretiosum atque magnificum est, quod non obuenit, quod illam sibi quisque debet, quod non ab alio petitur. Quid haberes, quod in philosophia suspiceres, si beneficiaria res esset? Huius opus vnum est, de diuinis humanisque verum inuenire: ab hac numquam recedit iustitia, pietas, religio, & omnis alius comitatus virtutum confertarum, & inter se coherentium. Hec docuit colere diuina, humana diligere, & penes Deos imperium esse, & inter homines consortium: quod aliquamdiu inuiolatum mansit, antequam societatem auaritia distraxit, & paupertatis causa etiam his quos fecit locupletissimos, fuit. Desierunt enim omnia possidere, dum volunt propria. Sed primi mortaliū, quique ex his geniti, naturam incorrupti sequebantur, eandem habebant & duces, & legem, commissi melioris arbitrio. Naturæ est enim, potioribus deteriora submittere. Mutis quidem gregibus aut maxima corpora præsumunt, aut vehementissima. Non præcedit armenta degener taurus, sed qui magnitudine ac toris ceteros mares vincit: elephantorum gregem excellissimus ducit: inter homines, pro summo est optimus. Animo itaque rector eligebatur, ideoque summa felicitas erat gentium: in quibus non poterat potentior esse, nisi melior. Tantum enim quantum vult potest, qui se nisi quod debet, non putat posse. Illo ergo sæculo, quod aureum perhibetur, penes sapientes fuisse regnum Posidonius iudicat. Hi continebant manus, & infirmiores à validioribus tuebantur: suadebant, dissuadebantque, & utilia atque inutilia monstrabant. Horum prudentia, ne quid deesset suis, providebat; fortitudo arcebat pericula; beneficentia augebat, ornabatque subiectos. Officium erat imperare, non regnum. Nemo quantum posset aduersus eos experiebatur, per quos coeperat posse. Nec erat cuiquam aut animus in iniuriam, aut causa: cum bene imperanti bene pareretur, nihilque rex maius minari male parentibus posset, quam ut abiret e regno. Sed postquam, surrepentibus vitijs, in tyrannidem regna versa sunt: opus esse coepit legibus, quas & ipsas inter initia tulere sapientes. Solon, qui Athenas æquo iure fundauit, inter septem æui sapientia notos. Lycurgum si eadem ætas tulisset, sacro illi numero accessisset octauus. Zaleuci leges Chæronæque laudantur. hi non in foro, nec in consultorum atrio, sed in Pythagoræ tacito illo sanctoque secessu didicerunt iura, quæ florenti tunc Sicilia, & per Italiam Græciæ ponerent. Hactenus Posidonio assentior: artes quidem à philosophia inuentas, quibus in quotidiano vsu vita utitur: non concesserim, nec illam fabricæ assertam gloriam. Illa, inquit, sparsos & casulis tectos, aut aliqua rupe suffossa, aut exesæ arboris trunco, docuit tecta moliri. Ego vero philosophiâ iudico, non magis excogitasse has machinationes tectorum supra tecta surgentium, & vrbes prementium, quàm viuaria piscium in hoc clausa, ut tempestatum pericula non adiret gula, & quamuis acerrime pelago sauiente, haberet luxuria portus suos, in quibus distinctos piscium greges saginaret. Quid ais? Philosophia docuit homines habere clauem & feram? & quid aliud erat, auaritiæ signum dare? Philosophia hæc, cum tanto habitantium periculo, imminetia tecta suspendit? Parum enim erat fortuitis regi, & sine arte & difficultate naturale sibi inuenire aliquod receptaculum. Mihi crede, felix illud sæculum ante architectonas fuit. Ista nata sunt, iam nascente luxuria, in quadratum tigna decidere, & ferro per designata currente, certa manu trabem scindere.

Nam primi cuneis scindebant fissile lignum.

Non enim tecta cænationi, epulum recepturæ, parabantur: nec in hunc usum pinus aut abies deferebatur longo vehiculorum ordine, vicis intremetibus, ut ex illa lacunaria auro graui penderent. Furcæ utrimque suspensæ fulciebant casam: spissatis ramalibus, ac fronde cōgesta, & in procliuē disposita, decursus imbribus quamuis magnis erat. Sub his tectis habitauere securi. Culmus liberos texit: sub marmore atque auro seruitus habitat. In illo quoque dissentio à Posidonio, quod ferramenta fabrilia excogitata à sapientibus viris iudicat. Isto enim modo dicat licet sapientes, per quos

Tunc laqueis captare feras, & fallere visco

Inuentum, & magnos canibus circumdare saltus.

Omnia enim ista sagacitas hominum, non sapientia inuenit. In hoc quoque dissentio, sapientes fuisse, qui ferri metalla & æris inuenerunt: cum incendio siluarum adusta tellus, in summo venas iacentes liquefacta fudisset. Ista tales inueniunt, quales colunt. Ne illa quidem tam subtilis quaestio mihi videtur, quam Posidonio: Vtrum malleus in usu esse prius,

esse prius, an forcipes cœperint. Vtraque inuenitaliquis exercitati ingenij, acuti, non magni, nec elati, & quidquid aliud corpore incuruato, & animo humum spectante, quærendum est. Sapiens facilis victu fuit. quid-ni? cùm hoc quoque sæculo esse quàm expeditissimus cupiat? Quomodo oro te conuenit, vt Diogenem mireris,⁹ & Dædalum? Vter ex his sapiens tibi videtur, qui ferram commentus est: an ille, qui cum vidisset puerum caua manu bibentem aquam, fregit protinus exemptum è perula calicem, hac obiurgatione sui: Quàm diu homo stultus superuacuas sarcinulas habui? qui se complicuit in dolio, & in eo cubitauit? Hodie vtrum tandem sapientio rem putas, qui inuenit quemadmodum in immensam altitudinem¹⁰ crocum latentibus fistulis exprimat; qui¹¹ Euripos subito aquarum impetu implet, aut siccat;¹² versatilia cænationum laquearia ita coagmentat, vt subinde alia facies atque alia succedat, & toties tecta, quoties fercula mutentur: an eum, qui & aliis & sibi hoc monstrat, quàm nihil nobis natura durum ac difficile imperauerit? Posse nos habitare sine marmorario fabro, posse nos vestitos esse sine commercio Serum, posse nos habere vsibus nostris necessaria, si contenti fuerimus his, quæ¹³ terra posuit in summo? Quem si audire humanum genus voluerit, tam superuacuum sciet sibi coquum esse,¹⁴ quàm militem. Illi sapientes fuerunt, aut certe sapientibus similes, quibus expedita erat tutela corporis. Simplici cura constant necessaria: in delicias laboratur. Non desiderabis artifices, si sequere naturam. illa noluit esse districtos: ad quæcumque nos cogebat, instruxit. Frigus intolerabile est corpori nudo. Quid ergo? numquid non pelles ferarum, & aliorum animalium, à frigore satis abundèque defendere queunt? non corticibus arborum pleræque gentes tegunt corpora?¹⁵ non auium plumæ in vsum vestis conferuntur? non hodièque magna Scytharum pars,¹⁶ tergis vulpium induitur ac murium, quæ tactu mollia, & impenetrabilia ventis sunt? Opus est tamen calorem solis æstiuæ umbra crassiore propellere. Quid ergo? non vetustas¹⁷ multa abdidit loca, quæ vel iniuria temporis, vel alio quolibet casu excauata in specum recesserunt? Quid ergo? non quamlibet virgeam cratem texuerunt manu, & vili obleuerunt luto, deinde stipula aliisque siluestribus operuere fastigium, & pluuiis per deuexa labentibus, hiemem transiere securi? Quid ergo non in defosso latent Syrticæ gentes? quibus propter nimios solis ardores, nullum tegumentum satis repellendis caloribus solidum est, nisi ipsa arens humus. Non fuit tam inimica natura, vt cum omnibus aliis animalibus facilem actum vitæ daret, homo solus non posset sine tot artibus viuere. Nihil horum ab illa nobis imperatum est, nihil ægre quærendum vt possit vita produci. Ad parata nati sumus: nos omnia nobis difficilia faciliū fastidio fecimus. Tecta tegumenta que, & fomenta corporum, & cibi, & quæ nunc ingens negotium facta sunt, obuia erant, & gratuita, & opera leui parabilia: modus enim omnium, prout postulabat necessitas, erat: nos ista pretiosa, nos mira, nos magnis multisque conquirenda artibus fecimus. Sufficit ad id natura, quod poscit. A natura luxuria desciiuit, quæ quotidie seipsam incitat, & tot sæculis crescit, & ingenio adiuvat vitia. Primo superuacua cœpit concupiscere, inde contraria, nouissime corpori animum addixit, & illius deseruire libidini iussit. Omnes istæ artes, quibus aut¹⁸ excitatur ciuitas, aut strepit, corporis negotium gerunt: cui omnia olim tamquam seruo præstabantur, nunc tamquam domino parantur. Itaque hinc textorum, hinc fabrorum officinæ sunt, hinc odores coquentium, hinc molles corporis motus docentium mollesque cantus & infractos. Recessit enim ille naturalis modus, desideria ope necessaria finiens: iam rusticitatis & miseriæ est, velle quantum sat est. Incredibile est, mi Lucili, quam facile etiam magnos viros dulcedo orationis abducatur à vero. Ecce Posidonius, vt mea fert opinio, vnus ex iis qui plurimum philosophiæ contulerunt, dum vult describere primum, quemadmodum alia torqueantur fila, alia ex molli solutoque ducantur: deinde quemadmodum tela suspensis ponderibus rectum stamen extendat, quemadmodum subtemen insertum, quod duritiam vtrimque comprimētis tramæ remolliat, spata coire cogantur & iungi: textricum quoque artem à sapientibus dixit inuentam, oblitus postea repertum hoc subtilius genus, in quo

Tela iugo iuncta est, stamen secernit arundo.

Inseritur medium radius subtemen acutis,

¹⁹ *Quod lato feriunt insecti pectine dentes.*

Quid si contigisset illi videre has nostri temporis telas, quibus²⁰ vestis nihil celatura conficitur, in qua non dico nullum corpori auxilium, sed nullum pudori est: Transit,

deinde ad agricolas, nec minus facunde describit proscissum aratro solum,²¹ & iteratum, quo solutior terra facilius pateat radicibus: tum sparsa semina, & collectas manu herbas, ne quid forruitum & agreste succrescat, quod necet segetem. Hoc quoque opus ait esse sapientium: tamquam non nunc quoque plurima cultores agrorum noua inueniant, per quæ fertilitas augeatur. Deinde non est contentus his artibus, sed in pistrinum sapientem submittit. Narrat enim quemadmodum, rerum naturam imitatus, panem coepit facere. Receptas, inquit, in os fruges, concurrens inter se duritia dentium frangit, & quidquid excidit, ad eosdem dentes linguâ refertur: tunc vero saluæ miscetur, ut facilius per fauces lubricas transeat. Cum peruenit in ventrē, aqualliculi feruore concoquitur, tunc demum corpori accedit. Hoc aliquis secutus exemplar, lapidem asperum aspero imposuit, ad similitudinem dentium; quorum pars immobilis motum alterius expectat: deinde vtriusque attritu grana franguntur, & sæpius regeruntur, donec ad minutiam frequenter trita redigantur. Tunc farinam aqua sparsit, & assidua tractatione perdomuit, finxitque panem: quem primo citis calidus, & feruens testa percoxit: deinde furni paulatim reperti, & alia genera, quorum feruor seruiret arbitrio. Non multum abfuit,²² quin lutrinum quoque inuentum à sapientibus diceret. Omnia ista ratio quidem, sed non recta ratio commenta est. Hominis enim, non sapientis inuenta sunt: tam mehercules quàm nauigia, quibus amnes, quibusque maria transimus, aptatis ad excipiendum ventorum impetum velis, & additis à tergo gubernaculis, quæ huc atque illuc cursum nauigij torqueant: & exemplum à piscibus tractum est, qui cauda reguntur, & leui eius in vtrumque momento velocitatem suam flectunt. Omnia hæc quidem, inquit, sapiens inuenit: sed minora, quàm ut ipse tractaret, sordidioribus ministris dedit. Imo non ab aliis excogitata ista sunt, quàm à quibus hodièque curantur. Quædam nostra demum prodissè memoria scimus: ut²³ speculariorum vsum, perlucens testa, clarum transmittentium lumen: ut²⁴ suspensuras balneorum, & impressos parietibus tubos, per quos circumfunderetur calor, qui ima simul & summa foueret æqualiter. Quid loquar marmora, quibus templa, quibus domus fulgent? Quid²⁵ lapideas moles in rotundum ac leue formatas, quibus porticus & capacia populorum tecta suscipimus? Quid²⁶ verborum notas, quibus quamuis citata excipitur oratio, & celeritatem linguæ manus sequitur? Vilissimorum mancipiorum ista commenta sunt: sapientia altius sedet, nec manus edocet, animorum magistra est. Vis scire, quid illa eruerit, quidve effecerit? Non indecoros corporis motus, nec varios per tubam ac tibiam cantus, quibus exceptus spiritus, aut²⁷ in exitu aut²⁸ in transitu, formatur in vocē: non arma, nec muros, nec bella: vtilia molitur, paci fauet, & genus humanum ad concordiam vocat. Non est, inquam, instrumentorum ad vsus necessarios opifex. quid illi tam paruula assignas? artificem vides vitæ. Alias quidem artes sub dominio habet. nam cui vita, illi vitæ quoque ornamenta seruiunt: ceterum ad beatum statum tendit, illo ducit, illo vias aperit. Quæ sint mala, quæ videantur, ostendit: vanitatem exuit mētibus, dat magnitudinem solidam: inflatam vero & ex inani speciosam reprimat: nec ignorari sinat, inter magna quid intersit & tumida:²⁹ totius naturæ notitiam, ac suæ tradit. Quid sint dii, qualēsque, declarat: quid inferi, quid³⁰ lares & genij. Quid³¹ in secundam numinum formam animæ perpetuæ,³² vbi consistent, quid agant, quid possint, quid velint. ³³ Hæc eius initamenta sunt, per quæ non municipale sacrum, sed ingens omnium deorū templum mundus iste referatur: cuius vera simulacra, verasque facies cernendas mentibus protulit. nam ad spectacula tam magna hebes visus est. ad initia deinde rerum redit, & æternam³⁴ rationem toti inditam, & ³⁵ vim omnium seminum singula propriè figurantem. Tum de animo coepit inquirere, vnde esset, vbi, quamdiu,³⁶ in quot membra diuisus. Deinde à corporalibus se ad incorporalia transtulit, veritatemque & argumenta eius excussit: post hæc, quæadmodum discernerentur³⁷ vitæ ac necis ambigua: in vtraque enim falsa veris immixta sunt. Non abduxit, inquam, se, ut Posidonio videtur, ab istis artibus sapiens, sed ad illas omnino non venit. Nihil enim dignū inuentu iudicasset, quod non erat dignum perpetuo vsu iudicaturus. ponēda non sumeret.³⁸ Anacharsis, inquit, inuenit rotam figuli, cuius circuitu vasa formantur. Dein quia³⁹ apud Homerum inuenitur figuli rota, mauult videri versus falsos esse, quàm fabulam. Ego nec Anacharsin huius rei fuisse auctorem contendo: & si fuit, sapiens quidem hoc inuenit, sed non tamquam sapiens: sicut multa sapientes faciunt, qua homines sunt, non qua sapientes. Puta velocissimum esse sapientem: cursu omnes anteibit,

quâ velox est, non quâ sapiens. Cuperem Posidonio aliquem vitrarium ostendere, qui ⁴⁰ spiritu vitrum in habitus plurimos format, qui vix diligenti manu effingerentur. Hæc inuenta sunt, postquam sapientem inuenire desuimus. Democritus, inquit, inuenisse dicitur fornicem, vt lapidum curuatura paulatim inclinatorum medio saxo alligaretur. Hoc dicam falsum esse. Necesse est enim ante Democritum, & pontes, & portas fuisse, quarum fere summa curuantur. Excidit porro vobis eundem Democritum inuenisse, quemadmodum ⁴¹ ebur poliretur, quemadmodum decoctus calculus in smaragdum conuerteretur, quâ hodiè que coctura inuenti ⁴² lapides coctiles colorantur. Ista sapiens licet inuenerit, non quâ sapiens erat, inuenit. multa enim facit, quæ ab imprudentissimis aut æquè fieri videmus, aut peritiùs, aut exercitatus. Quid sapiens inuestigauerit, quid in lucem protraxerit, quæris? Primum rerum naturam, quam non vt cetera animalia oculis secutus est, tardis ad diuina. Deinde vitæ legem, quam ⁴³ ad vniuersa direxit: nec nosse tantum, sed sequi docuit deos, & accidentia non aliter excipere, quàm imperata. Vetuit parere opinionibus falsis, & quanti quidque esset, vera æstimatione perpendit: damnauit mixtas pænitiæ voluptates. Et bona semper placitura laudauit, & palàm fecit, felicissimum esse, cui ⁴⁴ felicitate opus non est: potentissimum esse, qui se habet in potestate. Non de ea philosophia loquor, quæ ⁴⁵ ciuem extra patriam posuit, ⁴⁶ extra mundum deos, quæ virtutem donauit voluptati: ⁴⁷ sed de illa, quæ nullum bonum putat, nisi quod honestum est; quæ nec hominis, nec fortunæ muneribus deleniri potest; cuius hoc pretium est, non posse pretio capi. Hanc philosophiam fuisse illo rudi sæculo, quo adhuc artificia decrant, & ipso vsu discebant vtilia, non credo: ⁴⁸ sicut ante fortunata tempora, cum in medio iacerent beneficia naturæ promiscuè vtenda, antequam auaritia atque luxuria dissociare mortales, & ad rapinam ex consortio discurrere, non erant illi sapientes viri, etiam si faciebant facienda sapientibus. Statum quidem generis humani, non alium quisquam suspexerit magis; nec si cui permittat Deus terrena formare, & dare gentibus mores, aliud probauerit, quàm quod apud illos fuisse memoratur, apud quos

-----nulli subigebant arua coloni,
Nec signare quidem, aut partiri limite campum
Fas erat: in medium quærebant, ipsæque tellus,
Omnia liberius, nullo poscente, ferebat.

Quid hominum illo genere felicius? In commune rerum natura fruebantur: sufficebat illa, vt parens, in tutelam omnium: hæc erat publicarum opum secura possessio. Quid ni ego illud locupletissimum mortalium genus dixerim, in quo pauperem inuenire non posses? Irrupit in res optime positas auaritia: & dum seducere aliquid cupit, atque in suum vertere, omnia fecit aliena, & in angustum ex immenso redacta, paupertatem intulit, & multa concupiscendo, omnia amisit. Licet itaque ⁴⁹ velit nunc concurrere & reparare quod perdidit; licet agros agris adiiciat, vicinum vel ⁵⁰ pretio pellat aëris, vel iniuria; licet in prouinciarum spatium rura dilatet, & possessionem vocet, per sua longam peregrinationem: nulla nos finium propagatio eo reducet, vnde discessimus. Cum omnia fecerimus, multum habebimus: vniuersum habebamus. Terra ipsa fertilior erat illaborata, & in vsus populorum non diripientium larga. Quidquid natura protulerat, id non minus inuenisse, quàm inuentum monstrare alteri, voluptas erat: nec aut vlli superare poterat, aut deesse. inter concordēs diuidebatur. Nondum valentior imposuerat infirmiori manum, nondum auarus abscondendo ⁵¹ quod sibi iaceret, alium necessariis quoque excluderat: par erat alterius, ac sui cura. Arma cessabant, incruentæque humano sanguine manus, odium omne in feras verterant. Illi, quos aliquod nemus densum à sole protegerat, qui aduersus sæuitiam hiemis, aut imbris, vili receptaculo tuti sub fronde vivebant, placidas transigebant sine suspirio noctes. Sollicitudo nos in nostra purpura versat, & acerrimis excitat stimulis: ⁵² mollem somnum illis dura tellus dabit. Non impendebant cælata laquearia: sed in aperto iacentes sidera superlabebantur, & insignespectaculum noctium, mundus in præceps agebatur, silentio tantum opus ducens. tam interdium illis, quàm noctu, patebat prospectus huius pulcherrimæ domus: libebat intueri signa, ex media cæli parte vergentia, rursus ex occulto alia surgentia. Quid ni iuuaret vagari inter tam late sparsa miracula? At vos ad omnem ⁵³ rectorum pauetis sonum, & inter picturas vestras si quid increpuit, fugitis attoniti. Non habebant ⁵⁴ domos, instar vrbium. Spiritus ac liber inter aperta flatus, & leuis vmbra ru-

pis aut arboris, & perlucidi fontes, riuique non opere, nec fistula, nec vlllo coacto itinere obsolefacti, sed sponte currentes, & prata sine arte formosa, inter hæc agreste domicilium, rustica positum manu. Hæc erat secundum naturam domus, in qua libebat habitare, nec ipsam, nec pro ipsa timentem: nunc magna pars nostri metus, tecta sunt. Sed quamuis egregia illis vita fuerit, & carens fraude, non fuere sapientes, quando hoc iam in opere maximo nomen est. Non tamen negauerim fuisse alti spiritus viros, & vt ita dicam, à diis recentes. neque enim dubium est, quin meliora mundus nondum effetus ediderit. Quemadmodum autem omnibus indoles fortior fuit, & ad labores paratior: ita non erant ingenia omnibus consummata. Non enim dat natura virtutem: ars est, bonum fieri. Illi quidem non aurum, nec argentum, nec perlucidos lapides ima terrarum facere quærebant, parcebantque adhuc etiam mutis animalibus: tantum aberat, vt homo hominem non iratus, non timens, tantum spectaturus occideret. Nondum vestis illis erat picta, nondum texebatur aurum: adhuc non eruebatur. Quid ergo? ignorantia rerum innocentes erant. multum autem interest, vtum peccare aliquis nolit, an nesciat. Deerat illis iustitia, deerat prudentia, deerat temperantia ac fortitudo. Omnibus his virtutibus habebat similia quædam rudis vita: virtus non contingit animo, nisi instituto & edocto, & ad summum assidua exercitatione perducto. Ad hoc quidem, sed sine hoc nascimur: & in optimis quoque antequam erudias, virtutis materia, non virtus est.

I. LIPSIVS.

1. **P**hilosophiæ, quod bene.] *Aristotelis illud asidet: Qui docuissent nos magis venerabiles debere esse iis qui genuissent τοὺς μὲν γὰρ τῶν ζῶν, τὰς δὲ τῶν καλῶς ζῶντων διδασκάλους: illos enim viuendi tantum, hos bene viuendi auctores esse.*

2. Si beneficiaria res.] *Beneficij alieni, quæque tribui posset.*

3. Zaleuci leges Charondæque.] *De istis aliquid Manuduct. i. Dissert. v.*

4. Et Casulis tectos.] *Erasmi diuinitio est: at scripti, è caucasis lectos, aut, causalis. Et hercle vix melius est edere: nisi quod casæ non primo statim factæ, sed post rupes & antra ingenio repertæ sunt. Hunc gradum Lucretius facit, lib. v.*

Sed nemora, atque cauos montes, siluâsque colebant,
Et frutices inter condebant squallida membra.

De cultioribus iam autem narrat,

Inde casâs postquam, ac pelles, ignemque pararunt,
Et mulier coniuncta viro concessit in vnum.

Fortasse in Seneca igitur, & aut cauis tectos.

5. Docuit tecta moliri.] *Cicero ad Philosophiam: Tu eos inter se primo domiciliis, deinde coniugiis iunxisti.*

6. Cænationi epulum.] *Magnum & amplum conuiuium. Nec displiceat scribi, populum. Ita Seneca Epist. cxv. capacem populi cænationem dixit.*

7. Vicis intrementibus.] *Iuuenalis Sat. iiii.*

— modo longa coruscat

Sarraco veniente abies, atque altera pinnum
Plaustro vehunt. nutant alte, populoque minantur.

8. Furcæ utrimque suspensæ.] *Fortè, suspensam.*

9. Et Dædalum?] *Plinius lib. vii. cap. lvii. Alij Talo tribuunt, qui Dædali ex sorore nepos, vt Diodorus i. v. Bibliotheca.*

10. Crocum latentibus fistulis.] *Quod in theatris fiebat ad sparsionem. Nos De Amphitheatro, cap. xvi.*

11. Euripos subito.] *Id quoque in spectaculis & Circo. nam ibi impletis iis fossis, per occultos canales ex Aquaductibus, totam arenam inundabant, ad Naumachiam aut talia.*

12. Versatilia cænationum laq.] *De quibus Suetonij Nerone, cap. xxxi. Fuere & triclinia versatilia, ad iocum, et homines floribus ac rosis inuoluendos: apud Lampridiam in Eligabalo.*

13. Terra posuit in summo.] *Non in imo, vt metalla. In summo sunt herba, fruges, stirpes.*

14. Quam militem.] *Nam bella è talibus, ex auro, inquam, & luxu.*

15. Non auium plumæ.] *Nam & ex olim in usu agrestibus, aut siluiculis. vt de Philoctete Attius, apud Ciceronem:*

Configo tardus celeres, stans volatiles,
Pro veste pinnis membra textis contegens.

Sunt & noui orbis Indii, qui plumatili veste hac vtuntur.

16. Tergis vulpium ac murium.] *Quod de Germanis Tacitus: Gerunt & ferarum pelles, proximi ripæ negligentius, vteriores exquisitius. Isidorus: Mastruca, vestis Germanica ex pelliculis ferarum. De Scythiis, Iustinus: Lanæ iis vsus ignotus: pellibus tantum ferinis aut marinis vestiuntur. De marinis, haud temere mutem: nam & in Tacito est de pellibus belluarum, quas exterior Oceanus gignit. Tamen alij, murinis: quod esset hic pro Seneca, de muribus. Quod idem ex Eginharto, in vita Caroli Magni: Ex pellibus lutrinis vel murinis (ita scriptus liber) thorace confecto, humeros ac pectus hieme muniebat. Sunt autem isti mures Scy-*

thici, Martium & Hermelinarum nomine hodie noti. Ceterum & in Homero, Agamemnon --- ἐέδσ' α το δ' ἐρ-
μα λέοντος : textit sepelle leonis, itemque Dolon, & Nestor. Apollonij etiam Scholiastes notat: σύνθητες τῆς ἡρώ-
σι τὸ δ' ἐρμα ἰοφορεῖν : Solenne heroibus, pelles gestare.

17. Multa abdidit loca.] Cur vetustas abdat? aliquis suspicetur, adedit: sed tolero.

18. Excitatur ciuitas.] In aliis, exercitatur: quod præferam.

19. Quod lato feriunt.] Ouidiani versus sunt e v l. Metamorph. certamine Palladis cum Arachne. et si paullo ali-
ter ibi leguntur, & medium unū Seneca omisit. At cur hic libri scripti consensu, Quod lato pariunt? Gruterus acutè
putat, pauiunt, fuisse: quod antiquis percutere est. Sed antiquis: Ovidius vix est ut usurparit. Unde ergo libri turbam?
leui saepe & ridicula causa: ac fuerit in archetypo aliquo, feriunt. inde hoc, pariunt, diffusum.

20. Vestis nihil celatura.] Serica, bombycina, & id genus pellucida: Ad de Benef. vii. cap. ix. & Consol. ad
Helu. cap. xv.

21. Et iteratum.] Est à Pinciano, etsi libri, inter aratrum. Sed bene bonus Censor. est enim agricultura vox; &
in Columella Arationem iteratio sequitur, ut veruactum resoluatur in puluerem. Imo & Tertiatio saepe.

22. Quin sutrinum quoque.] Quippini. nam & Stoicorum sapiens, bonus sutor est. Manud. 3. Dissert. 17.

23. Speculariorum vsum.] Specularia, quadræ siue orbes fenestris inserti, ad lucem immittendam, ventos exclu-
dendos: vicem & vsum hodie vitreorū. Dicta à lapide Speculari: cui hoc nomen à natura tralucente. Creber olim in His-
pania, Cypro, Cappadocia, Africa: nunc sitne in notitia, nescio, vix in usu. At olim frequenti. neque enim Cénationes
solum aut cubicula eo illustrabant, sed Balnea (supra, in Epistola LXXXVI.) sed totas Porticus, in Plinij Epistola xviii. li-
bri. ii. Item Pomaria & Hortos (tanta copia erat) contra celi iniurias sic claudebāt. ex Martiali palam, lib. 8. Epigr. xiv.
& LXVIII. Adde nostrum de Prouid. cap. 4.

24. Suspensuras balnearum.] Eadem voce & sensu Palladius, opinor, lib. i. cap. xl. suspensuras cellarum in
Balneis dixit: id est, locum ab humore suspensum, ut idem loquitur, & ne vligo refrigeraret. Nam antea sim-
pliciter Balneas solo instruebant: postea repertum, suspendi, & à terra paulum alleuari, ob causam dictam, & ut calor
diutius perseveraret. Ita Vitruuius lib. v. cap. x. Suspensuras caldarium facit: ut regulis sesquipedalibus so-
lum sternatur, & supra laterculis bossalibus pilæ struantur, atque eæ habeant altitudinem pedū duo-
rum. Vides suspensionem: an à Sergio Orata primum repertam? Ita enim Plinius libro ix. cap. lxx. Sergius Orata
primus inuenit pensiles balneas. Nominat easdem, & idem hoc cui indicat, lib. 26. cap. iii. ubi de Asclepiade me-
dico: Tum primum, inquit, pensilium balnearum usu ad infinitum blandiente. Quando primum? Ascle-
piade medicante, qui Cn. Pompey, & Mithridatis regis, temporibus vixit: ergo Sergij Orata, aut circa, qui L. Crassi ora-
toris. Ita quod Seneca ait sua memoria prodisse, laxius paullo capiendum est: sicut & de Notis, quæ Ciceronis
quo innotuerunt. An aliquis putet, alias Suspensuras intelligi? nempe super hypocausta & camerationes suppositas, ubi
ignis, & superiora per tubos calefacta? Pene hoc censeam, & nouit id fuisse inuenti: de quo scripsi in Epistola LXXV.
Centuria 3. ad Belgas, amico meo Balthazari Robiano. Porro quod vir & medicus doctissimus, Pensiles balneas in-
terpretatur ipsa labra à laquearibus suspensa, & leui motu huc illuc agitata nescio, & hæreo, donec testimonio ab an-
tiquitate impellar.

25. Lapideas moles.] Columnas.

26. Verborum notas.] De quibus, exsecutus sum in epistola 27. Centuria I. ad Belgas.

27. In exitu.] Sicut in tuba.

28. In transitu.] In foratili tibia.

29. Totius naturæ ac fuæ.] Alludit ad finem, Viuere secundum naturam vniuersi, & suam: de quo ego Manud.
iii. aliquot Dissertationibus.

30. Lares & Genij.] Distincta hæc, & quomodo, vide Physiol. i. Dissert. 18.

31. In secundam numinum.] Proximo à diis loco, & dignitate. Nam & pars Deorum sunt.

32. Vbi consistent.] Circa inum ætherem, & calum Lunæ. Nos in Physiol. 3. Diss. xiv.

33. Hæc eius initia menta.] Dixi aliquid Physiol. ii. Dissert. 6.

34. Rationem toti inditam.] Incorporalem illam Rationem, de qua Physiol. i. Dissert. 7. Toti autem, id est Mun-
do. Nam Stoicus sermo disparat hoc ab Vniuerso. Nos quoque in Physiol. ii. Dissert. v.

35. Vim omnium seminum.] De qua vide Physiol. 3. Dissert. 4.

36. In quot membra.] Ita partes appellat: quæ Stoicis octo sunt. Vide Physiol. 3. Dissert. 17.

37. Vitæ ac necis ambigua.] Nam vita videtur nobis, quod mors est: & contra. Nam animus hic inclusus, velut
carcere aut sepulchro potius continetur: vivit & viget liber illic, & inter stellas.

38. Anacharsis rotam.] Laërtius: Εὐρε δὲ εἰς τὸν βίον ἀγκυρᾶν τῆς καὶ κεραμικὸν τροχόν, ὡς πῖτες: Rep-
perit (Anacharsis) ad vitæ vsum & Anchoram, & Rotam figuli, ut quidam volunt. Addit, ut quidam:
& ostendit dubitatum. Strabo certe Euphrum etiam reprehendit, qui id dixerit: πῶς γὰρ; inquit, ὅν οἶδεν ὁ μὲν-
πος πρὸς εὐτερος ὄν: Quomodo enim? quam Homerus nouit, qui est antiquior. Sed eleuatur aut repe-
litur hoc argumentum à Posidonio, in Seneca mox verbis.

39. Apud Homerum inuenitur.] Palam Iliad. Σ. sub finem, his versibus:

--- ὥς ὅτε τις τροχὸν ἀρμυρὸν ἐν παλάμῃσιν:

Εὖ οἶδρος κεραμεὺς πειρήσεται, αἴ κε γέησιν:

Sicut cum figulus tractare rotam meditatür,

Et specimen capit, an celeris turbine currat.

Posidonius viderit, qui optimos & decentissime imaginis versus amolitur.

40. Spiritu vitrum.] Eadem hodie formatura est, & miranda.

41. Ebur poliretur.] Non opinor Democritum repperisse. unde enim Homerus adhiberet in ornamentis ebur? ut in
equi phaleris. Iliad. δ. versu cxli. Et Odysseæ. τ. in Somni portis, ὅρισδ' ἐλέφαντα, sectum ebur agnoscit. Sane
scripti hic fere libri, moliretur, vel, molliretur: quod verius igitur puto, etiam è sequentium similitudine.

42. Lapides coctiles.] Scripti plerique, lapides ad hoc vtilis.

43. Ad vniuersa direxit.] Nec male, vniuersi. Intelligit autem finem illum, Naturam sequi.

44. Felicitate opus non est.] *Nempe illa externa, & vulgi.*
 45. Ciuitatem extra patriam.] *Nam Epicurus à republica suos remouet, & sibi viuere quemque iubet. societatem soluit.*
 46. Extra mundum deos.] *De Benefic. lib. IV. cap. XIX.*
 47. Sed de illa.] *Stoica.*
 48. Sicut ante fortunata.] *Libri scripti, sicut autem. Et certe, ante, non placet: nam de illis fortis fortunatis temporibus loquitur. Fortasse, transposita litterula, sicut vatum fortunato tempore. Nam poëta hac tempora nobis deformant. Sin autem, legito: Sicut ante, fortunato tempore.*
 49. Velit nunc concurrere.] *Fortasse, conuerrere.*
 50. Pretio pellat aeris.] *Muretus fecit, pellat agris. Scripti, eris: legendum, eis, vel, terris.*
 51. Quod sibi iaceret.] *Sine usu, & fructu: abditum, aut sepositum.*
 52. Mollem somnum illis.] *Mens & quidam, voce præmissa: aquam mollem, liceat: ad aquam.*
 53. Tectorum pauertis sonum.] *Ruina metu.*
 54. Domos instar vrbiū.] *Docui in Admirandis, Roma sic fuisse.*
 55. Non fuere sapientes.] *Vide Manud. II. Dissert. V.*
 56. A diis recentes.] *Ab illis conditos factosque, nulla adhuc propagine.*
 57. Etiam mutis animalibus.] *Id est, piscibus. à quibus prima cædes cæpit, & in obsonium illi versi.*

M V R E T V S.

ILLA, inquit, sparfos & casulis tectos,] *E Posidonio nimirum hauserat Cicero, cum illa de philosophia scriberet: Tu eos inter se primo domiciliis, deinde cōiugiis, tum litterarum & vocum communione iunxisti. Ut & Diogenem mireris & Talam? Alij & Dædalum. Et certe Plinius serra inuentorem Dædalum facit. Eius verba sunt è capite 56. Fabricam materiariam Dædalus, & in ea ferram, asciam, perpendiculum: terebram, glutinum, ichthyocollam, At Ouidius Perdicem Dædali sororis filium. Ita enim de eo scribit octauo metamorphoseon:*

Ille etiam medio spinas in pisce notatas
 Traxit in exemplum; ferroque incidit acuto
 Perpetuos dentes: & serræ repperit vsum
 Primus.

At Diodorus Siculus Talam, his verbis ex quarto bibliotheca: τὰ ἀδελφῆς τῆς Δαυδάλης γενόμενος υἱὸς Τάλας ἐπαίδευστο πατρὶς Δαυδάλῳ, παῖς ὢν τῇ ἡλικίᾳ, εὐφρόνους δ' ὢν διδασκάλῳ, τὰ τε κεραμαυτικὸν ῥόχον εὖρε, καὶ σιγῶνι περὶ τυγῶν ὀφείας, καὶ ταύτῃ ξυλίφιον μικρὸν διὰ τῆς εἰς ἐμμήσαντο τὴν πρᾶξιν τὰ ὀδόντων διότ' ἡ κατασκευασάμενος ἐκ σιδήρεος ῥόχονα, καὶ διὰ τὰς περὶ τὸ ἐν τοῖς ἐργοῖς ξυλίνῳ ἐδόξεν εὐχρηστον εὐρηκέναι μέγα πρὸς τὴν τεκτονικὴν, Hanc igitur scripturam in vetere etiam libro meo repetitam sequi visum est.

Anacharsis.] *At Diodorus, ut vidimus hoc quoque inuentum tribuit Talo. Alij, ut ait Plinius Hiperbio Corinthio.*

P I N C I A N V S.

PHILOSOPHIÆ autem quod bene viuimus.] *Remoue verbum autem, ex eadem.*

Pro certo deberetur.] *Lege per minorem cum precedentibus, pro certo haberetur, ex eadem.*

Cuius scientiam nulli dederunt.] *Vlli habent, non nulli, antiquiora duo exemplaria.*

Et sapientia quod in se optimum habet.] *Superuacanea est coniunctio &c, ex eisdem.*

Inter septem aui sapientia notus.] *Scribe notos, non notus: ex castigatis exemplaribus. Posset etiam legi, inter septem aui illius sapientes natus.*

Nec illi fabricæ asseram gloriam.] *Illam lego non illi, ex vetere lectione.*

Ante architectores fuisse.] *Non architectores, sed architectonas præfert eadem litteris Gratis, quanquam male delineatis & vacillantibus.*

Et ferro per designata currente.] *Scribe serra, non ferro, ex eadem.*

Non enim testæ cœnationum epulas receptura parabantur,] *Scribe, Non enim testæ cœnationi epulum receptura parabantur, ex exemplari Facundi & Primitiui.*

Et in proclive disposita.] *Idem exemplar deposita legit, non disposita.*

In summo venas iacentes liquefactas fudisset.] *Liquefacta, non liquefactas, ex eodem scribendum.*

Ipsa tales inueniunt,] *Ista mallet legeres, quam ipsa.*

Et animo humum spectante.] *Sunt codices in quibus verbum animo non habetur.*

Quæ si audire humanum genus voluerit,] *Scribe, Quam, non Quæ: ut referas ad naturam, ex vetere lectione.*

In deliciis laborantur etiam.] *In delicias laboratur, eadem. In qua verbum, etiam non habetur.*

Facilem actum vitæ daret,] *Legendum fortasse, Facilem actutam vitam daret.*

Nos ista perniciofa, nos misera.] *Corrige, Nos ista preciosa. Nos mira, ex vetere lectione.*

Itaque hinc rectorum, hinc fabrorum officinæ sunt,] *In quibusdam codicibus non hinc habetur, sed huic: non minus commoda lectione.*

Separata coire cogantur.] *Castigua, spara coire cogantur, ex omni antiqua lectione.*

Textricum quoque artem à sapientibus dixit inuentam.] *Textrini lege per minorem, non Textricum, recte, ut non multo post sutrinum.*

Quod lato pariunt insecti pectine dentes.] *Sic legitur in omnibus scriptis exemplaribus. Sed feriunt esse legendum, non pariunt, docet Ouid. 6. Metamor. unde hi versus desumpti. Quos notandum in eodem Ouidij. 6. aliter haberi:*

Inseritur medium radiis sub tegmen acutis,
 Quod digiti expediunt, atque inter stamina ductum
 Percusso feriunt insecti pectine dentes.

nisi forte Seneca ex commodo suo illos concidit.

Proscissum aratro solum & inter aratrum.] *Legendum reor, non inter aratrum, sed iteratum.*

Et sapius regeruntur.] *Legendum credo reteruntur, non regeruntur. praecepsit enim atritum.*

Omnia hæc quidem, inquit, sapiens inuenit:] *Error in ordine verborum. Corrige ex codice Facundi & Primitivi: Omnia hæc, inquit, sapiens quidem inuenit.*

Deinde à corporibus se ad incorporalia transtulit.] *Corrige, Deinde à corporalibus se ad incorporalia transtulit, ex vetere lectione.*

Quia homines sunt, non quia sapientes:] *Lego quia non quia, utrobique. Nam & statim subicitur, quia velox est, non quia sapiens.*

Qui cursu omnes anteibit.] *Dictio qui tollenda, ex vetere lectione.*

Aliquem vitriarium ostendere,] *Vitrarium, non vitriarium, legit in antiquo exemplari; quod & videtur exposcere analogiæ ratio. Præterque grammaticos quosdam, id magis approbare video.*

Qui vix diligenti manu effingerentur.] *Vetus lectio, qui vix diligentia manuum effingerentur.*

Quemadmodum ebur molliretur.] *Sic quidem legunt omnes scripti codices. Sed poliretur existimo legendum, non moliretur.*

Non quia sapiens erat.] *Corrigendum, ut ante admonui, non quia sapiens erat, ad stipulante etiam vetere lectione.*

Sed illa quæ nullum bonum putat.] *scribe, sed de illa quæ nullum bonum putat, ex eadem.*

Tam inter diem illis quam noctem patebant prospectus huius pulcherrimæ domus.] *Castigo, Tam interdium illis quam noctu patebat prospectus huius pulcherrimæ domus.*

Et (vita dicam) à diis recentes.] *Sunt exemplaria quæ recedentes habeant, non recentes.*

ERASMVVS.

QUID in secundam nominum formam animæ perpetuæ,] *Sic magno consensu habebant exemplaria. Si pro nominum, legamus hominum, tolerabilior fuerit lectio: ut intelligas animas perpetuas in secundam hominum formam. Perit enim forma corporis, sed manet ea quæ potior est, aut alia datur priore melior. Sed vero propius est, fuisse scriptum, numinum formam. Numinum enim est immortalitas, animæ secundam habent formam: quod esse quidem cæperunt, sed non desinunt esse. Mollior erit sermo, si sublata præpositione legas, secundum numinum formam perpetuæ: id est, more numinum.*

OPSOPOEVVS.

Doctiss. Scaliger Castigat. in Tibull. male excusum ait extendat. scribendum extendant, nempe tela. quæ numero plurali, sunt instrumenta textoria. Sic enim Tibullus,

Firmaque conductis adnectit licia telis.

Alibi:

Atque aliqua assidue textrix operata Mineruam

Cantat, & apploso tela sonant latere.

Doctissimo Iureto videtur aptior esse lectio v. c. Primum rerum naturam.

Verum est, à diis recentes. Sic libro *Quare bonis viris mala accidunt, cum sit providentia, cap. 11.* Demetrii nostri hæc vox est. à qua recens sum.

GRVTERVS ET IVRETVS.

VERSATILIA cænationum laquearia.] *Sic appellare videtur cænationes illas rotundas, quæ vice mundi, ut ait Suetonius in Nerone, circumagerentur. meminit & Lampridius in Eliogabalo: Oppressit in tricliniis versatilibus parasitos suos violis & floribus, sic ut animam aliqui efflauerint cum eripi ad summum non possent. Vide Fulvium Ursinum in append. P. Ciacconij de Triclinio.*

Tergis vulpium induitur ac murium.] *Mures antiqui intellexerunt non tantum domesticas illas bestiolas penori infestas, sed siluestres ferasque bestias minoris formæ, pelle commendabiles, quo in genere sunt martes & hermelini, de iis plura vide apud Turnebum lib. 15. cap. 23. Aduers.*

Speculariorum vsum.] *Sic vocabantur quibus lumen transmittebatur & sol admittebatur in ades, ut hodie per vitreamina & chartacea fit. l. 12. §. Specularia ff. de instr. vel instr. l. 9. §. 1. ff. quod vi aut clam. Martialis lib. 8. Epigr.*

Hibernis obiecta notis specularia puros

Admittunt soles, & sine fece diem: Seneca supra.

Quætæ nunc aliquis rusticitatis damnet Scipionem, quod non in caldarium suum latis specularibus diem admiserat? *Brissonus lib. 17. de verb. sign.*

Impressos parietibus tubos.] *De ijs Alciatus lib. 12. Parerg. cap. 2.*

ARGVMENTVM I. LIPSI.

LVGDVNENSIS coloniae incendium triste, & subitum: ea iniectio, cogitandum de inopinatis, & quæ homini possunt accidere. Ponit ante oculos incerta & fluxa hæc rerum: maxima & firmissima minui, mutari, subduci, terræmotu, aquis, flammis. Omnia mortalium morte damnata esse. Ergo nec istam homini, nec infamiam timendam.

EPIST. XCI.

LIBERALIS noster nunc tristis est, nunciato incendio, quo Lugdunensis colonia exusta est. Mouere hic casus quemlibet posset, nedum hominem patriæ suæ

amantissimum. Quæ res efficit, ut firmitatem animi sui quærat, quam videlicet ad ea quæ timeri posse putabat, exercuit: hoc vero tam inopinatum malum, pæne inauditum, non miror si sine metu fuit, cum esset sine exemplo. Multas enim ciuitates incendium vexauit, nullam abstulit. Nam etiam ubi hostili manu in tecta ignis immissus est, multis locis deficit: & quamuis subinde excitetur, raro tamen sic cuncta depascitur, ut nihil ferro relinquat. Terrarum quoque vix vnumquam tam grauis & pernitiosus fuit motus, ut tota oppida euerteret. Numquam denique ² tam infestum ulli exarsit incendium, ut nihil alteri superesset incendio. Tot pulcherrima opera, quæ singula illustrare vrbes singulas possent, vna nox strauit; & in tanta pace, quantum ne bello quidem timeri potest, accidit. Quis hoc credat? ubique armis quiescentibus, cum toto orbe terrarum diffusa securitas sit, Lugdunum quod ostendebatur in Gallia, quaeritur. Omnibus fortuna, quos publice afflixit, quod passuri erant, timere permisit: nulla res magna non aliquod habuit ruinæ suæ spatium: in hac, vna nox fuit inter urbem maximam, & nullam. Denique diutius illam tibi perisse, quam periit, narro. Hæc omnia Liberalis nostri affectum inclinant, ³ aduersus sua firmum & erectum. nec sine causa concussus est. Inexpectata plus aggrauant: nouitas adiicit calamitatibus pondus: nec quisquam mortalium non magis, ⁴ quod etiam miratus est, doluit. Ideo nihil nobis improuifum esse debet. in omnia præmittendus est animus: cogitandumque, non quidquid solet, sed quidquid potest fieri. Quid enim est, quod non fortuna cum voluit, & florentissimo detrahat? quod non eo magis aggrediatur & quatiat, quo speciosius fulget? Quid illi arduum, quidve difficile est? non vna via semper, ne tota quidem incurrit. Modo nostras in nos manus aduocat, modo suis contenta viribus, inuenit pericula sine auctore. Nullum tempus exceptum est: in ipsis voluptatibus causæ doloris oriuntur. Bellum in media pace consurgit, & auxilia securitatis in metum transeunt: ex amico inimicus, hostis ex socio. In subitas tempestates, hibernisque maiores, agitur æstiuæ tranquillitas. Sine hoste patimur hostilia: & cladis causas, si alia deficient, nimia sibi felicitas inuenit. Inuadit temperatissimos morbus, validissimos phthisis, innocentissimos pœna, secretissimos tumultus. Eligit aliquid noui casus, per quod velut oblitis vires suas ingerat. Quidquid longa series, multis laboribus, multa Deum indulgentia struxit, id vnus dies spargit ac dissipat. Longam moram dedit malis properantibus, ⁵ qui diem dixit, ⁶ horam, momentumque temporis, euertendis imperiis sufficere. Esset aliquod imbecillitatis nostræ solatium, rerumque nostrarum, si tam tarde perirent cuncta, quam fiunt: ⁷ nunc incrementa lente exeunt, festinatur in damnum. Nihil priuatim, nihil publice stabile est: tam hominum, quam urbium, fata voluuntur. Inter placidissima terror existit, nihilque extra tumultuantibus causis, mala vnde minime expectabantur, erumpunt. Quæ domesticis bellis steterant regna, quæ externis, impellente nullo ruunt. Quota quæque felicitatem ciuitas pertulit? Cogitanda ergo sunt omnia, & animus aduersus ea quæ possunt euenire, firmandus. Exsilia, tormenta, bella, morbos, naufragia meditare. potest te patriæ, ⁸ potest patriam tibi casus eripere: potest te in solitudinem abiicere, potest hoc ipsum in quo turba suffocatur, fieri solitudo. Tota ante oculos fortis humanæ conditio ponatur: nec quantum frequenter euenit, sed quantum plurimum potest euenire, præsumamus animo, si nolumus opprimi, nec ullis inuitatis velut nouis obstupescere. In plenum cogitanda fortuna est: Quoties Asiæ, quoties Achaïæ vrbes vno tremore ceciderunt? quot oppida in Syria? quot in Macedonia deuorata sunt? Cyprum quoties vastauit hæc clades? quoties in se Paphus corruit? Frequenter nobis nuntiati sunt totarum urbium interitus: & nos, inter quos frequenter ista nunciantur, quota pars omnium sumus? Consurgamus itaque aduersus fortuita: & quidquid inciderit, sciamus non esse tam magnum, quam rumore iactetur. Ciuitas arsit opulenta, ornamentumque provinciarum, quibus ⁹ & inserta erat, & excepta, vni tamen imposita, & huic non altissimo monti. Omnium istarum ciuitatum, quas nunc magnificas ac nobiles audis, vestigia quoque tempus eradet. Non vides, quemadmodum in Achaia clarissimarum urbium iam fundamenta consumpta sint, nec quidquam exstet, ex quo appareat illas saltem fuisse? Non tantum manufacta labuntur, non tantum humana arte atque industria posita vertit dies: iuga montium diffluunt, totæ desedere regiones. Operta sunt fluctibus, quæ procul à conspectu maris stabant: vastauit ignis colles, per quos elucebat: erosit & quondam altissimos vertices, solatia nauigantium, ac speculas, ¹⁰ ad humilem arenam deduxit. Ipsius naturæ opera vexantur: & ideo æquo animo ferre debemus urbium

excidia. Casura omnia exstant: omnibus exitus manet: siue interna vi flatuque ¹¹ præclusa violenti pondus, sub quo tenentur, excusserint; siue torrentium ¹² in abdito vis obstantia effregerit; siue flammaram violentia compaginem soli ruperit; siue vetustas, à qua nihil tutum est, expugnauerit minutatim; siue grauitas cæli eiecerit populos, & situs deserta corruerit. Enumerare omnes factorum vias, longum est: hoc vnum scio. omnia mortalium opera, mortalitate damnata sunt: inter peritura viuimus. Hæc ego atque eiusmodi solatia admoueo Liberali nostro, incredibili quodam patriæ suæ amore flagranti: quæ fortasse consumpta est, vt in melius excitaretur. Sæpe maiori fortunæ locum fecit iniuria: multa ceciderunt, vt altius surgerent, & in maius. ¹³ Timagenes felicitati vrbs inimicus aiebat, *Romæ sibi incendia ob hoc vnum doli esse, quod sciret meliora resurrectura, quam arsisset.* ¹⁴ In hac quoque vrbe verisimile est certaturos omnes esse, vt maiora certioraque, quam amifere, restituantur. ¹⁵ Sint vtinam diuturna, & melioribus auspiciis in æuum longius cōdita: Nam huic colonix ab origine sua ¹⁶ centesimus annus est, ætas ne homini quidem extrema. A Planco deducta in hanc frequentiam, loci opportunitate, conualuit: quæ tamen grauiissimos casus intra spatium humanæ pertulit senectutis. Itaque formetur animus ad intellectum, patientiamque fortis suæ, & sciat nihil inausum esse fortunæ. Aduersus imperia illam idem habere iuris, quod aduersus imperantes: aduersus vrbes idem posse, quod aduersus homines. Nihil horum indignandum est. in eum intrauimus mundum, in quo his legibus viuitur. Placet? pare. non placet? quacumque vis exi. Indignare, si quid in te iniqui proprie constitutum est: sed si hæc imos summosque necessitas alligat, in gratiam cum fato reuertere, à quo omnia resoluuntur. Non est quod nos tumultis metiaris, & his ¹⁷ monumentis, quæ viam disparia prætexunt: Æquat omnes cinis. impares nascimur, pares morimur. Idem de vrbibus, quod de vrbium incolis dico: tam Ardea capta, quam Roma est. Conditor ille iuris humani, non natalibus nos, nec nominum claritate distinxit, nisi dum sumus. Vbi vero ad finem mortalium ventum est: Discede, inquit, ambitio: omnium quæ terram præmunt, ¹⁸ firemps lex esto. Ad omnia patienda pares sumus: nemo altero fragilior est, nemo in crastinum sui certior. Alexander Macedonum rex discere Geometriam infelix cœperat, sciturus quam pusilla terra esset, ex qua minimum occupauerat. Ita dico infelix ob hoc, quod intelligere debebat falsum se gerere cognomen. quis enim esse magnus in pusillo potest? Erant illa quæ tradebantur, subtilia, & diligenti intentione discenda: non quæ percipere posset vāsanus homo, & trans Oceanum cogitationes suas mittens. *Facilia*, inquit, *me doce.* Cui præceptor: *Ista*, inquit, *omnibus eadem sunt, æque difficilia.* Hoc puta rerum naturam dicere: *Ista* de quibus quereris, omnibus eadem sunt: nulli dari faciliora possunt: sed quisquis volet, sibi ipsi illa reddet faciliora. Quomodo? æquanimirate. Et doleas oportet, & sitias, & esurias, & senescas, & si tibi longior contigerit inter homines mora, & ægrotes, & perdas aliquid & pereas. Non est tamen quod istis, quæ te circumstrepunt, credas: nihil horum malum est, nihil intolerabile, aut durum. Ex consensu istis metus est. sic mortem times, quomodo famam: quid autem stultius homine, verba metuente? Eleganter Demetrius noster solet dicere, *eodem loco sibi esse voces imperitorum, quo ventre redditos crepitus.* Quid enim, inquit, *mea refert*, ¹⁹ *sursum ista an deorsum sonent?* Quanta dementia est vereri, ne infameris ab infamibus? Quemadmodum famam extimuiſtis sine caussa: sic & illa, quæ numquam timeretis, nisi fama iussisset. Numquid detrimenti faceret vir bonus, iniquis rumoribus aspersus: nec morti quidem hoc apud nos noceat. ²⁰ & hæc malam molitionem habet. Nemo eorum qui illam accusant, expertus est. interim temeritas est, damnare quod nescias. At illud scis, quam multis utilis sit, quam multos liberet tormentis, egestate, querelis, suppliciis, tædio. Non sumus in vllius potestate, cum mors in nostra potestate sit.

I. L I P S I V S.

1. **L** I B E R A L I S noster.] *Videtur ille æbutius Liberalis, cui De Beneficiis inscripsit.*

2. Tam infestum vlli.] *Mallem vel, vllibi, vel vllum.*

3. Aduersus sua firmum.] *Putarem, sueta: ex sequentibus.*

4. Quod etiam miratus est.] *Vt inopinatum & insolitum: Vnde hoc? Quomodo? Quis putasset?*

5. Qui diem dixit.] *Is fuit Euripides, & eo noster videtur adſpicere. Nam versus eius est:*

ὦ δ' ὅλγος ὃ βέλγερος, ἀλλ' ἐφ' ἡμέρας

Felicitas non firma, sed dialis est.

De quo Demetrius Phalereus censebat, melius habiturum, si non diem, sed momentum dixisset. Est ipsa correctio, quæ hic in Seneca: & illa Demetrii apud Plutarchum legitur, Consol. ad Apollonium.

6. Horam momentumque.] *Legerim cum Grutero: hora momentumque eu. imp. suffecere.*

7. Nunc incrementa lente.] *Tacitus in Agricola: Natura infirmitatis humanæ, tardiora sunt remedia, quam mala. Et ut corpora lente augescunt, cito extinguuntur: sic ingenia facilius opprefferis, quam reuocaueris.*

8. Potest patriam tibi.] *Ut Lugduni incendio factum.*

9. Et incerta erat, & excepta.] *Loco inserta, & posita; excepta conditione, & colonia Romana facta.*

10. Ad humilem arenam ded.] *Meus & plures scripti: ad humile deduxit, spreta media voce.*

11. Præclusa violenti pondus.] *Muretus ex istis fecerat, præclusi venti. Ego putem: interna vis, flatusque præclusi, violente pondus.*

12. In abdito vis obstantia.] *Scripti, in abdito vastorum obstantia. Sed sane vox Vis, aut similis requiritur: nisi placet repeti & intelligi è linea priore.*

13. Timagenes.] *Nicolao Fabro accepto refertur hac emendatio. & intelligit illum Augusti inimicum occultum & obrectatorem, præsentis statui insensum: hominem libera lingua, quamquam seruus, imo captiuus antea fuisset. Vides Senecam patrem, lib. x. Controuer. v. & nostra lib. iii. De Ira, cap. xxiii.*

14. In hac quoque vrbe.] *Verum vaticinium. nam ita surrexit, & statim, ut vix nouem annis à clade floruerit & Galba imperio pro Vitellio steterit, pertinaci pro Nerone fide, ait Tacitus. Confendit etiam cum Viennensi colonia, & emulationes exercuit, affectus felicitum. Hac ex Taciti i. Histor. Quod autem pro Nerone, non mirum: nam is cladem Lugdunensem (ait idem Tacitus) quadragies sestertio solatus erat: centum millibus Philippæorum.*

15. Sint vtinam diuturna.] *Sunt, Seneca: & durat floretque ea vrbs hodie, inter Gallie primas.*

16. Centesimus annus est.] *Ergo solatium illud à Nerone tardiuscule adhibitum, anno orbis dcccxviii. Lugdunum autem condita à Munatio Planco, anno dccxi. Oportuit arsisse, dcccxi. aut paullo post potius, ne Senecam exacte computasse censeamus.*

17. Monumentis quæ viam.] *Nam utrimque ad viarum publicarum limites monumenta fere statuta: quæ transeuntes mortis admonerent. Sed ea magna, parua, modica, ornatu & titulis (ut fortuna cuiusque) diuersa: at mors una omnibus, quidquid domus illa dispares; quidquid natales, opes, vita dissident.*

18. Siremps Lex esto.] *Eximia correctio ab illo Jac. Cuiacio est. Spectat ad legum formulam, in quibus perscribi solet, de tali aut tali re, simile ino esse. Priscum est verbum: & notauit i. Antiquar. Lektion. cap. i.*

19. Sursum isti an deorsum.] *Alludit ad famam quæ deprimat, & quæ attollit.*

20. Et hæc malam molitionem.] *Legi possit, mali molitionem, vel potius, amolitionem habet: tamen aliud etiam fuit.*

MURETVS.

TIMAGENES.] *Hunc locum, ita ut editi, emendandum esse, primus me per litteras monuit, vir clarissimus, optimus, eruditissimus, Nicolaus Faber Parisiensis, consiliarius regius.*

Siremps lex esto.] *Vetus verbum in legibus senatque consultis vsitatum est. est autem idem ac si diceret: similis lex omnibus posita esto. Hanc emendationem debemus summo I. C. Jacobo Cuiacio.*

PINCIVS.

LVgdunum quod ostendebatur in Gallia, quæritur.] *Codex antiquus non quæritur habet, sed quæri. Validissimos ptylis.] Phthisis legendum, non ptylis, ex vetere lectione, cuius vitij & ante admonui.*

Qui diem dixit, horam momentumque temporis, euertendis imperiis sufficere.] *Puto, reclamant licet omnia exemplaria, desiderari in his verbis negationem non: legendumque, qui diem dixit, non horam, momentumque temporis, cetera. Quam sententiam mutuatus videtur Seneca à Phalereo Demetrio: qui cum legisset apud Euripidem, diuitias rem esse diariam, sufficereque vel unicam diem ad alleuanda quæ depressa sunt: vel e contrario reliqua pronuntiavit ab Euripide recte dicta, nisi quod non diem fuit dicturus, sed momentum, Auctor est Plutarchus in consolatione ad Apollonium.*

Si tanto tempore reparentur cuncta, quanto finiuntur.] *Emendatiora exemplaria, Si tanto tempore perirent cuncta, quanto fiunt. Alia, si tam tarde perirent cuncta, quam fiunt.*

Ornamentumque prouinciarum quibus & inserta erat & excepta.] *Considerandum an sit commodior lectio prouincialium, quam prouinciarum.*

Ac speculas ad humilem arenam deduxit.] *Vetus lectio, ac speculas ad humile deduxit.*

Omnibus exitus manet.] *Eadem, omnes exitus manent.*

Siue interna vi flatuque præclusa violenti.] *Eadem, siue interna vis flatusque præclusa violenti Sed expendendum, an sit aptior lectio præclusi, quam præclusa.*

Siue torrentium in abdito vastior obstantia effregerit.] *Vastorum lege, non vastior, ex eadem.*

Felicitatis vrbs inimicus.] *Puto desiderari hoc loco, principis C. Caligula nomen: quem insensissimum extitisse vrbs successibus, auctor est Tranquillus.*

Ætas ne homini quidem extrema deducta.] *Vetus lectio: Ætas ne homini quidem extrema, à Plauto deducta. Alij codices non à Plauto habent, sed à Plano alij à Planco recte. Eusebius in Chronicis, Munatius, inquit, Plancus, Ciceronis discipulus, orator habetur insignis: qui cum Galliam comatam regeret, Lugdunum condidit.*

Nihil horum dedignandum est.] *Legendum indignandum, non dedignandum, ex eadem.*

Tam Ardea capta quam Roma capta est.] *Eadem, Tam Ardea capta quam Roma est.*

Discede, inquit, ambitio: omnium quæ terram premunt, seruus miles esto.] *Corruptissima verba, nec in ullo scripto codice castigat: ora. Minus vitiosa, ni fallor, futura, si sic legantur: Discede, inquit, ambitio. Omnium quæ terram premunt, seriem vnam esse. Quandoquidem in vetere lectione sere miles habetur, non seruus miles.*

Ista de quibus quæris omnibus eadem sunt.] *Queretur, non quæris vetus lectio.*

Nisi fama vicisset.] *Eadem, iussisset agnoscat, non vicisset.*

Cum ne morti quidem hæc apud nos noceat.] *Scribendum puto, ne morti quidem hi apud nos noceat, ut pronomen hi referat rumores. Nam dictio cum in omnibus antiquis codicibus propalam desideratur.*

Et hoc malam molitionem habet,] *In eisdem sic ut recitavi habetur, sed legendum puto, & hæc malam amolitionem habet: hoc sensu, mortem quoque, sicuti infamiam, & alia huiusmodi, amolitionem habere, sed malam: hoc est, amoliri homines illam. sed decipi. Non enim, ut creditur, malum est nemine id experto. Ab amolendo amuleta dicta, quæ circa collum aut in brachiis gestari solent gratia amolendi fascinationes, morbos ve. Græci phylacteria vocant, hoc est, ut sic dicam, servatoria. Dioscorides, & alij.*

GRVTERVS ET IVRETVS.

LVG DV NV M, quod ostendebatur in Gallia, quæritur.] *De naturali ciuitatum interitu memorabilia multa vide apud Fabrum lib. 1. Semest. c. 9. Confer & ad hunc locum Lipsium ad lib. 16. Ann. Taciti.*

Omnium quæ terra præmit siremps lex esto.] *Palmaria hæc emendatio Iure consulti principii Cuiacio debetur. Clausula autem: siremps lex esto. una est de solemnibus populi Romani, valetque similis aut eadem. meminit Festus, quem vide, & ibidem Scaligerum. item Lipsium lib. 1. cap. 1. Antiq. lect. Brissonium lib. 2. de formulis. Stephanum lib. 2. cap. 10. Prood.*

ARGVMENTVM I. LIPSI.

RATIONEM in homine dominari, & huc omnia referri, & in ea perfecta Beatam vitam esse. Externa leue aut nullum, pondus habere. Vtique Voluptatem non facere momentum, irrationalium bonum. Et posse tamen sumi externa, quæ secundum Naturam sunt; sed iudicio: & hoc tunc in ijs Bonum esse, bene eligi. Nihilominus & sine ijs, sola Virtute beatum, imo Beatissimum aliquem esse. Accedere hæc posse; non tamen augere addita, nec minuere detracta Beatitatem. in quam nec Tempus aliquid potest. Deo assimilamur, ad illum eamus.

EPIST. XCII.

PVTO, inter me teque conuenit, externa corpori acquiri, corpus in honorem animi coli, ¹ in animo esse partes ministras, per quas mouemur alimurque, propter ² ipsum principale nobis datas. In hoc principali est aliquid irrationale, est & rationale. Illud huic seruit: hoc vnum est, quod alio non refertur, sed omnia ad se perfert. Nam illa quoque diuina ratio omnibus præposita est, ipsa sub nullo est: & hæc autem nostra eadem est, quia ex illa est. Si de hoc inter nos conuenit, sequitur ut de illo quoque conueniat, in hoc vno positam esse beatam vitam, ut in nobis ratio perfecta sit. Hæc enim sola non submittit animum, stat contra fortunam: in quolibet rerum habitu ³ seruata, seruat. Id autem vnum bonum est, quod numquam defringitur. Is, inquam, beatus, quem nulla res minorem facit: tenet summa, & ne vlli quidem, nisi sibi innixus. Nam qui aliquo auxilio sustinetur, potest cadere. Si aliter est, incipient in nobis multum valere non nostra. Quis autem vult constare fortuna, aut quis se prudens ob aliena miratur? Quid est beata vita? securitas & perpetua tranquillitas. Hanc dabit animi magnitudo, dabit constantia bene iudicati tenax. Ad hoc quomodo peruenitur? si veritas tota perspecta est, si seruatus est in rebus agendis ordo, modus, decor, & innoxia voluntas, aut benigna, intenta rationi, nec vnumquam ab illa recedens, amabilis simul, mirabilisque. Denique, ut breuiter tibi formulam scribam, talis animus sapientis esse viri debet, qualis Deum deceat. Quid potest desiderare is, cui omnia honesta contingunt? Nam si possunt aliquid non honesta conferre ad optimum statum, in iis erit beata vita, sine quibus non est. Et quid stultius, turpiusve, quam bonum rationalis animi ex irrationalibus necere? Quidam tamen augeri summum bonum iudicant, quia parum plenum sit, fortuitis repugnantibus. Antipater quoque, ⁴ inter magnos sectæ huius auctores, aliquid se tribuere dicit externis, sed exiguum admodum. Vides autem quale sit, die non esse contentum, nisi aliquis igniculus alluxerit. Quod potest in hac claritate solis habere scintilla momentum? Si non es sola honestate contentus, necesse est aut ⁵ quietem adiici velis, quam hesychian. vocant Græci, aut voluptatem. Horum alterum vtrumque recipi potest: vacat enim animus molestia, liber ad conspectum vniuersi, nihilque illum auocat à contemplatione naturæ: alterum illud, voluptas, bonum pecoris est. Adiicimus rationali irrationale, honesto inhonestum. ⁶ Magnam vitam facit titillatio corporis? quid ergo dubitatis dicere, bene esse homini, si palato bene est? Et hunc tu, non dico inter viros numeras, sed inter homines, cuius summum bonum saporibus, ac coloribus, ac sonis constat? Excedat ex hoc animalium numero pulcherrimo, ac diis secundo, mutis ag-

gregetur animal pabulo natum. Irrationalis pars animi 7 duas habet partes: alteram animosam, ambitiosam, impotentem, positam in affectionibus: alteram humilem, languidam, voluptatibus deditam. Illam effrenatam, meliorem tamen, certe fortio-rem ac digniorem viro, 8 reliquerunt: hanc necessariam beatæ vitæ putauerunt, eneruam & obiectam. Huic rationem seruire iusserunt, & fecerunt animalis generosissimi bonum, demissum & ignobile. Præterea mixtum, portentosumque, & ex diuersis animalium congruentibus membris. nam, vt ait Virgilius noster in Scylla,

Prima hominis facies & pulchro pectore virgo

Pube tenus, postrema immani corpore pistrix,

Delphinum caudas utero commissa luporum.

Huic tamen Scyllæ fera animalia iuncta sunt, horrenda, velocia: at isti sapientiam ex quibusnam composuere portentis? Prima hominis pars, est ipsa virtus: huic committitur futilis caro, & fluida, & receptandis tantum cibis habilis, vt ait Posidonius. Virtus illa diuina in lubricum definit, & superioribus eius partibus venerandis atque cælestibus, animal iners ac marcidum attextitur. 9 Illa vt cumque alta quies, nihil quidem ipsa animo præstabat, sed impedimenta remouebat: voluptas vltro dissoluit, & omne robur emollit. Quæ inuenietur tam discors inter se iunctura corporum? Fortissimæ rei inertissima adstruitur, seuerissimæ parum seria, sanctissimæ intemperans vsque & indigesta. Quid ergo, inquit, si virtutem nihil impeditura sit bona valetudo, & quies, & dolorum vacatio, non petes illa? Quid ni petam? non quia bona sunt, sed quia secundum naturam sunt, & quia bono à me 10 iudicio sumuntur. Quod erit in illis tunc bonum? hoc vnum, bene eligi. Nam cum vestem qualem decet sumo, cum ambulo vt oportet, cum cæno quemadmodum debeo: non cæna, aut ambulatio, aut vestis bona sunt, sed meum in his propositum, seruandi in quaque re rationi conuenientem modum. Etiam nunc adiiciam: Mundæ vestis electio appetenda est homini. natura enim homo mundum & elegans animal est. Itaque non est bonum per se munda vestis, sed munda vestis electio: quia non in re bonum est, sed in electione: qua actiones nostræ honestæ sunt, non ipsa quæ aguntur. Quod de veste dixi, idem de corpore me existima dicere. nam hoc quoque natura, vt quamdem vestem, animo circumdedit: velamentum eius est. Quis autem vmquam vestimenta 11 æstimauit arcula? Nec bonum, nec malum vagina gladium facit. Ergo de corpore quoque idem tibi respondeo: sumpturum quidem me, si detur electio, & sanitatem & vires: bonum autem futurum, iudicium de illis meum, non ipsa. Est quidem, inquit, sapiens beatus: 12 summum tamen illud bonum non assequitur, nisi illi & naturalia instrumenta respondeant. Ita miser quidem esse, qui virtutem habet, non potest; beatissimus autem non est, qui naturalibus bonis destituitur, vt valetudine, & membrorum integritate. Quod incredibilius videtur, id concedis, aliquem in maximis & continuis doloribus non esse miserum, esse etiam beatum: quod leuius est, negas, beatissimum esse. Atqui si potest virtus efficere, ne miser aliquis sit, facilius efficiet, vt beatissimus sit. minus enim interualli à beato ad beatissimum restat, quam à misero ad beatum. An quæ res tantum valet, vt ereptum calamitatibus inter beatos locet: non potest adiicere quod superest, vt beatissimum faciat? in summo deficit cliuo? 13 Commoda sunt in vita, & incommoda: vtraque extra nos. Si non est miser vir bonus, quamuis omnibus prematur incommodis: quomodo non beatissimus, & si aliquibus commodis deficitur? Nam quemadmodum incommodorum onere vsque ad miserum non deprimitur, sic commodorum inopia non deducitur à beatissimo: sed tam sine commodis beatissimus est, quam non est sub incommodis miser. An non potest illi eripi bonum suum, si potest minui? Paullo ante dicebam, igniculum nihil conferre lumini solis: claritate enim eius, quidquid sine eo lucet, absconditur. Sed quædam, inquit, soli quoque obstant. At solis vis & lux integra est, etiam inter opposita: & quamuis aliquid interiaceat, quod nos prohibeat eius adspectu, in opere est, cursu suo fertur. Quoties inter nubila luxit, non est sereno minor, nec tardior quidem; quoniam multum interest, vtrum aliquid obstet tantum, an impediatur. Eodem modo virtuti opposita nihil detrahunt. non est minor, sed minus fulget: nobis forsitan non æque apparet ac nitet; sibi eadem est, & more solis obscuri, in occulto vim suam exercet. Hoc itaque aduersus virtutem possunt calamitates, & damna, & iniuriæ, quod aduersus solem potest nebula. Inuenitur qui dicat, sapientem corpore parum prospero vsum, nec miserum esse, nec beatum. Hic quoque fallitur. ex æquat enim fortuita virtutibus, & tantumdem

tantum dē tribuit honestis, quantum honestate carentibus. Quid autem fœdus, quid indignius, quā comparare veneranda contempris? Veneranda enim sunt, fides, iustitia, pietas, fortitudo, prudentia: ē contrario vilia sunt, quæ sæpe contingunt pleniora vilissimis, crus solidū, & lacertus, & dentes, & horū sanitas, firmitasque. Deinde si sapiens cui corpus molestū est, nec miser habebitur, nec beatus, sed in medio relinquetur: vita quoque eius nec appetenda erit, nec fugienda. Quid autem tam absurdum, quam sapientis vitam appetendam non esse? aut quid tam extra fidem, quam esse aliquam vitam nec appetendam, nec fugiendam? Deinde, si damna corporis miserum nō faciunt, beatum esse patiuntur. Nam quibus potentia non est in peiorem transferendi statum, nec interpellandi quidem optimum. Frigidum, inquit, aliquid & calidū novimus: inter vtrumque tepidum est. Sic aliquis beatus est, aliquis miser: aliquis nec miser, nec beatus. Volo hanc contra nos positam imaginē excutere. Si tepido illi plus frigidi ingessero, fiet frigidum: si plus calidi affudero, fiet novissime calidum. At huic, nec misero, nec beato, quantum cumque ad miserias adiecero, miser non erit, quēadmodum dicitis: ergo imago ista dissimilis est. Deinde trado tibi hominem, nec miserum, nec beatum. huic adijcio cæcitatem, non fit miser: adijcio debilitatem, non fit miser: adijcio dolores continuos & graues, non fit miser. Quem tam multa mala in miseram vitam non transferunt, nec ex beata quidem educunt. Si non potest, ut dicitis, sapiens ex beato in miserum decidere, non potest in non beatum. quare enim quī labi cœpit, alicubi subsistat? quæ res non patitur illum ad imum deuolui, retinet in summo. Quid nī non possit beata vita rescindi? nec remitti quidem potest: & ideo virtus ad illam per se ipsa satis est. Quid ergo? inquit. sapiens ¹⁴ non est beatior, qui diutius vixerit, quem nullus auocavit dolor: quā ille qui cū mala fortuna sæpe luctatus est? Responde mihi: Numquid & melior est, & honestior? si hæc non sunt, nec beatior quidem est. Rectius viuat, oportet, ut beatius viuat: si rectius non potest, ne beatius quidem. Non intenditur virtus: ergo ne beata quidem vita, quæ ex virtute est. Virtus enim tantum bonum est, ut istas accessiones minutas non sentiat, breuitatem æui, & dolorem, & corporum varias offensiones. Nam voluptas non est digna, ad quam respiciat. Quid est in virtute præcipuum? futuro non indigere, nec dies suos computare. In quantolibet tēpore, bona æterna consummant. Incredibilia nobis hæc videntur, & supra humanam naturam excurrentia. Maiestatē enim eius ex nostra imbecillitate metimur, & vitij nostris nomen virtutis imponimus. Quid porro, non æque incredibile videtur, aliquem in summis cruciatibus positum, dicere, Beatus sum? atqui hæc vox in ipsa officina voluptatis est audita. ¹⁵ *Beatissimum*, inquit, *hunc & vltimum diem ago*, Epicurus: cum illum hinc vrinæ difficultas torqueret, hinc insanabilis exulcerati dolor vētris. Quare ergo incredibilia sunt ista apud eos, qui virtutem colunt: cū apud eos quoque reperiantur, apud quos voluptas imperat? Hi quoque degeneres & humillimæ mentis aiunt, in summis doloribus, in summis calamitatibus, sapiētem nec miserum futurum, nec beatum. Atqui hoc quoque incredibile est, imo incredibilius. Non video enim, quo modo non in infimum agatur, ē fastigio suo deiecta virtus. Aut beatum præstare debet: aut si ab hoc depulsa est, non prohibebit fieri miserū. ¹⁶ Stans non potest vinci: aut vincatur oportet, aut vincat. Dijs, inquit, immortalibus solis & virtus & beata vita contingit: nobis vmbra quædam illorum bonorum, & similitudo. accedimus ad illa, non peruenimus. Ratio vero, dijs hominibusque communis: hæc in illis consummata est, in nobis consummabilis. Sed ad desperationem nos vitia nostra perducunt. Nā ille alter secundus, ut aliquis parum constans ad custodienda optima, cuius iudicium labat etiānum & incertum est, desiderat oculorum atque aurium sensum, bonam valetudinem, & non fœdum ad spectum corporis, & habitu manētem suo, ætatis præterea longius spātium. ¹⁷ Per hanc potest non pæniteda agitare, ut in imperfecto viro. Huic malitiæ vis quædam inest, qua animum habet mobilem ad praua: ¹⁸ ille agit carens malitia, & ea agitatio abest à bono. Non est adhuc bonus, sed in bonum fingitur: cuiusque autem deest aliquid ad bonum, malus est.

Sed si cui virtus animusque in corpore præsens;

hic deos æquat, illo tēdit originis suæ memor. Nemo improbe eo conatur adscendere, unde descenderat. Quid est autem, cur non existimes in eo diuini aliquid existere, qui Dei pars est? totum hoc quo continemur, & ¹⁹ vnum est, & Deus: & socij eius sumus; & membra. Capax est noster animus: perfertur illo, si vitia non deprimant. Quemadmodum corporū nostrorum habitus erigitur, & spectat in cælum; ita animus, cui in quantum vult, licet porrigi, in hoc à natura rerum formatus est, ut paria dijs velit, & sic

utatur suis viribus, ac se in spatium suum extendat. Nam si aliena vi ad summa nitetur, magnus erat labor, ire in cælum: redit. cum hoc iter nactus est, vadit audacter, & contemptor omnium, nec ad pecuniam respicit: aurum argentumque, illis in quibus iacuerunt tenebris dignissima, non ad hunc aestimat splendorem, quo imperitorum verberant oculos. ²⁰ scit erui e cæno, ex quo illa secrevit cupiditas nostra & effodit. Scit, inquam, alibi positas esse diuitias, quam quo congeruntur: animum impleri debere, non arcam. Hunc imponere dominio omnium rerum licet, hunc in possessionem rerum naturæ inducere, ²¹ ut suorum. Oriens Occidentisque terminus fiat, deorumque ritum cuncta possideat; cum opibus suis diuites superne despiciat: quorum nemo tam letus est suo, quam tristis alieno. Cum se in hanc sublimitatem tulit, corporis quoque, velut oneris necessarii, non amator, sed procurator est: nec se illi cui impositus est, subijcit. Nemo liber est, qui corpori seruit. nā ut alios dominos, quos nimia pro illo sollicitudo inuenit, transeas, ipsius morosum imperium delicatumque est. Ab hoc, modo æquo animo exit, ²² modo magno profilit: nec quis deinde reliquijs eius futurus sit exitus, quærit. Sed ut ex barba capillos detonsos negligimus: ita ille diuinus animus egressurus hominem, quo receptaculum suum conferatur, ignis illud exurat, an feræ distrahant, an terra contegat, non magis ad se iudicat pertinere, ²³ quam secundas ad editum infantem. Vtrum proiectum aues differant, an consumatur

— canibus data præda marinis,

quid ad illum? Qui tunc quoque, cum inter homines est, nullas minas timet: vllasne timebit post mortem minas ²⁴ eorum, quibus vsque ad mortem timeri parum est? ²⁵ Non conteret, inquit, me, nec vncus, nec proiecti ad contumeliam cadaueris laceratio, fœda visuris. Neminem de supremo officio rogo: nulli reliquias meas commendo. ne quis insepultus esset, ²⁶ rerum natura prospexit. Quem sæuitia proiecerit, dies condet. Diserte Mécænas ait:

Nec tumulum curo. sepelit natura relictos.

²⁷ Alte cinctum putes dixisse. habuit enim ingenium & grande & virile, nisi ²⁸ illud ipse discinxisset.

I. L I P S I V S.

1. **I**N animo esse partes ministras.] *Hæc explico III. Physiol. Dissert. xvii.*

2. Ipsum principale.] *De quo ibidem, Diss. xviii. itemq; de sequentibus. Vide.*

3. Seruata seruat.] *Si tu eam seruas integram, nec submittis, ipsa te seruat. Sed libri plerique, seruitus seruat: & quidam, se virtus, quod germanum puto.*

4. Inter magnos sectæ.] *De isto Antipatra ego in Manuduct. I. Dissert. ii.*

5. Quietem adijci.] *Quæ interpretatur νοῦς, et si libri ignorabiles fere ibi litteras habent: nec male εὐθυμία legas, quæ ipsa Democriti sententia fuit: & finem hanc statuebat.*

6. Magham vitam.] *Ante editi, Magno: quod præ isto placet, aut Magni. Sententia est, non ideo magni habendam vitam, si in voluptate externa est.*

7. Duas habet partes.] *De quibus nos in loco proxime dicto.*

8. Reliquerunt.] *Qui? nēpe Epicurei: & de ijs loquitur. Illi, inquit, relicto τῷ ἡυμοειδῇ, solum ἁγνὸν μὲν τὸν* sunt secuti.

9. Illa utcumque alta quies.] *Tranquillitas, & Hesychia.*

10. Iudicio sumuntur.] *Hoc Stoicum. in Adiphoris, siue Medijs, Eligere & Sumere quæ sunt secundum naturam. Ipsa bona non sunt, sed iudicium tale bonum. Nos in Manuduct. lib. ii. Dissert. xxiii.*

11. Aestimauit arcula.] *In quibus reconduntur, & asseruantur. Vide de Tranquill. cap. i.*

12. Summum tamen illud bonum.] *Est hæc nota & capitalis controuersia inter Stoicos & Academicos (quæ*

13. Commoda & incommoda.] *Nos in Manuduct. ii. Dissert. xxiii.*

14. Non est beator, qui diutius.] *Item in Manuduct. iii. Dissert. iii.*
bis Peripatetici consentiunt) à Virtute beatitatem esse, sed non plenam & summam. Ad hanc, externa etiam requiri.

15. Beatissimum, inquit, hunc.] *Verba hæc Epicuri supra notauimus, Epist. lxxvi.*

16. Stans non potest vinci.] *Mens liber, non potest mitti. ex quo fecerim: Constans non potest remitti.*

17. Per hanc potest non pænitenda.] *Obscura hæc omnia, aut mutila: nec subuenio.*

18. Ille agit carens.] *Muretus ex veteri aliquo: illum agit hærens.*

19. Vnum est, & Deus.] *Nam & Mundus Stoicis Deus dicitur: de quo I. Physiol. Dissert. vii. ubi ipsa hæc examinamus.*

20. Scit erui e cæno.] *Bellissime hæc ita emendauit Gruterus noster, e vestigijs prisca scriptura, & recepi in contextum.*

21. Ut suorum. Oriens.] *Scripti, ut sua Orientis Occidentisque: probe, si porro legas, terminis finiat. Vulgata tamen distinctione ego expediueram.*

22. Modo magno profilit.] *Cum sponte scilicet exit, morte sumpta.*

23. Quam secundas.] *Membranas, quibus infans in utero inuoluitur, editumque in lucem sequuntur: unde Secunda. Græcis à simili causâ, & ὕπερα.*

24. Eorum quibus vsque ad.] *Tyrannorum, qui in cadauera seniunt:*

25. Non conteret, inquit.] *Malim, non conterret. Neque Unci est conterrere, sed trahere.*

26. Rerum natura prospexit.] *His paria Lucanus, lib. VII. in Casarem, qui insepultos cives in Pharsalia reliquit:*

Nil agis hac ira, tabesne cadauera soluat,
An rogos, haud refert, placido Natura receptat
Cuncta sinu.

27. Alte cinctum.] *Industrium, gnavum, fortem. nam talis fere eorum cinctus. At Mecenas inter molliculos & remissos, & in publico etiam discinctus. Adde epist. CXIV.*

28. Illud ipse discinxisset.] *Libri, illud secum discinxisset: quod esset, una cum veste & corpore ingenium discinxisset. At meus, & quidam: secundis cinxisset. Itaque legas etiam cum Grutero, secunda discinxissent. Res nimis prosperæ & fluentes, fluxum illum & mollem reddiderunt.*

M V R E T V S.

Partes ministras.] *Id est, quæ famulentur ancillenturque rationi. Inepte autem alij partes mistas. Quod nos re- posuimus, veteres libros ad stipulatores habet.*

Propter ipsum principale.] *Ita vocat τὸ ἡγεμονικόν.*

Quam hesychian vocant Græci.] *Imperite alij, contra veterum librorum fidem, scripserant ΠΑΥ- ΣΩΛΗΝ.*

Irrationalis pars animi duas habet partes:] *τὸ θυμοειδὲς, & τὸ ὁρμητικόν.*

Eneruam & ablectam.] *Ita scribi iussi, librum sicutum secutus, cum in aliis male, ut opinor inermem scriptum esset.*

Huic militia vis.] *Videntur hæc non satis coherere cum superioribus.*

Ille agit carens malitia.] *Liber Siculus, illum agit hærens malitia. quod fortasse verius sit.*

Quam secundas ad editum infantem.] *Secundas dicit τὰς ὑπεργίας, quæ editum infantem sequuntur.*

Alte cinctum.] *militarem, patientem laboris. Horat.*

Hoc iter ignavi diuisimus, altius ac nos

Præcinctis vnum. Discinxisset autem, est eneruasset, effeminasset.

P I N C I A N V S.

IS IN QVAM beatus quem nulla res.] *Deest verbum est, Is inquam beatus est quem nulla res, ex vetere lectione.*

Si veritas tota perfecta est.] *Scribe, Si veritas tota perspecta est ex eadem.*

Vides autem quale sit, & te non esse contentum,] *Sic prior editio. Corrige, Vides autem quale sit, sole & non esse contentum, ex exemplari domestico, reliquis hoc loco deprauatis. Corroborant hanc emendationem verba sequentia: Quod potest in hac claritate solis, cætera. & aliquanto post: Paulo ante dicebam, igniculum nihil conferre lumini solis.*

Liber ad conspectum vniuersi.] *Inspectum, non conspectum, vetus lectio.*

Tam discors inter se iunctura corporum.] *Corporis, non corporum, legendum ex eadem.*

Sanctissimæ intemperans vsque ad indigesta.] *Eadem ingesta agnoscit, non indigesta. Quid si legas? intemperans æque ac iniusta.*

Non ne petas illas.] *Elegantior antiqua lectio, non petes illa?*

Hoc vnum bene elegi.] *Scribendum eligi, non elegi. & mox paulo cæna, non cæno, ex eadem.*

go de corpore quoque.] *Lege Ergo, non Ego, ex eadem.*

Summum enim bonum non sequitur.] *Emenda, Summum tamen illud bonum non sequitur, ex eadē.*

Non esse miserum etiam beatum.] *Scribe, non esse miserum, esse etiam beatum, ex eadem.*

In quantolibet tempore bona aterna consummat,] *Quantulo, non quanto, eadem.*

Et habitu manente suo.] *Manentem legit eadem, non manente, ut referatur ad aspectum. Legendum item Sed ut puto, non &.*

Vt in perfecto. Huic malitiæ vis quædam inest.] *Scribendum reor, mutata litterarum quantitate. Vt imperfecto viro huic malitiæ vis quædam inest. ut sit malitiæ, pro molli tudinis, ut supra.*

Ad praua ille agit carens malitia, & ea agitatio abest a bono.] *Locus in omnibus exemplaribus corruptus. Corrigendus forte sic: Ad praua illum agit hærens malitia, & ea agitur abest a bono.*

Vt suarum possessionum Orientis Occidentisque terminus fiat.] *Vetus lectio compendiosior & elegantior, ut sua Orientis Occidentisque terminus fiat.*

Vtrum proiectum aures differant, an consumatur canibus præda marinis,] *Exemplar diuæ Mariæ proiectam agnoscit, non proiectum, ut scribendum sit proiectas. Item consumantur libentius legerim, quam consumatur & Latinis legendum, non marinis. Est enim Virgilianus versus ex nono: Heu terra ignota canibus præda Latinis Alitibusque iaces.*

Quid ad illum qui tunc quoque cū inter homines est, nullas minas timet, vllas ne timebit post mortem minas eorum quibus vsque ad mortem timeri parum est. Non conteret, inquit, me, nec vnus.] *Brevior fideliorque vetus lectio: Quid ad illum qui nullas, sed tunc quoque cū inter homines est, minas timet vllas post mortem timebit? Parum est, conteret, &c.*

Nisi illud secundis cinxisset.] *Ita omnis scripta & hætenus impressa lectio habet. Correctio erat in promptu, nisi illud secum discinxisset.] Discinctum fuisse Macenatem & Virgilius in eleg. in eius obitum, & alij testantur. Seneca item statim ante: Alte cinctum putes dixisse. De soluto autem & discincto Macenatis ingenio, legito multa libro vigesimo Epistolarum, in epistola cuius initium est. Quare quibusdam temporibus prouenerit corrupti generis oratio.*

Quam dosinam vocant Græci,] *Ex vestigijs nihil certi potuit deprehendi: nisi quod σχολῆς aut παύσων scriptum arbitror.*

Magno vitam facit] *Videtur deesse verbum, magno pusillum. Vitam, &c. Tamen erit lectio tolerabilis si magno recipias pro sapiente, & addas interrogationis notulam.*

Quia animum habet mobilem, at praua illa agitarens malitia, & ea agitata abest. De bono, &c. sic habebat prior editio. Quidam codices pro at, habebant ad: & pro agitata, cogitata. Ex diuinatione reposuimus, huic, malitiæ vis quædam inest, quia siue qua, animum habet mobilem ad praua. Illa agitarens malitia, & ea agitatio abest à bono. Non est adhuc, &c.

OPSOPOEVVS.

Turnebus aduers. lib. 15. cap. 23. Alte cinctum antiqui vocabant strenuum, fortem, virilem, minime mollem: credo quod genus illud cincturæ hominum non esset delicatiorum: nam præcinctura ut fluctior & laxior in Cesare argumentum habuit mollitudinis: & distincti quoque effeminati habebantur demissisque esse vestibus elegantia videbatur mollioris. Seneca hoc loco. Horat. lib. 1. Sat. 5.

Hoc iter ignaui diuissimus, altius æ nos.

Præcinctis vnum:

id est, quod vnum esse solet strenuioribus. Jterum lib. 11. Sat. 8.

His ubi sublatis puer alte cinctus acernam

Gausape purpureo mensam perterfit:—

id est, fortis & strenuus mensam terfit.

GRVTERVS ET IVRETVS.

Non conteret me vncus] *Eorum quibus iusta fieri poterant, cadauera solemnī pompa capulo ad rogum efferebatur, aliorum vero quibus lege iusta fierierat prohibitum, quod improbi ac nefarii iudicarentur, unco trahebantur: quique trahebant, Hamotrahones dicebantur, auctore Festo. eo iterum respexit noster lib. & cap. 3. de Ira: & cadauera quoque trahens vncus &c. Rænardus cap. 22. lib. ad leg. 12. tab.*

Alte cinctum putes dixisse] *sic antiqui vocabant strenuum, fortem, virilem, minime mollem. credo, quod genus illud cincturæ hominum non esset delicatiorum. de quibus vide Turnebum lib. 15. cap. 23. Aduers.*

ARGVMENTVM I. LIPSII.

DE morte philosophi Metronactis, qui iuuenis obiit. Parum id refert: & vita non spatio, sed actu metienda est. Omnis bona ea, longa: denique nihil hic longum.

EPIST. XCIII.

IN epistola qua de morte Metronactis philosophi querebaris, tamquam, & potuisset diutius viuere, & debuisset, æquitatem tuam desideravi: quæ tibi in omni persona, in omni negotio superest; in vna re deest, in qua omnibus. Multos inueni æquos aduersus homines: aduersus deos neminem. Obiurgamus quotidie fatum: Quare ille in medio cursu raptus est? quare ille non rapitur? quare senectutem & sibi & alijs grauem extendit? Vtrum obsecro te, æquius iudicas, te naturæ, an tibi parere naturæ? quid autem interest quam cito exeas, vnde vtique exeundum est? Non vt diu viuamus, curandum est: sed vt satis. nam vt diu vitas, fato opus est: vt satis; animo. Longa est vita, si plena est. impletur autem, cum animus sibi bonū suum reddidit, & ad se potestatem suā transtulit. Quid illum octoginta anni iuuant, per inertiam exacti? non vixit iste, sed in vita moratus est; nec sero mortuus est, sed diu. Octoginta annis vixit. Interest, mortem eius ex quo die numeres. At ille obiit viridis: sed officia boni ciuis, boni amici, boni filij exsecutus est: in nulla parte cessauit. licet eius ætas imperfecta sit, vita perfecta est. Octoginta annis vixit. Immo octoginta annis fuit: nisi forte sic vixisse eum dicis, quomodo dicuntur arbores viuere. Obsecro te, mi Lucili, hoc agamus, vt quemadmodum pretiosa rerum, sic vita nostra non pateat multum, sed multum pendat. Actū illam metiamur, non tempore. Vis scire, quid inter hunc intersit vegetum contemptorēque fortunæ, functum omnibus vitæ humanæ stipendijs, atque in summum bonum euectum, & illum cui multi anni transmissi sunt? alter post mortem quoque est, alter ante mortem perijt. Laudemus itaque, & in numero felicium reponamus eum, cui quantumcumque temporis contigit, bene collocatum est. Vidit enim veram lucē, non fuit vnus ē multis. & viuit, & vixit, & vigit. Aliquando sereno vsus est: aliquando, vt solet, validi sideris fulgor per nubila emicuit. Quid quæris, quamdiu vixerit? vixit ad posteros vsque: transiijt, & se in memoriam dedit. Nec ideo mihi plures annos acce-

dere recusauerim : nihil tamen ad beatam vitam defuisse dicam, si spatium eius inciditur. Non enim ad eum diem me aptavi quem ultimum mihi spes auida promiserat: sed nullum non tamquam ultimum adspexi. Quid me interrogas, quando natus sim? an inter iuniores adhuc censear? habeo meum. Quemadmodum in minore corporis habitu, potest homo esse perfectus: sic & in minore temporis modo, potest esse vita perfecta. Ætas inter externa est. Quamdiu sim, alienum est: quamdiu vir bonus sim, meum est. Hoc à me exige, ne velut per tenebras ævum ignobile emetiar: ut agam vitam, non ut præteruehar. Quæris quod sit amplissimum vitæ spatium? usque ad sapientiam vivere. Qui ad illam pervenit, attingit non longissimum finem, sed maximum. Ille vero gloriatur audacter, & diis agat gratias: interque eos, sibi & rerum nature imputet, quod fuit. Merito enim imputabit: meliorem illi vitam reddidit, quā acceperat. Exemplar boni viri posuit: qualis quātusque esset, ostendit: si quid adiecisset, fuisset simile præterito. Et tamen quousque vivimus? omnium rerum cognitione frui sumus.⁶ Scimus à quibus principalis natura se attollat, quemadmodum ordinet mundum, per quas vices annum reuocet, quemadmodum omnia quæ usquam erant, cluserit, & seipsam sui finem fecerit. Scimus, sidera impetu suo vadere: præter terram nihil stare, cetera cōtinua velocitate decurrere. Scimus quemadmodum sol & luna prætereant: quare tardior velociorē post se relinquat: quomodo lumen accipiat, aut perdat: quæ causa inducat noctem, quæ reducat diem. Illuc eundum est, ubi ista propius adspicias, nec hac spe, inquit sapiens ille, fortius exeo, quod patere mihi ad deos meos iter iudico. Merui quidē admitti, & iam inter illos fui: animumque illo meum misi, & ad me illi suum miserunt. Sed tolli me de medio putā, & post mortem nihil ex homine restare: æque magnum animum habeo, etiam si nusquam transiturus excedo. Non tam multis vixit annis, quam potuit. Et paucorum versuum liber est, & quidem laudandus, atque utilis: ⁷ annales Tamusij scis⁸ quam non decori sint, ⁹ & quid vocentur. æque est vita quorundam longa, & quod Tamusij sequitur annales. Numquid feliciorem iudicas eum, qui summo die muneris, quam eum qui medio occiditur? numquid aliquem esse tam cupidum vitæ putas, ut iugulari ¹⁰ in spoliario, quam in arena malit? Non maiore spatio alter alterum præcedimus. mors per omnes it: qui occidit, consequitur occisum. Minimum est, de quo sollicitissime agitur. Quid autem ad rem pertinet quamdiu vites, quod euitare non possis?

I. L I P S I V S.

1. **M**etronactis.] *Qui Neapoli docuit, & obiit, ut discas ex Epist. lxxvi.*

2. Longa est vita, si.] *In hac sententiam Plutarchus, Consol. ad Apollonium: Οὐχ ὁ μακρότατος βίος ἀριστος, ἀλλ' ὁ ἀσφαλιότατος: Non longissima vita optima, sed honestissima. Et addit: Neque enim qui plurimum cithara cecinit, aut oravit, aut in naui gubernavit, sed qui bene, commendatur. Bonum autem non est in temporis diuturnitate situm, sed in Virtute & decora proportionē. Iterumq; mox: μέτρον γὰρ τῆς βίου τὸ καλόν, & τὸ χρόνος μῆκος: Mensura enim vitæ, Bonum; non autem temporis diuturnitas est.*

3. Non vixit iste, sed.] *similis gnome Simonidis, qui interrogatus, Quantum temporis vixisset? Tempus haud multum, inquit, annos vero complures. Quasi in temporis rationem non veniat, nisi vita bene acta.*

4. Pretiosa rerum.] *Gemma & lapides, quæ in breuitate pretium habent.*

5. Et viuit.] *Nunc in celo: ac male hæ voces à vulgatis exsulant.*

6. Scimus à quibus principalis natura] *Principalem naturam accipio, Naturam rerum: quæ attollitur & surgit à Deo & Materia. Nec male etiam cum Erasmo, Scimus ad quid: aut mea diuinatiuncula, Scimus quibus: quod utrumque eodem it, & hominum deorumq; causa Mundum, ut Stoici volunt, factum. Incidebat etiam, Scimus à quibus principijs natura: nec male.*

7. Annales Tamusij.] *In Suetonij Iulio, cap. ix. Historia Tamusij Gemini memoratur: nec vero distat, esse istum.*

8. Quam non decori sint.] *Alij libri, non dederosi; alij, non dedecorosi; quidam, decorosi. Verbi aliquid non obuij, nec mihi occurrit.*

9. Et quid vocentur.] *Nempe quod illi Catulliani Annales Volusi, cacata charra.*

10. In spoliario.] *Pars Arena siue Amphitheatri fuit, in qua indui, exui solent, & læsi ac deinceps inutiles occidi.*

Ego 1. Saturn. cap. xviii.

P I N C I A N V S.

DVm utique exeundum est.] *Castiga, vnde utique exeundum est. & paulo ante parere, non parare, ex vetere lectione.*

Nec sero mortuus, sed diu.] *Deest verbum est, nec sero mortuus est, sed diu, ex eadem.*

Et vixit, & vixit.] *Nomnulla exemplaria, & viuit, & vixit, & vixit.*

Ut agam vitam, ut non præteruehar.] *Vetus lectio ordine præpostero, ut agam vitam, non ut præteruehar.*

Scimus ad quid principalis natura se attollat,] *Scribe, Scimus à quibus principalis natura se attollat, ex eadem.*

Etiam inter illos fui: *Lego per diuisionem, & iam inter illos fui, ex eadem.*

Etiam si nusquam transiturus accedo. *Eadem, excedo agnoscit, non accedo.*

Annales Tanusij.] *Lego, Annales Tanusij: tum ex vetere lectione, tum ex Suetonio Tranquillo in Cesare dictatore. Meminerunt, inquit, huius coniurationis Tanusius Geminus in historia. Et mox paulo: Tanusius adiicit Crassum poenitentia vel metu, cetera.*

Quam non decori sint.] *Exemplaria quadam, quam non dedecorosi sint. Alia pro decori, derosi habent. Sunt etiam quæ legant, quam non dederosi sint, ut forte scribendum sit, quanto opere derisi sint: aut sic, quanto derisui sint.*

Et qui vocentur. *Legitur etiam in nonnullis codicibus, & quid vocentur.*

Hæc est vita quorundam longa, & quod Tanusij sequitur annales.] *Corrigendum arbitror: Atque est vita quorundam longa, & quod Tanusij sequitur annales. Sed considera, an magis placet legi per transpositionem dictionum, & quod sequitur Tanusij annales.*

Nunquid aliquem esse tam cupidum vitæ putas.] *Vetus lectio: Nunquid aliquem tam stulte cupidum esse vitæ putas.*

Quid autem ad rem pertinet, quandiu vites.] *Scribe, Quid enim ad rem pertinet, &c. ex quibusdam scriptis codicibus.*

ERASMV S.

TAmusi.] *Quidam habebant, Tamasi. Catullus iocatur in quendam Volusium: Annales Volusi cacata charta. hinc illud, & qui vocentur. Quam non decori sint, & qui vocentur. Quidam codex sic habebat: Annales Tamusij scis quam non desidero: & si sint, qui vocentur. Tolerabilis erat lectio, si pro vocentur, legas iocentur: ut accipiamus aliquos iocos sparsisse, quod his Seneca delectaretur.*

OPSOPOEV S.

Idem lib. eodem, cap. 22. Quod de Volusij annalibus ioculari dicebatur obscenitate: idem de annalibus Tanusij celebratum fuisse, epist. 94. refert Seneca his verbis, Annales Tanusij scis quam non decori sint, & qui vocentur: alij Tamusium tamen scribunt, non Tanusium. Sed Tanusium agnoscunt codices Tranquilli in Iulio, cap. 9.

GRVTERVS ET IVRETVS.

V Tiugulari in spoliario] *quid sit spoliarium pete ex Brissonio lib. 17. de verb. signific.*

ARGVMENTVM I. LIPSI.

DISSERTATIO, Vtrum Dogmatica, an Parænetica pars philosophiæ utilior? & an altera sine altera sufficiat? Aristo priorem præfert, & solam admittit: eiusque hic argumenta. alij & alteram adiungunt, ac magnos eius usus ostendunt: & Seneca diducit eleganter argute, fructuose. Lege, & oblectare.

EPIST. XCIV.

1. **E**AM partem philosophiæ, quæ dat propria cuique personæ præcepta, nec in vniuersum componit hominem, sed marito suadet, quomodo se gerat aduersus uxorem: patri, quomodo educet liberos: domino, quomodo seruos regat: quidam solam receperunt, ceteras quasi extra nostram utilitatem vagantes reliquerunt: tamquã quis possit de parte suadere, nisi qui summam prius totius vitæ complexus est. Sed 2 Aristo Stoicus e contrario hanc partem leuem existimat, & quæ non descendat in pectus vsque: 3 at illam non habentem præcepta, plurimũ ait proficere; ipsaque decreta philosophiæ: constitutionem esse summi boni, quã qui bene intellexit & didicit, quid in quaque re faciendum sit, sibi ipse præcepit. Quemadmodũ qui iaculari discit, destinatum locum captat, & manum format ad dirigenda quæ mittit: cũ hanc vim ex disciplina & exercitatione percepit, quocũque vult, illa vititur. didicit enim non hoc aut illud ferire, sed quodcumque voluerit. sic qui se ad totam vitam instruxit, non desiderat particulatim admoneri, doctus in totum: non quomodo cum vxore aut cum filio viueret, sed quomodo bene viueret. in hoc est, & quomodo cum vxore ac liberis viuatur. Cleanthes utilem quidem iudicat & hanc partem, sed imbecillum nisi ab vniuerso fluit, nisi decreta ipsa philosophiæ & capita cognouit. In duas ergo quæstiones locus iste diuiditur. Vtrũ utilis, an inutilis sit: & an solus virum bonum possit efficere, id est, vtrum superuacuos sit, an omnes faciat superuacuos. Qui hanc partem videri volunt superuacuum, hoc aiunt. Si quid oculis oppositum moratur aciem, remouendum est: illo quidem non abiecto operam perdidit, qui præcepit: Sic ambulabis, illo manum porriges. Eodem modo, vbi aliqua res obcæcat animum, & ad officiorum dispiciendum ordinem impedit, nihil agit qui præcipit: Sic viues cum patre, sic cum vxore. Nihil enim proficient præcepta, quamdiu menti error obfusus est: si ille discutitur, apparebit quid cuique de-

beaturofficio. Alioquin doces illum, quid sano faciendum sit, non sanum efficis. Pauperi, ut agat diuitem, monstras: hoc quomodo manente paupertate fieri potest? Ostendis esurienti, quid tamquam satur faciat: fixam potius medullis famem detrahe. Idem tibi de omnibus vitiis dicam. ipsa remouenda sunt; non præcipiendum, quod fieri illis manentibus non potest. Nisi opiniones falsas, quibus laboramus, expuleris: nec avarus, quomodo utendum pecunia sit, exaudiet; nec timidus, quomodo pericula contemnat. Efficias oportet, ut sciat pecuniam nec bonum, nec malum esse: ostendas illi miserimos diuites. Efficias ut quidquid publicè expauimus, sciat non esse tam timendum, quàm fama circumfert: nec dolorem quoque nec mortem. Sæpe in morte, quam pati lex est, magnum esse solatium, quòd ad neminem redit: in dolore pro remedio futuram obstinationem animi, qui leuius facit sibi, quidquid contumaciter passus est. Optimam doloris esse naturam, quod non potest nec qui extenditur, magnus esse; nec qui est magnus, extendi. Omnia fortiter excipienda, quæ nobis mundi necessitas imperat. His decretis cum illum in conspectu suæ conditionis adduxeris, & cognouerit beatam vitam esse, non quæ secundum voluptatem est, sed secundum naturam: cum virtutem vnicum bonum hominis adamauerit, turpitudinem solum malum fugerit, reliqua omnia, diuitias, honores, bonam valetudinem, vires, imperia, scierit esse mediam partem, nec bonis annumerandam, nec malis. monitorem non desiderabit ad singula, qui dicat: Sic incede, sic cæna: hoc viro, hoc faminæ, hoc marito, hoc cœlibi conuenit. Ista enim qui diligentissimè monent, ipsi facere non possunt. Hæc pædagogus puero, hæc auia nepoti præcipit: & irascendum non esse, magister iracundissimus disputat. Si ludum litterarium intraueris, scies ista quæ ingenti supercilio philosophi iactant, & in puerili esse præscripto. Vtrum manifesta demum, an dubia præcipies? non desiderant manifesta monitores: præcipienti dubia, non creditur: superuacuum est ergo præcipere. Id adeò sic disce. Si id mones quod obscurum est & ambiguum, probationibus adiuuandum erit: si probaturus es, illa per quæ probas, plus valent, satisque per se sunt. Sic amico utere, sic ciue, sic socio. quare? quia iustum est. Omnia ista mihi locus de iustitia tradit. Illic inuenio æquitatem per se expetendam, nec metu nos ad illam cogi, nec mercede conducì: non esse iustum, cui quidquam in hac virtute placet, præter ipsam. Hæc cum persuasi mihi, & perbibì, quid ista præcepta proficiunt, quæ eruditum docent? Præcepta dare scienti, superuacuum est: nescienti, parum. Audire enim debet, non tantum quid sibi præcipiatur, sed etiam quare. Vtrum inquam, veras opiniones habenti de bonis malisque, sunt necessaria, an non habenti? qui non habet, nihil à te adiuuabitur: aures eius contraria monitionibus tuis fama possedit. qui habet exactum iudicium de fugiendis perendisque, scit quid sibi faciendum sit, etiam te tacente. tota ergo pars ista philosophiæ submoueri potest. Duo sunt, propter quæ delinquimus. Aut inest animo prauis opinionibus malitia contracta: aut etiam si non est falsis occupatus, ad falsa procliuius est, & citò specie quò non oportet trahente, corrumpitur. Itaque debemus aut percurare mentem ægram, & vitiis liberare; aut vacantem quidem, sed ad peiora pronam, præoccupare. Vtrumque decreta philosophiæ faciunt: ergo tale præcipiendi genus nihil agit. Præterea, si præcepta singulis damus, incomprehensibile opus est. Alia enim dare debemus feneranti, alia colenti agrum, alia negotianti, alia regum amicitias sequenti, alia pares, alia inferiores amaturis. In matrimonio præcipias, quomodo viuat cum vxore aliquis quam virginem duxit, quomodo cum ea quæ alicuius matrimonium experta est, quemadmodum cum locuplete, quemadmodum cum indotata. An non putas aliquid esse discriminis inter sterilem, & tœcundam; inter prouectiorem, & puellam; inter matrem, & nouercam? Omnes species complecti non possumus: atqui singulæ propria exigunt. Leges autem philosophiæ breues sunt, & omnia alligant. Adice nunc, quod sapientis præcepta finita esse debent, & certa: si qua finiri non possunt, extra sapientiam sunt: sapientia rerum terminos nouit. Ergo ista pars præceptiua submouenda est: quia quod paucis promittit, præstare omnibus non potest: sapientia autem omnes tenet. Inter insaniam publicam, & hanc quæ medicis traditur, nihil interest: nisi quod hæc morbo laborat, illa opinionibus falsis. Altera causas furoris traxit ex valetudine, altera animi mala valetudo est. Si quis furioso præcepta det, quomodo loqui debeat, quomodo procedere, quomodo in publico se gerere, quomodo in priuato; erit ipso, quem monebit, infanior. bilis nigra curanda est, & ipsa furoris causa remouenda. Idem in hoc animi furore faciendum est. ipse discuti debet: alioquin abibunt in vanum monentium verba. Hæc ab Aristone dicuntur. Cui respondebimus ad singula. Primum aduersus

illud quod ait, si quid obstat oculo, & impedit visum, debere remoueri. Fateor, huic non esse opus præceptis ad videndum, sed remedio quo purgetur acies, & officientem sibi moram effugiat. Natura enim videmus: cui vsum suum reddit, qui remouet obstacula. Quid autem cuique debeat officio, natura non docet. Deinde cuius curata suffusio est, is non protinus cum visum recepit, aliis quoque potest reddere: malitia liberatus, & liberat. Non est opus exhortatione, nec consilio quidē: ut colorum proprietates oculus intelligat. à nigro album, etiā nullo monente, distinguet. multis contra præceptis eget animus, ut videat quid agendum sit in vita. Quamquam oculos quoque ægros medicus non tantum curat, sed etiam monet. Non est, inquit, quod protinus imbecillam aciem committas improbo lumini: à tenebris primò ad vmbrosa procede, deinde plus aude, & paulatim claram lucem pati assuesce. Non est quod post cibum studeas, non est quod ⁶ plenīs oculis ac tumentibus imperes. Afflatum & vim frigoris in os occurrentis euita: alia eiusmodi, quæ non minus quam medicamenta proficiunt. Adicit remediis medicina consilium. Error, inquit, est causa peccandi: hunc nobis præcepta non detrahunt, non expugnant opiniones de bonis ac malis falsas. Concedo, per se efficacia præcepta non esse ad auertendam prauam animi persuasionē: sed non ideò, ne aliis quidem adiecta proficiunt. Primum memoriam renouant: deinde quæ in vniuerso confusus videbantur, in partes diuisa diligentius considerantur. Aut tu isto modo licet & consolationes dicas superuacuas, & exhortationes: atqui nō sunt superuacua: ergo ne monitiones quidem. Stultum est, inquit, præcipere ægro, quid facere tāquam sanus debeat: cum restituenda sanitas sit, sine qua irrita sunt præcepta. Quid quod habent ægri sanique quædam communia, de quibus admonendi sunt: tamquam, ne auidē cibos appetant, ut lassitudinem vitent. Habent quædam præcepta communia pauper, & diues. Sana, inquit, auaritiam, & nihil habebis, quod admoneas aut pauperem, aut diuitem, si cupiditas vtriusque confidet. Quid quod aliud est, non concupiscere pecuniam: aliud, uti pecunia scire: cuius auari modum ignorant, etiam non auari vsum. Tolle, inquit, errores: superuacua præcepta sunt. Falsum est. puta enim auaritiam relaxatam: puta adstrictam esse luxuriam, temeritati frænos iniectos, ignauia subditum calcar: etiam remotis vitiis, quid & quemadmodum debeamus facere, discendum est. Nihil, inquit, efficient monitiones, ad mota grauibus vitiis. Ne medicina quidē morbos insanabiles vincit: tamen adhibetur aliis in remedium, aliis in leuamentū. Ne ipsa quidem vniuersa philosophia vis, licet tota in hoc vires suas aduocet, durā iam & veterem animis extrahet pestē: sed non ideò nihil sanat, quia non omnia. Quid prodest, inquit, aperta monstrare: plurimum. interdum enim scimus, nec attendimus. Non docet admonitio, sed aduertit, sed excitat, sed memoriam cōtinet, nec patitur elabi. Pleraque ante oculos posita transimus: admonere, genus adhortandi est: sæpe animus etiā aperta dissimulat: ingerēda est itaque illi notitia rerum notissimarum. Illa hoc loco in Vatinius Calui repetenda sententia est: *Factum esse ambitum, scitis: & hoc vos scire, omnes sciunt.* Scis amicitias sancte colendas esse, sed non facis. Scis improbum esse, qui ab vxore pudicitiam exigit, ipse alienarum corruptor vxorum. Scis ut illi nil cum adultero, sic nihil tibi esse debere cum pellice: & non facis. Itaque subinde reducendus es ad memoriam. non enim reposita illa esse oportet, sed in promptu. Quæcumque salutaria sunt, sæpe agitari debent, sæpe versari: ut non tantum nota sint nobis, sed etiam parata. Adice nunc, quod aperta quoque, apertiora fieri solent. Si dubia sunt, inquit, quæ præcipis, probationes adicere debebis: ergo illæ, non præcepta, proficiēt. Quid quod etiam sine probationibus, ipsa monentis auctoritas prodest: sic quomodo iurisconsultorum valent responsa, etiam si ratio non redditur. Præterea, ipsa quæ præcipiuntur, per se multum habent ponderis: utique si aut carmini intexta sunt, aut prosa oratione in sententiam coartata. Sicut illa Catoniana: *Emas, non quod opus est, sed quod necesse est. Quod non opus est, asse carum est.* Qualia sunt illa, aut reddita oracula, aut similia: *Tempori parce; Te nosce.* Numquid rationem exiges, cum tibi aliquis hos dixerit versus?

Iniuriarum remedium est, obliuio.

Audentes fortuna iuuat.

Piger sibi ipse obstat.

Aduocatum ista non quærunt: affectus ipsos tangunt, & natura vim suam exercente proficiūt. Omnium honestarum rerum semina animi gerunt, quæ admonitione excitantur: non aliter quàm scintilla flatu leui adiuta, ignem suum explicat. Erigitur virtus, cum tacta est & impulsā. Præterea, quædam sunt quidem in animo, sed parum prom-

pta: quæ incipiunt in expedito esse, cum dicta sunt. Quædam diuersis locis iacent sparsa, quæ contrahere in exercitata mens non potest. Itaque in vnum conferenda sunt, & iungenda, vt plus valeant, animumque magis alleuent. Aut, si præcepta nihil adiuuant, omnis institutio tollenda est: ipsa natura contenti esse debemus. Hoc qui dicunt, non videt alium ingenij esse mobilis & erecti, alium tardi & hebetis: vtique alius alio ingeniosior est. Ingenij vis præceptis alitur & crescit, nouasque persuasiones adiecit innatis, & deprauata corrigit. Si quis inquit, non habet recta decreta, quid illi admonitiones iuuabunt vitis obligatum? Hoc scilicet, vt illis liberetur. non enim extincta in illo indoles naturalis est: sed obscurata, & oppressa. Sic quoque tentat resurgere, & contra praua nititur. nacta verò præsidium, & adiuta præceptis, conualefcit: si tamen illam diutina pestis infecit, non enecuit. Hæc enim ne disciplina quidem philosophiæ, toto imperu suo cõnixa, restituet. Quid enim interest inter decreta philosophiæ, & præcepta: nisi quod illa generalia præcepta sunt, hæc specialia? Vtraque res præcipit: sed altera in totum, particulatim altera. Si quis, inquit, recta habet & honesta decreta, hic ex superuacuo monetur. Minimè. nam hic quoque doctus quidem est facere, quæ debet: sed adhuc non satis prospicit. Non enim tantum affectibus impedimur, quo minus probanda faciamus, sed imperitia inueniendi, quid quæque res exigit. Habemus interdum compositum animum: sed residem, & in exercitatum ad inueniendam officiorum viam, quam admonitio demonstrat. Expelle, inquit, falsas opiniones de bonis & malis: in locum autem earum veras repone: & nihil habebit admonitio, quod agat. Ordinatur ista sine dubio ratione animus, sed non ista tantum. Nam quamuis argumentis collectum sit, quæ bona, quæ mala sint: nihilominus habent præcepta partes suas: & prudentia, & iustitia officiis constant: officia præceptis disponuntur. Præterea, ipsum de bonis malisque iudicium confirmatur officiorum executione, ad quam præcepta perducunt. Vtraque enim inter se consentiunt: nec illa possunt præcedere, vt non hæc sequantur, & hæc ordinem sequuntur suum. Vnde apparet illa præcedere. Infinita, inquit, præcepta sunt. Falsum est. nam de maximis ac necessariis rebus, non sunt infinita: tenues autem, differentias habent, quas exigunt tempora, loca, personæ. Sed his quoque dantur præcepta generalia. Nemo, inquit, præceptis curat insaniam, ergo nec malitiam quidem. Dissimile est. nam si insaniam sustuleris, sanitas reddita est: si falsas opiniones exclusimus, non statim sequitur dispectus rerum agendarum: & vt sequatur, tamen admonitio corroborabit rectam de bonis malisque sententiam. Illud quoque falsum est, nihil apud insanos proficere præcepta. Nam quemadmodum sola non possunt, sic curationem adiuuant: & denunciatio, & castigatio insanos coercuit. De illis insanis nunc loquor, quibus mens mota est, non erepta. ⁸ Leges, inquit, vt faciamus quod oportet, non efficiunt: & quid aliud sunt, quam minis mixta præcepta? Primum omnium, ob hoc illæ non persuadent, quia minantur: at hæc non cõgunt, sed exorant. Deinde leges à scelere deterrent: præcepta in officium adhortantur. His adice, quod leges quoque proficiunt ad bonos mores: vtique si non tantum imperant, sed docent. In hac re dissentio à Posidonio. Non probo, quod Platonis legibus adiecta principia sunt. Legem enim breuem esse oportet, quò facilius ab imperitis teneatur, velut emissæ diuinitus vox sit. Iubeat, non disputet. Nihil videtur mihi frigidius, nihil ineptius, quam lex cum prologo. Mone, dic quid me velis fecisse: non disco, sed pareo. Proficiunt itaque malis moribus, vt videbis ciuitates, vsas malis legibus. At non apud omnes proficiunt. Ne philosophia quidem: nec ideo inutilis, & formandis animis inefficax est. quid autem philosophia, nisi vitæ lex est? Sed putemus non proficere leges: non ideo sequitur, vt ne admonitiones quidem proficiant. Aut sic & consolationes nega proficere, dissuasionisque, & adhortationes, obiurgationes, & laudationes. Omnia ista monitionum genera sunt: per ista ad perfectum animi statum peruenitur. Nulla res magis animis honesta induit, dubiosque & in prauum inclinabiles reuocat ad rectum quam bonorum virorum conuersatio. Paullatim enim descendit in pectora: & vim præceptorum obtinet, frequenter audiri, adspici frequenter. Occursus mehercule ipse sapientium iuuat: & est aliquid quod ex magno viro vel tacente proficias. Nec tibi facile dixerim quemadmodum profit, sicut illud intelligam, profuisse. Minuta quædam, vt ait Phædon, animalia, cum mordent, non sentiuntur: adeo tenuis illis & fallens in periculum vis est. tumor indicat morsum, & in ipso tumore nullum vulnus apparer. Idem tibi in conuersatione virorum sapientium eueniet. non deprehendes quemadmodum, aut quando, tibi profit: profuisse deprehendes. Quorsum, in-

quit, hoc pertinet? æquè præcepta bona, si sæpe tecum sint, profutura, quam bona exempla. ⁹ Pythagoras ait, alium animum fieri intrantibus templum, deorumque simulachra ex vicino cernentibus, & alicuius oraculi opperientibus vocem. Quis autem negauerit, feriri quibusdam præceptis efficaciter etiam imperitissimos: velut his breuissimis vocibus, sed multum habentibus ponderis. *Nihil nimis.*

Auarus animus nullo satiatur lucro.

Ab alio expectes, alteri quod feceris.

Hæc cum ictu quodā audimus, nec ulli licet dubitare, aut interrogare. Quare? adeo etiam sine ratione ipsa veritas ducit. Si reuerētia frænāt animos, aut vitia compescit: cur non admonitio idem possit? Si imponit pudorem castigatio: cur admonitio non faciat, etiam si nudis præceptis utitur? Illa vero efficacior est, & altius penetrat, quæ adiuuat ratione, quod præcipit, quæ adiecit, quare quidque faciendum sit, & quis facientem obedientemque præceptis fructus expectet. Si imperio proficitur, & admonitione proficitur: atqui proficitur imperio: ergo & admonitione. ¹⁰ In duas partes virtus diuiditur, in contemplationem veri, & actionē: contemplationem institutio tradit, actionem admonitio. Virtutem & exercet, & ostendit recta actio: acturo autem si prodest qui suadet, & qui monet, proderit. Ergo si recta actio virtuti necessaria est, rectas autē actiones admonitio demonstrat, & admonitio necessaria est. Duæ res plurimū roboris animo dant fides veri, & fiducia: vtramque admonitio facit. Nam & creditur illi, & cum creditum est, magnos animus spiritus concipit, ac fiducia impletur: ergo admonitio non est superuacua. M. Agrippa, vir ingentis animi, qui solus ex his quos ciuilia bella claros potentesque fecerunt, felix in publicum fuit: dicere solebat, multum se huic debere sententiæ: *Nam concordia parua res crescunt, discordia maxima dilabuntur.* Hæc se aiebat, & fratrem, & amicū optimum factū. Si eiusmodi sententiæ familiariter in animū receptæ, formant eum: cur non hæc pars philosophiæ, quæ talibus sententiis constat, idem possit? Pars virtutis disciplina cōstat, pars exercitatione: & discas oportet, & quod didicisti, agendo confirmes. Quod si ita est, non tantū scita sapientiæ profunt, sed etiam præcepta: quæ affectus nostros ¹¹ velut edicto coercēt, & obligāt. Philosophia, inquit, diuiditur in hæc, ¹² scientiā & habitū animi. Nā illam qui didicit, & facienda ac vitanda percipit: nundum sapiens est, nisi in ea quæ didicit, animus eius transfiguratus est. Tertia pars ista præcipiēdi, ex vtroque est, & ex decretis & ex habitu: itaque superuacua est ad implendam virtutem, cum duo illa sufficiāt. Isto ergo modo & consolatio superuacua est, nam hæc quoque ex vtroque est: & exhortatio, & suasio, & ipsa argumentatio. nam & hæc ab habitu animi compositi validique proficiscitur. Sed quamuis ista ex habitu animi veniant, optimus animi habitus & ex his est, & ex illis. Deinde istud quod dicis, iam perfecti viri est, ac summam consecuti felicitatis humanæ. Ad hoc autem tardè peruenitur: interim etiam imperfecto, sed proficiēti, demonstranda est in rebus agendis via. Hanc forsitan etiam sine admonitione dabit sibi ipsa sapientia: quæ iam eò perduxit animum, ut moueri nequeat, nisi in rectum. Imbecillioribus quidem ingeniis, necessarium est aliquem præire: Hoc vitabis, hoc facies. Præterea, si expectat tempus quo per se sciat, quid optimum factu sit: interim errabit, & errando impiedietur, quò minus ad illud perueniat, quo possit se esse contentus: regi ergo debet, dum incipit posse se regere, Pueri ad præscriptum discunt, digiti illorum tenentur, & aliena manu per litterarum simulacra ducuntur: deinde imitari iubentur proposita, & ad illa reformare chirographum: sic animus noster dum eruditur ad præscriptum, iuuatur. Hæc sunt per quæ probatur, hanc philosophiæ partē superuacua non esse. Queritur deinde, an ad faciendum sapientem sola sufficiat. Huic quæstioni ¹³ suum diem dabimus. interim omissis argumentis, nonne apparet nobis esse opus aliquo aduocato, qui contra populi præcepta præcipiat? nulla ad aures nostras vox impunè perfertur: nocent qui optant, nocent qui execrantur. nam & horum imprecatio falsos nobis metus & inserit, & illorum amor malè docet benè optando. Mittit enim nos ad longinqua bona, & incerta & errātia, cum possimus felicitatē domo promere. Non licet, inquam, ire recta via. trahunt in prauum parentes, trahunt serui: nemo errat vni sibi, sed dementiam spargit in proximos, accipitque inuicē. Et ideo in singulis vitia populorum sunt, quia illa populus dedit. dum facit quisque peiorē, factus est. Didicit deteriora, deinde docuit: effectaque est ingens illa nequitia, congesto in vnum, quod cuique pessimum scitur. Sit ergo aliquis custos, & aurem subinde peruellat, abigatque rumores, & reclamet populis laudantibus. Erras enim, si existimas ¹⁴ nobiscum vitia

nasci. superuenerunt, ingesta sunt. Itaque monitionibus crebris, opiniones quæ nos circumsonant, compescamus. Nulli nos vitio natura conciliat: nos illa integros ac liberos genuit. Nihil quidem quod auaritiam nostram irritaret, posuit in aperto: pedibus aurum & argentum subiecit, calcandumque ac premendum dedit, quidquid est, propter quod calcamur ac premimur. Illa vultus nostros erexit in cælum, & quidquid magnificum mirumque fecerat, videri à suspicientibus voluit: ortus occasusque, & properantis mundi volubilem cursum, interdiu terrena aperientem, noctu cælestia: tardos siderum incessus, ¹⁵ si compares toti; citatissimos, si cogites, quanta spatia numquam intermissa velocitate circummeant: defectus solis & lunæ, inuicem obstantium. Alia deinceps digna miratu, siue per ordinem subeunt, ¹⁶ siue subditis causis mota profiliunt, vt nocturni ignium tractus, & ¹⁷ sine vlllo ictu sonituque fulgores ¹⁸ cæli patiscentis, columnæque ac trabes, & varia simulacra flammæ. Hæc supra nos natura disponit: ¹⁹ aurum quidem & argentum, & propter ista numquam pacem agens ferrum, quasi male nobis committerentur, abscondit. Nos in lucem, propter quæ pugnaremus, extulimus: nos & causas periculorum nostrorum, & instrumenta, dissecto terrarum pondere erui-mus: nos fortunæ mala nostra tradidimus, nec erubescimus summa apud nos haberi, quæ fuerant ima terrarum. Vis scire, quam falsus oculos tuos decipit fulgor? nihil est istis, quamdiumersa & inuoluta cæno suo iacent, foedius, nihil obscurius. quid nūquādo per longissimorum cuniculorum tenebras extrahuntur: nihil est illis dum fiunt, & à facie sua separantur, informius. Denique ipsos opifices intueri, per quorum manus sterile terræ genus & informe perpurgatur, videbis quanta fuligine oblinantur. Atqui ista magis inquinant animos, quàm corpora: & in possessore eorum, quàm in artifice, plus est sordium. Necessarium itaque est admoneri, & habere aliquem aduocatū bonæ mentis, eque tanto fremitu tumultuque falsorum, ²⁰ vnam denique audire vocem. Quæ erit illa vox? ea scilicet, quæ tibi tantis clamoribus ambitiosis exsurdato, salubria insusurret verba: quæ dicat, Non est quod inuideas istis, quos magnos felicesque populus vocat: non est quod tibi compositæ mentis habitum & sanitatem plausus excutiat: non est quod tibi tranquillitatis tuæ fastidium faciat ille, ²¹ sub illis fascibus, purpura cultus: non est quod feliciorum eum iudices, cui submouetur, quàm ²² quem licitor semita deicit. Si vis exercere tibi vtile, nulli autem graue imperium, submoue vitia. Multi inueniuntur, qui ignem inferant vrbibus, qui inexpugnabilia sæculis, & per aliquot ætates tuta prosternant, qui æquum arcibus aggerem attollant, & muros in miram altitudinem adductos arietibus ac machinis quassent: multi sunt, qui ante se agant agmina, & tergis hostium graues instent, & ad mare magnum perfusi cæde gentium veniant: sed hi quoque, vt vincerent hostem, cupiditate victi sunt. Nemo illis venientibus restitit, sed nec ipsi ambitioni, crudelitati que restiterant: tunc cum agere visi sunt alios, agebantur. Agebat infelicem Alexandrum furor aliena deuastandi, & ad ignota mittebat. An tu putas sanum, qui à Græciæ primum cladibus, in qua eruditus est, incipit: qui quod cuique optimum est, eripuit? Lacedæmona seruire iubet, ²³ Athenas tacere. Non contentus tot ciuitatum strage, quas aut vicerat Philippus, aut emerat, & alias alio alio loco proicit, & toto orbe arma circumfert: nec substitit vsquam lassæ crudelitas. immanium ferarum modo, quæ plus quàm exigit fames, mordent. Iam in vnum regnum multa regna coniecit; iam Græci Persæque eundem timent; iam etiam à Dario liberæ nationes iugum accipiunt: ²⁴ hic tamen vltra Oceanum solemque, indignatur ab Herculis Liberique vestigiis victoriam flectere, ipsi naturæ vim parat. Non ille ire vult, sed non potest stare: non aliter, quàm in præceps deiecta pondera, quibus eundi finis est, iacuisse. Ne Cn. quidē Pompeio externa bella, aut domestica, virtus aut ratio suadebat: sed insanus amor magnitudinis falsæ, modò in Hispaniam & Sertoriana arma, modò ²⁵ ad colligendos piratas, ac maria pacanda vadebat. Hæ prætexebantur causæ, ad continuandam potentiam. Quid illum ²⁶ in Africam, quid ²⁷ in Septemtrionem, quid in Mithridatem, & Armeniam, & omnes Asiæ angulos traxit? infinita scilicet cupido crescendi: cum sibi vni parum magnus videretur. Quid C. Cæsarem in sua fata, pariter ac publica, immisit? gloria & ambitio, & nullus supra ceteros eminendi modus. Vnum ante se ferre non potuit, cum resp. supra se duos ferret. Quid, tu C. Marium semel consulem (vnum enim consulatum accepit, ²⁸ ceteros rapuit) cum Theutonicos Cimbrofque cōcideret, cum Iugurtham per Africæ deserta sequeretur, tot pericula putas appetisse, virtutis instinctu? Marius exercitum, Marius ducebat ambitio. Isti cum omnia concuterent, cōcutiebantur: turbinum more, qui rapta conuoluunt, sed ipsi ante voluntur, & ob hæc maiore impetu incutunt, quia nullū illis sui regimen est. Ideoq; cum multis fuerūt mali, pestiferam

illam vim, quæ plerisque nocuerunt, ipsi quoque sentiunt. Non est quod credas, quemquam fieri aliena infelicitate felicem. Omnia ista exempla, quæ oculis atque auribus nostris ingeruntur, retexenda sunt, & plenum malis sermonibus pectus exhauriendum. Inducenda est in occupatum locum virtus: quæ mendacia contra verum placentia extirpet, quæ nos à populo, cui nimis credimus, separet, ac sinceris opinionibus reddat. Hæc est enim sapientia; in naturam conuertere, & eò restitui, unde publicus error expulerit. Magna pars sanitatis est, hortatores insaniam reliquisse, & ex isto cœtu inuicem noxio procul abiisse. Hoc ut esse verum scias, adspice, quāto aliter unusquisque populo viuatur, aliter sibi. Non est per se magistra solitudo innocentia, nec frugalitatem docet rura: sed ubi testis ac spectator abcessit, vitia subsidunt, quorum monstrari & conspici fructus est. Quis eam, quam nulli ostenderet, induit purpuram? quis posuit secretā in auro dapem? quis sub alicuius rusticæ arboris proiectus umbra, luxuriæ suæ pompam solus explicuit? Nemo oculis suis laurus est, ne paucorum quidem & familiarium, sed apparatus vitiorum suorum pro modo turbæ spectantis expandit. Itaque irritamentum est omnium, in quæ insanimus, admirator & conscius. Ne concupiscamus efficies, si ne ostendamus effeceris. Ambitio, & luxuria, & impotentia, scenam desiderant: sanabis ista, si absconderis. Itaque si in medio urbium fremitu collocati sumus, stet ad latus monitor, & contra laudatores ingentium patrimoniorum laudet paruo diuitem, & usu opes metientem. Contra illos, qui gratiam ac potentiam attolunt, otium ipse suspiciat traditum litteris, & animum ab externis ad sua reuersum. Ostendat ex constitutione vulgi beatos, in isto inuidioso fastigio suo tremantes & attonitos, longeque aliam de se opinionem habentes, quā ab aliis habetur. Nam quæ aliis videntur excelsa, ipsis prærupta sunt. Itaque exanimantur, & trepidant, quoties despexerunt in illud magnitudinis suæ præceptum. Cogitant enim varios casus, & in sublimi maximè lubricos: tunc appetita fornidat, & quæ & illos graues aliis reddit, grauior ipsis felicitas incumbit. Tunc laudant otium lene & sui iuris: odio est fulgor, & fuga iam à rebus adhuc stantibus quaeritur: tunc demum videas philosophantes metu, & ægræ fortunæ sana consilia. Nam quasi ista inter se contraria sint bona fortuna, & mens bona: ita melius in malis sapimus, secunda rectum auferunt.

I. LIPSIVS.

1. **E**am partem philosophiæ.] *ἡ ἀποφαινετική, siue: Præceptiuam. Infra, Epist. xcv. initio.*

2. Aristo Stoicus.] *Qui idem Chius cognomento, supra epist. lxxxix. & eius ibi hæc sententia: Aristo Chius moralem scientiam circuncidit, & eum locum qui monitiones continet, sustulit.*

3. At illam non Habentem.] *Δογματική, siue Decretoriam.*

4. In puerili esse præscripto.] *In gnomis & sententiis, quæ describendæ & ediscendæ proponuntur. Ita infra: Pueri ad præscriptum discunt, digiti illorum tenentur. Præscriptum ergo, exemplar.*

5. Inter insaniam publicam.] *Qua populi gentesque laborant, præter sapientem. Vide illud Paradoxum, Omnes stultos insanire.*

6. Plenis oculis ac tumentibus.] *Sic in Suetonii Tiberio, cap. vii. Contentis ac tumentibus oculis prosequi, quod sit ubi figimus oculos, atque ipsos velut intedimus, & spiritu implemus. Fit in amore, fit in diuino intuitu.*

7. Et denuntiatio.] *Comminatio, periculi admonitio.*

8. Leges, inquit, ut faciamus.] *Ponit, ut positum: atque non præiuit.*

9. Pythagoras ait.] *Hoc ita in Cicerone ii. de Legib. Et illud benè dictum est à Pythagora, doctissimo viro, tum maximè & pietatem & religionem versari in animis, cum rebus diuinis operam daremus.*

10. In duas partes.] *Aliquid in Manuduct. ii. Dissertat. v.*

11. Velut edicto.] *Allusum ad morem eius aui, quo Principes Edicta in publico proponebant, populo admonendo, castigando, coercendo. Notauit ad lib. iiii. Annal. Taciti.*

12. Scientiam & habitum.] *Scientiam, quæ Decretis constat: Habitum, qui ab actione & exercitio illorum paratur. Sed nec ista obiectio præiuit.*

13. Suum diem dabimus.] *In epistola sequenti: Petis à me, ut id quod in diem suum dixeram debere referri, repræsentem.*

14. Nobiscum vitia nasci.] *Hoc enim Stoici fortiter abnuunt, & volunt Natura bonos esse. Vide Manuduct. ii. Dissert. x.*

15. Si compares toti.] *Mundo supremo.*

16. Siue subditis causis.] *Id esset, inferis & subiectis: nempe à vaporibus terrenis. Quidam tamen libri, subitis: repentinis & incertis, ut nasci solent meteora.*

17. Sine villo ictu sonituque fulgores.] *De quibus nostrum vide Nat. Quæst. i. cap. xiv. & xv.*

18. Cæli patifcentis.] *Sic lego, cum Pinciano: & omnino diuellendum hoc à Fulgoribus, qui alia causa fiunt. Inselligit igitur Chasmata, aut tales cæli recessus. At vulgata lectio erat, fulgores cæli fatifcentis.*

19. Aurum quidem & argentum.] *Similis sententia quadam De Benef. vii. cap. x. & ista Plinij, lib. xxxiii. initio: Terra & hæc (inuariantia) summa sui parte tribuit, ut minimè parca facilisque in omnibus, quæ profunt. Illa nos premunt, illa nos ad inferos agunt, quæ occultauit atque demersit.*

20. Vnam

20. Vnam denique audire.] *Pincianus vellet, veram: possis &, viuam.*
 21. Sub illis Facibus.] *Qui erecti praeuult: ideo sub illis. Intelligit magistratum, aut imperium.*
 22. Quem lictor semita.] *Nam in submouendo, manu & virga etiam impellebant. Vide me de tota re Ele-
 stor. 1. cap. XXII.*
 23. Athenas tacere.] *Quarum propria eloquentia, sed & loquentia. Ideo Tertulianus, linguatam ciuitatem
 dixit: Sidonius, Athenis loquacior, adagij forma.*
 24. Hic tamen ultra.] *Alij libri, Istamen, vel, His. Puto fuisse: It tamen: nempe animo & cupidine:
 Muretus interpolauerat.*
 25. Ad colligendos piratas.] *Ita scripti libri: contra quos idem Muretus, cogendos, ediderat. Sed illud bene.
 fudit enim fugauitque piratas: sed ut finis belli esset, reliquias eorum Contractas (aut Velleius) in urbibus;
 remotoque à mari loco, in certa sede constituit. Ita qui sparsi per omnia maria erant: collegit, & fregit.*
 26. In Africam.] *Bello Mariano, missus eo contra Domitium & regem Iarham.*
 27. In Septemtrionem.] *In Galliam iuit, eodem bello, & res ibi cum Metello feliciter gessit. An & Mithri-
 datis bello intelligit, petros Colchos, Iberos, Albanos?*
 28. Ceteros rapuit.] *Non videtur profecto, si duos ultimos excipias. Nam priores, in discrimine patriæ, absenti
 delati. Vide Plutarchum.*

MURETVS.

EAM partem philosophiæ] *Duorum generum sunt ea quæ in philosophia traduntur: dogmata seu decreta, &
 præcepta. Dogmata sunt ratæ quædam sententiæ, quibus de fine bonorum, de sapientia, de statu sapientis, aliisque
 cuiusmodi non vere tantum, sed & firme ac constanter iudicamus. Eiusmodi sunt, beatam vitam in sola virtute con-
 sistere: diuitias, firmitatem valetudinis, bonam existimationem & talia præponenda quidem esse contrariis; si nobis de-
 tur electio, neque tamen bona esse: cum hoc nomen in virtute tantum & ea quæ à virtute manant; conuiuiat: neque
 qui eis omnibus careat, omnibus prematur aduersis, dum virtute præditus sit, idcirco minus beatum fore. Sapientem
 semper quietum esse, semper placidum, semper similem sui, neque unquam eorum quæ extra se posita sunt, aut adeptione
 letari, aut amissione torqueri. Hæc igitur & huiusmodi sunt dogmata: quæ non ad hanc aut illam vitæ partem diri-
 guntur, sed ad omnem vitam pertinent, & vniuersæ hominis animum informant. At præcepta sunt, quæ ad singulas
 vitæ partes pertinent: ut cum præcipimus, quomodo vir cum uxore, pater cum liberis, ciuis cum ciuib; gerere se debeat.
 Hæc quidam sola recipiebant: generales illis disputationes, ut inutiles & superuacaneas, contemnebant: Aristo con-
 tra, decreta amplexabatur, magnique faciebat: præcepta minime necessaria esse dicebat. Nam neque profutura iis, qui
 non ante decretis confirmati essent, ea quæ penitus peribissent, & illa qui cognoscent ipsos sibi præcipere quid faciendum
 sit, neque monitore ad singula indigere. Seneca rationes quibus Aristo nitebatur exponit, easque confutat. Addit præ-
 terea, in ea quæ proxime sequitur epistola, quæ huius quasi quædam appendix est, non præcepta modo utilissima esse, sed
 etiam descriptiones quasdam tum vitiosorum, tum virtute præditorum hominum, quibus veteres philosophi ad res tan-
 quam oculis subiiciendas utebantur, quales sunt characteres, qui tribuuntur Theophrasto, neque sane illius philosophi ele-
 gantia indigni videntur. Sciendum autem est, ex accurata huius epistolæ lectione pretendam esse intelligentiam loci cu-
 iusdam obscurissimi è primo libro Ciceronis de officiis: cuius hoc principium est, Omnis de officio duplex est quæ-
 stio. de cuius vera sententia quotquot usque in hunc diem conatum suum ad libros illos illustrandos contulerunt, ne per
 somnium quidem cogitarunt.*

Aut vacantem quidam,] *Id est, nullis prauis opinionibus occupatam: Male in aliis libris legebatur vagantem:
 Inter infaniam publicam.] Quia omnes, præter sapientem, insani sunt, neque tamen eleborum potant, neque cu-
 ratorem accipiunt. De hac infania intelligendus Horatius, cum ita scribit:*

Infanire putas solemnia me: neque rides,
 Nec medici credis. nec curatoris egere.

Ad videndum,] *Male in aliis, ad videndum. de oculis enim sermo est.*

Non probo, quod Platonis legibus adiecta principia sint.] *Ut Seneca à Possidonio licuit, sic mihi hoc loco à
 Seneca dissentire liceat. Mihi quidem præmia illa legum Platoniarum plane admirabilia videntur. Prius enim amore
 honestatis: quod in illis præmiis sit: tum, si id parum proficiat, propositis pœnis, quod præstant subiectæ præmiis sanctio-
 nes, animi ciuium ab improbitate & à turpitudine sunt auocandi. Sed suum cuique iudicium.*

PINCIVS.

AT illam habentem præcepta.] *Legendum puto decreta, non præcepta, ut ex sequentibus constat.
 Quocunque illa vult, utitur.] Inuertenda sunt dictiones, quocunque vult, illa utitur, ex vetere lectione:
 Alioquin doces illud quod sano faciendum sit,] Castigo, Alioquin doces illum quid sano faciendum
 Sic incide, sic cœna:] Nonnulla exemplaria, sic incide, sic mane. [sit, ex eadem.
 Vtrum manifesta domum an dubia percipies?] Corrige, Vtrum deinde manifesta, an dubia præcipies?
 & mox paulo monitore legito, ex vetere lectione.*

Si iam mones quod obscurum est] *Scribe per maiorem, Si id mones quod obscurum est, ex eadem.*

Scit sibi faciendum, scit etiam te tacente.] *Castigo, Scit quid sibi faciendum sit, quid non, etiam te
 tacente, ex exemplari domestico.*

Aut procurare mentem agram,] *Codices nonnulli percurare legunt, non procurare.*

Aut vagantem] *Agnoscent quædam vetusta exemplaria aut vacantem. etsi sunt quæ impressæ lectioni cōsentiant.*

Malitia liberatur, & liberatis non est opus exhortatione.] *Vetus lectio, Malitia liberatus & liberat:
 Non est opus exhortatione.*

Non ut tantum nota sint nobis, sed etiam parata] *Permuta dictionum ordinem, ut non tantum nota
 sint nobis &c. ex eadem.*

Emas non quod opus est, sed quod necesse est.] *Scribendum reor contra omnia exemplaria non emas quod
 opus non est, sed quod necesse est. Confirmat hanc emendationem Seneca ipse subdens: Quod non opus est,
 alle charum est. Alioqui quod opus est, necesse est.*

Animum quoque magis alleuent.] *Lege*, animumque magis alleuent, *ex vetere lectione*.
 Non vident aliud ingenium esse hominis mobilis & erecti, aliud tardi & hebetis.] *Corrige*, non videt
 alium esse ingenij mobilis & erecti, alium tardi & hebetis, *ex eadem*.
 Vtique alius alio ingeniosior est.] *Eadem*, Vtique alium alio ingeniosorem.
 Hoc scilicet ut liberetur,] *Scribe*, Hoc scilicet, ut illis liberetur, *ex eadem*.
 Si tamen illam diutina pestis non infecit, nec enecuit,] *Corrige*, si tamen illam diutina pestis infecit,
 nec enecuit: *ex exemplari Scholarum Salmenticensium*. Dixerat enim paulo ante obscuratam esse & oppressam indo-
 lem, non extinctam. Considerandumque an sit magis commoda lectio tantum, quam tamen.
 Sed ad hæc non satis prospicit.] *Præpositio ad superuacanea est*, & perspicit, legendum, non prospicit, *ex
 vetere lectione*.

Dubiosque & in paruum inclinabiles.] *Sic quidem omnia quæ legerim exemplaria præter Franciscanum, in quo
 inclinantes legitur, non inclinabile*.

Si sæpe tecum sint, profutura quam bona exempla.] *Desunt duo verba in fine addenda*, plus putes: *ex
 vetere lectione*.

Pythagoras ait, alium animum fieri intrantibus templum, deorumque simulacra ex vicino cernenti-
 bus & alicuius oraculi vocem opperientibus.] *Locus mutilatus, & verbis nonnullis cassus in exemplaribus om-
 nibus: præterquam in meo familiari, in quo sic habetur*: Pythagoras ait, alium animum fieri intrantibus tem-
 plum, deorumque simulacra ex vicino cernentibus, & alium ante fores alicuius oraculi vocem op-
 plum, deorumque simulacra ex vicino cernentibus, *ex vetere lectione*. [periētibus.

Etiā si nudis præceptis utimur?] *Scribendum* utitur non utimur, *ex vetere lectione*.
 Quæ adiuuat ratione quæ præcipit,] *Castigatus eadem*, quæ adiuuat ratione quod præcipit.

Si imperio & admonitione proficitur.] *Lege ex eadem*, Si imperio proficitur, & admonitione.

Vtraque admonitio facit.] *Scribendum*, Vtramque admonitio facit, *ex eadem*.

Quæ affectus nostros velut edicto coercet & obligant.] *Scribe*, ablegant, non obligant, *ex eadem*.

Nam qui dedit & facienda ac vitanda percipit,] *Scribe*, illam qui didicit, & facienda ac vitanda
 percepit, *ex eadem*.

Cui duo ista sufficiant.] *Legendum*, cui duo illa sufficiant, *ex eadem*.

Nulla ad aures nostras vox impune profertur.] *Lege* perfertur, non profertur, *ex eadem*.

Nemo erat vni,] *Eadem*, Nemo errat vni sibi.

Opiniones quæ nos circumsonant, compescamus.] *Eadē*, opiniones quæ nos circumsonant, repellantur.

Calcandumque ac premendum dedit, & quicquid est propter quod calcamur ac premimur.] *Scribe
 per maiorem*, Calcandumque ac premendum dedit quicquid est propter quod, &c. *ex eadem*.

Et sine vllō ictu sonituque fulgores cæli fatiscentes.] *Legendum videtur per maiorem, & distinte*, Cæli
 fatiscentes. Ut per fulgores accipias quod Græci selas appellant: per cælos fatiscentes, chasmata, etsi vetus omnis lectio non
 fatiscentes præferat, sed patiscentes.

Hæc supra nos natura disponit.] *Vetus lectio*: Hæc supra nos itura disposuit.

Sterile terræ genus & informe perpurgetur.] *Maior codicum pars infernum legit*, non informe.

Vnam denique vocem audire.] *Quid si legas*: veram, non vnam, lubrico lapsu inter utrumque verbum, cum
 veram per compendium scribitur.

Quam quem lictor semita deiicit.] *Antiqua lectio*, quam te quem lictor semita deiicit.

Nemo illis venientibus resistit,] *Scribo* restitit, non resistit, *ex eadem*.

In qua eruditus est incipit, qui quod cuique optimum est, eripuit?] *Scribe*, incipit & eripit præsent
 tempore, non incepit & eripuit. Nam præterquam quod vetus lectio ita habet, sequitur eodem tempore iubet, cum
 dicit statim.

Lacedæmoniam seruire iubet.] *Lege* Lacedæmonia non Lacedæmoniam, *ex correctioribus codicibus*.

Et alias alio loco proicit,] *Coniunctio & superuacanea est*, *ex eisdem*.

Nec subsistit vnquam lassata crudelitas,] *Corrige*, nec subsistit vsquam lassata crudelitas, *ex eisdem*.

Cum Teutonicos Cimbroscque consideret,] *Teutonos lege*, non Teutonicos, *ex geographis omnibus,
 & vetere lectione*.

Qui rapta conuoluunt, & ob hæc maiore impetu incurrunt,] *Scribendum*, qui rapta conuoluunt, sed
 ipsi ante voluuntur, & ob hoc maiore impetu incurrunt, *ex eadem*.

Ideoque cum multis fuerint mali.] *Corrige*, Ideoque cum multis fuerint malo, *ex eadem*.

Et existo cætu inuicem noxia procul abegisse,] *Castiga*, & ex isto cætu inuicem noxia procul
 abiisse, *ex eadem*.

Quis sub alicuius umbra rusticæ arboris positus,] *Legō*, Quis sub alicuius rusticæ arboris proiectus
 umbra, *ex eadem*.

Si ut non ostendamus effeceris.] *Castigatio vetus lectio*, si ne offendamus, effeceris.

OPSOPOEVS.

Lipsij El. cap. 23.) *vetus*, quam te quem lictor &c. idem monuerat Pincianus.
Ceteræ editiones absque altero &, & quæ illos graues.

GRVTERVS ET IVRETVS.

Scis improbum esse qui ab vxore pudicitiam exigit &c.] *Idem postea Antonius prodidit, cuius particulam
 B. August. lib. 2. de Adult. coniug. ad Pollentiam ex Codice Gregoriano refert. Sic etiam Lactantius lib. 6. c. 23.
 Seruanda igitur ab utroque fides alteri est, imo exemplo continentie docenda vxor ut se caste gerat
 iniquū est enim ut id exigas quod præstare ipse non possis. videatur & Papinianus l. 13. §. index ff. de adult.
 sed imprimis Brissonius lib. singul. de adult. & P. Faber lib. 2. Semest. c. ult.*

Quam te quem lictor semita deiicit] *sic legendum putat Lipsius lib. 1. Elect. cap. 22. & hinc discit, lictores
 non sola submouisse voce, quod & pluribus ab eo confirmatur locis.*

ARGVMENTVM I. LIPSI.

HÆRET aut pendet a priore, quariturque, An igitur Parænetica sola sufficiat? cum præsertim ostenderit, tantos eius & tam claros vsus. Negat, & argumenta quæ adferuntur ponit, ac refellit. Dogmaticam igitur laudat, & ab illo fonte manare Præcepta, & vitam ea contineri ostendit. Florida miscet, & in Luxum, Libidinem, Ambitum obiter excarrit. Tota pulchra & fructuosa est.

EPIST. XCV.

PETIS a me, ut id quod ¹ in diem suum dixeram debere referri, repræsentem, & scribam tibi, an hæc pars philosophiæ, quam Græci *ἠθικὴν* vocant, nos præceptiuam dicimus, satis sit ad consummandam sapientiam. Scio te in bonam partem accepturum, ² si negauero. Eo magis promitto, & verbum publicum perire non patior: *Postea noli rogare, quod impetrare nolueris.* Interdum enim obnixè petimus, id quod recusaremus, si quis offerret. Hæc siue leuitas est, siue vernilitas, punienda est promittendi facilitate. Multa videri volumus velle, sed nolumus. Recitator historiam ingentem attulit, minutissime scriptam, arctissime plicatam, & magna parte perlecta: *Desinam, inquit, si vultis.* Acclamatur, *Recita, recita.* ab his qui illum obmutescere illico cupiunt. Sæpe aliud volumus, ³ aliud optamus: & verum ne diis quidem dicimus; sed dii aut non exaudiunt, aut miserentur. Ego me, omiſſa misericordia, vindicabo, & tibi ingentem epistolam impingam: quam tu si inuitus leges, dicito: *Ego mihi hoc contraxi.* teque inter illos numera, quos vxor magno ducta ambitu torquet: inter illos, quos diuitiæ per summum acquisitæ sudorem, male habent: inter illos, quos honores, nulla non arte atque opera petiti, discruciant: & ceteros, malorum suorum compotes. Sed ut, omisso principio, rem ipsam aggrediar: Beata, inquit, vita constat ex actionibus rectis: ad actiones rectas, præcepta perducunt: ergo ad beatam vitam præcepta sufficiunt. Non tamen semper ad actiones rectas præcepta perducunt, sed cum obsequens ingenium est: aliquando frustra admouentur, si animi opiniones obsident prauæ. Deinde, etiam si recte faciunt, nesciunt facere se recte. Non potest enim quisquam nisi ab initio formatus, & tota ratione compositus, omnes exsequi numeros, ut sciat quando oporteat, & in quantum, & cum quo, & quemadmodum. Quare non potest toto animo ad honesta conari, ne constanter quidem, aut libenter: sed respiciet, sed hæsitabit. Si honesta, inquit, actio ex præceptis venit, ad beatam vitam præcepta abunde sunt: atqui est illud: ergo & hoc. His respondemus, Actiones honestas ex decretis fieri, non tantum præceptis. Si aliæ, inquit, artes contentæ sunt præceptis, contenta erit & sapientia: nam & hæc ars vitæ est. Atqui gubernatorem facit ille qui præcipit, Sic moue gubernaculum, sic vela submitte, sic secundo vento vttere, sic aduerso resiste, sic dubium communemque tibi vindica. alios quoque artifices præcepta confirmant: ergo non hoc idem poterunt artifices viuendi? Omnes istæ artes circa instrumenta vitæ occupatæ sunt, non circa totam vitam. Itaque multa illas inhihent extrinsecus, & impediunt, spes, cupiditas, timor. At hæc quæ artem vitæ professæ est, nulla re, quo minus se exerceat, vetari potest. discutit enim impedimenta, & tractat obstantia. Vis scire quam dissimilis sit harum artium conditio, & huius? In illis excusatius est voluntate peccare, quam casu: in hac, maxima culpa est, sponte delinquere. Quod dico, tale est. Grammaticus non erubescit solæcismum, si sciens facit: erubescit, si nesciens. Medicus si deficere ægrum non intelligit, quantum ad artem magis peccat, quam si se intelligere dissimulat. At in hac arte viuendi, turpior volentium culpa est. Adiice nunc, quod artes quoque pleræque, imo ex omnibus liberalissimæ, habent decreta sua, non tantum præcepta: sicut medicina. Itaque alia est Hippocratis secta, alia Asclepiadis, alia Themisonis. Præterea nulla ars contemplatiua sine decretis suis est, ⁴ quæ Græci vocant *δὲγματα*: nobis decreta licet appellare, vel scita, vel placita: quæ in geometria & in astronomia inuenies. Philosophia autem & contemplatiua est, & actiua: spectat, simulque agit. Erras enim, si illam putas tantum terrestres operas promittere: altius spirat. Totum, inquit, mundum scrutor, nec me intra contubernium mortale contineo, suadere vobis, ac dissuadere contenta: magna me vocant, supraque vos posita.

*Nam tibi de summa cæli ratione, deumque,
Differere incipiam, & rerum primordia pandam,*

Vnde omnis natura creet res, auctet, alatque,

Quoque eadem rursus natura perempta resoluat:

vt ait Lucretius. sequitur ergo, vt cum contemplatiua sit, habeat decreta sua. Quid, quod facienda quoque nemo rite obibit, nisi is cui ratio erit tradita, qua in quaque re omnes officiorum numeros exsequi possit? quos non seruabit, ⁵ qui in re præcepta acceperit. Imbecilla sunt per se, & vt ita dicam, sine radice, quæ partibus dantur. Decreta sunt quæ muniant, quæ securitatem nostram, tranquillitatemque tueantur, quæ totam vitam, totaque rerum naturam simul contineant. Hoc interest inter decreta philosophiæ, & præcepta: quod inter elementa, & membra. hæc ex illis dependent: illa & horum causæ sunt & omnium. Antiqua, inquit, sapientia nihil aliud, quam facienda & vitanda, præcepit: & tunc longe meliores erant viri: postquam docti prodierunt, boni defunt. Simplex enim illa & aperta virtus in obscuram & solertem scientiam versa est, docemurque disputare, non viuere. Fuit sine dubio, vt dicitis, vetus illa sapientia, cum maxime nascens rudis: non minus quam ceteræ artes, quarum in processu subtilitas creuit. Sed ne opus quidem adhuc erat remediis diligentibus. Nondum in tantum nequitia surrexerat, nec tam late se sparserat: poterant vitiis simplicibus obstare remedia simplicia. Nunc necesse est tanto operosiora esse munimenta, quanto valentiora sunt, quibus petimur. Medicina quondam paucarum fuit scientia herbarum, quibus sisteretur fluens sanguis, vulnera coirent paullatim: deinde in hæc peruenit tam multiplicem varietatem. Nec est mirum, tunc illam minus negotij habuisse, firmis adhuc, solidisque corporibus, & facili cibo, nec per artem voluptatēque corrupto. Qui postquam cœpit, non ad tollendam, sed ad irritandam famem quæri, & inuentæ sunt mille condituræ, quibus auiditas excitaretur: quæ desiderantibus alimenta erant, onera sunt plenis. Inde pallor, & neruorum vino madentium tremor, & miserabilior ex cruditatibus, quam ex fame macies: inde incerti labantium pedes, & semper qualis in ipsa ebrietate titubatio: inde in totam cutem humor admissus, distentusque venter, dum male assuescit plus capere, quam poterat: inde suffusio luridæ bilis, & decolor vultus, tabesque in se putrescentium, & retorti digiti articulis obrigescentibus, neruorum sine sensu iacentium torpor, aut palpitatio sine intermissione vibrantium. Quid capitis vertigines dicam? quid oculorum auriumque tormenta, & cerebri æstuantis verminationes, & omnia per quæ exoneramur, internis vlceribus affecta? Innumerabilia præterea febrium genera, aliarum impetu sæuientium, aliarum tenui peste repentium, aliarum cum horrore & multa membrorum quassatione venientium? Quid alios referam innumerabiles morbos, supplicia luxuriæ? Immunes erant ab istis malis, qui nondum se deliciis soluerant, qui sibi imperabant, sibi ministrabant. Corpora opere ac vero labore durabant, aut cursu defatigati, aut venatu, aut tellure versata: excipiebat illos cibus, qui nisi esurientibus placere non poterat. Itaque nihil opus erat tam magna medicorum supellectile, nec tot ferramentis, atque pyxidibus. Simplex erat ex simplici causâ valetudo: ⁶ multos morbos multa fercula fecerunt. Vide quantum rerum per vnâ gulam transitarum permisceat luxuria, terrarum marisque vastatrix: necesse est itaque inter se tam diuersa dissideant, & hausta male digerantur, alijs alio nitentibus. Nec mirum, quod inconstans variusque ex discordi cibo morbus est: & illa ex contrariis naturæ partibus in eundem compulsâ redundat. Inde ⁷ tam nullo ægrotamus genere, quam viuimus. Maximus ille medicorū, & huius scientiæ conditor, ⁸ fæminis nec capillos defluere dixit, nec pedes laborare. Atqui hæc iam & capillis destituuntur, & pedibus agræ sunt. Non mutata fæminarum natura, sed vita est. nam cum virorum licetiam æquauerint, corporum quoque viriliū vitia æquauerunt. ⁹ Non minus peruigilant, non minus potant, & oleo & mero viros prouocant: æque inuitis ingesta visceribus per os reddunt, & ¹⁰ vinum omne vomitu remetiuntur: æque niuem rodunt, solatium stomachi æstuantis. Libidine vero, nec maribus quidem cedūt, pati natæ. Dij illas deæq. male perdāt: adeo peruersum cōmentæ genus impudiciæ, ¹¹ viros ineunt. Quid ergo mirandum est, maximum medicorum ac naturæ peritissimum, in mēdacio prehendi, cum tot fæminæ podagricæ caluæque sint? Beneficium sexus sui vitiis perdiderūt: & quia fæminam exuerūt, damnatæ sunt morbis virilibus. Antiqui medici nesciebāt dare cibum sapius, & ¹² vino fulcire venas cadētes: ¹³ nesciebāt saniem emittere, & diutinam ægrotationem balneo sudoribusq. laxare: nesciebant crurum vinculo, brachiorumque, latētem vim, & in medio sedentem, ad extrema reuocare. Non erat necesse circumspicere multa auxiliorum genera, cum essent periculorum paucissima. Nunc vero quam longe processerunt mala

valetudinis? has vsuras voluptatum pendimus, vltra modum fasque concupitarum. Innumerabiles esse morbos miraris? coquos numera. ¹⁴ Cessat omne studium: & liberalia professi, sine vlla frequentia, desertis angulis præsent. In rhetorum ac philosophorum scholis, solitudo est: at quam celebres culinæ sunt, quanta circa nepotum focos iuuentus premit? Transeo ¹⁵ puerorum infeliciū greges: quos post transacta conuiuia, ¹⁶ aliæ cubiculi contumeliæ expectant. Transeo agmina exoletorum, ¹⁷ per nationes coloresque descripta, vt eadem omnibus leuitas sit, eadem primæ mensura lanuginis, eadem species capillorum, ne quis cui rectior est coma, crispulis misceatur. Transeo pistorum turbam, transeo ministratorum, per quos ¹⁸ signo dato ad inferendam cænam discurretur. Dij boni, quantum hominum vnus venter exercet? Quid, tu illos boletos, voluptarium venenum, nihil occulti operis iudicas facere, etiam si præsentanei non furant? Quid, tu illam æstiuam niuem non putas calum iecinoribus obducere? Quid, illa ostrea, inertissimam carnem, cæno saginatam, nihil existimas limosæ grauitatis inferre? Quid, illud ¹⁹ Sociorum garum, pretiosam ²⁰ malorum piscium saniem, non credis vrere falsa tabe præcordia? Quid, illa purulenta, & quæ tantum non ab ipso igne in os transferuntur, iudicas sine noxa, ²¹ in ipsis visceribus exstingui? Quam fœdi atque pestilentes ructus sunt, quantum fastidium sui exhalantibus crapulam veterem? scias putrescere sumpta, non concoqui. Memini fuisse quondam ²² in sermone nobilem patinam, in quam quidquid apud lautos ²³ solet diem ducere, properans in damnum suum popina congefferat: ²⁴ veneriæ spondylique, & ostrea eatenus circumcisa, qua eduntur, interuenientibus distinguebantur echinis, ²⁵ torti distractique sine vllis ossibus nulli constrauerant. Piget iam, esse singula: coguntur in vnum sapores. In cæna sit, quod fieri debet saturo in ventre. Exspecto iam vt manducata ponantur. quantulo autem hoc minus est, testas excerpere atque ossa, & dentium opera coquum fungi? Graue est luxuriari per singula: omnia semel, & in eundem saporem versa, ponantur. Quare ego ad vnā rem manum porrigam? plura veniant simul: multorum ferculorum ornamenta coeant & cohæreant. Sciant protinus hi, qui iactationem ex istis peti & gloriam aiebant, non ostendi ista, sed conscientia dari. Pariter sint, quæ disponi solent, iure vno perfusa: nihil intersit, ostrea echinis, spondyli perturbati nullis ²⁶ concoctique ponantur. Non esset confusior vomentium cibus. Quomodo ista perplexa sunt, sic ex istis non singulares morbi nascuntur, sed inexplicabiles, diuersi, multiformes: aduersus quos & medicina armare se cœpit ²⁷ multis generibus, multis obseruationibus. Idem de philosophia dico. Fuit aliquādo simplicior inter minora peccantes, & leui quoque cura medicabiles: aduersum rātam morū euerfionem, omnia conāda. Et vtinam sic denique ²⁸ lues ista vinceretur! Non priuatim solum, sed publice furimus. Homicidia compescimus, & singulas cædes: quid bella, & occisarum gentium gloriosum scelus? Non avaritia, non crudelitas modum nouit: & ista quamdiu furtim & a singulis fiunt, minus noxia, minusque monstrosa sunt: ex senatusconsultis plebisque scitis scelera exercentur, & publice iubentur, vetita priuatim. Quæ clam commissa capite luerent, eadem quia ²⁹ paludati fecere, laudamus. Non pudet homines, mitissimum genus, gaudere sanguine alterno, bella gerere, gerendaque liberis tradere: cum inter se etiam mutis ac feris pax sit? Aduersus tam potentem explicitumque late furorem operosior philosophia facta est, & tantum sibi virium sumpsit, quantum his, aduersus quæ parabatur, accesserat. Expeditum erat, obiurgare indulgentes mero, & petentes delictiorem cibū. non erat animus ad frugalitatem magna vi reducendus, a quo paullulum discesserat:

Nunc manibus rapidis opus est, nunc arte magistra.

³⁰ Voluptas ab omni parte quæritur: nullum intra se manet vitium. In avaritiam præceps luxuria est: honestatis obliuio inuasit: nihil turpe est, cuius placet pretium. Homo, ³¹ sacra res, homo iam per lusum & iocum occiditur: & quem erudiri ad inferenda accipiendaque vulnera nefas erat, is ³² iam nudus inermisque producitur: ³³ satisque spectaculi in homine, mors est. In hac ergo morum peruersitate, desideratur solito vehementius aliquid, quod mala inueterata discutiat: decretis agendū est, vt reuellatur penitus falsorum recepta persuasio. His si adiunxerimus præcepta, consolationes, adhortationes, poterunt valere: per se inefficaces sunt. Si nolumus habere obligatos, & malis quibus iam tenentur, auellere; discant quid malum, quid bonum sit: sciant omnia præter virtutem mutare nomen, modo mala fieri, modo bona. Quemadmodū primum militiæ vinculum est ³⁴ religio, & signorum amor, & deferendi nefas; tunc deinde facile cetera exiguntur mandanturque ad iusiurandum adactis: ita in his,

quos velis ad beatam vitam perducere, prima fundamenta iacienda sunt, & insinuanda virtus. Huius quadam superstitione teneantur: hanc ament: cum hac vivere velint, sine hac nolint. Quid ergo? non quidam sine institutione subtili euaserunt probi, magnosque profectus affecuti sunt, dum nudis tantum præceptis obsequuntur? Fateor: sed felix ingenium illis fuit, & salutaria in transitu rapuit. Nam ut dij im- mortales nullam didicere virtutem, cum omni editi, & pars naturæ eorum est, esse bonos: ita quidam ex hominibus egregiam sortiti indolem, in ea quæ tradi solent, perueniunt sine longo magisterio, & honesta complexi sunt, cum primum audierunt. Vnde ista tam rapacia virtutis ingenia, vel ex se fertilia? At illis aut hebetibus & obtusis, aut mala consuetudine obfessis, diu rubigo animorum effricanda est. Ceterum ut illos in bonum pronos citius educit ad summa, & hos imbecilliores adiuuabit, malisque opinionibus extrahet, qui illis philosophiæ placita tradiderit: quæ quam sint necessaria, licet videas. Quædam incident nobis quæ nos ad alia pigros, ad alia temerarios faciunt. Nec hæc audacia reprimi potest, nec illa inertia suscitari, nisi causæ eorum eximantur, falsa admiratio, falsa formido. Hæc nos quamdiu possident, dicas licet: Hoc patri præstare debes, hoc liberis, hoc amicis, hoc hospitibus: tentantem auaritia retinebit. Sciet pro patria pugnandum esse: dissuadebit timor. Sciet pro amicis desudandum esse, ad extremum usque sudorem: sed deliciæ vetabunt. Sciet in uxorem grauissimum esse genus iniuriæ, habere pellicem: sed illum libido in contraria impinget. Nihil ergo proderit dare præcepta, nisi prius amoueris obstantia præceptis: non magis, quam proderit arma in conspectu posuisse, propiusque admo- uisse, nisi usuræ manus expediuntur. Ut ad præcepta quæ damus, possit animus ire, soluendus est. Putemus aliquem facere, quod oportet. non faciet assidue, non faciet æqualiter: nescit enim quare faciat. Aliqua vel casu, vel exercitatione, exhibunt recta: sed non erit in manu regula, ad quam exigantur, cui credat recta esse quæ fecit. Non promittet se talem in perpetuum, qui casu bonus est. Deinde, præstabunt tibi fortasse præcepta, ut quod oportet facias: non præstabunt, ut quemadmodum oportet: & si hoc non præstant, ad virtutem non perducunt. Faciet quod oportet monitus, concedo: sed id parum est. quoniam quidem non in facto laus est, sed in eo quemadmodum fiat. Quid est cæna sumptuosa flagitiosius, & equestrem sensum consu- mente? quid tam dignum censoria nota, si quis, ut isti ganeones loquuntur, sibi hæc & genio suo præstet? ³⁵ & tricies tamen H. S. ³⁶ adiciales cænæ frugalissimis viris constiterunt. Eadem res si gulæ datur, turpis est: si honori, reprehensionem effugit. Non enim luxuria, sed impena sollennis est. Mullum ingentis formæ (quare autem non pondus adiicio, & aliorum gulam irritum? ³⁷ quattuor pondo & ad selibram fuisse aiebant) Tiberius Cæsar missum sibi, cum in macellum deferri & venire iussisset? *Amici*, inquit, *omnia me fallunt, nisi istum mullum aut Apicius emerit, aut P. Octavius.* Ultra spem illi coniectura processit. licitati sunt: vicit Octavius, & ingentem consecutus est inter suos gloriam, cum ³⁸ quinque millibus H. S. emisset piscem, quem Cæsar vendiderat, ne Apicius quidem emerat. Numerare tantum Octauio fuit turpe. nam ille qui emerat, ut Tiberio mitteret (quamquam illum quoque reprehenderim) admiratus est rem, qua putauit Cæsarem dignum. Amico agro aliquis assidet: probamus. at hoc si hereditatis causa facit, ³⁹ vulture est, cadauer expectat. Eadem & turpia sunt, & honesta: refert, quare, aut quemadmodum fiant. Omnia autem honeste fient, si honesto nos addixerimus, idque vnum in rebus humanis bonum iudicauerimus, quæque ex eo sunt: cetera, in diem bona sunt. Ergo infigi debet persuasio, ad totam pertinens vitam: hoc est, quod decretum voco. Qualis hæc persuasio fuerit, talia erunt quæ agentur, quæ cogitabuntur: qualia autem hæc fuerint, talis vita erit. In particulas suasisse, totum ordinanti parum est. M. Brutus in eo libro, quem *de officiis* scripsit, dat multa præcepta & parentibus & liberis & fratribus. hæc nemo faciet quemadmodum debet, nisi habuerit quo referat. Proponamus oportet finem summi boni, ad quem nitamur, ad quem omne factum nostrum dictumque respiciat: veluti nauigantibus ad aliquod sidus dirigendus est cursus. Vita sine proposito, vaga est. Quod si utique proponendum est, incipiunt necessaria esse decreta. Illud, puto, cōcedes, nihil esse turpius dubio, & incerto ac timido, pedem modo referēte, modo producēte. Hoc in omnibus rebus accidet nobis: nisi eximātur, quæ reprehendunt animos ac detinent, & conari totos vetant. Quomodo sint dij colēdi, solet præcipi. ⁴⁰ Accendere aliquem lucernam sabbathis prohibeamus: quoniam nec lumine dij egent, & ne homines quidem delectantur fuligine. Vetemus ⁴¹ salutationibus matutinis fungi, & ⁴² foribus

assidere templorum: humana ambitio istis officiis capitur. Deum colit, qui nouit. Vetemus⁴³ lintea & strigiles Ioui ferre, & ⁴⁴ speculum tenere Iunoni. Non quærit ministros Deus. quid ni? ipse humano generi ministrat: vbique & omnibus præsto est. Audiat licet, quemadmodum se gerere in sacrificiis debeat, quam procul resilire à molestiis ac superstitionibus: numquam satis profectum erit, nisi qualem debet Deū, mente conceperit, omnia habentem, omnia tribuentem, beneficia gratis dantem. Quæ caussa est diis benefaciendi? natura. Errat, si quis putat illos nocere velle: non possunt. nec accipere iniuriam queunt, nec facere. Lædere etenim lædique, coniunctum est. Summa illa ac pulcherrima omnium natura, quos periculo exemit, nec periculosos quidem fecit. Primus est deorum cultus, deos credere: deinde, reddere illis maiestatem suam, reddere bonitatem, sine qua nulla maiestas est. Scire, illos esse qui præsident mundo, qui vniuersa vi sua temperant, qui humani generis tutelam gerunt, interdum curiosi singulorum. Hi nec dant malum, nec habent: ceterum castigant quosdam, & coërcent, & irrogant pœnas, & aliquando⁴⁵ specie boni puniunt. Vis deos propitiare? bonus esto. Satis illos coluit, quisquis imitatus est. Ecce altera quæstio, quomodo hominibus sit vtendum. Quid agimus? quæ damus præcepta? Vt parcatur sanguini humano? quantulum est ei non nocere, cui debeas prodesse? Magna scilicet laus est, si homo mansuetus homini est. Præcipiemus vt naufrago manum porrigat, erranti viam monstret, ⁴⁶ cum esuriēte panem suum diuidat? Quando omnia quæ præstanda sunt ac vitanda, dicam, cum possim breuiter hanc formulam humani officij tradere? Omne hoc quod vides, quo diuina atque humana conclusa sunt, vnum est: ⁴⁷ membra sumus corporis magni. Natura nos cognatos edidit, ⁴⁸ cum ex iisdem ⁴⁹ & in eadem gigneret. Hæc nobis amorem indidit mutuum, & sociabiles fecit: illa æquum iustumque composuit: ex illius constitutione miserius est nocere, quàm lædi: & illius imperio paratæ sunt ad iuuandum manus. Iste versus, & in pectore, & in ore sit:

Homo sum. humani nihil à me alienum puto.

⁵⁰ Habeamus in commune, quod nati sumus. Societas nostra lapidum fornicationi similissima est: quæ casura, nisi inuicem obstarent, hoc ipso sustineretur. Post deos hominesque, dispiciamus quomodo rebus sit vtendum. In superuacuum ⁵¹ præcepta iactauimus, nisi illud præcesserit, qualem de quaque re habere debeamus opinionem, de paupertate, de diuitiis, de gloria, de ignominia, de patria, de exilio. Æstimemus singula, fama remota: & quæramus quid sint. non quid vocentur. Ad virtutes transeamus. præcipiet aliquis, vt prudentiam magni æstimemus, vt fortitudinem complectamur: temperantiam amemus: iustitiam, si fieri potest, propius etiam quàm ceteras, nobis applicemus. Sed nihil agetur, si ignoramus, quid sit virtus: vna sit, an plures: ⁵² separatæ, an annexæ; an qui vnam habet, & ceteras habeat: quomodo inter se differant. Non est necesse fabro de fabrica quærere, quod eius initium, quis vsus sit: non magis quàm pantomimo, de arte saltandi. Omnes istæ artes se sciunt: nihil deest. Non enim ad totam pertinent vitam: virtus & aliorum scientia est, & sui. discendum de ipsa est, vt ipsa voluntas discatur: actio recta non erit, nisi recta fuerit voluntas, ab hac enim est actio. Rursus voluntas non erit recta, nisi habitus animi rectus fuerit: ab hoc enim est voluntas. Habitus porro animi non erit in optimo, nisi totius vitæ leges perceperit, & quid de quoque iudicandum sit, exegerit, nisi res ad verum redegerit. Non contingit tranquillitas, nisi immutabile certumque iudicium adeptis: ceteri decidunt subinde, & reponuntur, & inter omiſſa appetitaque alternis fluctuantur. ⁵³ Causa huius iactationis est, quod nihil liquet incertissimo regimine vtentibus, fama. Si vis eadem semper velle, vera oportet velis. Ad verum sine decretis non peruenitur: continent vitam. Bona & mala, honesta & turpia, iusta & iniusta, pia & impia, virtutes vsusque virtutum, ⁵⁴ rerum commodarum possessio, existimatio ac dignitas, valetudo, vires, forma, sagacitas sensuum, hæc omnia æstimatorem desiderant, quanti quidque in censum deferendum sit. Falleris enim, & pluris quædã quàm sunt, putas: adeoque falleris, vt quæ maxima inter vos habentur, diuitiæ, gratia, potentia, ⁵⁵ sestertio nummo æstimanda sint. Hoc nescies, nisi constitutionem ipsam, qua ista inter se æstimantur, inspexeris. Quemadmodum folia virere per se non possunt, ramum desiderant, cui inhæreant, ex quo trahant succum: sic ista præcepta si sola sunt, marcent: infigi volunt scæ. Præterea, non intelligunt hi qui decreta tollunt, eo ipso confirmari illa, quo tolluntur. Quid enim dicunt? præceptis satis vitam explicari, superflua esse decreta sapientiæ, id est, dogmata. Atqui hoc ipsum quod dicunt, decretum est: tam

hercule, quàm si nunc ego dicerem recedendum esse à præceptis superuacuis, & in hæc sola studium conferendum: hoc ipso quo negarem curanda esse præcepta, præciperem. Quædam admonitionem philosophiæ desiderant, quædam probationem: ⁵⁶ & quidem multa quia inuoluta sunt, vixque summa diligentia ac summa subtilitate aperiuntur. Si probationes necessariae sunt, & decreta, quæ veritatem argumentis colligunt. Quædam aperta sunt, quædam obscura. Aperta, quæ sensu comprehenduntur, ⁵⁷ quæ memoria: obscura, quæ extra hæc sunt. Ratio autem non impletur manifestis: maior eius pars pulchriorque in occultis est. Occulta probationem exigunt; probatio non sine decretis est, necessaria ergo decreta sunt. Quæ res communem sensum facit, eadem perfectum, certarum rerum persuasio: sine qua, omnia in animo natant: necessaria ergo sunt decreta, quæ dant animis inflexibile iudicium. Denique cum monemus aliquem, ut amicum eodem habeat loco quo se, ut ex inimico cogitet posse fieri amicum, in illo amorem incitet, in hoc moderetur odium: adiicimus, iustum est & honestum. Iustum autem honestumque decretorum nostrorum continet ratio: ergo hæc necessaria est, sine qua nec illa sunt. Sed vtraque iungamus. namque & sine radice inutiles rami sunt; & ipsæ radices his, quæ genuere, adiuuantur. Quantum utilitatis manus habeant, nescire nulli licet: aperte iuuant: cor, illud quo manus viuunt, ex quo impetum sumunt, quo mouentur, latet. Idem dicere de præceptis possum: aperta sunt; decreta vero sapientiæ in abdito. Sicut sanctiora sacrorum tantum initiati sciunt: ita in philosophia, arcanilla illa admissis receptisque in sacra ostenduntur: at præcepta, & alia huiusmodi profanis quoque nota sunt. Posidonius non tantum præceptionem (nihil enim nos hoc verbo uti prohibet) sed etiam suasionem, & consolationem, & exhortationem necessariam iudicat. His adiicit causarum inquisitionem, quam curætiologiam dicere non audeamus, cum Grammatici, custodes Latini sermonis, suo iure ita appellent, non video. Ait utilem futuram esse descriptionem cuiusque virtutis. hanc ⁵⁸ Posidonius ætiologiam vocat: quidam *Χαετιλογια* appellant, signa cuiusque virtutis & viri iac notas reddentem, quibus inter se similia discriminantur. Hæc res eandem vim habet, quam præcipere. Nam qui præcipit, dicit: Illa facies, si voles temperans esse. Qui describit, ait, Temperans est, qui facit illa, qui illis abstinet. Quæris, quid intersit? alter præcepta virtutis dat, alter exemplar. Descriptiones has, & (ut ⁵⁹ publicanorum vtar verbo) *ἐκπορισμὸς*, ex usu esse confiteor. Proponamus laudanda: inuenietur imitator. Putas utile tibi dari argumenta, per quæ intelligas nobilem equum, ne fallaris empturus, ne operam perdas in ignauo? Quanto hoc utilius est, excellentis animi notas esse, quas ex alio in se transferre permittitur?

*Continuo pecoris generosi pullus in aruis
 Altius ingreditur, & mollia crura reponit.
 Primus inire viam, & fluuios tentare minaces
 Audet, & ignoto sese committere ponto.
 Nec vanos horret strepitus: illi ardua ceruix,
 Argutumque caput, brevis alius obesaque terga:
 Luxuriatque toris animosum pectus:
 ----tum, si qua sonum procul arma dedere,
 Stare loco nescit, micat auribus, & tremit artus,
 Collectumque premens voluit sub naribus ignem.*

Dum aliud agit Virgilius noster, descripsit virum fortem. Ego certe non aliam imaginem magno viro dederim. si mihi Cato exprimendus inter fragores bellorum civilium impavidus, & primus incessens ad motos iam exercitus alpibus, civilique se bello ferens obuium: non alium illi assignauerim vultum, non alium habitum. alius certe nemo ingredi potuit, quàm qui simul contra Cæsarem Pompeiumque se sustulit, & aliis Cæsarianas opes, aliis Pompeianas fouentibus, vtrumque prouocauit, ostenditque aliquas esse reip. partes. Nam parum est in Catone dicere: *Nec vanos horret strepitus*. Quid ni, cum veros vicinosque non horreat? cum contra decem legiones, & Gallica auxilia, & mixta barbarica arma civilibus, vocem liberam mittat, & Remp. hortetur, ne pro libertate decidat, sed omnia experiatur, honestius in seruitutem casura, quàm itura? Quantum in illo vigoris ac spiritus, quantum in publica trepidatione fiducia est? Scit se vnum esse, de cuius statu non agatur: non quæri, an liber Cato, sed an inter liberos sit. Inde periculorum gladiatorumque contemptus. Libet admirantem inuictam constantiam viri, inter publicas ruinas non labantis, dicere: *Lu-*

xuriatque toris animosum pectus. Proderit non tantum quales esse soleant boni viri, dicere, formamque eorum & lineamenta deducere: sed quales fuerint narrare, & exponere Catonis illud vltimum ac fortissimum vulnus, per quod 60 libertas amisit animā: Lælij sapientiam, & cum suo Scipione concordiam: alterius Catonis domi forisque egregia facta: 61 Tuberonis ligneos lectulos, cum in publicum sternerentur, hædinasque pro stragulis pelles, & 62 ante ipsius Iouis cellam proposita conuiuis vasa fictilia. quid aliud est, paupertatem in Capitolio consecrare? Vt nullum aliud factum eius habeam, quo illum Catonibus inseram, hoc parum credimus? Censura fuit illa, non cæna. O quàm ignorant homines cupidi gloriæ, quid illa sit, aut quemadmodum petenda! Illo die populus Romanus multorum supellectilem spectauit, vnus miratus est. Omnium illorum aurum argentumque fractum est, & millies conflatum: at omnibus sæculis Tuberonis fictilia durabunt.

I. L I P S I V S.

1. **N** diem suum dixeram.] *Supra, priore epistola: Huic quæstioni suum diem dabimus.*
2. Si negauero.] *Quia res intricata, & minimè blanda aut grata est: ideo facile feres abnuentem. Tamen faciam, ne frustra petieris; & ne vulgi verbum pereat: Noli rogare, quod impetratum etiam nolis. Nam sunt qui petunt, quasi in alterius gratiam aut honorem: ut, Recita hoc carmen, Diem illum mihi adsis: & in animo velint negatum gratiam aut honorem. Hæc sententia horum & sequentium est, à qua alij mihi videntur abiuisse.*
3. Aliud optamus.] *A Dijs nempe, ubi palam, & audientibus alijs, vota concipimus. Tunc enim sæpe hic dissensus. Pro vita & victoria mali Principis precor, seruus pro domini, maritus vxoris, & quæ sunt talia: animo abdicante. An & refers ad vota etiam tacita & libera? nimirum errore eligendi mala petimus, etsi bona intendimus: ut opes, honores, famam. Itaque aliud volumus communiter; distincte autem vouendo, abimus.*
4. Quæ Græci vocant Dogmata.] *De his ego Manuduct. II. Dissert. XII.*
5. Qui in re præcepta.] *Mureti editio: qui mera præcepta acceperit. Imbecilla: vocibus alijs eiectis. At libri retineri suadent: ex quorum vno Pincianus: qui in rem præcepta acceperit, non in omne. Ego assentior, sed velim magis, non in commune.*
6. Multos morbos multa fercula.] *Vide in hanc rem Plutarchi. Quæst. Conuiual. VIII. cap. IX. totum.*
7. Tam nullo ægrotamus genere.] *Tam parum certo, & vno, & simplici: quàm neque victus est è certis & vnus.*
8. Fæminis nec capillos defluere.] *Non dicit hoc quidem in Aphorismis libro VI. Hippocrates; dumtaxat, Mulieres non laborare podagra, nisi menses defecerint. At de capillorum defluuio, in Eunuchis præmittit: Eunuchi, inquit, non laborant podagra, neque calui fiunt. Galenus tamen ibi, vtrumque hoc euenire Eunuchis ait, quia fæminarum similes sunt, ysdem incommodis carentium. Additque, quod hic Seneca, olim id ita fuisse Hippocratis æuo, cum moderate victitarent: nunc in vtrisque fallere, ob vitam victumque diuersa.*
9. Non minus peruigilant.] *In conuiuiis illis intempestiuis. Quibusdam tamen libris tria hæc verba absunt, etiam optimo meo: in alijs, peruigilantur scriptum è quo Pincianus ingeniose, pugillantur.*
10. Vinum omne vomitu.] *Totidem fere verbis, De Providentia, cap. III. Hi quidquid biberint, vomitu remetientur, tristes, & bilem suam regurgitantes. Mos autem inualuerat, ante canam bibere, & vomitu refundere. Iuuenalis, de ipsis fæminis*

----- tamquam alta in dolia longus

Deciderit serpens, bibit & vomit.

& pluscula ibi huic rei. Etiam Martialis:

Nec canat prius, aut prius recumbit,

Quàm septem vomuit meri deunces.

Seneca in Epist. LXXXVIII. Ieiuni vomitores dicuntur. Cæpisse mos, aut inualuisse videtur, Pompeij Magni temporibus, cum Asclepiades medicus vixit. de quo Plinius lib. XXVI. cap. III. Damnavit merito & vomitiones, tunc supra modum frequentes. Damnat & Celsus lib. I. cap. III. qui istud luxuriæ causa fieri non oportere confitetur, interdum valetudinis causa recte fieri experimentis credit. Adde istis quæ notamus in Epist. CXXII.

11. Viros ineunt.] *Flagitium & fæditas mihi quidem ignota, et apage à viris ipsis, meo voto. Vtne hoc patiamur? Nego recte scribi. quo enim sensu? Vt fæmina in equo sedeant, quod breuibus puellis Ovidius concedit? Atqui nec illud schéma est, quod sic merito exsecretur Seneca: & vel ita ineuntur, non ineunt. An ad Ligures, aut Fellantes referas? non conuenit hoc verbi, de Ineundo: nec Fæminarum etiam ista magis, quàm virorum. Mihi lubet corrigere, Viri sunt, ineunt: et ad Tribadas referre. Illæ profecto virum agunt: & de istis Clemens Alexandrinus: Καὶ γυναῖκες ἀνδρῶν φύσιν ὁμοῖον ἔχουσιν, γαμοῦνδρα τὸ καὶ γαμοῦσαι: Et fæminæ viri sunt contra naturam, & nubunt, & item ducunt vxores. Non persequor, nec retego Stygiis tenebris dignam fæditatem. Possit & legi, virosæ ineunt. quæ virum quærant, virum agunt.*

12. Vino fulcire venas.] *Ovidius:*

Vt solet infuso vena redire mero.

Adde De Benef. III. cap. IX.

13. Nesciebant saniem emittere.] *Legebatur antea, sanguinem: nos primi emendauimus, veritate inducti. Quis nescit veteres medicos sanguinem eduxisse? sed de sudoribus loquitur, prauisque humoribus, per balnea eductis. Vide me I. Elector. cap. XVI.*

14. Cessat omne studium.] *In Belgica oraculum.*
15. Puerorum infeliciū greges.] *Alibi sic loquitur: & quidni greges? Nam ut Plutarchus ait, ἐν τοῖς ἡγεμονικοῖς δέπνοις ἐχέτω παρέρηκε τὸς ἁταχειρῶν οἰνοχόος* in principium conuiuii cuique accumbentium suus adstabat pincerna.
16. Aliæ cubiculi contumeliæ.] *Ut aut patiantur, aut faciant obscena. Faciant etiam, dico, ex epistola XLVII. Vide.*
17. Per nationes coloresque.] *Ita solent, atque item per etates. Vide De Brevit. vit. cap. XII.*
18. Signo dato.] *Ibidem, de Brevitate: Quanta celeritate, signo dato, glabri ad ministeria discurrant. Vide Notas.*
19. Sociorum garum.] *De quo Plinius XXXI. cap. VII. & libro IX. cap. XVIII. Adi Junium VI. Animadu. cap. XVII.*
20. Malorum piscium sanie[m].] *Scombrorum fere, qui ad nihil aliud fere utiles, ait Plinius. Sanies autem, ut Manili lib. V. de garo:*
Hinc sanies pretiosa fluit, floremque cruoris
Euomit, & misto gustum sale temperat oris.
21. In ipsis visceribus exstingui.] *Vide supra epist. LXXVIII.*
22. In sermone nobilem patinam.] *Volunt ad Æsopi patinam referre, de qua Plinius lib. X. cap. LI. imo Pincianus ipsum nomen hic reponit, & legit: Quondam Æsopi nobilem patinam. Non probo. nam ista piscium patina fuit, ex sequentibus; illa auium, ex Plinio ipso. Alius ergo hic mentio, quicumque is fuit.*
23. Solet diem ducere.] *Non muto, & intelligo diem extrahi variis ferculis, & scenam ita longioris cænæ instrui. Si tamen, solent diducere, legas; haud improbem.*
24. Venerie spondylique.] *Quid proprie Veneriæ, nescio: an conchulæ aliqua hoc nomine, quia Venus iis vecta? Inter pisces quidem sunt, & Plinij melioribus libris nominantur, in XXXII. cap. XI. Vbi enim vulgo: Vrenæ, vua, xiphia: prisca scriptura, Veneriæ, vua, præfert. Spondyli autem (aliis sphondyli) in eodem loco nominantur: & Macrobio inter lautitias, in cænâ Pontificia, III. Saturnalium, Martiali lib. VII. epigr. XVII.*
25. Torti distractique.] *Emelioribus libris, districtique. Porro autem, libri quidam: contaxerant puitam. singula coguntur.*
26. Concoctique ponantur.] *Una cocti.*
27. Multis generibus, multis obseruationibus.] *Dubito an non fuerit, multigeneribus obseruationibus.*
28. Lues ista vinceretur.] *Libri, vindicaretur, indicetur, mediteretur. Puto germanum, medicetur.*
29. Paludati fecere.] *Ita enim, & eo habitu, id est coccineo paludamento induti, proficisci ad bellum solent. Male qui, palam suffecerunt.*
30. Voluptas ab omni parte quæritur.] *Dilutum hoc, & ad acriorem sensum præcunt scripti: Voluptas ex omni quæritur: lege, ex homine: & commation hoc ad priora refer.*
31. Sacra res, homo.] *Haud absona repetitio: tamen concinnius etiam, homini, cum Pinciano & aliis libris scribatur.*
32. Iam nudus inermisque.] *Ut solent meridiani gladiatores, supra, epist. VII.*
33. Satisque spectaculi in homine.] *Sive cum aliis, ex homine. Sententia est, quæ in epistola XC. Homo hominem, non timens nec iratus, tantum spectaturus occidit: id est, iubet occidi.*
34. Religio, & signorum amor.] *Juramenti religionem intelligit: in quo hæc ipsa de Signis comprehensa. Vide Militiam nostram, lib. I.*
35. Et tricies tamen HS.] *Vide qui hunc dicant censum equestrem, & ideo recte sic edi, cum de isto præiuerit. sed profecto Tricies illud valde superat, & vel septies propemodum excedit. Sunt enim (nostra æstimatione) septuagintaquinque Philippum millia. Scripta omni lectio habebat, & toties tamen sestertio: atque est dicta illa mutatio à Mureto. Ego censem excidisse notam numeri, legendumque, & toties tamen DC. HS. quod esset, sexcentis sestertiis: ipse equester census ab Augusto. Posui eodem sensu, & tot tamen HS: ad spectu ad priora. De istis impendiis, aliquid ego in Admirandis, lib. IV. cap. VII.*
36. Adiciales cænæ.] *Libri, adiciales: vera scriptura, aditiales. quia dabantur in aditu, & auspicio honorum.*
37. Quatuor pondo.] *Rarum pondus, nam ut Plinius ait, lib. IX. magnitudo iis modica, binasque libras ponderis raro admodum excedunt. Excessit iste largiter; & alter apud Martialem, lib. X.*
— nullus tibi quatuor emptus
Librarum, cænæ pompa caputque fuit.
38. Quinque millibus HS.] *Essent nobis, centum viginti quinque Philippi. Libri fere veteres, quinque HS. habent: sed & sic eadem summa, nam intelliguntur neutro genere Sestertia quina. Neque pretium hoc inmodicum (ut tunc ganea feruebat:) nam & Asinius Celer postea, Caio Caligula Principe, mullum vnum octo millibus nummum emit: Philippicis ducentis, in eodem Plinio.*
39. Vultur est.] *Conuiciū in hereditas, & qui funus expectant: a natura auis, quæ cadaveribus pascitur. Catullus:*
Suscitata cano vulturium capite.
Martialis:
Cuius vulturis hoc erit cadaver?
40. Accendere lucernam sabbathis.] *Lucernas accendere in honorem Deorum aut Principum, festis diebus, mos apud Romanos: sed, ut apparet, paulatim Iudaici ritus inualuere, & Sabbathi diem illa superstitione cœluerunt. Persim sat. V.*

Herodis venere dies, vinctaque fenestra

Dispositæ pinguem nebulam vomuere lucernæ.

41. Salutationibus matutinis.] *Ecce, officia quæ hominibus tribuebant, ad Deos eadem transfudere: & ut potentes salutare mane, sic etiam istos instituerunt. Apuleius xi. Incohata lucis salutationibus, religiosi primam nunciantes horam, perstrepunt. Prudentius:*

Mane salutatam concurritur, omnis adorat

Pubes.

Plautus, atque alij, crebro.

42. Foribus assidere.] *Nondum scilicet apertis. nam cum prima luce, aut ante, faciebant.*

43. Lintea, & strigiles.] *Quasi lotionem Diu egerent. sunt enim hæc balnearia instrumenta. Nec miremur: nam & cibum esui apponebant. Vide me 11. Elector. cap. xviii.*

44. Speculum tenere.] *Ut ornaret se, & comat. vel potius ipsi comebant, imaginariè hoc usurpantes. Seneca apud Augustinum vi. de Ciuit. Dei, in libello De Superstitione (utinam exstaret!) Sunt quæ Iunoni ac Mineruæ capillos disponant, longè à templo, non tantum simulacro, stantes, digitos mouent ornantium modo. sunt quæ speculum teneant. Tertullianus, de Ieiuniis: Qui in idolis comendis & ornandis, & ad singulas horas salutandis adulantur, Curationem facere dicuntur.*

45. Specie boni puniunt.] *Id est, dant bona externa, quæ in malum cedunt. Videntur indulgere, castigant.*

46. Cum esuriente.] *Notat Muretus, proximum hoc Sacrorum illi præcepto esse: Esurienti frange panem tuum.*

47. Membra sumus.] *De hac sententia ego in Physiol. i. Dissert. viii.*

48. Cum ex iisdem.] *Elementis, & item astris, secundum Stoicos.*

49. Et in eadem.] *Vel, in actiones easdem, & finem: vel, resoluendos in illa eadem, è quibus sumus.*

50. Habeamus in cōmune.] *Ego legerim & distinxerim: Habeamus, in commune quidem nati sumus. Dixerat versum debere in ore & corde esse: Habeamus, inquit: nam certè in commune nati sumus. Itaque versum illum interpretatur, ut nihil humani alienum censeamus: id est, iuncta, nobiscum & sociata esse.*

51. Præcepta iactauimus.] *Imo, iactabimus.*

52. Separatæ, an annexæ.] *Nexæ Stoicis. & vide Manuduct. iii. Dissert. iv.*

53. Causa huius iactationis.] *Libri fere, causa iusque iactationis: aut, causa visque. quod probat Pincianus. Sed verius erit, causa eiusce iactationis.*

54. Rerum commodarum,] *Stoica phrasi, res externæ ita dicuntur, quæ vulgo Bona. Est idem, quod commoda.*

55. Sestertio nummo.] *Valet, minimo. communis ita sermo, & velut formula, in imaginario pretio, aut nullo. Cuiacius lib. xix. Obseruat, cap. xxxi.*

56. Et quidem multa.] *Dixerat, quædam probationem desiderare: velut corrigit, imo multa, inquit, quia inuoluta & obscura.*

57. Quæ memoria.] *Ex sensibus tamen nata.*

58. Posidonius Ætiologiam.] *Non opinor, & de ea prauit, & vox ab ista re dissidet. Reponam ethologiam, siue ἠθολογίαν, quæ huc facit: quod Rutilius & Fabius dicent.*

59. Publicanorum vrar verbo.] *Quare, aut ubi, Publicanis hoc verbum in usu? puto in portoriis fuisse, ubi serui traieciuntur, & equi, atque alia maioris pretij. Ut constaret tales & tales soluisse portorium, nec alios, describebant formam faciēque singulorum, & id vocabant εἰχονισμὸν. Potuit & in pecunia assignanda aut deleganda locum habere, Dabis tali, & tali forma, æuo, nota: ut hodieque interdum qui pecuniam in Italia aut alibi capiendā transscribunt.*

60. Libertas amisit.] *Henr. Stephanus, emisit: rectè.*

61. Tuberonis ligneos.] *Vide Valerium lib. vii. cap. v. Ciceronem pro Muræna.*

62. Ante ipsius Iouis.] *Epulo publico, in Capitolio. Adde Epist. xcvi.*

M V R E T V S.

PEtis à me.] *Hæc, ut dixi, appendix quædā est superioris epistolæ. Docet autem, ut neque dogmata, ita neque præcepta per se ad sapientiam sufficere: vtilia tamen esse non præcepta modo, sed & eas quas dixi, descriptiones, siue characteres, quos ipse alio nomine εἰχονισμὸς vocat.*

Si negauero.] *Si noluerō representare quod petis, sed in diem suam illud distulero.*

Eo magis promitto.] *Quia negare etiam liberum est.*

Aliud optamus.] *à diis petimus εὐχόμεθα.*

Aut non exaudiunt, aut misereantur.] *Si enim annuerent, mala nobis sæpe maxima, & ea quæ minime vellemus, impingerent.*

Etiā si rectè faciunt, nesciunt facere se rectè.] *Neque enim causam tenent, cur quidque fieri debeat. Atque hoc quidem rectè & vere à Stoicis dicebatur: illud absurde, quod dicebant, ex miserrimo beatum posse fieri aliquem, qui tamen nullum prorsus sensum haberet tantæ illius mutationis suæ. Plutarchus Ἐὶ κοινῶν ἐανοιῶν. τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς εὐδαιμονίας ὁ ἑταίριος πολλὰκις ἔδδ' αἰσθάνεσθαι τὸν κτησάμενον οἶοντα, ἀλαδελφέναι δὲ ἑαυτὸν, ὅτι μικρῶς ἐξείδεν ἀθλιώτατος ὢν καὶ ἀφρονέστατος, νῦν ὁμοῦ φρόνιμος καὶ μακάριος γέγονεν.*

Vis scire quàm dissimilis.] *Locus hic erudite ab Aristotele tractatur libro secundo Ethicorum.*

Qui mera præcepta.] *Id est, nihil præter præcepta. Inapte aliqui in re præcepta.*

Feminis nec capillos defluere nec pedes laborare.] *Hippocrates libro sexto definitionum, ait eunuchos neque recalcitrare fieri, neque podagra laborare: quod eis vsuuenire Galenus ait, quia foeminarum similes sunt, quæ utroque incommodo carent. Subiicit autem Hippocrates ipse, mulieres immunes esse à podagra, nisi quas purgationes illæ menstruæ defecerint. Sed addit Galenus, id verum fuisse temporibus Hippocratis, cum utrique temperatius moderatiusque viue-*

bant. At suo tempore, propter intemperantiam victus & eunuchos & feminas sepe podagra laborare. Quod & ante Galenum, ut videmus, prodiderat Seneca.

Vinum omne vomitu remetiuntur:] Sic Martialis: Data vina remensus. Ubi enim se virorum more in palaestra exercuerant, bibebant ante cœnam quod statim vomerent. Martialis:

Nec cœnat prius aut recumbit ante,
Quam septem vomuit meri deunces. Iuuenalis:
tandem illa venit rubicundula, torum
OEnophorum sitiens, plena quod tenditur vrna
Admotum pedibus: de quo sextarius alter
Ducitur ante cibum, rabidam facturum orexin.
Dum redit, & loto terram fecit intestino,
Marmoribus riui properant, aut lata Falerno
Peluis olet. nam sic tanquam alta in dolia longus
Deciderit serpens, bibit, & vomit, ergo maritus,
Nauseat, atque oculis bilem substringit opertis.

Sunt autem hæc propomata, quæ Plutarchus quoque inter præcipuas causas numerat, ex quibus novi & veteribus incogniti morbi extiterunt. Vide eum problemate nono libri octavi συμποσιακῶν.

Vino fulcire venas cadentes:] Ovidius.

Ut solet infuso vena redire mero.

Non fuerant.] Ita legendum, non, ut alij, fuerunt.

Sociorum garum.] Ita emendandum putavi: cum veteres quoque libri haberent, Sosiorum. De sociorum garum vide Plinium capite 8. lib. 31.

Nobilem patinam.] Patinam Æsopi dicit: de qua vide Plinium cap. 51. lib. 10.

Veneris spondylisque.] Vide Rondeletium libro 11. de testaceis, capite 34.

ΠΕΡΙ ΚΑΘΗΚΟΝΤΟΣ.] Hunc librum Cicero vocat de virtute, Priscianus de officio.

Cum esuriente panem suum diuidat.] Quantulum abest ab eo quod in diuinis litteris legitur. Frange esurienti panem tuum.

Ætiologian.] Stulte alij. Etymologian.

Tuberionis ligneos lectulos.] Vise Ciceronem pro Muræna.

PINCIANVS.

Non tamen semper ad actiones rectas præcepta perducunt.] Verbum tamen desideratur in veteri lectione.

Atque illud ergo. hic his respondemus.] Lego. At qui est illud: ergo & hoc His respondemus, ex eadē.

Vnde omnis natura creat res, haurit alitque, Quæque eadem rursus.] Vetus lectio: Vnde omnis natura creat res, auget, alitque, Quoque eadem rursus: minus vitiose. Scribendum: Vnde omnis natura creet res, alatque, Quove eadem rursus. ex Lucretio, primo.

Qui in re præcepta acceperit, non in nomine.] Exemplar Franciscanum, qui in rem præcepta acceperit, non in omne. Confirmatur hæc lectio verbis continuo sequentibus: Imbecilia sunt per se, ut ita dicam, sine radice, quæ partibus dantur. In quibus verbis deest coniunctio &, ex veteri lectione: ut sit, & ut ita dicam sine radice.

Aliarum impetu subeuntium.] Corrige. Aliarum impetu sæuientium, ex eadem.

Aut cursu defatigari, aut venatu, aut tellure versata.] Exemplar Franciscanum & meum familiare aliter habent, & quidem, ut sentio rectius, aut cursu defatigata, aut venatu, aut tellurem versantia.

Et huiusmodi scientiæ conditor.] Huius, non huiusmodi, vetus lectio.

Atqui etiam capillis destituuntur & pedibus agræ sunt.] Sic prior editio. Corrigendum puto, Atqui hæc iam capillis destituuntur, &c.

Non minus peruigilant, non minus potant.] In codice antiquo non habetur, peruigilant, sed peruigilentur: ut fere persuadeat scribendum esse pugillantur, etsi verbum sit non frequentatum: tamen quia Seneca solet huiusmodi uti verbis, non debet videri nimis absurdum si sic legatur. Pugiles autem fuisse mulieres, Iuuenalis proclamat: & Terentius id quoque innuere videtur, dicens. Si qua est paulo habitior, pugilem esse aiunt.

Et vinum omne vomitu remittunt.] Remetiuntur, non remittunt: vetus omnis lectio.

Et antiqui medici nesciebant dare cibum sapius] Coniunctio & superuacuanea est. nec cibum legitur, sed scyphum, in correctissimo exemplari.

Nesciebant crurum vincula brachiorumque latentem vim, &c.] Scribe, vinculo nō vincula, ex eodem.

Quanta circa nepotum focos iuuentus premit.] Scribendum reor premitur, non premit.

Alię cubiculi contumeliæ expectant.] Cubili, non cubiculi, exemplar castigatum.

Eadem prima mensura lanuginis.] Scribe, primę, non prima, ex veteri lectione.

Ne quis cui erectior est coma, crispulis misceatur.] Eadem rectior legit, non erectior.

Quid illud Sosiorum garum, preciosam malorum piscium sanie.] Lego sociorum, non Sosiorum: ex eadem. & Plinio lib. 31. cap. 7. & Ausonio poeta, et omnibus fere scriptoribus. Præterea dictio malorum, in vetustissimo codice Facundi & Primitiui non habetur: quod non admodum probo. Videtur enim significare scombros pisces, ad nihil aliud utiles: teste eodem Plinio, eodem loco.

Exhalantibus crapula ventrem.] Corrige, exhalantibus crapulam veterem. et mox statim, concoqui, pro coqui. ex eodem.

Memini fuisse quondam in sermone nobilem patinam.] Sic quidem omnia præferunt exemplaria. Sed, ni coniectura fallor, legi debet: Memini fuisse quondam Æsopi nobilem patinam. De hac Æsopi patina Plinius multa lib. 10. cap. 51. Meminit & Æsopi huius, ut ditissimi Macrobius, 3. Saturnaliorum.

Apud

Apud lautos solet diem ducere.] *Sic omnes codices, sed frigida opinor sententia. Animaduertendumque, an sit fidelior scriptura diduci in diuersas patinas quam diem ducere, hoc sensu quæ separata & diducta magnificas & sumptuosas apud lautos struunt mensas, ea omnia in unam Æsopi patinam accumulata fuisse.*

Et ostrea eatenus circumcisa, quæ eduntur, interuenientibus distinguebantur.] *Puto corrigendum, & ostrea è testis circumcisa, quæ dentibus interuenientibus distinguebantur: aut sic, quæ dentium interuentu distinguebantur. Nam dictio echinis ad sequentia pertinet. Legendumque echini, non echinis, Obuallant hanc correctionem verba quæ sequuntur: Quantulo autem minus est hoc testas excerpere, atque ossa. Dentium opera coquum fungi.*

Distractique sine vllis ossibus nulli.] *Exemplaria quedam distracti habent, non distracti. Alia, distincti. Alia, districti.*

Constrauerunt. Piget esse iam singula, coquuntur in vnum sapes. In cœna fit, quod fieri debet saturo in ventre.] *Vitiatissima verba, restituendaque ad hunc modum ex exemplaribus Pinciano & Facundi & Primitiui: contraxerint puitam singula. Coquuntur in vnum Saporis in cœnam fit, qui fieri debet saturo in ventre. Sunt tamen exemplaria quedam, quæ congeruntur præferant, non coquuntur.*

Priuatim quæ commissa capite luerent, tamen quia paludati fecere, laudamus.] *Verbum priuatim superioribus adiungendum. In reliquis variant exemplaria. Quidam legunt: Quæ clam commissa capite luerent tamen, cætera.*

Non pudet hominis mitissimum genus.] *Hominum codices nonnulli, non hominis. Alij, quod magis placeat homines.*

Voluptas ex omni quæritur.] *Verior lectio ex variis exemplaribus colligitur. Voluptas ab omni parte quæritur.*

Honestatis obliuio inuasit.] *Elegantior vetus lectio: honesti obliuio inuasit.*

Homo, sacra res, homo iam per lusum & iocum occiditur.] *Eadem, Homo sacra res, homini iam per lusum, cætera: rectius, ut alludat ad veterem paræmiam, Homo homini Deus.*

Satisque spectaculi in homine mors est.] *Scribe. Satisque spectaculi & ex homine mors est, ex eadem.*

Sine instructione subtiliuaferunt probi.] *Eadem, institutione agnoscit, non instructione.*

Quæ quam sint necessaria, scilicet videas.] *Exemplar antiquissimum non scilicet legit, sed sæculo.*

Sciet in vxorẽ grauissimũ esse genus iniuriæ, habere pellicem:] *Verbũ habere delendũ, ex vetere lectione.*

Vt ad præcepta quæ damus possit animus soluendus ire.] *Castiga, Vt ad præcepta quæ damus, possit animus ire, soluendus est, ex eadem.*

Exhibebit recta.] *Eadem, exhibuit recta. Legendum forte, exhibunt recta.*

Non præstabunt quemadmodũ oportet:] *Emendo, non præstabũt, vt quemadmodũ oportet, ex eadem.*

Faciet ergo quod oportet monitus.] *Dictio ergo superfluit, ex eadem.*

Amici, inquit, omnia me fallunt.] *Legendum puto omina, non omnia & pronomen me desideratur in omnibus antiquis codicibus.*

Nam ille qui emerat,] *Omnis vetus lectio, non illi qui emerat, vt dictio sequens admiratus per maiorem litteram scribenda sit.*

Quæ que ex eo sunt, semper bona sunt.] *Postrema tres dictiones, semper bona sunt, desiderantur in eadem.*

Nisi æstimentur, quæ rependunt animos.] *Repellunt, non rependunt, eadem.*

Nunquam satis perfectum erit,] *Scribe, profectum, non perfectum, ex eadem. Considerandum tamen an perfectum, emendatior sit lectio quam perfectum.*

Errat, si quis putat illos nocere velle vel posse: nec accipere iniuriam.] *Legendum, Errat si quis putat illos nocere velle. Non possunt Nec accipere iniuriam, ex eadem.*

Et aliquando spẽ boni puniunt.] *Scribe specie, non spẽ, ex eadem.*

Erranti vt viam monstret.] *Particula vt delenda est, ex eadem.*

Paratæ sunt iuuantis manus.] *Exemplar familiare, paratæ sunt ad iuuandum manus. In reliquis, paratæ sunt iuuandis manus.*

Isti versus & in pectore & ore sint:] *Vetus lectio, Iste versus & in pectore & in ore sit.*

Habeamus in commune, quod nati sumus.] *Exemplar Franciscanum: Habeamus. In commune nati sumus, vt forte non Habeamus legendum sit, sed Coëamus.*

Causa iusque iactationis.] *Scribe, Causa visque iactationis, ex vetere lectione.*

Continent vitam & bonam & malam.] *Correctũ & antiquũ exemplar. Continent vitam. Bona & mala.*

Rerum commodarum possessio, existimatio ac dignitas.] *Quidam codices, commodatio, non commodarum, Alij, moderatio. & mox paulo æstimationem substitue, pro æstimatore: & scilicet, pro scire licet.*

Hoc nescis nisi constitutionem ipsam.] *Nescies vetus lectio, non nescis.*

Recedendum esse à præceptis superuacuis & decretis,] *Corrigendum reor, recedendum esse à præceptis superuacuis sine decretis: hoc est, quæ præcepta superuacua sunt sine decretis.*

Et quidem multa quia inuoluta sunt, vix summa diligentia, &c.] *Scribe per minorem, vt adiungas superioribus, & quidem multa, quia inuoluta sunt, vixque summa diligentia, &c. ex vetere lectione.*

Aperta quæ sensu comprehenduntur, quæ memoria obscura quæ extra hæc sunt.] *Nullo pacto adduci possum, vt credam fidelia esse duo illa verba, quæ memoria: nec intelligo sensum vllum commodum posse ex his erui. Cum itaque paulo post sensus communis fiat mentio, subdubito an scribendũ sit, et si duriore castigatione, hoc pacto: Aperta, quæ sensu comprehenduntur communi. Obscura, quæ extra hunc sunt.*

Sine qua omnia in animo natant. Necessaria ergo sunt decreta,] *Scribo, Sine qua si omnia in animo natant, necessaria sunt decreta, ex exemplari Facundi & Primitiui.*

Adiicimus iustum & honestum.] *Lego, adiicimus iustum est honestum, ex eadem.*

Aperte iuuat cor, illud quo manus iuuant ex quo impetum sumũt,] *Corrige, Aperte iuuant. Pertinentque duo hæc verba ad præcedentia. Tum sequitur per maiorem. Cor illud quo manus viuunt, ex quo impetum sumunt, ex vetere lectione.*

Admissis receptisque ostenduntur in sacro.] *Corrupta & præpostero ordine scripta verba. Emenda, admissis receptisque in sacra ostenduntur, ex eadem.*

His adiicit caularum inquisitionem & etymologiam, quam cur ita dicere non audeamus.] *Brevior vetus lectio & correctior: His adiicit ætologiam quam quare dicere non audeamus. Nimirum verba illa caularum inquisitionem, glossæ fuerunt, quo dictio Græca ætologiam exponebatur.*

Ait vtilem futuram esse descriptionem cuiusque virtutis.] *Eadem, Ait vtilem futuram & descriptioni cuiusque virtutis ac vitij. et si quidam codices discretionem legant, non descriptionem.*

Hanc Possidonius etymologiam vocat, quidem characterismum.] *Legendum, ut dixi, ætologiam, non etymologiam. Sed illud sciendum, desiderari hæc verba in nonnullis antiquorum exemplarium.*

Luxuriatque toris animosum pectus anhelu, tum si qua sonitum procul arma dedere.] *Verbum anhelu non habetur in vetere lectione, nec item in tertio Georgicorum, unde mutuati sunt hi versus. Itæm scito deesse ex serie Virgiliani carminis verba compluscula, quæ in codice antiquo gymnasis Salmenticensis plene leguntur hoc pacto.*

Luxuriatque toris animosum pectus. Honesti
Spadices, glaucique color deterrimus albis
Et giluo. Tum, si qua sonum procul arma dedere.

Et primus incedens admotus iam exercitus alpibus.] *Corrige, & primus incessens ad montes iam exercitus alpibus ex vetere lectione.*

Non enim quæri debet an liber Cato.] *Verbum debet superuacaneum est, ex eadem.*

Inter publicas ruinas non labentis.] *Eadem labantis, non labentis.*

Tuberonis ligneos lectos.] *Eadem lectulos, non lectos.*

Fractum est, & in milites conflatum.] *Exemplar Franciscanum, fractum est, & milies conflatum, Exemplar Scholasticum, fractum est, conflatum, reliqua non agnoscit. Legendum forte, fractum est, & in vile æs conflatum.*

ERASMVVS.

Veneriæ spondylique.] *Quid sibi velit illa vox, veneriæ, nondum quini deprehendere, non suffragantibus exemplaribus. quæ fere consentiunt. Viueras in deliciis fuisse, non legi: & hic piscium tantum fit mentio. An murenæ legendum sit, nescio. Aristoteles inter genera piscium refert sphyrenam. Theodorus vertit malleolum. fieri potest, ut hæc vox ignota, deprauata fuerit in veneriam, aut aliam huiusmodi similem. Nam varie habetur.*

Echinis totam distractique sine ullis ossibus nulli constrauerunt. Piget esse picta, singula coquuntur in vna saporis.] *Sic habebat editio prior. Aliud exemplar habebat. Echini torti distractique sine ullis ossibus multis contraxerunt pituitam. Aliud consentiebat, nisi quod pro multis, habebat nulli. In aliis aliis atque alia erat lectio, sed nulla quam totam probares. Itaque diuinandum est, quod in eruditis auctoribus nimium crebro accidit. Vide num sic legendum. Spondylique & ostrea, eatenus circumcisa qua eduntur, interuenientibus distinguebantur echynis. Totam distracti sine ullis ossibus nulli constrauerant. Piget esse singula, coquuntur in vnum saporis, ut piget esse, sit pro piget comedere. Vox picta videtur superesse. Enarrator quispiam supra singula, adiecerat dicta: id alius vertit in picta, aut si quid ad rem facit, elixa legendum arbitror. Existimo me propemodum totam lectionem diuinasse.*

Et præconari totos vetent.] *Arbitror legendum pertonari, pro perficere, siue pertendere.*

OPSOPOEVVS.

Ipsius Elect. 1. cap. 26. Scribe, quod in diem dixeram debere, representem. reliqua sunt à mala manu. In diem debere, & Representare aduersa sunt: ea metaphora à re pecuniaria Seneca lusit.

Ausonius ad Paulinum, epist. 7. Scis autem, inquit, me id nomen muriæ quod in usu vulgi est, nec folete, nec posse dicere, cum scientissimi veterum & græca vocabula fastidientes, Latinum in gari appellatione non habebant, sed quocunque nomine loquar, liquor iste Sociorum vocatur.

Leguntur hi versus Georg. 3. Vulgati codices in tertio versu habent Primus & ire viam. in nono, & tremit artus, non fremit.

GRVTERVVS ET IVRETVS.

Vid illud Sociorum garum.] *Garum tantopere prisco seculo nobilitatum, constat sanien fuisse cruentam ex intestinis piscium, præcipue scombrorum, eliquatam. Laudatissimum autem maximeque pretij fuit, quod Garum sociorum vocitabant, superbo admodum titulo. unde pulchre Martialis in Xenis.*

Expirantis adhuc scombri de sanguine primo

Accipe fastosum, munera rara, garum.

Plura de eo pete ex Hadr. Iunio lib. 6. cap. 17. Animaduersorum, & Hyer. Magio lib. 2. c. 9. Miscell.

Primum militiæ vinculum est religio.] *Eos qui militiæ nomen dabant, non prius militum numero habitos, quam iureiurando adacti, cincti & in numeros relati essent, pluribus ex locis probat Brissoni lib. 2. Select. antiq. cap. 6. De ritu vero militum cingendorum & discingendorum cap. sequenti.*

Salutationibus matutinis fungi.] *Apuleius lib. 11. Metam. Rebus rite consummatis, inchoatæ lucis salutationibus religiosi primam nunciantes horam perstrepunt. Arnobius lib. 7. Quid sibi volunt excitationes illæ, quas canitis matutinis collatis ad tibiam vocibus? &c. Prudentius Peristeph.*

Mane salutatum concurritur, omnis adorat

pubes ——— Vide Scaligerum castig. ad Tibull. lib. 1. & Brissonium lib. 6. de formulis.

ARGUMENTVM I. LIPSI.

CONTRA Querulos : & omnia à Fato ac Deo venire. Quid igitur indignamur ? Pareamus istis, aut potius assentiamur.

EPIST. XCVI.

T Amen tu indignaris aliquid, aut quereris : & non intelligis, nihil esse in istis mali, nisi hoc vnum, quod indignaris & quereris ? Si me interrogas, nihil puto viro miserum, nisi aliquid esse in rerum natura putet miserum. ¹ Non feram me, quo die aliquid ferre non potero. Male valeo ? pars fari est. Familia decubuit ? fenus offendit ? domus crepuit ? damna, vulnera, labores, metus incurrerunt ? Solet fieri, hoc parū est : debuit fieri. decernuntur ista, non accidunt. Si quid credis mihi, intimos affectus meos tibi cum maxime detego : in omnibus quæ aduersa videntur & dura, sic formatus sum. ² Non pareo Deo, sed assentior : ex animo illū, non quia necesse est, sequor. Nihil vquam mihi incidet, quod tristis excipiam, quod malo vultu : nullum tributum inuitus conferam. Omnia autem ad quæ gemimus, quæ expauescimus, tributā vitæ sunt. Horum, mi Lucili, nec speraueris immunitatem, nec petieris. Vesicæ te dolor inquietauit : ³ epulæ fuerunt parum dulces : detrimenta continua : propius accedam, ⁴ de capite timuisti. Quid tu, nesciebas hæc te optare, cum optares senectutem ? Omnia ista in longa vita sunt, quomodo in longa via & puluis & lutum & pluuia. Sed volebam, inquis, viuere, carere tamen incommodis omnibus. Tam effeminata vox virū dedecet. Videris, quemadmodum hoc votum meum excipias : ego illud magno animo, non tantum bono facio. Neque dii, neque deæ faciant, vt te ⁵ fortuna in deliciis habeat. Ipse te interroga, si quis potestatem tibi Deus faciat, vtrum velis viuere in macello, an in castris. Atqui viuere, mi Lucili, militare est. Itaque hi qui iactantur, & per operosa atque ardua sursum atque deorsum eunt, & expeditiones periculosissimas obeunt, fortes viri sunt, primoresque castrorum : isti quos ⁶ publica quies, aliis laborantibus molliter habet, ⁷ Turturillæ sunt, tuti contumeliæ causa.

I. LIPSIUS.

¹ Non feram me.] Male mihi erit, de me querar & angar.

² Non pareo Deo, sed.] Vera sapientia, & finis vitæ Stoicis, Naturam id est Deum sequi. Ego in *Mad. nud. II. Dissert. XIX.*

³ Epulæ fuerunt.] Alias, epistolæ : nec spernam. Epistola scilicet, quæ talia tristia nuntiarunt.

⁴ De capite timuisti.] Supra epist. XXIV.

⁵ Fortuna in deliciis.] Tale de Providentia cap. 1. Deus bonum virum in deliciis non habet.

⁶ Publica Quies.] Quidam libri putrida, alij, putida : sed illud teneo, & ad publicam pacem refero.

⁷ Turturillæ sunt.] Vacillauimus ego atque alij in hoc loco. ecce vna Jfidori (e Glossario nuper publicato) notula nos firmat, à Petro Scriuero, erudito viro suggesta : Turturilla. ita dictus locus, in quo corruptelæ fiebant, quod ibi turturi opera daretur, id est panem. Lego in extremo, id est ganæ. Talia autem loca & homines tuti, non per honorem, sed contumeliam, & quia spernuntur.

PINCIVS.

Quomodo in longa via sunt & puluis & lutum & pluuia.] Verbum sunt desideratur in vetere lectione. Turturillæ sunt, tuti contumeliæ causa.] Sic legunt exemplaria omnia, fortasse autem non turturillæ scribi debuit, sed Tutilinæ : quæ dea fuit apud antiquos, à tutando dicta : sicuti & Tutanus deus, auctore Nonio. Meminit & Augustinus in ciuitate Dei.

OPSOPOEVS.

Priores editiones, Turturillæ sunt. Lipsius Elect. 1. cap. 16. Hæere in hac voce necessum est, qui nusquam hærent. Pincianus, vir egregius & doctrina minime ventosa, legebat, Tutilinæ sunt, allusione ad Deam priscam, cui nomen à tutando. Non conuenit, in vitium enim hæc Seneca dixit, non in laudem. Aptius fortasse ego, Turdi illi sunt. Turdum reperi paulo supra eam ætatem hominem mollem, & infamis cuiusdam ignauia. Quid autem, si nomen ciui abijt in dictum vulgi ? qualia quadam ex ima plebe scriptor hic alias usurpat. Verba Senecæ patris sunt libro 9. Contr. 4. Oppressi sunt in templo ab omni multitudine, quæ postulabat vt Romam Sabinus cum Turdo proficisceretur. Erat inter infames maxime & inuisos homines Turdus. Cum Turdus promitteret iturum se, Sabinus, silentio facto ait, Ego ad Cæsarem non sum iturus cum mattea. Ex quibus clarum de infamie molliæ huius Turdi. fortasse & tota illa cum Sabino actio causam aut principium huic adagioni dedit. Et hercle tam magis cogito, tam magis probo. Hæc Lipsius.

GRVT. & IVRETVS.

Turdi illi sunt] Turdi illi sunt legendum putat Lipsius lib. 1. Elect. cap. 16. ita vt hic turdus significet hominem mollem, & infamis cuiusdam ignauia.

ET nunc, & olim, fuisse malos. Exemplum à iudicio Clodiano, quod ille nummis & adulteriis corrupit. De vi deinde Conscientiæ, damnari ab ea mala, atque etiam puniri interno flagello aut morfu.

E P I S T. X C V I I.

ERras, mi Lucili, si existimas nostri sæculi esse vitium, luxuriam & negligentiam boni moris, & alia quæ obicit suis quisque temporibus. Hominum sunt ista, non temporum: nulla ætas vacavit à culpa. Et si æstimare licentiam cuiusque sæculi incipias: pudet dicere, numquam apertius, quam coram Catone, peccatum est. Credat aliquis pecuniâ esse versatam in eo iudicio, in quo reus erat Clodius, ob id adulterium, quod cū Cæsaris vxore in operto cōmiserat, violatis religionibus eius sacrificij, quod¹ pro populo fieri dicitur, sic submotis extra conspectum omnibus viris, ² vt picturæ quoque masculorum animalium contegantur. Atqui dati iudicibus nummi sunt: & quod hac etiamnum pactione turpius est, stupra insuper matronarū & adolescentulorum nobilium, ³ salarij loco exacta sunt. Minus crimine, quam absolutione, peccatum est. Adulterij reus, adulteria diuisit: nec ante fuit de salute securus, quam similes sui iudices suos reddidit. Hæc in eo iudicio facta sunt, in quo, si nihil aliud, Cato testimonium dixerat. Ipsa ponam verba Ciceronis, quia res fidem excedit: *Accersuit ad se, promisit, intercessit, dedit. Iam vero, ô dij boni, rem perditam! etiam noctes certarum mulierum, atque adolescentulorum nobilium introductiones, nonnullis iudicibus pro mercedis cumulo fuerunt.* Non vacat de pretio queri, plus in accessionibus fuit. Vis seueri illius vxorem? dabo illam. Vis diuitis? huius quoque tibi præstabo concubitus. Adulterium vbi feceris, damna. Illa formosa quam desideras, veniet: illius tibi noctem promitto, nec differo: intra cōperendinationem, fides promissi mei stabit. Plus est distribuere adulteria, quam facere: illud est ⁴ matribus familiæ denunciare, hoc illudere. Hi iudices Clodiani à senatu petierant præsidium, quod non erat nisi damnaturis necessarium: & impetrauerant. Itaque eleganter illis Catulus, absoluto reo: *Quid vos, inquit, præsidium à nobis petebatis? an, ne nummi vobis eriperentur?* Inter hos tamen iocos, impune tulit ante iudicium adulter, in iudicio leno: qui damnationem peius effugit, quàm meruit. Quidquam fuisse corruptius illis moribus credis, quibus libido non sacris inhiberi, non iudiciis poterat? quibus in ea ipsa quæstione, quæ extra ordinem senatusconsulto exercebatur, plus quàm quærebatur admissum est? quærebatur, an post adulteriū aliquis posset tutus esse: apparuit sine adulterio tutum esse non posse. Hoc inter Pompeiū & Cæsarem, inter Ciceronem Catonemque commissum est: Catonem inquam illum, quo sedente negatur populus permisisse sibi postulare ⁵ Florales iocos nudandarū meretricum. Credis spectasse tunc seuerius homines, quam iudicasse? Et fient, & facta sunt ista: & licentia vrbium, aliquando disciplina metuque, numquàm sponte confidet. Non est itaque quod credas, nunc plurimū libidini permixtum esse, legibus minimum. Longe enim frugalior hæc iuuentus, quam illa, est, cū reus adulteriū apud iudices negaret, iudices apud reum confiterentur: cum stuprum committeretur rei iudicandæ causâ: cum Clodius iisdem vitiis graciosus quibus nocens, ⁶ conciliaturas exerceret in ipsa causæ dictione. Credat hoc quisquæ? qui damnabatur vno adulterio, absolutus est multis. Omne tempus Clodios, non omne Catones feret. Ad deteriora faciles sumus: quia nec dux potest, nec comes deesse: & res etiam ipsa sine duce, sine comite procedit: non pronum est tantum ad vitia, sed præceps. Et, quod plerosque inemendabiles facit, omnium aliarum artium peccata, artificibus pudori sunt, offenduntq; deerrantem: vitæ peccata delectant. Non gaudet nauigio gubernator euerso, non gaudet ægro medicus elato, non gaudet orator, si patroni culpa reus cecidit: at contra, omnibus crimen suum voluptati est. Latatur ille adulterio, in quod irritatus est ipsa difficultate: latatur ille circumscriptione furtoque: nec ante illi culpa, ⁷ quam culpæ fortuna displicuit. Id praua consuetudine euenit. Alioqui vt scias, subesse animis, etiam in pessima abductis, boni sensum, nec ignorari turpe, sed negligi: omnes peccata dissimulant, & quamuis feliciter cesserint, fructu illorum vtuntur, ipsa subducunt. At bona conscientia prodire vult, & conspici: ipsas nequitia tenebras timet. Eleganter itaque ab Epicuro dictum puto, ⁸ *Potest nocenti contingere vt lateat, latendi fides non potest.* Aut si hoc modo melius hunc explicari posse iudicas sensum: *Ideo non prodest latere peccantibus, quia latendi etiam si felicitatem ha-*

bent, fiduciam non habent. Ita est, tuta scelera esse possunt: secura non possunt. Hoc ego repugnare sectæ nostræ, si sic expediatur, non iudico. quare? quia prima & maxima peccatum est pœna, peccasse, nec ullū scelus, licet illud fortuna exornet muneribus suis, licet tueatur ac vindicet, impunitum est: quoniam sceleris, in scelere, supplicium est. Sed nihilominus ¹⁰ & hæc, & illa, secundæ pœnæ premunt ac sequuntur: timere semper & expauescere, & securitati diffidere. Quare ego hoc supplicio nequitia liberem? quare non semper illam in suspensio relinquam? Illic dissentiamus cum Epicuro, ¹¹ ubi dicit, nihil iustum esse natura, & crimina vitanda esse, quia vitari metus nō possit. Hic consentiamus: mala facinora conscientia flagellari, & plurimum illi tormentorum esse, eo quod perpetua illam sollicitudo vrget ac verberat, quod spōsoribus securitatis suæ nō potest credere. Hoc enim ipsum ¹² argumētum Epicuri est, natura nos a scelere abhorrire, quod nulli nō etiā inter tuta timor est. Multos fortuna liberat pœna, metu neminem. quare? quia infixæ nobis eius rei auersatio est, quam natura damnavit. Ideo numquam fides latendi fit etiam latentibus: quia coarguit illos conscientia, & ipsos sibi ostendit. Proprium autem est nocentium, trepidare. Malè de nobis actum erat, quod multa scelera legem & iudicem effugiunt, & scripta supplicia: nisi illa naturalia & graua de præsentibus soluerent, & ¹³ in locum patientiæ timor cederet.

I. LIPSIVS.

1. **P**ro populo.] Vide Ciceronem 1. ad Atticum, omnia exsequentem. Fiebat autem sacrum hoc Bona dea, per Virgines Vestæ, idque pro salute populi Romani.

2. Ut picturæ quoque.] Iuuenal. in Sat. vi.

sed omnes

Nouerunt Mauri atque Indi, quæ psalteria penem.

Illuc, testiculi sibi conscius vnde fugit mus,

Intulerit, ubi velari pictura iubetur

Quæcumque alterius sexus imitata figuram est.

de ipso hoc Clodio, qui Psalterie habitu eo penetravit.

3. Salarij loco.] Mei & alij scripti, stillari loco. Sanè Stillarium aliquis interpretetur pro additamento vel auctario, quod supra legitimam mensuram in liquidis, velut stillando, datur. Et hinc metaphora, Ipse mox Seneca; accessionem vocat: & Cicero, mercedis cumulum.

4. Matribus familiæ denūciare.] Velut imperium in eas exercere, & per minas ad alium mittere, quod plus est, quam per blanditias surrepere & illudere.

5. Florales iocos.] Vide Valerium lib. 11. cap. ultimo. Martialis, atque alij meminerunt.

6. Conciliaturas.] Lenocinia.

7. Quam culpæ fortuna.] Id est, non aliter culpa displicuit, quam si successus euentusque non placuit. ex voto non fuit.

8. Potest nocenti contingere.] Reperio hæc ipsa in epistola Epicuri ad Menæceæ: Οὐκ ἔστι τὸ λαθεῖν πὶ ποιούντων πειθεῖν ὅτι λήσει, καὶ ἡ μωρία καὶ τὸ παρόντος λαθεῖν. μεχέτω γὰρ κατὰ προφῆαν ἀδύλον εἰ καὶ λήσει: Non est ut qui clam aliquid facit, confidat latere se semper, etiam si millies in præfenti lateat. Usque ad finem enim incertum est an latebit.

9. Hoc ego repugnare sectæ.] Stoicæ. Quid ita? quia Stoici peccatum ob ipsum fugi spernique volebant, ut virtutem amari ob ipsam. At Epicurei præmia & pœnas in utrisque spectabant. Neque prorsus damno, ait Seneca, neque pugnat nobiscum: quia etsi in peccato malum est, tamen & pœnæ secunda adherent sequunturque; & earum aspectu, peccare etiam timeamus.

10. Et hæc & illa.] Puto melius, & illæ. Nimirum, & hæc primæ dicta pœna; & illæ, quæ sequuntur.

11. Vbi dicit, nihil iustum.] Dicit hoc in eadem illa epistola ad Menæceæ, sub finem: & multis disputat, Jus aut Iniustitiam, commodum & incommodum respicere tantum, neque idem semper aut ubique esse. Addit, quod hoc facit: τὴν ἀδικίαν ἔχει ἐαυτὴν χάρον, ἀλλ' ἐν τῷ καὶ τὴν ὑποψίαν φόβῳ, εἰ μὴ λήσει ὑπὲρ τῆς ποιούτων ἐφεσυχόσας κολασαίς: Iniustitiam per se & natura non esse malum, sed metu suspitionis, ne fortasse non lateat talium facinorum vindices & exactores. At contra Stoici. Cicero 111. de Finibus; Minimè vero probatur huic disciplinæ (Stoicæ) de qua loquor, aut Amicitiam, aut Iustitiam, ob utilitates adscisci, aut probari. Ius autem, quod ita dici appellarique possit, id esse Natura, alienumque a Sapiente non modo iniuriam cuiquam facere, verum etiam nocere.

12. Argumentum Epicuri est.] Non est, quia ipsum hoc negat, ut dixi. Legam, Epicure, est. ut compellet eum & refutet.

13. In locum patientiæ.] Ut ipsa supplicia paterentur & subirent. Deterius est, quod alij, pœnitentiæ.

M V R E T V S.

ERras.] Multa vitia, quæ nata sæculo nostro videntur, priscis temporibus eadem fuisse. Homines facilius vitia, quam recte facta imitari. Sceleratis nunquam contingere securitatem. quam sententiam & alibi repetit, & epistola 105. Vide autem de ea Ciceronem primo & secundo de finibus.

Quæ obiicit suis quisque temporibus.] Nam etiam Hesiodus quem illius de quattuor ætibus figmenti antiquissimum auctorem habemus, ferrea se ætate natum esse conqueritur.

Μηκέτ' ἐπὶ τ' ὠφελον ἐγὼ πέμψοισι μελεῖναι
 Ἀνδράσιν, ἀλλ' ἢ παρὰ φανερῶν, ἢ ἐπὶ τῇ γενέσθαι.
 Νυνὶ γὰρ δι' γένος ὅστι σιδήρεον.

Verba Ciceronis.] *E primo libro epistolarum ad Atticum,*

Conciliaturas.] *Honesto nomine vocavit lenocinia. Conciliandi enim verbum proprie in matrimonio dicitur.*
Ouid.

Non ine nuplisti conciliante senī.

Quod cum Cæsaris vxore in aperto commiserat.] *Operto Mallem legeres quàm aperto. nota est histo-*
ria.

Violatis religionibus eius sacrificij.] *Quidam codices religionis habent non religionibus. Proinde legendum*
puto in totum sic, violata religione eius sacri.

Sic submotis extra conspectum omnibus viris.] *Vetus omnis lectio, conceptum habet, non conspe-*
ctum.

Etiam noctes scortorum mulierum.] *Vetus quoddam exemplar certarum habet, non scortorum.*

Hoc vero matribus familiæ denunciare est.] *Locus mutilatus in reliquis exemplaribus, præterquam in meo,*
ubi integer habetur. Legendum igitur hoc pacto, Illud est matribus familiæ denunciare, hoc illudere.

Quicquid fuisse corruptius illis moribus credis.] *Quicquam legito, non Quicquid, ex vetere lectione.*

Florales iocos nudandarum mulierum.] *Exemplar Franciscanum nudarum correctius quàm nudanda-*
rum.

Et fieri facta ista ex licentia vrbium.] *Scribe, Et fient & facta ista sunt. Et licentia vrbium, ex vetere*
lectione.

Iudices aptud eum confiterentur.] *Reum fidelior & sincerior lectio, quam eum: ut eadem dictio venuste ite-*
retur, & ex auctoris consuetudine.

Rei iudicandæ causa.] *Iudicandi libentius legerim quam iudicandæ, & paulo post, vno adulterio legito,*
non vni.

Non omne Catones fert.] *Scribe feret, non fert, ex vetere lectione.*

Non prænuncius tantum ad vitia, sed præceps.] *Sic omnis antiqua & recentior lectio. Sed scribendum exi-*
stimo altero ex duobus modis: aut sic, Non in pronum imus tantum ad vitia, sed in præceps. aut certe sic: Non
proni imus tantum ad vitia, sed præcipites.

Offenduntque dum errantem vitæ peccata delectant.] *Legendum, offenduntque deerrantem. Vitæ*
peccata delectant. ex vetere lectione.

Latatur ille circumscriptioe furti, quod non tam illi culpa quam culpæ fortuna displicuit.] *Corrige,*
Latatur ille circumscriptioe furtoque, nec ante illi culpa quam culpæ fortuna displicuit, ex eadem.

Subesse animis etiam in pessima adductis.] *Scribendum abductis, non adductis, ex eadem. & paulo post*
dictio omnes per minorem scribenda, legendaque cum superioribus.

Latendi fides non potest.] *Legendum putò fiducia, non fides, ut ex sequentibus liquet.*

Quia latenti etiam si facultatem habeant, fiduciam non habent.] *Scribe, quia latendi etiam si felici-*
tatem habent, fiduciam non habent, ex vetere lectione.

Hoc ergo repugnare sectæ nostræ.] *Ego, non ergo, legendum ex eadem.*

Legem & iudicem effugiunt.] *Vindicem, non iudicem, quædam exemplaria.*

OPSOPOEVS.

Publicatæ Ciceronis epist. ad Atticum, introductiones exhibent pro perductiones. Et paulo post. Quid vos
 inquit, præsidium à nobis postulabatis? An, ne nummi vobis eriperentur, timebatis?

Præius, & concisura aquarum à cuniculis interfluentium. Lipsius Elect. 1. cap. 16. Ausim legere, concisura
 laquearium cubiculis interfl. Certe manuiss. fere. cubiculis.

Non immerito frustra fuit omnis Erasmi & Mureti labor in pauperis cella. saluum id namque est, nec emen-
 datione eget. Alioquin & locus hic male haberet epist. 18. Non est nunc quod existimes me dicere Timoneas
 cœnas (sic enim legendum esse supra iudicatum fuit) & pauperum cellas, & quicquid aliud est, per quod luxu-
 ria diuitiarum tædio ludit. Ut enim diuites (recitante Seneca in consolatione ad Heluiam) quosdam dies sumebant
 cum iam illos diuitiarum tædium cæperat, quibus humi cœnarent, & remoto auro argentoque fictilibus uterentur: sic
 voluptatis causa ex atris & cubiculis suis in viliorum capitum & seruorum cellas se conferre solebant. Distincta ut
 erant habitacula, ita, horum nomina quoque. Hinc apud Vitruvium cap. 10. lib. 6. hostiariorum cella ad ianuas, &
 familiaricæ circa cubicula & triclinia: in quibus domestici, ut ad vocem & nutum dominorum præsto essent. Julius
 Bassus apud Senecam rhetorem lib. 7. Contr. 6. de seruo: Ex cella migrabit in cubiculum suæ dominæ, vel do-
 mina ex cubiculo suo migrabit in cellam, Demetrio Pompei seruo iam dudum diuitiæ esse debuerant, duo
 vicarij, & cella laxior: libro de tranquillitate animi, cap. 8. Erant & meretricibus cellule cum titulo in fronte suspen-
 so. Clarum hoc è Contr. 11. lib. 1. M. Seneca.

Turnebus Aduers. lib. 26. cap. 12. Recta domus à Seneca dicitur quæ nimio luxu corrupta non est, neque laquearibus
 & marmoribus pellucet, neque eleganti tectorio aut lacunari perpolita est, sed laudabilem quandam mediocritatem
 ostendit.

IURETVS.

NOctes certarum mulierum.] *vox, certarum, parum apta videtur, & hic variant libri. fortasse, cla-*
rarum. Iuretus.

ARGUMENTVM I. LIPSII.

S O L I S internis Bonis fidendum: alia Venire, abire. Hoc meditandum, & omnia ut fugacia adspicienda, atque habenda. Preparandus itaque animus ad amissionem talium, & ad tolerandum obfirmandus. Quidni? alij tulerunt. Sequere exempla, imo ipse est exemplum. Plane inter bonas utilesque Epistola.

EPIST. XCVIII.

Numquam credideris felicem quemquam, ex felicitate suspensum. fragilibus innititur, qui aduentitio lætus est: exibat gaudium, quod intrauit. At illud ex se ortum, fidele, firmumque est, & crescit, & ad extremum usque profequitur: cetera quorum admiratio est vulgo, in diem bona sunt. Quid ergo? non vsui ac voluprati esse possunt? Quis negat? sed ita, si illa ex nobis pendent, non ex illis nos. Omnia quæ fortunam intuentur, ita fructifera ac iucunda fiunt, si quis habens illa, se quoque habet, nec in rerum suarum potestate est. Errant enim, mi Lucili, qui aut boni aliquid nobis, aut mali iudicant tribuere fortunam: materiam dat bonorum ac malorum, & initia rerum apud nos in malum bonumve exiturarum. Valentior enim omni fortuna animus est: in vtramque partem ipse res suas ducit, beatæque ac miseræ vitæ sibi causâ est. Malus omnia in malum vertit, etiam quæ specie optimi venerât: rectus atque integer, corrigit praua fortunæ, & dura atque aspera ferendi scientia mollit: idēque & secunda græte excipit modesteque, & aduersa constanter atque fortiter. Qui licet prudens sit, licet exacto faciat cuncta iudicio, licet nihil supra vires suas tentet: nō contingit illi bonum integrū illud, & extra minas fortunæ positū, nisi certus aduersus incerta est. Siue alios obseruare volueris (liberius enim inter aliena iudiciū est) siue te ipsum fauore seposito; & senties hoc, & cōfiteberis, nil ex his optabilibus & caris vtile esse, nisi te cōtra leuitatem casus, rerumque casum sequentiū, instruxeris: nisi illud frequenter & sine querela, inter singula damna dixeris: *Diis aliter visum est*. Imo mehercule, vt carmen fortius ac iustius petam, quo animum tuum magis fulcias, hoc dicito, quoties aliquid aliter quam cogitabas euenerit: *Dij melius*. Sic composito nihil accidet. sic autem componetur, si, quid humanarum rerum varietas possit, cogitauerit, antequam senserit. Si & liberos, & coniugem, atque patrimonium sic habuerit, tamquam non vtrique semper habiturus: & tamquam non futurus ob hoc miserior, si habere desierit. Calamitosus est animus futuri anxius, & ante miseras miser, qui sollicitus est, vt ea quibus delectatur, ad extremum usque permaneant. Nullo enim tempore conquiescet, & expectatione futuri, præsentia, quibus frui poterat, amittet. In æquo est autē amissio rei, & timor amittendæ. Nec ideo præcipio tibi negligentia. Quin vero metuenda declina; & quidquid consilio prospici potest, prospice: quodcumque læsurum est, multo ante quā accidat, speculari & aduerte. In hoc ipsum tibi plurimum conferet fiducia, & ad tolerandum omnino obfirmata mens. Potest fortunam cauere, qui potest ferre: certe in tràquillo non tumultuatur. Nil est nec miserior nec stultius, quam prætimere. quæ ista demētia est, malum suum antecedere? Denique, vt breuiter includam quod sentio, & istos sargaes, ac sibi molestos describam tibi, tam intemperantes in ipsis miserijs sunt, quā ante illas. Plus dolet quam necesse est, qui ante dolet quam necesse sit. Eadē enim infirmitate dolorem non æstimat, qua non expectat. Eadem intemperantia fingit sibi perpetuam felicitatem, fingit sibi crescere debere quæcumq; cōtigerunt, non tantū durare, & oblitus huius petauri, quo humana iactantur, sibi vni fortuitorū constantia sponder. Egregie itaque videtur mihi Metrodorus dixisse in ea epistola, qua sororem, amisso optimæ indolis filio, alloquitur: *Mortale est omne mortaliū bonum*. de his loquitur bonis, ad quæ concurritur. Nam illud verum bonum non moritur: certum est sempiternumque, sapientia & virtus: hoc vnum cōtingit immortale mortalibus. Ceterum tam improbi sunt, tãque obliti quo eant, quo illos singuli dies trahant, vt mirentur aliquid se amittere, amissuri vno die omnia. Quidquid est, cui dominus inscriberis, apud te est, tuum non est: nihil firmum infirmo, nihil fragili æternum & inuictum est. Tam necesse est perire quam perdere: & hoc ipsum, si intelligimus, solatium est, æquo animo perdere, quod periturum est. Quid ergo aduersus has amissiones auxiliij inueniemus? Hoc, vt memoria teneamus amissa, nec cum ipsis fructum excidere patiamur, quæ ex

illis percepimus. Habere, eripitur: habuisse, numquam. Per ingratus est, qui cum amiserit, pro accepto nihil debet. Rem nobis eripit casus, vsum fructumque apud nos relinquit: quem nos iniquitate desiderij perdimus. Dic tibi, Ex istis quæ terribilia videntur, nihil est inuictum. Singula vicere iam multi: ignem Mucius, crucem Regulus, venenum Socrates, exsilium Rutilius, mortem ferro adactam Cato: & nos vincamus aliquid. Rursus ista, quæ vt speciosa & felicia trahunt vulgum, à multis & sæpe contempta sunt. Fabricius diuitias imperator reiecit, censor notauit: ³ Tubero paupertatem & se dignam & Capitolio iudicauit, cum fictilibus in publica cæna vsus, ostendit debere his hominem esse contentum, quibus dii etiam nū vterentur. ⁴ honores repulit pater Sextius, qui ita natus vt remp. deberet capessere, ⁵ latum clauum diuo Iulio dante, non recepit. Intelligebat enim, quod dari posset, & eripi posse. Nos quoque aliquid ipsi faciamus animose: simus inter exempla. Quare deficimus? quare desperamus? quidquid fieri potuit, potest. Nos modo purgemus animum, sequamurque naturam, à qua aberranti cupiendum timendumque est, & fortuitis seruiendum. Licet reuerti in viā, licet in integrum restitui. Restituamur, vt possimus dolores, quocumque modo corpus inuaserint, perferre, & fortunæ dicere: *Cum viro tibi negotium est, quære quem vincas.* ⁶ His sermonibus, & his similibus, lenitur illa vis vlceris: quam opto mehercules mitigari, & aut sanari, aut stare, & cum ipso senescere. Sed securus de ipso sum. de nostro dāno agitur, quibus senex egregius eripitur. Nam ipse vitæ plenus est, cui adijci nihil desiderat suā causa, sed eorum quibus utilis est. Liberaliter facit, quod viuunt. Alius iam hos cruciatus finisset: hic tam turpe putat mortē fugere, quam ad mortem confugere. Quid ergo? non si suadebit res, exhibet? Quid ni exeat? si nemo iam eo vti poterit? si nihil aliud, quam dolori operam dabit? Hoc est, mi Lucili, philosophiam ⁷ in opere discere, & ad verum exerceri: videre quid homo prudens animi habeat contra mortem, contra dolorem: cum illa accedat, hic premat. Quid faciendum sit, à faciente discendum est. Adhuc argumentis actum est, an possit aliquis dolori resistere, an mors magnos quoque animos admota submittere: quid opus est verbis? in rem præsentem eamus: nec mors illum contra dolorem facit fortiorem, nec dolor contra mortem. Contra vtrumque sibi fident: nec spe mortis patienter dolet, nec tædio doloris libenter moritur. hunc fert, illam expectat.

I. L I P S I V S.

i. **O** Blitus huius petauri.] *Ad ludi genus respicit, tunc frequentis. Rota suspendebatur, per quam mota corpora traieciabant saltu: atque ij Petauristæ dicebantur, ipsa illa Petaurū. Videntur & in Petauro suspensi fuisse, & in eo elati, deiectione: quo noster maxime spectat. Manilius lib. v.*

Ad numeros etiam ille ciet cognata per artem
Corpora, quæ valido salitunt excussa petauro,
Alternosq; cient motus: elatus & ille
Nunc iacet, atque huius casu suspenditur ille.

Vide ibi doctissimum Scaligerum. Et sane artificis cuiusdam oscillationis hoc genus fuisse videtur. Petauri autem, vel peccati, libri hic scribunt: pro quo vulgo editur, fati.

2. Mortale est omne.] *Muretus notat ex Euripide sumptum: Θνητὸν δὲ θνητὸς ὅλγος Mortalium mortalis est felicitas.*

3. Tubero paupertatem.] *supra epist. xcv.*

4. Honores repulit pater Sextius.] *Vide epist. lxx.*

5. Latum clauum.] *Insigne Senatorium, pectore demissum.*

6. His sermonibus & his similibus.] *Non dubie hic hiat, & fuit aliquid de sene, qui lugebat, & solarij egebat. An non est ipse Marullus, de quo epistola sequenti? Fortasse. & credam vel integram hic epistolam perijisse.*

7. In opere discere.] *In re & facto discere, & experiri lecta vel audita. Quidam tamen libri, in opus ducere: item bene.*

M V R E T V S.

Mortale est omne mortalium bonum.] *Ab Euripide hoc Metrodorus sumpserat. Θνητὸν δὲ θνητὸς ὅλγος.*

Honores repulit pater Sextius,] *Hic cum honores repudiasset, seque ad philosophiæ studium contulisset, sub principium tantam e suo illo consilio molestiam sensit, vt parum abfuerit, quin mortem sibi ipse conscisceret. Plutarchus: καθὰ τὸ φασὶ Σέξτιον τὸν Ῥωμαίων ἀφεικότα τὰς ἐν τῇ πόλει τιμὰς καὶ ἀρχὰς διὰ φιλοσοφίας, ἐν δὲ τῷ φιλοσοφῆν αὐτὸν πάλιν δυσπαθούντα καὶ χαλεπὸν τῷ λόγῳ χελεπῶς, τὸ πρῶτον ὀλίγου δεῖνσαι καὶ βαλεῖν ἑαυτὸν ἐκ τινος διήροισ.*

Quibus senex egregius eripitur.] *Cum huius senis nullam in superioribus mentionem fecerit, facile adducor, vt putem, multa huius epistolæ principio desiderari.*

P I N C I A N V S.

Nunquam credideris felicem quemquam ex felicitate suspensum. Fragilibus innititur qui aduentitio lætus est. Exhibet, &c.] *Sunt codices qui legant, & forte rectius, Nunquam credideris felicem*

quenquam esse ea felicitate suspensum quæ fragilibus innititur, qui aduentitio lætus est. Exhibet, &c.

Fidele firmumque] *Scribe*, fidele firmumque est, *ex veteri lectione*:

Omnia quæ fortuna intuetur, *Eadem* intuentur, *non* intuetur.

Si quis habens ista se quoque habet,] *Scribe*, Si quis habens illa se quoque habet, *ex eadem*.

Vt carmen fortius ac iustius repetam] *Exemplaria quædam*, petam legunt, *non* repetam. *Alia*, an petam: pro quo *non absurde* fortasse substitueris amputem, hoc est, breuius faciam.

Quin vero metuenda declina,] *Scribe*, Tu vero metuenda declina, *ex omni veteri lectione*:

Et ad tolerandum omne confirmata mens.] *Omni*no, *non* omne, *eadem*.

Tam intemperantes in ipsis miserijs quam sunt ante illas.] *Puto inuertendas esse dictiones*, legendumque, tam intemperantes in ipsis miserijs sunt quam ante illas.

Plus dolet quam necesse est. *Eadem* enim infirmitate] *Resarci locum mutilatum sic*: Plus dolet quam necesse est, qui ante dolet quam necesse sit. *Eadem* enim infirmitate, *ex veteri lectione*.

Intemperantia fingit sibi perpetuam felicitatem,] *Lege*, *eadem* intemperantia fingit, &c. *ex eadem*.

Et oblitus fati quo humana iactantur,] *Prior editio*, & oblitus huius peccati quo humana iactantur: minus vitiose. legendum enim petauri, non peccati: *ex omnibus scriptis exemplaribus*. De cuius dictionis significatione legendi glossatum scriptores.

Mortale est omnium mortalium bonum.] *Omne* legendum, *non* omnium, *ex eisdem*.

Quo illo singuli dies turbent,] *Vetus lectio* turbant, forte trudent. *Gallicanum meum exemplar* contra reliqua omnia trahant, *non* turbant legit, siue turbent.

Æquo animo perdere quod perituum est] *Exemplar Facundi ac Primitivi*, æquo animo perdere quod perdendum est, *rectius*,

Intelligebat enim quod dari posset & eripi.] *Vetus lectio*, intelligebat enim quod dari potest, & eripi posse. *Alii codices*, Intelligebat enim quod dari posset, & eripi posse.

Animosi sumus inter exempla, quare deficimus:] *Lege*, Sumus inter exempla, quare deficimus, *ex eadem*.

Ista vis vlcis, quam opto mehercules mitigari,] *Scribe*, illa vis vlcis, quam opto mehercule mitigari, *ex eadem*.

Sed securus de isto sum.] *Ipsa*, *non* isto, *eadem*.

Quid ergo nonne suadebit & exhibet.] *Corrigendum*, Quid ergo? non si suadebit, exhibet? *ex eadem*.

Philosophiam in opere discere,] *Sic legunt pleraque omnia exemplaria*. Unum tantum scholasticum habet, philosophiam in opus ducere.

ARGUMENTVM I. LIPSI.

CONSOLATORIA in morte filij, sapiens, ita me Deus, & disertus.

EPIST. XCIX.

EPISTOLAM, quam scripsi Marullo, cum filium partiulum amisisset, & dicere: tur molliter ferre, misi tibi. In qua non sum morem solitum secutus, nec putavi leniter illum debere tractari, cum obiurgatione esset quam consolatione dignior. Afflicto enim, & magnum vulnus male ferenti, paullisper cedendum est: exfatiet se, aut certe primum impetum effundat. Hi qui sibi lugere sumpserunt, protinus castigentur, & discant quasdam etiam lacrymarum ineptias esse. Solatia exspectas? conuicia accipe. tam molliter tu fers mortem filij? quid faceres, si amicum perdidisses? Decessit filius incertæ spei, paruulus: pusillum temporis periit. Causas doloris conquirimus, & de fortuna etiam inique queri volumus: quasi non sit iustas querendi causas præbitura. At mehercule satis mihi iam videbaris animi habere, etiam aduersus solida mala, nedum ad istas umbras malorum, quibus ingemiscunt homines moris causa. Quod damnum omnium maximum est, si amicum perdidisses, danda opera erat, ut magis gauderes quod habueras, quam mæreris quod amiseras. Sed plerique non computant, quanta perceperint, quantumve gauisi sint. Hoc habet inter reliqua mala dolor, quod non superuacuum tantum, sed ingratus est. Ergo quod habuisti talem amicum, periit opera? tot annis, tanta coniunctione vitæ, tam familiari studiorum societate, nihil actum est? Cum amico effers amicitiam: & quid doles amisisse, si habuisse non prodest? Mihi crede, magna pars ex illis quos amauimus, licet ipsos casus abstulerit, apud nos manet. nostrum est quod præterijt tempus: nec quidquam est loco tutiore, quam quod fuit. Ingrati aduersus percepta, spe futuri, sumus: quasi non quod futurum est, si modo successerit nobis, cito in præterita transitorium sit. Anguste fructus rerum determinat, qui tantum præsentibus lætus est, & futura & præterita delectant: hæc exspectatione, illam memoria,

sed alterum pendet, & non fieri potest; alterum non potest non fuisse. Quis ergo furor est, certissimo excidere? Acquiescamus his quæ iam hausimus: si modo non perforato animo hauriebamus, & transmittente quidquid acceperat. Innumerabilia sunt exēpla eorum, qui liberos iuvenes sine lacrymis extulerint: qui in senatum, aut in aliquod publicum officium à rogo redierint, & statim aliud egerint: nec immerito. Nam primum, superuacuum est dolere, si nihil dolendo proficias: deinde iniquum est queri de eo, quod vni accidit, & omnibus restat. Deinde, desiderij stulta conquestio est, ubi minimum interest inter amissum, & desiderantem. Eo itaque equiore animo esse debemus, quod quos amisimus, sequimur. Respice celeritatem rapidissimi temporis: cogita breuitatem huius spatij, per quod citatissimi currimus: observa hunc comitatum generis humani, eodem tendentis, minimis interuallis distinctum, etiam ubi maxima videntur: quem putas perijisse, præmissus est. Quid autem dementius, quam cum idem tibi iter emetiendum sit, flere eum qui anteceffit? Flet aliquis factum, quod non ignorauit futurum: aut si mortem in homine non cogitauit, sibi imposuit. Flet aliquis factum, quod aiebat non posse non fieri: quisquis aliquem queritur mortuum esse, queritur hominem fuisse. Omnes eadem conditio deuinxit: cui nasci contingit, mori restat. Interuallis distinguimur, exitu æquamur. Hoc quod inter primum diem & vltimum iacet, varium, & incertum est. si molestias æstimas, etiam puero longum: si velocitatem, etiam seni angustum. Nil non lubricum & fallax, & omni tempestate mobilius. Lactatur cuncta, & in contrarium transeunt, iubente fortuna: & in tanta volutatione rerum humanarum, nil cuiquam, nisi mors, certum. Tamen de eo queruntur omnes, in quo vno nemo decipitur. Sed puer decessit. Nondum dico melius agi cum eo qui vita defungitur: ad eum transeamus qui consenuit: quantulo vincit infantem? Propone profundi temporis vastitatem, & vniuersum complectere: deinde hoc quod ætatem vocamus humanam, compara immenso: videbis quam exiguum sit, quod optamus, quod extendimus. Ex hoc quantum lacrymæ, quantum sollicitudines occupant, quantum mors, antequam veniat, optata: quantum valerudo, quantum timor, quantum teneri aut rudes aut inutiles anni: dimidium ex hoc edormitur. Adijce labores, luctus, pericula: & intelliges etiam in longissima vita, minimum esse quod viuitur. Sed quis tibi concedat, non melius se habere eum cui cito reuerti licet, cui ante lassitudinem peractum est iter? Vita, nec bonum nec malum est: boni ac mali locus est. Ita nihil perdidit ille, nisi aleam in damnum certiorē. Potuit euadere modestus ac prudens, potuit sub cura tua in meliora formari: sed (quod iustius timetur) potuit fieri pluribus similis. Adspice illos iuvenes, quos ex nobilissimis domibus in arenam luxuria proiecit. adspice illos, qui suam alienamque libidinē exercent, mutuo impudici: quorum nullus sine ebrietate, nullus sine aliquo insigni flagitio dies exit: plus timeri quam sperari potuisse manifestum erit. Nō debes itaque causas doloris accersere, nec leuia incōmoda indignando cumulare. Non hortor, vt nitaris & vrgeas: non tam male de te iudico, vt tibi aduersus hæc totam putem virtutem aduocandam. Non est dolor iste, sed morsus: tu illum dolorem facis. Sine dubio multum philosophia profecit, si puerum, nutrici adhuc quam patri notiores, animo forti desideras. Quid nunc ego duritiam suadeo, & in funere ipso erigere vultum volo, & animum ne contrahi quidem patior? Minime. inhumanitas est ista, non virtus, funera suorum iisdem oculis, quibus ipsos videre, nec commoueri ad primam familiarium diuisionem. Puta autem me vetare: quædam ⁴ non sunt sui iuris. Excidunt etiam retinentibus lacrymæ, & ⁵ animum profusæ leuant. Quid ergo est? permittamus illis cadere, non imperemus. Fluant quantum affectus eiecerit, non quantum poscet imitatio. Nihil vero mærori adijciamus, nec illum ad alienum augeamus exemplum. Plus ostentatio doloris exigit, quam dolor: ⁶ quotusquisque sibi tristis est? ⁷ Clarius, cum audiuntur, gemunt: & taciti quietique, dum secretum est; cum aliquos viderint, in flentibus nouos excitantur. Tum ⁸ capiti suo manus ingerunt, quod potuerant facere, nullo prohibente, liberior: tunc mortem comprecantur sibi, tunc lectulo deuoluuntur. Sine spectatore cessat dolor. Sequitur nos vt in alijs rebus, ita in hac quoque hoc vitium, ad plurium exempla componi; nec quid oporteat, sed quid soleat, adspicere. A natura discimus: populo nos damus, nullius rei bono auctori, & in hac re, sicut in omnibus, inconstantissimo. Videt aliquem fortem in luctu suo: impium vocat, & efferatum. Videt aliquem collabentem, & corpori affusum: effæminatum ait, & eneruem. Omnia itaque ad rationem reuocanda sunt. Stultius vero nihil est, quam famam captare tristitiæ, & lacrimas approbare: quas iudico sapienti viro alias permissas cadere, alias vi sua latas.

Dicam quid intersit. Cum primū nos nunci usacerbi funeris perculit, cum tenemus corpus ē complexu nostro in ignem transiturū, lacrimas naturalis necessitas exprimit: & spiritus ictu doloris impulsus, quemadmodū totum corpus quatit, ita oculos, quibus adiacentem humorē perpremit & expellit. Hæ lacrimæ per elisionē cadunt, nolentibus nobis. Aliæ sunt, quibus exitū damus, cum memoria eorum quos amisimus, retractatur: & inest quiddam dulce tristitiæ: cum occurrunt sermones eorū iucundi, conuersatio hilaris, officiosa pietas, tūc oculi velut in gaudio relaxantur. His indulgemus, illis vincimur. Non est itaque, quod lacrimas propter circūstantes assidentesque aut contineas, aut exprimas: nec cessant, nec fluunt vniquam tam turpiter, quam finguntur. Eant sua sponte: ire autem possunt placidis atque cōpositis. Sæpe salua sapientis auctoritate fluxerunt, tanto tēperamento, vt illis nec humanitas, nec dignitas deesset. Licet, inquam, naturæ obsequi, grauitate seruata. Vidi ego in funere suorum verendos, in quorum ore amor eminebat, remora omni lugentiū scæna. Nihil erat, nisi quod veris dabatur affectibus. Est aliquis & dolendi decor. hic sapienti seruandus est: & quemadmodum in ceteris rebus, ita & in lacrimis aliquid sat est. Imprudentiū vt gaudia, sic dolores exundauere. A quo animo excipe necessaria. Quid incredibile, quid nouum euenit? quā multis cum maxime ⁹ funus locatur? ¹⁰ quam multis vitalia eruuntur? quam multi post luctum tuum lugent? Quoties cogitaueris puerum fuisse, cogita & hominem, cui nihil certi promittatur, quē fortuna non vtique perducit ad senectutem: vnde visum est, dimittit. Ceterum de illo frequenter loquere, & ¹¹ memoriam eius quantum potes, celebra: quæ ad te sæpius reuertetur, si erit sine acerbitate vëtura. Nemo enim libenter tristi conuersatur, tūdem tristitiæ. Si quos sermones eius, si quos quamuis paruuli iocos cum voluptate audieras, sæpius repete: potuisse illum implere spes tuas, quas paternam mente conceperas, audacter affirma. Obluisci quidē suorum, ac memoriam cum corporibus efferre, & effusissime flere, meminisse parcissime, inhumani animi est. Sic aues, sic feræ fetus suos diligunt: ¹² quarum concitatus est amor, & pene rabidus, sed cum amissis totus exstinguitur. Hoc prudentem virum non decet: ¹³ meminisse perseveret, lugere desinat. Illud nullo modo probo, quod ait Metrodorus, ¹⁴ esse aliquam cognatam tristitiæ voluptatem: hanc ipsam captandā in eiusmodi tempore. Ipsa Metrodori ¹⁵ verba subscripsi: de quibus non dubito, quid sis sensurus. Quid enim turpius, quam captare in ipso luctu voluptatē, imo per luctum: & inter lacrimas quoque, quod iuuat, quærere? Hi sunt qui nobis obijciunt nimium rigorē, & infamant præcepta nostra duritia, quod dicamus dolorem in animū aut admittendum non esse, aut cito expellendum. Vtrum tandem est aut incredibilius, aut inhumanius, nō sentire amisso amico dolorem, an voluptatē in ipso dolore aucupari? Nos quod præcipimus, honestum est. cum aliquid lacrimarum affectus effuderit, & vt ita dicam, despumaue-rit, non esse tradendum animum dolori. Quid tu dicis? miscendam ipsi dolori voluptatem. Sic consolamur crustulo pueros, sic infantium fletum infuso lacte coinpescimus: ne illo quidem tēpore quo filius ardet, aut amicus exspirat, cessare pateris voluptatem, sed ipsum vis titillare mærorem. Vtrum honestius dolor ab animo submouetur, an voluptas ad dolorem quoque admittitur? admittitur, dico? captatur, & quidem ex ipso. Est aliqua, inquit, voluptas cognata tristitiæ. Illud nobis licet dicere: vobis quidem nō licet. Vnum bonum nostis voluptatem, vnum malum dolorem. Quæ potest inter bonum, & malum, esse cognatio? Sed puta esse. nunc potissimum eruitur: & ipsum dolorem scrutamur an aliquid habeat iucundum circa se, & voluptarium? Quædam remedia alijs partibus corporis salutaria, velut scæda & indecora, adhiberi alijs nequeunt: & quod alibi prodesset sine dāno verecundiæ, id fit inhonestum loco vulneris. Non tēpudet luctum voluptate sanare? seuerius ista plaga curanda est. illud potius admone, nullum mali sensum, ad eum qui perit, peruenire: nam si peruenit, non perijt. Nulla, inquam, eum res lædit, qui nullus est: viuit, si læditur. Vtrum putas illi male esse, quod nullus est, an quod est adhuc aliquis? Atqui nec ex eo potest ei tormentum esse, quod non est: quis enim nullius sensus est? nec ex eo, quod est: effugit enim maximum mortis incommodum, non esse. Illud quoque dicamus ei, qui deslet ac desiderat in ætate primā raptum: Omnes quantum ad breuitatem æui, si vniuerso compares, & iuuenes & senes in æquo sumus. Minus enim ad nos ex omni ætate venit, quā quod minimum esse quis dixerit. quoniam quidem minimum aliqua pars est, hoc quod viuimus, proximum nihilo est: & tamen ¹⁶ ob dementiam nostram late disponitur. Hæc tibi scripsi, non tamquam expectaturus esses remedium à me tam serum: liquet enim mihi te locutum tecum, quidquid lecturus es: sed vt castigare illam exiguam moram, quā à te

recessisti: & in reliquum exhortarer, contra fortunam tolleres animos, & omnia eius tela non tamquam possent venire, sed tamquam vtrique essent ventura, prospiceres.

I. LIPSIUS.

1. Solatia expectas.] *Hic ego incipere ipsam Epistolam ad Marillum (vel ut alij libri, Marillum) opinor, & constam deinceps ad finem poni.*
2. Effers amicitiam.] *Tamquam una mortuam.*
3. In arenam luxuria.] *De quibus epist. LXXXVII. & alibi dictum. qui se locant ad gladium aut cultrum.*
4. Non sunt sui iuris.] *Non sunt libera, imperio alieno aguntur. quo? natura.*
5. Animum profusæ leuant.] *Apud Senecam patrem lib. x. Controv. 1. Plerumque omnis dolor per lacrimas effluit.*
6. Quotusquisque sibi tristis est?] *Ita in epist. LXIII. Nemo sibi tristis est. Vide.*
7. Clarius, cum audiuntur, gemunt.] *Martialis:*
Amisum non flet, cum sola est Gellia, patrem:
Siquis adest, iussæ profiliunt lacrimæ.
8. Capiti suo manus.] *Sive ut crines vellant, sive ut frontem feriant.*
9. Funus locatur?] *Efferendum nempe, & vrendum à Libitinarijs.*
10. Quam multis vitalia eruuntur?] *Si in Egypto, aut alibi hæc scriberet, ubi condiri mos corpora, & intestina erui, probarem: in Romanis moribus, qui possum? Nam illi comburebant, & quidem totos, nec de parribus eratis legi, aut certe non observavi. Si alius, ne mutemus. Et si libri tamen mutant, qui, vitalia emittunt; aut, emuntur, ut in meo. Equidem legerim: quam multi vitam alij amittunt? aut vero, quam multi vita alij emittuntur? Sed quod magis etiam placeat, quibusdam libris abest repetitio, scribuntq;: Quam multi, cum maxime funus locatur, in talia emittunt? placeat, inquam si pariter rescribas, vitam alij amittunt. Ecce, inquit, dum de funere curatur, funus superuenit, aut funera.*
11. Memoriam eius.] *Plutarchus Consol. ad Apollonium: Ωφέλεια δὲ τοῖς ἀφρημένοις, ἢ ἀπὸ τῆς ἀγαθῆς μνήμης πηρὶ. ὅδεῖς γὰρ ἀγαθὸς ἄξιός τῃ μνήμῃ, ἀλλ' ὕμνων καὶ ἐπαίνων, ὅδε πένθοις, ἀλλὰ μνήμης εὐχλεοῦς. Commodum aliquod est defunctis, si pia memoria eos colamus. Nemo enim bonus gemitu dignus est, sed hymnis & laudibus; neque luctu, sed recordatione laudabili.*
12. Quarum concitatus est.] *Scripti nescio quid velint: quarum contraria (alij, contrarius) ac concitatus.*
13. Meminisse perseueret.] *Tacitus simile: Fæminis lugere honestum est, viris meminisse.*
14. Esse aliquam cognatam.] *Ita Ovidius:*
Fleq; meos casus, est quædam, flere, voluptas.
Statius:
———— tunc flere, & scindere vestes,
Fataq; & iniustos rabidis pulsare querelis
Cælicolas, solamen erat.
- Vide Aristotelem 1. Rhetor. cap. XI.*
15. Verba subscripsi.] *Exstant in meo alijsq; Græca quædam, sed sic depravate scripta, ut nihil mihi quidem sit eruere.*
16. Ob dementiam nostram.] *Gruterus acute & vere, ô dementiam.*

MURETVS.

- C**larius, cum audiuntur, gemunt.] *Vt Gelliam facere ait Martialis:*
Amisum non flet, cum sola est, Gellia patrem:
Si quis adest, iussæ profiliunt lacrimæ. *Verum autem est, quod subiicitur:*
Ille dolet vere, qui sine teste dolet.
Esse aliquam cognatam tristitiæ voluptatem,] *Ovidius:*
———— est quædam flere voluptas.
Expletur lacrimis egeriturque dolor.
Ipsa Metrodori verba subscripsi,] *Desiderari hoc loco Græca verba Metrodori, etiam lacuna, quam vetere libro est, indicat.*

PINCIVS.

- Q**uibus ingemiscunt homines amoris causa.] *Exemplar Franciscanum non habet amoris, sed moris.*
Quantum ve gauisi sint.] *Particula ve redundat, ex vetere lectione.*
Hoc habet inter reliqua mala dolor, quod non superuacuum tantum, sed ingratus est.] *Legendum, hoc habet inter reliqua mali dolor. Non superuacuum tantum, sed ingratus est, ex eadem.*
Aut si mortem in homine non cogitant,] *Scribendum puto At, non Aut.*
Flet aliquis factum quod aiebat non posse fieri.] *Exemplar Facundi & Primitiui. Flet aliquis factum, quod aiebat non posse non fieri.*
Sed quis tibi concedit,] *Vetus lectio concedat, non concedit.*
Ita nihil perdidit ille, nisi aleam in damnum certius.] *Castiga, Ita nihil perdidit ille, nisi aleam in damnum certiolem, ex eadem.*
Putat autem me vetare quædam quæ non sunt sui iuris.] *Lege, Putat autem me vetare. Quædam sunt sui iuris, ex eadem.*
Quibus adiacentem humorem perpremit] *Lego premit, non perpremit, ex eadem.*

Nec fluunt vnquam tam turpiter, quam finguntur.] *Scribendum opinor, nec fluunt vnquam tam turpiter, quam cum finguntur.*

Quam multis vitalia eruuntur.] *Vetus lectio, quam multi vitalia emittunt.*

Sic aues: sic ferae suos diligunt.] *Scribe, Sic aues, sic ferae suos diligunt fœtus, ex eadem.*

Hanc ipse captandam in eiusmodi tempore.] *Sic prior editio. Sed legendum arbitror esse, non ipse. Alioquin in meo perueteri exemplari redundat hæc dictio.*

Dolorem aut admittendum non esse,] *Scribito, dolorem aut admittendum in animum non esse, ex vetere lectione.*

Dico admittitur captatur.] *Inuerte dictiones, Admittitur, dico captatur, ex eadem. Et si in meo vetusto codice immo legitur, ubi scriptum est dico, et paulo post curanda, non sananda, aliquot præferunt exemplaria.*

E R A S M V S.

Q Vam multis vitalia emuntur.] *Sic prior in aliis erat, emittunt. eruuntur, opinor legendum. Sensit enim de cadaueribus, quibus eximuntur vitalia, ut possint condiri.*

Metrodori verba subscripsi.] *In duobus exemplaribus comperi vestigia Græcorum elementorum sed adeo deprauata, ut ex his nihil potuerit conici dignum memoratu.*

A R G V M E N T V M I. L I P S I.

D E Papirio Fabiano philosopho iudicium, eiusque scriptis.

E P I S T. C.

F Abiani Papirij libros, ² qui inscribuntur *Civilium*, legisse te cupidissime scribis: sed non respondisse expectationi tuæ. deinde, oblitus de philosopho agi, compositionem eius accusas. Puta esse quod dicis: & effundi verba, non fingi. Primum, habet ista res suam gratiam: & est decor proprius orationis leniter lapsæ. Multum enim interesse existimo, utrū exciderit, an fluxerit. Nunc in hoc quoque, quod dicturus sum ingens differentia est. Fabianus mihi ³ non effundere videtur orationem, sed fundere: adeo larga est, & sine perturbatione, non sine cursu tamen, veniens. Illud plane fatetur & præfert, nō esse se tractatam, nec diu tortam. Sed ⁴ ita, ut vis, esse credamus: mores ille, non verba composuit; & animis scripsit ista, non auribus. Præterea; ipso dicente non vacasset tibi partes intueri: adeo te summa rapuisset: & fere quæ impetu placent; minus præstant ⁵ ad manum relata. Sed illud quoque multum est, primo ad spectu oculos occupasse: etiamsi cōtemplatio diligens inuentura est, quod arguat. Si me interrogas, maior ille est ⁶ qui iudicium abstulit, ⁷ quam qui meruit. Et scio hunc tutiorem esse: scio audacius sibi ⁸ de futuro promittere. Oratio sollicita philosophum non decet. Vbi tandem erit fortis & constans, vbi periculum sui faciet, qui timet verba? Fabianus non erat negligēs in oratione, sed securus: itaque nihil inuenies sordidum. Electa verba sunt, non captata; nec huius sæculi more contra naturam suam posita & inuerfa; splendida tamen, quamuis sumantur e medio: sensus honestos & magnificos habent, non coactos in sententiam, ⁹ sed altius ductos. Videbimus, quid parum recisum sit, ¹⁰ quid parum structum, quid non huius recentis polituræ: cum circumspexeris omnia, nullas videbis angustias inanes. Desit sane varietas marmorum, & ¹¹ concisura aquarum cubiculis interfluentium, ¹² & pauperis cella, & quidquid aliud luxuria, non contenta decore simplici, miscet: quod dici solet, ¹³ *domus recta est*. Adijce nunc, quod de compositione non constat. Quidam illam volunt esse ex horrido comptam: quidā vsque eo aspera gaudent, ut etiam quæ mollius casus explicuit, ex industria dissipent, & clausulas abrum pant, ne ad expectatum respondeant. Lege Ciceronem. cōpositio eius vna est: ¹⁴ pedem seruat, curata, lenta, & sine infamia mollis. At contra, Pollionis Asinij salebrosa & exsiliens, & vbi minime expectes, relictura. Denique apud Ciceronem omnia desinunt: apud Pollionem cadunt: exceptis paucissimis, quæ ad certum modum, & ad vnum exemplar, adstricta sunt. Humilia præterea tibi videri dicis omnia, & parum erecta: quo vitio carere eum iudico. Non sunt humilia illa, sed placida. ¹⁵ sunt enim tenore quieto compositoque formata, nec depressa, sed plana. Deest illis oratorius vigor, stimuli que quos quæris, & subiti ictus sententiarum: sed totum corpus videris; quamuis sit incomptum, honestum est. Non habet oratio eius, ¹⁶ sed debet dignitatem. Affer quem Fabiano possis præponere. Dic Ciceronem, cuius libri ad philosophiam pertinentes, pæne totidem sunt, quot Fabiani. Cedam, sed non statim pusillum est, si quid maximo minus est. Dic Asinium Pollionem. Cedam. & re-

spondeamus: In re tanta eminere est, & post duos esse. Nomina adhuc Liuium. Scripsit enim & dialogos, ¹⁷ quos non magis philosophiæ annumerare possis, quam historiæ: & ex professo philosophiam continentes libros. Huic quoque dabo locū: vide tamen, quam multos antecedit, qui à tribus vincitur, & tribus eloquentissimis. Sed non præstat omnia, non est fortis oratio eius, quamuis elata sit: non est violenta, nec torrens, quamuis effusa sit: ¹⁸ non est perspicua, sed pura. Desideres, inquires, cōtra vitia aliquid aspere dici, contra pericula animose, contra fortunam superbe, contra ambitionē contumeliose. Volo luxuriam obiurgari, libidinem traduci, impotētiā frangi: sit aliquid oratorie acre, tragice grande, comice exile. Vis illum affidere pusillæ rei, verbis: Ille rerum se magnitudini addixit: eloquentiam, velut vmbra, non hoc agens, trahit. Non erunt sine dubio singula circumspecta, nec in se collecta, nec omne verbū excitabit ac punget: fateor: ¹⁹ exhibunt multa, nec ferient, & interdum otiosa præterlabetur oratio: sed multum erit ²⁰ in omnibus locis, & ingens sine tadio spatium. Denique illud præstabit, vt liqueat tibi, illum sensisse, quæ scripsit. Intelliges actum hoc, vt tu scires quid illi placeret, non vt ille placeret tibi. Ad profectum omnia tendunt, & ad bonam mentem: non quæritur plausus. Talia esse scripta eius non dubito, etiā si magis reminiscor quam teneo: hæretque mihi color eorū, non ex recenti conuersatione familiariter, sed summatim, vt solet ex vetere notitia. Cum audirē certe illum, talia mihi videbantur: non solida, sed plena, quæ adolescentem indolis bonæ attollerent, & ad imitationē sui vocarent, sine desperatione vincēdi. quæ mihi adhortatio videtur efficacissima. Deterret enim, qui imitandi cupiditatem modo fecit, spem abstulit. Ceterum verbis abundabat, sine commendatione partium singularum, in vniuersum magnificus.

I. L I P S I V S.

1. **F** Abiani Papirij.] *De quō epist. xi. l. ii. & l. viii. & Seneca pater totum virum describit, & genus eloquij, de quo hic censura: imo requirit in eo, quæ filius excusat & tuetur. Vide sis lib. ii. Controv. in Prefatione.*
2. **Q**ui inscribuntur Ciuium.] *Id esset, Politicorum: dignum hercules Philosopho argumentum. At libri quidam, artium ciuium habent; alij, artium & vilium; quidam, artium inilium; denique, archinilium. Vt sufficio sit remotioris & Græcanica vocis. An si forte, αἰτιῶν φυσικῶν? scripsit certe, & citatur eo titulo à Charisio, Causarum naturalium.*
3. **N**on effundere.] *Cum impetu videlicet, & turbide; sed fundere leniter, & cum ordine.*
4. **I**ta vt vis.] *Bene ē libris aliquot asseruit Gruterus. Sententia. Age, esto vti dicis, parum compositus aut constructus: nempe philosophum, non oratorem, agit.*
5. **A**d manum relata.] *Quæ audita placent, & statim non aque in manum sumpta, & relecta: cum iudicium mora se collegit, & certius appendit ac librat.*
6. **Q**ui iudicium abstulit.] *In dicendo rapuit, & velut inuitum traxit.*
7. **Q**uam qui meruit.] *Accurata dictione, aut scriptione. Plus illic ingenij, & ignis; hic curæ, & intentionis.*
8. **D**e futuro promittere.] *Vivere posse, & ætatem ferre.*
9. **S**ed altius ductos.] *Mem & quidam, sed tutius. Alij, latius. quod probem, & opponitur breuibus sensibus, & coactis.*
10. **Q**uid parum structum.] *Compositum: vt supra. At Pincianus mallet, strictum: non ego.*
11. **C**oncisura aquarum.] *Refero ad aquas, & minutos Euripos, in cenationibus olim, & præsertim æstiuis. De quibus Seneca, De Tranquill. cap. i. Quid perlucet ad imum aquas, & circumfluentes ipsa conuiuia loquar? Idem Quæst. Nat. iii. cap. xvii. inter opera luxuriæ narrat: In cubili natant pisces, & sub ipsa mensa capitur, qui statim transferatur in mensam.*
12. **E**t pauperis cella.] *Bene habet. neque aliud est, quam diuites istos habuisse distinctam & iam Cenationem, aut Cubiculum, quod Pauperis cellam dicerent. ubi certis diebus velut tenuem & pauperem victum imitarentur. Vide epist. xviii.*
13. **D**omus recta est.] *Sine vitio est, et si minus ornata aut instructa.*
14. **P**edem seruat, curata.] *Meo & aliquot scriptis abest vox, seruat: scribuntque vna est, pedem curuat, lenta. Legi possit, pedem curat.*
15. **S**unt enim tenore quieto.] *Valde amplectar, quod in quibusdam: sed placida, & ad animi tenorē quietum compositumque formata. Est ipsum, quod pater de illo: Iam videlicet compositus & pacatus animus, cum veros compressisset affectus, parum bene imitari poterat, quæ effugerat. Oratio igitur lenis & placida, vt ipse animus.*
16. **S**ed debet dignitatem.] *Priores duas voces male eiecerat Muretus, libris omnibus assertas. Ego mutem leuiter, sed dabit. Argute hoc ait: Oratio eius, esto, dignitatem non habet sed eam dabit, id est, tota honesti & virtutis plena, ista animo inferet, & faciet te magnum & honestum.*
17. **Q**uos non magis philosophiæ.] *Et si enim philosophiam tractant & promittunt; non tamen à veteri studio Liuii abit, & Historias atque exempla crebra miscet.*
18. **N**on est perspicua.] *Nam & pater Seneca obscuritatem eum ab Arellio Fusco tenuisse indicat.*
19. **E**xhibunt multa.] *A gladiatoribus, quorum manus Exire dicuntur, cum parant ferire.*
20. **I**n omnibus locis.] *Pinciano assentior legenti, lucis. Atqui de obscuritate diximus. Ita sed splendore hic rerum accipimus, & dignitatem.*

PAuperis cella,] *Multos alios locos in hac epistola restitui: in hoc labor omnis meus irritus fuit.*

P I N C I A N V S.

Qui inscribuntur ciuiliū,] *Quidam codices agnoscunt hanc lectionem. Alij habent, qui inscribuntur artium ciuiliū. Alij, qui inscribuntur artium & Iulium. Alij sine coniunctione, Artium Iulium. Alij, Archiniliū. Et non respondisse expectationi tuæ.] Legendum reor, sed non respondisse expectationi tuæ.*

Puto esse quod dicis, & effundi verba, non fingi.] *Lege, Puto esse quod dicis, & effundi verba, non fingi, ex vetere lectione.*

Non effundere videtur orationem, sed fundere.] *In exemplari Facundi & Primitiui utrobique legitur effundere. Puto in priore loco scribendum esse fundere. in posteriore effundere. Sequitur enim, adeo larga est. Item non longe à fine epistolæ de oratione eius loquens, non est, inquit, violenta, nec torrens, quamuis effusa sit.*

Primo aspectum oculorum occupasse,] *scribe, Primo aspectu oculos occupasse, ex vetere lectione.*

Quod parum recisum sit, quod parum structum,] *Eadem quid, non quod, utrobique. Item strictum puto scribendum, non, structum, quia sequitur non multo post, exceptis paucissimis quæ ad certum modum, & ad vnum exemplar astricta sunt. quamuis de Pollione id, non de Fabiano.*

Non sunt enim tenore quieto compositoque formata.] *Castiga ex eadem, & ad animi tenorem quietum compositumque formata.*

Sed totum corpus videri quam sit comptum honestum est.] *Sic prior editio. Aliter tamen eadem, Sed totum corpus videris quam sit comptum. Honestum est.*

Quos non magis philosophiæ annumerare possis, quam historiæ.] *Aut inuersas esse dictiones opinor, & legendum, quos non magis historiæ annumerare possis, quam philosophiæ: aut certe eradendam esse negationem non, & scribendum, quos magis philosophiæ, cetera.*

Non est fortis oratio eius, quamuis elata sit:] *Exemplar domesticum electa habet, non elata.*

Desideras, inquis, contra vitia aliquid asperere dici,] *Lege, Desideres, inquit, contra vitia, &c. ex vetere lectione.*

Non erunt sine dubio singula circumspēta,] *Exemplar Franciscanum circumspēta legit, non circumspēta: ut puto, recte. Præcessit namque, Videbimus quid parū recisum sit: & sequitur euestigio, nec in se collecta.*

Sed multum erit in omnibus locis & ingens sine tædio spaciū.] *Corrige, Sed multum erit in omnibus lucis. Sed ingens sine tædio spaciū, ex vetere lectione.*

Deterret enim qui imitandi cupiditate non fecit, spem abstulit.] *Exemplar Franciscanum sine negatione pulcherrime: Deterret enim qui imitandi cupiditatem fecit, spem abstulit.*

E R A S M V S.

Concisura aquarum à cuniculis interfluentium, & pauperis cella.] *Quidam habebant à cubiculis: quod erat tolerabile, si tollas à præpositionem. Sed pauperis, constat vocem esse supposititiam: nec adhuc queo diuinare, quid sit reponendum.*

A R G V M E N T V M I. L I P S I.

DE subita morte cuiusdam noti: & ex occasione, nihil fidendam aut spondendum nobis. Omnia incerta, ideoque vita bona non differenda. longa autem non optanda: & exagitat Mecanatis turpissimum votum.

E P I S T. C I.

OMnis dies, omnis hora, quam nihil simus ostendit, & aliquo argumento recenti admonet fragilitatis oblitus, cum æterna meditates respicere cogit ad mortem. Quid sibi istud principium velit, quæris? Senecionem Cornelium, equitē Romanum splendidum & officiosum, noueras: ex tenui principio se ipse promouerat, & iam illi decliuus erat cursus ad cetera. Facilius enim crescit dignitas, quam incipit. ¹ Pecunia quoque circa paupertatem plurimam moram habet, dum ex illa ereptat. hic etiam Senecio diuitijs imminebat, ad quas illum duæ res ducebant efficacissimæ, & quærēdi, & custodiendi scientia: quarum vel altera locupletē facere potuisset. Hic homo summæ frugalitatis, non minus patrimonij quam corporis diligens, cum me ex consuetudine mane vidisset, cum per totum diem amico grauiter affecto, & sine spe iacenti, vsque in noctem assedisset, cum hilaris cænasset, genere valetudinis præcipiti abreptus, angina, vix compressum arctatis faucibus spiritum traxit in lucem. Intra paucissimas ergo horas, postquam omnibus erat sani ac valentis officiis functus, decessit. Ille qui & mari & terra pecuniam agitabat, qui ² ad publica quoque, nullum relinquens inexpertum genus quæstus, accefferat; in ipso actu bene cedentium rerum, in ipso procurrentis pecuniæ impetu, raptus est.

Inferre nunc Melibœæ pyros, pone ordine vites.

Quam stultum est ætatem disponere? ne crastino quidem dominamur. O quanta dementia est, spes longas inchoantium! Emam, ædificabo, credam, exigam, honores geram, tum demum lassam & plenam senectutem in otium referam. Omnia, mihi crede, etiam felicibus dubia sunt. Nihil sibi quisquã de futuro debet promittere: id quoque quod tenetur, per manus exit, & ipsam³ quam premimus horam, casus incidit. Voluitur tempus, rata quidem lege, sed per obscurum: quid autem ad me, an naturæ certum sit, quod mihi incertum est? Nauigationes longas, & pererratis littoribus alienis, seros in patriam reditus proponimus? militiam, & castrensiū laborum⁴ tarda manupretia? procuraciones, officiorumque per officia processus: cum interim ad latus mors est, quæ quoniam numquam cogitatur, nisi aliena; nobis subinde ingeruntur mortalitatis exempla, non diutius, quam dum miramur, hæsurā. Quid autem est stultius, quam mirari id villo die factum, quod omni potest fieri? Stat quidem terminus nobis, vbi illum inexorabilis fatorum necessitas fixit: sed nemo scit nostrum, quam prope versetur. Sic itaque formemus animum, tamquam ad extrema ventum sit: nihil differamus, quotidie⁵ cum vita paria faciamus. Maximum vitæ vitium est, quod imperfecta semper est, & quod etiam aliquid ex illa differtur: qui quotidie vitæ suæ summam manum imposuit, non indiget tempore. Ex hac autem indigentia timor nascitur, & cupiditas futuri exedens animum.⁷ Nihil est miserius dubitatione venientium, quorsum euadent. Quantum sit illud quod restat, aut quale,⁸ collecta mens inexplicabili formidine agitur: Quomodo effugiemus hanc volutationem? vno, si vita nostra non prominebit, si in se colligetur. Ille enim ex futuro suspenditur, cui irritum est præsens. Vbi vero quidquid mihi debui, redditum est, vbi stabilita mens scit, nihil interesse inter diem & sæculum: quidquid deinceps dierum rerumque venturum est, ex alto prospicit, & cū multo risu seriem temporum cogitat. Quid enim varietas mobilitasque casuum perturbabit, si certus sit aduersus incerta? Ideo, mi Lucili, propera viuere: & singulos dies, singulas vitas puta. Qui hoc modo se aptabit, cui vita sua quotidie fuit tota, securus est. In spe uiuentibus, proximum quodque tempus elabitur: subitque auaritia, & miserrimum atque miserrima omnia efficiens, metus mortis. Inde illud⁹ Mecænatis turpissimum votum: quo & debilitatem non recusat, & deformitatem, & nouissime acutam crucem, dummodo inter hæc mala spiritus prorogetur.

Debilem facito manu,

Debilem pede, coxa:

Tuber adstrue gibberum,

Lubricos quate dentes.

Vita dum superest, bene est:

Hanc mihi, vel acuta

¹⁰ Si sedeam cruce, sustine.

Quod miserrimum erat, si incidisset, optatur: & tamquam vita petitur,¹¹ supplicij mora. Contemptissimum putarem, si viuere vellent vsque ad crucem. Tu vero, inquit, me debiles licet, dum spiritus in corpore fracto & inuili maneat: depræues licet, dum monstroso¹² & distorto temporis aliquid accedat: suffigas licet, & acutam sessuro crucem subdas: est tanti, vulnus suum premere, & patibulo pendere destitutum, dum differat id quod est in malis optimum, supplicij finem. Est tanti,¹³ habere animam, vt agam. Quid huic optes,¹⁴ nisi deos faciles? quid sibi vult ista carminis effæminati turpitudine? quid timoris dementissimi pactio? quid tam fœda vitæ mendicatio? Huic putas vmquam recitasse Virgilium,

Vsque adeone mori miserum est?

Optat vltima malorum: & quæ pati grauissimum est, extendi ac sustineri cupit. quæ mercede? scilicet vitæ longioris. Quid autem huius viuere est? diu mori. Inuenitur aliquis, qui malit inter supplicia tabescere, & perire membratim, & toties per stillicidia amittere animam, quam semel exhalare? Inuenitur qui velit adactus ad illud¹⁵ infelix lignum, iam debilis, iam prauus, & in fœdum scapularum ac pectoris tuber elisus, cui multa moriendi causæ etiam citra crucem fuerant, trahere animam tot tormenta tracturam? Nega nunc magnum beneficium esse naturæ, quod necesse est mori. Multi peiora pacisci adhuc parati sunt: etiam amicū prodere, vt diutius uiuant: & liberos ad stuprum manu sua tradere, vt contingat lucem videre, tot consciam scelerum. Executienda vitæ cupido est: discendumque nihil interesse quando patiaris, quod quan-

doque patiendum est : quam bene viuas referre , non quamdiu : sæpe autem in hoc esse bene , ne diu.

I. L I P S I V S.

1. **P**ecunia quoque circa.] Idem de Lampide quodam Plutarchus, An seni sit gerenda respublica : qui interrogatus, Quomodo tantas opes sibi parasset? respondit, Paruas quidem magno , magnas paruo labore. Muretus suggestit.

2. Ad publica quoque.] Ad vectigalium redempturas, odiosas.

3. Quam premimus horam.] Clarum est. & nec hora hæc certa, & casus potest abrumpere. At Mureto visum, oram, legere, & funem nauticum interpretari. Libri sunt à nobis.

4. Tarda manuprecia.] Nam promotiones castrenses gradatim fiebant : nec magna, nisi in extremis, premia.

Vt locupletem aquilam tibi sexagesimus annus
Adferat.

5. Cum vita paria faciamus.] Tamquam nihil sit reliqui, non illa nobis, non nos illi obligemur. Abi, abeo.

6. Quod etiam aliquid.] Veteres, quod in aliquid, ex quo Pincianus, quod in aliud ex alio. At meus liber, in margine : quod meum aliquid : optime. Fruar tota, manum iniiciam, nihil incerto tempore reseruem.

7. Nihil est miserius.] Meus vocem præmittit, cum nihil legam, quoniam nihil.

8. Collecta mens.] Assentior Pinciano: Non collecta. Nisi magis placet leuiter rescriptum, distinctumq; , Quatum sit illud, & quale, collectu, mens in ex. Collectu siue collectione, quid illud & quale, mens turbatur.

9. Mecænatiss turpissimum votum.] Imo & Homericum illud simile, in Odyssæa:

Βελομένην γ' ἐπαύροσ' ἑὼν θητεύεμεν ἄλλω

Λύφρι παρ' ἀκλήρω, ὥ μὴ βίοςτος πολὺς εἴη,

Ἡ πᾶσιν νεκρῶσι χατὰ φθιμένοισιν ἀνάσσειν

Malim equidem vel in agris vitam ducere seruus

Pauperem apud dominum, cui res non ampliter adsit,

Quam cunctis dominari, apud Orcum, morte potitis.

Quid Euripides? apud eum Iphigenia:

Τὸ φῶς τὸ δ' ἀνθρώποισιν ἡδίστον βλέπειν.

Τὰ νέρθε δ' ἔδεις. μαινεται δ', ὅς' εὐχεται

Θανεῖν. χαλῶς ζῆν κρείσσον, ἢ θανεῖν χαλῶς

Lucem videre hominibus est suauissimum,

Inferna minime. desipit, qui vult mori.

Meliusque viuere male, quam mori bene.

Sed magis etiam assidet Epicuri dogma : τὸν σοφὸν καὶ πιροθέοντα τὰς ὀψείας, μετέχειν τοῦ βίου : Sapientem etiam oculis cassum mansurum in vita : quæ ipsa eius verba sunt in Laertio, & ab eis Mecenas videatur hausisse.

10. Si sedeam cruce.] Ita omnes meliores libri, & esse veram lectionem firmam in libello De cruce. Sedent autem in acuta cruce, qui stipite acuto transfixi ab imo sunt, per os emergente. Versus porro causa, sedeam, dissyllabū exaudiendum: atq; ita libris quibusdam, sedam, scriptum.

11. Supplicij mora.] Nam erat in extremis Mecænatiss, sustine. id est, serua mihi vitam & extende, etiam in cruce, ultimisq; malis.

12. distorto.] Variant libri, ac quidam, & sancto; alij, & deserto, atque in margine, discerpto; meus & nonnulli, & ferto. Facerem defecto, aut secto. nam ita in versibus erat, membris mutilari.

13. Habere animam, vt agam.] Non alio sine viuere, quam vt moriens viuam. Habeam animam, vt semper emittam.

14. Nisi deos faciles?] Accipio. meruit exaudiri, & habere Deos in vota faciles. Quid, inquit, aliud tam fæde timido optemus?

15. Infelix lignum.] Ita Crucem vocabant : ego in libellis eius rei.

M V R E T V S.

Plurimam moram] Inepte in alijs plurimum amorem. Quod autem hic ait Seneca, difficillimam esse luctationem ijs qui ex paupertate conantur emergere : ubi autem ex ea erepserunt, faciliores eis & expeditiores esse progressus : idem olim nobilem quendam nauclerum Lampin nomine, dixisse tradunt. Interrogatum enim, quomodo tantas opes sibi comparasset, respondisse, paruas quidem magno, magnas autem paruo labore. Plutarchus ἐν τῷ εἰ γέροντι πολιτεύεον. Proculus in Hesiodum,

Oram casus incidit.] Oram vocat funem nauticum. Male autem alij, horam.

P I N C I A N V S.

Cum æterna meditantur respicere cogit ad mortem.] Scribe, Tum æterna meditato, & t. ex veteri lectione.

Pecunia quoque circa paupertatem plurimum amorem habet, dum ex illa ereptat.] Sic omnia legunt exemplaria, sed qui sit sensus non percipio, forte scribendū non amorem, sed moræ, aut, si hoc aridet magis, molem.

Illi qui & mari & terra pecuniam agitabat, qui ab publica quoque,] Lego, Ille quem & mari & terra pecunia agitabat, ex veteri lectione & in vno tantu meo codice scriptum annotauit publicanos, non publica.

In ipso actu bene cedentium rerum,] Fortasse verior est lectio iactu, hoc est, momento, quam actu.

Et castrensiū laborum tarda manu precia,] Scribe coniunctim manuprecia, ex veteri lectione.

Quæ quoniam nunquam cogitatur, nisi aliena, nobis subinde geruntur mortalitatis exempla.] Lege, Quæ quoniam nunquam cogitatur nisi aliena, subinde nobis ingerantur mortalitatis exēpla, ex veteri

lectione, & præcipue ex exemplari Franciscano.

Tanquam ad extremum venum sit,] *Extrema, non extreimum, eadem agnoscit.*

Quod etiam aliquid ex illa differtur.] *Mendosa verba, & difficilis ad corrigendum coniectura. Sed ni fallor, verior erit scriptura, quod in aliud ex alio differtur. Nam & vetus omnis lectio pro etiã aliquid, habet in aliquid: & hoc verbum aliquid, cum per compendium scribitur, dubitationem affert, sit ne legendum aliquid, an aliud, sicut etiam hoc ipso loco scriptum erat in exemplari Facundi & Primitivi.*

Nihil est miserius dubitatione vehementer irruentium, quorsum euadant.] *Venientium, non vehementer irruentium, omnia ferme exemplaria scripta: ut forte legendum sit voluentium, siue volutantium. Cui lectioni suffragari videtur quod sequitur. Quomodo effugiemus hanc volutationem.*

Collecta mens inexplicabili formidine agitur.] *Explicabili omnia exemplaria, non inexplicabili, quibus fauet quod sequitur statim, Vno si vita nostra non prominebit, si in se colligitur. Considerandum tamen an desit negatio, sicuti multis locis superfluit, & legendum sit, Non collecta mens, siue incollecta mens, ut sint honesto dicendi modo inculcata duo nomina, incollecta & inexplicabili, idem habentia initium.*

Si certus sis aduersus incerta.] *Legendum sit, non sis, præcessit enim verbum tertiæ personæ cogitat, ex vetere lectione.*

Subitque auiditas, & miserrimum atque miserrima omnia efficiet, metus mortis,] *Castiga, subitque auiditas temporis, & miserrimus atque miserrima omnia efficiens, metus mortis, ex eadem.*

Debilem facito manu, debilem pede. Coxa tuber. astrue gibberum.] *Scribe, Debilem facito manu, Debilem pede. Debilem coxa. Tuber astrue gibberum, ex eadem.*

Hanc mihi vel acutam si subdas crucem sustineo, quod miserrimum erat.] *Scribe, Hanc mihi vel acuta si sedeam cruce sustine. Quod miserrimum erat, ex eadem. et si impressæ lectioni fauere videantur verba mox paulo sequentia, suffigas licet & acutam sensuro crucem subdas. sed cessuro ibi non sensuro, scribi debet, ut notabo. Ita verba illa magis ab antiqua lectione stant quam ab impressa.*

Quid tam fœda vitæ mendicatio?] *Sunt codices qui legant, non mendicatio, sed commendatio, nescio quam recte, quia supra velut commendauit vitam suam, cum dixit, Hanc mihi vel acuta si sedeam cruce sustine.*

OPSOPOEVS.

L Ipsius comm. ad 13. *Annal. Taciti*. Male substituant publicanos. per publica intelligitur. τὸ δημόσιον, τελωνία.

ARGUMENTVM I. LIPSI.

ALIQUID de immortalitate animæ. tum quasiuncula, *An claritas post mortem ad nos faciat? Disputat tenuiter primo & scholastice: tum in extremo adsurgit, & ad Deum ac cælestia animum ducit. Corpus hoc, sarcinam aut velamentum esse: sperni debere & exui, cum Deus & dies ille vocant.*

EPIST. CII.

Quomodo molestus est iucundum somnium videnti, qui excitat: aufert enim voluptatem, etiam si falsam, effectum tamen veræ habentem: sic epistola tua mihi fecit iniuriam. reuocauit enim me¹ cogitationi aptæ traditum, & iturum, si licuisset, vltèrius. Iuuabat de æternitate animarum quærere, imo mehercule credere. credebam enim facile opinionibus magnorum virorum, rem gratissimam² promittentium magis, quam probantium. Dabam me spei tantæ. iam eram fastidio mihi, iam reliquias ætatis infractæ contemnebam, in immensum illud tempus, & in possessionem omnis æui transiturus: cum subito experrectus sum, epistola tua accepta, & tam bellum somnium perdidi, quod repetam, si te dimisero, & redimam. Negas me³ epistola prima totam quæstionem explicuisse, in qua probare conabar id quod nostris placet, claritatem quæ post mortem contingit, bonum esse. Id enim me non soluisse, quod opponitur nobis: Nullum, inquiunt, bonum ex distantibus: hoc autem ex distantibus constat. Quod interrogas, mi Lucili, eiusdem quæstionis est, loci alterius: & ideo non hoc tantum, sed alia quoque eodem pertinētia, distuleram. Quædam enim, ut scis, moralibus⁴ rationalia immixta sunt. Itaque illam partem recta ad mores pertinentem tractaui, Numquid stultum sit ac superuacuum, vltra extremum diem curas trāsmittere. An cadant bona nostra nobiscum, nihilque sit eius qui nullus est. An ex eo quod cum erit, sensuri non simus⁵ antequam aliquis fructus percipiat aut peti possit. Hæc autem omnia ad mores spectant: itaque suo loco posita sunt. At quæ à dialecticis cōtra hanc opinionem dicuntur, segreganda fuerunt: & ideo seposita sunt. Nunc quia omnia exigis, omnia quæ dicunt persequar, deinde singulis occurram. At nisi aliquid prædixero, intelligi non poterunt quæ refellentur. Quid est, quod prædicere velim?⁷ Quædam cōtinua esse corpora, ut hominem: quædam composita, ut nauem, domum, omnia denique quorum diuersæ partes iunctura in vnum sunt coactæ: quædam ex distantibus,

quorum adhuc membra separata sunt, tamquam exercitus, populus, senatus Illi enim, per quos ista corpora efficiuntur, iure aut officio cohærent, natura diducti & singuli sunt. Quid est, quod etiam nunc prædicere velim? Nullum bonū putamus esse, quod ex distantibus constat. ⁸ vno enim spiritu vnum bonū contineri ac regi debet, vnum esse ⁹ vnius boni principale. Hoc si quando desideraueris, ¹⁰ per se probatur: interim ponendum fuit, ¹¹ quo nostra tela nitatur. Dicitis, inquit, nullum bonum ex distantibus esse: Claritas autem ista, bonorum virorum ¹² secunda opinio est. Nam quomodo fama non est vnius sermo, nec infamia vnius mala existimatio: sic nec claritas, vni bono placuisse. Consentire in hoc plures insignes & præstantes viri debent, vt claritas sit. Hæc autem ex iudiciis plurium efficitur, id est, distantium: ergo non est bonum. Claritas, inquit, laus est à bonis bono reddita: laus oratio: oratio vox est, aliquid significans: vox autem, licet virorum sit bonorum, bonum non est. Neque enim quidquid vir bonus facit, bonum est. nam & plaudit, & sibilat: sed nec plausum quisquam, nec sibilum, licet omnia eius admiretur & laudet, bonum dicit, non magis quam sternutamentum aut tussim. Ergo claritas bonum non est. Ad summam, dicite nobis, vtrum laudantis, an laudati bonum sit? Si laudantis bonum esse dicitis, tam ridiculam rem facitis, quam si affirmetis meum esse, quod alius bene valeat. Sed laudare dignos, honesta actio est: ita laudantis bonum est, cuius actio est, non nostrum qui laudamur: atqui hoc quærebatur. Respondebo nunc singulis cursim. Primum, an sit aliquid ex distantibus bonum, etiam nunc quæritur, & pars vtraque sententias habet. Deinde, claritas desiderat multa suffragia: potest & ¹³ vnius boni viri iudicio esse contenta. Nam omnes bonos bonus vnus iudicat. Quid ergo, inquit, & fama erit vnius hominis existimatio, & infamia vnius malignus sermo? ¹⁴ Gloriam quoque, inquit, latius fusam intelligo: consensum enim multorum exigit. Diuersa horum conditio est, & illius. Quare? quia si de me bene vir bonus sentit, eodem loco sum, quo, si omnes boni idem sentirent. omnes enim si me cognouerint, idem sentient. Par illis idemque iudicium est: ¹⁵ æque vero insistitur ab his, qui dissidere non possunt. Ita pro eo est, ac si omnes idem sentiant: quia aliud sentire non possunt. Ad gloriam & famam, non est satis vnius opinio. Illic idem potest vnius sententia, quod omnium: quia omnium ¹⁶ si perrogetur, vna erit: hic diuersa dissimilium iudicia sunt, dissimiles affectus. Dubia omnia inuenias, leuia, suspecta. Putas tu posse sententiam vnam omnium esse? ¹⁷ non est vnius vna. Illis placet verum: veritatis vna vis, vna facies est: apud hos falsa sunt, quibus assentiuntur. Numquam autem falsis constantia est: variantur & dissident. Sed laus, inquit, nihil aliud quam vox est: vox autem bonum non est. Cum dicunt claritatem laudem esse bonorum, à bonis redditam: iam non ad vocem referunt, sed ad sententiam. Licet enim vir bonus taceat, sed aliquem iudicet dignū laude, laudatus est. Præterea, aliud est laus, aliud laudatio. Hæc & vocem exigit. Itaque nemo dicit laudem funebrem, sed laudationem, cuius officium oratione constat. Cum dicimus aliquem laude dignum, non verba illi benigna hominum, sed iudicia promittimus. Ergo laus etiam taciti est bene sentientis, ac bonum virum apud se laudantis. Deinde, vt dixi, ad animum refertur laus, non ad verba; quæ conceptam laudem egerunt, & in notitiam plurium emittunt. Laudat, qui laudandum esse iudicat. Cum ¹⁸ Tragicus ille apud nos ait, *Magnificum esse laudari à laudato viro*: laude digno, ait. Et cum æque antiquus poëta ait, *Laus alit artes*: non laudationem dicit, quæ corrumpit artes. nihil enim æq; & eloquentiam, & omne aliud studium auribus deditum vitiauit, quam popularis assentio. Famam vtique vocem desiderat, claritas non. potest enim citra vocem contingere, cōtenta iudicio: plena est, non tantum inter tacentes, sed etiam inter reclamantes. Quid intersit inter claritatem & gloriam, dicam. Gloria multorū iudiciis cōstat, claritas bonorum. Cuius, inquit, bonū est claritas, id est, laus bono à bonis reddita, vtrum laudati an laudantis? Vtriusque: meum qui laudor, quia natura me amantem omnium genuit, & benefecisse gaudeo, & gratos me inuenisse virtutum interpretes lator. Hoc pluriū bonum est, quod grati sunt, sed & meum. Ita enim animo compositus sum, vt aliorum bonum, meum iudicem: vtrique eorum, quibus ipse sum boni causa. Est illud laudantium bonum: virtute enim geritur: omnis autem virtutis actio bonum est. Hoc contingere illis non potuisset, nisi ego talis essem. Itaque vtriusque bonū est, merito laudari: tam mehercule, quam bene iudicasse, iudicantis bonum est, & eius, secundum quem iudicatum est. Numquid dubitas, quin iustitia & habentis bonum sit, & eius cui debitum soluit? Merentem laudare, iustitia est: igitur vtriusque bonum est. Cauillatoribus istis abunde responderimus. Sed non debuit hoc nobis esse propositum, arguta

differere, & philosophiam in has angustias ex sua maiestate detrahere. Quanto satius est, ire aperta via & recta, quā sibi ipsi flexus disponere, quos cū magna molestia debeas relegere? neque enim quidquam aliud istæ disputationes sunt, quam inter se perire captantiū lusus. Dic potius, quam naturale sit, in immensum mentē suam extendere. Magna & generosa res est humanus animus: nullos sibi poni nisi communes & cum Deo terminos patitur. Primum, humilem non accipit patriam: Ephesum aut Alexandriam, aut si quod est etiamnum frequentius incolis, latius tectis solum. Illi patria est, quodcumque suprema & vniuersa circuitu suo cingit. Hoc omne conuexū, intra quod iacent maria cum terris, intra quod aer humanis diuina¹⁹ secernens etiam coniungit, intra quod²⁰ disposita tot numina in actus suos excubant. Deinde, arctam ætatem sibi dari non finit. Omnes, inquit, anni mei sunt. nullum sæculum magnis ingeniis clusum est, nullum non cogitationi peruium tempus. Cum venerit dies ille qui mixtū hoc diuini humanique secernat, corpus hoc, vbi inueni, relinquam: ipse me diis reddam. nec nunc sine illis sum, sed graui terrenoque detineor. Per has mortalis æui moras, illi meliori vitæ longiorique proluditur. Quemadmodū nouem mensibus nos tener maternus vterus, & præparat non sibi, sed illi loco in quem videmur emitte, iam idonei spiritum trahere, & in aperto durare: sic per hoc spatium, quod ab infantia patet in senectutem, in alium²¹ naturæ sumimur partum. Alia origo nos exspectat, alius rerum status. Nondum cælum, nisi ex interuallo, pati possumus. Proinde intrepidus²² horam illam decretoriam prospice: non est animo suprema, sed corpori. Quidquid circa te iacet rerum, tamquam hospitalis loci sarcinas specta: transeundum est: ²³ Excutit redeuntem natura, sicut intrantem. Non licet plus efferre, quam intuleris: imo etiam ex eo, quod in vitam attulisti, pars magna ponenda est. Detrahetur tibi hæc circumiecta, nouissimum velamentum tui, cutis: detrahetur caro & suffusus sanguis, discurrensque per totum: detrahentur ossa neruique, firmamenta fluidorum ac labentium. Dies iste, quem tamquam extremum reformidas, ²⁴ æterni natalis est. Depone onus. quid cunctaris; tamquam non prius quoque, relicto, in quo latebas, corpore, exieris: Hæres & reluctaris: tum quoque magno nisu matris expulsus es. Gemis, ploras: & hoc ipsum flere, nascentis est. Sed tunc debebat ignosci. rudis & imperitus omnium veneras: ex maternorum viscerū calido mollique fomento emissum, afflauit aura liberior. Deinde, offendit duræ manus tactus: tenerque adhuc, & nullius rei gnarus obstupuisti inter ignota. Nunc tibi non est nouum separari ab eo, cuius ante pars fueris: æquo animo membra iam superuacua dimitte, & istud corpus inhabitatum diu, pone. Scindetur, obruetur, abolebitur. Quid contristaris? ita solet fieri. Pereunt semper velamenta nascentium. Quid ista sic diligis, quasi tua? istis opertus es. Veniet qui te reuelet dies, & ex cōtubernio foedi atque olidi ventris educat. Hinc nunc quoque tu quantum potes, subuola: utique etiam necessariis, quæ cohærebunt, alienus. Iam hinc, ²⁵ altius aliquid sublimiusque meditare. ²⁶ Aliquando naturæ tibi arcana reteguntur, discutietur ista caligo, & lux vndiq; clara percutiet. Imaginare tecū, quantus ille sit fulgor, tot sideribus inter se lumen miscentibus. Nulla serenum vmbra turbabit: æqualiter splendeat omne cæli latus: dies & nox, aeris infimi vices sunt. Tunc in tenebris vixisse dices, cum totam lucem totus adspexeris: quam nunc, per angustissimas oculorum vias, obscure intueris, & tamen admiraris tam procul. Quid tibi videbitur diuina lux, cum illam suo loco videris? Hæc cogitatio nihil sordidum animo subsidere sinat, nihil humile, nihil crudele. Deos omnium rerum esse testes ait. illis nos approbari, illis in futurum parari iubet, & æternitatem proponere: quam qui mente concepit, nullos horret exercitus, non terretur tuba, nullis ad timorem minis agitur. Quid ni non timeat, qui mori sperat? ²⁷ si is quoque, qui tam diu animum iudicat manere, quam diu retinetur corporis vinculo; exsolutum, statim spargi; id agit, ut etiam post mortem utilis esse possit. Quamuis enim ipse creptus sit oculis, tamen

Multa viri virtus animo, multusque recursat.

Gentis honos.

Cogita, quantum nobis exempla bona profint: scies magnorum virorum, non minus præsentia, esse vtilem memoriam.

I. L I P S I V S.

1. **C**ogitationi aptæ.] *Fortassis, altæ.*

2. Promittentium magis, quam.] *Vides nutare super immortalitate Animæ, & velle magis, quam credere. Ego de ea re in Physiol. III. Dissert. XI.*

3. Epistola prima.] *Ea non exstat, aut nihil tale præiit. Itaque meo libro assentiar legenti, primam: & statim, conabar.*

4. Rationalia immixta.] *Logica.*

5. An ex eo quod cum erit.] *Representavi veterem lectionem, ab aliis varie interpolatam. Legam, quod tum erit: post mortem scilicet. & est questio, An quæ hic de nobis dicentur, & quæ fama erit, eius sensus ad nos eo perventurus sit?*

6. Antequam aliquis.] *Hæc intricata. legam: aut ecquando aliquid fructus. An statim videlicet, an cum purgati erimus & sublimati?*

7. Quædam continua esse.] *Ipsa hæc divisio in Plutarchi Præceptis conubialibus; τῶν σωματικῶν φιλόσοφοι τὰ μὲν ἐκ διεσπασμένων λέγουσιν εἶναι, καὶ ἀπὸ τῶν ἐπὶ τὸν χρόνον, καὶ ἀπὸ τῶν ἐπὶ τὸν τόπον. τὰ δὲ ἐκ συνάπτης, ὡς οἰκίαν, καὶ ναυὶν. τὰ δὲ ἡνωμένα καὶ συμφύλα, καὶ ἀπὸ τῶν ἐπὶ τὸν χρόνον, καὶ ἀπὸ τῶν ἐπὶ τὸν τόπον. Philosophi aiunt Corporum alia ex distantibus constare, ut Classem, & Exercitum: alia ex compositis, ut Domum & Navem: alia denique unita & continua esse, ut quodque Animantium. Eadem in Pomponio Icto. Q. xxx. De usurpationibus. Adde Senecam, Quæst. Natur. II. cap. II. et si tertium ibi genus ex Distantibus omittit.*

8. Vno enim spiritu.] *Quæ sunt Continua corpora. eaque hisipsis verbis Pomponius definiebat: quæ continentur vno spiritu.*

9. Vnius boni Principale.] *τὸ ἡγεμονικόν.*

10. Per se Probat.] *Vellem, probabitur.*

11. Quo nostra tela nitatur.] *Est ab Erasmi coniectura. qui vult ad telam alludi, cui texenda stamen, ubi sterni solet; sic reliquæ argumentationi hanc fulturam. Ingeniose ille. antea erat: quia in nostra tela mittuntur, sicut & scripti fere libri. Ego putarem: quia inde nostra tela mittuntur. ab hoc principio pugnamus, & aduersarios sternimus.*

12. Secunda opinio.] *Amica & faciens.*

13. Vnius boni viri.] *Neque enim alij boni ab illo dissentient. Ita Sidonius in Carm. xxiii. Hic si te probat, omnibus placebis.*

14. Gloriam quoque, inquit.] *Gloriam igitur Stoici non tribuunt Sapienti, sed Claritatem. Tale Philo Judæus, super verbis Euigilaui Noë. Ο δὲ σοφὸς οὐκ ἐνδοξός, ἀλλ' εὐκλεής, τὸν μὴ κολακείᾳ νοθεύμενον, ἀλλὰ βεβαιότητι ἀληθείας καρπούμενος ἐπαίνον: Sapiens non gloriosus, sed clari nominis, fruiturque laude non adulterata per blanditias, sed stabilita per veritatem.*

15. Æque vero insistitur.] *Sic Desiderius. Sententia est: æque viam illam veri omnes boni premunt, & insistent. Sed libri aliquid remotioris verbi fuisse arguunt, dum scribunt, vero inficitur; vel, inspicitur; quidam, prospicitur; meus, æque enim inficitur. Oedipum ego spectro.*

16. Si perrogetur.] *Vox curia: cum Consul omnium sententias ordine exquirat.*

17. Non est vnius vna.] *Nam variant, & nemo (sapiente excepto) sibi constat.*

18. Tragicus ille apud nos.] *Puto intelligi Nævij versum. qui alibi apud Ciceronem: Lætus sum laudari me (inquit Hector apud Nævium) abs te, pater, laudato viro.*

19. Secernens etiam coniungit.] *Nam super Aërem, Cælum statim excipit, ubi Dij, id est, æterni ignes. Idemque coniungit, quia terram cum cælo medius interiectus nectit.*

20. Disposita tot numina.] *Partim calo, partim aere, terra, mari: quæ plena scilicet omnia Geniorum.*

21. Naturæ sumimur partum.] *Scripti plures, naturæ sumus, aut, sumus: at Pincianus optime, maturescimus.*

22. Horam illam decretoriam.] *Quasi dicas χρηστική & Iudiciale. Nam decernit iudex, cum sententiam profert & in alterutrum statuit. Hinc Arma decretoria, quæ Luforiis noster opponit, epist. cxviii. quibus de victoria aut vita cernitur. Item Decretorius stilus, i. De Clement. cap. xi v. quo pater filium damnat, & exheredem facit. Neque aliter Plinius, Caniculæ sidus vult decretorium dixit: item, Diem quo Aquila oritur, florentibus oleis decretorium.*

23. Excudit redeuntem.] *Nihil, præter te, in te aut circa te relinquit.*

24. Æterni natalis est.] *Facit ad immortalitatem animæ, suo quodam sensu Stoicis creditam: & ambigue creditam. Vide Physiol. III. Diss. xi.*

25. Altius aliquid sublimiusque.] *Nam videtur, inquit Themistius, ipsum τῆς θανάτου, id est mortis nomen, hominem è vita migrantem in sublime ferre, καὶ ἀνω εἰς θεόν, id est sursum ad Deum vehere.*

26. Aliquando naturæ tibi.] *Hoc Stoici agere volebant Animam astris sociatam, illa & naturam rerum totam contemplari: quod ipsum & Deus. Cicero in Hortensio: Vna igitur erimus beati cognitione Naturæ, & scientia: quæ sola etiam Deorum est vita laudanda. Nostra adde Physiol. III. Dissert. xiiii.*

27. Si is quoque qui.] *Epicurum intelligit.*

PINCIANVS.

Effectum tamen vere habentem:] *scribe affectum tamen vere habentem, ex vetere lectione.*

Cogitationi aptæ traditum & iterum, si licuisset ulterius.] *Iturum legendum reor, non iterum. et si posset etiam legituræ. ut referatur ad nomen cogitationi.*

Credebam enim me facilem opinionibus] *Exemplar Pincianum, Credebam enim facile opinionibus.*

Neget me epistola prima] *Negat legendum, non neget, ex vetere lectione.*

An ex eo quodcumque erit, sensuri sumus, antequam aliquis fructus percipi aut peti possit.] *Eadem, An ex eo quodcumque erit sensuri sumus antequam aliquis fructus, &c. Ego dictiones illas, antequam redundare existimo. & mox paulo posita legitur in eadem, non sita.*

Nisi aliud præcidero, intelligi non poterunt quæ refellentur.] *Maior codicis pars, nisi aliquid prædixero intelligi, &c. Exemplar Facundi & Primitivi, & nisi aliquid prædixero. Corrigendum puto, Sed nisi aliquid, &c.*

Quid est quod etiam nunc prædicere velim?] *Inuerte dictiones, Quid est etiam nunc quod prædicere velim? Ita mea sententia melius legetur, ad stipulante etiam exemplari Franciscano.*

Vno enim spiritu vnū bonū cōtineri ac regi debet.] *Expende an sit rectior lectio cōtinuari, quam cōtineri.*

Quia in nostra tela mittuntur.] *Legendum forte, quia in nos tela mittuntur.*

Dicis, inquit, nullum bonum ex distantibus esse.] *Dicis, non Dicis, vetus lectio.*

Claritas autem ista bonorum virorum secunda opinio est.] *Verbum secunda expungendum ex quodam scripto codice allato nobis ab urbe Valeria ad vsus harum castigationum.*

Vox est autem licet virorum sit bonum. Nam & plaudit & sibilat] *Exemplar Scholarum Salmenticensium, Vox est autem licet bonorum virorum sit bonum non est. Nam qui plaudit, & sibilat. in quibus verbis ex duobus substantiuis verbis est, prius remoueri debet.*

Diuerfa horum conditio est & illius.] *Scribe, Diuerfa horum conditio & illius est, ex vetere lectione.*

Æque vero insistitur ab his, qui dissidere non possunt.] *Exemplar familiare prospicitur habet, non insistitur, ut sit sensus: Æque consuli veritati à bonis, qui discordare non possunt. Exemplar Franciscanum, æque vero inficitur. Dissidere non possunt, reliqua non habentur. Eodem modo legitur in codice Facundi & Primitiui: nisi quod pro inficitur, habet infiscitur quod & alia exemplaria agnoscunt.*

Illic enim potest vnus sententia, quod omnium:] *Scribe, Illic idem potest vnus sententia, &c. ex vetere lectione.*

Quia omnium si prorogetur, vna erit] *Exemplar familiare non prorogetur habet, sed, interrogentur.*

Non est vnus vna sententia.] *Scribe altero ex duobus: aut sic, Non est omnium vna sententia: aut certe quod magis probo, sic: Non est. Vnus vna sententia est.*

Cum dicant claritatem laudem esse bonorum à bonis reddi, iam non ad vocem referunt,] *Corrige, ex meo exemplari domestico, reliqua enim deprauata erant: Cum dicant claritatem laudem esse bonorum à bonis redditam, non ad vocem referunt.*

Et omne aliud studium auribus deditum] *Scribe debitum, non deditum, ex eodem exemplari.*

Vtique eorum quibus ipse sum boni causa.] *Legendum, Vtique eorum quibus istius sum boni causa, ex vetere lectione.*

Est istud laudantium bonum.] *Eadem, illud, non istud præfert. Item exemplar Franciscanum laudationum ferme habet, non laudantium.*

Quin iustitia & habentis bonum sit,] *Codex Facundi & Primitiui, an iustitia & habentis bonum sit.*

Et an bonum sit eius cui debitum soluit.] *Exemplar Franciscanum, & sit autem eius cui debitum soluit. Lego, & sit item eius, &c.*

Abunde respondebimus.] *Considera an verior sit lectio, responderimus, quam respondebimus.*

Arguta differere,] *Malem legeres, argutias serere.*

Quam inter se perite captantium lusus.] *Nihil me hoc loco adiunxerunt scripta exemplaria. Sed coniectura ductus, opinor restituenda esse hæc verba sic: quam inuicem se puerorum captantium lusus.*

Aut si quod est etiam nunc frequentius oculis lætius vectis solum, illi patria est, quodcunque suprema & vniuersa circuitu suo cingit,] *Puto corrigendum, aut si quod est etiam nunc frequentius accolis, lætius nautis solum. Patria illi est, quodcunque suprema & vniuersa circuitu suo cingit. Nam in antiquis exemplaribus verba illa, Patria illi est, hoc ipso ordine habetur: & in quibusdam oculis per duplex 200. legitur. Item in exemplari Franciscano, pro suprema, solemnia legitur. Ut possit fortasse sic in totū legi: Patria illi est, quacumq; sol meat, & vniuersa circuitu suo cingit. Posset etiā tolerari vectis: posset legi aduenis posset vectoribus.*

Iam coniungit,] *Puto scribendum, etiam coniungit.*

Deinde actam aratem sibi dari non sinit.] *Existimo scribendum certam, aut arctam, non actam.*

Omnes, inquit, ante me sunt,] *Scribe, Omnes, inquit, anni mei sunt, ex correctioribus codicibus.*

Nullam non cogitationi paruum tempus.] *Legendum peruium, non paruum, ex eisdem.*

Qui mixtum hoc diuini humanique secernat tempus. Hic ubi inueni, relinquam] *Corrigendum reor, qui mixtum hoc diuini humanique secernat. Corpus hoc ubi inueni relinquam.*

Ipse me diei reddam:] *Diis, non diei, vera lectio est, quia sequitur, nec nunc sine illis sum, ad stipulante etiam exemplari scholastico.*

In quem videmur emitti. Iam idonei spiritum trahere & in apperto durare.] *Scribe in quem videmur emitti iam idonei spiritum trahere, &c.*

In alium naturæ sumimur partum. Alia origo nos spectat.] *Posset legi pro illis verbis, in alium naturæ sumimur partum, in alium maturescimus partum. sed rectissime, ut puto, legit hunc locum exemplar Scholarum, in alium naturæ sumimur, & tanquam partum alia nos ab origo expectat.*

Relicto in quo latebas corpore extiteris.] *Vetus lectio exieris habet, non extiteris.*

Demum offendit duræ manus tactus,] *Deinde eadem, non Demum.*

Pereunt sæpe velamenta nascentium.] *Malem legeres, semper quam sæpe:*

Huic nunc quoq; tu quantum potes subuolutaris quæ nisi etiam necessariis cohærebūt. Alienus iam hinc altius aliquid sublimiusq; meditare.] *Sic prior editio. Scribendum reor, Hinc nunc quoque tu quantum potes subuola, ab aliis, nisi quæ necessario cohærebunt, alienus. Iam hinc altius sublimiusque cogita.*

Aliquando naturæ tibi arcana reteguntur.] *In exemplari Scholastico non Aliquando habetur, sed Antequam, ut forte legendum sit per minorem cum precedentibus, intra te quando naturæ tibi, cætera. Forte sic, meditare illa. Quando naturæ tibi reliqua.*

Cum totam lucem & totus aspexeris,] *Delenda coniunctio & ex vetere lectione.*

Et tamen admiraris illam procul.] *Scribe, Et tamen admiraris iam procul, ex eadem.*

Quid tibi videbitur diuina lux,] *Videretur eadem non videbitur.*

Quid ni non timeat, qui mori sperat:] *Codex Franciscanus: Quam qui ni timeat, qui mori sperat. Puto*

legendum, Quam qui meminit, quid mori expauet, vel sic: Quam qui mente teneat, quid mori expauet
Dixerat enim: Quam qui mente concipit.

Si is quoque qui tandiu animum] Exemplar Scholasticum: Sed ille quoque. ut forte desit coniunctio, legendumque sit: Sed & illa quoque, cetera.

Non minus præsentiam esse vtilem quam memoriam.] Sic prior editio. Præposterus est ordo verborum, legendumque, non minus memoriam quam præsentiam esse vtilem: ex meo familiari codice.

E R A S M V S.

Nisi aliud prædixero.] Reclamentibus licet exemplaribus lego præcidero: quemadmodum & in his quæ sequuntur. Alludit enim ad rem inuolutam: quam interdum non licet explicare, nisi quædam prius amputaris.

In nostra tela mittuntur.] Non suffragabantur exemplaria: non dubito tamen quin legendum sit, cui nostra tela innitatur. Sentit enim, assumendum aliquid per se notum, ad futuram argumentationis: quemadmodum tela substermitur stamen.

Laus alterius.] In alijs, laus à litteris. Ipse sermonis textus nos docet legendum: Laus alit artes. Est enim clausula carminis heroici, id imitatus. Cic. Honos alit artes. item Ovidius: Laudataque virtus Crescit.

O P S O P O E V S.

Lipsius Elect. 1. cap. 16. Emendo, frequentius in colis lætius tectis solum. Hæc sane opidorum ornamenta multitudo ciuium, amœnitas ædificiorum.

G R V T E R V S E T I V R E T V S.

Quia omnium si rogentur, vna erit] In ora postrema editionis Lugdunensis additum videas legendum potius, si cogetur. Sunt etiam aliæ varietates exemplarium notatæ à doctissimo Grutero, qui bene monuit reponendum esse, si perrogetur, non ut alij codices, prorogetur, vel prærogetur. Error natus ex hac notarum confusione, prorogetur progetur, prorogetur. Est autem proprium verbum, quo vsi veteres eadem in re. Plin. Epist. 84. cum sententiæ perrogarentur. Cor. Tacit. lib. 20. sententias de maiore negotio non more atque ordine, sed prout libuisset, perrogabat. Sic enim ibi restituit primus Torrentius ex fide v. c. Titus Livius lib. 29. perrogari eo die sententiæ non potuere. alia exempla collegit Brissotius lib. 2. de formul. Iuretus.

A R G V M E N T V M I. L I P S I.

MALITIA & insidiæ inter se hominum. Tu tamen non eadem facito, aut repone: sed mitis in omnes & volens esto.

E P I S T. C I I I.

Quid ista circumspicis, quæ tibi possunt fortasse euenire, sed possunt & non euenire? incendium dico, ruinam, aliaque, quæ nobis incidunt, non insidiantur: illa potius vide, illa deuota, quæ nos obseruant, quæ captant. ¹ Rari sunt casus, etiam si graues, naufragium facere, vehiculo euerti: ² ab homine homini quotidianum periculum. Aduersus hoc te expedi, hoc intentis oculis intuere. Nullum enim malum frequentius, nullum pertinacius, nullum blandius. Tempestas minatur, antequam surgat: crepant ædificia, antequam corruant: prænunciat fumus incendium: subita est ex homine perniciēs, & eo diligentius tegitur, quo propius accedit. Erras, si istorum tibi qui occurrunt vultibus credis, ³ hominum effigies habent, animos ferarum: nisi quod illarum perniciosior est ⁴ primus incursus, quos transire non queunt. Numquam enim illas ad nocendum nisi necessitas inigit: aut fame, aut timore coguntur ad pugnam: homini perdere hominem libet. Tu tamen ita cogita, quod ex homine periculum sit: ut cogites, quod sit hominis officium. Alterum intuere, ne lædaris; alterum, ne lædas. Commodis omnium læteris, mouearis incommodis: & memineris quæ præstare debeas, quæ cauere. Sic viuendo quid consequeris? non, ut ne noceant; sed, ne fallant. Quantum autem potes, in philosophiam secede. ⁵ illa te sinu suo proteget: in huius sacrario eris aut tutus, aut tutior. Non arietant inter se, nisi in eodem ambulantes. ⁶ Quod autem ipsam philosophiam, non debebis iactare. multis fuit periculi causa, insolenter tractata, & contumaciter. Vitia tibi detrahat, non alij exprobet: ⁷ non abhorreat à publicis moribus; nec hoc agat, ut quidquid non facit, damnare videatur. Licet sapere sine pompa, sine inuidia.

I. L I P S I V S.

Quid ista circumspicis.] Sunt qui laciniam superioris epistolæ putent, eique annectendam. Non idem ego.

² Rari sunt casus.] Veteres, Pares sunt casus: Pincianus editum illud restituit, puto vere.

³ Ab homine homini.] Nota in Plauto paræmia: Homo homini lupus. Et asidet illud Anacharsidis Scythæ, qui interrogatus, τί ἐστὶ τὸ πολέμου ἀνθρώποις, αὐτοὶ, ἔφη, ἐὰν τοῖς: Quid hominibus maxime infestum esset? Ipsi, inquit, sibi ipsis.

⁴ Hominum effigies, animos ferarum.] Prorsus idem Lycurgus, poeta vetus:

Φεῦ, πῶς πονηρόν ἐστιν ἀνθρώπων φύσις
 Τὸ σωόλον. ὃ γὰρ ἄν ποτ' ἐδέηθη νόμος.
 Οἷσι τὴν ἄλλων ἀφ' ἑρέιν θηρίων
 Ἀνθρωπων, ὃ δ' ἐ μικρόν, ἀλλὰ σχήματι.
 Πλάγι' ἔστι τὰλλα, τοῦτο δ' ὀρθὸν θηρίον.
 Heu quam mala, atque deprauata prorsus est,
 Natura nostra! neque aliter lege erat opus.
 Putasne tu interesse inter hominem, & feram?
 Nec paullulum, nisi in figura corporis.
 Curuantur aliæ, inambulât recta hæc fera.

*Sed & Epictetus distinxit, quosdam hominū lupis similes esse, infidos, insidiatores, noxios; alios leonibus
 agrestes, feroces, immanes; plerosque vulpeculis, detractores & fraudulentos. Vide 1. Dissert. cap. 111
 5. Primus incurfus, quos.] Legerim, primis. Qui primi se dant obuios, nec fuga locum relinquunt, nocent.
 6. Illa te sinu suo.] Libri prisca, visu suo, vel, visu: atque illud est ab Erasmo, tamen probū. nisi quis vellet, vi sua.
 7. Quod autem ipsam.] Sic antiqua lectio, vel Quid. Forte: Quod attinet ipsam.
 8. Non abhorreat a publicis mor.] Tale Ciceronis inter fragmenta, ad Marcum filium: Philosophiæ qui-
 dem præcepta noscenda, viuendum autem ciuilitate.*

P I N C I A N V S.

Incidentium dico ruinam. aliqua nobis incidunt, non insidiantur.] *Scribendū puto, Incendium dico, ru-
 inam, alia quæ nobis incidunt, non insidiantur.*

Pares sunt casus, & si graues,] *Opinor legendum. Rari sunt casus, & si graues. quia sequitur: Ab homine
 homini cotidianum periculum. Rarum autem cotidianum opponitur.*

Quos transire non quærunt.] *Scribe, Quos transire, non quærunt, ex exemplari Franciscano.*

Ad nocendum nisi necessitas misit.] *Omnis vetus lectio iniicit agnoscit, non misit.*

Non arietant inter se senes vt eodem ambulantes.] *Corrige, Non arietant inter se, in eodem ambu-
 lantes, ex emendatiore lectione scripta.*

Insolenter tractata,] *Lego iactata potius quam tractata & si omnia exemplaria reclamant, quia præcessit, Quid?
 philosophiam non debetis iactare?*

Nec ita agat vt quicquid non facit,] *Scribe, nec hoc agat, vt quicquid non facit, ex vetere lectione.*

O P S O P O E V S.

Idem epist. 17. lib. 4. scribit, quam transire non queunt: & statim, necessitas inigit. quod valet, adigit de-
 inique: Hæ. aut fame: non autem.

A R G V M E N T V M I. L I P S I.

*DE inualetudine sua, de curâ & caritate in se uxoris. Locum se mutasse, vt recrearetur: & hinc
 de Peregrinatione pulcherrima dissertatio. Non esse eam à se vtilem, nisi animo talis efficitur. Ille
 emendetur, affectus recidantur: omnia tunc loca & status iucunda. Peregrinatio etiam alia pulcher-
 rima, ad prisca & magnos viros ire, illos cogitatione intueri atque imitari. Hoc vitia tollit, virtu-
 tes inserit: atque istuc Lucilium vocat.*

E P I S T. C I V.

IN Nomentanum meum fugi, quid putas? urbem? imo febrem, & quidem surre-
 pentem. Iam manum mihi iniecerat: protinus itaque parari vehiculum iussi, Paul-
 lina mea retinente. Medicus initia esse dicebat, motis venis, sed incertis, & naturalem
 turbantibus modum. Exire perseueraui. Illud mihi in ore erat? domini mei Gallionis:
 qui cum in Achaia febrem habere cœpisset, protinus nauem adscendit, clamitans non
 corporis esse, sed loci morbum. Hoc ego Paullinæ meæ dixi, quæ mihi valetudinem
 meam commendat. Nam cum sciam spiritum illius in meo verti: incipio, vt illi consu-
 lam, mihi consulere: & cū me fortiorem senectus ad multa reddiderit, hoc beneficiū
 ætatis amitto. Venit enim mihi in mentem, in hoc sene & adolescentem esse, cui parci-
 tur. Itaque quoniam ego ab illa non impetro, vt me fortius amet: impetrat illa à me,
 vt me diligentius amem. Indulgendum est enim honestis affectibus: & interdū etiam
 si premunt causæ, spiritus in honorem suorum vel cum tormento reuocandus, & in
 ipso ore retinendus est: cum bono viro viuendum sit, non quamdiu iuuat, sed? quam-
 diu oportet. Ille qui non uxorem, non amicum tanti putat, vt diutius in vita cōmore-
 tur, qui perseuerat mori, delicatus est. Hoc quoque imperet sibi animus, vbi utilitas
 suorum exigit: nec tantum si vult mori, sed si cœpit, intermittat, & suis se commodet.
 Ingentis animi est, aliena causâ ad vitam reuerti: quod magni viri sæpe fecerunt. Sed

hoc quoque summæ humanitatis existimo, senectutem suam, cuius maximus fructus est, securior sui tutela, & vitæ vsus animosior, attentius conseruare, si scias alicui tuorum esse dulce, vtile, optabile. Habet præterea in se non mediocre ista res gaudium, & mercedem. quid enim iucundius, quam vxori tam carum esse, vt propter hoc tibi carior fias? Potest itaque Paullina mea non tantum suum mihi timorē imputare, sed etiā meum. Quæris ergo, quomodo mihi consilium profectiois cesserit? Vt primum grauitatem vr̄bis excessi, & illum odorem culinarum fumantiū, quæ motæ quidquid pestiferi vaporis obruerant, cum puluere effundunt, protinus mutatam valetudinē sensi. Quantum deinde adiectum putas viribus, postquam vineas attigi? in pascuū emissus, cibum meum inuasi. ⁷ Repetiui ergo iam me. non permansit marcor ille corporis dubij, & ⁸ male cogitantis: incipio toto animo studere. Non multum ad hoc locus confert, nisi se sibi præstet animus, qui secretum & in occupationibus mediis, si volet, habebit. At ille qui regiones eligit, & otium captat, vbique quo distringatur inueniet. Nam Socratem quærenti cuidam, quod nihil sibi peregrinationes profuissent, respondisse ferunt: *Non immeritò hoc tibi euenit: tecum enim peregrinaberis.* O quam bene cum quibusdam ageretur, si à se aberrarent! Nunc primi seipso sollicitant, corrumpunt, territant. Quid prodest mare traicere, & vr̄bes mutare? si vis ista, quibus vr̄geris, effugere, non alibi sis oportet, sed alius. Puta venisse te Athenas, puta Rhodon: elige arbitrio tuo ciuitatem: quid ad rem pertinet, quos illa mores habeat? tuos adferes. Diuitias iudicabis bonum: torquebit te paupertas, & (quod est miserrimum) falsa. Quamuis enim multum possideas, tamen quia aliquis plus habet, tanto tibi videberis deficere, quanto vinceris. Honores iudicabis bonum? male te habebit ille consul factus, ille etiam refectus: ringeris, quoties aliquem in fastis sæpius legeris. Tantus erit ambitionis furor, vt nemo tibi post te videatur, si aliquis ante te fuerit. Maximum malum iudicabis mortē: cum in illa nihil sit mali, nisi, quod ⁹ ante ipsam est, timeri. Exterrebunt te non tantum pericula, sed suspensiones: vanis semper agitaberis. Quid enim proderit,

--- euasisse tot vr̄bes

Argolicas, mediosque fugam tenuisse per hostes?

Ipsa pax timores subministrabit. ne tutis quidem habebitur fides, consternata semel mente: quæ vbi consuetudinem pauoris improuidi fecit, etiam ad tutelam salutis suæ inhabilis est. Non enim vitat, sed fugit: magis autem periculis patemur auersi. Grauissimum iudicabis malum, aliquem ex his quos amabis amittere: cum interim hoc tam ineptum erit, quàm flere, quod arboribus amœnis & domum tuam ornantibus decidant folia. ¹⁰ Quidquid te delectat, æque viget, vt videras dum vireret. vtrique, aliud alio die casus excutiet. sed quæadmodum frondium iactura facilis est, quia renascuntur: sic istorum quos amas, quosque oblectamenta vitæ putas esse, damnum: ¹¹ quia reparantur, etiam si non renascantur. Sed non erunt ijdem. Ne tu quidem idem eris. omnis dies, omnis hora te mutat: sed in aliis rapina facilius apparet: hic latet, quia non ex aperto fit. Alij auferuntur: at ipsi nobis furto subducimur. Horum nihil cogitabis, nec remedia vulneribus appones, sed ipse tibi seres sollicitudinum causas, alia sperando, alia desperando? Si sapias, alterum alteri misceas: nec speraueris sine desperatione, nec desperaueris sine spe. Quid per se prodesse peregrinatio cuiquam potuit? Non voluptates illa tēperauit, non cupiditates refrænauit, non iras repressit, non indomitos amoris impetus fregit, nulla denique animo mala eduxit, non iudiciū dedit, non excussit errorem: sed vt puerum ignota mirātem, ad breue tempus rerum aliqua nouitate detinuit. Ceterum inconstantia mentis, quæ cum maxime ægra est, ¹² laceffit, mobiliorem leuiorēque reddit ipsa iactatio. Itaque quæ petierant cupidissime loca, cupidius deserunt, & auium modo transuolant, citiusque quàm venerant, abeunt. Peregrinatio notitiam dabit gentium, nouas tibi montium formas ostendet, inuisitata spatia camporum, & irriguas perennibus aquis valles, & alicuius fluminis sub obseruatione naturam: siue, vt Nilus, æstiuo incremento tumet; siue, vt Tigris, eripitur ex oculis, & acto per occulta cursu, integræ magnitudini redditur; siue, vt Mæander, poëtarum omnium exercitatio & ludus, implicatur crebris anfractibus, & sæpe in vicinum alueo suo admotus, antequam sibi influat, flectitur: ceterum neque meliorem faciet, neque saniozem. Inter studia versandum est, & inter auctores sapientiæ, vt quæ sita discamus, nondum inuenta quæramus. Sic eximendus animus ex miserrima seruitute: in libertatem asseritur. Quamdiu quidem nescieris, quid fugiendum, quid petendum, quid necessarium, quid superuacuum, quid iustum, quid honestum sit: non erit hoc peregrinari, sed errare. Nullam tibi opem feret iste discursus: peregrinarius

enim cum affectibus tuis, & mala te tua sequuntur. Vtinam quidem sequerentur! longius abessent: nunc fers illa, non ducis. Itaque ubique te premunt, & paribus incommodis vrunt. Medicina ægro, non regio, quærenda est. Fregit aliquis crus, aut extorsit articulum? non vehiculum nauemque conscendit, sed aduocat medicum, vt fracta pars iungatur, vt luxata in locum reponatur. Quid ergo animum, tot locis fractum & extortum, credis locorum mutatione posse sanari? maius est istud malum,¹³ quam vt gestatione curetur. Peregrinatio non facit medicum, non oratorem: nulla ars loco discitur. Quid ergo? Sapientia rerum omnium maxima in itinere colligetur? nullum, mihi crede, iter est, quod te extra cupiditates, extra iras, extra metus sistat: aut si quod esset, agmine facto, gens illuc humana pergeret. Tamdiu ista vrgebunt mala, macerabuntque per terras ac maria vagum, quamdiu malorum gestaris causas. Fugam tibi non prodesse miraris? tecum sunt quæ fugis. Te igitur emenda, onera tibi detrahe & desideria: saltem intra modum contine. Omnem ex animo erade nequitiam. si vis peregrinationes habere iucundas, tuum comitem sana. Hærebit tibi auaritia, quamdiu auaro sordidoque conuixeris: hærebit tumor, quamdiu cum superbo conuersaberis: numquam sæuitiam in tortoris contubernio pones: incendunt libidines tuas adulterorum sodalitia. Si velis vitiis exui, longe à vitiorum exemplis recedendum est. Auarus, corruptor, sæuus, fraudulentus, multum nocituri si propè à te fuissent, intra te sunt. Ad meliores transi. cum Catonibus viue, cum Lælio, cum Tuberone: quod si conuiuere etiam Græcis iuuat, cum Socrate, cum Zenone versare. Alter te docebit mori, si necesse erit:¹⁴ alter, antequam necesse erit. Viue cum Chrysippo, cum Posidonio. Hi tibi tradent diuinorum humanorumque notitiam. hi iubebunt in opere esse: nec tantum scite loqui, & in oblectationem audientium verba iactare, sed animū indurare, & aduersus minas erigere. Vnus est enim huius vitæ fluctuantis & turbidæ portus, euentura contemnere, stare¹⁵ fidenter, aperte tela fortunæ aduerso pectore excipere, non latitantem, nec tergiuersantem. Magnanimos nos natura produxit: & vt quibusdam animalibus ferum dedit, quibusdam subdolum, quibusdam pauidum, ita nobis gloriosum & excelsum spiritum, quarentem vbi honestissimè, non vbi tutissime viuat,¹⁶ simillimum mundo: quem quantum mortalibus passibus licet, sequitur æmulaturque. Profert se, laudari &¹⁷ adspici credit. Dominus omnium est, supra omnia est. itaque nulli se rei submittit: nihil illi videtur graue, nihil asperum, quod virum incuruet.

Terribiles visu formæ, letumque labosque?

minime quidem, si quis rectis oculis intueri illa possit, & tenebras perrumpere. Multa per noctem habita terrori, dies vertit ad risum.

Terribiles visu formæ, letumque labosque,

egregie Virgilius noster. Non re dixit terribiles esse, sed visu: id est, videri, non esse. Quid, inquam, in istis est tam formidabile, quam fama vulgauit? Quid est, obsecro te, Lucili, cur timeat laborem vir, mortem homo? Totiens mihi occurrunt isti, qui non putant fieri posse quidquid facere non possunt, & aiunt nos loqui maiora, quam quæ natura humana sustineat. At quanto ego de illis melius existimo? ipsi quoque hæc possunt facere, sed nolunt. Denique quæ vmquam ista destituere tentant? cui non faciliora apparuere in actu? Non quia difficilia sunt, non audemus: sed quia nō audemus, difficilia sunt. Si tamen exēplum desideratis, accipite Socratē¹⁸ perperessiciū senem, per omnia aspera iactatum, inuidum tamen & paupertate, quam grauiorem illi domestica onera faciebant, & laboribus, quos militares quoque pertulit, & quibus ille domi exercitus. siue vxorem eius spectes moribus feram, lingua petulantem; siue liberos indociles, & matri quam patri similiores. Sic fere aut in bello fuit, aut in tyrannide, aut in libertate, bellis ac tyrannis sæuiore.¹⁹ Viginti & septem annis pugnatum est: post finita arma,²⁰ triginta tyrānis noxæ dedita est ciuitas, ex quibus plerique inimici erāt. Nouissima dānatio est²¹ sub grauissimis hominibus impleta. obiecta est & religionum violatio, &²² iuuentutis corruptela, quam immittere in deos, in patres, in remp. dictus est: post hæc carcer, & venenum. Hæc vsque eo animum Socratis non mouerunt, vt ne vultum quidem mouerint. Illam mirabilem laudem, & singularem, vsque ad extremum seruauit: non hilariorem quisquam, non tristiores Socratē vidit: æqualis fuit in tanta inæqualitate fortunæ. Vis alterum exemplum? accipe hunc M. Catonem recentiorē, cum quo & infestius fortuna egit, & pertinacius. Cui cū omnibus locis obstitisset, nouissime & in morte: ostendit tamen virum fortem posse inuita fortuna viuere, inuita mori. Tota illi ætas aut in armis est exacta ciuilibus, aut in ætate cōcipiente iam

ciuile bellum. Et hunc licet dicas non minus, quàm Socratem, in seruitute vixisse: nisi forte Cn. Pompeium, & Cæsarem, & Crassum, putas libertatis socios fuisse. Nemo mutatum Catonem, toties mutata Rep. vidit: eundem se in omni statu præstitit. In prætura, in repulsa, in accusatione, in prouincia, in concione, in exercitu, in morte, denique in illa Reip. trepidatione, cum illinc Cæsar esset decem legionibus pugnacissimis subnixus, tot externarum gentium præfidiis hinc Cn. Pompeius, satis vnus aduersus omnia. Cum alij ad Cæsarem inclinarent, alij ad Pompeium, solus Cato fecit aliquas & Reip. partes. Si animo complecti volueris illius imaginem temporis, videbis²³ illinc plebem & omnem erectum ad res nouas vulgum: ¹⁴ hinc optimates & equestrem ordinem, quidquid erat in ciuitate sancti & lecti: duos in medio relictos, Remp. & Catonem. Miraberis, inquam, cum animaduuerteris

Atridem, Priamumque, & sænum ambobus Achillem.

Vtrumque enim improbat, vtrumque exarmat. Hanc fert de vtroque sententiam. Ait se, si Cæsar vicerit, moriturum: si Pompeius, exsulaturum. Quid habebat quod timeret, quicquid sibi & victo & victori constituerat, quæ constituta esse ab hostibus iratissimis poterant? Perit itaque ex decreto suo. Vides posse homines labores pati: ²⁵ per medias Africæ solitudines pedes duxit exercitum. Vides posse tolerare sitim? & in collibus arentibus, sine vllis impedimentis victi exercitus reliquias trahens, inopiam humoris loricatus tulit, & quoties aquæ fuerat occasio, ²⁶ nouissimus bibit. Vides honorem & notam posse contemni? eodem quo repulsus est die, in comitio ²⁷ pila lusit. Vides posse non timeri potentiam superiorum? & Pompeium & Cæsarem, quorum nemo alterum offendere audebat, nisi vt alterum demereretur, simul prouocauit. Vides tam mortem posse contineri quàm exsilium? & exsiliū sibi indixit & mortem, & interim bellū. Possumus itaque aduersus ista tantum habere animi: libeat modo subducere iugo colulum. In primis autem despuendæ sunt voluptates: eneruant, & effæminant, & multum petunt. multum autem à fortuna petendum est. Deinde spernendæ opes: ²⁸ auctoramenta sunt seruitutis. Aurum & argentum, & quidquid aliud felices domos onerat, relinquatur. non potest gratis constare libertas. Hanc si magno æstimas, omnia paruo æstimanda sunt.

I. L I P S I V S.

1. **¶** Nomentanum.] *Ubi prædium eius, & vinea. Infra Epist. cx. & Columella III. cap. III.*
2. Domini mei Gallionis.] *Patres, atque etiam fratres (sed puto natu grandiores) Dominos per honorem & blanditias vocabant, sicut & uxores Dominas. Notauit ad II. Annal. Taciti.*
3. Vt me fortius amet.] *Optimè habet; nec Pincianus aut alij debebant mouere. Fortiter amat, qui non indulget, qui se uero quodam amore, vt patres liberos, vt Deus bonos viros. Quæ ipsa phrasis, De Prouidentia, cap. 2. ibi vide. Dicit nunc igitur, Nimis tenere (hoc opponitur) & indulgenter illa me amat, nec impetro vt robustius: ad omnia mala mea collabitur: ergo ego mihi impero, vt me magis curem atque amem, ne illam affligam.*
4. Quamdiu oportet.] *Seneca De Benef. II. cap. XVIII. Sapientes, quidquid oportet, iuuat. Id est quidquid opportunum & εὐχρηστόν est. nam Cicero ita videtur reddere, ubi Cato Stoicus apud eum III. De Finibus disserit: Sæpe officium esse sapientis, desciscere à vita, cum sit beatissimus, si id opportune facere possit. Et paullo ante, Rectâ effectiōnē, siue τὸ κατὰ φύσιν, ponit in opportunitate: sic enim appellare se dicit εὐχρηστῶς.*
5. Suum mihi timorem.] *Acute. potest non solum hoc in expensis mihi ferre, quod pro me timeat? sed & quod ego. Nam eius timor meum trahit, imo gignit.*
6. Postquam vineas attigi.] *Quas colere, imo & fodere solebat. III. Quæst. Natur. cap. VII.*
7. Repetui ergo iam me.] *Recuperaui, & repperi quasi amissum. Sum, qui ante fui.*
8. Male cogitantis.] *Bene. meditabatur & minabatur febrim, sed nondum erat.*
9. Ante ipsam est, timeri.] *Non enim mors malum, sed eius timor.*
10. Quidquid te delectat.] *Vt edidi, recta hac habeo, certe ad finia scripturæ veteri. Sensus: Arbores quæ delectant, tam vigent & viuunt viduata foliis, quam cum virent. Simile in amicis, qui alibi, et si inconspicui, viuunt.*
11. Quia reparantur.] *Iterum in vitam venient post εὐχρηστῶς.*
12. Lacescit, mobiliorem.] *Pincianus, lacescitam, velit: ego copula è fine educta, lacescit, & mobiliorem.*
13. Quam vt gestatione.] *In essedo succussione, quæ sollenniter olim usurpata, humoribus detrahendis, meatibus referendis, calori excitando. Scripsi epistolam ad Ortelium super ea tota re, Centur. Misc. III. epist. XI.*
14. Alter antequam necesse.] *Nam Zeno sine morbo, sibi manus intulit: & id fas iusque sapienti esse, inter dogmata prodiderat. Vide Manud. III. Dissert. XXII.*
15. Fidenter, aperte.] *Ita Pincianus, sed non satisfacit illud, aperte. Vetus omnis nostra lectio, ad portum: An, ad portam: quasi paratum egredi? an potius, ac promptum?*
16. Simillimum mundo.] *Id est, calo atque atheri. Nam & hoc Mundus: & è calo noster spiritus; vt Stoici.*
17. Adspici credit.] *Pincianus, gestit: Gruterus, quærit, cui assentior.*
18. Perperessium senem.] *Eadem vox in epist. LIII. Vide.*
19. Viginti & septem.] *Tot annos, & aliquot menses, durauit bellum Peloponnesiacum. Thucydides, atque alij.*

Nihil quod virum incuruet.] *Dictio virum, in quibusdam codicibus non habetur. In meo illo vetusto exemplari sic legas: Nihil asperum quod virum incuruet.*

Minime quidem si rectis oculis intueri illa possis.] *Legendum, minime quidem, si quis rectis oculis intueri illa possit, ex vetere lectione.*

Egregie Virgilius noster iure dixit terribiles, sed visu.] *Egregie Virgilius noster non re dixit terribiles esse, sed visu, ex vetere lectione. Codex meus, Egregie Virgilius noster in re dixit terribiles non esse, sed visu.*

Inuictum tamen & paupertatem.] *Exemplar Franciscanum castigatius, inuictum fame & paupertate.*

Et labores quos militares quoque pertulit.] *Laboribus, non labores, idem codex.*

Quibus ille domuit exercitus.] *Domiscribe, non domuit, ex eodem.*

Vique eo animum Socratis non mouerant.] *Lege. Hæc usque eo animum Socratis non mouerunt, ex vetere lectione.*

Illam mirabilem laudem & singularem usque ad extremum, non hilariorem quisquam, non tristiorem Socratem vidit.] *Eadem. Illam mirabilem laudem & singularem usque ad extremum seruauit. Nec hilariorem quisquam, nec tristiorem Socratem vidit.*

Totis externarum gentium præfidiis, hinc Cn. Pompeium.] *Opinor inuerso dictionum ordine scribendum. Hinc Cn. Pompeius totis externarum gentium præfidiis.*

Satis vnus aduersus omnia.] *Sunt codices in quibus omnes, non omnia, habetur. In meo exemplari, satis aduersus omnia tutus.*

Solus Cato fecit aliquas & Reipublicæ partes.] *Sic omnia exemplaria, præter domesticum, in quo legitur: Solus Cato fecit aliquas sui, & reipublicæ partes. Cui lectioni videtur suffragari quod subiicit, duos in medio relictos, Reipub. & Catonem.*

Quæ constituta esse ab hostibus iratissimis poterant.] *Agnoscutur hæc lectio ab omnibus codicibus, præter Scholarum codicem, in quo ita leges: quæ constituta esse ab hostibus iratissimis vix filiis Atrei poterant. & ante paulo, qui ea sibi scribe, non quid sibi, ex domestico codice.*

E R A S M V S.

Quicquid te delectat, æque videt, vt videris, dum viueret.] *Alij aliud habebant, sed in totum non placuit. Vide num sic legendum, Quicquid te delectat, æque viget, vt videras, dum viceret. Vtinam videtur adiectum. Sentit enim nobis vivere quicquid delectat. At delectat etiam memoria rerum bonarum.*

G R V T E R V S E T I V R E T V S.

Quam vt gestatione curetur.] *Proprie dicebantur gestari cum succolantibus seruis valetudinis voluptatisue causa ferebantur. l. 12. ff. de usu & habit. l. 7. ff. de man. vind. l. 16. §. 1. ff. quod vi aut clam. sed vt hic videmus, ad alia etiam omnia commodè transfertur, etiam ad nauem. Ipsa etiam loca arboribus densis opaca per quæ gestari solebant, gestationes dictas probat ex l. 17. ff. de usufr. item Plinio lib. 1. Epist. ad Can. & lib. 2. ad Gallum. Brissoni lib. 7. de verb. sign.*

A R G V M E N T V M I. L I P S I.

B R E V I A, sed utilia, præcepta ad Securitatem. Lege, & vsurpa.

E P I S T. C V.

Quæ obseruanda tibi sint, vt tutior viuas, dicam. Tu tamē sic audias censeo ista præcepta, quomodo si tibi præciperem, quā ratione bonam valetudinē in Ardeatino tuereris. Considera, quæ sint quæ hominem in perniciē hominis instigent: inuenies spem, inuidiā, odium, metum, contemptum. Ex omnibus istis, adeo leuissimum est contemptus, vt multi in illo remedij causa delituerint. Quem quis cōtemnit, calcet sine dubio, sed transit. Nemo homini contempto, pertinaciter, nemo diligenter nocet. Etiam in acie iacens præteritur: cū stante pugnatur. Spem improborum vitabis, si nihil habueris quod cupiditatē alienam & improbam irriter, si nihil insigne possideris. Concupiscuntur enim insignia, etiam si parum nota sunt. Sic vero inuidiam effugies, si te non ingesseris oculis, si bona tua non iactaueris, si scieris in sinu gaudere. Odium autem ex offensa sic vitabis, neminē lacecendo gratuito: à quo te sensus communis tuebitur. fuit enim hoc multis periculosum. Quidam odiū habuerunt, nec inimicum. Illud ne timearis, præstabit tibi & fortunæ mediocritas, & ingenij lenitas: cū te esse homines scient, quem offendere sine periculo possint. Reconciliatio tua & facilis sit, & certa. Timeri autem tam domi molestū est, quā foris: tam à seruis, quā à liberis. Nulli non ad nocendū satis virium est. Adice nunc, quod qui timetur, timet. nemo potuit terribilis esse securē. Cōtemptus superest: cuius modū in sua potestate habet, qui illū sibi adiunxit: qui cōtemnitur, quia voluit, nō quia debuit. Huius incōmodum & artes bonæ discutiunt, & amicitie eorū, qui apud aliquem potentem potentes sunt. quibus applicari expediet, non implicari: ne plurius remedium, quā periculum constet. Nihil tamen æquē proderit, quā quiescere, & minimū cum aliis loqui, plurimum secum. Est quædam dulcedo sermonis, quæ irrepit, & blanditur, & non aliter quā ebrietas aut amor secreta producit. Nemo quod audierit, tacebit: nemo quātū audierit, loquetur. Qui rem non tacuerit, non tacebit auctorem. Habet vnusquisque

aliquem cui tantum credit, quantum ipsi creditum est: ut garrulitatē suam custodiat, & contentus sit vnius auribus, + populum faciet. Sic quod modo secretum erat, rumor est. Securitatis magna portio est, nihil iniqui facere. Confusam vitam & perturbatam impotentes agunt: tantum metuunt, quantum nocent! nec vlllo tempore vacant. Trepidant enim cum fecerunt, hærent, conscientia aliud agere non patitur, ac subinde respicere ad se cogit. Dat pœnas, quisquis exspectat: quisquis autem meruit, exspectat. Tutum aliqua res in mala conscientia præstat, nulla securum. putat enim se, etiam si non deprehenditur, posse deprehendi: & inter somnos mouetur, & quoties alicuius scelus loquitur, de suo cogitat. Non satis illi oblitteratum videtur, non satis tectum. Nocens habuit aliquando latendi fortunam, numquam fiduciam.

I. LIPSIUS.

1. **N**. Ardeatino.] *In illo igitur tractu Latij aer, ut apparet, non bonus aut saluber: neque nunc puto esse.*
2. Multi in illo remedij causa.] *Vt olim ille Brutus, liberator urbis, de quo Livius: Neque in animo suo quidquam regi timendum, neque in fortuna concupiscendum relinquere statuit, contemptuque tutus esse, vbi in iure parum præsidij esset.*
3. Et improbam irritet.] *Vellem, improbitatem.*
4. Populum faciet.] *Id est, etiamsi vni rem dixerit? ille porro vni, hic alteri, alterique: & ita populus sciet. Ipsam rem dicit, mihi claram: & demiror, quid ita corrigi, poculum, Pincianus voluerit.*
5. Tutum aliqua res.] *Totidem fere verbis Seneca Tragicus: Tutum aliqua scelus, at nulla securum tulit.*

PINCIANVS.

Si nihil humeris quod cupiditatem alienam & improbam irritet] *Castiga, si nihil habueris, quod cupiditatem alienam & intemperiem irritet, ex exemplari Franciscano.*

Neminem laceffendo aut gratificando] *Corrige, neminem laceffendo gratuito, Ex vetere lectione.*

Qui apud aliquem potentem, potentes sunt:] *Exemplar diuæ Mariæ, qui apud aliquem impotentem potentes sunt.*

Dulcedo sermonis qui irrepit & blanditur,] *Vetus lectio, Dulcedo sermonis quæ irrepit & eblāditur.*

Secreta producit.] *Veram & genuinam lectionem arbitramur, secreta prodit.*

Vt garrulitatem suam custodiat, & contentus sit vnius auribus, populum faciet.] *Sic quæcunque legi exemplaria agnoscunt, vnius literæ deprauatione, adumbrato perspicuo sensu, Puto enim scribendum poculum, non populum. Nam meminisse oportet verborum quæ non ante multo præcesserunt, & non aliter quam ebrietas aut amor secreta prodit. Erit ergo sensus, pro modo & capacitate poculi custodire aliquem garrulitatem suam, aut non custodire, & esse contentum vnius auribus, aut plurium.*

Trepidant enim cum fecerunt. Hæret conscientia, aliud agere non patitur.] *Corrige, Trepidant enim cum fecerunt. Conscientia aliud agere non patitur. ex vetere lectione.*

ARGVMENTVM I. LIPSI.

TENVIS & Chrysippæ quæstio, *An Bonum sit corpus? In extremo aliquid contra argutias.*

EPIST. CVI.

TARDIVS rescribo ad epistolas tuas, non quia districtus occupationibus sum: hanc excusationem caue audias: vaco, & omnes qui volunt, vacant. Neminem res sequuntur: ipsi illas amplexantur, & argumentum esse felicitatis occupationem putant. Quid ergo fuit, quare non protinus rescriberem tibi, de quo quærebas? Veniebat in contextum operis mei: ¹ scis enim me moralem philosophiam velle complecti, & omnes ad eam pertinentes quæstiones explicare. Itaque dubitavi vtrum differrem te, an, donec suus isti rei veniret locus, ius tibi extra ordinem dicerem: humanius visum est, ² tam longe venientem non detinere. Itaque & hoc ex illa serie rerum cohærentium excerpam, & si qua erunt huiusmodi, non quærenti tibi vltro mittam. Quæ sint hæc, interrogas? Quæ scire magis iuuat, quam prodest: sicut hoc de quo quæris, an bonum corpus sit. Bonum prodest: facit enim: quod facit, corpus est: bonum, agitat animum, & quodammodo format & continet: quæ ergo propria sunt corporis, ea corporis bona sunt: corpora ergo sunt, & quæ animi sunt. nam & hic corpus est. Bonum hominis necesse est corpus sit, cum ipse corporalis. Mentior, nisi & quæ alunt illud, & quæ valetudinem eius, vel custodiunt, vel restitunt, corpora sunt: ergo & bonum eius corpus est. Non puto te dubitaturum, an affectus corpora sint, ut aliud quoque de quo non quæris, infulciam: tam-

quam ira, amor, tristitia. si dubitas, vide an vultum nobis mutent, an frontem adstringant, an faciem diffundant, an ruborem euocent, an fugent sanguinem. Quid ergo? tam manifestas corpori notas credis imprimi, nisi à corpore? Si affectus corpora sunt, & morbi animorum, & auaritia, crudelitas, indurata vitia, & in statum inemendabilem adducta: ergo & malitia, & species eius omnes, malignitas, inuidia, superbia. Ergo & bona. primum quia contraria istis sunt: deinde, quia eadem tibi indicia præstabunt. An non vides, quantum oculis det vigorem fortitudo? quantam intentionem prudentia? quantam modestiam & quietem reuerentia? quantam serenitatem letitia? quantum rigorem seueritas? quantam remissionem veritas? Corpora ergo sunt, quæ colorem habitumque corporum mutant, quæ in illis regnum suum exercent. Omnes autem quas retuli virtutes, bona sunt, & quidquid ex illis est. Numquid est dubium, an id quo quid tangi potest, corpus sit?

Tangere enim & tangi, nisi corpus, nulla potest res, ut ait Lucretius.

Omnia autem ista quæ dixi, non mutarent corpus, nisi tangerent: ergo corpora sunt. Etiamnum, cui tanta vis est, ut impellat & cogat & retineat & iubeat, corpus est. Quid ergo? Non timor retinet? non audacia impellit? non fortitudo immittit, & impetum dat? non moderatio refrænât ac reuocat? non gaudium extollit? non tristitia adducit? Denique quidquid facimus, aut malitiæ, aut virtutis gerimus imperio: quod imperat corpori, corpus est: quod vim corpori affert, corpus. Bonum corporis corporale est: bonum hominis, & corporis bonum est: itaque corporale est. Quoniam, ut voluisti, morem gessi tibi, nunc ipse dicam mihi, quod dicturum esse te video. Latrunculis ludimus: in superuacuis subtilitas teritur. non faciunt bonos ista, sed doctos. Apertior res est, sapere: imo simplicior. paucis opus est ad mentem bonam litteris. Sed nos ut cetera in superuacuum diffundimus, ita philosophiam ipsam. Quæ admodum omnium rerum, sic litterarum quoque intemperantia laboramus: non vitæ, sed cholæ discimus.

I. L I P S I V S.

1. *Cis enim me moralem.] Scripsit libros eo titulo: heu, ubi sunt? Lactantius nominat, & dixi in Vita.*
2. *Tam longe venientem.] E Sicilia scribentem.*
3. *Remissionem veritas.] Animus simplex & apertus, non se custodiens. Muretus, hilaritas, fecerat contra omnes libros: & certe præiuit iam lætitia.*

M V R E T V S.

Tardius rescribo.] Stoicorum multa graues sententiæ erant: multa etiam insigniter fatuæ. Huius secundi generis est ea quæ hic à Seneca molli, ut aiunt, brachio tractatur: Bonum omne esse corpus. Id ita se probare putabant. Quicquid agit, tangendo agit. Tangere autem, aut tangi, nisi corpus non potest. Quicquid igitur agit, corpus est. Bonum autem, & in corpus & in animum agit. Bonum igitur quicquid est corpus est. Nam & animus ipse quodam corporis genere continetur. Ab hoc principio profecti, ut, ubi falsi aliquid pro vero positum est, necessario multa consimilia consequuntur, eo progrediebantur, ut & virtutes & vitia, & omnes animi motus non corpora modo, sed & animalia esse dicerent. De qua stultitiæ plena opinione plura dicuntur epist. 113.

P I N C I A N V S.

Quare non protinus rescriberem ei de quo quærebas.] Ita agnoscit maior codicum pars, sed in scholastico codice tibi legas, non ei.

Ergo & corpus est bonum eius.] *Præpostere scripta verba. Lege, Ergo & bonum eius corpus est, ex vetere lectione.*

An ruborem euocent, an fugientem sanguinem.] *Scribe, An ruborem euocent, an fugent sanguinem, ex exemplari Franciscano.*

Ergo & malitia & species omnis malignitatis. Inuidia, superbia.] *Corrige, Ergo & malitia & species eius omnes, malignitas, inuidia, superbia, ex vetere lectione.*

Omnes autem virtutes quas retuli bonæ sunt.] *Bona potius quàm bonæ legendum arbitror.*

Non tristitia adducit?] *Abducit, non adducit, exemplar Pincianum. Castigandum puto obducit. unde frons obducta apud Iuuenalem.*

Laterunculis ludimus.] *Latrunculis ludimus, in emendatioribus codicibus.*

Apertior res est, sapere: imo simplicior.] *Scribe, imo simplicior est. multum enim addit neruorum orationi verbum substantiuum in fine locatum, iteratumque. & sic legitur in exemplari Franciscano.*

ARGUMENTVM I. LIPSI.

SOLATVR Lucilium & erigit, & in fuga seruorum. Ista & alia in vitam incidere: ideoque non inopinata esse debere. Patere igitur, quod non emendas. Bona & sapiens Epistola.

EPIST. XCV.

VBI illa prudentia tua? vbi in dispiciendis rebus subtilitas? vbi magnitudo? Tam pusilla te angunt? serui occupationes tuas, occasionem fugæ putauerunt. Si amici deciperent, (¹ habeant enim sane nomen, quod illis ² Epicurus noster imposuit, & ita vocentur) ³ quo turpius non sint omnibus rebus tuis. Desint illi, qui & operam tuam conterebant, & te aliis ⁴ molestum esse credebant. Nihil horum insolitum, nihil inexpectatum est. Offendi rebus istis tam ridiculum est, quam queri, quod spargaris in publico, aut inquineris in luto. Eadem vitæ conditio est, quæ balnei, turbæ, itineris: ⁵ quædam intermittuntur, quædam incident. Non est delicata res, viuere. Longuam viam ingressus es: & labaris oportet, & arietes, & cadas, & lassæris, & exclames: ⁶ O mors, id est, mentiaris. Alio loco comitem relinques, alio efferes, alio timebis. Per eiusmodi offensas emetiendum est confragosum hoc iter. Mori me vult? preparetur animus cōtra omnia. Sciat se venisse ⁷ vbi patiatul fulmen? sciat se venisse, vbi

Luctus & vlcices posuere cubilia curæ,

Pallentesque habitant morbi, tristisque senectus.

In hoc contubernio vita degenda est. Effugere ista non potes, contemnere potes: contemnes autem, si sæpe cogitaueris, & futura præsumpseris. Nemo non fortius ad id cui se diu composuerat, accessit, & duris quoque, si præmeditata erant, obstitit. At contra imparatus, etiam leuissima expauit. Id agendum est, ne quid nobis inopinatum sit: & quia omnia nouitate grauiora sunt, hæc cogitatio assidua præstabit, vt nulli sis malo tyro. Serui te reliquerunt. Alium compilauerunt, alium accusauerunt, alium occiderunt, alium prodiderunt, alium calcauerunt, alium veneno, alium criminatione petierunt. Quidquid dixeris, multis ⁸ accidit. Deinceps quæ multa & varia sunt in nos diriguntur. ⁹ Quædam in nos fixa sunt, quædam vibrant, & cum maxime veniunt, quædam ad alios peruentura, ¹⁰ nos stringunt. Nihil miremur eorum ad quæ nati sumus: quæ ideo nulli quærenda, quia paria sunt omnibus. Ita dico paria sunt. nam etiam quod effugit aliquis, pati potuit. Æquum autem ius est, ¹¹ non quo omnes vsi sunt, sed quod omnibus latum est. Imperetur æquitas animo, & sine querela mortalitatis tributa pendamus. Hiems frigora adducit: alendum est. æstas calores refert: æstuandum est. intemperies cæli valetudinem tentat: ægrotandum est. Et fera nobis loco occurret, & homo perniciosior feris omnibus. Aliud aqua, aliud ignis eripiet. Hanc rerum conditionem mutare non possumus: id possumus, magnum sumere animum, & viro bono dignum, quo fortiter fortuita patiamur, & naturæ consentiamus. Natura autem hoc, quod vides, regnum mutationibus temperat. Nubilo serena succedunt: turbantur maria, cum quieuerunt: flant inuicem venti: noctem dies sequitur: pars cæli confurgit, pars mergitur: contrariis rerum æternitas constat. Ad hanc legem animus noster aptandus est: hanc sequatur, huic pareat: & quæcumque fiunt, debuisse fieri putet: nec velit obiurgare naturam. Optimum est pati, quod emendare non possis: & ¹² Deum, quo auctore cuncta proueniunt, sine murmuratione comitari. Malus miles est, qui imperatorem gemens sequitur. Quare impigriatque alacres excipiamus imperia, nec deseramus hunc operis pulcherrimi cursum, cui quidquid patimur, intextum est: & sic alloquamur Iouem, cuius gubernaculo moles ista dirigitur, quemadmodum Cleanthes noster versibus disertissimis alloquitur. quos mihi in nostrum sermonem mutare permittitur, Ciceronis viri disertissimi exemplo. Si placuerint, boni consules: si displicuerint, scies me in hoc sequutū ¹³ Ciceronis exemplum.

¹⁴ *Duc me parens, celsique dominator poli,*

Quocunque placuit. nulla parendi mora est.

Assum impiger. fac nolle. comitabor gemens:

¹⁵ *Ducunt volentem fata, nolentem trahunt.*

Malusque patiar, quod pati licuit bono.

Sic viuamus, sic loquamur. paratos nos inueniat atque impigros farum. Hic est ma-

gnus animus, qui se Deo tradidit: at contra ille pusillus ac degener, qui obluctatur, & de ordine mundi male existimat, & ¹⁶ emendare mauult deos, quam se.

I. L I P S I V S.

1. **H**abeant enim sane nomen.] Nam Stoici aliter, qui volunt solos Sapientes inter se amicos esse; reliquos, magis Socios, & utilitate aliqua iunctos, quam Amicos.
2. Epicurus noster.] Ideo, noster, quia ad Lucilium scribit: quem supra etiam notabamus in secta illa fuisse. Epicurus autem Amicos sola utilitate censet, & parari vult διὰ τὰς χρείας: ob vsus: sicut & terram serimus ob fructus. Lærtius: & adde supra, epist. ix.
3. Quo turpius non Sint.] Valde hæc confusa. Fortasse: quid? turbandisne sint omnibus rebus tuis: Non dico si serui fugiant, sed si Amici illi vulgares (veri non possunt) deserant: ideone angare, & res tuas turbas rationesque putes? Pincianus aut Muretus faciebant: quota pars abesset rebus tuis?
4. Molestum esse credebant.] Sic omnes libri: at Muretus, molestum reddebant. Hand male, pro sensu: pro vero putem, te aliis molestum & se reddebant. Ipsi importuni, & te faciebant: dum protrahi & commendari volunt, & spes suas te inuante impleri.
5. Quædam intermittantur.] Fallor, aut, immittentur, verius: siue, in te mittentur. Alij consilio lædent, & te petent: alij & alia casu.
6. O mors, id est, mentiaris.] Argute hoc Muretus. Nam optant mortem, sed ore: mens abhorret, & fugit aduentantem. Libri tamen quidam, metiaris: nec male, si: id est, emetiaris. Hic finis & meta erit via, & mortem clamabis, & habebis. Certe hic viantium imago.
7. Vbi patiatul fulmen.] Ita mens & plures scripti. at alij: vbi tonat fulmen. E quibus Jac. Lærtius acute: vbi tonat, & fulminat. Equidem e priore illa lectione nihil concinno, nisi placet: vbi glaciatur, vbi fulminat.
8. Accidit. Deinceps.] Corrupta. Forte, accidit, & accidet deinceps. Quam multa & varia in nos diriguntur? Vel, varia sunt, quæ in nos.
9. Quædam in nos fixa.] Legam, in ossibus fixa: vel certe, in nobis.
10. Nos stringunt.] Libant nos leuiter, sed alibi sedent & feriunt. Per nostrum latus, alius leditur.
11. Non quo omnes vsi sunt.] Mallem, vsuri sunt.
12. Deum, quo auctore.] Hoc enim Stoici capitale dogma habebant, & finem statuebant, Naturam, id est Deum sequi. Vide Manuduct. 11. Dissert. xix.
13. Ciceronis exemplum.] Quem eloquentia sua (ait Seneca pater) in carminibus destituit: Prefat. libri 111. Controiu.
14. Duc me parens.] Quidam, Ducô parens. Ipsi Græci versus sunt in Epicteti Enchiridio, in fine; sane egregij & pij, & Cleanthe illo digni.
 Ἀγὼ δὲ μὲ ὦ Ζεῦ, καὶ σὺ γὰρ ἡ περὶ σωτηρίαν,
 Ὅποι ποθ' ὑμῖν εἶμι διαπελαγιδύς.
 Ὡς ἐφομαί γ' ἄοκνος. ἢν δὲ μὴ γέλῳ,
 Κακὸς γενόμηνος ὅδ' ἐν ἡπείρῳ ἐφομαί.
15. Ducunt volentem fata.] Non est in Græcis hic versus: & puto insititium esse, atque alibi lectum.
16. Emendare mauult.] Carpit diuina & providentiam; alia illa esse velit magis, quam se alium.

P I N C I A N V S.

- T**am pusilla tangunt.] Exemplar diuæ Mariæ, Tam pusilla te res angit.
 Si amici deciperent,] Veriorem lectionem duco, si amici deceperunt.
 Habeant sane nomen, quod illis Epicurus noster imposuit, & vocentur quo turpius non omnibus sit rebus tuis. Desunt illi,] Vetus lectio, quo turpius non sit omnibus rebus tuis, cætera. Minus vitiose legitur totus hic locus, ut ego credo, si sic legatur: Habeant enim sane nomen quod illis Epicurus noster imposuit. Ita vocentur. Quota pars non est, si ex omnibus rebus tuis desunt illi qui & operam tuam conterebant, &c.
 Et te omnibus molestum esse credebant.] Fideliolem lectionem existimo, & te omnibus molestum reddebant.
 Aut inquineris luto.] Lege. Aut inquineris in luto, ex vetere lectione.
 Eadem vitæ conditio est quæ balnei. Turbæ itineris quædam intermittentur, quædam incident.] Error est in disjunctione verborum. Legendum, Eadem vitæ conditio est, quæ balnei, turbæ, itineris. Quædam intermittentur, quædam incident.
 Et labaris oportet, & arietes, & cadas,] Non arietes Exemplar antiquum, sed erigaris legit.
 Idem mentiaris.] Corrupta in omnibus exemplaribus verba. Forte legendum, iter emetiris: quia subijcit paulo post. per eiusmodi offensas emetiendum est confragosum hoc iter.
 Sciat se venisse tonat vbi fulmen.] Hæc verba in quibusdam exemplaribus non habentur. In alijs sic leguntur, Sciat se venisse vbi patiatul fulmen.
 Deinceps quæ multa & varia sunt, in nos diriguntur.] Correctiorem existimamus lectionem: Deinde quum multa & varia sint, quæ in nos diriguntur.
 Alium aqua, alium ignis eripiet.] Aliud, non alium, utrobique vetus lectio.
 Quam Cleanthes noster] Familiare exemplar, quomodo Cleanthes noster.

ARGVMENTVM I. LI. I.

QVOMODO philosophi legendi, vel audiendi sint? Cum dilectu, & ea maxime excerpenda & imbibenda, quæ faciunt vitæ. Oblectamenta qui quærunt, frustra sunt: tu emendationem. Nec id difficile; Natura enim ipsa vocat ad Honestum. Semina eius & fomites in animo nostro sunt: surgunt & excitantur, cum doctus & irritator accessit. A suo exemplo, cum apud Attalum disceret. Ostendit deinde, vario fine atque animo ad auctores legendos veniri: nos autem debere illo Philosophi. Pareamus: & legite atque audite vos ô Philologi.

EPIST. CVIII.

Id de quo quæris, ex his est, quæ scire tantum eo, ut scias, pertinet. Sed nihilominus quia pertinet, pertinaciter properas, nec vis expectare libros, quos cum maxime ordino continentes totam moralem philosophiæ partem, statim expediam. Illud tamen prius scribam, quemadmodum tibi ista cupiditas discendi, qua flagrare te video, dirigenda sit, ne ipsa se impediat. Nec passim carpenda sunt, nec auide inuadenda vniuersa: per partes peruenitur ad totum. Aptari onus viribus debet: nec plus occupari, quam cui sufficere possumus. Non quantum vis, sed quantum capis, hauriendum est. bonum tantum habe animum: capies, quantum voles. Quo plus recipit animus, hoc se magis laxat. Hæc nobis præcipere Attalum memini, cum scholam eius obsideremus, & primi veniremus, & nouissimi exiremus: ambulantes quoque illum ad aliquas disputationes euocaremus, non tantum paratum discantibus, sed obuium. Idem, inquit, & docenti & discenti debet esse propositum: ut ille prodesse velit, hic proficere. Qui ad philosophorum scholas venit, quotidie secum aliquid boni ferat: aut sanior domum redeat, aut sanabilior. Redibit autem. ea enim philosophiæ vis est, ut non solum studentes, sed etiam conuersantes iuuet. Qui in solem venit, licet non in hoc venerit, colorabitur: qui in vnguentaria taberna resederunt, & paullo diutius commorati sunt, odorem secum lociferunt: & qui apud philosophum fuerunt, traxerint aliquid necesse est, quod prodesset etiam negligentibus. Attende quid dicam: negligentibus, non repugnantibus. Quid ergo? non nouimus quosdam, qui multis apud philosophum annis perfederint? & ne colorem quidem duxerint? Quid ni nouerim? pertinacissimos quidem, & assiduos: quos ego non discipulos philosophorum, sed inquilinos voco. Quidam veniunt ut audiant, non ut discant: sicut in theatrum voluptatis causa ad delectandas aures, oratione, vel voce, vel fabulis ducimur. Magnam hanc auditorum partem videbis, cui philosophi schola diuersorium otij sit. Non id agunt ut aliqua illic vitia deponant, ut aliquam legem vitæ accipiant, ad quam mores suos exigant, sed ut oblectamento aurium perfruantur. Aliqui tamen & cum pugillaribus veniunt, non ut res excipiant, sed verba: quæ tam sine profectu alieno discant, quam sine suo audiant. Quidam ad magnificas voces excitantur, & transeunt in affectum dicentium, alacres vultu & animo: nec aliter concitantur, quam solent Phrigij tibicinis sono semiuiri, & ex imperio furantes. Rapiunt illos instigatque rerum pulchritudo, non verborum inanum sonitus. Si quid acriter contra mortem dictum est, si quid contra fortunam contumaciter, iuuat protinus quæ audias facere. Afficiuntur illi: & sint quales iubentur, si illa animo forma permaneat, si non impetum insignem protinus populus honesti discipuli excipiat. Pauci illam, quam conceperant, mentem domum perferre potuerunt. Facile est auditorem concitare ad cupiditatem recti. Omnibus enim natura fundamenta dedit, semenque virtutum: omnes ad omnia ista nati sumus: cum irritator accessit, tunc illa animi bona velut sopita excitantur. Non vides quemadmodum theatra consonent, quoties aliqua dicta sunt, quæ publice agnoscimus, & consensu vera esse testamur?

Desunt inopiæ multa, auaritiæ omnia.

In nullum auarus bonus est, in se pessimus.

Ad hos versus ille sordidissimus plaudat, & vitiis suis fieri conuicium gaudet. Quanto magis hoc iudicas euenire, cum à philosopho ista dicuntur: cum salutaribus præceptis versus inferuntur, efficacius eadem illa demissuri in animum imperitorum? Nam (ut dicebat Cleanthes) quemadmodum spiritus noster clariorem sonum reddit, cum illum tuba per longi canalis angustias tractum, patientiore nouissime exitu

effudit: sic sensus nostros clariores carminis arcta necessitas efficit. Eadem negligentius audiuntur, minusque percutiunt, quamdiu soluta oratione dicuntur: ubi accessere numeri, & egregium sensum adstrinxere certi pedes, eadem illa sententia velut lacerto excussa torquetur. De contemptu pecuniæ multa dicuntur, & longissimis orationibus hoc præcipitur, ut homines in animo, non in patrimonio putent esse diuitias: cum esse locupletem, qui ¹¹ paupertati suæ aptus est, & paruo se diuitem fecit: magis tamen feriuntur animi, cum carmine eiusmodi dicta sunt:

Is minimo eget mortalis, qui minimum cupit.

Quod vult habet, qui velle quod satis est potest.

Cum hæc atque eiusmodi audimus, ad confessionem veritatis adducimur. Illi enim quibus nihil satis est, admirantur, acclamant, odiū pecuniæ indicunt. Hunc illorum affectum ubi videris, vrge, hoc preme, hoc onera, relictis ambiguitatibus, & syllogismis, & cauillationibus, & ceteris acuminis irriti ludicris. Dic in auaritiam, dic in luxuriam. cum profecisse te videris, & animos audientium affeceris, insta vehementius. Verisimile non est, quantum proficiat talis oratio remedio intenta, & tota in bonum audientium versa. Facillime enim tenera conciliantur ingenia ad honesti rectique amorem. Adhuc docilibus leuiterque corruptis iniicit manum veritas, si aduocatum idoneum nacta est. Ego certe, cum Attalum audirem, in vitia, in errores, in mala vitæ perorantem, sæpe misertus sum generis humani, & illum sublimem altioremq; humano fastigio credidi. ¹² Ipse regem se esse dicebat: sed plus quam regnare mihi videbatur, cui liceret censuram agere regnantium. Cum vero commendare paupertatem cœperat, & ostendere, quam quidquid vsum excederet, pondus esset superuacuum & graue ferenti: sæpe exire e schola pauperi libuit. Cum cœperat voluptates nostras traducere, laudare castum corpus, sobriam mentem, puram mentem non tantum ab illicitis voluptatibus, sed etiam superuacuis: libebat circumscribere gulam & ventrem. Inde mihi quædam permansere, Lucili. Magno enim in omnia impetu veneram: deinde ad ciuitatis vitam reductus, ex bene cœptis pauca seruaui. Inde ostreis boletisque in omnem vitam renunciatum est. Hæc enim non cibi, sed oblectamenta sunt, ad edendum saturos cogentia: quod gratissimum est edacibus, & se ultra quam capiunt farcientibus, facile descensura, facile reditura. Inde in omnem vitam vnguento abstinemus: quoniam optimus odor in corpore est nullus. Inde vino caret stomachus: inde in omnem vitam balneum fugimus. ¹³ Decoquere corpus, atque exinanire sudoribus, inutile simul delicatumque credimus. Cetera proiecta redierunt: ita tamen, ut quorum abstinentiam interrupi, modum seruem, & quidem abstinentiæ proximiorē, nescio an difficiliorem: quoniam quædam abscinduntur facilius animo, quam temperantur. Quoniam cœpi tibi exponere, quantum maiori impetu ad philosophiam iuuenis accesserim, quam senex pergam, non pudebit fateri, quem mihi amorem Pythagoræ ¹⁴ iniecerit Sotion. Docebat, ¹⁵ quare ille animalibus abstinuisset, quare postea Sextius. Disimilis utrique causa erat, sed utrique magnifica. Hic homini satis alimentorum citra sanguinem esse credebat, & crudelitatis consuetudinem fieri, ubi in voluptatem esset adducta laceratio. Adiciebat, contrahendam materiam esse luxuriæ: colligebat, bonæ valetudini contraria esse alimenta varia, & nostris aliena corporibus. At Pythagoras ¹⁶ omnium inter omnia cognationem esse dicebat, & aliorum commercium in alias atque alias formas transeuntium. Nulla (si illi credas) anima interit, nec cessat quidem, nisi tempore exiguo, dum in aliud corpus transfunditur. Viderimus per quas temporum vices, & quando pererratis pluribus domiciliis, in hominem reuertatur: interim sceleris hominibus ac parricidij metum fecit, cum possint in parentis animam insciji incurrere, & ferro morsu ve violare, in quo cognatus aliquis spiritus hospitaretur. Hæc cum exposuisset Sotion, & impleisset argumentis suis, Non credis, inquit, animas in alia corpora ¹⁷ atque alia describi? & migrationem esse, quam dicimus esse mortem? Non credis in his pecudibus ferisve, ¹⁸ aut aqua mersis, illum quondam hominis animum morari? Non credis nihil perire in hoc mundo, sed mutare regionem? nec tantum cælestia per certos circuitus verti, sed animalia quoque per vices ire, & animos per orbem agi? Magni ista crediderunt viri. itaque iudicium quidem tuum sustine: ceterum omnia tibi integra serua. Si vera sunt ista, abstinuisset animalibus innocentia est: si falsa, frugalitas est. ¹⁹ Quod istic crudelitatis tuæ damnum est? Alimenta tibi leonum & vulturum eripio. His instinctus, abstinerere animalibus cœpi: & anno peracto non tantum facilis erat mihi consuetudo, sed dulcis. ²⁰ Agiliorem mihi animum esse

credebam: nec tibi hodie affirmauerim, an fuerit. Quæris, quomodo desierim? in Tiberij Cæsaris principatum iuuentæ tempus inciderat: ²¹ alienigenarum sacra mouebantur: sed inter argumenta superstitionis ponebatur, ²² quorundam animalium abstinencia. Patre itaque meo rogante, qui non calumniam timebat, sed ²³ philosophiam oderat, ad pristinam consuetudinem redij: nec difficulter mihi, vt inciperem melius cænare, persuasit. Laudare solebat Attalus culcitram, quæ resisteret corpori: tali vtor etiam senex, in qua vestigium apparere non possit. Hæc retuli, vt probarem tibi, quam vehementes haberent tirunculi impetus primos ad optima quæque, si quis exhortaretur illos, si quis impelleret. Sed aliquid præcipientium vitio peccatur, qui nos docent disputare, non viuere: aliquid discientium, qui propositum adferunt ad præceptores suos, non animum excolendi, sed ingenium. Itaque quæ philosophia fuit, facta philologia est. Multum autem ad rem pertinet, quo proposito ad quam rem accedas. Qui grammaticus futurus, Virgilium scrutatur, non hoc animo legit illud egregium,

---- *Fugit irreparabile tempus.*

Vigilandum est: nisi properamus, relinquimur. agit nos, agiturque velox dies: inscij rapimur. omnia in futurum disponimus, & inter præcipitia lenti sumus. Sed vt obseruet, quoties Virgilius de celeritate temporum dicit, hoc vt i verbo illum, FUGIT.

Optima quæque dies miseris mortalibus æui

Prima fugit. subeunt morbi, tristisque senectus,

Et labor, & duræ rapit inclementia mortis.

Ille qui ad philosophiam spectat, hæc eadem quo debet, abducit. Numquam Virgilius, inquit, dies dicit ire, sed fugere, quod currendi genus concitatissimum est: & optimos quosque primos rapi. Quid ergo cessamus nos ipsi concitare, vt velocitatem rapidissimæ rei possimus æquare; Meliora præteruolant, deteriora succedunt. ²⁴ Quæmadmodum ex amphora primum quod est sincerissimum effluit, grauissimum quodque turbidumque subsidit: sic in ætate nostra, quod optimum, ²⁵ in primo est. Id exhauriri in aliis potius patimur, vt nobis facem reseruemus. In hæreat istud animo, & tamquam missum oraculo placeat:

Optima quæque dies miseris mortalibus æui

Prima fugit. ----

Quare optima? quia restat quod incertum est. Quare optima? quia iuuenes possumus discere, possumus facilem animum, & adhuc tractabilem, ad meliora conuertere: quia hoc tempus idoneum est laboribus, idoneum agitandis per studia ingeniis, & exercendis per opera corporibus. Quod superest, segnius & languidius est, & propius à fine. Itaque toto hoc agamus animo, & omiſſis ad quæ diuertimus, in rem vnam laboremus: ne hanc temporis perniciosissimi celeritatem, quam retinere non possumus relictæ demum intelligamus. Primus quisque tamquam optimus dies placeat, & ²⁶ redigatur in nostrum. quod fugit, occupandum est. Hoc nõ cogitat ille, qui grammatici oculis carmen istud legit. ideo optimum quemque primum esse diem, quia subeunt morbi, quia senectus premit, & adhuc adolescentiam cogitantibus supra caput est: sed ait, Virgilium semper vna ponere morbos & senectutem, non mehercule immerito. senectus enim insanabilis morbus est. Præterea, inquit, hoc senectuti cognomen imposuit, tristem illam vocat:

---- *subeunt morbi, tristisque senectus.*

Non est quod mireris, ex eadem materia suis quemque studiis apta colligere. In eodem prato bos herbam quærit, canis leporem, ciconia lacertum. Cum Ciceronis libros de Rep.prehendit hinc philologus aliquis, hinc grammaticus, hinc philosophiæ deditus: alius alio curam suam mittit. Philosophus admiratur, contra iustitiam dici tam multa potuisse. Cum ad hanc eandem lectionem philologus accessit, hoc subnotat, duos Romanos reges esse, quorum alter patrem non habet, alter matrem. Nam de Seruij matre dubitatur: ²⁷ Anci pater nullus, Numæ nepos dicitur. præterea notat eum quem nos dictatorem dicimus, & in historiis ita nominari legimus, apud antiquos magistrum populi vocatum. Hodieque id extat in Auguralibus libris: & testimonium est, quod qui ab illo nominatur magister equitum est. Æque notat, Romulum perisse solis defectione. Prouocationem ad populum etiam à regibus fuisse. Id ita in Pontificalibus libris aliqui putant, & Fenestella. Eosdem libros cum grammaticus explicuit, primum REAPSE dici ab Cicerone, id est, re ipsa, in commentarium refert: nec minus SEPSE, id est se ipse. Deinde transit ad ea, quæ consuetudo

consuetudo sæculi mutauit : tamquam quod ait Cicero, *Quoniam sumus ab ipsa calce, eius interpellatione reuocati*: hanc quam nunc ²⁸ in circo cretam vocamus, calcem antiqui dicebant. Deinde Ennianos colligit versus, & in primis illos de Africano scriptos:

---- Cui nemo ciuis neque hostis

Quiuit pro factis reddere ²⁹ opræpretium.

Ex eo se ait intelligere, apud antiquos ³⁰ non tantum auxilium significasse operam, sed opera. ait enim neminem potuisse Scipioni neque ciuem, neque hostem reddere opræpretium. Felicem deinde se putat, quod inuenerit, vnde visum sit Virgilio dicere:

--- Quem super ingens

Porta tonat cæli.

³¹ Ennium hoc ait Homero surripuisse, Ennio Virgilium. Est enim apud Ciceronem in his ipsis de Rep. hoc epigramma:

Si fas endo plagas cælestium ascendere cuiquam:

Mi soli cæli maxima porta patet.

Sed ne & ipse, dum aliud ago, in philologum aut grammaticum dilabar, illud admo-
neo, auditionem philosophorum, lectionemque ad propositum beatæ vitæ trahen-
dā: non vt verba prisca aut ficta captemus, & translationes improbas figurasque di-
cendi, sed vt profutura præcepta, & magnificas voces, & animosās, quæ mox in rem
trāsferantur. Sic ista discamus, vt quæ fuerunt verba, sint opera. Nullos autem peius
mereri de omnibus mortalibus iudico, quā qui philosophiam velut aliquod artifi-
cium vānale didicerunt: qui aliter viuunt, quā viuendum esse præcipiunt. Exem-
pla enim seipsos inutilis disciplinæ circumferunt, nulli non vitio quod insequuntur,
obnoxij. Non magis mihi potest quisquam talis prodesse præceptor, quā guberna-
tor in tempestate nauseabundus. Tenendum est, rapiente fluctu, gubernaculum; lu-
ctandum cum ipso mari, eripienda sunt vento vela: quid me potest adiuuare rector
nauigij attonitus & vomitans? Quanto maiore putas vitam tempestate iactari, quā
vllam ratem? non est loquendum, sed gubernandum. Omnia quæ dicunt, quæ turba
audiente iactant, aliena sunt. dixit illa Plato, dixit Zeno, dixit Chrysippus, & Posido-
nius, & ingens agmen tot ac talium. Quomodo probare possint sua esse, monstrabo:
faciant quæ dixerint. Quoniam quæ volueram ad te perferri, iam dixi, nunc desiderio
tuo satisfaciam. & in alteram epistolam integrum quod exegeras transferam: ne ad spi-
nosam, & auribus erectis curiosisque audiendam, lassus accedas.

I. L I P S I V S.

1. **A** Tralum memini.] *De quo pater in Suasoria* II. Attalus Stoicus, qui solum vertit à Seiano cir-
cumscriptus, magnæ vir eloquentiæ: ex philosophis, quos nostra ætas vidit, longè & subti-
lissimus & facundissimus. *Alibi noster nominat, laudatque.*

2. Idem, inquit, & docenti.] *Imo non idem, sed id verius legas.*

3. Qui in solem venit.] *Memini in Ciceronis alibi (nisi fallor, De Oratore Dialogis) hanc similitudinem esse.*

4. Sed inquilinos voco.] *Qui velut habitent ibi, sed in alieno: & ideo nec afficiuntur, nec proficiunt.*

5. Cum pugillaribus.] *At mira edictio, & cui tamen sua ratio, Zenonis Stoici: τὸν ἀκρόντα ἔτι καὶ πρὸς τοῖς
λεγομένοις γινέσθαι δέειν, ὥστε μὴ λαμβάνειν χρόνον εἰς τὸ ὅπσις μείωσιν: Auditorem philosophi sic
affici debere, & dictis intentum esse, vt nec otium habeat ad excerpta aut subnotationes.*

6. Phrygij tibicinis sono.] *Lucianus in Nigrino: Ὡς περὶ γὰρ οἱ τῆ φρυγίᾳ αὐλῆ ἀκούοντες, & πάντες
μαίνονται, ἀλλ' ὅποσοι αὐτῶν τῇ Ρέα λαμβάνονται, ἔτι καὶ πρὸς τὸ μέλος ὑπομιμνήσκονται τῆ
πάθης: Sicut Phrygiæ tibicinis sonum qui audiunt, non omnes in furorem aguntur; sed qui Rheæ sa-
crati addictique sunt, illi reminiscuntur eo signo affectus.*

7. Semiuiui.] *Galli.*

8. Ex imperio furentes.] *Imperio Archigalli, & qui signum iubet dari.*

9. Omnibus natura dedit.] *Explico in Manud. II. Dissert. x.*

10. Vt dicebat Cleanthes.] *Merito ille, qui versibus pleraque scripsit: & suum igitur factum commendabat.*

11. Paupertati suæ aptus est.] *Ad eam se accommodat, & aptat, non ultra modum virisque eius cupit, aut
sumit.*

12. Ipse regem se.] *Stoico paradoxo, de quo Manud. III. Dissert. XIIII.*

13. Decoquere corpus.] *In balneis, & præsertim Laconicis: ad quæ spectant sequentia.*

14. Iniecerit Sotion.] *Seneca præceptor, de quo in Epist. XLIX. & ego in Manud. I. Dissert. XII.*

15. Quare animalibus.] *Exstant dissertationes duæ Plutarchi, De esu carnium, pro Pythagoræ sensu, sanè
quā argutæ. In altera etiam Stoico: tangit, qui cum delicias spernant & reijciant, non item hanc cibi immanitatem:
Vide sodes.*

16. Omnium inter omnia cognat.] *Ob illam animarum, etiam in brutis corpora, migrationem. Decantata res,
etiam poetis.*

17. Atque alia describi.] *Id est, distribui.*
 18. Aut aqua merfis.] *Id est, piscibus. nam & iis vel maxime abstinebant: Plutarchus.*
 19. Quod istic crudel.] *Sententia esset. quid ita crudelitas tua hac damna & stragem facit? Sed parum pro mente Senecæ: & magis fuerit. Quod istic, nisi crudelitati tuæ, damnum est? Coërcetur sanctitas tua in hac abstinentia: quid aliud amittis? Possit, & credulitatis, legi.* [facit.
 20. Agiliorem mihi animum.] *Tetum sentiam: & assidua hæc κρεωφαγία, nimis Europæis usurpata, brutos*
 21. Alienigenarum sacra.] *Sine, ut ego olim, alienigena tum sacra. Nam vox, gentium, infarsita est præter libros. Judæi autem & Aegyptij, sub Tiberio, urbe pulsæ, & aliquot millia in Sardiniam ablegata. Tacitus, 11. Annal. atque ego ibi.*
 22. Quorundam animalium abstinentia.] *Ut suis.*
 23. Philosophiam oderat.] *Hunc ipsum patris auersum ab ea animum ostendit & tangit, Consol. ad Helviam cap. xvi. Tamen aliter ipse pater in Præfatione lib. 11. Controu. ubi hortatur Melam filium ad hoc studium, & quietem. Et sanè aperta & indecora sit patris hæc insectatio. Ita que ambigo cum Iac. Lectio, an non verius: qui non philosophiam oderat, sed calumniam timebat.*
 24. Quemadmodum ex amphora.] *Talia in epist. 1. vide.*
 25. In primo est.] *Nec male, in prima.*
 26. Redigatur in nostrum.] *Usurpemus & fruamur. Dies enim ita fiunt nostri (poëta vetus: Hic meus est, dixere, dies:) alieni & nihil ad nos, qui elabuntur.*
 27. Anci pater nullus.] *Non quin re ipsa fuerit, sed fama traditus non exstat. Obscuravit eum Numa claritas: atque ita Numæ nepotem Livius & Dionysius dicunt.*
 28. In circo cretam.] *Ab ipsa re, quia, ut Plinius ait, creta circum præducere solent, ad victoriæ notam: id est, metam ea signare, ut conspicua esset. Id ipsum calce factum: & inde etiam nomen. Lucretius:*
 --- præscripta ad candida calcis.
 29. Opræpretium.] *Pro operæ: ut poplus, poclum, antiqui, extritis litteris mediis: nec in carmine solum, sed vulgo.*
 30. Non tantum auxilium.] *Ut in Comædiis sæpe, Da mihi hanc operam.*
 31. Ennium hoc ait Homero.] *Apud quem domus Olympi est, & portas suas habet. ut Iliad. 9.*
 Πρώτησι δὲ πύλαι πολυπύχες Ουλύμπιοι:
 In portis primis sese replicantis Olympi.

M V R E T V S.

IN Tiberij Cæsaris principatum.] *Vel unus hic locus manifesto convincit, non esse eundem Senecam qui epistolas scripsit, & qui declamationes. Nam hic adolescens erat Tiberio imperante ille, alter narrat audiri à se potuisse Ciceronem, sed declamatorem illum huius, qui nunc in manibus est, patrem fuisse, & lippis iam, ut aiunt, & tonsoribus notum est.*

Prouocationem ad populum etiam à regibus fuisse.] *Hac de re ita M. Fabius apud Livium libro octavo: Videro, cessurus ne prouocationi sis, cui rex Romanus Tullus Hostilius cessit.*

Reapse.] *Totus hic locus mirandum in modum in aliis libris deprauatus legebatur. Sed quid ego me in talibus que innumerabilia sunt, venditem? Emendatio ad legentium utilitatem pertinet. putida eorum que emendata sunt enumeratio ad scribentium ostentationem. Mihi autem alienæ utilitati servire consilium est: ostentationem illis relinquo, qui cum unam aut alteram litterulam corrigunt prædicant εὐστοχίαν suam, Musarum fidem implorant, seque tam perspicaces fuisse mirantur.*

Hanc quam nunc in circo metam.] *Cum in uno libro vetere ita scriptum reperissem, notarum illam varietatem ad marginem libri mei, non tamen ut eam probarem. At postea incuria quadam (fatendum enim est) mea factum est, ut expuncta vetere, noua hæc in illius se locum insinuauerit. Omnino tamen iudico rectius esse Cretam, quam Metam. Creta enim notabatur circus ad victoriæ notam. Plinius libro 35. capite 17. Est & vilissima (de creta loquitur) qua circum præducere ad victoriæ notam, pedesque venalium trans mare aduektorum denotare instituerunt maiores. Isidorus libro 18. originum cap. 34. Septem spatia quadrigæ currunt, quorum finis est creta.*

P I N C I A N V S.

QVia pertinet properas.] *Sunt codices qui legunt, quia pertinaciter properas.*

Ne ipsa impediatur.] *Lege, ne ipsa se impediatur, ex vetere lectione. Legitur & in aliis codicibus, ne te ipsa impediatur.*

Qui multis apud philosophiam annis perfederint.] *Corrige, qui multis apud philosophum annis perfederunt, ex eadem.*

Ut aliqua illi vitia deponant.] *Ita prior editio. Puto scribendum illic, non illi.*

Quam Phrygij solent tibicinis sono semiuiri.] *Emenda, quam solent Phrygij tibicinis sono semiuiri, ex vetere lectione.*

Afficiuntur illi & sunt quales iubentur. Si illi animo forma permanferit.] *Eadem, afficiuntur illis & sunt quales iubentur. Si illa animo forma permaneat. Puto sinceriores lectionem esse, Afficiuntur illis. Essent quales iubentur, &c.*

Tunc illa animi bona velut soluta excitantur.] *Quædam exemplaria, velut ad solita excitantur. Codex diui Francisci, tunc illa anima bona velut sollicitatur. Scribendum reor, tunc ad illa animi bona velut sollicitantur. vel sic, tunc ad illa animi bona velut solita excitantur.*

Cum illum tuba per longi canalis angustias tractum patenti ore nouissime exitu effudit.] *In quibusdam exemplaribus, dictio illa tractum non habetur: & coniunctim patentiore legendum, non patenti ore: ex omnibus antiquis codicibus. In quorum nonnullis effundit legitur, non effudit.*

Qui paupertati suæ aptus est.] *Scribe, qui paupertati suæ aptatus est, ex vetere lectione.*

Facillime enim tenera conciliantur ingenia.] *Reconciliantur aliqua exemplaria agnoscunt, non conciliantur.*

Et adhuc docibilibus leuiterque corruptis.] *Docilibus præferunt duo antiqua exemplaria, non docibilibus: correctius.*

Cui liceret censuram agere regnantium.] *Exemplar familiare, gentium habet, non regnantium.*

Hæc enim non cibi, sed oblectamenta sunt.] *Castiga. Nec enim cibi, sed oblectamenta sunt, ex vetere lectione.*

Quem obtinemus odor in corpore est. Nullo inde vino caret stomachus.] *Exemplar Franciscanum, quoniam optimus odor in corpore est nullus. Inde vino carens stomachus. Adstipulatur & alter eiusdem bibliothecæ codex.*

Quem mihi amorem Pythagoras iniecerit. At Socion dicebat, quare ille animalibus abstinuisset.] *Puto corrigendum, quem mihi amorem Pythagoræ iniecerit Socion dicebat, quare ille animalibus abstinuisset. Sed expende an legendum sit pro Dicebat, Docebat, siue Differebat. Nam sequitur infra, Hæc cum exposuisset Socion.*

Omnia tibi in integro serua.] *Exemplar familiare, omnia tibi integra seruas.*

Quod istic crudelitatis tuæ damnum est.] *Sic in omnibus fere habetur exemplaribus. sed in promptu erat correctio, Quod istius crudelitatis tuæ damnum est. Nec desunt codices qui hanc etiam lectionem agnoscant.*

Alienigenarum gentium sacra mouebantur.] *Nullus scriptus codex habet verbum gentium.*

Sed inter argumenta superstitionis ponebatur quorundam animalium abstinencia.] *Puto inuertendas esse dictiones, & legendum, Sed inter argumenta superstitionis, quorundam ponebatur animalium abstinencia.*

Si quis exhortaretur illos, si quis impenderet.] *Scribendum forte impelleret, non impenderet.*

Et omissis ad quæ diuertimur.] *Vetus lectio, diuertimus.*

Qui grammatici oculis carmen istud legit.] *Exemplar Franciscanum grammaticis legit, non grammatici, quod non minus placet.*

Anci pater Martius Numæ nepos dicitur.] *Idem exemplar, Anci pater nullus, Numæ nepos dicitur. Alius codex, Numæ nepos fuit.*

Id ita in Pontificalibus libris aliqui putant. Et Fenestella eosdem libros cum grammaticis explicuit.] *Legendum reor: Id esse in Pontificalibus libris, & alij putant, & Fenestella. Eosdem libros cum grammaticis explicuit, &c.*

Primum verba expressa ab se, dici à Cicerone. Idem re ipsa in commentarium refert.] *Verba hæc vitiatissima, & Cimmericis, quod aiunt, inuoluta tenebris, sic restituenda coniecto: Primum verbum priscum, reable, dici à Cicerone, id est re ipsa, in commentarium refert. Ut dictionem priscum reponam, admonent me ea quæ infra sequuntur: non ut verba prisca aut ficta captemus. Exemplar Facundi & Primitiui sic legit, Primum enim verba expressa ab se, cetera. Ut forte scribendum sit. Primum Ennii verbum priscum reable, dici à Cicerone, cetera.*

Nec minus sese idem seipse.] *Castiga, Nec minus sese, id est, seipse, ex vetere lectione.*

Hanc quam nunc in circo cretam vocamus, calcem antiqui dicebant.] *Corrigendum puto: Hanc quam nunc in circo metam vocamus, cetera. De metis in circo, Suetonius, & complures alij.*

Deinde inanes colligit versus,] *Lego, Deinde Ennianos colligit versus, ut liquet ex sequentibus.*

Cui nemo ciuis atque hostis qui vult pro factis reddere operæ pretium.] *Vetus lectio, cui nemo ciuis neque hostis, cetera. Sed ego opinor, non qui vult legendum, sed quibit, hoc est poterit. Nam sequitur, neminem potuisse Scipioni, neque ciuem, neque hostem reddere operæ pretium. Iam verbum est, quod in fine clausula adiectum est, à nullo neque antiquo neque recentiore codice agnoscitur.*

Non tantum auxilium significasse operam, ait opera eius neminem potuisse Scipionem neque ciuem.] *Vetus lectio deprauata etiam, sed manum non nihil emendaturo porrigit, quæ sic habet: non tantum auxilium significasse, sed operam, ait, opera enim eius neminem potuisse Scipioni, Considera igitur, an in integrum restitui possit locus hic permutato dictionum ordine, hoc pacto: non tantum auxilium significasse operam, sed alicuius opera, ait enim, neminem potuisse Scipioni.*

Ennius hoc ait, Homero se surripuisse: Ennio Virgilius.] *Scribe, Ennium hoc ait Homero surripuisse: Ennio Virgilium.*

Esse enim apud Ciceronem in his ipsis de R. P. hoc epigramma:] *Puto contra omnia exemplaria scribendum hoc pacto: Est Ennii apud Ciceronem in his ipsis de R. P. hoc epigramma. Alioquin si enim legas, non Ennii vitiosa esset confirmatio, asserre epigramma librorum Ciceronis ad confirmandum, Ennium imitatione Homeri portas cæli appellasse. Quod autem Ennis poeta sit hoc epigramma, docet Lactantius Firmianus lib. 1. cap. 18. his verbis: Ille autem qui infinita hominum millia trucidauerit, cruore campos inundauerit, flumina infecerit, non modo in templum, sed etiam in cælum admittitur. Apud Ennium sic loquitur Africanus.*

Si fas cædendo cælestia scandere cuiquam est.

Mi soli cæli maxima porta patet.

Si fas est plagas cælestium ascendere cuiquam:] *Prior editio minus corrupte. Ni faciendo plagas cælestium ascendere cuiquam. Lege, Si fas cædendo cælestia scandere cuiquam est, ut mox ante ex Lactantio apparuit.*

In philologum aut grammaticum delabar.] *Correcte magis exemplar meum dilabat.*

Velut aliquod artificium venale didicerunt.] *Reclament licet exemplaria omnia, contenderim legendum esse docuerunt, non didicerunt. Sequitur enim, quam viuendum esse præcipiunt. & rursus: Non magis mihi potest quisquam talis prodesse præceptor.*

Et ingens agmen. Non tamen talium.] *Sic prior editio, Exemplar Franciscanum, & ingens agmen tot*

ac talium. *Quid si hæc verba.* Non tamen talium, adiectitia sunt glossæ, videlicet studiosi cuiuspiam, qui ingens agmen interpretabatur esse non talium, quales fuerunt Zeno, Chrysippus, Posidonius.

OPSOPŌEVΣ.

B Rodeus Miscell. cap. 13. lib. 5. Per semiviros, Gallos, matris deum sacerdotes, haud obscure innuit, qui audito Phrygio tibicine statim in furorem aguntur. id quod alius itidem hominibus usum non venit. Lucianus in Nigrino: ὅσῳ γὰρ οἱ τῶ φρυγίῃ αὐλῇ ἀκούοντες, ὅ πάντες μαίνονται, ἀλλ' ὅποσοι αὐτῶν τῇ Ρέα λαμβάνονται. ὅτοι δὲ ὥς τὸ μέλος ὑπομιμνήσκονται τῶ πάθους. Philostratus: οἱ τελέμενοι τῇ Ρέα μαίνονται πληγέντες ὅτι ὅτα κτύποις ὄργαζων.

GRVTERVS ET IVRETVS.

A Lienigenarum gentium sacra mouebantur] Lipsius ad lib. 2. Ann. Taciti laudat alienigenatam sacra, interpretaturque de sacris Ægyptijs Judaicisque, eum vide.

ARGVMENTVM I. LIPSI.

QVÆSTIVNCVLA, An sapiens sapienti, & quomodo profit? Causa dubitandi, quia omnia summa in sapiente, nec adiectioni locus. Respondet tamen prodesse, & distincte exsequitur. In fine detestatur argutias inutiles.

EPIST. CIX.

AN sapiens sapienti profit, scire desideras. Dicimus plenū omni bono esse sapientē, & summa adeptum: quomodo prodesse aliquis possit summū bonum habenti, quæritur. Profunt inter se boni: exercent enim virtutes, & sapientiam in suo statu continent. desiderat vterque aliquem, cum quo conferat, cum quo quærat. Peritos luctandi, usus exercet: musicum, qui paria didicit, monet. Opus est & sapienti, agitatione virtutum. Ita quemadmodum ipse se mouet, sic mouetur ab alio sapiente. Quid sapiens sapienti proderit? impetum illi dabit, occasiones actionum honestarum commonstrabit. Præter hæc, aliquas suas cogitationes exprimet, docebit quæ inuenerit. Semper enim sapienti restabit quod inueniat, & quo animus eius excurrat. Malus malo nocet: facit peiorem, iram, metum incitando, tristitiæ assentiendo, voluptates laudando: & tunc maxime laborant mali, vbi plurimum vitia miscuere, & in vnum collata nequitia est: ergo ex contrario, bonus bono proderit. Quomodo inquis? Gaudium illi afferet, fiduciam confirmabit, ex conspectu mutuæ tranquillitatis crescet vtriusque lætitia. Præterea, quarumdam illi rerum noticiam tradet. non enim omnia sapiens scit: etiam si sciret, breuiiores vias rerum aliquis excogitare possit, & has indicare, per quas facilius totum opus circumfertur. Proderit sapienti sapiens: non scilicet tantum suis viribus, sed ipsius quem adiuuat. Potest quidem ille etiam relictus sibi, explicare partes suas. Utetur propria velocitate: sed nihilominus adiuuat etiam, qui currentem hortatur. Non prodest tantum sapiens sapienti, sed sibi ipsi. Obiicies. Detrahe illi vim propriam, & ille nihil agit. Isto modo dicas licet, non esse in melle dulcedinem. Nam ipse ille qui est, esse debet ita aptatus lingua palatoque ad huiusmodi gustum, ut ille tali sapore capiat, non offendatur. Sunt enim quidam, quibus morbi vitio mel amarum videatur. Oportet vtrumque talem esse, ut & ille prodesse possit, & huic profecturo idonea materia sit. In summum, inquit, producto calorem calefieri superuacuum est: & in summum producto bonum superuacuum est, quod profit. Numquid instructus omnibus rebus agricola, ab alio instrui quærit? Numquid armatus miles quantum in aciem exituro satis est, amplius arma desiderat? Ergo nec sapiens. satis enim vitæ instructus, satis armatus est. Qui in summo est calore, ei non opus est adiecto, ut summum teneat. Ipse se, inquit, calor continet. Ad hæc respondeo. Primum multum interest inter ista, quæ comparas. Calor enim vnus est: prodesse varium est. Deinde calor non adiuuatur adiectione caloris, ut caleat: sapiens non potest in habitu suæ mentis stare, nisi amicos aliquos similes sui admisit, cum quibus virtutes suas communicet. Adice nunc, quod omnibus inter se virtutibus amicitia est. Itaque prodest, qui virtutes alicuius pares suis amat, amandasque inuicem præstat. Similia delectant: utique vbi honesta sunt, & probare ac probari sciunt. Etiamnum. Sapientis animum perire mouere nemo alius potest, nisi sapiens: sicut hominem mouere rationaliter non potest, nisi homo. Quomodo ergo ad rationem mouendam ratione opus est: sic ut moueatur ratio perfecta, opus est ratione perfecta.

Prodesse dicuntur, & qui media nobis largiuntur, pecuniam, gratiam, incolumitatem, alia in usus vitæ cara aut necessaria: in his dicetur etiam stultus sapienti prodesse. Prodesse autem est, animum secundum naturam mouere virtute sua, aut eius qui mouebitur. Hoc non sine ipsius quoque qui proderit, bono fiet. necesse est enim, alienam virtutem exercendo, exerceat & suam. Sed ut remoueas ista; quæ aut summa bona sunt, aut summorum efficientia, nihilominus prodesse inter se sapientes possunt. Inuenire enim sapientem, sapienti per se res petenda est: quia natura bonum omne carum est bono: & sic quisque conciliatur bono, quemadmodum sibi. Necesse est, ex hac quæstione, argumenti causa, in alteram transeam. Quæritur enim, an deliberaturus sit sapiens: an in consilium aliquem aduocaturus: quod facere illi necessarium est, cum ad hæc ciuilia & domestica venit, & (ut ita dicam) mortalia. In his sic illi opus est alieno consilio, quomodo medico, quomodo gubernatori, quomodo aduocato, & litis ordinatori. Proderit ergo sapiens aliquando sapienti: suadebit enim: sed in illis quoque magnis ac diuinis, ut diximus, communiter honesta tractando: & animos cogitationesque miscendo, utilis erit. Præterea secundum naturam est & amicos complecti, & amicorum actu, ut suo proprioque lætari. Nam si hoc non fecerimus, ne virtus quidem nobis permanebit, quæ in exercendo se, usu valet. Virtus autem suadet præsentia bene collocare, in futurum consulere, deliberare, & intendere animum: facilius intendet explicabitque qui aliquem sibi assumpserit. Quærit itaque aut perfectum virum, aut proficientem, vicinumque perfecto. Proderit autem ille perfectus, si consilium communi prudentia iuuerit. Aiunt homines plus in alieno negotio videre, quam in suo: hoc illis euenit, quos amor sui excæcat, quibusque dispectum utilitatis timor in periculis excutit. Incipiet sapere securior, & extra metum positus. Sed nihilominus quædam sunt, quæ etiam sapientes in alio, quam in se, diligentius vident. Præterea illud quod dulcissimum honestissimumque est, idem velle atque idem nolle, sapiens sapienti præstabit. Egregium opus pari iugo ducet. Perfolui quod exegeras, quamquam in ordine rerum erat, quas moralis philosophiæ voluminibus complectimur. Cogita, quod soleo frequenter tibi dicere: In istis nos nihil aliud quam acumen exercere. Toties enim illo reuertor: Quid ista me res iuuat? fortiorem faciet, iustiores, temperatiores? Nōdum exerceri vacat: adhuc medico mihi opus est. Quid me doces scientiam inutilem? magna promissisti: exigua video. Dicebas intrepidum fore, etiam si circa me gladij micarent, etiam si mucro tangeret iugulum: dicebas securum fore, etiam si circa me flagrarent incendia, etiam si subitus turbo toto nauem meam mari raperet. ⁴ Hæc mihi præsta tu, ut voluptatem, ut gloriam contemnam: postea docebis implicita soluere, ambigua distinguere, obscura perspicere: nunc doce, quod necesse est.

I. L I P S I V S.

1. **N**am ipse ille qui est.] *Valet, qui edit.*
 2. Virtutes alicuius pares suis.] *Nam Stoicum dogma erat, & Virtutes inter se pares, & omnes item Sapientes: neminem alterum excellere. Vide Manud. II. Dissert. XIX.*
 3. Summorum efficientia.] *Nota de Bonis Efficientibus: quæ explico Manud. II. Diss. XXIX.*
 4. Hæc mihi præsta tu, ut volupt.] *Putarem: Hæc mihi præsta: tum ut vol.*

M V R E T V S.

AN sapiens.] *Prodesse dicitur, qui bene alicui facit. Videtur igitur nemo prodesse posse ei qui bona, in se habet omnia. Talis autem est sapiens. Sapienti ergo non magis prodesse quisquam potest, quam ignem calefacere. Et Stoici tamen Sapientem alium alij prodesse dicebant. Hunc igitur nodum, à Lucillo rogatus, hac epistola soluit & expedit Seneca.*

Obiicies.] *Alij, Hoc scias. Liquere omnibus puto, utra verior scriptura sit: ut & paulo infra hunc locum, melius legatur. Vno modo, an, ut nos, Isto modo.*

Nam ille ipse qui est.] *qui melle vescitur, qui mel comest. Aly, detracto verbo est, mancā & mutilā sententiam reddiderant. Id autem quod sequitur, plane peruerterant, cum legerent, ut ille tali sapore non capiatur, sed offendatur. Cum legendum sit, ut nos emendauimus, capiatur, non offendatur. Sed discedo à consuetudine mea. Non enim is sum qui velim agitando aut reprehendendis aliis crescere. Itaque talia, quamlibet multa, sciens omitto.*

Ad hæc respondeo.] *Hæc verba locum mutauerant, seque altius, quam par erat, sustulerant. Nos ea in suum locum reposuimus.*

P I N C I A N V S.

Præter hæc aliquis cogitationes suas exprimet.] *Aliquas, non aliquis, omnis habet vetus lectio.*

Vno modo dicas licet non esse in melle dulcedinem.] *Legendum reor. isto modo dicas licet, &c.*

Quibus morbi vitio vel amarum esse videatur.] *Scribe, quibus morbi vitio mel amarum esse videatur, ex omni vetere lectione.*

Et huic profuturo idonea materia sit.] Profecturo, non profuturo, eadem.

In summum, inquit, producto calorem.] Perducto, non producto, eadem, eadem emenda paulo post.

Vti amplius arma desiderat.] Armis lege, non arma, ex eadem.

Itaque prodest qui virtutes alicuius partes sui amat.] Scribendum puto contra omnia exemplaria, pares suis, non partes sui.

Etiā nunc sapientis animum perite mouere nemo alius potest, nisi sapiens:] Scribe, Etiā nunc sapientis animum perite mouere nemo alius potest, quā sapiens: sicut hominem mouere rationaliter non potest, nisi homo, ex omnibus scriptis codicibus.

An deliberaturus sit sapiens, an in consilium aliquem aduocaturus.] Castigatiorem existimamus lectionem, An deliberaturus sapiens sit, aliquem in consilium aduocaturus.

Et animo cogitationes miscendo.] Scribe, & animos cogitationes quæ miscendo, ex vetere lectione.

Quæ in exercendo sensu valet.] Exemplar Scholasticum, quæ in exercendo se vsu valet.

Aliunt homines plus in alieno negotio videre. Vitio hoc illis euenit.] Lege, aiunt homines plus in alieno negotio videre quā in suo. Hoc illis euenit. ex emaculatoribus codicibus.

Etiā si contra me gladij micarent.] Circa legendum, non contra, ex omni scripta lectione. ut mox statim, Etiā si circa me flagrarent incendia.

Etiā si subito turbo totam nauem meam mari raperet.] Exemplar Franciscanum toto legit, non totam ex exemplari Facundi & Primitiui.

Hanc mihi præstaturum voluptatem, ut gloriam contemnam:] Sic prior editio. Puto legendum, Hanc mihi præsta tu, ut voluptatem, ut gloriam contemnam.

GRVTERVS ET IVRETVS.

Quomodo gubernatori, quomodo aduocato & litis ordinatori.] Ad perfectam huius loci explanationem nem utiliter consules Cuiacium lib. 18. cap. 23. Obseruat.

ARGVMENTVM I. LIPSI.

GENIOS singulis datos: quos fauentes habet, qui Bonam mentem habet. Vota nostra & iudicia improba esse, res non ex vero aestimantium. Vana optari, vana timeri. Remedium vtrisque à Philosophia: quo nos vocat, spretis superuacuis. Luxum denique producit, & castigat, Attali egregia oratione.

EPIST. CX.

EX Nomentano meo te saluto, & iubeo te habere mentem bonam, hoc est, propitios deos omnes: quos habet placatos & fauentes, quisquis sibi se propitiauit. Sepone in præsentia, quæ quibusdam placent: Vnicuique nostrum pædagogum dari Deum, non quidem ordinarium, sed hunc inferioris notæ, ex eorum numero quos Ouidius ait, de plebe deos. Ita tamen hoc seponas volo, ut memineris maiores nostros, qui crediderunt hoc, Stoicos fuisse: singulis enim & Genium & Iunonem dederunt. Postea videbimus, an tantum diis vacet, ut priuatorum negotia procurent: interim illud scito, siue assignati sumus, siue neglecti, & fortunæ dati, nulli te posse imprecari quidquam grauius, quā si imprecatus fueris, ut se habeat iratum. Sed non est, quāre cuiquam, quem dignum pœna putaueris, optes, ut infestos deos habeat: habet, inquam, etiā si videtur eorum cura & fauore produci. Adhibe diligentiam tuam, & intueri, quid sint res nostræ, non quid vocentur: & scies plura mala contingere nobis, quā accidere. Quoties enim felicitatis causa, & initium fuit, quod calamitas vocabatur? Quoties magna gratulatione excepta res gradum sibi struxit in præceptis, & aliquem iam eminentem alleuauit etiamnum, tanquam ibi adhuc staret, unde tuto caderet: sed ipsum illud cadere non habet in se mali quidquam, si exitum spectes, ultra quem natura neminem deiicit. Prope est rerum omnium terminus, prope est, inquam, & illud unde felix eiicitur, & illud unde infelix emittitur. Nos vtraque extendimus, & longa spe ac metu facimus. Sed si sapias, omnia humana conditione metire: simul & quod gaudes, & quod times contrahe. Est tanti, diu nihil gaudere, ne quid diu timeas. Sed quare istuc malum adstringo? non est quod quidquam timendum putes. Vana sunt ista quæ nos mouent, quæ attonitos habent. Nemo nostrum quid veri esset, excussit, sed metum alter alteri tradidit. Nemo ausus est ad id quo perturbatur accedere, & naturam ac bonum timoris sui nosse. Itaque res falsa & inanis habet adhuc fidem, quia non coarguitur. Tanti putemus oculos intendere: iam apparebit quā breuia, quā incerta, quā tuta timeantur. Talis est animorum nostrorum confusio, qualis Lucretio visa est:

Nam veluti pueri trepidant, atque omnia cæcis
In tenebris metuunt: ita nos in luce timemus.

Quid ergo? Non omni puero stultiores sumus, qui in luce timemus? Sed falsum est, Lucreti: non timemus in luce. omnia nobis fecimus tenebras: nihil videmus; nec quid noceat, nec quid expediat. tota vita incursumus, nec ob hoc resistimus, aut circumspicius pedem ponimus. Vides autem quam sit furiosa res, in tenebris impetus. At mehercule idagimus, ut longius reuocandi simus: & cum ignoremus quo feramur, velociter tamen illo quo intendimus, ire perseueramus. Sed lucefcere, si velimus, potest. Vno autem modo potest, si quis hanc humanorum diuinorumque notitiam acceperit: si illa se non perfuderit, sed infecerit: si eadem quamuis sciat, retractauerit, & ad se sæpe retulerit: si quæsierit quæ sint bona, quæ sint mala; quibus hoc sit falso nomen adscriptum: si quæsierit de honestis, de turpibus, de providentia. Nec intra hæc humani ingenij sagacitas sistitur. prospicere & ¹¹ ultra mundum liber quo ¹² feratur, ¹³ vnde surrexerit, in quem exitum tanta rerum velocitas properet. Ab hac diuina contemplatione abductum animum in sordida & humilia pertraximus, ut auaritiæ seruiret, ut relicto mundo terminisque eius & dominis cuncta versantibus, terram rimaretur, & quæreretur quid ex illa mali effoderet, non contentus oblati. Quidquid nobis bono futurum erat, Deus & parens noster in proximo posuit. Non expectauit inquisitionem nostram: vltro dedit: nocitura altissime preffit. Nihil nisi de nobis queri possumus. ea quibus periremus, nolente rerum natura & abscondente, protulimus. Addiximus animum voluptati: cui indulgere, initium omnium malorum est. Tradidimus ambitioni & famæ, ceteris æque vanis & inanibus. Quid ergo nunc te hortor ut facias? nihil noui: nec enim nouis malis remedia quærentur: sed hoc primum, ut tecum ipse dispicias, quid sit necessarium, quid superuacuum. Necessaria tibi vbique occurrent: superuacua & semper, & toto animo ¹⁴ quærenda sunt. Non est autem quod te nimis laudes, si contempseris aureos lectos, & gemmeam supellectilem: quæ est enim virtus, superuacua contemnere? tunc te admirare, cum contempseris necessaria. Non magnam rem facis, quod viuere sine regio apparatu potes: quod non desideras ¹⁵ milliarios apros, nec ¹⁶ linguas phœnicopterorum, & alia portenta luxuriæ iam tota animalia fastidientis, & certa membra ex singulis eligentis. Tunc te admirabor, si non contempseris etiam sordidum panem: si tibi persuaseris, herbas, vbi necesse est, non pecori tantum, sed homini nasci: si scieris cacumina arborum explementum esse ventris, in quem sic pretiosa congerimus, tamquam recepta seruantem. sine fastidio implendus est. Quid enim ad rem pertinet, quid accipiat, perditurus quidquid acceperit? Delectant te disposita, quæ terra marique capiuntur, alia eo gratiora, si recentia perferuntur ad mensam: alia, si diu pasta & coacta pinguescere, fluunt, ac vix saginam continent suam. Delectat te nidor horum, arte quæsitus. At mehercule ista sollicitè scrutata, varieque condita, cum subierint ventrem, vna atque eadem fœditas occupabit. Vis ciborum voluptatem contemnere? exitum spectâ. Attalum memini cum magna admiratione omnium hæc dicere: Diu mihi, inquit, imposuere diuitiæ. stupebam, vbi aliquid ex illis alio atque alio loco fulserat: existimabam similia esse quæ laterent, his quæ ostenderentur. Sed ¹⁷ in quodam apparatu vidi totas opes vrbis, cælatas ex auro & argento, & his quæ pretium auri argentiue vicerunt, exquisitos colores, & vestes ultra non tantum nostrum, sed ultra finem hostium aduectas. Hinc puerorum perspicuos cultu atque forma greges, hinc fæminarum, & alia quæ res suas recognoscens summi imperij fortuna protulerat. Quid hoc est, inquâ, aliud quam irritare cupiditates hominum per se incitatas? Quid sibi vult ista pecuniæ pompa? ad discendam auaritiâ conuenimus. At mehercules minus cupiditatis istinc effero, quam attuleram. Contempsî diuitias, non quia superuacuas, sed quia pusillæ sunt. Vidistine, quam intra paucas horas ille ordo, quamuis lentus dispositusque, transierit? hoc totam vitam nostram occupabit, quod totum diem occupare non potuit? Accessit illud quoque. tam superuacuas mihi visæ sunt habentibus, quam fuerant spectantibus. Hoc itaque ipsi mihi dico, quoties tale aliquid præstrinxerit oculos meos, quoties occurrit domus splendida, ¹⁸ cohors culta seruorum, ¹⁹ lectica formosis imposita calonibus: Quid miraris? quid stupes? pompa est. Ostenduntur istæ res, non possidentur: & dum placent, transeunt. Ad veras potius te conuertere diuitias: disce paruo esse contentus: & illam vocem magnas atque animosus exclama: ²⁰ *Habeamus aquam, habeamus polentam, Ioui ipsi de felicitate controuersiam faciamus.* Faciamus, oro te, etiam si ista defuerint. Turpe est, beatam vitam in auro & argento reponere: æque turpe est in aqua & polenta. Quid ergo faciam, si ista non fuerint? Quæris, quod sit remedium inopiæ? ²¹ famem fames finit. Alioqui quid inte-

rest, magna sint, an exigua, quæ seruire te cogunt? quid refert quantum sit, quod tibi possit negare fortuna? Hæc ipsa aqua & polenta in alienum arbitrium cadit: liber est autem, non in quem parum licet fortunæ, sed in quem nihil. Ita est: nihil desideres oportet, si vis Iouem prouocare, nihil desiderantem. Hæc nobis Attalus dixit: natura omnibus edixit. Quæ si voles frequenter cogitare, id ages, vt sis felix, non vt videaris: & vt tibi videaris, non aliis.

I. LIPSIUS.

1. **H**oc est, propitios deos.] Imo bonus & beatus non aliud est, quam εὐδαίμων Græcis, id est εὖ τὸν δαίμονα ἔχων, bonum Deum Geniumque habens. in *Manuduct.* II. *Dissert.* XIX.
2. Sibi se propitiavit.] Quod bonus fecit, qui in tranquillo & pacato semper est, non sibi non aliis in festus. Vtrumque istud, mali.
3. Vnicuique nostrum pædagogum.] Via & vite huius ducem. Ita in tabula Ceberis Senex superne stat, chartam manu tenens vna, & altera nescio quid monstrans: atque is est Genius. Mandat autem in vitam ingredientibus, quid faciendum sit, & cui viæ se committere debeant, si velint esse salui. Ecce Pædagogum. & plura ego ex professo *Physiol.* I. *Dissert.* XIX.
4. Et Genium & Iunonem.] Hoc ita accipe, non vt singuli vtrumque habuerint, sed vt alterum: & clarius esset, aut Genium, aut Iunonem. Nam viri Genij attribuebantur, feminis Junones. Itaque mulieres Junonem inuocabant, aut aduocabant. vt illa apud Petronium: Iunonem meam iratam habeam. In Tibullo, amator ad suam: Hæc per sancta tuæ Iunonis numina iuro. In Satyrico: Et per Iunonem domini iurante ministro: scilicet illo molli & pathico, qui feminam se ferret & exhiberet.
5. Siue assignati sumus.] Sui quisque Deo. sicut Assignare seruum aut libertum,] in *Iuris libris.*
6. Siue neglecti.] Vt nemo curam nostri gerat, Prouidentia non sit.
7. Contingere nobis.] Ex voto & optato.
8. Felix eiicitur.] Inuitus & reluctans abit.
9. Infelix emittitur.] A miseriis liberandus.
10. Conditione metire.] Si licebit, si longum erit, si eueniet. Nihil tibi promitte in alterutra sorte.
11. Ultra mundum libet.] Ubi Vacuum est.
12. Quo feratur.] Illo ipso Vacuo, in quo voluitur. Nisi accipis, quo & ad quem finem feratur: nullum, quia in se redit.
13. Vnde surrexit.] A quibus principiis.
14. Quærenda sunt.] Vt longe posita, nec oblata.
15. Miliarios apros.] Saginatos, grandes, mille librarum. In Poliorceticis de hoc luxu affatim dixi.
16. Linguas phœnicopterorum.] Apicio indice eximij saporis. Vide Martialis epigramma LXXI. lib XIII. Suetonium Vitellio, cap. XIII.
17. In quodam apparatu.] Circensi, vt apparet ex sequentibus: nam & Ordinem, & Pompam nominat.
18. Cohors culta Seruorum.] Ad multitudinem respicit. & bene item cohors, quia militari habitu erant. vt in epist. XLVII.
19. Lectica formosis.] Nam & seruos lecticarios eligebant proceros, pulchros. Electorum meorum I. cap. XIX.
20. Habeamus aquam.] Sunt Epicuri verba, apud Stobæum ista: Επικούρου ὁ Γαργήτιος κέκραγε λέγων ὅτι ὀλίγον ἔχει ἰχθύν, τὸ τῷ γὰρ ἑδὲν ἰχθύν. ἔλεγε δὲ ἐτοίμως ἔχειν καὶ τῷ Διὶ ὑπὲρ εὐδαιμονίας ἀγωνίζεσθαι, μάζαν ἔχων καὶ ὕδαρ. Epicurus Gargettius exclamat dicens: Cui parum non sufficit, ei nihil sufficit. Additque, Paratum se cum Ioue de felicitate certare, si polentam habeat & aquam. Clemens Alexandrinus adspexit libro II. Strom. Επικούρου ἐν τῷ μὴ πεινῆν, μὴ δὲ διψῆν, μὴ τε ῥιζοῦν τῷ εὐδαιμονίᾳ πῆμα, τὸ ἰσοθεὸν ἐπέφωνησε φωνῇ, ἀσεβὲς εἰπὼν. ἐν τοῖς τοις καὶ Διὶ πατρὶ μαχέσθαι. Epicurus in non famendo, non sitiendo, non frigendo felicitatem ponens, vocem illam Deo a qua lem emisit, impie dicens, In istis se vel cum Ioue certaturum. Adde *Helianum Var. Hist.* I V. cap. XII. nostrum Senecam epist. XXV.
21. Famen fames finit.] Nam mors superuenit.

M V R E T V S.

VNicuique nostrum pædagogum] Extant & Manandri versus qui eandem sententiam continent: vnicuique nostrum nascenti genium dari totius vita ducem. Inde illud in comædia:

Memini relinqui me deo irato meo.

Illos autem & natiuos & mortales esse putabant. Horatius:

Scit genius, natale deus qui temperat astrum,

Naturæ deus humanæ, mortalis in vnum

Quodque caput.

Et genium & Iunonem] Magis tamen genium viris, Junonem mulieribus. Itaque apud Tibullum mulier amatorem alloquens:

Perque tuos inquit, oculos, per geniumque rogo. Ille contra, Hæc per sancta tuæ Iunonis numina iuro. & turpis muliercula apud Petronium: Iunonem meam iratam habeam, si me vnquam virginem fuisse memini.

Assignati] Verbum iuris, De assignandis libertis.

Miliarios apros.] mille librarum.

Linguas phœnicopterorum,] Quarum precipuum saporem esse gula & nequitia magister docuerat Apicius.

PINCIVS.

VT memineris maiores nostros, qui crediderunt hos Stoicos fuisse] *Legendum puto, non hos, sed hoc.*
 Quotiens enim calamitas felicitatis est causa & vitium fuit, quod calamitas vocabatur] *Ca-*
stigatius & breuius vetus lectio. Quoties enim felicitatis causa & initium fuit quod calamitas vocabatur?
 Est autem tanti diu nihil gaudere.] *Scribe inuersis dictionibus.* Est autem tanti nihil diu gaudere, *ex eadem.*
 Nec inter hæc humani ingenii sagacitas sistitur.] *Corrige, Nec intra hæc humani, &c. ex eadem.*
 Quo feratur, unde surrexerit,] *Eadem.* Quomodo feratur, unde surrexerit.
 Si contempseris etiam sordidum panem : *Corrige, Si non contempseris etiam sordidum panem, ex*
exemplari Pinciano.

In quem si preciosa congerimus,] *Scribe, in quem sic preciosa congerimus, ex vetere lectione.*
 Alia ergo gratiora si recentiora perferuntur ad mensam :] *Eo legendum, non ergo, ex eadem.*
 Alia, si diu pasta & coacta pinguescere,] *Verbum si eradendum, ex omnibus scriptis codicibus. In quorum*
uno dure pasta habetur pro diu pasta : ut forte legendum sit, diu repasta.
 Delectat te nitor horum,] *Nidor lege, non nitor, ex eisdem.*
 Hinc puerorum prospicuos cultu atque forma greges,] *prospicuos lege, non prospicuos, ex eisdem.*
 Hæc nobis Attalus dixit natura dixit omnibus.] *Scribo, Hæc nobis Attalus dixit. Natura omnibus*
dixit. ex exemplari Facundi & Primitiui. Ex cuius fide lege paulo ante per commutationem verborum, in alienum
cadit arbitrium.

OPSOPOEVVS.

L *Ipsius de caloniis lecticariis cap. 19. Electorum. 1.*

GRVTERVS ET IVRETVS.

ET Genium & Iunonem dederunt] *Sciendum hanc Stoicorum opinionem esse unam ex iis, quæ omnium fere*
assensu recepta postea fuerunt, præsertimque poetarum, unde legimus apud Horatium:
 Scit Genius natale coines qui temperat astrum,
 Naturæ Deus humanæ, mortalis in vnum-Quodque caput.
Fortasse autem ea quæ Socrates de suo demonio dicere solitus erat, huic opinioni originem dederunt. hæc Stephanus
prood. lib. 1. cap. 3.

ARGVMENTVM I. LIPSI.

CAVILLOS, vanam & humilem philosophiam esse : veram illam de mori-
 bus, firmam, altam. Huc eundum.

EPIST. CXI.

QVid vocentur Latine sophismata, quæstisti à me. Multi tentauerunt illis nomen
 imponere, nullum hæsit: videlicet quia res ipsa non recipiebatur à nobis, nec
 in vlu erat, nomini quoque repugnatum est. Aptissimum tamen videtur mihi, quo
 Cicero vsus est : ' Cauillationes vocat. quibus quisquis se tradidit, quæstiunculas
 quidem vafras neçtit: ceterum ad vitam nihil proficit, neque fortior fit, neque tem-
 perantior, neque elatior. At ille qui philosophiam in remedium suum exercuit, in-
 gens fit animo, plenus fiducia, inexuperabilis, & maior adeunti. Quod in magnis
 euenit montibus, quorum proceritas minus apparet longe intuentibus; cum acces-
 seris, tunc manifestum fit, quam in arduo summa sint: talis est, mi Lucili, verus &
 rebus, non artificiiis, philosophus. In edito stat admirabilis, celsus, magnitudinis
 veræ. Non exsurgit in plantas, nec summis ambulat digitis, eorum more qui men-
 dacio staturam adiuuant, longioresque quam sunt, videri volunt: contentus est
 magnitudine sua. Quid ni contentus sit eousque creuisse, quo manum fortuna non
 porrigit? ergo & supra humana est. Par sibi in omni statu rerum, siue secundo cursu
 vita procedit, siue fluctuatur per aduersa ac difficilia. Hanc constantiam cauillatio-
 nes istæ, de quibus paullo ante loquebar, præstare non possunt. Ludir istis animus,
 non proficit: & philosophiam à fastigio deducit in planum. Nec te prohibuerim ali-
 quando ista agere, sed tunc cum voles nihil agere. Hoc tamen habent in se pessimum,
 dulcedinem quandam sui faciunt, & animum specie subtilitatis inductum tenent, ac
 remorantur: cum tanta rerum moles vacet, cum vix tota vita sufficiat, ut hoc vnum
 discas, vitam contemnere. Quid regere? inquis. secundum opus est. Nam nemo il-
 lam bene rexit, nisi qui contempserat.

I. LIPSIUS.

I. **C**Auillationes vocat.] *Vox quidem in Cicerone, sed vix pro isto sensu: magis pro dieteriis, & argutiis. Potest in aliis libris, qui fuerunt.*

MURETVS.

CAuillationes vocat:] *In aliquo videlicet libro eorum qui desiderantur. nam in ijs qui extant, numquam ita auillationis nomē accipi puto. Ita eo usus est Callistratus in l. ea est natura, D. de diuersis regulis iuris antiqui.*

PINCIANVS.

Quibus quisque se tradidit quæstiunculas quidem vafras.] *Vetus lectio, quibus quisque se tradidit, quæstiunculas quidem varias nectit. Placet tamen magis, ut vafras, legatur, quam varias. Nec in summis ambulat digitis,] Præpositio in superuacanea est, ex eadem. Siue fluctuatur & per aduersa & difficilia] Superfluit coniunctio &, ex eadem. Et animum specie subtilitatis inductum tentant, morantur.] Corrige, & animum specie subtilitatis inductum tenent ac remorantur, ex eadem.*

ARGVMENTVM I. LIPSI.

DESPERAT de amico reformando, vetere annorum & vitiorum.

EPIST. CXII.

CVpio mehercule amicum tuum formari, ut desideras, & institui: sed valde durus capitur, imo potius, quod est molestius, valde mollis capitur, & consuetudine mala ac diutina fractus. Volo tibi¹ ex nostro artificio exemplum referre. Non quælibet insitionem vitis patitur. si vetus & exesa est, si infirma gracilisque: aut non recipiet surculum, aut non alet, nec applicabit sibi, nec in qualitatē eius naturæque transibit. Itaque solemus supra terram præcidere: ut, si non responderit, tentari possit secunda fortuna, & iterum repetita infra terram inseratur. Hic de quo scribis & mandas, non habet vires. indulgit vitiis: simul & emarcuit, & induruit. Non potest recipere rationem, non potest nutrire. At cupit ipse. Noli credere. non dico illum mentiri tibi: putat se cupere. Stomachum illi fecit luxuria: cito tamen cum illa redibit in gratiam. Sed dicit se offendi vita sua. Non negauerim. quis enim non offenditur? homines vitam suam & amant simul, & oderunt. Tunc itaque de illo feremus sententiam, cum fidem nobis fecerit, inuisam iam sibi esse luxuriam. nunc illis male conuenit.

I. LIPSIUS.

I. **E**X nostro artificio.] *Nam ipse cultor horti, & vinearum eximie. Supra epist. CIV.*

PINCIANVS.

Cito tamen redibit in gratiam,] *Scribe, cito tamen cum illa redibit in gratiam, ex codicibus sincerioribus.*

ARGVMENTVM I. LIPSI.

QUESTIO, An Virtutes sint Animalia? Stoice asserit esse: itemque Vitia, & Affectus. Post ridendam nobis hodie disputatiunculam, à talibus auocat, ad utilia vitæ vocat.

EPIST. CXIII.

Desideras tibi scribi à me, quid sentiam de hac quæstione iactata apud nostros: An iustitia, an fortitudo, prudentia, ceteræque virtutes, animalia sint. Hac subtilitate efficimus, Lucili carissime, ut exercere ingenium inter irrita videamur, & disputationibus nihil profuturis otium terere. Faciam quod desideras, & quid nostris videatur, exponam. Sed me in alia sententiâ profiteor esse. Puto quædam esse,¹ quæ decent phæcastum palliatumque. Quæ sint ergo quæ antiquos mouerint, dicam. Animum constat animal esse: cum ipse efficiat, ut simus animalia, & cum ab illo animalia nomē hoc traxerint. Virtus autem nihil aliud est, quam² animus quodammodo se habens: ergo animal est. Deinde: Virtus agit aliquid: agi autem nihil sine impetu potest: si impetum habet, qui nulli est, nisi animali: animal est. Si animal est, inquit, virtus,³ habet ipsam virtutem. Quid ni? habet seipsam. Quomodo sapiens omnia per virtutem gerit, sic virtus

per se. Ergo, inquit, & omnes artes animalia sunt, & omnia quæ cogitamus, quæque mēte complectimur. Sequitur, vt multa animalium millia habitent in his angustiis pectoris, & singuli multa simus animalia, aut multa habeamus animalia. Quæris, quid aduersus ista respondeatur? Vnaquæque res ex istis animal erit, multa animalia non erunt. Quare? dicam, si mihi accomodaueris subtilitatē & intentionem tuā. Singula animalia singulas debent habere substantias: ista omnia vnum animum habent. Itaque singula esse possunt, multa esse non possunt. Ego & animal sum & homo, non tamen duos esse dices. Quare? quia separati esse debent. Ita dico, alter ab altero debet esse diductus, vt duo sint.⁴ Quidquid vnum multiplex est, sub vnam cadit naturam: itaque vnum est. Et animus meus animal est, & ego animal sum, duo tamen non sumus. quare? quia animus mei pars est. Tūc aliquid per se numerabitur, cum per se stabit: vbi vero alterius membrum erit, non poterit videri aliud. Quare? dicam: quia quod aliud est, suum oportet esse, & proprium, & totum, & intra se absolutum. Ego in alia esse me sententia professus sum. Non enim tantum virtutes animalia erunt, si hoc recipitur: sed opposita quoque illis vitia & affectus, tamquam ira timor, luctus, suspicio. Ultra res ista procedet, omnes sententiæ, omnes cogitationes animalia erunt: quod nullo modo recipiendum est. Nō enim quidquid ab homine fit, homo est. Iustitia quid est? inquit. Animus quodammodo se habēs. Itaque si animus animal est, & iustitia. Minime. hæc enim habitus animi est, & quædam vis. Idem animus in varias figuras conuertitur, & non toties animal aliud est, quoties aliud facit: nec illud quod fit ab animo, animal est. Si iustitia animal est, si fortitudo, si ceteræ virtutes: vtrum desinunt animalia esse subinde, ac rursus incipiunt, an semper sunt? Desinere virtutes non possunt: ergo multa animalia, imo innumerabilia in hoc animo versantur. Non sunt, inquit, multa: quia ex vno religata sūt, & partes vnius ac membra sunt. Talem ergo faciem animi nobis proponimus, qualis est Hydre, multa habētis capita, quorum vnumquodque per se pugnet, per se noceat. Atqui nullum ex illis capitibus animal est, sed animalis caput: ceterū ipsa vnū animal est. Nemo in Chimæra leonem esse animal dixit, aut draconem: hæ partes erant eius: partes non sunt animalia. Quid est, quo colligas iustitiam animal esse? Agit, inquit, aliquid, & prodest: quod autem agit aliquid, & prodest, impetum habet: quod autem imperum habet, animal est. Verum est, si suum impetum habet: suum autem non habet, sed animi. Omne animal donec moriatur, id est quod cœpit: homo donec moriatur, homo est: equus item, & canis: transire enim in aliud non possunt. Iustitia, id est, animus quodammodo se habens, animal est. Credamus. Deinde animal est fortitudo, id est, animus quodammodo se habens. Quis animus? Ille qui modo iustitia erat; tenetur in priore animali: in aliud animal ei transire non licet. In eo illi, in quo primum esse cœpit, perseuerandum est. Præterea vnus animus duorum animalium esse non potest, multo minus plurium. Si iustitia, fortitudo, temperantia, ceteræque virtutes animalia sunt: quomodo vnum animum habebunt? Singulos habeant oportet, aut non sunt animalia. Non potest vnum corpus plurium animalium esse: hoc & ipsi fatentur. Iustitiæ quod est corpus? animus. Fortitudinis quod est corpus? idem animus. Atqui vnum corpus esse duorum animalium non potest. Sed idem animus, inquit, iustitiæ habitum induit, & fortitudinis, & temperantiæ. Hoc fieri posset, si quo tempore iustitia esset, fortitudo non esset: quo tempore fortitudo esset, temperantia non esset. Nunc vero omnes virtutes simul sunt. Ita quomodo erunt singula animalia, cum vnus animus sit, qui plus quam vnum animal non potest facere? Denique nullum animal pars est alterius animalis: iustitia autem pars est animi: non est ergo animal. Videor mihi in re confessa perdere operam. Magis enim indignandum de isto, quam disputandum est. Nullum animal alterius pars est. Circumspice omnium corpora: nulli non & color proprius est, & figura sua, & magnitudo.⁵ Inter cetera, propter quæ mirabile diuini artificis ingenium est, hoc quoque existimo, quod in tanta copia rerum numquam in idem incidit: etiam quæ similia videntur, cum contuleris, diuersa sunt. Tot fecit genera foliorum, nullum non sua proprietate signatum, tot animalia: ⁶ nulli similitudo cum altero conuenit. Vtique aliquid interest. Exegit à se, vt quæ alia erant, & dissimilia essent, & imparia. Virtutes, vt dicitis, omnes pares sunt: ergo non sunt animalia. Nullum non animal per se aliquid agit. Virtus autem per se nihil agit, sed cum homine. Omnia animalia aut rationalia sunt, vt homines, vt dij, aut irrationalia, vt pecora. Virtutes vtique rationales sunt: atqui nec homines sunt, nec dij: ergo non sunt animalia. Omne rationale animal nihil agit, nisi primum specie alicuius rei irritatum est, deinde impetum cepit, deinde

assentio confirmavit hunc imperum. Quid sit assentio, dicam. Oportet me ambulare. tunc demum ambulo, cum hoc mihi dixi, & approbaui hanc opinionem meam. oportet me sedere: tunc demum sedeo. hæc assensio in virtute non est. Puta enim prudentiam animal esse: quomodo assentietur: Oportet me ambulare? 7 hoc natura non recipit: prudentia enim ei cuius est prospicit, non sibi. Nam nec ambulare potest, nec sedere: ergo assensionem non habet: quod assensionem non habet, rationale animal non est. Virtus si animal est rationale est: rationale autem non est, ergo nec animal. Si virtus animal est: virtus autem bonum est: omne bonum animal est. Hoc nostri fatentur. Patrem seruare, bonum est: & sententiam prudenter in senatu dicere, bonum est: & iuste decernere, bonum est. Ergo & patrem seruare, animal est: & prudenter dicere, animal est. eousque res excedet, vt risum tenere non possis. Prudenter tacere: & canare bene, bonum est: ita & tacere & canare, animal est. Ego mehercule titillare non desinam, & ludos mihi ex istis subtilibus ineptiis facere. Iustitia & fortitudo si animalia sunt, certe terrestria sunt. Omne animal terrestre alget, esurit, sitit: ergo iustitia alget, fortitudo esurit, clementia sitit. Quid porro non interrogabo illos, quam figuram habeant ista animalia, hominis, an equi, an feræ? Si⁸ rotundam illis, qualem Deo, dederint formam: quæram, an & avaritia, & luxuria, & dementia æquæ rotundæ sint? sunt enim & ipsæ animalia. Si has quoque corrotundauerint: etiamnum interrogabo, an prudens ambulatio animal sit, nec ne? confiteantur necesse est. Deinde dicant, ambulationem esse animal, & quidem rotundum. Ne putes autem me primum ex nostris, non ex præscripto loqui, sed meæ sententiæ esse: inter Cleanthem, & discipulum eius Chrysippum, non conuenit quid si ambulatio. Cleanthes ait, spiritum esse à principali vsque in pedes permissum: Chrysippus, 9 ipsum principale. 10 Quid est ergo cur non ipsius Chrysippi exemplo sibi quisque se vindicet, & ista tot animalia, quot mundus ipse non potest capere, derideat? Non sunt, inquit, virtutes multa animalia, & tamen animalia sunt. Nam quemadmodum aliquis & poëta est & orator, & tamen vnus: sic virtutes istæ animalia sunt, sed multa non sunt. Idem est animus & iustus, & prudens, & fortis, ad singulas virtutes quodammodo se habens. Sublata est quæstio: conuenit nobis. Nam & ego interim fateor, animum animal esse: postea visurus, quam de ista re sententiam feram. Actiones eius, animalia esse nego. Alioquin & 11 omnia verba erunt animalia, & omnes versus. Nam si sermo prudens, bonum est: bonum autem omne animal est: sermo ergo animal est. Prudens versus, bonum est: bonum autem omne animal est: versus ergo animal est. Itaque,

Arma virumque cano,

animal est: quod non possunt rotundum dicere, cum sex pedes habeat. 12 Textorium, inquis, totum mehercule istud est, quod cum maxime agitur. dissilio risu, cū mihi propono solæcismum animal esse, & barbarismum, & syllogismum, & aptas illis facies, tãquam pictor, assigno. Hæc disputamus, attractis superciliis, fronte rugosa. Non possum hoc loco dicere 13 illud Cæcilianum: *O tristes ineptiæ!* ridiculæ sunt. Quin itaque potius aliquid vtile nobis ac salutare tractamus, & quærimus quomodo ad virtutes venire possimus, quæ nos ad illas via adducat. Doce me, non an fortitudo animal sit: sed nullum animal felix esse sine fortitudine. nisi cōtra fortuita conualuit, & omnes casus antequam exciperet, meditādo prædomuit. Quid est fortitudo? munimentum humanæ imbecillitatis inexpugnabile: quod qui circumdedit sibi, securus in hac vitæ obsidione perdurat. Vtitur enim suis viribus, suis telis. Hoc loco tibi Posidonij nostri sententiam referre volo: *Non est quod umquam fortunæ armis putes esse te tutum: tuis pugna contra ipsam. fortuita non armant.* Itaque contra hostes instructi, contra ipsam inermes sunt. Alexander quidem Persas, & Hyrcanos, & Indos, & quidquid gērium vsque in Oceanum extendit Oriens, vastabat, fugabatque: sed ipse modo 14 occiso amico, 15 modo amisso, iacebat in tenebris, alias scelus, alias desiderium suum mæres, victor tot regum atque populorum, iræ tristitiæque succubuit. Id enim egerat, vt omnia potius haberet in potestate, quam affectus. O quam magnis homines erroribus tenentur, qui ius dominandi trans maria cupiunt mittere: felicissimosque se iudicant, si multas per milites prouincias obtinent, & nouas veteribus adiungunt, ignari quod sit illud 16 ingens paratumque regnum! Imperare sibi, maximum imperium est. Doceat me, quam sacra res sit iustitia, alienum bonum spectans, nihil ex se petens, nisi vsum sui. Nihil sit illi cum ambitione famaue: sibi placeat. Hoc ante omnia sibi quisque persuadeat. Me iustum esse gratis oportet. Parum est. adhuc illud persuadeat sibi, Me in hanc pulcherrimam

virtutem

virtutem vltro etiam impendere iuuet: vt tota cogitatio à priuatis commodis quam longissime auersa sit. Non est quod spectes, quod sit iustæ rei præmium maius, quam iustum esse. Illud adhuc tibi affige, quod paullo ante dicebam: nihil ad rem pertinet, quam multi æquitatem tuam nouerint. Qui virtutem suam publicari vult, non virtuti laborat, sed gloriæ. Non vis esse iustus sine gloria? at mehercules sæpe iustus esse debbis cum infamia. Et tunc, si sapias, mala opinio bene parta delectat.

I. L I P S I V S.

1. **Q**Uæ decent phæcasiatum.] Id est Græcum cuius gentis, Phæcasiæ, & Pallium; vt Romanorum, Calcei & Toga. Vide De Benefic. vii. cap. xxi. Alij hic deesse suspicantur, non mihi visum. Continuo sententiam: Ego aliud sentio, nec Græcis illis Stoicis assentio. quare? decore quadam illi, homines concessu omnium arguti & scholastici; quæ nos minime, Romani & graues, & serio philosophi.

2. Animus Quodammodo se habens.] Stoicorum hoc crebrium, in compendio sic tangere potius, quam ponere. Vt: Quid est Animus? Spiritus quodammodo se habens: & plura, quæ occurrent. Quia scilicet locus hic non est definiendi, & tantum exempli gratia tale ponitur.

3. Habet ipsam virtutem.] Nescio an, ipsa virtute. Id est, Si virtus animal, per virtutem est animal. Quod fatetur, & respondet. Ita statim legas: habet seipsa.

4. Quidquid vnum multiplex.] Alij, in vnum: vnde haud male, in vno.

5. Inter cetera, propterque.] Pulcherrima nota. & certe mira diuini artificis vis & ingenium, qui tot varia, & ipsa paria disparia fecit. Inter tot millies mille nos homines, qui duo vultu undique adsimilant? tale in alijs, mirandum stupendum, diuinum.

6. Nulli similitudo.] Omnes fere scripti, nullius magnitudo. Fucit: nullius imagini, puro, cum altero conuenit.

7. Hoc natura non recipit.] Prisci, non præcipit. Forte: hoc natura non præcipit? cum interrogatione, quæ asserendi vim habeat. Non enim hoc Prudentia iubet aut curat, sed ipsa Natura ad id facta.

8. Rotundam illis, qualem deo.] Mundo, qui Stoicorum secundarius Deus.

9. Ipsum principale.] Nam in ea parte, vt Laertius ait, Stoicis καὶ φαντασίας καὶ ὁρμαὶ καὶ ἡρώδαι: & phantasia, & appetitiones siue impetus, gignuntur. Cum Cleanthe faciat, quod Seneca Mouendi vim inter partes ministras recenset, epist. xcii. Hæc illustranda ex iii. Physiolog. Dissert. xvii. & xviii.

10. Quid est ergo cur.] Alij distinguunt & legunt: ipsum principale quod est ergo cur. Si placet, tum malim: ipsum principale quid esse.

11. Omnia verba.] Quæ sunt iis Corpora, sicut ipsa Vox: sed non Animalia.

12. Textorium, inquis.] Quod texas, retexas: implices, & soluas. It res in orbem. Vide an non distingendum: Textorium, inquis, totum. Mehercule istud est. Nam illa Lucilio tribuuntur obiectanti: Seneca respondet, & probat.

13. Illud Cæcilianum.] Ecomœdia veteri: ex si meus & alij libri, illud Cæliani. vt putes, Cælianum, fuisse, à noto illo oratore.

14. Occiso amico.] Clyto.

15. Modo amisso.] Hephestione.

16. Ingens paratumque regnum.] Meus & plerique scripti, ingens parqueris regnum. Optime in quibusdam: parque diis regnum.

M V R E T V S.

DEsideras] Nisi certa & manifesta veterum testimonia extarent, vix crederemus sententiam, quæ hic à Seneca confutatur & irridetur, cuiquam excordi ac deliræ anicula in mentem venire potuisse. Quid enim absurdius aut magis ridiculum cogitari potest, quam, non modo animum ipsum animal esse, quod si est, certe animum alium habet, quo fit vt sit animal: atque ille rursus animus alium: neque res vnquam exitum repertura est: non cum tantum igitur, sed & omnes virtutes, omnia vitia, omnes motus animorum, ipsas denique cogitationes nostras esse animalia? Et hoc tamen feneri illi Stoicæ disciplinæ principes, illi barbari magistri, illa sapientiæ columina pro vero ac serio tradiderunt. Neque vero hic substituerunt: sed eo progressi sunt amentia, vt & qualitate, & magnitudinem, & figuram & omnia denique accidentia (quid ni enim vtamur verbo in scholis vsitato, cum melius non suppetat?) corpora esse contenderent. Et hi sunt, qui se communes notiones in animis nostris à natura impressas defendere, neque ab eis latum vnguem discedere profitebantur. Huius igitur opinionis stultitiam hæc epistola exagitat Seneca: & postremo addit, tempus in talibus ineptiis conterendum non esse. Extat & commentariolus inter τοῦ Γαλενίου Galeni, quo hæc ipsa opinio irridetur & refutatur. Eius inscriptio est: ὅτι οἱ ποιότῃς ἀσώματα.

O tristes ineptias,] Martialis:

Turpe est difficiles habere nugas:

Et stultus labor est ineptiarum.

P I N C I A N V S.

VT exercere ingenium inter irrita videremur,] Legendum esse videamur, non videremur, & sensus monstrat, & exemplar scholasticum. Item correctiorem ducerem lectionem intra quam inter.

Sed me in alia sententia profiteor] Deest verbum esse, vt sit profiteor esse, ex vetere lectione.

Non tamen duos esse dices nos.] Pronomen nos expungendum, ex exemplari Franci.

Quare quia separatim esse debent.] In eodem dictio Quare non habetur. Et separati, non separatim, omnis agnoscit antiqua lectio.

Iustitia animal est, fortitudo. Sic cæteræ virtutes.] *Scribe, Si iustitia animal est, fortitudo, &c. ex eadem.*

Ac rursus incipiunt.] *Corrige, vt rursus incipiant. ex eadem.*

Agit inquit, aliquid & prodest. Impetum habet.] *Exemplar diuæ Mariæ, & item familiare, Agit, inquit, aliquid, & prodest. Quod autem agit aliquid, & prodest, impetum habet.*

Omne animal donec moriatur hoc est idem quod cœpit.] *Corrige, Omne animal donec moriatur, id est quod cœpit, ex vetere lectione.*

Equus, canis, transire in aliud non potest] *Lege, Equus equus, Canis canis. Transire in aliud non possunt. Ex eadem.*

Ista quomodo erunt singula animalia, cum vnus animus sit,] *Scribe, Itaque, non ista ex vetere lectione. Exemplar diuî Francisci, Ita quomodo singula animalia erunt, &c.*

Hoc quoque existimo & quod in tanta copia rerum] *Legendum reor, Hoc quoque existimo esse, quod in tanta copia rerum.*

Nulli similitudo cum altero conuenit.] *Corrige, Nullius magnitudo cum altero conuenit, ex vetere lectione.*

Aut irrationalia aut pecora. Virtutes quoque rationales sunt.] *Legendum, aut irrationalia, vt feræ, vt pecora. Virtutes vtique rationales sunt, atqui nec homines sunt, &c. ex correctioribus codicibus. Sed quia non multo post negat virtutes rationales esse, crediderim legendum hic potius sint quam sunt, vt concedat aduersarijs quod ipse non sentit.*

Specie alicuius rei irritatum est:] *Exemplar Franciscanum magis præferre videtur incitatum, quam irritatum.*

Putat enim prudentiam esse.] *Scribendum arbitror, Putat animal prudentiam esse.*

Hoc natura non præcipit.] *Scribe recipit, non præcipit, ex melioribus codicibus.*

Prudenter tacere & cœnare bonum est. Ita & tacere & cœnare animal est.] *Castiga, Prudenter tacere, bonum est. Cœnare bene, bonum est. Ita & tacere, & cœnare, animal est. ex vetere lectione.*

Quæram, an & auaritia, & luxuria, & clementia] *Scribe dementia, non clementia. ex eadem.*

Sunt enim & ipsa animalia.] *Ipsæ, non ipsa, legito, ex eadem.*

Si has quoque rotundauerint,] *Eadem, si has quoque corrotundauerint.*

Ne putes autem primum ex nostris,] *Lege, Ne putes autem me primum ex nostris, ex eadem.*

Ergo cur non ipsius Chrysippi exemplo] *Muta verborum ordinem, Cur ergo non ipsius, ex eadem.*

Idem est animus & iustus & prudens, & fortis. At singula virtutes quodammodo se habent.] *Corrige, Idem est animus: & animus iustus, & prudens, & fortis, ad singulas virtutes quodammodo se habens, ex meo familiari codice.*

Et aptans illis facies tanquam pictor assigno.] *Aptas, non aptans, omnis vetus lectio.*

Non possunt hoc loco dicere] *Possum Lege, non Possunt. ex eadem.*

Tuis pugna contra ipsam fortunam, non armat itaque contra hostes, instructi contra illam inermes sunt.] *Hunc locum in omnibus exemplaribus corruptum deprehendi. Corrigendum hoc pacto censeo: Tuis pugna. Contra ipsam fortunam non armant illa quæ contra hostes. Instructi contra illam inermes sunt.*

Priuatis commodis quam longissime auersa sit.] *Deest præpositio à, vt sit, à priuatis commodis quam long. aut sit, ex domestico exemplari.*

Non est quod spectes, quod si iustæ rei præmium maius iniusto est,] *Castiga, Non est quod expectes, quod si iustæ rei præmium maius quam iustum esse, ex eodem. Exemplar tamen Scholasticum quam iustam esse legit, non quam iustum esse.*

ERASMVVS.

Ingens parumque regnum.] *Sic editio superior. In alijs erat, par cœlis regnum. quod ab eruditulo quodam submissum apparet. In alijs, parque regi regnum. In alijs aliud. & de vñs. Tolerabilis erit lectio, ingens parumque regnum. Paruum, quia vñs in vñm: ingens, quia difficile ac præclarum.*

Perluadeat sibi me in hanc pulcherrimam virtutem vltro etiam impendere iubentur.] *In alijs erat iubet. Si me vertas in vt, ac mox vt in vt, erit commoda lectio: Adhuc illud peruadeat sibi, vt in hanc pulcherrimam virtutem vltro etiam impendere iuuat, vt tota cogitatio, &c.*

OPSOPOEVS.

Idem lib. 4. ep. 17. restituit, patriumque regnum.

GRVT. & IVRETVS.

Quod non possis rotundum dicere &c.] *videtur Seneca iocari in Stoicos suos, quibus mundus erat & animal & Deus, de quo Varro. Quomodo potest, inquit, rotundus esse sine capite, sine præputio? hac enim duo intelligit in corpore humano Varro maxime rotunda & quasi tornata. Sed Platoni etiam mundus animal est & Deus: quem tamen propterea carere auribus & oculis & manibus & pedibus in Timæo scribit, quod nihil ei huiusmodi instrumentis opus sit, omnia suo complexu arcenti & continenti. vt huc potius respexisse Senecam & Varronem putem. hac Gentilis lib. 2. Parerg.*

ARGUMENTVM I. LIPSI.

ELOQVENTIAM alias aliam esse, & placere: uti mores publici sunt, seueri, soluti, fracti. Ab animo colorem illam sumere: idque exemplo Mecænatis docet. Illum igitur curandum & formandum esse: à quo sensus & verba deinde recta. Obiter contra luxuriam.

EPIST. CXIV.

QVare quibusdam temporibus prouenerit corrupti generis oratio, quæris: & quomodo in quædam vitia inclinatio ingeniorum facta sit, ut aliquando inflata explicatio vigeret, aliquando infracta, & in morem cantici ducta. Quare alias sensus audaces, & fidem egressi placuerint, alias abruptæ sententiæ, & suspiciosa, in quibus plus intelligendum est, quam audiendum: quare aliqua ætas fuerit, quæ translationis iure vteretur inuerecunde. Hoc quod audire vulgo soles, quod apud Græcos in prouerbum cessit, talis hominibus fuit oratio, qualis vita. Quemadmodum autem vniuscuiusq; actio dicenti similis est, sic genus dicendi aliquando imitatur publicos mores. Si disciplina ciuitatis laborauit, & se in delicias dedit, argumentum est luxuriæ publicæ, orationis lasciuiæ: si modo non in vno aut in altero fuit, sed approbata est, & recepta. Non potest alius esse ingenio, alius animo color. Si ille sanus est, si compositus, grauis, temperans, ingenium quoque siccum ac sobrium est: illo vitiato, hoc quoque afflatur. Non vides, si animus languet, trahi membra, & pigre moueri pedes? si ille effæminatus est, in ipso incessu apparere mollitiem? si ille acer est & velox, concitari gradum? si furit, aut (quod furori simile est) irascitur, turbatum esse corporis motum, nec ire, sed ferri? Quanto hoc magis accidere ingenio putas, quod totum animo permixtum est? ab illo fingitur, illi parer, inde legem petit. Quomodo Mecænas vixerit, notius est, quam ut narrari nunc debeat: quomodo ambulauerit, quam delicatus fuerit, quam cupierit videri, quam vitia sua latere noluerit. Quid ergo? non oratio eius æque soluta est, quam ipse discinctus? non tam insignita illius verba sunt, quam cultus, quam comitatus, quam domus, quam vxor? Magni ingenij vir fuerat, si illud egisset via rectiore, si non vitasset intelligi, si non etiam in oratione diffunderet. Videbis itaque eloquentiam ebrij hominis inuolutam, & errantem, & licentiæ plenam. ² Mecænas in cultu suo. ³ Quid turpius amne, siluisque ripa comantibus? Vide ut alueum ⁴ lintribus arent, versoque vado ⁵ remittant hortos. Quid si quis femina ⁶ cirro crispata, & labris ⁷ columbatur? Incipitque suspirans, ⁸ ut ceruicelaxa feratur. ⁹ nemo ¹⁰ tyranni, irremediabilis factio rimantur, epulis, lagænaque tentant domos, & sæpe mortem exigunt. ¹¹ Genium festo vix suo testem, ¹² tenuis cerei fila & crepacem molam. focum mater aut vxor ¹³ inuestiunt. Non statim hæc cum legeris, hoc tibi occurreret, hunc esse qui ¹⁴ solutis tunicis in vrbe semper incesserit? Nam etiam cum absentis partibus Cæsarisungeretur, signum à discincto petebatur. Hunc esse qui in tribunali, in rostris, in omni publico coetu sic apparuerit, ut ¹⁵ pallio velaretur caput, exclusis vtrimque auribus, non aliter quam in Mimo ¹⁶ diuites fugitiui solent? Hunc esse cui, cum maxime ciuilibus bellis strepentibus, & sollicita vrbe & armata, comitatus hic fuerit in publico: spadones duo, magis tamen viri quam ipse? Hunc esse, qui ¹⁷ vxorem milles duxit, cum vnam habuerit? Hæc verba tam improbe structa, tam negligenter abiecta, tam contra consuetudinem omnium posita, ostendunt mores quoque non minus nouos & prauos, & singulares fuisse. Maxima laus illi tribuitur mansuetudinis: pepercit gladio, sanguine abstinuit: nec vlla alia re, quid posset, quam licentia ostendit. Hæc ipsam laudem suam corrumpit, istis orationis portentosissimæ deliciis. Apparet enim mollem fuisse, non mitem. Hoc istæ ambages compositionis, hoc verba transuersa, hoc sensus magni quidem sæpe, sed enervati dum exeunt, cuius manifestum facient, motum illi felicitate nimia caput: quod vitiū hominis esse interdum, interdum temporis solet. Vbi luxuriam late felicitas fudit, cultus primum corporum esse diligentior incipit; deinde supellectili laboratur; deinde in ipsas domos impenditur cura, ut in laxitatem ruris excurrant, ut parietes aduectis trans maria marmoribus fulgeant, ut tecta varientur auro, ut lacunaribus pauimentorum respondeat nitor; deinde ad canas lautitia transfertur, & illic commendatio ex nouitate, & soliti ordinis commutatione captatur. ut ea ¹⁸ quæ claudere cænā solent, prima ponantur; ut quæ aduenientibus dabantur, exeuntibus dentur. Cum assuevit animus fastidire quæ ex more sunt, & illi pro sordidis solita

sunt; etiam in oratione quod nouū est, quærit: & modo antiqua verba atq; exoleta reuocat & profert: modo fingit, & ignota deflectit: modo id quod nuper increbuit, pro cultu habetur, audax translatio, ac frequens. Sunt qui sensus præcidat, & hinc gratiam sperent, si sententia pependerit, & audienti suspensionem sui fecerit: sunt qui illos detineant, & porrigant: sunt qui non vsque ad vitium accedant (necesse est enim hoc facere, aliquid grande tentanti) sed qui ipsum vitium ament. Itaque vbicumque videris orationem corruptam placere, ibi mores quoq; à recto descivisse, non erit dubium. Quomodo conuiuitorum luxuria, quomodo vestium, agræ ciuitatis indicia sunt: sic orationis licentia (si modo frequens est) ostendit animos quoque, à quibus verba exeūt, procidisse. Mirari quidem non debes corrupta excipi, non tantum à¹⁹ corona sordidiore, sed ab hac²⁰ turba quoque cultiore. Togis enim inter se isti, non iudiciis distant. Hoc magis mirari potes, quod non tantum vitiosa, sed & vitia laudantur. Nam illud semper factum est: nullum sine venia placuit ingenium. Da mihi quemcumque vis magni nominis virum. dicam, quid illi ætas sua ignouerit, quid in illo sciens dissimulauerit. Multos dabo, quibus vitia non nocuerint: quosdam, quibus profuerint. Dabo, inquam, maxime famæ, & inter miranda propositos: quos si quis corrigit, delet. Sic enim vitia virtutibus immixta sunt, vt illas secum tractura sint. Adice nunc, quod oratio certam regulam non habet. Consuetudo illam ciuitatis, quæ numquam in eodem diu stetit, versat. Multi ex alieno sæculo petunt verba: duodecim tabulas loquuntur: Gracchus illis, & Crassus, & Curio, nimis culti & recentes sunt: ad Appium vsque, & ad Coruncanum redeunt. Quidam contra, dum nihil nisi tritum & vtitatum volunt, in sordes incidunt. Vtrumq; diuerso genere corruptū est, tam mehercules, quam si vellent splendidis vti, ac sonantibus, & poeticis, necessaria, & in vsu posita vitare: tam hunc dicam peccare, quam illum. Alter se iusto plus colit, alter se iusto plus negligit:²¹ ille & crura,²² hic nec alas quidem vellit. Ad compositionem transeamus, quot genera tibi dabo in hac, quibus peccetur? Quidam præfractam & asperam probant; disturbant de industria, si quid placidius effluxit, nolunt sine salebra esse iuncturam; virilem putant & fortem, quæ aurem inæqualitate percutiat. Quorumdam non est compositio: modulatio est: adeo blanditur, & molliter labitur. Quid de illa loquar, in qua verba differuntur, & diu expectata vix ad clausulas redduntur? Quid de illa in exitu lenta, qualis Ciceronis est, deuexa, & molliter desinens, nec aliter quam solet, ad morem suum pedemque respondens? Non tantum in genere sententiarum vitium est, si aut pusillæ sunt & pueriles, aut improbæ, & plus ausæ quam pudore saluo licet: sed si floridæ sunt, & nimis dulces, si in vanum exeunt, & sine effectū, nihil amplius quam sonant. Hæc vitia vnus aliquis inducit, sub quo tunc eloquentia est: ceteri imitantur, & alter alteri tradunt. Sic Sallustio vigēte, amputatæ sententiæ, & verba ante expectatū cadentia, & obscura breuitas, fuere pro cultu. Arruntius vir raræ frugalitatis, qui historias belli Punici scripsit, fuit Sallustianus, & in illud genus nitens. Est apud Sallustium: *Exercitum argento fecit*: id est, pecunia parauit. Hoc Arruntius amare cœpit: posuit illud omnibus paginis. Dicit quodam loco: *Fugam nostris fecere*. Alio loco, *Hiero rex Syracusanorum, bellum facit*. Et alio loco: *Quæ audita Panormitanos dedere Romanis fecere*. Gustum tibi dare volui. Totus his contextur liber. Quæ apud Sallustium rara fuerunt, apud hunc crebra sunt, & pæne continua, nec sine causa. ille enim in hæc incidebat: at hic illa quærebat. Vides autem quid sequatur, vbi alicui vitium pro exemplo est. Dixit Sallustius:²³ *Aquis hiemantibus*. Arruntius in primo libro belli Punici ait; *Repente hiemauit tempestas*. Et alio loco, cum dicere vellet frigidum annum fuisse, ait: *Totus hiemauit annus*. Et alio loco: *Inde sexaginta onerarias, leues præter militem & necessarios nautarum, hiemante Aquilone misit*. Non desinit omnibus locis hoc verbum infulcire. Quodam loco Sallustius dicit: *Inter arma civilia æqui boni famas petit*. Arruntius non temperauit, quominus primo statim libro poneret: *Ingentes esse famas de Regulo*. Hæc ergo & huiusmodi vitia, quæ alicui impreflit imitatio, non sunt indicia luxuriæ, nec animi corrupti. Propria enim esse debent, & ex ipso nata, ex quibus tu æstimes alicuius affectus. Iracundi hominis iracunda oratio est: commoti nimis incitata, delicati tenera & fluxa. Quod vides istos sequi, qui²⁴ aut vellunt barbam, ²⁵ aut interuellunt: qui labra pressius tondent & abradunt, seruata & ²⁶ submissa cetera parte: qui ²⁷ lacernas coloris improbi sumunt, qui ²⁸ perlucem togam, qui nolunt facere quidquam, quod hominum oculis transire liceat. Irritant illos, & in se aduertunt: volunt vel reprehendi, dum conspiciantur. Talis est oratio Mecænatis, omniumq; aliorum, qui non casu errant, sed scientes volentesque. Hoc à magno animi malo oritur. Quomodo in vino non ante lingua titubat, quam

mens cessit oneri, & inclinata²⁹ vel perdita est: ita ista oratio (quid aliud quam ebrietas?) nulli molesta est, nisi animus labat. Ideo ille curetur: ab illo sensus, ab illo verba exeunt, ab illo nobis est habitus, vultus, incessus. Illo sano ac valente, oratio quoque robusta, fortis, virilis est: si ille procubuit, & cetera sequuntur ruinam.

— Rege incolumi, mens omnibus una est.

Amisso, rupere fidem.

Rex noster est animus. hoc incolumi, cetera manent in officio, parent & obtemperant: cum ille paullum vacillauit, ³⁰ simul nutant. Cum vero cessit voluptati, artes quoque eius, actusque marcent, & omnis ex languido fluxoque conarus est. Quoniam hac similitudine usus sum, perseverabo. Animus noster modo rex est, modo tyrannus. rex, cum honesta intuetur, salutem sibi commissi corporis curat, & nihil imperat turpe, nihil sordidum: ubi vero impotens, cupidus, delicatus est, transit in nomen detestabile ac dirum, & fit tyrannus. Tunc illum excipiunt affectus impotentes, instantque: qui initio quidem gaudet, ut solet populus largitione nocitura frustraplenus, & quæ non potest haurire, contrectat. Cum vero magis ac magis vires morbus exedit, & in medullas nervosque descendere deliciae: conspectu eorum, quibus se nimia aviditate inutilem reddidit, lætus, pro suis voluptatibus habet spectaculum, alienarum subministrator libidinum, testisque, quarum sibi usum ingerendo abstulit. nec illi tam gratum est abundare iucundis, quam acerbum, quod non omnem illum apparatus per gulam ventremque transmittit: non cum omni exoletorum faminarumque turba conuolutatur: mæretque, quod magna pars suæ felicitatis exclusa corporis angustiis, cessat. Numquid enim, mi Lucili, hic furor est, quod nemo nostrum mortalem se cogitat: quod nemo imbecillum? imo quod nemo nostrum unum esse se cogitat? Adspice culinas nostras, & concursantes inter tot ignes coquos nostros: unum videri putas ventrem, cui tanto tumultu comparatur cibus? Adspice ³¹ veteraria nostra, & plena multorum saeculorum vindemiis horrea: unum putas videri ventrem, cui tot consulum regionumque vina conduntur? Adspice quot locis vertatur terra, ³² quot millia colonorum arent, fodiant: unum putas videri ventrem, cui & in Sicilia, & in Africa seritur? Sani erimus, & modica concupiscebimus, si unusquisque se numeret: metiatur simul corpus, sciatque nec multum capere, nec diu posse. Nihil tamen æque tibi profuerit ad temperantiam omnium rerum, quam frequens cogitatio brevis æui, & huius incerti. Quid quid facies, respice ad mortem.

I. L I P S I V S.

1. **T** Alis hominibus oratio.] *Solonis dictum vetus: τὸν λόγον εἰδὼν εἶναι τὴν ἔργων: Sermonem imaginem factorum esse. Platonis Οἷός ὁ λόγος τοιοῦτος ὁ τρόπος: Qualis oratio, talis vita.*

2. Mecænas in cultu suo.] *Libri, de cultu suo.*

3. Quid turpius.] *Fecerat Muretus, Quid purius, sensum credo secutus, sed aduersis omnibus libris: qui præferunt quod vulgari. Fortasse, Mecænatis in cultu suo quid turpius? tum versus:*

Amne filiusque ripa comantibus.

Sunt enim versiculi fere (quod obserues) undecim-syllabarum.

4. Lintibus arent.] *Ut Virgilius:*

— vastum maris æquor arandum est.

5. Remittant hortos.] *Scaliger ille eximius faciebat, remigant hortos: ut dicat quod Virgilius, — viridesque fecat placido æquore silvas.*

Sed versus vacillet: & legam ego, remiciant hortos. Videsne, inquit, ut arent alueum tenuem inter hortos, & remis sublati hortos ipsos verberent?

6. Cirro crispatæ.] *Cuius cirri penduli crispentur, & annulati sint à calamistro.*

7. Columbatur.] *Recte, & nota oscula columbina: tamen in meo palam, colubatur. quod non abhorreat à Mecænatis sermone, & scimus bestias illas arte iungi, & Plauti verbo, limari. Quin & duplex lingua est colubrorum, & idem Plautus alibi ludit. Fac me proserpentem bestiam, duplicem linguam ut habeam.*

8. Ut ceruice laxa feratur.] *Scaliger, ferantur. Sed hoc verbi nusquam in scriptis, qui præferunt omnes, sanantur, aut quidam fanatur. Quod postremum arripio, nouatore illo dignum: atque à Fano deriuo, & interpretor Furere atque insanire. Nonne ab eo Fanatici? Lego tamen singulari numero, fanatur, ex sensu: & paullo ante, & ceruice lapsa, quod item nonnulli libri. nam labi & iactari ceruix solet in furore.*

9. Nemo tyranni.] *Prisci libri, nemore; quidam ne mori; alij nec more: quod ultimum probem, sed cum prioribus iungam, ut ultra morem bacchetur.*

10. Tyranni irremediabilis.] *Irremediabilem, ἀνήμερον, implacabilem atque insanabilem capimus: sed in sententia reliqua hæremus. Scaliger putat, direptionem domus describi, cum à tyranno milites immissi omnia esculenta ac poculenta prædam suam faciunt. Mihi videbantur describi satellites, aut ministri togatæ tyrannidis, qui in conuiuiis & poculis insidiantur, verba ibi liberiora captant, & exitium inde struunt. Hæc facturata, vel è Tacito liquet, & ipso Seneca De Beneficiis. Sane verba illuc eunt.*

11. Genium festo.] *Deparcum hominem describit, qui nec Genium Genij festo placat.*

12. Tenuis cerei.] *Mihi rectum. lumen ibi tenue, cereus vix ceratus. Magnus ille vir, tenuis Cereris, & ad famam refert.*

13. Inuestiunt.] Idem interpretatur, fouent & calfaciunt, vultque à Vesta ambitiose formatum. Ego censebam, à Veste potius: & significari in anari illius adibus, ipso Genij festo, exiguum focum, quem assiderent & cingerent mater aut vxor: & demissa, vt solent, vestibus tegerent. Hæc in partibus: ipsos versus ordinatos (pro meo iudicio) dabo: præstus, non continuos fuisse, sed particulas electas à Seneca, in quibus nouitas vel affectatio emerent. Itaque argumenta palam dissident, nec hærent. Fateor tamen ex longiore vno carmine esse, cui titulus De cultu suo. Commation vnum, de Cymbis inter hortos:

* Meus, comantibus: an à cono.

Amne, siluisque ripa * comantibus,
Vides vt alueum lintribus arent,
Versoque vado remiiciant hortos!

Commation alterum, Venercum:

Quid, si quis fæminæ cirro-crispatæ
Labris colubatur?

Tertium, de Bacchabunda:

— incipitque su-
Spirans, & ceruice lapsa fanatur,
* Nec more.

* Vel E more.

Quartum, super tyrannide:

Tyranni irremediabilis factio
Rimantur epulis, lagenæque tentant
Domos, & sæpe mortem exigunt.

Quintum:

Geniumque festo vix suo testem.
Tenuis cerei fila, & crepacem molam.
Focum mater aut vxor inuestiunt.

Sed quid aliud agimus? in Seneca pergamus.

14. Solutis tunicis.] Notum & decantatum est. Poëta de illo:

Improbe, quid tandem tunicæ nocuere solutæ?
Aut tibi ventosi quid nocuere sinus?

Ubi & de toga laxa fatetur.

15. Pallio velaretur caput.] Quod imbecilli aut delicatuli solent. Nam reliqui capite intecto. Docui in Amphitheatro, cap. xx. atque ibi de ipso hoc loco.

16. Diuites fugitiui.] Imo diuites non fugiunt, sed eorum serui. Scribo, Diuitis, igitur: aut Diuite, vt is titulus fuerit Mimi.

17. Vxorem millies duxit.] Terentiam suam, cum qua assidua iurgia, diuortia, iterumque coniugia. Vide De Prouid. cap. iii.

18. Quæ claudere cænam.] Non lactucatantum, de quibus Martialis:

Claudere quæ cænas lactuca solebat auorum,
Dic mihi cur nostras incohet illa dapes?

Sed de aliis etiam deliciis noster intelligit, quas aperit Plutarchus VIII. Coniual. Quæst. cap. ix. ubi notat, ordinem quoque ciborum causam morbis dedisse. Quippe mensæ, inquit, quæ prius appellabantur frigida: ostreorum, echinorum, crudorum olerum (inter quæ lactuca) ab ultimo agmine ad frontem traductæ, locum nunc obtinent primum.

19. Corona sordidiore.] Pullata plebe.

20. Turba quoque cultiore.] Nitida & splendenti: Senatore & Equite.

21. Ille & crura.] Quod effeminati solent.

22. Hic nec alas.] Atque ita hircum olet.

23. Aquis hiemantibus.] De mari est. & tale hoc Horatij: ---- & atrum
Defendens pisces hiemat mare.

24. Aut vellunt barbam.] De Brenit. vit. cap. xii.

25. Aut interuellunt.] Tertullianus De cultu. fæm. ca. viii. Proprias præstigias formæ & hic sexus (virilis) sibi agnoscit, barbam acrius cadere, interuellere.

26. Submissa cetera parte.] Puto magis, certa parte: nempe extrema, & quam *μύταρα* vocamus.

27. Lacernas coloris improbi.] Purpurei aut coccinei. Ideo autem improbus, quia nondum tritus, & impudentie vel audaciæ aliquid habebat.

28. Perlucentem togam.] Sericam aut bombycinam, fæminarum exemplo.

29. Vel perdita est.] Amisisse enim mentem dicitur, qui eius usum. Atque hoc melius quam, prodita: vt alij.

30. Simul nutant.] Libri omnes, dubitant. Legerem, titubant.

31. Veteraria nostra.] Alij, veterana. quomodo in Scholiaste Horatij: Ioculariter amphoram, quam habebat in veterano, alloquitur. Veterana igitur, ubi vina vetera, aut vt veterascerent, reponebant: Apothecas alio nomine, aut & Horrea dicta. Horatius:

Parcis deripere horreo
Cessantem Bibuli consulis amphoram.

32. Quot millia colonorum.] Deus bone, nota opes vnius privati hominis: & adde sis quæ in Admirandis lib. ii. dixi.

Quare quibusdam temporibus] *Corrupta ratione viuendi corruptum dicendi genus plerumque & publice & privatim provenire. esse etiam nonnullos quos stultum imitandi studium eodem perducatur.*

Vt ea quæ cludere cœnam solent, prima ponantur,] *Hoc lactuca euenisse scribit Martialis:*

Claudere quæ mensas lactuca solebat aurosum;

Dic mihi, cur nostras inchoat illa dapes?

Plutarchus quoque inter causas, è quibus noua morborum genera exorta sunt, & hanc non in postremis esse ait, quod quæ cludere cœnam solebant, ad principium illius tralata sint. Sed Plutarchi verba vulgo male leguntur, hoc modo: τὴν δὲ τὰ ἐν αὐτῇ ἐδεσῶν καὶ μετακόσμησιν ἔμικρὰν ἔχειν ἀλαφροτάτην. ubi pro αὐτῇ legendum est αὐτῆς. Sequitur: αἱ γὰρ χαλούμνηται ψυχραὶ τε ἀπερὶ τὸ πρῶτον ὁσπρέων ἔχειν ὠμῶν λαχάνων. Legendum, τὸ πρῶτον ὁσπρέων, ἐχίνων, ὠων, λαχάνων. Sequitur: ἀπὸ ἐλαφρῶν ὁ πλάτων ἀπ' ἔργων ὅτι τὰ μετὰ χθεῖσαι, τὴν πρῶτην αὐτῇ τῇ ἐσχάτης τὰ ἐν ἔχουσιν. Sed magnum fecerit qui reperit, quid illic inter oua & olera faciat Plato. Legendum autem ὡσπερ ἐλαφρῶν ὁ πλάτων. Hæc & eiusdem generis alia plurima iam pridem in Plutarcho emendauimus: quæ si Deus volet, suo tempore edentur.

P I N C I A N V S.

Si approbata est & recepta.] *Scribe, sed approbata est & recepta, ex vetere lectione.*

Mæcenas in cultu suo.] *De cultu suo eadem, non in cultu suo & paulo ante ire, non iri: & nunc non tunc.*

Vide ut alueum lintribus aret, versoque vado remittat hortos. *Exemplar familiare:* Vide ut alueum lintribus arent, versosque vado remittant hortos.

Quid si quis fœminæ cirro crispat, & labris columbatur?] *Vetus lectio, Quid si quis fœminæ cirro crispatæ labris columbatur?*

Vt ceruice lasa sanantur.] *Idem exemplar, ut ceruice lasa feratur.*

Ne mori tyranni irremediabilis factio] *Nemo tyranni, &c. idem exemplar.*

Tum tam negligentem abiecta, *Particula tum tollenda, ex eadem.*

Quod vitium hominis esse, interdum corporis solet.] *Corrige, quod vitium hominis esse interdum, interdum temporis solet, ex exemplari Facundi & Primitiui.*

Vt ea quæ cludere solent cœna prima ponantur,] *Emendo, ut ea quæ includere cœnam solent, prima ponantur, ex vetere lectione.*

Et illi & pro sordidis solita sunt,] *Ex duabus coniunctionibus posterior expungenda ex eadem.*

Modo fingit & ignota deflectit,] *Eadem, modo fingit ignota ac deflectit.*

Et hoc gratiam sperent, si sententia pependerit,] *Hinc, non hoc, eadem, & paulo post ament, non amet.*

Ad Appium & vsque ad Coruncanum redeunt.] *Corrigendum, Ad Appium vsque & Coruncanum redeunt. ex eadem.*

Quam si nollent splendidis uti,] *In quibusdam codicibus excerptum in margine, lege scribendum vellent, non, nollent.*

Deo blanditur & molliter labitur.] *Scribe, adeo blanditur, &c. ex vetere lectione.*

Vix ad clausulas redduntur.] *Redeunt, non redduntur, eadem.*

Quid illa in exitu lenta,] *Castigandum reor, Quid de illa in exitu lenta.*

Quæ audita Panormitanos debere Romanis fecere.] *Dedere, non debere, lege ex vetere lectione. & paulo ante, fugam fecere, non facere.*

Irritant illos, & in se aduertunt.] *Scribe, auertunt, non aduertunt, ex eadem.*

Nulli molesta est, nisi animus labatur.] *Eadem labat, non labatur.*

Simul dubitant,] *Legendum puto, simul nutant.*

Non cum omni exoletorum] *Scribe, Quod non cum omni exoletorum, ex vetere lectione.*

Nunquid enim, mi Lucili, hic furor est,] *Ex scriptis exemplaribus quadam sic legunt, Nunquid enim, mi Lucili, in hoc furor est. Alia negationem addunt, Nunquid enim mi Lucili, in hoc furor non est.*

In illo quod nemo nostrum] *Exemplar Scholasticum, In illo etiam quod nemo. Exemplar Franciscanum, Imo in illo quod nemo nostrum. quam lectionem magis probō.*

Cui tanto tumultu comparatur cibus?] *Vetus lectio, Cui tantorum cultu comparatur cibus.*

Aspice veteraria nostra,] *Veterana, non veteraria, exemplar Franciscanum.*

Tot consulum regionumque vina cluduntur.] *Exemplar Scholasticum, tot climatum regionumque vina conduntur.*

Nihil tam æque tibi profuerit] *Tamen, non tam, vetus lectio.*

O P S O P O E V S.

Litteratorum lumen 101. *Scaliger comm. in catalect. Virg. Non solum cultum Mæcenatis molle & dissolutum, sed & orationem quoque περὶ φῶσαν fuisse annotat Seneca: ut etiam eius μωροβρεχεῖα καὶ βορρῦνοις orationis cauilletur Augustus. Sed melius ex hominis oratione noueris: ut illa, Amne siluisque ripa commantibus vide ut alueum lintribus arant, versosque vado remigant hortos. Voluit enim dicere quod Virgilius.*

Viridesque secant placido æquore siluas.

Sane non minus ambitiose hic de aqua quam de aere apud Aristophanem ὄρνισι:

Αλίμδρον αἰδὲ ποσὶ ἀύλαχα τίμων.

Item, Fœminæ circumcrispata labris columbatur: incipitque suspirans, uti cœuicelaxa ferantur. Tamen columbarim serere balia dixit Cn. Mart. & *Ἐὶ περὶ εἶδος φιλήματος* apud Græcos. Item de domo, quæ deriperetur: Tyranni irremediabilis factio rimantur epulis, lagœnaque tentandomos, & saepe mortem exigunt. Nam tyranni irremediabilis *gracissat ambitiose*, *τὸ πρὸς ἀντικέτον*. pro quo optimus poeta. implacabilis, implacatus. Rimari autem domos lagœna, aut epulis in direptione, quum milites omnia *ἀνὸς χάπτο* ferunt agunt: que ut quicquid esculenti, aut poculenti inuenerint, dripiant. Illud vero, mortem exigunt: cum etiam interficiunt, nec, ut alij, pecuniam exigunt. Item tenuitatem familiæ quum describit: Genium festo vix suo testem, tenuisque Cereris filia, & crepacem molam Focum mater aut timor inuestiunt. Magna sane hyperbole, ut Genius à tam tenui familia absit in suo festo, sine quo festum esse non potest: & farinam in molendino per fistulam manantem vocauit filia tenuis Cereris, quod tenuis eius ductus, ut fili. Deinde inuestire focum, pro fouere, & calfacere ambitiose nimis *Vesta* vocauit: & melius legeretur, inuestant, quam inuestiunt. Hæc. Scaliger.

Antea, in numero diuites fugitiui solent. Lipsius epist. 23. lib. 3. Vide & ride errorem. Scripserat Seneca, in mimo fugitiui solent. At ij qui nummo legebant, vocem diuites addiderunt. acute. nummi enim certe diuitibus conueniunt. Nisi tamen placet, in mimo, diuitijs fugitiui. In Comædijs autem & mimis seruuli fugitiui coniecto in humeros pallio & capite velato exprimebantur. eiusque rei exempla in Plauto. Item & delicati, quo tangit Comicus Curculione, Tum isti Græci palliati capite operto qui ambulant. Id faciebant, credo, vitandi solis: cum pilles vsus iis non esset.

GRVTERVS ET IVRETVS.

Q Vam in Mimo diuites fugitiui solent] Lipsius lib. 3. Epist. quæst. 23. arbitratur scripsisse Senecam, quam in mimo fugitiui solent. ut ij, inquit, qui nummo legebant, vocem diuites addiderunt acute. nummi enim diuitibus conueniunt. nisi tamen placet, in mimo, Diuitijs fugitiui. In Comædijs autem & mimis seruuli fugitiui coniecto in humeros pallio & capite velato exprimebantur. hæc Lipsius ibidem, & in libro de Amphit. cap. 20. magis est ut legat, non aliter quam in mimo diuite fugitiui solent. Ad rem ipsam quod attinet, delicatos fuisse aut imbecillum capite incedere palliato, haurimus etiam ex Plutarcho, ubi superbiam Pompeiani liberti Demetrii taxans, Domino stante ipsius, inquit, accumbebat *δὲ ὧτων τὸ ἰκεφάλῃς τὸ ἰκεπτόν*, qui locus bene allucet illi Senecæ sicut & huic Petronij describentis accubitus molliissimi omnium Malchionum: Pallio coxino adrasum incluse rat caput. & Plauti versum ausim illuc trahere:

Tum isti Græci palliati, capite operto qui ambulant.

Scenice enim tangit delicatos & molles istos, quod etiam alias solet per occasionem. vide d. c. 20. Lipsij.

Ad Aprium vique & ad Coruncanum redeunt] Huc facit Symmachi locus lib. 3. c. 44. Si tibi vetustatis tantus est amor, pari studio in verba prisca redeamus, quibus Salij canunt, & Augures aues consulunt, & Decemviri tabulas condiderunt. Iamdudum his renunciatum est, & successio temporum placita priora mutauit, vide ad hunc locum Juretum.

ARGVMENTVM I. LIPSII.

CONTRA nimis sermonis aut stili anxios: & minuti hoc animi esse. Cum fiducia scribendum loquendumque, sine quæsito ornatu. Quem in animo potius spectat. Oqualis ille, ubi Virtutes eum excoluerunt? omnes in amorem rapiat, si conspici possit. At externus iste splendor falsus, aut nihil est: item aurum omne & pecunia, quæ miramur. Non faciunt hæc felices, aut securos: imo & miseros, & miserandos.

EPIST. CXV.

N Imis anxium esse te circa verba & compositionem, mi Lucili, nolo: habeo maiora quæ cures. Quære quid scribas, non quemadmodum: & hoc ipsum, non ut scribas, sed ut sentias: ut illa quæ senseris, magis applies tibi, & veluti signes. Cuiuscumque orationem videris sollicitam & politam, scito animum quoque non minus esse pusillis occupatum. Magnus ille remissius loquitur, & securius: quæcumque dicit, plus habent fiduciæ, quam curæ. Nosti complures iuuenes, barba & coma nitidos, de capsula totos: nihil ab illis speraueris forte, nihil solidum. Oratio vultus animi est: si circumtonsa est, & fucata, & manufacta, ostendit illum quoque non esse sincerum, & habere aliquid fracti. Non est ornamentum virile, concinnitas. Si nobis animum boni viri liceret inspicere, ô quam pulchram faciem, quam sanctam quam ex magnifico placidoque fulgentem videremus? hinc iustitia, illinc fortitudine, hinc temperantia, prudentiaque lucentibus. Præter has frugalitas, & continetia, & tolerantia, & libertas, comitasque, & (quis credat?) in homine rarum humanitas bonum, splendorem illi suum affunderent. Tum prouidentia, tum elegantia, & ex istis magnanimitas eminentissima, quantum, dii boni, decoris illi, quantum ponderis, grauitatisque adderent? quanta esset cum gratia auctoritas? Nemo illum amabilem, qui non simul venerabilem diceret. Si quis viderit hanc faciem altiore fulgentioreque, quam cerni inter humana con-

fuevit, nonne velut numinis occurſu obſtupefactus reſiſtat, & ⁴ vt fas ſit vidiffe, tacitus precetur? Tum aduocante ipſum vultus benignitate productus, adoret ac ſupplicet: & diu contemplatus multum exſtante, ſupraque menſuram ſolitorum inter nos adſpici, elatam, oculis mihi quidem, ſed nihilominus viuido igni flagrantibus, tunc demum illam Virgilij noſtri vocem verens atque attonitus emittat:

O quam te memorem virgo? namque haud tibi vultus

Mortalis, nec vox hominem ſonat. -----

Sis felix, noſtrumque leues quæcumque laborem.

Aderit, leuabitque, ſi colere eam voluerimus. Colitur autē non taurorum opimis corporibus contrucidatis, nec ⁵ auro argētoque ſuſpenſo, nec in theſauros ⁶ ſtipe infuſa, ſed pia & recta voluntate. Nemo, inquam, non amore eius arderet, ſi nobis illam videre cōtingeret. Nunc enim multa ⁷ obſtrigillant, & aciem noſtram aut ſplendore nimio re-percutiunt, aut obſcuro retinent. Sed quemadmodum viſus oculorum quibuſdā medicamenti acui ſolet, & repurgari: ſic & nos, ſi aciem animi liberare impedimentiſ voluerimus, poterimus perſpicere virtutem, etiam obrutā corpore, etiam paupertate op-poſita, & humilitate & infamia obiacentibus. Cernemus, inquam, pulchritudinem illam, quamuis ſordido obteſtam. Rurſus eque malitiam, & ærumnoſi animi veterum perſpiciemus: quamuis multus circa diuitiarum radiantium ſplendor impediāt, & in-tuētem, hinc honorum, illinc magnarum poteſtatum falſa lux verberet. Tunc intelli-gere nobis licebit, quam contemnenda miremur, ſimillimi pueris, quibus omne ludi-crum in pretio eſt. Parētibz quippe, nec minus fratribz, præferunt paruo ære empta monilia. Quid ergo inter nos & illos intereſt, ⁸ vt Aristo ait, niſi quod nos circa tabu-las & ſtatuas inſanimus, carius inepti? Illos reperti in littore calculi leues, & aliquid ha-bentes varietatis, delectant; nos ingentiū maculæ columnarum: ſiue ex Ægyptijs are-nis, ſiue ex Africæ ſolitudinibus aduectæ, porticum aliquam vel capacem populi cæna-tionem ferunt. Miramur parietes tenui marmore inductos: cū ſciamus quale ſit, quod abſconditur. oculis noſtris imponimus. Et cum ⁹ auro teſta perfundimus, quid aliud quam mendacio gaudemus? ſcimus enim ſub illo auro fœda ligna latitare. nec tantum parietibus aut lacunaribus ornamentum tenue prætenditur: omniū iſtorum quos in-cedere altos vides, ¹⁰ bracteata felicitas eſt. Inſpice, & diſces ¹¹ ſub iſta tenui mem-brana dignitatis, quantum mali lateat. Hæc ipſa res tot magiſtratus, ¹² tot iudices de-tinet, quæ magiſtratus & ¹³ iudices facit, pecunia; quæ ex quo in honore eſſe cœpit, ve-rus rerum honor cecidit: mercatoresque & venales inuicem facti, quærimus, nō quale ſit quid, ſed quanti. Ad mercedem pij ſumus, ad mercedem impij. Honēſta, quāmdiu aliqua illis ſpes ineſt, ſequimur: in contrarium trāſituri, ſi plus ſcelera promittant. Ad-mirationem nobis parentes auri argentique fecerunt: & teneris infuſa cupiditas altius ſedit, creuitque nobiſcum. Deinde totus populus in alia diſcors, in hoc conuenit: hoc ſuſpiciunt, hoc ſuis optant, hoc Dijs velut rerum humanarum maximum, cum grati vi-deri volunt, conſecrant. Denique eo mores redacti ſunt, vt paupertas maledicto pro-broque ſit, contempta diuitibus, inuiſa pauperibus. Accedunt deinde carmina poe-tarum, quæ affectibus noſtris faciem ſubdant, quibus diuitiæ velut vnicum vitæ decus ornamentumque laudantur. Nihil illis melius nec dare videntur Dij immortales poſſe, nec habere.

Regia ſolis erat ſublimibus alta columnis,

Clara micante auro.

Eiuſdem currum adſpice.

Aureus axis erat, temo aureus, aurea ſummæ

Curuatura rotæ, radiorum argenteus ordo.

Denique quod optimum videri volunt ſæculum, aureum appellant. Nec apud tragi-cos deſunt, qui lucro innocentiam, ¹⁴ ſalutem, opinionem bonam mutant.

¹⁵ *Sine me vocari peſſimum, vt diues vocer.*

An diues, omnes quærimus: nemo, an bonus.

¹⁶ *Non quare, & vnde: quid habeas, tantum rogant.*

¹⁷ *Vbi que tanti quiſque, quantum habuit, fuit.*

Quid habere nobis turpe ſit, quæris? nihil.

Aut diues opto viuere, aut pauper mori.

Bene moritur, qui, dum moritur, lucrum facit.

¹⁸ *Pecunia ingens generis humani bonum,*

*Cui non voluptas matris, aut blanda potest
Par esse prolis, non sacer meritis parens.
Tam dulce si quid Veneris in vultu micat,
Merito illa amores cælitum atque hominum mouet.*

Cum hi nouissimi versus in tragœdia Euripidis pronunciati essent, totus populus ad eijciendum & actorē & carmen consurrexit vno impetu: donec Euripides in medium ipse profiluit, petens, vt expectarent, viderentque quem admirator auri exitum faceret. Dabat in illa fabula ¹⁹ pœnas Bellerophontes, quas in sua quisque dat. Nulla enim auaritia sine pœna est, quamuis satis sit ipsa pœnarum. O quantum lacrimarum, ô quantum laborum exigit! quam misera desideratis, quam misera partis est! Adijce quotidianas sollicitudines, quæ pro modo habendi quemque discruciant. Maiore tormento pecunia possidetur, quam quæritur. Quantum damnis ingemiscunt, quæ & magna incidunt, & maiora videntur! denique vt nihil illis fortuna detrahat, quidquid non acquiritur, damaum est. At felicem illum homines, & diuitem vocant, & consequi optant, quantum ille possidet. Fateor. Quid ergo? tu vltos esse conditionis peioris existimas, quam qui habent & miseriam, & inuidiam? Vtinam qui diuitias appetituri essent, cum diuitibus deliberarent! vtinam honores petituri, cum ambiciosi, & summum adeptis dignitatis statum! profecto vota mutassent: cum interim illi noua suscipiunt, ²⁰ qui priora damnauerant. Nemo enim est cui felicitas sua, etiamsi cursu venit, satisfaciat. Queruntur & de consilijs, & de processibus suis: maluntque semper, quæ reliquerunt. Itaque hoc tibi philosophia præstabit, quo equidem nihil maius existimo: numquam te pœnitebit tui. Ad hanc tam solidam felicitatem, quam tempestas nulla concutiat, non perducent te apte verba contexta, & oratio fluens leniter. Eant vt volent, dum animo compositio sua constet, dum sit magnus, ²¹ & opinionum securus, & ob ipsa quæ alijs displicent, sibi placens: qui profectum suum vita æstimet, & ²² tantum scire se iudicet, quantum non cupit, quantum non timet.

I. L I P S I V S.

1. **E**T veluti signes.] *Signo impresso munias, ne elabantur, ne eripiantur. Metaphora à vasis, quæ signare solemus custodiæ.*

2. De capsula totos.] *Mihi placeat. & est ipsum, quod noster sermo habet, De arcula prodire. Scilicet vestes, & quæ munda haberi volumus, capsula aut arca clauduntur: toti ab ea sunt, quorum habitus sic politus, vt prodire se recenter clamet. Adde De Tranquill. cap. 1. Doctissimus tamen Scaliger de scapulatos legit: eosq; accipit, Effluit effuso quis toga laxa sinu.*

3. Si circumtonsa est.] *Perpolita, curiose recisa, & velut rotundata. Nam sic in coma solent. Varro in Fragmento Alij sunt circumtonsi, & torti atque vinctuli, vt mangonis videantur esse serui.*

4. Vt fas sit vidisse.] *Sollemnis in occurſu Deorum precatio. Apud Liuium lib. 1. Proculus conspecto Romulo, venerabundus adstitit, precibus petens, vt contra intueri fas esset. Et L. Vitellius in Dione, cum Caligula rogasset, Ecquid cum Luna congregientem se vidisset? abiectis in terram oculis, Nam vobis Dijs Domine, inquit, solis inter vos licet videre.*

5. Auro argentoque suspenso.] *Inter donaria.*

6. Stipe infusa.] *Varro: Dijs, cum thesauris assem dant, stipem dicunt. Adde nostrum De Benefic. vii. cap. iv.*

7. Obstrigillant.] *Obstant, se opponunt. Vide Nonium Marcellum in eo verbo.*

8. Vt Aristo ait.] *Aristo ille Chius, Zenonis discipulus.*

9. Auro tecta perfundimus.] *Interiora tecta, id est lacunaria, è sequentibus: et si superiora etiam solent, & tegulas ipsas inaurare.*

10. Bracteata felicitas.] *Manet in imagine. sicut illic auri tenuis bractea, siue lamina, inducitur: sic in nostra ista felicitate solidum non est, species tantum & velut crusta.*

11. Sub ista tenui membrana.] *Allusum videatur ad dictum Antigoni regis, qui muliercula admiranti felicitatem eius dixit: O mulier si scias quantum mali sub fascia ista (diademate) lateat, nec humi iacentem tollas.*

21. Tori iudices detinet.] *In litibus cognoscendis & finiendis.*

13. Iudices facit.] *Non tangit ambitum, aut quod emerint dignitatem: sed significat ex censu & opibus fieri, quod Roma obtinebat.*

14. Salutem, opinionem.] *Retineo salutem, et si libri vacillant. Nam sequentia verba dicunt, etiam vitam & salutem sperni prælucro. Quid verba? res ipsa cotidie.*

15. Sine me vocari.] *Non sunt vnius poetæ, sed plurium, hi versus: extremi autem Euripidis, vt dicam.*

16. Non quare & vnde.] *Satyricus: Vnde habeas quærit nemo, sed oportet habere.*

17. Vbique tanti.] *Idem:*

—— tanti, quanti habeas, sis.

18. Pecunia ingens.] *Hæc ex Euripide siue ipse, siue alius. Greci quidem in Stobæi Ser. LXXXIX.*

Ω χρυσὲ, δεξιῶμα καὶ λίσσον βροτοῖς.
 Ως ἔδδ' μήτηρ ἠδονὰς τοῖας ἔχει,
 Οὐ παῖδες ἀνθρώποισιν, ἔ φίλος πατήρ.
 Εἰ δ' ἢ κύρις τοῖσ' τον ὀφθαλμοῖς ὄρᾳ,
 Οὐ γὰρ μὲ' ἐρώτας μνείους αὐτὸν τρέφειν.

Vertit liberius, sed elegantissime, & puto, ipse. Moneo, Græcos etiam in xv. libro Athenæi legi, & versu auctiores: sed quem Seneca hic neglexit.

19. Pœnas Bellerophontes.] Si poetarum est ille Bellerophontes, nescio quid illi cum auro. Ambitione an superbia calum affectasse lego, & Pegasiam subuolantem, excussam à Jone & occisum: de auaritia, qua hic tangitur, querendum est.

20. Qui priora damnauerant.] Alias, cum priora. Sed ego arbitror fuisse, quos priora. Nam homines damnantur votorum, cum eorum compotes sunt, & debent exsoluere. Sane hoc dicit Seneca, adeo non panitet ambitionis, ut qui votis ad honorem talem venerit, alia suscipiat ut iterum perueniat, aliusq; ascendat. At vulgata lectio panitentia priorum inducit, minime hic pro auctoris mente.

21. Et opinionum securus.] Quid alij de illo opinentur. Editi tamen olim, & quidam scripti, opinionum suarum securus: quod plane diuersum esset, signaretq; firmum & certum decretorum.

22. Tantum scire se.] Id est, Scientiam omnem factis & profectu aestimet: valde aut minus doctum, prout timer, cupit; non timet, non cupit.

M V R E T V S.

ET veluti signes.] Veluti signa quedam eorum in animo tuo imprimas, ne deleantur. Sic & Græci dicunt ἐπιστημαίνειν. Basilus. ἀμετάστατα πέφυκεν εἶναι τὰ τῆς τοιούτων μαθήματα δι' ἀπλότητα τῆς ψυχῶν εἰς βάθος ἐπιστημονόμορα. Latini, ponere signa. Horatius:

— non est mihi tempus auenti

Ponere signa nouis præceptis.

Ut fas sit vidisse,] Fuit hæc vetus omnium gentium opinio, fas homini non esse, deum videre: & qui vidisset, præsens ei mortis periculum imminere.

Obstrigillent, Obstant, remorantur. vide Nonium.

Ad mercedem impij.] Inapte in alijs, Ad misericordiam impij. Hoc enim dicit, nos & mercede adduci ad ea quæ honesta sunt, & ad turpia. Nam neque fere quisquam gratis honestatem colit: & nihil tam impium est quod non interdum homines mercede adducti suscipiant.

Sinem evocari] Horum Euripideorum versuum extremi leguntur apud Stobæum:

Ω χρυσὲ δεξιῶμα καὶ λίσσον βροτοῖς.
 Ως ἔδδ' μήτηρ ἠδονὰς τοῖας ἔχει,
 Οὐ παῖδες ἀνθρώποισιν, ἔ φίλος πατήρ.
 Εἰ δ' ἢ κύρις τοῖσ' τον ὀφθαλμοῖς ὄρᾳ,
 Οὐ γὰρ μὲ' ἐρώτας μνείους αὐτὸν τρέφειν.

Sunt autem à Seneca liberius illi quidem conuersi: sed ita, ut ne Græcis quidem elegantia cedere videantur.

Et summum adeptis dignitatis statum.] Hæc verba in locum suum restitui, quo temere ab alijs mora erant.

P I N C I A N V S.

Hæc maiora quæ cures quam quæ scribas.] Postremæ tres dictiones quæ quæ scribas, in omnibus vetustis exemplaribus desiderantur.

Barba & coma nitidos, de capsula tortos.] Discapsulatos, pleraque exemplaria, non de capsula tortos. Codex Franciscanus, de capsula totos.

Si circumtunsa est,] Vetus lectio, si circumtonsa est.

Et quod credas in homine rarum humanitatis bonum,] Scribe, & (quis credat?) in homine rarum humanitatis bonum, ex eadem.

Splendoremque illi suum affunderent.] Distiuncula que superuacanea est, ex eadem.

Tunc prouidentia, cum elegantia,] Tum legendum, non Tunc, ex eadem.

Nemo illum amabilem.] Lege illam, non illum, de facie enim loquitur. ex eadem.

Nemo non, inquam, amore eius arderet,] Corrige, Nemo, inquam, non amore eius arderet. ex eadem.

Nunc enim multa obfigillant,] Codices quidam, obsugillant. Alij minus deprauate obfigillant. Lego obstrigillant. Cuius verbi significationem legito apud Marcellum.

Et aciem nostram aut splendore nimio repercutiunt, aut obscuræ retinent] Scribendum reor, obscuritate, non obscure: ut splendori opponatur obscuritas.

Quamuis multus circa diuitiarum radiantium splendor impediatur,] Exemplar familiare impendeat non impediatur.

Nos ingentium maculae columnarum siue ex Aegyptijs arenis] Quid si legas? eremis, non arenis, Nam solitudinum Aegypti & Hieronymus & alij meminerunt. & sequitur statim: siue ex Africa solitudinibus.

Miramur parietes tenui marmore inductos:] Codices quidam inductos, non iuctos.

Quantum mali iaceat.] Emendatius quedam exemplaria lateat, non iaceat. quum lectionem confirmat qua paulo ante præcesserunt, sub illo auro fœda ligna latitare.

Hæc ipsa res tot magistratus] Scribe, Hæc ipsa res quæ tot magistratus. & dictio sequens Pecunia, per minorem scribi debet & præcedentibus annexi, ex vetere lectione.

Quærimus non quale sit quid, sed quanti.] Scribe, quærimus non quale sit quidque, sed quanti, ex eadem.

Et honesta quamdiu spes inest, sequimur: in contrarium transire, si plus scelerata promitterent.] *Eadem*, Honestam quamdiu aliqua illis spes inest, sequimur: in contrarium transire, si plus scelera promittant.

Qui lucro innocentiam, salute opinionem bonam mutant.] *Lege*, Qui lucro, innocentiam, salutem opinionem bonam mutant, *ex eadem*.

Sine me vocari pessimum, ut diues vocer.] *Adicit eadem verbum* simul. Sine me vocari pessimum, simul ut diues vocer.

An diues, an bonus nemo, omnes quærent.] *Castiga*: An diues sit, omnes quærimus: nemo, an bonus, *ex eadem*.

Vtinam honores petitori cum ambiciosi. Vtinam qui diuitias optaturi essent, cum diuitibus deliberarent & summum,] *Mutandus ordo verborum? & scribendum ex eadem sic*: Vtinam qui diuitias appetitori essent, cum diuitibus deliberarent. Vtinam honores petitori, cum ambiciosi summum, &c.

Cum priora damnauerint.] *Exemplar familiare*, qui priora damnauerant.

Et opinionum suarum securus,] *Verbum suarum expungendum, ex veteri lectione*.

OPSOPOEVS.

Eruditiſſimus Scaliger deſcapulatos legit *Caſtig. in Tibul. lib. 1.*

Tunc procul abſiſtis quiſquis colit arte capillos,

Effluit effuſo cui toga laxa ſinu.

Horatius: Malthinus tunicis demiſſis ambulat.

Ab eo deſcapulatos iuuenes appellauit Seneca.

Turnebus Aduerſ. lib. 30. cap. 3. Seneca pereleganter & inſigniter obſigillare epiſt. 115. poſuit pro occludere: quod quadam occluſa etiam obſignabantur, ut reor. Nunc enim, inquit, multa obſigillant, & aciem, &c. Sic in lege Mænia, ſigillare oculos, quod obſigillare valet, & occludere: Varro apud Non. Contra lex Mænia eſt in pietate, ne filij patribus luci claro ſigillent oculos. Solebant autem propinqui hoc officium ſuis morientibus præſtare. Hæc Turnebus. Hodie recte m. ſſ. & Nonio legitur obſtrigillant.

GRVTERVS ET IVRETVS.

Braſteata felicitas eſt] *veteres gloſſæ, brateam ſive braſteam, tenuem auri argentiſque laminam interpretantur. inde braſtearij in l. 2. cod. de exe. artiſ. quos braſteatores vocat Firmicus lib. Matth. apud Plinium lib. 16. cap. 44. braſteas ligni legimus. & braſtearum lacunar apud Sidonium lib. 2. Epiſt. 10. & lib. 8. Epiſt. 8. geſtatorias braſteatas. apud Prudentium Hymno 10. fulgorem braſtealem. apud Martianum Capellam lib. 1. comas braſteatas. ſed & Plinius in Panegy. mentis aureæ dictum braſteatum vocat. Iuretus ad lib. 1. Epiſt. 26. Symmachi.*

ARGVMENTVM I. LIPSI.

C O N T R A Peripateticos, exciſcendos Affectus, non temperandos eſſe: neque à Natura induci. A molliſſe ſententiam aduerſam naſci.

EPIST. CXVI.

Vtrum ſatius ſit, modicos habere affectus, an nullos, ſæpe quæſitum eſt. Noſtri illos expellunt: Peripatetici temperant. Ego nō video, quomodo ſalubris eſſe aut utilis poſſit vlla mediocritas morbi. Noli timere. nihil eorum, quæ tibi non vis negari, eripio: facilem me, indulgentemque præbebo rebus, ad quas tendis, & quas aut vitæ neceſſarias, aut utiles, aut iucundas putes: detraham vitiū. Nam cum tibi cupere interdixero, ¹ velle permittam: ut eadem illa intrepidus facias, ut certiore conſilio, ut voluptates illas magis ſentias. Quid ni? ad te magis peruenturæ ſunt, ſi illis imperabis, quam ſi ſeruiſ. Sed naturale eſt, inquis, ut deſiderio amici torquear: ² da tēpus lacrimis tam iuſte cadentibus. Naturale eſt opinionibus hominū tangi, & aduerſis contriſtari: quare non permittas mihi hunc tam honeſtum malæ opinionis metum? Nullum vitium eſt ſine patrociniſ: nulli non initium eſt verecundum & exorabile, ſed ob hoc latius funditur. Non obtinebis ut deſinat, ſi incipere permiferis. Imbecillis eſt primo omnis affectus, deinde ipſe ſe concitat, & vires dum procedit, parat: excluditur facilius, quam expellitur. Quis negat omnes affectus à quodam ³ quaſi naturali fluere principio? curam nobis noſtri natura mandauit: ſed huic ubi nimium indulſeris, vitium eſt. Voluptatem natura neceſſarijs rebus admiscuit, non ut illā peteremus, ſed ut ea ſine quibus non poſſumus viuere, gratiora nobis illius faceret acceſſio: ⁴ ſi ſuo veniat iure, luxuria eſt. Ergo ⁵ inſtrantibus reſiſtamus: quia facilius, ut dixi, non recipiuntur quam exeunt. Aliquatenus, inquis, dolere, aliquatenus timere permitte. ſed illud aliquatenus longe producit, nec ubi vis, accipit finem. Sapienti nō ſolicite cuſtodire ſe tutum eſt: & lacrimas ſuas & voluptates, ubi volet, ſiſtet. Nobis quia non eſt regredi facile, optimum eſt omnino

est omnino non progredi. Eleganter mihi videtur Panætius respondisse adolescensulo cuidam quærenti, *An sapiens amaturus esset? De sapiente, inquit, Videbimus: mihi & tibi, qui adhuc à sapiente longè absumus, non est committendum, ut incidamus in rem commotam, impotentem, alteri emancipatam, vilem sibi.* Siue enim nos respexit, humanitate eius irritamur; siue contempsit, superbia accendimur. Æquè facilitas amoris, quàm difficultas nocet: facilitate capimur, cum difficultate certamus. Itaque conscij nobis imbecillitatis nostræ, quiescamus. Nec vino infirmum animum committamus, nec formæ, nec adulationi, nec ullis rebus blande trahentibus. Quod Panætius de amore quærenti respondit, hoc ego de omnibus dico. Quantum possumus nos, à lubrico recedamus: in sicco quoque parum fortiter stamus. Occurres hoc loco mihi illa publica contra Stoicos voce: Nimis magna promittitis, nimis dura præcipitis. nos homunciones sumus, omnia nobis negare non possumus. Dolebimus, sed parum: concupiscemus: sed temperate: irascemur, sed placabimur. Scis quare non possumus ista? quia nos posse non credimus. Imo mehercules, aliud est in re. Vitia nostra, quia amamus, defendimus, & malumus excusare illa, quàm excutere. Satis natura homini dedit roboris, si illo utamur, si vires nostras colligamus, ac totas pro nobis, certe non contra nos concitemus. Nolle in causa est: non posse prætenditur.

I. LIPSIVS.

1. **V**elle permittam.] *Voluntas enim Stoicis bona, & inter εὐπαθείας est, ut noto Manud. III. Dissert. V.*
2. Da tempus lacrimis. Editi & scripti, Datus lacrimis: mutauitque à se Muretus. Sed verius erat, Da ius lacrimis: quare? quia, ut sequitur, iusta.
3. Quasi naturali.] *Non enim vere naturali: nam sic boni essent. Nos in Ethicis.*
4. Si tuo veniat iure.] *Non ut accessoria, sed principalia: non ut ministra, sed domina.*
5. Intransibilibus resistamus.] *Vide I. De Fra. cap. VII. & VIII.*

PINCIVS.

Nillum enim vitium sine patrocinio. Nulli non vitium est verecundum.] *Castiga, Nullum est vitium sine patrocinio. Nulli non initium est verecundum, ex eadem.*
 Imbecillisque primo omnis affectus.] *eadem, imbecillus est primo omnis affectus.*
 Nec vino infirmum animum committamus.] *In quibusdam exemplaribus vitio habetur, non vino.*

ARGVMENTVM I. LIPSI.

QVÆSTIVNCVLA, *An cum Sapientia bonum sit, etiam sapere? Stoici istud vulgo negant, alij asserunt, & ipse istis pronior. Denique amolitur hæc superuacua, & ad formationem morum serio vocat.*

EPIST. CXVII.

Multum mihi tibi que negotium concinnabis, &, dum nescis, in magnam me litem ac molestiam impinges, qui mihi tales quæstiunculas ponis, in quibus ego nec dissentire à nostris salua gratia, nec cōsentire salua consciētia possum. Quæris, an verum sit, quod Stoicis placet, Sapientiam bonum esse, sapere bonum non esse? Primum exponam, quid Stoicis videatur: tum dicere sententiam audebo. Placet nostris, quod bonum est, esse corpus: quia quod bonum est, facit: quidquid facit, corpus est. Quod bonum est, prodest: faciat autem aliquid oportet, ut prosit: si facit, corpus est. Sapientiam bonum esse dicunt: sequitur, ut necesse sit illam corporalem quoque dicere. At sapere non putant eiusdem conditionis esse. Incorporale est & accidens alteri, id est, sapientiæ: itaque nec facit quidquam, nec prodest. Quid ergo, inquit, non dicimus, Bonum est sapere? dicimus, referentes ad id ex quo pender, id est, ad ipsam sapientiam. Aduersus hos quid ab aliis respondeatur, audi, antequam ego incipio secedere, & in alia parte considerare. Isto modo, inquit, nec beate viuere bonum est. Velint nolint, respondendum est, beatam vitam bonum esse, & beate viuere bonum non esse. Etiamnum quoque nostris illud opponitur. Vultis sapere? ergo expetenda res est sapere: si expetenda res est, bonum est. Coguntur nostri verba torquere, & vnā syllabam expetendo interponere, quam sermo noster inferi non finit. Ego illam, si pateris, adiungam. Expetendum est, inquit, quod bonum est: ad expetendum, quod bono contingit: quod, cum bonum consecuti sumus, non petitur tamquam bonum, sed petito bono accedit.

Tt

Ego non idē sentio, & nostros iudico in hoc descendere: quia iam primo vinculo tenentur, & mutare illis formulam non licet. Multum dare solemus³ præsumptioni omnium hominum. Apud nos⁴ veritatis argumentum est, aliquid omnibus videri: tamquam deos esse, inter alia sic colligimus, quod omnibus de diis opinio insita est: nec vlla gens vsquā est adeo extra leges morēque proiecta, vt nō aliquos deos credat. Cum de animarum aternitate differimus, non leue momentum apud nos habet consensus hominum,⁵ aut timentium inferos,⁶ aut colentium. Vt hac publica persuasio: ne nemiñe inuenies, qui non putet & sapientiā bonū, & sapere. Non faciā⁷ quod victi solent, vt prouocē ad populum: nostris incipiemus armis cūfligere. Quod accidit aliqui, vtrū extra id cui accidit, est? an in eo cui accidit. Si in eo est cui accidit, tā corpus est, quā illud cui accidit. Nihil enim accidere sine ractu potest: quod tāgit, corpus est. Si extra est, postquam acciderat, recessit: quod recessit, motum habet: quod motum habet, corpus est. Speres me dicturum, non esse aliud cursum, aliud currere: nec aliud calorem, aliud calere: nec aliud lucem, aliud lucere. Concedo ista alia esse, sed non fortis alterius. Si valetudo indifferens est, & valere indifferens est. Si forma indifferēs est: & formosum esse indifferens est. Si iustitia bonum est: & iustum esse bonum est. Si turpitudine malū est: & turpem esse malum est. tam mehercules quam si lippitudo malum est, & lippire malum est. Hoc vt scias, neutrum esse sine altero potest. Quod sapit, sapiens est: quod sapiēs est, sapit. Adeo non potest dubitari, an quale illud sit, tale hoc sit, vt quibusdam vtrumque vnum videatur atque idem. Sed illud libēter quāsierim: Cum omnia aut bona sint, aut mala, aut indifferentia, sapere in quo numero sit? Bonū negant esse. malum vtique non est: sequitur, vt medium sit. Id autem medium atque indifferens vocamus, quod tam malo contingere quā bono potest: tamquam pecunia, forma, nobilitas. Hoc, vt sapiat, contingere nisi bono non potest: ergo indifferēs non est. Atqui ne malum quidem est, quod contingere malo non potest: ergo bonum est. Quod nisi bonus non habet, bonum est: sapere non nisi bonus habet: ergo bonum est. Accidens est, inquit, sapientiæ. Hoc ergo quod vocas sapere, vtrum facit sapientiam, an patitur? siue facit illud, siue patitur, vtroque modo corpus est. Nam &⁸ quod fit, & quod facit, corpus est. si corpus est, bonum est: vnum enim deerat illi, quo minus bonū esset, quod incorporale erat. Peripateticis placet, nihil interesse inter sapiētiā & sapere, cum in vtrolibet eorum & alterum sit. Numquid enim quemquā existimas sapere, nisi qui sapientiam habet? Numquid quemquam qui sapiat, non putas habere sapientiam? Dialectici veteres ista distinguunt: ab illis diuisio vsque ad Stoicos venit. Qualis sit hæc, dicam. Aliud est ager, aliud agrū habere. Quid nūcum habere agrum ad habentem, non ad agrum pertineat. Sic aliud est sapiētia, aliud sapere. Puto concedes duo esse hæc, id quod habetur, & eum qui habet: habetur sapiētia: habet, qui sapit. Sapientia est mens perfecta, vel ad summum optimumque perducta: ars enim vitæ est. Sapere quid est? non possum dicere mens perfecta, sed id quod cōtingit perfectam mentem habenti. Ita alterum est, mens bona: alterū, quasi habere mentem bonam. Sunt, inquit, naturæ corporum: tamquam, hic homo est, hic equus: has deinde sequuntur motus animorum enunciatui corporum. Hi habent proprium quiddam, & a corporibus seductum: tāquam, video Catonem ambulātem: hoc sensus ostendit, animus credit. Corpus est quod video, cui & oculos, & animū intendi. Dico deinde, Cato ambulat: non corpus quidem est quod nunc loquor, sed enunciatuū quiddam de corpore: quod alij effatum vocant, alij enunciatum, alij edictum. Sic cum dicimus¹⁰ sapientiam, incorporale quiddā intelligimus: cum dicimus, Sapit: de corpore loquimur. Plurimum autem interest, vtrum illud dicas, an de illo. Putemus in præsentia ista duo esse: nondum enim quid mihi videatur, pronuncio: quid prohibet, quo minus aliud quidem sit, sed nihilominus bonum? Dicebas paullo ante, aliud esse agrum, aliud habere agrum. Quid ni? in alia enim natura est qui habet, in alia quod habetur. illa terra est, hic homo est. At in hoc de quo agitur, eiusdem naturæ sunt vtraque, & qui habet sapientiam, & ipsa quæ habetur. Præterea illic aliud est quod habetur, alius qui habet: hic in eodem est, & quod habetur, & qui habet. Ager iure possidetur: sapientia natura. ille ab alienari potest, & alteri tradi: hæc non discedit a domino. Non est itaque quod compares inter se dissimilia. Cœperam dicere, posse ista duo esse, & ramen vtraque bona. Sapientia, & sapiens duo sunt: & vtrumque bonum esse concedis. Quomodo nihil obstat, quo minus & sapientia bonum sit, & habens sapientiam: sic nihil obstat, quo minus & sapientia bonum sit, & habere sapientiam, id est, sapere. Ego in hoc volo sapiens esse, vt sapiam. Quid ergo? non est id bonū, sine quo nec

illud bonum est? Vos certe dicitis, sapientiam, si sine usu detur, accipiendam non esse, Quis est usus sapientiæ? Sapere: hoc est in illa pretiosissimum: quo detracto, superna-
cua fit. Si tormenta mala sunt, torqueri malum est: adeo quidem, ut illa non sint mala
si quod sequitur, detraxeris. Sapientia habitus perfectæ mentis est: sapere, usus perfe-
ctæ mentis. Quomodo potest usus eius bonum non esse, quæ sine usu bonum non est?
Interrogo te, an sapientia sit expetenda? fateris. Interrogo, an usus sapientiæ sit expetē-
dus. fateris. negas enim te illam recepturum, si uti ea prohibearis. quod expetendū est,
bonum est. Sapere, sapientiæ usus est: quomodo eloquentiæ, loqui: quomodo oculo-
rum, videre: ergo sapere, sapientiæ usus est. usus autem sapientiæ expetendus est: sape-
re ergo expetendum est: si expetendum est, bonum est. Olim ipse me damno, qui illos
imitor dum accuso, & verba apertæ rei impendo. Cui enim dubium potest esse, quin si
æstus malum est, & æstulare malum sit: si algor malum est, malum sit algere? si vita bo-
num est, & vivere bonum est? Omnia ista circa sapientiam, non in ipsa sunt: at nobis in
ipsa commorandum est. etiam si quid euagari libet, amplos habet illa spatiososque se-
cessus. De deorum natura quæramus, ¹¹ de siderum alimento, de his tam varijs stella-
rum discursibus: an ad illarum motus nostra moueantur corpora, an corporibus om-
nium, animisque illinc impetus veniat. An & hæc quæ fortuita dicuntur, certa lege cō-
stricta sint, nihilque in hoc mundo repentinum, aut expers ordinis volutetur. Ista iā a
formatione morum recesserunt: sed leuāt animum, & ad ipsarum quas tractant rerum
magnitudinem attollunt. Hæc vero de quibus paullo ante dicebā, minuunt & depri-
munt, nec ut putas exacuunt, sed extenuant. Obsecro vos, cur tam necessariam curam
maioribus melioribusque debitā, in re nescio an falsa, certe inutili, terimus? Quid mi-
hi profuturum est scire, an aliud sit sapientia, aliud sapere? quid mihi profuturū est sci-
re, illud bonum esse, hoc non esse? Temere me geram, subibo huius voti aleam. tibi sa-
pientia, mihi sapere contingat: pares erimus. Potius id age, ut mihi viam monstres, qua
ad ista perueniam. Dic mihi quid vitare debeam, quid appetere: quibus animum la-
bantem studijs firmem: quemadmodum quæ me ex transuerso ferunt aguntque, pro-
cul a me repellam. Quomodo par esse tot malis possim: quomodo istas calamitates re-
moueam, ¹² quæ ad me irruerunt: quomodo illas, ¹³ ad quas ego irrupi. Doce, quo-
modo feram ærumnam sine gemitu meo, felicitatem sine alieno: quomodo vltimum
necessarium vitæ terminum non expectem, sed ipsemet, cum visum erit, profugiam.
Nihil mihi videtur turpius, quam optare mortem. Nam si vis vivere, quid optas mori?
si non vis, quid deos rogas, quod tibi nascenti dederunt? Nam ut quandoque moria-
ris, etiam inuito positum est: ut cum voles, in tua manu est. Alterum tibi necesse est, al-
terum licet. Turpissimum his diebus principium diserti mehercules viri legi: *Ita*, in-
quit, *quamprimum moriar*. Homo demens, optas rem tuam. *Ita quamprimum moriar*. For-
tasse inter has voces senex factus es. Alioqui quid in mora est? nemo te tenet, euade qua
visum est. Elige quamlibet rerum naturæ partem, qua tibi præberi exitum iubeas. Hæc
nempe sunt elementa, quibus ¹⁴ hic mundus administratur: aqua, terra, ¹⁵ spiritus.
Omnia ista tam caussa viuendi sunt, quam viæ mortis. *Ita quamprimum moriar*. Quam-
primum istud, quod esse vis? quem illi diem ponis? citius fieri quam optas, potest. Im-
becillæ mentis ista sunt verba, & ¹⁶ hac detestatione misericordiā captantis. Non vult
mori, qui optat. Deos vitam roga, & salutem: si mori placuit, hic mortis est fructus,
optare desinere. Hæc, mi Lucili, tractemus, his formemus animum. Hæc est sapientia,
hoc est sapere, non disputatiunculis inanibus subtilitatem vanissimā agitare. Tot quæ-
stiones tibi fortuna posuit. nondum illas soluisti: iam cauillaris. Quam stultum est, cū
signum pugnæ acceperis, ¹⁷ ventilare? remoue ista lusoria arma: ¹⁸ decretorijs opus est.
Dic qua ratione nulla animū tristitia, nulla formido perturbet: qua ratione hoc secre-
tarum cupiditatum pondus effundam. Agatur aliquid. Sapientia bonum est, sapere
non est bonum. Sic sit. negemus, sapere bonum esse: ut hoc totum studium deridea-
tur, tamquam operatum superuacuis. Quid si scires etiam illud queri, an bonum sit fu-
tura sapientia? quid enim dubij est, oro te, an nec messem futuram iam sentiant horrea,
nec futuram adolescentiā pueritiaviribus aut vlllo robore intelligat? Ægro interim ni-
hil ventura sanitas prodest, non magis quam currentem luctantēque, post multos se-
cuturum sensus otium reficit. Quis nescit hoc ipso non esse bonum id quod futurum
est, quia futurum est? nam quod bonum est, utique prodest: nisi præsentia, prodesse nō
possunt. Si non prodest, bonum non est utique: si prodest, iam est. Futurus sum sapiens:
hoc bonū erit, cum fuero: interim non est. Prius aliquid esse debet, deinde quale esse.
Quomodo, oro te, quod adhuc nihil est, iam bonum est? Quomodo autem tibi magis

vis probari, non esse aliquid, quam si dixero, futurum est: nondum enim venisse apparet, quod venit. Ver secuturū est: scio nunc hiemem esse, æstas secutura est: scio æstatem non esse. Maximum argumētum habeo nondum præsentis, futurum esse. Sapiam, spero: sed interim non sapio. si illud bonum haberem, iam hoc carerem malo. Futurū est, ut sapiam. ex hoc licet nondum me sapere intelligas. nō possum simul & in illo bono, & in hoc malo esse. Duo ista nō coeunt, nec apud eundem sunt vna, bonum & malum. Transcurramus solertissimas nugas, & ad illa quæ nobis aliquam opem sunt latu-
ra, properemus. Nemo qui obstetricē parturienti filia sollicitus accersit, edictū & ¹⁹ ludorum ordinem perlegit. nemo qui ad incendium domus suæ currit, tabulam ²⁰ latrunculariam perspicit, ut sciat quomodo ²¹ alligatus exeat calculus. At me hercules omnia tibi vndique nunciantur, & incendium domus, & periculū liberorum, & obsidium patriæ, & bonorum direptio: adijce istis naufragium, motusq; terrarum, & quidquid aliud timeri potest. Inter ista districtus, rebus, nihil aliud quam animum oblectā-
tibus, vacas? Quid inter sapientiam, & sapere intersit, inquiris? nodos nectis ac soluis, tanta mole impendente capiti tuo? Non tam benignum ac liberale tempus natura nobis dedit, ut aliquid ex illo vacet perdere: & vide, quam multa etiam diligentissimis pereant. Aliud valetudo sua cuique abstulit, aliud suorum: aliud necessaria negotia, aliud publica occupauerunt: vitam nobiscum diuidit somnus. Ex hoc tempore tam angusto, & rapido, & nos auferente, quid iuvat maiorem partem mittere in vanum? Adijce nunc, quod assuescit animus delectare se potius, quam sanare: & philosophiam oblectamentum facere, cum remedium sit. Inter sapiētiam, & sapere quid intersit, nescio: scio mea nō interesse, sciam ista, an nesciam. Dic mihi, cum quid inter sapientiam & sapere intersit, didicero, sapiā? Cur ergo potius inter vocabula me sapientiæ detines, quam inter opera? Fac me fortiolem, fac me securiolem, fac fortunæ parem, fac superiorelem. possum autem superior esse, ²² si fecero omne quod disco.

I. L I P S I V S.

1. **I**ncipio secedere.] *A Senatu sumptum, ubi discessione à consule permissa, in hanc aut illam subselliorum partem ibant. Hoc erat, Pedibus in sententiam ire.*
2. Ad expetendum.] *Expetendum, est αἰρετόν; ad ex petendum, ἀποζητετόν.*
3. Præsumptioni.] *id est, præceptæ opinionis. ἀπολήψει.*
4. Veritatis argumentum.] *Merito. nam ipsa Veritas Græcis dicta ἀλήθεια, ὡς τὸ μὴ λῆθον: quod non lateat, sitq; omnibus nota.*
5. Aut timentium inferos.] *Quasi pœna illic pendenda: ergo anima viuunt sentiuntq;.*
6. Aut colentium.] *Quia Deos manes illic ponebant, & venerabantur. Supersunt igitur.*
7. Quod victi solent.] *In arena & gladiatoris pugnis. ubi qui succubuerat, populi opem & misericordiam implorabat. Ego in Saturnal. II. cap. XXII.*
8. Quod fit, & quod facit, corpus est.] *Vide Physiol. II. Dissert. IV.*
9. Non corpus quidem est.] *Hoc illud quod notat Empiricus lib. I. aduers. Mathem. cap. III. Incorporeū aliquid apud Stoicos dici λεκτόν: quod noster hic vertit Effatum, Edictum, Enunciatum. Vide Physiol. II. Dissert. V.*
10. Sapientiam, incorporale quidam intelligimus.] *O falsum! pro Stoicis quidem aut Seneca. Hæc omnia planissime ius corpora, Scientia, Sapientia, Veritas: & docui in loco. Non dubie legendum, corporale quiddam, cum me etiam libris: & puto in aliis sic fuisse. sed omiserunt dicere, quia inopinatus hic sensus.*
11. De siderum alimento.] *Quod è mari & aquis Stoici attribuebant. Physiol. II. Diss. XIV.*
12. Quæ ad me irruerunt.] *Aliunde, à Deo aut Fato: non accersita.*
13. Ad quas ego irrupi.] *Ipse mihi struxi, in quas sponte me indui.*
14. Hic mundus.] *Nempe inferior: & ideo tria tantum nominat. quartum superioris Mundi est, siue Cæli, id est Ignis.*
15. Spiritus.] *Aer: sic passim ipse vocat.*
16. Hac detestatione.] *Significat hic Obtestationem, nec compositio minuit vim verbi simplicis, sed auget. Est enim precatio & votum.*
17. Ventilare.] *Proludere, & brachia atque arma in speciem ventumq; iactare. A theatris arenisque sumptum. Ego in Saturn. II. cap. XIX.*
18. Decretorijs opus est.] *Veris armis, & quibus de victoria vitæq; cernatur. Supra, epist. CII.*
19. Ludorum ordinem.] *Libelli aut tabulae proponi solent in publico, ubi apparatus omnis ludorum descriptus: atque id mouendæ & alliciendæ plebi. Vide Saturnal. II. cap. XVIII. Adde De Benef. VI. cap. I.*
20. Latrunculariam.] *De Breuit. vit. cap. XIII. De Tranquill. cap. XIV.*
21. Alligatus exeat.] *Pugna enim erat, & alterius coloris calculi alteros ad lineam ultimam urgebant: artis, imple-
xum vel obsequeuadere.*
22. Si fecero.] *Scripti & antiquitus cusi, si dixero: fuit, si vixero.*

MUltum mihi tibi que.] *Hæc quoque epistola meras prope Stoicorum ineptias continet, nisi quod fere sub mediū, cum querēti hæc Lucilio satis fecisset, ipse quoque talium rerum studium damnat, ostenditque alia potiora, quæ ex philosophia peti debeant.*

Ad expetendum.] *Expetendum vocat αἰρετὸν ad expetendum noua voce, αἰρετὸν, id est quādam quasi αἰρεσιν & αἰρεσις. Talia multa Stoici sine ulla necessitate fingeant.*

Præsumptioni.] *Anticipatæ opinionis. αὐτὴν.*

Hæc detestatione.] *Est qui legat destinatione Ego veterem librum meum sequi malui.*

P I N C I A N V S.

MUltum mihi tibi que negotium cocinnabis.] *Eadem, Multum mihi negocij cōcinnabis, etsi in ple- risque codicibus continuabis legatur, non concinnabis.*

Deinde tunc dicere sententiam audebo.] *In exemplari scholastico verbum Deinde non habetur.*

Quid ergo, inquit, cum dicimus bonum sapere, dicimus referentes ad id de quo pender.] *Vetusta lectio, Quid ergo inquit? Non dicimus bonum est sapere. Sapere dicimus referentes, ad id de quo pender. Aliqui codices sic, Quid ergo inquit? Non dicimus bonum esse sapere. Sapere dicimus referētes, &c.*

Et in aliam partem confidero.] *Lege, & in alia parte confidere, ex eadem.*

Si expetenda res est, bona est.] *Eadem, Si expetenda res est, bonum est.*

Sed petito bono accedit.] *Exemplar Franciscanum, sed petito bonum accedit.*

Inter alia hinc colligimus.] *Vetus lectio, Inter alia hoc colligimus.*

Aut timentium inferos, aut colentium.] *Eadem, aut timentium inferos, aut colentium æthera.*

Tam corpus est quam ille cui accidit.] *Scribe illud, non ille, ex eadem.*

Si extra est, postquam accesserat, recessit.] *Lege acciderat, non accesserat, ex eadem.*

An quale istud sit tale hoc sit.] *Scribendum illud, non istud, ex eadem.*

Vnum enim deerat illi quo minus bonum esset.] *Particula enim in quibusdam exemplaribus non habetur. In alijs ergo habetur pro enim.*

Nisi quia sapientiam habet.] *Lege, nisi qui sapientiam habet, ex vetere lectione. Adstipulantur & verba sequentia, Nunquid quenquam qui sapiat, non putas habere sapientiam?*

Puto concedas duo esse hæc.] *Puto concedes duo esse hæc, ex eadem scribendum.*

Habitu sapientiam habet qui sapit.] *Castiga ex eadem, Habetur sapientia. Habet qui sapit.*

Non corpus, inquit, est quod nunc loquor.] *Quidam codices, non corpus est quidem quod nunc lo- quor.*

Non enim quid mihi videatur pronuntio.] *Scribe, nondum enim quid mihi, &c. ex vetere lectione.*

Quid prohibet, quominus aliud quidem, sed nihilominus bonum?] *Puto legendum, Quid prohibet, quominus alia quidem sint nihilominus bona? Nam paulo post subiicit, Cœperam dicere posse ista duo esse, & tamen vtrique bona.*

Et sapientiam & sapientiam habere duo esse:] *Vetusta lectio, Et tanquam sapientia & sapiens duo sint.*

Nihil obstat ergo, quominus & sapientia bonum sit.] *Castiga, sic nihil obstat, quominus & sapientia bonum sit, ex eadem.*

Olim me ipsum damno.] *Eadem, Olim ipse me damno.*

Omnia ista circa sapientiam sunt, non in ipsa sapientia sunt.] *Corrigendum, Omnia ista circa sapientiā, non in ipsa sunt, ex eadem.*

De syderum elementis.] *Exemplaribus reliquis hoc loco deprauatis Franciscanum exemplar opem nobis tulit. In quo non de syderum elementis legitur, sed de syderum alimento, rectissime.*

Quid mihi profuturū est scire aliud bonum esse.] *Exemplar familiare, & paucioribus verbis & longe alijs Et ex his quid bonum sit. Sciendum tamen notatum hoc haberi partim in margine, partim in contextu, quem ut apparet, deleuit ille qui ante me codicem possederat, quam recte, non ausim affirmare.*

Quibus animum labentem studiis firmem:] *Labantem, non labentem scribendum & paulo post, ferunt non ferunt ex vetere lectione.*

Quæ ad me irrumpunt, quomodo illas ad quas irrupi.] *Eruperunt & erupi sunt codices qui habeant, non irruerunt & irrupi.*

Sed ipse mecum quo visum erit, profugiam.] *Castigo, sed ipsemet, cum visum erit, profugiam, ex vetere lectione.*

Siue non vis, quid deos rogas.] *Corrigendum arbitror, si viuere non vis, quid deos rogas. & ita notatum præfert domesticum exemplar.*

Itaque, inquit, quā primum moriar.] *Legendum puto, non Itaque, sed Ita. Nam videtur principium esse, à voto sumtum hominis, qui aegritudini manus dederat. Nemo autem incipit à verbo Itaque. Idem vitium mox paulo bi- castigandum.*

Tot quæstiones tibi fortuna imposuit.] *Lege, posuit, non imposuit, ex vetere lectione.*

Remoue ista luxuriæ arma:] *Lusoria Exemplar Franciscanum, non luxuriæ.*

Hoc secretarum cupiditatum pondus effundam.] *Lege, Qua ratione hoc secretarum, &c. ex eadem.*

Qua ratione agatur aliquid.] *Prima duo verba, qua ratione, desiderantur in eadem.*

Sic sit. Negemus sapere bonum esse.] *Fit, non sit, eadem.*

An bonum sit sapientia.] *Scribe, an bonum sit futura sapientia, ex Franciscano exemplari.*

Quid enim dubium est, oro te.] *Dubij, non dubium, legendum ex eodem.*

Deinde quale esse.] *Vetus lectio, deinde quale est.*

Sapiam spero, sed interim non sapio.] *Castigo*, Vt sapiam spero, sed interim non sapio, ex *correctioribus exemplaribus*.

Tabulam lacerunculariam] Tabulam larrunculariam, eadem

Et vnde quam multa] *Mallem legeres*, & vides quam multa. *Quedam exemplaria*, & vide quam multa.

Et hoc tempore tam angusto & rapido,] *Legendum reor*, Ex hoc tempore tam angusto & rapido.

Delectare potius quam sanare:] *Scribe*, delectare se potius quam sanare, ex *vetere lectione*.

Dic mihi, cum quid inter sapientiam & sapere interlit didicero, cur potius inter vocabula] *Desiderantur hic duo verba, verbum sapiam, & coniunctio ergo, ex codice Facundi ac Primitivi. ut legendum sit per interrogationem ducentem ad negationem hoc pacto*: Dic mihi, cum quid inter sapientiam & sapere interlit, didicero sapiam? Cur ego potius inter vocabula.

Si dixerò omne quod disco.] Direxero non dixerò, plerique codices.

OPSOPOEVS.

T *Vrñebus Aduers. lib. & cap. eisdem: Ventilare gladiatores dicuntur, cum ante pugnam suos mouent gladios, & lusorij ictibus aerem ferientes præludunt certamini. Martialis lib. 5. Epigram. 32.*

— & in toto ventilat arma boue.

Vide etiam *Lipsium Saturnal. 11. cap. 19.*

Magis probatur mihi priorum editionum lectio, Non tam benignum ac liberale tempus natura nobis dedit, vt aliquid ex illo vacet perdere. Nam similiter dicit *Seneca lib. de tranquill. animi, cap. 3.* Incipimus male dispensare tempus, quod nobis natura consumendum dedit.

GRVTERVS ET IVRETVS.

E *Dictum & ludorum ordinem perlegit.] recte. nam ante gladiatorum pugnas, moris erat, vt editor libellos proponeret, in quibus dies futuri muneris, item nomina & paria gladiatorum: scilicet allicienda plebi, & expectationi commouenda. Id vocabant Pronunciare munus. Suetonius in Julio: Manus populi pronuntiauit in filiae memoriam. multa his de rebus vide apud Lipsium lib. 2. cap. 18. Saturn. Serm. & P. Fabrum lib. 2. Semest. cap. 11.*

ARGVMENTVM I. LIPSI.

I N A N E S epistolas nolle se scribere: potius monitorum vtilium vberes: & iam facit. Suae sua, non aliena tractare; à Fortuna nihil petere, nec ab ea pendere. Verum bonum quærendum: & quid illud sit, definitum. Itemque quid ab Honestò differat. Omne Bonum, secundum Naturam esse: nec tamen quidquid secundum Naturam, Bonum.

EPIST. CXVIII.

E Xigis à me frequentiores epistolas. Rationes conferamus: soluendo non eris. Conuenerat quidem, vt tua priora essent, tu scriberes, ego rescriberem: sed non ero difficilis. bene credi tibi scio: itaque ¹ in antecessum dabo. Nec faciam, quod Cicero vir disertissimus facere Atticum iubet, vt etiam si rem nullam habebit, quod in buccam venerit, scribat. Numquam potest deesse quod scribam, vt omnia illa quæ ² Ciceronis implent epistolas, transeam: quis candidatus laboret, quis alienis, quis suis viribus pugnet, quis consulatum fiducia Cæsaris, quis Pompeij, ³ quis aperte petat: quam durus sit fenerator Cæcilius, à quo minoris centesimis propinqui nummum mouere non possunt. Sua satius est mala, quam aliena tractare: se excutere, & videre, quā ⁴ multarum rerum candidatus sit, & non suffragari: Hoc est, mi Lucili, egregium, hoc securum ac liberum, nihil petere, & tota fortunæ comitia transire. Quam putas esse iucundum, tribus vocatis, cum candidati ⁵ in templis suis pendean, & alius nummos pronunciet; alius ⁶ per sequestrum agat; alius eorum ⁷ manus osculis conterat, quibus designatus contingendam manum negaturus est; omnes attoniti, ⁸ vocē præconis expectant, stare otiosum, & ⁹ spectare illas nundinas, nec ementem quidquam, nec vendentem: Quanto hic maiore gaudio fruitur, qui non prætoriam, aut consularia comitia securus intuetur, ¹⁰ sed magna illa, in quibus ¹¹ alij honores anniuersarios petunt, ¹² alij perpetuas potestates, alij bellorum euentus prosperos triumphosque, alij diuitias, alij matrimonia ac liberos, alij salutem suam suorumque. Quanti animi res est, solum nihil petere, nulli supplicare, & dicere: Nihil mihi tecum fortuna: non facio mei tibi copiam. scio apud te Catones repelli, Vatinius fieri: nihil rogo. Hoc est ¹³ priuatam facere fortunam. Libet ergo hæc inuicem scribere, & hanc integram semper egerere materiam, circumspicientibus tot millia hominum inquieta: qui vt aliquid pestiferi consequantur, per mala nituntur in malum, petuntque mox fugienda, aut etiam fastidienda. Cui enim affecuto satis fuit, quod optanti nimium videbatur: Non est, vt existimant homi-

nes, auida felicitas, sed pusilla. itaq; neminem fatiat. Tu ista credis excelsa, quia longe ab illis iaces: ei vero qui ad illa peruenit, humilia sunt. Mentior, nisi adhuc quærit ascendere. Istud quod tu summum putas, gradus est. Omnes autem male habet ignorantia veri. tamquam ad bona feruntur; decepti rumoribus. Deinde mala esse, aut inania, aut minora quam sperauerint, adepti ac multa passi vident: maiorque pars miratur ex interuallo fallentia, & vulgo magna pro bonis sunt. Hoc ne nobis quoque eueniat, quæramus¹⁴ quid sit bonum. Varia eius interpretatio fuit. Finiuit hoc alius alio modo, alius illud aliter expressit. Quidam ita finiunt: Bonum est, quod inuitat animos, quod ad se vocat. Huic statim opponitur: Quid si inuitat quidem, sed in perniciem? scis quam multa mala, blanda sint. Verum, & verisimile, inter se differunt ita: Quod bonum est, vero iungitur: non est enim bonum, nisi verum est. At quod inuitat ad se, & allicit facie, verisimile est: subrepat, sollicitat, attrahit. Quidam ita finierunt: Bonum est, quod apperitionem sui mouet, vel quod impetum animi tendentis ad se mouet. Et huic idem opponitur: multa enim impetum animi mouent, quæ petuntur petentium malo. Melius illi qui sic finierunt: Bonum est, quod ad se impetum animi secundum naturam mouet: & ita demum petendum est, cum cœpit esse expetendum. Iam & honestum est: hoc enim perfecte est petendum. Locus ipse me admonet, vt quid intersit inter bonum honestumque, dicam. Aliquid inter se habent mixtum, & inseparabile: nec potest bonum esse, nisi cui aliquid honesti inest: & honestum vtrique bonum est. Quid ergo inter duo interest? Honestum est perfectum bonum, quo beata vita completur, cuius contactu alia quoque bona fiunt. Quod dico, tale est. Sunt quædam¹⁵ neque bona, neque mala: tamquam militia, legatio, iurisdictio. Hæc cum honeste administrata sunt, bona esse incipiunt, & ex dubio in bonum transeunt. Bonum societate honesti fit, honestum per se bonum est. Bonum ex honesto fluit, honestum ex se est. Quod bonum est, malum esse potuit: quod honestum est, nisi bonum esse non potuit. Hanc quidam finitionem reddiderunt: Bonum est, quod secundum naturam est. Attende quid dicam. Quod bonum est, & secundum naturam est: non protinus quod secundum naturam est, & bonum est. Multa quidem naturæ consentiunt: sed tam pusilla sunt, vt non conueniat illis boni nomen. Leuia enim sunt, & contemnenda: nullum nec minimum contemnendum bonum. Nam quamdiu exiguum est, bonum non est: cum bonum esse cœpit, non exiguum est. Vnde aliquid cognoscitur bonum? si perfecte secundum naturam est. Fateris, inquis, quod bonum est, secundum naturam esse: hæc eius proprietas est. Fateris & alia secundum naturam quidem esse, sed bona non esse. Quomodo ergo illud bonum est, cum hæc non sint? quomodo ad aliam proprietatem peruenit, cum vtrique præcipuum illud commune sit, secundum naturam esse? ipsa scilicet magnitudine. Nec hoc nouum est, quædam crescendo mutari. Infans fuit, factus est pubes: alia eius proprietas fit: ille irrationalis est, hic rationalis. Quædam incrementis non tantum in maius exeunt, sed in aliud. Non fit, inquit, aliud quod maius sit. Vtrum lagenam an dolum impleas vino, nihil refert: in vtroque proprietas vini est. Exiguum mellis pondus, & magnū, sapore non differt. Diuersa ponis exempla: in istis enim eadem qualitas est: quamuis augeantur, manent. Quædam amplificata in suo genere, in sua proprietate perdurant: quædam post multa incrementa, vltima demum vertit adiectio, & nouam illis, aliamque quam in qua fuerant, conditionem imprimit. Vnus lapis fecit fornicem, ille qui latera inclinata cuneauit, & interuentu suo vinxit. Summa adiectio quare plurimum facit, vel exigua? quia non auget, sed implet. Quædam processu priorem exuunt formam, & in nouam transeunt. Vbi animus aliquid diu protulit, & magnitudinem eius sequendo lassatus est, infinitum cœpit vocari; quod longe aliud factum est quam fuit, cum magnum videretur, sed finitum. Eodem modo aliquid difficulter secari cogitauimus: nouissime crescente difficultate, insecabile inuentum est. Sic ab eo quod vix & ægrè mouebatur, processimus ad immobile. Eadem ratione aliquid secundum naturam fuit: hoc in aliam proprietatem magnitudo sua transtulit, & bonum fecit.

I. L I P S I V S.

1. **I**N antecessum.] *Fori verbum aut argentariorum. valet, soluere priusquam dies resserit. Vide De Benef. 1 v.*

cap. xxxi.

2. Ciceronis implent epist.] *Ad Atticum pleraque ista libro. i.*

3. Quis aperte petat.] *Alij libri, quis arte; meus & quidam, apte. An forte, abs se?*

4. Multarum rerum candidatus.] *Externarum, & inanium: quas adspernetur iudicio & ratione, et si opinio & inclinatio eo vocent. Non igitur suffragatur: id est, petitioni sue tali non subscribit.*

5. In templis suis.] *Editio Mureti, intenti suis: sanequam licenter. Nam libri omnes, ut edidi. & capere licet vel templum, id est tabernaculum candidati, ubi contra solem tecti expectabant: si tamen illud inauguratum, & templum fuit. Scio quidem Consulem, & qui præerat comitiis tale Tabernaculum habuisse, ab Auguribus captum, & religione atque observatione quadam sua: haud memini legere, de Candidatis, nisi hætenus, quod in campo, ut dixi, tabernacula aliqua, vti ad inumbrandum. Varron De re rust. III. ca. II. Vis potius villæ publicæ utamur umbra, quam priuati candidati tabella (vel magis, umbella) domificemus nobis? Ita hæc legenda putem: & de moreliquet. Sed nondum de Templo. An ergo magis est, Seneca æuo, cum iam totus ille Campus Martius templis ædificisque publicis infessus; Candidatos non sibi priuatim umbracula parasse, sed ad propinqua Tempia diuertisse, ibi euentum comitiorum expectantes? Et auide quidem; atque hoc est, quod pependisse eos scribit.*

6. Per sequestrem.] *Non pronunciet solum & promittat, sed nummos deponat & apud alium, fidei causa, consignet.*

7. Manus osculis conterat.] *Vile, & seruire. Nam illi Domini sic solent. Electa nostra altera vide, cap. de Osculis.*

8. Vocem præconis.] *Qui designatos renunciet.*

9. Spectare illas nundinas.] *Vetus hoc est. vitam esse ut Panegyrim aut nundinas: quo alij veniant vendendi, alij emendi causa; honestissimus quisque spectandi tantum: noster palam aptat.*

10. Sed magna illa.] *Totius mundi comitia, præside Fortuna.*

11. Alij honores anniuersarios.] *Tribunatus, Præturas, Consulatus.*

12. Alij perpetuas potest.] *Regna & Principatus.*

13. Priuatam facere fort.] *Id est, redigere in ordinem.*

14. Quid sit bonum.] *Vide Manuduct. II. Dissert. XXII.*

15. Neque bona, neque mala.] *Ea sunt, Media.*

P I N C I A N V S.

VT scriberes, ego rescriberem.] *Vetus lectio, Tu scriberes, ego rescriberem.*

Quis aperte petat.] *In quibusdam codicibus, arte legitur, non aperte.*

Propinquis nummus moueri non possit.] *Corrige, propinqui nummum mouere non possunt, ex vetere lectione.*

In templis suis pendant,] *Scribe pendeant, non pendant, ex exemplari Facundi & Primitiui.*

Qui ut aliquid pestiferi consequantur, per mala nituntur in malum,] *Diuersus est verborum ordo in vetere lectione, Qui ut aliquid pestiferi per mala consequantur, nituntur in malum. & paulo post optanti non optandi, scribendum.*

Verum & verisimile inter se differunt. Itaque quod bonum est vero iungitur. Non est enim bonum nisi verum est. Ad quod inuitat ad se & allicere facit verisimile est.] *Legendum puto hoc pacto, Verum & verisimile inter se differunt ita. Quod bonum est, vero iungitur. Non est bonum, nisi verum est. At quod inuitat ad se, & allicit facie, verisimile est. Nam & scholasticum exemplar ita, non itaque habet. & in Franciscano codice coniunctio enim non habetur.*

Surripit, sollicitat, attrahit.] *Exemplar Franciscanum minus deprauate Subripit, non surripit. Lego subrepat.*

Iam & honestum est:] *Superfluit verbum est, ex vetere lectione. Legendaque hæc verba, ut puto, per consequentiam cum præcedentibus, nulla distinctione.*

Hæc cum honeste ministrata sunt,] *Eadem administrata agnoscit, non ministrata.*

Leuia enim sunt contemnenda.] *Supernacaneum est verbū sunt, ex eadem. In familiari codice, Leuia enim sunt & contemnenda.*

Nullum enim minimum contemnendum bonum.] *Eadem non habet coniunctionem enim. In meo domestico exemplari aliter, Nullum etiam minimum contemnendum bonum.*

Vnde aliquid cognoscitur bonum?] *Codices quidam, Vnde agnoscitur bonum?*

Hæc eius proprietas] *Deest in fine verbum est, ex vetere lectione.*

Quomodo ad illam proprietatem peruenit,] *Aliam, non illam, eadem.*

Ille irrationabilis est, hic rationabilis.] *Castiga, ille enim irrationalis est, hic rationalis, ex eadem.*

Et exiguum mellis pondus.] *Legendum sine coniunctione, Exiguum mellis pondus, ex eadem.*

Vbi animus aliquid diu protulit, & in magnitudinem eius sequendo lassatus est, infinitum cæpit vocari, quod longe aliud factū est quam fuit, cū magnū videretur. Sed finitum eodem modo.] *Verba hæc vitiosissime habetur in omnibus & priscis & neotericis codicibus, nullo vel minimo apparente vestigio antiquæ sinceræ lectionis. Promam nihilo secius sententiam meam: cui quantum tribui debeat, aliorum esto iudicium. Certe facilius ea lectione, quam coniecto, Senecæ mens percipietur. Ad hunc ergo modum scribendum existimo: Vbi humus aliquid diu protulit, qui in magnitudine eius secunda lassatus est, infinitum cæpit vocare, quod longe aliud factum est, quam fuit cum magnum videretur, sed finitum. Eodem modo, &c. Quidam codices adiungunt coniunctionem: &: sed & finitum.*

Nouissime crescente ad difficultatem,] *Castiga nouissime crescente hac difficultate, ex omni vetere lectione.*

O P S O P O E V S.

Turnebus ibidem, Dare in antecessum, est antequam & prius quam quis debeat dare. Centesimas propinquas ibidem Seneca vocat, quæ propinquis Calendis aut Idibus soluuntur: non tertiis, aut quartis, aut quintis Calendis. itaque illa centesima propinqua duriores & iniquiores habent fœnoris conditionem. Quam, inquit, durus sit fœnecrator Cæcilius, à quo minoris centesimis propinquis, nummus moueri non possit.

DIVITIÆ à nobis peti posse, & accipi, nil superuacuum petendo. Finem omnium rerum spectandum, qui Naturam non excedit. Satis ea habere, non multum, querit. Ostendit deinde diuites vulgo, omnes pauperes esse. Pulchra, & (Deus bone!) vera sunt.

EPIST. CXIX.

Quoties aliquid inueni, non exspecto donec dicas, ¹ *In commune: ipse mihi dico.* Quid sit quod inuenerim, quæris? finum laxa, merum lucrum est. Docebo quomodo fieri diues celerrime possis, quod valde cupis audire. Nec immerito: ad maximas te diuitias compendiaria ducam. ² Opus erit tamen tibi creditore. vt negotiari possis æ alienum facias oportet: sed nolo per intercessorem mutueris, ³ nolo proxenitæ nomen tuum iactent. Paratum tibi creditorem dabo, ⁴ Catonianum illud: à te mutuum sumes. *Quantulumcumque est, satis erit, si quidquid deerit, id à nobis petierimus.* Nihil enim, mi Lucili, interest, vtrum non desideres, an habeas. Summa rei in vtroque est eadem: non torqueberis. Nec illud præcipio, vt aliquid naturæ neges: contumax est, non potest vinci, suum poscit: sed vt quidquid naturam excedit, scias precarium esse, non necessarium. Esurio: edendum est. vtrum hic panis sit plebeius, an filigineus, ad naturam nihil pertinet. Illa ventrem non delectari vult, sed impleri. Sitio. vtrum hæc aqua sit ex lacu proximo excepta, an ea quam ⁶ multa niue clusero, vt rigore refrigeretur alieno, ad naturam nihil pertinet. Illa hoc vnum iubet, sitim extinguere. Vtrum sit aureum poculum, an crystallinum, an murrhinum, an ⁷ Tiburtinus calix, an manus concaua, nihil refert. Finem omnium rerum specta, & superuacua dimittes. Fames me appellat: ad proxima quæque tendatur manus: ipsa mihi commendabit, quodcunque comprehendere. Nihil contemnit esuriens. ⁸ Quid sit ergo, quod me delectauerit, quæris? Videtur mihi egregie dictum: *Sapiens, diuitiarum naturalium est quæstor accerrimus.* Inani me, inquis, lance muneras. ⁹ Quid est illud inane? Iam ego ¹⁰ paraueram fiscos: circumspiciebam in quod me mare negotiaturus immitterem, ¹¹ quod publicum agitarem, quas accerferem merces. Decipere est istud, docere paupertatem, cum diuitias promiseris. Ita tu pauperem iudicas, cui nihil deest? Suo, inquis, & patientiæ suæ beneficio, non fortunæ. Ideo ergo illum non iudicas diuitem, quia diuitiæ eius desinere non possunt? Vtrum malis habere multum, an satis? qui multum habet, plus cupit, quod est argumentum, nondum illum satis habere: qui satis habet, consecutus est, quod numquam diuiti contingit, finem. An has ideo non putas esse diuitias, quia propter illas nemo proscriptus est? quia propter illas nulli venenum filius, nulli vxor impegit? quia in bello tutæ sunt? quia in pace otiosæ? Quia nec habere illas periculosum est, nec operosum disponere? An parum habet, qui tantum non alget, non esurit, non sitit? plus Iupiter non habet. Numquam parum est, quod satis est: numquam multum est, quod satis non est. Post Darium & Indos pauper est Alexander Macedo: quærit quod suum faciat, scrutatur maria ignota, in Oceanum classes mittit nouas, &, vt ita dicam, mundi claustra perrumpit. Quod naturæ satis est, homini non est. Inuentus est qui concupisceret aliquid post omnia. Tanta est cæcitas mentium, & tanta initorum suorum vnicuique, cum processit, obliuio. Ille modo ¹² ignobilis anguli non sine controuersia dominus, ¹³ de tanto fine terrarum per suum rediturus orbem tristis est. Neminem pecunia diuitem fecit: imo contra, nulli non maiorem sui cupiditatem incussit. Quæris, quæ sit huius rei causa? plus incipit habere posse, qui plus habet. Ad summam, quem voles mihi ex his quorum nomina ¹⁴ cum Crasso Licinoque numerantur, in medium licet protrahas: afferat censum, & quidquid habet, & quidquid sperat, simul computet: iste, si mihi credis, pauper est; si tibi, potest esse. At hic qui se ad id quod natura exigit, composuit, non tantum extra sensum est paupertatis, sed extra metum. Sed vt scias, quam difficile sit res suas ad naturalem modum coarctare, hic ipse quem circa naturam diximus, quem tu vocas pauperem, habet aliquid & superuacui. At excæcant populum, & in se conuertunt opes, si numerati multum ex aliqua domo effertur, si multum auri tecto quoque eius illinitur, si familia aut corporibus electa, aut spectabilis cultu est. Omnium istorum felicitas in publicum spectat: ille quem nos & populo & fortunæ subduximus, beatus introrsum est. Nam quod ad illos pertinet, apud quos falso diuitiarum nomen inuasit occupata paupertas: sic diuitias habent, quomodo habere dicimur febrem, cum illa nos habeat. Econtrario dicere debemus: Febris illum tenet. eodemmodo dicendum est, Diuitiæ illum tenent. Nihil ergo monuisse te malim, quam hoc,

quod nemo monetur satis : ut omnia naturalibus desideriis metiaris, quibus a ut gratis satis fiat, aut paruo. Tantum miscere vitia desideriis noli. Quæris quali mensa, quali argento, ¹⁵ quam paribus ministeriis, ¹⁶ & leuibus, afferatur cibus : nihil præter cibum natura desiderat.

*Num tibi, cum fauces vrit sitis, aurea quæris
Pocula? num esuriens fastidis omnia, præter
Pauonem rhombumque?*

Ambitiosa non est fames: contenta desinere est: quo desinat, non nimis curat. Infelicitis luxuriæ ista tormenta sunt. quærit quemadmodum post saturitatem quoque esuriat; quemadmodum non impleat ventrem, sed farciat; quemadmodum sitim prima potione sedatam reuocet. Egregie itaque Horatius negat ad sitim pertinere, quo poculo aqua, aut quam eleganti manu ministretur. Nam si pertinere ad te iudicas, ¹⁷ quam crinitus puer, & quam perlucidum tibi poculum porrigat, non sitis. Inter reliqua, hoc nobis natura præstitit præcipuum, quod necessitati fastidium excussit. Recipiunt superuacua delectum. Hoc parum decens, illud ¹⁸ parum lautum, oculos hoc meos lædit. Id actum est ab illo mundi conditore, qui nobis viuendi iura descripsit, ut salui essemus, non delicati. Ad salutem omnia parata sunt, & in promptu: deliciis omnia misere ac solcite comparantur. Utamur ergo hoc naturæ beneficio inter magna numerando: & cogitemus, nullo nomine melius illam meruisse de nobis, quam quia quidquid ex necessitate desideratur, sine fastidio sumitur.

I. L I P S I V S.

1. **I**N commune.] *Græcorum erat prouerbum, in re quam in via forte inuenissent, κοινὸς ἐπὶ μὲν: Cōmunis Mercurius: quasi dicerent, & mihi pars esto. Phurnutus, de Mercurio: Siquis aliquid in itinere inuenierit, mortis est profari, Communi Mercurio: qui certe rei inuentæ conscius est, ut qui in viis versetur.*

2. Opus erit tamen creditore.] *Quo? ipso te, ut argutando subdit.*

3. Nolo proxenetæ.] *Græco nomine πρῶξενος, qui est velut pararius, conciliator, & interpres: qui partes contracturas medius ipse iungit.*

4. Catonianum illud.] *Malim, Hecatonianum, cum Pinciano: & significatur sequens gnome, Quantumcumque, & quæ sequuntur.*

5. Ex lacu proximo.] *Propertius.*

Ipsa petita lacu nunc mihi dulcis aqua est.

6. Multa niue clusero.] *Teneri potest. nam & aqua in vase circumdari niue solet, ut frigus capiat, niuis ipsius & vitij expers. Hodie etiam faciunt. Tamen alij, elisero.*

7. Tiburtinus calix.] *Fictilis.*

8. Quid sit ergo.] *De quo initio dixi, In commune debere proferri.*

9. Quid est illud inane?] *Improba vox, Inane: & faciam, In commune: ut ad ea verba alludat. Si tamen non superuacua: & certe in meo est, Quid est istud: iamne ego.*

10. Paraueram fiscos.] *In quos pecuniam conicerem.*

11. Quod publicum.] *Nam vectigalium redempturis prompta sæpe ad opes via.*

12. Ignobilis anguli.] *Macedonia. cui prima claritas à Philippo.*

13. De tanto fine terrarum.] *Diuinet aliquis, detecto.*

14. Cum Crasso Licinoque.] *De Crasso notum, nec de Licino ignotum. Jungit utrumque & Persius:*

Nunc Licini in campos, nunc Crassi mittit in ædes.

Fuit Augusti prædines libertus, de quo Dio lib. LIV. ἐστὶ Λικίνιον, siue Licinium vocat: Iuuenalis Sat. I. & Scholiastes, Sidonius epist. VII. libri V. Carmen de eo epitaphium:

marmoreo hoc tumulo Licinus iacet, at Carus nullo.

Pompeius paruo. credimus esse Deos?

Nominat iterum noster in epist. seq.

15. Quam paribus ministeriis.] *Ætate, aut colore paribus. De Breuit. vit. cap. XII. & alibi in his Epistolis.*

16. Et leuibus.] *Glabris, ut alibi vocat, & sine pilis.*

17. Quam crinitus puer.] *Qui à poculis, muliebri plerumque habitu erant, capillitio fluente & longo. Imo & alij Pædagogiani fere pueri. Vnde Martialis: Crinite, Line, pædagoge turbæ. Horatius de tali mollicello:*

Discrimen obscurum solutis

Crinibus, ambiguoque vultu.

18. Parum lautum.] *Olim correxi: nam libri, laudatum.*

M V R E T V S.

IN commune.] *Ita dicebant, cum è pluribus qui una iter facerent, unus boni aliquid in via iacens repererat: cum significarent id cum ceteris quoque commune esse debere. Græci pro eodem dicebant κοινὸς ἐπὶ μὲν. Nam Mercurius & vijs præesse putabatur & lucro & insperantibus obiecta lucra vocabant ἐπὶ μὲν α.*

P I N C I A N V S.

AD maximas te diuitias compendiarie ducam.] *Quidam codices compendiarie legunt, non compendiarie. Sed rectius exemplar diui Francisci compendiarie, ut subintelligatur via.*

Catonianum illud: à te mutuū sumes.] Corrigendum credo, Hecatonianū illud: à te mutuū sumes: Nam Hecatonis testimonium frequens est in Seneca.

Summa res in utroque est eadem :] *Corrige*, Summa rei in utroque eadem est, ex eadem.

Utrum hæc aqua sit ex lacu proximo excepta, an ea quam multa niue clusero,] *In eadem aliter*, Utrum hæc aqua ex lacu proximo excepero. an ea quam multa niue elifero.

Et superuacanea deuities.] *Dimittes*, non deuities, eadem.

Ad proxima quæque porrigatur manus. Ipsa mihi commendabit quodcunque comprehendero.] *Scribe*, Adproxima quæque porrigatur manus. En ipsa mihi commendauit, &c. ex eadem.

In anima, inquis, lance numeras.] *Corrige ex meo familiari exemplari*, Inani me inquis, lance numeras. & paulo ante quæstor, non quæstor, habent nonnulla exemplaria.

Nam ego paraueram fiscos.] *Vetus lectio*, Ego iam paraueram fiscos.

Consecuturus est, quod nunquam diuitiis contigit, finem.] *Scribe*, consecutus est, quod nunquam diuiti contigit, finem, ex eadem.

Qui tantum non alget, non esurit, non sitit.] *Puto legendum*, qui tantum non alget, hoc est, qui fere non alget.

Nunquam satis est, quod multum.] *Vetus omnis lectio*. Nunquam multum est, quod satis non est.

Post Darium & Indos pauper est Alexander Macedo : quærit quod suum faciat] *Exemplar Franciscanum non* Macedo, agnoscit, sed Mentior, ut sit obiectio.

Tanto fine terrarum per suum rediturus orbem tristis.] *Scribe*, de tanto fine terrarum per suum rediturus orbem tristis est, ex exemplari Facundi & Primiti, etsi codex Franciscanus non tanto habeat, sed toto ut forte legendum sit tot, non toto.

Quorum nomina cum Cræso Licinioque numerantur,] *Quadam exemplaria* Crasso agnoscunt, non Cræso, rectius. Nam Cræsus cum Licinio male committitur, cum Crasso bene, ut illud Persij :

Nunc Licini in campos, nunc Crassi mittit in ædes :

Iste, si mihi credis, pauper est : si tibi, potest esse.] *Corrige*, iste, mihi crede, pauper est, si potest esse, ex omni scripta lectione.

Hic ipse quem circa naturam diximus,] *Exemplar Scholasticum* hic ipse quem circa naturam dicimus : Exemplar familiare, hic ipse de quo circa naturam dicimus.

E contrario dicere solemus,] *Castigandum reor*, è contrario dicere debemus.

Quam paribus ministeriis & leuibus offeratur cibus.] *Lege*, quam paribus ministris & lauibus affertur cibus, ex vetere lectione.

In prima portione sedatam] *Superfluit prepositio in*, ex eadem.

Oculos meos lædit. Id actum est.] *Eadem*, Oculos hoc meos lædit. Id pactum est.

Vtatur ergo in hoc naturæ beneficio] *Prepositio in superuacanea est*, ex eadem.

OPSOPOEVS.

Idem lib. 26. cap. 4. Ex hoc Seneca loco apparet, ut Græci cum quid inuentum erat, discere solebant κοινὸς ἐπὶ μὲν ὅτι, quo dicto, inuenti partem petebant, sic & Latinos dicere solitos esse, In commune : hinc illa loquendi formula, in commune quærere sed &, In medium quærere : quæ hac erit fortasse hominibus admonitiuncula notior Eleganter eadem epistola, sinum laxa, est sinum vestis extende & expande, ut eum lucro compleas. Sed audiendus coram ipse Seneca est, Sinum laxa, merum lucrum est. Secus in Flacco sinus latus illius esse dicitur, qui sinum non adstringit : ideoque quæ in eo gerit, effluere & excidere sinit & perdit. Flaccus lib. 11. Sat. 3.

Ferre sinu laxo, donare & ludere vidi.

Sed oblitam quibusdam locis hanc epistolam luto, tergeamus. Utrum hæc aqua sit ex lacu : nitidum erit & extersum. Eodem modo, An crystallinum, an murreum. Murreum autem, & ut Propertius appellat, murrinum. Inani inquis lance numeras. hodie inanima legitur, oratione quadam exanimata & frigida. Lanx autem inanis dicitur, in qua nihil est, quæque vacua est. Lego. Qui satis habet, consequutus est. Lego etiam, Nunquam quod satis non est, multum est.

GRVTERVS ET IVRETVS.

Nolo Proxenetæ nomen tuum iactent.] Proxenetæ intercessor est, cuius interuentu negotia conciliantur, quisque nominis faciendi vel cuiuslibet alterius negotij gerendi causa operam suam accomodat l. 2. & l. ult. ff. de Proxen. inde proxeneticum solarium id dicitur, quod pro huiusmodi opera datur. l. 1. ff. de proxen. hæc Brissoni lib. 14. de verb. sign. vide etiam Renardum ad l. 47. de reg. iuris.

ARGVMENTVM I. LIPSI.

BONI notitia quomodo ad nos venerit? observatione, & collatione : Natura etiam ducente. Venit & ex contrario : id est, vitij detestatione. Describit Sapientem, & Vulgo petenda aut timenda calcantem, etiam ipsam mortem. Denique vnum semper, & sibi constantem.

EPIST. CXX.

Epistola tua per plures quæstiunculas vagata est, sed in vna cõstitit, & hæc expediri desiderat : Quomodo ad nos boni honestique prima notitia peruenerit. Hæc duo apud alios diuersa sunt, apud nos tantum diuisa. Quid sit hoc, dicam. Bonum putant esse aliqui, quod vtile est. itaque hoc & diuitiis, & equo, & vino, & calceo nomē imponunt : tanta est apud illos boni vilitas, & adeo vsque ad fordida descendit. Honestum putat, cui ratio recti officij constat : tamquam pie curatam patris senectutem, adiutam amici paupertatē, fortem expeditionem, prudentem moderatāque sententiam. Ista duo quidē facimus, sed ex vno. Nihil est bonum, nisi quod honestum est : quod honestum est, utique bonum. Superuacuum iudico adiacere, quid inter ista discriminis sit,

cum sæpe dixerim. Hoc vnum dicam: Nihil nobis bonum videri, quo quis & male vti potest. Vides autem, diuitiis, nobilitate, viribus quam multi male vtantur. Nunc ergo ad id reuertor, de quo desideras dici: quomodo ad nos prima boni honestique notitia peruenerit. Hoc nos docere natura non potuit: semina nobis scientiæ dedit, scientiam nō dedit. Quidam aiunt nos in notitiam incidisse: quod est incredibile, virtutis alicui speciem casu occurrisse. Nobis videtur obseruatio collegisse & rerum sæpe factarum inter se collatio, per analogiam nostro intellectu & honestum & bonum iudicante. Hoc verbum cum Latini grammatici ciuitate donauerint, ego dammandū non puto, nec in ciuitatem suam redigendum. Vtar ergo illo non tantum tamquam recepto, sed tamquam vtitato. Quæ sit hæc analogia, dicam. Noueramus corporis sanitatē: ex hac collegimus esse aliquam & animi. noueramus corporis vires: ex his collegimus esse & animi robur. Aliqua benigna facta, aliqua humana, aliqua fortia, nos obstupescerant: hæc capimus tamquam perfecta mirari. Suberāt illis multa vitia, quæ species alicuius conspicui facti fulgorque celabat: hæc dissimulauius. Natura iubet augere laudanda: nemo non gloriam vltra verum tulit. Ex his ergo speciem ingentis boni traximus. Fabricius Pyrrhi regis aurum repulit, maiusque regno iudicauit, regias opes posse cōtemnere. Idem, medico Pyrrhi promittēte venenum se regi daturū, monuit Pyrrhum, cauere insidias. Eiusdē animi fuit, auro non vinci, veneno nō vincere. Admirati sumus ingētem virum, quem nō regē, non cōtra regē promissa flexissent, boni exempli tenacem: quod difficillimū est, in bello innocētem: qui aliquod esse crederet etiā in hoste nefas: qui in sūma paupertate, qua sibi decus fecerat, non aliter refugit diuitias quam venenū. Viue, inquit, beneficio meo Pyrrhe, & gaude, quod adhuc dolebas. fabricium nō posse corrumpi. Horatius Cocles solus impleuit pōtis angustias, adimique à tergo sibi redditum, dūmodo iter hosti auferretur, iussit: & tam diu restitit premētibus, donec reuulsa ingēti ruina tigna sonuerunt. Postquā respexit, & extra periculū esse patriam periculo suo sēsit: *Veniat si quis vult*, inquit, *sic euntem sequi*: deditque se in præceps: & nō minus sollicitus in illo rapido alueo fluminis, ³ vt armatus, quā vt saluus exiret, retēto armorū victricium decore, tam tutus rediit, ⁴ quam si pōte venisset. Hæc & huiusmodi facta imaginē nobis ostēdere virtutis. Adiciā quod mirū fortasse videatur: mala interdum speciē honesti obtulerūt, & optimum ex cōtrario nituit. Sūt enim, vt scis, virtutibus vitia cōfinia, & perditis quoque ac turpibus recti similitudo est. Sic mētitur prodigus liberalē: cum plurimum inter sit, vtrum quis dare sciat, an seruare nesciat. Multi, inquam, sunt, Lucili, qui non donant, sed proiciunt, nō voco ego liberalem, pecuniæ suæ iratum. Imitatur negligentia facilitatem, temeritas fortitudinē. Hæc nos similitudo coegit attēdere, & distinguere specie quidem vicina, re autem plurimū inter se dissidentia. Dum obseruamus eos, quos insignes egregium opus fecerat, cœpimus annotare, quis rem aliquā generoso animo fecisset & magno impetu, sed semel. Hunc vidimus in bello fortē, in foro timidū; animose paupertatem ferentē, humiliter infamiam: factum laudauimus, contempsimus virū. Alium vidimus aduersus amicos benignum, aduersus inimicos temperatum, & publica & priuata sancte ac religiose administrantem: non deesse ei, & in his quæ toleranda erant, patientiam, & in his quæ agenda, prudentiam. Vidimus vbi tribuendum esset, plena manu dantem: vbi laborandum, ⁵ per tinacem & obnoxium, & lassitudinem corporis animo subleuantem. Præterea idem erat semper, & in omni actu par sibi, iam non consilio bonus, sed ⁶ more eo perductus, vt non tantum recte facere posset, sed nisi facere non posset. Intelleximus in illo perfectam esse virtutem: hanc in partes diuisimus. Oportebat cupiditates refrænari, metus comprimi, facienda prouideri, reddenda distribui: comprehendimus temperantiam, fortitudinem, prudentiam, iustitiam, & suum cuique dedimus officium. Ex quo ergo virtutem intelleximus? Ostendit illam nobis ordo eius, & decor, & constantia, & omnium inter se actionum concordia, & magnitudo super omnia efferens sese. Hinc intellecta est illa beata vita, ⁷ secundo defluens cursu, arbitrij sui tota. Quomodo ergo hoc ipsum nobis apparuit? dicam. Numquam vir ille perfectus adeptusque virtutem, fortunæ maledixit: numquam accidentia tristis excepit, ciuem esse se vniuersi & militem credens, labores velut imperatos subiit. Quidquid inciderat, non tanquam malum aspernatus est, & in se casu delatum, sed quasi delegatum sibi. Hoc quaecūque est, inquit, meum est, asperum est, durū est: in ipso naueamus operam. Necessario itaque magnus apparuit, qui numquā malis ingemuit, nūquam de fato suo questus est, fecit multis intellectum sui, & non aliter quam in tenebris lumen effulsit: aduertitque in se omnium animos, cum esset placidus & lenis,

& humanis

& humanis diuinisque rebus pariter æquus. Habebat perfectum animū, ad summam sui adductus, supra quam nihil est nisi mens Dei, & ex qua pars & in hoc pectus mortale defluxit: quod numquam magis diuinum est, quam ubi mortalitatem suam cogitat, & scit in hoc natum hominem, ut vita defungeretur: nec domum esse hoc corpus, sed hospitium, & quidem breue hospitium: quod relinquendum est, ubi te grauem esse hospiti videas. Maximum, inquam, mi Lucili, argumentum est animi ab altiori venientis sede, si hæc in quibus versatur, humilia iudicat, & angusta, si exire non metuit. Scit enim quo exiturus sit, qui vnde venerit, meminit. Non videmus, quam multa nos incommoda exagitant, quam male nobis conueniat hoc corpus? Nunc de ventre, nunc de capite, nunc de pectore ac faucibus querimur: alias nerui nos, alias pedes vexant: nunc deiectio, nunc destillatio: aliquando superest sanguis, aliquando deest: hinc atque illinc tentamur, & expellimur. Hoc euenire solet in alieno habitantibus. At nos corpus tam putre sortiti, nihilominus æterna proponimus, & in quantum potest ætas humana protendi, tantum spe occupamus, nulla contenti pecunia, nulla potentia. Quid hac re fieri impudentius, quid stultius potest? Nihil satis est morituris, imo morientibus. quotidie enim propius ab ultimo stamus, & illo vnde nobis cadendum est, hora nos omnis impellit. Vide in quanta cæcitare mens nostra sit! Hoc quod futurum dico, cum maxime fit, & pars eius magna iam facta est. nam quod viximus tempus, eo loco est, quo erat antequam viximus. Erramus autem, qui vltimum timemus diem: cum tantumdem in mortem singuli conferant. Nō ille gradus lassitudinem facit, in quo deficimus, sed ille profitetur. Ad mortem dies extremus peruenit, accedit omnis. ⁹ Carpit nos illa, non corripit. Ideo magnus animus, conscius sibi melioris naturæ, dat quidem operam, ut in hac statione, qua positus est, honeste se atque industrie gerat: ceterum nihil horum quæ circa ipsum sunt, suum iudicat, sed ut commodatis utitur, peregrinus & properans. Cum aliquem huius videremus constantiæ, quidni subiret nos species non visitatæ indolis? utique si hanc: ut dixi, magnitudinem veram esse ostendebat. Qualitatis veræ tenor permanet, falsa non durant. Quidā alternis Vatini, alternis Catones sunt: & modo parum illis seuerus est Curius, parum pauper Fabricius, parum frugi & contentus vili Tubero: modo Licinum diuitiis, Apiciū cænis, Mecænatem deliciis prouocant. Maximum indicium est malæ mentis, fluctuatio, & inter simulationem virtutum, amoremque vitiorum, assidua iactatio.

----- habebat sæpe ducentos,

*Sæpe decem seruos: modo reges atque tetrarchas,
Omnia magna loquens: modo, sit mihi mensa tripes, &
Concha salis puri, & toga quæ defendere frigus,
Quamuis crassa, queat. decies centena dedisses
Huic parco paucis contento: quinque diebus,
Nil erat in loculis.*

Omnes isti tales sunt, qualem hunc describit Horatius: numquam eundem, nec similem quidē sibi. adeo in diuersum aberrat. Multos dixi: prope est ut omnes sint. Nemo non quotidie & consilium mutat, & votum. modo uxorem vult habere, modo amicam: modo regnare vult; modo id agit, ne quis sit officiosior seruus, modo dilatat se usque ad inuidiam; modo subsidit, & contrahitur infra humilitatem vere iacentium: nunc pecuniam spargit, nunc rapit. Sic maxime coarguitur animus imprudens. alius prodit atque alius, & (quo turpius nihil iudico) impar sibi est. Magnam rem puta, ¹⁰ vnum hominem agere. Præter sapientem autem nemo vnū agit: ceteri multiformes sumus. Modo frugi tibi videbimur & graues, modo prodigi & vani. Mutamus subinde personam, & contrariam ei sumimus, quam exuimus. Hoc ergo à te exige, ut qualem institueris præstare te, talem usque ad exitum serues. Effice ut possis laudari: si minus, ut agnosci. De aliquo, quem vidisti heri, merito dici potest: Hic quis est? tanta mutatio est.

I. L I P S I V S.

1. **A** Pud nos tantum diuisa.] *Quomodo, & quatenus, Epist. cxviii. circa medium, copiose.*
2. Ista duo quidem facimus.] *Nempe nos Stoici.*
3. Ut armatus.] *Ex lege militari, ne quis arma abiceret aut amitteret.*
4. Quam si ponte.] *Tam tuto per aquam, quam si per pontem. Male, qui legunt, si è ponte.*
5. Perunacem & obnoxium.] *Volunt, obnoxium: ego non mutem. Nam & obnoxius est, qui laborem subit suscipitque: & se dat.*
6. More eo perductus.] *Cui in habitum scientia iuerat.*
7. Secundo defluens cursu.] *Est Stoicorum εὐπορία.*

8. Ex qua pars & in hoc.] *Stoicorum opinio, animos nostros ex illo diuino delibatos esse. Physiol. III. Dissert. VIII.*
 9. Carpit nos illa.] *Paullatim mors ad se ducit, non impetu rapit.*
 10. Vnum hominē agere.] *Qui finis est Zenonius, Vita conueniens. Vide Manud. II. Dissert. XV. Et Mureti etiam nota hic opportuna. Nam quod in Sacris de Iob scribitur, Fuit vnus vir: id ita Hieronymus interpretatur. Non per diuersa mobilis & instabilis ferebatur, sed firmus atque inconcussus persistens, erat vir vnus. Est plane Zenonius.*

M V R E T V S.

E Pistola tua.] *Veri boni cognitionem ad homines per analogiam, id est collatione rationis, peruenisse ait: idque ipsum dilucide explicat. Eadem de re Cato apud Ciceronem libro tertio de finibus. Cumque rerum notiones in animis fiant, si aut usu cognitum sit, aut conjunctione, aut similitudine, aut collatione rationis: hoc quarto, quod extremum posui, bonorum notitia, facta est. Quinque autem modis fieri rerum notitias dicebat Zeno, ut est apud Laertium, καὶ ἐκ τῶν ὁμοιοτήτων, καὶ ἐκ τῶν ἀναλογιών, καὶ ἐκ τῶν συγγενειῶν, καὶ ἐκ τῶν ἐναντιότητων.*

Magnam rem puta, vnum hominem agere.] *Id est, constare sibi, neque mutari ac fluctuare. Itaque de Helcana patre Samuelis, principio Regum dicitur, Fuit vnus vir. Et hoc ita interpretatur S. Hieronymus principio commentariorum in Job: Fuit vnus vir. Non enim per diuersa mobilis & instabilis ferebatur, sed firmus atque inconcussus persistens, vir vnus erat.*

P I N C I A N V S.

Quomodo ad nos boni honestique notitia peruenierit.] *Vetus lectio. Quomodo ad nos boni honestique prima notitia peruenierit.*

Per analogiam nostri intellectum & honestum & bonum iudicant.] *Corrigendum reor, per analogiam nostro intellectu & honestum & bonum iudicante, Patet sic esse legendum ex sequentibus.*

Nemo non gloriam ultra rectum tulit.] *Scribendum, Nemo non gloriam ultra verum tulit, ex vetere lectione.*

Quam si sponte venisset.] *Exemplar Facundi & Primitiui, quam si ponte venisset, Castigo, quam si ē ponte venisset.*

Sed semel hunc vidimus in bello fortem.] *Prima duo verba, sed semel, ad præcedentia pertinent. Tum sequitur per maiorem litteram, Hunc vidimus in bello fortem, ex vetere lectione.*

Sed hospitium, & breue hospitium.] *Scribe, sed hospitium, & quidem breue hospitium, ex eadem.*

Vbi te grauem esse hospitem videas.] *Hospiti, non hospitem, ex eadem.*

At nos corpus tam turpe sortiti, nihilominus aterna proponimus.] *Scribe, At nos corpus tam putre sortiti nihilominus aterna proponimus. Nam vetus lectio, putre, non turpe, habet. & exemplar Franciscanum aterna præfert corrupte pro aterna.*

Hoc quod futurum dico, nunc maxime fit.] *Lego, Hoc quod futurum dico, cum maxime sit: ex omni vetere lectione.*

Modo Lucium Crassum diuitiis.] *Corrige, Modo Licinium diuitiis, tum ex præcedentibus, tum ex vetere omni lect. in qua dictio Crassum non habetur.*

Et inter simulationem virtutis amoremque vtilium assidua iactatio.] *Corrige, & intra simulationem virtutum amoremque vitiorum assidua iactatio, ex eadem.*

Modo pecuniam spargit, nunc rapit.] *Scribe, nunc pecuniam spargit, nunc rapit, ex eadem.*

Sic maxime coarguitur animus imprudens, alius prodit atque alius.] *Quædam exemplaria, Sic maxime coarguitur animus impudens. Prodit alius, proditque alius.*

A R G V M E N T V M I. L I P S I.

ALIQUID pro argutis prætendit: tum proponit, *An omnibus animalibus constitutionis sue sensus: id est, sponte & natura eant, quo debent & sunt facta. Dicit esse, & exemplis rationibusque varie docet.*

E P I S T. CXXI.

Litigabis, ego video: cum tibi hodiernam quæstiuiculam, in qua satis diu hæsimus, exposuero. Iterum enim clamabis, Hoc quid ad mores? Sed exclama, dum tibi primum alios opponam, cum quibus litiges, Posidonium & Archidemum. Hi iudicium accipient, deinde dicam. Non quidquid morale est, bonos mores facit. Aliud ad hominem alendum pertinet, aliud ad exercendum, aliud ad vestiendum, aliud ad docendum, aliud ad delectandum. Omnia tamen ad hominem pertinent, etiam si non omnia meliorem eum faciunt. Mores alia aliter attingunt. Quædam illos corrigunt & ordinant, quædam naturam eorum & originem scrutantur. Cum quæritur, quare hominem natura produxerit, quare prætulit animalibus ceteris, longe me iudicas mores reliquisse: falsum est. Quomodo enim scies, qui habendi sint, nisi quid homini sit optimum, inueneris? nisi naturam eius inspexeris? Tunc demum intelliges, quid faciendum tibi, quid vitandum sit, cum didiceris quid naturæ tuæ debeas. Ego, inquis, volo discere, quomodo minus cupiam, minus timeam. Superstitionem mihi excute, doce leue esse vanumque hoc, quod felicitas dicitur: vnam illi syllabam facillime accedere. Desiderio tuo satisfaciam, & ad virtutes exhortabor, & vitia cōuerberabo, licet

aliquis nimium immoderatumque in hac parte me iudicet, nō desistam persequi nequitiam, & affectus efferatissimos inhibere, & voluptates ituras in dolorem cōpescere, & votis obstrepere. Quidni? cum maxima malorum optauerimus, & ex gratulatione natum sit quidquid obloquimur. Interim permitte mihi ea quæ paullo remotiora videntur, excutere. Quærebat, an esset omnibus animalibus⁶ constitutionis suæ sensus? Sensum autem esse ex eo maxime apparet, quod membra apte & expedite mouent, non aliter quàm in hoc erudita. Nulli non partium suarum agilitas est. Artifex instrumenta sua tractat ex facili: rector naui scit gubernaculū flectere: pictor colores quos ad reddendam similitudinem multos variosque ante se posuit, celerrime denotat, &⁷ inter ceram opusque facili vultu ac manu com meat. Sic animal in omnē vsum sui mobile. Mirari solemus⁸ scænæ peritos, quod in omnem significationem rerum & effectuum parata illorum est manus, & verborum velocitatem gestus assequitur. Quod illis ars præstat, his natura. Nemo agrè molitur artus suos, nemo in vsum sui hæsit: ad hoc edita, protinus faciunt. Cum hac scientia prodeunt, instituta nascuntur. Ideo, inquit, partes suas animalia apte mouebunt: quia si aliter mouerint, dolorē sensura sunt. Ita, vt vos dicitis, coguntur, metusque illa in rectum, non voluntas mouet: quod est falsum. Tarda enim sunt, quæ necessitate impelluntur. Agilitas, spontaneus motus est. Adeo autem non adigit illa ad hoc doloris timor, vt in naturalem motum etiam dolore prohibente nitantur. Sic infans qui stare meditatur, & ferre se assuescit, simul tentare vires suas cœpit, cadit: & cum fletu toties resurgit, donec se per dolorem ad id quod natura poscit, exercuit. Animalia quædam tergi durioris inuersa tam diu se torquent, ac pedes exserunt, & obliquant, donec ad locum reponantur. Nullū tormentum sentit supinata testudo. inquieta est tamen desiderio naturalis status: nec ante desinit niti, quater se, quàm in pedes constitit. Ergo omnibus constitutionis suæ sensus est, & inde membrorum tam expedita tractatio: nec vllum maius indicium habemus, cum hac illa ad viuendum venire notitia, quam quod nullum animal ad vsum sui rude est. Constitutio est, inquit, vt vos dicitis, principale animi quodam modo se habens erga corpus. Hoc tam perplexum & subtile, & vobis quoque vix enarrabile, quomodo infans intelligit? Omnia animalia dialectica nasci oporteret, vt istam finitionem⁹ magnæ parti togatorum obscuram intelligant. Verum erat quod opponis, si ego ab animalibus constitutionis finitionem intelligi dicerem. Nam ipsa constitutio facilius natura intelligitur, quàm enarratur. Itaque infans ille, quid sit cōstitutio, non nouit: constitutionem suam nouit: & quid sit animal nescit, animal esse se sentit. Præterea ipsam constitutionem suam crasse intelligit, & summatim, & obscure. Nos quoque animum habere nos scimus: quid sit animus, vbi sit, qualis sit, & vnde, nescimus. Qualis ad nos peruenit animi nostri sensus, quamuis naturam eius ignoremus, ac sedem, talis ad omnia animalia constitutionis suæ sensus. Necesse est enim id sentiant, per quod alia quoque sentiunt: necesse est sensum eius habeant, cui parent, à quo reguntur. Nemo non ex nobis intelligit esse aliquid, quod impetus suos moueat: quid sit illud, ignorat. & conatum sibi esse scit: quid sit, aut vnde sit, nescit. Sicut infantibus, sic quoque animalibus, principalis partis suæ sensus est, non satis dilucidus, non expressus. Dicitis, inquit, omne animal primum constitutioni suæ conciliari: hominis autem constitutionem rationalem esse: & ideo conciliari hominem sibi, non tamquàm animali, sed tamquàm rationali. Ea enim parte sibi carus est homo, qua homo est. Quomodo ergo infans conciliari constitutioni rationali potest, cum rationalis nondum sit? Vnicuique ætati sua constitutio est: alia infanti, alia puero, alia seni. Omnes enim constitutioni conciliantur, in qua sunt. Infans sine dentibus est: huic cōstitutioni suæ conciliatur. enati sunt dentes: huic constitutioni conciliatur. Nam & illa herba, quæ in segetem frugemque ventura est, alienam constitutionem habet tenera, & vix emittens sulco: aliam cum conualuit, & molli quidem culmo, sed qui ferat onus suum, constitit: aliam cum flauescit, &¹⁰ ad aream spectat, & spica eius induruit: in quamcūque constitutionem venit, eam tuetur, in eam componitur. Alia est ætas infantis, pueri, adolescentis, senis: ego tamen idem sum, qui & infans fui, & puer, & adolescens. Sic quamuis alia atque alia cuique constitutio sit, conciliatio constitutionis suæ eadem est. Non enim puerum mihi aut iuuenem, aut senem, sed me natura commendat. Ergo infans ei constitutioni suæ conciliatur, quæ tunc infanti est, non quæ futura iuueni est. Neque enim si aliquid illi maius, in quo trāseat, restat, nō hoc quoque in quo nascitur, secundum naturam est. Primum sibi ipsi conciliatur animal: debet enim aliquid esse, ad quod alia referantur. Voluptatem peto. cui? mihi, ergo mei curam ago.

Dolorem refugio. pro quo? pro me. ergo mei curam ago. Si omnia propter curam mei facio, ante omnia est mei cura. Hæc animalibus inest cunctis: nec inferitur, sed innascitur. Producit fœtus suos natura, non abiicit: & quia tutela certissima ex proximo est, sibi quisque commissus est. Itaque ut in prioribus dixi, tenera quoque animalia è materno utero vel quoquo modo effusa, quid sit infestum ipsis, protinus norunt, & mortifera deuitant: umbram quoque transuolantium reformidant, obnoxia auibus rapto viuētibus. Nullum animal ad vitam prodit sine metu mortis. Quemadmodum, inquit, editum animal intellectum habere, aut salutaris aut mortiferæ rei potest? Primum quæritur, an intelligat, non quemadmodum intelligat. Esse autem illis intellectum, ex eo apparet, quod nihil amplius, si intellexerint, faciant. Quid est quare pavonem, quare anserem gallina non refugiat, cum tanto minore, & ne notum quidem sibi, accipitrem fugiat? quare pulli felem timent, canem non timent? Apparet illis inesse scientiam nocituri, non experimento collectam. nam antequam possint experiri, cauent. Deinde, ne hoc casu existimes fieri, nec metuunt alia quam debent, nec umquam obliuiscuntur huius tutelæ & diligentiæ. æqualis est illis à pernicioso fuga. Præterea, non sunt timidiora viuendo. Ex quo quidem apparet, non usu illa ad hoc peruenire, sed naturali amore salutis suæ. Et tardum est & varium, quod usus docet: quidquid natura tradit, & æquale est omnibus, & statim. Si tamen exigis, dicam quomodo omne animal perniciosam intelligere conetur. Sentit se carne constare: itaque sentit, quid sit; quo secari caro, quo vri, quo obteri possit. Quæ sunt animalia armata ad nocendum, horum speciem trahit inimicam & hostilem. Inter se ista coniuncta sunt. Simul enim conciliatur salutis suæ quidque: & quæ iuuant, illa petit; læsura formidat. Naturales à contrariis aspernationes sunt. sine ulla cogitatione, sine consilio fit, quidquid natura præcipit. Non vides, quanta subtilitas sit apibus ad fingenda domicilia? quanta diuidui laboris obetundi concordia? Non vides quam nulli mortalium imitabilis sit, illa aranearum textura? quanti operis sit, fila disponere: alia in rectum immissa firmamenti loco, alia in orbem currentia ex denso rara, quæ minora animalia, in quorum perniciem illa tenduntur, velut retibus implicata teneant. Nascitur ars ista, non discitur. Itaque nullum est animal altero doctius. Videbis aranearum pares telas, par in fauis angulorum omnium foramen. Incertum est & inæquale, quidquid ars tradit: ex æquo venit, quod natura distribuit. Hæc nihil magis, quam tutelam sui, & eius peritiam tradidit: ideoque etiam simul incipiunt, & discere & viuere. Nec est mirum, cum eo nasci illa, sine quo frustra nascerentur. Primum hoc instrumentum illis natura contulit, ad permanendum in conciliatione & caritate sui. Non poterant salua esse, ni vellent. Nec hoc per se profuturum erat: sed sine hoc nulla res profuisset. Sed in nullo deprehendes vilitatem sui, ne negligentiam quidem. Tacitis quoque & brutis, quamuis in cetera torpeant, ad viuendum solertia est. Videbis quæ aliis inutilia sunt, sibi ipsa non deesse.

I. LIPSIUS.

1. **A**rchidemum.] Inter primores Stoicos fuit, et si hodie minus, olim maxime in fama. Vide in *Manuduct.* I. Dissert. XII.
2. Hi iudicium accipient.] Non diffugient, litem tecum contestabuntur.
3. Non quidquid morale.] Melius interrogatione hoc efferas, & claudas, ut sit affirmantis. Nam ex sequela hoc velle dicas: Moralia etiam esse, quæ si non aperte & statim, flexu vel subsidio aliquo ducunt ad bonos mores. Tale istud.
4. Vnam illi Syllabam.] Ut fiat. Infelicitas.
5. Ex gratulatione natum.] Ex eo quod votorum compotes facti, gratulationes exceperimus, quasi rebus bonis: at mala illa erant.
6. Constitutionis suæ sensus.] Ipsum hoc Stoicum verbum, & scitum Laërtius breuiter ex Chrysippo: ἀρχὴν οὐκ ἔτι τῆς ψυχῆς, ἀλλὰ τῆς αὐτῆς φύσεως, καὶ τῆς ταύτης συνέθεσιν: Primum cognatum esse omni animali, suam ipsius constitutionem & eius cognitionem ac sensum, Cicero, in *Catonis persona*, XII. de *Finibus*: Placet iis (Stoicis) quorum ratio mihi probatur, simul atque natum sit animal, ipsum sibi conciliari & commendari ad se conseruandum, & ad suum statum (ita dicit συνέθεσιν, siue Constitutionem) & ad ea quæ conseruantia sunt eius status diligenda. Tractat eundem locum v. de *Finibus*: & erat creber in eorum scriptis, quia Finem ex eo ducebant. Quomodo, Laërtius tibi dicet in Zenone, initio partis *Ethicae*.
7. Inter ceram opusque.] Turnebus notat, ceram esse fucum siue picturam: quia veteres ceris pingere solebant. Ceris dico, varie coloratis. Varro: Pictores loculatas magnas habent arculas, ubi discolores sunt ceræ.
8. Scenæ peritos.] Scripti, satiat peritos. ex quo idem ille doctissimus optimusque Turnebus, saltationis. Et vero ad Pantomimos, quorum saltatio erat, hæc proprie pertinent: qui gestibus solis historias fabulasque scite exprimebant & agebant.
9. Magnæ parti togatorum.] Id est, primorum ciuium, nam hoc ipso, quod Togatos dicit, Tunicatæ plebi opponit. Illi autem primores, fere docti.

10. Ad aream spectat.] Quo tritura gratia solent deportari.
 11. Diuidi laboris.] Nam partiuntur inter se munera.
 12. In fauis angulorum.] Alij libri, in filis, quod in Araneis probem.
 13. Vilitatem sui.] Vt se contemnat, vile habeat.

M V R E T V S.

Litigabis.] Esse unicuique animali constitutionis suæ sensum: eamque esse primam naturæ conciliationem Laërtius: τὴν δὲ πρῶτην οὐκ ἔστιν ἄλλαν φασὶ τὸ ζῶον ἵσχειν ὅππῃ τὸ τηρεῖν ἑαυτὸ, οὐκ ἔστιν, ἀλλὰ τὸ ἐαυτῷ τῆς φύσεως ἀπ' ἀρχῆς, καθάφηναι ὁ Χρυσίππτος ἐν τῷ πρῶτῳ τῶν τελευτῶν, πρῶτον λέγων εἶναι παντὶ ζῳῷ τὴν αὐτὴν σύστασιν, καὶ τὴν ταύτης συνειδήσιν. Hinc sunt illa Ciceronis e primo de officiis. Principio generi animantium omni est à natura tributum, ut se, vitam corpusque tueatur: & quæ sequuntur. Et illa Catonis e tertio de finibus: Placet iis, inquit, quorum ratio mihi probatur, simul atque natum sit animal, ipsum sibi conciliari & commendari ad se conseruandum, & ad suum statum, & ad ea quæ conseruantia sunt eius status diligenda. Sed in quinto de finibus idem locus à Pisone tractatur, & sepe alius.

Iudicium accipient.] Litem tecum contestabuntur.

Sensum autem esse.] Unumquodque animal sentire vim suam probat ex eo, quod suapte sponte, etiam cum adhuc tenerum & infirmum est, secundum naturam mouetur. Qua de re ita Cicero: Serpere anguiculus, nare anaticulas, euolare merulas, cornibus uti videmus boues, vespas aculeis: suam denique cuique naturam esse ad viuendum ducem.

Omnia animalia dialectica.] Qui constitutioni suæ sensum inesse à natura in animalibus à primo satū negabant, hoc argumento nitebantur. Ne homines quidem, nisi perquam pauci, quidnam illa constitutio sit, intelligunt. Multo minus igitur bestia. Respondet Seneca, id tum demum processurum, si de exquisita illius cognitione loqueremur. Nunc de crassa quadam & confusa cognitione sermo est, qualis etiam in bestias cadit. Nam si nullius rei notitiam habere dicemur, nisi cuius vim ac naturam definiendo explicare possemus, non multarum sane rerum cognitione gloriari nobis liceret. E quidem quid lapis sit, quid aurum, quid argentum, quid equus, quid bos, scire utcumque videor: quorum tamen ut aliarum innumerabilium rerum in quotidiano usu positarum, si quis à me definitionem requirat, tempus mihi ad cogitandum postulabo: fortassis etiam, cum bene ac diu cogitaro, non habeo quid respondeam. Ne bene quidem valere aut egrotare me sentiam: cum inter ipsos quoque medicos de sanitatis ac morbi definitione ambigatur. Obmutescendum nobis fuerit, ait Galenus, si ea tantum nosse dicamur, quorum definitiones tenemus. Hac de re operæ fuerit videre, quæ is quem modo laudauimus, medicus scripsit, in commentario, quo respondet ad ea, quæ in Aphorismis Hippocratis reprehenderat Julianus.

P I N C I A N V S.

Interim enim clamabis hoc, quod clamare soles.] Exemplar Franciscanum, Iterum enim exclamabis, cetera superfluum, ex eadem.

Sed ad exclamandum tibi. Primum alios opponam.] Præpositio ad eradenda ex vetere lectione, scribendum: que per maiorem, Primum alios opponam. In exemplari Facundi & Primitiui, Sed exclamanti tibi, reliqua.

Et virtutes exhortabor.] Melius, ad virtutes exhortabor.

Et affectus efferatissimos.] Lege, & affectus effrenatissimos, ex vetere lectione.

Nemo ægre molitur actus suos.] Artus lege, non actus, ex eadem.

Nullum tormentum sentit supina testudo.] Supinata, non supina, correctiora exemplaria.

Ergo omnibus constitutionibus suus sensus est.] Legendum, Ergo omnibus constitutionis suæ sensus est, ex vetere lectione.

Necesse est enim id sentiant, per quod animalia quoque sentiunt.] Exemplar Franciscanum, Necesse est enim adsentiant, per quod animalia quoque sentiunt. Ut forte legendum sit: Necesse est ei adsentiant, per quod animalia quoque sentiuntur. Sic enim pleraque exemplaria habent, non sentiunt. Addit codex scholarum Salmanticensium verbum ferri: Necesse est enim id ferri sentiant, per quod, cetera. ut rursus legi possit: Necesse est enim id fieri sentiant, per quod animalia quoque sunt, vel sic, per quod animalia quoque sentiuntur.

Et quod sibi esse scit:] Corrige, & conatum sibi esse scit, ex omni vetere lectione.

Enati sunt dentes:] Exemplar Franciscanum, Ei nati sunt dentes.

In quam constitutionem cum venit, eam tuetur.] Corrige, In quamcumque constitutionem venit, eam tuetur, ex vetere lectione.

Quod nihil amplius, si intellexerint, faciāt.] Zego facient, non faciant, ex eadem: et si sint codices, in quibus habeatur, quod nihil amplius quam intellexerint faciāt, ut existimem legendum, non quam, sed quum.

Simul enim conciliatur salutis suæ quicque, & quæ iuuant, illa petit.] Corrige, simul enim conciliatur salutis suæ: quæcumque iuuant, illa petit: Ex exemplari Franciscano.

Quanta diurni laboris.] Omnis scripta lectio, quanta diuidui laboris.

In quorum precium illa tenduntur.] Legendum reor contra omnia exemplaria, perniciem, non precium.

Æquo venit quod natura distribuit.] Ex æquo lege, non æquo, ex vetere lectione.

Tacitis quoque & brutis quamuis in cætera torpeant.] Scribendum puto, Tacitis namque & brutis.

O P S O P O E V S.

Idem lib. 24. cap. 17. Cera fucus est & pictura, propterea quod ceris pingere antiqui solebant. Seneca hac Epistola. Varro lib. 3. de re rust. cap. 17. Nam ut Pausias & ceteri pictores eiusdem generis loculatas magnas habent arculas, ubi discolores sunt ceræ.

Idem Turnebus lib. 26. cap. 20. Hodie edunt, Mirari solemus scenæ peritos, &c. ubi in antiquis pro scenæ sentiant reperio: ex quo saltationis facio. Pantomimi enim et saltatores manus gesticulatione omnia exprimunt & significant. Et lib. 30. cap. 3. Quid ni legam: mirari solemus saltationis peritos, quod in omnem significationem

rerum & affectuum parata est illorum manus. *Nec me mouet præiudicata quorundam auctoritas scenæ peritos, pro inquinamento veterum librorum, in quibus vitiose exaratum est satiant peritos, legentium.*

Idem lib. 26. cap. 20. Eleganter & insigniter fruges maturata ad aream spectare dicuntur, quod flaua segetes demessa ad aream terendi gratia deportari soleant.

GRVTERVS ET IVRETVS.

Nam illi syllabam facillime accedere.] Eam ego esse dico: ita enim fieri infelicitatem ex felicitate. adiungitur enim acceditque quod priori rei superuenit, nec ibi prius fuit. unde apposite ad hunc locum Tertullianus li. 4. aduersus Marcionem cap. 13. quia & creator Abraham & Saræ & Ausæ nomina reformauit, hunc vocando Iesum, illis syllabam adiiciendo. At J. C. unus tanquam pro aris & focus pugnat, unam illam syllabam esse fel. qui locus, inquit, argumento est scribendum esse fel sine diphthongo, quod & Aldus Manutius multum probat in sua Orthographiæ epitome: probat, inquam, ex lapidibus & nummis, hunc tamen locum omisit. sic ille. quod domi eius natum, quilibet videt, adeo subtile est & quauis acutius arista. Grut.

ARGVMENTVM I. LIPSI.

INGENIVM luxuria, aduersa moribus facere. Aliter canare, bibere, dormire, surgere: & tales aliquot Antipodas facete describit.

EPIST. CXXII.

Detrimentum iam dies sensit: resiliuit aliquantulum: ita tamen, vt liberale adhuc spatium sit, si quis cum ipso, vt ita dicam, die surgat, officiosior, meliorque, quã si quis illum expectat, vt luce prima exeat. Turpis, qui alto sole semisomnis iacet, cuius vigilia medio die incipit: & adhuc multis hoc antelucanum est. Sunt qui officia lucis noctisque peruertunt: nec ante diducunt oculos hesternæ graues crapula, quã appetere nox cœpit. Qualis illorum conditio dicitur, quos natura (vt ait Virgilius) pedibus nostris subditos e contrario posuit,

Nosque vbi primus equis oriens afflauit anhelis,

Illis sera rubens accendit lumina vesper:

talibus horum contraria omnibus non regio, sed vita est. Sūt quidam in eadem vrbe antipodes, qui, vt M. Cato ait, *nec orientem vniquam solem viderunt, nec occidentem.* Hos tu existimas scire, quemadmodum viuendum sit, qui nesciunt quando? & hi mortem timeant, in quam se viui condiderunt: tam infausi ominis, quam nocturnæ aues sunt. Licet in vino vnguentoque tenebras suas exigant, licet epulis, & in multa quidem ferula distinctis, totum peruersæ vigiliæ tempus diducant: non conuiuantur, sed iusta sibi faciunt. Mortuis certe interdiu parentatur. At mehercules nullus agenti dies longus est. Extendamus vitam: huius & officium, & argumentum, actus est. circumscribatur nox, & aliquid ex illa in diem transferatur. Aues, quæ conuiuiis cōparantur, vt immoræ facile pinguescant, in obscuro continentur: ita sine vlla exercitatione iacentibus, tumor pigrum corpus inuadit, & super membra iners sagina succrescit. Ita istorum corpora, qui se tenebris dicauerunt, fœda visuntur. Quippe non speciosior illis, quã morbo pallentibus, color est: languidi, & euanidi albescent, & in viuis caro morticina est. Hoc tamen minimum in illis malorum dixerim: quanto plus tenebrarum in animo est: ille in se stupet, ille caligat, inuidet cæcis. Quis vniquam oculos tenebrarum causa habuit? Interrogas, quomodo hæc animo prauitas fiat, auersandi diem, & totam vitam in noctem transferendi? Omnia vitia contra naturam pugnant: omnia debitum ordinem deserunt. hoc est luxuriæ propositum, gaudere peruersis: nec tantum discedere à recto, sed quam longissime abire, deinde etiam e contrario stare. Isti non videntur tibi contra naturam viuere, qui ieiuni bibunt, qui vinum recipiunt inanibus venis, & ad cibum ebrii trāseunt? Atqui frequens hoc adolescētiū vitium est, qui vires excolunt. in ipso pæne balnei limine, inter nudos bibunt, imo potant: vt sudorem, quē mouerunt potionibus crebris ac feruentibus, subinde distringant. Post prandium aut canā bibere, vulgare est: hoc patres-familiæ rustici faciunt, & veræ voluptatis ignari. Merum illud delectat, quod non innatat cibo, quod libere penetrat ad nervos: illa ebrietas iuuat, quæ in vacuum venit. Non videtur tibi cōtra naturam viuere, qui commutant cum faminis vestem? Non viuunt contra naturam, qui expectant, vt pueritia splendeat tempore alieno? Quid fieri vel crudelius, vel miserius potest? numquam vir erit, vt diu virum pati possit: & cum illum contumeliæ sexus eripuisse debuerat, ne ætas quidem eripiet? Non viuunt contra naturam, qui hieme concupiscunt rosam? fomentoque aquarum calentium, & calorum apta mutatione, bruma liliū, florem vernum, exprimunt? Non viuunt contra naturam, qui pomaria in summis turribus ferunt?

quorum siluæ in tectis domorum ac fastigiis nutant, inde ortis radicibus, quo improbe cacumina egissent? Non viuunt contra naturam, qui fundamenta¹² thermarum in mare iaciunt: nec delicate natate ipsi sibi videntur, nisi calentia stagna fluctu ac tempestate feriantur? Cum instituerunt omnia contra naturæ consuetudinem velle, nouissime in totum ab illa desciscunt.¹³ Lucet: somni tempus est. quies est: nunc exerceamur, nunc gestemur, nunc prandeamus. Iam lux propius accedit: tempus est cænæ. Non oportet id facere, quod populus: res sordida est, trita ac vulgari via viuere. Dies publicus relinquatur. propriū nobis ac peculiare mane fiat. Isti vero mihi defunctorū loco sunt. quantulū enim à funere absunt, & quidem acerbo, qui¹⁴ ad faces & cereos viuunt? Hanc vitam agere eodem tempore multos meminimus: inter quos & Arilium Butam prætorium, cui post patrimonium ingens consumptum, Tiberius paupertatem confitenti: *Sero inquit, experrectus es.* Recitabat Montanus Iulius carmen,¹⁵ tolerabilis poëta, & ¹⁶amicitia Tiberij notus, & frigore. Ortus & occasus libentissime inferebat, itaque cum indignaretur quidam illum tota die recitasse, & negaret accedendum ad recitationes eius,¹⁷ Natta Pinarius ait: *Numquid liberalius possum, agere? Paratus sum illum audire ab ortu ad occasum.* Cum hos versus recitasset:

*Incipit arduos Phœbus producere flammæ,
Spargere se rubicunda dies, iam tristis hirundo
Argutis reditura cibos immittere nidis
Incipit, & molli partitos ore ministrat:*

Varus eques Romanus L. Vinicij comes, cænariū bonarū affectator, quas improbitate linguæ merebatur, exclamauit: *Incipit Buta dormire.* Deinde cum subinde recitasset:

*Iam sua pastores stabulis armenta locarunt,
Iam dare sopitis nox nigra silentia terris
Incipit:*

Idem Varus inquit: *Quid dicit? iam nox est: ibo, & Butam salutabo.* Nihil erat notius hac eius vita in contrarium circumacta: quam, vt dixi, multi eodem tempore egerunt. Causa autem est ita viuendi quibusdam, non quia aliquid existiment noctem ipsam habere iucundius, sed quia nihil iuuat obuium, & grauis malæ conscientia lux est: & omnia concupiscentia aut contemnenti, prout magno aut paruo emptæ sunt, fastidio est lumen gratuitum. Præterea, luxuriosi vitam suam esse in sermonibus, dum viuunt, volunt. nam si tacetur, perdere se putant operam. Itaque male habent, quoties non faciunt, quod excitet famam. Multi bona comedunt, multi amicas habent: vt inter istos nomen inuenias, opus est non tantum luxuriosam rem, sed notabilem facere. In tam occupata ciuitate, fabulas vulgaris nequitia non inuenit.¹⁸ Pedonē Albinouanum narrantem audieramus (erat autem fabulator elegantissimus) habitasse se supra domum Sp. Papinij. is erat ex hac turba lucifugarum. Audio, inquit, circa horam tertiam noctis,¹⁹ flagellorum sonos: quæro, quid faciat? Dicitur rationes accipere. Audio, circa horam sextam noctis, clamorem concitatum: quæro, quid sit? Dicitur vocem exercere. Quæro circa octauam horam noctis, quis sit ille²⁰ sonus rotarum? velle gestari dicitur. Circa lucem discurretur, pueri vocantur, cellarij, coqui tumultuantur. Quæro quid sit? Dicitur²¹ mulsum & alicam poposcisse, à balneo exisse. Excedebar, inquit, cæna eius diem? minime. valde enim frugaliter viuebat, nihil consumebat nisi noctem. Itaque crebro dicentibus illum quibusdam auarum, & sordidum: *Vos inquit, illum & ²²lychnobium dicetis.* Non debes admirari, si tantas inuenis vitiorum proprietates: varia sunt, & innumerabiles habent facies: comprehendere eorum genera non possunt. Simplex recti cura est, multiplex prauis, & quantumuis nouas declinationes capit. Idem moribus euenit. naturam sequentium, faciles sunt, soluti sunt, exiguas differentias habent: ab his distorti plurimum, & omnibus & inter se dissident. Causa tamen præcipua mihi videtur huius morbi, vitæ communis fastidium. Quomodo culti se à ceteris distinguunt, quomodo elegantia cænarum, mundiciis vehiculorum, sic volunt separare etiam temporum dispositione. nolunt solita peccare, quibus²³ peccandi præmium infamia est. Hanc petunt omnes isti, qui, vt ita dicam, retro viuunt. Ideo, Lucili, tenenda nobis via est, quam natura præscripsit, nec ab illa declinandum. illam sequentibus, omnia facilia & expedita sunt: contra illam nitentibus, non alia vita est, quam contra aquam remigantibus.

I. LIPSIVS.

V T luce prima exeat.] *Hæc vera habeo, & pro Romano more scripta. Satis notum, salutatores cum prima luce, sæpe ante, exire solitos & discurrere: qui officiosi dicebantur, & res ipsa officium. Ait nunc Seneca:*

Dies quidem minuit, & tardi & lux est: tamen vel sic satis longus, si quis cum luce surgat, sed melioris officij causa, quam ut salutat alios ear. Cuius? ut se curet, & saluum velit faciatque.

2. Ut M. Cato ait.] Vbi Cato, scire non licet: Ciceronem dixisse, 11. de Finibus, & item Pisoni obiecissem legimus, Oratore in ipsum. Sicut & Græcos tale usurpasse: sed in epulis aut poculis deditos, qui ante occasum Solem in mēsa sunt, post ortum stertunt. De iisdem Catonem dixisse opinandum est: neque tunc adhuc peruersi isti Seneca Antipodes.

3. Iusta sibi faciunt.] Vide in epist. xii.

4. Ex super membra.] Librally, & sub ipsa vmbra: bono item sensu.

5. Qui ieiuni bibunt.] Ante de istis dictum. & dignus adscribi Nouatianus locus, qui & suo æuo durasse ostendit, in Epistola de cibis Iudaicis: Nec desunt, qui cum sibi Christiani vocē induerint, exempla præbeant in temperantia & magisteria, quorum vsque eo vitia venerunt, ut & ieiuni matutino tempore bibant non putantes Christianum esse potare post cibum, nisi in vacuas & inanes adhuc venas infusa statim per (lego, post) somnum vina descenderint. Et addit elegantissime: Videas ergo tales nouo genere adhuc ieiunos, & iam ebrios, non ad popinam currentes, sed popinam secum circumferentes: quorum quisquis salutat, non osculum dat, sed propinat. Plutarchus hoc inter causas morborum habet, Question. Conuiu. viii. cap. ix. Nec minimum, inquit, momentum habent ea quæ Propomata vocantur (potus qui præbentur.) Veteres enim ante cibum ne aquam quidem sumebant: nunc ieiuni prius onerant se vino, tum cibum gustant, corpore madido & perfuso.

6. In ipso pane balnei.] Arnobius ostendit factitasse, post insolationem & unctionem, lib. i. Numquid ideo dicenda sunt nubila inimica obductione pendere, quia libidini non permittitur, otiose rutillare se flammis, & causas potionibus præparare?

7. Subinde distringant.] Ad strigiles adspectum, quibus sordes & sudorem defricabant, & linteis deinde tergebant. Græcis est Στρίγες.

8. Commutant cum feminis.] Magis placeat, cum aliis libris, communicant. Femina autem Sericis Cois que utebantur: & quidam è viris.

9. Qui expectant.] Alias, spectant: sed cur non, expectunt? Nam quæ expectatio hic sit nescio, sed meditatio & cura. Intelligit porro diuites, qui glabros suos ultra ætatem retinebant: & ita epistola XLVII. scripsit, vini ministrum, cum ætate luctari. Velle videri iuuenem ac puerum, cum iam non esset.

10. Apta mutatione.] Imo vero, imitatione, ut quidam libri. Imitantur calores æstiuos aut vernos, qui à natura.

11. Pomaria in summis.] Horti & siluæ in tectis aut summis aedibus, ut nos quoque vidimus in urbe regia Bruxellæ. Sed in tectis scilicet planis, & sine fastigio: ubi terra super trabes, siue & fornices latericios, aggregabatur. Seneca 1. De Ira cap. ult. appellat, Nemora suspendere. Alter Seneca tangit, in Thyeste:

----- nulla culminibus meis

Imposita nutat silua.

Et siluæ in tecta scandunt, apud Plinium lib. xv. cap. XIII. Denique apud Senecam patrem Contr. v. lib. v. Alunt in summis culminibus mentita nemora, & nauigabilium piscinarum freta.

12. Thermarum in mare.] Quod Baijs, aut illo tractu, fiebat crebro.

13. Lucet somni tempus.] De his peruersis hominibus, etiam Horatius.

----- noctes vigilabat ad ipsum

Mane diem totum stertebat

Lampridius de Heligabalo: Traiecit & dierum actus noctibus, & nocturnos diebus, æstima ns hoc inter instrumenta luxuriæ: ita ut sero de somno surgeret, & saluari inciperet, mane autem dormire inceptaret. Tacitus de C. Petronio: Namque illi dies per somnū, nox officiis & oblectamentis vitæ trāfigebatur.

14. Ad faces & cereos.] Ad quos pueri solent efferri. Vide De Brev. vit. in fine.

15. Tolerabilis poëta.] Seneca pater de illo, in Controu. i. libri vii. Montanus Iulius, qui comis fuit, quique egregius poëta: paullo honestius sentit. Scripsit heroicos & elegos. Ideoque Ovidius lib. iv. de Ponto:

Quique vel imparibus numeris, Montane, vel æquis

Sufficis, & gemino carmine nomen habes.

16. Amicitia Tib. notus & frigore.] Quem & amauit valde Tiberius, & postea fastidiuit. Calor enim, amor est: frigus, remissio & neglectus. Exemplis affirmavi Animaduers. in Paterculum, lib. ii.

17. Natta Pinarius.] Nominatur iste Tacito, inter Seiani clientes, libro v. si tamen ist e.

18. Pedonem Albinouanum.] Qui item poëta.

19. Flagellorum sonos.] Nam diurna ante balneum videntur accepisse: & cum serui saepe vapulabant. Docet Iuuenalis, de feminis Sat. vi.

----- longi relegit transuersa diurni,

Et cædit, donec lassis cædentibus, Exi,

Intonat horrendum.

20. Sonus rotarum.] Palam de effedo, in quo gestandus erat.

21. Mulsum & alicam.] Hæc Promulsis, siue Gustus erat: & sumebant sub ipsam canam. Jungit & Marcialis hæc duo:

Nos alicam, mulsum poterit tibi mittere diues. Alicam autem (ait Plinius) res Romana est, nec pridem excogitata. alioqui non prisana potius laudes scripsissent Græci. Esse autem eximie vtilem nemo dubitat, siue eluta detur ex aqua mulsa, siue in sorbitiones decocta, siue in pulsem. Triplicem modum sumendi notes. Fuit autem optimi tritici pollen, & flos ipse.

22. Lychnobium dicetis.] Qui ad lucernam viuit. & assentior Pinciano, allusum esse simul ad lychnobium, quasi cupediarium & catillonem.

23. Peccandi præmium, infamia est.] Non muto, & ita habet: qui ad vltima vitiorum venerunt, gaudent ipsa infamia, & illa iactant. Tacitus egregie, de Messallina: Nomen tamen matrimonij concupiuit, ob magnitudinem infamiae: cuius, apud prodigos, nouissima voluptas est.

M V R E T V S.

ET amicitia Tiberij notus & frigore.] *Quod cum apud Tiberium aliquando plurimum potuisset, ab eo postea neglectus est. Ita dixit Frigore ut Horatius,*

----- & maiorum nequis amicus

Frigore te feriat.-----

Sic Terentius: Nimirum hicce homines frigent.

P I N C I A N V S.

ITa tamen ut liberale adhuc spatium sit.] *In codice meo non sic habetur, sed supersit.*

Et lucem primam exiit.] *Legendum arbitror, luce prima exiit Nam Franciscanus codex exiit. Prefert, non exiit aut lege sic, ut luce prima exeat.*

Cuius vigilia in medio die incipit,] *Redundat prepositio in ex vetere lectione.*

Sunt quidem eadem vrbe antipodes,] *Quidam, Legendum, ex eadem.*

Tam infausti homines quam nocturnæ aues sunt.] *Exemplar Franciscanum noctuæ agnoscit pro nocturnæ. & crediderim legendum esse omnis, non homines.*

Totum peruersum vigiliæ tempus deducant,] *Peruersa palam est scribendum esse, non peruersum, agnoscite etiam id vetere lectione. & mox ante distictis, non discoctis, eadem præfert. Et diducât scribo, non deducât.*

Non conuiuentur, sed iusta sibi faciunt.] *Busta, non iusta, vetus lectio.*

Et superbam umbram iners sagina succrescit.] *Maiores pars exemplarium, superba membra, non superbam umbram. Et subrexit forte, non succrescit.*

At istorum corpora qui se tenebris dicauerunt,] *Corrigendum puto, ista istorum corpora qui se tenebris dicauerunt.*

Quippe non speciosior illis, quam morbo pallentibus color est:] *Exemplar Franciscanum, Quippe suspectior illis, quasi morbo pallentibus color est.*

Deinde etiam isti è contrario non videntur sibi contra naturam viuere. Ieiuni bibunt,] *Scribe, Deinde etiam è contrario isti non videntur tibi contra naturam viuere qui ieiuni bibunt: ex vetere lectione.*

Atque frequens hoc adulescentum vitium est,] *Atqui, non Atque, legendum est, ex eadem.*

Merum illud delectat, non quod innatat cibo, quod libere penetrat ad nervos.] *Castiga, Merum illud delectat, quod non innatat cibo, quod libere penetrat ad nervos: ex eadem.*

Qui spectant ut pueritia splendeat] *Scribendum expectant, non spectant, ex eadem.*

Et calor apta imitatione brumalium florem vernum exprimunt?] *Mutatione, non imitatione, eadem agnoscit. & forte commodior esset lectio bruma lilium quam brumalium.*

Quorum syluæ in tectis domuum.] *Scribe domorum, non domuum, ex eadem.*

Et delicate natæ ipsi videntur, vbi calētia stagna,] *In eadem sic habetur, & delicate natæ sibi ipsi videntur. nisi calētia stagna. ut forte legendū sit, nec delicate natæ ipsi sibi videntur, nisi calētia stagna.*

Lucet, somni tempus quies est] *Correctiores codices, Focus lucet, somni tempus est, quies est.*

Nunc exerceamur, nunc gestemur, nunc prandeamus,] *Exemplar diuæ Mariæ non prandeamus legit, sed pendeamus, quod non ita displicet. Nam Cornelius Celsus lib. 2. inter gestationum genera ponit lecti suspensionem.*

Et frigore, ortus & occasus libentissime inserebat.] *Exemplar familiare non frigore agnoscit, sed frequenter. Est & in quibusdam exemplaribus licentissime, non libentissime.*

Nunquam liberalius possum agere.] *Scribe per interrogationem, Nunquid liberalius possum agere? ex vetere lectione.*

Argutis redit vsa cibos immittere nidis] *Lege, Argutis reditura cibos immittere nidis, ex eadem.*

Varus eques Romanus vicini comes,] *Scribendum, Varus eques Romanus, L. Vinitij comes, ex exemplari Franciscano. Fuit hic L. Vinitius præstans orator, Augusti temporibus, tam præstante in agendis causis ingenio, ut quicquid longa cogitatio aliis præstitura erat, præsto illi adesset prima animi duntaxat intentione. Itaque eleganter de illo Augustus, ingenium in numerato habere dixit. Auctor Seneca libro Declamationum secundo.*

Itaque aliquotiens faciunt quod excitet famam.] *Itaque male habent, quotiens faciunt quod excedat famam: exemplar familiare. Puto deesse negationem, legendumque hoc pacto: Itaque male habent, quotiens non faciunt quod excitet famam.*

Habitaſſe ſe ſupra domum Spanij.] *Quædam exemplaria, Spapinij, habent, non Spanij. Alia, Spu. Panij. Forte legendum, Sub. Papinij.*

Clamorem concitatum:] *Legendum reor, clamorem concinantium: siue, clamorem cantuum.*

Quid ſit ille ſonus, rotarum? velle geſtari dicitur.] *vetus lectio, quid ſibi ille ſonus rotarum vellet, geſtari dicitur.*

A balneo exiſſe.] *Exemplar Franciscanum, ab alueo exiſſe. quod non displicet. Nam ſolum in balneo etiam alueus dicebatur. Quæ in ſignificatione vtitur præter alios Cicerò, quarto Rhetoricorum ad Herennium, ſiue quis alius fuerit pro Cicerone eius compoſitionis ſcriptor: Deinde, inquit vbi viſum eſt, ut in alueum descenderet. Ecce ibi iſte de tranſuerſo. cætera.*

Excedebat, inquit, cœna, cuius diem minime.] *Vetus lectio inuerſis dictionibus: Excedebat, inquit, cuius diem cœna minime. Scribendum fortæſſe, Excedebat, inquit eius in diem cœna? Minime.*

Itaque credo dicentibus illum quibusdam auarum & ſordidum: Vos, inquit, & lychnobium dicetis.] *Sic prior editio. Scribendum reor Pedito, non credo. ut referatur diſterium ſequens ad Pedonem Albinouanum, cuius erant priora verba. Item lychnobium per i, non per y legendum: ut ludat in ambigua verbi ſignificatione. Designat enim & hominem ad lucernam viucentem, & helluonem ac voracem: prout hoc vel illo modo ſcribitur.*

His diſtorti.] *Exemplar diuæ Mariæ, Ab iſ diſtorti.*

Quibus peccandi præmium infamia est.] *Commodior erit, mea sententia, lectio, Quibus peccandi præmium in fama est: siue sine præpositione, quibus peccandi præmium fama est: ut liquet ex superioribus.*
 Qui, ut ita dicam, recto viuunt.] *Corrigendum arbitror, qui, ut ita dicam, retro viuunt.*

OBSOPOEVS.

Idem ibidem: *Lego officiosior meliorque si quis illum expectat, & lucem primum exuit. edunt quam si quis peruersissime. dicit enim eum esse officiosorem, qui ante lucem surgit, lucemque præuenit antelucana vigilia, eam nudat & aperit videtque.*

Petere editiones, & superbam umbram iners sagina succrescit. Hanc orationem (scribit Turnebus loco iam citato.) nemo patientibus auribus feret, sed eam accusabit, quicumque blaterantem fœda scribiligine audiet. Ego igitur sic emendandum reor, sub umbra iners sagina succrescit.

Ibidem: Destringere, est sudorem strigilibus siccare & detergere. ut hic, & apud Plinium lib. 34. cap. 8. se distringentem, est Στρογγύλλος, qui strigilibus se defricat, & sudorem sordesque deterget.

Lipsius comm. ad 3. Annal. Taciti, corrigat expectant, pro expectant.

Idem ad 16. Annal. Lucet? somni tempus Quies est? (pro nocte, quietem dixit: atque ita locum interpretor ac distingo) nunc exerceamur, &c. iam lux propius accedit? tempus est cœnæ.

Fuit hic Pinarus Natta, Seiani cliens, accusator Cremutij Cordi. Tacitus lib. 4. Annal.

GRVTERVS ET IVRETVS.

Qui commutat cum fœminis vestem.] *P. Faber lib. 1. Semest. cap. 15. videtur hunc locum sic capere, ut insectetur eos auctor noster qui ad molliem & luxum in cœnis veste utebantur muliebri: ex quibus fuit & Senator ille de quo Pomponius in d. l. inter vestem ff. de auro & argento legato. Quintus Mutius ait, scire se quendam Senatorem muliebribus cœnatoriis uti solitum: ex quibus fuit etiam Cornelius Fronto, qui Adriano Imperatore celeberrimus causarum patronus fuit. hic enim, ut apud Dionem legimus, à cœna nocteque iam intempesta & silenti, Turbonem præfectum prætorio tanquam iudicaturum muliebri cœnatoria indutus atque amictus, & amico suo adiuturus adiit. verum videatur elegans ille Faber. Lipsius tamen meus comment. ad lib. 3. Ann. Taciti, intelligi putat Sericas vestes Coasque, quibus non abstinebant viri, cum ea tamen propria mulierum. unde & Plinius: Non puduit has vestes (de Cois loquitur) usurpare etiam viros, leuitatem propter æstiuam. in tantum à lorica gerenda discessere mores, ut oneri sint etiam vestes. plura petenda è Clemente Alexandrino lib. 3. Pedagog. cap. 3. nam ego præceptori meo hic adhaferim, quam Fabro, videatur & Langlaeus lib. 1. cap. 5. Orij Semestru.*

ARGVMENTVM I. LIPSI.

TENVE aut vilem victum decreto animi, & fame, bonum optandumque fieri. Hoc usurpandum etiam diuitibus: quis scit an non opus habituris? Consuetudo, & alieni mores, ne abducant. Sperne & iudicia aut voces alienas.

EPIST. CXXIII.

Itinere confectus incommodo magis, quam longo, in Albanum meum nocte multa perueni. Nihil habeo paratum, nisi me. Itaque in lecto lassitudinem pono: hanc coqui, hanc pistoris moram boni consulio. Mecum enim de hoc ipso loquor, quam nihil sit graue, quod leuiter excipias: quã indignandum nihil, nisi ipse indignando adstruas. Non habet panem meus pistor: sed habet villicus, sed habet atriensis, sed habet colonus. Malum panem, inquis. Expecta, bonus fiet: etiam illum tenerũ tibi & siligineum fames reddet. Ideo non est ante edẽdum, quam illa imperet. Expectabo ergo: nec ante edam, quam aut bonum panem habere cœpero, aut malũ fastidire desiero. Necessarium est, paruo assuescere. Multæ difficultates locorum, multæ temporum etiam locupletibus & instructis à diis optantem prohibent & occurrunt. Quidquid vult, habere nemo potest: illud potest, nolle quod non habet: rebus oblati hilaris uti. Magna pars libertatis est, benemoratus venter, & contumeliæ patiens. Æstimari non potest, quantã voluptatem capiam ex eo, quod lassitudo mea sibi ipsi acquiescit. Non vnctio, nes, non balneum, nõ vllum aliud remedium quam temporis quæro. Nã quod labor contraxit, quies tollit: hæc qualiscumque cœna adiiciali iucundior erit. Aliquando enim experimentum animi sumpsit subitum: hoc est, simplicius & verius. nam ubi se præparauit, & indixit sibi patientiam, non æque apparet, quantum habeat veræ firmitatis. Illa sunt certissima argumenta, quæ ex tempore dedit, si non tantũ æquus molesta, sed placidus adspexit: si non excanduit, non litigauit, si quod dari deberet, ipse sibi nõ desiderando suppleuit, & cogitauit, aliquid consuetudini suæ, sibi nihil deesse. Multa quam superuacua essent, non intelleximus, nisi cũ deesse ceperũt. Vtebamur enim illis, non quia debebamus, sed quia habebamus. Quam multa autẽ paramus, quia alij parauerunt? quia apud plerosque sunt? Inter causas malorum nostrorum est, quod viuimus ad exempla: nec ratione componimur, sed consuetudine abducimur. Quod, si pauci facerent, nollemus imitari: cum plures facere cœperunt, quasi honestius sit, quia frequentius, sequimur: & recti apud nos locum tenet error, ubi publicus factus

est. Omnes iam sic peregrinantur, ut illos³ Numidarum præcurrat equitatus, ut agmen cursorum antecedit. turpe est, nullos esse, qui occurrentes vita deiciant, qui honestum hominem venire magno pulvere ostendant. ⁴ Omnes iam mulos habent, qui crystallina & murrhina, & cæolata magnorum artificum manu, portent. turpe est, videri, eas te habere sarcinas, quæ tuto concuti possint. Omnium pædagia⁵ oblita faciunt, ne sol, ne frigus teneram cutem lædat. turpe est, neminem esse in comitatu puerorum, cuius sana facies⁶ medicamentum desideret. Horum omnium sermo vitandus est. hi sunt, qui vitia tradunt, & alio aliunde transferunt. Pessimum genus hominum videbatur,⁷ qui verba gestarent: sunt quidam qui⁸ vitia gestant. Horum sermo multum nocet. nam etiamsi non statim officit: semina in animo relinquit, sequiturque nos etiam cum ab illis discefferimus, resurrecturum postea malum. Quemadmodum qui audierunt symphoniam, ferunt secum in auribus modulationem illam ac dulcedinem canus, quæ cogitationes impedit, nec ad seria patitur intendi: sic adulatorum, & praua laudantium sermo, diutius hæret quam auditur: nec facile est, animo dulcem sonum excutere. prosequitur & durat, & ex interuallo recurrit. Ideo claudendæ sunt aures malis vocibus, & quidem primis. Nam cum initium fecerunt, admissæque sunt, plus audent. Inde ad hæc peruenitur verba: Virtus & philosophia, & iustitia, verborum inanum crepitus est. Vna felicitas est, bona vita: ⁹ facere omnia libere, frui patrimonio. hoc est viuere, hoc est se mortalem esse meminisse. Fluunt dies, & irreparabilis vita decurrit. Dubitamus¹⁰ quod iuuat facere, & ætati non semper voluptates decerpituræ, interim dum potest, dum poscit, ingerere? Quid iuuat frugalitate vltro mortem præcurrere, & quidquid illa ablatura est, iam sibi interdiceret? Non amicam habes, non puerum, qui amicæ moueat inuidiam. quotidie sobrius prodis: sic cænas,¹¹ tamquam ephemeridem patri approbaturus. Non est istud viuere, sed alienæ vitæ interesse. Quanta dementia est, heredi suo procurare, & sibi negare omnia, ut tibi ex amico inimicum magna faciat hereditas? Plus enim gaudebit tua morte, quo plus acceperit. Istos tristes & superciliosos alienæ vitæ censores, suæ hostes, publicos pædagogos, assis ne feceris: nec dubitaueris, bonam vitam, quam opinionem bonam malle. Hæ voces non aliter fugiendæ sunt, quam illæ, quas Vlyxes nisi alligatus, præteruehi noluit. Idem possunt: abducunt à patria, à parentibus, ab amicis, à virtutibus, & in turpem vitam miseros turpius illidunt. Quanto satius est, rectum sequi limitem, & eo se perducere, ut ea demum sint tibi iucunda, quæ honesta? Quod assequi poterimus, si fecerimus duo esse genera rerum, quæ nos aut inuitent, aut fugent. Inuitent, ut diuitiæ, voluptates, forma, ambitio, cetera blanda & arridetia. Fugent, labor, mors, dolor, ignominia, victus astrictior. Debemus itaque exerceri, ne hæc timeamus, ne illa cupiamus. In contrarium pugnemus, & ab inuitantibus recedamus, ¹² aduersus potentia concitemur. Non vides, quam diuersus sit ascendentium habitus, & descendendum? qui per pronum eunt, resupinant corpora: qui in arduum, in-eumbunt. Nam si descendas, pondus suum in priorem partem dare: si ascendas, retro abducere, cum vitio, Lucili, consentire est. In voluptates descenditur: in res asperas & duras, subeundum est. hic impellamus corpora, illic refrænemus. Hoc nunc me existimas dicere, eos tantum perniciosos esse auribus nostris, qui voluptatem laudant, qui doloris metum, per se formidabilis rei, incutiunt? Illos quoque nocere nobis existimo, qui nos sub specie Stoicæ sectæ hortantur ad vitia. Hoc enim iactant: solum ¹³ sapientem & doctum, esse amatorem, ¹⁴ solus apte ad hanc artem, æque combibendi & conuiuandi, sapiens est peritissimus. Quæramus, ad quam usque ætatem iuvenes amandi sint. Hæc Græcæ consuetudini data sint: nos ad illa potius aures dirigamus: Nemo est casu bonus: discenda virtus est. Voluptas humilis res & pusilla est, & in medio habenda pretio, communis cum mutis animalibus, ad quam minima & contemptissima aduolant. Gloria vanum & volatile quiddam est, auraque mobilis. Paupertas nulli malum est, nisi repugnanti. Mors malum non est: quid quereris? sola ius æquum est generis humani. Superstitio error insanus est: amandos timet, ¹⁵ quos colit, violat. Quid enim interest, utrum deos neges, an infames? Hæc discenda, imo ediscenda sunt. non debet excusationes vitio philosophia suggerere. Nullam habet spem salutis æger, quem ad intemperantiam medicus hortatur.

I. LIPSIVS.

¹ **A** Diis optantem.] Corrupta sunt. libri variant: meus, locupletibus cum instructis duobus optantem alij à diebus optantem. Occurrebat mihi, à diu optatis: si quis sagacior, promat. Nam Muretus hic obtinebras: instructis ac regibus octauam prohibent: videturque ad horam cana referre, de qua non est sermo.

2. Adiiiciali.] *Sive Aditiali, de qua supra epist. xcv. E libris tamen magis est ut legas, Diali: & capias Jouis epulum, in Capitolio.*

3. Numidarum præcutrat.] *Supra epist. lxxxvii. Cursores & Numidas, & multum ante se pulueris agentem. Nam prava ambitione scilicet, ob famam veterem Numidici equitatus, tales in itinere adesse sibi diuites isti volebant, & agmen ducebant. Notavi, & firmaui exemplis ad 11. Hist. Taciti.*

4. Omnes iam mulos Habent.] *Alij, multos. nec male Pincianus, famulos.*

5. Oblita facile.] *Succo, aut offa, siue alio contra solem medicamento: ne tenera cutis scilicet laderetur, aut nigresceret.*

6. Medicamentum.] *Sic appellat & Iuuenalis, de feminis:*

Sed quæ muratis inducitur atque fouetur
Tot medicaminibus, coctæque siliginis offas
Accipit, & madidæ, facies dicitur, an vlcus?

Tertullianus de Virgin. uelandis: Et faciem morosiorum lauacro macerant, forsitan & aliquo eam medicamento interpolant.

7. Qui verba gestarent.] *Accipio de calumniatoribus, susurronibus, lingulacis. qui ab alijs accepta seruant, & velut ad alios ferunt, & deponunt. Non enim patiuntur perire verba, sed ea tollunt & gestant.*

8. Vitia gestant.] *Transferenda in alios.*

9. Facere omnia libere.] *Pincianus vellet è suis, facere, esse, bibere. ut Facere res Venereas notaret, essetque illud Sardanapali, Lude, ede, bibe: & sane nostri etiam libri illuc eunt. Sed tum ego malim, Vna felicitas est, bonam vitam facere: esse, bibere, frui. Felicitas est, inquit, agere bonam vitam: quam illam? edere, bibere, & quæ sequuntur. Ita post aliquot lineas Bonam vitam appellat, hodierno etiam idiotismo nostro.*

10. Quod iuuat facere.] *Forte, Quoad.*

11. Tamquam ephemeridem.] *Diarium tuum, & rationes.*

12. Aduersus petentia.] *Scripti libri, potentia: fortassis, impotentia: superba, dura, minantia. Sententiam tale poscere, clarum est. Gruterus, impotentia, nec male.*

13. Sapientem & doctum.] *Sic distinxi, & iungi illa duo velim: nam Doctus, Stoica lingua est sapiens, ut monui Manuduct. 11. Dissert. 1. Neque enim audio, qui Doctum ad Amatorem referunt, & coniungunt.*

14. Solus apte.] *Corrupta sunt fortassis, Solus æque ad hanc artem cõbibendi: ut sequens illud, æque, tollatur.*

15. Quos colit, violat.] *De Clem. 11. cap. v.*

Religio Deos colit, Superstitio violat.

M V R E T V S.

Octauam prohibent,] *Non sinunt eos hora octaua cænare. Ab illa enim incipiebant, qui genio liberius indulgebant. Hæc erant, quæ vocabant tempestiua conuiuia: quod de die fierent, & tempestiuus quam frugum homines epulandi causa discumbere solerent. Catullus.*

Vos conuiuia sumptuosiora

De die facitis Iuuenalis.

Exul ab octaua Marius bibit, & fruitur diis

Iratis: at tu victrix prouincia ploras.

plerumque tamen expectabant nonam. Cicero: Accubueram hora nona. Martialis.

Imperat extructos frangere nona thoros.

In sequentibus multa, ut & in superioribus, emendavi, quæ ex collatione cognosci ac diiudicari, quam à me appendi annumerarique malo.

P I N C I A N V S.

ITaque in lecto lassitudinem pono. hanc coci ac pistoris moram boni consulo.] *Scribe, Ita in lectulo lassitudinem pono. Hanc coci, hanc pistoris moram boni consulo. ex vetere lectione.*

Quod indignandum nihil,] *Puto legendum, Quam indignandum nihil.*

Euam locupletibus & instructis, à nobis optantē prohibent, & occurrent.] *Ita prior editio. Qua in lectione exemplaria omnia deprauata comperi, præter unum illud meum familiare, in quo sinceram scripturam deprehendi ad hunc modum: Etiam locupletibus, & instructis aciebus optatum prohibentes occurrent suffragatur nonnihil exemplar Scholarum, legens à diebus, non à nobis:*

Hæc qualiscumque cæna Diali iucundior erit.] *Exemplar Facundi & Primitiui, Hæc qualiscumque cæna Attali iucundior erit. De Attalo philosopho supra.*

Si non tantum æquus molestiam, sed placidus aspexit,] *Nonnulli codices, molestia, Lego molesta.*

Sed quod dari deberet,] *Vetus lectio, si quod dari deberet.*

Vtebamur illis, non quia debebamus,] *Adde coniunctionem enim. Vtebamur enim illis, &c. ex eadem.*

Quam multa ante parabamus, quia alij parauerunt.] *Autem eadem agnoscit, non ante. & puto castigatorem esse lectionem parauimus, quam parabamus.*

Vt qui honestum hominem venire.] *Verbum ut superuacaneum existimo.*

Omnes iam multos habent, qui chrystalina,] *Bona exemplarium pars mulos legit, non multos: Quid si legas famulos, non multos, siue mulos: quod magis videtur sensus exposcere.*

Horum omnium sermo vitandus est.] *Scribe, hominum, non omnium, ex exemplari domestico, ut paulo post, pessimum genus horum hominum videbatur.*

Hi sunt qui vitia tradent, & alio aliunde transferent.] *Scribe, Hi sunt qui vitia tradunt, & alio aliunde transferunt, ex vetere lectione.*

Nam etiam si non statim proficit.] *Officit lege, non proficit, ex exemplari diuæ Mariæ.*

Ferunt secum in auribus modulationem illa ad dulcedinem cantumque cogitationes.] *Castiga, ferunt secum in auribus modulationem illam ac dulcedinem catus quæ cogitationes impedit: ex vetere lectione.*

Facere om-

Facere omnia libere.] *Eadem*, facere, esse, bibere. *Ut forte accipiat facere, pro venereis uti. In qua significatione & apud Plautum inuenitur, & vulgo usurpatur.*

Dubitamus quod iuuat sapere.] *Dubitamus quod iuuat facere, quædam agnoscunt exemplaria.*

Et ætati voluptates non semper decepturæ. Interim dum potest dum possit ingerere.] *Castigo, & ætati non semper voluptates recepturæ, interim dum potest, dum possit, ingerere: ex codice Franciscano.*

Quanta dementia est hæredi suo procurare.] *Scribo, Quanta dementia est hæredis sui res procurare, ex omni vetere lectione.*

Alienæ vitæ censores siue hostes.] *Scribe, alienæ vitæ censores, suæ hostes, ex eadem.*

Et in turpem vitam ac miseram ubi turpius illidunt.] *Breuius & sincerius exemplar familiare, & in turpem vitam miseros illidunt.*

Aduersus potentia concitemur.] *Potentia, non petentia, omnis scripta lectio. Quid si legas? prementia. Nam supra duo dixit esse genera rerum quæ nos inuitent aut fugent, ut dicat hic prementia, quæ nos fugant.*

In res asperas & duras subeundum est.] *Eadem, In aspera & dura subeundum est.*

Qui dolores, metus per se formidabiles res incutiunt.] *Scribendum puto, Qui doloris metus per se formidabilis rei incutiunt, Videntur fauere huic lectioni verba epistolæ sequentis: Quibus nimium voluptas placet, quibusque summus est doloris timor. & paulo post: & improbamus illos, qui nihil viriliter ausuri sunt doloris metu.*

Combibendi & conuiuendi.] *Vetus lectio, combidendi & conuiuandi.*

Gloria vanum & volatile quiddam est.] *Eadem, Gloria vanum & volubile quiddam est.*

Quid quæris? Sola in æquo est generis humani.] *Eadem, Quid sit quæris? Sola vis æquum est generis humani. Exemplar familiare, Sola ius generis humani æquat.*

Superstitio error infans est.] *Exemplar Franciscanum, Superstitio error infantis est.*

E R A S M V S.

A Nobis optantem prohibent.] *In aliis erat, a diebus, legendum arbitror, a diis. Quamquam abesse videtur pronomen, quæ: quæ a diis. In aliis erat, instructis nobis optatum prohibent & occurrunt.*

O P S O P O E V S.

Turnebus lib. 26. cap. 20. Ubi cæna Diali legimus, cæna Attali reperimus dilucide planèque scriptum. P. Faber Semest. lib. 1. cap. 6. Corrupte quidam & peruerse Attali legunt, cum tamen sic Dialis cæna dicatur, ut apud Tacitum Dialia sacra, & Flamen dialis, ut apud Apuleium dialis via, & diale fulmen. Cæna autem intelligitur ea, quæ ante Jovis cellam in Capitolio fiebat: eratque publica, ut ex duobus eiusdem Senecæ locis epist. 95. & 98. colligitur: exque eo quod Valerius Maximus ita scribit, Iouis epulo ipse in lectulum, Iuno & Minerua in cellas ad cœnam inuitabantur: quod genus seueritatis ætas nostra diligentius in Capitolio quam in suis domibus seruat, &c. quæ ibi sequuntur.

Turnebus aduers. lib. 26. cap. 20. Lego, omnium pædagogia velata facie vehuntur, sic autem vocantur pueri qui in deliciis habentur, eorumque multitudo, quorum facies ne sole fuscaretur iter facientium, operiebatur, & ut ait, velabatur. De pædagogis vide plura apud Lipsium comm. ad 15. Annal. Taciti.

G R V T E R V S E T I V R E T V S.

Illos Numidarum præcurrat equitatus,] *scilicet olim receptum ut viris lautioribus ditioribusque Afri aut Numidæ equites essent ad iter. Martialis,*

Cum cathedralitios portet tibi rheda ministros.

Et lybis in longo puluere sudet equus. Plura Lypsius notis ad lib. 2. Historiarum Taciti, item Turnebus lib. 30. cap. 3. Aduers. necnon Doussa lib. 1. cap. 13. Præcidan. ad Arbitrum.

A R G V M E N T V M I. L I P S I.

CONTRA Epicuræos, in Ratione, non Sensu, Bonum esse. Itaque infantes nondum eius capaces: neque plenum est, nisi ubi plena Ratio. Quomodo intelligam in me esse? si extra me nihil quæram.

E P I S T. CXXIIII.

POSSVM multa tibi veterum præcepta referre,

Ni refugis, tenuisque piget cognoscere curas.

Non refugis autem, nec vlla te subtilitas abigit. Non est elegantia tuæ, tantum magna sectari. Sicut illud probo, quod omnia ad aliquem profectum redigis, & tunc tantum offenderis, ubi summa subtilitate nihil agitur: quod ne nunc quidem fieri laborabo. Quæritur, vtrum sensu an intellectu comprehendatur bonum. Huic adiunctum est, in mutis animalibus & infantibus non esse. Quicumque voluptatem in summo ponunt, sensibile iudicant bonum: nos contra intelligibile, qui illud animo damus. Si de bono sensus iudicarent, nullam voluptatem reiceremus: nulla enim non

inuitat, nulla non delectat. Et e contrario nullum dolorem volentes subiremus: nullus enim non offendit sensum. Præterea, non essent digni reprehensione, quibus nimium voluptas placet, quibusque summus est doloris timor. Atqui improbamus gulæ ac libidini addictos; & cōtemnimus illos qui nihil viriliter ausuri sunt doloris metu. Quid autem peccant, si sensibus, id est, iudiciis boni ac mali, parent? his enim tradidit appetitionis & fugæ arbitrium. Sed videlicet ratio isti rei præposita est, quemadmodum debeat de vita, quemadmodum de virtute, de honesto, sic & de bono maloque constitui. Nam apud istos vilissimæ parti datur de meliore sententia, ut de bono pronunciet sensus, obtusa res & hebes, & in homine quàm in aliis animalibus tardior. Quid si quis velit non oculis, sed tactu minuta discernere? subtilior ad hoc nulla acies, quàm oculorū, & intētiō daretur, bonū malūque dignoscere. Vides in quanta ignorantia veritatis versetur, & quàm humi sublimia ac diuina proiecerit, apud quem de summo bono maloque iudicat tactus. Quemadmodum, inquit, omnis scientia atque ars aliquid debet habere manifestum, sensu comprehensum, ex quo oriatur & crescat: sic beata vita fundamentum & initium à manifestis ducit, & eo quod sub sensum cadit. Nempe vos à manifestis beatam vitam sui initium capere dicitis. Dicimus beata esse, quæ secundum naturam sunt: quid autem secundum naturam sit, palam & protinus apparet, sicut quid sit integrum. Quid est secundum naturam? quod contingit & protinus nato, non dico bonum, sed initium boni. Tu summum bonum voluptatem infantia donas, ut inde incipiat nascens, quo consummatus homo peruenit. Cacumen radicis loco ponis. Si quis diceret illum in materno utero iacētem vixque inceptum, tenerum, & imperfectum, & informem, iam in aliquo bono esse, aperte videretur errare. Atqui quantulum interest inter eum qui cum maxime vitam accipit, & illum qui maternorum viscerum latens onus est? Vterque, quantum ad intellectum boni ac mali, æque maturus est: & non magis infans adhuc boni capax est, quàm arbor, aut mutum aliquod animal. Quare autem bonum in arbore animalique muto non est? quia nec ratio. ob hoc in infante quoque non est: nam & huic dēest. Tunc ad bonum perueniet, cum ad rationem peruenerit. Est aliquod irrationale animal: est aliquod nondum rationale: est rationale, sed imperfectum. In nullo horum bonum: ratio illud secum affert. Quid ergo inter ista, quæ retuli, distat? Numquam erit bonum in eo quod irrationale est: in eo quod nondum rationale est, tunc esse bonum non potest. in imperfecto iam potest esse bonum, sed non est. Ita dico, Lucili, bonum non in quolibet corpore, non in qualibet ætate inuenitur: & tantum abest ab infantia, quantum à primo vltimum, quantum ab initio perfectum. ergo nec in tenero modo coalescente corpusculo est. Quid ni non sit? non magis quàm in semine. Ut si dicas, aliquod arboris, aut sati bonum: hoc non est in prima fronde, quæ emissā cum maxime solum rumpit. Est aliquod bonum tritici: hoc nondum est in herba lactente: nec cum folliculo se exserit spica mollis, sed cum frumentum æstas & debita maturitas coxit. Quemadmodum omnis natura bonum suum nisi consummata non profert: ita hominis bonum non est in homine, nisi cū in illo ratio perfecta est. Quod autem hoc sit bonum, dicam. Liber animus est ac rectus, alia subiiciens sibi, se nulli. Hoc bonum adeo non recipit infantia, ut pueritia non speret, adolescentia improbe speret. Bene agitur cum senectute, si illuc longo studio intentoque peruenit: ubi hoc & bonum, & intelligibile est. Dixisti, inquit, aliquod bonum esse arboris, aliquod herbæ: potest ergo esse aliquod & infantis. Verum bonum nec in arboribus, nec in mutis animalibus est: hoc quod in illis bonum est, precario bonum dicitur. Quod est? inquis. hoc quod secundum naturam cuiusque est. Bonum quidem cadere in mutum animal, nullo modo potest: felicioris meliorisque naturæ est. Nisi ubi rationi locus est, bonum non est. Quattuor hæ naturæ sunt, arboris, animalis, hominis, & Dei. Hæc duo quæ irrationalia sunt eandem naturam habent: illa diuersa sunt, quod alterum immortale, alterum mortale est. Ex his ergo vnius bonum natura perficit, Dei scilicet: alterius cura, hominis. Cetera in sua natura perfecta sunt, non verè perfecta, à quibus abest ratio. Hoc enim demum perfectum est, quod secundum vniuersam naturam perfectum est: vniuersa autem natura rationalis est: cetera possunt in suo genere perfecta esse. In quo non potest beata vita esse, nec id potest quo beata vita efficitur: beata autem vita bonis efficitur: in muto animali non est quo beata vita efficitur: ergo in muto animali bonum non est. Mutum animal sensu comprehendit præsentia: præteritorum reminiscitur, cum id incidit, quo sensus admonetur: tamquam

equus reminiscitur viæ, cum ad initiū eius admotus est. In stabulo quidem nulla viæ, quamvis sæpe calcata, memoria est. Tertium vero tempus, id est, futurum, ad muta non pertinet. Quomodo ergo potest eorū videri perfecta natura, quibus vsus perfecti temporis non est? Tēpus enim tribus partibus constat: præterito, præsentē, & futuro. Animalibus tantum quod breuissimum est in trāscursu datum, præsens: præteriti rara memoria est, nec vñquam reuocatur, nisi præsentīū occurſu. Non potest ergo perfectæ naturæ bonum in imperfecta esse natura. Aut si natura habet, hoc habet, quod habent & fata. Nec illud nego, ad ea quæ videntur secundum naturam, magnos esse mutis animalibus imperus & concitatos, sed inordinatos ac turbidos. Numquam autem aut inordinatum est bonum, aut turbidum. Quid ergo, inquis, muta animalia perturbate & indisposite mouentur? Dicerem illa perturbate & indisposite moueri, si natura illorum ordinem caperet: nunc mouentur secundum naturam suā. Perturbatum enim id est, quod esse aliquando & non perturbatum potest. Sollicitum est, quod potest esse securum. Nulli vitium est, nisi cui virtus potest esse. Mutis animalibus talis ex sua natura motus est. Sed ne te diu teneam, aliquod erit bonum in muto animali, erit aliqua virtus, erit aliquid perfectum: sed quale? nec bonum absolute, nec virtus, nec perfectum. Hæc enim rationalibus solis contingunt, quibus datum est scire, quare, quatenus, quemadmodum. Ita bonum in nullo est, nisi in quo ratio. Quo nunc pertineat ista disputatio, quæris, & quid animo tuo profutura sit? dico. & exercet illum, & acuit, & vñque aliquid acturum occupatione honesta tenet. Prodest autem, & quod moratur ad praua properantem. Sed illud dico, nullo modo prodesse tibi possum magis, quàm si tibi bonum tuum ostendo, si te à mutis animalibus separo, si cum Deo pono. Quid, inquam, vires corporis alis & exerces? pecudibus istas maiores ferisque natura concessit. Quid excolis formam? cum omnia feceris, à multis animalibus decore vinceris. Quid capillum ingenti diligentia comis? cum illum vel effuderis more Parthorum, vel Germanorum nodo vinxeris, vel vt Scythæ solent, sparseris: in quolibet equo densior iactabitur iuba, horrebit in leonum ceruice formosior. Cum te ad velocitatem paraueris, par lepusculo non eris. Vis tu, relictis in quibus vinci te necesse est, dum in aliena niteris, ad bonum reuerti tuum? Quod hoc est? animus scilicet emendatus ac purus, æmulator Dei, super humana se extollens, nihil extra se sui ponens. Rationale animal es. quod ergo in te bonum est? perfecta ratio. Hanc tu ad summū finem euoca, in quantum potest plurimum crescere. Tunc beatum esse te iudica, cum tibi ex te gaudium omne nascetur. cum in his quæ homines eripiunt, optant, custodiunt, nihil inueneris, non dico quod malis, sed quod velis. Breuem tibi formulam dabo, qua te metiaris, qua perfectum esse iam sentias: Bonum tunc habebis tuum, cum intelliges infelicissimos esse felices.

I. L I P S I V S.

1. **S**ecundum vniuersam naturam.] *Id est, Communem: de qua primo Physiologia.*
 2. Germanorum nodo.] *De Fra III. cap. xxvi. & nos ad Germaniam Taciti.*
 3. Homines eripiunt.] *Ego iam olim, cupiunt.*

P I N C I A N V S.

Non est elegantia tua tam magna sectari.] *Legendum puto tantum, non tam.*
 Daretur, bonum malumque dignoscere.] *Vetus lectio, partim daret, partim deberet: non daretur.*
 Sicut quid sit integrum, quod contingit protinus nato.] *Scribe, sicut quid sit integrum. Quid est secundum naturam? quod contingit protinus nato.*
 Et illum qui maternorum viscerum latens onus est.] *Exemplar familiare, & illum qui maternorum viscerum latens vermis est.*
 Et non magis infans ad hoc boni capax est.] *Exemplar Facundi & Primitiui, Quia non magis infans ad hoc boni capax est. Videtur mihi legendum adhuc, non ad hoc.*
 Ob hoc infantia quoque non est.] *Scribendum per maiorem legendumque, Ob hoc in infante quoque non est: ex omni vetere lectione.*
 Ratio illud secum affert.] *Scribe rursus per maiorem. Ratio illud secum, affert ex eadem, hoc est, bonum sine ratione esse nequit, & bonum comitatur.*
 Non quod erit bonum in eo quod irrationabile est, In eo quod nondum rationale est, tunc esse bonum non potest, sed imperfectum iam potest bonum, sed non est.] *Castigo ex lectione diuersorum exemplarium. nam in vno veram scripturam inuenire non potui. In eo quod irrationale est, nunquam erit bonum. In eo quod nondum rationale est, tunc esse bonum non potest. In imperfecto iam potest bonum esse, sed non est.*
 Ergo nec in tenero modo caleſcente corpusculo est.] *Scribe, ergo nec in vtero modo coalescente corpusculo est, ex codice meo familiari.*

Non magis quam in semine hoc. Si dicas aliquod arboris aut sati bonum nouimus.] *Castiga*, Non magis quam in semine. Hæc si dicas: Aliquod arboris ac sati bonum nouimus. *ex vetere lectione.*

Hoc nondum est in herba latente.] *Puto mendum esse in verbo latente, legendumque lactante: ut Virgilius lactantia frumenta in Georgicis appellauit.*

Quod autem hoc bonum dicam.] *Legendum*, Quod autem hoc sit bonum, dicam, *ex vetere lectione.*

Si hoc & bonum & intelligibile est.] *In eadem habetur*, vbi hoc & bonum & intelligibile est.

Hoc quod in illis bonum est, prædicatione bonum dicitur.] *Lege precario, non prædicatione, ex correctioribus codicibus.*

Bonum autem cadere in mutum animal] *Vetus lectio*, Bonum quidem cadere in mutum animal.

Alterius cura, hominis.] *Deest dictio* scilicet, ut sit, alterius cura hominis scilicet, *ex eadem.*

Cætera tamen in sua natura perfecta sunt.] *Verbum tamen superuacaneum est: ex eadem.*

In muto animali beata vita non efficitur.] *Castiga*, in muto animali non est quo beata vita efficitur. *ex codice Scholastico.*

In muto animali bonum non est.] *Deest verbum* ergo. In muto ergo animali bonum non est, *ex eodem.*

Mutum animal sensu comprehendit præsentia. Præteritorum reminiscitur, cum id incidit, quo sensus admonetur: tanquam equus reminiscitur viæ, cum ad initium eius admotus est.] *Multa ex his verbis in exemplari Franciscano non habentur. Sic enim in eo legitur.* Mutum animal sensu comprehendit præsentia. Præteritorum reminiscitur. Reminiscitur viæ, cum ad initium eius admotus, reliqua desiderantur.

In stabulo quidem nullius viæ est quamuis sæpe calcata memoria est.] *Corrigo*, In stabulo quidam nulla illi viæ, quamuis sæpe calcata, memoria est, *ex vetere lectione.*

Aut si natura habet, hoc habet, quod habent & fata.] *Codices Franciscanus & diua Maria, breuius*, Aut si natura habet, hoc habent & fata.

Sed quale nec bonum absolue, nec virtus.] *Verbum quale non agnoscitur à vetere lectione.*

Nulla modo prodesse magis possum.] *Scribe*, Nulla modo prodesse tibi magis possum, *ex eadem.*

Vel Germanorum modo vinxeris.] *Verbum modo expungendum, ex eadem. et si non absurde pro eo substitui posset nodo, ut illud:*

Crinibus in nodum tortis venere Sicambri.

Cum tibi gaudium omne nascetur.] *Scribe*, cum tibi ex te gaudium omne nascetur, *ex eadem.*

Tunc habebis bonum tuum.] *Aptior lectio domestici exemplari.* Bonum tunc habebis tuum. *In exemplari tamen Franciscano desideratur dictio Bonum.*

ERASMVVS.

Sextus quoque inceptum.] *Sic prior editio, alius habebat*, Sextus quoque incerti: *alius*, Sexuque conceptum. *Legendum arbitror, vixque inceptum.*

OPSOPOEVVS.

Ternebus: Bonum precario dicit, quod non plane vereque bonum est, sed quodam tanquam beneficio & indulgentia, quodam concessu & permissu.

Lipsius epist. 23. lib. 3. legit, quæ homines cupiunt, optant.

L. ANNÆI SENECAE DE PROVIDENTIA,

siue

QVARE BONIS VIRIS MALA ACCIDANT
CVM SIT PROVIDENTIA,
LIBER VNVS.

ARGVMENTVM I. LIPSI.

ARVREVS hic libellus est, & scriptum post Caligulam video ex Cap. IV. Ego mirmillonem, inquit, sub C. Cæsare audiui de raritate munerum querentem. In præterito loquitur, ac de homine ac tempore, quod fuit. Puto igitur sub Claudio, statim à reditu: imo quid si hæc philosophica quædam in exsilio? nam diu ibi hæsit, annos circiter octo, & iuste hoc elegerit, sibi solando. Argumentum enim est, Prouidentia esse: nec obstare, quod bonis mala quædam, sed externa, obueniant. Primò igitur vniuersè illam asserit, à mundi motu, ordine, constantia: quæ omnia rectorem clamant. Deinde ad Quæsitum propriè, Quare ergo mala bonis? Ait primò, Deum amare bonos; nec immittere igitur iis mala. Instar parentis enim castigare, & coercere. Deinde, non videri ea mala bonis, nec vinci iis, sed exerceri, & per aspera indurari. Deum velut agonothesam esse, & robustis his athleticis suis delectari. Hæc ita cõmuniter, & velut præparans, ad Cap. III. Ab eo magis distinctè quinque rationes, cur eueniant, exsequi pergit. Primò, pro ipsis esse, quibus accidunt: secundo, pro vniuersis: tertio, volentibus euenire: quarto, euenire fato & æterna lege. Primam rationem tractat Cap. III. IIII. docetque pro ipsis esse, sicut medicina pro aegris. Indurantur etiam sic à Deo, qui se dignos producit in pugnam; alios viliores, in otio & vmbra habet. Secundam tractat Cap. V. pro omnibus esse. ut viri boni, sic habiti, clament aliis & ostendant non esse Bona aut Mala, quæ vulgus putet. Ad vera igitur illa spectent, & illa petant, hæc fugiant. Ibidem tertiam neçtit, Volentes excipere: nam præbent se Deo & Fato. Quarta excipit, Fatum esse, & ab æterno constitutum, quid gaudeas doleasque. Denique repetit, mala hæc non esse: & Deum inducit pulcherrimè adhortantem, & ad robur excitantem. Stoicè in fine, Si piget & ferre tædet, quis tenet? patet ianua, exi.

CAPVT PRIMVM.

VÆSISTI à me, Lucili, quid ita, si Prouidentia mundus ageretur, multa¹ bonis viris acciderent mala? Hoc commodius in² contextu operis redderetur, cum præesse³ vniuersis prouidentiam probaremus, & interesse nobis Deum: sed quoniam à toto particulam reuelli placet, & vnam contradictionem⁴ manente lite integra soluere: faciam rem non difficilem, causam deorum agam. Superuacuum est in præsentia ostendere, non sine aliquo custode tantum opus stare, nec hūc siderum certum discursum⁵ fortuiti imperus esse, & quæ casus incitat, sæpe turbari & citò arietare: hanc inoffensam velocitatem procedere⁷ æternæ legis imperio, tantum rerum terra marique gestantem, tantum clarissimorum luminum & ex dispositione lucentium: non esse⁹ materiae errantis hunc ordinem: neque quæ temere coierunt, tanta arte pendere, ut ter-

rarum grauissimum pondus sedeat immotum, & circa se properantis cæli fugam spectet, vt infusa vallibus maria¹⁰ molliant terras, nec¹¹ vllum incrementum fluminum sentiant, vt ex minimis¹² seminibus nascantur ingentia. Ne illa quidem quæ videntur confusa & incerta, pluuias dico nubésque, & elisorum fulminum iactus, & incendia ruptis montium verticibus effusa tremores labantis soli, & alia quæ tumultuosa pars rerum circa terras mouet, sine ratione, quamuis subita sint, accidunt: sed suas & illa causas habent non minus, quàm quæ alienis locis conspecta miraculo sunt, vt in mediis fluctibus¹⁴ calentes aquæ, & ¹⁵ noua insularum in vasto exilièrium mari spatia. Iam vero si quis obseruauerit nudari litora pelago in se recedēte, eadēque intra exiguum tempus operiri, credet cæca quadam volutatione modo contrahi vndas, & introrsum agi, modo erumpere, & magno cursu repetere sedem suam: cum illæ interim portionibus crescunt, & ad horam ac diem subeūt, ampliores minorésque, prout illas¹⁶ lunare fidus elicit, ad cuius arbitrium oceanus exundat. Suo ista tempore referuentur: eo quidem magis, quod tu non dubitas de prouidentia, sed quereris. In gratiam te reducam cum diis, aduersus optimos optimis. Neque enim natura patitur, vt bona bonis noceant. Inter bonos viros ac Deum¹⁷ amicitia est, conciliante virtute. amicitiam dico? imo etiam¹⁸ necessitudo & ¹⁹ similitudo: quoniam quidem bonus ipse²⁰ tempore tantum à Deo differt, ²¹ discipulus eius, ²² æmulatorque, & ²³ vera progenies: quem parens ille magnificus, virtutum non lenis exactor, sicut seueri patres, durius educat. Itaque cum videris bonos viros acceptosque diis, laborare, sudare, per arduum ascendere, malos autem lasciuire, & voluptatibus fluere: cogita filiorum nos modestia delectari, ²⁴ vernularum licentia: illos disciplina tristiori contineri, horum ali audaciam. Idem tibi de Deo liqueat. bonum virum²⁵ in deliciis non habet: experitur, indurat, ²⁶ sibi illum præparat.

11.

Quare multa bonis viris aduersa eueniunt? nihil accidere bono viro²⁷ mali potest. Non miscentur contraria. Quemadmodum tot amnes, tantum supernè deiectorum imbrium, tanta²⁸ medicorum vis fontium, non mutant saporem maris, nec remittunt quidem: ita aduersarum impetus rerum viri fortis non vertit animum. Manet²⁹ in statu, & quicquid euenit, in ³⁰ suum colorem trahit. Est enim omnibus externis potentior: nec hoc dico,³¹ non sentit illa: sed vincit, & alioquin quietus placidusque, contra incurrentia attollitur. Omnia aduersa, ³² exercitationes putat. Quis autem, vir modo, & erectus ad honesta, non est laboris appetens iusti, & ad ³³ officia cum periculo promptus? cui non industrio otium pœna est? Athletas videmus, quibus virium cura est, cum fortissimis quibusque configere, & exigere ab his, per quos certamini præparantur, vt totis contra ipsos viribus vrantur. cædi se vexarique patiuntur: & si non inueniunt singulos pares, pluribus simul obiiciuntur. Marcet sine aduersario virtus. tunc apparet quanta sit, quantum valeat, polleatque, cum quid possit, patientia ostendit. Scias licet, idem viris bonis esse faciendum, vt dura ac difficilia non reformident, nec de fato querantur. quicquid accidit, boni consulant, in bonum vertant. Non quid, sed quemadmodum dum feras, interest. Non vides, quanto aliter patres, aliter matres indulgeant? illi excitari iubent liberos, ad studia obeunda mature, feriatis quoque diebus non patiuntur esse otiosos, & sudorem illis, & interdum lacrimas, excutiunt: at matres fouere in sinu, continere in vmbra volunt; numquam flere, numquam tristari, numquam laborare. Patrium habet Deus aduersus bonos viros animum, & illos ³⁴ fortiter amat: &, Operibus, inquit, doloribus, ac damnis exagitantur, vt verum colligant robur. Languent per inertiam saginata: nec labore tantum, sed ³⁵ mole, & ipso sui onere deficiunt. Non fert vllum ictum illæ sâ felicitas. at vbi assidua fuit cum incommodis suis rixa, callum per iniurias ducit, nec vlli malo cedit: sed etiam si ceciderit, ³⁶ de genu pugnat. Miraris tu, si Deus ille bonorum amantiſſimus, qui illos quàm optimos esse atque excellentissimos vult, fortunam illis cum qua exerceantur, assignat? Ego vero non miror, si quando impetum capiunt ³⁷ spectandi magnos viros, colluctantes cum aliqua calamitate. Nobis interdum voluptati est, si adolescens constantis animi irruentem feram venabulo excepit, si leonis incursum interritus pertulit: tantoque spectaculum est gratius, quanto id ³⁸ honestior fecit. Non sunt ista, quæ possunt deorum in se vultum conuertere, sed puerilia, & humanæ oblectamenta leuitatis. Ecce spectaculum dignum, ad quod respiciat intentus ³⁹ operi suo Deus: ecce par Deo dignum, vir fortis cum mala fortuna compositus, utique si & prouocauit. Non video, inquam, quid habeat in terris Iupiter pulchrius, si conuertere animum velit, quàm vt spectet Catonem, iam partibus ⁴⁰ non semel fractis stantem,

nihilominus inter ⁴¹ ruinas publicas rectum. Licet, inquit, omnia in vnus ditionem concesserint, custodiantur legionibus terræ, classibus maria, Cæsarianus ⁴² portas miles obsideat: Cato, qua exeat, habet. Vna manu latam ⁴³ libertati viam faciet. ferrum istud, etiam ciuili bello purum & innoxium, bonas tandem ac nobiles edet operas. libertatem, quam patriæ non potuit, Catoni dabit. Aggredere anime diu meditatam opus, eripe te rebus humanis. Iam Petreius & Iuba concurrerunt, ⁴⁴ iacentque ⁴⁵ alter alterius manu cæsi. Fortis & egregia ⁴⁶ fati conuentio: sed quæ non deceat magnitudinem nostram. tam turpe est Catoni, mortem ab vilo petere, quam vitam. Liquet mihi, cum magno spectasse gaudio deos, cum iam ille vir, acerrimus ⁴⁷ fui vindex, alienæ saluti consulit, & instruit discedentium fugam: dum etiam ⁴⁸ studia nocte vltima tractat, dum gladium sacro pectori infigit, dum viscera spargit, & illam sanctissimam animam, indignamque quæ ferro contaminaretur, manu educit. Inde crediderim fuisse parum certum & efficax vulnus. non fuit Diis immortalibus satis, spectare Catonem semel: retenta ac ⁴⁹ reuocata virtus est, vt in ⁵⁰ difficiliore parte se ostenderet. Non enim tam magno animo mors initur, quam repetitur. Quidni libenter spectarent alumnum suum, tam claro ac memorabili exitu euadentem? mors illos consecrat, quorum exitum & qui timent, laudant. Sed iam procedente ⁵¹ oratione ostendam, quam non sint quæ videntur, mala. nunc illud dico, ista quæ tu vocas aspera, quæ aduersa & abominanda, primum pro ipsis esse, quibus accidunt; deinde pro vniuersis: quorum maior diis cura est, quam singulorum. Post hæc volentibus accidere, ac dignos malo esse, si nolint. His adiiciam, fato ista fieri, & recte eadem lege bonis euenire, ⁵² qua sunt boni: ⁵³ persuadebo inde tibi, ne vnumquam boni viri miserearis. potest enim miser dici, non potest esse. Difficillimum, ex omnibus quæ proposui, videtur quod primum dixi: pro ipsis esse quibus eueniunt ista, quæ horremus ac tremimus. Pro ipsis est, inquis, in exilium proiici, in egestatem deduci, liberos, coniugem efferre, ignominia affici, debilitari? Si miraris, hoc pro aliquo esse, miraberis quosdam ⁵⁴ ferro & igne curari, nec minus fame ac siti. Sed si cogitaueris tecum, remedij causa quibusdam & ⁵⁵ radi ossa & ⁵⁶ legi, & ⁵⁷ extrahi venas, & quædam amputari membra, quæ sine totius perniciæ corporis herere non poterant: hoc quoque patieris probari tibi, quædam incommoda pro his esse, quibus accidunt. tam mehercules, quam quædam quæ laudantur atque appetuntur, contra eos esse, quos delectauerunt: simillima cruditatibus, ebrietatibusque, & ceteris quæ necant per voluptatem. Inter multa magnifica ⁵⁸ Demetrii nostri, & hæc vox est, à qua recens sum. sonat adhuc, & vibrat in auribus meis: *Nihil, inquit, mihi videtur ⁵⁹ infelicius eo, cui nihil vnumquam euenit aduersi.* Non licuit enim illi se experiri. Vt ex voto illi fluxerint omnia, vt ante votum: male tamen de illo dii iudicauerunt. indignus visus est, à quo vinceretur aliquando fortuna, quæ ignauissimum quemque refugit. quasi dicat: Quid ego istum mihi aduersarium assumam? statim ⁶⁰ arma submittet. non opus est in illum tota potentia mea: leui comminatione pellerur. non potest sustinere vultum meum. Alius circumspiciatur, cum quo conferre possimus manum: pudet congredi cum homine vinci parato. Ignominiam iudicat gladiator, cum inferiore componi: & scit eum sine gloria vinci, qui sine periculo vincitur. Idem facit fortuna, fortissimos sibi pares quærit, quosdā fastidio transit. Contumacissimum quemque & rectissimum aggreditur, aduersus quem vim suam intendat. Ignem experitur ⁶¹ in Mucio, paupertatem in Fabricio, exilium in Rutilio, tormenta in Regulo, venenum in Socrate, mortē in Catone. Magnum exemplum, nisi mala fortuna, non inuenit. Infelix est Mucius, quod dextera ignes hostium ⁶² premit, & ipse à se exigit erroris sui pœnas? quod Regē, quem armata manu non potuit, exusta fugat? Quid ergo? felicior esset, si in sinu amicæ foueret manum? Infelix est Fabricius, quod rus suum, quantum à repub. vacauit, fodit? quod bellum tam cum Pyrrho, quam ⁶³ cum diuitiis gerit? quod ad focum cœnat illas ipsas ⁶⁴ radices, & herbas, quas in agro ⁶⁵ repurgando ⁶⁶ triumphalis senex vulsit? Quid ergo? felicior esset, si in ventrem suum longinqui littoris pisces, & peregrina ⁶⁷ aucupia congereret? si cōchyliis superi atque inferi maris, pigritiā stomachi nauseatis ⁶⁸ erigeret? si ingēti ⁶⁹ pomorū strue cingeret? ⁷⁰ primæ formæ feras, captas multa cæde venantium? Infelix est Rutilius, quod qui illum ⁷¹ damnauerunt, ⁷² causam dicēt omnibus sæculis? quod æquiore animo passus est se patriæ eripi, quam ⁷³ sibi exilium? quod Sullæ dictatori ⁷⁴ solus aliquid negauit, & reuocatus non tantum ⁷⁵ retro cessit, sed longius fugit? Viderint, inquit, hoc isti, quos Romæ deprehendit felicitas tua. videant largum in foro sanguinem, & supra ⁷⁶ Seruiliū lacum (id enim proscriptionis

Sullanæ ⁷⁷ spoliarium est) senatorum capita, & passim vagantes per urbem percussorum greges: & ⁷⁸ multa millia ciuium Romanorum, vno loco ⁷⁹ post fidem, imo ⁸⁰ per ipsam fidem, trucidata. Videant ista, qui exulare non possunt. Quid ergo felix est L. Sulla, quod illi descendenti ad forum ⁸¹ gladio submouetur, quod capita consularium virorum patitur ⁸² appendi, & ⁸³ pretium cædis per quæstorem ac ⁸⁴ tabulas publicas numerat? & hæc omnia facit ille qui legem ⁸⁵ Corneliam ⁸⁶ tulit. Veniamus ad Regulum. quid illi fortuna nocuit, quod illum documentum fidei, documentum patientiæ fecit? Figunt cutem ⁸⁷ clauis, & quocūque fatigatū corpus reclinavit, vulnere incumbit, & in perpetuā vigiliam ⁸⁸ suspensa sunt lumina. Quāto plus tormēti tanto plus erit gloriæ. Vis scire, quam non pæniteat hoc pretio æstimasse virtutē? Refice tu illum, & mitte in senatum: ⁸⁹ eamdem sententiam dicet. Feliciorem ergo tu Mæcenatem putas, cui ⁹⁰ amoribus anxio, & morosæ vxoris ⁹¹ quotidiana repudia deflenti; somnus per symphoniarum cantum, ex longinquo lene resonantium, quæritur? Mero se licet sopiat, & ⁹² aquarum fragoribus auocet, & mille voluptatibus mentem anxiam fallat: tam vigilabit in pluma, quam ille ⁹³ in cruce. Sed illi solatium est, pro honesto dura tollerare, & ad causam à patientia respicit: hunc voluptatibus marcidum, & felicitate nimia laborantem, magis his quæ patitur vexat causâ patienti. Non vsque eo in possessionem generis humani vitia venerunt, vt dubium sit, an electione fati data, plures Reguli nasci, quam Mæcenates, velint. Aut si quis fuerit, qui audeat dicere, Mæcenatem se quam Regulum nasci maluisse: idem iste, taceat licet, nasci se ⁹⁴ Terentiam maluit. Male tractatum Socratem iudicas, quod illam portionem publice mixtam, non aliter quam medicamentum immortalitatis obduxit, & de morte disputauit vsque ad ipsam? male cum illo actum est, quod gelatus est sanguis, ac ⁹⁵ paulatim frigore inducto venarum vigor constitit? Quanto magis huic inuidendum est, quam illis quibus ⁹⁶ gemma ministratur, quibus exoletus omnia pati doctus, ⁹⁷ suspensam auro niuem diluit? Hi quicquid biberint, ⁹⁸ vomitu remetientur tristes, & bilem suam regurgitantes: at ille, venenum lætus & libens hauriet. Quod ad Catonem pertinet, satis dictum est: summâque illi felicitatem contigisse, consensus hominum fatebitur. quem sibi ⁹⁹ rerum natura delegit, cum quo metuenda collideret. Inimicitia potentum graues sunt: opponatur simul Pompeio, Cesari & Crasso. Graue est, à deterioribus honore anteiri: ¹⁰⁰ Vatinio postferatur. Graue est ciuilibus bellis interesse? toto terrarum orbe pro causâ bona tam infelicitè, quam pertinaciter, militet. Graue est, sibi manus afferre? faciat. Quid per hoc ¹⁰¹ consequar? vt omnes sciant, non esse hæc mala, quibus ego dignum Catonem putavi.

IV.

Prospera in plebem ac vilia ingenia deueniunt: at calamitates terroresque mortaliū sub iugum mittere, proprium magni viri est. Semper vero esse felicem, & sine morfu animi transire vitam, ignorare est rerum naturæ ¹⁰² alteram partem. Magnus es vir: sed vnde scio, si tibi fortuna non dat facultatem exhibendæ virtutis? Descendisti ad Olympia: sed nemo præter te. ¹⁰³ coronam habes, victoriam non habes. Non gratulor tamquam viro forti, sed tamquam consulatum præturam ve adepti. honore ¹⁰⁴ auctus es. Idem dicere & bono viro possum, si illi nullam occasionem difficilius casus dedit, in qua ¹⁰⁵ vna vim sui animi ostenderet. Miserum te iudico, quod numquam fuisti miser. transisti sine aduersario vitam. Nemo sciet, quid potueris: ne tu quidem ipse. Opus est enim ad notitiam sui, experimento. quid quisque posset, nisi tentando non didicit. Itaque quidam vltro se cessantibus malis obtulerūt, & virtuti turæ in obscurum occasionem, per quam enitesceret, quæsierunt. ¹⁰⁶ Gaudent, inquam, magni viri aliquando rebus aduersis, non aliter quam fortes ¹⁰⁷ milites bellis. Ego ¹⁰⁸ Mirmillonem sub C. Cæsare de raritate munerum audiui querentem: *Quam bella,* inquit, *ætas perit!* ¹⁰⁹ Auida est periculi virtus, & quo tendat, non quid passura sit, cogitat: quoniam & quod passura est, gloriæ pars est. Militares viri gloriantur vulneribus, læti fluentem ¹¹⁰ meliori casu sanguinem ostentant. Idem licet fecerint qui integri reuertuntur ex acie, magis spectatur qui saucius redit. Ipsis inquam Deus consulit, quos esse quam honestissimos cupit, quoties illis materiam præbet aliquid animose fortiterque faciendi: ad quam rem opus est aliqua rerum difficultate. Gubernatorem in tempestate, in acie militem intelligas. Vnde possum scire, quantum aduersus paupertatem tibi animi sit, si diuitiis diffluis? vnde possum scire, quantum aduersus ignominiam & infamiam, odiumque popolare, constantiæ habeas, si inter plausus senescis? ¹¹¹ si te inexpugnabilis, & inclinatione quadam ¹¹² mentium pronus fauor sequitur? vnde scio, quam æquo animo laturus sis orbitatem, si quoscum-

que sustulisti, vides? Audiui te cum alios consolaberis: tunc conspexissem, si te ipse consolatus esses, si te ipse dolere vetuisses. Nolite, obsecro vos, expauescere ista, quæ dii immortales velut stimulos admouent animis. Calamitas, virtutis occasio est. Illos merito quis dixerit miseros, qui nimia felicitate torpescunt, quos velut in mari lento¹¹³ tranquillitas iners detinet. Quicquid illis inciderit, nouum veniet. magis vrgent sæua inexpertos. graue est¹¹⁴ teneræ ceruici iugum. Ad suspicionem vulneris tiro pallescit: audaciter veteranus cruorem suum spectat, qui scit se sæpe vicisse post sanguinem. Hos itaque Deus, quos probat, quos amat; indurat, recognoscit, exercet. eos autem quibus indulgere videtur, quibus parcere; molles venturis malis seruat. Erratis enim, si quem iudicatis exceptum: veniet ad illum diu felicem sua portio. Quisquis videtur dimissus esse,¹¹⁵ dilatus est. Quare Deus optimum quemque aut mala valetudine, aut aliis incommodis, afficit? Quare in castris quoque periculosa fortissimis imperantur? Dux lectissimos mittit, qui nocturnis hostes aggrediantur insidiis, aut¹¹⁶ explorent iter, aut præsidium loco deiiciant. Nemo eorum qui exeunt, dicit, *Male de me Imperator meruit*: sed, *Bene iudicauit*. Idem dicant quicunque iubentur pati, timidis ignauisque flebilis: *Digni visi sumus Deo, in quibus experiretur, quantum humana natura posset pati*. Fugite delicias. fugite¹¹⁷ eneruatâ felicitatē, qua animi¹¹⁸ permadescunt, nisi aliquid interuenit, quod humanæ sortis admoneat, velut perpetua¹¹⁹ ebrietate sopiti. Quem¹²⁰ specularia semper ab adflatu vindicarunt, cuius pedes¹²¹ inter fomēta subinde mutata tepuerunt, cuius cœnationes subditus &¹²² parietibus circūfusus calor tēperauit, hunc leuis aura non sine periculo stringet. Cum omnia, quæ¹²³ exceßerunt modum, noceant; periculosissima felicitatis intemperantia est. Mouet cerebrum, in vanas mentem imagines euocat, multum inter falsum ac verum mediæ caliginis fundit. Quidni satius sit, perpetuam¹²⁴ infelicitatem quæ aduocat ad virtutem sustinere, quam infinitis atque immodicis bonis rumpi? ¹²⁵ Leuior ieiuno mors est: cruditate¹²⁶ dissiliunt. Hanc itaque rationem dii sequuntur in bonis viris, quam in discipulis suis præceptores: qui plus laboris ab his exigunt, in quibus certior spes est. Numquid tu inuisos esse Lacedæmoniis liberos suos credis, quorum experiuntur indolem¹²⁷ publice verberibus admotis? ipsi illos¹²⁸ patres adhortantur, vt ictus flagellorum fortiter perferant, & laceros ac semianimes rogant, perseuerent¹²⁹ vulnera præbere vulneribus. Quid mirum, si dure generosos spiritus Deus tentat? numquam virtutis molle documentum est. Verberat nos & lacerat fortuna? patiamur. non est sæuitia: certamen est. quo sapius adierimus, fortiores erimus.¹³⁰ Solidissima pars est corporis, quam frequens vsus agitauit. Præbendi fortunæ sumus, vt contra ipsam ab ipsa duremur. Paulatim nos sibi pares faciat. contemptum periculorum assiduitas periclitandi dabit. Sic sunt nauticis corpora, ferendo mari dura: agricolis, manus tritæ: ad¹³¹ excutienda tela, militares lacerti valent: agilia sunt membra cursoribus. Id in quoque solidissimum est, quod exercuit. Ad contemnendam malorum potentiam, animus patientia peruenit: quæ quid in nobis efficere possit, scies, si adspexeris, quantum nationibus nudis & inopia fortioribus, labor præstet. Omnes considera gentes, in quibus Romana¹³² pax definit: Germanos dico, & quicquid circa¹³³ Istrum¹³⁴ vagarum gentium occurat.¹³⁵ Perpetua illos hiems, triste cælum præmit, maligne solum sterile sustentat, imbrem¹³⁶ culmo aut fronde defendunt, super durata glacie stagna persultant, in alimentum feras captant. Miseri tibi videntur? nihil miserum est, quod in naturam consuetudo perduxit. paullatim epim voluptati sunt, quæ necessitate cœperunt.¹³⁷ Nulla illis domicilia, nullæ sedes sunt, nisi quas lassitudo¹³⁸ in diem, posuit; vilis, & hic quærendus manu victus, horrenda iniquitas cæli,¹³⁹ inuenta corpora: hoc quod tibi calamitas videtur, tot gentium vita est. Quid miraris bonos viros, vt confirmentur, concuti? Non est arbor solida, nec fortis nisi in quam frequens ventus incurrat: ipsa enim vexatione constringitur, & radices certius figit. Fragiles sunt, quæ in aprica valle creuerunt. Pro ipsis ergo bonis viris est, vt esse interriti possint, multum inter formidolosâ versari, & æquo animo ferre quæ non sunt mala, nisi male sustinenti.

Adiice nunc, quod¹⁴⁰ pro omnibus est, optimum quemque, vt ita dicam, militare, &¹⁴¹ edere operas. Hoc est propositum Deo, quod sapienti viro, ostendere hæc quæ vulgus appetit, quæ reformidat, nec bona esse nec mala: apparebunt autem bona esse, si illa nō nisi bonis viris tribuerit, & mala esse, si malis tantū irrogauerit. Detestabilis erit cæcitas, si nemo oculos perdiderit, nisi cui eruendi sunt. Itaque careant luce¹⁴² Appius &¹⁴³ Metellus. Non sunt diuitiæ bonum. Itaque habeat illas &¹⁴⁴ Ellius leno: vt homines pecuniam cum¹⁴⁵ in templis consecrauerint, videant & in fornice.

Nulla modo magis potest Deus concupita¹⁴⁶ traducere, quā si illa ad turpissimos deferret, ab optimis abigit. At iniquum est, bonū virum debilitari, aut¹⁴⁷ constringi aut alligari, malos integris corporibus solutos ac delicatos incedere. Quid porro non est iniquum, fortes viros arma sumere, & in castris pernoctare, & pro vallo obligatis stare vulneribus: interim in vrbe securos esse,¹⁴⁸ præcisos & professos impudicitiam? Quid porro non est iniquū,¹⁴⁹ nobilissimas virgines ad sacra faciēda noctibus excitari, altissimo somno inquinatas frui? Labor optimos citat. Senatus per totum diē saepe consulitur: cum illo tempore vilissimus quisque, aut in¹⁵⁰ campo otium suum oblectet, aut in popina lateat, aut tempus in aliquo¹⁵¹ circulo terat. Idem in hac magna republica fit. boni viri laborant, ¹⁵² impendunt, ¹⁵³ impenduntur, & ¹⁵⁴ volentes quidem non trahuntur à fortuna, sequuntur illam, & æquant gradus, si scissent, antecessissent. Hanc quoque animosam Demetrii fortissimi viri vocem audisse me memini: *Hoc vnum*, inquit, *dij immortales, de vobis queri possum, quod non ante mihi voluntatem vestram notam fecistis. Prior enim ad ista venissem, ad quæ nunc vocatus adsum.* Vultis liberos sumere? illos vobis sustuli. Vultis aliquam partem corporis? sumite. Non magnam rem promitto. cito totum relinquam. Vultis spiritum? Quid ni? nullam moram faciam, quominus recipiatis, quod dedistis. à volente feretis, quicquid petieritis. Quid ergo est? maluissem offerre, quam tradere. Quid opus fuit auferre? accipere potuistis. sed ne nunc quidem auferetis: quia nihil eripitur, nisi retinenti. Nihil cogor, nihil patior inuitus: nec seruiuo Deo, sed assentio. ¹⁵⁵ eo quidem magis, quod scio omnia certa & in æternum dicta lege decurrere. Fata nos ducunt, & quantum¹⁵⁶ cuique restet, ¹⁵⁷ prima nascentium hora disposuit. Causa pendet ex causa, priuata ac publica longus ordo rerum trahit. Ideo fortiter omne ferendū est: quia non, vt putamus, incidunt cuncta, sed veniunt. Olim constitutum est, quid gaudeas, quid fleas: & quamuis magna videatur varietate singulorum vita distingui, summa in vnum venit. accepimus peritura, perituri. Quid ita indignamur? quid querimur? ad hoc parati sumus. Vtatur, vt vult, suis natura corporibus: nos læti ad omnia & fortes cogitemus, nihil perire de nostro. Quid est boni viri? præbere se fato. Grande solatium est, cum vniuerso rapi. Quicquid est quod nos sic viuere iussit, sic mori: eadem necessitate & deos alligat. irreuocabilis humana pariter ac diuina cursus vehit. ille ipse omnium conditor ac rector¹⁵⁸ scripsit quidem fata, sed sequitur. semper paret, semel iussit. Quare tamen Deus tam iniquus in distributione fati fuit, vt bonis viris paupertatem, vulnera, & acerba funera adscriberet? Non potest¹⁵⁹ artifex¹⁶⁰ mutare materiam: ¹⁶¹ hæc passa est. Quædam separari à quibusdam non possunt, cohærent, indiuidua sunt. Languida ingenia, & in somnum itura, aut in vigiliam somno simillimam,¹⁶² inertibus nectuntur elementis: vt efficiatur vir¹⁶³ cum cura dicendus, ¹⁶⁴ fortiore fato opus est. Non erit illi planum iter: sursum oportet ac deorsum eat, fluctuetur, ac nauigium in turbido regat. contra fortunam illi tenendus est cursus. Multa accident dura, aspera, sed quæ molliat & complanet ipse. Ignis aurum probat, miseria fortes viros. Vide quam alte ascendere debeat virtus: scies illi non per secura vadendum esse.

Ardua prima via est, & qua vix manerecentes

Enituntur equi: medio est altissima celo:

Vnde mare & terras ipsi mihi saepe videre

Fit timor, & pauidatrepidat formidine pectus.

Vltima¹⁶⁵ prona via est, & eget moderamine certo.

Tunc etiam, quæ me subiectis excipit undis,

Ne ferar in præceps, Thetis solet ipsa vereri.

Hæc cum audisset ille generosus adolescens: Placet, inquit, via ascendo. ¹⁶⁶ est ranti per ista ire casuro. Non desinit acrem animum metu territare:

Vtque viam teneas, nulloque errore traharis,

¹⁶⁷ Per tamen aduersi gradieris cornua tauri,

Aemoniosque arcus, violentique ora leonis.

Post hæc ait: ¹⁶⁸ *Iunge datos cur-*

rus. his quibus deterreri me putas, incitor: libet illic stare, vbi ipse sol trepidat. humilis & inertis est, tuta sectari: per alta virtus it.

Quare tamen bonis viris patitur aliquid mali Deus fieri? ille vero non patitur. ¹⁶⁹ Omnia mala ab illis remouit, scelera & flagitia, & cogitationes improbas, & ¹⁷⁰ auida consilia, & libidinem cæcam, & alieno imminentem auaritiam: ipsos tuetur ac vindicat. Numquid hoc quoque à Deo aliquis exigit, vt bonorū virorum ¹⁷¹ etiā sarcinas seruet? remittunt ipsi hanc Deo curā: externa contemnūt. Democritus diuitias ¹⁷² proiecit, ¹⁷³ onus illas bonæ mentis

existimans : quid ergo miraris, si id Deus bono accidere patitur, quod vir bonus aliquando vult sibi accidere? Filios amittunt viri boni. quidni, cum aliquando & ipsi¹⁷⁴ occidant? In exilium mittuntur. quidni, cum aliquando ipsi patriam non repetituri relinquant? Occiduntur. quidni, cum aliquando ipsi sibi manus afferant? Quare quædam dura patiuntur? vt etiam alios pati doceant. nati sunt in exemplar. Puta itaque Deum dicere: Quid habetis, quod de me queri possitis vos, quibus recta placuerunt? Aliis bona falsa circumdedi, & animos inanes, velut longo fallacique somnio lusi. auro illos, argento & ebore ornaui: intus boni nihil est. Illi, quos pro felici- bus aspiciatis, si non qua occurrunt, sed qua latent, videritis, miseri sunt, sordidi, tur- pes, ad similitudinem parietum suorum extrinsecus culti. Non est ista solida & since- ra felicitas: ¹⁷⁵ crusta est, & quidem tenuis. Itaque dum illis ¹⁷⁶ licet stare, & ad arbi- trium suum ostendi, nitent & imponunt: cum aliquid incidit, quod disturbet ac de- tegat, tunc apparet quantum altæ ac veræ fœditatis alienus splendor absconderit. Vobis dedi bona certa, mansura: quanto magis versaueritis, & vndique inspexeritis, meliora maioraque. Permissi vobis, metuenda contemnere, cupienda fastidire. non fulgetis extrinsecus: bona vestra introrsus obuersa sunt. Sic mundus ¹⁷⁷ exteriora contempsit, spectaculo sui lætus. Intus omne posui bonum. non egere felicitate, fe- licitas vestra est. At multa incidunt tristitia, horrenda, dura toleratu. Quia non pote- ram vos istis subducere, animos vestros aduersus omnia armaui. Ferte fortiter: hoc est, quo ¹⁷⁸ Deum antecedaris. ille extra patientiam malorum est, vos supra patien- tiam. Contemnite paupertatem. nemo tam pauper viuit, quam natus est. Contem- nite dolorem: aut soluetur, aut soluet. contemnite fortunam: nullum illi telum quo feriret animum, dedi. contemnite mortem: quæ vos ¹⁷⁹ aut finit, ¹⁸⁰ aut transfert? Ante omnia caui, ne quis vos ¹⁸¹ teneret inuitos, patet exitus. Si pugnare non vultis, li- cet ¹⁸² fugere. Ideoque ex omnibus rebus, quas esse vobis necessarias volui, nihil feci facilius, quam mori. Prono animam loco posui: ¹⁸³ trahitur. Attendite modo, & vi- debitis, quam brevis ¹⁸⁴ ad libertatem, & quam expedita, ducat via. Non tam longas in exitu vobis, quam intransitibus moras posui: alioqui magnum in vos regnum fortu- na tenuisset, si homo tam tarde moreretur, quam nascitur. Omne tempus, omnis vos locus doceat, quam facile sit ¹⁸⁵ renuntiare naturæ, & munus suum illi ¹⁸⁶ impingere. Inter ipsa altaria & sollemnes sacrificantium ritus, dum optatur vita, mortem con- discite. Corpora opima taurorum ¹⁸⁷ exiguo concidunt vulnere, & ¹⁸⁸ magnarum vi- rium animalia humanæ manus ictus impellit. tenui ferro commissura ceruicis abrum- pitur, & cum articulus ille, qui caput collumque committit, incisus est, tanta illa moles corruit. Non in alto latet spiritus, nec vtique ferro eruendus est: non sunt vulnere impresso scrutanda præcordia: ¹⁸⁹ in proximo mors est. Non certum ad hos ictus destinaui locum: quacumque peruium est. Ipsum illud quod vocatur mori, quo anima discedit à corpore, breuius est, quam vt sentiri tanta velocitas possit. Siue fauces nodus elisit; siue spiramentum aqua præclusit; siue in caput lapsos subiacen- tis soli duritia comminuit; siue ¹⁹⁰ haustus ignis cursum animæ remeantis interfecit: quicquid est, properat. Ecquid erubescitis? quod tam cito fit, ¹⁹¹ timetis diu?

COMMENTARII AD LIBRVM SENECAE
de Prouidentia.

L. LIPSIUS.

A P. I. 1. Bonis viris.] Perpetua querela, non solum quaesitio: atque illinc finitio, aut Deum, aut certe Prouidentiam non esse. Poëta apud Ciceronem:

Nam si curent, bonis bene sit, malis male;
quod nunc abest.

Plautus ad Deos:

----- nam quid sibi habebunt igitur impij
Posthac, si ad hunc modum est innoxii honor
Apud vos?

Muliercula in monumento veteri: PROCOPE MANVS LEVO CONTRA DEVM, QUI ME INNO- CENTEM SVSTVLIT. Symmachus: Quæso custodes bonorum, valetudini tuæ medicas applicent manus, ne optimi Senatoris longa vexatio fidem faciat, nihil curare cælestes. Et ubi non dicta aut scripta talia? Vide me Physiol. I. Dissert. XVI.

2. Contextu operis.] Quod desideramus. siue seorsim de Prouidentia scripsit; siue magis Moralium operi inseruit, ubi à Deo & Prouidentia orsus, transit ad Homines & Virtutes.

3. Vniuersis.] Non parti, ut Aristoteles. qui eam calo luna terminauit, cetera casus permisit. Stoici autem contra, vniuersis & singulis eam interuenire: de quo ego in Physiol. I. Dissert. XI.

4. Manante lite.] Quæstione primaria, An sit Providentia?

5. Fortuiti impetus.] Quod Epicuri delirium. Manilius reiciens,

--- Mundum diuino numine verti,

Atque ipsum esse Deum: nec FORTE coisse
magistra,

Vt voluit credi, qui primus mœnia mundi
Seminibus struxit minimis, in quæ illa resoluit.

6. Cito arietare.] Incurrere in se, & impedire.

7. Eternæ legis.] Quæ Providentia est, siue Fatum. Vide Physiol. I. Dissert. XII.

8. Tantum rerum.] Quomodo cursus aut velocitas illa res gestat? puto, quia includit, & siderum calorum-
que motu Fata diffensantur. Quæ aperta sententia Trismegisti est, non uno loco; & Stoici consentiunt consensuntque.
Nos in Physiol. lib. II. Dissert. XIIII. Tot ergo res gestant, quia includunt, & velut, grana in sunt, paturiuntque.

9. Materiæ errantis.] Atomorum, ut iam dictus Epicurus voluit.

10. Molliant terras.] Scabras per se asperaque. Itaque & mitigat infusus humor, & ligat diffuentes. Vide
Physiol. II. Dissert. XVI.

11. Vllum incrementum.] Quia terra venis combibit identidem, atque attrahit. qua ratione (ait Plinius)
manifestum est, quare tot fluminum cottidiano accessu maria non crescant. Adde & Solis eductiones.

12. Seminibus.] Frugum, arborumque. Pauca, sed pulcra & firma Providentiæ argumenta, siquis diducit.

13. Tumultuosa pars.] Nam supra quies & constantia, & Pacem summa tenent.

14. Calentes aquæ] Plinius. II. Vaporant & in mari ipso calentes aquæ, quæ Licinij Crassi fuerunt,
mediosque inter fluctus existit aliquid valetudini salutare. Philo Judæus, De Somnis: Εἰσι γὰρ μυρία
πολλαχοῦθεν πηγαὶ ὕδατος ζέοντος ἐκδιδύσκει, ἔχουσιν γὰρ, ἀλλὰ καὶ καὶ ῥάλασσαι. ἥδη γ' ἐν ἐφάντασιν
φλέβες ἀνεμῶνται ἐν μέσσοις πελάγεσιν, ἃς ἡ ποσά τῃ τῆς ἐν κύκλῳ πελάγῳ ἀνάγκῃς ἐξ
αἰῶνος ἐπικλύζουσα, ὥστε ἔχουσι σβέσαι, ἀλλ' ὅτι ποσὸν ἀνεῖναι: sunt enim mille passim fontes
aquam calidam manantes, non in terra solum, sed ipso mari. Nunc certe deprehenduntur tales venæ
in mediis maribus, quas ab æquo fluctu in orbem inundatio non potuit extinguere, imo nec remittere.

15. Noua insularum.] Plinium vide II. cap. LXXXVI. & seq. Linnæum lib. XXXIX. in fine, Senecam Quæst.
Nat. VI. cap. XXI.

16. Lunare sidus.] Aliquid noster III. Quæst. cap. XXVIII. plene Scaliger Exercit. LII.

17. Anicitia est.] Non tamen aequalitas, absit. Sed Christiano etiam sensu amat genus nostrum, & amari poscit.

18. Necessitudo.] Quidni? cum & progenies eius, ut addit, simus? Et trahunt quidem ista aliorum Stoici:
sed verba etiam nostra sunt, qui pietatem veram sectamur. De sensu illorum vide me Physiol. III. Dissert. VIII.

19. Similitudo.] Imago Dei sumus.

20. Tempore tantum.] Alta, imo superba; talia Stoici: de quibus ego Manuduct. lib. III. Dissertat. XIV.

21. Discipulus.] Vera iterum, & Christiana.

22. Æmulatorque.] Nonne & istud? & aut sumus certe, aut esse debeamus. Sacra nostra: Imitatores eius
estote. Nos diffuse manud. II. Diss. XIX.

23. Vera progenies.] Epictetum hic audi: Si Cæsar te adoptasset, quis supercilium tuum ferret? nunc
cum Dei filius sis, non te æstimas & attollis? Certe mi senex sumus: sed adoptione etiam sumus.

24. Vernularum.] Quorum procacitas propria, atque etiam dicacitas. Inde Vernæ procaces. Horatio; Ver-
naculorum dicta Martiali; Vernilia dicta, & Vernilitas Seneca ipsi, aliisque. At illud Martialis appositum:
Vrbanus tibi, Cæcili, videris.

Non es crede mihi, quid ergo? verna es.

25. In deliciis.] Eodem licet ducas. nam tales pueri, Deliciæ dicebantur.

26. Sibi illum.] Ipse Deo sibi, & suis oculis. quia magnus ille Editor hoc spectaculo maxime delectatur. Infra,
Cap. seq.

CAP. II. 27. Mali potest.] Quasi respondeat, Aduersi aliquid, fateor: nihil mali. & in eo tu erras.

28. Medicatorum.] Gruterus bene e libris asseruit. Nam Medicatum, quod non est purum; mixtum redolet
sapitque. Ita acida aqua, sulphurata, ferrata, tale genus omne, hoc nomine censentur. Plinius II. cap. C. Terræ
natura medicata aquas inficiat. sic legendum: & alibi.

29. In statu.] A gladiatoria re aut militari. Dixi in Saturnal. lib. II.

30. Suum colorem.] Ipse bonus in bonum vertit, bene ferendo, bene interpretando. Vt guttas paucas albentes
in vinum rubrum missas, ipsas suo colore tingit: ita hic.

31. Non sentit.] Nec enim apathia Stoicorum est (errant, qui adtribuunt) sed Stilponis schola, id est Megarico-
rum. Vide me III. Manud. Dissert. VII.

32. Exercitationes.] Simplicius in Epictetum, hæc omnia aut Exercitia, aut Medicamenta habet. Illa, si
sanus animus, ad robur tuendum vel augendum; ista, si languidus, & delictus aut voluptatibus demersus, ad recu-
perandum. Plane, ut in corporum cura solet.

33. Officia.] Publica ac priuata; patriæ, parentibus, amicis, singulis præstanda. Officium enim hic τὸ καθήκον.

34. Fortiter.] Plinius Panegyrico: Licet exclamare, Hunc nollo timidus est & bona sæculi sui parum
nouit: illum volo, qui Cæsarem fortiter amat.

35. Mole.] Libri aliquot scripti, motu: nec male. Adeo non labore solum, sed ipso motu suo deficient.

36. De genu.] Epist. LXVI. Qui succisis poplitibus in genua se excepit, nec arma dimisit. Saucij igitur
aut valde fatigati sic pugnant. Quod ad phrasin, est illi similis epist. XXIX. Nescio enim quid de gradu faciat.

37. Spectandi magn.] Ipsum hoc Minutius Felix, eleganti libello, Aduersus gentes: Quam pulchrum spec-
taculum

Et aculum Deo, cum Christianus cum dolore concreditur? cum aduersus minas, & suplicia, & tormenta componitur? cum libertatem suam aduersus reges ac Principes erigit? Sed & Epictetus, in Disser-
tatione. xxiv. libri i. ὅταν ἐμπέσῃ αἰτίαις, μὴ μνησθῇ, ὅτι θεός σε, ὡς ἀλείπειν, τραχεῖ νεανίσκῳ βέ-
βληκεν: Cum periculum ingruit, cogita, Deum te lanistæ instar aut gymnastæ, cum acri iuvene com-
misisse. Et plura ibi, toti huic argumento.

38. Honestior.] Etsi olim viles tantum, & captiui aut dammati, ad bestias fere solent dari: tamen sub Prin-
cipibus inualuit, etiam Equites, etiam Senatores committi. Seneca epist. c. Adipice illos iuvenes, quos ex no-
bilissimis domibus in arenam luxuria coniecit. Nam desperatio, & æs alienum, tales eo sæpe adigebat. Vide
me in ii. Sat. cap. iii.

39. Operi suo.] Huic mundo, quem fecit, & tuetur intuendo.

40. Non semel.] In Pharsalia, & in ipsa Africa.

41. Ruinas publ.] Est illud Horatianum: Si fractus illabatur orbis, Impavidum ferient ruinæ.

42. Portas miles.] Nam præmiserat Cæsar Vticam cum equitatu M. Messallam, ipse eodem iter fa-
ciens: Hirtius.

43. Libertati viam.] Consol. ad Marciam: Si domini pertesum est, licet vno gradu ad libertatē transire.

44. Iacent.] Ergo facit eos perisse ante Catonem, quod & Dio & Florus ita narrant. At Livius & Appia-
nus aliter, & palam Hirtius: quibus, ex rerum temporumque serie, ego credam.

45. Alter alterius.] Ita & Dio scribit xliii. ὁ ἰόςας τῷ περὶ εἰς ἐμονομαχίῃ, καὶ συναπέθανε: Iuba
cum Perreio singulari certamine congressus, & commortuus est. Idem Appianus: ὅτι τῇ διαίτη ἐί-
πεσι διεχρήσαντο ἀλλήλους: in cænaculo se mutuo interfecerunt. Neque Hercules (quod Muretus prodi-
dit) sententiam Hirtij Appianus sequitur, qui Petreium interfectum à Iuba, & hunc à seruo scripsit: si tamen
ita scripsit, de quo alias in ipso.

46. Fati conuentio.] Pactum inter ipsos super fato. Ita De Ira, lib. iii. cap. xxvi. Vna res nos facere po-
test quietos, mutuae facilitatis conuentio.

47. Sui vindex.] Nescio an nō aptius, certe acutius: suæ vindex, ut ad salutē referatur, hoc sēsū. Qui alienæ salutis
mollior consuluit, acriter suæ. Quomodo? fuga & discessu illis; sibi, morte. Itaque Vindex proprie hic, non Vltor,
sed Assertor.

48. Studia.] Nam Platonis Dialogum qui Phædo inscribitur, de anima & immortalitate dicitur legisse.

49. Reuocata.] Ut solet in spectaculis. ubi aliquis populo placuisset, reuocabatur, & iterum iterumque audieba-
tur, vel spectabatur. Sic Cicero de Diphilo tragædo: Millies coactus est dicere. Simile in gladiatoribus, vel athletis.

50. Difficiliori parte.] Morte repetita, quia, ut mox addit, non sit facile redire ad eam, atque ire. An non tamen
scripsit, pare, vel pari? ut sic quoque in re spectaculorum maneat? Suspicio. & qui inter gladiatores bene se dederat ac
placuerat, mox cum altero robustiore, quo magis probaret, committebatur.

CAP. III. 51. Oratione.] Vel ex hoc verbo grandiore dixeris Epistolam hanc non esse, Librum esse.

52. Qua sūt boni.] Quatenus sūt tales. nā adheret hac bonitati et virtuti: neque ea sūt sine incommodis his externis.

53. Persuadebo.] Hac pars in fine deest, temporum iniuria, non scriptoris incuria.

54. Ferro & igne.] Simplicius tale: Si corporum medicinam exercentem, eumque vrentem & secan-
tem, atque ipsos carnifices imitantem, non malum sed bonum dicimus, atque adeo gratias agimus, &
mercedem numeramus: cur in medicina Dei non acquiescimus? Nam ut Hieronymus in Ezechielem:
quæ putatur pœna, medicina est.

55. Radi ossa.] Scalpello, dum purgantur.

56. Legi.] Vide de Benef. v. cap. xxiv. & Consol. ad Marciam, cap. xxii.

57. Extrahi venas.] Vir eruditus eo refert, quod in quibusdam morbis, ut Varricibus, vetia exciditur aut
aduritur. ut Celsus iubet vii. cap. xxxi. quod ipsum mox dicit eximi venam. At ego aptius veriusque habeam,
extrahi venas, id est sanguinem e venis. Metonymia usitata, ut poculum obduci.

58. Demetrii.] Filius Cynici, quem passim attollit in his libris. Vide epist. lxiii. & De Benef. vii. cap. vii.

59. Infelicius eo.] Simili argutia Bias olim: Ἐλεγε αὐτὸς ἦ, τὸν αὐτὸς ἰαὶ μὴ φέροντα: dixit infelicem,
qui infelicitatem non ferret.

60. Arma subm.] Ut victi & suplices solent. Est a gladiatoribus. vide nostra Saturnalia.

61. In Mucio.] Legit ista & sublegit alibi (sed decore) Minutius. Vos ipsi, inquit, calamitosos viros fer-
tis ad cælum. Mutium Scæuolam, qui cum errasset in Rege, perisset in hostibus, nisi dexteram
perdidisset.

62. Premit.] Quasi manu passa & panda flammam surgentem comprimeret.

63. Cum diuitiis.] Seneca epist. cxx. Fabricius Pyrrhi regis aurum reiecit, maiusque regno iudicauit
regias opes posse contemnere.

64. Radices.] Rapa alij exprimunt. Etsi de hac cæna ad focum, & rapis, Cicero, Plinius, Plutarchus, alij, ad
Curium. non Fabricium trahunt.

65. Repurgando.] Abest quibusdam libris, & velim. Cibos enim hæc non purgamenta scimus fuisse.

66. Triumphalis.] Triumphauit de Samnitibus, Lucanis, Brutis: anno cccclxxi.

67. Aucupia.] Pro auibus ipsis captis: ut Venatio, pro feris.

68. Erigeret.] Eadem phrasi iv. Quæst. Nat. cap. ultimo Stomachus ille solutus, & æstu suo lar-
gidus, quærit aliquid quo erigatur. Renouare hoc famem, Petronius dixit. & huic rei ipsa illa conchylia ad-
hiberi ostendit:

----- inde Lucrinis

Eruta littoribus vendunt conchylia cænis,

Vt renouent per damna famem.

69. Pomorum strue.] Quæ mihi aut aliis visa, scripsi iii. Poliorceticon, ubi abunde super Apris. Committit

autem sententia, pomis cingi solere: sicut asparagis squillas. ut in Iuuenali:

Quæ fertur domino squilla, & quibus undique cincta
Alparagis?

Et propius ad rem, in Horatio, lib. II. Sat. V.

Inprimis Lucanus aper fuit. acria circum
Rapula, lactucæ, radices.

Sed tamen cum hic luxum merum aut delicias narret, quid eo poma faciant? Mihi vero placeat rescribi, opsonio-
rum strue. Aper in medio, circum patinaria strues, ut Comicus appellat. At lectio etiam in meo libro ista: cinge-
retur, primæ formæ feras c. m. c. venantium deglutiret? quod & in vno Pinciani: vix tamen probem.

70. Primæ formæ.] Magnos illos et milliarios (sic vocabant) Apros intelligit: de quibus in Epist. cx.

71. Damnauerunt.] Equites Romani, conspiratione in eum publicanorum: quos grassari in Asia prohibuerat. Ita-
que in ipsam amicam Asiam damnatus rediit; cui obuiam omnes ciuitates legatos miserunt, ut ad seduer-
teret. Valerius.

72. Causam dicent.] Accusandi ab omnibus, & damnandi.

73. Sibi exilium.] Quod tenuit & amplexus est contra Sullam, qui patriæ eum reddebat.

74. Solus aliquid.] Epistola xxiv. Rutilius reditum suum Sullæ negauit, cui tunc nihil negabatur.

75. Retro cessit.] Fortasse, retro non cessit: adeo non paruit, neque rediit, ut etiam longius fugerit. Quo? Smyr-
na eum egisse Ovidius dicit:

Et graue magnanimi robur mirare Rutili,
Non vñ reditus conditione dati.

Smyrna virum tenuit, non Pontus, & hostica tellus.

76. Seruiliū.] Cicero pro Roscio: Te pugna Cannensis accusatorem sat bonum fecit. multos cæcos nō
ad Thrasimenum lacum, sed ad Seruiliū ydidimus. quis ibi non est vulneratus ferro Phrigio? Lacus ab au-
tore sic dictus, in principio Vici Iugarij, continens Basilicæ Iuliæ: Festus. Ergo iuxta forum Rom. ad latam
partemque Capitoli.

77. Spoliarium.] Sumit ab Amphitheatris & re gladiatoria. nam ibi Spoliarium, Arena adnexum, in
quo exui gladiatores, ipsi lasi aut casi trahi eodem solent. Quia igitur ad lacum Seruiliū aut casi multi, aut capiti
ibi exposita; Spoliarium id Sullanum vocat. Vide me Saturnal. I. cap. xviii.

78. Multa millia.] Septem millia. De Clem. I. cap. xii. Ibi plura.

Post fidem.] Nam dediticij erant.

80. Per fidem.] Quia sic induxit, ut arma ponerent: alioqui cedi non ita faciles.

81. Gladio subm.] Non virga licitoris, ut solet, & scripsi in Electis. Indicat autem Satellitium habuisse Sullam,
& milites ante ac post comitantes, qui populum submouerent.

82. Appendi.] Supra Seruiliū lacum affigi. Meus tamen & plerique scripti, ostendi. Quod verum etiam,
& incusat Valerius: Abscisa miserorū capita, modo non vultum ac spiritum retinentia, in conspectum
suum adferri voluit, ut oculis illa, quoniam ore nefas erat, manderet. lib. ix. cap. I.

83. Pretium cædis.] Duo talenta in singulos, ait Plutarchus: quæ sunt nobis mille ducenti Philippæi

83. Tabulas publ.] Valerius: Quatuor millia (verius fortasse, duo millia, ex aliis) & septingentos diræ
proscriptionis edicto iugulatos in tabulas publicas rettulit. videlicet ne memoria tam præclaræ rei
dilueretur.

85. Corneliam.] De Sicariis, ipse eorum caput, nec auctor solum cædium, sed exactor.

86. Tulit.] Postea nempe, in Dictatura.

87. Clauis.] De Tranquillit. cap. xv. Ergo Regulum fleam, quod tot clauis configitur? Clauis, qui in ar-
ca lignea undique fixi, & exstantes: in quam ille coniectus. Seneca epist. lxxvii. In hac est Reguli arca, Rutilij
exilium. Tuberō apud Agellium lib. vi. Armarium muricibus præfixum vocat.

88. Suspensa.] Cicero in Pisonem, Regulum in machina religatum scribit, & resectis palpebris vigi-
lando enecatū.

89. Eamdem sent.] De non permutandis captiuis: seque inter illos.

90. Amoribus anxio.] Vxoris, quam amabat, nec fortasse solus. Casarem Augustum ea suspitione aspergit Dio;
quod creditus Gallicanam peregrinationem suscepisse, ut liberius, & procul à vulgo sermonibusque,
frueretur Terentia Mæcenatis: libro. lIv. Itaque non iniuria anxius Mæcenat; sed & Casari, ob hanc causam
occulte infestus, quod idem scriptor libro lv. tangit in Mæcenatis obitu. Potest tamen angorem hunc, fateor, etiam
alio referre, & ad nudum ipsum amorem qui semper querulus & anxius, præsertim ubi non respondetur.

91. Cortidiana repud.] Noster epist. cxiv. Hunc esse (Mæcenatem) qui vxorem milles duxerit, cum
vnam habuerit?

92. Aquarum fragor.] Quas iam commenti in ipsis cubiculis erant. Vide epist. c.

93. In cruce.] Post enim illa tormenta Regulum in cruce obiisse, etiam Florus scripsit.

94. Terentiam.] Vxorem Mæcenatis. Ille ita mollis (facete inquit) ut nec virum se, sed Tiresia suffragante,
feminam malit.

95. Paullatim frigore.] A pedibus ad summa, & cor ipsum. Platonem in Phædonis fine adi.

96. Gemma ministr.] Noster de Benef. vii. cap. ix. Capacibus gemmis inter se propinarent. Lucan. x.
gemmæque capaces Excepere merum. Cicero in Verr. iv. Exponit non pauca pocula ex auro, quæ ut mos
est regibus, & maxime in Syria, gemmis erant distincta clarissimis. Erat etiam vas vinarium ex vna
gemma prægrandi, trulla excauata, manubrio aureo. Plinius de Pompey triumpho: Transtulit vasa ex au-
ro & gemmis, abacorum nouem. Erant igitur & gemmea vasa, erant & gemmata. Plinius lib. xxi. in-
tio: Turba gemmarum potamus, & smaragdus teximus calices, ac temulentia causa tenere Indiam
iuuat, & aurum iam accessio est.

97. Suspenſam auro.] *In manibus miniſtri, ſuſpenſum aurum tenentis. Liber autem meus: Suſpenſa auro niue, alio caſu habet: quaſi vinum ipſa niue dilueretur, non contra. At pro vulgata, locus Epist. LXXVIII. O infelicem ægrum. Quare? quia non vino niuem diluit, quia non rigorem potionis ſuæ renouat fracta inſuper glacie. Sed & iſto caſu Drepanius in Panegyrico: Niſi æſtiuam in gemmis capacibus glaciem falerna fregiſſent. De tota re dicendi magis locus IV. Quæſt. Nat. cap. ult.*

98. Vomitu remet.] *Iſdem verbis, de eadem re, Epist. xcv. Vinum omne vomitu remetuntur.*

99. Rerum natura.] *Id eſt, Deus.*

100. Varinio poſtſ.] *In petitione Prætura.*

101. Conſequar.] *Nempe ego Deus, ſive Natura, quæ ad hæc vocaui.*

CAP. IIII. 102. Alteram part.] *Conſtat enim diuerſis rerum natura, læti, triſtibus, commodis, incommodis: neſcit altera, qui ſemper in alteris.*

103. Coronam.] *Ex olea.*

104. Auctus es.] *Meus, auguſtus es.*

105. Vna vim.] *An in vna tantum? Mei libri, vnam: & vellem ego, viuam. id eſt, vegetam & viuam vim animi exſereret.*

106. Gaudent.] *Ut ille Diogenes Cynicus, qui cum in caſus quosdam aduerſos incidiſſet, exclamauit: Εὐγε ὦ τύχη, ὅτι μὲν ἀπὸ πένους ἀνέστηκας. Euge. ô Fortuna, quod viriliter me tractaſti? Atque idem in eiufmodi rebus cantillare clara voce ſolebat: Stobæus.*

107. Milites bellis.] *Auctiores voce alij omnes libri: belli triumpho. Quod Mureto diſplicuit haud iniuria, iniuria tamen recidit. Mutari melius, & legi: bellis triumphant. Milites, inquit, bellis gaudent & exſultant.*

108. Myrmillonem.] *In Diſſert. Epicteti, lib. I. hoc ipſum: Αλλ' ἐν μὲν τοῖς χαίσις ποσ μονομάχοις εἰσὶ τι νεσ οἱ ἀγανακτῶντες, ὅτι ὁδεῖς αὐτῶς ἀποτάγει, & τε ζευγνύει: At in Cæſaris gladiatoribus quidam ſunt, qui indignantur & ægreſcunt, quod nemo eos producat, & cum pari componat.*

109. Auida.] *Mei libri, audax.*

110. Meliori caſu.] *Non capio. magis, ſi, cauſa, reſcribamus.*

111. Si te inexpugnabilis.] *Dua primæ voces meo libro abſunt, & tertia ſcribitur, inexpugnabiliter. Neutrũ ſatis conuenit, nec tamen nunc emendo.*

112. Mentium.] *Mei duo, meritum. Tunc eſſet, immeritum: ſed nil muto.*

113. Tranquillitas iners.] *Malacia.*

114. Teneræ ceruici.] *Libri mei & plerique alij, ferre, pro teneræ. atque, omnino legendum, feræ ceruici: id eſt, non cicuri, non dormita. Scimus tales impatientiſſime iugum ferre.*

115. Dilatus eſt.] *Ut in Arena aut munere. Miſſio hic non eſt, ſed ad proximum diem dilatio.*

116. Explorent iter.] *Duo mei libri, explorent interdum: ex quo prouum facere, interdum. Opponit hoc no- & tūrnis inſidiis: & de die, inquit, mittuntur exploratum, quid hoſtis agat aut moliatur, fortiſſimi. Neque ſane ſolum iter exploratur.*

117. Eneruatam.] *Meus, eneruantia: & ex eo placeret eneruantem.*

118. Permaſcunt.] *Molleſcunt, ſicut dura humore ſoluuntur, aut remittunt. Pari metaphora Plautus Moſtellaria, de Amore: Is uſque in pectus permanauit, permaſecit cor meum.*

119. Ebrietate ſopiti.] *Iſtaque felicitatem cum vino comparat Archytas Pythagoreus. Οὐ μὲν ἄλλα, inquit, νόσος τε καὶ μελίζονας ποιεῖν πέφυκεν ἡ λεγομένη ὄρεξις πάντεσσιν ἐντυχία, ὥσπερ οἶνος καὶ ἀμεθύ- σκαστα τοῖς ἀγαθοῖς τὴν διάνοιαν: Atqui maiores morbos gignere ſolet ea, quæ ab omnibus appella- tur Felicitas, tanquam vinum inebrians etiam bonis uiris mentem.*

120. Specularia.] *De his dico, epist. xc. Sunt lapides pellucētes, ut vitrum: eiufque vicem olim in fenēſtris.*

121. Inter fomenta.] *Meus, ſegmenta: ex quo aliquis tegmenta. Et idem, cum libro etiam altero, ſequentes duas voces, ſubinde mutata, non agnoſcunt. Inclino ad eos, & cum hoc ipſum nouum (priſco ritu) domi pedibus tectis eſſet ſatis ſit legi, cuius pedes inter tegmenta tepuerunt. Nam vulgo dumtaxat ſoleati domi erant, id eſt imas plan- tas tecti: exituri autem calceos illos aliuſculos ſumebant.*

122. Parietibus circumf.] *Seneca epist. xc. inter ea quæ ſua memoria prodierunt, habet, tubos parietibus im- preſſos, per quos circumfunderetur calor, qui ſumma & ima foueret æqualiter. Apparent & nunc in Thermarum ruinis. Ab his Tubis, neſcio an Stubarum nomen, quod medij auſcriptores, & hodiernus uſus, habent, quamquam & à noſtrate Fouendi verbo dicta eſſe poſſint.*

123. Exceſſerunt modum.] *Euripides:*

Βροτῶς τὰ μελίζω τῶς μέσων τίχῃ νόσος:

Quod media ſuperat, hominib. morbos parit.

Et Plautus Pænulo, diſſuſus:

---- modus omnibus in rebus, ſoror,

Optimu' ſt habitu. nimia omnia nimium exhibent

Negotium hominibus ex ſe.

124. Infelicitatem quæ.] *Libri, alij, infelicitatem aduocata uirtute: alij, aduocante uirtute. quod panē eſt, ut probem, hoc ſenſu: ſis uel infelix, dummodo uirtus tibi aduocet ac patrocinetur.*

125. Leuior ieiuno.] *Scripti, ieiunio. Ego litterula inſita legam: Leuior ē ieiunio. Nec enim aliud ſignificat, quàm leuem mortem ex inedia ſive abſtinentia eſſe: quam & multi, & ille Atticus, olim uſurparunt.*

126. Diſſiliunt.] *Aſpicere uideatur quod præiit, Homines immodicis bonis rumpi. Sed cruditate aliquem diſſilire & ſindi, audacius aut uanius dictum: & ſcripti fere, diſſilit, referunt. ex quo mihi ſubolet, diſſicilis, aut diſſimilis: ut ad mortem referatur, atque illam ex cruditate natam grauem & torquentem eſſe.*

127. Publice verberibus.] *Ad aram Dianæ Orthia. de quo decantato ritu Plutarchus in Læonicis inſtitutis: Pauſanias libro III. Cicero Tuſculana II. his uerbis: Spartæ pueri ad aram ſic verberibus accipiuntur, ut multos ē*

visceribus sanguis exeat: nonnunquam etiam (ut cum ibi essem, audiebam) ad necem. quorum non modo nemo exclamauit umquam, sed ne ingemuit quidem. *Vides epheborum hanc constantiam. quo ille, apud Petronium, allusit: Tres plagas Spartana nobilitate concoxi. & Plautus Captiuus, qui Parasitos, alapis & contumeliis suetos, Laconas plagipatidas facere dixit.*

128. Patris adhort.] *Tertullianus, ad Martyres: Nam quod hodie (nota etiam eius aeo fuisse) apud Lacedæmonios sollennitas maxima est διαμαρτυρωσις, id est Flagellatio, nō latet. In quo sacro, ante aram, nobiles quique adulescentes flagellis affliguntur, adstantibus parentibus & propinquis, & uti perferuerent adhortantibus. Martialis vero etiam matres miscet, nec hortantes solum, sed iubentes: Et non cæsus adhuc, matre iubente, Lacon.*

129. Vulnera præb.] *Efficitur dictum. id est, iam cutem laceram scissamque, præbere noua lacerationi.*

130. Solidissima pars.] *Hippocrates: Κίνησις γὰρ κρατύνει, ἀργὴ δὲ τήκει: Motio enim roborat, otium tabefacit.*

131. Excutienda tela.] *Ad eo excutiebant, & velut tormento torquebant veterani illi, ut hodie fidem res non inueniat apud ignaros. Cui lubet, Militiam nostram videto, de Pilis.*

132. Pax definit.] *Id est, quæ extra ditionem sineque Romanos sunt: & quod sequitur, extra pacem. de Clem. cap. i. Tot millia gladiatorum, quæ pax mea comprimit: in Principis persona.*

133. Istrum.] *Inferiorem Danubij partem. nam ea plurimum Istri nomine venit.*

134. Vagarum.] *Certis sedibus aut domiciliis non colentium. ut sunt Scythæ, Sarmatæ, Hamaxobij, & id genus.*

135. Perpetua hiems.] *De Germanis hæc non ita vera, magis de Scythis. Et si de illis quoque Tacitus: Germaniam informem terris, asperam cælo, tristem cultu aspectuque, nisi si patria sit. Iterumque: In vniuersum aut filuis horrida, aut paludibus fœda, frugiferarum arborum impatiens, pecorum fœcunda, eaque solæ & gratissimæ opes. O quam nunc aliter! & Germania opidis, populis, ingenijs, artibus, opibus cum quavis terrarum contendit.*

136. Culmo.] *Significat adium tecta, non imbrice aut tegulario lapide, sed straminum culmæ, rudiore ritu (unde & Culmina) siue arborum fronde constata. Tacitus in Germania: Ne cæmentorum quidem, aut tegularum, vsus.*

137. Nulla illis domic.] *Nec id vere de Germanis. qui opida quidem non habebant, & nil præter informes vicos sed tamen domos. Seneca quidem & Taciti aeo. Nam vetustiores, nec ij satis certas sedes habebant, cum in annos eas unaque agros, iussu magistratuum, mutarent. Cæsar lib. iv. de Sueuis. & vniuerse de Germani in vi.*

138. In diem.] *Ad Sarmatas & Hamaxobios hæc refer, qui in plaustro equoque viuunt, ut ait Tacitus: & hoc signo colligit Peucinos Fennosque Germanis potius adscribendos, quia domos figunt.*

139. Intecta corpora.] *Cæsar de Germanis, pellibus tegi: quarum propter exiguitatem, magna pars est corporis aperta. Et Tacitus: Tegumen omnibus sagum fibula, aut si desit, spina (malim pinna) conser-tum. cetera intecti agunt.*

C A P. V. 140. Pro vniuersis.] *Secunda pars scripti, in qua ostendit alijs prodesse vel ad exemplum, vel ad iudicium, incommoda bonis euenire.*

141. Edere operas.] *Supra cap. ii. Ferrum istud nobiles edet operas. Epistola xxix. Hoc enim ad edendas operas tempus sumpserat.*

142. Appius.] *Claudius, cognomento Cæcus, Pyrrhi tempore.*

143. Metellus.] *L. Metellus Pontifex, bis Consul, Dictator, Triumphalis. de quo De Breuitate vitæ, cap. xlii. Oculos igne amisit, cum Palladium raperet, ardente templo Vestæ. Vide Plinium, inter alios, diffusè super hoc viro lib. vii. cap. xlii.*

144. Ellius.] *Alius est, Célius: at meo libro, Diris.*

145. In templis consecr.] *An pro mente diui Augustini, cui Pecunia palam Dea est, libro iv. de Ciuitate, cap. xxi? Sed negat Iuuenalis in templis sacratam:*

----- et si funesta Pecunia templo.

Nondum habitas, nullas nummorum ereximus aras.

Nec id cum Augustino pugnat, ut censent qui imperitia poetam accusant: quia potuit Dea censeri Pecunia, nec templo tamen coli. Neque enim omnes sane minuti & plebeij dij honore illo dignati. Seneca, sed de Seneca verius sit eum dicere, Pecuniâ in tēplis sacratâ, non ut Deâ, sed donaria auri argentique ibi sacra, & ipsos Deos Deasque ex illo metallo.

146. Traducere.] *Contemptui & ludibrio exponere. ab iis qui traducebantur per fora aut theatra.*

147. Constringi.] *à Mureto est, opinor. nam nostri omnes libri, configi. Et sane Constringi, non idem est quod Alligari? Ergo, configi, teneamus: spectetque ad eos qui in cruce vel clauis configuntur, vel funibus alligantur.*

148. Præcisos.] *Exsectos & castratos capiunt quidam, ut in Lampridio: Iactauit caput inter præcisos fanaticos. At verius fortasse ad fædos illos referri, de quibus Martialis: Præcidi gaudes, præcisos Papile ploras, etsi tum percidi, et percisos scribi magis probem.*

149. Nobilissimas virgines.] *Vestales.*

150. Campo.] *Martio.*

151. Circulo.] *Orbe, quem collatis capitibus faciunt confabulantes.*

152. Impendunt.] *Abeſt à meo, sed retineo, & explico: operam, curas, ingenium impendunt.*

153. Impenduntur.] *Argute. non solum sua, sed se impendunt: hoc enim est, ipsi impenduntur, pereunt, occiduntur. Noster Consol. ad Heluiam, cap. xvi. Quanto iustius sit te illi seruari, quam mihi impendi. Tertullianus de Spect. c. xix. Homo tam nocens factus est, ut tam crudeliter impēdatur. Idē Apologetici c. xlii. Illam iniuriâ ciuitatis nemo expēdit, cum tot iusti impēdimur, tot innocentes erogamur. de Christianis, qui publicè occidebantur. Et nota inibi Erogandi verbū sensu simili, à causa simili. Impendere enim vel Erogare, eadē:*

Et quia pecunia sic abit à nobis, peritque & absuitur, inde μεταφορικῶς pro perdere dixerunt. Idem Dependi, in Tertulliano aduersus Gnosticos, cap. vi.

154. Volentes quidem.] Pars tertia, quæ erat volentibus accidere: cui rei vide sis paria, in Epicteti Dissertatione x. libri ii.

155. Eo quidem magis.] Pars quarta, Fato ista fieri.

156. Cuique restet.] Vox interstita meo libro, cuique temporis restet.

157. Prima nascentium hora.] Interpretatur illud Mamilianum:

Nascentes morimur, finisque ab origine pender.

158. Scripsit.] Ex opinione, qua censebant Iouem dictare: & Parcas (verba Capella) scribas Iouis, quod eius decreta in areas tabulas referrent.

159. Artifex.] Id est Deus, siue Ratio: causa efficiens. Stoici Artificem appellant, quia nolunt. Naturam vim esse, siue ratione cientem motus, in corporibus necessarios: sed contra, participem rationis atque ordinis. item: ignem artificiosum: & artis maxime proprium esse creare & gignere. Quæ cum alibi, tum in Cicerone ii. de Natura, ex iis sumpta legas. Sic artifex diuinus Seneca, epist. cxiii.

160. Mutare materiem.] Stoicum dogma, originem malorum in materia esse. quod & Arnobius amplecti videtur lib. i. Quid enim si materies prima, quæ in rerum quattuor elementa digesta est, miseriarum omnium causas suis continet in rationibus inuolutas? Ego de tota re, in Physiol. i. Dissert. xiiii.

161. Hæc passa est.] Diogenes in Zenone: Ἀρχὰς εἶναι τῆς ὁλῶν δύο, τὸ ποιοῦν, καὶ τὸ πάσχειν. τὸ μὲν οὖν πάσχειν εἶναι τὴν ἀποιοῦν ὁσίαν, τὴν ὕλην. τὸ δὲ ποιοῦν, τὸν ἐν αὐτῇ λόγον τὸν θεῖον: Principia duo esse, Faciens Patiensque. Et patiens quidem, esse substantiam qualitatis expertem, Materiem dictam. Faciens vero, Rationem diuinam in ea existentem. Vide Epist. lxxv. & me in Physiol.

162. Inertibus elementis.] Vult ecce materiem causam esse talium affectuum vel euentuum, & ab ignaua illa ignauos gigni, & vitam pariter sortemque totam talem.

163. Cum cura.] Sallustiana phrasis est: lib. i v. De Benef. cap. i.

164. Fortiore fato.] Quod nascatur scilicet ex materie non meriti nec iacente, acrioribusque elementis.

165. Prona via.] Deuergens & inclinata, cum Sol est in occasu.

166. Est tanti.] Hoc pretio, emam vel cadere.

167. Per tamen aduersi.] Mira astrologia, per distantia hæc Zodiaci signa uno die (ita argumentum est) Solem transire. At unumquodque eorum mensem unum tenet. Sed à poetis quis hæc exigit? speciose & vulgariter ea dici, satis est:

168. Iunge datos.] Hæc omnia, pessimo sane exemplo, omiserat Muretus. quæ causa? quia aliter nempe in Ouidio; nec ius scilicet nostro mutare leuiter & suæ rei aptare. In quo etiam ingenij laus est, adeo non culpa. In poeta erat, Finge datos currus: & à Sole pronunciabatur. noster mutat, siue data opera (quod puto) siue obliuione, & Phaetonti adscribit. Age pater, inquit, currus quos das & cedis, iunge: lubet statim conscendere.

CAP. VI. 169. Omnia mala.] Id est, omnia vere mala, atque hæc melior reiectio, quam illa de materie.

170. Auida consilia.] Quænam de auaritia iam sequitur. Ergo ad ambitionem & eiusmodi cupidines refer.

171. Etiam sarcinas.] Ut loco caloris seruulique sit.

172. Proiecit.] Fratribus reliquit, cum pars eius esset centum talentorum, siue lx. millium Philippicorū.

173. Onus bonæ.] Apuleius: Proflus ad viuendum, vt ad natandum, ille melior, qui onere liberior.

174. Occidant.] Brutus, imperiosus, Fuluius, alij.

175. Crusta est.] Quæ in parietibus, è vario marmore, splendebat.

176. Licet stare.] Sic Demosthenes, de Philippo: Ἀλλ', οἶμαι, νῦν μὲν ὁπτισκομένῳ τῷ τοῖς τὸ χατορθῶν. αἱ γὰρ εὐπραξίαι δεινὰὶ συγκρύψαι καὶ συσκιάσαι τὰ τοιαῦτα οὐκ εἰδὼ. εἰ δὲ τί πείσῃς, τότε ἀκρίτως αὐτῇ πᾶν ἐξετάσῃς: Sed, opinor, nunc obstat his & tenebras facit eius prosperitas, nam felices successus, mirum quàm potentes sint occultare & quasi inumbrare talia dedecora. Cum autem aliquid offenderit, tum in omnia eius acriter ab omnibus inquiretur.

177. Exteriora cont.] Vbi vacuum infinitum.

178. Deum antecedatis.] Superbe, an stulte? Si discerni nos ita à Deo dixisset, recte: at illum anteciri, impie. Et sunt ista voces Stoicæ μεγαληγορίας, qua me volente abstinuissent. Vide Manuduct. iii. Dissert. xiii.

179. Aut finit.] Si pereunt animæ.

180. Aut transfert.] Si manent, & ad sidera sua eunt.

181. Teneret inuitos.] Auctor Thebaïdos, diuini poematis:

----- optime hoc cauit Deus,

Eripere nemo vitam non homini potest,

At nemo mortem. mille ad hanc aditus patent.

182. Fugere.] Deferere hanc militiam, id est, vitam.

183. Trahitur.] Si probum verbum, acumen in eo, quod animam prono & declinui loco esse velit, lapsuram sponte, nisi identidem trahatur. Nonne hoc fit, cum recipiamus? nam aliqui abeat, & emanat. Dubitauit tamen, an non traditur. uti dicat, non pellenda est, sed dumtaxat mittenda & tradenda. Et ita sane loquimur, tradere animam ac spiritum. Noster de Ira iii. cap. xix. An etiam, truditur? videant sagaciores Critici.

184. Ad libertatem.] Adde de Ira. iii. cap. xv.

185. Renunciare.] Nuncium natura mittere, qui significet te conditione aut munere eius non ultra uti.

186. Impingere.] Quod fit, cum velut indignantes abimus, & vitam proijcimus.

187. Exiguo conc.] Securi percussa, vel etiam malleo. Securi, in ipso collo, ubi capiti nectitur. Ouid.

----- veluti qui candida tauri

Rumpere sacra molitur colla securi.

Etiam malleo, incusso temporibus, ut attonitæ caderent, & cultro dein supposito iugularentur. Idem alibi.

Lactentis vituli, dextra libratus ab aure.

Tempora discussit, claro, caua, malleus ictu.

188. Magnarum virium.] Puto alterum exemplum, & inter punctiuncula separandum, ut feci. Elephantes enim intellegit, quod & verba ea mox dicunt, tanta illa moles. Hos subito interficere inuentum ab Asdrubale, illo magni ducis fratre. quia videbat auxilium, sed anceps esse: & saepe consternatione aliqua in suos scire. Huic rei remedium repperit, tale. Magister fabrilis (verba Liiij, lib. xxviii.) scalprum habebat cum malleo. inter aures positum, ipsa in compage qua iungitur capiti ceruix, quanto maximo poterat ictu adigebat. Ea celerrima via mortis in tantæ mollis bellua. *Annianus idem factitatum à Persis memorat, libro xxv.* Post hos elephantum, quibus insidentes magistri, manubriatos cultros (sunt scalpra Liiij) dextris manibus illigatos gestabant: & si ferociens animal vires exsuperasset regentis, ne reuersum per suos, collisam sterneret plebē, vertebram, quæ caput à ceruice disternit, ictu maximo terebrabant.

189. In proximo.] Ubique mors est, ait alius. in vena aliqua, in funiculo, aqua, lapide: denique in ipso aere, ne admittere illum, & abis.

190. Haustus ignis.] Quod Porcia Bruti uxor fecit.

191. Timetis diu.] Superest dicenda ultima pars, de miseratione: nec ea virum bonum dignum esse. Ita enim diuiserat, supra cap. iiii. Ergo desunt aliqua. neque tamen censeo huc assuendum aut subnectendum libellum De constantia sapientis: quod quidam volunt, moniti à libris scriptis, qui sic ordinant. Profecto diuersum argumentum est: & id quod hic deest, si suppleri placet, fiat è libro De Tranquillitate, cap. xv. ubi paria tractat. Quod ad scriptos, saepe talia confundunt.

M V R E T V S.

CAP. I.

VERA huius libri inscriptio hæc est: QVARE BONIS VIRIS MVLTÀ MALA ACCIDANT, CVM SIT PROVIDENTIA. Ea non tantum in libro Siculo totidem litteris legitur, sed, quod plurius est, apud Lactantium in libro de iustitia.

Quid ita, si providentia.] Ita impius quidam philosophus apud Plutarchum (si is liber Plutarchi est, quod non credo: neque me à sententia aut Stobæi aut Eusebii demonet auctoritas) libro primo *Ἐὶ τῶν ἀρεσκόντων τοῖς φιλοσόφοις. Πῶς δὲ, εἴτε ὁ θεὸς ὁρᾷ, καὶ τῇ τὰ τε φροντίζει καὶ τῶν ἀνθρώπων οἰκονομεῖται, τὸ μὲν καὶ δῆλον εὐτυχεῖ, τὸ δὲ ἀγαθὸν τ' ἐναντία πάσχει.* Αἰαμένοι τε γὰρ,

Ἀμφοτέρων, βασιλεὺς τ' ἀγαθὸς, κρατερός τ' ἀίχμητής.
Ἐπὶ μοιχῶ καὶ μοιχαλίδος ἡ τῆς ἡμετέρας ἐδόλοφονήθη. καὶ ὁ τὰ τε δὲ συγγενὴς Ἡρακλῆς πολλὰ τῶν ὀπιλυμνομένων τὸν ἀνθρώπινον βίον καθάρας. Ἐπὶ Διὶ ναυείρας φαρμακευθεὶς ἐδόλοφονήθη. Εἰ Cyniscus Jonem alloquens, Διὶ ἐληγχομένη. Οὐκοῦν μὲν ἐκείνο ὑμᾶς ἐρωμα, σέ τε καὶ τὴν ἀρόνοισιν, καὶ τὴν εἰμαρμένῳ, τί δὴ ποτε Φωκίαν μὲν ὀχρησὸς ἐν τοσαύτῃ πενίᾳ καὶ ἀπαίει τῶν ἀναγκάων ἀπέθανε, καὶ Αἰγυπτίῳ τὸ αὐτῷ. Καλλιᾶς δὲ καὶ Αλκιβιάδης, ἀκόλαστα μετὰ καὶ, ὡς πεπλάστω, καὶ Μελιδίας ὁ ὑβριστής, καὶ Χάροψ ὁ Αἰγινήτης, κίναδος ἀνθρώπος, τὴν μητέρα λιμῶ ἀπεκλονώσας. καὶ πάλιν Σωκράτης μὲν παρεδόθη τοῖς ἑσπερίαις, Μελίτος δὲ ἐπαρδόθη. καὶ Σαρδανάπαλος μὲν ἐβασίλευσε, γήλιος ὢν, Περσῶν δὲ τοσούτοι χαλοὶ καὶ γαθοὶ ἄνδρες ἀνεσκολοπίζοντο πρὸς αὐτὸν διότι μὴ ἡρέσκοντο τοῖς γιγνομένοις. ἵνα ὑμῶν μὲν τὰ νῦν λέγω, καὶ ἔχασον ἐπεξιών τοὺς μὲν πονηρὰς εὐδαιμονοῦντας, καὶ τὰς πλεονέκτας, ἀγρομένους δὲ καὶ φερομένους τὰς χρηστὰς, ἐν πενίᾳ καὶ ῥοστοῖς καὶ μνείαις κακοῖς πιέζομενοις.

Si providentia.] Pronoean aut providentiam cum dicebant Stoici, nullo addito, diuinam providentiam intelligebant. Cicero ii. de natura deorum: Vt si quis dicat, Atheniensium remp. concilio regi: desit illud, Ariopagi: Sic cum dicimus, providentia mundum administrari, deesse arbitrator, deorum plane autem & perfecte sic dici existimato, providentia deorum mundum administrari.

In contextu operis.] Quod non extat. Significat autem magnum illud opus, quo uniuersam moralem philosophiam complexus erat: cuius crebra in epistolis mentio.

Manente lire integra.] De providentia: non quidem tecum, sed cum iis qui eam negant.

Superuacuum est.] Tum quia per se notum est; tum quia tu id non negas. Breuiter tamen tangit, quasi prateriens, multa argumenta quibus, diuinum esse aliquod numen, quod huic rerum uniuersitati præsideat, intelligatur. quorum primum est, mundi ipsius magnitudo, quæ carere custode non potest. Sic apud Ciceronem Balbus, An vero, inquit, Si domum magnam pulchramque videris, non possis adduci, ut, etsi dominum nō videas, muribus illam & mustelis ædificatam putes: tantum vero ornatum mundi, tantam varietatem pulchritudinemque rerum cælestium, tantam vim & magnitudinem maris atque terrarum, si tuum, ac non deorum immortalium domicilium putes, non plane desipere videre? Sed hæc argumenta & in secundo de natura deorum, & à Lactantio in libro de ira Dei, & à Theodoretō, decem aureolis orationibus diuinitus explicata sunt.

Et quæ casus.] In ijs quæ casu aguntur, nullus ordo, nulla constantia est. In mundo omnia ordinatim constanterque fiunt. Non igitur casu aguntur. Quod si est, sequitur. ut mente ac consilio regantur.

Æternæ legis.] Ita vocabant mentem ac consilium diuinum: siue, ut Cicero libro ii. de legibus loquitur, rationem rectam summi Iouis. Et eo sensu dixerat Pindarus, νόμον εἶναι πάντων βασιλέα θνητῶν τε καὶ ἀθανάτων, ut est apud Platonem in Gorgia. quod etiam à Pindaro sumptum posuerat Chrysippus libro primo *Ἐὶ νόμος ut est in l. secunda D. de legibus.* Et apud Euripidem Hecuba ait, legi illi etiam deos parere ac subesse.

Ἡμεῖς μὲν οὐκ οὐλοῖ τε καὶ ἀδυνεῖς ἴσως

Ἀλλ' οἱ θεοὶ δένεισι, καὶ ὡς κείνων κρατῶν Νόμος.

Fortassis etiam fatalem quandam necessitatem, qua somniabant & homines & deos teneri: de qua alio loco dicturi sumus.

Non esse materiæ errantis hunc ordinem.] Aduersus Epicureos, qui hæc omnia temerario atomorum concursu fieri ac constare dicebant.

Molliant terras,] *Suapte sponte aridissimas, ideoque durissimas.*

Nec ullū incrementū.] *Omnia flumina intrant in mare, & mare non redūdat. Ecclesiasta capite primo.*

Ex minimis seminibus.] *Cicero : Seminis enim vim esse tantam, ut id quamquam sit perexiguum, tamen, si inciderit in concipientem comprehendentemque naturam, nactumque sit materiam, qua ali augerique possit, ita fingat & efficiat in suo quidque genere. Utitur eodem argumento ad ostendendam prouidentiam & Simplicius in Epictetum.*

Ne illa quidem.] *Non tantum ea quae ita certa sunt & composita, ut in eis manifesto vis consilij & rationis appareat, sed ea etiam quae videntur incerta & temeraria, certo tamen consilio administrantur.*

Noua insularum in vasto exilientium mari spatia.] *Exemplum huius rei est apud Liuium ad finem libri xxxix. Vide Plinium capite xcvii. libri secundi.*

Vt bona bonis noceant.] *Hac de re copiose dixi libro secundo commentariorum in libros Platonis de rep.*

Inter bonos viros ac Deum amicitia est] *Unde colligebat Diogenes Cynicus, omnia bonorum virorum esse: quod & deorum omnia essent, & amici omnia inter ipsos communia.*

Conciliante virtute.] *Quam eadem esse dicebant in homine & in Deo. Cicero primo de legibus.*

Bonus ipse tempore tantum à Deo differt.] *Itaque dicebant, hominem esse mortalem Deum, Deum vero hominem immortalem. Sed hoc multo quam par est, audacius ac superbius dictum est.*

Discipulus eius,] *ἑσονται πάντες θεοδιδάκτοι.*

Amulatorque.] *Estote imitatores Dei.*

Et vera progenies.] *Erunt filij Dei. Dicas interdum hunc hominem litteras sacras attigisse ac degustasse.*

Nec hoc dico, non sentit illa:] *Nam ἀνομιήσια vitium potius esset. Notum est quid Plato dixerit in Diogenē: cum is, ostentanda patientiae causa, columnam marmoream nudus media hieme amplecteretur. Si sentis, stulte facis: si non sentis, nihil magni facis.*

Exercitationes.] *Recte sunt enim aut χαμνόντων ἰατρείαι, aut ὑγιαμόντων γυμνασῖαι. Simplicius in Epictetum.*

Ecce par Deo dignum,] *Usitato in gladiatoribus verbo usus est, ut & statim, Compositus. Lucilius: Cum Placideiano hic componitur. & in hoc ipso libro, Ignominiam iudicat gladiator cum inferiore componi.*

Iam Petreius & Iuba concurrerunt, iacentque alter alterius manu cæsi.] *Mirabilis in horum morte narranda historicorum dissentio est. Hic noster ait eos mutuis vulneribus casos; idque factum Catone nondum mortuo.*

At Hirtius in libro de bello Africano, Rex interim Iuba, inquit, ab omnibus ciuitatibus exclusus, desperata salute, cum omnia conatus esset, cum Petreio, ut per virtutem interfecti esse viderentur, ferro inter se depugnant. Firmior, imbecillior Iuba Petreium facile ferro consumpsit. Deinde ipse sibi cum conaretur gladio trajcere pectus, nec posset, precibus à seruo suo impetrauit, ut se interficeret, idque obtinuit. Sed hoc Catone iam mortuo factum esse dicit. Huius igitur testimonio, valentior fuit Iuba. At Florus libro quarto, hoc modo: Iuba cum se recepisset in regiam, magnifice epulatus cum Petreio fugae comite; super mensas & pocula, interficiendum se ei praeiuit. ille & regi suffecit & sibi. En ibi valentior Petreium. In hoc autem consentit Florus cum Seneca, quod id factum narrat, antequam manus sibi adferret Cato. Liuius, quantum ex epitoma libri cxliii. colligitur, de Petreio cum Floro facit: de tempore dissentit. Prius enim narrat mortem Catonis. Dio libro xliii. idem sentire videtur, quod Seneca. Appianus Hirtij sententiam sequitur. Quid in hac varietate facias? Quid, nisi ut dormites potius, quam in his, quibus neque melior quisquam, neque sapientior sit, subtiliter conquirendis otium conteras?

Si miraris hoc pro aliquo esse,] *Hoc ipsum argumentum exposuit Simplicius: Εἰ οὐκ ἰδὼν τῶν κομμάτων ἰατρικῶν γυμνασῶν καὶ χαίρειν, καὶ χαλκὸν λέγοντες, καὶ μέγα σπορόπλοισιν, καὶ ταῦτα τοῖς ἀφαιδῶν κολαζομένοις ἀνθρώποις ποιεῖν, & χαλκὸν λέγοντες, ἀλλ' ἀγαθὸν καὶ χάλειν καὶ μωδὸν τελεῖν τοῖς ἰατροῦσι, ἀλλ' οὐκ ἰδὼν τῶν θεῶν ἰατρῶν οὐκ ἀγαπῶμεν.*

Et radi ossa & legi, & extrahi venas.] *Legebantur ossa mortuis. Homerus:*

Ὡς δὲ τοῖς λέγοντες Ἀχιλλεύ.

Virgilius: Ossaque lecta cado lexit Corinacis ahenos.

Propertius:

Ossaque legisti, non illa ætate legenda

Patris. Hic noster libro secundo de ira: Dignus fuit, cui permetteret à conuiuio ad ossa filij legenda discedere, Atque hoc quamlibet multis veterum testimoniis confirmari potest. Sed & in curandis ulceribus non raduntur modo, sed & exciduntur: ut videre est apud Celsum libro octauo. quibus autem exciduntur, iis etiam viuis leguntur. Vena etiam noxia, ut in varicibus, aut aduruntur, aut exciduntur, & eximuntur. Vide Celsum libri septimi capite xxxi.

Longinqui littoris pisces.] *Ut Murenas & anguillas Siculas, ostrea Lucrina, coracinos Niliacos, lupos ex Timano, accipenses Rhodios. Horatius:*

Sed non omne mare est generosa fertile testæ:

Murice Baiano melior Lucrina peloris.

Ostrea Circaeis, Miseno oriuntur echini.

Pectinibus patulis iactat se molle Tarentum.

Talia multa collegerat Varro ἑδεσμάτων. Vide Agellium libri vii. capite xvi. Scripserat & Ennius eodem argumento φαγητῶν, ex quibus versus aliquot leguntur apud Apuleium apologia prima, sed valde corrupti. Scripserant & Antiphanes & Hermippus: quorum multa extant apud Athenaeum. Vide & Macrobius libro tertio Saturnaliorum, & clementem libro secundo pedagogi.

Peregrina aucupia.] *Ut attagenas fonicas. Martialis:*

Inter sapes fertur alitum primus,

Ioniarum gustus attagenarum.

Phœnicopteros: quorum etiam linguis patinas implebant: ut & in superioribus diximus. Idem:

Dat mihi penna rubens nomen. sed lingua gulosis

Nostra sapit.

Phasianos, gallinas Numidicas, prophyriones, pavones Samios. & similia.

Pigritiam stomachi nauseantis.] *In eum enim usum illa sumebant.*

Horatius:

Tostis marcentem squillis recreabis & Afra

Potorem cochlea. *Idem.*

Languidus in cubitum cum se conuiua reponit.

Itaque quæ illi cibum capiunt, ut esurire desinant: illi eo capiebant, ut pleni ac distenti denuo esurirent.

Ingenti pomorum strue.] *Ita enim apponebant aprum, ut indicarent, eum talem pomorum quasi stragem edere solitum esse. Sic squillas cingebant asparagis. Iuuenalis.*

Aspice, quam longo distendat pectore lancem,

Quæ fertur domino squilla, & quibus vndique cincta

Asparagis, qua despiciat conuiuia cauda,

Cum venit, excelsi manibus sublata ministri.

Feras,] *ut apros. Iuuenalis.*

quanta est gula, quæ sibi totos

Ponit apros, animal propter conuiuia natum.

Martialis:

Spumeus in longa cuspide fumat aper.

Idem:

Qui Diomedeis metuendus setiger agtis,

Ætola cecidit cuspide, talis erat.

Mirum est autem tantopere illis placuisse vastos illos & immanes apros, cum tenellos constet esse suauiores: nisi forte qui minore periculo capiebantur, minus placebant.

Oryces Martialis:

Matutinarum non vltima præda ferarum,

Sæuus oryx, constat quot mihi morte canum.

Onagros, lalisiones, dorcadas, ceruos, eiusdemque generis alia.

Sullæ dictatori.] *Petenti ut Romam rediret.*

Supra Seruiliū lacum.] *Cicero pro Sex. Roscio Amerino: Multos cæsos, non ad Transimenum lacum, sed ad Seruiliū vidimus.*

Spoliarium.] Pannicularia sunt ea, quæ in custodiam receptus secum adtulit: spolia, quibus indutus est, cum ad supplicium ducitur. L. Diuus Hadrianus, D. de bonis damnatorum. Ea milites plerumque inter se diuidebant. Inde spoliarium locus ubi exui solebant. Seneca: Nunquid aliquem tam cupidum esse vitæ putas, ut iugulari in spoliario quam in arena malit? Plinius in Panegyrico, Nunc templum, non spoliarium ciuium, cruentarumque prædarum sæuum receptaculum. Lampridius in Commodō: Gladiatoris cadauer trahatur: gladiatoris cadauer in spoliario ponatur.

Vomitu remetientur.] Frequens erat apud veteres vomendi consuetudo. Iuuenalis: Bibit & vomit. Idem: Crudum pauonem in balnea portas. Suetonius de Vitellio: Nec temere vnquam triclinio abcessit, nisi distentus ac madens: & ut statim supino ac per somnum hianti pinna in os inderetur ad exonerandum stomachum. Sed & Cæsarem vomere solitum ostendunt illa ex oratione pro Deiotaro: Cum te post cœnam vomere velle dixisses. Et puto eum, diem sibi vnum solitum deligere ex mense, quo cœnaret copiosius, ut postea vomeret. Cicero de eo ita scribit libro XIII. ad Atticum: Vinctus est, accubuit, E M E T I K H N agebat. Itaque & edit & bibit A Δ E Ω Σ, & iucunde, opipare sane & apparate. In illo autem ἐμετικῶν, puto intelligendum, ἡμέραν. S. Hieronymus libro secundo aduersus Iovinianum: Multi impatientiam gulæ vomitu remetiantur, (male vulgo legitur, remediuntur) & quod turpiter ingesserunt, turpius egerunt. Adhibebant eius rei causa drimphagian, id est, esum acrium, & salforum, sumebantque omotarichum raphanum, erucae, salsamentum vetus, organum viridem, capas, porrum, & talia. Auctores Dioscorides libro primo, Paulus Egineta libro primo, & libro quarto. Atque hoc commendat Galenus libro quinto de usu partium: & laudat veteres medicos, qui tales vomitiones imperarent aut semel aut etiam bis quot mensibus. At Plinius lib. XI. cap. LIII. ait eis frigidiora effici corpora, oculosque ac dentes insigniter ladi. Plutarchus quoque in libro de valetudine tuenda, vomitum & purgationem alui per medicamenta vocat turpia redundantia remedia: & damnat.

Qua animi permadescunt.] *Ita hoc verbo usus est & Plautus:*

Continuo pro imbre amor aduenit in cor meum.

Is usque in pectus permanauit: permadefecit cor meum.

Non est arbor solida,] *Κίνησις γὰρ κρατύει, ἀόγην δὲ τήκει, ait Hippocrates.*

Fata nos ducunt:] *Sic alibi: Ducunt volentem fata, nolentem trahunt.*

& Manilius,

Fata regunt orbem, certa stant omnia lege.

Nascentes morimur: finisque ab origine pendet.

& Seneca tragicus:

Fatis agimur. cedite fatis:

Fatum vocabant antiquissimi consilium Jouis: quo regerentur omnia. Itaque apud Homerum cum legerent: Διὸς δ' ἐτελειέτο βεβλή, fatum intelligebant. Eandem αἴσαν vocabant, quum ait Homerus unicuique hominum nascenti nere id quod ipsi euenturum. Juno Iliados ὅδε de Aenea loquens,

Υπερον αὖτε τὰ πείσειαι, ἄσά οἱ αἶσα

Feino μὲν ἐπένησε λίνω, ὅτε μιν τέκε μήτηρ.

Eandem, τὸν τὸ παντὸς λόγον, id est, mentem & animum mundi. & Ζεὺς, tanquam τὸ Ζεὺς αἶπρον. & εἰμαρμένη: tanquam εἰρμόν πᾶσι omnium quæ fierent. & Δία, ὅτι πάντα δι' αὐτὸν πεπωρωμένον, quod certa ac definita esset, eandem Plato libro x. de rep. vocat ἀδραστείας νόμον. His autem omnibus nihil aliud significa-

bant, quam Deum, ut præclare disputatur ad finem *Ἰουδαίου τε λέγει* libelli de mundo ad Alexandrum, & apud Ciceronem in Academicis. Hic si substitissent, ferri poterant. Sed progressi sunt ulterius, ut dicerent, esse ordinem quendam necessarium in rebus omnibus ex omni aternitate constitutum: cui non inferiora modo hæc, sed & Deus ipse seruiret: ita ut eum mutare non posset. Hunc ita definiebat Chrysippus, ut diceret, fatum esse sempiternam & inclinabilem seriem rerum & catenam, quæ semet ipsa volueret, & implicaret per æternos consequentiæ ordines, ex quibus apta connexaque esset. Ergo Jupiter ipse Iliados *π* dolet se Sarpedona morti eripere non posse, quod ei fatale esset tunc à Patroclo interfici:

Ω μοι ἐγὼν, ὅτε μοι Σαρπηδόνα φίλτατον αἰδρῶν

Μοῖρ' ἔωδ' Πατρόκλοιο Μενoitιάδαο δαμνέω.

& inde est illud Simonidis: ἀνάγκη δ' ἐστὶ θεοὶ μάχωνται. & veteris cuiusdam poetæ apud Ciceronem,

Quod fore paratum est, id summum exuperat Iouem.

In quo insaniebant. In Deo enim libera & absoluta rerum omnium potestas est: necessitas nulla. Hoc tamen diligentissime obseruabant, ne Deum mali auctorem facerent. Itaque in illa oratione Lachesos, quæ Neceſſitatis filia dicitur, libro decimo de rep. ita scriptum est. ἀρετὴ δ' ἐστὶν ὁ δὲ σποδὸν, καὶ τιμῶν, καὶ ἀτιμίας, πλεόν, καὶ ἐλαττόν, αὐτῆς ἕκαστος ἔχει. αἰτία ἐλοιδύσθ. θεὸς ἀνάγκη. Et apud Homerum libro primo Odysseæ, Jupiter ait desipere homines, cum malorum causam referunt in deos, in quæ ipsi sua se stultitia coniciunt:

Ω πόποι, οἷόν δ' ἔνυ θεοὺς βροτοὶ αἰτιώωνται.

Ἐξ ἡμέων γὰρ φασίχακ' ἐμμεναι. οἱ δ' ἐκ αὐτῶν

Σφῆσιν ἀτασθαλίῃσιν ἔωδ' ἄλγος ἔχουσι.

Nobis Christianis satius est, ut fortuna, ita fati nomine abstinere. Quod si quis cum fato omnia regi ait, diuinum consilium à se fati nomine intelligi dicit. Sententiam, ut ait S. Augustinus, teneat, linguam corrigit. Vulgo enim fati nomine accipiunt commenticiam quandam necessitatem, quæ ex sideribus pendeat, quæ merum somnium est, Absit, ait S. Gregorius, à fidelium cordibus, ut fatum esse aliquid dicant. Ut à tam impiarum opinionum fœditate longissime abesse, ita omnes voces quæ illarum suspicionem mouere aliquam possint, studiosissime vitare debemus. Si Christiani sumus, utamur & moribus & vocibus Christianis.

Non potest artifex mutare materiam.] Stulta & hæc opinio de origine malorum: Materiam continuisse in se malorum omnium semina: eam autem à Deo non potuisse mutari. Tangit hanc Arnobius libro primo aduersus gentes, his verbis: Quid enim si prima materies, quæ in rerum quattuor elementa digesta est, miseriarum omnium causas suis continet rotationibus inuolutas? Non cogitabant videlicet, ut cetera omnia, sic materiam ipsam à Deo conditam esse. Vidit autem Deus omnia quæ fecerat: & erant valde bona, Itaque malorum origo aliunde repetenda & aliter explicanda est.

Ferte fortiter, hoc est quo Deum antecedatis.] Hæc verò intoleranda Stoicorum arrogantia est, Parum putarunt, sapientem suum cum Deo conferre: etiam anteposuerunt. Hæc monstra opinionum perterrefacere nos debent, ne umquam ingenio nostro confisi, quidquam de rebus diuinis temere aut statuere aut pronuntiare audeamus.

PINCIANVS.

Quid ita si diuina prouidentia mundus ageretur,] Verbum diuina vetus lectio non agnoscit.

Cum præesse vniuersis prouidentiam probaremus,] Castigandum censeo, quo præesse vniuersis prouidentiam probamus. Existimamus enim fieri hoc loco à Seneca mentionem operis alterius de prouidentia, quod citatur à Lactantio Firmiano, & aliis.

Sæpe turbari, & cito arietare:] Duo illa verba & cito, desiderantur in exemplari domestico.

Vt infusa vallibus maria molliant terras,] Quid si non legas, molliant: sed moueant. siue commoueant: nam in quibusdam codicibus commoliant habetur. unde & à poetis ἐνοσίγαιος appellatur Neptunus, hoc est terram quatens.

Sed & illa causas habent.] Scribe, sed suas & illa causas habent, ex vetere lectione.

Quam quæ alienis locis conspecta miracula sunt,] Lege miraculo, non miracula, ex eadem.

Aduersus optimos optimus sis.] Scribendum, aduersus optimos optimis, legendaque ea verba per consequentiam cum præcedentibus: ex eadem.

Neque enim natura patitur, ut vnquam bona bonis noceant.] Scribe, Neque enim rerum natura patitur, ut bona bonis noceant: ex eadem.

Quoniam quidem bonus tempore.] Lege ex eadem quandoquidem, non quoniam quidem.

Cogita filiorum nos modestia delectari,] Scribe, cogita filiorum hos modestia delectari, ex eadem.

Tantum superne deiectionū imbrium,] Sunt codices in quibus legitur, tot supernæ deiectiones imbrium.

Est enim omnibus externis potentior:] Exemplaria aliqua, Est enim omnibus casibus potentior.

Per quos certamini præparantur,] Alij Codices, per quos certamen præparatur: ut significet illos, quos Græci vocant agonothetas.

Cædi, vexarique patiuntur. Et si non inueniunt singulos pares, pluribus simul obiiiciuntur.] Scribendum reor, cædi vexarique patientur. Et si non inueniant singulos pares, pluribus simul obiiiciant. ut referatur ad agonothetas.

Quantum quæ valeat, polleatque,] Vetust lectio, quantumque polleat: reliqua desiderantur.

Si aliquando impetum capiunt. Spectant Dij magnos viros.] Castigandum arbitror, si quando impetum capiunt spectandi magnos viros.

Sed puerilia & oblectamenta humanæ leuitatis.] Vetust lectio, puerilia & humanæ oblectamenta leuitatis. & paulo post rectum, non erectum.

Ferrum istud in ciuili bello purum.] Scribe, ferrum istud etiam ciuili bello purum, ex eadem.

Retenta ac reuocata virtus est,] Renouata quidam codices, non reuocata.

III.

Eos dignos malo esse, si nolint.] *Lege*, ac dignos malo. *reliqua desiderantur: ex vetere lectione.*

Et radi ossa & lædi,] *Scribendum*, & radi ossa & legi, *ex eadem.*

Vbi ex voto illi fluxerunt omnia, vt ante votum:] *Eadem*, Vt ex voto illi fluxerunt omnia, immo & vt ante votum.

Ignemque experitur in Mucio,] *Particula que delenda, ex eadem.*

Magnum exemplum nisi mala fortuna non inuenit.] *In quibusdam exemplaribus magna legitur, nō mala.*

Quas in agro triumphalis senex euulsit,] *Scribe*: Quas in repurgando agro triumphalis senex euulsit: *ex vetere lectione.*

Si ingeniti pomorum strue augeret,] *Lege*, augeretur, non augeret, *ex eadem.*

Primæ formæ feras captas multa cæde venantium?] *Deest verbum* deglutire, *reponendum in fine horum verborum, ex exemplari Franciscano.*

Viderint, inquit, hoc isti quos Romæ deprehendit felicitas tua.] *Vetus lectio non agnoscit verbum hoc. Item ista lego, non isti: vt paulo post, Videant ista qui exulare non possunt.*

Id enim proscriptionis spoliarium est.] *Scribe*, Id enim proscriptionis Syllanæ spoliariū est, *ex eadem.*

Male tu natum Socratem iudicas,] *Prior editio*, Male tu natum Socratem iudicas. *Scribo*, Male tractatum Socratem iudicas, *ex eadem.*

Male cum illo actum est? Congelatus est sanguis.] *Lego*, Male cum illo actum est, quod gelatus est sanguis: *ex eadem.*

Suamque illi felicitatem contigisse.] *Summam, non Suam, eadem habet.*

Opponatur simul Pompeio, Cæsari, & Crasso.] *Remove conjunctionem &, ex eadem.*

IIII.

Descendisti ad Olympia, sed nemo præter te. victoriam non habes, Olympiam coronam habes.] *Corrige*, Descendisti ad Olympia. Si nemo præter te, coronam habes, victoriam non habes, *ex eadem.*

Quid quidem quisque posset, nisi tentando non didicit.] *Eadem non agnoscit verbum* quidem,

Et virtuti iter in occasionem per quam enitescerent, quæsierunt.] *Castigandum*, & virtuti ituræ in obscurum occasionem per quam enitescerent, quæsierunt: *ex eadem.*

Quoniam & quod passura est, gloriæ pars est.] *Quanquam, non quoniam, eadem agnoscit.*

Quam æquo animo passurus sis orbitatem filiorum.] *Verbum* filiorum *non habetur in eadem.*

Tranquillitas itineris detinet.] *Castiga*, tranquillitas iners detinet, *ex eadem.*

Graue est ferre ceruicibus iugum.] *Sic prior editio, in qua desiderabatur verbum* teneris. *Legendum itaque,* Graue est ferre teneris ceruicibus iugum, *ex eadem.*

Sed veniet ad illum diu felicem sua portio.] *Coniunctio* Sed *redundat, ex eadem.*

Quare in castris quoque periculosa fortissimis imperantur; dux lectissimos.] *Castiga*, Quia in castris quoque periculosa fortissimis imperat dux. Lectissimos, &c. *ex eadem.*

In varias mentem imagines euocat,] *Vanas, non varias, eadem.*

Publice verberibus admotis.] *Eadem*, admotos, *agnoscit, non admotis.*

Quam frequens vsus agitauit.] *Exagitauit, non agitauit. prefert eadem.*

Vt contra illam ab ipsa duremur.] *Corrige*, vt contra ipsam ab ipsa duremur, *ex domestico exemplari.*

Sic sunt nautica corpora ferendo mari dura:] *Nautis præfert omnis antiqua lectio, non nautica. & ex trita paulo post, non trita.*

Ad contemnendam malorum potentiam.] *Patientiam, non potentiam, eadem.*

Super durata glacie stagna persultant,] *In quibusdam exemplaribus verbum* stagna *non habetur.*

V.

Hoc est propositum deo, sapienti viro ostendere.] *Scribe*, Hoc est propositum deo, quod sapienti viro ostendere, *ex vetere lectione.*

Debilitari aut confringi.] *Eadem configi habet, non confringi.*

Idem in hac re magna publica fit.] *Lege inuersis dictionibus*, Idem in hac magna republica fit, *ex eadem.*

Sed sequuntur illam, & æquo gradu si scissent, antecessissent.] *Scribo*, Sequuntur illam, & æquant gradus. Si scissent, antecessissent. *ex eadem.*

Quid est quod nos sic viuere, sic mori iussit.] *Scribendum*, Quicquid est quod nos sic viuere iussit, sic mori iussit. *ex eadem. nec est hic ulla interrogatio.*

Vt efficiatur vir cum cura dicendus.] *Quid si legas*, ducendus, non dicendus?

Scies illi non per secura vadendum esse.] *Scribendum* reor per maiorem, Scies illi, &c.

Post hæc ait: Finge datos currus.] *Iunge, non finge, habetur in omni vetere lectione. Videntur enim verba esse adolescentis. Alioquin si Finge legas, verba erunt solis: Finge datos currus. Quid ages? Poteris ne rotatis Obuius ire polis, cetera. sed ratio non procedit.*

VI.

Quidni cum aliquando & occidant?] *Exemplar Franciscanum*, Quidni cum aliquando ipsi occidant?

Qui etiam quædam dura patiuntur.] *Scribe per interrogationem*, Quare quædam dura patiuntur? *ex vetere lectione.*

Quanto magis versaueritis & vndique inspexeritis meliora maioraque permisi vobis.] *Castiga ex Exemplari Franciscano*, Quanto magis versauerit aliquis & vndique inspexerit, tanto videbit meliora, maioraque permisi vobis.

Contemnite dolorem, quia aut soluetur, aut soluet. Contemnite fortunam:] *Scribe ex vetere lectione*, Contemnite dolorem. Aut soluetur, aut soluet. Contemnite mortem. Aut finit, aut transfert vos. Contemnite fortunam, &c.

Quacunque vi peruium est. Ipsum illud quod vocatur mori,] *Corrige ex eadem*, Quacunque peruium est ipsum illud quod vocatur mori.

Siue corpus lapsum subiacentis soli duritia comminuit:] *Emenda*, Siue in caput lapsos subiaceris, &c.

ex exemplari Facundi & Primitiui. Nec est ullum scriptum exemplar in quo corpus legatur. Omnia caput habent, non corpus. Sciendum autem, in omni vetere lectione post hunc priorem de prouidentia librum sequi & alterum eiusdem materiae, cuius initium est: Tantum inter Stoicos, Serene & ceteros sapientiam professos reliqua qui liber in impressis codicibus secundus de tranquillitate animae inscriptus est.

GRVTERVS ET IVRETVS.
EX CAP. I.

Vernularum licentia.] Recte. iis enim impunissime in dominos iocularia funditare ius erat, sicut & morionibus quoque cinædisque, ac mancipiis denique eum in vsum præstinatis conciliatisque: vnde Horatius, ----- Vernaſque procaces Paſco libatis dapibus. necnon Tibullus,
Conſueſcet numerare pecus, conſueſcet amantiſ
Garrulus in domina ludere verna ſinu.

Multa deiis vide apud Douſam in Præcidan. ad Arbitrum.

EX CAP. III.

Et peregrina aucupia congeret.] Notat ad hunc locum Langlæus lib. 6. Ocij Semest. cap. 1. aucupij nomine significari, non auium captionem, sed aues captas; idemque etiam de venatione dici posse, ut eo intelligas non tantum ferarum inquisitionem, sed etiam effectum & propositum venationis, pradam nempe captam sic sane Licius belli Punici secundilib. 5. conuenerat autem, ut Philomenes portula assueta venationem inferens armatos induceret. nam quod Grammatici quidam venationis nomine apparatus aut comitarum venatorum intelligant, ridiculum est; cum de ferina id capiendum sequentia apertissime doceant, uti prolixius idem Langlæus d. loco.

EX CAP. V.

Præcisos & professos impudicitiam.] Præcisos id est castratos, quibusque excisa genitalia. iidem enim molles & impudici. vnde & factum putat Turnebus lib. 30. cap. 16. Aduers. ut præcisus pro impudico & muliebria passo caperetur. videatur de eis Briffonius lib. 2. cap. 13. Select. antiq. Interea sciendum mss. meos quart. legere procisos, non præcisos. nam Ort. exhibet, interim securos esse procos & professos impudicitiam. Grut.

OPSOPOEVS.

Tanta mediterraneorū vis fontium.] Franc. Iuretus dubitat num probari possit hæc lectio v. c. tanta CAP. II. medicatorum vis fontium.

Non quid, sed quemadmodum.] Cur Romani dum interseruerint, non video. Purior mihi est lectio aliorum, Non quid, sed quemadmodum feras, interest. Sic pæne lib. III. de ira, cap. XI. Non quemadmodum facta sit iniuria refert, sed quemadmodum lata.

L. ANNÆI SENECAE DE IRA AD NOVATVM;

LIBER PRIMVS.

ARGVMENTVM I. LIPSI.

LIBRI De Ira scripti inter Philosophiæ primos videntur, certè inter eos quos habemus. Suspiciamur ex verbis Senecæ, lib. i. cap. xviii. Modò C. Cæsar Sex. Papinium, cui pater erat consularis, Belienum Bassum Quæstorem suum, flagellis cecidit. Ait, modò: iam nunc recenti factò. Imo ipso Caligula viuo, è Cap. sequenti: Quod tanto opere admiraris, isti belluæ cottidianum est: ad hoc viuit, ad hoc vigilat, ad hoc lucubrat. Sane hæc omnia de homine qui est, non qui fuit. Scripsit tunc igitur: sed non edidit (melior illi mens) etsi statim, opinor, ab eius morte.

Argumentum est, quod titulus presert, De Ira noscenda, & deinde fugienda. Primus liber habet itaque descriptionem eius, & fædum habitum iratorum ac faciem. tum definitiones; tum quæstiones, An in solum hominem cadat? asserit. An secundum naturam sit? negat, cum Stoicis. An utilis sit, presertim temperata? id quoque negat, & contra Peripateticos varie disputat. non acui animum ab ea aut robur: ne malis quidem irascendum esse, nec in cæde patris, raptu matris: tuendum tamen, & vindicandum. Denique non magni, sed imbecillis animi hanc notam esse. Libri in partibus pulchri & eminentes sunt, in toto parum distincti, & repetitionibus aut digestionibus confusi.

CAPVT PRIMVM.

REGISTI à me, Nouate, vt scriberem quemadmodum posset ira leniri: nec immerito mihi videris hunc præcipuè affectum pertinuissè, maxime ex omnibus tætrum ac rabidum. Cæteris enim aliquid quieti placidique inest, hic totus concitatus, & in impetu doloris est: armorum, sanguinis, suppliciorum, minime humana² feruens cupiditate: dum alteri noceat, sui negligens, in ipsa irruens tela, & vltionis secum³ multa tracturæ auidus. Quidam itaque è sapientibus viris iram dixerunt⁴ breuem insaniam. æque enim impotens sui est, decoris oblita, necessitudinum immemor, in quod cœpit pertinax & intentata, rationi consiliisque præclusa, vanis agitata causis, ad dispectum æqui verique inhabilis, ruinis simillima, quæ super id quod oppressere, franguntur. Vt autem scias non esse sanos, quos ira possedit, ipsum illorum⁵ habitum intueri. Nam vt furentium certa indicia sunt, audax & minax vultus, tristis frons, torua facies, citatus gradus, inquietæ manus, color versus, crebra & vehementius acta suspiria: ita irascentium eadem signa sunt. Flagrant, & micant oculi, multus ore toto rubor, exæstuante ab imis præcordiis sanguine; labia quatiuntur, dentes compriuntur, horrent ac subriguntur capilli, spiritus coactus ac stridens, articulorum seipsum torquentium sonus, gemitus mugitusque, & parum explanatis vocibus sermo præruptus, & complosæ sæpius manus, & pulsata humus pedibus, & totum concitum corpus, magnasque minas agens, fœda visu & horrèda facies deprauatum se, atque intumescens. Nescias, vtrum magis detestabile vitium sit, an deforme. Cetera licet abscondere, & in abdito alere: ira se profert, & in faciem exit: quâtoque maior est, hoc effert.

hoc efferuescit manifestius. Non vides, ut omnium animalium, simul ad nocendum insurrexerunt, procurret nota, ac tota corpora solitum quietumque egrediatur habitum, & feritatem suam exasperent? Spumant apris ora, dentes acuuntur attritu: tauro-
rum cornua iactantur in vacuum, & harena pulu pedum spargitur: leones fremunt, inflantur iratis colla serpētibus, rabidarum canum tristis aspectus est. Nullum est ani-
mal tam horrendum, tamque perniciosum natura, ut non appareat in illo, ubi ira in-
uasit, noua feritatis accessio. Nec ignoro, ceteros quoque affectus vix occultari, libidi-
nem, metumque, & audaciam dare sui signa, & posse prænosci. neque enim vlla vehe-
mentior intra cogitatio est, quæ nihil moueat in vultu. Quid ergo interest? quod alij

ii.

affectus apparent, hic eminet. Iam vero si effectus eius damnaque intueri velis, nulla pestis humano generi pluris stetit. Videbis cædes ac venena, & reorum ⁹ mutuas sordes, & vrbium clades, & totarum exitia gentium, & principum sub ¹⁰ ciuili hasta capita venalia, & subiectas tectis faces, nec intra mœnia coercitos ignes, sed ingentia spatia regionum hostili flamma relucetia. Aspice nobilissimarum ciuitatum funda-
menta vix notabilia: has ira deiecit. aspice solitudines per multa millia sine habitatio-
ne desertas: has ira exhausit. aspice tot memoriæ proditos duces, mali exempla fati. aliū ira in cubili suo confodit, aliū inter sacra mensæ ira percussit, aliū ¹¹ inter leges ce-
lebrisque spectaculum fori lancinauit, aliū filij patricidio dare sanguinē iussit, aliū seruili manu regalem aperire iugulum, aliū in cruces membra ¹² diuidere. Et adhuc singulorum supplicia narro. quin si tibi libuerit, relictis in quos ira viritim exarsit, as-
picere ¹³ cæsas gladio conciones, & plebem immisso milite contrucidatam, & in per-
niciem promiscuam ¹⁴ totos populos capitis damna passos, ¹⁵ * tanquam aut curam no-
stram ¹⁶ deferentibus, aut auctoritatem contemnentibus. Quid ¹⁷ gladiatoribus, quare populus irascitur, & tam inique, ut iniuriam putet, quod non libenter ¹⁸ pereunt? con-
temni se iudicat, & vultu, gestu, ardore, de spectatore in aduersarium vertitur. Quic-
quid est, certe non est ira, sed quasi ira: sicut puerorum, qui si ceciderunt, terram ver-
berari volunt, & sæpe nesciunt quidem, cui irascantur, sed tantum irascuntur sine
caussa & sine iniuria, non tamen sine aliqua iniuriæ specie, nec sine aliqua poenæ cupi-
ditate. Deluduntur itaque imitatione plagarū, & simulatis deprecantiū lacrymis pla-
catur, & falsa vltione falsus dolor tollitur.

iii.

Irascimur, inquit, sæpe nō illis qui læse-
rūt, sed his qui ¹⁹ læsuri sunt: ut scias irā non tantū ex iniuria nasci. Verū est, irasci nos
læsuris: sed ipsa cogitatione nos lædunt, & iniuriā qui facturus est, iā facit. Ut scias, in-
quit, non esse iram ²⁰ poenæ cupiditatem, infirmissimi sæpe ²¹ potentissimis irascuntur:
nec poenam concupiscunt, quam non sperant. Primum ²² diximus, iram cupiditatem
esse poenæ exigendæ, non facultatem: concupiscunt autem homines, & quæ non pos-
sunt. Deinde nemo tam humilis est, qui poenam vel summi hominis sperare non pos-
sit. ad nocendum potentes sumus. ²³ Aristotelis ²⁴ finitio non multum à nostra abest.
ait enim, Irām esse cupiditatem doloris ²⁵ reponendi. Quid inter nostram & hanc fi-
nitionem interfit, exsequi longum est. contra vtramque dicitur, feras irasci, nec iniu-
ria irritatas, nec poenæ dolorisve alieni caussa. Nā etiamsi hoc efficiunt, non hoc ²⁶ pe-
tunt. Sed dicendum est, feras ²⁷ ira carere, & omnia præter hominem. Nam cum sit
inimica rationi, nusquam tamen nascitur, nisi ubi rationi locus est. Imperus habent fe-
ræ, rabiem, feritatem, incursum: iram quidem non magis, quam luxuriam. Et in
quasdam voluptates intemperantiores homine sunt. Non est quod credas illi qui
dicit,

Non aper irasci meminit, non fidere cursu

Cerua, nec armentis incurrere fortibus vrsi.

Irasci dicit, incitari, impingi. Irasci quidem nō magis sciunt, quā ignoscere. Muta ani-
malia humanis affectibus carent: habent autē similes illis quosdam impulsus. Alioqui
si amor in illis esset, & odium esset, si amicitia, & simultas; si dissensio, & cōcordia, quo-
rum aliqua in illis quoque exstant vestigia: ceterum, humanorum pectorum propria
bona malaque sunt. Nulli nisi homini concessa prudētia est, diligentia, cogitatio: nec
tantum virtutibus humanis animalia, sed etiam vitiis prohibita sunt. Tota illorum ut
extra, ita intra, forma humanæ dissimilis est. ²⁸ Regium illud & principale parum sub-
tile, parum exactum: ut vox est quidem, sed non explanabilis, perturbata, & inefficax:
ut lingua, sed deuincta, nec in motus varios soluta. Caput ergo ²⁹ visus speciesque rerū,
quibus ad impetus euocetur, sed turbidas, & cōfusas. Ex eo procursus illarum tumul-
tusque vehementes sunt: metus autem, solitudinesque, & tristitia, & ira non sunt,
sed his quædam similia. Ideo cito cadunt, mutantur in contrarium, & cum acerrimè

IIII.

fauiunt, expaueruntque, pascuntur! & ex fremitu decursuque vesano statim quies soporque sequitur.

V.

Quid esset ira, satis explicatum est: quo distet³⁰ ab iracundia, apparet: quo ebrius ab ebrioso, & timens à timido. Iratus potest non esse iracundus: iracundus potest aliquando iratus non esse. Cetera, quæ pluribus³¹ apud Græcos nominibus in species iram distinguunt, quia apud nos vocabula sua nō habēt, præteribo: etiā si³² amarū nos, acerbūque dicimus, nec minus³³ stomachosum, rabiosum, clamorū³⁴ difficilē, asperum: quæ omnia irarū differentia sunt. Inter hos morosum ponas licet,³⁵ delicatum iracundia genus. Quædam enim sunt iræ, quæ³⁶ intra clamorem³⁷ confidunt; quædam non minus pertinaces, quàm frequentes; quædam³⁸ sæuæ manu, verbis parciores; quædam in verborum maledictorumque amaritudinē effusæ; quædam ultra querelas &³⁹ auersationes non exeunt; quædam⁴⁰ altæ grauesque sunt,⁴¹ & introrsus versæ. Mille aliæ species sunt mali multiplicis.⁴²

Quid esset ira, quesitum est: an in vllum aliud animal, quàm in hominem caderet: quo ab iracundia distaret, & quæ eius species sint: nunc quæramus, an ira⁴³ secundum naturam sit, & an utilis, atque ex aliqua parte retinenda. An secundum naturam sit, manifestum erit, si hominem inspexerimus: quo quid est mitius, dum in recto animi habitu est? quid autem ira crudelius est? Homine quid aliorum amanti? quid ira infestius? Homo in adiutoriū mutuum generatus est: ira in exitium. Hic congregari vult, illa discedere: hic prodesse, illa nocere: hic etiam ignotis succurrere, illa etiam carissimos petere: hic aliorum commodis vel⁴⁴ impendere se paratus est: ira in periculum, dummodo deducat, descendere. Quis ergo magis naturam rerum ignorat, quàm qui⁴⁵ optimo eius operi & commendatissimo, hoc ferum ac perniciosum vitium assignat? Ira, vt diximus, auida pœnæ est: cuius cupidinem inesse pacatissimo hominis pectori, minime secundum eius naturam est. Beneficiis enim humana vita consistit, & concordia: nec terrore, sed mutuo amore, in fœdus auxiliumque commune constringitur. Quid ergo? non aliquando castigatio necessaria est? Quid-ni? sed hæc⁴⁶ sincera, cum ratione. non enim nocet, sed medetur specie nocendi. Quemadmodum quædam hastilia detorta, vt corrigamus, adurimus, & adactis cuneis, non vt frangamus, sed vt explicemus, elidimus: sic ingenia vitio praua, dolore corporis animique corrigimus. Nepe medicus primo in leuibus vitiis tentat non multū ex quotidiana consuetudine inflectere, & cibis, potionibus, exercitationibus ordinē ponere, ac valetudinē tātum mutata vitæ dispositione, firmare: ⁴⁷ proximum est, vt modus proficiat. Si modus & ordo non proficit, subducit aliqua, & circumcidit. si ne adhuc quidem respondet, interdicit cibis, & abstinentia corpus exonerat. si frustra molliora cesserunt, ferit venam, membrisque, si adhærentia nocēt, & morbum diffundunt, manus affert: nec vlla dura videtur curatio, cuius salutaris effectus est. Ita legum præsidē, ciuitatisque rectorem decet quamdiu potest, verbis, & his mollioribus, ingenia curare, vt facienda suadeat, cupiditatemque honesti & æqui conciliet animis, faciatque vitiorum odium, pretium virtutum: transeat deinde ad tristiores orationem, qua moneat adhuc & exprobet: nouissime ad pœnas, & has adhuc leues & reuocabiles decurrat: vltima supplicia sceleribus vltimis ponat, vt nemo pereat, nisi quem perire etiam⁴⁸ pereuntis intersit.

VI.

Hoc vno medentibus erit dissimilis, quod illi quibus vitam non potuerunt largiri, ⁴⁹ facilem exitum præstant: hic, damnatum cum dedecore &⁵⁰ traductione, vitā exigit. non quia delectetur vilius pœna (procul est enim à sapiente tam inhumana feritas) sed vt documentū omnium sint; & qui viui noluerunt prodesse, morte certe eorum res publica vtatur. Non est ergo natura hominis pœnæ appetens: & ideo nec ira quidem secundum naturam hominis, quia pœnæ appetens est. Et⁵¹ Platonis argumentum adferam: quid enim prohibet alienis vti, ex parte qua⁵² nostra sunt? Vir bonus, inquit, non lædit. pœna lædit. bono ergo pœna non conuenit: ob hoc nec ira: quia pœna iræ conuenit. Si vir bonus pœna non gaudet: non gaudebit nec eo quidem affectu, cui pœna voluptati est: ergo non est naturalis ira.

VII.

Numquid, quamuis non sit naturalis ira, assumenda est, quia⁵³ utilis sæpe fuit? Extollit animos, & incitat: nec quicquam sine illa magnificum in bello fortitudo gerit, nisi⁵⁴ hinc flāma subdita est, & hic stimulus peragitauit, misitque in pericula audaces. optimum itaque quidam putant,⁵⁵ temperare iram, non tollere: eoque detractō quod exundat, ad salutarem modum cogere: id vero retinere, sine quo languebit actio, & vis, ac vigor animi resoluetur. Primum, facilius est excludere perniciosā, quàm regere: & non admittere, quàm admissa moderari. nam cum se in possessione posuerūt, potentiora rectore sunt, nec recidi se minuere patiuntur. Deinde, ratio ipsa, cui frāni

traduntur, tamdiu potens est, quamdiu diducta est ab affectibus: si miscuit se illis, & inquinavit, non potest continere, quos submovere potuisset. Commota enim semel & concussa mens, ei seruit, à quo impellitur. Quarumdam rerum initia in nostra potestate sunt: vltiora nos sua vi rapiunt; nec regressum relinquunt. Vt ⁵⁶ in præceptis datis corporibus nullum sui arbitriū est, nec resistere morarive deiecta potuerunt, sed consilium omne & pænitentiam irreuocabilis præcipitatio abscidit, & non licet eo non peruenire, quo non ire licuisset: ita animus, si in iram, amorem, aliosque se proiecit affectus, non permittitur reprimere impetum. rapiat illum oportet, & ad imum agat suum pondus, & vitiorum natura procliuis.

Optimum est, primum irritamentum iræ protinus spernere, ipsisque repugnare ⁵⁷ seminibus, & dare operam ne incidamus in iram. nam si cœperit ferre transuersos, difficilis ad salutem recursus est. Quoniam nihil rationis est, vbi semel affectus inductus est, iusque illi aliquod voluntate nostra datum est. faciet de cetero quantum volet, non quantum permiseris. In primis, inquam, finibus hostis arcendus est. nam cum ⁵⁸ intrauit, & portis se intulit, modum à captiuis non accipit. Neque enim sepositus est animus, & extrinsecus speculatur affectus, vt illos non patiatur vltra quàm oportet procedere, sed in affectum ipse mutatur: ideoque non potest vtilem illam vim & salutarem, proditam iam infirmatamque, reuocare. Non enim, vt dixi, separatas ista sedes suas diductasque habent: ⁵⁹ sed affectus & ratio in melius peiusque mutatio animi est. Quomodo ergo ratio occupata & oppressa vitiis resurget, quæ iræ cessit? aut quemadmodum à confusione se liberabit, in qua peiorum mixtura præualuit? Sed quidam, inquit, in ira se continent. Vtrum ergo ita, nihil vt faciant eorum quæ ira dicat, an vt aliquid? ⁶⁰ Si nihil faciunt, apparet non esse ad actiones rerum necessariam iram: quam vos, quasi fortius aliquid ratione haberet, aduocabatis. Denique interrogo, valentior est quam ratio, an infirmior? Si valentior? quomodo illi modum ratio poterit imponere, cum parere nisi imbecilliora non soleant? ⁶¹ Si infirmior est: sine hac per se ad rerum effectus sufficit ratio, nec desiderat imbecillioris auxilium. At irati quidam constant sibi, & se continent. Quomodo? cum iam ira euanescit, & sua sponte decedit, non cum in ipso feruore est: tunc enim potentior est. Quid ergo? non aliquando in ira quoque & dimittunt incolumes intactosque quos oderunt, & à nocendo abstinere faciunt. Quomodo? ⁶² cum affectus percussit affectum, aut metus, aut cupiditas aliquid imperauit. non rationis tunc beneficio quieuit, sed affectuum infida & mala pace.

Denique nihil habet in se vtile, nec acuit animum ad res bellicas. Nunquam enim virtus vitio adiuuanda est, se contenta. Quoties impetu opus est, non irascitur, sed exurgit, & in quantum putauit opus esse, cōcitatur remittiturque: non aliter, quàm quæ ⁶³ tormentis exprimuntur tela, in potestate mittentis sunt, in quantum torqueantur. Ira, ⁶⁴ inquit Aristoteles, necessaria est: nec quicquam sine illa expugnari potest, nisi illa impleat animum, & spiritum accendat. Vtendum autem illa est, non vt duce, sed ⁶⁵ vt milite. quod est falsum. Nam si exaudit rationem, & sequitur qua ducitur, iam non est ira: cuius proprium est contumacia. Si vero repugnat, & non vbi iussa est quiescit, sed libidine ferociaque prouehitur: tam inutilis animi minister est, quam miles, qui ⁶⁶ signum receptui negligit. Itaque si modum adhiberi sibi patitur, ⁶⁷ alio nomine appellanda est: desinit ira esse, quam effrænata indomitamque intelligo. si non patitur, perniciofa est, nec inter auxilia numeranda. Ita aut ira nō est, aut inutilis est. Nā si quis pœnā exigit, non ipsius pœnæ auidus, sed quia oportet, non est annumerandus iratis. Hic erit vtilis miles, qui scit parere cōsilio: affectus quidē tam mali ministri, quā duces sunt. Ideo numquā assumet ratio in adiutoriū improvidos & violētos impetus, apud quos nihil ipsa auctoritatis habeat. quos numquam cōprimere possit, ⁶⁸ nisi pares illis similesque opposuerit: vt iræ metum, inertie iram, timori cupiditatem. Absit hoc à virtute malum, vt vnquā ratio ⁶⁹ ad vitia cōfugiat. Non potest hic animus fidele otium capere: quatiatur necesse est, fluctueturque, qui malis suis tutus est: qui fortis esse, nisi irascitur, non potest; industrius, nisi cupit; quietus, nisi timet: in tyrannide illi viuendum est, in alicuius affectus venienti seruitutem. Non pudet virtutes in clientelā vitiorum demittere? Deinde desinit quicquā ratio posse, si nihil potest sine affectu, & incipit par illi similisque esse. Quid enim interest, si eque affectus incōsulta res est sine ratione, quam ratio sine affectu inefficax? par vtrūque est, vbi esse alterū sine altero nō potest. Quis autem sustineat, affectum exæquari rationi? Ira, inquit, vtilis affectus est, si modicus est. Imo si natura vtilis est, sed si ⁷⁰ impatiens imperij rationisque est, hoc dūtaxat moderatione consequetur, vt quo minor fuerit, minus noceat. Ergo modicus

XI.

affectus, nihil aliud quàm malum modicum est. Sed aduersus hostes, inquit, necessaria est ira. Nusquam minus: ubi nos effusos esse oportet impetus, sed temperatos & obediētes. Quid enim est aliud, quod Barbaros tanto robustiores corporibus, tanto patientiores laborum comminuat, nisi ira infestissima sibi? Gladiatores quoque ars tuetur, ira denudat. Deinde quid opus est ira, cum idem perficiat ratio? An tu putas venatorem irasci feris, vel cum & fugientes persequitur, & venientes excipit? omnia illa sine ira facit ratio. Quid Cimbrorum, Theutonorumque tot millia superfusa Alpibus ita sustulit, ut tantæ cladis notitiam ad suos non nuntius, sed fama pertulerit, nisi quod erat illis ira pro virtute? quæ ut aliquādo perculit, strauitque obuia, ita sæpius sibi exitio est. Germanis quid est animosius? quid ad incursum acrius? quid armorum cupidius? quibus innascuntur innutrienturque: quorum vnica illis cura est, in alia negligentibus. Quid induratus ad omnem patientiā? ut quibus magna ex parte non tegumenta corporum prouisa sunt, non suffugia aduersus perpetuū cæli rigorem. Hos tamen Hispani Gallique, & Asiæ Syriæque molles bello viri, antequam legio visatur, cædunt: ob nullam rem aliam opportunos, quam ob iracundiam. Agedum, illis corporibus, illis animis delicias, luxum, opes ignorantibus, da rationem, da disciplinam: ut nihil amplius dicam, necesse erit nobis certe mores Romanos repetere. Quo alio Fabius affectas imperij vires recreauit, quam quod cunctari, & trahere, & morari sciuit, quæ omnia irati nesciunt? Perierat imperium, quod tunc in extremo stabat, si Fabius tantum ausus esset, quantum ira suadebat. Habuit in consilio fortunam publicam, & æstimates viribus, ex quibus iam perire nihil sine vniuerso poterat, dolorem vltionemque seposuit, in vnam utilitatem occasionis intentus, iram ante vicit, quam Hannibalem. Quid Scipio? nonne relicto Hannibale, Punico exercitu, omnibusque quibus irascendum erat, bellum in Africam transtulit, tam lentus, ut opinionem luxuriæ segnitæque malignis daret? Quid alter Scipio? non circa Numantiam multum diuque sedit, & hunc suum publicumque dolorem æquo animo tulit, diutius Numantiam quam Carthaginem vinci? quam dum circumuallat, & includit hostem, eo compulit, ut ferro ipsi suo caderent.

XII.

Non est itaque utilis, nec in proeliis quidem aut in bellis ira. In temeritatem enim prona est: & pericula dum inferre vult, non cauet. Illa certissima est virtus, quæ se diu multumque circumspexit & rexit, & ex lento ac destinato prouexit. Quid ergo? inquit, vir bonus non irascetur, si cædi patrem suum viderit, si rapi matrem? Non irascetur: sed vindicabit, sed tuebitur. Quid autem times, ne parum illi magnus stimulus, etiam sine ira, pietas sit? Aut dic eodem modo: quid ergo, cum viderit secari patrem suum, filium ve, vir bonus non flebit, nec linquetur animo? quæ accidere feminis videmus, quoties illas leuis periculi suspicio perculit. Officia sua vir bonus exsequitur inconfusus, intrepidus: & sic bono viro digna faciet, ut nihil faciat viro indignū. Pater cædetur? defendā. cæsus est? exsequar: quia oportet, non quia dolet. Cum hoc dicis Theophraste, quæris inuidiam præceptis fortioribus, & relicto iudice, ad coronam venis. quia vnusquisque in eiusmodi suorum casu irascitur, putas iudicatuos homines id fieri debere, quod faciunt. Fere enim iustū quisque affectum iudicat, quem agnoscit. Irascuntur boni viri pro suorum iniuriis? sed idem faciunt, si calida non bene præbeatur, si vitrum fractum est, si calceus luto sparsus est. Non pietas illā iram, sed infirmitas mouet: sicut pueri, qui tam parentibus amissis flebunt, quàm nucibus. Irasci pro suis, non est pij animi, sed infirmi. Illud pulchrum dignūque, parentibus, liberis, amicis, ciuibz prodire defensorem, ipso officio ducente: volentem, iudicantem, prouidentem, non impulsū & rabidū. Nullus enim affectus vindicandi cupidior est, quàm ira: & ob id ipsum ad vindicandum inhabilis, præ rapida & amens: ut omnis ferè cupiditas ipsa sibi in id, in quod properat, opponitur. Itaque nec in pace, nec in bello, vnquam bona fuit. Pacē enim similē bellī efficit: in armis vero obliuiscitur Martem esse communem, venitque in alienam potestatem, dum in sua non est. Deinde non ideo vitia in vsum recipiēda sunt, quia aliquando aliquid boni effecerunt. nam & febres quædam genera valetudinis leuant: nec ideo non ex toto illis caruisse melius est. Abominandum remedij genus est, sanitatem debere morbo. Simili modo ira, etiam si aliquando, ut venenum, & præcipitatio, & naufragium, ex inopinato profuit, non ideo salutaris omnino iudicāda est. sæpe enim saluti fuere pestifera.

XIII.

Deinde quæ habēda sunt in bonis, quo maiora, eo meliora & optabiliora sunt. Si iustitia bonum est, nemo dicet meliorem futurā, si quid detractum ex ea fuerit: si fortitudo bonum est, nemo illam desiderabit ex aliqua

parte deminui: ergo & ira quo maior, hoc melior. quis enim vllius boni accessionem recusauerit: at qui augeri illam inutile est: ergo & esse. Non est bonum, quod incremento malum fit. Vtilis, inquit, ira est, quia ¹⁰⁸ pugnaciores facit. Isto modo & ebrietas: facit enim proteruos & audaces: multique meliores ad ferrum fuere male sobrij. Isto modo, dic & phrenesim & insaniam viribus necessariā: quia saepe validiores furor reddit. Quid? non aliquoties metus ē contrario fecit audacē? & mortis timor etiam inertissimos excitauit in praelium? Sed ira, ebrietas, timor, aliaque eiusmodi, foeda & caduca irritamenta sunt: nec virtutem instruunt, quæ nihil vitii eget, sed segnem aliquando animum & ignauum paululum alleuant. Nemo irascendo fit fortior, nisi qui fortis sine ira non esset. Ita non in adiutorium virtutis venit, sed in vicem. Quid quod, si bonum esset ira, perfectissimum quemque sequeretur? at qui iracundissimi, ¹⁰⁹ infantes, ¹¹⁰ senesque, & ægri ¹¹¹ sunt, & ¹¹² inualidū omne natura querulum est. Non potest, inquit Theophrastus, fieri, vt ne bonus vir ¹¹³ irascatur malis. Isto modo, quo melior quisque, hoc iracundior erit? vide ne contra placidior, solutusque affectibus, & cui nemo odio sit. Peccantes vero quid habet cur oderit, cum ¹¹⁴ error illos in huiusmodi delicta compellat? non est autem prudentis, errantes odisse: alioquin ipse sibi odio erit. Cogitet quam multa contra bonum morem faciat, quam multa ex his quæ egit, ¹¹⁵ veniam desiderent: iam irascetur etiam sibi. Neque enim æquus iudex aliam de sua, aliam de aliena causa, sententiam fert. Nemo, inquam, inuenitur, qui se possit absolvere: & innocentem quisque se dicit, ¹¹⁶ respiciens testem, non conscientiam. Quanto humanius, ¹¹⁷ mitem & pacatum animum præstare peccantibus: & illos non persequi, sed reuocare? Errantem per agros ignorantia viæ, melius est ad rectum iter admouere, quam expellere. Corrigendus est itaque qui peccat, & admonitione, & vi, & molliter, & aspere: meliorque tam sibi quàm aliis faciendus, non sine castigatione, sed sine ira. quis enim cui medetur, irascitur? At corrigi nequeunt, nihilque in illis spei bonæ capax est. Tollantur ē cœtu mortalium, facturi peiora ¹¹⁸ quæ contingunt: & quo ¹¹⁹ vno modo possunt, desinant mali esse: sed hoc sine odio. Quid enim est cur oderim eum, cui tum maxime prosum, cum illum ¹²⁰ sibi eripio? Numquid membra sua odit, tunc cum abscindit? non est illa ira, sed misera curatio. Rabidos effligimus canes, truce atque immansuetum bouem tædimus, & morbidis pecoribus, ne gregem polluant, ferrum demittimus, portentosos foetus extinguimus, liberos quoque, ¹²¹ si debiles monstrosique editi sunt, mergimus. Non ira, sed ratio est, à fanis inutilia secernere. Nil minus quàm irasci punientem decet: cum eo magis ad emendationem pœna proficiat, si iudicio lata est. Inde est, quod ¹²² Socrates seruo ait: *Cederam te, nisi irascerer.* Admonitionem serui in tempus sanius distulit, illo tempore se admonuit. Cuius erit tēperatus affectus, cum Socrates non sit ausus se iræ cōmittere? Ergo ad coërcitionem errantium, sceleratorumque, irato castigatore non opus est. Nam cum ira delictū animi sit, non oportet peccata corrigere peccantem. Quid ergo? non irascar latroni? non irascar venefico? Non. neque enim mihi irascor, cū sanguinem mitto. Omne pœnæ genus, remedij loco admoueo. Tu adhuc in prima parte versaris errorum, nec grauitè laberis, sed frequenter: obiurgatio te primum secreta, deinde publica emendare tentabit. Tu longius iam processisti, quam vt possis verbis sanari: ignominia ¹²³ non contineberis. Tibi fortius aliquid, & quod sentias, inurendum est: in exilium & loca ignota mitteris. In te duriora remedia, iam solida nequitia desiderat: & vincula publica, & carcer adhibebitur. Tibi insanabilis animus est, & sceleribus scelera contexens: & iam non caussis, quæ nunquam malo defuturæ sunt, impelleris, sed satis tibi est magna ad peccandum ¹²⁴ causa, peccare. perbibisti nequitiam, & ita visceribus immiscuisti, vt nisi cum ipsis exire non possit: olim miser ¹²⁵ mori quæris. bene de te merebimur: auferemus tibi istam, qua vexaris, insaniam, & per tua alienaque volutato supplicia, id, quod ¹²⁶ vnum bonum tibi superest, representabimus. mortem. Quare irascar, cui cum maxime prosum? interim optimum misericordiae genus est, ¹²⁷ occidere. Si intrassem valetudinarium exercitatus & sciens, ¹²⁸ aut domum diuitis, non idem imperassem omnibus, per diuersa agrotantibus. Varia in tot animis vitia video, & ciuitati curandæ adhibitus sum: pro cuiusque morbo medicina quærat. Hunc sanet verecundia, hunc peregrinatio, hunc dolor, hunc egestas, hunc ferrum. Itaque etsi ¹²⁹ peruersa induenda magistratui vestis, & conuocanda ¹³⁰ classico concio est: procedam ¹³¹ in tribunal, non furens, nec infestus, sed ¹³² vultu legis: & illa ¹³³ sollennia verba, ¹³⁴ seuera magis grauique, quam rabida voce concipiam, & ¹³⁵ agi iubebo non iratus, sed seuerus. Et cum

XIV.

XV.

XVI.

cervicem noxio præcidi imperabo, & cum¹³⁶ parricidâ in suam¹³⁷ culleo, & cum mit-
tam in supplicium¹³⁸ militare, & cum¹³⁹ Tarpeio proditorem hostemve publicum im-
ponam, sine ira, eo vultu animoque ero, quo serpentes & animalia venenata percu-
tio. Iracundia opus est ad puniendum. Quid tibi videtur lex irasci his quos non no-
uit, quos non vidit, quos non futuros sperat? illius itaque sumendus est animus, quæ
non irascitur, sed constituit. Nam si bono viro ob mala facinora irasci convenit, & ob
secundas res malorum hominum invidere conveniet. Quid enim est indignius, quàm
florere quosdam, & eos indulgentia fortunæ abuti, quibus nulla potest satis mala in-
ueniri fortuna? Sed tam commoda illorum sine invidia videbit, quàm scelera sine ira.
Bonus iudex damnat improbanda, non odit. Quid ergo; non cum eiusmodi aliquid
sapienter habebit in manibus, tangetur animus eius, eritque solito commotior? Fateor.
sentiet leuem quædam, tenuemque motum. nam, ut dixit Zeno, in sapientis quoque
animo, etiam cum¹⁴⁰ vulnus sanatum est, ¹⁴¹ cicatrix manet. sentiet itaque suspiciones
quasdam, & umbras affectuum: ipsis quidem carebit. Aristoteles ait, affectus quosdā,
si quis illis bene utatur, pro armis esse. Quod verum foret, si velut bellica instrumen-
ta sumi deponique possent, induentis arbitrio. Hæc arma quæ Aristoteles virtuti dat,
ipsa per se pugnant, non expectant manum. habent, & non habentur. Nil aliis instru-
mentis opus est: satis nos instruxit ratione natura. Hæc dedit telum, firmum, per-
petuum, obsequens, nec anceps, nec quod in dominum remitti posset. Non ad pro-
videndum, tantum, sed ad res gerendas satis est per se ipsa ratio. Etenim quid est stul-
tius, quàm hanc ab iracundia petere præsidium: rem stabilem ab incerta, fidelem ab
infida, sanam ab ægra? Quid, quod ad actiones quoque, in quibus solis opera iracundiæ
videtur necessaria, multo per se ratio fortior est? Nam cum iudicavit aliquid facien-
dum, in eo perseverat. nihil enim melius inuentura est seipsa, quo mutetur: ideo stat
semel constitutis. Iram sæpe misericordia¹⁴² retro egit. habet enim non solidum robur, sed
vanum tumorem: violentis que principiis utitur. non aliter quàm qui à terra venti sur-
gunt, & fluminibus paludibusque¹⁴³ concepti.¹⁴⁴ sine pertinacia vehementes sunt. In-
cipit magno impetu, deinde, deficit ante tempus fatigata: & quæ nihil aliud quàm cru-
delitatem ac nova genera poenarum versauerat, cum animaduertendum est, iam¹⁴⁵ in-
fracta, lenisque est. Affectus cito cadit: æqualis est ratio. Ceterum etiam ubi perseve-
rauerit ira, nonnunquam si plures sunt, qui perire meruerunt, post duorum triumve
sanguinem, occidere desinit. Primi eius ictus acres sunt, sicut serpentium venena à cu-
bili repentium nocent: innoxij¹⁴⁶ dentes sunt, cum illos frequēs morsus exhaustit. Er-
go non paria patiuntur, qui paria commiserant: & sæpe qui minus commisit, plus pa-
titur: quia recentiori iræ obiectus est, & in totum inæqualis est. modo ultra quam oportet,
excurrit, modo¹⁴⁷ ceterius debito resistit. Sibi enim indulget, ex libidine iudicat,
& audire non vult, & patrocini non relinquit locum, & ea tenet quæ inuasit, & eri-
pi sibi iudicium suum, etiam si prauum est, non sinit. Ratio utrique parti locum dat, &
tempus dat. Deinde¹⁴⁸ aduocationem etiam sibi petit, ut excutiendæ spatium verita-
ti habeat: ira festinat. Ratio id iudicari vult, quod æquum est: ira id æquum videri vult,
quod iudicavit. Ratio nihil præter ipsum, de quo agitur, spectat: ira vanis & extra caus-
sam obseruationibus commouetur. Vultus illam¹⁴⁹ securior, vox clarior, sermo liberior,
cultus delicatior,¹⁵⁰ aduocatio¹⁵¹ ambitiosior, ¹⁵² fauor popularis exasperat. Sæpe in-
festa patrono reum damnat: etiam si ingeritur oculis veritas, amat & tuetur errorem:
coargui non vult: & in male cæptis, honestior illi pertinacia videtur, quàm poeniten-
tia.¹⁵³ Cn. Piso fuit memoria nostra, vir à multis vitiis integer, sed¹⁵⁴ prauus, & cui pla-
cebat pro constantia rigor. Is cum iratus¹⁵⁵ duci iussisset eum, qui¹⁵⁶ ex com meatu si-
ne commilitone redierat, quasi interfecisset, quem non¹⁵⁷ exhibebat, roganti tempus
aliquod ad conquirendum, non dedit. damnatus¹⁵⁸ extra vallum ductus est, & iam
¹⁵⁹ cervicem porrigebat, cum subito apparuit ille commilito, qui occisus videbatur.
Tunc¹⁶⁰ centurio supplicio¹⁶¹ præpositus, condere gladium¹⁶² speculatorem iubet:
damnatum ad Pisonem reducit, redditurus Pisoni¹⁶³ innocentiam. nam¹⁶⁴ militem
fortuna reddiderat. Ingenti concursu deducuntur, complexi alter alterum, cum ma-
gno gaudio castrorum, commilitones. Conscendit tribunal furens Piso, ac iubet du-
ci utrumque & eum militem qui non¹⁶⁵ occiderat, & eum qui non¹⁶⁶ perierat. Quid
hoc indignius? quia vnus innocens apparuerat, duo peribant: Piso adiecit & ter-
tium. Nam ipsum¹⁶⁷ centurionem, qui damnatum reduxerat, duci iussit. Constituti
sunt in eodem illo loco perituri tres, ob vnus innocentiam. O quàm solers est iracun-
dia, ad fingendas causas furoris! Te, inquit, duci iubeo, quia damnatus es: te, quia causa

damnationis commilitoni fuisti: te, quia iussus occidere, imperatori non paruisti. Excogitauit quemadmodum tria crimina faceret, quia nullum inuenerat. Habet, inquam, iracundia hoc mali, non vult regi. Irascitur veritati ipsi, si contra voluntatem suam apparuerit: clamore, & tumultu, & totius corporis iactatione, quos destinauit, insequitur, adiectis conuiciis maledictisque. Hoc non facit ratio: sed si ita opus est, silens quicquid, totas domos funditus tollit, & familias Reipublicæ pestilentes cum coniugibus ac liberis perdit, ¹⁶⁸ recta ipsa diruit, & solo exequat, & inimica libertati ¹⁶⁹ nomina extirpat. Hæc non frendens, nec caput quassans, nec quicquam indecorum iudici faciens, cuius tum maxime placidus esse debet & in statu vultus, cum magna pronunciat. Quid opus est, inquit Hieronymus, cum velis cedere aliquem, prius tua labia mordere? Quid si ille vidisset, desilientem de tribunali proconsulem, & fascis lictori auferentem, & sua vestimenta ¹⁷⁰ scindentem, quia tardius ¹⁷¹ scindebantur aliena? Quid opus est mensam euertere? quid pocula ¹⁷² affligere? quid se ¹⁷³ in columnas impingere? quid capillos euellere? ¹⁷⁴ femur pectusque percutere? Quantam iram putas, quæ quia non tam cito in alium quam vult, erumpit, in se reuertitur? Tenetur itaque à proximis, & rogatur, vt ipse sibi placet: quorum nihil facit, quisquis vacuus ira, meritam cuique poenam iniungit. Dimittit sæpe eum, cuius peccatum deprehendit, si pænitentia facti spem bonam pollicetur: si intelligit non ex alto venire nequitiam, sed ¹⁷⁵ summo, quod aiunt, animo inhaerere. Dabit impunitatem, nec accipientibus nocituram, nec dantibus. Nonnunquam magna scelera leuius, quam minora compescet: si illa lapsu, non crudelitate commissa sunt? his inest latens, & operta, & inueterata calliditas. Idem delictum in duobus non eodem modo ¹⁷⁶ afficiet, si alter per negligentiam admisit, alter curauit vt nocens esset. Hoc semper ¹⁷⁷ in omni animaduersione seruabit, vt sciat alteram adhiberi, vt emendet malos: alteram, vt tollat. In vtroque non præterita, sed futura intuebitur. Nam, ¹⁷⁸ vt Plato ait, Nemo prudens punit, quia peccatum est, sed ne peccetur. Reuocari enim præterita non possunt: futura prohibentur. & quos volet nequitia male cedentis exempla fieri, palam occidet: ¹⁷⁹ non tantum vt pereant ipsi, sed vt alios pereundo deterreant. Hæc cui expendenda, æstimandaque sunt, vides quam debeat omni perturbatione liber accedere ad rem summa diligentia tractandam, potestatem vitæ necisque. Male irato ferrum committitur. Ne illud quidem iudicandum est, aliquid iram ad magnitudinem animi conferre. Non est enim illa magnitudo, tumor est: nec corporibus copia vitiosi humoris intensus, morbus incrementum est, sed pestilens abundantia. Omnes quos vecors animus supra cogitationes extollit humanas, altum quidem & sublime spirare se credunt: ceterum nihil solidi subest, sed in ruinam prona sunt, quæ sine fundamentis creuere. Non habet ira cui insistat, non ex firmo manfuroque oritur, sed ventosa & inanis est: tantumque abest à magnitudine animi, quantum à fortitudine audacia, à fiducia insolentia, ab austeritate ¹⁸⁰ tristitia, à seueritate crudelitas. Multum, inquam, interest inter sublimem animum, & superbum. Iracundia nihil amplum decorumque molitur. Contra, mihi videtur ¹⁸¹ veterinosi & infelicis animi, imbecillitatis sibi consciij, sæpe indolescere. Vt exulcerata & ægra corpora ad ictus leuissimos gemunt; ita muliebri maxime & puerile vitium est. At incidit & in viros. nam viris quoque puerilia ac muliebria ingenia sunt. Quid ergo? non aliquæ voces ab iratis emittuntur, quæ magno emissæ videantur animo, veram ignorantibus magnitudinem? qualis illa dira & abominanda: *Oderint, dum metuant.* ¹⁸² Sullano scias sæculo scriptam. Nescio vtrum sibi peius optauerit, vt odio esset, an vt timori. *Oderint.* Occurrit illi futurum, vt execrentur, insidientur, opprimant. Quid adiicit? *Dij illi malefaciant, adeo reperit dignum odio remedium.* *Oderint.* Quid? dum pareant? non. dum probent? non. Quid ergo? *dum timeant.* Sic ¹⁸³ nec amari quidem vellem. Magno hoc dictum spiritu putas? falleris. nec enim magnitudo ista est, sed immanitas. Non est quod credas irascentium verbis: quorum strepitus magni, minaces sunt, intus mens pauidissima. Non est quod existimes verum esse, quod apud disertissimum virum Liuium dicitur, *Vir ingenij magni* ¹⁸⁴ *quam boni.* Non potest illud separari: aut magnum & bonum erit, aut nec magnum. quia magnitudinem animi inconcussam intelligo, & introrsus solidam, ab imo parem firmamque: qualis inesse malis ingeniis non potest. Terribilia enim esse, & tumultuosa, & exitiosa possunt: magnitudinem quidem, cuius firmamentum roburque bonitas est, non habebunt. ceterum sermone, conatu, & omni extra paratu facient magnitudinis fidem. Eloquentur aliquid, quod tu magni putes: sicut C. Cæsar, qui iratus cælo quod ¹⁸⁵ ob-

streperet pantomimis, quos imitabatur studiosius quam spectabat, quodque ¹⁸⁶ commellatio sua fulminibus terreretur, prorsus ¹⁸⁷ parum certis: ¹⁸⁸ ad pugnam vocauit Iouem, & quidem sine ¹⁸⁹ missione, Homericum illum exclamans verbum:

ἢ μὲν ἀνδρείῳ, ἢ ἐγὼ σέ.

Quanta dementia fuit? putauit, aut sibi noceri ne à Ioue quidem posse, aut se nocere etiam Ioui posse. Non puto parum momenti hanc eius vocem ad incitandum coniuratorum animos addidisse. vltimæ enim patientiæ visum est, eum ferre, qui Iouem non ferret. Nihil ergo in ira, ne cum videtur quidem vehemens, deos hominesque despiciens, magnum, nihil nobile est: aut si videtur alicui magnum animum ira producere, videatur & luxuria. Ebore ¹⁹⁰ sustineri vult, purpura vestiri, ¹⁹¹ auro tegi, terras ¹⁹² transferre maria ¹⁹³ concludere, flumina ¹⁹⁴ præcipitare, nemora ¹⁹⁵ suspendere. Videatur & auaritia magni animi. aceruis auri argentique incubat, & ¹⁹⁶ provinciarum nominibus agros colit, & sub singulis villicis latiores habet fines, quam quos consules sortiebantur. Videatur & libido magni animi. transnatat freta, puerorum greges castrat, ¹⁹⁷ sub gladium mariti venit vxor, morte cōtemptra. Videatur & ambitio magni animi. non est cōtenta honoribus annuis: si fieri potest, ¹⁹⁸ vno nomine occupare fastos vult, per omnem orbem ¹⁹⁹ titulos disponere. Omnia ista non refert, in quantum procedant, extendantque se: angusta sunt, misera, depressa. Sola sublimis & excelsa virtus est: nec quicquam magnum est, nisi quod simul & placidum.

COMMENTARI I AD LIBRUM I. SENECAE, de Ira.

I. LIPSIVS.

AP. I. 1 Nouate.] Frater eius fuit, qui postea Iunius Gallio per adoptionem. Et hoc quoque argumentum aliquod maturæ scripturæ.

2. Feruens.] Scripti, furens.

3. Multa tract.] Mureti hoc est, nec spernam, nisi libri voce inserta scribant: multam rem tractare. ex quo velim: secum vltima rerum tracturæ. ipsam mortem, suam vel alienam.

4. Breuem insan.] Definit ita Themistiuss, ὁ γὰρ, μανίαν ὀλιγοχρόνιον. Cato Priscus ea mente, Iratum ab infano non, nisi tempore, distare. Philemon poeta.

Μαινόμεθα πάντες, ὅπου ὄργιζόμεθα:

Insania omnes nos habet, cum irascimur.

Quid alius Græcus? τῆς ὀξύθυμίας τὸ ἀνθος, μανίαν:

Irae florem, insaniam.

5. Habitum.] Hic describit, iteratque lib. II. cap. xxxv. lib. III. cap. III. & IIII. ubique diffuse, & cur toties?

6. Micant.] Ne muta. Lucretius, de irato: & ex oculis micat acribus ardor. Homerus, de Agamemnone: --- ὅσπερ δὲ οἱ πυρὶ λαμπρόωντι εἴκλῃν: --- rutilam referebant lumina flammam. Causa huius ardoris in Aristot. Probl. Sectione xxxi.

7. Articulorum.] Petronius: Manibus inter se, vsque ad articulorum strepitum, contritis: Adde infra lib. III. cap. IIII.

8. Magnasque minas.] Libri veteres: magnasque iræ minas. An, magnasque intra minas;

CAP. II. 9. Mutuas sordes.] Qui accusant inuicem, & accusantur.

10. Ciuili hasta.] Sulle, & Triumvirorum.

11. Inter leges.] Nescio an ad Aseillonem Prætozem adspectum, quem ius non pro ipsis dicentem, feneratorum in foro occiderunt. Appianus I. Ciuil.

12. Diuidere.] Alij diffindere: meus, distendere. Placeat, sed ita vt in cruce tum legam.

13. Cæsas glad.] Ad Sullanam scimitram, qui legiones inermes ita cecidit: vel ad tribunicios furcores.

14. Totos populos.] Vt Sulla Prænestinos, Spoletinos, inter amnates, & municipia plura damnavit.

15. Tamquam aut.] Non hærent prioribus, & lacuna est ingens. Fuere hic definitiones Ira, quas ita explicat, vt quæ opponi solerent, adducat. Nam eo hæc & sequentia spectant. Resarcire in parte fas è Lactantij de Ira Dei: Definitiones, inquit, Iræ Seneca enumerauit in libris, quos De Ira composuit. Ira est, inquit, cupiditas vlciscendæ iniuriæ. Alij, vt Posidonius, cupiditas puniendi eius, à quo te inique putes læsum. Quidam ita definierunt, Ira est incitatio animi ad nocendum ei, qui aut nocuit, aut nocere voluit. Ista ipsa hic fuere, sed & plura.

16. Deferentibus.] Scripti voce immissa, diis deferentibus. & recte, si de Providentia hic dictum. Quod tamen non opinor, & magis responsum obiectiunculis, quæ aduersus illam partem erant, de iniuria, aut læsione. Nam, aiebant, si ab iniuria ira: quid ita histrioni aut ludio irascimur negligentius agenti? cur gladiatori, tarde per-eunti aut per-denti? Aiebat, speciem hic iniuriæ esse: quia tales aut curam nostram & intentionem deserunt, vel contemnunt auctoritatem. Sed quod ad ipsas finitiones? sunt Stoicæ, & in Zenone Diogenes totidem fere verbis: Ὀργή, ἐπιθυμία τιμωρίας τῷ δικοῦντι ἡδικοῦντος & ἀποτιμωρίας: Cicero vertit IIII. Tuscul. Ira est libido puniendi eius, qui læsisse videatur iniuria.

17. Gladiatoriibus.] *Super hoc affectu Seneca vide epist. vii. itē de tranquill. cap. xi. nostra Saturnalia, lib. ii. cap. xxii.*
 18. Pereunt.] *Mens, perimunt. & reatam utrumvis. Lactantius: Irascuntur etiam pugnantibus, nisi celeriter e duobus alter occisus est.*

CAP. III. 19. Læsi sunt.] *Contra illam Posidonij de finitionis partem, à quo te putes læsum.*

20. Pœnæ cupid.] *Contra eandem, primis verbis.*

21. Potentissimis.] *Negat Aristoteles, aut temperat, i. Rhetor. ad Theod. cap. xi. Vide.*

22. Diximus.] *Nempe in iis, quæ e Lactantio reponimus.*

23. Aristotelis.] *Hæc ipsa transcripsit idem ille Lactantius, libro dicto.*

24. Finitio.] *Quam habes i. De anima, cap. i. Physicus, inquit, Iram definiet, ὀρεξίν ἀνὶ λυπῆσεως; cupidinem doloris reponendi. Sed hoc ibi obiter, & in alieno argumento; ex professo i. Rhet. ad Theod. cap. ii. Εἴπω δὲ ἢ ὀργή, ὀρεξίς μετὰ λύπης τιμωρίας φαινομένης, διὰ φαινομένην ὀλιγωρίαν τῶν εἰς αὐτὸν, ἢ εἰς αὐτὴν τινα ὀροσηκόντων: Esto Ira cupiditas cum dolore apparentis ultionis, propter apparentem in se vel in suos contemptum.*

25. Reponendi.] *In Lactantia legitur, rependendi.*

26. Petunt.] *Finis earum non est, ut ego doleam puniri ve.*

27. Ira carere.] *Stoici affectus amouent à feris, & relinquunt quasi affectus. παῖτος enim, esse auersionem à ratione: ubi ergo non ea, proprie nec illud. Quin tamen impetus habeant affectuum similes, non negant. Vide Manduct. iii. Diss. vii.*

28. Regium.] *τὸ ἡγεμονικόν, ut Græci dicunt.*

29. Vilis spec.] *φαιλασίας.*

CAP. IIII. 30. Ab iracundia.] *Suetonius Claudij cap. xxxviii. Iræ atque Iracundiæ conscius sibi, utramque excusauit edicto, distinxitque: pollicitus, alteram quidem (Iram) breuem & innoxiam; alteram (Iracundiam) non iniustam fore. Paullo aliter quam Seneca & alij, Iracundiam longam iram facit, & quasi Odium. Nam ita hæc duo Valerius discriminat, lib. ix. Ira quoque & odium in pectoribus humanis magnos fluctus excitant: procursu celerior illa, nocendi cupidine hoc pertinacius. Et ira inueterata, est Odium. Omnino tamen proprie, Iracundia est ὀργλότης, id est, propensio & habitus quidam ad iram: ut hic Seneca, & Cicero iv. Tusculana: In aliis Iracundia dicitur, quæ ab Ira differt, ut Anxietas ab Angore. Neque enim omnes sunt anxij, qui anguntur aliquando: neque anxij semper anguntur. ut inter Ebrietatem & Ebriositatem interest, aliudque est esse Amatorem, aliud Amantem. Hæc ille. at ego opportune e Stoicis ipsis species & discrimina dixerim huius affectus. Distingunt igitur ὀργήν, μῖσος, μῆνιν, φιλονεικίαν, θυμόν. Ὀργή siue Ira, iam supra definita est: at μῖσος siue Odium est iis, ἐπιθυμία τις τῆς κακῆς εἶναι πρὶς, μετὰ ὀροσηκόντων, & παρὰ τῆς εὐσεύς: cupiditas quædam ut male sit alteri, cum progressu aliquo & incremento. μῆνις siue Iracundia (exemplo Claudij: nam Latinum nomen non suppetet aliud) ὀργή πεπαλαιωμένη & ἐπὶ κόλος, ἐπιτηρητική δὲ: est ira inueterata & plena odij, obseruans ultionis tempus. Iam φιλονεικία siue Contentio, ἐπιθυμία τις τῆς ἀρετῆς: cupiditas quædam circa opiniones tuendas. Denique θυμός, Excandescencia, ἐστὶν ὀργή ἀρχομένη: est ira incipiens & nascens. Sed ad Senecam iterum: et si hæc toti rei explicanda.*

31. Apud Græcos.] *In Aristotele 1111. Et hic. Nicom. cap. v. quadam exstant.*

32. Amarum.] *Quem Græci πικρόν. Describuntur ab Aristotele: οἱ δὲ πικροὶ δυσδιάλυτοι, & πολὺν χρόνον ὀργίζονται, κατὰ χάσιν γὰρ τὸν θυμόν. παῦλα δὲ γίνονται, ὅταν ἀνταποδιδῶσιν: Amari vel acerbii dicuntur, quorum ira solui difficilis, & diu irascuntur, atque eam continent. Fit autem pausa, cum reposuerint, fuerintque vlti.*

33. Stomachosum.] *Cadit in genus, quos Ἀκροχόλως idem ille Philosophus dicit, & describit. Ὑπερβολὴ δὲ εἰσὶν οἱ ἀκροχόλοι ὅς εἰς, & πρὸς πᾶν ὀργίλοι, & ἐπὶ παντὶ ὅθεν καὶ τὸ νομῶ: In excessu sunt ad iram mobiles, qui Acrocholi dicuntur, in omnia, in omnibus. unde & ab extremitate iis nomen.*

34. Difficilem.] *Ipsò Græco verbo, χαλεπὸν Aristoteles. Describit: Χαλεπὸς δὲ λέγεται τὸς ἐφ' οἷς τὰ μὴ δεῖ χαλεπαίνοντας, καὶ μᾶλλον ἢ δεῖ, & πλείω χρόνον, καὶ μὴ διαλαττομένους ἀνευ τιμωρίας ἢ καλῶσεως: Difficiles dicimus, qui nec ob quæ oportet, & plus quam oportet, & diutius exasperantur: neque mitigantur sine ultione aut pœna.*

35. Delicatum.] *Nam morosi sunt, qui exacte nimis omnia fieri, dici exposcunt: quibusque agre est placere & satisfacere. Proprie δυσάρεστοι.*

36. Intra clam.] *Non ultra exeunt. statim incallescunt, statim refrigerantur & desinunt. Ὀργίλους Aristoteles appellat. Horatius talem se fatetur,*

Irasci facilem, tamen ut placabilis esset.

37. Confidant.] *Alias, concidant: pariter bene.*

38. Sæuæ manu.] *Ad rem citius, quam ad verba veniunt. Nec mutemus: et si mens tamen, quædam sine motu. Quod esset, placida & tacita quadam iræ, intra animi penetralia clausa.*

39. Auerfationes.] *Scripti, aduersationes: bono etiam sensu. Litigant, & aliquid aduersantur: tum placantur.*

40. Altæ grauesque.] *Ille vero pessimæ. Lente concipiunt ignem, lente seruant: & idem ille sub cinere rectus fallit, nec comparet nisi cum adurit. Viris naturisque grauibz sæpe talis affectus. quem Liuius in Romanis expressit, lib. xxi. Quo lenius agunt, segnius incipiunt, eo cum cæperint, vereor ut perseuerantius sæuiant. Arrianus de iisdem: μεγαλόθυμοι ὁράως εἰσὶ τινες, ἡσυχῇ & οἷον ἀοργήτως περὶ τῶν πονηρῶν, ὅσα & οἱ σφόδρα τῶ θυμῷ φερόμενοι. φυλακτικὸν ἔν & τὸ τῶν ἀβλεπλήμα, ὥς πολὺ χεῖρον ὂν τῆς διατεινόμενον ὀργίζεσθαι, & τοὶ μὲν γὰρ, ταχὺ κόρον τῆς τιμωρίας λαμβάνουσιν. οἱ δὲ, εἰς μακρόν παρατείνουσιν, ὥς οἱ λεπτῶς πυρέθοντες: Sunt quidam leniter magnanimi, placide & tanquam sine ira omnia facientes, quæ etiam maxime excandescunt solent. Obseruanda igitur & cauenda hæc istorum remissio. ut quæ multo deterior sit, quam ira magno nisu intensa. Ista enim statim ultione aliqua sæ-*

tiantur; at illa in longum extenditur, non aliter quam ij qui lenta febricula vexantur.

41. Et introfus.] Qui, ut Tacitus ait de Domitiano, secreto suo satiati, reponunt odia. quorum ira quo obscurior, eo irreuocabiliior. Talis illa Vlyssii in Melanthium, apud Homerum, Odyss. γ

Αλλ' ἀκέων κίνησε χάρη, καὶ καὶ βυαὶ οδομύων:

Sed tacitus mouit caput, & mala mente parabat.

Talis Tiberij, de quo Tacitus IIII. Annal. In animo reuolvente iras, etiam si impetus offensionis elanguerat, valebat memoria.

CAP. V. 42. Quid esset.] Ego miror hanc praeproperam ἀνακεφαλαίωσιν & dictorum repetitionem: sane praeter rem, & Senecæ morem. Paucis lineis hac dicta, aut perstricta potius: quid recolligis, quasi ex materia larga & late sparsa? Falli possum, sed incidit, mutilata hac esse, & in partibus parum plena.

43. Secundum nat.] Quæ Aristotelis est clara sententia, lib. VII. Ethic. Nicom. cap. VI. Afferit ibi, Incontinentiam iræ minis fædam malamque esse, quam aliarum cupiditatum. & argumentum, ut firmum, capit, quod Ira inter ὁρεῖς φυσικὰς, appetitiones naturales sit, & magis talis, quam ceteræ: eoque venia magis digna. Hunc igitur, & affectus, nunc refutat.

44. Impendere.] Totum se dare, atque adeo perdere.

45. Optimo.] Homini.

46. Sincera.] Cui cupiditas non immixta.

47. Proximum est.] Verba subobscura, & quæ quibusdam visa (quinque dico proxima) superfluere. At examinanti mihi, aliter. Dicit, primum opus medici esse ordinem cibi, potus, exercitij leuiter disponere, & ad horas suas aptare; si nec id proficit, in modo mutare, id est, qualitate et genere istorum. tales cibos, tales potus præscribere. Tertium subducere & minuere in cibis: quartum etiam ieiunium indicere, & eo corpus deplere. Quintum denique sectio. Hac ipsa mox ita ordine accomodat, in altera similitudinis & sequenti parte.

48. Pereuntis.] Ne in nequitia diutius hæreat, & quo vno modo potest, desinat malus esse.

CAP. VI. 49. Facilem exitum.] Uno verbo, εὐχαρασίαν.

50. Traductione.] Publica ostensione: ad exemplum scilicet, quo supplicia spectant. Per theatra, per fora traduci solent, & dixi de Benef.

51. Platonis.] Ubi hoc nescio.

52. Nostra lunt.] Nobiscum faciunt, dogmata nostra asserunt.

CAP. VII. 53. Vtilis.] Et hæc pars contra Aristotelem, sed & Platon: qui ubique Iram laudant, ut fortitudini administrā. Plato II. de Rep. Custodem suum, quem tueri patriam vult, corpore robustū esse, animo iracundū cupit, atque addit: πῶς δ' ἔστι ἀνδρείος δὲ εἶναι ἀρετὴ ἐβελήσῃ ὁ μὴ θυμοειδὴς, εἰς ἑῖς ἵππος εἰς τε κύνων, ἢ ἄλλο ὁπῆν ζῶον; ἢ οὐκ εἰνεονόητος, ὥς ἀμαχόν τε καὶ ἀνίκητον θυμός; & παρόντος, ψυχὴ πᾶσα πρὸς πᾶν ἀφοβός τε καὶ ἀτήλητος: Et quomodo non? fortisne erit vnquam non iracundus, siue equus, siue canis, siue aliud quodcumque animal: aut non obseruasti, quam inuictum quiddam atque insuperabile sit Ira? quæ cum adest, omnis animus ad omnia intrepidus est, & vinci nescius. Sed & alibi laudat: Aristoteles quid? ut alia omittam, III. Ethic. Nicom. cap. VIII. sunt ista. Ἀνδρείοι γὰρ εἶναι δοκῶσι καὶ οἱ διὰ θυμόν, ὥσπερ τὰ θηρία ἐπὶ τῆς πρὸς ἀνίας, φερόμενοι. ὅτι καὶ οἱ ἀνδρείοι θυμοειδῆς ὁρμητικώτατοι γὰρ ὁ θυμός πρὸς τῆς κινδύνους. ὅθεν καὶ ὁ μῆνος, Σθένος ἐμβαλε θυμῷ: Fortes enim videntur, & qui per iram, sicut ferē in eos qui laeserunt, feruntur: quoniā & fortes sunt iracundi. Res enim concitatissima est ad pericula, Ira. Ex quo & Homerus, Robur iniecit animo. Et plura ibi atque alibi ille Sophus. Vide me Manuduct. III. Dissert. VII.

54. Hinc flamma.] Si retines, tum & mox scribe, hinc stimulus. Et adspicit sane ad gladiatores, qui flamma & flagellis agebantur in matuas cades. Sed magis placeat legi hæc flamma, & hic stimulus: quia ad solam Iram referuntur. Flammam autem iuste appellat, quia reuera cum calore ea est, imo ex calore & igne (ut Aristoteles loquitur XIII. Probl.) originem habet. Quin & aqua frigida large infusa, ea sedatur.

55. Temperare.] Hoc omnes Peripatetici. & audiamus vnum Plutarchum: Οὐ μὲν ἄλλ' ὅτι μελέας εἰς αὐτὰ δεῖ καὶ μελέτης. ἢ καὶ μάλιστα ἀλίσκονται κατὰ κράτος οἱ παλαιὸι ἀνδρες τὸ θυμὸν ὡς σύμμαχον ἀρετῆς, ἀπολάυνοντες ὅσον αὐτὸ καὶ κήσιμόν ὅστιν, ἐν τε πολέμῳ, καὶ νῆ Ἀλφειῶν πολιτείαις. καὶ τὸ πολὺ δὲ αὐτῶν, καὶ τὸ ἐπιπολαῖον ἐκκρίνειν καὶ ἐκβάλλειν τὴν ψυχῆς, ὅτι ὁρῶν τε καὶ πικρία δι' ὅσον θυμῷ λέγεται: At enim cura & industria aduersus ista opus est. quæ vel summa deprehenditur in iis qui Excandescunt, tanquam commilitonem Virtutis sumunt, fruentes videntesque quod in ea vile est, & in bello & in ipsa republica. Oportet autem secernere & eiicere animo, quod in ea nimium & redundans est, quod Ira & Acerbitas nominatur. Scripsit & Themistius De moderatione affectuum: cuius egregium huic rei locum in Stobæi Sermone I. vide: adde Agellium lib. XIX. cap. XII. ipsum Aristotelem II. Ethic. Nicom. & III. sparsim.

56. In præceptis.] In hac materie pluscula Aristoteles III. Ethic. cap. V. quædam initio in nostra potestate esse, quæ postea non sint. ut lapidem quem proieci, recipere & reuocare mihi non licet, at licebat non iacere.

CAP. VIII. 57. Seminibus.] Alias sensibus: sed illud præualeat. Intellegit primos ortus ira, & cum ea surgit: ac tunc resistendum.

58. Intrauit.] Simili imagine Hyperides: Ἀρχομένων δὲ τῶν ἀδικημάτων ἐμφερέσειν τὰς ὁδοὺς. ὅταν δ' ἀπαξ ῥιζωθῇ κακία, καὶ πάλαια γένηται, καὶ θάψῃ συσθροφός ἀρρώστια, χαλεπὸν αὐτῷ κατασβεσθαι: Incipientibus vitiis obstruendæ sunt viæ. cum vero semel malitia radices egerit, & inueterauerit; sicut coalita egritudo, difficilis est extinctu.

59. Sed affectus.] Libri scripti, & meus, ita præferunt: recte, si tamen disiungendi particula, peiusve, scribamus. Sententia est. non seorsum habitant affectus & animus, neque item ratio: sed animus hæc duo velut hospes excipit, modo rationi mancipatus, modo affectus. Mutatur cum illis: in melius, si ratio; in peius molliusque, si affectus.

occupauit. Vide Manuduct. III. Dissert. VII.

60. Si nihil.] Alterum membrum omittit. & profecto calumniari eum Peripatetici possint dicere. Nam illi fatentur aliquid agere, atque impetum & vires dare; sed modificanda à ratione. Sicut puer qui vocem tollit, aliquid agit; sed modos à pausario accipit: sic in affectu, & ratione,

61. Si infirmior.] Nec hoc argumentum firmum. multa imbecilla in auxilium fortioris aduocantur: imò pleraque auxilia (vel exemplo à militia) sunt talia.

62. Cum affectus.] Et hoc suggillem, ac fateor me in hac parte non esse Stoicum. Quid affectus? imò ratio & melior mens creberrime vincit affectum: & sine beneficio contrarij affectus. Si diducere libeat, res clara sit: nec nisi in contentione neganda.

CAP. IX. 63. Tormentis.] Ballistis, aut Catapultis. quæ, ut arcus, intenduntur ac remittuntur, pro arbitrio dirigentis.

64. Inquit Aristot.] Credo sequentia ex Aristotele ipso esse: in hodierno tamen alius querat.

65. Ut milite.] Proba comparatio, pro nostris Ambulonibus: etsi in Aristotele aliam reperio, nec minus aptam. Nam is iram cum Ministro comparat, aut Cane. quorum ille, priusquam mandatum domini plene audierit, excurrit ad peragendum; iste, priusquam consideret si amicus sit, quicumque pulsauerit ostium, latrat: talis, inquit, ira, quæ rationem, sed non plene semper audit. VII. Nicomach. cap. VI.

66. Signum rec.] Ex libris hoc est. & phrasis nota, sicut Vestis indutui, & plura.

67. Alio nomine.] Est verum. à modo transit in virtutem: sed affectus tamen fuit.

68. Nisi pares.] Negabunt, & iure, Aristotelei.

CAP. X. 69. Ad vitia conf.] Non dicunt hoc illi, sed affectus ad aliquem usum insitos volunt à Deo & Natura: is autem à Ratione indagatur, & eo deinde ducuntur. Sicut planta siluestres cultu meliores fiunt, sicut animalia doque rationantur & docentur: tale in istis.

70. Impatiens.] Nobiscum ita lege. Ita, inquit, si per naturam utilis: sed si per eam asper, & impatiens melioris imperij est; non est utilis dicendus, sed dumtaxat modo imposito, minus noxius.

CAP. XI. 71. Nisi ira.] Imò altera causa, inopia Disciplina.

72. Excipit.] Venabulo, est venatorium verbum, & notat expectare, subsistere, ferire. Curcius: Feram non excepit modo, sed etiam vno vulnere occidit. Spartianus in Caracalla: Excepit apros frequenter, contra leonem etiam stetit.

73. Tot Millia.] Circiter trecenta.

74. Germanis.] Notent in suam laudem, sed & in cautionem.

75. Non tegum.] Ita & Tacitus de iis: Nudi, aut sagulo lenes.

76. Non suffugia.] Sunt sane hodie, & caldaria illæ cellæ emolliunt asperam indolem, sed & minuunt virtutem. At de voce, suffragia libri plerique scripti habent: quod omnino probum. Suffragia, sunt auxilia, subsidia. quæ nobis commodant. sicut ij qui vocem & punctum. Valerius: Lætæ negotia diuina suffragatione fouentur. Ammianus: Suffragantes absolutionem lectiones. Suffragium ætatis, Suffragium temporis in legum libris. Suffragatores, commendatores. Capitolinus: Suffragatoribus non cito credit.

77. Asiæ Syr.] Non quod in iis locis belligerent Germani; sed quod isti iam, sub Principibus, inter Romana auxilia: quæ ex omnibus prouinciis colligebant, & in castris habebant.

78. Antequam legio.] Nam ita tunc moris, ut auxilia ordirentur fere pugnam: ingens victoriæ decus, citra Romanum sanguinem bellantibus, ait Tacitus.

79. Opportunos.] Obnoxios, cedi vinctique faciles.

80. Corporibus.] Tam magnis.

81. Opes ignot.] Olim, olim. nam imperij reliquiis in eam gentem translatis; mox & opes, & vitia.

82. Repetere.] O pulchre. quasi amissos igitur, in toga & sago. Ac vere perierant, nec nisi mole sua & fato aliquandiu hoc corpus stetit.

83. Fabius.] Ille cunctator.

84. Affectas.] Languidas, agras: imò pane ab Annibale confectas.

85. Tantum ausus.] Concurrere videlicet, & pugnando ulcisci.

86. Fortunam publ.] Id est, cum ea communicauit: & vidit Deos & fata tunc Romanis non aqua. Aliter, aspexit in consilio capiendo, tristem fortunam & sæpe aduersam, per quam vires exhaustæ; nec ultra iacturam vel leuem patiebantur, sine corporis totius interitu.

87. Occasionis.] Ita ex meo libro. Seposuit, inquit, ultionis cogitationes, vertit se tantum & intendit in fructum qui ex occasione dari poterat: carpere agmen opportune, comœatu prohibere, & siquid tale.

88. Tam Lentus.] Præter ingenium ira. Sed ubi lentus? in Sicilia desedit, cum pallio crepidisque in gymnasio obambulans: & quæ in Senatu ei obiecta, apud Liliū libro XXIX.

89. Multum diuque.] Annum fere & tres menses. Velleius.

90. Publicumque.] Tamquam indignum Romano nomine & magnitudine, tam lentum cum vna vrbe bellum.

91. Circumuallat.] Ambitu circiter quinquaginta stadiorum (sex miliarium amplius) vallo & fossa clausit.

92. Caderent.] Plerique omnes. virum quidem vnum superfuisse negat Florus: Appianus pauculos.

CAP. XII. 93. Pericula.] Democritus: φιλονεικία πασα ἀνόητος. τὸ γὰρ καὶ τὸ δυσμενὲς βλάττει. Contentio omnis imprudens. dum enim in hostis sui proxima intentata est, proprium commodum non videt.

94. Prouexit.] Longius iuit, sed consilio; non impetu.

95. Exsequar.] Id est, vindicabo, ulciscar. Ita loquitur De const. sapient. cap. x. atque ibi ego.

96. Præceptis fort.] Id est, verbis istis popularibus, vocis in inuidiam Stoica & robusta nostra præcepta.

97. Ad coronam.] A iudiciis publicis sumptū. ubi orator sæpe à iudice ad circumstantem populum se verbebat, cum

grata aut volentia illis diceret. Significat igitur, Theophrastum & Peripateticos, popularia ferere: & vulgum, quam sapientes, iudicem malle.

98. Idem faciunt.] Irriidet Theophrastum. Quid tu ais? irasci eos in suorum iniuriis: dabo tibi qui etiam in rebus minimis, & per delicias, irascantur.

99. Calida.] Inter epulas. solent enim aquam calfactam interponere, aut & cum vino miscere. Dixi abunde. Elector. cap. IIII.

100. Vitrum.] A ministro mensali.

101. Sparsus.] Nam calcem altiusculis vsi veteres: atque ij munduli, aspergebantur interdum ab aliquo improvide transeunte.

102. Pueri.] Aut potius, pueris.

103. Opponitur.] Ipsa sibi obstat. properando aut cadit, aut se tardat.

104. In sua non est.] Cicero IIII. Tusc. Quid est enim, quo non progrediatur ira? eodem, quo furor. Itaque iratos proprie dicimus exisse de potestate: id est de consilio, de ratione, de mente. Horum enim potestas in totum animum esse debet.

105. Nam & febres.] Plutarchus de febre etiam aliquid ad Iram aptat, sed paullo aliter: egregie tamen dictum. ponendum est. Iratus qui est, eodem modo fortis & strenuus dicitur, quo is qui febricitat, calidus. sic animus eius pulsu, tumore, atque agitatione distenditur. Belle, sed plane pro Stoicis. & sicut calor in febre, sed malus est, sic robur in ira, sed improbum. Plutarchus hac in Coriolano.

106. Genera val.] Lentos morbos solvunt, aut grauioribus superuenientes allevant.

CAP. XIII. 107. De tractum.] Mens liber, defectum. Ferri potest, magisque defectum.

108. Pugnationes.] Dictum ante, sed addatur & Tully istud è IIII. Academ. Iiacundiam ipsam, fortitudinis quasi cotem esse (veteres Academici) dicebant. Quid Linius? ab hac parte est, lib. XXXIII. de pugna cum Boiis? Ibi quantam vim ad stimulandos animos ira haberet, apparuit. Nam ita cædis magis, quam victoriæ auidi pugnarunt Romani, ut vix nuntium cladis hosti relinquerent.

109. Infantes.] Bono argumento ostendit, Iram fortium non esse: imo contra. De infantibus, Plato IIII. de Rep. dum docet distinctum à Rationali siue λογικῷ τὸ ὄντι θυμικόν, siue Concupiscibile esse. Καὶ γὰρ ἐν τοῖς παιδοῖς, inquit, τὸ γὰρ τῶν πρὸς ἰδίῳ, ὅτι θυμὸς μὲν, εὐθὺς γινόμενα, μετὰ ὅττι λογισμὸς δὲ ἐνίοι μὲν ἐμοὶ γὰρ δοκοῦσιν δὲ ποτε μετὰ λαμβάνειν, οἱ δὲ πολλοὶ ὅπως ποτε. Nā & in pueris hoc aliquis videat, qui, statim atque nati sunt, ira quidem pleni apparent; ratiocinationis vero, meo iudicio, quidam nūquam compotes fiunt, plerique autem bene sero.

110. Senesque.] De his infra, lib. II. cap. XIX.

111. Egri.] Ibidem, vide.

112. Inualidum.] Caussainfra reddetur. Menander porro in ipsam hanc sententiam:

Τὸ δ' ὄξυ θυμὸν τὸ το, καὶ λίαν πικρὸν,

Δείγμ' ὅστιν εὐθὺς πᾶσι μικροψυχίας:

At feruidum istud atque exasperans nimis,

Infirmittatis omnibus statim nota est.

CAP. XIV. 113. Irascatur malis.] Hoc Peripatetici senserunt, virtutis visiosisque irascendum esse: & utilem hunc affectum ad correctionem. Christiani doctores in eadem parte. & Lactantij Caput XVIII est libro De ira Dei, Sine ira peccatum non corrigi: ubi & Stoicos refutat. D. Ambrosius I. De officiis: Irascimini ubi est culpa, cui irasci debeatis. non potest enim fieri, ut non rerum indignitate moueatur: alioqui non virtus, sed lentitudo & remissio iudicatur. Bernardus in Epist. Non irasci ubi irascendum est, & nolle emendare peccatum, peccatum est. Plus vero irasci, quam irascendum est, peccatum peccato addere est.

114. Error.] Stoicum est. quorum istud dogma: Εἶναι δὲ ἀνοίας τὰς κακίας, ὡς αἱ ἀρεταὶ ὁτισημῶς: Esse peccata ignorantiam illarum rerum, quarum scientia virtus est. Itaque & virtutes, Scientias definiunt: & in præditos, Eruditos; appetentes, Studiosos appellant. Contra, in Vitiis.

115. Veniam des.] Ita Plutarchus quoque hanc iram coercet: Si illud Platonis, inquit, cotidie in aure nobis sonet, Annon ego sum talis? atque ita ab externis cogitationem intro flectat, & criminationibus metum misceat: non admodum improbitatis nomine alios oderit, cum venia sibi opus esse cognoscat.

116. Respiciens testem.] Id est, hactenus se innocentem potest dicere, si clam & in secreto peccauit, quasi nota non sint, quarum numen est consciuum: & satis, homines nescire aut falli.

117. Mittem & pac.] At Plato ecce utrumque adfectum miscet, & Iram & Mansuetudinem. De Legibus, v. θυμοειδὴ μὲν χοὴ πᾶντα ἄνδρα εἶναι, πρῶτον δὲ ὅτι μάλιστα. τὰ γὰρ τῶν ἄλλων χαλεπὰ καὶ δυσίατα, ἢ τὸ πρῶτον αἰνίατα ἀδικήματα, οὐκ ἐστὶν ἄλλως σκευθῆναι, ἢ μαχόμενον καὶ ἀμυνόμενον νικῶντα, καὶ τὸ μὴ δὲν ἀνιέναι κολάζοντα. τὸ δὲ ἀνευ θυμοῦ γενναίᾳ ψυχῇ πᾶσα ἀδύνατος εἶναι. Deinde paullo post. Ελεῖν δὲ τὸν μὲν ἰσχυρὰ ἔχοντα ἐγχεῖν, καὶ ἀνείρηντα τὸν θυμὸν πρᾶττειν, καὶ μὴ ἀκραιχολῶν ταυταίκεως, πικρὰ νόμον διατελεῖν. τῷ δὲ ἀκραιπρῶς, καὶ ἀπὸ θαυμάσιος πλημμελεῖ καὶ κακῶς, ἐφίεσθαι δεῖ τὴν ὀργήν. διὸ δὴ θυμοειδὴ πρέπειν, καὶ πρῶτον σκάσσειν φάμεν εἶναι δεῖν τὸν ἀγαθόν. Oportet iracundum quemuis virum esse, & maxime etiam mitē. Aliorum enim peccata grauiora & curatu, difficilia, aut prorsus insanabilia, non aliter licet vitare aut tollere, quam pugnando, resistendoque vincere, & sine remissione punire. Hoc autem sine generosa quadam ira, nullus animus fecerit. Et mox: At contra misereri eius ius fasque est, qui sanabilia habet; & cohibentem iram, mansuetius agere, nec muliebriter ad extremam illam insurgere, atque in ea acerbe perseuerare. Qui autem sine modo & remedio prauus malusque est, in eum iram licet liberius laxare. Propterea dixi, & iracundum & mitem varie virum bonum esse debere. Hæc pluscula transcripsi, quia ad totam materiem hanc faciunt, & veteris Academia sensum reuelant: quem noster varie tangit.

CAP. XV. 118. Quæ contingunt.] Id est, contagione nocituri, malitiam in alios transfusuri.

119. Vno modo pos.] Ex Eusebio philosopho Stobaeus adfert: Αγνοεῖ δὲ τὸ μέγιστον, ὅτι καὶ ὁ θάνατος αὐτὸς τῶν πάντων τῶν πρώτων δικαιωμάτων, ὅς κ' ὡς τε χαλὸν ἐπεπιμύθη, ἀλλ' ὡς ἐσχατον, καὶ ἐν φαρμακῇ λόγῳ, καὶ τῶν ὁδυνάμενων τῆς κακίας ἐλευθερωθῆναι. ὅπως, ἐπεὶ δὴ ἔχ' οἷα τε ἡνάλως, τὰ τῷ γένει τῷ πρὸς τῷ ἀπολυθῆναι τὸ ἐνταῦθα δέσιμον, αὐτῆς πορεύσασθαι φύσιν: Ignorat vero quod maximū est, quod nec ipsa mors ab iis qui primi iura constituerunt, quasi malum aliquod impositum decretumque sit: sed ut extremum, & in medicinæ loco, aduersus eos qui liberari à malitia non possent. Ut quoniam alia ratio non esset, hac via saltem, absoluti vinculis, eam effugerent. Quae pulchra, & gemina isti sunt, itemque mox legendis.

120. Sibi eripio.] Circumfert se, prauum & pestilentem: eripio talem animum cum ipsa anima, & corpus vacuum relinquo.

121. Si debiles.] Satis hoc crudum, sed commune & receptum. neque monstrat tantum, ut praemisit; sed debiles, imo, & qui iam nimij aut oneri parentibus essent, abiciebant siue exponebant. Itaque non superflua haec verba sunt, aut falsa, ut quidam censent: tantum pro mergimus, videndum an non verius, abiicimus. Certe libri quidam, abigimus, habent. Vide Centur. 1. ad Belg. Epist. LXXXV.

122. Socrates.] Lactantius Archyta tribuit, De ira Dei, cap. xviii. Idem Hieronymus in Ioëlem: Recte illud laudatur Archyta, Tarentini, qui cum villico suo iratus esset, Iam te, inquit, caderem nisi iratus essem.

CAP. XVI. 123. Non contineb.] Imo vero legendum sine negatione (Grutero quoque visum) consensu librorum. Distingue autem: sanari: ignominia contineberis. Tibi fortius, &c. Seneca sex gradus facit coercendi, Admonitionem priuatam, Publicam, Ignominiam, Exsilium, Carcerem, Mortem. De ignominia, notum satis Romano ritu, Censores ea notasse, & ordine mouisse.

124. Causa, peccare.] Quos non voluptas tantum aut illecebra peccati, sed ipsum & infamia eius, delectant.

125. Moris quæris.] Hac illustrent ista Jamblichi, paria sententia: καὶ ἂν τῷ ὑποπύῳ βέλτιον τὸ καίεσθαι τῷ διαμένειν. ἔτι καὶ τῷ μοχθηρῷ τὸ τεθνάναι τῷ ζῆν: Sicut suppurato melius est vri, quam sic manere; ita improbo mori, quam viuere.

126. Vnum bonum.] Boethius in Consolatione: Feliciores esse improbos supplicia luentes, quam si nulla eos iustitiæ pœna coerceat.

127. Occidere.] Stoico, sed & Romano sensu. si quis in summis miseriis, sine spe euadendi; si hostis impotens instat, & moriendum alieno arbitrio, vel ludibrio; seruus, cliens, amicus manum commodat, & per miserationem tollit. Valet autem hic Interim, Interdum.

128. Aut domum diuitis.] Miror à Mureto omissa. neque enim superfluum, & libri omnes hic ponunt. Aspectus est ad numerum seruorum, qui in domo diuitum illo æuo neque cohortes solum erant, sed legiones, ut Plinius loquitur: ergo in tali numero multi & varie ægri, nec immerito cum Valetudinario iungit.

129. Peruerfa.] Interpretatur Muretus, Magistratus cum ciuem condemnaturi essent, prætextam posuisse, eamque peruersam induisse, id est, partem eius floridiorem (ita loquitur) ac nitidiorem introrsus ad se vertisse, mororis significandi gratia. Hæreo an assentiar; et si acutè, ad vocem aspicienti & adherenti. Sed puto simplicius veriusque, Prætores & qui iudicio præsidebat, iam sententiam laturum posuisse prætextam: & in tunica sententiam tulisse, vel etiam in alia toga, sordida & pullata. Valerius, de C. Mario, lib. ix. Cum M. Ciceronem, quid iudicium cogebar, ponentem prætextam vidisset, misit ad eum qui diceret, se non damnatum, sed reum periisse. ac protinus iudario, ore & faucibus coarctatis, incluso spiritu, pœnam, morte præcurrit. Et sane Peruerfus, non est Inuerfus simpliciter, sed male & præposterè versus, immutatus. Itaque peruerfa vestis, indecens, aliena magistratus: qualis est seruilis aut funesta. Enimvero solenne in luctu Senatoribus latum clauum deponere, magistratibus prætextam. Tacitus, in Germanici funere: Sine insignibus magistratus. Lucanus, in Instansio:

--- nullos comitata est purpura fasces.

130. Classico.] Ita factum quoque, veteri admodum more, ubi ciuis in capitis discrimen vocabatur. Classicum ante eius ostium, in arce, intra & circa muros canebar: ut populus conueniret, & tristis spectaculo atque exemplo interesset. Ego in Com. ad Tacit. lib. ii. Ann.

131. In tribunal.] Hac adspexit Lactantius, cum refutans Stoicos, fatetur tamen iudicem posse, sub cuius oculis facinus non admittitur, immotum sententiam dicere: non idem in aliis, præsertim à quorum domesticis aut subditis peccatur, Vide c. xviii.

132. Vultu legis.] Reiciunt alij, & vultu leni substituunt. At cum meus & scripti teneant: non moueo. atque adeo Seneca firmare mihi videtur, in verbis mox sequentibus: Quid enim videtur lex irasci his quos non nouit? illius itaque sumendus est animus. Sicut hic animum legis sumi vult, ita illic vultum. Et quid hoc est? de lego & iustitia quasi re animata, & ut graui seueraque virgine, loquuntur aut scribunt: maneat hæc imago, & facilis interpretatio.

133. Solennia verba.] Quibus sententia concipitur, & qua de tabella pronunciat. Legitima verba appellantur Controu. ii. libri ix. Possunt etiam referri ad hæc sequentia, Lege age.

134. Seuera.] Nulli scripti habent, sed leni: cur mutemus, non video. nam vult mixtum aliquid in voce esse, neque minax & asperum, sed leniter seuerum.

135. Agi iubebo.] Plena verba, Lege age licetor: Linus, Seneca, alij. Sed et compendio, Agelictor. quæ post sententiam recitatam pronunciabantur: & tristibus abstinentes, non dicebant, Cæde, Occide, Affige: sed Lege age, siue, ut in Valerio, Iure age. quod est, secundum legis scita, hunc tolle, hunc verbera. suspende.

136. Parricidam.] Meus addit, parricidam per iudices in suam. non probo.

137. Culleo.] Sacco coriaceo. Vide de Clem. i. cap. xxiii.

138. Militare.] Quod illud? Fustuarium? an & Gladium intellegit? Nam quamquam præcessit de ceruice præcidenda, tamen hoc ad Securius potius referatur: et pœna gladij, militaris omnino erat. Docui ad xv. Ann. ab. Taciti. Attamen ego, ex filo sermonis hic legi malle, militarem. Siue noxium parricidam, militaris loci hominem siue proditorem occidi iubebo: in variis suppliciis, idem ero, seuerus sine ira, lenis sine remissione.

139. Tarpeio.] *Quod veteri magis republica, quam Principum imperio receptum: tamen neque tunc omnino destitutum, Tacitus docet in P. Pituanio Mathematico, & Sexto Mario incesti damnato: quorum uterque saxo deiectus. Porro ad hæc Seneca, Claudiani locus aptus, in Panegyrico Malliano:*

Seruat inoffensam diuina modestia vocem,
Temperiem seruant oculi, nec lumina feruor
Asperat, aut rabidas diffundit sanguine venas,
Nullaque mutati tempestas proditur oris.
Quinetiam fontes expulsa corrigis ira,
Et placidus delicta domas. nec dentibus vnquam
Instrepis horrendum, fremitu nec verbera poscis.
Qui fruitur pœna, ferus est, legumque videtur
Vindictam præstare sibi. cum viscera felle
Canduerint, ardet stimulis, ferturque nocendi
Prodigus, ignarus causæ. Dis proximus ille est,
Quem ratio, non ira mouet. qui facta rependens
Consilio punire potest.

Vbi nota, legum vindictam dici: aspectu ad vocem, Age lege. Qui autem, inquit, fruitur, id est delectatur pœna (nam Frui est, cum gaudio uti) is vindictam sibi præstare, & sua causa, non legum punire videtur.

140. Vulnus sanatum.] *Ipse affectus domitus, & pars ea consanuit.*

141. Cicatrix.] *Primi affectuum motus, & irritamenta. Videsis Manuduct. III. Disser. VII.*

142. Retro egit.] *Mutare propositum & quasi cursum fecit.*

143. Concepti.] *Ita legendum ex libris, & ipsare: non excepti. Duo genera ventorum Aristoteles, siue auctor libelli De mundo, facit: quæ reddam, Apuleio vertente: Ventorum binæ sunt species. Qui facti è telluris halitu constant, Terrigenæ nuncupantur: at illi qui excutuntur è sinibus, Eñcolpiæ Græce nominati. Consimiles his haberi oportet eos, qui de fluminibus, lacubus, & stagnis. De iisdem fusc noster v. Quest. Natur. ca. VIII. & XIV. Ergo concipiuntur gignunturque ex aquis.*

144. Sine pertinacia.] *Impetum habent, sed breuem nec duraturum. Seneca dicto cap. VIII. notat hos Aquaticos ventos, nocte concipi, circa lucem erumpere, sed vix ultra matutinum flare. Nam, inquit, omnis illorum vis conspectu solis exstinguitur: etiam si vehementiores flauere, circa medium tamen diem relanguescunt, nec vnquam vsque in meridiem aura producitur.*

145. Infracta.] *Ita feci, cum scripti & antea editi haberent, ira fracta.*

146. Dentes.] *Aspidi & serpentibus (ait Plinius) duo dentes in supera parte, dextra læuaque, longissimi, tenui fistula perforati, ut scorpionum aculei, venenum infundentes. Non aliud hoc esse, quàm fel serpentium, & inde venis sub spina ad os peruenire, diligentissimi auctores scribunt.*

147. Citerius.] *Interius, citra metam.*

148. Aduocationem.] *Phrasis crebra in Seneca, Dare, aut petere aduocationem: significat moram, & tempus deliberandi. Dico Consol. ad Marc. cap. x.*

149. Securior.] *In reo. quem & sequentes nota spectant.*

150. Aduocatio.] *Aduocati, qui amico præsentiam operamque commodant.*

151. Ambitiosior.] *Splendidior, frequentior.*

152. Fauor pop.] *In reum.*

153. Cn. Piso.] *Credo ipsum esse, qui Syria præfuit sub Tiberio, & causa mortis putatur Germanico fuisse. Nota, quæ hic Seneca insigniuit, prauum & rigidum fuisse; conuenit cum iis, quæ Tac. II. An. Cn. Pisonem, ingenio violentum, & obsequij ignarum, insita ferocia à patre Pisone.*

154. Prauus.] *Proprie, non rectus, distortus.*

155. Duci.] *Ad supplicium. ita enim ἀπαλῶς loquuntur.*

156. Ex commeatu.] *Commeatus, est facultas tempusque præscriptum commeandi & remeandi. Plerumque in militia usurpatur, ut hic. Vide Epist. LIV. initio.*

157. Exhibebat.] *Jurisconsultus: Exhiber, qui præstat eius rei, qua de agitur, præsentiam.*

158. Extra vallum.] *Sicut in urbibus, extra portas damnati ducebantur.*

159. Cervicem.] *Vides militare supplicium, de quo paullo ante.*

160. Centurio.] *Isti supplicij præerant: etsi Roma, & in Prætorij cohortibus, sape Tribuni.*

161. Præpositus.] *Supplicij exactor Tacito.*

162. Speculatorem.] *Genus militum, quod iterum nominat de Benefic. III. cap. xxv. Milites autem rem pœnalem fere administrabant: ac vide, si vis, de Speculatoribus quæ scripsi ad 1. Histor.*

163. Innocentiam.] *Quam amiserat, innocentem damnando.*

164. Militem.] *Ita meus, commodo sensu. At Pinciani & Gruteri codices plerique, militi: quod pane est, ut præferam. Militi, damnato nempe, qui videbatur nocens, nec erat.*

165. Occiderat.] *Non occisus erat à speculatore.*

166. Perierat.] *Vt putabatur, in commeatu.*

167. Centurionem.] *Mirum & prauum exemplum. tamen notetur serio, etiam tunc disciplinam illam sic rigidam castrorum fuisse, & ob minima delicta, mortem in pœna.*

168. Tecta.] *Vt in Sp. Melio, aliisque factum.*

169. Nomina.] *Vt in Manlij Capitolini pranomine, quod posteri vetiti ferre.*

170. Scindentem.] *Vi adhibita frangentem, quod solet in dolore, aut ira.*

171. Scindebantur.] *Nempe damnatorum. Is quippe licitor vestimenta contemptim & rapide auferebat, lacerabat, & sic verberabat. Liuius VI. Fabius fidem militum implorans, lacerantibus, vestem licitoribus, ad*

trarios se recepit. *Valerius de eadem re*: Rutilianum scissa veste, spoliatoque corpore. *Tacitus*: Protractum ē tentorio, scissa veste, verberant.

172. Affligere.] *In terram iacere, ac frangere.*

173. In columnas.] *Hoc quoque iratorum, & indecore se gerentium. ut Capitolinus de Maximino*: Iaciebat se in parietes, nonnunquam terræ se prosternebat. *Item*: Incurrere in parietes, vestem scindere videbatur. *Suetonius de Augusto, in clade Variana*: Adeo namque consternatum ferunt, ut caput interdum foribus illideret.

174. Femur.] *Item in indignatione. Cicero in Bruto*: Non frons percussa, non femur. *Fabius inter gestus oratorios recenset.*

175. Summo animo.] *In extrema quasi eius cute. non insedit, aut penetravit.*

176. Afficiet.] *Ipsū afficiet, aut movebit. Quidam tamen libri, malo afficiet: quod esset, pœna & damno, Comicorum sermone.*

177. In omni.] *E Platone hæc sumpta, ix. De Legib. Οὐ γὰρ ὅτι κακῶ δίκη γίνεσθαι ἐδεμύα, γιγνομένη καὶ νόμον. Δοιοὶ δὲ γὰρ τὸν ἀπεργάζεσθαι σχεδὸν ἢ γὰρ βελτιονα, ἢ μοχλῆρότερον ἢ τὸν ἐξ ἐλπίδας τοῦ τὴν δίκην παρὰ σφόνδα. Non enim mali inferendi causa supplicium ullum est, quod leges quidem instituerunt; sed ē duobus alterum efficit, vel meliorem, vel minus prauum eum, qui pœnas dedit. Addit & de morte deinde, in desperatis & insanabilibus: δίκη δὲ τῶ τοῖς θάνατος, ἐλάχις τὸν τῶν κακῶν: Pœna talibus mors esto minimum malorum.*

178. Ut Plato ait.] *Ipsa hæc verba & sententiam Lactantius usurpat, De ira Dei, cap. xviii. Adspicit autem certo ad Platonis hunc locum, ē libro xi. De Legib. Δίκην δὲ ἐκαστος ἐκαστῶ τῶ κακουργήματι σὺφρονιστὸς ἐνεχῶ. Συνεπομένην τὸν σφόνδα. & paullo post: ὅτι ἐνεχῶ τῶ κακουργήματι διδῶς τὴν δίκην (ὅτι γὰρ τὸ γεροντὸς ἀγαθὸν ἐστὶν ποτὲ) τῶ δὲ εἰς τὸν αὐτὸν ἐνεχῶ χρόνον ἢ τὸ παραπαν μισῆσαι τὴν ἀδικίαν αὐτὸν τῶ & τῶς ἰδὸν τῶ αὐτὸν διχάζεσθαι, ἢ λωφῆσαι μέρη πολλὰ τῆς τοιαύτης συμφορῆς. Pœnam cuique maleficio, quisque luat, & sciat emendationis gratia adherere. Et mox: Non enim perpetrati mali causa pœnas dat (quippe factum infectum neutiquam reddetur:) sed ut in futurum tempus & ille ipse qui deliquit, & ij qui pœnas dantem spectarunt, in totum iniustitiam oderint; aut certe leuentur minuanturque mali huius partes. Hæc Senecam in mente habere, verba consequentia docent, Reuocari enim præterita non possunt: quæ ipsa hic in Platone.*

179. Non tantum.] *Fortasse, Non tam.*

180. Tristitia.] *Sic appellat tetricum illud & asperum in vultu gestuque. Vide Nonium.*

181. Vternosi.] *Alias, ventosi: sed illud fideliores libri habent. Vternosi igitur, vieti, vetustate aut verno agri. De ipsa re, vide lib. ii. cap. xix.*

182. Sullano sæc.] *A quo autem scriptam? Cicero aliquoties ipsa verba citat, auctorem non laudat. Vidi qui Ennio tribueret: sed sanè vetustior ille seculo Sullano. Puto Attij esse, qui sub hoc æuum vixit, & Atreum Tragediam dedit. Ab eo autem hæc pronunciata, Cicero ostendit i. De Offic. Vt si Æacus aut Minos dicerent, Oderint dum metuant, indecorum videretur, quod eos fuisse iustos accepimus: at Atreo dicente, plausus excitantur.*

183. Nec amari.] *Cum metu comite.*

184. Magis.] *Ea vocula scripto meo abest. & certum, veteres sæpe omisisse, & intellectam voluisse. In nostro Seneca vel viginti exempla.*

185. Obstreperet.] *Tonaret.*

186. Comestatio.] *Haud muto. suggero tamen, nec male Commissio lectum iri. Nam de spectaculis & Pantomimis agitur: ac sæpe ista vox in alteram mutauit.*

187. Parum certis.] *Quia ipsum illud scelestum caput non tangerent.*

188. Ad pugnam.] *Dio Cassius scribit, eum machinam excogitasse, qua tonitribus obstreperet, ac contra fulmina fulminaret: ac quoties ea decidissent, lapidem vicissim eiacularatur, & in cælum emittebat, cum voce, quæ hic sequitur.*

189. Missione.] *Ita alij: & Muretus ad gladiatores refert, quasi vellet pugnam hanc non habere missionem: id est, ut alter eorum caderet. Acute, & omnino firmat ipse Homericus versus, Tolle me, aut ego te: quam alia paullo sententia pronunciatur ab Æace ad Ulysem, Iliad. ψ. versu 724. Vide. Meus tamen codex, sine omissione: recte, si refers ad vocem ipsam dictumque assidue iteratum.*

190. Sustineri.] *In lectis, sellis, vehiculis, an & in pauimento tali?*

191. Auro regi.] *In lacunaribus, atque etiam tectis.*

192. Transferre.] *E montibus plana, ē planis montes facere. Item, ubi terra fuerant, auctis iis translatisque, maria inducere.*

193. Concludere.] *Ad piscinas.*

194. Præcipitare.] *Alibi sistere, & ex alto deim demittere, ut strepitum murmurque gratum redderent.*

195. Suspendere.] *In adium tectis: ubi iam viridaria disponebant. Vide Epist. cxxii.*

196. Prouinciarum.] *Id est, agros tam latos finesque habet, ut prædia eius, prouincia sint. Vel ita varie sparsos, ut prouinciatis possideat: & nominibus ita Prouinciarum, Villas suas distinguat. Nam sequitur de latis finibus, sub singulis Villicis. Vide Admiranda nostra lib. ii. cap. xv.*

197. Sub glad.] *Ita insanit libidine uxor, ut mariti gladium contemnat, & excipiat deprehensa.*

198. Vno nomine.] *Ut singulis annis Consulatus aut magistratus gerat, nec locum aliis relinquat. Plinius, de Domitiano: Qui continuis Consulatus fecerat longum quemdam & sine discrimine annum.*

199. Titulos.] *Statuas, inscriptionesque.*

Cap. I.

HI libri ut pleraque huius scriptoris, ita mutili decurtatique sunt, ut iusta prope causa fuerit graviter ijs irascendi, quorum id negligentia contigit, nisi ipsimet irasci nos vetarent. Feramus hanc quoque iacturam equo animo: & ex ijs quæ supersunt, quæ nobis usus sint, studiose colligamus. Novatum hunc Senecæ fratrem fuisse, sunt qui suspicentur: & ego ab eorum sententia non abhorreo.

Feruens cupiditate:] Ita melius puto, quam, ut in alijs, fruens.

Vltionis secum multa tracturæ:] Magnas strages, magnas ruinas daturæ. Hic quoque coniecturæ aliquid datum est. Alij enim libri habebant tractare.

Iram dixerunt breuem insaniam:] *μαρίαν ὀλίγον χρόνον*. Horatius: Ira furor brevis est.

In quod cœpit pertinax.] *ἐμμεδὲς ὅππῃ ὀρῶσσι*. ut Timon in Sillis de Anaxarcho dixerat.

II.

Iam vero.] *Εὐκὺς*que docuit, quam fœda ac turpis sit ira: nunc, quæ damna hominum generi importet.

Tanquam aut curam.] Non est dubium, quin hoc loco multa desint. In quibus, quantum è sequentibus manifesto perspicitur, desinierat iram exigendæ pœnæ cupiditatem. Deinde argumentatus erat aduersus eam definitionem: & inter cetera argumenta illud quoque posuerat, quod populus interdum gladiatoribus ignaue se gerentibus irascitur: à quibus tamen nullam iniuriam accepit, ut propterea pœnam ab eis exigere velit. Respondet autem Seneca, illam non esse veram iram, sed tantum quandam inanem iræ similitudinem. Hac ipsa de re ita Cicero pro Milone. Etenim si in gladiatorijs pugnis & in infimi generis hominum condicione atque fortuna timidos & supplices, & ut vivere liceat, obsecrantes, etiam odisse solemus: fortes & animosos, & se acriter ipsi morti offerentes seruare cupimus: eorumque nos magis miseret, qui nostram misericordiam non requirunt, quam qui illam efflagitant: quanto hoc magis in fortissimis ciuibz facere debemus?

III.

Irascimur, inquit.] Alterum argumentum aduersus eandem finitionem. Pœnam exigere non cupimus ab iis qui nos laesuri sunt, sed ab iis tantum qui laeserunt. Irascimur autem etiam ijs qui de nobis ledendis cogitant, quamuis nondum laeserint. Non est igitur ira cupiditas pœnæ exigendæ. Respondet, eos qui ledere nos cupiunt, animo iam & cogitatione ledere.

Vt scias, inquit.] Tertium argumentum. Nemo usque eo infirmus est, ut vel potentiſſimo non irascatur. Neque tamen sperat, nisi plane desipiat, se ab eo pœnas exacturum. Aliud igitur est irasci, aliud pœnam concupiscere. Duplex hic responsio est. Nam & multa capimus quæ non speramus: & in tanta rerum humanarum inconstantia sperare pœnam etiam infirmisſimus à potentiſſimo potest.

Primum diximus.] Vbi dixit, si nihil deest? Sed iam supra monui, multa desiderari.

Concupiscunt autem homines & quæ non possunt.] Quæri potest, verum ne sit quod hic dicitur, concupiscere homines etiam ea quæ non possunt, an id sanæ menti hominibus usu venire non possit. Aristoteles quidem libro secundo rhetoricorum videtur aliter sentire, quam Seneca. negat enim quenquam cupere ea quæ se consequi non posse opinetur. Verba ipsius hæc sunt. *Οὐδεὶς δὲ τῶν φαινομένων ἀδυνάτων, ἐφίεσσι αὐτῶν*. At Aristoteles loquitur non simpliciter *ἐφί τῶν ἀδυνάτων*, sed *ἐπὶ τῶν φαινομένων ἀδυνάτων αὐτῶν*. Fieri autem potest, ut iratus quis concupiscat ea quorum compos effici non potest: cum tamen ipse ira occacatus aliter opinetur: aut certo interea non cogitet, fieri illa possint an minus. Non pugnant autem hæc: neminem cupere ea quæ se nullo modo putet consequi posse: & multos cupere ea quæ consequi non possint, cum aut ipsi errore ducti aliter de ijs iudicent, aut interea non cogitent talia esse. Sed nōne plena vita exemplorum est, multa cupere homines, quæ sciunt nullo modo fieri posse?

Nunc ego Triptolemi cuperem conscendere currus,
ait Ovidius: & alio loco,

O vrinam subito fieri mea munera possem.

Ita igitur excors erat, ut id putaret posse fieri? Quin etiam grauissimus philosophorum Plato, in quibusdam versibus, ait se cupere fieri calum: ut pluribus oculis intrueretur in eum quem libenter videbat. Et Anacreontis aliorumque poetarum multa consimilia vota sunt. Sed animaduertendum est in primis ipsum loquendi genus, quo in talibus utimur. Nemo enim sanus ita dicit, Cupio volare; aut Cupio fieri annulus: sed Cuperem volare, Cuperem hoc aut illud fieri. quæ oratione non id significatur, cum qui id dicit, simpliciter cupere, sed quid cuperet, si id quod dicit, fieri posset. Vellem, dij immortales fecissent, ait Cicero in deploranda Sulpicii morte, ut viuo potius Ser. Sulpicio gratias ageremus, quam honores mortuo quæreremus. Muta: ubi est vellem, ut sit volo, ceteraque huic verbo consequenter. Insani hominis oratio videbitur: quæ nunc pietatis humanitatisque plenissima est. Intelligendum est illud quoque, verbo cupiendi aut concupiscendi nonnunquam significari simplicem quandam animi, sine villo conatu, motionem: ut, cum dicimus, Cuperem ita esse: aut, Vrinam ita esset: atque hoc modo cupere dicimur etiam ea quæ fieri non queunt: & inde ait Aristoteles tertio ethicorum, voluntatem esse etiam *τῶν ἀδυνάτων*: Interdum adsignificari eo verbo etiam conatum quendam & studium ac contentionem animi ad efficiendum id quod concupiscitur, & hoc sensu nemo unquam sanus ea quæ se nullo modo præstare ac consequi posse intelligeret, concupiuit.

Cupiditatem doloris reponendi.] *τὸ ἀντιλυπησθαι*.

Sed dicendum est feras ira carere, & omnia præter hominem.] Est & hæc una de admirabilibus illis Stoicorum sententijs, feras non irasci, sed tanquam irasci, non metuere, sed tanquam metuere: nullum denique esse in eis animi πάθος, sed tantum impetus quosdam eorum similes. πάθος enim esse auersionem quandam à ratione. quare in quibus ratio non esset, in eis ne pathos quidem esse posse. Disputantur quadam aduersus hanc sententiam à Galeno in libris de decretis Hippocratis & Platonis.

Regium enim illud.] *τὸ ἡγεμονικόν*. quod statim vocat principale.

IIII.

Apud Græcos.] Alij enim dicuntur proprie ὀργίλοι qui cito irascuntur, cito placantur: alij ἀκρόχολοι, alij πικφοί, alij χαλεποί. Vide Aristotelem quarto Ethicorum.

Quædam sæua manu, verbis parciores.] Inepte in aliis libris, quædam sede manent. Hac emendatio, ut alie pleraque, ex optimo & vetustissimo libro Siculo est.

Quarundam rerum initia.] Hac de re vide Aristotelem capite quinto libri tertij ethicorum.

Phrenesim.] Scio Græce dici φρενῖτιν, sed in omnibus cuiusque generis Latinis veteribus libris scriptum video phrenesim, & phreneticus, non phreniticus. Et tamen olim quidam plane phreneticus, siue, ut ipse dici malebat, phreniticus, cum quendam Varronis versum ita edidisset, ut repereram,

Phrenetici, septem trionum filij:

clamabat, omnes qui ita scriberent, & Græci & Latini sermonis imperitos esse: in me, quasi primus ita scripsissem inuehebatur: ridente me, & cum homine ad conuiciandum exercitatisimo certamen refugee. Non debet autem cuiquam aut mirum aut nouum videri, in voce peregrina, quam veteres Latini sibi vtendam sumerent, unam litteram mutatam esse. Illi, quæ erat apud Græcos ὕλη, non syluam aut suluam, sed siluam fecerunt: idem littera η in diphthongum mutata, lcanam dixerunt, quæ illis fuerat σκῆνῃ neque tropæum, sed trophæum, neque hyemem, quamuis erat ab ὕ, sed hiemem vocarunt. Nilum, Melonem, Ganymedem, Catamitum, Odyssea, Vlyxem, Æanta, Aiace, nominarunt: & talantum noluerunt, quod erat τάλαντον: talentum maluerunt. Sed apud insanos, & in eo quod semel dixerunt obstinatos nihil momenta rationum valent.

Metus ex puido fecit audacem? Ouidius de Anna sorore Didonis loquens:

--- audacem fecerat ipse timor.

Inualidum omne natura querulum est.] Idem docet Aristoteles secundo rethoricorum.

Quis enim cui medetur, irascitur? Valde huc pertinere mihi videtur id quod de Demonacte memoria proditum est, cum nunquam visum esse clamantem, aut immodica contentione vtentem, aut indignantem, ne tum quidem cum obiurgandus aliquis erat. Sed peccata quidem acerbè reprehendere, is autem qui peccasset, ignoscere solitum: cum diceret, se id medicorum exemplo facere, qui morbis quidem medentur, ira autem aduersus eos qui egrotant, non vtuntur.

Et per tua alienaque volutato supplicia.] Ita in Siculo: nisi quod pro volutato erat volutate. Alij libri misere hic deprauati erant.

Peruersa induenda magistratui vestis.] Prætextati, ut notum est, incedebant magistratus. sed cum ciuem quempiam capitis damnaturi erant, ponebant prætextam, eamque peruersam induebant, id est, partem illius floridiorem ac nitidiorem introrsus ad se vertebant; meroris significandi gratia. Valerius Maximus de C. Macro: Dum sententiæ dicerentur, in mœnium conscendit, inde cum M. Ciceronem qui id iudicium cogebat, prætextam ponentem vidisset, misit ad eum qui diceret, se non damnatum, sed reum periisse: nec sua bona hastæ posse subiici. Ac protinus sudario quod forte in manu habebat, ore & faucibus coarctatis incluso spiritu, pœnam morte præcurrit. Ponentem videlicet prætextam, ut eam peruersam indueret quod signum erat imminentis damnationis.

Et conuocanda classico concio est:] Ad incutiendum terrorem. Seneca pater: Ascendit prætor tribunal, inspectante prouincia. Noxiæ post terga ligantur manus. Statim intento ac tristi omnium vultu, fit à præcone silentium. Adhibentur deinde legitima verba. Canitur ex altera parte classicum. Tacitus libro secundo annalium ab excessu D. Augusti: In P. Marcium consules extra portam Exquilinā, cum classicum canere iussissent, more prisco animaduertere.

Et agi iubebo.] Sumptum à victimario, qui sæpe iterabat, Agon? neque percutiebat victimam donec agere iussus esset. Ouidius:

Semper, agat ne, rogat: nec nisi iussus agit.

Ita igitur agendi, aut lege agendi, verbum sumebant & in suppliciis. Seneca pater: Etiam quibus animaduertere in damnatos necesse est, non dicunt, occide: non, morere: sed, lege age. Crudelitatem imperij verbo mitiore subducunt.

Sine ira.] Congruit cum dicto demonactis, quem cum quidam, qui ab Imperatore exercitui & prouincia præpositus erat, interrogasset, quomodo optime imperare posset: Si ira carebis, inquit: & si pauca loqueris, multa audies.

Aduocatio ambitiosior.] Aduocationem vocabant, tempus, quod interdum dabatur à iudice, in qui ad causam suam tuendam non satis instructi erant, aduocandorum amicorum causa, quorum consilio & auxilio vterentur. Cicero: Omnibus vnde petitur, hoc consilij dederim, vt binas aduocationes postulent. Hic noster libro sequenti: Vtique parti dares aduocationem, dares tempus, nec semel audires, Ita enim legendum, non, vt vulgo, actionem. Idem tertio horum librorum: Si in hoc petita erit aduocatio apparebit, iudicium esse, non irā, & paulo post: Dum conspiciamus, dum nostri sumus aduocemus.

Nemo prudens.] Platoniscum. Si certo constare posset, neque eos qui peccarunt, neque alios eorum impunitate permotos, postea peccaturos esse, pœna cessaret.

Sine missione.] Ea lege, vt alter cadat. Apuleius. Hodierna pugna non habet missionem.

H.M' ANAEIP', H E Γ Ω Σ E.] Anni sunt amplius triginta, cum hic locus ita à me restitutus est. In libro autem Siculo ita plane omnibus litteris scriptum est. Legitur & eodem modo apud Dionem.

P I N C I A N V S.

AD conspectum æqui verique inhabilis.] Dispectum scribendum, non conspectum, ex vetere lectione. CAP. I.

Flagrant & micant oculi.] Eadem, flagrant, emicant oculi.

Alium inter sacra mensæ ira percussit:] Exemplar Facundi & Primitiui, & plerique alij codices, iura legunt, non ira.

Celebrisque spectaculum fori.] Mallem legeretur, celebris ve spectaculum fori.

Tanquam aut curam nostram deferentibus, aut auctoritatem contemnentibus.] Desideratur verbum dijs, ex antiquis exemplaribus, vt sit, tanquam dijs aut curam, &c. Ego vero etiam deesse opinor dictionē suam

ad complementum sententiae, ut totum legendum sit, tanquam diis curam nostri deferentibus, aut auctoritatem suam contemnentibus.

Quod de gladiatoribus, quare populus irascitur,] *particula de non habetur in exemplari Pinciani.*

Et saepe nesciunt quid est cui irascantur.] *Corrige, & saepe nec sciunt quidem cui irascantur, ex eodem exemplari.*

III. Verum etiam irasci nos læsuris.] *Scribe per maiorem. Verum est irasci nos læsuris, ex vetere lectione.*

Non magis quam luxuriam, vel iniuriam.] *Duo postrema verba, vel iniuriam, non habentur in eadem.*

Et in quasdam voluptates intemperatiores homines sunt.] *Homine, non homines, eadem præfert.*

Prudentia est, prouidentia diligentia; cognitio:] *Omnia exemplaria cogitatio habent, non cognitio. & in plerisque illorum verbum prouidentia desideratur.*

Regium enim illud & principale aliter dicunt.] *Quidam codices, Regum autem illud & principale aliter dicunt. Codex Pinciani, Regium est illud & principale alte ductum.*

IIII. Caput ergo visus speciesque rerum.] *Scribendum reor, Caput eorum visus species rerum.*

Decursuque vesano.] *Discursuque vesano, omnis fere vetus lectio.*

Quædam sede manent.] *Eadem. Quædam sine motu.*

Quædam in verborum dictorumque amaritudine effusæ:] *Maledictorum legendum, non dictorum, ex eadem.*

V. Homine quid amantiùs?] *Eadem. Quid homine aliorum amantiùs?*

Ille congregari vult, illa discedere:] *Scribendum. Hic congregari vult, illa dispergi, ex eadem.*

Commendatissimo eius operi.] *Emendatissimo quidam codices, non commendatissimo.*

Beneficiis autem humana vita constat.] *Vetus lectio. Beneficiis enim humana vita consistit.*

Transcat deinde ad tristiores orationem.] *Codex Franciscanus castigatus, Transcat deinde ad strictiores orationem. frequens hoc, & fere familiare mendum in hoc auctore.*

VI. Non quia delectetur illius pœna.] *Vilius, non illius, vetus lectio.*

Non gaudebit ne in eo quidem affectu.] *Particula in non habetur in vlla scripta lectione.*

Numquid quamuis non sit naturalis ira.] *Exemplaria quædam. Quid? quamuis, cetera.*

VII. Et excussa mens.] *Concussa, non excussa, omnis antiqua lectio.*

VIII. Primum irritamentum iræ protinus spernere.] *Mallem legeres aspernari quam spernere, ut in 2. libro, ad quosdam tactus aspernatio.*

Sed etiam affectum ipse imitatur.] *Exemplar Facundi & Primitiui, sed in affectum ipse mutatur.*

Peiusque in melius mutatio animi est.] *Corrige, in melius peiusque mutatio animi est, ex omni scripta lectione.*

IX. Non rationis beneficio quieuit.] *Exemplar Pincianum, Non rationis tunc beneficio quieuit.*

Quotiens impetui est locus.] *Scribe, Quotiens impetu opus est, ex vetere lectione.*

Cui proprium est contumacia.] *Cuius, non cui, eadem.*

X. Ita, inquit, utilis affectus est.] *Scribe, Ira, inquit, utilis affectus, ex eadem.*

XI. Quid Cimbrorum Theutonicorumque tot milia.] *Teutonorum Exemplar Facundi & Primitiui, non Theutonicorum.*

Quæ ut aliquando perculit strauitque omnia.] *Castiga. Quæ ut aliquando propulit strauitque obuia, ex vetere lectione.*

Non suffragia aduersus perpetem cœli rigoem.] *Legendum reor suffugia, non suffragia.*

Affectu imperij vires.] *Corrige, affectas imperij vires, ex vetere lectione.*

Quam dum circumuallat: & includit hostem.] *Verbum quam non habetur in eadem.*

XII. Non cauet.] *Non præcauet, quædam exemplaria.*

Quid ergo? vir bonus non irascitur, inquit.] *Scribe ex scripta lectione. Quid ergo, inquit? Vir bonus non irascitur?*

Nec liquetur animo.] *Corrige, nec linquetur animo, ex eadem.*

Si calceus luto sparsus est.] *Eadem, aspersus, non sparsus.*

Prærabidus & amens, & omnis fere cupiditas.] *Eadem. prærabida & amens, ut omnis fere cupiditas.*

Obluiscitur mortem esse communem.] *Martem, non mortem, eadem.*

XIII. Errantes per agros ignorantes viæ.] *Ignorantia, non ignorantes, scribendum ex eadem.*

XV. Immansuetum bouem cædimus.] *Occidimus, non cædimus, eadem.*

Ferrum demittimus.] *Ferrum apponimus, exemplar Facundi & Primitiui.*

Portentuosos fœtus extrahimus.] *Exemplar Franciscanum aliter & pluribus verbis, Portentosos fœtus extinguimus, liberos quoque si debiles monstrosique editi sunt, abigimus.*

In illo tempore se admonuit.] *Vetus lectio, illo tempore se admonuit.*

Ad coërtionem errantium, sceleratorumque.] *Correctionem quædam exemplaria, non coërtionem.*

XVI. Quid ergo? non irascar latroni?] *Codex Franciscanus, Quid ergo? non irascar latroni? Non.*

Primum secreta, deinde publicata.] *Exemplar Facundi & Primitiui publica, non publicata.*

Ignominia contineberis:] *Deesse negationem existimo, ut sit, Ignominia non contineberis.*

Iam solida nequitia.] *Quidam codices, iam solita nequitia. Quid si legas? insolita nequitia.*

Tibi insanabilis animus.] *Scribe, Tibi insanabilis animus est, ex vetere lectione.*

Et perpetua alienaque voluptate supplicia id quod vnum bonum tibi superest.] *Corrige, & per tuam alienamque voluptatem supplicium id quod vnum bonum tibi superest, ex eadem.*

Sed vultu legis, & illa sollennia verba, leni magis, grauique quam rabida voce concipiam, & agiubebo.] *Præpostere scripta verba totum sensum obnubilant. Corrigenum arbitror: sed vultu leni & magis graui quam rabida voce illa sollennia verba legis concipiam, & agiubebo. Posset etiam legi, & forte aptius: Illa*

sollennia verba concipiam, & lege agi iubebo.

Et cum Tarpeia proditorem.] Tarpeio, non Tarpeia, *omnis vetus lectio.*

Quid enim videtur lex irasci his quos non nouit.] *Eadem, Quid tibi lex viderur, &c. ex eadem*

Sentiet itaque suspirationes quibusdam,] *Suspitiones Exemplar Facundi & Primitui, non suspirationes.*

Quam hoc ab iracundia petere praesidium,] *Hanc legendum, non hoc, ex eodem.*

Non solum in solidum robur,] *Verbum solum non habetur in eadem, & solidum legitur, non in solidum.*

Et fluminibus paludibusque excepti,] *Eadem concepti legit, non excepti.*

Modo citius debito resistit.] *Exemplar Facundi & Primitui, modo citerius debito resistit.*

Et ea tenet quae inuasit.] *Duo exemplaria Franciscanum & Pincianum mutato verborum ordine legunt, & ea quae inuasit tenet.*

Nam militem fortuna reddiderat.] *Militi vetus lectio, non militem.*

Quid ergo indignius?] *Scribe, Quid hoc indignius? eadem.*

Non eodem malo afficiet,] *Eadem, non eodem modo afficiet.*

Hae cuique expendenda aestimandaque sunt. Vides quantum debeat.] *Corrige. Hae cui expendenda aestimandaque sunt, vides quam debeat, ex eadem.*

Altum quidem & sublime spirare se credunt:] *Lege, altum quiddam & sublime, &c. ex eadem.*

Ventosi & infelicis animi imbecillitas sibi conscij indolescere.] *Eadem, Veterinosi & infelicis animi, imbecillitatis sibi conscij saepe indolescere.*

Quae ad tactus leuissimos.] *Ictus, non tactus, Exemplar Facundi & Primitui.*

Quae magno videantur animo,] *Vetus lectio, quae magno emissae videantur animo.*

Etiā bonum erit, aut nec magnum:] *Eadem, aut & bonum erit, aut nec magnum.*

Qualis inesse malis ingeniis non potest.] *Codex Fac. & Primit. qualis esse in malis ingeniis non solet.*

Et quidem sine intermissione,] *Omnia scripta lectio, & quidem sine missione. sed in codice Facundi & Primitui, non habentur omnino haec verba.*

ERASMVVS.

Venena, & eorum mutuas sordes.] Rodolphus recte annotarat, & reorum mutuas sordes. sentit enim mutuas accusationes. Nam olim rei sordidati veniebant in iudicium.

11.

IOANNES OBSOPOEVVS.

Feruens cupiditate.] Priores edit. *humana fruens cupiditate.* Muretus reposuit. *feruens.* Franc. Iuretus vir eruditiss. reperit in v. c. *fuens.* Ex quo etiā quae sequuntur, deprompta sunt eiusdem Iureti labore & diligentia.

Cap. 3.

Eadem. pag. V. c. labra quatuntur, ut infra hoc lib. I. cap. xvi.

Priscæ edit. si ira inuasit, v. c. simul ira inuasit. & de super adscriptum erat in eodem v. c. si, id est postquam.

Eadem pag. V. c. ciuitatium. pro ciuitatum. & mox, sine habitatore desertas.

Priores edit. in cruces membra diffundere. v. c. deffundere.

Et inefficax.] Additur in v. c. & verborum inefficax. Et Mox v. c. genitus est. Mox repone ex v. i. C. illa in periculum.

Cap. 4.

Quid enim prohibet alienis uti.] V. c. quid enim nocet alienis uti paulo post. v. c. & excusa mens. Pincianus. concusa ex antiqua lectione. Illa tamen scriptura stabilitur sequentibus verbis, a quo expellitur Mox v. c. aut cupiditas aliquid impetrauit.

Sed si patiens Imperij.] V. c. sed si impatiens imperij rationisque est.

Cap. 10.

Quam ob iracundiam.] Iuretus in sua scheda: ob deest recte in v. c. nam ex superioribus ociose hic reperitur.

Cap. 11.

Si calida.] V. c. si calda non bene praebeatur. recte. Sic apud Martialem:

Cap. 12.

Erigida non deerit, non deerit calda petenti.

Prærapida.] Bene v. c. prærapidus. scilicet affectus.

Metus ex pauido.] Bene v. c. metus ex contrario fecit audacem. & lin. 25. sed segnem alioquin animum.

Mitem & pacatum.] Vet. edit. mitem & paternum animum. v. c. patrum.

Cuius erit temperatus affectus.] V. c. Cuius erit tam temperatus affectus, &c.

Sed tantum tumorem.] Iuretus reponit ex v. c. sed vanum tumorem, optime.

Cap. 16.

Tua labia mordere.] V. c. tua labra mordere. ut supra hoc lib. I. cap. I.

Non est quod existimes verum esse quod apud disertissimum virum Liuium dicitur.] Vel hinc maxime elucet innatum Senecæ contradicendi studium. Arguit Liuiam laudandi formulam quam tamen ipse in consol. ad Marciam usurpat. Ti. Gracchum (ait cap. xvi.) & Caum, quos etiam qui bonos viros negauerit, magnos fatebitur, & occisos vidit & inssepultos.

GRVTERVS ET IVRETVS.

EX CAP. I.

Breuem insaniam.] sic enim Themistius orat. 4. ἡ ὀργὴ μὲν ἰατρὸν χρόνιον. multa ad hanc rem vtiliter aduocabis à P. Fabro ad l. 48. de reg. iuris.

EX CAP. II.

Quod non libenter pereunt.] Vide Senecam de hoc ipso Epist. 7. item lib. de tranquillitate animi cap. II. proditque hanc saeuitiam Cicero quoque pro Milone: Et enim si in gladiatorij pugnis timidos & suppli-

Aaa iiii

ces, & ut vivere liceat obsecrantes, etiam odisse solemus: fortes & animosos, & se acriter ipsi morti offerentes, servari cupimus, &c. item lib. 6. Lactantius: *Quæro an possint pii & iusti homines esse, qui constitutos sub ictu mortis ac misericordiam deprecantes, non tantum patientur occidi, sed efflagitant.* plura petantur à P. Fabro lib. 2. Semestr. cap. 11. Fran. Iureto notis ad lib. 2. Epist. Symmachi. Lipsio lib. 2. Satur. c. 22. & Stephano lib. 2. Prood. c. 9.

E X. C A P. x.

Sed si patiens imperij rationisque est hoc &c.] sic quidem Erasmus, sed minus vere, si fides manuscriptis & argumentationi Senecæ. nam Pal. sec. *Sed si impatiens imperij rationisque hoc.* neque aliter Col. nisi quod & ei adsit verbum est. tert. *sed si impatiens imperij rationis eius est, hoc, &c.* quart. *sed si impatiens imperij rationis est, &c.* quam postremam lectionem amplector tanquam auctoris mere germanam. quippe iram non pati imperium rationis ubique suggerit noster.

E X C A P. XII.

Quanto vocatus adest calida gelidaque minister.] Non solum in usu Romanis ad mensam aqua calida, vii probatur etiam ex nostro lib. 2. de ira cap. 25 sed quod miremur, in deliciis fuit, quod quidem quamplurimis locis confirmat Lipsius lib. 1. cap. 4. Elect. quem vide.

E X C A P. XVI.

Si intrassem valetudinarium.] Huius loci mentio etiam apud auctorem de claris Oratoribus, item Columellam lib. 11. c. 1. & lib. 12. c. 3. & 7. Sciendum autem Romæ ægrotos decumbere solitos in insula Tyberina, ubi ædes erant Æsculapij: sed nec Romæ tantum detenti in templis ægroti, in Epidaurō Coa insula & trica Æsculapij fuisse ædes, in quibus magna ægrotorum copia nutriebatur. testatur in 8. Georg. lib.) tabellæ quæ cum curationum inscriptionibus pendebant. An vero idem, vel quid simile fuerit *valetudinarium*, certe affirmare non audeo. Puto autem fuisse peculiarem locum in unaquaque domo priuata, ubi serui tantum infirmi curabantur & detinebantur, eo pacto quo hodie in Monachorum cœnobiis simili muneri peculiaris locus dicatus conspicitur. de iis vide Mercurialem lib. 1. cap. 13. Variar. lect.

Peruersa induenda magistratui vestis.] Magistratus Romani non modo in luctu plebeiam vestem assuuebant, verum etiam cum reum quempiam capitali supplicio dampnaturi essent (tanquam eius vicem quodammodo lugerent) prætextam ponebant, peruersam vestem induebat: quod etiam probatur ex Val. Maximi lib. 9. cap. 12. de iis plura suggeret P. Faber. lib. 2. Semestr. cap. 10.

Trapeio proditorem hostemue.] Non solos proditores hostesue è saxo Tarpeio olim Romæ deiectos, sed ordinarium & legitimum fuisse pœnæ genus, multis probat P. Faber lib. 1. Semestr. cap. 18.

Et sua vestimenta scindentem, quia tardius scindebantur aliena. nempe perituris ita detractam vestem, ut vi adhibita dilaniaretur ac scinderetur, ex Plutarcho in Publicola, Liuiolib. 8, Val. Max. lib. 2. cap. 2. Tacito li. 10. & aliis asserit P. Faber lib. 2. Semestr. cap. 10.

L. ANNÆI SENECAE
DE IRA AD NOVATVM,
LIBER SECVNDVS.

ARGVMENTVM I. LIPSI.

DUAS partes habet. prior, Quæstiunculas de Ira, altera, aduersus hanc Remedia. Prior quæstio, An ira à solo impetu sit? negat, & animum iudiciumque mox accedere. Itaque rationem audit, & coerceri potest: non futurum, si ab illo solo, & natura, esset. Discriminat obiter Stoicè Motus, & Affectus. Hæc usque ad Cap. IIII. inclusum. Quæstio deinde altera, An crudelitas & sauitia sit ab Ira? negat, & alium Affectum esse: initium tamen aut alimentum à crebra Ira sæpe habere. Cap. deinde VI. An vir bonus peccatis aut peccantibus irascatur? abnuitt, & toto affectu isto liberat sapientem, usque ad Cap. XI. Ab eo querit, An utilis sit Ira, quia à Contemptu vindicat, & malos terret? Non admittit, & timeri facetur: quod non est bonum aut optabile bono. Nam & ferae, & morbi timentur. Hæc ad Cap. XIII. in eo fatetur, simulari à sapiente Iram posse, non tamen usurpari. Neque simplicis aut generosi eam animi esse, quia liberae & indomitæ gentes habeant: imo feroces, & à doctrina aut ratione inculti. Denique Cap. XVII. utiliter ad Remedia Iram transit. Duo ea porrigit, Ne irascamur: & Ne in ira peccemus. Ne incidamus, Educatio talis & talis iuuat: deinde pugna contra primas Iram causas, & aduocatione semper ac tempore vti. Tum Suspiciones pellendæ; Luxus vitandus. Tum rebus sine sensu, hominibus exiguo sensu, iis quæ natura, vel bono nostro sunt, non irasci. Culpas nostras videre & agnoscere, æquiores ita alienis futuros. Non temere credere: & credita, examinare ab animo facientis. Præcipue Fastus ponendus, & aestimatio sui: quæ iracundos & vindices facit. Pati potius, aut dissimulare: & à fædo affectu abstinere, cuius deformitas in animo ac vultu expressa. Hæc utilia: legantur, imbibantur.

CAPVT PRIMVM.

PRIMVS liber, Nouate, benigniorem habuit materiam. facilis enim in procliuia vitiorum decursus est, nunc ad exiliora veniendum est. Quærimus enim, vtrum ira iudicio, an impetu incipiat: id est, vtrum sua sponte moueatur, an quemadmodum pleraque, quæ intra nos insciis nobis oriuntur. Debet autem in hæc se demittere disputatio, vt ad illa quoque altiora possit exurgere. Nam & in corpore nostro ossa, neruique & articuli, firmamenta totius, & vitalia, minime speciosa visu, prius ordinantur: deinde hæc, ex quibus omnis in faciem aspectumque decor est: post hæc omnia, qui maxime oculos rapit color, vltimus perfectio iam corpore affunditur. Iram quin species oblata iniuriæ moueat, non est dubium: sed vtrum speciem ipsam statim sequatur, & non accedente animo excurrat, an illo assentiente moueatur, quærimus. Nobis placet, nil ipsam per se audere, sed animo approbante. Nam speciem capere acceptæ iniuriæ, & vltionem eius concupiscere, & vtrumque coniungere, nec lædi se debuisse, & vindicari debere, non est eius impetus, qui sine voluntate nostra concitetur. Ille simplex est: hic compositus, & plura continens. Intellexit aliquid, indignatus est, damnauit, vlciscitur.

CAP. II. hæc non possunt fieri, nisi animus eius qui tangebatur, assensus est. Quorsus, inquis, hæc questio pertinet? ut sciamus, ⁴ quid sit ira. Nam si inuitis nobis nascitur, nunquam rationi succumbet. Omnes enim motus, qui non voluntate nostra fiunt, inuicti & ineuitabiles sunt: ut horror frigida aspersis, ad quosdam ⁵ ictus aspernatio, ad peiores nuntios subriguntur pili, & rubor ad ⁶ improba verba suffunditur, sequiturque ⁷ vertigo prærupta cernentes. Quorum quia nihil in nostra potestate est, nulla, quo minus fiant, ratio persuadet: ira præceptis fugatur. Est enim voluntarium animi vitium, non ex his quæ conditione quadam humanæ fortis eueniunt; ideoque etiam sapientissimis accidunt. Inter quæ & ⁸ primus ille ictus animi ponendus est, qui nos post opinionem iniuriæ mouet. Hic subit etiam inter ludicra scænæ spectacula, & lectiones rerum vetustarum. sæpe Clodio Ciceronem expellenti, & Antonio occidenti, videmur irasci. Quis non contra Marij arma, & contra Sullæ proscriptionem concitatur? Quis non Theodoto & Achillæ, & ipsi ⁹ puero, ¹⁰ non puerile aulo facinus, infestus est? Cantus nos nonnunquam & concitata modulatio instigat: ¹¹ Martius quoque ille tubarum sonus mouet mentes, & atrox pictura, & iustissimorum suppliciorum tristis aspectus. Inde est, quod arridemus arridentibus, & contristat nos turba mærentium, & efferuescimus ¹² ad aliena certamina: quæ non sunt iræ, non magis quam tristitia est, quæ ad conspectum ¹³ inimici naufragi contrahit frontem: non magis quam timor, qui Hannibale post Cannas mœnia circumfidente, lectoris percutit animum: sed omnia ista motus sunt animorum moueri volentium, nec affectus, sed principia præludentia affectibus. Sic enim militaris viri, in media pace iam ¹⁴ rogati, aures tuba suscitatur, equosque castrenses erigit crepitus armorum. Alexandrum aiunt, ¹⁵ Xenophanto canente, manum ad arma misisse. Nihil ex his quæ animum fortuitu impellunt, affectus vocari debet. Ista, ut ita dicam, patitur magis animus, quam facit. Ergo affectus est, non ad oblatas rerum species moueri, sed permittere se illis: & hunc ¹⁶ fortuitum motum persequi. Nam si quis pallorem, & lacrimas procidentes, & irritationem humoris obscœni, altumve suspirium, & oculos subito acriores, aut quid his simile, indicium affectus, animique signum putat; fallitur, nec intelligit hos corporis esse pulsus. Itaque & fortissimus plerumque vir, dum armatur, expalluit: & signo pugnae dato, ferocissimo militi paululum genua tremuerunt: & magno imperatori, antequam inter se acies ¹⁷ arietarent, cor exiluit: & oratori eloquentissimo, dum ad dicendum componitur, ¹⁸ summa riguerunt. Ira non moueri tantum, sed excurrere debet. est enim impetus. nunquam autem ¹⁹ impetus sine assensu mentis est: neque enim fieri potest, ut de ultione & pœna agatur, animo nesciente. Putauit se aliquis læsum, voluit vlcisci: dissuadente aliqua causa, statim resedit. hanc iram non voco, sed motum animi, rationi parentem. Illa est ira, quæ rationem transilit, quæ secum rapit. Ergo illa prima agitatio animi, quam species iniuriæ incussit, non magis ira est, quam ipsa iniuriæ species: sed ille sequens impetus, qui speciem iniuriæ non tantum accepit, sed approbavit. Ira est concitatio animi, ad ultionem voluntate ²⁰ & iudicio pergentis. Nunquid dubium est, quin timor ²¹ fugam habeat, ira imperum; vide ergo, an putes aliquid sine assensu mentis aut peti posse, aut cauere. Et ut scias, quemadmodum ²² incipiant affectus, aut crescant, aut efferantur; est primus motus non voluntarius quasi præparatio affectus, & quædam comminatio. alter cum voluntate non contumaci, tanquam oporteat me vindicari, cum læsus sim: aut oporteat hunc pœnas dare, cum scelus fecerit. tertius motus est iam impotens, qui non, si oportet, vlcisci vult: sed utique, qui rationem euicit. primum illum animi ictum effugere ratione non possumus: sicut ne illa quidem, quæ diximus accidere corporibus, ne nos ²³ oscitatio aliena sollicitet, ne oculi ad intentionem subitam digitorum ²⁴ comprimantur. Ista non potest ratio vincere: consuetudo fortasse, & assidua observatio extenuat. Alter ille motus, qui iudicio nascitur, iudicio tollitur. ²⁵ Illud etiamnum quærendum est. Hi qui vulgo sæuiunt, & sanguine humano gaudent, an irascantur, cum eos occidunt, à quibus nec acceperunt iniuriam, nec accepisse se existimant: qualis fuit ²⁶ Apollodorus, aut Phalaris. Hæc non est ira: feritas est. non enim quia accepit iniuriam, nocet: sed parata est dum noceat ²⁷ velle accipere. nec illi verbera lacerationesque in ultionem petuntur, sed in voluptatem. Quid ergo? origo huius mali ab ira est: quæ vbi frequenti exercitatione & satietate in obliuionem clementiæ venit, & omne fœdus humanum eiecit animo, nouissime in crudelitatem transit. Rident itaque, gaudentque, & voluptate multa perfruantur, plurimumque ab iratorum vultu absunt,

²³ per otium ſequi. Hannibalem aiunt dixiſſe, cum foſſam ſanguine humano plenam vidiffet: *O formoſum ſpectaculum!* Quanto pulchrius illi viſum eſſet, ſi flumen aliquod lacumque compleſſet? Quid mirum, ſi hoc maxime ſpectaculo caperis innatus ſanguini, & ²⁹ ab infante cædibus admotus? ſequetur te fortuna crudelitatis tuæ ³⁰ per viginti annos ſecunda, dabitque oculis tuis gratum ubique ſpectaculum. videbis iſtud & circa Traſimenum, & circa Cannas, & nouiſſime circa ³¹ Carthaginem tuam. ³² Vo- leſus nuper ſub diuo Auguſto proconſul Aſiæ, cum ccc. vna die ſecuri percuſſiſſet, in- cedens inter cadauera vultu ſuperbo, quaſi magnificum quiddam conſpiciendum- que feciſſet, Grece proclamauit: ³³ *O rem regiam!* Quid hic rex feciſſet? non fuit hæc ira, ſed maius malum, & inſanabile.

³⁴* Virtus, inquit, vt honeſtis rebus propitia eſt, ita turpibus irata eſſe debet. Quid ſi dicatur, virtutem & humilem & magnam eſſe debere? at qui hæc dicit, ³⁵ illam extolli vult, & deprimi. quoniam lætitia ob recte factum, clara magnificaque eſt; ira ob alienum peccatum, ſordida & anguſti pectoris eſt: nec vnquam committer virtus, vt vitia, dum compescit, imitetur. ipſam iram caſtigandam habet, quæ nihilo melior eſt, ſæpe etiam peior his delictis quibus irascitur. Gaudere lætarique, ³⁶ proprium & naturale virtutis eſt: irasce non eſt ex dignitate eius, non magis quam mære. Atqui iracundiæ triſtitia comes eſt: & in hanc omnis ira vel poſt penitentiam, vel poſt ³⁷ repulſam reuoluitur. Et ſi ſapientis eſt, peccatis irasce, magis irasceatur maioribus, & ſæpe irasceatur. ſequitur, vt non tantum iratus ſit ſapientis, ſed iracundus. Atqui ſi nec magnam iram, nec frequentem, in animo ſapientis locum habere credimus: quid eſt, quare non ex toto hoc affectu illum liberemus? modus inquam eſſe non poteſt, ſi pro facto cuiuſque irasceendum eſt. Nam aut iniquus erit, ſi æqualiter irasceatur delictis inæqualibus: aut iracundiſſimus, ſi toties excanduerit, quoties iram ſcelera meruerint. Et quid indignius, quam ſapientis affectum ex aliena pendere nequitia? deſinet ille Socrates poſſe ³⁸ eundem vultum domum referre. quem domo extulerat.

Atqui ſi irasce ſapientis debet turpiter factis, & concitari triſtarique ob ſcelera, nihil eſt ærumnoſius ſapiente. omnis illi per iracundiam mæroremque vita tranſibit. Quod enim momentum erit, quo non improbanda videat? quoties proceſſerit domo, per ſceleratos illi, auarosque, & prodigos, & impudentes, & ob iſta felices, incedendum erit: nuſquam oculi eius flectentur, vt non quod indignentur, inueniant. Deſiciet, ſi toties à ſe iram, quoties cauſſa poſcet, exegerit. Hæc ³⁹ tot millia ad forum prima luce properantia, quam turpes lites, ⁴⁰ quanto turpiores aduocatos ⁴¹ habent? ⁴² Alius iudicia patris accuſat, quæ mereri ſatius fuit: alius cum matre ⁴³ conſiſtit: alius delator venit eius criminis, cuius manifeſtior reus eſt. & iudex damnaturus quæ fecit, eligitur: & ⁴⁴ corona pro mala cauſſa, bona patroni voce corrupta. Quid ſingula perſequor? cum videris forum multitudi- ne refertum, & ⁴⁵ Septa concurſu omnis frequentiæ plena, & illum Circum, in quo maximam ſui partem populus oſtendit: hoc ſcito, iſtic tantumdem eſſe vitiorum, quantum hominum. Inter iſtos quos ⁴⁶ togatos vides, nulla pax eſt: alter in alterius exitium leui compendio ducitur.

Nulli niſi ex alterius damno quæſtus eſt: felicem oderunt, infelicem contemnunt: ⁴⁷ maiore grauantur, minori graues ſunt: diuerſis ſtimulantur cupiditatibus: omnia perdita ob leuem voluptatem prædamque cupiunt. Non alia quam ⁴⁸ in ludo gladiatorio vita eſt, cum iuſdem viuentium pugnantiumque. Ferarum iſte conuentus eſt: niſi quod illæ ⁴⁹ inter ſe placidæ ſunt, morſuque ſimilium abſtinent, hi mutua laceratione ſatiantur. ⁵⁰ Hoc vno ab animalibus mutis differunt: quod illa manſueſcunt alentibus, horum rabies ipſos à quibus eſt nutrita, depaſcitur. ⁵¹ Nunquam irasce deſinet ſapientis, ſi ſemel cœperit. omnia ſcleribus ac vitiis plena ſunt. plus committitur, quam quod poſſit coërcitione ſanari. Certatur ingenti quodam nequitia certamine: maior quotidie peccandi cupiditas, minor verecundia eſt. Expulſo melioris æquiorisque reſpectu, quocumque viſum eſt, libido ſe impingit. nec furtiua iam ſcelera ſunt: ⁵² præter oculos eunt. adeoque in publicum miſſa nequitia eſt, & in omnium pectoribus eualuit, vt innocentia non rara, ſed nulla ſit. Numquid enim ſinguli aut pauci rupere legem? vndique, velut ⁵³ ſigno dato, ad fas nefasque miſcendum coorti ſunt.

Non hospes ab hospite tutus,

Non ſocer à genero. fratrum quoque gratia rara eſt,

Imminet exitio vir coniugis, illa mariti.

Lurida terribiles miſcent aconita nouerca.

Filius ante diem patrios inquiri in annos.

ix. Et quota pars ista scelerum est? non descripsit castra⁵⁶ ex vna parte contraria,⁵⁷ parentum liberorumque sacramenta diuersa, subiectam patriæ⁵⁸ ciuis manu flammam, & agmina infestorum equitum ad conquirendas⁵⁹ proscriptorum latebras circumuolitantia, & violatos⁶⁰ fontes venenis, & pestilentiam⁶¹ manu factam, & præductam obsessis parentibus fossam, plenos carceres, & incendia totas vrbes concrementia, dominationesque funestas,⁶² & regnorum publicorumque exitiorum clandestina consilia: & pro gloria habita, quæ quamdiu⁶³ opprimi possunt, scelera sunt, raptus ac stupra, &⁶⁴ ne os quidem libidini exceptum. Adde nunc publica periuria gentium, & rupta fœdera, & in prædam validioris quicquid⁶⁵ non resistebat, abductum; circumscriptiones, furta, fraudes,⁶⁶ infitiationes, quibus⁶⁷ trina non sufficiunt fora. Si tantum irasci vis sapientem, quantum scelerum indignitas exigit: non irascendum illi, sed⁶⁸ insaniendum est. Illud potius cogitabis, non esse irascendum erroribus. quid enim si quis irascatur in tenebris parum vestigia certa ponentibus? quid si quis surdis, imperia non exaudientibus? quid si pueris, quod neglecto dispectu officiorum, ad lusus & ineptos æqualium iocos spectent? quid si illis irasci velis, qui ægrotant, senescunt, fatigantur? Inter cetera mortalitatis incommoda, & hæc est⁶⁹ caligo mentium: nec tantum necessitas errandi, sed errorum amor. ne singulis irascaris, vniuersis ignoscendum: generi humano venia tribuenda est. Si irasceris iuuenibus senibusque, quod peccant: irascere infantibus, quod peccaturi sunt. Num quis irascitur pueris: quorum ætas nondum nouit rerum discrimina? maior est excusatio & iustior, hominem esse, quam puerum. Hac condicione nati sumus, animalia obnoxia non paucioribus animi, quam corporis morbis: non quidem obtusa, nec tarda, sed acumine nostro male vtentia, alter alteri vitiorum⁷⁰ exempla. Quisque sequitur priores, male iter ingressos. quid ni habeant excusationem, cum publica via errauerint? In singulos seueritas imperatoris distringitur: at necessaria venia est, vbi totus⁷¹ deseruit exercitus. Quid tollit iram sapientis; turba peccantium. Intelligit quam iniquum sit, & periculosum, irasci publico vitio.⁷² Heraclitus quoties prodierat, & tantum circa se male viuentium, imo male pereuntium viderat, flebat, miserebatur omnium qui sibi lati felicesque occurrebant, miti animo, sed nimis imbecillo: & ipse inter deplorandos erat. Democritum contra aiunt, nunquam sine risu in publico fuisse. adeo hibi illi⁷³ videbatur serium eorum, quæ serio gerebantur. Vbi istic iræ locus est? aut ridenda omnia, aut flenda sunt. Non irascetur sapiens peccantibus. Quare? quia scit neminem nasci sapientem, sed fieri. scit⁷⁴ paucissimos omni æuo sapientes euadere: quia conditionem humanæ vitæ perspectam habet: nemo autem naturæ sanus irascitur. Quid enim si mirari velit, non in siluestribus dumis poma pendere? quid si miretur spineta sentesque non vtili aliqua fruge compleri? nemo irascitur, vbi vitium natura defendit. Placidus itaque sapiens & æquus erroribus, non hostis, sed correptor peccantium, hoc quotidie procedit animo. Multi mihi occurrent vino dediti, multi libidinosi, multi ingrati, multi auari, multi furiis ambitionis agitati. Omnia ista tam propitius⁷⁵ aspiciet, quam ægros suos medicus. Nunquid ille cuius nauigium multam, vndique laxatis compagibus, aquam trahit, nautis ipsique nauigio irascitur? occurrit potius, & aliam excludit vndam, aliam egerit, manifesta foramina præcludit, latentibus & ex occulto sentinam ducentibus labore continuo resistit: nec ideo intermittit, quia quantum exhaustum est, subnascitur. Lento adiutorio opus est, contra mala continua & fœcunda, non vt desinant, sed ne vincant. Vtilis est, inquit, ira: quia contemptum effugit, quia malos terret. Primum, ira si quantum minatur, valet; ob hoc ipsum quia terribilis est, & inuisa est.⁷⁶ Periculosius est autem timeri, quam despici. Si vero⁷⁷ sine viribus est, magis exposita contemptui est, & derisum non effugit. quid enim est iracundia in superuacuum tumultuante frigidius? Deinde non ideo quedam, quia terribiliora, potiora sunt: nec hoc sapientis dici velim, quod⁷⁸ feræ quoque telum est, timeri. Quid? non timetur febris, podagra, hylcus malum? numquid ideo quicquam in istis boni est? an contra, omnia despecta, & fœda, & turpia,⁷⁹ ipso quo timentur, sunt? Ira per se deformis est, & minime metuenda: at timetur à pluribus, sicut⁸⁰ deformis persona ab infantibus. Quid, quod semper in auctores redundat timor, nec quisquam metuitur, ipse securus? Occurrat hoc loco tibi Laberianus ille versus, qui⁸¹ medio ciuili bello in theatro dictus, totum in se populum non aliter conuertit, quam si missa esset vox⁸² publici affectus:

Necesse est multos timeat, quem multi timent.

Ita natura constituit, vt quod alieno metu magnum est, à suo non vacet. Leoni quam pauida

pauida sunt ad leuissimos strepitus pectora? accerrimas feras⁸³ vmbra, vox, & odor insolitus exagitat. quicquid terret, & trepidat. Non est ergo quare concupiscat quisquam sapiens, timeri.

Nec ideo iram magnum quisquam putet, quia formidini est: quoniam quædam etiam contemptissima timentur: venena, &⁸⁴ ossa mortifera, & morsus. Nec est mirum, cum maximos ferarum greges,⁸⁵ linea pennæ distincta continet, & in insidias agat: ⁸⁶ ab ipso effectu dicta formido. Vanis enim vana terrori sunt. ⁸⁷ Curriculi motus, rotarumque versata facies, leones redigit ⁸⁸ in caueam: elephant⁸⁹ porcina vox terret. Sic itaque ira metuitur, quomodo ⁹⁰ vmbra ab infantibus, à feris ⁹¹ rubens pinna. non ipsa in se quicquam habet firmum aut forte, sed vanos animos mouet. Nequitia, inquit, de rerum natura tollenda est, si velis iram tollere: neutrum autem potest fieri. Primum, potest aliquis non algere, quamuis ex rerum natura hiems sit: & non æstare, quamuis menses æstiu⁹² sint. aut loci beneficio aduersus intemperiem anni tutus est, aut patientia corporis sensum vtriusque peruincit. Deinde verte istud. necesse est prius virtutem ex animo tollas, quam iracundiam recipias: quoniam cum virtutibus vitia non coeunt. Nec magis quisquam eodem tempore & iratus potest esse, & vir bonus, quam æger & sanus. Non potest, inquit, omnis ex animo ira tolli: nec hoc hominis natura patitur. Atqui nihil est tam difficile & arduum, quod non humana mens vincat, & in familiaritatem perducatur assidua meditatio: nullique sunt tam feri &⁹³ sui iuris affectus, vt non disciplina perdomentur. Quodcumque sibi imperauit animus, obtinuit. Quidam ne vnquam⁹⁴ riderent, consecuti sunt: vino quidam, alij Venere, quidam⁹⁵ omni humore interdixere corporibus. Alius contentus breui somno, ⁹⁶ vigiliam indefatigabilem extendit: didicerunt alij tenuissimis & aduersis⁹⁷ funibus currere, & ingentia, vixque humanis toleranda viribus onera portare, & in immensam altitudinem ⁹⁸ mergi, ac sine vlla respirandi vice perpeti maria.

Mille sunt alia, in quibus pertinacia impedimentum omne transcendit, ostenditque nihil esse difficile, cuius sibi ipsa mens patientiam⁹⁹ indiceret. Istis, quos paullo ante retuli, aut nulla tam pertinacis studij, aut non digna merces fuit. Quid enim magnificum consequitur ille, qui meditatus est per intensos funes ire? qui sarcinæ ingenti ceruices supponere? qui somno non submittere oculos? qui penetrare in imum mare? & tamen ad finem operis, non magno¹⁰⁰ auctoramento, labor peruenit. Nos non aduocabimus patientiam, quos tantum præmium exspectat, felicitis animi immota tranquillitas? Quantum est effugere maximum malum iram, & cum illa rabiem, sæuitiam, crudelitatem, furorem, & alios comites eius affectus? Non est quod patrocinium nobis quæramus, & excusatam licentiam, dicentes, aut vtile id esse, aut ineuitabile. cui enim tandem vitio aduocatus defuit? Non est quod dicas, excidi non posse. sanabilibus ægrotamus malis: ipsaque nos in rectum genitos natura, si emendari velimus, iuuat. Nec, vt quibusdam¹⁰¹ dictum est, arduum in virtutes & asperum iter est: plano adeuntur. Non vanæ vobis auctor rei venio. facilis est ad beatam vitam via: inite modo¹⁰² bonis auspiciis, ipsisque diis bene iuantibus. Multo difficilius est, facere ista quæ facitis. quid enim quiete otiosius animi, quid ira laboriosius? quid clementia remissius, quid crudelitate negotiosius? Vacat pudicitia, libido occupatissima est. omnium denique virtutum tutela faciliior est: vitia magno coluntur. Debet ira remoueri? hoc ex parte fatentur etiam, qui dicunt esse minuendam. Tota dimittatur: nihil profutura est. sine illa facilius rectiusque scelera tollentur: mali punientur, & traducentur in melius.

Omnia, quæ debet sapiens, sine vllius malæ rei ministerio efficiet: nihilque admiscebit, cuius modum sollicitus obseruet. Nunquam itaque iracundia admittenda est: aliquando simulanda, si segnes audientium animi concitandi sunt. sicut tarde consurgentes ad cursum equos stimulis,¹⁰³ facibusque subditis, excitamus. Aliquando incutiendus est his metus, apud quos ratio non proficit. Irasci quidem nō magis vtile est, quam mœrere, quam metuere. Quid ergo? non incidunt causæ, quæ iram lacestant? Sed tunc maxime illi opponendæ manus sunt: nec est difficile, vincere animum: cum athletæ, quoque in¹⁰⁴ vilissima sui parte occupati, tamen ictus doloresque patiantur, vt vires cædentis exhauriant, nec cum ira suadet, feriunt, sed cum occasio. ¹⁰⁵ Pyrrhum maximum præceptorem certaminis gymnici, solitum aiunt his quos exercebat, præcipere, ne irascerentur. Ira enim perturbat artē: & qua noceat tantum, non qua caueat, aspicit. Sæpe itaque ratio patientiam suadet, ira vindictam: & qui primis defungi malis potuimus, in maiora deuoluimur. Quosdam vnus verbi contumelia, non æquo animo lata, in exilium proiecit: & qui leuem iniuriam silentio ferre noluerant, grauissimis malis obruti sunt, indignatique aliquid ex

- xv. plenissima libertate diminui, seruire in sese attraxerunt iugum. Vt scias, inquit, iram habere in se generosi aliquid, liberas videbis gentes quæ iracundissimæ sunt: vt Germanos & Scythas. Quod euenit, quia fortiora solidaque natura ingenia, antequam disciplina molliantur, prona in iram sunt. Quædam enim non nisi melioribus innascuntur ingeniis, sicut valida arbuta & læta, quamuis neglecta tellus creat: alia fecundi soli ¹⁰⁵ silua est. Itaque & ingenia natura fortia iracundiam ferunt, nihilque tenue & exile capiunt, ignea & feruida: sed imperfectus ille vigor est, vt omnibus quæ sine arte, ipsius tantum naturæ bono, exsurgunt. sed nisi cito domita sunt, quæ fortitudi-
 ni apta erant, audaciæ temeritæque consuescunt. Quid? non mitioribus animis vitia leniora coniuncta sunt? vt misericordia, amor, & verecundia. Itaque tibi sæpe bonam indolem ¹⁰⁶ in malis quoque ostendam, sed non ideo vitia non sunt, si naturæ melioris indicia sunt. Deinde omnes istæ feritate liberæ gentes, leonum luporumque ritu, vt seruire non possunt, ita nec imperare. Non enim humani vim ingenij, sed feri & intractabilis habent. nemo autem ¹⁰⁷ regere potest, nisi qui & regi. Fere itaque imperia penes eos fuere populos, qui mitiore cælo vtuntur: in frigora Septentrio-
 nemque vergentibus immanis ingenia sunt, vt ait poëta,

---- *Suoque* ¹⁰⁸ *simillima cælo.*

- Animalia, inquit, generosissima habentur, quibus multum inest iræ. Errat, qui ea in exemplum hominis adducit, quibus pro ratione est impetus: homini pro impetu, ratio est. Sed nec illis quidem omnibus idem prodest. Iracundia leones adiuvat, pauor ceruos, accipitrem impetus, columbam fuga. Quid, quod ne illud quidem verum est, optima animalia esse iracundissima? Ferāsne putem, quibus ex raptu alimenta sunt, meliores, quo iratiores? Patientiam laudauerim bouum, & equorum frenos sequentiū. Quid autem est, cur hominem ad tam infelicia exempla reuoces: cum habeas mūdum, ¹⁰⁹ Deūque, quem ex omnibus animalibus, vt solus imitetur, solus intelligit? ¹¹⁰ Simplicissimi, inquit, omnium habentur iracundi. Fraudulentis enim & versutis cōparantur: & simplices videntur, quia expositi sunt. quos quidem non simplices dixerim, sed incautos. Stultis, luxuriosis, nepotibusque hoc nomē imponimus, & omnibus vitiis parum cal-
 lidis. Orator, inquit, iratus aliquando melior est. Imo imitatus iratum. nam & ¹¹¹ histriones in pronuntiando non irati populum mouent, sed iratū bene agentes. Et apud iudices itaque, & in concione, & vbicunque alieni animi ad nostrum arbitrium agendi sunt, modo iram, modo metum, modo misericordiam, vt aliis incutiamus, ipsi simulabimus: & sæpe id quod veri affectus non effecissent, effecit imitatio affectuum. Languidus, inquit, animus est, qui ira caret. Verum est, si nihil habet ira valēius. Nec latronem oportet esse, nec ¹¹² prædam; nec misericordem, nec crudelem. illius nimis mollis animus, huius nimis durus est. Temperatus sit sapiens: & ad res fortius agendas
 non iram, sed vim adhibeat. Quoniam quæ de ira quærentur, tractauimus, accedamus ad remedia eius. Duo autem, vt opinor, sunt: ne incidamus in iram, & ne in ira ¹¹³ peccemus. Vt in corporum cura, alia de tuenda valetudine, alia de restituenda, præcepta sunt: ita aliter iram debemus repellere, aliter compescere, vt ¹¹⁴ vincamus. Quædam ad vniuersam vitam pertinentia præcipientur: ea in educationē, & in ¹¹⁵ sequentia tempora diuidentur. Educatio maximam diligentiam, plurimumque profuturā desiderat. facile est enim, teneros adhuc animos cōponere: difficulter recidunt vitia, quæ nobiscum creuerunt. Opportunissima ad iracundiam feruidi animi natura est. nam cum elementa sint quattuor, ignis, aqua, aër, & terra potestates pares his sunt, ¹¹⁶ frigida, feruida, arida, atque humida. Et locorum itaque, & animalium, & corporum, & morum varietates, mixtura elementorum facit, & proinde ¹¹⁷ in aliquos magis incumbunt ¹¹⁸ ingenia, prout alicuius elementi maior vis abundauit. Inde quasdam humidas vocamus, aridasque regiones, & calidas, & frigidas. Eadem animalium & hominum discrimina sunt. Refert quantum quisque humidi in se calidique contineat. cuius in illo elementi portio præualebit, inde mores erunt. Iracundos ¹¹⁹ feruidi mixtura faciet: est enim actuosus & pertinax ignis. Frigidi mixtura ¹²⁰ frigidus facit: pigrum est enim contractumque frigus. Volunt itaque quidam ¹²¹ ex nostris iram ¹²² in pectore moueri, ¹²³ efferuescente circa cor sanguine. Causa cur hic potissimū assignetur iræ locus, nō alia est, quam quod in toto corpore calidissimum pectus est. Quibus humidi plus inest, eorum paulatim crescit ira: quia non est paratus illis calor, sed motu acquiritur. Itaque puerorum feminarumque iræ acres magis, quam graues sunt, leuiioresque dum incipiunt: siccis ætatibus vehemens robustaque ira est, sed sine incremento, non multum sibi adiiciēs. quia inclinatum calorem frigus insequitur. ¹²³ Senes

difficiles & queruli sunt, ut ¹²⁴ ægri & conualescentes, & quorum aut lassitudine, aut detractio sanguinis exhaustus est calor. In eadem causa sunt siti fameque rabidi, & quibus exangue corpus est, maligneque alitur & deficit. Vinum incendit iram: quia calorem auget pro cuiusque natura.

Quidam ebrij efferuescunt, ¹²⁵ quidam sicci. Neque vlla alia causa est, cur iracundissimi sint ¹²⁶ flauii ¹²⁷ rubentesque: quibus talis natura color est, qualis fieri ceteris inter iram solet. mobilis enim illis agitatique sanguis est. Sed quemadmodum natura quosdam procliuos in iram facit: ita multae incidunt causae, quae idem possint quod natura. Alios morbus aut iniuria corporum in hoc perduxit, ¹²⁸ alios labor, & continua peruigilia, noctesque sollicitae, & desideria, amoresque: & quicquid aliud aut corpori nocuit aut animo, ægram mentem in querelas parat. Sed ista omnia initia causaeque sunt, plurimumque potest consuetudo: quae si ¹²⁹ grauis est, alit vitium. Naturam quidem mutare, difficile est: nec licet semel mixta nascentium elementa conuertere. Sed in hoc nosse ¹³⁰ profuit, ut calentibus ingeniis subtrahatur vinum: quod pueris ¹³¹ Plato negandum putat, & ignem vetat igne incitari. Nec cibus quidem implendi sunt. distendentur enim corpora, & animi cum corpore ¹³² tumescent. Labor illos citra lassitudinem exerceat: ¹³³ ut minuatur, non ut consumatur calor, nimiusque ille feruor ¹³⁴ despumet. Lusus quoque proderunt. modica enim voluptas laxat animos, & temperat. Humidioribus, ¹³⁵ siccioribus & frigidis non est ab ira periculum: sed maiora vitia metuenda sunt, pavor, difficultas, & desperatio, & suspiciones.

Mollienda itaque, fouendaque talia ingenia, & in lætitiā euocanda sunt. Et quia alijs contra iram, alijs contra tristitiam remedijs utendum est, nec dissimilibus tantum ista, sed contrariis curanda sunt, semper ei occuremus, quod increuerit. Plurimum, inquam, proderit pueros statim salubriter institui. Difficile autem regimen est: quia dare debemus operam, ne aut iram in illis nutriamus, aut indolem retundamus. Diligenti obseruatione res indiget. Vtrumque enim & quod ¹³⁶ extollendum, & quod ¹³⁷ deprimendum est, similibus alitur. facile autem etiam attendentem similia decipiunt. Crescit licentia spiritus, seruitute comminuitur. assurgit, ¹³⁸ si laudatur, & in spem sui bonam adducitur: sed eadem ista insolentiam & iracundiam generant. Sic itaque inter vtrumque regendus est, ut modo frenis utamur, modo stimulis: nihil humile, nihil seruale patiatur. Nunquam illi necesse sit rogare suppliciter: nec prosiit rogasse. potius ¹³⁹ causae suae, & ¹⁴⁰ prioribus factis, & bonis in futurum ¹⁴¹ promissis donetur. In certaminibus æqualium nec vinci illum patiamur, nec irasci. demus operam, ut familiaris sit his, cum quibus contendere solet: ut in certamine assuescat non nocere velle, sed vincere. Quoties superauerit, & dignum aliquid laude fecerit, attolli, non ¹⁴² gestire patiamur. gaudium enim exultatio, exultationem tumor, & nimia aestimatio sui sequitur. Dabimus aliquod laxamentum: in desidia vero otiumque non resoluemus, & procul à contactu deliciarum retinebimus. Nihil enim magis facit iracundos, quam ¹⁴³ educatio mollis & blanda. ideo vnicis quo plus indulgetur, pupillisque quo plus licet, corruptior animus est. Non resistet offensis, cui nihil vnquam negatum est, cui lacrimas sollicita semper mater abstergit, cui ¹⁴⁴ de pædagogo satisfactum est. Non vides, ut maiorem quamque fortunam maior ira comitetur? In diuitibus nobilibusque & magistratibus præcipue apparet, cum quicquid leue & inane in animo, erat, secunda se aura sustulit. Felicitas iracundiam nutrit, ubi aures superbas assentatorum turba circumstet. *Tibi enim ille respondeat? Non pro fastigio te tuo metiris: ipse te proijcis:* & alia, quibus vix sanæ, & ab initio bene fundatae mentes, restiterint. Longe itaque ab assentatione pueritia remouenda est. audiat verum, ¹⁴⁵ & timeat: interim vereatur, semper maioribus assurgat. nihil per iracundiam exoret. Quod flenti negatum fuerat, quieto offeratur. & diuitias parentum ¹⁴⁶ in conspectu habeat, non in vlu. exprobrentur illi perperam facta.

Pertinebit ad rem, præceptores ¹⁴⁷ pædagogosque pueris placidos dari. Proximis ¹⁴⁸ applicatur omne quod tenerum est, & in eorum similitudinem crescit. nutricum & pædagogorum retulere mox in adolescentiā mores. Apud Platonem educatus puer, cum ad parentes relatus, vociferantem videret patrem; *Numquam, inquit, hoc apud Platonem vidi.* Non dubito quin citius patrem imitatus sit, quam Platonem. Tenuis ante omnia sit victus, & non pretiosa vestis: & similis cultus cum æqualibus. Nō irascetur aliquē sibi comparari, quem ab initio multis parē feceris. Sed hæc ad liberos nostros pertinent. In nobis siquidem ¹⁴⁹ fors nascendi & ¹⁵⁰ educatio nec ¹⁵¹ virij locum, nec iam ¹⁵² præcepti habet: ¹⁵³ sequentia ordinanda sunt. Contra primas itaque causas pugnare debemus. causa autem iracundiæ, opinio iniuriæ est, cui non facile credendum

est, nec apertis quidem manifestisque statim accedendum. Quædam enim falsa, veri speciem ferunt. Dandum semper est tempus: ¹⁵⁴ veritatem dies aperit. Ne sint aures criminantibus faciles. hoc humanæ naturæ vitium suspectum, notumque nobis sit: quod quæ ¹⁵⁵ inuiti audimus, libenter credimus: & antequam iudicemus, irascimur.

XXIII.

Quid, quod non criminationibus tantum, sed suspicionibus impellimur, & ex vultu risuque alieno peiora interpretati, innocentibus irascimur? Itaque agenda est contra se causa absentis, & in suspenso ira retinenda. Potest enim poena dilata exigi, non potest exacta reuocari. Notus est ille ¹⁵⁶ tyrannicida, qui imperfecto opere comprehensus, & ab ¹⁵⁷ Hippia tortus, ut confcios indicaret, circumstantes amicos tyranni nominavit, quibus quam maxime caram salutem eius sciebat. Et cum ille singulos, ut nominati erant, occidi iussisset, interrogavit. *Ecquis superesset? Tu, inquit, solus: neminem enim alium, cui carus esses, reliqui.* Effecit ira, ut tyrannus tyrannicidæ manus commodaret, & præsidia sua gladio suo caderet. Quanto animosius Alexander? qui cum legisset ¹⁵⁸ epistolam matris, qua admonebatur, ut à veneno Philippi medici caueret, acceptam potionem non deterritus bibit. Plus sibi de amico suo credidit. dignus fuit qui innocentem haberet, dignus ¹⁵⁹ qui faceret. Hoc eo magis in Alexandro laudo, quia nemo tam obnoxius iræ fuit. quo rarior autem moderatio in regibus, hoc ¹⁶⁰ laudanda magis est. Fecit hoc & C. Cæsar, ille qui victoria civili clementissime usus est. cum ¹⁶¹ scrinia deprehendisset epistolarum ad Pompeium missarum ab iis, qui videbatur aut in aduersis, aut in neutris fuisse partibus, combussit: quamvis enim moderatè soleret irasci, maluit tamen non posse. Gratissimum putavit genus veniæ, nescire quid quisque peccasset. Plurimum mali credulitas facit. sæpe ne audiendum quidem est: quoniam in quibusdam rebus satius est decipi, quam diffidere. Tollenda ex animo ¹⁶² suspicio & coniectura, fallacissima irritamenta. *Ille me parum humane salutavit, ille ¹⁶³ osculo meo non adhæsit, ille inchoatum sermonem ¹⁶⁴ cito abruptit, ille ad cœnam non vocavit, illius vultus auersior visus est.* Non deerit suspicioni argumentatio: simplicitate opus est, & benigna rerum æstimatione. Nihil nisi quod in oculos incurreret, manifestumque erit, credamus: & quoties suspicio nostra vana apparuerit, obiurgemus credulitatem.

XXIV.

Hæc enim castigatio consuetudinem efficiet non facile credendi. Inde & illud sequitur, ut minimis sordidisque rebus non exacerbemur. Parum ¹⁶⁵ agilis est puer, aut ¹⁶⁶ tepidior ¹⁶⁷ aqua potui, aut ¹⁶⁸ turbatus torus, aut mensa negligentius posita. Ad ista concitari, infania est. æger & infelicitis valetudinis est, quem levis aura ¹⁶⁹ contraxit: affecti oculi, quos ¹⁷⁰ candida vestis obturbat: dissolutus deliciis, cuius latus alieno labore condoluit. ¹⁷¹ Mindyridem aiunt fuisse ex Sybaritarum ciuitate: qui cum vidisset fodientem, & altius ¹⁷² rastrum alleuantem, lassum se fieri quæstus, vetuit illum opus in conspectu suo facere. ¹⁷³ idem sapius quæstus est, quod foliis rosæ duplicatis incubuisset. Vbi animum simul & corpus voluptates corrumpere, nihil tolerabile videtur: non quia dura, sed quia molles patimur. Quid enim est cur ¹⁷⁴ ruffis alicuius, aut sternutamentum, aut ¹⁷⁵ musca parum curiosè fugata, nos in rabiem agat, aut ¹⁷⁶ versus calix, aut ¹⁷⁷ clavis negligentis serui manibus elapsa? Feret iste æquo animo civile conuicium, & ingesta in concione ¹⁷⁸ curiæve maledicta, cuius aures ¹⁷⁹ tracti subsellij stridor offendit? Perpetietur hic famem, & æstiuæ expeditionis sitim, qui puero male ¹⁸⁰ diluenti niuem, irascitur.

XXV.

Nulla itaque res magis iracundiam alit, quam luxuria intemperans & impatiens: dure tractandus animus est, ut ictum non sentiat, nisi grauem. Irascimur aut his à quibus nec accipere iniuriam potuimus, aut his à quibus accipere potuimus. Ex prioribus quædam sine sensu sunt: ¹⁸¹ ut librum, quem minutioribus litteris scriptum sæpe proiecimus, & mendosum lacerauimus: ut vestimenta, quæ quia displicebant, scidimus. His irasci quàm stultum est: quæ iram nostram nec meruerunt, nec sentiunt? Sed nos offendunt videlicet, qui illa fecerunt. Primum, sæpe antequam hoc apud nos distinguamus, irascimur: deinde fortasse ipsi quoque artifices excusationes iustas afferent. Alius non potuit melius facere, quam fecit: nec ad tuam contumeliam parum didicit. alius non in hoc, ut te offenderet, fecit. Ad vltimum, quid est dementius, quam bilem in homines collectam, in res effundere? Atqui ut his irasci dementis est, quæ anima carent, sic & ¹⁸² mutis animalibus: ¹⁸³ quia nulla est iniuria, nisi à consilio profecta. Nocere itaque nobis possunt, ut ferrum, aut lapis: iniuriam quidem facere non possunt. Atqui contemni se quidam putant, ubi equi iidem obsequentes alteri equiti, alteri contumaces sunt: tanquam iudicio, non consuetudine, & arte tractandi, quædam quibusdam subiectione sint. Atqui ut his irasci stultum est, ita pueris, & non multum à puerorum

XXVI.

prudenter distantibus. Omnia enim ista peccata, apud æquum iudicem, ¹⁸⁴ pro innocentia habent imprudentiam. Quædam sunt, quæ nocere non possunt, nullamque vim nisi beneficam & salutarem habent: ut dij immortales, qui ¹⁸⁵ nec volunt obesse, nec possunt. Natura enim illis mitis & placida est, tam longe remota ab aliena iniuria, quam ¹⁸⁶ à sua. Dementes itaque & ignari veritatis, illis imputant sæuitiam maris, immodicos imbres, pertinaciam hiemis: cum interim nihil horum, quæ nobis nocent profuntve, ad nos ¹⁸⁷ proprie dirigatur. ¹⁸⁸ Non enim nos causa mundo sumus, hiemem æstatemque referendi. suas ista leges habent, quibus diuina exercentur. nimis nos suspicimus, si digni nobis videmur, propter quos tanta moueantur. Nihil ergo horum in nostram iniuriam fit: imo contra, nihil non ad salutem. Quædam esse diximus, quæ nocere non possunt: quædam, quæ nolunt. In his erunt boni magistratus, parentesque, & præceptores, & iudices: quorum castigatio sic accipienda est, quomodo ¹⁸⁹ scalpellum, & ¹⁹⁰ abstinencia, & alia quæ profutura torquent. Affecti sumus poena: succurrat non tantum quid patiamur, sed quid fecerimus: ¹⁹¹ in consilium de vita nostra mittamur. Si verum ipsi dicere nobis voluerimus, ¹⁹² pluris litem nostram æstimabimus. Si volumus æqui omnium rerum iudices esse, hoc primum nobis suadeamus, neminem nostrum esse sine culpa. Hinc enim maxima indignatio oritur. *Nihil peccaui, nihil feci*: imo nihil fateris. Indignamur aliqua admonitione aut coercitione nos castigatos: cum illo ipso tempore peccemus, quo ¹⁹³ adiicimus malefactis arrogantiam & contumaciam. Quis est iste, qui se profitetur omnibus legibus innocentem? Ut hoc ita sit, quàm angusta innocentia est, ¹⁴⁹ ad legem bonum esse? quanto latius ¹⁹⁵ officiorum patet, quam iuris regula? quam multa pietas, humanitas, liberalitas, iustitia, fides exigunt quæ omnia extra ¹⁹⁶ publicas tabulas sunt? Sed ne xxviii. ad illam quidem ¹⁹⁷ arctissimam innocentie formulam ¹⁹⁸ præstare nos possumus. Alia fecimus, alia cogitauimus; alia optauimus, aliis fauimus: in quibusdam innocentes sumus, quia non successit. Hoc cogitantes, æquiores simus delinquentibus, cedamus obiurgantibus: utique nobis ne irascamur (cui enim non, si nobis quoque?) minimè diis. Non enim illorum, sed ¹⁹⁹ lege mortalitatis patimur, quicquid incommodi accidit. At morbi doloresque incurrunt. Utique ²⁰⁰ aliqua fugiendum est, domicilium putrefortitis. Dicitur aliquis male de te locutus. cogita an prior feceris, cogita de quam multis loquaris. Cogitemus, inquam, alios non facere iniuriam, sed reponere: alios ²⁰¹ pronos facere, alios coactos facere, alios ignorantes: etiam eos qui volentes scientesque faciunt, ex iniuria nostra ²⁰² non ipsam iniuriam petere. Aut ²⁰³ dulcedine urbanitatis prolapsus est, aut fecit aliquid, non ut nobis obesset, sed quia consequi ipse non poterat, nisi nos repulisset. Sæpe ²⁰⁴ adulatio, dum blanditur, offendit. Quisquis ad se retulerit, quotiens ipse in suspicionem falsam inciderit, quàm multis ²⁰⁵ officiis suis fortuna speciem iniuriæ induerit, quàm multos post odium amare cœperit, poterit non statim irasci: utique si sibi tacitus ad singula quibus offenditur, dixerit: *Hæc & ipse commisi*. Sed ubi tam æquum iudicem inuenies? Is qui nullius non uxorem concupiscit, & satis iustam causam putat amandi, quod aliena est, idem uxorem suam aspici non vult: & fidei acerrimus exactor, est perfidus: & mendacia persequitur, ipse periurus: & litem sibi inferri ægerrime ²⁰⁶ calumniator patitur. Pudicitiam seruulorum suorum attetari non vult, qui non pepercit suæ. Aliena vitia in oculis habemus: ²⁰⁷ à tergo nostra sunt. Inde est, quod ²⁰⁸ tempestiua filij conuiuia pater deterior filio castigat. ²⁰⁹ Nihil alienæ luxuriæ ignoscit, qui nihil suæ negauit: & homicidæ ²¹⁰ tyrannus irascitur: & punit furta sacrilegus. Magna pars hominum est, quæ non peccatis irascitur, sed peccantibus. Faciet nos moderatiores respectus nostri, si consuluerimus nos: Nunquid & ipsi aliquid tale commisimus? Numquid sic errauimus? Expeditne nobis ista damnari? Maximum remedium est iræ, ²¹¹ mora. Nec ab illa pete initio, ut ignoscat, sed ut iudicet. desinet, si exspectat: nec vniuersam illam tentaueris tollere. graues habet impetus primos: tota vincetur, dum partibus carpitur. Ex his quæ xxix. nos offendunt, alia renuntiantur nobis, alia ipsi audimus aut videmus. His quæ narrata sunt, non debemus cito credere. multi ementiuntur, ut decipiant: multi, quia decepti sunt, alius criminatione gratiam captat, & fingit iniuriam, ut videatur doluisse factā. est aliquis malignus, & qui amicitias cohærentes diducere velit: ²¹² est suspicax, & qui spectare ludos cupiat, ut ex lōginquo tutoque speculetur, quos collisit. De paruula summa iudicatu, tibi res sine teste nō probaretur, testis, sine iureiurādo non valeret. utriusque parti dares ²¹³ aduocationem, dares tempus, nec semel audires. magis enim veritas elucet, quo sapius ²¹⁴ ad manum venit: amicum cōdemnas ²¹⁵ de præsentibus,

xxx.

antequam audias, antequam interroges? illi, antequam aut accusatorem suum nosse liceat, aut crimen, irasceris? Iam enim iam, quid vtrunque diceretur, audisti. Hic ipse qui ad te detulit, desinet dicere, si probare debuerit. *Non est, inquit, quod me protrahas. ego productus negabo. Alioqui nihil unquam tibi dicam.* Eodem tempore & instigat, & ipse se certamini & pugnae subtrahit. Qui dicere tibi nisi clam non vult, ²¹⁶ pæne non dicit. Quid est iniquius, quam secreto credere, palam irasci? Quorundam ipsi testes sumus: in his naturam excutiemus, voluntatemque facientium. Puer est? ætati donetur: nescit, an peccet. Pater est? aut tantum profuit, ut illi etiam iniuriæ ²¹⁷ ius sit: aut fortassis ipsum hoc meritum eius est, quo offendimur. Mulier est? errat. Iussus est? necessitati quis, nisi iniquus, succenset? Læsus est? non est iniuria, pati quod prior feceris. Iudex est? plus illius credas sententiæ, quam tuæ. ²¹⁸ Rex est? si nocentem puni, cede iustitiæ: si innocentem, cede fortunæ. Mutum animal est, aut simile muto? ²¹⁹ imitaris illud, si irasceris. Morbus est, aut calamitas? leuius transiliet sustinentem. Deus est? tam perdis operam cum illi irasceris, quam cum illum alteri precaris iratum. Bonus vir est, qui iniuriam fecit? noli credere. Malus? noli mirari. Dabit poenas alteri, quas debet tibi: & iam ²²⁰ sibi dedit, qui peccauit. Duo sunt, ut dixi, quæ iracundiam concitant. primum, si iniuriam videmur accepisse: de hoc satis dictum est. deinde, si inique accepisse: de hoc dicendum est. Iniqua quædam iudicant homines, quia pati non debuerint: quædam, quia non sperauerint. Indigna putamus, quæ inopinata sunt. Itaque maxime commouent, quæ contra spem expectationemque eueniunt. nec aliud est quare in ²²¹ domesticis minima offendant: in amicis, iniuriam vocemus negligentiam.

xxxi.

Quomodo ergo, inquit, inimicorum nos iniuriæ mouent? quia non expectauimus illas, aut certe non tantas. Hoc efficit amor nostri nimis: inuiolatos nos etiam inimicis iudicamus esse debere. ²²² Regis quisque intra se animum habet, ut licentiam sibi dari velit, in se nolit. Aut ignorantia nos itaque rerum, aut insolentia iracundos facit. Ignorantia, quid enim mirum est, malos mala facinora edere? Quid noui est, si inimicus nocet, amicus offendit, filius labitur, seruus peccat? Turpissimam aiebat ²²³ Fabius Imperatori excusationem esse, *NON PUTAUI: ego turpissimam homini puto.* Omnia puta, expecta. etiam in bonis moribus aliquid existet asperius. Fert humana natura insidiosos amicos, fert ingratos, fert cupidos, fert impios. Cum de moribus vnius iudicabis, de publicis cogita. ubi maxime gaudebis, maxime metues: ubi tranquilla tibi omnia videntur, ibi nocitura non desunt, sed quiescunt. semper futurum aliquid, quod te offendar, existima. Gubernator nunquam ita totos ²²⁴ sinus explicuit securus, ut non expedita ad contrahendum arma-menta disponeret. Illud ante omnia cogita, foedam esse & execrabilem vim nocendi, & alienissimam homini, cuius beneficio etiam sæua mansuescunt. Aspice elephantorum ²²⁵ iugo colla submissa, ²²⁶ taurorum pueris pariter ac feminis persultantibus terga impune calcata, & repentes inter ²²⁷ pocula sinusque innoxio lapsu dracones, & intra domum vrforum leonumque ora placida tractantibus, adulantibusque dominum feras: pudebit ²²⁸ cum animalibus permutasse mores. Nefas est nocere patriæ: ergo ciui quoque. nam hic pars patriæ est. Sanctæ partes sunt, si vniuersum venerabile est: ergo & homo homini. nam hic in ²²⁹ maiore tibi vrbe ciuis est. Quid si nocere velint manus pedibus? manibus oculi? Ut omnia inter se membra consentiunt, quia singula seruari, totius interest: ita homines singulis parcent, quia ²³⁰ ad cœtum geniti sumus. saluam autem esse societatem nisi amore & custodia partium non potest. Ne viperas quidem & ²³¹ natrices, & si qua morsu aut ictu nocent, effligeremus, si ut reliqua mansuefacere possemus, aut efficere, ne nobis aliisve periculo essent. Ergo ne homini quidem nocebimus, quia peccauit, sed ne peccet: nec vnquam ad præteritum, sed ad futurum poena referetur. nō enim irascitur, sed cauet. Nā si puniendus est, cuiusque prauum maleficumque ingenium est, poena neminem excipiet.

xxxii.

At enim ira habet aliquam ²³² voluptatem: & dulce est, ²³³ dolorem reddere. Minime. non enim ut in beneficiis honestū est, merita meritis repensare: ita ²³⁴ iniurias iniuriis. illic, vinci turpe est: hic, vincere. ²³⁵ Inhumanum verbum est, & quidem pro iusto receptum, ²³⁶ Vltio: & a contumelia non differt nisi ordine. Qui dolorem regerit, tantum excusatus peccat. M. Catonem ²³⁷ in balneo quidam percussit imprudens. quis enim illi sciens faceret iniuriam? postea ²³⁸ satisfaciendi Cato, *Non memini, inquit, percussum me.* Melius putauit, non agnoscere, quam ²³⁹ vindicare. Nihil, inquis, post tantam petulantiam mali factū est? imo multum boni. coepit Catonem nosse. Magni animi est, iniurias despicere. vltionis contumeliosissimum genus est, non esse visum dignum, ex quo peteretur vltio.

Multi leues iniurias altius²⁴⁰ sibi demisere, dum vindicant: ille magnus & nobilis est, qui more magnæ feræ, latratus minorum canum securus exaudit. Minus, inquit, contemnemur, si vindicauerimus iniuriam. Si tanquam ad remedium venimus, sine ira veniamus: non quasi dulce sit vindicari, sed quasi vtile. Sæpe autem satius fuit dissimulare, quam vlcisci.

Potentiorum iniuriæ hilari vultu, non patienter tantum ferendæ sunt. Facient iterum, si se fecisse crediderint. Hoc habent pessimum animi magna fortuna insolentes,²⁴¹ quos læserunt, & oderunt.²⁴² Notissima vox est eius, qui in cultu regum consenuerat. cum illum quidam interrogaret, *Quomodo rarissimam rem in aula consecutus esset, senectutem? Iniurias*, inquit, *accipiendo, & gratias agendo.* Sæpe adeo iniuriam vindicare non expedit, ut ne fateri quidem expediat. C. Cæsar Pastoris splendidi equitis Romani filium cum in custodia habuisset,²⁴³ munditiis eius & cultioribus capillis offensus: rogante patre, ut salutem sibi filij concederet, quasi de supplicio eius admonitus, duci protinus iussit. Ne tamen omnia inhumane faceret aduersum patrē,²⁴⁴ ad cœnā illū inuitauit eo die. venit Pastor, nihil vultu exprobrante. Propinauit illi Cæsar²⁴⁵ heminā: & posuit illi custodē. perdurauit miser, non aliter quam si filij sanguinē biberet.²⁴⁶ Vnguētum & coronas misit, &²⁴⁷ obseruare iussit ansumeret. sumpsit eo die, quo filium extulerat. imo quo nō²⁴⁸ extulerat. Iacebat cōiuiua centesimus, & potiones vix honestas natalibus liberorū, podagricus senex hauriebat: cum interim non lacrimas emisit, nec dolorem aliquo signo erumpere passus est. Cœnauit, tāquam pro filio exorasset. Quæris, quare?²⁴⁹ habebat alterū. Quid ille²⁵⁰ Priamus? non dissimulauit iram, &²⁵¹ regis genua complexus est: funestam perfusamque cruore filij manum, ad os suum retulit, & cœnauit, sed tamen sine vnguento, sine coronis: & illum hostis sæuissimus multis solatiis, ut cibum caperet, hortatus est, non ut pocula ingentia, super caput posito custode, siccaret. Contempsisset²⁵² Pastorem, si sibi timuisset: nunc iram compescuit²⁵³ pietas. Dignus fuit, cui permetteret à conuiuio ad²⁵⁴ ossa filij legenda discedere. Ne hoc quidem permisit: benignus interim & comis²⁵⁵ adolescens propinationibus senem crebris, ut cura²⁵⁶ leniretur, lacescebat: contra ille se lætum, & oblitum quid eo esset actum die, præstitit. Perierat alter filius, si carnifici conuiuia non placuisset.

Ergo ira abstinendum est, siue par est qui lacerandus est, siue superior, siue inferior. Nam cum pare contendere,²⁵⁷ anceps est: cum superiore,²⁵⁸ furiosum: cum inferiore,²⁵⁹ sordidum.²⁶⁰ Pusilli hominis & miseri est, repetere mordentem. mures & formicæ, si manum admoueris, ora conuertunt: imbecillia se lædi putant, si tanguntur. Faciet nos mitiores, si cogitauerimus, quid aliquando nobis profuerit ille, cui irascimur, & meritis offensa redimetur. Illud quoque occurrat, quantum commendationis nobis allatura sit clementiæ fama, & quam multos venia amicos vtilis fecerit.²⁶¹ Ne irascamur inimicorum & hostium liberis. Inter Syllanæ crudelitatis exempla est, quod à rep.²⁶² liberos proscriptorum submouit. Nihil est iniquius, quam aliquem heredem paterni odij fieri.²⁶³ Cogitemus, quotiens ad ignoscendum difficiles erimus, an expediat omnes nobis inexorabiles esse. Quam sæpe veniā qui negauit, petit? quam sæpe pedibus eius aduolutus est, quem à suis repulit? Quid est gloriosius, quam iram amicitia mutare? Quos Populus R. fideiiores habet socios, quam quos habuit²⁶⁴ pertinacissimos hostes? quod hodie esset²⁶⁵ imperium, nisi salubris prouidentia victos permiscuisset victoribus? Irascetur aliquis? tu contra beneficiis prouoca. Cadit statim simultas, ab altera parte deserta.²⁶⁶ nisi par non pugnat. Si vtrunque certabitur, ille est melior, qui prior pedem retulit: victus est, qui vicit. Percussit te? recede. referendo enim, & occasionem sæpius ferendi dabis, & excusationem. non poteris reuelli, cum voles. Nunquid velit quisquam tam grauiter hostem ferire, ut relinquat manum in vulnere, & se ab ictu reuocare non possit? atqui tale ira telum est, vix retrahitur.

Arma nobis expedita prospicimus, gladium commodum & habilem: non vitabimus impetus animi,²⁶⁷ his graues magis, furiosos & irreuocabiles? Ea demum velocitas placet, quæ vbi iussa est, vestigium sistit, nec ultra destinata procurrit, & quæ flecti, & à cursu²⁶⁸ ad gradum reduci potest. Ægros sciimus neruos esse, vbi inuitis nobis mouentur. senex, aut infirmi corporis est, qui cum ambulare vult, currit. animi motus eos putemus sanissimos validissimosque, qui nostro arbitrio ibunt, non suo ferentur. Nihil tamen æque profuit, quam primum intrueri deformitatem rei, deinde periculum. Non est vllius affectus²⁶⁹ facies turbator. pulcherrima ora fœdauit, toruos vultus extranquillissimis reddidit. Liquit decor omnis iratos: & siue amictus illius compositus sit ad legem, attrahet vestem, omnemque curam sui effundet. Si capillorum natura vel arte iacentium non informis est ha-

xxxiii.

xxxiv.

xxxv.

bitus; cum animo inhorrescunt, tumescunt venæ, concutitur crebro spiritu pectus, rabida vocis eruptio colla distendit. tunc artus trepidi, inquietæ manus, totius corporis fluctuatio. Qualem intra putas esse animum, cuius extra imago tam fœda est? quanto illi intra pectus terribilior vultus, acrior spiritus est, intensior impetus, rupturus se nisi eruperit? Quales sunt hostium, vel ferarum cæde madentium, aut ad cædem euntium aspectus; qualia Poëtæ²⁷⁰ inferna monstra finxere, succincta serpentibus, & igneo flatu;²⁷¹ quales ad bella excitanda, discordiamque in populos diuidendam, pacemque lacerandam, tæterrimæ inferum exeunt²⁷² Furia: talem nobis iram figuremus, flamma lumina ardentia, sibilo mugituque & gemitu & stridore, & si qua his inuisior vox est, perstreptentem, tela manu vtraque quatientem. neque enim illi te gere se, cura est. toruam, cruentamque, & cicatricosam, & verberibus suis liuidam, incessibus vesanis, offusam multa caligine, incurstantem, vastantem, fugantemque: & omnium odio laborantem, sui maxime: si aliter nocere non possit, terras, maria, cælum ruere cupientem, infestam pariter, inuisamque. Vel, si videtur, sit qualis apud vates nostros est:

*Sanguineum quatiens dextra Bellona flagellum,
Aut scissa gaudens vadit Discordia palla.*

xxxvi.

Aut si qua magis dira facies excogitari diri affectus potest. Quibusdam, ut ait Sextius, iratis profuit aspexisse²⁷³ speculum. perturbauit illos tanta mutatio sui: velut in rem præsentem adducti non agnouerunt se. & quantulum ex vera deformitate imago illa speculo repercussa reddebat; animus si ostendi, & si in vlla materia perluere posset, intuentes nos confunderet, ater maculosusque, æstuans, & distortus, & tumidus. Nunc quoque tanta deformitas eius est per ossa carnesque, & tot impedimenta effluentis: quid si nudus ostenderetur? Speculo equidem neminem deteritum ab ira²⁷⁴ credo. quid ergo? qui ad speculum venerat, ut se mutaret,²⁷⁵ iam mutauerat. Iratis quidem nulla est formosior effigies, quam atrox & horrida, qualesque esse, etiam videri volunt. Magis illud videndum est, quam multis ira per se nocuerit. Alij nimio feruore rupere venas, & sanguinem supra vires elatus clamor egeffit, & luminum suffudit aciem in oculos vehementius²⁷⁶ humor egestus, & in morbos ægri recidere. nulla celerior ad insaniam via est. Multi itaque continuauerunt iræ furorem; nec quam expulerant mentem, vnquam receperunt.²⁷⁷ Aiace in mortem egit furor, in furorem ira. Mortem liberis, egestatem sibi, ruinam domui imprecantur: & irasci se negant, non minus quam insanire, furiosi. Amicissimis hostes, vitandique²⁷⁸ carissimis: legum, nisi qua nocent, immemores, ad minima mobiles. non sermone, non officio, aditu faciles. Omnia per vim gerunt, gladiis & pugnare parati, &²⁷⁹ incumbere. Maximum enim malum illos cœpit, & omnia exuperans vitia. Alia paullatim intrant: repentina & vniuersa vis huius est. omnes denique alios affectus sibi subiicit: amorem ardentissimum vincit. Transfoderunt itaque amata corpora, & in eorum quos occiderant, iacuerunt complexibus. Auaritiam durissimum malum, minimumque flexibile ira calcauit; adacta opes suas spargere, & domui, rebusque in vnum collatis iniicere ignem. Quid? non ambitiosus magno æstimata proiecit²⁸⁰ insignia, honoremque delatum repulit? nullus affectus est, in quem non ira dominetur.

COMMENTARI II AD LIBRVM II. SENECAE, de Ira.

I. LIPSIUS.

AP. I. 1. Benigniore.] Faciliorem, quæ melius & vberius se dat.

2. Species.] Aristoteles v. Ethic. Ἐπὶ φαινομένην γὰρ ἀδικίαν ἡ ὀργὴ ὅσιν: Ob apparentem enim iniuriam est Ira. neque necessum est, veram esse.

13. Ille Simplex.] Primus ille impetus, & motus. Nam duos eos facit (distingue, aut Senecam parum capies hoc & sequenti Capite, imo dices sibi a duersari) Simplicem, id est cui nondum assensus: & alterum Compositum, qui cum assensu est, & de ultione & pœna (in re proposita) cum animo agit. Impetus autem appellat, Stoica lingua, Perturbationes. nam illi definiunt τὸ πάθος ὁρμὴν πλεονάζουσαν: Perturbationem, impetum immodicum & abundantem.

CAP. II. 4. Quid sit.] Muretus vellet, Quid possit ira. neque enim definitio eius hic quaeritur (priori libro factum) sed de vi agitur, & quid iam in occupato animo possit. Aliter puto. & contextus me docet, quæri & præmitti hæc minuta, ut serio intellegamus Quid sit ira? id est, naturam eius omnem & formam norimus initia, progressus; & quomodo sedari tollique possit.

5. Ictus.] *An cum minatur aliquis ferire, quod caput & corpus subducimus? An verius legi, tactus, cum libri? & aspernatio in iis est, ut cum latera aut alae titillantur: siue magis, in ulcere aut vulnere, cui manum admoues.*

6. Improba.] *Impudica, aut impudentia.*

7. Vertigo.] *Seneca epist. LVII. Quædam sunt, quæ nulla virtus effugere potest. Itaque & vultum adducet ad tristitiam, & inhorrescet ad subita, & caligabit si vastam altitudinem, in crepidine eius constitutus, despexerit.*

8. Primus ille ictus.] *Siue primus ille motus, quem licet Cogitationis motum appellare, alterum Assensus. Vide Manud. III. Dissert. VII.*

9. Puero.] *Ptolomæo regi Egypti.*

10. Non puerile.] *Mortem magni Pompeij, duobus illis consultoribus.*

11. Martius ille.] *Classicum.*

12. Ad aliena.] *Cum currentes pugnanteseve alios, in Circo aut Amphitheatro videmus. Inde sponsiones apud Romanos, cum huic aut illi parti fauerent; rixæ, pugna.*

13. Inimici nauer.] *Quem cum iuuat perire, tamen ipse rei turbida aspectus turbat. At non vera ea tristitia est. Neque tamen asperner Gruteri acutam coniecturam, mimici naufragij. Nam & incendia, & ruinas, & naufragia ludebant in scænis.*

14. Togati.] *Non ultra sagati: & per vestem notat iam emeritum & militia missum.*

15. Xenophanto canente.] *Dorium & bellicum. Diogenes autem hic scite, Meliorem eum sibi Musicum fore, si cantus caneret, quibus Alexander ardens & furens reprimeretur.*

CAP. III. 16. Fortuitum.] *Ita loquitur & appellat, quod non consilio & proposito venit. Alioqui fortuna nullum, sed natura hic opus. Fortuitum igitur, id est temerarium, inexpectatum.*

17. Arietarent.] *Verbum, quo uti amat. id est, concurrerent, cum impetu & incursum cõrent.*

18. Summa.] *Extrema partes: manus, pedes, labia.*

19. Impetus sine.] *Imo tu ipse impetum à consilio distinxisti, initio libri. Sed intellegit hic impetum compositum, de quo dixi: & frustra verba alij consumunt. Habent & fera impetus, sed simplices, & quos semper (quantum in ipsis est) sequuntur. Senecam attente iam nunc lege & adiunge, nihil tenebrosum.*

20. Etiudicio.] *Hic quoque est qui arguetur. quomodo iudicio Ira, inquit, si extra se est. si nihil ei cum sanitate commune? Respondeo, Iudicio, sed deprauato: iudicio, quod contra impetum initio libri Seneca opposuit, id est deliberatione & assensu.*

21. Fugam.] *Puto rectum, et si scripti plerique finem. Sed ea mens, timorem vitare & fugere; iram contra, petere & sequi, nempe ultionem. E sequenti lineâ clarum: ubi Peti ad Iram; Caueri ad Timorem aptat.*

CAP. IV. 22. Incipiant.] *Pulchra hæc, & vsui notanda, de triplici discrimine in Affectibus: qui gradatim nascuntur, adolescunt, maturescunt Vide Manud. III. Diss. VII.*

23. Oscitatio.] *Nam sympathia occulta, oscitamus ad visum oscitantem.*

24. Comprimantur.] *Connueant. quod tanti est, ut Plinius notet inter omnes gladiatores Caligula, non nisi duos fuisse, qui hoc euicissent, ut oculis inconniuis essent. Lib. XI. cap. XXXVII.*

CAP. V. 25. * Illud etiamnum.] *Ruinam & hiatum hic agnosco. nam ubi de tertio motu, quod proposuerat? Neque item questio aut res coheret apte.*

26. Apollodorus.] *Libro VII. de Benef. c. XIX. hos item duos coniungit, ut eximios in sauitie & cade: Quid, inquit, si non tantum malus factus est, sed ferus, sed immanis, qualis Apollodorus aut Phalaris? Et Phalaris quidem notus est; minus alter, nisi quod Plutarchus Suidasque inter tyrannos nominant, sed nominant tantum. Estne ille, quem Cassandrea tyrannum fuisse Pausanias in Messeniciis prodit? Estne item, cuius mortem tragicam, & condignam vita, Plutarchus De tarda Dei vindicta tangit & indicat? Verba: Οἷον φασι τὸν Ἀπολλόδωρον ποτὶ τὴν Τῆς ὑπὲρ ὅραν ἐκδερόμενον ἑαυτὸν ὑπὸ σκυθῶν, ἐκ τῆς χερσὶν ὀρέμενον. τὴν δὲ καρδίαν ἐκ τῆς λείπτορας ὑποφθερόμενῃν καὶ λέγουσαν, ἐγὼ σοὶ τέτων αἰτία. καὶ πάλιν ταῖς θυγατέρας ἀπαύρῃς, καὶ φλογιδύας τοῖς σώμασι κύκλῳ περὶ αὐτὸν περὶ χύσας: Sicut aiunt Apollodorum aliquando per somnium vidisse, seipsum excoriari à Scythis, deinde elixari. Cor autem è lebere vocem emittere ac dicere, Ego horum tibi causa sum. Item & filias flagrantibus corporibus in orbem circa ipsum currere. Sane animus mihi quoque loquitur, hunc nostrum tyrannum esse. Sed quomodo à Scythis excoriat? quid eis rei in Grecia? aut si apud Scythas iste, unde ea res Græci sic innotuit? Puto scribendum, ὑπὸ σκυτῶν: à coriariis, à cerdonibus. & ij vero solent pelles detrahere. Ceteris Cassandrea, Macedoniae an Thraciae urbs est: quæ ante Potidæa.*

27. Velle.] *Scribam, vel accipere.*

28. Per otium.] *Quieti ipsi, & sine motu. imo & per delicias sæui.*

29. Ab infante.] *Qua forma item Latini, A puero. Porro Annibal nouem annos natus patri, ut comes in Hispaniam esset, ultionem de Romanis ad aram iurauerat. Non ergo prorsus infans.*

30. Per viginti.] *Partim in Hispania, maxime in Italia, res gerentem. In ista per annos XVII.*

31. Carthaginem.] *Ubiter victus.*

32. Volesus.] *Esse Volesum Messallam, de quo Tacitus III. Annal. & qui sub Augusto Proconsul Asia fuit, dixi ad Tacitum. è quo colligas, damnatum ab Augusto.*

33. O rem regiam!] *ὦ βασιλική.*

CAP. VI. 34. * Virtus inquit.] *Neque hæc coherere, aut plena esse, quiuis post admonitionem dicet.*

35. Illam ext.] *Scripti omnes, qui illam. An igitur, quin illam: vel quidni, cum interrogatione finali?*

36. Proprium.] *Nam sapiens in perpetuo gaudio, & animi tranquillitate. Vide Manud. III. Diss. V.*

37. Repulsam.] *Id est, cum ultionem peragere non potuit. Post pœnitentiam autem tristitia, cum peregit scilicet, & sanior iam nollit.*

38. Eundem vult.] *Quod in eximiis laudibus viri eius merito ponunt. Plinius: Ferunt Socratem clarum sapientia, eodem semper visum vultu, nec aut hilario magis aut turbato.*

- CAP. VII. 39. Tot millia.] *Observare licet ad multitudinem civium, qui Romæ.*
40. Quanto turpiores.] *Quare turpiores? quia gnari scientesque prava aut iniusta defendunt: quia fidem & vocem vana in fas & nefas habent. Adde etiam, quia ipsi omni face criminum maculosi.*
41. Habent.] *Meus & quidam, consciscunt: quod admittam.*
42. Alius iudicia.] *Hæc proba lectio. Spectat ad filios ingratos & improbos, qui querelam de Testamento inofficiso aduersus patrem instituebant. Iudicia enim appellant, supremam illam voluntatem & decreta: cum mens pene libera ab affectibus, puriter solet iudicare. Itaque incorruptum iudicem illum dicit noster, De Benef. iv. cap. xi. ubi pluscula huius rei. Atquin, inquit, satius erat decentiusque, meruisse iudicia illa, & per beniuolentiam & gratiam impetrasse; quam legibus vindicasse.*
43. Consistit.] *Forense verbum. & dicunt Consistere aduersus aliquem, aut Cum aliquo, eum qui congruitur iudicio & experitur: ab ipsa re. quia stabant. Quintilianus Declamat. cccxvii. Quantopere his post libertatem satisfecerim, videlicet hac contumelia, qua mecum consistunt, æque manifestum: Deliberti qui petebant & agebant. Idem Declam. cccxxxiii. Vsum loquendi perdidisse malueram, quam cum homine optime de me merito iam bis consistere. Tertullianus sine alia additione Consistere dixit, ut in Apolog. cap. iv. De Idololatria, cap. xiii. & sæpius. De hoc primo consistam, inquit: id est, iudicio agam, & tecum experiar.*
44. Corona.] *Audientium.*
45. Septa.] *Tria loca nominat, in quibus frequentia assidua populi, Forum, Septa, Circum. Duo illa nota: Septa, autem, alio nomine Ouilia, in campo Martio, ubi suffragia ferri solent. quæ è ligneis M. Agrippa marmorea fecit. Locus amplius, & vacuus: ideoque extra illud comitiale tempus, vagorum aut curiosorum ibi multitudo. Eo magis, quod merces omnifaria exposita, & pleraque rariores. Martialis libro ix.*
- In Septis Mamurra diu multumque vagatus,
Hic ubi Roma suas aurea vexat opes.
46. Togatos.] *Pacis habitu; & ideo tali ingenio speres.*
- CAP. VIII. 47. Maiore.] *Vellem, maiorem. Est grauate & egre ferunt.*
48. In ludo.] *Gladiatores enim una habitant, comedunt: mox pugnant, & mutuo sese cadunt. Vide de hi. Ludis Saturnalia nostra, lib. i. cap. xvi.*
49. Inter se plac.] *Exprobrat Horatius Romanis, civili bello se lacerantibus:*
Neque hic lupis mos, nec fuit leonibus
Vnquam, nisi in dispar, feris.
50. Hoc vno.] *Vno? atquin alterum discrimen præiuit. Legam cum meo libro, imo.*
51. Ipsos à quibus.] *Socratis dictum: κακὸς ποιῶν ἐν, ὅτι καὶ λύκους: Malis bene faciens, nutri lupos.*
52. Numquam irasci.] *Demosthenis simile. qui dictabat, ὥς πολλάκις ὅτι τῶν αὐτῶν εὐζαδῶν τῶν πονηρῶν ἀπολέσθαι, φοβέτο μὴ ἐρημὸν ἀρδὴν ἐκ τῆς εὐχῆς ποιήσῃ τὴν πόλιν: quod cum saepe ei incidisset perniciem imprecari malis; veritus esset, ne eo voto plane desolatam ciuitatem redderet.*
53. Præter oculos.] *Id est, ante oculos & ora nostra se ostendunt. Cicero in Verrem: Præter oculos Lollij hæc omnia ferebant.*
54. Signo dato.] *A Circensibus, quibus ad curriule certamen signum mappa Prætor dat: ac tunc, ut ille ait, ----- carceribus sese effudere quadrigæ.*
Tertullianus simili sensu, Velut mappa missa.
55. Et quota.] *Iuuenalis:*
Hæc quota pars scelerum, quæ custos Gallicus vrbis
Vsq̃ue à Lucifero, donec nox occidat, audit?
56. Ex vna parte.] *Id est, vnius gentis partisque bina & aduersa castra.*
57. Parentum.] *Lucanus vii.*
----- videre parentes
Frontibus aduersis, fraterna que cominus arma.
58. Cuius manu.] *Ad Sullam. qui primo reditu, cum sex legionibus irrupit per portam Esquilinam. Cumque ciues è tectis lapidibus & tegulis repellerent, nec progredi posset, clamauit ut ædificia succenderent: sumptaque ardenti face, primus ipse flammam subiecit. Plutarchus.*
59. Proscriptorum.] *Ad eundem, & discipulos eius Triumuiros.*
60. Fontes ven.] *Florus ii. cap. vlt. M. Aquilius Asiatici belli reliquias conficit, mixtis (ne fas!) veneno fontibus, ad deditionem quarundam vrbiū. qui contra fas deum, moresque maiorum, medicaminibus impuris, in id tempus sacrosancta Romana arma violauit.*
61. Manu factam.] *Fraude item, & venenis aut maleficiis arcescitam. De hac phrasi Consol. ad Martiam, cap. xix.*
62. Et regnorum.] *Cæsarem atque istos tangit, qui regnum moliti, libertatem oppresserunt.*
63. Opprimi poss.] *Acute. Vult dictum, quod Seneca alius: -felix scelus, Virtus vocatur. Catilina sceleris & parricida, quia conatus opprimere patriam, ipse oppressus: Cæsar felix, & pater patria, quia perfecit.*
64. Ne os quidem.] *Quod dicunt aliter, nec capiti quidem parcere.*
- CAP. IX. 65. Non resist.] *Resistendo non erat. sine effectu resistebat.*
66. Infusiones.] *Aeris accepti, depositi, aut talium.*
67. Trina.] *Nam tribus foris, illo eno, ius dicebatur. Martialis:*
Atque erit in triplici par mihi nemo foro.
Hæc erant, Romanum, Cæsaris, Augusti: quibus & alia post adiecta. ut dixi in Adm. lib. iii.
68. Infaniendum.] *Nam infania, flos iræ, ut supra.*
69. Caligo mentium.] *Quam vram agnoscamus! sed ut quisque hodie aliquid legisse, vidisse, vsu didicisse vi-*

suus est: sumit animos, & velut in clara luce, aliorum errores ridet.

70. Exempla.] *Nam tradimus & transfundimus vitia, & capimus haurimusque vicissim.*

CAP. X. 71. Deseruit exerc.] *Suppositum est. scripti libri, daseuit: meus deleuit. Credo proxime ad verum: & fuerit deliuit, neglecta litterula. unde ille scriptor deleuit, cum verum esset deliquit. De re ipsa, plures tuto peccare, & cum venia; etiam Lucanus, de ipsis militibus. scripsit:*

----- Quippe ipsa metus exsoluerat audax

Turba suos. quidquid multis peccatur, inultum est.

72. Heraclitus.] *Hæc vero sumpsit noster à Sotione, (an illo præceptore suo?) qui Sermones de Ira scripsit, aliquoties Stobæo citatos. in quo hoc ipsum fragmentum: Τοῖς δὲ σοφοῖς ἀντὶ ὀργῆς, ἡεαλείτω μὲν δάκρυα, δημοκρίτῳ δὲ γέλως ἐπιήει: Sapientibus iræ loco, Heraclito quidem lacrimæ, Democrito vero risus oboriebatur.*

73. Videbatur.] *Idem huic homini, Democrite. habes animo affeclam.*

74. Paucissimos.] *Tam raros, quam Phænices.*

75. Aspiciet.] *Videntur ex sermone sapientis esse: ergo, aspiciam.*

CAP. XI. 76. Periculosius.] *Ennius: Quem metuunt oderunt. quem quisque odit, periisse expetit.*

77. Sine virib.] *Trito illo, & Liviano dicto:*

Vanam sine viribus iram esse.

78. Feræ quoque.] *Libri plerique, & meus, inserta voce, feræ sapientis quoque. An superflua & repetita est? inepta certe. an mutamus, sævientis?*

79. Ipso quo tim.] *Nihil enim bonum pulchrumque timetur.*

80. Deformis pers.] *μορμολυχεῖον.*

81. Medio ciu.] *Cæsaris Julij ludis, atque ipso spectante, audiente. Nec obscure hic versus in eum dirigebatur, vel Macrobio auctore: quem vide, II. Sat. cap. VII.*

82. Publici aff.] *Quasi eius ore omnes hunc sensum interiore suum exprimerent.*

83. Vmbra.] *Adde huic rei infra, lib. III. c. XXX.*

CAP. XII. 84. Offa.] *Est à Mureto, nec damnes. Libri enim omnes, ossa. An non ora? tamen & ossa quadam mortifera, ut in Pastinaca pisce, aliisque.*

85. Linea.] *Explico lib. I. de Clemen. cap. XII.*

86. Ab ipso est.] *Quia formidinem feris adfert.*

87. Curriculi.] *Plinius lib. VIII. Hoc tale tamque sævum animal, rotarum orbis circumacti, currusque inanes, & gallinaceorum cristæ, cantusque etiam magis terrent: sed maxime ignes. Jfidorus: Rotarum timent strepitus, sed ignes magis.*

88. In caueam.] *E qua ad pugnam egressi. De his scripsi libello De Amphith. cap. IX.*

89. Porcina vox.] *Ælianus hoc notat lib. XVI. cap. XXXVI. Et Plutarchus, De Invidia & Odio, causam huius metus reddit: εἰκότως δὲ καὶ τῷ λέοντι πρὸς τὸν ἀλεξυρόνα, καὶ τῷ ἐλέφанти πρὸς τὴν ὕν μῦσος ἰσχυρὸν γεγεννηκέναι τὸν φόβον. ὃ γὰρ δέδισαι, καὶ μισεῖν πεφύκασι: Merito etiam leoni in gallum, elephantum in suem (male aprum verterunt) odium procreasse ab iis metum. Nam quod timent, & oderunt.*

90. Vmbra ab inf.] *Nempe mortualis. nam & Manes, Vmbra vocant.*

61. Rubens pin.] *Formido dicta.*

92. Sui iuris.] *Indomiti, liberi, nulli subiecti.*

93. Riderent.] *Vt ille Crassus, ἀγέλατος Græcis.*

94. Omni humore.] *In metu aque intercutis: atque hodie sunt exempla.*

95. Vigiliam.] *Plinius de C. Mæcenate, patrono illo Musarum; triennio supremo, nullo horæ momentis somnum contigisse: id est, numquam horam totam dormisse.*

96. Funibus.] *Funambulos intellegit.*

97. Mergi.] *Urinatores. His talibus exemplis, in idem argumentum, Musonius utitur sectæ eiusdem Stoicæ, & fere aut, cum nostro: Οἱ μὲν ἄρα θάυμαστοί ποιοῖ διόσκολα ἔργα ὑφίστανται πράγματα, καὶ πλεὺς ζῶντων ἀδράβανοντα ἑαυτῶν, οἱ μὲν εἰς μαχαίρας κυβιστῶντες, οἱ δὲ ἐπὶ χάλων μετέωροι βαδίζοντες, οἱ δὲ ὥσπερ ὄρνεα πετόμενοι ἀπὸ τοῦ ἀέρος, ὧν τὸ σφάλμα θάνατος ἐστὶ. καὶ ταῦτα πάντα δρῶσι, μικρὸν χάριν μισθῷ. ἡμεῖς δὲ οὐκ ἀνεξόμεθα θαλαπλερεῖν ὑπὲρ εὐδαιμονίας ὅλης. Mirifici quidam & præstigiatores, difficiles res subeunt & suscipiunt, ac vitam ipsam suam in discrimen proiciunt, alij quidem super gladios in caput se iactantes & saltantes; alij sublimes in funibus incedentes; alij tanquam aves per aërem volantes: quorum omnium error, mors est. atque ista tamen exiguæ mercedis aut stirpis causa subeunt: nos vero non sustinebimus laborare, pro tota simul beatitudine? Junge cum sequentibus Seneca: sunt gemina.*

CAP. XIII. 98. Indiceret.] *Non alius imperaret, sed nos ipsi nobis.*

99. Auditoramento.] *Cum non magna proposita merces, tamen labore magno hæc parantur.*

100. Dictum.] *Ita mei libri, non vilum: & adspicit haud dubie Hesiodium illud dictum,*

Τῆς δ' ἀρετῆς ἰδρῶτα θεοὶ προπαροῖθεν ἔθηκαν

Ἀθάρατοι· μακρὸς δὲ καὶ ὄρθιος αἶμος ἐπ' αὐτῶν.

Ac virtuti Dij sudorem proposuere,

Et via difficilis, atque aspera ducit ad illam.

101. Bonis ausp.] *Bene precantium verba.*

CAP. XIV. 102. Facibusque.] *Nescio cur spreuerint, quod in scriptis & quibusdam editis est, calcibusque. Nonne calcibus subditis, vel nudis, vel quos ferrata calcaria armant, equum incitamus? At de Facibus haud temere legas, nisi forte in certamine curruli: atque id raro.*

103. Vilissima.] *Corpore.*

104. Pyrrhum.] *An regem illum nobilem; an potius alium huius artis, à quo & Phyrhica saltatio nomē habet.*

CAP. XV. 105. Silua est.] *Arborum mitium & fructiferarum.*

160. In malis.] *Meus, bonam indolem à malis quoque suis: & alij libri fere accedunt. Illa nostri, vera puto, hoc sensu: Bonam indolem coniucimus & deprehendimus, etiam à vitiis quibusdam & malis: ut à verecundia, amore, misericordia. Neque enim cum prioribus.*

107. Regere potest.] *Aristoteles: ὅτι ἐστὶν εὖ ἀρξέν τὸν μὴ ἀρχόμενον: Non est ut recte imperet, cui non imperatum.*

CAP. XVI. 108. Simillima cælo.] *Quod ut ille canit,*

--- vitamque ac fata ministrat

Gentibus, ac proprios per singula corpora mores.

Et alius poeta.

---- emollit gentes clementia cæli.

Tacitus de Martiacis: Nisi quod ipso adhuc terræ suæ solo ac cælo acrius animantur.

109. Deumque.] *Et hunc sine ira, ut Stoici.*

110. Simplissimi.] *Qui iram in promptu habent, sed non seruant aut recondunt. Tacitus de Agricola suo: Ceterum ex iracundia nihil supererat. secretum & silentium eius non timeres. honestius putabat offendere, quam odisse.*

CAP. XVII. 111. Histriones.] *Hoc quoque ex Sotion, Serm. II. de Ira: Ἐποκρίταις μὲν οὖν καὶ μὴ ὀργιζομένοις, ὑπεκρίνα μένοις ὀργὴν συνενήνεσεν. οἱ δὲ ἀπουδαῖοι ἄνδρες, ἔδ' ἐὰν ὡς ἀληθῶς ὀργιζοῖνται, ἔτι πρὶν ὡς τῷ σχήματι: Histrionibus etsi non iratis, iram tamen simulantibus, conducit & confert: at viri boni, nec vere etiam irati, hac facie & gestu vtuntur..*

112. Prædam.] *Ita ille dicitur, & illa quæ prædo inuadit.*

CAP. XVII. 113. Peccemus.] *Vt refrenemus, & inhibeamus. quam partem exsequitur ab initio libri tertij. Etsi quidam scripti hic ordiuntur tertium, isto inquam Cap. XVIII. nec male fortasse: & idem quartum statuunt, qui tertius est nobis.*

114. Vincamus.] *Meus & quidam, vitemus.*

115. Sequentia temp.] *Id est, reliquam ætatem, post illam puerilem & primam, quæ est sub adulatoribus & magistris.*

116. Frigida, feruida.] *Vide Physiol. II. Dissert. XIII.*

117. In aliquos.] *More scilicet. An aliquas verius esset, vel potestates, vel varietates? utraque ea vox præiuit.*

118. Ingenia.] *Est in nostris libris & vulgatis: Spreunt tamen editio Romana. & potest, fateor, abesse, ut communitè referas ad loca, animalia, corpora.*

CAP. XIX. 119. Feruidi Mist.] *Libri nostri, feruidi animi natura: sed & Gruteri fere consentiunt. Le-gerim, feruida nimis natura.*

119. Frigidus.] *Omnino melius quidam libri, timidos.*

120. Ex nostris.] *Stoicis.*

121. In pectore.] *Claudianus:*

Iram sanguinei regio sub pectore cordis

Protegit, imbutam flammis, auidamque nocendi.

122. Efferuescente.] *Vide, quæ supra ex Aristotele adduxi, ad cap. III. libri I. Adde hanc Damasceni finitionem: Θυμός ἐστι ζέσις τῆς αἵματός, ἐξ ἀναθυμιάσεως τῆς χολῆς ἢ ἀναβολώσεως γυνό-μενης Ira est feruor sanguinis circa cor, ex euaporatione, aut commotione bilis natus.*

123. Senes diff.] *Hæc omnia ita iunctim fere in Ammiano Marcellino, ubi de Valentiniani ira loquitur libro XXVII. Hanc esse animi vlcus diuturnum, interdumque perpetuum, prudentes definiunt: nasci ex mentis mollitie consuetum. id adferentes argumento probabili, quod iracundiores sunt incolumibus languidi, & fæminæ maribus, & iuuenibus senes, & felicibus ærumnosi. Quæ mihi videtur, à Plutarcho palam mutuatus, qui libello αἰσθημάτων, De non irascendo: ὡς γὰρ οἰδημα μεγάλης ἐστὶν ὁ σαρκὸς πληγῆς πάθος, οὕτως ἐν ταῖς μαλακωτάταις ψυχαῖς, ἢ πρὸς τὸ λυπηρὸν ἐνδοσις ἐκφέρει μείζονα θυμὸν ἀπὸ μείζονος ἀσθενείας, διὸ καὶ γυναῖκες ἀνδρῶν ὀργιλωτέραι, καὶ νοσοῦντες ὑγιαίνοντων, καὶ γέροντες ἀκμαζόντων, καὶ χαλῶς τράποντες εὐτυχούντων: Ut enim vlcus aut tumor affectus est plagæ alicuius magnæ in carnem inflicta, sic in mollissimis animis inclinatio ad dolendum, exprimit & effert maiorem iram à maiore imbecillitate. Ideoque & fæminæ maribus iracundiores sunt, & incolumibus languidi, & iuuenibus senes, & felicibus ærumnosi. Conuenienter itaque Plutarcho nisi quod Iram definiri dicit Vlcus animi: quod non ita in eo est, sed componi & assimilari.*

124. Agri & conu.] *Aristoteles de his omnibus II. Retor. cap. II. Et causam dat, quia Ira ex dolore est, dolor ex cupiditate rei negatæ. διὸ, inquit, χαίμενοι, πένετοι, ἐργῶντες, διψῶντες, ὅλως ἐπιθυμῶντες, καὶ μὴ κατα-θῶντες, ὀργίλοι εἰσὶ καὶ εὐπαρόμυτοι: Ideoque fessi aut agri, egentes, amantes, sitientes, vniuersè dictum, cupientes & non assequentes, iracundi sunt & moueri faciles. Plura ibi, si voles. & adde Problem. sect. x. Quest. XXXVI. ubi hoc commune effatum, ὅτι ἡ ἀφάρισις, ὥστε καὶ ἰσχυρότης, ποιεῖ διὰ τὴν ἐξίτη-τον ὀργὴν: quod ablatio, sicut & extenuatio, iram ratione habitus moueat. Quæ causa Seneca nostro tacta; maligne alitur & deficit. Dixit & supra lib. I. cap. XIII. Inualidum omne, natura querulum esse.*

CAP. XX. 125. Quidam sicci.] *Mureti, non Seneca. nam libri omnes, quidam faucij. Puto sententiam, quosdam ebrios plane & madidos efferuescere; alios leuiter saucios flore Liberi, & tactos. Sed libri meliores, verbum etiam addunt, faucij sunt. Quid dissimulo? defectus est, & sequentia certe non hærent. Itaque meo iudicio, nota sic ponatur: efferuescunt, quidam * faucij sunt.*

126. Flauis.] *Bile suffusi.*

127. Rubentesque.] *Sanguine pleni, atque eo mobili.*

128. Alios

128. Alios labor.] Repete quæ ex Aristotele, paullo ante.
129. Grauis est.] Haud nimis placet. mallem, Praua est : sed dispice. An grauem vult consuetudinem, id est conuersationem molestam, fastidij plenam?
130. Profuit.] Sive magis, profuerit.
131. Plato.] Cuius verba sunt, in parte hic expressa, II. De Legib. Ἀρ. ὁ νόμος τετρήσομεν, τὰς παῖδας μάλιστα ἐπὶ τὸ οὐκ ὀκνεῖν τὸ πρὸς πάντας μὴ γενέσθαι, διδάσκαλους, ὥς ἔχρη πῦρ ὅτι πῦρ ὀχετεύειν εἰς τὰ τὸ σῶμα καὶ τὴν ψυχὴν, ὅτι τὰς πόλεις ἐγχειρεῖν πορεύεται. τὴν ἐμμανὴν εὐλαβέσθαι, οἱ ἐξ ἡμῶν γένων : Nonne igitur legem feremus, ne pueri ante annum XVIII. omnino vinum gustent? Docentes, quod non oporteat ignem igni addere & infunderetam in animum, quam in corpus, priusquam ad labores suscipiendos apti paresque sint. Prouidentes etiam, ne furiosam reddamus iuuenum naturam. Aristoteles pariter, nec pueris nec nutricibus vinum censet conducere.
132. Tumescunt.] Ira autem tumor quidam est.
133. Ut minuatur.] Exhalando, & per laxatos poros spirando.
134. Despumet.] A vino nouo metaphora. quod spumat, dum feruet & bullit, despumat, cum desinit, & subsidit.
135. Siccioribus.] Caue se iungas. nam siccioribus vel maximum periculum ab ira : ideoque aptius mei, siccioribusque, cum copula representant. Nam ne tendendum cum sequenti qualitate. sive ut ipse appellat, potestate : siccis simul & frigidis, (qui sunt melancholici) non esse periculum ab ira tam promptum.
- CAP. XXI. 136. Extollendum.] Indoles.
137. Deprimendum.] Ira
138. Silaudatur.] Fabij votum est : Mihi ille detur puer, quem laus excitet, quem gloria iuuet, qui victus flet.
139. Causæ suæ.] Tanquam innocens sit.
140. Prioribus fact.] In gratiam antea actorum, gratia fiat.
141. Promissis.] De emendatione, ut solet.
142. Gestire.] Efferi, voce & gestu iubilare.
143. Educatio mollis.] Fabius : Mollis illa educatio, quam Indulgentiam vocamus, neruos omnes & mentis & corporis frangit,
144. De pædag. satis.] Quem cum pædagogus offendit castigando, aut fortasse verberando; parentes placarunt, & purgare se tantum non Pædagogus & satisfacere debuit.
145. Et timeat.] Quo sensu? timeat verum audire? imo amet potius, & id discat. Distingue : Audiat verum, & timeat interim, vereatur semper; maioribus assurgat; nihil p. ir. Membratim ita præcipit. puer vera, non blanda audiat interdum timeat, vereatur semper. Plus est Timere, quam Vereri : & illud seruorum magis, hoc liberorum. Interdum tamen & illud usurpandum, acrius asperiusque castigando.
146. In conspectu.] Mirus hic scriptor. si consideras, paucis lineis, & aliud agens, totam institutionem puerilem format, & præit : solidis mehercle utilissimisque præceptis.
- CAP. XXII. 147. Pædagogosque.] Distincti à Præceptoribus, antiquo illo more. Nam isti, nihil nisi assecra erant, & ut puerorum progressus, actiones, mores obseruarent aut formarent. At Præceptores docebant, & artes scientiasque infundebant.
148. Applicatur.] A fruticibus vel herbis sumptum, quæ ad stipites se acclinant, & assurgunt.
149. Sors nascendi.] Ad temperiem elementorum, de qua cap. XVIII. & XIX.
150. Educatio.] De qua iam dictum.
151. Vitii.] Non enim in nostra manu est, quales nascamur.
152. Precepti.] Quia seruum, & iam adulti sumus.
153. Sequentia.] Ipsum verbum repetit. quo in partitione usus, cap. XVIII. Ea in educationem, & in sequentia tempora diuidentur.
154. Veritatem dies.] Sophocles :
 Ἄπανθ' ὁ μακρὸς καὶ ἀναείδμεντος χρόνος
 Ψάινει τ' ἀδηλα, καὶ φανέλα κρύπτεται :
 Hæc cuncta voluens ordo longi temporis,
 Occulta prodit, atque prodita occultit.
155. Inuiti.] Cur hoc mutant? nonne in amore, & alia vehementi cupidine ita est? sollicitudo adheret, una cum credulitate si quis tristiora adfert. ut, Amicus tibi detraxit : Amica fidem fregit, & hæc plura.
- CAP. XXIII. 156. Tyrannicida.] Zenon Eleates. de quo Diogenes in eius vita, Valerius lib. III. Cicero Tuscul. II.
157. Hippia.] At Valerius Phalarim, Agrigenti tyrannum, appellat : Diogenes : ambigue, Nearchum, vel Diomedontem.
158. Epistolam matris.] Plerique omnes, Parmenionis epistolam, non matris produnt : Arrianus, Plutarchus, Valerius, Iustinus. Diodorus in hac resilet; at sub idem tempus accusatum à matre Alexandrum Lyncestis facit.
159. Qui faceret.] Credendo, an potius conualescendo? nam si fato ablatum fuisset, quis Deus Philippum purgasset?
160. Laudanda magis.] Certe. nam periculosa in magnis ira. Publius :
 Fulmen est, ubi cum potestate habitat iracundia.
161. Scrinia.] Plinius de ea re, lib. VII. Illa fuit vera & incomparabilis inuiti animi sublimitas, captis apud Pharsalum Pompei Magni scriniis epistolarum, iterumque Thapsum Scipionis, ea optima concremasse fide, atque non legisse. Adde Dionem Cassium, extremo libro XLI.
- CAP. XX. IV. 162. Suspicio.] Imo & inquisitio. ac Plutarchus scite monet : minutam inquisitionem & sedulitatem, in uxorem, filium, seruum, iras gignere multas & cottidianas. Sicut subtiles literæ

visum turbant, si intendis: sic res exiles mentem.

163. Osculo meo.] *Pro more tunc communi, in salutando, osculo se excipiebant. Ille, inquit, frigide me osculatus, & vix libato, se auellit, ergo fastidit, aut odit.*

164. Cito abr.] *Item quasi auersans, nec delectatus.*

CAP. XXV. 165. Agilis.] *Administeria.*

166. Tepidior.] *Nam calidam bibebant. Docui abunde I. Elect. cap. IV. Ammianus libro XXVIII. de sui aui moribus: Ita autem pauci sunt inter eos seueri vindices delictorum, ut si aquam calidam tardius attulerit seruus, trecentis adfligi verberibus iubeatur. Adde Epictetum I. Dissert. cap. XIII.*

167. Aquapotui.] *Additum in aliis, potui erogata. Sed profecto additum: & libri prisci spernunt. Aquapotui, ut Vestis indutus, Signum receptui.*

168. Turbatus.] *Parum compositus, impresso vestigio fractus. Alij, turpatus: nec omnino male. Intelligit autem torum conuiuialem, qui sterni splendide & in pompam solet.*

169. Contraxit.] *Strinxit, membra eius (ut in frigore solet) adduxit.*

170. Candida.] *Splendens, nitida. qui color infestus oculis.*

171. Mindyridem.] *Græci omnes, Smindyridem. Nominat Herodotus lib. VI. & venisse Sicyonem, ad nuptias Agaristæ, Clisthenis filia, ambiendas: atque addit, ad extrema deliciarum hunc venisse. Athenæus libro VI. & XI. hoc itinere aucupēs, piscatores, & coquos mille secum duxisse, ad domesticum luxum. Idem iste iactare solitus, quasi felicitatis insignem notam, se à viginti annis, solem nec orientem nec occidentem vidisse: assidue scilicet in mensa, aut in lecto. Meminit & Elianus libro IX. cap. XXIV. & lib. XII. Varia Hist.*

172. Rastrum alleu.] *Attollentem in sublime. Est enim Latinis Rastrum, quod δίκεμα Græcis, siue Bidens. Id terra, sublatum manibus, impetu impingitur: à radendo dictum.*

173. Idem sapius.] *At meus inserti: Idem, bilem habere sapius. & germanum credam. Bile aut febricula se laborare, quia rosa foliis parum aqualiter substratis incubuisset.*

174. Tussis.] *Similis locus epist. XLVII. Virga murmur omne compescitur; & ne fortuita quidem verberibus excepta sunt, tussis, sternutamentum, singultus. magno malo vlla voce interpellatum silentium luitur.*

175. Musca.] *Nam huic rei puer aut pueri, qui stabello pauonino, muscas & culices fugarent, à cibis, à conuiuatoribus. Muscarium, ab usu vocabant. etiam concubina huic rei. Martialis:*

Et æstuant tenuē ventilat frigus

Supina prasino concubina flabello.

Per viam utebantur. Ammianus: Vbi si inter aurata flabella laciniis sericis insiderint muscæ, vel per foramen umbraculi pensilis radiolus irruperit solis, quaruntur quod non sunt apud Cimmerios nati. De hoc ritu apud Gregorium Nazianzenum pulchra: sed parco.

176. Versus cal.] *A Pinciano est. at libri mei aliquē consensu, obuersatus canis. Neque id damnum. nam scæuum putabant, canem obuersari aut irrumpere.*

177. Clauis.] *Quæ casu suo strepitum faceret.*

178. Curiaue.] *Crebra ibi in altercationibus conuicia, & pene præter gravitatem Senatoriam: quod vel Ciceronis orationes dicent.*

179. Tracti subs.] *Non autem translati, & transportati sine strepitu.*

180. Diluenti niu.] *Epistola LXXVIII. circa finem: Quia non vino niuem diluit. Ibi vide.*

CAP. XXVI. 181. Vt librum.] *D. Augustinus ipsum hoc notat: Irascimur, inquit, non hominibus tantum, sed calamo in scribendo, eumque collidimus atque frangimus; & aleatores tesseris, & pictores penicillis, & cuicumque instrumento quilibet, ex quo difficultatem se pati arbitratur.*

182. Mutis anim.] *Ita Ulpianus, de pauperie quadrupedum: Pauperiem esse damnum, definit, sine iniuria facientis datum. nec enim dici posse animal iniuriam fecisse, quod sensu caret.*

183. Quia nulla.] *Sententia non peccat, verba à veris abeunt. nam libri mirifice variant. Meus: quæ nullam iniuriam que ita consilio profecta faciunt. Lego: quæ nullam iniuriam, quasi à consilio profectam, faciunt. Vide Aristotelem V. Ethic. cap. IX.*

CAP. XXVII. 184. Pro innocentia.] *Id est, loco innocentia est iis imprudentia. Nocent quidem, sed imprudentes & parum sanæ mentis: hoc efficiat, quasi nec nocuerint.*

185. Nec volunt ob.] *Stoicum est, & sapius in nostro occurrit. Vide physiol. I. Dissert. X.*

186. A sua.] *Qui nec inferre magis iniuriam possint, quam ipsi pati.*

187. Proprie dirigi.] *Hoc explicat, De Benef. lib. VI. cap. XX. Isto, inquit, modo nec Soli nec Lunæ quidquam debes. Non enim propter te mouentur. Responsio. Sed cum in hoc moueantur, ut vniuersa conferuent, & pro me mouentur. Vniuersorum enim pars sum.*

188. Non enim nos.] *Nos soli: alioqui & nos. Nam Stoicorum dogma: Mundum deorum & hominum causa conditum esse. Ita in Zenone Diogenes: etsi Lactantius sententiam Stoicorum asserit, nostra causa mundum esse creatum: De Ira Dei, cap. XIII. & lib. VII. Diuinar. Inst. cap. IV. Sed hoc moderandum est: sicut & ista Seneca, satis absce dicta. Nam alibi aduersari videtur, ut de Benef. IV. cap. XIII. Mundus in quid vices suas absoluit? in quid sol diem extendit & contrahit? Omnia ista beneficia sunt. fiunt enim, nobis profutura. Sed solutio est, quam tetigi: & Seneca item posita, De Benef. VI. cap. XXI. Itaque non possunt videri (celestia) sua tantum causa decurrere, & explicare opus suum: quia pars operis & nos sumus. Et mox: Quia etiam si potiora illis sunt in quæ oriuntur, nos tamen in maiora ituri iuuant. Iterumque: Is ordo mundo datus, ut appareat curam nostri non inter vltima habitam. Adde physiol. XI. Dissert. VIII.*

189. Scalpellum.] *Secanda aut refecanda carni à medico adhibitum.*

190. Abstinencia.] *Item à medico indicta.*

191. In consilium.] *Sententiam de nobis dicturi. A foro & iudiciis. ubi in consilium iudices multi dicuntur, cum causa audita & cognita, potestate à Quasitore facta, deliberant, & tabellis acceptis finiunt.*
192. Pluris.] *Manet in allusione. maiore pœna aut multa nos ipsi taxabimus. Estimari lis vel causa dicitur, cum iudex damnum datum sociis, siue singulis, definit & summa sua concipit.*
193. Adiciamus malef.] *Nam, ut Fabius: culpam admissam excusare, altera culpa est.*
194. Ad legem.] *Hactenus bonum, ut ne lex aut iudex te deprehendat. At tuus domesticus & internus iudex, quid? illi te proba, & serio es probus.*
195. Officiorum.] *Quæ tanti fecere Stoici, ut singularem iis locum & partem in diuisione Ethices dederint. Videlicet Diogenem in Zenone. Officium autem appellant Stoici (ait Cicero) quod ratione factum sit. Ipsa Græca definitio: τὸ κατὰ φύσιν φασὶν εἶναι, ὃ προκαλεῖται εὐλογον τὰ ἴσχει διπολογισμὸν: Officium dicunt, quod productum factumque probabilem habet rationis expositionem. Ergo officium valde latius, quam Lex patet: & adstringit ad omnia, ad quæ Ratio.*
196. Publicas tab.] *Legum tabulas, in are publice propositas & affixas.*
- CAP. XXVIII. 197. Arctissimam.] *Ipsam legum regulam, quæ minime late patet. Sed verius forte, non arctissimam.*
198. Præstare.] *Tales exhibere.*
199. Lege mort.] *Quæ mortalibus omnibus dicta est.*
200. Aliqua fug.] *Meus, ad aliquid: alij, aliquo. Ego vellem aliqua defug.*
201. Pronos.] *Erasmus, pernos. fortasse, post nos: etsi illud pronos ferri potest, quasi inclinatos & volentes: sed parum pro sententia.*
202. Non ipsam iniur.] *Id est, finem & scopum non habere iniuriam nostram aut lesionem.*
203. Dulcedine vrb.] *Ne dictum ei periret: quod agre in ore tenetur conceptum.*
204. Adulatio.] *Exemplum in Cælio oratore, lib. III. cap. VIII.*
205. Officiis suis.] *A bona mente & causa profectis: quæ casus aliquis, aut praua mēs, cui deferebatur, corrumpit.*
206. Calumniator.] *Qui alios circumuenit, & ex vita instituto defert.*
207. A tergo.] *Sed non videmus manticæ quod in tergo est, ut ait Catullus. Αἴσω πὸς ἔφη δύο πῆρες ἔχουσιν ἡμῶν φέρειν, τὴν μὲν ἐμωροῦσθαι, τὴν δὲ ὀπίσθαι. καὶ εἰς μὲν τὴν ἐμωροῦσθαι ἀποτιθέμεν τὰ πῶν ἄλλων ἀμαρτήματα, εἰς δὲ τὴν ὀπίσθαι τὰ ἑαυτῶν: Æsopus dictitabat, duas peras quemque nostrum gestare, anticam vnā, & posticā alterā. & in anticā aliorum peccata immitti & reponi; in posticā, nostra ipsorum.*
208. Tempestiua.] *In vitio habita, sicut & Intempestiua. Vide, si lubet, quæ fuse notauī ad lib. XIV. Ann. Taciti.*
209. Nihil alienæ.] *Victor de Augusto: Cum esset luxuriæ seruiens, erat tamen eiusdem vitij seuerissimus vltor. more hominum, qui in vliscendis vitiis, quibus ipsi indulgent, acres sunt. Plinius lib. VIII. epist. Nostine hos, qui omnium libidinum serui, sic aliorum vitiis irascuntur, ut quasi inuideant?*
210. Tyrannus.] *Qui ipse in cottidianis cadibus.*
211. Mora.] *Εν αὐτῷ γὰρ πέψαι τὴν ὀργήν, χρόνος δὲ, ait Aristoteles: Ad ipsum ut ira concoquatur, tempore opus est. Nec aliud salubrius remedium.*
- CAP. XXIX. 212. Est suspicax.] *Ea vox nihil ad sequentem affectum, quem exprimit. Puto fuisse, subprocax: petulanti & auido ingenio, ἀσελγὴς, ὀυπετής. Et sunt sane tales, qui alienis dissidiis iurgisque pascuntur. quos egregie notauit Socrates: cum Xantippe eius clamante & iurgante, quidam hortarentur ut resisteret, & impudentem inuaderet: Nempe, inquit, ut vos spectantes acclametis, Eia Xantippe, Eia Socrates.*
213. Aduocationem.] *Moram, ut sepe.*
214. Ad manum.] *Magis in manus sumitur, & tractatur.*
215. De præsentibus.] *Suspectum mihi. nisi placet distinctione corrigere, Amicum condemnas, de præsentibus antequam audias. quod est: antequam ab iis qui præsentibus fuere, rem inquiras. siue etiam, de præsentibus id esset, ab ipso præsentibus priusquam exquiras.*
216. Pæne non dic.] *Simile illi, Quod nemine sciente fit, pæne non fit.*
- CAP. XXX. 217. Ius sit.] *Inter tot beneficia, possit vel iniuriam vnā facere impune.*
218. Rex est.] *Ista Medea apud nostrum, in cognomine Tragædia: Si iudicas, cognosce: sin regnas, iube. ad Creontem.*
219. Imitaris.] *Impetum assumendo, rationem abijciendo.*
220. Sibi dedit.] *Quia in ipsa culpa, pœna est: & animus sibi conscius se torquet. Epictetus: Οὐδεὶς δι' ἑαυτοῦ λείας καὶ ζημίας ἡγάξεται: Nemo sine damno & pœna malus est.*
221. Domesticis.] *Familiaribus nostris. quos putamus volentes esse debere, & abnoxios. Eadem ratio, cur odia fratrum aut propinquorum (Aristoteli obseruatum lib. VII. Politic. cap. VII.) sint acerbissima, καὶ οἱ πῆ πέρ' ἐξέρχονται, οἱ δὲ καὶ πέρ' ἀμισθόν: Et qui valde aliquid amant, iidem idem valde oderunt.*
- CAP. XXXI. 222. Regis quisque.] *Epist. XLVII. Regum nobis induimus animos. Adde epist. XLII.*
223. Fabius.] *Aliquis Scipioni tribuit, ad Numantiam.*
224. Sinaus.] *Propertius: Velorum plenos subtrahis ipse sinus.*
225. Iugo colla.] *Satis crebrum Romæ, elephantos currum trahere, siue Deorum in pompa Circensi, siue & triumphalem. Leones item, in Plinio; aliaque fera in Martiale, per ludos:*
- Picto quod iuga delicata collo
Pardus sustinet; improbæque tigres;
Indulgent patientiam flagello;
Mordent aurea quod lupata cerui;
Quod frænis Lybici domantur vrsi,
Et quantum Calydon tulisse fertur.

Paret purpureis aper capistris;
Turpes effeda quod trahunt bifontes:
Quis spectacula non putet deorum?

226. Taurorum pueris.] *Item exhibita hac in ludis. Martialis:*

Aspice, quàm placidis insultet turba iuuentis,
Et sua quàm facilis pondera taurus amet.
Cornibus hic pender summis; vagus ille per armos
Currit, & in toto ventilat arma boue.
At feritas immota riget, non esset arena
Tutior, & possent fallere plana magis.
Nec trepidant gressus, sed de discrimine palmæ
Securus puer est, sollicitumque pecus.

227. Pocula sinusque.] *Haud abnuam in mensa etiam repisse. Quidam tamen libri ocula: ex quo aliquis oscula. Porro dracones istos femina in deliciis habebant, apud eundem Martialem: Sic gelidum collo nectit Gratilla draconem: & hodie fit in Italia.*

228. Cum animalib.] *Ista & Epictetus increpat istos iracundos. Εἰ δ' ἀντι ἀνθρώπου, ἡμέρου ζώου, καὶ κοινωνικοῦ, θηρίον γέγονας βλαβερὸν, ἐπὶ βέλων, δηκτικὸν, ἔδεν σπολὼλεχες; Si vero pro homine, qui est placidum animal & sociale, transieris in feram noxiam, insidiosam, mordacem, nihilne amisisti? Nempe te ipsum.*

229. Maiore vrbe.] *Ipsa mundo, magna illa patria.*

230. Ad cœtum.] *Sociale animal.*

231. Natrices.] *In Glossario, Natrix, boa est: serpentis genus Plinio notum.*

CAP. XXXII. 232. Voluptatem.] *Hoc ante alios Homerus dixit Iliad. Σ. in Achillis persona:*

Ὡς ἔεις ἔκ τε θεῶν ἔκ τ' ἀνθρώπων σπόλοιτο,
Καὶ χόλος, ὅς τ' ἐφ' ἔνκε πολύφρονά τ' ἄρ' χαλεπήται.
Ὅς τε πολὺ γλυκίων μέλιτος καὶ βλαβερόμοιο
Ἀνδρῶν ἐν γήθεσιν ἀέξειται, ἢ τε χαῖπρος:
Ah pereat diuum atque hominum Contentio, & Ira,
Quæ sapientem etiam interdum sæuire coëgit.
Dulcior hæc melle atque fauo liquidum stillante,
Pectoribus sese insinuans, crescit quasi fumus.

Plato in *Philebo*, mixtionem voluptatis & doloris in ira esse vult, testimonio isto Homeri usus: & scite comparat cum iis, qui tragædias spectant quos videas vno tempore gaudentes & flentes. *Aristoteles autem, et ipse usus Homericis versibus, causam incunditatis in ira dicit, ex spe futuræ ultionis. Quam si tollis, nec Ira quidem est: sicut nemo potentibus irascitur, quos nec speret vlcisci. Vide Rhetor. 1. cap. xi. Sed pulchre etiam Homerus de Fumo: & quid similis? Aristoteles & hoc alibi usurpauit: Ὡς ὥστε ὁ χαῖπρος ἐπιδακνων τὰς ὀφθαλμοὺς, ὥς ἂν βλέπειν τὸ κείμενον ἐν τοῖς ποσὶν. οὕτως ὁ θυμὸς ἐπειρόμενος, τῷ λογισμῷ ἐπισκόλει: Sicut fumus, oculos mordicans, non finit vel id quod ante pedes est videre: sic ira exurgens obtenebrat rationem.*

233. Dolorem reddere.] *Vlcisci, consentit in causa, cum Aristotele. Adeo autem hoc dulce, ut etiam in morte delectet: sicut ille apud Pacuvium effert,*

Dij me etsi perdunt, tamen esse adiutum expetunt,
Quod priusquam intereo, spatium vlciscendi danunt.

234. Iniurias iniur.] *Epictetus: τί οὖν, ἐπεὶ δὴ ἐκείνος ἐαυτὸν ἐλάττει, πρὸς ἐμὰ τί ἀδίκον ποιήσας; ἐγὼ ἐμαυτὸν μὴ βλάψω, πρὸς ἐκείνον ἀδίκον τι ποιήσας; Quid ergo? num quia ille sibi nocuit, dum iniuria me afficit, ego non dabo operam ne noceam, illum vicissim afficiendo? Plato in Critone: Οὐδαμῶς ἄρα. δεῖ ἀδικεῖν, ἔδ' ἀδικούμενον ἄρα ἀνταδικεῖν (ὡς οἱ πολλοὶ οἴονται) ἐπεὶ δὴ γε ἔδαμῶς δεῖ ἀδικεῖν, ἔτε χακῶς ποιεῖν ἔδ' ἄνθρωπον, ἔδ' ἂν ὅτις πάσχη ὑπὸ αὐτῶν: Nullo modo igitur iniuriam oportet facere, sed nec læsum iterum lædere (ut plerique existimant:) quoniam nunquam iniuria facienda, nec quisquam mortalium damno mulctandus, etsi vel ab ipso mulctaris.*

235. Inhumanum.] *Et ad barbaros relegandum, cum Quintiliano, Declamat. xiii. Barbarorum mos est populorum, quos procul omnis iuris humani societate, proxima belluis natura efferauit. Nos ideo magistratus legesque à maioribus acceptimus, ne sui quisque doloris vindex sit: & assidue scelerum causa se refellant, si ultio crimen imitabitur.*

236. Ultio & a.] *Liber meus, & plures. Ultio & Talio, non multum differt. Ego putem: Ultio, & alioqui non multum differt. Differt, ab iniuria. nam hæc præcedit.*

237. In balneo.] *Libri omnes vocem addunt, in balneo ignorans. Atqui sequitur mox, imprudens. mutauerim igitur, in ore: & ita fuit. Non percussit solum Catonem, sed in ore & facie.*

238. Satisfacienti.] *Deprecanti, penitenti.*

239. Vindicare.] *Ista consensu libri scripti & editi: Muretus tamen, ignoscere. belle & ingeniose, sed quo tam*

240. Sibi demis.] *Quasi ferrum, impressere.* [belle?

CAP. XXXIII. 241. Quos læf.] *Tacitus in Agricola: Proprium humani ingenij est, odisse quæ læseris.*

242. Notissima vox.] *Cuius, aut ubi, ignoro.*

243. Munditiis.] *Caius enim pulcros omnes & comatos oderat. Sueton. cap. xxxv. Porro in Hispania Pastores isti fuisse videntur. Lapis ibi: DOMITIO PASTORI. VETERANO LEG. SEPT. GEM.*

244. Ad cœnam.] *Suetonius de hoc intellexit, cap. xxvii. Parentes supplicio filiorum interesse cogebat, quorum vni valetudinem excusanti, lecticam misit: alium è spectaculo pœna epulis statim adhibuit,*

atque omni comitate ad hilaritatem & iocos prouocauit. Ut appareat Spectatorem etiam supplicij fuisse; quod tamen Seneca non dixit.

245. Heminam.] *Vncias nouem vini, siue dimidium Sextarium.*

246. Vngentum.] *Receptum in conuiuiis latioribus, vngi & floribus coronari.*

247. Obseruare.] *Per custodem, quem posuerat. Non ergo ipse videre poterat? nescio; grande triclinium erat, & iacebat conuiua centesimus, ut mox addit. Procul ergo à Caio, & inter imos.*

248. Non extulerat.] *Nec enim iusta ei fecerat, nec sollenni ritu cadauer elatum.*

249. Habebat alt.] *Vt hunc saltem seruaret: ne & illum Caius iratus tolleret. Pulchre & aptè Panegyricus scriptor ad Theodosium, hos affectus exprimit sub tyrannis: Cum interim miseri, verabamur agere mileros, imo omnes cogebamur mentiri beatos: & cum domi atque se creto, solis coniugibus ac liberis credidissimus furtiuum dolorem, procedebamus in publicum non nostræ fortunæ vultu. Audires enim dicere delatorem. quid ita ille tristis incedit? an quia pauper est ex diuite? non enim se viuere gratulatur? Quid ita publicum atratus inest? luget credo fratrem? sed habet filium. Ita flere non licebat amissa, metu reliquorum.*

250. Priamus.] *Apud Homerum, Iliad. Ω.*

251. Regis genua.] *Achilli. Homerus:*

Χερσὶν Ἀχιλλῆος λάβει γόνατα, ἔκλυσσε χεῖρας;

Δεινὰς, ἀνδροφόνους.

Quæ vertit hic ex professo noster.

252. Pastorem.] *Audax & hæc mutatio Mureti. nam libri omnes, Contempsisset Romanum patrem: ex quo Pincianus, Contempsissem R. p. quod etsi melius illo extraneo: tamen mihi verius, Contempsisset & Romanus pater. Ille, inquit, Græcus non bibit pocula magna, non vnxit: quæ nec gente & animo Romanus noster fecisset, nisi non suæ vitæ, sed alterius filij, timuisset.*

253. Pietas.] *In filium superstitem.*

254. Ossa filij.] *De more. cadauere combusto, eligebant ossa, & reposita in urnam sepeliebant.*

255. Adolescens.] *Ipse iuuenis Princeps, Caius.*

256. Leniretur.] *Mens addit, leniretur admouere laceſſebat. Alij leniretur admouens: Scribe & distingue: vt cura leniretur, admonens, laceſſebat. Caius identidem propinando admonerat, leniendæ curæ hoc esse. Aut ipsis verbis, Leni curam.*

CAP. XXXIV. 257. Anceps est.] *Vinci potes.*

258. Furiosum.] *Vinci debes.*

259. Sordidum.] *Vincere inglorium.*

260. Pusilli.] *Iuuenalis: --- quippe minuti Sempet, & infirmi est animi, exiguique voluptas. Ultio.*

261. * Ne irascamur.] *Mihi abrupta hæc videntur; nec prioribus nexa.*

262. Liberos proſcr.] *Ne ad honores venirent. Hoc appellat à rep. submouere, quia ad eam gerendam non admittuntur.*

263. Cogitemus.] *Ad intermissa redit. emblemate illo de liberis hostium, nescio qua occasione, inserto.*

264. Pertinaciss. hostes.] *Latinos, Samnites.*

265. Imperium, nisi.] *Tacitus xi. Annal. oratione Claudij: Tunc solida domi quies, & aduersus externa floruius, cum specie deductarum per orbem terræ legionum, additis prouincialium validissimis, fello imperio subuentum est. Plura mihi eius rei.*

266. Nisi par.] *Libri scripti, nisi pariter, & deinde, pugnant. Fortasse, nisi paria.*

CAP. XXXV. 267. His graues.] *In meo hæc ita: animi impetus? hi graues, funerosi, & irreuocabiles. Legerem: animi impetus, si graues, furiosi & irreuocabiles?*

268. Ad gradum.] *Ad leniorem & lentiore passum.*

269. Facies turb.] *Isterum Ira descriptio, qualis lib. i. cap. i.*

270. Inferna monstra.] *Furias, Eumenidas.*

271. Quales ad.] *Mens voce auctior: quales motus ad bella. Puto, quales ad motus, ad bella.*

272. Furia.] *Vox meo abest: & ante, deterrimi. Itaque esset deterrimi, vel teterrimi inferum: id est, pessimi infernorum Geniorum. Nam de Furiis sane iam tactum, & triplex est comparatio.*

CAP. XXXVI. 273. Speculum.] *Plutarchus: Εμοὶ δὲ εἴ τις ἐμμελὴς καὶ κόμφος ἀκόλουθος ἦν, οὐκ ἂν ἡ χθόνην αὐτῷ προσφέρωντος ἐπὶ ταῖς ὁργαῖς ἐσσωζον ὡς περ ἐνίοις προσφέρουσι λουσαμύοις ἐπὶ δὲ νιχρησίμῳ. τὸ δ' ἐαυτὸν ἰδεῖν ὡς φῶσιν ἐχθρὰ καὶ συντελεσθῆναι γυμνόν. ὃ μὲν κρόν' ὄζειν εἰς διαβολὴν τῷ πάθῳ: Mihi vero si quis scitus & elegans sit comes vel assecla, non agrè feram, si in ira profertur mihi speculum, sicut quibusdam iam lotis comptisque solet sine vlllo bono fructu. At seipsum ita videre, præter naturam constitutum, & vndique turbatum, non parum conferat ad affectus huius damnationem.*

274. Credo.] *Libri, credis. tamen hoc Pinciani coniectaneum probum videtur.*

275. Iam mutauerat.] *Habebat enim animum se compeſcendi. rationem audiebat, medicinam querebat.*

276. Humor.] *Bilioſus. & icterum genuit.*

277. Aiace.] *Victum, armorum iudicio, ab Ulyſſe.*

278. Carissimis.] *Quidam libri luminis; alius, & litteris: ex quo non inscite, vitandique & liberis: siue ex priore illa, alumnis.*

279. Incumbere.] *Seipſos interficere, ut ille Ajax.*

280. Inſignia.] *Magistratum, aut dignitatem: Prætextam, latum clauum, & talia.*

MURETVS.

- Cap. I. **B** Enignio rem.] Faciliorem ad tractandum, & in qua liberius excurrere posset oratio. Mela libro primo. Quem persequi longa est magis quam benigna materia.
- Species oblata iniuriæ.] Hoc est, quod Aristoteles dicit, iram existere ἐπὶ φαινομένην ἀδικίαν.
- II. Quid sit ira.] Sed nonne priore libro, profligata iam hæc quaestio est? Neque hoc tam queritur, quid sit ira, quam quis animo semel occupato vires habeat. Fortassis igitur legendum, Quid possit ira.
- Ipsi puero.] Ptolemaeo, cuius iussu Pompeius interfectus est.
- Manum ad arma misisse.] Cum Diogenes diceret, meliorem sibi eum musicum visum iri, si eos cantus reperisset, quibus Alexander incitatus & furens cohiberi ac reprimi posset. Facile est enim eo quemque impellere, quo suapte sponte propensus est.
- VII. Iudicia patris.] Agit de inofficioso.
- Septa.] In campo Martio: quæ alio nomine ouilia vocabantur.
- IX. Infitationes.] Ut eorum qui mutuum aut depositum abnegant. Martialis:
- In ius ô fallax atque infitiator eamus.
- XII. Formido.] Huius meminit & libro primo de clementia. Virgilius:
- Puniceaque agitant pauidos formidine pennæ. Hanc Gratius ita describit:
- Sunt quibus immundo decerptæ vulture plumæ
Instrumentum operis fuit, & non parua facultas.
Tantum inter niuei iungantur vellera Cygni.
Et satis armorum est. hæ clara luce coruscant.
Terribiles species. ab vulture dirus auaro
Turbat odor siluas, meliusque alterna valet res. Nemesianus:
- Linea quinetiam, magnos circumdare saltus
Quæ possit, volucresque metu concludere prædas,
Digerat innexas non vna ex alite pinnas.
Namque vrsos, magnosque fures, ceruosque fugaces
Terrificant, linique verant transcendere septum. Seneca tragicus:
- Picta rubenti linea pinna
Vano claudat terrore feras.
- XIII. Nec ut quibusdam visum.] Aduersus nobilem & omnium sermone celebratam Hesiodi sententiam, qua virtutem in arduo, nequitiam in proclui esse dicit.
- Inite modo.] Verbum usitatum etiam in formulis. Vtrisque superstitibus præsentibus hanc viam dico. Inite viam. Quidem tamen qui recta corrigebat, deprauata magis etiam distorquebat, mutare hoc apud Ciceronem voluit.
- XVII. Nec prædam.] Male antea, nec prædonem.
- XIX. Refert quantum quisque.] Vide Galeni libellum, ὅτι τὰ τῆς ψυχῆς ἦν ταῖς τῆς σώματος κράσεσιν ἐπελαί.
- XX. Quod pueris Plato negandum putat.] Plato libro secundo de legibus: πρῶτον μὲν τοὺς παῖδας μὴ χεῖρας ἐπὶ τῶν οὐκ τῶν καὶ δεχά τοις πάντοιν μὴ γέυεσθαι. διδάσκοντες ὡς ἔχρη πύρ ὀρεῖν ἐπὶ τὸ σῶμα καὶ τὴν ψυχὴν ἐπὶ τοὺς πόνας ἐγχειρῆν πορεύεσθαι, τὴν ἐμμανὴν εὐλαβέμενοι ἐξ ἡ τῶν νέων.
- XXI. Quod flenti negatum fuerat, qui eto offeratur.] Expressit vocem usitatam olim nutricibus ad pueros flentes: Desine flere, & accipies. Μὴ κλαῖε, καὶ λήψῃ. Plutarchus. ἐπὶ ἀοργησίας.
- XXIII. Ille tyrannicida.] Zenonem Eleaten dicit. de quo vide Valerium libri tertij capite tertio: & Laertium in vita ipsius.
- Ab Hippia.] Ita plane liber Siculus, sed hunc tyrannum alij Phalarim, Nearchum, alij Diomedontem vocant.
- XXV. Vbi animum simul & corpus.] Hac de re Plutarchus: οὐδὲ γὰρ ἀρχὰς ἔχει μεγάλας αἰεὶ καὶ ἰσχυρὰς ἀλλὰ καὶ σκῶμμα, καὶ παιδεία, καὶ τὸ γελᾶσαι τινα, καὶ διανέυσαι, καὶ πολλὰ τοιαῦτα πολλὰς εἰς ὀργὴν καὶ ἡγήσιν.

PINCIVS.

- Cap. I. **E** T ut alia minime speciosa visu.] Sic prior editio. Corrigendum puto, & vitalia minime speciosa visu. Perfecto iam corpore effunditur.] Affunditur, non effunditur, legunt pleraque exemplaria.
- Nisi animus qui tangebatur, assensus est.] Quidam codices, nisi animus eis, qui tangebatur, acensus est. Alij: nisi animus eius quibus tangebatur, &c.
- II. Quorsus, inquit, hoc non pertinet?] Corrige, Quorsus, inquis, hæc quaestio pertinet, ex vetere lectione.
- Ad quosdam ictus aspernatio.] Tactus, non ictus, eadem habet.
- Cantus nos nonnunquam & concitata modulatio instigat.] Quidam codices, Cantus nos nonnunquamque citata modulatio instigat.
- Animorum moueri volentium.] Scribendum reor, nolentium.
- Alexandrum aiunt Zenophanto canente.] Xenophanto lege, siue Xenophante, ex vetere lectione, non Zenophanto.
- III. Voluntatis iudicio pergentis.] Scribe, voluntate & iudicio pergentis, ex eadem.
- V. Incedens intra cadauera.] Exemplar dinorum Facundi & Primitius, incedens supra cadauera. Alij codices, incedens inter cadauera.
- Quid hæc rex fecisset?] Corrige, Quid hic rex fecisset? ex duobus codicibus, Pinciano & Facundi ac Primis.

- Iraſci non ex dignitate eius.] *Scribendum*, Iraſci non eſt ex dignitate eius, *ex vetere lectione*.
 Et in homine omnis ira.] *Corrige*, & in hanc omnis ira, *ex eadem*.
 Si proſecto cuique iraſcendum eſt.] *Caſtiga*, ſi pro facto cuiusque iraſcendum eſt, *ex eadem*.
 Deſinet Socrates.] *Eadem*. Deſinet ille Socrates.
 Quanto turpiores aduocatos habent?] *Quidam codices*, quanto turpiores aduocatos conſciſcunt.
 Alius iudicia patris accuſat, quem mereri latis fuit. Alius cum matre conſiſtit.] *Hæc verba in nonnullis exemplaribus deſiderantur*. Alioqui ſic, ni fallor, legenda fuere: Alius iudicio patrem accuſat, quem demereri ſatius fuit, &c. *Nam & exemplar Facundi & Primitiui*, ſatius, non ſatis, legit.
 Nunquam iraſci deſinet, ſemel ſi ſapiens cœperit.] *Scribe inuerſo verborum ordine*. Nunquam iraſci deſinet ſapiens, ſi ſemel cœperit, *ex vetere lectione*.
 Plus committitur quam quod poſſit coërtione ſanari.] *Verbum quod ſuperfluit, ex eadem*.
 Certatur ingenti quidem nequitia certamine:] *Scribendum reor quodam, non quidem*.
 Ad fas neſasque miſcendum coorti ſunt.] *Exemplar Facundi & Primitiui*, ad fas neſasque miſcendum coiere.
 Et parentum liberorumque ſacramenta diuerſa,] *Idem exemplar ſingularitatis numero*, ſacramentum diuerſum.
 Et ne hoc quidem libidini exceptum.] *Exemplar idem minus corrupte*, & ne eos quidem libidini exceptum. *Exemplaria duo, Pincianum & diua Maria*, & ne os quidem libidini exemptum, *rectiſſime*.
 Quicquid non reſiſtebat adductum.] *Legendum puto abductum, non adductum*.
 Quid ſi illis iraſci velis vel qui ægrotant.] *Particula vel non habetur in vetere lectione*.
 Inter cetera mortalitatis incommoda, & hæc eſt.] *Scribe*, & hoc eſt, *ex eadem*.
 Vniuerſis ignoſcendum & indulgendum eſt:] *Duo illa verba, & indulgendum, ſuperuacanea ſunt, ex ead.*
 Intelligit quam eſt iniquum & periculoſum.] *Eadem*, intelligit quam & iniquum ſit & periculoſum.
 Vbi iſti hiccine locus eſt?] *Caſtigandum reor*, Vbi iſthic iræ locus eſt?
 Lento adiutorio opus eſt.] *Exemplar Facundi & Primitiui*, Non lento adiutorio opus eſt.
 Nec hoc ſapienti dici velim, quod fere quoque telum timeri.] *Vetus omnis lectione*, Nec hoc ſapientiam dici velim, quod fere ſapientis quoque telum eſt timeri. *Sed in hac parte magis ab impreſſa lectione iſto modo emaculetur*. *Exiſtimo enim legendum*: Nec hoc ſapientis dici velim, quod fere quoque telum eſt, timeri. *Nam verbum eſt, omnis antiqua lectione agnoſcit*.
 Aut contra, omnia deſpecta, & fœda, & turpia, ipſo quo timentur, ſunt?] *Exemplar Pincianum*: At contra omnia deſpecta, fœdaque, turpia, &c. *Exemplar Facundi & Primitiui*, At contra omnia deſpecta, fœdaque, & turpia timentur. *reliqua deſiderantur*.
 Ira per ſe deformis eſt.] *Idem exemplar*, Sic ira per ſe deformis eſt. & paulo poſt dictus legendū, non ductus?
 Pauida ſunt ad leuiſſimos ſtrepitus pectora.] *Exemplar diui Franciſci*, Pauida ſunt ad leuiſſimos pectora ſonos. *Exemplar Facundi & Primitiui*, Pauida ſunt ad leuiſſimos tactus pectora. *Quid ſi legas iſtus potius quam tactus?*
 Quia formidandum eſt. Quoniam quidem etiam contemptiſſima timentur:] *Corrige*, quia formidini eſt. Quando quidem, &c. *ex vetere lectione*.
 Et oſſa mortifera, & morſus.] *Caſtigandum puto*, & oſſa mortifera morſu.
 Linea penniſ diſtincta contineat.] *Exemplar Facundi & Primitiui* conterreat, non contineat.
 Curriculi motusque rotarum verſata facies leonem redegit in caueam.] *Caſtiga*, curriculi motus, rotarumque verſata facies leonem redigit in caueam, *ex vetere lectione*.
 Vigiliam indefatigabile extendit.] *Exemplar Facundi & Primitiui*, vigilia ſe indefatigabilem oſtendit.
 Didicerūt tenuiſſimis & aduerſis funibus currere.] *Exemplar Pincianū*, didicerūt alij tenuiſſimis, &c.
 Aut nulla cauſa pertinacis ſtudiij, aut indigna merces fuit.] *Vetus lectione*, aut nulla tam pertinacis ſtudiij, aut non digna merces fuit.
 Non eſt quod in patrociniū nobis quæramus etiam excuſatam licentiam.] *In codice Pinciano deſideratur verbum etiam*. *Exemplar Facundi & Primitiui*, Non eſt quod patrociniū nobis quæramus & excuſatam licentiam.
 Non vanæ nobis auctor rei venit.] *Vetus lectione*, Non vanæ vobis auctor rei venio.
 Rectiusque ſcelera tollentur:] *Potiusque ſcelera tollentur, codex Facundi & Primitiui*. *Quid ſi legas? ocyus, non potius?*
 Cuius cauſa domū ſollicitus obſeruet.] *Verbum cauſa in nullo ſcripto exemplari inuenies*. *Et puto legendum modum, non domum*.
 Et qua noceat, tantum aſpicit:] *Exemplar diui Franciſci*, & qua noceat tantum, non qua caueat aſpicit.
 In exemplum hominis adduxit.] *Adducit vetus lectione*, non adduxit.
 Quid autem cur hominem.] *Eadem*, Quid autem eſt cur hominem.
 Cum habeas mundum denique deumque.] *Verbum denique non habetur in eadem*.
 Simpliciſſimi, inquit, omnium habentur.] *Eadem*, Simpliciſſimi, inquit, hominum habentur, & ſi exemplar Facundi & Primitiui aliter legat. Simpliciſſimi, inquit, omnium ſunt.
 Stultis, luxuriſ, nepotibusque.] *Duo poſtrema verba nepotibusque, deſiderantur in eadem*.
 Imo imitatus iratum.] *Omnes fere ſcripti codices habent*, imo irritatur.
 Nec latronem oportet eſſe, nec prædonem.] *Legendum forte prædem, non prædonem*. *ut ſicut in verbis ſequentibus, nec miſericordem, nec crudelem, ita & in his duo opponantur contraria*.
 Scilicet ne incidamus in iram.] *Verbum ſcilicet nulla vetus lectione agnoſcit*.
 Iracundos feruida animi natura faciet.] *Exemplar Pincianum* feruidi præfert, non feruida. *Ut putem ſcribendū cōtra omnia exemplaria*, Iracundos feruidi mixtura faciet. *Quam lectionē approbat hæc qua ſubijcio verba*.
 Ccc iij

- Frigida mixtura frigidos facit.] *Corrige*, Frigidi mixtura timidos facit : *ex correctioribus exemplaribus, Pinciano, Facundi & Primitiui, meo domestico Gallicana littera scripto.*
- Frigus insequetur.] Frigus insequitur, *scribe ex eisdem.*
- xx. Quidam saucij.] *Exemplaria Pincianum & Franciscanum*, quidam saucij sunt. *Exemplar Facundi & Primitiui* quidam saturi.
- Plurimumque potest consuetudo : quæ si grauis est, aliud vitium alit.] *Exemplar Facundi & Primitiui*, Plurimum potest consuetudo : quæ si grauis est, aliud initium est.
- Vt minuatur, & non vt consumatur calor,] *Coniunctio & non habetur in ulla vetere lectione.*
- Lusus quoque proderunt.] Ludi, non Lusus, *eadem agnoscit.*
- xxi. Facile autem etiam attendentem similia decipiunt.] *Verbum etiam superfluum est, ex exemplari Facundi & Primitiui.*
- Vt modo frenis vtatur.] *Scribe*, vt modo frenis vtamur, *ex vetere lectione.*
- Nunquam illi necesse sit rogare simpliciter, nec profit rogasse :] *Eadem*, Nunquam illi necesse sit rogare simpliciter, nec profit rogare.
- Quin citius patrem quam Platonem imitatus sit.] *Exemplar Facundi & Primitiui*, quin citius Platonem quam patrem imitatus sit. *Alij codices*, quin citius patrem quam Platonem comitatus sit.
- xxii. In nobis quidem fors nascendi.] *In eadem*, In nobis siquidem fors nascendi.
- xxiii. Et ab ipso tortus.] *Vetus lectio*, & ab Hippiâ tortus. *Nota est historia.*
- Qui cum legisset epistolam matris.] *Dissentiunt à Seneca quinque præstantissimi scriptores: Curtius libro 4. Valerius Max. 3. Trogus II. Arrianus 2. Plutarchus in Alexandro. Omnes produnt hanc epistolam à Parmenione missam, non ab Alexandri matre.*
- Non veritus bibit.] *Scribe*, non deterritus bibit, *ex vetere lectione. siue, vt quidam præferunt codices, non territus bibit.*
- Hoc ergo magis in Alexandro laudo.] *Exemplar Facundi & Primitiui*, hoc ego magis in Alexandro laudo. *Exemplar Pincianum, & item meum castigatius*, Hoc eo magis, *&c.*
- Quo maior autem moderatio in regibus.] *Scribendum puto* rator, non maior. *Nam si maior legas, inepta erit sententia. non enim in regibus tantum, sed & in plebjs hominibus maior moderatio magis laudanda est.*
- Aut in diuersis, aut in neutris fuisse partibus.] *Aduersis legendum puto contra omnia exemplaria, non diuersis.*
- xxv. Gratissimum putant genus veniæ.] *Lege* putauit, non putant *ex vetere lectione.*
- Aut tepidior aqua potui erogata.] *Quædam exemplaria*, aut tepidior aqua poturo. *Alia*, aut tepidior aqua potus ero. *Alia*, aut tepidior aqua potaturo.
- Vt ægræ & infelicis valetudinis est.] *Scribe*, ægræ & infelicis valetudinis est, *ex vetere lectione.*
- Miridem aiunt fuisse.] *Mindyridem, non Miridem, eadem.*
- Vetuit illud opus in conspectu suo facere.] *Exemplar Pincianum* illum legit, non illud.
- xxvi. Aut obuersatus canis.] *Exemplar Facundi & Primitiui*, aut obuersatus calix.
- Sine consensu sunt :] *Sine sensu sunt, vetus lectio.*
- Sic & mutis animalibus, quia nulla iniuria nisi à concilio profecta faciunt.] *Exemplaria duo, Franciscanum & Facundi & Primitiui, hunc locum sic legunt: sic & multis animalibus, quæ nullam iniuriam nobis faciunt, quia velle non possunt. Non est enim iniuria, nisi à concilio profecta.*
- xxvii. Alios per nos facere.] *Vetus lectio*, Alios pronos facere.
- Et eos qui volentes scientesque faciunt.] *Scribe*, Etiam eos qui volentes, *&c. ex eadem.*
- Ad singula quibus offenditur dixerit. Is qui nullius non uxorem.] *Castiga*, Ad singula quibus offenditur dixerit, Hæc & ipse commisi. Sed vbi tam æquum iudicem inuenies? Is qui nullius non uxorem *ex exemplari Facundi & Primitiui.*
- Pudicitiam seruorum suorum attentari non vult.] *Seruulorum, non seruorum, vetus lectio.*
- Tempestiua filij conuiuia.] *Vitia, non conuiuia, eadem.*
- Hæc ab illo pænæ initio non vt ignoscat.] *Corrige*, Hoc ab illa pete initium, non vt ignoscat: *ex eadem.*
- xxix. His quæ narrata sunt.] *Omnis scripta lectio*, De his quæ narrata sunt.
- Vt videatur diluisse factam.] *Doluisse, non diluisse, eadem.*
- Quo sapius ad manum venerit.] *Quo sapius ad manum venit, eadem.*
- Iam verum iamque.] *Eadem*, Iam enim iam.
- Alioquin nunquam tibi dicam.] *Scribe ex eadem*, Alioquin nihil vnquam tibi dicam.
- xxx. Vt illi donanda iniuria eius sit :] *Omnis antiqua lectio*, vt illi etiam iniuria eius sit : *Corrigendum reor: vt illius iam iniuria ius sit.*
- Mulier est, errat.] *Emendandum arbitror: Mulier est, errat. vt sit sensus: Muliebrem errorem ignoscendum esse. Erat enim mulier, hoc est, sexus in errores proni.*
- Quædam quæ non superauerint.] *Scribe*, quædam, quia non sperauerint, *& mox statim*, putamus non putauimus, *ex vetere lectione.*
- xxxi. In se nolit alteri.] *Verbum alteri superuacuum est, ex eadem.*
- Aut ignorantia nos itaque rerum.] *Scribe*, Aut ignorantia nos itaque rerum, *ex eadem.*
- Insidiosos amicos.] *Insidiosos animos, exemplar Facundi & Primitiui. Infidos amicos, codex diuæ Mariæ.*
- Adulantibusque. Non ergo feras pudebit cum animalibus permutasse mentes.] *Magna pars codicum aliter hunc locum legit, adulatesque domino feras. Pudebit cum animalibus permutasse mores.*
- Ergo & homines.] *Scribendum reor*, ergo & homo vnus.
- xxxii. Et si qua morsu aut ictu noceant, effugerimus.] *Castiga*, & si qua morsu aut ictu nocent, affligemus, *ex codice Facundi & Primitiui.*

Inhumanum verbum est, & quidem pro iusto receptum ultio & talio, non multum differt nisi ordine.] *Idem exemplar duorum tantum verborum locum commutat, hoc pacto: Inhumanum verbum est, & quidem pro iusto receptum, ultio & talio, multum non differt nisi ordine. Corrigendum reor: Inhumanum verbum est, & quidem pro iusto receptum, ultio: & à contumelia non differt, nisi ordine.*

Si tanquam ad remedium sine ira veniamus.] *Scribe, si tanquam ad remedium venimus, sine ira veniamus: ex veteri lectione.*

Quos læserunt, & oderunt.] *Exemplar Facundi & Primitiui addit particulam quod, ut sit quod quos læserunt, & oderunt.*

xxiii.

Et gratias agendo de ipsis.] *postrema duo verba de ipsis. non habentur in ullo scripto exemplari.*

Immunditiis eius & incultioribus capillis offensus.] *Vetus lectio e contrario, immunditiis eius & cultioribus capillis offensus.*

Contempsisset Romanum patrem.] *Legendum puto, contempsissem Romanum patrem.*

Ad quas si manum admoueris, ora conuertunt.] *Exemplar Facundi & Primitiui, quas si manu amoueris, ora conuertunt. & paulo ante dictio ut superfluit, ex exemplari Franciscano, in quo legitur: Mures & formicæ &c. Sed considerandum, an ordine verborum erratum sit. Forte enim Seneca sic scriptum reliquit: Imbecilla se lædi putant, si tangantur, ut mures & formicæ: quas si manu amoueris, ora conuertunt. Aut sic: ad quas si manum admoueris, ora conuertunt. Posset etiam aliter legi: Mures formicæque, si manu amoueris, ora conuertunt. Imbecilla se lædi putant, si tanguntur. Nam & in exemplari Facundi & Primitiui propositio ad non habetur. Sic enim præfert: Mures, formicæ: quas si manu amoueris, ora conuertunt.*

xxxiv.

An expediat omnes nobis inexorabiles esse.] *Idem exemplar, an expediat nobis omnes inexorabiles esse. Scribendum forte homines, non omnes. In exemplari tamen Pinciano non habetur omnino ea dictio.*

Quam sæpe hic pedibus eius aduolutus est quem à suis repulit?] *Vetus lectio, Quam sæpe eius pedibus aduolutus est, quem à suis repulit.*

Quos populus R. feliciores habet socios fidioreseque.] *Lege, quos populus R. fidiorese habet socios, reliqua superfluent. ex eadem.*

Nisi pariter non pugnat, sed si utrinque certabit, ira concurratur.] *Eadem, Nisi pariter non pugnant, Si utrimque certabitur, ira concurratur.] Vide an hæc lectio magis arrideat, Nisi par non pugnat, &c.*

Nunquam velit quisquam.] *Corrige. Nunquid velit quisquam, ex eadem.*

Ut vix retrahatur.] *Eadem, vix retrahitur.*

Nihil tam æque profuit.] *Scribe, Nil tamen æque profuit, ex eadem.*

xxxv.

Etiamsi amictus illius compositus sit ad legem, retrahet vestem.] *Exemplar Facundi & Primitiui, & siue amictus illius compositus sit ad legem, trahet vestem.*

Et tumescunt venæ.] *Vetus lectio, Tumescunt venæ.*

Deterrimæ inferum exeunt furia:] *Scribe teterrimæ, non deterrimæ, ex eadem.*

Incessu vesano effusam.] *Exemplar Facundi & Primitiui, sua sanie offusam.*

Vel, si videtur, qualis sit apud vates nostros est:] *Sic prior editio. Scribendum, Vel, si videtur, sit qualis apud vates nostros est, ex eadem.*

Sanguineum quatiens dextra læuaque flagellum.] *Omnis scripta lectio, sanguineum quatiens dextra Bellona flagellum.*

Speculo qui neminem deterritum ab ira credit.] *Duo exemplaria, Franciscanum & Pincianum, Speculo quidem neminem deterritum ab ira credis. sed considerandum an legendum sit potius credo, quam credis*

xxxvi.

Repentina & vniuersa vis eius est:] *Huius, non eius, vetus lectio.*

Magno estimata ira proiecit insignia.] *Verbum ira superuacaneum est, ex eadem.*

ERASMVVS.

Vbi isti hiccine locus est.] *Alius habebat, vni isti hoccine locus est? Rodolphus addiuiarat, vni isti hoc omne locus est. Forte melius, vbi hic ira locus est? Nam sequitur: aut ridenda omnia, aut flenda sunt. Nulquam igitur ire locus.*

x.

Nec hoc sapientis dici velim, quod fere quoque telum timeri.] *Sic nostra prior. Quidam habebat, Nec hoc sapientis malim, quod fere quoque sapienti telum est timeri. Rodolphus annotarat: Nec hoc serpentem malim, quod fere sapientis quoque telum est timeri. Nostra minori negotio restituetur, addita literula: Nec hoc sapientis dici velim, quod fere quoque telum est, timeri. Sentitenim, feras terrore tutas esse: quod negat conuenire sapienti.*

xi.

OPSOPOEVS.

OMnes edit. quæ ad conspectum inimici naufragij contrahit frontem. Sic quidem passim (scribit Iuretus in excerptis suis) legitur in excusis, nec memini alios hætenus obseruasse latitare hic vitium. Et tamen quisquis oculos acutos habet. videt mentem Senecæ aliud quid postulare quam vulgata verba sonant. Emendandum igitur audacter dico ex fide vetusti codicis, ad conspectum inimici naufragij. vbi auctor mimicum naufragium appellat fictum & adumbratum, qualia sunt quæ mimi inscenis agunt. Verba hæc, mimus, & mimicus, sæpe corrupta fuerunt in libris veterum. quæ de re prolatis exemplis iam pridem egit doctissimus Pithæus aduersar. lib. i. cap. xvii. & nos etiam diximus ad Symmachum lib. 6. epist. lxxix.

Cap. i.

Quibus trina non sufficiunt fora.] *Brodæus Miscell. lib. ii. cap. xviii. Cum multiplicia essent Romæ fora, de tribus intelligit Seneca, in quibus causas orarent: quorum primum, Romanum nuncupatur: secundum, Caij Cæsaris: tertium, Augusti. quod hæc duo postrema ab his imperatoribus constructa essent. Martialis:*

ix.

- Atque eris in triplici par mihi nemo foro.
- XI. Quid quid terret & trepidat.] Iureti v. c. quicquid deterret, & trepidat.
- XXXIII. Cum sarcinam deprech.] Vidi exemplar manuscriptum, in quo *scrinia* deprehendisset *epistolarum*, legebatur. Paulo post in Rom. editione locum τῆς *credulitas*, inuaserat *crudelitas*.
- Mindiridem.] Brodæus Miscell. lib. v. cap. xiii. Corrige *Smindyridem*. Aristoteles ἡθικῶν εὐδημιῶν α. οἱ δὲ Σαρδανάπαλον μαχηταὶ Ζοῖλες ἢ Σμινδρεῖδω. Is porro in eorum grege primas tenet, qui nunquam orientem, neque occidentem solem vidisse memorantur.
- Obsequentes.] In v. c. equi ydem post sequentes alteri.
- XXVII. Primum nobis suadeamus.] Repone ex v. c. primum nobis persuadeamus.
- XXVIII. V. c. quam m. o. f. f. speciem friuole induerit.] Vox iniuria plane deest. Forte legendum. *speciem friuoli*. Hæc Iuretus.
- Quod tempestiua.] De tempestiuis conuiuiis vide quæ doctissime congeffit Lipsius initio comm. ad xiv. Ann. Taciti.
- Utrique parti dares aduocationem, dares tempus.] Idem esse videtur: siquidem aduocatio tempus significat ad veritatis inquisitionem & responfionem concessum. Iterum, sed excusatius coniunxit lib. i. de ira, cap. 49. Ratio utrique parti locum dat & tempus. deinde aduocationem etiam sibi petit, ut excutienda spatium veritati habeat.
- Vt illius jam iniuria ius.] Bongarsius Notis in Iustinum: Cum in libris m. ff. sit, ut illi etiam iniuria eius sit, nemo non doctissimo viro, Nic. Fabro assentiat, leg. iniuria ius sit, Et v. 36. v. c. quia ad cæterum genus sunt.
- Minutorum canum securus.] Iuretus in Eclogis suis: Placet valde mihi lectio v. c. qui habet, *minutorum ciuium securus*. idque mens auctoris postulat. Et sane vox *canum* ociosa est. nam latratus iam caninum quidpiam sonat.
- Vt cura leniretur, laceffebat.] V. c. ut cura leniretur admonens laceffebat.

GRVTERVS ET IVRETVS.

EX CAP. XII.

Elephantos porcina vox terret.] Nota historia est Megarensium, qui ab Antipatro afflictī, cum extreme premerentur, vtereturque ille elephantorum robore, excogitarint porcos pice oblitos, & iniecto mox igne flammatos in elephantorum gregem immiserint: quo facto validissimum Regis conatum, negotio minimo irritum reddidere, victoria per ingenium sibi comparata. Vide Pierium lib. 2. & lib. 8. Hieroglyph.

EX CAP. XIII.

Ne irascerentur.] Propterea iræ frenos luçantem Herculem adhibuisse ex Philostrato discimus. Latius hac de re vide sis P. Fabrum lib. i. cap. 13. 14. 15. Agonist.

EX CAP. XVI.

Quibus pro ratione est impetus.] Declarat id ipsum suo more, hoc est circumspecte, P. Faber lib. 2. cap. 1. Semest.

EX CAP. XXVIII.

Tempestatiua filij conuiuia.] De tempestiuis & legitimis conuiuiorum horis vide Lipsium ad lib. 14. Ann. Taciti.

EX CAP. XXXIII.

Vnguentum & coronas misit.] In cœnis veteres vnguentis & caput & pectus perfudisse ex malobathro Syrio nardo, rosa, alioue aliquo florum odoratorum succo expressis docet ex Athenæo lib. 15. Deipnosoph. cap. 14. Plutarcho lib. i. Sympos. quæst. 1. & quam plurimis aliis P. Faber lib. i. cap. 6. Semest.

Ad ossa filij legenda.] Fuisse hoc maxime propinquorum munus scribit Gruterus lib. 16. Suspici. cap. 6. & Ræuardus lib. de leg. xii. tab.

L. ANNÆI SENECAE

DE IRA AD NOVATVM.

LIBER TERTIVS.

ARGVMENTVM I. LIPSI.

EXSEQVITVR alteram partem Remedij, priore medio libro positam, sed dilatam, Ne in Ira peccemus: id est, refranemus eam & cohibeamus. Id varie fit: sed semper statimque faciendum in Affectu precipiti & incitato. Quem Aristoteles excusat: sed ipse eum accusat, & fedtatem iterum iræ ostendit. Hæc ad Cap. usque IIII. Tum partitur, tria se dicturum. primum Quemadmodum non irascamur; deinde, Quemadmodum ab ira liberemur; tertio, Quemadmodum alium irascentem sistamus placemusque. Hæc, etsi alibi cum repetitione priorum, tamen pulcherrime & utilissime ad finem libri exsequitur: & aurea siue ætherea habebis monita & dicta.

CAPVT PRIMVM.

QUOD maxime desiderasti, Nouate, nunc facere tentabimus, iram excidere animis, aut certe ¹ refranare, & impetus eius inhibere. Id aliquando palam aperteque faciendum est, vbi minor vis mali patitur: aliquando ex occulto, vbi nimium ardet, omnique impedimento exasperatur & crescit. Refert, quantas vires, quamque integras habeat. vtrumne verberanda & agenda retro sit, an cedere ei debeamus, dum tempestas prima defæuit, ne remedia ipsa secum ferat: consilium pro moribus cuiusque capiendum erit. Quosdam enim preces vincunt: quidam insultant, instantque submissis. Quosdam terrendo placabimus: alios ² obiurgatio, alios ³ confessio, alios ⁴ pudor cœpto deiecit: alios mora, lentum præcipitis mali remedium, ad quod nouissimè descendendum est. Ceteri enim affectus dilationem recipiunt, & curari tardius possunt: huius incitata, & se ipsa rapiens violentia, non paullatim procedit, sed dum incipit, tota est. Nec aliorum more vitiorum sollicitat animos, sed abducit: & impotentes sui, cupidosque vel ⁵ communis mali, exagitat: nec in ea tantum, in quæ destinauit, sed in ⁶ occurrentia obiter furit. Cetera vitia impellunt animos: ira præcipitat. Ceteris etiam si resistere contra affectus suos non licet, at certe affectibus ipsis licet stare: hæc non sæcus quam fulmina procellæque, & si qua alia irreuocabilia sunt, quia non eunt, sed cadunt, vim suam magis ac magis tendit. Alia vitia à ratione, hæc ⁷ à sanitate desciscit. alia accessus lenes habent, & incrementa fallentia: in ira ⁸ deiectus animorum est. Nulla itaque res vrget magis attonita, & in vires suas ⁹ prona. & siue succedit, superba; siue frustratur, infana; ne repulsâ quidem in tædium acta, vbi aduersarium fortuna subduxit, in se ipsam morsus suos vertit: nec refert, quantū sit, ¹⁰ ex quo surrexit. Et leuissimis enim in maxima euadit.

Nullam transit ætatem: nullum hominum genus excipit. Quædam gentes beneficio egestatis non nouere luxuriam. quædam, quia exercitæ & ¹¹ vagæ sunt, effugere pigritiam. quibus ¹² incultus mos, agrestis vita est, circumscripto ignota est, & fraus, & quodcunque in foro malum nascitur: nulla gens est, quam non ira instiget, tam inter Graios quam barbaros potens: non minus perniciofa leges metuentibus, quam quibus iura distinguit modus virium. Denique cetera singulos corripunt: hic vnus affectus est, qui interdum publice concipitur. Numquam vniuersus populus vnus feminae amore flagrauit: nec in pecuniam aut lucrum tota ciuitas spem suam misit. ambitio viritim singulos occupat. Impotentia non est malum publicum: sæpe in iram vno agmine itum est. viri, feminae, senes, pueri, prin-

cipes, vulgusque consensere: & tota multitudo paucissimis verbis concitata, ipsum concitatorem antecessit. Ad arma protinus igneque discursum est, & indicta finitimis bella, aut gesta cum ciuibus. Totæ cum stirpe omni crematæ domus: & modo eloquio fauorabilis habitus, in medio honore, iram suæ concionis excepit: ¹³ in Imperatorem suum legiones pila torserunt. Dissedit plebs tota cum patribus: publicum consilium, senatus, non exspectatis dilectibus, nec nominato Imperatore, ¹⁴ subitos iræ suæ duces legit: ac per tecta vrbis, nobiles confectatus viros, supplicium ¹⁵ manu sumpsit. ¹⁶ Violauit legationes rupto iure gentium, rabiesque infanda ciuitatem tulit: nec datum tempus, quo resideret tumor publicus: sed deductæ protinus classes, & oneratæ tumultuario milite. Sine more, ¹⁷ sine auspiciis, populus ductu ¹⁸ iræ suæ egressus, fortuita raptaque pro armis gessit: deinde magna clade temeritatem audacis iræ luit. III. Hic barbaris ¹⁹ forte ruentibus in bella exitus est. cum mobiles animos species iniuriæ perculit; aguntur statim: & qua dolor traxit, ²⁰ ruinæ modo regionibus incidunt incompoti, interriti, incauti, pericula apperentes sua: gaudent feriri, & instare ferro, & tela corpore vrgere, & ²¹ per suum vulnus exire. Non est, inquis, dubium, quin magna ista & pestifera sit vis: ideo quemadmodum sanari debeat, monstra. Atqui, vt in prioribus libris dixi, stat Aristoteles defensor ira, & vetat illam nobis exsecari. Calcar ait esse virtutis: hac erepta, inermem animum & ad conatus magnos pigrum, inertemque fieri. Necessarium est itaque sceditatem eius ac feritatem coarguere, & ante oculos ponere quantum monstri sit, homo in hominem furens; quantoque impetu ruat, non sine pernicie sua perniciosus, & ea deprimens, quæ mergi nisi cum mergente non possunt. Quid ergo? sanum hunc aliquis vocat, qui, velut tempestate correptus, non it, sed agitur, & furenti malo seruit? nec mandat vltionem suam, sed ipse eius exactor, animo simul ac manu sæuit, carissimorum, eorumque quos mox amissos fleturus est, carnifex? Hunc aliquis affectum virtuti adiutorem comitemque dat; consilia sine quibus virtus gerit nihil obturbantem? Caducæ sinistraeque sunt vires, & in malum suum validæ, in quas ægrum morbus & accessio erexit. Non est ergo, quod me putes tempus in superuacuis consumere, quod iram, quasi dubiæ apud homines opinionis sit, infamem: cum aliquis sit, & quidem de illustribus philosophis, qui illi ²² indicat operas, & tanquam vtilem ac spiritus subministrantem in prælia, in actus rerum, ad omne quodcumque calore aliquo gerendum est, vocet. Ne quem fallat, tanquam aliquo tempore, aliquo loco profutura, ostendenda est rabies eius effrænata & attonita: apparatusque illi reddendus est suus, ²³ eculei, & ²⁴ fidiculæ, & ²⁵ ergastula, & cruces & circumdati ²⁶ defixis corporibus ignes, & cadauera quoque trahens ²⁷ vncus, varia vinculorum genera, varia pœnarum, ²⁸ lacerationes membrorum, ²⁹ inscriptiones frontis, & bestiarum immanium ³⁰ caueæ. Inter hæc instrumenta collocetur ira, dirum quiddam atque horridum stridens, omnibus per quæ furit tatrior. IV. Vt de ceteris dubium sit, nulli certe affectui peior est vultus, quem ³¹ in prioribus libris descripsimus, asperum & acrem, & nunc subito retrorsum sanguine fugato, ³² pallentem, nunc in os omni calore ac spiritu verso, subrubicundum, & similem cruento, venis tumentibus, oculis nunc trepidis & exsiliens, nunc in vno obtutu defixis & hærentibus. Adiice dentium inter se arietatorum, & aliquem ³³ esse cupientium, non alium sonum, quam est apris, ³⁴ tela sua attritu acuentibus. Adiice ³⁵ articulorum crepitum, cum se ipsæ manus frangunt, & pulsatum sæpiuspectus, anhelitus crebros, tractosque altius gemitus, instabile corpus, incerta verba subitis ³⁶ exclamationibus, trementia labra, interdumque ³⁷ compressa, & dirum quiddam exsibilantia. Ferarum, mehercules, siue illas fames exagitat, siue infixum visceribus ferrum, minus tatra facies est, etiam cum venatorem suum semianimes morsu vltimo petunt, quàm hominis ira flagrantis. Age, si exaudire voces ac minas vacet, qualia excarnificati animi verba sunt? nonne reuocare se quisque ab ira vult, cum intellexerit illam à ³⁸ suo primum malo incipere; Non vis ergo admoneam eos qui iram in summa potentia exercent, & argumentum virium existimant, & in magnis magnæ fortunæ bonis ponunt paratam vltionem, quam non sit potens, imo nec liber quidem dici possit, ³⁹ ira captus? Non vis admoneam, quo diligentior quisque sit, vt ipse se circumspiciat: alia animi mala ad pessimos quosque pertinere, iracundiam etiam ⁴⁰ eruditis hominibus, & in alia sanis, irrepere? adeo vt quidam simplicitatis indicium iracundiam dicant, & vulgo credatur facillimus quisque huic obnoxius. V. Quorsus, inquis, hoc pertinet? Vt nemo se iudicet tutum ab illa: cum lentos quoque natura, & placidos, in sæuitiam ac violentiam euocet. Quemadmodum ad-

dum aduersus pestilentiam nihil prodest firmitas corporis, & diligens valetudinis cura promiscuè enim imbecilla robustaque inuadit: ita ab ira rā inquietis moribus periculum est, quam compositis & remissis. quibus eo turpior ac periculosior est, quo plus in illis mutat. Sed cum primum sit, non irasci, secundum, ⁴¹ retinere, tertium, alienæ iræ mederi: dicam primum, quemadmodum in iram non incidamus; deinde, quemadmodum ab illa liberemur; nouissime, quemadmodum irascentem retineamus placemusque, & ad sanitatem reducamus. Ne irascamur, præstabimus, si omnia vitia iræ nobis subinde proposuerimus, & illam bene æstimauerimus. Accusanda est apud nos, damnanda: perscrutanda eius mala, & in medium protrahenda sunt: ut qualis sit appareat, comparanda cum pessimis est. Auaritia acquirit, & contrahit, quo ⁴² aliquis melior utatur: ira ⁴³ impendit: ⁴⁴ paucis gratuita est. Iracundus dominus quosdam in fugam seruos egit, quosdam in mortem: quanto plus irascendo, quam id erat propter quod irascebatur, amisit? Ira patri ⁴⁵ luctum, marito diuortium attulit, magistratui odium, candidato repulsam. Peior est etiam, quam luxuria: quoniam illa sua voluptate fruitur, hæc alieno dolore. Vincit malignitatem & inuidiam. illæ enim infelicem fieri volunt, hæc facere. illæ ⁴⁶ fortuitis malis delectantur: hæc non potest expectare fortunam. nocere ei quem odit, non noceri vult. Nihil est simultatibus grauius: has ira conciliat. nihil est bello funestius: in hoc potentium ira prorumpit. ceterum etiam illa plebeia ira & priuata, inerme, & sine viribus bellum est. Præterea ira, ut seponamus quæ mox secutura sunt damna, insidias, perpetuam ex certaminibus mutuis sollicitudinem, dat pœnas dum exigit: naturam hominis ⁴⁷ mutat. Illa in amorem hortatur, hæc in odium: illa prodesse iubet, hæc nocere. Adiice, quod cum indignatio eius à nimio sui suspectu veniat, & animosa videatur, pusilla est & angusta. nemo enim non eo, à quo se contemptum iudicat, minor est. At ille ingens animus, & verus æstimator sui, non vindicat iniuriam, quia non sentit. ⁴⁸ Ut tela à duro resiliunt, & cum dolore cedentis solida feriuntur: ita nulla magnum animum iniuria ad sensum sui adducit, fragilior eo quod petit. Quanto pulchrius est, velut nulli penetrabilem telo, omnes iniurias contumeliasque respuere? Ultio, doloris confessio est. non est magnus animus, quem incuruat iniuria. Aut potentior te, aut imbecillior læsit. si imbecillior, parce illi: si potentior, tibi. vii Nullum est argumentum magnitudinis certius quam nihil posse, quo instigeris, accidere. ⁴⁹ Pars superior mundi & ordinatior, ac propinqua sideribus, nec in nubem cogitur, nec in tempestatem impellitur, nec versatur in turbinem: omni tumultu caret. inferiora fulminant. Eodem modo sublimis animus, quietus semper, & in statione tranquilla collocatus, ⁵⁰ intra se premeus quibus ira contrahitur, modestus & venerabilis est & compositus: quorum nihil inuenies in irato. Quis enim traditus dolori & furens, non primam reiecit verecundiam? quis impetu turbidus, & in aliquem ruens, non quicquid in se ⁵¹ verecundi habuit, abiecit? cui officiorum ⁵² numerus aut ordo constitit incitato? quis linguæ temperauit? quis vllam partem corporis tenuit? quis se regere potuit? ⁵³ In immensum proderit nobis illud Democriti salutare præceptum, quo monstratur tranquillitas, si ⁵⁴ *neque priuatim, neque publice multa, aut maiora viribus nostris egerimus*. Nunquam tam feliciter in multa discurrenti negotia dies transit, ut non aut ex homine, aut ex re offensa nascatur, quæ animum in iras paret. Quemadmodum per frequentia vrbis loca properanti in multos incurritandum est, & alicubi labi necesse est, alicubi retineri, alicubi ⁵⁵ respergi: ita in hoc vitæ actu dissipato & vago, multa impedimenta, multæ querelæ incidunt. Alius spem nostram fefellit, alius distulit, alius ⁵⁶ interceptit: non ex destinato proposita fluxerunt. ⁵⁷ nulli fortuna tam dedita est, ut multa tentanti vbique respondeat. sequitur ergo, ut is cui contra quam proposuerat, aliqua cesserunt, impatiens hominum rerumque sit: ex leuissimis causis irascatur, nunc personæ, nunc negotio, nunc loco, nunc fortunæ, nunc sibi. Itaque ut quietus possit esse animus, non est iactandus, nec multarum, ut dixi, rerum actu fatigandus, nec magnarum, ⁵⁸ supraque vires appetitarum. Facile est, leuiâ aptare ceruicibus, & in hanc aut in illam partem transferre sine lapsu: at quæ alienis in nos manibus imposita ægrè sustinemus, victi in proximos effundimus, & dum stamus sub sarcina, impares oneri vacillamus. viii Idem accidere in rebus ciuilibus ac domesticis, scias. negotia expedita & habilia sequuntur ⁵⁹ actorem: ingentia, & supra mensuram agentis, nec dant se facile, & si occupata sunt, premunt atque ⁶⁰ adducunt administrantem, tenerique iam visa, cum ipso cadunt. Itaque fit, ut frequenter irrita sit eius voluntas, qui non quæ facilia sunt, aggreditur, sed

viii.

ix.

x.

vult facilia esse, quæ aggressus est. ⁶¹ Quotiens aliquid conaberis, te simul & ea quæ paras, quibusque pararis, ipse metire. Faciet enim te asperum poenitentia operis infecti. Hic interest, utrum quis feruidi sit ingenij, an frigidi, atque humilis. ⁶² generoso repulsa iram exprimet, ⁶³ languido inertique tristitiam. Ergo actiones nostræ nec ⁶⁴ prauæ sint, nec audaces, nec improbæ. ⁶⁵ in vicinum spes exeat. nihil conemur, quod mox adepti quoque successisse ⁶⁶ miremur. Demus operam, ne accipiamus iniuriam, quam ferre nescimus. Cum placidissimo & facillimo, & minime ⁶⁷ anxio morosoque viuendum est. Sumuntur à conuersantibus mores: & ut quædam ⁶⁸ in contactos corporis vitia transiliunt, ita animus mala sua proximis tradit. Ebriosus conuictores in amorem vini traxit: impudicorum coetus fortem quoque & ⁶⁹ filiceum virum emolliit: auaritia in proximos virus suum transtulit. Eadem ex diuerso ratio virtutum est, ut omne quod ⁷⁰ secum habent, mitigent. nec tam valetudini profuit utilis regio & salubrius cælum; quàm animis parum firmis, in turba meliorum versari. Quæ res quantum possit, intelliges, si videris feras quoque conuictu nostro mansuescere: nullique immani bestię vim suam permanere, si hominis contubernium diu passa est. Retunditur omnis asperitas, paulatimque inter placida dediscitur. Accedit huc, quod non tantum exemplo melior fit, qui cum quieris hominibus viuit: sed quod causas irascendi non inuenit, nec vitium suum exercet. Fugere itaque debet omnes, quos irritaturos iracundiam sciet. Qui sunt, inquis, isti? multi ex variis causis ⁷¹ idem facturi. Offendet te superbus contemptu, diues contumelia, petulans iniuria, liquidus malignitate, pugnax contentione, ventosus & mendax vanitate. non feres à suspicioso timeri, à pertinace vinci, à delicato fastidiri. Elige simplices, faciles, moderatos, qui iram tuam nec euocent, & ferant. Magis adhuc proderunt submissi & humani, & dulces, non tamen vsque in adulationem. nam iracundos nimia assentatio offendit. Erat certe amicus noster, vir bonus, sed iræ paratioris, cui non magis erat tutum blandiri, quam maledicere. ⁷² Cælium oratorem fuisse iracundissimum constat. cum quo, ut aiunt, cœnabat in cubiculo ⁷³ lectæ patientiæ cliens: sed difficile erat illi in ⁷⁴ crapulam coniecto, rixam eius cum quo edebat, effugere. Optimum iudicauit quicquid dixisset sequi, & ⁷⁵ secundas agere. Non tulit Cælius assentientem, sed exclamauit: *Dic aliquid contra*, ⁷⁶ *ut duo simus*. Sed ille quoque, quod non irascere-tur, iratus, cito sine aduersario desit. Eligamus ergo vel hos potius, si conscij nobis iracundiæ sumus, qui ⁷⁷ vultum nostrum ac sermonem sequantur. facient quidem nos delicatos, & in malam consuetudinem inducent, nihil contra voluntatem audiendi: sed proderit, vitio suo interuallum & quietem dare. Difficilis quoque & indomita natura, blandientem feret: & nihil asperum tætrumque palpanti est. Quotiens disputatio longior & pugnacior erit, in prima resistamus, antequam robur accipiat. Alit seipsam contentio: ⁷⁸ demissos altius tenet. Facilius est se à certamine abstinere, quam abducere. ⁷⁹ *Studia quoque grauiora iracundis omittenda sunt, aut certè citra lassitudinem exercenda: & animus non inter plura versandus, sed artibus amœnis tradendus. Lectio illum carminum obleniat, & historia fabulis detineat: mollius delicatiusque tractetur.* ⁸⁰ Pythagoras perturbationes animi lyra componebat. quis autem ignorat, lituos & tubas concitamenta esse; sicut quosdam cantus blandimenta, quibus mens resoluatur? Confusis oculis profunt virentia, & quibusdam coloribus infirma acies acquiescit, quorundam splendore præstringitur: sic mentes ægras studia læta permulcent. Forum, aduocationes, iudicia, fugere debemus, & omnia quæ exulcerant vitium: æque cauere lassitudinem corporis. consumit enim, quicquid in nobis mite placidumque est, & acria concitat. Ideo quibus stomachus suspectus est, processuri ad res agendas maioris negotij, bilem cibo temperant. quam maxime mouet fatigatio: siue quia calorem inedia compellit, & nocet sanguini, cursumque eius, venis ⁸¹ laborantibus, sistit: siue quia corpus attenuatum & infirmum ⁸² incumbit animo. certè ob eandem causam iracundiores sunt ⁸³ valetudine aut ætate fessi. Fames quoque & sitis, ex eisdem causis, vitanda est: exasperat enim & incendit animos. ⁸⁴ *Verus dictum est, A lasso rixam queri.* æquè autem & ab ⁸⁵ esuriente, & à sitiente, & ab omni homine quem aliqua res ⁸⁶ vrit. Nam ut vlcera ad leuem tactum, deinde etiam ad suspicionem tactus condole-sunt: ita animus affectus, minimis offenditur. adeo ut quosdam ⁸⁷ salutatio, epistola, oratio, & interrogatio in litem euocent. Nunquam sine querela ægra tanguntur. Optimum est itaque, ad primum mali sensum mederi sibi: tum verbis quoque suis minimum libertatis dare, & inhibere impetum. Facile est autem, affectus suos

cum primum oriuntur, deprehendere. morbum signa præcurrunt. Quemadmodum tempestatis ac pluviæ ante ipsas notæ veniunt: ita iræ, amoris, omniumque istarum procellarum animos vexantium, sunt quædam⁸⁸ prænuntia. Qui⁸⁹ comitali vitio solent corripì, iam aduentare valetudinem intelligunt, si calor⁹⁰ summa deseruit: & ⁹¹ incertum lumen, nervorumque trepidatio est, si memoria sublabitur, caputque versatur. Solitis itaque remediis ⁹² incipientem casum occupant, & odore gustuque, ⁹³ quicquid est quod alienat animos, repellitur: aut fomentis contra frigus rigoremque pugnatur: aut si parum medicina profecit, vitauerunt turbam, & ⁹⁴ sine teste ceciderunt. Proderit morbum suum nosse, & vires eius antequam ⁹⁵ spatientur, opprimere. Videamus quid sit, quod nos maxime concitet. Alium ⁹⁶ verborum, alium ⁹⁷ rerum contumeliæ mouent. hic vult nobilitati suæ, ⁹⁸ hic formæ suæ parci. ille ⁹⁹ elegantissimus haberi cupit, ille doctissimus, hic ¹⁰⁰ superbiam impatiens est, hic contumaciæ. ille feruos non putat dignos quibus irascatur: hic ¹⁰¹ intra domum sæuus est, foris mitis. ille rogari, ¹⁰² inuidiam iudicat: hic, non rogari, ¹⁰³ contumeliam. Non omnes ab eadem parte feriuntur.

Scire itaque oportet, quid in te imbecillum sit, vt id x i maxime protegas. Non expedit omnia videre, omnia audire multæ nos iniuriæ transeant: ex quibus plerasque non accipit, qui nescit. Non vis esse iracundus? ne sis curiosus. Qui inquit quid in se dictum sit, qui malignos sermones etiam si secreto habiti sint, eruit, se ipse inquietat. Quædam ¹⁰⁴ interpretatio eo perducit, vt videantur iniuriæ. Itaque alia differenda sunt, alia deridenda, alia donanda. Circumscribenda multis modis ira est. pleraque in lulum iocumque vertantur. ¹⁰⁵ Socratem aiunt, colapho percussum nihil amplius dixisse, quàm *Molestum esse, quod nescirent homines quando cum galea prodire deberent.* Non quemadmodum facta sit iniuria refert, sed quemadmodum lata. Nec video quare difficilis sit moderatio, cum sciam tyrannorum quoque, tumida & fortuna & licentia ingenia, familiarem sibi sæuitiam repressisse. Pisistratum certe, Atheniensium ¹⁰⁶ tyrannum, memoriæ proditur, cum multa in crudelitatem eius ¹⁰⁷ ebrius conuiuia dixisset, ¹⁰⁸ nec deessent qui vellent manus ei commodare, & alius hinc, alius illinc faces subderent; placido animo tulisse, & hoc irritantibus respondisse, *Non magis illi se succensere, quam si quis* ¹⁰⁹ *obligatis oculis in se incurrisset.* Magna pars querelas ¹¹⁰ manu fecit, aut fallā suspicando, aut lenia aggrauando.

Sæpe ad nos ira venit, sæpius nos ad illam, quæ nunquam accersenda est: etiam cum x i i incidit, reiiciatur. Nemo dicit sibi: *Hoc propter quod irascor, aut feci, aut fecisse potui.* Nemo animum facientis, sed ipsum æstimat factum. atqui ille intuendus est, an voluerit, an ¹¹¹ incidit: coactus sit, an deceptus: odium secutus sit, an ¹¹² præmium: sibi morem gesserit, an ¹¹³ manum alteri commodauerit. Aliquid peccantis ætas facit, aliquid fortuna: vt ferre ac pati, aut ¹¹⁴ humanum, aut ¹¹⁵ humile sit. ¹¹⁶ Eo loco nos constituamus, quo ille est cui irascimur. nunc facit iracundos iniqua nostri æstimatio: & quæ facere vellemus, pati nolumus. Nemo se ¹¹⁷ differt. atquæ maximum remedium iræ, ¹¹⁸ dilatio est: vt primus eius feruor relanguescat, & caligo quæ premit mentem, aut residat, aut ¹¹⁹ minus densa sit. Quædam ex his quæ te præcipitem ferebant, hora, non tantum dies, molliet: quædam ex toto evanescent. ¹²⁰ Si in hoc erit ¹²¹ petita aduocatio, apparebit iam iudicium esse, non iram. Quicquid voles quale sit scire, ¹²² tempori trade. nihil diligenter ¹²³ in fluctu cernitur. Non potuit impetrare Plato à se tempus, cum seruo suo irasceretur, sed ponere illum statim tunicam, & præbere scapulas verberibus iussit, sua manu ipse percussurus. Postquam intellexit irasci se, sicut sustulerat manum suspensam detinebat, & stabat percussuro similis. Interrogatus deinde ab amico, qui forte interuenerat, quid ageret? *Exigo,* inquit, *pœnas ab homine iracundo.* velut stupens, gestum illum sæuituri deformem sapienti viro seruabat; oblitus iam serui: quia alium quem potius castigaret, inuenerat. Itaque abstulit sibi in suos potestatem, & ob peccatum quoddam commotior: *Tu,* inquit, ¹²⁴ *Speusippe seruulum istum verberibus obiurga: nam ego irascor.* ¹²⁵ Ob hoc non cecidit, propter quod alius cecidisset. Irascor, inquit: plus faciam quàm oportet: libentius faciam. non sit iste seruus in eius potestate, qui in sua non est. Aliquis vult irato committi ultionem, cum Plato sibi ipse imperium abrogauerit? Nihil tibi liceat, dum irasceris. quare? quia vis omnia licere. Pugna tecum ipse. si iram vincere non potes, illa te incipit vincere. Si absconditur, si illi exitus non datur, signa eius obruamus: & illam, quantum fieri potest, occultam secretamque teneamus. x i i i

Cum magna id nostra molestia fiet. Cupit enim exilire, & incendere oculos, & mutare faciem: sed si imminere illi extra nos licuit, supra nos est. In imo pectoris secessu recondatur,

¹²⁶ feraturque, non ferat: imo in contrarium omnia eius indicia flectamus. Vultus remittatur, vox lenior sit, gradus lentior: paulatim cum exterioribus interiora formentur. ¹²⁷ In Socrate iræ signum erat, vocem submittere, loqui parcius. apparebat tunc illum sibi obstare. Deprehendebatur itaque à familiaribus & coarguebatur: nec erat illi exprobratio ¹²⁸ latitantis iræ ingrata. Quid ni gauderet, quod iram suam mul-
 ti intelligerent, nemo sentiret? sensisset autem, nisi ius amicis obiurgandi se dedisset, sicut ipse sibi in amicos sumpserat. Quanto magis hoc nobis faciendum est? rogemus amicissimum quemque, ut tunc maxime aduersus nos libertate utatur, cum minime illam pati poterimus: nec assentiatur iræ nostræ. Contra potens malum, & apud nos
 xiv. gratiosum, dum ¹²⁹ conspiciamus, dum nostri sumus, ¹³⁰ aduocemus. Qui vi-
 num male ferunt, & ebrietatis suæ temeritatem ac petulantiam metuunt, mandant suis, ut è conuiuio auferantur. Intemperantiam in morbo suam experti, parere sibi in aduersa valetudine verant. Optimum est, notis vitiis impedimenta prospicere, & an-
 te omnia ita componere animum, ut & grauissimis rebus subitisque concussus iram aut non sentiat, aut magnitudine inopinatæ iniuriæ exortam in altum retrahat, nec dolorem suum profiteatur. Id fieri posse apparebit, si pauca ex ingenti turba exempla protulero: ex quibus utrumque discere licet, quantum mali habeat ira, ubi hominū præpotentum potestate tota utitur: quantum sibi imperare possit, ubi metu maiore compressa est. Cambysem regem nimis deditum vino, ¹³¹ Præxaspes vnus ex carissimis monebat, ut parcius biberet: *Turpem esse dicens ebrietatem in rege, quem oculi omnium au-
 resque sequerentur.* Ad hoc ille: *Vt scias,* inquit, *quemadmodum nunquam* ¹³² *excidam mihi, ap-
 probabo iam, & oculos post vinum in officio esse, & manus.* Bibit deinde liberalius quam alias, capacioribus scyphis: & iam grauis, & temulentus, obiurgatoris sui filium pro-
 cedere ultra limen iubet, alleuataque super caput sinistra manu stare. Tunc intendit arcum, & ipsum cor adolescentis (id enim se petere dixerat) figit, recisoque pectore hærens in ipso corde spiculum ostendit: ac respiciens patrem, *An satis certam haberet
 manum?* At ille negauit. *Apollinem potuisse certius dimittere.* Dij illum male perdant, ani-
 mo magis condicione mancipium. Eius rei laudator fuit, cuius nimis erat spectatorem fuisse. Occasionem blanditiarum putauit, pectus filij in duas partes diductum, & cor sub vulnere palpitans. Controuersiam illi facere de gloria debuit, & reuocare ¹³³ ia-
 ctum, ut regi liberet in ipso patre certiore manum ostendere. O Regem cruentum? ô dignum in quem omnium suorum arcus verterentur! Cum execrati fuerimus il-
 lum, conuiuia suppliciiis funeribusque soluentem, tamen sceleratius telum illud lau-
 datum est, quam missum. ¹³⁴ Videbimus quomodo se pater gerere debuerit, stans su-
 per cadauer filij sui, eademque illam, cuius & testis fuerat & causa: id de quo nunc agitur, patet, iram suppressi posse. Non maledixit regi, nullum emisit ne calamitosi quidem verbum, cum æque cor suum, quam filij, transfixum videret. Potest dici, me-
 rito ¹³⁵ deuorasse verba. nam si quid tanquam iratus dixisset, nihil ¹³⁶ tanquam pater facere potuisset. Potest, inquam, videri sapientius se in illo casu gessisse, quam cum de potandi modo præciperet: quem satius erat vinum quam sanguinem bibere, cuius manus poculis occupari ¹³⁷ pax erat. Accessit itaque ad numerum eorum, qui magnis
 xv. cladibus ostenderunt, quanti constarent regum amicis bona consilia. Non du-
 bito, quin Harpagus quoque ¹³⁸ tale aliquid regi suo Persarumque suaserit, quo of-
 fensus, ¹³⁹ liberos illi epulandos apposuit, & subinde quæsiit, *An placeret conditura?* Deinde ut satis illum plenum malis suis vidit, afferri ¹⁴⁰ capita illorum iussit, & ¹⁴¹ Quo-
 modo esset acceptus, interrogauit. Non defuerunt misero verba, non os concurrir: *Apud
 regem,* inquit, ¹⁴² *omnis cœna iucunda est.* Quid hac adulatione profecit? ne ¹⁴³ ad reli-
 quias inuitaretur. Non veto patrem damnare regis sui factum, non veto querere di-
 gnam tam truci porrento pœnam: sed hoc interim intelligo, posse etiam ex ingenti-
 bus malis nascentem iram abscondi, & ad verba contraria sibi cogi. Necessaria est ista doloris refrænatio, utique hoc sortitis vitæ genus, & ad regiam adhibitis mensam. Sic estur apud illos, sic bibitur, sic respondetur: funeribus suis arridendum est. An tanti sit vita, videbimus: alia ista quæstio est. Non consolabimur tam triste ¹⁴⁴ ergastulum, non adhortabimur ferre imperia carnificum, ostendemus in omni seruitute apertam libertati viam. Si æger animus, & ¹⁴⁵ suo vitio miser est, huic misérias ¹⁴⁶ finire secum licet. Dicam & illi qui in regem incidit, sagittis pectora amicorum petentem, & illi cuius dominus liberorum visceribus patres saturat: Quid gemis demens, quid exspe-
 ctas, ut te aut hostis aliquis per exitium gentis tuæ vindicet, aut rex à longinquo potēs

aduolet? Quocunque respexeris, ibi malorum finis est. ¹⁴⁷ Vides illum præcipitem locum? illac ¹⁴⁸ ad libertatem descenditur. Vides illud mare, vides illud flumen, illum puteum? libertas illic in imo sedet. Vides illam arborem, ¹⁴⁹ breuem, retorridam, ¹⁵⁰ infelicem? ¹⁵¹ pendet inde libertas. Vides iugulum tuum, guttur tuum, cor tuum? ¹⁵² effugia seruitutis sunt. Nimis mihi operosos exitus monstras, & multum animi ac roboris exigentes. Quæris, quod sit ad libertatem iter? quælibet in corpore tuo ¹⁵³ vena.

xvi

Quamdiu quidem nihil tam intolerabile nobis videtur, vt nos expellat è vita, iram in quocunque erimus statu, remoueamus. Perniciosa est seruientibus. omnis enim indignatio in tormentum suum proficit, & imperia ¹⁵⁴ grauiora sentit, quo contumacius patitur. Sic ¹⁵⁵ laqueos fera dum iactat, astringit; sic aues viscum, dum trepidantes excutiunt, plumis omnibus illinunt. Nullum tam arctum est iugum, quod non minus lædat ducentem, quam repugnantem. Vnum est leuamentum malorum ingentium, pati, & ¹⁵⁶ necessitatibus suis obsequi. Sed cum utilis sit seruientibus, affectuum suorum, & huius præcipue rabidi atque effrænis continentia, vtior est regibus. Perierunt omnia, vbi quantum suadet ira, fortuna permittit: nec diu potest, quæ multorum malo exercetur, potentia stare. Periclitantur enim, vbi eos qui separatim gemunt, ¹⁵⁶ communis metus iunxit. Plerosque itaque modo singuli mactauerunt, modo vniuersi, cum illos conferre in vnum iras publicus dolor coëgisset. Atqui plerique sic iram, quasi insigne regium, exercuerunt. sicut Darius, qui primus, post ablatum Mago imperium, Persas & magnam partem Orientis obtinuit. Nam cum bellum Scythis indixisset, ¹⁵⁷ Orientem cingentibus, rogatus ab ¹⁵⁸ Oebazo nobili sene, vt ex tribus liberis vnum in solatium patri relinqueret, duorum opera vteretur: plus quam rogabatur pollicitus, omnes se illi dixit remissurum: & occisos in conspectu parentis abiecit, crudelis futurus, si omnes abduxisset.

xvii

At quanto Xerxes facilius? qui Pythio, quinque filiorum patri, ¹⁵⁹ vnus vacationem petenti, quem vellet, eligere permisit: deinde quem elegerat, in partes duas distractum ab utroque viæ latere posuit, & hac victima lustrauit exercitum. Habuit itaque quem debuit exitum. victus, & late longèque fusus, ac stratam vbique ruinam suam cernens, medius inter suorum cadauera incescit. Hæc barbaris regibus feritas in ira fuit quos nulla eruditio, nullus litterarum cultus imbuerat: dabo tibi ex Aristotelis sinu regem Alexandrum, qui Clitum carissimum sibi & vna educatum, inter epulas transfodit, & manu quidem sua, parum adulantem, & pigre ex Macedone ac libero in Persicam seruitutem transeuntem. Nam Lysimachum, æque familiarem sibi, ¹⁶⁰ leoni obiecit. Nunquid ergo hic Lysimachus, felicitate quadam dentibus leonis elapsus, ob hoc cum ipse regnaret, mitior fuit? Nam ¹⁶¹ Telephorum Rhodium amicum suum vndique decurtatum, cum aures illi nasumque abscidisset, in cauea velut nouum animal aliquod & inusitatum diu paut: cum oris detruncati mutilatique deformitas humanam faciem perdidisset. Accedebat fames & squalor & illuies corporis, in stercore suo ¹⁶² destituti, callosis super hæc genibus manibusque, quas in vsum pedum angustiae loci cogeabant. lateribus vero attritu exulceratis, non minus fœda quam terribilis erat forma eius visentibus: factusque pœna sua monstrum, ¹⁶³ misericordiam quoque amiserat. tamen cum dissimillimuseffet homini, qui illa patiebatur, dissimilior erat, qui faciebat.

xviii

Vtinam ista sæuitia intra peregrina mansisset exempla, nec in Romanos mores cum aliis aduenticiis vitiis, & suppliciorum irarumque barbaria transisset? M. Mario, ¹⁶⁴ cui vicatim populus statuas posuerat, cui ¹⁶⁵ thure & vino ¹⁶⁶ Romanus populus supplicabat, L. Sylla ¹⁶⁷ perfringi crura, erui oculos, amputari manus iussit; & quasi totiës occideret, quotiens vulnerabat, paullatim & per singulos artus lacerauit. Quis erat huius imperij minister? quis, nisi Catilina, iã in omne facinus manus exercens? hic illū ¹⁶⁸ ante bustum Q. Catuli carpebat, ¹⁶⁹ grauissimus mitissimi viri cineribus: supra quos vir mali exempli, popularis tamen, & ¹⁷⁰ non tam immerito quam nimis amatus, per stillicidia sanguinem dabat. Dignus erat Marius qui illa pateretur, Sylla qui iuberet, Catilina qui faceret: sed indigna Resp. quæ in corpus suum pariter ¹⁷¹ & hostium & ¹⁷² ciuium gladios reciperet. Quid antiqua perscrutor? modo C. Cæsar Sextum Papinium, cui pater erat ¹⁷³ consularis, ¹⁷⁴ Belienum Bassum quaestorem suum Procuratoris sui filium, alios Senatores & equites Romanos, vno die ¹⁷⁵ flagellis cecidit, torfit, ¹⁷⁶ non questionis, sed ¹⁷⁷ animi causa. Deinde adeo impatiens fuit differendæ voluptatis, quam ¹⁷⁸ ingens crudelitas sine dilatione poscebat, vt ¹⁷⁹ in xylo maternorum hortorū, qui ¹⁸⁰ porticum à ripa separat, inambulans, quosdam ex illis ¹⁸¹ cum matronis atque aliis

- xix. senatoribus ad lucernam decollaret. Quid instabat? quod periculum, aut priuatum, aut publicum vna nox minabatur? quantum fuit, lucem exspectare? denique ne senatores populi Romani ¹⁸² soleatus occideret. Quam superbæ fuerit crudelitatis, ad rem pertinet scire. quanquam aberrare alio possumus videri, & in deuium exire: sed hoc ipsum pars erit iræ, super solita sæuiantis. Ceciderat flagellis senatores: ipse effecit, ut dici posset, solet fieri. torserat per omnia, quæ in rerum natura tristissima sunt, fidiculis, ¹⁸³ tabularibus, eculeo, ¹⁸⁴ igne, ¹⁸⁵ vultu suo. Et hoc loco respondebitur, magnam rem! si tres senatores, quasi nequam mæcipia, ¹⁸⁶ inter verbera & flamas diuisit, homo qui ¹⁸⁷ de toto senatu trucidando cogitabat: qui optabat, ut populus Romanus vnam ceruicem haberet, ut scelera sua tot locis ac temporibus diducta, in ¹⁸⁸ vnum ictum & vnum diem cogeret. Quid tam inauditum, quam nocturnum supplicium? cum latrocinium tenebris abscondi soleat; animaduersiones, quo notiores sunt, plus ad exemplum emendationemque proficiunt. Et hoc loco respondebitur mihi: Quod tantopere admiraris, isti beluæ quotidianum est; ¹⁸⁹ ad hoc viuit, ad hoc vigilat, ¹⁹⁰ ad hoc lucubrat. Nemo certe inuenietur alius, qui imperauerit his, in quos animaduerti iubebat, ¹⁹¹ os inserta spongia includi, ne vocis emittendæ haberent facultatem. Cui vnquam morituro non est relictum, quæ gemeret? timuit, ne quam liberio rem vocem extremus dolor mitteret: ne quid, quod nollet, audiret. sciebat autem innumerabilia esse, quæ obiicere illi nemo, ¹⁹² nisi periturus, auderet. Cum spongiæ non inuenirentur, scindi vestimenta miserorum, & in os farciri pannos imperauit. Quæ ista sæuitia est? liceat vltimum spiritum ¹⁹³ trahere: da exituræ animæ locum: liceat illam ¹⁹⁴ non per vulnus emittere. Adiciere his longum est, ¹⁹⁵ quot patres quoque occisorum eadem nocte, dimissis per domos centurionibus, confecit: id est, homo misericors luctu liberauit. Non enim Caij sæuitiam, sed iræ malum propositum est scribere: quæ non tantum viritim furit, sed gentes totas lancinat, sed vrbes, sed flumina, & tuta ab omni sensu doloris conuerberat. Sicut ¹⁹⁶ rex Persarum, totius populi nares recidit ¹⁹⁷ in Syria: inde ¹⁹⁸ Rhinocolura loci nomen est. Pepercisse illū iudicas, quod non tota capita præcidit? nouo genere pœnæ delectatus est. Tale aliquid passi forent Æthiopes, qui ob longissimum vitæ spatium ¹⁹⁹ Macrobij appellantur. in hos enim, quia non ²⁰⁰ supinis manibus exceperant seruitutem, ²⁰¹ missisque legatis ²⁰² libera responsa dederant, quæ contumeliosa reges vocant, Cambyfes fremebat: & non prouisis com meatibus, non exploratis itineribus, per inuia, per arentia trahebat omnem bello vtilem turbam: cui ²⁰³ intra primum iter deerant necessaria, nec quicquam subministrabat sterilis & inculta humanoque ignota vestigio regio. Sustinebāt famem primo tenerrima frondium, & cacumina arborum, tum coria igne mollita, & quicquid necessitas cibum fecerat: postquam inter harenas radices quoque & herbæ defecerant, apparuitque inops etiam animalium solitudo, decimum quemque sortiti, alimentum habuerunt fame sæuius. Agebat adhuc ira regem præcipitē, cum partē exercitus amisisset, partem comedisset: donec timuit, ne & ipse vocaretur ad sortem. tum demum signum receptui dedit. Seruabantur interim illi generosæ aues, & instrumenta epularum camelis vehabantur: cum fortirentur milites eius, quis ²⁰⁴ male periret, quis ²⁰⁵ peius viueret. Hic iratus fuit genti, & ignotæ, & immeritæ, sensuræ tamen: Cyrus flumini. Nam cum Babylonem oppugnaturus ²⁰⁶ festinaret ad bellum, cuius maxima momenta in occasionibus sunt, ²⁰⁷ Gynden latè fufum amnem vado transire tentauit: quod vix tutum est etiam cum sensit æstatem, & ad minimum deductus est. Ibi vnus ²⁰⁸ ex his equis, qui trahere regium currum albi solebant, abreptus, vehementer commouit regem. iurauit itaque amnem illum ²⁰⁹ regis equis meatum auferentem, eo se redacturum, ut transiri calcarique etiam à feminis posset. Huc deinde omnem transtulit belli apparatus, & tam diu affedit operi, donec c. & lxxx. ²¹⁰ cuniculis diuisum alueum in ccc. & lx. riuos dispergeret, & succum relinqueret in diuersum fluentibus aquis. Periit itaque & tempus, magna ²¹¹ in vanis rebus iactura, & militum ardor, quem inutilis labor fregit, & occasio aggrediendi imparatos, dum ille bellum indictum hosti cum flumine gerit. Hic furor (quid enim aliud voces?) Romanos quoque contigit. C. enim Cæsar villam ²¹² in Herculaniensi pulcherrimam, quia mater sua aliquando in illa ²¹³ custodita erat, diruit, fecitque eius per hoc notabilem fortunam. stantem enim præ nauigabamus: nunc causa dirutæ quæritur. Et tam hæc cogitanda sunt exēpla, quæ vites; quam illa è contrario, quæ sequaris, moderata, lenia: quibus nec ad irascendum causa defuit, nec ad

ulciscendum potestas. Quid enim facilius fuit Antigono, quam duos manipulares duci iubere, ²¹⁴ qui incumbentes regio tabernaculo faciebant, quod homines & periculosissime & libentissime faciunt, ²¹⁵ de rege suo male existimant? Audierat omnia Antigonus, utpote cum inter dicentes & audientem ²¹⁶ palla interesset: quam ille leuiter commouit, & ²¹⁷ Longius, inquit, *discedite, ne vos rex audiat*. Idem quadam nocte, cum quosdam ex militibus suis exaudisset, omnia mala imprecantes regi, qui ipsos in illud iter & inextricabile lutū ²¹⁸ deduxisset, accessit ad eos qui maxime laborabāt: & cum ignorātes à quo adiuuaretur, explicuisset: *Nūc, inquit, maledicite Antigono, cuius vitio in has misérias incidistis: ei autem bene optate, qui vos ex hac voragine eduxit*. Idem tam miti animo hostium suorum maledicta, quam ciuium tulit. Itaque cum in paruulo quodam castello Græci obsiderentur, & fiducia loci contemnentes hostem multa in deformitatem Antigoni iocarentur, & nunc staturam humilem, nūc collisum nasum deriderent: *Gaudeo, inquit, & aliquid boni spero: si in castris meis* ²¹⁹ *Silenum habeo*. Cum hos dicaces fame domuisset, ²²⁰ captis sic usus est, ut eos qui militiæ vtilis erant, in cohortes describeret, ceteros præconi subiiceret: id quoque se negauit facturum fuisse, nisi expediret his ²²¹ dominum habere, qui tam malam haberent linguam. ²²² Huius nepos fuit Alexander, qui lanceam in conuiuas suos torquebat, qui ex duobus amicis quos paullo ante retuli, ²²³ alterum feræ obiecit, ²²⁴ alterum sibi. Ex his duobus tamen, qui leoni obiectus est, vixit. Non habuit hoc vitium, ne paternum quidem. nam si qua alia in Philippo virtus, fuit & contumeliarum patientia, ingens instrumentum ad tutelam regni. Demochares ad illum, Parrhesiastes ob nimiam & procacem linguam appellatus, inter alios Atheniensium legatos venerat: audita benigne legatione, Philippus, *Dicite, inquit, mihi, facere quid possum, quod sit Atheniensibus gratum?* Excepit Demochares: *Te, inquit, suspendere*. Indignatio circumstantium ad tam inhumanum responsum exorta est: quos Philippus cōticescere iussit, & Therfitam illum saluum incolumemque dimittere. *At vos, inquit, ceteri legati nunciate Atheniensibus, multo superbiores esse, qui ista dicunt, quam qui impune dicta audiunt*. Multa & diuus Augustus digna memoria fecit, dixitque: quibus appareat illi iram non imperasse. ²²⁵ Timagenes historiarum scriptor, quædam in ipsum, quædam in uxorem eius & in totam domum dixerat, nec perdiderat dicta. magis enim circumfertur, & in ore hominum est, temeraria urbanitas. Sæpe illum Cæsar monuit, ut moderatius lingua vteretur: perseueranti, ²²⁶ domo sua interdixit. Postea Timagenes in contubernio Pollionis Asinij consenuit, ²²⁷ ac tota ciuitate dilectus est. nullum illi limen præclusa Cæsar's domus abstulit. Historias postea quas scripserat, recitauit, & combussit, & libros acta Cæsar's Augusti continentes in ignem posuit. inimicitias gessit cū Cæsare. Nemo amicitiam eius extimuit, nemo ²²⁸ quasi fulguritū refugit: fuit qui præberet tam alte cadenti ²²⁹ sinum. Tulit hoc ut dixi, Cæsar patienter, ne eo quidem motus, quod laudibus suis, rebusque gestis ²³⁰ manus attulerat. Nunquam cum hospite inimici sui questus est: hoc duntaxat Pollioni Asinio dixit, ²³¹ *Ἰνεοργόφεις*. Parāti demū excusationē, obstitit. *Fruere, inquit, mi Pollio, frueri*. Et cū Pollio diceret: *si iubes Cæsar, statim illi domo mea interdiciam*. *Hoc me, inquit, putas facturum, cum, ego vos in gratiam reduxerim?* Fuerat enim aliquando Timageni Pollio iratus: nec vllam aliam habuerat causam desinendi, quam quod ²³² Cæsar cœperat. Dicat itaque quisque sibi, quoties laceffitur: Nunquid potentior sum Philippo? illi tamen impune maledictum est. Nunquid in domo mea plus possum, quam toto orbe terrarum diuus Augustus potuit? ille tamen contentus fuit, à conuiciatore suo secedere. Quid est quare ego serui mei ²³³ hilarius responsum, & contumaciorem vultum, & non peruenientem usque ad me murmurationem, flagellis & compedibus expiem? quis sum, cuius aures lædi nefas sit? Ignouerunt multi hostibus: ego non ignoscam pigris, negligentibus, garrulis? Puerum ætas excuset, feminam sexus, extraneum ²³⁴ libertas, domesticum familiaritas. ²³⁵ Nunc primum offendit? cogitemus quamdiu placuerit. sæpe & alias offendit? feramus quod diu tulimus. Amicus est? fecit ²³⁶ quod noluit. inimicus est? fecit quod debuit. Prudentiori ²³⁷ cedamus? stultiori remittamus. pro quocunque, illud respondeamus nobis, ²³⁸ sapientissimos quoque viros multa delinquere: neminem esse tam circumspectum, cuius non diligentia aliquando sibiipsi ²³⁹ excidat: neminem tam maturum, cuius non grauitatem in aliquod feruidius factum casus impingat: neminem tam timidum offensarum, qui non in illas, dum vitat, incidat. Quomodo homini pusillo solarium in malis fuit, etiam magnorum virorum titubare fortunam, & æquiore animo filium in angulo fleuit, qui vidit ²⁴⁰ acerba funera etiam ex regia

xxiii.

xxiv.

xxv.

xxvi.

duci: sic animo æquiore feret ab aliquo lædi, ab aliquo contemni, cuicumque venit in mentem, nullam esse tantam potentiam, in quam non incurrat iniuria. Quod si etiam prudentissimi peccant, cuius non error²⁴¹ bonam causam habet? Respiciamus, quoties adolescentia nostra in officio parum diligens fuerit, in sermone parum modesta, in vino parum temperans. Si iratus est: demus illi spatium, quo dispicere quid fecerit, possit. se ipse castigabit. Denique²⁴² dabit poenas. non est quod cum illo²⁴³ paria faciamus. Illud non venit in dubium, quin se exemerit turbæ, & altius steterit, quisquis despexit laceffentes. proprium est magnitudinis veræ, non se sentire percussum. Sic immanis fera ad latratum canum lenta respexit: sic irritus ingenti scopulo fluctus assultat. Qui non irascitur, inconcussus iniuria perstitit: qui irascitur, motus est. At ille quem modo altiore omni incommodo posui, tenet²⁴⁴ quodam amplexu summum bonum. nec homini tantum, sed ipsi fortunæ respondet: Omnia licet facias, minor es, quam ut serenitatem meam obducas. Verat hoc ratio, cui vitam regendam dedi. plus mihi nocitura est ira, quam iniuria. Quid ni plus? illius modus certus est: ista quousque me latura sit, incertum est.

xxvii.

Non possum, inquis, pati. graue est, iniuriam sustinere. Mentiris. quis enim iniuriam non potest ferre, qui²⁴⁵ potest iram? Adiice nunc, quod id agis ut & iram feras, & iniuriam. Quare fers ægri rabiem, & phrenetici verba? puerorum proteruas manus? nempe quia videntur nescire, quid faciant. Quid interest, quo quisque vitio fiat imprudens? imprudentia par in omnibus patrocinium est. Quid ergo? inquis. impune illi erit? putate velle: tamen non erit. Maxima est enim factæ iniuriæ poena, fecisse: nec quisquam grauius afficitur, quam qui ad supplicium²⁴⁶ pœnitentiæ traditur. Denique ad conditionem rerum humanarum respiciendum est, ut omnium accidentium æqui iudices simus: iniquus autem est, qui commune vitium singulis obiecit. Non est Æthiopis inter suos insignitus color: nec²⁴⁷ Ruffus crinis & coactus²⁴⁸ in nodum apud Germanos.²⁴⁹ vtrumque decet. Nihil in vno iudicabis notabile aut fœdum, quod genti suæ publicum est. At ista quæ retuli, vnius regionis atque anguli consuetudo defendit: vide nunc quanto in his iustior venia sit, quæ per totum genus humanum vulgata sunt. Omnes inconsulti & improuidi sumus, omnes incerti, queruli, ambiciosi. Quid lenioribus verbis hucus publicum abscondo? omnes mali sumus. Quicquid itaque in alio reprehenditur, id vnusquisque in suo sinu inueniet. Quid illius pallorem, illius maciem notas? pestilentia est. Placidiores itaque inuicem sumus. mali inter malos viuimus. Vna res nos facere potest quietos, mutuæ facilitatis²⁵¹ conuentio. Ille mihi iam nocuit: ego illi nondum. sed iam aliquem fortasse læsisti: sed lædes.

xxviii.

Noli æstimare hanc horam, aut hunc diem: totum inspicere mentis tuæ habitum. etiam nihil mali fecisti, potes facere. Quanto satius est, sanari iniuriam, quam vlcersci? Multum temporis ultio absomit. multis se iniuriis obicit, dum vna dolet. Diutius irascimur omnes, quam lædimur. quanto melius est, abire in diuersum, nec vitia vitiis componere? Num quis satis constare sibi videatur,²⁵² si mulam calcibus repetat, & canem morfu? Ista, inquis, peccare senesciunt. Primum, quam iniquus est, apud quem hominem esse, ad impetrandam veniam nocet? deinde, si cetera animalia iræ tuæ subducit, quod consilio carent: eo loco tibi sit, quisquis consilio caret. Quid enim refert, an alia mutis dissimilia habeat, si quod in omni peccato muta defendit, similem habet caliginem mentis? Peccauit.²⁵³ hoc enim primum, hoc enim extremum. Non est quod illi credas, etiam si dixit: Iterum non faciã. Et iste peccabit, & in istum alius, & tota vita inter errores volutabitur. Mansuete immanueta tractanda sunt. Quod in luctu dici solet, efficacissime & in ira dicetur: Vtrum aliquando desines, an nunquam? si aliquando, satius est iram relinquere, quam ab ira relinqui. Sin semper hæc cogitatio durabit, vides quam impacatam tibi denunties vitam. qualis enim erit semper²⁵⁴ tumentis?

Adiice nunc, quod nisi bene te ipse succenderis, & subinde causas quibus stimuleris, renouaueris, sua sponte ira discedet, & vires illi dies subtrahet. quanto satius est à te illam vinci, quam à se? Huic irasceris, deinde illi: seruis, deinde libertis: parentibus, deinde liberis: notis, deinde ignotis. Vbi que enim causæ supersunt, nisi deprecator animus accessit. Hinc te illo furor rapiet, & illinc alio: & nouis subinde irritamentis orientibus, cōtinuabitur rabies. Age infelix, & quando amabis? O quam bonum tempus in re mala perdis! Quāto nunc satius erat, amicos parare, inimicos mitigare, Rēp. administrare, transferre in res domesticas operam: quam circūspicere quid alicui possis facere mali? quod aut dignitati eius, aut patrimonio, aut corpori vulnus infligas? cū id tibi contingere sine certamine ac periculo

non possit, etiam si cum inferiore concurses. Vincitum licet accipias, & ad arbitrium tuum omni patientiæ expositum: sæpe nimia vis cædenti aut articulum loco mouit, aut neruum in his quos fregerat, dentibus fixit. Multos iracundia mancos, multos debiles fecit, etiam ubi patientiæ est nata materiam. Adice nunc, quod nihil tam imbecille natum est, ut sine elidentis periculo pereat. imbecillos valentissimis alias dolor, alias casus exæquat. Quid, quod pleraque eorum, propter quæ irascimur, offendunt nos magis, quam lædunt? multum autem interest, utrum aliquis voluptati meæ²⁵⁵ obstat, an²⁵⁶ desit: eripiat, an non det. Atqui in æquo ponimus, utrum aliquis auferat, an neget: utrum spem nostram præcidat, an differat: utrum contra nos faciat, an pro se: amore alterius, an odio nostri. Quidam vero non tantum iustas causas²⁵⁷ standi contra nos, sed etiam honestas habent. Alius patrem tuetur, alius fratrem, alius patrui, alius amicum. his tamen non ignoscimus id facientibus: quod nisi facerent, improbaretur. imo, quod est incredibile, sæpe de facto bene existimamus, de faciente male.

At mehercules vir magnus ac iustus, fortissimum quemque ex hostibus suis, & pro libertate ac salute patriæ pertinacissimum suspicit, & talem sibi ciuem, talem militem contingere optat. Turpe est, odisse quem laudes: quanto vero turpius, ob id aliquem odisse, propter quod misericordia dignus est? Si captiuus in seruitutem subito depressus reliquias libertatis tenet, nec ad sordida ac laboriosa ministeria agilis occurrit, si ex otio piger equum vehiculumque domini cursu non exæquat, si inter quotidianas vigilias fessum somnus oppressit, si rusticum laborem recusat, aut non fortiter obit, a seruitute urbana & feriata translatus ad durum opus. Distingamus, utrum aliquis non possit, an nolit. multos absoluemus, si cœperimus ante iudicare, quam irasci. Nunc autem primum impetum sequimur. deinde quamuis vana nos concitauerint, perseueramus, ne videamur cœpisse sine causa: & quod iniquissimum est, pertinaciores nos facit iniquitas iræ.²⁵⁸ Retinemus enim illam, & augemus: quasi argumentum sit iuste irascendi, grauiter irasci. Quanto melius est, initia ipsa perspicere, quam leuia sint, quam innoxia? Quod accidere vides in animalibus mutis, idem in homineprehendes: friuolis turbamur, & inanibus.

²⁵⁹ Taurum color rubicundus excitat, ²⁶⁰ ad umbram aspis ²⁶¹ exurgit, vrsos leonesque ²⁶² mappa proritat. Omnia, quæ natura fera ac rabida sunt, consternantur²⁶³ ad vana. Idem inquietis & stolidis ingeniis euenit: rerum suspitione feriuntur. adeo quidem, ut interdum iniurias vocent modica beneficia: in quibus frequentissima, certe acerbissima iracundiæ materia est. Carissimis enim irascimur, quod minora nobis præstiterint, quam mente concepimus, quam quæ alij tulerint: cum vtriusque rei paratum remedium sit. Magis alteri indulget? nostra nos sine comparatione delectent. nunquam erit felix, quem torquebit felicior. Minus habeo quam speravi? sed fortasse plus speravi, quam debui. Hæc pars maxime metuenda est: hinc perniciosissima iræ nascuntur, & sanctissima quæque inuasuræ. Diuum Iulium plures amici confecerunt, quam inimici, quorum non expleuerat spes inexplebiles. Voluit quidem ille: neque enim quisquam liberalius victoria usus est, ex qua nihil sibi vindicauit, nisi dispensandi potestatem: sed quæ admodum sufficere tam improbis desideriis posset, cum tantum omnes concupiscerent, quantum poterat vnus? Vidit itaque strictis circa²⁶⁴ sellam suam gladiis commilitones suos, Cimbrum Tillium acerrimum paullo ante suarum partium defenso-

rem, aliosque²⁶⁵ post Pompeium demum Pompeianos. Hæc res sua in reges arma conuertit, fidissimosque eo compulit, ut de morte eorum cogitarent, pro quibus & ante quos mori, votum habuerant. Nulli ad aliena respicienti, sua placent. Inde diis quoque irascimur, quod aliquis nos antecedit, obliti²⁶⁶ quantum sequatur à tergo ingentis inuidiæ. Tanta tamen importunitas hominum est, ut quamuis multum acceperint, iniuriæ loco sit, plus accipere potuisse. Dedit mihi præturam? sed consulum speraueram. Dedit duodecim fasces? sed non fecit²⁶⁷ ordinarium consulem. A me²⁶⁸ numerari voluit annum? sed deest mihi²⁶⁹ ad sacerdotium. Coopatus in collegium suum? sed²⁷⁰ cur in vnum? ²⁷¹ Consummauit dignitatem meam? sed patrimonio nihil contulit. Ea dedit mihi, quæ²⁷² debebat alicui dare: de suo nihil protulit. Age potius gratias, pro his quæ accepisti: reliqua exspecta, & nondum plenum te esse gaude. Inter voluptates est, superesse quod speres. Omnes vicisti? primum te esse in animo amici tui lætare. multi te vincunt? considera, quanto antecedas plures, quam sequaris.

Quod sit in te maximum vitium, quæris? falsas rationes conficis: data magno æstimas, accepta paruo. Aliud in alio nos deterreat. quibusdam²⁷³ timeamus irasci, quibusdam²⁷⁴ vereamur, quibusdam²⁷⁵ fastidiamus.²⁷⁶ Magnam

XXIX.

XXX.

XXXI.

XXXII.

- rem sine dubio fecerimus, si seruulum infelicem in ergastulum miserimus. Quid pro-
peramus verberare statim, ²⁷⁷ crura protinus frangere? non peribit potestas ista, si dif-
feretur. sine id tempus veniat, quo ipsi iubeamus: nunc ex imperio iræ loquimur. cum
illa abierit, tunc videbimus, quanti sit ²⁷² ista lis æstimanda. In hoc enim præcipue fal-
limur. ad ferrum venimus, ad capitalia supplicia: & vinculis, carcere, fame, vindica-
mus rem, castigandam flagris leuioribus. Quomodo, inquis, nos iubes intueri, quam
omnia per quæ lædi videmur, exigua, misera, puerilia sint? Ego vero nihil magis suase-
rim, quam sumere ingentem animum, & hæc propter quæ litigamus, discurremus, an-
helamus, videre quam humilia & abiecta sint, nulli qui altum quiddam aut magnifi-
cum cogitat, respicienda. ²⁷⁹ Circa pecuniam plurimum vociferationis est: hæc fora
defatigat, patres liberosque ²⁸⁰ committit, venena miscet, gladios tam percussoribus
quam legionibus tradit. hæc est sanguine nostro delibuta. propter hanc vxorum ma-
ritorumque noctes strepunt litibus, & tribunalia magistratuum premit turba: reges
sæuiunt, rapiuntque, & ciuitates longo sæculorum labore constructas euertunt, vt
xxxiii. aurum argentumque in cinere vrbium scrutentur. Libet intueri ²⁸¹ fiscos in an-
gulo iacentes. Hi sunt, propter quos oculi ²⁸² clamore exprimuntur: fremitu iudicio-
rum ²⁸³ basilicæ resonant: ²⁸⁴ euocati ex longinquis regionibus iudices sedent, iudica-
ruri, vtrius iustior avaritia sit. Quid si ne propter fiscum quidem, sed pugnum æris, aut
²⁸⁵ imputatum à seruo denarium, senex sine herede moriturus stomacho dirumpitur?
Quid si propter vsuram ²⁸⁶ haut millesimam, valetudinarius fenerator distortis pedi-
bus, & manibus ²⁸⁷ ad computandum modo relictis, clamat, ac per vadimonia asses suos
in ipsis morbi accessionibus vindicat? Si totam mihi ex omnibus metallis, quæ cum-
maxime depromimus, pecuniam proferas, si in medium proicias quicquid thesauri
tegunt, avaritia ²⁸⁸ iterum sub terras referente, quæ male egresserat, omnem istam con-
geriem dignam non putem, quæ ²⁸⁹ frontem viri boni contrahat. Quanto risu profe-
quenda sunt, quæ nobis lacrimas educunt? Cedo nunc, persequere cetera, ci-
bos, potiones, horumque causa ²⁹⁰ paratam ambitionem, ²⁹¹ munditias, verba, contu-
melias, & motus corporum parum honorificos, & suspiciones, & contumacia iumen-
ta, & pigra mancipia, interpretationes malignas vocis alienæ: quibus efficitur, vt inter
²⁹² iniurias naturæ numeretur sermo homini datus. Crede mihi, leuia sunt: propter
quæ non leuiter excandescimus, qualia ²⁹³ quæ pueros in rixam & iurgium concitant.
Nihil ex his, quæ tam tristes agimus, serium est, nihil magnum. Inde, inquam, vobis ira
& insania est, quod exigua magno æstimatis. Auferre hic mihi hereditatem voluit: hic
me diu ²⁹⁴ spe suprema captatum criminatus est: hic scortum meum concupiuit. Quod
vinculum amoris esse debebat, seditionis atque odij causa est, ²⁹⁵ idem velle. Iter
angustum rixas transeuntium concitat: diffusa & late patens via ne populos quidem
collidit. Ista quæ appetitis, quia exigua sunt, nec possunt ad alterum, nisi alteri erepta,
transferri: eadem affectantibus pugnam & iurgia excitant. ²⁹⁶ Respondisse tibi indi-
gnaris libertum, & vxorem, & clientem: deinde idem de Rep. libertatem sublatam
quereris, quam domi sustulisti. Rursus si tacuit interrogatus, contumaciam vocas. Et
loquatur, & taceat, & rideat. coram domino? inquis. imo coram patrefamilias. Quid
clamas? quid vociferaris? quid flagella media cœna petis, quod serui loquuntur, quod
non eodem loco ²⁹⁷ turba concionis est, & ²⁹⁸ silentium solitudinis? In hoc ²⁹⁹ habes
aures, vt nisi ³⁰⁰ modulata tantum & mollia, & ex dulci tracta compositaque acci-
piant? Et risum audias oportet, & fletum, & blanditias, & lites, & prospera, & tristia, &
hominum voces, & fremitus animalium latratuque. Quid miser expauescis ad cla-
morem serui, ad ³⁰¹ tinnitum æris, ad ianuæ impulsu? cum tam delicatus fueris, toni-
trua audienda sunt. Hoc quod de auribus dictum est, transfer ad oculos: qui non
minus fastidio laborant, si male instituti sunt. macula offenduntur & sordibus, & ar-
gento parum splendido, & ³⁰² stagno non ad solem perlucante. Hi nempe oculi, qui
non ferunt nisi varium, ac recenti cura nitens marmor, qui mensam nisi crebris di-
stinctam ³⁰³ næuis, qui nolunt domi nisi auro pretiosa ³⁰⁴ calcare: æquissimo animo
foris & scabras lutosasque semitas spectant, & maiorem partem occurrentium ³⁰⁵
xxxvi. squalidam, parietes ³⁰⁶ insularum exesos, ruinosos, inæquales. Quid ergo aliud
est quod illos in publico non offendat, domi moueat, quam opinio illic æqua & pa-
tiens, domi morosa & querula? Omnes sensus perducendi sunt ad firmitatem. natura
patientes sunt, si animus illos ³⁰⁷ desinat corrumpere: qui quotidie ad rationem red-
dendam vocandus est. Faciebat hoc Sextius, vt consummato die cum se ad noctur-
nam quietem recepisset, interrogaret animum suum. Quod hodie malum tuum

sanasti? cui vitio obstitisti? qua parte melior es? Desinet ira, & erit moderatior, quæ sciet sibi quotidie ad iudicem esse veniendum. Quid ergo pulchrius hac consuetudine excutiendi totum diem? qualis ille somnus post recognitionem sui sequitur? quam tranquillus, altus ac liber, cum aut laudatus est animus, aut admonitus, & speculator sui censorque secretus cognoscit de moribus suis? Vtor hac potestate, & quotidie apud me causam dico. ³⁰⁸ cum sublatum e conspectu lumen est, & conticuit vxor moris iam mei conscia, totum diem mecum scrutor, facta ac dicta mea remetior. Nihil mihi ipse abscondo, nihil transeo: quare enim quicquam ex erroribus meis timeam, cum possim dicere: Vide ne istud amplius facias, nunc tibi ignosco. In illa disputatione pugnacius locutus es: noli postea congregi cum imperitis. nolunt discere, qui nunquam didicerunt. Illum liberius admonuisti, quam debebas: itaque non emendasti, sed offendisti. de cetero vide, non tantum an verum sit quod dicis, sed an ille cui dicitur, ³⁰⁹ veri patiens sit.

Admoneri bonus gaudet: pessimus quisque correptorem asperrime patitur. In conuiuio quorundam te sales, & ³¹⁰ in dolorem tuum iacta verba tetigerunt: vitare vulgarem conuictum memento. ³¹¹ solutiore est post vinum licentia, quia ne sobriis quidem pudor est. Iratum vidisti amicum tuum ostiario cauidici alicuius, ³¹² aut diuitis, quod intrantem submouerat: & ipse pro illo iratus ³¹³ extremo mancipio fuisti. Irasceris ergo ³¹⁴ cathenario cani? & hic cum multum latrauit, obiecto cibo mansuescit. recede longius, & ride. Nunc iste aliquem se putat, quod custodit litigatorum turba limen obsessum. nunc ille qui intra iacet, felix fortunatusque est: & beati hominis ac potētis iudicat indicium, difficilem ianuam. nescit durissimum esse ostium carceris. Præsume animo, multa esse tibi patienda. Numquis se hieme algere miratur? numquis in mari nauseare, in via concuti? Fortis est animus, ad quæ preparatus venit. Minus honorato loco positus, irasci cœpisti conuiuatori, vocatori, ipsi qui tibi præferebatur. Demens, quid interest, quam lecti premas ³¹⁵ partem? honestiorem te, aut turpiorem, potest facere ³¹⁶ puluinus? Non æquis quendam oculis vidisti, quia de ingenio tuo male locutus est. Recipis hanc legem? ergo te Ennius, quo non delectaris, odisset: & ³¹⁷ Hortensius similtates tibi indiceret: & Cicero, si derideres ³¹⁸ carmina eius, inimicus esset.

³¹⁹ Vis tu æquo animo pati ³²⁰ candidatus suffragia? Contumeliam tibi fecit aliquis. numquid maiorem quam ³²¹ Diogeni, philosopho Stoico? cui de ira cum maxime differenti, adolescens proteruus inspuit. tulit hoc ille leniter ac sapienter. *Nonquidem*, inquit, *irascor: sed dubito tamen, an irasci oporteat.* Cato noster melius. cui cum causam agenti, in frontem mediam, quantum poterat attracta pingui saliuâ, inspuisset ³²² Lentulus, ille patrum nostrorum memoria factiosus & impotens, absterxit faciem, & *Affirmabo*, inquit, *omnibus, Lentule, falli eos, qui te* ³²³ *negant os habere.*

Contigit iam nobis, Nouate, bene componere animum, si aut non sentit iracundiam, ³²⁴ aut superior est: videamus quomodo ³²⁵ alienam iram leniamus. nec enim sani esse tantum volumus, sed sanare. Primam iram non audebimus oratione mulcere, furda est & amens: dabimus illi spatium. remedia ³²⁶ in remissionibus profunt: nec oculos tumentes tentabimus, vim rigentem mouendo incitaturi, nec cetera vitia dum feruent. Initia morborum ³²⁷ quies curat. Quantulum, inquis, prodest remedium tuum, si sua sponte desinentem iram placat? Primum, vt citius desinat, efficit: deinde custodiet, ne recidat: ipsum quoque impetum, quem non audet lenire, fallit. Remouebit omnia vltionis instrumenta. ³²⁸ simulabit iram, vt tanquam adiutor & doloris comes ³²⁹ plus auctoritatis in consiliis habeat. moras necet: & dum maiorem quærit poenam, præsentem differet. omni arte requiem furori dabit. Si vehementior erit, aut pudorem illi cui non resistat, incutiet, aut metum. Si infirmior, sermones inferet, vel gratos, vel novos, & cupiditate cognoscendi auocabit. Medicum aiunt cum regis filiam curare deberet, nec sine ferro posset, dum tumentem mammam leniter fouet, scalpellum spongia rectum induxisse. Repugnasset puella remedio palam admoto: eadem, quia non expectauit, dolorem tulit.

Quædam non nisi decepta sanantur. Alteri dicēs: Vide ne iniuriis iracundia tua voluptati sit. Alteri: Vide ne magnitudo animi tui, creditumque apud plerosque robur, cadat. Indignor mehercule, & non inuenio dolendi modum: sed tempus expectandum est. dabit poenas. Serua istud in animo tuo. cum potueris, & pro mora reddes. Castigare vero irascentem, & vltro obuiam ire ei, incitare est. Varie aggredieris, blandeque: nisi forte tanta persona erit, vt possis iram comminuere: quemadmodum fecit diuus Augustus, cum cœnaret apud ³³⁰ Vedium Pollionem. Fregerat vnus ex seruis eius crystallinum,

xxxvii.

xxxviii.

xxxix.

xl.

rapi eum Veditius iussit, nec vulgari quidem perituro morte: muranis oblici iube-
 tur, quas ingens piscina continebat. Quis non hoc illum putaret ³³¹ luxuriæ causa fa-
 cere? sauitia erat. Euasit ³³² e manibus puer, & confugit ad Cæsaris pedes: nihil aliud
 petiturus, quam ut aliter periret, nec ³³³ esca fieret. Motus est nouitate crudelitatis
 Cæsar, & illum quidem mitti, crystallina autem omnia coram se ³³⁴ frangi iussit, ³³⁵
 complerique piscinam. Fuit Cæsari sic castigandus amicus: bene ³³⁶ usus est viribus
 suis. E conuiuio rapi homines ³³⁷ imperas, & noui generis pœnis lancinari? si calix
 tuus fractus est, viscera hominis distraherentur? tantum tibi placebis, ut ibi aliquem
 duci iubeas ³³⁸ ubi Cæsar est? Sic ³³⁹ instandum potentia est, ut iram ex superiori
 loco aggredi possit, ³⁴⁰ male tractabilem, ac talem dumtaxat, qualem modo retuli,
 feram, immanem, sanguinariam, quæ iam insanabilis est, nisi maius aliquid exti-
 muit. ³⁴¹ * Pacem demus animo, quam dabit præceptorum salutarium assidua medi-
 tatio, actusque rerum boni, & intenta mens ad vnius honesti cupiditatem. ³⁴² Con-
 scientiæ satis fiat. nil in famam laboremus: sequatur vel mala, dum bene ³⁴³ merearis.
 At vulgus animosa miratur, & audaces in honore sunt: placidi pro inertibus habentur.
 Primo forsitan aspectu, sed simulac æqualitas vitæ fidem facit, non segnitiam
 illam animi esse, sed ³⁴⁴ pacem, veneratur idem illos populus, colitque. Nihil ergo
 habet in se vtile tæter ille & hostilis affectus, at omnia è contrario mala, ferrum, ig-
 nes: pudore calcato, cædibus inquinavit manus, ³⁴⁵ membra liberorum dispersit.
 Nihil vacuum reliquit à scelere, non gloriæ memor, non infamiæ metuens, inemen-
 dabilis cum ex ira in odium occalluit. Careamus hoc malo, purgemusque
 mentem, & exstirpemus radicibus ea vitia, quæ quamuis tenuia vndeunque ³⁴⁶ hæ-
 serint, renascentur: & iram non temperemus, sed ex toto remoueamus. Quod enim
 malæ rei temperamentum est? poterimus autem, adnitamur modo. Nec vlla res ma-
 gis proderit, quam cogitatio mortalitatis. sibi quisque ut alteri dicat: Quid iuuat,
 ianquam in æternum genitos ³⁴⁷ iras indicere, & breuissimam ætatem dissipare? quid
 iuuat, dies quos in voluptatem honestam impendere licet, in dolorem alicuius tor-
 mentumque transferre? Non capiunt ³⁴⁸ res istæ iacturam, nec tempus vacat perde-
 re. Quid ruimus in pugnam? quid certamina nobis accersimus? quid imbecillitatis
 obliti, ingentia odia suscipimus, & ad frangendum fragiles consurgimus? Iam istas
 inimicitias, quas implacabili gerimus animo, febris aut aliud malum corporis veta-
 bit geri. iam par acerrimum media ³⁴⁹ mors dirimet. Quid tumultuamur, & vitam se-
 ditiosi conturbamus? stat super caput fatum, & pereuntis ³⁵⁰ dies imputat, propius-
 que ac propius accedit. Istud tempus, quod alienæ destinasti morti, fortasse ³⁵¹ citra
 tuam est. Quin potius vitam breuem ³⁵² colligis, placidamque & tibi & ceteris
 præstas? quin potius amabilem te, dum viuis, omnibus: desiderabilem, cum exce-
 seris, reddis? Et quid illū, nimis ³⁵³ ex alto tecum agentē, detrahere cupis? quid illum
 oblatrantē tibi, humilem quidē & contemptū, sed superioribus acidum ac molestum,
 exterere viribus tuis tentas? Quid seruo? quid domino quid Regi, quid clienti tuo
 irasceris? sustine paulum. venit ecce mors, quæ nos pares faciat. Ridere solemus in-
 ter ³⁵⁴ matutina harenæ spectacula, tauri & vrsi pugnam inter se ³⁵⁵ colligatorum: quos,
 cum alter alterum ³⁵⁶ vexarit, ³⁵⁷ sus confector exspectat. Idem facimus. aliquem no-
 biscum alligatum laceessimus: cum victo victorique finis ³⁵⁸ æque maturus immineat.
 Quietipotius pacatique, quantulumcumque superest, exigamus. nulli cadauer no-
 strum iaceat inuisum. Sæpe rixam conclamatum in vicino incendium soluit: & inter-
 uentus feræ latronem viatoremque diducit. Colluctari cum minoribus malis non
 vacat, ubi metus maior apparuit. Quid nobis cum dimicatione & insidiis? numquid
 amplius isti cui irasceris, quam mortem opras? etiam te quiescente morietur. perdis
 operam: facere vis, quod futurum est. Nolo, inquis, utique occidere, sed exilio, sed
 ignominia, sed damno afficere. Magis ignosco ei, qui vulnus inimici, quam qui ³⁵⁹ pu-
 fulam concupiscit. hic enim non tantum mali animi est, sed pusilli. Siue de vltimis
 suppliciis cogitas, siue de leuioribus; quantulum est temporis, quo aut ille pœna sua
 torqueatur, aut tu malum gaudium ex aliena percipias? Iam ipsum spiritum ³⁶⁰ expui-
 mus, interim dum trahimus. Dum inter homines sumus, colamus humanitatem: non
 timori cuiquam, non periculo simus: detrimenta, iniurias, conuicia, vellicationes
 contemnamus, & magno animo breuia feramus incommoda. Dum respicimus,
 quod aiunt, versamurque nos, iam mortalitas aderit.

COMMEN-

COMMENTARII AD LIBRUM III. SENECAE,
de Ira.

I. LIPSIVS.

A P. I. 1. Refrænare.] *Supra, II. cap. XVIII. pars hæc argumenti posita, Remedia iræ. Ea duplicia, Ne incidamus, & Ne in ea peccemus: id est, quod hoc libro agitur, refrænemus & sistamus.*

2. Obiurgatio.] *Meticulosos.*

3. Confessio.] *Generosos.*

4. Pudor.] *Bona et ambitiosa indolis.*

5. Communis mali.] *Quod in ledentem, & sese veniat.*

6. Occurrentia.] *Quidquid obfistit, aut moratur. Sunt imagines, & tota fere descriptio, à torrente: altiloqua, numerosa, sonans, ut amat noster.*

7. A sanitate.] *Ea causa cur veteres Morbosos eos dixerint: Cicero IV. Tusc. Bene igitur nostri, cum omnia essent in morbis vitia, quod nullum erat iracundia fœdus, iracundos solos Morbosos nominauerunt. Postea tamen in communi vsu, Morbosi, Pathici.*

8. Deiectus.] *Prosteruntur, ab alto cadunt.*

9. Prona.] *Tota se vrgens & præcipitans, sibi instans & imminens.*

10. Ex quo surrexit.] *Veteres, ex quo resurrexerit. Puto verum, ex quo ve surrexit.*

CAP. II. 11. Vaga sunt.] *Ut Scythæ, & Hamaxobij.*

12. Incultus mos.] *Notetur, res ita habet, ubi cultus animorum & vita ordinatior, malum hoc litium agnoscitur, & derivatur ab ipso legum fonte. Beati autem, quibus, cum Statio,*

Nulla foro rabies, aut strictæ iurgia litis:

Morum iura viris, solum, & sine fascibus, æquum.

13. Imperatorem.] *Exempla in Valerio habes, lib. IX. cap. VII.*

14. Subitos.] *Vt in Gracchana seditione, Nasica pro duce.*

15. Manu sumpsit.] *Meus liber, manu suppressit. An manu sua præcessit, an aliud? vide. Alioqui vulgatam interpretare, Supplicium non lege aut iure, sed vi & manu exactum.*

16. Violauit leg.] *Ad Carthaginenses hæc pertinere videntur, qui talia quadam tertio bello suo patrarunt. Ap- pianum vide.*

17. Sine ausp.] *Sine summo imperio, quod auspicio dabatur. Romanus mos & sermo, de quo ad Tacitum.*

18. Iræ suæ.] *Codex noster, ductu iræ suoque: pulchrè, id est, ducibus fra, & seipso, vsus.*

CAP. III. 19. Forte.] *Et non consilio, quibus impetus pro ratione est, & temeritas pro audacia.*

20. Ruinæ modo.] *Simili imagine Florus, & ipse ex Annæi nostri gente, de Cimbris: Tridentinis iugis in Ita- liam prouoluti, ruina descenderant.*

21. Per suum vul.] *In hostem ire ac petere, per ipsam hastam quæ vulnus fecit, & quam obnixus aduersarius te- net. Fera hoc solent & apri, ut scimus.*

22. Indicat.] *Vocet ad operas, easque imperet. In legum libris, ipsa hac phrasi. Indicit operas liberto patronus.*

23. Eculi.] *Quibus impositi, extendebantur & longiores fiebant, ait Seneca Epist. LXVII.*

24. Fidiculæ.] *Nervi & chordæ, ad ipsum illum finem: siue etiam ad membra arctanda.*

25. Ergastula.] *Carceres rustici aut domestici, in quos serui ad compedes & opus damnabantur. Scripsi II. Elect. pro- prio Capite.*

26. Defixis corp.] *Iuuenalis:*

—tada lucebis in illa

Qua stantes ardent, qui fixo gutture fumant.

Tacitus XV. Annal. Crucibus affixi, aut flammandi: & in Actis martyrum plus semel legas, crucibus siue stipi- zibus affixos, igne consumptos. Tamen vetus omnis hic lectio, defossis corporibus. quid? solentne defodere leuiter inferne, atque ita ustulare? ut flamma scilicet magis coerceretur, & corpori applicaretur? Iuuenalis versus sic legi capi- que possit:

Et latus mediam sulcus diducet arenam:

qui iam dictis illis subnexus. Sulcus, pro ipsa tali fossa, & illo fine.

27. Vncus.] *Romanus mos, per ignominiam, damnatorum corpora in Gemonias scalas vnco trahere, deinde in Tibe- rum præcipitare. Festus in Hamotrahones, Cicero in Philip. & alij.*

28. Lacerationes.] *Cum ungulis latera sulcabant. Licet ad virgas, flagella, scorpiones etiam referre.*

29. Inscriptiones.] *Cum stigmate notabant, & litteras inurebant. Dixi II. Elect. cap. De Ergastulis.*

30. Caueæ.] *Cauernæ meus, & quidam. Et fuere specus ac cauerna in Amphitheatris, unde bestiae in damnatos emitterentur. Sed & idem è Caueis. Huc igitur, & ad ferales ludos spectat: an quod homines in caueam coniecerint, & circumtulerint, instar bestiarum? Quod Lysimachus Telesphoro fecit infra, cap. XVII. Sed & Caligula multos be- stiarum more quadrupedes, caueis coërcuit. Sueton. cap. XXVII.*

CAP. IV. 31. In prior. libr.] *Certe, & plus semel: cur repetis? an quia vis hoc imprimere, & contra Peripate- ticos ut firmum habes, schematis hanc fœditatem?*

32. Pallentem.] *Qui mali, & metuendi. recondita ira.*

33. Esse cup.] *Id est, edisse & deuorasse aliquem cupientium. Ita que malim etiam, ut aliquem: vel, & ut aliq.*

34. Tela sua.] *Dentes, quibus pugnat.*

35. Articulorum.] *Lib. I. cap. I.*

36. Exclamationibus.] *Et quidem voce acuta, cuius causam Aristoteles, siue auctor libri De Physiognomia, tradit.*

37. Compressa.] *Meus, complexa, malim.*

38. Suo primum.] *Nam se torquet, & distorquet.*

39. Ira captus.] *Meus liber, iræ suæ captus, quod & in Gruteri quibusdam. Omnino faciendum, iræ suæ captiuus. Non est liber, inquit. quid ergo? captiuus. cuius? suæ Iræ.*

Eruditis.] *Imo ingeniosi & celeres, ad iram maxime proni, quod Plato notauit in Theæteto: Αλλ' οἱ τε ὀξέεις, & ἀγχινοὶ, & μνήμονες, ὥς τὰ πολλὰ, & πρὸς τὰς ὁρὰς ὁξυρότεροι εἰσι, & ἀπολλέες φέρονται, ὥς περ τὰ ἀνεργαῖα πλοῖα, & μακρότεροι ἢ ἀνδρείότεροι φύονται: At vero sagaces, & ingeniosi, & memoriosi, vt plurimum, etiam ad iras propensi magis sunt; & subsilientes feruntur, vt naues non saburratæ; & furiosi magis quam fortes sunt nati. Sed & fatuos Aristoteles habet, qui nusquam irascuntur. Igitur hic Seneca, Eruditi voce, Stoicum in morem & sensum, utitur, qui sic appellant bonos, aut boni studiosos.*

CAP. V. 41. Retinere.] *Frenare, inhibere, vt supra, cap. I. Nam ad eandem partitionem respicit. Tamen meus, & scripti alij consensu, detinere: ex quo recte fecerim, detumescere: tumorem & iram deponere.*

42. Aliquis melior.] *Non enim ipsa vititur. & aliis querit ac comparcit.*

43. Impendit.] *Optime hoc Muretus, et si libri omnes, incendit. Nam comparat Iram cum Auaritia, et hac parte postponit, quod auarus querat saltem aliquid alteri; at Ira consumit & impendit.*

44. Paucis grat.] *Explico. apud paucos Ira sine malo & damno subsedit: quos occupauit, mercedem ab iis abstulit. Quomodo? e sequentibus deinde. serui fuga aut morte amissi, vasa fracta, & eiusmodi pluria.*

45. Luctum.] *Fuga item aut morte filij.*

46. Fortuitis.] *A deo aut casu immixtis.*

47. Mutat.] *In alienos homini mores transferendo. ita in meis repperi. at alij, vitiat, vel euitat, quidam iurat. ex quo acutè Gruterus, eiurat.*

48. Vtela.] *Huius sententiae plura, in De Const. sap. cap. III.*

CAP. VI. 49. Pars superior.] *Epist. LIX. Talis est sapientis animus, qualis mundi status super Lunam. Semper illuc serenum est. Lucanus hac ipsa:*

Fulminibus propior terræ succenditur aër,
Imaque telluris ventos tractusque coruscus
Flammarum accipiunt: nubes excedit Olympus.
Lege Deum, minimas rerum discordia turbat,
Pacem summa tenent.

50. Intra se.] *Continens & deuorans illa, siue vincens, quibus ira solet contrahi. Nihil turbidum extra se ostendens.*

51. Verecundi.] *Ergo bis idem dicit? nam suum membrum iam fuit de Verecundia abiecta. Omnino legendum, verendi. Nam ecce tria posuit in tranquillo animo & pacato; Verecundum fecit, Venerabilem, Compositum. Ordine hac ipsa exsequitur, et ostendit contra in Frato esse.*

52. Numerus.] *Non proprie, ἀριθμός, sed ῥυθμός, modus, concinnitas.*

53. In immensum.] *Libri alij, Quis se regere potuit immisum? Proderit. Id esset, iam precipitem, iam in casum ex alto datum. Siue etiam, in cursu iam medio; ab aurigis equisque. Si tamen vulgata magis ridet, tum cum Grutero fiat: Immensum proderit. At ne quid celem, mihi inconnexa hac videntur, & suspicio defectus est.*

54. Neque priuatim.] *Vide De Tranquill. cap. XII.*

55. Respergi.] *Sordibus inquinari.*

56. Intercepit.] *Fraude in se transtulit. ipse re, sperata nobis, potitus est.*

57. Nulli fortuna.] *De Tranquill. cap. XIII. Nam qui multa agit, sæpe fortunæ potestatem sui facit: quam tutissimum est raro experiri.*

58. Supraque vires.] *De Tranquill. cap. V. Aestimanda sunt deinde ipsa, quæ aggredimur, & vires nostræ cum rebus, quas tentaturi sumus, comparandæ. Debet enim semper plus esse virium in latore, quam in onere. Necessè est opprimant onera, quæ ferente maiora sunt.*

CAP. VII. 59. Actorem.] *Ista libri, etsi Romana editio auctorem: Sed illud asserit ipse noster, dum adiungit, supra mensuram agentis.*

60. Adducunt.] *Contrahunt, incuruant.*

61. Quotiens aliq.] *Idem præceptum De Tranquill. cap. IV. Inspicere debemus primum nosmetipsos, deinde quæ aggredimur negotia, deinde eos quorum causa, aut cum quibus, agendum est.*

62. Generoso.] *Qui feruido atque igneo ingenio.*

63. Languido.] *Qui frigido humilique.*

64. Prauæ.] *Pincianus ita. sed libri melius. parua. Vt enim nec viles minutæque actiones nostras, nec altæ nimis & audaces. Media sequamur.*

65. In vicinum.] *Ipse interpretes De Tranquill. cap. X. Prope posita, speique nostræ alludentia sequamur.*

66. Miremur.] *Quasi supra vota, aut fata nostra.*

CAP. VIII. 67. Anxio.] *Quidam obnixo. nec male.*

68. In contactos.] *Aliquot exemplaria, ad contactos. Utrumuis rectè. Vt quæ contacta liuorem ducit ab vna.*

69. Siliceum.] *Coniectura Pinciani est. etenim scripti: si liceat. id est, nisi peruertatur, si per molles liceat, virum. Nam vir, Impudico imponitur; qui in alterum sexum transit. Alioqui Siliceus vir, durus sit vt poeta: scopulis durior Icari, Cassiodorus: Non credentium corda omnino lapidea sunt, & vere silicibus comparanda.*

70. Secum habent.] *Apud se, quod adhæret & conuersatur.*

71. Idem facturi.] *Euocaturi iracundiam.*

72. Caelium.] *M. Caelium, ad quem Ciceronis epistola, & eius ad Ciceronem exstant, dignissima quæ cum illis (pœne dicam, ante illas) legantur.*

73. Lectæ pat.] *Quæsitæ, edecumata.*

74. Crapulam.] *Tenui, etsi non probavi. In meo, & quibusdam aliis, in copulam coniecto, r. e. c. quo hærebat, effugere. Nihil verius. non agitur de crapula, nec talis iste vir. sed natura ita iracundus, ut si cum altero iungetus copulatusque esset, id est si comitem paullo diutius adhaerentem haberet, necessum esset à sermone ad rixam venire.*

75. Secundas agere.] *Meus, & res secundas. Vulgatum amplector, significatque sermone quodam adagiali, sequi, obsequi, præeunti ancillari. Sumptum ab histrionibus, in quibus primarum partium alij, alij secundarum. Atque isti submitunt, & patiuntur illos excellere: ideoque secundas agere, demittere, & blandiri. Plautus: Nunc secunda (an secundas) mihi facis. Etsi ibi Lambinus, ad succidaneas hostias refert: & secunda hostia mihi facis, id est sacrificas, interpretatur. Porro secundas agere, compendio intellegebant, partes. Horatius:*

--- aut mimum partes tractare secundas.

76. Ut duo simus.] *Calio dignum dictum. Unus vir videbatur uterque, quia eiusdem sensus & sermonis. Tu igitur, inquit, oppone alibi aut dissenti, ut Caelius non videatur cum Calio canare.*

77. Vultum.] *Eo ipso lati, tristes, probantes, improbantes, quæ nos ipsi.*

78. Demissos altius.] *Alij libri, dimissos: sed meus, admissos. optime. A cursu sumptum. Resiste, inquit, in prima via aut carceribus: quod si te admisseris, & ad cursum dissertationis incitaueris, non disjungeris, Admitti equus dicitur, cui frena laxamus. Legam etiam, arctius tenet.*

CAP. IX. 79. Fabulis.] *Fabula in historia: malim fabularis. Suetonius Tiberij, cap. lxx. Maxime curauit notitiam historiæ fabularis. μυθολογίας.*

80. Pythagoras.] *Quod cum alij, tum Plutarchus de eo, in Commentariolo De virtute morali tradit. Imo interpretæ eius erat, ὁ δαίς χρῆσθαι τῶς λύρας: cantibus ad lyram vri. Atque adeo censebat τὴν τε ἀρετὴν, ἀρμονίαν εἶναι, καὶ τὴν ὑγίειαν, καὶ τὸ ἀγαθὸν ἀπαν, καὶ τὸν θεόν: & Virtutem esse Harmoniam, & Valentudinem, & omne Bonum, & ipsum Deum.*

81. Laborantibus.] *Vide an non labentibus. Ita de Benef. iii. cap. ix. Cadentes venas vino refecisse. & Epist. xcv. Vino fulcire venas cadentes. Quod totum ad hanc inediam pertinet: in qua venæ detument, & quasi subsidunt. Sic autem collapsæ, & velut clausæ, cursum sanguinis sistunt, ut hic ait. Sed ratio & origo à spiritibus, qui absumpti, & minus intendunt venas, & vehiculum sanguini non præbent. Haud dispar illud Suetonij, de Augusto, malas labentes corrigi sibi præcepit. Labuntur vero sub mortem, ut & tempora. Seneca Tragicus:*

--- lapsæ genæ Lucem recusant.

82. Incumbit animo.] *Quasi onus eum premit. se non sustinet, in animum reclinat.*

83. Valetudine aut.] *De his causis dictum lib. ii. cap. xix.*

CAP. X. 84. A lasso.] *Plinius lib. xxii. cap. xxiv. Sic & in lassitudine proniores esse ad iracundiam, & in fiti.*

85. Esuriente.] *Plautus Amphitruone: Vetus adagium est, Fames & mora bilem in nasum conciuunt. Et muliercula in Theocrito, de marito suo iracundo:*

--- πείναισί γε μηδέ ποτ' ἐνθης:

--- Esurienti haud obuius esto.

86. Vrit.] *Vbiunque inopia aut sollicitudo. Supra dictum, repete.*

87. Salutatio.] *Parum tempestiua, aut honorifica. Simile in sequentibus.*

88. Prænumcia.] *Alias prognostica etiam legitur: sed interpretamentum est.*

89. Comitiali.] *Morbo sacro, Herculaneo, Maiore, Caduco, ὁπληψία. Appellat ipse Vitium comitiale scire, quia Comitia (prisca superstitione) vitabat. Serenus:*

Est etiam morbi species, cui nomen ab illo,

Quod fieri nobis suffragia iusta recusat.

90. Summa deser.] *Summas corporis extremasque partes, an & caput? Vtrumque enim solere, è Celso discas lib. ii. cap. vii. Optimum est à manibus pedibusve initium fieri: deinde à lateribus: pessimum inter hæc, à capite.*

91. Incertum lumen.] *Oculi tenebescunt. de quo aliisque signis, & eorum causis, proprio libello Hippocrates, De morbo sacro.*

92. Incipientem casum.] *Probes nisi libri abducant. quorum alij causam, alij (ut meus) curam. Reficerem, incipientem cura occupant. Morbum cum incipere sentiunt, cura præueniunt. quâ? iam addit, de odore, gustu.*

93. Quidquid est.] *Hippocrates pituitam frigidam & crassam censet, illapsam in venas: quæ meatus claudit, sanguinem sistit, officia omnia turbat. Fernelius venenati aliquid spiritus miscet: nec male, si quis occulti aliquid & diuini, quod in morbis quibusdam & Hippocrates agnoscit.*

94. Sine teste.] *Ad vitandam infamiam.*

95. Spatientur.] *Libere se diffundant, & exserant.*

96. Verborum.] *Generosos.*

97. Rerum.] *Viliores.*

98. Hic formæ.] *Meus, famæ.*

99. Elegantissimus.] *Non ad formam (nam de ea præcessit in vulgatis quidem) sed ad φιλοξυλίαν & elegantiam morum habitusque refer.*

100. Superbiæ.] *Alienæ.*

101. Intra domum.] *Qualis apud Satyricum.*

--- Antiphates trepidi laris, ac Polyphemus.

102. Inuidiam.] *Quasi graue fortuna sua & inuidiosum, quemquam sibi supplicare.*

103. Contumeliam.] *Quasi superbe contemnatur.*

CAP. XI. 104. Interpretatio.] *Id est, scrutatio, ruminatio, pro suo sensu explicatio. Tacitus: Viso conspectoque Agricola, quærent famam, pauci interpretarentur.*

105. Socratem aiunt.] *Imo id Diogeni Cynico Diogenes Laertius adscribit: Εν τριψαντος αὐτῷ καὶ δούλον πινὸς, Ηρόκλης, ἔφη, οἷόν με χρῆμα ἐλάνθανε, τὸ μετὰ Δεικεφαλαίας Δειπατεῖν: Pugno ab aliquo percussus, Iupiter, inquit, quàm me fugit cum galea inambulare?*

106. Tyrannum.] *Nomine, at re optimum (in multis quidem) Principem.*

107. Ebrius conuiua.] *Thrasippus quidam, ex amicis eius. Valerium vide, libro v. cap. i.*

108. Nec deessent.] *Ipsi etiam filij duo, violatæ patris maiestati subuenire cupientes. Valerius.*

109. Obligatis oculis.] *Ad ebrietatem hoc referens, & excusans mentem vino sauciam & cecam.*

110. Manu fecit.] *Sponte. ipsi fabricati sunt, & sibi inuenerunt. Vide super hac phrasi, Consol. ad Marc. c. xix.*

CAP. XII. 111. An inciderit.] *Casu, non voluntate & decreto fecerit.*

112. Præmium.] *Non ut te laderet, sed sibi bene faceret.*

113. Manum alteri.] *Non à se, sed instinctu alieno laferit.*

114. Humanum.] *Si puer, mulier, miser, afflictus.*

115. Humile.] *Si vir, & equalis, si superbus, procax, contemptor, inimicus.*

116. Eo loco.] *Vt videamus, an non ipsi tale peccaturi. & peccato, an sic succenseri vellemus.*

117. Differt.] *Properat statim ulcisci: nec inquiri, nec cognoscit.*

118. Dilatio est.] *Itaque Athenodorus Stoicus belle & opportune Augusto, cum missionem ab eo peteret domum rediturus, atque ille monitum etiam aliquod & sapientia monumentum ultimum vellet: Vt, inquit, quoties irascaris, nihil dicere aut facere tentes, priusquam xxiv. litteras tecum recitaues. Intellexit & arripuit optimus Princeps, & simul manum Athenodoro iniiciens, Mihi vero tua præsentia, inquit, etiam est opus. Manedum. Exigua morula videatur, in tot iis litteris: sed flamma vel maxima iracundia subsidet, & in se labetur, per illam.*

119. Minus densa.] *A solerationis paulatim dispulsa. Hac quoque similitudo in Plutarcho: Nemo, inquit, vindicat in seruum, quod decimo aut quinto die iamante admiserit, neque tunc eum flagellat, quod pulmentum adusserit, mensam euerterit, segnius audierit. Atqui ea sunt, quibus admittis tumultuamur, & placari non possumus. Enimvero ut per nebulam corpora, sic res per iram apparet grandiores.*

120. Si in hoc.] *Ita ex Rudolphi Agricola sensu, Erasmus. At libri scripti, Si nihil erit. Retineam, sed sic legam & ordinem: Si nihil erit, petita aduocatione apparebit. Sensus, si non dies molliet, aut tollet: tamen mora interposita, hoc facies lucri, ut iudicare videaris, non impetu & ira ferri.*

121. Petita adu.] *Mora & dilatio, ut iam sese.*

122. Tempori trade.] *Quod omnia reuelat: ut supra lib. ii. cap. xxii.*

123. In fluctu.] *In motu & transitu: saepe ita Lucretius, Arnobius, alij.*

124. Speusippe.] *Imo Xenocrates, ut Diogenes tradidit. Εἰσελθόντος ποτὲ Ξενοκράτους, εἶπε ματιῶσαι τὸν παῖδα. αὐτὸν γὰρ μὴ δύναντο, ἀλλὰ τὸ ὠρῆσθαι: Xenocrate aliquando intrante, Verbera, inquit, hunc puerum. Nam ego non possum, quia iratus sum. Sed & in Stobæo: Πλάτων ὀργίζομαι ποτὲ τῷ οἰκέτῃ, ὅστις ἄντος Ξενοκράτους, λαβὼν, ἔφη, τοῦτον ματιῶσον. ἐγὼ γὰρ ὀργίζομαι. Denique Plutarchus De lib. educ. & Valerius lib. iiii. item de Xenocrate: ut memorialis error in Seneca videatur, ut saepe.*

125. Ob hoc.] *Ob iram.*

CAP. XIII. 126. Feraturque.) *Nos eius compotes simus, non ipsa nostri.*

127. In Socrate.] *Plutarchus, De non irascendo: ὁ Σωκράτης ὅσα τις αἰδοίτο κινεῖν αὐτὸν τὰ πρὸς τινὰ τῶν φίλων, πρὸς κύμαλος ὡς τινὰ ποντίαν ἄκραν γελλόμενος, ἐνεδίδε τε τῇ φωνῇ καὶ διεμιδία τῷ πρὸς ὅπῳ, καὶ τὸ βλέμμα φερότερον παρῆχε. τῷ ῥέπειν ὅτι γάλαρα, καὶ πρὸς τὴν αἰσθητικὴν ἀνγκινεῖσθαι τῷ πάθει, ἀλλὰ φυλάττειν ἑαυτὸν ἀπὸ τῶν καὶ ἀήτητων: Socrates quoties sentiebat se asperius moueri erga aliquem amicorum, huic fluctui quasi marinam crepidinem opponens, vocem submittebat, & vultu subridebat, & aspectu blandiore erat, atque ita vergendo in alia, & in contrarium affectui motum se torquendo, seipse sine lapsu seruabat, & inuictum.*

128. Latitantis.] *Meus laudantis. sed illud palam verum: nisi quis vellet, labantis.*

129. Conspicimus.] *Nondum ab ira cecati plane.*

130. Aduocemus.) *Aduocationem amicorum petamus. patronos & adstantes, qui obiurgent, teneant. Aduocare autem contra malum: ut i. De Clem. Aduocare contra Cæsarem.*

CAP. XIV. 131. Præxaspes.] *De quo Herodotus, lib. iiii.*

132. Excidam mihi.] *Apud me maneam. φρένας ἑμπεδος, mente immotus, cum Homero.*

133. Iactum.] *Puto iactum. tale enim in sagitta: nec iaculi res fuit.*

134. Videbimus.] *Malim, Viderimus.*

135. Deuorasse.] *Tertullianus de Resurr. carnis, cap. liv. Quasi non bilem & dolorem dicamur deuorare, id est abscondere, ac tegere, & intra nosmetipsos continere.*

136. Tanquam pater.] *Id est, sepelire, iusta filio facere.*

137. Pax erat.] *Seuitia autem & cades, si cessaret à potu.*

CAP. XV. 138. Tale aliquid.] *Minime vero. sed causa huius seuitiae fuit, quod Harpagus iussus Cyrum Mandanes filium exponere in deserto monte, per alium id exsecutus, alium successum habuit: vixitque puer, & scivit postea Astyages, & pressa ira, sic in cena est vltus. Fuisse omnia Herodotus lib. i.*

139. Liberos.] *Vnum tantum, xiii. annos natum. Tamen & statim noster capita illorum nominat: quasi plures vellet.*

140. Capita.] *Et manus, & pedes, ex Herodoto.*

141. Quomodo esset.] Verba fuere, Nunquid agnosceret, cuius feræ carne pastus esset?
142. Omnis cæna.] Herodotus extulit: Sibi, quicquid rex faceret, placere.
143. Ad reliquias.] Ad liberos nempe reliquos, si quos habebat. Est simile illi supra, II. cap. XXXIII. de Pastore: Perierat alter filius, si carnifici conuiuia non placuisset.
144. Ergastulum.] Aulicum carcerem. an & ipsos, qui in ergastulo, intellegit? Catenis ibi aureis, & vinculis purpureis detinentur.
145. Suo vitio.] Non alieno, qui ipse se cruciat, non dominus aut tyrannus.
146. Finire secum.] Sine alia ultione, aut destinatione. ipse pereat, & cum eo mala.
147. Vides illum.] Similia, in diuina illa Thebaide:
 Hic alta rupes arduo surgit iugo,
 Spectatque longæ spatia subiecti maris:
 Vis hanc petamus? nudus hic pendet flix,
 Hic scissa tellus faucibus ruptis hiat,
 Vis hanc petamus? hic rapax torrens cadit,
 Partesque lapsi montis exesas rotat:
 In hunc ruamus.
- Et plura, quæ altissimi oris & pectoris poeta intonat: quem mihi numquam legere est, sine impulsu & motu.
148. Ad Libertatem.] Ad mortem, quæ finit, & à malis liberat. Vide Manud. III. Diss. XXII.
149. Breuem.] Modo ut hominem superet.
150. Infelicem.] Sine fructu.
151. Pender inde.] Si te suspendis.
152. Effugia scru.] Si gladio illa petis.
153. Vena.] Vel leui scalpello aperta.
- CAP. XVI. 154. Grauiora.] Hegesippus lib. II. Nihil tam exasperat feruorem vulueris, quam ferendi impatientia.
155. Laqueos fera.] Idem ille: Impensius in agrestibus feris arctissima vincula, si se excitent, imprimuntur: si quiescant, relaxantur.
155. Necessitatibus.] Quod necessario faciendum sit, sponte & volentem facere, aut pati.
156. Communis metus.] Noster de Clem. 1. cap. xxv. Leuis enim & priuata perniciēs non totas vrbes mouet: quod late furere cœpit, & omnes appetit, vndique configitur. Et plura ibi huic sententiæ.
157. Orientem cing.] Ita ex descriptione veterum. Scythia à Thracia & supra Bithaniam incipiunt: inde toto litore ad Tanaim fusi, flexu iterum ad Alanos montes, & Imaum, & vicina colunt, vsque ad Seras producti. Ita que vere cingunt magnam partem Orientis, id est Asia totius.
158. Oebazo.] Libri fere, Orobazo. & omnino est Ocobazo. Nam Herodotus Οἰόβασον appellat. Eum de hac historia vide, lib. IV.
- CAP. XVIII. 159. Vnius vacat.] Maximi natu. Vide eundem Herodotum in VII.
160. Leoni obiect.] De ea re, I. De Clem. cap. xxv.
161. Telesphorum.] Historiola hæc apud Plutarchum quoque, libello De exilio.
162. Destituti.] Proprie, positi & relict.
163. Misericordiam.] In cuius locum horror successerat.
- CAP. XVIII. 164. Cui vicatim.] Cicero III. De offic. Ne noster quidem Marius Gratidianus officio viri boni functus est tunc, cum Prætor esset, collegiumque Prætorum Tribuni plebis adhibuissent, ut res nummaria de communi sententia constitueretur: conscripserunt communiter edictum, cum pœna & iudicio. constitueruntque ut omnes simul in Rostra post meridiem descenderent. at Marius à subselliis in Rostra recta, idque quod communiter compositum fuerat, solus edixit. Et ea res ei magno honori fuit. omnibus vicis statuæ, ad eas thus & cerei. quid multa? nemo vnquam multitudini fuit carior. Vocat hic suum: paullo ante, propinquum suum. quia scilicet Cicero ex cognatione Marij: & hic illius frater, ut Florus scripsit. Frater, opinor, adoptione: quod cognomen Gratidiani euincit, transisse à Gratidiis. Prætor iam fuerat, ut hic Cicero. et male igitur scribitur in Valerio, lib. IX. cap. II. tunc cum interfectus: Quam porro crudeliter se in M. Mario Prætoris gessit? Imo Prætorio, vel ex Firmico, lib. I. qui Prætorium virum dicit: eundemque Marium minorem: fratrem scilicet, non filium, ne erres.
165. Thure & vino.] E Cicerone vidisti et solenne ita supplicare (proprio verbo) apud minores Deos, aut heros, Apud Plautum, lar familiaris loquitur:
 ---- ea mihi cottidie
 Aut thure aut vino, aut alicui semper supplicat.
- Sallustij fragmentum, de Metello: Tum venienti thure, quasi Deo, supplicabatur. In tabula Narbonensi:
 AD. SUPPLICANDVM. NVMINI. EIVS (Augusti) THVS. ET. VINVM. DE. SVO. EA. DIE. PRÆSTENT.
166. Romanus pop.] Alij scripti turbant, meus: R. N. P. An non est, Romanus noster populus? credo.
167. Perfringi.] Valerius: Singulas corporis partes confringeret. Orosius; Effossis oculis, membrisque minutatim defectis, vel etiam fractis. Q. Cicero, De Petitione Consul. Firmicus, & alij. Florus hic mutilus est, in tempore à nobis sanandus.
168. Ante bustum.] Trans Tiberim.
169. Grauiissimus.] Vocem meus addit, grauiissimus liuor. Fuitne, grauiissimus liquor: vel potius, grauiissimo liquore? Et allusum ad liquorem & vinum Respersum, quo sepulchra solent spargere. Possit & εἰσπινυῖς, grato scilicet liquore. Sane adiungit mox de stillicidiis, quod ad liquorem hunc facit.
170. Non tam immerito.] Nihil ambigendum. pulchre, & pro re dictum. Cum causa amatum, sed sine modo, significat.

171. Et hostium.] Quos illi sic appellabant & habebant, nempe Marianorum.

172. Cium.] Mureti coniectura, quam præ libris sperno, qui vindicum. Isti dicebant (Sullani) se vindicare & afferere oppressam Remp. in libertatem.

173. Consularis.] Sub Tiberio Consul legitur, anno ante eius mortem.

174. Belienum.] Vix est Romani nominis facies. libri scripti, Bethienum, Bethenum, Bidienum.

175. Flagellis.] Seruilem in modum, nam liberi virgis.

176. Non quæstionis.] Innoxij enim, nec erat, quod inquireret.

177. Animi caussa.] In voluptatem suam, per remissionem & ludum.

178. Ingens crudelitas.] Haud displicet quod Gruterus suggerit, inquires crudelitas. Meo tamen est: quam ingentem crudelitatis eius sine dilat. & tueri, imo tenere, possis. Voluptatem ingentem eius crudelitatis, quam iam animo deformarat, capturus erat.

179. In xyfto.] Etsi libri quidam, ut in rariore voce, titubant: nihil ego, nec audio eruditum virum, qui in crypta legit. Xysti passim in villis & hortis. Suetonius de Augusto: Prætoria sua, non tam statuarum tabularumque ornatu, quam Xystis & nemoribus excoluit. Quid autem Xystus, clare satis Vitruvius lib. v. cap. xi. & lib. vi. cap. x.

180. Porticum à ripa.] Quam porticum? nam & ipse Xystus, Porticus certi generis erat. Vellem legi, qua porticum. id esset, ea parte qua Porticum (aliam aliquam, tunc notam) separat interpositus Xystus à ripa: qua illa? Tiberis, nisi fallor. Certè in urbe, vel ad urbem, isti horti. Placuit olim, Euripo: nec absurde, quia & aqua & stagna varie hortos secabant. sed nunc mallem eo sensu, Euripi separant. nam & libri plures separant numero plurium habent. Legerem, inquam: qua porticum Euripi separant: & omnino sedeat (nam & ita Epist. l. v. Platanona medio riuo, Euripi modo, diuidi:) nisi Colonienfis prisca editio in se vocet atque intendat, qua porticum Agrippæ præfert. Quidni autem in vicino Porticus Agrippæ aliqua? de qua & Horatius lib. i. Ep. vi.

Porticus Agrippæ & via te conspexerit Appi.

Itaque tum esset, Xystum hunc separare & diuidere, Porticum Agrippæ ab hortis.

181. Cum matronis.] Utne ipsas vnà decollauerit? non præmisit de illis: & vero magis exprimeret, ac dilataret. Sensus potior, quod ipse ibi cum matronis & aliis Senatoribus (aliis, non occidendis) spectator fuerit: cum iis inquam, cum quibus in cena fuerat, ut ex diei tempore apparet. Itaque transposita verba videantur: quosdam ex illis, inambulans cum m. a.

182. Soleatus.] Ut à conuiuio recens. Vibius Rufus lib. i. x. Contr. ii. simile in Flaminio accusat: Prætor ad occidendum hominem soleas poposcit. Nempe ut è conuiuiali lecto surgens, eas sumeret.

CAP. XIX. 183. Tabularibus.] Omnis vetus lectio: nisi quod vnus Pinciani, tribularibus. Prius si teneamus, explicari potest, Tabulas admotas inter tormenta fuisse: quibus adstrictis arctatisque homo comprimeretur, & pæne elideretur. Quidni tale in extenuando, præter naturam, sicut Eculei, in extendendo? Enimvero in Festo lego, Clitellas, tormenti genus sic appellatum. quod quid aliud suspicer, quam eiusmodi tabulas, velut clitellas a fino impositas, & compressas? Si Tribularia eligis: à Tribulis prompta ratio est, quæ sunt (ait Varro) è tabula lapidibus aut ferro asperata. Et talis fere Arca ferrata illa, in quam Regulus coniectus. At Muretus tamen Talaribus fidenter hic edidit, nec verbo firmanit vel explicauit. Placuit H. Stephano, & ποδοπαλάς Synesij interpretatur. Ego (si vera hæc scriptio) caperem Talaria magis flagella, siue Græcorum ἀσπεράλωτος μὲν ἄρας, quibus ad sanguinem & necem homines verberarent. Sed vix inducor, Senecæ hoc verbum esse.

184. Igne.] Quem varie admouebant teneriori cuique parti: etiam, nouo more, obscenis Domitianus.

185. Vultu suo.] Belle, quasi sauius ac minax ille vultus, inter tormenta, & quidem maxima, esset. In Controversia v. libri ii. Veniunt in domum crudelissimi carnifices, in quorum vultibus erant tormenta. Simile, De Breuit. vit. cap. xviii. Saxa, ferrum, ignem, Caium excepturi.

186. Inter verb.] Seruile utrumque hoc dicit, Romano ritu, quia liberi nec flagris, nec tormentis, temere subijcebantur: quanto minus Senatores? Diuisit autem illos inter verbera & flammæ: id est, modo & alternis flagellauit, modo igne torfit. Ad spectum etiam ad gladiatores, Bestiarios, & hæc arena mancipia: quæ verberibus & flammis in necem agebantur.

187. De toto Senatu.] Hæc & sequentia in Suetonio lege, Caligula cap. xxxiv. & xlix.

188. Vnum ictum.] Tacitus Agricola: Illud tempus, quo Domitianus, non iam per interualla ac spiramenta temporum, sed continuo, & velut vno ictu, remp. exhaustit.

189. Ad hoc viuit.] Ergone tunc viuit, cum hæc scripsit? dicas certe. Et potuit scripsisse, sed non edidisse: imo arte præfisse, ut status illorum temporum erat.

190. Ad hoc lucubrat.] Hæc tres voces perperam omisse aliis. Sunt in veteribus libris. & plus est quam vigilare. Nam significat, cum cura & studio vigilare.

191. Os inferta sp.] Aut linguam ipsam exsecari. ut in quodam equite Romano, quem obiectum feris, cum se innocentem proclamasset, reduxit: abscissaque lingua, rursus induxit.

192. Nisi periturus.] Apte Philotas apud Curtium, lib. vi. Nemo parcat morituro, nec cuiquā moriturus.

193. Trahere.] Nullus vigor in hoc verbo. An tradere? efflatum deponere, & reddere Naturæ suum spiritum.

194. Non per vulnus.] Quod cernix incisa facit. Per os enim emittit spiritum, communis lex est: atque ideo emissio, solet manibus claudi.

CAP. XX. 195. Quot patres.] Ne sic augeamus: verius, quod patres.

196. Rex Persarum.] Non hoc Herodotus, quod sciam, sed & Diodorus Siculus Æthiopum regi adscribit Altiſani: idque à diuersa valde causa. Benignitas enim & miseratio fuit. Narrat lib. i. regem dictum venisse Ægyptum, vicisse, subiecisse. Initio autem regni multa latrocinia, ut fit, fuisse: atque hunc operam dedisse, ut paullatim caperet: & iam captis, graue iudicasse omnes interficere, cum grandi numero essent; iniustum item impunes dimittere. Ita ergo mediam viam legisse, & reſectis naribus, quō nobiles essent, in desertis Ægypti finibus colere iussisse, vrbe ibi structa, cui à re & facie nomen esset.

197. In Syria.] *Omnino. nec Diodorus dicit (improvide quibusdam traditum) in Aegypto esse; sed diserte in confinio Aegypti Syriaeque. Res sic habet: & Strabo eam locat haud procul litore, iuxta Raphiam & Gazam.*

198. Rhinocolura.] *Græci ῥίνα, nasum dicunt, κόλγρον curtatum.*

199. Macrobiani.] *Essent Latini, Longæui. Habitant Africam ad Australe mare: ut Herodotus.*

200. Supinis man.] *Prouerbij vice, de animo & affectu libenti. à gestu eorum, qui munera, aurum, aut res ca-
ras suscipiunt, manibus sic prolati.*

201. Missique legat.] *Quos ipse Cambyses miserat ex Ichthyopagis, gnaros Ethiopicae linguae.*

202. Libera resp.] *Compendio hæc: Venisse eos, non ut legatos, sed exploratores: & ab homine iniu-
sto missos, ut qui aliena cuperet, & captaret. Vos autem ei (addidit Rex) hunc arcum vicissim date:
cum hoc meo consilio. Quando Persæ hunc talem arcum trahere & inflectere poterunt, tum cum
multo maximis copiis aduersus Macrobios veniunt. Interea, diis gratias agat, quod Ethiopibus
mentem non de aliena inuadendi. Herodotus lib. III.*

203. Intra primum iter.] *Herodotus, intra quintam itineris partem.*

204. Male periret.] *Qui ederetur.*

205. Peius viueret.] *Qui ederet.*

CAP. XXI. 206. Festinaret.] *E Perside mouens.*

207. Gynthem.] *Quem Herodotus in Matienis montibus oriri facit: Ammianus in Media ponit. Ambigitur
quis sit, nec Ptolomæus locauit. quod mirum, cum Orosius secundæ magnitudinis Post Euphratem faciat. Tacito
quoque Gindes nominatur, sed qui Dahas Ariosque disternat, x i. Annalium: igitur diuersus ab isto. De
hoc nostro Tibullus certo, ad Messalam:*

----- aut rapidus Cyri dementia Gynthes.

*Nam & Cyri insaniam in eo taxat. Probabile, minus in fama aut notitia fuisse postea: quia Cyrus nempe sic debili-
tauit & exhaust.*

208. Ex equis.] *Sacros eos appellat Herodotus, & vulgo sic dicebantur.*

209. Regiis equis meatum.] *Mutare licebat, & forte an oportebat. Nam est à sola coniectura Pinciani. Scri-
pti & editi antiquitus, alij, regiis commeatus auferentem; alij, ut meus, regis commeatum. Vera scriptura:
regi commeatum, id est, auferentem Regi commeandi facultatem. Nam id hic Commeatus. Tacitus, de Londinio:
Sed copia negotiatorum, & commeatu, maxime celebre. Ita commeatus viæ publicæ, in legum libris:
& sæpius.*

210. Cuniculis.] *Herent hic Critici, & Erasmus canaliculis legi vellet: quidam libri curriculis habent. At
quid promptius veriusque, quam funiculis, ex Herodoto? Diuisit, inquit, copias in duas partes. Καὶ κατέ-
τερε σχοινιώτενας ὑποδέξας διώρυχας ὁ γ' δ' ὠκοντα καὶ ἑκατὸν, παρ' ἑκάτερον τὸ χεῖλος τὰ γυνδῶν
τετραμμένας πάντα πρόπον: Et signauit ad funiculos extensos fossas centum octoginta, ad vtrum-
que labrum fluminis, quaquaueius. Mens eadem Senecæ, diuisum funiculis alueum: & ad ea signa in bis to-
tidem riuos subductum.*

211. In vanis.] *Libri plerique omnes, in magnis, quod interpretetur aliquis, magnam iacturam, & quidem in ma-
gnis rebus. Nam ubi tale aliquid moliris, temporis precipue ducenda ratio. Diuersa sententia in vulgatis: nempe perdi-
disse eum tempus in re inutili nec magna. Nam fluuium diducere, non magnum sane, praesertim sine alio, quam vltio-
nis fatue, fructu.*

CAP. XXII. 212. In Herculansenfi.] *Facundissima & pulcherrima Campania ora. Nam Herculanium
sive Heraclea ibi opidum, incendio Vesuij montis, sub Tito, postea penitus obrutum sine haustum, populo in theatro
sedente. Dio Cassius.*

213. Custodita.] *Sub Tiberio. cum fraudibus Seiani periit. Tacitum vide.*

214. Qui incumbentes.] *Imo vero excubantes, cum Pinciano.*

215. De rege.] *Libri alij, Qui de rege. & addendum videtur, aut certe in fine legendum, existimantes.*

216. Palla inter.] *Ita vnus Pinciani liber, & certe etiam meus: alij palam, vel paullum. Ex quo ego olim, au-
laeum interesset. Nam in fragmento Polibij apud Suidam: ἀκῶν τὰν τὰ πάλια Διὰ τῆς αὐλαίας ὁ βασι-
λεὺς, ἐγέλα: Audiens hæc omnia per aulaeum rex, risit. Et res ita fuit, sed vox etiam Pallæ videndum,
an non valeat in hunc sensum. Certe in optimis Glossis est, Palla, μίτρα, πέπλος, ὡς περὶ ἑσθία: mitra, pe-
plum, velum siue aulaeum.*

217. Longius, inquit.] *Plutarchus de hac re: παπαὶ εἶπεν, ὅτι πρὶν τὸ πῶς ποιεῖν ὁ δὲ οὐκ ἔπειτε
ἤμας; Papæ, an non longius hinc abeuntes nobis maledicetis?*

218. Deduxisset.] *Meus, dedisset.*

219. Silenum.] *Bacchi comitem Deum. Seniores autem Satyros, Silenos dici, Pausanias tradit. Allusum ad fa-
ditatem Satyrorum.*

220. Captis sic.] *Meus liber, captis sicut mox suggestum est regi ut eos.*

221. Dominum habere.] *Plutarchus paullo aliter: Posthac se apud dominos eorum conquesturum, si
pergerent maledicere.*

222. Huius nepos.] *Vah, quam aliud agis Seneca! Nam iste Antigonus, de quo hæc & pluscula Plutarchus,
inter successores Alexandri fuit, Demetrii pater. Nihil certius. Quis etiam alius Antigonus, auus Alexandri? nus-
quam leges: & consensu Amyntam Philippi patrem faciunt. Demiror, qui hæc in Senecam, de re tam illustri &
cognobili non monuisse. Sed ex his & talibus liqueat, Senecam in rebus & sensibus deditum, sepicule in historia aut
nominibus sublabi.*

223. Alterum feræ.] *Lysimachum.*

224. Alterum Sibi.] *Chytum, quem sua manu occidit.*

CAP. XXIII. 225. Timagenes.] *Quem Plinius in Indice suo citat, inter eos ex quibus Geographica hausit.
Sed & Ammianus li. xv. Timagenes & diligentia Græcus, & lingua: atque ostendit Gallias etiam descripsisse.*

In Suida est: Timagenes historicus; Periplum totius maris scripsit in quinque voluminibus. Fuit & alius Timagenes Ægyptius, qui Romæ sub idem hoc tempus docuit, sed ob libertatem schola excidit. Vide, si lubet, & super eo Suidam: sed cum Historiarum scriptorem noster appelleret, credo alterum illum esse. Nominat iterum, Epist. xci. cum elogio, Felicitatis urbis inimicus.

226. Domo sua.] Tacitus lib. vi. Morem fuisse maioribus, quoties dirimerent amicitias, interdicare domo, cumque finem gratiæ ponere. Plura ego, ad eundem scriptorem lib. ii. De ipso autem Timagene nostro, Plutarchus libro, De Adulatoris & Amici discrimine: Timagenem amicitia Cæsaris excidisse, non quod liberam vocem apud ipsum emisisset, sed quod in conuiuiis & circulis calumniatus assidue aut criminatus esset.

227. Ac tota.] Meus, à tota: & statim, directus est, non dilectus. Gruterus direptus facit, recte. Vide De Brevit. vit. cap. vii.

228. Quali Fulguritum.] Probo. etsi in libris fulguris ictum, aut fulgure ictum. Crebrum autem, ut fulmine tacti dicantur, qui à potentioribus illis læsi: quos comparant scilicet cum Ioue. Nota paræmia: πὸ ῥῆος δῖός τ' ἐκ κεραυνῶ: Proci à Ioue & fulmine. & ut Poëta.

Sæuum prælustri fulmen ab arce venit.

Alia autem hic etiam allusio. quia fulgure tactos sacros putabant, & Bidental faciebant, & vitabant, Vide i. De Clem. cap. vii.

229. Sinum.] Qui exciperet, ut molliter caderet. Nemo autem libenter se supponit ab alto cadenti, ne ipse opprimatur.

230. Manus attulerat.] Eas quasi interfecerat.

231. Ονελοτροφέϊς.] Serpentem nutris. Simile apud Græcos, ὄφις γάλακτος: Serpentem foues. Notum de rustico, qui torpentem frigore sinu fouit, refecitque: atque is pro gratia momordit & occidit.

232. Cæsar cæp.] Notat & in hoc libertatem Asinij, an contentionem cum Cæsare. Odit, cum ille amauit; amare cæpit, cum ille odisse. quasi ex professo in alia omnia iens.

CAP. XXIII. 233. Hilarius.] Libri quidam, & meus, clarius, alij, elatius. quod non displiceat. sed & clarius, suo sensu bonum. altius, & voce quoque animosum.

234. Libertas.] Quia nihil illi mecum. non est addictus, aut obnoxius.

235. Nunc primum.] Quidam libri, coniux primum. & certe haud improbe: descendere ad magis distincta videtur, & mox etiam de amico adiungit.

236. Quod noluit.] Nec enim amicus querit offendere, sed demereri. An voluit potius? quia libertas amicorum propria.

237. Cedamus.] Meus, & plures, credamus.

238. Sapientissimos.] Versus ita Phæbæ veritatis: Ἀμαρτάνει δὲ καὶ σοφῶς σοφώτερος: Erratque sapientissimus sapientium.

239. Excidat.] Veluti se perdat.

CAP. XXV. 240. Acerba.] Immatura, in ætate adhuc virescente.

241. Bonam causam.] Agi defendique facilem.

242. Dabit.] Meus, debet. eleganter more Græco. ὀφλισκάνει τιμωρίαν.

243. Paria fac.] Id est, nihil opus reponere statim, & relaxando paria facere: alius pro nobis.

244. Quodam ampl.] Alij, amplexu quodam: & nonnulli, quoddam. Ego vellem, quodammodo. Non enim plane & plene ideo summi boni potens, sed in parte: & Tranquillitate illa videtur frui, quæ ex Summo bono manat.

CAP. XXVI. 245. Poteft iram.] Quæ magis torquet, rapit, aufert.

249. Pænitentia.] Plutarchus, De Tranquillitate: Τὸ γὰρ συνειδὸς, οἷον ἕλκος ἐν σαρκὶ τῆς ψυχῆς μεταμέλειαν αἰεὶ αἰμάσσειν, καὶ νύσσειν εἰς ἀπολείπει. τὰς μὲν γὰρ ἄλλας ἀναγκρεῖ λύπης ὁ λόγος. τὴν δὲ μελάνοιαν αὐτὸς ἐργάζεται, δακνομένην σὺν αἰσχύνη, καὶ κολαζομένην ὑφ' αὐτῆς: Nam facinorum cōscientia, sicut vlcus in carne, in animo Pænitentiam relinquit, assidue lācinantem & pungentem. Et alias quidem curas doloresque Ratio aufert; ipsam Pænitentiam creat, morsicantem cum Pudore, & à seipsa punitam. Sunt aurea, & quæ noster hic atque alibi dicit.

247. Ruffus crinis.] Martialis.

--- ruffi persona Bataui.

Juuenalis:

Cæcula quis stupuit Germani lumina, flauam Cæsariem?

Nam flauum siue ruffum, τὸ ξανθόν. Vide quæ ad Taciti Germaniam scripsi.

248. In nodum.] Noster, epistola vltima: Cum capillum vel effuderis, more Parthorum; vel Germanorum, nodo vinxeris.

249. Vtrumque dec.] Libri variant. & ex eorum vestigiis Gruterus: apud Germanos virum dedecet. Ibi, inquit, non est muliebre, ut apud nos, comam in nodum stringi.

250. Pestilent.] Publicus morbus & mortalitas.

251. Conuentio.] Quasi pactum, ut mutuo faciles simus in ignoscendo. Sic De Prouidentia, cap. ii. de Iuba & Petreio iniuicem cassis: Fortis & egregia fati conuentio. In ipsa autem re, talis Junonia illa conuentio, in Homero, cum suo Ioue:

Ἀλλ' ἦτοι μὲν ταῦτ' ὑποείχομεν ἅλλήλοισι,

Σοὶ μὲν ἐγὼ, σὺ δ' ἐμοί.

CAP. XXVII. 252. Si mulam.] Plutarchus, De non irascendo: Canes, equos, multos puniendos putant. sicut Pancratiastes ille Ctesipho, qui mulam petere calcibus iniuicem solebat.

253. Hoc enim.] Meus & alij quidam, Hoc est probo & statim etiam legam, hoc erit extremum? interrogando.

254. Tumentis.] Voce meus auctior, & alio item ordine: Qualis enim semper tumentis erit animus? vere.

CAP. XXVIII. 255. Obstet.] *Inimici animo.*

256. Desit.] *Negligentis.*

257. Standi contra] *In iudicio.*

CAP. XXIX. 258. Retinemus enim.] *Meus, Retinemus modo. fecerim, non modo illam, sed.*

CAP. XXX. 259. Taurum col.] *Plutarchus, in Connubialibus Monitis: Οἱ παρσιόντες ἐλέφαςιν ἐοικότες λαμπαρὰν ἔλαμβάνουσιν, ὅς δὲ φοινικίδας οἱ ταύροις. διαχρίσιν ἐλαίῳ γὰρ ὑπὸ τῶν χρωμάτων τοῦτων μάλιστα τὰ ζῶα: Qui ad elephantes accedunt, vestem candidam non sumunt? qui ad tauros, puniceam. nam hæc animalia his coloribus maxime exasperantur. Ovidius in Metam.*

Haud secus exarsit, Circo quam taurus aperto,

Cum sua terribili petit irritamina cornu,

Puniceas vestes: elusaque vulnera sentit.

Istaque rubra vestes obiciebantur, imo hominum formæ, in tali colore. Pilas dicebant, vel ab illo taurorum repercussis, quasi pilis ludentium? vel quod prisca laneas hominum effigies in Compitalibus, Pilas dicebant. Vide Festum. Cicero in Cornelianâ Homines fæneos appellat, & proiici in medium Circum solere. Ibi Asconius: Simulacra effigiesque hominum ex fæno fieri solebant, quibus obiectis ad spectaculum præbendum tauri irritarentur. Ipse obiectis ait, & Cicero proiici: at Martialis imponi,

Iactat ut impositas taurus in astra pilas.

Malim ibi oppositas: nisi si & cornibus eius aut capiti impositæ & innexæ. In Glossis: Pila, ταυροχάρτα. Atqui si è fæno, quomodo rubra? intellege, veste tali obdueto.

260. Ad umbram.] *Panno aut alia refactam, nec sine motu, ut opinor. Huc adspiciebat supra, lib. II. cap. XII. Accerrimas feras umbra exagitat.*

261. Exsurgit.] *Nescio quid meus velit, exercit scribendo.*

262. Mappa pror.] *Vir perdoctus sic capit, ut non Mappa ipsius color, sed curriculi Circensis strepitus & motus bestias illas irritauerit. nam ita ante Seneca: Curriculi motus, rotarumque versata facies leonem redigit in caueam. Non accedo. nec tam flexuosa dictio Seneca fuerit, ut Mappam pro Curru. Simpliciter verum censeo, Mappam, quæ candidat, motam & reciprocantem irritasse. Quidni enim pluribus exstimulentur? Sic elephantes etiam vino & thure: sic tauri flammis, & ferro ignito.*

263. Ad vana.] *Bene, si libri consentiant: qui plerique ima, & mens yma. Fortasse, minima.*

264. Sellam.] *In Curia.*

265. Post Pompeium.] *Cum ille iam non esset, partes eius amplexos. Irriidet. Pompeiani erant, nec iam erat Pompeius.*

CAP. XXXI. 266. Quantum seq.] *Meus liber: quanti sequatur à tergo spiculis ingentis inuidiæ fauciati. Puto vera, si sequantur modo rescribas. Quanti, valet, quam multi. Sententia igitur: frascimur ab aliquo præiri; nec cogitamus sequi nos alios multos, quos & ipsos inuidia ingens premit: quanto magis nos? Coloniensis editio: quantum hominum retro sit, & paucis inuidentem quantum sequatur à tergo ingentis inuidiæ. Quæliacumque, lucem tamen vulgatæ dant, si hanc teneas.*

267. Ordinarium.] *Nam duplices Consules ab Augusto, Suffecti & Ordinarij. Isti dignissimi, qui initio anni inibant, & Fasti prænotabantur, & instrumentis, & ubicumque annorum ratio erat. At alij per menses tres aut duos sufficiebantur, potestate pari, non dignitate.*

268. Numerari vol.] *Id est, fecit me Ordinarium consulem. Adde De Benef. II. cap. XXVII.*

269. Ad sacerdot.] *Cumulus honorum erat & quasi clausula, Sacerdotium. atque ea olim honoratis senibus dari solita, postea passim & iuuenibus.*

270. Cur in vnum?] *Semel sacerdos sum, ut exempli causa, Pontifex: cur non & Salus, & Curio, & Quindecimuir? Nam id quoque de more, ut in pluribus collegiis simul essent.*

271. Consummauit.] *Summam & apicem imposuit. Age, iam sum in pluribus collegiis: dignitati nihil adiici potest, potest patrimonio.*

272. Debebat alicui.] *Nec enim ipse Princeps honores omnes capit, aut honeste etiam cupit.*

CAP. XXXII. 273. Timeamus.] *Potentioribus.*

274. Vereamur.] *Parentibus & amicis.*

275. Fastidiamus.] *Minoribus.*

276. Magnam rem.] *Εὐτυχίᾳ. imo non magnam.*

277. Crura frang.] *Inter pœnas seruiles, Crurifragium. Docui in libellis De Cruce.*

278. Ista lis æst.] *A iudiciis translatum. videbimus, quæ pœna aut multa dignus seruulus.*

279. Circa pecuniam.] *Multa in hanc sententiam passim. Propertij hæc tamen eximia:*

Ergo sollicitæ tu causâ pecunia vitæ es,

Per te immaturæ mortis adimus iter.

Tu vitiis hominum crudelia pabula præbes,

Semina curarum de capite orta tuo.

Adde Fabiani: Hæc est quæ auget discordiam, vrbes & terrarum orbem in bellum agitat, humanum genus, cognatum natura, in fraudes & scelera mutua instigat.

280. Committit.] *In pugnam & litem, inter se, dat.*

CAP. XXXIII. 281. Fiscos.] *Sportas, in quibus pecuniæ: quas nota in angulis conclauis alicuius solere deponi.*

282. Clamore exp.] *Meus liber, calore. At quidam longius abeunt: propter quos venæ clamore tumescunt. Quæ etsi vera, non tamen germana censeam: & edita placent. quia re ipsa oculi, ubi animus tumet & feruet, ipsi tument & exiliunt. Noster supra, cap. III. Oculis nunc trepidis & exsiliens, nunc in vno obtutu defixis. Cicero in Vatiniū: Oculis eminentibus, inflato collo, tumidis ceruicibus.*

283. Basilicæ.] *Quæ de industria circa Forā, ut in sole feruido, aut aëre alias confuso, iudicia exercerentur.*

284. Euocati.] *Qui equestris ordinis honestiores erant, in Decurias iudicum coniciebantur: id que ex omnibus prouinciis. sed cum Pliniana hac restrictione: Iudicum quoque nonnisi quattuor decuriæ fuere primo, vixque singula millia in decuriis inuenta sunt, nondum prouinciis ad hoc munus admissis. seruatumque in hodiernum est, nequis è nouis ciuibus in iis iudicaret. Notentur ista, & vide euocatos quidem è prouinciis, sed veteres ciues, id est qui è coloniis ibi Romanis. De hac euocatione iterum Plinius: Inquisitio per partes agitur, & qui de nummo indicet, à Gadibus columnisque Herculis arcessitur.*

285. Imputatum.] *Assentior Pinciano, amputatum scribenti: recisum per fraudem, & surreptum.*

286. Haud millesi.] *Ea sane exigua, cum millesimo mense fors æquabatur. Haud longe est ab Vnciali usura: cui miror hoc æuo, & tam feruida auaritia, fuisse locum. An hoc non vult, sed ob partem vix millesimam usura, disruptum? Meus liber: aut millesi.*

287. Ad computandum.] *Est à Pinciano ingeniose excogitatum. Nam libri omnes, ad comparandum non relictis: aut certe comparandum. Ego verecundius fecerim, ad comparandum modo. Manus chiragra laborantes & contractæ, nulli vsui sunt, nisi ut teneat, adstringat, parcat. & allusum ad clausas in eo morbo manus, quales in asseruando; apertæ in donando.*

288. Iterum sub.] *Hunc orbicularem lusum, an insaniam, scite exagitat & irridet Democritus, in epistola, sive non Hippocratis, at eo digna. Terram fodientes, inquit, argentum quærunt: reperto, terram emere & agros volunt: emptis, fructus vendere, atque iterum argentum recipere, In quot mutationibus versantur? Sed bellissime addatur, quod hic Seneca: finem denique esse, ut iterum sub terram suam redeat.*

289. Frontem.] *Adeo non animum contristet aut irritet, vix ut frontem leuiter corrugat.*

CAP. XXXIV. 290. Paratam ambit.] *Nescio quid turbant. scripti ut mens, qui refert: ortumque causæ paratam ambitionem. alij, ortum aram ambitionem. quidam, ortumque causa, per iram ambit. denique alij, horumque tam paratam ambitionem. Ego si quid video, legendum: horumque causæ iratam ambitionem: vel ut vestigia legam mei codicis, horumque causæ saepe iratam. In rem intende. videbis cum leues causas irarum referre velle, & refellere. ut ecce, inquit, cibos & potus, & ob ea ambitiosos istos iratos,*

291. Munditias.] *Audio meum librum, qui immunditias. Nam quis mundicius irascitur vulgo? sequentia etiam eo ducunt, verba, contumeliæ: in malam & vrentem scilicet partem.*

292. Iniurias naturæ.] *Tanquam in malum & noxam nostram sermonem dedisset.*

293. Quæ pueros.] *Tali & nuces.*

294. Spe suprema.] *Parum sententia aut liquet, aut constat. Meus, spem supremam captatus: & plerique etiam alij. Legam: hic me diu spe in suprema captatum. Opponit hæc duo: alius auferre mihi captanti hereditatem voluit, & intercipere; alius, cum me captasset, alibi est criminatus. Spes suprema, est hereditas & fructus supremae illius voluntatis. Placuit aliquando. hic me diu spem supremam captantem: atque etiam nunc placeat, nisi conuenire cum priori commatio videretur.*

295. Idem velle.] *Argute. vinculum & firmamentum amoris est, idem, velle & nolle: isti cum eadem velint, hereditatem, pecuniam, puerum: dissentiant ob ipsum hunc consensum.*

CAP. XXXV. 296. Respondisse.] *Nempe liberius. verba tecum mutasse.*

297. Turba concionis.] *Et hic obserua multitudinem non seruorum tantum, sed mensæ ministrantium.*

298. Silentium solit.] *Epistola XLVII. Virga murmur omne compescitur: magno malo interpellatum vlla voce silentium luitur.*

299. Habes aures.] *Præcipua materies iræ in iis, quæ auribus percipiuntur. Nam etsi oculi & alij sensus quadam fastidienda vel indignanda obiciunt, plura tamen aures. & causa est, quia à iudiciis alienis plerique pendemus, iisque attollimur aut deprimimur: iudicia autem sermone se produnt; sermo auribus hauritur. Ideo Xerxes apud Herodotum vere effatur, Animum in hominum habitare auribus. qui cum bona per illas audierit, voluptate perfunditur; cum his contraria, ira intumescit.*

300. Modulata.] *Puto alludi ad symphonias mensarum. de quibus Petronius, & ipse noster aliquid Epist. XI.*

301. Tinnitum æris.] *An nolas ianuis appensus intellegit?*

302. Stagno.] *Stanno, ego puto verum. nam causa non videtur, cur aliquis stagno irascatur; & hic etiam de instrumento domestico aut mensali sermo. Munditiæ queruntur,*

--- ne non, & cantharus, & lanx

Ostendant tibi te.

Possit etiam: tantum non ad Solem: de ipso argento, ut instar solis luceat.

303. Næuis.] *De mensis citreis intellegit. quibus næui in pretio, sine nodi, ut de Benef. VII. cap. IX. appellat. Ibi vide. Libri autem mei, & alij, vinis referunt: ex quo Erasmus scite, venis. Plinius XIII. Mensis præcipua dos, in venas, crispis, vel in vortices variis.*

304. Calcare.] *Obserua & pavimenta igitur aurata, non solum lacunaria.*

305. Squalidam.] *Sordidatam, pullatam: non autem, ut diuites aut honestiores, candidatam.*

306. Insularum.] *Ædes vulgarias sic appellant, ut alibi dicimus: honestiores, Domus.*

CAP. XXXVI. 307. Desinat.] *Meus desit: quod & Gruterus in quibusdam fatetur repperisse. Religio sit mutare, cum è mero & puro Latio, an Græcia, sit petendum. Deest corrumpere, deest pendere. Propertius.*

Et mihi non desunt molles pendere corollæ.

Tacitus IV. Hist. Nec deerat ipse, stipatus armatis, vim Principis complecti, nomen remittere. Lib. III. Nec deerat ipse vultu, voce, lacrimis misericordiam elicere Hirtius, de bello Hispaniensi: Vt nullo tempore legiones populi R. in hac prouincia desint haberi. Ipse Seneca, ut iterum emendo, De Constant. sap. cap. XVII. Vide.

308. Cum sublatum.] *Sine admiratione hoc numquam legi, homini tot negotiis, tot studiis, & bella ac nobilia uxore etiam districto, hanc tam arctam & cotidianam inquisitionem fuisse? Nos de tota re, Manud. III. Dissert. vlt.*

309. Veripatiens.] *Quod nulli, nisi audituro, dicendum est. epist. XXIX.*

CAP. XXXVII. 310. In dolorem.] *Nempe, ut tu doleas. ut egre tibi facerent.*

311. Solutior.] *Et inde Lyæus Græcis quia soluit; Liber Latinis, ab hac quoque libertate.*

312. Aut diuitis.] *Ita Muretus. cum in libris esset, aut vidisti. Quæ verba alij delent, mihi Muretianum illud placet.*

313. Extremo.] *Nam vilißimi ad hoc munus.*

34. Catenario.] *Ad ipsum Ianitorem referri potest: qui more veteri in cathena. Ovidius: Ianitor indigne dura religate catena.*

Suetonius de Claris Rhetor. Seruisse dicitur, atque etiam hostiarius, veteri more, in cathena fuisse. Poëta vetus:

Ianitoris tintinnire impedimenta audio:

Commonentis se & venientis cathenam. Potest tamen etiam proprie ad ipsum canem, qui ostium asseruabat. Petronius in Trimalcionis domo: Ad sinistram enim intrantibus, non longe ab ostiarij cella, canis ingens cathena vinctus, in pariete erat pictus, superque scriptum, Caue, caue canem. Pictus erat, sed re ipsa etiam erat: & illud tantum, ut imagine moniti à viuo illo & vero cauerant. Suetonius Vitellio: Confugit in cellulam ianitoris, religato pro foribus cane.

315. Partem.] *Nam in vno lecto plures, tres, quatuor; prout numerus conuiuarum erat. Qui summus, honestus: honestior medius; minime, imus. Quid autem refert, inquit, in qua parte lecti iaceas? Nos in Antiquis Lect. super istis conuiuiorum ritibus.*

316. Puluinus.] *Alij, puluinar. Vtrumvis recte: nisi quod hoc posterius, sonet quiddam augustius, & Puluinar fere est deorum. Puluinum autem lectum ipsum accipe, non puluinos qui substerni tergo aut cubitis iacentium solent. Ita & Consol. ad Martiam, cap. xvi. Exprobrat iuuenibus nostris puluinum ascendentibus. Lectulum dicit, in lectica.*

317. Hortensius.] *Apparet nec eius scripta in pretio tunc fuisse; & plus decori in actione, quam cura in sermone habuisse, quod & Cicero indicauit.*

318. Carmina eius.] *Vulgo tunc derisa. Satyricus:*

---ridenda poemata malo,

Quam te conspicuæ diuina Philippica famæ.

CAP. XXXVIII. 319. Vis tu.] *Vellem ego, Non vis tu.*

320. Candidatus.] *Petitor. nam qui in hanc aleam comitorum se dat, optare potest prosperum iactum, quemcumque debet ferre. Qui autem scribunt, edunt: ij quoque candidati quidam Famæ videntur, ideoque iudicia aequiter audire.*

321. Diogeni.] *Est ille, qui in Stobæo sepicule citatur, & fragmenta ostendunt mentem & nervos habuisse. Alibi degenerauit eius nomen in Diotogenis. Vide Manud. i. Dissert. xi.*

322. Lentulus ille.] *Intelligit, mea opinione, Cn. Cornelium Lentulum Clodianum, qui Consul fuit anno Urbis. DCLXXXI. De eius ingenio proteruo & improbo Sallustius in fragmento, apud Agellium in Noct. lib. xviii. cap. iv. Cn. Lentulus, cui cognomentum Clodiano fuit, perincertum stolidior an vanior.*

323. Negant os.] *Jocose. vulgo dicunt te sine fronte & ore esse (ob insignem impudentiam:) ego patronus veniam in hac parte, & affirmabo expertus te os habere. è quo scilicet tam fæde expuis.*

CAP. XXXIX. 324. Aut superior.] *Aut cum sensit, vicit.*

325. Alienam iram.] *Ultimum membrum ex diuisione, cap. v. Vide.*

326. In remissionibus.] *Medicorum scito, qui negant in accessionibus medendum.*

327. Quies. curat.] *Vt aeger quiescat.*

328. Simulabit iram.] *Sic Orho (i. Hist. Taciti) Marium Celsum, simulatione iræ vinciri iussum, & maiores pœnas daturum affirmans, præsentis exitio subtraxit.*

329. Plus auctor.] *Tacitus ii. Hist. de Spurinna: Fit alienæ temeritatis comes Spurinna, primo coactus, mox velle simulans, quo plus auctoritatis consiliis esset, si seditio miresceret.*

CAP. XL. 330. Vedium Poli.] *Nomen restituit Pincianus. & Plinij locum facientem adduxit, è libro ix. Inuenit in hoc animali (murena) documenta sæuitiæ Veditius Pollio, eques R. ex amicis D. Augusti viuariis earum immergens damnata mancipia. Narrat idem Dio Cassius libro liv. & mortuū hunc Vedium, anno urbis DCCXXXIX. Heredem ex plurima parte reliquit Augustum, cui & piscinas. ex Seneca apud Plinium lib. ix. cap. liii. In Cæsaris piscinis, à Pollione Vedio coniectum piscem, sexagesimum post annum spirasse, scribit Annæus Seneca. Piscina ista apud Pausilypum, ubi & villam habuit, fuisse videntur, ex Dione: Est hic vir, cuius nomine Augustus male audit, ut in luxu projecto amicorum conuiuens aut indulgens. Tacitus i. Annal.*

331. Luxuriæ.] *Ut pisces magni tunc pretij ad manum semper haberet.*

332. Emanibus.] *Conseruorum, abducentium.*

333. Esca.] *Piscibus, qui lento morsu arrodebant aut sugillabant.*

334. Frangi iussit.] *Ne ultra materies iræ essent, & eiusmodi sæuitiæ. Plutarchus salutare hic præceptum inseratur: Temperandum esse illis, qui iracundo sunt ingenio, ab raris & exquisitis poculis, signis, gemmis pretiosis. Hæc enim deiciunt de statu animum, si perierunt: non item illa quæ parabilia sunt & vulgata. Itaque cum Nero tabernaculum quoddam octangulum, eminenti specie & splendore comparasset: Seneca ad eum, Ostendisti te ipsum, inquit, pauperem. si enim hoc perdideris, simile non recuperabis. Et dictio Senecæ vera. paullo enim post naufragio tabernaculum hoc perit.*

305. Complerique.] *Non fragmentis ipsis crystalinorum, opinor. unde enim ea tam multa? & ingens piscina erat, ut præmisit: sed simpliciter compleri, terra alioque aggere.*

336. Vfus viribus.] *Petronius: Intentans in oculos Tryphenæ manus, vsurum me viribus meis clamaui. Significat pro summo iure & potentia facere, & vti suo bono.*

337. Imperas.] *Meus, viperas. Audacter scribo, viperis: vel, ad viperas. & Senecam in suffragium aduoco*

De Clem. I. cap. XVIII. de ipso hoc video: Seruos, qui se aliquid offenderant, in viuarium, quid aliud, quam serpentibus, obici iubebat. Et sunt murena, ut anguilla, in speciem colubini generis.

338. Vbi Cæsar.] Ad cuius occursum, etiam noxi dimittebantur, iam puniendi. In Dione alibi legi: & hoc reuerentia, ab exemplo Vestalium, datum.

CAP. XLI. 339. Instandum pot.] Sic instare & urgere ipsa potentia debet.

340. Male tractab.] Ex meo & quibusdam, & male tractare: at talem dunt.

341. * Pacem demus.] Defecta & humilca sunt: at non aliena omnia deinceps ab hoc loco, ut elegans ille vir censet. Conueniunt vero, & apte in fine monita hæc communiter contra iram aut repetit, aut addit. Aliquid igitur duntaxat intercidit, & deuinctio cum prioribus.

342. Conscientiæ.] At contra Plinius effatur: Multos famam, conscientiam paucos vereri.

343. Merearis.] Alij meritis, meretis, & meus merentis, rectissime: valetque merentes.

344. Pacem.] Animi introrsum compositi & æquabilis tranquillitatem.

345. Membra.] Ut Mædea.

CAP. XLII. 246. Hæserint.] Si hoc rectum, dicendum erat, ubicumque hæserint. At libri exierint: quod probandum. Undecumque ex reliqua radice leuiter se ostenderint, renascuntur & exsurgent in arborem.

347. Iras indicere.] Prisco & prauo more, denunciabant mimicitias, & indicebant: sic, uti publice, bellum. Notau exempla ad II. Annal. Taciti, ad verba: Epistolas componit, quis amicitiam ei renunciabat.

348. Resistæ.] Quæ istæ res? valde infinite dictum. Pinciani quadam exemplaria, res gestæ. At meo animo verum & bellum, res angustæ. In re laxa & ubere, licet aliquid prodigere, & stultitiam patiantur opes: at in tenui & angusta, omnis iactura nocet. Accomodat ad tempus, quod angusto orbe voluitur.

349. Mors dir.] Meus, media pars. an Parca?

350. Dies imputat.] Quos labi aut excidere tristibus & prauis curis patimur; eos fatum colligit tamen, & in Expendi tabulis ponit.

351. Citra tuam.] Hoc esset, intra tuam mortem: quod attendenti hic non facit: imo contra vult dictum: ultra tuam est. Itaque reducam mei & veterum aliquot librorum scriptum, circa tuam.

CAP. XLIII. 352. Colligis.] Opponit Dissipandi verbo, quo usus ante. Colligit vitam, qui nihil perire ex ea patitur, qui dies disponit & impendit: qui contra, dissipat, perdit.

353. Ex alto.] In fortuna & loco altiore.

354. Matutina.] Cum ferarum spectacula & certamina dabantur. Sic Epist. LXX. In ludo bestiariorum, vnus è Germanis, cum ad matutina spectacula pararetur. Plura ibi.

355. Colligatorum.] Mos notetur. solent bestias inter sese colligas dare: an ut impetus minor esset, & mutuo sese duntaxat vexarent? Apparet ex his quæ addit: tum & ex alio loco, De Breuitate vitæ. cap. XIII. Primus Sulla leones in Circo solutos dedit. Antea ergo ligatos: & ut minus libera pugnandi aut scuiendi facultas esset. Contra est, quod lego homines per scuitiam simul ligatos, & ut sese necessario interficerent. Dio in Commodio: Quosdam, quod cunctarentur aduersarios interficere, vna cum eis ligari, atque ita simul omnes pugnare iussit.

356. Vexarit.] Hoc est quod dixi, per lulum hæc facta videri, non in legitimam pugnam.

357. Sus confector.] Viri docti hoc suggerunt. & valde asserunt. quid dicam? bardum me, qui non satis capio de hac sue confectrice. Aprum aliquem in eos immisum? logi. Libri mei & alij, suus confector: quidam, finis confector. Sed suus, mihi verissimum. nempe post lusoriam pugnam, uterque veram inuit & taurus & versus: in quos in bestiarios, qui occidunt: ideoque communis & trita voce Confectores dicuntur. Suetonius Augusto: In Circo aurigas, cursoresque, & confectores ferarum produxit. In Nerone: Ex eisdem ordinibus confectores ferarum, & varia arenæ ministeria.

358. Æque maturus.] Meus & meliores alij, finis & quidem matutinus, Vellem finis & quidem maturus, imminet. Non diu procollemur: confectrix illa mors utrique imminet. Sunt qui matutinus teneant; & quia non ultra horas matutinas ille lusus, ad spectum ad eam breuitatem.

359. Pusulam.] Credo verissime hoc Muretum, siue quis alius inuentor. In vulgatis, punctiunculam: inscriptis, insulam: in meo, perinsulam, sed ita ut illud p. lineola traiectum sit, nec per integre scriptum. Quocumque me verti, nihil melius Pusula. quam vel Pusulam scabiemque accipe; vel, ut in Columella, Erysipelas, siue sacrum ignem. quem hodieque imprecari mos est. Alij tamen Insulam hic legunt, & de exilio siue relegatione capiunt: longinquo aut duro sermone.

360. Expuimus interim.] Malim hæc distingui: iam ipsum spiritum expuimus. Interim, dum trahimus, dum inter homines sumus, colamus humanitatem. Faciamus. & nos quoque qui litteras humaniores colimus, à liuore, à morsu remoti, imprimis illam.

MYRETVS.

IRa impendit:] Est quidem in libris veteribus: incendit: sed impendit legendum, & precedentia & sequentia manifesto declarant.

Si neque priuatim, neque publice.] Hoc est, quod Epicurus sapientis esse dicebat, & ἐὰν δὲ πρὸς τὴν. Cicero, negotium suum agere: Verba Democriti ita leguntur apud Plutarchum: μὴ πολλὰ πρὸς ὅσους, μὴ τε ἰδίῃ, μὴ τε κοινῇ. Conuertit autem ea Seneca etiam in libro de tranquillitate vitæ.

Et secundas agere.] Horatius.

Vt puerum sauo credas dictata magistro

Reddere, vel partes mimum tractare secundas.

Qui comitali vitio.] Plutarchus: Ἀρεμὴν δὲν κράτιστον, ἢ φευγενίαν: καὶ διακρύπτειν, καὶ κερδομήν: ἐὰν τὸν εἰς ἡσυχίαν ὡς περὶ ἐπιληψίας ἀρχομένης συνασθασανόμους.

Ne sis

Ne sis curiosus.] *Sophocles*: τὰ πλείστα φαρῶν, ἀισχρὰ φαρῶσεως βροτῶν.

xi.

In Socrate.] *Plutarchus*: ὁ Σωκράτης ὅσα κίς αἰσδοίτο κινδύνους ἢ αὐτὸς πῶς τῶν φίλων, πρὸς κύμαλος ὡς πῶς πονήσαν ἀκρῶν τελλόμενος, ἐνεδίδου τῇ φωνῇ, καὶ διεμειδία τῷ πρὸς ὁπῶ, καὶ τὸ βλέμμα πρὸς ὅτερον παρέχε.

xii.

Et occisos in conspectu parentis abiecit.] *Alij scripserant* otiosos. *Altum sane & pingue illud otium fuit.*

xvi.

At alio loco, ubi erat iuuenum otiosorum, fecerant occisorum.

Et hostium & ciuium.] *Non dubitavi coniectura fretus ita scribere: cum librorum partim haberent iudicium,*

xviii.

partim vindicum.

Gynden late fusum amnem.] *Hoc ipsum ita narrat Freculphus episcopus Lexouiensis*: Cyrus cunctis aduersum quos ierat perdomitis, Assyrios & Babyloniam perit gentem, urbemque tunc cunctis opulentiorem. sed impetum eius Gyndes fluuius secunda post Euphratem magnitudinis intercepit. nam vnum regionum equorum, candore formaque excellentem, transmeandi fiducia persuasum, qua per rapacem alueum offensi vado vertices attollebantur, arreptum præcipitatumque merferunt. Rex iratus, vlcisci in amnem statuit, contestans, eum, qui nunc præclarum equitem vorauisset, feminis, vix genua vndis attingentibus, permeabilem relinquendum. hæc peragendo segnior, totis copiis, perpeti anno, Gyndem fluuium per magnas concisum diductumque fossas, in cccix. alueos comminuit.

xxi.

Antigonus.] *Narrantur & hæc prope eodem modo a Plutarcho.*

xxii.

Hoc enim est primum, hoc extremum.] *Ironia est. Significat enim neque primum, neque extremum peccatum esse.*

xxvii.

Euocati ex longinquis regionibus.] *Ad diiudicandas potentiorum controuersias interdum è provinciis homines spectata fidei & prudentia euocabantur, qui neque gratia neque odio permoti, verius ac sincerius iudicarent. Hoc primum à Græcis institutum fuisse narrat Plutarchus.* ἐκκλητοὶ κρίσεις καὶ ξενικῶν δικαστηρίων ἀγωγὰι τοῖς Ἑλλήσι τὸ πρῶτον ἀπίστα τῇ πρὸς ἀλλήλους ἐπενοήθησαν, ἀλλοβίας δικαιοσύνης ὥσπερ ἑτέρῃ πινὸς τῶν ἀναγχεῶν, μὴ φουρδύσ παρ' αὐτοῖς δέηθεῖσιν.

xxxiii.

Pacem demus animo.] *Male huc affuta sunt omnia usque ad finem libri: neque coherent cum superioribus, sed pertinent ad illum locum ubi queritur, num ira habeat aliquid utile: & moderanda ne, an penitus tollenda sit.*

xli.

Ridere solemus.] *Inepte antea, videre: & paulo post, suus confector, cum legendum est, sus confector.*

xlii.

P I N C I A N V S.

Hæc incitata & seipsam rapiens violentia.] *Corrige, Huius incitata, &c. ex vetere lectione.*

CAP. I.

Quia non eunt, sed cadunt.] *Exemplar Facundi & Primitiui, quia non eunt, sed casu ruunt.*

In ira deiectus animorum est.] *Exemplar Facundi & Primitiui, in ira deiectus etiam animorum est. & mox paulo. Nec refert quantum sit.*

Tam inter Graios quàm barbaros.] *Sunt exemplaria in quibus Græcos, non Graios, scriptum est.*

ii.

Nunquam vniuersus populus fœminæ amore flagrauit.] *Duo exemplaria, proprium & diuæ Mariæ, Nunquam vniuersus populus vnius fœminæ amore flagrauit.*

Et modo eloquio fauorabilis habitus in multo honore, &c.] *Fauorabilior, non fauorabilis, codex Pincianus. Item perpende, an malis legere in medio honore, quàm in multo honore.*

Pigrum inermemque fieri.] *Supernacanea sunt duo verba illa inermemque, ex vetere lectione, & recte, nam mox ante præcesserant.*

iii.

Quasi dubiæ apud homines opinionis sic infamem.] *Scribe sit, non sic, ex eadem.*

Eculeus & fidiculæ.] *Eadem Eculei, non Eculeus.*

De fossis corporibus ignes.] *Corrigendum arbitror contra omnia exemplaria, defixis corporibus ignes. ut illud Iuuenalis:*

Qua stantes ardent qui fixo gutture fumant.

Et bestiarum immanium cauernæ.] *Scribe caueæ, non cauernæ, ex exemplari Facundi & Primitiui.*

Omnibus per quæ furit deterior.] *Lege tetrior, non deterior, ex vetere lectione. ut non multo post, ferarum mehercule minus tetra facies est.*

Adiice nunc dentium inter se arietatorum.] *Nullus scriptus codex agnoscit particulam nunc.*

iv.

Vel infixum visceribus ferrum.] *Legendum ex scripta lectione, siue infixum visceribus ferrum.*

Nihil potest firmitas corporis.] *Lege, nihil prodest firmitas corporis, ex eadem.*

v.

Quemadmodum ab illa liberemur:] *Rectius eadem, quemadmodum nos ab illa liberemus.*

Potior est inquam luxuria:] *Corrige, Peior est etiam quàm luxuria, ex exemplari Facundi & Primitiui.*

Hæc alieno dolore vincit malignitatem & inuidiam.] *Scribendum ea distinctione, ut verba illa hæc alieno dolore ad superiora pertineant.*

Ad sensum sui adducit.] *Lege abducit, non adducit, ex vetere lectione.*

Quem incurrit iniuria.] *Eadem, quem incuruat iniuria.*

vi.

Inferiora fulminantur.] *Omnis scripta lectio, inferiora fulminant.*

Et venerabilis est & dispositus.] *Eadem depositus agnoscit, non dispositus.*

Ex leuissimis causis irascitur.] *Corrige, & leuissimis causis irascatur, ex eadem.*

Atqui alienis in nos manibus imposita.] *Legendum reor contra omnia exemplaria. At quæ alienis in nos, & cetera.*

Premunt atque adducunt administrantem qui non quæ facilia sunt aggreditur.] *Restituenda huic loco sunt compluscula verba ex fide Exemplaris Facundi & Primitiui. Legendum igitur sic, Premunt atque adducunt administrantem, tenerique iam visa, cum ipso cadunt. Itaque fit, ut frequenter irrita sit eius voluntas, qui non quæ facilia sunt aggreditur.*

vii.

Hoc interest utrum quis, &c.] *Hic, non hoc, idem exemplar.*

- Nec parua sint, nec audaces.] *Praua legendum reor, non parua.*
 Quam ferre nescimus.] *Quia ferre nescimus, vetus lectio.*
 Et minime obnoxio morosoque viuendum est.] *Eadem anxio agnoscit, non obnoxio.*
 In contactos corpore vitia transiliunt.] *Exemplar Franciscanum, & item exemplar Facundi ac Primitiui, ad contactus corporis legunt non in contactos corpore.*
 Fortemque & si liceat virum emollit.] *Legendum reor, fortem quoque & siliceum virum emollit. Vetus etiam lectio non nihil adiuuat.*
- VIII. Nec euocent & ferant.] *Exemplar Facundi & Primitiui, non euocent, sed ferant. Codex Franciscanus, nec euocent, neque ferant.*
 Vitio suo interuallum.] *Verbum suo non habetur in nonnullis codicibus.*
 Et dimissos altius tenet.] *Particula & superuacanea est ex codice Facundi & Primitiui. Fideliores quoque lectionem arbitramur demissos, quam dimissos.*
- IX. Et acria concitantur.] *Scribe, & acria concitat, ex omni scripta lectione.*
 Siue quia calorem inedia compellit, & nocet sanguini.] *Non caret hic locus vitio, ni fallor. Proinde perpende, an sit legendum, siue quia calor in inediam compellit, ea nocet sanguini.*
- X. Sunt quaedam prænuncia.] *Prognostica in exemplari Facundi & Primitiui, non prænuncia, habetur.*
 Incipientem casum occupant.] *Vetus lectio causam, non casum. Sunt tamen exemplaria quæ curam habeant non casum, aut causam.*
- XI. Etiam si secreto habiti sunt, euerrit,] *Eadem partim eruerit, partim eruit, partim quærit, non euerrit.]*
 Quaedam interpretatio eo producit.] *Scribe perducit, non producit, ex eadem.*
 Tumida fortunata & licentia ingenia.] *Legendo puto fortuna, non fortunata.*
 Non magis illi se succensere.] *Exemplar Facundi & Primitiui, non magis illis se succendi. rectius quia precessit, faces subderent.*
- XII. Aut ferre, aut pati.] *Clarius nihil quam duo illa posteriora verba aut pati, glossema esse, siue annotationem diuersæ lectionis esse. Idem enim est ferre quod pati.*
 Aut humanum, aut humile sit.] *Exemplar Facundi & Primitiui mutato verborum ordine, aut humanum sit, aut humile, commodius.*
 Apparebit iudicium non esse iram.] *Quidam codices, apparebit iudicium, non iram esse, Alij, Apparebit iudicium esse, non iram.*
 Et stabat percussori similis.] *Percussuro scribe non percussori, ex vetere lectione. & quod mox ante precessit, sua manu ipse percussurus.*
 Ob hoc non cæcidi propter quod, &c.] *Legendum per maiorem. Ob hoc non cæcidit propter quod, &c. ex exemplari Facundi & Primitiui.*
- XIII. Et mutare faciem:] *Aptius idem exemplar, & immutare faciem.*
 Cum exterioribus interiora formentur.] *Vetus lectio formentur, non formantur.*
 Nec illi exprobratio, &c.] *Exemplaria Franciscanum & Pincianum, Nec erat illi exprobratio.*
- XIV. Trahexauspes vnus è carissimis.] *Scribe Præxaspes, non Trahexauspes, ex Herodoti tertio.*
 Etiam grauis, & vinolentus, ac violentus.] *Duæ postremae dictiones ac violentus, desiderantur in vetere lectione.*
 Hærens in ipso spiculum ostendit:] *Deest verbum corde, hærens in ipso corde spiculum ostendit, ex eadem.*
 Omnium suorum arcus vertantur.] *Verterentur eadem agnoscit, non vertantur.*
 Videmus quomodo se pater gerere debuerit.] *Castiga, Videbimus quomodo pater se gerere debuit, ex eadem.*
- XV. Quem satius erat.] *Omnis scripta lectio, quam satius erat.*
 Non dubito, quin Harpalus quoque.] *Legendum Harpagus, non Harpalus, ex Herodoto, Trogo, & ceteris.*
 Regi suo Perfarum suaserit.] *Vetus lectio, regi suo Perlarumque suaserit.*
 Etiam exigentibus malis nascentem iram abscondi.] *Scribe, etiam ex ingentibus malis, &c. ex eadem.*
 Vides illam arborem breuem, horridam, infelicem?] *Corrigendum reor, Vides illam arborem retorridam, infelicem? Nam si brevis erat, quomodo poterat libertas ab illa suspensio peti?*
- XVI. Vnum est leuamentum malorum ingentium, pari.] *Verbum ingentium non habetur in exemplari Facundi & Primitiui.*
 Post ablatum magorum imperium.] *Vetus lectio mago, non magorum.*
 Rogatus ab Oraborto nobili sene.] *Quidam codices Orobasio legunt, non Oraborto. Alij minus vitiose*
- XVII. Orobasio. Lege Oebazo, ex Herodoti quarto.
- XVIII. Qui Pithio quinque filiorum patri.] *Scribe per y, Pythio, ex eiusdem septimo.*
 Nec in Romanos mores cum aliis aduentitiis vitiis, suppliciorum irarumque barbariæ transissent.] *Exemplar Pincianum, nec inter Romanos mores cum aliis aduentitiis vitiis, etiam suppliciorum irarumque in barbariem transissent.*
 Iam omne facinus in Mario exercens.] *Exemplar Facundi & Primitiui, in omne facinus manus exercens. Codex Franciscanus, Iam omne facinus manu exercens.*
 Et non tam immerito quam nimis amatus.] *Exemplar Franciscanum, merito legit, non immerito, Pincianum meritis.*
 Hostium & iudicum gladios reciperet.] *Scribendum vindicum, non iudicum, ex vetere lectione.*
 Bethenum Bassum.] *Exemplar Facundi & Primitiui, Bedienum Bassum, minus, ut puto, corrupte.*
 Quam ingentem crudelitas sine dilatione poscebat.] *Scribe, quam ingens crudelitas eius sine dilatione poscebat, ex eodem exemplari.*

Vt in cyrrha maternorum hortorum.] *Corrige, Vt in xysto maternorum hortorum, ex omni vetere lectione, & continuo, qui porticum, non quæ porticum.*

Quaquam aberrare aliquando possumus videri, & in deuium exire:] *Exemplar Facundi & Primitiui breuius: alioqui possemus videri in deuium exire. Exemplar Pincianum, quaquam aberrare alio possumus videri, & in deuium exire.* xix.

Fidiculis tabularibus.] *Exemplar Gallicana litteræ quo vtor familiariter, tribularibus legit, non tabularibus.*

Inter vesperam & flammam.] *Verbera, non vesperam, vetus lectio.*

Qui imperauerit silentium his in quos animaduerti volebat, iubeat os inserta spongia includi.] *Duo verba expungenda, silentium, & volebat, ex eadem.*

Quo gerneret?] *Qua gerneret, eadem. & paulo post farciri, non farcire.*

Liceat vltimum spiritum trahere.] *Exemplar Facundi & Primitiui, obice vltimum spiritum trahere.*

Liceat animum non per vulnus emittere.] *Liceat illam non per vulnus emittere, vetus lectio.*

Quos partes occisorum.] *Corrige, quot patres quoque occisorum, ex eadem.*

Quæ non tantum in vnum furit.] *Exemplar Facundi & Primitiui, quæ non tantum virium fudit.* xx.
Legendum puto, quæ non tantum viritum furit.

Inter primum iter deerant necessaria.] *Intra legendum, non inter, ex vetere lectione.*

Nam cum Babiloniam oppugnaturus festinaret.] *Scribe Babylonem, non Babyloniam, ex eadem.* xxi.

Nando transire tentauit:] *Eadem vado agnoscit, non nando.*

Qui trahere regium currum alibi solebant.] *Lego albi non alibi, ex Herodoti primo.*

Regis commeatus auferentem.] *Quid si legas? regis equis meatum auferentem.*

Periit itaque tempus & magna in magnis rebus iactura, & militum ardor.] *Scribendum puto mutato coniunctionis loco, Periit itaque & tempus, magna in magnis rebus, &c.*

De rege suo male existimant?] *Lege, qui de rege suo male existimant, ex vetere lectione. Et expende, an pro verbo quod paulo ante habetur incumbentes, reponendum sit excubantes.* xxii.

Cum inter dicentem & audientem.] *Legendum puto dicentes, non dicentem. Duo enim erant manipulares milites.*

Paulum interesset, quem ille leuiter commouit, & longius, inquit, discedite, ne vos rex exaudiat.] *Exemplar Facundi & Primitiui, Palla interesset, quam ille leuiter commouit, & longius, inquit, discedite, ne vos rex audiat.*

Et aliquid boni spero, in castris meis Silenum habeo.] *Vetus lectio, & boni spero, si in castris meis Silenum habeo. Scribendum reor, & bene spero, si in castris meis, &c.*

Captis sicut mos est.] *Eadem, captis sic vsus est.*

Præconio subiiceret:] *Præconi subiiceret. eadem.*

xxiii.

Parrhesiastes.] *Exemplar Franciscanum & Pincianum, Parrhesiades, præferunt, non Parrhesiastes.*

Te, inquit, suspendere.] *Deest coniunctio, &, ex exemplari Facundi & Primitiui. Legendumque, &, Te, inquit, suspendere.*

Historias quas postea scripserat, recitauit.] *Vetus lectio, historias postea quas scripserat, recitauit.*

Quasi fulguris ictum.] *Malim legere, quasi fulgure ictum.*

Paranti demum excusationem obstitit, frueri, inquit, millio, frueri.] *Exemplar Facundi & Primitiui, & Pincianum: Paranti deinde excusationem obstitit, & frueri, & inquit, &c.*

Si iubes Cæsar, statim illi domum meam interdicam.] *Eadem exemplaria, Si iubes Cæsar, domo mea interdicam.*

xxiv.

Hilarius responsum.] *Quidam codices clarius, non hilarius. Alij elatius.*

Prudentiori credamus:] *Cedamus, non credamus, legendum, ex vetere lectione.*

Etiā ex regia duci:] *Exemplar Facundi & Primitiui, etiā ex regia domo duci.* xxv.

Ad latratum canum.] *Scribendum alterutro modo, aut ad latratum canum, aut ad latratum canis ut præfert exemplar Pincianum.*

xxvi.

Inconcussus in iniuria perstitit:] *Superfluit particula in, ex vetere lectione.*

Imprudencia par in omnibus patrociniū est.] *Aut legendum imprudentiæ, non imprudentia, aut superuacanea sunt duæ illæ dictiones, patrociniū est, ut quidam ostendant codices.*

Nec ruffus crinis & coactus in nodum apud Germanos vtrumque decet.] *Quædam exemplaria Virum dum decet, ut forte legendum sit, viritum dedecet. In codice diui Francisci: Nec ruffus crinis & in nodum coactus apud Germanos dum decet. pro quo existimo, ut dixi legendum, apud Germanos dedecet.*

Nihil in vno iudicabis.] *Exemplar Facundi & Primitiui. Nec in vno iudicabis.*

Quod genti suæ publicum est.] *Gentis, non genti, vetus lectio.*

Sed iam aliqua fortasse læsisti.] *Aliquem, non aliqua, eadem.*

Quanto melius est abire in vniuersum, nec vitia vitiis componere.] *Exemplar Facundi & Primitiui* xxvii.

Quanto melius est ire indulsū, nec vitia vitiis opponere. Præter citatum exemplar, alia quoque exemplaria opponere habent, non cōponere. Sunt etiā codices qui legant, Quanto melius est abire in diuersum, &c.

Quam iniquus est.] *Scribe, quam iniquus es, ex vetere lectione.*

Hac peccauit. Hoc enim primum, hoc extremū.] *Eadem. Peccauit, hoc est primū, hoc est extremum.*

Inter errores suos volutabitur.] *Expungenda dictio suos, ex eadem.*

An semper hæc cogitatio durabit.] *Exemplar Facundi & Primitiui, Si semper hæc cogitatio permanebit.*

Nisi bene te ipse succenderis, & subinde causas quibus stimuleris reuocaueris.] *Idem exemplar, cum bene te ipse succenderis, & subinde causas quibus stimuleris, reuocaueris.* xxviii.

Victum liceat accipias.] *Corrige, victum licet accipias, ex eodem exemplari.*

- xxx. Consternantur ad ima.] *Sic in omnibus exemplaribus legitur. Considera an inania, non ima, aut, ut alij volunt, minima, scribendum sit. Nam paulo ante dixerat, friuolus turbamur & inanibus.*
- xxxi. Obliti quantum sequatur a tergo ingentis inuidiæ.] *Exemplar Franciscanum & Pincianum, obliti quantum sequatur a tergo spiculis ingentis inuidiæ sauciati, Exemplar Facundi & Primitiui multo aliter, obliti quantum hominum retro sit, & paucis indigentes, quantum sequatur a tergo ingentis inuidentiæ.*
Sed deest mihi ad sacerdotium.] *Vetus lectio, sed deesse mihi ad sacerdotium.*
Et dedit mihi.] *Exemplar Facundi & Primitiui, Ea dedit mihi.*
- xxxii. Quod properamus verberare statim.] *Legendum existimo, Quid properamus verberare statim. Castigandum flagris leuioribus.] Flagellis, non flagris, vetus lectio.*
- xxxiii. Hi sunt propter quos oculi clamare exprimantur:] *Exemplar Facundi & Primitiui, Hi sunt propter quos venæ clamore tumescunt.*
Euocati qui longinquis regionibus iudices sedeant.] *Idem exemplar, euocati ex longinquis regionibus aduolant.*
Aut imputatum a seruo denarium.] *Amputatum fortasse non imputatum, scribendum.*
Ad comparandum non relictis.] *Quid si legas? ad computandum modo relictis.*
- xxxiv. Horumque causa paratam ambitionem.] *Superfluunt verba hæc ex codice Facundi & Primitiui: quorum loco habetur unica tantum dictio, ambitiones.*
Qualia quæ pueros.] *Qualia quoque pueros, exemplar Facundi & Primitiui, qualiaque pueros, exemplar Franciscanum. qualia pueros, exemplar meum.*
Nihil ex his quæ tam tristes agimus, sæuum est.] *Scribe serium est, non sæuum est: ex exemplari Facundi & Primitiui. Sunt etiam codices in quibus habetur tanti gerimus. non tam tristes agimus. Quid si legas? Nihil ex his quæ tanquam seria agimus, serium est, ut quod statim subiicit: Inde, inquam, vobis ira & infania est, quod exigua magna existimatis.*
Dum spe suprema captus est, criminatur.] *Exemplaria quedam minus, ni fallor, corrupte: Diu spe suprema captatus criminatus est.*
- xxxv. Et ad clamorem serui, & ad tinnitum aëris aut ianuæ impulsus.] *Exemplar Facundi & Primitiui sine vlla coniunctione, ad clamorem serui, ad tinnitum aëris, ad lamine impulsus.*
Quod de auribus dictum est, transferunt ad oculos:] *Vetus lectio, Hoc quod de auribus dictum est, transfer ad oculos.*
- xxxvii. Quia nunc ne sobriis quidem pudor est.] *Particula nunc non habetur in vetere lectione.*
Honestiorem te aut turpiorem potest facere puluinum?] *Eadem, puluinar agnoscit; non puluinum.*
Cato videtur melius:] *Scribe, Cato noster melius, ex exemplari Franciscano.*
- xl. Diuus Augustus, cum cœnaret apud Atedium Pollionem.] *Prior editio minus corrupte, apud Nedium Pollionem. Lego Vedium Pollionem. Plin. l. 9. histor. natur. cap. 23. Inuenit, inquit, in hoc animali documenta sæuitiæ Vedius Pollio, eques Romanus, ex amicis diui Augusti, viuariis earum immergens damnata mancipia. & cap. 53. In Cæsaris piscinis a Pollione Vedio coniectum piscem sexagesimum post annum spirasse scribit Annaeus Seneca. Meminit & alio loco Seneca. Corrigendus paulo post idem error.*
Fregerat vnus crystallinum ex seruis.] *Vetus lectio, Fregerat vnus ex seruis eius crystallinum.*
Quas ingens piscina continebat.] *Eadem partim, quas ingentes in piscina continebat: partim, quas ingenti in piscina continebat.*
Et crystallina ante omnia coram se frangi iussit.] *Castigo ex eadem, crystallina autem omnia coram se frangi iussit.*
Et noui generis poënis lacerari?] *Lancinari eadem, non lacerari.*
- xli. Vbi iram ex superiori loco aggredi possit, male tractabilem, actalem dumtaxat, &c.] *Exemplar Facundi & Primitiui, ut ira ex superiori loco aggredi non possit, male tractet. At talem dumtaxat. Sequatur vel mala de bene meritis.] Omnis vetus lectio, sequatur vel mala, dum bene merearis.*
- xlii. Vndecumque hæserint renascentur:] *Exierint eadem, non hæserint.*
Non capiunt resistæ iacturam.] *Sunt exemplaria quæ habeant gestæ, non istæ.*
Fortasse citra tuam est.] *Circa, non citra, vetus lectio.*
- xlii. Suus confector spectat.] *Exemplar Facundi & Primitiui, finis confector expectat. Cui lectioni suffragantur verba hæc quæ mox paulo sequuntur.*
Cum victo victori finis æque maturus.] *Magna pars scriptorum codicum legit, & quidem matutinus, æque maturus.*
Conclamatum in vicino incendium.] *Fidelior mihi videtur lectio vicinia quàm vicino.*
Vbi metus maior apparuit.] *Maiores, non maior, vetus lectio.*
Nolo, inquis, utique occidere.] *Verbum utique non habetur in exemplari Facundi & Primitiui.*
Vellicationes contemnamus.] *Quidam codices, vellicationes, contemptus.*
Immortalitas aderit.] *Corrigendum reor, iam mortalitas aderit, ut supra. Nec vlla res magis proderit quàm cogitatio mortalitatis.*

OPSOPOEV S.

Sine more.] Faber Semest. II. cap. XVIII. *Sine more* dixit Seneca, pro *contra morem*, vel *præter morem*. Sic
 Sipsium imitatus eodẽque forsitan aspiciens. Tacitus XVII. Annal. *Rapta statim arma sine more & or-*
dine militiae, & quæ sequuntur.

Iureto placet magis lectio v. c. *quot in fugam servos egit*, *quot in mortem*.

Idem reponit ex v. c. *omnia intra se premens*.

Nullique immuni.] V. c. *nullique etiam immuni bestia*, &c.

Iuretus probat lectionem v. c. in quo est, *dicax contumelia*. nam sic ipsemet Seneca infra hoc lib.
 III. cap. XXII. illos qui Antigonum deridebant, *dicaces* appellat: *Cum hos dicaces* (ait) *fumes domus*
set, &c.

Periclitantur.] Recte v. c. *periclitatur*. potentia nimirum quæ multorum malo exercetur.

Lipsius epist. XIII. lib. I. putat leg. *porticum Euripo separat*. nam Euripi & Nili in ædificiis diuiri istor-
 um crebri.

P. Faber Semest. I. II. cap. IX. sic distinguit interpunctionibus locum hunc: *quantulum fuit, lucem ex-*
pectare denique, ne senatores pop. Rom. soleatus occideret?

Bene v. c. *latrocinia*. nam statim sequitur plurali numero, *animaduersiones*.

Ad hoc vivit.] V. c. addit, *ad hoc vigilat*, *ad hoc lucubrat*.

Hadrianus Iunius Animad. I. V. cap. III. Locum sanatum puto, si legas, in Syria, inde *Rhinocolura* loci no-
 men est. nisi & *Rhinocorura* cum Stephano ethnographo legere mauis. Est autem *Rhinocolura* siue *Rhi-*
nocorura, & *Rhinocera* Diodoro Ægypti vrbs, Plinio etiã Palestinæ adnumerata, cuius incolæ omnes
 trunci & mutilati naribus fuere: ex talibus nãque deducta fuit colonia ab Æthiopũ rege Artifane, aut
 quod Seneca maluit, Persarum rege, qui mitiore pœna in fontes animaduerrere putans non gentem
 totam succidere, sed ad iniuriam superstitem viuere voluit. Euentui attestatur nominis etymon. Græ-
 ci enim *ῥίνα* nasum vocant, *κόλυρον* quicquid mutilum est, & parte truncatum. quod si *Rhinocorura*
 legas, *ῥίνα τῆς ῥίνας κορυφῆς*: sin *Rhinocera*, *ῥίνα τῆς ῥίνας κεφαλῆς*: utrobique à demessis
 truncatisque naribus, nominis rationem elicias.

Male existimant.] Supra epist. LXVIII. *Quid autem loquaris? Quod homines de aliis libentissime faciunt. De te*
apud te male existima.

Priores editiones, & *audientem paulum interesset*. Lipsius epist. XIII. lib. I. Emendo, & *audientem aulæum*
interesset, quod ille. Antigonus in tabernaculo erat: milites in excubiis, velo discreti. Scriptum negle-
 genter, *aulum*: inde alius *paulum*. Polybius, nisi fallor, de hac ipsa re, apud Suidam: *ἀκούων τῶν τῶν*
παύλων. *Ἀκούων τῆς αὐλαίας ὁ βασιλεὺς, ἐγγέλαι*.

Semper tumentis.] Basileenses editiones, *semper ira tumentis?*

Inter quotidianas vigilias.] Iuretus iubet reponi ex eodem vetusto codice verbum priscum & elegans,
 quod hic perperam corruptum fuit, *inter cotidiana pervigilia fessum*.

Nauis.] Idem in schedis suis: In ora quorundam excussorum additur, forte legendum *uenis*, pro
naus, recte. nam & ita reperi scriptum in c. Mox placet lectio v. c. qui habet *rimosos*, pro quo vulgo
ruinosos.

GRVTERVS ET IVRETVS.

EX ANIMADV. AD LIB. III. DE IRA.

EX CAP. X.

Also rixam queri.] Huc pertinet quod scribit Plinius lib. 22. c. 24. *sic in lassitudine promiores esse ad ira-*
cundiam & insiti.

EX CAP. XII.

Apparebit iudicium esse non iram.] Non male hæc enucleat P. Faber ad l. 48. de reg. iur. quæ habet: *Quic-*
quid in calore iracundia vel sit vel dicitur, non prius ratum est, quam si perseverantia apparuerit iudicium animi esse.

EX CAP. XVII.

Lysimachum leoni obiecit.] Idem reperit exaggeratque lib. I. cap. 25. de Clement. verum si scire aues le-
 ctor, quam varie auctores de hoc ipso facto loquantur, adi Pausaniam in Atticis. Curtium lib. 8. Pli-
 nium lib. 8. cap. 16. Iustinum lib. 15. Valer. Maximum, Plutarchum, & Arrianum.

EX CAP. XVIII.

Quantulum fuit lucem expectare? Denique ne Senatores pop. R. soleatus occideret.] Male affectus locus. Sana-
 bitur si ad istam distinguatur faciem; *quant. f. l. expectare denique, ne sen. P. R. sol. occideret?* atque ita inter-
 pungebat P. Faber lib. I. Semest. cap. 9. cui fauent Colonienſes membranæ.

Soleatus occideret.] Respexit forte ad illud Vibij Rufi, cuius meminit Seneca pater libro nono Con-
 trouer. secunda, ubi agitur de Flaminio qui inter cœnam reum punierat: *Prætor ad occidendum homi-*
nem soleas poposcit.

EX CAP. XIX.

Quid tam inauditum quam nocturnum supplicium? Interdium non etiam noctu sumptum Romæ supplicium discimus ex hoc loco. quod & pluribus aliis confirmat P. Faber lib. 2. Semest. cap. 9.

EX CAP. XX.

Inde Rhinocolura loco nomen est. Rhinocolura siue Rhinocurara & Rhinocera est Diodoro Ægypti vrbs, Plinio Palestinæ, cuius incolæ trunci omnes & mutilatis naribus fuere. de eis vide Hadr. Iunium lib. 4. c. 3. Animadu.

EX CAP. XXVI.

Et in nodum cinctus apud Germanos. idem Epist. 125. *Quid capillum ingenti diligentia comis? cum illum vel effuderis more Parthorum, vel nodo Germanorum vinxeris &c.* Plura de hoc nodo Hadr. Iunius cap. 3. Commentario de Coma: & Lipsius notis ad Cornelij Germaniam.

EX CAP. XXX.

Taurum color rubicundus excitat. Ad eam rem alludit Cicero lib. 2. de Diuin. *Tu vero quid habes, quare putes si paulo ante cor fuerit in tauro opimo, subito idem ipsa immolatione interijisse? an, quod aspexit vestitu purpureo exordem Casarem, ipse corde priuatus est?* Locus præclarus est, quem ex hoc loco intellexi. quarit enim an taurus is, cuius cor non est inuentum in sacrificio, conspecta Cæsaris purpura sic expauerit, vt cor amitteret. hæc consultissimus ille Hotomanus ad lib. 3. Inst. tit. de oblig. quæ ex del. nasc. §. Interdum. Videatur & Ludouicus Cælius lib. 16. cap. 11. lect. antiq.

EX CAP. XXXI.

Sed non fecit ordinarium consulem. Turnebus lib. 5. Aduers. c. 10. docet ordinarium dici consulem ex cuius nomine anni supputatio ordinabatur, id est, cuius nomen in litteris & instrumentis & in fastis scribebatur, qui denique Kal. Ianuarijs honorem inibat. nam ætate Imperatorum, annus in multos diuidebatur consules; sed soli qui anni initio inibant honorem, ordinarij censebantur, honoratioresque erant. id à Dione lib. 43. etiam scribitur. Suetonius cap. 2. Domitiani: *In sex consulatibus non nisi unum ordinarium gessit.*

EX CAP. XXXVI.

Fraſceris ergo catenario cani? Contra Brodæum, videtur hic Seneca intelligere veram canem, non autem hominem ostiarium. Antiquitus enim æque cathenæ alligata canis, atque ostio custos. aperte Petronius, *Ceterum dum ego omnia stupeo, pene resupinatus, crura mea fregi: ad sinistram enim intrantibus non longe ab ostiarij cella, canis ingens catena vinctus, in pariete erat pictus, superque quadrata littera scriptum: caue caue canem.* ideo enim cautionem præferebat paries, ne homines se propius admouerent, inciderentque in canem viuam, quæ ibidem in cella serui ianitoris sub custos. Ex edicto enim Ædilium canem mordacem ita habere, vt cuiquam nocere vel damnum dare posset, non licebat l. si enim. cum seqq. ff. de Ædil. edict. huc allusit meo animo Plautus in Truculento, vbi citatur ex Dimarcho amatore Phroneſium:

Num tibi nam amabo, ianua est mordax mea,

Quo introire metuas mea voluptas? vife si libet Torrentij Coment. in Suetonij Vitellium cap. 16. & Douſæ præcidanea pro Tibullo cap. 2.

L. ANNÆI SENECAE AD NERONEM CAESAREM DE CLEMENTIA,

LIBER PRIMVS.

ARGVMENTVM I. LIPSI.

I libri scripti initio Principatus Neronis, quod ipse lib. i. cap. ix. palam indicat, cum scribit eum ingressum annum decimumnonum. Et verò digni Principe libri, ac materies: atque utinam legant, & mites simul magnosque animos ab iis sumant! Exordium est à laude Neronis, nec falsa, ut initia illa erant. Deinde Cap. iii. diuidit scriptum in tres partes, vnam Manuductionis, alteram, quæ naturam Clementiæ explicet; tertiam, quæ ad eam perducatur, & firmet. In prima, primus totus liber absumitur: & præmittit de Utilitate Clementiæ, & Regibus maxime conuenire. Decoram illis, quia capita reip. sunt, nos velut corpus & membra: atqui corpori quis non parcat & indulget? Necessariam etiam esse, in copia peccantium: quos si punis semper, solitudinem facis. Ab exemplo Deorum, qui nobis parcunt: item à Fama, quia omnia Regum patent, & minima seuitia protrahitur. A Securitate. nam ita imperantes, tutiores: adiungitque facta quædam Augusti. Contra in Tyrannis, qui per seuitiam odia, pericula, exitia sibi gignunt. At Princeps igitur raro punit, & molliter aut modicè, animo atque exemplo parentum. Atque ea moderatio in scholis, militia, animalibus, seruis, cum fructu adhibetur. Etiam à Natura adhibetur, ab apum imagine: quarum Rex aculei est expers. Iam Princeps aut Sua, aut Aliena causa punit, cum punit. Non debet rigide in Sua, quia ultionis solatio non eget in tam alta fortuna. Non in Aliena, nisi (ad instar Legis) ut aut emendet, aut alios faciat meliores, siue tutiores. Hæc autem omnia magis raritas animaduersionum præstabit: quæ crebra vilescunt, & spernuntur. In clausula, detestatio Seuitiæ, & mala ab ea atque exitia.

CAPVT PRIMVM.

SCRIBERE de Clementia, Nero Cæsar, institui: ut quodammodo speculi vice fungerer, & te tibi ostenderem, peruenturum ad voluptatem maximam omnium. Quamuis enim rectè factorum verus fructus sit fecisse, nec vllum virtutum pretium dignum illis extra ipsas sit: iuuat tamen inspicere & circuire bonam conscientiam, tum immittere oculos in hanc immensam multitudinem, discordem, seditiosam, impotentem, in perniciem alienam suamque pariter exsultaturam, si hoc iugum fregerit, & ita loqui secum: Ego ex omnibus mortalibus placui, electusque sum, qui in terris deorum vice fungerer: ego vitæ necisque gentibus arbiter. qualem quisque sortem, statumque habeat, in manu mea positum est. Quid cuique mortalium fortuna datum velit, meo ore pronunciat: ex nostro responso lætitiæ causas, populi vrbesque concipiunt. Nulla pars vsquam, nisi volente propitioque me, floret. Hæc tot millia gladiatorum, quæ pax mea comprimit, ad nutum meum stringentur: quas nationes funditus excindi, quas transportari, quibus libertatem dari, quibus eripi, quos reges mancipia fieri, quorumque capiti regium circumdari decus oporteat, quæ ruant vrbes, quæ oriantur, mea iurisdictio

est. In hac tanta facultate rerum, non ira me ad iniqua supplicia compulit, non iuuenilis impetus, non temeritas hominum & contumacia, quæ sæpe tranquillissimis pectoribus quoque patientiam extorsit: non ipsa ostentandæ per terrores potentia dira, sed frequens magnis imperiis, gloria. Conditum, imo constrictum apud me ferrum est. summa parsimonia etiam vilissimi sanguinis. nemo non, cui alia desint, hominis nomine apud me gratiosus est. Seueritatem abditam, clementiam ¹¹ in procinctu habeo. sic me custodio, ¹² tamquam legibus, quas ex abdito ac tenebris in lucem euocaui, rationem redditurus sim. Alterius ætate prima motus sum, alterius vltima: alium dignitati donaui, alium humilitati: quoties nullam inueneram misericordiae causam, mihi peperi. Hodie diis immortalibus, si à me rationem repetant, annumerare genus humanum paratus sum. Potes hoc Cæsar prædicare audacter, omniū quæ in fidem tutelamque tuam venerunt, nihil per te, neque vi, neque clam ¹³ Reip. ereptum. Rarissimam laudem, & nulli adhuc Principum concessam concupisti, innocentiam. Non perdis operam: nec bonitas ista tua singularis, ingratos aut malignos æstimatores nata est. refertur tibi gratia. Nemo vnus homo, vni homini, tam carus vnumquam fuit, quam tu populo Romano, magnum longumque eius bonum. Sed ingenstibi onus imposuisti. nemo iam diuum Augustum, nec Tiberij Cæsaris ¹⁴ prima tempora loquitur: nemo quod te imitari velit exemplar extra te quaerit. Principatus tuus ¹⁵ ad gustum exigitur. Difficile hoc fuisset, si non naturalis tibi ista bonitas esset, sed ad tempus sumpta. nemo enim potest personam diu ferre. ¹⁶ Ficta, cito in naturam suam recidunt: quibus veritas subest, quæque (vt ita dicam) ex solido enascuntur, tempore ipso in maius meliusque procedunt. Magnam adibat aleam populus Romanus, cum incertum esset, quo se statim ¹⁷ nobilis indoles daret: iam vota publica ¹⁸ in tuto sunt. nec enim periculum est, ne te subita tui capiat obliuio. Facit quidem auidos nimia felicitas: nec tam temperatæ cupiditates sunt vnumquam, vt in eo quod contigit, desinant. gradus à magnis ad maiora fit: & spes improbissimas complectuntur, insperata affecti. Omnibus tamen nunc ciuibus tuis & hæc confessio exprimitur, esse felices: & illa, nihil iam his accedere bonis posse, nisi vt perpetua sint. Multa illos cogunt ad hanc confessionem, qua nulla in homine tardior est: securitas alta, affluens: ius supra omnem iniuriam positum. Obuersatur oculis ¹⁹ lætissima forma Reip. cui ad summam libertatem nihil deest, nisi ²⁰ pereundi licentia. Præcipue tamen æqualis ad maximos imosque peruenit clementia tua admiratio. Cætera enim bona, pro portione fortunæ suæ, quisque sentit aut exspectat, maiora minoraque: ex clementia omnes idem sperant. Nec est quisquam, cui tam valde innocentia sua placeat, vt non stare in conspectu clementiam, paratam humanis erroribus, gaudeat. ^{II.} Esse autem aliquos scio, qui clementia pessimum quemque purent sustineri: quoniam nisi post crimen superuacua est, & sola hæc virtus inter innocentes cessat. Sed primum omnium, sicut medicinæ apud ægros vsus, etiam apud sanos honor est: ita clementiam quamuis poena digni inuocent, etiam innocentes colunt. Deinde, habet clementia in persona quoque innocentium locum: quia interim fortuna pro culpa est: nec innocentia tantum clementia succurrit, sed sæpe virtuti: quoniam quidem condicione temporum incidunt quædam, quæ possint laudata puniri. ¹² Ad diice, quod magna pars hominum est, quæ reuerti ad innocentiam possit. Sed non tamen vulgo ignoscere decet. nam vbi discrimen inter malos bonosque sublatum est, confusio sequitur, & vitiorum eruptio. Itaque adhibenda est moderatio, quæ sanabilia ingenia distinguere à deploratis sciat. Nec promiscuam habere ac vulgarem clementiam oportet, nec abscisam. nam tam omnibus ignoscere crudelitas est, quam nulli. Modum tenere debemus: sed quia difficile est temperamentum, quidquid æquo plus futurum est in ²² partem humaniorem præponderet. ^{III.} Sed hæc ²³ suo loco melius dicentur: nunc in tres partes omnem hanc materiam diuidam. Prima erit ²⁴ manu missionis: ²⁵ secunda quæ naturam clementia habitumque demonstret. nam cum sint vitia quædam virtutes imitantia, non possunt secerni, nisi signa quibus dignoscantur impresseris. ²⁶ tertio loco quaeremus, quomodo ad hanc virtutem perducatur animus, quomodo confirmet eam, & vsu suam faciat. Nullam vero ex omnibus virtutibus magis homini conuenire, cum sit nulla humanior, constet necesse est: non solum ²⁷ inter nos, qui hominem ²⁸ sociale animal, ²⁹ communi bono genitum videri volumus: sed etiam ³⁰ inter illos, qui hominem voluptati ³¹ donant, quorum omnia dicta factaque ad vtilitatem suam spectant. nam ³² si quietem petit & otium, hanc virtutem naturæ suæ nactus est, quæ pacem amat, & manus retinet. Nullum tamen clementia ex omnibus magis,

quam regem aut Principem decet. Ita enim³³ virtutes magnis viris decori gloriaque sunt, si illis salutaris potentia est. nam pestifera vis est, valere ad nocendum. Illius demum magnitudo stabilis fundataque est, quem omnes tam supra se esse, quam pro se sciunt; cuius curam³⁴ excubare pro salute singulorum atque vniuersorum quotidie experiuntur; quo procedente, non tamquam malum aliquod aut noxium animal è cubili prosilierit, diffugiunt, sed tamquam ad clarum ac beneficum sidus certatim aduolant, obicere se pro illo mucronibus insidiantium paratissimi, & substernere corpora sua, si per stragem illi humanam, iter ad salutem struendum sit. Somnum eius nocturnis excubiis muniunt: latera obiecti circumfusi que defendunt: incurrentibus periculis se opponunt. Non hic est sine ratione populis vrbibusque cōsensus, sic protegendamandique reges, & se suaque iactandi, quocūque desiderauerit imperantis salus. Nec hæc³⁵ vilitas sui est, aut dementia, pro vno capite tot millia excipere ferrū, ac multis mortibus vnam animam redimere, nonnumquam senis & inualidi. Quemadmodum totum corpus animo deseruit, & cum hoc tanto maius tantoque speciosius sit, ille in occulto maneat tenuis, & in qua sede latitet incertus: tamen manus, pedes, oculi negotium illi gerunt; illum hæc cutis munit, illius iussu iacemus, aut inquieti discurremus; cum ille imperauit. siue avarus dominus est, mare lucri causa scrutamur; siue ambitiosus, iam dudum³⁶ dexteram flammis obieciimus, aut voluntarie³⁷ subsiluiimus: sic hæc immensa multitudo,³⁸ vnius animæ circumdata, illius spiritu regitur, illius ratione flectitur, pressura se ac fractura viribus suis, nisi consilio sustineretur.

Suam itaque incolumitatem amant, cum pro vno homine³⁹ denas legiones in aciem deducunt, cum in prima fronte procurrunt, & aduersa vulneribus pectora ferunt, ne Imperatoris sui signa vertantur. Ille est enim vinculum, per quod Resp. cohæret: ille⁴⁰ spiritus vitalis, quem hæc tot millia trahunt: nihil ipsa per se futura, nisi onus & præda, si mens illa imperij subtrahatur.

-----⁴¹ *Rege incolumi mens omnibus vna.*

Amisso rupere fidem.-----

Hic casus Romanæ pacis exitium erit, hic tanti fortunam populi in ruinas aget. Tamdiu ab isto periculo aberit⁴² hic populus, quamdiu sciet ferre frænos: quos si quando abruperit, vel aliquo casu discussos reponi sibi passus non erit, hæc vnitas & hic maximi imperij contextus in partes multas dissiliet: idemque huic vrbi dominandi finis erit, qui parendi fuerit. Ideo Principes regesque, & quocumque alio nomine sunt tutores status publici, non est mirum amari vltra priuatas etiam necessitudines. Nam si sanis hominibus publica priuatis potiora sunt: sequitur, vt is quoque carior sit, in quem se Resp. conuertit.⁴³ Olim enim ita se induit Reip. Cæsar, vt diduci alterum non possit, sine vtriusque perniciæ. nam vt illi viribus opus est, ita & huic capite.

Longius videtur recessisse à proposito oratio mea: at mehercules rem ipsam premit. Nam si, quod adhuc colligitur, animus Reip. tu es, illa corpus tuum: vides, vt puto, quam necessaria clementia sit. tibi enim parcis, cum videris alteri parcere. Parcendum itaque est etiam improbandis ciuibus, non aliter quam membris languentibus: & si quando⁴⁴ misso sanguine opus est, sustinendum est, ne vltra quam necesse sit incidas. Est ergo, vt dicebam, clementia omnibus quidem hominibus secundum naturam, maxime tamen decora Imperatoribus: quanto plus habet apud illos quod seruet, tantoque in maiore materia apparet. Quantulum enim nocet priuata crudelitas? Principum sæuitia, bellum est. Cum autem virtutibus inter se sit concordia, nec vlla altera⁴⁵ melior aut honestior sit: quædam tamen quibusdam personis aptior est. Decet magnanimitas quemlibet mortalem, etiam illum infra quem nihil est. Quid enim maius, aut fortius, quam malam fortunam retundere? Hæc tamen magnanimitas in bona fortuna latiore locum habet, meliusque⁴⁷ in tribunali, quam⁴⁷ in plano conspicitur. Clemētia in quamcumque domum peruenerit, eam felicem tranquillamque præstabit: sed in regia quo rarior, eo mirabilior. Quid enim est mirabilius, quam eum cuius iræ nihil obstat, cuius grauiori sententiæ ipsi qui per eunt assentiuntur, quem nemo⁴⁸ interrogaturus est, imo si vehementius excaudit, nec deprecaturus quidem, ipsum sibi manum iniicere, & potestate sua in melius placidiusque vti? hoc ipsum cogitantem: Occidere contra legem nemo non potest: seruare nemo, præter me. Magnam fortunam magnus animus decet: qui nisi se ad illam extulit, & altior stetit, illam quoque⁴⁹ infra terram deducit. Magni autem animi est proprium, placidum esse, tranquillumque, & iniurias atque offensiones superne despicere. Muliebre est, furere in ira: ferarum vero,

- nec generosarum quidem, ⁵⁰ præmordere & vrgere proiectos. Elephantes & leonesque transeunt, quæ impulerunt? ignobilis bestiae pertinacia est. Non decet regem saeva, & inexorabilis ira: non multum enim supra eum eminet, cui se irascendo exaequat: at si dat vitam, si dat dignitatem periclitantibus & meritis amittere, facit quod nulli nisi rerum potenti licet. Vita enim etiam superiori eripitur, numquam nisi inferiori datur. Seruare, proprium est excellentis fortunæ: quæ numquam magis suspici debet, quam cum illi contingit idem posse quod diis, quorum beneficio in lucem edimur, tam boni quam mali. Deorum itaque sibi animum asserens Princeps, alios ex ciuibus suis, quia vtilis bonique sunt, libens videat, alios ⁵² in numerum relinquat: quosdam esse gaudeat, quosdam patiat. ⁵³ Cogitate in hac ciuitate, in qua turba per latissima itinera sine intermissione defluens eliditur, quotiens aliquid obstitit, quod cursum eius velut torrentis rapidi moraretur: in qua tribus eodem tempore theatris ⁵⁴ viæ postulantur: in qua consumitur, quidquid ⁵⁵ terris omnibus aratur: quanta solitudo & vastitas futura sit, si nihil relinquitur, nisi quod iudex seuerus absoluerit. Quotus quisque ex ⁵⁶ quaestoribus est, qui non ⁵⁷ ea ipsa lege teneatur, qua quaerit? Quotus quisque accusator vacat culpa? & nescio, an nemo ad dandam veniam difficilior sit, quam qui illam petere saepius meruit. Peccauimus omnes: alij grauiora, alij leuiora, alij ex destinato, alij forte impulsu, aut aliena nequitia ablati: alij in bonis consiliis parum fortiter stetimus, & innocentiam inuiti ac renitentes perdidimus. Nec ⁵⁸ delinquimus tantum, sed usque ad extremum aui delinquemus. Etiam si quis tam bene purgauit animum, ut nihil obturbare eum amplius possit ac fallere, ad innocentiam tamen peccando peruenit. ⁵⁹ Quoniam deorum feci mentionem, optime hoc exemplum Principi constituam, ad quod formetur, ut se talem esse ciuibus, quales sibi deos velit. Expedit ergo habere inexorabilia peccatis atque erroribus numina? expedit usque ad vltimam infesta perniciem? Ecquis regum erit tutus, cuius non membra ⁶⁰ aruspices colligant? Quod si dii placabiles, & æqui delicta potentium non statim fulminibus persequuntur: quanto æquius est, hominem hominibus præpositum, miti animo exercere imperium, & cogitare, vtrum mundi status gratior oculis pulchriorque sit sereno & puro die, an cum fragoribus crebris omnia quatiuntur, & ignes hinc atque illinc micant? Atqui non alia facies est quieti moderatique imperij, quam sereni cæli & nitentis. Crudele regnum, turbidum, tenebrisque obscurum est, inter tremantes & ad repentinum sonitum expauescentes, nec eo quidem qui omnia turbat inconcussus. Facilius priuatis ignoscitur, pertinaciter se vindicantibus. possunt enim lædi, dolorque eorum ab iniuria venit. timent præterea contemptum: & non rerulisse lædentibus ⁶¹ gratiam, infirmitas videtur, non clementia. At cui vltio in facili est, is omissa ea, certam laudem mansuetudinis consequitur. Humili loco positus ⁶² exerere manum, litigare, in rixam procurrere, ac morem iræ suæ gerere, liberius est: leues inter paria ictus sunt: regi vociferatio quoque, verborumque intemperantia, non ex maiestate est. ⁶³ Graue putas, eripi loquendi arbitrium regibus, quod humillimi habent? Ista, inquis, seruitus est, non imperium. Quid tu, non experiris istud nobis esse, ⁶⁴ non tibi seruitutem? Alia condicio est eorum qui in turba, quam non excedunt, latent: quorum & virtutes ut appareant, diu luctantur, & vitia tenebras habent. ⁶⁵ Vestra facta dictaque rumor excipit: & ideo nullis magis cauendum est, qualem famam habeant, quam qui qualemcumque meruerint, magnam habituri sunt. Quam multa tibi non licent, quæ nobis beneficio tuo licent? Possum in qualibet parte vrbs solus incedere, sine timore, quamuis nullus sequatur comes, nullus sit domi, nullus ad latus gladius: tibi in ⁶⁶ tua pace ⁶⁷ armato viuendum est. Aberrare à fortuna tua non potes: obsidet te, & quocumque descendis, magno apparatu sequitur. Et hæc summa magnitudinis seruitus est, non posse fieri minorem; sed cum diis tibi communis ista necessitas est. nam illos quoque cælum ⁶⁸ alligatos tenet: nec magis illis descendere, datum est, quam ⁶⁹ tibi tutum. Fastigio tuo affixus es. Nostros motus pauci sentiunt. prodire nobis, ac recedere, & mutare habitum sine sensu publico licet: tibi non magis, quam Soli, latere contingit. Multa ⁷⁰ contra te lux est, omnium in istam conuersi oculi sunt. Prodire te putas? ⁷¹ oriris: loqui non potes, nisi ut vocem tuam, quæ vbique sunt gentes, excipiant. irasci non potes, nisi ut omnia tremant. sic neminem potes affligere, nisi ut quidquid circa fuerit, quatiatur. Ut fulmina paucorum periculo cadunt, omnium metu; sic animaduersiones magnarum potestatum terrent latius, quam nocent: non sine causa. Non enim quantum fecerit, sed quantum facturus sit, cogitatur in eo qui omnia potest. Adice nunc, quod priuatos homines ad

accipiendas iniurias opportuniore, ⁷⁰ acceptarum patientia facit: regibus certior est ex mansuetudine securitas. Quia frequens vindicta paucorum odium reprimat, omnium irritat: voluntas oportet ante faciendi, quam causa deficiat. Alioquin quemadmodum præcisæ arbores plurimis ramis repullulant, & multa fatorum genera ut densiora surgant, reciduntur: ita regia crudelitas augeat inimicorum numerum, tollendo. Parentes enim liberi que eorum, qui interfecti sunt, & propinqui, & amici, in locum singulorum succedunt. Hoc quam verum sit, admonere te exemplo ⁷¹ domesticum volo. Diuus Augustus fuit mitis Princeps, si quis illum à ⁷² principatu suo aestimare incipiat: ⁷³ in communi quidem Rep. ⁷⁴ gladium mouit. Cum hoc ætatis esset, quod tu nunc es, duodevicesimum egressus annum, iam pugiones ⁷⁵ in sinu amicorum absconderat, iam insidiis M. Antonij consulis latus petierat, iam fuerat collega proscriptionis: sed cum annum ⁷⁶ quadragesimum transisset, & ⁷⁷ in Gallia moraretur, delatum est ad eum indicium, ⁷⁸ L. Cinna, stolidi ingenij virum, insidias ei struere: Dictum est & ubi, & quando, & quemadmodum aggredi vellet. vnus ex consociis deferbat. Constituit se ab eo vindicare: consilium amicorum aduocari iussit. Nox illi inquieta erat, cum cogitaret adolescentem nobilem, hoc detractio, integrum, Cn. ⁷⁹ Pompeij nepotem damnandum. Iam vnum hominem occidere non poterat: ⁸⁰ cum M. Antonio proscriptionis edictum inter cœnam dictarat. Gemens subinde voces emittebat varias, & inter se contrarias: Quid ergo? ego percussorem meum securum ambulare patiar, me sollicito? Ergo non dabit pœnas, qui tot ciuilibus bellis frustra petatum caput, tot naualibus, tot pedestribus præliis incolume, postquam terra marique pax parta est, non occidere constituit, sed ⁸¹ immolare? nam sacrificantem placuerat adoriri. Rursus silentio interposito, maiore multo voce, sibi, quam Cinna, irascebatur: Quid viuis, si perire te tam multorum interest? quis finis erit suppliciorum? quis sanguinis? Ego sum nobilibus adolescentulis expositum caput, in quod mucrones acuant. Non est tanti vita, si ut ego non peream, ⁸² tam multa perdenda sunt. Interpellauit tandem illum ⁸³ Liua vxor: &, Admittis, inquit, muliebri consilium? Fac quod medici solent: qui ubi vilitata remedia non procedunt, tentant contraria. Seueritate nihil adhuc profecisti: ⁸⁴ Saluidienum Lepidus secutus est, Lepidum Murena, Murenam Capio, Capionem Egnatius, ut alios taceam, quos ⁸⁵ tantum ausos pudet? nunc tenta, quomodo tibi cedat clementia. Ignosce L. Cinna. deprehensus est: iam nocere tibi non potest, prodesse famæ tuæ potest. Gaius sibi, quod aduocatum ⁸⁶ inuenerat, vxori quidem gratias egit: renunciari autem exemplo amicis, quos in consilium rogauerat, imperauit, & Cinna vnum ad se accersit: dimissisque omnibus e cubiculo, cum alteram Cinna poni cathedram iussisset: Hoc, inquit, primum à te peto, ne me loquentem interpellas, ⁸⁷ ne meo sermone medio proclames: dabitur tibi loquendi liberum tempus. Ego te, Cinna, cum in ⁸⁸ hostium castris inuenissem, non factum tantum mihi inimicum, ⁸⁹ sed natum, seruauit, patrimonium tibi omne concessi. Hodie tam felix es, & ⁹⁰ tam diues, ut victo victores inuideant. Sacerdotium tibi petenti, præteritis compluribus, quorum parentes mecum militauerant, dedi. Cum sic de te meruerim, occidere me constituisti. Cum ad hanc vocem exclamasset, procul hanc ab se abesse dementiam: Non præstas, inquit, fidem, Cinna: conuenerat, ne interloquereris. Occidere, inquam, me paras. adiecit locum, socios, diem, ordinem insidiarum, cui commissum esset ⁹¹ ferrum. Et cum defixum videret, nec ex conuentione iam, sed ex conscientia tacentem: Quo, inquit, hoc animo facis? Ut ipse sis princeps? male mehercule ⁹² cum Republica agitur, si tibi ad imperandum nihil præter me obstat. ⁹³ Domum tuam tuam non potes. nuper ⁹⁴ libertini hominis gratia, in priuato iudicio superatus es. Adeo nihil facilius potes, quam contra Cæsarem ⁹⁵ aduocare? ⁹⁶ Cedo, si spes tuas solus impedio. ⁹⁷ Paullusne te, & ⁹⁸ Fabius Maximus, & ⁹⁹ Cossus, & ¹⁰⁰ Seruilius ferent, tantumque agmen nobilium, non ¹⁰¹ inania nomina præferentium, sed eorum qui imaginibus suis decori sunt? Ne totam eius orationem repetendo, magnam partem voluminis occupem: diutius enim quam duabus horis locutum esse constat, cum ¹⁰² hanc pœnam, qua sola erat contentus futurus, extenderet; Vitam tibi, inquit, Cinna, iterum do, prius hosti, nunc insidiatori ac ¹⁰³ parricidæ. Ex hodierno die inter nos amicitia incipiat: contendamus, utrum ego ¹⁰⁴ meliore fide vitam tibi dederim, an ¹⁰⁵ tu debeas. ¹⁰⁶ Post hæc detulit ultro consulatum, questus, quod non auderet petere: amicissimum fidelissimumque habuit, heres solus fuit illi: nullis amplius insidiis ¹⁰⁷ ab illo petitus est. Ignouit ¹⁰⁸ abauus tuus victis. nam si non ignouisset, quibus imperasset? ¹⁰⁹ Sallustium, &

¹¹⁰ Cocceios, & ¹¹¹ Duillios, & totam cohortem ¹¹² primam admissionis, ex aduersariorum castris conscripsit. Iam ¹¹³ Domitios, ¹¹⁴ Messallas, Asinius, ¹¹⁵ Cicerones, & quidquid floris in ciuitate erat, clementiæ suæ debebat. Ipsum Lepidum quamdiu ¹¹⁶ mori passus non est? Per ¹¹⁷ multos annos tulit ¹¹⁸ ornamenta principis retinentē: & pontificatum maximum, non nisi ¹¹⁹ mortuo illo, transferri in se passus est. maluit enim illum honorem vocari, quam spoliū. Hæc eum clementia ad salutem securitatemque perduxit; hæc gratum ac fauorabilem reddidit; quamuis nondum subactis ¹²⁰ Reipub. ceruicibus ¹²¹ manum imposuisset; hæc hodieque præstat illi famam, quæ ¹²² vix viuis principibus seruit. Deum esse, non ¹²³ tanquam iussi ¹²⁴ credimus. Bonum principem Augustum, & bene illi conuenisse ¹²⁵ parentis nomen, fatemur: ob nullam aliam causam, quam quod contumelias quoque suas, quæ ¹²⁶ acerbiores principibus solent esse, quam iniuriæ, nulla crudelitate exsequebatur: quod probrosis in se dictis arrisit: quod dare illum pœnas apparebat, cum exigeret: quod quoscumque ob adulterium ¹²⁷ filiae suæ damnauerat, adeo ¹²⁸ non occidit, vt ¹²⁹ dimissis, quo tutiores essent, ¹³⁰ diplomata daret. Hoc est ignoscere, cum scias multos futuros qui pro te irascantur, & tibi alieno sanguine gratificentur, non dare tantum salutem, ¹³¹ sed præstare. Hæc Augustus senex, aut iam in senectutem annis vergentibus: in adolescentia caluit, arsit ira, multa fecit, ad quæ inuitus oculos retorquebat. Comparare nemo mansuetudini tuæ audebit diuum Augustum, etiam si in certamen iuuenilium annorum deduxerit senectutem plus quam maturam. Fuerit moderatus & clemens: nempe post mare Actiacum Romano cruore infectum, nempe post fractas in Sicilia classes, ¹³² & suas ¹³³ & alienas: nempe post ¹³⁴ Perusinas aras, & proscriptiones. Ego vero clementiam non voco, lassam crudelitatem. Hæc est, Cæsar, clementia vera, quam tu præstas, quæ non sæuitiæ pœnitentia cœpit: nullam habere maculam. nunquam ciuilem sanguinem fudisse. Hæc est in maxima potestate, verissima animi temperantia, & humani generis ¹³⁵ incomprehensibilis amor, non cupiditate aliqua, non temeritate incendi, non ¹³⁶ priorum principum exemplis corruptum, quantum in ciues suos liceat, experiendo tentare, sed hebetare aciem imperij sui. Præstitisti, Cæsar, ciuitatem incruentam & hoc quod magno animo ¹³⁷ gloriatus es, *Nullam te toto orbe stillam cruoris humani misisse*: eo maius est mirabiliusque, quod nulli vmquam citius ¹³⁸ gladius commissus est. Clementia ergo non tantum honestiores, sed tutiores præstat: ornamentumque imperiorum est, simul certissima salus. cum reges consenuerint, liberisque ac nepotibus tradiderint regna, tyrannorum execrabilis ac breuis potestas est. Quid interest inter tyrannum & regem? species enim ipsa fortunæ ac licentia par est, nisi quod tyranni voluptate sæuiunt, reges non nisi ex causa ac necessitate. Quid ergo? non reges quoque occidere solent? sed quoties id fieri publica utilitas persuadet: tyrannis sæuitia cordi est. Tyrannus autem à rege distat factis, non nomine. Nam & Dionysius maior iure meritoque præferri multis regibus potest: & L. Sullam appellari tyrannum quid prohibet, cui occidendi finem fecit inopia hostium? ¹³⁹ Descenderit licet Dictatura sua, & se ¹⁴⁰ togæ reddiderit: quis tamen vmquam tyrannus tam auide humanum sanguinem bibit, quam ille, qui ¹⁴¹ septem millia ciuium Romanorum, contrucidari iussit? Et cum ¹⁴² in vicino, ad ¹⁴³ ædem Bellonæ ¹⁴⁴ sedens, exaudisset conclamationem tot millium sub gladio gementium, exterrito senatu: ¹⁴⁵ *Hoc agamus*, inquit, *P. C. seditiosi pauculi meo iussu occiduntur*. Hoc non est mentitus: pauci, Sullæ videbantur. Sed mox ¹⁴⁶ de Sulla consequemur, quomodo hostibus irascendum sit: vtique si in hostile nomen ciues, & ex eodem corpore abrupti, transferint. Interim hoc quod dicebam, clementia efficit, vt magnum inter regem tyrannumque discrimen sit: vterque licet non minus armis valletur. sed alter arma habet, quibus in munimentum pacis vtitur; alter vt magno timore magna odia compescat. Nec illas ipsas manus, quibus se commisit, securus adspicit: ¹⁴⁷ contrariis in contraria agitur. nam & inuisus est, quia timetur, & timeri vult, quia inuisus est: & illo ¹⁴⁸ execrabili versu, qui multos dedit præcipites, vtitur:

Oderint dum metuant. -----

Ignarus quanta rabies oriatur, vbi supra modum odia creuerunt. Temperatus enim timor cohibet animos: assiduus vero & acer, & extrema admouens, in audaciam iacentes excitat, & omnia experiri suadet. Sic feras ¹⁴⁹ lineis & pinna clusas contineas: easdem à tergo eques telis incessat: tentabunt fugam per ipsa quæ fugerant, proculcabuntque ¹⁵⁰ formidinem. A cerrima virtus est, quam vltima necessitas extundit. Relinquat oportet securi aliquid metus, multoque plus spei, quam periculorum, ostendet: alio-

tet: alioquin ubi quiescenti paria metuuntur, incurrere in pericula iuuat, & ¹⁵¹ aliena anima abuti. Placido tranquilloque regi fida sunt auxilia sua, quibus ad communem salutem utatur: gloriosusque miles (publicæ enim securitati dare operam videtur) omnem laborem libens patitur, ut parentis custos. At illum acerbum & sanguinarium, necesse est grauentur stipatores sui. Non potest habere quisquam bonæ ac fidæ voluntatis ministros quibus in tormentis, & eculeo, & ferramentis ad mortem paratis utitur, quibus non aliter quam bestiis homines obiectat: omnibus ¹⁵² reis noxior ac sollicitior, ut qui homines deosque testes ac vindices facinorum timeat, eo perductus, ut non liceat illi mutare mores. Hoc enim, inter cetera, vel pessimum habet crudelitas: quod perseverandum est, nec ad meliora patet regressus. ¹⁵³ Scelera enim sceleribus tuenda sunt. quid autem eo infelicius, cui iam esse malo necesse est? O miserabilem illum, sibi certe: nam ceteris misereri eius nefas sit, qui cædibus ac rapinis potentiam exercuit, qui suspecta sibi cuncta reddidit. tam externa quam domestica: cum arma metuat, ad arma confugiens: non amicorum fidei credens, non liberorum pietati. Qui ubi circumspexit quæque fecit, quæque facturus est, & conscientiam suam plenam sceleribus ac tormentis adaperuit: sæpe mortem timet, sæpius optat, inuisior sibi quàm seruiuentibus. E contrario, is cui curæ sunt vniuersa, quamquam alia magis, alia minus tuetur, nullam non Reip. partem tamquam sui nutrit, inclinatus ad mitiora; etiam si ex usu est animaduertere, ostendens quam inuitus aspero remedio manus admoueat, in cuius animo nihil hostile, nihil efferum est. Qui potentiam suam placide ac salutariter exercet, approbare imperia sua ciuibus cupiens: felix abunde sibi visus, si fortunam suam ¹⁵⁴ publicauerit, sermone affabilis, accessuque facilis, vultu, qui maxime populos demeretur, amabilis, æquis desideriis propensus, ¹⁵⁵ & iniquis acerbis, à tota ciuitate amatur, defenditur, colitur. Eadem de illo homines secreto loquuntur, quæ palam. ¹⁵⁶ Tollere filios cupiunt, & publicis malis sterilitas indicta recluditur: bene se meritum de liberis suis quisque non dubitat, quibus tale seculum ostenderit. Hic Princeps suo beneficio tutus, nihil præsidii eget: ¹⁵⁷ arma ornamentis causa habet. Quod ergo officium eius est? quod bonorum parentum: qui obiurgare liberos nonnumquam blandè, nonnumquam minaciter solent, aliquando ¹⁵⁸ admonere etiam verberibus. Numquid aliquis sanus filium, ¹⁵⁹ ad primam offensam, exhereditat? nisi magnæ & multæ iniuriæ patientiam euicerint, nisi plus est ¹⁶⁰ quod timet, quam quod damnat, non accedit ad ¹⁶¹ decretorium stilum. Multa ante tentat, quibus dubiam indolem, & ¹⁶² peiore loco iam positam, reuocet: simul deplorata est, vltima experitur. Nemo ad supplicia exigenda, peruenit, nisi qui remedia consumpsit. Hoc quod parenti, etiam Principi faciendum est: quem appellauimus ¹⁶³ *Patrem patriæ*, non adulatione vana adducti. Cetera enim cognomina honori data sunt. ¹⁶⁴ *Magnos* & ¹⁶⁵ *Felices* & *Augustos* diximus, & ambitiosæ maiestati quidquid potuimus titulorum congesimus, illis hoc tribuentes: *Patrem* quidem *patriæ* appellauimus, ut sciret datam sibi potestatem ¹⁶⁶ patriam: quæ est temperatissima, liberis consulens, suaque post illos ponens. Tardè sibi pater membra sua abscindat: etiam cum absciderit, reponere cupiat: & in abscindendo gemat, ¹⁶⁷ cunctatus multum diuque. Prope enim est ut libenter damnet, qui cito: propè ut inique puniat, ¹⁶⁸ qui nimis. ¹⁶⁹ Erixonem equitem Romanum memoria nostra, quia filium suum flagellis ¹⁷⁰ occiderat, populus in foro ¹⁷¹ graphiis ¹⁷² confodit. Vix illum Augusti Cæsaris auctoritas, infestis tam patrum quam filiorum manibus eripuit. ¹⁷³ T. Arium, qui filium deprehensum in parricidio, exilio damnauit, causa cognita, nemo non suspexit, quod contentus exilio, & exilio ¹⁷⁴ legato Massiliæ parricidam ¹⁷⁵ continuit, & ¹⁷⁶ annua illi præstitit, quanta præstare integro solebat. Hæc liberalitas effecit, ut in qua ciuitate numquam deest patronus peioribus, nemo dubitaret, quin reus merito damnatus esset, quem is pater damnare potuisset, qui odisse non poterat. Hoc ipso exemplo dabo, quem compares bono patri bonum Principem. Cogniturus de filio T. Arius, aduocauit ¹⁷⁷ in consilium Cæsarem Augustum. venit in priuatos penates, assedit, ¹⁷⁸ pars alieni consilij fuit. Non dixit: Imo in meam domum veniat. Quod si factum esset, Cæsaris futura erat cognitio, non patris. Audita causa, excussisque omnibus, & his quæ adolescens pro se dixerat, & his quibus arguebatur, ¹⁷⁹ petit, ut sententiam suam quisque scriberet, ne ea omnium fieret, quæ Cæsaris fuisset. Deinde priusquam aperirentur ¹⁸⁰ codicilli, iurauit se T. Arij hominis locupletis ¹⁸¹ hereditatem non aditurum. Dicet aliquis, ¹⁸² pusillo animo. timuit, ne videretur locum spei suæ aperire velle, filij damnatione. Ego contra sentio:

- Quilibet nostrum debuisset aduersus opiniones malignas satis fiducia habere in bona conscientia: Principes multa debent etiam ¹⁸³ famæ dare. Iurauit se non aditum hereditatem. Arius quidem eodem die ¹⁸⁴ & alterum heredem perdidit, sed Cæsar libertatem sententiæ suæ redemit: & postquam approbavit ¹⁸⁵ gratuitam esse seueritatem suam, quod principi semper curandum est, dixit, relegandum quo patri videretur. ¹⁸⁶ Non culleum, non serpentes, non carcerem decreuit: memor ¹⁸⁷ non de quo censeret, sed cui in consilio esset. Mollissimo genere poenæ contentum esse debere patrem dixit, in filio adolescentulo, impulso in id scelus, in quo se, quod proximum erat ab innocentia, ¹⁸⁸ timide gessisset: debere illum ab vrbe & à parentis oculis submoueri.
- xvi. O dignum, quem in consilium patres aduocarent! ô dignum quem coheredem innocentibus liberis scriberent! Hæc clementia Principem decet, ut quocumque venerit, mansuetiora omnia faciat. Nemo regi tam vilis sit, ut illum perire non sentiat. qualiscunque, pars imperij est. In magna ¹⁸⁹ imperia ex minoribus petamus exemplum. Non est vnum imperandi genus. imperat Princeps ciuibus suis, pater liberis, præceptor discipulis, tribunus vel centurio militibus. Nōne pessimus pater videbitur, qui assiduis plagis liberos, etiam ex leuissimis causis, compescet? Vter autem præceptor liberalibus studiis dignior, qui excarnificat discipulos, si memoria illis non constiterit, aut si parum agilis in legendo oculus hæserit: an qui ¹⁹⁰ monitionibus, & verecundia, emendare ac docere malit? Tribunal centurionemque da sæuum: desertores faciet, ¹⁹¹ quibus tamen ignoscitur. Numquidnam æquum est, grauius homini & durius imperari, quam imperatur animalibus mutis? atqui equum non crebris verberibus exterret, domandi peritus magister. Fiet enim formidolosus & contumax, nisi eum tactu blandiente permulseris. Idem facit venator, qui instituit catulos vestigia sequi, quique iam exercitatis vitur ¹⁹² ad excitandas, vel persequendas feras. Nec crebro illis minatur: contunditur enim animus, & quidquid est indolis, comminuitur trepidatione degeneri: nec licentiam vagandi errandique passim concedit. Adiicias his licet, ¹⁹³ tardiora agentes iumenta: quæ cum ad contumelias & misérias nata sint, nimia sæuitia coguntur iugum detrectare.
- xvii. Nullum animal morosius est, nullum maiore arte tractandum, quam homo: nulli magis parcendum. Quid enim stultius, quam in iumentis quidem & canibus erubescere iram exercere, pessima autem conditione ¹⁹⁴ hominem esse? Morbis medemur, nec irascimur: atqui & hic morbus animi mollem medicinam desiderat, ipsumque medentem minime infestum ægro. Mali medici est, desperare, ne curet. Idem in his, quorum animus affectus est, facere debet, cui credita salus omnium est: non cito spem proicere, nec ¹⁹⁵ mortifera signa pronunciare. Luctetur cum vitiis, resistat; aliis morbum suum exprobet; quosdam molli curatione decipiat, citius meliusque sanaturus remediis fallentibus. Agat Princeps curam, non tantum salutis, sed etiam honestæ ¹⁹⁶ cicatricis. Nulla regi gloria est ex sæua animaduersione. quis enim dubitat posse? at contra maxima, si vim suam continet, si multos iræ alienæ eripuit, neminem suæ impendit.
- xviii. Seruis imperare moderate, laus est: & in mancipio cogitandum est, non quantum illud impune pati possit, sed quantum tibi permittat æqui bonique natura: quæ parcere etiam captiuis, & pretio paratis, iubet. Quanto iustius hominibus liberis, ingenuis, honestis, non ut mancipiis abuti, sed his quos gradu antecedas, quorumque tibi non tradita seruitus sit, sed tutela? Seruis ¹⁹⁷ ad statum licet confugere. cum in seruum omnia liceant, est aliquid, quod in hominem licere commune ius animantum vetet: ¹⁹⁸ quia eiusdem naturæ est, cuius tu. Quis non ¹⁹⁹ Vedium Pollionem peius oderat, quam serui sui, quod murænas sanguine humano saginabat: & eos qui se aliquid offenderant, in ²⁰⁰ viuarium, quid aliud quam ²⁰¹ serpentibus, obiici iubebat? O hominem mille mortibus dignum! siue deuorandos seruos obiiciebat murænis, quas esurus erat, siue ²⁰² in hoc tantum illas alebat, ut sic aleret. Quemadmodum domini crudeles tota ciuitate commōstrantur, inuisque & detestabiles sunt: ita regum & iniuria latius patet, & infamia, atque odium sæculis traditur. Quanto autem non nasci melius fuit, quam numerari inter ²⁰³ publico malo natos?
- xix. Excogitare nemo quicquam poterit, quod magis decorum regi sit quā clementia: quocumque modo is, & quocumque iure præpositus ceteris erit. Eo scilicet formosius id esse, magnificētiusque fatebimur, quo in maiori præstabitur potestate: quam non oportet noxiā esse, si ad naturæ legem componitur. Natura enim commenta est regem: quod & ex aliis animalibus licet cognoscere, & ex apibus: quarum regi ²⁰⁴ amplissimum cubile est, ²⁰⁵ medioque ac tutissimo loco. Præterea

²⁰⁶ onere vacat, exactor alienorum operum: & ²⁰⁷ amisso rege, totum dilabitur examen, nec vnquam ²⁰⁸ plus vnum patiuntur, melioremque pugna quærunt. Præterea insignis regi forma est, dissimilisque ceteris, ²⁰⁹ tum magnitudine, ²¹⁰ tum nitore: hoc tamen maxime distinguitur. Iracundissimæ, ac pro corporis captu pugnacissimæ sunt apes, & aculeos in vulnere relinquunt: ²¹¹ rex ipse sine aculeo est. Noluit illum natura nec sæuum esse, nec ultionem ²¹² magno constaturam petere: telumque detraxit, & iram eius inermen reliquit. Exemplar hoc magnis regibus ingens est. Est enim illi mos¹, exerere se in paruis, & ingentium rerum documenta ²¹³ minima agere. Pudeat ab exiguis animalibus non trahere mores: cum tanto hominum moderatior esse animus debeat, quanto vehementius nocet. Vtinam quidem eadem homini lex esset: & ira cum telo suo frangeretur: nec sapius liceret nocere quam semel, nec ²¹⁴ alienis viribus exercere odia? facile enim lassaretur furor, si ²¹⁵ per se sibi satisfaceret, & si mortis periculo vim suam effunderet. Sed ne nunc quidem illi cursus tutus est. Tantum enim necesse est ²¹⁶ timeat, quantum timeri voluit: & manus omnium obseruet, & eo quoque tempore quo non captatur, peti se iudicet, nullumque momentum immune à metu habeat. Hanc aliquis ²¹⁷ ægram vitam sustinet: cum liceat innoxium, atque ob hoc securū, salutare potentia ius, lætis omnibus, tractare? Errat enim, si quis existimat tutum esse ibi regem, vbi nihil à rege tutum est. Securitas securitate mutua paciscenda est. Non opus est instruere in altum editas arces, nec in adscensum arduos colles emunire, nec latera montium abscindere, multiplicibus semuris turribusque sepire? saluum regem in aperto clementia præstabit. Vnum est ²¹⁹ inexpugnabile munimentum, amor ciuium. Quid pulchrius est, quam viuere optantibus cunctis, & vota non ²²⁰ sub custode nuncupantibus? si paullum valetudo titubauit, non spem hominum excitari, sed metum? nihil esse cuiquam tam pretiosum, quod non pro salute præsidis sui commutatum velit? omne quod illi contingit, sibi quoque euenire deputet? ²²¹ In hoc assiduis bonitatis argumentis probauit, non Remp. suam esse, sed se Reipublicæ. Quis huic audeat struere aliquod periculum? quis ab hoc non, si possit, fortunam quoque auertere velit, sub quo iustitia, pax, pudicitia, securitas, dignitas florent? sub quo opulenta ciuitas copia bonorum omnium abundat? Nec alio animo rectorem suum intuetur, quam si ²²² dii immortales potestatem visendi sui faciant: ²²³ intueremur venerantes colentesque. Quid autem? non proximum illis locum tenetis, qui se ex deorum natura gerit, beneficus ac largus, & in melius potens? Hæc affectare, hæc imitari decet: maximum ita haberi, vt optimus simul ²²⁴ habeatur. Duabus de causis punire princeps solet, si aut se vindicat, aut alium. Prius de parte disseram, quæ ipsum contingit. difficilius est enim moderari, vbi ²²⁵ dolori debetur ultio, quam vbi ²²⁶ exemplo. Superuacuum est hoc loco admonere, ne facile credat, vt verum excutiat, vt innocentia faueat, ²²⁷ vt appareat, non minus rem agi periclitantis, quam iudicis: hoc ad iustitiam, non ad clementiam pertinet. Nunc illū hortamur, vt manifestè læsus, animū in potestate habeat: & poenā si tuto poterit, donet: sin minus, temperet: longēque sit in suis, quam in alienis, exorabilior iniuriis. Nam quemadmodum non est magni animi, qui de alieno liberalis est, sed ille qui quod alteri donat, sibi detrahit: ita clementem vocabo, non in alieno dolore facilem, sed eum qui cum suis stimulis exagitetur, non profilit: qui intelligit magni animi esse, iniurias in summa potentia pati, nec quicquam esse gloriosius, principe impune læso. Ultio duas res præstare solet: aut ²²⁸ solatium affert ei qui accipit iniuriam, aut in reliquum securitatem. Principis maior est fortuna, quam vt tali solatio egeat: manifestiorque vis, quam vt ²²⁹ alieno malo opinionem sibi virium quærat. Hoc dico, cum ab inferioribus petitus violatusque est. nam si quos pares aliquando habuit, ²³⁰ infra se videt, satis vindicatus est. Regem & seruus occidit, & serpens, & sagitta: seruauit quidem nemo, nisi maior eo quem seruauit. Vti itaque animose debet tanto munere deorum, dandi auferendique vitam potens: in his præsertim, quos scitaliquando ²³¹ suo fastigio obstitisse: hoc arbitriū adeptus, ultionem impleuit, perfecitque quantum veræ poenæ satis erat. Perdidit enim vitam, qui debet: & quisquis ex alto ad inimici pedes abiectus, alienam de capite suo ²³² regiamque sententiam exspectauit, in seruatoris sui gloriam viuet, plusque nomini eius conferet incolumis, quam si ex oculis ablatuisset. Assiduum enim spectaculum alienæ virtutis est: in triumpho cito transisset. Si vero regnum quoque suum tuto relinqui apud eum potuit, reponique eo vnde deciderat: ingenti incremento surgit laus eius, qui contentus fuit, ex rege victo nihil, præter gloriā, sumere. Hoc est etiam

- ex victoria sua triumphare, testarique, nihil se quod dignum esset victore, apud victos inuenisse. Cum ciuibus, & ignotis, atque humilibus, eo moderatius agendum est, quo minoris est afflixisse eos. Quibusdam libenter parcas: à quibusdam te vindicare fastidias, & non aliter quam in animalibus paruis & obterentem inquinantibus, reducenda manus est: at in iis qui in ore ciuitatis seruati punitique erunt, occasione notæ clementiæ vtendum est.
- xxii. Transeamus ad alienas iniurias: in quibus vindicandis²³³ hæc tria lex secuta est, quæ Princeps quoque sequi debet: aut vt eum quem punit, emendet; aut vt pœna eius ceteros meliores reddat; aut vt sublati malis securiores ceteri viuant. Ipsos, facilius emendabis minore pœna: diligentius enim viuit, cui aliquid integri superest. Nemo dignitati perditæ parcat. impunitatis genus est iam non habere pœnæ locum. Ciuitatis autem mores magis corrigit parcitas animaduersionum. facit enim consuetudinem peccandi, ²³⁴ multitudo peccantium: & minus grauis nota est, quam turba damnatorum leuat: & seueritas, quod maximum remedium habet, assiduitate amittit, auctoritatem. Constituit bonos mores ciuitati Princeps, & vitia eius felicius compescit, ²³⁵ si patiens eorum est, non tanquam probet, sed tanquam inuitus, & cum magno tormento ad castigandum veniat. Verecundiam peccandi facit ipsa clementia regentis. Grauior multo pœna videtur, quæ à miti viro constituitur.
- xxiii. Præterea videbis ea sæpe committi, quæ sæpe vindicantur. ²³⁶ Pater tuus plures²³⁷ intra quinquennium²³⁸ culleo insuit, quàm omnibus sæculis insutos accepimus. multo minus audebant liberi nefas vltimum admittere, quamdiu sine lege crimen fuit. Summa enim prudentia ²³⁹ altissimi viri, & rerum naturæ peritissimi maluerunt, velut incredibile scelus, & vltra audaciâ positum præterire, quam dum vindicant, ostendere posse fieri. Itaque parricidæ cum ²⁴⁰ lege cœperunt, & illis facinus pœna monstrauit. pessimo loco pietas fuit, postquam ²⁴¹ sæpius culleos vidimus, quàm cruces. In qua ciuitate raro homines puniuntur, in ea consensus fit innocentie, & indulgetur velut publico bono. Putet se innocentem esse ciuitas, erit. magis irascitur à communi frugalitate desciscientibus, si paucos eos esse viderit. Periculosum est, mihi crede, ostendere ciuitati, quanto plures mali sint.
- xxiv. ²⁴² In Senatu dicta est aliquando sententia, vt seruos à liberis ²⁴³ cultus distingueret: deinde apparuit, quantum periculum immineret, si serui nostri ²⁴⁴ numerare nos cœpissent. Idem scito metuendum esse, si nulli ignoscitur: citò apparebit, pars ciuitatis deterior quanto prægrauet. Non minus Principi turpia sunt multa supplicia, quàm medico multa funera. Remissius imperanti, melius paretur. Natura contumax est humanus animus, & in contrarium atque arduum nitens, sequiturque facilius, quàm ducitur. Et vt generosi atque nobiles equi, melius facili fræno reguntur: ita clementiam voluntaria innocentia impetu suo sequitur, & dignam putat ciuitas, quam seruet sibi. plus itaque hac via proficitur. Crudelitas minime humanum malum est, indignum tam miti animo. Ferina ista rabies est, sanguine gaudere ac vulneribus: & abiecto homine, in siluestre animal transire.
- xxv. Quid enim interest, oro te Alexander, ²⁴⁵ leoni Lyfimachum obicias, an ipse laceres dentibus tuis? tuum illud os est, tua illa feritas. O quàm cuperes tibi potius vngues esse, tibi rictum illum edendorum hominum capacem! Non exigimus à te, vt manus ista, exitium familiare certissimum, vlli salutaris sit: vt iste animus ferox, insatiabile gentium malum, citra sanguinem cademque satietur: clementia vocetur, si ad occidendum amicum, carnifex inter homines eligitur. Hoc est, quare vel maxime abominanda sit sæuitia, quod excedit fines, primum solitos, deinde humanos. Noua supplicia conquirat, ingenium aduocat, instrumenta excogitat, per quæ varietur atque extendatur dolor, & delectatur malis hominum. Tunc ille dirus animi morbus ad insaniam peruenit vltimam, cum crudelitas versa est in voluptatem: & iam occidere hominem iuuat. Nam talem virum à tergo sequitur euersio, odia, venena, gladij. tam multis periculis petitur, quam multorum ipse periculum est: priuatique nonnumquam consiliis, alias vero consternatione publica circumuenitur. Leuis enim & priuata perniciēs, non totas vrbes mouet: quod latè furere cœpit, & omnes appetit, vndique configitur. Serpentes paruulæ fallunt, nec publice ²⁴⁶ consequuntur: vbi aliqua solitam mensuram transiit, & in monstrum excreuit, vbi fontes potu infecit, & ²⁴⁷ sufflatu deurit obteritque quacumque incessit, ²⁴⁸ ballistis petitur. Possunt ²⁴⁹ verba dare, & euadere pusilla mala: ingentibus obuiam itur. Sic vnus ager nec domum quidem perturbat: at vbi crebris mortibus pestilentiam esse apparuit, conclamatio ciuitatis, ac fuga est, & diis ipsis ²⁵⁰ manus intenduntur. Sub vno aliquo tecto flamma apparuit:

familia vicinique aquam ingerunt: at incendium vastum, & multas iam domos depa-
stum, parte vrbis obruitur. Crudelitatem priuatorum seruales quoque manus,
sub certo ²⁵¹ crucis periculo, vltæ sunt: tyrannorum, gentes populique, & quorum
erat malum, & hi quibus imminabat, exscindere aggressi sunt. Aliquando sua præsi-
dia in ipsos consurrexerunt, perfidiamque, & ²⁵² impietatem, & feritatem, & quid-
quid ab illis didicerant, in ipsos exercuerunt. Quid enim potest ab eo quisquam spe-
rare, quem malum esse docuit? non diu ²⁵³ paret nequitia, nec quantum iubetur, pec-
cat. Sed puta tutam esse crudelitatem: quale eius regnum est? non aliud, quam ca-
ptarum vrbium forma, & terribiles facies publici metus. Omnia mæsta, turbida, &
confusa: voluptates ipsæ timentur. Non conuiuia secura ineunt, in quibus lingua
solicite ²⁵⁴ etiam ebriis custodienda est: non ²⁵⁵ spectacula, ex quibus materia crimi-
nis ac periculi quæritur. Apparentur licet magna impensa, & regiis opibus, & ²⁵⁶ ar-
tificum exquisitis nominibus: quem tamen ²⁵⁷ è ludo in carcerem ire iuuat? Quod
istud, dii boni, malum est, occidere, sæuire, delectari sono catenarum, & ciuium ca-
pita ²⁵⁸ decidere, quocunque ventum est multum sanguinis fundere, aspectu suo ter-
rere ac fugare? Quæ alia vita esset, si leones vrsique regnarent? si serpentibus in nos,
ac ²⁵⁹ noxiissimo cuique animali daretur potestas? Illa rationis expertia, & à nobis im-
manitatis crimine damnata, abstinent suis, & tuta est etiam ²⁶⁰ inter feras similitudo:
apud homines tantum, nec à ²⁶¹ necessariis quidem rabies temperat sibi, sed externa
suaque in æquo habet, quo possit exercitior à singulorum cædibus, deinde in exitia
gentium serpere. Et iniicere tectis ignem, ²⁶² aratrum vetustis vrbibus inducere, po-
tentiam putat: & vnum occidi iubere aut alterum parum imperatorium credit: nisi
eodem tempore grex miserorum ²⁶³ subiectus steterit, crudelitatem suam ²⁶⁴ in ordinem
coactam putat. Felicitas illa, multis salutem dare, & ad vitam ab ipsa morte reuocare,
& mereri clementia ²⁶⁵ ciuicam. Nullum ornamentum Principis fastigio dignius pul-
chriusque est, quàm ²⁶⁶ illa corona O B. C I V E S. S E R V A T O S. Non hostilia arma de-
tracta victis, non currus barbarorum sanguine cruenti, non parta bello spolia. Hæc di-
uina potentia est, gregatim ac publice seruare: multos autem occidere, & indiscre-
tos, incendij ac ruinæ potentia est.

COMMENTARII AD LIBRVM I. SENECAE,
de Clementia.

I. L I P S I V S.

A P. I. 1. Te tibi ostend.] Nempe in clementia exprimenda te exprimam, qui sic eam refers. Quod
ad phrasim, simile in Horatio:

--- ne non & cantharus & lanx
Ostendant tibi te.

2. Fructus fecisse.] Sparsum hoc dogma toto libro IV. De Beneficiis; & est Stoicorum proprium, qui
honestas non in mercedem colunt. Claudian.

Ipsa quidem virtus pretium sibi, solaque latè
Fortunæ secura nitet.

3. Hoc iugum.] Imperij, quo continetur.

4. Meo ore.] Fata cuiusque per me dispensantur. Diuina consulta aut decreta enuncio.

5. Volente prop.] Quasi de numine. nam ea formula vetus in precando, Vti volens propitiusque sis.

6. Millia gladiator.] Ad legiones & auxilia refer, quæ à Principe temperabantur.

7. Pax mea.] Toto enim orbe Romano tunc fere pax, & conditi enses. De Prouid. cap. IV. Gentes, in quibus Ro-
mana pax definit.

8. Transportari.] Vt factum in Sugambriis, Sueuis, aliisque gentibus.

9. Libertatem.] Nam liberae gentes atque opida erant, id est suis legibus agentia, sine Praside Romano. quæ tamen
maiestatem illam imperij respiciebant, & comiter colebant. At hæc libertas sæpe pro meritis data, vel adempta: vt
Rhodiis, Achæis, aliis.

10. Circumdari.] Diadema exprimit, siue tenuem albam fasciam, quæ caput cingebat.

11. In procinctu.] Promptam paratamque ad procurrendum, vt solent milites iam accincti. Nam ab iis sumptum:
Festus in Procincta classis.

Tamquam legibus.] Et si Princeps supra leges. Plinius Panegyrico: Ipse te legibus subiecisti, legibus, quas
nemo Principi scripsit.

13. Reip. ereptum.] Meus, ademptum reipublicæ.

14. Prima tempora.] Cum viuo Germanico adhuc, bonus laudatusque. nam postea flexit.

15. Ad gustum.] Possis explicare, ad gustum quem iam dedisti. volunt reliqua eius bonitatis, & vt sic dicam, sa-
poris esse. At liber meus fidus, & plerique melioris notæ omnes, ad Augustum, referunt, quod quibusdam retinere visum

quasi ad Augustum imperium Nero vocaretur: alienissimum Seneca, qui disertim scripsit, Neminem iam Augustum loqui: & vult sanè victos à Nerone omnes primores. Quid ergo est? quod olim * diuinavi, & nunc sedet: ad annigultum. Annum iam in Principatu Nero fuerat, laudatissime egerat. itaque non alio nec ad alios, inquit, sed ad te vocaris, & ad unius illius anni gustum. De anno verum esse, docet ipse infra cap. IX. Diuus Augustus, cum esset id ætatis, quod tu nunc es, duodeuicesimum egressus annum. Atqui decimo septimo, aut ineunte octauo, Nero imperium cepit, si iam decimooctauum egressus, paullo plus anno in imperio, egit. Non sileo tamen in uno meo veteri scriptum, adiugitatem exigitur: sicut in Gruteriano uno, ad iugum.

16. Ficta cito.] Cicero II. De Offic. Ficta omnia celeriter, tamquam flosculi, decidunt: nec simulatum quidquam potest esse diuturnum.

17. Nobilis ind.] Quæ ferè ad magna bona, aut magna mala, declinat.

18. In tuto sunt.] Non nimis o Seneca: spes tua de alumno irrita. cuius primum quinquennium, te monitore & doctore, ita laudabile. ut Traiani celebre dictum fuerit, Procul distare cunctos Principes Neronis quinquennio: sed media & finis precipitarunt.

19. Latissima forma.] Alij lectissima, aut beatissima. Quidvis eorum bonum, capiendumque de Principatu.

20. Pereundilic.] Quam Princeps hætenus coërcet & frenat, ut immodica libertate (id est licentia) non pereat.

CAP. II. 21. Adice quod.] Omnino hic defectus est. fuitque disputatiuncula de Clementiæ usu & fructu: atque inter alios, quod illa dum ignoscit, ad virtutem seruat, & multos ad eam ducit.

22. Partem humanior.] Clementiam.

CAP. III. 23. Suo loco.] Dixerat lib. II. qualis sit Clementia, & quos fines habeat (ita enim proponit, cap. III.) sed ea tota pars periit.

24. Manumissionis.] Corruptum. quid enim hic manumissio? Manuductionis olim volui, quod esset χειρὸς γωγίης, εἰσαγωγῆς, præparationis & inductionis: sed nec omnino placet. Prima sane pars est tota in commendanda Clementia, necessitate & fructu eius ostendendo: quod facit hoc libro I. Itaque ego non corruptelam solum, sed defectum arbitror, nec una voce totum hoc expressum.

25. Secunda.] Quam orditur libro II. cap. III.

26. Tertio loco.] Ea pars tota periit.

27. Inter nos.] Stoicos.

28. Sociale.] Nam eorum dogma: ὅτι οὐκ ἐν ἐρημίᾳ βιώσειαι ὁ ἀνθρώπος. κοινωνικός γὰρ φύσει, καὶ ὁραχτικός: Non in solitudine viuet sapiens: natura enim socialis est, & actuosus.

29. Communi.] Idem noster alibi: Homo in adiutorium mutuum generatus est. Lucanus, de Catone: Nec sibi, sed toti genitum se credere mundo.

30. Inter illos.] Epicureos.

31. Donant.] Mancipant, addicunt. Quidni? qui omnia eius causa fieri & suscipi volunt, sine alio vel alieno affectu.

32. Si Quietem.] Ut nempe illi ipsi ab Epicuro.

33. Virtutes.] Inquinatum est, & depurescè libris: Ita enim magnæ vires decori.

34. Excubare pro.] Plutarchus, Ad Principem indoctum: καὶ ὅτις ὅστις ὁ φόβος τῷ ἀρχόντι φιλόφρωνος καὶ οὐκ ἀγεννῆς ὑπὲρ τῶν ἀρχομένων δέδειναι, μὴ λάθῃσι βλαβέντες, ὥς δὲ κύνας περὶ μὴλα δυσωρήσονται ἐν αὐτῇ, θηρὸς ἀκούσαντες κρατερόφρονος, ἔχῃ ὑπὲρ αὐτῶν, ἀλλ' ὑπὲρ τῶν φυλακισμένων: Ille est benignus & generosus Principis metus, timere subditis ne lædantur ignaro ipso. Sicut canes in vestibulo sedulo excubant & laborant, cum feram truce audierint, non pro se, sed pro ouibus, quas custodiunt. Plura in hanc sententiam * ego, conuentu & auditorio procerum hic Louanij, cum PRINCIPES

* Exstat Disertatiuncula.

NN. ALBERTVS & ISABELLA AVSTRIACI imperium auspicarentur; & subito iussus dicere, hunc Seneca locum in rem præsentem aptassem & dilatassem.

35. Vilitas sui.] Contemptus & despicientia. Noster epist. CXXXI. In nullo deprehendes vilitatem sui, ne negligentiam quidem. Curtius lib. V. Tædio laboris ad vilitatem sui compelluntur ignaui.

36. Dexteram flammis.] Ut Mucius.

37. Subsiluimus.] Ut Curtius. Sed an non ille magis desiluit, vel insiluit? Itaque mallem, sub solum iuimus. Nisi tectius vlcus, & fuit; aut voluptarius. etsi cetera non emendo.

38. Vnius animæ.] Lucanus, de Casare:

Cum tot in hac anima populorum vita salusque
Pendeat.

Tacitus: Vnum esse reip. corpus, atque vnius animo regendum.

CAP. IV. 39. Denas leg:] Imo vel tricenae, si opus.

40. Spiritus vitalis.] Curtius lib. IX. de Alexandro egroto: Armatus exercitus regiam obsedit, confessus omnes vnius spiritu viuere.

41. Rege incol.] E Virgilio sumpta, de apibus.

42. Hic populus.] Superfluunt ea voces.

43. Olim enim.] A Julio Casare, vel potius Augusto: qui Principatum inseruit & miscuit cum libertate.

CAP. V. 44. Misso sanguine.] Tali allegoria Lucanus usus:

Sulla quoque immensis accessit cladibus vltor.

Ille, quod exiguum restabat sanguinis vrbi,

Hauit, dumque nimis iam putrida membra recidit,

Excessit medicina modum: nimiumque secuta est,

Qua morbi duxere, manus.

45. Melior aut.] Ad Stoicum illud dogma, Virtutes inter se pares esse.

46. In tribunali.] In edito. quasi dicat, in homine alto & exposito.

47. In plano.] *In loco ac viro humili.*

48. Interrogaturus.] *Cur ita fecerit? nedum ut accusaturus.*

49. Infra terram.] *Estne aliquid infra terram? Fuerit potius, in terram: vel infra, ad terram.*

50. Præmordere.] *Imo remordere, vel permordere.*

51. Leonesque.] *Quintilianus Declamator: Feræ mehercules generosiores iacentes transeunt. Claudianus ad Principem:*

Obuia prostrernas, prostrataque, more leonum,
Despicias.

Poëta alij: sed pulcherrime Statius,

Vt leo Massyli cum lux stetit obuia ferri,
Tunc iras, tunc arma citat. si decidat hostis,
Ire super satis est, vitamque relinquere victo.

52. In numerum.] *Sine nomine, sine magno usu: tantum ut turbam faciant. Lucanus:*

In numerum pars magna perit, rapuitque cruentus
Victor ab ignota vultus ceruice recisos.

Horatius: Nos numerus sumus.

CAP. VI. 53. Cogitate.] *Nonne ad Neronem omnis sermo? ergo, Cogita tu.*

54. Viæ postul.] *Non capio, nec sincerum habeo. Tria sane theatra Romæ, Balbi, Marcelli, Pompeij: sed quid est in iis vias postulare? An forte, nec tria theatra sufficere capiendæ populo, & vias vicosque deposci, ut in iis etiam sint ludi? Ita enim vicatim aliquotiens præbitos eos legimus. An fuit, mimi postulantur? Alius melius, cui Deus inseret.*

55. Terris omnibus.] *Mira, si demittis in animum: & una numerum copiamque Romani populi. Ego deduxi, & docui in Magnitud. Rom. lib. III. cap. III.*

56. Quæstoribus.] *Sive Quæstoribus, qui iudicio præsunt.*

57. Ea ipsa.] *Scripti consensu, ex ipsa. forte, & ipsa.*

58. Delinquimus.] *Puto, delinquemus.*

CAP. VII. 59. Aruspices colligant?] *Id est, qui non fulmine feriantur? Nam talium membra, si disci-
eta (ut interdum) aruspices colligebant, atque ipsas reliquias aut vestigia fulminis; & ibidem sepulcro condebant.
transferre enim nefas. Eum locum deinde sepiebant cespite, sacrum & inaccessum habebant: & quia bidente hostia
sacrificabant, dicebant Bidental. Lucanus I.*

----- dispersos fulminis ignes

Colligit, & terræ mæsto cum murmure condit.

Sidonius Carmine IX.

Nec quæ fulmine Thuscus expiato,
Septum numina quærit ad bidental.

Scholiastes Iuuenalis, in illud:

Atque aliquis senior, qui publica fulgura condit.

Condi fulgura dicuntur, quotiescumque Pontifex dispersos ignes in vnum redigit, & quadam tacita ignorata prece locum aggestione consecrat. *Nota hic & Aggestionem. Ideoque in Apuleio I. Florido: Colliculus sepimine consecratus. Collem siue aggestum, & Sepimen notat. Cur & istud? quia loca eiusmodi inaccessa, & calcare nefas. Plutarchus Pyrrhi somnium refert, Spartam obsidentis, qui visus fulminibus iactis petere urbem, atque eam incendere. Narrat amicis, interpretatur latum in euentum, assentiuntur: excepto Lysimacho, qui vereri se ait, μή χαθάρ τὰ βαλμόμυα τοῖς κεραυνοῖς ἀνέμματα μὲν δὲ χεῖρα, καὶ τὸ πύρρῳ προσμαίνει τὸ θεῖον ἀνείσοδον ἔσθαι τὴν πόλιν: ne sicut loca fulgurita manent inaccessa, ita Deus Pyrrho significarit, non intrandam ei urbem. Sacra igitur ea loca. & Lucanus VIII.*

Inclusum Tusco venerantur cespite fulmen.

Artemidorus II. cap. VIII. Οὐδεὶς γὰρ κεραυνωθεὶς ἀπὸ μὲν ὄψιν γὰρ ὡς θεὸς τιμᾶται: Nemo enim fulguritus infamis est. itaque ut Deus colitur. Adde Festum in Bidental, Occisum, Fulguritum. Quintilianum Declamat. CCLXXIV. Persium Sat. II. & ibi Scholiastem, Pollucem IX. ubi hoc Bidental ἐνηλύσια vocat, explicatque.

60. Gratiam.] *In malam partem, talionem.*

61. Exerere.] *Omnes scripti, exercere. Si primum illud tenes est intendere manum, quod Tacitus dixit, & in iurgio conuicioque solet. Sin alterum; valebit iactare manum, huic illuc ferre, quod item in calore iurgandi.*

CAP. VIII. 62. Non tibi seru.] *Meo alijsque priscis non est negatio, & produnt: istud nobis esse, tibi seruitutem. Recte. Reuera enim imperium, seruitus. Senecam Consol. ad Polib. cap. XXVI. vide. Adde hoc Sallustij: In maxima fortuna minima licentia est.*

63. Vestra facta.] *Pedo, ad Liniam:*

Ad de oculos auresque trahis. tua facta notamus,

Nec vox missa potest Principis ore regi.

64. Tua pace.] *Quam orbi & nobis præstas.*

65. Armato.] *Quia & in urbe cohortes, & satellitium habes.*

66. Alligatos.] *Ad sidera refer, que Stoici deos censent.*

67. Tibi tutum.] *Obmiserant alij hoc tutum: at libri meliores reposcunt. Sententia est. Dij non descendunt, per naturam: non tu, ob securitatem. Noster De Brevit. vitæ, cap. IV. Cupiant interim (Principes) ex illo fastigio suo, si tuto liceat, descendere. Solonis vox: Καλὸν μὲν εἶναι τὸ τυραννίδα χεῖρον, ἀλλ' ἀποβᾶσιν ὅτε ἔχειν: Bellam quidem arcem esse Principatum, sed descensum non habere.*

68. Contra te.] *Possit &, circa te. Claudianus:*

----- nam lux altissima fati

Occultum nihil esse finit, latebrasque per omnes

Intrat, & angustos explorat fama recessus.

69. Oritis.] *Instar solis, qui videt omnia, & videtur.*

70. Acceptorum pat.] *Mimi dicto: Veterem ferendo iniuriam, inuitas nouam.*

CAP. IX. 71. Domestico.] *Quia per matrem Augustum tangis.*

72. Principatu suo.] *Cum solus iam rerum arbiter.*

73. In communi.] *In triumphatu nempe, cum diuisa in tres Respublica.*

74. Gladium mouit.] *Hæc verba cur loco mouerunt? cur libris teneo, & explico: In suo Principatu mitis fuit, & ferrum conditum adstrictumque habuit: in communi, mouit & exseruit.*

75. In sinu.] *Subornauerat amicos, cum occultis in sinu gladiis. Spectat ad illa cum Antonio dissidia, atque adeo insidias & submissos percussores. Vide Appian. v. Civil. In sinu autem. toga scilicet, vel etiam sub alis: quia optime ibi celabantur. Inde Sinum excutere, in scrutinis.*

76. Quadragesimum.] *Hoc in Gallia contigisse vult Seneca: quo profectum reperio anno Urbis DCCXXXVIII. Itaque bene dicit transisse. nam ipse natus anno DCXC. atque ita agebat nunc annum quadragesimum octauum.*

77. In Gallia.] *Dio dissentit, qui hoc factum confert in annum Urbis DCCLVII. & diffuse narrat libro LV. Atquin Augustus tunc in Urbe, non in Gallia; nec quadragesimum modo, sed sexagesimum annum excedebat. itaque dissensus hic in loco & tempore, non tamen in re, notetur.*

78. L. Cinnam.] *Dioni est Cn. Cinna.*

79. Pompeij nepotem.] *Ex filia, ait Dio. Quæ nempe nupta Cornelio Fausto, Sulla Dictatoris filio, ut in Appiano habes, & Hirtio sub finem libri de Bello Africo. Ex ea igitur coniunctione, hic Cornelius Cinna genitus, a quo Pompeio.*

80. Cum M. Antonio.] *Vellem, qui M.*

81. Immolare.] *Quod fœdus, quasi victimam aut piaculum.*

82. Tam multa.] *Magis, multi, & mox, perdendi.*

83. Liuiæ vxor.] *Non ex fictione, sed ex factis: neque aliter Dio narrat, & consimilem orationem feminae adscribit.*

84. Saluidienum.] *De his omnibus Suetonius Aug. cap. XIX. atque ibi interpretes.*

85. Tantum ausos.] *Viles nempe & infimæ sortis homines (nam nec eorum conspiratione caruit, ut ait Suetonius) quos pudor sit tantam rem ausos esse. Possis & capere: Qui ausi cogitare & velle, nec ultra. Sed prius præfero.*

86. Inuenerat.] *Ultro oblatum. nam alios rogari iusserat.*

87. Ne meo.] *Malim, neu meo: et si vox meo abest aliquot libris: nec requiram.*

88. Hostium castris.] *An Bruti & Cassy? opinor. Nam pater perit in Africa, post prælium ad Thapsum.*

89. Sed natum.] *Ex Pompeij filia, ut dixi.*

90. Tam diues.] *Laudat hoc in Augusto Ouidius:*

Diuitiis etiam multos & honoribus auctos

Vidi, qui tulerant in caput arma tuum.

91. Ferrum.] *Qui gladium seruaret occultum. Cinna porro traditurus, an ipse percussurus?*

92. Cum rep.] *Alias, populo romano: nec id male. Sententia est, Infelicem Remp. si non alij digni ores in ea imperare, quam Cinna: & si solus Augustus vota eius moraretur.*

93. Domum tueri.] *Adeo imbecilli ingenio, aut tepida gratia es. & quomodo par sis reipublica?*

94. Libertini.] *Ne nobilis quidem.*

95. Aduocare.] *A desse, causam agere. nam manet in re illa iudiciali.*

96. Cedo.] *Vincor, locum do. et si possis interrogando acuire, Cedo, dic utrum solus spes tuas moror?*

97. Paullusne.] *Notat L. Æmilium Paullum, qui Consul postea anno DCCLIII.*

98. Fabius Maximus.] *Duo tunc illustres, Paullus Fabius Maximus, & alter Q. Fabius Maximus Africanus.*

99. Cossi.] *Corneliorum prænomen, & item cognomen. Fuit tunc Cossus Cornelius. Lentulus, Consul DCCLI.*

100. Seruili.] *M. Seruilius Geminus, Consul DCCLIV.*

101. Inania nomina.] *Cicero in Verrem: Proponit inania mihi nobilitatis, id est hominum arrogantium, nomina.*

102. Hanc pœnam.] *Ut exprobraret ei, & obiiceret.*

103. Parricidæ.] *Vel quia in seruatorem & alterum parentem surrexerat; vel quia in Principem, communem patrem.*

104. Meliore fide.] *Obluiscendo, nec puniendo.*

105. Tu debeas.] *Agnoscendo, & fauendo.*

106. Post hæc.] *Multum quidem annis post, ex Senecæ narratione. nam Consulem reperio anno DCCLVIII. Quod esset tamen, ex Dionis narratione, ipso anno statim post factum. De isto autem Consule, etiam Seneca tangit De Benef. IV. cap. xxx.*

107. Ab illo.] *Haud miror. sed maius veriusque, ab illo.*

CAP. X. 108. Abauus tuus.] *Per matrem. Nam Agrippina, alterius Agrippina filia, & hæc Iulia, atque ea Augusti.*

109. Sallustium.] *Qui ex sorore nepos Sallustij nostri historici. Is in arcana apud Augustum Tiberiumque gratia: de quo Tacitus, Annalium IV. Quomodo autem iste in hostium castris? nam auunculus certe Iulianus fuit. Per patrem igitur; aut & ipse Bruto & libertati militavit.*

110. Cocceios.] *Est M. Cocceius Nerua, Antonio & Augusto amicus: atque inter proanos Nerua postea Principi.*

111. Duillios.] *In meo est, Dueillos. sed olim ad Tacitum monemus, Deillios, siue Dellios scribendum. Vide sis nostra ad lib. I. Annal.*

112. Primam admis.] Ita meus & meliores codices. alij infarcta voce, primam interioris ad. Sunt qui primam legant : ego non muto, & accipio primam cohortem exemplo militie dictam, quia ut ea dignissima, sic isti proximi Principi, & semper admittendi.

113. Domitios.] Cn. quidem ipse Domitius, qui ab Antonio transfugit, paullo post obiit : sed filium reliquit avum Neronis, & Augusti gratia vigentem. Hunc igitur intellegit, non hostem, sed tamen ex hoste.

114. Messallas, Alinios.] In Bruti partibus Messalla Corvinus fuit, servatus à Cesare : in Antonij Asinius Pollio, sed Brundisina pace facta continuit se in Italia, nec ultra movit. Velleius, Plutarchus, Dio.

115. Cicerones.] Oratoris nostri filium intellegit, sed nomine tantum. In re & ingenio, quid tam dissimile ? Is quoque in Bruti castris tantum viuo patre, & postea cum ipso Augusto Consul.

116. Moripassus.] Sic legimus, cum libris fidis. Sententia. ipsum Lepidum, qui olim Triumvir sociusque potentia, & ideo timendum ; tamen non occidit, sed lenta morte absumi in exilio passus est, Circeios relegatum.

117. Multos annos.] Vigintitres circiter, quos exul vixit.

118. Ornamenta Pr.] Nempe titulum Pontificis Maximi, qui inter sollemnes Principum.

119. Mortuo.] Ex more quidem. nec enim viuo solet adimi.

120. Reip. ceruic.] Scripti, populi Romani. Similis allegoria illa Horatiana : Nondum subacta ferre iugum valet Ceruice.

121. Manum.] Ad domandum scilicet, & ut sub iugum mitteret.

122. Vix viuis.] Ubi adulationis pretium.

123. Tamquam iussi.] Decreto Senatus, & publica apothefi.

124. Credimus.] Ipsi inclinantes, & sponte. Plinius Panegyrico : Tu sideribus patrem intulisti, quia deum credis.

125. Parentis.] Nam Pater patriæ dictus ipse, & secuti.

126. Acerbiores Princip.] Nam contumelia cum contemptu est, & inde dicta. Vide Senecam De constant. sap. cap. 17.

127. Filiæ suæ.] Quidam libri, familiæ : & placeat. nec enim sola Iulia mater adulteravit, sed & filia eius, Augusti neptis : & utriusque admissarios ultum iuit.

128. Non occidit.] Imo vero quosdam, ut Iulum Antonium, aliosque, morte multavit. Tacitus, & Dio.

129. Dimissis.] Relegatis.

130. Diplomata.] Litteras cursus publici, ut iussu Principis transueherentur.

131. Sed præstare.] Bona fide implere & re ipsa, quod verbis dictum datumque est.

CAP. XI. 132. Et suas.] Quas naufragio, vel & hostili vi amisit, diu eo bello infelix.

133. Et alienas.] Hostiles, Sexti Pompeij.

134. Perusinas aras.] Ad quas trecenti è dediticijs, hostiarum more, mactati. Suetonius : & Dio, qui tamen quadringentos.

135. Incomprehensibilis.] Est à Rudolfo, non à Seneca. Libri prisci, comprehendit te sibi : alij, comprehensibilis. An forte, communis parentis similis?

136. Priorum Principum.] Tiberij, Caligulae, Claudij.

137. Gloriatu es.] Opinor in Senatu, oratione aliqua. Nam, ut Tacitus ait, Nero clementiam suam crebris orationibus obstrinxit, quas Seneca, testificando quam honesta præciperet, vel iactandi ingenii, voce principis vulgabat. libro XIII.

138. Gladius.] Imperium, ius vita necisque.

CAP. XII. 139. Descenderit.] E tribunali, & dignitate.

140. Togæ reddiderit.] Dictator ergo in sago, qui rei gerendæ causa creatus. Notum de Sulla, quod ultro & inopinantis cunctis, Dictaturam deponens, priuato ciuilique habitu in foro obambulauerit, licetoribus aliaque pompa dimissis. Simili phrasi & sensu apud Lucanum Caesar :

Ipsæ ego priuatæ cupidas me reddere vitæ,
Plebeiaque toga modicum componere ciuem :

et si nimis, heu, falso.

141. Septem millia.] Valde dissentiunt in numero. Alij ad quatuor millia tradunt : ut Florus, ut Dionysius Halicarnassæus (fidus auctor) sine libri v. Credo & Valerium sic scripsisse in quo tamen falso quattuor legiones legas, libro IX. cap. II. Panegyricus Constantino dictus non abit, qui deditam exarmatamque legionem trucidatam scribit. At noster libro De Benefic. v. cap. XVI. legiones duas dicit, conuenienter cum hoc septem millium numero. quem & Firmicus firmat lib. I. Septem millia ciuium, in medio sinu vrbis, Sullana animaduersione ceciderunt. Liuius autem in Epitome, VIIII. millia : Plutarchus, sex. quem omnino vide, ipsa ista Senecæ verbatim pene exprimentem.

142. In vicino.] Vbi igitur signate ? in Ouili, siue en Septis, Lucanus dicit : - & miseræ maculauit ouilia Romæ. Alibi : Septorumque nefas, & clausi prælia campi. Florus autem, Liuius, Valerius, Panegyristes, Augustinus, omnes in Villa publica. Quid Plutarchus ? & ἰνὰ πρυτανείῳ, quod reddunt in circo maximo : male, cum ille abiunctus sit, intellegitque Circum Flaminium. Tria enim hæc loca dicta, assident Bellonæ adi.

143. Ædem Bellonæ.] Vbi Senatum extra urbem habebat.

144. Sedens.] Lucanus : sedit securus ab alto Spectator sceleris.

145. Hoc agamus.] Formula attentionem captantis, & in rem presentem intendentis.

146. De Sulla conseq.] Corrupta censeo. An glossematium est, depurandumque, Sed mox consequemur, quomodo : ut verba illa ex marginali nota irrepserint. An magis, mox de Sulla, cum loquemur : ut in secundo libro tale aliquid fuerit, quod nunc perijt ?

147. Contrariis in contr.] Obscuriusculum, sed à priore pendet. Ad metum remouendum, arma satellitum habet : & ecce ab ipsius metum habet. Ita securitas ei in terrorem vertit. Thyestes, in Seneca tragico : dum celsus steti,

Numquam pauere destiti, atque ipsum mei

Ferrum timere lateris.

id est, satellitum qui mihi ad latus.

148. Execrabili versu.] *De quo vide 1. De Ira, sub finem.*

149. Lineis & pinna.] *Funiculi extensi, quos Lineas appellant. & iis intexta variarum avium pinnae ad feras terrendas & coercendas, ut in retia agerentur, in veterum usu fuere. Id totum Formido, à re vocabatur, quia feris eam dabat. Hanc Lineam μίανθον Oppianus appellat, funiculum. iv. Halientic. Μνείνω γὰρ λαντες ἀπὸ τῶν δρυὸς, ἀμφὶ δὲ πούφω ὀρνίθων δῆσαντο ἦο δὲ πλεον. Funiculo cingunt filuam omnem, circaque nectunt Alituum leuium pinnas. Nemesianus describit:*

Linea quinetiam magnos circumdare saltus.

Quæ possit, volucresque metu concludere prædas,

Digerat innexas non vna ex alite pinnas.

Namque vrsos, magnosque sues, ceruosque fugaces

Terrificant, linique vetant transcendere septum.

Gratius è cygni & vulturis plumis maxime format: & addit:

ab vulture dirus auaro

Turbat odor filuas.

Qua causa à Lucano scriptum:

--- sic dum pauidos Formidine ceruos

Claudat, odorata, metuentes aera pinnae.

Quamquam & tingi hæ pinnae sandice aut rubro solent. unde Virgilius:

Puniceæve agitant pauidos formidine pinnae.

Seneca Tragicus: Picta rubenti linea pinna, Vano claudat terrore feras. Noster De Ira II. cap. XII. Rubens pinna. Multi ad hanc Formidinem alludunt, pulchre Epictetus apud Arrianum II. Dissert. cap. I. λοιπὸν ἡμεῖς τὸ τῷ ἐλάφῳ πασχόμεν, ὅτε φοβούμεθα φεύγουσαι αἱ ἐλαφοὶ τὰ πλῆνη, ποῦ τρεπομένης, καὶ πρὸς πῖνα ἀναχωρεῖσιν ὡς ἀσφαλῆς, πρὸς τὰ δίκτυα. & ὅπως ὑπομύλλαι, ἐπὶ ἀλὰ ἔασαι τὰ φοβερά, καὶ τὰ θαρραλέα: Ceterum nos idem quod cerui facimus, qui dum exterriti fugiunt pinnas, alio se vertunt & quasi ad secreta loca in ipsa retia concedunt; atque ita pereunt, permutantes timenda non timendis. Ita hæc vertenda: interpretes meus fecerat, fugiunt volucrum insectationem.

150. Formidinem.] *Adde De Ira II. cap. XII.*

151. Aliena anima.] *Eius quem timent. in illum potius ruere.*

CAP. XIII. 152. Reis noxior.] *Mens & prisci, rebus noxior. ex quo facile factum, reis obnoxior: quod omnino verum est.*

153. Scelera enim.] *Seneca in Agamemnone: Per scelera sæpe sceleribus tutum est iter.*

154. Publicauerit.] *Felicitatem suam communicauerit, in publicum derumarit.*

155. Et iniquis.] *Pro hac benignitate magis esset, nec iniquis acerbus.*

156. Tollere filios.] *Plinius Panegyrico: Super omnia est tamen, quod talis es, ut sub teliberos tollere libeat & expediat. nemo iam parens filio nisi fragilitatis humanæ vices horret, nec inter insanabiles morbos Principis ira numeratur.*

157. Arma ornamenta.] *Mamertinus in laudatione Iuliani: Arma igitur & iuvenes cum gladiis atque pilis, non custodiæ corporis sunt, sed quidam Imperatoriæ maiestatis sollennis ornatus. Quid enim istis opus est, cum sis firmissimo muro ciuici amoris obseptus?*

CAP. XIV. 158. Admonere.] *Nempe Officij sui.*

159. Ad primam off.] *Cicero pro Roscio: Magna oportet esse vitia atque peccata filij, quibus incensus parens potuerit animum inducere, ut naturam ipsam vinceret, ut amorem illum penitus insitum eiecet ex animo, ut denique se patrem esse obliuisceretur.*

160. Quod timet.] *Nisi extremum aliquod scelus, & parricidium metuat.*

161. Decretorium.] *Id est, ultimum & quo sententiam in filium Abdicationis siue exheredationis scribit. Decretorium enim, iudiciale, καὶ τὸ κρίνει. Vide Epist. CII. & Saturnalia nostra, lib. II. cap. XIX.*

162. Peiore loco.] *In præcipiti, & in lapsu.*

163. Patrem patriæ.] *Consentienti animo plebs ac Senatus. Vide Suetonium, Aug. cap. LVIII. Nam ab illo titulus adhesit alijs; in illum venit ab exemplo Ciceronis, qui primus ita dictus.*

164. Magnos.] *Vt Pompeium.*

165. Felices.] *Vt Sullam.*

166. Patriam.] *Non dominicam.*

167. Cunctatus.] *Iuuenalis: Nulla vmquam de morte hominis cunctatio longa est.*

168. Qui nimis.] *Imo semper & certo inique, qui nimis. Sed hoc intellegit, videri iniuste & sine causa punire, qui modum excedit. Potest igitur equitas esse in causa: iniquitas in modo.*

169. Erixonem.] *Mens & alij, Trixonem, magis Romanum esset, Trichonem, siue Triconem. Vtrius enim modo credo scriptitasse.*

170. Occiderat.] *Recte. nec accedo iis qui ceciderat, contra libros, supponunt. Ignominiosum sane & seruile flagellis cedi: scimus. sed patri hoc ita inuidia odioque fuisset, cui plura & ultima in filium licent? Non opinor: sed hoc odium merito habuit, quod impetu & seuitia, ipse suis manibus, filium flagris neci dedisset.*

171. Graphijs.] *Nec enim telis aut pugionibus vulgo tunc accincti. Itaque in subita ira, ad hæc, quæ prompta erant, confugebant, graphia dico, quæ cum pugillaribus secum ferebant. Nam Graphium (Græcica voce) stilus ferreus, acutus, quo & Cæsar Iulius Cæsar brachium traiecit: & Caligula Senatorem quendam graphijs confossum, lacerandum ceteris tradidit. Suetonius in vita vtriusque.*

172. Confodit.] *At non occidit. nam Cæsar eripuit, ut sequitur.*

CAP. XV. 173. T. Arium.] *Sic Muretus : at libri nostri Tarium iunctim præferunt. Et vero L. Tarius Rufus, ipso Augusti imperio, Consul fuit, anno DCCXXXVII. Vide Fastos.*

174. Delegato.] *Omnino, delicato, malim. nam talis in otiosa & maritima urbe illa sedes. Innotuit Milonis iocus, in Ciceronem : Tu si ita dixisses, non hic Masilia tales mullos ederem : in Dionis XL.*

175. Continuit.] *clausit, & eo loco circumscripsit. Ergo relegatio proprie, non exsilium fuit.*

176. Annua.] *Pandectarum titulus, De annuis legatis : & intelleguntur pecunia ad alimenta. Glossa: Annuum, τὸ ἐνιαυτοῦ σιτηπέσιον, alimentum annuum. Suetonius Tiberij cap. L. Peculio concessio à patre, præbitisque annuis fraudavit.*

177. In consilium.] *De more. nam pater filio priuatus iudex & censor : atque ita velut iudicio cogniturus, cognatos, adfines, amicos interiores aduocabat, de quorum consilio statueret. In Valerio, lib. V. cap. VIII. atque alibi exempla.*

178. Pars alieni.] *Non caput. quæ omnia ad modestiam Augusti, & in amicos benignitatem.*

179. Petit.] *Ipse Cæsar, non pater. Bona autem ratio, ad libertatem sententiis & veritatem dandam : de qua mos in Politicis.*

180. Codicilli.] *In quibus sententiæ scriptæ.*

181. Hereditatem non ad.] *Ergo iam heres institutus erat, & sciebat? minime. sed potuisset institui, & ex more eius cui crebrum erat, orbos aut qui beneficia à Cæsaribus haberent, mori illis heredibus siue ex asse, siue ex parte. Augustus igitur præcauit & rem & suspicionem hoc factò, & sententiæ suam spei aut aut affectus immunem ostendit.*

182. Puillo animo.] *Quia excusat, in quo ne mo accusat : atque ita seipse pæne accusat.*

183. Fame dare.] *Debent certe. & Taciti nostri scriptum est, Principibus præcipua rerum ad famam dirigenda. O ament eam, & huius amore virtutem! Vere ab eodem scriptum: Contemptu famæ, contemni virtutes.*

184. Et alterum.] *Nam filium perdidit sua Abdicatione : Cæsarem, eius Abiuratione.*

185. Gratuitam esse.] *Spei aut præmio non obnoxiam.*

186. Non culleum.] *Infra, cap. XXXIII. Porro similis clementiæ in eodem Augusto exemplum Suetonius refert in ipso, cap. XXXIII.*

187. Non de quo.] *Qui ipse meritis erat. quippe animo & conatu parricida.*

188. Timide gessit.] *Acute. aggressus quidem scelus, sed parum destinato aut forti animo, & quem pietas adhuc coërceret. Ita excusat factum, quod patris fatum & Deus interpellarunt.*

CAP. XVI. 189. Imperia.] *Velim abesse hanc vocem.*

190. Monitionibus.] *Sic oportet. nam, ut Fabius, Si cui est mens tam illiberalis, ut obiurgatione non corrigatur, is etiam ad plagas, ut pessima quæque mancipia, durabitur.*

191. Quibustamen.] *Præua distinctio, quis enim Desertoribus ignoscit, quos leges puniunt? Tu interpunge: desertores faciet. Quibus tamen ignoscitur? numquidnam æquum est gr. Sententia aperta. Ignosci volumus, & quibus? hominibus. Atqui & bruti ignoscitur, & molliter habentur: cur non magis illis?*

192. Ad excitandas.] *Quod faciunt sagaces canes, qui in cubili deprehensas excitant, & venatoriis canibus tradunt.*

193. Tardiora.] *Boues, equos, asinos.*

CAP. XVII. 194. Hominē esse.] *Scripti, sub homine esse. Voculam insere, sub hominē hominem esse.*

195. Mortifera.] *Ut in desperatione, medici.*

196. Cicatricis.] *Ut nec infamia quidem appareat.*

CAP. XVIII. 197. Ad statuat.] *Sub Impp. ille mos. & serui iniuria affecti aut affiendi, non ad templa solum, sed ad statuat quamcumque Principis confugioebant (multa autem in foris, vicis, viis passim:) atque eas amplexi à vituti erant. Exemplis satis hoc firmani & docui ad III. Annalem Taciti.*

198. Quia eiusdem.] *Sex hæc verba in serui auctore meo libro, nec extranea mihi videntur.*

199. Vedium Poli.] *De quo homine, an monstro, De Ira III. cap. XL.*

200. Viuarium.] *Quicumque locus, ubi viuæ animantes aluntur, feræ, aues, pisces.*

201. Serpentibus.] *Nam forma vix dissident. De hac re Plinius lib. IX. cap. XXIII. Inuenit in hoc animali documenta sæuitiæ Vedium Pollio, eques Rom. ex amicis D. Augusti, viuariis earum immergens damnata mancipia: non tamquam ad hoc feris terrarum non sufficientibus, sed quia in alio genere totum hominem pariter distrahi spectare non poterat.*

202. In hoc tantum.] *Obletamento suæ sæuitiæ. non ut pasceretur iis, sed ut pasceret.*

203. Publico malo.] *Sicut aduersa formula in bonis Principibus, Bono publico natos. Suetonius Neronis cap. VI. Præfatio fuit Domitij patris vox, negantis quidquam ex se & Agrippina nisi detestabile, & malo publico, nasci potuisse.*

CAP. XIX. 204. Amplissimum cubile.] *Plinius: Regias Imperatoribus futuris in ima parte aluei exstruunt amplas, magnificas, separatas, tuberculo eminentes.*

205. Medioque.] *Quomodo, si iam ex Plinio in ima parte aluei locauimus? et si vulgo tamen in Plinio vna parte, nimis indefinite legunt. Sed sciendum, apes primum suas cellas struere; tum in imis ceris regum; tum denique & furcorum. Ita rex in medio simul, & imo: eaque mente Hyginus, In fine cerarum; Columella in extremis fauis ponit. At Aristoteles rem aperit, IX. Histor. Animal. cap. XL. πλὰς τῶσι δὲ, inquit, τὰ τῶν βασιλέων τῶν τοῖς αὐτῶν (μικρὰ δὲ ὅτι ταῦτα) τὰ δὲ κηφνία τῶν αὐτῶν: Fingunt (cellas) regum iuxta suas, Minores autem istæ sunt: & iuxta has fuci. Plura in eo vide.*

206. Onere vacat.] *Plinius Cum populus in labore est, ipse operaintus circuit, similis exortanti, solus immunis.*

207. Amisso rege.] *Idem Plinius? Duce prehensio, totum tenetur agmen, amisso dilabitur. Sunt ipsa verba quæ in Seneca: si meum quidem manuscriptum audis (nam alij variant) in quo est: totum dilabitur agmen.*

208. Plus vnum.] *Nam plures quidem incohantur (Plinius) sed ex his, soboles cum adulta esse cœpit, concordii suffragio deterrimos necant, ne distrahant agmina.*

209. Tum magnit.] *Idem naturamystes* : Regibus forma semper egregia, & duplo quam ceteris maior, in fronte macula, quodam diademate candicans.

210. Tum nitore.] *Idem* : Multum etiam nitore à vulgo differunt.

211. Rex sine acul.] *Hoc controuertit Plinius* : Non constat inter auctores, rex nullumne solus habeat aculeum, maiestate tantum armatus; an dederit quidem eum natura, sed vsum eius illi tantum negauerit. *Aristoteles contra Senecam profert, lib. v. Histor. cap. xxi.* κέντρον δὲ οἱ βασιλεῖς καὶ ἡγεμόνες ἔχουσι μὲν, ἀλλ' οὐ τύπιδ' οἰσιν. διὸ ἐνίοι μὲν οὐκ οἰονταὶ ἔχειν αὐτοῖς. Aculeum reges & duces habent quidem, sed eo non pungunt. qua re quidam nec habere eos censent.

212. Magno constaturam.] *Ipsa anima, Virgilius* : --- animasque in vulnere ponunt.

213. Minima.] *Crederem*, minima, auferendi casu capiendum. Minima re, ingentium rerum documenta agit. *Et si non nollem etiam*, minimis.

214. Alienis vir.] *Nam Principes potentesque per alios, & administratos, nocent.*

215. Per se sibi.] *Suis manibus viribusque, non alienis, ut praeiuit.*

216. Timeat.] *Noto illo versu* : Timet timentes, metus in auctorem redit. *Sed & Plutarchus pulchre, Ad indoctum Principem* : Τῷ γὰρ ὄντι, δεδιόσιν οἱ βασιλεῖς καὶ τῶν ἀρχόντων, οἱ δὲ τυράννοι τοῖς ἀρχούνοις. διὸ τῇ δυνάμει τὸ δῆος (κυαυέουσι. πλειόνων γὰρ ἀρχόντες, πλείονας φοβούνται. Reuera enim reges pro subditis timent, at tyranni subditos: quorum potentia si crescit, etiam metus. Pluribus enim cum imperant, plures etiam timent.

217. Agram.] *Gruterus*, agere.

219. Inexpugnabile.] *Plinius Panegyrico* : Discimus experimento, fidissimam esse custodiam Principis, ipsius innocentiam. Hæc arx inaccessa, hoc inexpugnabile munimentum, munimento non egere.

220. Sub custode.] *Id est palam, & securis si quis obseruet non obseruet. Cupiunt vouentque illum saluum, toto animo, tota voce. At sub custode, alia vota palam, alia in pectore suscipiuntur.* quod Plinius in Laudatione Traiani ostendit : Remouerent à custodia tui oculos, teque relinquerent votis, quæ non palam concipiuntur. *Idem, in eadem* : Queri libet, quod in secreta nostra non inquirant Principes, nisi quos odimus : & alia quæ adiungit, e quibus vides nec libera, nec vera vota fuisse sub tyrannis. *Brissonius tamen hæc Seneca trahit & apponit ad Pliny locum libri xxviii. cap. ii.* In precationibus, nequid verborum prætereatur, de scripto præire aliquem, rursusque alium custodem dari qui attendat. *At mihi diuersus ille ritus.*

221. In hoc.] *Fortasse, In hoc* : vel, qui : si tamen non aliquis hic defectus.

222. Dii immortales.] *Est Homericum illud* :

Ερχόμενον δ' ἀνὰ δῖον, θεὸν ὥς, ἐισπορώσιν :

Vadentemque per urbem, ad spectant numinis instar.

223. Intueremur vener.] *Distinguiam* : faciant, intueremur vener. *Quidam libri, intueamur : item recte*

224. Habeatur.] *Quibusdam, habere : bene, ad Neronem.*

CAP. XX. 225. Dolori.] *Cum se vindicat.*

226. Exemplo.] *Cum alium, & nequis temere iniurius sit aut ladat.*

227. Ut appareat.] *Hæc ex melioribus libris legenda putem* : faueat & appareat, ut non minorem agrem periclitantis, quam iudicis, sciat. *Appareat, id est, adsit præstoque sit ad tuendum. Vocula autem, sciat, à libris additur.*

CAP. XXI. 228. Solatium affert.] *Nam dulce est, dolorem reddere : lib. ii. De Ira, cap. xxxii. Et apud Pacuuium aliquis* :

Dij me etsi perdunt, tamen esse adiutam expetunt.

Quod priusquam intereo, spatium vliscendi danunt.

229. Alieno malo.] *Noxa ac lesione alterius.*

230. Infra se.] *Claudianus* : ---- ignoscere pulchrum

Iam misero, pœnæque genus, vidisse precantem.

231. Suo fastigio.] *Meus, sibi fastigium obtinuisse; nec longe ab eo Pinciani. Cui assentior emendanti* : quos scit aliquando simile fastigium obtinuisse.

232. Regiamque.] *Displacuit Mureto, & eiecit. At libri asserunt. nisi quod quidam regioque. Ex quo ego, regnoque fecerim.*

CAP. XXII. 233. Hæc tria.] *Agellius libro vi. cap. xiv. & ipse puniendi tres causas siue genera ponit, sed leui dissensu. Vide.*

234. Multitudo.] *Idem de Benef. iii. cap. xvi.* Pudorem rei tollit multitudo peccantium, & definit esse probri loco commune maledictum.

235. Si patiens.] *Nam, ut Latinus Paccatus in Panegyrico, quiescentibus legum minis, subiit quemque priuatim sui pœnitentia : & ut Plinius, castigauerunt vitia sua ipsi, qui castigari merebantur. Duc eodem hoc quoque Pliny* : Nescio an plus moribus conferat Princeps, qui bonos esse patitur, quam qui cogit.

CAP. XXIII. 236. Pater tuus.] *Claudius, qui Neronem malo suo & publico adoptauit.*

237. Intra quinquennium.] *Ultimum, opinor.*

238. Culleo.] *Res iam nota. parricide damnati statim caput & os obuoluebantur, & inde in carcerem ducti, tum culleo (id est sacco coriaceo) insuti in mare deferebantur. Auctor ad Herennium lib. i.* Ei damnato, statim folliculo lupino os obuolutum est, & in carcerem ductus est. *Vide Festum in Obuoluere, Quintilianum Declamat. ccxcviii. Senecam De Ira, i. cap. xvi. Supra hoc libro, cap. xv.* Non culleum, non serpentes. *Glossarium vetus* : Fuit lex, ut qui paricidium fecisset, publice in culleo missus infueretur, cum vipera, & cane, & simia, & gallo, impiis animalibus, impius homo : & super plaustrum, iunctis nigris bobus, deferretur in mare.

239. Altissimi viri.] *Solonem intellegit. de quo Cicero pro Roscio* : Solon cum interrogaretur, cur nullum supplicium constituisset in eum qui parentem necasset? respondit, se id neminem facturum putasse.

Sapienter

Sapienter fecisse dicitur, cum de eo nihil sanxerit, quod antea commissum non erat, ne non tam prohibere, quam admonere videretur.

240. Lege cœperunt.] *Fortasse, cum legem ceperunt.*

241. Sæpius culcos.] *Sub Claudio. de quo Suetonius, hoc ipsum tangens, cap. xxxiv. Pœnas patricidarum repræsentabat exigebatque coram.*

CAP. XXIV. 242. In senatu.] *Mens & plerique scripti, Indicta est aliquando à Senatu sententia. Quidam, Inducta. Fortasse, Indicata. ut significet positam tantum, non probatam vel admissam.*

243. Cultus disting.] *Non ergo ante? non ita vulgo. Nam etsi toga civium proprie erat; tamen plerique tenuiorum tunicati cursitabant, id est veste serui. Rara inquam tunc, nisi honestioribus, toga. adeo ut in Glossis legas, Σοῦχλη-
τιχὸν φόνημα, Toga: id est, Vestis Senatoria, toga: quasi Senatorum ea tantum. At in Dione crebro, Equestris habitus, pro eadem: de quo alibi dicendum. Sed adde etiam, Senecam uniuerse loqui de liberis, non de ciuibus modo: itaque horum sententia querebat notam seruis dandam, qua à toto illo genere diuiderentur. Tale Alexander Seuerus Imp. in animo habuit, omnibus officiis genus vestium proprium dare, & omnibus seruis, ut in populo possint agnosci. Lampridius.*

244. Numerare nos.] *Per paucos scilicet pro sua copia. atque ita periculum imminabat, ne animos & manus tollerent in heros.*

CAP. XXV. 245. Leoni Lysimachum.] *Idem libro III. De Ira, cap. xvii. Plinius VIII. cap. xvi. inclusum cum leone, Alexandri iussu, eumque strangulatum ab eo scribit: cui fere assentitur Pausanias in Atticis. Adde & Justinum libro xv. & Curtium libro viii. qui tamen inclinat sabellam esse.*

246. Consequuntur.] *Patiendi notione. Unus tamen scriptus, consequuntur: è quo, conquiruntur; facias.*

247. Sufflatu.] *Scripti, si afflauit. Puto, suo afflatu.*

248. Ballistis petitur.] *Ut illa in Africa, quam Regulus occidit: quo allusum.*

249. Verba dare.] *Fallere & latere.*

250. Manus intenduntur.] *Per iram, & ut in iurgio. queruli scilicet, quod dii ita sciant.*

CAP. XXVI. 251. Crucis.] *Quæ seruilis pœna, ut docui De Cruce.*

252. Impietatem.] *Pro inclementia, ut contra Pietas, illius aui scriptoribus, pro Clementia.*

253. Paret.] *Scripti, apparet: nec displicet, quia de apparitoribus sermo.*

254. Etiam ebriis.] *Exemplum De Benef. III. cap. xxvii.*

255. Spectacula.] *Ad Caligulam hoc spectat, qui infensus turbæ aduersus studium suum fauenti, exclamauit: Utinam populus Rom. vnâ ceruicem haberet! è plebe multos, etiam ex honestioribus quosdam, ob tales causas, bestiis aut gladiis obiecit. Similia Domitianus postea, & quemdam patrem familias, detractum è spectaculis in arenam, canibus obiecit: quia Thracibus fauebat. Hæc Suetonius: & eadem de re Plinius, Laudatione: Nemo spectator spectaculum factus (ut nempe sub tyrannis) miseras voluptates vnco & ignibus expiauit.*

256. Artificum.] *Scenicorum, siue Histrionum.*

257. Eludo in carc.] *Imo in arenam aut mortem hercè, non in carcerem. Itaque videtis mei, & quorundam Gruteri librorum, scriptionem: quem tamen ludi in carcere iuuent? Alij, ludere in carcerem. Nostrum illud placet, hoc sensu: At quem iuuent ludi, velut in carcere, editi? quia Amphitheatrum illud ibi clausos habebat (nec vel exitus securus erat; ne spernere videreris) & expectantes quam mox, ad nutum Principis, abriperentur ad mortem.*

258. Decidere.] *Agendi notione, abscindere, amputare.*

259. Noxiissimo.] *Ita supra obnoxior: & idoneor, industrior, ac plura alibi, præter tritum vsum. Tamen in plerisque scriptis est, noxiolissimo: nec id male.*

260. Inter feras.] *Plinius, lib. vii. Leonum feritas inter se non dimicat, serpentium morsus non perit serpentes: nec maris quidem belluæ ac pisces, nisi in diuersa genera, sæuiunt. Horatius.*

Nec hic lupis mos, nec fuit leonibus.

Vmquam, nisi in dispar, feris.

261. Necessariis.] *Cognatis, affinibus.*

262. Aratrum.] *Mos inuertendis urbibus olim. & sicut aratro condebantur, ita eodem significabant excindi. Modestinus Ictus: Si vsusfructus ciuitati legatus, & aratrum in eam inducitur, ciuitas esse desinit, ut passa est Carthago. ideoque, quasi morte, desinit habere vsusfructum. Horatius:*

--- & altis urbibus vltimæ

Stetere causæ, cur perirent

Funditus, imprimeretque muris

Hostile aratrum exercitus insolens.

263. Subiectus stetit.] *Velim cum Grutero, sub ictu. Quæ locutio De Benef. II. cap. xxix. & Consol. ad Marc. cap. ix.*

264. In ordinem.] *Leges sibi datas, liberum & suum ius ereptum.*

265. Ciuicam.] *Intellige, coronam.*

266. Illa corona.] *Quæ in vestibulo Caesarum, iam inde ab Augusto. Nam Senatus, inter alios honores, Consulatu eius sexto decreuit. Καὶ τὰς δαΐφνας αὐτῷ βασιλείῳ αὐτῷ ἀποτίθεσθαι, καὶ τὸν τε φά-
ρον τὸν ἀπὸ τοῦ αὐτῶν ἀπλάσθαι, τὸ τε οἷον αὐτῷ τὸς τε πολέμους νικῶντι, καὶ τὸς πολίτας σώζοντι, ἐν φάδῃ: Laurus ante regiam eius siue Palatium poni, & coronam querceâ super eas aptari. quod ideo decretum scilicet, quod & perpetuus hostium victor esset, & ciuium seruator. Ita Dio libro III. inactis anni dccxxvi. Laureata igitur fores (in Consol. ad Polyb. cap. xxxv.) in signum victoriæ; Ciuica super eas corona, in clementia, & ob cines bellis internis seruatos. Tiberius successor, quasi per modestiam (Suetonius cap. xxvi.)*

H h h

Ciucam in vestibulo coronam recusauit. *At Claudius (idem, cap. xvii.) naualem coronam, fastigio Palatinæ domus, iuxta Ciucam fixit. Valerius II. cap. viii. Ceterum ad quercum pronæ manus porriguntur, ubi OB CIVES SERVATOS corona dāda est. qua potes Augustæ domus sempiterna gloria triumphant. Sed & spolia ibi affixa simul. Ouidius I I I. Tristium:*

---- video fulgentibus armis

Conspicuos postes, tectaque digna Deo:

Et Iouis hæc, dixi, domus est. quod ut esse putarem.

Augurium menti querna corona dabat.

Et mox:

Causa superpositæ scripto testata coronæ,

SERVATOS CIVES indicat huius ope.

plura ibi, & de lauro. Adde Fastorum lib. III. in fine: utemque Numos priscos, in quibus & corona hæc, & inscriptio. Allusit Martialis lib. IX. epig. ult.

M V R E T V S.

Nemo sub initia imperij Nerone clementior visus: siue illa naturalis ingenij bonitas, siue simulatio fuit. At postea vel deprauata, vel resecta natura, & foras erumpente sauitia, ita se gessit, ut nomen Neronis, non iam hominis, sed crudelitatis ac feritatis nomen esse videatur. Ad eum adhuc adolescentulum Seneca hos libros scripsit, vel ut eum in proposito confirmaret; vel, quod magis puto, verens ac prospiciens id quod postea contigit, ut ei clementia pulchritudinem, crudelitatis turpitudinem ostenderet. Sed ut agri, sic ingenia quedam sunt, quæ nullo unquam cultu mitescunt.

i. Et te tibi ostenderem.] Hoc enim speculi munus est. Genus loquendi Horatianum est.

Hæc ego procurare, & idoneus imperor, & non

Inuitus. ne turpe toral, ne sordida mappa

Corruget nares: ne non & cantharus & lanx

Ostendat tibi te.

v I. Quæ pax mea comprimit.] Male in alijs pars mea. Sic infra: Tibi in tua pace armato viuendum est.

vii. Quæstoribus.] Ita nunc vocat quaestores, id est, eos qui publica iudicia exercent.

Cuius non membra haruspices colligant.] Fulguritorum membra haruspices colligebant, & eo ipso in loco sepeliebant, ubi quis de calo tactus erat. Ab alijs sepeliri eos, aut alium in locum transferri, nefas putabatur.

x v. Mollissimo genere pænæ contentum esse debere patrem dixit.] Terentianum.

Pro peccato magno paulum supplicij fatis est patri.

xxii. Hæc tria lex secuta est.] De his tribus puniendi causis quedam non indigna scitu disputantur libro sexto nocturno Atticarum, capite xiiii.

xxiii. Pater tuus.] Claudium dicit, qui Neronem adoptauerat.

Altissimi viri.] Solonem intelligit.

xxiv. Dicta est aliquando.] Male alijs indicta. neque enim sententiam indicare. Latine dicitur.

Ut seruos à liberis cultus distingueret.] Nunquid igitur Romæ antiquis temporibus idem liberorum ac seruorum cultus fuit? Hæc quidem Senecæ verba ita id aperte videntur ostendere, ut nullus dubitationi supersit locus. At ciues Romani togam ferebant. Seruis autem certæ togæ ius non fuit, Præterea principio belli civilis inter Cæsarem & Pompeium Tribuni ex urbe ad Cæsarem profugisse dicuntur, θεράπων τῶν ἐκ τῆς ἐκδύσεως, id est serui vestis: ne agnoscerentur. quenam autem est hæc seruilis vestis, si inter liberorum & seruorum cultum nihil intererat? Sed certe ne tenuiores quidem e populo togam ferre soliti erant; tunicati fere incedeabant. Horatius:

Vilia vendentem tunicato scruta popello.

Togam fere non sumebant, nisi cum obituri erant officia. ideoque Martialis raram togam numerat inter partes felicitatis. & idem significatur illo epigrammate:

Denarijs tribus inuitas; & manet togatum

Obseruare iubet limina Basse tua.

Tunicati autem incedeabant & serui.

Ob ciues seruatos.] Multa vidi vetera nomismata, quorum in altera parte facies erat alicuius imperatoris, in altera corona querna cum his litteris, OB CIVES SERVATOS.

P I N C I A N V S.

i. Ita loqui secum.] Exemplar Pincianum, & ita loqui secum.

Apud me gratiofus.] Adde verbum est, apud me gratiofus est, ex vetere lectione.

Omnia in fida tutela haberi, nihil per te, neque vi, neque clam a te R. P. ereptum.] Exemplaria Franciscanum & Pincianum: Omnia quæ in fidem tutelamque tuam venerunt, nihil per te, neque vi, neque clam Reipublicæ ereptum. Scribendum reor omnium, non omnia.

Nemo vnus homo.] Quidam codices, Nec vnus homo. Alij, Non vnus homo.

Nec quod te imitari velit.] Corrige, Nemo qui te imitari velit, ex vetere lectione.

Latissima forma reip.] Lectissima, non lætissima, exemplar Franciscanum.

Nisi pereundi licentia.] Prior editio, nisi pereat licentia. Codex modo citatus, nisi peremnis diligentia.

Proportione fortunæ suæ.] Portione fortunæ suæ, emendatiora exemplaria.

ii. Qui hominem voluptati donant.] Quidam codices dant legunt, non donant.

iv. Ut deduci alterum non posset.] Vetus lectio, ut seduci alterum non posset. Legendum videtur diduci potius quam seduci, aut deduci.

Nam si quid adhuc colligitur.] Nam si quis adhuc colligis : eadem.

Ne ultra quam necesse sit incidat.] *Quadam exemplaria infidas legunt, non incidat. Legendum reor incidat.*
Et post crudelitas scribe, non crudelitate.

Quid enim maius aut fortius.] *Quidam codices.* Quid enim maius infortuniis.

In bona fortuna latiore locum habet.] *Laxiorem, non latiore, vetus lectio. Item dictionem magnanimitas adiectitiam esse opinor.*

Quid enim est memorabilius.] *Vetus lectio.* Quid enim est mirabilius.

Nec deprecaturus est quidem.] *Verbum est superfluit, ex eadem.*

Transcunt quem impulerunt.] *Transcunt quæ impulerunt, ex eadem.*

Qui non ex ipsa lege teneatur quæ quæritur.] *Eadem quærit, non quæritur.*

Et quis regum erit tutus.] *Puto legendum, Ecquis regum erit tutus?*

Quod si dii placabiles sunt & æque delicta, &c.] *Corrige, Quod si dii placabiles & æque delicta : &c. ex vetere lectione.*

Facilius priuatis ignoscitur.] *Legendum puto, Difficilius priuatis ignoscitur. Alias non video quis sensus elici possit.*

Ista quidem seruitus est.] *Corrige. Ista inquis, seruitus est, ex exemplari Pinciano.*

Non tibi seruitutem?] *Negatio non superuacanea est, ex vetere lectione.*

Iam fuerat collega proscriptionis.] *Eadem proscriptionis. agnoscit, non proscriptionis.*

Cum M. Antonius proscriptionis edictum inter cœnam dictaret.] *Legendum arbitror, Cum M. Antonio proscriptionis edictum inter cœnam dictaret.*

Saluidenum Lepidus secutus est.] *Sic quidem præfert vetus lectio. sed legendum Saluidienum, non Saluidenum, ex Velleio Paterculo, secundo.*

Gaius sibi quod aduocatum inuenerat.] *Verbum sibi non habetur in vetere lectione.*

Dimissis que omnibus egressus est e cubiculo.] *Eadem, dimissis que omnibus e cubiculo, reliqua redundant.*

Ne meo sermone medio proclamcs.] *Exemplar diui Pauli ordine verso, ne medio sermone meo proclamcs. in alijs non habetur verbum meo.*

Et Duellios.] *Legendum Duillios non Duellios, tum ex vetere lectione. tum ex vulgata apud historicos nomenclatura.*

Eius pontificatum maximum.] *Vetus lectio, & pontificatum maximum.*

Adeo non odit.] *Sunt codices qui habeant, adeo non occidit.*

Senectutem plusquam maturam.] *Exemplar Franciscanum, senectutem potius quam naturam.*

In voluptate sæuiunt.] *Quidam codices, in voluptatem sæuiunt.*

Hic non est mentitus.] *Scribe. Hoc non est mentitus, ex vetere lectione.*

Nam ut inuisus sit quia timetur.] *Corrigendum reor. Nam ut inuitum se scit, quia timetur. Posset etiam scribi inuisus sit, non inuisus sit.*

Sic feras lineis & pinna conclusas contine.] *Castiga, Sic feras lineæ & pinna clausas continent ex vetere lectione.*

Fidæ ac bonæ voluntatis ministros.] *Scribe permutato verborum ordine. Bonæ ac fidæ voluntatis ministros, ex eadem.*

Hoc enim vel pessimum habet crudelitas. Perseuerandum est.] *Eadem. Hoc enim vel pessimum habet crudelitas, quod perseuerandum est.*

Qui a tota ciuitate amatur.] *Verbum qui superfluit, ex eadem.*

Pro prima offensa exhæredat?] *Eadem, ad primam offensam exhæredat.*

Vt sciret datam sibi potestatem patriæ.] *Scribendum puto contra omnia exemplaria, potestatem patris, non potestatem patriæ.*

Exilio damnauit.] *Consilio, non exilio, veteres codices. Cui lectioni suffragantur verba quæ mox paulo sequuntur : aduocauit in consilium Cæsarem Augustum. Et legendum infra effecit, non efficit.*

Gratuitam esse seueritatem suam.] *Sententiam, non seueritatem, vetus lectio.*

Contundet enim amicos, & quidquid est indolis, comminuetur.] *Emenda, Contunditur enim animus & quicquid est indolis, comminuitur, ex eadem.*

Cui tradita salus omnium est.] *Quidam codices credita legunt, non tradita.*

Quosdam morbi curatio decipiat.] *Scribe. Quosdam molli curatione decipiat, ex vetere lectione.*

Quid aliud quam serpentibus obici iubebat?] *Scribe, quid aliud quam serpentium abiici iubebat. Et mox paulo abiiciebat, non obiiciebat, ex eadem.*

Si ad naturæ legem componitur.] *Quadam exemplaria, sed ad naturæ legem compositam.*

Hoc tamen maxime distinguitur.] *Variant hic exemplaria. Sunt enim quæ habeant. Hoc cum maxime distinguitur.*

Nullumque momentum immune amet. Habeat hanc aliquis ægram vitam sustinet, cum liceat innoxium. Aliis ob hoc securum salutarem potentiam eius.] *Sic prior editio. Corrigendum. Nullumque momentum immune à metu habeat. Sed quis hanc vitam ægram sustinet? cum liceat innoxium aliis, & ob hoc securum salutarem potentiam eius, ex vetere lectione.*

Intueamur venerantes colentesque.] *Legendum reor per minorem cum superioribus, intueremur venerantes colentesque, & paulo ante intuetur lege, non intuentur.*

Quas scit aliquando sibi fastidio obrinuisse.] *Locus vitiosissimus. Veteres codices fastigium legunt, non fastidio, ut putem hunc locum restituendum sic: quos scit aliquando par sibi fastigium obrinuisse: aut sic, quos aliquando simile fastigium obrinuisse.*

- Alienam de capite suo regiamque sententiam expectauit.] *Castiga ex exemplari scholarum salmanticensium*, alienam de capite regio sententiam expectauit.
- Quod dignum esse victoria, apud victos inuenisse.] *Scribe victore, non victoria, ex vetere lectione.*
- Aut sublati malis.] *Lege, aut ut sublati malis, ex eadem.*
- XXII. Et vitia eius compescit.] *Maiores exemplarium*, & vitia eius facilius reprimat.
- Cum magno tormento.] *Scribe, & cum magno tormento, ex vetere lectione.*
- XXV. Clementia inuocatus ad occidendum amicum.] *Sic prior editio. Scribendum puto. Leo etiam inuocatur ad occidendum amicum. Veteres enim omnes codices inuocatur praeferunt.*
- Tunc ille diri animi morbus.] *Dirus, non diri, idem.*
- Odio, veneno, gladiis.] *Odia, venena, gladij, exemplar Pincianum.*
- Tam multis periculis petitur.] *Patitur, non petitur, plerique omnes codices. Quid si legas? patet.*
- Quoque seruales manus.] *Inuerte dictiones, & scribe, seruales quoque manus.*
- XXVI. Et impietatem, & feritatem.] *Quaedam exemplaria impunitatem, non impietatem.*
- Nec quantum videtur, peccat.] *Exemplar Pincianum, nec quantum videtur, tantum peccat.*
- Noxiosissimo cuique animali.] *Noxiosissimo vetus lectio, non noxiosissimo: ut a pius, piissimus, quod in antiquis legitur monumentis: et si in Philippicis Cicero reclamet.*
- Et tuta est inter feras.] *Et tuta est etiam inter feras, eadem.*
- Apud homines tamen.] *Eadem. Apud homines autem.*
- A singulorum deinde cadibus in exitia gentium serpere.] *Scribendum inuerso ordine, à singulorum cadibus, deinde in exitia gentium serpere, ex eadem.*
- Barbarorum sanguine cruenti.] *Cruentati eadem non cruenti.*

E R A S M V S.

- VIII. **Q**uid tu non experieris istud nobis esse ubi seruitutem.] Ita prior editio. Rodolphus annotarat: *Quid istud non experieris, istud non esse tibi seruitutem.*
- IX. Seruatum seruauit.] In aliis erat, *sed natum*: ut referatur ad factum. erat enim in hostium castris natus, aut hostium filius.
- XI. Comprehensibilis amor.] Rodolphus legit, *incomprehensibilis*. Tolerabilis erat prior lectio, si comprehensibilis accipiat actiue.
- XIV. Tradi sibi pater membra sua abscondat:] Rodolphus legit, *tarde sibi pater membra sua abscondat*. Sentit principi bono omnia facienda, priusquam veniat ad extrema supplicia: eo quod omnes subditos pro suis membris ducat.
- XXI. Clementia inuocatus, ad occidendum amicum carnifex inter homines eligitur.] Non dubium est quin legendum sit, *clementia vocatur, si ad occidendum*, &c. Notat enim principum crudelitatem, qui amicos obiciunt bestiis: iuxta illud Maronis: *Si pereos, manibus hominum perijisse iuuabit.*

O P S O P O E V S.

- I. **C**lementiam in promptu habeo.] Membranæ duæ, Puteani, & Modij Epist. XLIX. referunt, *clementiam in procinctu habeo*. Eandem scripturam exprimit scriptus codex clariss. viri Petri Delbenij, post superiora iam excusa ad nos allatus.
- Mox Puteani membranæ, *quas ex situ ac tenebris.*
- Modius ibidem ex vet. libro suscepisti legit pro *venerunt* & *abrasum* pro *ereptum*.
- Priores editiones nemo qui te imitari velit, exemplar extra te querit. Principatus tuus ad gustum exigitur. Verbis & sententia (ut docet Lipsius Elect. 2. cap. 9.) corruptis. Quid enim aliud in extremo, exigi ad gustum? quod libri quoque veteres, spernunt & ingerunt plerique ad Augustum. Male illi ipsi. Adeo enim Seneca principatum Neronis ad Augustum non exigit, ut præponat longe, nec vane prorsus, ut hæc initia erant, negetque quemquam iam de Augusto aut Tiberij temporibus primis loqui, sed à libris tamen iis adiuti commode legimus: *Principatus tuus ad anni gustum exigitur*, & paulo ante nemo quod te imitari velit, verissime, hæc enim Senecæ mēs & scriptio. Age Nero, inquit, perge in hac virtutis & gloriæ via quam insistis, ardua tibi certe quia optima & maxima omnes de te sperant, nemo iam Augustum tibi proponit quem imitere, nemo Tiberij laudata primordia omnes te tibi principatus inquam tuus ad gustum & exemplar vnus anni illius exigitur quem in imperio laudatissime transigisti. Hæc sensit, hæc scripsit: ad rem vere & ad tempus. De re constat tyrocinium illud imperij tam probum fuisse ut Traianus identidem iterare solitus: *Omnes bonos principes procul abesse à primo quinquennio Neronis*. de tempore ecce, hic liber siue libri de clementia scripti sub primum statim Neroniani imperij annum, haurio ex ipsis & lego lib. 1. cap. 9. *Diuus Augustus cum esset id ætatis quod tu nunc es duodevicesimum egressus annum*. Nero igitur si compari ætate cum Augusto tunc expleuerit decimum octauum annum, atqui imperium decimosextimo suscepit, bene igitur & vere quod ad tempus emendauit de anni gustu. Hæc Lipsius. Puteani membranæ plane, ut hæc editio nec quod te imitari velit exemplar, &c. Deinde vero principatus tuus ad augustum exigitur prope à Lipsij coniectura.
- II. Deinde habet clementia in persona.] Puteani, & Delbenij membranæ, *Deinde habet hæc in persona*, &c. recte deinde versu 4. *quæ possint laudate puniri.*
- Prima erit manumissionis.] Lipsius Epist. 13. lib. 1. Ridicula lectio & nusquam gentium hic Seneca de manumissione scripserat, cum vniuersum opus partiretur. *Prima erit manuuctionis*. Manuuctio

Χειρὶ γὰρ εἰσαγωγῇ. Et sic Cicero eam vocem vsus. At boni viri *manumissionis* maluerunt: qui eiuf-
modi emblemata plura Senecæ addiderunt.

Modius epist. XLIX. Virtutes nunquam non cui cui etiam infimo decori gloriæque sunt, neque vl-
lis aut potentia viribus, aut paupertatis cōtemtui subiiciuntur. quare rectam opinor lectionem scri-
ptam: Ita enim magna vires decori gloriæque sunt, si illis salutaris potentia est. sequitur certe: Nam pestifera vis
est valere ad nocendum. Illius demum magnitudo stabilis fundataque est, quam, &c. Ita Modius. nec aliter Pu-
teani & P. Delbenij codices. Ambo hi mox. cum in primam frontem procurrunt.

Modius ibidem: Illud in ruinas, in libro scripto nullum erat, & videtur sane ab eo profectum, qui
vim verbi ago non satis intelligeret. At in nostris nihil deficit.

Quid enim est mirabilis. Puteani, Delbenij & Modij membranæ. Quid enim est memorabilis. sed mira-
bilis quoque è vetere lectione est, teste Pinciano.

Quem nemo interrogaturus est. Puteani codex. interpellaturus est, immo si vehementius incanduit, &c.

Semper despicere. Certo certius est superne despicere, ex antiquis libris omnibus: superne dixit, (vt ex-
ponit Modius) tanquam ex arce aliqua virtutum & sapientiæ.

Rerum potenti. Puteani & Delbenij codices, rerum potenti. quod probat Modius Epist. XLIX.

Nulli magis cauendum est. Duo illi iterum consentiunt in hac scriptura, nullis magis curandum est.

Et hac summa magnitudinis. Certior m. ff. duorum lectio. Est hac summa magnitudinis seruitus, non &c.
Idem mox, quam tibi tutum.

Lipsius Epist. XVII. lib. IV. Suspicio illud, ne meo sermone medio proclames, glossam esse ad vocem interpel-
les. Sunt enim ista ex oratione ad Cinnam. aliter, nã me tam ineptæ repetitionis, ipsius Augusti causa
pænitet.

Cum Republica. M. ff. duo, cum p. r. agitur, id est populo Romano. vt etiam sequenti pagina subactis p. r.
cervicibus.

Tantumque agmen mobile. Modius Epist. XLIX. Vox nobilium abest a Dominicanorum scripto codi-
ce, videturque sane æque commode in omnibus abesse posse. Abest item a Nicotiano codice: sed
adeft in ceteris.

Duillios. Lipsius comm. ad I. Annal. Taciti: Cedo, quis in Seneca Duillius? Falsus. scribendumque
Deillios siue Dellios. Deillius a Seneca patre dicitur, in Suasoria: Bellissimam tamen rem Deillius dixit, quem
Messalla Corvinus desertorem bellorum civilium vocat: qui a Dolabella ad Cassium, à Cassio deinde transiit ad An-
tonium, nouissime ab Antonio transfugit ad Cæsarem. Hic est Deillius cuius epistole lasciuæ ad Cleopatram feruntur.
Græcis tamen est Dellius Plutarcho Dionique. Item Horatio, in inscriptione odes tertiæ libro II. vbi
temere interpretes Gellium sufficiunt. Plutarchus eum historias quoque scripsisse ostendit: πολλούς,
inquit, καὶ τῶν ἄλλων φίλων οἱ Κλεοπάτρας κόλακες ἐξέβαλον, τὰς παροινίας καὶ βομολοχίας οὐχ
ἐπομίδοντες. ὡς καὶ Μάρκος ὁ Σιλανός, καὶ Δέλλιος ὁ ἱστροικός. Eadem Dio, quinquagesimo libro.
Hæc Lipsius.

Eadem linea, Puteani & Delbenij. & totam cohortem primam admissionis. omiffa voce interioris. quam
Modius quoque in scripto suo deesse deprehendit: & hinc coniectura sumpta legit, & totam cohortem
primam admissionis, forsitan non vana. quamuis retractet eam, & vulgatam lectionem approbet: hac ra-
tione ductus, quod plures fuerint amicorum cohortes, & quasi gradus, etiam solius interioris ad-
missionis. De glossmate certe mihi suspicionem mouet omiffa dictio interioris. Explicandi causa for-
te a quodam scriptum, primam, interioris. Testes quidem locupletes sunt de primis, secundis, tertiis tum
amicis, tum admissionibus, de quibus vide annot. Lipsij doctissimas ad VI. Annal. at de pluribus ha-
rum cohortibus, nullus quem sciam, si hunc de quo controuersia est locum exceperis. Iudicent alij,
nihil ego affirmatum volo.

Nam Domitios. M. ff. Jam Domitios. ita & Modij Ep. LXIX. qui de sequentibus hæc: Quod inducta vo-
ce vocari, scripsi, Maluit enim honorem illum quam spoliū: in eo & membranæ dicto audiens fui, & La-
tio consului neque enim aliter optimus quisque scriptor loquitur, & in eis nominatim Sallustius,
Tacitus, Curtius. Nam ista, Ipsum Lepidum quamdiu passus est? ita scribenda, maleque addito verbo mori,
& negatiua a sciolis fuisse interpolata, tum ipsa facile probabunt, tum gemina germina ea apud Te-
rentium Phormione locutio: Ego te compluribus aduersum ingenium meum menses tuli Pollicitantem, &c. Hæc.
Modius.

Hæc est in maxima potestate. M. ff. Puteani longe aliter, Hæc est, inquam, in maxima tempestate, magna ani-
mi temperantia, & humani generis certa securitas, non cupiditate, &c.

Salus cum Reges. Interpunctio probior, salus, cum reg. c. l. q. ac nep. tr. regna Tyrannorum, &c. Videtur ta-
men hiare locus. m. ff. habent: Quid enim est cum reg. cons. l. q. ac nep. tr. regna? tyrannorum, &c.

Nam & inuisus est, quia. M. ff. duo. Nam cum inuisus sit, quia timetur: timeri vult, &c. Delbenij codex,
Nam vt inuisus sit, &c. Cl. Puteanus dictauit mihi legendum, Nam inuisus sit, quia timetur: timeri vult,
quia inuisus est.

Quibus ad communem. Vetus Puteani membrana, vt quibus ad communem, &c.

Eleganter eadem, cui iam esse malo necesse est. Sic cap. xxxi. lib. II. de benef. nisi & excusis manibus esse gra-
to licet.

Nulli Regi gloria. Scribe ex eadem, Nulla regi gloria est. opponuntur enim nulla gloria, & maxima.

Quam serpentibus. Delbenij, Puteani, & Nicotij membranæ approbant Pinciani lectionem, in viua-
rium, quid aliud quam serpentium, abijci iub.

Insignis regis forma est. M. ff. duo, insignis regis forma. Quod sequitur de inermi apum rege, inter aucto-
res non constare, tradit Plinius lib. XI. cap. XVII. his verbis: Ecce in re parua, villisque nostris annexa, cuius assi-
dua copia est, nō constat inter auctores: rex nullūne solus habeat aculeum, maiestate tantū armatus: an dederit eū quidem

natura, sed usum eius illi tantum negauerit. Illud constat, imperatorem aculeo non uti. Columella lib. ix. negat: Arum reges sine pilo, sine spiculo: Basiliius affirmat homilia viii. ἐστὶ μὲν κέντρον τῷ βασιλεὺς ἀλλ' ὁ χρῆται τούτῳ πρὸς ἀμυναν.

x i x. Sincerior veteris Put. membranæ lectio. *Hanc aliquis agere vitam sustinet: cum liceat innoxium, aliis ob hoc securum, salutare potentia ius, letis omnibus tractare? modo innoxium aliis, & ob hoc scribas.*

Modius epist. xxi. Videtur commodius scriptum iri ex libro membranaceo scripto Dominicanorum Virzeburgensium, *nec in ascensum arduo colle munire.* præcipuum enim munimentum artium in edito exstructarum difficilis ad eas, & vndique præceps, atque angustus aditus. eoque pertinet illud, *nec latera montium absindere.* alioquin si vulgatam lectionem sequimur, bis quodammodo idem dicet, quid enim est aliud, instruere in altum editas arces, quam colles emunire?

XXI. *Ut tali solatio egeat.*] Dictio *tali* desideratur in scriptis libris.

Modij eodem loco, & Nicotij membranæ, *alienam de capite regnoque sententiam, &c. mox, vivit, plus-
que nominis ei confert incolumis.*

xxvi. *Secura ineunt.] Membranæ veteres, securi ineunt. & v. 55. Illa rationis in experta. Tacitus xvi. Ann. Qui per longas provincias lascivie in experti officio legationum, aut privata utilitate aduenerant.*

Et unum occidi & alterum. Eadem, & unum occidi iubere, aut alterum, &c.

GRVTERVS ET IVRETVS.

EX ANIMADVERSIONIBVS AD LIB. I. DE CLEMENTIA.

Ex Cap. I.

Q *Uæ pars mea comprimit.*] Bene Muretus restituit, *pax mea*, nam & ita loquitur ipse Seneca hoc eodem lib. c. 8. *tibi in tua pace armato viuendum est.* Obseruaui Imperatores pariter locutos in l. 4. de hæreticis Cod. Th. Ecclesijs (aiunt) *quas nostra pax obtinet.* Tale est eiusdem Senecæ lib. de prouid. *Omnes considera gentes in quibus Romana pax desinit.* Iur.

In lucem euocam.] Vnus v. c. reuocam.

*Alterius etate prima motus sum, alterius ultima, alium dignitati donavi, alium humilitati.] v.c. Iureti habet
Alterius in etate prima miseratus sum, alterius in ultima. Alium dignitate donari, alium humilitate.*

Rarissimam laudem.] v. c. *clarissimam.*

Principatus tuus ad eum gustum quem dedisti exigitur.] Magna hercle hic audacia Mureti à quo manauit hæc electio. commodius multo Lipsius: *Principatus tuus, ad anni gustum exigitur.* hæc enim Senecæ mens & scriptio: Age Nero, inquit, perge in hac virtutis & gloriæ via quam insistis: ardua tibi certe quia optima & maxima omnes de te sperant. nemo iam Augustum tibi proponit, quem imitere; nemo Tiberij laudata primordia, omnes te tibi: Principatus, inquam, tuus ad gustum & exemplar vnus anni illius exigitur, quem in imperio laudatissime transigesti. hæc sensit, hæc scripsit: ad rem vere, & ad tempus. dere, constat tyrocinium illud imperij tam probum fuisse: vt Traianus identidem iterare solitus; *Omnes bonos principes procul abesse à primo quinquennio Neronis.* de tempore; hic liber siue libri de Clementia scripti sub primum statim Neroniani imperij annum, vt probat Lipsius lib. 2. cap. 9. Elect.

Personam diu ferre. Ficta cito in naturam suam recidunt.] Aliter habet vnus q. c. personam diu ferre fictam. Cito in naturam suam reflexa recidunt.

Spes improbiſſimas complectuntur.] V. c. ſpes improbiſſimas concipiunt.

*Omnibus tamen nunc ciuibus tuis & hæc confessio exprimitur, esse se felices.] Malim legerè ex v. c. Omnibus ta-
men ciuibus tuis hæc confessio exprimitur, nunc esse felices. Iurerus.*

Ad maximos imosque.] Vox *imosque*, plane abest à v.c.

EX CAP. III.

È cubili profiliret.] v. c. è cubili salierit.

EX CAP. II II.

Imperij subtrahatur.] bene v.c. Iureti, Imperio.

EX CAP. VII.

Quieti moderatique imperij.] Amplector & reduco scripturam v. c. in quo legi. *quieti moderatique imperij.* Simili enim modo Cicero dixit, *moratam & liberam civitatem*, in Orat. pro Milone & lib. 1. de Orat. *civitates nec esse nec bene moratæ esse possunt.* Iur.

Ex Cap. IX.

Cum M. Antonio.] vnus v.c. Antonij.

Quod aduocatum inuenerat.] v. c. quod ad votum inuen. & fortasse non reiicienda lectio, vt votum hinc pro desiderio capiatur: id enim erat in votis Augusto, vt aliquis vir primarius Cinnam periculo eximi precaretur Iur.

Cum Rep. agitur.] v. c. *cum populo Romano agitur.*

Futurus extenderet.] v. c. ostenderet.

Præus hosti v. c.] primum hosti.

Ex hodierno die. forte illud, *die*, ex glosa fluxit. Iur.

Posthac detulit. bene v.c. *posthoc*, similia exempla notavi sup. ad Epist. 82.

Amicissimum fidelissimumque habuit.] Ea nempe reconciliationis est vis, ut gratiam faciat, & simultatem sempiterna deleat obliuione, ut de P. Africano ac Tib. Graccho, M. Æmilio Lepido & Fulvio Flacco Cæl. Ruf. & Q. Pompeio Cicero orat. de Prouinc. Consul. Valeriusque lib. 4. commemorant. Hac de re vide Langlæum lib. 3. cap. 5. Otij Semestris. Non omittendum tamen in v. Iureti vocem addi

hoc loco, legique. *Exinde amicissimum.*

EX CAP. X.

Et totam cohortem primam interioris admissionis.] De admissionibus legenda sunt multa apud Torrentium in Suetonij Vespasianum cap. 12. Lipsum ad lib. 6. Annal. Taciti, & Briffonium in Appendice librorum de verb. signif.

EX CAP. XI.

Nulli unquam citius gladius commissus est.] P. Faber gladium hic accipit pro summo illo imperio. nam inquit, quod gladium Imperatores & gerebant ipsi nonnunquam, & asseruandum suis Præfectis dabant, eo merum imperium & ius vitæ ac necis civium ipsis tributum fuisse constitit, cuius nota & signum est gladius. vide d. Fabrum lib. 1. cap. 3. Semest.

Certissima salus.] In vno v. c. *lux*, pro, *salus*, legitur.

EX CAP. XII.

Si feras.] V. c. *sic*. quomodo habent omnes veteres libri aliorum. quare falsi sunt qui in recentioribus editionibus mutarunt: non enim hic obseruatur vsus particulæ, *sic*, quæ valet, exempli gratia. Iur.

EX CAP. XIII.

Non accedit ad decretorium stilum.] Nempe cum in gladiatorio munere prælusio quædam legitimo præmitteretur certamini, eaque fieret in hastis, rudibus atque armis; videntur ea appellata *exercitoria* & *lusoria tela*, vt è contra, vera & acuta tela, *decretoria*. noster Epist. 117. *Quam stultum est cum signum pugnae acceperis, ventilare. remoue ista lusoria arma. decretorius opus est.* Iur. ad lib. 3. Epist. 75. Symmachi, notat Senecam hic dixisse *stilum decretorium* quem Tullius pro Cluentio *ensorium* vocat. eum consulat curiosus lector.

EX CAP. XV.

Vt sententiam suam quisque scriberet.] Eadem ratione olim in Areopago tacitas & per tabellas sententias editas fuisse sunt qui tradant, ne ex maioris auctoritatis aut eruditionis viri qui prior sententiam dixisset, præiudicio, ab opinione sua alij discederent, aut idem responderent, vide de iis Langlæum lib. 7. cap. 7. Ocii Semestris.

EX CAP. XVI.

Causis compefcit.] V. c. *compefcit*.

EX CAP. XVII.

Seruis ad statuam licet confugere.] Sub Imp. inualuit vt non templa solum, sed *statue* eorum imaginesque per fugium essent seruis. Multas hac de re pete auctoritates ex Connano lib. 2. c. 2. comment: iur. ciu. Horomano ad li. 1. Instit. tit. 8. §. 3. Lipsio ad lib. 1. Ann. Taciti.

Commune ius vetet.] In vno v. c. *communis natura vetet*.

Quid aliud quam serpentibus obijci.] Legit Iuretus ex v. c. *quid aliud quam serpentium obijci*.

EX CAP. XIX.

Et ingentium rerum documenta minima agere.] Variant aliorum libri, mihi videretur apertior esse scriptura, quam reperi in v. c. *documenta de minimis agere*. Iur.

Salute præsidis sui.] Reduco scripturam meliorem, quæ extat in v. c. *præsidij sui*: sic Horatius lib. 1. Ode 1. de Mæcenate loquens, vocat, *præsidium suum*. Iur.

Sub quo opulenta ciuitas.] Placet quod habet v. c. Iureti, *sub quo opulenta ciuitatis*.

EX CAP. XXIII.

Quam dum vindicant.] V. c. *vindicarent*.

Cum lege cæperunt &c.] V. c. Iureti, *cum à lege puniri cæperunt*. Particula vero, &c., deest in illo.

EX CAP. XXIII.

Vt seruos à liberis cultus distingueret.] An idem liberis cultus qui seruis, docebit te Faber lib. 2. Semest: cap. 10.

EX CAP. XXVI.

Sub certo crucis periculo.] De hoc grauissimo seruorum supplicio multa eleganter P. Faber lib. 2. cap. 8. Semest.

EX CAP. XXVI.

Illa rationis expertia.] V. c. *inexpertia*.

H h h iij

L. ANNÆI SENECAE AD NERONEM CAESAREM DE CLEMENTIA,

LIBER SECVNDVS.

ARGVMENTVM I. LIPSI.

TERVM Neronis laudatio, & generosae eius vocis Tum ad secundam partem transit, Naturam Clementiae, ipsamque definit. Magis aperit à vitio contrario, & Crudelitatem producit ac describit. Fines deinde suos Clementiae dat, quam à Misericordia vult remotam: nam hanc Stoicis vitium esse. Neque Ignoscere etiam, aut Veniam dare concedit: sed Parcere, Consulere, & quae verbus magis, quam rebus, illi distinguunt. Hic libri finis, sed non Materia: & ex diuisione liquet multa abesse, temporum vitio sublata. Dolendum in tam pulchra tractatione: nec secundus hic liber, opinor, primo cesserit.

CAPVT PRIMVM.

*T*¹ de clementia scriberem, Nero Cæsar, vna me vox tua maximè compulit: quam ego non sine admiratione, & cum diceretur, audisse memini, & deinde aliis narrasse. Vocem generosam, magni animi, magnæ lenitatis: quæ non composita, nec alienis auribus² data, subito erupit; sed bonitatem tuam³ cum fortuna tua litigantem in medium adduxit. Animaduersurus in⁴ latrones duos Burrus præfectus tuus, vires egregius, & tibi Principi⁵ natus, exigebat à te,⁶ scriberes, in quos &⁷ ex qua causâ animaduerti velles. hoc sæpe dilatatum, vt aliquando fieret, instabat. Inuitus inuito cum chartam protulisset, traderetque, exclamasti:⁸ *Vellem nescire litteras.* O dignam vocem, quam audirent omnes gentes, quæ Romanum imperium incolunt, quæque iuxta iacent⁹ dubiæ libertatis, quæque¹⁰ se contra viribus aut animis attollunt! O vocem, in concionem omnium mortalium mittendam, in cuius verba Principes¹¹ regesque iurent! O vocem publica generis humani innocentia¹² dignam, cui redderetur¹³ antiquum illud sæculum! Nunc profecto consentire decebat ad æquum bonumque, expulsa alieni cupiditate, ex qua omne animi malum oritur: pietatem integritatemque, cum fide ac modestia, surgere: & vitia diuturno abusa regno, tandem felici ac puro sæculo dare locum. Futurum hoc, Cæsar, ex magna parte sperare &¹⁴ confiteri libet. tradetur ista animi tui mansuetudo, diffundeturque paullatim per omne imperij corpus, & cuncta in similitudinem tui formabuntur. A capite bona valetudo. inde omnia vegeta sunt atque erecta, aut languore demissa: prout animus eorum viget, aut marcet. Et erunt ciues, erunt focij digni hac bonitate: & in totum orbem recti mores reuertentur. parcetur vbiq^{ue}¹⁵ manibus. Diutius me morari hic patere, non vt blandiar auribus tuis:¹⁶ nec enim mihi hic mos est. maluerim veris offendere, quam placere adulando. quid ergo est,¹⁷ propter quod bene factis dictisque tuis quam familiarissimum esse te cupio? vt quod nunc natura & impetus est,¹⁸ fiat iudicium. Illud mecum considero, multas voces magnas, sed detestabiles, in vitam humanam peruenisse, celebresque vulgo ferri: vt illam,¹⁹ Oderint, dum metuant. Cui Græcus²⁰ versus similis est, qui se mortuo terram misceri ignibus iubet: & alia huius notæ. Ac nescio quomodo, ingenia²¹ immania & inuisa, materia fecundiori expresserunt sensus vehementes & concitados. Nullam adhuc vocem audiui ex bono lenique²² animosam. Quid ergo est? vt raro, inuitus, &

cum magna cunctatione, ita aliquando scribas necesse est istud, quod tibi in odium litteras adduxit: sed, sicut facis, cum magna cunctatione, cum multis dilationibus. iii.

Et ne forte decipiat nos speciosum clementiæ nomen aliquando, & in contrarium abducatur: videamus quid sit clementia, qualisque sit, & quos fines habeat. Clementia est temperantia animi, in potestate vlciscendi: vel lenitas superioris aduersus inferiorem in constituendis pœnis. Plures proponere, est tutius; ne vna definitio parum rem comprehendat; & vt ita dicam, ²³ formula excidat. Itaque dici potest, & inclinatio animi ad lenitatem in pœna exigenda. Illa finitio cōtradictiones inueniet, quamuis maxime ad verum accedat, si dixerimus, clementiam esse moderationem aliquid ex merita ac debita pœna remittentem. reclamabitur, nullam virtutem quicquam ²⁴ minus debito facere. Atqui hoc omnes intelligunt, clementiam esse, quæ se flectit citra id, quod ²⁵ merito constitui posset. Huic contrariam imperiti putant seueritatem; sed nulla virtus virtuti contraria est.

Quid ergo opponitur clementiæ? Crudelitas, quæ nihil aliud est, quam atrocitas animi in exigendis pœnis. Sed quidam iv. non exigunt pœnas, crudeles tamen sunt: tanquam, qui ignotos homines & obuios non in compendium, sed occidendi causa occidunt. Nec interficere contenti, sæuiunt; vt ²⁶ Sinis ille & ²⁷ Procrustes, & piratæ, qui captos verberant, & in ignem viuos imponunt. Hæc crudelitas quidem: sed quia nec vltionem sequitur (non enim læsa est) nec peccato alicui irascitur (nullum enim antecessit crimen) extra finitionem nostram cadit: quæ finitio continebat in exigendis pœnis intemperantiam animi. Possumus dicere, non esse hanc crudelitatem, sed feritatem, cui voluptati sæuitia est: possumus insaniam vocare. nam varia sunt genera eius, & nullum certius, quam quod in cædes hominum & laniationes peruenit. Illos ergo crudeles vocabo, qui puniendi causam habent, modum non habent. Sicut in Phalari, quem aiunt non quidem in homines innocentes, sed super humanum ac probabilem modum sæuisse. Possumus effugere cauillationem, & ita finire, vt sit crudelitas, inclinatio animi ad asperiora. Hanc clementia repellit longius a se: nam seueritatem illi ²⁸ conuenire, certum est. Ad rem pertinet, quærere hoc loco, quid sit misericordia. Plerique enim vt virtutem eam laudant, & bonum hominem vocant misericordem: hæc autem vitium animi est. ²⁹ Vtraque circa seueritatem, circaque clementiam posita sunt: quæ vitare debemus, ne per speciem seueritatis in crudelitatem, ne ve per speciem clementiæ in misericordiam incidamus. In hoc, leuiore periculo erratur, sed par error est à vero recedentium.

Ergo quemadmodum religio deos colit, superstitio ³⁰ violat: ita clementiam mansuetudinemque omnes boni præstabunt, misericordiam autem vitabunt. v. Est enim vitium pusilli animi, ad speciem alienorum malorum succidentis. Itaque pessimo cuique familiarissima est. Anus & mulierculæ sunt, quæ lacrimis nocentissimorum mouentur, quæ si liceret, carcerem effringerent. Misericordia non causam, sed fortunam spectat; clementia rationi accedit. Scio male audire apud imperitos sectam Stoicorum tanquam nimis duram, & minime principibus regibusque bonum daturam consilium. Obiicitur enim illi, quod sapientem ³¹ negat misereri, negat ignoscere. Hæc si per se ponantur, inuisa sunt. videntur enim nullam spem relinquere humanis erroribus, sed omnia delicta ad pœnam deducere. Quod si est, ³² quid hac secta durius, quæ dediscere humanitatem iubet. portumque aduersus fortunam certissimum ³³ mutuo auxilio cludit? Sed nulla secta benignior leniorque est, nullā amantior hominum, & ³⁴ communibus bonis attentior: vt propositum sit vsui esse aut auxilio, nec sibi tantum, sed vniuersis singulisque consulere. Misericordia est ægritudo animi, ob alienarum miseriarum speciem: aut, tristitia ex alienis malis ³⁵ concepta, quæ accidere immerentibus credit. Ægritudo autem in sapientem virum non cadit: serena eius mens est, nec quidquam incidere potest quod illam obducatur. Nihil æque hominem, quam magnus animus decet: non potest autem magnus esse idem, si metus & mæror confundit, si mentem obducit & contrahit. Hoc sapientine in suis quidem accidet calamitatibus, sed omnem fortunæ iram reuerberabit, ³⁶ & ante se franget. eandem semper faciem seruabit, placidam & inconcussam: quod facere non posset, si tristitiam reciperet. Adiice, quod sapiens prouidet, & in expedito consilium habet: nunquam autem liquidum sincerumque ex turbido venit. Tristitia enim inhabilis est ad dispiciendas res, vtilia excogitanda, periculosa vitanda, ³⁷ æqua æstimanda. Ergo non miseretur, quia & sine miseria animi non fit. ³⁸ ceterum omnia, quæ qui misereantur, dolentes facerent: hic libens & lacri animo faciet.

Succurret alienis lacrimis, non accedet: dabit ³⁹ manum naufrago, exsuli hospi- vi.

tium, egenti stipem, non hanc contumeliosam, qua pars maior horum qui semiseri-
cordes videri volunt, abiicit & fastidit quos adiuuat, contingique ab his timet: sed ut
homo homini, ⁴⁰ ex communi dabit. Donabit lacrimis maternis filium, & catenas
solui iubebit, & ⁴¹ ludo eximet, & cadauer etiam noxium sepeliet. At faciet ista tran-
quilla mente, vultu suo. Ergo non miserebitur sapiens, sed succurret, sed proderit,
in commune auxilium natus, ac publicum bonum, ex quo dabit cuique partem: e-
tiam ad calamitosos, proportionem, improbandos & emendandos, bonitatem suam
permittet. Afflictis vero, & ⁴² fortius laborantibus, multo libentius subueniet. Quo-
tiens poterit, fortunæ ⁴³ intercedet. ubi enim opibus potius utetur, aut viribus, quam
ad restituenda quæ casus impulit? Vultum quidem non deiiciet, nec animum, ⁴⁴ ad
æruscantis ciuis aut pannosi aridam ⁴⁵ faciem, & ⁴⁶ obnixam baculo senectutem: ce-
terum omnibus dignis proderit, & deorum more, calamitosos ⁴⁷ propitius respiciet.
Misericordia vicina est miseriæ: habet enim aliquid, trahitque ex ea. Imbecilles ocu-
los esse scias, qui ad alienam lippitudinem & ipsi suffunduntur: tam mehercule, quam
morbum esse, non hilaritatem, semper arridere ridentibus, & ad omnium ⁴⁸ oscitatio-
nem ipsum quoque os diducere. Misericordia vitium est animorum, nimis miseriæ
fauentium: quam si quis à sapiente exigit, prope est, ut lamentationem exigit, & in
alienis funeribus gemitus. At quare ⁴⁹ non ignoscat, ⁵⁰ dicam. Constituamus
nunc quoque quid sit venia, ut sciamus dari illam à sapiente non debere. Venia est
pœnæ meritæ remissio. Hanc sapiens quare non debeat dare, reddunt rationem diu-
tius, quibus hoc propositum est. Ego ut breuiter, tamquam ⁵¹ in alieno iudicio di-
cam: ei ignoscitur qui puniri debuit: sapiens autem nihil facit quod non debet, nihil præ-
termittit quod debet. itaque pœnam quam exigere debet, non donat: sed illud quod
ex venia consequi vis, ⁵² honestiore tibi via tribuit. Parcit enim sapiens, consulit & cor-
rigit. Idem facit, quod si ignosceret, nec ignoscit: quoniam qui ignoscit, fatetur ali-
quid se, quod fieri debuit, omisisse. Aliquem verbis tantum admonebit, pœna non
afficiet, ⁵³ ætatem eius emendabilem intuens: aliquem ⁵⁴ inuidia criminis manifeste
laborantem, iubebit incolumen esse: quia deceptus est, quia per vinum lapsus. Ho-
stes dimittet saluos, aliquando etiam laudatos, si honestis causis pro fide, pro fœde-
re, pro libertate in bellum accincti sunt. Hæc omnia non veniæ, sed clementiæ
opera sunt. Clementia ⁵⁵ liberum arbitrium habet: non ⁵⁶ sub formula, sed ex æquo
& bono iudicat. & absoluere illi licet, & quanti vult, ⁵⁷ taxare litem. Nihil ex his fa-
cit, tamquam iusto minus fecerit, sed tamquam id quod constituit, iustissimum sit.
Ignoscere autem est, quæ iudicas punienda, non punire. Venia, debitæ pœnæ remis-
sio est: clementia hoc primum præstat, ut quos dimittit, nihil aliud illos pati debuisse
pronuntiet. Plenior est ergo, quam venia, & honestior. De verbo (ut mea fert opinio)
controuersia est, de re quidem conuenit. Sapiens multa remittet, multos parum sa-
ni, sed sanabilis ingenij, seruabit. Agricolas bonos imitabitur, qui non tantum rectas
procerasque arbores colunt: sed illis quoque quas aliqua deprauauit causa, admini-
cula quibus regantur, applicant. Alias circumcidunt, ne proceritatem rami pre-
mant: quasdam infirmas vitio loci, nutriunt: quibusdam, aliena umbra laboranti-
bus, cælum aperiunt. Secundum hæc, videbit perfectus sapiens, quod ingenium
qua ratione tractandum sit, quo modo in rectum praua flectantur. * *Multa desunt.*

COMMENTARI II AD LIBRUM II. SENECAE, de Clementia.

I. LIPSIVS.

AP. I. 1. Ut de clementia.] Miror dubitari, an pars sit superioris libri. nam quid clarius? sed &
quæ proposuit dicenda supra, cap. 111. eorum pars in hoc libri fragmento. At enim orditur. quid ad
rem? ipse & alij ita solent, nec indecore, quasi post quietem spiritum recepto; & item excitandi lectoris.

2. Data subito.] *Meus liber*, subito data crepuit.

3. Cum fortuna.] *Quæ iustitiam à Principe exerceri volebat; illa negabat.*

4. Latrones.] Si in communes aliquos latrones, nescio an hoc ius vel animaduersio Præfecti Prætorio: si in latrones,
id est stipatores, siue simpliciter grassatores milites, recte. Cogitandum est. enimvero illi de grege latrones, ad Præfectum
urbis potius spectabant, si tamen in urbe aut iuxta facinus: at militares, ad istum.

5. Natus.] Ita Muretus, & arguta sententia. quasi ille Præfectus optimus, dignus optimo Principe esset; & in
id aui a Deo datus. Libri tamen scripti, notus: quod est dilutius.

6. Scriberes.] *Meus*, ut scriberes. vellem, subscriberes.

7. Ex qua causa.] *Elogium siue titulus igitur criminis subscribi à Principe solet, etiam tunc cum essent damnati. Singularis huic ritui locus in Ammiani xxx. de Valentiniiani sauiore natura: Et ita erat effusior ad nocendum, ut nullum aliquando damnatorum capitis, eriperet morte, subscriptionis elogio leni: cum id etiam Principes interdum fecerint sauiissimi. Itaque subscribere solent, & id cum damnati essent, ac mitiore titulo interdum tollere aut temperare pœnam.*

8. Vellem nescire.] *Similis affectus in Biante olim. qui damnaturus aliquem, lacrimas emisit vbertim. & dicente quodam, Quid ita idem ille & damnas, & fles? Quia, inquit, naturæ affectum dare, necessarium est; legi autem, sententiam: Stobæus, de Magistratu. Porro dictum ipsum Neronis, totidem verbis, & narratione simili in Suetonio, cap. x. nisi quod ille acrius effert vocola addita, Quam vellem n. l.*

9. Dubiæ libert.] *Limitanea gentes, & quæ, ut potentior ingruit, huc illuc in seruitium eunt.*

10. Se contra.] *Quæ manifesto hostes.*

11. Regesque iurent.] *Meus & plerique scripti, iuramentum faciant. Quod puriter Latine non dici, verè Muretus monuit; ideoque alteram vocem ablegauit, & hanc recidit. At ego fecerim, iurent, & faciant. quod est, iurent in ea verba; nec id tantum, sed ita faciant seruentque. Vult autè Seneca iurari in ea verba, non ut Reges α'ωλῶς & simpliciter litteras nesciant: sed ut eo sine damnandi nesciant, & scribant subscribantque clementiæ proniores.*

12. Dignam, cui.] *Vellem insita particula, & cui. Muretus, præter libros, hæc mutauerat.*

13. Antiquum.] *Saturnium.*

— cum vindice nullo,

Sponte sua sine lege fidem rectumque colebant.

CAP. II. 14. Confiteri.] *An magis, confidere?*

15. Manibus.] *Scripti omnes, manibus tuis, voce addita. Prior lectio & sententia bona est: nusquam vis, cades, raptus regnabunt. nec posterior inepta: non opus erit manus te mouere ad coercendum, aut puniendum. Sine aliter, defuncti tui manibus nemo insultabit: etsi hoc suffrigidum.*

16. nec enim mihi.] *Ita idem Seneca (in Taciti xv. Annali) in mandatis ad Neronem ultimis: Nec sibi promptum in adulationes ingenium. idque nulli magis gnarum, quam Neroni, qui sæpius libertatem Senecæ, quam seruitium expertus esset. O bonum apud Principem ingenium! facite vos qui in Aula, & pro fortuna eius, non cum fortuna, loquimini.*

17. Propter Quod.] *Meus & quidam, præter id quod. Tunc sit periodus sic concinnanda: Quid ergo est? præter id, quod bene f. d. t. q. f. esse te cupio, ut q. n. n. e. fiat iudicium: illud mecum considero. Sed à vulgata vix abeo.*

18. Fiat iudicium.] *Quod bonitate natura impulsus fecisti; ratione & iudicio, cum sic laudabile id vides, usurpes atque iteres.*

19. Oderint.] *De Ira lib. i. cap. vlt.*

20. Versus similis.] *Quem idem hic Nero (ah, quæ mutatio!) in deterius etiam vertit. Nam dicente quodam in sermone communi, * Εμοῦ τανόντος γαῖα μιχθήτω πύρι: Imo, inquit, * Εμοῦ δὲ ζῶντος. Atque ita fecit, Phaëthon orbis terra. Porro & Cicero De Finibus III. hunc versum tangit: Illa vox scelerata atque inhumana eorum, qui negant se recusare, quo minus ipsis mortuis, terrarum omnium deflagratio consequatur: quod vulgari quodam versu Græco pronuntiare solent. Atque idem hic crebro in ore Tiberij fuit, ut Dio libro LVII. scribit.*

* Me terra
functo miscetur
atque ignibus.
* Me vero vi-
uo.

21. Immania.] *Fero & capio; nec scio tamen an non potius scripserit, nescio quomodo ingenia, immani & inuisa materia, fecundiori ore expresserunt f. v. Considera.*

22. Animosam.] *Quid mirum? nam bonitas placida est, & iacens: nec impetum in verbis, cum in animo non habeat, capit.*

CAP. III. 23. Formula exc.] *Iuris verbum. qui in ordinario iudicio agebant petebantque, conceptis verbis faciebant: si plus minusve dixissent, causa & formula cadebant. Vide Epist. XLVIII.*

24. Minus debito.] *Nam in modo est virtus nec ultra aut citra stat.*

25. Merito posset.] *Respondet. potuisse merito fieri; & non potuisse. utrumque cum modo, & sine culpa. Illud, Severitas fuisset; at hoc Clementia.*

CAP. IV. 26. Sinis ille.] *Famosus in Jsthmo latro, qui homines arboribus flexis curuatisque alligabat, & sic dabat distrahandos. Inde πινυχορ' μιν' ης cognomento dictus, curuator pinorum. Plutarchus in Theseo, Apollodorus III. Biblioth. Pausanias initio lib. II. poeta passim. Libri tamen quidam, ut meus, Buisiris, quod refuto, quia iungi Sinin cum Procruste qui sequitur, melius.*

27. Procrustes.] *Ab eodem Theseo occisus in Attica, ad Cephissum amnem. Pausanias lib. I. Plutarchus in Theseo, poeta.*

28. Conuenire.] *Meus & alij scripti voce inserta conuenire, adesse, certum est. Pertinet. Quidam pro adesse, habent ad rem: ex quo Erasmi hæc lectio manauit. nec damno. Cur tamen illa scripta displiceat? Conuenit & semper ei adest. Si tenes, tum Pertinet quærere, erit ut in libris legum, Pertinet scire, quæri, & plura.*

29. Vtraque.] *Crudelitas, & Misericordia.*

CAP. V. Violat.] *Seneca epist. ultima: Superstitio error insanus est, amandos timet, quos colit violat.*

31. Negat misereri.] *Dogma illorum: Ελεήμονάς τε μὴ εἶναι (τὰς σοφούς) συγνώμην τε ἔχειν μηδέν. μὴ γὰρ παρὲναι τὰς ἐν τῷ νόμῳ ὑπερβαλλούσας κολάσεις: Misericordes non esse sapientes, neque veniam cuiquam dare. non enim omittere pœnas legibus constitutas. Refutat Augustinus lib. IX. & lib. XIII. De Ciuit. Vide me; Manuduct. III. Dissertat. XIX.*

32. Quid hæc secta.] *Ista ab alia manu & nouitia sunt: veteres scripti, Quidni hæc scientia, quæ dediscere. Meus pariter, nisi quod huius pro hac, vel hæc, ut quidam. Profecto legendum, Quod si est, quidni huic succenseas, quæ.*

33. Multo aux.] *Mens Seneca poscit. mutuuum auxilium, vel certe mutui auxilij. Potes tamen & vulgatum (sic capere)*

34. Communibus.] *Amicus emendat, ductu quorundam librorum, communis boni: & id magis Latini putat. Ego, cum Attendo tibi, & tuis dicamus hoc quoque arbitror posse.*

35. Concepta.] *Scripti, contra: ex quo recte Gruterus, contracta. Occurrebat etiam, coorta.*

36. Et ante se.] *Fallor, aut fuit: & itante se franget. Ipse stans & rectus ea deiciet, conteretque.*

37. Aequa.] *Omnino, æque, ut scripti: id est, æquiter & iuste res & pericula taxanda.*

38. Ceterum omnia.] *Mira & hic diuersitas in scriptis, quorum meliores: Cetera omnia quæque misere- tur volo facere, libens & alius omnino faciet. Ita meus, nec valde diuertunt Gruteriani: quos, si lubet, vide. Ego faciebam: Cetera omnia, quæ qui miseretur solet facere, libens & alius animo faciet. vel potius, al- tus animo.*

CAP. VI. 39. Manum.] *Unus aliquis liber, naulum ingerit: non hic opportune.*

40. Ex communi.] *Quia communia hæc bona, à natura: lex diuisit.*

41. Ludo eximet.] *Bestiario vel gladiatorio, ubi publica vel priuata seruitute attinebantur.*

42. Fortius.] *Pincianus pulchre & vere, fortuitis. Præuit de improbandis vel emendandis, id est quos culpa sua premit: at nunc de iis, quos fortuna. & hic promptius subueniri, æquum est.*

43. Intercedet.] *Impediet eum vim & cursum, frenum aut moram, ut Tribunus, decreto eius dabit.*

44. Ad æruscantis.] *Optime ista idem optimus Censor (Pincianum dico) ductu librorum. Meus quidem vix una littera aliter: obcoruscantis ciuis. Æruscator, & Æsculator (in Glossis) χαλκολόγος. qui ara minutaro- gant & colligunt.*

45. Faciem.] *Scripti, maciem.*

46. Obnoxiam.] *Meus, obnoxiam, quod seruem.*

47. Propitius.] *Ex formula qua dyrogabantur, Volentes & propitij esse.*

48. Oscitationem.] *Quod vitium, Olcedo dictum.*

49. Non ignoscat.] *Stoicum hoc dogma pluribus in Stobæo (incerto auctore) explicatur, Serm. De magistratu. Et eo facit Sophocles, germanus in plerisque Stoicus:*

Οὐ τῶν κακῶν γὰρ οἴκλος, ἀλλὰ τῶν δίκης:

Non improborum, at iuris est misratio.

Euripides autem contra, hoc dogma suggillat:

Εἴνεστι δ' οἴκλος ἀμαθία καὶ ὀδυνῶν,

Σοφοῖσι δ' ἀνδρῶν.

Miseratio imperitiæ numquam insita est,

Sed mentibus sapientium.

50. Dicam.] *Mirum, omnes scripti, vacuam: atque illud substituit, an restituit, primus Pincianus. Eruebam: vis dicam.*

CAP. VII. 51. In alieno.] *Quia non ad hanc rem proprie, de qua agitur: interuenit & intercurrit.*

52. Honestiore.] *Verbis aliis, re eadem, ut saepe Stoici. λογομαχία est.*

53. Aetatem.] *Iuuenilem, qua flecti potest.*

54. Inuidia crim.] *Quod attollunt & augent inimici, ipsum intuentur, non occasionem, aut causam.*

55. Liberum arbit.] *Atque id discrimen inter Arbitrum & Iudicem: quod ille quantum equius melius de- finit: iste, rigide, ut petutum est, & directe. Vide De Benef. III. cap. III. Brissón. III. Formular.*

56. Sub formula.] *Qua agitur, petitur ve. Supra, cap. III. Et Fabius: Deprecatio rara est, & apud eos solos iudices, qui nulla certa pronunciandi forma tenentur.*

57. Taxare.] *Æstimare quanti res sit, quæ in iudicium venit.*

M V R E T V S.

I. **H**IC non tam liber est, quam Σποαασμῶτιον quoddam libri. Itaque quod quedam coherere cum superiori- bus non videntur, non Senecæ culpa est, sed librariorum.

Tibi principi natus.] *Multo hoc melius, quam, ut in aliis, notus.*

Principes regesque iurent.] *Iurare in verba, Latine & eleganter dicitur. Iuramentum facere in verba, barbarum est. In libro vetere non erat faciant, & pro iuramentum erat iurament. Deleui duas litteras, & feci iurent, fortassis legi poterit, iurarent.*

P I N C I A N V S.

I. **E**T, cum diceretur, audisse memini.] *Exemplar scholasticum, & cum diceretur, audisse me memini. Et bonitatem tuam cum fortuna ut litigantem.] Legendum arbitror, sed bonitatem, &c.*

Vellem nescirem litteras.] *Vetus lectio, Vellem nescire litteras.*

Quæ Rom. imperium colunt,] *Eadem incolunt, non colunt.*

O vocem publica generis humani innocentia dignam, cui redderetur antiquum illud seculum.] *Scribendum dispungendumque ad hunc modum arbitror, O vocem priscæ generis humani innocentia, di- gnam cui redderetur, &c.*

Pietatem, integritatem.] *Vetus lectio, pietatem integritatemque.*

II. Et cuncta in similitudinem sui formabuntur.] *Quaedam exemplaria tui, non sui, Alia tuam agnoscunt.*

A capite bona valetudo, ea transibit in omnes. Vegetata sunt.] *Prima duo verba, à capite, superioribus ad- iungenda sunt. Quæ succedunt, sic scribe ex plerisque antiquis codicibus: Bona valetudo in omnes vegeta est. re- liqua superfluum, ex omni scripta lectione. & mox paulo viuit substitue pro iuuuit.*

Quid ergo

Quid ergo est, propter quod bene actis dictisque tuis.] *Legendum.* Quid ergo est præter id quod, &c. ut prior editio habebat.

Materia secundiore expresseferunt sensus vehementes.] *Lego fecundiore, non secundiore, ex exemplari Pinciano.*

Quid ergo est ut raro inuitus, & cum magna cunctatione, cum multis dilationibus. Et ne forte decipiat nos speciosum clementiæ nomen.] *Scribe ex omni antiqua lectione.* Quid ergo est? Ut raro, inuitus, & cum magna cunctatione, ita aliquando scribas necesse est istud quod tibi in odium litteras adduxit, sed sicut facis, cum magna cunctatione, cum multis dilationibus. Ne forte decipiat, &c.

Speciosum clementiæ nomen aliquando.] *Verbum aliquando redundat, ex eadem.*

III.

Plura proponere est tutius.] *Mallet legatur Plures quam Plura.*

Nullam virtutem cuiquam minus debito facere.] *Legendum puto quicquam, non cuiquam.*

IIII.

Ut Busris ille & procrustes.] *Exemplar academia, Oliris ille & proclustes. Exemplar Franciscanum, Sinis ille & procrustes. Lego, Sinis ille & Procrustes, Plutarcho, Onidio, & plerisque aliis.*

Hanc clementia repellit longius stare a se.] *Sic prior editio. Exemplar Pincianum, Hanc clementia repellit, longiusque stare à se facit.*

Ne per speciem clementiæ in misericordiam incidamus.] *Pleraque verba quæ hic desiderantur, restitue ex exemplari Pinciano hoc pacto, ne per speciem seueritatis in crudelitatem, ne per speciem clementiæ in misericordiam incidamus.*

Quod si est quid in hac scientia.] *Vetus lectio. Quod si est, quidni hæc scientia.*

V.

Æque æstimanda.] *Scribendum æqua, non æque, ex eadem.*

Cætera omnia quæque misereantur. Volo facere libens, & alius animo faciet.] *Ita prior editio. Quæ verba vitiosissime scripta ad hunc modum castiganda existimo. Cæterum omnia quæ si misereantur, nolens faceret, libens & alacri animi faciet.*

Et fortius laborantibus.] *Fortuitis, non fortius, legendum puto, ut sequentia indicant.*

VI.

Vultum quidem non deiiciet, nec animum.] *Sciendum multa hic verba deesse, sed quæ in scriptis exemplaribus varie legantur. Modo sic: Vultum quidem non deiiciet, nec animum ad corruscantis cuius aut pannosi aridam faciem, & obnoxiam baculo senectutem. Modo sic: Vultum quidem non deiiciet, nec animum obtrusit causa rerum in pannosam faciem, & in obnoxiam baculo senectutem. Ut forte corrigendum sit: Vultum quidem non deiiciet, nec animum ad æruscantis cuius, aut pannosi aridam faciem, & obnoxiam baculo senectutem.*

At quare non ignoscet vacuam.] *Sic prior editio. Scribendum puto dicam, non vacuam. & paulo post debita non merita, ex vetere lectione: sicuti etiam patet circa finem libri repetitis eisdem verbis.*

Invidia criminis manifeste laborantem.] *Exemplar Pincianum, inuidiæ crimine manifeste laborantem.*

VII.

Sed & quanti vult æstimare litem.] *Taxare, non æstimare, vetus lectio.*

Secundum hæc videbit perfectus sapiens, quod ingenium qua ratione tractandum sit, donec in rectum praua flectantur.] *Eadem. Videbit, quod ingenium qua ratione tractandum sit, quomodo in rectum praua flectantur. reliqua superfluent.*

E R A S M V S.

Secundus hic liber non videtur esse pars operis superioris, sed initium alterius: nec apparet esse perfectum, nisi quod in Seneca docti desiderant ordinem & connexionem.

A capite bona valetudo. Et locus hic obscurus est, adiectione verborum aliquot. Primum hæc verba, ea transibit. non erant in vetusto codice: quanquam totum hoc, *a capite bona valetudo in omnes*, satis apparet esse annotationem studiosi cuiuspiam. Quin & formabuntur verbum adiecticiu videtur. His igitur sublati, pulchre constabit lectio hunc in modum: *& cuncta in similitudinem tui, vegeta sunt atque erecta, aut languore demissa, prout animus eorum viget aut marcet.* Aut si non placet tantum verborum abscere, hæc erit tolerabilis lectio, cuius occasionem vnus codex dedit: *& cuncti in similitudinem tui formabuntur. A capite bona valetudo: inde omnia vegeta sunt atque erecta, &c. ut in omnes quod habebat etiam vetustissimus Codex, vertas, in inde omnia.*

II.

O P S O P O E V S.

Sed bonitatem tuam cum fortuna litigantem.] *Veteres membranæ, & bonitatem tuam quam fortuna litigantem.*

I.

Eadem cum prioribus edit. Exigebat a te, ut scriberes. Ita cap. II. postea, aliquando scribas necesse est istud.

Quia est sine miseria.] *M. II. duo, quia & sine animi miseria non fit. Modius epist. XXI. ex suis membranis, quia id sine miseria non fit.*

V.

Et quanti vult æstimare litem.] *M. II. cum Pinciano, & quanti vult, taxare litem.*

VII.

GRVTERVS ET IVRETVS.

EX ANIMADVERSIONIBVS AD LIB. II. DE CLEMENTIA.

EX CAP. II.

IN medium adduxit.] v. c. medio de hac locutione sup. Iuretus ad lib. 3. de benef. cap. 37.

Exigebat à te, scriberes.] v. c. exigebat vt scriberes.

Chartam protulisset.] v. c. protulisset.

Vellem nescire litteras.] v. c. nescissem.

Imperium incolunt.] v. c. colunt.

In concionem mittendum.] v. c. concione, quæ locutio familiaris Senecæ, vt notatum à Iureto sup. ad lib. 3. de benef. cap. 37.

O vocem prisce generis humani innocentia.] v. c. O vocem publica g. h. innocentia.

EX CAP. V.

Anus & muliercula sunt quæ lachrymis nocentissimorum mouentur.] Scriptura quam offendi in v. c. suspicionem mouet latitare hic vitium. Itaque illam bona fide proponam, vt acutiores verum inde eruant: *Anus & aster muliercula lachrymis n. m.* Iuretus.

Nihil aque hominem quàm.] v. c. *Nihil aque sapientem quàm.*

EX CAP. VIII.

Clementia liberum arbitrium habet.] hoc nomine Cicero pro Roscio com. Iudicium ab arbitrio ita distinguit. *Judicium est certa pecunia, Arbitrium incerta. Ad iudicium, &c.* quæ videre licet lectori. item Hotomanum ad lib. 4. Instit. tit. de Act. §. Actionum autem quædam bonæ, & Brissonium lib. 5. de formulis.

L. ANNÆI SENECAE DE VITA BEATA AD GALLIONEM FRATREM,

LIBER VNVS.

ARGVMENTVM I. LIPSI.

SENEX hunc libellum scripsit, & velut Defensionem præscripsit contra calumniatores, qui Opes & Vitam obiectabant. Beatam vitam in Virtute esse: sed hanc externa non spernere, si accedant. Sublime scriptum est, pulcherrimum in partibus, & quod monita sensusque aureos habet. Partes eius duæ sunt: Quid sit Beata vita? & Quomodo eo perueniatur? De priore, negat in Opinione aut More quærendam: per trita situr, longius ab ea abitur. Ratio sola audienda est. ea dicit, Beatam vitam esse conuenientem naturæ suæ: id est, positam in Virtute. Non in Voluptate, cum Epicuro? minime, & diffuse hunc & assecclas refellit. Vsque eo, vt nec iungi cum Virtute Voluptatem velit, & totum hoc nomen repudiet. Hæc ad Cap. XVI. Inde pars altera, Ad perueniendum igitur sola Virtus amplectenda, cetera spernenda? Negat; admitti quidem externa posse, sed non vt finem. Imo iis qui in via adhuc sunt, & Proficientium numero, opus esse aliqua indulgentia Fortunæ. Hic priuatam suam causam callide iam & robuste agit, & obiectum inducit, Cur tu de Virtute sic locutus, alia etiam habes? cur seruos? nummos, villas, suppellectilem? Variè respondet: ac primo Sapientem se non esse, sed conari esse. Deinde aliis summatibus viris, Platoni, Zenoni, Aristoteli iam olim hæc obiecta. Atquin omnes isti non quomodo viuerent, sed viuendum esset, docebant. Ardua res. Virtus. Suspiciendi, etiam qui conantur ascendere, etsi decidunt interim, aut hærent. Tum de Opibus ex professo, an habendæ Sapienti à Cap. XXI. Et asserit haberi, etsi non amari: quæ sitas tamen honeste, & benigne emittendas aut emissas. Insurgit deinde in istos blæsterones, & mucronem stili, Socrate inducto, stringit: sed finis deficit, & quæ vulgo attexuntur, alterius scripti sunt atque argumenti.

CAPVT PRIMVM.

VIVERE, Gallio frater, omnes beate volunt: sed ad peruidendum, quid sit quod beatam vitam efficiat, caligant. Adeoque non est facile consequi beatam vitam, vt ab ea quisque eo longius recedat, quoad illam citatius fertur, si via lapsus est: quæ vbi in contrarium ducit, ipsa velocitas maioris interualli causâ fit. Proponendum est itaque primum, quid sit quod petamus: tunc circumspiciendum est, qua contendere illo celerrime possimus: intellegendum in ipso itinere, si modo rectum erit, quantum quotidie profligeretur, quantoque propius ab eo simus, ad quod nos cupiditas naturalis impellit. Quamdiu quidem passim vagamur, non ducem secuti, sed fremitum & clamorem dissonum in diuersa vocantium, conteritur vita inter errores, brevis, etiam si dies noctesque bonæ menti laboremus. Decernatur itaque & quo tendamus, & qua: non sine periculo aliquo, cui explorata sint ea, in quæ procedimus. Quoniam quidem non eadem hæc, quæ in ceteris peregrinationibus, condicio est. In illis comprehensus aliquis limes, & interrogati

- incolæ, non patiuntur errare: at hic tritissima quæque via, & celeberrima, maxime decipit. Nihil ergo magis præstandum est, quam ne,³ pecorum ritu, sequamur antecedentium gregem, pergentes non qua eundem est, sed qua itur. Atqui nullares nos maioribus malis implicat, quàm quod ad rumorē componimur: optima rati ea, quæ magno assensu recepta sunt, quorumque exempla nobis multa sunt: nec ad rationē, sed ad similitudinem viuimus. Inde ista tanta coaceruatio aliorum supra alios ruentium. Quod in strage hominum magna euenit, cum ipse se populus premit, nemo ita cadit, ut non alium in se attrahat: primi exitio sequentibus sunt: hoc in omni vita accidere, videas licet: nemo sibi tantum errat, sed alij erroris causa & auctor est. Nocet enim applicari antecedentibus: & dum unusquisque mauult credere, quàm iudicare, numquam de vita iudicatur, semper creditur: versatque nos & præcipitat traditus per manus error, alienisque perimus exemplis. Sanabimur, si modo separemur à cœtu: nunc vero stat contra rationem, defensor mali sui, populus. Itaque idē euenit, quod in comitiis, in quibus eos factos prætores iidem qui fecere mirantur, cum se mobilis fauor⁴ circum egit. Eadem probamus, eadem reprehendimus. hic exitus est omnis iudicij, in quo lis
- II. secundum plures datur. Cum de beata vita agitur, non est quod mihi illud⁵ discessionum more respondeas: ⁶ *Hæc pars maior esse videtur.* ideo enim ⁷ peior est. Non tam bene cum rebus humanis agitur, ut meliora pluribus placeant: argumentum pessimi, turba est. Quæramus quid optime factum sit, non quid vñratissimum: & quid nos in possessione felicitatis æternæ cōstituat, non quid vulgo, veritatis pessimo interpreti, probatum sit. Vulgum autem⁸ tam clamydatos, quam coronam voco. Non enim colorem vestium, quibus prætexta corpora sunt, adspicio: ⁹ oculis de homine nō credo. habeo melius certiusque lumen, quo à falsis vera diiudicem. Animi bonum, animus inueniat. Hic, si vñquam illi respirare & recedere in se vacauerit; ô quā sibi ipse verum, tortus à se, fatebitur, ac dicet: Quidquid feci adhuc, infectum esse mallem: quidquid dixi, cum recogito, in multis¹⁰ video: quidquid¹¹ optavi, inimicorum execrationem puto: quidquid timui, dii boni, quanto¹² melius fuit, quàm quod concupiui? Cum multis inimicitias gessi, & in gratiam ex odio (¹³ si modo vñlla inter malos gratia est) redij: mihi ipsi nondum amicus sum. Omnem operam dedi, ut me multitudinē educerem, & aliqua dote notabilem facerē: quid aliud quàm telis me opposui, & malevolentia quod morderet ostendi. Vides tu istos, qui eloquentiā laudant, qui opes sequuntur, qui gratia adulantur, qui potentiam extollunt? omnes aut sunt hostes, aut (quod in æquo est)¹⁴ esse possunt. Quam magnus mirantium, tam magnus invidentium populus est.
- III. Quin potius quæro aliquid vñu bonum, quod¹⁵ sentiam, non quod¹⁶ ostendam: ista quæ spectantur, ad quæ consistitur, quæ alter alteri stupens mōstrat, foris nitent, introrsus misera sunt. Quæramus aliquid non in speciem bonum, sed solidum & æquabile, & à secretiore parte formosius. Hoc eruamus. nec longe positum est, ¹⁷ inuenietur: scire tantum opus est, quo manum porrigas. Nunc velut in tenebris vicina trāsimus, offensantes in ipsa, quæ desideramus. Sed ne te per circuitus traham, aliorum quidem opiniones præteribo: nam & enumerare illas longum est, & coarguere: nostram accipe. Nostram vero cum dico, ¹⁸ nō alligo me ad vñum aliquem ex Stoicis proceribus: est & mihi¹⁹ censendi ius. Itaque aliquē sequar, aliquem iubebo sententiam²⁰ diuidere: fortasse & post omnes citatus, nihil improbabo ex his quæ priores decreuerint, & dicam: ²¹ *Hoc amplius censeo.* Interim, quod inter omnes Stoicos conuenit, ²² rerum naturæ assentior. ab illa non deerrare, & ad illius legem exemplumque formari, sapientia est. Beata est ergo vita, ²³ conueniens naturæ suæ: quæ non aliter contingere potest, quam si primum sana mens est, & in perpetua possessione sanitatis suæ. Deinde, si fortis ac vehemens, tum pulcherrima & patiens, apta temporibus, corporis sui pertinentiumque ad id curiosa; non anxie tamen: rerum quæ vitam instruunt, diligens, ²⁴ sine admiratione cuiusquam: vñura fortunæ muneribus, non seruitura. Intelligis, etiam si non adiiciam, sequi perpetuam²⁵ tranquillitatem, libertatem: depulsis his, quæ aut irritant nos, aut territant. Nam pro voluptatibus, & pro illis quæ parua ac fragilia sunt, & in ipsis flagitiis noxia, ingens gaudium subit, inconcussum, & æquabile: tum pax & concordia animi, & magnitudo cum mansuetudine. Omnis enim ex infirmitate feritas est.
- IV. Potest aliter quoque definiri bonum nostrum, id est, eadem sententia, non iisdem comprehendi verbis. Quemadmodum idem exercitus modo latius panditur, modo in angustum coarctatur, & aut in cornua, ²⁶ sinuata media parte, curuatur, aut recta fronte explicatur: vis illi, vñcumque ordinatus est, eadem est, & voluntas pro eisdem

partibus standi: ita definitio summi boni alias diffundi potest & exporrigi, alias colligi, & in se cogi. Idem itaque erit, si dixerō: Summum bonum est, animus fortuita despiciens, virtute latus: aut, Inuicta vis animi, perita rerum, placida in actu, cum humanitate multa, & ²⁷ conuersantium cura. Libet & ita definire, ut beatum dicamus hominem eum, cui nullum bonum malumque sit, nisi bonus malusque animus: honesti cultor, virtute contentus, quem nec extollant fortuita, nec frangant: qui nullum maius bonum eo, quod sibi ipse dare potest, nouerit, cui vera voluptas erit, voluptatum contemptio. Licet, si euagari velis, idem in aliam atque aliam faciem, salua & integra potestate, transferre. Quid enim prohibet nos beatam vitam dicere, liberum animum, & erectum, & ²⁸ interritum ac stabilem, extra metum, extra cupiditatem positum? cui vnum bonum honestas, vñ malum turpitudine? Cetera ²⁹ vilis turbarerum, nec detrahens quicquam beatæ vitæ, nec adiiciens, sine auctu ac detrimento summi boni veniens ac recedens. Hunc ira fundatum necesse est, velit nolit, sequatur hilaritas continua, & lætitia alta atque ex alto veniens, ut quæ suis gaudeat, nec maiora domesticis cupiat. Quid, ni ista penset bene cum minutis, & friuolis, & non perseverantibus corpusculi motibus? quo die infra voluptatem fuerit, & infra dolorem erit.

Vides autem, quam malam & noxiam seruitutem seruiturus sit, quem voluptates doloresque, incertissima ³⁰ dominia, impotentissimaque, alternis possidebunt. Ergo exeundum ad libertatem est: hanc non alia res tribuit, quam fortunæ negligentia. Tum illud orietur inæstimabile bonum, quies mentis in tuto collocatæ, & sublimitas: expulsisque terroribus, ex cognitione veri gaudium grande & immotum, comitasque & ³¹ diffusio animi: quibus delectabitur non ut bonis, sed ut ex bono suo ortis. Quoniam liberaliter agere cœpi, potest beatus dici, qui nec cupit, nec timet, beneficio rationis. Quoniam & saxa timore & tristitia carent, nec minus pecudes: non ideo tamen quisquam felicia dixerit, quibus non est felicitatis intellectus. Eodem loco pone homines, quos in numerum pecorum & animalium redegit hebes natura, & ignoratio sui. Nihil interest inter hos, & illa: quoniam illis nulla ratio est, his praua, & malo suo atque in peruersum solers. Beatus enim nemo dici potest, extra veritatem proiectus: beata ergo vita est, in recto certoque iudicio stabilita, & immutabilis. Tunc enim pura mens est, & soluta omnibus malis, cum non tantum lacerationes, sed etiam vellicationes effugerit: statuta semper ubi constitit, ac sedem suam etiam irata & infestante fortuna vindicatura. Nam quod ad voluptatem pertinet, licet circumfundatur vndique, per ³² omnes vias influat, animumque blandimentis suis leniat, aliaque ex aliis admoueat, quibus totos partesque nostri sollicitet: quis mortalium, cui vllum superest hominis vestigium, per diem noctemque titillari velit, & deserto animo, corpori operam dare? Sed & animus quoque, ³³ inquit, voluptates habebit suas. Habeat sanè, sedeatque luxuriæ & voluptatum arbiter, impleat se omnibus eis, quæ oblectare sensus solent: deinde ³⁴ præterita respiciat, & exoletarum voluptatum memor exsultet prioribus, futurisque iam immineat, ac spes ordinet suas, & dum corpus in præsentis sagina iacet, cogitationes ad ³⁵ futura præmittat. hoc mihi videtur miserior, quoniam mala pro bonis legere, dementia est. Nec si ne sanitate quisquam beatus est: nec sanus, cui offutura pro optimis appetuntur. Beatus est ergo iudicij rectus: beatus est præsentibus, qualiacumque sunt contentus, amicusque rebus suis: beatus is, cui omnem habitum rerum suarum ratio commendat. Vident & illi, qui summum bonum voluptatē dixerunt, quàm turpi illud loco posuerint. Itaque negant posse voluptatem à virtute diduci, & aiunt, nec honestè quēquam vivere, ut non iucundè; nec iucundè, ut non honestè viuat. Non video, quomodo ista tam diuersa in eandem copulam coniiciantur. Quid est, oro vos, cur separari voluptas à virtute non possit? videlicet, quod omne boni ex virtute principium est: ex huius radicibus etiam ea, quæ vos & amatis & expetitis, oriuntur. Sed si ista indiscreta essent, non videremus quædam iucunda, sed non honesta: quædam vero honestissima, sed aspera, & per dolores exigenda.

Addite nunc, quod voluptas etiam ad vitam turpissimam venit: at virtus malam vitam nō admittit. & infelices quidam non sine voluptate, imo ob ipsam voluptatem sunt: quod non eueniret, si virtuti se voluptas immiscuisset, qua virtus sæpe caret, nūquam indiget. Quid dissimilia, imo diuersa componitis? Altum quiddam est virtus, excelsum, regale, inuictum, infatigabile: voluptas, humile, seruale, imbecillum, caducum, cuius statio ac domicilium fornices & popinæ sunt. Virtutem in templo inuenies, in foro, in curia, pro muris stantem, puluerulentam, coloratam, callosas habentem manus: voluptatem latitantem sapius,

viii.

ix.

x.

ac tenebras captantem; circa balnea ac sudatoria, ac loca³⁶ ædilem metuentia; mollem, eneruem, mero atque vnguento madentem, pallidam, fucatam, & medicamentis pollutam. Summum bonum immortale est, ³⁷ nescit exire: nec satietatem habet, nec poenitentiam. numquam enim recta mens vertitur: nec sibi odio est, nec quidquam mutauit ³⁸ optima. at voluptas tunc cum maximè delectat, exstinguitur. Nec multum loci habet. itaque cito implet: & tædio est, & post primum impetum marcet. Nec id vmquam certum est, cuius in motu natura est. ita ne potest quidem vlla eius esse substantia, quod venit transitive celerrime, in ipso vsu sui periturum. Eo enim peruenit, vbi desinat: & dum incipit, spectat ad finem.

Quid, quod tam bonis, quàm malis, voluptas inest? nec minus turpes dedecus suum, quam honestos egregia delectant. Ideoque præceperunt veteres, optimam sequi vitam, non iucundissimam: vt rectæ ac bonæ voluntatis non dux, sed comes voluptas sit. Natura enim duce vtendum est: hanc ratio obseruat, hanc consulit. Idem est ergo beate viuere, & secundum naturam. Hoc quid sit iam aperiam. Si corporis dotes, & apta naturæ, conseruabimus diligenter & impauide, tamquam in diem data & fugacia; si non subierimus eorum seruitutem, nec nos aliena possederint; si corpori grata & aduenticia eo nobis loco fuerint, quo sunt in castris auxilia, & armaturæ leues. Seruiant ista, non impereant: ita demum vtilia sunt menti. Incorruptus vir sit externis, & insuperabilis, miratorque tantum sui: fidens animi, atque³⁹ in vtrumque paratus, ⁴⁰ artifex vitæ. Fiducia eius non sine scientia sit, non sine constantia: maneant illi semel placita, nec vlla in decretis eius ⁴¹ litura sit. Intelligitur, etiam si non adiecero, compositum ordinatumque fore talem virum, & in his quæ aget cum comitate magnificum. Erit ⁴² vera ratio ⁴³ sensibus insita, & capiens inde principia. nec enim habet aliud vnde conetur, aut vnde ad verum impetum capiat, & in se reuertatur. Nam mundus quoque cuncta complectens, ⁴⁴ rectorque vniuersi Deus. ⁴⁵ in exteriora quidem tendit, sed tamen in totum vndique in se redit. Idem nostra mens faciat: cum secuta sensus suos, per illos se ad externa porrexerit; & illorum & sui potens sit, & (vt ita dicā) deuinciat summū bonum. Hoc modo vna efficietur vis ac potestas, concors sibi: & ratio illa certa nascetur, non dissidens nec hæsitans in opinionibus comprehensionibusque, nec in sua persuasionē. Quæ cum se disposuit, & partibus suis consensit, & (vt ita dicam) concinuit, summum bonum tetigit. Nihil enim prauum, nihil lubricum superest: nihil in quo ⁴⁶ arietet, aut labet. Omnia faciet ex imperio suo, nihilque inopinatum accidet: sed quidquid aget, in bonum exhibit, facile & parate, & sine tergiuersatione agentis. Nam pigritia & hæsitatio, pugnam & inconstantiam ostendit. Quare audacter licet profiteris, summum bonum esse, animi concordiam. Virtutes enim ibi esse debebunt, vbi consensus atque vnitas erit: dissident vitia.

Sed tu quoque, inquit, virtutem non ob aliud colis, quàm quia aliquam ex illa speras voluptatem. Primum, non si voluptatem præstatura virtus est, ideo propter hanc petitur. non enim hanc præstat, sed & hanc: nec huic laborat, sed labor eius quamuis aliud petet, hoc quoque assequetur. Sicut in aruo, quod segeti proscissum est, aliqui flores internascuntur, non tamen huic herbulæ, quamuis delectet oculos, tantum operis insumptum est: aliud fuit serenti propositum, hoc superuenit: sic voluptas non est merces, nec causā virtutis, sed accessio: nec quia delectat, placet; sed quia placet, delectat. Summum bonum in ipso iudicio est, & habitu optimæ mentis: quæ cum suum ⁴⁷ habitum impleuit, & finibus se suis cinxit, consummatum est summum bonum, nec quidquam amplius desiderat. Nihil enim extra totum est, non magis quàm vltra finem. Itaque erras, cum interrogas, quid sit illud propter quod virtutem petam? quæris enim aliquid supra summum. Interrogas, quid petam ex virtute? ipsam. nihil enim est melius: ipsa pretium sui est. An hoc parum magnum est? Cum tibi dicam, summum bonum est, infragilis animi rigor & prouidentia, & ⁴⁸ subtilitas. & sanitas, & libertas, concordia & decor: aliquid etiamnum exigis maius, ad quod ista referantur? Quid mihi voluptatem nominas? Hominis bonum quero, non ventris, qui pecudibus ac beluis laxior est.

Dissimulas, inquit, quid à me dicatur. ego enim nego quemquam posse iucundè viuere, nisi simul ⁴⁹ & honeste viuat: quod non potest mutis contingere animalibus, nec bonum suum cibo metientibus. Clare, inquam, ac palam testor hanc vitam, quam ego iucundam voco, non sine adiecta virtute contingere. At quis ignorat, plenissimos esse voluptatibus vestris stultissimos quosque? & nequitiam abundare iucundis, animumque ipsum non tantum genera voluptatis praua, sed multa suggerere? In primis insolentiam & nimiam æstimationem sui,

tumoremque elatum supra ceteros, & amorem rerum suarum cæcum & improu-
dum; delicias fluentes, ex minimis ac puerilibus causis exultationem; iam dicacita-
tem, & superbiam contumeliis gaudentem; desidiam, dissolutionemque segnis ani-
mi⁵⁰ indormientis sibi. Hæc omnia virtus discutit, &⁵¹ aurem peruellit, & volupta-
tes æstimat, antequam admittat nec quas probauit, magni pendit (vtrique enim ad-
mittit) nec usu earum, sed temperantia læta est. temperantia autem cum voluptates
minuat, summi boni⁵² iniuria est. Tu voluptatem complecteris: ego compesco. tu
voluptate frueris:⁵³ ego vtor. tu illam summū bonum putas: ego nec bonum. tu om-
nia voluptatis causa facis: ego nihil. Cum dico me nihil voluptatis causa facere,⁵⁴
de illo loquor sapiente, cui soli concedis voluptatem. Non voco autem sapien-
tem, supra quem quidquam est, nedum voluptas. Atqui ab hac occupatus, quomodo
resistet labori, ac periculo, egestati, & tot humanam vitam circumstrepentibus mi-
nis? quomodo conspectum mortis, quomodo doloris feret? quomodo mundi frago-
res, & tantum acerrimorum hostium, tam molli aduersario victus? Quidquid volu-
ptas suaserit, faciet. Age, non vides quam multa suatura sit? Nihil, inquis, poterit
suadere turpiter, quia adiuncta virtuti est. Non tu vides iterum, quale sit summum
bonum, cui custode opus est, vt bonum sit? Virtus autem quomodo⁵⁵ voluptatem
reget, quam sequitur: cum sequi parentis sit, regere imperantis: a tergo ponitis, quod
imperat. Egregium autem virtutis apud vos officium, voluptates⁵⁶ prægustare. Sed
videbimus, an apud quos tam contumeliose tractata virtus est, adhuc virtus sit: quæ
habere nomen suum non potest, si⁵⁷ loco cessit. interim de quo agitur, multos osten-
dam voluptatibus obsessos, in quos fortuna omnia munera sua effudit, quos fatearis
necesse est malos. Adspice⁵⁸ Nomentanum &⁵⁹ Apicium, terrarum ac maris (vt isti
vocant) bona conquirentes, & super mensam recognoscentes⁶⁰ omnium gentium
animalia. Vide hos eosdem⁶¹ electis suis spectantes popinam suam, aures vocum so-
no,⁶² spectaculis oculos, saporibus palatum suum delectantes. Mollibus lenibusque
⁶⁴ fomentis totum laceffitur eorum corpus: & ne nares interim cessent, ⁶⁵ odoribus
variis inficitur locus ipse, in quo luxuriæ⁶⁶ parentatur. Hos esse in voluptatibus di-
ces: nec tamen illis bene erit, quia non bono gaudent. Male, inquit, illis erit:
quia multa interueniunt, quæ perturbant animum, & opiniones inter se contrariæ
mentem inquietabunt. Quod ita esse concedo, sed nihilominus illi ipsi stulti, &⁶⁷
inæquales, &⁶⁸ sub ictu pœnitentiæ positi, magnas percipiunt voluptates: vt faten-
dum sit, tam longe tum illos ab omni molestia abesse, quam a bona mente: & (quod
plerisque contingit)⁶⁹ hilarem insaniam insanire, ac per risum furere. At contra, sa-
pientium remissæ voluptates & modestæ, ac pane languidæ sunt, compressæque, &
vix notabiles: vt quæ neque arcessitæ veniant, nec quamuis per se accesserint, in ho-
nore sint, neque villo gaudio percipientium exceptæ. Miscent enim illas, & interpo-
nunt vitæ, vt ludum iocumque inter seria. Desinant ergo inconuenientia iungere, &
virtuti voluptatem implicare, per quod vitium pessimis quibusque adulantur. Ille
effusus in voluptates,⁷⁰ reptabundus semper atque ebrius, quia scit se cum voluptate
vivere, credit & cum virtute: audit enim voluptatem a virtute separari non posse: de-
inde vitiis suis sapientiam⁷¹ inscribit, & abscondenda⁷² profitetur. Ita non ab Epicu-
ro impulsus luxuriatur, sed vitiis dediti, luxuriam suam in philosophiæ sinu abscon-
dunt: & eo concurrunt, vbi audiunt laudari voluptatem. Nec æstimatur voluptas
illa Epicuri (ita enim mehercules sentio) quam sobria ac sicca sit: sed ad nomen ip-
sum aduolant, quærentes libidinibus suis patrocinium aliquod ac velamentum. Ita-
que quod vnum habebant in malis bonum, perdunt, peccandi verecundiam. Lau-
dant enim ea quibus erubescabant, & vitio gloriantur: ideoque ne resurgere quidem
adolescentiæ licet, cum honestus turpi desidii titulus accessit. Hoc est cur ista
voluptatis laudatio perniciosa sit, quia honesta præcepta⁷³ intra latent: quod⁷⁴ cor-
rumpit, apparet. Mea quidem ista sententia est (inuitis hoc nostris⁷⁵ popularibus di-
cam)⁷⁶ sancta Epicurum & recta præcipere, & si propius accesseris, tristitia: voluptas
enim illa ad paruum & exile reuocatur: & quam⁷⁷ nos virtuti legem dicimus, eam
ille dicit voluptati. Iubet illam⁷⁸ parere naturæ: parum est autem luxuriæ, quod
naturæ satis est. Quid ergo est? ille qui desidiosum otium, & gulæ ac libidinis⁷⁹ vices
felicitatem vocat,⁸⁰ bonum malæ rei quærit auctorem: & dum illo venit, blando
nomine inductus, sequitur voluptatem, non quam⁸¹ audit, sed quam attulit: & vitia
sua cum cœpit putare similia præceptis, indulget illis, non timide, nec obscure: lu-
xuriatur etiam⁸² inoperto capite. Itaque non dico quod plerique nostrorum, sectant

Epicuri flagitiorum magistram esse : sed illud dico , male audit , infamis est : & immerito. Nec hoc scire quisquam potest , nisi interius fuerit admissus : ⁸³ frons ipsa dat locum fabulæ , & ad malam spem inuitat. Hoc tale est , quale vir fortis ⁸⁴ stola indutus. Constante tibi pudicitia , ⁸⁵ virtus salua est : nulli corpus tuum ⁸⁶ patientiæ vacat , sed in manu ⁸⁷ tympanum est. Titulus itaque honestus eligatur , & inscriptio ipsa excitans animum ad ea repellenda quæ ⁸⁸ statim eneruant , cum venerint , vitia. Quisquis ad virtutem accessit , dedit generosæ indolis spem : qui voluptatem sequitur , videtur eneruis , fractus , degenerans vir , peruenturus in turpia : nisi aliquis distinxit illi voluptates , vt sciat , quæ ex eis intra naturale desiderium sistant , quæ præceps ferantur , infinitæque sint , & quo magis implentur , eo magis inexplébiles. Agedum , virtus antecedit : tutum erit omne vestigium. Voluptas nocet nimia : in virtute non est verendum , ne quid nimium sit : quia ⁸⁹ in ipsa est modus. Non est bonum , quod ⁹⁰ magnitudine laborat sua.

xiv. Rationabilem porro sortitis naturam , quæ melius res , quam ratio proponitur ? & si placet illa iunctura , ⁹¹ si hoc placet ad beatam vitam ire comitatum ; virtus antecedit , comitetur voluptas , & circa corpus , vt membra versetur. Virtutem quidem excelssissimam omnium voluptati tradere ancillam , nihil magnum animo capientis est. Prima virtus sit , hæc ferat signa : habebimus nihilominus voluptatem , sed domini eius & temperatores erimus. aliquid nos exorabit , nihil coget. At hi qui voluptati tradidere ⁹² principia , vtroque caruere. virtutem enim amittunt : ceterum non ipsi voluptatem , sed ipsos voluptas habet cuius aut inopia torquentur , aut copia strangulantur. Miseri , si deseruntur ab illa : miseres , si obruuntur : sicut deprehensi in mari Syrtico , modo in sicco relinquuntur , modo torrente vnda fluctuantur. Euenit autem hoc nimia intemperantia , & amore cæco rei. nam mala pro bonis petenti , periculosum est assequi. Vt feras cum labore periculoque venamur , & captarum quoque illarum sollicita possessio est : saepe enim laniant dominos : ita habentes magnas voluptates. in magnum malum euasere , captæque ceperere. Quæ quo plures maioresque sunt , eo ille minor , ac plurium seruus est , quem felicem vulgus appellat. Permanere libet in hac etiamnum huius rei imagine. quemadmodum qui bestiarum cubilia indagat , & --- *laqueo captare feras* magno æstimat , & --- *magnos canibus circumdare saltus* , vt illarum vestigia premat , potiora deserit , multisque officiis renunciat : ita qui sectatur voluptatem , omnia postponit : & primam libertatem negligit , ac ⁹³ pro ventre dependit : nec voluptates sibi emit , sed se voluptatibus vendit.

xv. Quid tamen , inquit , prohibet in vnum virtutem voluptatemque confundi , & ita effici summum bonum , vt idem & honestum & iucundum sit ? Quia pars honesti non potest esse , nisi honestum : nec summum bonum habebit sinceritatem suam , si aliquid in se viderit dissimile meliori. Nec ⁹⁴ gaudium quidem quod ex virtute oritur , quamuis bonum sit , absoluti tamen boni pars est : non magis quam lætitia & tranquillitas , quamuis ex pulcherrimis causis nascantur. Sunt enim ista bona , sed consequentia summum bonum , non consummantia. Qui vero voluptatis virtutisque societatem facit , & ne ⁹⁵ ex æquo quidem , fragilitate alterius boni , quidquid in altero vigoris est , hebetat : libertatemque illam ⁹⁶ ita demum , si nihil se pretiosius nouit , inuictam , sub iugum mittit. Nam (quæ maxima seruitus est) incipit illi opus esse fortuna : sequitur vita anxia , suspiciosa , trepida , casuum pauens , temporumque suspensa momentis. Non das virtuti fundamentum graue , immobile , sed iubes illam in loco volubili stare. Quid autem tam volubile est , quam fortuitorum expectatio : & corporis , rerumque corpus afficientium varietas ? Quomodo hic potest Deo parere , & quidquid euenit , bono animo excipere nec de fato queri , casuum suorum benignus interpres , si ad voluptatum dolorumque punctiunculas concutitur ? Sed nec patriæ quidem bonus tutor aut vindex est , nec amicorum propugnator , si ad voluptates vergit. Illo ergo summum bonum ascendit , vnde nulla vi detrahatur : quo neque dolori , neque spei , neque timori sit aditus , nec ulli rei quæ deterius summi boni ius faciat. Ascendere autem illo sola virtus potest : illius gradu cliuis iste ⁹⁷ frangendus est : illa fortiter stabit , & quidquid euenerit , feret : non patienstantum , sed etiam volens : omnemque temporum difficultatem , sciet ⁹⁸ legem esse naturæ. Et vt bonus miles , feret vulnera , enumerabit cicatrices , & transuerberatus telis , moriens amabit eum , pro quo cadet , imperatorem : habebit in animo ⁹⁹ illud vetus præceptum : *DEVM SEQVERE*. Quisquis autem queritur , & ¹⁰⁰ plorat , & gemit : imperata facere vi cogitur , & inuitus rapitur ad iussa nihilominus. Quæ autem dementia est , potius trahi quam sequi ? tam mehercule , quam stultitia & ignorantia conditionis

suæ, dolere, quod aliquid tibi incidit durius: aut mirari, aut indigne ferre ea, quæ tam bonis accidunt quam malis. morbos dico, funera, debilitates, & cetera ¹⁰¹ ex transuerso in vitam humanam incurrentia. Quidquid ¹⁰² ex vniuersi constitutione patientum est, magno ¹⁰³ excipitur animo. ad hoc ¹⁰⁴ sacramentum adacti sumus, ferre mortalia: nec perturbari his, quæ vitare nostræ potestatis non est. ¹⁰⁵ In regno nati sumus: ¹⁰⁶ Deo parere, libertas est.

xvi

Ergo in virtute posita est vera felicitas. Quid hæc tibi suadebit? nequid aut bonum, aut malum existimes, quod nec virtute, nec malitia continget. deinde, vt sis immobilis contra malum ex bono, vt, qua fas est, Deum effingas. Quid tibi pro hac expeditione promittitur? ingentia & æqua diuinis. Nihil cogaris: nullo indigebis: liber eris, tutus, indemnis: nihil frustra tentabis, nihi prohibebers. Omnia tibi ex sententia cedent: nihil aduersum accidet, nihil contra opinionem ac voluntatem. Quid ergo? virtus ad viuendum beate sufficit, perfecta illa ¹⁰⁷ & diuina? Quid ni sufficiat? imo superfluit. Quid enim deesse potest extra desiderium omnium posito? quid extrinsecus opus est ei, qui omnia sua in se collegit? Sed ei qui ad virtutem ¹⁰⁸ tendit, etiam si multum processit, opus est amen aliqua fortunæ indulgentia, adhuc inter humana luctanti, dum nodum illum exsoluit, & omne vinculum mortale. Quid ergo interest? quod alij ¹⁰⁹ alligati sunt, alij adstricti, alij distric-
ti quoque. Hic qui ad superiora progressus est, & se altius extulit. laxam cathenam trahit, nondum liber, iam tamen pro libero.

xvii

Si quis itaque ex istis qui philosophiam ¹¹⁰ conlatrant, quod solent, dixerit: Quare ergo tu fortius loqueris quam viuis? Quare superiori verba summittis; & pecuniam necessarium tibi instrumentum existimas, & damno moueris; & lacrimas, audita coniugis aut amici morte, dimittis; & respicis famam, & malignis sermonibus tangeris? Quare ¹¹¹ cultius rus tibi est, quam ¹¹² naturalis vsus desiderat? cur non ad præscriptum tuum ¹¹³ canas? cur tibi ¹¹⁴ nitidior suppellex est? cur apud te vinum ætate tua ¹¹⁵ vetustius bibitur? cur autem ¹¹⁶ domus disponitur? cur arbores, ¹¹⁷ præter vmbra nihil daturæ, conferuntur? quare ¹¹⁸ vxor tua locupletis domus ¹¹⁹ censum auribus gerit? quare ¹²⁰ pædagogium ¹²¹ pretiosa veste succingitur? quare ars est apud te, ¹²² ministrare: nec temere, & vt liber, ¹²³ collocatur argentum, sed perite ¹²⁴ seruitur, & est aliquis ¹²⁵ scindendi obsonij magister? Adice, si vis, cur ¹²⁶ trans mare possides? cur plura, ¹²⁷ quam nosti, possides? turpiter aut tam negligens es, vt non noueris pauculos seruos, aut tam luxuriosus, ¹²⁸ vt plures habeas, quam quorum notitiæ memoria sufficiat. Adiuuabo postmodum conuicia, & plura mihi quam putas, obijciam: nunc hoc respondebo tibi. Non sum sapiens, & vt maleuolentiam tuam pascam, nec ero. Exigo itaque à me, non vt optimis par sim, sed vt malis melior. hoc mihi satis est, quotidie aliquid ex vitiis meis demere, & errores meos ¹²⁹ obiurgare. Non perueni ad sanitatem, ne perueniam quidem: delinimenta magis quam remedia podagræ meæ compono, contentus si rarius accedit, & si minus ¹³⁰ verminatur. Vestris quidem pedibus comparatus, ¹³¹ debilis cursor sum.

xviii

Hæc non pro me loquor: ego enim in alto vitiorum omnium sum: sed pro illo, cui aliquid ¹³² acti est. Aliter, inquit, loqueris: aliter viuis. Hoc ¹³³ per malignissima capita, & optimo cuique inimicissima, Platoni obiectum est, obiectum Epicuro, obiectum Zenoni. Omnes enim isti dicebant, non quemadmodum ipsi viuerent, sed quemadmodum viuendum esset. De virtute, non de me loquor: & cum vitiis conuicium facio, in primis meis facio. cum potuero, viuam quomodo oportet. Nec malignitas me ista multo veneno tincta deterrebit ab optimis. ne virus quidem istud, quo alios spargitis, ¹³⁴ vos necatis, me impedit, quo minus perseuerem laudare vitam. non quam ago, sed quam agendam scio: quo minus virtutem adorem, & ex intervallo ingenti reptabundus sequar. Expectabo scilicet, vt quidquam maliuolentiæ inuiolatum sit, cui sacer nec Rutilius fuit, nec Cato? Cur & aliquis non istis diues nimis videatur, quibus ¹³⁵ Demetrius Cynicus parum pauper est? O virum acerrimum, & contra omnia naturæ desideria pugnantem! hoc pauperiorem, quam ceteri Cynici, quod cum sibi interdixerit habere interdixit ¹³⁶ & poscere. Negant satis egere. ¹³⁷ Vides enim? non virtutis scientiam, ¹³⁸ sed egestatis professus est.

xix

Diodorum Epicureum philosophum, qui intra paucos dies finem vitæ suæ manu sua imposuit, negant ex decreto Epicuri fecisse, quod sibi gulam præsecuit. alij dementiam videri volunt factum hoc eius, alij temeritatem. Ille interim beatus, ac plenus bona conscientia, reddidit sibi testimonium vita excedens, laudauitque ætatis in portu, & ¹³⁹ ad ancoram actæ quietem: & dixit, quod vos inuiti audistis, quasi vobis quoque faciendum sit:

Vixi, & quem dederat cursum fortuna, peregi.

De alterius vita, de alterius morte disputatis: & ad nomen magnorum ob aliquam eximiam laudem virorum, sicut ad occursum ignotorum hominum minuti canes, latrat. Expedit enim vobis, neminem videri bonum: quasi aliena virtus, exprobratio delictorum vestrorum sit. Inuiti splendida cum sordibus vestris confertis, nec intelligitis quanto id vestro detrimento audeatis. Nam si illi qui virtutem sequuntur, avari, libidinosi, ambitiosique sunt: quid vos estis, quibus ipsum nomen virtutis odio est? Negatis quemquam præstare quæ loquitur, nec ad exemplar orationis suæ vivere. Quid mirum? cum loquatur fortia, ingentia, omnes humanas tempestates euadentia? cum ¹⁴⁰refigere se crucibus conentur, in quas vnusquisque vestrum clauos suos ipse ¹⁴¹adigit? ad supplicium tamen acti, ¹⁴²stipitibus singulis pendent. Hi ¹⁴³qui in seipsum animaduertunt, quot cupiditatibus, tot crucibus distrahuntur: & maledici, in alienam contumeliā venusti sunt. Crederē illis, nisi quidā ex patibulo suos spectatores ¹⁴⁴conspuerent. xx. Non præstāt philosophi quæ loquuntur, multū tamē præstāt, quod loquuntur, quod honesta mente concipiūt. Nam si & paria dictis agerent, quid esset illis beatius? interim nō est, quod contēnas bona verba, & bonis cogitationibus plena præcordia. Studiorum salutariū, etiam ¹⁴⁵citra effectū, laudanda tractatio est. Quid mirū, si non ascendunt in altum ardua aggressi? ¹⁴⁶sed viros suspice, etiam si decidūt, magna conantes. Generosa res est, respicientem non ad suas, sed ad naturæ suæ vires, conari alta, tentare, & mente maiora concipere, quam quæ etiam ingenti animo adornatis effici possint. Qui sibi hoc proposuit: Ego mortem eodem vultu audiam, quo ¹⁴⁷videbo. ego laboribus, quanticumque illi erunt, parebo, animo fulciens corpus. ego diuitias & præsentēs & absentes æque contemnam: nec si aliubi iacebunt, tristior; nec si circa me fulgebunt, ¹⁴⁸animosior. ego fortunam nec venientem sentiam, nec recedentem. ego terras omnes tamquam meas videbo, meas tamquam omnium. ego sic viuam, quasi sciam aliis me natum: & naturæ rerum hoc nomine gratias agam. Quo enim melius genere negotium meum agere potuit? vnum me donauit omnibus? vni mihi omnes. Quidquid habebō, nec sordide custodiam, nec prodige spargam. nihil magis possidere me credam, quam benè donata: non numero, nec pondere beneficia, nec vlla, nisi accipientis æstimatione, pendam. Numquam id mihi multum erit, quod dignus accipiet. ¹⁴⁹Nihil opinionis causa, omnia conscientia faciam: ¹⁵⁰populo teste fieri credam, quidquid me nescio faciam. Edendi erit bibendique finis, desideria naturæ restringere, non implere alium, & exinanire. Ego amicis iucundus, inimicis mitis & facilis, exorabor antequam roger, honestis precibus occurram. Patriam meam esse mundum sciam: & præsides deos supra me, circaque me stare, factorum dictorumque censores. Quandocumque autem natura spiritum repetet, aut ¹⁵¹ratio dimitteret, testatus exibo, ¹⁵²bonam me conscientiam amasse, bona studia: nullius per me libertatem imminutam, ¹⁵³minime meam. xxi. Qui hoc facere proponet, volēt, tentabit, ad deos iter faciet: nā ille, etiam si non tenuerit, *magnis tamen excidet ausis*. Vos quidem, qui virtutem cultoremque eius odistis, nihil noui facitis. nam & solem lumina ægra formidant, & auersantur diem splendidum nocturna animalia, quæ ad primum eius ortum stupent, & latibula sua passim petunt, abduntur in aliquas rimas timida lucis. Gemite, & infelicem linguam bonorum exercete conuicio. instate, commordete: citius multo frangetis dentes, quam imprimeretis. Quare ille philosophiæ studiosus est, & tam diues vitam agit? quare opes contemnendas dicit, & habet? vitam contemnendam putat, & tamen viuit? valetudinem contemnendam, & tamen illam diligentissime tuetur, atque optimam mauult? Et exsilium nomen vanum putat, & ait, Quid est enim mali, mutare regiones? & tamen si licet, senescit in patria? Et inter longius tempus & breuius nihil interesse iudicat: tamen si nihil prohibet, extendit ætatem, & in multa senectute placidus viret? Ait ista debere contemni: non, ne habeat, sed ne sollicitus habeat. ¹⁵⁴non abiget illa à se: sed abeuntia securus prosequetur. Diuitias quidem vbi tutius fortuna deponet, quam ibi, vnde sine querela reddentis receptura est? M. Cato cum laudaret ¹⁵⁵Curium & ¹⁵⁶Coruncanium, & sæculum illud in quo ¹⁵⁷censo-rium crimen erat, pauca argenti ¹⁵⁸lamellæ, possidebat ipse ¹⁵⁹quadrages fectertium: minus sine dubio quam Crassus, plus tamen quam censorius Cato. Maiore spacio, si comparentur, proauum vicerat, quam à Crasso vinceretur. Et si maiores illi obuissent opes, non spreuisset. nec enim se sapiens indignum vllis muneribus fortuitis putat. Non amat diuitias, sed ¹⁶⁰mauult: non in animum illas, sed in domum recipit: nec respuit possessas, sed continet, &

maiolem virtuti suæ materiam subministrari vult.

Quid autem dubij est, quin xxix

maior ¹⁶¹ materia sapienti viro sit, animum explicandi suum in diuitiis, quam in paupertate cum in hac vnum genus virtutis sit, non inclinari, nec deprimi: in diuitiis, & temperantia, & liberalitas, & ¹⁶² diligentia, & dispositio, & magnificentia, campum habeat patentem. Non contemnet se sapiens, etiam si fuerit minimæ staturæ: esse tamen se procerum volet. & exilis corpore, ac amisso oculo valebit: malet tamen sibi esse corporis robur. Et hæc ita, vt sciat esse aliud in se valentius. malam valetudinem tolerabit, bonam optabit. ¹⁶³ Quædam enim, etiam si in summam rei parua sunt, vt & subduci sine ruina principalis boni possint: adiiciunt tamen aliquid ad perpetuam lætitiā, & ¹⁶⁴ ex virtute nascentem. Sic illum afficiunt diuitiæ, & exhilarant, vt nauigantem secundus & ¹⁶⁵ ferens ventus, vt dies bonus, ¹⁶⁶ vt in bruma ac frigore ¹⁶⁷ apricus locus. Quis porro sapientum, nostrorum dico, quibus vnum est bonum virtus, negat etiam hæc quæ indifferentia vocamus, habere in se aliquid pretij, & ¹⁶⁸ alia aliis esse potiora? Quibusdam ex his tribuitur aliquid ¹⁶⁹ honoris, quibusdam multum. Ne erres itaque, inter potiora diuitiæ sunt. Quid ergo, inquis, me derides, cum eundem apud te locum habeant, quem apud me? Vis scire, quam non habeant eundem locum? mihi diuitiæ si effluerint, nihil auferent, nisi semetipsas: tu stupebis, & videberis tibi ¹⁷⁰ sine te relictus, si illæ à te recesserint. apud me diuitiæ aliquem locum habent: apud te, summum. ad postremum, diuitiæ ¹⁷¹ meæ sunt: tu diuitiarum es.

Desine ergo philosophis pecunia interdicare: nemo sapientiam paupertate damnauit. ¹⁷² Habebit philosophus amplas opes: sed nulli detractas, nec alieno ¹⁷³ sanguine cruentas, sine cuiusquam iniuria partas, sine sordidis quæstibus, quarum tam honestus sit exitus quam introitus, quibus nemo ingemiscat, nisi malignus. In quantum vis, exaggera illas, honestæ sunt: in quibus cum multa sint quæ quisque sua dici velit, nihil est quod quisquam suum possit dicere. Ille vero fortunæ benignitatem à se non submouebit, & patrimonio per honesta quæsito nec gloriabitur, nec erubescet. Habebit tamen etiam quo gloriatur, si aperta domo, & admissa in res suas ciuitate, poterit dicere: Quod quisque suum agnouerit, tollat. O magnum virum, ¹⁷⁴ optime diuitem, si opus ad hanc vocem consonet! si post hanc ¹⁷⁵ vocem tantundem habuerit! ita dico, si tutus & securus scrutationem populo præbuerit: si nihil quisquam apud illum inuenerit, quo ¹⁷⁶ manus iniiciat: audacter & propalā erit diues. Sicut sapiens nullum denariū intra limen suum admittet, male intrantem: ita & magnas opes, munus fortunæ, fructumque virtutis, non repudiabit, nec excludet. Quid enim est, quare illis bonum locum inuideat? veniant, hospitentur. Nec iactabit illas, nec abscondet. alterum ¹⁷⁷ infruniti animi est; alterum timidi & pusilli, velut magnum bonum intra ¹⁷⁸ sinum continentis. Nec, vt dixi, eiiciet illas è domo. Quid enim dicet? vtrumne, Inutiles estis: an, Ego vti diuitiis nescio? Quemadmodum etiam si pedibus suis poterit iter conficere, ascendere tamen vehiculum malet: sic si poterit esse diues, volet: & habebit utique opes, sed tamquam leues & auolaturas: nec ulli alij, nec sibi graues esse patietur. Donabit. Quid erexitis aures? quid expeditis sinum? Donabit, ¹⁷⁹ aut bonis, aut eis quos facere poterit bonos. Donabit cum summo consilio, dignissimos eligens: vt qui meminerit, tam expensorum quam acceptorum rationem esse reddendam. Donabit ex recta & probabili causa. nam inter turpes iacturas malum munus est. Habebit sinum facilem, non perforatum: ex quo multa ¹⁸⁰ exeant, nihil ¹⁸¹ excidat.

Errat, si quis existimat facilem rem esse donare. Plurimum ista res habet difficultatis, si modo consilio tribuitur, non casu & impetu spargitur. Hunc ¹⁸² promereor, illi reddo: huic succurro, huius misereor. illum ¹⁸³ instruo, dignum quem non ¹⁸⁴ diducat paupertas, nec occupatum teneat. Quibusdam non dabo, quamuis desit: quia etiam si dederò, erit defuturum. quibusdam offeram, quibusdam etiam ¹⁸⁵ inculcabo. Non possum in hac re esse negligens: numquam magis ¹⁸⁶ nomina facio, quam cum dono. Quid? tu, inquis, recepturus donas? imo non ¹⁸⁷ perditurus. Eo loco sit donatio, vnde repeti non debeat, reddi possit. Beneficium collocetur, quemadmodum thesaurus alte obrutus: quem non eruas, nisi fuerit necesse. Quid ¹⁸⁸ domus ipsa diuitis viri, quantam habet benefaciendi materiam? Quis enim liberalitatem tantum ad ¹⁸⁹ togatos vocat? hominibus prodesse natura iubet: serui liberine sint, ingenui an libertini, ¹⁹⁰ iustæ libertatis, an ¹⁹¹ inter amicos datæ, quid refert? ubicumque homo est, ibi beneficio locus est. Potest etiam pecuniam suam intra limen suum diffundere, & liberalitatem exercere: quæ non quia liberis debetur, sed quia à ¹⁹² libero animo profisciscitur, ita nominata est.

xxii.

xxiv.

xxv.

Hæc apud sapientem nec unquam in turpes indignosque impingitur, nec unquam ita defatigata erit, ut non quotiens dignum inuenerit, quasi ex pleno fluat. Non est ergo quod perperam exaudiat, quæ honeste, fortiter, animose, à studiosis sapientiæ dicuntur: & hoc primum attendite.¹⁹³ Aliud est, studiosus sapientiæ: aliud, iam adeptus sapientiam. Ille tibi dicet: Optime loquor, sed adhuc inter mala volutor plurima. Non est, quod me¹⁹⁴ ad formulam meam exigas: cum maxime facio me¹⁹⁵ & formo, & ad exemplar ingens attollo. si processero, quantum proposui, exige, ut dictis facta respondeant. Assecutus vero humani boni summam, aliter tecum aget, & dicit: Primum, non est, quod tibi permittas de melioribus ferre sententiam. mihi iam quod argumentum est recti contigit, malis displicere. Sed ut tibi rationem reddam, quam nulli mortalium inuideo, audi quid promittam, & quanti quæque aestimem. Diuitias nego bonum esse: nam si essent,¹⁹⁶ bonos facerent. nunc quoniam quod apud malos deprehenditur, dici bonum non potest; hoc illis nomen nego. ceterum

& habendas esse, &¹⁹⁷ utiles, & magna commoda adferentes, fateor. Quid ergo sit, quare illas non in bonis numerem, & quid in illis præstem aliud, quam vos, quoniam inter utrosque conuenit habendas, audite. Pone in opulentissima me domo, pone aurum argentumque in promiscuo usu sit: non suspiciam me ob ista, quæ etiam si apud me, extra me tamen sunt. In¹⁹⁸ sublicium pontem me transfer, & inter egentes abige: non ideo tamen me despiciam, quod in illorum numero confideo, qui manum ad stipem porrigunt. quid enim ad rem, an frustum panis desit, cui non deest mori posse? Quid ergo est? domum illam splendidam malo, quam pontem. Pone¹⁹⁹ in instrumentis splendentibus, & delicato apparatu: nihilo me feliciorem credam, quod mihi²⁰⁰ molle erit amiculum, quod²⁰¹ purpura conuiuiis meis substernetur. Nihilo miserius ero, si lasa ceruix mea in manipulo fœni acquiescet, si super Circense²⁰² tomentum, per futuras veteris lintei effluens, incubabo. Quid ergo est? malo quid mihi animi sit ostendere,²⁰³ prætextatus &²⁰⁴ candidatus, quam nudis scapulis²⁰⁵ & foetentibus. Ut omnes mihi dies ex voto cedant, nouæ gratulationes prioribus subtexantur: non ob hoc mihi placebo. Muta in contrarium hanc indulgentiam temporis: hinc illinc percutiatur animus, damno, luctu, incursionibus variis, nulla hora sine aliqua querela sit: non ideo me dicam inter miserrima miserum, non ideo aliquem execrabor diem.²⁰⁶ prouisum est enim à me, ne quis mihi ater dies esset. Quid ergo est? malo gaudia temperare, quam dolores compescere. Hoc tibi ille Socrates dicet: Fac me victorem vniuersarum gentium:²⁰⁷ delicatus ille Liberi currus triumphantem usque²⁰⁸ ad Thebas à solis ortu vehat: iura reges²⁰⁹ Persarum petant: me hominem esse tum maxime cogitabo,²¹⁰ cum Deus vndique consalutabor. Huic tam sublimi fastigio coniunge protinus præcitem mutationem: in alienum imponar²¹¹ ferculum, exornaturus victoris superbi ac feri pompam: non humilior sub²¹² alieno curru agar, quam in meo steteram. Quid ergo est? vincere tamen, quam capi malo. Totum fortunæ regnum despiciam: sed ex illo, si dabitur electio, molliora sumam. Quidquid ad me venerit, bonum fiet: sed malo faciliora ac iucundiora veniant, & minus vexatura tractantem. Non est enim quod ullam existimes esse sine labore virtutem: sed quædam virtutes²¹³ stimulis, quædam²¹⁴ frænis egent. Quemadmodum corpus in²¹⁵ procliuo retineri debet, in ardua impelli: ita quædam virtutes in procliuui sunt, quædam cliuium subeunt. Andubium sit, quin ascendat, nitatur, obluctetur patientia, fortitudo, perseverantia, & quæcumque alia duris opposita virtus est, & fortunam subigit? Quid ergo? non æque manifestum est per deuexum ire libertatem, temperantiam, mansuetudinem? In his continemus animum, ne prolabatur: in illis exortamur, incitamusque. Acerrimas ergo paupertati adhibebimus, illas quæ²¹⁶ pugnare sciunt, fortiores: diuitiis illas diligentiores, quæ suspensum gradum ponunt, &²¹⁷ pondus suum sustinent.

xxvi.

Cum hoc ita diuisum sit, malo has in usu mihi esse, quæ exercendæ tranquillius sint, quam eas quarum experimentum sanguis & sudor est. Ergo non ego, inquit sapiens, aliter viuo quam loquor, sed vos aliter auditis. Sonus tantummodo verborum ad aures vestras peruenit: quid significet, non queritis. Quid ergo inter me stultum, & te sapientem interest, si vterque habere volumus? plurimum.²¹⁸ Diuitiæ enim apud sapientem virum in seruitute sunt: apud stultum in imperio. sapiens diuitiis nihil permittit: vobis diuitiæ omnia. Vos, tamquam aliquis vobis æternam possessionem earum promiserit, assuescitis illis, & cohæretis: sapiens tunc maxime paupertatem meditatur, cum in mediis diuitiis constitit. Numquam imperator ita paci credit, ut non se præparet bello: quod²¹⁹ etiam si non geritur, indictum

indictum est. Vos domus formosa, tamquam nec ardere nec ruere possit, insolentes: vos opes, tamquam periculum omne transcenderint, maioresque sint quam quibus consumendis satis virium habeat fortuna, obstupesciunt. Otiosi diuitiis luditis, nec prouideris illarum periculum. sicut²²⁰ barbari plerumque inclusi, &²²¹ ignari machinarum, segnes laborem obsidentium spectant, nec quo illa pertineant, quæ ex longinquo instruuntur, intelligunt. Idem vobis euenit. marcetis in vestris rebus: nec cogitatis, quot casus vndique immineant, iamiamque pretiosa spolia²²² laturi. Sapienti quisquis abstulerit diuitias, omnia illi sua relinquet: viuit enim²²³ presentibus lætus, futuri securus. Nihil magis, Socrates inquit, aut aliquis alius, cui idem ius aduersus humana atque eadem potestas est, persuasi mihi, quam ne ad opiniones vestras²²⁴ actum vitæ meæ flecterem. Solita conferte vndique verba: non conuiciari vos putabo, sed vagire velut infantes miserrimos. Hæc dicet ille, cui sapientia contigit: quem animus vitiorum immunis increpare alios, non quia odit, sed in remedium, iubet. Adiciet his illa: Existimatio me vestra non meo nomine, sed vestro mouet. odisse, & laceßere virtutem, bonæ spei²²⁵ eiuratio est. Nullam mihi iniuriam facitis. sicut²²⁶ ne diis quidem hi, qui aras euertunt: sed malum propositum apparet, malumque consilium, etiam vbi nocere non potuit. Sic vestras hallucinationes fero, quemadmodum Iupiter optimus maximus ineptias poetarum: quorum alius illi²²⁷ alas imposuit, alius²²⁸ cornua: alius adulterum illum induxit, &²²⁹ abnoctantem: alius sæuum²³⁰ in deos, alius iniquum in homines: alius raptorem ingenuorum, corruptoremque, &²³¹ cognatorum quidem: alius²³² parricidam, & regni alieni paternique expugnatorem. Quibus nihil aliud actum est, quam vt pudor hominibus peccandi demeretur, si tales deos credidissent. Sed quamquam ista me nihil lædant, vestra tamen vos moneo causa: suspicite virtutem. Credite his, qui illam diu secuti, magnum quiddam ipsos, & quod in dies maius appareat, sequi clamant. Et ipsam vt deos, & professores eius vt antistites colite: & quotiens mentio sacra litterarum interuenerit, ²³³ fauete linguis. Hoc verbum non, vt plerique existimant, ²³⁴ à fauore trahitur: sed imperatur silentium, vt rite peragi possit sacrum, nulla voce mala obstrepente. Quod mul-

xxvii.

to magis necessarium est imperari vobis, vt quotiens aliquid ex illo proferetur oraculo, intenti & cōpressa voce audiat. Cum ²³⁵ sistrum aliquis concutiens ex imperio mentitur; cum aliquis ²³⁶ secandi lacertos suos artifex, brachia atque humeros ²³⁷ suspensa manu cruentat; cum aliqua ²³⁸ genibus per viam repens ²³⁹ vlulat; ²⁴⁰ laurumque ²⁴¹ linteatus senex, & medio ²⁴² lucernam die præferens, conclamat, iratum aliquem deorum; concurritis & auditis, & ²⁴³ diuinum esse eum, inuicem mutuum alentes stuporem, adfirmatis. Ecce Socrates ex illo carcere, quem intrando purgauit, omnique honestiorem curia reddidit, proclamat: Quis iste furor? quæ ista inimica diis hominibusque natura est? infamare virtutes, & malignis sermonibus sancta violare? Si potestis, bonos laudate: si minus, transite. Quod si vobis exercere tætram istam licentiam placet, alter in alterum incurstate. nam cum ²⁴⁴ in cælum insanitis, non dico sacrilegium facitis, sed operam perditis. Præbui ego aliquando ²⁴⁵ Aristophani materiam iocorum: tota illa comicorum poetarum manus in me venenatos sales suos effudit. Illustrata est virtus mea, per ea ipsa, per quæ petebatur. ²⁴⁶ produci enim illi & tentari expedit: nec vlli magis intelligunt quanta sit, quam qui vires eius laceßendo senserunt. Duritia silicis nulli magis, quam ferientibus, nota est. Præbeo me non aliter, quam rupes aliqua in ²⁴⁷ vadoso mari destituta, quam fluctus non desinunt vndecumque moti sunt verberare: nec ideo aut loco eam mouent, aut per tot ætates crebro incursum suo consumunt. Assilite, facite impetum: ferendo vos vincam. In ea, quæ firma & insuperabilia sunt, quidquid incurrit, ²⁴⁸ malo suo vim suam exercet. Proinde quærite aliquam mollem cedentemque materiam, in quam tela vestra figantur. Vobis autem vacat aliena scrutari mala, & sententias ferre de quoquam? Quare hic philosophus laxius habitat? quare hic lautius cænat? ²⁴⁹ Papulas obseruatis alienas, ipsi obsiti plurimis vlceribus. Hoc tale est, quale si quis pulcherri-morum corporum næuos aut verrucas derideat, quem fœda scabies depascitur. Obiicite Platoni, quod ²⁵⁰ petierit pecuniam: Aristoteli, quod ²⁵¹ acceperit: Democrito, quod ²⁵² neglexerit: Epicuro, quod ²⁵³ consumpserit: ²⁵⁴ mihi ipsi ²⁵⁵ Alcibiadem & Phædrum obiectione. O vos ²⁵⁶ vsu maxime felices, cum primum vobis imitari vitia nostra contigerit! Quin potius mala vestra circumspicitis, quæ vos ab omni parte confodiunt, alia grassantia extrinsecus, alia in visceribus ipsis ardentia? Non eo loco res

xxviii. humanæ sunt, etiam si statum vestrum parum nostis, ut vobis tantum otij super sit, ut in probra meliorum agitare linguam vacet. Hoc vos non intelligitis, & alienum fortunæ vestræ vultum geritis: sicut plurimi, quibus in circo aut in theatro desidentibus, iam funesta domus est, nec annunciatum malum. At Ego ex alto prospiciens, video quæ tempestates aut immineant vobis, paullo tardius rupturæ nimbum suum, aut iam vicinæ, vos ac vestra rapturæ, propius accesserint. Quid porro, nonne nunc quoque (etiam si parum sentitis) turbo quidam animos vestros rotat, & inuoluit, fugientes, petentesque eadem, & nunc in sublime alleuatos, nunc in infima allisos²⁵⁷ rapit?

COMMENTARI II AD LIBRUM SENECAE,
de vita beata.

I. LIPSIUS.

AP. I. 1. Gallio.] Est is, qui antea Nouatus. Adoptatus fuit à Junio Gallione Oratore haud ignobili, quem Seneca pater sapientie citat, & nostrum appellat: id est, amicum & popularem. Ne confunde igitur cum isto, quem noster iterum fratrem vocat Præfat. Quæst. Nat. lib. iv.

2. Profligetur.] Liber hoc credamus, nam alij proficiamus substituerunt, insolentia eius significati. Atqui (Agellius reclamet licet, lib. xv. cap. v.) rectum est, & Augustæ ævo usurpatum. Livius xxi. Ita fortasse decuit, deos ipsos committere ac profligare bellum, nos autem commissum ac profligatum conficere. Ipse Augustus in lapide: Cæpta profligataque opera à patre meo. Tacitus, atque alij, sæpe. Est igitur Profligare, afficere & aliquousque perducere, etsi non ad finem. Ita hic.

3. Pecorum ritu.] Pulchra imago, quæ Catoni seniori placita in populum. Nam aiebat (Plutarchus auctor) Similem esse populum Rom. gregi pecorum, quæ singula non parent, sed yniuersa ductorem aliquem vnum sequuntur: ita vos, inquit, quorum consilio priuatim nemo utatur, hos, in concionem cæctumque coacti, sequimini.

4. Circumegit.] Vel à ventis, aut velis, aut equis.

CAP. II. 5. Discessionum.] Sententiæ in Senatu, voce, discessione, manu. Primum, ubi dicebant interrogati, Assentio: alterum, ubi duabus pluribusve diuersis sententiis dictis, Consul compendij causa Discessionem permittebat: id est, singuli conferrent se ad subsellia, in quibus auctores sententiarum sedebant. Id erat, pedibus in sententiam ire. Tertium, ubi sublata manu significabant se assentiri, sedibus suis manentes.

6. Hæc pars.] Solennia verba, quæ Consul numeratis in quaque parte Senatoribus, pronunciabat. Prudentius: Seruemus leges patrias, infirma minoris Vox cedat numeri, paruaque in parte fiescat.

7. Peior est.] Seneca alibi: Quid præstat philosophia? ut malis tibi placere, quàm populo: ut æstimes iudicia, non ut numeres.

8. Tam chlamydatos.] Non intellego, nec pro more hoc Romano est. Maneo in veteri mea coniectura: tam candidatos, quàm coloratos. Nam honestiores, & qui non è vulgo, in veste candida erant: ipsum vulgus, pullati, sordidati, id est colorati. Sane etiam Veneta editio vetus coloratos habet. De candidatis autem, alter locus Senecæ firmat hoc libro cap. xxv. Quid, quod ipse hic subiungit, Non enim colorem vestium adspicio? ergo palam eo refert. Vide, sodes, Electa nostra, lib. i. cap. xiii.

9. Oculis.] Qui ad interiorem hominem, id est verum, non penetrant.

10. Video.] Quo sensu? ego non elicio. Vellem, rideo, vel rubeo. Ipsa verba mea cum recogito, ridicula vel erubescenda sunt. At Gruterus argute, mutis inuideo: quasi siluisse mallet. & mutus fuisse.

11. Optaui.] Iuuenalis:

Euertere domos totas, optantibus ipsis.

Dij Faciles.

12. Melius.] Meus & quidam, leuius.

13. Si modo.] Corrigit, quia infidi & infidiosi mali inter sese. Sallustius: Inter bonos amicitia, inter malos factio est.

14. Esse possunt.] Ideo Chilonis hoc monitum: Ita ames, tamquam osurus; ita oderis, tamquam amaturus.

CAP. III. 15. Sentiam.] In animo.

16. Ostendam.] In apparatu, & pompa.

17. Inuenietur.] Meus, inuenire. Distinguiam: nec longe positum est inuenire: phrasi Gracissante, de qua alibi.

18. Non alligo.] Idem epist. xlv. Non enim cuiquam me mancipaui, nullius notam fero. multum magnorum virorum iudicio credo, aliquid & meo vindico.

19. Censendi.] Verbum Senatorium: De ea re ita censeo.

20. Diuidere.] Manet in ista re Curia. Cum igitur una sententia plura complectebatur, quorum vnum probarem, aliud minime, verbo recepto dicebam, Diuide: id est, de singulis seorsum referatur. Seneca epist. xxi. Cum censuit aliquis, quod ex parte mihi placeat, iubeo illum diuidere sententiam, & sequor.

Hoc amplius.] Item formula Senatoria. ut in Cicrone, Philip. xiii. C. Seruilio assentior, & hoc

amplius cenſeo. *Seneca* III. *Quæſt. Natur. cap. xv.* Quædam ex iſtis ſunt, quibus aſſentiri poſſum; ſed hoc amplius cenſeo.

22. Rerum naturæ.] *Miror eſſe, qui hæc ſuſpecta habeant. nam ipſum caput doctrinæ Stoicæ, Naturam ſequi: id eſt Deum. Ideo noſter cum additione, Naturam rerum dixit. Vide me in Manud. II. Diſſert. XVI.*

23. Conueniens.] *Nam ſummum bonum & Finem hominis Stoici in eo ponunt. Chryſippus, τὸ τέλος εἶναι ἀκα- λῶς τῇ φύσει ζῆν: Finem eſſe, conuenienter naturæ viuere. Nos diſſuſe II. Manud. Diſſert. XIV.*

24. Sine admiratione.] *Damnus? Ariſtoteles approbat: Διὰ τὸ θαυμάζειν οἱ ἄνθρωποι, καὶ νῦν καὶ τὸ πρῶτον, ἥρξαντο φιλοσοφεῖν: Admiratione moti homines, & nunc & olim, cœperunt philoſophari. Atque hæc bona eſt, quæ res cauſasque inquiri: aliam damnat, quæ humana & externa æſtimat, affectuum mini- ſtram. Noſter iterum epiſt. XLV. Beatum eſſe, cui omne bonum in animo eſt, erectum, excellum, mirabi- lia calcantem. Mirabilia nempe vulgo. Horatianum iſtuc facit: Nil admirari.*

25. Tranquillitatem.] *Annexum ei fructum. Imo epiſt. xcii. Quid eſt beata vita? ſecuritas & perpetua tranquillitas: quæ deſcriptio ab effectu eſt.*

CAP. IV. 26. Sinuata.] *In Lunæ crescentis faciem.*

27. Conuerſantium.] *Quia ſapiens eſt in commune bonus, ut poëta: & ut noſter, De clem. I. cap. III. Ho- mo, ſociale animal, communi bono genitus. Vide ibi.*

28. Interitum.] *Cicero v. Tuſcul. Volumus eum, qui beatus ſit, tutum eſſe, inexpugnabile, ſeptum atque munitum: non ut paruo metu præditus ſit, ſed ut nullo.*

29. Vilis turba.] *Statius:*

--- nos vilis turba, caducis.

Deſeruire bonis, ſemperque optare parati,

Spargimur in caſus.

CAP. V. 30. Dominia.] *Pro dominis ipſis, ut Seruitia. Malim etiam inertiffima, ad Voluptatem.*

31. Diffuſio.] *Διάχυσις ψυχῆς: dilatatio. Latina vox ad Serenitatem etiam valet.*

32. Omnes vias.] *Senſuum.*

CAP. VI. 33. Inquit.] *Ab Epicuro aliquis: & tota hæc diſputatio in illum eſt, diſſuſa, nimia.*

34. Præterita.] *Epicuri dogma, Ciceroni tactum II. De Finib. Sapientem & præſentibus voluptatibus frui, & recordari præteritas, & cogitatione præcipere futuras.*

35. Futura.] *An futuram.*

CAP. VII. 36. Ædilem metuentia.] *Nam Ædilibus cura popinarum, fornicum, & eorum quæ ad libidines, luxum, aleam ſpectabant. Notauit ad II. Annal. Taciti, ſub finem. Adde Martialem v. epigram. ult. Arcana mo- do raptus è popina, Ædilem rogat, vdus aleator. & XIV. epigr. I.*

37. Nescit exire.] *Meus, eſcire. poteſt Exire eſſe pro Perire: unde Exitium.*

38. Optima.] *Ipfæ optima, nihil mutauit: quia non videt melius.*

CAP. VIII. 39. In vtrumq.] *Mori aut viuere.*

40. Artifex.] *Qui formare ſibi uitam poſſit, & omnem ſuauem reddere.*

41. Litura ſit.] *Nihil deleat, aut pœnitentia mutet.*

42. Vera ratio.] *Noſtra, non illa communis Recta ratio.*

43. Senſibus inſita.] *Ut per eos, non ſecundum eos, agat. Initium à ſenſibus capit, (quod ad nos quidem attinet) non in iis ſiſtit aut deſinit. Vide quadam epiſt. ult.*

44. Rectorque vniuerſi.] *Etiâ mne Deus in exteriora tendit? ita, ſed corporeus nempe ille Deus, & rector vni- uerſi (ut hic) id eſt τὸ ἡγεμονικόν, ſive Principale. Quod alij Stoicorum (variant enim leuiter) Cælum ipſum di- cunt, alij Solem, Chryſippus puriſſimam ætheris partem.*

45. In exteriora.] *Quæ? Stoico ſenſu. Vacuum. Nam Mundus & Vniuerſum (κόσμος καὶ τὸ πᾶν) diffe- runt. τὸ γὰρ πᾶν λέγεται, τὸ δὲ τῷ κόσμῳ, καὶ τῷ ἔξωθεν κενῷ, σύστημα: Vniuerſum dicitur, id quod ex Mundo, & exteriore Vacuo, ſimul conſtat. Itaque videtur Mundus cum mouetur in extrema tendere, ſed orbe ſuo in ſe redit, aut potius mouendo manet.*

46. Arietet.] *In prauo: LABET, in lubrico.*

CAP. IX. 47. Habitum impleuit.] *Ita in meo opt. libro, nec Muretus ſuppoſuit, ut cenſent. Videtur dicere, Viri tamen quidem in animo, & habitum eſſe: ſed cum uſus acceſſit, & totam ſe exſeruit, plenam cenſeri. Cicero tale in Academ. Zeno aiebat, non vſum modo virtutis, ſed habitum ipſum per ſe eſſe præclarum: nec tamen virtutem cuiquam adeſſe, quin ea ſemper vteretur. Alij tamen libri, quæ cum ſinum impleuit: alij, cum ſuum. Nec male è ſequentibus, quæ cum ſuum ambitum. Vide me III. Manud. Diſſert. III.*

48. Subtilitas.] *Muretus eiecerat, ſed libri omnes reuocant. Haud aptum eſt, fateor: ſed faciendum puto, ſubli- mitas. Supra, cap. IV. Tunc orietur illud inæſtimabile bonum, quies mentis, & ſublimitas.*

CAP. X. 49. Et honeſte.] *Ipfæ verba Epicuri, in epiſtola ad Menæceum: ὁδὸς ἐστὶν ἡδὺς ζῆν, ἀνευ τῆς φρονίμως, καὶ χαλᾶς, καὶ διχαίας ἀνευ τῆς ἡδύως. συμπεφύχασι γὰρ αἱ ἀρεταὶ τῷ ζῆν ἡδύως, καὶ τὸ ζῆν ἡδύως τῶν ἐστὶν ἀχώριστον: Non eſt iucunde viuere, niſi ſimul prudenter & honeſte: neque iuſte, niſi iucunde. Cognatæ enim iunctæque virtutes ſunt iucundæ vitæ, & ipſa hæc ſeparari ab illis non*

50. Indormientis ſibi.] *Vni ſibi vacantiſ, publica & aliena ſpernentis.*

(poteſt.

51. Aurẽm peru.] *Id eſt, admonet, excitat, ſerio cogitare iubet.*

52. Iniuria eſt.] *Ex veſtro Epicureorum ſenſu, qui Bonum in Voluptate ponit. Si hanc minuit, ergo ipſum.*

53. Ego vtor.] *Eo diſcrimine Florus lib. II. de Annibale, poſt Cannenſem pugnam: Cum victoria pollet vti, frui maluit, relictaque Roma Campaniam Tarentūque peragrarẽ. Auguſtinus, Deo nos frui, aliis vti dixit.*

54. De illo.] *Non de me, qui nondum eo veni.*

CAP. XI. 55. Voluptatem reget.] *Vide in hanc ſententiam IV. De Benef. cap. II.*

56. Præguſtare.] *Quaſi fungi officio præguſtatoris, & explorare an innoxia ſint. Cleanthis huic rei imago in Cice-*

rone II. *De Finib.* Iubebat eos, qui audiebant, secum ipsos cogitare pictam in tabula Voluptatem, pulcherrimo vestitu & ornatu regali, in solio sedentem: præsto esse virtutes, ut ancillulas, quæ nihil aliud agerent, nullum suum officium ducerent, nisi ut voluptati ministrarent, & eam ad aurem admonerent, nequid imprudens perficeret, è quo oriretur aliquis dolor.

57. Loco cessit.] *Primo illo & summo.*

58. Nomentanum.] *Gulonem sub Augusto notum: de quo Horatius sapicula.*

59. Apicium.] *Scientiam popinæ professum. Noster Consol. ad Helu. cap. x. ego ad Annal. Taciti.*

60. Omnium gentium.] *Cum pisces & volucres ab omni orbe peterent. Seneca ad Helu. cap. ix. Omnes regiones peruagantur, maria traiciunt, & cum famem exiguo possint sedare, magno irritant.*

61. Electis.] *Valde abeunt libri, & suppositum est. Meus: eosdem esuccessores expectantes. Alij, eosdem esuros expect. Alij, eosdem esuccensuros exp. denique alij, eosdem successuros, siue esu tessuros. Quid hæc monstra portendunt? an, esu censores spectantes? ut iocose formet & appellet censores quosdam in edendo: cum fastidio & dilectu omnia insipientes. An vates alius magis verat?*

62. Vocum.] *Symphonia mensali.*

63. Spectaculis.] *Nam mimos, citharædos, psaltrias, & id genus adhibebant.*

64. Fomentis.] *Ad vestes, aut strata, & puluillos: an magis ad tractatores hoc refert, de quibus epist. LXVI. in fine?*

65. Odoribus.] *Plautus: Sternite lectos, incendite odores Apud Athenæum, pueri ad mensam τρεῖς δάσς, καὶ μύρα, καὶ θυμιάματα, coronas, vnguenta, & odores apportant.*

66. Parentatur.] *Videntur enim sepulchrales epulae, quia velut mortui efferuntur. Epist. CXXII. Non conuiuantur, sed iusta sibi faciunt. Epist. XII. Cum se funereis illis epulis tepelisset, quasi sibi parentaret.*

CAP. XII. 67. Inæquales.] *Modo in gaudio, modo tristitia, nunc depressi, nunc elati.*

68. Sub ictu.] *Quos pœnitentia statim tanget. De Benef. II. cap. XXIX. & alibi.*

69. Hilarem insan.] *Epist. XXIX. Gaudebo, tamquam in malis, quod illi genus insanix hilaræ contigerit.*

70. Reptabundus.] *A Pinciani coniectura est, meus & alij scripti, raptabundus; ego vellem, ructabundus*

71. Inscribit.] *Titulum imponit, & Epicureum se facit.*

72. Profitetur.] *Iactat & ultro profert, ut laudanda. Amo voluptatem & sequor: quidni? Epicuro summū bonū.*

CAP. XIII. 73. Intra latent.] *In penetralibus doctrina eorum querenda.*

74. Corruptit.] *Ipsum Voluptatis nomen, & laudatio.*

75. Popularibus.] *Stoicis. Populares sunt, eiusdem populi, factionis, sectæ. Sallustius: Catilina tum ad iusurandum populares sceleris sui adigeret. Iterum: Quod factum populares coniurationis concusserat.*

76. Sancta Epic.] *Epistolam XXXIII. vide, & sæpius.*

77. Nos virtuti.] *Nam Stoicorum est, Ad naturam viuere.*

78. Parere nat.] *Vide epist. I v. sub finem.*

79. Vices.] *Alternis ventri & peni vacare.*

80. Bonum.] *Philosophum.*

81. Audit.] *Ab illis discit.*

82. Inoperto.] *Nam qui pudent, caput fere operiunt, ut fallant. Plautus Curcul. Tum isti Græci palliati, capite operto qui ambulant.*

83. Frons ipsa.] *Primus aditus & adspectus.*

84. Stola.] *Quod muliebri vestimentum, ad talos demissum. Cinadi autem uti solent tunicis demissitiis.*

85. Virtus salua.] *Manuscripti omnes, veritas. Lego, veritas salua esto. Cum pudicus sis, inquit, ne da locum mendacio aut infamix, externo gestu.*

86. Patientix.] *At, impudicitix, sed interpretamentum est. Patientes, pathici.*

87. Tympanum.] *Molles gestabant, & Galli matris deum. Plautus Pœnulo: Cur non adhibuisti, dum istæ loquereris, tympanum? Nam te cinædum magis arbitror esse, quam virum. Idem Trucul. Mœchum malacum, cincinnatum, tympanotribam. Virgil. I x.*

Tympana vos buxusque vocat Berecynthia matris. Idææ.

88. Statim eneruant.] *Meus breuior: quæ statim venerunt vitia. itemque aliquot alij scripti. Interpolata hæc agnosco.*

89. In ipsa.] *Malim deleta vocula, quia ipsa est modus. Vide Senec. epist. LXVII.*

90. Magnitudine.] *Liuianum: Res Romana ab exiguis profecta initiis, eo creuit, ut iam magnitudine laboret sua. Lucanus:*

Nec se Roma ferens.

CAP. XIV. 91. Si hoc placet.] *Glossematium censet Pincianus, usque ad verbum Virtus.*

92. Principia.] *A militia est, qui eam in prima acie posuerunt, inter duces.*

93. Pro ventre.] *Cibi causâ alteri se mancipat: ut parasiti, & id genus.*

CAP. XV. 94. Gaudium.] *Quod, ex Stoicorum sensu & sermone, soli sapienti conuenit: at non Voluptas. Vide Manud. III. Dissert. v.*

95. Ex æquo.] *Sic legendum, nempe, ut Voluptas præeat, pro Epicuri mente, & nec pari quidem passu cum Virtute incedat.*

96. Ita demum.] *Id est, ea lege & hætenus inuicta est Virtus, si nihil ei anteponitur: si aliquid, iacet.*

97. Frangendus.] *Minuendus, quod fit, dum scanditur, & ubi superaueris, desinit cliuus esse.*

98. Legem esse.] *Deum & Fata immisisse.*

99. Illud vetus.] *Quod Pythagoræ Boëthius asserit, I. De Consol. Prosa IV. Instillabas auribus cogitationibusque cottidie meis Pythagoricum illud, Εἰ πού τις. Plutarchus, itemque Cicero, alicui è VII. Sapientibus tribuunt. Iste IV. de Finib. Quæque sunt vetera præcepta sapientum, qui iubent Tempori parere, & Sequi*

deum, & Se noscere, & Nihil nimis. Non dubie hæc antiqua, & à capite Sapientiæ, id est ipso Deo, insita. Stôici interdum sic locuti, ut hoc ipsum dicerent hominis Bonum siue Finem esse. Arrianus 1. Dissert. cap. xx. Τί δὲ ἐχρημα-
χρὸν εἰπεῖν, ὅτι τέλος ἔστι τὸ ἐπεῖτα θεοῖς; Quid longum est dicere, finem esse, sequi Deos? Hoc ex
doctrina Zenonis: quid Zenonis? etiam Moysis, ut ait Philo, de Migratione Abrah: τέλος ἔν ᾧ καὶ τὸν ἱερώτα-
τον μωσῆν, τὸ ἐπεῖτα θεῷ: Finis secundum sanctissimum Moysem, Sequi Deum.

100. Plorat.] Vide similia in Arriani Dissert. II. cap. xvi. sub finem.

101. Ex transuerso.] A deo & fato, non à culpa aut consilio.

102. Ex vniuersi.] Occultum dogma Stoicum. omnia inter se nexa, & serie occulta causarum prodire, euenire: nec
remedium iis, nisi ferre.

103. Excipiat.] Placet. tamen libri aliter: magno visu eripiat, vel nisu. Forte, magno nobis exci-
piatur.

104. Sacramentum.] A militia. ut illi adaacti sequi signa, & Imperatori obsequi: ita hic iuratur, ferre quæ ho-
mini eueniunt.

105. In regno.] Fortuna, an verius fatis.

106. Deo parere.] Dictum aureum. cui Philo consonat (de Regno (θεῷ δουλεύειν, καὶ ἐλευθερίας μόνον,
ἀλλὰ καὶ βασιλείας ἀμεινόν: Deo parere non libertate solum, sed regno præstantius est.

CAP. XVI. 107. Et diuina?] Velim distingui: beate sufficit: perfecta illa & diuina quidni sufficiat?
imo superfluat.

108. Tendit.] Nondum sapienti, sed τῷ προχώροντι, siue proficienti.

109. Alligati.] Nota discrimina, inter Alligari, Adstringi, Distringi. Primum, mollius; istud, artius: ter-
tium, varie & non uno vincolo.

CAP. XVII. 110. Conlatrant.] Canicula & dicaces, ut multi hodie: & iudicia me tardant aut sistunt,
tum scribo.

111. Cultius rus.] Hæc omnia in se, & mox prose, noster. De rure autem & agris, ipse apud Tacitum, libro xv.
Vbi est animus ille modicis contentus? tales hortos instruit, & per hæc suburbana incedit, & tantis
agrorum spatiis, tam lato fænore exuberat?

112. Naturalis.] Contra dogma tuum Stoicum, quod iubet Naturam sequi.

113. Cenas?] Ipse tamen sobrius, sed conuiuiis & mori se dabat.

114. Nitidior.] Tot mensæ citreæ, si vera Dio.

115. Verustius.] Optimianum aliquod, & centum annorum.

116. Domus.] Ea vox abest à meo atque optimis libris: scribuntque, cur autem disponitur? & licet ad vinum
referre, quod in Apothecis ordine annorum disponebatur.

117. Præter umbram.] Ut sunt lauri, platani, cupressi. Plinius xii. Sed quis non miretur, arborem um-
bræ gratia tantum, ex alieno orbe peti? Habebant autem passim isti diuites in adibus Daphnonas, platano-
nas, & acérias cyparissos.

118. Vxor tua.] Nobilis patulina.

119. Censum.] Propertius:

Matrona incedit census induta nepotum.

Tertullianus: Graciles aurium cutes Kalendarium expendunt. Vide VII. De Benef. cap. ix.

120. Pædagogium.] Pueri pædagogiani, & molliculi: de quibus abunde ad xv. Annal. Taciti. Adde Sen. De
Tranq. cap. i.

121. Pretiosa.] Tunica auro distincta.

122. Ministrare.] Vasa ad ministerium mensæ apta, in Delphica collocare.

123. Collocatur.] In abaco, ut tetigi, an & in ipsa mensa, dum infertur?

124. Seruitur.] Mens & scripti fere, seruitur: ex quo Ciacconus (inter summos Criticos, nisi summus dies occupas-
set) seriatur: at Muretus, seruitur. Ego olim, struitur: & vix muto. De Breu. vita cap. xii. Quam sollicitè ar-
gentum ordinent.

125. Sciendendi.] Captor. de quo munere nos in II. Saturn. cap. II. & ad Epist. XLVII.

126. Trans mare.] In Britannia, & alibi, ex Dione, & eui eius more.

127. Quam nosti.] Ad seruos refer, siue etiam ad agros.

128. Ut plures.] Cohortes enim, imo legiones (ut Plinius) seruorum tunc habebant. Ego in Admirandis.

129. Obiurgare.] Verbis scriptisque conuicium iis facere, & sic reprimere.

130. Verminatur.] Minus se mouet, & quasi vermium vellicatione vexat. Epist. LXXIX. item de podagra: Om-
nium istorum prima verminatio vexat. Epist. xcv. Verminationes cerebri æstuantis. Plinius: Iumento-
rum verminationes. Pomponius poëta vetus, de fatu: Decimo mense demum turgens, verminatur, par-
turit.

131. Debilis.] Curro, non eo: etsi debiliter & infirme. Suspectum tamen hoc habeo: & fortasse, debilibus, cur-

CAP. XVIII. 132. Acti est.] Qui promouit, & processus suos videt.

133. Per maligniss.] Illud, per, abest omnibus scriptis. in meo hæc ita: Hoc malignissimum capitulum, & o-
c. inimicissimum. Bene. appellat ipsum, qui obloquitur: & ô tu, inquit, malignum capitulum o. c.

134. Vos necatis.] Inuidia venenum suum ipsa bibit.

135. Demetrius.] Seneca De Benef. VII. cap. VII. & epist. LXIII. Usque ad Domitiani æuam venit.

136. Et Poscere.] In eo calumnia, quod hic quidem Cynicus, sed non inter mendicos aut poscinummos fuit. Itaque
aiebant opes habere.

137. Vides enim?] Ironicos hæc dicuntur: & non obscura sunt, etsi aliis varie corrupta.

138. Sed egestatis.] Quasi dicat. quid vos inepti? Demetrius quid professus est, nisi ad virtutem ire? non hercule
adegestatem, nisi quatenus opes efficiunt bona menti. Nec tamen male, sensu isto, egestatem: ut in meo libro.

CAP. XIX. 139. Ad Ancoram.] *In quiete sua & privato otio vixit: non immisit se in reip. fluctus. Felix, mediæ quisquis turbæ Parte quietus, aura stringit Litora tuta: timidusque mari, Credere cymbam remo terras Propiore legit: simili imagine dixit alter Seneca.*

140. Refigere.] *Resolvere & se liberare à crucibus, quas cupidines & affectus sui cuique struunt.*

141. Adigit.] *Bene Muretus. adeo vos clauos non reuellitis, ut magis magisque infigatis.*

142. Stipitibus sing.] *Id est, isti, sapientiæ studiosi, non pluribus crucibus districti, ut vos: sed vno simplici ligno pendent, vna aliaque cupidine retenti. eoque facilius liberandi.*

143. Qui in seipsos.] *Pars altera sententia est. illi vno ligno, isti maledici pluribus distrahuntur: ideoque legerim, Hi qui in ipsos: ipsos, nempe studiosos illos & sapientiæ cupidos. Aliter, sententiam non explices.*

144. Conspuerent.] *Dum diu illic pendent, & indignantes atque illudentes moriuntur.*

CAP. XX. 145. Circa effectum.] *Apuleius: Omnibus bonis in rebus conatus in laude, effectus in casu est.*

146. Sed viros.] *Hæc omnia concinnaui turbata, duce maxime meo libro: in quo cetera, ut edidi, nisi quod, vires haberet.*

147. Videbo.] *Nempe meam. Sententia est. audita aliena mors non magis me afficiet, quam adstans & visa mea. Est familiare illud Senecæ hyperbaton: non visa magis mouebit, quam audita. Hoc enim voluit.*

148. Animosior.] *Scripti, animo ducor. Facerem, animo edicior. vel, diductior.*

149. Nihil opinionis.] *Noster De Ira III. cap. xli. Conscientiæ satisfiat, nihil in famam laboremus.*

150. Populo teste.] *Alibi: Si honesta sunt quæ facis, omnes sciant: si turpia, quid refert neminem scire, cum tu scias?*

151. Ratio dimittet.] *Id est, aut ego ratione motus præueniam, & mortem manu faciam.*

152. Bonam me.] *Velim & timeo tecum hæc, ô Seneca, profari: sed animo facio.*

153. Minime meam.] *Tenui libertatem, quam Deus & natura dederunt, nec seruiliter alteris submisit. Et libri alij, à nemine meam: quod esset, nulli in me inuit fuit. Animo mansi erectus & liber.*

CAP. XXI. 154. Non abiget.] *Nam, ut alter Seneca, Quis influentis dona fortunæ abnuat?*

155. Curium.] *M. Curium, bello Pyrrhi, notæ paupertatis. Valerius IV. cap. III. Cicero in Catone, Athenæus lib. x.*

156. Coruncanium.] *Prænomine Tiberium. sub idem tempus Consul fuit, Dictator, Triumphalis.*

157. Censorium.] *A Censore notandum. Historia innotuit de Cornelio Ruffino, bis consule, quem Fabricius censor Senatu mouit, quod decem pondo argentea vasa haberet. Valerius II. cap. ix. Liuij epit. xiv. Plutarchus, in Sulla. August. epist. ccliv. Ipse Cato apud Liuium, libro xxxiv. Cautum erat, quo ne plus auri & argenti facti, quo ne plus signati argenti & æris domi haberemus.*

158. Lamellæ.] *Ouidius:*

Et leuis argenti lamina, crimen erat.

159. Quadragies.] *Ea essent nobis centum millia Philippicum: modica, vel exigua potius, summa in Catonis Vticensis illo æuo. Libri scripti, quadragies: sed verissimum, quadringenties: id est, decies centena millia Philippicum. Atque id comparatio subsequens euincit, cum addit magis victum ab eo præuauum Catonem, quam à Crasso ipsum. Atqui Crassus bis millies possedit, id est quinquies tantum. Differui super hac re, in Admirandis lib. II. cap. vi.*

160. Mauult.] *Quia sunt inter τὸν γὰρ ὁρῶν siue producta, quæ à sapiente etiam eliguntur, & cadit in ea ὁρμή, appetitio.*

CAP. XXII. 161. Materia.] *solus enim sapiens utitur opibus, stulti abutuntur. Apuleius, de Philosophia Platonis: Solus etiam sapiens quia opes potest in vñbus necessariis regere, videri ditissimus debet. Nam ceteri quamuis sint opibus affluentes, tamen quod vel vñum earum nesciant, vel deducant eas ad pessimas partes, inopes videntur.*

162. Diligentia.] *Statim pleraque hæc exprimat.*

Idem auri facilis contemptor, & optimus idem

Condere diuitias, opibusque immittere lucem.

Diligentia igitur, in quarendo & tuendo: Dispositio, pariter in collocando, & administrando.

163. Quædam enim.] *Hæc Adiaphora, quæ nec ad felicitatem, nec ad infelicitatem conferunt: ut sunt diuitiæ, sanitas, vires, & id genus. Inter Zenonia scita, Diogenes.*

164. Ex virtute.] *Nam ita Stoici, ἐπιγενήματα τῆς ἀρετῆς, τὴν τε χαρὰν καὶ τὴν εὐφροσύνην εἶναι: agnata virtutis, & quasi soboles esse, gaudium & serenitatem mentis.*

165. Ferens.] *Ventus, qui à rupe. ὄρεα. Virgil.*

Expectet facilemque fugam, ventosque ferentes.

Plinius Panegyrico: Venti ferentes, & breuis cursus, optentur. Est Græcicum. Homerus:

Ἰλιόθεν με φέρων ἄνεμος κικόνεοσι πέλασεν.

Idem:

Αἰγυπῶ ἐπέλασε φέρων ἄνεμός τε καὶ ὕδωρ.

Vide & Epist. xxi.

166. Vt in bruma.] *Malim, ut dies bonus in bruma, ac frigore apricus locus. Bruma, τὸ πρὸ χειμῶνος, Solstitium hibernum: ferè nimbosum aut turbidum, & dies qui circa, sic appellantur.*

167. Apricus.] *Soli expositus, ἄνευ φέχης.*

168. Alia aliis.] *Stoicorum hæc diuisio. Alia Bona, alia Mala sunt, alia Indifferentia. Sola virtus, bonum: sola malitia, malum. Indifferentia, per se nec bona, nec mala: vsus dat in nomen, siue cum Virtus, siue cum Malitia accessit. Eorum alia sunt Producta, alia Abducta. Producta, quæ æstimationem, & appetitionem habent: Abducta, quæ de æstimationem & fugam. Sed ipsa Producta, iterum triplicia, Animi, Corporis, Externa. Animi, ut ingenium, ars, scientia: Corporis, ut sanitas, vires: Externa, ut opes, gloria, nobilitas. Ex his mens Senecæ liquet, Adiaphora habere aliquid pretij, id est ἀξίαν, ut illi loquuntur, siue æstimationem. Item alia aliis potiora, ut illa animi, corporeæ:*

corporea externis. Sed & inter singula ipsa, gradus. Vide me in Manud. II. Dissert. XXI. & XXII.

169. Honoris.] Vertit ἄξιον.

170. Sine te.] Nam in quosdam hoc conuenit:

Ἀφ' ὧν ἔστιν αἷμα καὶ ψυχὴ βροτοῖς:
Pecunia, anima & sanguis est mortalibus.

171. Mea sunt.] Ego vtor, & impero: ipsa tibi. & mancipium earum es. Non possides, sed possideris. Vide epist. VII I.

CAP. XXIII. 172. Habebit.] Habere poterit.

173. Sanguine.] Non spoliū aut praeda, ē damnatione aliorum. Hæc autem omnia de se, & pro se, Seneca.

174. Optime.] Vellem iterari, O optime.

175. Vocem tantumdem.] Illud, vocem, redundat.

176. Manus inciiciat.] Ut in re sua vindicanda, Poëta:

Et dicam, meus est, iniiciamque manus.

177. Infruniti.] Meus scribit, infruniti. Festus: Fruniscor, & Frunixum dixit Catō. nosque cum adhuc dicimus Infrunitum, certum est antiquos dixisse Frunitum. Agellius IV. cap. IX. Verba infrunita & obtundentia. Noster de Benef. III. cap. XVI. Infrunita est & antiquaria. In Sacris: Animo irreuerenti & infrunito. Concilium Matisconense II. can. XIX. Cognouimus quosdā clericos infrunitos, ad ferales reorum sententias frequenter accedere. Est quasi ἀφρων, vel infrons: & in Glossis explicatur, Ἀπειρόχαλος, infrunitus, insolens.

178. Sinum.] Ad accipiendum scilicet.

179. Aut bonis.] Qui vos non estis, isti improbi & calumniantes.

180. Exeant.] Consilio.

181. Excidat.] Casu aut leuitate.

CAP. XXIV. 182. Promereor.] Ultro deuincio, & beneficiū ad me duco.

183. Instruo.] Lautiorem amplioremque facio.

184. Diducat.] Abstrahat & auellat à grauioribus. Scripti tamen fere, deducat: & paupertas nimirum deprimit detrahitque ad alta conantes. Hæc autem omnia in sua persona: & reuera liberalis fuit. Iuuenalis:

Nemo petit, modicis quæ mittebantur amicis A Seneca.

Martialis.

Pisones Senecasque, Memmiosque

Et Crispos mihi redde, sed priores.

185. Inculcabo.] Obrudam, & quasi inuitis donabo: nempe verecundis & molliori fronte.

186. Nomina facio.] Pecuniam occupo, colloco. Fanerari est, dare in loco.

187. Perditurus.] Ut prodigi. Tacitus, de Orhone: Perdere iste sciet, donare nesciet.

188. Domus ipsa.] Familia illa magna, & tot serui.

189. Togatos.] Cives & liberos.

190. Iusta libert.] Plena & legitima: quæ Vindicta, censu, Testamento parabatur. Cicero in Topic. Ulpianus Instit. Tit. I.

191. Inter amicos.] Quæ non iusta aut plena: & hi tales (verba Taciti) vinculo aliquo seruitutis artinebantur. Dari ea minus sollemniter solet, Inter amicos, In conuiuio, Per epistolam. Vide sis nostra ad XIII. Annal.

192. Libero.] Non coacto, nec adstricto: tota voluntaria est. Sed & libero homine digna.

193. Aliud studiosius.] Qui iam proficit, & est in paranda sapientia. Stoici in his vocibus crebri. nam Virtus apud eos Scientia est; Vitium, Ignorantia. Itaque Studiosus siue σπουδαῖος, qui dat operam: πεπαιδευμένος siue Eruditus, qui iam peruenit, & est adeptus. Ego in II. Manud. Diss. I.

194. Ad formulam.] Ad præscriptum & legem, quam sequor & mihi dixi.

195. Et formo.] Hoc etiam verbo utebantur. atque ita in Arriani Dissertat. II. cap. XIV. ὁ τυπόμενος, & ὁ τετυπόμενος: qui formatur, & qui iam factus. ut iam nunc, Studiosus & Eruditus.

196. Bonos facerent.] Nam, aiebant Stoici, boni est proprium semper prodesse & iuuare: sicut calor, calfacere. Quod igitur non semper facit, non bonum. Addebant: Quo bene & male vti licet, non est bonum: tale, opes & sanitas: non ergo bona. Diogenes in Zenone.

197. Vtiles.] Inter εὐχρηστὰ.

CAP. XXV. 198. Sublicium.] In pontibus, & ubi commeatus creber ac transitus, vulgo mendici Iuuenalis:

Inuitatus ad hæc aliquis de ponte, negabit.

Ibi Scholiastes: Quia mendici in pontis itinere sedent. Iterum Iuuenalis:

---- dirusque à ponte sarelles:

& Scholiastes: De numero mendicorum. Sed & tertium: Nulla crepido vacat, nusquam pons?

199. In instrumentis.] In lectis ipsis aureis, vel auratis; stragulis purpureis. Licet & laxè capere, triclinij mensaque instructum & ornamenta. Pincianus legebat, in stramentis: capiebatque ipsa illa pretiosa strata.

200. Molle erit.] Cenatoria vestis. Molle autem ut, Plautus: pro lorica malacum capiam pallium: ubi item de conuiuio. Erant ē meliore lana, & sepe purpurea: ideo molles, an & quia mollium?

201. Purpura.] Cicero Philipp. II. Conchyliatis Cn. Pompeij peristromatis seruorum lectos in cellis stratos videres. Virgilius:

--- stratoque super discumbitur ostro.

Martialis

Cubitisque trudit hinc & inde conuiuas

Effultus ostro sericisque puluillis.

* Vider. Eld.
stor. cap.
XIII.

Triclinaria, hæc strata appellat Plinius, & e dibapha Tyria iam vulgo facta ostendit, lib. ix. capite xxxvi.

202. Tomentum.] Culcita infarctum, e villis lanisve breuibus : sed & e paleis aut sectis stramentis. Hoc postremum genus vilissimum, & Circense dictum, quia venale illic, an quia inibi pauperes indormiebant. Martialis.

Tomentum, concisa palus, Circense vocatur.

De hoc tali, Tacitus v. *Annal.* Drusus extinguitur, cum se miserandis alimentis, mandendo è cubili tomento, nonum ad diem sustentasset. Aluit nempe se arundinibus illis, aut cartilagineis calamis ibi insertis.

203. Prætextatus.] In veste magistratus. Malim tamen, pexatus : & est in vet. prætaxatus.

204. Candidatus.] Veste ac colore honestiorum : supra, cap. ii. Mei libri, clamidatus : alij cauleatus, vel camisatus : Mureti, ut ait, canulinatus. quod probat : quia Canulina lana bonæ & molles. Fateor, sed vix scio an honestioribus in usu, ob colorem, qui aut fuscus in iis, aut ruffus. Vide Martialem epig. cxxvii. & cxxix. libri xiv. Ille idem Leticarios facit canulinatos, & pueros : ideo non hic admittam. Magis, quod in quibusdam, gausapatus. Nam Penulæ Gausapinæ in usu, contra frigus : & in Petronio etiam coccinæ. Vide Martial. epigram. cxlv. libri xiv. & lxx. libri vi. Si autem hoc, tum legam petasatus : ut hæc ad itineraria tegmina referantur.

205. Et foetantibus.] à Mureto est. & sane mei libri consonent, in quibus, aut ferentibus. Tamen cur hic de foetore dubito : & alij libri, aut sententiis ; alij, aut assentientes ; quidam, aut furis. Pollutum est : quis purgat ? è meis conabar, aut verendis : ea essent & addidit. Ex aliis, vellem aut semitectis.

206. Prouisum.] Nam ratio & sapientia, bona mihi omnia & candida facient, mea interpretatione. Aut bonum veniet, aut bonum fiet.

207. Delicatus.] Hedera vuis ornatus, gemmeis aureisque.

208. Ad Thebas.] Ea patria Bacchi, & domitis Indis triumphans huc venit.

209. Persarum.] Aptum videtur, nam ij potentiissimi in Oriente. Tamen scripti mei, penatum. alij, penarum. Nihil melius elicio.

210. Cum Deus.] Sic olim restitui, Elector. ii. cap. ix.

211. Ferculum.] Nota, imponi solere ipsos captiuos in ferculum, magis sic conspectui & ostentui. Iosephus, triumpho Vespasianorum : Impositus erat in quoque fericulo dux urbs captæ. Seneca Tragicus :

Non captiua dabit brachia vinculis,

Nec pompæ veniet nobile ferculum.

212. Alieno curru.] Idem mihi animus triumphato, qui triumphanti.

213. Stimulis.] Ut in aduersis.

214. Frænis.] In prosperis. Adde huic rei epist. lxxvi. sub finem.

215. Procliuo.] In prono & inclinato : de uexum ipse mox reddit.

216. Pugnare sciunt.] Erasmus, quæ impugnatae fiunt : sed libri meliores ab hac lectione. Dubito tamen an non pugnare sunt fortiores.

217. Pondus suum.] Id est, sufflamant se, nec patiuntur per prona delabi.

CAP. XXVI. 218. Diuitiæ enim.] Similia supra, cap. xxii. in fine.

219. Etiam si non.] Et si nondum in manu est, tamen præ manu est. Alludit ad bella, quæ sollemniter indici per Fetiales solent.

220. Barbari.] Ita Cæsar, de Gallis, Comment. ii. Vbi vineis actis, aggere structo, turrim constitui procul viderunt, primum irridere ex muro atque increpitare verbis, quo tanta machinatio, ex tanto spatio, extrueretur ? Vbi vero moueri, & appropinquare mœnibus viderunt, noua atque inusitata specie commoti, legatos ad Cæsarem de pace miserunt.

221. Ignari machin.] Tacitus xii. *Annal.* Nihil tam ignarum barbaris, quam machinamenta, & astus oppugnationum.

222. Laruri.] Nempe cassus illi, qui velut hostes imminet. Posset &, daturi.

223. Præsentibus.] Horatianum est.

Lætus in præsens animus, quod ultra est

Oderit curare.

224. Actum vitæ.] Epistola xci. Natura omnibus animalibus facilem actum vitæ daret : uti & vulgo Agere vitam.

225. Eiuratio.] Festus : Eiuratio significat, non posse id, quod desideretur, præstari. Sic noster de Benef. vi. cap. iv. Eiurare ius fasque : Plautus, Eiurare militiam : Cicero, bonam copiam : quo noster videtur alludere. Eiurare igitur bonam spem, est iuramento eam à se reuocare & abdicare : adeo virtutem non habere, ut nec eius spem reliquam. Uno verbo, desperati homines sunt, qui laceßunt virtutem.

226. Ne diis quidem.] Similia, De Constant. sap. cap. iv. De Benef. vii. cap. vii.

227. Alas impos.] Cygnum fecit, cum adulterauit Ledam.

228. Cornua.] Taurum, cum Europam.

229. Abnoctantem.] A Iunone sua noctibus emanentem. In Pandectis : Ne præses extra prouinciam abnoctet. Scripti tamen, obnoctantem.

230. In deos.] Saturnum, quem exsecuit : Vulcanum, quem præcipitauit : Iunonem, quam de cælo pedibus suspendit.

231. Cognatorum.] Ganymedis, qui Trois filius, at Tros ab Assaraco & Ioue.

232. Parricidam.] Deiecto pulsoque Saturno.

233. Fauete.] In rebus diuinis, cum fierent, de more hoc imperabatur : Brissonium in Formulis vide.

234. A fauore.] Quidni trahatur ? certe tam hoc à fauore ducitur, quam calere à calore. Sed puto fuisse, ad fauorem trahitur : siue etiam, trahit. & sententia ita poscit. Ambigebatur super prisca dicti mente. alij censebant fauentiam imperari, alij silentium : & his Seneca accedit. Donatus : In sacris, ore fauere, est silentium accommodare. Festus : Pascito linguam, id est coërceto : à quo simplici est, compescito. Sic Græci : ὀΐα πᾶς ἐστὶν δέος. Quidam hoc totum glossema faciunt : non ausim, & belle ad mentem Seneca facit. Non hoc volo, inquit, ut

faueatis bonis (vos tam dissimiles non potestis) sed ut de iis fileatis.

CAP. XXVII. 235. Sistrum.] *Crepitaculum aeneum, quo Isis sacerdotes vsi, Apuleius: Ereis, & argenteis, & aureis sistris argutum tinnitum contrepentes. Describit idem libro XI. & apparet in monumentis.*

236. Secandi.] *Vt Bellonarij, Galli, & id genus.*

237. Suspensa.] *Irridet: quasi dicat, non serio nimis secant, sed manu altum elata, molliter impressa. Ideo Commodus Bellonæ seruientes, vere exsecare brachium præcepit, studio crudelitatis: Lampridius.*

238. Genibus.] *Templa versus, opinor. Tibull.*

Non ego tellurem genibus perrepere supplex.

239. Vlulat.] *Tristi voce inlâmat, aut minatur.*

240. Laurumque.] *Vaticinijs signum, vel lustrationis.*

241. Linteatus.] *Ægyptiorum sacerdotum ritu.*

242. Lucernam.] *Quare? an ut quasi præsens numen esse testaretur? an quia sic ad templum ibat? De Lucernis porro ad festa aut sacra, scripsi I. Elect. cap. III.*

243. Diuinum.] *Entheum, deo plenum; siue etiam, vatem & præsagum.*

244. In cælum.] *Homines istos caelestes.*

245. Aristophani.] *Hodieque sales illi leguntur, præsertim in fabula Nubibus.*

246. Produci.] *In campum & in arenam, à gladiatoribus, aut athletis.*

247. Vadoso.] *Malle, vndoso.*

248. Malo suo.] *Qui verberat, vapulat; qui petit, leditur. ut si manum in silitem impingat.*

249. Papulas.] *Tubercula, pustulas: unde & papilla.*

250. Perierit.] *Dum nauigat in Siciliam, ad Dionysium & Dionem.*

251. Acceperit.] *Ab Alexandro suo, & sapius.*

252. Neglexerit.] *Cum hereditatem haberet centum talentorum: quam fratribus reliqueris: paucillo ad peregrinationem retento.*

253. Consumpserit.] *Ut quidam obiecerunt, minam cottidie in cibos impendit. Pete à Diogene hæc talia.*

254. Mihiipsi.] *Cui? Seneca, volunt viri doctissimi: & ad eum sequentia referenda. Quod mihi nullo modo videtur. ubi enim Socratici sermonis pausa vel abruptio? continuo omnia filo hærent: & addo, quod sequentia ne possint quidem decore à Seneca dici. Vt, O vos maxime felices, cum primum vobis vitia nostra imitari contigerit! Hocne ille de se, tam superbum? Item: At ego ex alto prospiciens, video quæ tempestates, &c. quasi ipse ille sit in edito, & sapientia arce: quod supra (cap. XXIII.) valde amolitus est, & negauit. Ergo mihi verum, ista Socratis etiam esse. Sed quomodo, inquit, possunt, cum tempora dissentiant? Ecce, de Aristotele præiit, pecuniam accepisse: quomodo id autem Socrates scire potuerit, cum Aristoteles iuuenis admodum, & vix viginti annos natus, cum ille obijt? & tunc certe dynastis nullis notus aut gratus. De Epicuro, magis etiam urget. nam ille annis circiter LX. in lucem venit, postquam Socrates luce exiuit. Quæ igitur hæc diuinatio? dicam. Socratem excitat Seneca ab inferis, sed quasi in isto æuo & re presenti locuturum. Ponit illum quidem, aut potius reponit, in carcere: quia id tribunal videbatur decere hanc concionem. Nonne sic oratores, & nominatim Cicero Ap. Claudium Cæcum è mortuis aduocat, & apposita facit dicere illi æuo? similis Prosopopœia hic est: aut si aliter etiam, quid magni mali? Ipse Plato, in Dialogis, hanc in personis temporibusque inconuenientiam saepe peccat: ut exacte Athenæo notatum libro V. Calor aut intentio scribentium talia excusant.*

255. Alcibiadem.] *Hæc iidem illi tollunt? aut mutant, ne ad Socratem ducant. Itaque è libris coniciunt, assem & prædium. Obiicite mihi, ait Seneca opes meas duplices, vel in fenore & pecunia, vel in agris. Neque nego libros quosdā præferre: alicubi ad se & Phædrum; alios alicubi assem & pedrum; alios denique, assem & pedum. Sed tamen vulgatam ego teneo & tueor: et si affectus valde ad te (vir magne quem hic intellego) trahit. Nam primum, de diuitiis signate non hic sermo: & si esset, non ad meum gustum hæc dictio, assem & prædium, singulariter sic, in amplis diuitiis, efferendi. Quin magis asses & prædia? aut potius, æs & prædia, vniuerse Deinde, nihil de Seneca, ut prædixi: ipse Socrates est, qui loquitur, & scimus Alcibiadem. illi & amores obiectos. Ut alios omittam, Petronius, Lucianus, Theodoretus dicent. Iam de Phædro, eadem suspicio ex Symposio Platonis, ubi amatoria colloquia, & παῖδες & γῆρας: sed & ex Dialogo qui Phædrus inscribitur, & εὐλῆ & siue Depulchro. Hæc ita habent: at non omitto mei optimi libri scripturam, mihiipsi aliquid fœdum obiectate. Quæ valde placeat, si in Seneca personâ hæc scripta. Quod illud fœdum? corruptisse cubicula principum faminarum, ut apud Tacitum Suillius obiecit, Sed non inducor: quisque pro se censeo.*

256. Vsu.] *Muretus eiecerat, inuitis libris: mutare nialim, ô vos isti.*

CAP. XXVIII. 257. Rapit.] *Abest à meis. & vero hic lacuna ingens, & reliqua desunt huius libri. Quæ continenter vulgo leguntur, aliena à toto argumento sunt, & merito abiuncti.*

M V R E T V S.

DE beata vita.] *Ita vocant Latini auctore Cicerone, quam Græci εὐδαίμωνίαν.*

Quantum profligetur:] *Ita veteres libri: & ita plane legendum. Nam scriptor quidem noctium Atticarum non nauici habendus, qui profligandi verbum Latine ita accipi negat. Linius libri XXI. Sed ita fortassis decuit, cum fœderum ruptore duce ac populo deos ipsos sine vlla humana ope committere ac profligare bellum, nos autem, qui secundum eos violati sumus, commissum ac profligatum conficere. Sed & Tacitus, & Cicero ipse ita saepe accipiunt. Tale est, quod idem grammaticus tradit de verbo superesse, libri primi capite XXII. Nam eo verbo & Tacitus, & Plinius in epistolis, non paulo vterque melior latinæ lingue auctor, quam hic μεμνησσομένης, ita saepe vtuntur, ut ipse vtendum negat.*

Cum se mobilis fauor circumegit.] *Cum recepit se: cum ad se rediit, & quid egerit, sero iam, re peracta, attentius considerauit.*

CAP. I.

- II. Discessionum more.] Cum senatusconsulta per discessionem fiunt.
Cum rebus humanis agitur.] Ita veteres libri: non, ut in vulgatis, geritur.
Quicquid optauit.] Hoc est quod dicit Iuuenalis:
Euertere domos totas, optantibus ipsis
Di faciles.

Neque quidquam euenire stultis deterius potest, quam si eorum vota Deus audiat, ut grauissime disputatur in Alcibiade secundo.

- III. Nec longe positum est.] Quod de vitio Hesiodus dixerat, μάλα δ' ἐγγύθι καί ἐστι, id hic noster ad virtutem elegantissime transtulit.

V. Et diffusio animi.] Sic ὁ ἀπορροιαὶ ψυχῆς veteres Stoici dicebant. Opponitur ei συστολή ψυχῆς contractio.

- VI. Deinde præterita respiciat.] Turpis hæc opinio Epicureorum fuit, sapientem & presentibus voluptatibus gaudere, & recordantem præteritarum, & cogitatione percipientem futuras. Eam eleganter exagitat Cicero libro secundo de finibus.

Vident & illi.] Male in aliis, Vide autem & in illis. Sed hæc & talia cum prætermittere decreuerim, nescio quomodo me interdum abripi patior.

- VII. Pollinctam.] Vinctam, delibutam. Vetus verbum ab aliis temere eiecitum, in meis libris, omnibus litteris scriptum visitur.

Nec quicquam mutauit optima.] Quod optimum est, mutari non potest. Nam quicquid mutatur, aut ab alio mutatur, aut à semetipso. Optimum non mutatur ab alio. Oporteret enim aliquid esse optimo potentius: cum quocumque externo aliud mutatur, potentius necessario sit eo quod mutatur. Ne à se ipso quidem, mutaretur enim à se in deterius, quod à natura abhorret. Ita disputantur hæc à Platone, libro secundo de rep. ubi de immutabilitate Dei disputatur. Idem hic & Seneca dicit quod qui non intellexerant, aliquot voces minime necessarias interiecerant: Eas verustis libris auctoribus sustuli.

- VIII. Ideoque præceperunt veteres.] Socratis hoc præceptum est apud Xenophontem.

- IX. Voluptates prægustare.] προγεύεσθαι. Ita in vetustis libris meis, multo sine dubio melius & elegantius, quam ut in aliis, præstare.

- XVII. Et si minus verminatur.] Liber vetus ferminatur: unde fecerant fera minatur. Erroris origo omnibus ut opinor: in promptu est, Sic quodam loco ex veritate fecerant feritatem.

- XIX. Crucibus.] Omnes qui tollebantur in crucem, clauis suffigebantur. & quod latrones, qui cum CHRISTO domino ac deo nostro in crucem acti sunt, multis locis ita videmus expressos, quasi funibus: tantum alligati fuerint, prætorum ac statuariorum error est. Docet id primum verbum ipsum, quo Græci utuntur, προσηλύνω. Sed & Latino verbo, suffigendi idem plane indicatur. Et cum crux Domini tanto sanctissima famina studio quaesita ac reperta est, facile statim agnita esset, si ex tribus quæ effossæ sunt, in una tantum vestigia clauorum fuissent. Quomodo autem mortui essent, nisi forte longa fame, si funibus tantum reuincti pependissent? At nunc adactis per singulas manus, ac singulos pedes singulis clauis, & venis, & nervis abruptis, destitente ingenti copia sanguinis, incredibili cruciatu eos intra horas aliquot mori necesse erat. Quod si serius fieret, effringebantur eis crura ad accelerandam mortem. Illud quidem de clauis manifesto ostendunt multa veterum loca. Et quod hic scribitur à Seneca: Cum refrigere se crucibus conentur, in quas vnusquisque vestrum clauos ipse suos adigit. Demosthenes καὶ Μελίτις: καὶ ἐφ' αἵματι φεύγειν, καὶ μὴ νοῦν προσηλύνω. quod Ulpianus ita exponit: τῷ σώματι προσηλύνω τοῖς ἡλώοις.

Si quis eum seruum, patinam qui tollere iussus,

Semefos pisces, tepidumque ligurierit ius,

In cruce suffigat. Non dixit, religet, aut reuinciat sed, suffigat.

Plinius lib. XXVIII. cap. IIII. Item in quartanis, fragmentum clauis à cruce, inuolutum lana. collo subnectunt. Plutarchus: ἀλλὰ εἰς σαῦρον καὶ ἡλώοις, ἢ σκολοπιπνηξίς. Appuleius: Hic nares & digiti: illic carnosus clauis pendentium. Sed plura congerere, nihil necesse est.

Crederem illis, nisi quidam.] Vetus librarius scripserat: crederem illis hoc, nisi quidam. deinde cum animaduertisset, vocem hoc redundare, adscripserat minutioni charactere, vacat. delere enim, etiam si quid perperam scripserant, non solebant: ne libros suos minus venales facerent. At secuti alij, geminato errore, non id quod vacabat sustulerunt: sed utroque recepto, scripserunt, crederem illi hoc vacare. Leuiculum hoc est, fateor. sed quia saepe in eo genere peccatum est, semel monere, non alienum esse duxi.

- XXI. Non ne habeat, sed ne sollicitus habeat.] Hoc est, quod Plutarchus ait, fortune dicturum esse sapientem:

Ἡδὺ δ' αὖν πὶ φέρης, ὀλίγον δ' ἄχος, ὡς ἀπολείπης.

Pauca argenti lamellæ.] Ita vetus liber. Videtur autem respexisse ad illud Ouidij:

Et leuis argenti lamina crimen erat.

- XXIII. Ingemescat.] Ne quis putet librariorum erratum esse: ita est in libro Siculo, & saepe in veteribus libris meminile: gere gemesco, tremesco, & talia, per secundam vocalem, non per tertiam. Sed quid negligemus, si hæc iam non negligimus?

Infruniti.] De hac voce dixi in superioribus.

- XXIV. Ad togatos.] Ad eos qui limina potentiorum obseruant, ut eos saluent, deducant, ac reducant.

Iustæ libertatis, an inter amicos datae.] Iustam libertatem vocat plenam, ut eorum qui vindicta liberabantur, at inter amicos liberati, Latini tantum fiebant.

- XXV. Prætextatus & Canusinatus.] Ita scriptum est in libro Siculo, melius, ut puto, quam, ut antea legebatur, candidatus. Sed vocis insolentia factum est, ut moueretur loco. Canusina lana in optimis & pulcherrimis erant. Plinius libro VIII. cap. XLVIII. Circa Tarentum Canusiumque summam nobilitatem habent. Athenæus libro tertio, κακείνους σοὶ τῆς ἡμετέρας ὁ καλὸς καυσινὸς καὶ λωποδύτων ἀντιπαῖδης. Canusinatus igitur est molli & delicata veste indutus, quales è lana Canusina contexebantur.

Quam nudis scapulis.] Libri veteres, quam nudis scapulis aferentibus. puto legendum, ac ferentibus.

ob squalorem videlicet & illumiem. At alij ex illo aferentibus, fecerunt vt sententia. non sane εὐφροσύνη.

Me hominem maxime cogitabo, cum diis vndique consultabo.] Sic alij. At quanto melius, quod à me ex libro Siculo erutum est. Me hominem esse tum maxime cogitabo, cum deus vndique consulabor.] Hæc emendare satis erat: ostentare nihil necesse erat. Sed me amicorum quorundam studia ingenio meo indulgere non sinunt.

Fauere linguis.] ὅτι αὐτὸς ἔγωγε λέω. εὐφροσύνην ἢ χρῆ. Ita hoc Græci. & locus mihi diligenter notandus videtur. xxvi.

Papulas.] In quibusdam veteribus libris, pusulas: quod & ipsum recte legi potest. xxvii.

Ipsi obfiti.] Liber Siculus, ibi obfiti. Alij putarunt, ibi obfi, per errorem à librariis scriptum.

Circi nobis.] Alij, cur nobis. Sed illud verius, & veterum librorum auctoritate nititur. Sæpe autem dicitur ludos circenses, aliaque eius generis spectacula, multorum vitiorum fomitem esse. Ego autem quæ ab hoc loco vsque ad finem huius libri scripta sunt, puto aliunde assuta esse, & pertinere ad librum aliquem, quo quaereretur, deberet ne sapiens ad remp. accedere. Ea res sit, vt quibusdam insulsis hominibus Seneca scripta parum interdum inter se coherere videantur. Non Aristotelis scripta, in quo omnia alia ex aliis apta & connexa sunt, inter se coheserint, si quis ad hunc modum ea dilaniauerit. xxviii.

Præterea tria genera sunt.] Aristotelem est à primo Ethicorum ad Nicomachum. xxix.

PINCIVS.

Quæ in contrarium ducit.] Vetus lectio, quæ vbi in contrarium ducit.

Cap. I.

Quantum cotidie proficiamus.] Eadem, Quantum cotidie profligetur.

Quodque exempla, pro bonis multa sunt.] Exemplar Pincianum & Facundi ac Primitiui, quodque exempla boni multa sunt. Reliqua quæ legerim omnia per defectum illorum duorum verborum pro boni, sic habent: quodque exempla multa sunt. vt corrigendum arbitrer, quorumque exempla multa sunt.

Quid optime factum sit.] Exemplar Facundi ac Primitiui, quid optimum factum sit. ii.

Quanto leuius fuit quam quod concupiui.] Idem exemplar melius præfert, non leuius.

Cum multis amicitias gessi.] Omnis antiqua lectio inimicitias agnoscit, non amicitias.

Et aliquam dotem notabilem facerem.] Corrige, & aliqua dote notabilem facerem, ex eadem.

Non in specie bonum, sed solidum & æquale.] Eadem, non in speciem bonum, sed in solidum & æquale. iii.

Deinde sit fortis ac vehemens.] Verbum sit superuacaneum est, ex eadem. Alioquin si legendum erat, non sit.

Sine admiratione cuiuscumque.] Eadem sine admiratione cuiusque, melius cuiusquam.

Eo quod sibi ipsi dare potest.] Ipse scribendum, non ipsi, ex eadem. iv.

Quid enim prohibet nos beatam dicere.] Eadem, Quid enim prohibet nos beatam vitam dicere.

Nec detrahens quicquam beatæ vitæ.] Detrahet, non detrahens, Exemplar Facundi & Primitiui.

Expulsis terroribus.] Quidam codices doloribus. non terroribus. Legendum forte erroribus. v.

Aliaque ex aliis admoueat, quibus totas quoque partes nostri sollicitet.] Vetus lectio, aliaque ex aliis admoueat, quibus totos partesque nostri sollicitet.

Vide autem & in illis qui summum bonum voluptatem dixerint.] Exemplar Facundi & Primitiui, Videant qui in his summum bonum dixerunt. vi.

Et à virtute deduci.] Coniunctio & superuacanea est, ex vetere lectione. & deduci reor scribendum, non deduci.

Vt non iucunde.] Lege, vt non iucunde viuatur, ex eadem.

Videlicet quod omne bonis ex virtute principium est.] Legendum, videlicet quia omne boni ex virtute principium est, ex codice Facundi & Primitiui.

Immo ab ipsa voluptate.] Idem codex, immo ob ipsam voluptatem. vii.

Pallidam ac fucatam.] Exemplar Facundi & Primitiui, pallidam aut fucatam.

Quod venit transitu celerrime.] Vetus lectio, quod venit transitu celerrime.

Nec minus turpes dedecus.] Addenda est dictio suum. Nec minus turpes dedecus suum. ex eadem. viii.

Quo sunt in castris auxilia & armatura leuis.] Pluralitatis numero, armaturæ leues, eadem.

In exteriora quidem tendit & redit.] Eadem, In exteriora quidem tendit, sed tamen in totum vndique in se redit.

Ad externa porrexit, & illorum & sui potens sit.] Exemplar Franciscanum post hæc verba adiicit, & vt ita dicam, deuinciat summum bonum. Item porrexerit agnoscit, non porrexit.

Non diffidens nec hafitans.] Diffidens legendum, non diffidens, ex vetere lectione.

Nihil enim prauum, nihil subitum superest.] Lubrici legendum, non subitum, ex eadem. quam lectionem arguunt veram verba statim sequentia: nihil in quo arietet, aut labet. arietet refertur ad prauum, labet ad lubricum. Solet enim Seneca libenter eandem sententiam alijs verbis repetere.

Non enim hanc præstat, sed nec huic laborat. Sed labor eius.] Correctiora exemplaria, Non enim hanc præstat, sed & hanc. Nec huic laborat, sed labor eius. ix.

Quæ cum sinum impleuit.] Exemplar domesticum, quæ cum suum impleuit. Exemplar Facundi & Primitiui, quem cum impleuit.

Quæris enim aliquid supra summum. Interrogas quid petam.] Vetus lectio, Quæris enim aliquid supra summum bonum, interrogans quid petam.

Clare, inquam, ac palam testor.] Inquit legunt, non inquam, Exemplar Franciscanum, & Facundi ac Primitiui. x.

Iam dicacitatem & loquacitatem.] Duo Postrema verba & loquacitatem, in vetere lectione desiderantur.

Nec quas probauit, magni pedit. vtrique enim admittit.] Hæc verba in codice Franciscano non habentur omnino.

- x i. Egregium autem virtutis apud vos officium, voluptates prestare.] *Exemplar idem & item Facundi ac Primitiui*, Egregium autem habet virtus apud vos officium, voluptates prægustare.
 Omnium generum animalia.] Gentium, non generum. eadem præfert.
- x i i. Tam longinquum illos ab omni molestia abesse.] *Corrigendum* tam longe tum illos, &c. ex exemplari Facundi & Primitiui.
 Ac vagabundus semper atque ebrius.] *Antiqua omnia exemplaria non vagabundus habent, sed raptabundus. scribendum puto reptabundus ut infra* quominus virtutem adorem & ex interuallo ingenti reptabundus sequar.
 Ita non ab Epicuro repulsi luxuriantur.] *Impulsi legendum, non repulsi, ex eisdem.*
 Nec æstimabitur voluptas illa Epicuri. Ita mehercules enim sentio.] *Æstimatur, non æstimabitur, eadem præferunt. & coniunctio enim in castigatioribus codicibus non habetur.*
- x i i i. Ad prouum & exile.] *Vetus omnis lectio paruum, non prouum.*
 Et dum ille venit, blando nomine inductus.] *Illo legendum, non ille, ex eadem.*
 Quæ non statim venerint vitia.] *Sic prior editio. Exemplar Pincianum, quæ statim venerunt vitia. Exemplar Facundi ac Primitiui, quæ statim eneruant, cum venerunt, vitia. quæ lectio confirmatur verbis statim sequentibus: Qui voluptatem sequitur, videtur eneruis, fractus. &c.*
 Vir peruenturus in turpia.] *Prior editio vix, non vir. Quid si legas? mox, non vix. Exemplar Facundi & Primitiui, ut peruenturus in turpia. ut forte scribi possit, & peruenturus in turpia.*
- x i i v. Quæ in præcepta ferantur.] *Corrige, quæ in præcepta ferant, ex vetere lectione.*
 Et voluptas nocet nimia:] *Scribe sine coniunctione &, per maiorem, Voluptas nocet nimia, ex eadem.*
 Si hoc placet scilicet ad beatam vitam ire comitatum.] *Puto verba hæc Seneca non esse, sed studiosi alicuius Seneca sensum exponentis.*
 Virtutem quidam excellentissimam omnium voluptati tradidere ancillam. Nihil magnum animo capientis est.] *Exemplar Franciscanum & domesticum, virtutem quidem excellentissimam omnium, voluptati tradere ancillam, nihil magnum animo capientis est.*
 Ita habentis magnæ voluptates.] *Corrige, ita habentes magnas voluptates, ex vetere lectione.*
- x v. Permanere licet in hac.] *Libet, non licet, ex eadem scribendum.*
 Quia pars honesti non potest esse, nisi honestum & iucundum sit.] *Postrema tria verba, & iucundum sit, non habentur in eadem.*
 Et ne ex æquo quidem, fragilitate alterius boni quicquid in altero vigoris est, vetat.] *Emendo ex eadem, & ne ex æquo quidem, fragilitate alterius boni quicquid vigoris in altero est, hebetat.*
 Libertatemque illam voluptas ista demum, si nihil se præciosius nouit, in vitam sub iugum mittit:] *Scribe, libertatemque illam ista demum, si nihil se præciosius nouit, inuictam, sub iugum mittit, ex eadem.*
 Namque quod maxima seruitus est.] *Lege, Nam quæ maxima seruitus est, ex eadem.*
 Trepida, casum pariens.] *Castiga, trepida, casum pauens, ex eadem. Exemplar tamen Facundi & Primitiui, trepida, casum timens, legit.*
 Temporum suspensa momenta.] *Verbum momenta non habetur in codice domestico.*
 Illo ergo summum bonum ascendat.] *Codex Pincianus ascendit, non ascendat. recte: quia sequitur statim compar verbum detrahitur, non detrahatur.*
 Illa virtus fortiter stabit.] *Verbum virtus aduentitium est, ex omni scripta lectione.*
 Quisquis autem cogitur, queritur, & plorat.] *Expungendum verbum cogitur, ex eadem.*
 Aut æque mirari, vel indigne ferre.] *Scribendum, aut mirari, aut indigne ferre, ex eadem.*
 Ex vniuersa constitutione.] *Exemplar Facundi & Primitiui, vniuersi legit, non vniuersa.*
- x v i. Quid hæc tibi virtus suadebit?] *Dictionem. virtus, cum paulo ante præcesserit, putamus adiectitiam esse.*
 Quod nec virtute, nec malitia contingeret.] *Scribendum contingeret, non contingeret, ex vetere lectione.*
- x v i i. Cur autem domus disponitur?] *In maiore veterum exemplarium parte verba hæc desiderantur. In nonnullis verbum domus tantum. Et expende, an laute legendum sit, ubi autem legitur.*
 Et aliquis est scindenti obsonij magister?] *Vetus lectio ordine mutato, & est aliquis scindendi obsonij magister.*
 Cur plura quam nosti, possides? Turpiter.] *Exemplar Facundi & Primitiui: Cur plura quam nosti? reliqua superfluent.*
 Non tanquam sapiens, sed solum ut maliuolentiam tuam pascam. Nec erro.] *Idem exemplar: Non sum sapiens, &, maliuolentiam tuam pascam, nec ero.*
 Ut non optimis par sim.] *Corrige ex exemplari domestico, non ut optimis par sim.*
 Et si minus fera minatur.] *Irata, non fera, bona pars exemplarium.*
- x v i i i. Cui aliquid apti est.] *Acti, non apti, plerique codices. Exemplar Facundi & Primitiui actum castigati.*
 Hoc per malignissima capita.] *Particula per superuacanea est, ex vetere lectione.*
 O virum acerrimum.] *Aduerbium o expungendum, ex eadem.*
 Hoc pauperiorem quam ceteros cynicos.] *Scribe, hoc pauperiorem quam ceteri cynici. ex eadem.*
 Vides enim non virtutis scientiam, &c.] *Expende an legendum sit Vix, non Vides.*
- x i x. Reddidit sibi testimonium præcedentis vitæ laudabilisque eius ætatis in portu, & ad anchoram vitæ actæ quies.] *Exemplar Facundi & Primitiui, reddidit sibi testimonium vita excedens, laudauitque ætatis in portu ad anchoram vitæ actæ quietem.*
 Dicit quod vos inuiti audistis.] *Vetus lectio, Et dixit quod vos inuiti audistis.*
 Quibus ipsum nomen virtutis odio est?] *Adde ex omnibus antiquis exemplaribus verba hæc: Negatis quenquam prestare quæ loquitur, nec ad exemplar orationis suæ vivere.*
 Nisi quidam ex patibulo suos spectatores conspuerent.] *Eadem, Nisi quod quidam ex patibulo suos spe-*

suos spectatores conspuerunt.

Laudanda tractatio est:] Laudanda oratio est, *vetus lectio.*

Quis sibi proposuit hæc?] *Eadem*, qui sibi hæc proposuit, *ut ordo sit*, ingentianimo qui sibi hæc pro- xx
posuit.

Ego mortem eodem vultu audiam, quo iubebo & videbo.] *Exemplar Facundi & Primitiui*, Ego mor-
tem eodem vultu videbo, quo audiam. *reliqua superuacanea sunt.*

Et præsentēs & absentes æque contemnam:] *Posteras legit exemplar domesticum, non absentes.*

Nec si aliubi iacebunt, tristior:] *Tristor legendum, non tristior: ex vetere lectione.*

A nemine meam.] *Eadem*, minime meam.

Hoc ille etiam si non tenuerit, magnis tamen excidit causis.] *Prior editio*, Nec ille etiam si non tenuerit xxi
& *reliqua*. *Castigo*, Næ ille, etiam si non tenuerit, magnis tamen excidet ausis, *ex Phaethontis epitaphio*
apud Ovidium.

Pauca argenti armillæ.] *Codex Franciscanus*, & nonnulli alij laminæ præferunt, non armillæ. *Codex Facundi*
& *Primitiui* lamellæ, *rectius, ut sentio.*

Non in animum illam gazam, sed in domum recipit] *Omnia scripta lectio.* Non in animum illas, sed
in domum recipit.

Nec respuit possessas diuitias, sed contemnit.] *Eadem*. Nec respuit possessas, sed continet.

Et maiorem virtutis suæ materiam subministrari vult.] *Scribe virtuti, non virtutis, ex eadem.*

Vt dies bonus & in pruina ac frigore apricus locus.] *Exemplar Facundi & Primitiui*, vt dies bonus in xxii
pruina & frigore apricus locus. *Exemplar Pincianum castigatum, ut reor*, vt dies bonus, in bruma & frigore
apricus locus.

Nemo sapientem paupertate damnauit.] *Sapientiam, non sapientem, vetus lectio.* xxiii

O magnum virum optime diuitem.] *Adde post hæc verba ex exemplari Facundi & Primitiui*, Si opus ad
hanc vocem consonet.

Quid donabit? erexistis aures. Quid expeditis sinum.] *Legendum puto ordine præpostero*: Donabit. Quid?
Erexistis aures? Quid? Expeditis sinum?

Illi credo. Huic succurro. Huic misereor.] *Corrige*, Illi reddo. Huic succurro. Huius misereor, *ex ve-* xxiv
tere lectione. Potest tamen legi credo.

Erit defecturum.] *Erit defuturum, eadem.*

Si processero, quantum proposui.] *Eadem*, Quantumcumque, non quantum, *agnoscit.*

Et quanti quemquam æstimem.] *Exemplar Facundi & Primitiui*, & quanti quæque æstimem.

Domum illam splendidam malo quàm putentem.] *Codices quidam* petentem habent, non putentem. xxv
Alij potentem. *Lego*, pontem. *Nam duæ res comparantur*, domus splendida & pons sublicius.

Pone in instrumentis splendentibus.] *Corrige*. Pone instramentis splendentibus, *ex exemplari Facundi*
& *Primitiui.*

Si lapsa ceruix mea.] *Vetus lectio* lapsa, non lapsa.

Prætextatus & candidatus.] *Variant hoc loco exemplaria. Alia legunt* prætextatus & chlamidatus. *Alia*
prætextatus & causeatus.

Vt omnes mihi ex voto cedant.] *Veteres quidam codices*, aut fetentibus. Omnes mihi ex voto decident.

Alij, aut assentientes mihi omnes ex voto discedant. *Corrigendum arbitror*, Fac sententiæ omnium mi-
hi ex voto cedant.

Nulla homo hora sine querela sit:] *Exemplar Facundi & Primitiui*. Nullus homo sine querela ali-
qua sit.

Iura reges Persarum petant.] *Prior editio*, Iura reges penatum petant. *Exemplar modo citatum*, Iura re-
gnis imponam.

Cum diis vndique consultabo.] *In variis exemplaribus varia lectio, in nullo sincera. Quadã legunt*, cum Deo
vntquo conscientia luctabor. *Alia*, cum Deus vndique quæ sunt requirat.

Quæ exercendæ tranquillius sint.] *Codex Facundi & Primitiui*, quæ exercendo tranquillæ sunt.

Quid inter me stultum & te sapientem interest, si vterque habere volumus plurimum?] *Exemplar* xxvi
Pincianum & duorum Facundi & Primitiui. Quid ergo inter me stultum & te sapientem virum interest,
si vterque habere volumus? Plurimum. diuitiæ enim, &c.

Diuitiæ apud sapientem virum in seruitute sunt.] *Exemplar Franciscanum*, Diuitiæ cum apud sapien-
tem virum sunt, in seruitute sunt.

Nec quo illa pertingant quæ ex longinquo instruuntur, intelligunt.] *Scribendum*, nec quo illa perti-
neant quæ ex longinquo struuntur, intelligunt, *ex vetere lectione.*

Iam iamque preciosa spolia laturi.] *Pro commodiore lectione duxerim* daturi quàm laturi.

Quia calamitas est, odisse, & laceßere virtutem, bonæ spei euitatio est.] *Vetus lectio*, quia calamitates
odisse, & laceßere virtutem, bonæ spei eiuratio est.

Sed ne diis quidem.] *Vide an sit fidelior lectio*, sicut ne diis quidem.

Adulterum illam induxit & abnoctantem.] *Obnoctantem, non abnoctantem, scripta lectio.*

Alius raptorem ingenuorum, corruptorem, & cognatorum quidem.] *Verbum raptorem desideratur*
in exemplari Facundi & Primitiui.

Vestra tamen vos moneo causa.] *In eodem*. Vestra tamen nos mouet causa.

Mentio faciarum litterarum interuenerit.] *Sacra, non sacrarum, legendum ex vetere lectione.*

Et medio lucernam die proferens.] *Præferens eadem, non proferens.* xxvii

Illustrata est manus mea per ea ipsa, &c.] *Codex Facundi ac Primitiui*, virtus mea legit, non manus mea.

Quare hic philosophus latius habitat?] *Laxius, non latius, omnia scripta lectio.*

- Quem vera scabies depascitur.] *Exemplar Facundi ac Primitiui, fera legit, non vera. Exemplar Pincianum, fœda: rectius, ut in libro de tranquillitate animi: Ut vlcera quædam nocituras manus appetunt, & tactu gaudent & fœdam corporum scabiem delectat quicquid exasperat.*
- Ut vobis tantum ocij superfit.] *Scribendum & vobis, non ut vobis, ex vetere lectione.*
- xxviii. Aut tam vicinæ, ut vos ac vestra rapturæ propius accesserint.] *Corrige, aut iam vicinæ, vos ac vestra tracturæ, propius accesserint, ex eadem.*
- Nunc in infima allisos rapit? Cur nobis magno consensu vitia commendant?] *Exemplar Facundi ac Primitiui, nunc in infima allisos magno vos consensu in vitia rapit. Quid si legas non consensu, sed cōcussu?*
- Proderit tamen primo in seipsum secedere.] *Exemplar Pincianum & Gallicanum domesticum, proderit tamen posse ipsum secedere.*
- Ad quod vitam dirigamus, licet admonitio nota sit.] *Sic prior editio. Castiga, ad quod vitam dirigamus, licet quod in ocio non sit: ex vetere lectione.*
- Certe Stoici nostri dicunt:] *Certe Stoici vestri dicunt, codex Facundi ac Primitiui. & paulo post vacationem, non vacationes.*
- xxix. Nunc probo tibi non desciscere me.] *Scribendum probabo, non probo, ex eodem.*
- xxx. Utinam quidem iam tententur omnia.] *Corrige ex eadem, Utinam quidam iam tenerentur omnia.*
- Causa autem late illa pater.] *Scribendum mutato dictionum ordine. Causa autem illa late pater, ex omni scripta lectione.*
- Quoniam qui se deteriorem facit.] *Codex Facundi ac Primitiui. Quomodo qui se deteriorem facit: Et paulo post, sic si quis bene de se meretur legendum, non Sed si quis, &c.*
- xxxi. Non ad hunc angulum respicimus aut illum.] *Corrigendum: non ad hunc angulum respicimus, aut ad illum, ex omni scripta lectione.*
- Aut Carthaginensium erit.] *Verbum erit eradendum, ex eadem.*
- Huic maiori R.P.] *Minori, non maiori, Exemplaria Franciscanum & Pincianum.*
- Quod maria terrasque & mari ac terris inserta complectitur:] *Corrigendum reor contra omnia exemplaria. Quod mari terras, & maria terris inserta complectitur.*
- Immobilis sit mundus.] *Castiga. immortalis sit mundus ex vetere lectione.*
- Natura ad utrumque genuit & contemplationi rerum & actioni.] *Exemplar Franciscanum, Natura ad utrumque genuit, & contemplationem rerum, & actionem.*
- xxxii. Sed etiam ad contemplationem factum.] *Factura, non factum, maior pars scriptorum codicum.*
- Et vultum suum circumferre cum toto corpore.] *Verbum corpore non habetur in eodem exemplari, nec item in Gallicano meo, ut per dictionem toto, accipiamus mundo ipso.*
- Sublime fecit illi caput.] *Exemplar Facundi ac Primitiui, sublimius præfert, non sublime.*
- Sena per noctem signa perlucet, nullam non partem sui explicuit:] *Vetus lectio, produceret agnoscit, non perlucet. ut forte legendum sit, sena per noctem signa produxit, & nullam non partem sui explicuit.*
- An propter ipsum pondus corporum.] *Præter, non propter, eadem.*
- Quod à me probatur homines diuini spiritus esse partē.] *Legendum, quo maxime probatur, non quod à me probatur, ex eadem. & verbum illud partem sequentibus adiungendum est, non precedentibus.*
- In terras disiluisse, atque ex alieno loco exisse.] *Scribe, in terram resiluissē, atque extraneo loco hæfisse: ex eadem.*
- Ad hæc quærenda natus æstima.] *Legendum ex eadem. Ad hæc quærenda natus existimat.*
- Ego secundum naturam viuo.] *Scribendum Ergo, non ego, ex eadem.*
- Quoniam ne contemplatio quidē sine actione est.] *Exemplar Facundi ac Primitiui. quoniam ne contemplationi quidem intendere possum sine actione.*
- Nec vnquam sumas illud tempus.] *Vllum, non illud, vetus lectio.*
- Nec ille qui se contemplationi inseruit.] *Codex Facundi ac Primitiui, nec ille qui contemplationem elegit.*
- Sed eam qua ratione efficit firmam sibi.] *Sic prior editio. Idem codex quam agnoscit, non qua.*
- Nobis statio est, non portus hæc.] *Lege inuersis dictionibus, Nobis statio hæc, non portus est: ex vetere lectione.*
- Adiice nunc huc.] *Adiice nunc hoc, exemplar Facundi & Primitiui.*
- Quod è lege Chrysippi.] *Vetus lectio, quod de lege Chrysippi.*
- Negabis mihi accessurū in hanc R.P.] *Ad hanc Remp. Exemplar Facundi & Primitiui, non in hanc R.P.*
- Et hanc fugiet.] *Scribe, & hanc fugiet sapiens, ex eodem exemplari.*
- Quum laudet nauigationem.] *Exemplar idem & Pincianum, antequam laudet nauigationem. Scribendum puto per transpositionem dictionum, quum ante laudaret nauigationem.*

E R A S M V S.

- ii. **N**on est quod mihi illud discessionum more respondeas, Hæc pars maior esse videtur.] *Rodolphus recte notat, discessionum. Indicat enim consultationis genus, quo pedibus itur in sententiam. Et in hoc numerantur suffragia, non expenduntur.*
- iii. Tum pulcherrima & patiens.] *Rodolphi codex habebat patiens anxij. hoc quid sibi velit nescio, nisi forte pro anxij, scriptum erat auxilij.*
- xiii. Vix peruenturus in turpia.] *Quoddam exemplar habebat vir. Prior lectio videtur argutior.*

O P S O P O E V S.

Vulgum autem tam chlamidatos.] Lipsius Elect. i. cap. xiii. Apollo fatidice, qui isti chlamidati aut coronati: Impune dixerim, eximie emendauimus, *Vulgus autem tam candidatos, quam coloratos voco.* Diserta enim Senecæ allusio ad vestiū colorē: vel ipso teste, qui subiūxit, *Non enim colorem vestium aspicio.* Coloratos vocat, Pullatos: vt alibi voluptatē pallidam, virtutē puluerulentam & coloratā, id est fuscā. Vulgarā lectionem numquam erit vt explicent omnes. Quindecimviri fatalium librorum. Auctor huic emendationi meæ Senecæ locus alter, hoc eodem lib. cap. xxv. *Nihilo miserior ero, si lassa ceruix mea in sæni manipulo acquiescet, si super Circense tormentum per futuras veteris lintei effluens incubabo. quid ergo est: malo quid mihi animi sit ostendere pretextatus & candidatus quam nudis scapulis.* At vulgo etiam hic ad oram notarunt, *chlamydatus.* credo, quasi emendantes.

Loca Aedilem metuentia.] Aeditiæ potestatis erat, popinis & ganea ciuibus interdicare, ac insontes vindicare, thermarum curam habere, ne quid in his flagitij committeretur, locorum quæ populum receptabant, exigere munditias, vtque pro sua quisque dignitate ludos spectaret prouidere.

Perite seruitur.] Lipsius lib. ii. Saturn. cap. ii. rescribit, *perite struitur.* quod qui fercula puerorum manibus allata commodè disponderent & collocarent, Structores veteribus nominarentur. Iuuenalis:

structorem interea, nequa indignatio desit,

saltantem spectas.

Petronius: *Proprium conuenientemque materia structor imposuerat cibum.*

Ita Lipsius. Sed rectissime *seruitur* emendauit Muretus, & ita plane reperit in v. c. Franc. Iuretus.

Hotomanus in lib. de re nummar. notat loco *quadrages* H-s. restituendum & legendum *quadrages* H-s. vt sit aliquod argumentum inducendæ comparationis opum.

In instrumentis splendentibus.] Arbitror omnino legendum *in vestimentis splendentibus.* innuit lectorum magnificum apparatū, & vestes ponderibus aut tormentis splendere cogentibus pressas, Epist. lxxviii. *Et in vestimentis vir fortis apparet,* id est in lecto.

Luturas.] Repone, vt in prioribus editionibus, *futuras.* Romana perperam, *luturas.*

Prætextatus.] Lipsius Elect. i. cap. xiii. Quod ait, *prætextatus,* vide ne scribendum *pexatus.* Simile est enim illi Persiano,

--- pexusque, togaque recenti.

& lautiores homines, in candida toga & pexa. Martialis:

Pexatus pulchre rides mea Zoile trita.

GRVTERVS ET IVRETVS.

EX CAP. II.

Mihi illud discessionum more.] quædam hac de re Iur. ad lib. 2. Epist. 36. Symmachi.

Tam chlamydatus quam coronam vocat.] Lipsius lib. i. Elect. cap. 13. emendare se ait, *tam candidatos quam coloratos voco.* diserte enim (inquit) Senecæ allusio ad hunc vestium colorem, vel ipso teste qui subiūxit, *Non enim colorem vestium accipio.* Coloratos vocat pullatos, hoc est de plebe homines, vt alibi *Voluptatem pallidam* describit, *Virtutem puluerulentam & coloratam,* id est fuscā. vide eundem. d. loco.

EX CAP. VII.

Fornices.] Nempe meretrices Romanæ sub fornicibus prostabāt, inde illud Horatij lib. i. Sat. 2. secūda:

Contra alius nullam, nisi olenti in fornice stantem.

Lege multa de iis apud Brissonium lib. de iure connubiorum.

Circa balnea ac sudatoria.] De diuersis balneorum generibus videndus est Vitruuius lib. 5. cap. 10.

Loca Aedilem metuentia.] nempe aeditiæ potestatis erat popinis & ganeis interdicare, ac insontes vindicare, thermarum curam habere, ne quid in his flagitij committeretur, vtque pro sua quisque dignitate ludos spectaret, prouidere. vide Cuiacium Paratit. in lib. 3. Cod. tit. 43. de alex lusu & aleatoribus.

EX CAP. XI.

Aures vocum sono, spectaculis oculos.] nimirum inter cœnandum, acroamata omnis generis adhibebantur. nam aut symphonia personabat triclinium, aut instrumenta organaque varia concinebant, aut tragœdiæ, comœdiæ, mimique agebantur: incendebantur & odores naribus gratissimi. hoc pluribus auctoritatibus tibi confirmabit P. Ciacconius lib. de Triclinio.

EX CAP. XVII.

Et est aliquis scindendi obsonij magister.] Antiquis illis magna curiositas circa mensam, & doctores fuisse qui scindendi obsonij profiterentur docerentque scientiam, demonstratum est abunde ad Epist. 47. ex Doufali. i. cap. 16. Præcid. ad Arbitrum, quibus addantur quæ habet Lipsius lib. & cap. 2. Saturn.

EX CAP. XXIV.

Iusta libertatis, an inter amicos data.] Libertas duplex, iusta, non iusta. Iusta, quæ vindicta, censu, testamento data. non iusta. quæ inter amicos, in conuiuium, per epistolā. de quibus plene videatur Brissonius lib. 9. de verb. sign. P. Faber ad tit. de Orig. iu. Lipsius ad 13. Ann. Taciti.

EX CAP. XXV.

Super Circense tomentum.] ita Colon. meus. male Pall. tres & Ort. tormentum nam tormenti meminit & Isidorus lib. 19. cap. 27. Orig. atque appellatum, quod aut in filo, aut in tela tumeat, nec subtilitatem habeat. plura pete ex P. Fabio lib. i. cap. ii. Semest.

L. ANNÆI SENECAE
AD SERENVM
DE TRANQVILLITATE ANIMI
LIBER.

ARGVMENTVM I. LIPSI.

Hic libellus inter viles, & materie ac tractatu insignes. Scriptus est initio reditus sui ab exilio, cum ad Aulam, & Neroni instituendo, admotus fuit. Hoc apparet ex Capitis i. verbis: Circumfudit me ex longo frugalitatis situ venientem multo splendore luxuria, & vndique circumsonuit. Luxuriam in Aula tangit, ignotam sibi antea & inuisam. Ordo in scripto confusus est, imo vix est: & traectio, aut defectus; nisi fallor, in multis apparet. Summarium tamen hoc est. Occasio scribendi à sua inconstantia, & quod animi semper pendeat, parum firmi in alterutra parte, aut quieti. Hoc ait illorum esse, qui in via sunt ad Sapientiam; sed nondum perueniunt, nec fructum eius gustant, Tranquillitatem. O magnum bonum! & quid ea est? describit. Quomodo perueniam? Inconstantiam fugiendo. Quid igitur ea? & hanc graphice describit. Ea pellitur variis remediis. primum. Occupatione: eaque vel Publica, si tempora & indoles tua ferent; vel Priuata, vt in optimis studiis meditationibusque versere. Non tamen subito à Rep. fugiendum: multas eius partes esse, & vnā aliquā licere amplecti. Hæc vsque ad Cap. iiii. Tum addit, Si ad negotia imus, tria considerata: Nos ipsos, Negotium, Homines quorum causa, aut cum quibus, actitamus. In Nobis, æstimandas Vires, quid & quatenus possimus, neque ultra tendamus. In Negotiis, an nos iis pares? item an non catena eorum sit, & longius ducent. regressus semper liberos habendos. In Hominibus, an digni illi labore nostro, & temporis impendio? non sunt autem Vani, Ambitiosi, nec in s'ria vlla re occupati. Deinde Cap. vii. parum coherentem addit, Amicum imprimis fidum tranquillitati & oblectamento facere: sed qui ingenio tristi non sit, & omnia accusanti. Iterum non optimus textus, & Cap. viii. de Patrimoniorum modo. ea nec magna, nec nulla Tranquillitati apta, sed media: & quæ parcimonia producantur. Luxus autem vitandus, etiam in vtilibus vitæ instrumentis, vt Bibliotheca & libris. Post hæc etiam saltus Cap. x. & Molestias in omni vita intervenire: sed Consuetudine molliri, tum Aspectu alienæ sortis, quæ sæpe deterior. Item Cupiditates non longe mittendas, sed ad propinqua, aut facilia prehendi. Atque hæc Proficienti & tironi præcipit: nam Sapienti non opus, qui pugnat, imo vincit omnem fortunam. Quam talem & talem præcogitat, & ipsa præuisione mollit aut frangit. Hæc adusque Cap. xii. Ab eo a'ia tractatiūcula, Non esse in Superuacuis laborandū, neque (quātum potest) in Alienis. Democriti cæleste præceptum inculcat: Nec priuatim, nec publice, multa agi. Iam Cap. xiv. à Leuitate arcet, itemque Pertinacia: id est, neque assidue in vita mutare, nec si male elegis, præfractè inherere. Omnia autem æquo, ac pæne hilari oculo adspicere. Quid enim vita, nisi mimus? Postremo Simulatio (Cap. xvi.) fugienda, & anxia sui compositio, simplicitas assumatur, & interdum hilaritas, atque etiam conuiuia aut liberalior potus. Mergit hoc curas, & animum liberat atque attollit. In fine claudit, dixisse se, Quæ Tueri Tranquillitatem possint, quæ Restituere, ex quibus videas partitionē quæ fuit, sed mehercules nūc non exstat. Itaque, vt multa Seneca, in partibus laudatum opusculū est; ordo vniuersi labat. atque id iniuria tēporum, aut certe ex scriptorum.

NQVIRENTI mihi in me, ¹ Serene, quædam vitia apparebant resecta, in aperto posita, quæ ² manu prenderem, quædam obscuriora, & ³ in recessu, quædam non continua, sed ex intervallis redeuntia: quæ vel mollestissima dixerim, ut ⁴ hostes vagos, & ex occasionibus assilientes, per quos neutrum licet, nec tamquam in bello paratum esse, nec tamquam in pace securum. Illum tamen habitum in me maxime deprehendo (quare enim non verum ut medico ⁵ fatear?) me nec bona fide liberatum iis, quæ timebam & oderam, nec ⁶ rursus obnoxium. In statu ut non pessimo, ita maxime querulo & moroso positus sum: ⁷ nec ægroto, nec valeo. Non est quod dicas, omnium virtutum tenera esse principia, tempore ipsis duramentum & robur accedere. Non ignoro, etiam quæ ⁸ in speciem laborant, dignitatem dico, & eloquentiæ famam, & quidquid ⁹ ad alienum suffragium venit, mora conualescere: & quæ ¹⁰ veras vires parant, & quæ ad placendum fuco quodam subornantur, expectant annos, donec paullatim colorem diuturnitas ducat: sed ego vereor, ne ¹¹ consuetudo, quæ rebus affert constantiam, ¹² hoc vitium in me altius figat. Tam bonorum, quam malorum, longa conuersatio ¹³ amorem inducit. Hæc animi inter vtrumque dubij, nec ad recta fortiter, nec ad praua vergentis, infirmitas qualis sit, non tam semel tibi possum, quam per partes ostendere. Dicam quæ accidant mihi: tu morbo nomen inuenies. Tenet me summus ¹⁴ amor parcimoniae, fateor. placet non in ambitionem ¹⁵ cubile compositum, non ¹⁶ ex arcula prolata vestis, non ¹⁷ mille ponderibus aut tormentis splendere cogentibus pressa: ¹⁸ sed domestica, & vilis, nec seruata, nec sumenda sollicitè. Placet ¹⁹ cibus, quem ²⁰ nec parent familiæ, ²¹ nec spectent: non ²² ante multos paratus dies, nec multorum manibus ministratus, sed parabilis facilisque, nihil habens accersiti pretiosive, vbilibet non defuturus, nec patrimonio grauis, nec corpori, nec redditurus ²³ qua intrauerat. Placet minister ²⁴ incultus & ²⁵ rudis vernula, ²⁶ argentum graue ²⁷ rustici patris, sine villo opere & nomine artificis; & mensa non varietate ²⁸ macularum conspicua, nec per multas elegantium dominorum ²⁹ successiones ciuitati nota: sed in vsum posita, quæ nullius conuiuæ oculos nec voluptate moretur, nec accendat inuidia. Cum bene ista placuerunt, præstringit animum apparatus alicuius ³⁰ pædagogij, diligentius quam iam ³¹ intra priuatum larem vestita, & auro culta mancipia, & agmen seruorum nitentium. Iam domus etiam ³² qua calcatur pretiosa, & diuitiis per omnes angulos dissipatis, ³³ tecta ipsa fulgentia, & ³⁴ affectator comesque patrimoniorum pereuntium populus. Quid perlucens ad imum aquas, & ³⁵ circumfluentes ipsa conuiuia? quid epulas loquar, ³⁶ scæna sua dignas? Circumfudit me ex longo ³⁷ frugalitatis situ venientem, multo splendore luxuria, & vndique circumsonuit. Paullum titubat acies: facilius aduersus illam animum, ³⁸ quam oculos attollo. Recedo itaque non peior, sed tristior: nec inter illa ³⁹ friuola mea tam latus incedo, tacitusque morsus subit, & dubitatio, numquid illa meliora sint. nihil horum me mutat, nihil tamen non concutit. Placet ⁴⁰ vim præceptorum sequi, & ⁴¹ in mediam ire Rempublicam: placet honores fascesque, non purpura aut ⁴² aureis virgis ⁴³ adductum capeßere, sed ut amicis propinquisque, & omnibus ciuibus, omnibus deinde mortalibus paratior utiliorque sim, ⁴⁴ propius positus. Sequor Zenonem, Cleanthem, Chrysippum: quorum tamen nemo ad Rempub. accessit, nemo ⁴⁵ non misit. ⁴⁶ Ad quam cum animum insolitum ⁴⁷ arietari permisi, vbi aliquid occurrit, aut ⁴⁸ indignum (ut in omni vita humana multa sunt) aut parum ⁴⁹ ex facili fluens, aut multum temporis res non magno æstimandæ poposcerunt, ⁵⁰ ad otium conuertor. & quemadmodum pecoribus, fatigatis quoque, velocior ⁵¹ domum gradus est: placet intra parietes suos vitam coercere. Nemo vllum auferat diem, nihil dignum ⁵² tanto impendio redditurus. sibi ipse animus hæreat, se colat, nihil alieni agat, nihil quod ⁵³ ad iudicem spectet: ⁵⁴ ametur expers publicæ priuæque curæ tranquillitas. Sed vbi lectio fortior erexit animum, & aculeos subdiderunt ⁵⁵ exempla nobilia: proßlire libet in forum, commodare alteri ⁵⁶ vocem, alteri ⁵⁷ operam, etsi nihil profuturam, tamen conaturam prodesse: alterius coercere in foro superbiam, male secundis rebus elati. ⁵⁸ * In studiis puto mehercule melius esse res ipsas intueri, & harum causa loqui: ceterum ⁵⁹ verba rebus permittere, ut qua duxerint, hac inelaborata sequatur oratio. Quid opus est sæculis duratura

componere? Vis tu ⁶⁰ non id agere, ne te posterit taceant? morti natus es: minus molestiarum habet funus ⁶¹ tacitum. Itaque occupandi temporis causa, in usum tuum, non in præconium, aliquid simplici stilo scribe. minore labore opus est studentibus ⁶² in diem. Rursus ubi se animus cogitationis magnitudine leuauit, ambitiosus in uerba est, altiusque ut spirare, ita eloqui gestit, & ad dignitatem rerum ⁶³ exit oratio: oblitus tum legis pressiorisque iudicii, sublimis feror, & ⁶⁴ ore iam non meo. Ne singula diutius persequar, in omnibus rebus hæc me sequitur bonæ mentis infirmitas: ⁶⁵ cui ne paulatim defluam vereor, aut quod est sollicitius, ne semper casuro similis pendeam, & plus fortasse sit, quam quod ipse prouideo. Familiariter enim domestica aspiciamus, & semper iudicio fauor officit. ⁶⁶ Puto multos potuisse ad sapientiam peruenire, nisi putassent se peruenisse: nisi quædam in se dissimulassent, quædam ⁶⁷ apertis oculis transilissent. Non est enim quod nos magis aliena iudices ⁶⁸ adulatione perire, quam nostra. Quis sibi uerum dicere ausus est? quis non inter laudantium blandientiūque positus greges, plurimū tamē sibi ipse assentatus est? Rogo itaque, si quod habes remediū, quo hæc fluctuationem meam sistas, dignū putes me, qui tibi tranquillitatē debeā. Non esse periculosos motus animi, nec quicquam tumultuosi afferentes, scio. ut uera tibi similitudine id de quo queror exprimā, non tēpestare vexor, sed nausea. Detrahe ergo quidquid hoc est mali, & succurre in conspectu terrarum laboranti.

11. Quæro mehercule iam dudum, Serene, ipse tacitus, cui talem affectum animi similem putem. ⁶⁹ nec ullius propius admoneor exemplo, quam eorum qui ex longa & graui uoletudine expliciti, motiunculis, leuibusque interim offensis perstringuntur, & cum reliquias effugerint, suspicionibus tamen inquietantur, medicisque iam sani manum porrigunt, & omnem ⁷⁰ calorem corporis sui calumniantur. Horum, Serene, non parum sanum est corpus, sed sanitati parum assuevit: sicut est ⁷¹ quidam tremor etiam tranquilli maris, aut lacus, cum ex tempestate requieuit. Opus est itaque non illis durioribus, ⁷² quæ etiam transcurrimus, ut alicubi obstes tibi, alicubi irascaris, alicubi instes grauius, ⁷³ sed illud quod ultimum uenit, ut fidem tibi habeas, & recta ire uia te credas, nihil auocatus transuersis multorum uestigiiis passim discurrentium, & quorundam circa ipsam errantium uiam. Quod desideras autem, magnum & summum est, Deoque uicinum, non concuri. Hanc ⁷⁴ stabilem animi sedem Græci *Εὐθυμία* uocant, de qua Democriti ⁷⁵ uolumen egregium est: ego Tranquillitatem uoco. nec enim imitari, & transferre uerba, ad illorum formam necesse est: res ipsa, de qua agitur, aliquo signanda nomine est, quod appellationis Græcæ uim debet habere, non faciem. Ergo quærimus, quomodo ⁷⁶ animus semper ⁷⁷ æqualis, secundoque cursu eat, ⁷⁸ propitiusque sibi sit, & sua lætus adspiciat: & hoc gaudium non interrumpat, sed placido statu maneat, ⁷⁹ nec attollens se umquam, nec deprimens. Id Tranquillitas erit. Quomodo ad hanc perueniri possit, in uniuersum quæramus: sumes tū ex publico remedio, quantum uoles. Totum interim uitium in medium protrahendum est, ex quo agnoscat quisque partem suam: ⁸⁰ simul tu intelliges, quanto minus negotij habeas cum fastidio tui, quam hi quos ad ⁸¹ professionem speciosam alligatos, & sub ⁸² ingenti titulo laborantes, in sua ⁸³ simulatione pudor magis, quam uoluntas tenet. Omnes in eadem causa sunt, & hi qui leuitate uexantur, ac tædio, assiduaque mutatione propositi, quibus semper magis placet ⁸⁴ quod reliquerunt: & illi, qui marcent & oscitant. Adice illos, qui non aliter, quam quibus difficilis somnus est, uersant se, & hoc atque illo modo componunt, donec quietem lassitudine inueniant, statum uitæ suæ formando subinde, in eo nouissime manent, in quo illos non mutandi odium, sed senectus ad nouandum pigra deprehendit. Adice & illos, qui ⁸⁵ non inconstantia uitio parum leues sunt, sed inertia. Viuunt, non quomodo uolunt, sed quomodo cœperunt. Innumerabiles deinceps proprietates sunt, sed unus effectus uitij, displicere sibi. Hoc oritur ab intemperie animi, & cupiditatibus timidis, aut parum prosperis, ubi aut non audent, quantum concupiscunt, aut non consequuntur, & in spem toti prominent, semper instabiles mobilesque. quod necesse est accidere pendentibus. Omni uita ⁸⁶ pendet, & inhonestas se ac difficilia docent, coguntque: & ubi sine præmio labor est, torquet illos irritum dedecus, nec dolent praua, sed frustra uoluisse. Tunc illos & poenitentia cœpti tenet, & incipiendi timor, subrepatque illa iactatio animi, non inuenientis exitum, quia nec cupiditatibus suis imperare, nec obsequi possunt, & cunctatio uitæ parum se explicantis, & inter ⁸⁷ destituta uota torpentis animi situs. Quæ omnia grauiora sunt, ubi odio infelicitatis operosa ad otium profugerunt, & ad secreta studia: quæ ⁸⁸ pati non

potest animus ad ciuilia erectus, agendique cupidus, & natura inquietus, parum scilicet in se solatiorum habens: ideoque detractis oblectationibus, quas ipsæ occupationes discurrentibus præbent, domum, solitudinem, parietes non fert, inuitus adspicit se sibi relictus. Hinc illud est tædium, & displicentia sui, & nusquam residentis animi volutatio, & otij sui tristis atque ægra patientia: utique ubi causas fateri pudet, ⁸⁹ tormenta introrsus egit verecundia, in angusto inclusa cupiditates, sine exitu, se ipsæ strangulant. Inde mæror marcorque, & mille fluctus mentis incertæ, quam inchoata habent suspensam, deplorata tristem: inde ille affectus otium suum detestantium, quærentiumque nihil ipsos habere quod agant, & alienis incrementis inimicissima inuidia. Alit enim liuorem infelix inertia: & omnes destrui cupiunt, quia se non potuerunt prouehere: & ex hac deinde auersatione alienorum processum, & suorum desperatione, obirascens fortunæ animus, & de sæculo querens, & in angulos se retrahens, & pœnæ incubans suæ, dum tædet sui, pigetque. Natura enim humanus animus agilis est, & pronus ad motus. grata omnis illi excitandi se abstrahendique materia est; gratior quibusque pessimis ingeniis, quæ occupationibus libenter deteruntur. Ut vlcera quædam nocituras manus appetunt, & tactu gaudent, & fœdam corporum scabiem delectat, quicquid exasperat: non aliter dixerim his mentibus, ⁹⁰ in quas cupiditates velut mala vlcera eruperunt, voluptati esse laborem vexationemque. Sunt enim quædam, quæ corpus quoque nostrum cum quodam dolore delectant: ut versare se, & mutare nondum fessum latus, & alio, atque alio ⁹¹ positum ventilari. Qualis ille ⁹² Homericus Achilles est, modo pronus, modo supinus, in varios habitus se ipse componens. quod proprium ægri est, nihil diu pati, & mutationibus ut remediis uti. Inde peregrinationes suscipiuntur vagæ, & littora pererrantur, & modo mari se, modo terra experitur semper presentibus infesta leuitas. Nunc Campaniam petamus. iam ⁹³ delicata fastidio sunt: inculta videantur, Bruttios & Lucanos saltus persequamur. Aliquid tamen inter deserta amœni requiratur, in quo luxuriosi oculi longo locorum horrentium squallore releuentur. Tarentum petatur, ⁹⁴ laudatusque portus, & hiberna cæli mitioris, & recta vel ⁹⁵ antiquæ satis opulenta turba. Iam flectamus cursum ad urbem. nimis diu ⁹⁶ à plausu & ⁹⁷ fragore aures vacauerunt: iuuat iam & humano sanguine frui. Aliud ex alio suscipitur, & spectacula spectaculis mutantur: ut ait Lucretius,

Hoc se quisque modo ⁹⁸ semper fugit.

Sed quid prodest, si non effugit? sequitur seipse, & vrget grauissimus comes. Itaque scire debemus, non locorum vitium esse quo laboramus, sed nostrum. Infirmi sumus ad omne tolerandum, nec laboris patientes, nec voluptatis, ⁹⁹ nec nostræ, nec vllius rei diutius. Hoc quosdam egit ad mortem, quod proposita sæpe mutando, in eadem reuoluebantur, & non reliquerant nouitati locum. Fastidio illis esse cæpit vita, & ipse mundus: & ¹⁰⁰ subit illud rabidarum deliciarum: ¹⁰¹ *Quousque eadem?* Aduersus hoc tædium quo auxilio putem vtendum, quæris. Optimum ¹⁰² erat (ut ait Athenodorus) actione rerum & Reip. tractatione, & officiis ciuilibus se detinere. nam ut quidam sole, & exercitatione, & cura corporis, diem ducunt, athletisque vtilissimum est, lacertos suos, roburque cui se vni dicauerunt, maiore temporis parte nutrire: ita nobis animum ad rerum ciuiliū certamen parantibus, in opere esse, non longe pulcherrimum est. Nam cum vtilem se efficere ciuibz mortalibusque propositum habeat, simul & exercetur & proficit, qui in mediis se officiis posuit, communia priuataque pro facultate administrans. Sed quia in hac, inquit, tam insana hominum ambitione, tot calumniatoribus in deterius recta torquentibus, parum tuta simplicitas est, & plus futurū semper est quod obstat, quam quod succedat, ¹⁰³ à foro quidem & publico recedendum est: sed habet, ubi se etiam in priuato lare explicet magnus animus. nec ut leonum animaliumque impetus caueis coercetur: sic hominum, quorum ¹⁰⁴ maxime in seductu actiones sunt. Ita tamen delituerit, ut ubicumque otium suum absconderit, prodesse velit & singulis & vniuersis, ingenio, voce, consilio. Nec enim is solus Reip. prodest, qui ¹⁰⁵ candidatos extrahit, & tuetur reos, & de pace belloque censet: sed qui iuuentutē exhortatur, qui in tanta bonorum præceptorum inopia, virtute instruit animos, qui ad pecuniam luxuriamque cursu ruentes prensat ac retrahit, & si nihil aliud, certe moratur, in priuato publicum negotium agit. An ille plus præstat, qui ¹⁰⁶ inter peregrinos & ciues, aut Urbanus prætor adeuntibus ¹⁰⁷ assessoris verba pronunciat: quam ¹⁰⁸ qui docet quid sit iustitia, quid pietas, quid patientia, quid fortitudo, quid mortis contemptus, quid decorum in-

tellectus,¹⁰⁹ quantum bonum sit bona conscientia: Ergo si tempus in studia conferas, quod subduxeris officiis, ¹¹⁰ non deserueris, nec munus detractaueris. Neque enim ille solus militat, qui in acie stat, & ¹¹¹ cornu dextrum laeuumque defendit: sed & qui portastuetur, & statione minus periculosa, non otiosa tamen fungitur, vigiliisque seruat, & armamentario praest. quæ ministeria quamuis incruenta sint, ¹¹² in numerum stipendiorum veniunt. Si te ad studia reuocaueris, omne vite fastidium effugeris: nec noctem fieri optabis tædio lucis, nec tibi grauis eris, nec aliis superuacuis: multos in amicitiam attrahes, affluetque ad te optimus quisque. Numquam enim ¹¹³ quamuis obscura virtus latet, sed ¹¹⁴ mittit sui signa. quisquis dignus fuerit, vestigiis illam colliget. Nam si omnem conuersationem tollimus, & generi humano renunciamus, viuimusque in nos tantum conuersi: sequetur hanc solitudinem, omni studio carentem, inopia rerum agendarum. Incipiemus ædificia alia ponere, alia subuertere, & mare submouere, & aquas contra difficultates locorum ducere, & male dispensare tempus, quod nobis natura consumendum dedit. Alij parce illo vtimur, alij prodige: alij sic impendimus, vt possimus rationem reddere: alij, vt nullas habeamus ¹¹⁵ reliquias. Quare nihil turpius est, quam grandis natu senex, qui nullum aliud habet argumentum, quo se probet diu vixisse, præter ætatem. ¹¹⁶ Mihi, carissime Serene, nimis videtur submisisse temporibus se Athenodorus, nimis cito refugisse. Nec egone-gauerim aliquando cedendum: sed sensim relato gradu, & saluis signis, salua militari dignitate. Sanctiores tutioresque sunt hostibus suis, qui in fidem cum armis veniunt. Hoc puto virtuti faciendum, studioque virtutis. si præualebit fortuna, & præcidet agendi facultatem; non statim auersus inermisque fugiat, latebras quærens, quasi vllus locus sit, quo non possit fortuna persequi: sed parcius se inserat officiis, & cum dilectu inueniat aliquid, in quo utilis ciuitati sit. Militare non licet: honores spectet. priuato viuendum est: sit orator. silentium indictum est: tacita aduocatione ciues iuuet. periculosum etiam ingressu forū est: in domibus, in spectaculis, in conuiujs bonum contubernalem, amicum fidelem, temperantem conuiuiam agat. Officia si ciuis amiserit, hominis exerceat. Ideo magno animo nos ¹¹⁷ non vnus vrbs mœnibus clausimus, sed in totius orbis commercium emisimus; patriamque nobis mundum professi sumus: vt liceret latiore virtuti campum dare. Præclusum tibi tribunal est, & rostris prohiberis, aut comitiis? respice post te, quantum latissimarum regionum pateat, quantum populorum. numquam tibi ita magna pars obstruetur, vt non maior relinquatur. Sed vide, ne totum istud vitium tuum sit. non vis enim nisi consul, aut ¹¹⁸ prytanes, aut ¹¹⁹ ceryx, aut ¹²⁰ suses administrare Remp. Quid si militare nolis, nisi imperator, aut tribunus? etiam si alij ¹²¹ primam frontem tenebunt, te fors inter ¹²² triarios posuit: inde voce, adhortatione, exemplo, animo milita. Præcis quoque manibus ille in prælio inuenit, quod partibus conferat, qui stat tantum, & clamore iuuat. Tale quiddam facies, si à prima te Reip. parte fortuna submouerit; stes tamen, clamore iuues: si quis fauces oppresserit; stes tamen, & silentio iuues. Numquam inutilis est opera ciuis boni. auditu enim, visu, vultu, nutu, obstinatione tacita, incessuque ipso prodest. Vt salutaria quædam, citra gustum ¹²³ tactumque, odore proficiunt: ita virtus utilitatem etiam ex longinquo & latens fundit, siue exspatiatur & fruitur suo iure; siue precarios habet accessus, cogiturque vela contrahere; siue otiosa muta que est, & angusto circumscripta, siue ad aperta: in quocumque habitu est, prodest. Quid? tu parum utile putas exemplum bene quiescentis? ¹²⁴ Longe, inquam, optimum est miscere otium rebus, quotiens actiuosa vita impedimentis fortuitis, aut ciuitatis conditione prohibetur. Numquam enim vsque eo interclusa sunt omnia, vt nulli actioni honestæ locus sit. Numquid potes inuenire urbem miseriorem, quam Atheniensium fuit, cum illam triginta tyranni diuellerent? mille ¹²⁵ trecentos ciues, optimum quemque, occiderant: nec finem ideo faciebat, sed irritabat se ipsa sæuitia. In qua ciuitate erat ariopagos, religiosissimum iudicium, in qua senatus populusque senatui similis: coibat quotidie carnificum triste collegium, & infelix curia tyrannis angusta. Poteratne illa ciuitas conquiescere, in qua tot tyranni, ¹²⁶ quot satellites erant? Ne spes quidem vlla recipiendæ libertatis animis poterat offerri: nec vlli remedio locus apparebat, contra tantam vim malorum. vnde enim misera ciuitati tot ¹²⁷ Harmodios? Socrates tamen ¹²⁸ in medio erat, & lugentes patres consolabatur, & desperantes de Rep. exhortabatur, & diuitibus opes suas ¹²⁹ metuētibus exprobrabat ¹³⁰ seram periculosa auaritiæ pœnitentiam; & imitari volentibus magnum circumferebat exemplar, cum inter triginta dominos liber incederet. Hunc tamen Athenæ ipsæ in carcere oc-

ciderunt: & qui tuto insultauerat agmini tyrannorum, eius libertatem libera ciuitas non tulit: ut scias & in afflictâ Rep. esse occasionem sapienti viro ad se proferendum, & in florenti ac beata, ¹³¹ pecuniam, inuidiam, mille alia vitia ¹³² inermia regnare. Vt cumque ergo se Resp. dabit, utcumque fortuna permittet, ita aut ¹³³ explicabimus nos, aut contrahemus: utique mouebimus, nec alligati metu torpebimus. Imo ille vir fuerit, qui periculis vndique imminetibus, armis circa & cathenis frementibus, non ¹³⁴ alliserit virtutem, nec ¹³⁵ absconderit. ¹³⁶ Non enim debet seruantem se obruere. Vt opinor, Curius Dentatus aiebat, *Malle esse se mortuum*, ¹³⁷ *quam viuere*. Vltimum malorum est, ex viuorum numero exire, antequam moriaris. Sed faciendum erit, si in Reip. tempus minus tractabile incideris, ut plus otio ac litteris vindices: nec aliter quam in periculosa nauigatione, subinde portum petas: nec exspectes donec res te dimittant, sed ab illis te ipse disiungas. 14. Inspicere autem debemus primum ¹³⁸ nosmetipsos, deinde quæ aggredimur negotia, deinde eos quorum causa, aut cum quibus agendum est. Ante omnia, necesse est seipsum æstimare: quia fere plus nobis videmur posse, quam possumus. Alius eloquentiæ fiducia prolabitur, alius patrimonio suo plus imperauit, quam ferre possit: alius infirmum corpus laborioso oppressit officio. Quorumdam parum idonea est verecundia rebus ciuilibus, quæ ¹³⁹ firmam frontem desiderant: quorumdam ¹⁴⁰ contumacia non facit ad aulam. quidam non habent iram in potestate: & illos ad temeraria verba quælibet indignatio effert. quidam vrbanitatem nesciunt continere, nec periculosis abstinent salibus. Omnibus his utilior negotio quies est. ferox impatiensque natura, irritamenta ciuitatis libertatis euitet. vi. Æstimanda sunt deinde ipsa, quæ aggredimur, & vires nostræ ¹⁴¹ cum rebus, quas tentaturi sumus, comparandæ. Debet enim semper plus esse virium in latore, quam in onere. necesse est ¹⁴² opprimant onera, quæ ferente maiora sunt. Quædam præterea non tam magna sunt negotia, quam fecunda, multumque negotiorum ferunt. & hæc refugienda sunt, ex quibus noua occupatio multiplexque nascetur. Nec accedendum eo, vnde liber regressus non sit: his admouenda manus est, quorum finem aut facere, aut certe sperare possis. Relinquenda, quæ latius actu procedunt, nec vbi proposueris, desinunt. vi. Hominum utique delectus habendus est, an digni sint, quibus partem vitæ nostræ impendamus, an ad illos temporis nostri iactura perueniat. Quidam vltro officia nostra ¹⁴³ nobis imputant. Athenodorus ait, ne ad cœnam quidem se iturum ad eum, qui sibi nil pro hoc debiturus sit. Puto intelligis, multo minus ad eos iturum, qui cum amicorum officiis ¹⁴⁴ paria in mensa faciunt, qui fercula pro cōgiariis numerant: quasi in alienum honorem intemperantes sint. Deme illis testes spectatoresque, non delectabit popina secreta. ¹⁴⁵ Considerandum est, vtrum ¹⁴⁶ natura tua agendis rebus, an otioso studio contemplationique ¹⁴⁷ aptior sit: & eo inclinandum, quo te vis ingenij defert. Isocrates Ephorum iniecta manu à foro subduxit, vtiliorem componendis monumentis historiarum ratus. Male enim respondent ¹⁴⁸ coacta ingenia. reluctante natura, irritus labor est. vii. ¹⁴⁹ * Nihil tamen æque oblectauerit animum, quam amicitia fidelis & dulcis. Quantum bonum est, vbi sunt præparata pectora, in quæ tuto secretum omne descendat, quorum conscientiam minus quam tuam timeas, quorum sermo solitudinem leniat, sententia consilium expediat, hilaritas tristitiam dissipet, ¹⁵⁰ conspectus ipse delectet? Quos scilicet vacuos, quantum fieri poterit, à cupiditatibus, eligemus. Serpunt enim vitia, & in proximum quemque transiliunt, & contactu nocent. Itaque, ut in pestilentia, cauendum est, ne ¹⁵¹ corruptis iam corporibus & morbo flagrantibus assideamus, quia pericula trahemus, afflatuque ipso laborabimus: ita in amicorum legendis ingeniis dabimus operam, ut quamminime inquinatos assumamus. Initium morbi est, ægris ¹⁵² sana miscere. Nec hoc præceperim tibi, ut neminem nisi sapientem sequaris, aut attrahas. vbi enim istum inuenies, quem tot sæculis quærimus? pro optimo est, minime malus. Vix tibi esset facultas ¹⁵³ delectus felicioris, si inter Platonas & Xenophontas, & illum Socratici fœtus prouentum bonos quæreres: aut si tibi potestas Catonianæ fieret ætatis, quæ plerosque dignos tulit, qui Catonis sæculo nascerentur, sicut multos peiores, quam vquam alias, maximorumque molitores scelerum. Vtræque enim turba opus erat, ut Cato posset intellegi. habere debuit & bonos, quibus se approbaret: & malos, ¹⁵⁴ in quibus vim suam experiretur. Nunc vero in tanta bonorum egestate, minus fastidiosa fiat electio. Præcipue tamen vitentur tristes, & omnia deplorantes, quibus nulla non causa in querelas placet. Constet illi licet fides & beneuolentia, ¹⁵⁵ tranquillitati tamen inimicus est comes perturbatus, &

viii. omnia gemens. Transeamus ad patrimonia, maximam humanarum ærumnarum materiam. Nam si omnia alia quibus angimur, cōpares, mortes, ægrotationes, metus, desideria, dolorum laborūque patientiam, cū iis quæ nobis mala pecunia nostra exhibet; hæc pars multum prægrauabit. Itaque cogitandum est, quanto leuior dolor sit, non habere, quam perdere: & intelligemus, paupertati eo minorem tormentorum, quo minorem damnorum esse materiam. Erras enim, si putas animosius detrimenta diuites ferre. maximis minimisque corporibus par est dolor vulneris. Bion eleganter ait, *Non minus molestum esse¹⁵⁶ caluis, quam comatis, pilos vellere*. Idem scias licet de pauperibus locupletibusque, par illis esse tormentum. vtriusque enim pecunia sua obhesit,¹⁵⁷ nec sine sensu auelli potest. Tolerabilius autem est, vt dixi, faciliusque, non acquirere, quam amittere: ideoque lætiores videbis, quos numquam fortuna¹⁵⁸ respexit, quam quos deseruit. Vidit hoc Diogenes, vir ingentis animi, & effecit ne quid sibi eripi posset. Tu istud paupertatem, inopiam, egestatem voca, & quam voles ignominiosum securitati nomen impone: putabo hunc non esse felicem, si quem mihi alium inueneris, cui nihil pereat. Aut ego fallor, aut regnum est, inter auaros, circumscriptores, latrones, plagarios, vnum esse, cui noceri non possit. Si quis de felicitate Diogenis dubitat, potest idem dubitare & de deorum immortalium statu, an parum beate degant: quod illis non prædia, nec horti sint, nec¹⁵⁹ alieno colono rura pretiosa, nec grande in foro fœnus. Non te pudet, quisquis diuitiis adstupes? respice agendum¹⁶⁰ mundum: nudos videbis¹⁶¹ deos, omnia dantes, nihil habentes. Hunc tu pauperem putas, an diis immortalibus similem, qui se fortuitis omnibus exuit? Feliciorem tu¹⁶² Demetrium Pompeianum vocas, quem non puduit locupletiore esse Pompeio? ¹⁶³ Numerus illi quotidie seruorum, ¹⁶⁴ velut Imperatori exercitus, referebatur: cui iam dudum¹⁶⁵ diuitiæ esse debuerant, ¹⁶⁶ duo vicarij, & ¹⁶⁷ cella laxior. At Diogeni seruus vnicus fugit, nec eum reducere, cum monstraretur, tanti putauit. Turpe est, inquit, *Manem sine Diogene posse vivere, Diogenem sine Mane non posse*. Videtur mihi dixisse: Age tuum negotium fortuna. nihil apud Diogenem iam tuum est. Fugit mihi seruus? imo liber abiit. Familia¹⁶⁸ vestiarius petit, victumque: tot ventres auidissimorum animalium tuendi sunt: emenda vestis, & custodiendæ rapacissimæ manus, & flentium detestantiumque ministeriis vtendum. Quanto ille felicior, qui nihil¹⁶⁹ vlli debet, nisi, cui facillime negat, sibi? Sed quoniam non est tantū roboris nobis, angustanda certe sunt patrimonia, vt minus ad iniurias fortunæ simus expositi. Habiliora sunt corpora¹⁷⁰ pusilla, quæ in arma sua¹⁷¹ contrahi possunt, quam quæ superflunduntur, & vndique magnitudo sua vulneribus obiecit. Optimus¹⁷² pecuniæ modus est, qui nec in paupertatem cadit, nec procul à paupertate discedit.

ix. Placebit autem hæc nobis mensura, si prius parcimonia placuerit: sine qua nec vllæ opes sufficiunt, nec vllæ non satis patent: præsertim cum in vicino remedium sit, & possit ipsa paupertas in diuitias se, aduocata frugalitate, conuertere. Assuescamus à nobis remouere pompam, & ¹⁷³ vsu rerum ornamenta metiri. Cibus famem domet, potio sitim, libido qua necesse est fluat. Discamus membris¹⁷⁴ nostris ininiti: cultum victumque non ad noua exempla componere, sed vt maiorum suadent mores. Discamus continentiam augere, luxuriam coercere,¹⁷⁵ gulam temperare, iracundiam lenire, paupertatem æquis oculis adspicere, frugalitatem colere¹⁷⁶ etiam si nos pudebit desiderijs naturalibus paruo parata remedia adhibere: spes effrænatas, & animum in futura eminentem velut sub vinculis habere, id agere, vt diuitias¹⁷⁷ à nobis potius quam à fortuna petamus. Non potest, inquam, tanta varietas & iniquitas casuum ita depelli, vt non multum procellarum irruat¹⁷⁸ magna armamenta pendentibus: cogendæ in arctum res sunt, vt tela in vanum cadant. Ideoque exsilia interdici calamitatesque in remedium cessere, & leuioribus incommodis grauiora sanata sunt, vbi parum audit præcepta animus, nec curari mollius potest. Quid ni consulti, si & paupertas & ignominia, & rerum euersio adhibetur? malo malum opponitur. Assuescamus ergo cœnare posse¹⁷⁹ sine populo, & seruis paucioribus serui, & vestes parare in quod inuentæ sunt, habitare contractius. Non in cursu tantum circique certamine, sed in his spatiis vitæ¹⁸⁰ interius flectendum est. Studiorum quoque, quæ liberalissima impensa est, tamdiu rationem habebo, quamdiu modum. Quo mihi innumerabiles libros & bibliothecas, quarum dominus vix tota vita sua indices perlegit? Onerat discentem turba, non instruit: multoque satius est¹⁸¹ paucis te auctoribus tradere, quam errare per multos.¹⁸² Quadringenta millia librorum Alexandria arserunt, pulcherrimum regiæ opulentia monumentum. alius laudauerit, sicut¹⁸³

Liuius, qui *elegantia regum curaque egregium id opus* ait fuisse. Non fuit elegantia illud, aut cura, sed studiosa luxuria: imo ne studiosa quidem. quoniam non in studium, sed in spectaculum comparauerant: sicut plerisque ignaris etiam¹⁸⁴ seruilium litterarum, libri non studiorum instrumenta, sed coenationum ornamenta sunt. Paretur itaque librorum quantum satis sit, nihil in apparatus. Honestius, inquis, in hos impensas, quam in¹⁸⁵ Corinthia pictasque tabulas effuderim. Vitiosum est vbique, quod nimium est. Quid habes¹⁸⁶ cur minus ignoscas nomen marmore atque ebore captanti, quam¹⁸⁷ opera conquiriti aut ignotorum auctorum, aut improbatorum, & inter tot millia librorum oscitanti? cui voluminum suorum¹⁸⁸ frontes maxime placent, tituli? Apud desidiosissimos ergo videbis, quidquid orationum historiarumque est, & recto tenus exstructa loculamenta. iam enim inter¹⁸⁹ balnearia & thermas, bibliotheca quoque, vt necessarium domus ornamentum expolitur. Ignoscerem plane, si e studiorum nimia cupidine oriretur: nunc ista exquisita, &¹⁹⁰ cum imaginibus suis descripta sacrorum opera ingeniorum, in speciem & cultum parietum comparantur.

At in aliquod genus vitæ difficile incidisti, & tibi ignoranti vel publica fortuna, vel priuata laqueum impegit, quem nec soluere possis, nec abrumpere. Cogita compeditos primo ægre ferre onera, & impedimenta crurum: ¹⁹¹ deinde vbi non indignari illa. sed pati proposuerunt, necessitas fortiter ferre docet, consuetudo facile. Inuenies in quolibet genere vitæ oblectamēta, & remissiones, & voluptates, ¹⁹² si nolueris malam putare vitam potius, quā inuidiosam¹⁹³ facere. Nullo melius nomine de nobis natura meruit, quam quod cum sciret, quibus ærumnis nasceremur, calamitatum mollimentum consuetudinem inuenit, cito in familiaritatem grauissima adducens. Nemo duraret, si rerum aduersarum eandem vim assiduitas haberet, quam primus ictus. Omnes cum fortuna¹⁹⁴ copulati sumus. aliorum¹⁹⁵ aurea cathena est, & laxa: aliorum arcta & sordida. Sed quid refert? eadem custodia vniuersos circumdedit: ¹⁹⁶ alligatique sunt etiam qui alligauerunt. nisi tu forte leuiorem in sinistra cathenam putas. Alium honores, alium opes vinciunt: quosdam nobilitas, quosdam humilitas premit: quibusdam aliena supra caput imperia sunt, ¹⁹⁷ quibusdam sua: quosdam exsilia¹⁹⁸ vno loco tenent, quosdam¹⁹⁹ sacerdotia. Omnis vita seruitium est. Assuescendum itaque conditioni suæ, & quam minimum de illa querendum: & quidquid habet circa se commodi, apprehendendum est. Nihil tam acerbum est, in quo non æquus animus solatium inueniat. Exiguæ sæpe aræ in multos vsus ²⁰⁰ describentis arte parare, & quamuis angustum²⁰¹ pedem dispositio fecit habitabilem. Adhibe rationem difficultatibus: possunt & dura molliri, & angusta laxari, & graua scite ferentes minus premere. Non sunt præterea cupiditates in longinquum mittendæ, sed in vicinum illis egredi permittamus, quoniam includi ex toto non patiuntur. Relictis his, quæ aut non possunt fieri, aut difficulter possunt, ²⁰² prope posita, speique nostræ²⁰³ alludentia sequamur: sed sciamus, omnia æque leuia esse, extrinsecus diuersas facies habentia, introrsus pariter vana. Nec inuideamus altius stantibus: quæ excelsa videntur, prærupta sunt. Illi rursus, quos fors iniqua in ancipiti posuit, tutiores erunt superbiam detrahendo rebus per se superbis, & fortunam suam quam maxime poterunt, ²⁰⁴ in planum deferendo. Multi quidem sunt, quibus necessario hærendum sit in fastigio suo, ex quo non possunt, ²⁰⁵ nisi cadendo descendere: sed hoc ipso testentur, maximum onus suum esse, quod aliis graues esse cogantur, nec subleuatos se, sed ²⁰⁶ suffixos: iustitia, mansuetudine, ²⁰⁷ humana lege, & benigna manu, præparent multa ad ²⁰⁸ sequentes casus præsidia, quorum spe securius pendeant. Nihil tamen æque hos ab his animi fluctibus vindicauerit, quam semper aliquem incrementis terminum figere: nec fortunæ arbitrium desinendi dare, sed se ipsos, multo quidem citra extrema, hortentur consistere. Sic & aliquæ cupiditates animum acuent, sed finitæ: non in immensum incertumque producent.

²⁰⁹ Ad imperfectos & mediocres, xi.
& male sanos, hic meus sermo pertinet, non ad sapientem. Huic non timide, nec pedetentim ambulandum est. tanta enim fiducia sui est, vt obuiam fortunæ ire non dubitet, nec vnumquam loco illi cessurus sit: nec habet vbi illam timeat: quia non mancipia tantum, possessionesque, & dignitatem, sed corpus quoque suum, & oculos, & manum, & quidquid est cariorem vitam facturum, seque ipsum inter ²¹⁰ precaria numerat, viuitque vt commodatus sibi, & reposcentibus sine tristitia redditurus. Nec ideo est vilis sibi, quia scit se suum non esse: sed omnia tam diligenter faciet, tam circumspiciet, quam religiosus homo sanctusque solet tueri ²¹¹ fidei commissa. Quandocumque autem reddere iubebitur, non queretur cum fortuna: sed dicet: gratias ago pro eo

quod possedi, habuique. ²¹² Magna quidem res tuas mercede colui: sed quia imperas, cedo gratus libensque. si quid habere me tu volueris, etiam nunc seruabo: si aliud placet, ego vero ²¹³ factum signatumque argentum, domum, familiamque meam reddo, restituo. Appellauerit natura, quæ prior nobis credidit. & huic dicemus, Recipe animum ²¹⁴ meliorem quam dedisti: non tergiuersor, nec refugio, paratum habes à volente, quod non sentienti dedisti. aufer. Reuerti ²¹⁵ unde veneris, quid graue est? male viuet, quisquis nesciet bene mori. Huic itaque primum rei pretium detrahendum est, & spiritus ²¹⁶ inter seruitia numerandus. *Gladiatores* (²¹⁷ ait Cicero) ²¹⁸ *inuisos habemus si omni modo vitam impetrare cupiunt: fauemus, si contemptum eius præferunt: idem euenire nobis scias.* Sæpe enim caussa moriendi est, timide mori. Fortuna illa quæ ludos sibi facit, Quo, inquit, te referuem, malum & trepidum animal? eo magis conuulneraberis & confodieris, quia nescis præbere iugulum. At tu & viues diutius, & morieris expeditius, qui ferrum non subducta ceruice, nec manibus oppositis, sed animo se recipis. Qui mortem timebit, nihil umquam pro homine ²¹⁹ viuo faciet. at qui scit, hoc sibi cum conciperetur, ²²⁰ statim conditum, viuet ad formulam: & simul illud quoque eodem animi robore præstabit, ne quid ex his quæ eueniunt, subitum sit. ²²¹ Quid enim fieri potest, quasi futurum prospiciendo, malorum omnium impetus molliet. qui ad præparatos expectantesque nihil afferunt noui: securis, & beata tantum spectantibus, graues eueniunt. Morbus enim, captiuitas, ruina, ignis nihil horum repentinum est. Sciebam in quam tumultuosum me ²²² contubernium natura cluisset. totiens in vicinia mea ²²³ conclamatum est, totiens præter limen immaturas exsequias ²²⁴ fax cereusque præcessit: sæpe altius ruentis ædificij fragor sonuit: multos ex his quos forum, curia, sermo, mecum contraxerat, nox abstulit, & vincas ad sodalitium manus ²²⁵ copulatas intercidit. Mirer aliquando ad me pericula accessisse, quæ circa me semper errauerunt? Magna pars hominum est, quæ nauigatura, ²²⁶ de tempestate non cogitat, Numquam me in bona re mali pudebit auctoris. ²²⁷ Publius tragicis comiciisque vehementior ingeniis, quotiens mimicas ineptias, & verba ad ²²⁸ summam caueam spectantia reliquit, inter multa alia ²²⁹ cothurno, non tantum ²³⁰ sipario, fortiora, & hoc ait:

²³¹ *Cuius potest accidere, quod cuiquam potest.*

Hoc si quis in medullas demiserit, & omnia aliena mala, quorum ingens quotidie copia est, sic adspexerit, tamquam illis liberum & ad se iter sit: multo ante se armabit, quam petatur. Sero animus ad periculorum patientiam, post pericula, instruitur. Non putaui hoc futurum. numquam hoc euenturum credidissem. Quare autem non? Quæ sunt diuitiæ, quas non egestas, & fames, & mendicitas à tergo sequatur? Quæ dignitas, cuius non prætexam, ²³² augurale, & ²³³ lora patricia, & fordes comitentur, & ²³⁴ exportatio, & notæ, & mille maculæ, & extrema contemptio? Quod regnum est, cui non parata sit ruina, & proculcatio, & dominus, & carnifex? nec magnis ista interuallis diuisa, sed horæ momentum interest ²³⁵ inter solium, & aliena ²³⁶ genua. Scito ergo, omnem condicionem versabilem esse: & quidquid in vllum incurrit, posse in te quoque incurrere. Locuples es? numquid ditior ²³⁷ Pompeio? cui cum Caius vetus cognatus, hospes nouus, ²³⁸ aperuisset Cæsaris domum, ²³⁹ ut suam cluderet, defuit panis & aqua? cum ²⁴⁰ tot flumina possideret in suo orientia, & in suo cadentia, medicauit stillicidia: ²⁴¹ fame ac siti periit, in palatio cognati, dum illi ²⁴² hæres ²⁴³ publicum funus esurienti locat. Honoribus summis functus es? numquid aut tam magnis, aut tam insperatis, aut tam vniuersis, quam Seianus? ²⁴⁴ Quo die illum senatus deduxerat, populus ²⁴⁵ in frustra diuisit: in quem quidquid congeri poterat, dii hominesque contulerant; ex eo nihil superfuit, quod carnifex ²⁴⁶ traheret. Rex es? non ad Cræsum te mittam, qui rogum suum & ²⁴⁷ ascendit iussus, & extingui vidit, factus non regno tantum, sed etiam ²⁴⁸ morti suæ superstes: non ad Iugurtham, quem populus Romanus ²⁴⁹ intra annum quam timuerat, spectauit. Ptolemæum Africæ regem, Armeniæ Mithridatem, inter Caianas custodias vidimus. ²⁵⁰ alter in exilium missus est: ²⁵¹ alter ut ²⁵² meliori fide mitteretur, optabat. In tanta rerum, sursum ac deorsum euntium, variatione, si non quidquid fieri potest, pro futuro habes, das in te vires rebus aduersis: quas infregit, quisquis prior vidit. Proximum ab his erit, ne aut in superuacuis, aut ²⁵² ex superuacuo laboremus: id est, ne aut quæ non possumus consequi, concupiscamus: aut adepti, cupiditatem vanitatem nostrarum sero, post multum pudorem, intelligamus. id est, ne aut labor irritus sine effectu sit, aut effectus labore indignus. Ferre enim ex his tristitia sequitur, si aut non successit, aut successus pudet. Cir-

cumcidenda

cumcidenda est concursatio, qualis est magnæ parti hominum, domos, & theatra, & fora pererrantium. Alienis se negotiis offerunt, semper aliquid ²⁵⁴ agentibus similes. Horum si aliquem exeuntem domo interrogaueris: *Quo tu? quid cogitas?* respondebit tibi: *Non mehercule scio: sed aliquos videbo, aliquid agam.* Sine proposito vagantur, quærentes negotia: nec quæ destinauerunt, agunt, sed in quæ incurrerunt. Inconsultus illis vanusque cursus est. qualis formicis, per arbusa repentibus: quæ in summum cacumen, deinde in imum inanes aguntur. His plerique similem vitam agunt, quorum non immerito quis ²⁵⁵ inquietam inertiam dixerit. Quorundam, quasi ad incendium currentium, misereberis: usque eo impellunt obuios. & se aliosque præcipient: cum interim cucurrerint, aut salutaturum aliquem non resalutaturum, aut funus ignoti hominis profecuturi, ²⁵⁶ aut iudicium sæpe litigantis, aut sponsalia sæpe nubentis, & lecticam affectati, quibusdam locis & ²⁵⁷ ipsi tulerint. deinde domum cum superuacua redeuntes lassitudine, iurāt nescisse seipsos, quare exierint, ubi fuerint, postero die erraturi per eadem illa vestigia. Omnis itaque labor aliquo referatur, aliquo respiciat. ²⁵⁸ Non industria inquietos, & insanos, sed falsæ rerum imagines agitant. nam ne illi quidem sine aliqua spe mouentur, proritat illos alicuius rei species, cuius vanitatem capta mens non coarguit. Eodem modo vnumquemque ex his, qui ad augendam turbam exeunt, inanes & leues causæ per urbem circumducunt, nihilque habentem in quo laboret, ²⁵⁹ lux orta expellit: & cum multorum frustra liminibus ²⁶⁰ illisus nomenclator persalutauit, à multis exclusus, neminem ex omnibus difficilium domi, quam se, conuenit. Ex hoc malo dependet illud terribilissimum vitium, auscultatio, & publicorum secretorumque inquisitio, & multarum rerum scientia, ²⁶¹ quæ nec tuto narrantur, nec tuto audiuntur. Hoc secutum puto Democritum, ²⁶² ita cœpisse: *Qui tranquille volet vivere, nec priuatim agat multa, nec publice:* ad superuacua scilicet referentem. Nam si necessaria sunt, & priuatim & publice, non tantum multa, sed innumerabilia agenda sunt: ubi vero nullum officium solemne nos citat, inhibendæ actiones sunt. Nam qui multa agit, sæpe fortunæ potestatem sui facit: quam tutissimum est raro experiri, ceterum semper de illa cogitare, & sibi nihil de fide eius promittere. Nauigabo, nisi si quid inciderit: & prætor fiam, nisi si quid obstiterit: & negotiatio mihi respondebit, nisi si quid interuenerit. Hoc est, quare sapienti nihil contra opinionem dicamus accidere. non illum casibus hominum excepimus, sed erroribus: nec illi omnia ut voluit cedunt, sed ut cogitauit. in primis autem cogitauit, aliquid posse propositis suis resistere. Necesse est autem leuius ad animum peruenire destitutæ cupiditatis dolorem, cui successum non utique promiseris. Faciles etiam nos facere debemus, ne nimis destinatis rebus indulgeamus. ²⁶³ transeamus in ea, in quæ nos casus deduxerit: nec mutationes aut consilij aut status pertimescamus: dummodo nos leuitas, inimicissimum quieti vitium, non excipiat. Nam & pertinacia necesse est anxia & misera sit, cui fortuna sæpe aliquid extorquet: & leuitas multo grauior, nusquam se continens. Vtrumque infestum est tranquillitati, & nihil mutare posse, & nihil pati. Vtique animus ab omnibus externis in se reuocandus est. sibi confidat, se gaudeat, sua suspiciat: recedat, quantum potest, ab alienis, & se sibi applicet, damna non sentiat, etiam aduersa benigne interpretetur. Nuntiato ²⁶⁴ naufragio, Zeno noster, cum omnia sua audiret submersa: ²⁶⁵ *Iubet*, inquit, *me fortuna expeditius philosophari.* Minabatur ²⁶⁶ Theodoro philosopho ²⁶⁷ tyrannus mortem, & quidem insepultam. *Habes*, inquit, *cur tibi placeas:* ²⁶⁸ *hemina sanguinis in tua potestate est. nam quod ad sepulturam pertinet, o te ineptum, si putas interesse,* ²⁶⁹ *supra terram, an infra putrescam.* ²⁷⁰ Canius Iulus, vir in primis magnus, cuius admirationi ne hoc quidem obstat, quod ²⁷¹ nostro sæculo natus est, cum Caio diu altercatus, postquam abeunti ²⁷² Falaris ille dixit, *Ne forte ineptæ spe tibi blandiaris,* ²⁷³ *duci te iussit.* *Gratias*, inquit, *ago optime princeps.* Quid senserit, dubito: multa enim occurrunt mihi. Contumeliosus esse voluit, & ostendere quanta crudelitas esset, in qua ²⁷⁴ mors beneficium erat? An exprobrauit illi quotidianam dementiam? agebant enim gratias, & ²⁷⁵ quorum liberi occisi, & quorum bona ablata erant. An tamquam ²⁷⁶ libertatem libenter accepit? Quidquid est, magno animo respondit. Dicet aliquis: Potuit post hæc iubere illū Caius vivere. Non timuit hoc Canius. nota erat Caij in talibus imperiis ²⁷⁷ fides. Credisne illum, ²⁷⁸ decem medios usque ad supplicium dies, sine vlla sollicitudine exegisse? verisimile non est, quæ vir ille dixerit, quæ fecerit, quā in tranquillo fuerit. Ludebat ²⁷⁹ latrunculis, cum centurio agmen periturorum trahens, & illum quoque citari iubet. Vocatus, numerauit

calculos, & sodali suo, *Vide*, inquit, *ne post mortem meam mentiaris te vicisse*. Tum annuens centurioni: *Testis*, inquit, *eris, uno me antecedere*. Lufisse tu Canium illa tabula putas? illufit. Triftes erant amici, talem amiſſuri virum. *Quid maſti*, inquit, *eftis? Vos quaeritis, an immortales animæ ſint: ego iam ſciam*. nec deſiit, in ipſo veritatem fine ſcrutari, & ex more ſuo quaſtionem habere. Proſequebatur illum²⁸⁰ philoſophus ſuus: nec iam procul erat²⁸¹ tumulus, in quo Cæſari²⁸² Deo noſtro fiebat quotidianum ſacrum. *Quid*, inquit, *Caninunc cogitas? aut quæ tibi mens eſt? Obſervare*, inquit Canius, *propoſui illo velociſſimo momento, an ſenſurus ſit animus, exire ſe*. promiſitque, ſi quid explorafſet, circumiturum amicos, & indicaturum quis eſſet animarum ſtatus. Ecce in media tempeſtate tranquillitas: ecce animus æternitate dignus, qui fatum ſuum in argumentum veri vocat: qui in ultimo illo gradu poſitus, exeuntem animam percontatur: nec uſque ad mortem tantum, ſed aliquid etiam ex ipſa morte diſcit. Nemo diutius philoſophatus. ſed²⁸³ non raptim relinquetur magnus vir, &²⁸⁴ cum cura dicendus.²⁸⁵ dabimus te in omnem memoriam, clariffimum caput, Caranæ cladis²⁸⁶ magna portio.

xv.

Sed nihil prodeſt priuatæ triſtitiaæ cauſas abieciſſe. Occupat enim nonnunquam²⁸⁷ odium generis humani, & occurrit tot ſclerum feliciū turba cum cogitaueris, quā ſit rara ſimplicitas, quā ignota innocentia, & vix unquam, niſi cum expedit, fides, &²⁸⁸ libidinis lucra²⁸⁹ damnaque pariter inuiſa, & ambitio uſque eo iam ſe ſuis non continens terminis, ut²⁹⁰ per turpitudinem ſplendeat. Agitur animus²⁹¹ in noctem, & velut euerſis virtutibus, quas nec²⁹² ſperare licet, nec²⁹³ habere prodeſt, tenebræ oboriuntur. In hoc itaque ſelectendi ſumus, ut omnia vulgi vitia non inuiſa nobis, ſed ridicula videantur: &²⁹⁴ Democritum potius imitemur, quā Heraclitum. Hic enim quoties in publicum proceſſerat, flebat: ille ridebat. huic omnia quæ agimus, miſeria; illi ineptiæ videbantur. Eleuanda ergo omnia, & facili animo ferenda. humanius eſt deridere vitam, quā deplorare. Adice, quod de humano quoque genere melius meretur qui ridet illud, quā qui luget. Ille ſpei bonæ aliquid relinquit: hic tamen ſtulte deſlet, quæ corrigi poſſe deſperat. &²⁹⁵ vniuerſa contemplat²⁹⁶us, maioris animi eſt, qui riſum non tenet, quā qui lacrimas. quando leuiſſimum affectum animi mouet, & nihil magnum, nihil ſeuerum, nec ſerium quidem, ex tanto apparatu putat. Singula, propter quæ læti ac triſtes ſumus. ſibi quiſque proponat, & ſciat verum eſſe, quod Bion dixit, *Omnia hominum negotia ſimilia*²⁹⁷ *inſitiis eſſe, nec vitam illorum magis ſanctam aut ſeueram eſſe,*²⁹⁸ *quā conceptus inchoatos*. Sed ſatius eſt, publicos mores & humana vitia placide accipere, nec in riſum, nec in lacrimas excidere. Nam alienis malis torqueri, æterna miſeria eſt: alienis delectari malis, voluptas inhumana. ſicut illa inutilis humanitas, flere, quia aliquis filium efferat, & frontem ſuam fingere. In tuis quoque malis id agere te oportet, ut dolori tantum des quantum poſcit, non quantum conſuetudo. Plerique enim lacrimas fundunt, ut oſtendant: & toties ſiccos oculos habent, quoties²⁹⁹ ſpectator deſuit: turpe iudicantes, non flere, cum omnes faciant. Adeo penitus hoc ſe malum fixit, ex aliena opinione pendere, ut in ſimulationem etiam ſimpliciſſima res, dolor veniat.

Sequitur pars, quæ ſolet non immerito contriſtare, & in ſolitudinem deducere, ubi bonorum exitus mali ſunt. Ut, Socrates cogitur in carcere mori,³⁰⁰ Rutilius in exſilio vivere, Pompeius & Cicero³⁰¹ clientibus ſuis præbere cervicem: Cato ille, virtutum viua imago, incumbens gladio, ſimul de ſe ac de Repub.³⁰² palam facere. Neceſſe eſt torqueri, tam iniqua præmia fortunam perſolvere. & quid ſibi quiſque nunc ſperet, cum videat peſſima optimos pati? *Quid ergo eſt? vide quomodo quiſque illorum tulerit: & ſi fortes fuerunt, ipſorum animos deſidera? ſi muliebriter & ignaue periere, nihil periit. Aut digni ſunt, quorum virtus tibi placeat: aut indigni, quorum deſideretur ignavia*. Quid enim eſt turpius, quā ſi maximi viri timidos fortiter moriendo faciunt? Laudemus toties dignum laudibus, & dicamus:³⁰³ *Tanto fortior, tanto felicior!* humanos effugiſti caſus, liuorem, morbum: exiſti ex custodia: non tu dignus mala fortuna Diis viſus es, ſed indignus in quem iam aliquid fortuna poſſet. Subducentibus vero ſe, & in ipſa morte ad vitam reſpectantibus,³⁰⁴ manus iniiciendæ ſunt. Neminem flebo lætum, neminem³⁰⁵ flentem. ille lacrimas meas ipſe abſterſit, hic ſuis lacrimis efficit, ne ullis dignus ſit. Ego Herculem fleam, quod viuus vritur: aut Regulum, quod³⁰⁶ tot clavis conſigitur: aut Catonem, quod³⁰⁷ vulnera ſua fortiter tulit? Omnes iſti leui temporis impenſa inuenerunt quomodo æterni fierent: ad immortalitatem moriendo venerunt.

³⁰⁷ Eſt & illa ſolitudinum non mediocris materia, ſi te anxie componas, nec ulli ſimpliciter

ostendas: qualis multorum ³⁰⁸ vita est, ficta, & ostentationi parata. Torquet enim assidua observatio sui, & deprehendi aliter, quam solet, metuit: nec umquam cura solvitur, ubi toties nos aestimari putamus, quoties aspici. Nam & multa incidunt, quæ inuitos denudent: & ut bene cedat tanta sui diligentia, non tamen iucunda vita, aut secura est, semper ³⁰⁹ sub persona viventium. At illa quantum habet voluptatis, ³¹⁰ sincera & per se ornata simplicitas, nihil obtendens moribus suis? Subit tamen & hæc vita contemptus periculum, si omnia omnibus patent. sunt enim qui fastidiant, quidquid propius adierunt. Sed nec virtuti periculum est, ne admota oculis reuilescat: & satius est simplicitate contemni, quam perpetua simulatione torqueri. Modum tamen rei adhibeamus. multum interest, simpliciter viuas, an negligenter. ³¹¹ Multum in se recedendum est. conuersatio enim dissimilium, bene composita disturbat, & renouat affectus, & quidquid imbecillum in animo, nec percuratum est, exulcerat. Miscenda tamen ista, & alternanda sunt, solitudo & frequentia. Illa nobis faciet hominum desiderium, hæc nostri: & erit altera alterius remedium. odium turbæ sanabit solitudo, tedium solitudinis turba. Nec in eadem intentione æqualiter retinenda mens est, sed ad iocos reuocanda. Cum pueris ³¹² Socrates ludere non erubescerebat: & ³¹³ Cato vino laxabat animum, curis publicis fatigatum: & Scipio triumphale illud & militare corpus mouit ³¹⁴ ad numeros. non molliter se infringens, ut ³¹⁵ nunc mos est, etiam ³¹⁶ incessu ipso ultra muliebre molliem fluentibus, sed ut illi antiqui viri solebant, ³¹⁷ inter lusum ac festa tempora, virilem in modum tripudiare, non facturi detrimentum, etiam si ab hostibus suis spectarentur. Danda est remissio animis: ³¹⁸ meliores acrioresque requieti surgent. Ut fertilibus agris non est imperandum: cito enim exhauriet illos numquam intermissa fecunditas: ita animorum impetus assiduus labor frangit. ³¹⁹ Vires recipient paulum resoluti, & remissi. Nascitur ex assiduitate laborum, animorum hebetatio quædam, & lægor: nec ad hoc tanta hominum cupiditas tenderet, nisi naturalem quamdam voluptatem haberet lusus iocusque: quorum frequens usus, omne animis pondus, omnemque vim eripiet. Nam & somnus refectioni necessarius est: hunc tamen si per diem noctemque continues, ³²⁰ mors erit. Multum interest, ³²¹ remittas aliquid, an soluas. Legum conditores festos instituerunt dies, ut ad hilaritatem homines publice cogerentur: tanquam necessarium laboribus interponentes temperamentum. Et magni, ³²² ut dixi, viri quidam sibi ³²³ menstruas certis diebus ferias dabant: quidam nullum non diem, inter & otium & curas, diuidebant. qualem Pollionem Asinium, ³²⁴ oratorem magnum, ³²⁵ meminimus: quem nulla res ultra ³²⁶ decimam retinuit. ³²⁷ ne epistolas quidem post eam horam legebat, ne quid nouæ curæ nasceretur: sed totius diei lassitudinem duabus illis horis ponebat. Quidam medio die ³²⁸ interiunxerunt, & in postmeridianas horas aliquid leuioris operæ distulerunt. Maiores quoque nostri ³²⁹ nouam relationem, post horam decimam, in senatu fieri vetabant. Miles ³³⁰ vigilias diuidit, & nox ³³¹ immunis est ab expeditione redeuntium. Indulgendum est animo: dandumque subinde otium, quod alimenti ac virium loco sit: & in ambulationibus apertis vagandum, ut cælo libero & multo spiritu augeat attollatque se animus. Aliquando vectatio iterque, & mutata regio, vigorem dabunt, conuictusque & liberalior potio: nonnunquam & usque ad ebrietatem veniendum, non ut mergat nos, sed ut ³³² deprimat. Eluit enim curas, & ab imo animum mouet: & ut ³³³ morbis quibusdam, ita tristitiæ medetur: Liberque non ³³⁴ ob licentiam linguæ dictus est inuentor vini, sed quia liberat ³³⁵ seruitio curarum animum, & asserit, ³³⁶ vegetioremque & ³³⁷ audaciorem in omnes conatus facit. Sed ut libertatis, ita vini salubris moderatio est. Et Solonem, ³³⁸ Arcesilaumque indulgisse vino credunt. Catoni ebrietas obiecta est: at facilius efficiet, quisquis obiecerit, hoc ³³⁹ crimen honestum, quam turpem Catonem. Sed ³⁴⁰ nec sæpe faciendum est, ne animus malam consuetudinem ducat: & aliquando tamen in exultationem libertatemque extrahendus, tristisque sobrietas remouenda paullisper. Nam, siue ³⁴¹ Græco poetæ credimus, aliquando & insanire iucundum est: siue ³⁴² Platoni, frustra poëticas fores compos sui pepulit: siue ³⁴³ Aristoteli, nullum magnum ingenium sine mixtura dementiæ fuit. Non potest grande aliquid & supra ceteros loqui, nisi mota mens. Cum vulgaria & solita contempsit, instinctuque sacro surrexit excelsior, tunc demum aliquid cecinit grandius ore mortali. Non potest sublime quicquam & in arduo positum contingere, quamdiu apud se est. Desciscat oportet à solito, & efferatur, & ³⁴⁴ mordeat frænos, & rectorem rapiat suum: eoque

ferat, quo per se timuisset escendere. Habes, Serene carissime, quæ possint tranquillitatem tueri, quæ restituere, quæ surrepentibus vitiis resistent. Illud tamen scito, nihil horum satis esse validum, rem imbecillam seruantibus, nisi intenta & assidua cura circumeat animum labentem.

COMMENTARI II AD LIBRUM SENECAE,
de Tranquillitate animi.

I. LIPSIVS.

A P. I. 1. Serene.] *Ad hunc scripsit. & est, opinor, Annaeus Serenus, quem Praefectum vigili-
gilum Neronis, interemptum cum toto conuiuium, esu fungorum, Plinius scribit, li. xxii. Certè inter
amicos interiores Seneca fuit, & Tacitus ita memorat Annali XIII. ubi de Acte liberta. Ante Sene-
cam obiit, & fatetur ipse mortem eius immodice se fleuisse. Epist. LXIII. Tamen quidam libri hic non
Serene, sed Seneca praferunt. quasi hæc omnia verba & sermo Sereni sint, vsque ad II. Cap. Quod
mihi minime videtur: sed est familiare Senecæ, & Q. A. T. siue occasionem scripti interdum figurate
proponere, & dilatare, atque ita ad rem venire.*

2. Manu prend.] *Prouerbiale, de claris apertisque. De Benef. vi. cap. XLII. Soleo notare hunc in te affectum,
& quasi manu prendere.*

3. In recessu.] *Non in fronte & propalam posita.*

4. Hostes vagos.] *Vt Scythas aliquos, aut Numidas.*

5. Fatear.] *Bene. nam ut idem Epist. LIII. vitia sua confiteri, sanitatis indicium est. Iterumque: Morbi ad
sanitatem tunc inclinant, cum ex abdito erumpunt.*

6. Rursus obnox.] *Posis & prorsus legere: sed non muto. Obnoxium autem, morigerum, subiectum. Sallu-
stius: Minari interdum ferro, ni sibi obnoxia foret. Vide Agell. lib. VII. cap. XVII.*

7. Nec ægroto.] *Plerique incipientium aut proficientium sic affecti. Sed ut Seneca (epist. xx. vitium est hæc di-
uersitas, & signum vacillantis animi, & nondum habentis tenorem suum.*

8. In speciem.] *Quod minime virtus facit, quæ se contenta. Sed in speciem laborat Ambitio, ut Dignitatem (ita
hic appellat) consequatur, Eloquentia, ut Famam.*

9. Ad alien. suffr.] *Nam hæc talia ab aliorum iudiciis suspensa.*

10. Veras vires.] *Ut virtus, & quidquid solidum petit.*

11. Consuetudo.] *Ouidius: Quod male fers, assuesce, feres bene. multa verustas Lenit.*

12. Hoc vitium.] *Animi labantis & inconstantis.*

13. Amorem.] *Lucretius:*

---consuetudo concinnat amorem.

14. Amor parcim.] *Vel hæc & sequentia palam doceant, Senecam de se & in sua persona loqui.*

15. Cubile composit.] *Alto toro, purpurea atque aurata veste instratum, lecto argenteis, eburneis, aureis pedibus.*

16. Ex arcula.] *In quam deponere vestes solent: & ut niterent, ac pexæ essent, pondere impedito premere. Erant igitur
Arculae, sed vicem etiam praeli aut torcularis. Seneca epist. xciii. Quis vmquam vestimenta aestimauit ar-
cula? Columella: Quales sunt arculae, in quibus vestimenta forensia conduntur. Noster epist. xcvi. De
capsula totos, hos mundulos fortasse (vide ibi) appellat: ut hodie dicimus, Ex arcula aliquem prodire.*

17. Mille ponder.] *Vides quod de praelis dixi: ac sic appellant. Martialis:*

Sic tua suppositis pellucet praela lacernis,

Et micat innumereis arcula synthefibus.

Miror probari erudito viro ibi, prata lacernis: longinqua imagine, & inepta. Res clara est. & ita Stacius:

----praelique solutæ

Mira Dionææ sumit velamina telæ.

Ammianus Pressoria dixit lib. xxviii. Soliuis (lego solutis, ut in Statio) pressoriis vestes, luce nitentes arbi-
tra, diligenter explorant. Iterum Martialis:

De Pallatinis dominae quod serica praelis.

18. Sed domestica.] *An domi, & à meis, facta? hoc puto, non peregrina. an qua domi solemus uti, obsoletiore &
minus splendente? Nam lautiores duplicem eam habebant, Domesticam & Forensem. Ammianus xxxi. de
Hunnis, facite: Nec est alia illis Domestica vestis, alia Forensis: ut scilicet his Romanis. Cicero II. De Finib.
Aut ut vestitum. sic sententiam habeam, aliam Domesticam, aliam Forensem. Adde Sueton. Augusti
cap. LXXIII. Vitellij cap. ix.*

19. Cibus quem.] *Nam in magnis opibus mira viri frugalitas, an quo nomine appellem? Vide epist. LX. &
LXXX.*

20. Nec parent.] *Id est, in quo parando non multi occupentur.*

21. Nec spectent.] *Nec grex puerorum mensæ adstet, inhians atque imminens in lautiolem cibum.*

22. Ante multos.] *Atqui nec probetur cibus diu ante coctus, & spernant delicati. Paratus ergo, quasitus & em-
ptus: ut solent peregrina aucupia aut pisces. Tamen alij libri, imperatus: recte de nimia cura & dispositione.*

23. Quaintrau.] *Per os, euomitione.*

24. Incultus.] *Non auratus, aut canusinatus, nec Pædagogij in morem cultus.*

25. Rudis vernula.] *Domus natus. Non Phryx, aut Lycius, non à mangone peritus.*

26. Argentum graue.] *In quo nihil præter pondus aestimandum: non calatum. Plinio id Purum dicitur lib. iii.*

Epist. 1. Apponitur cena non minus nitida quam frugi, in argento puro & antiquo. *Iuuenalis.*

----argenti vascula puri.

27. Rustici patris.] *Non in urbe nati, sed domo Cordub. Seneca apud Tacitum lib. xiv. Egone equestri & provinciali loco ortus proceribus ciuitatis annumeror?*

28. Macularum.] *De Benefic. vii. cap. ix. Eo pretiosius (lignum hoc citri) quo illud in plures nodos arboris infelicitas torfit. Nam hæ sunt illæ maculæ amatæ & æstimatæ olim: de quibus & Plinius, xiii. cap. xv. Præcipua dos in venam crispis, vel in vortices variis. Illud, oblongo euenit discursu, ideoque Tigrinum appellatur: hoc, intorto, & ideo tales Pantherinæ. Sunt & vndatim crispæ, maiore gratia, si pauonum caudæ oculos imitentur. Mox: Iuuant plura quoque in vna mensa vitia. Et ante: Quod tanti emitur, arborum vitium est. quæ respondent illi Seneca de arborum infelicitate. De his mensis, Lucanus:*

Dentibus his niueis sectos Atlantide filua

Imposuere orbes.

Nam lignæ istæ mensæ ebore sustinebantur. Iuuenalis:

--latos nisi sustinet orbes

Grande ebur, & magno sublimis pardus hiatu.

Vide plura De Benef. loco iam citato.

29. Successiones.] *Vt Plinij auro illa M. Tullij, & Asinij Pollionis, & Iuba regis, aliæque.*

30. Pedagogij.] *Puerorum, qui sub pedagogo, qui erant, ut nostri isti Honorarij pueri, quos Paigios (nescio an inclinata illinc voce) vocamus. Vide me ad Annalem xv. Taciti.*

31. Intra priuatum.] *Vox priuatum, in nullo veterum exstat. quorum alij intra latus; mens, intra lacum; Pinciani, intra larem. Haud male hoc ultimum: sic tamen ut priora leuiter immutes, diligentiusque iam intra, ut explicet hoc de apparatu pedagogij, & dicat mancipia intra larem & domi, domini aut conuiuiarum oculis, sic vestiri, sic coli. An placeat, diligentius quàm intra larem? & explicemus, diligentius quàm deceat priuatam domum. Palatinum & aula in morem, ministri coluntur. Enimuero aliquid Aula opponi, vel ex eo videtur: quod in ibi mancipia aurata. Lampridius in Alexandro: Auratam vestem ministrorum nullus, vel in publico conuiuio habuit. Et de Pedagogianis istis Ammianus xxvi. Tunica auro distincta, ut regius minister, indutus, à calce ad pubem, in Pedagogiani pueri speciem. Plinius allusit, ubi de auro: Honestius viri pedagogijs id*

32. Qua calcatur.] *Solum & pauimentum, è marmore, auro & gemmis etiam mixtis.*

(damus.

33. Tecta.] *Item auro vel ebore laqueata.*

34. Affectator.] *Ut semper. nec desunt stultorum diuitum arrosores, & quod sequitur, arrosores, ut noster alibi.*

35. Circumfluentes.] *Epistola c. Concisura aquarum cubiculis interfluentium. Plura ibi.*

36. Scena sua.] *Cum domus, & cænatio, & ministri tam culti sint: quidni epula, quæ in hoc velut theatro exhibentur?*

37. Frugalitatis situ.] *Hæc clamant omnino à Seneca, & de Seneca, ista dici. Veniebat vir optimus ab exilio (ut veterem eius frugalitatem omittam) & ab illis tenebris in hanc Aula lucem. itaque merito trepidat & exclamat, circumfundi se nouo splendore luxuriæ.*

38. Quam oculos.] *Ad me apto. & lectori ingenuè aperio, animo quam vultu, ad omnia externa. fortiores esse.*

39. Friuola.] *Tenuem vilemque supellectilem, & instrumentum. Glossæ: Friuola, vasa fictilia. Idem Isidorus lib. ix. Friuola vocantur proprie, vasa fictilia inutilia. Proprie, sed longius produciunt. Iuuenalis:*

--iam friuola transfert Vcalegon.

Seneca III. Controuer. Ego illos in friuola mea inuitavi.

40. Vim præceptorum.] *Intellegit præcepta Stoica, qui ad remp. mittebant.*

41. In mediam.] *Vt ille apud Horatium, via anceps:*

Nunc agilis fio, & merfor ciuilibus vndis,

Nunc in Aristippi furtim præcepta relabor.

42. Aureis virgis.] *Putavi olim, laureis: ut ad triumphorum spem alludat. Sed magis nunc adhaferim libris, qui totum hoc verbi spernunt. Virgis adductum, licetorum scilicet, qui virgas manu tenebant iisque submoueant: siue & ipsas fasces vis interpretari. In Apuleij Milesiaca 1. Lixas, & virgas, & habitum prorsus magistratui conuenientem in te video. Sed hoc in colonia. ubi loco fascium, bacilli soli aut virgæ. Est qui aureas virgas hic tenet, & ad auratos fasces refert. Sciat, inferioris æui, & Principum modo fuisse.*

43. Adductum.] *Id est, non insignibus illis honoris, aut honore ipso motum.*

44. Propius positus.] *Reip. iam admotus: non domi, & in otio latitans. Libri tamen scripti fere, compositus. quod nec improbem, quasi in arnam certamenque iam venerim, commissus cum rebus.*

45. Non misit.] *Alios præceptis suis iubent accedere, ipsi absistunt. De causâ istâ, in fine libri De vita beata.*

46. Ad quam.] *Scripti quidam longè aliter (fortasse germanus:) Vbi aliquid animam insolitam arietari percussit, si tamen facias, aliquis animum insolitum.*

47. Arietari.] *Percuti, incurri. frequens nostro verbum.*

48. Indignum.] *Cum indignitate coniunctum.*

49. Ex facili.] *De Benef. iii. cap. viii. Qui beneficium ex facili largitus est.*

50. Ad otium.] *Remp. publicam omitto.*

51. Domum gradus.] *Sic mihi ad me & mea, relictis publicis. Eo enim comparatio spectat.*

52. Tanto impendio.] *Nam reuera, veteri dicto: μάγιστον ἀνάλωμα χρόνος Maximū impendium, tēpus.*

53. Ad iudicem.] *Quod ab alieno iudicio pendeat. Deo & sibi placeat.*

54. Ametur expers.] *Ametur, ametur, cum poeta.*

Et secura quies, & nescia fallere vita.

55. Exempla nob.] *Eorum qui remp. animose tractarunt.*

56. Vocem.] *Patroni vice.*

57. Operam.] *Advocati vice.*

58. * In studiis.] *Ego hic defectum aut confusionem odorari videbar : nec satis, meo animo, i sta contexta.*

59. Verba rebus.] *Ad illud Horatianum :*

Verbaque præuisam rem non inuita sequentur.

60. Non id agere.] *Plane scribendum, nuncid. In ea vocula emphasis. tu nunc mortalis, & brevis aui, capere animo vis posteritatem?*

61. Tacitum.] *Quietum & silens, non illud Publicum; in quo praeo, designator, imagines, ludi, pompa. Sed & aliter Funustacitum, hominis ignoti, & de quo nec sermo. Tale optat alter Seneca: Aetas per tacitum fluat. Sic cum transierint mei Nullo cum strepitu dies, Plebeius moriar senex.*

62. In diem.] *Non annos aut ævum : ut y qui ævum cogitant.*

63. Exit oratio.] *Ita libri omnes : at Muretus, exsurgit. Siquid mutandum, fecerim exilit, siue exsilit.*

64. Ore iam.] *Et hic variant. alij, ore tantum modo : alij, ut meus, ore tamen meo. Atque hoc sane ad vulgatum illud accedit. videturque alludi ad Sibyllam Virgilianam, quæ Deo plena -- maiorque videri, Nil mortale sonans. Probat ipse in fine libelli: Tunc denique aliquid cecinit grandius ore mortali.*

65. Cui ne.] *Parum haret : sed nec vulgatum alius, cum ne. mihi placebat, quin ne.*

66. Puto multos.] *Ego tecum, ô Annae. Quot experimenta cepi in iuventute huius * δοκασιστοφίας, ut Plato appellat? & quam primum in via pedem posuerunt, visi eum habere in meta. Itaque recte Bion, τὴν οἴσιν ἔλεγε, & εὐχοπὴς ἐγχοπὴν : Opinionem aiebat, profectus impedimentum, siue (Græco ipso verbo) incisionem esse. Cui Fabius consonat : Magnos quoque profectus frequenter perdit, arrogans de se persuasio.*

67. Apertis.] *Allem, opertis, clausisque Videntes videre noluerunt.*

68. Adulatione perire.] *Veteris scriptoris verbū in Jo. Salisberiensis: Omnis Romanus adulatione corrūpitur aut corrumpit. Et de sui aui moribus Seneca epist. lx. Non sumus modica adulatione contenti. quidquid in nos adulatio sine pudore congeffit, tanquam debitum prendimus. Isterum de Beneficiis vi. cap. xxx. Adulandi certamen est, & vnum amicorum omnium officium, vna contentio, quis blandissime fallat.*

C A P. II. 69. Nec vllius.] *E meo & Pinciani libris, nec vlli propius admouerim exemplo: id est, non alij rei aptius, magisque vicina comparauerim.*

70. Calorem.] *Quem Febrim statim interpretatur.*

71. Quidam tremor.] *Idem De Breuit. vit. cap. ii. Velut in profundo mari, in quo pos est ventum quoque volutatio est. Lucanus :*

--- sed ut timidus, Boreæ post flamina, pontus

Rauca gemit.

Statius :

Vt si quando ruit debellatasque reliquit

Eurus aquas, pax ipsa tumet, pontumque iacentem

Exanimis iam voluit hiems.

Claudianus : ---ceum murmurat alti

Impacata quies pelagi, cum flamine fracto

Durat adhuc sæuitque tumor.

72. Quæ etiam transc.] *Videtur dicere. quæ nos iam peruasimus, à quibus liberi sumus. Si tamen lectio sincera: & pleraque in his aliquot clausulis anterioribus (iam ab illis verbis * In studiis) diluta, impura, aut suspecta sunt. Possunt etiam interpretari, Quæ transcurrimus, quæ leuiter libamus & tangimus; quia iam superuacua.*

73. Sed illud.] *Si quid video, illo legendum. Opus non illis durioribus, sed isto leniore.*

74. Stabilem.] *Alludit ad Democriti vocem, qui Tranquillitatem εὐεστὴν vocauit : Stabilitatem animi, & Constantiam. Imo & volumen eo titulo seorsim scripsit, præter illud & εὐθυμίας, siue De Tranquillitate. Nam istud ad Senecæ ævum peruenit, quod iam ostendit : illud prius perit, quod clare Diogenes scribit : ἡ γὰρ εὐεστὴν & εὐεχέλει, inquit, Nam Constantia eius non reperitur.*

75. Volumen egregium.] *Laudas, & moues desiderium : frustra. fuit, ut multa alia præclara. Sed & Panetij Stoici eadem inscriptione liber, item Hipparchi Pythagorici : denique & Plutarchi Charonei, qui exstat.*

76. Animus semper.] *Descriptio est Tranquillitatis vberior. quam ipsam ita Democritus efformabat : Καθ' ἣν γαλήνως & εὐσταθῶς ἡ ψυχὴ διαγεί, & ποδ' μινδενος ταπεινὴν φόβον, ἢ δεισιδαιμονίας, ἢ ἀλλὰ πινὸς πάθος : Per quam tranquille & constanter animus agit, nullo metu perturbatus, vel superstitionis, vel alterius affectus.*

77. Æqualis.] *Forte, æquali secundoque. Est Stoicorum εὐποία.*

78. Propitiusque sibi.] *Volens & benignus. non sibi aut fortune suæ iratus.*

79. Nec attollens.] *Plane qualis ille Cotta apud Sallustium : Bonæ secundæque res, opes non ingenium mihi mutabant. Enimvero mutari ad hæc incerta & externa, ut Epictetus loquitur, ἰδίῳ τὰ ἑασις & χαρογίηρ: imperiti constitutio est, & character.*

80. Simultu.] *Hæc verba videantur pro tñs, qui priorem totam partem & querelam Sereni esse voluit interrogantis. Sed, ut rem dicam, hic libellus satis confusus est : à scriptore, an ab æuo : sed confusus.*

81. Professionem.] *Ad Philosophos falsos hoc refert? an ad eos, qui in luce publica, magistratus & rectores? utrovis potest.*

82. Ingenti titulo.] *Sub præscriptione honesta. siue sapientie, ut philosophi; siue curæ publicæ & tutelæ, ut alij.*

83. Simulatione.] *Quæ præferunt sibi bene & beate, esse iucunde & tranquille viuere,*

84. Quod reliquerunt.] *Ut viduis mulierculis defuncti mariti.*

85. Non inconstantia.] *Veteres, constantia, ex quo Pincianum, qui non constantia, in vitio. Assentior, sed*

hoc amplius, in vita legi vellem.

86. Pendent.] *Parum suauiter repetitur nam praeiuit pendentibus. sed passim hic interpolatio.*

87. Destituta vota.] *A successu & Fortuna.*

88. Pati non potest.] *Nec mirum. nam primum argumentum est (noster epist. II.) composita mentis, posse consistere, & secum morari. Horatius in istos :*

Non horam tecum esse potes, non otia recte

Ponere, teque ipsum vitas fugitiuus & erro.

89. Tormenta.] *Cum articulo scriberem, & tormenta,*

90. In quas.] *Forte, in quis, id est, quibus.*

91. Positum.] *Gruterus, positu.*

92. Homericus Achil.] *Versus quos tangit, in illiad. α.*

Ἄλλοτ' ἔπι πλευρᾷς καὶ κεῖμνος, ἄλλοτ' δ' αὖτε

Υπὸ πύλοισι, ἄλλοτ' δὲ θρηνηῖς, τότ' δ' ὀρθὸς ἀναστὰς :

Nunc lateri incumbens, iterum post paullo supinus

Corpore, tum pronus, tum surgens, denique rectus.

Quos & Iuuenalis adspexit, aut vertit :

---- noctem patitur lugentis amicum

Pelidæ, cubat in faciem, mox deinde supinus.

93. Delicata.] *Ad ipsam Campaniam refer, quæ nihil nisi celi solique delicia : præsertim ut tunc culta.*

94. Laudatūque portus.] *Liuius descriptus, libro xxv. & Floro. I. cap. xviii.*

95. Vel antiquæ.] *Sententia est, Tecta etiam nunc tam multa & lata, ut vel antiquam turbam (id est, quæ olim fuit) possint capere. Nam Tarentum, Croton, Metapontus, magna illa & florentissima olim opida (ita vices rerum sunt) tunc deserta. Nominatim hoc de Tarento, Strabo : Verus murus ambitum habet magnum, nunc autem maior urbis pars, ad Isthmum sita, deserta est. Dio Chrysostomus in Tarsico primo : Nonne Sybaris, quæ maxime luxuriata est, maxime periit? nonne Croton & Thurij, & Metapontus, & Tarentum? quæ olim sic florentes & potentes, quæ urbe non sunt nunc desertiores? Tamen suspecta lectio.*

96. A plausu.] *Theatrali.*

Fragore.] *Circensi. Iuuenalis :*

--- & fragor aurem Percutit, euentum viridis quo colligo panni. Neque nego in theatris potuisse

& fragorem esse populi incitati : sed magis in Circo, victoriæ illo euentu, inter factiones & sponiones.

98. Semper fugit.] *Illud, semper, non est in Lucretio, & versus respuit. At locus eius, huic compar, insignis est, & merito adscribendus, lib. III.*

----- ut nunc plerumque videmus,

Quid sibi quisque velit, nescire & quærere semper :

Commutare locum, quasi onus deponere possit.

Exit saepe foras magnis ex ædibus ille,

Esse domi quem pertæsum est, subitoque reuertit :

Quippe foris nihilo melius qui sentiat esse.

Currit agens mannos ad villam hic præcipitanter,

Auxilium tectis quasi ferre ardentibus instet :

Oscitat extemplo tetigit cum limina villæ,

Aut abit in somnum grauis, atque obliuia quærit.

Aut etiam properans urbem petit, atque reuifit.

Hoc se quisque modo fugit. at, quod scilicet ut fit,

Effugere haud potis est, ingratis hæret, & angit.

99. Nec nostræ.] *Phrasis cum alibi, tum in Liuiio crebra. Lib. III. Patres suarum rerum erant, amissa publica. Et XXI. Plebs nouarum rerum & Annibalistota esse.*

100. Subit illud.] *Magis, subiit. & nescio an statim tabidatum, pro rabidarum. Si hoc tenes? sententia erit, delicias acres, efferas, & infrenes eo prorumpere, ut mortem ament, se oderint. Si quod subijcio, delicias languentes, deficientes (ut solet à nimio usu) radio ire ad mortem.*

101. Quousque cadem?] *Dormire, surgere, ingerere, egerere, libidinari, fatiscere, & omnia in orbem. Lucretius, in contemptu vitæ :*

Præterea, versamur ibidem, atque in sumus vsque,

Nec noua viuendo procuditur vlla voluptas.

CAP. III. 102. Athenodorus.] *Aliquot isto nomine, & quidem secta Stoica fuerunt. Vide Manud. Dissert. II.*

103. A foro. quidem.] *Ita idem. sua aet & probat, epist. xxviii. Si liceat disponere se, conspectum quoque fori & viciniam procul fugiam. Plura ibi vide.*

104. Maxime.] *Imo, maximæ.*

105. Candidatos extrahit.] *Producit ad petendum, suffragator est. Nam ita in comitiis illis Senatoris (hoc Principum aui) fiebat. Vide Plinij epistolam xx. libri III. & eiusdem Panegyricum. Adde & epist. VIII. nostri Seneca, sententia consimili : Non videor tibi plus prodesse, quam cum ad vadimonium aduocatus descenderem, aut tabuliste testamenti anulum imprimerem, aut in Senatu candidato vocem & manum commodarem? Alioqui & legi poterat, qui candidatus extrahit & tueretur reos. Nam aduocati & honestiores, in tali veste.*

106. Inter peregrinos.] *Primus Prætor in urbe ius, & inter ciues dixit, creatus anno Urbis cccxcviii. atque id Urbanus ideo dictus. Postea, non sufficiente eo, & multitudine peregrinorum influente in urbem, alter additus, qui ius diceret inter ciues & Peregrinos. Id factum anno dx.*

107. Adfessoris verba.] *Quæ ille peritus iuris dictasset, quibus sententiam concepisset. Notum Adfessura hoc munus. atque ita emendauit hunc locum Jac. Cuiacius XXIII. Obseru. cap. XI. Et si nec littera minus meus laudatus ille codex.*

108. Qui docet.] *Absunt hæc duo verba omnibus libris, tamen apta & tenenda.*

109. Quantum bonum.] *Ita Erasmus vulgauerat, tenuitque Muretus. At Pinciani codices, quam gratuitum bonum sit bona cons. Quidam Gruteri, & meus, quantum grauidorum hominum sit bona cons. Adhæream Pinciani, & explicem: Gratuitum bonum, quod reliqua pretio aut labore; hoc ultro, & voluntate sola, paretur.*

110. Non deserueris.] *Meus, te non deserueris. nec male. Illud tamen à militia, aptius videtur.*

111. Cornu dextrum.] *Acies in duo cornua plurimum diuidi solet, quod notum. putarem tamen commodius legi, cornu dextro, læuove. Neque enim unus vir totum cornu defendit.*

112. In numerum.] *Id est, stipendiis accensentur: æs & nomen militare capiunt. Non audio qui corrigit, in numerorum stipendia, id est, cohortium, inquit. Apage. vulgata nihil melius aut clarius.*

113. Quamuis obscura.] *Et si non in luce & publico posita. et si in priuato paruoque lare.*

114. Mittit sui signa.] *Lumen & radios spargit. An a feris magis sumptum, quæ odorem & vestigia relinquunt, iis vestigandæ?*

115. Reliquias.] *Nihil appareat, nihil facti operis exstet.*

116. Mihi carissime.] *Hætenus Athenodori sententia: nunc Senecæ, qui aliquid distinguit, aut mutat.*

117. Non vnius vrbs.] *Vide De Vita beata, cap. XXXI.*

118. Prytanes.] *Atheniensium magistratus. apud quos, electis triginta tyrannis, decem à Thrasybulo reip. prepositi, mox ius quoque à Pausania spectis, quinquaginta isti Prytanes instituti. de quibus Demosthenes, II. Philipp. atque alibi, Pollux libro VIII. & Harpocraton his verbis: ἀρχαῖς πεντήκοντα ἄνδρες ἀπὸ μίας φύλης, οἱ διοικοῦντες πᾶσι τὰ ἐκ τῆς βουλῆς ταῖς ὁμολαῖς: Prytanes, quinquaginta viri ex vna tribu electi, qui omnia administrant à Senatu decreta. Idem summi magistratus nomen & Rhodius fuit, apud Liuium XLII. Plutarchum in Politicis, Appianum IV. Civil.*

119. Ceryx.] *Libri, ut in ignotiore voce, vacillant, & meus tenyr præfert. Sed vulgatum, verum: estque. Ceryx, præco, legatus: etiam qui sacra Cereris tractabat. Ceryx, vel ad discrimen ἱεροκλήρυξ: de quibus Athenæus aliquid lib. XI. III. & Plutarchus in Alcibiade.*

120. Sufes.] *Pænorum supremus Dictator, in Liuius. Vide Festum, ea voce.*

121. Primam frontem.] *Hoc est, quod ipse De Constantia sap. cap. ult. scribit, in prima acie altos ordines stare. Vide Militiam nostram.*

122. Triarios.] *Qui tertij in acie, ultimique.*

123. Tactumque.] *Quidam libri, citra gustum, tactu, odore: neque id male, et si vulgatum præfero.*

124. Longe, inquam.] *Haud satis hæere cum prioribus videtur: nisi refers ad illa contra Athenodorum dicta.*

125. Tercentos.] *Alij quingentos tradunt.*

126. Quot satell.] *Meus, & alij scripti, tot tyrāni erant, quot satellites essent? Puto verū, si vocula educatur latens: quot sat satellites essent. Erant enim triginta tyranni: atqui satis erat, inquit, tot vel satellites tyrannidis esse. De tyrannide autem ista, noster epist. CIV.*

127. Harmodios.] *Tyrannicidas. Vide lib. VII. De Benef. cap. XIV.*

128. In medio.] *Cicero ad Atticum, VIII. Quasi locupletior mihi quærendus sit auctor, quam Socrates, qui cum xxx. tyranni Athenis essent, pedem porta non extulit.*

129. Metuentibus.] *Quia diuites maxime periclitantur sub tyrannis.*

130. Seram.] *Ante enim opes exponenda pro patria, contra Lacedæmonios; & priusquam eo deciderent.*

131. Pecuniam,] *Ita sane libri: et si Muretus, impotentiam, quæ Pinciani nuda coniectura est. An pecuniam retinemus, & auaritiam, siue potius corruptelas à pecunia explicamus: an petulantiam, siue proteruiam placet sublitui?*

132. Inermia.] *Togata, & tyrannidi armata opponit.*

133. Explicabimus nos.] *Salutare præceptum & simul politicum, ut rebus temporibusque, virtute salua, aptemur. Socratis dictum huc facit: Ο βίος, ὡς περ ὄργανον, ἀνέσει & ὅτι τὰ σεῖα ἐμὸ τοῦ σώματος, ἡ δὲ αὖ γινέσκει: Vita, velut organum, intentione & remissione aptata, iucundior redditur: et si alio hoc etiam ducas, ad quietem scilicet labore temperatam. Lucanus ad Pisonem:*

Temporibus seruire decet. qui tempora certis

Ponderibus pensabit, eum si bella vocabunt,

Miles erit: si pax, positis toga vestiet armis.

134. Alliferit.] *Id est, nec pernicacia aut ambitione præpostera, se vitamque fregerit: quasi in scopulum nauem ultro miserit.*

135. Absconderit.] *Turpiter se subduxerit, latuerit. Vult medium teneri. qualem suum Agricola Tacitus facit, peritum obsequi, eruditumque vtilia honestis miscere. Eundem, non contumacia, neque inani iactatione libertatis, famam fatumque prouocasse: sed obsequium & modestiam, cui industria tamen & vigor adessent. prætulisse. Idem, de M. Lepido: Hunc ego, temporibus illis, grauem & sapientem virum fuisse comperior. nam pleraque ab sâuis adulationibus aliorum in melius deflexit: neque tamen temperamenti egebat, cum æquabili auctoritate & gratia apud Tiberium vigerit.*

136. Non enim.] *Ita Erasmi editio, & ex ea vulgata. Muretus, Non est enim seruare se, obruere: viderit quo auctore, non certe libris. Quorum alij, Non enim debet seruare se, vel obruere: alij, ut meus, Non enim seruare se voluit, nec obruere. Ego eliciebam: Non enim cernuare se volt, nec obruere. Neutrum, inquit, sapiens facit. nec cernuat se, & abiicit prouum ac præcipitem; nec item obruit, & abscondit. Plane respondent priori clausula, eamque explicant: nec allidet virtutem, nec abscondet. Cernuo autem siue & Cernullo,*

veteris & medij aui probum solensque verbum est. Ipse nosler, epist. viii. Non euerit eos Fortuna, sed cernullat & illidit. Et notes ibi quoque iungi & parari cum verbo Allidendi.

137. Quam viuere.] Repetendum commune verbum, mortuum. Sententia est, malle se reuera esse mortuum, quam mortuum inter viuos agere. Lucretius in hoc genus:

Mortua cui vita est prope iam viuo atque videnti.

Seneca alibi: Otium sine litteris, mors est, & viui hominis sepultura. Et de Ignatio illo: Vatis hic situs est. Quid Plato? Οτις τῇ ψυχῇ μὴ ἐτίσσει χρεῖαν, τοῦτω τὸ ἀγεῖν ἡσυχίαν τῇ ψυχῇ καὶ μὴ ζῆν κρεῖττον ἢ ζῆν παρ' ὅντι, καὶ αὐτὸν: Quilquis anima & vita vti nescit, huic quiescere anima, nec vltra viuere melius, quam sic viuere apud sese. Est ipsa sententia Curiana.

CAP. IIII. 138. Nosmetipsos.] De Ira iii. cap. vii. hac sic partite: Quotiens aliquid conaberis, te simul, & ea quæ paras, quibusque pararis, ipse metire. Et si ibi fortasse verius, quibusque parabis: id est, quorum causa & gratia, ut hic sequitur.

139. Firmam frontem.] Bene, at libri omnes prisci, & meus: primam frontem. Quod interpretari possis, aut eximiam & notabilem in duritie: aut primo & ante omnia assumendam talem frontem.

140. Contumacia.] Nam Aulus vult obsequentes. Tacitus: Labeo incorrupta libertate, & ob id fama celebratior; Capitonis obsequium dominantibus magis probabatur.

CAP. V. 141. Cum rebus.] Eadem lege iii. De Ira. cap. vi. extremo, & vii. primo.

142. Opprimant.] Propertius:

Turpe est, quod nequeas, capiti committere pondus,
Et pressum inflexo mox dare terga genu.

CAP. VI. 143. Nobis imputant.] Id est, cum ipsi pro iis debeant, debere nos putant. quasi quos dignos habuerint, ut obsequia prestaremus. Imputare autem, in rationibus alicuius ponere, inscribere. Suetonius Tiberij cap. liii. Imputauit etiam, quod, non laqueo strangulatam abiecerit. Plinius, de Medicis: Stertinius imputauit Principibus, quod quingenis hs. contentus esset. Statius: Lucanum potes imputare terris. Seneca De Benef. ii. Superbi & imputatores.

144. Paria in mensa.] Ita mens liber, & sententia liquet. Tamen alij, parem mensam; aut, pares mensas, possis igitur, paria menia faciunt. De quo genere Iuuenalis:

Fructus amicitiae magnæ cibus, imputat hunc rex:
Et quamuis rarum, tamen imputat. Iterum:
Primo fige loco, quod cum discumbere iussus,
Mercedem solidam veterum capis officiorum.

Ammianus copiose & iocose lib. xiv.

145. Considerandum.] Nescio an hæc satis apta, & non sit hiatus.

146. Natura tua.] Nam, ut ipse alibi, tenenda nobis vita est, quam natura præscripsit, nec ab illa declinandum. Illam sequentibus, omnia facilia & expedita sunt: contra illam nitentibus, non alia vita est, quam contra aquam nauigantibus.

147. Aptior sit.] Socratis eo monitum facit: Ο βίος ἀρμόζων, ἀλυπότερος: Vita conueniens & apta, minus molesta.

148. Coacta ingenia.] Quo spectat Latinorum verbum, Nequid inuita Minerua.

CAP. VII. 149. * Nihil tamen.] Neque hæc prioribus satis connexa, & suspicor hiulca esse.

150. Conspectus ipse.] Euripides.

----- εἴ τι τυγχάνει κακόν,
Εἰς ὅματ' εὐνῶ φωτὸς εἰσέλθεται γλυκύ:
----- siquid accidit mali,
Vel os amici suaue contuerier.

151. Corruptisiam.] Sine placet, correptis.

152. Sana miscere.] Vidi qui vellet, agris se admiscere.

153. Delectus felicioris.] Excidisse puto voculam, dilectus huius felic. Magis id pro mente Senecæ, ac verò.

154. In quibus.] Quos frangeret, & quibus resisteret.

155. Tranquillitati.] Serenitatem animi turbat nubilus ille vultus, & semper, ut ita dicam, pluuus.

CAP. VIII. 156. Caluis quam.] Hysterologia est, per frequens in Seneca. Nam dictum vult, non minus molestum comatis (id est diuitibus) quam caluis (pauperibus) pilos opesque euelli. Exempli huius inuersa locutionis notarunt plura Petrus Faber L. Semestr. cap. xxiiii. Funerius ad legem viii. De verb. signif.

157. Nec sine sensu.] Est quod Antiphon scribit de auaris: Ἀφαισθέντες δὲ καὶ χρωμένοι, ἀλγύνουσιν, ὥσπερ καὶ τῶν σαρκεῶν ἀφαισθέντες καὶ χρωμένοι: Cum aliquid tollunt & vtuntur è pecunia, dolent haud aliter quam si de carnibus suis tollant. Nonne hoc est obhærescere pecuniam, cum in partem quasi nostri transit?

158. Respexit.] Benigniore nempe oculo. Nam hoc est Respicere. Plautus: Respice. idem Deos credo facturos tibi. Inde & publice culta Fortuna, cognomento Respiciens.

159. Alieno colono.] Sub ergastulariis. Lucanus:

Longa sub ignotis extendere rura colonis.

160. Mundum.] Calum ipsum.

161. Deos.] Stoicos, id est, sidera.

162. Demetrium.] Pompeij Magni libertum. de quo Plutarchi faceta narratiuncula, in Catone Uticensi. Hic Antiochiam ibat, & videt extra portam, in utroque viæ margine, compositæ stantes viros, iuuenes, pueros, cum discrimine ætatum, in festo omnes habitu & veste: magistratus præterea candidatos, sacerdotes etiam ipsos, coronatos. Cato stomachari, & putare sui honoris causa factum, & succensere iis quos præmiserat, tamquam indicassent. Itaque iam propior, descendit vehiculo, & suos idem fa-

cereac pedibus ire iussit: tamquam salutandus, & pompa illa deducendus. At ecce senex quidam, corona & virga insignis (designatoris erat) ne salute quidem dicta rogauit. Vbi Demetrium reliquissent? & quando venturus? Demetrius is erat Pompeij libertus, & multum apud illum poterat, in quem omnes mortales tunc oculos habebant coniectos. Itaque hic comites Catonis & indignari, & risu emori: Cato nihil aliud prolocutus quam, O miseram ciuitatem! in eam ingredi. Hic ergo ille Demetrius.

163. Numerus illi.] Vide quam multos habuerit. qui scire ex scripto & discere cottidie debuit, qui abessent, qui perissent, qui accessissent.

164. Velut Imperatori.] Nota militarem morem, qui in Appiani Ciuilium quarto: L. Antonius (ad Perusiam) misit Tribunos ad Cæsarem, qui signum ab eo peterent. Hi autem & numerum ei militum retulerunt: sicut & nunc moris est, Tribunum petentem signum dare Principi codicillum, continentem numerum copiarum.

165. Diuitiæ esse.] Aspectu nimirum seruilis conditionis.

166. Duo vicarii.] Lautiores serui, alios quasi subseruos habebant, & qui vices eorum gererent: inde Vicarios dictos. Glossarium: Vicarius, δὲ λ γ δ γ λ ο ς: serui seruus. Martialis:

Esse sat est seruum, iam nolo vicarius esse.

A Iustiniano describitur, seruus inferioris notæ, & ipsius ordinarij serui seruus.

167. Cella laxior.] Seruis minuta cellæ, ut hodie nostris Monachis; & nomen apud eos mansit. Quidni minuta, cum tanta copia mille, bis mille, & ultra, sub uno tecto essent; Itaque honestioris serui nota & votum, transferri in paullo laxiorem. Scripsi de his Cellis, Saturn. I. cap. XIV.

168. Vestiarium.] Pecuniam ad vestem. ut salarium, Vasarium, Calcearium, Congiarium, ad salem, vasa, calceos, congios. Vide De Benef. III. cap. XXI.

169. Vlli debet.] Id est, qui seruos & familiam non habet, quibus hæc & illa præbeat. Sibi uni debet, se tueri & alere: & legem sibi, quam vult, dicit.

170. Pusilla.] Pleraque scripta lectio, imbecilla. quadam, in bello. & assentior Pinciano in bella corrigenti. Aptiores sunt ad militiam, non prægrandes illi & fluidi, sed modici magis & stricti.

171. Contrahi.] Virgilius:

----- bellis acer Halesus

Tendit in aduersum, seque in sua colligit arma.

172. Pecuniæ modus.] Seneca epist. II. Quis sit pecuniarum modus, quæris? primus, habere quod necesse est: proximus, quod sat est. Plato interrogatus, πόσων δὲ ὀρίων ἔχειν, εἶπεν, ὅσων ἔχων ὅτ' ἐπιβλεψθῇσι, & τὸ αὐτὸ ἀναγκάων ἀπορήσει: quantas opes habere oporteret? Tantas, inquit, ut nec insidiis exponare, nec rursus necessariis destituare. At Epictetus, modum opum, statuit corpus esse. sicut pedem calcei. Ut hic non debet maior esse, ita non ille amplior naturalibus corporis desideriis.

CAP. IX. 173. Vsu rerum.] Inspicere & aspicere, quod ad vsum facit, non ad ornatum.

174. Nostris inniti.] Non alienis humeris in lectica ferri, seruis succollantibus.

175. Gulam te rap.] Quidam libri, gloriam: ut meus.

176. Etiam si nos.] E veteri variante lectione cum Pinciano faciam: etiam si similes nos pudebit esse populo.

177. A nobis potius.] Ab animo. Noster: Quæ sunt maxime diuitiæ? non desiderare diuitias. Quis plurimum habet? qui minimum cupit. Ausonius.

Ex animo rem stare, æquum puto; non animum ex re.

Cuncta cupit Cræsus, Diogenes nihilum.

178. Magna armamenta.] Pulchre hoc à nauibus. quod idem rotunde Apuleius: Immodicæ diuitiæ, velut ingentia & enormia gubernacula, facilius mergunt quam regunt. Idem & alia imagine: Fortunam. velut tunicam, concinnam magis probare, quam longam. Quod ante eum Damocrates: Αἱ μὲν ποδῆρες ἐοικῶτες τὰ σώματα, αἱ δὲ ὑπέρμαστοι ὀρίων τὰς ψυχὰς ἐμποδίζουσι: Longæ vestes corpora, & immodicæ diuitiæ animum impediunt.

179. Sine populo.] Multitudine conuiuiarum.

180. Interius flect.] Citerius, non ulterius. Nam artis in Circo, currum introrsum flectere ad ipsas metas, nec tamen impingere aut euertere. Statius:

Sperauit flexæ circum compendia metæ,

Interius ductis Phœbeius augur habenis,

Anticipasse viam.

Virgilius in nauali certamine: -- dum proram ad saxa suburget Interior. ubi Seruius explicat, Sinisterior: quia nempe ad sinistram hic flexus. Sed sæpe, ut dixi, impingebant. ideo Cicero: In illo flexu atatis, hæsit ad metam. Et Horatius in laude: -- metaque feruidis Euitata rotis. Ergo sententia Senecæ, in omni vita non laxè decurrendum, nec exspatiandum esse: sed res contrahendas, & adductis habenis metam stringendam.

181. Paucis te auct.] salubria præcepta: sed quæ vberius & ex professo noster ingerit, epist. II.

182. Quadringenta.] Imo alij amplius. nam Agellius. lib. VI. cap. ult. A Ptolomæis regibus ad millia voluminum septingenta, collecta tradit. Vide nos in Syntagmate, De Bibliothecis, cap. II.

183. Liuius.] Qui hoc dixit haud dubie, ubi de eius conflagratione, civili Pompeiano bello.

184. Seruiliū litt.] Quas vel serui sciunt, ut legere, scribere, & quæ communis usus requirit. Viri aliquot docti retulerunt ad stigmata & notas seruis inultas: quasi nec eas possent legere: mihi non recte. Seruiles litteras, non nisi Liberalibus, id est libero dignis, & interioribus illis elegantioribusque palam opponit.

185. Corinthia.] Vasa ex illo are laudato, contra vel supra aurum caro.

186. Cur minus ignosc.] Valde aliter ista prisca libri. Quidam, cur ignoscas homini armario atque

ebore captanti corpora conquiritur. *Alij* (ut bonus ille meus) cur ignoscas homini armarium cedro atque ebore captanti, corpora. Ex quo bellissime lego. Quid est, cur ignoscas homini armarium (sive armaria) cedro atque ebore captanti, corpora conquiritur, &c. Ad instructum Bibliotheca veteris facit hac ita legi, & sciri: de quo nos, in opere iam dicto, Cap. ix.

187. Opera.] *Veteres*, corpora: nec reuicam, ut figurate & translatione sic appellet totos ipsos libros & scripta.

188. Frontes tituli que.] Nam hac poliebant, & ornabant. *Martialis*: Et frontis gemino decens honore. *Ouidius*: Candida nec nigra cornua fronte geras. Quod autem ad Titulos, minio aut cocco notabant. Idem *Ouidius*: Nec titulus minio, nec cedro charta notetur. Et *Martialis*: Et cocco rubeat superbus index.

189. Balnearia.] *Ipsas balneas*. Nota autem, in locis secessuum aut exercitationum, etiam Bibliothecas fuisse, ne usquam operari non esset Musis. Nisi tamen sententia, aque ac balneas, strui iam Bibliothecas.

190. Cum imaginibus.] *Plinius xxxv*. Non est prætereundum & nouitium inuentum. siquidem non solum ex auro argentove, aut certe ex ære, in bibliothecis dicantur illi, quorum immortales animæ in iisdem locis loquuntur: quinimo etiam, quæ non sunt, finguntur, pariuntque desideria non traditi vultus. sicut in Homero euenit. *Asinij Pollionis* hoc Romæ inuentum, qui primus bibliothecam dicando, ingenia hominum rem publicam fecit. Ego adfatim in *De Bibliothecis*.

CAP. X. 191. Deinde ubi.] *Poeta*: Crura sonant ferro, sed canit inter opus.

192. Si nolueris.] Ego fateor me hac non capere. Faciebam, si nolueris malam putare vitam, potiusque inuidiosam facere. Si non putabis & statues tecum vitam hanc malam, nec miserationi eam, sed inuidiæ expones. Quid enim aliud in miserrima ea (pro vulgi sensu) fecit *Diogenes*? Et meus quidem codex à vulgata non abit, nisi quod viam pro vitam scribat. *Alij aliter*. vnus apud me, si volueris male (supra, mala) te puta potius quam inuidiosa facere. *Pinciani*: si volueris malam putare potius vitam, quam inuidiosam facere. *Gruteri* haud longe ab istis, nec lubet referre.

193. Facere.] Potes hoc verbum capere pro illo, Agere. atque ita sensus sit, Si nolueris putare te malam vitam agere, sed potius inuidiosam. Verbo Faciendi ita *Alfenus vsus*: Is seruus fugerat, & annum in fuga fecerat. *Papinianus*: Ne sibi computarentur dies, quos in custodia fecisset. Inscriptio vetus: Cum marito fecit menses v. Et graeci ita suum ποιεῖν.

194. Copulati sumus.] Imago à custodia militari. in qua rei aut noxij ligabantur cathena ad brachium sinistrum militis custodis, ipsi adstricti in dextro.

195. Aurea.] Puta regum, Principum, diuitum.

196. Alligati que sunt.] Idem epist. v. Quemadmodum eadem catena & custodiam (id est reum, qui custoditur) & militem copulat; sic ista, quæ tam dissimilia sunt, pariter incedunt. Plura ego ad III. *Annal. Taciti*.

197. Quibusdam sua.] Potest duplex esse sententia. Siue, alij aliis seruiunt; quidam sibi, & affectibus suis. Siue etiā, alij premuntur alieno imperio; quidam grauantur suo, ut Principes & magistratus, quibus ipsi honores onera & sarcinae sunt.

198. Vno loco.] Quod proprie de relegatis in certum locum, eoque clausis, verum.

199. Sacerdoria.] Nam *Flamini Diali* (exempli causa) noctem vnam manere extra urbem nefas. simile in *Flamine Martiali*, *Quirinali*, olim: nec licitum iis extra Italiam ire, ne sacra deferrentur. Apud *Græcos*, aliosque *Barbaros Italia*.

200. Describentis.] Et distribuētis.

201. Pedem.] *Pedaturam*, ποδισμὸν. An pedem etiam pro solo & aræ capimus? quia id adificij & corporis scilicet imum, & cui stat innixum.

202. Prope posita.] De *Ira*, III. cap. vii. In vicinum spes exeat. adde.

203. Alludentia.] Quæ velut se offerunt blande, & ostentant.

204. In planum.] Ex alto, in humile & æquum.

205. Nili cadendo.] De *Clement. i. cap. viii*.

206. Suffixos.] Ut *Prometheus ille* in rupe: ut cruciarius aliquis in ligno.

207. Humana lege.] Vox legis parum conuenit. libri, humana large. Fuerit, humanitate, larga & benigna manu.

208. Sequentes.] Id est, sequiores tristioresque, Libri tamen scripti secundos: nec spernam omnino. Ut sequens, & secundarius panis, opponuntur primariis.

CAP. XI. 209. Ad imperfectos.] Alij libri, imperitos: at meus utrumque iungit, Ad imperitos, imperfectos, & mediocres. Tamen alterum redundat: & imperiti, ἀτακτοί, Stoica lingua sunt plebei nec sapientes.

210. Precaria.] Habet inter res non proprias, sed usu datas. Nam definiunt, Precarium esse, quod precibus vtendum datur, quamdiu is qui concedit paritur.

211. Fidei commissa.] Quæ non civilibus verbis (aiunt *IC. ti*) sed precatine relinquuntur: pendentque ex fide & pudore heredum. A te heres peto. fideique tuæ committo, ut hereditatem reddas restituas illi, atque illi.

212. Magna mercede.] Magna mea impensa & cura. tempus triui, ingenium & sensus in iis occupavi.

213. Factum.] Opere & arte factum. Opponitur Rudi. Verba ex formula videntur.

213. Meliorem.] Virtute & sapientia factum.

215. Vnde veneris.] In calum & astra, quorum pars (Stoico dogmate) animus.

216. Intra seruitia.] Omnes scripti, & bonus ille meus: in seruitia. Facimus, inter vilia.

217. Ait Cicero.] In ea pro Milone.

218. Inuisos habemus.] Vide me *Saturn. ii. cap. xxii*.

219. Viuo.] Vnus è meis vilis: ne displiceat ex eo, viuus. Pro homine, esset dignum homine.

220. Statim.] *Fortē, statum. ex veteri formula: Status, conditus cum hoste dies.*
221. Quidquid enim fieri.] *Dogma perutile, & utinam mentibus firmiter inferendum! Socrates aiebat: Ω' απερ οι εν ευδία πλεόντες, & τα ως τον χειμωνα έχουσιν έτοιμα. & πως οι εν ευτυχία φρονέτες, & τα ως την άτυχία ήτοιμαχουσι βοηθήματα: Sicut i] qui in tranquillo & sereno nauigant, parata etiam instrumenta habent, quæ in tempestate sint vsui: sic qui in bona fortuna sapiunt, contra aduersam auxilia expediunt.*
222. Contubernium.] *In domum me clausum, in qua luctus, cura, miseria cohabitarent.*
223. Conclamatum est.] *Super mortuo & funere.*
224. Fax cereusque.] *Scribo ad cap. ultimum De Breuitate vitæ.*
225. Copulatas.] *Melius Copulatasque, pro hac quidem lectione. Repperi in ora unius libri, Capulus: nempe ille feralis & funebris. At ego ex lectione veteri eruam: & vineta ad sodalitium manu, copulatus intercidit. Cum quo manus vinxisti ad ambulandum, siue & quicum amicitiam datis dextris iunxisti; ille deseruit, & subita morte cecidit.*
226. De tempestate.] *Est imago, quam iam è Socrate protuli.*
227. Publius.] *Syrus, patria cognomento: cuius pauca sententiæ, sed probæ, exstant.*
228. Summam caueam.] *Ad minutam plebem: cuius in theatris ibi locus. Nos in Amphitheatro.*
229. Cothurno.] *Tragædiis.*
230. Sipario.] *Festus: Siparium, genus velimimicum. Iuuenalis: -- vocem Damasippe locasti Sipario. Apuleius: Aulæum tragicum remoueto, & siparium scænicum complicato. Tertullianus contra Valentin. cap. i. & xiv.*
231. Cuius potest.] *Simillime Xenophon: πάντα άνθρωπον δει προσδοχῆν άπαντα: Quemque hominem quæcumque expectare cōuenit. Phocylides: Κοινά πα' ην πάντων. ο βίος, τροχος, άστατος όλβος: Communes casus; vita, orbis; & instabilis fors.*
232. Augurale.] *Quid vocis aut rei, nescio. An Auguralem, & vestem purpuramque sacerdotum capimus: An lituum accipimus, Augurum insigne?*
233. Lora patricia.] *Mulleos, siue lunatos patriciorum calceos. Statius: Patriciaque puer signat vestigia Luna. Si tamen & hac lectio certa. Sunt qui de Bulla capiant: male. ingenuorum enim ea, non tantum patriciorum Denique ex auro (excipio libertinos) non loro. Tria videtur iungere, Magistratus, Sacerdotes, Nobiles.*
234. Exportatio.] *In insulas, quæ Deportatio magis dicta. Susplicabar & Exputatio, contemptus extremum signum.*
235. Inter folium.] *Thronum regium, sublimem sedem. Virgilius: Præfatus diuos, folio rex infit ab alto.*
236. Genua.] *Sententia. Hora spatii hac verti ita possunt, ut qui in alto sedisti vitæ arbiter, cuius genua supplices tangebant; idem deiectus, aduoluare aliena genua. Plinius: Hæc (genua) supplices tangunt, ad hæc manus tendunt, hæc ut aras adorant.*
237. Pompeio.] *Muretus Ptolomæo vellet. Et vero opum causa interfectum eum Dio & Zonaras notant: sed interfectum (άπέκλειψε vox Græca est) non inedia & simulatione beniuolentia sublatum. Adde, quod de hoc Ptolomæo mox nominatim: neque verisimile, bis eundem hominem iteratum. Denique ordine suo de Diuitibus tantum hic præmittit; mox de Dignitate præditis; tum de Regibus, ut in monitis iam posuerat. Itaque Pompeium aliquem intellegi, ciuem Rom. & Senatorem verius: an filium Sexti illius Pompeij, qui Consul cum Sex. Apuleio, ultimo Augusti anno fuit? Nam hic dicitur, cognatus Caij fuisse: atquin & ille cognatus Augusti, Dion. Ita enim libro LV I. cum istos nominasset: Οκείνοι γάρ συγγενείς ην τῷ χείμαρος άυγῆς όντες ήρχον: Nam illi, cognati cum essent Cæsaris Augusti, magistratum gerebant. Itaque hoc de cognatione conueniat: & de filio, quam de ipso potius, qui mortuus videtur in Tiberij adhuc Principatu. Colliges ex Valerij libro IV. cap. VII.*
238. Aperuisset.] *In Palatium suum, velut per honorem, recepisset: ut contubernali ei esset.*
239. Ut suam.] *Mens, & suam. Vtrius modo, suam valet eius. Sententia est, Ideo recepit in suam domum, ut tamquam heres domum eius clauderet & obsignaret.*
240. Tot flumina.] *Si de rege, nihil miri: imo & plura addidisset. Sed est de priuati hominis opibus, quæ olim tanta. Noster epist. LXXXIX. Ager vni domino, qui populum cepit, angustus est. Quousque arationes vestras porrigetis, ne PROVINCIA RVM quidem satione contenti circumscribere prædiorum modum? Illustrium FLVMINVM per priuatum decursus, & AMNES MAGNI, magnarumque gentium termini, VSQVE AD OSTIUM A FONTE, vestri sunt. Hoc quoque parum est, nisi latifundiis MARIA CINXISTIS, nisi trans Hadriaticum, & Ionium, & Ægeum, vester villicus regnet. Adde De Benef. III. cap. VIII. item Admiranda nostra, lib. II.*
241. Fame ac siti.] *Non ergo proprie interfectus, aut percussus: quo verbo Suetonius in illo Ptolomæo vsus, cap. XXXV.*
242. Heres.] *Caius.*
243. Publicum Funus.] *Per honorem. Ita enim ludebat hic homo (si ita appellandus) & mori eum cōegit, se herede: & publicis deinde exsequiis, quasi fato suo functum, honestauit. Mirum in Suetonio aut Dione hanc rem non tangi: sed quis omnia eius monstri scelera?*
244. Quo die.] *Nam putabatur Tribunicia potestate, id est, consortio & successione imperij donandus (Dionem vide:) atque ita letus, & magno comitatu, in Senatum venit. ibi retentus, & in vincula mox datus.*
245. In frustra.] *Cadaver eius in Gemonias abiectum, totum triduum iacuit, & populus illusus.*
246. Traheret.] *Vnco, ulterius in Tiberim.*

247. Escendit iussus.] *Ex quibusdam libris scribam: rogum suum & accendi, rursus & exstingui. Nec displiceat alia lectio: & accendi viuis & exstingui. Vtrumque horum ad historiam, quam in Herodoti i. habes.*

248. Morti superst.] *Super fuit non regno solum, cum id sibi perisset: sed pæne morti, quam certam decretamque effugit.*

249. Intra annum.] *Haud ita vere. imo quinto denique anno, quam cæptum bellari cum eo, debellatum est: & ipse à C. Mario triumphatus.*

250. Alter in exsil.] *Nempe Mithridates. Tacitus xi. Annalium: Mithridates, quem imperitasse Armeniis, & ad præsentiam C. Cæsaris vectum vinetumque memoravi (in libris, qui perierunt:) monente Claudio, in regnum remeavit. Idem in Dionis lx.*

251. Alter.] *Ptolomæus, Iuba F. & M. Antonij ex Selenæ filia nepos: ideoque Caio consobrinus. Suetonius Calig. cap. xxvi. Dio. lx.*

252. Meliori fide.] *Apparet ergo damnatum quidem exsilio, sed per viam interfectum. Itaque optabat mitti in exsiliū, sed bona fide.*

253. Ex superuacuo.] *In vanum, & ubi non opus. Livi lib. ii. Ad præcauendum vel ex superuacuo.*

CAP. XII. 254. Agentibus similes.] *Qui sunt φιλοπράγμονες μάλλον, ἢ πολυπράγμονες: negotia amantes potius, quam agentes: ut Greci eleganter dicunt. Noster alibi Satagios id genus appellat.*

255. Inquietam inert.] *Ita Horatius: Strenua nos exercet inertia.*

256. Aut iudicium.] *Distiunctula inserta legam, aut ad iudicium.*

257. Ipsi tulerint.] *Ita solent officiosi isti: ubi turba, & arcta siue & sordida via. Martialis:*

Lecticam sellamque sequar? nec ferre recuso.

Per medium properas sed prior ire lutum.

258. Non industria.] *Pincianus ex coniectura: Inanis industria inquietos, ut insanos, falsæ rer. imag.*

259. Lux orta.] *Nam primo die salutabant. Martialis:*

Prima salutes atque altera continet hora.

260. Illius nomenclator.] *Tamquam ipse saluator Nomenclatoris vice fungatur, & nomine tantum dicto (Haue Marce) abeat. Sed scripta lectio nomenclatores præfert. quasi nec Dominos quidem viderit, exclusus, & saltem salutarit Nomenclatores. Mihi videbatur, illisum nomenclator resalutauit. Dominus non resalutauit, minus adstitit, sed eius vice Nomenclator. Siue & iocose, Nomenclator resalutat ore domini, cui verbum indit.*

261. Quæ ne cuto.] *Vt de regibus, de Principibus.*

262. Ita cœpisse.] *Initium fecisse libri sui τὸ εὐθυμίας, siue De tranquillitate. Ipsa porro Græca sunt in Stoici Serm. de Felicitate: τὸν εὐθυμείᾳ μέλλοντα, καὶ μὴ πολλὰ πράσσειν, μήτε ἰδίᾳ, μήτε ξυνῇ. μήδ' ὅσ' αὖν πράσῃ, ὑπὲρ τὴν δυνάμιν αἰρεῖσθαι τὴν αὐτῷ καὶ φύσιν: Qui tranquille victurus est, cum nec priuatim nec publice multa oportet agere: sed nec quæ adsunt & se dant, supra vires aut naturam tollere. Claudis pulcherrime: ἡ γὰρ εὐογκία, ἀσφαλέςτερον τῆς μεγαλογκίας: Parua enim moles aut facina, tutior semper magna & tumente. Euripides consonat:*

Τὸ πολλὰ πράσσειν, ὥς ἐν ἀσφαλὲ βίᾳ:

Res agere multas, tuta vitæ haud est via.

Iterumque:

Ὅστις δὲ πράσσει πολλὰ, μὴ πράσσειν παρὸν,

Μώρος, παρὸν ζῆν ἡδέως ἀπράγμονα:

Qui multa agit, cum non agere ea liberum,

Est stultus; in quiete viuere cui fiet.

At Plutarchus tamen in libello De tranquillitate hanc Democriti gnomen carpit: Ο μὲν δ' ἐν εἰπὼν. ὅτι δὲ τὸν εὐθυμείᾳ μέλλοντα, μὴ πολλὰ πράσσειν, μήτε ἰδίᾳ μήτε ξυνῇ, πρῶτον μὲν ἡμῖν πολυτελῆ τὴν εὐθυμίαν καθίστησι γινόμενῳ ὧνιον ἀπραξίας: Qui dixit, tranquillum futurum, non multa agere debere nec priuatim nec publice; primum is Tranquillitatem magno vanalem proponit, utpote inertia parabilem. Carpat. mihi immota & sancta est: ac Seneca noster satis interpretatur. Adde eundem De Ira ii. c. vi.

CAP. XIV. 263. Transcamus in ea.] *Δεισιπύτης εἶπεν. ἐπειδὴ μὴ γίνεσθαι τὰ πρᾶγματα ὥς βούλεσθαι, δὲ ἐβλάσθαι ὥς γίνεσθαι: Aristoteles aiebat. Quandoquidem res non succedunt, ut volumus: at nos velimus, ut succedunt. Aristonymi scitum: Κυβερνήτης μὲν ἔργον ἀγαθόν, εἰς τὰς τῆς πνεύματος μεταβολὰς ἀρμόσασθαι. ἀνδρὸς δὲ σοφῆς, πρὸς τὰς τῆς τύχης: Gubernatoris boni officium, ad ventorum mutationes se aptare, viri autem sapientis, ad fortunæ.*

264. Naufragio.] *Cum purpuram Tyro vanalem adueheret in Græciam, iuxta Pyraeum nauim fregit: atque annos natus xxx. ad Cratetem se applicauit.*

265. Iubet me.] *Diogenes Laërtius effert: Εὖ γε ποιεῖ ἡ τύχη, πρὸς ἐλαύνεσθαι ἡμᾶς φιλοσοφία: Bene Fortuna egit, quæ impulit me philosophari. Et iterum: Νῦν εὐπλόγηται, ὅτε νεοαῶν γήχαι: Nunc bene vectus sum, cum nauem fregi.*

266. Theodoro.] *Cyrenaica sectæ, & qui diis illudens Atheus cognominatus est.*

267. Tyrannus.] *Lysimachus rex.*

268. Hemina.] *Belle dictum. & reuera eo modulo sanguinis educto, vita potest educi. Alij tamen libri, vena sanguinis. At Cicero v. Tuscul. & ex eo Valerius lib. vi. cap. ii. aliter efferunt: Enimvero magnifica res tibi contigit, quia Cantharidis vim assecutus es.*

269. Supra terram.] *In cruce. siue insculptus, ἐλῶριον χύεσσι.*

270. Canius.] *Libri scripti Canus, aut Kanus: & ita appellandus. Nam Iulius ei nomen fuit, Canus cognomen: quod tamen præponit Seneca, ut Tacitus, Plinius, Suetonius crebro, more illius aui. Meminit huius viri Boetius Consolat. Philos. i. Prosa. iv. Respondissem Cani verbo, qui cum à C. Cæsare (nempe Caligula) Germanici F. conscius contra se factæ coniurationis diceretur, Si ego, inquit, scissem, tu nescisses. Forte & argutum*

dictum. Ego si inter eos, ad rem citius, non ad verba issem. Et causam una carceris eius mortisque disce, Coniurationis crimen; illius, nisi fallor, Lepidianæ: de qua Suetonius in Caio, cap. xxiv. & Dio l. ix. Est & alius Canius Martialis, Hieronymo, aliisque, sed diuersus ab isto, & in poetarum classe.

271. Nostro sæculo.] Nam vetera miramur tantum: & magna virtute opus est, quæ presentis inuidia nebulas perrumpat.

272. Falaris.] Bene. comparat Romanum tyrannum cum illo Siculo, & nomine eius signat. Vulgati tamen libri, Falleris: at utrumque spreuerat Muretus.

273. Duci.] Ad supplicium.

274. Mors benefic.] Itaque gratias agebat, quasi iam absolutus, nec inter lentas illas mortes tractus. Sic Tiberius cuidam mortem petenti, Nondum tecum in gratiam redij, inquit.

275. Quorum liberi.] Nam ut Panegyricus, in simili sententia, ait: Fleri non licebat amissa, metu reliquorum. Serenos ergo nubilis mentibus vultus induebamus, & ad illorum vicem, qui degustato Sardo- rum graminum succo feruntur in morte ridere, imitabamur lætos marentes.

276. Libertatem.] Hoc opinor, & dignum philosopho erat.

277. Fides.] Non solet reuocare sententias mortiferas, nec mitigare.

278. Decem medios.] Ex Scto Tiberiano. de quo Suetonius in Tib. cap. lxxv. Senatusconsulto cautum erat, ut pœna damnatorum in decimum diem semper differretur. Causa in Dione lib. lvi. quia damnatio tunc fere à Senatu: & Princeps sibi ius aliquod & cognitionem seruari etiam volebat. Vide nostra ad Taciti Annalem l. iii.

279. Latrunculis.] Martialis:

Insidiosorum si ludis bella latronum.

Vide in Epist. xcvi.

280. Philosophus suus.] Fortè, vnus. Etsi proceribus domi etiam Philosophi.

281. Tumulus.] An Ager Tarquinij? an extra urbem potius locus, in quo Caius supplicia sumebat?

282. Deo nostro.] Ludit amare, nam Deus audire & haberi Caius volebat, atque adeo hostias sibi immolari. En, inquit, hostias nostri Saturni, humanas.

283. Non raptim.] Suspectum. etsi sententia videtur non esse raptim & in transcurso dicendum magnum virum. At verba examinata huc non faciunt.

284. Cum cura.] Sallustiana dictio, alibi iam notata.

285. Dabimus.] Dedisti per te quoque Canum nouimus, & noscimus, quamdiu litteris Romani honos aut vita erit.

286. Magna portio.] Ingentium damnorum, quæ orbi intulit, tu vnus magna pars.

CAP. XV. 287. Odium.] Ut in Timone aliquo μιῶν πρόπω.

288. Libidinis lucra.] Cum homines vides, qui per libidinem ditantur. ---- qui testamenta merentur Noctibus.

289. Damnaque.] Alios contra, qui in amica sinum sua & se egerunt.

290. Per turpit.] Famam in dedecore quarat, iactet se in ambitu & corruptela.

291. In noctem. Id est, caligo oboritur, & mæstitia, fuga & odium rerum hominumque.

292. Sperare licet.] In aliis, aut ab aliis.

293. Habere.] In ipso se, non est iis pretium.

294. Democritum potius.] Adde De Ira, l. ii. cap. x.

295. Vniuersa contempl.] Nec male, vniuerse contemplanti, nempe alteri alicui: vel, vniuerse contem- platus.

296. Initiis.] Ita plerique scripti, & meus. assentior plane Pinciano, mimicis, ex eo facienti. Negotia hominum sunt ut mimica: nihil magnum, nihil seuerum, ac ne ferium quidem ex tanto apparatu, ut ante dixit. Poeta Græcus:

Σκηνὴ πᾶς ὁ βίος καὶ παίγνιον:

Scæna omnis vita est & iocus.

& communis adagio, Vita mimus. Vide epistolam lxxvii. Alij tamen libri, nuptiis, ex quo aliquis, nundinis diuinet. Sane Pythagoras dictabat τὸν βίον ἐοικέναι παννύχτει: vitam adsimilem nundinis esse, ad quas alij certaturi venirent; alij negotiaturi; optimi quique spectaturi tantum. Quod ex eo etiam alibi Menander.

297. Quam conceptus.] Scripti fere, conceptus nichilo natus: aut (ut meus) conceptum nichilo natum. Diuinabat Pincianus. quam concubitus in his actos. Nec placet, nec melius video, & sileo.

298. Spectator.] Martialis in quamdam:

Amisum non flet, cum sola est Gellia, patrem:

Siquis adest, iussæ profiliunt lacrimæ.

Non dolet hic, quisquis laudari Gellia quærit.

Ille dolet vere, qui sine teste dolet.

299. Rutilius.] Vide Senecam De Provident. cap. lxi. atque alibi.

300. Clientibus.] Pompeius Septimio, qui olim ordines sub eo duxerat: Cicero Popillio, quem defenderat.

301. Palam fac.] Utrumque perijisse uno tempore. Nam solus Caro pro Republica: alij, pro alio. Epistola civ. Vi- debis illinc plebem, hinc optimates, duos in medio relictos, Rempublicam; & Catonem. Quod ad phrasim porro; Palam factum, usurpant in funere iam certo & conclamato. Cicero, ad Quirites post reditum: Non- dum palam factum erat concidisse temp. Vide me, si lubet. l. i. Elector. cap. x.

302. Tanto fortior.] Laudandi & exhortandi formula, de qua in Epist. lxxi.

303. Manus iniiciendæ.] Vel ut vapulent, vel ut compellantur abire.

304. Flentem.] Quem cum Lucretio increpem potius: Aufer abhinc lacrimas balathro, & compesce que- relas.

305. Tot clavis.] *In arca lignea exstantibus, in quam coniectus. De Prouid. cap. III.*

306. Vulnera sua.] *Hæc scriptorum, & editorum fere, lectio. At Muretus, quod vulnus suum iterauerit: sed merum coniectaneum. Cui si locus, faciam, quod vulnera sibi fortiter inrulit?*

307. Est & illa.] *Parum nexa: ut plura in hoc libello.*

308. Vita est ficta.] *Lucilliano versu,*

Pergula pictorum, veri nihil, omnia ficta.

309. Sub persona.] *Ritu histrionum.*

310. Sincera.] *Mens liber, sui causa: quod caue damnes.*

311. Multum in se.] *Distinxi. an neglegenter: multum. In se recedendum est. Ut ad firmandi causa, bis repetatur illud Multum.*

312. Socrates.] *Et quidem in arundine equitando. Vide Valerium VIII. cap. VIII.*

313. Cato.] *Horatius: Narratur & prisca Catonis sæpe mero caluisse virtus. Et si hoc ad alium referri, & priorem, potest: sed de isto Uticensi, Plutarchus: Iam maturiorem totas noctes in mensa egisse; sed sine eodem, quem Seneca dixit. Itaque bene Cicero, cum Memmii Catoni obiceret Totas noctes potare: & Cur non addis, inquit, Totos dies aleam ludere?*

314. Ad numeros.] *Ad modulos. Persius:*

--- ad numeros satyri moueare Bathylli.

315. Nunc mos est.] *Seneca pater: Cantandi saltandique obscæna studia effæminatos tenent, & molitie corporis certare cum fæminis, nostrorum adolescentium specimen est. [incedimus.]*

316. Incessu ipso.] *Seneca: Tenero & molli ingressu viri suspendimus gradum, non ambulamus, sed*

317. Inter lulum.] *Quidam scripti, ludos, nec id male. Per tempora festa, & ludis ferisque destinata.*

318. Meliores.] *Dio Chrysostomus: Αἱ γὰρ ἀνέσεις ὁδὸν κεναὶ καὶ πόνων εἰσι. καὶ τὸ ζῶν, καὶ λυγρὰ καὶ ἀσθενὴς ἀκμαῖος δὲ ἀναπαύσεως: Remissiones, præparamenta ad labores sunt. & arcus, & lyra, & homo, vegetantur quiete.*

319. Vires recip.] *Statius: -- Vires instillat alitque Tempestiua quies.*

320. Mors erit.] *Plato, VII. De Legib. Ὅτι πῶς γὰρ δὴ πολὺς, ὅτε τοῖς σώμασιν, ὅτε ταῖς ψυχαῖς ἡμῶν, ὅτε ταῖς πράξεσι ταῖς περὶ ταῦτα ἀρμοσίῃν ὅτι καὶ φύσιν. Καθεύδων γὰρ ὁδὸς ὁδὸς ἀξίος, ὁδὸν μάλλον τὸ μὴ ζῶντος: Somnus multus, neque corporibus, neque animis nostris, sed nec actionibus utrorumque conuenit per naturam. Nam qui dormit, nullius pretij reique est, haud magis quam si non viuat.*

321. Remittas.] *Valerius: Otium industriæ subnecti debet, non quo euanescit virtus, sed quo recreatur;*

322. Ut dixi.] *Non dixisti. lego, didici, accepi.*

323. Menstruas.] *An menstruis potius?*

324. Oratorem.] *De quo Horatius: Insigne mæstis præsidium reis, Et consulenti Pollio Curia. Adde Plin. VII. cap. XXX. Valerium VIII. cap. XII. Senecam patrem, Præfat. libri I V. Controu.*

325. Meminimus.] *Pueri vidimus sub Augusto.*

326. Decimam.] *Cana & curæ corporis destinata.*

327. Ne epistolas.] *Quod Archia tyranno Thebarum usurpatum, male coëssit. Nam super conuiuium allata epistola, quæ indicium coniurationis haberet, reiecit, cum voce, Εἰς αὐτὸν τὰ παρὰ δαῖτα: In crastinum feria. Sed crastinum non vidit. Plutarch. in Pelopide.*

328. Interiunxerunt.] *Ab aurigis metaphora. qui Interiungere dicuntur, cum quiescunt leuiter & pausant: Abiungere, cum plane. Martialis:*

--- hora lassos Interiungit equos meridiana.

Idem: Et cum currere debeas Bouillas, Interiungere quæris ad Camænas. Seneca Epist. LXXXIII. Breuissimo somno utor, & quasi interiungo. Significat autem, eos in meridie aliquid cibo, & dein somno dedisse: mox redisse ad operas, sed leuiore. Plutarchus in Quæst. Rom. ἡ μεσημβρία πέρας ὅτι τοῖς πολλοῖς ὁ τὰ δημόσια καὶ παρὰ δαῖτα παρὰ τῆς: Meridies multis finem facit publica & feria tractandi.

329. Nouam relationem.] *Ut noua res deliberanda à Consule proponeretur. Hoc ideo, vel ut corpora curarent; vel quia Scutum post occasum solem factum, nec ratum quidem erat: Agellius XIII. cap. VII. Et sane si tam sero noua relatio, priusquam perrogata sententia, eo ventum fuisset.*

330. Vigiliæ diuid.] *In quaternas: & eas singulas, trium horarum. Nos abunde in Militia.*

331. Immunis.] *Excusantur à vigiliis, qui de die in expeditione, & contra hostem, alibi fuerunt.*

332. Deprimat.] *Abducatur & deducatur nonnihil animos, in altioribus curis intentos & erectos.*

333. Morbis.] *Melancholicis (nos experti sumus) aut frigidis.*

334. Ob licentiam.] *Varro: Liber à libendo, quod lubrica mens ebrij, quo liber, prolabatur,*

335. Seruicio cur.] *Homerus:*

Οἶνον τοι μὲν ἔλαε θεοὶ ποίησαν ἄριστον,

Θνητοῖς ἀνθρώποισιν ὀπποκεδίσσαι μελεδῶνας:

O Menelæ, dii vinum fecere beati,

Ut curas animi pellat mortalibus acres.

336. Vegetioremque.] *Quidam libri, vegetque. probe etiam, vide Nonium. Antiphanes poeta suani imagine arborum ad hac rem utitur, quæ iuxta fluentia astita, & semper irrigata optime crescunt.*

337. Audaciorem.] *Horat. Post te neque iratos timentem Regum apices, neque militum arma.*

338. Arcesilaum.] *Qui ob lautitias & canas, dictus est alter Aristippus: Diogenes in eius vita. Sed hic Academicus: at nec Zeno ille Stoicorum princeps abhorruit, qui natura seuerus, in conuiuiis rogatus cur hilaresceret: Et lupini, inquit, amari, ubi maduerint, dulcescunt. Sed & idem aiebat: χρῆτ' ὄν' εἶναι τοῖς ποσὶν ὀλιθδεῖν, ἢ τῇ γλῶττι: Melius pedibus laplare, quam lingua: in ebrietatis excusationem.*

339. Crimen honestum.] *Quia in Catone scilicet, viua imagine virtutum, nihil inhonestum.*

340. Nec sæpe.] *Horat. Misce stultitiam consiliis breuem.*

341. Græco.] *Anacreonti, cuius illud exstat: Ήλω, Ήλω μαινῆναι: Volo, volo insanire.*

342. Platoni.] *Pluries tale aliquid Plato: sed Seneca nunc certo locum adspicit hunc in Phædro: Οὐδ' ἂν ἄνευ μαρίας μυσῶν ὅτι ποιητικὰς ὕμους ἀφίκηται, πειοθεῖς ὡς ἄρα ἐκ τέχνης ἱκανῶς ποιητὴς ἐπὶ ἄλλοις, ἀτελής αὐτὸς τε καὶ ἡ ποίησις ἡ φανίση: Quisquis sine furore fores poeticas pepulit, persuasus quod arte sola poeta possit euadere; is conatus sui irritus, & item poësis eius, abeunt siue pereunt. Ideo & à vino poetam iuuari percrebuit, quia mentem suscitât ac mouet. Cratinus:*

Οἶνος τοῖ χαλεπὶ μέγας πέλει ἴσος ἀοιδῶ:

Vinum est instar equi, gestat tollitque poetam.

343. Aristoteli.] *Non hæc ipsa verba hodie in Aristotele: sed Problematis Sect. xxx. quæstio prima est: Cur homines qui ingenio claruerunt, vel in studiis Philosophiæ; vel in republica, vel carmine pangendo, melancholici omnes fuerunt? Quo Cicero 1. Tuscul. adspexit: Aristoteles quidem ait, omnes ingeniosos melancholicos esse. Fortasse & nunc Seneca: quia Melancholia dementia assidet.*

344. Mordeat.] *Ut equi feroces, & indomiti.*

M V R E T V S.

CAP. I.

Vera huius libri inscriptio est, De tranquillitate animi, non quæ vulgo inoleuit, De tranquillitate vitæ, quod & veteres libri confirmant: & certe εὐθυμία, Democriti, quam illi alio nomine vocabat πῶς εὐεργὸν. animi tranquillitas melius vertitur, quam tranquillitas vitæ. Sed & Cicero ipse nomen εὐθυμίας ita interpretatur.

Inquirenti mihi in me.] *Totum hoc principium, usque ad eam partem. Quæro mehercule, videtur cuiusdam esse, qui Senecam consulat, ab eoque petat, ut sibi rationes tradat secure tranquilleque viuendi. Atque hoc ita esse in quibusdam veteribus libris annotatum est: in quibus etiam, quod vulgo legitur. Quædam vitia apparebant Serene, ita scriptum videas, Quædam vitia apparebant Seneca. Genus tamen ipsum dictionis plane Senecam olet. At in libro Siculo neque Serene, scriptum est, neque Seneca: sed, Quædam vitia apparebant resecta. Hoc igitur totum quale sit alij iudicabunt.*

Longa conuersatio amorem inducit.] Hoc est quod ait Lucretius.

Consuetudo concinnat amorem.

& Aristoteles in Rhetoricis, inter ea quæ iucunda sunt, numerat ea quibus assueuimus.

Parabilis facilisque.] *Horatianum:*

Namque parabilem amo Venerem facilemque.

Cum bene ista placuerunt.] *Ouidius:*

Iuravi quoties rediturum ad limina nunquam?

Cum bene iuravi, pes tamen ipse redit.

Inter illa friuola mea.] *Ita vocabant utensilia. & supellectilem non magni pretij. Iuuenalis:*

Iam friuola transfert Vcalegum.

Tantusque morsus] *Coniectura ductus legendum putavi. Tacitusque morsus.*

Non purpura aut aureis virgis.] *Num virgatas auro vestes, & segmentis ornatas intelligit? An fasces, qui magistratibus præferebantur? Sed illi certe aurei non erant. Vetera exemplaria variant, & alia habent vocem aureis, alia non habent.*

Quæro mehercule.] *Hinc quidam existimant. ut dixi, incipere Senecam ex persona sua loqui.*

Homericus Achilles.] *Ἄλλοτ' ὅτι πλευρὰς χαλκείῳ ἄλλοτε δ' αὖτε*

Ἰππίος, ἄλλοτε δὲ ὀφρυῶν, τότε δ' ὀρθὸς αἰαστῆς. Iliad. ω.

III. Malle esse se quam viuere mortuum.] *Dictum elegantissimum alij, traiectis vocibus, corruperant. Qui mortuus est, ei obijci nihil potest, cur quiescat. At mortui viuere dicuntur, qui, cum viuant ac spirent, nihilo tamen plus agunt, quam si mortui essent.*

IX. Interius flectendum est.] *Agitatores exercitati in ludis circensibus, introrsum, quantum poterant, flectebant, ut breuiorem cursum conficerent: ea modo cautione adhibita, ut ne ad metam offenderent, atque arietarent. Sic igitur etiam in vita ait contrahenda esse vela.*

Quadraginta millia librorum.] *Septingenta fuisse ait scriptor noctium Atticarum, capite ultimo libri sexti.*

XI. Fax cereusque præcessit.] *Immaturas exequias fax & cereus præcedere solebant. Cuius consuetudinis mentio fit etiam in libro de breuitate vitæ, in extremo.*

Ad summam caueam.] *Ad plebem, quæ ex summa canea spectare ludos solebat.*

Et lora patricia.] *Quæ tandem lora patricia esse dicemus? Vox lora abest à plerisque veteribus libris, quæ deleta non male fortassis interpretabimur patricia, quos Plutarchus εὐθυμίας πατριῶν his verbis καλῶν ὅτι μὴ φορεῖ πατριῶν. Budens vertit Senatoria. significare, quantum opinor, voluit lunatos calceos, quos & Philostratus calceos patricos vocat: ut notauit vir eruditissimus Ianus Parrhasius in Ciceronis Milonianam.*

Numquid ditior Pompeio?] *Quis iste Pompeius est tam diues, qui tamen fame ac siti, miserrimo, ut ait Homerus, mortis genere, in palatio cognati perierit? Equidem non Pompeio, sed Ptolemæo, legendum arbitror: ut Iuba regis filium intelligamus, quem Suetonius Caligula consobrinum fuisse testatur. Eum Caligula non sane συχενικῶς, Romam euocatum interfecit. Dio: Γάτος δὲ ἐν τῷ τῷ Πτολεμαῖον τὸν τῷ Ἰόβῃ παῖδα μεταπέμψας καὶ μαθὼν ὅτι πλούσιος, ἀπέκλεινε καὶ ἄλλας πολλὰς μετ' αὐτῷ. Zonaras. ὁ δὲ καὶ τὸ Πτολεμαῖον τὸν τῷ Ἰόβῃ παῖδα: μεταστειλάμενος, ὡς πλεονεύων, κακείνον ἀπέκλεινε. Certius fortassis ab alijs aliquid reperietur. Ego quod potui præsteti.*

XII. Alienis se negotiis offerunt.] *Ut ille Horatianus,*

... aliena negotia curo,

Excussus propriis.---

Qui tranquille volet vivere.] *Græca ipsa Democriti verba supra posui.*

Decem medios vsque ad supplicium dies.] *Qui dabantur damnatis ex S.C. quod sub Tiberio factum erat.*

XIV.

Auctor Tacitus.

Vsque ad ebrietatem.] *Ita quidem suadet Plato libro primo de legibus.*

XV.

Catoni ebrietas.] *Horatius:*

Narratur & magni Catonis

Sæpe mero caluisse virtus.

Græco poetæ.] *Anacreonti: ex quo illud vertit Horatius:*

Dulce est desipere in loco.

Poeticas fores.] *Locus est Platonis in Phædro.*

Siue Aristoteli.] *Cicero primo Tusculanarum: Aristoteles quidem ait, omnes ingeniosos melancholicos esse. Locus Aristotelis est in problematis. τῆς μελαγχολίας.*

PINCIANVS.

Quæ manu præciderem.] *Quidam codices, quæ manu penderem. Exemplar Facundi & Primitiui, quæ manu prenderem, recte.* Cap. I.

Quem nec parent familiæ, nec spectent.] *Pro meliore lectione duxerim expectent, quam spectent: quam approbant verba hæc statim succedentia.*

Non ante multos paratus dies.] *Quadam exemplaria, nec in multos paratus dies. Alia, nec ante multos imparatus dies. Quid si legas? nec multos ante paratus dies.*

Nihil habeat accersiti precio, sed habilibus non defuturus.] *Vetus lectio, nihil habens accersiti preciosæ vbi licet non defuturus. Scribo, nihil habens accersiti preciosæ. Vbi libet non defuturus.*

Sine vilo opere & nomine artificis.] *Eadem, sine vilo nomine artificis. Reliqua non agnoscit.*

Diligentius quam iam intra latus vestita & auro culta mancipia.] *Eadem, diligentius quam intra larem vestita, &c. ut forte legi possit, diligentius quam in priuato lare vestita. ut hoc ipso libro infra: Sed habet vbi se etiam in priuato lare explicet magnus animus. Verba autem statim ante præcedentia, de luxuria perditorum, non habentur in vilo vetere exemplari.*

Iam domus etiam quæ calcatur preciosa.] *Scribe qua calcatur, non quæ calcatur, ex eadem.*

Et assentator comesque patrimoniorum.] *Assentator lege, non assentator, ex eadem.*

Tantusque morsus subit.] *Tacitus lege, non tantus, ex eadem.*

Aut aureis virgis adductum capefcere.] *In quibusdam codicibus verbum aureis non habetur. In aliis abductum, non adductum. & compescere, non capefcere.*

Promptus compositus.] *Scribe, propius positus, & adiunge superioribus, ex antiqua lectione.*

Et nemo non omisit. Ad quam cum animum insolitum arietari permisi.] *Corrige, & nemo non misit. Vbi aliquid animam insolitam arietari percussit, ex eadem.*

Alterius coercere in foro superbiam.] *Alicuius, non alterius, omnes scripti codices præferunt.*

Cogitationis magnitudine leuauit.] *Fidem cogitationum, non cogitationis, rectius.*

Altiusque ut spirare, ita cloqui gestit.] *Sperare in eisdem habetur, non spirare.*

Et ad dignitatem rerum exit oratio.] *Exemplar Facundi & Primitiui, & ad dignitatem rerum exigitur oratio.*

Oblitus tum lenis pressioris que iudicij sublimis feror.] *Legis, non lenis: & sublimius, non sublimis scripta lectio.*

II.

Nec vilius propius admoneri exemplo.] *Eadem. Nec vili propius admoueri exemplo.*

Non parum est corpus sanum.] *Scribe inuerso ordine, non parum sanum est corpus, ex eadem.*

Alicubi instes grauis.] *Grauius legendum, non grauis, ex eadem.*

Ego eam tranquillitatem voco.] *Verbum eam superuacaneum est, ex eadem.*

Et illi qui marcent & oscitant.] *Prior editio oscitantur, non oscitant. pro quo oscitantur legit Exemplar Facundi & Primitiui.*

Quàm quibus difficilis somnus.] *Quàm quibus difficilis somnus est, ex vetere lectione scribendum.*

Qui non inconstantia vitio.] *Quadam exemplaria, qui non constantia vitio. Quid si legas? qui non constantia in vitio.*

Hoc oritur ab intemperantia animi.] *Intemperie exemplar diua Maria, non intemperantia.*

Nec dolent se praua frustra voluisse.] *Sic prior editio. Exemplar Facundi & Primitiui: Nec dolent praua se frustra voluisse, minus corrupte. Codex Franciscanus: Nec dolent praua, sed frustra voluisse, rectissime.*

Ad secreta studia.] *Scribe, & ad secreta studia, ex vetere lectione.*

Se ipsas strangulant.] *Se ipsæ strangulant, eadem.*

Et ille fluctus mentis incertæ.] *Mille, non ille, eadem.*

Et ex hac deinde versatione alienorum processuum.] *Sic prior editio. Legendum per minorem cum superioribus, & ex hac deinde auersatione alienorum processuum, ex eadem.*

Gratior quibusdam pessimis ingeniis.] *Lege, gratior pessimis quibusque ingeniis, ex eadem. Quadam exemplaria, gratiorque pessimis quibusque ingeniis.*

Et mutare nondum fessum latus.] *Quid si legas motare, non mutare? ut alludat ad Virgilianum illud,*

Et fessum quoties morat latus.

Et tecta vel antiquæ satis opulenta turbæ.] *Verba hæc in exemplaribus, Pinciano & Franciscano desiderantur.*

- Aliud ex alio suscipitur.] *Lege.* Aliud ex alio iter suscipitur, *ex vetere lectione.*
 Omnes itaque scire debemus.] *Expungendum verbum* omnes, *ex eadem.*
- III. Curam corporis educunt.] *Scribe,* & cura corporis diem educunt, *ex eadem.*
 Ad rerum civilium tutamen.] *Certamen, in eadem, non tutamen habetur.*
 Ita tamen delituerit, ut ubicunque ocium suum absconderit, prodesse velit.] *Corrige,* ita tamen delituerint, ut ubicunque ocium suum absconderint, prodesse velint, *ex eadem.*
 Virtute instruit animos, qui ad pecuniam luxuriamque cursu ruentes prensat ac retrahit.] *Eadem,* virtute instruit, qui animos ad pecuniam luxuriamque cursu ruentes prensat ac retrahit.
 Qui inter peregrinos & ciues, aut urbanus prætor adeuntibus assessoribus verba pronuntiat.] *Emendandum puto,* qui inter peregrinos & ciues, aut urbanus prætor adeuntibus, aut assessor æris verba pronuntiat. *ut pro æris, accipias legis in ære incisæ: ut illud,*
 -- Nec verba minantia fixo
 Ære ligabantur. --
 Quam qui docet quid sit iustitia, quid pietas, quid sapientia, quid fortitudo, quid mortis contemptus, quid deorum intellectus, quantum bonum sit bona conscientia?] *Vetus lectio,* quam qui quid sit iustitia, quid pietas, quid patientia, quid fortitudo, quid mortis contemptus, quid deorum intellectus, quam gratuitum bonum sit bona conscientia, declarat.
 Quod subduxeris officiis, non deserueris, nec munus detrectaueris.] *In exemplari Pinciano ultima verba, nec munus detrectaueris, non habentur. Legendumque ex eodem, non te deserueris. In codice Facundi ac Primitiui, quod de officiis subduxeris, &c.*
 Contra difficultates locorum educere.] *Vetus lectio* ducere præfert, *non educere.*
 Quod nobis natura consumendum dedit.] *Consumandum, non consumendum, Exemplar Facundi & Primitiui.*
 Quare nihil turpius est.] *Deest verbum sæpe, ex omni antiqua lectione.* Quare nihil turpius est sæpe.
 Sed parcius se inserat officiis.] *Inferat, non inserat, quidam codices. posset legi ingerat.*
 Officia si cuius amiserit.] *Officia cuius amisit, vetus lectio.*
 Et fors inter gregarios posuit.] *Triarios, non gregarios, in eadem habetur.*
 Stes tamen, clamore iuues, si quis fauces oppressisset.] *Corrige,* Stes tamen, clames. Si quis fauces oppresserit. *ex eadem.*
 Siue patiatur & sentitur iure suo.] *Sic prior editio. Legendum, siue exspatiatur. & vitur suo iure, ex exemplari Facundi ac Primitiui.*
 In quocunque habitu est, prodest.] *Scribe, in quocunque habitu est, prodest, ex eadem.*
 Longe itaque optimum miscere ocium rebus.] *Lege ex eodem.* Longe, inquam, optimum est miscere ocium rebus.
 Ut nulli actioni locus honestæ sit.] *Scribendum ordine inuerso, ut nulli actioni honestæ locus sit, ex eodem.*
 In qua tot tyranni, quot satellites erant?] *Expende an contrario legendum sit, in qua quot tyranni, tot satellites erant.*
 Et diuitibus opes suas mœrentibus.] *Omnis scripta lectio meruentibus agnoscit, non mœrentibus.*
 Et in florenti ac beata, pecuniam, inuidiam.] *Exemplar Franciscanum, & in florenti ac beatam pecuniam inuidiam. Ut legendum pusem, & in florenti ac beata, impotentiam, inuidiam.*
 Malle esse se mortuum quam viuere.] *Sic prior editio. Legendum reor, mutato verborum ordine. malle esse se quam viuere mortuum. Sequitur confestim.*
 Ex virorum numero exire.] *Viurum, scribendum puto, non virorum.*
 Nec aliter quam periculosa nauigatione submersus portum petas:] *Scribe. nec aliter quam in periculosa nauigatione subinde portum petas, ex vetere lectione.*
- IIII. Deinde eos quorum causa, aut cum quibus.] *Eadem, deinde eos quorum causa, aut cum quibus agendum est.*
 Laborioso oppressit officio.] *Pressit, non oppressit, eadem.*
 Irramenta nocitura libertati euitet.] *Eadem, irritamenta nocituræ libertatis euitet.*
- V. In actore quam in pondere.] *Quid si legas? in latore quam in pondere. quia sequitur mox paulo, quæ ferente maiora sunt.*
 Necesse ut opprimant onera.] *Particula ut superuacanea est, ex vetere lectione.*
- VI. Hominum utique namque delectus habendus est.] *Ita prior editio. Lege, Hominum utique delectus habendus est, ex eadem.*
 Qui cum amicorum officiis paria in mensa faciunt.] *Exemplar Facundi ac Primitiui, qui cum amicorum officiis pares mensas faciunt.*
 Deinde illi sint testes.] *Corrige, De me illi testes, ex vetere lectione.*
 An ocio, studio, contemplationique aptior sit.] *Lege, an ocioso studio, contemplationique aptior sit, ex eadem.*
- VII. Afflatuque ipso in proximo laborabimus.] *Duo verba in proximo, non habentur in eadem.*
 Vbi enim istud inuenies quod tot sæculis quærimus?] *Scribendum, vbi enim istum inuenies, quem tot sæculis quærimus, ex eadem.*
- VIII. Vtrique enim pecunia sua adhæsit.] *Vtrisque enim pecunia sua obhæsit. eadem.*
 Poteest ipse, dubitare.] *Idem legendum, non ipse, ex eadem.*
 Non pudet.] *Eadem, Non tepudet.*
 Nihil apud Diogenem iam tui est.] *Eadem tutum agnoscit, non tui. Lego tuum.*

Habiliora sunt corpora pusilla.] *Prior editio*, Habiliora sunt corpora imbecilla. *Exemplar Facundi & Primitiui*, imbecillo legit, non imbecilla *Corrigendum* puto in bello, siue in bella.

Placebit autem nobis mensura.] *Scribe*, Placebit autem hæc nobis mensura, *ex vetere lectione*.

Et vsu rerum ornamenta metiri.] *Eadem*, Et vsus rerum, non ornamenta metiri.

Libidoque qua necesse est effluat :] *Distiunctula* que superfluit, *ex eadem*.

Discamus in membris nostris inuitis cultum victumque non ad noua exempla componere.] *Eadem*, Discamus membris nostris inniti. Cultum victumque, &c.

Etiam si hos pudebit.] *Variant hoc loco insigniter exemplaria. Quædam sic habent* : Etiam simul hos pudebit. *Alia sic* : Etiam similes nos pudebit ei plus. *Alia* : Etiam similes nos pudebit esse populo. *Legendum reor*, Etiam si milies nos pudebit, *Aut sic* : Etiam si similes nos pudebit esse populo.

Nec curari mollius potest.] *Melius in vetere habetur lectione*, non mollius. *et si exemplaria quædam mollius præferant*.

Quidni durius enim consulitur, etsi paupertas, & ignominiosa rerum euersio adhibetur, malo malum opponitur.] *Corrige*, Quidni consulitur? si & paupertas, & ignominia, & rerum euersio adhibetur. Malo malum opprimitur. *ex eadem*.

Sed in spaciis vitæ.] *Sed in his spaciis vitæ, eadem*.

Studiorum quoque quæ liberalissima impensa est, tandiu rationem habet.] *Exemplar Facundi & Primitiui*, Studiorum quoque liberalissima impensa est : tamen tandiu rationem habent. *Legendum puto* habeo, non habent, *quia sequitur*, Quo mihi innumerabiles libros.

Quadráginta milia librorum Alexandria arserunt.] *Legendum videtur* Quadráginta potius, quam quadráginta. *Cæterum Gellius lib. 6. cap. ultimo, septingenta prodiit fuisse librorum milia.*

Honestius, inquis in hos impensas, quam in Corinthia pictasque tabulas effuderim.] *Exemplar Facundi & Primitiui* : Honestius, inquis, in hos impensum esse, quod in Corinthia pictasque tabulas effuderint.

Et inter tot millia librorum oscitanti.] *In quibusdam codicibus non habetur coniunctio &. In alijs habetur, & desideratur tot.*

Deinde ubi non indignari illa sed pati proposuerunt.] *Exemplar Pincianum*, Deinde ubi non dignari illa, &c.

Et voluptatem si volueris malam putare vitam potius quam inuidiosam facere.] *Vetus lectio*, & voluptates, si volueris malam putare potius vitam quam inuidiosam facere.

Quam cum sciret quibus ærumnis nasceremur, calamitatum mollimentum consuetudine inuenit.] *Corrigendum arbitror*, quam quod sciens quibus ærumnis nasceremur, calamitatum mollimentum consuetudinem inuenerit. *Nam & in codice Pinciano consuetudinem habetur, non consuetudine.*

Aliorum aurea catena est, aliorum laxa :] *Exemplar Facundi & Primitiui*, Aliorum aurea catena est & laxa, *rectissime*.

Et quamuis angustum pedem.] *Legendum reor*, quemuis angustum pedem.

Et fortunam suam quam maxime potuerunt in planum deferendo.] *Poterunt, non potuerunt, scribendum ex vetere lectione.*

Sed hoc ipsum testentur.] *Lege*, Sed hoc ipso testantur, *ex eadem*.

Large & benigna manu.] *Sic prior editio. Legendum* larga, *non large, ex eadem*.

Ad secundos casus præsidia.] *Fortè sequentes, non secundos, commodius legeretur.*

Et finitæ, non immensum, &c.] *Exemplar Facundi & Primitiui*, sed finitæ non in immensum.

Solet intueri fidei commissa.] *Tueri lege, non intueri, ex Exemplari Facundi & Primitiui.*

Recipe animo meliore quam dedisti.] *Omnis scripta lectio*, Recipe animum meliorem quam dedisti.

Viues diutius, & morieris expeditius.] *Scribe*, At tu etiam viues diutius, &c. *ex eadem*.

Morbus & captiuitas, ruina, ignis.] *Lege*, Morbus enim, captiuitas, ruina, ignis, *ex eadem*.

Sciebam in quam tumultuosum me contubernium natura duxisset.] *Clusisset, non duxisset, eadem*.

Totiens prope limen immaturas exequias fax cereusque pressit.] *Corrigendum*, Totiens præter limen immaturas exequias fax cereusque præcessit, *ex eadem*.

Multos ex his quorum forum, curia, sermo, mecum contraxerat.] *In eadem*, Multos ex his quos forum, curia, sermo, mecum contraxerat.

Miror aliquando ad me pericula accessisse.] *Miror eadem præfert, non miror. & paulo post sipario, non siparij.*

Inter solum & aulam ingenuam.] *Scribe*, inter solium & aliena genua, *ex eadem*.

Cui cum Granius vetus cognatus.] *Caius, non Granius, eadem*.

Periit in palatio cognata.] *Cognati lege, non cognata, ex eadem*.

Qui in rogum suum descendit iussus & extingui vidit.] *Eadem*, Qui rogum suum, & descendit iussus, & extingui vidit. *Corrigendum reor*, qui rogum suum & incendi viuis & extingui vidit, *ex Herodoto, primo*.

Id est ne aut labor irritus.] *Verbum id est eradendum, ex eadem*.

Horum & si aliquem, &c.] *Dele coniunctionem &, ex eadem*.

Quid cogitas? Respondebit tibi :] *Legendum sine interpolatione cum nota interrogationis in fine*, Quid cogitas respondebit tibi? *ex eadem*.

Cum interim concurrerunt.] *Legendum per minorem*, cum interim cucurrerunt, *ex exemplari Franciscano*.

Ad iudicium sæpe litigantis. ad sponsalia sæpe nubentis.] *Corrige*, Sæpe aut iudicium litigantis, tua

Sponsalia nubentis, ex codice Facundi & Primitiui.

Non industria inquietos, sed insanos falsæ rerum imagines agitant.] *Scribe per maiorem, Non industria inquietos & insanos, sed falsæ rerum imagines agitant, ex exemplari Franciscano. Exemplar tamen Facundi & Primitiui inquietes præfert, non inquietos, sed puto veriore esse lectionem, etsi nullo suffragante exemplari, ad hunc modum: Inanis industria inquietes, vt insanos falsæ rerum imagines agitant.*

Inanes & leues etiam causæ.] *Verbum etiam delendum ex vetere lectione.*

Nomenclator persalutauit.] *Eadem, nomenclatores persalutauit.*

Nec publice ad superuacua se ferat.] *Castiga, ad superuacua scilicet referens, ex eadem.*

xiii. Semper de illa cogitare, & sibi nihil de fide eius promittere.] *Exemplar Pincianum & Franciscanum, semper de illa cogitare debemus, & nihil sibi de fide eius promittere.*

xiv. Ne nimis destinatis rebus indulgeamus, transeamus in ea quæ nos ca'us deduxerit:] *Vetus omnis lectio, ne minus destinatis rebus indulgeamus, transeamusque in ea, &c. sed placet prior lectio.*

Hemina sanguinis in tua potestate est.] *Corrige ex eadem, En vena sanguinis. In tua potestate est.*

Falleris ille dixit.] *Exemplar Facundi & Primitiui, Phalaris habet, non Falleris.*

Cum centurio agmen periturum trahens, & illum quoque citari iuberet.] *In vetere lectione, cum centurio agmen periturorum trahens, illum quoque excitari iuberet.*

Quid mæsti, inquit, estis vos? Quæritis, an immortales animæ sint. Castigandum puto sic: Quid mæsti, inquit, estis? Vos quæritis, &c.

Iam non procul erat tumultus.] *Scribe, Nec iam procul erat tumultus, ex vetere lectione.*

Inquit. Quid Cani nunc cogitas?] *Inuerso ordine legendum, Quid, inquit, Cani, nunc cogitas? ex eadem: vt mox ante, Quid mæsti, inquit, estis vos?*

Nemo diutius philosophatus:] *Eadem, Nemo diutius philosophatur.*

xv. Priuata tristitiæ causas abieciisse.] *Quadam exemplaria adieciisse legunt, non abieciisse.*

Et circumcurrit tot scelerum feliciū turba.] *Scripta lectio occurrit, non circumcurrit.*

Vt vix vnquam est nisi cum expedit fides, sed libidinis lucra damnaque pariter inuisa.] *Eadem, Et vix vnquam nisi cum expedit fides & libidinis, &c.*

Quas non sperare licet, non habere potest.] *Scribe, quas nec sperare licet, nec habere prodest. ex eadem.*

Ille & spei bonæ aliquid relinquit:] *Coniunctio & expungenda, ex exemplari Pinciano.*

Omnia hominum negocia similia nuptiis esse.] *Exemplaria nonnulla initiis præferunt, non nuptiis. Aliaminiis. Corrigendū reor mimis, siue mimicis. Nam & vetus est adagium, mimum esse vitam. & Augustus, auctore Tranquillo, paulo ante obitum amicos percunctatus est, ecquid his videretur mimum vitæ commode transgisse.*

Quam conceptus inchoatos.] *Quid si scribas? quam concubitus in his actos.*

Nec in risum, nec in lacrymas excidere.] *Exemplar Facundi & Primitiui, excitari, habet, non excidere sed non displicet impressa lectio.*

Quia aliquis filium suum efferat.] *Exemplar Facundi & Primitiui, si quis filium efferat.*

Vt in simulatione etiam simplicissima dolor eueniat.] *Scribe, vt in simulatione etiam simplicissima res dolor veniat. ex vetere lectione.*

Sequitur pars quæ solet non immerito contristari, & in sollicitudinem deduci, vbi dolorum exitus mali sunt. Vbi Socrates cogitur in carcere mori.] *Exemplar, Facundi & Primitiui, sequitur pars quæ solet non immerito contristare, & in sollicitudinem adducere. Vt bonorum exitus mali sunt. Vt Socrates cogitur, &c.*

Ipsorum animos desidera.] *Idem exemplar, tu talis fieri desidera.*

Quorum desiderio virtus tibi placeat.] *Verbum desiderio delendum, ex vetere lectione.*

Non tu dignus mala fortuna. Diis visus es. Indignus in quem iam aliquid fortuna posset.] *Eadem, Non tu dignus mala fortuna diis visus es, sed indignus, &c.*

Aut Regulum, quod tot clauis configitur, aut Catonem, quod vulnera sua fortiter tulerit?] *Exemplar Facundi & Primitiui, aut Regulum, quod tot clauis transfigitur, aut Catonis vulnus iteratum. rectissime.*

Aut illa quantum haberet voluptatis.] *Habet legendum est, non haberet, ex vetere lectione.*

Nec perduratum est.] *Quidam codices, percuratum. Alij, procuratum.*

Inter lusum ac festa ipsa tempora.] *Exemplaria aliquot intra ludos legunt, non inter lusum, & in omni antiqua lectione desideratur verbum tempora.*

Nascitur ex assiduitate laborum animorum hebetatio.] *Exemplar Facundi & Primitiui, animo præfert, non animorum.*

Nec ad tanta hominum cupiditas tenderet.] *Scribe, Nec ad hoc tanta hominum cupiditas tenderet, ex vetere lectione.*

Oratorem magnum meminimus, quem nulla hora vltra decimam retinuit.] *Exemplar Facundi & Primitiui, oratorem magnum meminuit nostra ætas, quem nulla res vltra decimam retinuit.*

Vt cœlo libero & multo spiritu.] *Festiniore lectio exemplaris Facundi & Primitiui, vt cœlo libero, vt multo spiritu.*

Sed vt deprimat curas.] *Verbum curas expungendum ex vetere lectione.*

Trudit enim curas.] *Eluit enim curas, eadem.*

Et asserit, vegetioremque & audaciorem in omnes conatus facit.] *Scribe, Et asserit, vegetatque & audaciorem, &c. ex eadem.*

At facilius efficiet quisquis obiecerit crimen honestum quam turpem Catonem.] *Eadem, Facilius*

efficiet quisquis obiciet hoc, crimen honestum, quam turpem Catonem. & paulo post perpulit, aut compulit non pepulit.

Decidat oportet à solito, & efferatur.] Desciscat, non, decidat, exemplaria diui Francisci & Facundi ac Primitiui, & perpende an sit correctior lectio efferetur, quam efferatur.

Et rectorem capiat suum, eoque feratur quo per se timuisset ascendere.] Corrige, & rectorem rapiat suum, eoque ferat quo per se timuisset accedere, ex Exemplari Facundi ac Primitiui.

Surrepentibus vitiis.] Quidam codices, repentibus vitiis. Alij, semper repentibus vitiis.

ERASMVVS.

Non enim debet seruare se, nec obruere, vt opinor.] Rodolphi codex pro nec, habebat vel. Id ille vertitin i i i. velo, & ex seruare, fecit seruantem. Forte sic erat legendum: Non enim debet celare se, nec obruere.

Inter solum & aulam ingenuam.] Lectio videtur tolerabilis. Significat enim aedes magnificas solo æ- x i. quatas. Rodolphus tamen ita mutarat, diuinationem, vt opinor, sequutus, inter solum & aliena genua.

OPSOPOEVVS.

Lipsius Elect. i. cap. xxvi. Nihil ambigo quin ista, non ante multos paratus dies: nec multorum manibus ministratus, interpretamentum sint ad ea verba paulo breuius & concinnius dicta, quem nec parent familie, nec spectent. i.

Quam iam intra priuatum Larem vestita.] Franc. Iuretus probat lectionem v. c. alicuius pedagogij, diligentius quam in tralatu vestita.

Aureis virgis.] Lipsius Elect. i. cap. xxiii. Mendo manifesto scriptum aureis. Nam aureas eiusmodi virgas fuisse, nemo dixit, scripsit, pinxit. Assentior libris aliquot qui legunt eiecta ea voce, aut virgis adductum. Poterat etiam scribi littera addita, laureis virgis: vt neget Seneca magistratum cupiendum aut capiendum, per ambitionem & desiderio triumphi. Nam in triumpho laurus in fascibus: ac laureæ virgæ in manibus militum & triumphantis.

Animum insolitum arietare.] Iuretus in schedis suis: Melior lectio v. c. vbi aliquid animam insolitam arietari, percussit, vbi aliquid, &c. Verba autem illa, Ad quam, plane superflua sunt, & sensui repugnantia: nec ad rem publicam referenda sunt, de qua paulo ante agit. nam statim subiungit Seneca, se ad otium conuertere, & intra parietes vitam coercere.

Et testæ vel antiquæ sativ.] Lipsius Elect. i. cap. x. Hæc fædè interpolata sunt: in parte sanare possum, i i. testæ Velie Antiquæ. Duo ea loca inter amœnos & salubres secessus habita. Reliqua sanabitis cui ego do herbam.

Prætor adeuntibus.] Romana editio ita emendauerat, prætor præeuntibus assessoribus tria verba pronuntiat. sed præter scriptorum fidem. At hæc eam expressit lectionem quam è vetustissimo libro Cuiacius Obseruat. lib. xxiii. cap. xl. publicauit.

V. c. quo Iuretus vsus est, bene. Non potest vnquam tanta, &c.

Idem in schedis suis ita scribit: Expendenda videtur lectio. v. c. in quo legitur.] Quid habes cur minus ignoscas homini armario, citro atque ebore captanti. Forte ex vestigiis reponendum, ignoscas nomen marmore, citro atque ebore, &c. v l i i.

Si quid habere me tu volueris.] Bene. v. c. si quid habere me tui volueris.

Et in solitudinem deducere.] Probabilior aliarum editionum scriptura, & in sollicitudinem deducere. x.

De se ac de Rep. palam facere.] Lipsius Elect. i. lib. cap. x. Non semel molestus mihi locus. quid si legas, de se & de rep. aleam iacere? id est, prouerbiali quodam sermone, in extremum discrimen adducere. Tamen deliberandum est: & nescio quid simile in Suetonij Nerone legi, Septemdecim natus annos, vt de Claudio palam factum est. In eiusdem Tiberio, Excessum Augusti non prius palam fecit. Vtrum ergo hoc dicit, eum in suo funere palam fecisse funus reip. vna extinctæ? x v.

GRVTERVS ET IVRETVS.

EX CAP. I.

Et auro culta mancipia.] Auratæ enim vestes fuisse videntur. Imperatoriis seruis. Lampridius in Alexandro, Auratam vestem ministrorum nullus ve in publico conuiuium habuit. & in tunicis hoc aurum. Ammianus lib. 26. Stetit itaque sub tabidis, nusquam reperto paludamento, tunica auro distincta, vt regius minister Lipsius cap. 25. lib. i. Elect.

Funus tacitum.] Id est sine pompa, sine designatoribus, sine ludis, præcone, indictione, silens & quietum, opponiturque publico, hoc est quod denunciatur, & indicitur publicitus per præconem. de hoc plura vide apud Lipsum ad lib. 4. Ann. Taciti.

EX CAP. II.

Aut urbanus Prætor præeuntibus assessoribus tria verba pronuntiat.] Cuiacius, adeuntibus adfessoris verba pronuntiat. nam quidquid decernebat Prætor, id consilio adfessoris faciebat, ipso etiam adfessore suggerente verba, quod colligi potest ex Pauli tertio ad Edictum l. 2. ff. quod quisque iuris. vide Iuriscultorum illum celeberrimum lib. 23. cap. 40. Obseru.

EX CAP. VIII.

Numerus ille quotidie seruorum.] Numerum seruorum Romanis eum reperimus qui non facile fidem inueniat moribus nostris. Tacitus lib. 14. Ann. Pedanio. Costæ tribuit quadringentos. Plinius Cæcilio cuidam Isidoro quinquies mille. & hi nihil dicunt præ Athenæo, cuius hæc verba l. 6. cap. 7. *Post hæc reuersus Laurentius ait: At Romanorum unus aliquis quanto plures possideat seruos, tu nosti optime Masuri. nam ad decem & viginti milia, imo plures etiam multi habuerunt. nec tamen ut quæstum ex ijs faciant, sicut Græcorum ditissimus ille Nicias, sed plerique Romani ante ambulones eos habent comitesque maxima ex parte. Vnde non iniurie queritur & culpat Plinius mancipiorum legiones, & in domo turbam externam, & seruorum quoque causa nomenclatorem adhibendum.* Vide Lipsium lib. 1. c. 14. Satur. ferm.

EX CAP. X.

Alligatique sunt etiam alligauerunt.] Nimirum triplex ratio in vrbe asseruandi captiuos. aut enim in carcere habebant, locoque concluso, sine vllō milite, vt fere seruitia & capita viliora: aut in custodia militari: aut in adibus magistratum. Custodia militaris frequentissima & Romæ & in Prouinciis, eiusque modus, vt is qui in noxa esset, catenam manui dextræ alligatam haberet, quæ eadem militis sinistram vinciret custodiae eius præfecti. Satis aperte noster hic, item Epist. 5. *Quemadmodum eadem catena & custodiam & militem copulat, sic ista quæ tam dissimilia sunt, pariter incedunt.* vide Lipsium ad lib. 3. Ann. Taciti, & P. Fabrum ad l. 125. de reg. iuris.

EX CAP. XI.

Et verba ad summam caueam spectantia.] Id est vilia, & ad gustum minutæ plebis. nam cum populi Romani prisca diuisio in Senatum, Equitem, Plebem, his etiam discreta in spectaculis sua loca & gradus, Popularibus summa cauea, ima Senatui & Equiti vacabat, de quibus vide Lipsium lib. de Amphitheatro cap. 14. Torrentium ad Suetonij Augustum cap. 44. & Fabrum lib. 2. cap. 1. Agonist.

EX CAP. XIII.

Decem medios vsque ad supplicium dies.] Auctor eius dilationis videtur fuisse Tiberius, vt probatur ex Dionis lib. 57. vide Langlaum lib. 11. cap. 2. Ocij Semestris.

L. ANNÆI SENECAE DE CONSTANTIA SAPIENTIS,

siue

QVOD IN SAPIENTEM NON
CADIT INIVRIA,

ARGVMENTVM I. LIPSI.

MAGNI animi, magni ingenij, atque etiam eloquij hoc scriptum: vno verbo, inter optima. Editum sub tempus prioris illius puto, de Tranquillitate: cui vulgo etiam iungunt, male. Diuersum argumentum est, & tali serie. Orditur à Stoicorum laude, quorum Paradoxum tractat, Sapiensem non affici iniuria. Quid ergo? aiebat Serenus: non Cato contumelijs affectus, verberibus, & spuitis? Ab hac obiectione ingreditur in materiem: & Non est tamen iniurijs, inquit: fuit enim Sapiens, atqui in Sapiensem iniuria non cadit. Quod tamen ea mente dici ait, non ut non fiat, sed ut non admittat. Tangi potest iniuria, sed non ladi: à te esse, in illo non esse. Hac pulcherrime exsequitur ad Cap. IV. Diuidit deinde dicenda in duas partes, idque à discrimine Iniuriæ & Contumeliæ. Priore, negat illam cadere in Sapiensem; posteriore, nec istam. De Iniuria, hæc sunt argumenta. Sapiens nullius mali patiens: ac malum est Iniuria. Secundum, Iniuria detrahit & deminuit: sapienti nihil eripitur. habet in se vno omnia reposita, & firmiter, ut Stilpo Tertium, Fortis ab infirmo non leditur: non ergo à Malitia Virus. Hic obiicitur, Atqui Socrates nonne iniuria damnatus; Ita, sed sine sua iniuria. Illi intu'erunt, ipse non accepit: sed sapientia reiecit. Sicut Venenum mihi das, ego antidoto vim eius infringo: scelus tu facis, ego non patior. Quartum argumentum, Iniuria cum Iniustitia mixta est: non hæc cadit in Sapiensem: minime ergo illa. Quintum, sapienti nemo prodest: ergo nec ladi. Sextum, Iniuria à Spe aut Metu est: Sapiens neutro eorum tangitur. Septimum vltimumque, Iniuriam nemo immotus accipit: non mouetur Sapiens. Atque hic conclusio prioris partis, & adhortatio ad dogma animis accipiendum. Altera erat de Contumelia, quam explicat. Cap. x. quid proprie sit; & tum à Sapiente arcet. Primo, quia Sapiens magnitudinem suam nouit: non ergo contumelia ad eum pertinet; quæ nomen & rem habet à contemptu. Secundo, Superbi & insolentes inferunt contumeliam: ipse tales spernit: itaque & ab iis istam. Tertio, Nemo maiorem melioremque contemnit: is est Sapiens. Ergo in se dicta ridet, ut in conuiujs ioculos puerorū. Sed quid fert igitur hæc omnia Sapiens? nō castigat aut compescit? imo facit interdum: sicut illos ipsos pueros solemus: nō quia malū ille acceperit, sed quia hi fecerūt. Atque hætenus (ad Cap. XIV. in solā Contumeliā, aut Iniuriam: iam mixtim utramque refutat. Hoc argumēto. Securitas propria est Sapientis: non est, si alterutram accipit, aut potest accipere. Simile & Epicurei dicunt: etsi minus fortiter. Denique leuia pleraque, quibus vulgus offēditur: suadet reiicere, & ridere ne ridearis. Conclusio, Quomodo eunti ad Sapientiam, Quomodo qui pertue-

nit, ferenda iniuriæ? Illi, cum morsu aliquo animi, & adhuc pugna; huic, sine alterutro, & victoriam agit ante se utramque, & triumphat. Ego itero, magni animi scriptum est: robur ab eo, in temporum hac hominumque cottidiana malitia, capiamus.

CAPVT PRIMVM.

ANTVM inter Stoicos, Serene, &¹ ceteros sapientiam professos interesse, quantum inter² fæminas & mares, non immerito dixerim: cum vtraque turba ad vitæ societatem tantundem conferat; sed altera pars ad obsequendum, altera imperio nata sit. Ceteri sapientes molliter & blande, vt fere³ domestici & familiares medici, egris corporibus, non qua optimum & celerrimum est medentur, sed qua⁴ licet: Stoici⁵ virilem ingressi viam, non vt amœna ineuntibus videatur curæ habent, sed vt quamprimum nos eripiāt, & in illum⁶ editum verticem educant, qui adeo extra omnem reli iactum surrexit, vt supra fortunam emineat. At ardua per quæ vocamur & confragosa sunt. Quid enim⁷ plano aditur excelsum? Sed ne tam abrupta quidem sunt, quam quidam putant. prima tantum pars saxa rupesque habet, & inuij speciem: sicut pleraque ex longinquo speculantibus abscessa & connexa⁸ videri solent, cum aciem longinquitas fallat. Deinde propius ad euntibus eadem illa, quæ in vnum congefferat error oculorum, paullatim adaperiuntur: tum illis, quæ præcipitia ex interuallo apparebant, redit⁹ lene fastigium. Nuper cum incidisset mentio M. Catonis, indigne ferebas (sicut es iniquitatis impatiens) quod Catonem¹⁰ ætas sua parum¹¹ intellexisset, quod supra Pompeios & Cæsares¹² surgentem, infra¹³ Vatinius posuisset: & tibi indignum videbatur, quod illi diffusuro¹⁴ legem, toga in foro esset erepta, quodque¹⁵ à Rostris, vsque¹⁶ ad arcum Fabianum, per seditiosæ factionis manus tractus, voces improbas, & sputa, & omnes alias insanæ multitudinis contumelias pertulisset. Tunc ego respondi, habere te quod Reipublicæ nomine moueris, quam hinc P. Clodius, hinc Vatinius, ac pessimus quisque venundabat: & cæca cupiditate corrupti, non intelligebant, se, dum vendunt, etiam¹⁷ vænire. Pro ipso quidem Catone securum te esse iussi. Nullum enim sapientem nec iniuriam accipere, nec contumeliam posse: Catonem autem¹⁸ certius exemplar sapientis viri nobis deos immortales dedisse, quam¹⁹ Vlixem &²⁰ Herculem prioribus sæculis. Hos enim Stoici nostri sapientes pronunciauerunt, inuictos laboribus, & contēptores voluptatis, & victores omnium²¹ terrarum. Cato cum feris manus non contulit, quas consecrari venatoris²² agrestisque est: nec monstra²³ igne ac ferro persecutus est, nec in ea tempora incidit, quibus credi posset cælum²⁴ vnus humeris inniti, excussa iam antiqua credulitate, & sæculo²⁵ ad summam perducto solertiam. Cum ambitu congressus, multiformi malo, & cum potentiæ immensa cupiditate, quam totus orbis²⁶ in tres diuisus²⁷ satiare non poterat, aduersus vitia ciuitatis degenerantis, & pessum sua mole²⁸, sidentis, stetit solus, & cadentem Rempublicam, quantum modo²⁹ vna retrahi manu poterat, retinuit: donec vel abreptus, vel abstractus, comitem se diu sustentatæ ruinæ dedit: simulque extincta sunt, quæ nefas erat diuidi. Neque enim Cato post libertatem vixit, nec libertas post Catonem. Huic tu putas iniuriam fieri potuisse à populo, quod aut præturam illi detraxit, aut³⁰ rogam? quod sacrum illud caput purgamentis oris aspersit? Tutus est sapiens, nec vlla affici aut iniuria, aut contumelia potest. Videor mihi intueri animum tuum incensum, & efferuescentem. paras acclamare: Hæc sunt quæ auctoritatem³¹ præceptis vestris detrahant. ³² magna promittitis, & quæ ne optari quidem, nedum credi possint: deinde ingentia locuti, cum³⁴ pauperem negastis esse sapientem, non negatis solere illi & seruum, & vestem, & tectum, & cibum deesse; cum sapientem³⁵ negastis insanire, non negatis & alienari, & parum sana verba emitte, & quicquid vis morbi cogit, audere; cum sapientem negastis³⁶ seruum esse, iidem non itis infitias, & vnum iturum, & imperata facturum, & domino suo seruilia præstiturum ministeria. Ita, sublato alte supercilio, ³⁷ in eadem quæ ceteri, descenditis, mutatis rerum nominibus. Tale itaque aliquid & in hoc esse suspicor, quod prima specie pulchrum atque magnificum est: nec iniuriam, nec contumeliam accepturum esse sapientem. Multum autem interest, vtrum sapientem³⁸. extra indignationem, an extra iniuriam ponas. Si dicis illum æquo animo laturum; nullum habet priuilegium. contigit illi res vulgaris, & quæ disci-

& quæ discitur ipsa iniuriarum assiduitate, patientia. Si negas accepturum iniuriam, id est, neminem illi tentaturum facere; omnibus relictis negotiis Stoicus fio. ³⁹ Ego vero sapientem non ⁴⁰ imaginario honore verborum exornare constitui, sed eo loco ponere, quo nulla ⁴¹ permittatur iniuria. Quid ergo? nemo erit qui laceffat, qui tentet? Nihil in rerum natura tam sacrum est, quod sacrilegum non inueniat: sed non ideo diuina minus in sublimi sunt, si existunt, qui magnitudinem, multum ultra se positam, non icturi petant. Inuulnerabile est, non quod non feritur, sed quod non læditur. ⁴² Ex hac tibi nota sapientem exhibeo. Numquid dubium est, quin certius robur sit, quod non vincitur, quam quod non laceffitur? cum dubiæ sint vires inexper-tæ: at merito certissima firmitas habeatur, quæ omnes incursus respuit. Sic tu sapientem melioris scito esse naturæ, si nullius illi iniuria nocet, quam si nulla fit. Et illum fortem virum dicam, quem bella non subigunt, nec admota vis hostilis exterre-
ret: non cui pingue otium est, inter desides populos. Huiusmodi igitur, sapientem nulli esse iniuriæ obnoxium. Itaque non refert, quàm multa in illum ⁴³ coniciantur tela, cum sit nulli penetrabilis. Quomodo quorundam lapidum inexpugnabilis ferro duritia est, nec ⁴⁴ secari adamas, aut cædi, ⁴⁵ vel deteri potest, sed incurrentia vltro retundit: quemadmodum quædam non possunt igne consumi, sed flamma circumfusa, rigorem suum habitumque conseruant: quemadmodum proiecti in altum ⁴⁷ scopuli mare frangunt, nec ipsi vlla sæuitiæ vestigia, tot verberati sæculis, ostentant: ita sapien-
tis animus solidus est, & id roboris collegit, vt tam tutus sit ab iniuria, quàm illa quæ
retuli.

Quid igitur? non erit aliquis qui sapienti facere tentet iniuriam? ten-
tabit, sed non peruenturam ad eum. Maiore enim interuallo à contactu inferiorum
abductus est, quàm vt vlla vis noxia vsque ad illum vires suas perferat. Etiam cum po-
tentes, & imperio editi, & ⁴⁸ consensu seruientium validi, nocere ei tentent: tam ci-
tra sapientem omnes eorum impetus deficient, quam quæ ⁴⁹ neruo tormentisve in
altum exprimuntur, cum extra visum exsilierunt, citra cælum tamen flectuntur.
Quid tu putas, cum stolidus ⁵⁰ ille rex multitudine telorum diem obscurasset, vllam
sagittam in Solem incidisse? aut demissis in profundum cathenis ⁵¹ Neptunum potuis-
se contingi? Vt cælestia humanas manus effugiunt, & ab his qui templa diruunt, aut
simulacra conflant, nihil diuinitati nocetur: ita quicquid fit in sapientem proterue,
petulanter, superbe, frustra tentatur. At satius erat, neminem esse qui facere velleret.
Rem difficilem optas humano generi, innocentiam. At non fieri, eorum interest, qui
facturi sunt, non eius qui pati, ne si fiat quidem, non potest. Imo nescio, an magis vi-
res sapientia ostendat tranquilla inter laceffentia: sicut maximum argumentum est
imperatoris armis virisque pollentis, tuta securitas & in hostium terra. Diuidamus si
tibi videtur, Serene, iniuriam à contumelia. Prior illa ⁵² natura grauior est: hæc leuior,
& tantum delicatis grauis: qua non læduntur, sed offenduntur. Tanta est tamen ani-
morum dissolutio & vanitas, vt quidam ⁵³ nihil acerbius putent. Sic inuenies seruum,
qui flagellis ⁵⁴ quàm colaphis cædi malit, & qui mortem ac verbera tolerabiliora cre-
dat, quam contumeliosa verba. Ad tantas ineptias peruentum est, vt non dolore tan-
tum, sed doloris opinione vexemur: more puerorum, quibus metus incutit vm-
bra, & personarum deformitas, & deprauata facies; lacrimas vero euocant nomi-
na parum grata auribus, & digitorum motus, & alia, quæ impetu quodam erroris im-
prouidi refugiunt.

Iniuria propositum hoc habet, aliquem malo afficere: ma-
lo autem sapientia non relinquit locum. Vnum enim malum illi est turpitudine: quæ
introire eo, vbi iam virtus honestumque est, non potest: iniuria ergo ad sapientem
non peruenit. Nam si iniuria alicuius mali patientia est, sapiens autem nullius mali
est patiens, nulla ad sapientem iniuria pertinet. Omnis iniuria deminutio eius est,
in quem incurrit. nec potest aliquis iniuriam accipere sine aliquo ⁵⁵ detrimento, vel
dignitatis, vel corporis, vel rerum extra nos positarum: sapiens autem nihil perdere potest,
omnia in se reposuit, nihil fortunæ credit, bona sua in solido habet, cõtentus vir-
tute, quæ fortuitis non indiget. Ideoque nec augeri, nec minui potest. nam in sum-
mum perducta, incrementi non habent locum. Nihil eripit fortuna, nisi quod de-
dit: ⁵⁶ virtutem autem non dat: ideo nec detrahit. Libera est, inuiolabilis, immo-
ta, inconcussa, sic contra casus indurata, vt nec inclinari quidem, nedum vinci
possit. Aduersus apparatus terribilium, ⁵⁷ rectos oculos tenet, nihil ex vultu mutat;
siue illi dura, siue secunda ostentantur. Itaque nihil perdet, quod perire sensurus sit.
Vnius enim in possessione virtutis est, ex qua depelli nunquam potest: ceteris ⁵⁸ preca-
rio vtitur. quis autem iactura mouetur alieni? Quod si iniuria nihil lædere potest ex

his, quæ propria sapientis sunt, quia virtute sua⁵⁹ salua sunt: iniuria sapienti non potest fieri.⁶⁰ Megara Demetrius ceperat, cui cognomen Poliorcetes fuit, ab hoc Stilpon philosophus interrogatus, numquid perdidisset, *Nihil*, inquit: ⁶¹ *omnia namque mea mecum sunt.* Atqui & patrimonium eius in prædam cesserat, & ⁶² filias rapuerat hostis, & patriam. At ille victoriam illi excussit: & se, vrbe capta, non inuictum tantum, sed indemnem esse testatus est. habebat enim secum vera bona, in quæ non est ⁶³ manus iniectio. At ea quæ dissipata & direpta ferebantur, non iudicabat sua, sed aduenticia, & nutum fortunæ sequentia: ideo non vt propria dilexerat. Omnium enim extrinsecus affluentium lubrica & incerta possessio est. Cogita nunc, an huic fur, an calumniator, aut vicinus potens, aut diues aliquis ⁶⁴ regnum orbæ senectutis exercens, facere iniuriam possit, cui bellum & hostis ille, egregiam ⁶⁵ artem quassandarum urbium professus, eripere nihil potuit. Inter micantes vbique gladios, & militarem in rapinam tumultum, inter flammæ & sanguinem stragemque impulsæ ciuitatis, inter fragorem templorum super deos suos cadentium, vni homini pax fuit. Non est itaque quod audax iudices promissum: cuius tibi, si parum fidei habeo, sponforem dabo. Vix enim credis tantum firmitatis in hominem, aut tantam animi magnitudinem, vi. cadere, sed si prodit in medium, qui dicat: Non est quod dubites, an attollere se homo natus supra humana possit, an dolores, damna, vlcerationes, vulnera, magnos motus rerum circa se frementium securus adspiciat, & dura placidè ferat, & secunda moderatè; nec illis cedens, nec his fretus, vnus idemque inter diuersa sit, nec quicquam suum, nisi se putet esse, ⁶⁶ ea quoque parte qua melior est. Assum hoc vobis probaturus, sub isto tot ciuitatum euersore, munimenta incursum arietis labefieri, & ⁶⁷ turrium altitudinem cuniculis ac latentibus fossis repentè residere, & æquatuum editissimas arces aggerem crescere: at nulla machinamenta posse reperiri, quæ benè fundatum animum agitent. Erepsi modo è ruinis domus, & incendiis vndique relucens, per flammæ, per sanguinem fugi. Filias meas qui casus habeat, ⁶⁸ an peior publico, nescio. Solus, & senior, & hostilia circa me omnia videns, tamen integrum incolumemque esse censum meum profiteor, teneo, habeo quicquid mei habui. Non est quod me victum, victorem te credas. vicit fortuna tua fortunam meam. Caduca illa, & dominum mutantia, vbi sint nescio: quod ad res meas pertinet, mecum sunt, mecum erunt. Perdiderunt isti diuites patrimonia; libidinosi amores suos, & magno pudoris impendio dilecta scorta; ambitiosi curiam & forum, & ⁶⁹ loca exercendis in publico vitiis destinata; fœneratores perdiderunt ⁷⁰ tabellas suas, quibus auaritia falso læta, diuitias imaginatur: ego quidem omnia integra illibataque habeo. Proinde istos interroga qui flent, qui lamentantur, strictis gladiis nuda pro pecunia corpora opponunt, qui hostem onerato sinu fugiunt. Ergo ita habe, Serene, perfectum illum virum, humanis diuinisque virtutibus plenum, nihil perdere. Bona eius solidis & inexsuperabilibus munimentis præcincta sunt. Non Babylonis illi muros contuleris, quos Alexander intrauit: non Carthaginis aut Numantiæ mœnia, ⁷¹ vna manu capta: non ⁷² Capitolium, arcemve. ⁷³ habent ista hostile vestigium. Illa quæ sapientem tuentur, à flamma & ab incursum tuta sunt: nullum introitum præbent, excelsa, inexpugnabilia, ⁷⁴ diis æqua. vii. Non est quod dicas, ita vt soles, hunc sapientem nostrum nusquam inueniri. Non fingimus istud humani ingenij vanum decus, nec ingentem imaginem falsæ rei concipimus, sed qualem confirmamus, exhibuimus, & exhibebimus. ⁷⁵ Raro forsitan, magnisque ætatum interuallis inuenitur. neque enim magna, & excedentia solitum ac vulgarem modum, crebro gignuntur: ceterum hic ipse M. Cato, à cuius mentione hæc disputatio processit, vereor ne ⁷⁶ supra nostrum exemplar sit. ⁷⁷ Denique validius debet esse quod lædit, eo quod læditur: non est autem fortior nequitia virtute. non potest ergo lædi sapiens. Iniuria in bonos non tentatur nisi à malis: bonis ⁷⁸ inter se pax est. Quod si lædi nisi infirmior non potest: malus autem bono infirmior est: nec iniuria bonis, nisi à dispari, verenda est: iniuria in sapientem virum non cadit. Illud enim iam non es admonendus, neminem bonum esse, nisi sapientem. Sed iniuste, inquis, Socrates damnatus est, iniuriam accepit. Hoc loco intelligere nos oportet, posse euenire, vt faciat aliquis iniuriam mihi, & ego non accipiam: tamquam si quis rem cum è villa mea surripuit, in domo mea ponat: ille furtum fecerit, ego nihil perdidit. Potest aliquis nocens fieri, quamuis non nocuerit. Si quis cum vxore, tamquam cum aliena concubabat, adulter erit, quamuis illa adultera non sit. Aliquis mihi venenum dedit, sed vim suam ⁷⁹ remixtum cibo perdidit: venenum illud dando, scelere se obligauit, etiam si non

nocuit. Non minus latro est, cuius telum ⁸⁰ opposita veste elusum est. ⁸¹ Omnia scelera etiam ante effectum operis, quantum culpæ satis est, perfecta sunt. Quædam eius condicionis sunt, & hac vice copulantur, ut alterum sine altero esse non possit. Quod dico, conabor facere manifestum. Possum pedes mouere, ut non curram: currere non possum, ut pedes non moueam. possum, quamuis in aqua sim, non natare: si nato, non possum in aqua non esse. Ex hac sorte & hoc est, de quo agitur. si iniuriam accipi, necesse est factam esse: si est facta, non est necesse accepisse me. Multa enim incidere possunt, quæ submoueant iniuriam. Ut, intentam manum deicere casus potest, & emissæ tela declinare: ita iniurias qualescumque potest aliqua res depellere, & in medio intercipere, ut & factæ sint, nec acceptæ. Præterea, nihil iniustum iniuria pati potest: quia non cōeunt contraria: iniuria autem non potest fieri non iniuste: ergo sapienti iniuria non potest fieri. Nec est quod mireris, si nemo potest illi iniuriam facere, ⁸² nec prodesse quidem quisquam potest. & sapienti nihil deest, quod accipere possit loco muneris: & malus nihil potest tribuere sapienti. Habere enim prius debet, quam dare: nihil autem habet, quod ad se transferri sapiens gauisurus sit. Non potest ergo quisquam aut nocere sapienti, aut prodesse: quemadmodum diuina nec iuari desiderant, nec lædi possunt. sapiens autem vicinus proximisque diis consistit, ⁸³ excepta mortalitate, similis Deo. Ad illa nitens pergensque excelsa, ordinata, intrepida, æquali & concordī cursu fluentia, secunda, benigna, ⁸⁴ bono publico natus, & sibi & aliis salutaris, nihil humile concupiscet, nihil flebit, qui rationi innixus, per humanos casus diuino incedet animo. Non habet unde accipiat iniuriam. ab homine me tantum dicere putas? nec à fortuna quidem: quæ quotiens cum virtute congressa est, nunquam par recessit. Si maximum illud, ultra quod nihil habent iratæ leges, aut sæuissimi domini, quod minentur, in quo imperium suum fortuna consumit, æquo placidoque animo accipimus, & scimus mortem malum non esse, ob hoc ne iniuriam quidem: multo facilius alia tolerabimus, damna, dolores, ignominias, locorum commutationes, orbitates, discidia. quæ sapientem, etiam si vniuersa circumueniant, non mergunt; nedum ad singulorum impulsus mæreat. Et si fortunæ iniurias moderate fert: quanto magis hominum potentium, quos scit fortunæ manus esse? Omnia itaque sic patitur, ⁸⁵ ut hiemis rigorem, ut intemperantiam cæli, ut feruores morbosque, & cetera sorte accidentia. Nec de quoquā tam bene iudicat, ut illum quicquam putet consilio fecisse: ⁸⁶ quod in vno sapiente est. aliorum omnium non consilia, sed fraudes, & insidiæ, & motus animorum inconditi sunt: quos casibus adnumerat. Omne autem fortuitum citra nos sæuit, ⁸⁷ & iniuriatur. Illud quoque cogita, iniuriarum latissime patere materiam illis, per quæ periculum nobis quæsitum est: ut accusatore submisso, aut criminatione falsa, aut irritatis in nos potentiorum motibus, quæque alia ⁸⁸ inter togatos latrocinia sunt. Est & illa iniuria frequens, si lucrum alicui excussum est, aut præmium diu captatum; si magno labore affectata hereditas auersa est; & quæstuosæ domus gratia erepta. hæc effugit sapiens, qui nescit nec in spe, nec in metu viuere. Adice nunc, quod iniuriam nemo immota mente accipit, sed ad sensum eius perturbatur: caret autem perturbatione vir erectus: moderator sui, altæ quietis & placidæ. Nam si illum tangit iniuria, ⁸⁹ & mouet, & impedit. caret autem ira sapiens, quam excitat iniuriæ species: nec aliter careret ira, nisi & iniuria, quam scit sibi non posse fieri. Inde tam erectus lætusque est, inde continuo gaudio elatus, adeo ad offensiones rerum hominumque non contrahitur, ut ipsa illa iniuria vsui sit, per quam experimentum sui capit, & virtutem tentat. Fauemus, obsecro vos, huic proposito, æquisque & animis & auribus assimus, dum sapiens iniuriæ excipitur: nec quicquam ideo petulantia nostræ, aut rapacissimis cupiditatibus, aut temeritati superbiæque detrahitur. Saluis vitiis vestris, hæc sapienti libertas quæritur. non ut vobis facere non liceat iniuriam, agimus: sed ut ille omnes iniurias ⁹⁰ in altum dimittat, patientiaque se ac magnitudine animi defendat. Sic in ⁹¹ certaminibus sacris, ⁹² plerique vicere, cædentium manus obstinata patientia fatigando. Ex hoc puta genere sapientem eorum, qui exercitatione longa ac fidelī, robur perpetiendi lassandique omnem inimicam vim cōsecuti sunt. Quoniam

viii

ix

x

meum aut superbè auersatus est, aut palam risit: & non in⁹⁴ medio me loco, sed imo collocavit: & alia huius notæ. Quæ quid vocem, nisi querelas nausentis animi, in quas ferè delicati & felices incidunt: non vacat enim hæc notare, cui peiora instant. Nimio otio, ingenia natura infirma & muliebria, & inopia veræ iniuriæ lasciuienia, his commouentur: quorum pars maior constat⁹⁵ vitio interpretantis. Itaque nec prudentiæ quicquam in se esse, nec fiducia ostendit, qui contumelia afficitur. non dubiè enim contemptum se iudicat: & hic morsus non sine quadam humilitate animi euenit, supprimentis se ac descendentis. Sapiens autè à nullo contemnitur, magnitudinem suam nouit: nullique tantum de se licere, ⁹⁶ renunciat sibi: & omnes has quas non miseras animorum, sed molestias dixerim, non vincit, sed ne sentit quidem. Alia sunt quæ sapientem ferunt, etiam si non peruertunt: vt dolor corporis, & debilitas, aut amicorum liberorumque amissio, & patriæ bello flagrantis calamitas. Hæc non nego sentire sapientem, nec enim lapidis illi duritiam ferrive asserimus. nulla virtus est, ⁹⁷ quæ non sentias, perpeti. Quid ergo est? Quosdam ictus recipit: sed receptos euincit, sanat, & comprimit. hæc vero minora ne sentit quidem, nec aduersus ea solita illa virtute vitur dura tolerandi: sed aut non annotat, aut digna risu putat. Præterea, cum magnam partem contumeliarum superbi insolentisque faciant, & male felicitatem ferentes: habet quo illum affectum inflatum respuat, pulcherrimam virtutem omnium, ⁹⁸ animi sanitatem, magnitudinēque. illa, quicquid huiusmodi est, transcurrit, vt vanas somniorum species, visusque nocturnos, nihil habentes solidi, neque veri. Simul illud cogitat, omnes inferiores esse, quàm vt illis audacia sit, tanto excelsiora despicere. Contumelia à contemptu dicta est: quia nemo, nisi quem contempsit, tali iniuria notat. nemo autem maiorem melioremque contemnit, etiam si facit aliquid quod contemnentes solent. Nam & pueri os parentum ferunt, & crines matris turbauit lacerauitque infans, & sputo aspersit, aut nudauit in conspectu suorum regenda, & verbis obscenioribus non pepercit: & nihil horum contumeliam dicimus. quare? quia qui fecit, contemnere non potest. Eadem causa est, cur nos⁹⁹ mancipiorum nostrorum vrbinitas, in dominos contumeliosa, delectet: quorum audacia ita demum sibi ¹⁰⁰ in conuiuas ius facit, si cœpit à domino. Vt quisque contemptissimus, & vt maxime ludibrio est, ita solutissimæ linguæ est. ¹⁰¹ Pueros quidem in hoc mercantur procaces, & eorum impudentiam acuunt, & sub magistro habent, qui probra meditare effundant: nec has contumelias vocamus, sed argutias. Quanta autem dementia est, iisdem modo delectari, modo offendi: & rem ab amico dictam, maledictum vocare, à seruulo, ioculari conuicium? Quem animum nos aduersus pueros habemus, hunc sapiens aduersus omnes, quibus etiam post iuuentam canosque ¹⁰² puerilitas est. An quicquam isti profecerunt, quibus animi mala sunt, auctique in maius errores, qui à pueris magnitudine tantum formaque corporum differunt: ceterum non minus vagi incertique, voluptatem sine dilectu appetentes, trepidi, & non ingenio, sed formidine quieti? Non ideo quicquam, inter illos puerosque, interesse quis dixerit, quod ¹⁰³ illis talorum nucumque & æris minuti avaritia est; his auri argentique & vrbium: quod illi inter ipsos magistratus gerunt, & prætextam ¹⁰⁴ facesque ac tribunal imitantur; hi eadem in campo foro que & in curia ludunt. illi in littoribus arena congesta simulacra domuum excitant; hi vt magnum aliquid agentes, in lapidibus ac parietibus, & tectis molliendis occupati, ad tutelam corporum inuenta, ¹⁰⁵ in periculum vertunt. Ergo par pueris, longiusque progressis, sed in alia maioraque error est. Non immerito itaque horum contumelias sapiens, vt iocos, accipit: & aliquando illos, tamquam pueros, malo pœnaque admonet, & afficit: non quia accepit iniuriam, sed quia fecerunt, & vt desinant facere. Sic enim & pecora verberare domantur: nec irascimur illis, cum sessorem recusauerint: sed compescimus, vt dolor contumaciam vincat. Ergo & illud solutum scies, quod nobis opponitur, Quare si non accepit iniuriam nec contumeliam sapiens, punit eos qui fecerunt? non enim se vliscitur, sed illos emendat. Quid est autem, quare hanc animi firmitatem non credas in virum sapientem cadere, cum tibi in aliis idem notare, sed non ex eadem causa liceat? Quis enim phrenetico medicus irascitur? quis febricitantis, & frigida prohibiti maledicta, in malam partem accipit? Hunc affectum aduersus omnes habet sapiens, quem aduersus ægros suos medicus: quorum nec obscœna, si remedio egent, contractare, nec ¹⁰⁶ reliquias & ¹⁰⁷ effusa intueri dedignatur, nec per furorem sauientium excipere conuicia. Scit sapiens, omnes hos qui ¹⁰⁸ rogati purpuratique incedunt,

¹⁰⁹ valentes coloratosque, male sanos esse: quos non aliter videt, quam egros intemperantes. Itaque ne succenset quidem, si quid in morbo petulantius ausi sunt aduersus medentem: & quo animo honores eorum nihilo aestimat, eodem parum honorifice facta. Quemadmodum non placet sibi, si illum mendicus coluerit, nec contumeliam iudicabit, si illi homo plebis vltimæ salutanti mutuam salutationem non reddiderit: sic nec se suspiciet quidem, si illum multi diuites suspexerint. scit enim illos nihil à mendicis differre, imo inferiores esse. illi enim exiguo, hi multo egent. Et rursus non tangetur, si illum rex Medorum, ¹¹⁰ Attalusve Asiæ, salutantem silentio ac vultu arroganti transferit. scit statum eius non magis habere quicquam inuidendum, quam eius cui in magna familia cura obtigit, egros insanosque compescere. Num moleste feram, si mihi non reddiderit nomen aliquis ex his, qui ¹¹¹ ad Castoris negotiantur, nequam mancipia ementes vendentesque, quorum tabernæ pessimorum seruorum turba refertæ sunt? non, ut puto. quid enim is boni habet, sub quo nemo nisi malus est? Ergo ut huius humanitatem inhumanitatemque negligit, ita & regis. Habes sub te Parthos, Medos, & Bactrianos: sed quos metu contines, sed propter quos ¹¹² remittere arcum tibi non contingit, sed postremos, sed vanales, sed nouum aucupantes dominum. Nullius ergo mouebitur contumelia. Omnes enim inter se differunt: sapiens quidem pares illos, ob æqualem stultitiam, omnes putat. Iam si semel se demiserit eo, ut aut iniuria moueatur, aut contumelia, non poterit vniquam esse securus: securitas autem proprium bonum sapientis est. Nec committer, ut vindicando sibi contumeliam factam, honorem habeat ei qui fecit. necesse est enim, à quo quisque contemni moleste fert, suspici gaudeat. xiv.

Tanta quosdam dementia tenet, ut contumeliam sibi posse fieri putent à muliere. Quid refert, quantum habeat, ¹¹³ quot lecticarios, quam ¹¹⁴ oneratas aures, quam ¹¹⁵ laxam sellam? æque ¹¹⁶ impudens animal est, & nisi scientia accessit ac ¹¹⁷ multa eruditio, ¹¹⁸ ferum, cupiditatum incontinens. Quidam se ¹¹⁹ à cinerario impulsos moleste ferunt, & contumeliam vocant ostiarij ¹²⁰ difficultatem, nomenclatoris ¹²¹ superbiam, ¹²² cubicularij supercilium. O quantus inter ista risus tollendus est, quanta voluptate implendus animus, ex alienorum errorum tumultu, contemplanti quietem suam! Quid ergo? sapiens non accedet ad fores, quas durus ianitor obsidet? Ille vero, si res necessaria vocabit, experietur, & illum, quisquis erit, ¹²³ tamquam canem acrem, obiecto cibo leniet: nec indignabitur aliquid impendere, ut limen transeat, cogitans & ¹²⁴ in pontibus quibusdam pro transitu dari. Itaque illi quoque, quisquis erit, qui hoc ¹²⁵ salutationum publicum exercet, donabit: scit emere venalia. Ille pusilli animi est, qui sibi placet, quod ostiario libere respondit, quod ¹²⁶ virgam eius fregit: quod ad dominum accessit, ¹²⁷ & petiit corium. ¹²⁸ Facit se aduersarium qui contendit, & ut vincat, par fuit. At sapiens colaphis percussus, quid faciet? quod Cato, cum illi os percussum esset: non excanduit, non vindicauit iniuriam: ne remisit quidem, sed ¹²⁹ factam negauit. Maiore animo non agnouit, quam ignouisset. Non diu in hoc hærebimus. quis enim nescit, nihil ex his quæ creduntur bona aut mala, ita videri sapienti, ut omnibus? Non respicit quid homines turpe iudicent, aut miserum: non ita qua populus: sed ¹³⁰ ut sidera contrarium mundo iter intendunt, ita hic aduersus opinionem omnium vadit. xv.

Definite itaque dicere: Non accipiet ergo sapiens iniuriam, si cædetur? si oculus illi eruetur? non accipiet contumeliam, si obscenorum vocibus improbis per forum agetur? si in ¹³¹ conuiuio regis, recumbere infra mensam, vescique ¹³² cum seruis ignominiosa officia sortitis iubebitur? si quid aliud ferre cogetur eorum, quæ excogitari pudori ingenuo molesta possunt? In quantumcumque ista vel numero, vel magnitudine creuerint, eiusdem naturæ erunt. Si non tangent illum parua, ne maiora quidem: si non tangent pauca, ne plura quidem. Sed ex imbecillitate vestra coniecturam capitis ingentis animi: & cum cogitastis, quatum putetis vos pati posse, sapientis patientiæ paullo vltiorem terminum ponitis. At illum in aliis mundi finibus sua virtus collocauit, nihil vobiscum commune habentem. Quare etsi aspera, & quantumcumque toleratu graua sint, audituque & visu refugienda, non obruetur eorum cœtu: & qualis singulis, talis vniuersis obfister. Qui dicit illud tolerabile sapienti, illud intolerabile, & animi magnitudinem intra certos fines tenet: male agit. vincit nos fortuna, nisi tota vincatur. Nec putes istam Stoicam esse duritiam: Epicurus, quem vos patronum inertie vestræ assumitis, putatisque mollia ac desidiosa præcipere, & ad voluptates ducentia: ¹³³ Raro, inquit, sapienti interuenit fortuna. Quam pane emisit viri vocem: Vis tu fortius loqui, & illam ex toto

xvi.

submouere? Domus hæc sapientis angusta, sine cultu, sine strepitu, sine apparatu, nullis obseruatur ianitoribus, turbam¹³⁴ vānali fastidio digerentibus: sed per hoc limen vacuum, & ab ostiariis liberum, fortuna non transit. scit¹³⁵ non esse illic sibi locum, vbi sui nihil est. Quod si Epicurus quoque, qui corpori plurimum indulgit, aduersus iniurias exsurgit quid apud nos incredibile videri potest, aut supra humanæ naturæ mensuram? Ille ait iniurias tolerabiles esse sapienti, nos iniurias non esse. Nec est, quod dicas hoc naturæ repugnare. Non negamus¹³⁶ rem incommodam esse, verberari & impelli, & aliquo membro carere: sed omnia ista negamus iniurias esse, non sensum illis doloris detrahimus: sed nomen iniuriæ, quod non potest recipi virtute salua. Vter verius dicat, videbimus: ad contemptum quidem iniuriæ vterque consentit. Quæris quid inter duos intersit? Quod inter gladiatores fortissimos, quorum alter premit vulnus, & stat¹³⁷ in gradu, alter respiciens ad clamantem populum, significat nihil esse, & ¹³⁸ intercedi non patitur. Non est, quod putes magnum, quo dissidemus. ¹³⁹ Illud quidem agitur, quod vnum ad nos pertinet, vtraque exempla hortantur contemnere: & iniurias, & quas iniuriarum vmbra ac suspensiones dixerim, contumelias, ad quas despiciendas non sapienti opus est viro, sed tantum conspiciente, qui sibi possit dicere: Vtrum merito mihi ista accidunt, an immerito? Si merito, non est contumelia, iudicium est, si immerito: illi qui iniusta facit, erubescendum est. Et quid est illud, quod contumelia dicitur? in capitis mei¹⁴⁰ leuitatem iocatus est, & in oculorum valetudinem, & in crurum gracilitatem, & in staturam. Quæ contumelia est, ¹⁴¹ quod apparet, audire? Coram vno aliquid dictum ridemus, coram pluribus indignamur: & eorum aliis libertatem non relinquimus, quæ ipsi in nos dicere assueuimus. Iocis temperatis delectamur, immodicis irascimur. Chrysippus ait quemdam indignatum, quod illum aliquis ¹⁴² *Veruecem marinum* dixerat. In senatu flentem vidimus Fidum Cornelium, ¹⁴³ Nasonis generum, cum illum Corbulo ¹⁴⁴ *Struthiocamelum* ¹⁴⁵ *depilatum* dixisset. Aduersus alia maledicta, mores & vitam conuulnerantia, frontis illi firmitas constitit: aduersus hoc tam absurdum lacrimæ prociderunt, tanta animorum imbecillitas est, vbi ratio discessit. Quid quod offendimur, si quis sermonem nostrum imitatur, si quis incessum, si quis vitium aliquod corporis aut linguæ exprimit? quasi notiora illa fiant alio imitante, quam nobis facientibus. Senectutem quidem inuiti audiunt, & canos, & alia ad quæ voto peruenitur. Paupertatis maledictum quosdam perussit: quam ¹⁴⁶ sibi obiecit, quisquis abscondit. Itaque materia petulantibus, & per contumeliam vrbis detrahitur, si vltro illam & prior occupes, nemo aliis risum præbuit, qui ex se cepit. Vatinius hominem natum & ¹⁴⁷ ad risum, & ad odium, scurræ fuisse venustum ac dicacem, memoriæ proditum est. in ¹⁴⁸ pedes suos ipse plurima dicebat, & in ¹⁴⁹ fauces concisas: sic inimicorum, ¹⁵⁰ quos plures habebat quam morbos, & in primis Ciceronis vrbinitatem effugit. Si ille hoc potuit duritia oris, qui assiduis conuiciis depudere didicerat: cur is non possit, qui studiis liberalibus, & sapientiæ cultu, ad aliquem profectum peruenerit? Adiice, quod genus vltionis est, eripere ei qui fecit contumeliæ voluptatem. Solent dicere: *Miserum me, puto non intellexit!* adeo ¹⁵¹ fructus contumeliæ in sensu, & indignatione patientis est. Deinde non deerit illi ¹⁵² aliquando par: inuenietur, qui te quoque vindicet.

xviii.

C. Cæsar inter cetera vitia, quibus abundabat, contumeliosus mirabiliter ferebatur¹⁵³ omnes aliqua nota ferendi, ipse materia risus benignissima. Tanta illi ¹⁵⁴ palloris ¹⁵⁵ insaniam testantis fœditas erat, tanta oculorum sub ¹⁵⁶ fronte anili latentium toruitas, tanta capitis destituti, & ¹⁵⁷ emendicatis capillis aspersi deformitas. adiice obfessam setis ceruicem, & exilitatem crurum, & enormitatem pedum. Immensum est, si velim singula referre, per quæ ¹⁵⁸ in patres ¹⁵⁹ auosque suos contumeliosus fuit, per quæ in vniuersos ordines: ea referam, quæ illum exitio dederunt. ¹⁶⁰ Asiaticum Valerium ¹⁶¹ in primis amicis habebat, ferocem virum, & vix æquo animo alienas contumelias laturum. Huic in conuiuio, ¹⁶² item in concione, voce clarissima, ¹⁶³ qualis in concubitu esset vxor eius, obiecit. Dij boni, hoc virum audire, Principem scire, & vsque eo licentiam peruenisse, vt non dico consulari, non dico amico, sed tantum marito Princeps & adulterium suum narret, & fastidium? Chæreæ ¹⁶⁴ tribuno militum, sermo ¹⁶⁵ non pro manu erat, ¹⁶⁶ languidus sono, & ¹⁶⁷ infracta voce suspectior. Huic Caius ¹⁶⁸ signum petenti modo *Veneris*, modo *Priapi* dabat: ¹⁶⁹ aliter atque aliter exprobrans armato mollitiam. Hæc ipse ¹⁷⁰ perlucidus, ¹⁷¹ crepidatus, ¹⁷² armillatus. Coëgit itaque illum vti ferro, ne sapius signum peteret. Ille primus inter coniuratos manum sustulit: ille ceruicem mediam vno ictu ¹⁷³ deci-

dit: plurimum deinde vndique publicas ac priuatas iniurias vlciscentium gladiatorum ingestum est. sed primus vir fuit, qui minime visus est. At idem Caius omnia contumelias putabat, & sicut ferandarum impatiens, faciendarum cupidissimus. Iratus fuit Herennio Macro, quod illum ¹⁷⁴ *Caium* saluauerat: nec impune cessit primipilario, quod *Caligulam* dixerat. Hoc enim in castris natus, & alumnus legionum vocari solebat, nullo nomine militibus familiarior vquam factus: sed iam Caligulam conuiuium & probrum iudicabat ¹⁷⁵ cothurnatus. Ergo hoc ipsum solatio erit, etiam si nostra facilitas vltionem omiserit, futurum aliquem, qui poenas exigat à procace, & superbo, & iniurioso: quæ vitia numquam in vno homine, & in vna contumelia consumuntur. Respiciamus eorum exempla, quorum laudamus patientiam: vt Socratis, qui comœdiarum publicatos in se, & spectatos sales, in partem bonam accepit, risitque non minus, quam cum ab vxore Xanthippe immunda aqua perfunderetur. ¹⁷⁶ At Iphicrates, cui mater barbara & Thressa obiiciebatur, respondit, & *deorū matrem Idæam esse.* Non est in rixam colluctationemque veniendum. procul auferendi pedes xix. sunt: & quidquid horum ab imprudentioribus fiet (fieri autem nisi ab imprudentibus non potest) negligendum. Et honores & iniuriæ vulgi, in promiscuo habendi sunt: nec his dolendum, nec illis gaudendum. Alioquin multa, timore contumeliarum aut tædio, necessaria omitemus: & publicis priuatisque officiis, aliquando etiam salutaribus, non occurremus, dum muliebris nos cura angit, aliquid contra animum audiendi: aliquando etiam obirati potentibus, detegemus hunc affectum intemperanti libertate. Non est autem libertas, nihil pati. Fallimur. libertas est, animum ¹⁷⁷ opponere iniuriis, & eum facere se, ex quo solo sibi gaudenda veniant: exteriora deducere à se, ne inquieta agenda sit vita, omnium risus, omnium linguas timenti. Quis est enim, qui non possit contumeliam facere, ¹⁷⁸ si quisquam potest? Diuerso autem remedio vtetur sapiēs, affectatorque sapientiæ. Imperfectis enim, & ad huc ad publicum se iudicium dirigentibus, hoc proponendum est, inter iniurias ipsos contumeliasque debere versari. Omnia leuiora accidunt expectantibus. quo quisque honestior genere, fama, patrimonio est, hoc se fortius gerat: memor, ¹⁷⁹ in prima acie altos ordines stare: contumelias & verba probrosa, & ignominias, & cetera dehonestamenta, velut clamorem hostium ferat, & longinqua tela, & saxa sine vulnere circa galeas crepitantia. Iniurias vero, vt vulnere, ¹⁸⁰ alia armis, alia ¹⁸¹ pectori infixas, non deiectus, ne motus quidem gradu, sustineat. Etiam si premeris, & infesta vi vrgeris, cedere turpe est: assignatum à natura locum tuere. Quæris quis hic sit locus? viri. Sapienti aliud auxilium est huic contrarium. Vos enim rem geritis: illi parta victoria est. Ne repugnatæ vestro bono, & hanc spem, dum ad verum peruenitis, alite in animis: libenterque meliora excipite, & opinione ac voto iuuat. Esse aliquem inuictum, esse aliquem in quem nihil fortuna possit, è Republica humani generis est.

COMMENTARIJ AD LIBRVM SENECAE,
de Constantia Sapientis.

I. LIPSIVS.

AP. I. 1. Ceteros.] Cynicos certe excipe. qui duritie & robore super ipsos Stoicos: etsi dogmata tamen fere conueniebant.

2. Fæminas.] De Epicureis, haud abnuam: licenter dictum in alios.

3. Domestici.] Diuites, illo æuo, medicos domi habebant: atque eos fere è seruis aut libertis.

4. Licet.] Per molliem agri, cui se attemperant.

5. Virilem.] Ideo mares, ideo fortes. Noster epist. LXXVII. Amicus noster Stoicus, homo egregius, & vt verbis illum, quibus laudari dignus est, laudem, vir fortis ac strenuus. Ecce tamquam de viro, imo de milite. In epist. LXXXIV. Zenon huius sanctissimæ fortissimæque sectæ conditor. Et ita me Deus (paucæ excipio) talis fuit.

6. Editum verticem.] -- Sapientum templa serena.

Despicere vnde queas alios, passimque videre.

Errare, atque viam palantes quærere vitæ.

7. Plano.] Per planum. Si ad excelsa tendis, scandendum committendumque est per arrecta, & sæpe aspera.

8. Videri solent.] Nobis plane (nam memini) cum in Italiam ituri, primo vidimus Alpes.

9. Lene Fastigium.] Quod mediæ palles faciunt, & per cliuos in cliuos adscensus.

10. Aetas sua.] Quid mirum? Et sua riserunt sæcula Mæoniden. Inuidia hæc est nobis insita, & Naturaliter (ait Velleius) audita visis laudamus libentius, & præsentia inuidia, præterita veneratione prosequi.

quimur : & his nos obrui , illis instrui credimus.

11. Intellexisset.] Interpretata virtutes eius , ut decebat , esset : atque easdem deinde aestimasset.

12. Surgentem.] Et attollendum ab omnibus , si merita pendantur.

13. Vatinius.] Vatinius , inter proba sui aui , ore atque animo iuxta fœdus . Sed Cato tamen ei in petitione Praturæ posthabitus.

14. Legem.] An Metelli Tribuni , qui Pompeium in Italiam cum copiis vocabat ? an Casari , de agro Campano diuidendo ? Utrique enim animose Cato se opposuit , & per contumelias , probra , violentiam reiecit . Plutarchum & Dionem vide , & Senecam ipsum epist. XIV.

15. A Rostris.] Vbi lex ferebatur . quæ ipse ad impediendum conscenderat.

16. Ad arcum.] Qui erat in prima Sacra via , haud procul templo Faustina . Trebellium in Salonino vide , Ciceronem pro Plancio . Asconius II. in Verrem ita , ad hæc verba Tullij , Fornicem Fabianum : Arcus est iuxta Regiam , in Sacra via , à Fabio Censore constructus . qui à deuictis Allobrogibus , Allobrox cognominatus est : ibique statua eius posita propterea est.

17. Vanire.] Nam & ipsorum libertas , atque adeo ipsi , cum republica peribant.

C A P. II. 18. Certius exemplar.] In veteri Florido :

Quippe malo vnum Catonem , quam trecentos Socrates :
Inuidenda laude.

19. Vlixem.] Homeri scriptis notum . qui cum sane , non patientem solum , sed ἀπαθῆναι pene facit . ut in illo uxoris suæ primo aspectu , à viginti annis : cum ea ignorans illum , ad Ulyssin sui nomen collacrumasset ; ipse nihil mouetur , nec vel leuiter tenescit . sed , ut poëta ait ,

Ὀφθαλμοὶ δ' ὥσπερ κέρε' ἔρασαν , ἢ σίδηρος :

Illi oculi stabant , ut ferrum , aut cornua dura.

Profecto Stoicus fuit : quid ipse ? imo & Homerus , ut Stoici (magni eius miratores) volebant.

20. Herculem.] Quem Cynici exemplar habebant roboris , & perpeffionis . Diogenes ille , nobilis canis , dicere solitus , τὸν αὐτὸν χαρακτῆρα τῷ βίῳ δεξάμεν , ὃν τῷ ἡγεκλῆς : eandem vitæ formam & tenorem se exsequi , quem Hercules . Et ab isto sane Philosophorum ille , in sollenni habitu , baculus , qui clauæ eius respondebat : ab Ulyssæ Pera . cui scilicet Minerva , ut peregrino mendico , circumposuit ἀεικέα πῆρην , sordidam & indecoram peram .

21. Terrarum.] Ego terrorum puto . Nam illud sane falsum , præsertim in Ulyssæ.

22. Agrestisque est.] Nec Romani nobiles in hoc studio.

23. Igneac.] Ausonius in XII. laboribus Herculis .

— Lernæam ferro ac face contudit Hydram .

24. Vnius.] Siue Atlantis , siue Hercules qui in succollando ei successit .

25. Ad summam.] De nostro idem dixerim . utinam cum antiqua simplicitate , nec antiqua virtus excussa !

26. In tres.] Casarem , Pompeium , Crassum . Lucanus : Facta tribus dominis communis Roma .

27. Satiare.] Imo nec duos deinde (sublato Crasso) satiauit .

— populique potentis ,

Quæ mare , quæ terras , quæ totum possidet orbem ,

Non cepit Fortuna duos .

28. Sidentis.] Ut grauius & magna ædificia , fundamentis lapsantibus . Liuius in eadem re , eodem verbo : Velut desidentes primo mores sequatur animo , deinde ut magis magisque lapsi sint .

29. Vna manu.] Quæ proverbio asseritur infirma . Euripides : — μίας γὰρ χειρὸς ἀσθενὲς μάχῃ :

— vnus robur infirmum manus .

30. Simul extincta.] Ergo vel hinc interpretemur . De Tranquill. cap. xv. Cogitur simul de se ac derep. palam facere : utriusque funus simul aperire .

31. Togam.] Dum trahit , trudit , vellicat .

C A P. III. 32. Præceptis vestris.] Stoicis .

33. Magna promittitis.] Ipse ita Chrysippus : Διὸς καὶ Διὸς τὴν ὑπερβολὴν τοῦτε μέθοις , καὶ ἑκάλλοις , πλάσμασι δοκούμεν ὁμοία λέγειν , καὶ ἑκατὶ τῶν ἀνθρώπων , καὶ τῶν ἀνθρωπίνων φύσιν : Quare ob excellentiam magnitudinis & pulchritudinis , videmur fabulis similia dicere , nec pro homine omnino vel humana natura .

34. Pauperem negastis.] Illi vero negant , imo solum diuitem , solum regem esse sapientem . Sed quo sensu ? quem apud me videre est . Manud. III. Dissertat. III.

35. Negastis insanire.] Nam soli & omnes stulti insanunt , ex Stoico dogmate : sapiens minime . Horatius :

Quem mala stultitia , & quæcumque inscitia veri ,

Cæcum agit ; insanum Chrysippi Porticus & grex

Autumat . hæc populos , hæc magnos formula reges ,

EXCEPTO SAPIENTE , tenet .

Atqui alienatur , ut sequitur in Seneca . Respondent , quod verbis Stoicorum dicam . Τὸν σοφὸν ὁ μανήσας . πρὸς ἀπειθεῖαν , μέντοι ποτὶ αὐτῷ φαντασίας ἀλλοκότους , καὶ μελαγχολίας ἢ λήρησιν , καὶ κατὰ τὸν τῷ ἀίρετὶ λόγον , ἀλλὰ τῷ φύσιν : Sapientem infania affectum non iri . Accidere tamen illi interim & euenire imaginationes absurdas , à bile atra vel aberratione mentis ; non autem à deflexu rationis in eligendo , sed præter naturam . Plura in Manuduct. III. Dissert. XVIII.

36. Seruum esse.] Imo ille solus liber . sed hæc & talia omnia ad animum referuntur & decreta sapientis , quæ nulla vis aut fortuna eripit : et si in corpore , & quæ circa illud , mutat .

37. In eadem.] Ipse iterum De Benefic. II. cap. xxxv. A consuetudine quædam , quæ dicimus , abhorrent : deinde alia via ad consuetudinem redeunt . Et est hoc in omnibus Stoicorum Inopinatis : quæ magnifice

dicta, ut animos attollant, nihil à natura aut bono more discedunt. Interpretatione mitigantur, quod ridet tamen Plutarchus Aduersus Stoicos, & cum Archilocheio illo comparat: τῇ μὲν ὕδωρ δολοφρονεῖσαι χεῖρ, τῇ δὲ πῦρ πρὸς τὴν γῆν: Vna manu aquam subdola fert, ignem altera.

38. Extra indignationem.] Id est, utrum dicas eum non aestimare iniuriam, an non habere.

39. Ego vero.] Hactenus Serenus, respondet Seneca.

40. Imaginario.] Assimilato, non vero. Imaginarij contractus (in iure) in quibus fides facti simulatur, non intercedente veritate. Et Seneca Imaginaria paupertas, epist. xxviii.

41. Permittatur.] Sisenna: Multi præmissis armis, ex summo se permetterent. Livius: Concitant equos, permittuntque in hostes. Seneca ii. De Clem. Etiam ad calamitosos bonitatem suam permittere. De ipso autem Paradoxi sensu, nos in Manud. iii. Dissert. xviii.

42. Ex hac nota.] Huius commatis & generis. Apuleius, pro tota sententia, De Philosophia: Non enim sapiens eam contumeliam putat, quam improbus faciat; sed eam non putat, quam patientia firmiter toleret.

43. Coniiciantur tela.] Idem De Ira, iii. cap. v. At ille ingens animus, & verus aestimator sui, non vindicat iniuriam, quia non sentit. Ut tela à duro resiliunt, & cum dolore cadentis solida feriuntur: ita nulla magnum animum iniuria ad sensum sui ducit, fragilior eo quod petit.

44. Securi adamas.] Plinius xxxvii. cap. iv. Quippe duritia enarrabilis est, igniumque etiam victrix natura. Vnde & nomen indomita vis Græca interpretatione accepit.

46. Vel deteri.] Olim creditum, falsum ait Garcias Hispanus, aliquot experimentis; Nam & in schobem maleolo redigi, & in mortario teri pistillo ferreo.

47. Scopuli.] Eadem imago De Vita beata, cap. xxvii.

CAP. IIII. 48. Consensu seru.] Livius: Imperij vires in consensu obedientium sunt.

49. Neruo tormentisue.] Catapultis, aut ballistis.

50. Ille rex.] Xerxes.

51. Neptunum.] Valerius: Grauem illum & mari & terræ Xerxem, nec hominibus tantum terribilem, sed Neptuno quoque compedes, & calotenebras minitantem. Juvenalis:

Ipsū compedibus qui vinxerat Ennosigæum. Herodotum vide lib. vii.

52. Natura grauior.] Re ipsa, quia damnum & lesionem affert, Cap. sequenti.

53. Nihil acerbius.] Imo generosi animi putatur ille affectus, non tantum (ut ipse autumat) delicati. Ita apud Pacuvium quispiam:

Patior facile iniuriam, si est vacua à contumelia.

Alius apud Cæciliū, gradatione:

Facile ærumnam ferre possum, si inde abest iniuria:

Etiamque iniuriam, nisi contra constet contumelia.

Adeo illud contemnit offendit, à quo contumelia. Vide mox Cap. x.

54. Quam colaphis.] Nam flagella recepta in castigatione servorum: at colaphis ludibrium & irrisio inesse videntur, quamquam hi leuiiores. Demosthenes tali affectu: Οὐδὲ γὰρ τὸ τυπλεῖσθαι τοῖς ἐλευθέροις δεινόν, καὶ ὅτι οὐ δεινόν, ἀλλὰ τὸ ἐφ' ὕβρει: Non enim verberari liberis hominibus tam graue, etsi graue quam quod per contumeliam.

CAP. V. 55. Detrimeto vel.] Ita Iurisconsulti definiunt Iniuriam, damnum culpa datum.

56. Virtutem non dat.] Est illud Attij, apud Nonium:

-- nam si à me regnum fortuna atque opes

Eripere quivit, at virtutem non quit.

57. Rectos oculos.] Confidentie notam. Suetonius Augusti, cap. xvi. Eum nec rectis oculis adspicere potuisse instructam aciem. Hierax apud Stobæum: Τοῖς δὲ ὑπ' ἐλευθερίας ἐλέγχοντες, οὐτ' ἰδεῖν ὀρθοῖς τοῖς ὀφθαλμοῖς ἀνέχεται. Qui vero per libertatem redarguunt, eos nec rectis oculis adspicere sustinet. Theocritus:

--- ἄχθομαι, εἰ τὸ με πολυμῆς

Ὅμμασι τοῖς ὀρθοῖσι πομπέλειν:

--- indignor, si mihi contra

Vel rectis oculis ausis obistere.

58. Precario.] At Precarij lex, uti quamdiu is patitur, qui dedit.

59. Salua sunt.] Quid si, salua absunt: magis pro re & sensu.

60. Megara Demetrius.] Bis ea urbs capta, haud multum diuerso tempore; & semper cum monumento constantie huius in Stilpone. Prior ceperat Ptolomæus Soter, & Stilponem pro magno ducens abducere, pecuniam & preces obtulit ut secum in Egyptum iret: quod renuit, & inafflicta patria mansit. Iterum deinde iste Demetrius. & cum ei quoque notitia & cura huius viri esset, domum illi seruari, & res omnes restitui iussit. Monitus igitur, ut scripto comploteretur, nobilem hanc vocem edidit: μηδὲν τῶν οἰκείων ἀπολωλέναι. παιδείαν γὰρ μηδὲν ἐξ ἐλευθερίας, τὸν τε λόγον ἔχειν καὶ τὴν ὀπίσθη μὴν: Nihil suum amisisse. eruditionem enim neminem abstulisse, & rationem sibi scientiamque relictam. Ita enim hæc à Diogene efferuntur. Stilpo autem, cum alia magnus, tum hoc nomine, quod Cratetem & Zenonem habuerit in sua disciplina.

61. Omnia namque.] Hoc Biantis dicto magis conuenit. qui Priene sua capta, cum alius aliud fugiens auferret: Tu nihil? Nihil, inquit. nam omnia mea mecum porto.

62. Filias raptuerat.] Unius filie Diogenes meminit, atque eius parum pudice.

63. Manus iniectio.] Domitij & vindicationis signum. In legibus xii. Post deinde manus endoiectio esto. Noster Consol. ad Helu. cap. xi. Animus ipse sacer & æternus, cui non possit iniici manus. Seruius in hoc Virgilij: Iniecere manus Parcæ. Vfus est sermone iuris. nam manus iniectio dicitur, quotiens non ex

pectata auctoritate iudicis, rem nobis debitam vindicamus.

64. Regnum orbæ.] Nam orbi isti gratiosi, imo imperiosi, & potentes obsequentium potentia. Captatores undique imminebant, & subseruiebant. Ammianus: Vile esse, quidquid extra pomerium urbis nascitur, existimant, præter orbos & cælibes: nec credi potest, qua obsequiorum diuersitate colantur homines sine liberis. Iuuenalis:

----- dominus tamen, & domini rex

Si vis tu fieri, nullus tibi paruulus aula.

Luferit Aeneas.

Cicero in Paradoxis: Hereditatis spes, quid iniquitatis seruiendo non suscipit? quem nutum locupletis orbi senis non obseruat? Adde Senecam Consol. ad Marciam, cap. XIX.

65. Artem quassand.] Ideo Poliorcetes Græcis. siue Urbicaput dictus: & machina aliquot, & decantata illa Helepolis, ipsius inuenti fuerunt.

CAP. VI. 66. Ea quoque parte.] Id est, nec se quidem totum profuo habet; sed animum, quo proprie est homo.

67. Turrium altit.] Hæc & sequentia in Poliorceticis explicauimus.

68. An peior publico.] Quomodo peior, si patria diruta & incensa? An quia illa renasci potuit, homini, cum semel occidit, negatum? An publicum ad vulgus aliosque refert: qui honeste perierunt, ista cum dedecore, aut post illud viuunt?

69. Loca exercendis.] Nam in curia, comitio, foro, ambitio, auaritia, fraudes habitant; ac specie etiam honesti.

70. Tabellas.] Contractuum, & cautionum. Glossæ: Tabularius, φυλακῆς τοῦ συμβολαίου: custos contractuum. Nam tales etiam priuatim apud diuites erant. ut in epist. LXXXVIII. Cuius patrimonium tabularios lassat.

71. Vna manu.] Scipionis posterioris Africanæ.

72. Capitolum, arcemue.] Ergo hæc diuersa, etsi in vno Saturnio monte. Nam pars extrema, Arcem regum tempore habuit, & postea etiam sic dicta. Cicero in Catilinam: Vobis arcem & Capitolum commendat. Liuius: Serui Capitolum atque arcem occupauere. Eam ἄρχαν Dionysius plus semel nominat; additque libro X. τῶν καπιτωλίων εἶναι ἀσπίδα: continguam Capitolio esse. Spectabat in eam partem, ubi postea theatrum Marcelli fuit.

73. Habent ista.] Ne mutemus. licet, inquit, ibi notare hostium vestigia; & capta fuere aliquando. Nonne à Tatiano Sabino, & ab Ap. Herdonio duce seruorum? Itaque habent, non tantum pauent, ut mihi aliquando visum fuit, moto dubitatione aliorum.

74. Diis æqua.] In sorte deorum, qui tuti & inaccessi.

CAP. VII. 75. Raro forsitan.] Nimis raro. atque ut ipse (epist XLII.) tamquam Phœnix, semel anno quingentesimo. Vide Manud. II. Dissert. VIII.

76. Supra nostrum.] Non sapienti illius, sed super communem nostram sortem. Vir eximius fuit, & proximus vero sapienti, aut ipse.

77. Denique validius.] Asterisco insigniri volunt, & defectum esse. Dubito. videtur potius à digressu uncula & exemplo ad dissertandum iterum redire.

78. Inter se pax.] Atque amicitia etiam: quæ inter malos numquam, sed factio tantum.

79. Remixtum cibo.] Qui vim & acrimoniam eius infregit: siue stomacho materiem reiiciendi dedit. At ieiunis venena sumpta, mortifera sunt certissimo, & in venas statim eunt.

80. Opposita veste.] Est Catulli illud:

Quare nos tela ista tua euitamus amictu:

• Quod pulchra imagine dictum, nolim mutari. Vestis oppansa, etiam grauius tela eludit: Poliorcetica nostra dicent.

81. Omnia scelera.] Ita est, ubicumque assensus, & magis si conatus, accessit; culpa contrahitur, sæpe etiam pœna. Apuleius IV. Floridor. In maleficiis, cogitata etiam scelera, non adhuc perfecta, vindicantur, cruenta mente, pura manu. Noster De Benefic. V. cap. XIV Latro est, etiam antequam manus inquinet, qui ad occidendum iam armatus est, & habet spoliandi atque interficiendi voluntatem. Exercentur atque aperitur opere nequitia, non incipit. Sed non confuse tamen pœna: dumtaxat in grauioribus, atque ut Apuleius dixit maleficiis, ubi boni publici interest etiam conatus infringi. Alioqui Catonis Censorij illud verum (apud Agellium VII. cap. III.) Ecquis est tandem nostrum, qui quod ad se attinet, æquum censeat, quemquam pœnas dare ob eam rem, quod arguatur male facere voluisse? nemo opinor. Quid nunc, ecqua lex tam acerba est, quæ dicat, Siquis illud facere voluerit, mille nummi, dimidium familiæ, mulcta esto? Et Iurisconsultus l. XVIII. De pœnis: Cogitationis nemo pœnam luit. Item Triphoninus l. CCXXV. De verb. sig. Seruum, qui consilium fugiendi habeat, non esse fugitiuum. item furem, adulterum, aleatorem: atque oportere hæc crimina adsumpto actu intellegi. Quæ vera sunt in minoribus, vel ubi tentatio accessit: in grauioribus minime, & pœnam trahunt. si tamen conatus deprehensus, & foras suo indicio proditus. Ita in Adulterio, Sulla puniuit voluntatem, siquis tentasset. Idem pro sicario habet, siquis cum telo, hominis occidendi causa, ambulasset. Sed & in Ambitu, Arcadius & Honorius Imperatores, pari sorte scelus, quam sceleris puniunt voluntatem. Magis in parricidio, veneno, talibus. Quintilianus declam. CCLXXI. Non enim tibi proderit dixisse, Non feci. Numquam mens exitu æstimanda est: satis est, probare animum parricidæ. Vide Maximum Tyrium in hac tota re, Serm. II. Adde, Theologos quosdam sic distinguere, ut quattuor faciant gradus in culpa: Obiectum, siue primum Motum; Luctum; Assensum; & Actum. duo priora extra culpam esse, altera, in culpa, atque etiam pœna, apud Deum quidem, Theodorus Balsamo, in Can. IIII. Concilij Neocæsariensis. Hæc ad ista Seneca haud importune dicta vberius sunt.

CAP. VIII. 82. Nec prodesse.] Omnia enim sunt sapientis, Stoico scito. item, Seipso contentus est ad beate viuendum. &, Nulla re eget. Vide autem de hac re ex professo VII. De Benefic. cap. IIII. & sequentibus, Ansapient beneficium possit accipere? fatetur communi modo & sensu, proprie negat. Vide.

83. Excepta mortalitate.] *O superbe ! sed sic Stoici, & noster alibi : Solo tempore sapiens à deo differt. Et Cicero eorum mente & verbis, De Nat. deor. II. E virtutibus vita beata existit, par & similis deorum, nulla re, nisi immortalitate, cedens cælestibus. Vide epist. LIII. & LIX.*

84. Bono publico.] *Hæc olim nos correximus, & est formula in Principum laudem crebra in lapideis monumentis. Notant primis litteris : B. P. N. vel B. R. P. N. quod valet, Bono reip. natus. Velim & priora legi : securus, benignus.*

CAP. IX. Vt hiemis.] *Apud Tacitum Cerealis, ad nostros Gallos : Quomodo sterilitatem, aut nimios imbres, & cetera naturæ mala ; sic luxum vel auaritiam dominantium tolerate. Cicero apud Dionem lib. XLIV. Quæ euenerunt, tanquam nimios imbres aut grandines euenisse rati, obliuioni mandate.*

86. Quod in vno.] *Stoice. nam ceteri omnes stulti, & insaniunt.*

87. Et iniuriatur.] *Difficuit Mureto, & totum recidit : quis probet ? Scripti, & inuitia, vel iniuria habent : ego legam, citra nos scuit, etiam iniuria. Argumentatur dicam, an argutatur ? Sapiens fortuita fert, & quidquid non consilio euenit : ergo & iniuriam, quia ea à stultis, quibus non est consilij copia.*

88. Inter togatos.] *Lites, fraudes, calumnia, quibus fortuna aut vita petitur, in foro exercentur, vel in aula : idque ab inermibus & togatis, solo linguæ telo.*

89. Et mouet.] *Ratiocinatio obscurior, sed ista : Iniuria ad quem venit, eum mouet ; sapiens non mouetur ; ergo non ad eum. Noster de fra III. cap. xxv. Qui non irascitur, inconcussus iniuria perstitit : qui irascitur, motus est.*

90. In altum.] *Quomodo ? ut in pectus recondat, & asseruet ? non conuenit. Meus liber, in altu. Et posset in alto. legi : quasi ipse in alto & sublimis, dimittat iniurias spernatque. sed verius, inultus, vna voce. Non timete, inquit, vos procaces & iniuriosi : non accipit iniurias, nec agnoscit quidem, & sine vindicta transit.*

91. Certaminibus sacris.] *Ista dicti Græciæ agones, quia dijs vel heroibus sacrati Ausonius :*

Quattuor antiquos celebrauit Achaia ludos,

Cælicolum duo sunt, & duo festa hominum.

Sacra Iouis, Phœbique, Palæmonis, Archemorique.

Serta quibus pinus, malus, oliua apium.

92. Plerique.] *Pugiles nempe, quorum celebre ibi spectamen.*

CAP. X. 93. Quam exsequi.] *Vindicare, vlcisci. Suetonius Julij cap. LXVII. Vespasiani XIII. Seneca de Ira cap. XII. & plures.*

94. Medio meloco.] *Qui honestissimus, in ambulando, sedendo, accubando. Alij libril, ecto : ut & meus ille bonus. Ac sane medius lectus honestissimus item fuit, ex Plutarchi Quæst. Conuivial. lib. I. Quæst. III. quem vide. Si non eo refers, lege : medio me lecti.*

95. Vitio interpretantis.] *Qui in contemptum scilicet & deteriore partem trahimus : boni in meliorem. ut Aristippus ille, Dionysio se in imo locanti : Hunc, inquit, locum o rex illustrem & honestum deinceps vis reddere.*

96. Renunciat sibi.] *Sibi dicit. Consol. ad Polyb. Potest ista res à luctu te prohibere, si renunciaueris tibi, nihil horum quæ facis posse subduci. Fabius lib. XI. Sed ij primum renuncient sibi, quanta sit ingenij humani vis. Terentius : Id ego iam nunc tibi here renuntio futurum.*

97. Quæ non sentias.] *Ea mente Plato Diogeni Cynico, in frigore statuam marmoream nudo corpori applicanti ; Numquid sentis ? & neganti illo, Quid ergo magnum facis ?*

CAP. XI. 98. Animi sanitatem.] *Propriam sapientis, cum alij scilicet stulti, id est insani. Quid autem ea est ? recta decreta animi, duce Ratione.*

99. Mancipiorum.] *Quo in genere Copriæ, ut in Suetonij Tiberio cap. LXI. Claudij, cap. VIII. qui Suidæ ῥόπιοι ἀνδρες, & Aristophani, initio Irenes, ῥοπαζλόχοι. Vbi Scholiastes vult Rhetoras notari, ὡς μυσταγῆς ἔχοντες : ut fœdos & conuiciatores.*

100. In conuiuas.] *Nam hoc genus in mensis. Plinius lib. IX. epist. XVII. Scurræ, cinædi, moriones mensis inerrabant. Lilius XXXIII. Cum in publico epulatus domum reuerteretur, prosequentibus mollibus viris qui ioci causa conuiuio celebri interfuerant.*

101. Pueros quidem.] *Statius :*

Non ego mercatus Pharia de puppe loquaces

Delicias, doctumquesui CONVICIA Nili

Infantem, LINGVAQVE simul SALIBVSQVE PROTERVVM.

Imo & conuiuas tenuiores, sportula largitione quasi emebat ut ij ferrent. Lucanus, siue quis auctor carminis ad Pisonem :

Sed miserum, (clientem) parua stipe munerat, ut pudibundos

Exercere sales inter conuiuia possit.

CAP. XII. 102. Puerilitas est.] *Seneca epist. IV. Maius gaudium exspecta, cum te philosophia in viros transcripserit. Adhuc enim non pueritia in nobis, sed, quod est grauius, puerilitas remanet.*

103. Illis talorum.] *Noster epist. CXV. Quid interest ? nisi quod nos circa statuas & tabulas insanimus, carius inepti : Illos reperti in litore calculi delectant : nos ingentium macule columnarum.*

104. Fascesque ac trib.] *Spartianus in Seuero : In prima pueritia, nullum alium ludum, nisi ad Iudices exercuit : cum ipse prælatis fascibus ac securibus, ordine puerorum circumstante, iudicaret. Plutarchus in Carone : Ludus erat, iudicia, accusationes, damnatorum abductiones.*

105. In periculum.] *Ob ruinas crebras, ex mole & altitudine.*

CAP. XIII. 106. Reliquias.] *Abui excrementa.*

107. Effusa.] *Vesica.*

108. Togati purpuratique.] *Non quia Toga è purpura, sed quia purpura prætexta, in magistratibus quidem. Aliter etiam purpurati, quia ditiores Lacernas sumebant improbi coloris, ut ipse alibi appellat : id est purpura totas :*

Martialis. Illas purpureas & arrogantes,

Iussit surgere Læcius lacer nas.

Satyricus: --- cui circum humeros hyacinthina læna est.

19. Valentes coloratosque.] *Muretus aliter, atque alio sensu, vocem valentes eiecit. (et si ea in priscis sane libris) & legit: inter coloratos maleque sanos esse. Itaque illud Coloratos ad pallorem, livorem, aut morbi notitas duxit. Nostra lectio & sensus (meo sensu) melior: Hi quos vides, inquit, facie valentes & bene tinctos, colore fortium: isti omnes male sani sunt & agri. Nempe à corpore valent, ab animo egrotant. Ita Seneca, De Vita beat. cap. vii. Virtus puluerulenta, colorata, robusta est: Voluptas contra, eneruis, pallida, fucata. Verba igitur Seneca, sic exaudienda quasi esset, valentes coloratique: & possis ita legere, et si altera ordinatio item proba.*

110. Attalusue Asiae.] *Reges Pergami primo, & postea in parte minoris Asiae, plerique Attali dicti. Itaque quasi nomen commune, & imperij illius, inualuit: quasi dicam, Ptolomæus Egypti, Antiochus Syriae.*

111. Ad Castoris.] *Alij, ad castra. & scio equidem mangones secutos etiam castra, quia plerumque ibi mancipia vanalia è præda. Sed hic de ipsa urbe sermo: & recte ad Castoris, id est templum. quod in Romano foro fuit: & iuxta, ut hinc discimus, tabernæ vanalium servorum. Sic enim acceperim, & de Mangonibus ipsis, qui nequam servos vendunt emunt ve. At alij tamen, quasi de Servis ipsis, qui officinæ præfecti vendunt aut emunt. Verba sequentia damnant.*

112. Remittere arcum.] *Quidam, animum: male. Nam ad morem Parthorum regum respicit. quibus pro insigni Arcus, & simul ad terrorem. Dio libro XLIX. legatos Antonij à Phraate auditos scribit: cum ipse in aurea sella federet, neruum arcus pulsans, multisque verbis in Romanos inuectus. Statius, de nouo rege, eiusque insignibus:*

Sumeretunc ARCVS, ipsumque onerare veretur

Patris equum, visusque sibi nec sceptrum capaci

Sustentare manu, nec adhuc implere riam.

Sed & Turcici reges tale. ac Busbequius olim noster, de Solymanno: Sedebat in folio humili, in strato, iuxta autem arcus & sagittæ.

CAP. XIV. 113. Quot læticarios.] *Nam diuites, viri feminaeque, hexaphoro vel octophoro vehantur. id est gestamine sex vel octo baiulorum. At tenuiores, vel duobus contenti erant. Nos 1. Elector. cap. de Lætica.*

11. Oneratas aures.] *Lucanus:*

--- colloque, comisque

Diuitias Cleopatra gerit, cultuque laborat.

Seneca, De Benefic. vii. cap. ix. Video vniones, non singulos singulis auribus comparatos: iam enim exercitatae aures, oneri ferendo sunt. Claudianus: --- collo monili.

Circuit, & baccis onerat candentibus aures.

Horatius:

Nec sit marita, quæ rotundioribus

Onusta baccis ambulet.

115. Laxam sellam.] *In qua feratur. Diuites enim ea patientiore: ut in Martiali:*

Laxior hexaphoris tua sit lætica licebit.

116. Impudens animal.] *Itane de feminis, ô Annae, & Paullina tua hæc leget? Legat, res dicenda est. quam totum & Cato, apud Lium lib. xxxiv. Impotens natura, & indomitum animal. Ante omnes Homerus:*

Ως ὁ δὲ ἀνὴρ, ἢ κούνηρον ἄλλο γυναικὸς:

Nil grauius, nil improbius, quam fœmina, viuit.

117. Multa eruditio.] *Vu tu igitur doctam & sciendam esse? Poëta & ratio negant: nec literis ad virtutem, sed ad libidines & fraudes uti. At Seneca mēs de eruditione, Stoico sermone & sensu: id est, ut Philosophia imbuatur, & seuerioribus illis studiis, non amœnioribus formetur. Ita & veller suam matrem sapientiæ studiis imbutam: Consol. ad Heluiam, cap. xvi.*

118. Ferum.] *Alius Seneca:*

----- nulla non melior fera est.

119. A cinerario.] *Glosse: Cinerarius, δῆλος ἐταῖρος: amicæ seruus. Idem est, qui Ciniflo, & explicatur γυναικῶν κσμπητής. ornator mulierum. Itaque isti proximi Domina, & sectabantur. Horatius:*

Custodes, lætica, ciniflones, parasiti.

Tertullianus lib. ii. ad Uxor. Vnde, nisi à Diabolo, maritum petant, bonum exhibendæ sellæ, & mulabus, & cinerariis peregrinæ proceritatis? Impulsos igitur ab iis significat, dum viam domina faciunt, velut priuati apparitores.

120. Difficultatem.] *Non admittentis.*

121. Superbiam.] *Nomen tuum suggerere dedignantis, aut non resalutantis.*

122. Cubicularii.] *Servi à cubiculo & admissionibus interioribus.*

123. Tamquam canem.] *Bona allusio nam & ianitores canem alligatum iuxta ostium habebant, ad suscitandum: & ipsi catena adstricti, ut canes.*

124. In pontibus.] *Vectigalis genus. de quo in Admirandis nostris aliquid, lib. ii. cap. i.*

125. Salutationum.] *Ita & meus optimus liber: alij plerique, saluatorium, etiam bene, & eodem sensu. Publicum exercere dicuntur, qui vectigalia publica redimunt, inde Publicani. Nam Publicū, ipsa, τὸ κοινὸν in Glosis. Seneca epist. cxi. Qui ad publica quoque accesserat. Epist. cxx. Quod agitare publicum. Plautus: Illa, non ego habuit publicum. Facete autem sic appellat, quia pro admissione ad salutandum, pecuniola dabatur. Iuuenalis: --- quid das, ut Collum aliquando salutes? Publicum igitur salutationum: ut publicum salis, vini, quod exercetis, qui conduxit, & præest.*

126. Virgam eius.] *Hanc gestabant, ad amoliendum aut submouendum indignos, vel importunos. Arundinem plurimum fuisse Petronius indicat: Et arundinem ab ostio rapuit, iterumque nil respondentem mulcauit.*

Propertius

Nec:

Nec crepuit sissa, me propter, arundine custos.

127. Et petiit corium.] *Id est, ait Muretus, petiit ut Hostiarus vapulet, & sibi de corio eius satis fiat. Sensum non improbo, phrasim quis è Latine mihi præstat? Ego olim volebam: petiit lorū. Nam lorus sine flagellis serui vapulabant, atque ea hoc fine petebant. Plautus: Ite istuc, atque efferte lora. Neque nunc melius habeo: etsi libri aliter. è quibus meus, accessit petens corium: quidam, accessit petitorium: alij, petiit tornum, ex quo non nemo tornum. quasi esset, recta accessit ad dominum decumbentem.*

128. Facit se adu.] *Id est, Quisquis opponit se, idem & componit: & quamuis superet, in æquo cum eo stetit.*

129. Factam negauit.] *Hoc tale fuit. Percussit aliquis Catonem in balneo insciens. Excusanti, & satisfaciendi, Cato, Non memini, inquit, me percussum.*

130. Ut sidera.] *Planetae, vel errones.*

CAP. XV. 131. Conuiuio regis.] *Ita appellabant, potentem aliquem, & quem colebant ac sectabantur. An ad Caligula etiam factum allusum, qui Pomponium Secundum, tunc Consulem, publico epulo ad pedes suos sedere iussit, ibique cibum capere?*

132. Cum seruis.] *Qui non in lecto, sed in subsellio iuxta lectum, sedentes solent vesci. Donatus in vita Terentij: Iulius ante Cæcilio recitare, ad canantem cum venisset quod erat contemptiore vestitu, subsellio iuxta lectulum residens legisse dicitur. post paucos vero versus, inuitatus ut accumberet, canasse vnā. Apud Plautum, serui, in Stichō:*

Potius in subselliis Cynicè accipiemur, quam in lecto.

Apud eundem Parasitus:

Non postulo equidem med in lecto accumbere,

Scis tu med esse imi subsellij virum.

133. Raro sapienti.] *Id est, non sepe eum interpellat, mutat, aut ius in eum habet.*

134. Venali fastidio.] *Quidam libri, studio. sed illud placet. Intellegit disponi ab iis intrantes, & cum fastu ac fastidio eligi, ut quisque dedit aut daturus speratur. Vænale. igitur, quia pro pecunia ponunt aut sumunt. Sunt illi canes, qui obiecta ossa placantur, cap. superiore.*

135. Non esse.] *Eius sensu, qui non admittit.*

CAP. XVI. 136. Rem incommodam.] *Inter Stoicorum ἀπορρηγμένα. Nam ἀρρηγμένα, Commoda dicuntur.*

137. In gradu.] *Non fugit, non item deiecit se aut submittit.*

138. Intercedi.] *A populo, qui solet in fauorabili gladiatore preces interponere apud editorem, atque eum liberare. Vide Saturnal. nostra; lib. II. cap. XXII.*

139. Illud quidem.] *Alij libri, Illud quoque. Tu lege: Illud quo de agitur, quod vnum ad nos pertinet, vtrique exempla hortantur.*

140. Leuitatem.] *Id est, caluitium. Tibullus:*

--- cui leuia fulgent.

Ora, nec amplexus hispida barba terit.

141. Quod apparet.] *Quod in oculis est, & ab omnibus conspicitur.*

CAP. XVII. 142. Veruecem marinum.] *Veruex, in stupidos & fatuos conuicium. In Plautō? O veruex! & alibi, Veruecium caput. Sed cur marinus? nugari displicet, nescio. Sunt vituli, canes, porci marini, an & oues? Sed si oues: unde sectus illic veruex? Itaque absurdus locus est, & in hominem fatuum ipse fatuus.*

143. Nafonis generum.] *Ouidij, quæ vox ipsa in meo & quibusdam libris addita. Filiam autem habuit, & quidem in Africa, tunc cum relegatus est. Ipse I. Trist.*

Nata procul Libycis aberat diuersa sub oris,

Nec poterat fati certior esse mei.

An cum hoc suo marito?

144. Struthiocamelum.] *Hominem oblongum fuisse opinor, collo cruribusque gracilem: ut hodie id genus Ardeas vocamus.*

145. Depilatum.] *An quia toto corpore nulli huic homini pili? & obiter notat inter molles vultusque fuisse? Struthiocamelo quidem in capite caluities, de qua Plinius: Quædam animalium naturaliter caluent, sicut Struthiocameli.*

146. Sibi obiecit.] *Qui dissimulare eam & tegere vult, ipse conspicuam magis facit, & materiem sermonum. Siue & hoc sensu: ipse eius se arguit, qui obiectam abnuat & sedulo negat. Nam diuites, in tali conuicio rideant, aliter sibi conscij: istiringuntur, & eo ipso agnoscunt.*

147. Ad risum.] *Ex alius capiendum. nam sequitur, venustum fuisse. Possis tamen & aliter: ut natus fuerit ridenti, ob faciem & habitum; odio haberi, ob mores & vitia.*

148. Pedes suos.] *Podagra enim laborabat.*

149. Fauces concissas.] *Strumis sapius exsectis.*

150. Quos plures.] *Cicero in eum. Odio enim tui, etsi omnes superare propter tuum in me scelus debeo, tamen ab omnibus fere vincor.*

151. Fructus contumel.] *Tertullianus, De Patientia, cap. VIII. Nempe iccirco quis te lædit, ut doleas: quia fructus omnis lædentis in dolore læsi est: Ergo cum fructum eius euerteris non dolendo, ipse doleat necesse est amissione fructus sui.*

152. Aliquando par.] *Meus optimus: non deerit illi aliquando parem inuenire. Quæ germana est & elegans scriptura: ac vide quæ de hac phrasi III. De Fra, cap. XXXVI.*

CAP. XVIII. 153. Omnes aliqua.] *Si tenes, lege: feriendo. Sed libri meliores: Omnibus aliqua nota feriendis.*

154. Palloris.] *Suetonius: Statura fuit eminenti, pallido colore.*

155. Infaniam test.] *Quia fœdus pallor, & ab atra bile.*

156. Fronte anili.] *Quiane fortasse rugosa? et si libri variant: & meus hauili; alij, simul referunt. Ex quo ego olim lima, id esset depressa & iacente: sed nunc verius habeo, sub fronte simili. Oculi inquit, torui, & frons similis. Suetonius hoc approbat aperte: Fronte lata & torua. Nam si anili etiam aut rugosa fuisset, cur sileat?*

157. Emendicatis.] *Puto verum esse, & adsciticios externosque crines tangi. An & ideo emendicatis, quia à loco ad locum quasi precario traductis & dispositi, ad implendum? Quidam tamen libri, medicatis, quod esset fucotinctis: at meus, capitis destituti, & enudati, totis cap. Suetonius: Capillo raro, & circa verticem nullo.*

158. In patres.] *Omnes libri. non displiceat tamen cum Mureto, parentes. Certè & in matrem contumeliosus fuit: quam prædicabat ex incesto natam, quod cum Iulia filia Augustus commisisset: Suetonius.*

159. Auosque.] *Agrippam. cuius se nepotem neque credi, neque dici, ob ignobilitatem eius volebat. Idem.*

160. Asiaticum.] *De quo Tacitus XI. Annal. (& nos ibi) quemque præcipuum auctorem interficiendi C. Cæsaris adfirmat.*

161. In primis amicis.] *Nam classes erant amicorum, prima, secunda, tertia.*

162. Item in concione.] *Credámne? et si enim omnia fœda conueniunt in hoc monstrum; vix tamen ea impudentia, ut in concione populi narrauerit adulteria. Et quæ occasio fuisset? aut si factum, cur non alius tam insigne hoc scripsit? Libri meus & alij: idem in concione. Fecerim, id est in conc. Seneca enim hoc schema & auxesis est, interpretantis. In conuiuio, inquit, obiecit: quanto minus, quam in concione? Nam multi in Principum mensa conuiua, & sermones illi per populum statim diuulgati. Placebat etiam aliquando, item in cognitione: sed omitto.*

163. Qualis in conc.] *Non grata, non id quod nolo dicere. Nam vitium obiecit, ex eo apparet quod sequitur, de fastidio.*

164. Tribuno.] *Meus, contribuno.*

165. Non pro manu.] *Mollis & languidus: cum manus prompta & virilis.*

166. Languidus sono.] *Alij, somno. sed ad ipsum sermonem si refers, illud teneas: & vero tenendum est.*

167. Infracta voce.] *Vacillant libri. alij, infecta noxe, infecta nocens: meus, infecta noxe. Muretus ex siculo: ni facta nosset. & probat, hoc sensu suspectior esse poterat, nisi facta nosset, quæ ab omni molitie dissidebant. Mihi incidebat, è meo: in facta vxoria: ut pathicum honestè notet. Alioqui, infracta vox, probo etiam sensu, atque ea parum viros & eunuchos prodit.*

168. Signum petenti.] *More militia, & ut Tribuno. Vide Suetonium, cap. LVI.*

169. Aliter atque aliter.] *Cum Venerem ei signum daret, ut fœmina; Priapum, ut qui virum quæreret.*

170. Perlucidus.] *Mollium vestis, aut feminarum. Iuuenalis:*

Acer & indomitus, libertatisque magister,

Cretice pelluces.

Vide Senecam, epist. cxv. atque alibi.

171. Crepidatus.] *In soleis, item fœmineum.*

172. Armillatus.] *A Pinciani coniectura est, cui fulcrum hoc Suetonij: Manuleatus & armillatus in publicum processit. Liber tamen meus, & plerique, auratus. quod item mulierum: ut in Propertio, Hæc nunc aurata cyclade verrit humum. De Armillis tamen, quis etiam abnuat? & cultus ille inter parum viriles.*

173. Decidit.] *Ita libri. sed mallet Pincianus discidit. Vide Suetonium.*

174. Calum.] *Proprio nomine (et si ita tunc solet:) non autem Imperatorem, aut Cæsarem.*

175. Cothurnatus.] *Est à Pinciano diuinante, sed rem profecto tangente. Nam libri, conturbatus. Suetonius: Modo in crepidis, vel cothurnis, modo speculatoria caliga conspectus est.*

176. At Iphicrates.] *Vix videtur, quia patrem ei sutorem, & ignobile id genus tribuunt: at non de matre, quod sciam. Neque libri eo ducunt, qui meliores Antistheni mater barbara, habent. Sic ergo legatur, Pinciano etiam indice: & Diogene, in vita Antisthenis, auctore. Ελέγετο δὲ ὅτι εἶναι ἰθαγενὲς. ὅθεν τοῦς τὸν ὀνειδίζοντα εἰπεῖν, ὅτι ἡ μήτηρ τὴν φρυγίαν ὅσιν ἐδόκει γὰρ εἶναι ἰθαγενὲς μητρός: Dicebatur non esse legitimus ciuis Atheniensis. quod cum obiiceretur, reposuit, Et deorum mater Phrygia fuit. Opinio enim erat Threßa matre natum esse. Tribuit eidem & Plutarchus, in extremo De exsil.*

CAP. XIX. 177. Opponere iniuriis.] *Meus & quidam, supponere: alij, superponere. Neque illud prius male fortasse, quia non tam vult nos opponi, & resistere iniuriis; quam subijci, & patiendi vincere.*

178. Si quisquam.] *Est ex Publano illo imitatum: Cuius potest accidere, quod cuiquam potest. Sensus: Nemo tam vilis, tam impotens, qui iniuriam non possit facere; si admittimus, quemquam posse. Omnes, si unus. Alij tamen rescribunt, si quidquam, me non fauente.*

179. In prima acie.] *Nam ibi Centuriones, & militum primi. Vide militiam nostram lib. XII.*

180. Alia armis.] *Allegoricè, rebus & opibus, quæ nos ambiunt.*

181. Pectori.] *Ipsis nobis, corpori.*

MURETVS.

Hoc quod inter admirabilia Stoicorum numerarit aliquis, sapientem nulli iniuria patere, planè Socraticum est. Nam cum iniuriam accipere non dicatur, nisi qui ab alio leditur: sapiens autem ladi non queat: consequens est, eum extra iniuriam esse. Siquidem is demum leditur, qui deterior fit ad obeundum munus suum: ut si equus ad cursum, bos ad culturam agri deterior fiat. At id sapienti vsuuenire non potest: nisi quis ei sapientiam, iustitiam, aliam ve quam virtutem auferat: quæ bona firmiora & stabiliora sunt, quam ut eripi possint. Quibus positis, efficitur id, quod hoc libro docetur: posse quidem aliquem multa conari, ut iniuriam sapienti faciat: sed iniuriam ad sapientem non peruenire. Hæc à Socrate & in apologia, & libro primo de Rep. in hanc fere sententiam disputantur.

Cato cum feris manus non contulit.] *Hæc comparatio Catonis cum Hercule simile quiddam habere videtur* Cap. I.
cum comparatione Herculis & Epicuri, quæ legitur apud Lucretium libro quinto.

Animum tuum inclusum.] *Melius e libro Siculo in censum, & statim, Paras acclamare, melius, quam, ut* III.
vulgo, Paratum acclamare.

Ex hac tibi nota.] *Ex τὸ τὸ τοῦ τὸ κομμάτος.* IV.

Tamen delicatis grauis.] *Rectior Siculi libri scriptura: Et tantum delicatis grauis. Sed quid ago? Si hæc singillatim annumerare voluero, ad molem libri addetur aliquid: ad legentium utilitatem nihil. Desinamus ergo λέγειν.*

Quod si lædi nisi infirmior non potest.] *ὅτι γὰρ ἡμεῖς τὸν ἀμείνορα ἔσθ' οὐ χείρονος βλάπτει.* VII.

Malus autem bono infirmior est.] *Nam si iniustitia, morbus est animi, iustitia, sanitas, quis agrotum valente firmiorem dixerit? Itaque ne iniustitia quidem tueri se sine aliqua ope iustitiæ potest.*

Renuntiat sibi.] *Pessime alij, quam sibi, aut quantum sibi. Renuntiare sibi, est admonere se, subijcere sibi, reuocare sibi in animum & in memoriam. Sic in consolatione ad Polybium: Potest illa res à luctu te prohibere nimio, si tibi ipsi renuntiaueris, nihil horum quæ facis posse subduci. Quintilianus lib. XII. cap. XI. Sed ij primum renuntient sibi, quanta sit humani ingenij vis.* X.

Quibus animi mala sunt, auctique in maius errores.] *Inepta scriptura, & ex qua nullam idoneam sententiam elicueris. Lego. Quibus animi mala sunt, utique in maius errores. Sic paulo inferius: Ergo par pueris longiusque progressis, sed in alia maioraque error est.* XII.

Qui saluatorium publicum exercent.] *Fæde deprauatus locus: quem e libro Siculo ita restitui, Qui hoc salutationum publicum exercet. neque quidquam magis ex consuetudine Senecæ, id est, urbanus & elegantius dici potest. Publica exercent, qui ex eo publicani vocantur: ut publicum pecoris, publicum salis, vini, ceterarumque mercium pro quibus portorium exigitur. Itaque dicit eos salutationum publicum exercere, qui admissionibus præsumunt, & ad principes salutandos admittunt eos, quibus, cui conuentis opus est: mercedesque ab eis eo nomine non exigunt.* XIV.

Et petit corium.] *Ita legitur in veteribus libris: melius quam, quod quidam substituere voluit, loruni. Petere autem corium, est, petere, ut ostiarius vapulet: ut sibi de eius corio sati fiat.*

Tanta oculorum sub fronte anili latentium toruitas.] *Non displiceret coniectura eorum qui legendum putant, sub fronte sima: nisi magis me moueret consensus librorum veterum in quibus aperte ac perspicue legitur, sub fronte anili.* XIII.

De Chærea tribuno militum sermo promanauerat.] *Incredibile dictu est, quanto mihi Siculi libri scriptura verior esse videatur. quæ hæc est, Sermo non pro manu erat. Hoc enim significat sermonem non fuisse conuenientem manui: cum Chærea sermone quidem mollis & infractus videretur: at manu fortis esset ac strenuus.*

Languidus somno, & infracta voce suspectior.] *Hic quoque locus mirifice ex eodem libro restitutus est, hoc modo: Languidus, &, ni facta nosset, suspectior. Poterat esse suspectus mollitie ni facta nosset, sed facta ipsius nullum ei suspicioni locum relinquebant.*

Modo Veneris, modo Priapi dabat.] *Ita & apud Suetonium legitur: at apud Dionem & Xiphilinum, in latina quidem interpretatione, Cupidinis aut Veneris. Sed homini eruditissimo, qui eos scriptores interpretatus est, fraudi fuisse Græca exemplaria, in quibus vitiose legitur, πρὸς, cum legendum sit πρὸς τῷ.*

P I N C I A N V S.

L Vcij Annæi Senecæ ad Serenum liber secundus.] *Verbum secundus in correctioribus exemplaribus non habetur.*

Quam primum nos eripiant, & in illum editum verticem educant.] *Legendum singularitatis numero, CAP. I.*
cripiat & educat, ex vetere lectione.

Et ardua ad quæ vocamur.] *Exemplar Facundi & Primitiui, At ardua per quæ vocamur.*

Supra Pompeios & Cæsares surgentem.] *Lege, quod supra, &c. & paulo ante pro Catonis, substitue M. Catonis, ex vetere lectione.*

Et tacita cupiditate corrupti non intelligebant, se, dum vendunt, & venire.] *Scribendum, & cæca cupiditate correpti non intelligebant, se, dum vendunt, etiam venire, ex eadem.*

In tres diuisus partes.] *Verbum partes redundat, ex eadem. Significari autem Cæsarem, Pompeium, Crassum; euidens est.* II.

In eadem quæ ceteri descendistis.] *Lege incidistis, non descendistis, ex eadem.*

Quo nulla permittatur iniuria.] *Perueniatur crediderim scribendum, non permittatur.* III.

Quod sacrilegium non inueniat.] *Castigator putat lectio erit sacrilegum, quam sacrilegium, quam confirmant verba statim sequentia, si existunt qui magnitudinem, &c.*

Non icturi petat.] *Omnia scripta lectio appetat, non petat, agnoscat, & mox paulo habeatur, non habebatur.*

Quam si nulla sit.] *Quam si nulla sit, eadem.*

Vel teri potest.] *Vel deteri potest, eadem.*

Tot verberati procellis.] *Eadem, Tot verberati seculis.*

Cum potentes imperio editi.] *Eadem, Etiam cum potentes & imperio editi.* IV.

Aut dimissis in profundum cathenis Neptunum potuisse contingi.] *Dimissis, non dimissis, eadem habet: & videtur constringi legendum esse potius, quam contingi.*

Vnum malum enim illi est turpitudine.] *Permuta verborum ordinem, Vnum enim illimalum est turpitudine, ex eadem.*

Bona sua in solidum habet.] *Scribendum, bona sua in solido habet, ex eadem, & paulo post perducta, non producta, in eadem habetur.* V.

Libera est, inuiolabilis, immota.] *Scribe*, Libera est, inuiolabilis, immota, inconcussa, *ex eadem*.
 Sic contra casus indurat.] *Scribendum reor*, Sic contra casus indurata: aut, Sic contra casus induruit.
 Quia virtute sui salua sunt.] *Sua ut legatur, non sui, & grammatica ratio poscit, & exemplaria scripta confirmant.*

Megaram Demetrius ceperat.] *Corrige* Megara neutro genere, tam nota re, ut prodi non debeat.
 Et patriam violauerat. Ille illi victoriam excussit.] *Vetus lectio*, & patriam. At ille victoriam illi excussit.

Non victum tantum.] *Scribe*, non inuictum tantum, *ex eadem*.

Aut vicinus potens.] *Corrige*, aut vicinus impotens, *ex eadem*.

Inter nutantes vbique gladios.] *Micantes, non nutantes. Exemplar Facundi & Primitiui.*

Si parum fidei habeo.] *Habes legendum, non habeo, ex vetere lectione.*

VI. An tollere se homo natus supra humana possit.] *In eadem attollere habetur, non tollere.*

Tandem assum hoc vobis probaturus.] *Scribendum*, En adsum hoc vobis probaturus, *ex eadem*.

Eripimus erumnis domos.] *Castiga*, Erepsi modo ē ruinis domus, *ex exemplari Facundi & Primitiui.*

Habent ista hostile vestigium.] *Quid si legas? Patent ista hostili vestigio.*

Nullum introitum habent nec probent.] *Lege*, nullum introitum præbent, reliqua superuacanea sunt, *ex vetere lectione.*

VII. Quam mali inter se.] *Dictio mali tollenda ē medio, ex eadem.*

Quod si lædi nisi infirmior non potest, nec iniuria bonis, nisi a dispari, verenda est:] *Scribe*, Quod si lædi nisi infirmior non potest: malus autem infirmior bono, nec iniuria bonis, nisi a dispari, inferenda est, *ex eadem*.

Sed iniuste, inquis, Socrates damnatus est. Iniuriam accepit.] *Legendum absque illa distinctione, expuncto verbo est. Sed iniuste, inquis, Socrates damnatus iniuriam accepit. ex eadem.*

Cum in villa mea surripuit.] *Scribe*, cum ē villa mea surripuit, *ex eadem*.

Opposita veste clusum est.] *Exemplar Facundi & Primitiui*, apposita veste clusum est. *sed magis placet prior lectio.*

Vt alterum sine altero esse non possit.] *Scribe*, vt alterum sine altero esse possit, alterum sine altero non possit, *ex eodem exemplari.*

Iniuria autem non potest fieri nisi iniuste. Non est quod mireris.] *Corrige*, iniuria autem non potest fieri nisi iniuste, Ergo sapienti iniuria non potest fieri. Nec est quod mireris. *ex vetere lectione.*

VIII. Nec prodesse quidem quisquam potest.] *Eadem. Nec prodesse vero quisquam potest.*

Et maius nihil potest tribuere sapienti.] *Exemplar Pincianum*, & inanis nihil potest tribuere sapiens. *Astipulatur & codex Franciscanus.*

Quod ad se transferri sapiens gauisurus sit.] *Duo paulo ante citata exemplaria*, quod a se transferri legunt, non quod ad se transferri.

Ad illa nitens petensque excelsa.] *Pergens, non petens, vetus lectio.*

Non habet vbi accipiat iniuriam.] *Mallem legeres, vnde acciperet, quam vbi acciperet.*

Vltra quod nihil habent iratae leges ac scruissimi domini minantur.] *Scribendum reor*, vltra quod nihil habent iratae leges ac scruissimi domini quod minentur.

IX. Multo facilius alia tolerabimus. Damnum & dolores & ignominias.] *Vetus lectio*, multo fortius alia tolerabimus, damna, dolores, ignominias.

Cætera sorte accidentia.] *Forte, non sorte, legendum, ex eadem.*

Circa nos scruuit.] *Expende*, an circa nos scribi debeat, non circa nos.

Quæque alia intra rogatos latrocinia sunt.] *Inter non intra, legendum, ex vetere lectione.*

Est & alia iniuria frequens.] *Illa, non alia, eadem præfert.*

Hæc effugiet sapiens.] *Effugit non effugiet, in eadem habetur.*

Nam si illum tangit iniuria, & mouet, & impedit. caret autem ira sapiens.] *Eadem*, Etiam si illum tangit iniuria, & mouet, & impedit, habet iram. caret autem ira sapiens.

Inde continuo gaudio elatus. Adeo autem ad offensiones rerum hominumque non contrahitur, vt illa ipsi iniuria vsui sit.] *Corrige*, Inde continuo gaudio elatus, adeo ad offensiones rerum hominumque non contrahitur, vt ipsa illi iniuria vsui sit, *ex eadem*.

Ex hoc puta genere patientiam & sapientiam.] *Eadem*, Ex hoc puta genere sapientem.

X. Plerisque non communibus.] *Corrige*, Plerisque vero communibus, *ex eadem. Totus autem hic locus sic forte aptius legetur: Quum iam quibusdam propriis, plerisque vero communibus contumeliam refutauerimus, est minor iniuria, &c.*

Et non in medio me loco.] *Maiores pars exemplarium lecto agnoscit, non loco.*

Nullique tantum de se licere nunciat quam sibi:] *Quaedam exemplaria quantum legunt, non quam. Alia non agnoscunt omnino eam particulam.*

XI. Quantum illis audaciæ sit, tanto audaciora despicere.] *Corrige*, quam vt illis audacia sit tanto celsiora despicere, *ex vetere lectione.*

Mancipiorum nostrorum vrbalitas.] *Verbum nostrorum superfluit, ex eadem.*

In conuiuissius facit.] *In conuiuas ius facit, eadem.*

Qui probra meditata effundant.] *Eadem*, Qui probra immeditata effundunt.

XII. Hi autem in campo foroque serio ludunt.] *Eadem*, Hi eodem in campo, &c. *Legendum puto eadem. non eodem.*

Ergo par pueris, sed longius progressus.] *Corrige*, Ergo par pueris longiusque progressis, *ex eadem. & mox paulo malo, non mala, scribendum.*

Quemadmodum aduersus ægros suos medicus:] *Scribendum*, quem aduersus ægros suos medicus, **xiii.**
ex eadem.

Quam ægros intemperatos.] *Quam* ægros intemperantes, *eadem.*

Quo animo honores eorum.] *Lege*, & quo animo honores eorum, *ex eadem.*

Ex his qui ad castra negociantur.] *Emenda*, ex his qui ad Castoris negociantur: *ut subandias templum, Attice. Fuisse autem Castoris templum in foro, Papinius in syluis, Cattulus, & multi alij ex poetis historicisque passim testantur astipulante etiam omni scripta lectione.*

Ergo ut huiusmodi humanitatem, inhumanitatemque.] *Huius eadem agnoscit, non huiusmodi.*

Habentis sub se Parthos, Medos, & Bactrianos.] *Corrige*, Habes sub re Parthos, Medos, & Bactrianos, *ex eadem.*

Sed propter quos remittere arcum non tibi contingit.] *Exemplar Facundi & Primitiui*, sed per quos remittere arcum tibi non contingit. *Possset etiam legi, & fortasse sincerius, remittere animum, non remittere arcum.*

Nouum aucupantes dominum.] *Omni scripta lectione dominium agnoscit, non dominum.*

Nam si semel se dimiserit eo.] *Corrigendum* puto demiserit, pro dimiserit.

Ut in iudicando sibi contumeliam factam.] *Particula in non habetur in vetere lectione.*

Et illum quem quærit, tanquam canem acrem obiecto cibo leniet.] *Castiga*, & illum quisquis erit. **xiv.**
tanquam canem acrem &c. ex eadem.

Et petit tornum.] *Exemplar domesticum*, petens toruum. *Exemplar Facundi & Primitiui*, petens tro-
num rectius.

Si quis oculos illi eruet?] *Corrige*, si oculus illi eruetur, *ex eadem.*

Coniecturam non capitis ingentis animi:] *Negatio non delenda, ex eadem.*

Quare & aspera & quæcunque toleratu grauiora sunt.] *Exemplar Facundi & Primitiui*, Quare & si as-
pera, &c. Corrigendum reor, Quare & si aspera & quantumcumque toleratu grauiora sunt.

Eum non obruent cum eorum cœtu.] *Vetus lectione*, non obruetur eorum cœtu.

Et animi magnitudinem intra certos fines tenet.] *Scribe teneri, non tenet, ex eadem.*

Nisi tota vincatur. Nec putes istam Stoicam esse duritiam.] *In eadem. nisi tota vincitur. Ne putes istam, &c.*

Et illum ex toto summouere?] *Illam, non illum, Exemplar Pincianum.*

Venali fastidio.] *Quadam exemplaria studio, non fastidio.*

Equidem illud contumelia dicitur.] *Exemplar Facundi & Primitiui*, & quibus illud quod contumelia **xv.**
dicitur. Corrigendum puto, è quibus illud est quod contumelia dicitur?

Quæ ipsi dicere assueuimus.] *Scribe. Quæ ipsi in nos dicere assueuimus, ex vetere lectione.*

Quod illum veruecem aliquis maximum dixerat.] *Eadem*, quod illum aliquis veruecem marinum **xvi.**
dixerat.

Cum illum Corbula struthiocamelum depilatum dixisset.] *Castiga*, Cum illum Corbulo struthio-
camelum depilatum dixisset, ex eadem.

Tanto animorum imbecillitas est, ubi ratio discessit, offendimur. Si quis sermonem nostrum imi-
tatur.] Corrige, Tanta animorum imbecillitas est, ubi ratio discessit. Quid? quod offendimur, si quis
sermonem nostrum imitatur, ex eadem.

Et propter contumeliam urbanis.] *Emendandum*, & per contumeliam urbanis, *ex eadem, & mox pau-*
lo quadam exemplaria illa legunt, non illam.

Qui ex se cœperit.] *Qui ex se cœpit, in eadem habetur.*

Depudere didicerat.] *Omnia scripta exemplaria pudere agnoscunt, non depudere. Expende itaque an per*
transpositionem syllabarum placeat legi, pudere dedidicerat.

Sub fronte simul latentium.] *Eadem*, sub fronte anili latentium.

Et enudatis capillis aspersi.] *Exemplar Facundi & Primitiui*, & emendicatis capillis aspersi. *Quid sile-*
gis medicatis, non emendicatis?

Asiaticum Valerium in primis ferocem habebat virum.] *Corrige*, Asiaticum Valerium in primis ami-
cis habebat, ferocem virum, ex vetere lectione.

Huic in conuiuio, in contione.] *Scribe per maiorem*, Huic in conuiuio, item in contione, *ex eadem.*

De Chærea tribuno militum sermo promanauerat, languidus somno & infracta voce suspectior.]
Corrige, Chærea tribuno militum sermo non pro manu erat: quod languidus sono & infracta voce
suspectior, ex eadem.

Crepidatus, auratus.] *Eadem*, crepidatus ac iratus. *Castigandum*, reor, crepidatus, armillatus, *ex Sue-*
tonio in eius vita.

Cervicem mediam vno ictu decidit:] *Scribendum* arbitror discidit, non decidit, *ex eodem Suetonio.*

Hac idem Caius omnia contumelias putat.] *Legendum forte*, Hic idem Caius omnis contumelia
puteus.

Et fuit ferendarum impatiens, faciendarumque cupidissimus.] *Corrige ex vetere lectione*, & sicut fe-
rendarum impatiens, faciendarum cupidissimus.

Qui illum Caium salutauerat.] *Lege*, quod illum, *&c. ex eadem.*

Hic enim castris natus, & alumnus legionum vocari solebat.] *Scripta omni lectione* Hoc præfert, non Hic.
ut sit Græcicus dicendi modus: Hoc ille vocabatur, pro Hoc nomine ille vocabatur.

Sed iam Caligulam conuicium & probrum putabat. Conturbatus ergo.] *Verbum* conturbatus, *ad*
superiora pertinebat in priore editione. Quapropter corrigendum reor, sed iam caligam conuicium & probrum pu-
tabat cothurnatus, ex Suetonio: Sæpe, inquit, depictas gemmatasque indutus penulas manuleatus & ar-

millatus in publicum processit. Aliquando sericatus & cycladatus : ac modo in crepidis vel cothurnis, modo in speculatoria caliga, nonnunquam socco muliebri.

Et in vna contumelia consumuntur.] Confirmantur sunt nonnulla exemplaria quae habeant, non consumuntur.

At Iphicrates, cui mater barbara & Thraëssa obiiciebatur.] Prior editio: Antiopeque mater barbara & Thraëssa obiiciebatur. Nonnulla exemplaria scripta: Antiphoni mater barbara, &c. Exemplar Facundi ac Primitiui, Antistheni mater barbara & Thraëssa obiiciebatur: rectissime ex Diogene Laertio in vita Antisthenis.

XIX. Ex publicis & priuatis officiis. Aliquando etiam saluantibus non occurremus.] Vetus lectio, publicasque & priuatis officiis, aliquando etiam salutaribus, non occurremus.

Aliquando etiam oberati potentibus detegemus hunc affectum.] Exemplar Facundi & Primitiui oberatis legit, non oberati.

Ne inquieta agenda sit vita.] Verbum agenda non habetur in exemplaribus Pinciano & Franciscano.

Quis omnium est.] Scribe. Quis enim est, ex vetere lectione.

Quoque honestior est, genere, fama, patrimonioque, hoc se fortius gerat:] Eadem, Quo quisque honestior, genere, fama, patrimonio est, hoc se fortius stare faciat.

Quæris quis sit locus? viri sapientis? Aliud auxilium est.] Exemplar Pincianum, Facundi & Primitiui. Quæris quis hic sit locus? viri. Sapienti aliud auxilium est.

Esse, aliquem in quem fortuna non possit, ex republica est, humani generis est.] Scribe, esse aliquid inuictum, esse aliquem in quem nihil fortuna possit, e republica est, generis humani est, ex eadem. & si existimo redundare alterutrum e duobus verbis illis substantiuus est, aut prius, aut posterius.

ERASMVS.

X. Quoniam quibusdam propriis, plerisque communibus contumeliam refutauimus.] Quoddam exemplar habebat, quoniam quibusdam propriisque contumeliam refutauimus. Vtraque lectio non vacat mendo: nisi propriisque, dictum est pro propriis quoque: & pro quoniam, malim quoniam. Nam Rodolphus legit refutabimus. Sentit enim se speciatim demonstraturum, quod in genere tractauit.

OPSOPOEVS.

III. ET venumiturum.] Iuretus ex v. c. legit seruum esse, non itis inficias & veniturum: & mox, praestaturum. Loco horum verborum Huiusmodi igitur sapientem, legitur in v. c. hoc ergo dico, sapientem.

IV. Nocere ei tentent.] Recte v. c. nocere ei intendent.

V. In cursu arietis.] V. c. munimenta incussu arietis. & mox, repente desidere.

VI. Perflamas.] Non displicet Iureto v. c. lectio quæ ita habet, flamas per sanguinem fugi.

VII. Lipsius antiquat. lect. lib. v. cap. vi. Emendant alij. Parent ista hostili vestigio. ego puto fuisse. Parent ista hostile vest. frequenti errore, Parent, b pro u.

VIII. Etatum.] V. c. etatium. recte, nam eodem exemplo in vetustis libris legimus, hereditatium, parentium, ciuitatium, &c.

Cum uxore.] Additur bene in v. c. cum uxore sua. & post v. c. reuinctum cibo.

Intentam manum deicere.] Non male v. c. ut intentata manu deicere, &c.

IX. Non mergunt.] Recte suppletur in v. c. nedum ut ad sing. impulsus mareat.

Alia editiones, aut certe temeritati. v. c. aut caca temeritati.

X. Medio me loco.] In schedis Iureti, rectius e v. c. medio me lecto.

XIV. Et petijt corium.] Vulgo, & petijt thronum. Lipsius Epist. xiii. lib. i. Alias, petijt thorum. Scribo, lorum. Nam seruis puniendis lora poscebantur. Plenæ comœdiæ. Plautus Captiueis:

--- Colaphe, Cordalio, Corax,

Iste istuc, atque efferte lora LOR. num lignatum mittimur?

Hæc Lipsius. At corium Mureti stat fide manuscriptorum. Ad stipulatur item v. c. Iureti, qui eo refert prouerbum, De alieno ludis corio, apud Erasinum chil. ii. prou. lxxxviii.

XV. & XVII. V. c. nullis adseruatur ianitoribus. & mox. Nasonis Ouidij generum.

XVIII. Lipsius Ant. lect. lib. v. cap. vi. Est qui legat, sub fronte anili latentium. Rectam lectionem arbitror, sub fronte sima latentium. id est turpiter depressa, & ut capellarum nares, iacente.

In concione.] Idem initio commentarij ad xi. Ann. Taciti: Forte in cognitione, cum videlicet adfessor ei consiliariusque Asiaticus esset. Nam de concione, vix est ut habeat fidem.

Priores editiones, aliquando etiam oberatis potentibus. v. c. obirari. quod propius accedit quàm simplex irati.

GRVTERVS ET IVRETVS.

EX CAP. VI.

ET loca exercendis in publico vitiis destinata.] de curia & foro intelligendum. nam ita sane ipse noster clamat lib. 2. cap. 7. de Ira. Cum videris forum multitudine refertum, & septa concursu omnis frequentia plena, & illum Circum, in quo maximam sui partem populus ostendit, hoc scito, illic tantumdem esse vitiatorum quantum hominum, &c.

EX CAP. XIII.

Quam oneratus auro.] Solebant enim veteres foratis auribus gemmas & lapillos inferere. Claudianus in 6. Consulatu Honorij.

Substringitque comam gemmis, & colla monili.

Circuit, & bacche onerat candentibus aures.

Plura de his P. Faber lib. 1. Semest. cap. 16.

Quam laxam sellam.] Notat hic Lipsius, *laxam sellam* potentiorum fuisse, ut & apud Martialem:

Laxior hexaphoris tua sit lectica licebit &c. contra *minutam & arctam* tenuiorum quam facile ferrent homines duo. ita Procurator Bargates apud Petronium, a duobus lecticarijs in mediam rixam perferitur. nec alia sententia versuum Iuuenalis est, cum inter vota sua ponit,

—— & duo fortes

De grege Mæorum, qui me ceruice locata

Securum inbeant clamoso insistere circo.

Nam cellis deferabantur in circum vel in theatrum, & in iis per sedebant. Suetonius in Nerone cap. 26. Interdum quoque gestatoria sella clam delatus in theatrum, seditionibus Pantomimorum, ex parte proscenij superiore, signifer simul ac spectator aderat, &c.

Petijt Corium.] Confirmatur loco eiusdem Senecæ in proœmio lib. 10. Contr. Debit, inquit, de corio eius nobis satisfieri. & lib. Suasor. in fin. Afferri protinus flagra iussit, & Ciceroni ut oportuit, de corio Sestij satisfecit. Iuretus.

EX CAP. XVI.

Et intercedi non patitur.] Nempe populi in arena præcipuum ius, & ad eius voluntatem Domini ludorum plerumque se conformabant. itaque intercedebat, pro victis læsisque. Martialis:

Nuper cum Myrino peteretur missio læso.

De eo plura Lipsius lib. 2 cap. 22. Saturn. Serm.

Huic Casus signum petenti.] Semper militiæ more tribunis excubantibus signum dabatur, uti probat Lipsius ad lib. 13. Ann. Taciti, necnon Briffonius lib. 4. de formulis.

L. ANNÆI SENECAE
AD PAVLLINVM
DE BREVITATE VITAE
LIBER VNVS.

ARGVMENTVM I. LIPSI.

E tempore huius scripti, haud nimis constat (nisi quod post Caium:) admodum de bonitate. O pulchri, ô utilis argumenti! tractemus, & imbibamus. Hypothesis est, Vitam non esse breuem, sed à nobis fieri: vel non vtendo, vel male, aut vane, vtendo. Hæc sic diducit. Primum, vitiis mancipamur, quibus auum absumitur & perit. Secundo, Inutiliter occupamur, in parum seriis, & quæ Officia vocamus. Tertio, Opinione aut præsumptione peccamus, & hoc breuem facit, quod longam vitam censemus. Præsentia spernimus, futura disponimus, tamquam in magna & certa copia. Et plerique ad vana, aut aliena, labimur, & perdimus vitam quasi per lusum. Hæc talia ad Cap. vsque x. Inde partitur in tria omne Tempus, Præteritum, Præsens, Futurum: & quam male aut inepte nos in singulis geramus, docet. Inuehitur in occupationes futes, in delicias, in luxus, ignaua otia, etiam superflua litterarum studia. Hic aliquid sistit, & vtinam hodiernos etiam Philologos trahat aut mutet! Solum tempus bene poni, quod Sapientiæ studiis impenditur: per quam Vita Verè fit longa. Contra vulgus, æstimat eam à Fortuna: vt hæc lata aut tristis obuenit, sic vitam æstimat breuem aut longam. In tristibus mortem appetunt, in latis timent. Adhorratio in fine ad Pavllinum: quid ad illum? ad se quisque ducat, vt mature sapiat, in portum vite & honestum otium secedat. Mihi voueo, & nitor.

CAPVT PRIMVM.

*M*aior pars mortalium, ¹ Pavlline, de naturæ malignitate conqueritur, quod in exiguum æui gignimur, quod hæc tam velociter, tam rapide dati nobis temporis spatia decurrant: adeo vt, exceptis admodum paucis, ceteros in ipso vitæ apparatu vita destituat. Nec huic publico, vt opinantur, malo, turba tantum & imprudens vulgus ingemuit: clarorum quoque virorum hic affectus querelas euocauit. Inde illa ² maximi medicorum exclamatio est, ³ Vitam breuem esse, longam artem. Inde ⁴ Aristoteli cum rerum natura ⁵ exigenti, minime conueniens sapienti viro lis est: illam animalibus tantum indulgisse, vt ⁶ quina aut dena seculula ⁷ edurent, homini in tam multa ac magna genito, ⁸ tanto citeriorem terminum stare. Non exiguum temporis habemus, sed multum perdimus, ⁹ Satis longa vita, & in maximarum rerum consummationem large data est, si tota bene collocaretur. Sed vbi ¹⁰ per luxum ac negligentiam defluit, vbi nulli rei bonæ impenditur, vltima demum necessitate cogente, quam ire non intelleximus, transisse sentimus. Ita est. non accepimus breuem vitam, sed fecimus: nec inopes eius, sed prodigi sumus. Sicut amplæ & regie opes vbi ad malum dominum peruenerunt, momento dissipantur: at quamuis modicæ, si bono custodi traditæ sunt, vsu crescunt: ita ætas nostra, bene disponenti, multum patet. ¹¹ Quid de rerum natura querimus? illa se benigne gessit. vita, si scias vti, longa est. Alium insatiabilis tenet auaritia: alium in superuacuis laboribus operosa sedulitas: alius vino madet: alius inertia torpet: alium defatigat ex alieni iudi-

ciis suspensa semper ambitio: alium mercandi præceptus cupiditas circa omnes terras, omnia maria, spe lucri ducit. Quosdam torquet cupido militiæ, numquam non aut alienis periculis intentos, aut suis anxios: sunt quos ¹¹ ingratus superiorum cultus voluntaria seruitute consumat. Multos aut affectatio ¹² alienæ fortunæ, aut ¹³ suæ odium detinuit: plerisque nihil certum sequentes, vaga & inconstans, & sibi displicens leuitas, per noua consilia iactauit. Quibusdam nihil quo cursum dirigant, placet, sed marcentes oscitantesque fata deprehendunt: adeo ut quod apud ¹⁴ maximum poetarum, more oraculi dictum est, verum esse non dubitem:

Exigua pars est vitæ. quam nos viuimus.

Ceterum quidem omne spatium, non vita, sed tempus est. Vrgentia circumstant vitia vndique: nec resurgere, aut in dispectum veri attollere oculos sinunt, sed merfos, & in cupiditatibus infixos premunt. Numquam illis recurrere ad se licet: sed si quando aliqua quies fortuito contigit, velut in profundo mari, in quo ¹⁵ post ventum quoque volutatio est, fluctuantur, nec vnquam illis à cupiditatibus suis otium instat. De istis me putas differere, quorum in confesso mala sunt? aspice illos, ad quorum felicitatem concurritur: bonis suis effocantur. Quam multis graues sunt diuitiæ? quam multorum eloquentia, quotidiano ostentandi ingenij ¹⁶ spatio, ¹⁷ sanguinem educit? quam multi continuis voluptatibus pallent? quam multis nihil liberi relinquit circumfusus clientium ¹⁸ populus? Omnes denique istos, ab infimis vsque ad summos, pererrant: hic aduocat, hic adest: ille periclitatur, ille defendit, ille iudicat. Nemo se sibi vindicat: alius in alium ¹⁹ consumimur. Interroga de istis, quorum ²⁰ nomina ediscuntur: his illos dignosci videbis notis: Hic illius cultor est, ille illius, suus nemo. Deinde dementissima quorundam indignatio est. queruntur de superiorum fastidio, quod ipsis adire volentibus non vacauerint. Audet quisquam de alterius superbia queri, qui sibi ipse numquam vacat? Ille tamen, quisquis est, insolenti quidem vultu, sed aliquando ²¹ respexit: ille aures suas ad tua verba demisit: ille te ²² ad latus suum recepit. tu non inspicere te vmquam, non audire dignatus es. Non est itaque quod ista officia cuiquam imputes: quoniam quidem cum illa faceres, non esse cum aliquo volebas, sed tecum esse non poteras. Omnia licet quæ vmquam ingenia fulserunt, in hoc vnum consentiant, numquam satis hanc humanarum mentium caliginem mirabuntur. Prædia sua occupari à nullo patiuntur: & si exigua contentio est de modo finium, ad lapides & arma discurrunt: in vitam suam incedere alios sinunt, imo vero ipsi etiam possessores eius futuros inducunt. Nemo inuenitur, qui pecuniâ suam diuidere velit: vitâ vnusquisque quam multis distribuit? Adstricti sunt in continendo patrimonio: simul ad temporis iacturam ventum est, profusissimi in eo, cuius vnus honesta auaritia est. Libet itaque ex seniorum turba comprehendere aliquem. Peruenisse te ad vltimum ætatis humanæ videmus: centesimus tibi, vel supra, premitur annus. agedum, ad computationem ætatem tuam reuoca. Dic quantum ex isto tempore creditor, quantum amica, ²³ quantum reus, quantum cliens abstulerit: quantum lis vxoria, quantum seruorum coërcitio, quantum officiosa per urbem discursatio. Adiice morbos quos ²⁴ manu fecimus: adiice, quod & sine vsu iacuit: videbis te pauciores annos habere, quam numeras. Repete memoria tecum, quando certus consilij fueris, quotus quisque dies ut destinaueras recesserit; qui tibi vsus tui fuerit; quando in statu suo vultus, quando animus intrepidus; quid tibi in tam longo æuo facti operis sit; quam multi vitam tuam diripuerint, te non sentiente quid perderes; quantum vanus dolor, stulta lætitia, auida cupiditas, blanda conuersatio abstulerit; quam exiguum tibi de tuo relictum sit: intelliges, te immaturum mori.

Quid ergo est in causa? Tanquam semper victuri viuitis: numquam vobis fragilitas vestra succurrit. Non obseruatis quantum temporis transierit. velut ex pleno & abundanti perditis: cum interim fortasse ille ipse, alicui vel homini vel rei donatus, vltimus dies sit. Omnia, tanquam mortales, timetis: omnia, tanquam immortales, concupiscitis. Audies plerisque dicentes: ²⁵ *A quinquagesimo in otium secedam: ²⁶ sexagesimus annus ²⁷ ab officiis me dimittet.* Et quem tandem longioris vitæ prædem accipis? quis ista, sicuti disponis, ire patietur? Non pudet te reliquias vitæ tibi reseruare, & id solum tempus bonæ menti destinare, quod in nullam rem conferri possit? Quam seruum est, tunc viuere incipere, cum desinendum est? quæ tam stulta mortalitatis obliuio, in quinquagesimum & sexagesimum annum differre sana consilia: & inde velle vitam inchoare, quo pauci perduxerunt? Potentissimis, & in altum sublati hominibus, excidere voces videbis, quibus otium optent, laudent, omnibus bonis suis præferant.

v. Cupiunt interim ex illo fastigio suo, ²⁸ si tuto liceat, descendere. nam vt nihil extra la-
cessat aut quariat; in se ipsa fortuna ruit. Diuus Augustus, cui diu plura quam
vlli præstiterunt, ²⁹ non desuit quietem sibi precari, vacationem à Rep. petere. Omnis
eius sermo ad hoc semper reuolutus est, vt sibi speraret otium. Hoc labores suos, etiam
si falso, dulci tamen oblectabat solatio, aliquando se victurum sibi. In quadam ad sena-
tum missa epistola, cum requiem suam non vacuum fore dignitatis, nec à priore glo-
ria discrepantem, pollicitus esset, hæc verba inueni: *Sed ista fieri speciosius, quam promitti
possunt. me tamen cupido temporis optatissimi mihi, prouexit. Vt quoniam rerum letitia moratur
adhuc, præciperem aliquid voluptatis ex verborum dulcedine.* ³⁰ Tanta visa est res otium, vt
illam, quia vsu non poterat, cogitatione præsumeret. Qui omnia videbat ex se vno
pendentia, qui hominibus gentibusque fortunam dabat, illum diem lætissimus cogi-
tabat, quo magnitudinem suam exueret. Expertus erat, quantum illa bona, per om-
nes terras fulgentia, sudoris exprimerent, quantum occultarum sollicitudinum tege-
rent: ³¹ cum ciuibus primum, deinde cum ³² collegis, nouissime cum ³³ affinibus, coa-
ctus armis decernere, mari terraque sanguinem fudit: per Macedoniam, Siciliam,
Ægyptum, ³⁴ Syriam, Asiamque, & omnes prope oras bello circumactus, Romana
cæde lassos exercitus ad externa bella conuertit. Dum Alpes pacat, immixtosque ³⁵
mediæ paci & imperio hostes perdomat, dum ³⁶ vltra Rhenum, ³⁷ Euphratem & ³⁸ Da-
nubium terminos mouet, in ipsa vrbe, ³⁹ Murenæ, Cæpionis, Lepidi, Egnatorum in
eum mucrones acuebantur. Nondum horum effugerat insidias: filia, & tot nobiles
iuuenes adulterio ⁴⁰ velut sacramento adacti, iam ⁴¹ infractam ætatem territabant:
postquam & iterum timenda ⁴² cum Antonio mulier. Hæc ⁴³ vlcera cum ipsis ⁴⁴ mem-
bris absciderat: alia subnascebantur. velut cum graue multo sanguine est corpus,
partes semper aliquæ rumpebantur. Itaque otium optabat: in huius spe & cogitatio-
ne labores eius residebant: hoc votum erat eius, qui voti compotes facere poterat.
Marcus Cicero inter Catilinas Clodiosque iactatus, Pompeiosque & Crassos, partim
manifestos inimicos, partim dubios amicos, dum fluctuatur cum republica, & illam
pessum euntem ⁴⁵ tenet, nouissime abductus, ⁴⁶ nec secundis rebus quierus, nec ad-
uersarum patiens, quotiens illum ipsum consularum suum non sine causa, sed sine
fine laudatum, detestatur? quam flebiles voces exprimit in quadam ⁴⁷ ad Atticum
epistola, iam victo patre Pompeio, adhuc filio in Hispania fracta arma refouente?
Quid agam, inquit, hic queris? moror in Tusculano meo semiliber. Alia deinceps adiicit, qui-
bus & priorem etatem complorat, & de præsentis queritur, & de futura desperat. *Se-
miliberum* se dixit Cicero. at mehercules numquam sapiens in tam humile nomen
procedet, numquam semiliber erit: integræ semper libertatis & solidæ, solutus, & sui
iuris, altior ceteris. Quid enim supra eum potest esse, qui supra fortunam est?

v. i. Liuius Drusus, vir acer & vehemens, cum ⁴⁸ leges nouas ⁴⁹ & mala Gracchana
mouisset, stipatus ingenti totius Italiæ cœtu, exitum rerum ⁵⁰ non prouidens, quas
nec agere licebat, nec iam liberum erat semel inchoatas relinquere, exsecratus in-
quietam à primordiis vitam, dicitur dixisse, *Vni sibi, nec puero quidem, vnumquam ferias con-
tigisse.* Ausus est enim & pupillus adhuc, & prætextatus, iudicibus reos commendare,
& gratiam suam interponere tam efficaciter, vt quædam iudicia constet ab illo ⁵¹ rapta.
Quo non irrumperet tam immatura ambitio? scires in malum ingens, & priuatum, &
publicum, euasuram illam tam præcoquem audaciâ. Sero itaque querebatur, nullas
sibi ferias contigisse: à puero seditiosus, & foro grauis. Disputatur, an ipse sibi manus
attulerit. subito enim vulnere per inguen accepto, collapsus est: aliquo dubitante, an
mors voluntaria esset; ⁵² nullo, an tempestiua. Superuacuum est commemorare plu-
res: qui cum aliis felicissimi viderentur, ipsi in se verum testimonium dixerunt, ⁵³ pe-
rosi omnem actum ænorum suorum. Sed his querelis nec alios mutauerunt, nec sei-
psos. Nam cum verba erumperent, affectus ad consuetudinem relabebantur. Ve-
stra mehercule vita, licet supra mille annos exeat, in arctissimum contrahetur. Ista
vitia nullum non sæculum deuorabunt: hoc vero spatium, quod, quamuis natura
currit, ratio dilatat, cito vos effugiat necesse est. Non enim apprehenditis, nec reti-
netis, nec velocissimæ omnium rei moram facitis, sed abire vt rem superuacuum ac
reparabilem finitis. In primis autem & illos numero, qui nulli rei, nisi vino ac libidi-
ni vacant. nulli enim turpius occupati sunt: ceteri, etiam si vana gloriæ imagine te-
neantur, speciose tamen errant. Licet auaros mihi, licet vel iracundos enumeres, vel
odia exercentes iniusta, vel bella: omnes isti virilius peccant. in Venerem ac libidi-
nem proiectorum inhonesta ⁵⁴ labes est. Omnia istorum tempora excute: adspice

quamdiu cōputent, quādiu insidientur, quādiu timeāt, quādiu colant, quamdiu colā-
tur, quantū vadimonia sua atque aliena occupent, quantum cōuiuia, quæ iam ipsa
officia sunt: videbis, quemadmodum illos respirare non sinant vel mala sua, vel bona.
Denique inter omnes conuenit, nullam rem bene exerceri posse ab homine occupa-
to: non eloquentiam, non liberales disciplinas: quando districtus animus nihil altius
recipit, sed omnia velut inculcata respuit. Nihil minus est hominis occupati, quam
viuere: nullius rei difficilior est scientia.

vii.

Professores aliarum artium vulgo
multique sunt. quasdam vero ex his⁵⁶ pueri admodum ita percepisse visi sunt, vt etiam
præcipere possent: viuere tota vita discendum est: & quod magis fortasse miraberis,
tota vita⁵⁷ discendum est mori. Tot maximi viri, relictis omnibus impedimentis, cum
diuitiis, officiis, voluptatibus renunciaſſent, hoc vnum in extremam vsque ætatem
egerunt, vt viuere scirent: plures tamen ex his nondum se scire confessi, e vitâ abie-
runt, nedum vt isti sciant. Magni, mihi crede, & supra humanos errores eminentis viri
est, nihil ex suo tempore delibari sinere: & ideo vita eius longissima est, cui quantum-
cumque patuit, totum ipsi vacauit. Nihil inde incultum otiosumque iacuit: nihil sub
alio fuit. neque enim quidquam reperit dignum, quod cum tempore suo permutaret,
custos eius parcissimus. Itaque satis illi fuit. his vero necesse est defuisse, ex quorum
vita multum populus tulit. Nec est quod putes, hinc illos non intelligere damnum
suum. plerosque certe audies ex his quos magna felicitas grauat, inter clientium gre-
ges, aut caussarum actiones, aut ceteras honestas miseras exclamare interdum, *Mihi
vivere non licet.* Quidni non liceat?⁵⁸ omnes illi qui te sibi aduocant, tibi abducunt. Il-
le reus quot dies abstulit? quot ille cādidatus? quot illa anus, efferendis heredibus las-
sa? quot ille ad irritandam avaritiam captantium simulatus æger? quot ille potentior
amicus, qui vos non in amicitia, sed in apparatu habet?⁵⁹ Dispunge, inquam, ac re-
cense vitæ tuæ dies: videbis paucos admodum &⁶⁰ reiculos apud te resedisſe. Asse-
cutus ille quos optauerat fasces, cupit ponere, & subinde dicit: *Quando hic annus præte-
ribit?* Facit ille ludos, quorum⁶¹ sortem sibi obtingere magno æstimauit: *Quando*, in-
quit, *istos effugiam?*⁶² Diripitur ille toto foro patronus, & magno concurlu omnia,
vltra quam audiri potest, complet: *Quando*, inquit, *res*⁶³ *proferentur!* Præcipitat quis-
que vitam suam, &⁶⁴ futuri desiderio laborat, præsentium tædio. At ille, qui nullum
non tempus in vsus suos confert, qui omnes dies⁶⁵ tamquam vitam ordinat, nec op-
tat crastinum, nec timet. Quid enim est, quod iam vlla hora⁶⁶ nouæ voluptatis possit
afferre? Omnia nota, omnia ad satietatem percepta sunt: de cetero, fors fortuna vt
volet ordinet: vita iam in tuto est. Huic adiici potest, detrahi nihil: & adiici sic, que-
madmodum saturo iam & pleno aliquid cibi, quod nec desiderat, ⁶⁷ nec capit.

Non est itaque quod quemquam, propter canos aut rugas, putes diu vixisse. non
enim ille diu vixit, sed⁶⁸ diu fuit. Quid enim? si illum multum putes nauigauisse, quem
fæua tempestas à portu exceptum huc & illuc tulit, ac viribus ventorum ex diuerso
furentium per eadem spatia in orbem egit? non ille multum nauigauit, sed multum
iactatus est. Mirari soleo, cum video aliquos⁶⁹ tempus petere, & eos qui rogātur facil-
limos. Illud vterque spectat, propter quod tempus petatum est: ipsum quidem neu-
ter. Quasi nihil petitur, quasi nihil datur: re omnium pretiosissima luditur. Fallit au-
tem illos, quia res incorporalis est, quia sub oculos non venit: ideoque vilissima æsti-
matur, imo pæne nullum pretium eius est.⁷⁰ Annua cōgiaria homines⁷¹ clarissimi ac-
cipiunt, ⁷² & his aut laborem, aut operam, aut diligentiam suam locant: nemo æsti-
mat tempus. vtuntur illo laxius, quasi gratuito. At eosdem⁷³ ægros vide, si mortis pe-
riculum ad motum est propius, medicorum genua tangentes: si metuunt capitale sup-
plicium, omnia sua, vt viuant, paratos impendere. tanta in illis discordia affectuum
est. Quod si posset, quemadmodum præteritorum⁷⁴ annorum cuiusque numerus
proponi, sic futurorum: quomodo illi, qui paucos viderent superesse, trepidarent,
quomodo illis parcerent? At qui facile est, quamuis exiguum dispensare, quod cer-
tum est: id debet seruari diligentius, quod nescias quando deficiat. Nec est tamen,
quod ignorare putes illos, quam cara res sit.⁷⁵ Dicere solent eis quos validissime dili-
gunt, paratos se partem annorum suorum dare. Dant, nec intelligunt: dant autem
ita, vt sine illorum incremento sibi detrahant: sed hoc ipsum an detrahant, nesciunt:
ideo tolerabilis est illis iactura detrimenti latentis. Nemo restituet annos, nemo
iterum te tibi reddet. Ibit qua cœpit ætas, nec cursum suum aut reuocabit aut suppri-
met: nihil tumultuabitur, nihil admonebit velocitatis suæ, tacita labetur. Non illa
se regis imperio, non fauore populi longius proferet.⁷⁶ sicut iussa est à primo die

viii.

ix. curret: nusquam remorabitur. Quid fiet? tu occupatus es, vita festinat: mors interim aderit, cui, velis nolis, vacandum est. ⁷⁷ Potestne quisquam, dico, hominum eorum qui prudentiam iactant, & operosius occupati sunt, quam ut ⁷⁸ melius possint viuere? ⁷⁹ Impendio vitæ vitam instruunt, cogitationes suas in longum ordinant: maxima porro vitæ iactura, dilatio est. Illa primum quemque extrahit diem, illa eripit præsentia, dum vltiora promittit. Maximum viuendi impedimentum est, expectatio, quæ ⁸⁰ pendet ex crastino. Perdis hodiernum, quod in manu fortunæ positum est, disponis: quod in tua, dimittis. Quo spectas, quo te extendis? omnia quæ ventura sunt, in incerto iacent: ⁸¹ protinus viue. Clamat ecce maximus vates, & velut diuino furore instinctus salutare carmen canit:

⁸² Optima quæque dies miseris mortalibus æui

Prima fugit.

Quid cunctaris, inquit, quid cessas? Nisi occupas, fugit: cum occupaueris, tamen fugiet. Itaque cum celeritate temporis, vtendi velocitate certandum est. velut ex torrente rapido, nec semper ⁸³ casuro, cito hauriendum est. Hoc quoque pulcherrime ad exprobrandam infinitam cogitationem, quod non optimam quamque ætatem, sed diem dicit. Quid securus, & in tanta temporum fuga lentus, menses tibi, & annos, & longam seriem, vt cumque auiditati tuæ visum est, exporrigis? de die tecum loquitur, & de hoc ipso fugiente. Non dubium est ergo, quin prima quæque optima dies fugiat mortalibus miseris, id est, occupatis: quorum ⁸⁴ pueriles adhuc animos senectus opprimit, ad quam imparati inermesque veniunt. Nihil enim prouisum est: subito in illam, nec opinantes inciderunt: accedere eam ⁸⁵ cotidie non sentiebant. Quæadmodum quos aut sermo, lectio, aut aliqua interior cogitatio iter facientes decipit, peruenisse se ante sciunt, quam appropinquasse: ita hoc iter vitæ assiduum & citissimum, quod dormientes vigilantesque eodem gradu facimus, occupatis non apparet, nisi in fine.

x. Quod proposui, si in partes velim & argumenta diducere, multa mihi occurrent, per quæ probem breuissimam esse occupatorum vitam. Solebat dicere ⁸⁶ Fabianus, non ex his ⁸⁷ cathedrariis philosophis, sed ex veris & antiquis, contra affectus impetu, non subtilitate pugnandum, nec minutis vulneribus, sed incursum auertendam aciem. ⁸⁸ Sugillationem enim retundi debere, non vellicari. Tamen vt illis error exprobreter suus, docendi, non tantum deplorandi sunt. In tria tempora vita diuiditur: quod est, quod fuit, & quod futurum est. Ex his quos agimus, breue est: quod acturi sumus, dubium: quod egimus, certum. Hoc est enim, in quod fortuna ⁸⁹ ius perdidit, quod in nullius arbitrium reduci potest. Hoc amittunt occupati: nec enim illis vacat præterita respicere: & si vacet, iniucunda est pœnitendæ rei recordatio. Inuiti namque ad tempora male exacta animum reuocant, nec audent ea retentare, quorum vitia etiam quæ aliquo præsentis voluptatis lenocinio subripiebantur, retractando patefcunt. Nemo, nisi à quo omnia acta sunt sub ⁹⁰ censura sua, quæ numquam fallitur, libenter se in præteritum retorquet. Ille qui multa ambitiose concupiit, superbe contempsit, ⁹¹ impotenter vicit, insidiosè decepit, auare rapuit, prodige effudit, necesse est memoriam suam timeat. Atqui hæc est pars temporis nostri ⁹² sacra ac dedicata, omnes humanos casus supergressa, extra regnum fortunæ subducta: quam non inopia, non metus, non morborum incurfus exagitat. Hæc nec turbari, ⁹³ nec eripi potest: perpetua eius & intrepida possessio est. Singuli tantum dies, & hi per momenta præsentis sunt: at præteriti temporis omnes, cum iusseris, aderunt, ad arbitrium tuum se inspici ac detineri patientur: quod facere occupatis non vacat. Securæ & quietæ mentis est, in omnes vitæ suæ partes discurrere: occupatorum animi velut ⁹⁴ sub iugo sunt, flectere se ac respicere non possunt. Abiit igitur vita eorum in profundum, & vt nihil prodest, quantumlibet ingeras, si non subest quod excipiat, ac feruet: sic nihil refert, quantum temporis detur, si non est vbi subsidat. per ⁹⁵ quassos foratosque animos transmittitur. Præsens tempus breuissimum est, adeo quidem, vt quibusdam ⁹⁶ nullum videatur: in cursu enim semper est. fluit & præcipitatur: ante definit esse, quam venit: nec magis moram patitur, quam ⁹⁷ mundus, aut sidera, quorum irrequieta semper agitatio, numquam in eodem vestigio manet. Solum igitur ad occupatos præsens pertinet tempus: quod tam breue est, vt arripi non possit, & id ipsum illis, districtis in multa, subducitur.

xi. Denique vis scire, quam non diu vivant? vide quam cupiant diu viuere. decrepiti senes paucorum annorum accessionem votis mendicant. minores nata seipsos esse fingunt: mendacio sibi blandiuntur: & tam libenter fallunt, quam si ⁹⁸ fata vna decipiant. Iam vero cum illos aliqua imbecillitas

cillitas mortalitatis admonuit, quemadmodum pauentes moriuntur, non tamquam exeat de vita, sed tamquam extrahantur? ⁹⁹ stultos se fuisse, quod non vixerint, clament, & si modo euaserint ex illa valetudine, in otio victuros. Tunc quam frustra parauerint, quibus non fruerentur, quam incassum omnis labor ceciderit, cogitant. At quibus vita procul ab omni negotio agitur, quid ni spatiosa sit? nihil ex illa ¹⁰⁰ delegatur, nihil alio atque alio spargitur, nihil inde ¹⁰¹ fortunæ traditur, nihil negligentia interit, nihil largitione detrahitur, nihil superuacuum est: tota (vt ita dicam) ¹⁰² in reditu est. Quantulacunque itaque abunde sufficit: & ideo quodocunque vltimus dies venerit, non cunctabitur vir sapiens ire ad mortem certo gradu. Quæris forte, quos occupatos vocem? non est quod me solos putes dicere, quos ¹⁰³ à basilica immissi demum ¹⁰⁴ canes eiiciunt; quos aut in ¹⁰⁵ sua vides turba speciosius elidi, aut ¹⁰⁶ in aliena contemptius; quos officia domibus suis euocant, vt alienis foribus illidant; quos ¹⁰⁷ hasta ¹⁰⁸ prætoris ¹⁰⁹ infami lucro, & quandoque ¹¹⁰ suppuraturo, exercet. Quorundam otium occupatum est, in villa, aut in lecto suo, in media solitudine, quamuis ab omnibus recesserunt, sibi ipsi molesti sunt quorundam non otiosa vita est dicenda, sed desidiosa occupatio. xii.

Illum tu otiosum vocas, qui Corinthia paucorum furore pretiosa, ¹¹¹ anxia subtilitate concinnat, & maiorem dierum partem in æruginosis lamellis consumit; qui in ¹¹² ceromate (nam, proh facinus, ne Romanis quidem vitiis laboramus) spectator puerorum rixantium sedet? qui ¹¹³ victorum suorum greges ¹¹⁴ in ætatu & coloru paria diducit? qui athletas ¹¹⁵ nouissimos pascit? Quid? illos otiosos vocas, quibus apud tonsorem multæ horæ transmittuntur, dum ¹¹⁶ decerpitur, si quid proxima nocte succreuit, dum de singulis capillis ¹¹⁷ in consilium itur, dum aut disiecta coma restituitur, aut deficiens hinc atque illinc ¹¹⁸ in frontem compellitur? Quomodo irascuntur, si tonsor paullo negligentior fuit? ¹¹⁹ tamquam virum tonderet. Quomodo excandescunt, si quid ¹²⁰ ex iuba sua decisum est, si quid extra ordinem iacuit, nisi omnia ¹²¹ in anulos suos reciderunt? Quis est istorum, qui non malit rempublicam turbari, quam comam suam? qui non sollicitior sit de capitis sui decore, quam de salute? qui non comptior esse malit, quam honestior? Hos tu otiosos vocas, inter pectinem speculumque occupatos? Quid illi, qui in componendis, audiendis, discendis canticis operati sunt: dum vocem cuius rectum cursum natura & optimum & simplicissimum fecit, inflexu modulationis inertissimæ torquent? Quorum digiti aliquod inter se carmen metientes semper ¹²² sonant: quorum cum ad res serias, sæpe & tristes, adhibiti sunt, exauditur tacita modulatio: non habent isti otium, sed iners negotium. Conuiuia mehercule horum non posuerim inter vacantia tempora, cum videam quam solliciti ¹²³ argentum ordinent, quam diligenter exoletorum suorum tunicas ¹²⁴ succingant, quam suspensi sint, quomodo ¹²⁵ aper à coco exeat: quanta celeritate, ¹²⁶ signo dato, ¹²⁷ glabri ad ministeria discurrant: ¹²⁸ quanta arte scindantur aues in frustra non enormia: quam curiosè infelices pueruli ebriorum ¹²⁹ sputa detergeant. Ex his elegantia lautitiaque fama captatur, & vsque eo in omnes vitæ ¹³⁰ successus mala sua illos sequuntur, vt nec bibant sine ambitione, nec edant. Nec illos quidem inter otiosos numeraueris, qui sella se & lectica huc & illuc ferunt, & ad gestationum suarum, quasi deferere illas non liceat, horas occurrunt: quos, quando lauari debeant, quando ¹³¹ natare, quando cœnare, alius admonet: & vsque eo nimio delicatiani languore soluuntur, vt per se scire non possint, an esuriant. Audio quendam ex delicatis (si modo delicia vocandæ sunt, vitam & consuetudinem humanam dediscere) cum ex balneo inter manus elatus, & in sella positus esset, dixisse interrogando, ¹³² *Iam sedeo?* Hunc tu ignorantem an sedeat, putas scire an viuat, an videat, an otiosus sit? Non facile dixerim, vtrum magis miserear, si hoc ignorauit, an si se ignorare finxit. Multarum quidem rerum obliuionem sentiunt, sed multarum & imitantur: quædam vitia illos, quasi felicitatis argumenta, delectant. Nimis humilis & contempti hominis esse videtur, scire quid faciat. Inunc, & mimos multa mentiri ad exprobrandam luxuriam puta. Plura mehercule prætereunt quam fingunt: & tanta incredibilium vitiorum copia, ingenioso in hoc vnum sæculo, processit, vt iam mimorum ¹³³ arguere possimus negligentiam. ¹³⁴ Esse aliquem, qui vsque eo deliciis interierit, vt an sedeat, alteri credat? xiii.

Non est ergo otiosus hic: aliud nomen imponas. æger est, imo mortuus est. Ille otiosus est, cui otij sui sensus est: hic vero semiuuius, cui ad intelligendos corporis sui habitus indice opus est. quomodo potest hic alicuius temporis dominus esse? Persequi singulos longum est: quorum aut ¹³⁵ latrunculi, aut pila, aut ¹³⁶ excoquendi in sole corporis

cura, consumpsere vitam. Non sunt otiosi, quorum voluptates multum negotium habent. Nam de illis nemo dubitabit, quin operosè nihil agant, qui in litterarum¹³⁷ inutilium studiis detinentur: quæ iam apud Romanos quoque magna manus est. Græcorum iste morbus fuit, quærere quem numerum¹³⁸ remigum Ulixes habuisset: ¹³⁹prior scripta esset Ilias, an Odyssæa: præterea an¹⁴⁰ eiusdem esset auctoris. Alia deinceps huius notæ: quæ siue contineas, nihil tacitam conscientiam iuuant; siue proferas,¹⁴¹ non doctior videberis, sed molestior. Ecce¹⁴² Romanos quoque inuasit inane studium¹⁴³ superuacua discendi. His diebus audiui quemdam sapientem referentem, quæ primus quisque ex Romanis ducibus fecisset.¹⁴⁴ Primus nauali prælio Duilius vicit, primus Curius dentatus in triumpho duxit¹⁴⁵ elephantos. Etiamnum ista, & si ad veram gloriam non tendunt, circa ciuiliū tamen operum exempla versantur. Non est profutura talis scientia: est tamen quæ nos speciosa rerum vanitate detineat. Hoc quoque quærentibus remittamus, quis Romanis primus persuasit nauem conscendere? Claudius is fuit:¹⁴⁶ Caudex ob hoc ipsum appellatus,¹⁴⁷ quia plurimum tabularum contextus, caudex apud antiquos vocabatur: vnde publicæ tabulæ, codices dicuntur: & naues¹⁴⁸ nunc quoque, quæ ex antiqua consuetudine per Tiberim commeatus subuehunt, caudicariæ vocantur. Sane & hoc ad rem pertineat, quod Valerius¹⁴⁹ Corvinus primus Messanā vicit, &¹⁵⁰ primus ex familia Valeriorum, urbis captæ in se translato nomine Messana appellatus est, paulatimque vulgo permūtate litteras, Messala dictus est. Num & hoc quæquam curare permittas, quod primus L. Sulla in circo¹⁵¹ leones solutos dedit, cum alioquin alligati darentur, ad conficiendos eos missis à rege Boccho iaculatoribus? & hoc sanè remittatur. Num & Pōpeium primum in circo elephantorum¹⁵² duodeuiginti pugnam edidisse, commissis more prælij¹⁵³ noxiis hominibus, ad vllam rem bonam pertinet? Princeps ciuitatis, & inter antiquos princeps, vt fama tradidit, bonitatis eximiæ, memorabile putauit spectaculi genus, nouo more perdere homines. Depugnant? parum est. lancinantur? parum est: ingenti mole animalium obterantur. Satiū erat ista in obliuionem ire, ne quis postea potens disceret, inuideretque rei minime humanæ. xiv. O quantum caliginis mentibus humanis obiicit magna felicitas! Ille se supra rerum naturam esse tunc credidit, cum tot miserorum hominum cateruas¹⁵⁴ sub alio cælo natis beluis obiiceret; cum bellum inter tam disparia animalia committeret; cum in conspectu populi Romani multum sanguinis funderet, mox plus ipsum fundere coacturus. At idem postea Alexandrina perfidia deceptus, vltimo mancipio transfodiendum se præbuit, tum demum intellecta inani iactatione cognominis sui. Sed vt illo reuertar, vnde decessi, & in alia materia ostendam superuacua quorundam diligentiam: idem narrabat, Metellum victis in Sicilia Pœnis, triumphantem, vnum omnium Romanorum ante currum¹⁵⁵ centum & viginti captiuos elephantos duxisse: ¹⁵⁶Sullam vltimum Romanorum protulisse pomœrium, quod nunquam prouinciali, sed¹⁵⁷ Italico agro acquisito mos proferre apud antiquos fuit. Hoc scire magis prodest, quàm¹⁵⁸ Auentinum montem extra pomœrium¹⁵⁹ esse, vt ille affirmabat, propter alteram ex duabus causis: aut quod plebs eo secessisset, aut quod Remo auspicante illo loco aues non addixissent. Alia deinceps innumerabilia, quæ aut ficta sunt, aut mendacij similia. Nam vt concedas omnia eos fide bona dicere, vt¹⁶⁰ ad præstationē scribant: tamē cuius ista errores minuent? cuius cupiditates prement? quem fortiorē, quem iustiorē, quem liberaliorem facient? dubitare se interim Fabianus noster aiebat, an satius esset nullis studiis admoueri, quàm his implicari. Soli omnium otiosi sunt, qui sapientiæ vacant: soli viuunt. nec enim suam tantum ætatem bene tuentur: omne æuum suo adiiciunt. Quidquid annorum ante illos actum est, illis acquisitum est. Nisi ingrati sumus, illi clarissimi sacrarum opinionum conditores, nobis nati sunt,¹⁶¹ nobis vitam præparauerunt. Ad res pulcherrimas, ex tenebris ad lucem erutas, alieno labore deducimur:¹⁶² nullo nobis sæculo interdictum est: in omnia admittimur: & si magnitudine animi egredi humanæ imbecillitatis angustias libet, multum per quod spatiemur temporis est. ¹⁶³Disputare cum Socrate licet, ¹⁶⁴dubitare cum Carneade, cum Epicuro¹⁶⁵ quiescere, hominis¹⁶⁶ naturam cum Stoicis vincere, cum Cynicis¹⁶⁷ excedere, cum rerum natura¹⁶⁸ in consortium omnis æui¹⁶⁹ pariter incedere. Quidni ab hoc exiguo & caduco temporis transitu, in illa nos toto demus animo, quæ immensa, quæ æterna sunt, quæ cum melioribus communia? Isti qui per officia discursant, qui se aliosque inquietant, cum bene insanierint, cum omnium limina quotidie perambulauerint, nec vllas apertas fores præterierint,

cum per diuersas domos¹⁷⁰ meritoriam salutationem circumtulerint: quorumquemque ex tam¹⁷¹ immensa, & variis cupiditatibus districta, vrbe poterunt videre? quam multi erunt, quorum illos aut somnus, aut luxuria, aut inhumanitas submoueat? quam multi, qui illos, cum diu torserint, simulata festinatione transcurrant? quam multi per refectum clientibus atrium prodire vitabunt, & per obscuros ædium aditus profugient? quasi non inhumanius sit decipere, quam excludere. quam multi hesternæ erapula semisomnes & graues, illis miseris¹⁷² somnum suum rumpentibus, vt alienum¹⁷³ expectent, vix alleuatis labiis¹⁷⁴ insusurratum millies nomen, oscitatione superbissima reddent? Hos in¹⁷⁵ veris officiis morari licet dicamus, qui Zenonem, qui Pythagoram quotidie, & Democritum, ceterosque antistites bonarum artium, qui Aristotelem & Theophrastum volent habere quam familiarissimos. nemo horum non vacabit, nemo non venientem ad se beatior, amantiorque sui dimitter, nemo quemquam vacuis à se manibus abire patietur. Nocte conueniri, & interdiu, ab omnibus mortalibus possunt. Horum te¹⁷⁶ mori nemo coget, omnes docebunt: horum nemo annos tuos conteret, suos tibi contribuet: nullius ex his sermo periculosus erit, nullius¹⁷⁷ amicitia capitalis, nullius¹⁷⁸ sumptuosa observatio. xv.

ex his, quidquid voles: per illos non stabit, quo minus quantum plurimum ceperis, haurias. Quæ illum felicitas, quam pulchra senectus manet; qui se in horum clientelam contulit; habebit cum quibus de minimis maximisque rebus deliberet, quos de se quotidie consulat, à quibus audiat verum sine contumelia, laudetur sine adulatione, ad quorum se similitudinem effingat. Solemus dicere, non fuisse¹⁷⁹ in nostra potestate, quos sortiremur parentes: ¹⁸⁰ forte nobis datos. nobis vero ad nostrum arbitrium¹⁸¹ nasci licet. Nobilissimorum ingeniorum¹⁸² familiæ sunt. elige in quam adscisci velis: non in nomen tantum adoptaberis, sed in ipsa bona. quæ non erunt sordidæ nec malignè custodienda: maiora fient, quo illa pluribus diuideris. Hi tibi dabunt ad æternitatem iter, & te in illum locum, ex quo nemo eiiciet, subleuabunt: hæc vna ratio est extendendæ mortalitatis, imo in immortalitatem vertendæ. Honores; monumenta, quidquid aut¹⁸³ decretis ambitio¹⁸⁴ iussit, aut operibus exstruxit, cito subruitur: nihil non longa demolitur vetustas, ¹⁸⁵ & mouet ocius, quod consecrauit. Sapientiæ noceri non potest. nulla delebit ætas præsens, nulla diminuet sequens, ac deinde semper vltior aliquid ad venerationem conferet. quoniam quidem¹⁸⁶ in vicino versatur inuidia: simplicius longe posita miramur. Sapientis ergo multum patet vita: non idem illum qui ceteros terminus includit. solus generis humani legibus soluitur: omnia illi sæcula, vt Deo seruiunt. Transiit tempus aliquod? hoc recordatione comprehendit, instat? hoc vititur. venturum est? hoc præcipit. Longam illi vitam facit, omnium temporum in vnum collatio. Illorum breuissima ac sollicitissima ætas est, qui præteritorum obliuiscuntur, præsentia negligunt, de futuro timent: cum ad extrema venerint, sero intelligunt miseri, tam diu se, dum nihil agunt, occupatos fuisse.

Nec est quod hoc argumento probari putes, longam illos agere vitam, xvi. quia interdum¹⁸⁷ mortem inuocant. Vexat illos imprudentia incertis affectibus, & incurrentibus in ipsa quæ metuunt. mortem sæpe idè optant,¹⁸⁸ quia timent. Illud quoque argumentum non est, quod putes diu viuentium, quod sæpe illis longus videtur dies: quod dum veniat conditum tempus cœnæ tardè ire horas queruntur. nam si quando illos deserunt occupationes, in otio relictæ æstuant, nec quomodo id disponant, aut extrahant, sciunt. Itaque ad occupationem aliquam tendunt, & quod interiaceret, omne tempus graue est: tam mehercules, quam cum dies muneris gladiatorij edictus est, aut cum alicuius alterius vel spectaculi vel voluptatis expectatur¹⁸⁹ constitutum, transilire medios dies volunt. Omnis illis speratæ rei longa dilatio est. At illud tempus, quod amant, breue est, & præceps, breuiusque multo fit suo vitio: aliunde enim alio transfugiunt, & consistere in vna cupiditate non possunt. non sunt illis longi dies, sed inuisi. At contra, quam exiguæ noctes videntur, quas in complexu scortorum, aut vino exigunt? Inde etiam poetarum furor, fabulis humanos errores alentium, quibus visus est Iupiter, voluptate concubitus delenitus,¹⁹⁰ duplicasse noctem. Quid aliud est vitia incendere, quam auctores illis inscribere deos, & ¹⁹¹ dare morbo, exemplo¹⁹² diuinitatis, excusatam licentiam? Possunt istis non breuissimæ videri noctes, quas tam carè mercantur? diem noctis expectatione perdunt, noctem¹⁹³ lucis metu. Ipsæ voluptates eorū trepidæ, & variis terroribus inquietæ sunt, subitque cum maximè exsultantes sollicita cogitatio: *Hæc quam diu?* Ab hoc affectu reges suâ flere potentiam: nec illos magnitudo fortunæ suæ delectauit, sed venturus aliquando

xvii.

finis exterruit. Cum per magna camporum spatia porrigeret exercitū, nec numerum eius, sed ¹⁹⁴ mensuram cōprehēderet Persarū rex insolentissimus, lacrimas fudit, quod intra centum annos nemo ex tanta iuuetute superfuturus esset. At illis erat admoturus fatum ille ipse, qui flebat, perditurusque alios in terra, alios in mari, alios in praelio, alios in fuga: & intra exiguum tempus consumpturus illos, quibus centesimum annum timebat.

Quid, quod gaudia quoque eorum trepida sunt? non enim solidis causis innituntur, sed eadem qua oriuntur, vanitate turbantur. Qualia autem putes tempora esse, etiam ipsorum confessione misera: cum hæc quoque, quibus se attollunt, & supra hominem efferunt, parum sincera sint? ¹⁹⁵ Maxima quæque bona sollicita sunt: nec ulli fortunæ minus bene, quàm optimæ, creditur. Alia felicitate ad tuendam felicitatem opus est: & pro ipsis, quæ successerunt votis, vota facienda sunt. Omne enim, quod fortuito euenit, instabile est: quo altius surrexit, vergit pronius in occasum. neminem porro casura delectant. Miserrimam ergo necesse est, non tantum breuissimam, vitam eorum esse, qui magno parant labore, quod maiore possideant: operose assequuntur quæ volunt, anxij tenent quæ assecuti sunt. Nulla interrim numquam amplius redituri temporis est ratio. Nouæ occupationes veteribus substituuntur, spes spem excitat, ambitionem ambitio: miseriarum non finis queritur, sed materia mutatur. Nostri nos honores torserunt? plus temporis alieni auferunt. Candidati laborare desiimus? suffragatores incipimus. ¹⁹⁶ Accusandi deposuimus molestiam? iudicandi nanciscimur. Iudex desit esse? quæ sitor est. Alienorum bonorum mercenaria procuratore consenuit? suis opibus detinetur. Marium ¹⁹⁷ caliga dimisit? consulatus exercet. Quintius dictaturam properat euadere? ab aratro reuocabitur. Ibit in Pœnos nondum tantæ ¹⁹⁸ maturus rei Scipio, victor Hannibalis, victor Antiochi, ¹⁹⁹ sui consulatus decus, fraterni ²⁰⁰ sponsor: ni per ipsum mora sit ²⁰¹ cum Ioue reponetur? ²⁰² ciuiles seruatores agitabunt seditiones, & post fastiditos à iuvene diis æquos honores, iam senem contumacis ²⁰³ exilij delectabit ambitio. Numquam deerunt vel felices, vel miseræ solitudinis causæ: per occupationes

xviii.

²⁰⁴ intercludetur otium: numquam agetur, semper optabitur. Excerpe itaque te vulgo, Paulline carissime, & in tranquilliorē portum, ²⁰⁵ non pro ætatis spatio iactatus, tandem recede. Cogita quot fluctus subieris, quot tempestates partim priuatas sustinueris, partim publicas ²⁰⁶ in te conuerteris. Satis iam per laboriosa & inquieta documenta exhibita virtus est: experire quid in otio faciat. Maior pars ætatis, certè ²⁰⁷ melior, Reip. data sit: aliquid temporis tui sume etiam tibi. Nec te ad segnem aut inertem quietem voco: non ut somno, & caris turbæ voluptatibus, quidquid est in te indolis viuæ, demergas. Non est istud quiescere. inuenies maiora omnibus adhuc strenue tractatis operibus, quæ repositus & securus agites. Tu quidem ²⁰⁸ orbis terrarum rationes administras, tam abstinenter quam alienas, tam diligenter quam tuas, tam religiose quam publicas. in officio amorem consequeris; in quo ²⁰⁹ odium vitare difficile est: sed tamen, mihi crede, satius est vitæ suæ rationes, quam frumenti publici nosse. Istum animi vigorem, rerum maximarum capacissimum, à ministerio ²¹⁰ honorifico quidem, sed parum ad beatam vitam apto, ad te reuoca: & cogita, non id egisse te ab ætate prima, omni cultu studiorum liberalium, ut tibi multa millia ²¹¹ frumenti committerentur. maius quiddam & altius de te promiseras. Non deerunt & frugalitatis exactæ homines, & laboriosæ operæ. Tanto aptiora exportandis oneribus tarda iumenta sunt, quam nobiles equi: quorum generosam pernecitatem quis vnumquam graui sarcina pressit? Cogita præterea, quantum sollicitudinis sit, ad tantam te molem obicere. ²¹² cum ventre humano tibi negotium est: nec rationem patitur, nec æquitate mitigatur, nec vlla prece flectitur populus esuriens. Modo intra paucos illos dies, quibus C. Cæsar periit, si quis inferis sensus est, hoc grauissime ferens, quod ²¹³ decedebat populo Romano superstite, septem aut octo certè dierum cibaria ²¹⁴ superesse, dum ille ²¹⁵ pontes ²¹⁶ nauibus iungit, & viribus imperij ²¹⁷ ludit, aderat ²¹⁸ vltimum malorum obsessis quoque, alimentorum egestas. Exitio pænè ac fame constitit, & quæ famem sequitur rerum omnium ruina, furiosi & externi, & infeliciter ²¹⁹ superbi regis imitatio. Quem tunc animum ²²⁰ habuerunt illi, quibus erat mandata frumenti publici cura? ferrum, ²²¹ saxa, ignes, ²²² Caium excepturi, summa dissimulatione tantum inter viscera latentis mali tegebant: cum ratione scilicet. Quædam enim ignorantibus agris curanda sunt. causâ multis moriendi fuit, morbum suum nosse.

xix.

Recipe te ad hæc tranquilliora, tutiora, maiora. Simile tu putas esse, vtrum cures, ut incorruptum à ²²³ fraude aduehentiū & ²²⁴ negligentia

frumentum transfundatur in ²²⁵ horrea, ne concepto humore vitietur, & concalescat, ut ad mensuram pondusque respondeat: an ad hæc sacra & sublimia accedas, sciturus ²²⁶ quæ natura sit diis, quæ ²²⁷ voluntas, quæ ²²⁸ condicio, quæ ²²⁹ forma? quis animum tuum casus expectet, ²³⁰ ubi nos à corporibus dimissos natura componat? quid sit, quod huius mundi grauissima quæque in medio sustineat, supra leuia suspendat, in summum ignem ferat, sidera ²³¹ cursibus suis excitet? Cetera deinceps ingentibus plena miraculis. Vis tu, relicto solo mente ad ista respicere? nunc dum calet sanguis, vigentibus ad meliora eundum est. Expectat te in hoc genere vitæ multum bonarum artium, amor virtutum atque usus, cupiditatum obliuio, viuendi atque moriendi scientia, alta rerum quies. Omnium quidem occupatorum condicio misera est: eorum tamen miserrima, qui ne suis quidem occupationibus laborant. ad alienum dormiunt somnum, ad alienum ambulant gradum, ad alienum comedunt appetitum; amare & odisse, ²³² res omnium liberrimas, iubentur. Hi si velint scire, quam brevis ipsorum vita sit, cogitent, ex quota parte sua sit. Cum videris itaque ²³³ prætextam sæpe iam sumptam, cum celebre in foro nomen, non inuideris. ista vitæ damno parantur: ut vnus ab illis ²³⁴ numeretur annus, omnes annos suos conterent. Quosdam, cum in summum ambitionis eniterentur, inter prima luctantes, ætas reliquit: quosdam cum in consummationem dignitatis per mille indignitates erepsissent, misera subiit cogitatio, ipsos laborasse ²³⁵ in titulum sepulcri: quorumdam vltima senectus, dum innouas spes ut iuuenta disponitur, inter conatus magnos & improbos, inuualida defecit. xx. Foedus ille, quem in iudicio pro ignotissimis litigatoribus grandem natu, & imperitæ coronæ assentationes captantem, spiritus liquit, turpis ille, qui viuendo lassus citius quam laborando, inter ipsa officia collapsus est. turpis, quem accipiendis immorientem rationibus, ²³⁶ diu tractus risit heres. Præterire quod mihi occurrit exemplum, non possum. ²³⁷ Turannius fuit exactæ diligentiae senex: qui post annum nonagesimum, cum vacationem procurationis à C. Cæsare vltro accepisset, componi se in lecto, & velut exanimem à circumstante familia plangi iussit. Lugebat domus otium domini senis, nec finiuit ante tristitiam, quam labor illi suus restitutus est. Adeone iuuat occupatum mori? Idem plerisque animus est: diutius cupiditas illis laboris, quam facultas est: cum imbecillitate corporis pugnant: senectutem ipsam nullo alio nomine grauem iudicant, quam quod illos seponit. Lex ²³⁸ à quinquagesimo anno militem non cogit, ²³⁹ à sexagesimo senatorem non citat: difficilius homines à se otium impetrant, quam à lege. Interim dū ²⁴⁰ rapiuntur & rapiunt, dum alter alterius quietē rumpit, dum mutuo sunt miseri, vita est sine fructu, sine voluptate, sine vlllo profectu animi: nemo in conspicuo mortem habet, nemo non procul spes intendit. Quidam vero disponunt etiam illa quæ vltra vitam sunt, moles magnas sepulcrorum, & ²⁴¹ operum publicorum dedicationes, & ad rogam ²⁴² munera & ambitiosas exsequias. At mehercule istorum funera, tamquam minimum vixerint, ²⁴³ ad faces & ad cereos ducenda sunt.

COMMENTARII AD LIBRVM SENECAE, de Breuitate vitæ.

I. LIPSIVS.

AP. I. I. Pauline.] *Seneca vxor Paullina. Ergone fratri, aut patri eius inscribit? illi potius, ex atate, de qua cap. xix.*

2. Maximi.] *Hippocratis. qui iure vindicat hoc elogium.*

3. Vitam.] *Verba initio Aphorismorum: Ο βίος βραχύτερος ἢ δὲ τὸ χυρὸν μακρόν.*

4. Aristoteli.] *Itane? atqui Theophrasto Tullius in Tusculanis adscribit. Theophrastus moriens, inquit, accusasse naturam dicitur, quod ceruis & cornicibus vitam diuturnam, hominibus tam exiguam dedisset. Et vero Aristoteles aliter v. De generat. anim. cap. x. Homo plus temporis viuit, quam quoduis animal, excepto vno elephante: quod quidem experientia adhuc fide digna sit cognitum.*

5. Exigenti.] *Quasi dicas, Expostulanti. Epist. xxvii. Mecum exigo: hoc ipso sensu.*

6. Quina aut dena.] *Imo et plura, ex Ausonii Eidullio De atarib. animal. quod lege.*

7. Edurent.] *Bene, at scripti tamen educerent.*

8. Tanto citeriorem.] *Breuiorem, nec sic productum. Querela hac poetis etiam usurpata. ut Pedoni, in obitu Musagetæ illius Macenatis:*

Redditur arboribus florens reuidentibus ætas :

Ergo non homini, quod fuit ante, manet?

Viuacesque magis ceruos decet esse pauentes,

Si quorum in torua cornua fronte rigent?

Viueret cornices multos dicuntur in annos :

Cur nos angusta condicione sumus?

Adde Moschum, in Epicedio Bionis.

9. Satis longa.] *Cum eo Sallustius* : Falso queritur de natura sua genus humanum, quod imbecilla atque xui brevis, forte potius quam virtute regatur. Nam contra reputando, neque maius aliud neque præstabilius reperias, magisque naturæ industriam hominis, quam vim aut tempus deesse. *Sunt isti paria, & Seneca adspexerit.*

10. Per luxum.] *Ista vero palam à Sallustio* : Vbi per secordiam vires, tempus, ingenium defluxere, naturæ infirmitas accusatur.

CAP. II. 11. Ingratus.] *Qui gratiam non reddit.*

12. Alienæ.] *Cui pares esse nituntur, & saepe frustra.*

13. Suæ.] *In qua sibi displicent, tristes & Timonai.*

14. Maximum.] *Virgilium putes, sed versus abnuat. An Publium igitur Mimographum capis, quem sensuum & sapientia saepe miratur noster? atque adeo alibi, vehementiorem tragicis comicisque ingeniis, facit. An & Ennium, non dignitate quidem aut præstantia maximum, sed ætate? Nam quod Muretus acutè sufficiebat, apud Actium poetam: vereor ut suffecerit, in nulla vacillatione librorum.*

15. Post ventum.] *Noster De tranquill. cap. 11.* Sicut est quidam tremor etiam tranquilli maris aut lacus, cum ex tempestate requieuit. *Imago ea & apud poetas, ut ubi dixi.*

16. Spatio.] *Certo statoque dici tempore. ita enim declamatores illi solent. Displicet tamen quibusdam: si & tibi, studio licet legas.*

17. Sanguinem.] *Rupta, ut solet, vena.*

18. Populus.] *Multitudo.*

19. Consumimur.] *In gratiam fructumque alter alterius impendimur: ipsi & ætas, vicissitudine officiorum, perimus.*

Nomina edisc.] *Qui isti? an patroni & clari oratores? de quibus in libello De causis corrupt. eloq. Quorum nomina prius parentes liberis suis ingerunt? quos sapius vulgus & tunicatus hic populus nomine vocat, & digito demonstrat? Sed intendenti aliud sedeat, censeatque Senecam de Clientibus & saluatoribus loqui: quorum nomina satis notum est edidicisse nomenclatores. Nam sententia tota est: Interroga de omni hoc officioso populo; occurret audire, Hic illum colit, alius alium, sese nemo.*

21. Respexit.] *Juuenalis:*

Vt te respiciat clauso Veiento labello.

22. Ad latus.] *Per honorem. ex ante ambulone comitem fecit.*

CAP. III. 23. Quantum reus.] *Mem, rex: & de Cliente sequitur. scimusque vulgo ita dictos, quos colebant. Plautus: Nunc postquam meus rex est potitus hostium. Horatius:*

--- equus me portet, alar rex.

24. Manu fecimus.] *Ipsi luxu aut vitio nostro arcesiuimus. Crebrum in Seneca, & alibi exemplis affirmatum.*

CAP. IV. 25. A quinquagesimo.] *Exemplo militiæ, à qua tunc vacatio.*

26. Sexagesimus.] *Exemplo Senatorum, de quo in fine libelli vide.*

27. Ab officiis.] *Publicisne muneribus? an potius illis priuatis officiis salutandi, deducendi? nam in his Roma suos tenebat, aut terebat.*

28. Si tuto.] *Noster De Clem. I. cap. VIII. Et hæc est summæ magnitudinis seruitus, non posse fieri minorem. Plura ibi.*

CAP. V. 29. Non desit.] *Totiesne igitur? atqui Suetonius, in eo, cap. XXVIII. De reddenda rep. bis cogitauit. Primo post oppressum statim Antonium: ac rursus tædio diuturnæ valetudinis. Quod posterius, fuit in Consulatu eius VII. ut notat Dio. lib. LIII. initio, ubi & oratio eius in Senatu dicta. Sed nempe serio bis hoc egit & prodidit: sapius tamen vouit, & iniecit, ut hic in Epistola ad Senatum missa.*

30. Tanta visa.] *Et mihi, qui cum Socrate appellem σχολήν, καὶ ἀλλοτρίον κτήμα των: otium, optimum rerum. Plinius Traiano: Cum otium à te, tamquam res optima, & petatur, & detur.*

31. Cum ciuibus.] *Nempe in bello & acie Philippensi.*

32. Collegis.] *M. Lepido, quem Triumuiratu, copiis, & libertate spoliavit. Sed & M. Antonius iungi potest, cum quo sapius dissedit, & bellum adeo Perusinum cum fratre & uxore eius, quanto minus ipso? gessit.*

33. Affinibus.] *Latiore numero, unum Antonium intellegit, bello Actiaco iam ad finem & fratrem, per uxorem Octauiam.*

34. Syriam Asiamque.] *An & ibi sedes civilium tunc bellorum? non, sed tamen transitus. Suetonius de Augusto, cap. XVII. victo iam ad Actium Antonio: Asiæ Syriæque circuitu Egyptum perit.*

35. Mediæ paci.] *Ad situm Alpium, qui Galliam & Italiam interiecit. Hæc autem olim pacata: & ipse recen- ter domuit Rætiam, Vindelicos, Salassos, gentes Inalpinas. Suetonius.*

36. Ultra Rhenum.] *Duce Druso.*

37. Euphratem.] *Duce C. Cesare filio, qui ius in Armenia vindicauit.*

38. Danubium.] *Paris ducibus circa eum bella: nec ultra tamen fines mouit. Itaque quod hic est, mouet: cape, mouere conatur & sperat.*

39. Murenæ.] *Vide de his omnibus, Senecam I. De Clem. cap. IX. Suetonium, XXI. Tacitum I. Annalium.*

40. Velut sacram.] *Sententia est. Julia adulterio sic auctorati & deuincti, ut milites sacramento solent. Mulier habebat ad fas & nefas paratos.*
41. Infractam.] *Ita. nam agebat Augustus, sub tempus istud pulsa Julia, annum LVIII. circiter.*
42. Cum Antonio.] *Pulchra allusio. Cleopatra cum M. Antonio terruerat sane Augustum & rem Romanam: ecce iterum & secundo, inquit, alia mulier, alius Antonius. Hic autem iste, filius est M. Antonij ex Fulvia, Iulus Antonius. dictus, & ad Consulatum ab Augusto euectus. Diximus ad Taciti Annalem 1.*
43. Vlcerâ.] *Ipsos adulteros, ἀλλοτρίων.*
44. Membriis.] *Filia sua, & nepte. quas utrasque relegauit & seposuit, & velut à corpore suo recidit.*
45. Tenet.] *Aufidius Bassus, de Cicerone: Vir natus ad reip. salutem. quæ diu defensa & administrata, in senectute demum è manibus eius elabatur.*
46. Nec secundis.] *Verissime. Asinius Pollio: Vtinam moderatius secundas res, & fortius aduersas ferre potuisset! namquæ utræque cum venerant, immutari eas non posse rebatur.*
47. Ad Atticū.] *Dubito. hodie nescio an legatur: hoc tantum simile notau lib. XIII. Obsecro, abiiciamus ista, & semiliberi saltem simus. quod assequemur & tacēdo & latendo. Sane meus liber, ad Actium: ex quo promptum, ad Axiū. Nam & is inter familiares Tulij, & ad eum edita epistola. Citat inter alios Suetonius Iul. cap. IX.*
- CAP. VI. 48. Leges nouas.] *De iudiciis inter Senatum & equitem communicandis: item De sociis ciuitate donandis.*
49. Et mala.] *Legem Gracchi rettulit, de coloniis deducendis, plebi concilianda. Appianus de istis 1. Civil. Florus. III. cap. XVII. Suetonius Tiber. cap. III.*
50. Non prouidens.] *Sine mauiis, peruidens.*
51. Rapta.] *Sententias ab eo extortas.*
52. Nullo an.] *Ita scripti aliquot, recte. Sententia est: potuit dubitare aliquis, an spontanea morte obisset, nemo quin oportuna. Florus: Imparem Drusum, ægrumque rerum temere morarum, matura, ut in tali discrimine, mors abstulit.*
53. Perosi.] *Scripti, perdentes, aut prodentes. Veritas, perodientes.*
54. Labes est.] *Quidam, nec male, tabes.*
55. Officia sunt.] *Quasi ex officio danda, & aduenda.*
- CAP. VII. 56. Pueri admodum.] *Mirum, sed exempla affirmant. In lapide Romæ: L. Valerio L. F. Pudenti. Hic cum esset annorum XIII. Romæ, certamine sacro Iouis Capitolini, lustro VI. claritate ingenij coronatus est inter poetas Latinos, omnibus sententiis iudicū. Item Antipoli: D. M. pueri Septemtrionis, qui annorum XII. Antipoli in theatro biduo saltauit & placuit. Iterum Romæ: Eucharis Liciniæ L. docta, erodita omnes artes virgo. Vixit annos XIV. Et adde porro lepidum, si vñ, carmen & pro genio vetustatis. In scenicis hæc talia exempla hauries è Plinij VII. Hist. natur. cap. XLVIII. item aliquid Suetonij Domitiano, cap. X. ubi Paris quidam Pantomimus impubes. Hæc autem, ob præmia, huius generi crebra & certa.*
57. Discendum est mori.] *Nam Philosophia, μελέτη θανάτου, meditatio mortis. Apuleius: Philosophum nihil oportet sic agere, quam ut semper studeat animam consortio corporis separare, & ideo existimandum, philosophiam esse mortis affectum, consuetudinemque moriendi.*
58. Omnes illi.] *Vide similis sententiæ apud Plinium I. epist. IX.*
59. Dispunge.] *Papinianus: Dispungere, est conferre accepta & data Seneca IV. De Benefic. cap. XXXI.*
60. Reluculos.] *Recte, Parroniano etiam verbo: et si scripti, ridiculos.*
61. Sortem.] *Nam inter Prætores, fors aut ludos aut iurisdictionem dabat.*
62. Diripitur.] *Huc illuc trahitur, rapiturque ærlentibus. De Ira III. cap. XXIII. & hocce libro infra, cap. ult. Dum rapiuntur & rapiunt, dum alter alterius quietem rumpit. Quidam tamen hic mauelint, Dirumpitur, à contentione vocis.*
63. Proferentur.] *Quod feriis fiebat, cessante actu rerum. In carmine ad Pisonem: --- siquando iudice fello, Turbida prolatis tacuerunt iurgia rebus.*
64. Futuri desid.] *Epist. xv. Stulti vita ingrata est, trepida est, tota in futurum fertur.*
65. Tamquam vitam.] *Id est, tamquam ille modo futurus sit. Epist. 15. Ecce hic vltimus dies ut non sit prope ab vltimo est.*
66. Nouæ volup.] *Lucretius: Præterea versamur ibidem atque insumus vsque, Nec noua viuendo procuditur vlla voluptas.*
67. Nec capit.] *Negatio abest veteribus. tu scribe: quod nec desiderans capit. Sicut stomacho pleno, amici gratia aliquid accipio, non appeto: ita in eo, qui vitæ est satur.*
- CAP. VIII. 68. Diu fuit.] *Ea mente Similis, qui semper in officiis, & à Præfectura denique Prætorij dimissus, rure septem annos vixit, sepulcro insculpsit. Hic situs est Similis, qui tot annos fuit, sed septem vixit. Varro: Non illos optime viuere, qui diutissime, sed qui modestissime.*
69. Tempus petere.] *Tacitus XIV. Annal. Seneca criminantium non ignarus, tempus sermoni orat. & accepto, ita incipit.*
70. Annua cong.] *Ita moris: & Principes, sed & procures è Senatu dabant. Suetonius Nerone, cap. X. Senatorum nobilissimo cuique, sed à re familiari destituto, annua salaria, & quibusdam quingena constituit.*
71. Clarissimi.] *Senatores, ut iam dixi. sed libri fere, carissimi. An rarissimi? pro sententiâ recte: an carissime? id esset, in magno habent, care æstimant.*
72. Et his.] *Meus, & in his. Lego: & ij his. qui accipiunt, ij locant datoribus laborem aut operam.*
73. Ægros vide.] *Epictetus: Siquis senex viuat, deos accusat quod tam diu fatigetur, cum mori iam diu debuerit. At si mors aduenit, vitam desiderat, medicum accersit, & orat submisisse nihil omittere*

industriæ in medendo.

74. Annorum cuiusque.] *Malim, cui que*

75. Dicere solent.] *In Plauto amator:*

Ego te? quam si intellegam deficere vita, iam ipse
Vitam meam tibi largiar, & de mea ad tuam addam.

Tibullus:

Vive diu mi dulcis anus. proprios ego tecum,
Sit modo fas, annos contribuissè velim.

In statio:

Pars animæ victura meæ. cui linquere possim
O utinam, quos dura mihi rapit Atropos, annos.

Populus, acclamatione ad Principem:

De nostris annis tibi Iupiter augeat annos.

76. Sic ut iussa.] *Scripti quidam, missa: metaphora à Circensibus, ubi currus mittuntur: & statim decurret, pro die curret.*

CAP. IX. 77. Potestne.] *Hæc ita edidi è meo scripto, vulgo confusa. Sensus è priore pendet. Velis nolis, morti vacandum est. potestne id quisquam istorum, qui sic occupati?*

78. Melius.] *Vellem abesse.*

79. Impendio vitæ.] *Id est, veræ vitæ iactura, vanam vitam ornant; ei utilia & apta colligunt.*

80. Pendet ex.] *Noster i. epist. Ita fac mi Lucili, omnes horas complectere. sic fiet, ut minus ex crastino pendeas, si hodierno manum inieceris. Dum differtur vita, transcurrit.*

81. Protinus.] *Statim, iam nunc. Glossæ: Protinus, & ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ.*

82. Optima.] *Adde epist. CVIII. ubi de his versibus. paria.*

83. Casuro.] *Meus, laturo: alij, labituro, vel, auituro: è quo postremo fecerim hauisturo: tibi nempe.*

84. Pueriles adhuc.] *Epist. XXII. Nemo non ita exit è vita, tanquam modo intrauerit: & adde pluscula.*

85. Cottidie.] *Epist. i. Quem mihi dabis, qui diem æstimet? qui intellegat cottidie se mori? vide sequentia.*

CAP. X. 86. Fabianus.] *De quo epist. XL. & c. & alibi.*

87. Cathedrariis.] *Scholasticis. nam cathedra, professorum. Ausonius in Professoribus:*

Et te quem cathedram temere vsurpasse loquuntur: pluriesque ibi. *Sidonius lib. VII. Vxorilli de Palladiorum stirpe, qui aut litterarum, aut altarium cathedras tenuerunt: id est, aut Professores aut Episcopi fuere. Significat ergo Seneca, Fabianum re philosophatum, non lingua tantum: ut solent isti à scholis.*

88. Sugillationem.] *Falsa, obscura. Libri vet. auertendam aciem non probam. Cauillationem enim. Lego: auertendam aciem. Non probam cauillationem esse, retundi debere, &c. vere, & clare.*

89. Ius perdidit.] *Plinius lib. II. cap. VII. Ne Deum quidem omnia posse, nullumque habere in præterita ius, præterquam obliuionis.*

90. Censura sua.] *Recte rationis.*

91. Impotenter.] *Meus, impudenter euicit.*

92. Sacra ac dedic.] *Memoria & Aëuo tradita. quæ iam finem habet absoluti operis: violari non potest.*

93. Nec eripi.] *Martialis: Et solum hoc ducas, quod fuit, esse tuum. Noster de Benefic. III. cap. IV. De Vir. Beat. cap. VI.*

94. Subiugo.] *Quod è ligno colla bouum coërcet, nec respicere patitur.*

95. Quassos.] *Sine potius, cassos.*

96. Nullum videatur.] *Plutarcho, inter ceteros, sine libelli De dictione Ei apud Delphos.*

97. Mundus.] *Calum.*

CAP. XI. 98. Fata vna.] *Martialis in tales:*

Non omnes fallis, scit te Proserpina canum.

Personam capiti detrahet illa tuo.

99. Stultos se.] *Ideo apud Euripidem Iphigenia conqueritur, in Supplicibus:*

Οἵ μοι τί δὴ βροτοῖσιν ὁδὸν ὄσιν τόδε,

Νέες δὲ εἶναι, καὶ γέροντας αὐτὰ λιν,

Ἀλλ' οἱ δόμοις μὲν ἦν τι μὴ χαλῶς ἔχῃ,

Γνώμαισιν ὑπ' ἐρασι εὖ ἐξορθήμεθα.

Αἰῶνα δ' ὁδὸν ἔξεσθιν. εἰ δ' ἦ μὲν νέοι

Δίς, καὶ γέροντες, εἰ τις ἐξαμάρταν,

Διπλὴ βίη λαχόντες, ἐξορθήμεθ' ἄν:

Cur à Deo hoc hominibus haud conceditur,

Bis ut iuuentam, bis senectam ætatem agant?

Namque ecce siquid in domibus haud recte habet,

Sequente cura postea emendes licet?

At vero vitam non licet. quod si senes,

Iuuenesque bis fiamus; id quod sequitur

Factum esset, emendare nobis tunc fiet.

100. Delegatur.] *Alteri traditur, aut assignatur. à re numm-aria, ubi nomina delegantur.*

101. Fortunæ.] *Nam sapiens consilio, non casu, vivit.*

102. In reditu.] *A pecunia, qua occupatur, & in senore est. nihil hic otiosi.*

103. A basilica.] *In quibus indicia exerceri solita.*

104. Canes.] Quos custodes & aditui, sub noctem soluebant, aut & immittebant in morantes. Nam publica priuataque loca etiam canes, adiuncti ianitoribus, tuebantur. Suetonius Vitell. cap. xvi. Seneca De Ira, iii. cap. xxxv-
11. Petronius in Satyrico. Significat igitur, quosdam ita actuosos, & in causis deditos, ut ultimi egrederentur, & vix cum claudenda Basilica essent, canesque iam soluti immitterentur.

105. Sua turba.] Cum ipsi deducuntur.

106. In aliena.] Cum deducunt, ut clientes.

107. Hasta.] Cui subiiciebantur, quæ publice vaniebant. Etiam vectigalia sic locata. Ouidius iv. de Ponto,
Aut populi reditus politam componet ad hastam,
Et minui magnæ non finet vrbs opes.

108. Prætoris.] Alij Præconis. non probo.

109. Infamii.] Nam inuidiam aut odium ea venditiones fere habent, addo, quod famam alienam ledunt. Tacitus. de Corbulone Prætorio, cura viarum Præfecto: Quod exitiosum multis, in quorum pecuniam atque famam damnationibus & hasta sæuiebat.

110. Suppuraturo.] Ab ulcere occulto, quod tempore in pus & saniem vertit. Talia hæc lucra, inquit, quia interdum mutatio rerum, & rescinduntur quæ sic gesta. puta si in tyrannide, aut si inique. Alij legunt, supputatio, frigide.

CAP. XII. 111. Anxia subtilit.] Ad diuindicandum, germanane essent, an adulterina. Plinius eapisa voce, lib. xxxiv. cap. 11. At mihi maior pars elegantiorum simulare eam scientiam videtur (dignoscendi Corinthia) ad segregandos se à ceteris, magis quam intelligere aliquid subtilius.

112. Ceromate.] Loco gymnasij, ubi se unguento eo linebant. Plinius: Palæstras athletarum imaginibus, & ceromata sua exornant. Hieronymus: Bouem mittere ad ceroma. Porro de Pueris, quod adiungit: capio ephobos, more Græciæ, certantes luctantesque. Talem Glauciam Melioris describit Statius, 11. Silu.

113. Victorum.] In ergastulis. sed mirabor, si ea diligentia & discretio ætatum colorumque ibi obseruata. Nisi quis velit pro locis, quo mittendi, item pro opere cui admoendi, sic disparatos à domino fuisse. qui alij alibi aptiores, saniores, diuturniores. Puto tamen magis, victorum, hic scribendum: & librisane, victorum fere habent. Itaque litterula mutetur. Vietus, est μέγα εξολωτός: iocose & contemptim pro Exoleto. Sane ita est. diuites isti occupati, ut exoletos suos disponderent, & per ætates coloresque ordinarent.

114. In ætatum.] Ita meus liber palam. De re, Tacitus xv. Annal. Decora seruitia, & pari ætate habebat. Ammianus xiv. Postrema multitudo spadonum, à senibus in pueros desinens. Vides per ætatum gradus distingui. quod idem doceat Lucan. x.

Tunc famulæ numerus turbæ, populusque minister.

Discolor hos sanguis, alios distinxerat ætas:

Hæc Libycos, pars iam flauos gerit altera crines.

Ipse Seneca epist. xcv. Agmina exoletorum, per colores nationesque distincta.

115. Nouissimos.] An notissimos? an nouitios? Sed hæc mihi suspecta. si vulgatum tenes, poscit legam: id est, postremos istos aduocat, & se oblectat. Pasci tamen & saginari athleta solent, scio: sed sententia tota caliginosa est, nec instituto apta.

116. Decerpitur.] Volsellis.

117. In consilium.] Iocose, iudiciali verbo. Iuuenalis, de femina capillos disponente:

Est in consilio materna, admotaque lanis,

Emerita quæ cessat acu. sententia prima

Huius erit, post hanc ætate atque arte minores

Censebunt.

118. In frontem.] Nempe si deficit, ut ait, & caluaster esse incipit. Aliis placet, formæ causâ factum. ut in Horatio:

Insignem tenui fronte Lycorida:

Et femina sic volebant, nescio an viri.

119. Tamquam virum.] Quos cultus neglectus decet. Notat & obiter mollitiem. In tota re similia vide apud Musonium, in Stobæi Serm. vi.

120. Exiuba.] Anulis pendulis, cincinnisque, instar iuba. Seneca epist. ult. Quid capillum ingenti diligentia comis? in quolibet equo densior iactabitur iuba.

121. In anulos.] Martialis:

Vnus de toto peccauerat orbe comarum

Anulus, incerta non bene fixus acu.

Juuenalis:

-----peditque comas, & voluit in orbem.

Feminarum erat, sed & molles isti usurpabant. Artemidorus 11. Onirocr. cap. vi. πλέκεται δὲ, γυναῖξ' ἰ μὲν τοῖς συμφύροις, ἀνδρῶν τοῖς ἔθος ἐχέσι: Capillos videri in somnio flecti in orbem, solis feminis conducit, & virorum iis qui assuerunt. Fabius lib. 1. Velli & comam in gradus frangere, quamlibet hæc inuaserint ciuitatem, non erit consuetudo. Idem xii. Ne intonsum caput, non in gradus atque anulos comptum. De hac plicatura, adi Martianum Capellam lib. iv. initio.

122. Sonant.] At digiti in ea mensione vix sonant: igitur fortasse, sunt.

123. Argentum.] Mensa ministerium, in abaco siue Delfica disponant.

124. Succingant.] Horatius:

Præcincti ut recte pueri comptique ministrent.

Homerus, de Eumæo:

Ὡς εἰπὼν, ζῶσ' ἦναι τοῦδ' οὐ νέεργε χιτῶνα.

125. Aper à coco.] An in tempore assus, & in ἀκμῇ sua ac vigore. Alij libri, à coco casus exeat: quod in-

terpretatus sum Poliorceticon lib. III. Dialog. I. Editum tamen magis nunc probo, & teneo quia meliores sic libri.
126. Signo dato.] *A* structore, vel Domino. Noster in Epist. xcv. Transeo ministratorum turbam, per quos, signo dato, ad auferendam cœnam discurretur. Trimalcio ille Petronianus symphonia signum hoc dari curabat.

127. Glabri.] *P*aullo ante Exoleti: & vides Victos istos, ut supra dixi in ministeriis fere fuisse.

128. Quanta arte.] *E*pist. XLVII. Alius pretiosas aves scindit, pectus & clunes, certis ductibus circumferens eruditâ manum, in frustra excutit. *D*e vita beat. cap. XVII. Et est aliquis scindendi obsonij magister.

129. Sputa deterg.] *V*ide epist. XLVII.

130. Succellus.] *A*n secessus? non in publico solum ambitiosi & in pompam compositi sunt, sed domi & interiore vita.

131. Natate.] *M*eus pernoctare: alij, noctare. ex quo Pincianus, vectare. *A*t iam prauit de Gestatione: nescio igitur an, vnctare, pro ungere. *V*ulgatam explices, natate in piscina.

132. Iam sedeo?] *S*imile, quod in Stobai Serm. XXIX. legitur, etsi ab alia causa. Νικίας δὲ ὁ πῶς ἦν φιλόπονος, ὥστε πολλάκις ἐρωτᾶν τὰς οἰκέτας, εἰ λέλυσκε, καὶ εἰ ἡρήσκηκεν; Nicias autem ita in labore deditus, ut saepe seruos interrogaret an lauisset? an pransus esset?

133. Arguere.] *M*eus voce auget, arguere minime possumus: an, mimice?

134. Esse aliquem.] *R*ecte, & indignanter, meus tamen, putas esse. ex quo vellem, Pudor! esse aliquem.

CAP. XIII. 135. Latrunculi.] *V*ide De Tranquill. cap. XIV. Epist. CXVII.

136. Excoquendi.] *D*e Tranquill. cap. III. Quidam sole, & exercitatione corporis diem ducunt. *I*nsolabant se, & ungebant, & per plurimum saepe diem. *P*ersij Scholiastes, ad illud -- assiduo curata cuticula sole. Curata scilicet à chromatariis. nam chromatarij dicuntur colorarij, qui toto die in arena vel in sole.

137. Inutilium. *U*tinam ne hodie! sed illud oraculum sedeat:

Ὁ Χρήσιμ' εἰδὼς, καὶ ὁ πολλ' εἰδὼς, σοφός
Qui fructuosa, non qui multa scit, sapit.

138. Remigum.] *N*on enim expressit Homerus. sed per argumenta captabant: ut quod Alcinoi eidem Ulyssi nauem dedit, & in ea LII. viros: & quæ talia notabant.

139. Prior scripta.] *E*ustathius: Εξήτασαν ἄλλοι πρὸς ἀκρίβειαν, εἰ ἡ Ἰλιάς ἢ Ὀδυσσεύς προέπειντο, ἢ καὶ ἀνὰ πάλιν: Quæliuerunt curiose alij, an prior Ulyssæa Ilias scripta esset, an contra. *C*ausa dubitandi, quia multa in Iliade, quæ intellegi sine Ulyssæa non possunt; & quasi ibi dicta omittit. *N*ugæ. *M*ente deformauerat totum opus vir diuinus: ideo alia alibi dicit, aut differt.

140. Eiusdem auct.] *Q*uis ille qui dubitat? non legi, & fatuus qui fecit. Hoc tantum, plagij accusatum eum à quibusdam, quasi mulier quædam Phantasia nomine, scripsisset hos libros, & in templo Vulcani deposuisset, opido Memphi. *H*omerum venientem in Ægyptum repperisse, abstulisse, vindicasse. *O* vanissimam φαντασίαν!

141. Non doctior.] *S*cite hoc Aristippus: Sicut non qui plurimum comedunt aut exercentur, melius valent his qui necessaria adsumunt: sic non qui plurima, sed qui vtilia legerunt, habendi sunt eruditi.

142. Romanos.] *T*iberio, vel inter primos, auctore. *S*uetonius cap. LXX. Maxime curauit notitiam historiarum fabularis, usque ad ineptias & derisum. Nam & Grammaticos eiusmodi fere quæstionibus experiebatur: Quæ mater Hecubæ? quod Achilli nomen inter virgines fuisset? quid Sirenes cātare sint solita.

143. Superuacua.] *E*t quæ scire tantum, eo ut scias, pertinet: ut ait noster alibi.

144. Primus Duillius.] *I*n lapide, ab illo auro: Rem nauebous marid consol primus gessit. *T*amen ante eum C. Manius classe, vel clasicula, Antiates vicit: & inde Rostra illa in foro. *F*lorus I. cap. XI.

145. Elephantos.] *P*linium vide VIII. cap. VI. *F*lorum I. cap. XVIII.

146. Caudex.] *S*uetonius Tib. cap. II. Polybius I. qui nauibus Locrensiū, Tarentinorum, Neapolinorum usum scribit, ad traiectionem. *A*uctor de viris illustribus: App. Claudius Caudex Cæci frater fuit. primo, ad explorandos hostes, fretum piscatoria naue traiecit. *E*t ab ea naui ego dictum malim, quam quod infferis conscendere naues, ut noster. *N*am minores illas, sic appellant. *A*usonius:

Nauita caudiceo fluitans super æquora lembo.

*N*onius: Codicarias naues etiam nunc consuetudo appellat, eo quod (lego eas, quæ) in fluminibus sint vsui. *S*allustius IV. Hist. Contendit ad flumen Euphratem. & quanquam ad id naues codicariæ, occulte per hiemem fabricatæ, aderant. *A*dde in ea voce *F*estum. Caudicarij, sunt ipsi nauta qui Tiberi annum nam subuehunt. *C*od. Theodos. l. I. De canone frumentario vrbis Romæ. l. IX. De Suardis. *I*nscriptio vetus, in Smetio fol. LXX. MENSORES PORTVENSES, QVIBVS VETVS FVIT CVM CAVDICARIIS DIVTURNVMQVE CERTAMEN.

147. Quia plurium.] *E*x *V*arrone, apud *N*onium: Quod antiqui plures tabulas coniunctas, Codices dicebant: à quo in Tiberi naues Codicarias appellamus.

148. Nunc quoque quæ.] *M*alim transponi leuiter nunc quoque ex antiqua consuetudine, quæ per Tib.

149. Coruinus.] *E*rrat. habuit cognomen Maximi. *F*asti Capitolini: M. Valerius, M. F. M. N. Maximus, qui in hoc honore Messalla appellatus est. *I*d factum anno. V. CDXC. *M*acrobii I. Satur. Valerius Maximus, postquam Messanam urbem nobilissimam Siciliæ cepit, Messalla cognominatus est.

150. Primus ex.] *B*ene additum, ex ea familia: nam ex alijs, ante eum adepti hunc honorem. ut *M*arcus Coriolanus, *S*ergius Fidenas.

151. Leones solutos.] *R*em satis notabilem, miror non notatam alijs esse. *A*t *L*inij in hac parte scripta desiderantur: *P*linius fileat. qui hoc dumtaxat, L. Sullam centum iubatorum leonum pugnam, primum omnium, in Prætura dedisse. *C*ause lege, nec ad numerum solum, sed ad tales, id est iubatos adstringe: alioqui assertio lababit. *S*ed nihil ipse aut alij de solutis: id est, qui catenis aut vinculis non alligarentur, & pleno impetu ac robore uti possent. *O*bserva, si quis res Venationis Romana.

152. Duodeuiginti.] *P*linius: Pompeij quoque altero Consulari, dedicatione templi Veneris Vi-

Arctis, pugnauerunt in Circo xx. aut ut quidam tradunt xix elephâti Gætulis ex aduerso iaculantibus.

153. Noxiis.] Ita vulgo fiebat, & Seneca non nimis intentus scripsit. At Plinius iam dixit, Gætulos cum in commixtos: quos noxa damnatos non opinor.

CAP. XIV. 154. Sub alio.] Ergo non de Gætulis cum Plinio & re gesta, censet: sed, ut dixi, populariter scripsit.

155. Centum & xx.] Ita & Liuij epitoma xix. At Orosius, Eutropius, Florus, variant in numero; tamen accedunt. Plinius uniuerse effert: L. Metellus, qui plurimos (ita lege) elephantos primo bello Punico duxit in triumpho. Sidonius, Panegyrico ad Anthemium, elephantia frequentem pariter dixit, sed non adnumerauit.

156. Sullam vltimum.] Assertio falsa, nisi Romanos intellegit in libertate: quomodo Cassius & Brutus, vltimi Romanorum, alius dicti. Nam certe post eum Iulius & Augustus Cæsares: qua de re ad Annalem xii. Taciti scripsi. Ipsum ibi Tacitum vide, & Uopiscum in Aureliano.

157. Italico agro.] Miror. & quæratio est?

158. Auentinum.] De tota re, adi Agellium libro xiii. cap. xiv.

159. Esse.] Ego hoc interrogatione acuam.

160. Ad præstationem.] Id est, ut ipsi scripti dictique periculum suscipiant: & nisi ita sit, luanit.

161. Nobis viram.] Velim, viam.

162. Nullo nobis sec.] Omnia tempora, omnis orbis, nobis patet & reclusus est. O rem pulchram, o magnam si quis considerat!

163. Disputare.] Nam hoc eius proprium, & semper ille ἀγχιλογίης & inquisitor.

164. Dubitare.] Quod Academia proprium, qua varie deinde secta.

165. Quiescere.] Qui finis Epicuro, vacare perturbationibus, & in tranquillo esse.

166. Naturam.] Hanc corruptam & effranem. Alioqui finis, iuxta Stoicos, viuere secundum naturam.

167. Excedere.] Ita videbantur; sed recta interpretatione, ut Diogenes aiebat, μιμῆσθαι τοὺς χοροδιδασκάλους. ἢ γὰρ ἐκείνοις ὡς τὸ νόνον ἐδιδόναι, ἐνεχὰ τοὺς λοιποὺς ἀ-ψαλῶν ὁ χοροῦχος πόνου: imitari magistros chori. nam & illos aliquid super tonum excedere, ut alii ad iustum & consonum eum accedant: Laertius.

168. In consortium.] Id est, cum Natura illa æterna, & rerum parente, omnia præterita, & præsentia videre, ac nosse. Natura autem illa Deus.

169. Pariter.] Meus, patiatur.

170. Meritoriam.] Quæ aliquid meretur, aut expectat. Non enim gratuita est. Ita meritoria vehicula, equi, cubicula.

171. Immensa.] Spectat ad magnitudinem Roma, satis à me alibi assertam.

172. Somnum suum.] Juuenalis.

-- habet Trebius, propter quod rumpere somnum

Debeat, & ligulas dimittere, sollicitus ne

Tota salutatrix iam turba peregerit orbem.

173. Exspectent.] Donec Bithyno libeat vigilare tyranno.

174. Infusurratum.] Anomenclatoribus. qui ideo Farctores dicti (ait Festus) quod clam velut infarci-
rent nomina saluatorum in aurem.

175. Veris officiis.] Vere officiosos esse, & utiliter alios colere.

176. Mori nemo.] Tibi ò Seneca factum. Cole Neronem tuum, forma, doce: quo premio? mortis.

177. Amicitia capitalis.] Ut in Seiano, ac talibus: quos coluisse, fraudi fuit.

178. Sumptuosa.] Nam munera & ipsis dabant, suis illis patronis siue, ut appellabant, regibus (in Natali, in Opere nouo, in Nuptiis, aliaque occasione: & item seruis eorum admissionalibus, aut qui ad limen. Juuenalis:

--- quid das, ut Cossus aliquando salutes?

Idem: --- præstare tributa clientes

Cogimur, & cultis augere peculia seruis.

CAP. XV. 179. In nostra potest.] Arrianus i. Dissertat. cap. xii. Me miserum! patrem habeo talem, & matrem. Quid ergo? tibi nascituro potestasne data eligendi, & dicendi: Iste cum ista, ista hora congregiatur, ut ego nascar? non est data.

180. Sorte nobis.] Ita est, sed tamen offendit repetitio, & præcessit, quos sortiremur: ac possint tres ea vo-
culæ abesse.

181. Nasci.] Animis sortiri parentes, quos libet.

182. Familiæ.] Cicero iii. De Orat. A Socrate proseminatæ sunt quasi familiæ, dissentientes inter se & multum disiunctæ. Idem ii. De Diuinat. Peripateticorum familia? id est, secta, & doctrina.

183. Decretis.] De aliquo honorando.

184. Iussit.] Aliena ambitio iussit, & nobis ablandiens, sciuit, & hoc fieri.

185. Et mouet ocus.] Ex librorum vestigiis, hic vacillantium, legas: At manet otium, quod consecrauit sapientia: ei nocere non potest. Siue etiam: & mouet. At iis quos consecrauit sapientia, noceri non potest.

186. In vicino.] Velleius Paterculus: Præsentia inuidia, præterita veneratione prosequimur: & his nos obrui, illis instrui credimus.

CAP. XVI. 187. Mortem inuocant.] Democritus? Ἀνοήμονες τὸ ζῆν εὐχόμενες, ζῆν ἐθέλῃσι δει-
μαπ ἀίδεω: Stulti, vitam odientes, viuere cupiunt mortis metu.

188. Quia timent.] Idem sapiens: Ἀνθρώποι τὸν θάνατον φεύγοντες, διώκουσιν: Homines mortem fugientes, appetunt.

189. Constitutum.] Dies tempusue statutum, & dictum. Varro de R. R. ii. Cum alius conuiciatus esset,

qui tam sero venisset ad constitutum.

190. Duplicasse.] *Passim poëta, triplicasse: nec ideo tamen hic rescribam. Nam alij aliter. ut Diuus Hieronymus: Duas noctes Iupiter copulauit, ut magnæ fortitudinis Hercules nasceretur. Statius IV. Silu.*

O bona nox, iunctaque vtinam Tyrinthia Luna!

191. Dare morbo. *Vitio, affectui: Stoico sermone. Inde Sani, & Insani.*

191. Diuinitatis.] *Nam ut Ion ille apud Euripidem, Phæbi libidines accusans;*

---- ἔχεται ἀνθρώπων κακῶς

Λέγειν διχαιον, εἰ τὰ τῶν θεῶν κακὰ

Μιμῶμεθ', ἀλλὰ τὰς διδάσκοντες τὰδε:

--- hominibus haud nunc amplius

Fas est male loqui aut carpere, ipsi cum Deum

Imitamur acta; sed Deos, hæc qui docent.

Seneca De Vit. beat. cap. xxvi. Quibus nihil aliud actum est, quam ut pudor hominibus peccandi dederetur, si tales deos credidissent.

193. Lucis metu.] *Dum trepide ea fruuntur, cogitatione ventura mox lucis.*

194. Mensuram.] *Herodotus VII. connumeratos ita ait, ut decem millia simul in vnum locum venirent iisque sepem circumdarent umbilico tenus: tum iterum alia dena, & sic deinceps. De Xerxe sunt ista.*

CAP. XVII. 195. Maxima quæque.] *Æschylus, in Septem ad Thebas: τῶν ποσειδάδων δ' ἐν βολαῖς φέρεται ἀνδρῶν ἀλφειῶν ὅλβος ἀγὰν παχυθεῖς: Cito casum minatur & adfert virorum felicium for-*

196. Accusandi.] *Communius esset, actitandi.*

[tuna nimis pinguis.

197. Caliga.] *Desit gregarius miles esse.*

198. Maturus.] *Annos natus xxiv.*

199. Sui conculatus.] *Duos gessit. vide Fastos.*

200. Sponsor.] *Nam diffidebant L. Scipioni, nec temere ei Consuli bellum Antiochi credebant. Ipse intercessit, & legatum se fratri uturum promisit. Ita quasi de successu spondit.*

201. Cum Ioue.] *Ex Valerio interpretare, lib. IV. cap. I. Voluerunt illi (Africano) statuas in comitio, in rostris, in curia, in ipsa denique Iouis opt. max. cella ponere; voluerunt imaginem eius, triumphali ornatu indutam, puluinaribus Capitolinis applicare; voluerunt continuum Consulatum, quorum nullum sibi neque plebiscito dari, neque Sc^{to} decerni patiundo, pæne tantum in honoribus recusandis gessit, quantum in emerendis. Adde eundem VIII. cap. xv.*

202. Ciuiles.] *Tribunitia, & in toga. Ista autem accusationes, ob pecuniam Asiaticam non ex fide (ita aiebant) administratam.*

203. Exsiliu.] *Quod Linterni egit, ibi mortuus. Seneca, epist. lxxxvi. Linus xxxviii. diffuse, Valerius v. cap. iii.*

204. Intercludetur.] *Mens, vitæ: bene, si distinguas: per occupationes vitæ, otium numquam agetur.*

CAP. XVIII. 205. Non pro ætatis.] *Id est, plus diutiusque iactatus, quam ætas tua ferre videbatur. Apparet iuuenem, aut certe viridem ad hoc munus venisse: ut & mox, Maior pars ætatis, certe melior reip. data sit. Et cap. seq. Nunc dum calet sanguis.*

206. In te conuert.] *Fidem eius obiter laudat, & quod inimicitias aut odia, vsui publico suscepit, licitum vitare.*

207. Melior.] *Viridis & integra.*

208. Orbis terrarum.] *Omnino præfectus annonæ fuit, nec audio qui Vestigalibus præponunt. Nam diu in isto munere fuit: in illo, non potuit. Quod autem ait orbis terrarum: quid miri? nam etsi ex Africa & Egypto plurimum: tamen & e provinciis aliis aduehebatur, decumarum titulo, aut interdum emptionis.*

209. Odium vitare.] *Sive quia arduum tot millibus hominum satisfacere, his dare, his negare; hos admittere ad tesseræ in locum mortuorum, hos repellere: sive vniuersæ odiosa res, cum ventre agere, nunc non satis, non tempore, non bonum frumentum metiri? ut sunt interpretantes.*

210. Honorifico quidem.] *Sed mutauit postea. Boëtius in Consol. lib. III. Siquis quondam populi curasset annonam, magnus habebatur: nunc ea Præfectura quid abiectius? Nec mirum, quia nec salus distributio: longe aberat. At olim, secundus ille à præfecto urbis.*

211. Frumenti.] *Vett. voce addita, bene committerentur: at meus, vere. ex quo ego, viro vellem.*

212. Cum ventre.] *Homerus Odys. p. vers. cclxxxI.*

Γαστέρα δ' ὅπως ἔστιν ἀποκρύψαι μεμψῆας

Ουλομένην, ἥ πολλὰ κακὰ ἀνθρώποισι δίδωσι:

Ventrem fallere non fas, aut differre latrantem,

Exitiosum, qui mala dat mortalibus ægris.

Et plura, quæ addit.

213. Decedebat.] *Libri dicebat: sed puto Pincianum optime sic correxisse. Notum enim odium eius in vniuersum populum, voce ea palam testatum: Vtinam vnâ ceruicem haberetis!*

214. Superesse.] *Legendum, supererant.*

215. Pontes.] *Inter Puteolos & Baulos, stupendo opere, maria consternens. Dio videatur, & Suetonius Calig. c. xix.*

216. Nauibus.] *Et eas quoque contrahit & tenet, quæ frumentum adferrent.*

217. Ludit.] *An illudit.*

218. Vltimum malorum.] *Homerus Od. μ.*

Πάντες μὲν τυχεροὶ θάνατοι δειλοῖσι βροτοῖσι,

Λιμῶ δ' οἴκιστον θάνειν καὶ πόλιν ὅππασιν:

Dura quidam miseris mors est mortalibus omnis,

Sed perisse fame, res vna miserrima longe.

Linus XXI. Licuit ad Erycem clausos ultimo supplicio humanorum, fame interficere.

219. Superbi regis.] *Xerxis. Alia causa in Suetonio.*

220. Habuerunt illi.] *Et Praefectus, & Curatores alij. Sed nonne ipse Paullinus tunc erat? opinor, nam multos annos gessisse, indicauit. Tamen non ad ipsum dirigit, quia plures inclusit.*

221. Saxa, ignes.] *Ut in seditione solet. Virgilius: lamque faces & saxa volant. Ergo ignes, hic faces. Possunt & trahi ad ignes, quos domibus minabantur eorum, quos petebant.*

222. Caium except.] *Alij, gladium. Illud firmes & explices e. III. de Fra, cap. XIX. Torserat fidiculis, eculleo, igne, vultu suo. Quasi Caij vultus & ira super omnia tormenta, aut tela.*

CAP. XIX. 223. Fraude.] *Ne quid minus.*

224. Neglegentia.] *Ne corruptum.*

225. Horea.] *Publica, quæ per singulas regiones urbis (ab Augusto, opinor) structa huic fini erant, sanè multa. Circiter CCCVI. credo P. Victorem, descriptione urbis, adnumerasse.*

226. Quæ natura.] *Meus & alij prisca, quæ materia sit dei. Dei, nempe totius mundi, ex Stoicorum scito. Illi definiunt Deum, σὼμα νοερόν, καὶ νοῦν ἐν ὕλῃ: Corpus intellegens, & mentem in materia. Plura alibi de hac sententia: sed hic igitur vult quæri, de materia cui hæc Mens iniuncta.*

227. Voluntas.] *Semper bona. At mem alijque libri, voluptas. Nempe delectatur ipse se, & opere suo.*

228. Condicio.] *Fortis vnus aterna, ceteri κατὰ πρότερον, pereunt: Stoicus dico.*

229. Forma.] *Isidem, rotunda. Epist. CXIII. & in Menippæa, de Claudio.*

230. Vbi nos.] *Vide epist. LXIV. in fine.*

231. Curibus.] *Meus, & plures: ciuibus. Fuerit, vicibus: & ad Solem Lunamque, sed & planetas, refert.*

232. Res omnium lib.] *Plinius Panegyrico: Neque enim vt alia subiectis, ita amor imperatur: neque est vllus affectus tam erectus & liber, & dominationis impatiens, quique magis vices exigit.*

233. Prætextam.] *Magistratum iteratum.*

234. Numeretur.] *Vt Consules ordinarij fiant. De Ira III. cap. XXX.*

235. In titulum.] *Uno fructu, vt sepulchro honores inscriberentur. Ita enim solenne poëta:*

--- titulo res digna sepulchri.

CAP. XX. 236. Diu tractus.] *Longa eius vita. diu sperauit, tandem compos.*

237. Turannius.] *Fuit hoc nomine Praefectus annonæ sub Tiberio & Augusto: sed is non potest esse. quare? quia ipse Paullinus iamdiu hoc munus habuerat: quod non potuit, si sub Caligula iam iste. Deinde Seneca ait, vacatione Procuratoris accepisse: ergo potius Procurator aut Rationalis Principis fuit.*

238. A quinquagesimo.] *Veteri iure, vacabant post id tempus. Nos in Militia, lib. I.*

239. A sexagesimo.] *An sexagesimo quinto? Ita Seneca patre legitur Controu. ultima, libri primi. Et mihi mature nimis mitti Senator videatur, in æuo, quod Prudentia maximè factum.*

240. Rapiuntur.] *Trahuntur, prensantur.*

241. Operum.] *Quæ patria, & memoria sua dicant.*

242. Munera.] *Gladiatorios & funebres ludos. Ego in Saturnal.*

243. Ad faces.] *Apparet pueros, & acerba funera, ad faces elata, sed cereis immixtis. Ita noster De Tranquill. cap. XI. & in Epist. CXXII. Imo nec ij combusti, sed conditi. Iuuenalis:*

--- terra clauditur infans,

Et minor igne rogi.

Plinius: hominem, priusquam edito dente, non cremari. Plutarchus, Epistola solatoria ad uxorem: τοῖς νεοῖς νεκροῖς ἀποθανόντων ὅτε χοὰς ὀπιφέρουσιν, ὅτ' ἄλλα δρῶσι καὶ αὐτὰ, οἷα εἰκὸς καὶ θανόντων ποιεῖν: Pueris defunctis neque inferias dant, neque alia lollennia usurpant, quæ in mortuis recepta.

M V R E T V S.

Paullinus, ad quem liber hic scriptus est, socer, vt puto Seneca fuit.

Cap. I.

Maximi medicorum.] *Locus Hippocratis notus est, e principio definitionum: Ο βίος βεβηχὺς, ἢ δὲ τὸ χυμὸν μακρὸν.*

Inde Aristoteli.] *Querela hæc in libris Aristotelis non extat. Theophrastum hac ipsa de re conquestum esse morientem, narrat Cicero libro tertio Tusculanarum.*

Apud maximum poetarum.] *Quis tandem iste est maximus poetarum? Libri veteres partim habent, apud maximum poetam, partim apud Axium poetam. Legendum fortasse sit, apud Attium poetam. aut simpliciter apud Attium. vt illud poetam addiderit aliquis, qui declarare vellet, qui fuisset Attius.*

Dicere solent eis quos valdissime diligunt.] *Sic habent veteres libri mei: valdissime inquam, non validissime. De hoc autem antiquo genere blandiendi scripsi quedam capite primo libri noni Variarum lectionum.*

Quam si fata vna decipiant.] *Eleganter Martialis in eum qui capillum sibi tingebat, vt minus senex videretur: XI.*

Non omnes fallis. Scit te Proserpina canum.

Personam capiti detrahet illa tuo.

Qui vicorum suorum greges metatur, & colonorum paria deducit.] *Fæde contaminatus locus, quem ope libri Siciliensis ita restitui: Qui victorum suorum greges in ætatum & colorum varia diducit. neque meo quidem animo, verius aut rectius quidquam excogitari potest.*

Discendis canticis operati sunt.] *id est, occupati. Lucretius:*

Et quibus in rebus consueverunt esse operati. Horatius:

In cute curanda plus æquo operata iuuentus.

Quin operose nihil agant, qui in litterarum inutilium studiis detinentur.] *Locus summa animaduersio. XII. ne dignus. Nam nostra quoque ætas eodem, aut etiam grauiori morbo laborat. Multi sunt, qui quo naso, quibus oculis hic*

aut ille ex veteribus fuerit, quomodo vestitus, nudis pedibus an calceatis inceserit. Marco an Maenio ei nomen fuerit, ubi habitauerit, diligentius ac sollicitius querant, quam quid ille qui magnam sapientia opinionem habuerunt, de virtute atque officio senserint, quam optimam reip. formam iudicarint, quod iter ad sapientiam maxime compendiarium censerint. Ita in superuacanea curiosi, ad profutura negligentes sumus. Ego autem existimo, quæ in studiis nimiam diligentiam, si male collocetur, ac nimiam negligentiam nocere. Videant, obsecro, quanto leniora atque inania sint ea, in quibus multi liberalis doctrinae magnam partem positam esse contendunt, ijs quæ hoc Seneca meritisimo irridet.

xv. Quominus quantum plurimum ceperis, haurias.] Libri veteres partim ceperis, partim cupieris. Neutrum damno. Sed capere est *χρῆμα* quod huic loco accommodatius videtur. Itaque ceperis malo.

xx. Tyrannus fuit exactæ diligentia senex:] Hic tyrannus in alienum locum, non iniusta tyrannis consuetudine, inuaserat. In libro Siculo est Turannius: quod, non dubito, quin verum sit. Sed quod hic de Turannio dicitur, simile quiddam, me puero, narrabatur de mercatore quodam Pariensi, ceteroqui viro bono, sed qui tota vita nihil unquam vacui temporis à litibus forensibus habuisset: etiāque tunc capularis senex fora omnia quotidie peruagaretur. Quod cum ad Franciscum primum Galliarum regem, elegantissimi hominem ingenij, perlatum esset, quietus se aliquid misero homini confecturum, & cum omnibus, tum qui quid ab ipso peterent, tum à quibus ipse peteret, bonis & equis conditionibus transacturum recepit. At infelix senex ad regem accurrit, prouolutusque ad illius genua, supplex orat, ut sibi una saltem ac altera lis, in qua se exerceret, relinqueretur: vitam sibi, adempta illa exercitatione, iniucundam & insuauem fore. Risit rex: & homini qui quiescere nisi inquietus non posset, lites suas, ubi se arbitratus suo defatigaret, reliquit.

P I N C I A N V S.

CAP. I. A iunt animalibus tantum indulgisse.] Exemplar Facundi & Primitiui. Illam scilicet iam animalibus tantum indulgisse.

ii. Quibusdam nihil in quo cursum dirigant, placet.] Præpositio in delenda, ex vetere lectione. Exigua pars est vita qua nos viuimus.] Verbum nos non habetur in eadem. Legendum reor, Exigua pars est vitæ quam viuimus.

Vrgentes circumstant vitia.] Surgentes, non Vrgentes, Exemplar Facundi & Primitiui, Vrgentia, Exemplar Franciscanum.

Et emersos & in cupiditate infixos premunt.] Cupiditatibus, non cupiditate, vetus lectio. Legendum autem reor, sed merfos & in cupiditatibus infixos premunt.

Ille iudicat.] Exemplar Franciscanum, Ille iudicat, nec se sibi vendicat.

Hic illius cultor est. Ille illius, suus nemo est.] Codex Facundi & Primitiui, Ille istius cultor est, iste illius, suus nemo.

Quod ipsis adire volentibus non vacuerit.] Vetis lectio, quod ipsos adire volentibus non vacauerint.

iii. Quoniam quidem cum illa faceres.] Exemplar Facundi & Primitiui, quæ quidem cum ipse faceres. In vitam suam incedere alios sinunt. Imo vero ipsi etiam possessores eius futuros inducunt.] Exemplar idem longe aliter, & in aliorum eadem suæque vitæ dispendium properant. ut vehementer mirandum sit, unde tanta in exemplaribus diuersitas oriatur.

Quantum respu.] Quidam codices, non respu. legunt, sed rex. Alij reus.

Qui tibi usus tui fuerit.] Exemplar scholarum Salmant. Quando tibi usus tui fuerit, ad stipulante etiam codice Facundi & Primitiui.

iv. Ad reliquias vitæ referuare.] Lege, reliquias vitæ tibi referuare, ex vetere lectione.

Ad quinquagesimum annum differre sana consilia, & inde velle vitam inchoare in quod pauci perduxerunt.] Corrige ex eadem, in quinquagesimum & sexagesimum annum differre sana consilia, & inde velle vitam inchoare quo pauci perduxerunt.

In te ipsa fortuna ruit.] Scribendum puto, in se ipsam fortuna ruit, ut illud in se magna ruunt.

v. Hic labores suos etiam si falso, dulci tamen oblectabat solatio.] Scribe hoc, non hic, ex vetere lectione.

Vt quanquam rerum lætitia moratur adhuc.] Emendandum reor, ut quum rerum lætitia moretur adhuc. & statim ante perduxit, non prouexit habet exemplar Facundi & Primitiui.

Iam infractam ætatem territabant:] Aliter idem exemplar, iam fractam ætatem irritabant.

Partes semper aliquæ rumpebantur.] Quidam codices, corrumpebantur agnoscunt, non rumpebantur.

Qui voti compotes tacere facere poterat.] Verbum tacere superuacaneum est, ex vetere lectione.

Et illam pereuntem tenet.] Eadem, & illam pessum euntem tenet.

vi. Nec iam liberum erat inchoatas relinquere.] Deest verbum semel, ut sit, nec iam liberum erat semel inchoatas relinquere, ex eadem.

Et gratiam suam interponere.] Lege, & gratiam suam foro interponere, ex eadem.

Tam efficaciter.] Deest hic quoque verbum quidem, ex eadem, tam efficaciter quidem.

Tam festinatam audaciam.] Maior scriptorum codicum pars, tam præcocem audaciam. Exemplar Facundi & Primitiui, tam festinam audaciam.

An mors voluntaria esset in illo, an tempestiua.] Emenda, an mors voluntaria esset nullo, an tempestiua, ex Exemplari Facundi & Primitiui.

Verum testimonium dixerunt.] Adijce his verbis, ex omni vetere lectione, perosi omnem actum annorum suorum.

Nostra mehercule vita.] Vestra legendum esse, non Nostra, verba quæ infra mox sequuntur, ostendunt, ad stipulante etiam vetere lectione.

Ista omnia nullum non seculum deuorabunt.] Corrige, Ista vitia nullum non, &c. ex eadem.

Quamuis natura currit, ratio dilatat, cito nos effugiat necesse est.] *Eadem*, quod quamuis natura currit, ratio dilatat, cito vos effugiat necesse.

Vel bellatores.] *Exemplaria Franciscanum & Facundi ac Primitiui*, vel odia exercentes iniusta vel bella. Inhonesti labes est.] *Tabes, non labes, correctiores codices.*

Quandiu colant.] *Exemplar Pincianum & Facundi ac Primitiui*, quandiu colant, quamdiu colantur.

Quæ iam ipsa officia sunt.] *Officiosa, non officia, codices Pinciani Facundi & Primitiui.*

Viuiere in tota vita discendum est. Quod magis mirandum est in tota vita discendum est mori.] *Scripta VII. lectio*, viuiere tota vita discendum est, & quod magis fortasse miraberis, tota vita discendum est mori.

Nihil inde incultum ociosumque vacauit.] *Exemplar Facundi & Primitiui*, nihil inde incultum ociosumque vocauit. *In exemplari Pinciano non habentur omnino hæc verba.*

Interdum mihi viuiere non licet.] *Inter hæc mihi viuiere non licet, exemplar Facundi & Primitiui.*

Omnia vota ad satietatem percepta sunt.] *Idem exemplar*, Omnia nota. Omnia ad satietatem percepta sunt.

Huic potest detrahi nihil, adiaci sic, sicut aliquis ventre quoque admodum saturo iam, non pleno aliquid cibi quod nec desiderat capit.] *Exemplar idem breuius & castigatius*: Huic adiaci potest, detrahi nihil, & adiaci sic, quemadmodum saturo iam & pleno aliquid cibi adiacitur.

Ac viribus ventorum è diuerso furentium.] *Vicibus, non viribus, exemplar Facundi & Primitiui.* VIII.

Per eadem vestigia in orbem egit?] *Per eadem spacia in orbem egit, idem exemplar & pleraque alia.*

Ipsam tempus quidem neutri quasi nihil petitur.] *Vetus lectio*, ipsum quidem neuter. Quasi nihil petitur.

Si mortis periculum admotum est propius.] *Lege præpostero ordine*, si mortis periculum propius admotum est, *ex eadem.*

Nihil autem tumultuabitur.] *Verbum autem superuacaneum est, ex eadem.*

Non illa se regis imperio, non fauore populi longius proferet.] *Exemplar Facundi & Primitiui*, Non illa regitur imperio, non fauore populi longius procedet. *& mox paulo diuertet scribe, non deuertet.*

Cui, velis nolis, vacandum est.] *Exemplar statim ante citatum*, Ibi, velis nolis, vacandum est. IX.

Operosius occupari sibi.] *Operosius occupati sunt, vetus lectio.*

Velut diuino ore instinctus.] *Et velut diuino ore instinctus, eadem.*

Nec semper casuro.] *Hæc verba in exemplari Facundi & Primitiui non habentur, in Franciscano & scholarum Salmant. habentur. sed laturo in eis, non casuro, legitur.*

In tanta temporum fuga lentus.] *Deest coniunctio & ut sit, & in tanta temporum fuga lentus, ex vetere lectione.*

Miseris & occupatis.] *Eadem*, miseris, id est occupatis.

Peruenisse ante sciunt.] *Et peruenisse ante sciunt, eadem.*

Contra affectus imperum non subtilitate pugnandum.] *Impetu legendum non impetum, ex eadem.* X.

Hoc est enim in quo fortuna perdidit.] *Verbum enim in plerisque codicibus non habetur, in quibus etiam quod legitur, non quo.*

Iniucunda est præteritæ rei recordatio.] *Codex Franciscanus & Academia Salmanticensis, & nonnulli alij*, certe iniucunda est pœnitendæ rei recordatio.

Nec audent ea retractare.] *Retentare quidam correctiores codices, non retractare.*

Etiā quæ aliquo præsentis voluptatis lenocinio surrepebat.] *Vetus lectio*, etiam si aliquo præsentis voluptatis lenocinio surripiebantur.

Libenter se in præteritum torquet.] *Eadem*, retorquet, non torquet.

Et impotenter vincit.] *Coniunctio & tollenda, ex eadem.*

Occupatorum animi cum velut sub iugo sunt.] *Particula cum desideratur in eadem.*

Abit igitur vita eorum in profundum.] *Eadem*. Abit ergo vita eorum in profundum.

Quod excipiat ac ferat:] *Prior editio feruet, non ferat, agnoscit. Scribendum seruet, ex eadem.*

Iam ergo cum aliqua imbecillitas.] *In eadem*. Iam vero cum illos aliqua imbecillitas. XI.

Tota (ut ita dicam) in reditu est.] *Eadem in reditum habet, non in reditu.*

Et inde quodcumque vltimus dies.] *Ideo, non inde, legendum.*

Immissi deinde canes eiiciunt.] *Corrige, immissi demum canes eiiciunt: hoc est, cancelli, unde cauea dicta aut è contrario, ex eadem.*

Speciosius elidi, aut in aliena contemptus.] *Expende, an arideat magis hæc lectio*: Spaciosius elidi, an in aliena contractius.

Quos hasta prætoris infami lucro laborant lucus, & quæ neque superatior exercet.] *Sic prior editio. Corrigendum*, quos hasta prætoris infami lucro & quandoque suppuraturo exercet. *reliqua superuacanea sunt ex vetere lectione.*

Quorum non ociosa vita est.] *Legendum arbitror Quorundam, non Quorum.*

Vicorum suorum gregis metatur.] *Quidam codices victorum, non vicorum. Alij victorum.* XII.

Et colorum paria deducit.] *Scribendum videtur, & in colorum paria diducit, suffragantibus etiam exemplaribus, Pinciano, Franciscano, & scholarum Salmanticensium.*

Inflexu modulationis ineptissimæ.] *Inertissimæ, non ineptissimæ, vetus lectio.*

Quando pernoctare.] *Maiores codicum pars noctare agnoscit, non pernoctare. Legendum puto, vectari. nam post balneum gestari consueuerunt: ut ex multis locis obseruare poteris.*

Sed imitantur:] *Prior editio, sed multarum imitantur. Scribe, sed multarum mentiuntur, ex codice Facundi & Primitiui. quam lectionem confirmant verba sequentia*: Non facile dixerim, vtrum magis misereat, si hoc ignorauit, an si se ignorare finxit.

- xiii. Quod primus nauali praelio Duillius vicit.] *Lege, quæ primus quisque ex Romanis ducibus fecisset. Primus nauali praelio Duillius vicit, ex exemplari Facundi & Primitiui.*
 Etiam si nunc ista ad veram gloriam non tendunt.] *Scribendum, Etiamnum ista etsi ad veram gloriam non tendunt, ex vetere lectione.*
 Vnde tabulæ codices dicuntur:] *Lege, vnde publicæ tabulæ codices dicuntur, ex eadem.*
 Quæ ex antiqua consuetudine commeatus subuehunt, caudicatæ vocantur.] *Legendum, quæ ex antiqua consuetudine per Tiberim commeatus subuehunt, caudicariæ vocantur, ex eadem, M. Varro, & alij.*
 Cum alioqui alligati tunc darentur.] *Particula tunc expungenda, ex eadem.*
 Ingenti mole animalium obterantur.] *Prior editio exterrantur præfert, non obterantur. Legendum arbitror contra omnia exemplaria exenterantur. In codice Facundi & Primitiui, conteruntur.*
xiv. Vnde decessi, & in alia materia ostendam.] *Corrigendum, vnde recessi, & in eadem materia ostendam, ex vetere lectione.*
 Idem enarrabat.] *Scribe narrabat, non enarrabat, ex eadem.*
 Centum & viginti captiuos elephantes duxisse:] *Et hoc loco, & supra, ubi dixit, Curius Dentatus in triumpho duxit elephantes: in exemplari Facundi & Primitiui, elephantos legitur, secunda inflexione: non elephantes, tertia, & sic fere accuratiores proferunt. De numero autem horum elephantorum magna inter auctores dissensio: ut diximus in Plinianis observationibus.*
 Ex hesterna crapula semisomnes.] *Particula ex tollenda, ex vetere lectione.*
 Excitatione superbissima reddent.] *Oscitatione, legendum, non excitatione, ex eadem.*
 Nullius amici capitalis sumptuosa observatio.] *In exemplari Facundi & Primitiui, inimici legitur, non amici.*
xv. Quæ non sunt sordide nec maligne custodienda maiora quo illa à pluribus diuiseris.] *Vetus lectio, quæ non erunt sordide, nec maligne custodienda: maiora fient, quo illa pluribus diuiseris.*
 Honores & monumenta.] *Eadem Honorum monumenta.*
 Quod consecrauit. Sapientiæ noceri non potest. Nulla delebit ætas præsens, & nulla diminuet sequens.] *Exemplar Facundi & Primitiui: Quæ consecrauit sapientia, perire non possunt. Nulla abolebit ætas. Nulla diminuet. Sequens, &c. & mox paulo conferet scribendum, non confert, ex eodem.*
xvi. Quod putes diu victuros.] *Vetus lectio, quod putes diu viuentium.*
 Nec quomodo disponant.] *Nec quomodo id disponant, eadem.*
 Quam quando dies muneris gladiatorij eductus est, aut cum alicuius alterius vel spectaculi vel voluptatis expectatur constitutum.] *Exemplar & Facundi ac Primitiui, quam cum dies muneris gladiatorij edictus est, aut alicuius alterius vel spectaculi vel voluptatis expectato constituto.*
 Voluptate concubitus clementer duplicasse noctem.] *Sic legit prior editio. Scribendum reor, voluptate concubitus Alcmenæ triplicasse noctem. Nota est fabula. Illud sciendum, in omnibus scriptis exemplaribus definitus duplicasse legi, non clementer duplicasse: sed perperam.*
 Quid aliud est vitia incendere, quam auctores illis inscribere deos.] *Honestior reddetur sensus, si permutato loco illius particula quam, legatur ad hunc modum: Quid aliud est quam vitia nostra incendere, auctores illis inscribere deos. Nam in omni antiqua lectione habetur verbum nostra.*
 Subitque cum maxima exultatione sollicita cogitatio:] *Corrige. subitque cum maxime exultantes sollicita cogitatio, ex exemplaribus Franciscano, & scholarum Salmanticensium.*
 Nec numerum eius, nec mensuram comprehenderet.] *Exemplar Pincianum, nec numerum eius, sed nec mensuram comprehenderet. Exemplar Facundi ac Primitiui, nec numerum eius, sed mensuram comprehenderet, recte, ut arbitror, ex historia lustrati exercitus apud Herodotum.*
 Ille qui flebat.] *Vetus lectio, ipse qui flebat, & paulo ante profundit, non fudit.*
 Illos centesimum annum timebat.] *Scribe, illos quibus centesimum annum timebat, ex eadem.*
xvii. Quod fortuito euenit, instabile est: quod altius surrexit, opportunum est in occasum.] *Legendum quod fortuito obuenit, instabile est: quod altius surrexerit, vergit pronius in occasum, ex exemplari Facundi & Primitiui: etsi scripti alij codices cum impressa lectione consentiant.*
 Candidati laborem destituimus, suffragationes incipimus.] *Vetus lectio definimus agnoscit, non destituimus. & legendum reor suffragatoris, non suffragationes.*
 Suis opibus detinetur.] *Exemplaria Franciscanum & scholasticum, suis operibus destinetur. Exemplar Facundi & Primitiui, suis opibus destitueretur.*
 Non tantæ maturus rei Scipio.] *Scribe, nondum tantæ maturus rei Scipio, ex vetere lectione.*
 Et post fastiditos à iuvene equos honores.] *Scribendum, & post fastiditos à iuvene diis equos honores.*
 Per occupationes intercludetur ocium: nunquam agetur, semper optabitur.] *Eadem, Per occupationes vitæ redditur ocium. Nunquam agetur, semper optabitur. Quid si legas? Per occupationes vitæ eludetur ocium: Nunquam, agetur, semper optabitur. Aut sic: Per occupationes vitæ eludetur ocium: [Nunquam, &c.*
xviii. Pauline clarissime.] *Eadem, Pauline carissime.*
 Et charis turbæ voluptatibus.] *Carnis, non charis, exemplar Facundi & Primitiui: ut forte pro illa dictione turbæ, reponendum sit turpibus.*
 Omnibus adhuc tractatis operibus.] *Lege, omnibus adhuc strenue tractatis operibus, ex vetere lectione.*
 Istum aurem animi vigorem.] *Verbum autem tollendum, ex eadem. & paulo ante administras legendum, non administrans.*
 Quod dicebat populo Rom. superstiti.] *Corrigendum puto, quod decedebat populo Rom. super-*

stite. Nam omnis scripta lectio superstitie legit, non superstiti.

Ferrum, saxa, ignes, gladium excepturi.] Cum ferrum dixisset, quid attinebat gladium adiungere? Quapropter fidelissimam duco lectionem exemplaris Facundi & Primitiui: in quo non gladium habetur, sed Caium, quasi velit dicere: Caium ipsum imperatorem excepturi, omni ferro, saxis, ignibus terribiliorem. XIX.

Summa dissimulatione tantum inter viscera latentis mali tegebant cum ratione. Corrigendum rerum summa dissimulatione tamen intra viscera latentis mali tegebant curationem.

Quæ voluptas, quæ conditio, quæ fortuna,] Vetus lectio, quæ voluntas, quæ conditio, quæ forma.

Sydera cursibus suis excitet.] Exemplar scholarum orbibus legit, non cursibus. Exemplar Facundi & Primitiui, motibus.

Multarum bonarum artium amor virtutum atque vsus.] Corrige, multus bonarum artium amor, virtutumque vsus, ex vetere lectione.

Cum videris itaque prætextam. Arti sæpe sumptam.] Eadem, Cum videris itaque prætextam sæpe iam sumptam.

Per mille indignationes erupissent.] Eadem, per mille indignitates erupissent. Caterum perpende an sic verior lectio erepissent, quam erupissent.

Et imperitæ coronæ assensiones captantem.] Assentationes, non assensiones. Exemplar Facundi & Primitiui. XX.

In accipiendis immorientem rationibus.] Particula in redundat, ex eodem exemplari.

Tyrannus fuit exacte diligentie.] Fidelior lectio, Titianus, aut alia huiusmodi, quam Tyrannus. Posset non absurde legi, Turannius. Præfectus u fuit annonæ. Tiberio Principe, peruenitque vsque ad tempora Claudij, potissimus inter eius amicos: auctore Cornelio Tacito, libro primo & undecimo.

Et ad rogum munera.] Et ad rogum munia, Exemplar Facundi & Primitiui.

Tanquam nimium vixerint, ad faces & cereos ducenda sunt.] Scribendum puto, tanquam minimum vixerint, non ad faces, sed ad cereos deducenda sunt. Pueros enim non ad faces efferrî solere, sed ad cereos sive candelas, auctor est poeta Persius: Hinc tuba candelæ, &c. & veteres codices deducenda legunt, non ducenda.

ERASMVVS.

IN se verum testimonium dixerunt, prodentes omnem actum annorum suorum.] Alius habebat, per ostentionem actuum animorum ipsorum. Rodolphus recte animaduertit, hunc sermonem esse interpretis, non Senecæ: eoque submouimus, ne quis requirat. VI.

Paucos admodum & ridiculos.] Opinor legendum, & reijculos, hoc est deteriores: videlicet senectutis. VII.

Cauillationes enim contundi debere.] Quidam habebat contendî: sed mendose. Vide num legendum sit, cauillatione. nam Rodolphus pro hoc notauit sugillatione: ut accipias, impetus affectuum non debere vellicari, sed cum ignominia contundi. X.

Qui vicorum suorum greges metatur.] Alius habebat. Qui victorum suorum greges mercantium. Prior magis probatur: quanquam neutra in totum sincera est. XII.

Aut deficiens hinc atque hinc.] Pro deficiens, malim diffluens.

Tanquam virum tonderet.] Forte, tanquam viuum tonderet. aut, tanquam non virum tonderet, Decet enim virum neglectius curari.

OPSOPOEVVS.

CVm aliquo volebas.] V.c. cum alio volebas, non aliquo. Postea Lipsius comm. ad 1. Ann. Taciti, de Iulio Antonio Trium viri filio locum interpretatur. Apparet enim (scribit) hunc Iulum arcanum aliquod scelus (cui proximus ab adulterio gradus est) cum Iulia in Augustum concepisse: ut olim cum Cleopatra eius pater. Cap. II.

Pluſque & iterum.] Aliæ edit. postquam iterum, &c. Lipsius ibidem melius dicit, postque iterum, &c. V.

Festinatam, obtinet natiuæ dictionis locum, quam v.c. exhibet, nempe præcocem. VI.

Delibare.] Iuretus e.v.c. nihil ex suo tempore delibari sinere: & ideo, &c. VII.

P. Faber Semest. II. cap. xv. Hasta præconis, non prætoris, legendum. Infamia vero lucra nominat, quas XI.

Horatius paruas mercedes, ubi de præcone coactoreque argentario: quorum vterque auctionibus & hastæ operas dabant, cum ille pecunias cogeret, hic emptores & licitatores præalta voce citaret.

Et colorum paria diducit.] Lipsius ex parte emendauerat hunc locum. Elect. II. cap. xv. Fid. (ait) & præsci libri referunt, & in colorum paria deducit. quos equidem audio, & interpretor diuidi greges illos & cohortes victorum (incredibilis enim multitudo, utique apud illos locupletes) secernique per nationes ac colores solere. Puta qui Orientales & fusci, in tali villa, & agro: quia frigidior axe, & albi, in illa habeantur, & illo, ut valetudo, ut loca suadere videbantur, ut domini libido & voluntas. Hoc in aliis quoque & quidem domesticis seruis factum, idem meus Seneca me docet epist. xcvi. Transeo, inquit, exoletorum agmina, per nationes coloresque descripta. ubi à coloribus clarum vides discrimen. XII.

Dixisse interrog.] Idem epist. xvii. lib. iv. Vox interrogando ableganda, non a Seneca, sed interprete adfuta: leg. que, dixisse iam sedeo? XIII.

Ibidem Leg. & dist. hic vero semiuir cui a.i.c.s.h.i. opus est, quomodo potest alicuius d. esse?

Lipsius cap. vii. lib. iv. antiq. lect. Totum locum ad historiæ fidem sic emendandum censeo: hoc grauissime ferens, q. d. p. r. s. f. a. o. c. d. cibaria superfuere. Dum ille pontes nauibus iungit, & viribus imperij illudit, &c. Citra controuersiam enim Seneca factum illud insanum C. Caligulæ in mente habuit. qui ad exemplum Xerxis inter Puteolos & Baulos pontem nauibus inædificauit spatio III, ∞ passuum. In quo opere dum vniuersa classis occupatur, Romæ capitalis pæne fames coorta. Vide Xiphilinum in Caligula. XVIIII.

xx. *Lex à 50.*] De hac lege, paulo aliter a Seneca patre lib. ii. Contr. vltima, allegata, vide Cuiacium ad Tit. Pandect. de excusationibus, l. ii. & Lipsium comm. ad i. Ann. Taciti, pag. 14.

Munera.] Lipsius Saturn. i. cap. viii. Munera ad rogum, gladiatores sunt: rideo, qui munia subiiciunt. Et comm. ad iii. Ann. Tac. sequentia ita legit: *At mehercule istorum funera, tanquam nimium vixerint, ad faces, &c.*

GRUTERVS ET IURETVS.

EX CAP. II.

Quam multorum eloquentia quotidiano ostentandi ingenij spatio, sanguinem educit?] Non frustra monuit Gruterus suspectum esse locum: nam reuera parum latine hæc dicta sunt. Sed nemo rationem emendandi aperuit. Suspicio castigandum: *Quam multorum eloquentia quotidiano, ostentandi ingenij specie, sanguinem educit. Quotidiano* adverbialiter positum, cum adiectiuum putarent vt substantiuo componeretur, *spatio*, confinxerunt. Iuretus.

EX CAP. IIII.

Omnia tanquam mortales timeris.] Inepta, meo animo, lectio. scripserim, *tanquam mortales teneris*, id est rebus omnibus quæ adsunt ita abutimini tanquam statim morituri, & simile quid alibi eum dixisse memini. Grut.

EX CAP. V.

Plusque iterum timenda cum Antonio mulier.] Lipsius ad lib. i. Ann. Taciti, postque iterum tim. legit, & intelligi vult Iulium Antonium Triumviri filium, ad quem Horatij Oda. Cognomen ei *Africanus*. quod male adhæsit *Fabio*, cum quo Consul fuit, apud Suetonium in Claudio cap. 2. Paulo enim *Fabio* cognomen *Maximi* fuit. & sunt duæ ex ordine Horatianæ odæ, libri quarti prima & secunda, ad hos non dubie Consules, perque eam occasionem coniunctim scriptæ. Ex isto autem Senecæ loco apparet Iulium hunc arcanum aliquod scelus cum Iulia in Augustum concepisse, vt olim cum Cleopatra eius pater. interfectum tandem habemus ex lib. i. Taciti: *interfectos Romæ Varrones, Igenatios, Iulos, &c.*

EX CAP. VI.

Et pupillus adhuc & pretextatus.] Ad postulandum non ante videntur fuisse admissi Romani iuuenes, quam exuta *prætexta bulla*que posita induissent *virilem togam*. tamdiu enim consilio alterius sic regebantur, vt in forum non prodirent. idque testatur & noster Epist. 4. *Tene igitur memoria quantum senseris gaudij, cum prætexta posita sumpsisisti virilem togam, & in forum deductus es.* vide Ræuardum ad l. 29. Impubes ff. de diu. reg. iuris, apud quem huius generis plura.

EX CAP. VII.

Quando inquit, res proferentur?] Notat hic Cuiacius li. 7. cap. 16. Obseru. significare Senecam *rebus prolati* cessare patronos, quod &, inquit, de Iurisconsultis M. Tullius scribit in orat. pro Muræna. quod ipsum toto capite 23. ib. 6. Parerg. Alciatus pessime exposuit, sunt enim *res prolatae* feriæ iudiciorum & litium, quarum aliæ *solemnæ*, vt dies cultui diuino dedicati, vt messes & vindemiæ, quibus deputati postea menses duo, l. 6. Cod. de feriis, aliæ sunt *repentinæ*, veluti ob res prospere gestas. de iis plura pete ex Pithoeo lib. 2. c. 20. Aduer. subci. item Cuiacio Paratit l. in lib. 3. Cod. tit. de feriis.

EX CAP. VIII.

Medicorum genua tangentes.] Nempe moris erat per *genua* obsecrare & rogare. eoque modo Plautinus Dinarchus Truculenti act. 4. sc. 3. veniam à Callicle deprecatur:

--- per tua obsecro genua

Vt tu isthuc insipienter fastum, sapienter feras, mihi que ignoscas,

Quod animi impos vini vitio fecerim.

Supplices sanè genua tangebant, & ad hæc manus tendebant: ideo Seruius ad l. 6. Æneidos genua misericordiæ esse consecrata dixit. videatur Briffonius lib. 8. de formulis.

EX CAP. XII.

Qui victorum suorum greges in ætatum & colorum paria diducit.] Lipsius li. 2. c. 15. Electorum legit ex mēbranis quibusdam, qui *victorum suorum greges metatur, & in colorum paria diducit.* & interpretatur diuidi greges illos & cohortes victorum (incredibilis enim, inquit. multitudo, vtique apud illos locupletes) secernique per nationes ac colores solere. puta qui Orientales & fusci in tali villa & agro, qui à frigidiore axe & alibi, in illa habeantur & illo: vt loca suadere videbantur, vt domini libido & voluntas. hæc Lipsius d. loco, vbi de his victis plura.

In annulos suos reciderunt.] Torrentius ad Sueton. cap. 51. Neronis, putat ita appellari Senecæ flexus illos cincinnorum, qui *gradus* ibidem vocantur, cuius sententiæ accedo, videtur enim tortuosa illa flexura exterior, *graduum* occupasse nomen interior, annulorum: vnde vtramque coniungit Quintilianus lib. 12. cap. 10. *Do tempore ne crassa toga sit, non serica, ne intonsum caput, non in gradum atque annulos totum comptum.* de gradibus his plura Iac. Durantius lib. 2. cap. 5. Variarum.

EX CAP. XIV.

Aues non addixissent.] huius loci elucidationem pete à Briffonio lib. 1. de formulis.

EX CAP. XX.

Lex à quinquagesimo anno militem non cogit.] Idem quoque traditum à Liuiio lib. 42. *Nec ulli qui non maior annis quinquaginta esset, vacationem militiæ esse.* quod notandum, nam aliud prius obtinuit, vt testatur Gellius lib. 10. cap. 28. vide Lipsium ad lib. i. Ann. Taciti.

L. ANNÆI SENECAE

LIBER DE CONSOLA-

TIONE AD POLYBIVM

ΑΚΕΦΑΛΟΣ.

ARGVMENTVM I. LIPSI.

SCRIPTVM in exilio est, dum animo & corpore iacet (fate-
dum est, & scriptio clamat) anno circiter exsiliij eius tertio. Nam pa-
lam meminit Britanniae appertae, quod circa id tempus fuit. Poly-
bius autem, inter praepotentes Claudij libertos, A STUDIIIS titulum
habuit, & Graece Latineque dicas eruditum; ex laudibus quidem
quas Seneca accumulatur, eminenter. Solatur eum in fraterna morte: & Dispositio tota
latet, quia principium, & pluscula, desunt. In iis quae sunt, haec est. Negat dolen-
dum in vnius morte, quoniam mundus ipse, & quidquid in eo, hac lege damnantur.
Item, quia vanus dolor, & sine fructu. Tertio, Natos nos esse ad tristitia; eoque ad-
suescendum. Quarto, Voluntatem defuncti aduocat, illum nolle. Quinto, Constantia
& exemplo praere aliis fratribus debere: quia persona illustris, & oculi in eam versi. Sex-
to, & a Studiis solatium petere vult, quae semper adamauit. Haec & talia vsque ad
Cap. xxxi. ab eo deinde Exempla spargit eorum, qui fortiter tulere: inter hos (non
sine vili adulatione) ipsius Caesaris, quem & mire laudat: & denique Polybium ite-
rum ad studia & libros mittit, remedium in dolorem: Senecae hoc scriptum esse, ne-
gare non licet: editioni destinatum ab eo, non arbitror. sed pro praesenti fortuna abiecte
& demisse scriptum, ad seruulum, heu, quot laudibus exornatum! Pudet, pudet:
inimicus Senecae fuit & gloriae eius, quisquis vulgavit.

EX CAPITE XX.

*** nostra corpora compares, firma sunt: si redigas ad condicionem naturae omnia
destruentis, & vnde edidit eodem reuocantis, caduca sunt. Quid enim immortale
manus mortales fecerint? Septem illa miracula, & si qua his² multo mirabiliora se-
quentium annorum extruxit ambitio, aliquando solo aequata visentur. Ita est. nihil
perpetuum, pauca diuturna sunt. aliquid alio modo fragile est: rerum exitus varian-
tur: ceterum quicquid coepit, & desinit. Mundo³ quidam minantur interitum, & hoc
vniuersum, quod omnia diuina humanaeque complectitur, si fas putas credere, dies
aliquis dissipabit, & in confusionem veterem tenebrasque demerget. Eat nunc ali-
quis, & singulas compleret animas: Carthaginis ac Numantiae Corinthique cine-
rem, & si quid aliud cecidit, lamentetur: cum etiam hoc, quod non habet⁴ quo ca-
dat, sit interiturum. Eat aliquis, & fata tantum aliquando nefas ausura, sibi non pe-
percisse conqueratur. Quis tam superbae impotentisque arrogantiae est, ut in
hac naturae necessitate omnia ad eundem finem reuocantis, se vnum ac suos seponi
velit ruinaeque, etiam ipsi mundo imminenti, aliquam domum subtrahat? Maximum
ergo solatium est, cogitare id sibi accidisse, quod ante se passi sunt omnes, omnesque
passuri: & ideo mihi videtur rerum natura, quod grauissimum fecit, commune fecisse,
ut crudelitatem fati consolaretur aequalitas. Illud quoque te non minimum ad-
iuueris, si cogitaueris nihil profuturum dolorem tuum, nec illi quem desideras, nec
tibi. noles enim longum esse, quod irritum est. Nam si quicquam tristitia⁵ profectu-
ri sumus, non recuso, quicquid lacrimarum fortunae meae superfuit, tuae affunde.

Rrr iij

re. inueniam etiam nunc, per hos ⁶ exhaustos iam fletibus domesticis oculos quod effluat, si modo id tibi futurum bono est. Quid cessas? conqueramur. atque adeo ipse hanc ⁷ litem meam faciam. Iniquissima omnium iudicio fortuna, adhuc videbaris ab eo homine te continuisse, qui munere tuo tantam venerationem receperat, ut, quod raro vlli contigit, felicitas eius effugeret inuidiam. Ecce eum dolorem illi, quem saluo Cæsare accipere maximum poterat, impressisti: cum bene illum vndique circumis- ses, intellexisti hanc partem tantummodo patere ictibus tuis. Quid enim illi aliud fa- ceres? pecuniam eriperes? ⁸ nunquam illi obnoxius fuit. nunc quoque quantum po- test, illam à se abiicit, & in ⁹ tanta felicitate acquirendi, nullum maiorem ex ea fru- ctum, quam contemptum eius petit. Eriperes illi amicos? sciebas tam amabilem esse, ut facile in locum amissorum posset alios substituere. Vnum enim hunc ex his quos in Principali domo potentes vidi, cognouisse videor: quē omnibus amicū habere cum expediat, magis tamen etiam libet. Eriperes illi bonam opinionem? solidior est hæc apud eum, quam ut à te quoque ipsa concuti posset. Eriperes bonam valetudinem. sciebas animum eius liberalibus disciplinis, quibus non innutritus tantum, sed in- natus est, sic esse fundatum, ut supra omnes corporis dolores emeretur. Eriperes spi- ritum? quantulum nocuisses? longissimum illi æuum ingenij fama promisit. Id egit ipse, ut meliore sui parte duraret, & compositis eloquentiæ ¹⁰ præclaris operibus, à mortalitate se vindicaret. Quamdiu fuerit vllus litteris honor, quamdiu steterit aut Latinæ linguæ ¹¹ potentia, aut Græcæ gratia, vigeat cum ¹² maximis viris: quo- rum se ingeniis vel ¹³ contulit, vel, si hoc verecundia eius recusat, ¹⁴ applicuit.

XXII.

Hoc ergo vnum excogitasti, quomodo illi maxime posses nocere. Quo melior enim est quisque, hoc sapius ferre te consuevit, sine vlllo delectu furentem, & inter ipsa beneficia metuendam. Quantulum erat, tibi immunem ab iniuria præstare eum hominem, in quem videbatur indulgentia tua ratione certa peruenisse, & non ex tuo more temere incidisse? Adiiciamus, si vis, ad has querelas, ipsius adolescentis inter- ceptam inter prima incrementa indolem. Dignus fuit ille te fratre: tu certe eras di- gnissimus, qui nec ex indigno quidem quicquam doleres fratre. Redditur illi testi- monium equale omnium hominum. desideratur in tuum honorem, laudatur in suum: nihil in illo fuit, quod non libenter agnosceres. Tu quidem etiam minus bono fratri fuisses bonus: sed in illo pietas tua idoneam nacta materiam, multo se liberius exer- cuit. Nemo potentiam eius iniuria sensit, nunquam ille ¹⁵ te fratrem vlli minatus est. Ad exemplum se ¹⁶ modestiæ tuæ formauerat, cogitabatque quantum tu & ornamen- tum tuorum esses, ¹⁷ & onus. Suffecit ille huic sarcinæ. O dura fata, & nullis æqua virtutibus: antequam felicitatem suam nosset frater tuus, exemptus est. Parum au- tem me indignari scio: nihil est enim difficilius, quam magno dolori paria verba ¹⁸ re- perire. Iam nunc tamen si quid proficere possumus, conqueramur. Quid tibi volui- sti tam iniusta, & tam violenta fortuna? Tam cito indulgentiæ tuæ te pænuit? quæ ista crudelitas est, in medios fratres impetum facere, & tam cruenta rapina concordis- simam turbam imminuere, tam bene stipatam optimorum adolescentium domum, in nullo fratre degenerantem, turbare, & sine vlla causa ¹⁹ delibare voluisti? Nihil ergo prodest innocentia ad omnem legem exacta, nihil antiqua frugalitas, nihil felicitatis summæ potentia, summa conseruata abstinentia, nihil sincerus & ²⁰ putus litterarum amor, nihil ab omni labe mens vacans? Luget Polybius, & in vno fratre, quid de reli- quis possit metuere, admonitus, etiam de ipsis doloris sui solatiis timet. ²¹ Facinus in- dignum! luget Polybius, & aliquid propitio dolet Cæsare. hoc sine dubio impotens fortuna captasti, ut ostenderes neminem contra te, ne à Cæsare quidem, posse defen- di.

XXIII.

Diutius accusare fata possumus, ²² mutare non possumus. stant dura & in- exorabilia. nemo illa conuicio, nemo fletu, nemo causa mouet: nihil vnquam par- eunt vlli, nec remittunt. Proinde parcamus lacrimis, nihil proficientibus. facilius enim nos illi dolor adiiciet, quam illum nobis reducet. Qui si nos torquet, non adiu- uat, primo quoque tempore deponendus est: & ab inanibus solatiis, atque amara quadam libidine dolendi, animus recipiendus. Nam lacrimis nostris, ni ratio finem fecerit, fortuna non faciet Omnes agedum mortales circumspice: larga vbique flen- di, & assidua materia. alium ad quotidianum opus laboriosa egestas vocat: alium am- bitio nunquam quieta sollicitat: alius diuitias quas optauerat, metuit, & ²³ voto labo- rat suo: alium sollicitudo, alium labor torquet. alium semper vestibulum obsidens turba: hic habere se dolet liberos, hic perdidisse. Lacrimæ nobis deerunt, antequam causæ dolendi. Non vides qualem vitam nobis rerum natura promiserit, quæ pri-

mum nascentium ²⁴ omen fletum esse voluit? Hoc principio edimur, huic omnis sequentium annorum ordo consentit: sic vitam agimus: ideoque moderate id fieri debet à nobis, quod sæpe faciendum est: & respicientes, quantum à tergo rerum tristium immineat, si non finire lacrimas, at certe reservare debemus. Nulli parcendum est rei magis quam huic cuius tam frequens usus est. Illud quoque te non minimum adiuverit, si cogitaueris, nulli minus gratum esse dolorem tuum, quam ei cui præstari videtur. Torqueri ille te aut non vult, aut non intelligit. nulla itaque eius officij ratio est, quod ei cui præstatur, si nihil sentit, superuacuum est: si sentit, ingratum.

Neminem toto orbe terrarum esse, qui delectetur lacrimis tuis, audacter dixerim. Quid ergo? quem nemo aduersus te animum gerit, cum esse tu credis fratris tui, ut cruciatu tuo noceat tibi: ²⁵ ut te velit abducere ab occupationibus tuis, id est, ²⁶ à studio, & Cæsare? non est hoc simile veri. Ille enim indulgentiam tibi tanquam fratri præstitit, venerationem tanquam parenti, cultum tanquam superiori: ille desiderio tibi esse vult, tormento esse non vult. Quid itaque iuvat dolori intabescere: quem, si quis defunctis sensus est, finire frater tuus cupit? De alio fratre, cuius incerta posset voluntas videri, omnia hæc dubie ponerem, & dicerem: Siue te torqueri lacrimis nunquam desinentibus frater tuus cupit, indignus hoc affectu tuo est: siue non vult, ²⁷ utique inutilem dolorem dimitte. nec impius frater sic desiderari debet, nec pius sic velit. In hoc vero, cuius tam explorata pietas est, pro certo habendum est, nihil esse illi posse acerbius, quam hic si tibi casus eius acerbus est, si te vlllo modo torquet, si oculos tuos, indignissimos hoc malo, sine vlllo flendi sine conturbat idem & exhaurit. Pietatem tuam tamen nihil æque à lacrimis tam inutilibus abducat, quam si cogitaueris, fratribus te tuis exemplo esse debere, fortiter hanc fortunæ iniuriam sustinendi. Quod duces magni faciunt, rebus affectis, ut hilaritatem de industria simulent, & aduersas res adumbrata lætitia abscondant, ne militum animi, si fractam ducis sui mentem viderint, & ipsi collabantur: id nunc tibi quoque faciendum est. Indue dissimilem animo tuo vultum, & si potes, proiice omnem ex toto dolorem: sin minus, introrsus abde & contine, ne appareat, & da operam, ut fratres tui te imitentur: qui honestum putabunt, quodcunque facientem viderint, animumque ex vultu tuo fument. ²⁸ Et solatium debes esse, & consolator illorum: non poteris autem horum mærori obstare, si tuo indulseris.

Potest & illa res à luctu te prohibere nimio, si tibi ipse renuntiaueris, nihil horum quæ facis posse subduci. Magnam tibi ²⁹ personam hominum consensus imposuit: hæc tibi tuenda est. Circumstat te omnis ista consolantium frequentia, & in animum tuum inquit, ac perspicit quantum roboris ille aduersus dolorem habeat, & utrumne tu tantum rebus secundis dextere uti scias an & aduersas possis viriliter ferre. obseruantur oculi tui. Liberiora omnia sunt iis, quorum affectus tegi possunt: tibi nullum secretum liberum est, in multa luce fortuna te posuit. omnes scient, quomodo te in isto tuo gesseris vulnere: utrumne statim percussus ³⁰ arma submiseris, an in gradu steteris. Olim te in ³¹ altiore ordinem & amor Cæsaris extulit, & tua studia deduxerunt: nihil te plebeium decet, nihil humile. Quid autem tam humile ac muliebre est, quam consumendum se dolori committere? Non idem tibi in luctu pari, quod tuis fratribus licet. multa tibi non permittit opinio de studiis ac moribus tuis recepta: multum à te homines exigunt, multum expectant. Si volebas tibi omnia licere, ne conuertisses in te ora omnium. nunc autem tibi præstandum est, quantum ³² promisisti omnibus illis, qui opera ingenij tui laudant, qui describunt: quibus, cum fortuna tua opus non sit, ingenio opus est. Custodes animi tui sunt. nihil vnquam itaque potes indignum facere perfecti & eruditi viri professione, ut non multos admirationis de te suæ pæniteat. Non licet tibi flere immodice: nec hoc tantummodo non licet, nec somnum quidem extendere in partem diei licet, aut à tumultu rerum in otium ruris, ³³ gratia quietis confugere, aut assidua laboriosi officij statione fatigatum corpus ³⁴ voluntaria peregrinatione recreare, aut spectaculorum varietate animum detinere, aut ex tuo arbitrio diem disponere ³⁵ Multa ^{xxvi.} tibi non licent, quæ humillimis & in angulo iacentibus licent. Magna seruitus est, magna fortuna. Non licet tibi quicquam arbitrio tuo facere. audienda sunt tot hominum millia, tot disponendi ³⁶ belli, tantus rerum ex orbe toto accurrentium congestus. Ut possit per ordinem suum principis maximi officium geri, ³⁷ quieti animi est. Non licet tibi, inquam, flere: ut multos flentes audire possis: ut periclitantium, & ad misericordiam mitissimi Cæsaris peruenire cupientium lacrimæ ³⁸ prosint, tibi tuæ afflicandæ sunt. ³⁹ Hoc tamen etiam non in leuioribus remediis adiuuabit, cum voles

omnium rerum obliuisci, cogita Cæsarem: vide quantam huius in te indulgentiæ fidem, quantam industriam debeas. intelliges non magis tibi incuruari licere, quam illi, si quis modo est ⁴⁰ fabulis traditus, cuius humeris mundus innititur. Cæsari quoque ipsi, cui omnia licent, propter hoc ipsum multa non licent. Omnium domos illius vigilia defendit, omnium otium illius labor, omnium delicias illius industria, omnium vacationem illius occupatio. Ex quo se Cæsar orbi terrarum dedicauit, sibi eripuit: & siderum modo, quæ irrequieta semper cursus suos explicant, numquam illi licet nec subsistere, nec quicquam suum facere. Ad quemdam itaque modum tibi quoque eadem necessitas iniungitur: non licet tibi ad utilitates tuas, ad studia tua respicere. Cæsare orbem terrarum possidente, impartiri te nec voluptati, nec dolori, nec ulli rei potes: totum te Cæsari debes. Adiice nunc, quod cum semper prædices cariorem tibi spiritu tuo Cæsarem esse, fas tibi non est, saluo Cæsare, de fortuna queri. Hoc incolumi, salui tibi sunt tui: nihil perdidisti: non tantum siccos oculos tuos esse, sed etiam lætos oportet. In hoc tibi omnia sunt: hic pro omnibus est. Quod longe à sensibus tuis prudētissimis piissimisque abest, aduersus felicitatem tuam parum gratus es, si tibi quicquam, hoc saluo, flere permittis. Monstrabo etiamnum, non quidem firminus remedium, sed familiarius. Si quando te domum receperis, tunc erit tibi metuenda tristitia. nam quamdiu numen tuum intueberis, nullum illa ad te inueniet accessum: omnia in te Cæsar tenebit: cum ab illo discesseris, tunc, velut occasione data, insidiabitur solitudini tuæ dolor, & quiescenti animo tuo paulatim irrepet. Itaque non est, quod ullum tempus vacare patiaris à studiis. tunc tibi litteræ tuæ, tam diu ac fideliter amatae, gratiam referant: tunc te illæ antistitem & cultorem suum vindicent: tunc Homerus & Virgilius, tam bene de humano genere meriti, quam tu de omnibus & de illis meruisti, quos ⁴¹ pluribus notos esse voluisti quam scripserant, multum tecum morentur. tutum id erit omne tempus, quod illis tuendum commiseris. Tunc Cæsaris tui opera, ut per omnia sæcula domestico narrentur præconio, quantum potes compone. nam ipse tibi optime formandi condendique res gestas, & ⁴² materiā dabit, & ⁴³ exemplum. Non audeo te usque eo producere, ut fabellas quoque & Æsopæos ⁴⁴ logos, ⁴⁵ intentatum Romanis ingeniis opus, solita tibi venustate connectas. difficile est quidem, ut ad hæc hilariora studia tam vehementer perculsus animus, tam cito possit accedere: hoc tamen argumentum habeto iam corroborati eius, & redditi sibi; poterit se à seuerioribus scriptis ad hæc solutiora producere. In illis enim quamuis agrum eum adhuc, & secum reluctantem, ⁴⁶ aduocabit ipsa rerum quas tractabit austeritas: hæc quæ remissa fronte commentanda sunt, non feret, nisi cum iam sibi ab omni parte constiterit. Itaque debebis eum seueriore materia primum exercere, deinde hilariore temperare. Illud quoque magno tibi erit leuamento, si sæpe te sic interrogaueris: ⁴⁷ Vtrumne meo nomine doleo, an eius qui decessit? Si meo, perit meæ indulgentiæ iactatio, & incipit dolor, hoc vno excusatus, quod honestus est, cum ad utilitatem respicit, à pietate desciscere. Nihil autem minus bono viro conuenit, quam in fratris luctu calculos ponere. Si illius nomine doleo; necesse est, alterutrum ex his duobus esse iudicem. ⁴⁸ Nam si nullus defunctis sensus est, euasit omnia frater meus vitæ incommoda, & in eum restitutus est locum, in quo fuerat antequam nasceretur, & expers omnis mali, nihil timet, nihil cupit, nihil patitur. Quis iste est furor, pro eo me numquam dolere desinere, qui numquam doliturus est? Si est aliquis defunctis sensus; nunc animus fratris mei, velut ex diutino carcere emissus, tandem sui iuris & arbitrij gestit, & rerum naturæ ⁴⁹ spectaculo fruitur, & humana omnia ex superiore loco despicit; diuina vero, quorum rationem tam diu frustra quæsierat, propius intuetur. Quid itaque eius desiderio maceror, qui aut beatus, aut nullus est? beatum de flere, inuidia est: nullum, dementia. An hoc te mouet, quod videtur ingentibus, & cum maxime circumfusus, bonis caruisse? cum cogitaueris multa esse quæ perdidit, cogita plura esse quæ non timet. Non ira eum torquet, non morbus affliget, non suspicio lacescet, non edax & inimica semper alienis processibus inuidia confectabitur, non metus sollicitabit, non leuitas fortunæ cito munera sua transferentis inquietabit. Si bene computes, plus illi remissum, quam ereptum est. Non opibus fruatur, non tua simul ac sua gratia; non accipiet beneficia, non dabit. Miserum putas quod ista amisit, an beatum quod non desiderat; mihi crede, is beatior est, cui fortuna superuacua est, quam is cui ⁵⁰ parata est. Omnia ista bona, quæ nos speciosa, sed fallaci voluptate delectant, pecunia, dignitas: potentia, aliaque complura, ad quæ generis humani cæca

xxvii.

xxviii.

cupiditas obstupefcit, cum labore poffidentur, cum inuidia cōfpiciuntur: eosque ipfos quos exornant, & premunt: plus minantur, quam profunt. Lubrica & incerta sunt: numquam bene tenentur. nam vt nihil de tempore futuro timeatur, ipfa tamen magnæ felicitatis tutela follicita eft. Si velis credere altius veritatem intuentibus, omnis vita fupplicium eft. In hoc profundum inquietumque proiecti mare, alternis æftibus reciprocum, & modo alleuans nos fubitis incrementis, modo maioribus damnis deferens, affidueque iactans, numquam ftabili confiftimus loco: pendemus & fluctuamur, & alter in alterum illidimur, & aliquādo naufragium facimus, fempertimemus. In hoc tam procellofo, & in omnes tempeftates expofito mari nauigantibus, nullus portus nifi mortis eft. Ne itaque inuideris fratri tuo: quiefcit. tandem liber, tandem tutus, tandem æternus eft: fupervitem Cæfarem, omnemque eius prolem, fupervitem te cum omnibus habet fratribus. Antequam quicquam ex fuo favore fortuna mutaret, ⁵¹ ftantem adhuc illam, & munera plena manu congerentem reliquit. Fruitur nunc aperto & libero cælo, ex humili atque depreffo in eum emicuit locum, quifquis ille eft, qui folutas vinculis animas beato recipit finu: & nunc libere vagatur, omniaque rerum naturæ bona cum fuma voluptate perfpicit. Erras. non perdidit lucem frater tuus, fed fecuriorem fortitus eft. omnibus illo nobis commune eft iter. Quid fata deflemus? non reliquit ille nos, fed antecessit. xxix. Est, mihi crede, magna felicitas in ipfa felicitate moriendi. Nihil ne in totum quidem diem certi eft. quis in tam obfcura & inuoluta veritate diuinat, vtrumne fratri tuo mors ⁵² inuiderit, an ⁵³ confuluerit? Illud quoque, qua iuftitia in omnibus rebus es, necesse eft te adiuet cogitantem, non iniuriam tibi factam, quod talem fratrem amiffi, fed beneficium datum, quod tamdiu pietate eius tibi vti fruique licuit. Iniquus eft, qui muneris fui arbitrium danti non relinquit: auidus, qui non lucri loco habet, quod accepit, fed damni, quod reddidit. Ingratus eft, qui iniuriam vocat finem voluptatis: ftultus, qui nullum fructum efle putat bonorum, nifi præfentium. quin non & in præteritis acquiefcit, & ea iudicat ⁵⁴ certiora quæ abierunt, quia de illis ne definant, non eft timendum. Nimis anguftat gaudia fua, qui eis tantummodo quæ habet ac videt, frui fe putat, & habuiffe eadem pro nihilo ducit. cito enim nos omnis voluptas relinquit, quæ fluit & tranfit, & pæne antequam veniat, aufertur. Itaque in præteritum tempus animus mittendus eft. & quicquid nos vnquam delectavit, reducendum, ac frequenti cogitatione pertractandum eft. Longior fideliorque eft memoria voluptatum, quam præfentia. Quod habuiffi ergo optimum fratrem, in fummis bonis pone. Non eft quod cogites, quanto diutius habere potueris, fed quamdiu habueris. Rerum natura illum tibi ficut ceteris fratribus, ⁵⁵ non mancipio dedit, fed commodauit: cum vifum eft deinde, repetiit, nec tuam in eo fatietatem fecuta eft, fed fuam legem. Si quis pecuniam creditam foluiffe fe molefte ferat, eam præfertim cuius vsum gratuitum acceperit, none iniuftus habebitur? Dedit natura fratri tuo vitam, dedit & tibi: quæ fuo iure vfa, à quo voluit, debitum fuum citius exegit. non illa in culpa eft, cuius nota erat condicio, fed mortalis animi fpec auida, quæ fubinde quid rerum natura fit obliuifcitur, nec vnquam fortis fuæ meminit, nifi cum admonetur. Gaude itaque habuiffe te tam bonum fratrem, & vsum fructum eius, quamuis breuior voto tuo fuerit, boni confule. Cogita iucundiffimum efle, quod habuiffi: humanum, quod perdidiffi. Nec enim quicquam minus inter fe consentaneum eft, quam aliquem moueri, quod fibi talis frater parum diu contigerit: non gaudere, quod tamen contigerit. At inopinanti ereptus eft. Sua quemque credulitas decipit: & in eis quæ diligit, voluntaria mortalitatis obliuio. Natura nulli fe neceffitatis fuæ gratiam facturam efle teftata eft. Quotidie præter oculos nostros tranfeunt notorum ignotorūque funera: nos tamen aliud agimus, & fubitum id putamus efle, quod nobis tota vita denunciat futurum. Non eft itaque ifta fatorum iniquitas, fed mentis humanæ prauitas, infatiabilis rerum omnium: quæ indignatur inde fe exire, quo admiſſa eft precario.

Quanto ⁵⁶ ille iuftior, qui nuntiata filij morte, dignam magno viro vocem emiſit? xxx.
Ego cum genui, tum moriturum ſciui. Proſus non mireris ex hoc natum efle, qui fortiter mori poſſet. Non accepit tanquam nouum nuntium, filij mortem: quid eſt enim noui, hominem mori, cuius tota vita nihil aliud quam ad mortem iter eſt? *Ego cum genui, tum moriturum ſciui.* Deinde adiecit rem maioris & prudentiæ & animi: ⁵⁷ *Huius rei ſuſtuli.* Omnes huic rei tollimur: quifquis ad vitam editur, ad mortem deſtinatur. Gaudeamus ergo omnes eo quod datur, reddamusque id cum repoſcemur. alium alio tempore fata comprehendunt, neminem præteribunt. ⁵⁸ In procinctu

stet animus : & id quod necesse est, numquam timeat : quod incertum est, semper exspectet. Quid dicam duces, ducumque progenies, & multis aut consularibus conspicuos, aut triumphis, sorte defunctos inexorabili? tota cum regibus regna, populi que cum gentibus tulere fatum suum. Omnes, imo omnia in ultimum diem spectant. non idem vniuersis finis est. Alium in medio cursu vita deserit, alium in ipso aditu relinquit, alium in extrema senectute fatigatum iam & exire cupientem vix emittit : alio quidem atque alio tempore, omnes tamen in eundem locum tendimus. Vtrumne stultius sit nescio, mortalitatis legem ignorare, an impudentius, recusare. Agedum illa quæ multo ingenij tui labore celebrata sunt, in manus sume, ⁵⁹ vtriuslibet auctoris carmina : quæ tu ita ⁶⁰ resoluiisti, vt quamuis structura illorum recesserit, permaneant tamen gratia. Sic enim illa ex alia lingua in aliam transtulisti, vt (quod difficillimum erat) omnes virtutes in alienam te orationem secutæ sunt. Nullus erit in illis scriptis liber, qui non plurima varietatis humanæ incertorumque casuum & lacrimarum, ex alia atque alia causa fluentium, exempla tibi suggerat. Lege, quo spiritu ingentibus intonueris rebus : pudebit te subito deficere, & ex tanta orationis magnitudine decidere. Ne commiseris, vt quisquis ⁶¹ extemplo ac modo scripta tua mirabatur, quærat quomodo tam grandia, tamque solida, tam fragilis animus conceperit. Potius ab istis quæ te torquent, ad hæc tot & tanta quæ consolantur, conuerte, ac respice optimos fratres, respice uxorem, filium respice. Pro omnium horum salute, hac tecum portione fortuna decedit. Multos habes in quibus acquiescas.

xxx i.

Ab hac te infamia vindica, ne videatur omnibus plus apud te valere vnus dolor, quam hæc tam multa solatia. Omnes istos vna tecum perculsos vides, nec posse tibi subuenire, imo etiam vltro exspectare, vt à te subleuentur, intelligis : & ideo quanto minus in illis doctrinæ minusque ingenij est, tanto magis resistere te necesse est communi malo. Est autem hoc ipsum solatij loco, inter multos dolorem suum diuidere : qui quia dispensatur inter plures, exigua debet apud te parte subsidere. Non desinam totiens tibi offerre Cæsarem. illo moderante terras, & ostendente, quanto melius beneficiis imperium custodiatur, quam armis, illo rebus humanis præsentente, non est periculum, ne quid perdidisse te sentias. in hoc vno tibi satis præsidij, satis solatij est. Attolle te. & quotiens lacrimæ suboriuntur oculis tuis, totiens illos in Cæsarem dirige : siccabuntur maximi & clarissimi conspectu ⁶² numinis. Fulgor eius illos, vt nihil aliud possint aspicere, præstringet, in se hærentes detinebit. Hic tibi, quem tu diebus intueris ac noctibus, à quo numquam deiicis animum, cogitandus est, hic contra fortunam aduocandus : nec dubito, cum tanta illi aduersus omnes suos sit mansuetudo, tantaque indulgentia, quin multis iam solatiis tuum istud vulnus obduxerit, nonnulla quæ dolori obstarent tuo congesserit. Quid porro? vt nihil horum fecerit, nonne protinus ipse conspectus per se tantummodo, cogitatusque Cæsar, maximo solatio tibi est? Dij illum Deæque omnes terris diu ⁶³ commodent. acta hic D. Augusti, ⁶⁴ & annos vincat, ⁶⁵ ac, quamdiu mortalis erit, nihil ex domo sua mortale esse sentiat. Rectorem Romano imperio filium ⁶⁶ longa fide approbet, & ante illum consortem ⁶⁷ patris, quam successorem accipiat. Sera, ⁶⁸ & nepotibus demum nostris dies nota sit, qua illum ⁶⁹ gens sua cælo ⁷⁰ asserat.

xxx ii.

Abstine ab hoc manus tuas fortuna, nec in isto potentiam tuam, nisi ea parte qua prodes, ostenderis. patere illum generi humano iam diu ægro & affecto ⁷¹ mederi : patere, quicquid ⁷² prioris Principis furor concussit, in locum suum restituere ac reponere. ⁷³ Sidus hoc, quod præcipitato in profundum, ac demerso in tenebras orbi refulsit, semper luceat. Hic ⁷⁴ Germaniam pacet, ⁷⁵ Britanniam aperiat, & patris triumphos ducat, & novos : quorum me quoque spectatorem futurum, quæ primum obtinet locum ex virtutibus eius, promittit clementia. nec enim sic me deiecit, vt nollet erigere : imo ne deiecit quidem, sed impulsus à fortuna & cadentem sustinuit, & in præceps euntem leniter diuinæ manus vsus moderatione deposuit. Deprecatus est pro me senatum, & vitam mihi non tantum dedit, sed ⁷⁷ etiam petiit. Viderit, qualem ⁷⁸ volet estimari causam meam, vel iustitia eius bonam perspiciet, vel clementia faciet. vtrumque in æquo mihi eius beneficium erit, siue ⁷⁹ innocentem me scierit esse, siue voluerit. Interim magnum miseriarum mearum solatium est, videre misericordiam eius totum orbem peruagantem : quæ cum ex ipso angulo, in quo ego ⁸⁰ defossus sum, complures multorum iam annorum ruina obrutos effoderit, & in lucem reduxerit, non vereor ne me vnum transeat. Ipse autem optime nouit tempus, quo cuique debeat succurrere : ego omnem operam dabo, ne peruenire ad me erubescat. O felicem ⁸¹ clementiam tuam

Cæsari

Cæsar! quæ efficit, ut quietiorem sub te agant vitam exsules, quam nuper sub Caio egere⁸² principes. Non trepidant, nec per singulas horas gladiū expectant, nec ad omnem nauium conspectum pauent. Per te habent, ut fortunæ sæuentis modum, ita spem quoque melioris eiusdem, ac præsentis quietem. Scias licet⁸³ ea demum fulmina esse iustissima, quæ etiam percussi colunt.

Hic itaque princeps, qui pu- xxxiii.

blicum omnium hominum solatium est, aut me omnia fallunt, aut iam recreauit animum tuum, & tam magno vulnere maiora adhibuit remedia: iam te omni confirmauit modo: iam omnia exempla, quibus ad animi æquitatem cōpellereris,⁸⁴ tenacissima memoria retulit: iam omnium præcepta sapientum assuera sibi facundia explicuit. Nullus itaque melius has alloquendi partes occupauerit. aliud habebunt hoc dicente pondus verba, velut ab oraculo emissa. omnem vim doloris tui diuina eius contundet auctoritas. Hunc itaque tibi puta dicere: Non te solum fortuna desumpsit sibi, quem tam graui afficeret iniuria. nulla domus in toto orbe terrarum aut est, aut fuit sine aliqua comploratione. Transibo exempla vulgaria, quæ etiam si minora, tamen⁸⁵ mira sunt: ad fastos te, & annales perducam publicos. Vides omnes has imagines, quæ impleuere Cæsareum⁸⁶ atrium? nulla non harum aliquo suorum incommodo insignis est: nemo non ex istis, in ornamentum sæculorum refulgentibus viris, aut desiderio suorum tortus est, aut à suis cum maximo animi cruciatu desideratus est. Quid tibi referam Scipionem Africanum, cui⁸⁷ mors fratris⁸⁸ in exilio nuntiata est? Is frater qui eripuit fratrem carcere, non potuit eripere fato: & quam⁸⁹ iuris æqui impatiens pietas Africani fuerit, cunctis apparuit. eodem enim die, quo⁹⁰ viatoris manibus fratrem abstulerat,⁹¹ tribuno quoque plebis⁹² priuatus intercessit. tam magno tamen fratrem desiderauit hic animo, quam defenderat. Quid referam⁹³ Æmilianum Scipionem, qui vno pæne eodemque tempore, spectauit patris triumphum, duorumque fratrum funera? adolescentulus tamen, ac propemodum puer, tanto animo tulit illam familiæ suæ, super ipsum Paulli triumphum concidentis subitam vastitatem, quanto debuit ferre vir in hoc natus, ne vrbi Romanæ aut Scipio deesset, aut Carthago superesset. Quid referam duorum Lucullorum di- xxxiv. remptam morte concordiam? Quid Pompeios? quibus ne hoc quidem sæuiens reliquit fortuna, ut vna denique conciderent ruina. Vixit Sextus Pompeius, primum⁹⁴ forori superstes,⁹⁵ cuius morte optime cohærentis Romanæ pacis vincula resoluta sunt. Idemque vixit superstes⁹⁶ oprimo fratri: quem fortuna in hoc erexerat,⁹⁷ ne minus alte eum deiceret, quam patrem deiecerat: & post hunc tamen casum non tantum dolori, sed bello suffecit. Innumerabilia vndique exempla separatorum morte fratrum succurrunt, imo contra, vix vlla vnquam horum paria conspecta sunt, vna senescencia: sed contentus nostræ domus exemplis ero. Nemo enim tam expers erit sensus ac sanitatis, ut fortunam vlli queratur luctum intulisse: quam sciet etiam Cæsarem lacrimas concupisse. Diuus Augustus amisit Octauiam sororem carissimam, & ne ei quidem rerum natura lugendi necessitatem abstulit, cui cælum destinauerat: imo vero idem omni genere orbitatis vexatus,⁹⁸ sororis filium successionis præparatum suæ perdidit. Denique ne singulos eius luctus enumerem, &⁹⁹ generos ille amisit, &¹⁰⁰ liberos, & nepotes: ac nemo magis ex omnibus mortalibus hominem esse se, dum inter homines erat, sensit. Tamen tot tantosque luctus cepit rerum omnium capacissimum eius pectus, victorque Diuus Augustus non gentium tantummodo externarum, sed etiam dolorum fuit, Caius Cæsar, diui Augusti¹⁰¹ auunculi mei nepos, circa primos iuuentutis suæ annos¹⁰² Lucium fratrem carissimū sibi, princeps iuuentutis principem eiusdem iuuentutis amisit, in apparatu Parthici belli: & grauiore multo animi vulnere, quam postea¹⁰³ corporis, ictus est: quod vtrumque piissime idem, & fortissime tulit.¹⁰⁴ Cæsar patruus meus, Drusum Germanicum patrem meum, minorem natu quam ipse erat fratrem, intima Germaniæ recludentem, & gentes ferocissimas Romano subiicientem imperio, in complexū &¹⁰⁵ osculis suis amisit: modum tamen lugendi non sibi tantum, sed etiam aliis fecit: ac totum exercitum, non solum mæstum, sed etiam attonitum,¹⁰⁶ corpus Drusi sui sibi vindicantem, ad morem¹⁰⁷ Romani luctus redegit: iudicauitque non militandi tantum disciplinam esse seruandam, sed etiam dolendi. Non potuisset ille lacrimas alienas compescere, nisi prius pressisset suas. M. Antonius auus meus, nullo minor nisi eo xxxv. à quo victus est, tunc cum Remp. constitueret, & triumphali potestate præditus, nihil supra se, exceptis vero duobus collegis omnia infra se cerneret,¹⁰⁸ fratrem interfecit, & audiuit. Fortuna impotens, quales ex humanis malis tibi ipsa¹⁰⁹ ludos facis! Eo

ipso tempore, quo M. Antonius ciuium suorum vitæ sedebat mortisque arbiter, M. Antonij frater duci iubebatur ad supplicium. Tulit hoc tamen tam triste vulnus eadem magnitudine animi, qua omnia alia aduersa tolerauerat: & hoc fuit ei lugere,¹¹⁰ viginti legionum sanguine fratri parentare. Sed vt omnia alia exempla præteream, vt in me quoque ipso alia taceam funera,¹¹¹ bis me fraterno luctu fortuna aggressa est: bis intellexit lædi me posse, vinci non posse. Amisi Germanicum fratrem: quem quomodo amauerim, intelligit profecto, quisquis cogitat quomodo suos fratres pij fratres ament. Sic tamen affectum meum rexi, vt nec relinquerem quicquam quod exigi deberet à bono fratre, nec facerem quod reprehendi posset¹¹² in Principe. Hæc ergo puta tibi parentem publicum referre exempla, eundem ostendere quàm nihil sacrum intactumque sit fortunæ, quæ ex his penatibus ausa est funera ducere, ex quibus erat deos petitura. Nemo itaque miretur, aliquid ab illa aut crudeliter fieri, aut inique. Potest enim hæc aduersus priuatas domos vllam æquitatem nosse, aut vllam modestiam, cuius implacabilis sæuitia totiens ipsa funestauit¹¹³ puluinaria. Faciamus licet illi conuicium, non nostro tantum ore, sed etiam publico: non tamen mutabitur: aduersus omnes se preces, omnesque¹¹⁴ querimonias eriget. Hoc fuit in rebus humanis fortuna, hoc erit; nihil inausum sibi reliquit: nihil intactum relinquet. Ibit violentior per omnia, sicut semper est solita, eas quoque domos ausa iniuriæ causa intrare, in quas¹¹⁵ per templa aditur, &¹¹⁶ atram laureatis foribus inducere vestem.

xxxvi.

Hoc vnum obtineamus ab illa votis ac precibus publicis, si nondum illi¹¹⁷ genus humanum placuit consumere, si Romanum adhuc nomen propitia respicit, hunc Principem,¹¹⁸ lapsis hominum rebus datum, sicut omnibus mortalibus, sibi esse sacrosanctum velit. discat ab illo clementiam, atque à mitissimo omnium Principum mitis fieri. Debes itaque omnes intueri eos, quos paullo ante retuli, aut¹¹⁹ adscitos cælo, aut¹²⁰ proximos, & ferre æquo animo fortunam, ad te quoque porrigentem manus: quas ne ab eis quidem, per quos¹²¹ iuramus, abstinet. Debes illorum imitari firmitatem in perferendis & euincendis doloribus, & in quantum modo homini fas est, per diuina ire vestigia. Quamuis in aliis rebus dignitatum magna discrimina sint, virtus in medio posita est: neminem dedignatur, qui modo dignum se illa iudicet. Optime certe illos imitaberis, qui cum indignari possent non esse ipsos expertes huius mali, tamen in hoc vno se ceteris exæquari hominibus, non iniuriam, sed ius mortalitatis iudicauerunt; tuleruntque nec nimis acerbè & aspere quod acciderat, nec molliter & effæminate. Nam & non sentire mala sua, non est hominis: & non ferre, non est viri. Non possum tamen, cum omnes circumiuerim Cæsares, quibus fortuna fratres & sorores eripuit, hunc præterire ex omni Cæsarum numero excerptum: quem rerum natura in exitium opprobriumque humani generis edidit, à quo imperium euersum funditus, Principis piissimi recreat clementia. C. Cæsar, amissa sorore¹²² Drusilla, is homo qui non magis dolere quam gaudere Principaliter posset conspectum conuersationemque ciuium suorum profugit, exequiisque sororis suæ non interfuit, iusta sorori non præstitit, sed in Albanum suum¹²³ secessit. At foro & aduocatis, & huiusmodi aliis occupationibus acerbissimi funeris leuabat mala: Pro pudor imperij. principis Romani lugentis sororem, alea solatium animi fuit. Idem ille Caius furiosa inconstantia, modo¹²⁴ barbam capillumque submittens, modo Italiæ ac Siciliæ oras errabundus permetiens, & nunquam satis certus vtrum¹²⁵ lugeri vellet, an¹²⁶ coli forem. Eodem enim tempore, quo templa illi constituebat ac puluinaria, eos qui parum mæsti fuerant, crudelissima afficiebat animaduersione. Eadem enim intemperie animi aduersarum rerum ictus ferebat, qua secundarum elatus euentu, supra humanum intumescerebat modum. Procul istud exemplum ab omni Romano viro, luctum suum aut intempestiuus auocare lufibus, aut sordium ac squalloris fœditate irritare, aut alienis malis oblectare, minime humano solatio. Tibi vero nihil ex consuetudine mutandum tua. quoniam quidem ea instituisti amare studia, quæ & optime felicitatem¹²⁷ extollunt, & facillime minuunt calamitatem: eademque & ornamenta hominum maxima sunt, & solatia.

xxxvii.

Nunc itaque te studiis tuis immerge altius, nunc illa tibi velut munimenta animi circumda, nec ex vlla tui parte inueniat introitum dolor. Fratris quoque tui produc memoriam aliquo scriptorum monumento tuorum. hoc enim vnum est rebus humanis opus, cui nulla tempestas noceat, quod nulla consumat vetustas: cetera, quæ per constructionem lapidum, & marmoreas moles, aut¹²⁸ terrenos tumulos in magnam eductos altitudinem constant, non propagabunt longam diem: quippe &

ipsa intereunt. Immortalis est ingenij memoria: hanc tuo fratri largire, in hac eum colloca. melius illum duraturo semper consecrabis ingenio, quàm irritò dolore lugebis. Quod ad ipsam fortunam pertinet, etiam si nunc agi apud te causa eius non potest: omnia enim illa quæ nobis dedit, ob hoc ipsum quod aliquid eripuit, inuisa sunt: tunc tamen erit agenda, cum primum æquiores te illi iudicem dies fecerit: tunc enim poteris in gratiam cum illa redire. Nam multa prouidit, quibus hanc emendaret iniuriam: multa etiam nunc dabit quibus redimat: denique ipsum quod abstulit, ipsa dederat tibi. Noli ergo contra te ingenio uti tuo, noli ¹²⁹ adesse dolori tuo. Potest quidem eloquentia tua, quæ parua sunt approbare pro magnis: rursus magna attenuare, & ad minima deducere: sed alio ista vires seruet suas, nunc tota se in solatium tuum conferat. Sed tamen dispice, ne hoc iam quoque sit superuacuum. aliquid enim à nobis natura exigit: plus vanitate contrahitur. Nunquam autem ego à te, ne ex toto mæreas, exigam. Et scio inueniri quosdam duræ magis quam fortis prudentiæ viros, ¹³⁰ qui negent doliturum esse sapientem. Hi vero videntur numquam in huiusmodi casum incidisse. alioquin excussisset illis fortuna superbam sapientiam, & ad confessionem eos verè etiam inuitos compulisset. Satis præstiterit ratio, si id vnum ex dolore, quod & superest & abundat, ¹³¹ exciderit. nam ut quidem nullum omnino esse eum patiat, nec sperandum ulli, nec concupiscendum est. Hunc potius modum seruet, qui nec ¹³² impietatem imitetur, nec ¹³³ insaniam: & nos in eo teneat habitu, qui & piæ mentis est, nec emotæ. Fluant lacrimæ, sed eadem desinant: trahantur ex imo pectore gemitus, sed iidem & finiantur. Sic rege animum tuum, ut & sapientibus te approbare possis, & fratribus. effice, ut frequenter fratris tui memoriam tibi velis occurrere, ut illum & sermonibus celebres, & assidua recordatione repræsentes tibi. Quod ita denique consequi poteris, si tibi memoriam eius iucundam magis, quàm flebilem feceris. naturale est enim, ut semper animus ab eo refugiat, ad quod cum tristitia reuertitur. Cogita modestiam eius, cogita in rebus agendis solertiam, in exsequendis industriam, in promissis constantiam. Omnia dicta eius ac facta, & aliis exponere, & tibi met ipse commemora. Qualis fuerit cogita, qualisque ¹³⁴ sperari potuerit, quid enim de illo non tuto sponderi fratre posset? ¹³⁵ Hæc, utcumque potui, longo iam situ obsoleto & hebetato animo composui: quæ si aut parum respondere ingenio tuo, aut parum mederi dolori videbuntur, cogita quam non facile Latina ei verba succurrant, quem Barbarorum inconditus grauisque fremitus circumsonat.

COMMENTARI AD LIBRVM SENECAE,
de Consolatione ad Polybium.

I. LIPSIVS.

AP. XX. Liber acephalus siue capite defectus, quod quibus videt: sed tantusne hiatus, ut hic numerus præfert? Nam ita desint Capita XIX. id est, plus altera libri parte: mihi non credendum. Imo vero, cum rem considero, pauca requiri censeo: & pleraque in istis exsequi eum video, quæ ad plenam consolationem. Unde ergo si numerus tam grandis? dicam, quod rideas. Hic liber, in plerisque scriptis, illi De Breuitate vitæ subiungitur, imò coniungitur, quasi vnum idemque scriptum sit. Qui igitur dispararunt, bene sane: sed hoc non bene aut considerate, quod numeros eosdem tenuerunt Capitum, quibus connecti cum illo solet. Nam ecce, XX. Caput, vltimum est libelli dicti: ergo hic consequenter fecerunt statim, Caput XXI. Error clarus: nec mutauit tamen, quid opus? & citationes nos fallant, quæ vulgo sic conceptæ.

1. Nostra corp.] De operibus magnis mirandisque locutus videtur: & illis, inquit, si corpora hæc compares caduca & fragilia, dicas firma illa esse. at non sunt, si ad Naturæ communem legem. Variat tamen hæc lectio: & e quibusdam eruas Si vitæ nostræ compares: quod placeat.

2. Multo mirab.] Hoc ad Romana opera spectat: quæ vere superarunt decantata illa spectacula.

3. Quidam minantur.] Stoici, in sua illa ἐκπύρωση siue deflagratione mundi. Vide. Quæst. Nat. III. cap. XXVIII. & me in Physiol. II. Diff. XXII.

4. Quo cadat.] Nihil enim extra mundum. Sed ut ille canit, In se magna ruunt.

CAP. XXI. 5. Profecturi sumus.] Nihil. & pulchre Philemon:

Εἰ τὰ δάκρυ ἡμῶν, τὸν χαλὼν ἦν φάρμακον,

Αἰὶδ' ὁ κλαύσας τὸ ποιεῖν ἐπαύετο,

Ἀλλὰ τί ὁμῶς ἀν δάκρυα, δόντες χρυσίον.

Νῦν δ' ἔτι πρὸς ἔχει τὰ πρᾶγμα ἔδ' ἀποβλέπει,

Εἴτε κλαίης, εἴτε μὴ πορεύεαι.

Ὡς περ τὸ δένδρον τὸν χαρπὸν, τὸ δάκρυον:

Semperque lugens miseriam pellat suam;

Τί δὴ ποιεῖς πλέον; ἔδεν· ἢ λύπη δ' ἔχει.

Si lacrimæ nostræ medela sint malis.

Auro parandæ lacrimæ contra ſient.

At nihil ad ipſas ipſa res conuertitur,

Fleſque non fleſque, iter pergit ſuum.

Quid ergo flendo plus facis? nihil, niſi vt

Fructum arbor affert, lacrimas dolor parit.

6. Exhaustos iam.] *Ita iacebas? ubi robur Seneca? ubi quæ ad matrem aliter ſcribis? Lætum & alacrem, velut optimis rebus, me cogita. Illa, an hæc, verba ſunt?*

7. Litem meam.] *In me actionem & impendia eius recipiam. Tuo nomine agam.*

8. Numquam illi.] *Credamus, & præſertim in liberto Claudij, qui omnes certatim aureos floccos ab illa pecude legebant.*

9. Tanta felicitate.] *Putarem, facilitate.*

10. Præclaris oper.] *Infra, cap. xxvi. & xxxi.*

11. Potentia.] *Bene. nam hæc imperabat.*

12. Maximis viris.] *Homero & Virgilio, quos è verſa in proſam orationem transfuderat. Vide capita iam dicta.*

13. Contulit.] *Paria fecit, illa verſione: aut, parem ſe oſtendit.*

14. Applicuit.] *Si non par, proximus & conſunctus.*

CAP. XXII. 15. Te fratrem.] *Ut diceret, Fratri referam, & Frater hoc vindicabit.*

16. Modestia tua.] *Iſta vero. nam quæ maior modestia, quàm quod sæpe (Suetonius ita ſcribit) inter duos Conſules ambulabat?*

17. Et onus.] *Ad imitandum ſcilicet. & ut dignos ſe præberent tali fratre.*

18. Reperire.] *Mens liber, rependere.*

19. Delibare.] *Decerpere, minuire.*

20. Putus litt.] *Ita Muretus, nec male. at libri omnes, tutus. Iſtaque Pincianus, ſincerus ex toto, faciebat.*

21. Facinus indignum.] *ſe inepta hæc ſcribere.*

CAP. XXIII. 22. Mutare.] *Hæc tria verba adiecimus ex noſtro libro, omnino germana.*

23. Voto laborat.] *Torquetur eo, quod optauerat.*

24. Omen fletum.] *Plinius: Hominem tantum nudum natali die abiicit ad vagitus ſtatim & ploratum, nullumque animalium aliud pronius ad lacrimas, & has protinus vitæ principio. Vide Conſol. ad Marc. cap. xi.*

CAP. XXIV. 25. Vt te velit.] *Mens, & priuate velit. quid ſit, neſcio.*

26. A ſtudio.] *Alludit ad manus eius. erat enim hic Polybius Principi ſuo A ſtudiis, vt Suetonio dicitur, cap. xxviii. Quod tamen non ita capiendum. vt libris modo cum Claudio vacauerit; ſed imo libellis & deſideriis hominum capiendis, diſponendis, ſuggerendis. quod infra, cap. xxvi diſces.*

27. Vtique inutilem.] *Ab ingenio Mureti: Erasmus autea, vtrique inertem dolorem dimittite. Mens & plerique ſcripti, vtrique veſtrum inhærentem dolorem: quod Eraſmianum illud firmet.*

28. Et ſolatium.] *Quod ex aſpectu tuo capient.*

CAP. XXV. 29. Perſonam.] *Mens & aliquot ſcripti, partem. quod ſi tenemus, ad Scenicæ partes referam, quæ ſolent imponi.*

30. Arma ſubm.] *A gladiatoribus, vti & ſequens phraſis, de gradu. Videantur noſtra Saturnalia.*

31. Altioſorem ordinem.] *Palatinum. & Caſarianus es.*

32. Promiſiſti omnibus.] *Mens liber, omnes illi. nec ambigo, quin tota clauſula ſic reſcribenda & diſcernenda. quantum promiſiſti. Omnes illi, qui o. i. t. l. q. c. f. t. o. n. f. opus eſt, cuſtodes animi tui ſunt.*

33. Gratia quietis.] *Vox gratia omnibus ſcriptis abeſt. poſſis legere, in otium ruris quieti.*

34. Voluntaria.] *Placet mei libri ſcriptio, voluptaria.*

CAP. XXVI. 35. Multa tibi.] *Paris ſententiæ habet i. De Clem. cap. vii. ſed ad Principem, non eius ſeruum.*

36. Libelli.] *Quibus preces aut deſideria continentur.*

37. Quieti animi eſt.] *ſpuria ſunt. libri priſci, principis maximi animo ſubiici erigendus (aliq, exigendus) iſ eſt. Non dubito legere. diſponendi libelli. Tantus rerum ex o. t. a. c. congeſtus vt poſſit per ord. ſuum P. m. animo ſubiici, erigendus ipſe es. aut cum Pinciano, erigendus tuus eſt.*

38. Proſint.] *Mens, poſſint.*

39. Hoc tamen.] *Clauſula hæc in meo: Hæc tamen etiam nunc leuioribus te remediis adiuuabunt. Vulgata placeat, vult hoc de Caſare, non inter parua eſſe.*

40. Fabulis trad.] *Mens & quidam, voce addita: traditus fauor. Atlantem intellegi certum eſt, nec ultra penetra.*

41. Pluribus notos.] *Ergo Homerum Latine vertit, Virgilium Græcè, ſed pedestri ſermone: vt legi vterque & capi ab vtraque gente poſſet.*

42. Materiam.] *Cum tam ampla geſſerit, geratque: Germaniam pacauerit, Britanniam aperiat, Cap. xxxii.*

43. Exemplum.] *Quippe ipſe Claudius vtraque lingua Hiſtorias ſcripſit: Sueton. cap. xli. & xliii.*

CAP. XXVII. 44. Logos.] *Eſt qui apoloſos vellet, male. Nam & logi, fabulæ: quod vel Plautus dicit.*

45. Intentatum Rom.] *Itane intentatum? atqui Phædrus Tiberij libertus iam condiderat, & pulcherrimis verſibus Latinos fecerat: qui exſtant. Sed enim è Thracia ille; hic de Romanis ingeniis ſermo. Quid tamen Polybius? nonne & ille inter Græcos aut exteros? nomen dicit.*

46. Aduocabit ipſa.] *Quidam, auocabit: nec male. res enim ſeriæ in ſe intendunt eam & deſigunt. ſuſpicabar*

etiam: aduocabit ipsi. id esset, inuabit & patrocinabitur ei seueritas.

47. Vtrumne meo nomine.] *Simile dilemma in Apuleio, De Philosophia: Et quidem si de tali se causa discruciet, illam ægritudinem vel propter eum qui est mortuus suscipit, quasi in peiore sit parte: aut sua gratia, quod tali necessitudine doleat se priuatum esse. Sed neque obiri causa lamentationes suscipi oportet, cum sciamus illum, neque aliquid mali passum; & si fuerit bonæ voluntatis, etiam melioribus aggregatum. Et plura vide.*

48. Nam si nullus.] *Et hoc dilemma in Platone, imo à Platone est. nam belle tractatur in Apologia, sub persona Socratis: Duorum enim alterum mors est. Aut enim, tanquam nihil ea sit, ne sensum quidem vllius rei mortuus habet: aut, ut dici solet, mutatio quædam est & commigratio animæ, è loco isto in locum alium. Quod si nullus sensus est, sed tanquam somnus quidam profundus, in quo nec somnium quidem vllum cernas; admirabile bonum in morte est. Sin autem transmigratio est, & in eum locum ubi vna omnes mortui sunt: quod maius isto bonum obtingete, ô iudices, potest? Hæc pauca reddidi plura, qui volet, videto.*

49. Spectaculo.] *Iunge quæ sunt paria, Epist. cii. sub finem, & Consol. ad Marc. cap. xxv.*

CAP. XXVIII. 50. Parata.] *Fauens ac prompta. Editis libris, parata.*

51. Stantem adhuc.] *Nondum se auertentem & abeuntem.*

CAP. XXIX. 52. Inuiderit.] *Bonis erepto.*

53. Consuluerit.] *Malis subducto.*

54. Certiora quæ.] *Martialis 1.*

Non bene distuleris, videas quæ posse negari.

Et solum hoc ducas, quod fuit, esse tuum.

Adde De Benef. iiii. cap. iiii. De Vita beat. cap. vi.

55. Non mancipio.] *Lucretius: Vitaque mancipio nulli datur, omnibus vsu.*

CAP. XXX. 56. Ille iustior.] *De Anaxagora statim subeat intellegi. quem Cicero, Valerius, Diogenes, totidem verbis, nuntiata filij morte, faciunt respondisse, Sciebam genuisse mortalem. Sed è sequentibus tamen magis est de Xenophonte capi. Nam subdit: ex hoc natum esse, qui fortiter mori posset: fortem scilicet è viro forti: at de Anaxagora filij gloriosa morte nihil equidem legi. Bene de Xenophontis. cuius Gryllus fortiter dimicans inter equites occubuit. In eo facto Diogenes: Sunt qui illum (Xenophontem) nec lacrimasse quidem dicunt, sed tantum dixisse, Sciebam genuisse mortalem.*

57. Huic rei sustuli.] *Non dixit ipse, sed è verbis eius colligit, atque addit.*

58. In procinctu.] *Paratus ad hanc pugnam.*

59. Vtriuslibet.] *Homeri siue Virgilij.*

60. Resoluiisti.] *Nota ergo, in pedestrem sermonem vertisse.*

61. Extemplo ac modo.] *Meus liber, exemplo. & incidebat legere, quisquis sine exemplo.*

CAP. XXXI. 62. Numinis.] *Fortasse & luminis, è sequentibus. Et si hæc omnia plena humillima & fadissime adulationis.*

63. Commodent.] *Meus & aliquot scripti, commendent. Præfero tamen vulgatum, quasi dicat, Dij illum à se & suo cætu profectum, velut commodato generi humano dent, mox recepturi.*

64. Et annos.] *Nic. Faber serio bonus, doctusque vir, è suis libris probabat: Acta hic D. Augusti æquet, annos vincat: idem ego.*

65. Ac quamdiu.] *Meus hic plenior: ac faciant, ut quamdiu inter mortales erit. Imo & hoc melius pro tota ista adulatione. neque enim mortalem eum vult dicere (Deum & numen) sed inter mortales esse: commodatum scilicet, ut ante.*

66. Longa fide.] *Quia diu nimirum cum ipso imperaturus.*

67. Patris.] *Volebam olim, pater: sed & ex vulgata idem elicias. Sensus est. Britannicus cum sene patre, iam ipse grandis, imperet: & sit consors & collega imperij, non successor. Successor enim non nisi mortui, aut pulsi.*

68. Et nepotibus.] *Quo is homo? vis tu illum triplex auum, cum Nestore aliquo, viuere? Nam Claudius hoc tempore supra quinquagesimum annum agebat. Poetica omnino adulatio.*

69. Gens sua.] *Claudia & Imperatoria stirps. nam præagit illi grandem posteritatem.*

70. Afferat.] *Non inferat, sed afferat illatum. afferat, consecratione.*

CAP. XXXII. 71. Mederi.] *Ita sane, sed chirurgia & missione sanguinis. Quis nescit eius seuitias & cades?*

72. Prioris.] *Caij Caligule.*

73. Sidus hoc.] *Ita Q. Curtius de eodem (ut mea opinio est) Iure populus Ro. salutem se Principi suo debere profitetur, qui noctis, quam pæne supremam habuimus, nouum sidus illuxit. Huius hercle, non solis ortus, lucem caliganti reddidit mundo: & plura lib. x. quæ simillima huius Senecæ: imo dicas ab alterutro transsumpta.*

74. Germaniam.] *Referendum ad ea quæ primo anno imperij eius in Germania gesta, ductu legatorum, Seruij Galba & P. Gabinij. quorum ille Catos, iste Marfos vicit, atque aquilam reciperauit clade Variana amissam. Eo utroque nomine Imp. iterum Claudius appellatus: anno dcccxciii. quo ipso in exilium Seneca pulsus, ut Dio scribit.*

75. Britanniam ap.] *Nondum ergo plene vicerat, sed iam in eo erat. Notetur, ut de tempore liqueat huius scripti. Aperire Britanniam cæpit tertio imperij anno, misso in eam A. Plautio: atque ipse anno post secutus perdomuit & de ea triumphauit. Scripserit igitur hæc Seneca tertio circiter exilij sui anno, sed ordiente.*

76. Patris.] *Meus & alij, patrios. quod malim. De Germanicis triumphis capiendum, qui velut debiti erant Druso Germanico, nisi mors anteuenisset.*

77. Etiam petiit.] *Alh miser Seneca! etiam innocens de damnatione gratularis, imo pæne gratias agis? Pro more temporum. quo Principes, quos euertebant, volebant videri tamen à se subleuatos, à Senatu autem impulsos. In Taciti*

Annalibus pluscula exempla. ut illud de Libone, lib. II. Iuravitque Tiberius petiturum se vitā, quamvis nocenti, nisi voluntariam mortem properauisset. Huc & Domitiani verba faciunt apud Sueton. cap. XI.

78. Volet aestimari.] *Aliter Erasmus. meus autem: volet esse, & existimet. Probem, sed legam estimet. hoc sensu, Videat qualem volet esse causam meam, per se, an ab ipso bonam: aestimet tantum eam & inspiciat.*

79. Innocentem me.] *Esō magne vir, mea quidem tabella. Et vero si palam eius criminis convictus, si non à Messalina hæc scana: quomodo tam libere hic innocentem se proclamet?*

80. Defossus.] *Alij, defusus aut defixus. Illud melius, & qui remoti abductique à cætu hominum sunt, videntur mortui & in sepulchrum dati. Ita ad Marciam, cap. II. A sollennibus officiis seducta, defodit se & abdidit. Sed optime in Epigrammate, de se ipse: Parce relegatis, hoc est. iam parce sepultis.*

81. Clementiam.] *Dy boni, quantam! qui tam facile homines occidebat, quàm canis exta edit: ut tu, mutatione temporum, scripsisti.*

82. Principes.] *Proceres, ut saepe. Nam Senatores assidue ab eo timebant. Et si is quoque exsules interfecit. quod Sueton. breuiter, cap. XXVIII. & plura huic rei Philo Judæus, In Flaccum, libello extremo.*

83. Ea fulmina.] *Sic Ovidius & alij damnationes suas appellat. Artemidorus fulmen in somnis visum, damnationem portendere dicit. & γὰρ, inquit, τὸς καὶ τὰ δεινὰ δεινὰ, ἐν τῇ συνθείᾳ, κεραιὸν δὲ φέρει: Nam damnatos, communi sermone, fulmine ictos dicimus.*

CAP. XXXIII. 84. Tenacissima memoria.] *Nec in Menippæa illa sua magis mimice rideat. Ille memoriosus, qui uxorem iussam occidi, paullo post requisivit? qui multos ex iis (Suetonij verba) quos capite damnaverat, postero die & in consilium, & ad aleæ lusum iussit admoneri? Et simile mox, de facundia. quem & lingua titubante fuisse idem scribit, spumante rictu, capite tremulo in quocumque actu.*

85. Mira sunt.] *Vellem, tamen innumera sunt. nisi quis putat Gracissantem scripsisse, myria sunt.*

86. Atrium.] *De toto ritu scripsi I. Elector. cap. XXIX.*

87. Mors fratris.] *Imo vero ipsum ante obiisse, & mortuum deinde postulatam, ab Asiatico fratre defensum, alij tradiderunt. Livius videndus libro XXXVIII. ubi de tota re, & dissensu. Item Agellius VII. cap. XIX.*

88. In exilio.] *Quod voluntarium suscepit, Linterni.*

89. Iuris æqui.] *Et passim hoc ab inimicis ei obiectum: & res hic postulat ita legi. Nam facto suo violavit ius Tribunicium, & parum civilem se ostendit. Alij edunt, impatiens iniuriæ.*

90. Viatoris manibus.] *Livius: Repulisse à corpore fratris viatorem, & Tribunis retinentibus, magis pie quam civiliter, vim fecisse.*

91. Tribuno quoque.] *Tribunis, ex Livio & alijs.*

92. Priuatus.] *Livius: Dissolutam esse à priuato Tribuniciam potestatem. Quod autem præiit, eodem die hæc gesta: non video quo spectet, aut efficiat. Non enim solum eodem die, sed statim & eodem facto viatorem repulit, Tribunos spreuit.*

93. Æmilianum Scip.] *Vide Consol. ad Marc. cap. XIII.*

CAP. XXXIV. 94. Sorori superstes.] *Quæ fuit Pompeia, nupta Fausto Sullæ, Dictatoris illius filio.*

95. Cuius morte.] *Plane hic nihil video. Si de Julia id dixisset, quæ nouerca Sexto: bene & vere esset. de Pompeia, nihil extrico. Fuit quidem Pompeia Sexti filia (non soror) de sponsa, in pignus fidemque pacis cum Triumviris inita, Marcello Octaviæ filio: sed desponsa, non deducta. neque de morte etiam legi. Itaque alius hac illustret: aut noster, μετὰ τὴν ἑξῆς scripserit, ut plura.*

96. Optimo fratri.] *Cneio, qui in Hispania cæsus.*

97. Ne minus alte.] *Quasita sententiola, & falsa. Ille certe procul à fastigio & dignitate paterna. Quid dicam? & universa, & in partibus, hæc scriptio saepe parum sana, non solum parum decora, est.*

98. Sororis fil.] *M. Marcellum.*

99. Generos.] *Illum iam dictum, deinde Agrippam.*

100. Liberos.] *Unicam Iuliam habuit, atque ea patri superuixit, à Tiberio demum acta ad mortem. Potes & de adptius hoc intelligere, Caio & Lucio; qui ydem ex Julia nepotes.*

101. Auunculi mei.] *Magni auunculi. nam ex Octaviæ sorore Augusti nata Antonia, & hæc Claudij mater.*

102. Lucium.] *Qui Massilia obiit.*

103. Corporis.] *A barbaro quodam percussus. Velleius, & Tacitus.*

104. Cæsar patruus.] *Suspicio prænomen deesse, Ti. Tiberium certe Jmp. intellegit.*

105. Osculis.] *Quidam libri, oculis. Peto Albinouanus, ad Tiberium:*

Tu tamen extremo moriturum tempore fratrem

Vidisti: lacrimas vidit & ille tuas.

Affigique suis moriens tua pectora sensit,

Et tenuit vultu lumina fixa tuo.

106. Corpus Drusi.] *Idem Peto:*

Quineriam corpus matri vix vixque remissum,

Exsequiis caruit, Liuia, pæne suis.

Quippe ducem arsuris exercitus omnis in armis,

Inter quæque ruit, pondere certus erat.

Abstulit inuitis corpus venerabile frater.

Et Drusum prunæ, * quod licuitque dedit.

* quæ.

Sententia est, milites sibi rapuisse corpus Ducis, & in armis voluisse vrere, inter ipsas gentes, ubi obierat. Frater autem abstulit, & patriæ (ita pro prunæ legendum) quæ licuit reddidit: id est, si non vivum, saltem cadaver.

107. Romani luctus.] *Gravis & modesti, non cum impetu & calore illo Barbarico.*

CAP. XXXV. 108. Fratrem.] *C. Antonium, qui iussu Bruti in Macedonia interfectus. Vide Plutarchum in Bruto, & Dionem XLVII. in aliquo tamen dissensu.*

109. Ludos facis.] Eadem exclamatio Valerij Liciniani quondam : Quostibi Fortuna ludos facis ? facis enim ex professoribus Senatores, ex Senatoribus professores. Plinius lib. iv. epist. xi.

110. Viginti leg.] Quae in Bruti Cassijque partibus erant, & quas vicit. Neque enim interfecit omnes (absit) & declamatorie id quoque hic dictum.

111. Bis me fraterno.] Atqui unum fratrem habuit, Germanicum : de quo etiam solo distincte subiungit. Tamen lectionem teneo, & de Liuvilla etiam accipio, quae soror Claudij fuit, interfecta à Tiberio paullo post Seianum. Quia autem parum ab honesta causa ea mors, parcat diducere hic Seneca.

112. In Principe.] Tunc vero non erat, cum fratrem & sororem amisit : imo procul ab omni ea spe. Aut improvide igitur hoc Seneca, aut accipiendum de quocumque primario viro, ut saepe.

113. Puluinaria.] Quae deorum sunt, ut lecti priuatorum. Ita Domitianus superbe, & cum Suetonij nota, in reducenda post diuortium vxore edixit, Reuocatam eam in puluinar suum. Iuuenalis :

Fæda lupanaris tulit ad puluinar odorem.

114. Querimonias.] At liber meus & plures, cerimonias : ut ad sacra & Deos iterum referat.

115. Per templa aditur.] Uniuerse hoc de Triumphalibus adibus capis : in quas certe è templis, & Capitolino Ioue salutato, ingrediebantur. An strictius & verius, de ipso Palatio Principum ? quod templis undique cingebatur. Claudianus, in vi. Consul. Honorij.

Attollens apicem subiectis Regia Rostris,
Tot circum delubra videt, tantisque deorum
Cingitur excubiis.

Sed & in ipso Palatio templa, Apollinis, & Vestæ. De utroque Ouidius, in Metamorphosi :

Et cum Cæsarea tu Phœbe domestice Vestæ.

Et iv. Fastor.

--- cognati Vestæ recepta est

Limine, sic sancti constituere patres.

Phœbus habet partem, Vestæ pars altera cessit,

Quod superest illis, tertius ipse tulit.

Cognatum Vestæ, Augustum appellat, ut è Iulia gente & Venere ortum. Ista igitur templa in limine Palatij, & puto, Seneca huc respexit. Posui tamen & capere, tanquam velit, per reuerentiam mixtam metu, eos qui ad Principem ibant, prius templa & Deos adisse, ut illum sibi votisque suis propitium haberent.

116. Atram laureatis.] Nam Palatinæ fores lauru & quercu ornatæ semper. Idem Ouidius :

State Palatinæ laurus, prætexaque quercu

Stet domus. æternos tres habet vna Deos.

Duos nempe deos, quos dixi, & tertium ipsum Augustum. Sed de lauru ista, ego fusius ad cap. ult. libri i. De Clem. Quid autem atram vestem foribus induci intellegit ? ipsamne vestem oppandi, ut hodie in funere ? an magis enalage quadam, homines induci & ingredi atratos ?

CAP. XXXVI. 117. Genus humanum.] Periturum scilicet, absque hoc Sotere. O fædam adulationem !

118. Lapsis.] Alij libri, lassis : & probem.

119. Adscitos.] Jam consecratos, & mortuos.

120. Proximos.] Si non consecratos, tamen in puriore aëre heroas.

121. Iuramus.] Satis notum per Principes, ut Deos, iurari, & probe fortasse ita scriptum. Tamen Erasmus, itemque bonus ille meus, viuimus habent. Cur spernam ? imo acutum est, mortem ad eos quoque venire, qui auctores sunt vitæ. Nam hanc Principibus adscribi (ob tutelam & curam rerum) docet vel acclamatio illa Alexandrinorum, in Suetonio, qua Augustus magnopere oblectatus : Per illum se viuere, per illum nauigare, libertate atque fortunis per illum frui.

122. Drusilla.] Quam homo incestus iustæ vxoris loco propalam habebat : Suetonius.

123. Secessit. At foro.] Est quasi iniectio. An ille forte foro & rerum actu dolorem fefellit ? Imo alea, & ludo. Tamen libri turbant, qui plerique : in Albano suo cesserit, ac foro & prouocatis, & huiusmodi. In meo quidem, ut posui : & consentiunt, aut leuiter abeunt Gruteriani. Olim diuinabam : sed in Albanum suum secesserit. nec foro & aduocatis, & huiusmodi aliis occupationibus acerbissimi funeris leuabat mala. pro pudor imperij ! principis Rom. &. Neque nunc omnino sedet : & suspectum illud, prouocatis. Initio fuerit, in Albano suo tesseris. deinde illa, ac foro & prouocatis, sine ut alij, peruocatis, genera aut nomina item ludorum : etsi corrupta.

124. Barbam capil.] Suetonius : Drusilla defuncta iustitium indixit. in quo risisse, lauasse, cænasse cum parentibus, aut coniuge liberisque, capitale fuit. Ac mæroris impatiens, cum repente noctuque profugisset ab vrbe, transcurrissetque Campaniam, Syracusas petiit, rursusque inde propere rediit, barba capilloque promisso.

125. Luger.] Ut hominem.

126. Coli.] Ut Deam.

127. Extollunt.] Bene, aliquis tamen excolant vellet, quia sequitur ornamenta.

CAP. XXXVII. 128. Terrenos. rumulos.] Quidam, cumulos. Nota morem aggerandi in altitudinem terram, & instar colliculi : cuiusmodi etiam maiorum xuo structos Belgica nostra habet, & miratur, causa parum gnara.

129. Adeste.] Patrocinari.

130. Qui negent.] Palam culpat suos Stoicos, & conuiciis pene insectatur. Quid enim aliud est, superbam sapientiam dicere ? Bonæ venia Seneca, tuæ, aut etiam tuæ, mentis es ?

131. Exciderit.] Exsecuerit.

132. Impietatem.] In non dolendo.

133. Infaniam.] In nimis dolendo.

134. Sperari.] Si maturuisset, & vixisset.

* Lib. 1.
Electo.
cap. 26.

135. Hæc utcumque.] Fateor me * scripsisse hæc Seneca non videri. & profecto veri sanique Seneca non esse, etiam nunc clamo: an illius abiecti, corpore & mente fracti, nescio. Ne hoc quidem velim, si meus sit arbitratus: quia nimis & vilia sunt, & vix tunicato aliquo digna. Desino, & inter alia ex hoc scripto disco, quam maximi viri labi & iacere possint: iidem, mitiore iam Deo, iterum erigi, & aliis ad robur excitatio & exemplum esse. Timeamus, speremus, numquam desperemus.

M V R E T V S.

Cap. I.

POLYBIUS hic libertus Claudio à studijs fuit: tanta apud illam pecudem potentia, tantaque arrogantia, ut sæpe conspectus sit medius inter duos consules publice incedens. Eum fratre amisso dolentem, consolatur Seneca, in exilium iam à Claudio pulsus. Libri maior pars interijt. Summa eloquentia scriptus est, sed fæda ac servilis adulationis plenissimus. Neque desunt, qui Senecam vehementer accusent, quod hic quidem Claudio tam demisse & humiliter aduletur, in apocolocyntosi autem eidem mortuo tam petulanter insultet. Atque equidem, ut verum fatear, non video, quomodo reprehensionem effugere possit, si quis cum eo summo iure agere instituat. Sed tamen & patria desiderio condonandum aliquid est: & vix quisquam ea sapientia reperitur, qui, mortuo eo, à quo gravissimas accepit iniurias, aut non latari, aut gestientem efferentemque se, conceptam ea ex re lætitiā coercere ac comprimere possit.

Nostra corpora compares.] Dixerat, ut ex his colligitur, & homines & humana omnia caduca ac fragilia esse. & adificia quoque ipsa, quæ firma ac diu duratura videantur, si ad corpora nostra comparentur, firma esse: si ad naturæ condicionem, infirma & caduca.

P I N C I A N V S.

CAP. XX.

Nostra corpora.] Initium diversi operis, cui in vetustis codicibus præfixus est talis titulus: Incipit liber L. Annæi Senecæ ad Polybium, de consolatione fratris sui mortui. Caterum quedam exemplaria, si naturæ compares, habent, non Nostra compares. Alia, Nostros compares, ut forte scribendum sit, Nostra si compares.

Ad conditionem naturæ.] Ad conditum naturæ, Exemplar Facundi & Primitivi.

Et si qua his multo mirabilia.] Verbum multo non habetur in exemplari scholastico.

Eat modo aliquis.] Eat nunc aliquis, exemplar Facundi & Primitivi.

Ruinæque ipsi mundo imminenti.] Scribe, ruinæque etiam ipsi mundo imminenti, ex vetere lectione.

XXI.

Fortunæ meæ superfluit.] Eadem superfluit agnoscit, non superfluit.

Adhuc videbaris.] Legendum reor, ad hoc videbaris.

Ecce eum dolorem.] Scribe. Ecce eum dolorem illi, ex vetere lectione.

Hanc partem tantummodo patere ictibus suis.] Hac parte, non hanc partem, codices Franciscanus & scholasticus.

Illam à se obiecit.] Exemplar Facundi & Primitivi, illam à se abiicit.

Vnum enim ex his hunc quos in principali domo, &c.] Scribe conuerso ordine, Vnum enim hunc ex his quos in principali domo, &c. ex vetere lectione.

Magis tamen etiam libeat.] Videtur mihi superfluere hæc particula etiam.

XXII.

Antequam felicitatem tuam nosceret.] Vetust lectio, antequam felicitatem suam nosset.

Fateamur & conqueramur.] In eadem conqueramur tantum, legitur, reliqua desiderantur.

Tam cito indulgentiæ tuæ pœnituit.] Scribe, tam cito indulgentiæ tuæ pœnituit, ex eadem.

Nihil sincerus & tutus literarum amor.] Corrigen dum reor, nihil sincerus ex toto literarum amor. ut & non ita post, proiice omnem ex toto dolorem.

Quicquid de reliquis possit admonitus.] Sic omnia præferunt exemplaria, mendose ut arbitror. Ego legerim, quid de reliquis possis admonitus. cum fortuna enim illi sermo est. Verbum autem metueret, non habetur usquam.

Nec à Cæsare quidem posse defendi. Diutius accusare fata possumus.] Verbum diutius ad superiora pertinet.

XXIII.

Nihil vnquam parcut vlli, nec remittunt.] Scribe, Nihil vnquam vlli remittunt, ex exemplari Facundi & Primitivi. reliqua superfluent.

Facilius enim nos illis dolori adiiciet, quam illos nobis reducet.] Corrige, Facilius enim nos illis dolor iste adiiciet, quam illas à nobis reducet, ex quibusdam codicibus.

Et assidua materia.] Lege, & assidua materia est, ex vetere lectione.

Alium super vestibulum obsidens turba.] Scribendum semper, non super, ex eadem.

Si sentit, ingraturum est.] Verbum est delendum, ex exemplari Facundi & Primitivi.

XXIV.

Vt cruciatu tuo noceat tibi.] Vetust lectio, ut cruciatu tui noceat tibi. malim legeres sui, quam tui.

Ostendit & parstitit.] Duo priora verba ostendit & superuacanea sunt, ex eadem.

Quid itaque iuuat doloribus intabescere:] Sic prior editio. Corrigen dum ex eadem, Quid itaque iuuat doloris vi tabescere.

Vterque vestrum inertem dolorem dimittere.] Correctiora exemplaria, utriusque vestrum inhaerentem dolorem dimittere.

A lacrymis iam inutilibus.] Scribendum puto, à lacrimis tam inutilibus.

Quod duces magni faciunt rebus afflictis.] Fideliores codices affectis legunt, non afflictis.

Qui honestum putabunt.] Verbum qui non habetur in scripta lectione.

Et solatium debes esse, & consolator illorum.] Eadem præpostero ordine, Et solatium debes esse illorum & consolator.

Et utrum ne tu tantum in rebus secundis indulgere scias.] *Corrige, & utrum ne tu tantum rebus secundis dextere uti scias, ex exemplaribus Franciscano, scholastico & Facundi ac Primitivi.*

Obseruabuntur oculi tui.] *Scripta lectio, Obseruantur oculi tui.*

An in statu & in gradu steteris.] *Scribe, an in gradu steteris, reliqua ociosa sunt. ex eadem.*

De studiis ac moribus recepta.] *Adijce dictionem tuis, ex eadem. de studiis ac moribus tuis recepta.*

Prouecti & eruditi viri professione.] *Perfecti eadem, non prouecti.*

Quæ humillimis in angulo iacentibus licent. Magna seruitus est ex magna fortuna.] *Scribe, Quæ humillimis & in angulo iacentibus licent. Magna seruitus est magna fortuna. ex eadem.* xxvi.

Ut possit per ordinem suum principis maximi officium geri, quieti animi est.] *In eadem, ut possit per ordinem suum principis maximi animo subiici, exigendus est. ut referas ad congestus: hoc est, accurate disponendus. quod ab eo qui aliquo affectu sollicitatur, præstari nequit. In quibusdam exemplaribus exigendus legitur, non exigendus. ut forte scribendum sit: Ut possit per ordinem suum principis maximi animo subiici, exigendus tuus est.*

Non licet tibi vnquam flere.] *Legendum inquam, non vnquam, ex eadem.*

Siquis modo est fabulis traditus.] *Quedam exemplaria, si quis modo est fabulis traditus fauor.*

Cariorem tibi spiritu tuo Cæsarem fore.] *Esse vetus lectio, non fore.*

Tutum hic erit omne tempus.] *Scribe, tutum id erit omne tempus, ex eadem.*

Æsopeos logos.] *Legendum forte, Æsopi apologos: hoc est, fabellas: dictione iam Latij iure donata.* xxvii.

Solita venustate connectas.] *Vetus lectio, solita sibi venustate connectas. Legendum videtur tibi, non sibi. Et subaudito an scribendum sit conuertas, non connectas: ut hortetur Polybium ad transferendos in Latinum carmen Æsopi apologos. quod præstitisse apud Græcos Socrates perhibetur.*

Si sæpe te interrogaueris.] *Lege, si sæpe te sic interrogaueris, ex eadem.*

Petit me indulgentem iactatio.] *Castiga, perit meæ indulgentiæ iactatio, ex eadem.*

Nam si nullus defunctis sensus est.] *Eadem, Nam si nullus defunctis sensus superest.*

Nihil cupit, nihil patitur.] *Scribe, nihil timet, nihil cupit, nihil patitur, ex eadem.*

Ingentibus & gratis, & maxime circumfusus bonis caruisse.] *Lege ex eadem, ingentibus, & cum maxime circumfusus bonis caruisse.* xxviii.

Quam is cui parata est.] *Quid si legas? quam is cui parata est.*

Et modo alleuans nos subiectis incrementis.] *Subitis, non subiectis, vetus omnis lectio.*

Et nunc libere vagatur.] *Exemplaria Franciscanum & scholasticum, Et nunc illis libere vagatur.*

Omnibus illud nobis commune est iter.] *Scribe, Omnibus illo nobis commune est iter, ex codice Franciscano. Exemplar Pincianum & Facundi ac Primitivi, Omnibus cum illo nobis commune est iter.*

Magna felicitas est in felicitate mori.] *Supernacanea sunt hæc verba, ex omni scripta lectione.*

Et inuoluta veritate.] *Varietate legendum arbitror, non veritate.* xxix.

Illud quoque iustitia in omnibus rebus.] *Vetus lectio, illud quoque qua iustitia in omnibus rebus est. Lego es, non est.*

Habuisse & tam bonum fratrem.] *Scribe, habuisse te tam bonum fratrem, ex eadem.*

Cogita iucundissimum quod habuisti:] *Desideratur verbum, esse ex eadem, Cogita iucundissimum esse quod habuisti.*

Non gaudere, quod tamen contigerit.] *Legendum puto ordine inuerso, quod tamen contigerit non gaudere.*

Quisquis ad vitam editur.] *Vetus lectio, Quisquis à vita editur.* xxx.

Alium alio tempore fata comprehendunt.] *Aptior lectio, deprehendunt.*

Alium in extrema seruitute fatigatum.] *Senectute legendum, non seruitute, ex vetere lectione.*

Mortalitatem ignorare.] *Scribe, mortalitatis legem ignorare, ex eadem.*

Multo ingenij labore tui.] *Lego, multo ingenij tui labore, ex eadem.*

Sic enim illa ex alia lingua in aliam transtulisti.] *Scribendum arbitror, Sic etiam illa, &c. ut duplex fuerit Polybij, tum paraphrasi liberius sensa Homericæ & Virgilianæ exprimendi, tum utrumque auctorem in alteram linguam vertendi, & Homerum latinitate, Virgilium græcitate donandi. Sic nisi legatur, aut fallor ego, aut ineptissimus sensus erit.*

Affisterete necesse est communi malo.] *Resistere quedam exemplaria, non affistere. Alia obsistere.* xxxi.

Quam successorem accipiat.] *Exemplar scholasticum, aspiciat legit, non accipiat.*

Sera, & nepotibus demum nostris.] *Deinde, non demum, maior exemplarium pars.*

Ex virtutibus eius promittit clementia.] *Scripta omnis lectio, quæ ex virtutibus eius primum obtinet locum promittit clementia.* xxxii.

Non tantum dedit, sed petiit.] *Lege ex eadem, sed etiam petiit.*

Vel clementia eius faciat bonam.] *Verbum eius redundat, ex eadem. Ego vero etiam dictionem bonam redundare existimo.*

Quæ ex ipso angulo in quo ego defixus sum.] *Eadem, quæ cum ex ipso angulo in quo ego defixus sum. Lego defossus sum, non defixus sum: quia sequitur statim, effoderit.*

Ad omnium nauium conspectum.] *Exemplar scholasticum, ad omnem vanum conspectum.* xxxiii.

Aut me omnia fallunt.] *Legendum puto, omina, non omnia: ut sit dicendi modus vulgatus, & fere pro- uerbij vice.*

Quibus ad animi æquitatem compelleris.] *Corrige, quibus ad animi æquitatem compelleris, ex exemplari Pinciano.*

Tibi facundia explicuit.] *Scribo, assueta sibi facundia explicuit, ex vetere lectione.*

Et quam patiens iuris & æqui pietas Africani fuerit.] *Legendum impatiens, non patiens, ex codice Pin-*

ciano. Cui lectioni verba sequentia fauent, etiamsi per ironiam possit prior lectio tolerari.

xxxiv.

Vllis queratur luctum intulisse:] Vlli, non vllis, *legendum ex vetere lectione.*

At nemo magis ex omnibus mortalibus.] Scribe, ac nemo magis &c. *ex eadem.*

Nunc tot tantosque luctus.] Eadem, tamen tot tantosque luctus.

C. Cæsar diui Augusti auunculi mei nepos, circa primos iuuentutis sue annos Lucium fratrum carissimum sibi.] *Scribendum iuuentem, non iuuentutis & fratrem: non fratrum, ex vetere lectione. Item notandum, Augustum non fuisse Claudij auunculum, sed magnum auunculum, hoc est, Octaviae fratrem, quæ fuit auia Claudij. Nam Octavia ex Marco Antonio Antoniam minorem sustulit, ex qua & Drusus natus est Claudius. Quapropter vide, sit ne verior lectio quorundam scriptorum codicum, in quibus auunculi tui filius ac nepos habetur, non auunculi mei nepos: adoptione videlicet filius, natura nepos.*

Et grauiore multo animi vulnere quam postea corporis ictus est: quod vtrumque & piissime idem & fortissime tulit.] *Quadam exemplaria, & grauiora animi vulnera quam corporis sunt. Vtraque tamen piissime idem & fortissime tulit.*

Drusum Germanici patrem.] *Castigo, Drusum Germanicum patrem meum. Nam Drusus, Claudij pater à deuietis Germanis Germanici cognomine donatus est à senatu: Tranquillo auctore, in Claudio. Ad stipulatur item vetus lectio.*

Intima Germaniæ recludentem.] *Sunt codices in quibus recipientem legatur, non recludentem.*

xxxv.

Et triumphali potestate præditus.] *Triumvirali scribendum, non triumphali, ex vetere lectione.*

Ex quibus erat deos paritura.] *Eadem petitura agnoscit, non paritura.*

Faciamus licet illi conuitia.] *Eadem conuiuium agnoscit, non conuitia.*

Omnesque cerimonias.] *Legendum reor querimonias, non cerimonias.*

Nihil inausum sibi reliquit, nihil intactum.] *Scribe, Nihil inausum sibi reliquit. Nihil intactum relinquet. ex vetere lectione.*

Eas quoque domos ausa est iniuriæ causa intrare.] *Verbum est expungendum, ex eadem. Legendaque sunt hæc verba per consequentiam cum superioribus. & infra paulo inducet, non induet, agnoscit Exemplar Facundi & Primitiui.*

xxxvi.

Lapsis hominum rebus datum.] *Lassis, non lapsis, habetur in eodem exemplari.*

Sibi esse sacratum velit.] *Sacro sanctum vetus lectio, non sacratum.*

Quas ne ab eis quidem per quos viuimus, abstinet.] *Iuramus, non viuimus, eadem. Notum autem iurari per genium principis.*

Dignitatum magna discrimina.] *Eadem, dignitatum ac nobilitatum magna discrimina adeant. Alij codices, magna discrimina sint.*

Sed in Albano suo secessit, ac foro & aduocatis, & huiusmodi aliis occupationibus.] *Locus conclamatus. Veteres nonnulli codices pro aduocatis, legunt pernotatis: & pro secessit, cesseris. ut fere adducar ita legi posse: Sed in Albano suo tesseris, ac fere etiam pernoctatis, & huiusmodi aleis occupatus. &c. Nam & Iuuenalis in dignitatibus Romanis pernoctem aleam taxat.*

--- Si luditur, inquit, alea pernox,

Ante Numantinos si dormire incipis ortu

Luciferi ---

Præsertim cum statim mox sequatur. Principis Romani iugentis sororem alea solatium fuit. Item leuabat, non eleuabat, in nonnullis leges exemplaribus.

Luctum suum aut intempestiuus vacare lusibus.] *Vocare vetus lectio, non vacare. Scribendum reor, auocare.*

xxxvii.

Quoniam quidem ea instituisti amare studia.] *Familia in Seneca vitium, quoniam quidem, pro quando quidem: cuius semel admonuisse satis erit.*

Nunc itaque studiis tuis immergere acrius.] *Vetus lectio, nunc itaque te studiis tuis immerge acrius. Scribendum puto altius, non acrius: propter significantiam verbi immergo.*

Nec ex vlla tibi velut tui parte inueniat introitum dolor.] *Dua illa dictiones tibi velut, superuacanea sunt, ex vetere lectione.*

Aliquo scriptorum monumento tuorum.] *Quidam codices, aliquo scriptorum monumentorum.*

Nulla consumat ætas.] *Lege, quod nulla consumat ætas, ex vetere lectione. & paulo post tumulos lege, non cumulos.*

Immortalis est ingeniis memoria:] *Ingenij, non ingeniis, ex eadem.*

Omnia illa quæ nobis dedit.] *Scribo, omnia enim illa, &c. ex eadem.*

Et ad minima ducere.] *Deducere eadem, non ducere.*

Hi vero videntur nunquam in huiusmodi casum incidisse.] *Scribe, Hi non videntur mihi vnquam in huiusmodi casum incidisse, ex eadem.*

Alioquin extrudisset illis fortuna superbam sapientiam.] *Excussisset, non extrudisset eadem.*

Satis præstiterit oratio.] *Scribendum ratio, non oratio, ex eadem.*

Nam ut quidem nullum omnino secum patiat.] *Eadem, ut quidem nullum omnino esse eum patiat.*

Nec motæ.] *Malim legere, emotæ.*

Sed ibidem finiantur.] *Eadem iidem, non ibidem. recte, quia præcessit statim ante, sed eadem definant.*

Quid enim de illo non tuto sponderi fratre possit?] *Scribo posset, non possit, ex eadem.*

Quem barbarorum inconditus grauisque fremitus circumsonat.] *Quadam exemplaria, quem Barbarorum inconditus, & Barbaris quoque humanioribus grauis fremitus circumsonat.*

ERASMVVS.

Nostre corpora.] Alius, Nostra compares.*Vt possit per ordinem suum principis maximi officium geri, ubique animi est.] Rodolphus diuinat, ubi-
que astricti animi est. At non placet. Propius vero est vt legamus, ubi quies animi est? vt vox vt, habeat vim
concedentis.*Statim lu
initio.

xxvi.

*Viginti legionum sanguinem fratri parare.] Sic prior editio. Legendum cenfeo, viginti legionum sanguine
fratri parentare.*

xxxv.

OPSOPOEVS.

Ante illum consortem patris.] Lipsius Elect. 1. cap. x. Inuoluta sententia, quam verbi correctione
euoluo, ante illum consortem pater, quam successorem accipiat. Britannicus, inquit, Romanum impe-
rium diu cum patre regat: & ante illum collegam pater accipiat, quam successorem. Poetica adulatio.

CAP. xxxi.

*Idem Elect. lib. 11. cap. ix. Leui emendatione expedio viros doctos qui obhærent. in Albanum suum
secessit, nec foro & aduocatis, & h. a. o. a. f. lenabat mala, (proh pudor imperij) principis Romani. &c. Ita enim
continuanda periodus tota, & negans particula subdenda saltem in locum aientis.*

xxxvi.

GRVTERVS ET IVRETVS.

EX CAP. xxxiiii.

Princeps iuuentutis.] Sic & Pal. tert. quart. male sec. qui hæc duo verba excludit. nam certe vter-
que frater auctus honore isto. Tacitus: Nam genitos Agrippa Caium ac Lucium in familiam Caesarum
induxerat, nec dum posita puerili prætexta, Principes iuuentutis appellari, destinare consules specie recusantis flagran-
tissime cupiuerat. vbi recte notat Lipsius appellationem istam (ἀρχεῖτες τῆς νεότητος Zonaras hic
reddidit) ab Augusto inualuisse ad futurum imperium, tanquam titulus & omen.

EX CAP. xxxv.

*In quas per templa aditur.] Fatetur Doufa Præcid. ad Tib. cap. 11. didicisse ex hoc loco domos princi-
pum venerationis & celebritatis causa eo situ positas ac collocatas fuisse, vti aditus ad eas per Deo-
rum templa existeret, confirmatque hanc opinionem eius locus Suetonij in Caligula cap. 23. quem
scribit, accitis undique in urbem Numinum simulacris, quibus capite dempto suum imponeretur, partem Palatij, ad
forum vsque promouisse, atque ade Castoris & Pollucis in vestibulum aule sue transfigurata, medium se adorandum
adeuntibus præbuisse. atque hinc iam cuius porro liquet, cur Martialis in Præfatione octavi Epigram-
mat. libri ad Domitianum Cæsarem scripserit de eodem opere suo disserens: Meminerit non nisi religiosa
purificatione lustratus accedere ad templa debere. ad templa id est aulam, seu palatium Imperatoris, ad quæ
ingressuris non nisi per deorum templa patebat aditus.*

L. ANNÆI SENECAE AD MARCIAM DE CONSOLATIONE

LIBER VNVS.

ARGVMENTVM I. LIPSI.

MARCIAM gratiosa & diues matrona, ut apparet: filia A. Cremutij Cordi, viri à studijs scriptisque etiam inclyti. Filium habuit, qui iam grandior obiit, maritus, pater & sacerdos: triennium autem iam ibat (ex Cap. 1. in fine) ab eius morte. Itaque argumentor, hoc Scriptum editum initio Claudiani temporis, nec ante. Nam sub Tiberio auctum Metilium hunc (ita vocabatur) honoribus, vix probabile: sub Caio igitur, qui & alia aëta Tiberij rescidit, & nominatim A. Cremutij Cordi scripta lectitari permisit. Quod eodem isto Cap. 1. quoque tangitur: neque igitur ante potuit hæc Consolatio edi, præsertim inueterato dolore, ut loquitur, & triennali illo lapsu. Imo bene consideranti, sub Claudio, & post exilium fortasse hæc scripta censeantur. In paruo est. ipse libellus inter insignes, etsi adulatione faminea haud expers. Duæ partes sunt. priore laudat illam, & à suo atque alienis deinde Exemplis solatur: vsque ad Cap. vi. Posteriore ad Rationes transit, & primam illam communem, luctu nihil profici: tum secundum Naturam eum non esse, sed à molliæ nostra, & incogitantia, quod quæ fieri possunt futura non prouidemus. Iterum deinde Exempla virorum, & mulierum. Tum ad sortem conditionemque nascendi transit, cui mors annexa: vsque ad Cap. xix. Ibi Dilemma inserit, Nec matri, nec ipsi male factum. De matre, breuiter: gratiosa est, nec nisi opinione vexatur. De filio, pluribus: in quiete est, & casibus, vitijsque ereptus. Quid si ad ista in tam corrupta ciuitate, iuisset? Tempestine igitur subductus: & Patris deinde (Cremutij) persona inducitur filiam solantis & erigentis, & magno ore ad supera illa, & cæli spectacula, vocantis.

CAPVT PRIMVM.

NISI te, ¹ Marcia, scirem tam longe ab infirmitate muliebris animi, quam à ceteris vitijs recessisse, & mores tuos velut antiquum aliquod exemplar aspici: non auderem obuiam ire dolori tuo, cui viri quoque libenter hærent & incubant. nec spem concepissem, tam ² iniquo tempore, tam ³ inimico iudice, tam ⁴ inuidioso crimine, posse me efficere, ut fortunam tuam absolueres. Fiduciam mihi dedit exploratum iam robur animi, & magno experimento approbata virtus tua. Non est ignotum, qualem te in personam patris tui gesseris: quem non minus quam liberos dilexisti: excepto eo, quod non optabas ⁶ superstitem. nec scio an & optaueris. Permittit enim sibi quædam & ⁷ contra bonum morem magna pietas. ⁸ Mortem A. Cremutij Cordi, parentis tui, quantum poteras, inhibuisti. Postquam tibi ⁹ aperuit, inter ¹⁰ Seianianos satellites ¹¹ illam vnâ patere seruitutis fugam, non fauisti consilio eius, sed dedisti manus victa, fudisti que ¹² lacrimas clam, & gemitus deuorasti quidem, non tamen hilari fronte texisti: & hoc illo seculo, quo magna pietas erat, ¹³ nihil impie facere. Ut vero aliquam occasionem ¹⁴ mutatio temporum de-

dit: in-

dit: ingenium patris tui, de quo sumptum erat supplicium, in vsum hominum reduxi-
sti, & à vera illum vindicasti morte, ac restituiſti¹⁵ in publica monumenta libros, quos
vir ille fortissimus¹⁶ sanguine suo scripserat. Optime meruisti de Romanis studiis: ma-
gna illorum pars arserat. optime de posteris: ad quos veniet incorrupta rerum fides;
auctori suo magno imputata. optime de ipſo: cuius viget vigebitque memoria, quam-
diu fuerit in pretio Romana cognosci; quamdiu quisquam erit, qui reuerti velit ad a-
cta maiorum; quamdiu quisquam, qui velit ſcire, quid ſit vir Romanus; quid ſubactis
iam ceruicibus omnium, & ad Seianianum iugum adactis,¹⁷ indomitus ſit homo, in-
genio, animo,¹⁸ manu liber. Magnum mehercule detrimentum reſp. ceperat, ſi illum
ob¹⁹ duas artes pulcherrimas in obliuionem coniectum, eloquentiam & libertatem,
non eruiſſes. Legitur, floret, in manus hominum, in pectora receptus, vetuſtatem
nullam timet. At illorum carnificum cito ſcelera, quibus ſolis memoriam meruerunt,
tacebuntur. Hæc magnitudo animi tui vetuit me ad ſexum tuum reſpicere: vetuit ad
vultum, quem²⁰ tot annorū continua triftitia, vt ſemel obduxit, tenet. Et vide quam
non ſurrepam tibi, nec²¹ furtum facere affectibus tuis cogitem. Antiqua mala in me-
moriam reduxi. & vis ſcire hanc quoque plagam eſſe ſanandam? ²² ostendi tibi æque
magni vulneris cicatricem. Alij itaque molliter agant, & blandiātur: ego conſligere
cum tuo mærore conſtitui, & deſſeſſos exhaustosque oculos, ſi verum audire vis, ma-
gis iam ex conſuetudine, quam ex deſiderio fluentes, continebo. ſi fieri potuerit, fa-
uente te remediis tuis; ſin minus, vel inuita.²³ teneas licet & amplexeris dolorem tuum,
quem tibi in filij locum ſuperſtitem feciſti. Quis enim erit ſinis? omnia in ſuperua-
cuum tentata ſunt. fatigata²⁴ allocutiones amicorum; auctoritates magnorum & af-
finium tibi virorum? ſtudia, hereditarium & paternum bonum, ſurdas aures, irritum ac
vix ad breuem occupationem proficiente ſolatio, tranſeunt. Illud ipſum naturale re-
medium temporis, quod maximas ærumnas quoque componit, in te vna vim ſuam
perdidit. Tertius iam præteriit annus, cum interim nihil ex primo illo impetu cecidit,
renouat ſe, & corroboret quotidie luctus: & iam ſibi ius mora fecit, eoque adductus
eſt, vt putet turpe deſinere. Quemadmodum omnia vitia penitus inſidunt, niſi dum
ſurgunt, oppreſſa ſint: ita quoque hæc triftitia & miſera, & in ſe ſæuiencia, ipſa nouiſſime
acerbitate²⁵ paſcuntur, & ſit infelicis animi praua voluptas dolor. Cupiſſem itaque
primis temporibus ad iſtam curationem accedere. leuiore medicina fuiſſet oriens ad-
huc reſtinguenda vis: vehementius contra inueterata pugnandum eſt. nam vulnerum
quoque ſanitas facilis eſt, dum à ſanguine recentia ſunt: tunc & vruntur, &²⁶ inal-
tum reuocantur, & digitos ſcrutantium recipiunt. vbi corrupta in malum vlcus verte-
runt, difficilius curantur. Non poſſum nunc per obſequium, nec molliter²⁷ aſſequi
tam durum dolorem: frangendus eſt. Scio, à præceptis incipere omnes qui
monere aliquem volunt, & in exempla deſinere: mutari hunc interim morem expe-
dit. Aliter enim cum alio agendum eſt. quosdam²⁸ ratio ducit: quibusdam nomina
clara opponenda ſunt, & auctoritas, quæ²⁹ liberum non relinquat animum ad³⁰ ſpe-
cioſa ſtupentem. Duo tibi ponam ante oculos maxima, & ſexus & ſeculi tui, exempla:
alterius ſæminæ, quæ ſe tradidit³¹ ferendam dolori: alterius quæ pari affecta caſu,³²
maiore damno, non tamen dedit longum in ſe malis ſuis dominium, ſed cito animum
in ſedem ſuam reſoſuit. Octauia & Liuia, altera ſoror Auguſti, altera vxor, amiſe-
runt filios iuuenes, vtraque ſpe futuri principis certa. Octauia Marcellū, cui & auun-
culus &³³ ſocer³⁴ incumbere cœperat, in quem onus imperij reclinaret. adoleſcētem
³⁵ animo alacrem, ingenio potentem; ſed & frugalitatis continentiaque in illis aut
annis aut opibus non mediocriter admirandum; patientem laboris, voluptatibus
alienum; quantumcumque imponere illi auunculus, & (vt ita dicam) inædificare
voluiffet, laturum. Bene legerat nulli ceſſura ponderi fundamenta. Nullum finem,
³⁶ per omne vitæ ſuæ tempus, flendi gemendique fecit: nec vllas admiffit voces, ſa-
lutare aliquid afferentes. ne auocari quidem ſe paſſa eſt. Intenta in vnā rem, & toto
animo affixa, talis per omnem vitam fuit, qualis in funere. non dico non auſa con-
ſurgere, ſed alleuari recuſans: ſecundam orbitatem iudicans, lacrimas omittere.
Nullam habere imaginem filij cariſſimi voluit, nullam ſibi fieri de illo mentio-
nem. Oderat omnes matres, & in Liuiam maxime furebat: quia videbatur ad
illius³⁷ filium tranſiſſe, ſibi promiſſa felicitas. Tenebris & ſolitudini familia-
riſſima, ne ad fratrem quidem reſpiciens, carmina celebrandæ Marcelli me-
moræ compoſita, alioſque ſtudiorum honores reiecit, & aures ſuas ad-
uerſus omne ſolatium clauſit, à ſolemnibus³⁸ officiis ſeducta, & ipſam

magnitudinis fraternæ nimis circumlucentem fortunam exosa,³⁹ defodit se, & abdi-
 dit. Affidentibus⁴⁰ liberis, ⁴¹ nepotibus, lugubrem vestem non deposuit: non sine⁴²
 III. contumelia omnium suorum, quibus saluis orba sibi videbatur. Liuia amiserat
 filium Drusum, magnum⁴³ futurum principem, iam magnum ducem. Intrauerat⁴⁴
 penitus Germaniam, & ibi⁴⁵ signa Romana fixerat, ⁴⁶ vbi vix vltos esse Romanos no-
 tum erat. In expeditione⁴⁷ victor decesserat, ⁴⁸ ipsis illum hostibus ægrum cum ve-
 neratione & pace mutua prosequentibus, nec optare quod expediebat audentibus.
 Accedebat⁴⁹ ad hanc mortem, quam ille pro rep. obierat, ingens ciuium prouincia-
 rumque, & totius Italiæ desiderium: per quam effusis in officium lugubre⁵⁰ munici-
 piis coloniisque, vsque in urbem ductum erat funus⁵¹ triumpho simillimum. Non li-
 cuerat matri⁵² vltima filij oscula, gratumque extremi sermonem oris haurire, ⁵³ lon-
 go itinere reliquias Drusi sui prosecutæ, tot per omnem Italiam ⁵⁴ ardentibus rogis,
 quasi totiens illum amitteret, irritatæ. Vt primum tamen intulit⁵⁵ tumulo, simul &
 illum, & dolorem suum posuit: nec plus doluit quam aut honestum erat, ⁵⁶ aut Cæsa-
 re, aut æquo maius. Non desit itaque Drusi sui celebrare nomen, vbique illum sibi
 priuatim publiceque repræsentare, & libentissime de illo loqui, de illo audire: cum
 memoriam alterius nemo posset retinere ac frequentare, quin illam⁵⁷ tristem sibi red-
 deret. Elige itaque, vtrum exemplum putas probabilius. si illud prius sequi vis, exi-
 mis te numero viuorum; auersaberis & alienos liberos & tuos; ⁵⁸ ipsumque desiderans,
 triste⁵⁹ matribus omen occures. Voluptates honestas, permissas, tanquam parum de-
 coras fortunæ tuæ reiiciens, ⁶⁰ inuisam habebis lucem: & ætati tuæ, quod non præ-
 cipitet te quamprimum, & finiat, infestissima eris: quod turpissimum alienissimum-
 que est animo tuo, in meliorem noto partem, ostendes te viuere nolle, mori non pos-
 se. Si ad hoc maximæ fæminæ te exemplum applicueris, moderatius ac mitius: ⁶¹ non
 eris in ærumnis, nec te tormentis macerabis. Quæ enim, malum, amentia est, pœ-
 nas à se ⁶² infelicitatis exigere, & mala sua augere? Quam in omni vita seruasti, morum
 probitatem & verecundiam, in hac quoque re præstabis. est enim quædam & dolen-
 di modestia: illum ipsum iuuenem ⁶³ dignissimum quiete, semper nominans, cogitant-
 que, meliore pones loco, si matri suæ, qualis viuus solebat, ⁶⁴ hilaris, & cū gaudio oc-
 currat. IV. Nec te ad fortiora ducam præcepta, vt ⁶⁵ inhumano ferre humana iubeam
 modo, vt ipso funebri die oculos matris exsiccem: ⁶⁶ ad arbitrum tecum veniam: hoc
 inter nos quæretur, vtrum magnus esse debeat, an perpetuus dolor. Non dubito, quin
⁶⁷ Liuiæ Augustæ, quam familiariter coluisti, magis tibi placeat exemplum. Illa te ad
 suum consilium vocat: illa in primo feruore, cū maxime impatientes ferocesque sunt
 miseriæ, se consolandam ⁶⁸ Areo philosopho viri sui præbuit. & multum eam rem
 profuisse sibi confessa est: plus quam populum Romanum, quem nolebat tristem tri-
 stitia sua facere: plus quam Augustum, qui subducto ⁶⁹ altero adminiculo titubabat,
 nec luctu suorum inclinandus erat: plus quam Tiberium filium, cuius pietas efficie-
 bat, vt in illo acerbo & defleto gentibus funere, nihil sibi ⁷⁰ nisi numerum deesse sen-
 tiret. Hic, vt opinor, aditus illi fuit, hoc principium apud fæminam ⁷¹ opinionis suæ
 custodem diligentissimam.

*Vsque in hunc diem Liuia (quantum quidem ego sciam, assiduus viri tui comes, cui non tan-
 tum quæ in publicum emittuntur, nota sunt, sed omnes quoque secretiores animorum vestro-
 rum motus) dedisti operam ne quid esset, quod in te quisquam reprehenderet. Nec id in maiori-
 bus modo obseruasti, sed in minimis, ne quid faceres, cui famam, liberrimam Principum iudicem,
 velles ignoscere. Nec quicquam pulchrius existimo in fastigio collocatis, quam multarum rerum
 veniam dare, nullius petere. Seruandus itaque tibi in hac re tuus mos est, ne quid committas,
 quod minus aliterve factum velis.*

*Deinde oro atque obsecro, ne te difficilem amicis, & intractabilem præstes. Non est enim quod igno-
 res, omnes hos nescire quemadmodum se gerant: loquantur aliquid coram te de Druso, an nihil: ne aut
 obliuio clarissimi iuuenis ⁷² illi faciat iniuriam, aut ⁷³ mentio tibi. Cum secessimus, & in vnum con-
 uenimus, facta eius dictaque quanto meruit ⁷⁴ suspectu celebramus: coram te altum nobis de illo si-
 lentium est. Cares itaque maxima voluptate, filij tui laudibus: quas non dubito quin vel impendio
 vitæ, si potestas detur, in æuum omne sis prorogatura. Quare patere, imo accerse sermones, quibus
 ille narretur, & apertas aures præbe ad nomen memoriamque filij tui: nec hoc graue duxeris, cete-
 rorum more, qui in eiusmodi casibus partem mali putant, audire solatia. Nunc incubuisti tota in al-
 teram partem, & oblita meliorum, fortunam tuam, ⁷⁵ quæ deterior est, aspicias. Non conuertis te
 ad conuietum filij tui, occursumque iucundos, nō ad pueriles dulcesque blāditiās, non ad incrementa studio-
 rum: ultimam illam faciem rerum premis in illam, tanquam parum ipsa per se horrida sit, quicquid*

potes congeris. Ne, obsecro te concupieris peruersissimam gloriam, infelicissimam videri.

Simul cogita, non esse magnum, se rebus prosperis fortem gerere, vbi secundo cursu vita procedit; nec ⁷⁶ gubernatoris quidem artem, tranquillum mare & obsequens ventus ostendit. aduersi aliquid incurrat oportet, quod animum probet. Proinde ne ⁷⁷ submiseris te, imo contra fige stabilem gradum: & quicquid onerum supra cecidit, sustine, primo dumtaxat strepitu conterrita. Nulla re ⁷⁸ maior inuidia fortunæ fit, quàm æquo animo. Post hoc ostendit illi filium incolumem, ostendit ex amisso ⁷⁹ nepotes. Tuum illic Marcia negotium actum, tibi Areus assedit: te mutata persona consolatus est. Sed puta, Marcia, ereptum tibi amplius ⁸⁰ quam vlla vnquam mater amiserit (non permulceo te, nec extenuo calamitatem tuam) si fletibus fata vincuntur, ⁸¹ conferamus: eat omnis inter luctus dies: noctem sine somno tristitia consumat: ingerantur lacerato pectori manus, & in ipsam faciem impetus fiat: atque omni se genere sæuitiæ profecturus mæror exerceat. Sed si nullis planctibus defuncta reuocantur; si sors immota, & in æternum fixa, nulla miseria mutatur, & mors tenet quicquid abstulit; desinat dolor, qui perit. Quare ⁸² regamus: nec nos ista vis transuersos auferat. Turpis est nauigij rector, cui gubernacula fluctus eripuit, qui fluctuantia vela deseruit, permisit tempestati ratem: ⁸³ at ille vel in naufragio laudandus, quem obruit mare clauum tenentem & obnixum.

At enim naturale desiderium suorum est. Quis negat, quamdiu modicum est? vii. nam in discessu, non solum amissione, carissimorum necessarius morsus est, & firmissimorum quoque animorum ⁸⁴ contractio. Sed plus est quod opinio adiicit, quam quod natura imperauit. Adspice mutorum animalium quàm concitata sint desideria, & tamen quam breuia. Vaccarum vno die alterove mugitus auditur: nec diutius equarum vagus ille amensque discursus est. Fera cum vestigia catulorum confectata sunt, & siluas peruagata, cum sæpe ad cubilia expilata redierint, rabiem intra exiguum tempus extinguunt. Aues cum stridore magno inanes nidos circumfremunt: intra momentum tamen quietæ, volatus suos repetunt. Nec vlli animali longum fœtus sui desiderium est, nisi homini: qui ⁸⁵ adest dolori suo, nec tantum quantum sentit, sed quantum constituit, afficitur. Vt scias autem non esse hoc naturale, luctibus frangi, primum magis fæminas quam viros, magis barbaros quam placidos eruditæque gentis homines, magis indoctos quam doctos, eadem orbitas vulnerat. Atqui ea, quæ à natura vim acceperunt, eandem in omnibus seruant. Apparet non esse naturale, quod varium est. Ignis omnes ætates, omnium vrbiū ciues, tam viros quam fæminas, vret: ferrum in omni corpore exhibebit secandi potentiam: quare? quia vires illi à natura datae sunt, quæ nihil ⁸⁶ in personam constituit. Paupertatem, luctum, ⁸⁷ orbationem alius aliter sentit, prout illum consuetudo infecit: & ⁸⁸ imbecillum impatientemque reddit præsumpta opinio de non timendis terribilis. Deinde viii. quod naturale est, non decrescit mora: dolorem ⁸⁹ dies consumit. licet contumacissimum, quotidie insurgentem, & contra remedia efferuescentem; tamen illum, efficacissimum mitigandæ ferociæ, tempus eneruat. Manet quidem tibi, Marcia, etiamnum ingens tristitia, & iam videtur duxisse callum, non illa concitata, ⁹⁰ qualis initio fuit, sed pertinax & obstinata: tamen hanc quoque ætas tibi minutatim eximet. Quoties aliud egeris, animus relaxabitur: nunc ⁹¹ te ipsa custodis. multum autem interest, vtrum tibi permittas mærare, an imperes. Quanto magis hoc morum tuorum elegantia cōuenit, finem luctus potius facere, quam expectare: nec illum opperiri diem, quo te inuita dolor desinat? ipsa illi renuntia. Vnde ergo tanta nobis ix? pertinacia in deploratione nostri, si id non sit naturæ iussu? quod nihil nobis mali, antequam eueniat, proponimus, sed vt immunes ipsi, ⁹² & aliis pacatius ingressi iter, alienis non admonemur casibus, illos esse communes. Tot præter domum nostram ducuntur exsequiæ: de morte non cogitamus. tot ⁹³ acerba funera: nos ⁹⁴ togam nostrorum infantium, nos ⁹⁵ militiam, & paternæ hereditatis successionem animo agitamus. tot diuitū subita paupertas in oculos incidit: & nobis numquā in mentem venit, nostras quoque opes æque in lubrico positas. Necesse est itaque magis corruamus, qui quasi ex inopinato ferimur. Quæ multo ⁹⁶ ante prouisa sūt, læguidius incurrit. Vistu scire te ad omnes expositam ictus stare, & illa quæ alios tela fixerūt, circa te ⁹⁷ vibrasse? velut murum aliquem, aut obsessum multo hoste locum, & arduum adscensu, inermis adeas, expecta vulnus, & illa superne volātia cum sagittis pilisque saxa, puta in tuum vibrata corpus. Quoties aut ad latus, aut post tergum ceciderint, exclama: Non decipies me fortuna, nec securā aut negligentem opprimes. scio quid pares. alium percussisti, me petisti. quis vnquam res suas, quasi periturus, adspexit? quis vnquam nostrum

de exilio, de egestate, de luctu cogitare ausus est? quis non, si admoneatur ut de suis cogitet, tanquam ⁹⁸ dirum omen respuat, & ⁹⁹ in capita inimicorum aut ipsius intempestiui monitoris abire illa iubeat? Non putavi futurum. Quicquam tu putas non futurum, quod multis scis posse fieri, quod multis vides euenisse? Egregium verum & ¹⁰⁰ dignum audiui. est enim ē populo. *Cuius potest accidere, quod cuiquam potest.*

x. Ille amisit liberos: & tu amittere potes. ille damnatus est: & tua innocentia ¹⁰¹ sub ictu est. Hic nos error decipit, hic effa minat, dum patimur, quæ numquam pati nos posse præuidimus. Aufert vim præsentibus malis, qui futura prospexit. Quicquid est hoc, Marcia, quod circa nos ¹⁰² ex aduenticio fulget, liberi, honores, opes, ¹⁰³ ampla atria, & exclusorum clientium turba referta vestibula, clara, nobilis, aut formosa coniux, ceteraque ex incerta & mobili sorte pendentia: alieni commodati-que apparatus sunt. nihil horum dono datur: ¹⁰⁴ collaticiis, & ad dominos redituris instrumentis scæna adornatur. Alia ex his primo die, alia secundo referentur: pauca usque ad finem perseuerabunt. Ita non est quod nos suspiciamus, tanquā inter nostra positi: mutuo accepimus. Vsfusfructus noster est, cuius tēpus ille ¹⁰⁵ arbiter muneris sui temperat: nos oportet in prōptu habere, quæ in incertū diem data sunt, & appellatos, sine querela reddere. Pessimi est debitoris, creditori facere conuiciū. Omnes ergo nostros, & quos ¹⁰⁶ superstites lege nascendi optamus, & quos ¹⁰⁷ præcedere iustissimum ipsorum votū est, sic amare debemus, tanquā nihil nobis de perpetuitate, imo nihil de diuturnitate eorum promissum sit. Sæpe admonendus est animus, amet ut recessura, imo tanquam recedentia. quicquid à fortuna datum est, tanquam ¹⁰⁸ extemplo abiturum possideat. Rapite ex liberis voluptates, fruendos vos inuicem liberis date, & sine dilatione omne gaudium haurite. nihil de hodierna die promittitur. Nimis magnam ¹⁰⁹ aduocationem dedi: nihil de hac hora. Festinandum est. instat à tergo mors: iam ¹¹⁰ deficiet iste comitatus: iam ¹¹¹ contubernia ista sublato clamore soluentur. Rapina rerum omnium est. Miseri nescitis ¹¹² fuga viuere. Si mortuum tibi filium dolles, eius temporis quo natus est, crimen est. mors enim illi nascenti determinata est. In hanc legem datus: hoc fatum ab vtero statim prosequabatur. In regnum fortunæ, & quidem durum atque inuictum peruenimus, illius arbitrio digna atque indigna passuri. corporibus nostris impotenter, contumeliose, crudeliter abutetur: alios ignibus peruret, vel in pœnam admotis, vel ¹¹³ in remedium: alios nudos mari iactabit, & luctatos cum fluctibus, ne in harenam quidem aut littus explodet, sed in alicuius ventrem immensæ beluæ ¹¹⁴ detrudet: alios morborum variis generibus emaceratos, diu inter vitam mortēque detinebit. Ut varia & libidinosa, mancipiorum-que suorum negligens domina, & pœnis & muneribus ¹¹⁵ errabit. Quid opus est partes deflere? tota vita flebilis est. Urgebunt noua incommoda, priusquam veteribus satisfeceris. ¹¹⁶ Moderandus est itaque vobis animus ad hæc maxime, quæ immoderate fertis: & in metus, & in dolores humanum pectus dispensandum.

xi. Quæ demum ista tuæ publicæque ¹¹⁷ conditionis obliuio est? Mortalis nata es, mortales peperisti: putre ipsa fluidumque corpus, & casibus morbisque repetita, sperasti tam imbecilla materia solida & æterna gestasse? Decessit filius tuus, id est, decucurrit ad hunc finem, ad quem, quæ ¹¹⁸ feliciora partu tuo putas, properant. Huc omnis ista quæ in foro litigat, in theatris ¹¹⁹ desidet, in templis precatur turba, ¹²⁰ dispari gradu vadit. Et ¹²¹ quæ veneraris, & quæ despicias, vnus exæquabit cinis. Hoc iubet illa ¹²² Pythicis oraculis adscripta vox, NOSCE TE. Quid est homo? quodlibet quassum vas, & quodlibet fragile: ¹²³ iactatu, non tempestate magna, ut dissiparis, est opus. Vbicumque ¹²⁴ arietaueris, solueris. Quid est homo? ¹²⁵ imbecillum corpus, & fragile, nudum, suapte natura inerme, alienæ opis indigens, ad omnem fortunæ contumeliam proiectum: cum bene lacertos exercuit, cuiuslibet feræ pabulum, cuiuslibet victima, ex infirmis fluidisque contextum, & lineamentis exterioribus nitidum, frigoris, æstus, laboris impatiens: ipso rursus situ & otio iturum in tabem, alimenta metuens sua, quorum modo inopia, modo copia rumpitur: anxie sollicitæque ¹²⁶ tutelæ, præcarij spiritus, & male ¹²⁷ hærentis, ¹²⁸ quæ parum repentinum audiet, ex improviso sonus auribus grauis excutit: ¹²⁹ soli semper sibi nutrimentum vitiosum & inutile. Miramur in hoc mortem vnus, quæ singulis opus est? Nunquid enim ut concidat, res magni molimenti est? Odor illi saporque, & lassitudo, & vigilia, & humor, & cibus, & sine quibus viuere non potest, mortifera sunt. Quocumque se mouet, infirmitatis suæ statim cōscium, non omne cælum ferens, aquarum nouitatibus, flatuque non familiaris auræ, & tenuissimis causis

atque offensionibus morbidum, putre, ¹³⁰ cassum, ¹³¹ à fletu vitam ¹³² auspicatum: cum interim quantos tumultus hoc tam contemptum animal mouet? in quantas cogitationes oblitum conditionis suæ venit? Immortalia, æterna volutat animo, & in nepotes pronepotesque disponit: cum interim longa conantem eum mors opprimit: & hoc quod senectus vocatur, pauci sunt circuitus annorum. Dolor tuus, ¹³³ XII

Marcia, si modo illi vlla ratio est, vtrum sua spectat incommoda, an eius qui decessit? Vtrumne amisso filio mouet, quod nullas ex illo voluptates cepisti: an quod maiores, si diutius vixisset, percipere potuisti? Si nullas te percepisse dixeris, tolerabilius efficies detrimentum tuum. minus enim homines desiderant ea, ex quibus nihil gaudij lætitiæque perceperunt. Si confessa fueris percepisse magnas voluptates, oportet te non de eo quod detractum est queri, sed de eo gratias agere quod collegisti. Proueniunt enim satis magni fructus laborum tuorum ex ipsa educatione: nisi forte hi, qui catulos auēsque, & friuola animorum oblectamenta, summa diligentia nutriunt, fruuntur aliqua voluptate ex visu tactuque & blanda adulatione mutorum: liberos nutrientibus, non fructus educationis, ipsa educatio est. Licet itaque tibi nihil industria eius contulerit, nihil diligentia custodierit, nihil prudentia quæsierit: ipsum quod habuisti, quod amasti, fructus est. At potuit longior esse, & maior. Melius tamen tecum actum est, quam si omnino non contigisset. quoniam si ponatur electio, vtrum satius sit non diu felicem esse, an numquam: melius est, discessura nobis bona, quam nulla contingere. Vtrumne malles degenerem aliquem, & numerum tantum nomenque filij expleturum habuisse, an tantæ indolis, quantæ tuus fuit? Iuuenis cito prudens, cito pius, cito maritus, cito pater, cito ¹³⁴ omnis officij curiosus, cito sacerdos, omnia tam propera. Nulli fere & ¹³⁵ magna bona, & diuturna, contingunt, non durat, nec ad vltimum exit, nisi ¹³⁶ lenta felicitas. Filium tibi dii immortales non diu daturi, statim talem dederunt, qualis diu effici potest. Ne illud quidem dicere potes, electam te à diis, cui frui non liceret filio. Circui per omnem notorum & ignotorum frequentiam oculis: occurrent tibi vbique maiora. Senserunt ista magni duces, senserunt principes. ne deos quidem fabulæ immunes reliquerunt: puto vt nostrorum funerum leuamentum esset, etiam diuina concidere. Circumspice, inquam, omnes: nullam tam miseram nominabis domum, quæ non inueniat in miseriore solatium. Non, mehercule, tam male de moribus tuis sentio, vt putem posse te leuius pati casum tuum, si tibi ingentem numerum lugentium produxero. maliuoli solatij genus est, turba miserorum. Quosdam tamen referam: non vt scias, hoc solere hominibus accidere: ridiculum est enim, mortalitatis exempla colligere: sed vt scias fuisse multos, qui lenierunt aspera, ferendo placide. A felicissimo incipiam. L. Sylla filium amisit: nec ea res aut ¹³⁷ malitiam eius, & acerrimam virtutem in hostes ciuēsque, contudit: aut effecit, vt cognomen illud vsurpasse saluo videretur, quod ¹³⁸ amisso filio assumpsit: nec odia hominum veritus, quorum malis, illius nimis secundæ res constabant: nec inuidiam deorum, quorum illud ¹³⁹ crimen erat, Sylla tam felix. Sed istud inter res nondum ¹⁴⁰ iudicatas habeatur, qualis Sylla fuerit, etiam inimici fatebuntur, bene illum arma sumpsisse, ¹⁴¹ bene posuisse: hoc de quo agitur constabit, non esse maximum malum, quod etiam ad felicissimos peruenit. Nec nimis admiretur Græcia ¹⁴² illum patrem, qui in ipso sacrificio nunciata ¹⁴³ filij morte, ¹⁴⁴ tibicinem tantum tacere iussit, & ¹⁴⁵ coronam capiti ¹⁴⁶ detraxit, cetera ritè perfecit. XIII

¹⁴⁷ Puluillus hoc fecit pontifex, cui ¹⁴⁸ postem tenenti, & Capitolium dedicanti, mors filij nunciata est: quam ille exaudisse dissimulans, & sollemnia pontificalis ¹⁴⁹ carminis verba concepit, gemitu non interrompente precationem, & ad filij sui nomen Ioue propitiato. ¹⁵⁰ Putasses eius luctus aliquem finem esse debere, cuius primus dies, primus impetus ab altaribus publicis, & fausta nuncupatione, non abduxit patrem. Dignus mehercule fuit memorabili dedicatione, dignus amplissimo sacerdotio, qui colere deos ¹⁵¹ neiratos quidem destitit. Idem tamen, vt rediit domum, & ¹⁵² impleuit oculos, & aliquas voces flebiles misit: & peractis, quæ mos erat præstare defunctis, ¹⁵³ ad Capitolium hilari rediit vultu. Paullus circa illos nobilissimi ¹⁵⁴ triumpi ¹⁵⁵ dies, quo victum ante currum egit Persen, ¹⁵⁶ incliti regis nomen, ¹⁵⁷ duos filios in adoptionem dedit: ¹⁵⁸ quos sibi seruauerat, extulit. ¹⁵⁹ Quales retentos putas, cum inter commodatos Scipio fuisset? Non sine motu ¹⁶⁰ vacuum Paulli currum populus Romanus aspexit. ¹⁶¹ concionatus est tamen, & egit diis gratias, quod compos voti factus esset. ¹⁶² Precatum enim se, vt si quid ob ingentem victoriam ¹⁶³ inuidiæ dandum esset, id suo potius, quam publico damno, lueretur. Vides quàm

xiv.

magno animo tulerit: orbitati suæ gratulatus est. Ecquem magis poterat mouere tanta mutatio? ¹⁶³ solatia simul atque auxilia perdidit: non contigit tamen tristem Paulum Persi videre.

Quid nunc te per innumerabilia magnorum virorum exempla ducam, & quæram miseros? quasi non difficilius sit, inuenire felices. Quora quæque domus vsque ad exitum omnibus partibus suis constitit, in qua non aliquid turbatum sit? Vnum quemlibet annum occupa: & ex eo magistratus cita. ¹⁶⁴ Lucium, si vis, Bibulum, & C. Cæsarem. videbis inter collegas inimicissimos concordem fortunam. L. Bibuli, melioris quàm fortioris viri, duo simul filij ¹⁶⁵ interfecti sunt: Ægyptio quidem militi ludibrio habiti: vt non minus ipsa orbitate, ¹⁶⁶ auctor eius, digna res lacrimis esset. Bibulus tamen, qui, toto ¹⁶⁷ honoris sui anno, ¹⁶⁸ ob inuidiam collegæ, domi latuerat, ¹⁶⁹ postero die quam geminum funus renunciatum est, processit ad solita & publica officia. Quid minus poterat, quam vnum diem duobus filiis dare? tam cito liberorum luctum finiuit, qui consulatum anno luxerat. C. Cæsar cum Britanniam peragraret, nec Oceano felicitatem suam continere posset, audiuit decessisse ¹⁷⁰ filiam, ¹⁷¹ publica secum fata ducentem. In oculis erat iam Cn. Pompeius, non æquo laturus animo quemquam alium esse in Rep. magnum, & modum impositurus incrementis, quæ graua illi videbantur, etiam cum ¹⁷² in commune crescerent: tamen intra tertium diem imperatoria obiit munia, & tam cito dolorem vicit, quàm omnia solebat.

x v.

Quid aliorum tibi funera Cæsarum referam? quos in hoc mihi interim videtur violare fortuna, vt sic quoque generi humano ¹⁷³ prosint, ostendentes, ne eos quidem, qui ¹⁷⁴ diis geniti deosque genituri dicantur, sic suam fortunam in potestate habere, quemadmodum ¹⁷⁵ alienam. Diuus Augustus amissis ¹⁷⁶ liberis, ¹⁷⁷ nepotibus, exhausta Cæsarum turba, ¹⁷⁸ adoptione desertam domum fulsit. Tulit tamen fortiter: tamquam eius iam res ageretur, cuius cum maxime ¹⁷⁹ intererat, de diis neminem queri. Ti. Cæsar & quem ¹⁸⁰ genuerat, & quem ¹⁸¹ adoptauerat, amisit: ipse tamen pro rostris ¹⁸² laudauit ¹⁸³ filium, stetitque in conspectuposito corpore, interiecto tantummodo ¹⁸⁴ velamento, quod pontificis oculos à funere arceret, & ¹⁸⁵ flente populo Romano ¹⁸⁶ non flexit vultum: experiendum se dedit Sciano ad latus stanti, quàm patienter posset ¹⁸⁷ suos perdere. Vidēsne quanta copia virorum maximorum sit, quos ¹⁸⁸ non excepit hic omnia prosternens casus, in quos tot animi bona, tot ornamenta publice priuatimque congesta erant? Sed videlicet it in orbem ista tempestas: & ¹⁸⁹ sine dilectu vastat omnia, agitque vt sua. ¹⁹⁰ Iube singulos conferre rationem: nulli contigit impune nasci.

x vi.

Scio quid dicas: Oblitus es faminam te consolari: virorum refers exempla. Quis autem dixerit naturam maligne cum muliebribus ingeniis egisse, & virtutes illarum in arctum retraxisse? Par illis, mihi crede, vigor, par ad honesta, (libeat) facultas est: laborem doloremque ex æquo, si consueuere, patiuntur. In qua istud vrbe, dij boni, loquimur? in qua regem Romanis capitibus ¹⁹¹ Lucretia & Brutus deiecerunt. Bruto libertatem debemus, ¹⁹² Lucretiæ Brutum. In qua ¹⁹³ Clæliam, contempto hoste & flumine, ob insignem audaciam tantum non in viros transscripsimus. ¹⁹⁴ Equestri insidens statuae, in sacra via, celeberrimo loco, Clælia exprobrat iuuenibus nostris ¹⁹⁵ puluinum ascendentibus, in ea illos vrbe sic ingredi, in qua etiam faminas equo donauimus. Quod tibi si vis exemplar referri faminarum, quæ suos fortiter desiderauerunt, non ostiatim quæram: ex vna tibi familia duas Cornelias dabo. Primam Scipionis filiam, Gracchorum matrem. ¹⁹⁶ duodecim illa partus, totidem funeribus recognouit. & de ceteris facile est, quos ¹⁹⁷ nec editos, nec amissos ciuitas sensit: Ti. Gracchum, & Caium, quos etiam qui bonos viros negauerit, magnos fatebitur, & occisos vidit, & ¹⁹⁸ insepultos. consolantibus tamen miseramque dicentibus, *Numquam*, inquit, *non felicem me dicam*, quæ ¹⁹⁹ Gracchos peperit. Cornelia ²⁰⁰ Liuium Drusum, ²⁰¹ clarissimum iuuenem, illustris ingenij, vadentem per Gracchorum vestigia, imperfectis tot rogationibus, ²⁰² intra penates interemptum suos amiserat, incerto cædis auctore: tamen & acerbam mortem filij, & inultam, tam magno animo tulit, quam ipse ²⁰³ leges tulerat. Iam cum fortuna in gratiam, Marcia reuerteris, si tela, quæ in ²⁰⁴ Scipiones, Scipionumque matres ac ²⁰⁵ filios egit, quibus Cæsares petiit, ne à te quidē continuit. Plena & infesta variis casibus vita est: à quibus nulli longa pax, vix induciæ sunt. Quattuor liberos sustuleras, Marcia. ²⁰⁶ nullum aiunt frustra cadere telū, quod in confertum agmen immissum est. Mirum est, tantam turbam non potuisse sine inuidia damnove præteruehi? At hoc iniquior fortuna fuit, quod non tantum filios eripuit, sed elegit. Numquam tamen iniuriam dixeris, ²⁰⁷ ex æquo cum potentiore

diuidere: duas tibi reliquit filias, & harum nepotes: & ipsum quem maxime luges,²⁰⁸ prioris oblita, non ex toto abstulit. Habes ex illo duas filias. si male fers, magna onera: si bene, magna solatia. In hoc²⁰⁹ te perduxit, vt illas cum videris, admonearis filij, non doloris.²¹⁰ Agricola euerfis arboribus, quas aut ventus radicitus euulsit, aut contortus repentino impetu turbo perfregit, subolem ex illis residuam fouet, & amissarum semina statim plantasque disponit: & momento (nam vt in damna, ita ad incrementa rapidum veloxque tempus est) adulescunt amissis lætiora. Has nunc Metilij tui filias in eius vicem substitue: & vacantem locum exple. Vnum dolorem, geminato solatio leua. Hæc quidem natura mortalium est, vt nihil magis placeat, quam quod amissum est. iniquiores sumus aduersus relictæ, ereptorum desiderio. sed si æstimare volueris, quam tibi valde fortuna, etiam cum sæuierit, pepercerit, scies te habere plus quam solatia. Respice²¹¹ tot nepotes, duas filias. Dic illud quo. xvii. que, Marcia. moueret me, si esset cuique pro moribus fortuna, numquam mala bonos sequerentur: nunc video exempto discrimine, & eodem modo, malos bonosque iactari. Graue est tamen, quem educaueris iuuenem, iam matri, iam patri præsidium ac decus, amittere. Quis negat graue esse: sed humanum est. Ad hoc genita es vt perderes, vt perires, vt sperares, metueres, alios teque inquietares, mortem & timeres & optares, & quod est pessimum, numquam scires cuius esses²¹² status. Si quis Syracusas petenti diceret: Omnia incommoda, omnes voluptates futura peregrinationis tuæ ante cognosce, deinde ita nauiga. Hæc sunt quæ mirari possis. videbis primum ipsam insulam ab Italia angusto intercisa freto, quam continenti quondam cohæsisse constat: subitum illo mare irrupit, & *Hesperium Siculo latus abscondit:* deinde videbis (licebit enim tibi auidissimum maris verticem²¹³ stringere) illam fabulosam Charibdim dico, quam diu ab austro vacat, quietam; at si quis inde ventus spirauit, hiatu magno profundoque nauigia sorbentem. Videbis celebratissimum carminibus fontem²¹⁴ Arethusam, nitidissimi ac perlucidi ad imum stagni, gelidissimas aquas profundentem: siue illas ibi primum²¹⁵ nascentes inuenit, siue immersum terris²¹⁶ flumen integrum subter tot maria, & à confusione peioris vndæ seruatum, reddidit. Videbis²¹⁷ portum quietissimum omnium, quos aut natura posuit in tutelam classium, aut adiuuit manus, sic tutum, vt ne maximarum quidem tempestatum furori locus sit. Videbis vbi²¹⁸ Athenarum potentia fracta: vbi²¹⁹ tot millia captiuorum, ille excisis in infinitam altitudinem saxi, ²²⁰ nobilis carcer incluserat: ipsam²²¹ ingentem ciuitatem, & ²²² laxius territorium, quam multarum urbium fines sint: tepidissima hiberna, & ²²³ nullum diem sine interuentu solis. Sed cum omnia ista cognoueris, grauis & insalubris æstas hiberni cæli beneficia corrumpet. Erit Dionysius illic tyrannus, libertatis, iustitiæ, legum exitium, dominationis cupidus etiam²²⁴ post Platonem, ²²⁵ vitæ etiam post exilium: alios vret, alios verberabit, alios ob leuem offensam iubebit detruncari: accerset ad libidinem mares fæminasque, & inter fœdos regiæ intemperantiæ greges parum erit simul²²⁶ binis coire. Audisti quid te inuitare possit, quid abstertere: proinde aut nauiga, aut resiste. Post hanc denunciationem, si quis dixisset intrare se Syracusas velle, satisne iustam querelam de villo, nisi de se, habere posset, qui non incidisset in illa, sed prudens sciensque venisset? Dicit omnibus nobis natura: Neminē decipio. tu si filios sustuleris, poteris habere formosos, poteris & deformes: & si fortasse tibi multi nascentur, esse ex illis aliquis tam seruator patriæ, quam proditor poterit. Non est quod desperes tantæ dignationis futuros, vt nemo tibi²²⁷ propter illos maledicere audeat: propone tamen & tantæ futuros turpitudinis, vt ipsi²²⁸ maledicti sint. Nihil vetat illos tibi suprema præstare, & ²²⁹ laudari te à liberis tuis: sed sic te para, tanquā in ignem positura, vel puerum, vel iuuenem, vel senem, Nil enim ad rem pertinent anni: quoniam nullum non acerbum funus est, quod²³⁰ parens sequitur. Post has leges propositas, si liberos tollis, ²³¹ omni deos inuidia liberis, qui tibi nihil sponponderunt. Ad hanc imaginem agedum totius vitæ introitum referamus. Syracusas visere deliberanti tibi, quicquid delectare poterat, quicquid offendere, exposui: puta nascenti me tibi venire in consilium. intratura es²³² urbem diis hominibusque communem, omnia complexam, certis legibus²³³ æternisque deuinctam, indefatigata cælestium officia voluentem. Videbis illic innumera- biles stellas, miraberis²³⁴ vno fidere omnia impleri, solem quotidiano cursu diei noctisque spatia signantem, ²³⁵ annum in æstatem hiememque æqualiter diuidentem. Videbis nocturnam lunæ²³⁶ successionem, ²³⁷ fraternis occurSIONibus lene remissumque lumen mutuantem, & modo²³⁸ occultam, modo²³⁹ toto ore terris imminentem,

accessionibus damnisque mutabilem, semper ²⁴⁰ proximæ dissimilem. Videbis ²⁴¹ quinque sidera diuersas agentia vias, & ²⁴² in contrarium præcipiti mundo nitentia: ex horum leuissimis motibus ²⁴³ fortunæ populorū dependent, & maxima ac minima proinde formantur, prout æquū iniquūve sidus incessit. Miraberis conlecta nubila, & cadentes aquas, & ²⁴⁴ obliqua fulmina, & cæli ²⁴⁵ fragorem. Cum satiatis spectaculo supernorum in terram oculos deieceris, excipiet te alia forma rerum, aliterque mirabilis. Hinc camporum in infinitum patentium fusa planicies; hinc montium magnis & nivalibus surgentium iugis, erecti in sublime vertices; deiectus fluminum, & ²⁴⁶ ex vno fonte in Orientem Occidentemque defusi amnes; & summis cacuminibus nemora nutantia, & tantum siluarum cum suis animalibus, auiumque concentu dissono. Varij vrbium situs, & seclusæ nationes locorum difficultate. quarum aliæ se in erectos subtrahunt montes, aliæ ripis, lacu, vallibus, palude circūfunduntur: ²⁴⁷ adiuta cultu seges, & arbusa sine cultore fertilia, & riuorū lenis inter prata discursus, & amœni sinus, & littora in portum recedentia, sparsæ tot per vastum insulæ, quæ interuentu suo ²⁴⁸ maria distinguunt. Quid lapidum gemmarumque fulgor, & inter rapidorum cursum torrentium ²⁴⁹ aurum arenas interfluens, & in mediis terris, medioque rursus mari ²⁵⁰ nitentes ignium faces, & ²⁵¹ vinculum terrarum Oceanus, continuationem gentium ²⁵² triplici sinu scindens, & ²⁵³ ingenti licentia exæstuans? Videbis his inquietis, & sine vento fluctuantibus aquis immani & ²⁵⁴ fidem excedenti magnitudine terrentia animalia, quædam graua & alieno se ²⁵⁵ magisterio mouentia, quædam ²⁵⁶ velocia, concitatis perniciores remigiis, quædam ²⁵⁷ haurientia vndas, & magno prænaugantium periculo efflantia. Videbis hic nauigia, quas non nouere terras quærentia. Videbis nihil humanæ audaciæ intentatum, ²⁵⁸ erisque ei spectatrix, & ipsa pars magna conantium: discas, docebisque artes, alias quæ vitam ²⁵⁹ instruant, alias quæ ²⁶⁰ ornent, alias quæ ²⁶¹ regant. Sed istic erunt mille corporum & animorum pestes, & bella, & latrocinia, & venena, & naufragia, & intemperies cæli corporisque, & carissimorum acerba desideria, & mors, incertum ²⁶² facilis, an per pœnam cruciatumque. Delibera tecum, & perpende quid velis. vt in illa venias, ²⁶³ per ista exeundum est. Respondebis, velle te viuere. ²⁶⁴ Quidni? ²⁶⁵ imo, puto, ad id non accedes, ex quo tibi aliquid detrahi doles. Viue ergo, vt conuenit. Nemo, inquis, nos consuluit. Consulti sunt de nobis parentes nostri: qui cum condicionem vitæ nos-

xix. sent, in hanc nos sustulerunt. Sed vt ²⁶⁶ ad solatia veniam, videamus primum quid curandum sit, deinde quemadmodum. Mouet lugentem desiderium eius, quem dilexit. id per se tolerabile apparet. Absentes enim abfuturosque, dum viuerent, non flemus, quamuis omnis vsus illorum nobis & conspectus ereptus sit. Opinio est ergo, quæ nos cruciat: & tanti quodque malum est, quanti illud ²⁶⁷ taxauimus. In nostra potestate remedium habemus. Iudicemus illos abesse, & ²⁶⁸ nosmetipsi fallamus: dimisimus illos, imo consecuturi ²⁶⁹ præmisimus. Mouet & illud lugentem: Non erit qui me defendat, qui à contemptu vindicet. Vt minime probabili, sed vero solatio utar: in ciuitate nostra plus gratiæ orbitas confert, quam eripit. Adeoque senectutem solitudo, quæ solebat destruere, ad potentiam ducit, vt quidam odia filiorum simulent, & liberos ²⁷⁰ seruent, & orbitatem ²⁷¹ manu faciant. Scio quid dicas: Non mouent me detrimenta mea. etenim non est dignus solatio, qui filium sibi decessisse, sicut ²⁷² mancipium, moleste fert: cui quicquam in filio respicere, præter ipsum, vacat. Quid igitur te, Marcia, mouet? vtrum, quod filius tuus decessit: an, quod non diu vixit? Si quod decessit, semper debuisti dolere: semper enim scisti mori. Cogita, nullis defunctum malis affici. illa quæ nobis inferos faciunt terribiles, fabula est. Nullas scimus imminere mortuis tenebras, nec ²⁷³ carcerem, nec flumina ²⁷⁴ flagrantia igne, nec ²⁷⁵ obliuionis amnem, nec ²⁷⁶ tribunalia, nec reos vltos in illa libertate tam laxa: nullos iterum tyrannos. Luferunt ista poëta, & vanis nos agitauere terroribus. Mors omnium dolorum & solutio est, & finis: vltra quam mala nostra non exeunt, quæ nos in illam tranquillitatem, in qua ²⁷⁷ antequam nasceremur iacuimus, reponit. Si mortuorum aliquis miseretur, & non natorum misereatur. Mors nec bonum nec malum est. Id enim potest aut bonum aut malum esse, quod aliquid est: quod vero ipsum nihil est, & omnia in nihilum redigit, nulli nos fortunæ tradit. Mala enim bonaque circa aliquam versantur materiam. Non potest id fortuna tenere, quod natura dimisit: nec potest miser esse, qui nullus est. Excessit filius tuus ²⁷⁸ terminos, intra quos seruitur. Excepit illum magna & æterna pax: non paupertatis metu, non diuitiarum cura, non libidinis per voluptatem animos carpētis stimulis incessitur, non inuidia fe-

licitatis alienæ tangitur, nec suæ præmitur, nec conuiciis quidem ullis verecundæ aures verberantur: nulla publica clades²⁷⁹ conspicitur, nulla priuata: non sollicitus futuri pendet²⁸⁰ ex euentu, semper in deteriora dependenti. Tandem ibi constitit, vnde nil eum pellat, vbi nil terreat. O ignaros malorum suorum, quibus non xx. mors vt optimum inuentum naturæ laudatur! quæ siue felicitatem includit, siue calamitatem repellit, siue satietatem aut lassitudinē senis terminat, siue iuvenile æuum, dum meliora sperantur, in flore²⁸¹ deducit, siue pueritiam²⁸² ante duriores gradus reuocat: omnibus finis, multis remedium, quibusdam votum, de nullis melius merita, quam de his ad quos venit²⁸³ antequam inuocaretur. Hæc seruitutem inuito domino²⁸⁴ remittit: hæc captiuorum catenas leuat: hæc ē carcere educit, quos exire imperium impotens vetuerat. hæc exsulibus in patriam semper animum oculosque tendentibus, ostendit, nihil interesse inter quos quisque iaceat. hæc, vbi res communes fortuna male diuisit, & æquo iure genitos, alium²⁸⁵ alij donauit,²⁸⁶ exæquat omnia. hæc est quæ nihil quicquam alieno fecit arbitrio. hæc est, in qua nemo humilitatem suam sensit. hæc est quæ nulli paruit. hæc est, Marcia, quam pater tuus concupiuit. Hæc est, inquam, quæ efficit, vt nasci non sit supplicium: quæ efficit,²⁸⁷ vt non concidam aduersus minas casuum, vt seruare animum saluum ac potentem sui possim. Habeo²⁸⁸ quo appellam. Video istic²⁸⁹ cruces non vnus quidem generis, sed aliter ab aliis fabricatas. alij capite conuersos in terram suspendere, alij²⁸⁹ per obscœna stipitem egerunt, alij brachia²⁹¹ patibulo explicuerunt. Video fidiculas, video verbera: & membris & singulis articulis²⁹² singula machinamenta: sed video & mortem. Sunt istic hostes cruēti, ciues superbi: sed video istic & mortem. Non est molestū seruire, vbi si domini pertæsum est, licet²⁹³ vnogradu ad libertatem transire.²⁹⁴ cōtra iniurias vitæ, beneficium mortis habeo. Cogita, quantum boni opportuna mors habeat, quam multis diutius vixisse nocuerit. Si Cn. Pompeium, decus istius firmamentumque imperij, ²⁹⁵ Neapoli valitudo abstulisset, indubitatus populi Romani princeps excesserat. At nunc exigui temporis adiectio fastigio illum suo depulit. Vidit legiones in conspectu suo cæsas: & ex illo prælio, in quo ²⁹⁶ prima acies senatus fuit, quam infelices reliquæ sunt, imperatorem ipsum superfuisse! vidit ²⁹⁷ Ægyptium carnificem, & sacrosanctum victoribus corpus²⁹⁸ satelliti præstitit, etiam si incolumis fuisset ²⁹⁹ pænitentiam salutis acturus. quid enim erat turpius, quam Pompeium viuere beneficio ³⁰⁰ regis? M. Cicero si eo tempore, quo Catilinæ fidas deuitauit, quibus pariter cum patria petitus est, concidisset, liberata Rep. conseruator eius: si denique filia suæ funus ³⁰¹ secutus fuisset, etiam tunc felix mori potuit. Non vidisset strictos in ciuilia capita mucrones: nec diuisa percussoribus occisorum bona, vt etiam ³⁰² de suo perirent: non ³⁰³ hastam ³⁰⁴ consularia spolia vendentem: nec cædes, nec ³⁰⁵ locata publice latrocinia, bella, rapinas, ³⁰⁶ tantum Catilinarum. marcum Catonem si à Cyprio & hereditatis regiae dispensatione redeuntem mare deuorasset, vel cum illa pecunia, quam afferebat ciuili bello stipendium, nonne illo bene actum foret? hoc certe secum tulisset, neminem ausurum coram Catone peccare. Nunc annorum adiectio paucissimorum, virum libertati non suæ tantum, sed publicæ natum, coëgit Cæsarem fugere, ³⁰⁷ Pompeium sequi. Nihil ergo mali immatura mors attulit ³⁰⁸ Metilio: omnium etiam malorum remisit patientiam. Nimis tamen cito periit, & immaturus. Primum, puta illum superfuisse: comprehende quantum plurimum procedere homini licet: quantulum est? ³⁰⁹ Ad breuissimum tempus editi, cito cessuri loco, venienti in pactum hoc, prospicimus hospitium. De nostris ætatibus loquor, quas incredibili celeritate conuolui constat? computa vrbium sæcula. videbis quam non diu steterint, etiam quæ vetustate gloriantur. Omnia humana breuia & caduca sunt, infiniti temporis nullam partem occupantia. Terram hanc cum populis, vrbibusque, & fluminibus, & ambitu maris, puncti loco ponimus, ad vniuersa referentes: minorem portionem ætas nostra, quam partem puncti habet, si tēpori comparetur omni: cuius maior est mensura quam mundi: vt pote cum ille se intra huius spatium ³¹⁰ toties remetiatur. Quid ergo interest id extendere, cuius quantumcumque fuerit incrementum, non multum aberit à nihilo? vno modo multum est quod viuimus: si satis est. ³¹¹ Licet mihi vaces, & in moram tardatæ senectutis nouies denos centenosque percēseas annos: cum ad omne tempus dimiseris animum, nulla erit illa breuissimi longissimique æui differentia, si inspecto quanto quis vixerit spatium, comparaueris quanto non vixerit. Deinde non immaturus decessit: vixit enim, quantum debuit viuere. Nihil enim illi iam vltra supererat. Non vna hominibus senectus est, vt ne animalibus quidem, intra

quattuordecim quædam annos defatigantur: & hæc illis longissima ætas est, quæ³¹²
 homini prima. dispar cuique viuendi facultas data est: nemo nimis cito moritur, qui
 victurus diutius quam vixit, non fuit. Fixus est cuique terminus: manebit semper ubi
 positus est: nec illum vltius diligentia aut gratia promouebit: ³¹³ scit libenter illum
 vltius diligentiam ex consilio perdidisse. Tulit suum, -- *metaeque dati peruenit ad æui.*
 Non est itaque quod sic te oneres: Potuit diutius viuere. Non est interrupta eius vita,
 nec vnquam se annis casus interiecit. soluitur quod cuique promissum est: ³¹⁴ eunt vi
 sua fata, nec adiiciunt quicquam, nec ex promisso semel demunt: frustra vota ac stu-
 dia fiunt. Habebit quisque, quantum illi dies primus adscripsit. ex illo quo primum
 lucem vidit, iter mortis ingressus est, accessitque fato propior: & illi ipsi, qui adicie-
 bantur adolescentiæ anni, vitæ detrahebantur. In hoc omnes errore versamur, vt non
 putemus ad mortem, nisi senes inclinatosque iam vergere: cum illo infantia statim,
 & iuuenta, omnisque ætas ferat. ³¹⁵ Agunt opus suum fata: nobis sensum nostræ necis
 auferunt: quoque facilius obrepat mors, sub ipso vitæ nomine latet. Infantem in se
 pueritia conuertit, pueritiam pubertas, iuventutem senectus abstulit. Incrementa
 ipsa, si bene computes, damna sunt. xxi. Quereris, Marcia, non tam diu vixisse fi-
 lium tuum, quam potuisset? Vnde enim scis, an diutius illi expedierit? an illi hac mor-
 te consultum sit? Quem inuenire hodie potes, cuius res tam bene positæ sint & fun-
 datae, vt nihil illi, procedenti tempore, timendum sit? Labuntur humana, ac fluunt:
 neque pars vitæ nostræ tam obnoxia aut tenera est quam quæ maxime placet. Ideoque
 felicissimis optanda mors est: quia in tanta inconstantia turbaque rerum, nihil nisi
 quod præterit, certum est. Quis tibi recepit, illud pulcherrimum filij tui corpus, &
 summa pudoris custodia inter luxuriosæ vrbis oculos ³¹⁶ conseruatum, potuisse ita
 morbos euadere, vt ad senectutem formæ illæsum perferret decus? xxii. Cogita ani-
 mi mille labe. neque enim recta ingenia, qualem in adolescentia spem sui fecerant,
 vsque in senectutem pertulerunt: sed interuersa plerumque sunt. Aut sera, eoque sce-
 dior luxuria inuasit, & coegit debonestare speciosa principia: aut in popinam ven-
 tremque ³¹⁷ proiectis, summa illis curarum fuit, quid essent, quid biberent. Adice in-
 cendia, ruinas, naufragia, lacerationes medicorum ossa ³¹⁸ viuis legentium, & rotas in
 viscera manus demittentium, ³¹⁹ non simplici dolore pudenda curantium. Post hæc
 exilium. non fuit innocentior filius tuus, quam Rutilius. Carcerem. non fuit sapien-
 tior, quam Socrates. Voluntario vulnere transfixum pectus. non fuit sanctior quam
 Cato. Cum ista perspexeris, scies optime cum his agi, quos natura; quia illos hoc ma-
 nebat vitæ ³²⁰ stipendium, cito in tutum recepit. Nihil est tam fallax, quam vita hu-
 mana: nihil tam insidiosum. non mehercule quisquam accepisset, nisi daretur insciis.
 Itaque si felicissimum est, non nasci: proximum puta, breuitate vitæ defunctos, cito
 in integrum restitui. Propone illud acerbissimum tibi tempus, quo Seianus patrem
 tuum clienti suo ³²¹ Satrio Secundo ³²² congiarium dedit. Irascebatur illi ob vnum aut
 alterum liberius dictum, quod tacitus ferre non potuerat, *Seianum in ceruices nostras* ³²³
nec imponi quidem, sed ascendere. Decernebatur illi statua in Pompeij theatro ponenda,
 quod exultum Cæsar reficiebat. Exclamauit Cordus, *Tunc vere theatrum perire.* Quis
 ergo non rumperetur, ³²⁴ supra cineres Cn. Pompeij constitui Seianum, & in monu-
 mentis maximi imperatoris consecrari ³²⁵ pessimum militem? ³²⁶ consecratur. Subscri-
 ptio, & acerrimi ³²⁷ canes, quos ille, vt sibi vni mansuetos, omnibus feros haberet, ³²⁸
 sanguine humano pascebat, circumlatrare etiam hominem, ³²⁹ & illum imparatum,
 incipiunt. Quid faceret? si viuere veller, ³³⁰ Seianus rogandus erat: si mori, ³³¹ filia. vter-
 que inexorabilis: constituit filiam fallere. Vfus itaque balneo, & quo ³³² plus impone-
 ret, in cubiculum se quasi ³³³ gustaturus contulit: & dimissis pueris, quædam per fene-
 stram, vt videretur edisse, projecit: à coena deinde, quasi iam satis in cubiculo edisset,
 abstinuit: alteroque die, & tertio idem fecit. Quarto, ipsa infirmitate corporis facie
 bat indicium. Complexus itaque te: *Carissima, inquit, filia, & hoc vnum, tota celata vi-
 ta, iter mortis ingressus sum, & iam* ³³⁴ *medium fere teneo. Reuocare me nec debes, nec potes.* At-
 que ita lumen omne præcludi iussit, & se in tenebris condidit. Cognito consilio eius,
 publica voluptas erat, quod é faucibus auidissimorum luporum educeretur præda.
 Accusatores, Seiano auctore, adeunt consulum tribunalia: queruntur mori Cordum,
 interpellantes quod coegerant. adeo illis Cordus videbatur effugere. Magna res erat
 in quæstione, an ³³⁵ morte rei perderentur. dum deliberatur, dum accusatores iterum
 adeunt, ille se ³³⁶ absoluerat. Vide ne, Marcia, quantæ iniquorum temporum vices ex
 inopinato ingruant? fies quod ³³⁷ alicui tuorum mori necesse fuit? pæne ³³⁸ non licuit.

Præter hoc, quod omne futurum incertum est, & ad deteriora certius: facilius ad xxiii
superos iter est, animis cito ab humana conuersatione dimissis. minus enim facis
ponderisque traxerunt: antequam obducerentur, & altius terrena conciperent, li-
berati, leuiore ad originem suam reuolant, & facilius, quicquid est illud, ³³⁹ absolu-
ti transfluunt: Nec vnquam magnis ingeniis cara in corpore mora est. exire atque
erumpere gestiunt, ægre has angustias ferunt, vagi per omne sublime, & ³⁴⁰ ex alto af-
fueti humana despicere. Inde est quod ³⁴¹ Plato clamat: *Sapientis animum totum in mor-
tem prominere, hoc velle, hoc meditari, hac semper cupidine ferri ³⁴² in exteriora tendentem.* Quid
tu, Marcia, cum videres senilem in iuvene prudentiam, victorem omnium volupta-
tum animum, emendatum, carentem vitio, diuitias sine auaritia, honores sine ambi-
tione, voluptates sine luxuria appetentem, diu tibi putabas illum sospitem posse con-
tingere? Quicquid ad summum peruenit, ad exitum ³⁴³ properat. Eripit se aufertque
ex oculis perfecta virtus: nec vltimum tempus expectant, quæ in primo maturuerunt.
Ignis quo clarior fulsit, citius exstinguitur: viuacior est, qui cum lenta difficilique
materia commissus, fumoque demersus, ex sordido lucet. eadem enim ³⁴⁴ detinet
caussa, quæ maligne alit. sic ingenia quo illustriora, ³⁴⁵ breuiora sunt. Nam vbi incre-
mento locus non est, vicinus occasus est. Fabianus ait, quod nostri quoque parentes
videre, puerum Romæ fuisse, statura ingentis viri: sed hic cito decessit, & moriturum
breui nemo nõ prudens dixit. non poterat enim ad illam ætatē peruenire, quam præ-
ceperat. Ita est indicium imminentis exitij ³⁴⁶ maturitas, & appetit finis, vbi incre-
menta consumpta sunt. Incipe virtutibus illum, non annis æstimare: satis diu xxiv
vixit. pupillus relictus, sub tutorum cura vsque ad decimumquartum annum fuit: sub
matris custodia semper. cum haberet suos penates, relinquere tuos noluit. Adoles-
cens statura, pulchritudine, cetero corporis robore castris natus, militiam recusauit,
ne à te discederet. Computa, Marcia, quam raro liberos videant, quæ in diuersis do-
mibus habitant: ³⁴⁷ cogita, tot illos perire annos matribus, & per sollicitudinem exi-
gi, quibus filios in exercitu habent: scies multum patuisse hoc tempus, ex quo nihil
perdidisti. Numquam à conspectu tuo recessit: sub oculis tuis studia formauit, excel-
lentis ingenij, & æquaturi ³⁴⁸ auum, nisi obstitisset ³⁴⁹ verecundia, quæ multorum
profectus silentio preffit. Adolescens rarissimæ formæ, in tam magna mulierum tur-
ba viros corrumpentium, nullius spei se præbuit: & cum quarumdam vsque ad ten-
tandum peruenisset improbitas, erubuit, quasi peccasset, quod placuerat. Hac san-
ctitate morum effecit, vt ³⁵⁰ puer admodum dignus sacerdotio videretur, materna si-
ne dubio suffragatione: sed ne mater quidem nisi pro bono candidato valuisset. Ha-
rum in contemplatione virtutum ³⁵¹ sic te gere, tamquam si nunc ille tibi magis va-
cet. Nunc nihil habet quo auocetur: numquam tibi sollicitudini, numquam mærori
erit. Quod vnum ex tam bono filio poteras dolere, doluisti: cetera exempta casibus,
plena voluptatis. sunt si modo vti filio scis, si modo quid in illo pretiosissimum fuerit,
intelligis. Imago dumtaxat filij tui periit, & effigies non simillima: ipse quidem æter-
nus, meliorisque nunc status est, despoliatus oneribus alienis, & sibi relictus. Hæc
quæ vides ossa circumuoluta neruis, & obductam cutem, vultumque, & ministras
manus, & cetera quibus inuoluti sumus, ³⁵² vincula animorum tenebræque sunt. Ob-
ruitur his animus, offuscatur, inficitur, arcetur à veris & suis, in falsa coniectus: om-
ne illi cum hac carne graui certamen est, ne abstrahatur & sidat: nititur ³⁵³ illo, vnde
dimissus est, ibi illum æternæ requies manet, è confusis crassisque pura & liquida vi-
sentem. Proinde non est quod ad sepulcrum filij tui curras. pessima eius, & ipsi xxv
molestissima istic iacent, ossa cineresque: non magis illius partes, quam vestes, alia-
que tegumenta corporum. Integer ille, nihilque in terris relinquens, fugit, & totus
excessit: paullumque supra nos commoratus, dum expurgatur, & inhærentia vitia
fitumque omnis mortalis æui excutit, deinde ad excelsa sublatus, inter felices currit
animas, excipitque illum ³⁵⁴ cœtus sacer, Scipiones, Catonesque, vtique contempro-
res vitæ, & mortis beneficio liberi. Parens tuus, Marcia, illic nepotem suum, quam-
quam illic omnibus omne cognatum est, applicat sibi, noua luce gaudentem, & vici-
norum siderum meatus docet: nec ex coniecturis, sed omnium ex vero peritus, in
³⁵⁵ arcana naturæ libens ducit. Vtque ignotarum vrbiū monstrator, hospiti gratus
est: ita sciscitanti cælestium causas, domesticus interpres. In profunda terrarum ³⁵⁶
permittere aciem iuuat: delectat enim ex alto relicta respicere. Sic itaque, Marcia, te
gere, tamquam sub oculis patris filique posita, non illorum quos noueras, sed tanto
excellentiorem, & in summo locatorem: erubescere quicquam humile aut vulgare, &

XXVI

mutatos in melius tuos flere. In æterna rerum per vasta & libera spatia demissos, non illos interfusa maria discludunt, nec altitudo montium, aut imæ valles, aut incerta vada Syrtium. ³⁵⁷ tramites omnia plani, & ex facili mobiles, & expediti, & inuicem peruij sunt, intermixtique sideribus. Puta itaque ex illa arce cælesti patrem tuum, Marcia, cui tantum apud te auctoritatis erat, quantum tibi apud filium tuum, non illo ingenio, quo ciuilia bella defleuit, quo ³⁵⁸ proscribentes in æternum ³⁵⁹ ipse proscripsit, sed tanto clariore, quanto est ipse sublimior, dicere: Cur te filia tam longa tenet ægritudo? Cur in tanta veri ignorantia versaris, ut inique actum iudices cum filio tuo, quod ³⁶⁰ in tedium versus vitæ, ipse ad maiores se recepit suos? Nescis quantis fortuna procellis disturbet omnia? quam nullis benignam facile se præstiterit, nisi qui minimum cum illa contraxerant? Regesne tibi nominem felicissimos futuros, si maturius illos mors instantibus subtraxisset malis? An Romanos duces, quorum nihil magnitudini deerit, si aliquid ³⁶¹ ætati detraxeris? an nobilissimos viros clarissimosque ad ictum militaris gladij composita ceruice formatos? Respice ³⁶² patrem atque ³⁶³ auunculum. Ille in alieni percussoris venit arbitrium. Ego nihil in me cuiquam permisi, & cibo prohibitus ostendi, quam ³⁶⁴ magno animo scripsissem. Cur in domo nostra diutissime lugetur, qui felicissime moritur? Coimus in vnum omnes, videmusque vos alta nocte circumdari. Nil apud vos, ut putatis, optabile, nil excelsum, nil splendidum: sed humilia cuncta, & graua, & anxia, & quotam partem luminis nostri cernentia? Quid dicam, nulla hic arma mutuis furere concursibus, nec classes classibus frangi, nec parricidia ³⁶⁵ aut fingi, aut cogitari, nec fora litibus strepere ³⁶⁶ dies perpetuos: nihil in obscuro, detectas mentes, & aperta præcordia, & in publico medioque vitam, & omnis æui prospectum, ³⁶⁷ euentumque? Iuuabat vnius sæculi me fata componere, in parte vltima mundi, & inter paucissimos gesta: tot sæcula, tot ætatum contextum & seriem, quicquid annorum est, licet visere. licet surrectura, licet ruitura regna prospicere, & magnarum urbium lapsus, & maris novos cursus. Nam si potest tibi solatio esse ³⁶⁸ desiderij tui commune fatum, nihil quo stat loco stabit. omnia sternet, abducatque secum vetustas: nec hominibus solum (quota enim ista fortuitæ potentia portio est?) sed locis, sed regionibus, sed mundi partibus ludet: tot supprimet montes, & alibi rupes in altum nouas exprimet: maria sorbebit, flumina auertet: & commercio gentium rupto, societatem generis humani cæsusque dissoluet. Alibi ³⁶⁹ hiatibus vastis subducat vrbes, tremoribus quatiet, & ex infimo pestilentes halitus mittet, & ³⁷⁰ inundationibus, quicquid habitatur, abducat: necabitque omne animal orbe submerso, & ignibus vastis torrebit incendetque mortalia. Et cum tempus aduenerit, quo se mundus renouaturus extinguat, viribus ista se suis cædent, & sidera sideribus incurrent, & omni flagrante materia, uno igne, quicquid nunc ³⁷¹ ex disposito lucet, ardebit. ³⁷² Nos quoque felices animæ, & æterna sortita, cum Deo visum erit iterum ista moliri, labentibus cunctis, & ipsi parua ruinæ ingentis accessio, in antiqua elementa vertemur. Felicem filium tuum, Marcia, qui ista iam nouit.

COMMENTARII AD LIBRVM SENECAE,
de Consolatione ad Marciam.

I. LIPSIVS.

AP. I. 1. Marcia.] Vnde hoc ei nomen, quæras. Nam pater A. Cremutinus Cordus. Puto adoptione igitur immutasse, ab auunculo aut materno cognato adsumptam.

2. Iniquo tempore.] Quia dolor iam vetus quidem, sed qui in hac femina (præter communem morem) vires auo sumpserat, & iam verterat quasi in naturam. Itaque præoptasset (in fine huius capitis) primis temporibus ad curationem accedere: nunc vehementius contra inueterata pugnandum est.

3. Inimico iudice.] Ipsa te, quæ odisti & auersaris solantes.

4. Inuidioso.] Ablatitalis filij, & in flore aui.

5. Absolueres.] Quam assidue nunc accusas.

6. Superstitem.] Nec enim solet, & contra sunt parentum vota. Mater in Terentio:

Ita mihi atque huic (patri) sis superstes.

Apud Senecam patrem, lib. 1x. Controv. Ita oculos meos filij manus operiant. Controv. v. Ita mihi superstiti filio mori liceat. Noster Consol. ad Helu. cap. xvi. Deos oro, contingat hunc nobis habere superstitem.

7. Contra bonum.] Jam dixi, de bono vulgatoque more, ex lege natura. Infra, cap. x. Omnes nostros, quos superstites, lege nascendi, optamus. Siquis aliter, videbatur in culpa. Valerius lib. v. ca. ix. in persona filij: Tu vero pater viue, & si tam obsequens es, ut hoc precari filio permittas, me quoque exsupera. Adde infra, cap. xvii.

8. Mortem.] Quam sponte sumebat. infra, cap. xxii.

9. Aperuit.] Mei, apparuit.

10. Sciania.

10. Scianianos.] Qui à Sciano submissi. male scripti, Sillanianos.
11. Illam vnam.] Mortem spontaneam, cum durior immineret & à carnifice. Fugiebat igitur servitutem, & ne arbitrio ac ludibrio inimicorum moreretur.
12. Lacrimas clam.] Scripti omnes, palam: sed illud sententia tenet. Lacrimas abscondit. vel ne patri dolorem adderet; vel quia sub tyrannide illa nec tutum.
13. Nihil impie.] Ut quidam sub Tiberio, qui & patres palam accusarunt: quid, qui occulte detulerunt, premij aut prope hereditatis spe?
14. Mutatio temp.] Sub Caligula. qui alia Tiberij acta rescidit, & nominatim A. Cremutij Cordi scripta requiri, & lectitari permisit: in Suetonio, cap. XVI. Significat noster, adnitente filia hoc factum.
15. In publica mon.] In bibliothecas. in quibus mansere, & Fragmenta nunc quoque exstant apud Senecam patrem, in Suasoria, An deprecetur Antonium Cicero.
16. Sanguine suo.] Nempe quia sanguine suo & vita scriptos eos luit. Argumentum porro eorum Ciuilia bella: etiam illud Philippense, in quo Brutum Cassiumque laudauerat, ut ultimos Romanorum. Sub Augusto scripserat, & illo audiente recitata ac tolerata, in Tiberij cap. LXI. Suetonius notat. Qui idem eum citat, Augusti, (cap. XXXV.
17. Indomitus.] Ipse Cremutius.
18. Manu liber.] Scriptione & stilo.
19. Duas artes.] Cum libris aliquot partes eligam: nec libertas bene inter artes censeatur.
20. Tot annorum.] Non exprimit, sed multos fuisse locutio ostendit. Sane haud minus XV. aut XVI. quia obiit Cremutius anno DCCLXXXVIII. hac autem scripta esse non possunt, nisi sub Caio, aut potius mihi Claudiano. Argumento, quod de filio mox dicit, annum tertium à morte eius ire: at ille iam grandior, sacerdos, maritus, pater duorum liberorum. Nec sane probabile à Tiberio eum honore auctum: si ergo ab alio, à Caio: at à morte eius triennium, ergo necessario sub Claudio, hac scripta.
21. Furtum.] Ita libri. explico: non clam aut astu insinuare me statui, & in pectus admissus quasi furto & insidii dolorem tollere. Palam cum ibo expugnatum. Furta pro Insidiis & dolo, crebrum Latinus. Alij substituerunt, Fucum: sed fucum.
22. Ostendi tibi.] Si illud vulnus coit (& cicatricem iam videmus) cur nolis & hoc sanari?
23. Teneas.] Male qui faciunt, & faciunt plerique. hærent & incubant, ut ante est locutus, imagine eadem. Quae ipsa in Platone, sed monito pulcherrimo, quo castig. Lib. X. De Rep. Δεῖ μὴ προσωλοισαντας, καὶ ἄτ' παίδας, ἐχομένους τῇ πληγῇ, ἐν τῷ βόαν διατρέχειν. ἀλλὰ ἀεὶ ἱστῆεν τὴν ψυχὴν, ὅτι τὰ χεῖρα γυνεῶς, πρὸς τὸ ἰᾶσθαι, καὶ ἐπανορθῆναι τὸ πρὸν τε καὶ νοσῆσαν, θρηνηδῖαν ἀφανίζοντα: Oportet in offensa aut lapsu, non ut pueros, adherentes & amplexantes id quod læsit, in ploratu tempus terere; sed mentem assuescere, ut quam celerrimè ad medelam se vertat & correctionem casus, eiulatus omittentem.
24. Allocutiones.] Solatia, & συμβουλῆαι.
25. Pascuntur.] Sotior, an nostri Seneca doctor? ἡ λύπη παρ' οἷς ἀν' ἐπέφασαι καὶ αὐ' εἶσαι, παρ' ἐκείνοις ἡδύως καὶ μεθύει: Dolor apud quos pascitur & augetur, ibi & libenter & suauiter manet.
26. In altum.] Tentando & explorando. videtur enim repeti & renouari vulnus, dum stilus immittitur.
27. Assequi.] Suspectum est. sed explico: lenibus verbis non possum tam diu præeuntem dolorem prendere aut sistere: vi & impetu frangendus est.
- CAP. II. 28. Ratio ducit.] Quibus præcepta conueniunt.
29. Liberum.] Auocet à dolore, & in se vertat.
30. Speciosa.] Clara illa nomina.
31. Ferendam.] Omissis habenis, illi regimen dedit.
32. Maiore damno.] Cur maiore? nam utraque futurum Principem, ut addit, amisit: uterque etiam genere, & indole par, si non maior Marcellus. Quid, quod Liuiæ filius etiam alter superstes, Octauia nullus? itaque hac potius affecta maiore damno. Sed puto à Seneca ad spectum ad ætatem & annos, qui in Druso plures: atque ipse utilis iam resp. & bellis clarus, ergo maior in eo iactura.
33. Socer.] Augustus, desponsa ei sua Julia.
34. Incumbere.] Ut in fulcrum. Tacitus I. Annal. Augustus subsidia dominationi Claudium Marcellum admodum adolescentem, & M. Agrippam parauerat.
35. Animo alacrem.] Vellet: Decessit (Marcellus) admodum iuuenis, sane, ut aiunt, ingenuarum virtutum, lætusque animi & ingenij, fortunæque in quam alebatur capax.
36. Per omne vitæ.] Quamdiu ergo dehinc vixit? Marcellus obiit anno Urbis DCCXXXI. ipsa DCCXLIII. Filio ergo superstes undecim annos. Dio hoc tempus notauit, & Peto ad Liuiam tetigit:
- Vix posito Agrippa tumuli bene ianua clausa est,
Perficit officium funeris ecce soror.
- Vellem, Percipit. sed ait, vix mortuo Agrippa, sororem secutam: & sane ille obiit ipso anno ante.
37. Filium.] Superstitem Tiberium.
38. Officiis.] Salutationum, conuiuiorum, nuptiarum.
39. Defodit se.] Velut in sepulchrum. ut lucifuga, de quorum uno Seneca: Vatia hic situs est.
40. Liberis.] Duabus Marcellis.
41. Nepotibus.] Quos ex utraque filia habuit: vide nostrum Augusti stemma.
42. Contumelia.] Quasi nec illos pro liberis haberet, & in uno omnes mortui.
- CAP. III. 43. Futurum Principem.] Dixit & ante, Utraque spe futuri Principis certa. Et de Marcello, verum est: quomodo in Druso? & nonne frater Tiberius anteibat? Nisi quis censet, Augustum inclinasse magis in Drusum, vel ob ingenium mihi, vel (qua suspicio fuit) ut suum. Sed ego vereor, ut hic quoque parum intentus Seneca, quod nimis saepe notamus.

44. Penitus.] *Consol. ad Polybium in c. xxxiv. Intima Germaniæ recludentem.*
 45. Signa Romana.] *Castra metatus.*
 46. Vbi Vix.] *Ad Albim usque progressus.*
 47. Victor decesserat.] *Quibusdam libris, victor, abest: & iidem, tercesserat.*
 48. Ipsisillum.] *Oratorie. quis credat Germanos tunc sic aut mites, aut fatuos?*
 49. Ad hanc mortem.] *Quam obiit anno Urbis dcccxlvi. in castris æstivis, ipso Consulatu suo.*
 50. Municipiis.] *Suetonius Claud. cap. i. Corpus eius per municipiorum coloniarumque primores ad urbem deuectum.*
 51. Triumpho.] *Ob concursus & frequentiam.*
 52. Vltima.] *Pedo, ad Liuiam:*

At miseranda parens suprema neque oscula fixit.

53. Longo itinere.] *Quo illo? à Ticino Romam, opinor. Certe de Augusto, Tacitus III. Annal. Ipsum quippe acerrimo hiemis Ticinum usque progressum, neque abscedentem à corpore (Drusi) simul urbem intrauisse. Si ille eoque, & illinc deduxit: ratio suadet ut eius coniux, & mater.*

54. Ardentibus rogis.] *Inanibus, & honorariis. Tacitum sic exaudi, in Funere Germanici: Atque vbi colonias transgrederentur, pro opibus loci vestem, odores, aliaque funerum sollemnia cremabant: vbi, nisi in his honorariis rogis?*

55. Tumulo.] *Mausoleo, quod Augustus sibi suisque struxerat in campo Martio.*

56. Aut Cæsare.] *Magis probo, quod in quibusdam: honestum erat Cæsari, aut æquum matri. Id est, non ultra quam deceret Cæsaris consortem, aut Cæsaris (in spe) matrem. Pedo ad hunc sensum:*

Quid deceat Drusi matrem, matremque Neronis

Aspice, quo surgas aspice mane toro.

57. Tristem sibi.] *Asperam insensam.*
 58. Ipsumque.] *Forte, ipsam te.*
 59. Matribus omen.] *Pro superstitione veterum, qui omnia ex occursum captabant. Tu igitur orbitate sic tristis palam & afflicta, matribus eandem præfagies. Seneca pater, de mendicis debilitatis: Occurrunt nuptis omina dira. ne tales scilicet gignant. Idem: Hic mihi viuendum, ne cui de nuptiis, ne cui de liberis cogitanti, dirum omen occurrat.*

60. Inuisam.] *Meus: inuisa hærebis in luce.*

61. Non eris.] *Abest negatio scriptis. legamque: moderatius ac mitius eris in ærumnis.*

62. Infelicitatis.] *Mei, illicitas. Posui, inflicta: sed quid opus? Pœnas à se infelicitatis exigit: qui infortunio percussus, & quia percussus se torquet & angit.*

63. Dignissimum.] *Ita Pincianus reformauerat. at scripti: dignissime quietum semper nominatus cogitatusque faciet, meliore. Meus autem: dignissime quietum semper nominatum cogitatumque faciet, maiore. Interpolata certo, incerto concinnabam: dignissimum quiete, quiete semper nominatum cogitatumque facies, & meliore p. loco. Filium tuum, dignum qui apud manes quiescat, talem facies, si nominas cogitasque quiete, sine querela aut gemitu. Inter vota sollemnia, precari mortuis quietem. Virgilius:*

--- placida compositi pace quiescant. Ovidius:

Parce precor manes sollicitare meos.

In lapidibus similia.

64. Hilaris.] *Volui olim, hilari: nunc & hoc teneo. Meliore loco eum pones. si imago non tristis tibi occurrat. Si enim tristis, videatur in damnatis locis esse.*

CAP. IV. 65. Inhumano.] *Consol. ad Helv. cap. xv. Infinito dolore affici, stulta indulgentia est: & nullo, inhumana duritia.*

66. Ad arbitrium.] *Qui dicat, Quod equius melius.*

67. Liuiæ.] *Meus, Iuliæ. scimus ita dictam & scriptam, post mariti mortem.*

68. Arco.] *Alexandrino. Suetonium vide, Aug. cap. lxxxix. Plutarchum in Antonio, Dionem LI.*

69. Altero admi.] *Druso. Tiberius solus supererat.*

70. Nisi numerum.] *Ad eo omnia officia & solatia matri exhibebat, ut duorum vicem esset.*

71. Opinionis suæ.] *Meo abest vocula, suæ: nec reuocem. Opinio hic, pro existimatione aliena. posui &, sanæ.*

CAP. V. 72. Illi faciat.] *Qui laudationem & memoriam meruit.*

73. Mentio tibi.] *Quasi ea te pungat & ledat.*

74. Suspectu.] *Admiratione.*

75. Qua deterior.] *A tristi tantum parte. Menander.*

Τὰ δυσχερῆ γὰρ, ὃ καὶ λυπηρὰν ἴδαι σε,
 Οὐκ ἔστιν αὐτῶ. τ' ἀγαθὰ δ' οὐκ ἔτι βλέπεις:
 Nam tristitia, atque acerba sensibus tuis,
 Vides in ipso te: bona autem non vides.

Commune humani ingenij vitium.

CAP. VI. 76. Gubernatoris.] *De Providentia: Gubernatorem in tempestate, in acie militem intellegas.*

77. Submiseris.] *A gladiatoribus. qui victi, se & arma submittebant. Ego II. Saturn.*

78. Maior inuidia.] *Quia hac æquabilitate animi & robore, ostendis te meliore ea dignum.*

79. Nepotes.] *Ex Druso, Germanicum, Claudium, Liuiam.*

80. Quam vlla.] *Est communis ille matrum affectus: sua cuique proles eximia. Theocritus:*

Κ' ἡμ' ἐφαθ' ἃ μάτηρ πολυδούκεος ἦμεν ἀμείνω:
 Et mea me mater Pollucem vincere dixit.

81. Conferamus.] *Vna fleamus. quasi symbolas lacrimarum demus. Statius in Siluis:*

--- & ipse tuli, quos nunc tibi confero, questus.

Iterum:

--- nec te lugere seuerus,

Arceo, sed confer gemitus, pariterque fleamus.

Alij tamen rescribunt, confleamus.

82. Regamus.] *Est ad Sallustianum illud: Regere casus, non ab iis regi. Vulgo tamen, regamur: & tum malim, erigamur.*

83. At ille.] *Rhodijs gubernator, de quo in Epist. LXXXV.*

CAP. VII. 84. Contractio.] *Aristoteles: Dolor frigus est, à frigore autem contractio.*

85. Adest dolori.] *Tuetur, & iustum videri vult.*

86. In personam.] *Leges naturæ communes sunt, non privilegia.*

87. Orbationem.] *Scripti, ambitionem: ex quo abitionem, id est mortem, probes.*

88. Imbecillum.] *Librata sententia tota, legere inducor: imbecillum patientemve reddit præsumpta opinio de timendis, aut non timendis, terribilibus. Ait. aliter atque aliter quisque in his afficitur, prout opinio illi præcepta de his externis.*

CAP. VIII. 89. Dies consumit.] *In Terentio: Dies adimit ægritudinem. Græcus senarius:*

Δύπτης δὲ πᾶσι οἷς ὅστις ἰατρὸς χρόνος:

Doloribus tempus medetur omnibus.

90. Qualis initio.] *Olim sic correxi. libri omnes, in illo: ex quo Pincianus, in Liuia. alius, in illa.*

91. Te ipsa custodis.] *Epist. LXIII. Nunc ipse custodis dolorem tuum: paullo aliter, sensu eodem.*

CAP. IX. 92. Et aliis.] *Veteres, aliud, melius: at meus, altius & pacatius.*

93. Acerba funera.] *A fructibus, qui cadunt non maturi. Colloquio Hadriani & Epicteti:*

Poma ut in arboribus pendent, sic corpora nostra,

Aut matura cadunt, aut cito acerba ruunt.

94. Togam.] *Virilem. qui dies inter votiuos.*

95. Militiam.] *Castrorum, aut Fori.*

96. Ante prouisa.] *Noster Epist. LXXVI. Præcogitati mali mollis ictus venit.*

97. Vibrasse.] *Tremuisse, ut solent missilia.*

98. Dirum omen.] *Quasi ea monitio rem præagiat & adferat.*

99. In capita.] *Adde de Benef. IV. cap. XXXI.*

100. Dignum audiui.] *Scripti variant: dignum audiui, qui non è populo heri &. Alij: dignum qui non è populo erit &. Legebam olim: dignum audi, qui non in populo periret. Pronuntiatur enim ille in theatris, è Publii mimis: atqui confessu & aure seueriori est dignus. Nunc etiam placeat: dignum audi, qui non è Publio exiret. Nam ille Mimographus, & leuiorum studiorum ac morum: versus Thalete aliquo dignus.*

101. Sub ictu.] *Inibi ut feriri iam possit. De Benef. II. cap. XXIX.*

CAP. X. 102. Ex aduenticio.] *Eorum, quæ ὁδὸς ἐφ' ἡμῶν, ut Epictetus appellat: quæ non in nobis. Cicero Topicis: Ut anteponantur innata atque infira, adlumptis & aduenticiis.*

103. Ampla atria.] *Alij arua, inepte. Mos & ambitio Romana, ut atria laxa essent, salutantibus, excipientibus, itemque stationi clientium. Vitruuius ostendit, solere & centum pedes longa fieri, pro modo lata.*

104. Collaticiis.] *Ita solet. tabula, statuae, vestes sumi ab amicis, aut prouincialibus etiam, iisque theatra ornari: sed in tempus, & mox reddebant. Collati igitur, inquit, isti apparatus sunt: à quo? à Fortuna.*

105. Arbitrator muneris.] *Editor ludorum. Deus.*

106. Superstities.] *Liberos.*

107. Præcedere.] *Parentes. Supra, cap. I.*

108. Extemplo.] *Statim. atqui hoc iam dixit. Igitur scripti: tanquam exemplum auctore possideat. Meus: ab auctore: quod placet. Habes à fortuna? incertum & fugax esse, ab ipsa disce.*

109. Aduocationem.] *Spatium, & moram. Verbum ea notione frequens, Principum æuo. A iudicijs manauit. nam qui parum instructi ad respondendum, aduocationem à iudice solent petere: id est, moram & tempus deliberandi, aduocandique amicos aut peritos, Cicero: Omnibus, vnde petitur, hoc consilij dederim, ut binas aduocationes postulent. Inde ductum longius, ut solet, ad omnem tergiversationem & moram. Vetus poëta:*

Cur differs mea lux rogata semper,

Cur longam petis aduocationem?

Valerius, lib. II. cap. IX. Seneca pater Controu. III. libri II. Noster De Ira I. cap. XVI. & II. cap. XXIX. & III. cap. XII. Epist. XXII. atque alibi. Sed apertissime, vel dicam audacissime VII. Quæst. Nat. cap. X. de sideribus, quæ semper in motu: Et ut det eis aliquam aduocationem: id est, statum & quietem.

110. Deficiet.] *Alij, deficietur: quod esset, soluetur, dissipabitur.*

111. Contubernia.] *Hoc à militia est, ubi disposita pulchre contubernia siue tabernacula, statim cum Vasa clammata sunt, ad signum soluuntur.*

112. Fuga viuere.] *Ego concinnius putem: Rapina rerum omnium est (miseri, nescitis?) & fuga. viuere. Id est, rapina hic rerum; & ipsa vita, non dicam itus aut transitus, sed fuga est. Copula autem (&) est in meo & quibusdam libris.*

113. In remedium.] *Bene. profecto enim medici & chirurgi, salutis causa, vrunt. Quid tamen libris fiet, qui non agnoscunt? Scribunt: ad motis, vel incerta nudos: absque vestigio eius verbi.*

114. Detrudet.] *Ex libris melioribus, decondet.*

115. Errabit.] *Caca & vaga, neutrum horum ex merito dabit.*

116. Moderandus.] *A Pinciano ista: nec libris probata. In iis melioribus: Moderandum est itaque nobis maximè quæ immoderatè fertis, & in multos dolores humani pectoris dispensanda. Sed quod se- deat, nihil elicio. Faciebam obiter: Moderandum est itaque, vobis maximè, quæ immoderate fertis; & in multos dolores humana pectora dispensanda. Animus humanus quid uni dolori indulgeat? vita tota plena est, eritque, & ideo parandus firmandusque in plures.*

CAP. XI. 117. Conditionis.] *Communis in consolando locus, sed firmus. Euripides scitè:*

----ἀλλ' ἀναγκαίως ἔχει
Βίον ῥεῖζεν, ὥς τε καρπὸν τὰ χυλὸν,
Καὶ τὸν μὲν εἶναι, τὸν δὲ μὴ τι τὰ τα δὲ
Στένειν, ὥς τε δὲ καὶ φύσιν διεκπεράν,
---- necessum enim est,
Ut spica quæ maturuit, vitam meti.
Hunc vivere, illum præmori: quid attinet
Deflere, sustinere quæ nati sumus?

118. Feliciora.] *Istos superstites.*

119. Desider.] *Bene. nam totos dies, & partem noctium, sæpe sedebant.*

120. Dispari.] *Citius, tardius.*

121. Quæ vener.] *Libri ingerunt vocem: quæ diligis veneraris. Adde voculam: diligis aut veneraris.*

122. Pythicis.] *Vulgo adscripta Apollini, ab alijs Chiloni: quibusdam, Thaleti, vel Bianti. Alij ab ipso Apol- line responsum Chiloni hoc datum, quærenti. Quid esset optimum scitu? Cuiuscumque, vel Deo digna vox est: & variam pulchramque interpretationem pete à Porphyrij Sermonibus super hoc dicto, quorum pars in Stobæo.*

123. Iactatu.] *A nauigantibus. & ad nauem quassam rimosamque respicit, quæ sola iactatione vehementiore soluatur.*

124. Arietaueris.] *Si iactatione, multo magis incursum & ictu. Vetus, & Plauti verbum: Quis ædes nostras tam proteruè arietat?*

125. Imbecillum.] *Homerus:*

Οὐδὲν ἀκιδνότερον γαῖα τέφει ἀνθρώποιο:
Terra nihil homine imbecillius educat ipso.

Aristoteli adscribunt: τί γὰρ ὅτιν ἀνθρώπος; ἀσθενείας ὑπὲρ δειγμα, χαροῦ λάφυρον, τύχης παίγ- νιον, μετὰ τὴν ὥσπερ εἰκὼν, φθόνου καὶ συμφορῆς πλάστιγγ. τὸ δὲ λοιπὸν, φλέγμα καὶ χολή: Quid homo? imbecillitatis exemplum, temporis spoliū, fortunæ ludicrum, mutationis imago, inuidiæ & cala- mitatis trutina: cetera, pituita & bilis.

126. Tutelæ.] *Anxie tuendum & seruandum.*

127. Hærentis.] *Sine ut mei, in hærentis.*

128. Qua parum.] *Alius hæc capiat, non ego. Concinnabam: quem pauor repentinus, aut item ex impro- uiso sonus. Quidni male hæreat spiritus? ecce pauor subitus, aut sonus grandior, eum tollit, aut sistit. In meo erat, quam, pro quâ: & auditum, pro audiet: quæ leuiter me iuuant.*

129. Soli semper.] *Nam alia animantes & nos, & inter se, alunt. An hoc vult, hominem à se depasci paulatim, & ad mortem ire?*

130. Cassum.] *Pincianus scripsit. cum esset in scriptis, casarum, vel causerum. At vera lectio, caussarium: id est, morbidum, infirmum. Vide Epist. LXVIII.*

131. A fletu.] *Plinius in VII. Nullumquæ animalium ad lacrimas, & has protinus vitæ principio geni- tum. Græcus poeta:*

Δακρυχέων γενόμεν, καὶ δακρύσας ἀποθνήσκω,
Δάκρυα δ' ἐπὶ πολλοῖς τὸν βίον εὖρον ὅλον:
In lacrimis lucem vidi, in lacrimis quoque linquo,
In lacrimis vita est tota peracta mihi.

132. Auspicatum.] *Plinius: A suppliciis vitam auspicatum. Lucretius:*

Vagituque locum lugubri complet, ut æquum est,
Cui tantum in vita restat transire malorum.

CAP. XII. 133. Omnis officij.] *Posse interpretari, sedulo curantem quærentemque quid sui officij. Officiū, τὸ καθήκον. Sed suboluit iam olim de interpolatione: & vide Elect. I. cap. x.*

134. Magna bona.] *De Brevit. vit. cap. xvii. Maxima quæque bona sollicita sunt, & nulli fortunæ mi- nus bene, quàm bonæ, creditur.*

135. Lenta felic.] *Quæ tardè creuerit. nam ut Boetius:*

Quidquid præcipiti via
Certum deserit ordinem,
Latum non habet exitum.

136. Malitiam.] *Scribe, militiam: nec monerem, nisi sic scripti & editi libri.*

137. Amisso filio.] *Inter ciuilia bella, ut apparet: sed quo, & ex qua uxore (plures habuit) non repperi.*

138. Crimen erat.] *Vulgi vocibus, Deum incusantis in prosperitate immerita.*

139. Iudicatas.] *De quibus nondum liqueat.*

140. Bene posuisse.] *Cum abiecta Dictatura, ad togam redijt.*

141. Illum patrem.] *Xenophontem.*

142. Filij.] *Cui Gryllus nomen. cecidit in prælio ad Martinæam.*

143. Tibicinem.] *Qui sacrificantibus adstiteret & canere solebat.*

144. Coronam.] *Id quoque ex ritu, ut coronati sacrificarent.*

145. Detraxit.] *Sed statim reposuit, cum audiuit fortiter pugnantes obisse.*

CAP. XII. 146. Puluillus.] *Horatius Pulvillus: de quo Valerius lib. v. Euius II. Dionysius v.*

147. Postem tenenti.] *Ex ritu dedicantium. qui enim Deo aliquid dabant sacrabantque, rem ipsam manu tangebant, nequid plus minusve sacrasse viderentur.*

148. Carminis.] *Solennium verborum. Ita Livio, carmen euocationis, rogationis: Cicero, carmen XII. tabularum.*

149. Putasses.] *Mens, putasses enim. Ego, putasse, interrogando.*

150. Neiratos.] *Vulgi sensu, non sapientum.*

151. Impleuit.] *Lacrimis manantibus.*

152. Ad Capitolium.] *Non ex historia, sed fictione scribentis, ad stili Venerem vel acumen. Iuretus volebat: ad Capitolinum illum rediit vultum: belle. posito illo tristiore, iterum latiore sumpsit, et quem in Capitolio habuerat.*

153. Triumphi.] *Macedonici.*

154. Dies.] *Nam per triduum pompa ducta.*

155. Incliti regis nomen.] *Hec eiecerunt: at asserunt omnes libri. Lego, inclitum: Non enim ipsum laudat, sed nomen famamque inclitam donat, ob regum veterum gloriam, et suam cladem.*

156. Duos filios.] *Maiores, Scipionem et Fabium postea dictos.*

157. Quos sibi.] *Vellem repeti vocem, duos quos sibi. nempe minores, et alterum XIV. annos natum, diebus quinque ante triumphum amisit; alterum XII. tribus post triumphum. Plutarchus.*

158. Quales retentos.] *Meliores scilicet, maioresque, si fata voluissent: quoniam optima ablegare aut alienare non solemus.*

159. Vacuum P. currum.] *Ad morem. quo puberes filij et iam in virili toga, equis comitabantur triumphantem patrem, siue seorsim, et singularibus; siue currulibus, et qui triumphantem traherent, insidentes. Minores autem, una cum patre in ipso curru spectabantur. Itaque ad hos minores allusit, et negat quemquam ibi conspectum: an parum cogitate, cum alter adhuc superesset? an nec is in curru fuit, iam tunc aeger? Quod ex Livio appareat, qui pro Seneca tota mente: E duobus filiis, quos duobus in adoptionem datis, solos nominis, sacrorum, familiaeque heredes retinuerat domi; minor ferme duodecim natus annos, quinque diebus ante triumphum, maior quattuordecim annorum, triduo post decessit. quos praetextatos curru vehi cum patre, sibi ipsos similes praedestinantem triumphos, oportuerat. Nota et dissensum obiter a Plutarcho, in ordine morientium, qui planissime contra scribit.*

160. Concionatus.] *Paucis diebus post triumphum. Livius.*

161. Precatum enim.] *Hac sic in Livio: Postquam omnia secunda, neque erat quod ultra precarer, illud optavi, ut cum ex summo retro volui Fortuna consuesset, mutationem eius domus mea potius, quam Respublica sentiret.*

162. Invidiae dand.] *Opinio illorum fuit, Invidiam et fascinum, rebus latu insidiari, et plurimum interuenire. Ad auerendum, iacturam aliquam aut casum ultro subeundum. Exemplo scilicet, quo, ij qui in bona valetudine, sanguinem sibi detrahunt, ad inualitudinem vitandam. Eo Seneca nunc adspexit. et Cicero, ad Atticum: Missus est sanguis Invidiae, sine dolore: cum ignominiam publicam, spreto testimonio suo, accepisset. Apud Livium Appius, abiturus Decemviratu, lib. III. Dandus Invidiae est sanguis. Plin vide XXVIII. cap. II. et IV.*

163. Solatia.] *Acute dicit, quod nec omnes statim aduertant. Solatia amisit, nempe in minoribus liberis, qui oblectant tantum: auxilia in maioribus, qui et iuvant. Illos morte, hos adoptione amiserat.*

CAP. XIV. 164. Lucium.] *Non muto, et ita Appianus, Eutropius, Orosius praeponant: plures tamen et vetustiores consentiunt Marcum esse.*

165. Interfecti.] *Factum hoc Caesari tangitur III. Civil. et ab equitibus interfectum ostendit, qui Ptolomeum in regnum reducerant. Valerius plura lib. IV. cap. I. et Gabinianos istos milites appellat, etsi iamdiu Gabinus in locis excefferat: sed nomen tenuerunt, quia ab eo introducti, in custodia regis ibi manserant. Cades ista paullo ante civile Pompeianum bellum, cum Syria praeset Bibulus, et Aegypto Cleopatra, mortuo iam patre.*

166. Auctor eius.] *Pro his meus liber, auctoris. Lego igitur, auctores. Quos contemptim facit Aegyptios milites: imbellem gentem, et Romanis contemptam. Etsi isti exteri plerique: sed in Aegypto militabant.*

167. Honoris.] *Consulatus. Suetonius cap. XX. in Julio, Dio et Cicero.*

168. Ob invidiam.] *Ut Caesari invidiam faceret, quasi eius vi aut metu domo attineretur.*

169. Postero die.] *Magna firmitas, cui et moderatio accessit, Valerio narrata. nam cum Cleopatra, noua tunc regina, victos interfectores ad Bibulum in Syriam misisset; ille animo suo imperans, remisit, dictitans Senatus, non suam, vindictam illam esse debere.*

170. Filiam.] *Anno urbis DCC.*

171. Publica secum.] *Nam eius morte concordia sublata, et socer generque diuulsi, nullo iam pignore medio.*

172. In commune.] *Cum heres potentiae futurus videretur, qui ex utriusque sanguine genitus.*

CAP. XV. 173. Profint ostend.] *Non solum profint, quia praesunt et moderantur; sed etiam exemplo, nec tantum imperio, iuuent.*

174. Diis geniti.] *E Virgilio: -- diis genite, et geniture deos.*

175. Alienam.] *Alios felices miserosque facere posse videntur, non sese.*

176. Liberis.] *Sola Iulia.*

177. Nepotibus.] *C. et L. Caesaribus.*

178. Adoptione.] *Tiberij.*

179. Intererat.] *Quare? quia et ipse futurus inter Deos, et hoc animo iam praeceperat.*

180. Genuerat.] *Drusum.*

181. Adoptauerat.] *Germanicum, iubente Augusto.*

182. Laudauit.] *Oratione funebri, recepto in illustrium funeribus, & pulchro more.*

183. Filium.] *Drusum.*

184. Velamento.] *Velo, vel aulæo interiecto. Nefas enim Pontificem max. tangere, aut studio spectare cadaver. Vide, quæ scripsi ad iv. Annal. Taciti, in funere Drusi. & adde, à Iudæis videri (ut multa sacrorum) hunc ritum. Nam & summus eorum Pontifex nec cadaver tangebatur, nec funeris causa in luctu aut alia veste erat: ut semper scilicet castus purusque preces concipere posset, & immolare. Philo, de Monarchia.*

185. Flente populo.] *Qui tamen habitum vocesque dolentium, simulatione magis, quam libens induebant, domumque Germanici reuiuiscere occulti latabantur. Tacitus iv. Ann.*

186. Non flexit.] *Alias constans aut rigidus. etiam per omnes eius valetudinis dies, nullo metu, an ut firmitudinem animi ostentaret. etiam defuncto, necdum sepulto, Cuiam ingressus est: & effulum in lacrimas Senatum, victo gemitu, simul continua oratione, erexit. Tacitus.*

187. Suos perdere.] *Callide ad Seianum refert. quem etsi amatum, & in arcana gratia, tamen ex suspitione afflixit & sustulit. Itaque monuit eo ipso facto, quam duraret animo etiam ad sanguinem suum perdendum, necdum ad amicos aut ad fines.*

188. Non excepit.] *Eximios non habuit, non prateriuit.*

189. Sine dilectu.] *Pedo:*

Quaque ruit, furibunda ruit, totumque per orbem
Fulminat, & cæcis cæca triumphat equis.

190. Iube.] *Meus, Iubet. & mox, rationi.*

CAP. XVI. 191. Lucretia.] *Quæ occasionem morte sua præbuit.*

192. Lucretiæ.] *Nec enim sine ea excitatus fuisset.*

193. Clæliam.] *Bello cum Porsena, inter obsides, flumen in equo tranauit, & alios secum duxit. In Liuiio & Dionysio tota narratio.*

194. Equestri.] *Plinius libro xxxiv. cap. vi. Liuius lib. ii.*

195. Puluinum.] *Id est lecticam, in qua puluinus.*

196. Duodecim.] *Vide Plutarchum in Graccho, consentientem.*

197. Nec editos.] *Non enim publice nobiles se, vlla virtute aut factis, fecerant. iuuenes aut pueri mortui.*

198. Insepultos.] *In Tiberim proiectos.*

199. Gracchos peperit.] *Tales & tantos scilicet viros. & vere æstimanti, magni fuere: sed culpa aliqua sua, & maxima fatorum oppressi. Aliud eius magnificum dictum in Plutarcho: cum in locis sacris oppressi essent, Dignos mortuis tumulos eos esse.*

200. Liuium Drusum.] *Scripti omnes, diui Drusi. Lege, Liuij Drusi: id est, vxor Liuij Drusi, sermone Romano. Metella Crassi, Terentia Ciceronis. Fuit hic C. Liuius Drusus, Marci pater, Tribuni, de quo sequitur.*

201. Clarissimum iuu.] *Quem iam dixi, Marcum.*

202. Intra penates.] *Domus sue, dum salutarur. Vide de Breu. vite. cap. vi.*

203. Leges tul.] *Alias fauente Senatu, quasdam populo, extremas neutro.*

204. Scipiones.] *Nihil de Scipionibus antea, sed vide tamen Consol. ad Polyb. cap. xiii.*

205. Filios.] *Filiæ, ex hac quidem recitatione.*

206. Nullum aiunt.] *Recte, aut quod in Pinciani quibusdam: nullum amat.*

207. Ex æquo] *Nam duos sustulit, duas reliquit.*

208. Prioris.] *Filij alterius, qui ante obierat.*

209. Te perduxit.] *Vellem, tibi produxit: aut certe, in hocce produxit.*

210. Agricola.] *Ingeniosa & appositæ comparatio. quam & reperio in Telete Pythagorico, ô insigni viro, ut fragmenta cum ostendunt. Οὐ γὰρ ὁρθῶς φησι βαλεωιδύς ὁ Στίλπων. τὸ, Ἄλλ' τῆς ἀπογεωιδύς τῆς ζώνων ὀλιγορεῖν. γεωργός ἔποιε τὸ πο. & δὲ ἀν' τῆς δένδρων ξηρόν τι γέννηται, καὶ τὰ ἄλλα θεοσεκ-κόπτεται. ἀλλὰ τῆς λοιπῶν ὀπιμελόμενος, πειρεται τὴν τῆς ἐκλελοιπότος χρεῖαν ἀναπληρῆν: Nec enim recte consulere sibi Stilpo dicit, qui ob mortuos & defectos obliuiscuntur viuorum aut neglegunt. Agricola non id facit. nec siquid stirpium arborumve exaruit, etiam reliquias præterea excindit: sed curam potius earum gerēs, conatur damnum ex vnus interitu factū implere & refarcire.*

211. Tot nepotes.] *Nempe & ex filiabus nepotes, ut ante dixit. nam ex Metilio, duas filias duntaxat.*

CAP. XVII. 212. Status.] *A parte animæ. mortalis illa, an immortalis. Liber meus, Stares.*

213. Stringere illam.] *Non germana hæc tota lectio, atque alia eruenda è libris. Meus: restringere stratam illam fabulosam Caripidis aquam diu ab Austro vocaturam, siquid inde vehementius spirauit. cui consentiunt fere alij, aut leuiter discedunt. Faciebam: stratam illam fabulosam Charybdin, quamdiu ab Austro vacat; verum siquid inde vehementius spirauit. Vere, & cum momento sententiæ. nam Charybdin strata & placida est, quamdiu nihil ab Austro increpat: cum ab illo, turbatur & in vertices rotatur. Ne longe fidem petam. Seneca ipse epist. lxxix. Fac nos certiores vtrum vno tantum vento agatur in vortices. Et expressius epist. xiv. Temerarius gubernator contempsit Austri minas. ille est enim qui Siculum pelagus exasperet, & in vortices cogat. Ad ea loca.*

214. Arethusam.] *Syracusarum fontem. de quo vbertim noster Quæst. Natur. iii. cap. xxvi. & lib. vi. cap. viii. ut alios omittam.*

215. Nascentes.] *Alij libri aliter: at meus, nascens inuenit, siue ipsum terris. quod nec iure spern. Ita ad Fontem hæc referantur, & id verbi ἀπὸ τοῦ ὄντος repetendum.*

216. Flumen.] *Alpheus.*

217. Portum.] *Duplicem quidem. quorum maior ad lxxx. stadia pater Straboni. Describunt cum alij, tum Cicero v. in Verrem, & iv. addito etiam elogio: Nihil esse pulchrius, quam Syracusarum mœnia ac portus.*

218. Athenarum.] *Ducibus Nicia & Demosthene, cum terra marique victi, capti fuerunt.*

219. Tot millia.] *Septem millia Diodoro.*

220. Nobilis carcer.] *A Mureto est. nam vulgati libri Nablius. At scripti, nauius, vel naulinus, ut est in meo. Puto verum, natiuus carcer. Nam ita se habet. carcer ille à Dionysio tyranno in viuo saxo excisus totus est, & deinceps etiam auctus. Cicero in Verrem: Latomias Syracufanas omnes audistis, plerique etiam nostris. Opus est ingens, magnificum, regum ac tyrannorum. Totum est ex saxo in mirandam altitudinem depresso, & multorum operis penitus exciso. Nihil tam clausum ad exitus, nihil tam septum vndique, nihil tam tutum ad custodias nec fieri nec cogitari potest. Ergo vere natiuus carcer, manu tamen adiutus. Adde Pincianum legere, lautumius carcer.*

221. Ingentem ciuit.] *Cicero in Verrem, Syracufas maximam esse Græcarum urbium, pulcherri-
mamque. Liuius xxv. vastæ magnitudinis urbem. Quam vastæ, Strabo prodit, qui stadia circumdat CLXXX. Ea
sunt miliaria circiter XXII. Ut hoc quoque accedat firmandæ, ac credendæ tandem, magnitudini Romanæ, assertæ à
nobis in Admirandis.*

222. Laxius territorium.] *Inepte. quid hic de territorio, aut quæ comparatio cum finibus? Libri scripti torritam,
& quidam turritam. Id omnino tenendum. & manet in illa urbis magnitudine: quam ea dictione asserit, quod laxius
turribus (id est mœnibus, in quibus turres olim crebræ) cincta sit, quam pateant vel fines & territorium aliarum vr-
bium. Vide tamen an hoc ipso sensu, laxius terminatam, malis.*

223. Nullum diem.] *Cicero in Verrem: Syracufarum hic situs atque natura esse loci cælique dicitur, ut
nullus vnquam dies tam magna turbulentaque tempestate fuerit, quin aliquo tempore solem eius
diei homines viderent. Hanc laudem & cum Rhodo Plinius communicat: Rhodi & Syracufis numquam
tanta nubila obduci, ut non aliqua hora sol cernatur.*

224. Post Plat.] *Qui ab ea conatus auocare.*

225. Vitæ.] *Quam Corinthi fœde egit.*

226. Binis.] *Tiberius imitatus, sileo.*

227. Propter illos.] *Nam tales liberi, præsidium, non decus tantum, parentibus.*

228. Maledictum sint.] *Tam inquinati & maculosi, ut vel dixisse eos filios tuos, sit conuiciari & male dicere.
Nam sicut gloria ex bonis clarisque ad parentes dimanat, sic & infamia ex aliis.*

229. Laudari te.] *Romano more. pro Rostis, oratione funebri.*

230. Parens sequitur.] *Qui communi ac naturæ lege, præire debuerat. Ideo in monumentis adsidua hæc querela, ut:*

Quod decuit natum patri præstare sepulto,

Hoc contra nato præstitit ipse parens.

Alibi: Monumentum, quod patri filius facere debuerat. Et alibi:

----- à patre mœsto

Accepit tumulos, quos dare debuerat.

Vide supra, cap. 1.

231. Omni inuidia.] *Quam frustra querelis tuis moues, & iniquos appellas.*

CAP. XVIII. 232. Urbem.] *Id est hunc orbem. Cicero III. De Finib. Mundum esse censent (Stoici)
quali communem urbem, & ciuitatem hominum & deorum. Nos Phys. II. Diff. VII.*

233. Æternis que.] *Quamdiu stabit. nam ex tua mente & Stoicorum, ô Seneca, non hæc æterna.*

234. Vno sidere.] *Sole. Vide II. Physiol. Dissert. XII.*

235. Annum in.] *Meus liber: annuo. spatio ætates.*

236. Successionem.] *Succedit enim in vicem occasi iam Solis.*

237. Fraternalis occ.] *Meus & plerique scripti: superis occurribus.*

238. Occultam.] *Silentem, tenui aut nullo lumine.*

239. Toto ore.] *Plenam & vndique collustratam.*

240. Proximæ diss.] *Diuersam ab ea, quæ ultimo fuit.*

241. Quinque sid.] *Erratica,*

242. In contrarium.] *Proprio suo motu lata, contra primum illum motum.*

243. Fortunæ pop.] *Et hic & sæpius fata necit astris: neque his quinque tantum, sed omnibus. Vide Physiol
II. Diff. XIII.*

244. Obliqua.] *Ita enim feruntur. & causa est, quod ignea illa natura altum petit, vis & elisio deorsum agit.
Ergo in latus, utrique causæ obsecuta feruntur.*

245. Fragorem.] *Tonitru.*

246. Ex vno fonte.] *Nimium est. ne ex monte quidem vno, si certa & vera amamus. Nam hæc ad Rhenum
& Danubium spectant: quorum ille in Occasum, iste in Orientem diuersus fertur. In Adulamonte Rhenus oritur:
satis procul inde in Abnobamonte, siue prope Rauracos montes, ut Ammianus designat, Danubius, in Sueuis.
Itaque inter fontes (hodie scimus) grande intervallum, & plus centum miliarium. Si de Rhodano & Rheno sen-
sisset, verius foret: quod non potest, quia non ille ad Orientem. Et cum Seneca etiam Claudianus, tanto posterior:*

Prominet Hercyniæ confinis Rætia siluæ,

Quæ se Danubij iactat Rhenique parentem.

*Et si ille minus errat, qui communiter de Rætia scribit. Senecam non excusamus, nisi si opinio illorum fuit originem
Danubij in Oeno esse: qui sane vicinus Rheno surgit, & longo tractu in Danubium fluit.*

247. Adiuta cultu.] *Meus, Ad vitam fructus, seges: & sane plerique etiam scripti fructus, aut fructu.*

248. Maria distin.] *Meus, patriam distinguunt: at alij quidam scripti, paria. Quod ferri potest. & equali-
tas, inquit, illa maris & par facies variatur ab insulis.*

249. Aurum arenis.] *Ut in Tago, Pactolo, Hermo, hodie Indiæ nouæ fluentis.*

250. Nitentes ign.] *Quas in medio mari ponit, insulis nempe aut collibus, qui ibi sic ardent. Vulcaniæ insulæ*

tales, *Anaria*, & plures.

251. Vinculum terr.] *Declamator in Suasoria* 1. Oceanus totius orbis vinculum, terrarumque custodia. Recte: nec enim terra sicca & arida per se, sine humore constet, quin diffluet: & ideo ut Plinij verba sunt, terram totam intra, extra, supra, venis, ut vinculis, discurrentibus Oceanus ligat.

252. Triplici sinu.] *Quomodo?* Ut in quatuor partes terra scindatur, & quæque earum chlamydem referat: ea ipsa chlamys à tribus partibus Oceano cingatur. Ita enim veteres (nec absurde, aut falso omnino) considerarunt, & suspitione attigerunt, quæ hodie magis nota. Hoc est, quod Macrobius lib. II. in Somnium, cap. IX. scribit: Omnem terram QUADRIFARIAM diuidi, & singulas HABITATIONES INSULAS esse. Vide me fusum explicantem, *Physiol.* lib. 2. *Dissert.* XVII.

253. Ingenti licentia.] Nulla, si de ordinario astu accipis, qui horas suas & legem habet, seruatque. Sed exstare dicit, id est redundare & in terras effluere, ventis aut tempestate impulsam.

254. Fidem excedenti.] Interpolata ista, & vox, fidem, nulla est prisca libri. qui dumtaxat: & excedenti terrentia magnitudine. Quod etsi aliquo sensu teneas, quanto meliore & veriore, terrena? Ita enim emendo, & Plinij cap. 1. lib. IX. aduoco, in quo ipsa inscriptio: Quare in mari maxima animalia? & orditur: Sunt autem complura in iis, maiora etiam terrestribus. Certe maiora, ut Balena, Pristes, Physteres: & causa cuius (aut idem scriptor) humoris luxuria.

255. Magisterio.] Idem Plinius illustret IX. cap. ult. Amicitia exempla sunt Balena & Musculus, quando prægravi superciliorum pondere obrutis eius oculis, infestantia magnitudinem vada prænatans demonstrat, oculorumque vice fungitur.

256. Velocia.] Uti Delphinus, de quo idem ille scriptor: ocior volucre, ocior telo.

257. Haurientia.] Hoc ad Physterem, unde ei nomen, *Στοματίζων*: ab efflando. Plinius: Columnæ modo se attollens, altiorque nauium velis, diluuiem quandam eructans. At Strabo lib. III. non ipsum sic attolli, sed spiritum & efflatum illum columnæ assimilari, verius fortasse: *τῷ φουστῆρι ἀναφυσάντων, φαίνεσθαι πρὸς νεφέδ' ὅψις κίονος τοῖς πόρρωθεν ἀφωρῶσι*: Physteres cum resant, fit species columnæ cuiusdam nubila procul intuentibus.

258. Erisque ei.] Liber meus, erisque eius specteris, & ipsa. Quidam, eius expertrix. Dubito an non, erisque & suspectrix. Tu, inquit, & suspicies illos magna conantes, & imitaberis. Quomodo cumque, & non ei, scribe.

259. Instruant.] Ut sunt mechanica.

260. Ornent.] Liberales.

261. Regant.] Philosophica.

262. Facilis.] Nec spernam, fatalis.

263. Perista.] Latrocinia, venena, mortes.

264. Quidni.] Responsio est eius, quæ quasi rogatur: & asserit.

265. Imo puto.] Iterum Senecæ, siue interrogatoris, qui damnat responsum. Tum: uiuere? imo non debebas Marcia, quæ doles aliquid tibi detrahi ex iis, quæ pacto conuento omnia poterant. Aliquid, nempe filium. Vide tamen an non legendum: uiuere? Quin imo, puto.

CAP. XIX. 266. Ad solatia.] Pars secundæ libelli. prior habuit exempla & rationes vincendo dolori; hæc lenimenta, & ut ipse, solatia.

267. Taxauimus.] Præteritum ei aut pondus dedimus.

268. Nolmetipsi fallamus.] Bene est, & capimus: tamen meus & alij aliquot, nosmetipsi non fall. cum negatione. Seruem, sed legam fallemus. Age, inquit, putemus non perisse, sed abesse in aliqua peregrinatione: & reuera non fallamur, quia sunt, etsi in alio loco.

279. Præmissus.] Totus hic locus in Antiphane:

Πενθεῖν δὲ μετρίως τὸς πρὸς σπονδίας φίλους.

Οὐ γὰρ τεθνήσκει, ἀλλὰ τὴν αὐτὴν ὁδὸν,

ἢ πᾶσιν ἐλθεῖν ἔσ' ἀναγκαῖός ἐχον,

Προελύθασιν. εἴτα χ' ἡμεῖς ὑπερον,

Εἰς ταῦτο καὶ γάγον αὐτοῖς ἥξιον,

Κοινὴ τὸν ἄλλον συνδιατρίβοντες χρόνον:

Lugere amicos mortuos modice decet.

Non mortui etenim sunt, sed illam ipsam viam,

Quam mox necessum inire nobis omnibus,

Illi præiuerunt. & ecce postmodum

Transgressi in vnum idemque diuersorium,

Coniuncti agemus quidquid æui reliquum est.

Noster epist. xcix. Quem putas periisse, præmissus est. Pia pulchra, quis neget? & sensus, si non oris, Christiani.

270. Seruent.] Placet Gruteri suspicio, imo correctio: eiurent. Eiurantur liberi, qui velut iuramento negantur. quod sit in Abdicatione, quo velim hæc relata. Nam tales extra domum & familiam sepositi, spem aliis faciebant in vacuum veniendi. Quod ad verbum, adi De Benef. VI. cap. IV.

271. Manu faciant.] Sponte & ultro faciunt se orbos. Phrasis valde amata Senecæ, & pene unifamiliaris. De Benit. vit. cap. III. Adice morbos, quos manu fecimus: intemperie & luxu. Epist. LIX. Finem non operiri, sed manu facere: arcessere, & sponte sumere. De Fra III. cap. XI. Magna pars querelas manu fecit: ipsa inuenit & formauit. De Beneficiis VI. cap. XLI. Occasiones reddendorum beneficiorum obseruare, non manu facere. Vititur & aliter paullo, pro arte & industria facere. Vide epist. LXXXIX. & XCI. & CXV. & LIII. De Fra II. cap. VIII. Alij qui sic vsi, pauci occurrunt. In Plinio est, libri XVIII. Præfat. de Venenis: Ne iis quidem quæ nascuntur contenti, quando plura eorum genera humana manu fiunt. In Statio I. Thebaid.

Partiti versant populorum fata, manuque

Fortunam fecere leuem.

De Etiole & Polynice. quorum alteri graui fuisset priuari regno: ergo, inquit; ingenio leuauerunt fortunam, alteris imperare committi.

272. Mancipium.] In quo damnum magis, quam affectus mouet.

273. Carcerem.] Erebi claustra, ut poetæ.

274. Flagrantia.] Phlegetontem.

275. Obliuionis.] Leten.

276. Tribunalia.] Minois, Rhadamanthi, Eaci.

277. Antequam nasc.] Similes ergo illi tempori? Plinianum hoc sit: Nec magis à morte sensus ullus aut corpori aut animæ, quam ante natalem. Sed & noster in Epist. LIV. quam uide. Sæpe sic in immortalitate vacillat.

278. Terminos.] Huius uitæ.

279. Conspicitur.] Meus & alij, prospicitur. quod malim obsequentia, & futuri metum hic tangit.

280. Ex euentu.] In meo, & ex euentu semper incertiora dependenti. Fortasse, rependenti. Non pendet, inquit, futuri anxius: idque ex euentu, qui semper incertiora rependit. Nec enim unquam securitas, & ubi finem. curæ censeas, alia subnascitur. Vulgata tamen non displicet: & verum est, in deteriora res & animos nostros inclinare. Quo sensu nec male: & euentus semper i. d. dependet. Euentus, gignendi casus esset.

CAP. XX. 281. Deducit.] Velim, educit.

282. Antedurior.] Etatis securitæ. Nam hæc mollis est, & asperiora omnia excipiunt. Statim etiam euocat legendum, aut fallor.

283. Antequam inuoc.] Ad iuuenes pertinet, quibus læta adhuc omnia, & uita in fructu est. Postea grauis, & mors inuocatur.

284. Remittit.] In mancipiis, quæ asserit in libertate uen.

285. Alii duo.] Acutissime Pincianus, aliis donauit: atque adeo verissime. De rebus loquitur opibusque quas natura communes, Fortuna inique distribuit, huic multas, illi paucas.

286. Exequat.] Plautus.

verum nos homunculi

Satillum animæ qui cum extemplo amissimus,

Æque mendicus atque ille opulentissimus.

Censetur censu ad Acheruntem mortuus.

Ubilegam, Aequo: ut dicat æquo sensu censeris omnes, nec ut Romæ, classibus iuxta opes distinctos.

287. Ut non concidam.] Quia in grauioribus casibus (Stoico dogmate) ad hanc ultro ibo.

288. Quo appellam.] Portum illum video. Meus tamen: quod appellem. quasi in iudicio: sed illud præfero.

289. Cruces.] Hæc genera, & iste ipse locus, in libris De Cruce à nobis explicata.

290. Per obscæna.] A parte ima ad superam. Seneca epist. XIV. Adactum per medium hominem, qui per os emergat, stipitem.

291. Patibulo.] Quod à patendo dictum. cuiusmodi Crux transversaria, vel decussata.

292. Singula mach.] Vox inseritur à libris, singula docuerunt machinamenta. Aptarine potest, si occurrunt legas? nec inepte, qui dolorum fecit.

293. Vno gradu.] In rupe, in flumine, in tecto, gradum promoue: desili.

294. Contra iniurias.] Sententia haud improba, sed uerba valde abeunt à libris. Erasmi quidem editio: Coram te iura uitæ beneficio. Scripti, Coram te iura beneficio; aut uita beneficio. Legam: contante uita, beneficio mortis abeo: siue etiam, morante. Sententia est. uita si moratur & tenet; at mors subuenit, si uolo, & dimittit.

195. Neapoli.] Iuuenalis:

Prouida Pompeio dederat Campania febres

Optandas.

Cicero Tuscul. I. Pompeio nostro familiari, cum grauius ægrotaret Neapoli, melius est factum. Vtrum igitur si tum esset extinctus, à bonis rebus, an à malis discessisset? Tangit & Velleius lib. II. & Dio XLI.

296. Prima acies.] Nam ductores & honestissimi in ea, ut docui in Militia: & Senatus fere totus cum Pompeio.

297. Ægyptium.] Achillam.

298. Satelliti.] Pinciani est, & teneo. nam libri fere omnes satietati. Septimium autem intellegit, Romanum, & ipse Pompey bello Piratico, militem. Itaque Imperatoris illius uelut stipator aut satellites.

299. Pænit. salutis.] A tali acceptæ.

300. Regis?] Ergone ita pudendum aut nouum, Regi salutem accepto referre? Merito hoc suspectum, & de rege nihil præiuit. Suspiciabam gregalis, ipse Septimij è vulgo militum.

301. Secutus fuisset.] Quid? si post filiam mortuus, non uidisset hæc mala? Ille uero iamdiu uiderat, & strictos acie Pharsalica in ciuium capita mucrones; & bona diuisa ac subhastata, ipse etiam Pompey; & quidquid hic malorum narratur. Nam filiam obiisse certum est bello Cæsaris Hispaniensi, haud diu nimis ante Cæsarem ipsum. Itaque suspecta tota hæc clausula, & interpolationis accusanda à libris: quorum aliis alia desunt (Gruterum, si lubet, uide) meo hæc omnia. atque habet tantum: liberata república senatusque fuisset etiam tunc felix mori potuit Ex eo concinnes: república Senatuque, etiam tunc. Sed uiderint, si qui uetustiores libros forte nacti.

302. De suo per.] Ipsi primum sue mortis essent Tale in Floro: Misera respublica in exitium suum merces erat.

303. Hastam.] Quam Cæsar pro æde Iouis Statoris in foro posuit. Cicero Phil. II. & sæpe de hac Iuliana hasta.

304. Consularia.] Nam uterque Consul à Pompeio steterat.

305. Locata.] Latrones premio publice prouocati.

306. Tantum catil.] Id est, tot uno tempore Catilinas: animo, quo ipse, præditos. Ita omnes libri, nec Pincianum

audio trium Catilinarum substituentem. Refert ad III. viros Lepidum, Antonium, Octavianum. Sed reuera Cicero vix ea, aut eos in potentia illa vidit, inter primores occisus.

307. Pompeium sequi.] Quem certe nec ipsum probabat.

308. Metilio.] Libri, illi: putemque ego, filio. Vox edita, est à Pinciani diuinatione.

309. Ad breuissimum.] Membrum hoc totum dubie valetudinis. In meo: editis, cito cessuris l. venientesi. p. h. p. officium. Sed & alij aliter: ego nihil extrico.

310. Toties remetiatur.] Nam mundus in tempore voluitur, reuoluitur: atque ut Philosophus ait, Tempus motus quietisque mensura est.

311. Licet mihi.] Et hic libri valde variant: meus, licet mihi vaces, & in memoriam tradita senectutis viros nomines, centenos denosque percenseas annos. Quæ sincera omnia habeo, vacula excepta, & lego: Licet mihi vates. Vates sunt Sibylla, longæve vel ad proverbum. Adiunge, inquit, & alios viro senectæ, tradita ævo & memoria; quia rara fuit.

312. Homini prima.] Nam hæc est Pueritia, atque in eo fine desinit.

313. Scitlibenter.] Corruptrix & hic manus. meus codex nihil horum habet, tantum: Manebit semper ubi positus est, necillum ulterius diligentia ex consilio perdidit, sedtulit suum. Lego, & consilio perduxit: siue, perduxerit. Superflua certe sunt alia, & idem iterant. nisi placeat: promouebis, si libeat; necillum interius diligentia & consilio perduces, aut etiam reduces. Ita duo dicat, nec produci vitam, nec contrahi: & fixam esse fatalem metam. Piget referre variantes lectiones: Gruterum vide, & videbis me proxime ab us ire.

314. Eunt vi sua.] Pinciani est. antea, vt sua: nec improbem si distinguas: Eunt, vt iua fata. Viam progrediuntur, quam fata pariter.

315. Agunt opus.] Veteres, Augurij, vel Auguria opus. Lego, Actura opus suum fata, nobis s. n. iunctum cum sequentibus.

CAP. XXI. 316. Conseruatam.] Mihi hæc bona. & arte laudat Metilij pudicitiam, in urbe parum casta, in forma illiciente, conseruatam. At non ita morbos potuisset euadere, nec id in eius manu vel cautela.

CAP. XXII. 317. Proiectis.] Scripti, percoqui. Non ego ambigam, quin fuerit, præcoquis. Aut, inquit, sera & sæda luxuria occupat; aut præcoquis, & in primis annis.

318. Viuis legi.] Quod mortuis de more fiebat. Itaque in eo ludit. vide De Benef. v. cap. xxiv. De Prouid. cap. xii.

319. Non simplici.] Nam partes æneruosa, & nimis sensiles.

320. Stipendium.] Tam dura merces huius militiae.

321. Satrio.] In Tacito ita scribitur, at nostris libris Attio: utris verius? nec scio; nec refert.

322. Congiarium.] Metaphora. Ut donum solet in vino, oleo, pecunia dari; sic Seianus patrem tuum (& res nempe eius) elargitus Satrio.

323. Nec imponi.] Videtur sensus. nec à Principe quidem aut Senatu, quibus hoc ius, imponi Principem rebus Seianum. sed ipsum vase, & astu ascendere.

324. Supra cineres.] Quos cineres? ipsius Pompeij? non potest. nam ille alibi sepultus (in Aegypto) & vix sepultus. Cineres ergo operis & theatri exusti quasi vel hoc indignum, statuam eius esse in reliquiis operis Pompeiani. vel etiam, supra cineres, id est, super defunctum Pompeium attolli: & eius loco, suffici & statui Seianum, quasi illam spreto.

325. Pessimum.] Libri prisca, perfidum: assentior. Hoc ideo, quia fidem erga Principem, & eius domum, minime coluit: imo in extremo ipsum deiectum, si fors voluisset, ibat, Hæc contra militia sacramentum & fidem, cuius ipse caput & exactor erat.

326. Consecratur.] Alia distinctio in iisdem: consecratur subscriptio. An confarcinatur, siue comparatur, an cui in mente vox aptior?

327. Canes.] Apre de iis qui in canino hoc studio, ut ille dicebat. Imitatio Ciceronis est, qui plus semel Verrius canes appellat, & qui eius tribunal solent lambere.

328. Sanguine hum.] Nam homines ius accusandos, damnandos, deuorandos (quod ad opes attinet) obicere solebat.

329. Et illum imp.] Sic legito. Excusat autem obiter Cremutium, quod cito visus despondere animum: sed, inquit, nimirum imparatum inopinatumque inuaserant.

330. Seianus rog.] Quod honos & libertas vetabant.

331. Filia.] Quod per illius pietatem non poterat. & callide eam laudat.

332. Plus impon.] Mirum in libris esse, quo postumum poneret: in aliis (vt meo) quo plus virium poneret. At vulgata mihi vera, & clara est.

333. Gustaturus.] A balneo ita solent, ouum aut mulsum leuiter sumere, viribus reparandis. Is autem sæpe gustus in cubiculo (diserte hic) non in triclinio.

334. Medium fere.] Plinius: Homini non ante septimum diem letalis inedia, durasse & ultra vndecimum plerosque certum est. Ergo quatrivium hoc iter, circa medium.

335. Morte rei.] Muretiana lectio. antea, an mortis rei perderentur: siue vt alij, proderentur. In meo est: an mortis rei reum perderent. Mureti haud absona restitutio: cui & vetus mea consonat, an morte rei prohiberentur. Nam hæc (ne accuset) iuxta cum ipso semper cepimus. Hoc maluissem ab eo ostensum, qui concilietur ista cum Tacito. Nam iste anno urbis DCCLXXVII. lib. iv. Annalium, ita scribit: Et quia Cornutus sua manu ceciderat, actum de præmiis accusatorum abolendis, siquis maiestatis postulatus, ante perfectum iudicium seipse vita priuasset. Ibatque in eam sententiam, ni durius contraque morem suum, palam pro accusatoribus Cæsar. Sic delatores, genus hominum publico exitio repertum, per præmia eliciebantur. Ergo tunc hoc ita decretum, & res iam extra questionem esse debebat in iudicio Cordiano. Quippe iste anno post accusatus. Quid dicam? hæreo. nisi si tunc quidem pro accusatoribus Cæsar; sed decretum Senatus nondum interpositum. Itaque res inuidiosa iterum nunc tracta in litem. An & Senecam parum intente hæc scripsisse? certe Tacitus in hac ne nihil

ale. Ceterum sententia Seneca hic est, quæsitum an morte rei prohiberentur: id est, liceretne iis mori ita, ut salua bona & testamenta essent? Quadruplicatores nolebant, & negabant, & Consules adibant. Quo sensu & ante dixit: educebatur é faucibus auidissimorum luporum præda. Verba emendationis nostra omnino firmantur à sequentibus istis: Fles quod alicui tuorum mori ne cesse fuit? pæne non licuit. Ex meo etiam scripto supra, haud absurde fortasse: an mortis rei rem perderent. An opes tollerentur reis, necdum damnatis.

336. Absoluerat.] Ipsa vita exuerat, & omni metu ac servitute. In plena iam libertate erat, tabella de se, à se lata.

337. Alicui tuorum.] Filio.

338. Non licuit.] Patri.

CAP. XXIII. 339. Absoluti transfl.] At veteres, obsoleti illitque: meus autem, obsoletum illitumque fluunt. An obsoletum illotumque effluunt? siue etiam cum aliis, obsoleti illotique transfluunt, eodem sensu. Platonium est, qui volebat animas corpori deditas, corporibus elapsas circum ipsam terram volitari, nec in caelestem locum, nisi multis post seculis reuerti. Cicero in Somnio, Macrobius ibi, Plato ipse x. de Legib. atque alibi.

340. Ex alto assueti.] Nam é stellis & calo, quasi scintillas, decerpunt animas Stoici.

341. Plato clamar.] Vbi reperio similia equidem in Phædone. atque ibi Socrates: ὥς μοι φαίνεται, inquit, ἀνὴρ τῷ ὄντι ἐν φιλοσοφίᾳ ἀγαθὸν τρέφας τὸν βίον, ἡ ἀρετὴν μέλων ἀποθανεῖσθαι, καὶ εὐελπίς εἶναι μέγιστα ἐκεῖ ὁίσσασθαι ἀγαθὰ, ἐπειδὴν τελευτήσῃ: Mihi videtur, vir qui reuera in studio sapientiæ vitam posuerit: cum fiducia moriturus plenus bonæ spei quod magna ibi præmia consequetur, cum obierit. Et mox: Κινδυνεύει γὰρ ὅσοι τυγχάνουσιν ὁρθῶς ἀπὸ λόγῳ φιλοσοφίας, λεληθέναι τὰς ἀλλὰς, ὅτι ἔδεν ἄλλο αὐτοῖς ὅτι τηδεύουσιν ἢ ἀποθνήσκουσιν τε καὶ τεθνάναι: Nam qui recte philosophandi studium amplexi sunt, hoc præcipue operam dant, ut taciti atque aliis ignaris meditentur mori. Iterumque postea: ὅτι τῷ ὄντι οἱ φιλοσοφῶντες θαναθῶσι: quod reuera philosophantes in mortem propendeant. Vide me II. Manud. Diss. II.

342. In exteriora.] Cicero expressit é Platone: Animum inclusum in corpore, prominere foras, & ea quæ extra erunt contemplantem, quammaxime se à corpore abstrahere.

343. Properat.] Membrana omnes prope est: ut nihil cuncter legere, ab exitu prope est, phrasi Tullij, & ipsius Seneca.

344. Detinet causa.] Humor, & quod igni repugnat. Simile in ingenis, aut virtutibus: aliquid aduersum adnexum detinet, donec eluctetur.

345. Eo breuiora.] Meus reiecta vacula, quo illustriora, breuia sunt. Corneliana frequens dictio.

346. Maturitas.] Pinius: Quippe cum Censorius Cato, ut ex oraculo aliquo prodiderit, senilem iuuentam præmaturæ mortis esse signum.

CAP. XXIV. 347. Cogita tot illos.] Simile omnino solatium in Teletis Pythagorici fragmentis: Επειτα δὲ καὶ ἀποδημῶντος αὐτῷ χρεῶν φερηθήσῃ, καὶ στρατευομένου ὑπὸ τῷ πατρὶδος, καὶ πρεσβυόντος, καὶ ἱερέοντος, καὶ ἀρρωτήσαντος, καὶ πρεσβυτέρου γερονδίου. Ἀλλ' εἰ ὅτι πᾶσι τοῖς δυσκολαίνοις, τι τοῖς γαῖδοις ἀπολείψεις: Deinde vero nec frui illo possis peregrinante, aut pro patria militante, item in legationem misso, sacris præfecto, ægrotante, seniore & decrepito iam facto. Quod si super his quoque omnibus ægrescis, quid tandem aniculis relinques? Utitur & noster epist. LXIII. & tangit supra in hac Consol. cap. XIX.

348. Auum.] Crematium.

349. Verecundia.] Qua factum ut nihil ederet, nec ingenij sui in publico faceret copiam.

350. Puer admodum.] Aritu veteri, quo & adolescentes præcipuis sacerdotiis ornati. Liviis XXXIII. Q. Fabius Maximus Augur mortuus est, admodum adolescens. Libro XLII. In Fuluij locum Pontificis, Cn. Domitius, opido adolescens, sacerdos lectus. Ostendit tamen minus crebro factum, libro XXI. Augur creatus Ti. Sempronius Gracchus admodum adolescens, quod tunc perrarum in mandandis sacerdotiis erat. Sed ea nota indicat, percrebrum suo ævo fuisse. quod & Tacitus: Nobiles adolescentulos auitis ac paternis sacerdotiis recoluit.

351. Sic te gere.] Libri damnant, qui filium gere, aut geri, consensu. Scribendum: filio iungere. Hac meditatione, inquit, adesto & iunge te filio, qui nunc liber tibi vacat. Hoc paullo post dicit, uti filio.

352. Vincula animorum.] Inter alios Themistius pulchre: Corpus Græci δέμας dicunt, tanquam in eo anima δεδεμμένη, hoc est illigata sit, præter suam naturam. Nil enim vi retinetur in eo, ubi esse natum est, aut vinciri debet. ideoque & vocabulo à Vi deducto Vitam nominarunt, βίον ὡς ἐκ τῆς βίας. Plura addit, dignissima lectu, in Stobæi Serm. CXIX. Vide & Macrobius I. in Somn. Scip. cap. X.

353. Illo, vnde.] In celum.

CAP. XXV. 354. Cætus sacer.] Nam ibi scilicet heroum meliorumque animarum sedes. Lucanus:

Quodque pater terras inter, lunæque meatus,

Semidei manes habitant. quos ignea virtus

Innocuos vita, patiens ætheris imi

Fecit, & æternos animam collegit in orbes.

Dogma à Pythagora ortum, asserente: Mercurium ταμίαν εἶναι τῆς ψυχῶν, quæstorem & ductorem esse animarum. ex iis puras ducere ad supera loca; impuras minime, neque iis, neque inter se, misceri, sed vinculis à Furiis adstringi. Esse & ipsum Aërem animarum plenum, atque has existimari Heroas & Dæmonas. Nos plenius Physiolog. III. Dissert. XIII.

355. Arcana naturæ.] Vide Consol. ad Polyb. cap. LXXVII.

356. Permittere.] Longe & libere mittere.

357. Tramites omnia.] Legam omuium, nempe animarum: quas vult libere in æthere ferri, & quaquaue sui

commeare. Meo tamen libro tramites, abest. Possit &, omnia plani, ἐλλαντικῶς dici.

CAP. XXVI. 358. Proscribentes.] Triumuiros.

359. Ipse proscripsit.] In tabulis Aui exposuit, fama an infamia posterorum.

360. In tadium.] Atqui nullum tadium, nec tale antea tetigit. Meo libro hæc omnia absunt, scribitque: quod ipse ad maiores. quomodo & in quibusdam Pinciani. Nec valde reuocem: nisi quod alij tamen manuscripti vindicant. produntque: quod in te domus status in te ipse ad maiores. Si germana scribam: quod sine tadio, satur vitæ ipse ad: proxime sane ad chirographos.

361. Aetati detrax.] Si citius mortui. ut Scipio prior, Marius, Pompeius.

362. Patrem.] Me Cremutium.

363. Auum.] Quem? paternum, an maternum? Suspicio autem civili bello, aut proscriptione periisse, ex eo quod nescit.

364. Magno animo.] Erasmus edidit: quam magno me iuuat animo scripsisse, & consentiunt plerique scripti. Meus, quam magno mequam iuuaci animo. Ex quibus fecerim: quam magno, neque viuaci, animo. Ostendi, inquit, alto animo, nec vita cupido, me scripsisse. Nam Viuacem, hic ita interpreter. Siquis etiam mallet, legito: quam magno mea, quam viuaci animo: aduersa plane mente. id esset, quam vegeto & vigente animo.

365. Aut fingi.] Parari, strui.

366. Dies perp.] Fortasse, die perpetuo.

367. Euentumque.] Alij venientiumque; meus, venientiaque. sed aut vulgatum verum est, aut euentaque.

368. Desiderii tui.] Sic legendum, è melioribus libris. Sententia: si hoc te solari potest, quod sicut tu filium desideras; ita alij talia aut alia.

369. Hiatibus.] Mei, montibus. an non motibus, ut ad terra motionem spectet?

370. In vndationibus.] Hæc è physiologia Stoica: qui aquis, & ignibus denique mundum perdunt: sed renouandum & suscitandum.

371. Ex disposito.] Partibus, & ordine.

372. Nos quoque.] Ex hac clausula vides animarum immortalitatem destrui, & longævas ab eo, sed non ἀφδρατῆς, status. Stoici variabant. & quidam, sapientum dumtaxat animas perennare: alij, ut Cleanthes, καὶ οὐκ ἔστι βῆτις ἀφδρατῆς καὶ οὐκ ἔστι βῆτις ἀφδρατῆς: quod interpretes reddidit, omnes perdurare, donec calore destituantur. Valde contra mentem viri: qui dictum, quod hic Seneca, voluit, omnes manere vique ad mundi conflagrationem. Nos ista ubertim in Physiologia.

MVRETVS.

Cap. I. **M** Arciam A.] Cremutij Cordi filiam, magni & ingenij & animi mulierem, amisso filio immodice dolentem consolatur.

Morrem A. Cremutij Cordi.] De ea vide Tacitum libro quarto annalium ab excessu D. Augusti, & Dionem ad finem libri LVII.

Patriæ seruitutis.] Legendum Patere, ut in libro Siculo. Sed & Pincianus hoc monuerat.

Victa, fudistique lacrimas palam.] Locus mihi quidem deprauatus videtur. Fortassis ita legi possit: Victaque tenuisti lacrimas palam, & gemitus, non tamen hilari fronte, texisti. Sed hæc coniectura modo est, quam veram præstare non auesim.

Libros.] Quos patres censuerant per ædiles cremandos esse. Tacitus, Dio. Eorum librorum testimonio alicubi utitur Suetonius.

II. Carmina celebrandæ Marcelli memoriæ composita.] Audisse tamen non illikenter dicitur, quæ de eo Virgilius ad finem libri sexti Aeneidos scripserat.

III. Filium Drusum.] Patrem Germanici, auum Caligula. De huius morte vide Strabonem libro VII.

XII. Nec nimis admiretur Græcia illum patrem.] Xenophontem: de quo, itemque de Pulullo vide Valerium Maximum cap. x. libri v.

XIV. Decessisse filiam.] Iuliam Pompeij uxorem.

XV. Dijs geniti deosque genituri.] Imitatus est Vergilij versum:

Dijs genite & geniture deos.

XVI. De dijs neminem queri.] Nam ipsemet, stultia illorum temporum opinione, paullo post futurus erat Deus.

XVII. In qua istud vrbe, di boni loquimur?] Imitatus est locum quendam è Ciceronis Miloniana.

XVIII. Nobilis carcer.] Ita conieci legendum: cum veteres libri haberent partim Nablius, partim Noblius.

XXII. Satrio Secundo.] Ita legendum ex Taciti libro III.

An morte rei perderentur.] Retinenda est hæc veterum librorum scriptura: quam qui non intelligunt, deprauare conantur. sententia autem hæc est. Quadruplatores, ut notum est, quartam partem ferebant eius pecunie, quæ conficiebatur è sectione damnati. At qui peribant in reatu, mori damnati non videbantur. Moriente igitur ante damnationem aliquo, cuius ipsi bona spe iam deuorassent, bolus eis è faucibus eripi videbatur. Hoc igitur illi querebantur, & iniquo animo ferebant: si sibi morte eriperentur & elaberentur è manibus rei sui, quorum explorata damnatio esset. Hoc igitur fuisse dicit in quaestione, an quadruplator perderet reum suum, si reum adhuc indemnatum mori contigisset.

PINCIANVS.

CAP. I. **C** Vi viri quoque libenter hæreant & incumbunt.] Vetus lectio incumbant, non incumbunt. Nec spem acceperim.] Eadem, nec spem concepissim.

In persona patris tui gesseris:] scribo personam, non persona, ut in quarto de beneficiis, Quid amplius in horum personam possum, quam velle.

Permittit

Permittit sibi quædam contra bonum morem magna pietas.] *Deest particula &, ut sit, & contra bonum morem magna pietas, ex vetere lectione.*

Illam vnam patriæ seruitutis fugam.] *Eadem, illam vnam parere seruituti fugam, alioqui paternæ scribendum erat, non patriæ.*

Fudisti que lacrymas palam, & gemitus deuorasti.] *Videntur aduersa esse inter se, fundere lacrymas palam, & gemitus deuorare. Quare malim clam legeres quam palam.*

Non tamen hilari fronte texisti.] *Vetus lectio, Quidem tamen non hilari fronte texisti, Scribendum puto, Quin & tantum non hilari fronte texisti.*

Vt vero aliquem spiritum mutatio temporum dedit.] *Legendum, ut vero aliquam occasionem mutatio temporis dedit, ex exemplari Facundi & Primitiui.*

Quamdiu quisquam erit qui velit scire.] *Vetus lectio, quamdiu quisquam velit scire.*

Quid sit vir Romanus, qui subactis iam ceruicibus omnium, & ad Syllanum iugum adactis, indomitus sit.] *Scribo, partim ex vetere lectione, partim ex coniectura: quid sit vir Romanus, quid subactis iam ceruicibus omnium, & ad Seianianum iugum adactis indomitus. Nam quo iure supra ex Salamanos, emendatum est, Seianianos: eodem hic ex Syllanum, fieri debuit Seianianum.*

Si illum ob dictas partes pulcherrimas in obliuionem correptum in eloquentiam & libertatem non eruisses.] *Vetus lectio, Si illum ob duas res pulcherrimas in obliuionem coniectum, eloquentiam & libertatem non eruisses.*

Scelera quoque quibus solis memoriam meruerunt, tacebunt.] *Lege tacebuntur, non tacebunt, ex antiquis codicibus. In quorum nonnullis verbum quoque desideratur.*

Nec furtum facere affectibus cogitem.] *Quid si legas? nec fucum facere affectibus cogitem. hoc est fraudem facere. ut illud fucum factum mulieri apud Comicum.*

Alij itaque molliter agunt & blandiuntur.] *Lege alij itaque molliter agant & blandiantur, ex vetere lectione.*

Si verum audire vis.] *Si verum fateri vis, eadem agnoscit.*

Istud idem remedium naturale temporis quod maximas ærumnas componit.] *Eadem, Illud ipsum naturale remedium temporis, quod maximas quoque ærumnas componit.*

Quum interim nihil ex illo impetu cecidit.] *Lege ex eadem, quum interim nihil ex primo illo impetu, &c.*

Ita quoque tristitia & miseria, & in se sæuientia.] *Eadem. Itaque quoque hæc tristitia & misera, & in se sæuientia.*

In malum vlcus se verterunt.] *Exemplar Facundi & Primitiui, in malum vlcus veterauerunt.*

Et in exemplum desinere.] *& in exemplis desinere, Vetus lectio.*

Mutari hunc interim ordinem.] *Morem, non ordinem, eadem habet.*

Et sexus & sæculi nostri exempla.] *Lego tui, non nostri, ex eadem.*

In quem onus imperij reclinaret.] *Quædam exemplaria reclinare legunt, non reclinaret, ut repetatur verbum cœperat.*

Ingenio impotentem.] *Exemplar Facundi & Primitiui, potentem legit, non impotentem.*

Sed frugalitatis continentiaque.] *Scribendum reor, sed & frugalitatis continentiaque.*

Non dico enim non est ausa confurgere, sed alleuari recusans:] *Exemplar Facundi & Primitiui. Non dico tantum confurgere, sed alleuari recusans, cetera desiderantur.*

Nullam sibi fieri mentionem.] *Vetus lectio, nullam sibi fieri de illo mentionem.*

Diua Liuia amiserat filium Drusum magnum futurum principem, iam magnum ducem. Intrauerat ipse penitus Germaniam, & ibi signum Romani fixerunt, vbi vix vllos Romanos esse notum erat: in expeditione ter decesserat.] *Sic prior editio. Tres versus, tres superuacaneæ dictiones. In primo Diua, in secundo ipse, in tertio ter, ex omni vetere lectione.*

Et totius Italiæ multitudo. Eside.] *Ita prior editio legebat. elegans sane & ad exemplum mirus deprauationis modus, multitudo. Eside, pro desiderium. Nam omnis antiqua lectio habet, & totius Italiæ desiderium.*

Non licuerat matri, ut filij oscula, gratumque extremi sermonem oris hauriret, longo itinere reliquias prosecuta.] *Scribe ex eadem, Non licuerat matri. vltima filij oscula, gratumque extremi sermonem oris haurire, longo itinere reliquias Drusi sui prosecuta. Item paulo post, irritata legendum puto, non irritata: etsi omnes scripti codices prosecuta & irritata habeant, non prosecuta & irritata. In quorum nonnullis habetur vti filij osculo, non vltima filij oscula.*

Simul & dolorem suum posuit:] *Vetus lectio, simul & illum, & dolorem suum posuit.*

Vtique illum sibi priuatim publiceque.] *Scribe Vbique, non vtique, ex eadem.*

Ipsamque desiderabis triste matribus agmen occurrere.] *Quædam exemplaria, ipsumque desiderans tristem matribus omnem occurrere. Alia sic: ipsumque desiderans omnem occurrere. Legendum reor: Ipsa te desiderabis. Triste matribus omen occurrere. Cui correctioni videntur suffragari verba Seneca libro quarto declamationum: Hic mihi videndum, ne cui de nuptiis, ne cui de liberis cogitanti dirum omen occurrat. Posset etiam non absurde ita legi: Ipseque quem desideras, tristis matri & ominosus occurrer.*

Quod turpissimum effrenissimumque est animo tuo.] *Vetus lectio alienissimum agnoscit, non effrenissimum.*

In meliore noto parte.] *Lego contra omnia exemplaria patre, non parte, ut circa initia, non est ignotum qualem te in personam patris tui gesseris.*

Si ad hoc maximum fœminæ exemplum applicueris moderatius ac mitius eris in ærumnis.] *Vetus lectio, Si ad hoc maxime fœminæ te exemplum applicueris moderatius ac mitius, non eris in ærumnis.*

Quæ enim maior est amentia pœnas à se illicitas exigere.] *Corrigo.* Quæ enim malum, amentia est pœnas à se infelicitatis exigere, *ex eadem.*

Illum ipsum iuuenem dignissime quietum, nominatum cogitatumque faciet.] *Veteres omnes codices, Illum ipsum iuuenem dignissime quietum, semper nominatus cogitatusque faciet. Scribendum forte, Illum ipsum iuuenem dignissimum quiete, semper nominans cogitansque facies. quam correctionem probare videntur verba statim sequentia.*

I V. Vt humano ferre humana iubeam modo.] *Vetus lectio, vt humanæ ferre inhumano iubeam modo. Scribe, vt humana ferre in humano iubeam modo.*

Vtrum magnus esse debeat an perpetuus.] *Deest verbum dolor, vtrum magnus dolor, esse debeat. an perpetuus, ex eadem.*

Magnum tibi placeat exemplum.] *Magis lege, non magnum, ex eadem.*

Illa re ad suum concilium vocat.] *Eadem, consilium agnoscit, non concilium.*

Se consolandam philosopho viri sui præbuit.] *Prior editio, se consulero philosopho viri suæ præbuit. Vetus lectio non consulero habet, sed consulareo. Emendandum puto, se consilio Arei philosophi viri sui præbuit. Fuit hic Areus siue Arius, philosophus Alexandrinus, Augusto acceptissimus. Cum quo, instituto sermone, & dextera ei data, vt inter ciues suos spectabilis foret, admirarenturque cum omnes, ingressus est Alexandriam post debellatos. Antonium & Cleopatram. Deinde quum in suggestum theatri ascendisset. Alexandrinis omnibus præ metu exanimatis, & in terram procidentibus, quum eos stare iussisset: Omni se, inquit, populum crimine absolueret: idque se facere, primo propter conditorem Alexandrum: secundo, propter miram pulchritudinem, magnitudinemque eius urbis: tertio, propter Arium amicum suum. Auctor Plutarchus in Antonio. Suetonius quoque in Augusto. Deinde etiam, inquit, eruditione varia repletus super Arei philosophi, filiorumque eius Dionysii & Nicanoris contubernium iniit. etiam si in Suetonij exemplaribus, atroci menda, spera rei legatur, pro super Arei. Huic Areo credunt nonnulli Dioscoridem inscripsisse libros suos de medicinali materia. Ceterum in exemplari Facundi & Primitiui sic habetur, se Areo philosopho viri sui præbuit.*

Et multum eam rem profuisse sibi confessa, plus quàm Romanum.] *Scribo ex vetere lectione, & multum eam rem profuisse sibi confessa est, plus quàm Romanum populum.*

Diligentissimum. Vsq; in hunc diem Liuia.] *Scribendum reor per maiorem, Diligentissime: vt sit exordium orationis, quam Areus habuit ad Liuiam.*

Cui non tantum quæ in publicum emittunt vota, sed omnes qui sunt secretiores animorum nostrorum motus.] *Legendum ex vetustis exemplaribus, cui non tantum quæ in publicum emittuntur nota, sed omnes sunt secretiores animorum vestrorum motus.*

V. Multarum rerum veniam dare, & nullius petere.] *Tolle coniunctionem &, ex eisdem.*

Quemadmodum aliquid loquantur coram te de Druso.] *Sic prior editio, Scribendum, quemadmodum se gerant. Loquantur aliquid coram te de Druso, an nihil, ex eisdem.*

Qui huiusmodi casibus.] *Lego, qui in huiusmodi casibus, ex eisdem.*

Et oblita meliorem fortunam tuam quæ deterior est aspicias.] *Aliter vetus lectio, nec fortasse peius, & oblita meliorum, fortunam tuam qua deterior est, aspicias.*

Non conuertisti te ad conuictus filij tui, occursum iucundos.] *Lege, occursumque iucundos, ex eadem. & mallet legeres conuictis quàm conuertisti.*

VI. Primo dumtaxat strepitu contenta.] *Scribe conterrita, non contenta, ex eadem.*

Et mutata persona consolatus est.] *Corrige, Muta personam, te consolatus est, ex exemplari Facundi & Primitiui.*

Si fletibus fata vincuntur, conferamus.] *Sic in omnibus legitur codicibus. Quid si legas? confligamus, non conferamus.*

Et mors tenuit quicquid abstulit.] *Tenet legendum, non tenuit, ex vetere lectione.*

Quare regamur, nec nos ista vis transuersos auferat.] *Eadem ne legit, non nec, & considera an commutato dictionum ordine scribendum sit. Quare rogamus nos, ne ista, &c. Nam regamus, in eadem habetur, non regamur.*

VII. Fluctuantia vela.] *Fluitantia eadem, non fluctuantia, assueta etiam in Plinio menda.*

Cum sæpe ad cubilia expilata redierint.] *Expilata, non expilate, eadem.*

Eadem in omnibus seruant.] *Eandem, non eadem, legitur in eadem.*

Quia naturaliter.] *Desiderantur in eadem hæc duo verba: & recte, nam confestim sequitur eadem sententia: Quare? quia vires illi à natura datæ sunt.*

Quæ nihil impium constituit.] *Scribe, quæ nihil in personam constituunt, ex eadem.*

Paupertatem, lucrum, ambitionem alius aliter sentit.] *Scribendum reor, paupertatem, luctum orationem, alius aliter sentit. Nam vetus lectio luctum præfert, non lucrum.*

De non timendis terribilis.] *Legendum reor terribilibus, non terribilis.*

VIII. Dolorem dies consumit.] *Scribo, Dolorem dies longa consumit, ex vetere lectione.*

Qualis in illo fuit.] *Vitiatissima verba, & quæ pro tempore donec meliora occurrant, sic restituenda puto, qualis in Liuia fuit.*

IX. Et aliud & pacatius ingressi iter.] *Exemplar Facundi & Primitiui, & aliis pacatius ingressi iter.*

Multo ante prouisa.] *Legendum prouisa, non prouisa, ex vetere lectione.*

In tuum librata corpus quoties aut ad latus, aut penes tergum ceciderunt.] *Scribo, in tuum vibrata caput. Quoties ad latus post tergum ceciderint. Nam & paulo ante præcessit, circa te vibrasse, & ad stipulatur vetus lectio.*

Alium percussisti, me petisti.] *Eadem, alium quidem percussisti, sed me petisti.*

Quis non si admoneatur, vt de suis cogitet.] *Duo illa verba de suis, superflua sunt, ex eadem.*

Egregium versum & dignum audiui, est enim è populo : Cuius potest accidere, quod cuiquam potest.] *Deprauatissimus locus, si quis in toto opere, non tantum verbis vitiat, sed inuerso etiam, ut conijcio, ordine. Sunt codices qui sic habeant : Egregium versum & dignum audiui, qui non è populo heri & cuius potest accidere, quod cuiquam potest. Legendum opinor : Egregium versum audi. & dignum qui non esset Publij Syri : Et cuius potest accidere, quod cuiquam potest. Comprobat hanc castigationem Seneca ipse in libro de Tranquillitate vite, his verbis : Nunquam me in bona re mali pudebit auctoris, Publius tragicis comicisque vehemētiore ingenio, quoties mimicas ineptias & verba ad summam caueam spectantia reliquit, inter multa alia cothurno, non tantum suppario fortiora & hoc ait. Cuius potest accidere, quod cuiquam potest. Fuit hic Publius natione Syrus, mimographus poeta temporibus Cæsaris dictatoris, multus & pulcherri-
mis sententiis clarus in primis. Quas leges apud Gellium libro 17. capite 14. & apud Macrobiū secundo Saturnaliū, non procul à calce.*

Terror decipit.] *Legendum putarim, Error, non terror.*

Ampla arua.] *Legendum atria, non arua, ex vetere lectione.*

Nihil dono datur: collatitiis & ad dominum redituris instrumentis scena adornatur.] *Scribe ex eadem, nihil horum dono datur, collatitiis & ad dominos redituris, &c.*

Metuere vt recessura.] *Eadem, à metu ire cessura. Corrigo, amet vt recessura.*

Et sine dilatione omne gaudium aduertite.] *Haurite scribi debet, non aduertite, ex eadem.*

Deficiet iste comitatus.] *Quidam codices deficietur habent. Puto legendum deficiet te.*

In fugam viuere.] *Vetus lectio, & fuga viuere. Vt Verba illa miseri nelcitis parenthesi claudantur.*

Et in hanc legem datus, hoc fatum ab vtero statim prosequatur.] *Eadem, In hanc legem datus est. Hoc illud fatum ab vtero statim prosecutum est.*

Vel in pœnam admotis, vel in certa nudos maria iactabat.] *Variam & parum sibi constantem veterem lectionem hoc loco reperio. Sed quæ commodior ex emendationibus codicibus elici potuit, sic habet : vel in pœnam admotis, vel in remedium, alios vinciet. Id nunc isti licebit, nunc tibi. Alios per incerta nudos maria iactabit.*

In alicuius ventrem immensæ beluæ detrudet.] *Vetus lectio, sed in alicuius ventrem immensæ beluæ recondet.*

Moderandus est itaque nobis animus ad hæc maxime quæ immoderate fertis, & in metus, & in dolores humanum pectus dispensandum.] *Brevius eadem : Moderandum est itaque, vobis maxime qui immoderate fertis, & in multos dolores humanum pectus dispensandum.*

Hæc omnis ista quæ in foro litigat : & mox paulo, non dispari gradu vadit.] *Lege huc, non hæc, & foris, non foro : & negatio non tollenda, ex eadem.*

Et quæ diligis veneraris, & quæ despicias, vnus exæquat cinis : hic videlicet illa Pythicis oraculis ascripta noscit.] *Sic prior editio. Deploratissimus est locus. In quibusdam codicibus sic habetur : Et quæ diligis, veneraris, & quæ despicias, vnus exæquat cinis, hoc videlicet illa Pythicis oraculis ascripta noscite, quæ verba minus forte vitiosa erunt, si sic legantur : Et quem diligis, veneraris, & quem despicias, vnus exæquat vox Chilonis : hæc videlicet, illa Pythicis oraculis ascripta. Nosce te. vel sic : Et quem diligis, veneraris, & quem despicias, vnus exæquat Chilonis vox : licet illa Pythicis oraculis adscripta, Nosce te. Notam sententiam illam Nosce te, Chilonis esse Lacedæmonij, ex Plinio, Plutarcho, Ausonio : & aliis constat : etsi Iuuenalis Apollini ascribat, E cælo descendit γυνή σεαυτῶν. Cicero item prima Tusculana, Nimirum, inquit, hanc habet vim præceptum Apollinis, quo monet vt se quisque noscat. Diogenes quoque Laertius in vita Chilonis, cum sententiam illam, Sponsioni non deesse iacturam, Chiloni tribuit, hanc de se noscendo non tribuit.*

Non tempestate vt dissiparis est opus.] *ex vetere lectione, non tēpestate magna, vt dissiparis, est opus.*

Alimenta metuens sua, quorum modum inopia rumpit.] *Veteres quidam codices duo verba addunt, & semper. sed & sic locus est ambustus, & verbis quibusdam cassus : quæ omnino ad complementum sensus necessarium habui. Scribendum igitur censeo sic : & semper alimenta metuens sua, quorum modo inopia laborat, modo copia rumpitur.*

Morbidum, putre, causamque fletus vita auspicatum.] *Legendum puto, morbidum, putre, cassum, à fletu vitam auspicatum. Plinius libro 7. Nullumque tot animalium ad lacrymas, & has protinus vitæ principio. & paulo post, & à suppliciis vitam auspicatum.*

Cæterum quantos tumultus,] *Scribe, cum interim quantos tumultus, ex vetere lectione.*

Si modo tibi vlla ratio est.] *Corrigo, Si modo vlla illi ratio est, ex Exemplari Facundi & Primitiui.*

Sed de eo gratias agere quod collegisti.] *Cepisti vetus lectio, non collegisti.*

Peruenerunt enim satis magni fructus laborum tuorum.] *Scribe prouenerunt, non peruenerunt. Vnde prouentus dicti. Adstipulante etiam vetere lectione.*

Liberis nutrientibus non ipsa fructus educatione acquiritur.] *Exemplaria quadam, liberos nutrien-
tibus non fructus educat ipsa educatio.*

Licet itaque tibi nihil industria eius contulerit, licet nihil diligentia sua custodierit.] *Vetus lectio. Li-
cet itaque nihil tibi industria eius contulerit, nihil diligentia custodierit.*

At potuit longior esse, non maior.] *Exemplar Facundi & Primitiui, At potuit longior esse maiorque.*

Iuuenis cito prudens, cito maritus.] *Lege iuuenis cito prudens, cito pius, cito maritus, ex vetere le-
ctione.*

Omnia tanquam prospera.] *Corrigendum puto. Omnia tam præpropeta. Cui emendationi suffragantur
verba hæc, non longe à fine : Hac sanctitate morum efficit, vt puer admodum dignus sacerdotio videretur.*

Filium tibi dii immortales non diu dant. Statim tibi talem dederunt.] *Vetus lectio, filium tibi dii im-
mortales non diu daturi, statim tibi talem dederunt.*

Electam te à diis, cui frui non liceret filio.] *Legendum, abiectam te à diis, cum frui non licuerit fi-*

lio, ex exemplari Facundi & Primitiui.

Occurrent passim vbique qui maiora senserunt. ista magni iudices senserunt principes.] *Vetus lectio*, occurrent tibi passim vbique maiora. Senserunt ista magni duces, senserunt principes.

Quibus male nimis secundæ res constant.] *Eadem*, quorum male illo nimis secundæ res constant. *Coniunctio legendum*, quorum malis illius nimis secundæ res constabant.

xiii. Et solennia pontificalis carminis verba concepit.] *Sic agnoscunt complura exemplaria. Sed in exemplari antiquissimo & correctissimo Facundi & Primitiui tantum habetur*, solennia Pontifica perfecit. cetera vacant.

Quo victum ante currum egit Persæ inclyti regis nomen.] *Lego*, quo victum ante currum egit Persem inclyti regis nomen, ex *vetere lectione*.

Et quis magis poterat mouere tanta mutatio?] *Scribendum videtur*, Ecquem magis poterat, &c. & sic fere habetur in exemplari Facundi & Primitiui.

Non contigit tamen tristem Paulum Persæ videre.] *Idem exemplar*, non tamen contigit Persæ tristem Paulum inuenire.

xiv. Vnumquemque animo occupa.] Vnumquem libet animo occupa, *vetus lectio*.

Quoniam graua illi videbantur, & cum in commune crescerent.] *Lego*, quæ graua illi videbantur, etiam cum in conciuem crescerent. *Exemplar enim Facundi & Primitiui conciuem agnoscit*, non commune.

xv. Sed vide vt in orbem ista tempestas.] *Scribe*, sed videlicet it in orbem ista tempestas, ex *omni vetere lectione*.

xvi. Quis enim dixerit naturam maligne cum mulieribus ingenuis egisse, & virtutem illarum in arctum retraxisse? *Corrige*. Quis enim dixerit naturam maligne cum muliebribus ingeniis egisse, & virtutes illarum, &c. ex *eadem*.

Par ad honesta libera facultas.] *Scribendum*, Par ad honesta (libeat) facultas, ex *eadem*.

Laborem, dolorem ex æquo.] *Lege*, laborem doloremque ex æquo, ex *eadem*.

Quod tibi si vis exempla refert.] *Præpostero ordine scribendum*. Quod si tibi vis exempla referri, ex *eadem*.

Nec amissos ciuitas sentit.] *Eadem* sentit legit, non sentit.

Scipionumque matres ac filios egit.] *Scribe* exegit, non egit, ex *eadem*.

Nullum autem frustra cadet telum.] *Quidam codices*, nullum amat frustra caderet telum.

Mirum est, tantam turbam iam potuisse sine iniuria damnove præteruehi.] *Quadam exemplaria*,

Mirum est, tantam turbam non potuisse sine inuidia damnove præteruehi. *Alia*, Mirum est, tantam turbam sine inuidia, sine damno præteruehi. *Legendum puto*, esset potius quam est.

Ad hoc iniquior fortuna fuit.] *Scribe*, At hoc iniquior fortuna fuit, ex *vetere lectione*.

Similes patri.] *Hæc verba desiderantur in eadem*.

Mecilij.] *Eadem*, Metilij.

Hæc quidem natura mortalium est.] *Scribe commutato dictionum ordine*, Est quidem hæc natura mortalium, vt nihil magis, &c. ex *eadem*.

xvii. Illud quoque Marcia mouet me.] *Scribe* moueret ex *eadem*, non mouet.

Iam patri, iam matri præsidium ac decus amittere.] *Scribe*, iam patri, iam matri residuum amittere. *Cetera ociosa sunt*. ex *codice Facundi & Primitiui*.

Quam continenti quondam cessisse constat subito illud mare irrupit.] *Lego ex vet. re lectione*, quam continenti quondam co hæsisse constat. Subitum illo mare irrupit.

Auidissimum maris verticem restringere.] *Legendum reor* perstringere, non restringere.

Siue illas primum nascentes inuenit, siue trans flumen integrum subter tot maria.] *Sic prior editio*. *Vetus lectio*, siue illas ibi primum nascentes inuenit, siue in ipsum trans flumen. *Sunt codices qui legant*, siue in ipsum tris flumen. *Scribo*, siue illas ibi primum nascentes inuenit, siue immersum terris flumen integrum subter tot maria.

Vt ne maximarum quidem tempestatum locus furori sit.] *Inuertendæ dictiones* furori locus sit, ex *exemplari Facundi & Primitiui*.

Ille excisus in infinitam altitudinem saxi nauius carcer.] *Legendum reor*, lautumius carcer. de quo multa in observationibus Plinianis.

Et latius territorium.] *Exemplar Facundi & Primitiui*, & laxius turritam.

Lypidissima hyberna.] *Vetus lectio*, lepidissima. *Lego*, tepidissima: vt patet ex verbis sequentibus, cuius rei Plinius quoque meminit secundo historia naturalis, capite 62.

Dicet omnibus nobis natura.] *Scribe*, dicit, non dicet, ex *eadem*.

Potes habere formosos & deformes. Sed si fortasse tibi multi nascentur, esse ex illis aliquis.] *Castior eadem*, poteris habere formosos, poteris & deformes. Multi nascentur. esse aliquis ex illis. *reliqua superflua sunt*.

Non est quod speres.] *Exemplaria quadam desperes habent*, non speres.

xviii. Vt ipsis maledictum sit.] *Legendum ex antiqua lectione*, vt ipsi maledicta sint.

Annum, æstatem, hyememque æqualiter diuidentem.] *Eadem*, Anno, æstates hyemesque æqualiter diuidentem.

A fraternis occursionibus.] *Legè*, à fraternis occursibus, ex *eadem*.

Et modo toto ore terris imminentem, accessionibus damnisque mirabilem.] *Scribe*, & modo occultam, modo toto ore terris imminentem, accessionibus damnisque mutabilem, ex *eadem*.

Sacratos spectaculo superiorum.] *Scribendum* supernorum, non superiorum, ex *eadem*.

Quæ interuentu suo maria circumdant & distinguunt.] *Duo illa verba circumdant & tollenda*, ex *eadem*.

Et inter rapidorum torrentium cursum aurum arenis interfluens.] *Corrige, & inter rapidorum torrentium arenas aurum interfluens. cetera superfluum, ex exemplari Facundi & Primitivi.*

In mari & fidem excedenti magnitudine.] *Scribe immani, non in mari, ex veteri lectione.*

Concitatis perniciores nauigiis & remigiis.] *Scribe, concitatis perniciores remigis, reliqua redundant, ex eadem.*

Erisque ei spectatrix.] *Exemplaria quadam, erisque eius expertrix.*

Disces. Docebisque artes illas quæ vitam instruant, alias quæ ornent.] *Legendum, Disces docebisque arte. Alias quæ vitam, &c. ex veteri lectione.*

Et latrocinia, & naufragia.] *Scribo, & latrocinia, & venena, & naufragia, ex eadem.*

Et mors incerta facilis per pœnam cruciatumque.] *Sic prior editio. Exemplaria quadam, & mors incertusque finis per pœnam cruciatumque. Exemplar domesticum non respuenda fidei, & mors, incertum facili, an per pœnam cruciatumque.*

Respondebis nolle te viuere.] *Omnia scripta exemplaria velle agnoscunt, non nolle, recte. Sequitur enim, Viue ergo, ut conuenit.*

Videbis primum quid curandum sit.] *Exemplar Facundi & Primitivi, videatis primum, &c. Scriben- xix. dum puto, Videamus primum, &c.*

Id per se desiderabile apparet.] *Tolerabile, non desiderabile, idem agnoscit exemplar, rectissime.*

Absentes enim futuros dum viuerent, non flemus.] *Scribe, absentes enim abfuturosque, dum viuerent, non flemus, ex veteri lectione.*

Et nos metipsi non fallamus.] *Quidam codices sine negatione, nosmetipsi fallamus. In alijs non habentur omnino hæc verba.*

Qui contemptum vindicet.] *Vetus lectio, & qui a contemptu vindicet.*

Plus orbitas confert quam eripit.] *Scribe, plus gratiæ orbitas confert quam eripit, ex eadem.*

Illa quæ nobis inferos faciunt terribiles, fabula est. Nullas imminere mortuis tenebras.] *Scribe, Illa quæ nobis inferos faciunt terribiles, fabula. Nulla scimus imminere mortuis tenebras. ex eadem.*

Nec tribunaia, nullos in illa reos libertate tam laxa. nullos iterum tyrannos.] *Eadem, nec tribunaia & reos, & in illa re eorum libertate tam laxa vltos iterum tyrannos.*

Et omnia ad nihil redigit.] *Castigatus eadem, & omnia in nihilum redigit.*

Non potest fortuna tenere quod natura dimisit.] *Lege, non potest id fortuna tenere, &c. ex eadem.*

Et nulla publica clades conspicitur.] *Coniunctio & eradenda. Et exemplar Facundi & Primitivi pestis agnoscit, non clades.*

Vnde nihil eum pellat, vnde nihil terreat.] *Scribe, Vnde nihil eum depellat, vbi nihil terreat, ex eadem.*

Siue calamitatem repellit.] *Eadem, expellit, agnoscit non repellit.*

Carcere educit.] *Lege. Hæc e carcere educit, ex veteri lectione.*

Hæc exulibus in patriam semper animo oculisque tendentibus ostendit nihil interesse, intra quot quisque iaceat.] *Castigandum puto, hæc exulibus in patriam semper animum, oculos, tendentibus ostendit nihil interesse in terra qua quis iaceat. Nam vetus lectio, quis præfert, non quisque.*

Hic vbi res fortuna male diuisit, & æquo iure genitos alium alij donauit.] *Hæc vbi res communis fortuna male diuisit, & æquo iure genitos, aliud alij donauit, vetus lectio. Puto legendum, alium alij donauit.*

In qua nemo humilitatem sensit.] *Scribe ex eodem. In qua nemo humilitatem suam sensit.*

Vt non concidam aduersus minas casuum.] *Legendum forte cæsarum potius quam casuum. Exemplar Facundi & Primitivi, aduersus ruinas casuum.*

Coram te iura beneficio mortis habeo.] *Sic prior editio. Vetus lectio vita habet, non iura. Proinde scribendum sic reor: Coram te vitam beneficio mortis habeo. Nam & inter alios, Plinius quoque maximum vita bonum appellat mortem.*

Neapolis fortuna abstulisset.] *Exemplar Facundi & Primitivi, Neapolis valetudo abstulisset.*

Quam infelices reliquæ sunt imperatorem ipsum superfuisse.] *Scribendum, quæ infelices reliquæ sunt, imperatorem superfuisse, ex eodem exemplari.*

Et sacrosanctum victoribus corpus satietati præstitit.] *Considera an sit commodior lectio, & sacrosanctum victoribus caput satelliti præstitit.*

Liberata republica conseruator eius.] *Postrema duo verba conseruator eius, in exemplari Facundi & Primitivi non habentur.*

Tunc felix mori potuit.] *Lege, etiam tunc felix mori potuit, ex veteri lectione.*

Latrocinia, bella, rapinas, tantum Catilinarum.] *Legendum puto trium Catilinarum, non tantum Catilinarum. Nam Augustum, Antonium, Lepidum, tres Catilinas vocat, ut Iuuenalis tres Syllas:*

In tabulam Syllæ si dicant discipuli tres.

Nihil ergo mali illi immatura mors attulit.] *Sic exemplar Pincianum. Legendum arbitror, Nihil ergo mali Metilio immatura mors attulit.*

Nimis cito perit & immaturus primum puta illi superfuisse.] *Vetus lectio, nimis tamen cito perit & immaturus. Quæ sequuntur sic puto legenda, Primum puta illum superesse.*

Quantum est ad breuissimum tempus editi cito cessuri loco. Venienti.] *Exemplar Pincianum, quantum est ad breuissimum tempus editis, cito cessuris loco venientibus.*

Venienti in captum hoc, prospicimus hospitium.] *Castigandus forte vitiosissimus locus sic: Venientibus in puncti hoc proximum hospitium. Posses etiam legere spatium, non hospitium.*

Huius est enim maior mensura.] *Exemplar Facundi & Primitiui*, Minorem portionem habet ætas nostra quam punctum, si omni tempori comparetur, cuius maior est mensura.

Cum ille se intra huius spatium remetiatur.] *Scribo*, cum ille se intra huius spatium toties remetiatur, ex *exemplari Facundi & Primitiui*. *Domesticus meus codex*, utpote cum ille se præ huius spatium meriatur. *Legendum arbitror*, utpote cum ille se per huius spatium toties remetiatur.

Imo multum est quod viuimus, si satis est.] *Exemplar Facundi & Primitiui*: Imo modo multum est, &c. *Scribendum videtur*, Vno modo multum est, &c.

Nihil enim iam supererat.] *Vetus lectio*, nihil illi iam ultra supererat.

Intra xlv. annos quædam defatigauit.] *Scribe* defatigantur, non defatigauit. ex eadem.

Qui victurus.] Quia victurus, eadem.

Manebit ubi positus est.] *Eadem*, manebit semper ubi positus est.

Nec vllum vltius diligentia aut gratia promouebit.] *Hæc verba in codice Pinciano non leguntur. Quæ vero statim sequuntur.*

Scitlibentes illum ex consilio perdidisse.] *Ita leguntur in eodem codice, ut recitavi: sed mendose. Puto sic corrigenda*, nec illum diligentia vel consilio protulisset.

Eunt ut sua fata.] *Expende an legendum sit*, eunt ut sua fata.

xix. Et frustra vota ac studia sunt.] *Expungenda coniunctio &*, ex *vetere lectione*.

Auguria opus suum, fata.] *Quid si legas?* urgent opus suum fata.

In summa pudoris custodia, inter luxuriosæ urbis oculos conseruaturum, si potuisset ita morbos euadere.] *Exemplar Facundi ac Primitiui*, & summa pudoris custodia inter luxuriosæ urbis oculos conseruatum potuisset ita, & reliqua.

xxii. Aut feda proloqui ex quo luxuria fœdior inuasit.] *Scribe*, & fera, eoque fœdior luxuria inuasit, ex *vetere lectione*.

Aut in popinam ventremque proiecti summa illis curarum fuit, & esset quod biberent.] *Eadem*, Aut in opinem ventremque percoqui. Summaque illis curarum fuit quid essent quid biberent.

Non simplici dolore pudenda curantium.] *Quadam exemplaria*, non per simplicem dolorem, &c. *Alia*, non simplicem dolorem, &c.

Post hæc exilium. Non fuit innocentior filius tuus quàm Rutilius, quam Coruncanus: non fuit sapientior quam Socrates: non fuit sanctior quàm Cato, qui voluntario vulnere transfixit pectus. Cum ista perspexeris.] *Falso scripta, peius disjuncta, præpostere locata verba. Lego ex vetere lectione*: Post hæc, exilium: non fuit innocentior filius tuus Carcerem: non fuit sapientior quam Socrates. Voluntario vulnere transfixum pectus: non sanctior quam Cato. Quum ista perspexeris.

Clienti suo Atrio Secundo.] *Lego Satrio, non Atrio, ex Cornelio Tacito*.

Nec imponi quidem, sed descendere.] *Sunt exemplaria quæ habeant*, Nec imponi quidem, sed ascendere.

Decernebantur illæ statuæ in Pompeij theatro ponendæ,] *Corrige*, Decernabatur illi statua in Pompeij theatro ponenda, ex *vetere lectione*.

Exclamauit tunc Cordus, vere theatrum perire.] *Scribo inuersis dictionibus*, Exclamauit Cordus, Tunc vere theatrum perire. ex eadem.

Consecrari pessimum militem.] *Non pessimum, sed perfidum, habet eadem: ut puto, recte. alludere enim videbatur ad militem illum qui Pompeium obtruncavit*.

Ut sibi mansuetos omnibus feros habere.] *Vetus lectio*, ut sibi vni mansuetos, omnibus feros habere posset.

An mortis rei penderentur.] *Locus est corruptissimus, ex eorum numero qui emendatore indigent OEdipo. Fortasse sic minus corrupte legetur*, an maiestatis reo perire daretur, *Quam lectionem astruere videntur verba sequentia*, penè non licuit.

Fles quod quenquam tuorum mori necesse fuit. *Vetus lectio*, Fles quod cuiquam tuorum, &c.

xxiii. Præter hoc etiam omne futurum incertum est.] *Eadem*. Præter hoc etiam quod omne futurum incertum est.

Quæ illustriora, breuiora sunt.] *Lege* quo, non quæ, ex *vetustis exemplaribus*.

Ita est iudicium imminētis exitij maturitas.] *Scribendum ex eisdem*. Ita est. Indicium est imminētis, & reliqua.

xxiv. Sub matris custodia.] Sub matris tutela, eadem.

Cogita tot illos perire annos matribus & per sollicitudinem exigi.] *Eadem*, totos, non tot, & solitudinem, non sollicitudinem agnoscunt. *Quæ certe lectio præsentī magis conuenit instituto*.

Excellentis & ingenij & æquaturi animum.] *Lege* auum, non animum ex *eisdem*.

Nullius fœminæ spei se præbuit.] *Dictio fœminæ necessaria non erat, præcedente paulo ante verbo mulierum. proinde eradenda est, suffragante etiam vetere lectione*.

Nisi pro bono candidato valuisset.] *Quadam exemplaria* voluisset habent, non valuisset.

Harum contemplatione virtutum filium geri, tanquam si necille tibi magis vacet.] *Sic prior editio. scribendum puto*, Harum contemplatione virtutum sic te gere, tanquam si nunc ille, &c. *ut infra*: Sic itaque Marcia te gere, tanquam sub oculis patris filijque posita.

Nunc nihil habet quo vocetur.] *Scribendum arbitror* auocetur, non vocetur, *ut infra paulo*, despoliatus oneribus alienis, & sibi relictus.

Et effigies non simillima.] *Castigandum existimo*, & effigies non simul ipse. & *confestim non est legendum* quidem, sed qui ex *Exemplari Facundi ac Primitiui*. *Quid si legas?* & effigies, non simul animus ipse qui, &c.

Circum nobis neruos & obductam cutem.] *Corrige*, circa nos, ossa & neruos, & obductam cutem.

ex exemplari Facundi & Primitiui.

Arcetur à diuersis é suis in falsa coniectus.] In quibusdam exemplaribus aduersus habetur, non à diuersis, *In alijs*, auersis. Scribo alterutro modo, aut sic, à veris & suis in falsa coniectus: aut sic, auersus à suis in falsa coniectus.

Et confusis crassisque pura & liquida inferentem.] Sic prior editio. Lege, é confusis crassisque pura & liquida visentem, ex vetere lectione.

Nihilque terris relinquens.] Scribo, nihilque in terris relinquens animus, ex eadem.

xxv.

Vtique contemptores vitæ & mortis beneficio liberi.] Eadem, interque contemptores vitæ & mortis beneficio liberos.

Liber ducit.] Ita in eadem, libens ducitur: ut ad adolescentem referatur, non ad auium.

Vtque ignotarum urbium monstratus hospiti gratus est.] Monstrator, non monstratus, exemplar Franciscanum.

Et in profunda terrarum promittere aciem iuuat. Delectat enim ex alto relicta respicere.] Vetus lectio, breuior & in profunda terrarum promittere aciem. Iuuat enim ex alto, &c. quam lectionem agnoscit quoque exemplar emendatissimum Facundi & Primitiui.

Sicitaque Marcia regere.] Scribe distincte te gere, ex eadem.

Aut inuix valles aut incerta vada syrtium, tramites plani, & ex facili mobiles & expediti & inuicem peruij sunt intermixtique syderibus.] Codices nonnulli. Aut imix valles, aut incertarum vada syrtium. Omnia plana, & ex facili mobilia, & expedita, & inuicem peruia sunt intermixtaque syderibus.

Quid in te domus status vitæ ipsa ad maiores recepit suos.] Sic prior editio. Sunt exemplaria in quibus legatur, quod se ipse ad maiores recipit suos, reliqua non habentur. Alias sic fuisset, ut opinor, scribendum. quod viuua te, domo stante se ipse ad maiores recepit suos.

xxvi.

Quam nullis benignam facile se præstitit, nisi qui in vnum cum illa contraxerat.] Vetus lectio, quam nullis benignam, faciem se præstitit, nisi qui minimum cum illa contraxerint.

Reges ne diceres felicissimos futuros, si maturius illos mors stantibus subtraxisset malis?] Eadem Reges ne tibi nomen felicissimos futuros, & reliqua. Sed legendum reor instantibus, non stantibus.

Ostendi, quam magno me iuuat animo scripsisse.] Corrigendum puto, quam magno quæ iuuabat animo scripsissem. Nam omnis vetus lectio scripsissem agnoscit non scripsisse.

Videmurque non alta nocte circundati. Nil apud vos.] Sic prior editio. Scribe, Videmusque non alta nocte circundati, nil apud vos, ex eadem.

Venientiumque iuuabit vnus sæculi me facta componere.] Lege ex eadem, euentumque, Iuuabat vnus sæculi fata componere.

Nihil constat hoc loco stabili.] Hac verba non habentur in eadem: & recte. nam sequitur confestim eadem sententia.

Adducetque secum vetustas:] Lege, abducet, non adducet, ex eadem.

Quota enim ista fortuitæ potentæ portio est.] Fortunæ, non fortuitæ, exemplar Facundi & Primitiui. Et æterna sorte,] Scribe, & æterna sortitæ, ex vetere lectione.

Et ipsius parua ruina ingentis accessio.] Lege, & ipsæ parua ruine ingentis accessio, ex eadem.

ERASMVVS.

Alios ignibus peruret, vel in pœnam admotis, vel in certa nudos maria iactabit.] Consentiebant exemplaria. Legendum arbitror: Alios ignibus peruret, vel in pœnam admotis, vel incertis, siue insertis: Alios nudos maria iactabit. Incertos ignes vocat, incendium forte ortum. Insertos ignes intelligas licet, febres ac pestilentias. Alij, ignes admoventur? alij, inseruntur.

x.

Semper in deteriora dependenti.] Alius, semper interiora dependendi. Rodolphus, semper anteriora deprendens quanquam dependens bene habebat.

xi.

OPSOPOEVVS.

Ivetus ex v. c. legit, Hærent & incubant. & statim, tam iniquo tempore, tam inimico iudice, & mox. in visum hominum.

CAP. I.

Onus imperij reclinaret reclinare.] Mauult Lipsius pro reclinaret, comm. ad i. Ann. Tac.

II.

Lipsius Elect. i. cap. iiii. Excidit vox, quam repono:] Dignissimum quietæ, quietum semper nominans facies mel. Summa votorum apud manes (loquor ad morē Rom.) ut quieti essent, & ne quis se sollicitaret. Eam opinionē vulgi ad consolandam Marciam aptas Seneca: id, inquit, futurum filio tuo est, si placata tu & quietæ memoriam eius & nomen conserues. In fine etiam scribo, hilari & occurreret.

III.

Vincuntur, conferamus.] Pro conferamus, inquit Pincianus, quid si legamus conflagamus? Ego vero, quid si, conflagamus? Certe huius locum subit verbum cōqueramur, cap. xxi. de consol. ad Polybium. Si quicquam (ait) tristitia profecturi sumus, non recuso, quicquid lacrymarum fortuna mea superfuit, tuæ affundere. Inuentam etiam nunc per hos exhaustos iam fletibus domesticis oculos quod effluat, si modo id tibi futurum bono est. Quid cessas? conqueramur.

VI.

Iuretus in suis eclogis: Paupertatem, lucrum, ambitionem, in nonnullis editionibus extat. Pincianus autem in hunc locum notat se putare scribendum esse, paupertatem, luctum, orationem. nam & vetus lectio luctum præfert, non lucrum. Sicille. cui & assentior existimanti reponi debere luctum. Sed quod idem Pincianus pro ambitionem, substituit orationem, existimo potius esse reponendum, minore veteris scripturæ dispendio, abitionem. Festus enim Pompeius obseruat priscos auctores dixisse abitionem, pro morte. Et sæpe in antiquorum monumentis abire legimus, pro mori: quamuis in multis

VII.

editionibus affinitate verborum, pro *abire*, hodie scriptum sit *obire*.

VIII. *Qualis initio fuit.*] Legendum iam dudum censuerat Lipsius epist. xix. lib. ii.

IX. *Aut post tergum.*] Apud Gryphium est, *aut penes tergum*, Placet lectio v. c. *quoties aliquid ad latum, aut po-
ne tergum ceciderit*. Vox prisca *pone*, male intellecta locum mutationibus dedit. Hæc ex schedis Iureti.

Editiones superiores. *Egregium versum & dignum audiui. est enim è populo*, &c. Lipsius Elect. i. cap. x. Publii mimographi versus est. sed corruptum de illo Senecæ elogium. Et sane nimium diuersa vet. le-
ctio. *& dignum audiui qui non è populo heri & cuius potest accidere*. Emendo, *& dignum audiui, qui non in populo
periret: cuius potest accidere*. Vera coniectura, & quam non recuso exigi ad obrussam. Doler videlicet
Senecæ egregium versum & ex intima philosophia, perire in theatris inter plausus & adclamationes
vulgi, dignum scholis & aure seueriori. Vide non ablimilem locum eiusdem Senecæ. De Tranquill.
vitæ, cap. xi. At Pincianus apposuerat iis verbis hanc notam: *Deprauatissimus locus, si quis in toto opere, non
tantum verbis vitiat, sed ordine etiam inuerso*. Legit deinde, *Egregium versum audi, & dignum qui non esset Pu-
blij Syri: Et cuius potest*. coniectura audaciori, non prorsus tamen spernanda Sicille. Aliter Iuretus. Pin-
cianus & Lipsius varie hunc locum emendant ex coniecturis. Ego reperi scriptum in v. c. *egregium
versum & dignum qui non è populo! Cuius*, &c.

X. *Instat à tergo mors.*] Iuretus reperit in v. c. *instatur à tergo*. iam deficiet *iste comitatus*. Vbi animaduerten-
dum num verus & obsoleta vox, *disco*, locum habere possit, quæ sæpe in aliis auctoribus etiam cor-
rupta fuit. qua de re multa Lambinus ad Tullium pro Cælio ex observationibus Cl. Putecani: & nos
etiam dicemus in editione veterum poetarum Christianorum. Hæc Iuretus.

Idem pro *determinata*, reponit ex v. c. *Denunciata*. quod elegantius est. Mox in v. c. *decondet*, pro
detruderet.

Bene v. c. *Inter vitam mortemque medios detinebit*. vox *medios* male in editis deest.

XI. Recte Iuretus ex v. c. reponit. *Quolibet fragile iactatu. Non*, &c.

XII. Editio Pariensis. *Occurrent passim tibi maiora*. Gryphius habet: *Occurrent tibi passim ubique maiora*. Sed
v. vnica detracta littera eleganter restituit: *Occurrent tibi passi ubique maiora*.

V. c. *Sed istud inter res nondum iudicatas abeat*.

XIII. *Ad Capitolium Hilari rediit vultu.*] De hoc loco ita censet Iuretus: Longe aliter extat in v. c. sic enim
habet. *ad Capitolinum illum rediit vultum*. Et puto id melius, vt Capitolinum vultum vocet constantem,
qualem habuit Puluillus dum in Capitolio ædem consecraret, audiretque mortem filij. Et sane Li-
uius lib. ii. decadis primæ non narrat Puluillum rediisse in Capitolium. antequam enim excederet
Capitolio, precationem peregerat, & templum dedicarat.

Mouere.] Efficatius verbum *permonere*, ex v. c.

XV. *Velamento.*] De velo inter mortuum & Pontificem interiecto vide comm. Lipsij ad iii. Ann. Taciti.

XVI. *Ascendentibus.*] V. c. *escendentibus*. quod verbum Senecæ satis frequens est, vt Index monstrat.

V. c. *Gracchana vestigia*. vt. *Gracchana mala*, vbi de eodem Druso loquitur, cap. vi. de breuitate vite.

XVII. Iuretus in excerptis: Veteres editiones. *Fretum, illam fabulosam ch. d. q. d. ab. A. v. quietam*. Longe ali-
ter est in v. c. sic enim in illo scriptum reperi, *stratam illam fabulosam Charybdi aquam ab. Austro vocatam*.
nescio an ex vestigiis huiusce veteris scripturæ erui hæc verior possit, *stratam illam fabulosa Charybdis a-
quam, diu ab Austro vacantem*. vbi recte stratam aquam puto dici. quietam & placidam.

XVIII. *Annuo.*] Non *annum*, legendum esse indicauit mihi N. Faber vir eruditiss. Respondent, inuicem,
quotidiano cursu, & annuo.

Legendum. Videbis hic, vt paulo post. Mox v. c. *erisque ei spectator*. & idem, *decuti doles*.

Intra quos seruit.] Iureti v. c. *intra quos seruitur*.

XXI. Idem refert in v. c. legi. *Conseruatum potuisse, vt morbos ita euadere*. Vnde placere sibi coniecturam Phi-
lippi Roberti, qui emendat, *conseruatum iri potuisse, aut morbos ita euadere*.

XXII. *Escendere.*] Est pedetentim & per gradus Imperatorem fieri. Sic explicat Lipsius comm. ad iii.
Ann. Taciti.

Idem comm. ad eundem librum: Corrupta interpunctio ab ignaris moris prisca. Scribe. *proiecit*.
A cana deinde quasi. Mos vulgo obtinebat vt in balneo, aut statim post balneum aliquid sumerent,
quod vocabant Gustare & Gustum, & deinde nihilominus venirent ad legitimam canam.

Priores editiones *An mortis rei perderentur*. Lipsius ibidem: Corruptum illud vulgatum: & ad Oe-
dipum relegat nos Pincianus. In libro manuscripto legi, *proderentur*. itaque cum adseueratione emen-
do, *an morte rei prohiberentur*. Probat ipse Seneca, statim: *Fles quod quemquam tuorum mori necesse fuit?*
Pene non licuit.

XXIII. Iureto placet lectio v. c. in quo est. *Obsoleti*. Sed mox in eodem v. c. additur, *inlirique fluunt*, nescio
quo sensu.

Reponit idem ex v. c. *Sed tanto elatiore*.

XXVI. Gryphius *Iuuabat vnus seculi facta componere*. In editione altera est, *Iuuat*, &c. at reperi in v. c. *Iuua-
bat me vnus seculi facta comp*. Quæ lectio valde placet. nam confert suasillas commentationes in quibus
exercebatur dum viueret, cum iis quæ nunc beata mens corporis impedimento soluta cōcipit. Fuerat
autem hic pater Marcia, scriptor historiarum liberrimus, Cremutius Cordus, de quo Tacitus lib. iv.
Hæc Iuretus, felicissime.

GRUTERVS ET IVRETVS.

EX CAP. IX.

IN tuum vibrata caput.] Stephanus lib. 2. cap. 8. Proodo. illud *vibrata* Pinciani non probat, persuadetque sibi Senecam scripsisse *librata*, quod authoris non sit, idem verbum in tam vicinis locis (vbi idem aliis dici verbis potest) repetere, præsertimque vbi diuersa verbo natura, vt ita dicat, danda est: nam supra *vibrasse* inquit, non actiue (vt hic passiuè dictum esset *vibrata*) sed neutraliter dixerat. hæc Stephanus. & malim ego hercle *librata caput*. nisi ita pertinaciter mei *librata corpus*. verum diiudicent doctiores.

EX CAP. X.

Nimis magnam aduocationem dedi.] Id est, nimis magnum temporis spatium, inquit Stephanus lib. 2. cap. 11. sic & lib. 1. de Ira. *Demde aduocationem etiam sibi petit*, vt excutienda veritatis spatium habeat. eadem vox restituenda Val. Maximo lib. 2. c. 9. *Accedit his quod etiam fortuna longam præstandi huius muneris aduocationem estis affecti.* sic enim in omnibus extare mss. bene monuit Pighius, cum extet in vulgatis, *muneris vacationem*.

EX CAP. XIII.

Cui postem tenenti.] Ita & Col. nec non Pal. tert. ac quart. male enim secundus, cui potestatem tenenti. nam in templorum dedicationibus *postem teneri* consueuisse etiam istius loci auctoritate confirmat lib. 1. de formulis Brissonius.

EX CAP. XV.

Quod Pontificis oculos à funere arceret.] Recenset eundem ritum Dio lib. 54. in funere Agrippæ, sed causam ignorasse videtur, & quam Seneca dedit, refellit. verba sunt: *Sed & laudationem Agrippæ Augustus recitauit, velo quopiam ante mortuum expanso. id cui rei factum, mihi non liquet. tamen alij volunt ideo, quia Pontifex esset: alij quia obiret munera Censoris. neutri recte. neque enim vel Pontifici mortuum aspicere nefas, neque censori, nisi cum finem censionis imponit, conditque lustrum.* hæc Dio. sed ego existimo, de Pontifice Senecam vera dicere. sacer enim, ideoque arceri voluerunt aspecta fausto. innuit & Tacitus lib. 2. Ann. *Neque Imperatorem auguratu & vetustissimis ceremoniis præditum, contrectare feralia debuisse. quin & idem statuis fiebat, quæ si in loco positæ, vbi supplicia & cædes, velari eas mos fuit, aut transferri. notat ipse Dio lib. vlt. Claudius delectabatur gladiatoribus, & præsertim meridianis. ideo plerosque seruos, qui dominos sub Caio aut Tiberio calumniati erant, hoc modo perdebat, eorumque tantus fuit numerus, vt Augusti statuam eo loci positam iusserit transferri, ne aut semper aspiceret cædes, aut semper velata esset.* Lipsius ad lib. 4. Ann. Taciti.

EX CAP. XIX.

Et liberos seruent, & orbitatem manu faciant.] Sic omnes codices, quod cum aperte mendosum sit, locum dedit mutationibus. Ex vestigiis litterarum suspicor reponi debere, *& liberos eruant*: nec nouum. nam aliis auctorum locis hic nequus occurrit, vt *seruetur*, pro *eruetur*, apud Symmachum li. 7. Epist. 109. & *seruentur*, pro *eruentur*, in l. 1. C. de grege domin. Iuretus.

EX CAP. XX.

Per obscæna stipitem egerunt.] Scilicet *patibulum* id proprie est, in quo suffixus homo expanditur, transuerso tamen ligno, *crux* vero cum is erecto simpliciue stipiti adfigitur siue infigitur. nam *stipitem per obscæna agere* hic aliud nihil est, quam quod Græci dicunt, *σκολοπιζειν*, id est palo infigere, siue vulgi verbo *impalare*. vide Lipsium ad lib. 14. Ann. Taciti, & Gruterum lib. 29. cap. 12. Sulpic.

EX CAP. XXII.

Proiecit à cena: deinde quasi iam satis, &c. Lipsius ad lib. 4. Ann. Taciti, distinguendum monuit, *proiecit. A cena deinde, quasi iam &c.* mos enim vulgo obtinebat, vt in balneo aut statim post balneum aliquid fumerent, quod vocabant *Gustare*, & *Gustum*, & deinde nihilominus venirent ad legitimam cœnam.

L. ANNÆI SENECAE
AD HELVIAM MATREM
DE CONSOLATIONE
LIBER VNVS.

ARGVMENTVM I. LIPSI.

SCRIPTVS hic libellus in exsilio, quod primo imperij Claudiani anno (Urbis DCCXCIII.) subiit, faciente impura illa Messalina. Hac omnium virorum mulier, adulterium Iuliae Germanici filiae obiecit: eique Senecam innexuit. Diximus in eius Vita. Iam ergo in Corsica relegatus, matrem solatur, & ostendit se casum hunc fortiter ferre, atque ipsam debere. Scripsit non statim initio exsiliij (quod Praefatio dicit) sed extremo prima anno, aut initio sequentis: ac scripsit iam in aui & ingenij vigore ac robore, annos natus paullo plus quadraginta. Itaque scriptum ipsum tale est, animi & eloquentia plenum, numeris & structura compositum, atque etiam ordine praeter cetera dispositum. Ausim dicere, palmam inter libellos poscit. Consolationis autem duo capita facit: Neque MEO nomine dolere, neque TVO debes. Non Meo. nam nihil mihi mali est quae vulgus putat, Loci mutatio, Paupertas, Ignominia, Contemptus, non sunt Mala: atque id ordine ostendit, ad Cap. XIII. Non etiam Tuo debes. nam duo sunt quae adfligere te possint: vel, quod Praesidium aliquod in me amiseris; vel, quod Desiderium mei ferre non possis. Prius in te non cadit, quae ambitio, si non es, nec gratiam aut potentiam filiorum unquam ostentasti. Non debet item alterum: quia supra sexum tuum fortis semper fuisti. Multa mala tolerasti, hoc etiam fer. Confer te ad Sapientiae studia, quae iuuabunt: verte ad fratres meos, & ex his & me nepotes: non es deserta. Officia & oblectamenta isti dabunt. Verte etiam ad sororem tuam, quae solatium erit, & exemplum. Atque in eius laudibus libelli finis.

CARMINA hic visum praescribere, quae Senecae tribuuntur, & certe exsilium eius tangunt. Sive ab ipso igitur, sive de ipso scripta, ad argumentum & lucem libelli spectant.

L. ANNAEI SENECAE
EPIGRAMMATA SVPER EXSILIO.

AD CORSICAM

1. Corsica¹ Phocæo tellus habitata colono.
Corsica, quæ Graio nomine Cynus eras:
Corsica Sardinia breuior, porrectior Ilua:
Corsica piscosis peruia fluminibus:
Corsica terribilis, cum primum incanduit æstas:
Sæuior, ostendit, cum ferus ora canis:
Parce relegatis, hoc est, iam² parce sepultis.
Viuorum cineri sit tua terra leuis.

II.

DE EADEM.

Barbara præruptis inclusa est Corsica saxis:
 Horrida, desertis vndique vasta locis.
 Non poma Autumnus, segetes non educat Æstas
 Canaque Palladio munere Bruma caret:
 Umbrarum nullo ver est lætabile foetu,
 Nullaque in infausto nascitur herba solo:
 Non panis, non haustus aquæ, non vltimus ignis:
 Hic sola hæc duo sunt, exsul, & exilium.

III.

Q V E R E L A.

Occisi iugulum quisquis scrutaris amici,
 Tu miserum necdum me satis esse putas:
 Desere confossum victori vulnus iniquo
 Mortiferum impressit mortua sæpe manus.

IV.

I T E M.

Quisquis es, & nomen dicam? dolor omnia cogit,
 Qui nostrum cinerem nunc, inimice, premis:
 Et non contentus tantis, subitisque ruinis,
 Stringis in extinctum tela cruenta caput.
 Crede mihi, vires aliquas Natura sepulchris
 Attribuit: tumulos vindicat umbra suos.
 Ipsos crede Deos hoc nunc tibi dicere, Liur,
 Hoc tibi nunc Manes dicere crede meos:
 Res est sacra, miser. Noli mea tangere fata.
 Sacrilegæ bustis abstinuere manus.

V.

I T E M.

Carmina mortifero tua sunt suffusa veneno,
 Et sunt criminibus pectora nigra magis.
 Nemo tuos fugiat, non vir, non femina dentes,
 Haud puer, haud ætas vndique tuta senis.
 Vtque furens totas immittit saxa per vrbes
 In populum: sic tu verba maligna iacis.
 Sed solet insanos populus compescere sanus:
 Et repetunt motum saxa remissa caput.
 In te nunc stringit nullus non carmina vates,
 Inque tuam rabiem publica Musa furit.
 Dum sua compositus nondum bene concutit arma
 Miles, & è nostra lancea torta manu:
 Bellus homo, & valide capitalia crimina ludis:
 Deque tuis manant atra venena iocis.
 Sed tu perque iocum dicis vinumque. quid ad rem,
 Si plorem? risus si tuus ista facit?
 Quare tolle iocos, non est iocus esse malignum.
 Nunquam sunt grati, qui nocuere sales.

VI.

A D A M I C V M.

Crispe, meæ vires, lassarumque ancora rerum:
 Crispe vel antiquo conspiciende foro:
 Crispe potens nunquam, nisi cum prodesse volebas;
 Naufragio littus, tutaque terra meo.
 Solus honor nobis, arx & tutissima nobis:
 Et nunc afflicto sola quies animo.

Crispe, fides dulcis, placidique acerrima virtus:
 Cuius Cecropio pectora melle madent.
 Maxima⁶ facundo vel auro, vel gloria patri:
 Quo solo careat si quis, in exilio est.
 7 An tu cui iaceo saxi telluris adhærens,
 Mens tecum est, nulla quæ cohibetur humo.

VII. DE QUALITATE TEMPORIS.

Omnia tempus edax depascitur, omnia carpit,
 Omnia sede mouet, nil finit esse diu.
 Flumina deficiunt, profugum mare littora siccant,
 Subsident montes, & iuga celsa ruunt.
 Quid tam parua loquor? moles pulcherrima cæli
 Ardebit flammis tota repente suis.
 Omnia mors poscit.⁸ Lex est, non pœna, perire:
 Hic aliquo mundus tempore nullus erit.

IX. VOTVM.

Sic mihi sit⁹ frater, maiorque, minorque superstes,
 Et de me doleat nil, nisi morte mea.
 Sic illos vincam, sic vincar rursus amando:
 Mutuus inter nos sic bene certet amor.
 Sic dulci¹⁰ Marcus qui nunc sermone fritinnit,
 Facundo patruos prouocet ore duos.

Hæc in schidis Pythæanis palam Senecæ adscribuntur: est & aliud, quod ob argumenti similitudinem Viri docti pariter adsignant.

IX.

AD CORDVBAM

Corduba solue comas, & tristes indue vultus:
 Inlacrimans cineri munera mitte meo.
 Nunc longinqua tuum deplora, Corduba, vatem:
 Corduba non^{*} alio tempore mæsta magis.
 Tempore non^{*} alio, quo versis viribus Orbis,
 Incubuit belli tota ruina tibi.
 Cum geminis oppressa malis vtrunque peribas:
 Et tibi Pompeius, Cæsar & hostis erat.
 Tempore non^{*} alio, quo ter tibi funera centum
 Heu nox vna dedit, quæ tibi summa fuit.
 Non, Lusitanus quateret cum mœnia latro,
 Figeret & portas lancea torta tuas.
 Ille tuus quondam magnus, tua gloria, ciuis
 Infigar scopulo. Corduba solue comas,
 Et gratare tibi, quod te Natura supremo
 Alluit Oceano: tardius ista doles.

Notæ.

Epigr. 1.

1. **P**hocæo tellus h. c.] Vide Consol. ipsam, cap. viii.

v.

2. Parce sepultis.] Pythæi codex, solutis: quod mortuis. Sed vulgatum placet. vide Consol. cap. i.

3. Et sunt criminibus.] Pythæi codex, carminibus: recte ad priora.

4. Dum sua compositus.] Aliud Epigrammatum videtur, & separandum.

vi.

5. Crispe meæ vires.] Valde in amicis numerat hunc Crispum: & quem illum? Dicat Passienum Crispum intelligi, oratorem celebrem, diuitem, & Agrippinæ maritum, quem noster nominat i. De Benef. cap. ult. & initio iv. Quæst. Natur. sed sine vlla singularis huius amoris (quem Carmen præfert) nota. Et vero dubito an ad hoc tempus Passienus ille vixerit. Nam Chronicon Eusebii, anno secundo Caligula mortuum facit: Passienus filius fraude hereditatis suæ necatur. Lego, heredis suæ. Scholiastes Juuenalis: Perit per fraudem Agrippinæ, quam heredem reliquerat, & funere publico elatus est. Nam quod in Suetonii Nerone est: Verum Claudio imperium

* illo. Faber.
 * illo.

* illo.

perium adepto, non solum paternas opes recuperauit, sed & Crispi Passieni vitrici sui hereditate ditatus est: non peruenit hucusque eum vixisse. Sed cum mater à Caio relegata esset, opes ei ereptas omnes, etiam illas Passieni: sed omnia reddita à Claudio, & bis illud millies Passieni. Ita enim de opibus eius Scholiastes Iuuenalis. Si quis tamen vult vixisse, & Eusebii notam falsam, aut alieno loco positam: esto, & tum de isto liceat intellegi. etsi vs dixi, noster in amicis nusquam recenset: pater Seneca tantum, Nostrium appellat. In Praefatione libri III. Contro. Passienus noster cum cœpit dicere. Fuit sanè alius Crispus, nomine gentili Vibius: inter iucundos suavesque oratores, & tempore Flauiorum Principum graciosus. Potest ad illum Epigramma esse, sed ab exsule alio: & non sumus profecto hæc omnia unius viri, aut stili.

6. Facundo vel auo, vel gloria patri.] De Passieno, certum est Patrem habuisse etiam oratorem: vide lib. II. Contro. v. De Auo, nihil scio.

7. An tu cui iaceo.] Alias legitur: An tua Cyrneæ saxis. E quo Faber, Atquin Cyrneæ. Vulgatum ego recuderem: At mea, qui iaceo.

8. Lex est.] Ex Seneca hoc libello: Vltimum diem non quasi pœnam, sed naturæ Legem aspicias.

9. Frater maiorque minorque.] Maior, est Nouatus siue Gallio: minor, Mela.

10. Marcus.] Nostri filius, qui hac Consolatione (cap. xvi.) blandissimus puer dicitur. Mancum dicas Epigrammatum: neque votum absoluitur.

Epigr. VII.
VIII.

CAPVT PRIMVM.

Æ P E iam, mater optima, ¹ impetum cepi consolandi te, sæpe continui. Vt auderem, multa me impellebant. primum, videbar depositurus omnia incommoda, cum lacrimas tuas, etiam si suppressere non potuissem, interim certè absterfisssem. deinde, plus habiturum me auctoritatis non dubitabam ad excitandam te, si prior ipse consurrexissem præterea timebam, ne à me ² non victa fortuna aliquem meorum vinceret. Itaque vtcunque conabar, manu super plagam meam imposita, ad obliganda vulnera vestra reptare. Hoc propositum meum, erant rursus quæ retardarent. ³ Dolori tuo, dum recens sæuiret, sciebam occurrendum non esse, ne illum ipsa solatia irritarent, & accenderent. nam ⁴ in morbis, quoque nihil est perniciosius, quam immatura medicina. Expectabam itaque dum ipse vires suas frangeret, & ad sustinenda remedia mora mitigatus, tangi se ac tractari pateretur. Præterea, cum omnia clarissimorum ingeniorum monumenta, ad compescendos moderandosque luctus composita euoluerem, non inueniebam exemplum eius qui consolatus suos esset, cum ipse ab illis ⁵ comploraretur. Ita in re noua hæsitabam, verebarque, ne hæc non consolatio, sed exulceratio esset. Quid quod nouis verbis, nec ex vulgari & quotidiana sumptis ⁶ allocutione, opus erat homini ad consolandos suos ex ipso rogo caput alleuanti? Omnis autem magnitudo ⁷ doloris modum excedentis necesse est dilectum verborum eripiat, cum sæpe vocem quoque ipsam intercludat. Vtcunque, connitar: non fiducia ingenij, sed quia possum instar efficacissimæ consolationis esse, ⁸ consolator. Cui nihil negares, huic hoc vtiq; te non esse negaturam (licet omnis ⁹ mæror contumax sit) spero, vt desiderio tuo velis à me modum statui. Vide quantum ¹⁰ de indulgentia tua promiserim mihi: potentior me futurum apud te non dubito, quam dolorem tuum: quo nihil est apud miseros potentius. Itaque ¹¹ ne statim cum eo concurram, ¹² adero prius illi, & quibus excutetur, ingeram: omnia proferam, & rescindam quæ iam obducta sunt. Dicer aliquis: Quod hoc genus est consolandi, oblitterata mala reuocare, & animum in omnium ærumnarum suarum conspectu collocare, vix vnus patientem? Sed is cogitet, quæcunque vsque eo perniciofa sunt, vt contra remedium conualuerint, plerumque contrariis curari. Omnes itaque luctus illi suos, omnia ¹³ lugubria admouebo hoc erit non molli via mederi, sed vrere ac secare. Quid cōsequar? vt pudeat animum, tot miseriarū victorem, agrè ferre vnū vulnus, in corpore tam cicatricoso. Fleant itaque diutius, & gemant, quorum delicatas mentes eneruauit longa felicitas, & ad leuissimarum iniuriarum motus collabantur: at quorum omnes anni per calamitates transierunt, grauissima quoque forti & immobili constantia perferant. Vnum habet assidua infelicitas boni, quod quos sæpe vexat, nouissime indurat. Nullam tibi fortuna vacationem dedit à grauissimis luctibus: ne natalem quidem tuum excepit. Amisisti matrem statim nata, imo ¹⁴ dum nascereris: & ad vitam quodammodo ¹⁵ exposita es. Creuisti sub nouerca: quam tu quidem omni obsequio, & pietate, quanta vel in filia conspici potest, matrem fieri coëgisti: nulli tamen non magno constitit & bona nouerca. ¹⁶ Auunculum indulgentissimum, optimum ac fortissimum virum, cum aduentum eius expectares, amisisti. Et ne sæuitiam suam fortè ¹⁷ leuiorem ducendo faceret,

- intra tricesimum diem, carissimum virum tuum, ex quo mater ¹⁸ trium liberorum eras, extulisti. Lugenti tibi luctus nuntiatus est, omnibus quidem absentibus liberis: quasi de industria in id tempus coniectis malis tuis, ut nihil esset ubi se dolor tuus reclinaret. Transeo tot pericula, tot metus, quos sine interuallo in te incursantes pertulisti: modo ¹⁹ in eundem sinum, ex quo ²⁰ tres nepotes emiseras, ossa trium nepotum recepisti. Intra vicesimum diem, quam ²¹ filium meum in manibus & in osculis tuis mortuum funeraveras, raptum me audisti. hoc adhuc defuerat tibi, lugere vivos.
- III. Grauiissimum est ex omnibus, quæ vnquam in corpus tuum descendunt, recens vulnus: fateor. non summam cutem rupit: pectus, & viscera ipsa diuisit. Sed quemadmodum ²² tirones leuiter faucij tamen vociferantur, & manus medicorum magis, quam ferrum horrent: at veterani, quamuis confossi, patienter ac sine gemitu, velut aliena corpora, ²³ exsecari patiuntur? ita tu nunc debes te fortiter præbere curationi. Lamentationes quidem & ululatus, & alia per quæ fere muliebris dolor ²⁴ tumultuatur, amoue. perdidisti enim ²⁵ tot mala, si nondum misera esse didicisti. Ecquid videor tecum timide egisse? nil tibi subduxi ex malis tuis, sed omnia coaceruata ante te posui. Magno id animo feci: constitui enim vincere dolorem tuum,
- IV. non ²⁶ circumscribere. Vincam, puto. primum si ostendero ²⁷ nihil me pati, propter quod possim dici miser, nedum propter quod miseros etiam, quos contingo, faciam: deinde si ad te transiero, & probauero, ne tuam quidem grauem esse fortunam, quæ tota ex mea pendet. Hoc prius aggrediar, quod pietas tua audire gestit, nihil mali esse mihi: si ²⁸ hoc tibi demonstrare non potero, ipsas res quibus me puras premi, non esse intolerabiles, faciam manifestum. Sin id credi non potuerit: at ego mihi ipse magis placebo, quod inter eas res beatus ero, quæ miseros solent facere. Non est quod de me aliis credas: ipse tibi, ne quid incertis opinionibus perturberis, indico me non esse miserum. Adiiciam, quo securior sis, nec fieri quidem posse miserum.
- V. Bona condicione conditi sumus, si eam non deseruerimus. Id egit ²⁹ rerum natura, ut ad beue viuendum non magno apparatu opus esset: vnusquisque facere se beatum potest. Leue momentum in aduenticiis rebus est, & quod in neutram partem magnas vires habeat: nec secunda sapientem euehunt, nec aduersa demittunt. Laborauit enim semper, ut in se plurimum poneret, intra se omne gaudium peteret. Quid ergo? sapientem me esse dico? minime, nam id quidem si profiteri possem, non tantum negarem miserum me esse, sed omnium fortunatissimum, & in ³⁰ vicinum Deo perductum prædicarem. Nunc, quod satis est ad omnes miseras leniendas, sapientibus viris ³¹ me dedi; & nondum in auxilium mei validus, in aliena castra confugi, ³² eorum scilicet, qui facile se & sua tuentur. Illi me iusserunt stare assidue, ³³ velut in præsidio positum, & omnes conatus fortunæ, & omnes imperus prospicere multo ante quam incurrant. Illis grauis est, quibus est repentina: facile eam sustinet, qui semper exspectat. Nam & hostium aduentus eos prostermit, quos inopinate occupauit: at qui futuro se bello ante bellum parauerunt, compositi & aprati, primum, qui rumultuosissimus est, ictum facile excipiunt. Nunquam ego fortunæ credidi, etiam si videretur pacem agere: omnia illa, quæ in me indulgentissime conferebat, pecuniam, honores, gloriam, eo loco posui, vnde posset ea sine motu meo repetere. Interuallum inter me & illa magnum habui. itaque abstulit illa, ³⁴ non auulsi. Neminem aduersa fortuna comminuit, nisi quem secunda decepit. Illi qui munera eius velut sua & perpetua amauerunt, qui se propter illa suspici voluerunt, iacent & mærent, cum vanos & ³⁵ pueriles animos, omnis solidæ voluptatis ignaros, ³⁶ falsa & mobilia oblectamenta destituunt. At ille qui se lætis rebus non inflauit, nec muratis contrahit, ³⁷ aduersus vtrumque statum inuictum animum tenet, exploratæ iam firmitatis. nam in ipsa felicitate, quid contra infelicitatem valeret, expertus est. Itaque ego in illis quæ omnes optant, existimaui semper, nihil veri boni inesse: quin inania, & specioso ac decepturo furo circumlita inueni, intra nihil habentia ³⁸ fronti suæ simile. Nam in illis quæ mala vocantur, nihil tam terribile ac durum inuenio, quam opinio vulgi minabatur. verbum quidem ipsum, persuasione quadam & consensu, iam asperius ad aures venit, & audientes tanquam triste, & execrabile ferit: ita enim populus iussit:
- VI. sed ³⁹ populi scita ex magna parte sapientes abrogant. Remoto igitur iudicio plurimum, quos prima rerum facies, ⁴⁰ vtrumque credita est, aufert, videamus quid sit exilium: nempe, loci commutatio est. Angustare ⁴¹ ne videamur vim eius, & quicquid pessimum in se habet, subtrahere: hanc commutationem loci sequuntur incommoda, paupertas, ignominia, contemptus. Aduersus ista postea

confligam: interim primum illud intueri volo, quid acerbi afferat ipsa loci commutatio. Carere patria, ⁴² intolerabile est. Aspice agedum hanc frequentiam, cui vix ⁴³ vrbis immensae recta sufficiunt. maxima pars illius turbæ patria caret: ex municipiis & coloniis suis, ex toto denique orbe terrarum confluxerunt. Alios adducit ⁴⁴ ambitio, alios ⁴⁵ necessitas officij publici, alios imposita legatio, alios ⁴⁶ luxuria, opulentū & opportunū vitiis locum quæres: alios ⁴⁷ liberalium studiorū cupiditas, alios ⁴⁸ spectacula: quosdā traxit amicitia, quosdam industria, latā ostendendæ virtuti nacta materiā: quidam ⁴⁹ vanalem formā attulerunt, quidā vanalem eloquētiā. Nullū non hominū genus ⁵⁰ concurrat in urbem, & virtutibus & vitiis magna preia ponentē. Iube omnes istos ⁵¹ ad nomen citari, & ⁵² Vnde domo quisque sit, quære: videbis maiorem partē esse, quæ relictis sedibus suis, venerit in maximam quidem ac pulcherrimam urbem, non tamen suam. Deinde ab hac ciuitate discede, quæ velut ⁵³ communis patria potest dici: omnes vrbes circumi: nulla est, vbi magnam partem peregrinæ multitudinis non inuenias. Nunc transi ab iis quarum amœna positio, & opportunitas regionis plures allicit: deserta loca, & asperrimas insulas, ⁵⁴ Sciathum & ⁵⁵ Seriphum, ⁵⁶ Gyarum & ⁵⁷ Cosuram pete. nullum inuenies ⁵⁸ exsiliū, in quo non aliquis ⁵⁹ animi causā moretur. Quid tam nudum inueniri potest, quid tam ⁶⁰ abruptum vndique, quā hoc saxum? quid ad copias respicienti ⁶¹ ieiunius? quid ad homines ⁶² immanuetius? quid ad ipsum loci situm horridius? quid ad cæli naturam ⁶³ intemperantius? plures tamen ⁶⁴ hic peregrini, quā ciues consistunt. Usque eo ergo commutatio ipsa locorum grauis non est, vt hic quoque locus à patria quosdam abduxerit. Inuenio qui dicant, inesse naturalem quandam animis irritationem commutandi sedes, & transferendi domicilia. ⁶⁵ Mobilis enim & inquieta mens homini data est: nūquā se tenet: spargitur, & cogitationes suas in omnia nota atque ignota dimittit, vaga, & quietis impatiens, & nouitate rerum lætissima. Quod non miraberis, si primā eius originem adspexeris. Non est ex terreno & graui concreta corpore: ex illo ⁶⁶ cælesti spiritu descendit. ⁶⁷ cælestium autem natura semper in motu est: fugit, & velocissimo cursu agitur. Adspice sidera mundum illustrantia: nullum eorum perstat. labitur assidue, & locum ex loco mutat: quamuis cum vniuerso vertatur, in contrarium nihilominus ⁶⁸ ipsi mundo refertur: per omnes ⁶⁹ signorum partes discurret; perpetua eius agitatio, & alifunde alio commigratio est. Omnia voluntur semper, in transitu sunt, & vt lex & naturæ necessitas ordinauit, aliunde alio deferuntur. Cum per certa annorum spatia orbem suos explicuerint, iterum ibunt per quæ venerant. Inunc, & animum humanum, ex iisdem quibus diuina constant compositum seminibus, moleste ferre puta transisum ac migrationem: cum ⁷⁰ Dei natura, assidua & citatissima commutatione, vel delectet se, ⁷¹ vel conseruet. A cælestibus, agedum, te ad humana conuerte. videbis gentes, populosque mutasse sedem. Quid sibi volunt in mediis Barbarorum regionibus Græcæ vrbes? quid inter Indos Persasque ⁷² Macedonicus sermo? Scythia, & totus ille ferarum indomitarumque gentium tractus, ciuitates ⁷³ Achaia, ⁷⁴ Ponticis impositas littoribus ostentat. Non perpetuæ hiemis sæuitia, non hominum ingenia, ⁷⁵ ad similitudinem cæli sui horrentia transferentibus domus suas obstiterunt. Atheniensis in Asia ⁷⁶ turba est; ⁷⁷ Miletus lxxv. vrbium populum in diuersa effudit: ⁷⁸ totum Italiae latūs, quod infero mari alluitur, maior Græcia fuit. ⁷⁹ Tuscos Asia sibi vindicat: ⁸⁰ Tyrij Africam incolunt: ⁸¹ Hispaniam Pœni: Græci se in Galliam immiserunt, in Græciam Galli: Pyrenæus ⁸² Germanorum transitus non inhibuit: per inuia, per incognita versauit se humana leuitas. Liberos, coniugesque, & graues senio parentes traxerunt. Alij longo errore iactati, non iudicio elegerunt locum, sed lassitudine proximum occupauerunt: alij armis sibi ius in aliena terra fecerunt: quasdam gentes, cum ignota peterent, mare hausit: quædam ibi confederunt, vbi illas rerum inopia deposuit. Nec omnibus eadem causā relinquendi, quærendique patriam fuit. Alios excidia vrbium suarum, hostilibus armis elapsos, in aliena, spoliatos suis, expulerunt: alios domestica seditio submouit: alios nimia superfluentis populi frequentia, ad exonerandas vires, emisit: alios pestilentia, aut frequens terrarum hiatus, aut aliqua intoleranda infelicitis soli vitia eiecerunt: quosdam fertilis oræ, & in maius laudatæ, fama corripit: alios alia causā exciuit domibus suis. Illud itaque est manifestum, nihil eodem loco mansisse, quo genitum est. assiduus humani generis discursus est. quotidie aliquid in tam magno orbe mutatur. Noua vrbium fundamenta iaciunt: noua gentium nomina, extinctis prioribus, aut in acceffionem validioris

VII.

conuersis, oriuntur. Omnes autem istæ populorum transportationes, quid aliud, quam publica exsilia sunt? Quid tam longo te circuitu traho? quid interest enumerare Antenorem Patauij conditorem, & Euandrum in ripa Tiberis regna Arcadum collocantem? quid Diomedem, aliosque quos Troianum bellum, victos simul victoresque, per alienas terras dissipauit? Romanum imperium nempe auctorem exsulem respicit: quem profugum, capta patria, exiguas reliquias trahentem, necessitas & victoris metus, longinqua⁸³ quærentem, in Italiam detulit. Hic deinde populus quot colonias in omnes prouincias misit? vbicunque vicit Romanus, habitat. Ad hanc commutationem locorum libenter nomina dabat, & relictis aris suis trans maria sequebatur colonus senex.

VIII.

Res quidem non desiderat plurium enumerationem: vnum tamen adiiciam, quod in oculos se ingerit. Hæc ipsa insula sæpe iam cultores mutauit. Vt antiquiora quæ vetustas obduxit, transeam, Phocide relictæ,⁸⁴ Graij qui nunc Massiliam colunt, prius in hac insula confederunt. Ex qua quid eos fugauerit,⁸⁵ incertum est: vtrum cæli grauitas, an præpotentis Italiæ conspectus, an natura⁸⁶ importuosi maris. nam in caussa non fuisse feritatem accolarum, eo apparet, quod maximè tunc trucibus & inconditis Galliæ populis se interposuerunt. Transferunt⁸⁷ deinde Ligures in eam, transferunt & Hispani, quod ex similitudine ritus apparet. eadem enim⁸⁸ tegumenta capitum, idemque genus⁸⁹ calceamenti, quod Cantabris est, & verba quædam. nam totus sermo, conuersatione Græcorum Ligurumque, à patrio desciiuit. Deductæ deinde sunt duæ ciuium Romanorum coloniae: ⁹⁰ altera à Mario, altera à Sylla. Toties⁹¹ huius aridi & spinosi saxi mutatus est populus. Vix denique inuenies vllam terram, quam etiam nunc indigenæ colant. permixta omnia & insiticia sunt: alius alij successit. Hic concupiuit, quod alij fastidio fuit: ille vnde expulerat, eiectus est. Ita fato placuit, nullius rei eodem semper loco stare fortunam. Aduersus ipsam mutationem locorum, detractis ceteris incommodis quæ exilio adhærent, satis hoc remedij putat Varro, doctissimus Romanorum, quod quocumque venimus, eadem⁹² rerum natura vtendum est. M. Brutus⁹³ satis hoc putat, quod licet in exsilium euntibus virtutes suas ferre secum. Hæc etiam si quis singula parum iudicat efficacia ad consolandum exsulem, vtraque in vnum collata fatebitur plurimum posse. Quantulum enim est, quod perdidimus? duo quæ pulcherrima sunt, quocumque nos mouerimus, sequuntur: natura communis, & propria virtus. Id actum est, mihi crede, ab illo, quisquis formator vniuersi fuit,⁹⁴ siue ille Deus est potens omnium,⁹⁵ siue incorporalis ratio ingentium operum artifex, siue⁹⁶ diuinus spiritus per omnia maxima minima, æquali intentione diffusus,⁹⁷ siue fatum & immutabilis caussarum inter se cohærentium series: id, inquam, actum est, vt in alienum arbitrium, nisi vilissima quæque, non caderent. Quicquid optimum homini est, id extra humanam potentiam iacet: nec dari, nec eripi potest. Mundus hic, quo nihil neque maius,⁹⁸ neque ornatius,⁹⁹ rerū Natura genuit: animus contemplator, admiratorque mundi, pars eius magnificentissima, propria nobis & perpetua, tam diu nobiscum mansura, quam diu ipsi manebimus. Alacres itaque & erecti, quocumque res tulerit, intrepido gradu properemus.

IX.

Emetiamur quascunque terras,¹⁰⁰ nullum inuenturi solum intra mundum, quod alienum homini sit. vndeunque ex æquo¹⁰¹ ad cælum erigitur acies: paribus interuallis omnia diuina ab omnibus humanis distant. Proinde dum oculi mei ab illo spectaculo, cuius¹⁰² insatiabiles sunt, non abducantur, dum mihi lunam solemque intueri liceat, dum ceteris¹⁰³ inhærere sideribus, dum ortus eorum, occasus, interuallaque, & causas inuestigare¹⁰⁴ velocius meandi, vel tardius, spectare tot per noctem stellas micantes, & alias¹⁰⁵ immobiles, alias¹⁰⁶ non in magnum spatium exeuntes, sed intra suum se circumagentes vestigium, quasdam¹⁰⁷ subito erumpentes, quasdam igne fuso perstringentes aciem, quasi decidant, vel¹⁰⁸ longo tractu cum luce multa præteruolantes, dum cum his sim, & cælestibus, qua homini fas est, immiscear; dum animum ad¹⁰⁹ cognatarum rerum conspectum tendentem, in sublimi semper habeam: quantum refert mea, quid calcem? Atqui non est hæc terra frugiferarum aut lætarum arborum ferax: non magnis & nauigabilibus fluminum alueis irrigatur: nihil gignit, quod alię gentes petant, vix ad tutelam incolentium fertilis: non pretiosus hic lapis ceditur, non auri argentique venæ eruuntur.¹¹⁰ Angustus animus est, quem terrena delectant. ad illa abducendus est, quæ vbique æque apparent,¹¹¹ vbique æque splendent: & hoc cogitandum est, ista veris bonis per falsa & prauè credita obstare. Quo¹¹² longiores porticus expedierint, quo¹¹³ altius turres sustulerint, quo¹¹⁴ latius vicos porrexerint,

quo depressius¹¹⁵ æstiuos specus foderint, quo maiori mole fastigia cœnationum subuexerint: hoc plus erit, quod illis cælum abscondat. In eam te regionem casus eiecit, in qua latissimum receptaculum casa est. Ne tu pusilli animi es, & sordidè se consolantis,¹¹⁶ si ideo id fortiter pateris, quia¹¹⁷ Romuli casam nosti. Dic illud potius: Istud humile tugurium nempe virtutes recipit. iam omnibus templis formosius erit, cum illic iustitia conspecta fuerit, cum continentia, cum prudentia, pietas, omnium officiorum recte dispensandorum ratio, humanorum diuinorumque scientia. Nullus angustus est locus, qui hanc tam magnarum virtutum turbam capit: nullum exilium graue est, in quo licet cum¹¹⁸ hoc ire comitatu. Brutus in eo libro, quem de Virtute composuit, ait, se vidisse Marcellum¹¹⁹ *Mitylenis exsulantem, & quantum modo natura hominis pateretur, beatissime viuentem, neque unquam bonarum artium cupidiorum quam illo tempore.* Itaque adiicit, *visum sibi se magis in exsilium ire, qui sine illo rediturus esset, quam illum in exsilio relinquere.* O fortunatiorem Marcellum, eo tempore, quo exsilium suum Bruto approbavit, quam quo populo R.¹²⁰ consulatum! Quantus vir ille fuit, qui effecit, ut aliquis exsul sibi videretur, quod ab exsule recederet? qui in admirationem sui adduxit hominem, etiam¹²¹ Catoni suo mirandum? Idem Brutus ait, C. Cæsarem *Mitylenas præteruectum, quia non sustineret videre deformatum virum.* Illi quidem reditum¹²² impetrauit Senatus, publicis precibus, tam sollicitus ac mæstus, ut omnes illo die Bruti habere animum viderentur, & non pro Marcello, sed pro se deprecari, ne exsules essent, si sine illo fuissent: sed plus multo consecutus est, quo die illum exsulem Brutus relinquere non potuit, Cæsar videre. Contigit enim illi testimonium vtriusque. Brutus sine Marcello reuerti se doluit: Cæsar erubuit. Num dubitas, quin ille tantus vir, sic ad tolerandum æquo animo exsilium se ipse adhoratus sit? *Quod patria cares, non est miserum. Itate disciplinis imbuisi, ut scires omnem locum sapienti viro patriam esse. Quid porro hic qui te expulit, non ipse per annos decem continuos patria caruit? propagandi sine dubio imperij causa: sed nempe caruit. nunc ecce trahit illum ad se Africa resurgentis belli minis plena, trahit Hispania, quæ fractas & afflictas partes refouet, trahit Ægyptus infida, totus denique orbis, qui ad occasionem concussi imperij intentus est. cui primum rei occurret? cui parti se opponet? Agget illum per omnes terras victoria sua. Illum suspiciant & colant gentes: tu viue Bruto miratore contentus.* Bene ergo exsilium tulit Marcellus: nec quicquam in animo eius mutauit loci commutatio,¹²³ quamuis eum paupertas sequeretur. in qua nihil mali esse, quisquis modo nondum peruenit in insaniam omnia subuertentis auaritiæ, atque luxuriæ, intelligit. Quantulum est enim, quod in tutelam homini necessarium sit? & cui deesse hoc potest, vllam modo virtutem habenti? Quod ad me quidem pertinet, intelligo me non opes, sed occupationes perdidisse. corporis exigua desideria sunt: frigus submouere vult, alimentis famem ac sitim extinguere: quicquid extra concupiscitur, vitiis, non vsibus laboratur. Non est necesse omne perscrutari profundum, nec strage animalium ventrem onerare, nec conchyliis¹²⁴ vltimi maris ex ignoto litore eruere. Dij istos deæque perdant, quorum luxuria tam inuidiosi imperij fines transcendit.¹²⁵ Ultra Phasim capi volunt, quod ambitiosam popinam instruat: nec piget à Parthis, à quibus nondum pœnas repetimus,¹²⁶ aues petere. Vndique conuehant, omnia nota fastidienti gulæ. Quod dissolutus deliciis stomachus vix admittat, ab vltimo portatur Oceano.¹²⁷ Vomunt ut edant, edunt, ut vomant: & epulas, quas toto orbe cōquirunt, nec concoquere dignantur. Ista si quis despicit, quid illi paupertas nocet? si quis concupiscit, illi paupertas etiam prodest. Inuitus enim sanatur: & si remedia ne coactus quidem recipit, interim certè dum non potest, nolenti similis est. C. Cæsar, quem mihi videtur rerum natura edidisse, ut ostenderet quid summa vitia in summa fortuna possent,¹²⁸ centies sestertio cœnauit vno die: & in hoc omnium adiutus ingenio, vix tamen inuenit,¹²⁹ quomodo prouinciarum tributum vna cœna fieret. O miserabiles, quorum palatum nisi ad pretiosos cibos non excitatur! pretiosos autem, non eximius sapor aut aliqua faucium dulcedo, sed raritas, & difficultas parandi, facit. Alioquin si ad sanam illis mentem placeat reuerti, quid opus est tot artibus ventri seruientibus? quid mercaturis? quid vastatione silvarum? quid profundi perscrutatione?¹³⁰ passim iacent alimenta, quæ rerum natura omnibus locis disposuit. sed hæc velut cæci transeunt, & omnes regiones peruagantur, maria traiciunt, cum famem exiguo possint sedare, magno irritant.

Libet dicere: Quid deducitis naues? quid manus & aduersus feras & aduersus homines armatis? quid tanto tumultu discurretis? quid opes opibus aggeritis? non vultis cogitare, quam parua vobis corpora sint? Nonne furor & vltimus

mentium error est, cum tam exiguum capias, cupere multum? Licet itaque augeatis census, promoueatis fines: nunquam tamen corpora vestra laxabitis. Cum bene cesserit negotiatio, multum militia retulerit, cum indagati vndique cibi coerint, non habebitis vbi istos apparatus vestros collocetis. Quid tam multa conquiritis? Scilicet maiores nostri, ¹³¹ quorum virtus etiam nunc vitia nostra sustentat, infelices erant, qui sibi manu sua parabant cibum: quibus terra cubile erat: quorum ¹³² tecta nondum auro fulgebant: quorum templa nondum gemmis nitebant. Itaque tunc per fideles deos religiosè iurabatur: qui per illos ¹³³ inuocauerant, ad hostem morituri, ne fallerent, redibant. Scilicet minus beate vivebat ¹³⁴ dictator noster, qui Samnitum legatos audit, cum ¹³⁵ vilissimum cibum in foco ipse manu sua versaret: illa, qua iam sæpe hostem percusserat, ¹³⁶ laureamque in Capitolini Iouis gremio reposuerat. quam ¹³⁷ Apicius nostra memoria vixit, qui in ea vrbe, ex qua aliquando ¹³⁸ philosophi, velut corruptores iuuentutis, abire iussi sunt, scientiam popinæ professus, disciplina sua sæculum infecit: cuius exitum nosse, operæpretium est. Cum ¹³⁹ sestertium millies in culinam congefisset, cum tot ¹⁴⁰ congiaria Principum, & ingens ¹⁴¹ Capitolij vetigal singulis comissionibus exorbisset; ære alieno oppressus, rationes suas tunc primum coactus inspexit. superfuturum sibi sestertium centies computauit: & velut in vltima fame victurus, si sestertio centies vixisset, ¹⁴² veneno vitam finiuit. Quanta luxuria erat, cui sestertium centies egestas fuit? I nunc, & puta pecuniæ modum ad rem pertinere, ¹⁴³ non animi. Sestertium centies aliquis extimuit: & quod alij voto petunt, veneno fugit. Illi vero tam prauæ mentis homini vltima potio saluberrima fuit. Tunc venena edebat, bibebatque, cum immensis epulis non delectaretur tantum, sed gloriaretur, cum vitia sua ostentaret, cum ciuitatem in luxuriam suam conuerteret, cum iuuentutem ad imitationem sui sollicitaret, etiam sine malis exemplis, per se docilem. Hæc accidunt diuitias non ad rationem reuocantibus, cuius certi sunt fines: sed ad vitiosam consuetudinem, cuius immensum & incōprehensibile arbitriū est. Cupiditati nihil satis est: naturæ satis est etiā parum. Nullum ergo paupertas exsulis incommodum habet: nullum enim tam inops exsiliū est, quod non alendo homini abunde fertile sit, At vestem, an domum desideraturus est exsul? Si hæc quoque ad vsum tantum desiderabit, neque rectum ei deerit, neque velamen. æque enim exiguo tegitur corpus, quàm alitur. nihil homini natura, quod necessarium faciebat, fecit operosum. Si desiderat ¹⁴⁴ saturatam multo conchylio purpuram, intexam auro, variisque coloribus distinctam & artibus: non fortunæ iste vitio, sed suo pauper est. etiam si illi, quicquid amisit, restitueris, nihil ages. plus enim restituto deerit ex eo quod cupit; quàm exsuli ex eo, quod habuit. Si desiderat aureis fulgentem vasis supellectilem, & antiquis nominibus artificum argentum nobile, æs paucorum infamia pretiosum, & ¹⁴⁵ seruorum turbam, quæ quamuis magnam domum angustet, iumentorum corpora ¹⁴⁶ differta, & coacta pinguescere, & ¹⁴⁷ nationum omnium lapides: ista congerantur licet, nunquam explebunt inexplibilem animum. non magis, quàm vllus sufficiet humor ad satiandum eum, cuius desiderium non ex inopia, sed ¹⁴⁸ ex æstu ardentium viscerum oritur. non enim sitis illa, sed morbus est. Nec hoc in pecunia tantum, aut alimentis euenit: eadem natura est in omni desiderio, quod non ex inopia, sed ex vitio nascitur. quicquid illi congefseris; non finis erit cupiditatis, sed gradus. Qui continebit itaque se intra naturalem modum, paupertatem non sentiet: qui naturalem modum excedet, eum in summis opibus quoque paupertas sequetur. Necessariis rebus & exsilia sufficiunt: superuacuis nec regna. Animus est qui diuites facit. hic in exsilia sequitur, & in solitudinibus asperimis, cum quantum satis est sustinendo corpori, inuenit, ipse bonis suis abundat & fruitur. Pecunia nihil ad animum pertinet. non magis, quàm ad deos immortales omnia ista, quæ imperita ingenia, & nimis corporibus suis addicta, suspiciunt. Lapides, aurum & argentum, & ¹⁴⁹ magni leuatique mensarum orbis, terrena sunt pondera: quæ non potest amare sincerus animus, ac naturæ suæ memor, leuis ipse, & quandoque emissus fuerit, ad summa emicaturus. interim, quantum per moras membrorum, & hanc circumfusam grauem sarcinam licet, celeri & volucris cogitatione diuina perlustrat. Ideoque nec exulare vnquam potest, liber, & diis cognatus, & omni mundo omnique æuo par. Nam cogitatio eius circa omne cælum, & in omne præteritum futurumque tempus immittitur. Corpusculum hoc, custodia & vinculum animi, huc atque illuc iactatur: in hoc supplicia, in hoc latrocinia, in hoc morbi exercentur. animus quidem ipse sacer & æternus est, & cui non possunt ¹⁵⁰ iniici manus.

Nec me putes ad eleuanda incommoda paupertatis, quam nemo grauem sentit, nisi qui putat, vti tantum preceptis sapientum. Primum aspice. quanto maior pars sit pauperum, quos nihilo notabis tristiores sollicitioresque diuitibus: imo nescio an eo latiores sint, quo animus eorum in pauciora dstringitur. Transeamus à pauperibus: veniamus ad locupletes. quam multa sunt tempora, quibus pauperibus similes sunt? Circumcisæ sunt peregrinantium sarcinæ & quotiescunque festinationem necessitas itineris exigit, comitum turba dimittitur. Militantes quotam partem rerum suarum secum habent: cum omnem apparatus castrensis disciplina submoueat. Nec tantum condicio illos temporum, aut locorum inopia, pauperibus exæquat: sumunt¹⁵¹ quosdam dies, cum iam illos diuitiarum tædium cepit, quibus humi cœnent, & remoto auro, argentoque, fictilibus vtantur. Dementes! hoc quod aliquando concupiscunt, semper timent. O quanta illos caligo mentium, quanta ignorantia veritatis exercet, qui fugiunt quod voluptatis causa imitantur! Me quidem quoties antiqua exempla respexi, paupertatis vti solatiis pudet. quoniam quidem eo temporum luxuria prolapsa est, vt maius viaticum exsulum sit, quam olim patrimonium¹⁵² principum fuit. ¹⁵³ Vnum fuisse Homero seruum, ¹⁵⁴ tres Platoni, ¹⁵⁵ nullum Zenoni, à quo cœpit Stoicorum rigida ac virilis sapientia, satis constat. num ergo quisquam eos miseros vixisse dicet, vt non ipse miserrimus ob hoc omnibus videatur? Menenius Agrippa, qui inter patres ac plebem publicæ gratiæ ¹⁵⁶ sequester fuit, ¹⁵⁷ ære collato funeratus est. Attilius Regulus, cum Pœnos in Africa funderet, ad Senatum scripsit, mercenarium suum¹⁵⁸ discessisse, & ab eo desertum esse rus: quod Senatui publice curari, dum abesset Regulus, placuit. Fuit tanti, seruum non habere, vt colonus eius populus R. esset. ¹⁵⁹ Scipionis filiæ ex ærario dotem acceperunt: quia nihil illis reliquerat pater. Æquum mehercules erat populum R. tributum Scipioni semel conferre, cum à Carthagine semper exigeret. O felices viros puellarum, quibus populus R. loco soceri fuit? Beatioresne istos putas, ¹⁶⁰ quorum pantomimæ decies sestertio nubunt, quam Scipionem, cuius liberi à senatu tutore suo, in dotem ¹⁶¹ æs graue acceperunt? Dedi- gnatur aliquis paupertatem, cuius tam claræ imagines sunt? indignatur exsul aliquid sibi deesse cum defuerit Scipioni dos, Regulo mercenarius, Menenio fu- nus? cum omnibus illis, id quod deerat, ideo honestius suppletum sit, quia defuerat? His ergo aduocatis non tantum tuta est, sed etiam gratiosa paupertas. Respon- xiii.
deri potest: Quid artificiose ista diducis, quæ singula sustineri possunt, collata non possunt? Commutatio loci tolerabilis est, si tantum locum mutes: paupertas tolera- bilis est, si ignominia absit, quæ vel sola opprimere animos solet. Aduersus hunc, quis- quis me malorum turba terrebit, his verbis vtendum erit. Si contra vnam quamlibet partem fortunæ satis tibi roboris est, idem aduersus omnes erit. ¹⁶² cum semel ani- mum virtus indurauit, vndique inuulnerabilem præstat. Si auaritia dimisit, vehe- mentissima generis humani pestis; moram tibi ambitio non faciet. Si vltimum diem ¹⁶³ non quasi pœnam, sed quasi naturæ legem adspicis; ex quo pectore mortis metum eieceris, in id nullius rei timor audebit intrare. Si cogitas, libidinem non voluptatis causâ homini datam, sed ¹⁶⁴ propagandi generis; quem non violauerit hoc secretum & infixum visceribus ipsis exitium, omnis alia cupiditas intractum præteribit. Non singula vitia ratio, sed pariter omnia posternit: in vniuersum ¹⁶⁵ semel vincit. Ignomi- nia tu putas quemquam sapientem moueri posse, qui omnia in se reposuit, qui ab opi- nionibus vulgi secessit? Plus etiam quam ignominia, est mors ignominiosa. Socrates tamen eodem illo vultu, quo aliquando solus ¹⁶⁶ triginta tyrannos ¹⁶⁷ in ordinem re- degerat, carcerem intrauit, ignominiam ipsi loco detractus. neque enim poterat carcervideri, in quo Socrates erat. Quis vsque eo ad conspiciendam veritatem excæ- catus est, vt ignominiam putet M. Catonis fuisse, duplicem in petitione ¹⁶⁸ præturæ & ¹⁶⁹ consulatus repulsam? ignominia illa præturæ & consulatus fuit, quibus ex Catone honor habebatur. Nemo ab alio contemnitur, nisi à se ante contemptus est. Hu- milis & proiectus animus fit isti contumeliæ opportunus: qui vero aduersus sæuissi- mos casus se extollit, & ea mala quibus alij opprimuntur, euertit, ipsas misérias ¹⁷⁰ in- fularum loco habet: quando ita affecti sumus, vt nihil æque magnam apud nos admi- rationem occupet, quam homo fortiter miser. Ducebatur Athenis ¹⁷¹ ad supplicium Aristides: cui quisquis occurrerat, deiiciebat oculos, & ingemiscebat, non tanquam in hominem iustum, sed tanquam in ipsam iustitiam animaduerneretur. Inuentus est tamen, qui faciem eius inspueret. poterat ob hoc ¹⁷² moleste ferre, quod sciebat nemi- nem id ausurum puri oris. At ille abstersit faciem, & subridens ait comitanti se magi-

xiii.

stratui: *Admone istum, ne postea¹⁷³ tam improbe oscitet.* Hoc fuit contumeliæ ipsi contumeliā facere. Scio quosdam dicere, contemptu nihil esse grauius, mortem ipsis potiore videri. His ego respondebo, & exilium sæpe contemptione omni carere. Si magnus vir cecidit, magnus iacuit. non magis illum contemni, quam cum ædium sacrarum ruinæ calcantur, quas religiosi æque ac stantes adorant.

Quoniam meo nomine nihil habes, mater carissima, quod te in infinitas lacrimas agat, sequitur ut causæ tuæ te stimulent. Sunt autem duæ. nam aut illud te mouet, quod præsidium aliquod videris amisisse: aut quod desiderium ipsum per se pati non potes. Prior pars mihi leuiter perstringenda est, noui enim animum tuum, nihil in suis præter ipsos amantem. Viderint illæ matres, quæ¹⁷⁴ potentiam liberorum muliebri impotentia exercent: quæ, quia feminis honores non licet gerere, per illos ambitiosæ sunt; quæ¹⁷⁵ patrimonia filiorum & exhauriunt,¹⁷⁶ & captant; quæ eloquentiam commodando aliis fatigant. Tu liberorum tuorum bonis plurimum gauisa es, minimum vîsa: tu¹⁷⁷ liberalitati nostræ semper imposuisti modum, cum tuæ non imponeres: ¹⁷⁸tu filia familias, ¹⁷⁹locupletibus filiis vltro contulisti: tu patrimonia nostra sic administraisti, ut tanquam in tuis laborares, tanquam alienis abstineres: tu gratiæ nostræ, tanquam alienis rebus vtereris, pepercisti, & ex honoribus nostris nihil ad te nisi voluptas¹⁸⁰ & impensa pertinuit.¹⁸¹ numquam indulgentia ad vtilitatem respexit. Non potes itaque

xv.

crepto filio desiderare, quæ incolumi numquam ad te pertinere duxisti. Illo omnis consolatio mihi vertenda est, vnde verâ vis materni doloris oritur. Ego complexu filij carissimi careo, non conspectu eius, non sermone fruor. vbi est ille, quo viso tristem vultum relaxavi, in quo omnes sollicitudines meas deposui? vbi colloquia, quorum inexplabilis erâ?¹⁸² vbi studia, quibus libentius¹⁸³ quâ fæmina, familiarius¹⁸⁴ quam mater, intereram? vbi ille occursum? vbi matre vîsa semper¹⁸⁵ puerilis hilaritas? Adiciis istis loca ipsa gratulationum & conuictuum, & ut necesse est, efficacissimas ad vexandos animos recentis conuersationis notas. Nam hoc quoque aduersus te crudeliter fortuna molita est quod te¹⁸⁶ ante tertium demum diem quam percussus sum, securam, nec quicquam tale metuentem, ¹⁸⁷aggredi voluit? bene nos¹⁸⁸ longinquitas locorum diuiserat: bene¹⁸⁹ aliquot annorum absentia huic te malo præparauerat: redisti, non ut voluptatem ex filio perciperes, sed ne consuetudinem desiderij perderes. Si multo ante abfuisses, fortius tulisses, ipso interuallo desiderium molliente: si¹⁹⁰ non recessisses, vltimum certè fructum biduo diutius videndi filium tulisses. Nunc crudele fatum ita composuit, ut nec fortunæ meæ interesses, nec absentia assuesceres. Sed quantò ista duriora sunt, tanto maior tibi virtus aduocanda est, & velut cum hoste noto, ac sæpe iam victo, acrius est congregiendum. Non¹⁹¹ ex intacto corpore tuo sanguis hic fluxit: per ipsas cicatrices percussa es.

xvi.

Non est quod vtaris excusatione nominis muliebris, cui pæne concessum est immoderatum in lacrimasius, non immensum tamen: & ideo maiores¹⁹² decem mensium spatium lugentibus viros dederunt, & cum pertinacia muliebris mæroris publica constitutione¹⁹³ deciderent. non prohibuerunt luctus, sed finierunt. Nam & infinito dolore, cum aliquē ex carissimis amiseris, affici, stulta indulgentia est: & nullo,¹⁹⁴ inhumana duritia. Optimum inter pietatem & rationem temperamentum est, & sentire desiderium, & opprimere. Non est quod ad quasdam fæminas respicias, quarum tristitiā semel sumptam mors finiuit. nosti quasdam, quæ amissis filiis, imposita¹⁹⁵ lugubria nunquam exuerunt, à te plus exigit vita ab initio fortior. non potest muliebris excusatio contingere ei, à qua omnia vitia muliebria abfuerunt. Non te maximum sæculi malum, impudicitia, in numerum plurium adduxit. non gemmæ te, non margaritæ flexerunt: non tibi diuitiæ, velut maximum generis humani bonum, refulserunt: non te bene¹⁹⁶ in antiqua & seuera institutam domo, periculosa etiam probis peiorum detorsimitatio. Numquam te fæcunditatis tuæ, quasi exprobaret ætatem, puduit: numquā more aliarum, quibus omnis commendatio ex forma petitur, tumescentem vterum abscondisti, quasi indecens onus, nec intra viscera tua conceptas spes liberorum elisisti. Non faciem lenociniis ac coloribus polluisti. numquam tibi placuit vestis, quæ nihil amplius¹⁹⁷ quam nudam componeret: vnicum tibi ornamentum, pulcherrima & nulli¹⁹⁸ obnoxia ætati, forma: maximum decus, vîsa est pudicitia. Non potes itaque, ad obtinendum dolorem, muliebre nomen prætere, ex quo te virtutes¹⁹⁹ tuæ seduxerunt. tantum debes à fæminarum lacrimis abesse, quantum à vitiis. Ne fæminæ quidem te sinent intabescere vulnere tuo, sed leuiori necessario mærore cito defunctam, iubebunt exsurgere: si modo illas intueri voles fæminas, quas conspecta

virtus inter magnos viros posuit. Corneliam ex duodecim liberis ad duos fortuna redegit. Si numerare funera Corneliae velles, amiserat decem: si aestimare, amiserat Gracchos. Flentibus tamen circa se, & fatum eius exsecrantibus interdixit, *Ne fortunam accusarent, quæ sibi filios Gracchos dedisset.* Ex hac femina debuit nasci, qui diceret in concione: *Tu matri meæ maledicas,* ²⁰⁰ *quæ me peperit?* Multo mihi videtur animosior vox matris. Filius magno aestimabat Gracchorum natales: mater & funera. Rutilia ²⁰¹ Cottam filium secuta est in exilium, & usque eo fuit indulgentia constricta, ut mallet exilium pati, quam desiderium: nec ante in patriam, quam cum filio rediit. Eundem iam ²⁰² reducem, & in Rep. florentem tam fortiter amisit, quam secuta est: nec quisquam lacrimas eius post elatum filium notauit. In expulso virtutem ostendit, in amisso prudentiam. nam & nihil illam à pietate deterruit, & nihil in tristitia superuacua stultaque detinuit. Cum his te numerari feminis volo, quarum vitam semper imitata es: earum in coercenda comprimendaque ægritudine optime sequeris exemplum. Scio rem non esse in nostra potestate, nec vllum affectum seruire: minime vero eum, qui ex dolore nascitur. Ferox enim, & aduersus omne remedium contumax est. volumus eum interim obruere, & deuorare gemitus: per ipsum tamen compositum fictumque vultum lacrimæ profunduntur. Ludis interim aut gladiatoribus animum occupamus: at illum inter ipsa, quibus auocatur, spectacula, levis aliqua desiderij ²⁰³ nota subiuit. Ideo melius est, illum ²⁰⁴ vincere, quam fallere. Nam qui aut deiusus voluptatibus, aut occupationibus abductus est, resurgit, & ipsa quiete impetum ad faciendum colligit: at qui rationi cessit, in perpetuum componitur. Non sum itaque monstraturus illa, quibus vsos multos esse scio, ut peregrinatione te vel longa detineas, vel amœna delectes, ut rationum accipiendarum diligentia, patrimonij administratione multum occupes temporis: ut semper nouo te aliquo negotio implices: omnia ista ad exiguum momentum prosunt, nec remedia doloris, sed impedimenta sunt. ego autem malo illum desinere, quam decipi. Itaque illo te duco, quo omnibus qui fortunam fugiunt, confugiendum est, ad ²⁰⁵ liberalia studia: illa sanabunt vulnus tuum, illa omnem tristitiam tibi euellent. His etsi nunquam assuesces, nunc vtendum erat: sed quantum tibi patris mei ²⁰⁶ antiquus rigor permisit, omnes bonas artes non quidem comprehendisti, attigisti tamen. Vtinam quidem virorum optimus, ²⁰⁷ pater meus, nimis maiorum consuetudini deditus, voluisset te sapientum præceptis erudiri potius, ²⁰⁸ quam imbui: non parandum tibi nunc contra fortunam esset auxilium, sed proferendum. ²⁰⁹ Propter istas quæ litteris non ad sapientiam vtuntur, sed ad luxuriam instituuntur, minus est indulgere studiis passus. beneficio tamen rapacis ingenij plus, quam pro tempore, hausisti: iacta sunt disciplinarum omnium fundamenta. Nunc ad illas reuertere: tutam te præstabunt. illæ consolabuntur, illæ delectabunt, illæ si bona fide animum tuum intrauerint, numquam amplius intrabit dolor, numquam sollicitudo, numquam afflictionis irritæ superuacua vexatio: nulli horum patebit pectus tuum. nam ceteris vitiis iam pridem clusum est. Hæc quidem certissima præsidia sunt, & quæ sola te fortunæ eripere possint: sed quia dum in illum portum, quem studia promittunt, perueneris, adminiculis quibus innitaris opus est, volo interim solatia tua tibi ostendere. Respice ²¹⁰ fratres meos: quibus saluis, fas tibi non est accusare fortunam. in utroque habes quod te diuersa virtute delectet: ²¹¹ alter honores industria consecutus est, ²¹² alter sapienter contempsit. Acquiesce alterius filij dignitate, alterius quiete, utriusque pietate. noui fratrum meorum intimos affectus. alter in hoc dignitatem excolit, ut tibi ornamento sit: alter in hoc se ad tranquillam quietamque vitam recepit, ut tibi vacet. Bene liberos tuos & in auxilium, & in oblectamentum, fortuna disposuit: potes alterius dignitate defendi, alterius otio frui. Certabunt in te officiis: & vnus desiderium duorum pietate supplebitur. Audacter possum promittere nihil tibi deerit, ²¹³ præter numerum. Ab his ad nepotes quoque respice. ²¹⁴ Marcum blandissimum puerum, ad cuius conspectum nulla potest durare tristitia: nihil tam magnum, nihil tam recens in cuiusquam pectore fuerit, quod non circumfusus ille permulceat. Cuius non lacrimas illius hilaritas supprimat? cuius non contractum sollicitudine animum illius argutiæ soluant? quem non in iocos vocabit illa lasciuiæ? quem non in se conuertet, & abducet infixū cogitationibus, illa neminē satiatura garrulitas? Deos oro, cōtingat hūc habere nobis superstitem. In me omnis fatorū crudelitas lassata consistat: ²¹⁵ quicquid matri dolendum fuit, in me trāsierit: quicquid auix, in me. Floreat reliqua in suo statu turba: nihil de orbitate, nihil de condicione mea querar. Fuerim tantū, nihil amplius dolitura domus ²¹⁶ piamentum. Tene in gre-

mio tuo cito tibi daturam pronepotes²¹⁷ Nouatillam: quam sic²¹⁸ in me transtuleram,
 sic mihi adscripseram, ut possit videri, quod me amisit, quamuis saluo patre, pupilla,
 hanc & pro me dilige. Abstulit illi nuper fortuna matrem: tua potest efficere pieras,
 ut perdidisse se matrem doleat tantum, non & sentiat. Nunc mores eius compone,
 nunc formam: altius præcepta descendunt quæ teneris imprimuntur ætatibus. Tuis
 assuescat sermonibus: ad tuum fingatur arbitrium. multum illi dabis, etiam si nihil
 dederis præter exemplum. Hoc iam tibi sollemne officium, pro remedio erit. non po-
 test animum pie dolentem à sollicitudine auertere, nisi aut ratio, aut honesta occupa-
 tio. Numerarem inter magna solatia²¹⁹ patrem quoque tuum, nisi abesset. nunc ta-
 men ex affectu tuo, quid illius intersit, cogita: intelliges, quanto iustius sit, te illi ser-
 uari, quam²²⁰ mihi impendi. quoties te immodica vis doloris inuasit, & sequi se iu-
 bebit, patrem cogita. cui tu quidem tot nepotes pronepotesque dando, effecisti²²¹
 ne vnica esses: consummatio tamen ætatis actæ feliciter, in te vertitur. Illo viuo, ne-
 fas est te, quod vixeris, queri. xvii. Maximum adhuc solatium tuum tacueram, so-
 rorem tuam: illud fidelissimum pectus tibi, in quod omnes curæ tuæ pro indiuiso trans-
 feruntur, illum animum omnibus nobis maternum. Cum hac tu lacrimas tuas mis-
 cuisti, in huius primum²²² respirasti sinu. Illa quidem affectus tuos semper sequitur:
 in mea tamen persona, non tantum pro te dolet. Illius manibus²²³ in urbem perlatus
 sum: illius pio maternoque²²⁴ nutricao²²⁵ per longum tempus æger conualui: illa²²⁶
 pro quæstura mea gratiam suam extendit: & quæ ne sermonis quidem, aut clara sa-
 lutationis sustinuit audaciam, pro me vicit indulgentia verecundiam. Nihil illi se-
 ductum vitæ genus, nihil modestia, in tanta feminarum petulantia rustica, ni-
 hil quies, nihil secreti & ad otium repositi mores obstiterunt, quo minus pro me
 etiam ambitiosa fieret. Hæc est, mater carissima, solatium, quo reficiaris: illi quan-
 tum potes te iunge, illius arctissimis amplexibus alliga. Solent mærentes, ea quæ ma-
 xime diligunt, fugere, & libertatem dolori suo quærere: tu ad illam te, & quic-
 quid cogitaueris, confer. siue seruare²²⁷ habitum istum voles, siue deponere, apud
 illam inuenies vel finem dolori tuo, vel comitem. Sed si prudentiam perfectissimæ
 feminæ noui, non patietur te nihil profuturo mærore consumi, & exemplum tibi
 suum, cuius²²⁸ ego etiam spectator fui, narrabit. Carissimum virum amiserat, auun-
 culum nostrum, cui viro nupserat, in ipsa nauigatione: tulit tamen eodem tempore
 & luctum, & metum, euictisque tempestatibus corpus eius²²⁹ naufraga euexit. O
 quam multarum egregia opera in obscuro iacent! Si huic illa simplex admirandis vir-
 tutibus contigisset antiquitas: quanto ingeniorum certamine celebraretur vxor, quæ
 oblita imbecillitatis, oblita etiam firmissimis metuendi maris, caput suum periculis
 pro sepultura obiecit, & dum cogitat de viri funere, nihil de suo timuit? Nobilitatur
 carminibus omnium, quæ se²³⁰ pro coniuge vicariam dedit. hoc amplius est, discrimi-
 ne vitæ sepulcrum viro quærere: maior est amor, qui pari periculo minus redimit. Post
 hoc nemo miratur, quod²³¹ per sedecim annos, quibus maritus eius Ægyptum obti-
 nuit, nunquam in publico conspecta est. neminem provincialem domum suam admi-
 sit: nihil à viro petiit, nihil à se peti passa est. Itaque²³² loquax, & ingeniosa in contu-
 melias præfectorum provincia, in qua etiam qui vitauerunt culpam, non efugerunt
 infamiam, velut vnicum sanctitatis exemplum suspexit: & quod illi difficillimum est,
 cui etiam periculosi sales placent, omnem verborum licentiam continuit: & hodie
 similem illi, quamuis numquam speret, semper optat. Multum erat, si per sedecim an-
 nos illam provincia probasset: plus est, quod ignorauit. Hæc non ideo refero, ut eius
 laudes exsequar, quas²³³ circumscribere est, tam parce transcurrere: sed ut intelligas,
 magni animi esse feminam. quam non ambitio, non avaritia, comites omnis potentia
 & pestes, vicerunt: non metus mortis eam, ²³⁴ exarmata naui naufragium suum spe-
 ctantem, deterruit, quo minus exanimi viro hærens, quæreret, non quemadmodum
 inde exiret, sed quemadmodum efferret. Huic parem virtutem exhibeas oportet, &
 animum à luctu recipias, & id agas ne quis te putet partus tui poenitere. Ceterum quia
 necesse est, cum omnia feceris, cogitationes tamen tuas subinde ad me recurrere, nec
 quemquam nunc ex liberis tuis frequentius tibi obuersari: non quia illi minus cari
 sint, sed quia naturale est, ²³⁵ manum sæpius ad id referre quod doleat: qualem me
 cogites, accipe. Lætum & alacrem, velut optimis rebus. sunt autem optimæ, quum
 animus omnis cogitationis expers operibus suis vacat, & modo se²³⁶ leuioribus studiis
 oblectat, modo ad considerandam suam vniuersique naturam, veri auidus insurgit.
 Terras primum, situmque earum quærît. deinde condicionem circumfusi maris, cur-

fulque eius alternos & recursus: tunc quicquid inter cælum terrasque plenum formidinis interiacet, perspicit, & hoc tonitribus, fulminibus, ventorum flatibus, ac nimborum niuisque & grandinis iactu tumultuosum spatium: tum peragratiss humilioribus, ad summa prorumpit, & pulcherrimo diuinorum spectaculo fruitur, æternitatisque suæ memor, in omne quod fuit, futurumque est omnibus sæculis, vadit.

COMMENTARII AD LIBRVM SENECAE,
de Consolatione ad Heluiam.

I. LIPSIVS.

N Titulo est, Ad Heluiam.] Quod plerique libri, Ad Helbiam: meus, Hebiam. Mureti notatio est, duorum disertissimorum matres, Heluias fuisse. nam & Ciceronis sic dicta. Heluia autem gentis Pertinax Imp. fuit: & in lapidibus crebriusculi sunt. ipsa etiam Heluia in isto: L. HELVIO. HELVIAE L. GRATO.

CAP. I. 1. Impetum cepi.] In meis duobus, feci. Prior phrasis auctoribus nititur. Suetonio in Aug. Impetum se cepisse scribit, frumentationes abolendi. In Calig. Expeditionis Germanicæ impetum cepit. In Othone: Impetum cepit moriendi: ὁρμήν, & appetitum validum.

2. Non victa.] Sensus esset: Ne si ego palam non vicissem Fortunam, audacior in meos surgeret, vinceretque. At mihi placeat magis, Ne me non victo: idque argutius. Ne cum me non vicisset, in quem tam saeva ingruit, meos vinceret. Volo hanc palmam ferre, ut nec me, nec meos.

3. Dolori tuo.] Hoc negas? recenti occurrendum? Ovidius aliter:

Temporis officium est, solatia dicere, certi.

Dum dolor in cursu est, dum petit æger opem.

At cum longa dies sedauit vulnera mentis,

Intempestiue qui monet, ille mouet.

Tuipse aliter (epist. LXIII.) Nulla res citius in odium venit, quam dolor: qui recens consolatore inuenit, inueteratus deridetur. Vera tamen utraque sententia, neque nimis recenti occurrendum, ne remediis irritetur: neque veteri, ne innouetur.

4. In morbis.] Hippocratis edictum, τὰ πέποινα φαρμακεύειν: Matura medicari. Et Plutarchus simili imagine, Consolatione ad Apollonium: Nec optimi medici quidem humorum influxibus statim medentur: sed patiuntur tumoris ardorem, sine alia appositione, per se maturescere & concoqui.

5. Comploraretur.] Ut funus. Ita mox: ex ipso rogo caput alleuare. Ovidius de sua relegatione:

Famina virque meo, pueri quoque, funere mærent.

Epigramma ad Corsicam: Parce relegatis, hoc est iam parce sepultis. Et noster infra cap. XI. Raptum me audisti. Nimirum est hæc mors quadam civilis, & Interire homines maxima ac media capitis minutione, æque ac morte, Iurisconsultus scripsit.

6. Allocutione.] Pro consolatione, crebro Latini, ut & Græci ὁμιλίαν usurpant.

7. Doloris modum exced.] Ipsum hoc Alexides:

--- τῶν μετρίων αἱ μέζονες λύπαι,

Ποῖσι τὸ φρονεῖν μετέχουσιν:

--- qui modum excedit dolor,

De sede mentem turbat.

Et bene de excedente. nam aliter in alio & is ingenium facit, siue irritat. Ovidius:

--- grande doloris

Ingenium est, miserisque venit sollertia rebus.

Seneca pater, de Haterio. cuius oratio, ob memoriam mortui filij, fletu interrupta: Deinde tanto maiore impetu dixit, tanto miserabilius. ut appareret, quam magna interim pars ingenij dolor esset.

8. Consolator.] Quia robur à robore meo sumes; hoc ipso erigeris, quod stare me videbis.

9. Mætor contumax.] Adde infra, cap. XVI.

CAP. II. 10. De indulgentia.] Obsequioso affectu.

11. Ne statim.] Malim, nec statim.

12. Adero.] Tuebor, & defendam, causam agam.

13. Lugubria.] Signa luctus, & vestes. Propertius: mater nunquam lugubria sumpsi. Seneca Tragicus: Amicta coniux lugubribus.

14. Dum nascereris.] In partu igitur.

15. Exposita es.] Quasi deserta à parente, & ab abeunte relicta: ut solet in Expositione.

16. Auunculum.] Matris, an Senecæ? Imo huius, qui maritus fuit sororis matris, periitque rediens ex Aegypto. Infra, cap. ult. Carissimum virum amiserat, auunculum nostrum.

17. Ducendo faceret.] Trahendo, interuallum dando. Alij libri, diducendo: quod esset. partiendo, disparando, sensu consimili.

18. Trium liberorum.] Nouati, mei, & Melæ.

19. In eundem sinum.] Legi enim ossa, & in sinum (quod hic notes) tum in urnam reponi solita. Tibullus:

--- non hic mihi mater

Quæ legat in mæstos ossa perusta sinus.

20. Tres nepotes.] Tres tantum? imo plures, sed postea, ut opinor, & post istorum occasum. Nam Marcus adhuc superfuit, & Nouatilla, cap. xvi. Atque adeo scribit, tot nepotes pronepotesque patri dedisse. Igitur hic de illo tantum tempore. quo tres istos emissos amisit.

21. Filium meum.] Unum e tribus illis nepotibus.

CAP. III. 22. Tirones.] Adde de Prouid. cap. iv. Et Ciceronem i. Tuscul.

23. Exsecari patiuntur.] Alij, excoriari. quidam scripti, excuari: sed & quidam exanari: ut ego arbi- trer, exsaniari fuisse. quod verbi Seneca usurpat epist. lxxxvi. & ego super eo aliquid in Elect. i. cap. xvi.

24. Tumultuatur.] Proprium feminis. qua magno gaudent sudare tumultu.

25. Tot mala.] Quid mali, si mala perdidit? optabile potius. Meus liber, milia: an forte, militias? Perdidisti tot stipendia, & frustra pugnaſti, fortiter ac repugnaſti, si nunc succumbis, nec veteranum robur praefers. Inter tirones adhuc censenda es. Ita maneat in illa metaphora dicta. Et si vulgatum explices etiam, Frustra tot mala tulisti, si non- dum vsum ferendi naſta.

26. Circumſcribere.] Per astus & ambages fallere, in orbem scribere, & cingere: ut circumuenire.

CAP. IIII. 27. Nihil me pati.] Pulchra inuentio, & diuſio. Duo dicam. primum, non mihi aliquid mali accidiſſe, deinde nec tibi. Si igitur nec meam vicem, nec tuam luges: quid luges? Simile in Consol. ad Marciam, cap. xii. Dolor tuus vtrum sua ſpectat incommoda, an eius qui deceſſit?

28. Hoc tibi demonſtrare non.] Abeſt meo, aliſque ſcriptis, & vero ſupereſt. Sententia. Docebo nihil mihi mali eſſe: imo, ſi potero, nec ipſas res eſſe malas, quibus cenſes me premi. ſequentia docent, ſic fuiſſe ſcriptum.

CAP. V. 29. Rerum natura.] Deus. ita enim ſepe vocabant: quod doceo i. Phyſiol. Diſſert. v.

30. Vicinum Deo.] Qui ſtabilis, æquabilis, ſine motu. Stoicorum paſſim voces, Sapientem Deo non vicinum mo- do (quod hic modeſtius) ſed parem eſſe, & ex æquo viuere. Vide ſis Manuduct. lib. iii. Diſſert. xiv.

31. Me dedi.] Sum etiam inter Studioſos, non Eruditos; inter Progredientes, non Progreſſos.

32. Eorum ſcilicet.] Stoicorum. qui res aduenticias (ut Academici aut Peripatetici) ad felicitatem non requi- runt. Itaque facilis apud iſtos beata viſa aſſecutio & tutela eſt.

33. Velut in praſidio.] Sapientis Iobi dictum, Vitam militiam eſſe. Quid Epicteſus? Diſſertat. xxiv. lib. iii. *ἡ ἐξ τεύχεα τίς ἐστὶν ὁ βίος ἐκράτου, καὶ αὐτὴ μακρὰ καὶ ποικίλη* Militia quædam eſt vita noſtra, atque ea longa & varia.

34. Non auulſit.] Nec enim mihi applicita cohaſerant.

35. Pueriles animos.] Nam rudes omnes Sapientia, pueri ſunt: illa in viros tranſcribit. Vide Manuduct. lib. ii. Diſſert. i.

36. Falſa & mobilia.] Duo adſignat. nec vera, nec diutina eſſe. Fucum habent, æuum non habent.

37. Aduerſus vtrumque ſtatum.] Achilles hoc ſibi tribuit, apud Euripidem, in Iphigenia:

Ἦν ἡλόφρων μοι θυμὸς αἰφείλαι πρόσω.

Ἐπίσταται δὲ τοῖς χακοῖσι τ' ἀσχαλᾶν,

Μετρίως τε χαίρειν τοῖσιν ἐξωγκωμένοισι:

Excelfus animus porro nunc mi attollitur:

Qui nouit in rebus dolere triſtibus,

Et cum modo gaudere iam melioribus.

38. Fronti ſimile.] Nihil pro vultu, aut prima ſpecie. Tacitus Agricola: Pulchrum ac decorum in frontem: id eſt ſpeciem. Valerius: In ſecellu, quam in fronte beator. Manlius: -- penitusque Deus, non fronte, notandus. Noſter hoc ſtatim dicit, Primam rerum faciem.

39. Populi ſcita.] *φάυλος γὰρ κριτὴς πάντες χαλᾶ πρᾶγματος ὄχλος*: Prauus enim iudex om- nis honeſtæ rei populus: Pythagoras.

CAP. VI. 40. Vtunque credita eſt, aufert.] Secum rapit, ſine alia inſpectiōe aut examine. Vulgo mala videntur? mihi: bona? mihi.

41. Ne videamur.] A meo hac libro ſunt, & vera. Definitio autem exſilij in Dione, vbi Philoſophus Ciceronem ſolatur (ſimile argumentum eſt, meretur legi) talis. *φυγὴ, ἀπαδημία τίς ἀπίμος*: Exſilium, peregrinatio quædam ignominioſa.

42. Intolerabile eſt.] Vel Euripide iudice, in Phæniſſis.

Τί, τὸ εἶρεσθαι, πατρίδος ἢ χακὸν μέγα:

Μέγιστον. εἴγω δ' ὅτι μείζον, ἢ λόγῳ:

Et quid? carere patria, magnum eſt malum?

Vel maximum. & re grauius eſt, quam dicitur.

43. Urbis immenſæ.] Alias, immenſa. Illud pro magna Roma verum, ſatis adſtructa in noſtris Admirandis.

44. Ambitio.] Ut honores hic gerant.

45. Neceſſitas officij.] Ad iudices referre licet, qui euocabantur ad officium hoc in urbem. Poſſeſt & de alio munere, quod apud principem, aut in vrbe, obitur.

46. Luxuria.] Ut habeant vbi opes explicent, & abſumant.

47. Liberalium ſtudioſum.] Honeſtiſſima cauſa. & omne genus docti aut doctores Roma. Caſſiodorus: Ro- ma, ciuitas litterarum. Symmachus: Roma, domicilium Latiaris facundiæ. Sidonius: Domicilium Le- gum, gymnaſium Litterarum. Opto ſic eſſe, & manere.

48. Spectacula.] Quæ crebra, ſplendida: nec mirum, ſi alliciebant.

49. Vanaſalem formam.] Vtriuſque ſexus (pudet) ſcorta.

50. Concurrit in urbem.] Tanquam ad viuaria, ait ille. & Tacitus: Quo cuncta vndique atrocita aut pudenda confluunt, celebranturque. Itaque multa fax erat.

51. Ad nomen.] Et in cenſu, aut dilectu: & eſt dictio formularis.

52. Vnde domo.] Hoc quoque ex communi formula. Virgilius: Qui genus, vnde domo? Suetonius: Domo

Nuceria,

Nuceria. *Asconium ita corrigam*: Cæcilius Niger, homo Siculus: imo, domo. Et Ennium: Nauus reperi-
tus homo, Graio patre, Graius homo rex. Scribe, Graius domo. Centena in libris & lapidibus exempla sunt.

53. Communis patria.] *Plinius lib. III.* Vna cunctarum gentium in toto orbe patria fieret. Libris tamen
scriptis abest Patria, & potest. hoc sensu: quod ab omnibus gentibus habitetur, ut urbs orbi communis. Lucanus:

--urbem populis, victisque frequentem

Gentibus, & generis, coeat si turba, pacem
Humani.

54. Sciathum.] *Maris Ægei insulam, Mela & Ptolomæo. Had. tamen Junius dubitat, an non Cythnon, aus-*
Cianon, verius: v. Animaduer. cap. XIII. Non ego.

55. Setiphum.] *Ibidem sitam, Plinio alijsque.*

56. Gyarum.] *In eodem mari. Plinius, Virgilius, Tacitus, Juuenalis, Philo Iudæus.*

57. Cosuram.] *Inter Africam & Siciliam, Plinio, Straboni, Mela. Atque hæc est à Mureto lectio. nam libri prio-*
res, Corsicam: è quo Junius, Corcyram. Vix mutem: et si seorsim mox de eius exsilijs sui asperitate dicer.

58. Exsilium.] *Pro loco destinato exsilibus. Epigramma:*

Hic sola hæc duo sunt, Exsul & Exsilium.

59. Animi causa.] *Sua voluntate & voluptate, non iussu aut missu alieno.*

60. Abruptum vndique.] *Quia aspera, male habitata, & plerisque locis inaccessa: Strabo de hac Cor-*
sica. Etiam in Epigrammate:

Barbara præruptis inclusa est vndique saxis.

61. Ieiunius.] *Epigramma:*

Non poma Aurumnus, segetes non educat Æstas,

Canaque Palladio munere Bruma caret.

* Vmbrarum nullo Ver est lætabile fortu,

Nullaque in infauito nascitur herba solo.

Non panis, non haustus aquæ, non vltimus ignis.

Valde abiicit, & damnat: sed quis est vltimus ignis, vrsu vltimo? credo ignem ad rogiem intellegi: quasi tanta ino-
opia ligni, ut nec eo suppeditet. At Diodorus mitius de ea: Incolæ cibis vtuntur, lacte, melle, carnibus, hæc
omnia VERTIM regione subministrante. Quomodo autem, si nec herba quidem nascitur? Sed certum est,
etiam hodie laudatas ibi oues nasci & pasci.

62. Immanis uerius? Cum Seneca Strabo: qui latrocinia exercere eos scribit, maxime qui montana inco-
lunt, & ἀργιωτέρως εἶναι τῶν ἡμετέρων: & magis feriosius feris. Tum addit: ipsa mancipia illinc capta
& abducta, vix sui vsum præbere: siue quia impatientia vitam fugiant, siue quia dominos ruditate
nimia & stupore obtundant. Quid autem iterum Diodorus? ex diametro aduersus. τὰ δὲ πρὸς ἀλλήλους βίβ-
σιν ὁππείκως & διχαίως, ὡς πάλαι σκέδον τὰς ἀλλὰς βαρβάρους: Ipsi inrer se mansuete & iuste
agitant, præter ceteros fere Barbaros. Iam de mancipijs: τὰ δὲ ἀνδράποδα τὰ κύρνια ἀγαφείν δο-
κεῖ τῶν ἀλλων δούλων εἰς τὰς χεῖρας τοῦ βίου χρείας, φυσικῆς ταύτης τῆς ιδιότητος ὡς ἀπολαύσεως:
Mancipia è Cyrno (Corsica) præstare reliquis videntur, ad vitæ vsus, naturali quadam proprietate in-
sita & comitante. Hæc, nisi per calumniam, aut certe argutiam, vix concilies: satis mirum, cum nec diuerso nimis
æuo sint scripta.

63. Intemperantius? De æstibus intelligit. ut in Epigr.

Corsica terribilis, cum primum incanduit æstas:

Sæuior, ostendit cum ferus ora canis.

64. Hic peregrini.] *Infra diducit, cap. VIII.*

65. Mobilis enim.] *Alcmaeon aiebat, κινεῖσθαι αὐτὴν συνεχῶς, ὡς τὸν ἥλιον: Moueri eam continuo,*
ut solem. Seneca Epist. xxxix. Quemadmodum flamma iacere ac deprimi non potest, non magis quam
quiescere: sic noster animus in motu est, eo mobilior & actuosior, quo vehementior fuerit.

66. Cælesti spiritu.] *Nos quadam De Vit. beat. cap. xxxii. & plene lib. III. Physiolog. Dissert. VIII.*

67. Cælestium natura.] *Panegyricus scriptor: Inspecta penitus veritate cognouimus, quæ causa faciat,*
ut numquam otio acquiescere velitis. Profecto enim non patitur hoc cælestis ille vestri generis con-
ditor. Quicquid immortale est, stare nescit, sempiternoque motu se seruat Æternitas. Et alius, ad Theo-
dorsium: Gaudent profecto diuina perpetuo motu, & iugi agitatione se vegetat Æternitas, & quidquid
homines vocamus laborem, vestra natura est. Ut indefessa vertigo calum rotat, ut maria æstibus in-
quieta sunt, & stare Sol nescit: ita tu, Imperator, continuatis negotiis, & in se quodam orbe redeun-
tibus, semper exercituses.

68. Ipsi mundo.] *Id est, celo. Ita enim prisci passim, Græci Latini que. Nos II. Physiol. Diss. VI.*

69. Signorum partes.] *Zodiaci.*

70. Dei natura.] *Iterum, cali. Nam etsi totus Mundus, sensu quodam, Deus: tamen calum maxime, ubi magna*
huius anima ἡγεμονικόν, siue Principale. Vide me I. Physiol. Dissert. VIII.

71. Vel conferuet.] *Supra in Panegyrico: Iugi agitatione se vegetat Æternitas: & stare eius aut quiescere,*

72. Macedonicus sermo? Eorum, qui in colonis ab Alexandro ibi relictis.

(est interire.

73. Achaia.] *Cape Græciam vniuersæ, ut illi ætas dixit.*

74. Ponticis litoribus.] *Plurima vrbes Græcæ. ut Apollonia, Mesembria, Dionysopolis, Tomi, Istropolis, Ol-*
bia: alie multe.

75. Ad similitudinem cæli.] *Verum est. & emollit gentes clementia cæli, ait poeta, iterumque contrario*
horrescunt, ne celis magis (verba Pliny) quam suo cælo & sidere armantur.

76. Turba est.] *Nihil ego mutem: etsi Pincianus acute, in Asia vrbs est Miletus. Vulgatam libri & res asse-*
riunt: Velleium audi. Iones, duce Ione, profecti Athenis, occupauere nobilissimam partem regionis ma-
ritimæ, quæ nunc appellatur Ionia: vrbesque constituere Ephesum, Miletum, Colophona, Prienen,

Lebedum, Myutem, Erythram, Clazomenas, Phocæam : multasque in Ægeō atque Icario occupaue-
re insulas. Nōne hac vere turba est, profecta Athenis?

77. Miletus LXXV.] Teneo numerum, in aliis libris deprauatum. pro Plinius lib. v. cap. xxix. Miletus, Ionie ca-
put, super LXX. (ita meliores libri) urbium per cuncta maria genitrix. At, per cuncta maria, satis indefini-
te: Strabo restringit. Multa sunt Milesie ciuitatis præclara: maximum, multitudo coloniarum. Nam &
Pontum Euxinum frequentarunt totum, & Propontidem, & alia loca.

78. Totum Italie.] Non vulgo sic obtinuit Maiorem Græciam dici, sed restrictius frontem Italiæ. (Plinij ver-
ba) quæ à Locris incipit, & in tres diuiditur sinus. Tamen veteri opinione & sermone, quod Seneca ait, fuit,
imo laxius fuit. Nam totam Italiam, quia Siculi in ea, atque alij Græci, sic appellabant. Et unde Magnam, aut Ma-
iorem, nisi longius complexi essent? Ouidius:

Itala nam tellus Græcia maior erat.

Athenæus: μεγάλη ἐλλὰς καλεῖται πᾶσα σχεδὸν ἢ καὶ τὰ λίγα καὶ τοῖς καίσις: Magna Græcia appel-
latur, omnis ferè habitata Italia. Adde Festum, in Maior Græcia.

79. Tuscos alia.] E Lydia profectos, duce Tyrrheno, à quo Tyrrhenia: ut communis opinio tenuit. Dionysius enim
aliter, & vult indigenam gentem, nec vanis argumentis, esse.

80. Tyrij Africam.] Quorum ibi Utica, & Carthago.

81. Hispaniam Pœni.] Gadibus. & sunt qui Medinam Sidoniam, quasi à Sidone dictam, adiungant: Mala-
cam, Abderam, & loca alia.

82. Germanorum transitus.] Ergo illi in Hispaniam non olim, quod sciam: sed Gallos accipe, quos latè Germa-
nos etiam dici scimus. Nam Celtiberos intellegit, à Celtis dictos: quod ipsum tamen commune etiam Germanis nomen.
Plinius Panegyrico, Germaniam Pyrenæo & Alpibus terminari cum scripsit, Galliam certe intellexit.

CAP. VII. 83. Quærentem.] Scripti fere, quærentes. Verum, quærens: & ad metum refer.

CAP. VIII. 84. Graij qui.] Phocenses. quorum Calaris ibi etiam colonia, ut vult Diodorus. An recte ta-
men sic scriptum? Aleris, aut Aleria Latino flexu, verius esset. nam Calaris quidem in Sardinia. Tamen vulgata
etiam Flori lectio Caralim asserit, lib. 11. cap. 11. Bellum in Sardiniam, annexamque ei Corsicam transit, vbi
& sic Caralæ vrbis excidio incolas terruit. Sed vulgata: nam prisca damnat. Reperio enim: Olbia & hinc
Valeriæ vrbis. atque omnino legendum: Ibi Olbia, & hic Valeriæ vrbis. Ibi, in Sardinia, hic in Corsica. cuius est
Valeria (ut & Zonaras in hac historia appellat) siue Aleria potius, ut Plinius, Mela, & Antoninus.

85. Incertum est.] Non Diodoro quidem. qui pulsos à Tyrrhenis adfirmat.

86. Importuosi maris.] Iræne? audi igitur Diodorum: Αὕτη δὲ ἡ νῆσος εὐπερίορος ἔσται, καὶ λίαν
ἔχει λιμὴν τὸν ὀνομαζόμενον Συρακῶσιον: Ipsa insula (Corsica) cum maxime PORTVOSA sit, pul-
cherrimum etiam portum habet, Syracusium dictum. En, perpetuus cum Diodoro hoc (sed non meo) dissensus.

87. Deinde Ligures.] Nec id quidem: sed Tyrrheni, ex Diodoro.

88. Tegumenta capitum.] An mitra fortasse? nam Strabo scribit, montanos Hispanos, crines muliebri-
ter demisisse, & frontem mitris texisse.

89. Calceamenti.] Neque id scio, nisi si Udones, id est è crinibus pilisue calcei. Nam & sic de Celtiberis Diodo-
rus: ὧς τὰς κνήμας περιχίνας εἰλοῦσι κνημίδας: Circum tibias voluunt è crinibus caligas.

90. Altera a Mario.] Mela: Corsica, præterquam vbi Aleria, & Marianæ Colonix sunt, à Barbaris
colitur. Scribe ex hoc loco singulare: Mariana colonia. Item Plinio: Corsica ciuitates habet xxxii. colonias,
Marianam à C. Mario deductam, Aleriam, à Dictatore Sulla.

91. Huius aridi.] De montanis fortasse verum: vniuerse, vel ex Seneca alibi falsum, si hoc eius Epigramma:

Corsica piscosis peruia fluminibus.

Et supra triginta flumina tabula Geographica in ea asserunt: neque enim oculis ego inspexi. Tamen in alio etiam Epi-
grammate est: Non ignis, non haustus aquæ. Infra, cap. 1 x. adimit dumtaxat magna & nauigabilia flu-
mina.

92. Rerum natura.] Mundo. Videsis me 1. Physiol. Dissert. v.

93. Satis hoc putat.] Ego vero hac tria verba insiticia puto.

94. Siue ille Deus.] Varie loquitur magis, quam sentit: sed Stoici tamen verbis ita dissidebant, aut differebant.
Atque alij, toti Deo opificium hoc adscribebant, καὶ τὸν θεὸν δημιουργὸν τῆς ὅλης, καὶ ὡς πατέρα πάντων:
Deum conditorem vniuersorum, & velut patrem omnium, asseriebant: alij autem eius Rationi hoc male-
bant, ut iam subdit.

95. Siue incorporalis ratio.] Christiani pane sibi applicent hanc Rationem siue λόγον, Dei verbum. Sed pro
Stoici: quare Incorporalis? ut à Deo distingat, quem corpus atque animal interim faciebant. Hac autem Ratio est,
quam cum Prouidentia & Fato alij miscebant. In his et sequentibus me vide 1. Phys. Diff. vii. itemque xii. Cete-
rum pro eadem hac sententia, Seneca in Epist. Lxv. Causam, id est Rationem, materiam versare, & quocun-
que vult versare, ex illa varia opera producentem. Illa Causa prima, alias Deus iis dicitur: hic Ratio,
ut vides.

96. Diuinus spiritus.] Nam & Deum Zeno definiebat, πνεῦμα διῆκον δι' ὅλην τὴν κόσμον: Spiritum per-
tinentem per totum mundum. Est diuinus Animus: Physiologica nostra vide.

97. Siue fatum.] A prouidentia conditum mundum Stoici item dicebant: & Fatum aut ipsa, aut eius pars est.
Vide me 1. Physiolog. Dissertat. xi. & xii.

98. Neque ornatus.] Liber meus voce addita, neque minus ornatus: quod tenuerim sensu isto, neque maius,
& nihilominus, neque ornatus. Nam magna raro ornata & perpolita esse solent. Stoici autem in Mundi admiratione
& predicatione multi: ut docemus 11. Physiol. Diff. vii.

99. Rerum Natura genuit.] Communis Natura, id est Deus. Ecce autem quintam sententiam, siue potius sermo-
nem super condito Mundo diuersum. Nam rebus consonant. De Natura ista nos in Physiolog. 1. Dissert. v.

CAP. IX. 100. Nullum inuenturi.] Meus ille bonus: nullum inuenire intra mundum est alienū opus.

Vndecunque: & leuiter variant alij scripti. Lego igitur: nullam inuenire intra mundum est alienam nobis. Vndecunque: breuius & concinnius.

101. Ad cælum erigitur.] Similia huic toti sententia Epictetus Dissert. III. cap. XXII. Ito in exilium. Quo num aliquis extra Mundum eicere potest? non potest. Quocunque iacero, ibi Sol, ibi Luna, ibi sidera, somnia, auguria, & cum Diis conuersatio. Quid Democritus? Ἀνδρὶ σοφῷ πάντα γὰρ ἐστὶν. ψυχὴς γὰρ ἀθανάτου πατρὸς ὁ ζῦμπος κόσμος: Viro sapienti omnis tellus peruia, & bonæ Menti totus Mundus patria. Euripides:

Ἄπας μὲν ἀνὴρ ἀετῷ περὶ σιμῶς,
Ἄπαντα δὲ χθονὶ ἀνδρὶ γενναίῳ πατρὶς:
Diffusus aer omnis aquilæ peruius,
Omnisque tellus patria animoso est viro.

Socratis illud protritum, Cuiatem se ferret? Mundanum.

102. Infatiabiles sunt.] De hac oblectatione, ego I. Physiol. Dissert. II.

103. Inhæreere sideribus.] Hac & sequentia è Cicerone aſſimilata dicas: certe in illo paria, v. Tuscul. Quo tandem gaudio affici necesse est Sapientis animū, cū totius mundi (ideſt, cæli) motus cōuerſionesque perſpexerit? sideraque viderit innumerabilia, cælo inhærentia, cum eius ipsius motu congruere, certis infixis sedibus? septem alia ſuos quæque tenere curſus, multum inter ſe aut altitudine, aut humilitate, diſtancia? quorum vagi motus, rata tamen & certa ſui curſus ſpatia definiant?

104. Velocius meandi.] Cauſſa eſt in ſpatio, quo abſint à primo mouente: cui renituntur ſuo curſu, languidius, ſi propiora, efficacius, ſi longinqua.

105. Immobiles.] Fixas in octaua ſphæra.

106. Non in magnum.] Planetas. qui ita errant, vt non errent, & per veſtigia ſua redeunt. Exeunt tamen leuiter ab Ecliptica, ſed non extra Zodiacum: et ſi leuorſum aut dextrorſum declinant, manent intra illam orbitam.

107. Subito erumpentes.] Vt Cometas. quæ Seneca & quorundam opinio fuit: latere eos certis temporibus, neque conſpici, tum erumpere ſubito, & ſeſe exhibere. Eſſe autem vere ſtellas. Vide ipſum Quaſt. Nat. VII.

108. Longo tractu.] E Virgilio eſt:

Longos à tergo flammarum albefeſcere tractus.

Hoc & prius, ad falſas & deciduas ſtellas ſpectat, aeris non cæli filias.

109. Cognatarum rerum.] Nam Stoicis animus ex aſtris. Manilius appoſite:

-- cælum ſcrusatur in alto,

Cognatumque ſequens corpus, ſe quærit in aſtris.

Adi Senecam I. Quaſt. Nat. in Prefat.

110. Augustus animus.] Quem magnum magna hæc inſpecta faciunt: & tunc iuuat (Seneca I. Quaſt. Nat.) inter ſidera ipſa vagantem, diuitum pauimenta ridere, & totam cum auro ſuo terram.

111. Vbique æque ſplendent.] Tria hæc meo libro abſunt, ſine vlla fraude.

112. Longiores porticus.] Milliarias.

113. Altius turres.] Petronius:

Ædificant auro, ſedesque ad ſidera mittunt.

Seneca pater lib. II. Controuerſ. Sedes ipſas intantum exſtruxere, vt domus ad vſum & munimentum parata, ſint nunc periculo. non præſidio: tanta altitudo ædificiorum eſt, tanteque viarum anguſtiæ, vt neque aduerſus ignem præſidium, neque ex ruinis effugium ſit. Poſtea tamen Nero lege inhibuit alte tollere, quod & ante eum Auguſtus: ſed potentes ſpernebant.

114. Latius vicos porrex.] Quidam libri correxerint: male, & latitudo indicatur. Diuites ſcilicet, aut vna aliqua domo vicum implebant, aut inſulis ſuis occupabant.

115. Aſtios ſpecus.] Porticus ſubterraneas, ſive Hypogæas. Eadem Cryptoporticus: quarum veſtigia plura nunc Romæ.

116. Si ideo id.] Vera lectio, & ſententia. Non ſolare te ab exemplo etiam Romulus in caſa coluit. potius à ratione, & dic quæ ſequentur.

117. Romuli caſam.] Quam multi commemorant: ſed in loco varietas aut pugna videatur. Nam Dionyſius palam in Palatio locat: & Palatium quidem gemelli illi ſedem habuerunt. Verba lib. II. Romulus & Remus ſolent humiles caſas ſtruere, in vita illa paſtoricia: quarum nunc vna meo æuo ſuper eſt. in latere, quod è Palatio ad Circum fleſcit, ROMULI CAſA dicta. quam curant tuenturque ſacerdotes, quibus id commiſſum eſt, nihil ad ampliorem tamen cultum addentes: ſed ſiquid tempeſtate aut tempore periit, ſarciæntes ſupplentẽsque, ad priorem, vt poteſt, formam. Item Viſtor, regione decima Palatii, Romulicam caſam ponit. Et notiſſima imperij, Regio decima Palatii, continet Caſam Romuli. Quid tamen alij? aliter. Seneca pater II. lib. Controu. I. Colit etiam nunc in Capitolio Caſam victor gentium populus. In Capitolio, ecce, ponit. Idem Controu. VI. Inter hæc tam effuſa mœnia nihil eſt humili caſa nobilius. Faſtigiatis ſupra tectis, auro puro fulgenti præluceſcit Capitolio. Vitruuius lib. II. In Capitolio commune facere poteſt & ſignificare mores vetuſtatis Romuli caſa, in arce ſacrorum ſtramentis tecta. At, in arce. non tamen in ipſo templo Capitolino, ſed monte fuit, iuxta Curiam Calabram, ne erres. Inducere & Martialis lib. VIII. poſſit:

Sic priſcus ſeruetur honos, te Præſide, templis:

Et caſa, tam culto ſub Ioue, numen habet.

Eſt de iſta caſa, quod interpretes parum aduertunt: nec tamen in ipſo Iouis templo, ſed iuxta. Macrobius I. Saturni Vocata in Capitolium plebe iuxta curiam Calabram, quæ caſæ Romuli proxima eſt. Quid autem in hoc diſſenſu dicimus? ego nihil, niſi duplicem eam fuiſſe: veram & veterem in Palatio; alteram adſimilem, religionis cauſa, in monte Capitolino, ubi omnia aut præcipua ſacra. Certe ſacra hæc habita, & per illam Valerius etiam iurat, lib. III. cap. IV. Per Romuli caſam, perque veteris Capitolij humilia tecta iuro. Quin & Pontifices in ea

sacrificare soliti, ut templo. Dio lib. XLVIII. ἡ τε σκῆνη ἡ τε ῥωμύλη, ἐξ ἱερουργίας τινός, ἢ οἱ πομπῆες ἐν αὐτῇ ἐπεποιήκεσαν. Ἐκ αὐτῇ : Casa Romuli, ex sacrificio quopiam, quod in ea Pontifices fecerāt, exulta est. Atque id incendium inter dira habet : etsi prompta ea sane ardere, ut materies & structura fuit. Ovidius :

Qua fuerit nostri si quavis regia nati.

Adspice de cannis straminibusque domum.

118. Hoc ire comitatu.] Ambrosius lib. I. de Jacobo, cap. ult. In qua solitudine non stipatus, quem vita beata circumdat?

119. Mitylenis exfulantem.] Aliarum à Cesare partium. Vide Ciceronis lib. IV. ad Famil. Epist. VI. & VII. & ipsius Marcelli X.

120. Consulatum.] Quem gessit cum Serv. Sulpicio, biennio ante civile bellum.

121. Catoni suo.] Suo, vel quia gener eius, Porcia maritus, vel cognatus, ex Servilia Catonis sorore genitus, denique amicus, & in iisdem Sapiencia castris.

122. Impetrauit Senatus.] Ciceronis oratio, qua gratias Casari egit, Senatus nomine, exstat. Sed frustra impetrauit : quia mox à quodam Magio, propriis causis, an Casare subornante, interfectus est. Vide Seruij Epistolam inter Tullianas, lib. IV.

123. Quamuis cum.] Scribe, eam : id est, loci mutationem.

124. Ultimi maris.] Britannici, unde ostrea petebant, è fundo Rutupino.

125. Ultra Phasim.] Manilius :

--- in luxum iam ventri longius itur,

Quàm modo militia. Numidarum pascimur oris,

Phasidos & damnis.

Panegyricum. Dapes, quas positas extra Romanum Colchus imperium mittit. Sunt aues Phasiana dicta.

126. Aues petere.] Phalerides, è Seleucia Parthorum. Vide me super hoc tali luxu lib. IV. de Magnit. Remi, cap. VII.

127. Vomunt ut edant.] Adi Epist. LXXVIII. & XLVII.

128. Centies HS.] Sunt nobis CCL. millia Philippicum : quod Cleopatra in una margarita absumpsit. Sed hic de aliis cibis mentio : alioqui nec magno ingenio opus, exemplo illo iam noto.

129. Quomodo prouinciarum.] Libri scripti vocem addunt, quomodo trium prouinciarum. Atqui tres prouinciae profecto, imo vel una è maioribus, largiter plus reddebant : si tamen de annuo, non mensurio, vectigali sentit. Commodè igitur è scriptis legam : quo mediocrium prouinciarum.

130. Passim iacent.] Teles Pythagoricus : At metuis ne tibi necessaria desint. Nonne omnes viz oletribus sunt refertae ? pleni aqua fontes ? nonne tibi tot lectos exhibeo, quanta est ipsa terra ? & folia pro stragulis ?

CAP. X. 131. Quorum virtus.] Id est, quorum virtute etiam nunc stamus : quia ita firma imperij fundamenta iecit, ut vitia nostra concutiant, nondum euertant.

132. Tecta nondum auro.] An in tegulis, an magis lacunaribus ? Seneca Epist. xcvi. Auro tecta perfundimus. Manilius :

--- triclina templis

Concertant, tectique auro, iam vescimur aurum.

Vbi forte verius, vescimur auro : id est, in vasis lancibusque aureis.

133. Inuocauerant.] Ita veteres, vulgo, per illos iurauerant. Consonant ista. nam & in iuramento inuocatio numinis erat.

134. Dictator noster.] M. Curius : qui tamen Consul modo fuit. Hunc eundem Fabricium vocat De Prouid. cap. III. prater alios, quibus constanter est Curius.

135. Vilissimum cibum.] Rapa, ut Plinius & alij.

136. Laureamque.] Ut in triumpho solet, cum Imperator lauream quam manu tenebat, itemque detractam fascibus lictorum, in Iouis sinu ponebat, velut victoriae auctoris. Pluscula ego super ritu, ad Taciti II. Annalem.

137. Apicius.] Tres fuisse gulones hoc nomine alibi docui : iste celeberrimus sub Augusto vixit de quo Plinius : Nepotum omnium altissimus gurgis.

138. Philosophi.] Ipsum sc. vide in Agellio, lib. XV. cap. XI. & Suetonij De claris Rhetoribus, initio. Factum hoc anno Urbis DCCII. Et, quod mireris, Athenis hoc aliquando decretum : ut in Laertij Theophrasto, initio leges.

139. HS. millies.] Nostro more & sermone, duos milliones & semis.

140. Congiaria Principum.] Quorum ? nam Augustum & Tiberium vidit tantum : nec hunc puto, ut vir fuit, in tales nugae liberalem se gessisse. Verius capi Principes, proceres & diuites illos Senatores, ut alibi in nostro.

141. Capitoliij vectigal.] Fateor Capitolium, & cetera templa, vectigalia annua habuisse, ad tutelam aut ornatum sui : sed eane data Apicio ? absit. Vel igitur ex comparatione capicudum, absumpsisse quantum vel Capitoliij vectigal esset : aut (quod mihi arridet) lectio è notis corrupta, scribendumque Kalendarij. Tum hoc dicat, hominem improbe vectigal suum annuum in unam cenam impendisse. De Kalendario, saepe Seneca atque alij, & nos alibi.

142. Veneno vitam.] Dio Cassius LVII. Apicius omnes homines luxus & gula studio superauit. & cum scire aliquando vellet, quid absumpti, & quid reliqui haberet, audito centies HS. restare, indoluit, & ut fame moriturus, sese interemit.

143. Non animi.] Imo huius. & Ausonius alludit : Ille opibus modus est, qui modus est animo.

CAP. XI. 144. Saturaram.] Dibapham, aut sapius tinctam. Vide Plinium IX. cap. XLI.

145. Seruorum turbam.] Disce ex adiunctis multos fuisse, & ex Magnitudine nostra Romana, lib. II. cap. ult.

146. Differta.] Notes hac amasse ad vehicula, contra macra viluisse. Seneca Epist. LXXXVII. Mula saginata, vnus omnes coloris.

147. Nationum lapides.] *Non gemmas, sed marmora.*

148. Ex æstu.] *Adi. Quæst. Nat. i v. cap. ult.*

149. Magni læuatique.] *Ad citreæ mensas pertinet: de quibus VII. de Benefic. cap. ix. & De Tranquillit. cap. i.*

150. Iniici manus.] *Id est, qui expers seruitutis, liber & suus est. Nam in assertione & vindicando, iniectio manus erat.*

C A P. XII. 151. Quosdam dies.] *Horatius: Plerumque grata diuitibus vices, Mundaque paruo sub
lare pauperum Cænæ, sine aulais & ostro, Sollicitam explicuere frontem. Vide super hoc more Senecam
Epist. xviii.*

152. Principum fuit.] *Procerum & Senatorum, ut antè notabam.*

153. Vnum Homero.] *Quidni, ductorem caco? ut fama quidem tenuit. Ceterum diuinißimum virum etiam fame perisse (tanta inopia fuit) Sotades apud Stobæum scripsit Ser. xcvi. etsi alij aliter.*

154. Tres Platoni.] *Imo quattuor, & famulam unam, ex ipso Platonis (in Laërtio) testamento: Dianam dimitto liberam, seruos relinquo Tychonem, Bietam, Apolloniadem, & Dionysium.*

155. Nullum Zenoni.] *Qui Perseum quidem habuit, à rege Antigono ad tributum missumque, ut à manu esset. Itaque discipulus magis, quam seruus, & nobilis postea philosophus fuit.*

156. Sequester.] *Duo significat, ex Seruio: Sequester est, aut medius inter duos altercantes, aut apud quem aliquid ad tempus deponitur. Hic prius illud, sicut & Glossa: Sequester, μεσίτης, mediator, arbitrator.*

157. Aere collato.] *In capita sextantibus Linius ii. Dionysius viii. Valerius iv.*

158. Discessisse.] *Male, qui edunt decessisse: ut & Muretus. Valerius rem narrat lib. iv. cap. iv. Villicum in agello, quem septem iugerum in Pupinia habebat, mortuum esse, occasionemque nactum mercenarium, amoto inde rustico instrumento, discessisse: ideoque perire, ut sibi successor mitteretur, ne deserto agro, non esset unde vxor & sui alerentur. Adde Liiij Epitomam xviii.*

159. Scipionis filia.] *Africani quidem, ut ipse in sequentibus palam dicit: at vereor, ut incuriose & falso dicat. Nam habuit ille quidem duas filias, sed quas pater ipse, non Senatus, elocauit, alteram P. Scipioni Nasica, alteram Ti. Sempronio Graccho. Varij tradunt, & Linius diffuse, libro xxxviii. etsi quidam de una aliter, & patre mortuo nupsisse. Sed nemo tamen hoc, quod hic Seneca: nec de eximia paupertate eius viri est lectum. Quid ergo est? in nomine error, & Cn. Scipionis est, patruj Africani, quod huic inuit adscriptum. Valerius lib. iv. Cum secundo bello Punico Cn. Scipio ex Hispania Senatui scripsisset, ut sibi successor mitteretur, quia filiam virginem adultæ iam ætatis haberet, neque ei sine se dos expediri posset: Senatus patris partes sibi desumpsit, ac puellam nuptui dedit. Hoc ipsum, de eodem isto, Ioannes Zonaras: ut duplex error Senecæ videatur, & in homine, & in numero, qui ex una duas fecit.*

160. Quorum Pantomimæ.] *Quas domi diuites habebant, seruas aut libertas. Plinij epistola quadam lib. vii. & Inscriptiones prisca.*

161. Æs graue.] *Summam non exprimit, non item Quæst. Natur. i. cap. ult. An tu existimas Scipionis filias ex auro nitidum speculum habuisse, cum illis dos fuisset æs graue? Valerius fecit: & dotis modus, inquit, quadraginta millia æris fuit. Vbi miror esse, qui de re Nummaria scribens voluerit, quadringenta legi. Errat. & Valerius ipse castiget: Veterum ita arcta fuere patrimonia, ut Megullia, quia cum quinquaginta millibus æris mariti domum intrauerat. Dotatæ cognomen inuenerit. Ij sunt nobis Philippæi circiter quingenti.*

C A P. XIII. 162. Cum semel.] *Stoicum Paradoxum, Virtutes & Vitia se consequi, quique unam, unumve habeat, omnia habere. Vide me Manuduct. iii. Dissert. iv. itemque xx.*

163. Non quasi pœnam.] *Ipse in Epigrammate:*

--- Lex est, non pœna, perire.

164. Propagandi generis.] *Verum dogma: & in Stoico Catone Lucanus agnoscit. --- Venerisque huic maximus vfus, Progenies: vrbi pater est, vrbiq; maritus.*

165. Semel vincit.] *Mirum, quid ita scripti, vincitur: at meus voce addita, nisi semel vincitur: Educo sensum nisi semel vincit, vincitur.*

166. Triginta tyrannos.] *Sic Athenæ iterum liberae appellarunt triginta rectores, quos vrbi, Lysander retores dederat, decem autem Pyreo. Plutarchus in Lysandro, alijque.*

167. In ordinem redege.] *Quando, aut quo modo? Ipse Socrates apud Platonem (in Apologia) docet: cum gloriatur, se à triginta tyrannis missum, cum quatuor aliis, ut Leontem Salaminium, diuitem quendam, Athenas duceret, nempe interficiendum. atque illos quidem paruissse, sese autem de via domum recta iussisse, nihil iniquum illud imperium facientem. Quæ res, inquit, mihi fortasse exitio fuisset, nisi tyrannis illa paullo post concidisset. Hoc igitur est. in ordinem redigere, imperata spernere, & pro magistratu, qui supra vulgus & extra ordinem est, non habere. Ipsum hoc factum in Laertij Socrate tangitur, sed ab interprete Latino confusum, aut peruersum.*

168. Præturæ.] *Cum Vatinius ei prælatus, faciente Cæsare.*

169. Consulatus.] *Quem biennio ante civile bellum petijt, reipublicæ causa. Excidit, homo non factus ad ambiendum.*

170. Infularum loco.] *Insule proprie sacerdotibus, victimis, & rebus sacris. Hi tales, & hæc talia, sacrosancta censentur, et venerationem habent. Seneca iterum hoc sensu, Ep. xiii. Hæ litteræ & apud mediocriter malos infularum loco sunt. Pro ipsa etiam dignitate quauis, medij aui scriptores dicunt: ut, Præfecturæ infulis ornari: Tantæ maiestatis (imperij) infulis dignum, Spartianus, Pollio, atque alij.*

171. Ad supplicium Aristides.] *Istum Athenis ad supplicium ductum, nemo scripsit, quod sciam: & inter varias super morte eius sententias, hanc non dixit Plutarchus: quem vide. Ipsum hoc factum aut dictum quis Aristidi inscribit? Ego non reperi: & da veniam Seneca, credo inter præpropera tua, & parum exacta esse. Phocioni adscribendum*

erat, de quo idem Plutarchus: Cum ad carcerem, venenum potaturus duceretur, inimici præcurrerunt, è quibus vnus in frontem eius inspuit. Ipse conuersus ad magistratus, Οὐ ταύσεϊ τίς, εἴπε, τὸ τὸν ἀσχημονοῦντα: Non coërcebit, inquit, aliquis istum improbe se gerentem? Hæc res & ipsa verba sunt: quæ noster etiam, per argutiolam, inuertit.

172. Molestè ferre.] Alij cum negatione edunt non molestè. sed acutior sensus in isto, quasi dicat. Ideo poterat agrè ferre, quia non contemni se solum, sed fœdari sentiebat: nempe ab homine opico & obscæni oris: cuius salina etiam impura.

173. Tam improbe oscitet.] Inuertit, pro suo sensu & inuentiuncula, nisi fallor, Seneca: quod & aliam obserues. Certè ut supra posui, idem Plutarchus in Apophtegmatibus iterauit. Nisi quis de Aristide aliud censet, & alicunde eruit: quod diffido.

CAP. XIV. 174. Potentiam liberorum.] Sensus, quæ fatigant potentiam liberorum, sua impotentia: id est, in illis potentibus, ostendunt se aliquid posse. Adsiduè interpellant, ut huic adsint, illi obsint: & per illos, quodammodo imperia & magistratus gerunt.

175. Patrimonia exhauriunt.] Sibi aut aliis petendo.

176. Et captant.] Cum iam scilicet emancipati sunt, sui peculij & iuris. Plinius facete, de Regulo, lib. iv. Epist. II. Filium amisit. hunc emancipauit, ut heres matris existeret: mancipatum (ita vulgo ex moribus hominis loquebantur) fœda & insolita parentibus indulgentiæ simulatione captabat. Incredibile est, sed Regulum nosti. Si hæc viri, quid femina?

177. Liberalitati nostræ.] Opponit illis, quæ exhauriebant.

178. Tu filia familias.] Nam viuo adhuc patre, Cap. sequenti.

179. Locupletibus.] Nota iam tunc diuites fuisse: neque Aula omnia nostro dedit.

180. Et impenfa.] Ad sumptus magistratuum, ad ludos, epulas, & talia: ad quæ conferre propinqui & amici

181. Nunquam indulgentia.] Opponit, iis, quæ captabant.

(solent.

CAP. XV. 182. Vbi studia.] Quæ noster cum laude & fama tractabat, eloquentia ac sapientia.

183. Quam fœmina.] Qui sexus raro talium artium.

184. Quam mater.] Quia spreta grauitate, inter audientes, fauentes, discentes eram.

185. Puerilis hilaritas.] Non quod puer (vir iam, & maritus, & pater erat:) sed quod vultu hilare & blando, in puerum quasi redibat.

186. Ante tertium.] Alij. tertiumdecimum diem. Sed verius de tertio die: ex eo quod sequitur, fructum biduo diutius videndi filium tulisses. Igitur res ita fuit. rediit Romam ex Hispania, interfuit morti & funeri nepotuli sui (ex verbis iam prodendis:) iterumque abiit, & in via de fato filij & exsilio audiuit. In via, inquam, cum biduum iam abfuisset. De regressu eius, & quod plusculos dies Romæ, euincunt hæc verba, cap. II. supra: Intra vigesimum diem, quam filium meum IN MANIBVS & osculis tuis mortuum funeraueras, raptum me audisti. Ergo duo mala inter tot illos dies: nepotis coram rapti, & filij absente. nam ait: audisti: Venit igitur, abiitque, ut dixi: iterumque rediit, hoc casu excita, & è via retracta.

187. Aggredi voluit.] Omnino legendum, regredi.

188. Longinquitas.] Non ergo in secessu aut rure aliquo suburbano, sed in ipsa procul Hispania. Videtur autem mortuo Romæ marito, relictis ibi grandioribus liberis, redisse in patriam, ubi pater, amici, opes.

189. Aliquot annorum.] Nota. absentia igitur & migratio, non peregrinatio fuit.

190. Non recessisses.] In Hispaniam, ignara instantis mali. Tamen rediit: & Romæ fuisse, dum filius exsulat, & hæc scribit, colligas è Cap. sequenti, ubi manifesto fratribus, & nepotibus eam iungit, & à patre abiungit.

191. Ex intacto.] Vide quæ supra, de continuis huius fœminæ luctibus, cap. II.

CAP. XVI. 192. Decem mensium.] Ouidius idem in Fastis. Atqui de anno luctus etiam legas, in Seneca nostro Epist. LXIII. Annum fœminis ad lugendum constituere maiores. Et Dionysius semel iterumque, fœminas annum luxisse, in Publicolæ morte, atque alibi, adfirmat. Quid est? utrumque fortasse verum: in funere mariti, non nisi decem menses luxisse; in parentum aut agnatorum aliter, & annum totum. Nisi quis in talibus locis annum Romuli accipiat, quod vix puto. Quare autem in viri funere decem menses finiti? quia id tempus legitima partitionis: & ne proles incerta esset, aut sanguis confusus.

193. Deciderent.] Quasi pacto & lege transigerent.

194. Inhumana duritia.] Ita ad Marciam, cap. I v. Nec te inhumano ferrre humana iubeam modo. Facit Antonini Pij vox: Permittite illi ut homo sit. neque enim vel Philosophia, vel Imperium, tollit affectus.

195. Lugubria.] Vestes & insignia luctus. Propertius: Et bene habet, numquam mater lugubria sumpsi.

196. In antiqua.] Moris antiqui & seueri, ut in coloniis aut municipiis.

197. Quam nudam componeret.] Valde libri variant. Quidam, vestis quæ amplius nudaret, quàm componeret. Alij: vestis quæ ad nihil aliud, quam ut nudaret, componetur. Meus ille: quæ nihil amplius nudaret, quam componeretur. Puto fuisse: nihil amplius nudaret, cum poneretur. Argutè, ut solet: Vestis, inquit, quæ nec posita magis nudaret, quam sumpta. Indicat tennes illas & pellucas, quas hoc ipso sensu describit, De Benefic. VII. cap. IX. Video Sericas vestes si vestes vocandæ sunt, in quibus nihil est quo defendi aut corpus, aut denique pudor possit. quibus sumptis parum liquido mulier nudam se non esse iurabit. Horatius: Altera nil obstat Cois tibi, pæne videre est

Ut nudam. Adde Epist. xc.

198. Obnoxia ætati.] Quid? ut ætas non libet vigorem, aut atterat? amant hoc dici fœmina, sed vix opinor Senecam matri sic blanditum. Magis legerim, arti. quod opponit lenociniis aut coloribus aliarum. In Coloniensi est, pulcherrima tu, & nulli: ex quo amplius velim, pulcherrimum, tua & nulli obnoxia arti. Tuam & naturam formam possides tantum, arti nihil debes.

199. Tuæ seduxerunt.] An magis, eduxerunt?

200. Quæ me peperit?] *C. Gracchi vox fuit, sed Plutarcho aliter paullo elata: Σὺ Κορνηλίας λοιδόρεῖς, τὴν Τιγέριον τέκεσσαν; Tu corneliæ maledicis, quæ Tiberium peperit? Et verius, opinor, certe modestius, in fraternam, non suam laudem.*

201. Cottam filium.] *Est C. Aurelius Cotta, de quo Cicero III. de Oratore: C. Cotta, quem ille (Crassus) florentem reliquerat, paucis diebus post mortem Crassi depulsus per inuidiam Tribunatu, non multis ab eo tempore mensibus eiectus e ciuitate est. Adde eundem Ciceronem in Bruto. Marianno temporibus hæc euenerunt.*

202. Reducem, & florentem.] *Restituit lege lata Sulla victor, cum aliis. Ipse Cotta, in Fragmentis Sallustianis: Vos Quirites rursus mihi patriam, Deos penates, cum ingenti dignitate dedistis. Dignitate, nam & Consul fuit anno Urbis DCLXXVI. triumphalis etiam futurus, nisi mors intercepisset, Ciceroni scriptum in Pisonem.*

203. Nota subiuit.] *Alij libri, subruit: stantem euerit.*

204. Vincere, quam.] *Supra, cap. III. Constitui vincere dolorem tuum, non circumscribere.*

205. Liberalia studia.] *Maxime Philosophiam, quæ proprie meretur hoc nomen.*

206. Antiquus rigor.] *Supra, hoc ipso cap. in antiqua & seuera institutam domo.*

207. Pater meus.] *Delenda videntur, & ante iam posuit.*

208. Quam imbui.] *Perfundi & tingi hic valet: alibi aliter.*

209. Propter istas.] *Recepti tunc moris, ut fœmina plerisque artibus instituerentur, etiam marita: sed cum plurius, ad amores aut delicias, abusu.*

210. Fratres meos.] *Nonatum, & Melam, qui tecum nunc Romæ.*

211. Alter honores.] *Nonatus, siue ex adoptione, Iunius Gallio.*

212. Alter sapienter.] *Mela, Lucani pater. Vide Tacitum extremo Annali XVI.*

213. Præter numerum.] *Sic ad Marciam, cap. IV. Tiberij pietas efficiebat, uti nihil, sibi, nisi numerum, deesse sentiret.*

214. Marcum bland. puerum.] *Est sane ipsius filius, etsi video esse qui ambigant. Ex Epigrammate apparet:*

Sic Marcus, dulci qui nunc sermone fritinnit,

Facundo patruos prouocet ore duos.

Sed & verba & vota, quæ hic sunt, patrem & eius affectum clamant.

215. Quidquid matri.] *Vxori, tunc etiam viue, ut apparet. Quæ tamen illa, nescio: nam Paullinam postea sane duxerit, de qua re in Vita videbimus. Sed vivebat igitur tunc Marcus, etsi alium filiolum amiserat paullo ante exsilium, de quo supra cap. II. & aspiciat statim fortasse, cum dicit: Nihil de orbitate mea. Et si referri hoc eo potest, quod patria & parentibus esset orbis.*

216. Piamementum.] *χεῖρασμα, & piacularis victima.*

217. Nouatillam.] *Nonati filiam.*

218. In me transtuleram.] *Adoptione: non opinor, sed affectu & cura.*

219. Patrem quoque.] *Qui absens in Hisp.*

220. Mihi impendi.] *Contradi, & erogari, una mecum perire. Super eo verbo vide Notas ad De Prouid. cap. V.*

221. Ne vnica esses.] *Itane vnica? atqui statim, cap. sequenti Sororem illi donat. An igitur eadem matre quidem sed diuerso patre fuit? apparet: nisi quis contra, eodem patre, sed non matre genitas velit. Nam supra, cap. II. Amisisti matrem statim nata, creuisti sub nouerca. Itaque pater aliam superduxit: & ex ea si aliam genuit, potest tamen illi Vnica dici hæc nostra, respectu illius matris.*

CAP. XVII. 222. Respirasti sinu.] *Vox, sinu, priscis libris abest: an ergo fuerit, in huius primum ore spirasti? in aspectu eius & oculis.*

223. In urbem perlatus.] *Nota, & gaudeat Hispania. natus igitur in ea fuit: sed puer aut infans Romam latus. Faciunt verba, MANIBVS, & PERLATVS.*

224. Nutricio.] *Pro nutritu, ut Columella.*

225. Per longum tempus.] *An sub Caligula, cum tabescere visus? an & antea? Nam pleraque eius ætas morbis obnoxia, ut alibi queritur.*

226. Pro Quæstura.] *Sub Caio, opinor.*

227. Habitum istum.] *Lugubrem.*

228. Ego etiam spectator.] *Ergone in Ægypto fuit? apparet. Adolescens scilicet sub Tiberio auunculum suum non quidem comitatus euntem est (neque enim tot annos hæsisse probabile est) sed agentem ibi, & sub finem Præfecturæ ac vitæ inuasis. Sane spectator esse (ut hic palam scribit) facti huius non potuit, nisi huic ex Ægypto redeunti adfuit, & una nauigauit.*

229. Naufraga euexit.] *Nondum naufraga, sed naufragio propinqua. Nam nauis exarmauerat: vñ mox dicet. Ceterum attollit ut pleraque huius feminae, in cuius laudes valde est benignus.*

230. Pro coniuge vicariam.] *Ea Alcestis fuit, poetarum scriptis nobilitata.*

231. Per sedecim annos.] *Et mox hic numerus repetitur ut de errore non suspiceris. Quis tamen iste tam diu Ægypto præfectus? quæri, vel Seneca causa dignus, & quia auunculus ei ad finitatem fuit. Credo me repperisse equidem, etsi Seneca nusquam nominatum. Sed temporum ratio, & Præfectorum Ægypti observatio, manu ad verum & virum ipsum duxit. Primum noto, euasisse ista ante Claudium, imo & Caium: quia ante Quæsturam Seneca hic rediit. Ergo sub Tiberio: qui autem tunc Ægypti Præsides? Vnus fuit Æmilius Rectus, quem Dio nominat statim sub initia Tiberij, & qui cum huic Principi grandiore solito summam pecuniæ ex Ægypto misisset: rescriptum bonus adhuc Tiberius, Tonderi se oues suas, non deglubi velle. Hæc Dio, inter Acta anni DCLXVIII. id est, primo Tiberij anno. Aio nunc autem huic successisse mox in Præfectura Vetrasium Pollionem: atque illum esse, de quo hic omnis sermo. Quo argumento? certo, quod Dio Cassius in Actis anni DCLXXXV. scribit: Vetrasio Pollione, Ægypti præfecto, vita functo, Ibero cuidam Casariano liberto prouinciam ad tempus mandauit. Ecce, mortuus ille Præfectus tali anno: ad quem iusti sunt XVI. anni, quos Seneca hic notat, ab Æmiliij Recti præ-*

fectura. Computa, reperies. Nota etiam, quod mortuum dicat; in ipsa nempe navigatione, ut hic noster. Successit autem ei Iberus, ut in Dione; aut potius Seuerus, ut ex Philone castigandum censeo. qui diserte scribit (contra Flaccum) post Seueri obitum (μετὰ τὴν σέβηρος τελευτήν) Flaccum accepisse prouinciam, in sex annos. At Dionis verba erant: Καὶ τὸ πρῶτον ἔπλετο πολέως, τὸ τῆς αἰγύπτου ἀρχὸς τελευτήσας, ὥστε πρὶν χαίρειν χρόνον πρὸς τὸ ἔθνος ἐπέτρεψε. Itaque litterula tantum retrahenda est, & capiti vocis annectenda, σέβηρος. Ille autem Seuerus non diu sane praefuit, vix pauculos menses: ex ipso Philone, qui ait, Flaccum quidem in sex annos praefectum, sed quinque tantum annos Tiberium vixisse. Ita est omnino. post Vetrassij mortem paullo plus quinque anni supersunt, & ex iis menses aliquot Seuerus libauit. Quam belle hac conuenit: neque alius esse à Vetrassio per sedecim annos potuit. Neque mirum tot illos, sub Tiberio: cuius moris fuit (Taciti verba) continuare imperia, ac plerisque ad finem vitae in iisdem exercitiis aut iurisdictionibus habere. Hic ergo ille auunculus. Atqui non nominat vsquam Seneca. Non in his quidem libris, qui exstant: quis scit, si in aliis? Nominat C. Balbillum, Aegypti praefectum, perhoneste, Quæst. Nat. IV. cap. 1. At ille esse non potest, qui sub Nerone demum prouinciameam accepit. An idem cum nostro est, Triarius Pollio in Pliny libro XXXVI. cap. VII? Non est. nam ille procurator ibi (non Praefectus) Claudij Cæsaris: cum iste iamdiu viuere desisset. Adde, quod meliores libri Asinium Pollionem scribunt. Longior fui, sed iuuat hoc eruisse.

232. Loquax & ingeniosa.] Herodianus lib. IV. Aegyptij sunt homines natura dicaces, & facti ad cauillos aut iocos dicendos. Iaciuntque in eos qui eminent multa, quæ ipsis gratiosa aut venusta videntur, sed mordent & pungunt in quos iaciuntur. Talia alij de illis, nominatim Vopiscus in Saturnino.

233. Circumscribere est.] In angustum gyrum includere, late per se fusas.

234. Exarmata nauis. Armamentis spoliata. Notatum hodieque mare cadauera agre ferre, & tempestates suboriri.

235. Manum sapius.] Ex Græco senario:

Οπου τις ἀλγὴν, κεῖσε καὶ τὴν χεῖρ' ἔχει
Vbi dolor est, illic manum quis admouet.

Adde, quod natura magis amemus miseros. Auctor Thebaidos:

Quo caussa melior, forsque deterior trahit,
Inclinat animus, semper infirmo fauens.
Miseros magis Fortuna conciliat suis.

Hoc mater inibi, simili affectu, dicit. Sed & noster epist. LXVI. Parentum amor magis in ea, quorum misereatur, inclinatur.

236. Leuioribus studiis.] Poësi, & Philologia. Dixerit igitur aliquis, hic eum poetatum, & fortasse Medeam scripsisse. Hac fortia: quam aliter ad Polybium?

M V R E T V S.

IN exilium à Claudio pulsus & in Corsicam relegatus, Heluiam matrem casu suo incredibiliter dolentem consolatur. Nec illud plane indignum, quod notetur, puto: ex eadem gente duorum sapientissimorum & disertissimorum hominum matres fuisse, Ciceronis & Senecæ. Nam Ciceronis quoque matrem Heluiam fuisse: à Plutarcho traditum est. Tria autem fuisse dicit, quibus ad solandam matrem incitaretur. totidem quibus reuocaretur sed ad postremum praeualuisse quæ incitabant. Quæ incitabant, hæc erant: quod sibi quoque magno leuamento sperabat fore, si maternum dolorem aliqua ex parte subleuare potuisset: quod si ipse calamitate percussus & afflictus primus consurrexisset, plus se ad minuendum alius dolorem sperabat auctoritatis habiturum postremo, quod metuebat, ne si ipse qui semper philosophiam professus erat, fortuna manus dedisset, ceteri quoque sui ab ea vincerentur. Sed occurrebant hæc, quæ propositum morarentur. Esse ut corporis, sic animi quoque agritudinum suam quandam maturitatem: quæ expectanda esset remedia adhibere volentibus: ex illo vetere præcepto Hippocratis, τὰ πρὸς πόνον φάρμακ' ἐλπίειν. Nullum ex omni memoria exemplum extare eius, qui cum ipse cecidisset, suos subleuare conatus esset. Nouo quodam & inusitato dicendi genere opus esse ei, qui rem tam arduam susciperet: doloris autem magnitudine locum dilectui verborum non relinquit. Sed plus iis omnibus valuisse conceptam de materno ergo se amore fiduciam: quæ spem dederit fore, ut illa dolori suo modum à filia potissimum vellet imponi.

Cap. II. Fleant itaque.] Primum argumentum. Non debes huic, quamuis acerbo, casui cedere. Nam à primis annis ætatis tuæ exercitata es ad maximas calamitates perferendas. Non debes igitur vinci ab una, quæ te perpetuo inuictam aduersus tot alias præstitisti.

IV. Vincam puto.] Bipertita totius libri propositio. Neque meo, neque tuo nomine dolere debes. Non meo, nihil enim mihi contigit, ac ne contingere quidem potest, quo miser fiam. Ex quo sequitur, ut ne tuo quidem nomine dolere debeas: cum ego unus tibi doloris causa sim. Accedit, quod multa tibi solatia relictæ sunt, in quibus acquiescere, & dolorem deponere facile possis. Hæc singula deinde per partes exequitur.

V. Bona condicione.] Nemo inuitus miser est. Nam sola virtus beatos facit: quæ nullo casu eripi potest. Ego autem, & si sapiens non sum, nunquam tamen peperi ex iudicio vulgi: neque in eorum quæ vulgo putantur bona, aut ademptione aut amissione momentum esse vllum ad beatam vitam existimavi.

VI. Remoto igitur.] Primum argumentum ad exilium proprie pertinens. Exilium nihil est aliud, quam commutatio loci. At maior hominum pars tum priuatim tum publice, relictis patriis sedibus migrat alio, & sibi voluntarium quodammodo exilium consciscit. Nihil igitur est in exilio mali. Sed dicit aliquis, capiosum esse hoc argumentum. Nam exules & paupertas & contemptus plerumque comitatur. Respondet, & tum rationibus, tum exemplis euincit, ne ea quidem mala esse.

Hoc saxum.] Corsicam dicit.

Inuenio qui dicant.] Naturale est homini, sedium mutatione gaudere. Vera autem eius rei causa est discendi cupiditas. Multa enim noua vident, qui peregrinantur: ob idque prope assidue discunt: quo nullum est pabulum animorum iucundius. At Seneca sanequam eleganter illud ad celestem originem refert. Celestia enim corpora perpetuo mouentur,

Videbis gentes.] *Extat liber accuratissime scriptus de migrationibus gentium, ex quo peti poterunt, quæ ad certiorẽ huius loci intelligentiam faciunt.*

Quamuis eum paupertas sequeretur.] *Transit ad eleuanda paupertatis incommoda, docetque neque pauperem i* xii
quenquam esse posse, qui ad naturam viuat : neque diuitem, qui ad opinionem.

Ex qua aliquando philosophi velut corruptores iuuentutis abire iussi sunt.] *Vide caput xi. libri xv. xi*
noctium Atticarum.

Cuius exitum nosse operæ pretium est.] *Dio libro LVII. Ἀπὸ τοῦ πάντας ἀνθρώπους ἀσωτία ἔωρ-
εβάμετο ὁ πῶς, ὥστε ἐπειδὴν μαθεῖν ποτὲ ἐβελήσας, ὅσα τε ἤδη κατηναλώκει, καὶ ὅσα ἔτι ἔχεν, ἔγ-
γω, ὅτι ἀλγούσιαι καὶ πεντήκοντα αὐτῷ μυριάδες ἐπὶ πλεῖν, ἐλυπήθη τε ὡς καὶ λιμῶν τελευτήσῃ
μέλων, καὶ ἑαυτὸν διέφθειρε.*

Ignominia.] *Ostendit ne ignominia quidem quidquam detrahi de felicitate sapientis.*

xiii.

Quoniam meo nomine.] *Hæc est secunda pars consolationis. Cum meo nomine nihil sit quod doleas, ne tuo qui-* xiv.
dem quidquam est, cur dolere debeat.

Quæ se pro coniuge vicariam dedit.) *Alceste.*

xvii.

P I N C I A N V S.

L Vcij Annæ j Senecæ ad Albinam matrem.] *Omnis scripta lectio Helbiam agnoscit, non Albinam.*

Vt auderem, multa me interpellabant.] *Lege impellebant, non interpellabant, ex eadem.*

Etiã si suppressere non potuissẽm, absterxissem.] *Scribendum, etiã si suppressere non potuissẽm, CAP. I.*
interim certe absterxissem, ex eadem.

Rursusque retardare.] *Eadem, rursusque retardabar.*

Ne ipsum solatia irritarent.] *Scribe, ne ipsum ipsa solatia irritarent, ex eadem.*

Nam in morbis quoque nihil est magis periculosum, nec perniciosum, quam immatura medicina.
Expectabam dum ipse vires suas frangeret.] *Breuius eadem : nam in morbis quoque nihil est pernicio-*
sus quam immatura medicina. Expectabam itaque dum vires suas frangeret.

Præterea quum clarissimorum omnia ingeniorum monumenta.] *Commuta dictionum ordinem. Præ-*
terea cum omnia clarissimorum ingeniorum monumenta. ex eadem.

Verebarque ne hoc non consolatio, sed exulceratio.] *Deest verbum esset, verebarque ne hæc non*
consolatio esset, sed exulceratio, ex eadem. et si in plerisque codicibus negatio non desideratur.

Necesse est vt delectum verborum eripiat.] *Superfluit verbum vt, ex eadem.*

ii.

Sed cogitet.] *Eadem, Sed is cogitet.*

Omnes itaque luctus suos.] *Lege, omnes itaque luctus illi suos, ex eadem,*

Quos sepe vexat.] *Semper, non sæpe, ex eadem.*

Nullam tibi vocationem dedit.] *Scribo, nullam tibi fortuna vacationem dedit, ex eadem,*

Et ad vitam quodammodo exposita creuisti sub nouerca.] *Legendum, & ad vitam quodammodo*
exposita es. Creuisti sub nouerca, ex eadem.

Quanta vel in filia conspici potest.] *Scribendum arbitror contra omnia exemplaria, quanta vix in filia con-*
spici potest.

Et ne scuitiam suam fortuna leuiorem deducendo faceret.] *Ducendo, non deducendo, exemplar*
Facundi & Primitini : recte, hoc est, procrastinando, protrahendo : vt illud.

Tardando nostros in longum ducis amores.

Vbi se dolor tuus inclinaret.] *Vetus lectio, reclinaret, non inclinaret.*

Quos sine interuallo vitæ incurfantes pertulisti.] *Eadem, quos sine interuallo vitæ incurfantes*
pertulisti.

Intra vigesimum diem tu quæ filium meum, &c.] *Scribendum, intra vigesimum diem quam filium*
meum, &c. ex eadem.

Non summam cutem tenet, rupit.] *Verbum tenet non habetur in eadem.*

iii.

Tyrones leuiter faucij non vociferantur.] *Scribe, tyrones leuiter faucij, tamen vociferantur, ex eadem.*

Excoriari patiuntur :] *Exsecari patiuntur, eadem agnoscit.*

Lamentationes & ululatus, & alia per quæ inficiæ mulieres tumultuantur, amoue.] *Eadem, La-*
mentationes & eiulatus, & alia per quæ fere muliebris dolor tumultuatur, amoue.

Et quid? Videorne tecum timide egisse, cum nihil tibi subduxi ex malis tuis?] *Eadem, Ecquid videor*
ne tecum timide egisse? Nihil tibi subduxi ex malis tuis.

Constitui vincere dolore dolorem tuum.] *Verbum dolore desideratur in eadem.*

iv.

At ego mihi ipse satis placebo.] *Magis, non satis, eadem præfert.*

v.

Non deseruimus.] *Scribe, non deseruerimus, ex eadem.*

Intra se omne gaudium peteretur.] *Lege peteret, non peteretur, ex eadem.*

Facile se ac sua tuentur.] *Facile se ac suos tuentur, eadem.*

Illis grauis ipsa fortuna est, quibus est repentina.] *Duo illa verba ipsa fortuna, non habentur in eadem.*

Omnia illa quæ in me diligentissime conferebat.] *Indulgentissime legendum, non diligentissime ex*
eadem.

Nam in ipsa felicitate.] *Exemplar Facundi & Primitini infirmitate legit, non felicitate.*

Cum inania & speciosa ac decepturo fucō circumlita inueniātur, nihil habentia fronti suæ simile.]
Scribe ex vetere lectione, Quin inania & speciosa ac decepturo fucō circumlita inueni intra nihil haben-
tia fronti simile. Legendum puto specioso potius quam speciosa.

Quosdam industria, latam ostendendæ virtuti nacta materiam.] *Eadem laxam agnoscit, non latam,*

& ostentandæ mallem legeres, quam ostendendæ.

VI.

Quidam venalem formam suam attulere.] *Dictio suam non habetur in eadem.*

Nulla est, vbi magnam partem peregrinæ multitudinis non inuenias.] *Aliter eadem, nulla non magnam partem peregrinæ multitudinis habet.*

Nunc transiliens ab ipsis quarum amœna positio.] *Lege, Transi ab his quarum amœna positio, ex eadem.*

Gyarum & Corficam pete.] *Eadem, Gyatum & Corficam percense.*

Quid ad copias respicienti ieiunius?] *Eadem, quid ad copiosa respicienti tenuius?*

Plures tamen hic peregrini quam ciues sunt & consistunt.] *Duo illa verba sunt & tollenda, ex eadem.*

Si propriam eius originem aspexeris.] *Primam legito non propriam, ex eadem.*

Aspice sydera mundi illustria.] *Aspice sydera mundum illustrantia, eadem.*

Quamuis cum vniuerso versatur, in contrarium nihilominus ipsi mundo refertur.] *Quædam exemplaria, & quamuis cum ipso vertatur, in contrarium nihilominus ipsi mundo defertur.*

Perpetua eius cogitatio.] *Legendum agitatio, non cogitatio, ex vetere lectione.*

Semper in tumultu sunt.] *Scribe semper intransitu sunt, ex eadem.*

Orbes suos explicuerunt.] *Lege explicuerint, non explicuerunt. & paulo post venerant, non venerunt, ex eadem.*

Vel delectet se, vel conseruet.] *Exemplar Facundi & primitiui, nos delectet, se vero conseruet.*

In mediis barbarorum nationibus Græcæ vrbes?] *Scribendum regionibus, non nationibus, ex vetere lectione.*

Atheniensis in Asia turba est. Miletus cccclxx. urbium populum in diuersa effudit.] *Deprauatissima verba. Scribendum reor, Atheniensium in Asia vrbs est Miletus. ea lxxv. urbium populum, & reliqua. Ionas, quorum caput in ora minoris Asia Miletus est, Athenienses fuisse, notum est quam ut sit prodendum. Vetus item lectio cum quem signavi urbium numerum præfert, ad stipulante etiam fere Plinio libro historia naturalis quinto capite 29. Miletus, inquit, Ioniæ caput, super lxxx. urbium per cuncta maria genitrix. Strabo quartodecimo, maximam esse multitudinem scribit coloniarum à Miletu perfectarum, suppresso earum numero.*

Totum Italiæ latus quod inferiori mari alluitur.] *Scribo infero, non inferiori ex omnibus fere auctoribus & scripta lectione.*

Alios superfluentis populi frequentia ad exonerandas vires emisit.] *Lege, alios nimia superfluentis populi frequentia, &c. ex eadem. Scribendum tamen puto vrbes, non vires.*

Aut frequens terrarum hiatus.] *Frequentes, non frequens, eadem.*

Felicitis soli vitia.] *Infelicitis eadem, non felicitis.*

VII. Omnes autem istæ populorum transformationes.] *Eadem transportationes agnoscit, non transformationes.*

Et Euandrum in ripa Tyberis.] *Coniunctio & tollenda, ex eadem.*

In Italiam deducit.] *Eadem partim deduxit habet, partim detulit.*

VIII. Vbicunque vicicit Romanus, habitabat.] *Scribe, Vbicunque vicicit Romanus, habitat, ex eadem.*

Colonos mutauit.] *Cultores mutauit, eadem.*

Conuersatione Græcorum Ligurumque primo desciiuit.] *Scribe, conuersatione Græcorum Ligurumque à patrio desciiuit, ex eadem.*

Permixa omnia & instituta sunt.] *Scribendum existimo, permixta omnia & instituta sunt.*

IX. Quod licet in exilium euntibus virtutes suas ad locum ferre secum ad quem migraturi sunt.] *Lege, quod licet in exilium euntibus virtutes suas ferre secum. reliqua redundant, ex vetere lectione.*

Ab illo spectaculo eius infatigabiles sunt, non obducantur.] *Scribendum ex eadem, cuius, non eius. & legendum potius, abducantur, quam obducantur.*

Sed intra se circumagentes suum vestigium.] *Quidam codices, sed intra suum se certum agentes vestigium. Alij, sed intra suum se circumagentes vestigium.*

Non auri argentique venæ eximuntur.] *Vetus lectio eruuntur agnoscit, non eximuntur.*

Ad illa adducendus est.] *Abducendus lego, non adducendus, ex eadem.*

Quo latius vicos correxerint.] *Legendum reor, quo laxius vicos porrexerint, & paulo post laxissimum non latissimum.*

Si non id fortiter pateris quæ Romuli casam nostri.] *Scribe, si ideo id fortiter pateris, quia Romuli casam nostri, ex eadem.*

Cum prudentia, pietas.] *Eadem, quum continentia, quum prudentia, pietas.*

Quam quo R. Po. consulatum rexit.] *Scribe, quam quo Reip. consulatum, ut supersuauit verbum rexit, ex eadem.*

Quo die illum exulem Brutus relinquere non potuit, nec Cæsar videre.] *Particulam nec eadem non agnoscit.*

Non dubitas quin semper ille Marcellus tantus vir.] *Scribendum, Num dubitas quin se ille Marcellus, &c. ex eadem.*

Ita te disciplinis imbuisti.] *In priore editione. quod patria carere non est miserum. Ita te disciplinis imbuisti. Vetus lectio, Quod patria cares. non est miserum. Ita te disciplinis imbuisti. Correctior forte lectio: Quod patria cares, non es miser, etenim ita te disciplinis imbuisti.*

Porro hic qui te expulit.] *Scribe, Quid porro? hic qui te expulit, ex eadem.*

Ecce trahit illum Africa.] *Legendum, Ecce trahit illum ad se Africa, & mox paulo refouet, scribendum, non refouit, ex eadem.*

Vllo modo virtutem habenti?] *Corrige, Vllam modo virtutem habenti, ex eadem.*

Ultra Phrasin capere volunt.] Capi, non capere, scribe, ex eadem.

Omnia vota fastidienti gulæ.] Nota eadem præfert, non vota.

Illi paupertas etiam aliquid prodest.] Scribe quid, non aliquid, ex eadem.

Dum non potest illa, nolenti similis est.] Legendum, dum non profunt illa, nolenti similis est, ex eadem.

Sed hic velut cæci transeunt.] Scribe hæc, non hic, ex eadem.

Quid manus & aduersus feras & homines armatis?] Eadem sic præfert, Quid manus aduersus feras & aduersus homines armatis. x.

Maiores nostri.] Eadem, scilicet maiores nostri.

Nondum gemmis renitebant.] In eadem nitebant habetur, non renitebant.

Si sestertio centies si vixisset.] Eadem, si in sestertium centies vixisset.

Immo puta pecuniæ modum ad rem pertinere.] Sic prior editio. Eadem, In vno puta pecuniæ modum ad rem pertinere, non animi. Corrigo, I nunc, & puta pecuniæ modum ad rem pertinere, non animi.

Etiā in malis exemplis per se docilem.] Legō, etiā sine malis exemplis per se docilem, ex eadem.

Sed si hoc quoque ad vsum.] Verbum sed redundat ex eadem. & infra paulo velamentum, non velamen, agnoscit eadem. x i.

Quod necessarium faciebat.] Legendum puto sciebat, non faciebat.

Sed desiderat saturatam.] Scribendum reor, Si desiderat saturatam.

Non fortunæ vitio.] Scribe, Non fortunæ iste vitio, ex vetere lectione.

Quam vllus sufficiet humor ad sanandum eum.] Satiandum, non sanandum, eadem habet.

Qui continebitur itaque.] Scribendum, Qui continebit itaque se, ex eadem.

Necessariis rebus exilia sufficiunt.] Lege, necessariis rebus & exilia sufficiunt, ex eadem.

Quum quod tantum satis est.] Scribendum, quum quantum satis est, ex eadem.

Et nimis corporibus suis abdita.] Lege addicta, non abdita, ex eadem.

Ad leuanda incommoda paupertatis.] Eleuanda eadem, non leuanda. x i i.

Quo animus eorum in pauciora distrahitur.] Eadem, quod animus eorum in pauciora distringitur.

Et quotienscunque festinantem necessitas itineris exigit.] Scribe ex eadem, & quotiens festinationem necessitas itineris exigit. In exemplari tamen Facundi & Primitiui dictio itineris non habetur.

Paupertatis vti remediis pudet.] Scribe solatiis, non remediis, ex eadem.

Miseros vixisse dicer? Misere, non miseros, eadem.

Mercenarium suum decississe ab eo desertum esse rus.] Eadem, mercenarium suum discessisse, & ab eo desertum esse rus.

Dotem receperunt.] Dotem acceperunt, eadem.

Quid artificiose ista diducis quæ singula sustineri possunt. Commutatio, &c.] Verba hoc loco tria de- x i i i.
erant, quorum defectus sensum reddebat obscuriorem. Legendum igitur sic, Quid artificiose ista diducis, quæ singula sustineri possunt, collata non possunt, ex exemplaribus Facundi & Primitiui, ac meo domestico.

Si ignominia ei absit, quæ sola opprimere animos solet.] Corrige, si ignominia absit quæ vel sola opprimere, &c. ex vetere lectione.

Neque enim poterant carceres videri in quibus Socrates erat.] Legendum, neque enim poterat carcer videri in quo Socrates erat, ex eadem.

Nemo ab alio contemnitur, nisi à se contemptus est.] Deest dictio ante, nisi à se ante contemptus est, ex eadem.

Non tanquam in hominem iustum.] Inuertenda dictiones, tãquam non in hominem iustum, ex eadem.

Qui faciem eius spueret.] Scribe, qui in faciem eius inspueret, ex eadem.

Poterat ob hoc non moleste ferre quod sciebat neminem id ausurum animi purioris.] Verbum animi tollendum, ex eadem, & legendum distincte puri oris.

Non magis putes illum contemni, quam cum ædium sacrarum.] Scribe, non magis illum contemni, quam ædium sacrarum, ex eadem.

Nam aut istud te monet.] Legō illud, non istud, ex eadem. x i i i i.

Aut illud quod desiderium ipsum per te pati non potes.] Ociosum est verbum illud, ex nonnullis codicibus, in quibus etiam per se habetur, non per te.

Quæ potentiam liberorum muliebris impotentia exercent.] Mallem legeres, quæ potentia liberorum muliebrem impotentiam exercent.

Tanquam aliis rebus vtereris.] Scribe alienis, non aliis, ex vetere lectione.

Non potes itaque in erepto filio desiderare.] Deest dictio ea, ut sit, ea desiderare, ex eadem.

Tristem vultum relaxassem.] Tristem vultum relaxavi, eadem. x v.

Adiciam istis loca ipsa.] Adicis eadem, non adiciam.

Ante xiii. diem.] Vetus lectio, ante tredecimum diem. Correctiora tamen exemplaria veriore habent lectionem, ante tertium demum diem. Sic enim esse scribendum, patet ex verbis sequentibus: Vltimum certe fructum biduo diutius videndi filium tulisses.

Bene nos fortuna diuiserat.] Exempla Facundi & Primitiui disiunxerat agnoscit, non diuiserat.

Si multo antea fugisses.] Scribe, Si multo ante abfuisses, ex eadem.

Nec absentia assueceres.] Lege absentia, non absenti, ex eadem.

Ni pene concessum est immo datum in lacrymas ius] Immoderatum eadem, non immo datum.

Et nullo nimis inhumana duritia.] Eradendum verbum nimis, ex eadem.

Optimum inter pietatem & luctum temperamentum est.] Lege ex eadem, Optimum inter pietatem & rationem temperamentum est.

Mors finit.] Eadem, mors finiuit. x v i.

Non faciem lenociniis, aut coloribus polluisti.] *Eadem*, non faciem coloribus ac lenociniis polluisti. Quæ ad nihil aliud est exigenda, quam ut nudam componeret:] *Eadem & breuius & longe aliter*: quæ amplius nudaret quam componeret.

Rutilia Cottam filium secuta est.] *Verbum Cottam non habetur in eadem.*

Eundem iam reductum & in republica florentem.] *Eadem* reductem, non reductum, agnoscit.

Volumus eum interim obruere.] *Eadem*, volumus interim illum obruere.

Nam qui delusus voluptatibus & occupationibus abductus est refugit.] *Scribe*, Nam qui aut delusus voluptatibus, aut occupationibus abductus est, resurgit, *ex eadem.*

Si quantum tibi.] *Eadem*. sed quantum tibi.

Nimis maiorum consuetudini deditus.] *Quædam exemplaria*, minus legant, non nimis.

Sed ad luxuriam construunt.] *Verus lectio alias obstruuntur habet, alias construuntur: Forte instruuntur, aut instituuntur.*

Iacta disciplinarum.] *Eadem*, Iacta sunt disciplinarum.

Nunc ad illas reuertamur.] Nunc ad illas reuere, *eadem.*

Et nulli horum patebit pectus tuum.] *Coniunctio & superuacanea est, ex eadem.*

Sed quia nondum in illum portum quem studia promittunt, perueneris.] *Lege*, Sed quia dum in illum portum quem tibi studia promittunt, perueneris, *ex eadem.*

Certabunt vitæ officiis:] *Scribo*, certabunt in te officiis, *ex eadem.*

Quicquid matri dolendum fuerit, in me transferit. Floreat reliqua in suo statu turba.] *Eadem*: Quicquid matri dolendum fuit, in me transferit: quicquid a me in me. Floreat, *&c. Legendum reor non quicquid a me in me, sed quicquid auix in me.*

Ad tuum formetur arbitrium. multum sibi dabis.] *Lege ex eadem*, Ad tuum fingatur arbitrium. Multum illi dabis.

Non potest animum pie dolentem a sollicitudine auertere, nisi aut ratio, aut honesta occupatio, numerares inter magna solatia, *&c.*] *Eadem*, Non enim animum pie dolentem a sollicitudine auerit, nisi aut oratio, aut honesta occupatio. Numerarem inter magna solatia.

Tu tot quidem nepotes pronepotesque dando.] *Scribe*, Cui tu quidem tot nepotes pronepotesque dando, *ex eadem.*

xxvii. Illa quidem affectus tuos sequitur. In mea tamen persona, non tantum pro te dolet. Illius manibus in urbem prolatus sum.] *Eadem*, Illa quidem affectus tuos semper sequitur. In mea tamen persona non pro te dolet. Illius manibus in urbem perlatus sum.

Aut datæ salutationis sustinuit audaciam.] *Scribe* claræ, non datæ, *ex eadem.*

Siue seruare habitum illum voles.] *Legendum* istum, non illum, *ex eadem.*

Primum virum amiserat auunculum nostrum, cui virgo nupserat, in ipsa quidem nauigatione.] *Scribe ex eadem*, Carissimum virum amiserat auunculum nostrum, cui virgo nupserat, in ipsa nauigatione.

Sed si huic illi simplex annumerandis virtutibus.] *Verbum* Sed, ociosum est, *ex eadem.* in qua etiam admirandis habetur, non annumerandis. ut forte legendum sit, ad memorandas virtutes.

Quæ oblita etiam imbecillitatis.] *Ociosa quoque & hic est coniunctio etiam, ex eadem.*

Oblita etiam firmissimis metuendi maris.] *Scribe inuersis dictionibus* Oblita metuendi etiam firmissimis maris, *ex eadem.*

Nobilitatur carminibus hominum.] *In eadem omnium habetur, non hominum.*

Qui pari periculo minus redemit.] *Legendum* redimit non redemit, *ex eadem.*

Nihil à viro petiit.] *Auro, non à viro, legit exemplar Scholarum Salmanticensium. Forte scribendum est ab villo.*

Et hodie similem sibi quiuvis nunquam speret.] *Corrige*, & hodie similem illi, quamuis nunquam speret, *ex Exemplari Facundi & Primitiui,*

Quas circumscribere potius est quam partem transcurrere.] *Castiga, ex exemplari Facundi & Primitiui,* quas circumscribere est tam parce transcurrere.

Pestes vicerunt.] *Lege*, & pestes vicerunt, *ex vetere lectione.*

Non quæreretur quemadmodum inde exiret.] *Puto scribendum mutato verborum ordine*, quæreretur, non quemadmodum inde exiret.

Manus sæpius ad id decurrere.] *Quædam exemplaria recurrere legunt, non decurrere, Exemplar Facundi & Primitiui castigatus, ut arbitror, manum sæpius ad id referte.*

Sui vniuersi quæ naturam.] *Scribe*, suam vniuersique naturam, *ex vetere lectione.*

Æternitatis suæ memor.] *Scribe*, æternitatisque suæ memor, *ex vetere lectione.*

Futurumque est vadit omnibus sæculis.] *Scribendum puto, mutato dictionum ordine.* futurumque est omnibus sæculis, vadit.

O P S O P O E V S.

Cap. II.

111.

I Vretus ex v. c. legit, Vnum habet aff. infelicitas bonum.

Exsecari.] Alias excoriari. In v. c. exanari. latere hic vitium, ait Iurerus. Forte exsaniari, saniem ex vulneribus exprimi. de quo verbo Lipsius supra.

v.

Fortuna recte abest a v. c. nam ex superioribus reperitur. & mox v. c. Facile eam sustinet.

V. c. cum vanos & pueriles animos. & statim, fronti suæ simile.

v1.

Idem, Aspice aegrum hanc fr. cui vix urbis immensæ tecta sufficiunt.

Hadr. Iunius Animad. lib. v. cap. xiii. Hæc insularum nomina exilis nobilitata. in meliorem faciem ira repo-

ita reponenda puto: *Sciathum & Siphon, Gyarum & Corcyram pete.* nisi pro Sciatho *Cithnon* mauis legere, aut *Cyanon*. Certe *Cyanon* & *Sciathon* inter insulas a dispersione nominatas *Sporadas*, enumerat Plinius, at *Cythnon* inter *Cycladas*: inter quas ponitur ab omnibus & *Siphonos* in *Creticum* mare vergens, quæ & *Siphnium* *astragalum* in prouerbijs ludicrum traxit. De *Gyaro* indubitata res est ex omnium scriptorum fide. Quod vero *Corcyram* substitui pro *Gorsita*, facit lubricus facilisque deflexus litterarum in vocibus & sono & tractu affinis nam c. maiusculum leui ductus momento in G deuiat, & r in t. Scit autem non nemo *Corcyram* *Ionij sinus* insulam esse, antea *Melenam* cognominatam, de qua Plinius, & in *Dionysium Eustathius*: nisi malit quis *Cosyram* insulam *Africi maris* substituire, infœcundam illam & sterilem, vt pleraque exiliorum loca, de qua *Quidius*:

--- *Melite sterili vicina Cosyra.*

Larissimum.] In alijs editionibus *laxissimum*, in v. c. *lautissimum*.

V. c. *Num dubitas, quin se ille Marcellus tantus vir, & c. exilium saepe adh. sit? & statim, quid porro? hic, & c.*

Quom. prou.] Proba lectio v. c. qui addit, *quomodo trium provinciarum tributum.*

V. c. *qui illos inuocauerant.*

IX.

Hanc lectionem vulgavit *Lipsius* comm. ad 11. Ann. Taciti. Ne hercas (ait) *simillimus de Fabriciis* Panegyristæ locus laudatione *Theodosij, Curij, Coruncanij, Fabricij*, cum inducia bella suspenderant, inter aratra vivebant: & ne virtus quiete languesceret, depositis in gremio *Capitolini Iouis laureis*, triumphales viri rusticabantur, Iuretus quoque confirmatam reperit fide v. c. & sequentibus testimonijs adprobat. *Iulius Obsequens* de prodig. cap. LXII. Apparuit cum hostibus portendisse victoriam, cum ad eos laurum victricem tulerit, quam in Capitolio debuerat ponere. *Suetonius* in *Domitiano* cap. v. De *Sarmatis* lauream modo *Capitolino Iovi* retulit, *Silius Ital.* lib. xv.

--- *laurumque superbam In gremio Iouis excisis deponere Pœnis.*

Plinius in Panegyri. Hanc (de laurea agit) *Imperator Nerva in gremio Iouis locarat.*

Hausisset.] In v. c. *exherisset*. Legit Iuretus *exhausisset*, quod hæc vox maiorem hic vim habeat.

Ad suos fortunæ redegit.] Idem v. c. *ad duos fortuna redegerat.*

Nota subibit.] Scribitur in v. c. *nota subruit. & Hec tibi tam solenne officium.*

XVI.

GRVTERVS ET IVRETVS.

Ex CAP. I.

ET quotidiana sumptis allocutione.] *Alloqui & Allocutio* frequenter pro verbo *consolari* & nomine *consolatio* usurpat *Seneca*, Græcorum *ἑλεεινότης* & *παρηγορεῖν*, nec non *ἑλεεινότης* & *παρηγορεῖν* imitans, vt *Epist.* 118. Egrege itaque videtur mihi *Metrodorus* dixisse in ea *Epistola* qua sororem, amisso optima indolis filio, alloquitur. & alibi sæpe.

Ex CAP. III.

Interuallum inter me & illam magnum habui.] rescripserim. *Intern. inter illa & me magn. hab.* quomodo disertim in *Palat. tert. quart. & Colon. inter illa*, id est, *pecuniam: honores, gloriam.* dicit ergo nunquam se credidisse fortunæ cuiusve muneribus. itaque quicquid illa in ipsum conferebat, nunquam ita complexum esse vt adherere posset, longius semper remouisse, hoc fine scilicet, vt si suum repeteret *Dea* illa inconstans, id facere posset sine vlla *Senecæ* iniuria.

Ex CAP. VI.

Sciathum & Seriphum, Gyarum & Cosyram pete.] Vide ad hunc locum *Hadr. Iunium* lib. 5. *Animadu.* cap. 13.

Ex CAP. X.

Ne fallerent redibant.] Respexit ad formulam qua utebantur veteres in iureiurando, *Si sciens fallo.* *Cicero* *Epist.* 1. lib. 7. *Famil. Is cum iurare cepisset, vox eum defecit in illo loco, Si sciens fallo.* vide plura exempla apud *Brissonium* lib. 8. de form.

Ex CAP. XII.

Decies sestertio nubunt.] Nempe antiquo ritu *decies centena* doti dare consueuerant, id est, vt *vetus Horatij* *Commentator* in *Satyr.* 3. lib. 1. explicat, *decies centum millia sestertium.* qua de re vide *Budæum*, huius obseruationis principem, lib. de assæ, *Brissonium* lib. 6. de formulis, *Hotomanum* *Disput.* de *Aureo Iustiniano*, & *Lipsium* in fin. *Comment.* ad lib. 11. *Taciti.*

Ex CAP. XVI.

Vestis quæ nihil amplius quam vt nudam componeret.] Rem eandem sugillat *noster* lib. 7. cap. 9. de benef. item *B. Hieronymus* ad *Latam* de *Institut.* filia: *Spernat bombycum telas, Serium vellera, & aurum in sila lente scens, talia vestimenta parat, quibus pellatur frigus, non quibus vestita corpora nudentur.* In *Marcellæ* *Epitaphio* ad *Principiam*: *Nostri vidua talibus usa est vestibus, quibus arceret frigus, non membra nudaret.* & lib. aduersus *Heluidiam*: *Ingrediuntur expolita libidinum victima, & tenuitate vestium nude impudicis oculis ingeruntur.* Addatur his *Clemens Alexand.* lib. 2. cap. 10. *Pædagog.* *Plinius* lib. 11. cap. 22. *Horatius* lib. 1. *Sat.* 2.

L. ANNÆI SENECAE
AD LVCILIVM
NATVRALIVM QVAESTIONVM
LIBER PRIMVS.

ARGVMENTVM I. LIPSI.

PHYSIOLOGIÆ partem eam his libris tractat, quam *μετεωρολογία* appellant: quia pleraque de sublimibus est, & quæ inter calum terramque versantur. Tractat tamen etiam de terra ipsius motu, itémque de fluminibus vel aquis: sed ideo, quia à spiritu siue aere causam vel ortum habent: atque ita ad sublimem etiam naturam spectant. Pulchri & docti libri sunt, Aristotelicis in hoc argumento non dicam priores, tamen uberiores: & quos senex admodum, quo tempore fere ipsas Epistolas, scripsit. Aptè ergo his adiungentur. Id liquet è variis locis, ubi de senili ætate memorat, ubi de C. Balbillo, qui fuit Præfectus Aegypti sub Nerone, sed clarissime è libri sexti initio, ubi de terræ motu; qui Campaniam concussit Verginio & Memmio Coss. At hi fuerunt circiter biennio ante Senecæ mortem.

PRÆFATIO.

VANTVM inter philosophiam interest, Lucili viro-
rum optime, & ceteras artes: tantum interesse existimo
in ipsa philosophia, inter illam partem quæ ad homines,
& hanc quæ ad deos spectat. Altior est hæc, & animosior:
multum permisit sibi: non fuit oculis contēta. maius esse
quiddam suspicata est, ac pulchrius, quod extra conspe-
ctum natura posuisset. Denique tantum inter duas inter-
est, quantum inter Deum & hominem. Altera docet, quid
in terris agendum sit: altera, quid agatur in cælo. Altera
errores nostros discutit, & lumen admouet, quo discer-
nantur ambigua vitæ: altera multo hanc supra caliginem
in qua volutamur excedit, & è tenebris ereptos, illo perducit, vnde lucet. Equidem
tunc naturæ rerum gratias ago, cum illam non ab hac parte video, quæ publica est, sed
cum secretiora eius intraui: cum disco, quæ ^a 1 vniuersi materia sit, ^b 2 quis auctor, aut
custos: ^c 3 quid sit Deus, ^d 4 totus in se intendat, an ^e 5 ad nos aliquando respiciat: ^f 6
faciat quotidie aliquid, an semel fecerit: ^g 7 pars mundi sit, an mundus: ^h 8 liceat illi ho-
diéque decernere, & ex lege factorum aliquid derogare; an maiestatis deminutio sit,
& confessio erroris, mutanda fecisse. Necesse est enim ei eadem placere, cui nisi opti-
ma placere non possunt: nec ob hoc minus liber & potens est. ipse enim est necessitas
sua. Nisi ad hæc admitterer, non fuerat operæ pretium nasci. Quid enim erat, cur in nu-
mero viuentium me positum esse gauderem? An vt ⁱ 9 cibos & poriones percolare? vt
hoc corpus causarium ac fluidum, periturumque nisi subinde impleatur, farcirem, &
viuerem ægri minister? vt mortem timerem, cui omnes nascimur? Detrahe hoc inæ-
stimabile bonum, non est vita tanti, vt sudem, vt æstuem. O quam contempta res
est homo, nisi supra humana se erexerit! Quamdiu cum affectibus colluctamur,
quid magnifici facimus? etiamsi superiores sumus, ^k 10 portenta vincimus. Quid est, cur

suspiciamus nosmetipsos, quia dissimiles deterrimis sumus? non video quare sibi placeat, qui robustior est in ualutudinario. Multum interest inter vires & bonam valetudinem. Effugisti vitia animi: non est tibi frons ficta, nec in alienam voluntatem sermo compositus, nec cor inuolutum, nec auaritia, quæ quidquid omnibus abstulit, sibi ipsi negat: nec luxuria pecuniam turpiter amittens, quam turpius reparet: nec ambitio, quæ te ad dignitatem nisi per indigna non ducet. Nihil adhuc consecutus es. multa effugisti: te nondum. Virtus enim quam affectamus, magnifica est. non quia per se beatum est, malo caruisse, sed quia animum laxat, ac præparat ad cognitionem cælestium, dignumque efficit, qui in consortium Dei veniat. Tunc consummatum habet plenumque bonum sortis humanæ, cum, calcato omni malo, petit altum, & in interiorem naturæ sinum venit. Tunc iuuat inter sidera ipsa vagantem, diuitum pauimenta ridere, & totam cum auro suo terram: non illud tantum dico quod egeffit, & signandum monetæ dedit, sed & illud quod in occulto seruat posterorum auaritiæ. Nec potest ante contemnere porticus, & lacunaria ebore fulgentia, & consiles siluas, & ¹ deriuata in domos flumina, quam totum circumeat mundum, & terrarum orbem superne despiciens, angustum, & magna ex parte opertum mari, etiam qua exstat, late squalidum, & aut vltum aut rigentem. sibi ipse ait: Hoc est illud punctum, quod inter tot gentes ferro & igni diuiditur? O quam ridiculi sunt mortalium termini. Ultra Istrum Dacus non exeat: ^m Strymo Thracas includat: Parthis obstat Euphrates: Danubius Sarmatica ac Romana distimet: Rhenus Germaniæ modum faciat: Pireneus medium inter Gallias & Hispanias iugum extollat: inter Ægyptum & Æthiopias harenarum inculta vastitas iaceat. Si quis formicis det intellectum hominis, nonne & illæ vnā aream in multas prouincias diuident? Cum te in illa vere magna sustuleris; quotiens videbis exercitus subrectis ire vexillis, & quasi magnum aliquid agatur, equitem modo vltiora explorantem, modo à lateribus affusum, libebit dicere:

It nigrum campis agmen.

Formicarum iste discursus est, in angusto laborantium. Quid illis & nobis interest, nisi exigui mensura corpusculi? Punctum est istud in quo nauigatis, in quo bellatis, in quo regna disponitis: minima, etiam cum illis ⁿ vtrunque Oceanus occurrit. Sursum ingentia spatia sunt, in quorum possessionem animus admittitur: at ita minimum secum ex corpore tulit, si sordidum omne deterfit, & expeditus leuisque ac contentus modico emicuit. Cum illa tetigit, alitur, crescit: ac velut vinculis liberatus, in originē redit. Et hoc habet argumentum diuinitatis suæ, quod illum diuina delectant: nec ut alienis interest, sed ut suis. Secure spectat occasus siderū atque ortus, & tam diuersas concordantium vias. Obseruat vbi quæque stella primum terris lumen ostendat, vbi culmen eius summum, qua cursus sit, quousque descendat. Curiosus spectator excutit singula, & quatit. Quid ni quatit? Scit illa ad se pertinere. Tunc contemnit domicilij prioris angustias. Quantum enim est, quod ab vltimis littoribus Hispaniæ vsque ad Indos iacet? Paucissimorum dierum spatium, si nauem suus ventus impleuit. At illa regio cælestis per triginta annos ^o velocissimo sideri viam præstat, nusquā resistenti, sed æqualiter cito. Illic demum discit, quod diu quæsiuit: illic incipit Deum nosse. Quid est Deus? Mens vniuersi. ^p Quid est Deus? Quod vides totum, & quod non vides totum. Sic demum magnitudo sua illi redditur, qua nihil maius excogitari potest, si solus est omnia, opus suum & extra & intra tenet. Quid ergo interest inter naturam Dei, & nostram? Nostri melior pars, animus est: in illo, nulla pars extra animum. totus ratio est. Cum interim tantus error mortalia teneat, ut hoc quo neque formosius est quidquam, nec dispositius, nec in proposito constantius, existiment homines fortuitum & casu volubile, ideoque tumultuosum inter fulmina, nubes, tēpestates, & cetera quibus terræ ac terris vicina pulsantur. Nec hæc intra vulgum dementia est, ^q sapientiam quoque profectos contigit. Sunt qui putent, sibi ipsis animum esse, & quidem prouidum ac dispensantem singula, & sua, & aliena: hoc autem vniuersum, in quo nos quoque sumus, expers esse consilij, & aut ferri temeritate quadam, aut ^t natura nesciente quid faciat. Quam utile existimas ista cognoscere, & rebus terminos ponere? quantum Deus possit: ^f materiam ipse sibi formet, an data vratur: ^t vtrum idea materiæ prius superuenit, an materia ideæ: Deus quidquid vult efficiat, an in multis rebus illum tractanda destituant: & à magno artifice praeue formentur multa, non quia cessat ars, sed quia ^u id in quo exercetur, sæpe inobsequens arti est. Hæc inspicere, hæc discere,

his incumbere, nonne transilire est mortalitatem suam, & in meliorem transcribi sortem? Quid tibi, inquis, ista proderunt? Si nihil aliud, hoc certè sciam, omnia angusta esse. Sed hæc deinde. Nunc ad propositum veniam opus. ⁹ Audi quid de ignibus philosophia velit, quos aër transuersos agit. Magna vi illos excuti argumentum est, quod obliqui feruntur, & prærapida celeritate. Apparet illos non ire, sed proiici. Ignium multæ variæque facies sunt. ¹⁰ Aristoteles quoddam genus illorum ¹¹ Capram vocat. Si me interrogaueris, quare: prior mihi rationem reddas oportet, quare Hædi vocentur. Si autem, quod commodissimum est, conuenerit inter nos, ne alter alterum interroget, Quid dicit ille? satius erit de re ipsa quærere, quàm mirari, quid ita Aristoteles globum ignis appellauerit Capram. Talis fuit forma eius, qui bellum aduersus Perseum Paullo gerente, ¹² lunari magnitudine, apparuit. Nos quoque vidimus non semel flammam ingentis pilæ specie, quæ tamen in ipso cursu suo dissipata est. Vidimus circa diui Augusti excessum simile prodigium: vidimus cum ¹³ de Seiano actum est: nec Germanici mors sine denunciatione tali fuit. Dices mihi: Ergo tu in tantis erroribus es, ut existimes deos mortium signa præmittere, & quidquam esse in terris tam magnum, quod perire mundus sciat? Erit aliud istius rei tempus. Videbimus, an certus omnium rerum ordo ducatur, & alia aliis ita complexa sint, ut quod antecedit, aut causa sit sequentium, aut signum. Videbimus, an diis humana sunt curæ; an series ipsa, quid factura sit, certis rerum notis nunciet. Interim illud existimo, huiusmodi ignes existere, aëre vehementius trito, cum inclinatio eius in alteram partem facta est, & non cessit, sed intra se pugnavit. Ex hac vexatione nascuntur trabes, & globi, & faces, & ardores. At cum leuius collisus, & (ut ita dicam) stritus est, minora lumina excutiuntur, crinemque volandia sidera ducunt. Tunc ignes tenuissimi iter exile designant, & cælo producunt. Ideo nulla sine huiusmodi spectaculis nox est. non enim opus est ad efficienda ista magno aëris motu. Denique, ut breuiter dicam, eadem ratione fiunt ista, qua fulmina, sed vi minore. Quemadmodum nubes mediocriter collisæ, fulgurationes efficiunt; ¹⁴ maiore impetu pulsæ, fulmina. Aristoteles eiusmodi rationem reddit: Varia & multa terrarum orbis exspirat, quædam humida, quædam sicca, ¹⁵ quædam argentia, quædam concipiendis ignibus idonea. Nec mirum est. si terræ omnis generis & varia euaporatio est: cum in cælo quoque non vnus appareat color rerum, sed acrior sit caniculæ rubor, Martis remissior, Iouis nullus, in lucem puram nitore perducto. Necesse est ergo in magna copia corpusculorum, quæ terræ eieciunt, & in superiorem agunt partem, aliqua in nubes peruenire ¹⁶ alimenta ignium, quæ non tantum collisæ possint ardere, sed etiam afflata radiis solis. Nam apud nos quoque, stramenta sulphure aspersa, ignem ex intervallo trahunt. Veri ergo simile est, talem materiã intra nubes congregatam facile succendi, & maiores minoresve ignes existere, prout illis fuit plus aut minus viriũ. Illud enim stultissimum est existimare, aut stellas decidere, aut transilire, aut aliquid illis auferri & abradi: nam si hoc fuisset, iam defuissent. Nulla enim nox est, qua non plurimæ ire, & in diuersum videantur abduci. Atqui, quo solent, quæque inueniuntur loco: magnitudo sua singulis constat. Sequitur ergo, ut infra illas ista nascantur: & cito intercidant, quia sine fundamento sunt & sede certa. Quare ergo etiam non interdum transferuntur? ¹⁷ Quid si dicam stellas interdum non esse, quia non apparent? Quæadmodum illæ latent, & solis fulgore obumbrantur: sic faces quoque transcurrunt etiam interdum, sed abscondit eas diurni luminis claritas. Si quando tamen tanta vis emicuit, ut etiam aduersus diem vindicare sibi suum fulgorem possint, apparēt. Nostra certè ætas non semel vidit diurnas faces, alias ab oriente in occidentem versas, alias ab occasu in ortum. Argumentum tempestatis nautæ putant, cum multæ transuolant stellæ, quod si signum ventorum est, ibi est, ubi venti sunt, id est, in aëre, qui medius inter lunam & terram est. In magna tempestate apparent, quasi stellæ velo insidentes. Aduuari se tunc periclitantes existimant ¹⁸ Pollucis & Castoris numine. Causa autem melioris spei est, quod iam apparet frangi tempestatem, & desinere ventos. Aliquando feruntur ignes, non sedent. Gylippo Syracusas petenti, visa est stella super ipsam lanceam constitisse. In Romanorum castris, visa sunt ardere pila, ignibus scilicet in illa delapsis: qui sæpe, fulminum more, animalia ferire solent & arbuta. Sed si minore vi mittuntur, defluunt tantum & insident, non feriunt nec vulnerant. Alij inter nubes eliduntur, alij sereno, si aër ad exprimendũ ignem aptus fuit. ¹⁹ Nam sereno quoque cælo aliquando tonat, ex eadem causa, qua nubilo, aëre inter se colliso. Qui etiam si est lucidior ac siccior, coire tamē & facere corpora quædam similia nubibus potest, quæ percussa

reddant sonum. Quandoque igitur fiunt trabes, quandoque clypei, & vaſtorū imagines ignium, vbi in talem materiam incidit ſimilis cauſſa, ſed maior.

Videamus nunc, quemadmodum fiat is fulgor, qui ſidera circumneſcit. Memoriae proditum eſt, ¹⁶ quo die diuus Auguſtus urbem, ex Apoſſonia reuerſus, intrauit, circa ſolem viſum coloris varij circulum, qualis eſſe in arcu ſolet: hunc Græci halo vocant, nos dicere Coronam aptiſſime poſſumus. Quemadmodum fieri dicatur, exponam. Cum in piſcinam lapis miſſus eſt, videmus in multos orbes aquam diſcedere, & fieri primum anguſtiſſimum orbem, deinde latiore, ac deinde alios maiores, donec euaneſcat impetus, & in planiciem immotarum aquarum ſoluatur. Tale quiddam cogitemus fieri etiam in aëre. cum ſpiſſior factus, plagam ſentire poteſt, lux ſolis aut lunæ vel cuiuſlibet ſideris incurrens, recedere illum in circulos cogit. Nam humor, & aër, & omne quod ex ictu formam accipit, in talem habitum impellitur, qualis eſt eius quod impellit. Omne autem lumen rotundum eſt: ergo & aër in hunc modum percuſſus lumine, exhibet. Ob hoc tales ſplendores Græci areas vocauere: quia fere terrendis frugibus loca deſtinata ſunt rotunda. Nos autem non exiſtimemus iſtas ſiue areas, ſiue coronæ ſint in vicinia ſiderum fieri. Plurimum enim abſunt, quamuis cingere ea & coronare videantur. Non longe à terra ſit talis effigies: quam viſus noſter ſolita imbecillitate deceptus, circa ipſum ſidus putat poſitam. In vicinia autem ſolis & ſtellarum nihil tale poteſt fieri: quia illis æther tenuis eſt. Nam formæ craſſis demum ſpiſſiſque corporibus imprimi ſolent: in ſubtilibus non habent vbi conſiſtant, aut hæreant. In balneis quoque circa lucernam tale quiddam adſpici ſolet, ob aëris denſi obſcuritatem: frequentiffime autem aſtro, cum cælum maxime graue & ſpiſſum eſt. ¹⁷ Nonnumquam paulatim diluuntur & deſinunt, nonnumquam ab aliqua parte rumpuntur: & inde ventum nautici exſpectant, vnde contextus coronæ perit. Si enim à ſeptentrione diſceſſerit, Aquilo erit: ſi ob occidente, Fauonius. Quod argumentum eſt, intra eam partem cæli has fieri coronas, intra quam venti quoque ſolent. Superiora autem non habent coronas: quia ne ventos quidem. His argumentis & illud adiice, numquam coronam colligi, niſi ſtabili aëre & pigro. Aliter non ſolet adſpici. Nam qui ſtata aër, impelli & deduci, & in aliquam faciem fingi poteſt. Is autem qui fluit, nec feritur quidem lumine. Non enim formatur, nec reſiſtit: quia prima quæque pars eius diſſipatur. Numquam ergo vllum ſidus talem ſibi effigiem circumdabit, niſi cum aër erit denſus atque immotus, & ob hoc cuſtodians incidentem in ſe rotundi lineam luminis. nec ſine cauſſa Repete enim exemplum, quod paullo ante propoſui. Lapillus in piſcinam aut lacum & aliquam alligatam aquam miſſus, circulos facit innumerabiles: & hoc idem non facit in flumine. Quare? quia omnem figuram fugiens aqua diſturbat. Idem ergo in aëre euenit, vt ille qui manet, poſſit figurari: at ille qui rapitur & currit, non det ſui poteſtatem, & omnem ictum venientemque formam exturbet. Hæ de quibus dixi, coronæ, cum dilapſæ ſunt æqualiter, & in ſemetiſſis euauerint, ſignificatur aëris quies & otium & tranquillitas. ¹⁸ Cum ab vna parte ceſſerunt, illinc ventus eſt vnde finduntur. Si ruptæ pluribus locis ſunt, tempeſtas fit. Quare id accadat, ex his quæ iam expoſui, intelligi poteſt. Nam ſi facies vniuerſa ſubſedit, apparet temperatum eſſe aëra, & ſic placidum. Si ab vna parte intercifa eſt, apparet inde aëra incumbere, & ideo illa regio ventum dabit. At cum vndique & concerpta & lacerata eſt, manifeſtum eſt à pluribus partibus in illam impetum fieri, & inquietum aëra hinc atque illinc aſſilire. Itaque ex hac inconstantia cæli tam multa tentantis, & vndique laborantis, futura tempeſtas & ventorū prælium apparet. Hæ coronæ noctibus fere circa lunam & alias ſtellas norantur, interdum raro: adeo vt quidam ex Græcis negauerint eas omnino fieri, cum illos hitoriæ coarguant. Cauſſa autem raritatis hæc eſt, quod ſolis fortius lumen eſt, & aër ipſe agitat^{us} ab illo, calefactuſque ſolutior eſt: lunæ autem inertior vis eſt, & ideo à circumpoſito aëre facilius ſuſtinetur, quod ſidera cetera infirma ſunt, nec perſumpere aëra vi ſua poſſunt. Excipitur itaque illorum imago, & in materia ſolidiore ac minus cedente verſatur. Debet enim aër nec tam ſpiſſus eſſe, vt excludat ac ſubmoueatur à ſe lumen immiſſum, nec tam tenuis & ſolutus, vt nullam venientibus radiis moram præbeat. Hæc noctibus temperatura contingit, cum ſidera conlectum aëra luce leui non pugnaciter, nec aſpere feriunt, ſpiſſioremque, quam ſolet eſſe interdum, inficiunt. ¹⁹ At contra arcus in nocte non fit, niſi admodum raro: quia lu-

nubibus tumidiore sunt, aliæ submissiores: quædam crassiores, quàm ut solem transmittant; aliæ imbecilliores, quàm ut excludant. Hæc inæqualitas alternis lucem umbramque permiscet, & exprimit illam mirabilem arcus varietatem. Altera causa eiusmodi arcus redditur. Videmus, cum fistula aliquo loco rupta est, aquam per tenue foramen elidi: quæ sparsa contra solem oblique positum, faciem arcus repræsentat. Idem videbis accidere, si quando volueris obseruare fullonem: cum os aqua impleuit, & vestimenta²⁰ rediculis diducta leuiter aspergit, apparet varios edi colores in illo aëre asperso, quales in arcu fulgere solent. Huius rei causam in humore esse ne dubitaueris. Non fit enim vnquam arcus, nisi nubilo. Sed quæramus quomodo fiat. Quidam aiunt esse aliqua stillicidia, quæ solem transmittant, quædam magis coacta, quàm ut tranfluant: itaque ab illis fulgorem reddi, ab his umbram, & sic vtriusque intercurfu effici arcum; in quo pars fulgeat, quæ solem recipit, pars obscurior sit, quæ excludit, & ex se umbram proximis fecit. Hoc ita esse quidam negant. Poterat enim verum videri, si arcus duos tantum haberet colores, & si ex lumine umbræque con-

Sed nunc diuersi niteant cum mille colores,

(staret.

Transitus ipse tamen spectantia lumina fallit.

Vsq̃ue adeo quod tangit idem est, tamen vltima distat.

Videmus in eo aliquid flammei, aliquid lutei, aliquid cærulei, & alia in picturæ modum subtilibus lineis ducta, ut ait Poëta, ut an dissimiles colores sint, scire non possis, nisi cum primis extrema contuleris. Nam commissura decipit, vsque adeo mira arte naturæ, quod à simillimis cœpit, in dissimilia definit. Quid ergo istic duo colores faciunt luminis atque umbræ, cum innumerabiliū ratio reddenda sit? Quidam ita existimant arcum fieri. dicunt in ea parte in qua pluit, singula stillicidia pluuiæ cadentis, singula specula esse: à singulis ergo imaginē reddi solis. deinde multas imagines, immo innumerabiles, & deuexas, & in præceps transeuntes cōfundi. itaque & arcum esse multarum imaginum solis confusionem. Hoc sic colligunt. Pelues, inquiunt, mille die sereno pone, & omnes habebunt imaginem solis. In singulis foliis dispone singulas guttas: singulæ habebunt imaginem solis. At contra ingens stagnum non habebit nisi imaginem vnā. Quare? quia omnis circumscripta læuitas & circumdata suis finibus, speculum est. Itaque piscinam ingentis magnitudinis, insertis parietibus diuide: totidem illa habebit imagines solis, quot lacus habuerit. Relinque illam sicut est diffusa: semel tibi imaginem reddet. Nihil refert, quam exiguus sit humor aut lacus. Si circumseptus est, speculum est. Ergo stillicidia illa infinita, quæ imber cadens defert, totidem specula sunt, totidem solis facies habent. Hæ contra intuenti perturbatæ apparent: nec dispiciuntur interualla, quibus singula distant, spatio prohibente discerni. Deinde pro singulis apparet vna facies turbida ex omnibus. Aristoteles idē iudicat. Ab omni, inquit, læuitate acies radios suos replicat. Nihil autem læuius aqua & aëre. Ergo etiam ab aëre spisso visus noster in nos redit. Vbi vero hebes & infirma est acies, quolibet aëris ictu deficit.²¹ Quidam hoc genere valetudinis laborant, ut ipsi sibi videantur occurrere, ut vbiq̃ue imaginem suam cernant. Quare? quia infirma vis oculorum non potest ne proximum quidem sibi aërem perrumpere, sed resistit. Itaque quod in aliis efficit densus aër, in his facit omnis. Satis enim valet qualiscumque, ad imbecillem aciem repellendam: longe autem magis visum nostrum nobis remittit, qui crassior est, & peruinci non potest, sed radios luminum nostrorum moratur, & eo vnde exierint, reflectit. Ergo cum multa stillicidia sint, totidem specula sunt. Sed quia parua sunt, solis colorem sine figura exprimunt. Deinde cum in stillicidiis innumerabilibus, & sine interuallo cadentibus, reddatur idem color, incipit facies esse non multarum imaginum intermissarum, sed vnius longæ atque continuæ. Quomodo, inquis, tu mihi multa millia istic imaginum esse dicis, vbi nullam video? Et quare cum solis color vnus sit, imaginum diuersus est? Ut & hæc quæ proposuisti, refellam, & alia quæ non minus refellenda sunt, illud dicam oportet: nihil acie nostra fallacius, non tantum in his à quibus subtiliter peruidendis illam colorum diuersitas summouet, sed & in his quoque, quæ ad manum cernit. Remus integer in tenui aqua fracti speciem reddit. Poma per vitrum adspicientibus multo maiora sunt. Columnarum interualla porticus longiores iungunt. Ad ipsum solem reuerrere: hunc quem toto orbe terrarum maiorem probat ratio, acies nostra sic contraxit, ut sapientes viri pedalem esse contenderint. Quem velocissimum omnium esse scimus, nemo nostrum videt moueri: nec ire crederemus, nisi appareret isse. Mundum ipsum præcipiti velocitate labentem, & ortus occasusque intra momentum temporis reuoluentem, nemo nostrum sentit procedere.

Quid ergo miraris, si oculi nostri imbrium stillicidia non separant ingenti spatio intuentibus minutarum imaginum discrimen interit? Illud esse dubium nulli potest, quin arcus imago solis sit, roscida & caua nube concepta. Quod ex hoc tibi apparet. Numquam non aduersa soli est, sublimis aut humilis, prout ille se submisit, aut sustulit, contrario motu. Illo enim descendente altior est, alto depressior. Sæpe talis nubes à latere solis est, nec arcum efficit, quia non ex recto imaginem trahit. Varietas autem non ob aliam causam fit, quam quia pars coloris à sole est, pars à nube illa: humor autem modo cæruleas lineas, modo virides, modo purpuræ similes, & luteas aut igneas ducit, duobus coloribus hanc varietatem efficientibus remisso & intento. Sic enim & purpura eodem conchylio non in vnum modum exit. Interest, quamdiu macerata sit, crassius medicamentum an aquatius traxerit, sæpius merfa sit & excocta, an semel tincta. Non est ergo mirum, cum duæ res sint, sol & nubes, id est corpus & speculum, si tam multa genera colorum exprimuntur, quæ in multis generibus possunt aut incitari, aut relanguescere. Alius enim est color ex igneo lumine, alius ex obuso & leniore. In aliis rebus vaga inquisitio est, vbi non habemus quod manu tenere possimus & late coniectura mittenda est: hic apparet duas causas esse arcus, solem, nubemque, quia nec sereno vmquam fit, nec ita nubilo, vt sol lateat. Ergo vtrique ex his est, quorum sine altero non est. IV. Iam illud accedit, quod æque manifestum est, speculi ratione imaginem reddi, quia numquam nisi è contrario redditur: id est, nisi ex altera parte steterit quod apparet, ex altera quod ostendit. Rationes quæ non persuadent, sed cogunt, à geometris adferuntur. Nec dubium cuiquam relinquitur, quin arcus imago solis sit male expressi, ob vitium figuramque speculi. Nos interim tentemus alias probationes. Inter argumenta sic nascentis arcus pono, quod celerissime nascitur: igneum enim variumque corpus cælo intra momentum subtextitur, & æque celeriter aboletur. nihil autem tam cito redditur, quam à speculo imago. Non enim facit quidquam, sed ostendit. Parianus Artemidorus adiicit, & quale genus nubis esse debeat, quod talem solis imaginem reddit. Si speculum, inquit, concavum feceris, quod sit sectæ pilæ pars, si extra medium constiteris, quicumque iuxta te steterint, vniuersi à te videbuntur, propiores tibi quam speculo. Idem, inquit, euenit, cum rotundam & cauam nubem intuemur à latere, vt solis imago à nube discedat, priorque nobis, sit & in nos magis conuersa. Color igitur igneus à sole est, cæruleus à nube: ceteri vtriusque mixturæ. V. Contra hæc illa dicuntur. De speculis duæ opinioniones sunt: alij enim in his simulacra cerni putant, id est, corporum nostrorum figuras, à nostris corporibus emissas ac separatas: alij imagines aiunt non esse in speculo, sed ipsa adspici corpora, retorta oculorum acie, & in se rursus reflexa. Nunc nihil ad rem pertinet, quomodo videamus quodcumque videmus: sed quomodo imago similis debet è speculo reddi. Quidnam est tam dissimile, quam sol, & arcus, in quo neque color, neque figura solis, neque magnitudo apparet? Arcus enim longior ampliorque est, longeque ea parte, qua fulget, rubicundior quam sol; ceteris vero coloribus diuersus. Deinde cum velis speculum aëri comparare, des oportet mihi eandem leuitatem corporis, eandem æqualitatem, eundem nitorem. Atqui nullæ nubes habent similitudinem speculi. per medias sæpe transimus, nec in illis nos cernimus. Qui montium summa conscendunt, spectant nubem: nec tamen imaginem suam in illa cernunt. Singula stillicida singula specula sunt. Concedo: sed illud nego, ex stillicidiis constare nubem. Habet enim quædam ex quibus fieri stillicidia possunt, non ipsa. Nec aquam quidem habet nubes, sed materiam futuræ aquæ. Concedam etiam tibi & guttas innumerabiles in nubibus esse, & illas faciem reddere: non tamen omnes vnā reddunt, sed singulæ singulas. Deinde inter se specula coniungunt: in vnā imaginem non coibunt: sed quæque particula in se rei similitudinem claudet. Sunt quædam specula ex multis minutisque composita: quibus si vnum ostenderis hominem, populus apparet, vnaquaque parte faciem suam exprimente. Hæc cum sint coniuncta & simul collocata, nihilominus seducunt imagines suas, & ex vno turbam efficiunt. Ceterum ceteram illam non confundunt, sed diremptam in facies singulas distrahunt. arcus vno circumscriptus est ductu: vna totius est facies. Quid ergo? non & aqua, rupta fistula, sparsa & ore excussa, habere quiddam simile his quos videmus in arcu, coloribus solet? Verum est: sed non ex hac causa, ex qua tu videri vis: quia vnaquæque stilla recipit imaginem solis. Citius enim cadunt stillæ, quam vt concipere imaginem possint. Standum est, vt id quod imitantur, excipiant. Quid ergo fit? Colorem, non imaginem ducunt: alioquin, vt ait Nero Cæsar disertissime,

Colla Cytheriaca splendent agitata columbæ:

Et variis coloribus pauonum ceruix, quoties aliquo deflectitur, nitet. Numquid ergo dicemus specula eiusmodi plumas, quarum omnis inclinatio in colores novos tranlit? Non minus nubes diuersam speculis naturam habent, quam aues quas retuli, & chameleontes, & reliqua animalia, quorum color aut ex ipsis mutatur, cum ira vel cupidine accensa, cutem suam variant humore suffuso, aut positione lucis, quam prout rectam vel obliquam receperint, ita colorantur. Quid enim simile speculis habet nubes: cum illa non perluceant, hæ transmittant lucem? Illa densa & coacta, hæ raræ sint: illa eiusdem materiæ tota, hæ diuersis temere compositæ, & ob hoc discordes, nec diu cohæsuræ? Præterea videmus, ortu solis patrem quandam cæli rubere: videmus nubes aliquando ignei coloris. Quid ergo prohibet, quomodo hunc colorem vnum accipiunt solis occurso, sic multos ab illis trahi, quamuis non habeant speculi potentiam? Modo, inquit, inter argumenta ponebas, semper arcum contra solem excitari, quia nec à speculo quidem imago redderetur, nisi aduerso. Hoc, inquit, commune nobis est. Nam quemadmodum opponendum est speculo id, cuius imaginem in se transferat: sic ut nubes infici possint, ita solis ad hoc opus est radiorum idoneus ictus. Hæc dicuntur ab iis qui videri volunt nubem colorari. Posidonius, & hi qui speculari ratione effici iudicant visum, hoc respondent. Si vllus esset in arcu color, permaneret, & videretur eo manifestius, quo propius. Nunc imago arcus ex longinquo clara est: interit, cum in vicino est. Huic contradictioni non consentio, cum ipsam sententiam probem. Quare? dicam. Quia coloratur quidem nubes: sed ita, ut color eius non vndique appareat. Nam ne ipsa quidem vndique apparet. Nubem enim nemo qui in ipsa est, videt. Quid ergo mirum, si color eius non videtur ab eo, à quo ipsa non visitur? Atqui, quamuis ipsa non videatur, est: ergo & color. Ita non est argumentum falsi coloris: quia idem apparere accedentibus desinit. Idem enim in ipsis euenit nubibus: nec ideo falsæ sunt, quia non videntur. Præterea cum dicitur tibi, nubem sole esse suffectam, non dicitur tibi colorem illum immixtum esse velut duro corpori ac stabili & manenti, sed ut fluido & vago, & nihil amplius quam perbreuem speciem recipienti. Sunt etiam quidam colores, qui ex interuallo vim suam ostendunt. ²² Purpuram Tyriam quo melior saturiorque est, eo oportet altius teneas, ut fulgorem suum ostendat. Non tamen ideo non habet illa colorem: quia quem optimum habet, non quomodocumque explicetur, ostendit. In eadem sententia sum, qua Posidonius, ut arcum iudicem fieri nube formata in modum concaui speculi & rotundi, cui forma sit partis e pila sectæ. Hoc probari, nisi geometræ adiuuerint, non potest: qui argumentis nihil dubij relinquentibus docent, solis illam esse effigiem, non similem. Neque enim omnia ad verum specula respondent. Sunt, quæ videre extimescas: tanta deformitate corruptam faciem visentium reddunt, seruata similitudine in peius. Sunt, quæ cum videris, placere tibi vires tuæ possint: in tantum lacerti crescunt, & totius corporis supra humanam magnitudinem habitus augetur. Sunt, quæ dextras facies ostendant, sunt quæ sinistras, sunt quæ torqueant vel euertant. Quid ergo mirum est, eiusmodi speculum quo solis species vitiosa reddatur, in nube quoque fieri? Inter cetera argumenta & hoc erit, quod numquam maior arcus dimidio circulo apparet: & quod eo minor est, quo altior est sol,

----- ²³ Et bibit ingens

Arcus, -----

Ut ait Virgilius noster, cum aduentat imber: sed non easdem, vndecumque apparuit, minas affert. A meridie ortus magnam vim aquarum vehet. Vinci enim non potuerunt valentissimo sole, tantum est illis virium. Si circa occasum refulsit, rorabit, & leuiter impluet. Si ab ortu circave surrexit, serena promittit. Quare tamen si imago solis est arcus, longe ipso sole maior apparet? Quia est alicuius speculi natura talis, ut maiora multo quam videat, ostendat, & in portentosam magnitudinem augeat formas: alicuius inuicem talis est, ut minuat. Illud mihi dic, quare in orbem eat facies, nisi orbi redditur? Dices fortasse, vnde sit ille color varius: vnde talis figura sit, non dices, nisi aliquod exemplar, ad quod formetur, ostenderis. Nullum autem aliud, quam solis est, à quo fatearis illi colorem dari: sequitur ut detur & forma. Denique inter me & te conuenit, colores illos quibus regio cæli depingitur, à sole esse. Illud vnum inter nos non conuenit: tu dicis illum colorem esse, ego videri. Qui siue est, siue videtur, à sole, tu non expedies, quare subito desinat cum omnes fulgores paulatim discutiantur. Pro me est & repentina eius facies, & repentinus interitus. Proprium enim est speculi hoc, quod non per partes struitur, quod apparet, sed statim

totum fit. Æque cito omnis imago in illo aboletur, quam componitur. Nihil enim aliud ad ista efficienda vel remouenda opus est, quam ostendi & abduci. Non est propria in ista nube substantia, nec corpus; sed mendacium, & sine re similitudo. Vis scire hoc ita esse? Desinet arcus, si obtexeris solem. Oppone, inquam, soli alteram nubem: huius varietas peribit. At maior est aliquanto arcus, quam sol. Dixi modo, fieri specula, quæ multiplicent omne corpus quod imitantur. Illud adiiciam, omnia per aquam videntibus longe esse maiora. Litteræ quamuis minutz & obscuræ, per vitream pilam aqua plenam maiores clariorefque cernuntur. Poma formosiora quam sint videntur, si innatant vitro. Sidera ampliora per nubem adspicienti videntur: quia acies nostra in humido labitur, nec apprehendere quod vult, fideliter potest. Quod manifestum fiet, si poculum impleueris aqua, & in id conieceris annulum. Nam cum in ipso fundo iaceat annulus, facies eius in summo aquæ redditur. Quidquid videtur per humorem, longe amplius vero est. Quid mirum, maiorem reddi imaginem solis, quæ in nube humida visitur, cum de causis duabus hoc accidat? quia in nube est aliquid vitro simile, quod potest perlucere, est aliquid & aquæ: quam si nondum habet, tamen iam apparet eius natura, in quam ex sua vertatur. Quoniam, inquis, vitri fecisti mentionem, ex hoc ipso contra te argumentum sumam. Virgula solet fieri vitrea, stricta, vel pluribus angulis in modum clauæ torosa: hæc si ex transuerso solem accipit, colorem talem qualis in arcu videri solet, reddit: vt scias hic non imaginem solis esse, sed coloris imitationē ex repercussu. In hoc argumento multa sunt pro me. Primum quod apparet quiddā læue esse debere, simile speculo, quo solem repercutiat: deinde, quod apparet non fieri vllum colorem, sed speciem falsi coloris, qualem (vt dixi) columbarum ceruix & sumit & ponit, vt cumque deflectitur, hoc autem & in speculo est, cuius nullus videtur color. sed simulatio quædam coloris alieni. Vnum tamen hoc soluendum est, quod non visitur in illa virgula solis imago, cuius bene exprimendæ capax non est. Ita conatur quidem reddere imaginem, quia levis est materia, & ad hoc habilis: sed non potest, quia enormiter facta est. Si apte fabricata foret, totidē redderet soles, quot habuisset insecturas. Quæ quia non discernuntur inter se, non satis in vicem speculi nitent: inchoant tantum imagines, nec exprimunt & ob ipsam viciniam turbant, & in speciem coloris vnus adducunt. At quare arcus non implet orbem, sed dimidia pars eius videtur, cum plurimum porrigitur, incuruaturque? Quidam ita opinantur. Sol cum sit multo altior nubibus, à superiore tantum illas percutit parte. sequitur vt inferior pars earum non tangatur lumine. Ergo cum ab vna parte solem accipiant, vnam partem eius tantum imitantur, quæ numquam dimidia maior est. Hoc argumentum parum potens est. Quare? quia quamuis sol à superiori parte sit, totam tamen percutit nubem. Ergo & tingit. Quid nī? cum radios transmittere soleat, & omnem densitatem perrumpere. Deinde contrariam rem proposito suo dicunt. Nam si superior est sol, & ideo tantum superiori parte nubium affunditur, numquam terra tenus descendit arcus. Atqui vsque in humum demittitur. Præterea numquam non contra solem est arcus. Nihil ad rem pertinet, supra infrave sit: quia totum, quod contra est, latus verberatur. Deinde aliquando arcum & occidens facit, cum certe ex inferiore parte nubes ferit, terris propinquus. Atqui & tunc dimidia pars est, quamuis solem nubes ex humili & fordido accipiant. Nostri qui sic in nube, quomodo in speculo, lumen reddi volunt, nubem cauam faciunt, & sectæ pilæ partem: quæ non potest totum orbem reddere, quia ipsa est pars orbis. Proposito accedo, argumento non consentio. Nam si in concauo speculo tota facies oppositi orbis exprimitur, & in semiorbe nihil prohibet adspici totam pilam. etiamnum diximus circulos apparere soli lunæque in similitudine arcus circūdatos: quare in illis circulus iungitur, in arcu nūquam? Deinde quare semper concaue nubes solē accipiunt, nec aliquando planæ & tumentes? Aristoteles ait, post autumnale æquinoctium qualibet hora diei arcum fieri, æstate non fieri, nisi aut incipiente aut inclinato iam die. Cuius rei causa manifesta est. Primum quia medio die sol calidissimus nubes euincit: nec potest ab his imaginem suam recipere, quas scindit. At matutino tempore, & vergens ad occasum, minus virium habet? & ideo à nubibus & sustineri & repercuti potest. Deinde cum arcum facere non soleat, nisi aduersus his, in quibus facit, nubibus: cum breuiiores dies sunt, semper obliquus est. Itaque qualibet diei parte, etiam cum altissimus est, habet aliquas nubes, quas ex aduerso ferire potest. At temporibus æstiuis supra nostrum verticem fertur. Itaque medio die excelssimus terras rectiore adspicit linea, quam vt vllis nubibus possit occurri. Omnes enim tunc

aliquando cæli spatium discedit, & flammam dehiscens velut in abdito ostentat. Colores quoque horum omnium plurimi sunt. Quidam quidam ruboris acerrimi, quidam euanidæ ac levis flammæ, quidam candidæ lucis, quidam micantes, quidam æqualiter & sine eruptionibus aut radiis fului. Videmus ergo

Stellarum longos à tergo albescere tractus.

Hæc velut stellæ exsiliunt & transuolant, videnturque longum ignem porrigere, propter immensam celeritatem: cum acies nō nostra discernat transitū earum, sed quacumque cucurrerunt, id totum igneum credat. Tanta enim est velocitas motus, ut partes eius non dispiciantur, sed tantum summa prendantur. Intelligimus magis, quæ appareat stella, quam quæ eat. Itaque velut igne continuo totum iter signat: quia visus nostri tarditas non subsequitur momenta currentis, sed videt simul & vnde exsilierit, & quo peruenerit. Quod fit in fulmine, longus nobis videtur ignis eius: quia cito spatium suum transilit, & oculis nostris occurrit vniuersum per quod deiectus est. At ille non est extenti corporis, per omne quæ venit. Neque tam longa & extenuata in impetum valent. Quomodo ergo profiliunt? Attritu aëris ignis incensus, vento præceps impellitur: non semper tamen vento attrituve fit. Nonnumquam ex aliqua opportunitate aëris nascitur. Multa enim sunt in sublimi sicca, calida, terrena, inter quæ oritur, & pabulum suum subsequens defluit, ideoque velociter rapitur. At quare color diuersus est? Quia refert, quale sit id quod incenditur, & quæ vehemens quo incenditur. Ventum autem significat eiusmodi lapsus, & quidem ab ea parte qua erumpit. Fulgores, inquis, quomodo fiunt, quos Græci sela appellant? Multis, ut aiunt, modis. Potest illos ventorum vis edere, potest superioris cæli feruor. Nam cum late fusus sit ignis, inferiora aliquando, si sunt idonea accendi, corripit. Potest stellarum motus cursu suo excitare ignem, & in subiecta transmittere. Quid porro? non potest fieri, ut aër vim igneam usque in æthera elidat, ex qua fulgor ardore sit stellæ, vel similis excursus? Ex his fulgoribus quædam in præceps eunt, similia profilientibus stellis: quædam certo loco permanent, & tantum lucis emittunt ut fugent tenebras, & diem repræsentent, donec consumpto alimento, primum obscuriora sint, deinde flammæ modo, quæ in se cadit, per assiduam diminutionem redigantur in nihilum. Ex his quædam in nubibus apparent, quædam supra nubes, cum aer spissus ignem, quem propior terris diu pauerat, usque in sidera expressit. Horum aliqua non patiuntur moram, sed transcurrunt aut extinguuntur subinde qua reluxerāt. Hi fulgores dicuntur: quia brevis facies illorum & caduca est, nec sine iniuria decidens: sæpe enim fulminum noxas ediderunt. Ab his recta videmus ista, quæ astrapoplecta Græci vocant. At quibus longior mora & fortior ignis est, motumque cæli sequens, aut qui proprios cursus agunt, Cometas nostri putant: de quibus dicendum est. Horum genera sunt pogoniæ, lampades, & cyparissæ & alia omnia: quorum ignis in exitu sparsus est. Dubium, an inter hos ponantur trabes, & pithiæ, quæ raro sunt visæ. Multa enim conglobatione ignium indigent, cum ingens illorum orbis aliquando matutini amplitudinem solis exsuperet. Inter hæc ponas licet, & quod frequenter in historiis legimus, cælum ardere visum: cuius nonnumquam tam sublimis ardor est, ut inter ipsa sidera videatur: nonnumquam tam humilis, ut speciem longinqui incendii præbeat. Sub Tiberio Cæsare cohortes in auxilium Ostiensis colonie cucurrerunt, tamquam conflagrantis: cum cæli ardor fuisset per magnam partem noctis, parum lucidus, crassi fumidique ignis. De his nemo dubitat quin habeant flammam quam ostendunt: certa illis substantia est. De prioribus quæritur, de arcu dico & coronis, an decipiant aciem, & mendacio constant: an illis quoque verum sit, quod apparet. Nobis non placet, in arcu aut coronis subesse aliquid corporis certi. nihil enim iudicamus in speculis, nisi fallaciam esse, nihil aliud quam alienū corpus mentiētibis. Nō enim est in speculo quod ostenditur. Alioquin non exiret, nec alia protinus imagine obduceretur: nec innumerabiles modo interirent, modo exciperentur formæ. Quid ergo? Simulacra ista sunt, & inanis verorum corporum imitatio: suntque ista à quibusdam ita composita, ut possint detorquere in prauum. Nam (ut dixi) sunt specula, quæ faciem prospicientium obliquent: sunt, quæ in infinitum augeant, & humanum habitum excedant, modumque nostrorum corporum. Hoc loco volo tibi narrare fabellam, ut intelligas, quam nullum instrumentum irritandæ voluptatis libido contemnat, & ingeniosa sit ad incitandum furorem suum. Hostius quidam fuit obscenitatis usque in scænam productæ. Hunc diuitem avarum sestertium millies seruum diuus Augustus indignum vindicta iudicauit, cum à seruis occisus esset: & tæ-

men non pronunciauit iure cæsum videri. Non erat ille tantummodo ab vno sexu impurus, sed tam virorum quam faminarum auidus fuit. Fecitque specula eius nota, cuius modo retuli, imagines longe maiores reddentia, in quibus digitus brachij mensuram & longitudine & crassitudine excederet. Hæc autem ita disponebat, vt cum virum ipse pateretur, auersus omnes admissarij sui motus in speculo videret, ac deinde falsa magnitudine ipsius membri tamquam vera gauderet. In omnibus quidem balneis agebat ille dilectum, & aperta mentura legebat viros: sed nihilominus mendaciis quoque insatiabile malum delectabat. Inunc, & dic, speculum munditiarum causa repertum. Fæda dictu sunt, quæ portentum illud lacerandum ore suo dixerit, feceritque, cum illi specula ab omni parte opponerentur, vt ipse flagitiorum suorum spectator esset: & quæ secreta quoque conscientia premuntur, & quæ accusatus quisque fecisse se negat, non in os tantum, sed in oculos suos ingereret. At hercules scelera conspectum suum reformidant. In perditis quoque, & ad omne dedecus expositis, tenerima est oculorum verecundia. Ille autem, quasi parum esset inaudita & incognita pati, oculos suos ad illa aduocauit: nec quantum peccabat videre contentus, specula sibi per quæ flagitia sua diuideret, disponderetque, circumdedit: & quia non tam diligenter intueri poterat, cum compressus erat, & caput merferat, inguinibusque alienis obhæserat, opus sibi suum per imagines offerebat. Speculabatur illam libidinem oris sui, spectabat sibi admissos pariter in omnia viros. Nonnumquam inter marem & faminam distributus, & toto corpore patientiæ expositus, spectabat nefanda. Quidnam homo impurus reliquit, quod in tenebris faceret? Non pertimuit diem, sed ipsos concubitus portentosos sibi ipse ostendit, sibi ipse approbavit. Quid? non putas, eo ipso habitu voluisse pingi? Est aliqua etiam prostitutis modestia: & illa corpora, publico obiecta ludibrio, aliquid, quo infelix patientia lateat, obtundunt: adeo quodam modo lupanar quoque verecundum est. At illud monstrum obscenitatem suam, spectaculum fecerat, & ea sibi ostentabat, quibus abscondendis nulla satis alia nox est. Simul, inquit, & virum & faminam patior: nihilominus illa quoque superuacua mihi parte, alicuius contumelia marem exerceo. Omnia membra stupris occupata sunt. Oculi quoque in partem libidinis veniant, & testes eius exactoresque sint. Etiam ea quæ ab adspectu corporis nostri positio submouit, arte visantur, ne quis me putet nescire, quid faciam. Nihil egit natura, quod humanæ libidini ministeria tam maligna dedit, quod aliorum animalium concubitus melius instruxit. Inueniam, quemadmodum morbo meo imponam & satisfaciam. Quo nequitiam meam, si ad naturæ modum pecco? Id genus speculorum circumponam mihi, quod incredibilem imaginum magnitudinem reddat. Si liceret mihi, ad verum ista perducerem: quia non licet, mendacio pascar. Obscænitæ mea, plus quam capit, videat, & patientiam suam ipsa miretur. Facinus indignum. Hic fortasse cito, & antequam hæc videret, occisus est. Ad speculum suum immolandus fuit.

xvii. Derideantur nunc philosophi, quod de speculi natura differant, quod inquirant, quid ita facies nostra nobis, & quidem in nos obuersa redditur. Quid sibi rerum natura voluit, quod cum vera corpora dedisset, etiam simulacra eorum adspici voluit. Quorsus pertinuerit, hanc comparare materiam, excipiendarum imaginum potentem. Non in hoc scilicet, vt ad speculum barbam faciemque velleremus, aut vt faciem viri poliremus. In nulla re illa negotium luxuriæ concessit: sed primum omnium, quia imbecilli oculi ad sustinendum cominus solem, ignoraturi erant formam eius, heberato illum lumine ostendit. Quamuis enim eum orientem occidentemque contemplari liceat: tamen habitum eius, ipsum qui verus est, non rubentis, sed candida luce fulgentis nesciremus, nisi in aliquo nobis humore læuior & adspici facilius occurreret. Præterea duorum siderum occursum, quo interpolari dies solet, non videremus, nec scire possemus, quid esset, nisi liberius humi solis lunæque imagines videremus. Inuenta sunt specula, vt homo ipse se nosceret. Multa ex hoc consecuta, primo sui notitia, deinde & ad quædam consilium. Formosus, vt vitaret infamiam: deformis, vt sciret redimendum esse virtutibus, quid quid corpori deesset: iuuenis, vt flore ætatis admoneretur, illud tempus esse discendi, & fortia audendi: senex, vt indecora canis deponeret, & de morte aliquid cogitaret. Ad hoc rerum natura facultatem nobis dedit, nosmetipsos videndi. Fons cuique perlucidus aut læue saxum imaginem reddit.

--- Nuper me in littore vidi,
Cum placidum ventis flaret mare.

Qualem fuisse cultum putas ad hoc speculum se comentium? Ætas illa simplicior, & fortuitis contenta, nondum in vitium beneficium derorquebat, nec inuētum naturæ in libidi-

in libidinem luxumque rapiebat. Primo faciem suam cuique casus ostendit : deinde cum insitus sui mortalibus amor, dulcem adspectum formæ suæ faceret, sæpius ea despexere, in quibus prius effigies suas viderant. Postquam deterior populus ipsas subiit terras, effossurus obruenda, ferrum primo in usu fuit, & id homines impune eruerant, si solum eruissent. Tunc demum alia terræ mala, quorum læuitas aliud agentibus speciem suam obtulit, quam hic in poculo, ille in ære ad alios usus comparato vidit. & mox proprius huic ministerio præparatus est orbis : nondum argenti nitôr, sed fragilis vilisque materia. Tunc quoque cum antiqui illi viri incondite viuerent, satis nitidi, si squalorem opere collectum aduerso flumine eluerent, cura comere capillum fuit, ac prominentem barbam depectere : & in hac requisque sibi, alterique operam dabat inuicem. Coniugum quidem manu crinis ille, quem effundere olim mos viris fuit, attrectabatur : sed illum sibi sine vlllo artifice formosi quatiebant, non aliter quam iubam generosa animalia. Postea rerum iam potiente luxuria, specula totis paria corporibus auro argentoque cælata sunt, denique gemmis adornata : & pluris vnum ex his fæminæ constitit, quam antiquarum dos fuit illa, quæ publice dabatur imperatorum pauperum filiabus. An tu existimas, ex auro nitidum habuisse Scipionis filias speculum, cum illis dos fuisset æs graue? O paupertas felix, quæ tanto titulo locum fecit. Non fecisset illis Senatus dotem, si habuissent. At quisquis ille fuit, cui soceri loco senatus fuit, intellexit se accepisse dotem, quam fas non esset reddere. Iam libertinorum virgunculis in vnum speculum non sufficit illa dos, quam dedit senatus pro Scipione. Processit enim immodestius, paullatim opibus ipsis inuitata luxuria : & incrementum ingens vitia acceperunt. Adeoque omnia indiscreta sunt peruersissimis artibus, vt quidquid mundus muliebris vocabatur, sarcinæ viriles sint : minus dico, etiam militares. Iam speculum ornatus tantum causa adhibetum, nulli non vitio necessarium factum est.

COMMENTARII AD SENECAE LIBROS
Naturalium Quæstionum.

I. LIPSIVS.

Nitens materia.] Illa prima.

b. Quis auctor.] Deus, siue Ratio.

c. Totus in se intendat.] Et Epicurei, qui Deum nihil alienum agere, sibi vacare & acquiescere tantum volebant.

d. Ad nos aliquando.] Imo semper, & opus suum assidua, & nulla cura, curat.

e. Faciat cottidie.] Novas species minime : semel in ortu mundi fecit.

f. Pars mundi sit.] Anima ipsa illa Mundi.

g. An mundus.] An & totus (vt Stoici) veniat in hoc nomen.

h. Portenta vincimus.] Fram, libidinem, & fædos affectus.

i. Nisi per indigna.] Ut blandiaris, inseruias, corrumpas.

k. Et tonsiles filuas.] Quidam editi, pensiles : quod pane est vt probem. Adi Epist. cxxix.

l. Deriuata in domos flumina.] Siue ad Euripos in hortis ; siue potius in ipsa membra domus, ad varios usus aut delectationes, etiam in triclinia. Epist. c. vide.

m. Strymo Tracas.] Meus, Altimunfamotheacas : nec longè abeunt alij. Fuerit, Æmus mons Thracas. Nam ea veritas, qua longissime Thracia ad utramque Mæsam porrigitur, Æmo continuo monte disparatur. At Strymon diuidit quidem, sed exigua parte, à Macedonia.

n. Vtrimque oceanus.] Pincianus faciebat, vndecumque Oceanus. Cur enim vtrimque tantum? Sed causam huic dictioni esse docui, Physiol. II. Dissert. XVII. & nihil igitur mutandum.

o. Velocissimo sideri.] Saturno.

p. Quid est Deus?] Hæc omnia explicamus I. Physiol. Diss. VIII. & prioribus.

q. Sapientiam professos.] Epicureos, & alios.

r. Natura nesciente.] Natura bruta, & non sentiente : vt Strato. Nos Physiol. I. Dissert. v.

s. Materiam ipse formet.] Ita hercules, sed in alia mente Stoici, & plerique omnes philosophi : Deo scilicet co-

t. Vtrum Idea.] Vide super hoc loco II. Physiol. Dissert. III. (ternam esse.

u. Id in quo exercetur.] Id est Materia. in quam causam malorum & defectuum reijciebant. Explico Physiol. I. Dissert. XIV.

CAP. I. x. Capram vocat.] Non ipse primus, sed ante eum alij, & vulgo, vt bene hic Muretus. Quare autem Capra? dubitat Seneca, & transit : putant, vel à barbula, quam pendentem præfert, vel quia saltant, et locum lasciuie mutant, vt capra.

y. Lunari magnitudine.] Illo bello nihil tale apparuisse equidem lego : sed ipsam Lunam defecisse, & id triste Macedonibus habitum, Linius & Plutarchus tradunt. An alij, si forte, non veram hanc Lunam fuisse dixerint? An spectat ad Senecam, quod in Julio Obsequente est, hoc bello : Lauinij fax ardens in cælo visa?

z. De Seiano actum.] In Senatu mors ei decreta.

a. Alimenta ignium.] *Celestium ignium. nam ita stoici, sidera & stellas vaporibus ali. In Physiol. 11. Dissert. XIII.*

b. Quid si dicam.] *Malim, dicas.*

ABSTINEO, Lector, & calamus pono, illum tuis commodis quadraginta iam annos operatum. Utinam, quod volui, fecerim! sed & sic mihi debes, quia volui. Alij alia; mihi quæ ad vitam & mores, quæ scientiam cum prudentia haberent, quæ sapientiam, placuisse fateor, & pro ingenij copia produxisse. Ultra vector: à quo? quem sequi & obsequi prima sapientia est, Deo. Valetudinem fregit, & diu labentem impetu abiecit: pareo, & scribere desino, non bene tibi velle. Tu mihi, & salve.

M. ANTONII MVRETI

AD PRIMVM E LIBRIS SENECAE

Naturalium Quæstionum, Notæ.

I LIBRI, maximam partem, sumpti sunt ex Aristotelis Meteorologicis: quod è singulis partibus magis intelligitur. Hoc autem proemio tractatur quæstio multis contentionibus agitata apud veteres: cum due partes sint Philosophia, una quæ ad cognitionem ac contemplationem refertur, quam Græci theoreticam, altera quæ ad actionem, quam ydem practicam vocant: utra alteri anteponenda sit. Et Seneca quidem theoreticam, ut pulchriorem ac diuinorem, anteponebat: quæ eadem sententia est, cum aliorum, tum Aristotelis libro decimo ad Nicomachum, & septimo Politicorum: qui etiam non obscure idem confirmat libro sexto Ethicorum, ubi sapientiam prudentia superiorem facit. Et certe cum prudentia referatur ad agendum; omnis autem actio ad finem aliquem dirigatur: at cognitio expetatur ipsa per se, neque alio respiciat: ne dubitari quidem videtur posse, quin maius quiddam & sublimius sit cognitio. Imo vero, si quis vim verbi accuratius inspiciat, ea demum verè ac propriè philosophia est. Nam cum sapientes propriè vocemus eos, qui sublimia quædam & à vulgi captu remota intelligunt: quomodo Anaxagoram, Democritum, Thalem Milesium sapientes nominavit antiquitas: certè qui ad ea perquirenda omni studio incumbunt, quæ qui tenent sapientes habentur, y propriè dicendi sunt Philosophari. Et quod Aristoteles ait, admirationem hominibus causam ac principium philosophandi fuisse, ad hanc partem philosophia manifesto refertur. Admirari enim homines tum certos ac definitos siderum cursus, tum ea quæ in sublimi fierent, tum statas tempestatum anni varietates, aliaque eiusmodi, causas quæ quidque eorum efficerent, curiosè perquirere ac peruestigare cæperunt. Ea origo philosophia fuit. Magni tamen earum rerum tractatio contemptum, magnam etiam inuidiam in vulgus philosophi comparauit. Nam & meteoroleschas eos vocabant, id est, de sublimibus rebus nugantes: & Thaletem à vetula irrisum ferunt, cum in siderum contemplatione defixus in foueam decidisset: & de toto genere illud à Pacuvio dictum est:

Quod ante pedes est, nemo spectat: cæli scrutantur plagas.

Et parum religiosos esse opinabantur, qui tam curiosè atque anxie rimarentur ea, quæ dii hominibus resecta atque abdita esse voluissent. Itaque Socrates vsus notissimo dicto, quæ supra nos essent, nihil ad nos attinere, philosophiam à rebus occultis, & à natura ipsa inuolutis, ut ait Varro apud Ciceronem, aucauit, & ad vitam communem adduxit, ut de virtutibus ac vitiis, omninoque de bonis rebus & malis quæreretur. Qui etiam dicebat, vno Homericæ versu summam totius philosophiæ contineri.

Ὅτι τοι ἐν μέγαροις χερσὶν τ' ἀγαθὸν τε τίτῃται.

Omnes autem illas quæstiones, quomodo imbres, grandines, tonitrua fierent, stultas & inutiles esse dicebat, ut aperte constat è libro primo commentariorum Xenophontis. Ex quo facile intelligitur omnia illa quæ impudenter & malitiosè Aristophanes in Nebulis aduersus Socratem deblaterauit, non falsa modo, sed à Socratis ingenio ac moribus alienissima fuisse. Nos, his omisissis, Senecam, ut instituiamus excutiamus, & ut macula, quas ei aliorum negligentia adpersit, per nos aliqua ex parte eluantur, operam demus.

AD LIBRI PRIMi PRÆFATIONEM.

- Q**UÆ vniuersi materia sit.] Una omnium materia est à parente omnium Deo ex nihilo condita.
- Quis auctor aut custos.] Idem & auctor & custos Deus.
- Quid sit Deus.] Hoc maius est, quam ut ab homine aut quæri debeat, aut percipi possit.
- Totus in se intendat, an ad nos aliquando respiciat.] Et perpetua sui cognitione fruitur, & humanare respicit, ut qui propter hominem alia condiderit omnia.
- Faciat quotidie aliquid, an semel fecerit.] Quæ semel fecit, semper conseruat: quod ipsum genus quoddam perpetuæ productionis est.

6. Pars mundi sit, an mundus.] *Neutrum. neque enim opifex opus suum, aut operis sui pars est.*

7. Liceat illi hodieque.] *Licet Deo quidquid libet. Ipse autem non mutatur: sed perpetuo idem est: etsi nobis interdum propter imbecillitatem nostram, mutari videtur.*

8. An ut cibos & potiones percolarem?] *Hæc est quam charadrij vitam vocat Plato in Gorgia, ubi vetus scholion habet charadrium esse auiculam, cuius adspectu sanentur arquati: eius autem essentia, ut simul cibum & sumat & egerat.*

AD CAP. I. 9. Audi quid de ignibus.] *Idem argumentum tractatur ab Aristotele libro primo Meteorologicon.*

10. Aristoteles quoddam genus illorum capram vocat.] *Ita loquitur, quasi Aristoteles illius appellationis auctor fuerit. Quod tamen verum non est. sed vulgo ita vocabantur: quod ostendunt illa philosophi verba, καὶ οἱ κατὰ λυμνοὺς καὶ πηλὴν δαλοὶ καὶ αἰγες. Caussam autem eorum capra vocentur, hanc esse aiunt, quod in caprarum morem quasi barbulas quasdam pendentes habeant.*

11. Maiore impetu pulsæ fulminia.] *Voces aliquot quæ hic accreuerant, & sententiam corrumpabant, veteris libri nixus auctoritate deleui.*

12. Quædam argentia.] *Vetus liber, alentia. ex quo fecerant, calentia. Ego argentia malui. Ut enim humiditas sicca, sic argentia idoneis ad concipiendos ignes opponuntur. ἀτρίδα & ἀναγυμνίασιν Aristoteles vocat: illam potestate aquam, hanc potestate ignem.*

13. Pollucis & Castoris numinae.] *Celebrata ab omnibus poetis & mythologis fabula. Vide Plinium lib. II. cap. XXXVII.*

14. Nam sereno quoque cælo aliquando tonat.] *Neque tonat tantum: sed & fulmen deiicitur. Cicero.*

Aut cum terribili percussus fulmine ciuis,

Luce serenanti vitalia lumina liquit.

Qua ipsa de re ita Julius Obsequens.] Sereno Varguenteius Pombius de cælo exanimatus. Fortassis autem apud Senecam quoque vox cælo delenda sit. At Plinius hunc ipsum M. Herennium decurionem ex Pompeiano municipio vocat.

15. Clypei.] *Plinius: Clypeus ardens ab occasu ad ortum scintillans transcurrit solis occasu, L. Valerio, C. Mario Cos. Narratur & idem ab Obsequente.*

AD CAP. II. Dixit, de capris, trabibus, facibus, ceterisque eiusmodi fulgoribus. Nunc exponit quemadmodum area siue corona fiat. Videndus Aristoteles capite tertio libri tertij Meteorologicon.

16. Quo die diuus Augustus.] *Plinius cap. XXVIII. lib. II. Obsequens cap. CXXVIII.*

17. Nonnumquam paullatim diluuntur & desinunt, nonnumquam ab aliqua parte rumpuntur.] *Illud Aristoteles vocat μαρμαίνεσθαι, hoc διασπᾶσθαι: qui etiam eadem, quæ hic Seneca, & ob easdem causas significari docet.*

18. Et tunc aquam exspecta.] *Non erant in libris veteribus: eoque deleui. Addita videntur ab aliquo, ex Aristotelis sententia: qui ita scribit: Εὰν μὲν γὰρ μὴ τε καὶ μαρμαίνῃ, μὴ τε διασπᾶσθῇ, ἀλλ' ἐὰν τὴν φύσιν ὑπολαμβάνειν ἑαυτῆς, ὕδατος εἰκότως σημείον ἔστί.*

AD CAP. III. Absoluta, tractatione area, trabis, facum, & similium, ordinem Aristotelis secutus, de arcu siue iride disputare incipit. in cuius causa reddenda Aristoteles est.

19. At contra arcus in nocte non fit, nisi admodum raro.] *Veteres quidem eum noctu numquam fieri opinabantur: sed raritas eius causa errandi fuit. Aristoteles: καὶ μετ' ἡμῶν μὲν ἔως γίνεσθαι, νύκτωρ δὲ ὑπὸ σελήνης, ὥς μὲν οἱ ἀρχαῖοι ὥοῦτο, ὥς ἐγίνετο. τὸ δὲ ἔπαχον ἀπὸ τοῦ σπένδιον. ἐλάνθανε γὰρ αὐτὸς. γίνεσθαι μὲν γὰρ, ὀλιγάκις δὲ γίνεσθαι. Addit id fieri tantum plenilunio: atque ita raro, ut ipse totis quinquaginta annis bis tantum id notauerit.*

20. Ridiculis.] *Alij tendiculis. Ego veteri libro fidem habui. Est autem ridicula nomen imminutum, à ridicula.*

21. Quidam hoc genere valetudinis laborant.] *Aristoteles: οἷόν ποτε συνέβαινε τινὶ πᾶχος, ἥρεμα καὶ οὐκ ἐξ ὑβρίων. αἰεὶ γὰρ εἰδὼλον ἐδόκει παρὰ τὸν βαδίζοντα αὐτῷ, ἐξ οὐραίας βλέποντι παρὰ αὐτόν. τὸ δὲ ἔπαχον ἀπὸ τῆς ὄψιν ἀνακλᾶσθαι παρὰ αὐτόν. ἔτω γὰρ ἀσθενὴς ἦν καὶ λεπτή πᾶμπαν ὑπὸ τῆς ἀρρώστιας, ὥς ἐνοπτερον ἐγίνετο καὶ ὁ πλησίον αὐτῷ, καὶ οὐκ ἠδύνατο ἀπώθειν. Sunt qui hanc Antiphrontem fuisse dicant, hominem mota menti, de quo quiddam legitur etiam in libro de memoria. Mihi hoc satis exploratum non est.*

AD CAP. V. 22. Purpuram Tyriam.] *Huc referendum est illud dictum Augusti, quod his verbis à Macrobio exponitur: Cum de Tyriæ purpuræ, quam emi iusserat, obscuritate quereretur: dicente venditore, Erige altius & suscipe: his usus est salibus: Quid ergo? ut me populus R. dicat bene cultum, in solario ambulaturus sum?*

AD CAP. VI. 23. Et bibit ingens arcus.] *Hinc urbanissime dictum est à Palinuro Plautino, qui animum, senio incuruans, bibentem videret.*

--- Ecce autem bibit arcus: pluet,

Credo, hercle hodie.

AD CAP. VIII. 24. Aristoteles ait, post autumnale æquinoctium.] *Vide Aristotelem capite V. libri III. Meteorologicon.*

AD CAP. XIII. 25. Si Arato credimus.] *Arati hæc de re versus hi sunt:*

Οὐ γὰρ τ' ἀμφοτέρωθεν ὁμῶς πρὸς μέσσον ἔχουσιν

Ἡέλιον κείναι νεφέλαι, σχεδὸν ὠκεανοῖο

Γίνεσθαι ἀμβολίη, διόθεν χειμῶνος ἰόντος

PRÆFATIO.

Altera multo supra hanc caliginem in qua volutamur, excedit.] *Vetus lectio fidelior & breuior, Al-*
 tera caliginem in qua volutamur, excedit.

Non fuerat operæpretium nasci.] *Eadem.* Non fuerat nasci. *qua loquendi consuetudine & ipse alibi Seneca*
utitur, & alij subinde auctores.

Cui vni omnes nascimur?] *Verbum vni in eadem non habetur, & mox paulo pro se erexerit, surrexit,*
agnoscit, quod non minus placet.

Qui robustior est valitudinario.] *Video sensum posse constare etiam si sic legatur. Sed omni scripta lectio habet,*
 Qui robustior est in valitudinario. *Appellatur valitudinarium Seneca, locus ubi agroti curantur: ut lib. Epi-*
starum 3. Non sum tam improbus, ut curationes aëger obeam: sed tanquam in eodem valitudinario
iaceam de communi malo tecum loquor.

Virtus enim ista quam affectamus magnifica est.] *Verbum ista superfluit, ex eadem.*

Isthmus Samothracas includat:] *Scribendum forte, Isthmus suus Thraces includat, ut intelligat de Isth-*
mo Thracia Chersonensi. Aut certe, Strimo suus Thraces includat. Terminus enim Strymo fluvius inter Macedo-
niam & Thraciam Ptolemaeo, & reliquis.

Vtrinque Oceanus occurrit.] *Legendum puto, Undecunque Oceanus incurrit. Nam omni scripta le-*
ctio incurrit præfert, non occurrit.

Nec ut alienis. Sed interest ut suis.] *Interuertendus dictionum ordo, nec ut alienis interest, sed ut suis.*

CAP. I.

Sed inter se pugnavit.] *Lege, Sed intra se pugnavit, ex vetere lectione. & mox paulo speculis, non specta-*
culis, habet eadem.

Sic quanto illas minus prefferis, tanto leuiora fulmina emittunt.] *Redundant hæc verba ex eadem.*

Varia multa terrarum orbis expirat.] *Corrigendum arbitror, Varia & multa terræ corpuscula expirant,*
quoniam subiicit: Necessè est ergo in magna copia corpusculorum quæ terræ oiectant.

Nec mirum est, si terris omnis generis & varia euaporatio est:] *Scribendum terræ, non terris, ex vete-*
re lectione. & melius forte legeretur omnigena, quam omnis generis.

Talem materiam inter nubes congregatam.] *Intra legendum: non inter, ex eadem.*

II. In multos orbes aquam descendere.] *Correctius ut opinor, legeretur recedere, quam descendere. ut paulo*
post, recedere illum in circulos cogit.

Et fieri primum angustissimum orbem.] *Verbum fieri in vetere lectione non habetur.*

Quamvis cingere ea & eoronare videatur.] *Cingere & coronare idem esse videtur. Proinde verior le-*
ctionem duco tangere quam cingere. Quam comprobatur veterum exemplarium fides, tum ipse auctor subdens
paulo post, quam visus noster solita imbecillitate deceptus circa ipsum sydus putat positam.

Ob aëris densi obscuritatem.] *Sunt exemplaria in quibus legitur, ob æris densitatem.*

Si autem à septentrione discesserit.] *Corrigendum reor, Si enim à septentrione discesserit.*

Inter eam partem cœli has fieri coronas, inter quam venti fieri solent.] *Scribendum puto utrobique in-*
tra, non inter, consueta apud Senecam menda.

Nisi cum aër erit densus.] *Vetus lectio, nisi cum patebit densus, pro apparebit. Quæ dictione & interpre-*
Euangeliorum in Evangelio Marci usus est, & Martialis poeta, & in orationibus Cicero: si modo fidelia sunt Romana
impressionis exemplaria.

Et hoc in aëre euenit.] *Eadem, illud ergo in aëre euenit.*

Cum ad vnam partem cesserint.] *Scribendum puto, Cum ab vna parte cesserint.*

III.

Et interdiu raro.] *Superuacanea est coniunctio &, ex vetere lectione.*

At contra arcus in nocte non fit.] *E contra in eadem habetur, non At contra.*

Illam mirabilem arcus varietatem.] *Eadem, illam mirabilem arcus repræsentationem. Quam lectio-*
nem asserunt verba quæ sequuntur, quæ sparsa contra Solem oblique positum faciem arcus repræsentat.

Vestimenta tendiculis diducta.] *In eadem non tendiculis habetur, sed credideris. Legendum arbitror cra-*
tricularis siue clatriculis.

In humore esse non dubitaueris.] *Arcu omnis vetus lectio, non humore. Sed non placet.*

Quam exiguus sit humor aut lacus.] *Inuerte verba, quam exiguus sit lacus aut humor, ex vetere lect.*

In aliis rebus vaga inquisitio est.] *Vana, non vaga.*

IV.

Reperemus alias probationes quæ de Platone legi possunt.] *Eadem non Platone agnoscit, sed Paulo. lego*
speculo. ut ex his quæ è vestigio sequuntur, apparet, & legi capitur hic pro colligi.

Nihil autem tam cito redditur à speculo quam imago.] *Legendum puto permutato ordine dictionum, nihil*
autem tam cito redditur, quam à speculo imago.

V.

Sed quomodo imago similis debet è speculo reddi.] *Scribendum opinor, Sed quomodo imago Solis de*
nube ut speculo redditur.

Arcus longior ampliorque est.] *Lege, Arcus enim longior, &c. ex vetere lectione. & paulo post diuersis*
(agnoscit non diuersus.

Ergo arcus vno circumscriptus ductu:] *Verbum Ergo superfluit.*

Cutem suam variant humore diffuso.] *Corrige. Cutem suam variant humore suffusam, ex eadem.*

Modo, inquis, inter argumenta ponebas.] *Inquit, non inquis, eadem.*

Talem effici iudicant visum, hic respondent.] *Verbum talem superuacaneum, est, ex eadem.*

Neque enim omnia aduersus specula respondent.] *Castigandum reor, Neque enim omnia ad verum*
specula respondent, ut infra, hoc ipso libro: si liceret mihi, ad verum ista perducerem.

VI.

Rorabit & leniter impluet.] *Vetus lectio, tonabit & leuiter impluet.*

Est iam apparet eius natura.] *Verbum est desideratur in eadem.*

Vnum tamen hoc soluendum est, *Vide an legendum sit*, Vnum tantum hoc soluendum est. viii.
 Nec aliquanto plane tumentes.] *Vetus lectio*, Nec aliquando plane extumentes. viii.
 Sed imaginem eius figuramque.] *Eadem*, Sed magnitudinem eius figuramque. xi.
 Aut illum tanto maiorem.] *Scribe*, Vt illum tanto maiorem, *ex eadem*. xii.
 Ob hoc omnia quæ huius sunt simulacra.] *Eadem*, Ob hoc omnia quæ huiusmodi sunt simulacra. xiii.
 Vt ær vim igneam in æthera elidat.] *Scribendum*, Vt ær vim igneam vsque in æthera elidat. *ex eadem*. xv.
 Ab his recta vidimus icta sine fulmine.] *Postrema duo verba*, sine fulmine desiderantur in eadem.
 Brachij mensuram & longitudinem & crassitudinem excederet.] *Mallem scriberes*, brachij mensuram & longitudinem & crassitudinem excederet. *Quoniam verba illa, & crassitudinem, non habentur in veteri lectione.* xvi.
 Aduersus omnes, admissarij sui motus.] *Scribendum* reor auersus, non aduersus.
 Insatiabile malum.] *Vetus lectio*, insanabile malum.
 Fæda dictu sunt quæ portentum illud ore suo lacerandum dixerit feceritque.] *Posset quidem defendi hæc lectio. nihilominus existimo inuersa esse verba, legendumque*, quæ portentum illud lacerandum ore suo dixerit, feceritque: quia videlicet sequitur, non in os tantum, sed in oculos suos ingeret.
 Ab omni parte opponerentur.] *Castiga*, ab omni parte apponerentur, *ex eadem*. & paulo post mehercules, non hercules.
 Nec quantum peccabat: videre contentus.] *Argutior lectio*, & magis acumen Senecæ referens, est lectio codicis ducæ Mariæ: nec quantum videbat peccare contentus. Cui suffragantur verba non multo post sequentia. Obscœnitas mea plus quam capit videat.
 Cum complexus erat, & caput merserat, genibusque alienis obhæserat.] *Vetus lectio*, cum complexus erat, clunibusque alienis obhæserat. *Cætera ociosa sunt. Exemplar Pincianum non clunibus habet, sed diuinibus. Ut forte legendum sit* inguinibus. *nam de obscœnitate oris sermo est.*
 Obscœnitatem suum spectaculum fecerat.] *Scribe* suam, non suum, *ex eadem*.
 Facinus indignum? hic fortasse cito, & antequam hæc videret, occisus est. Ad speculum suum immolandum fuit.] *Castigandum* reor, Facinus indignum: hic foret cito, & antequam hæc videret occisus. Post ad speculum suum immolandum fuit.
 Nisi in aliquo nobis humore leuior & adspici facilior occurreret.] *Legendum* puto, nisi in aliquo nobis humore læuoreve adspici facilior occurreret. xvii.
 Nisi liberius humi solis lunæque imagines videremus.] *Emendandum* arbitror, nisi læuore huiusmodi solis lunæque imagines videremus. *Nam & vetusta quæpiam exemplaria huiusmodi præferunt, non humi.*
 Multi ex hoc consecuti primo sui notitiam.] *Scribe*, Multa ex hoc consecuta. Prima sui notitia, *ex veteri lectione.*
 Nondum in vitium beneficium detorquebat.] Nondum in vitia blanditias detorquebat.
 Sæpius ea despexere, in quibus prius effigies suas viderant.] *Scribendum* putamus, mutato verborum ordine, ea despexere, in quibus prius effigies suas sæpe viderant.
 Et mox proprio huic ministerio præparatus est orbis.] Et mos fuit proprio præparatus est orbis: *eadem. Legendum* forte, & mox vsui proprio præparatus est orbis.
 Patientiæ luxuria.] *Scribe*, potientie luxuria, *ex eadem*.
 Non illa quæ publice dabatur, sed imperatorum pauperum liberis.] *Verbum* sed non habetur in antiquis codicibus, in quibus filiabus legitur, non liberis. Ego vero etiam negationem non redundare existimo.
 Quam dedit pro se Scipio.] *Emendandum* forte, quam dedit Pop. Rom. filiæ Scipionis. Cuius historia meminit Valerius Maximus lib. 4. cap. de paupertate.

ERASMV S.

Quo nequitiam meam.] Fortunatus putat non absurde legi nequitia mea. Hoc vt verum sit, apud Horatium in codicibus emendatis non legitur, Quo mihi fortuna est: sed, Quo mihi fortunam, si non conceditur uti? Et habet abrupti sermonis tropus suam gratiam: Ita, Quo nequitiam meam, subaudi exerceo? xvi.

OPSOPOEV S.

Altera multo hanc caliginem.] Scriptus clarissimi viri H. Memmij liber, quem mihi doctissimus Nic. Faber conferendum dedit, refert, altera multo hanc supra caliginem in qua, &c. Aldina editio similiter, duabus saltem dictionibus in ordinem redactis, supra hanc. IN PRELATIONE.
Sed in secretiora.] Memmianus codex. sed consecratoria. reliquæ editiones, etiam Aldina, sed cum secretiora.

Memmianus, corpus caesarium. Nicotianus, corpus casarianum. Mox ambo qui robustior est in valitudinario, recte.

Vnus, turpiter, ardens alter, turpiter perdens bene.

Idem, qui in consortium Deo veniat. & mox cum Aldina editione, non illo tantum dico, &c. sed & illo quod &c. respicit τὸ αὐρο.

Etiam ea parte qua extat.] Optima Memmij membrana, etiam qua extat. & videtur ascititium ea parte.

Hoc est punctum.] M. ff. & Aldus ἐμφατικὸν τερον, Hoc est illud punctum.

Strymo Thracas.] P. Pithoeus antiquitatis diligentissimus reperit in v. c. *Emus Thracas* excludat.

BBbb iij

Primum lumen.] Aldina editio, proximum terris lumen. M. ff. *primum terris lumen.* Virgilius Georg. iv.

--- simul os terris ostendit honestum, Pleias.

Nusquam.] M. ff. & Fortunati vetusta exemplaria, nunquam resistenti.

M. ff. & Fortunati codices, prae multa formentur.

Editiones quaedam, omnia angusta esse. Sed hac deinde. quaedam, omnia angusta esse versus Deum. Memmiana membrana, omnia angusta esse mensus Deum. Lectio nativa. Deum mensus (ait) sciam reliqua omnia angusta esse. Sic lib. iii. praefatione, nec sorte me, sed animo mensus, par maximis stetit. Vel si placet, lege mensis dandi casu. eodem recidet sensus.

CAP. I. Eadem membr. *frictus est.* quam lectionem Fortunatus quoque probat, quod levis collisio triplicem ac confricationem quandam efficiat.

M. ff. ambo, si terra omnis generis, non terris.

stramenta.] Aldus *sarmenta.* verius puto ramenta, ex v. c. Memmij.

Recte idem, ibi est, ubi venti sunt. denotatur enim locus ubi faces fiunt. Sic infra de coronis. Quod argumentum est, intra eam partem cali has fieri coronas, intra quam venti quoque solent.

M. ff. *arbusa.* Sed si minore, &c. & statim, ad exprimendos ignes. deinde, qui sidera circumuenit.

Quem nos dicere.] Relativum quem vacat, ex vet. c. Mox iidem, Quae quemadmodum fieri dicatur.

II. M. Non est autem quod existimemus. Et mox ordine magis congruo. Non enim resistit, nec formatur.

Aliquam alligat am.] M. ff. non habent vocem aliquam. Mox in iis, At hoc quidem non faciet in flumine.

In semetipsis.] Memmij v. c. & in semet ipsa euanuerint. Expressit verba Aristotelis Meteor. iii. cap. iii.

ὡς ἐαυτῶν τὴν φύσιν ἀπολαμβάνειν ἑαυτῆς.

M. ff. bene. Aequae cetera sidera, pro quod sidera cetera. Et ita quoque ex Aristotele legit Fortunatus.

Minus cedente versatur.] Memmij v. c. minus cedente servatur. quam lectionem sequentia probant.

Aliae editiones, coniectum aëra. M. ff. *circumiectum.* melius. quam ut in Romana, *conlectum.*

III. Fortunatus legit. Qui ita existimant arcum fieri, dicunt, in ea parte. v. c. Memmij, Quidam ita ex, a fieri: in ea parte, &c. qui statim v. 43. & in praeceptis euntes confundi.

Nicotij & Fortunati vetusti codices non habent duo haec verba, insertis parietibus.

Quibus singula.] Memmij v. c. quibus singula distant. nempe solis facies.

Idem, quem terrarum orbe maiorem, omisso toto. Et in contrarium mota, pro vulgatis contrario motu. Sed quocumque modo scribas, peregrina videntur, & a nasuto astrologo assuta.

IV. Aldina editio, probationes quae de Platone legi possunt. Pincianus, quae de Speculo legi possunt. Vane. at vero Memmij. v. c. quae de plano legi possint. id est faciles & cuius manifestae. Lib. i. de clementia. cap. v. melius in tribunali quam in plano conspicitur.

Ignem.] Ex eodem scribe ingens. arcus enim non est igneum corpus, sed ingens. Virgilius,

--- Et bibit ingens Arcus. ---

Vulgata scriptura est a Fortunato. M. ff. ambo, inuersi tibi videbuntur, & priores a te quam a speculo. nisi quod alter ante, omissoque, &c.

Fortunatus legit, a latere discedat, propiorque nobis sit.

V. Veteres Fortunati membranæ, illam non contrahunt. Mox v. c. Memmij. Arcus autem uno.

Rhodiginus antiq. lect. lib. xvii. cap. vii. Commodius legi potest Cyttheriaca, quam Tiberiaca. Sed syllabæ mensus nonnihil refragatur. Variatum in ea comperias Metamorph. xv.

Armigerumque Iouis, Cythereidæque columbas.

In Nicotiana membrana defunt ista, videmus ortu solis partem quandam cali rubere. & merito deesse videntur. quid enim aliud sonant quam sequentia, videmus nubes aliquando ignis coloris? Si diuersa sunt, & plures colores indicantur, quomodo stabunt proxima verba, quomodo hunc colorem unum accipiunt? Cur ortu solis cælum rubere dixit, & non etiam occasu? Commentum nempe, ut forex, se prodit. Notat Fortunatus quoque in vetustis codicibus deesse.

M. ff. ambo, colorem illum iniustum esse. & mox partis è pila secta. ut supra. secta pila pars.

VI. Locum truncatum credit Fortunatus. Nam cum (ait) Senecæ verba sequentia arcum minari tempestatem indicent abrupte & imperfecte, tanquam prius facta aliqua tempestatum mentione, adducor ut credam tale aliquid superius deficere: Arcus etiam tempestates minatur, ut ait Virgilius noster. vel Arcus tempestatum quoque minas affert. vel sic: Arcus & pluviarum indicium est, vel id genus simile aliquid. Hoc modo singula singulis consonarent, neque Virgilij testimonium absurde aduocaretur. Deinde supposititium hoc, cum adueniat imber, esse videtur, cum nec Virgilij sit, nec Senecæ conueniat, quippe quod sensum turbet. vel forsitan hic nihil deest, sed verborum ordo est immutatus, legendumque hoc modo: Et bibit ingens arcus, ut ait Virgilius noster, cum adueniat imber. Sed adhuc dura & inepta videbitur a superiori transitio. Hæc Fortunatus.

A quo fatearis.] Nicotij v. c. cum Aldina editione. a quo cum fatearis. at Mammianus liber, A quo cum tu quoque fatearis.

Quam componitur.] Aldus & m. ff. quam ponitur. & hi mox, Non est ergo propria.

Reddi imaginem.] Fortunato ex vetustis cod. melius videri, quam reddi, videtur.

VII. Memmij v. c. Vnum hoc tantum mihi soluendum est.

IX. M. ff. ambo & Aldina editio, addita negatiua. quas non minus pictas variasque.

XI. Nicotij codex: & ipsæ, sc. virgæ, signa imbrium sunt.

XIII. Vet. c. Memmij, si nubes fors aliqua disposuit, ut intra se conspiciant.

Stellarum longos.] Apud virgilium est, Flammæ longos a tergo, &c. Infra vero lib. vii. Longos a tergo flammæ albescere tractus. Statim scribe Hæc velut stellæ, ex m. ff.

M. ff. cum Aldo, ardore sit, vel similis stellæ excursus.

xv.

Sequens, aut.] Fortunatus legit, sequuntur aut proprios cursus agunt.

Memmij v. c. Hostis fuit Quadra. C. V. P. Pithœus in vet. membranis reperit: Hostius quadra fuit.

xvi.

Iure casum videri.] De hoc more vide Cuiacium lib. iii. Obseruat. cap. xxvi.

Mens. & long. & crass.] M. ff. mensuram & longitudinem excederet. Postea conscientiam premunt. & mox poterat, cum caput verserat.

Adeo quodam.] Memmij v. c. adeo in quadam lupanar quoque verecundum est.

Antiqua Fortunati lectio, Quo nequitia mea, in nominandi casu. Vtraque (ait) bona est. Horatius.

Quo mihi fortuna est, si non conceditur uti?

Antequam hac vid.] M. ff. & antequam videret. Fortunatus quia verbum videret, suspectum habuit, xvii. pronomen hac addidit.

M. ff. bene ut ad speculum barbam velleremus, aut ut faciem viri poliremus.

Fortunatus probat, consequitur. Et ita v. c. Memmij, Multa ex hoc consequitur. Primum sui notitiam, deinde ad quendam consilium.

Fortunati & Nicotij v. c. inclyte viuerent, pro incondite.

M. ff. nitidius, quisque sibi, alteri inuicem operam dabat. & statim sed illum sibi ipsi sine, &c.

Dos fuit illa.] Omnes non illa præferunt. Fortunatus hanc lectionem, ut ceteris integriorem & elegantiore, sensuique magis conuenientem laudat: non illa quæ publice dabatur, sed Imperatorum pauperum filiabus.

Auro nitidum.] Memmianus codex, auro inditum. Eandem scripturam ex v. c. obseruauit P. Pithœus vir nunquam satis laudatus. Nicotianus habet, auro inclitum.

GRVTERVS ET IVRETVS.

EX PRÆFATIONE.

Et consiles siluas.] Ita omnes mei miss. nisi quod Colon. fragm. consiles. exolete editiones, & pensiles, quomodo citat Iosephus Castalio ad lib. i. Rutilij, ubi erat.

Quid loquar inclusas inter laquearia siluas?

Vernula quæ vario carmine ludat auis.

Idemque placeret Fortunato, si vllæ vnquam silua pensiles fuissent. horti quidem, inquit, pensiles celebrantur, siluarum vero pensilium, nulla memoria extat. quare legendum consiles, hoc est recitas & in pumilionum breuitatem coactas. fiunt enim arbores breuitatis cuiusdam coactæ & serendi & recidendi seu tondendi genere. C. Marcium nemora consilia inuenisse Plinius est auctor. hætenus Fortunatus, cui quidem, & si me non oppono, asseueranti retinendum cum Bibliothecarum libris consiles, ita quod idem putat nusquam fuisse siluas pensiles, vereor ne erret: certe talē quid ipse Seneca prodit taxatque Epist. 122. Non viuunt contra naturam, qui pomaria in summis turribus serunt, quorum silua in tectis domorum ac fastigiis nutant, inde ortis radicibus, quo improbe cacumina egissent?

EX CAP. II.

Quod sidera cetera infirma sunt.] Palat. tert. & Memmianus ac Nicotianus, Aque sidera cetera, quod probat Obsopæus sicque etiam pridem legendum prodiderat ex Aristotele Fortunatus. nam sicut Lunæ inertior vis non potest exagitare neque dissoluere circumpositum aerem quin coronas accepto lumine efficiat, ita & aliorum siderum, quorum æque infirma vis est ad dissoluendum.

EX CAP. XIII.

Sunt chasmata.] Adducit hunc locum Senecæ Briffonius li. 3. de verborum significat. ideo interpretari Seruium in 9. Aeneidos. chasma diruptionem & cæli recessum. At apud I. C. Chasma hiatum terra significat quo agri nonnumquam absorbentur l. 47. §. ult. ff. de legat. i. l. 4. §. i. ff. de censibus l. 10. ff. peric. & comod. l. 11. §. si locupletis, ff. de minoris.

EX CAP. XVI.

Et tamen pronunciauit iure casum videri.] Notanda cum Cuiacio lib. 3. Obseruat. cap. 26. veterum iudicum in cognitionibus modestia, qui etiam ea quæ iurati cognouissent non esse facta sed videri. Huius moris exempla ex l. Diui §. recte & §. si ex seruitute ff. de lib. causa. l. qui tamen. §. si arbiter ff. de recept. arbitris. ut etiam ex aliis pluribus auctoribus colligi potest. Interim notandum de eade facta. ita secundum reum pronuntiari solitum. iure casum videri eum qui casus erat. Sidonius Apollinaris lib. 2. Epist. ad Secundum. Cum nihil amplius ego quam veniam postularem pronuncians more maiorum reos tantæ temeritatis iure casos videri. Tacitus lib. 4. Ann. pronuntiemus ultro iure casum videri. plura exempla vide apud Briffonium lib. 5. de formulis.

L. ANNÆI SENECAE
AD LVCILIVM
NATVRALIVM QVAESTIONVM
LIBER SECVNDVS.

CAP. I.

- OMNIS de vniuerso quæstio in cælestia, sublimia, & terrena diuiditur. Prima pars naturam siderum scrutatur, & magnitudinem, & formam ignium quibus mundus includitur: ¹ solidum ne sit cælum, ac firmæ concretæque materiæ, an ex subtili tenuique nexum: agatur, an agat: & infra se sidera habeat, an in contextu sui fixa: quemadmodum sol anni vices seruet: an retro flectat: cetera deinceps his similia. Secunda pars tractat inter cælum terramque versantia. Hæc sunt nubila, imbres, niues, & humanas motura tonitrua mentes: quæcumque ær facit, patiturve. Hæc sublimia dicimus, quia editiora imis sunt. Tertia illa pars de agris, terris, arbuſtis, satis quærit, & (vt Iuriconsultorū verbo vtar) de omnibus quæ solo continentur. Quomodo, inquis, de terrarum motu quæstionem eo posuisti loco, quo de tonitruis fulgoribusque dicturus es? Quia cum motus terræ fiat spiritu, spiritus autem sit ær agitur, & si subeat terras, non ibi spectandus est: cogitetur in ea sede in qua illum natura disposuit. Dicam, quod magis videbitur mirum: inter cælestia & de terra dicendum erit. Quare? inquis, quia cum propria terræ excutimus suo loco, vtrum lata sit & inæqualis, & enormiter proiecta, an tota in formam pilæ spectet, & in orbem partes suas agat, alliget aquas, an aquis alligetur ipsa: animal sit an iners corpus, & sine sensu, plenum quidem spiritus, sed alieni, & cetera huiusmodi quotiens in manus venerint, terram sequentur, & in imis collocabuntur. At vbi quæretur, quis terræ sit situs, qua parte mundi subsederit, quomodo aduersus sidera cælumque posita sit, hæc quæstio cedit superioribus, & (vt ita dicam) meliorem conditionem sequitur.
- ^{11.} Quoniam dixi de partibus, in quas omnis rerum naturæ materia diuiditur, quædam in commune sunt dicenda, & hoc primum præsumendum, inter ea corpora, à quibus vnitas est, æra esse. Quid sit hoc & quare præcipiendum fuerit, scies, si paullo altius repetiero, & dixerò ² aliquid esse continuum, aliquid commissum. Continuatio est partium inter se non intermissa coniunctio. Vnitas est sine commissura continuatio, & duorum inter se coniunctorum corporum tactus. Numquid dubium est, quin ex his corporibus quæ videmus tractamusque, quæ aut sentiuntur aut sentiunt, quædam sint composita? Illa constant aut nexu, aut aceruatione: vt puta funis, frumentum, nauis. Rursus non composita: vt arbor, lapis. Ergo concedas oportet, ex his quoque quæ sensum quidem effugiunt, ceterum ratione præduntur, esse in quibusdam vnitatem corporum. Vide, quomodo auribus tuis parcam. Expedire me poteram, si philosophorum lingua vti voluissem, vt dicerem vnita corpora: hoc cum tibi remittam, tu inuicem mihi refer gratiam. Quare istud? si quando dixerò vnum, memineris me non ad numerum referre, sed ad naturam corporis, nulla ope externa, sed vnitate sua coherentis. Ex hac nota corporum ær est.
- ^{111.} Omnia quæ in notitiam nostram cadere possunt, mundus complectitur. Ex his quædam sunt partes, quædam materiæ loco relicta. Desiderat omnis natura materiam, sicut ars omnis quæ manu constat. Quid sit hoc, apertius faciam. Pars est nostri, manus, ossa, nerui, oculi. materia, succus retenti cibi, iturus in partes. Rursus quasi pars nostri est sanguis: qui tamen & materia est. Præparat enim & alia: & nihilominus in numero est eorum, quibus totum corpus efficitur.
- ^{1v.} Sic mundi pars est ær, & quidem necessaria. hic est enim qui cælum terramque connectit. qui ima ac summa sic separat, vt tamen iungat. Separat, quia medius interuenit: iūgit, quia vtrique per hoc inter se consensus est. Supra se dat, quidquid accipit à terris. Rursus vim siderum in terrena transfundit. Quem sic partem mundi voco, vt animalia & arbuſta. Nam genus animalium arbuſtorumque, pars est vniuersi: quia in consummationem totius af-

sumptum: & quia non est sine hoc vniuersum. Vnum autem animal, & vna arbor quasi pars est: quia quamuis perierit, tamen id ex quo perit, totum est. Aër autem, vt dicebam, & cælo & terris cohæret. Vtrique innatus est. Habet autem vnitatem, quidquid alicuius rei natua pars est. Nihil enim nascitur sine vnitatem. Terra & pars est

mundi, & materia. pars quare sit, non puto te interrogaturum, aut æque interrogas, quare cælum pars sit: quia scilicet non magis sine hoc, quam sine illa vniuersum esse potest, quod cum his vniuersum est, ex quibus, id est tam ex illo, quā ex ista alimenta omnibus animalibus, omnibus satis, omnib. stellis diuiduntur. Hinc quidquid est viriū singulis, hinc ipsi mūdo tam multa poscenti subministratur: hinc profertur quo sustineantur tot sidera, tam exercitata, tam auida, per diem noctemque, vt in opere, ita & in pastu. Et omnium quidem rerum natura, quantum in nutrimentum sui satis sit, apprehendit. Mundus autem, quantum in æternum desiderabat, inuasit. Pusillum tibi exemplum magnæ rei ponam. Oua tantum complectuntur humoris, quantum ad effectum animalis exituri satis est.

Aër continuus terræ est, & sic appositus, vt statim ibi futurus sit, vnde illa discessit. Pars est totius mundi: sed idem tamen, quidquid terra in alimentum misit, recipit: vt scilicet materia, non pars intelligi debeat. Ex hoc omnis inconstantia tumultusque est. Hunc quidam ex distantibus corpusculis, vt puluerem struunt, plurimumque à vero recedunt. Numquam enim contexti nisi per vnitatem corporis natus est, cum partes consentire ad intentionem debeant, & conferre vires. Aër autem, si in atomos diuiditur, sparsus est. Teneri vero disiecta non possunt. Intentionem aëris ostendent tibi inflata, nec ad ictum cedentia. Ostendent pondera, per magnum spatium ablata, gestante vento. Ostendent voces, quæ remissæ elatæque sunt prout aër se concitauit. Quid enim est vox, nisi intensio aëris, vt audiatur, linguæ formata percussu? Quid cursus & motus omnis, nonne intenti spiritus opera sunt? Hic facit vim neruis, & velocitatem currentibus. Hic cum vehementer concitatus ipse se torfit, arbuta siluasque conuellit, & ædificia tota corripens in altum frangit. Hic mare per se languidum & iacens incitat. Ad minora veniamus. Quis enim sine intensione spiritus cantus est? cornua & tubæ, & ea quæ aliqua pressura maiorem sonitum reddunt, quam qui ore reddi potest, nonne aëris intensione partes suas explicant? Consideremus quam ingentem vim per occultum agant paruula admodum semina: & quorum exilitas in commissura lapidum vix locum inueniat, in tantum conualescunt, vt ingentia saxa distrahant, & in momenta dissoluant; scopulos rupesque, radices minutissimæ, ac tenuissimæ. Hoc quid est aliud, quam intensio spiritus, sine qua nil validum, & contra quam nil validius est? Esse autem vnitatem in aere, vel ex hoc intelligi potest, quod corpora nostra inter se cohærent. Quid enim aliud est quod tenet ea, quam spiritus? Quid est aliud quo animus noster agitur? Quis est illi motus, nisi intensio? Quæ intensio, nisi ex vnitatem? Quæ vnitas, nisi hæc esset in aère? quid autem aliud producit fruges & segetem imbecillam, ac virentes erigit arbores, ac distendit in ramos, aut in altum erigit, quam spiritus intensio & vnitas?

Quidam aëra discerpunt, & in particulas di-
ducunt, ita vt illi inane permisceant. Argumentum autem existimant non pleni corporis, sed multum vacui habentis, quod auib. in illo tam facilis motus, quod maximis minimisque per illum transcursus est. Sed falluntur. Nam aquarum quoque similis facilitas est: nec de vnitatem illarum dubium est, quæ sic corpora accipiunt, vt semper in contrarium acceptis refluant. Hanc nostri circumstantiam, Græci autem *ἀέρας* appellant, quæ in aère quoque sicut in aqua fit. Circumstat enim omne corpus à quo impellitur, Nihil autem opus erit inani admisso. Sed hoc alias. Nunc

autem esse quandam in rerum natura vehementiam, magni impetus, est colligendum. Nihil enim nisi intensione vehementius est: & tamen mehercules per aliud nihil intendi poterit, nisi per semetipsum fuerit intentum. Dicimus enim, eodem modo non posse quidquam ab alio moueri, nisi aliquid fuerit mobile ex semetipso. Quid autem est, quod magis credatur ex semetipso habere intensiorem, quam spiritus? Hunc intendi quis negabit, cum viderit iactari terram cum montibus, tecta, murosque plures, & magnas cum populis vrbes, cum totis maria littoribus? Ostendit intensiorem spiritus, velocitas eius & diductio. Oculus statim per multa millia aciem suam intendit: vox vna totas vrbes simul percutit: lumen non paullatim prorepat, sed semel vniuersis infunditur rebus.

Aqua autem sine spiritu quemadmodum posset intendi? Numquid dubitas, quin sparsio illa quæ ex fundamentis mediæ arenæ crescens in summam altitudinem amphitheatri peruenit, cum intensiorem aquæ

- fiat? Atqui nec tolleno magis, nec ullum aliud tormentum aquam poterit mittere aut agere, quam spiritus. Huic se commodat: hoc inserto & cogente attollitur, & contra naturam suam multa conatur, & ascendit, nata defluere. Quid nauigia sarcina depressa, parum ostendunt, non aquam sibi resistere quo minus mergantur, sed spiritum? Aqua enim cederet: nec posset pondera sustinere, nisi ipsa sustineretur. Discus ex loco superiore in piscinam missus, non descendit, sed resilit. quemadmodum, nisi spiritu referente? Vox autem qua ratione per parietum munimenta transmittitur, nisi quod solido quoque aer inest, qui sonum extrinsecus missum & accipit & remittit? scilicet spiritu non aperta tantum intendens, sed etiam abdita & inclusa. Quod illi facere expeditum est, quia nusquam diuisus, sed per ipsa quibus separari videtur, coit secum. Interponas licet muros & mediam altitudinem montium, per omnia ista prohibetur nobis esse peruius, non sibi. id enim intercluditur tantum, per quod illum nos sequi possumus. Ipse quidem transit per ipsum quod scinditur, & media non circumfundit tantum, sed vtrunque cingit. Permeat ab æthere lucidissimo aer, in terram usque diffusus: agilior quidem, tenuiorque, & altior terris, nec minus aquis: ceterum æthere spissior grauiorque, frigidus per se & obscurus. lumen illi calorque aliunde sunt; sed per omne spatium sui similis non est: mutatur enim à proximis. Summa pars eius est siccissima calidissimaque, & ob hoc etiam tenuissima, propter viciniam æternorum ignium, & illos tot motus siderum, assiduamque cæli circumactum. Illa pars ima & vicina terris, densa & caliginosa est: quia terrenas exhalationes receptat. Media pars temperatior, si summis imisque conferas, quantum ad siccitatem tenuitatemque pertinet: ceterum vtraque parte frigidior. Nam superiora eius calorem vicinorum siderum sentiunt: inferiora quoque tepent, primum terrarum halitu, qui multum secum calidi affert, deinde quia radij solis replicantur, & quousque redire potuerunt, replicato calore benignius fouent. Deinde etiam illo spiritu, qui omnibus animalibus, arbutisque ac satis calidus est. Nihil enim viueret sine calore. Adiice nunc ignes, non tantum manu factos & certos, sed opertos terris: quorum aliqui eruperunt, innumerabiles in abscondito flagrant & obscuro semper. Etiamnum tot partes eius fertiles rerum, habent aliquid teporis: quoniam sterile est frigidum, calor autem gignit. Media ergo pars aeris ab his submota in frigore suo manet. Natura enim aeris gelida est. Quia cum sic diuisus sit, ima sui parte maxime varius & inconstans & mutabilis est. Circa terram plurimum agit, plurimum patitur, exagitat & exagitur: nec tamen eodem modo rotus afficitur, sed aliter alibi: ac partibus inquietus est ac turbidus. Causas autem illius mutationis & inconstantiae alias terra præbet, cuius positiones huc aut illo versæ, magna ad aeris temperiem momenta sunt: alias siderum cursus. Ex quibus soli plurimum imputes. Illum sequitur annus: ad illius flexum hiemes æstatesque vertuntur. Lunæ proximum ius est. Sed & ceteræ quoque stellæ non minus terrena quam incumbente spiritum terris afficiunt, & ortu suo occasuue cōtrario, modo frigora, modo imbres, aliaque terrarum iniurias turbidæ mouent. Hoc necessarium fuit præloqui, dicturo de tonituo ac fulminibus & fulgurationibus. Nam quia in aere fiunt, naturam eius explicare oportebat: quo facilius appareret, quid facere aut pati posset. Tria sunt ergo quæ accidunt, fulgurationes, fulmina, & tonitrua: quæ vna facta, serius audiuntur. Fulguratio ostendit ignem: fulminatio emittit. Illa (vt ita dicam) comminatio est, & conatio sine ictu: ista, iaculatio cum ictu. Quædam sunt ex his, de quibus inter omnes conuenit: quædam, in quibus diuersæ sententiæ sunt. Conuenit illis, omnia ista in nubibus & e nubibus fieri: etiā nūc cōuenit, & fulgurationes, & fulminationes aut igneas esse, aut ignea specie. Ad illa nunc transeamus, in quibus lis est. Quidā putant ignem esse in nubibus, quidam ad tempus fieri: nec prius esse, quam mitti. Nec inter illos quidem quid proferat ignem, conuenit. Alius enim à lumine illum colligit. Quidam autem radios solis intercurrentis, recurrentisque sæpius in se relatos, ignem excitare dicit. Anaxagoras ait illū ex æthere distillari, & ex tāto ardore cæli multa decidere, quæ nubes diu inclusa custodiant. Aristoteles multo ante ignē colligi non putat, sed eodem momento exsilire, quo fiat. Cuius sententia talis est: Duæ mundi partes in imo iacent, terra & aqua: vtraque ex se reddit aliquid. Terrenus vapor siccus est, & fumo similis, qui ventos, tonitrua & fulmina facit: aquarum halitus humidus est, & imbres & niues creat. Sed siccus ille terrarum vapor, vnde ventis origo est, quia coaceruatus est, cum coitu nubium vehementer impactarum à latere eliditur: deinde, vbi latius ferit nubes proximas, plaga & cum sono incurtitur: qualis in no-

strisignibus redditur, cum flamma vitio lignorum virentium crepat. Et ut ille spiritus habens aliquid humidi secum, cum est conglobatus, rumpitur flamma: eodem modo spiritus ille, quem paullo ante exprimi collisis nubibus dixi, impactus aliis, nec rumpi nec exsilire silentio potest. Dissimilis autem crepitus fit, ob dissimilem impactum nubium. Quare alia maiorem sonitum habent, alia minorem. Ceterum illa vis expressi spiritus ignis est, qui fulgurationis nomen habet, leui impetu accessus & varius. Ante autem videmus fulgurationem, quam sonum audiamus: quia oculorum velocior est sensus, & multum aures antecedit.

Falsam autem esse opinionem xiii.

eorum, qui ignem in nubibus seruant, per multa colligi potest. Si de caelo cadit, quomodo non quotidie fit, cum tantumdem illic semper ardeat? Deinde nullam rationem reddiderunt, quare ignis, quem natura sursum vocat, defluat. Alia enim conditio nostrorum ignium est, ex quibus fauillae cadunt, quae ponderis secum aliquid habent. Ita non descendit ignis, sed praecipitatur & deducitur. Huic simile nihil accidit in igne purissimo, in quo nihil est quod deprimatur: aut si vlla pars eius deciderit, in periculo totus est: quia totum potest excidere, quod potest carptim. Deinde illud quod quotidie leuitas cadere prohibet, si in abdito suo tenet graue, quomodo illic esse potuit, vnde caderet? Quid ergo? Non aliqui ignes in inferiora ferri solent, sicut haec ipsa de quibus quaerimus fulmina? Fato enim non eunt, sed feruntur. Aliqua illos potentia deprimit, quae non est in aethere. Nihil enim iniuria illic cogitur, nihil rumpitur, nihil praeter solitum euenit. Ordo rerum est, & expurgatus ignis incustodia mundi, summas sortitus oras, operas pulcherrime circumit: hinc discedere non potest, sed ne ab externo quidem exprimi: quia in aethere nulli incerto corpori locus est. Certa enim & ordinata non pugnant.

Vos, inquam, dicitis xiiii.

cum causas stellarum transuolantium redditis, posse aliquas partes aeris ad se trahere ignem, ex aethere decidentem, & ex eo superioribus locis ardore hic accendi. Sed plurimum interest, vtrum aliquis dicat ignem ex aethere decidere, quod natura non patitur: an dicat, ex ignea vi calorem in ea, quae subiecta sunt, transilire, an hic accendi. Non enim illinc ignis cadit, quod non potest fieri, sed hic nascitur. Videmus certe apud nos late incendio peruagante, quasdam insulas, quae diu concaluerant, ex se concipere flammam. Itaque verisimile est in aere summo, qui naturam rapiendi ignis habet, aliquid accendi calore aethæris superpositi. Necesse est enim, ut & imus aether habeat aliquid aeri simile, & summus aer non sit dissimilis imo aetheri: quia non fit statim ex diuerso in aduersum transitus. Paullatim ista confinio vim suam miscent ita, ut dubitare possis, an aer, an hic iam aether sit.

Quidam ex nostris existi- xv.

mant, aëra, cum, in ignem & aquam mutabilis sit, non trahere aliunde causas flammarum nouas: ipse enim se mouendo accendit, & cum densos compactosque nubium sinus dissipat, necessario vastum in tam magnorum corporum diruptione reddit sonum. Illa porro nubium difficulter cedentium pugna, aliquid confert ad concitandum ignem. Sic, quemadmodum ferro aliquid manus ad secandum confert: sed secare ferri est.

Quid ergo inter fulgurationem & fulmen interest? dicam. Fulguratio, est late ignis explicitus: Fulmen, est coactus ignis, & impetu iactus. Solemus duabus manibus inter se iunctis aquam concipere, & compressa vtrunque palma in modum siphonis exprimere. Simile quiddam & illic fieri puta. Nubium inter se compressarum angustiae medium spiritum emittunt, & hoc ipso inflammant, & tormenti modo eliciunt. Nam balistae quoque & scorpiones tela cum sono expellunt.

xvi.

Quidam existimant ipsum spiritum per frigida atque humida euntem, sonum reddere. Nam ne ferrum quidem ardens silentio tingitur. Sed quemadmodum, si in aquam feruens massa descendit, cum multo murmure exstinguitur: ita, ut Anaximenes ait, spiritus incidens nubibus tonitrua edit, & dum luctatur, per obstantia & intercisa vadens, ipsa ignem fuga accendit.

Anaximander omnia ad spiritum xvii.

retulit. Tonitrua, inquit, sunt nubis ictus sonus. Quare inequalia sunt? quia & ipse ictus inaequalis est. Quare & sereno tonat? quia tunc quoque per crassum & siccum aëra spiritus profilit. At quare aliquando non fulgurat & tonat? quia tenuior & infirmior spiritus, quo in flammam non valuit, in sonum valuit. Quid est ergo ipsa fulguratio? aeris diducentis se, corruentisque iactatio; languidum ignem, nec exiturum aperiens. Quid est fulmen? acrioris densiorisque spiritus cursus.

Anaximan- xix.

drus ait, omnia ista sic fieri, ut ex aethere aliqua vis in inferiora descendit. Ita ignis impactus nubibus frigidis sonat. At cum illas interfcindit, fulget: & minor vis ignium, fulgurationes facit, maior fulmina.

Diogenes Apolloniates ait, quaedam xx.

- tonitrua igne, quædam spiritu fieri. Illa ignis facit, quæ ipse antecedit & nunciat: illa spiritus, quæ sine splendore crepuerunt. Vtrumque sine altero fieri, & esse ali- quando, concedo: ita tamen, vt non discreta illis potestas sit, sed vtrumque ab vtro- que effici possit. Quis enim negabit spiritum magno impetu latum, cum efficit so- num, effecturum & ignem? Quis & hoc non concedet, aliquando ignem quoque rumpere posse nubes, & non exsilire, si plurimarum aceruo nubium, cum paucas per- scidisset, oppressus est? Ergo & ignis ibit in spiritum, perdetque fulgorem & spe- ciem, dum secuta in terra incendit. Adice nunc, quod necesse est, vt impetus ful- minis & præmittat spiritus, & agat ante se, & à tergo trahat ventum, cum tam vasto ictu aëra inciderit. Itaque omnia, antequam feriantur, intremiscunt vibrata vento, quæ ignis ante se pressit.
- xxi. Dimissis nunc præceptoribus incipiamus per nos mo- ueri, & à confessis transeamus ad dubia. Quid enim confessi est? Fulmen ignem esse: æque fulguratione: quæ nihil aliud est, quam flamma; futura fulmen, si plus virium habuisset. Non natura ista, sed impetu distant. Esse illum ignem, calor ostendit qui si non esset ostendit effectus. Magnorum enim sæpe incendiorum causa fulmen fuit. Siluæ illo cre- mantur, & urbium partes: etiam quæ non percussa sunt, tamen adusta cernuntur: quædam vero velut fuligine colorantur. Quid, quod omnibus fulguritis odor ful- phureus est? Ergo & vtramque rem ignem esse constat, vtramque rem inter se mean- do distare. Fulguratio est fulmen, non in terras vsque perlatum. Et rursus licet di- cas, fulmen esse fulgurationem, vsque in terras perductam. Non ad exercendum ver- ba, hæc diutius pertracto: sed vt ista cognata esse, & eiusdem notæ ac naturæ, pro- bem. Fulmen est quiddam plus, quam fulguratio. Vertamus istud. Fulguratio est pæne fulmen.
- xxii. Quoniam constat esse vtramque rem ignem, videamus que- madmodum apud nos fieri soleat ignis. Eadem enim ratione & supra fit. Duobus modis: vno, si excitatur sicut ex lapide percusso: altero, si attritu inuenitur, sicut cum duo ligna inter se diutius trita sunt. Non omnis hoc tibi materia præstabit, sed idonea eliciendis ignibus: sicut laurus, hederæ, & alia in hunc vsus nota pastoribus. Potest ergo fieri, vt nubes quoque ignem eodem modo vel percussæ reddant, vel at- tritæ. Videamus quantis procellæ viribus ruant, quanto vertantur impetu turbines. Id tormentum in quod obuium fit, dissipatur, & rapitur, & longe à loco suo proiici- tur. Quid ergo mirum si tanta vis ignem excutit, vel aliunde, vel sibi? Vides enim quantum feruorem sensura corpora sunt, horum transitu trita, exanimata. Nihil ta- men tantum in his debet credi, ac in vi siderum, quorum ingens & confessa potentia est.
- xxiii. Sed fortasse nubes quoque in nubes incitata, fremente vento, & leuiter vrgente, ignem euocabunt, qui exsplendescat, nec exsiliat. Minore enim vi ad ful- gurandum opus est, quam ad fulminandum. Superioribus collegimus, in quantum feruorem quædam attrita perducerentur. Cum autem aër mutabilis in ignem, ma- ximis viribus suis in ignem conuersus, atteratur, credibile est & verisimile, ignem caducum excuti, & cito interiturum, quia non ex solida materia oritur, nec in qua possit consistere. Transit itaque tantumque habet moræ, quantum itineris: & cur- sus sine alimento coniectus est.
- xxiv. Quomodo, inquis, cum dicas hanc ignis esse naturam, vt petat superiora, fulmen tamen terram petit: an falsum est, quod de ig- ne dixisti? Est enim illi æque sursum iter, atque deorsum. Vtrumque verum potest esse. Ignis enim natura in verticem surgit, & si nihil illum prohibet, ascendit. Sicut aqua natura defertur: si tamen aliqua vis accessit, quæ illam in contrarium ageret, illo intenditur, vnde imbre deiecta est. Fulmen autem cadit eadem necessitate, qua excu- titur. In his ignibus accidit quod arboribus: quarum cacumina si tenera sunt, ita de- orsum trahi possunt, vt etiam terram attingant, sed cum permiseris, in locum suum ex- siliunt. Itaque non est, quod cum spectes cuiusque rei habitum, qui illi non ex volun- tate est. Si ignem permittis ire quo velit, cælum, id est, leuissimi cuiusque sedem repe- tet: vbi est aliquid, quod eum ferat, & ab impetu suo auertat, id non natura, sed serui- tus eius fit.
- xxv. Dicitis, inquis, nubes attritas edere ignem, cum sint humidæ, imo vdx: quomodo ergo possunt gignere ignem, quem non magis verisimile est ex nube, quam ex aqua generari?
- xxvi. Ignis qui nascitur, primum in nubibus non est aqua, sed aër spissus, ad gignendam aquam præparatus, nondum in illam mutatus, sed iam pro- nus & vergens. Non est quod eam existimes tunc colligi, sed effundi. Simul & fit & ca- dit. Deinde si concessero humidam esse nubem, conceptis aquis plenam: nihil tamen prohibet, ignem ex humido quoque educi, imo ex ipso (quod magis mireris) humo- re. 4 Quidam negauerunt in ignem quidquam posse mutari, priusquam mutatum esset in

aquam. Potest ergo nubes, salua, quam continet, aqua ignem parte aliqua sui reddere: ut saepe alia pars ligni ardet, alia sudat. Nec hoc dico, non contraria inter se ista esse, & alterum altero perimi: sed ubi valentior ignis, quam humor est, vincit. Rursum ubi copia humoris exsuperat, tunc ignis sine effectū est. Itaque non ardent virentia. Refert ergo, quantum aquae sit. Exigua enim non resistit, nec ignem impedit. Quid ni? Maiorum nostrorum memoria, ut Posidonius tradit, cum insula in Aegæo mari surgeret, spumabat interdum mare, & fumus ex alto ferebatur. Nam demum prodebat ignem, non continuum, sed ex interuallis emicantem, fulminum more, quotiens ardor inferius iacens, superum pondus euicerat. Deinde saxa reuoluta, rupesque partim illæxæ, quas spiritus antequam verteretur, expulerat, partim exesæ, & in leuitatem pumicis versæ, nouissime cacumen exusti montis emicuit. Postea altitudini adiectum, & saxum illud in magnitudinem insulæ creuit. Idem nostra memoria, Valerio Asiatico consule iterum accidit. Quorsus hæc retuli? ut appareret, nec extinctum ignem mari superfuso, nec impetum eius, grauitate ingentis vndæ prohibitum exire. Ducentorum passuum fuisse altitudinem Asclepiodotus Posidonij auditor tradidit, per quam disruptis aquis, ignis emerfit. Quod si immensa aquarum vis, subeuntium ex imo flammaram vim non potuit comprimere: quanto minus in aëre extinguere ignem poterit, nubium tenuis humor & roscidus? Adeo res ista non adfert ullam moram, quæ contra causas ignium sit; quos non videmus emicare, nisi imminente cælo. Serenum sine fulmine est. Non habet istos metus dies purus, nec nox quidem, nisi obscura nubibus. Quid ergo? Non aliquando etiam apparentibus stellis, & nocte tranquilla fulgurat? Sed scias licet nubes illic esse, vnde splendor effertur: quas videri à nobis terrarum tumor non sinit. Adice nunc, quod fieri potest, ut nubes sudæ & humiles attritu suo ignem reddant: qui in superiora expressus, in parte sincera puraque cæli visatur: sed sit in sordida. xxvii. Tonitrua distinxere quidam ita, ut dicerent, vnum esse genus, cuius sit graue murmur, quale terrarum motum antecedit, clauso vento & fremente. Hoc quomodo illis videatur fieri, dicam. Cum spiritum intra se clausere nubes, in concauis partibus earum volutatus aër, similem agit mugitibus sonum, raucum & æqualem, & continuum. Itaque etiam ubi illa regio humida est, exitum claudit. Ideo huiusmodi tonitrua venturi prænuncia imbris sunt. Aliud genus est acre, quod crepitum magis dixerim, quam sonum: qualem audire solemus, cum super caput alicuius disrupta vesica est. Talia eduntur tonitrua, cum globata dissoluitur nubes, & spiritum, quo distenta fuerat, emittit. Hoc proprie fragor dicitur, subitus & vehemens: quo edito concidunt homines, & exanimantur, quidam vero viui stupent, & in totum sibi excidunt, quos vocamus attonitos, quorum mentes sonus ille cælestis loco pepulit. Hic fieri illo quoque modo potest, ut inclusus aër cauâ nube & motu ipso extenuatus diffundatur. Deinde cum maiorem sibi locum quærit, à quibus inuolutus est, sonum paritur. Quid autem? non quemadmodum illisæ manus inter se plausum edunt, sic illisarum inter se nubium sonus potest esse magnus, quia magna concurrunt? xxviii. Videmus, inquit, nubes impingi montibus, nec sonum fieri. Primum omnium non quocumque modo illisæ sunt, sonant, sed si apte sunt compositæ ad sonum edendum. Auersæ inter se manus collisæ non plaudunt, sed palma cum palma collata plausum facit. Et plurimum interest, utrum cauæ concutiantur, an planæ & extentæ. Deinde non tantum nubes ire oportet, sed agi magna vi, & procellosa. Etiam mons non scindit nubem, sed dirigit, & primam quamque partem eius soluit. Ne vesica quidem, quocumque modo spiritum emisit, sonat. Si ferro diuisa est, sine villo aurium sensu exit. Rumpi illam oportet, ut sonet, non secari. Idem de nubibus dico: nisi multo impetu dissiluerit; non sonant. Adice nunc, quod nubes in monte actæ, non franguntur, sed circumfunduntur in aliquas partes montis, arboris ramos, frutices, aspera saxa & eminentia. Et ita discutuntur, & si quem habent spiritum, multifariam emittunt: qui nisi vniuersus erumpit, nec crepat. Hoc ut scias, ventus qui circa arborem funditur, sibilat, non tonat. Lato (ut ita dicam) ictu, & totum globum semel dissipante opus est, ut sonitus erumpat: qualis auditur cum tonat. xxix. Præter hæc natura aptus est aër ad voces. Quid ni? cum vox nihil aliud sit, quam ictus aër. Debent ergo nubes utrimque diffecari, & cauæ & intentæ. Vides enim quanto vocaliora sunt vacua quam plena, quanto intentata quam remissa. Ita tympana & cymbala sonant: quia illa repugnantem ex vltiori parte spiritum pulsant, hæc ad ipsum aërem acta, nisi concauo non tinniunt.

Quidam, inter quos Asclepiodotus est, iudicant, sic quorūdam quoque corporum xxx.

concurſu tonitrua & fulmina excuti poſſe. *Æt*na aliquando multo igne abundauit: ingentem vim arenæ vrentis effudit. Inuolutus eſt dies puluere, populoſque ſubita nox terruit. Illo tempore aiunt plurima fuiſſe tonitrua & fulmina: quæ concuſſu aridorum corporum facta ſunt, non nubium: quas veriſimile eſt, in tanto feruore aëris nullas fuiſſe. Aliquando *Cambyſes* ad *Ammonem* miſit exercitum: quem arena Auſtro mota, & more niuis incidens, textit, deinde obruit. Tunc quoque veriſimile eſt fuiſſe tonitrua fulminaque, attritu arenæ ſeſe affricantis. Non repugnat propoſito noſtro iſta opinio. Diximus enim, vtriuſque naturæ corpora eſſe terras, & ſicciquid & humidi in toto aëre vagari. Itaque ſi quid tale interuenit, nubem facit ſolidiorem craſſioremque, quam ſi tantum ſimplici ſpiritu intexeretur. Illa frangi poteſt, & edere ſonum: iſta quæ dixi, ſiue incendiis vaporantibus aëra repleuerunt, ſiue ventis terras verrentibus, neceſſe eſt nubem faciant antequam ſonum. Nubem autem tam arida quam humida conferunt. Eſt autem nubes (vt diximus) ſpiſſitudo aëris craſſi.

xxxI.

Ceterum mira fulminis, ſi intueri velis, opera ſunt, nec quidquam dubij relinquentia, quin diuina inſit illis & ſubtilis potentia. Loculis integris ac illæſis conſtat argentum. Manente vagina, gladius liqueſcit. Et inuiolato ligno, circa pila ferum omne diſtillat. Stat fracto dolio vinum, nec vltra triduum rigor ille durat. Illud æque inter annotanda ponas licet, quod & hominum, & ceterorum animalium quæ iſta ſunt caput ſpectat ad exitum fulminis: quod omnium percuſſarum arborum contra fulmina haſtulæ ſurgunt. Quid, quod malorum ſerpentium, & aliorum animalium, quibus mortifera vis inest, cum fulmine iſta ſunt venenum omne conſumitur? Vnde, inquit, ſcis? In venenatis corporibus vermis non naſcitur. Fulmine iſta, intra paucos dies verminant.

xxxII.

Quid, quod futura portendunt: nec vnius tantum aut alterius rei ſigna dant, ſed ſæpe totum fatorum ſequentium ordinem nunciant, & quidem decretis euidentibus, longèque clarioribus, quàm ſi ſcriberentur? Hoc autem inter nos & *Tuſcos*, quibus ſumma perſequendorum fulminum eſt ſcientia, intereſt. Nos putamus, quod nubes collisæ ſunt, ideo fulmina emitti. Ipi exiſtunt, nubes collidi; vt fulmina emittantur. Nam cum omnia ad Deum referant, in ea ſunt opinione, tamquam, non quia facta ſunt, ſignificent, ſed quia ſignificatura ſunt, fiant: eadem tamen ratione fiunt, ſiue illis ſignificare propoſitum eſt, ſiue conſequens. Quomodo ergo ſignificant, niſi à Deo mittantur? Quomodo aues non in hoc motæ, vt nobis occurrerent, dextrum auſpicium, ſiniſtrumve fecerunt. Et illas, inquit, Deus mouit. Nimis illum otioſum, & puſillæ rei miniſtrum facis, ſi aliis ſomnia, aliis exta diſponit. Iſta nihilominus diuina ope geruntur. Sed non à Deo pennæ auium reguntur, nec pecudum viſcera ſub ipſa ſecuri formantur. Alia ratione fatorum ſeries explicatur, indicia venturi vbique præmittens, ex quibus nobis quædam familiaria, quædam ignota ſunt. Quidquid ſit, alicuius rei futuræ ſignum eſt: fortuita, & ſine ratione vaga, diuinationem non recipiunt. Cuius rei ordo eſt, etiam prædictio eſt. Cur ergo aquilæ hic honor datus eſt, vt magnarum rerum faceret auſpicia: aut coruo, aut pauciſſimis auibus: ceterarum ſine præſagio vox eſt? Quia quædam in artem nondum redacta ſunt. Quædam vero ne redigi quidem poſſunt, ob nimium remotam conuerſationem. Ceterum nullum animal eſt, quod non motu & occuſu ſuo prædicataliquid. Non omnia ſcilicet, ſed quædam notantur. Auſpiciū eſt obſervantis. Ad eum itaque pertinet, qui in ea direxerit animum. Ceterum & illa quæ per eunt. Quinque ſtellarum poteſtatem *Chaldæorum* obſervatio excepit. Quid tu? tot millia ſiderum iudicas otioſa lucere? Quid eſt porro aliud, quod errorem incutiat peritis natalium, quam quod paucis nos ſideribus aſſignant: cum omnia quæ ſupra nos ſunt, partem ſibi noſtri vindicent? Submiſſiora forſitan in nos propius vim ſuam dirigunt, & ea quæ frequentius mota, aliter nos, aliter cetera animalia proſpiciunt. Ceterum & illa quæ aut immota ſunt, aut propter velocitatem vniuerſo mundo parem immotis ſimilia, non extra ius dominiumque noſtri ſunt. Aliud adſpice, & diſtributis rem efficis, tractas. Non magis autem facile eſt, ſcire quid poſſint, quàm dubitari debet, an poſſint.

xxxIII.

Nunc ad fulmina reuertamur: quorum ars in tria diuiditur: quemadmodum exploremus, quemadmodum interpretemur, quemadmodum exoremus. Prima pars ad formulam ſpectat; ſecunda, ad diuinationem; tertia, ad propitiandos deos: quos bona rogare oportet, mala deprecari. Rogare vt promiſſa firment: deprecari, vt remittant minas.

xxxIIII.

Summam eſſe vim fulminum iudicant: quia quidquid alia portendunt, interuentus fulminis tollit. Quidquid ab hoc portenditur, fixum eſt, nec alterius oſtenti ſigni-

ficatione mutatur. Quidquid exta, quidquid aues minabuntur, secundo fulmine abolebitur. Quidquid fulmine denunciatum est, nec extis, nec aue contraria refellitur. In quo mihi falli videntur. Quare? Quia vero verius nihil est. Si aues futura cecinerunt, non potest hoc auspiciū fulmine irritum fieri. aut si potest, non futura cecinerunt. Non enim nunc aue comparo & fulmen, sed duo veri signa: quæ si vnum significant, paria sunt. Itaque si fulminis interuentus submouet extorum vel augurum iudicia, male inspecta exta, male obseruata auguria sunt. Non enim refert, vtrius rei maior potentiorve natura sit, sed vtra vim attulit. signum, quantum ad hoc, pars est. Si dicas, flammæ vim maiorem esse, quam fumi, non mentieris: sed ad indicandum ignem, idem valet flamma, quod fumus. Itaque si hoc dicunt, quoties exta aliud significabunt, aliud fulmina, fulminum erit auctoritas maior, fortasse consentiam: sed si hoc dicunt, quamuis altera signa verum prædixerint, fulminis ictus priora deleuit, & ad se fidem traxit, falsum est. Quare? quia nihil interest, quàm multa auspicia sint: fatum vnum est: quod si bene primo auspicio intellectum est, secundo non interit: idem est. Ita dico, non refert, idem an aliud sit, per quod quærimus: quoniam de quo quærimus, idem est. Fatum fulmine mutari non potest. Quidni? Nam fulmen ipsum dari pars est. Quid ergo expiationes, procurationesque, quo pertinent, si immutabilia sunt fata? Permite mihi illam rigidam sectam tueri eorum, qui excipiunt ista, & nihil aliud esse existimant, quam agræ mentis solatia. Fata aliter ius suum peragunt, nec vlla commouentur prece, non misericordia flectuntur, non gratia. Seruant cursum irreuocabilem, ex destinato fluunt. Quemadmodum rapidorum aqua torrentium in se non recurrit, nec moratur quidem, quia priorem superueniens præcipitat: sic ordinem rerum fati æterna series rotat, cuius hæc prima lex est, stare decreto. Quid enim intelligis fatum? Existimo necessitatem rerum omnium actionumque, quam nulla vis rumpat. Hanc si sacrificiis, & capite niuæ agnæ, exorari iudicas: diuina non nosti. Sapientis quoque viri sententiam negatis posse mutari. Quanto magis Dei? cum sapiens quid sit optimum in præsentia sciat, illius diuinitati omne præsens sit. Agere tamen nunc eorum volo causam, qui procuranda existimant fulmina: & expiationes non dubitant prodesse, aliquando ad submouenda pericula, aliquando ad leuanda, aliquando ad differenda. Quid sit quod sequitur, paullo post prosequar. Interim hoc habent commune nobiscum, quod nos quoque existimamus vota proficere, salua vi ac potestate factorum. quædam enim à diis immortalibus ira suspensa relicta sunt, vt in bonum vertant, si admotæ diis preces fuerint; si vota suscepta. Ita non est hoc contra fatum, sed ipsum quoque in fato est. Aut futurum, inquit, est, aut non. Si futurum est, etiam si non susceperis vota, fiet. Si non est futurum, etiam si susceperis vota, non fiet. Falsa est ista interrogatio: quia illam mediam inter ista exceptionem præteris. Futurum, inquam, hoc est, sed si vota suscepta fuerint. Hoc quoque necesse, inquit, est, fato comprehensum sit, aut suscipias vota, aut non. Puta me tibi manus dare, & fateri, hoc quoque fato esse comprehensum, vt vtique fiant vota. Ideo fient. Fatum est, vt hic disertus sit, sed si litteras didicerit: ab eodem fato continetur, vt litteras discat, ideo discet. Hic diues erit, sed si nauigauerit. An in illo fati ordine, quo patrimonium illi grande promittitur, hoc quoque protinus fatum est, vt nauiget. Ideo nauigabit. Idem dico tibi de expiationibus. Effugiet pericula, si expiauerit prædictas diuinitus minas. At hoc quoque in fato est, vt expiet: ideo expiabit. Ista nobis opponi solent, vt probetur nihil voluntati nostræ relictum, & omne ius fato traditum. Cum de ista re agetur, dicam, quemadmodum, manente fato, aliquid sit in hominis arbitrio. Nunc vero id de quo agitur, explicauit, quomodo si fati certus est ordo, expiationes procurationesque prodigiorum, pericula auertant: quia cum fato non pugnant, sed ipsa in lege data sunt. Quid ergo, inquis, aruspex mihi prodest? Vtique enim expiare, etiam non suadente illo, mihi necesse est. Hoc prodest, quod fati minister est. Sic cum sanitas videatur esse de fato, debetur & medico: quia ad nos beneficium fati per huius manus venit.

Genera fulminum tria esse ait Cæcinnus: Consiliarium, Auctoritatis, & quod status dicitur. Consiliarium ante rem fit, sed post cogitationem: cum aliquid in animo versantibus, aut suadetur fulminis ictu, aut dissuadetur. Auctoritatis est, vbi post rem factam venit, quam futuram bono malove significat. Status est, vbi quietis nec agentibus quidquam, nec cogitantibus quidem, fulmen interuenit. Hoc aut minatur, aut promittit, aut monet. Hoc monitorium vocat: sed nescio quare non idem sit, quod consiliarium. Nam & qui monet, consilium dat: sed habet aliquam distinctionem.

Ideoque separatur à consiliario: quia illud suadet dissuadetque, hoc solam impendentis periculi euitationem continet. Vt cum timemus ignem aut fraudem à proximis, aut insidias à seruis. Etiamnum tamen aliam distinctionem vtriusque video: Consiliarium est, quod cogitanti factum est: monitorium, quod nihil cogitanti. Habet autem vtraque res suam proprietatem. Suadetur deliberantibus, at vltro monentur.

xli.

Primo omnium non sunt fulminum genera, sed significationum. Nam fulminum genera sunt illa, quod terebrat, quod discutit, quod vrit. Quod terebrat, subtile est & flammeum, cui per angustissimum fuga est, ob sinceram & puram flammæ tenuitatem: quod dissipat, conglobatum est, & habet admixtam vim spiritus coacti & procellosi. Itaque illud fulmen per id foramen, quod ingressum est, redit & euadit. Huius late, sparsa vis, rumpit icta, non perforat. Tertium illud genus, quod vrit, multum terreni habet, & igneum magis est quam flammeum. Itaque relinquit magnas ignium notas, quæ percussis inhæreant. Nullum quidem sine igni fulmen venit: sed hoc proprie igneum dicimus, quod manifesta ardoris vestigia imprimit. Quod aut vrit, aut fuscatur, tribus modis vrit: aut enim afflat, & leui iniuria lædit, aut comburit, aut accendit. Omnia ista vrun, sed genere & modo differunt. Quodcumque combustum est, vtrique & vstum est. At non omne quod vstum, vtrique & combustum est. Item quod accensum est. Potest enim illud ipso transitu ignis vssisse. Quis nescit quædam vri quidem, nec ardere? Nihil autem potest ardere, quod non vratur. Vnum hoc adiciam. Potest aliquid esse combustum, quod non sit accensum. Potest accensum esse,

xlii.

nec combustum. Nunc ad id transeo genus fulminis, quo icta fuscantur. Hoc aut decolorat, aut colorat. Vtrique distinctionem suam reddam. Decoloratur, id cuius color vitatur, non mutatur. Coloratur, id cuius alia fit quam fuit facies: tæquæ cærulea, vel nigra, vel pallida. Hæc adhuc Etruscis & philosophis communia sunt. In illo dissentiunt, quod fulmina dicunt à Ioue mitti, & tres illi manubias dant. Prima (vt aiunt) monet, & placata est, & ipsius consilio Iouis mittitur. Secundam mittit quidem Iupiter, sed ex consilij sententia. Duodecim enim deos aduocat. Hoc fulmen boni aliquid aliquando facit, sed tunc quoque non aliter, quam vt noceat. Ne prodest quidem impune. Tertiam manubiam idem Iupiter mittit: sed adhibitis in consilium diis, quos superiores & inuolutos vocant. Quæ vastat & includit, & mutat statum priuatum vtrique & publicum, quem inuenit. Ignis enim nihil esse, quod sit, patitur.

xlii.

In his prima specie si intueri velis, errat antiquitas. Quid enim tam imperitum est quam credere fulmina è nubibus Iouem mittere, columnas, arbores, statuas suas nonnumquam petere, vt, impunitis sacrilegis, percussis ouibus, incensis aris, pecudes innoxias feriat, & ad suum concilium à Ioue deos, quasi in ipso parum consilij sit, aduocari: illa læta & placata esse fulmina, quæ solus excutiat: perniciofa, quibus mittendis maior numinum turba interfuit? Si quæris à me, quid sentiam, non existimo tam hebetes fuisse, vt crederent Iouem, aut non æque voluntaris, aut certè minus paratum esse. Vtrum enim cum emisit ignes, quibus innoxia capita percuteret, scelerata transiret, aut noluit iustius mittere, aut non successit? Quid ergo secuti sunt, cum hoc dicerent? Ad coercendos animos imperitorum, sapientissimi viri iudicauerunt inuitabilem metum, vt supra nos aliquid timeremus. Vtile erat in tanta audacia scelerum aliquid esse, aduersum quod nemo sibi satis potens videretur. Ad conterrendos itaque eos, quibus innocentia nisi metu non placet, posuere super caput vindicem, & quidem armatum.

xliii.

Quare ergo id fulmen quod solus Iupiter mittit, placabile est: perniciosum id, de quo deliberauit, & quod aliis quoque diis auctoribus misit? Quia Iouem, id est, regem, prodesse etiam solum oportet, nocere non, nisi cum pluribus visum est. Discant hoc ij, quicumque magnam potentiam inter homines adepti sunt, sine consilio nec fulmen quidem mitti: aduocent, considerent multorum sententias, placita temperent, & hoc sibi proponant, vbi aliquid percuti debet, ne Ioui quidem suum satis esse consilium.

xlii.

In hoc quoque tam imperiti non fuere, vt Iouem existimarent tela mutare. poëticam ista licentiam decet.

*Est aliud leuius fulmen, cui dextra Cyclopus,
Sæuitiæ flammæque minus, minus addidit iræ.
Tela secunda vocant superi.*

Illos vero altissimos viros error iste non tenuit, vt existimarent Iouem modo leuioribus fulminibus & luforiis vri: sed voluerunt admonere eos quibus aduersus peccata

hominum fulminandum est, non eodem modo omnia esse percutienda: quædam frangi debere, quædam elidi & distringi, quædam admoueri. Ne hoc quidem xiv.

crediderunt, Iouem, qualem in Capitolio & in ceteris ædibus colimus, mittere manu fulmina, sed eundem quem nos Iouem intelligunt, custodem rectoremque vniuersi, animum ac spiritum, mundani huius operis dominum & artificem, cui nomen omne conuenit. Vis illum fatum vocare? non errabis. Hic est, ex quo suspensa sunt omnia, causa causarum. Vis illum prouidentiam dicere? recte dices. Est enim, cuius consilio huic mundo prouidetur, ut inconcussus eat, & actus suos explicet. Vis illum naturam vocare? non peccabis. Est enim, ex quo nata sunt omnia, cuius spiritu viuimus. Vis illum vocare mundum? non falleris. Ipse enim est, totum quod vides, totus suis partibus inditus, & se sustinens vi sua. Idem Etruscis quoque visum est: & ideo fulmina à Ioue mitti dixerunt, quia sine illo nihil geritur. xlv.

At quare Iupiter aut ferenda transit, aut innoxia ferit? In maiorem me quæstionem vocas: cui suus locus, suus dies dandus est. Interim hoc dico, fulmina non mitti à Ioue, sed sic omnia disposita, ut ea etiam quæ ab illo non fiunt, tamē sine ratione non fiant: quæ illius est. Vis eorum, illius permissio est. Nam etsi Iupiter illa nunc non facit, fecit, ut fierent. Singulis non adest: sed signum, & vim, & causam dedit omnibus. xlvii.

Huic illorum diuisioni non accedo. Aiunt aut perpetua, aut finita esse fulmina, aut prorogatiua. Perpetua, quorum significatio in totam vitam pertinet, nec vnā rem id enunciat, sed contextum rerum per omnem deinceps ætatem futurarum complectitur. Hæc sunt fulmina, quæ prima accepto patrimonio, & in nouo hominis aut vrbis statu fiunt. Finita ad diem vtrique respondent. Prorogatiua sunt, quorum minæ differri possunt, auerti tollique non possunt. xlviii.

Dicam quid sit, quare huic diuisioni non consentiam. Nam & quod perpetuum vocant fulmen, finitum est. Æque enim talia ad diem respondent. Nec ideo finita non sunt, quia multum tempus significant. Et quod prorogatiuum videtur, finitum est. Nam illorum quoque confessione certum est, quousque impetretur dilatio. Priuata enim fulmina negant vltra decimum annum, publica vltra tricesimum posse deferri. Hoc modo & ista finita sunt: quia vltra quod non prorogentur, inclusum est. Omnium ergo fulminum & omnis euentus dies stata est. Non potest enim vlla incerti esse comprehensio. Quæ inspicienda sint in fulgure, passim & vage dicunt, cum possint sic diuidere, quemadmodum ab Attalo philosopho, qui se huic disciplinæ dederat, diuisa sunt, ut inspiciatur vbi factum sit, quando, cui, in qua re, quale, quantum. Hæc si digerere in partes suas voluero, quid postea faciam, nisi in immensum procedam? xlix.

Nunc nomina fulminum, quæ à Cæcinna ponuntur, perstringam: & quid de his sentiam, exponam. Ait esse postulatoria, quibus sacrificia intermissa, aut non ritè facta repetuntur. Monitoria, quibus docetur, quid cauendum sit. Pestifera, quæ mortem exiliumque portendunt. Fallacia, quæ per speciem alicuius boni nocent. Dant consulatum, malo futurum gerentibus, & hereditatem, cuius compendium magno sit luendum incommodo. Deprecanea, quæ speciem periculi sine periculo afferunt. Peremptoria, quibus tolluntur priorum fulminum minæ. Attestata, quæ prioribus consentiunt. Arteranea, quæ in incluso fiunt. Obruta, quibus iam prius percussa nec procurata feriuntur. Regalia, quorum vitangitur vel comitium, vel principalia vrbis liberæ loca: quorum significatio regnum ciuitati minatur. Inferna, cum è terra exsiliunt ignes. Hospitalia, quæ sacrificiis ad nos Iouem arcessunt, & (ut verbo eorum molliori vtar) inuitant. sed si irascente domino inuitant, tunc venire cum magno inuitantium periculo affirmat. Auxiliaria, quæ aduocata dicuntur, sed aduocantium bono veniunt. l.

Quanto simplicior diuisio est, qua utebatur Attalus noster, egregius vir, qui Etruscorum disciplinam Græca subtilitate miscuerat. Ex fulminibus quædam sunt, quæ significant id, quod ad nos pertinet: quædam aut nihil significant, aut id cuius intellectus ad nos non peruenit. Et his quæ significant, quædam sunt læta, quædam aduersa, quædam nec aduersa nec læta. Aduersorum hæc species sunt. Aut ineuitabilia mala portendunt, aut euitabilia, aut quæ minui possunt, aut quæ prorogari. Læta aut mansura significant, aut cæduca. Mixta aut partem habent boni, partem mali: aut mala in bonum, aut bona in malum vertunt. Nec aduersa nec læta sunt, quæ aliquam nobis actionem significant, qua nec terreri nec lætari debemus: ut peregrinationem, in qua nec metus, nec spei quidquam sit.

Reuertar ad ea fulmina, quæ significant quidem aliquid, sed quod ad nos non pertineat. tamquam, vtrum eodem anno idem futurum sit fulmen, quod factum est. Nihil li.

significant fulmina, aut id cuius notitia nos effugit: ut illa quæ in vastum mare sparguntur, aut in desertas solitudines: quorum significatio vel nulla est, vel perit.

LII.

Pauca adhuc adiciam ad enarrandam vim fulminis; quæ non eodem modo omnem materiâ vexat. Valentiora, quia resistunt, vehementius dissipat: cedentia nonnunquam sine iniuria transit. Cum lapide ferroque, & durissimis quibusque, configit: quia viam necesse est per illa impetu quærat. Itaque facit viam qua effugiat. teneris & rarioribus parcit, quamquam & flammis opportuna videantur: quia transitu patente minus sæuit. Loculis itaque, ut dixi, integris, pecunia, quæ in his fuerat, conflata reperitur: quia ignis tenuissimus per occulta foramina transcurrit. Quidquid autem in tigno solidum inuenit, ut contumax vincit. Non vno autem, ut dixi, modo sæuit: sed quid quæque vis fecerit, ex ipso genere iniuriæ intelligis, & fulmen opere cognoscis. Interdum in eadem materia, multa diuersa, eiusdem vis fulminis facit: sicut in arbore, quod aridissimum est, vrit: quod solidissimum & durissimum est, terebrat & frangit: summos cortices dissipat, interiores libros interioris arboris rumpit ac scindit, folia perstringit ac tundit: vinum gelat, ferrum & æs fundit.

LIII.

Illud est mirum, quod vinum fulmine gelatum, cum ad priorem habitum redit, potum aut exanimat, aut dementes facit. Quare id accidat quærenti mihi, illud occurrit. Inest fulmini vis pestifera. Ex hoc aliquem remanere spiritum in eo humore quem coëgit gelauitque, verisimile est. Nec enim alligari potuisset, nisi aliquod illi esset additum vinculum. Præterea olei quoque, & omnis vnguenti, tæter post fulmē odor est. Ex quo apparet, inesse quamdam subtilissimo igni, & contra naturam actō, pestilentem potentiam, qua non tantum icta cadunt, sed etiam afflata. Præterea quocumque decidit fulmen, ibi odorem sulphuris esse certum est: qui quia natura grauis est, sæpius haustus alienat. Sed ad hoc vacui reuertemur. Fortasse enim libebit ostendere, quantum omnia ista à philosophia artium parente fluxere. Illa primum & quæsiuit causas rerum, & obseruauit effectus: & quod fulminis inspectione longe melius est, initiis rerum exitus contulit.

LIV.

Nunc ad opinionem Posidonij reuertar. E terra terrenisque omnibus pars humida efflatur, pars sicca & fumida. Hæc fulminibus alimentum est: illa imbris. Quidquid in aëra sicci fumosique peruenit, id includi se nubibus non fert, sed rumpit claudencia. Inde est sonus, quem nos tonitruum vocamus. In ipso quoque aëre quicquid attenuatur, simul siccatur & calet. Hoc quoque si inclusum est, æquē fugam quærit, & cum sono euadit. Et modo vniuersam eruptionem facit, eoque vehementius intonat; modo per partes & minutatim. Ergo tonitrua hic spiritus exprimit, dum aut rumpit nubes, aut peruolat. Volutatio autem spiritus, in nube conclusi, valentissimum est accendendi genus.

LV.

Tonitrua nihil aliud sunt, quam sicci aëris sonitus, qui fieri, nisi dum aut rerit, aut rumpitur, non potest. Et si colliduntur, inquit, nubes inter se, fit is quem desideras ictus, sed non vniuersus. Neque enim tota totis concurrunt, sed partibus partes. Nec sonant mollia, nisi illis duris sint. Itaque non auditur fluctus, nisi impactus. Ignis, inquit, missus in aquam, sonat, dum exstinguitur. Puta ita esse. pro me est. Non enim ignis tunc sonum efficit, sed spiritus per exstinguentia effugiens. Ut dem tibi, & fieri ignem in nube, & exstingui, è spiritu nascitur & attritu. Quid ergo? inquit. non potest aliqua ex his transcurrentibus stellis incidere in nubem, & exstingui? Existimemus posse aliquando & hoc fieri. Nunc naturalem causam quærimus & assiduam, non raram & fortuitam. Puta me confiteri verum esse, quod dicis: aliquando post tonitrua emicare ignes, stellis transversis & cadentibus similes. Non ob hoc tonitrua facta sunt: sed cum hoc fieret, tonitrua facta sunt. Clidemus ait, fulgurationem speciem inanē esse, non ignem. Sic enim per noctem splendorem motu remorum videri. Dissimile est exemplum. illic enim splendor intra ipsam aquam apparet: hic qui fit in aëre, erumpit & exsilit.

LVI.

Heraclitus existimat fulgurationem esse velut apud nos incipientium ignium conatus, & primam flammam incertam, modo intereuntem, modo resurgentem. Hæc antiqui fulgetra dicebant: tonitrua nos pluraliter dicimus. Antiqui aut tonitruum dixerunt, aut tonum. Hoc apud Cæcinnam inuenio, facundum virum; qui habuisset aliquod in eloquentia nomen, nisi illum Ciceronis vmbra pressisset. Etiamnum illo verbo utebantur antiqui, correpto, quo nos producta vna sillaba vtimur. Dicimus enim ut splendere, sic fulgere. At illis ad significandum hanc è nubibus subitæ lucis eruptionem mos erat, media sillaba correpta, ut dicerent fulgere.

LVII.

Quid ipse existimem, quæris? Adhuc enim alienis opinionibus accommodaui manus. Dicam: Fulgurat, cum repentinum latè lumen emicuit. Id euenit, vbi in ignem

extenuatus in nubibus aër vertitur, nec vires, quibus longius profiliat, inuenit. Non miraris puto, si aëra aut motus extenuat, aut extenuatio incendit. Sic liquefcit excussa glans funda, & attritu aëris velut igne distillat. Ideo æstate plurima fiunt fulmina, quia plurimum calidi est. Facilius autem attritu calidorum ignis existit. Eodem modo fit fulgor qui tantum splendet, & fulmen quod mittitur. Sed illi lenior vis, alimentique est minus. Et, ut breuiter dicā quod sentio: fulmen est fulgur intentū. Ergo vbi calidi fumidique natura, emissā terris in nubes incidit, & diu in illarū sinu volutata est, nouissime erumpit. Et quia vires non habet, splendor est. At vbi fulgura plus habuere materiæ, & maiore impetu arserunt, non apparent tantum, sed decidunt.

Qui- lvi

dam vtique existimant fulmen reuerti: quidam subsidere, vbi alimenta prægrauauerunt, & fulmen ictu languidiore delatum est. At quare fulmen subitum apparet, nec continuatur assiduus ignis? Quia celerrimi motus est: simul & nubes rumpit, & aëra incendit. Deinde desinit flamma quiescente motu. Non enim est assiduus spiritus cursus, ut ignis possit extendi, sed quoties fortius ipsa iactatione se accendit, fugiendi impetum capit. Deinde cum euasit, & pugna desiit, ex eadem causa modo vsque ad terram profertur, modo dissoluitur, si minore vi depressus est. Quare oblique fertur? Quia spiritu constat. Spiritus obliquus est, flexuosusque. Et quia natura ignem sursum vocat, iniuria deorsum premit, incipit obliquus esse. Interdum dum neutra vis alteri cedit, & ignis in superiora nititur, & in inferiora deprimitur. Quare frequenter cacumina montium feriuntur? Quia opposita sunt nubibus, & è cælo cadentibus, per hæc transeundum est.

Intelligo quid iam dudum desideres, quid es- lxi

flagites. Malo, inquis, fulmina non timere, quam nosse. Itaque alios doce, quemadmodum fiant. Ego mihi metum illorum excuti malo, quam naturam indicari. Sequar quo vocas. omnibus enim rebus, omnibusque sermonibus aliquid salutare miscendum est. Cum imus per occulta naturæ, cum diuina tractamus, vindicandus est à malis suis animus, ac subinde firmandus: quod etiam eruditis, & hoc vnum agentibus, necessarium est: non ut effugiamus ictus rerum (vndique enim tela in nos iaciuntur) sed ut fortiter constanterque patiamur. Inuicti esse possumus, inconcussi non possumus: quamquam interim spes subit, inconcussos quoque esse nos posse. Quomodo, inquis? Contemne mortem, & omnia quæ ad mortem ducunt, contempta sunt: siue illa bella sint, siue naufragia, seu morsus ferarum, seu ruinarum subito lapsu procidentium pondera. Numquid amplius facere possunt, quam ut corpus ab anima resoluant? Hæc nulla diligentia euitat, nulla felicitas domat, nulla potentia euincit. Alia fortuito disponuntur: Mors omnes æque vocat. Iratis diis propitiisque moriendum est. Animus ex ipsa desperatione sumatur. Ignauissima animalia, quæ natura ad fugam genuit, vbi exitus non patet, tentant fugam corpore imbelli. Nullus perniciosior hostis est, quam quem audacem angustia faciunt: longeque violentius semper ex necessitate, quam ex virtute corrigimur. Maiora, aut certe paria conatur animus magnus ac perditus. Cogitemus, nos, quantum ad mortem, proditos esse: & sumus. Ita est, Lucili. Omnes reseruamur ad mortem. Totum hunc quem vides populum, quousque cogitas esse? cito natura reuocabit & condet. Nec de re, sed de die queritur. Eodem citius tardiusve veniendum est. Quid ergo? Non tibi timidissimus omnium videtur, & insipientissimus, qui magno ambitu rogat moram mortis? Nonne contemneres eum, qui inter perituros constitutus, beneficii loco peteret, ut vltimus ceruicem præberet? Idem facimus. Magno æstimamus, mori tardius. In omnes constitutum est capitale supplicium, & quidem constitutione iustissima. Nam, quod maximum solet esse solatium extrema passuris, omnium causa eadem est. Sequeremur traditi à iudice aut magistratu, & carnifici nostro præstaremus obsequium: quid interest, vtrum ad mortem iussi eamus, an vltronei? O te dementem, & oblitum fragilitatis tuæ, si tunc mortem times, cum tonat. Ita ne salus tua in hoc vertitur? Viues, si fulmen effugeris? Petet te gladius, petet lapis, petet febris. Non maximum ex periculis, sed speciosissimum fulmen est. Male scilicet erit actum tecum, si sensum mortis tuæ celeritas infinita præuenerit, si mors tua procurabitur, si tu tunc quoque cum exspiras, non superuacua, sed alicuius magnæ rei signum es. Male scilicet tecum agitur, si cum fulmine conderis. Sed pauescis ad cæli fragorem, & ad inane nubilum trepidas, & quoties aliquid effulsit, exspiras. Quid ergo? Honestius iudicas deiectione animi perire quam fulmine? Eo itaque fortior aduersus cæli minas surge, & cum mundus vndique exarserit, cogita te nihil habere de tanta mole perdendum. Quod si tibi parari credis illam cæli confusionem, illam tempestatum discordiam, si propter te ingestæ illiæ quæ nubes stre-

punt, si in tuum exitium tanta vis ignis excutitur: at tu solatij loco numerā tantiesse mortem tuam. Sed non erit huic cogitationi locus. Casus iste donat metum. Est inter cetera quoque hoc commodum eius, quod expectationem tuam antecedit. Nemo unquam fulmen timuit, nisi qui effugit.

IN II. LIB. NAT. QVÆST. MVRETVS.

AD CAP. I. Disputaturus de fulguratione, tonitruo, fulmine, terramotu, quadam de vi & potestate aeris ei disputationi necessaria pramunit.

1. Solidumne sit cælum.] Ut significat Homerus, cum illum abeneum esse dicit.

AD CAP. II. 2. Aliquid esse continuum, aliquid commissum.] Ex hac Stoicorum disciplina sumpta sunt, quæ disputantur à Pomponio in l. Rerum mixtura, D. de usurp. & usucapionibus.

AD CAP. XXII. 3. Sicut cum duo ligna inter se diutius trita sunt.] Lignorum attritu excitari ignem, multi graues scriptores prodiderunt. Thucydides: ἡδὴ γὰρ ἐν ὄρεσιν ὕλη τε φθίσει καὶ ἀνέμων ὥς αὐτῇ, ἀπὸ ταισὶ μακρὰ πῦρ καὶ φλόγα ἀνῆκε. Lucretius:

Emicat interdum flammæ feruidus ardor,

Mutua dum inter se rami stirpesque teruntur.

Vitruvius: Interea quodam in loco ab tempestatibus & ventis densæ crebritatibus arbores agitatae & inter se terentes ramos, ignem excitauerunt. Inde apud veteres ignaria ex ligno: quæ ex qua materia optime parentur, docet Plinius cap. XL. lib. XVI. Lucianus: αὐτοὶ δὲ τὰ πυρεῖα συνεστῆσαντες, καὶ ἀνακαύσαντες, δειπνον ἐκ τῆς παρόντων ἐποιέμεθα.

AD CAP. XXVI. 4. Quidam negauerunt.] Theophrastus quidem diserte scribit, ἀνεὺ ὑγρότητος ὁ δὲν εἶναι χυρὸν. Est enim humor, ignis alimentum.

AD CAP. XXXI. 5. Ceterum mira fulminis.] Quadam iis consimilia narrat & Plinius lib. II. cap. LI. Mihi hoc contigit, ut paucis mensibus antequam Hypolitus Cardinalis Ferrariensis, qui ita de me meritis est, ut perpetuo animæ ipsius bene precari debeam, ex hac vita discederet, fulmen, in palatium ipsius decedens, ad mea usque cubacula perueniret. Ibi gladij qui ad lectum unius famulis meis pendeat, mucronem ipsum ita colliquefecit, ut in globulum conuerterit, vagina prorsus illæsa.

AD CAP. XXXIII. 6. Quorum ars in tria diuiditur.] Mirum cur non & pro quarto addiderit artem fulminum eliciendorum, siue euocandorum, de qua est apud Ovidium libro III. Fastorum; & apud Plinium cap. LIII. lib. II. & alios. sed illam fortassis, tamquam nimis periculosam, abiecerant. Possem multa notare ad ea quæ sequuntur, de variis generibus fulminum. Sed me, ut verum fateor, ineptiarum piget.

PINCIANVS,

CAP. I. **N**on ibi spectandus est: cogitetur in ea sede in qua illum natura disposuit.] Nulla scripta lectio habet, cogitetur, sed cogitur. Itaque legendum puto, non ibi spectandus est, quo agitur ab ea sede, in qua illum natura disposuit.

II. Continuatio est partium inter se non intermissa coniunctio. Vnitas est sine commissura continuatio, & duorum inter se coniunctorum corporum tactus.] Si hanc lectionem admittimus, necesse est, ut continuatio & vnitas sint idem, inter quas Seneca discrimen assignat. Ego puto ordinem verborum inuersum esse, & restituum ad hunc modum: Continuatio est partium inter se non intermissa coniunctio, & duorum inter se coniunctorum corporum tactus. Videntur confirmare hanc lectionem verba quæ aliquanto post sequuntur. Aer continuus terræ est.

Vnita corpora:] Vetus lectio, vnica corpora, non vnita corpora.

III. Omnia quæ in noticiam nostram cadunt vel cadere possunt.] Vltimæ tres dictiones, vel cadere possunt, ociosa sunt.

Ex his quædam eius sunt partes.] Dicitio eius non habetur in eadem.

Nerui & oculus:] Nerui & oculi, eadem.

Succus recentis cibi.] Castiga, succus retenti cibi, ex eadem.

IIII. Quicquid alicuius naturæ pars est.] Codices quidam, quicquid alterius naturæ est. Alij, quicquid alterius naturæ est pars.

V. Vt æque interroges.] Scribendum reor, aut æque interroges, &c. aliquanto post natura, non naturam, scribendum ex eadem.

VI. Hic facit vim & velocitatem neruis currentibus.] Emendandum puto per transpositionem dictionum, Hic facit vim neruis & velocitatem currentibus.

In momenta dissoluant:] Legendum reor, monumenta dissoluant. ut illud Iuuenalis:

---- Ad quæ

Discutienda valent sterilis mala robora fici.

Et contra quam nihil validius est?] Scribe, Et contra quam nil validum est, ex vetere lectione.

IX. Per omnia ista prohibetur nobis esse peruius.] Castigandum reor, permeat ista. Prohibetur nobis esse peruius.

Et media non circumscindit tamen & vtrimque cingit.] Emendatior lectio, & media non circumscindit tantum, sed vtrimque cingit.

XI. Causas autem illius mutationis & inconstantiae.] Duo postrema verba, & inconstantiae, desiderantur in vetere lectione.

Lunæ proximum ius est.] Scribendum forte, Lunæ proxima vis est. Nam in eadem vis legitur, non ius.

XII. Et tonatio sine ictu:] Commotio, non tonatio, eadem.

Conuenit illis, omnia ista in nubibus & è nubibus: etiam nunc conuenit & fulgurationes & fulminationes, aut igneas esse, aut ignei spiritus. At illa transeamus, in quibus lis est. Quidam putant ignem esse in nubibus, quidam ad tempus fieri: nec prius esse, quam mitti.] *Eadem*, Conuenit illis omnia ista in nubibus quidem fieri: nec prius esse, quam mitti. *Reliqua superuacanea sunt.*

Quidam autem radios solis intercurrentis recurrentisque sæpius in se relatos.] *Eadem*, Quidam autem radios solis, intercurrentesque sæpius in se relatos.

Deinde ubi latius ferit nubes proximas.] *Castigandum puto*, Deinde ut latus ferit nubis proximæ.

Et ille spiritus habens aliquid humidi secum.] *Vetus lectio*, Et illic spiritus habens aliquid humidi secum. *Corrige*, ut illic spiritus, &c.

Anaximandrus ait.] *Eadem*, Anaxandrus ait.

Quæ ipse antecedit & nunciat:] *Ultima duo verba*, & nunciat, desiderantur in codicibus antiquis.

Horum transitu trita vita exanimata.] *Verbum*, trita superfluit, ex eisdem.

Aut falsum est quod deinde dixisti?] *Scribendum puto*: Aut falsum est quod de igne dixisti.

Sicut aquæ natura defertur:] *Aqua*, non aquæ, *vetus lectio*.

In his ignibus accidit.] *Lege ex eadem*, Id his ignibus accidit.

Ubi est aliquid quod eum ferat.] *Eadem*, Ubi est aliquid quod eum feriat.

Nam demum prodebat ignem.] *Legendum forte*, interdum prodebat ignem,

Quotiens ardor inferius iacentis.] *Et sensus poscit*, & *vetus lectio confirmat*, ut iacens legatur. & non iacentis.

Quas spiritus antequam verteretur.] *Scribendum puto* verterentur, scilicet in pumicem: quia sequitur, & in leuitatem pumicis versæ, *Posset legi*, vreretur, nam subdit etiam. partim exelæ.

Per quam disruptis aquis ignis emerit.] *Vetus lectio* direptis præfert, non disruptis. *Existimo emendandum* diremptis.

Num aliquando etiam apparentibus stellis.] *Lege*, Non aliquando etiam, &c.

Ut nubes summæ & humiles.] *Considera an placeat legi* sudæ, non summæ.

Parte sincera puraque cœli visatur.] *Deest propositio in*: ut sit, in parte sincera, &c. in *veteri lectione*.

Cum spiritum inter se clausere nubes.] *Scribe*, Cum spiritum intra se clausere nubes, ex eadem.

Quidam viui stupent.] *Eadem* humi agnoscit, non viui.

Item tympana & cymbala sonant:] *Legendum reor* ita, non item.

Repugnantem ex vltiore parte aërem.] *Scribendum puto* interiore, non vltiore.

Hæc ad ipsum aerem acta.] *Vetus lectio*, Hæc id ipsum aerea acta. *Legendum forte*, Hæc etsi aerea icta.

Licet quod & hominum.] *Verbum* licet per minorem scribendum litteram, & cum superioribus legendum,

Contra fulmina hastulæ surgunt.] *Legendum* assulæ, non hastulæ.

Quod non motu & occursum suo prædicet aliquid.] *Aliter eadem*, quod non motum & occursum prædicat aliquid.

Tot millia syderum.] *Lege*, tot millia illa syderum, ex eadem.

Sed vtra vim attulit.] *Prior editio*, sed vtra res visa est tulit. *Corrigendum puto*, sed vtra res fidem tulit. ut mox paullo, fulminis ictus priora deleuit, & ad se fidem traxit.

Sed indicandum, an in igne idem valet flamma, quod fumus.] *Verba*, ni fallor, & vitata & transposita. *Scribendum arbitror*, Sed ad indicandum ignem idem valet flamma, quod fumus.

Sed hoc dicunt.] *Legendum ut puto*, si hoc dicunt, vel sed si hoc dicunt.

Aut certe minus paratum esse.] *Forte* pacatum, non paratum, *scribendum est*:

Ut supra nos aliquid timeremus.] *Legendum* timerent, non timeremus, ex *veteri lectione*.

Posuere super caput iudicem.] *Legendum* vindicem, non iudicem, ex eadem.

Quibus aduersus peccata hominum fulminandum est.] *Emenda*, quibus aduersus peccata comminandum, ex eadem.

Ne hoc quidem crediderunt, Iouem esse, qualem in Capitolio & in ceteris ædibus videmus mittere manu fulmina.] *Scribe ex eadem*, Nec hoc quidem crediderunt, Iouem quidem qualem in Capitolio, &c.

Aperte stringam:] *Expende an sit commodior lectio* perstringam, quam aperte stringam.

Hunc venire cum magno inuitantium periculo affirmat:] *Vetus lectio*, Sed si irascente domino inuitant, tunc venire cum magno inuitantium periculo affirmant.

Ex ipso genere iniuriæ intelligis.] *Scribe*, ex ipso intelligis reliqua superfluum, ex eadem.

Interiores libros interioris arboris.] *Scribendum ex eadem*, Interiores libros in parte interioris arboris, ex eadem.

Quare illud accidit quærenti mihi.] *Id legendum*, non illud, ex eadem.

A philosophia artium parente fluxerunt.] *Verbum* parente non habetur in eadem.

Et quod in fulminis inspectione longe melius est.] *Suspicio propositionem* in redundare. & mox ante flexere, hoc est desciueret, legendum esse, non fluxere.

E terra terrenisque omnibus pars humida efflatur, pars sicca & fumida remanet.] *Verbum* remanet delendum esse existimo. *Alias quo pacto tolerari posset* quod statim subrexitur, Quicquid in area sicci fumo- sique peruenit: & aliquanto post, Ergo ubi calidi fumidique natura emissæ terris in nubes incidit.

Fit is quem desiderat ictus.] *Desideras habetur in veteri lectione*, non desiderat.

Sic enim per noctem splendorem motu remorum videri.] *Verbum*, motu superfluit, ex eadem.

Hic quod fit in aere, erumpit.] *Scribe*, Hic qui fit in aere, erumpit, ex eadem.

Hoc antiqui fulgetra dicebant.] *Lege* Hæc, non hoc? & paulo ante resurgentem, non insurgentem, ex *veteri lectione*.

Etiannum illo verbo utebantur antiqui correpta qua nos producta vna syllaba utimur.] *Corrigendum existimo*, Etiannum illo verbo utebantur antiqui correpta qua nos producta media syllaba utimur. *Liquet ratio huius castigationis ex sequentibus.*

- L VII. Vbi in ignem extenuatis nubibus.] *Rectiorem existimo lectionem*, extenuatus, quam extenuatis, ut referatur ad aerem, qui motus & collisione nubium extenuatus vertatur in ignem. Videntur hoc probare ea quae sequuntur. At ubi fulgura illa plus habuere materiae.] *Dictio illa superfluit ex veteri lectione.*
- L VIII. Quidam vtrique existimant fulmen reuerti, quidam subsidere.] *Eadem habet, non quidam subsidere, sed à quodam subsidere, ut forte legit possit, ac quodam modo subsidere.*
- L IX. Talia vera fortitudine disponuntur.] *Vetus lectio*, talia varia fortitudine disponuntur. *Corrigendum puto*, Alia varie à fortuna disponuntur. Quam ex virtute corrigimur.] *Corrigitur, non corrigimur, ex eadem.* Si tu nunc quidem qui spiras.] *Emendandum existimo*, Si ne tunc cum expiras. Si pauescis ad cæli fragorem nubium ve trepidas.] *Quadam exemplaria*, Sed pauescis ad cæli fragorem, & ad inane trepidas. *Alia*, Sed pauescis ad cæli fragorem, & ad inane nubium trepidas. *Legendum fortasse*, ignem nubium, non inane nubium. *Quid si coniunctio ve, quæ tibi superfluit, paulo post necessaria est, legendumque*: Quotiesve aliquid effulsit. De tanta morte perdendum.] *Codices veteres perditum legunt, non perdendum. Commodior forte lectio erit, pœnitendum.* Casus iste demet metum.] *Corrigendum reor*, Castus istum demet metum. Et inter cætera quoque.] *Melius*, Est inter cætera quoque.

E R A S M V S.

- V III. **E**t tamen mehercules per aliud nihil intendi poterit, nisi per semetipsum fuerit intentum.] Ita superior editio. Britannicum exemplar ad hunc modum, tam me hercules quam nihil intendi ab alio poterit, nisi per semet aliquid fuerit intentum.
- IX. Ipse quidem transit per ipsum quod scindit, & media non circumscindit tamen & utrumque cingit.] In aliis erat: Ipse quidem transit per ipsum quo scinditur, & media non circumscindit tamen, sed utrumque cingit. Ita repetit. Fortunatus. Britannicum exemplar habebat hunc in modum: Per ipsum quod abscondetur, & media circumfundit tantum, & utrumque cingit, sed permeat.
- XIII. Posse aliquas partes aeris ad se trahere ignem ex æthere decidentem, ex his superioribus ardere, ac sic accendi.] Sic prior editio, Fortunatus ita legit: Posse aliquas partes aeris ad se trahere ignem, ex locis his superioribus, ardere, an sic accendi? Britannicum habebat: Trahere ignem, ex his locis superioribus, & ex eo ardore sic accendi. Fortunatus ita diuinat esse legendum: posse aliquas partes aeris ad se trahere ignem ex æthere decidentem, & locis his superioribus ardere, an hic accendi? Ea lectio satis congrueret, si pro Inquam, scriptum esset Vtrum: pro Sed quod mox sequitur, Nam, quod plurimum interest. Tolerabilis erit lectio si ex, vertatur in &, & ardere in ardore, & si in hic, ad hunc modum, Vos, inquam, dicitis, quum causas stellarum transuolantium redditis, posse aliquas partes aeris ad se trahere ignem ex æthere decidentem, & locis superioribus, & ex eo ardore hic accendi. Quamquam hoc ex locis superioribus, videtur adiectum ab interprete quopiam. Itaque non vrget quæstionem, sed ostendit illorum responsionem non esse absolutam. Idque mox explicat: Sed plurimum interest, &c.
- XVIII. Per cursum & siccum aera:] Sic prior editio: Britannicum exemplar habebat, per crassum & siccum aera. Fortunatus diuinat, per aera percussum & scissum. Forte legendum, per sudum & siccum aera.
- XXII. Ceterum & illa quæ pereunt.] Britannicum exemplar habebat, & illa fini quæ pereunt. Perire dicit, non obseruata cuiquam. Quamquam subolet locum non carere mendo. Forte legendum, seruata & illa siue, certa sunt & illa quæ pereunt.
- XXIV. Quod si bene nec primum auspiciū intellectum est, secundo non interest.] Ita prior editio. Aliud exemplar habebat, quod siue primo auspicio intellectum est, siue secundo, nihil intererit. Neutra placet. Terriam sequuti sumus.
- XXV. Aliter ius suum peragunt.] Aliter vsurpatum videtur pro aliqui, ut referatur ad ægræ mentis solatia. In quodam erat, Fata irremocabiliter ius suum peragunt. At non probatur.
- XLIX. Artencata.] Alias, Atterranea: rursus, Atercauta. Atteranea habebat exemplar Britannicum. vox ab atro dicta videtur, peculiaris aruspicum.
- LV. Ftidenatibi & fieri ignem in nube, & extingui. E spiritu nascitur. Ita prior editio. Fortunatus offensus absurditate sermonis legit, qui è spiritu nascitur. Atqui dure cohæret verbum infinitum cum superioribus, fieri & extingui. Britannicum exemplar habebat: Ut dem tibi & fieri, &c. ut tibi concedam ignem fieri, & extingui in nube, non tamen aliunde fit, quam è spiritu.
- LXI. Nam quod maximum solet esse solatium extrema passuris, quorum causa eadem fors est.] Sic prior editio. Tolerabilius quod alij legunt, quod eorum in causa eadem fors est. Mollius erit, omissa coniunctione, quod: Eorum causa eadem fors est: id est, suppliciorum causa, eadem fors est. etiam si nihil horum ad plenum satisfacit.

O P S O P O E V S.

- CAP. I. **T**onitruis.] M. ff. & Aldina editio, tonitribus. ut a Quinquatrua, Quinquatribus: cornua, cornibus. Plinius, noctu magis quam interdiu sine tonitribus fulgurat. Inter celestia & de terra dicendum.] Vetus codices Fortunati, inter celestia & de terrenis dicendum. Et in orbem partes suas agat.] M. ff. elegantius, & in orbem partes suas cogat.

Pro istis, ex quibus, id est tam ex illo, quam ex ista alimenta, &c. v. c. Memmij habet, ex quibus quam ex hac alimenta, Aldus, ex quibus, id est ex illo & ex ista, alij, id est illo & illa. Apage ista. tu scribe, ex quibus alimenta. cetera, puerilia glossemata sunt.

Quidquid est virum, non est e Senecæ moneta. probam profert optimus codex Memmij, Hinc viritina singulis, &c.

Si in atomos diuiditur.] Magis placet eiusdem lectio, si in atomos inciditur.

Quis enim.] Dele particulam enim, ex fide membranarum.

Tuba & ea quæ aliqua.] Vetus Memmij membrana recte, tuba & quæ aquarum pressura maiorem sonitum formant, &c. Intelligit Seneca organa hydraulica, quæ ex numero τῆς ἐμπνευστικῆς esse docet Aristoteles apud Athenæum lib. IIII. & Vitruuius lib. x. cap. XII. Claudianus ad Manlium:

Et qui magna leui detrudens murmura tactu

Innumeras voces segetis moderatur athenæ,

Intonat erranti digito, penitusque trabali

Veete laborantes in carmina concitat undas.

Fortunatus legit agat, non agant vt ad spiritum referatur: Paruula autem initium sit sequentis colli. Saxa distrabant.] Membrana Memmij, saxa deturbent, & monimenta dissoluant. Scopulos interim rupeque, rad. in. ac. r. findunt. & statim, contra quam nihil validum est.

Quis autem est.] Quid autem est, ex m. ff. & Aldina editione. Paulo post plures deest in altero m. sc. Et videtur potius cum nomine vrbes copulandum, vt in Aldina.

M. ff. & Fortunatus, id duplicato calore. Seneca infra lib. IIII. cap. VIII. Radij solis a terra resiliunt, & in se recurrunt. horum duplicatio proxima quæque à terris calefacit.

M. ff. Haec tot partes. Fortunatus, etiamnum tot partes. Et linea sequenti, v. c. Memmij, quoniam quidem sterile frigus est.

Conuenit illis.] Idem codex, Conuenit de illis. postea scribe, distillare.

Quia coacervatus.] Sincerior lectio e m. ff. colligitur, origo est, cum coacervatus est, coitu nubium vehementer a latere eliditur.

Ob dissimilitudinem.] Vetus Memmij membrana, ob dissimilitudinem nubium. Quare alia maiorem sinum habent, alia minorem. verissime, si ex altero m. sc. quia pro quare adscueris. Fides sit Aristoteli, e cuius meteoris hæc sunt translata. παντοδαπὸν δ' οἱ φόβοι ἀπὸ τῆς ἀνωμαλίας τε γίνονται τῆς νεφῶν, καὶ ἀπὸ τῆς μεταξὺ κοιλίας. ἢ τὸ συνεχὲς ἐκλείπει τὴν πυκνότητος. Et Seneca postea cap. xv. densos compactosque nubium sinus dissipat.

Eadem membrana, Fateor. Non erunt tamen, sed feruntur, nullus enim hic fato locus est.

Locus male habitus ab interpolatoribus, nec minus male habens doctos viros. in Memmiano codice ita reperi scriptum, ad se trahere ignem ex superioribus locis ardore, & sic accendi. Consentit vetus lectio Fortunati, nisi quod ardere an sic accendi refert. Est deinde in Memmiano, in ea quæ subiacent, transilire. Non enim &c. Mox suspecta sunt quæ sequuntur, quod non potest fieri. longe absuit auctor noster à tautologia. atqui modo dixerat, quod natura non patitur. Erasmo quoque hoc, ex locis superioribus, ab interprete adiectum videtur. cuius coniecturæ accedo, & addo ad vocem æthere adscriptum fuisse: pro qua perperam ardore irrepsit. Recisis itaque interpretamentis sic legendum arbitror: ad se trahere ignem ex æthere, & sic accendi. Sed plurimum, &c. calorem in ea quæ subiacent, transilire. non enim illinc ignis cadit, sed hic nascitur.

Non fit statim ex diuerso.] M. ff. non fit statim in diuersum ex diuerso transitus. Paulatim ista in confinio, &c.

M. ff. spiritum eijciunt, &c. & tormenti modo emittunt. Fortunatus scribit in vetustis exemplaribus suis non esse ista verba, emittunt, & hoc ipso inflammant, & tormenti modo: succinctiorem & elegantiorum lectionem antiquissimæ fidei codicum, Nubium inter se compressarum angustia medium spiritum eijciunt. vel sic. tormenti modo eijciunt.

M. ff. luctatur per ob, & intercisa vadere.

Fortunatus legit, per æra percussum & scissum spiritus prosilit. Memmiana membrana, per crassum & scissum æra sp. Nicotiana, per quassum æra spir.

Quia tenuior & infirmior.] Breuius m. ff. quia spiritus infirmior, in flammam valuit.

Anaximandrus.] Scriptus codex, Anaxandros ait. Puto scribendum Anaxagoras. huic enim attribuitur ista opinio cap. XIII. & a Plutarcho lib. III. cap. III. de placitis philosoph. Statim scribe descendat.

M. ff. vnus, dum secata in terra incendet: alter, dum secata infra incendet. Fortunati vetus lectio, dum secata infra incendit. Locus est ab omnibus depositus.

M. ff. diuerso ordine, Fulguratio est pene fulmen. Vertamus istud. Fulmen est plus quiddam quam fulguratio.

Percusso recens glossema est. nam neque in m. ff. neque in Aldina editione apparet.

Transitu trita, exanimata.] Exanimata deest in vno m. f. vt & particula tantum, Et sane ista sibi non constant.

In ignem conuersus.] Fortunatus loco verbi coniectus aliud desiderat. in m. f. est proiectus.

Bene m. f. Memmij, quotiens ardor infernus iacentis super unda pondus euicerat. iacentis super, idem est, ac si scripsisset, superiacentis undæ, hoc est maris superfusi, vt postea loquitur. In eodem mox, antequam verrentur. Vna littera transposita lege vrerentur. Reddit enim causam, cur rupes quædam illæsa fuerint.

Diruptis aquis.] Idem, direptis aquis. quæ scriptura pro Pinciani emendatione facit.

Nubes suda.] M. f. cum Aldina editione, nubes summa. Suda est a coniectura Pinciani.

M. f. Aliud genus acre acerbum, quod acerbum magis dixerim, &c. Fortunatus annotat: Legunt aliqui, quod crepitum magis dixerim quam sonum. Sed nescio an aliquod genus tonitruui satis apte crepitus, vel sonus dici possit. Ego ex vetustis codicibus scribendum censeo, vt sensus constet: Aliud genus est acre &

- acerbum. quod acerbum magis dixerim quam sonorum. Ita ille.
- XXVIII. *Etiā mons non scindit nubem.*] M. f. & ceteræ, editiones, *Etiā nunc mons non scindit nubem, sed digerit.* Fortunati verus lectio loco verbi *scindit*, habet *confundit*.
Nisi multo impetu dissiluerit.] Eadem nisi magno impetu dissoluta. forte melius.
- XXIX. *Non sonant.*] Memmij v. c. *resonant.* Adijce nunc, quod nubes in montem acta, &c. Mox, non crepat.
Concauo.] Mauult Fortunatus *concaua* legere. vt *cymbala* referat. In v. scribitur, *hæc & ipsa æra non nisi cauo tinnunt.*
- XXX. *Vetus membrana conferunt.* quod aptius est quam *conferunt*.
 Fortunatus & Pincianus volunt *assula* pro *hastula* legi. Sed nomen, non rem mutant. vtrique enim vox festucas & Græcis *χαρσύν* dicta significat. in v. c. scribitur *abstula*. quod conuenit Isidori etymologia. *Hastula* (ait lib. xvii. cap. vi.) a tollendo nuncupata, quasi *abstula*, *Fomes* est *hastula* quæ ab arboribus excutitur, recisione aut *hastula ambusta* aut ligna *cauata*, a fungis nomine accepto. quod ita capiat ignem.
- XXXII. *Mundo abest a m. f. & recte.* nam Vniuersum nihil aliud quam mundus est.
Aliud adsp.] Fortunatus hæc notat: Ita omnino & vetusti codices, & omnia, quæ quidē ego viderim, exemplaria. Antiquum itaque, & inueteratū hoc vulnus esse euident est, nec quomodo curari debeat video. Mens quidem auctoris, & sententia, quasi per nebulam ralis fere videtur. Sicut aueis paucissimas in auspiciis esse, obseruatas, quamuis nulla sine prælagio esset ita in genituris pauca admodum sidera, & adeo quinque tantum errantia notata esse, cum nulla ex tot millibus stellarum mundo infixarum non aliquod ius dominiumque in horoscopis habeat. Vnde videri sepe horum siderum in artem natalium redactorum, & distributorum vanam fallacemque obseruationem, ac raros effectus esse. quia scilicet horum vis & potestas superiorum occursum impediatur. Proinde si quis hoc loco sic legat, *Unde illud aspice, etiam distributis effectus raros: vel sic, Unde aspiciuntur ex distributis res effectus raras vel. Aliud aspice, & ex distributis res effectus raras: diuinator quidem, sed nescio an etiam castigatorem dici poterit.* Hæc Fortunatus. P. Faber lib. ii. Semest. cap. xvi. reponit, & *distributis rem officium tracta.*
- XXXIII. *M. f. augurij indicia.* Fortunati codices, *extorum auguriorumque indicia.*
- XXXIX. *Genera fulminum.*] Vetus lectio, *fulgurum*, non *fulminum*, atque non aliter in Hetruscorum obseruationibus fulmina ipsa impellantur, quamuis paulo infra & Seneca fulmina, dicat, sed capite xlix. *Nunc nomina fulgurum quæ a Cacinna ponuntur, aperte stringam.* Hæc Fortunatus.
At ultro moventur.] Idem ex vetere lectione, *Suadetur deliberantibus, ultrotronei moventur.* vtalibi, *Quid interest, inquit, ad mortem iussu eamus, an ultrotronei.*
- XLI. Hæc omnia ab hoc fulmen, vsque ad noceat, peregrina & aduentitia censet Fortunatus adscripta ab ignaro librario. Sunt enim (ait) superuacanea, inepta abhorrentiaque ab alijs, atque sine dubio scholia illius quod sequitur, *Quæ prodest quidem, sed non impune.* Præterea hic incongrue & contra Grammaticam lege in verbum quæ poneretur, si superius *Hoc fulmen* dixisset. Nullum itaque dubium relinquitur quin expungendâ sint. Ita ille.
- XLIV. *M. f. quadam stringi debere non frangi.*
- XLV. *Vt inconcussus eat.*] M. f. *vt inoffensus exeat:* Fortunati codices, *inconfusus.*
- XLVI. *Vetus Memmij membrana affirmatiue, fulmina mitti a Ioue.*
Nunc nomina fulminum.] Eadem & Aldus. *Nunc nomina fulgurum, quæ, &c.*
- XLIX. *Festus Postularia nominat.* Mox pro deprecanea, in v. c. est *dantanea*. Vnde Fortunatus mauult legere *demptanea*, a demendo. hæc enim fulmina videntur quidem afferre periculum, sed non afferunt, quin potius adimunt, si quid periculi aliunde immineret. legunt aliqui *Ventanea*. sed cur ita legi debeat, non video. Hæc ille.
Qui Etruscorum discipl.] Fortunati v. c. *qui Hetruscum disciplinam Græca utiliter miscuerat.*
- LI. Fortunato hæc verba, *tangam, vtrum eodem anno idem futurum sit fulmen quod factum est*, quia multum abhorre a ceteris, & a toto sensu aliena esse videantur, suspecta sunt.
- LII. *Interiores libros inter.*] Vetus membrana, *interiores libros in parte interioris rumpit.* Interpretis videntur esse hæc in parte interioris, vel vt in excusis, *interioris arboris.* Satis erat Senecæ dixisse *interiores libros.*
- LIII. *Id incl. se nub. non fert.*] Eadem, *id includi se non fert*, absque voce nubibus.
Ex extingui, è Spiritu nascitur.] Fortunatus legit, *qui è Spiritu nascitur.*
- LVIII. *Nec continuatur assiduus.*] Fortunati vetusti codices, *continuatur assiduus ignibus.*
- LIX. *Modo dissoluitur.*] f. recte, *modo ante dissoluitur*, quam scilicet ad terram perueniat.
M. f. Talia varia fortitudine disponit. Forte, *Alia varie fortuna disponit.*
Cogite, nos quantum.] Fortunatus scribendum censet, *Cogitemus nos tanquam ad mortem proditos esse.*
Quousque cogitas esse.] Cl. V. Puteanus legit, *quem vsque cogitas esse, cito, &c.*
Extrema passuris omnium causa eadem est.] M. f. *passuris.* quorum enim causa, sors eadem est.

GRVTERVS ET IVRETVS.

EX CAP. VIII.

*Q*uin sparsio illa quæ &c.] Nempe tubi siue fistulæ in imo & summo theatro dispositæ erant, ea arte & sine, vt odoratum quendam odorem eiacularentur leuiter, & inspergerent in sedentes. is humore croco plerumque. Senecæ Epist. 90. *Vtrum tandem sapientiorum putas, qui inuenit quemadmodum in immensam altitudinem crocum latentibus fistulis exprimat?* Apuleius lib. 10. *Metamor.* sparsionem illam vocat odoratum

cat odoratum imbrem, quia è fistulis stillabat per minuta quædam foramina is liquor in modum imbris. Nec è fistulis solum hic imber, sed è *statuis* etiam expressus, velut humanus quidam sudor. Lucanus clare indicat:

Neque solet pariter totis se effundere signis

Coricij pressura croci, sic omnia membra

Emisere simul rutilum pro sanguine virus.

Fluxisse eum per gradus Spartianus in Hadriano testatur: *In honorem Traiani balsama et crocum per gradus fluere iussit.* vbi de *balsamo* item notabis, etsi minus id crebrum. vide hac de re Lipsium lib. de Amphith. cap. 16. Brodæum lib. 5. cap. 6. Miscell. Scaligerum ad li. 1. Propertij, Torrentium ad Suetonij Neronem, & Marcilium ad Epigram. 2. lib. 1. Martialis.

EX CAP. XVI.

In modum siphonis.] membranæ meæ tres, *symphonis*: at citat & *sifonis* Brissonus lib. 2. cap. 8. Select. antiquit. adducitque Isidorum lib. vltim. Etymol. cap. 6. vocantem *sifones vasa qua aquas sufflando funderent*, quibus aduersus incendia Orientales populi utebantur. eorum meminit & Columella lib. 3. cap. 10. Plinius Epist. ad Traianum de incendio Nicomediensi. Vlpianus l. quæsitum. §. acetum. ff. de instruct. vel instrum. passim autem in ædibus, *siphones* fuisse, qui subterraneis meatibus ductam aquam exprimerent, Strabo lib. 5. testis est.

EX CAP. XLIX.

Ait esse postulatoria.] de hisce fulminum generibus plura nos videre iubet apud Plinium lib. 2. cap. 52. Festum Pompeium & Ammianum Marcell. lib. 23. & Seruium in lib. 1. Æneid. Brissonus lib. de formulis. Quod ad lectionem attinet Fortunatus tradit m. ff. suos legere, *Ait enim postulatoria*, quod & in Col. meo. Pall. tamen defendunt vulgaram, nisi quod tert. forte habere potest. *Ait esse postularia*, scribit enim *Postulaia*, quemadmodum etiam vocantur Festo.

DDdd

L. ANNÆI SENECAE
AD LVCILIVM
NATVRALIVM QVAESTIONVM
LIBER TERTIVS.

Qui est de aquis.

PRÆFATIO.

NON præterit me, Lucili virorum optime, quam magnarum rerum fundamenta ponam senex, qui mundum circuire constitui, & causas secretaque eius eruere, atque aliis noscenda prodere. Quando tam multa consequar? tam sparsa colligam? tam occulta perspiciam? Premit à tergo senectus, & obiicit annos intervana studia consumptos. tanto magis vrgeamus, & damna ætatis male exactæ labor sarciat. Nox ad diem accedat. Occupationes recidantur: patrimonij longe à domino iacentis cura solvatur: sibi totus animus vacet, & ad contemplationem sui saltem in ipso fine respiciat. Faciet, ac sibi instabit, & quotidie breuitatem temporis metietur. Quidquid amissum est, id diligenti vsu præsentis vitæ recolliget. Fidelissimus est ad honesta ex pænitentia transitus. Libet mihi exclamare illum poetæ inclyti versum:

*Tollimus ingentes animos, & maxima paruo
Tempore molimur.----*

Hoc dicerem, si puer iuuenisve molirer. Nullum enim non tam magnis rebus tempus angustum est. Nunc vero ad rem seriam, grauem, immensam, postmeridianis horis accessimus. Faciamus quod in itinere fieri solet. Qui tardius exierunt, velocitate pensant moram. Festinemus, & opus nescio an superabile, magnum certe, sine ætatis excusatione tractemus. Crescit animus, quoties cœpti magnitudinem attendit, & cogitat, quantum proposito, non quantum sibi supersit. Consumpsere se quidam, dum acta regum externorum componunt, quæque passi inuicem ausique sunt populi. Quanto satius est, sua mala extinguere, quam aliena posteris tradere? Quanto potius deorum opera celebrare, quam Philippi aut Alexandri latrocinia, ceterorumque, qui exitio gentium clari, non minores fuere pestes mortalium, quam inundatio, qua planum omne perfusum est, quam conflagratio, qua magna pars animantium exaruit? Quemadmodum Hannibal superauerit Alpes, scribunt: quemadmodum confirmatum Hispaniæ cladibus bellum Italiæ inopinatus intulerit: infractisque rebus etiam post Carthaginem pertinax, reges pererrauerit, contra Romanos ducem se promittens, etiam sine exercitu. quemadmodum non desierit senex omnibus angulis bellum quærere. adeo sine patria esse pati poterat, sine hoste non poterat. Quanto satius, quid faciendum sit, quam quid factum sit, quærere; ac docere eos qui sua permisere fortunæ, nihil stabile ab illa datum esse, eius omnia fluere aura mobilius? nescit enim quiescere, gaudet lætis tristitia substituere, & vtraque miscere. Itaque in secundis nemo confidat, in aduersis nemo deficiat. alternæ sunt vices rerum. Quid exsultas? Ista quibus veheris in summum, nescis ubi te relictura sint: habebunt suum, non tuum, finem. Quid iaces? ad imum delatus es: nunc est resurgendi locus. In melius aduersa, in deterius optata flectuntur. Ita concipienda est animo varietas, non priuatarum tantum domuum, quas levis casus impellit, sed etiam publicarum. Regna ex infimo coorta supra imperantes iacuerunt. Vetera imperia in ipso flore cecidere. Iniri non potest numerus, quam multa ab aliis fracta sint. nunc cum maximè Deus alia exaltat, alia submittit, nec molliter ponit, sed ex fastigio suo nullas habitura reliquias iactat. Magna ista, quia parui sumus, credimus. Multis rebus non ex natura sua, sed ex humilitate nostra magnitudo est. Quid præcipuum in rebus humanis

est? Non classibus maria compleſſe, nec in rubri maris littore ſigna fixiſſe, nec deſiciente terra ad iniurias aliorum erraſſe in oceano, ignota quarentem: ſed animo omne vidiffe, & qua nulla eſt maior victoria, vitia domuiſſe. Innumerabiles ſunt, qui vrbes, qui populos habuere in poteſtate: pauciſſimi, qui ſe. Quid eſt præcipuum? Eri- gere animum ſupra minas & promiſſa fortunæ. Nihil dignum putare quod ſperes. Quid enim habet dignum, quod concupiſcas? qui à diuinorum contemplatione quo- ties ad humana recideris, non aliter caligabis, quam quorum oculi in denſam um- bram ex claro ſole rediere. Quid eſt præcipuum? Poſſe læto animo aduerſa tolerare: quidquid acciderit, ſic ferre, quaſi tibi volueris accidere. Deuiſſes enim velle, ſi ſciſſes omnia ex decreto Dei fieri. Flere, queri, ingemere, deſciſcere eſt. Quid eſt præcipuum? Animus contra calamitates fortis & contumax, luxuriæ non aduerſus tantum, ſed & infeſtus: nec auidus periculi, nec fugax, qui ſciat fortunam non exſpe- ctare, ſed facere: & aduerſus vtramque intrepidus inconfuſuſque prodire, nec illius tumultu, nec huius fulgore percuſſus. Quid eſt præcipuum? non admittere in ani- mum mala conſilia, puras ad cælum manus tollere: nullum petere bonum, quod vt ad te tranſeat, aliquis dare debet, aliquis amittere: optare, quod ſine aduerſario opta- tur, bonam mentem: cetera magno æſtimata mortalibus, etiamſi quis domum caſus attulerit, ſic intueri, quaſi exitura, qua venerint. Quid eſt præcipuum? Altos ſupra fortuita ſpiritus attollere: hominis meminiffe, vt, ſiue felix eris, ſcias hoc non futu- rum diu: ſiue infelix, ſcias hoc te non eſſe, ſi non putes. Quid eſt præcipuum? in pri- mis labris animam habere. Hæc res efficit non è iure Quiritium liberum, ſed è iure naturæ. Liber autem eſt, qui ſeruitutem effugit ſui. Hæc eſt aſſidua ſeruitus, & inelu- ctabilis, & per diem ac noctem æqualiter premens, ſine interuallo, ſine comæatu. Sibi ſeruire, grauiffima ſeruitus eſt: quam diſcutere facile eſt, ſi deſieris multa te po- ſcere, ſi deſieris tibi referre mercedem, ſi ante oculos & naturâ tuam poſueris & atate, licet prima ſit, ac tibi ipſe dixeris: Quid infanio? quid anhelō? quid ſudo? quid ter- ram verſo? quid forum viſo? Nec multo opus eſt, nec diu. Ad hoc proderit nobis in- ſpicere rerum naturam. primo diſcedemus à ſordidis, deinde animum ipſum, quo ma- gno ſummoque opus eſt, ſeducemus à corpore. Deinde in occultis exercitata ſubti- litas, non erit in aperto deterior. Nihil autem eſt apertius his ſalutaribus, quæ con- tra nequitiam noſtram furorēque diſcuntur, quæ damnamus, nec ponimus.

Quæramus ergo de aquis, & inueſtigemus, qua ratione fiant. Siue, vt ait Ouidius, Cap. 4.

Fons erat illimis nitidis argenteus undis:

ſiue, vt ait Virgilius,

Vnde per oranouem vaſto cum murmure montis

It mare præruptum, & pelago premit arua ſonanti:

ſiue vt apud te, Iunior cariffime, inuenio:

Eleus Siculis de fontibus exſilit amnis.

ſi qua ratio aquas ſubminiſtret: quomodo rot flumina ingentia per diem noctemque decurrant: quare alia hiſternis aquis intumeſcant, alia in defectu ceterorum amnium creſcant. Nilum interim ſeponamus à turba, propriæ naturæ & ſingularis: illi diem ſuum dabimus, nunc vulgares aquas proſequemur, tam frigidas quam calentes. In quibus quærendum erit, vtrum calidæ naſcantur, an fiant. De ceteris quoque diſfere- mus, quas inſignes aut ſapor, aut aliqua reddit vtilitas. Quædam enim oculos, quæ- dam neruos iuuant, quædam inueterata & deſperata à medicis vitia percurrunt. Quæ- dam medentur vlceribus, quædam interiora fouent potu, & pulmonis ac viſcerum querelas leuant. Quædam ſupprimunt ſanguinem: tam varius ſingulis vſus, quam guſtus eſt.

Aut ſtant omnes aquæ, aut fluunt, aut colliguntur, aut varias ha- bent venas. Alia ſunt dulces, alia varia: aſperæ quippe interueniunt, ſalſæ aut medi- catæ: ex quibus ſulphuratas dicimus, ferratas, aluminofas. Indicat vim ſapor. Ha- bent præterea multa diſcrimina. Primum tactus: frigidæ calidæque ſunt deinde pon- deris: leues & graues ſunt, deinde coloris: puræ ſunt & turbidæ, cæruleæ, lucidæ. deinde ſalubritatis: ſunt enim ſalubres & vtilis, ſunt mortiferæ, ſunt quæ cogantur in lapidem. Quædam tenues, quædam pingues: quædam alunt, quædam ſine vlla bi- bentis ope tranſeunt, quædam hauſtæ fœcunditatem afferunt.

Vt ſtet aqua, aut fluat, loci poſitio efficit: in deuexo fluit, in plano continetur & ſtagnat, & aliquando in aduerſum ſpiritu impellitur: tunc cogitur, non fluit. Colligitur ex imbribus: ex ſuo fonte natua eſt. Nihil tamen prohibet, eodem loco aquam colligi, & naſci: quod in Fucino videmus, in quem montis circumiecti

fluuij deriuantur. Sed & magnæ latentēque in ipso vndæ sunt. itaque etiam cum hiberni defluxere torrentes, faciem suam seruant.

- IV. Primum ergo quæramus, quomodo ad continuandos fluminum cursus terra sufficiat, vnde tantum aquarum exeat. Miramur, quod accessionem fluminum maria non sentiant. *Æquē mirandum est, quod detrimenta exeuntium terra non sentit. Quid est, quod illam sic impleuit, vt præbere tantum ex recondito possit, ac subinde suppleat? Quamcumque rationem reddiderimus de flumine, eadem erit riuorum ac fontium.*
- V. 4 Quidam iudicant, terram quidquid aquarum emisit, rursus accipere: & hoc maria non crescere, quia quod influxit, non in suum vertunt, sed protinus reddunt. Occulto enim itinere subit terras, & palam venit, secreto reuertitur, colaturque in transitu mare: quod per multiplices anfractus terrarum verberatum, amaritudinem ponit, & prauitatem saporis in tanta soli varietate exuit, & in sinceram aquam transit.
- VI. Quidam existimant, quidquid ex imbribus terra concipit, in flumina rursus emitti. Et hoc argumenti loco ponunt, quod paucissima flumina sunt in his locis, in quibus rarus est imber. Ideo siccas esse aiunt *Æthiopiæ solitudines, paucosque inueniri in interiore Africa fontes? quia feruida cæli natura sit, & panē semper æstiuā. Squalidæ itaque sine arbore, sine cultore arenæ iacent, raris imbribus sparsæ, quos statim combibunt. At contra constat, Germaniam Galliamque, & proxime ab his Italiam, abundare riuis & fluminibus: quia cælo humido vtuntur, & ne æstas quidem imbribus caret.*
- VII. Aduersus hæc multa dici posse vides. Primum ego tibi vinearum diligens fossor affirmo, nullam pluuiam esse tam magnam, quæ terram vltra decem pedes in altitudinem madefaciat. Omnis humor intra primam crustam consumitur, nec in inferiora descendit. Quomodo ergo potest imber suggerere omnibus vires, qui summam humum tingit? Pars maior eius per fluminum alueos in mare aufertur. Exiguū est quod sorbet terra, nec id seruat. Aut enim arida est, & absūmit quidquid in se fūsum est: aut satiata, si quid supra desiderium cecidit, excludit. Et ideo primis imbribus non augentur amnes: quia totos in se sitiens terra trahit. Quid quod quædam flumina erumpunt saxi & montibus? His quid conferent pluuiæ, quæ per nudas rupes deferuntur, nec habent terram cui insideant? Adice, quod in siccissimis locis putei in altum acti, per ducenum aut tricenum pedum spatia, inueniunt aquarum vberes venas, in ea altitudine, in quam aqua non penetret: vt scias illic non cælestem esse, nec collectitium humorem, sed quod dici solet, viuam aquam. Illo quoque argumento hæc opinio refellitur, quod quidam fontes in summo montis cacumine redundant. Apparet ergo, illos sursum agi, aut ibi concipi, cum omnis aqua pluuialis decurrat.
- VIII. Quidam existimant, quemadmodum in exteriori parte terrarum vastæ paludes iacent, magni & nauigabiles lacus, quemadmodum ingenti spatio terræ maria porrecta sunt, infusa vallibus: sic interiora terrarum abundare aquis dulcibus, nec minus illas stagnare, quàm apud nos Oceanum, & sinus eius: imo eo latius, quo plus terra in altum patet. Ergo ex illa profunda copia isti amnes egeruntur: quos quid miraris si terra detractos non sentiat, cum adiectos maria non sentiant?
- IX. Quibusdam hæc placet causa. Aiunt habere terram intra se cauos recessus, & multum spiritus: qui necessario frigescit, vmbra graui pressus. Deinde piger & immotus, in aquam, cum se desijt ferre, conuertitur. Quemadmodum supra nos mutatio aëris vmbra facit, ita infra terras flumen aut riuum agit. Supra nos stare non potest segnis, diu & grauis. Aliquando enim sole tenuatur, aliquando ventis expanditur. Itaque interualla magna imbribus sunt. Sub terra vero quidquid est, quod illum in aquam conuertat, idem semper est, vmbra perpetua, frigus æternum, inexercitata densitas: semper ergo præbebit fonti aut flumini causas. Placet nobis terram esse mutabilem. Hoc quoque quidquid effluit, quia non aëre libero concipitur, crassescit, & protinus in humore conuertitur.
- X. Habes primam aquarum sub terra nascentium causam. Adicias etiam licet, quod fiant omnia ex omnibus. Ex aqua aër. Ex aëre aqua. Ignis ex aëre. Ex igne aër. Quare ergo non terra fiat ex aqua, & ex terra aqua? quæ si in alia mutabilis est, & in aqua: imo maxime in hanc. Vtraque cognata res est, vtraque grauis, vtraque densa, vtraque in extremum mundi compulsa. Ex aqua terra fit. Cur non aqua fiat e terra? At magna flumina sunt. Cum videris, quanta sunt: rursus ex quanto prodeant, adspice. Rursus miraris, cum labantur assidue, quædam vero concitata rapiantur, quæ præsto sit illis semper aqua noua. Quid si mireris quod cum venti totum aëra impellant, non deficit spiritus, sed per dies noctesque æqualiter fluit:

nec ut flumina certo alueo fertur, sed per vastum cæli spatium lato impetu vadit? Quid si ullam vndam superesse mireris, quæ superueniat tot fluctibus fractis? Nihil deficit quod in se redit. Omnium elementorum alterni recursus sunt. Quidquid alteri perit, in alterum transit. Et natura partes suas velut in ponderibus constitutas examinat: ne portionum æquitate turbata, mundus præponderet. ⁶ Omnia in omnibus sunt. Non tantum aër in ignem transit, sed numquam sine igne est. Detrahe illi calorem: rigescet, stabit, durabitur. Transitaër in humorem: sed nihilominus non sine humore. Et aëra & aquam facit terra: sed non magis vñquam sine aqua est, quam sine aëre. Et ideo facilior inuicem transitus est: quia illis in quæ transeundum est, iam mixta est. Habet ergo terra humorem: hunc exprimit. Habet aëra hunc vmbra hi-
 berni frigoris densat, ut faciat humorem. Ipsa quoque mutabilis est in humorem. na-
 tura sua vitur. xi

Quid ergo, inquis, si perpetuæ sunt causæ, quibus flumina oriuntur, ac fontes: quare aliquando siccantur, aliquando quibus non fuere locis, exeunt? Sæpe motu terrarum itinera turbantur, & ruina interseindit aquas, quæ re-
 tentæ novos exitus quærunt, & aliquo impetu faciunt, aut ipsius quassatione terræ aliunde alio transferuntur. Apud nos euenire solet, ut amisso canali suo flumina pri-
 mum refundantur: deinde quia perdiderunt viam, faciant hoc, quod accidisse ait Theophrastus ⁷ in Coryco monte, in quo post terrarum tremorem noua vis fontium emer-
 sit. Sed & alios quoque casus interuenire quidam opinantur, qui aliter euocent aquas, aut à cursu suo deficiant, atque auertant. Fuit aliquando aquarum inops ⁸ Hæmus: sed cum Gallorum gens à Cassandro obsessa in illum se contulisset, & siluas cecidisset, in-
 gens aquarum copia apparuit, quas videlicet in alimentum suum nemora ducebant: quibus excisis, humor, qui desuit in arbuta consumi, superflusus est. Idem ait & circa Magnesium accidisse. Sed pace Theophrasti dixisse liceat, non hoc est simile veri: quia fere aquosissima sunt, quæcumque vmbrosissima. Quod non eueniret, si aquas arbu-
 sta siccarent; quibus alimentum ex proximo est: fluminum vero vis ex intimo manat, vltraque excipitur, quam radicibus euagari licet. Deinde succisæ arbores plus humo-
 ris desiderant. Non enim tantum id quo vivant, sed & id quo crescant trahunt. ⁹ Idem ait, circa Arcadium, quæ vrbs in Creta insula fuit, fontes & lacus substirisse, quia de-
 sierit coli terra, diruta vrbe: postea vero quam cultores receperit, aquas quoque re-
 cepisse. Causam siccitatis hanc ponit, quod obduruerit constricta tellus, nec potue-
 rit imbres inagitata transmittere. Quomodo ergo plurimos videmus in locis deser-
 tissimis fontes? Plura denique inuenimus, quæ propter aquas coli cæperunt, quam quæ aquas habere cœperint, quia colebantur. Non enim esse pluuialem hanc aquam, quæ vastissima flumina à fonte statim, magnis apta nauigiis desert, ex hoc intelligas licet, quod per hiemem æstatemque par est à capite deiectus. Pluuia potest facere torrentem: non potest autem æquali inter ripas suas tenore labentem. Aquam non faciunt imbres, sed
 excitant. xii

Paullo repetamus hoc altius, si videtur: & scies non habere quod quæris, cum ad veram annium originem accesseris. Flumen nempe fecit copia cur-
 susque aquæ perennis. Ergo si quæris à me, quomodo aqua fiat: interrogabo inuicem, quomodo aër fiat, aut terra. Si rerum elementa sunt quattuor, non potes interroga-
 re vnde aqua sit: quarta enim pars est naturæ. Quid ergo miraris, si rerum naturæ portio tam magna, potest aliud ex se semper effundere? Quomodo aër, & ipse quarta pars mundi, ventos & auras mouet, sic aqua riuos & flumina. Si ventus est fluens aër, & flumen est fluens aqua. Satis multum illi virium dedi, cum dixi, elementum est. xiii
 Intelligis, quod ab illo proficiscitur, non posse deficere. ¹⁰ Aqua, ait Thales, valentissimum elementum est. hoc fuisse primum putat, ex hoc surrexisse omnia. Sed & nos quoque aut in eadem sententia, aut in vltima sumus. Dicimus enim ignem esse, qui occupet mundum, & in se cuncta conuertat. Hunc euavidum considerare, & nihil relinqui aliud in rerum natura, igne restincto, quam humorem: in hoc futuri mundi spem latere. Ita ignis exitus mundi est, humor primordium. Miraris amnes ex hoc posse exire semper, qui pro omnibus fuit, & ex quo sunt omnia? Hic humor in diductione rerum ad quartas redactus est, sic positus, ut fluminibus edendis sufficere, ut riuis, ut fontibus posset. Quæ sequitur, Thaletis inepta sententia est. Ait enim, terrarum orbem aqua sustineri, & vehi more nauigij, mobilitateque eius fluctuare, tunc cum dicitur tremere. Non est ergo mirum, si abundat humor ad flumina fundenda, cum mundus in humore sit totus. Hanc veterem & rudem sententiam explode. Nec est quod credas, in hunc orbem aquam subire per rimas & facere sentinam. xiiii

Ægyptij quattuor elementa fecere: deinde ex singulis bina, marem & faminam.

Aërem mare iudicant, qua ventus est: fæminam, qua nebulosus & iners. Aquam virilem vocant mare: muliebrem omnem aliam. Ignem vocant masculum, qua ardet flamma: & fæminam, qua lucet innoxius tactu. Terram fortio rem mare vocant, saxa cautésque: fæminæ nomen assignant huic tractabili ad culturam.

xv. Mare unde est? ab initio scilicet ita constitutum: habet suas venas, quibus impellitur atque æstuat. Quomodo maris, sic & huius aquæ mitioris vastâ in occulto via est, quam nullius fluminis cursus exhauriet. Abdita est virium eius ratio. Tantum ex illa, quantum superfluum fit, emittitur. Quædam ex istis sunt, quibus assentire possumus: ¹¹ sed hoc amplius censeo. Placet natura regi terram: & quidem ad nostrorum corporum exemplar, in quibus & venæ sunt & arteriæ: illæ sanguinis, hæ spiritus receptacula. In terra quoque sunt alia itinera, per quæ aqua: & alia, per quæ spiritus currit: adeoque illam ad similitudinem humanorum corporum natura formavit, ut maiores quoque nostri aquarum appellauerint venas. Sed quemadmodum in nobis non tantum sanguis est, sed multa genera humoris, alia necessarij, alia corrupti, ac paullo pinguioris, in capite cerebrum, in ossibus medullæ, muci, salivæque & lacrimæ, & quiddam additum articulis, per quod citius flectantur ex lubrico: sic in terra quoque sunt humoris genera complura. Quædam quæ matura durentur. Hinc est omnis metallorum humus, ex quibus aurum argentumque petit avaritia: & quæ in lapidem ex liquore vertuntur. In quibusdam vero locis terra humorque liquefit: sicut bitumen, & cetera huic similia. Hæc est causa aquarum, secundum legem naturæ, voluntatemque nascentium. Ceterum ut in nostris corporibus, ita in illa sæpe humores vitia concipiunt: aut ictus, aut quassatio aliqua, aut loci senium, aut frigus, aut æstus corrumpere naturam, & sulphuratio contraxit humorem, qui modo diuturnus est, modo brevis. Ergo ut in corporibus nostris sanguis, cum percussa vena est, tamdiu manat, donec omnis effluxit, aut donec venæ scissura subsedit, atque interclusit, vel aliqua alia causa retro dedit sanguinem: ita in terra, solutis ac patefactis venis, riuus aut flumen effunditur. Interest, quantum aperta sit vena, quomodo consumpta aqua sit: modo exsiccat aliquo impedimento, modo coit velut in cicatricem, comprimitque quam fecerat viam: modo illa vis terræ, quam esse mutabilem diximus, desinit posse alimenta in humorem convertere: aliquando autem exhausta replentur: modo per se viribus re collectis, modo aliunde translatis. Sæpe enim inania apposta plenis humorem in se attrahunt. Sæpe terra si facilis est, ipsa in tabem resolvitur, & humescit. Idem evenit sub terra, quod in nubibus, ut spilletur, gravioremque, quam ut manere in natura sua possit, gignat humorem. Sæpe colligitur roris modo, tenuis & dispersus liquor, qui ex multis in vnum locis confluit. Sudorem aquileges vocant: quia guttæ quædam vel pressura loci eliduntur, vel æstu euocantur. Hic tenuis vnda vix fonti sufficit. At ex magnis causis, magnisque conceptibus excidunt amnes, nonnumquam leuiter, si aqua pondere suo se tantum detulit: nonnumquam vehementer & cum sono suo, si illam spiritus intermixtus eiecit. ¹² Sed quare quidam fontes

xvi. senis horis pleni, senisque sicci sunt? Superuacuum est nominare singula flumina, quæ certis mensibus magna, certis angusta sunt: & occasionem singulis quærere, cum possim eandem causam omnibus reddere. Quemadmodum quartana ad horam venit, quemadmodum podagra ad tempus respondet, quemadmodum purgatio, si nihil obstat, statum diem seruat, quemadmodum præsto est ad mensem suum partus: sic aquæ interualla habent, quibus se retrahant, & quibus reddant. Quædam autem interualla minora sunt, & ideo notabilia: quædam maiora, nec minus certa. Et quid hoc mirum est, cum videas ordinem rerum & naturam per constituta procedere? Hiems numquam aberravit. Æstas suo tempore incaluit. Autumnus, verisque, ut solet, facta mutatio est. Tam solstitium, quam æquinoctium, suos dies retulit. Sunt & sub terra minus nota nobis iura naturæ, sed non minus certa. Crede infra, quidquid vides supra. Sunt & illic specus vasti, sunt ingentes recessus, & spatia suspensis hinc & inde montibus laxa. Sunt abrupti in infinitum hiatus, qui sæpe illapsas vrbes receperunt, & ingentem in alto ruinam condiderunt. Hæc spiritu plena sunt. Nihil enim usquam inane est, & stagna obsessa tenebris & locis amplis. Animalia quoque illis innascuntur, sed tarda & informia: ut in aëre cæco pinguique concepta, & ¹³ in aquis torpentibus situ: pleraque ex his cæca, ut talpæ & ¹⁴ subterranei mures, quibus deest lumen, quia superuacuum est. ¹⁵ Inde, ut Theophrastus affirmat, pisces quibusdam locis eruuntur. Multa hoc loco tibi in mentem venient, quæ urbane in re incredibili fabulam dicas. Non cum retibus aliquem,

xvii.

aut cum hamis, sed cum dolabra ire piscatum. Exspecto ut aliquis¹⁶ in mari venetur. Quid est autem, quare pisces in terrā non transeant, si nos maria transimus? Permutabimus sedes. Hoc miraris accidere. Quanto incredibilia sunt opera luxuriæ, quoties naturam aut mentitur, aut vincit. In cubili natant pisces: & sub ipsa mensa capiuntur, qui statim transferatur in mensam. Parum videtur recens mullus, nisi qui in conuiuæ manu moritur.¹⁷ Vitreis ollis inclusi offeruntur, & observatur morientium color, quem in multas mutationes mors luctante spiritu vertit, alios necant in garo, & condiunt viuos. Et sunt qui fabulas putant, piscem viuere posse sub terra, & effodi, non capi. Quam incredibile illis videretur, si audirent natare in garo piscem: & cænæ causa occisum esse super cænā, cum multum in deliciis fuit, & oculos, antequam gulam, paut.

Permitte mihi, quæstione seposita, castigare luxuriam. Nihil^{xviii.} est, inquis, mullo expirante formosius. Ipsa colluctatione animam agenti rubor primum, deinde pallor suffunditur: quam æque variatur, & incerta facies inter vitam & mortem coloris est. Vacatio longa somniculosæ inertisque luxuriæ. Quam sero experrecta, circumscribi se & fraudari tanto bono sensit. Hoc adhuc tanto spectaculo & tam pulchro pisces fruebantur, qui coctum piscem & exanimem in ipso ferculo etiam experirentur. Mirabamur tantum in illis esse fastidium, ut nollent attingere, nisi eodem die captum piscem: qui, ut aiunt, saperet ipsum mare. Ideo cursu aduehebatur, ideo gerulis cum anhelitu & clamore properantibus dabatur via. Quo peruenere deliciæ?¹⁸ Is pro putrido iam piscis affertur, qui non hodie eductus, hodie occisus est. Nescio de re magna tibi credere. Ipse oportet mihi credā: hucafferatur, coram me animam agat. Ad hunc fastum peruenit venter delicatiorum, ut gustare non possint piscem, nisi quem in ipso conuiuiō natātem, palpitantemque viderint. Quantum ad sollertiam luxuriæ pereuntis accidit, tanto subtilius quotidie & elegantius aliquid excogitat furor, vilitata contemnens. Illa audiebamus, Nihil esse melius saxatili mullo. At nunc audimus: Nihil est moriente formosius. Da mihi in manus vas vitreum, in quo exsultet, in quo trepidet. Vbi multum diuque laudatus est, ex illo perlucido viuario extrahitur: tunc ut quisque peritior est, monstrat: Vide quomodo exarserit rubor, omni acrior minio: vide quas per latera venas agat: ecce sanguineum putes ventrem: quam lucidum quiddam, caruleumque sub ipso tempore effulgit! iam porrigitur & pallor, & in vnum colorem componitur. Ex his nemo morienti amico assidet, nemo videre mortem patris sui sustinet, quam optauit. Quotus quisque funus domesticum ad rogum prosequitur? Fratrum, propinquorumque extrema hora deferitur: ad mortem nulli concurritur. Nihil enim est illo formosius: Non tempero mihi, quin utar interdum temerariis verbis, & proprietatis modum excedam. Non sunt ad popinam, dentibus, & ventre, & ore contenti: oculis quoque gulosi sunt.

Sed ut ad propositum reuertar, accipe argumentum: magnam^{xix.} vim aquarum in subterraneis occultis, fertilem fædorum situ piscium. Si quando erupit, affert secum immensam animalium turbam, horridam adspici, & turpem, ac noxiam gustu. Certe cum¹⁹ in Caria circa Lorymam urbem talis exsilisset vnda, periire quicumque illos ederant pisces, quos ignoto ante eum diem cælo nouus amnis ostendit. Nec id mirum. Erant enim pingua & differta, ut ex longo otio, corpora: ceterum inexercitata, & in tenebris saginata, & lucis expertia, ex qua salubritas ducitur. Nasci autem posse pisces in illo terrarum profundo, sit indicium, quod anguillæ quoque latebrosis locis nascuntur: grauis & ipse cibus ob ignauiam, utique si altitudo illas luti penitus abscondit. Habet ergo non tantum venas aquarum terra, ex quibus corriuat flumina effici possunt, sed & amnes magnitudinis vastæ: quorum aliis semper in occulto cursus est, donec aliquo sinu deuorentur; alij sub aliquo lacu emergunt. Iam quis ignorat esse quædam stagna sine fundo? Quorsus hoc pertinet? Ut appareat, hanc magnis amnibus æternam esse materiam, cuius non tanguntur extrema, sicut fluminum & fontium.

At quare aquis sapor varius? propter quattuor^{xx.} causas. Ex solo prima est, per quod feruntur. Secunda, ex eadem simulatione eius nascitur. Tertia ex spiritu, qui in aquam transfiguratus est. Quarta ex vitio, quod sæpe concipiunt corruptæ per iniuriam. Hæ causæ saporem dant aquis varium: hæ medicaminum potentiam: hæ grauem spiritum, odoremque pestiferum: hæ leuitatem grauitatemque, aut calorem, aut nimium rigorem. Interest, utrum per loca sulphure, an nitro, an bitumine plena transeant. Hac ratione corruptæ, cum vitæ periculo bibuntur. Hinc illud, de quo Ouidius ait:

Flumen habent Cicones, quod potum saxea reddit

Viscera, quod tactis inducit marmora rebus.

Medicamentum est, & eius naturæ habet limum, ut corpora & adglutinet & induret. Quemadmodum Puteolanus pulvis, si aquam attingit, saxum est: sic è contrario, hæc aqua si solidum tetigit, hæret & affigitur. Inde est, quod res abiectæ in eundem lacum, lapideæ subinde extrahuntur. Quod in Italia quibusdam locis euenit, siue virgam, siue frondem demerseris, lapidem post paucos dies extrahis. Circumfunditur enim corpori limus, alliniturque paullatim. Hoc minus videbitur tibi mirum, si notaueris, albulam, & fere sulphuratam aquam, circa canales suos tubosque durari. Aliquam harum habent causam illi lacus, quos quisquis faucibus hausit, ut idem poëta ait,

Aut furit, aut patitur mirum grauitate soporem.

Similem habet vim mero, sed vehementiorem. Nam quemadmodum ebrietas, donec exsicceretur, dementia est, & nimia grauitate defertur in somnum: sic aquæ huius sulphurea vis habet quoddam acius ex aëre noxio virus, quod mentem aut furore mouet, aut sopore opprimit. ²⁰ Hoc habet mali & Lyncestius amnis:

*Quem quicumque parum moderato gutture traxit,
Haud aliter titubat, quam si mera uina bibisset.*

xxi. ²¹ In quosdam specus qui despexere, moriuntur: tam velox malum est, ut transuolantes aues deiiciat: talis est aër, talis locus, ex quo lethalis aqua distillat. Quod si remissior fuerit aëris & loci pestis, ipsa quoque temperatior noxa, nihil amplius quam tentat neruos, velut ebrietate torpentes. Nec miror, si locus atque aër aquas inficit, similesque regionibus reddit, per quas, & ex quibus veniunt. Pabuli sapor apparet in lacte, & vini vis existit etiam in aceto. nulla res est, quæ non eius à quo nascitur, notitas reddat.

xxii. Aliud est etiam aquarum genus, quod nobis placet cœpisse cum mundo. Siue ille æternus est, hoc quoque fuit semper: siue initium aliquod est illi, hoc quoque cum toto dispositum est. Quid sit hoc, quæris? Oceanus, & quodcumque ex illo mare terras interluit. Iudicant quidam flumina quoque, quorum inenarrabilis natura est, cum ipso mundo traxisse principia, ut Istrum, ut Nilum, vastos amnes, magisque insignes, quam ut dici possit, eandem illis originem, quam ceteris esse.

xxiii. Hæc est ergo aquarum diuisio, ut quibusdam videtur. Post illam celestes, quas ex superioribus nubila eiiciunt. Ex terrenis aliæ sunt, ut ita dicam, supernantes, quæ in summa humo repunt: aliæ abditæ, quarum reddita est ratio.

xxiiii. Quare quædam aquæ caleant, quædam etiam ferueant in tantum, ut non possint esse vlui, nisi aut in aperto euanescere, aut mixtura frigida intepuere, plures causæ redduntur. Empedocles existimat ignibus, quos multis locis terra opertos tegit, aquam calefcere, si subiecti sunt solo, per quod aquis trāscursus est. Facere solemus ²² dracones & miliaria & complures formas, in quibus aëre tenui fistulas struimus, per decliue circumdatas: ut sæpe eundem ignem ambiens aqua per tantum fluat spatij, quantum efficiendo calori lat est. Frigida itaque intrat, effluit calida. Idem sub terra Empedocles existimat fieri: quem non falli credent ij, quibus balnearia sine igne calefcunt. Spiritus in illa feruens loco æstuanti infunditur. Hic per rubos lapsus, non aliter quam igne subdito, parietes & vasa balnei calefacit. Omnis denique frigida transitu mutatur in calidam: nec trahit saporem euaporatio, quia clausa perlabitur. Quidam existimant, per loca sulphure plena exeuntes vel introeuntes aquas, calorem beneficio materiæ, per quam fluunt, trahere: quod ipso odore gustuque testantur. Reddunt enim qualitatem eius, quia caluerunt, materiæ. Quod ne accidere mireris, viuæ calci aquam infunde, feruebit.

xxv. Quædam aquæ mortiferæ sunt, nec odore notabiles, nec sapore. ²³ Circa Nouacrin in Arcadia Styx appellata ab incolis, aduenas fallit: quia non facie, non odore suspecta est: qualia sunt magnorum artificum venena, quæ deprehendi nisi morte non possunt. Hæc autem, de qua paullo ante retuli, aqua, summa celeritate corrumpit: nec remedio locus est, quia protinus hausta duratur: nec aliter quam gypsum sub humore constringitur, & alligat viscera. ²⁴ Est autem noxia aqua in Thessalia circa Tempe, quam & feræ & pecus omne deuorat: per ferrum & æs exit: tanta vis illi inest, etiam dura molliendi: nec arbuta quidem vlla alit, & herbas necat. Quibusdam fluminibus vis inest mira. ²⁵ Alia enim sunt, quæ pota inficiunt greges ouum: intraque breue tempus, quæ fuerenigræ, albam ferunt lanam: quæ albæ venerant, nigræ abeunt. Hoc etiam in Bœotia amnes duo efficiunt: quorum alteri ab effectu Melas nomen est: vterque ex eodem lacu exeunt, diuersa facturi. In Macedonia quoque, ut ait Theophrastus, est flumen, ad quod qui facere albas oues volunt,

adducunt. Quod ut diutius potauere, non aliter quam infectæ mutantur. At si illis lana opus fuerit pulla, paratus gratuitus infector est: ad Ceronem eundem gregem appellant. Auctores novos habeo, esse in Galatia flumen, quod idem in omnibus efficiat: esse in Cappadocia, quo poto equis, nec ulli præterea animali, color mutatur, & spargitur albo cutis. Quosdam lacus esse, qui nandi imperitos ferant, notum est. Erat in Sicilia, est adhuc in Syria stagnum, in quo natant lateres, & mergi proiecta non possunt, licet graua sint. Huius rei palam causa est. quancumque vis rem expende, & contra aquam statue, dummodo vtriusque par sit modus: si aqua grauior est, leuiorem rem, quam ipsa est, feret, & tanto supra se extollet: quanto erit leuior, grauiora descendant. At si aquæ, & eius rei quam contra pensabis, par pondus erit: nec pessum ibit, nec exstabit, sed æquabitur aquæ: & natabit quidem, sed pæne mersa, ac nulla eminens parte. Hoc est cur quædam tigna supra aquam, pæne tota efferrantur: quædam ad medium submersa sint, quædam ad æquilibrium aquæ descendant. Namque cum vtriusque pondus par est, neutraque res alteri cedit; grauiora descendant, leuiora gestantur. Graue autem & leue est, non æstimatione nostra, sed comparatione eius quo vehi debet. Itaque vbi aqua grauior est hominis corpore, aut saxi, non finit id quo non vincitur, mergi. Sic euenit, ut in quibusdam stagnis ne lapides quidem pessum eant. de solidis & duris loquor. Sunt enim multi pumicosi & leues, ex quibus quæ constant²⁶ insulæ, in Lydia natant. Theophrastus est auctor. Ipse ad Cutylas natantem insulam vidi. Alia in Vadimonis lacus vehitur, alia in lacu Stationensi. Cutylarum insula & arbores habet, & herbas nutrit, tamen aqua sustinetur: & in hanc atque illam partem non tantum vento impellitur, sed & aura. Nec vnquam illi per diem & noctem in vno loco statio est: adeo mouetur leui flatu. Huic duplex causa est. Aquæ grauitas medicatæ, & ob hoc ponderosæ; & ipsius insulæ materia vectabilis, quæ non est corporis solidi, quamuis arbores alat. Fortasse enim leues truncos, frondesque in lacu sparsas pinguis humor apprehendit, ac vinxit. Itaque etiam si qua in illa saxa sunt, inuenies exesa & fistulosa: qualia sunt quæ duratus humor efficit, utique circa medicatorum fontium riuos: quæ vbi purgamenta aquarum coaluerunt, ex spuma solidantur. Necessario leue est quod ex ventoso inanique concretum est. Quorumdam causa non potest reddi, quare aqua Nilotica fecundiores fæminas faciat, adeo ut quarumdam viscera longa sterilitate præclusa, ad conceptum relaxauerit: quare quædam in Lycia aquæ conceptum fæminarum custodiant, quas solent petere, quibus parum tenax vulua est. Quod ad me attinet, pono ista inter temere vulgata. Creditum est, quasdam aquas scabiem adferre corporibus, quasdam vitiliginem, & fædam ex albo varietatem, siue infusa siue pota sit. quod vitium dicunt habere aquam ex rore collectam. Quis non grauissimas esse aquas credat, quæ in crystallum coeunt? Contra autem est. tenuissimis enim hoc euenit, quas frigus ob ipsam tenuitatem facillime gelat. Vnde autem fiat eiusmodi lapis, apud Græcos ex ipso nomine apparet: κρύσταλλον enim appellant æque hunc perlucidum lapidem, quam illam glaciem, ex qua fieri creditur. Aqua enim cælestis minimum in se terreni habens, cum induruit, longioris frigoris pertinacia spissatur magis ac magis: donec omnia ære excluso in se tota compressa est, & humor qui fuerat, lapis effectus est.

Æstate quædam flumina augentur, ²⁷ ut Nilus: cuius alias ratio reddetur. Theophrastus est auctor, in Ponto quoque quosdam amnes crescere tempore æstiuo; quatuor autem esse iudicant causas. Aut quia tunc maxime in humorem mutabilis terra est: aut quia maiores in remoto imbres sunt, quorum aqua per secreta cuniculos reddita tacite suffunditur. Tertia, si crebrioribus ventis ostium cæditur, & reuerberatur fluctu, amnis restitit: qui crescere videtur, quia non effunditur. Quarta ratio est siderum. Hæc enim quibusdam mensibus magis vrgent, & exhauriunt flumina: cum longius recesserunt, minus consumunt, atque trahunt. Itaque quod impendio solebat, id incremento accedit. Quædam flumina palam in aliquem specum decidunt, & sic ex oculis auferuntur: quædam consumuntur paulatim, & intercidunt: eadem ex interuallo reuertuntur, recipiuntque & nomen & cursum. Causa manifesta est, sub terra vacat locus. Omnis autem humor natura ad inferius, & ad inane defertur. Illo itaque recepta flumina cursus egere secreto: sed cum primum aliquid solidi, quod obstaret, occurrit, prærupta parte, quæ minus ad exitum repugnabat, repetiere cursum suum.

²⁶ Sic vbi tefreno Lycus est epotus hiatu,

Exsistit procul hinc, alioque renascitur ore:

Sic modo combibitur, tacito modo gurgite lapsus,

Redditur Argolicis ingens Erasinus in undis.

Idem & in Oriente Tigris facit: absorbetur, & desideratus diu,²⁹ tandem longe remoto loco, non tamen dubius, an idem sit, emergit. Quidam fontes certo tempore purgamenta eiectant: ³⁰ vt Arethusa in Sicilia, quinta quaque æstate per Olympia. Inde opinio est, Alphæon ex Achaia eo vsque penetrare, & agere sub mare cursum, nec ante quam in Syracusano littore emergere. Ideoque iis diebus quibus Olympia sunt, vitimarum sterminus secundo traditum flumini illic redundare. Hoc & à te traditum est in poemate, Lucili carissime, & à Virgilio qui alloquitur Arethusam:

Sic tibi cum fluctus subter labere Sicanos,

Doris amara suam non intermisceat undam.

Est in Chersoneso Rhodiorum fons, qui post magnum interuallum temporis, facta quædam turbidus ex intimo fundat, donec liberatus eliquatusque est. Hoc quibusdam locis fontes faciunt, vt non tantum lutum, sed folia, testasque, & quidquid putre iacuit, expellant. vbique autem facit mare: cui hæc natura est, vt omne immundum sterminusque littoribus impingat. Quædam vero partes maris id certis temporibus faciunt: vt ³¹ circa Messanam & Mylas fimo quiddam simile, turbulentum in litus mare profert, feruetque & æstuat, non sine odore fædo. Vnde illic stabulare Solis boues, fabula est. Sed difficilis ratio est quorundam: vtique inibi tempus eius rei, de qua quæritur, inobseruatum & incertum est. Itaque proxima quidem inueniri, & vicina non potest causa, ceterum publica est illa. Omnis aquarum stantium clausurarumque natura se purgat. Nam in his quibus cursus est, non possunt vitia consistere, quæ secunda vis defert & exportat. Illæ quæ non emittunt quidquid insedit, magis minusve æstuant. Mare vero cadauera, stramentaque, & naufragorum reliquiis similia, ex intimo trahit, nec tantum tempestate fluctuque, sed tranquillum quoque placidumque purgatur. xxvii. Sed monet me locus, vt quæram, cum fatalis dies diluij venerit, quemadmodum magna pars terrarum undis obruatur. Vtrum Oceani viribus fiat, & externum in nos pelagus exsurgat: an crebri sine intermissione imbres, & elisa æstate hiems pertinax, immensam vim aquarum ruptis nubibus deiciat. An flumina tellus largius fundat, aperiatque fontes novos: aut non sit vna tanto malo causa, sed omnis ratio consentiat, & simul imbres cadant, flumina increcant, maria sedibus suis excita percurrent, & omnia vno agmine ad exitium humani generis incumbant. Ita est. Nihil difficile est naturæ, vtique vbi in finem sui properat. Ad originem rerum parce vritur viribus, dispensatque se incrementis fallentibus: subito ad ruinam toto impetu venit. Quam longo tempore opus est, vt conceptus ad puerperium perducatur infans? quantis laboribus tener educatur? quam diligenti nutrimento obnoxium nouissime corpus adolescit? at quam nullo negotio soluitur? Vrbes constituit ætas: hora dissoluit. Momento fit cinis: diu silua. Magna tutela stant ac vigent omnia: cito ac repente dissiliunt. Quidquid ex hoc statu rerum natura flexerit, in exitium mortalium satis. Ergo cum affuerit illa necessitas temporis, multa simul fata causas mouent: nec sine concussione mundi tanta mutatio est, vt quidam putant, inter quos Fabianus est. Primo immodici cadunt imbres, & sine vllis solibus triste nubilo cælum est: nebulaque continua, & ex humido spissaque caligine, numquam exsiccantibus ventis. Inde vitium satis, & segetū sine fruge surgentium marcor. Tunc corruptis quæ feruntur manu, palustris omnibus campis herba succrescit: mox iniuriam & validiora sentire. Solutis quippe radicibus, arbuta procumbunt & vitis; atque omne virgultum non tenetur solo, quod molle fluidumque est: iam nec gramina aut pabula læta aquis sustinet, fame laboratur, & manus ad antiqua alimenta porrigitur: quare illex & quercus excutitur, & quæcumque in his arduis arbor commissura astricta lapidum stetit. Labant ac madent tecta, & in imum vsque receptis aquis fundamenta desidunt, ac tota humus stagnat, frustra titubantium fulcra tentantur. Omne enim fundamentum in lubrico figitur, & lutosa humo nihil stabile est. Postquam magis magisque nimbi ingruunt, & congestæ sæculis tabuerunt niues, deuolutus torrens altissimis montibus rapit siluas male hærentes, & saxa reuolutis remissa compagibus rotat. Abluit villas, & intermixtos ouium greges deuexit, vulsisque minoribus tectis, quæ in transitu abduxit, tandem in maiora violentus oberrat. Vrbes, & implicitos trahit mœnibus suis populos, ruinam an naufragium querantur, incertos: adeo simul, & quod opprimeret, & quod mergeret, venit. Auctus deinde processu aliquo in se torrentibus raptis plana passim populatur. Nouissime ruina magna gentium clarus onustus.

que diffunditur. Flumina vero suapte natura vasta, & tempestatibus rapta, alucos relinquant. Quid tu esse Rhodanum, quid putas Rhenum atque Danubium, quibus torrens etiam in canali suo cursus est, cum superfusi novas sibi fecere ripas, ac scissa humo simul excessere alueo? Quanta cum præcipitatione voluuntur, ubi per campestria fluens Rhenus, ne spatio quidem languidus, sed latissime velut per angustum a quas implet? Cumque Danubius non iam radices, nec media montium stringit, sed iuga ipsa sollicitat, ferens secum madefacta montium latera, rupesque deiectas, & magnarum promontoria regionum, quæ fundamentis laborantibus à continente recesserunt. Deinde non inueniens exitum (omnia enim sibi ipse præcluserat) in orbem redit, ingentemque terrarum ambitum atque urbium vno vortice inuoluit. Interim permanent imbres, fit cælum grauius, ac sic diu malum ex malo colligit. Quod olim fuerat nubilum, nox est: & quidem horrida & terribilis, intercussu luminis diri. crebra enim micant fulmina, procellæ quatiunt mare: tunc primum auctum fluminum accessu, & sibi angustum, iam promouet littus: non continetur suis finibus, sed prohibent exire torrentes, aguntque fluctus retro: pars tamen maior, ut maligno ostio re-tenta, restagnat, & agros in formam vnius lacus redigit. Iam omnia, qua prospici potest, aquis obsidentur. Omnis tumultus in profundo latet, & immensa vbique altitudo est: tantum in summis montium iugis vada sunt. In ea excelsissima cum liberis coniugibusque fugere, actis ante se gregibus: diremptum inter miseros commercium ac transitus: quoniam quidquid submissus erat, id vnda compleuit. Editissimis quibusque adhærebant reliquæ generis humani: quibus in extrema perductis, hoc vnum solatio fuit, quod transierat in stuporem metus. non vacabat timere mirantibus: ne dolor quidem habebat locum. Quippe vim suam perdit in eo, qui ultra sensum mali miser est. Ergo insularum modo eminent montes, & sparsas Cycladas augent, ut ait ille³² poetarum ingeniosissimus egregie, sicut illud pro magnitudine rei dixit:

Omnia pontus erat: deerant quoque littora ponto.

Nisi tantum impetum ingenij & materiæ ad pueriles ineptias reduxisset.

Nat lupus inter oues, fuluos vehit vnda leones.

Non est res satis sobria, lasciui deurato orbis terrarum. Dixit ingentia, & tantæ confusionis imaginem cepit, cum dixit:

Exspatiata ruunt per apertos flumina campos.

--- Pressæque labant sub gurgite turres.

Magnifice hoc, si non curauit, quid oues & lupi faciant, Natari autem in diluuiio & in illa rapina potest? aut non eodem impetu pecus omne, quo raptum erat, mersum est? Concepisti imaginem quantam debebas, obrutis omnibus terris, cælo ipso in terram ruente. Perfer. Scies, quid deceat, si cogitaueris orbem terrarum natari. Nunc ad propositum reuertamur. Sunt qui existiment, immodicis imbris vexari terras posse, non obrui. Magno impetu magna ferienda sunt. Faciet pluuia segetes malas, fructum grando decutiet, intumescant riuus flumina: sed resistent. Quibusdam placet moueri mare, & illinc causam tantæ cladis accersi. Non potest torrentium, aut imbrum, aut fluminum iniuria fieri tam grande naufragium. Vbi instat illa perniciēs, mutarique genus humanum placuit, fluere assiduos imbres, & non esse modum pluuiis concesserim: supressis aquilonibus, & flatu sicciore: austris nubes & imbres & amnes abundare.

--- Sed adhuc in damna profectum est.

Sternuntur segetes, & deplorata colonis

Vota iacent, longique perit labor irritus anni.

Non lædi debent terræ sed abscondi. Denique cum per ista prolusum est, crescunt maria, sed super solitum, & fluctum ultra extremum tempestatis maximæ vestigium mittunt. Deinde à tergo ventis surgentibus, ingens æquor euoluunt, quod longe à conspectu littoribus frangitur. Deinde ubi littus bis terque prolatum est, & pelagus in alieno constitit, velut admoto malo cominus procurrit æstus ex imo recessu maris. Nam ut aëris, ut ætheris, sic huius elementi larga materia est, multoque in abdito plenior. Hæc fatis mota, non æstu, (nam æstus fati ministerium est) attollit vasto sinu fretum, agitque ante se. Deinde in miram altitudinem erigitur: & illis tutis hominum receptaculis superest. Nec id aquis arduum est, quoniam æquo terris fastigio ascenderet. Si quis excelsa perlibret, maria paria sunt. Nam par vndique sibi ipsa tellus est. Caua & plana vndique inferiora sunt. Sed istis adeo in rotundum orbis æquatus est, in parte autem eius & maria sunt, quæ in vnius equalitatem pilæ coeunt. Sed que-

madmodum campos intuentem, quæ paullatim deuexa sunt, fallunt: sic non intelligimus curuaturas maris, & videtur planum quidquid apparet. at illud æquale terris est. Ideoque ut effluat, non magna mole se tollet: dum satis est illi, ut supra paria veniat, leuiter exsurgere: nec à littore ubi inferius est, sed à medio, ubi ille cumulus est, defluit. Ergo ut solet æstus æquinoctialis, sub ipsum lunæ solisque coitum, omnibus aliis maior vndare: sic hic qui ad occupandas terras emittitur, solitis maximisque violentior, plus aquarum trahit: nec antequam supra cacumina eorum, quos perfusus est, montium creuit, deuoluitur. Per centena millia quibusdam locis æstus excurrit innoxius, & ordinem seruat. Ad mensuram enim crescit, iterumque decrescit. At illo tempore solutus legibus, sine modo fertur. Qua ratione, inquis? Eadem, qua conflagratio futura est. Vtrumque fit, cum Deo visum ordiri meliora, vetera finire. Aqua & ignis terrenis dominantur. Ex his ortus, & ex his interitus est. Ergo quandoque placuere res nouæ mundo, sic in nos mare emittitur de super, ut feruor ignis, cum aliud genus exitij placuit.

xxix. Quidam existimant terram quoque concuti, & dirupto solo noua fluminum capita detegere, quæ amplius ut è pleno profundant. Berosus, qui Belum interpretatus est, ait cursu ista siderum fieri: & adeo quidem id affirmat, ut conflagrationi atque diluuiio tempus assignet: arsura enim terrena contendit, quando omnia sidera, quæ nunc diuersos agunt cursus, in Cancrum conuenerint, sic sub eodem posita vestigio, ut recta linea exire per orbem omnium possit: inundationem futuram, cum eadem siderum turba in Capricornum conuenerit. Illic solstitium, hic bruma conficitur. Magnæ potentia signa: quando in ipsa mutatione anni momēta sunt. Et istas ego receperim causas (neque enim ex vno est tanta perniciēs) & illam quæ in conflagratione nostris placet, huc quoque transferendam puto: siue anima est mundus, siue corpus: natura gubernante, ut arbores, ut fata, ab initio eius usque ad exitum quidquid facere, quidquid pati debeat, inclusum est: ut in semine omnis futuri ratio hominis comprehensa est. Et legem barbæ & canorum nondum natus infans habet. totius enim corporis, & sequentis ætatis in paruo occultoque lineamenta sunt. Sic origo mundi, non minus solem & lunam & vices siderum, & animalium ortus, quam quibus mutarentur terrena, continuit. In his fuit inundatio, quæ non secus quam hiems, quam estas, lege mundi venit. Itaque non pluuia istud fiet, sed pluuia quoque: non incursum maris, sed maris quoque incursum: non terræ motu, sed terræ quoque motu. Omnia adiuuabunt naturam, ut naturæ constituta peragantur. Maximam tamen causam, ad se inundandam, terra ipsa præstabit: quam diximus esse mutabilem, & solui in humorem. Ergo quandoque erit terminus rebus humanis, cum partes eius interire debuerint, abolerive funditus totæ, ut de integro totæ, rudes innoxiaque generentur: nec supersit in deteriora magister: plus humoris, quam semper fuit, fiet. Nunc enim elementa ad id, quod debetur, pensa sunt. Aliquid oportet alteri accedat, ut quæ libramento stant, inæqualitas turbet. Accedet humori. Nunc enim habet quo ambiat terras, non quo obruat. Quidquid illi accesserit necesse est in alienum locum exundet. Vndare ergo terra debet, ut validiori infirma succubant. Incipiet ergo putrescere, dehinc laxata ire in humorem, & assidua tabe defluere. Tunc exsurgent sub montibus flumina, ipsosque impetu quatiant: inde aura tacita manabunt. Solum omne aquas reddet, summi scaturient montes: quemadmodum in morbum transeunt sana, & vlceri vicina consentiunt: ut quæque proxima terris fluentibus fuerint, eluentur, stillabunt, & deinde current, & hiant pluribus locis saxo, per fretum salient, & maria inter se component. Nihil erunt Hadriatici, nihil Siculi æquoris fauces, nihil Charybdis, nihil Scylla. Omnes nouum mare fabulas obruet, & hic qui terras cingit Oceanus extremas, veniet in medium. Quid ergo est? nihilominus tenebit alienos menses hiems, æstas prohibebitur, & quodcumque terras sidus exsiccet, compresso ardore cessabit. Peribunt tot nomina, Caspium & rubrum mare, Ambracij & Cretici sinus, Propontis & Pontus. Peribit omne discrimen. Confundetur quidquid in suas partes natura digessit. Non muri quemquam, non turres tuebuntur. Non proderunt templa supplicibus, nec urbium summa: quippe fugientes vnda præueniet, & ex ipsis arcibus deferet. Alia ab occasu, alia ab oriente concurrent vnus humanum genus condet dies, Quidquid tam longa fortunæ indulgentia excoluit, quidquid supra ceteros extulit, nobilia pariter atque adornata, magnarumque gentium regna pessumdabit.

xxx. Sunt omnia, ut dixi, facilia naturæ: utique quæ à primo facere constituit, ad quæ non subito, sed ex denunciato venit. Iam autem à primo die mundi, cum in hunc habitum ex informi vnitæ discederet, quando mergerentur

mergerentur terrena, decretum est: & ne sit quandoque velut in nouo opere, dura molitio, olim ad hæc maria se exercent. Non vides, vt fluctus in littora, tamquam exiturus, incurrat? Non vides, vt æstus fines suos transeat, & in possessionem terrarum mare inducat? Non vides, vt illi perpetua cum claustris suis pugna sit? Quis porro istinc, vnde tantum tumultum vides, metus est è mari, & magno impetu erumpentibus fluuiis? Vbi non humorem natura disposuit, vt vndique nos, cum voluisset, aggredi posset? Mentior, nisi eruentibus terram humor occurrit, & quoties nos auaritia aut defodit, aut aliqua causa penetrare altius cogit, eruendi finis vnda est. Adice nunc, quod immanes sunt in abdito lacus, & multum maris conditi, multum fluminum per opera labentium. Vndique ergo erunt causæ diluuii, cum aliæ aquæ subfluunt terras, aliæ circumfluunt, quæ diu coercitæ vincent, & amnes omnibus iungent, paludibus stagna. Omnium tunc mare ora fontium implebit, & maiore hiatu soluet. Quemadmodum corpora nostra ad egestum venter exhaurit, quemadmodum eunt in sudorem vires: ita tellus liquefiet, & aliis causis quiescentibus, intra se, quo mergatur, inueniet: sic magna omnia coitura crediderim. Nec erit longa mora exitij. Tentatur diuelliturque concordia, cum semel aliquid ex hac idonea diligentia remiserit mundus: statim vndique ex aperto superne, ex abdito ab imo aquarum fiet irruptio. Nihil est tam violentum & incontinens sui, tam contumax, infestumque retinentibus, quam magna vis vndæ: vtetur libertate permissa, & iubente natura, quæ scindit circuitque, complebit. Vt ignis diuersis locis ortus, cito miscet incendium, flammis coire properantibus: sic momento redundantia maria se committent. Nec ea semper licentia vndis erit: sed peracto exitio generis humani, extinctisque pariter feris, in quarum homines ingenia transierant, iterum aquas terra sorbebit: natura pelagus stare, aut intra terminos suos furere coget: & reiectus è nostris sedibus, in sua secreta pelletur Oceanus: antiquus ordo reuocabitur. Omne ex integro animal generabitur, dabiturque terris homo inscius scelerum, & melioribus auspiciis natus. Sed illis quoque innocentia non durabit, nisi dum noui sunt. Cito nequitia subrepat: virtus difficilis inuentu est, rectorem ducemque desiderat. Etiam sine magistro vitia discuntur.

MVRETVS IN LIB. III. NAT. QVÆST.

D Proœmium. i. Deus alia exaltat, alia submittit.] *Hoc Æsopius quasi proprium Dei opus esse respondit. Et notum est illud Hesiodi,*

Ρέα μὲν γὰρ βεράει, ρέα δὲ βεράοντα χαλέπει,
Ρέα δ' ἄρ' ἔχλον μινύθει, καὶ ἄδηνον ἀέξει
Ζεὺς ὑψιφρεμέτης, ὃς ὑπέρτατα δ' ὀμαίει νοίει.

AD CAP. II. 2. Aut stant omnes aquæ, aut fluunt, aut colliguntur. *Prima diuisio aquarum.* Τῶν ὑδάτων τὰ μὲν στασιμα, τὰ δ' ἐρύτα, τὰ δ' ἐσυλλογιαῖα.

3. Quædam hausta fecunditatem adferunt.] *Theophrastus libro ix. ἐπὶ φυτῶν, Ἐνιαχὲς μὲν γὰρ φασὶ τὸ ὕδωρ παιδογόνον εἶναι γυναιξίν, ὥσπερ καὶ ἐν Θεσπιάς, Ἐνιαχὲς δ' ἐσθρονον ὡς ἐν Πύρῳ. Plinius libro xxxi. Thespiarum fons conceptus mulieribus repræsentat. Item in Arcadia flumen Elatum. Custodit autem partum Linus fons in eadem Arcadia, abortusque fieri non patitur. E diuerso in Pyra flumen quod Aphrodisium vocant, steriles facit. Solinus in capite de Sicilia: Ibi & fontes duo. Alterum si sterilis sumpserit, fecunda fiet: alterum si fecunda hauserit, vertitur in sterilitatem.*

AD CAP. V. 4. Quidam iudicant.] *De causa & origine flumini ac fontium videndus Aristoteles cap. xiii. libri i. Meteorologicon.*

AD CAP. X. 5. Fiunt omnia ex omnibus.] *Vide eundem Aristotelem capite quarto libri ii. ἐπὶ γενέσεως καὶ φθορᾶς.*

6. Omnia in omnibus sunt.] *Vetus dictum Anaxagoræ, πάντα ἐν παντί μέμικται.*

AD CAP. XI. 7. In Corico monte.] *Plinius, In Coryco monte amnis erupit, postquam coëptus est coli.*

8. Hæmus.] *Hac de re ita idem Plinius: Nascuntur fontes decisis plerumque siluis, quos arborum alimenta consumeant: sicut in Hæmo, obsidente Gallos Cassandro, cum valli gratia siluas cecidissent.*

9. Idem ait circa Arcadiam.] *Plinius: Et coli mouerique terram, callumque summæ cutis solui, aquarum interest. Proditur certè in Creta expugnato opido, quod vocabatur Arcadia, cessasse fontes, amnesque qui in eo situ multi erant. Rursus condito, post sex annos emeruisse, vti quæque cœpissent partes coli.*

AD CAP. XIII. 10. Aqua, ait Thales.] *Aquam principium rerum omnium esse tradidit Thales, ut auctor est Aristoteles libro primo maiore τὸ μὲν τὰ φυσικά. Eandem putabant fuisse sententiam vetustissimorum poetarum, quos illi Theologos vocabant. Nam & eodem respexisse Homerum illo versu,*

Ωκεανόν τε γένον γένεσιν, & μντέα Τηθύον.

Et cum Odysseas v', Neptunum ab Jone ipso vocari facit deorum antiquissimum & optimum.

AD CAP. XV. 11. Sed hoc amplius cenleo.] Senatorium loquendi genus: cum qui sententiam dicturus erat, probabat quidem quæ ab aliis dicta erant, sed addebat aliquid etiam de suo.

AD CAP. XVI. 12. Sed quare quidam fontes senis horis pleni, senisque sicci sunt?] Huic simile quiddam de Dodoneo fonte scriptum reliquit Plinius libro 11. Meridies, inquit, semper deficit: qua de causa anapauomenon vocant. Mox increfscens ad medium noctis exuberat: ab eo rursus sensim deficit. Paulo post addit, fontes esse calidos contra Timaum amnem, qui pariter cum aestu maris crescunt, minuunturve. Vide qua de fonte Comensi scribit Plinius Cecilianus epistola ultima libri quarti: qua eadem & Plinius amunculus, sed breuius, tradiderat.

13. Et in aquis torpentibus situ.] Male in aliis libris, facta.

14. Subterranei mures.] Ita veteres libri, non, ut alij, vermes.

15. Inde, ut Theophrastus affirmat, pisces quibusdam locis eruuntur.] Hunc ipsum, ut opinor, Theophrasti locum citat Athenæus principio libri octavi, Plinius etiam copiosius capite LVII. libri noni.

AD CAP. XVII. 16. In mari venetur.] Multo hæc scriptura melior, quam illa vulgata, in mari venetur.

17. Vitreis ollis inclusi offeruntur.] De his ipsis deliciis vide qua scribit Plinius libro nono.

AD CAP. XVIII. 18. Is pro putrido.] Totus hic locus quanto melius in veteribus, quam in vulgatis libris legatur, cupio ex collatione cognosci. Ita enim scriptum est in illis: Is pro putrido iam piscis est, qui hodie eductus, & cetera, & paullo post: Ut gustare possint, nisi quem. Vox piscem redundat. de nullo enim tantum loquitur.

AD CAP. XIX. 19. In Caria circa Lorum urbem.] Ita iam pridem legendum docui capite septimo libri duodecimi Variarum lectionum: idque ex libro vetere, Strabone, Mela, Plinio, Ptolemaeo. Mentio eius oppidi est apud Linium libro XXXVII.

AD CAP. XX. 20. Hoc habet mali Lyncestius amnis.] Ita legendum ex vetere libro & ex historia. Theopompus, & Λυγκήστω φησὶ πηγὴν εἶναι τῇ μὲν γένεσι ὀξίζουσαν, τῇ δὲ πίνοντες μεθύουσαν. Athenæus libro 11. Meminit & Vitruvius, & Plinius, & Oribasius.

AD CAP. XXI. 21. In quosdam specus.] Notisunt Virgiliani versus de Averno.

Spelunca alta fuit, vastoque immanis hiatu,
Scrupea, tuta lacu nigro, nemorumque tenebris:
Quam super haud vllæ poterant impunè volantes
Tendere iter pennis. talis sese halitus atris
Faucibus effundens supeta ad conuexa ferebat.

AD CAP. XXIV. 22. Dracones & miliaria.] Utraque vasa sunt ad aquam calefaciendam. Dracones à figura dicti. Miliariorum & apud iuris auctores, & apud alios mentio.

AD CAP. XXV. 23. Circa Nonacrin.] Vitruvius: Item est in Arcadia Nonacris nominata terra regio, quæ habet in montibus è saxo stillantes frigidissimos humores. Hæc autem aqua γρυὸς ὕδωρ nominatur, quam neque argenteum, neque æneum, neque ferreum vas potest sustinere: sed defilit & dissipatur. Conseruare autem eam & continere nihil aliud potest, nisi mulina vngula, qua etiam memoratur ab Antipatro in prouinciam, vbi erat Alexander, per Iollam filium perlata esse, & ab eo ea aqua regem necatum. Huius aquæ Herodotus, Curtius, Plinius, Plutarchus, alij eandem esse vim tradiderunt.

24. Est autem noxia aqua in Thessalia.] Meminit huius & Vitruvius libro octavo, & Plinius capite secundo libri XXXI.

25. Alia enim sunt, quæ pota.] Vitruvius: Sunt Bæotiarum flumina Cephissus & Melas, Lucaniarum Crathis, Troiarum Xanthus, inque agris Clazomeniorum & Erythreorum & Laodicensium fontes ac flumina. cum pecora suis temporibus anni parantur ad conceptionem partus, per id tempus adiguntur eo quotidie potum: ex eoque quamuis sint alba, procreant aliis locis leucophæa, aliis pulla, aliis coracino colore. Ouidius:

Crathis & hinc Sybaris vestris conterminus oris,
Electro similes faciunt, auroque capillos.

Νυμφόδορος & Θεόφρατος φασί, τὴν Κεραθίδος τὸ ὕδωρ ξανθίζεν: Scholiastes Theocriti in eidyllium quintum. Vide & Plinium libri 11. cap. CIII. & capite secundo libri XXXI. ex quo intelliges, rectè à me scriptum paullo infra hæc verba, ad Ceronem, vbi alij legebant, ad Penenion. De Xantho idem ab Aristotele traditur libro 11. de historia animalium, nisi quod pro Xantho Scamandrum vocat.

26. Insulæ in Lydia natant.] Vide Plinium cap. xcvi. libri 11. Talem insulam parvam quidem, sed quatenus arbores habeat, & in qua & pecudes & armenta pascantur, in via Tiburtina sæpe magna cum voluptate spectavi.

AD CAP. XXVI. 27. Ut Nilus, cuius alias ratio reddetur.] Libro proxime sequenti.

28. Sic vbi terreno Lycus.] De Lyco, Erasino, Trigide, idem & apud Plinium legitur.

29. Tandem longe remoto loco.] Locus hic fadè mutilatus ab aliis, ita in vetere libro meo legitur: Tandem longe remoto loco, non tamen dubius an idem sit, emergit. Quidam fontes certo tempore purgamenta ciectant Ego autem, qui iam pridem ita restituissem, monueram decem ab hinc annos, ita restituendum esse, capite septimo libri duodecimi Variarum lectionum. Sed negligentia eius, cuius opera in eis libris, grauitè tunc agrotus, utebar, factum est, ut ea omnia omissa sint, qua ex vetere libro addenda erant.

30. Ut Arerhusa.] Plinius libri secundi cap. CIII.

31. Circa Messaniam & Mylas.] Plinius libri secundi cap. xcvi.

AD CAP. XXVII. 32. Poëtarum ingeniosissimus.] Notanda eximia, eademque verissima laus Ouidij, quem hodie nonnulli ineptè fastidiosi contemnere audent. Notandum etiam, quanto iudicio Seneca in eo reprehendat ea, in quibus luxurianti ingenio nimis indulgit. Hæc nos inscribendo cautiore & consideratiores facere debent.

PINCIVS.

ET damna ætatis male exemptæ.] Scribendum puto exactæ, non exemptæ.

Occupationes patrimonij recidantur:] Eleganti in antiquis exemplaribus præcidantur, quàm re- PRÆFATIO
cidantur.

Longe à dominio iacentis causa solvatur, sibi totus animus vacet.] *Locus corruptissimus, & Oedipo interpreti indigens. Vetus lectio, Longe à Domino, longe iacentis causa soluat sibi totus, Scribetur forte minus corrupte hoc pacto: Longe ambitio, longe iactantia. Curis solvatur. Sibi totus, &c.*

Infractis rebus etiam post Carthaginem.] *Scribe, fractisque rebus etiam post Carthaginem, ex vetere lectione.*

Si scisses omnia ex decreto Dei fieri.] *Verbum omnia eradendum, ex eadem.*

Elysius Siculis de fontibus exilit amnis.] *Sic omnia præferunt exemplaria. Sed legendum arbitror Eleus, non Cap. 18.*

Elysius: ut de Alpheo Elidis fluuiio accipias, emergente in Arethusa fonte Siciliae.

Quædam hausta fecunditatem afferunt.] *Auferunt lege, non afferunt, ex eadem.* II.

In quem montis circumuecti fluuij deriuantur.] *Legendum circumuecti, non circumuecti, ex eadem.* III.

Ac subinde sic suppleat:] *Dictio sic expungenda, ex eadem.* IV.

Colaturque transitu:] *Scribe colaturque in transitu: mare, ex eadem.* V.

Quod paucissima flumina sunt.] *Verbum flumina superuacaneum est, ex eadem. præcessit enim paulo ante, ut minime necessaria fuerit repetitio.* VI.

Aut vbi concipi.] *Commodior forsitan lectio, haud vbi concipi.* VII.

Cum videris quanta sunt, & rursus ex quanto prodeant, aspice. Rursus miraris, cum labantur affi-
due.] *Vetus lectio, Cum videris ex quanto prodeant, aspice rursus quanta sint. Miraris, &c.* X.

Sed per dies noctesque æqualiter fiat.] *Sic prior editio. Scribe fiat, non fiat ex eadem.*

Diruta vrbe.] *Sic antiqua exemplaria, sed mallet direpta legeres quàm diruta. Plinius libro 31. cap. 4. Prodi-
tur certe in Creta expugnato oppido, quod vocabatur Arcadia, cessasse fontes amnesque.* XI.

Magnis acta nauigiis.] *Legendum arbitror apta, non acta.*

Cum ad veram omnium originem accesseris.] *Amnium legendum, non omnium.* XII.

Et ipsa quarta pars mundi.] *Ipsæ legendum, non ipsa, ex vetere lectione.*

Modo per se viribus relictis.] *In eadem collectis habetur, non relictis.* XV.

Si spilletur.] *Ut spilletur, eadem.*

Grauioremque quam ut manere in natura possit, gignat humorem.] *Verba corruptissima, & sic aut re-
stituenda, aut in meliorem statum forte redigenda: Crassiorēque quam ut manere in maria possit, gignat hu-
morem.*

Et ex magnis causis.] *Legendum reor, At ex magnis causis. & mox statim excidunt potius quam excedunt,
ex exemplari Pinciano.*

Vt talpæ & subterranei vermes.] *Vetus lectio, ut talpæ & subterranei mures. & quidem, ut sentio, rectius:
sunt enim aquatiles mures. Plinius lib. 2. cap. 106. In eo ut in Arcadia Stymphali enascuntur aquatiles musculi.* XVI.

Expecta ut aliquis in mari verferetur.] *Expecto eadem, non expecta. & venetur, ut sentio potius quam
verferetur, legendum.* XVII.

Hi sunt qui fabulas putant.] *Aptiorem lectionem duco, Et sunt qui fabulas putant.*

Nec cœnæ causa occisum esse super cœnam, cum multum in deliciis fuit.] *Legendum arbitror per trās-
positionem verborum sic, nec cœnæ causa occisum esse, sed post cœnam multum cum in deliciis fuit.*

Et in cæteras facies inter vitam & mortem coloris est.] *Scribendum reor, & incerta facies inter vitam
& mortem coloris est.* XVIII.

Vagatio longa, somniculosa inertisque luxuriæ.] *Scribe vacatio, non vagatio, ex vetere lectione, quam
corroborant, quæ deinceps sequuntur.*

Qui coctum piscem, qui exanimem in ipso ferculo etiam experirentur, Mirabamur tantum in il-
lis esse fastidium.] *Scribe per maiorem, & cum nota interrogationis, ut sint verba diuitis luxuriosi: Quo coctum
piscem? Quo exanimem? In ipso ferculo expiret. Mirabamur tantum in illis esse fastidium. ex vetere
lectione in qua verbum etiam non habetur.*

Qui non hodie eductus, hodie occisus est.] *Putamus negationem aduentitiam esse adiectam ab aliquo qui son-
sum non percipiebat.*

Vbi multum diuque laudatus.] *Scribe per maiorem. Vbi multum diuque laudatus est, ex vetere lectione.* XIX.

Fertilem fœdo si tu piscium.] *Eadem, fœdorum, non fœdo agnoscit.*

In Caria circa Idimum.] *In eadem non Idimum habetur, sed Hydinium: ut forte corrigendum sit Hydissum
ex Stephano: cui ita vocatur Caria vrbs sic appellata ab Hydisso filio Bellerophontis. Astipulante etiam Plinio libro 5.
cap. 29.*

Magis amnibus æternam esse materiam.] *Lego magnis, non magis, ex eadem.*

Quem non falli credebant. In quibus balnearia sine igne calefiunt.] *Sic prior editio. Vetus lectio, quem
non falli credebant ij quibus balnearia, &c. & credent aptior forte lectio quam credebant.* XXI.

Et ad Penenion eundem gregem appellant.] *Coniunctio & superuacanea est. Legendumque Peneum, non
Penenion. Plinius libro 2. cap. 103. In Bœotia amnis Melas oues nigras, Cephisus eodem lacu profluens
albas. Rursus nigras Peneus, et si in Plinio corrupte penitus habeatur pro Peneus.* XXV.

Et ipsius insulae materia vectibilis.] *Eadem vectabilis praefert, non vectibilis, & mox paulo lacu, non lacus, legendum.*

xxvi. Et reuerberatur fluctu, amnis restitit.] *Scribendum duco: & reuerberato fluctu amnis restitit.*

Itaque quod impendere solebant, id incremento accidit.] *Fidelior vetus lectio, Itaque quod impendio solebat, id incremento accedit.*

Fimo quiddam simile turbulentum mare profert.] *Legendum puto, fimum quendam similem purgamenti mare profert, aut sic, fimo quaedam similia purgamenta mare profert. Plinius lib. 2. cap. 98. ex emendata impressione: Omnia plenilunio maria purgantur, quaedam & stato tempore. Circa Messanam & Mylas fimo similia exspuuntur in littus purgamenta.*

xxvii. Et quaecunque in his arduis arbor commissura astricta lapidum stetit. Labent ac madent tecta.] *Castigatius legetur, quantum coniectura assequi possum, sic, & quaecunque in arduis arbor commissura astricta lapidum stetit, labascit. Madent tecta.*

Frustra titubantium fultura tentatur.] *Vetus lectio, frustra titubantium fulcra tentantur.*

Ferens secum madefacta montium latera.] *Labefacta magis arridet quam madefacta.*

Quae fundamentis laborantibus adesse recesserunt.] *Sic prior editio. Vetus lectio, quae fundamentis laborantibus ad conrecesserunt. Putamus per transpositionem syllabarum locum deprauatum fuisse, restituendumque sic, quae fundamentis laborantibus adesa corruerunt. Posset etiam legi ambesa, non adesa, ut infra notabimus: & in sequentibus exemplaria quaedam laci, non lacus legunt.*

xxviii. Ingens æquor inuoluunt.] *Eadem, volunt agnoscit, non inuoluunt.*

Nec à littore ubi inferius est, sed à medio ubi ille cumulus est. Defluit ergo ubi Sol & æstus æquinoctialis sub ipsum Lunæ Solisque coitum omnibus aliis maior vndare. Sed hic qui ad occupandas terras emittitur.] *Magis in disputationem huius periodi peccatum est, quam in verborum deprauationem. Utrique errori sic medendum esse arbitramur, Nec à littore ubi inferius est, sed à medio ubi ille cumulus est, defluit. Ergo uti solet æstus æquinoctialis sub ipsum solis Lunæque coitum omnibus aliis maior vndare, si hic qui ad occupandas terras emittitur. Nam & vetus lectio, Solis Lunæque coitum agnoscit non contrario ordine, Lunæ Solisque coitum.*

At ipso tempore solutus legibus.] *Scribendum ex eadem illo, non ipso.*

Sic in nos semper mare emittitur desuper, ut feruor ignisque cum aliud genus exitij placuit.] *Dictio semper, & particula inclinatio quæ, non leguntur in antiquis exemplaribus, in quibus sicut habetur, non sic. Ut putem in totum scribendum hoc pacto: Sit aut in nos mare emittitur desuper, aut feruor ignis, cum illud genus exitij placuit. Quid si prapostere locatis dictionibus legas? aut desuper feruor ignis.*

xxix. Et adeo quidem affirmat.] *Coniunctio & supernacanea est, ex vetere lectione. Quapropter legendum puto, Adeoque id affirmat. Nam & in eadem per maiorem litteram scriptum est verbum Adeo.*

Inde aura tacita manabunt.] *Tacta, non tacita eadem praefert.*

Ambracij & Cretici sinus.] *Scribendum reor, Ambrasij & Corinthiaci sinus.*

xxx. Statim vndique ex aperto & abdito superne ab infimo aquarum fiet irruptio.] *Tenebrosus locus inuersione iuxta ac corruptione verborum. Vetus lectio eruptio habet, non irruptio. Ego legendum in vniuersum sic censeo: Statim vndique ex aperto superne, ex abdito ab imo aquarum fiet eruptio. Et aliquanto superius exhaurit eadem habet, non exoluit.*

Iterum aquas terra sorbebit, terram pelagus stare aut intra terminos suos furere coget.] *Corrigendum censeo, Iterum aquas terra sorbebit. Iterum pelagus stare, &c.*

E R A S M V S.

EX PRÆFATIONE. **I**N primis labris animam habere.] *Vt intelligas paratam ad mortem: quanquam altera scriptura magis arridet. Ac mox:*

Hæc res efficit non euenire querenti ut sit liber, sed euenire naturæ.] Fortunatus tantum mutat querenti, in Quiriti. Britannicum exemplar probabilius habebat, non è iure Quiritum, sed è iure naturæ. Nam omnino dubito, an Latine possis. Quiritem dicere, singulari numero, dumtaxat apud rhetores.

xv. Sape terra si facilis est, in tabem ipsa resoluitur & humescit.] *Idem euenit sub terra, quod in nubibus, ut spissetur, grauiorque quam ut manere in natura sua possit, gignat humorem. Ita prior editio: quæ tolerabilis est, si legas grauioremque. Fortunatus legit? Ipse transire facilis in aliud. Ipsa terra in tabem resoluitur, &c. Hæc lectio videtur altera deprauatio. Supposuimus lectionem quam diuinavit Fortunatus, donec germana extiterit.*

xx. Amnis eius.] *Sic prior editio. Lyncestius amnis, bene reposuit Fortunatus. Sed stomachatur sine causa, quod Mintius ascripserim ex codice, non ex somnio meo. Neque enim aliud tum agebam in transcursu.*

O P S O P O E V S.

PRÆFATIO. **S**ALTEM in ipso fine.] *Memmij v. c. saltem in ipso fugæ respiciat. Fortunati veteres, saltem in ipso fugæ impetu respiciat, & forte melius.*

In fractisque rebus.] Fortunatij & Memmij v. c. fractique rebus. Et M. ff. ducem promittens, exercitum petens.

Iniri non potest.] M. f. Inueniri non potest, &c. Fortunatus in suis notis: Ita omnia & vetera exemplaria & vulgata. sed vacillant & fluctuant hæc omnia. nullo certo sensu, aut verborum exitu. Quare arbitror aliquid erroris subesse, nec audeo quicquā mutare in tanto codicū consensu. Sensum

quidem auctoris hunc esse coniecto. Innumera regna, imperiaque & prioribus sæculis fracta esse, & nunc a maximo Deo, vel, & nunc maxime (vt notet sua ætate maxime incerta ac mutabilia regna & imperia fuisse) a Deo alia prouehi, alia deprimi, &c. Ad hunc sensum forsitan sic erit lectio restituenda: *Inueniri non potest numerus quam multa & alijs temporibus fracta sint, & nunc maxime Deus alia exaltat, &c.* Vel sic, *Quam multa alijs temporibus fracta sint, nunc enim maxime.* Vel sic potius, vt nihil addas, *Quam multa & alias fracta sint, cum nunc maxime Deus alia exaltat.* Vel si priorem omnino lectionem, nihil inuertendo custodire volumus, & fidei antiquorum exemplarium rationem habere, quod magis placet, tunc illa verba quæ mox sequuntur, *Magna ista, quia parui sumus, credimus,* a superiori sensu non separabimus. Quid si legeretur? *Inueniri non potest numerus quam multa alijs atque alijs modis fracta sint.* Seneca in Epistolis, *Omnes, inquit, quæ usquam rerum potiuntur vrbes, quæque alienorum imperiorum magna sunt decora, ubi fuerunt, aliquando quærentur, & vario exitij genere tollentur, alias destruent bella, alias desidia paxque ad inertiam versa consumunt, & magnis opibus exitiosa res luxus.* Tam varias lectiones posse contemni, vel etiam rideri, præclare video. Nos tamen in iuuandis auctorum locis deprauatis, vt in veteri morbo, quolibet mutationum auxilia tentare non inutile, neque ineptum ducimus, quando verum absque ambitione quærendum est. Hæc Fortunatus.

A diuin. contemplatione.] Huius item ac Memmij codices, a diuinorum conuersatione.

Vetus lectio (scribit Fortunatus) melior rectiorque. *sed vtrunque intrepidus & inconfusus.* quam & mox sequentia verba confirmant: *Nec illius tumultu, inquit, nec huius fulgore percussus.* Et mox, Purior (ait) est antiqua lectio, *Quod vt ad te transeat, aliquis possit amittere.* illa enim duo verba, *dare aliquis, otiosa sunt.*

Superiores editiones, in primis liberum animum habere. sed hoc est ex censura Fortunati. membranæ nobiscum faciunt.

Grauißima seruitus.] In vetere codice recte deest vox *seruitus*, inepte repetita.

Junior carissime] Fortunatus: *Junior* non ad ætatem hic refertur, sed est nomen ipsius Lucilij gentilitium. vocabatur enim ita Lucilius Junior, sicut Plinius Secundus. Hunc Seneca aliquando Lucilium, aliquando Iuniorem appellat. vt infra in præfatione Quarti, *Ita est mi Junior, quo apertior est adulatio, &c.*

Aut stant. o. a aut fluunt.] M. ff. Duo, *Aut stant omnes aquæ, aut eunt.* Et statim, *salse amaraque, aut med.*

Memmij v. c. circumieci quidquid fudit fluuia driuant. Non dubito legere, in quem montes circumieci quidquid fudit pluuiæ deriuant. Pluuiæ enim aqua hibernos torrentes facit & fouet quos defluere dicit. Quæ deinde sequuntur, ita concipiuntur in v. c. *sed magna in ipso latenteque velut vena vnda sunt.*

Fortunatus legit *seruat*, & refert ad Fucinum, *Sed & seruant bene stat, si vndas subintelligas.*

Aufertur.] Aliæ editiones, *effertur.* Fortunati codices, *transfertur.*

Quis vnquam philosophorum vmbra causam ab æris mutatione repetiuit? & tamen hætenus conuiuentibus oculis istas ineptias in Seneca tulimus. Corrigamus ergo, & legamus in posterum, *mutatio æris imbrem facit: & abiiciamus sequens verbum agit.* hanc lectionem scripta membrana ratam esse iubet.

M. ff. *Quare ergo non è terra fiat aqua? quæ, &c.* optime cetera contra Senecam sunt. nam ex aqua terram fieri paulo post pro confesso sumit.

Rursus ex quanto.] M. ff. non recipiunt alterum *rursus*, quod est ante *miraris*, nec agnoscit Fortunatus: qui mox scribit, *quod præsto sit illis, &c.*

M. ff. & priores editiones, *intercindit cursum aquis.* vetus lectio Fortunati, *intercindit viam aquis.*

Bene Fortunatus & m. ff. *faciant.* Hoc accidisse ait Theophrastus.

Sed & alios quoque casus.] Nicotij codex, *Sic vt alias quoque casus interuenire opinatur, qui aliter vocent.* corruptæ: at probius Memmij membrana, *Sunt qui alias quoque causas interuenire opinantur, quæ aliter vocant aquas, aut cursu suo, &c.* Vulgata lectio est ex v. c. Fortunati.

Ultraque accipitur.] Nicotij v. c. accipitur, Memmij concipitur.

Idem hic, *fontes & viros substitisse.* Scribo *riuos.* Ita enim, non, *lacus*, legi, magis, congruit cum eadem historia a Plinio cap. iiii. lib. xxxi. natur. hist. relata: *Proditur certe in Creta expugnato oppido, quod vocabatur Arcadia, cessasse fontes amnesque, qui in eo situ multi erant.* Mox idem v. c. *contrita tellus.*

Idem, *labentem.* Quem non faciunt imbres, sed incitant.

Habere quod quæris.] Scribe ex m. ff. *quod quæras.* Mox, veteres editiones & codices nonnulli scripti, *Sed si in rerum natura elementa sunt quattuor.*

Quibus impellitur.] M. ff. & aliæ editiones, *quibus impletur atque aestuat.* Ex mox Fortunati & Nicotij vett. c. ac paulo pigrioris.

Metall. humus.] Fortunatus suspicatur legendum, *Hinc est omne metallorum genus.* quod verbum *humus*, suspectum sit.

Memmij v. c. *In quadam vero terra humorque putrescunt, sic vt bitumen.*

Aqua sit.] M. ff. *aqua deficit.* Fortunatus in suis reperit vt vulgo legitur. Mox, *Vox suo* non comparet in m. ff.

Æstas st. incaluit.] Fortunati v. c. *incanduit* pro *incaluit.* Et mox *pigroque*, pro *pinguique.* Et hoc *miraris* me addere.

Memmij v. c. *natare in garo.* nec cæna causa occidisse super cænam.

Idem, *animæ afficienti.* at Fortunati verus lectio sincerior, *animam efflanti.*

Memmij codex optime, *Quo coctum piscem, quo exanimum? In ipso ferculo exspiret.* linea proxima non habet *piscem.* Fortunatus ex v. c. hanc lectionem profert, *vt nollent, nisi eodem die captum piscem comesse.* Ita quoque Nicotij liber, nisi quod *comedere* scribit.

Vetus Fortunati lectio, *Is pro pudor iam piscis affertur*. unde ipse legendum arbitratur, *Is, pro pudor, iam pro putrido piscis affertur, qui non hodie eductus, hodie occisus est*. Diuersa est scriptura Memmianæ membranæ, *Jam pro putrido hu est piscis occisus. Hodie eductus est. Nescio, &c.*

Fortunatus legit ex coniectura. *Quantum ad sollertiam luxuriæ pretij accedit. &c. vel, Quanto ad sollertiam luxuriæ plures accedunt, tanto subtilius. &c.* diuites enim, quibus molestæ erant pecuniæ, cum viderent magnam turbam ad luxuriam accedere, seque in numerum & in turbam deduci, subtilius quotidie aliquid, ingeniosiusque ad luxuriam excogitabant, quo alios superarent, seque numero eximerent. Vel potius legendum, *Quanto ad sollertiam luxuriæ plures eunt, tanto subtilius, &c.* Hæcille. Sed nostra scriptura nititur fide v.c.

xix. *In subt. occultis.] Fortunati verus lectio oculi, non occultis. hoc est occultari & abscondi.*

Horridam aspici.] Aspici non est in optimo Memmij codice. Irrepsit ex glossmate.

Donec aliquo sinu deuorentur.] M. ff. duo, donec aliquo sinu terra deuorentur, & confestim, hanc aquam magnis, &c.

xx. *Hæc medicaminum potentiam.] Idem, Hæc medicatam potentiam. Alter iterum. Medicatum est.*

Memmij v.c. aut furorem mouet. Fortunati & Nicotij, aut in furorem mouet.

Veteres codices, *Hoc habet mali Lynceus amnis*. Et notauit Fortunatus, antiquos codices Ouidianos esse in quibus *Lynceus* legatur in hoc versu Metamorph. xv.

Huic fluit effectu dispar Lyncestius amnis.

xxiii. *Memmij v.c. Post illum ex posterioribus celestes quas nubila excutunt. Fortunati, Post illam sunt celestes, ex posterioribus quas nubila eyciunt. Sed huc intrusum est illud ex posterioribus, seu quod impressi habent, ex superioribus.*

xxv. *Omnes prisca libri legunt ad Peneion. Et Plinio quoque natur. hist. cap. ciii. lib. ii. teste, Peneius amnis nigras facit oues. Ut aliud egisse videatur Muretus, cum contra codicum fidem ex Plinij lib. xxxi. cap. ii. Ceronem fontem pro Peneio amne suffecit.*

Amnis restitit.] Memmij vetus membrana, amnis resistit.

Alioque renascitur ore.] Fortunatus notat in Ouidianis & vetustis Senecæ codicibus orbe legi, non ore: magis tamen hoc placere quam illud. Versu sequenti præfert tacito. Ouidiano recto. Mox Ouidiani codices habent in agris non in undis.

Mox Memmij v.c. tandem è longe remoto loco, &c. Vetus interpres Lucani de Tigride ex libro primo Neronis Senecæ discipuli hos versus retulit:

Quique pererratam subductus Persida Tigris

Deserit, & longo terrarum tractus hiatus

Reddit quasitas iam non querentibus undas.

Quos aliquando mihi communicauit clariss. P. Pithæus.

Fimo quiddam simile.] Memmij v.c. finum quidem similem turbulenta aus mare profert. Fortunati. finum quidem sile turbulentum luis mare profert. Hinc iste vulgatam lectionem concinnauit.

Mox Fortunatus veterem lectionem rectiorem & explicatiorem hanc laudat: tempus eius valde, quo purgatur, obseruatum, sed incertum est.

xxvii. *Perducitur infans.] Fortunati verus lectio & nostra, perduret infans.*

Memmij v.c. & humido spissa caligo. veteres editiones, & ex humido spissa cal. vulgatæ scripturæ Fortunatus auctor est ex vetere lectione.

Fortunati & Memmij v.c. omne enim firmamentum in lubrico, &c. intelligit enim fulcimina & tibicines, quibus labefactarum domorum ruinosa latera firmari solent.

Mox Sic scribitur in v.c. Memmij, & intermixtos dominus greges. forte dominis, vel, quod magis probauerim. domibus, legendum est.

Intercussu luminis.] Memmij v. c. interkursu luminis. Paulo post Fortunatus legit, Sic & illud.

Præseque labant.] Ouidij codices latent, non labant. Vtrumque patitur & sensus, & carminis ratio, ut annorat Fortunatus.

xxviii. *Memmij v.c. ingens aquor euoluit, quod longe a conspectu interioris litoris frangitur. Et hoc postremum notauit quoque P. Pithæus ex v.c.*

Utrumque fit.] Vetus Fortunati lectio, Alterutrum fit. hoc est vel eluuius, vel conflagratio, mox. Scribe quandocunque. Mox v.c. Memmij emittitur, ut feruor ignisque eum, &c.

xxix. *Idem codex, ni prorsus fallor, recte siue corpus natura gubernabile, ut arbores, &c. Statim idem. & sequentis actus.*

Fortunatus legit quandocunque, pro quandoque. Postea recte v. c. Memmij, Oceanus extrema sortitus venies, &c. versu vero præcedenti legit doctiss. Puteanus, Nihil erit Hadria, mihi, &c.

xxx. *Mare inducat.] Vetus membrana, mare inducatur: & paulopost, subterfluunt terras.*

Eadem, statim undique ex aperto & abdito superne ab infimo aquarum fiet irruptio. Interpretamenti loco habeo tria illa verba, superne ab infimo.

Eadem, tam violentum, tam incontinens sui. Linea proxima putat Fortunatus resistentibus scribendum, quam lectionem ex notulis v.c. deprehendit.

GRVTERVS ET IVRETVS.

EX PRÆFATIONE.

Post meridianis horis accessimus.] M. ff. mei quattuor, post meridianas horas acc. quod malim. Locutio autem in eum quadrat qui graue aliquid & arduum sero aggreditur, ut docent Turnebus aduers.

lib. 18. cap. 13. Langlæus Ocij Semest. lib. 1. cap. ult. quibus addatur Hadrianus Iunius Centur. 1. adag. 36. quod habet, *In meridiæ vitæ philosophantes* :

EX CAP. I.

Singulis usus quam gustus est.] Ita & Britannicum exemplar. Fortunati editio, *quam gratus est*, quod & in Pall. & Colon.

EX CAP. III.

Faciem suam seruant.] Sic solum Col. itaque facile acceperim Fortunato legendum putanti *seruat*, ut referatur ad *Fucinum*. nam diserte ita uterque Pall.

EX CAP. XXIII.

Facere solemus Dracones.] Ita & Pal. tert. at quart. *tracones*. Colon. *traciones* primo loco posita est lectio & in mss. Fort. ita enim dicuntur flexus & circuitus in omnibus rebus, animalis scilicet hoc nomine dicti similitudine. Columellæ & Plinio palmites quoque annosi, *Dracones* appellantur.

EX CAP. XXV.

Ex qua fieri creditur.] Mei omn. *ex qua fieri lapis creditur*.

Tota compressa est.] Mei *comprehensa est*.

EX CAP. XXVII.

Violentus oberrat.] Pal. tertius *inuolutus aberrat*. quartus, *volutus aberrat*. Colonienfis, *volutus aberrat*.

EX CAP. XXIX.

Vndare ergo terra debet, ut validiori infirma succumbat.] Pal quart. *Vide ergo ne terra debeat minus, ut validiori infirma succumbat*. quod & in Colon. nisi quod is, *succumbant*.

L. ANNÆI SENECAE AD LVCILIVM NATVRALIVM QVAESTIONVM LIBER QVARTVS.

In quo de niue, grandine & pluuiâ agitur.

Electat te, quemadmodum scribis, Lucili virorum optime, Sicilia, PRÆFA-
TIO.
& officium procurationis otiosæ. Delectabit, si continere id intra

fines suos volueris, nec efficere imperium, quod est procuratio. Facturum te hoc, non dubito. Scio quam sis ambitioni alienus, quam familiaris orio & litteris. Turbam rerum hominumque desiderant, qui se pari nesciunt. Tibi tecum optime conuenit. Nec mirum paucis istud contingere, imperiosi nobis ipsis & molesti sumus: modo amore nostri, modo tædio laboramus: infelicem animum nunc superbia inflammas, nunc cupiditate distendimus: alias voluptate laxamus, alias sollicitudine exurimus. Quod est miserrimum, numquam sumus singuli. Necesse est itaque assidua sit, in tam magno vitiorum contubernio, rixa. Fac ergo, mi Lucili, quod facere consuesti. A turba quantum potes, te separa, nec adulatoribus latus præbeas, artifices sunt ad captandos superiores. Par illis, etiam si bene cauere, non eris. Mihi crede capieris, si proditori ipse te trades. Habent hoc in se naturale blanditiæ: etiam cum reiiciuntur, placent: sæpe exclusæ, nouissime recipiuntur. Hoc enim ipsum imputant, quod repelluntur, & subigi ne contumelia quidem possunt. incredibile est, quod dicturus sum, sed tamen verum. Ea maxime quisque patet, qua petitur. Fortasse enim ideo, quia patet, petitur. Sic ergo formare, ut scias non posse te consequi, ut sis impenetrabilis. cum omnia cauere, per ornamenta feriet. Alius adulatione clā utetur parce: alius ex aperto, palam rusticitate simulata quasi simplicitas illa, non ars sit. Plancus artifex ante Villeiū maximus, aiebat non esse occulte, nec ex dissimulato blandiendū. Perit, inquit, prociari, si latet. Plurimum adulator cum deprehensus est, proficit: plus etiamnum si obiurgatus est, si erubuit. Futuros multos in persona tua Plancos cogita: & hoc non esse remedium tanti mali, nolle laudari. Crispus Passienus, quo ego nil cognoui subtilius in omnibus rebus, maxime in distinguendis & curandis vitiis, sæpe dicebat, adulationi nos opponere, non claudere ostium. Et quidem sic, quemadmodum opponi amicæ solet. Quæ si impulit, grata est: gratior, si effregit. Demetrium egregium virum

memini dicere cuidam libertino potenti, facilem sibi esse ad diuitias viam, quo die pænituisset bonæ mentis. Nec inuidebo, inquit, vobis hanc artem, sed docebo eos quibus quæsito opus est, quemadmodum non dubiam fortunam maris, non emendi vendendique aleam subeant, non incertam fidem ruris, incertiore fori tentent, quemadmodum non solum facili, sed etiam hilari via pecuniam faciant, gaudentesque dispolient. Te inquit, longiorem Fido Annæo iurabo, & Apollonio Pyctæ, quamuis staturam habeas Thracæ incompositi. Hominem quidem non esse vllum liberaliorem, non mentiar, cum possis videri omnibus donasse, quidquid dereliquisti. Ita est, mi iunior, quo apertior est adulatio, quo improbior, quo magis frontem suam perfricuit, cecidit alienam, hoc citius expugnat. Eo enim iam dementia venimus, vt qui parce adulatur, pro maligno sit. Solebam tibi dicere. Gallionem fratrem meum (quem nemo non parum amat, etiam qui amare plus non potest) alia vitia non nosse, hoc etiam odisse. ab omni illum parte tentasti. Ingenium suspicere cœpisti, omnium maximum & dignissimum, quod consecrari mallet, quam conteri: pedes abstulit. Frugalitatem laudare cœpisti. prima statim verba præcidit. Cœpisti mirari comitatem & incompositam suauitatem: quæ illos quoque, quos transit, abducit, gratuitum etiam in obuios meritum. Nemo enim mortalium vni tam dulcis est, quam hic omnibus: cum interim tanta naturalis boni vis est, vt artem simulationemque non redoleat. Nemo non imputari sibi bonitatem publicam patitur. Hoc quoque loco blanditiis tuis restitit. vt exclamares inuenisse te inexpugnabilem virum aduersus insidias, quas nemo non in sinum recipit. Eo quidem magis hanc eius prudentiam, & in evitando ineuitabili malo pertinaciam te suspicere confessus es, quia speraueras posse apertis auribus recipi, quamuis blanda diceres, quia vera dicebas. Sed eo magis intellexit obstandum. Semper enim falsis à vero petitur veritas. Nolo tamen tibi displiceas, quasi male egeris mimum, & quasi ille aliquid iocorum aut doli suspicatus sit. Non deprehendit te, sed repulit. Ad hoc exemplar componere. Cum quis ad te adulator accesserit, dicito: I tu, ista verba, quæ iam ab alio magistratu ad alium cum lictoribus transeunt, ferto ad aliquem, qui paria facturum, vult quidquid dixeris, audire. Ego nec decipere volo, nec decipi possum. Laudari me à vobis, nisi laudaretis etiam malos, vellem. Quid autem necesse est in hoc descendere, vt te petere cominus possint? Longum inter vos intervalum sit. Cum cupieris bene laudari, quare hoc vlli debeas? Ipse te lauda. dic: Liberalibus me studiis tradidi, quamquam paupertas alia suaderet, & ingenium eo duceret, vbi præsens studij pretium est. Ad gratuita carmina deflexi me, & ad salutare philosophiæ studium contuli. Ostendi in omne pectus cadere virtutem: & eluctatus natalium angustias, nec sorte me, sed animo mensus, par maximis steti. Non mihi inimicitia Getulici Caij fidem eripuit, non in aliorum personam infelicitèr amatorum, Messala & Narcissus, diu publici hostes, antequam sui, propositum meum potuerunt euertere. Cervicem pro fide opposui. Nullum verbum mihi, quod non salua conscientia procederet, excussum est. Pro amicis omnia timui, pro me nihil. nisi ne parum bonus amicus fuisset. Non mihi muliebres fluxu- relacrimæ, non è manibus vllius supplex pependi. Nihil indecorum nec bono, nec viro feci. Periculis meis maior, paratus ire in ea quæ minabantur, egi gratias fortunæ, quod experiri voluisset, quantiæ stimarem fidem. Non debebat mihi paruo restanta constare. Nec examinavit me quidem diu: neque enim paria pendebant, vtrum satius esset me perire pro fide, an fidem pro me. Non præcipiti imperu in vltimum consilium, quo me eriperem furori potentium, misi. Videbam apud Caium tormenta, videbam ignes. Sciebam olim sub illo in eum statum res humanas decidisse, vt inter misericordiæ opera haberetur, occidi. Non tamen ferro incubui, nec in mare aperto ore desilui, ne viderer pro fide tantum mori posse. Adice nunc inuidtum muneribus animum, & in tanto auaritiæ certamine numquam suppositam manum lucro. Adice nunc victus parsimoniam, sermonis modestiam, aduersus minores humanitatem, aduersus maiores reuerentiam. Post hoc ipse te consule verane an falsa memoraueris. Si vera sunt, coram magno teste laudatus es: si falsa, sine teste derisus es. Possam & ipse nunc videri te aut captare, aut experiri. Vtrumlibet crede, & omnes timere à me incipe. Virgilianum illud excute:

Nusquam tuta fides.

Aut Ovidianum,

*--- Quæ terra patet, fera regnat Erynnis.
In facinus iurasse putes. ---*

Aut illud Menandri: (Quis enim non in hoc magnitudinem ingenij sui concitauit, de-
testatus consensum humani generis, tendentis ad vitia?) Omnes, ait, malos viuere: &
in scenam velut rusticus poëta profiluit. Non senem excepit, non puerum, non fami-
nam, non virum: & adiicit, non singulos peccare, nec paucos, sed iam scelus esse con-
textum. Fugiendum ergo, & in se redeundum est, imo etiam à se recedendum. Hoc
tibi, etsi diuidimur mari præstare tentabo, vt dubium viæ, iniecta manu, ad meliora
perducam. Et ne solitudinem sentias, hinc tecum miscebo sermones. Erimus vna,
qua parte optimi sumus: dabimus inuicem consilia, non ex vultu audientis penden-
tia. Longe te ab ista prouincia abducam, ne forte magnam historiis esse fidem credas,
& placere tibi incipias, quotiens cogitaueris, Hanc ego habeo sub meo iure prouin-
ciam, quæ maximarum vrbiū exercitus & sustinuit & fregit, cum inter Carthagi-
nem & Romam ingentis belli pretium iacuit, cum quattuor Romanorum principum,
id est, totius imperij vires contractas in vnum locum vidit, altamque Pompeij fortu-
nam erexit, Cæsaris fatigauit, Lepidi transtulit, omniumque cepit: quæ illi ingenti
spectaculo interfuit; ex quo liquere mortalibus posset, quam velox foret ad immum
lapsus ex summo, quamque diuersa via magnam potentiam fortuna destrueret. Vno
enim tempore vidit Pompeium Lepidumque, ex maximo fastigio aliter ad extrema
deiectos, cum Pompeius alienum exercitum fugeret, Lepidus suum.

CAP. 10.

Itaque vt te tota mente abducam, quamuis multa habeat Sicilia in se, circaque se mirabilia, om-
nes interim prouinciæ tuæ quæstiones præteribo, & in diuersum cogitationes tuas ab-
straham. Quæram enim tecum id quod libro superiore distuli: ² Quid ita Nilus æsti-
uis mensibus abundet. Cui Danubium similem habere naturam philosophi tradide-
runt, quod & fontis ignoti, & æstate quam hieme maior sit. Vtrumque apparuit fal-
sum. Nam & caput eius in Germania esse comperimus: & æstate quidem incipit cres-
cere, sed adhuc manente intra mensuram suam Nilo, primis caloribus, cum sol ve-
hementior inter extrema veris niues emollit, quas ante consumit, quam intumescere
Nilus incipiat. Reliquo vero æstatis minuitur, & ad hibernam magnitudinem redit,
atque ex ea demittitur.

11.

At Nilus ante exortum caniculæ augetur mediis æsti-
bus, vltra æquinoctium. Hunc nobilissimum amnem natura extulit ante humani ge-
neris oculos, & ita disposuit, vt eo tempore inundaret Ægyptum, quo maxime vsta
feruoribus terra vndam altius traheret, tantum hausura, quantum siccitati annuæ
sufficere possit. Nam in ea parte, quæ in Æthiopiam vergit, aut nulli imbres sunt, aut
rari, & qui insuetam aquis cælestibus terram non adiuuent. Vnam, vt scis, Ægyptus
in hoc spem suam habet. ³ Proinde aut sterilis annus aut fertilis est, prout ille magnus
influxit, aut parcior. Nemo arratorum adspicit cælum. Quare non ⁴ cum poëta meo
iocor, & illi ⁵ Ouidium suum inpingo? qui ait:

--- Nec pluuio supplicat herba Ioui.

Vnde crescere incipiat si comprehendi posset, causæ quoque incrementi inueniren-
tur. Nunc vero magnas solitudines peruagatus, & in paludes diffusus, gentibus spar-
sus, circa Philas primum ex vago & errante colligitur. Philæ insula est aspera & vndi-
que prærupta: duobus in vnum coituris amnibus cingitur, qui Nilo mutantur, &
eius nomen ferunt. Urbem rotam complectitur. Hanc Nilus magnus magis quam
violentus, egressus Æthiopiam arenasque, per quas iter ad commercia Indici maris
est, prælabitur. Excipiunt eū cataractæ, nobilis insigni spectaculo locus. Ibi per arduas
excisasque pluribus locis rupes Nilus insurgit, & vires suas concitat. Frangitur enim
occurentibus saxis, & per angusta eluctatus, vbicūque vincit, aut vincitur, fluctuat: &
illic excitatis primum aquis quas sine tumultu leni alueo duxerat, violētus, & torrens
per malignos transitus profilit, dissimilis sibi. Quippe ad id lutosus & turbidus fluit.
At vbi scopulos verberauit, spumat: & illi non ex natura sua, sed ex iniuria loci co-
lor est. Tandemque eluctatus obstantia, in vastam altitudinem subito destitutus ca-
dit, cum ingenti circumiacentium regionum strepitu. Quem perferre gens ibi à
Persis collocata non potuit, obrusis assiduo fragore auribus, & ob hoc sedibus ad quie-
tiora translatis. Inter miracula fluminis incredibilem incolarū audaciam accepi. Bini
paruula nauigia conscendūt, quorum alter nauē regit, alter exhaurit. Deinde multum
inter rapidam infaniā Nili, & reciprocos fluctus volutati, tandem tenuissimos cana-
les tenent, per quos angusta rupium effugiunt: & cum toto flumine effusi, nauigium
ruens manu temperant, magnoque spectantium metu in caput nixi, cum iam ad plo-
raueris, mersosque atque obrutos tanta mole credideris, longe ab eo, in quem ce-
ciderant, loco nauigant, tormenti modo missi. Nec mergit cadens vnda, sed planis

aquis tradit. Primum incrementum Nili circa insulam, quam modo retuli, Philas noscitur. Exiguo ab hac spatio petra ditiditur, & *ἄλσας* Græci vocant: nec illam vlli, nisi antistites calcant: illa primum saxa auctum fluminis sentiunt. Post magnum deinde spatium duo eminent scopuli, Nili venas vocant incolæ: ex quibus magna vis funditur, non tamen quanta operire posset Ægyptum. In hæc ora stipem sacerdotes, & aurea dona præfecti, cum sollēne venit sacrū, iaciūt. Hinc iam manifestus nouarum virium Nilus, alto ac profundo alveo fertur, ne in latitudinem excedat obiectu montium pressus. Circa Memphim demum liber, & per campestria vagus, in plura scinditur flumina, manuque canalibus factis, vt sit modus in deriuantium potestate, per totam discurret Ægyptum. Initio diducitur, deinde continuatis aquis in faciem lati ac turbidi maris stagnat: cursum illi violentiamque eripit latitudo regionum in quas extenditur, dextra læuaque totam amplexus Ægyptum. Quantum creuit Nilus tantum spei in annum est. Nec computatio fallit agricolam: adeo ad mensuram fluminis respondet, quam fertilem facit Nilus. Is arenoso & sitiēti solo & aquam inducit & terram. Nam cum turbulentus fluat, omnem in siccis atque hiantibus locis faciem relinquit: & quidquid pingue secum tulit, arentibus locis allinit: iuuatque agros duabus ex causis, & quod inundat, & quod oblimat. Ita quidquid non adiit, sterile ac squalidum iacet. Si creuit super debitum, nocuit. Mira æque natura fluminis, quod cum ceteri amnes abluant terras & euiscerent, Nilus tanto ceteris maior, adeo nihil exedit, nec abradit, vt contra adiiciat vires, minimumque in eo sit quod solum temperet. Illato enim limo, arenas saturat ac iungit. Debetque illi Ægyptus non tantum fertilitatem terrarum, sed ipsas. Illa facies pulcherrima est, cum iam se in agros Nilus ingessit. Latent campi, opertæque sunt valles: oppida insularum modo existant. Nullum in mediterraneis, nisi per nauigia commercium est. Maiorque est lætitia gentibus, quo minus terrarum suarum vident. Sic quoque cum se ripis continet Nilus, per septena ostia in mare emittitur: quodcumque elegeris ex his, mare est. Multos nihilominus ignobiles ramos in aliud atque aliud littus porrigit. Ceterum beluas, marinis vel magnitudine vel noxa pares, educat. Et ex eo quantus sit, æstimari potest, quod ingentia animalia & pabulo sufficienti, & ad vagandum loco, continet. Babillus virorum optimus, in omni litterarum genere rarissimus, auctor est, cum ipse præfectus obtineret Ægyptum, Heracleotico ostio Nili, quod est maximum, spectaculo sibi fuisse delphinorum à mari occurrentium, & crocodilorum à flumine aduersum agmen agentium, velut pro partibus prælium. Crocodilos ab animalibus placidis morsuque innoxiiis victos. His superior pars corporis dura & impenetrabilis est etiam maiorum animalium dentibus; at inferior mollis ac tenera: hanc delphini spinis, quas dorso eminentes gerunt, submersi vulnerabant, & in aduersum enixi diuidebant. Recisis hoc modo pluribus, ceteri velut acie versa refugerunt. Fugax animal audaci, audacissimum timido. Nec illos Tentyritæ generis aut sanguinis proprietate superant, sed contemptu & temeritate. Vltro enim insequuntur, fugientesque iniecto trahunt laqueo: plerique pereunt, quibus minus præsens animus ad persequendum fuit. Nilum aliquando marinam aquam detulisse, Theophrastus est auctor. Biennio continuo, regnante Cleopatra, non ascendisse, decimo regni anno & vndecimo constat. Significatam aiunt duobus rerum potentibus defectionem. Antonij enim Cleopatrarque defecit imperium. Per nouem annos non ascendisse Nilum superioribus sæculis, Callimachus est auctor. Sed nunc ad inspiciendas causas, propter quas æstate Nilus crescat, accedam, & ab antiquissimis incipiam. Anaxagoras ait, ex Æthiopiæ iugis solutas niues ad Nilum vsque decurrere. In eadem opinione omnis vetustas fuit. Hoc Æschylus, Sophocles, Euripides tradunt. Sed falsum esse, argumentis plurimis patet. Primo Æthiopiam feruentissimam esse, indicat hominum adustus color, & Troglodytæ, quibus subterraneæ domus sunt. Saxa velut igni feruescunt, non tantum medio, sed inclinato quoque die: ardens puluis, nec humani vestigij patiens: argentum replumbatur: signorum coagmenta soluuntur: nullum materiæ superadornatæ manet operimentum. Auster quoque, qui ex illo tractu venit, ventorum calidissimus est. Nullum ex his animalibus quæ latent bruma, vñquam reconditur. Etiam per hiemem in summo & aperto serpens est. Alexandriæ quoque, quæ longe ab huiusmodi immodicis caloribus est posita, niues non cadunt: superiora etiam pluuiæ carent. Quemadmodum ergo regio tantis subiecta feruoribus duraturas per totam æstatem niues recipit? Quas sane aliqui montes illic quoque excipiant: numquam tamen magis quàm Thraciæ iuga aut Caucasus. Atqui horum montium

flumina vere & prima æstate intumescunt, deinde hibernis minora sunt. Quippe ver-
 nis temporibus imbres niuem diluunt: reliquias eius primus calor dissipat. Nec Rhe-
 nus, nec Rhodanus, nec Isler, nec Caystrus subiacent malo: æstate proueniunt. Al-
 tissimæ sunt & in illis Septemtrionalibus iugis niues. Phasis quoque per id tempus
 & Borysthenes cresceret, si niues flumina possent contra æstatem magna producere.
 Præterea si hæc caussa attolleret Nilum, æstate prima plenissimus flueret. Tunc enim
 maximæ & integræ adhuc niues, ex mollissimoque tabes est. Nilus autem per menses
 quattuor liquitur, & illi æqualis accessio est. Si Thaleti credis, Etesia discedenti Ni-
 lo resistunt, & cursus eius actus contra ostia mari sustinent: ita reuerberatus in se recur-
 rit: nec crescit, sed exitu prohibitus resistit, & quacumque mox potuit, inconcessus
 erumpit.⁸ Euthymenes Massiliensis testimonium dicit: Nauigavi, inquit, Atlanti-
 cum mare. Inde Nilus fluit maior, quamdiu Etesia tempus obseruant: tunc enim ei-
 citur mare instantibus ventis. Cum resederint, & pelagus conquiescit: minorque dis-
 cedenti inde vis Nilo est. Ceterum dulcis maris sapor est, & similes Niloticis beluæ.
 Quare ergo, si Nilum Etesia prouocant, & ante illos incipit incrementum eius, &
 post eos durat? Præterea non fit maior, quo illi flauere vehementius? Nec remittitur
 incitaturque, prout illis impetus fuit: quod fieret, si illorum viribus crescere. Quid,
 quod Etesia littus Ægyptium verberant, & contra illos Nilus descendit, inde ven-
 turus, unde illi, si origo ab illis esset. Præterea ex mari purus & cæruleus efflueret,
 non ut nunc turbidus venit. Adde, quod testimonium eius testium turba coarguitur.
 Tunc erat mendacio locus, cum ignota essent externa. Licebat illis fabulas mittere.
 Nunc vero tota exteri maris ora mercatorum nauibus stringitur: quorum nemo nar-
 rat nunc cæruleum Nilum, aut mare saporis alterius, quod & natura credi vetat: quia
 dulcissimum quodque & leuissimum sol trahit. Præterea quare hieme non crescit? &
 tunc potest ventis concitari mare, aliquanto quidē maioribus. Nam Etesia tempera-
 ti sunt. Quod si è mari ferretur Atlantico, semel oppleret Ægyptum. At nunc per
 gradus crescit. Oenopides Chius ait, hieme calorem sub terris contineri: ideo & spe-
 cus calidos esse, & tepidiorem puteis aquam: itaque venas interno calore siccari.
 Sed in aliis terris augentur imbris flumina. Nilum, quia nullo imbre adiuuetur,
 tenuari, deinde crescere per æstatem: quo tempore frigent interiora terrarum, & re-
 dit rigor fontibus. Quod si verum esset, æstate flumina crescerent, omnesque putei
 æstate abundarent. Deinde non calorem hieme sub terris esse maiorem. Aqua & spe-
 cus & putei tepent: quia aëra rigentem extrinsecus non recipiunt. Ita non calorem
 habent, sed frigus excludunt. Ex eadem caussa æstate refrigerant: quia illo remotus
 seductusque aër calefactus non peruenit. Diogenes Apolloniates ait: Sol humorem
 ad se rapit: hunc exsiccata tellus tum ex mari ducit, tum ex ceteris aquis. Fieri autem
 non potest, ut vna sicca sit tellus, alia humeat. Sunt enim perforata omnia, & inui-
 cem peruia. Sicca ab humidis sumunt aliquando. Nisi aliquid terra acciperet, exarui-
 fet. Ergo vnda sol trahit: sed ex his quæ premunt, maxime hæc meridiana sunt.
 Terra cum exaruit, plus ad se humoris adducit. ut in lucernis oleum illo fluit, ubi
 exurit: sic aqua illo incumbit, quod vis coloris & terræ æstuantis arcescit. Vnde er-
 go trahitur? ex illis scilicet partibus semper hibernis, Septemtrionalibus, unde exun-
 dat. Ob hoc pontus in infernum mare assidue fluit rapidus, non ut cetera maria, al-
 ternatis vltro citro æstibus, in vnam partem semper pronus & torrens. Quod nisi fa-
 ceret, hisque itineribus, quod cuique deest, redderetur, quod cuique superest, e-
 mitteretur; iam aut siccata essent omnia, aut inundata. Interrogare Diogenem libet,
 quare, cum pontus & amnes cuncti inuicem commeent, non omnibus locis æstate
 maiora sunt flumina? Ægyptum sol magis percoquit. Itaque Nilus magis crescit. Sed
 in ceteris quoque terris aliqua fluminibus fiat adiectio. Deinde quare vlla pars terræ
 sine humore est, cum omnis ad se ex aliis regionibus trahit: eoque magis, quo cali-
 dior est. Deinde quare Nilus dulcis est, si illi è mari vnda est? Nec enim vlli flumini
 dulcior gustus.

⁹ Grandinem hoc modo fieri, si tibi affirmauero, quo apud nos glacies fit, gelata nube tota, nimis audacem rem fecero. Itaque ex his me testi-
 bus numerata secundæ notæ, qui vidisse quidem se negant, sed audisse. Aut quod histo-
 rici faciunt, & ipse faciam. Illi cum multa mentiri sunt ad arbitrium suum, vnam ali-
 quam rem nolunt spondere: sed adiiciunt, Penes auctores fides erit. Ergo si mihi pa-
 rum credis, Posidonius tibi auctoritatem promittet, tam in illo quod præteritum,
 quam in hoc quod secuturum est. Grandinem enim fieri ex nube aquosa, etiam in
 humorem versa, sic affirmabit, tamquam interfuerit. Quare autem rotunda sit gran-

do, etiam sine magistro scire potes, cum adnotaueris, stillicidium omne conglomerari. Quod & in speculis apparet, quæ humorem halitu colligunt, & in poculis sparsis aliaque omni læuitate: nam & in herbarum vel arborum foliis, si quæ guttæ adhæserunt, in rotundum iacent.

Quid magis est saxo durum? quid mollius unda?

Dura tamen molli saxa cauantur aqua.

Aut, ut alius poëta ait:

Stillicidi casus lapidem cauat. ---

Et hæc ipsa excauatio rotunda fit. Ex quo apparet illud, huic quoque simile esse quod cauat. Locum enim sibi ad formam & habitum suum exsculpir. Præterea potest, etiam si non fuerit grando talis, cum defertur, corrotundari, & toties per spatium aëris densi deuoluta æquabiliter atque in orbem teri. Quod nix pati non potest: quia non est tam solida, imo fusa est, & non per magnam altitudinem cadit, sed circa terras initium eius est. Ita non longius illi per aëra, sed ex proximo lapsus est. Quare non & ego idem mihi permittam, quod Anaxagoras: cum inter nullos magis quam inter philosophos esse debeat æqua libertas? Grando nihil aliud est quam suspensa glacies. Nix, in pruina pendens congelatio. Illud enim iam diximus, quod inter aquam & rorem interest, hoc inter pruina & glaciem, nec non inter niuem & glaciem interesse.

iv. Poteram me, peracta quæstione, dimittere: sed ¹⁰ bene emensum dabo: & quoniam cœpi tibi molestus esse, quidquid in hoc loco quæritur, dicam. Quæritur autem, quare hieme ningat, non grandinet: & vere, iam frigore infracto, grando cadat. Nam, ut fallar tibi, verum mihi quidem persuadetur, qui me usque ad mendacia hæc leuiora, in quibus ¹¹ os præcidi, non oculi erui solent, credulum præsto. Hieme aër riget: & ideo nondum in aquam vertitur, sed in niuem, cui aër propior est. Cum ver cœpit, maior inclinatio aëris sequitur, & calidiore cælo maiora fiunt stillicidia. Ideo, ut ait Virgilius noster.

--- cum ruit imbriferum ver,

Vehementior immutatio est aëris vndique patefacti & soluentis se, ipso tempore adiuuante. Ob hoc nimbi graues magis vastique quam pertinaces deferuntur. Bruma lentas pluuias habet & tennes: quales sæpe solent interuenire, cum pluuiæ rara & minuta, niuem quoque admixtam habet. Dicimus niualem diem, cum altum frigus, & triste cælum est. Præterea Aquilone flante, & suum cælum habente, minutæ pluuiæ sunt: Austro imber improbius est, & guttæ pleniores sunt.

v. Rem à nostris positam nec dicere audeo, quia infirma videtur: nec præterire. Quid enim mali est, aliquid & faciliiori iudici scribere? Imo si omnia argumenta ad lancem cæperimus exigere, silentium indicetur. Pauca enim admodum sunt sine aduersario. Cetera etiam si vincunt, litigant. Aiunt, quidquid circa Scythiam & Pontum & Septemtrionalem plagam glaciatum & adstrictum est, vere relaxari. tunc flumina gelata discedere, tunc obrutos montes niuem soluere. Credibile est ergo, frigidos spiritus inde fieri, & verno cælo immisceri. Illud quoque adiiciunt, quod nec sum expertus, nec experiri cogito. Tu quoque, censeo, si volueris verum exquirere, niuem ita caue experiaris. Minus algere aiunt pedes eorum, qui fixam & duram niuem calcant, quam eorum qui teneram & labefactam. Ergo, si non mentiuntur, quidquid ex illis Septemtrionalibus locis iam distributa niue, & glacie frangente se fertur, id meridianæ partis tepentem iam humidumque aëra alligat, & perstringit. Itaque cum pluuiæ futura erat, grando fit, iniuria frigoris.

vi. ¹² Non tempero mihi, quò minus omnium nostrorum ineptias proferam. Quosdam peritos obseruandarum nubium esse affirmant, & prædicere cum grando futura sit: & hoc intelligere usu ipso potuisse, cum colorem nubium notassent, quem grando toties insequabatur. Illud incredibile, Cleonis fuisse publice præpositos χαλαζοφύλακας, speculatores futuræ grandinis. Hi cum signum dedissent, adesse iam grandinem, quid exspectas? ut homines ad penulas discurrerent, aut ad scortea? Imo pro se quisque alius agnum immolabat, alius pullum. Protinus autem illæ nubes alio declinabant, cum aliquid gustassent sanguinis. Hoc rides. Accipe, quod rideas magis. Si quis nec agnum nec pullum habebat, quod sine damno fieri poterat, manus sibi afferebat. Et ne tu auidas aut crudeles existimes nubes, digitum suum bene acuto graphio pungebat, & hoc sanguine litabat. Nec minus ab huius agello grando se auerteat, quam ab illo, in quo maioribus hostiis exorata erat.

vii. Rationem huius rei quidam quærent. Aleri, ut homines sapientissimos decet, negant posse fieri, ut cum grandine aliquis paciscatur, & tempestates munusculis

munusculis redimat, quamuis munera etiam deos vincant. Alteri suspicari ipsos aiunt, esse in ipso sanguine vim quandam potentem auertendæ nubis, ac repellendæ. Sed quomodo in tam exiguo sanguine potest esse vis tanta, ut in altum penetret, & eam sentiant nubes? Quanto expeditius erat dicere, Mendacium & fabula est? At Cleonis iudicia reddebant in illos, quibus delegata erat cura providendæ tempestatis: quod negligentia eorum vineæ vapulassent, aut segetes procidissent. Et apud nos in duodecim tabulis cauetur, ne quis alienos fructus excantassit. Rudis adhuc antiquitas credebatur & attrahi imbres cantibus, & repelli: quorum nihil posse fieri, tam palam est, ut huius rei causa nullius philosophi schola intranda sit.

¹⁴ Vnam rem adhuc adiiciam, & fauere ac plaudere te iuuabit. Aiunt niuem in ea parte aeris fieri, quæ prope terras est. Hanc enim plus habere caloris ex tribus causis. Vna, quod omnis terrarum euaporatio, cum multum intra se feruidi aridique habeat, hoc est calidior, quo recentior. Altera, quod radij solis à terra resiliunt, & in se recurrunt. Horum duplicatio proxima quæque à terris calefacit. Quæ ideo plus habent teporis, quia solem bis sentiunt. Tertia causa est, quod magis superiora perfiantur. At quæcumque depressa sunt, minus ventis verberantur. Accedit his ratio Democriti. Omne corpus quo solidius est, hoc calorem citius concipit, & diutius seruat. Itaque si in sole posueris æneum vas & vitreum & argenteum, æneo citius calor accedet, diutius hærebit. Adiicit deinde, quare hoc existimet fieri. His, inquit, corporibus, quæ duriora, & pressiora densioraque sunt, necesse est minora foramina esse, & tenuiorem in singulis spiritum. Sequitur ut quemadmodum minora balnearia & minora miliaria, citius calefiunt, sic hæc foramina occulta & oculos effugientia, & celerius feruorem sentiant, & propter easdem angustias quidquid receperunt, tardius reddant. Hæc longe præparata ad id perducunt, de quo nunc queritur. Omnis aer quo propior est terris, hoc crassior. Quemadmodum in aqua & in omni humore sæx ima est: ita in aëre spississima quæque desidit. Iam autem probatum est, omnia quo crassioris solidiorisque materiæ sunt, hoc fidelius custodire calorem receptum: sed quo editior est aer, & quo longius à terrarum colluue recessit, hoc singerior puriorque est. Itaque solem non retinet, sed velut per inane transmittit: ideo minus calefit.

Contra autem quidam aiunt, cacumina montium hoc calidiora esse debere, quo soli propiora sunt. Qui mihi videntur errare, quod Apenninum & Alpes, & alios notos ob eximiam altitudinem montes intantum putant crescere, ut illorum magnitudo sentire solis viciniam possit. Excelsa sunt ista, quamdiu nobis comparantur: at vero ubi ad vniuersum respexeris, manifesta est omnium humilitas. Inter se vincuntur, & vincunt. Ceterum intantum nihil attollitur, ut collatione totius nulla sit vel maximis portio: quod nisi esset, non diceremus, totum orbem terrarum pilam esse. Pilæ proprietas est, cum æqualitate quadam rotunditas: æqualitatem autem hanc accipe, quam vides in lusoria pila. Non multum illi commissuræ & rimæ earum nocent, quo minus par sibi ab omni parte dicatur. quomodo in hac pila, nihil illa intervalla officiant ad speciem rotundi, sic nec in vniuerso quidem orbe terrarum editi montes, quorum altitudo totius mundi collatione consumitur. Qui dicit altiore montem, quia solem propius excipiat, magis calere debere: idem dicere potest, longiorem hominem citius quam pusillum debere caleferi, & citius caput eius quam pedes. At quisquis mundum mensura sua æstimauerit, & terram cogitauerit tenere puncti locum, intelliget nihil in illa posse ita eminere, ut cælestia magis sentiat, velut in propinquum illis accesserit. Montes isti quos suspicimus, & vertices æterna niue obsessi, nihilominus in imo sunt. & propius quidem soli est mons, quam campus aut vallis: sed sic, quomodo est pilus pilo crassior. Isto enim modo, & arbor alia magis quam alia dicetur vicina cælo: quod falsum est: quia inter pusilla non potest esse magnum discrimen, nisi dum inter se comparantur. Vbi ad collationem immensi corporis ventum est, nihil interest quanto alterum altero sit maius: quia etiam si magno discrimine, tamen minima dicuntur.

Sed ut ad propositum reuertar, propter has quas retuli causas, plerisque placuit, in ea parte aeris niuem concipi, quæ vicina terris est: & ideo minus alligari, quia minore frigore coit. Nam vicinus aer & plus habet frigoris, quam ut in aquam & imbrem transeat, & minus quam ut duretur in grandinem. Hoc medio frigore non nimis intentio niues fiunt coactis aquis. Quid istas, inquis, ineptias, quibus nec literatior sit quisquam, nec melior, tam operose persequeris? Quomodo fiant niues, dicis: cum multo magis ad nos dici à te pertineat, quare emendæ non sint niues.

Iubes me cum luxuria litigare. Quotidianum istud & sine effectu iurgium est. Litigemus tamen: etiamsi superior futura est, pugnantes ac reluctantes vincat. Quid porro? Hanc ipsam inspectionem naturæ nihil iudicas ad id, quod vis, conferre? Cum quærimus, quomodo nix fiat, & dicimus illam pruinae similem habere naturam, plus illi spiritus quam aquæ inesse, non putas exprobrari illis: cum emerea quam turpe sit, si nec aquam quidem emunt? Nos vero quæramus potius, quomodo fiant niues, quam quomodo feruentur: quoniam non contenti vina diffundere veterana, & per sapores ætatesque disponere, inuenimus quomodo stiparemus niuem, ut ea æstatem euinceret, & contra anni feruorem defenderetur loci frigore. Quid hac diligentia consecuti sumus? Nempe ut gratuitam merceretur aquam. Nobis dolet, quod spiritum, quod solem emere non possumus, quod hic aer etiam delicatis diuitibusque ex facili nec emptus venit. O quam nobis male est, quod quidquam à rerum natura in medio relictum est. Hoc quod illa fluere & patere omnibus voluit, cuius haustum vitæ publicum fecit: hoc quod tam hominī, quam feris aui- busque, & inertissimis animalibus, in vsum largē ac beate profudit, contra se ingeniosa luxuria redegit ad pretium. Adeo nihil potest illi placere, nisi carum. Vnum hoc erat, quod diuites in æquum turbæ deduceret, quo vno non possent antecedere pauperrimum. Illi cui diuitiæ molestæ sunt, excogitatum est, quemadmodum etiam aqua caperet luxuriam. Vnde ad hoc peruentum sit, ut nulla nobis aqua satis frigida videretur quæ flueret, dicam. Quandiu sanus & salubris cibi capax stomachus est, impleturque, non premitur, naturalibus fomentis contentus est. Vbi quotidianis cruditaribus non temporis æstus, sed suos sentit, ubi ebrietas continua visceribus insedit, & præcordia bile, in quam vertitur, torret, aliquid necessario quæritur, quo æstus ille frangatur, qui ipsis aquis incalescit, remediis incitat vitium. Itaque non æstate tantum, sed & media hieme niue hac causâ bibunt. Quæ huius rei causâ est, nisi intestinum malū, & luxu corrupta præcordia, quibus nullum interuallū vniquā quo interquiescerēt, datum est, sed prandia cænis vique in lucem perductis ingesta sunt, & distentos copia ferculorum ac varietate, comessatio altius merfit? Deinde numquam intermissa intemperantia, quidquid ante decoxerat, efferauit, & in desiderium semper noui rigoris accendit. Itaque quamuis cænationem velis ac specularibus muniant, & igne multo doment hiemem, nihilominus stomachus ille solutus, & æstu suo languidus, quærit aliquid quo erigatur. Nam sicut animo relictos stupentesque frigida spargimus, ut ad sensum sui redeant: ita viscera istorum vitis torpentia nihil sentiunt, nisi frigore illa vehementiore perusseris. Inde est, inquam quod nec niue quidem contenti sunt, sed glaciem, velut certior illi ex solido rigor sit, exquirunt, ac sæpe repetitis aquis diluunt: quæ non è summo tollitur, sed ut vim maiorem habeat, & pertinacius frigus, ex abdito effoditur. Itaque ne vnum quidem eius est pretium: sed habet institores aqua, & annonam, pro pudor! variam. Vnguentarios Lacedæmonij vrbe expulerunt, & propere cedere finibus suis iusserunt, quia oleum disperderent. Quid illi fecissent, si vidissent reponendæ niuis officinas, & tot iumenta portandæ aquæ deseruientia, cuius colorem saporemque paleis, quibus custodiunt, inquinant? At dij boni, quam facile est extinguere sitim sanam. Sed quid sentire possunt emortuæ fauces, & occallatæ cibus ardentibus? Quemadmodum nihil illis satis frigidum, sic nihil satis calidum est. Sed ardentes boletos, & raptim condimento suo mersatos, demittunt pæne fumantes, quos deinde restinguunt niuatis potionibus. Videbis, inquam, quosdam graciles, & palliolo focalique circumdatos, pallentes & ægros, non sorbere solum niuem, sed etiam esse, & frustra eius in scyphos suos deicere, ne inter ipsam bibendi moram repescant. Sitim istam esse putas? Febris est: & quidem eo acrior, quod non tactu venarum, nec in cutem effuso calore deprehenditur. Sed cor ipsum excoquit luxuria, inuictum malum, & ex molli fluidoque durum atque patiens. Non intelligis, omnia consuetudine vim suam perdere? Itaque nix ista, in qua etiamnum natatis, eo peruenit vsum, & quotidiana stomachi seruitute, ut aquæ locum obtineat. Aliquid adhuc quærite illi frigidius, quia pro nihilo est familiaris rigor.

MVRETVS IN LIB. III. NAT. QVÆST.

Omnes disputationes suas, usitat a sibi consuetudine, sermone aliquo, qui ad formandos mores perti-
neat, condit, de Nilo, grandine, niue, pluuiaque dicturus, elegantissimo proœmio utitur de vitandis
adulatoribus: & quantopere eorum consuetudo tum periculosa, tum perniciofa sit. In eo emendando
quid præstiterim & ipse mihi conscius sum, & sciet, si quis hos libros cum antea editis conferre
voluerit.

1. Ante Villeum.] Parum abest, quin legendum suspicer Velleium, ut intelligatur Velleius
Paterculus, cuius fragmenta quadam historiarum exstant. Ille quidem certè perfricta frontis adulator fuit.

AD CAP. I. 2. Quid ita Nilus æstiu mensibus abundet.] De hac nobilissima questione multa dispu-
tat Herodotus libro secundo, sed multo copiosius multoque eruditius Diodorus Siculus libro primo bibliotheca. Vide &
Solinum capite xlv. & Plinium capite nono libri quinti, & Heliodorum libro secundo Aethiopicon.

AD CAP. II. 3. Proinde aut sterilis annus.] Plinius: In duodecim cubitis famem sentit: in tre-
decim etiamnum esurit: xiiii. cubita hilaritatem afferunt, xv. securitatem, xvi. delicias.

4. Cum poëta meo.] Id est, tecum. erat enim & hic Lucilius poëta. Alij inep̃tè, cum poëta in eo.

5 Ouidium.] Memoria lapsus. Tibulli enim versus est, non Ouidij.

Te propter nullos tellus tua postulat imbres,

Arida nec pluuiò supplicat herba Ioui.

6. Hanc delphini.] Et de hoc naturali astu delphinorum aduersus Crocodilos, & de Tentyritarum audacia, vide
Plinium cap. xxv. libri octauo.

7. Et Borysthenes.] Inep̃tè alijs, eas oras tenens.

8. Eudimenes Massiliensis.] Legendum Euthymenes, è libro quarto eorum qui Plutarcho tribuuntur, de pla-
citis philosophorum.

AD CAP. III. 9. Grandinem.] Aristoteles capite xii. libri i. Meteorologicon.

AD CAP. IV. 10. Bene emensum dabo.] Bene emensum vocat βῆμας, auctarium, corollarium. ut
cum multis modis tritici pugillos aliquot pro cumulo adijciunt.

11. Os præcidi, non oculi erui solent.] Præcidere, aut fortassis præcludere os audientibus videntur, qui ita men-
tiuntur, ut contra dici non facillè possit: at oculos eruere, qui non verentur ea pro veris affirmare, quæ ad spectu ipso
mendacij coargui possunt. Excacare enim eos qui audiunt, quantum in ipsis est, videntur.

AD CAP. VI. 12. Non tempore mihi.] Horum speculatorum futura grandinis meminit & Plutarchus
libri septimi symposiacon capite secundo. Et ne tota res, quæ alioqui primo ad spectu ridicula est, fabulosa existimetur,
gravis & sanctus scriptor, Clemens Alexandrinus, putat magos fuisse, qui longa eorum quæ in sublimi fierent observa-
tione, grandinem imminuentem prænoscerent, & illis impijs sacrificijs, aut sanguinis è digito effusione, populum in im-
pietate ac superstitione retinerent. Vide eum libro vi. Stromat.

AD CAP. VII. 13. Quamuis munera etiam Deos vincant.] Respicit ad illud Homericum,

Δῶρα θεῶς πείθει, δῶρ' αἰδοῖς βασιλῆας.

AD CAP. VIII. 14. De origine niuis, de qua hic agitur, videndus Aristoteles capite xi. libri i. Meteoro-
logicon.

PINCIANVS.

Urbam rerum hominumque desiderant.] Scribe desiderant, non desiderant, ex vetere lectione.

PRÆFATIO.

Si modo amore nostri, modo tædio laboramus:] Puto expungendam esse coniunctionem si & si à ve-
rustis exemplaribus agnoscat.

Cum omnia caueris, per ornamenta fiet:] Vetus lectio. Cum omnia caueris, per munimenta feriet.

Quid si legas? veramenta, non munimenta.

Futuros multos in persona tua Plancos cogita.] Scribe, Futuros multos in personam tuam Plancos
cogita, ex eadem.

Adulationi opus non claudere ostium.] Eadem, adulationibus non claudere ostium.

Hominem quidem non esse vllum liberaliorem, non mentiar.] Legendum reor, Hominem quidem
non esse vllum liberaliorem mentiar.

Solebam tibi dicere.] Scribendum puto, Solebas mihi dicere. Nam sequitur aliquanto post, Nolo tamen
tibi displiceas, quasi male egeris.

Talia vitia non nosse, hoc eum odisse.] Puto corrigendum, alia vitia non nosse, &c.

Ingenium suspicere cœpisti.] Scribendum per maiorem, Ingenium, ut sit initium narrationis, quæ monstrat
quomodo se erga adulatorem Gallio gesserit.

Quod consecrari mallet, quam conteri.] Malles libentius legerim, quam mallet: & conseruari, quam
consecrari.

Prima statim verba præscidit. Cœpisti mirari comitatem & compositam suauitatem.] Eadem, Prima
statim verba præscidit: Cœpisti mirari comitatem & incompositam suauitatem. Recte. Nam sequitur:
Cum interim tanta naturalis bonitas est, uti artem simulationemque non redoleat.

Gratuitum etiam in obuios meritum.] Probarem magis, ut scriberetur omnes, quam obuios, quia subdit
statim, quàm hic omnibus, & item bonitatem publicam.

Vis tu ista verba quæ iam ab alio magistratu ad alium cum lictoribus trāseant, ferre ad aliquem qui
paria facturum vult quicquid dixeris audire.] Scribe I tu, non vis tu. & ferto, non ferre, ex vetere lectio-
ne. Nam & nonnulla ex exemplaribus ferte habent, non ferre.

Ostendi in omne pectus eandem cadere virtutem.] Verbum eandem superfluum est, ex vetere le-
ctione.

Salua bona conscientia.] *Et hic quoque dictio bona redundat, ex eadem.*

Et ex vultu audientis pendentia, Longe te ab ista prouincia abducam.] *Existimo corrigendum, & ex vultu audientis pendentem longe te ab ista prouincia abducam.*

Altamque Pompeij fortunam erexit, Cæsaris fatigauit, Lepidi transtulit, omniumque cœpit, quæ illi ingenti spectaculo interfuit: ex quo liquere, mortalibus posset.] *Locus creber mendis. Verum lectio, altumque Pompeij fortuna erexit, ut pro altum commodior forte scriptura sit animum, Quod autem sequitur, omniumque cœpit, libentius sic scriberem: Omnium concussit, qui illi ingenti spectaculo interfuere: quo liquere mortalibus posset.*

Cap. I. Itaque ut totum mente abducam.] *Legendum reor, Itaque ut totum mihi te abducam.*

Atque ex ea dimittitur.] *Vetus lectio, demittitur.*

II. Urbem totam complectitur.] *Recte qui legunt, Vrbs eam totam complectitur. Cuius rei auctor est Aristides in oratione quæ vocatur Aegyptia, his verbis: Est autem Phile insula, in confinibus Aegypti & Aethiopiæ. Cuius par est magnitudo cum magnitudine urbis in ea sitæ. Idem de Arado Phœnicia insula memoria proditum est. Nam si accipiamus, Nilum fluiuium urbem totam complecti, inutilis est repetitio: quia statim ante dixerat, duobus in vnum coituris amnibus cingitur.*

At ubi in scopulos cautium intrauit spumat.] *Scribetur ni fallor, sincerius, At ubi in scopulos arctius intrauit, spumat. precessit enim, & per angustias eluctatur: & mox paulo, tandem tenuissimos canales tenet, per quos angustia rupium effugit.*

Primum incrementum Nili circa insulam quam modo retuli, Philas nascitur. Exiguo ab hoc spatio petra diuiditur.] *Scribo nascitur, non nascitur. quia sequitur paulo post, auctum fluminis sentiunt. Item legendum ab hac, non ab hoc: videlicet insula.*

Illa primo saxa auctum fluminis sentiunt.] *Vetus lectio, Illa primum saxum actu fluminis sentiunt. Scribo. Illud primo saxum auctum fluminis sentit.*

Quicquid pingue secum tulit, arentibus locis illinit.] *Fidelior antiqua lectio allinit, non illinit.*

Quod cum cæteri amnes abluant terras.] *Eadem, non abluant agnoscit, sed ambulant. Scribe ambedat: ut Virgilianum illud, Ambefas subigat malis absumere mensas. Tum sequitur illico, adeo nihil edit nec abradit.*

Heraclito hostio Nili, quod est maximum.] *Eadem Heraclutio, scribo Heracleotico, ex Plinio, Strabone, Ptolomæo, Diodoro, reliquis: quod idem est cum Canopico.*

Tunc enim maxime & integræ adhuc niues, mollissimoque tabes est.] *Castigatus leges niuis, quam niues.*

Eudimenes Massiliensis.] *Corrige, Euthymenes Massiliensis, tum ex scriptis exemplaribus, tum ex Græcis vulgata voce. Nam Aristophani in comædia Acarnanes, Euthymenes magistratus est Atheniensium: & apud Suidam mentio quoque Euthymenis.*

Cum resederint in pelagus, conquiescit:] *Emenda ex eisdem, Cum resederit pelagus, conquiescit.*

Ex eadem causa æstate frigidant.] *Sic prior editio, scribendum frigescunt, non frigidant, ex eisdem.*

Vt vna sicca sit tellus, alia abundet.] *Scribendum arbitror, ut vna sicca sit tellus, alia humeat.*

Vnde ergo trahit?] *Lege, vnde ergo trahitur? ex vetere lectione.*

III. Quid nisi faceret.] *Rectior lectio, Quod nisi fieret.*

Illud huic quoque simile esse quod cauat.] *Permuta dictionum ordinem. Illud quoque huic simile quod cauat, ex vetere lectione.*

Nix in pruina pendens congelatio.] *Mallet scriberes, nix & pruina pendans congelatio: quia sequitur, hoc inter pruina & glaciem, nec non inter niuem & glaciem interesse. Ergo iungit niuem & pruina.*

IV. Aquilone flante & suum cælum habente.] *Vetus lectio, aquilone flante aut suum cælum habente.*

VIII. Vnam rem ad hoc adiiciam.] *Adhuc, non ad hoc, eadem.*

XIII. Quoniam non contenti vina diffundere veterana, per sapes atatesque disponere.] *Eadem, quoniam non contenti vina diffundere per veterana, per sapesque disponere.*

Nisi frigore illa vehementiore perusseris.] *Eadem percusseris præsert, non perusseris.*

Et propere cedere finibus suis iusserunt.] *Scribendum puto, & prope recedere è finibus suis iusserunt.*

Quemadmodum nihil illis satis frigidum, sic nihil calidum illis satis est.] *Breuior sinceriorque vetus lectio. Quemadmodum nihil illis satis frigidum, sic nihil satis calidum est.*

OPS OPOEVS.

PRÆFATIO. Fortunati vetus lectio *Villeium*, nostra *Villeium*. Lipsius ex vi. Annal. Taciti corrigit, & legit *Vitellium*. Villeus enim (scribit in comment.) ignotus: at Vitellij huius mirum in adulando ingenium, etiam Suetonius celebrat, cap. ii. in Vitellio, & Dio. LVIII. Plancus autem in Seneca, est is qui apud Fuluiam Antonij magnus: de cuius adulatoriis moribus Appianus lib. iii. Ciuium. Hæc Lipsius. Verba vero Taciti hæc sunt: *Tiberius cunctis quæ apud Orientem parabantur L. Vitellium præfecit. Eo de homine haut sum ignarus sinistram in vrbe famam, pleraque fœda memorari: ceterum regendis prouinciis prisca virtute egit. Vnde regressus & formidine C. Cæsaris, familiaritate Claudij, turpe in seruitium mutatus: exemplar apud posteros adulatorij dedecoris habetur.*

In persona tua.] Fortunatus etiam contra exemplaria legendum censet, non in persona, sed in prouincia, hoc est in Sicilia, in qua Lucilius Iunior tunc præfectus erat. ut dicat Seneca, in Sicilia multos adulatores Planci simileis esse, quos omni diligentia Lucilius caueat.

In distinguendis.] Lipsius initio comment. ad xii. Annal. Taciti scribit omnino distinguendis legendum.

Te, inquit, longiorem.] Turnebus Aduersar. lib. xxi. cap. xix. Ait Seneca libro iii. quæst. nat. in præfati-
Te longiorem Fido Anneo iurabo & Apollonio pythæ, quamuis staturam habeas Tetisi threcæ incompositi. quæ adu-
lationem impudenter mentientium assentatorum indicant, gigantum proceritatem nanis & pumi-
lionibus attribuentium: sed verba tamen illa consideranti mihi percussit animum, nunquid nam ab
eo scriptum fuisset, *Quamuis staturam habeas threcis in threcem compositi.* nam in amphitheatralibus mune-
ribus thraces, qui & threces plerumque vocabantur, inter se committebantur, qui cum exiguam ha-
berent parmam, se totos velut in eam colligebant, ne vulnere paterent, & staturam incuruando cor-
pore minuebant. quod non fecissent, si maioribus & longioribus scutis vti fuissent. Qui igitur par-
uus & brevis est, ille similis non illepide threci in threcem composito dicitur. Ac medius fidius linea-
menta apographorum vetustorum, si quid istud refert, effigiem nescio quam huius scripturæ redde-
re videntur. Thraces autem solitos esse peltis, id est certis vel parmis pugnare, docet ita Aristophanes
in comœdia, quæ Acharnes est inscripta, de Thracum auxiliis loquens, *καταπελάσσοντες τὴν Βοιω-
τίαν ὅλην.* Sic Turnebus. Lipsius lib. ii. Saturn. serm. cap. ix. vbi de threcum origine & armis: In li-
bro (ait) Lipsij scripto, *Trecisum trece compositi.* ex iisque proclia correctio, *Threcis cum Threce compositi.*
Habitum videlicet aspicit pugnantium inter se Threcum, & dum in arma se colligunt, subsi-
dentium.

Turnebus citato loco: Hic pedes abstulit, valet, cursum orationis tuæ inhibuit, eique pedes ademit,
ne sic adblandiretur. nec enim sine pedibus incedere quisquam posset, vel currere. aut, tibi sic indul-
genter liberaliterque laudanti, & per assentatorias laudes decurrenti pedes abstulit, ne pergeres in eo
incepto. Eam mihi videtur continere sententiam locutio illa, quam ne attigissem quidem, nisi mihi
aliquantum negotij exhibuisset, & futurum essem suspicatus, ut aliis esset paulo indoctioribus mole-
sta, nec satis percepta. *Frugalitatem laudare cœpisti, quæ sic a nummis resiliuit, ut illos habere nec damnare videat-
ur:* legendum in eo potius crediderim, quàm ut euulgatum est, *a nobis.* nam illos habere, antiqui codi-
cis fide a nobis receptum est. Hæc Turnebus. Vetus codex, *Frugalitatem laudare cœpisti, quæ sic a nobis re-
siliuit, ut illos nec habere, nec damnare videatur.* Prima, &c. Haud parum dubito (scribit Fortunatus) an to-
ta hæc lectio conuulsa & deprauata sit. ita omnia inepra, frigida & abrupta, nonnulla vero etiam dis-
sona sunt. Primo illa verba *quæ sic a nobis,* vel ut alij legunt, *a vobis resiliuit,* quid referunt: frugalitatem
ne? Nihil profecto ineptius putidiusque. sed procedat hoc. Verbum deinde *illos,* quo referendum?
quod nullo pacto cum verbo *nobis* aut *vobis* locum habere potest. Etiamnum alia quæ sequuntur, nul-
la ratione cohærent. Legendum itaque arbitror hoc modo: *Quare sic a nobis resiliuit? uti nos nec laudare,
nec damnare videatur.* Moderationem enim animi Gallionis laudat. Sensus autem est. Quare Gallio fra-
ter meus, cum eum laudaremus, eique adularemur, a nobis sic resiliuit? hoc est, non probatis vel re-
probatis nostris de se laudibus, verba sua ad frugalitatem laudandam transtulit? Respondet deinde
Seneca. Vti nos, inquit, nec laudare, nec damnare videatur, quod argumentum temperati animi est.
Ita Fortunatus, cuius emendationem hætenus prætulerunt excusi libri: at Muretus rescidit.

Infelicitate amatorum.] Commodius putat Fortunatus, si *armati,* non *armatorium,* legamus.

Turnebus Aduersar. lib. xxi. cap. xix. Est pereleganter perque scite dictum: *nec in mare aperto ore de-
silui.* solent enim homines in maxima desperatione se ore hiant in profundum abiicere, ut celerius
strangulato aquis spiritu moriantur. id *πρὸς τὴν ὕδατος χεῖρα,* id est ad aquam hiare, Græci dicere so-
lent.

Legendum ait Fortunatus, etiam refragantibus omnibus codicibus, *vrbs,* non *urbem.* hoc est to- CAP. I.
ram iasulam, id est Philas, vrbs eodem nomine complexa est. ut illud Plinij, vbi de insulis ante Asiam:
In Phœnicia deinde mari est ante Joppe Paria, tota oppidum. Sic ille. qui mox, cum excusi haberent, *Ad hanc
Nilus,* ex vetustis codicibus legit, *Hanc Nilus,* Sed rectius in vet. membrana puto, *Ab hac Nilus,* scili-
cet egressus. Paulo post scripti plerique habent *scopulos cautium.*

Ad mensuram fluminis.] Vocabulum *fluminis* non legitur in vetere membrana.

Mox Fortunatus substituit *minimumque:* at libri prisci *nimumque* habent.

Babillus.] Memmij v. c. *Babillus virorum optimus perfectusque in omni,* &c. Et male vulgo *Babillus* scribi
monuit Lipsius comment. ad lib. xii. Annal. Taciti. apud hunc enim legitur, *Aegyptus C. Babillo permiss-*
titur. Eiusdem meminit etiam Plinius lib. xix. proœmio, sed nomine corrupto.

Vet. c. non quod magis quam *Alpes,* quam *Thracia,* &c. Fortunatus legit, *numquam tamen magis quam* II.
Alpes, &c.

Etesia discedenti.] Idem legit *descendenti,* pro *discendenti.* Seneca certe paulo post, *contra illos Nilus de-
scendit.*

Turbidus venit.] Fortunatus, non, ut nunc, *turbidus veniret.*

Humeat.] A Pinciano profectum est. Veteres editiones & membranae *abundet* legunt. quod genui-
num est, & nativam suam significationem hic retinet. Sic enim statim, *iam aut siccata essent omnia, aut
inundata.* Deinde m. ff. duo, quod præterijt.

Inter niuem & glaciem.] Vetus membrana, *inter niuem & grandinem interesse.*

Immutatio.] Rectius est simplex, *mutatio,* ex scriptis libris. Et statim, *ipso tempore adiuuante.* IV.

Optima Memmij membrana, *argumenta ad obrusam cœperimus exigere.* qua voce vsus est Seneca in
Epist. xiii. sic verus ille animus, & in alienum non venturus arbitrium probatur. hæc eius obrussa est. Adulterina
igitur erit vulgata dictio *lancem:* quemadmodum & olim in epistolam illam commentatores vocem
probatio infererant.

Scripti libri, *remisceri.* quo verbo aliquoties vtitur Seneca. Postea v. 37. scribendum censeo *tabefactam.* V.
Supra lib. iii. cap. xxvii. *congesta saculis tabuerunt niues.* cap. xxix. *ire in humorem,* & *assidua tæbe defluere.* lib. v.
cap. xi. *cum maxime niues tabescunt.*

- vii. Fortunati & Nicotij vetus lectio, *nubeis*, non *imbreis*. Mox, e. m. ff. lege in se, pro intra se.
 ix. In utroque m. ff. deest *densioraque*. & reuera videtur commentum esse ad *presiora*.
 x. Memmij v. c. breuius, *receptum*: editior aer quo longius, & c. Sed tamen & impressa lectio e. v. c. de prompta est a Fortunato.

GRUTERVS ET IVRETVS.

EX PRÆFATIONE.

Cum omnia caueris, per ornamenta feriet.] Lipsius lib. 2. Epist. q. 10. & lib. 2. Satur. Serm. cap. 17. hanc lectionem defendit, aitque ornamenta sumi pro ipsis armis, quomodo iterum etiam usurpauit noster Epist. 14. *Ars ei constat qui per ornamenta percussus est*. Vnde Suetonius audentius ipso gladios appellat ornamenta Titi cap. 9. *Insequenti die gladiatorum spectaculo, circa se ex industria collocatis, oblata sibi ornamenta pugnantium inspicienda porrexit, ille ornamenta dixit, at Victor in eadem re, ijsque gladios tradidit. recte. adeatur Festus: Ornatus, inquit, dicitur bene aptus, ut miles, aut gladiator, aut acturus fabulas. & ad eius mentem Plautus Capteiuus: Ornamenta absunt: Niacem hunc cum vides, ipsum vides, & c.*

Maxime in distinguendis.] Lipsius ad lib. 12. Ann. Taciti omnino scribendum ait, *distinguis*, nec improbo. Grut.

EX CAP. II.

Prout ille magnus influxit aut parcior.] Vnde legimus mensuram altitudinis in templa solitam deferri. certe tempore Constantini in Ecclesias ceptam deferri, Cassiodorus ex Socrate in Tripart. hist. *Ab illo denique tempore, inquit, apud Aegyptios nequaquam secundum priores solemnitates in paganorum templa cubitus, sed in Ecclesias magis offertur, quo significatur augmentum aqua Niliaca*. Ruffinus Presbyter in appendice lib. 2. ad Eusebij libros de hist. Ecclesiast. *Quoniam moris erat in Aegypto ut mensura ascendentes Nili fluminis ad templum Serapis deferretur, velut ad incrementi aquarum & inundationis autorem, subuerso eius simulacro ignique consumpto, omnes simul negabant Serapin iniuria memorem, aquas ultra affluentiam solitam largituros. Sed ut ostenderet Deus non Serapin, qui multo erat Nilo posterior, sed se esse qui aquas fluminis suis temporibus inberet excrescere, tanta ex eo & deinceps fuit inundatio, quantam fuisse prius nulla atas meminerat: & ideo vlna ipsa id est aqua mensura quam Pechyn vocant, ad aquarum dominum in Ecclesiam cepta deferri. Idem testatur Cassiodorus lib. 1. cap. 18. Plinius de eodem Nilo ait lib. 18. cap. 18. Si duodecim cubitos non excefferit, famis certa est, nec minus si sexdecim exuperauerit. Durantius Casellius lib. 2. cap. 18. Variar.*

EX CAP. III.

Auctoritatem promittet.] *Auctoritas* pro iure dominij in l. x. tab. & *auctoritatem* actionem pro euictione Venuleius interpretatur in l. vlt. ff. de euict. plura de huius nominis significatione pete e Brissonio lib. 1. de verb. signif.

EX CAP. XIII.

Unguentarios Lacedamonij vrbe expulerunt.] Hi sunt *alipia* & *iatrolipta*, sat ex veterum vnguendi consuetudine nati Cicero lib. 1. Epist. Lentulo: *Vellem non solum salutis mea, quemadmodum medici, sed etiam ut alipia, virium & coloris rationem habuissent* de iis quam multa vide apud Fornerium ad l. 203. de verb. signif.

L. ANNÆI SENECAE
AD LVCILIVM
NATVRALIVM QVAESTIONVM
LIBER QVINTVS.

In quo de ventis & aeris motu agitur.

Entusⁱ est fluensaër. Quidam ita definierunt: Ventus est aer Cap. 11
fluens in vnam partem. Hæc definitio videtur diligentior: quia
numquam aer tam immobilis est, vt non in aliqua sit agitatione.
Sic tranquillum mare dicitur, cum leuiter commouetur, nec in
vnam partem inclinatur. Itaque si legeris,

Cum placidum ventis staret mare:

Scito illud non stare, sed succuti leuiter: & dici tranquillum, quia
nec huc nec illo impetum capiat. Idem & de aëre iudicandum

est, non esse vnumquam immobilem, etiam si quietus sit. Quod ex hoc intelligas li-
cet. Cum sol in aliquem clausum locum infusus est, videmus corpuscula minutain
aduersum ferri, alia sursum, alia deorsum, varie concursantia. Ergo parum diligenter
comprehendet quod vult, qui dixerit, Fluctus est maris agitatio: quia tranquillum
quoque agitur. At ille abunde sibi cauerit, cuius hæc definitio fuerit: Fluctus est
maris in vnam partem agitatio. Sic in hac quoque re, de qua cum maxime quærimus,
non circumscribetur, qui ita se gesserit, vt dicat: Ventus est fluens aer in vnam par-
tem: aut, Ventus aer est fluens impetu, aut vis aeris in vnam partem euntis, aut cursus
aeris aliquo concitator. Scio quid responderi pro definitione altera possit. Quid ne-
cesse est adicere te, in vnam partem fluens aer? Vtique enim quod fluit, in vnam partem fluit.
Nemo aquam fluere dicit, si tantum intra se mouetur, sed si aliquo fertur. Potest ergo ali-
quid moueri, & non fluere: at è contrario non potest fluere, nisi in vnam partem. Sed si hæc
breuitas satis à calumnia tuta est, hac utamur. Si vero aliquis circumspectior est, ver-
bo non parcat, cuius adiectio cauillationem omnem poterit excludere. Nunc ad ip-
sam rem accedamus, quoniam satis de formula disputatum est. Democritus
ait: cum in angusto inani multa sunt corpuscula, quæ ille atomos vocat, sequi ven-
tum. At contra, quietum & placidum aeris statum esse, cum in multo inani pauca sunt
corpuscula. Nam quemadmodum in foro aut vico quamdiu paucitas est, sine tumultu
ambulatur: vbi turba in angustum cucurrit, aliorum in alios incidentium rixa fit:
sic in hoc quo circumdati sumus spatio, cum exiguum locum multa corpora impleuerint,
necesse est alia aliis incendant, & impellantur, ac repellantur implicenturque & compri-
mantur, ex quibus nascitur ventus, cum illa quæ colluctabantur incubuere & diu
fluctuata ac dubia inclinauere se. At vbi in magna laxitate corpora pauca versantur,
nec arietare possunt, nec impelli. Hoc falsum esse, vel ex eo colligas licet, 1111
quod tunc interim minime ventus est, cum aer nubilo grauis est. Atqui tunc pluri-
ma corpora se in angustum contulere: & inde spissior nubium grauitas est. Adice
nunc, quod circa flumina & lacus frequens nebula est, arctatis coniunctisque corpo-
ribus, nec tamen ventus est. Interdum vero tanta caligo effunditur, vt conspectum in
vicino stantium eripiat: quod non eueniret, nisi in paruum locum corpora se multa
compellerent. Atqui nullum tempus magis, quam nebulosum, caret vento. Adice
nunc, quod è contrario venit, vt sol matutinum aëra spissum & humidum ortu suo
tenuet. Tunc surgit aura, cum datum est laxamentum corporibus, & stipatio illo-
rum ac turba resoluta est.

Quomodo, inquis, ergo venti fiunt, quos non negas
fieri? Non vno modo. Alias enim terra ipsa magnam vim aeris eiicit, & ex abdito spirat:
alias cum magna & continua ex imo euaporatio in altum agit quæ merferat, immutatio
ipsa halitus mixti inventum vertitur. Illud enim nec vt credam, mihi persuaderi potest
nec vt taceam: quomodo in nostris corporibus ex cibo fit inflatio, quæ non sine magna

- nariū iniuria emittitur, & vētrē interdū cū sono exonerat, interdū secretius: sic putant & hanc magnam rerum naturam alimenta mutantem emittere spiritum. Bene nobis: cum agitur, quod semper excoquit. Alioquin immundius aliquid timeremus. Numquid ergo hoc verius est, dicere, multa ex omni parte terrarum & assidua ferri corpuscula: quæ, cum coaceruata sunt, deinde extenuari sole cœperint, quia omne
- v. quod in angusto dilatatur, spatium maius desiderat, ventus existit? Quid ergo? hanc solam esse causam venti existimas, aquarum terrarumque euaporationes? Ex his gravitatem aëris fieri, deinde solui impetu, cum quæ densa steterant, vtest necesse, extenuata nituntur in ampliorem locum? Ego vero & hanc iudico. Ceterum illa est longe verior causa, valentiorque, habere aëra naturalem vim mouendi se: nec aliunde concipere, sed inesse illi vt aliarum rerum, ita huius potentiam. An hoc existimas, nobis quidem datas vires esse, quibus nos moueremus, aëra autem inertem, inagitabilem relictum esse? cum aqua motum suum habeat, etiam ventis quiescentibus: nec enim aliter animalia edere posset. Muscum quoque innasci aquis, &
- vi. herbose quædam videmus, summo innatantia. Est ergo aliquid in aqua vitale. De aqua dico? Ignis qui omnia consumit, quædam etiam creat: & quod videri non potest simile veri, sed tamen verum est, animalia igne generantur. Habet ergo aliquam vim talem aër, & ideo modo spissat se, modo expandit & purgat: alias contrahit, alias diducit, ac differt. Hoc ergo interest inter aëra & ventum, quod inter lacum & flumen. Aliquando per se ipse sol causa venti est, fundens rigentem aëra, &
- vii. ex denso coactoque explicans. In vniuersum de ventis diximus: nunc viritum incipiemus illos excutere. Fortasse apparebit quemadmodum fiât, si apparuerit quando & vnde procedant. Primum ergo antelucanos flatus inspiciamus, qui aut ex fluminibus, aut ex conuallibus, aut ex aliquo sinu feruntur. Nullus ex his pertinax est, sed cadit fortiore iam sole: nec fertur vltra terrarum adspectum. Hoc ventorum genus incipit vere, nec vltra æstatem durat. Et inde maxime venit, vbi aquarum plurimum & montium est. Plana licet abundent aquis, tamen carent aura hac dico, quæ pro vento valet.
- viii. Quomodo ergo talis flatus concipitur, quem Græci ἐγκολπίαν vocant? Quicquid ex se paludes & flumina emittunt (id autem & multum est, & assiduum) per diem solis alimentum est: nocte non exhauritur, sed montibus inclusum, in vnam regionem colligitur. Cum illam impleuit, & iam se non capit, sed exprimitur aliquo, & in vnam partem procedit: hic ventus est. Itaque eo incumbit, quo liberior exitus inuitat, & loci laxitas, in quam coaceruata incurrant. Huius rei argumentum est, quod prima noctis parte non spirat. Incipit enim fieri tunc illa collectio, quæ circa lucem iam plena est, & onerata, quærit quo defluat: & eo potissimum exit, vbi plurimum vacui est, & magna ac patens area. Adicit autem ei stimulos ortus solis, feriens gelidum aëra. Nam etiam antequam appareat, lumine ipso valet: & nondum quidem aëra radiis impellit, iam tamen laceffit & irritat, luce præmissa. Nam cum ipse processit, alia superius rapiuntur, alia diffunduntur tepore. Ideo non vltra matutinum illis datur flare. omnis illorum vis conspectu solis extinguitur: etiam si violentiores flauere, circa medium tamen diem relanguescunt: nec vniquam vsque in meridiem aura producitur. Alia autem imbecillior ac breuior est, prout valentioribus minoribusve collecta causis est.
- ix. Quare tamen tales venti vere & æstate validiores sunt? Leuissimi enim cetera parte anni, nec qui vela impleant, surgunt. Quia ver aquosius est, & ex plurimis aquis, locisue ob humidam cæli naturam saturis & redundantibus, maior euaporatio est. At quare æstate æque profunditur? Quia post occasum solis remanet diurnus calor, & magna noctis parte perdurat: qui euocat exeuntia, ac vehementius trahit, quidquid ex his spoate reddi solet: deinde non tantum habet virium, vt quod euocauit, absumat. Ob hoc diutius corpuscula emanare solita, & efflare, terra ex se atque humor emittit. Facit autem ventum sol ortus, non calore tantum, sed etiam ictu. Lux enim (vt dixi) quæ solem antecedit, nondum aëra calefacit, sed percutit tantum: percussus autem in latus cedit. Quamquam ego ne illud quidem concesserim, lucem ipsam sine calore esse, cum ex calore fiat. Non habet forsitan tantum teporis, quantum actu appareat. Opus tamen suum facit, & densa diducit ac tenuat. Præterea loca, quæ aliqua iniquitate naturæ ita clausa sunt, vt solem accipere non possint, illa quoque nubila & tristi luce calefiunt, & per diem minus quam noctibus rigent. Etiamnum natura calor omnis abigit nebulas, & a se repellit. Ergo sol quoque idem facit. Et ideo quibusdam videtur, inde flatus esse, vnde sol. Hoc falsum esse ex eo apparet, quod aura in omnem partem vehit, & contra or-

plenis velis nauigatur. Quod non eueniret, si semper ventus ferretur à sole.

Etesia quoque, qui in argumentum à quibusdam aduocantur, non nimis propositum adiuuant. Dicam primum quid illis placeat: deinde, cur displiceat mihi. Etesia, inquiunt, hieme non sunt: quia breuissimis diebus sol desinit, priusquam frigus euincatur. Itaque niues & ponuntur, & durantur. Æstate incipiunt flare, cum & longius extenditur dies, & recti in nos radij diriguntur. Veri ergo simile est, concussas calore magno niues plus humidi efflare. Item terras exoneratas niue, reiectasque spirare liberius. Itaque plura ex Septentrionali parte cæli corpora exire, & in hæc loca quæ remissiora ac tepidiora sunt, deferri. Sic impetum Etesias sumere: & ob hoc à solstitio illis initium est, vltraque ortum caniculæ non valent: quia iam multum è frigida cæli parte in hanc egestum est. At sol mutato cursu in nostram rectior tenditur: & alteram partem aëris attrahit, aliam vero impellit. Sic ille Etesiarum flatus æstatem frangit: & à mensium feruentissimorum grauitate defendit. Nunc, quod promisi, dicendum est, quare Etesia illos non adiuuent, nec quidquam huic conferant causæ. Dicimus autem luce auram incitari, tandem subsidere, cum illam sol attingit. Atqui Etesia ob hoc somniculosi à nautis, & delicati vocantur, quod (vt ait Gallio) mane nesciunt surgere: eo tempore incipiunt prodire, quo ne pertinax quidem aura est. quod non accideret, si vt auras, ita illos sol commoueret. Adice nunc, quod si causa illis flatus est, & spatium diei ac longitudo, etiam ante solstitium flarent, cum longissimi dies sunt, & cum maxime niues tabescunt. Iulio enim mense iam dispoliata sunt omnia, aut certe admodum pauca iacent adhuc sub niue.

Sunt quædam genera ventorum, quæ ruptæ nubes & in prouum solutæ præmittunt. Hos Græci ventos *ἐνεπίας* vocant. Qui hoc (vt puto) modo fiunt. Cum magna inæqualitas ac dissimilitudo corporum, quæ vapor terrenus emittit, in sublime eat, & alia ex his corporibus sicca sint, alia humida: ex tanta discordia corporum inter se pugnantium, cum in vnum conglobata sunt, verisimile est quasdam cauas effici nubes, & interualla inter illas relinqui fistulosa, & in modum tibiæ angusta. His interuallis tenuis includitur spiritus: qui maius desiderat spatium, cum euerberatus cursu parum libero incaluit: & ob hoc amplior fit, scinditque cingentia, & erumpit in ventum: qui fere procellifus est, quia superne demittitur, & in nos cadit vehemens & acer: quia non fusus, nec per apertum venit, sed laborat, & iter sibi vi ac pugna parat. Hic fere brevis flatus est. Quia receptacula nubium per quæ ferebatur, ac munimenta perurpit, ideo tumultuosus venit aliquando, non sine igne ac sono cæli. Hi vti multo maiores diuturnioresque sunt, si alios quoque flatus ex eadem causâ ruentes in se abstulere, & in vnum confluxere plures: sicut torrentes modicæ magnitudinis eunt, quamdiu separatis suis cursus est: cum vero plures in se aquas conuerture, fluminum iustorum ac perennium magnitudinem excedunt. Idem credibile est fieri & in procellis, vt sint breues quamdiu singulæ sunt: vbi vero sociauerunt vires, & ex pluribus cæli partibus elisus spiritus eodem se contulit, & impetus illis accedit, & mora. Facit ergo ventum resoluta nubes: quæ plurimis modis soluitur. Nonnumquam conglobationem illam spiritus rumpit inclusi & in exitum nitentis luctatio: nonnumquã calor, quem modo sol fecit, modo ipsa arietatio, vt magnorum inter se corporum attritus. Hoc loco, si tibi videtur, quæri potest, cur turbo fiat: qui euenire in fluminibus solet, vt quam diu sine impedimento feruntur, simplex & rectum illis iter sit: vbi incurrere in aliquod saxum ad latus ripæ prominens, retorqueantur, & in orbem aquas sine exitu flectant, ita vt circumlatæ in se sorbeantur, & vorticem efficiant. Sic ventus, quamdiu nihil obstitit, vires suas effundit. Vbi aliquo promontorio percussus est, aut vi locorum coeuntium in canalem conuexum tenuemque collectus, sæpius in se volutatur, similemque illis, quas diximus conuerti, aquis facit vorticem. Hic ventus circumactus, & eundem ambiens locum, & se in ipsa vertigine concitans, turbo est. Qui si pugnatior est, ac diutius volutatur, inflammatur, & efficit quem *πυρρην* Græci vocant. Hic est igneus turbo. Hi fere omnia pericula venti erupti de nubibus produnt, quibus armamenta rapiuntur, & totæ naues in sublime tollantur. Etiamnum quidam venti diuersos ex se generant, & impulsam aëra in alias quoque partes, quam in quas ipsi inclinauere, dispergunt. Illud quoque dicam, quod mihi occurrit, quemadmodum stillicidia, quamuis iam inclinent se & labantur, nondum tamen effecere lapsum, sed vbi plura coiere, & turba vires dedit, tunc fluere & ire dicuntur: sic quamdiu leues sunt aëris motus, agitati pluribus locis, nondum ventus est: tunc esse incipit, cum omnes illos miscuit, & in vnum impetum contulit. Spiritum à vento modus

separat: vehementior enim spiritus ventus est: inuicem spiritus leuiter fluens aer.

xiv.

Reperam nunc quod primo dixeram, edi è specu ventos, rescessuque interiore terrarum. Non tota solida cōtextu terra in vnum vsque fundatur, sed multis partibus caua,

--- & cæcis suspensa latebris.

Alicubi habet inania sine humore. Ibi etiam si nulla lux discrimen aëris monstrat, dicam tamen nubes nebulasque in obscuro consistere. Nam ne hæ quidem supra terras, quia videntur, sunt: sed quia sunt, videntur. Illic quoque nihilominus ob id sunt, quod non videntur. Flumina illic scias licet, nostris paria, sublabi: alia leuiter ducta, alia in confragosis locis præcipitando sonantia. Quid ergo? non illud æque dabis, esse aliquos & sub terra lacus, & quasdam aquas sine exitu stagnare? Quæ si ita sunt, necesse est & illud, aëra onerari, oneratumque incumbere, & ventum propulso suo concitare. Ex illis ergo subterraneis nubibus sciemus nutriri inter obscura flatus, cum tantum virium fecerint, quanto aut terræ obstantia auferant, aut aliquod apertum ad hos afflatus iter occupent, & per hanc cauernam in nostras sedes efferantur. Illud vero manifestum est, magnam esse sub terris vim sulphuris, & aliorum non minus ignem alentium. Per hæc loca cum se, exitum quærens, spiritus torfit, accendat flammam ipso obstrictu necesse est. Deinde flammis latius fuis, etiam si quid ignaui aëris erat, extenuatum moueri, & viam cum fremitu vasto atque impetu quærere. Sed hoc diligentius persequar, cum quæram de motibus terræ.

xv.

Nunc mihi permittite narrare fabulam. Asclepiodotus auctor est, demissos quamplurimos à Philippo in metallum antiquum olim destitutum, vt explorarent quæ vbertas eius esset, quis status, an aliquid futuris reliquisset vetus avaritia: descendisse illos cum multo lumine, & multos durasse dies: deinde longa via fatigatos, vidisse flumina ingentia, & conceptus aquarum inertium vastos, pares nostris, nec compressos quidem terra supereminente, sed liberæ laxitatis, non sine horrore visos. Cum magna hæc legi voluptate. intellexi enim sæculum nostrum, non nouis vitiis, sed iam antiquitus traditis laborare: nec nostra ætate primum avaritiam, venas terrarum lapidumque rimatam, in tenebris male obstrusa quæsisse. Illi quoque maiores nostri, quos celebramus laudibus, quibus dissimiles querimur nos esse, spe ducti, montes ceciderunt, & supra lucrum sub ruina steterunt. Ante Philipppum Macedonem reges fuere, qui pecuniam in altissimis vsque latebris sequerentur, & relicto spiritu libero, in illos se demitterent specus, in quos nullum noctium dierumque perueniret discrimen, & à tergo lucem relinquerent. Quæ tanta spes fuit? Quæ tanta necessitas hominem ad sidera erectum incuruauit, & defodit, & in fundum telluris intimæ merfit, vt erueret aurum, non minore periculo quærendum, quam possidendum? Propter hoc cuniculos egit, & circa prædam lutulentam incertamque raptauit, oblitus dierum, oblitus naturæ melioris, à qua se auertit. Nulli ergo mortuo terra tam grauis est, quam istis supra quos avaritia vrgens terrarum pondus iniecit, quibus abstulit cælum, quos in imo, vbi illud malum virus latitat, infodit. Illo descendere ausi sunt, vbi nouam rerum positionem terrarumque pendentium habitus, ventosque per cæcum inane experirentur, & aquarum in illis fluentium horridos fontes, & altam perpetuamque noctem. Deinde cum ista fecerint, inferos metuunt.

xvi.

Sed vt ad id de quo agitur, reuertar, venti quattuor sunt, in ortum, occasum, meridiem, septemtrionemque diuisi. Ceteri, quos variis nominibus appellamus, his applicantur.

Eurus ad auroram Nabatheaque regna recessit,

Perfidæque, & radius iuga subdita matutinis.

Vesper & occiduo quæ littora sole tepescunt,

Proxima sunt Zephyro. Scythiam septemque triones

Horvifer inuasit Boreas. contraria tellus

Nubibus assiduus, pluuioque madescit ab Austro.

Vel, si breuius illos complecti mauis, in vnam tempestatem (quod fieri nullo modo potest) congregentur:

Vna Eurusque Notusque ruunt, creberque procellis

Africus? -----

Et qui locum in illa rixa non habuit, Aquilo. Quidam illos duodecim faciunt. Quattuor enim cæli partes in ternas diuidunt, & singulis ventis binos suffectos dant. Hac arte Varro, vir diligens, illos ordinat: nec sine causa. Non enim eodem semper loco sol oritur, aut occidit. Sed alius est ortus occasusque æquinoctialis (bis autem æquinoctium est:) alius solstitialis, alius hibernus. Qui surgit ab oriente æquinoctiali,

Subsolanus apud nos dicitur: Græci illum ἀφελιώτην vocant. Ab oriente hiberno Euris exit: quem nostri vocauerunt Vulturum. Et Liuius hoc illum nomine appellat, in illa pugna Romanis parum prospera, in qua Hannibal & contra solem orientem exercitum nostrum, & contra ventum constituit: cum venti adiutorio ac fulgoris præstringentis oculos hostium vicit. Varro quoque hoc nomen usurpat. Sed & Euris iam ciuitate donatus est, & nostro sermoni non tamquam alienus interuenit. Ab oriente solstitiali excitatum, Græci κακίαν appellant apud nos sine nomine est. Æquinoctialis occidens Fauonium mittit: quem Zephyrum esse dicent tibi, etiam qui Græce nesciunt loqui. A solstitiali occidente Corus venit, qui apud quosdam Argestes dicitur. Mihi non videtur: quia Cori violenta vis est, & in vnam partem rapax; Argestes fere mollis est, & tam euntibus communis, quam redeuntibus. Ab occidente hiberno Africus furibundus & ruens, apud Græcos λιβιδις dicitur. A septemtrionali latere summus est Aquilo, medius Septentrio, imus Thracias. Huic deest apud nos vocabulum. A meridiano axe Euronotus est. deinde Notus, Latine Auster. deinde Libonotus, qui apud nos sine nomine est. xvii

Placet autem duodecim ventos esse: non quia vbique tot sint (quosdam enim inclinatio terrarum excludit) sed quoniam plures nusquam sunt. Sic casus sex dicimus: non quia omne nomen sex recipit, sed quia nullum plures quam sex. Qui duodecim ventos esse dixerunt, hoc secuti sunt, totidem ventorum esse, quot cæli discrimina. Cælum enim diuiditur in circulos quinque, qui per mundi cardines eunt. Est septemtrionalis, est solstitialis, est æquinoctialis, est brumalis, est contrarius septemtrionali. His sextus accedit, qui superiorem partem mundi ab inferiore secernit, vt scis. Dimidia enim pars mundi semper supra, dimidia infra est. Hanc lineam, quæ inter aperta & occulta est, Græci οὐρανὸς καὶ γῆς vocant: nostri finitorem dixere, alij finientem. Adiiciendus est ad hunc meridianus circulus, quo horizonta rectis angulis secat. Ex his quidam circuli in transuersa currunt, & alios interuentu suo scindunt. Necessè autem est, tot aëris discrimina esse, quot partes. Ergo horizon siue finiens circulus, quinque illos orbes, quos modo dixi fieri, secat, & efficit decem partes, quinque ab ortu, quinque ab occasu. Meridianus circulus, qui in horizonta incurrit, regiones duas adiicit. Si duodecim aër discrimina accipit, & totidem facit ventos. Quidam sunt quorundam locorum proprii, qui non transmittunt, sed in proximum ferunt. Non est illis à latere vniuersi mundi impetus. Atabulus Apuliam infestat, Calabriam Iapyx, Athenas Sciron, Pamphyliam Catagis, Galliam Circius: cui ædificia quassanti, tamen incolæ gratias agunt, tamquam salubritatem cæli sui debeant ei. Diuus certe Augustus templum illi, cum in Gallia moraretur, & vouit & fecit. Infinitum est, si singulos velim persequi. Nulla enim propemodum regio est, quæ non habeat aliquem flatum ex se nascentem, & circa se cadentem. xviii

Inter cetera itaque prouidentiae opera, hoc quoque aliquis, vt dignum admiratione suspexerit. Non enim ex vna causa ventos, aut inuenit, aut per diuersa disposuit: sed primum vt aëra non finerent pigrescere, sed assidua vexatione vtilem redderent, vitalemque tracturis. Deinde vt imbres terris subministrarent, iidemque nimios compescerent. Nam modo adducunt nubes, modo diducunt, vt per totum orbem pluuiæ diuidi possent. In Italiam Auster impellit, Aquilo in Africam reiecit: Etesiae non patiuntur apud nos nubes consistere. Iidem totam Indiam & Æthiopiam continuis per id tempus aquis irrigant. Quid, quod fruges percipi non possunt, nisi flatu superuacua admixta seruandis ventilarentur, nisi esset quod segetem excitaret, & latentem frugem, ruptis velamentis suis, quæ folliculos agricolæ vocant, adaperiret? Quid, quod omnibus inter se populis commercium dedit, & gentes dissipatas locis miscuit? Ingens naturæ beneficium, si illud in iniuriam suam non vertat hominum furor. Nunc quod de Cæsare olim maiore vulgo dictitatum est, & à Titio Liuiio positum, in incerto esse, vtrum illum magis nasci Reip. profuerit, an non nasci; dici etiam de ventis potest: adeo quidquid ex illis vtile & necessarium est, non potest his repensari, quæ in perniciem suam generis humani dementia excogitat. Sed non ideo non sunt ista natura sua bona, si vitio male vtentium nocent. Nimirum in hoc prouidentia, ac dispositor ille mundi Deus, aëra ventis exercendum dedit, & illos ab omni parte, ne quid esset situ squalidum, effudit: non vt nos classes partem freti occupaturas compleremus milite armato, & hostem in mari aut post mare inquireremus. Quæ nos dementia exagitat, & in mutuum compellit exitium? Vela ventis damus bellum paraturi, & periclitamur periculi causa. Incertam fortunam experimur: vim tempestatum nulla ope humana superabilem, mortē sine spe sepulturæ. Non erat

tanti, si ad pacem per ista veheremur. Nunc autem cum euaserimus tot scopulos latentes, & insidias vadosi maris cum effugerimus procellosos de super montes, in quos præceps nauigantes ventus impingit: cum inuolutos nubilo dies, & nimbis ac tonitruis horrendas noctes, cum turbinibus diuisa nauigia: quis erit huius laboris ac metus fructus? quis nos fessos tot malis portus excipiet? Bellum scilicet, & obuius in litore hostis, & trucidandæ gentes tracturæ magna ex parte victorem, & antiquarum urbium flamma. Quid in arma cogimus populos? Quid exercitus scribimus, directuros acie in mediis fluctibus? Quid maria inquietamus? parum videlicet ad mortes nostras terra late patet. Nimis delicate fortuna nos tractat. Nimis dura dedit nobis corpora, felicem valetudinem. Non depopulatur nos casus incurrens. Emetiri cuique annos suos ex commodo licet, & ad senectutem decurrere. Itaque eamus in pelagus, & vocemus in nos fata cessantia. Miseri, quid quæritis? mortem, quæ ubique superest? Petet illa vos & ex lectulo, sed ubique innocentes petat: occupabit vos in vestra domo, sed occupet nullum molientes malum. Hoc vero quid aliud quis dixerit, quam insaniam, circumferre pericula, & ruere in ignotos, iratum sine iniuria, occurrentia deuastantem ac ferarum more occidere, quem non oderis? Illis tamen in uitionem, aut ex fame morsus est: nos sine vlla parsimonia nostri alienique sanguinis, mouemus maria, & nauigia deducimus, salutem committimus fluctibus, secundos optamus ventos, quorum felicitas est ad bella perferri. Quousque nos malos mala nostra rapuere? Parum est, intra orbem suum furere. Sic Persarum rex stolidissimus in Græciam traiecit, quam exercitu non vincet, cum impleuerit. Sic Alexander ulterior Bactris & Indis volet quærere, quid sit ultra magnum mare, & indignabitur aliquid esse vltimum sibi. Sic Parthis avaritia Crassum dabit. Non horrebit reuocantis diras tribuni, non tempestates longissimi maris, non circa Euphratem præsaga fulmina, & deos resistentes. Per hominum deorumque iras ad aurum ibitur. Ergo non immerito quis dixerit, rerum naturam melius acturam fuisse nobiscum, si ventos flare vetuisset, & inhibito discursu furentium, in sua quemque terra stare iussisset. Si nihil aliud, certe suo quisque tantum ac suorum malo nasceretur. Nunc parum vi domestica, externis quoque laborandum est. Nulla terra tam longe remota est, quæ non mittere aliquo suum malum possit. Vnde scio an nunc aliquis magnæ gentis in abdito dominus, fortunæ indulgentia tumens, non contineat intra terminos arma, an paret classes ignota moliens? Vnde scio, hic mihi, an ille ventus bellum inuehet? Magna pars erat pacis humanæ, maria præcludi. Non tamen (ut paullo ante dicebam) queri possumus de auctore nostri Deo, si beneficia eius corrumpimus, & ut essent contraria, efficimus. Dedit ille ventos ad custodiendam cæli terrarumque temperiem, ad euocandas suppressendasque aquas, ad alendos satorum atque arborum fructus: quos ad maturitatem cum aliis causis adducit ipsa iactatio, attrahens cibum in summa, & ne torpeat, promouens. Dedit ventos ad vltiora noscenda. fuisset enim imperitum animal, & sine magna experientia rerum homo, si circumscriberetur natalis soli sine. Dedit ventos, ut commoda cuiusque regionis fierent communia: non ut legiones equitemque gestarent, nec ut perniciose gentibus arma transueherent. Si beneficia naturæ utentiū prauitate perpendimus, nihil non nostro malo accepimus. Cui videre expedit? Cui loqui? Cui non vita tormentum est? Nihil inuenies tam manifestæ utilitatis, quod non in contrarium transferat culpa. Sic ventos quoque natura bonos futuros inuenerat: ipsi illos contrarios fecimus. Omnes in aliquod nos malum ducunt. non eadem est his & illis causa soluendi: sed iusta nulli. Diuersis enim irritamentis ad tentandum iter impellimur. Itaque alicui vitio nauigatur. Egregie Plato dicit, qui nobis circa exitum iam testium loco dandus est, minima esse quæ homines emant vita. Imo, Lucili carissime, si bene furorem illorum æstimaueris, id est nostrum (in eadem enim turba volutamur) magis ridebis, cum cogitaueris vita parari ea, in quibus vita consumitur.

M V R E T V S

MVRETVS IN LIB. V. NAT. QVÆST.

I. **V**ENTVS est fluens aër.] Hanc definitionem non à Stoicis primum proditam, sed vetustam esse ostendit Aristoteles: & certe Hippocratis in libro de flatibus eam sententiam esse constat: quam tamen multis modis Aristoteles secundo Meteorologicon erroris mendacique convincit.

AD CAP. IV. 2. Quomodo in nostris corporibus.] Ridicula opinio. Itaque Aristophanes Socratem ut populi ludibrio exponeret, eodem prope modo de tonitruo & fulminis origine differentem facit.

AD CAP. VI. 3. Animalia igne generantur.] Contra Ovidius,
Nec tu aliud Vestam, quam puram intellige flammam.

Natâque de flamma corpora nulla vides.

Sed hac de re vide Aristotelem libro v. de historia animalium, & Plinium capite xxxvi. lib. xi.

AD CAP. VII. 4. Nunc viritum incipiemus illos excutere.] De his omnibus, quæ hoc loco de ventorum varietate narrantur, vide Plinium libro ii. à cap. xlv. usque ad cap. l. & scriptorem nocturnum Atticarum cap. xxii. libri secundi.

AD CAP. XVII. 5. Galliam Circius.] Galliam Narbonensem: ubi hodièque & vehementiam & nomen retinet. Certe M. Cato vocat, si emendata sunt exemplaria.

PINCIANVS.

ET continua ex imo euaporatio in altum agit quæ merferat.] Scribendum arbitror, & continua ex imo euaporatio in altum agit quæ merfa erant. CAP. IV.

Itaque niues & ponuntur & durantur.] considerandum, an reponuntur legi debeat, hoc est: coacervantur, accumulantur: non & ponuntur.

Et in hæc loca quæ remissiora ac tepidiora sunt.] Vetus lectio submissiora habet, non remissiora.

Ac sol mutato cursu in nostram rectior tendit.] Vitiatissimus locus. Castigandum puto sic, ac sol mutato cursu nostra regione cedit.

Qui superne demittitur.] Quia superne demittitur, vetus lectio.

Et pluribus cæli partibus elisus spiritus.] Lege, & ex pluribus, &c. ex eadem.

Hoc loco, si tibi videtur, quæri potest cur turbo fiat, qui euenire in fluminibus solet.] Eadem, Hoc loco si tibi videtur, quæri potest, cur turbo fiat. Euenire in fluminibus solet.

In canalem conuexam tenuemque collectus.] Deuexum lege, non conuexam.

Quem præstera Græci vocant. Hic est igneus turbo.] Mallem legeres, quem præster Græci vocant, hoc est igneus turbo.

Quibus armamenta rapiantur.] Scribe armamenta, non armenta, ex vetere lectione.

Tunc enim incipit, cum omnes illos miscuit.] Legendum, tunc esse incipit, cum omnes illos miscuit, ex eadem.

Non tota solida contextu terra in vnum vsque fundatur.] Legendum, non tota solido contextu terra in imum vsque fundatur, ex eadem.

Quod non videntur flumina. Illic scias licet nostris paria sublabi:] Scribe, quod non videntur. Flumina illic scias licet, &c. ex eadem.

Oblitus diem, oblitus naturæ melioris.] Scribendum forte deorum, non dierum.

Adiiciendus est ad hunc meridianus circulus.] Adhuc lege, non ad hunc, ex eadem.

Nunc quod de Cæsare olim maiore.] Verbum olim redundat, ex eadem.

Cum effugerimus procellosos desuper montes, per quos præceps in nauigantes ventus impingit.] Si de fluctuum montibus accipimus, necesse est, ut præpositio per pro superuacua eradatur. Si de promontoriis, legendum erit: Cum effugerimus procellosos desuper montes, in quos præceps nauigantes ventus impingit.

Cum inuoluto nubilo dies.] Scribe, cum inuolutos nubilo dies, ex vetere lectione.

Circumferre pericula, & ruere in ignotos iratum.] Eadem initium habet, non iratum: ut forte pro initium scribendum sit inuitum: quia sequitur mox paulo, quem non oderis.

In sua quemque terra stare iussisset.] Verbum terra superuacaneum est, ex eadem.

Diuersis enim irritamentis ad tentandum ire compellimur.] Sic prior editio. Legendum reor mare, non ire.

Vita parari ea, in quibus vita consumitur.] Vetus lectio, vitæ parari, in qua vita consumitur. Puto legendum, vitæ parari, in quæ vita consumitur.

ERASMVVS.

Quod semper excoquit.] Vnum exemplar habebat, quum quod semper concoquit, sic emittit: sed mendose. significat autem crassiora excrementa alui, aut certe vomitum.

Alia finiuntur tepore.] Sic prior editio. Fortunatus legit, alia diffunduntur. Britannicum exemplar habebat, distrahuntur tepore.

- Cap. I. **P**articulam *ut ex v.c. necessariam hic esse, innuit sequens membrum. Sic in hac quoque re, &c. Legendum itaque, Ergo ut parum, &c.*
Ventus aer est fluens impetu.] Scripti libri, abiectis duabus vocibus, *partem: aut aer fluens impetu. Et mox in angustum concurrat.*
- II. Fortunati vetus lectio, *nec arctari possunt, nec impelli.*
 In vno m.f. deest *tunc*, in altero *interim*. Deleatur alterutrum.
- III. M.f. duo vna cum Fortunati libris, *& inde est spissatarum (vel spissarum) nubium gravitas.* Iterum proxima linea, *arctati congestisque corporibus.*
 Memmij v.c. *fiunt, quoniam hac negas fieri?*
- IV. Scriptis, etiam Fortunati, libris consentientibus reponendum, *in altum egit quae emiserat, mutatio ipsa, &c.*
 Idem omnes *concoquit, non excoquit.* Concoquit autem, hoc est digerit (ut Fortunatus explicat) & consumit omnia alimenta, quibus nutritur. Facete autem & satis iocose irridet hanc opinionem.
- V. Ex v.c. scribe *inertem & inagitabilem.* & v. 45. *ederet, pro edere posset.*
- VII. Proba est vetusta lectio, *nec fert ultra terrarum aspectum, siue conspectum.* & v. in eadem deest particula *tamen.*
Datur flare.] Prisci libri omnes *fluere. flare* est ex coniectura Fortunati.
- IX. Fortunati vetusti codices. *Quia vere aer aquosus est, & ex pluribus aquis, &c.*
- XI. M.f. duo. *Dicimus ante lucem auram incitari, eandem subsidere, &c.* Fortunatus probat vulgatam lectionem, cuius ipse auctor.
Soluta prae mittunt.] Scribendum *emittunt, non prae mittunt, ex v.c.*
- XII. *Idem credibile.]* Fortunati vetus lectio. *Ideo credibile est, ut spiritus, quamdiu singuli sunt, breues sint.*
- XIII. Vet.c. *spiritus rumpit, nonnunquam inclusi, &c.* Fortunatus, *nonnunquam iussit deleri, & cetera coniunctim legi.*
 Fortunati, Pinciani, & nostri codices expuncto *qui*, ita legunt & distinguunt, *fiat. Evenerit, &c.*
Ac se in ipsa vertigine.] M. f. *ac se ipsa vertigine concitans.* recte.
Hi fere.] Memmij v. c. *Hac fere.* Nicotij, *Hinc fere*, vett. editiones, *Sed fere.* Fortunatus, *Hi fere*, qui deinde ita scribit: Quid si legeremus in Seneca, non *Hi fere*, sed *Typhones fere*? Typhonem enim Plinius dicit praecipuam nauigantium pestem, non antennas modo, verum ipsa nauigia contorta frangentem. Quamuis Turbines, Vortices, Typhones, & vibrati Ecnephae non magno discrimine distent. Haecenus ille.
- XIV. Memmij v.c. *ipso astrictu.* Nicotij *ipso affricu.* Et mox ille. *sed iam inde antiquitus, &c.*
- XV. *Auertit.]* Scribe *reptavit: & mox ingessit terrarum pondus, ex v. c.*
 Mox Vetusti codices tam nostri quam Fortunati, & Aldina editio, *& aquarum nulli fluentium.* hoc est nulli vsui, nulli rei.
- XVI. Vetera Fortunati exemplaria, *sub praefecto dant.* Memmij v.c. *sub praefectos dant.*
Libonotus.] Vetera exemplaria *Leuconotus*, sed rectius in vulgatis *Libonotus*, ut annotat Fortunatus. Quamvis non nesciam (scribit) apud Aristotelem Etesias imbecilliores a Bruma spirantibus Leuconotos & Ornithias vocari. Post Brumam, inquit, qui *Leuconoti* appellantur, non tamen ita continenter spirant. Et paulo post: *A Bruma aque Ornithia flant.* quos supra Leuconotos dixerat. hi enim imbecilli. Etesiae sunt, cum pauciores & tardiores quam Etesiae flant. Hi septuagesimo die post Brumam spirare incipiunt. Plinius quoque libro II. de Etesias scribens: *Spirant autem, inquit, & a Bruma, cum vocantur Ornithia, sed leniores, & paucis diebus.* Cum tamen Seneca videatur hunc ventum post Austrum siue Noton inter Meridiem, & hibernum Occidentem ponere: placet ut *Libonotus* legatur, a Libe scilicet & Noto compositus, & medius inter vtrumque spirans. Nam & Aristoteles libro de mundo Libonoton, inter Liba & Noton, hoc est inter Austrum & Africum ponit, quamvis hunc secundo Meteoron non agnoscat. Dicit enim Mesæ, qui medium tenet locum inter Aquilonem & Caeciam, nullum flatum ex aduerso respondere, hoc est a loco inter Austrum & Africum medio, vnde per dimetientem ducitur linea ad locum qui est inter Boream & Caeciam, ubi Meses oritur. Plinius libro II. *Numerosior, inquit, ratio interiecerat inter Liba & Notum compositum ex utroque, medium inter Meridiem, & hibernum Occidentem, Libonoton.* Strabo Argesten, hoc est Caurum, seu Corum, qui ab Occasu solstitiali spirat, Leuconoton, hoc est album Austrum, appellari dicit. Hic enim contra naturam Austri paucas nebulas facit. *Τὸν ὑπὸ ἡμῶν, inquit, χαλεπὸν ἀργέλιον, νότον τὸν λευκόνον. Ἔτος γὰρ ὀλίγα τὰ νέφη ποιεῖ.* Haec Fortunatus.
- XVIII. *Post mare inquireremus.]* M. f. *post mare quareremus.* & versu sequenti, *& in mutuum componit exitum?* v.c. v. d. *bellum petitori.*
Nunc autem.] Ex eorundem consensu dele *autem:* & versu ab hoc tertio scribe, *ac tonitribus horridas noctes.*
 Fortunati & nostra exemplaria, *mouemus manum*, Linea proxima *malos* abest a nostris.
 Vera est alterutra vett. codicum scriptura: *vnus, Nunc parum mihi domestica, externae, &c. alterius.* *Nunc parum mihi domestica sunt, exterius quoque, &c.*
Quod non in contrarium.] Vetera exemplaria, *quod non in contrarium transeat culpa.* & postea *ire impellimur.* *Utique alicui, &c.*
 Veteris codicis lectio placet, *vita parari ea, in qua vita consumitur.* consentit plane cum Pinciani coniectura.

GRVTERVS ET IVRETVS.

EX CAP. XI.

QUARE Etesia illos non adiuvant.] sic editi. at Col. bene abest vox *illos*. Palat. vero tert. ac quart. *quare Etesia nos adiuvant.*

Jam dissipata sunt omnia.] Col. & Pal. quart. *disposita*. prius tamen restat in Pal. tert. estque ad oram quarti, alias legi *discooperita*.

EX CAP. XIII.

Aquas sine exitu stagnare.] Pomponius Mela lib. 3. cap. 1. putat depressos quosdam specus esse, quo reciproca maria recidant, atque inde se rursus exuberantia attollant. vide Vulcanium scholiis ad Apuleium de mundo.

EX CAP. XVII.

Atabulus Apuliam infestat.] de eo Plinius lib. 17. Horatius lib. 1. Serui.

Incipit ex illo montes Apulia notos

Ostentare mihi, quos torret Atabulus.

atque ob hoc Gellius lib. 2. Sunt alij plurifariam venti commentitij suæ quisque regionis indigenæ, ut Horatianus ille Atabulus. vide Porphyry. ad d. locum Horatij & Baptistam Pium ad lib. 1. Epist. Sidonij.

Galliam Circius.] Galliæ Narbonensi præcipue infestus.

L. ANNÆI SENECAE

AD LVCILIVM

NATVRALIVM QVAESTIONVM

LIBER SEXTVS.

In quo de terræ motu agitur.

POMPEIOS, ¹ celebrem Campaniæ urbem, in quam ab altera CAP. 1. parte Surrentinum Sabianumque littus, ab altera Herculansense conueniunt, mareque ex aperto conductum amœno sinu cingit, defedissee terræ motu, vexatis quæcumque adiacebant regionibus, Lucili virorum optime, audiuius: ² & quidem diebus hibernis: quos vacare à tali periculo maiores nostri solebant promittere. Nonis Febr. fuit motus hic Regulo & Virginio consulibus, qui Campaniam numquam securam huius mali, indemnem tamen, & toriens defunctam metu, magna strage vastauit. Nam & Herculansenis oppidi pars ruit, dubicque stant etiam quæ relicta sunt. Et Nucerinorum colonia, ut sine clade, ita non sine querela est. Neapolis quoque priuatim multa, publice nihil amisit, leuiter ingenti malo perstricta. Villæ vero præruptæ passim sine iniuria tremuere. Adiiciunt his ³ sexcentarum ouium gregem exanimatum, & diuisas statuas: motæ post hoc mentis aliquos atque impotes sui errasse. Quorum ut causas excutiamus, & propositi operis contextus exigit, & ipse in hoc tempus congruens casus. Quærenda sunt trepidis solatia, & demendus ingenstimor. Quid enim cuiquam satis tutum videri potest, si mundus ipse concutitur, & partes eius solidissimæ labant? Si, quod vnum immobile est in illo, fixumque, ut cuncta in se intenta sustineat, fluctuat: si quod proprium habet terra, perdidit, stare: ubi tandem resident metus nostri? Quod corpora receptaculum inuenient? quo sollicita confugient, si ab imo metus nascitur, & funditus trahitur? Consternatio omnium est, ubi tecta crepuere, & ruina signum dedit tunc præceps quisque se proripit, & penates suos deserit, ac se publico credit. Quam latebram prospicimus, quod auxilium, si orbis ipse ruinas agitet? si hoc, quod nos tuetur ac sustinet, supra quod vrbes sitæ sunt, quod fundamentum quidam orbis esse dixerunt, discedit ac titubat? Quid ibi esse non dico auxilij, sed solatij potest, ubi timor fugam perdidit? Quid est, inquam, satis munitum? Quid ad tutelam alterius ac sui firmum? Hostem muro repellam: præruptæ altitudinis castella, vel ma-

GGgg ij

gnos exercitus difficultate aditus morabuntur. A tempestate nos vindicant portus. Nimborum vim effusam, & sine fine cadentes aquas tecta propellunt: fugientes non sequitur incendium: aduersus tonitrua & minas cæli, subterraneæ domus, & defossi in altum specus remedia sunt. Ignis ille cælestis non transuerberat terram, sed exiguo eius obiectu retunditur. In pestilentia mutare sedes licet. Nullum malum sine effugio est. Numquam fulmina populos perusserunt. Pestilens cælum exhaustit vrbes, non abstulit. Hoc malum latissime patet, ineuitabile, auidum, publice noxium. Non enim domos solum, aut familias, aut vrbes singulas haurit, sed gentes totas, regionesque subuertit: & modo ruinis operit, modo in altam voraginem condit: ac ne id quidem relinquit, ex quo appareat, quod non est, saltem fuisse; sed supra nobilissimas vrbes, sine vlllo vestigio prioris habitus, solum extenditur. Nec desunt qui hoc genus mortis magis timeant, quo in abruptum cum sedibus suis eunt, & e viuorum numero viui auferuntur, tamquam non omne fatum ad eundem terminum veniat. Hoc habet inter cetera iustitiæ suæ natura præcipuum, quod cum ad exitum ventum est, omnes in æquo sumus. Nihil itaque interest, vtrum me lapis vnus elidat, an monte toto premar: vtrum supra me domus vnus onus veniat, & sub exiguo eius tumulto ac puluere exspirem, an totus caput meum terrarum orbis abscondat: in luce hunc & in aperto spiritum reddam, an in vasto terrarum dehiscientium sinu: solus in illud profundum, an cum magno comitatu populorum concidentium ferar. Nihil interest mea quantus circa mortem meam tumultus sit: ipsa vbique tantumdem est. Proinde magnum sumamus animum aduersus istam cladem, quæ nec euitari, nec prouideri potest. Desinamus audire istos, qui Campaniæ renunciauere, quique post hunc casum emigrauerunt, negantque se vnumquam ipsam regionem accessuros. quis enim illis promittet melioribus fundamentis hoc aut illud solum stare? Omnia eiusdem sortis sunt, & si nondum mora, tamen mobilia: hunc fortasse in quo securius consistis locum, hæc nox, aut hic ante noctem dies scindet. Vnde scies an melior eorum locorum conditio sit, in quibus iam vires suas fortuna consumpsit, & quæ in futurum ruina sua fulta sunt? Erramus enim, si vllam terrarum partem exceptam immunemque ab hoc periculo credimus. Omnes sub eadem iacent lege. Nihil ita, vt immobile esset, natura concepit. Alia temporibus aliis cadunt. Et quemadmodum in vrbibus magnis, nunc hæc domus, nunc illa suspenditur: ita in hoc orbe terrarum nunc hæc pars facit vitium, nunc illa. Tyros aliquando infamis ruinis fuit. Asia duodecim vrbes simul perdidit. Anno priore Achaïam & Macedoniam, quæcunque est ista vis mali quæ incurrit, nunc Campaniam læsit. Circuit fatum, & si quid diu præterit, repetit. Quædam rarius sollicitat, sæpius quædam. Nihil immune esse & innoxium finit. Non homines tantum, qui brevis & caduca res nascimur, vrbes oræque terrarum & littora, & ipsum mare in seruitutem fati venit. Nos tamen nobis permansura promittimus bona fortunæ, & felicitatem, cuius ex omnibus rebus humanis velocissima est leuitas, habituram in aliquo pondus ac moram credimus. Et perpetua sibi omnia promittentibus in mentem non venit, id ipsum, supra quod stamus, stabile non esse. Neque enim Campaniæ istud aut Achaïæ, sed omnis soli vitium est, malè cohærere, & ex causis pluribus resolui, & summam manere, partibus ruere.

11. Quid ago? Solatium aduersus pericula dare promiseram: ecce vndique timenda denuncio. Nego quidquam esse quietis æternæ: quod & perire non possit, & perdere. Ego vero hoc ipsum solatij loco pono, & quidem valentissimi: quandoquidem sine remedio timor stultus est. ratio terrorem prudentibus excutit: imperitis fit magna ex desperatione securitas. Hoc itaque generi humano dictum puta, quod illis subita captiuitate inter ignes & hostem stupentibus dictum est,

Vna salus victis, nullam sperare salutem.

Si vultis nihil timere, cogitate omnia esse timenda, circumspicite quam leuibus causis discutiamur. Non cibus nobis, nō humor, non vigilia, non somnus, sine mēsurā quadā salubria sunt. Iam intelligitis nugatoria esse nostra, & imbecilla corpuscula, fluida, nō magna molitione perdenda. Sine dubio id vñū periculi satis esset, quod tremūt terræ, quod subito dissipātur, ac superposita deducunt. Magni se æstimat, qui fulmina & motus terrarū hiatusque formidat: vult ille imbecillitati suæ cōsciū timere pituitam. ita videlicet nati sumus, tam felicia sortiti membra, & in hanc magnitudinē creuimus, & ob hoc nisi mūdi partibus motis, nisi cælum intonuerit, nisi terra subsederit, perire nō possumus. Vnguiculi nos, & ne totius quidē dolor, sed aliqua à latere eius scissura conficit: & ego timeam terras trementes, quem crassior salina suffocat? Ego extimescam

emotum sedibus suis mare, & ne æstus, maiore quam solet cursu, plus aquarum trahens superueniat: cum quosdam strangulauerit potio, male lapsa per fauces? Quam stultum est, mare horrere: cum scias, stillicidio perire te posse? Nullum est maius solatium mortis, quam ipsa mortalitas. nullum autem omnium istorum quæ extrinsecus terrent, quam quod innumerabilia pericula in ipso sinu sunt. Quid enim dementius, quam ad tonitrua succidere, & sub terram correpere fulminum metu? Quid stultius, quam timere nutationem aut subitos montium lapsus, irruptiones maris extra litus eiectiones: cum mors ubique præsto sit, & vndique occurrat: nihilque sit tam exiguum, quod non in perniciem generis humani satis valeat? Adeo non debent nos ista confundere, tamquam plus in se mali habeant, quam vulgaris mors: vt contra, cum sit necessarium è vita exire, & aliquando emittere animam, maiore perire ratione iuuet. Necesse est mori ubicumque, quandoque. Stet licet ista humus, & se teneat suis finibus, nec vlla iactetur iniuria: supra me quandoque erit. Interest ergo, illam ego mihi, an ipsa se mihi imponat? Diducitur ingenti potentia nescio cuius mali: rumpitur, & me in immensam altitudinem abducit. Quid porro? Mors leuior in plano est? Quid habeo quod querar, si rerum natura non me vult iacere in ignobili loco? si mihi iniicit sui partem? Egregie Vagellius meus in illo inclyto carmine:

Si cadendum est, inquit, mihi, celo cecidisse velim.

Idem licet dicere: Si cadendum est, cadam orbe concusso: non quia fas est optare publicam cladem, sed quia ingens mortis solatium est, terram quandoque videre mortalem. Illud quoque proderit præsumere animo, nihil horum deos facere: nec ira numinum, aut cælum concuti, aut terram. Suas ista causas habent: nec ex imperio faciunt, sed ex quibusdam vitiis, vt corpora nostra, turbantur: & runc, cum facere videntur iniuriam, accipiunt. Nobis autem ignorantibus verum, omnia terribilia sunt, vtpote quorum metum raritas augeat. Leuius accidunt familiaria: ex insolito formido est maior. Quare autem quidquam nobis insolitum est? quia naturam oculis, non ratione comprehendimus: nec cogitemus, quid illa facere possit, sed tantum quid fecerit. Damus itaque huius negligentiae poenas, tamquam nouis territi: cum illa non sint noua, sed insolita. Quid ergo? Non religionem incutit mentibus, & quidem publice, siue deficere sol visus est, siue luna, cuius obscuratio frequentior, aut parte sui, aut tota delituit? Longèque magis illæ actæ in transuersum faces, & cæli magna pars ardens, & crinita sidera, & plures solis orbes, & stellæ per diem visæ, subitque transcursus ignium, multam post se lucem trahentium? nihil horum sine timore miramur: & cum timendi sit causa, nescire, non est tanti scire, ne timeas? Quanto satius est, causas inquirere, & quidem toto in hoc intentum animo? Neque enim illo quidquam inueniri dignius potest, cui se non tantum commodet, sed impendat.

Quæramus ergo, quid sit quod terram ab infimo moueat, quid tanti molem corporis impellat, quid sit illa valentius, quid tantum onus vi sua labefactet: cur modo tremat, modo luxata subsidat, nunc in partes diuisa discedat: & alias interuallum ruinæ suæ diu seruet, alias cito comprimat: nunc amnes magnitudinis notæ conuertat introrsus, nunc novos exprimat: aperiat aliquando aquarum calentium venas, aliquando refrigeret: ignesque nonnumquam per aliquod ignotum antea montis aut rupis foramen emittat, aliquando notos & per secula nobiles comprimat. Mille miracula mouet, faciemque mutat locis, & defert montes, subrigit plana, valles extuberat, nouas in profundo insulas erigit. Hæc ex quibus causis accidunt, digna res est excuti. Quod, inquis, erit pretium operæ? quo nullum maius est, nosse naturam. Neque enim quidquam habet in se huius materiæ tractatio pulchrius, cum multa habeat futura vsui, quam quod hominem magnificentia sui detinet, nec mercede, sed miraculo colitur. Inspiciamus ergo quid sit, propter quod accidunt hæc: quorum est adeo mihi dulcis inspectatio, vt quamuis aliquando de motu terrarum volumen inuenis ediderim, tamen tentare me voluerim, & experiri, an ætas aliquid nobis aut ad scientiam, aut certe ad diligentiam adiecerit.

Causam qua terra concutitur, alij in aqua esse, alij in ignibus, alij in ipsa terra, alij in spiritu putauere: alij in pluribus, alij in omnibus his. Quidam liquere ipsis aliquam ex istis causam esse dixerunt, sed non liquere, quæ esset. Nunc singula persequamur. Illud ante omnia mihi dicendum est, opiniones veterum parum exactas esse, & rudes. Circa verum adhuc errabatur. Noua omnia erant primo tentantibus, post eadem illa limata sunt: & si quid inuentum est, illis nihilominus referri debet acceptum. Magni animi res fuit, rerum naturæ latebras dimouere, nec contentum exteriori

- eius conspectu, introspicere, & in deorum secreta descendere. Plurimum ad inueniendum contulit, qui sperauit posse reperiri. Cum excusatione itaque veteres audiendi sunt. Nulla res consummata est, dum incipit. Nec in hac tantum re omnium maxima atque inuolutissima, in qua etiam cum multum actum erit, omnis tamen ætas quod agat inueniet, sed in omni alio negotio, longe semper à perfecto fuere principia.
- VI.** In aqua causam esse, nec ab vno dictum est, nec vno modo. Thales Milesius totam terram subiecto iudicat humore portari & innatare: siue illud oceanum vocas, siue magnum mare, siue alterius naturæ, simplicem adhuc aquam & humidum elementum. Hac, inquit, vnda sustinetur orbis, velut aliquod grande nauigium & graue his aquis quas premit. Supernacuum est reddere causas, propter quas existimat, grauissimam partem mundi non posse spiritu tam tenui fugacique gestari: non enim nunc de situ terrarum, sed de motu agitur. Illud argumenti loco ponit, aquas esse in causa, quibus hic orbis agitur, quod in omni maiore motu erumpunt fere noui fontes: sicut in nauigiis quoque euenit, vt si inclinata sunt, & abiêre in latus, aquam sorbeant, quæ in omni onere eorum quæ vehit, si immodice depressa sunt, aut superfunditur, aut certe dextra sinistraque solito magis surgit. Hanc opinionem falsam esse, non est diu colligendum. Nam si terram aqua sustineret, tota aliquando concuteretur, semper moueretur: nec agitari illam miraremur, sed manere. Tum tota concuteretur, non ex parte: numquam enim nauis dimidia iactatur. nunc vero non terrarum vniuersarum, sed ex parte motus est. Quomodo ergo fieri potest, vt quod totum vehitur, totum non agitur, si id quo vehitur, agitatum est? At quare aquæ erumpunt? Primum omnium sæpe tremuit terra, & nihil humoris noui fluxit. Deinde si ex hac causa vnda prorumperet, à lateribus terræ circumfunderetur: sicut in fluminibus ac mari videmus accidere, vt incrementum aquarum, quotiens nauigia desidunt, in lateribus maxime appareat. Ad vltimum non tam exigua fieret quam dicit eruptio, nec velut per rimam sentina subreperet, sed fieret ingens inundatio, vt ex infinito liquore, & ferente vniuersa.
- VII.** Quidam motum terrarum aquæ imputauere: sed non ex eadem causa. Per omnem, inquit, terram, multa aquarum genera decurrunt. Alicubi perpetui amnes, quorum nauigabilis etiam sine adiutorio imbrium magnitudo est. Hinc Nilus per æstatem ingentes aquas inuehit: hinc qui medius inter pacata & hostilia fluit, Danubius ac Rhenus, alter Sarmaticos impetus cohibens, & Europam Asiamque distermians, alter Germanos, auidam gentem belli, repellens. Adiice nunc patentissimos lacus, & stagna populis inter se ignotis circumdata, & ineluctabiles nauigio paludes, nec ipsis quidem inter se peruias, quibus incoluntur. Deinde tot fontes, tot capita fluminum, subitos, & ex occulto amnes vomentia. Tot deinde ad tempus collectos torrentium impetus: quorum vires quam repentinæ, quam breues? Omnis hæc aquarum, etiam intra terram, natura faciesque est. Illic quoque aliæ vasto cursu deferuntur, & in præceps volutæ cadunt: aliæ languidiores in vadis refunduntur, & leniter ac quiete fluunt. Quis autem neget, vastis illas receptaculis concipi, & cessare multis inertes locis? Non est diu probandum, ibi multas aquas esse, vbi omnes sunt. Neque enim sufficeret tellus ad tot flumina edenda, nisi ex reposito multoque funderet. Si hoc verum est, necesse est aliquando illic amnis excrescat, & relictis ripis violentus in obstantia incurrat. Sic fiet motus alicuius partis, in quam flumen impetum dedit, & quam donec decrescat verberabit. Potest fieri, vt aliquam regionem riuus affluens exedat, ac secum trahat aliquam molem: qua lapsa, superposita quatiantur. Iam vero nimis oculis permittit, nec vltra illos scit producere animum, qui non credit esse in abscondito terræ sinus maris vasti. Nec enim video, quid prohibeat vel obftet, quo minus illic habeatur aliquod etiam in abscondito littus, & per occultos aditus receptum mare, quod illic quoque tantumdem loci tenet, aut fortassis hoc amplius, quod superiora cum tot animalibus erant diuidenda: abstrusa enim, & sine possessore deserta, liberius vndis vacant. Quas quis vetat illic fluctuare, & ventis, quos omne interuallum terrarum, & omnis aër creat, impelli? Potest ergo maior solito exorta tempestas, aliquam partem terrarum impulsam vehementius mouere. Nam apud nos quoque multa, quæ procul à mari fuerant, subito eius accessu vapulauere; & villas in conspectu collocatas, fluctus, qui longe audiebatur, inuasit. Illic quoque potest accedere ac decedere pelagus infernum: quorum neutrum fit sine motu superstantium.
- VIII.** Non quidem existimo diu te hæsitaturum, an credas esse subterraneos amnes & mare absconditum. Vnde enim ista prorumpunt, vnde ad nos veniunt, nisi quod origo humoris inclusa est?

Age cum vides interruptum Tigrim in medio itineris sicari, & non vniuersum auerti, sed paulatim, non apparentibus damnis, minui primum, deinde consumi: quo illum putas abire nisi in obscura terrarum: utique cum videas emergere iterum, non minorem eo qui prior fluxerat? Quid cum vides Alpheum, celebratum poetis, in Achaia mergi, & in Sicilia rursus transiecto mari effundere amoenissimum fontem Arethusa? Nescis autem, inter opiniones, quibus narratur Nili aestiua inundatio, & hanc esse, à terra illum erumpere, & augeri non supernis aquis, sed ex intimo redditis? Ego quidem centuriones duos, quos Nero Cæsar, ut aliarum virtutum, ita veritatis in primis amantissimus, ad inuestigandum caput Nili miserat, audiui narrantes, longum illos iter peregrisse, cum à Rege Æthiopiæ instructi auxilio, commendatique proximis regibus, penetraissent. Ad vltiora quidem, aiebant, peruenimus, ad immensas paludes, quarum exitum nec incolæ nouerant, nec sperare quisquam potest, ita implicitæ aquis herbæ sunt, & aquæ nec pediti eluctabiles, nec nauigio, quod nisi paruum & vnius capax, limosa & obsita palus non ferat. Ibi, inquit, vidimus duas petras, ex quibus ingens vis fluminis excidebat. Sed siue caput illa, siue accessio est Nili, siue tunc nascitur, siue in terras ex priore recepta cursu redit: nonne tu credis, illam, quidquid est, ex magno terrarum lacu ascendere? Habeant enim oportet pluribus locis sparsum humorem, & in imo coactum, ut eructare tanto impetu possint. Ignem causam motus quidam, & quidem non eandem iudicant. Imprimis Anaxagoras, qui existimat, simili pæne ex causa & aëra concuti, & terram: cum in inferiore parte spiritus crassum aëra, & in nubes coactum, eadem vi qua apud nos quoque nubila frangi solent, rumpit, & ignis ex hoc collisu nubium, cursuque elisi aëris emicuit. Hic ipse in obuia incurrit, exitum quærens, ac diuellit repugnantia: donec per angusta aut nactus est viam exeundi ad cælum, aut vi atque iniuria fecit. Alij in igne causam quidem esse, sed non ob hoc iudicant: sed quia pluribus obrutus locis ardeat, & proxima quæque consumat. Quæ si quando exesa ceciderint, tunc sequi motum earum partium, quæ subiectis adminiculis destitutæ labant, donec corruere: nullo occurrente, quod onus exciperet. Tunc chasmata, tunc hiatus vasti aperiuntur: aut cum diu nutauere, super ea se, quæ supersunt stantque, componunt. Hoc apud nos quoque videmus accidere, quotiens incendio pars ciuitatis laborat, cum exustæ trabes sunt, aut corrupta quæ superioribus firmamentum dabant: tunc diu agitata fastigia concidunt, & tam diu differuntur atque incerta sunt, donec in solido resederunt.

Anaximenes ait, terram ipsam sibi esse causam motus, nec extrinsecus incurrere quod illam impellat: sed intra ipsam & ex ipsa quasdam partes eius decidere, quas aut humor soluerit, aut ignis exederit, aut spiritus violentia excusserit. Sed his quoque cessantibus non deesse, propter quod aliquid abscedat aut reuellatur. Nam primum omnia vetustate labuntur, nec quidquam tutum à senectute est. Hæc solida quoque & magni roboris carpit. Itaque quemadmodum in ædificiis veteribus quædam non percussa tamen decidunt, cum plus ponderis habuere quam virium: ita in hoc vniuerso terræ corpore euenit, ut partes eius vetustate soluantur, solutæ cadant, & tremorem superioribus afferant: primum dum abscedunt (nihil enim utique magnum sine motu eius, cui hæsit, abscinditur) deinde cum deciderunt, solido exceptæ resiliant, pilæ more, quæ cum cecidit exultat, ac sæpius pellitur, totiens à solo in nouum impetum missa. Si vero in stagnantibus aquis delata sunt, hic ipse casus vicina concutit fluctu, quem subitum vastumque illisum ex alto pondus eiicit.

Quidam ignibus quidem assignant hunc tremorem, sed aliter. Nam cum pluribus locis ferueant, necesse est ingentem vaporem sine exitu voluant, qui vi sua spiritum intendit: & si acrius institit, opposita diffundit: si vero remissior fuit, nihil amplius quam mouet. Videmus aquam spumare, igne subiecto. Quod in hac aqua facit inclusa & angusta, multo magis illum facere credamus, cum violentus ac vastus ingentes aquas excitat. Tunc ille vaporatone inundantium aquarum, quidquid pulsauerit, agit.

Spiritum esse qui moueat, & plurimis & maximis auctoribus placet. Archelaus antiquitatis diligens, ait ita: Venti in concaua terrarum deferuntur, deinde ubi iam omnia spatia plena sunt, & in quantum aër potuit densatus est, is qui superuenit spiritus, priorem premit & elidit, ac frequentibus plagis primo cogit, deinde perturbat. Tunc ille quærens locum, omnes angustias dimouet, & claustra sua conatur effringere. Sic euenit, ut terræ, spiritu luctante, & fugam quærente, moueantur. Itaque cum terræ motus futurus est, præcedit aëris tranquillitas & quies: videlicet, quia vis spiritus, quæ concitare ventos solet, in inferna sede detinetur. Nunc quoque cum hic

motus in Campania fuit, quamuis hiberno tempore, & inquieto, per superiores dies aër stetit. Quid ergo? Numquam flante vento terra concussa est? Admodum raro duo flauere simul venti. Fieri tamen & potest, & solet. quod si recipimus, & constat duos ventos rem simul gerere: quid ni accidere possit, ut alter superiorem aëra agitet, alter inferum? In hac sententia licet ponas Aristotelem, & discipulum eius Theophrastum, non, ut Græcis visum est, diuini, tamen & dulcis eloquij virum, & nitidi sine labore. Quid utrique placeat, exponam. Semper aliqua euaporatio est e terra, quæ modo arida est, modo humido mixta. Hæc ab infimo edita, & in quantum potuit, elata, cum vltiorem locum in quem exeat non habet, retro fertur, atque in se reuoluitur: dumque rixa spiritus reciprocantis iactat obstantia, & siue interclusus, siue per angusta enisus est, motum ac tumultum ciet. Straton ex eadem schola est, qui hanc partem philosophiæ maxime coluit, & rerum naturæ inquisitor fuit. Huius tale decretum est: Frigidum & calidum semper in contraria abeunt, & vna esse non possunt: eo frigidum confluit, vnde vis calida discessit: & inuicem ibi calidum est, vnde frigus expulsus est. Hoc quod dico verum est: sed vtrumque in contrarium agi, ex hoc tibi appareat. Hiberno tempore, cum supra terram frigus est, calent putei, nec minus specus, atque omnes sub terra recessus: quia eo se calor contulit, superiora possidenti frigori cedens: qui cum in inferiora peruenit, & eo se quantum poterat ingessit, quod densior, hoc validior est: huic alius superuenit, cui necessario congregatus ille iam & in angustum pressus, loco cedit. Idem e contrario euenit, cum vis maior frigidi illata in cauernis est. Quidquid illic calidi latet, frigori cedens abit in angustum, & magno impetu agitur: quia non patitur vtriusque natura concordiam, nec in vno moram. Fugiens ergo, & omni modo cupiens excedere, proxima quæque remolitur ac iactat. Ideoque antequam terra moueatur, solet mugitus audiri, ventis in abdito tumultuantibus: nec enim aliter posset, ut ait noster Virgilius,

Sub pedibus mugire solum, & iuga celsa moueri:

Nisi hoc esset ventorum opus. Vices deinde huius pugnae sunt: desinit calidi congregatio, ac rursus eruptio. Tunc frigida compescuntur & succedunt, mox futura potentiora. Dum ergo alterna vis cursat, & vltro citroque spiritus com meat, concutitur.

xiv. Sunt qui existiment, spiritu quidem, & nulla alia ratione tremere terram, sed ex alia causa, quam Aristoteli placuit. Quid sit quod ab his dicatur, audi. Corpus nostrum & sanguine irrigatur, & spiritu, qui per sua itinera discurret. Habemus autem quædam angustiora animæ receptacula, per quæ nihil amplius quam meat: quædam patentiora, in quibus colligitur, & vnde diuiditur in partes. Sic hoc totum terrarum omnium corpus, & aquis, quæ vicem sanguinis tenent, & ventis, quos nihil aliud quis quam animam vocauerit, peruium est. Hæc duo alicubi concurrunt, alicubi consistunt. Sed quemadmodum in corpore nostro, dum bona valetudo est, venarum quoque imperturbata mobilitas modum seruat: vbi aliquid aduersi est, micat crebrius, & suspiria atque anhelitus, laborantis ac fessi signa sunt: ita terræ quoque, dum illis positio naturalis est, inconcussæ manent. Cum aliquid peccatur, tunc velut ægri corporis motus est, spiritu illo qui modestius perfluebat, icto vehementius, & quassante venas suas: nec, ut illi paullo ante dicebant, quibus animal placet esse terram. nam si hoc est quemadmodum animal, tota vexationem sentiet. Neque enim in nobis febris alias partes moderatius impellit, sed per omnes pari æqualitate discurret. Vide ergo, numquid intret in illam spiritus ex circumfuso aëre: qui quamdiu habet exitum, sine iniuria labitur: si offendit aliquid, & incidit quod viam claudat, tunc oneratur primo infundente se à tergo aëre. Deinde per aliquam rimam maligne fugit, & hoc acrius fertur, quo angustius. Id sine pugna non potest fieri, nec pugna sine motu. At si nec rimam quidem per quam effluat inuenit, conglobatus ille furit, & huc atque illo circumagitur, aliaque deiicit, alia intercudit: cum tenuissimus, idemque fortissimus, & irrepat quamuis in obstructa, & quidquid intrauit, vi sua diducat & dissipet: tunc terra iactatur. Aut enim datura vento locum discedit, aut cum dedit, in ipsam, qua illum xv. emisit, cauernam fundamento spoliata confidit. Quidam ita existimant. Terra multis locis perforata est, nec tantum primos illos aditus habet, quos velut spiramenta ab initio sui recepit, sed multos illic casus imposuit. Alicubi diduxit, quidquid superne terreni erat, aqua: alia torrentes exedere, illa æstibus magnis disrupta patuere. Per hæc interualla intrat spiritus: quem si inclusit mare, & ad egit, nec fluctus retro abire permisit, tunc ille exitu simul redituque præcluso, volutatur. Et quia in rectum non potest tendere, quod illi naturale est, in sublime se intendit, & terram

prementem reuerberat. Etiamnum dicendum est, quod plerisque auctoribus placet, & in quo fortasse fiet dissentio. Non esse terram sine spiritu, palam est. Non tantum illo dico, quo se tenet, ac partes sui iungit, qui inest etiam laxis mortuisque corporibus: sed illo dico vitali, & vegeto, & alente omnia. Hunc nisi haberet, quomodo tot arbutis spiritum infunderet, non aliunde viuentibus, & tot satis? Quomodo tam diuersas radices aliter atque aliter in semerfas foueret, quasdam summa receptas parte, quasdam altius tractas, nisi multum haberet animæ, tam multa, tam varia generantis, & haustu atque alimento suo educantis? Leuibus adhuc argumentis ago. Totum hoc cælum, quod igneus æther, mundi summa pars, claudit, omnes hæc stellæ, quarum iniri non potest numerus, omnis hic cælestium cœtus, & (vt alia præteream) hic tam prope à nobis agens cursum sol, omni terrarum ambitu non semel maior alimentum ex terreno trahunt, & inter se partiuntur: nec vlllo alio scilicet, quam halitu terrarum sustinentur. Hoc illis alimentum, hic pastus est. Non posset autem tam multa, tantaque, & se ipsa maiora, terra nutrire, nisi plena esset animæ, quam per diem & noctem ab omnibus partibus suis fundit. Fieri enim non potest vt non multum illi supersit, ex qua tantum petitur ac sumitur: & ad tempus quidem, quod exeat, nascitur. Nec enim esset perrennis illi copia suffecturi in tot cælestia spiritus, nisi inuicem ista excurrerent, & in aliud alia soluerentur. Sed tamen necesse est abunde ac plena sit, & ex condito proferat. Non est ergo dubium, quin multum spiritus lateat intus, & cæca sub terra spatia aer latus obtineat. Quod si verum est, necesse est id sæpe moueatur, quod re mobilissima plenum est. Numquid enim dubium esse potest cuiquam, quin nihil sit tam inquietum quam aer, & tam versabile & vagatione gaudens?

Sequitur ergo, vt naturam suam exercent, & quod semper moueri vult, aliquando & alia moueat. Id quando fit? Cum illi cursus interdictus est. Nam quamdiu non impeditur, placide fluit: cum offenditur & retinetur, insanit, & moras suas abruptit, non aliter, quam ille poëta

--- pontem indignatus Araxes.

Quamdiu illi facilis & liber est alueus, primas qualque aquas explicat. Vbi saxa manu vel casu illata pressere venientem, tunc impetum mora quærit: & quo plura opposita sunt, plus inuenit virium. Omnis enim illa vnda quæ à tergo superuenit, & in se crescit, cum onus suum sustinere non potuit, vim ruina parat, & prona cum his quæ iacebant fugit. Idem spiritu fit: qui quo valentior agiliorque est, citius rapitur, & vehementius septum omne disturbat. Ex quo motus fit scilicet eius partis, sub qua pugnatum est. Quod dicitur, verum esse ex illo probatur: sæpe enim cum terræ motus fuit, si modo pars eius aliqua dirupta est, inde ventus per multos dies fluxit: vt traditur factum eo terræmotu, quo Chalcis laborauit: quod apud Asclepiodotum inuenies, auditorem Posidonij, in ipsis quæstionum naturalium causis. Inuenies & apud alios auctores, hiasse vno loco terram, & inde non exiguo tempore spirasse ventum: qui scilicet illud iter ipse sibi fecerat, per quod ferebatur.

Maxima ergo causa

xviii.

est, propter quam terra moueatur, spiritus natura citus, & locum è loco mutans. Hic quamdiu impellitur, & in vacanti spatio latet, iacet innoxius, nec circumiectis molestus est. Vbi illum extrinsecus superueniens causa sollicitat, compellitque & in arctum agit, scilicet adhuc cedit tantum, & vagatur. Vbi erepta discedendi facultas est, & vndique obsistitur, tunc

--- magno cum murmure montis

Circum claustra fremit,

Quæ diu pulsata conuellit ac iactat: eo acrior, quo cum valentiore mora luctatus est. Deinde cum circa perlustrauit omne quo tenebatur, nec potuit euadere, inde quo maxime impactus est, resilit: & aut per occulta diuiditur, ipso terræmotu raritate facta, aut per nouum vulnus emicuit. Ita eius vis tanta non potest cohiberi, nec ventum tenet vlla compages: soluit enim quodcumque vinculum, & omne onus fert secum, infususque per minima, laxamentum sibi parat, indomita naturæ potentia liber, utique cōcitatus, sibi ius suum vindicat. Spiritus vero inuicta res est: nihil enim erit quod

Luctantes ventos, tempestatesque sonoras

Imperio premat, ac vinclis & carcere frenet.

Sine dubio poëta hunc voluerant videri carcerem, in quo sub terra clausi laterent. Sed hoc non intellexerunt, nec id quod clausum est, esse adhuc ventum: nec id quod ventus est, posse iam claudi. Nam quod in clauso est, quiescit, & aeris statio est. Omnis in fuga ventus est. Etiamnum & illud accedit his argumentis, per quod appareat. motum effici spiritu, quod corpora quoque nostra non aliter tremunt, quam si spiritum aliqua causa conturbat: cum timore contractus est, cum senectute languescit,

& venis torpentibus marcet, cum frigore inhibetur, aut sub accessionem cursu suo deiicitur. Nam quamdiu sine iniuria perfluit, & ex more procedit, nullus est tremor corpori. cum aliquid occurrit quod inhibeat eius officium, tunc parum potens perfendis his quæ suo vigore tenebat, deficiens concutit, quidquid integer tulerat.

xix. Metrodorum Chium necesse est audiamus, quod vult sententiæ loco dicentem.

Non enim permitto mihi nec eas quidem opiniones præterire, quas improbo: cum satius sit omnium copiam fieri, & quæ improbamus, damnare potius quam præterire. Quid ergo dicit? Quomodo in dolio cantantis vox, per totum cum quadam discussione percurrit ac resonat, & tam leuiter mota, tamen circuit, non sine tactu eius tumultuque, quo inclusa est: sic speluncarum sub terra pendentium vastitas habet aëra suum: quæ simul alius superne incidens percussit, agit non aliter, quàm illa de quibus paullo ante retuli, inania indito clamore sonuerunt.

xx. Veniamus nunc ad eos, qui omnia ista quæ retuli, in causâ esse dixerunt, aut ex his plura Democritus plura putat. Ait enim, motum aliquando spiritu fieri, aliquando aqua, aliquando utroque: & id hoc modo prosequitur. Aliqua pars terræ cõcaua est, & in hanc aquæ magna vis confluit. Ex hac est aliquid tenue, & ceteris liquidius. Hoc cum superueniente grauitate reiectum est, terris illiditur, & illas mouet. Nec enim fluctuari potest sine motu eius, in quod impingitur. Etiamnum quod modo de spiritu dicebamus, de aqua quoque dicendum est. Vbi in vnum locum congesta est, & capere se desiit, aliquo incumbit, & primouiam pondere aperit, deinde impetu. Nec enim exire nisi per deuexum potest, diu inclusa, nec in directum cadere moderate, aut sine concussione eorum, per quæ & in quæ cadit. Si vero cum iam rapi cœperit, aliquo loco substitit, & illa vis fluminis in se reuoluta est, in continentem terram repellitur, & illam, qua parte maxime tendit, exagitat. Præterea aliquando madefacta tellus, liquore penitus accepto, altius sedit, & fundus ipse vitiatur tunc ea pars premitur, in quam maxime aquarum vergentium pondus inclinat. Spiritus vero nonnumquam impellit vndas, & si vehementius institit, eam scilicet terræ partem mouet, in quam coactas aquas intulit. Nonnumquam in coacta itinera coniectus, & exitum quærens, mouet omnia: terra autem penetrabilis ventis est, & spiritus subtilior est, quam ut possit excludi, & vehementior, quam ut sustineri concitatus ac rapidus. Omnes istas esse posse causas Epicurus ait, pluresque alias tentat: & alios, qui aliquid vnum ex istis esse affirmauerunt, corripit: cum sit arduum, de iis quæ coniectura sequenda sunt, aliquid certi promittere. Ergo, ut ait, potest terram mouere aqua, si partes aliquas eluit, & abrasit, quibus desiit posse extenuatis sustineri, quod integris ferebatur. Potest terram mouere impressio spiritus. Fortasse enim aër extrinsecus alio intrante aëre agitur. Fortasse aliqua parte subito decidente percutitur, & inde modum capit. Fortasse aliqua parte terræ velut columnis quibusdam ac pilis sustinetur: quibus vitiatis ac recedentibus, tremat pondus impositum. Fortasse calida vis spiritus in ignem versa, & fulmini similis, cum magna strage obstantium fertur. Fortasse palustres & iacentes aquas aliquis flatus impellit, & inde aut ictus terram quatit, aut spiritus agitatio, ipso motu crescens, & se incitans, ab imo in summa usque perfertur: nullam tamen illi placet causam motus esse maiorem, quam spiritum.

xxi. Nobis quoque placet, hunc spiritum esse, qui tanta possit conari, quo nihil est in rerum natura potestius, nihil acrius, sine quo nec illa quidem, quæ vehementissima, sunt valent. Ignem spiritus concitat: aquæ, si ventum detrahas, inertes sunt. Tunc demum impetum sumunt, cum illas agit flatus: qui potest dissipare magna spatia terrarum, & novos montes subreptos extollere, & insulas non ante visas, in medio mari ponere. Therasiam nostræ ætatis insulam, spectantibus nautis in Ægæo mari enatam, quis dubitat, quin in lucem spiritus vexerit? Duo genera sunt (ut Posidonio placet) quibus mouetur terra: utriusque nomen est proprium. Altera succussio est, cum terra quatitur, & sursum ac deorsum mouetur: altera inclinatio, qua in latera nutat nauigij more. Ego & tertium illud existimo, quod nostro vocabulo signatum est: non enim sine causâ tremorem terræ dixere maiores, qui utriusque dissimilis est. nam nec succutiuntur tunc omnia, nec inclinantur, sed vibrantur. Res minime in huiusmodi casu noxia, sicut longe perniciosior est inclinatio concussione. Nam nisi celeriter ex altera parte properabit motus, qui inclinata restituar, ruina necessario sequitur. Cum dissimiles ij motus inter se sint, causæ eorum diuersæ sunt.

xxii. Prius ergo de motu quatiente dicamus. Si quando magna onera per vices vehiculorum plurium tracta sunt, & rotæ maiore nisu in salebras inciderunt, terram concutis senties. Asclepiodorus tradit, cum petra è latere montis abrupta cecidisset,

ædificia vicina tremore collapsa. Idem sub terris fieri potest, ut ex his quæ impendent rupibus aliqua resoluta, magno pondere ac sono in subiacentem cavernam cadat, eo vehementius, quo aut plus ponderis habuit, aut venit altius. Et sic commouetur omne tectum cauatæ vallis. Nec tantum pondere suo abscindi saxa credibile est, sed cum flumina supra ferantur, assiduus humor commissuras lapidis extenuat, & quotidie his ad quæ religatus est aufert, & illam (ut ita dicam) cutem qua continetur, abradit. Deinde longa per ævum diminutio usque eo infirmat illa, quæ quotidie attriuit, ut desinant esse oneri ferendo. Tunc saxa vasti ponderis decidunt, tunc illa præcipitata rupes, quidquid ab imo repercutit, non passura consistere, succutit,

---- Et ruerent omnia visa repente:

Ut ait Virgilius noster. Huius motus succutientis terras hæc erit causa. Ad alteram transeo.

Rara terræ natura est, multumque habens vacui. per has raritates spiritus fertur: qui ubi maior influxit, nec emittitur, concutit terram. Hæc placet & aliis, ut paulo ante retuli, causa: si quid apud te profectura testium turba est. Hanc etiam Callisthenes probat non contemptus vir. Fuit enim illi nobile ingenium, & furibundi regis impatiens. Hoc est Alexandri crimen æternum, quod nulla virtus, nulla bellorum felicitas redimet. Nam quotiens quis dixerit: Occidit Persarum multa millia: opponetur, Et Callisthenem. Quotiens dictum erit, Occidit Darium, penes quem tunc magnum regnum erat: opponetur, Et Callisthenem. Quotiens dictum erit, Omnia oceano tenus vicit, ipsum quoque tentavit novis classibus, & imperium ex angulo Thraciæ usque ad Orientis terminos protulit: dicetur, Sed Callisthenem occidit. Omnia licet antiqua ducum regumque exempla transierit, ex his quæ fecit, nihil tam magnum erit, quam scelus Callisthenes. Hic Callisthenes in libris, quibus describit quemadmodum Helice Burisque mersæ sunt, quis illas casus in mare, vel in illas mare immiserit, dicit id quod in prior parte dictum est. Spiritus intrat terram per occulta foramina, quemadmodum ubique, ita & sub mari. Deinde cum est obstructus ille trames, per quem descenderat, reditum autem illi à tergo resistens aqua abstulit, huc & illuc fertur, & sibi ipse occurrens terram labefactat. Ideo frequentissime mari opposita vexantur, & inde Neptuno hæc assignata est mouendi potentia. Quisquis primas litteras Græcas didicit, scit illum apud Homerum *ἐνοσίχθων* vocari.

xxiii.

Spiritum esse huius mali causam, & ipse consentio: de illo disputabo, quomodo intret hic spiritus: utrum per tenuia foramina, nec oculis comprehensibilia, an per maiora ac patentiora: & utrum ab imo, an etiam per summa terrarum. Hoc incredibile est. Nam in nostris quoque corporibus cutis spiritum respuit: nec est illi introitus, nisi per quem trahitur: nec consistere quidem à nobis receptus potest, nisi in laxiore corporis parte. Non enim inter nervos pulpæve, sed in visceribus & patulo interioris partis recessu commoratur. Idem de terra suspicari licet, vel ex hoc quod motus non in summo terræ, circave summa est, sed sub terrâ & ab imo. Huius indicium est, quod altitudinis profundæ maria iactantur, motis scilicet his, supra quæ fusa sunt. Ergo verisimile est terram ex alto moveri, & illic spiritum in cavernis ingentibus concipi. Imo, inquit, ceu cum frigore in horruimus, tremor sequitur, sic terras quoque spiritus extrinsecus accidens quassat. Quod nullo modo potest fieri. Algere enim debet, ut idem illi accidat, quod nobis, quos externa causa in horrorem agit. Accidere autem terræ simile quiddam nostræ affectionis, sed non ex simili causa, concesserim. Illam interior & altior iniuria debet impellere: cuius rei argumentum vel maximum hoc potest esse, quod cum vehemente motu ad apertum ingenti ruina solum est, totas nonnumquam vrbes & recipit hiatus ille, & ascondit. Thucydides ait, circa Peloponnesiaci belli tempus, Atalantam insulam aut totam, aut certe maxima ex parte superfusam. Idem Sidoni accidisse, Posidonio crede. Nec ad hoc testibus opus est. Meminimus enim terris interno motu diuulsis, loca disiecta, & campos interisse.

xxiv.

Quod iam dicam, quemadmodum existimem fieri. Cum spiritus magna vi in vacuum terrarum locum penitus applicuit, cœpitque rixari, & de exitu cogitare, latera ipsa intra quæ latet, sæpius percutit, supra quæ vrbes interdum sitæ sunt hæc nonnumquam adeo concutiuntur, ut ædificia superposita procubant: nonnumquam in tantum, ut parietes quibus fertur omne tegimen caui, decidunt in illum subtervacantem locum, totæque vrbes in immensam altitudinem mergantur. Si velis credere, aiunt, aliquando Olfam Olympo co hæsisse, deinde terrarum motu recessisse, & scissam vnus magnitudinem montis in duas partes. Tunc effugisse Peneum, qui paludes quibus laborabat Thessalia, siccauit, abductis in se quæ sine exitu stagnauerant aquis.

xxv.

Ladon flumen inter Helim & Megalem polin medius est, quem terrarum motus effudit. Per hoc quid probo? In laxos specus (quid enim aliud appellem loca vacua sub terris?) spiritum conuenire. Quod nisi esset, magna terrarum spatia commouerentur, & vna multa titubarent. Nunc exiguae partes laborant, nec vnumquam per ducenta miliaria motus extenditur. Ecce hic qui impleuit fabulis urbem, non transcendit Campaniam. Quid dicam, cum Chalcis tremuit, Thebas stetit? Cum laborauit Ægium, tam propinquas illi Patras de motu nihil audisse? Illa vasta concussio, quæ duas suppressit vrbes, Helicem & Burin, citra Ægium constitit. Apparet ergo, in tantum spatium motum protendere, quantum illa sub terris vacantis loci inanitas pateat.

xxvi. Poteram ad hoc probandum abuti auctoritate magnorum virorum, qui¹⁰ Ægyptum numquam tremuisse tradunt. Rationem autem huius rei hanc reddunt quod ex limo tota concreuerit. Tantum enim (¹¹ si Homero fides est) aberat à continenti Pharos, quantum nauis diurno cursu metiri plenis lata velis potest: sed continenti admota est. Turbidus enim defluens Nilus, multumque secum limum trahens, & eum subinde apponens prioribus terris, Ægyptum annuo incremento semper vltra tulit. Inde pinguis & limosi soli est, nec vlla interualla in se habet, sed creuit in solidum arefcente limo: quo pressa erat & sedens structura, cum partes glutinarentur, nec quidquam inane interuenire poterat, cum solido liquidum ac molle semper accederet. Sed mouetur & Ægyptus¹² & Delos, quam Virgilius stare iussit:

Immotamque colli dedit, & contemnere ventos.

Hanc philosophi quoque,¹³ credula natio, dixerunt non moueri,¹⁴ auctore Pindaro. Thucydides ait, antea quidem immotam fuisse, sed circa Peloponnesiacum bellum tremuisse. Callisthenes & alio tempore ait hoc accidisse: Inter multa, inquit, prodigia quibus denunciata est duarum urbium Helices & Buris euersio, fuere maxime notabilia, columna ignis immensi, & Delos agitata. Quam ideo stabilem videri vult, quia mari imposita, habeat concauas rupes & saxa peruia, quæ dent deprehensio aëri reditum. Ob hoc etiam insulas esse certioris soli, vrbesque eorum tutiores, quo propius ad mare accesserunt. Falsa hæc esse, Pompeij & Herculanæum sensere. Adiice nunc, quod omnis ora maris obnoxia est montibus. Sic Paphos non semel corruit, sic nobilis & huic iam familiaris malo Nicopolis. Cyprum ambit altum mare & agitur. Tyros & ipsa tam mouetur, quam diluitur. Hæc fere causæ redduntur, propter quas tremunt terra.

xxvii. Quædam tamen propria in hoc Campano motu accidisse narratur, quorum ratio reddenda est. Aiunt enim sexcentarum ouium gregem exanimatum in Pompeiana regione. Non est quare hoc putes ouibus illis timore accidisse. Diximus solere post magnos terrarum motus pestilentiam fieri. Nec id mirum est: multa enim mortifera in alto latent. At aër ipse qui vel terrarum culpa, vel pigritia, & æterna nocte torpescit, grauis haurientibus est: vel corruptus internorum ignium vitio, cum est longo situ emissus, purum hunc liquidumque maculat ac polluit, infuetumque ducentibus spiritum, affert noua genera morborum. Quid, quod aquæ inutilis pestilentesque in abdito latent, vt quas numquam vsus exerceat, numquam aura liberior verberet? Crassæ itaque, & graui caligine sempiternaque tectæ, nihil nisi pestiferum in se & corporibus nostris contrarium habent. Aër quoque qui admixtus est illis, quique inter illas paludes iacet, cum emerit, late vitium suum spargit, & haurientes necat. Facilius autem pecora sentiunt, in quæ pestilentia incurrere solet, quod auidiora sunt: aperto cælo plurimum vtuntur, & aquis, quarum maxima in pestilentia culpa est. Oues vero mollioris naturæ, quo propiora terris ferunt capita, corruptas esse non miror, cum afflatum diri aëris circa ipsam humum exceperint. Nocuisset ille & hominibus, si maior exisset: sed illum copia aëris sinceri exstinxit, antequam vt

xxviii. ab homine posset trahi, surgeret. Multa autem terras habere mortifera, velle hoc intellige, quod tot venena nascuntur, non manu sparfa, sed sponte: solo scilicet habente, vt boni, ita mali semina. Quid, quod pluribus Italiæ locis per quædam foramina pestilens exhalatur vapor, quem non homini ducere, non feræ tutum est? Aues quoque si in illum inciderint, antequam cælo meliore leniatur, in ipso volatu cadunt, liuentque corpora, & non aliter quam per vim elisæ fauces tumēt. Hic spiritus quamdiu terris continetur, tenui foramine fluens, non plus potentia habet, quam vt despectantia & vltro sibi illata conficiat. Vbi per sæcula conditis tenebris, ac tristitia loci creuit in vitium, ipsa ingrauescit mora: hoc peior, quo segnior. Cum autem exitum nactus est, æternum illud vmbrosi frigoris malum, & infernam noctem soluit, ac regionis nostræ aëra infuscat. Vincuntur enim meliora peioribus. Tunc etiam ille spiritus purior tran-

rior transit in noxium. Inde subitæ continuæque mortes, & monstrosa gênera morborum, vt ex nouis orta caussis. Breuis aut longa clades est, prout vitia valuerunt. Nec prius pestilentia desinit, quam spiritum illum grauem exercuit laxitas cæli, ventorumque iactatio. xxx

Nam quod aliquot insanis attonitisque similes discurrere fecit metus, qui excutit mentes, vbi priuatus ac modicus est, quid vbi publicè terret, vbi cadunt vrbes, populi opprimuntur, terra concutitur: quid mirum est, animos inter dolorem & metum destitutos aberrasse? Non est facile, inter magna non desipere. Itaque lenissima ferè ingenia in tantum venere formidinis, vt sibi exciderent. Nemo quidem sine aliqua iactura sanitatis expauit, similisque furenti, quisquis timet: sed alios cito timor sibi reddit, alios vehementius perturbat, & in dementiam transfert. Inde inter bella errauere lymphatici: nec vsquam plura exempla vaticinantium inuenies, quàm vbi formido mentes religione mixta percussit. Statuam diuisam non miror, cum dixerim montes à montibus recessisse, & ipsum diruptum esse ab imo solum.

Hæc loca, vi quondam & vasta conuulsa ruina,

(Tantum cui longinqua valet mutare vetustas)

Disiuisse ferunt, cum protinus utraque tellus

Vna foret, venit medio vi pontus, & undis

Hesperium Siculo latus abscidit, aruaque & vrbes

Littore diductas, angusto interluit æstu.

Vides totas regiones à suis sedibus reuelli, & trans mare iacere, quod in cōfinio fuerat: vides & urbium fieri gentiumque discidium, cum pars naturæ concitata est ex se, vel aliquod mare ingens spiritus impegit, quorum mira, vt ex toto, vis est. Quamuis enim parte sæuiat, mundi tamen viribus sæuit. Sic & Hispanias à contextu Africæ, mare eripuit. Sic hac inundatione, quam poëtarum maximi celebrant, ab Italia Sicilia reiecta est. Aliquando autem plus impetus habent, quæ ex infimo veniunt. Acriora enim sunt, in quibus nisus est per angusta. Quantas res ij terrarum tremores, quamque mira spectacula ediderint, satis dictum est.

Cur ergo aliquis ad hoc stupet, quod æs vnus statux, ne solidum quidem, sed cōcauum ac tenue diruptum est: cum fortasse in illud se spiritus, quærens fugam, incluserit? Illud vero quis nescit? Diductis ædificia angulis vidimus moueri, iterumque componi. Quædam vero parum aptata positu suo, & à fabricis negligentius solutiusque composita, terræ motus sæpius agitata compegit. Quod si totos parietes & totas findit domos, & latera magnarum turrium, quæ solida sunt scindit, & pilas operibus subditas dissipat: quid est, quare quisquam dignum annotari putet, sectam esse æqualiter ab imo ad caput in partes duas statuam? Quare tamen per plures dies motus fuit? Non desit enim assidue tremere Campania, clementius quidem, sed ingenti damno, quia pressa & quassa quatiebat: quibus ad cadendum male stantibus, non erat impelli, sed agitari. Nondum videlicet spiritus omnis exciderat, sed adhuc emissæ parte maiore oberrabat. xxx

Inter argumenta quibus probatur, spiritu ista fieri, non est quod dubites & hoc ponere. Cum maximus editus tremor est, quo in vrbes terrasque sæuitum est, non potest par illi subsequi alius, sed post maximum leues motus sunt, quia vehementius exitum ventis luctantibus fecit. Reliquiæ deinde residui spiritus non idem possunt, nec illis pugna est: cū iam viam inuenerint, sequanturque ea qua prima vis ac maxima euasit. Hoc quoque dignum memoria iudico, ab eruditissimo & grauissimo viro cognitum: forte enim cum hoc euenit, lauabatur. vidisse se affirmabat in balneo tesselas, quibus solum erat stratum, alteram ab altera separari, iterumque committi: & aquam modo recipi in commissuras, pauimento recedente, modo, compresso, bullire & elidi. Eundem audiui narrantem, vidisse se molles materias, mollius crebriusque tremere, quam natura duras. xxxi

Hæc, Lucili virorū optime, quantum ad ipsas causas. Illa nunc quæ ad confirmationem animorum pertinent: quos magis refert nostra fortiores fieri, quam doctiores. Sed alterum sine altero non fit. Non enim aliunde animo venit robur, quàm à bonis artibus, quàm à contemplatione naturæ. Quem enim non hic ipse casus aduersus omnes firmauerit & erexerit? Quid est cur ego hominem aut feram, quid est cur sagittam aut lanceam tremam? maiora me pericula expectant. Fluminibus & terris, & magnis naturæ partibus petimur. Ingenti itaque animo mors prouocanda est, siue nos æquo vastoque impetu aggreditur, siue quotidiano & vulgari exitu: nihil refert quam minax veniat, quantumque sit, quod in nos trahat: quod à nobis petit, minimum est. Hoc senectus à nobis ablatura est, hoc auriculæ dolor, hoc in nobis humoris corrupti abundantia, hoc cibus parum obsequens stomacho, hoc pes leuiter offensus. Pusilla res est homi-

HHhh

nis anima, sed ingens res est contemptus animæ. Hanc qui contempserit, securus videbit maria perturbari: etiam si illa omnes excitauerint venti, etiam si æstus aliqua perturbatione mundi, totum in terras verterit oceanum. Securus adspiciet fulminantis cæli trucem & horridam faciem: frangatur licet cælum, & ignes suos in exitum omnium, in primis suum, misceat. Securus adspiciet ruptis compagibus dehiscens solum. Illa licet inferiorum regna retegantur, stabit super illam voraginem intrepidus: & fortasse quo debet cadere, desiliet. Quid ad me, quam sint magna quibus pereor? Ipsum perire non est magnum. Proinde si volumus esse felices, si nec hominum, nec deorum, nec rerum timore vexari, si despiciere fortunam superuacua promittentem, leuia minitantem, si volumus tranquille degere, & ipsis diis de felicitate controuersiam facere, anima in expedito est habenda. Siue illam insidiæ, siue morbi petent, siue hostium gladij, siue insularum cadentium fragor, siue ipsarum ruina terrarum, siue vasta vis ignium, vrbes agrosque pari clade complexa, cum libet illi, eam accipiat. Quid aliud debeo, quã exeuntem hortari, & cum bonis omnibus emittere? Vade fortiter, vade feliciter. Nihil dubitaueris reddere. Non de re, sed de tempore est quæstio. Facis quod quãdoque faciendũ est. Nec rogaueris, nec timueris, nec te velut in aliquod malum exiturum tuleris retro. Rerum natura te, quæ genuit, expectat, & locus melior ac tutior. Illic non tremunt terræ, nec inter se venti cum magno nubium fragore concurrunt, non incendia regiones vrbesque vastant, non naufragiorum totas classes sorbentium metus est, non arma contraria disposita vexillis, & in mutuam perniciem multorum millium par furor, non pestilentia, & ardentes promiscue, communes populis cadentibus rogi. Istud leue est. quid timemus? Graue est. potius semel incidat, quam semper impendat. Ego autem perire timeam, cum terra ante me pereat, cum ista quatiantur quæ quatiunt, & in iniuriam nostram non sine sua veniunt? Helicen Burinque totas mare accepit: ego de vno corpusculo timeam? Supra oppida duo nauigatur: duo autem, quæ nouimus, quæ in nostram notitiam memora litteris seruata perduxit. Quam multa alia aliis locis merfa sunt? Quot populos aut terra in se, aut mare inclusit? Ego recusem mei finem, cum sciam me sine fine non esse: imo cum sciam omnia esse finita? Ego vltimum suspirium timeam? Quantum potes itaque ipse te cohortare, Lucili, contra metum mortis. Hic est qui nos humiles facit: hic est qui ipsam vitam cui parcat, inquietat ac perdit. Hic omnia ista dilatat, terrarum motus, & fulmina. Quæ omnia ferēs constanter, si cogitaueris nihil interesse inter exiguum tempus & longum. Horæ sunt quas perdimus. Puta dies esse, puta menses, puta annos: perdimus illos, nempe perituros. Quid, oro te, refert, num perueniam ad illos? fluit tempus, & audissimos sui deserit. Nec quod futurum est, meum est, nec quod fuit. In puncto fugientis temporis pendeo: & magni est, modicum fuisse. Eleganter Lælius ille sapiens dicenti cuidam, Sexaginta annos habeo: Hos, inquit, dicis sexaginta, quos non habes? Ne ex hoc quidem intelligimus incomprehensibilis vitæ conditionem & sortem temporis semper alieni, quod annos annumeramus omissos. Hoc affigamus animo, hoc nobis subinde dicamus: Moriendum est. Quando? Quid tua? Mors naturæ lex est, mors tributum officiumque mortalium, malorumque omnium remedium est. Optabit illam, quisquis timet. Omnibus omissis, hoc vnum, Lucili, meditare, ne mortis nomen reformides: effice illam tibi cogitatione multa familiarem: ut si ita tulerit, possis illi vel obuiam exire.

MVRETVS IN LIB. VI. NAT. QVÆST.

AD CAP. I. 1. Pompeios.] *Vix ulla res est, de qua maiore contentione disputarint philosophi, quam de terræ motu. De quo tamen nihil adhuc pro certo atque explorato statuere potuerunt. Videndus Aristoteles libro secundo meteorologicō, & qui in eum scripserunt: Plinius libri secundi cap. LXXIX, & deinceps Liber tertius de placitis philosophorum.*

2. Et quidem diebus hibernis.] *Aristoteles quidem auctor est, vere & autumno sapius terram moueri: æstate & hieme rarius: sed tamen nullam esse anni partem ab hoc mali genere tutam, experimenta docuerunt.*

3. Sexcentarum ouium gregem.] *Hoc ex eo contigisse videri potest, quod in terræ motu ætri ac pestiferi halitus afflantur è terra: quorum noxia vis ad pecudes citissime ac facillime peruenit: ut quæ humi pascantur, neque fere unquam caput attollant. Sic Homerica pestis greges primum & armenta corripuit. Sed hoc Seneca ipse postea dicturus est.*

AD CAP. XXI. 4. Theram & Therasiam.] *Locum hunc, qui etiam in vetustis libris mutilus ac deprauatus est, ita legendum puto, Inter Theram & Therasiam, hanc nostræ ætatis insulam, &c. Plinius libro quarto: Thera, cum primum emerit, Calliste dicta: ex ea auulsa postea Therasia, atque inter duas enata, mox Automate, eadem Hieræ. & in nostro æuo Thia iuxta eandem Hieram nata. Vide eundem cap. LXXXVII. libri secundi.*

AD CAP. XXIII. 5. Helice Burisque.] Vocatur & Bura, earum unam hiatu terra absorptam, alteram undis obrutam fuisse scribit Strabo libro 1. Vide eundem & libro octavo, & Pausaniam in Achaicis, & Plinium cap. xc1. libri secundi.

AD CAP. XXIV. 6. Ceu cum frigore inhorruimus.] Lucretius,

Frigus uti nostros penitus cum venit in artus,

Concutit, inuitos cogens tremere atque mouere.

7. Thucydides ait.] Libro tertio. Atalanta autem insula est in Locris Opuntius.

8. Idem Sidoni accidisse, Possidonio crede.] Hoc ipsum narrat, & auctorem eundem Possidonium laudat Strabo libro 1.

AD CAP. XXV. 9. Cum laborauit Aegium.] Verè & erudite locum hunc emendauit Pincianus.

AD CAP. XXVI. 10. Aegyptum numquam tremuisse tradunt.] Aliam huius rei causam affert Plinius, cuius hæc verba sunt, cap. lxxxi. libri secundi: Ideo Gallia & Aegyptus minime quatuntur, quoniam hic ætatis causa obstat, illic hiemis.

11. Si Homero fides est.] Hæc de re Homeri versus sunt Odyssea libro 1 v.

Νῆσος ἔπειτα πρὸς πολυχλύτῳ ἐνὶ πόντῳ,

Αἰγυπὸς τε περὶ παρὸν. Φάρον δὲ ἐκ κλήσχεσι.

Τόσον ἀνευθ' ὅσον τε πανημερίη γλαφυρὴ νῆος

Ἡνυσεν, ἥ λιγύς ὄρος ὅπι πνεύσει, ὅπιόθεν.

12. Et Delos, quam Virgilius stare iussit.] Eleganter quod de Apolline Virgilius dixerat, id ad ipsum Virgilium transtulit.

13. Credula natio.] Plerumque enim, non tam, verum sit aliquid, nec ne sit, quam posito verum esse, causas cur ita fiat, inquirunt.

14. Auctore Pindaro.] Locus Pindari apud Pindarum ipsum non exstat: sed citatur à Strabone libro decimo. Apud Callimachum quidem in hymno in Delum ita legitur:

Κεῖνη δ' ἠνεμόεσσα καὶ ἄροπος.

Herodotus tremuisse ait Delon, quo tempore Dareus in Graciam exercitum duxit: cum prius oraculo ita responsum esset,

Quinetiam Delon, quamquam est immota, mouebo.

15. Thucydides ait.] Libro 11. ἐπὶ δὲ Δῆλος ἐκινήθη, ὀλίγω χρόνῳ τῶν χρόνων, πρότερον δ' ἔπειτα σεθεῖσα, ἀφ' ἧς ἔλλυνες μέμνηται. Plinius lib. 1v. Ipsaque longe clarissima, Cycladum media, templo Apollinis & mercatu celebrata Delos: quæ diu fluctuata, ut proditur, sola motum terræ non sensit ad M. Varonis ætatem. Mucianus prodidit bis concussam.

PINCIANVS.

D Esedisse terræ motu.] *Vetus lectio*, consedisse terræ motu, *rectius*.

Negantque se ipsos vnquam ipsam regionem accessuros.] *Corrige*, negantque ipsos vnquam in ipsam regionem accessuros, *ex eadem*.

Imperitis sit magna ex desperatione securitas.] *Eadem, mutato dictionum ordine*, imperitis magna sit ex desperatione securitas. *Considera an legendum manu potius quam magna*.

Quid tanti molem ponderis pellat.] Corporis, non ponderis, in eadem habetur castigatius: quandoquidem charta sequente, Ita, inquit, in hoc vniuerso terræ corpore euenit, ut partes eius vetustate soluantur. & alibi: Sic hoc totum terrarum omnium corpus, & aquis quæ vicem sanguinis tenent, &c. Et infra paulo diuisa legendum ex eadem, non diuisas.

Aliquam ex istis causam dixerunt.] *Scribe*, aliquam ex istis causam esse dixerunt, *ex eadem*.

Omnis tamen ætas quod agat inueniat.] *Eadem*, Omnis tamen ætas quod inueniat habet.

Siue magnum mare.] *Verbum magnum tollendum, ex eadem*.

Grauiissimam partem mundi non posse spiritu tam tenui fugacique gestari.] *Duo illa verba non posse, remouenda, ex eadem*.

Et quam donec decrescat, verberauit.] *Crescat, non decrescat, in eadem habetur*.

Aut cum dubitauere.] *Eadem sic habet*, aut cum diu dubitauerunt. *Castigandum censeo*, aut cum diu nutauerunt.

Sed intra ipsam & ex ipsa quasdam partes eius decidere.] *In eadem aliter*, sed intra ipsam, & in ipsam quasdam partes eius decidere.

Opposita diffundit.] *Quid si legas?* diffundit, non diffundit.

Hæc duo alicubi concurrunt, alibi consistunt.] *Scribe*, Hæc duo alicubi concurrunt, alicubi consistunt, *ex vetere lectione*.

Vide ergo nunc quod intret in illam spiritus.] *Corrigo*, Vide ergo nunquid intret in illam spiritus, *ex vetere lectione*.

Aliaque deiicit, alia intercidit.] *Legendum reor* interscindit, non intercidit.

Alicubi deduxit quicquid superne terreni erat aqua. Alia torrentes cecidere.] *Scribendum puto*. Alicubi deduxit quicquid superne terreni erat aqua. Alia torrentes exedere.

Atque alimento sui educantis.] *Suo, non sui, Vetus lectio*.

Et moras suas arripit.] *Rectior lectio* abruptit, quam arripit.

Qui quo valentior agiliorque est, citius eripitur.] *Sic prior editio*. *Scribendum reor* erumpit, non eripitur. *quanquam in vetere lectione desideretur omnino hoc verbum*.

Infususque per minima laxamentum superatus.] *Castigandum puto*, infususque per minima laxa-

mentum sibi parat. Nam & prior editio & vetus item lectio superat habet, non superatus.

- xx. Et illam qua parte maxime pender, exagitat.] In eadem sic habetur. Et illam qua parte tendit, exagitat maxime.
- xxi. Nonnunquam in coacta itinera coniectus.] Eadem, Nonnunquam in terrena itinera coniectus. Et insulas non ante visas in medio mari ponere. Therem & Theream hanc nostræ ætatis insulam spectantibus nobis in Aegæo mari natam, quis dubitat.] Castigandum puto hunc locum sic: & insulas non ante visas in medio mari ponere, Theram & Therasiam. Thiam nostræ ætatis insulam spectantibus nautis in Aegæo mari enatam, quis dubitat? *Plinius volum. 2. cap. 87. Inter Cycladas Olympiadis 135. anno quarto Thera & Therasia. Inter easdem post annos 130. Hiera, eademque Automate, & ab ea duobus stadiis post annos 110. in nostro ævo, M. Iunio Syllano & L. Balbo consulibus, ad 8. idus Iulij, Thia.*
- Nam nec succutiuntur tunc omnia.] Legendum forte mœnia, non omnia: ut non multo post, ædificia vicina tremore collapsa sunt.
- xxii. Tunc illa præcipitata rupes, quicquid ab illo percussit, non passura consistere, sonitu venit.] Deprauatissimum locum, & tantum non conclamatum, restituendum hoc pacto existimo: tunc illa rupes præcipitata quicquid ab imo percussit, non passura consistere, succutitur.
- xxiii. Opponeretur ei & Callisthenes.] Vetus lectio, opponetur & Callisthenes. Lego, opponetur, & Callisthenem. Idem error statim corrigendus. Ideo frequentissime mari opposita vexantur.] Apposita, non opposita, vetus lectio. & paulo ante mer- sit, non immerfit.
- xxiv. Aut certe maxima ex parte superfusam.] Suppressam, non superfusam, in eadem habetur. Sicque esse legendum, monstrat ipse autor paulo post, dicens, Illa vasta concussio, quæ duas suppressit vrbes, Helicem & Burin. Quanquam & superfusam legi posset ex Thucydide 3. volum. sed idem erit sensus. Item Atalantem legendum, non Atalantem, ex eodem autore colligitur: cui suffragatur vetus lectio. Idem Sidoniæ accidisse.] Sidoni, non Sidoniæ legendum reor, quæ vrbs est Phœnicia, notior quam ut sit prodenda. Et vero simile est, quassationi obnoxiam esse Sidonem: cum Tyrus vrbs propinqua eo malo laboret, sicuti & omnia loca maritima: ut paulo ante monstravit.
- xxv. Totæque vrbes in immensam altitudinem vergant.] Mallem legeres mergantur, quam vergant. Cui verbo locus non est in hac sede. Tunc effugisse Peneon.] Legendum reor, tunc effluxisse Penæum. Is celebris est Thessalia fluvius omnibus. Cum laboravit Aegine.] Scribo. Cum laboravit Aegium. Vrbs est Peloponnesi Aegium, paruo spacio submotâ à Patria, omnibus fere Cosmographis. Aegina autem insula in sinu Saronico, longe distat à Patria. & paulo post Aegium, non Aegeum legendum: ad stipulante etiam vetere lectione. In tantum spatium motum protendere.] Vetus lectio pertendere, non protendere.
- xxvi. Quia mari imposita sit, habeatque concavas rupes.] Breuius eadem, quia mari imposita habeat concavas rupes.
- xxv. Quia pressa & quassa quatiebat:] Scribo, quia quassata quatiebat, ex vetere lectione. Emissa sui parte maiore.] Verbum sui redundat, ex eadem.
- xxxi. Quia vehementius locum ventis luctantibus fecit.] Puto legendum vehementissimus, non vehementius.
- xxxii. Nec illis pugna opus est.] Verbum opus superuacaneum est, ex vetere lectione. Controuersiam agere.] Controuersiam facere, eadem. Perdidimus illos, nempe perituros.] Perdimus in eadem habetur, non perdidimus.

O P S O P O E V S.

- CAP. I. **S**abianumque littus.] Aldina & ceteræ editiones cum v.c.s. tabianumque litus. Confirmat Plinius lib. xxxii. cap. ii. In Stabiano Campaniæ ad Herculis petram, melanuri in mari panem abiectum rapiunt. quomodo itaque Romana Sabianum littus excuset, ipsa viderit. Statim ex v.c. fide scribemus, & mare ex aperto reductum amœno sinu cingunt, consedis, &c. verû vero penultimo, perstricta. Sed gent. tot. reg. subuertit.] Vet. c. omisso sed, gentes totas regioneque submergit. Fortunati vetus lectio. Hoc habet inter cetera iustitia sua munera præcipuum Deus, quod, &c. Postea m. ff. duo. sine remedio timor stultus est.
- ii. Idem, imbecillitatis sibi sua conscius. mox Duo ista ubique, quandoque, absunt a Nicotiano codice. qui mox refert, Egrege vero Agellius. Illud quoque.] Pro quandoque scriptum est quoque in duobus priscis.
- iii. In iisdem scribitur, Longeque magis illa, acta, &c. Deinde v. in Nicotij codice, Differt montes.
- vi. M. ff. & ea aliquando concuteretur. & v. proximo. Deinde tota concuteretur.
- vii. Fortunatus hæc annotat: Quis non iure miretur nisi hæc verba, & Europam Asiamque differminans, aliena & adulterina sint: Senecam in tanta notitia, contra omnium opiniones, & contra veritatem ipsam Danubium Asiæ Europæque terminum statuere, quas Tanaim diuidere certum est? Mari enim mediterraneo, & Tanai, Niloque vniuersum terrarum orbem in treis partibus diuidi compertissimum est. mare Europam ab Africa dispescit, Africam ab Asia Nilus, ex aduerso latere Asiam ab Europa Tanais. Lucanus libro i ii.

Qua vertice lapsus

Riphaeo Tanais, diuersi nomina mundi

Imposuit ripis, Asiæque, & terminus idem

Europa, & media dirimens confinia terra.

Non displicet Nicotiani codicis scriptura, quorum vires quam repentina, tam breues.

M. II. in abdito, & itidem versu sequenti. sic enim Seneca potius fari solet, quam in abscondito.

Diu mutauere,] Vetera exemplaria, diu dubitauere. mox diu deferuntur. Postea vaporatone fluctuantium

xi.

xiii.

xiv.

xv.

M. II. & Aldina editio, terra concutitur.

Commeat, concurreretur.] M. II. decurrit, non discurret: & currunt, non concurrunt.

Idem. & altius adigit. & statim vnus, deuerberat, alter, diuerberat.

Nicotij codex duplicem exhibet scripturam, finiet dissensio, & fiet discessio. Memmij membrana, & in quod fortasse fiet dissensio. Facilis hinc emendatio, veraque, & in quod fortasse fiet discessio.

xvi.

Alim. ex terreno trahunt.] Memmij v. c. alimenta externa trahunt. Scribo, alimenta ex terra trahunt. Idem postea spiritus interlateat, & caca, & c.

Vagatione gaudens.] Omnia tam Fortunati quam nostra exemplaria scripta, agitatione gaudens.

Fortunatus in annotationibus ita scribit: Vetus codices, quam ille poeta. forte legendum, quam illud poeta: vel, ille poeta pontem indignatus Araxes. Hoc enim hemistichion Virgilij est in calce octauæ Æneid. Sic ille, At nostri codices plane non habent poeta, & mihi rectius abesse quam adesse videtur.

xvii.

Casu illata pressere.] Fortunati & nostri codices, casu in latere pressere, & c. rectius tamen (scribit ille) legitur illata: quam lectionem Erasmus reponit: vel forte vtrumque retinendum, vt sit, illata in latere pressere. Nam si in latere tantum legerimus, suspensa sententia videbitur.

M. II. cum ipsis quæ obiacebant fugit. Deinde mox Nicotianus codex, motus sit solius eius partis.

Manuscriptorum alter, *Hic quamdiu non & in vac.* alter, *Hic quamdiu non impellitur, & in vac.* & sic etiam absque veterum librorum consensu legendum esset. Mox iterum alter, *compellique, in arctum agit scilicet: alter, compellitque, & in arctum ducit scilicet.* quis hic non videt scholasticam interpretationem? quid compellit aliud significat nisi in arctum agit? Explosis superuacuis sic constabunt sua Senecæ verba, *compellitque, adhuc cedit tantum, & c.*

xviii.

In scriptis libris & Νῦν ὑγές. Fortunati vetus lectio habet, *laxamentum superatus indomita natura potentia liberat. Est utique cum concitatus sibi ius suum vindicat.* Memmij v. c. *laxamentum superat, & domita natura potentia liberat. Est utique cum concitatus sibi ius suum vindicat.* Nicotianus, *laxamentum superat, & indomita n. p. liberat. Est utique cum concitatur, & sibi, & c.* Aldina editio, *laxamentum superat. Indomita natura potentia libera est, utique cum concitatus sibi ius suum vindicat.* Ego depono locum: tollat qui nouit.

Vetus membrana per qua vel in qua cadit. Nescio an diuersa lectio hic notata sit.

xx.

M. II. in concurrentem terram repellitur, & illam qua parte maxime pender, exagitat.

Scriptus vnus, *eam scilicet partem terræ mouet.* Ab interprete, *scilicet terræ esse, fere affirmare ausim.*

Pinciani, Fortunati nostra exemplaria & vetera probant, *in terrena itinera coniectus.* Fortunatus conijcit legendum, *in arcta itinera.*

Alio intrante aere.] Non legitur vox aere in v. c. Mox m. II. Et potest, pro qui potest: & sequente versu, Aldina editio, montes subiectus extollere.

xxi.

Aldina editio, *Therem, & Theream, et hanc nostræ ætatis insulam.* Vbi Fortunatus hæc annorat: Vetus lectio, *Therem, & Themam, & hanc nostræ ætatis insulam.* Videtur legendum ex Plinio, *Theram & Therasiam, vel Theram & Thiam:* quia sequitur, *& hanc nostræ ætatis insulam.* Thia enim principatu Claudij, ætate Senecæ enata est. Thera autem & Therasia ante Senecam plus minus ducentis annis emerferunt. Quid si quis *Theram & Hieram* hoc loco legeret? Videtur ergo suæ ætatis insulam illam intelligere, quæ inter *Theram & Therasiam*, cum flammis totum mare inuoluentibus illa ætate enata est, de qua supra capite xxvi. libri ii. Strabo lib. i. ἀνὰ μέσον Θήρας & Θηρασίαι ἐκπεσσαι φλόγες ἐκ τῶ πελάγους, ἐφ' ἡμέρας τῶσαρος, ὥστε πᾶσαν ζεῖν, & φλέγεσθαι πῶ γάλασσαν ἀνεφύσθαι καὶ ὀλίγον ἐξαίρμεναι ὡς ἀν' ὀργανικῶς, & σιωπεθιμένῳ ἐκ μύθρων γῆσον, ἐπέχουσιν δ' ὠδὲ καὶ σαρδίων πῶ περιμετρῶν. Hactenus Fortunatus. Scripti libri referunt partim, *Theretheraam & hanc nostræ æt. ins.* spectantibus nobis in *Aeg.* partim, *Theren & Theram nostræ ætatis insulas* sp. nobis in *Aeg. m. natas.* Sed nihil certi hinc hauriri potest. auxilium ego a melioribus libris expectandum potius quam coniecturis fidendum ducō.

Per vices vehiculorum plurium tracta.] Nicotianus codex, per vicos vehiculorum tracta. Sed melior est vulgata lectio, nam per vices vehiculorum plurium, expono, longo vehiculorum ordine, vt loquitur Seneca Epist. xc.

Scripti & impressi olim libri, *sonitu venit.* Pincianus succutit substituit. Illud certe Virgilianum est, ex viii. Aeneidos desumptum:

xxii.

Namque improviso vibratus ab æthere fulgor

Cum sonitu venit: & rueret omnia visa repente.

Hoc est Alex.] M. II. Hic est Alexandri crimen: mox maximum regnum. & postea quam scelus. Hic Callisthenes, & c.

xxiii.

Primus litteras Græcas.] In vno codice non legitur Græcas, in altero scribitur Græcorum. vt dubitem an a Seneca sit.

Homerum ἐννοσίγαιον.] Vetus codices partim sibiθona, partim sibiφθona, partim μεσίπθονα. Vestigia satis monstrant scribendum σεσίχθονα. quod re idem est cum omnibus ἐννοσίγαιος & ἐνοσίχθων. Gellius lib. ii. Noct. Attic cap. xxxvi. Ita videntur existimasse antiquissimi Græcorum, qui Neptunum ἐννοσίγαιον & σεσίχθονα appellauerunt.

- xxv. Vnus e m. ff. *magnum & vacuum terrarum locum penitus impleuit* : alter, *magna in vacuum t. l. p. oppleuit*. Puto germanam lectionem fuisse, *magna ut vacuum t. l. p. oppleuit*.
Recessisse & scissam.] Iidem *fissum*, pro *scissam* : & paulo post, *ducenta milia*.
- xxvi. Fortunati & Memmij v. c. *multumque secum cœni trahens*, & id subinde, &c.
 M. ff. *cuius pressa eras & sedens structura*, Mox v. c. *cum è longo sinu, emissus est*. bene, si cum vulgo sita scribas.
 M. ff. *Quid quod aquæ quoque inutiles*, &c. Posteaque *voluit*, non *soluit*.
- xxix. Locus intricatus, cuius medela a sola fere interpunctione dependet. Sic igitur distinguam: Nam *quod aliquot insanis attonitisque similes discurrere, fecit metus* : qui excutit mentes, ubi priuatus ac publicus est. Qui (ita veteres libri, non quid) ubi publice, &c.
 Vet. c. *inter magna mala conspiciere, alius concipere*. & statim, *similisque est furentis*.
Cum pars natura concitata.] Lectio excusa est è coniectura Fortunati: cuius exemplaria vetera habebant, *Cum pars natura concitata* (vnum concitata) est, *deesse & aliquo mare ignem spiritu* (vnum spiritus) *impegit*. Et nostra vel, *cum p. n. concitata est decem & aliquo mare ignem suum impegit* : vel, *cum p. n. concitata & aliquo mare & ignem spiritu impegit*. Impressa lectio excusatio foret, si aliquo pro aliquod scriberemus. Sed forsitan hæc propius ad veterem scripturam accedet, *Cum pars natura concitata est de se, & aliquo mare, ignem, spiritum impegit*. Ut dicat terram concitatam, vel ventis, vel igne, vel aquis eiectis, discidio urbium & gentium causam dare. Nam de pluribus sermonem esse innuunt quæ sequuntur, *quorum mira, ut ex toto, vis est*.
Reiecta est.] Nicotianus codex, *resecta est*. Aliquanto autem plus, &c. Et mox lege, *Acriora enim sunt, quibus nisus est per angusta*, ex librorum consensu.
- xxx. M. ff. & Aldina editio *exierat*, non *exciderat*.
Vidisse se molles materias.] Epithetum *molles* non est in m. ff. Sequentia vero variant. in vno est, *quam natura duri finit* : in altero, *quam quæ natura dura sunt*.
- xxxi. Fulminibus habet Memmiana membrana : & mox *sive cadentium fragor*.
Complexa cum libet illi, eam accipiat.] Eadem, *complexa, qui volet illam eam accipiat*. Fortunati & Nicotij verus lectio, *qui volet illam accipiat*. ut sit communiter dictum.
 Mox Legendum est ex priscis libris, *cum bonis ominibus*, hoc est faustis precationibus & auspiciis. Id Græcis est, *ἐν φημιούτοις ἐν κέρματι δόμων*.
Arma contraria disposita vexillis.] Bene m. ff. & Aldina editio, *arma contrariis disposita vexillis* : & mox *semper impendeat*.

GRUTERVS ET IVRETVS.

EX CAP. I.

Regulo & Virginio Coss.] Intelligit C. Memmium Regulum & L. Virginium Rufum. Tacitus tamen lib. 15. Ann. motum hunc terræ ad priores Coss. refert. & hercle, inquit ibi Lipsius, tam asseuerat id distincte Seneca, ut credam alterum esse virium, non Taciti, sed Ægypti alicuius.

EX CAP. IIII.

Dulcis inspectatio.] Pal. tert. *inspectio*. quart. & Colon. *inspectio*, quomodo & Fortun. editio.

EX CAP. VII.

Et Europam Asiamque determinans.] Quis non iure miretur (nisi hæc verba aliena & adulterina sint) Senecam in tanta notitia contra omnium opiniones, veritatemque ipsam Danubium Asiæ Europæque terminum statuere : quas Tanaim diuidere certum est? mari enim Mediterraneo & Tanai Niloque vniuersum terrarum orbem in tres partes diuidi compertissimum est. Mare Europam ab Africa dispescit. Africam ab Asia Nilus, ex aduerso latere Asiam ab Europa Tanais. Lucanus lib. 3. --- *qua vertice lapsus Riphæo Tanais diuersi nomina mundi Imposuit ripis Asiæque & terminus idem Europa. & media dirimens confinia terræ*. sic Fortunatus, & vero mei item seruant verba illa superiora, nisi quod Pal. quart. *discriminans* habet.

EX CAP. XIII.

Solet mugitus audiri.] Trebellius Pollio auctor est imperante Gallieno auditum tonitru, terra mugiente, non Jove tonante : quo motu fabrica multa sunt deuorata, multi terrore mortui. Apuleius lib. de mundo : *Micetias vocatur tetri odoris, inquietudo terrena. audiuntur mugitus interioribus mugitibus expressis, cum spiritus inualidus ad terram mouendam per aperta telluris inuentis itineribus progreditur*. ibi Vulcanius.

EX CAP. XIX.

Sic speluncarum sub terra pendentium vastitas.] Ita impressi omnes & scripti mei. I. C. quidam querit. quid si inquit ita? *pandentium vastitas*, h. e. *apertarum speluncarum*. satis inscite. mutandum enim esset & istud Virgilij 4. Georg.

Postquam est in thalami pendentis pumice tecta

Peruentum, item 1. Æneidos:

Fronte sub aduersa scopulis pendentibus antrum, &c.
 necnon illud Ouidij Epist. ad Phæonem.

Antra vident oculi scabro pendentia topho.

vide de hisce amplius Gruterum lib. 5. cap. 7. Opinionum.

EX CAP. XXV.

Per ducenta miliaria.] Sic Pal. quart. & Col. at tert. Memm. & Nic. item editio Fortunati *milia*, quod malim, vt subintelligatur *passuum*.

EX CAP. XXIX.

Similisque furenti, quisquis timet.] P. Faber hunc locum Senecæ citat quemadmodum publicatur, quem videat cui cura scire an metu perciti vlla sit voluntas, videatur inquam ad l. 116. de reg. iu. & gratiam habebit pro indicio.

Ab Italia Sicilia reiecta est.] Sic & Pall. at Col. *reverta est*. Nicotianus *liber reiecta est*. verissima scriptura, vt pote quæ alludat ad Siciliæ etymon.

L. ANNÆI SENECAE AD LVCILIVM

NATVRALIVM QVAESTIONVM

LIBER SEPTIMVS

ET VLTIMVS.

In quo agitur de Cometis.

EMO vsque eo tardus, & hebes, & demissus in terram est, vt ad diuina non erigatur, ac tota mente consurgat: vtique vbi nouum aliquod è cælo miraculum fulsit. Nam quamdiu solita decurrunt, magnitudinem rerum consuetudo subducit. Ita enim compositi sumus, vt nos quotidiana, etiamsi admiratione digna sunt, transeant: contra minimarum quoque rerum, si insolitæ prodierunt, spectaculum dulce fiat. Hic itaque cœtus astrorum, quibus immensi corporis pulchritudo distinguitur, populum non conuocat. At cum aliquid ex more mutatum est, omnium vultus in cælo est. Sol spectatorem, nisi cum deficit, non habet. Nemo obseruat lunam, nisi laborantem. Tunc vrbes conclamant, tunc pro se quisque superstitione vana trepidat. Quanto illa maiora sunt, quod sol totidem (vt ita dicam) gradus, quot dies habet, & annum circuitu suo claudit: quod à solstitio statim inclinat, & dat spatium noctibus: quod sidera abscondit: quod terras, cum tanto maior sit illis, non vrit, sed calorem suum intensiōibus ac remissionibus temperando fouet: quod lunam numquam implet, nisi aduersam sibi, nec obscurat. Hæc tamen non annotamus, quamdiu ordo seruatur. Si quid turbatum est, aut præter consuetudinem emicuit, spectamus, interrogamus, ostendimus. Adeo naturale est magis noua, quam magna mirari. Idem in Cometis fit. Si rarus, & insolitæ figuræ ignis apparuit, nemo non scire quid sit, cupit: & oblitus aliorum, de aduentitio quærit: ignarus, vtrum debeat mirari, an timere. Non enim desunt qui terreant, qui significationes eius graues prædicent. Sciscitantur itaque, & cognoscere volunt, prodigium sit, an fidus. At mehercules non aliud quis aut magnificentius quæsierit, aut didicerit vtilius, quam de stellarum siderumque natura: vtrum flamma contracta, quod & visus noster affirmat, & ipsū ab illis fluens lumen, & calor inde descēdens: an non sint flāmei orbes, sed solida quædam terrenaque corpora, quæ per igneos tractus labentia inde splendorem trahant, coloremque, non de suo clara. In qua opinione magni fuere viri, qui sidera crediderunt ex duro concreta, & ignem alienum pascentia. Nam per se, inquiunt, flamma diffugeret, nisi aliquid haberet quod teneret, & à quo teneretur, conglobatamque nec stabili inditam corpori, profecto iam mundus turbine suo dissipasset. Ad hæc inuestiganda proderit quærere, num Cometæ eius conditionis sint, cuius superiora. Videntur enim cum illis quædam habere communia, ortus & occasus, ipsam quoque, quamuis spargantur & longius exeant, faciem. æque enim ignei splendidique sunt. Itaque si omnia terrena sidera sunt, his quoque eadem forserit. Si verò nihil aliud sunt quam purus ignis, manentque mensibus senis, nec illos conuersio mundi soluit & velocitas: illa quoque possunt & tenui constare mate-

Cap. i.

11.

- ria, nec ob hoc discuti assiduo cæli circumactu. Illo quoque pertinebit hoc excussisse, ut sciamus, ² utrum mundus terra stante circumbeat, an mundo stante terra vertatur. Fuerunt enim qui dicerent, nos, esse, quos rerum natura nescientes ferat, nec cæli motu fieri ortus & occasus, sed ipsos oriri & occidere. Digna res est contemplatione, ut sciamus in quo rerum statu simus: pigerrimam sortiti, an velocissimam sedem: circa nos Deus omnia, an nos agat. Necessarium est autem, veteres ortus Cometarum habere collectos. Deprehendi enim propter raritatem eorum cursus adhuc non potest, nec explorari, an vices seruent, & illos ad suum diem certus ordo producat. No-
- III. ua hæc cælestium observatio est, & nuper in Græciam inuenta. Democritus quoque, subtilissimus antiquorum omnium, suspicari ait se, plures stellas esse quæ currant: sed nec numerum illarum posuit, nec nomina, nondum comprehensis quinque siderum cursibus. Eudoxus primus ab Ægypto hos motus in Græciam transtulit. Hic tamen de Cometis nihil dicit. Ex quo apparet, ne apud Ægyptios quidem, quibus maior cæli cura fuit, hanc partem elaboratam. Conon postea diligens & ipse inquisitor, defectiones quidem solis servatas ab Ægyptiis collegit, nullam autem mentionem fecit Cometarum: non prætermitturus, si quid explorati apud illos comperisset. Duo certe: qui apud Chaldaeos studuisse se dicunt, Epigenes & Apollonius Myndius, peritissimus inspiciendorum naturalium, inter se dissident. Hic enim ait, Cometæ in numero stellarum errantium poni à Chaldaeis, tenerique cursus eorum. Epigenes contra ait, Chaldaeos nihil de Cometis habere comprehensi, sed videri illos
- IV. accendi turbine quodam aëris concitati & intorti. Primum ergo, si tibi videtur, opiniones huius ponamus, ac refellamus. Huic videtur plurimum virium habere, ad omnes sublimium motus, stella Saturni. Hæc cum proxima signa Marti premit, aut in Lunæ viciniam transit, aut in Solis incidit radios, natura ventosa & frigida contrahit pluribus locis aëra, conglobatque. Deinde si radios Solis assumpsit, tonat, fulguratque. Si Martem quoque consentientem habet, fulminat. Præterea, inquit, aliam materiam habent fulmina, aliam fulgurationes. Aquarum enim, & omnis humidi euaporatio, splendor tantum cæli citra ictum minaces movet. Illa autem calidior sicciorque terrarum exhalatio, fulmina extundit. Trabes vero & faces, quæ nullo alio inter se quam magnitudine distant, hoc modo fiunt. Cum humida terrenaque in se globus aliquis aëris clausit, quem turbinem dicimus, quacumque fertur, præbet speciem ignis extenti. Quæ tamdiu durat, quamdiu mansit aëris illa complexio, hu-
- V. midi intra se terrenique multum vehens. Ut à proximis mendaciis incipiam, falsum est, faces & trabes exprimi turbine. Turbo enim circa terras concipitur ac fertur. Ideoque arbuta radicibus vellit, & quocumque incubuit, solum nudat: silvas interim & tecta corripens, inferior fere nubibus, utique numquam altior. At contra trabes editior cæli pars ostentat. Ita numquam nubibus obstiterunt. Præterea turbo omni nube velocior rapitur, & in orbem vertitur. Super ista velociter desinit, & ipse se sua vi rumpit. Trabes autem non transcurrunt, nec præteruolant, ut faces, sed commorantur, & in eadem parte cæli collucent. Charimander quoque in eo libro quem de Cometis composuit, ait Anaxagoræ visum, grande insolitumque cælo lumen magnitudine amplæ trabis, & id per multos dies fulsisse. Talem effigiem ignis longi fuisse, Callisthenes tradit, antequam Burin & Helicen mare absconderet. Aristoteles ait, non trabem illam, sed Cometem fuisse: ceterum ob nimium ardorem non apparuisse sparsum ignem, sed procedente tempore cum iam minus flagraret, redditam suam Cometæ faciem. In quo igne multa quidem fuerunt digna quæ notarentur, nihil tamen magis, quam quod ut ille fulsit in cælo, statim supra Burin & Helicen mare fuit. Numquid ergo Aristoteles non illam tantum, sed omnes trabes Cometæ esse credebatur? Hanc habetis differentiam, quod is continuus ignis est, ceteris sparsus. Trabes enim flammam æqualem habent, nec vlllo loco intermissam aut languidam, in ultimis vero partibus coactam, qualem fuisse illam, quam modo retuli, Callisthenes tradit.
- VI. Duo, inquit Epigenes, Cometarum genera sunt. Alij ardorem undique effundunt, nec locum mutant: alij in vnam partem ignem vagum in modum comæ porrigunt, & stellas prætermittunt: quales duo ætate nostra visi sunt. Illi priores criniti, undique etiam immoti, humiles fere sunt, & eisdem causis quibus trabes facesque conflantur, & ex intemperie aëris turbidi, multa secum arida humidaque terris exhalata versantis. Potest enim spiritus per angusta elisus accendere supra se positum aëra, plenum alimentis idoneis igni. Deinde propellere ex nitido, ne ex aliqua causa refluat rursus, ac remittatur: deinde iterum proximo die ac sequentibus.

confurgere, & eundem locum inflammare. Videmus enim ventos per complures dies ad constitutum redire. Pluuiæ quoque, & alia tempestatum genera, ad præscriptum reuertuntur. Vt breuiter autem voluntatem eius exprimam, eadem fere ratione hos fieri Cometas existimat, qua fiunt ignes turbine eiectioni. Hoc vnum interest, quod illi turbines ex superiori parte in terras deprimuntur, hi de terra in superiora eleuantur.

Aduersus hæc multa dicuntur. Primum si ventus in causa esset, numquam Cometes sine vento appareret. nunc autem & quietissimo aëre apparet, Deinde si vento fieret, cum vento caderet. Et si vento inciperet, cresceret vento, eoque esset ardentior, quo ille incitior. His accedit illud quoque. Ventus multas aëris partes impellit, Cometes in vno loco apparet: ventus in sublime non peruenit, Cometæ autem visuntur supra quam ventis ire licet. Transiit deinde ad illos, quos ait certiorum habere stellarum speciem, qui & procedunt, & signa prætereunt. Hos ait ex iisdem causis fieri, quibus illos, quos dixit humiliores. Hoc tantum interesse; quod terrarum exhalationes multa secum arida ferentes, celsiorem petant partem, & in editiora cæli aquilone pellantur. Deinde si illos aquilo propelleret, ad meridiem semper ageretur, quo ventus hic nititur. Atqui varie concurrunt, alij in ortum, alij in occasum, omnes in flexum: quod iter non daret ventus. Deinde si aquilonis illos impetus à terris in altum leuaret, aliis ventis non orirentur Cometæ. atqui oriuntur.

Illam nunc rationem eius (vtraque enim vititur) refellamus. Quidquid humidi aridique terra effluit, cum in vnum coit, ipsa discordia corporum, spiritum versat in turbine. Tunc illa vis venti circumeuntis quidquid intra se comprehendit, cursu suo accendit, & leuat in altum: ac tam diu manet splendor ignis expressi, quamdiu alimenta sufficiunt: quibus desinentibus, & ipse subsidit. Qui hoc dicit, non notat qualis sit turbine cursus, & qualis Cometarum. Illorum rapidus ac violentus, & ipsis ventis citior est: Cometarum lenis, & quod per diem & noctem quantum transierit, abscondat. Deinde turbine motus vagus est & diffusus, & (vt Sallustij vtar verbis,) verticosus: Cometarum autem compositus, & destinatum iter carpens. Num quis nostrum crederet, aut lunam, aut quinque sidera rapi vento, aut turbine rotari? Non vt puto. Quare? quia non est illis perturbatus & impotens cursus. Ad Cometas idem transferamus. Non confuse nec tumultuose eunt, vt aliquis credat illos causis turbulentis & inconstantibus pelli. Deinde etiam si vertices isti comprehendere terrena humidaque, & ex humili in altum exprimere possent: non tamen supra lunam efferrent. Omnis illis vsque in nubilum vis est. Cometas autem immixtos stellis videmus per superiora labentes. Ergo verisimile non est, in tantum spatium perseverare turbine: qui quo maior est, maturius corrumpitur.

Vtrumlibet itaque eligat: aut vis levis tam alte peruenire non poterit, aut magna & concitata citius ipsa se frangat. Præterea humiliores illi Cometæ ob hoc (vt putant) non exeunt altius, quia plus terreni habent. Grauitas illos sua in proximo tenet. Atqui necesse est, his Cometis diuturnioribus & celsioribus, plenior materia sit. Neque enim diutius apparerent, nisi maioribus nutrimentis sustinerentur. Dicebam modo, non posse diu verticem permanere, nec supra lunam, aut vsque in stellarum locum crescere. Nempe efficit turbine, plurium ventorum inter ipsos luctatio. Hæc diu non potest esse. Nam cum vagus & incertus spiritus conuolutatus est, nouissime vni vis omnium cedit. Nulla autem tempestas magna perdurat. Procellæ quanto plus habent virium, tanto minus temporis. Venti cum ad summum venerunt, remittuntur omni violentia. Necesse est ista concitatione in exitum sui tendant. Nemo itaque turbine toto die vidit, ne hora quidem. Mira velocitas eius, & mira breuitas est. Præterea violentius celeriusque in terra circaque eam voluitur: quo celsior, eo solutior, laxiorque est, & ob hoc diffunditur. Adice nunc, quod etiam si in summum pertenderet, vbi sideribus iter est, vtique ab eo motu, qui vniuersum trahit, solueretur. Quid enim est illa conuersione mundi citatius? hac omnium ventorum in vnum coniecta vis dissiparetur, & terræ solida fortisque compages, nedum particula aëris torti.

Præterea in alto manere non potest ignis turbine illatus, nisi ipse quoque permaneret turbo. Quid porro tam incredibile est, quam in turbine longior mora? Vtique motus motu contrario vincitur: habet enim suam locus ille vertiginem, quæ rapit cælum,

Sideraque alta trahit, celerique volumine torquet.

Et vt det eis aliquam aduocationem, quod fieri nullo modo potest: quid de his Cometis dicetur, qui senis mensibus apparuerunt? Deinde duo debent esse motus eodem

loco: alter ille diuinus & assiduus, suum sine intermissione peragens opus: alter nouus & recens, & turbine illatus. Necesse est ergo alter alteri impedimento sit. Atqui lunaris illa orbita, ceterorumque supra lunam meantium motus irremocabilis est: nec hæsitat usquam, nec resistit, nec dat ullam nobis suspensionem obiectæ sibi moræ. Fidem non habet, turbinem, violentissimum & perturbatissimum tempestatis genus, in medios siderum ordines peruenire, & inter disposita ac tranquilla versari. Credamus ignem circumactò turbine accendi, & hunc expulsam in sublime, præbere nobis opinionem speciemque sideris longi. At puto tale esse debet, quale est id quod ignem efficit. Turbinis autem rotunda facies est. In eodem enim vestigio versatur, & in columnæ modo circumagentis se voluitur. Ergo ignem quoque qui inclusus est, similem esse illi oportet. Atqui longus est, & dissectus, minimeque similis in orbem

x i. coactò.

Epigenem relinquamus, & aliorum opiniones persequamur. Quas antequam exponere incipiam, illud in primis præsumendum est, Cometas non in vna parte cæli adspici, nec in signifero tantum orbe, sed tam in ortu quam in occasu, frequentissime tamen circa Septentrionem. Forma eis non est vna. Quamuis enim Græci discrimina fecerint eorum quibus in morem barbæ flamma dependet, & eorum qui vndique circa se velut comam spargunt, & eorum quibus fusus quidem est ignis, sed in verticem tendens: tamen omnes isti eiusdem notæ sunt, Cometæque recte dicuntur. Quorum cum post longum tempus appareant formæ, inter se eos comparare difficile est. Illo ipso tempore, quo apparent, inter spectantes de habitu illorum non conuenit: sed prout cuique acrior acies aut hebetior, ita dicit aut lucidiorem esse aut rubicundior, & crines aut in interiora deductos, aut in latera diuisos. Sed siue sint aliquæ differentiæ illorum, siue non sint, eadem fiant ratione necesse est Cometæ. Illud vnum constare debet, præter solitum adspici nouam sideris faciem, circa se dissipatum ignem trahentis. Quibusdam antiquorum hæc placet ratio. Cum ex stellis errantibus altera se alteri applicuit, confuso in vnum duarum lumine, faciem longioris sideris reddi. Nec hoc tunc tantum euenit, cum stella stellam attigit, sed etiam cum appropinquauit. Interuallum enim, quod inter duas est, illu-

x i i.

stratur ab vtraque, inflammaturque, & longum ignem efficit. His illud respondebimus, certum esse numerum stellarum mobilium. Solere autem eodem tempore & has apparere, & Cometen. Ex quo manifestum fit, non illarum coitu fieri Cometen, sed proprium & sui iuris esse. Etiamnum frequenter stella sub altioris stellæ vestigium venit: & Saturnus aliquando supra Iouem est, & Mars Venerem aut Mercurium recta linea despicit: nec tamen propter hunc cursum, cum alter alterum subit, Cometes fit: alioquin annis omnibus fieret: omnibus enim aliquæ stellæ in eodem signo simul sunt. Si Cometâ faceret stella stellæ superueniens, momento esse desineret. Summa enim velocitas transeuntium est. Ideo omnis siderum defectio brevis est: quia cito illas idem cursus, qui admouerat, abstrahit. Videmus solem & lunam intra exiguum tempus, cum obscurari cœperint, liberari: quanto celerior debet fieri in stellis congressio, tanto minoribus? Atqui Cometæ senis mensibus manent, quod non accideret, si duarum stellarum conuentu gignerentur. Illæ enim diu cohærere non possunt, & necesse est illas lex celeritatis separet. Præterea ista nobis vicina videntur, ceterum interuallis ingentibus dissident. Quomodo ergo potest altera stella usque ad alteram stellam ignem mittere, ita ut vtraque iuncta videatur, cum sint ingenti regione diductæ? Stellarum, inquit, duarum lumen miscetur, & præbet vnius speciem. Nempe, sic quemadmodum rubicunda fit nubes solis incurso, quemadmodum vespertina aut matutina flauescunt, quemadmodum alterne arcus solis visitur. Hæc omnia primum magna vi efficiuntur. Sol enim est, qui ista succendit. Stellarum non est eadem potentia. Deinde nihil horum, nisi infra lunam in terrarum vicinia nascitur. Superiora pura & sincera sunt, & coloris sui semper. Præterea si quid tale accideret, non haberet moram, sed exstingueretur cito: sicut coronæ, quæ solem lunam ve cingunt, & intra breuissimum spatium exolescunt. Nec arcus quidem diu perseuerat. Si quid esset tale, à quo medium inter duas stellas spatium confunderetur æque cito dilaberetur. Vtique non in tantum maneret, quantum morari Cometæ solent. Stellis intra signiferum cursus est, hunc gyrum premunt: at Cometæ ubique cernuntur. Non magis certum est illis tempus quo appareant, quam locus vllus, ultra quem non exeant.

x i i i.

Aduersus hoc ab Artemidoro illa dicuntur, non has tantum stellas quinque discurrere, sed solas obseruatas esse. Ceterum innumerabiles ferri per occultum, aut propter obscuritatem luminis nobis ignotas, aut propter circulo-

rum positionem talem, ut tunc demum, cum ad extremam eorum venere, visantur. Ergo intercurrent quædam stellæ, ut ait, nobis novæ, quæ lumen suum cum stantibus misceant, & maiorem quam stellis mos est, porrigant ignem. hoc ex his quæ mentitur, leuissimum est: tota eius narratio mundi, mendacium impudens est. Nam si illi credimus, summa cæli ora solidissima est, in modum tecti durata, & alti crassique corporis, quod atomi congestæ coaceruataque fecerunt. Huic proxima superficies est ignea, ita compacta, ut solui vitarique non possit. Habet tamen spiramenta quædam, & quasi fenestras, per quas ex parte exteriori mundi influant ignes, non tam magni, ut interiora conturbent. Rursus ex mundo in exteriora labuntur. Itaque hæc quæ præter consuetudinem apparent, influxerunt ex illa vtraque mundi iacente materia. Soluere ista quid aliud est, quam manum exercere, & in ventum iactare brachia?

Velim tamen mihi dicat iste, qui mundo tam firma lacunaria imposuit, quid sit quare credamus illi tantam esse crassitudinem cæli. Quid fuit, quod illo tam solida corpora adduceret, & ibi detineret. Deinde quod tantæ crassitudinis est, necesse est & magni ponderis sit. Quomodo ergo in summo manent graua? Quomodo illa moles non descendit, & se onere suo frangit? Fieri enim non potest, ut tanta vis ponderis, quantam ille substituit, pendeat, & leuibus innixa sit. Nec illud quidem potest dici, extrinsecus aliqua esse retinacula, quibus cadere prohibeatur, nec rursus de medio aliquid esse oppositi, quod imminens corpus excipiat ac fulciat. Illud etiam nemo dicere audebit, mundum ferri per immensum, & cadere quidem, sed non apparere an cadat: quia præcipitatio eius æterna est, nihil habens nouissimum, in quod incurrat. Hoc quidam de terra dixerunt, cum rationem nullam inuenirent, propter quam pondus in aëre staret. Fertur, inquiunt, semper: sed non apparet an cadat, quia infinitum est in quod cadit. Quid est deinde quo probes, non quinque tantum stellas moueri, sed multas esse, & in multis mundi regionibus? Aut si hoc sine vlllo probabili argumento licet respondere, quid est, quare non aliquis aut omnes stellas moueri, aut nullam dicat? Præterea nihil te adiuuat ista stellarum passim euntium turba. Nam quo plures fuerint, sæpius in alias incident: rari autem Cometae, & ob hoc mirabiles sunt. Quid, quod testimonium dicet contra te omnis ætas, quæ talium stellarum exortus & annotauit, & posteris tradidit?

Post mortem Demetrii Syriæ regis, cuius Demetrius & Antiochus liberi fuere, paullo ante Achæicum bellum Cometes effulsit, non minor sole. Primo igneus ac rubicundus orbis fuit, clarumque lumen emittens, quanto vinceret noctem. Deinde paulatim magnitudo eius districta est, & euauit claritas. Nouissime autem totus intercidit. Quot ergo coire stellas oportet, ut tantum corpus efficiant? Mille in vnum licet congreges, numquam hunc ambitum solis æquabunt. Attalo regnante, initio Cometes apparuit modicus. Deinde sustulit se diffuditque, & vsque in æquinoctialem circulum venit, ita ut illam plagam cæli, cui lactea nomen est, in immensum extentus æquaret. Quot ergo conuenisse debent erraticæ, ut tam longum cæli tractum occuparent igne continuo?

Contra argumentum dictum est: contra testes dicendum est. Nec magna molitione detrahenda est auctoritas Ephoro: historicus est. Quidam incredibilium relatu commendationem parant, & lectorem aliud acturum, si per quotidiana duceretur, miraculo excitant. Quidam creduli, quidam negligentes sunt: quibusdam mendacium obrepit, quibusdam placet. Illi non euitant, hi appetunt. Et hoc in commune de tota natione: quæ approbare opus suum, & fieri popolare non putat posse, nisi illud mendacio aspersit. Ephorus vero non religiosissimæ fidei, sæpe decipitur, sæpe decipit. Sicut hic Cometen, qui omnium mortalium oculis custoditus est, quia ingentis rei traxit euentus, cum Helicen & Burin ortu suo merisset, ait illum discessisse in duas stellas: quod præter illum nemo tradidit. Quis enim posset obseruare illud momentum, quo Cometes solutus, & in duas partes reductus est? Quomodo autem si est qui viderit Cometen in duas dirimi, nemo vidit fieri ex duabus? Quare autem non adiecit, in quas stellas diuisus sit, cum aliqua ex quinque stellis esse debuerit?

Apollonius Myndius in diuersa opinione est. Ait enim, Cometen non vnum ex multis erraticis effici, sed multos Cometas erraticos esse. Non est, inquit, species falsa, nec duarum stellarum confinio ignis extentus: sed & proprium sidus Cometes est, sicut solis aut lunæ. Talis illi forma est, non in rotundum restricta, sed procerior, & in longum producta. Ceterum non est illi palam cursus: altiora mundi secatur: & tunc demum apparet, cum in imum cursus sui venit. Nec est quod putemus, eundem visum esse sub Claudio, quem sub Augusto vidimus:

- nec hunc qui sub Nerone Cæsare apparuit, & Cometis detraxit infamiam, illi similem fuisse, qui post necem diti Iulij, ludis Veneris genitricis, circa vndecimam horam diei emerfit. Multi varique sunt, dispares magnitudine, dissimiles colore: aliis rubor est sine vlla luce: aliis candor, & purum liquidumque lumen: aliis flamma, & hæc non sincera, nec tenuis, sed multum circa se voluens fumidi ardoris. Cruenti quidam, minaces, qui omen post se futuri sanguinis ferunt. hi minuunt augentque lumen suum, quemadmodum alia sidera: quæ clariora: cum descendere, sunt, maioraque ex loco propiore visuntur: minora, cum redeunt, & obscuriora, quia abducunt se longius.
- xviii. Aduersus hoc protinus respondetur, non idem accidere in Cometis, quod in ceteris. Cometæ enim quo primum die apparuerint, maximi sunt. Atqui deberent crescere, quo propius accederent. Nunc autem manet illis prima facies, donec incipiant exstingui. Deinde quod aduersus priores, etiam aduersus hunc dicitur: Si erraret Cometæ, essetque sidus, intra signiferi terminos moueretur, intra quod omne sidus cursus suos colligit. Numquam apparet stella per stellam. Acies nostra non potest per medium sidus exire, vt per illud superiora prospiciat. Per Cometem autem non aliter quam per nubem vltiora cernuntur: ex quo apparet, illum non esse sidus, sed leuem ignem ac tumultuarium.
- xix. Zenon noster in illa sententia est: congruere iudicat stellas, & radios inter se committere: hac societate luminis exsistere imaginem stellæ longioris. Ergo quidam nullos esse Cometæ existimant, sed species illorum per repercussionem vicinorum siderum, aut per conjunctionem coherentium reddi. Quidam aiunt esse quidem, sed habere cursus suos, & post certa lustra in conspectum mortalium exire. Quidam esse quidem, sed non quibus siderum nomen imponas: quia dilabuntur, nec diu durant, & exigui temporis mora dissipantur.
- xx. In hac sententia sunt plerique nostrorum: nec id putant veritati repugnare. Videmus enim, in sublimi varia ignium concipi genera, & modo cælum ardere, modo

Longos à tergo flammarum albescere tractus,

Modo faces cum igne vasto rapi: ipsa etiam fulmina, etsi velocitate mira, simul & perstringunt aciem, & relinquunt ignes suos, aëris attriti, & impetu inter se maiore collisi. Ideo ne resistunt quidem, sed expressi fluunt, & protinus pereunt. Alij vero ignes diu manent: nec ante discedunt, quam consumptum est omne, quo pascebantur, alimentum. Hoc loco sunt illa à Posidonio scripta miracula, columnæ clypei que flagrant, aliæque insigni nouitate flammæ: quæ non aduerterent animos, si ex consuetudine & lege decurrerent. Ad hæc stupent omnes, & repentinum ignem ex alto efferunt, siue emicuit aliquid & fugit siue compresso aëre & in ardorem coacto, loco miraculi stetit. Quid ergo? Non aliquando lacuna cedentis retro ætheris patuit, & vastum in concauo lumen? Exclamare posses: Quid est hoc?

----- medium video discedere cælum,

Palantesque polo stellas.

- Quæ aliquando non expectata nocte fulserunt, & per medium eruperunt diem. Sed alia huius rei ratio est, quare alieno tempore apparent, quas esse, etiam cum laterent, constat. Multos Cometæ non videmus, quod obscurantur radiis solis: quo deficiente, quemdam Cometem apparuisse, quem sol vicinus obtexerat, Posidonius tradit. Sæpe autem cum occidit sol, sparsi ignes non procul ab eo videntur. Videlicet ipsa stella sole perfunditur, & ideo adspici non potest. Cometæ autem radios solis effugiunt.
- xxi. Placet ergo nostris, Cometæ, sicut faces, sicut tubas, trabesque, & alia ostēta cæli, denso aëre creari. Ideo circa Septemtrionem frequentissime apparent, quia illic plurimum est aëris pigri. Quare ergo non stat Cometæ, sed procedit? dicam. Ignium modo alimentum suum sequitur. Quamuis enim illi ad superiora nifuse est: tamen deficiente materia retroiens ipse descendit in aëra quoque, si dextram laeuamque præmit partem. Nulla enim illi via est: sed qua illum vena pabuli sui duxit, illo repit, nec vt stella procedit, sed vt ignis pascitur. Quare ergo per longum tempus apparet, & non cito exstinguitur? Sex enim mensibus hic, quem nos Neronis principatu latissimo vidimus, spectandum se præbuit, in diuersum illi Claudiano circumactus. Ille enim à Septemtrione in verticem surgens, Orientem petiit semper obscurior: hic ab eadem parte capit, sed in Occidentem tendens, ad Meridiem flexit, & ibi se subduxit oculis. Videlicet ille humidiora habuit, & aptiora ignibus, quæ profecutus est: huic rursus vberior fuit & plenior regio. Huc itaque descendunt, inuitante materia, non itinere. Quod apparet duobus, quos spectauimus, fuisse diuersum: cum hic

eum hic in dextrum motus sit, ille in sinistrum. Omnibus autem stellis in eandem partem cursus est, id est, contrarius mundo. Hic enim ab ortu voluitur in occasum, illæ ab occasu in ortum eunt. Et ob hoc duplex his motus est: ille quo eunt, & hic quo auferuntur.

Ego nostris non assentior. Non enim existimo Cometen subitaneum ignem, sed inter æterna opera naturæ. Primum quæcumque aër creat, breuia sunt. Nas-
cuntur enim in re fugaci & mutabili. Quomodo potest enim in aëre aliquid idem diu
permanere, cum ipse aër numquam idem maneat? fluit semper, & brevis illi quies est. Intra exiguum momentum in alium, quam in quo fuerat, statim vertitur. Nunc plu-
uius, nunc serenus, nunc inter vtrumque varius. nubesque illi familiarissimæ, in quas
coit, & ex quibus soluitur. modo congregantur, modo digeruntur, numquam immotæ
iacent. Fieri non potest, ut ignis certus in corpore vago sedeat, & ita pertinaciter hæ-
reat, quam quem natura, ne vnumquam excuteretur, aptauit. Deinde si alimento suo hæ-
reret, semper descenderet. Eo enim crassior aër est, quo terris propior: numquam Co-
metes in imum vsque demittitur, neque appropinquat solo. Etiamnum ignis aut it quo
illum natura sua ducit, id est sursum: aut eo quo trahit materia, cui adhæsit, & quam de-
pascitur.

Nullis ignibus ordinarijs & cælestibus iter flexum est. Sideris proprium
est, ducere orbem. Atqui hoc an Cometæ alij fecerint, nescio: duo nostra ætate fece-
runt. Deinde omne quod causa temporalis accendit, cito intercidit. Sic faces ardent,
dum transeunt: sic fulmina in vnum valent iectum: sic quæ transversæ dicuntur stellæ
& cadentes, præteruolant & secant aëra. Nullis ignibus nisi in suo mora est. Illis dico
diuinis, quos habet mundus æternos, quia partes eius sunt, & opera. Hi autem aliquid
agunt, & vadunt, & tenorem suum seruant, paresque sunt. Nam alternis diebus maio-
res minoresve fierent, si ignis esset collecticius, & ex aliqua causa repentinus. Minor
enim esset ac maior, prout plenius aleretur aut malignius. Dicebā modo, nihil diutur-
num esse, quod exarsit aëris vitio: nunc amplius adijcio. Morari ac stare nullo modo
potest. Nā & fax & fulmen & stella transcurrens, & quisquis alius est ignis aëre expres-
sus, in fuga est: nec apparet, nisi dum cadit. Cometes habet suam sedem: & ideo non
cito expellitur, sed emetitur spatium suum: nec exstinguitur, sed excedit. Si erratica,
inquit, stella esset, in signifero esset. Quis vnum stellis limitem ponit? Quis in angustum
diuina compellit? Nempe hæc ipsa sidera quæ sola moueri credis, alios & alios circu-
los habent. Quare ergo nō aliqua sint, quæ in proprium iter & ab istis remotum seces-
serint? Quid est, quare in aliqua parte cælum peruium non sit? Quod si iudicas, non
posse vllam stellam nisi signiferum attingere: Cometes potest sic latū habere circulū,
ut in hunc tamen parte aliqua sui incidat: quod fieri non est necessariū, sed potest.

Vide ne hoc magis deceat magnitudinem mundi, ut in multa itinera diuisus sit: nec
hanc vnam deterat semitam, ceteris partibus torpeat. Credis autem in hoc maximo &
pulcherrimo corpore inter innumerabiles stellas, quæ noctem decore vario distin-
guunt, quæ aëra minime vacuum & inertem esse patiuntur, quinque solas esse, quibus
exercere se liceat, ceteras stare, fixum & immobilem populum? Si quis hoc loco me
interrogauerit: Quare ergo non quemadmodum quinque stellarum, ita harū obser-
uatus est cursus? Huic ego respondebo: Multa sunt quæ esse concedimus: qualia sint,
ignoramus. Habere nos animum, cuius imperio & impellimur & reuocamur, omnes
fatebuntur: quid tamen sit animus ille rector dominusque nostri, non magis tibi quis-
quam expediet, quam vbi sit. Alius illum dicet esse spiritum, alius concentum quem-
dam, alius vim diuinam & Dei partem, alius tenuissimum aërem, alius incorporalē po-
tentiam. Non deerit qui sanguinem dicat, qui calorem. Adeo animo non potest lique-
re de ceteris rebus, ut adhuc ipse se quærat.

Quid ergo miramur, Cometæ, tam
rarum mundi spectaculum, nondum teneri legibus certis: nec initia illorum finesque
notescere, quorum ex ingentibus interuallis recursus est? Nondum sunt anni mille
quingenti, ex quo Græcia

----- stellis numeros & nomina fecit.

Multæque hodie sunt gentes, quæ tantum facie nouerint cælum, quæ nondum
sciant cur luna deficiat, quare obumbretur. Hoc apud nos quoque nuper ratio
ad certum perduxit. Veniet tempus, quo ista quæ nunc latent, in lucem dies ex-
trahat, & longioris æui diligentia. Ad inquisitionem tantorum ætas vna non
sufficit, ut rota cælo vacet. Quid, quod tam paucos annos inter studia ac vitia
non æqua portione diuidimus? Itaque per successiones istas longas explicabun-
tur. Veniet tempus, quo posteri nostri tam aperta nos nescisse mirentur. Ha-
rum quinque stellarum, quæ se ingerunt nobis, quæ alio arque alio occurrentes

loco, curiosos nos esse cogunt qui matutini vespertinique ortus sint, quæ stationes, quando in rectum ferantur, quare agantur retro, modo cœpimus scire. Vtrum emergeret Iupiter, an occideret, an retrogradus esset (nam hoc illi nomen imposuere cedenti) ante paucos annos didicimus. Inuenti sunt qui nobis dicerent: Erratis, qui vllam stellam aut suppressere cursum iudicatis, aut vertere. Non licet stare cælestibus, nec auerti: prodeunt omnia: vt semel missa sunt, vadunt. Idem erit illis cursus, qui sui finis. Opus hoc æternum irreuocabiles habet motus: qui si quando constitierint, alia ex aduerso incident, quæ nunc tenet & æqualitas

xxvi.

seruat. Quid est ergo, cur aliqua redire videantur? Solis occursum speciem illis tarditatis imponit, & natura viarum circulatorumque sic positorum, vt certo tempore intuentes fallant. Sic naues quamuis plenis velis eant, videntur tamen stare. Erit qui demonstret aliquando, in quibus Cometæ partibus errent, cur tam seducti à ceteris eant, quanti qualesque sint. Contenti simus inuentis: aliquid veritati & posteris conferant. Per stellas, inquit, vltiora non cernimus, per Cometæ aciem transmittimus. Primum si sit istud, non in ea parte sit, qua sidus ipsum est spissum ac solidi ignis, sed qua rarus splendor excurrit, & in crines dispergitur. Per intervalla ignium, non per ipsos vides. Stellæ, inquit, omnes rotundæ sunt, Cometæ porrecti: ex quo apparet, stellas non esse. Quis enim tibi concedet, Cometæ longos esse? Quorum natura quidem, vt ceterorum siderum, globus est, ceterum fulgor extenditur: Quemadmodum sol radios suos longe lateque dimittit, ceterum ipsi alia est forma, alia ei quod ex ipso fuit lumini: sic Cometarum corpus ipsum corrotundatur, splendor autem longior quam ceterorum siderum apparet: Quare? inquis.

xxvii.

Dictu mihi prius, quare luna dissimillimum soli lumen accipiat, cum accipiat à sole? Quare modo rubeat, modo palleat? Quare liuidus illi & ater color sit, cum à conspectu solis excluditur? Dic mihi, quare omnes stellæ inter se dissimilem habeant aliquatenus faciem, diuersissimam soli. Quomodo nihil prohibet, ista sidera esse, quamuis similia non sint: ita nihil prohibet, Cometæ æternos esse & sortis eiusdem, cuius cetera, etiam si faciem illis non habent similem. Quid porro? mundus ipse, si consideres illum, nonne ex diuersis compositus est? Quid est quare in leone semper sol ardeat, & terras æstibus torreat: in aquario adstringat hiemem, flumina gelu claudat? Et hoc tamen & illud sidus eiusdem conditionis est, cum effectu & natura dissimile sit. Intra breuissimum tempus aries extollitur, libra tardissime emergit: & tamen hoc sidus & illud eiusdem naturæ est: cum illud exiguo tempore adscendat, hoc diu proferatur. Non vides, quæ contraria inter se elementa sint? graua & leuia sunt, frigida & calida, humida & sicca. Tota huius mundi cōcordia ex discordibus constat. Negas Cometen stellam esse, quia forma eius non respondeat ad exemplar, nec sit ceteris similis. Vides enim quam simillima sit illa, quæ tricesimo anno reuertitur ad locum suum, huic quæ intra annum reuifit sedem suā. Non ad vnā naturā formam opus suum præstat, sed ipsa varietate se iactat. Alia maiora, alia velociora alijs fecit. Alia validiora, alia temperatiora: quædam autem eduxit à turba, vt singula & conspicua procederent: quædam in gregem misit. Ignorat naturæ potentiā, qui illi non putat aliquando licere, nisi quod sæpius facit. Cometæ non frequenter ostēdit, attribuit illis alium locum, alia tempora, dissimiles ceteris motus. Voluit & his magnitudinem operis sui colere, quorum formosior facies est, quam vt fortuitam putes, siue amplitudinem eorum consideres, siue fulgorem, qui maior est ardentiorque quam ceteris. Facies vero habet insigne quiddam & singulare, non in angustum coniecta & arctata, sed dimissa liberius, & multarum stellarum amplexa regionem.

xxviii.

Aristoteles ait, Cometæ significare tempestatem, & ventorum intemperantiam atque imbrium. Quid ergo? non iudicas sidus esse, quod futura denunciat? Non enim sic hoc tempestatis signum est, quomodo futuræ pluuiæ,

Scintillare oleum, & putres concrefcere fungos:

aut quomodo indicium est sæuituri maris, si marinæ

In sicco ludunt fulicæ: notasque paludes

Deferit, atque altam supra volat ardea nubem:

sed sic, quomodo æquinoctium in calorem frigusque flectētis anni, quomodo illa quæ Chaldæi canunt, quid stella nascentibus triste lætumve constituat. Hoc vt scias ita esse, non statim Cometæ ortus ventos & pluuias minatur, vt Aristoteles ait, sed annum totum suspectum facit. Ex quo apparet, illum non ex proximo, quæ in proximum daret signa traxisse, sed habere reposita & compressa legibus mundi. Fecit is Co-

meres, qui Paterculo & Vopisco consulibus apparuit, quæ ab Aristotele Theophrastoque sunt prædicta. Fuerunt enim maximæ & continuæ tempestates ubique. At in Achaia, Macedoniaque, vrbes terrarum motibus prorutæ sunt. Tarditas, inquit, illorum argumentum est grauiore esse, multumque in se habere terreni: ipsi præterea cursus, fere enim compelluntur in cardines. Vtrumque falsum est. De priore dicam prius. Quare quæ tardius feruntur, graui sunt? Quid ergo? Stella Saturni, quæ ex omnibus iter suum lentissime efficit, grauis est? Atqui leuitatis argumentum habet, quod super ceteras est. Sed maiore, inquam, ambitu circuit, nec tardius it quam ceteræ, sed longius. Succurrat tibi, idem me de Cometis posse dicere, etiam si segnior illis cursus sit. Sed mendacium est, ire eos tardius. Nam intra sextum mensem dimidiam cæli partem transcurrit hic proximus. Prior intra pauciores menses recepit se. Sed quia graues sunt, inferius deferuntur. Primum non defertur, quod circumfertur. Deinde hic proximus à Septemtrione motus sui initium fecit, & per Occidentem in Meridiana peruenit, erigensque suum cursum oblituit. Alter ille Claudianus à Septemtrione primum visus, non desuit in rectum assidue celsior ferri, donec excessit. Hæc sunt quæ aut alios mouere ad Cometæ pertinentia, aut me. Quæ an vera sint, dii sciunt, quibus est scientia veri. Nobis rimari illa & coniecturare in occulto tantum licet, nec cum fiducia inueniendi, nec sine spæ.

Egregie Aristoteles ait, numquam nos verecundiores esse debere, quam cum de diis agitur. Si intramus templa compositi, si ad sacrificium accessuri vultum submittimus, togam adducimus, si in omne argumentum modestiæ fingimur: quanto hoc magis facere debemus, cum de sideribus, de stellis, de deorū natura disputamus, ne quid temere, ne quid impudenter, aut ignorantes affirmemus, aut scientes mentiamur? Nec miremur tam tarde erui, quæ tam alte iacent. Panætio, & his qui videri volunt Cometen non esse ordinarium sidus, sed falsam sideris faciem, diligenter tractandum est, an eque omnis pars anni edēdis Cometis satis apta sit: an omnis cæli regio idonea in qua creentur: an quacumque ire, ibi etiam concipi possint: & cetera, quæ vniuersa tolluntur, cū dico illos fortuitos non esse ignes, sed intextos mando, quos non frequenter educit, sed in occulto mouet. quam multa præter hos per secretum eunt, nunquā humanis oculis orientia? Neque enim omnia Deus humanis oculis nota fecit. Quotā pars operis tanti nostris oculis committitur? Ipse qui ea tractat, qui condidit, qui totum hoc fundauit deditque circa se, maiorque est pars operis sui, ac melior, effugit oculos, cogitatione visendus est. Multa præterea cognata numini summo, & vicinam sortita potentiam, obscura sunt. Aut fortasse, quod magis mireris, oculos nostros & implent & effugiunt: siue illis tanta subtilitas est, quantam consequi acies humana non possit: siue in sanctiore secessu maiestas tanta delituit, & regnum suum, id est se, regit, nec vlli aditum dat, nisi animo. Quid sit hoc, sine quo nil est, scire non possumus: & miramur, si quos igniculos parum nouimus, cum maxima pars mundi Deus lateat? Quam multa animalia hoc primum cognouimus sæculo? & quidem multa venieris æui populus ignota nobis sciet. Multa sæculis tunc futuris cum memoria nostri exoleuerit, reseruantur. Pusilla res mundus est, nisi in illo quod quærat omnis mundus habeat. Non semel quædam sacra traduntur: Eleusis seruat, quod ostendat reuisentibus. Rerum natura, sacra sua non simul tradit. Initiatos nos credimus: in vestibulo eius hæremus. Illa arcana non promiscue nec omnibus patent: reducta & in interiore sacrario clausa sunt. Ex quibus aliud hæc ætas, aliud quæ post nos subibit, adspiciet. Quando ergo ista in notitiam nostram perducentur? Tarde magna proueniunt, vtrique si labor cessat. Id quod vnum toto agimus animo, nondum perfecimus, ut pessimi essemus. Adhuc in processu vitia sunt. Inuenit luxuria aliquid noui, in quod insanit. Inuenit impudicitia nouam contumeliam sibi. Inuenit deliciarum dissolutio & tabes aliquid tenerius molliusque, quo pereat. Nondum satis robur omne proiecimus. Adhuc quidquid est boni moris, extinguimus leuitate & politura corporum. Muliebres munditias antecessimus, colores meretricios, matronis quidem non induendos, viri sumimus. Tenero & molli ingressu suspendimus gradum; non ambulamus, sed incedimus. Exornamus annulis digitos, in omni articulo gemma disponitur. Quotidie comminiscimur, per quæ virilitati fiat iniuria, ut traducatur, quia non potest exui. Alius genitalia excidit, alius in obscœnam partem ludi fugit, & locatus ad mortem, infamiæ armatur. Ege- nus etiam, in quo morbum suum exerceat, legit.

Miraris, si nondum sapientiæ

xxxii. omne opus suum impleuit ? Nondum tota se nequitia protulit. Adhuc nascitur, & huic omnes operam damus : huic oculi nostri, huic manus seruiunt. Ad sapientiam quis accedit ? Quis dignam iudicat, nisi quam in transitu nouerit ? Quis philosophiam, aut vllum liberale respicit studium, nisi cum ludi intercalantur, cum aliquis pluuius interuenit dies, quem perdere licet ? Itaque tot familiæ philosophorum sine successore deficiunt. Academici & veteres & minores nullum antistitem reliquerunt. Quis est qui tradat præcepta Pyrrhonis ? Pythagorica illa inuidiosæ turbæ schola præceptorem non inuenit. Sextiorum noua & Romani roboris secta, inter initia sua, cum magno impetu cœpisset, extincta est. At quanta cura laboratur, ne cuius pantomimi nomen intercidat ? Stat per successores Pyladis & Batilli domus harum artium multi discipuli sunt, multique doctores. Priuatim vrbe tota sonat pulpitum. In hoc viri, in hoc fæminæ tripudiant. Mares inter se vxoresque contendunt, vter det latus illis. Deinde sub persona, cum diu trita frons est, transitur ad ganeam. Philosophiæ nulla cura est. Itaque adeo nihil inuenitur ex his quæ parum inuestigata antiqui reliquerunt, vt multa quæ inuenta erant, oblitterentur. At mehercules si hoc totis membris premeremus, si in hoc iuuentus sobria incumberet, hoc maiores docerent, hoc minores addiscerent, vix ad fundum veniretur : in quo veritas posita est, quam nunc in summa terra & leui manu quærimus.

Naturalium quæstionum finis.

MVRETUS IN LIB. VII. NAT. QVÆST.

E Cometis, quæ propria huius libri materia est, videndus Aristoteles cap. sexto, & cap. septimo primi Meteorologicon. Plinius cap. xxv. lib. secundi, & alij.

AD CAP. I. 1. Quod a solstitio ad minuendos dies vertitur.] *Hæc omnia & ab sunt à veteribus libris, & plane redundant. Quare deleri iussi.*

AD CAP. II. 2. Vtrum mundus terra stante.] *Cicero in Academicis : Hicetas (ita enim iam pridem legendum docui, non ut vulgo, Nicetas) Syracusius, vt ait Theophrastus, cælum, solem, lunam, stellas, supera denique omnia stare censet : neque, præter terram, rem vllam in mundo moueri : quæ cum circum axem se summa celeritate conuertat & torqueat, eadem effici omnia, quæ, si, stante terra, cælum moueretur. Atque hoc etiam Platonem in Timæo dicere quidam arbitrantur, sed paullo obscurius. Laertius ab aliis hunc, ab aliis Philolaum huius admirabilis sententiæ auctorem putari ait. Sed & Heraclides Ponticus, & Ecphantus Pythagoreus idem sensisse traduntur.*

AD CAP. XI. 3. Quibusdam antiquorum.] *Anaxagoræ & Democriti opinio hæc fuisse dicitur.*

AD CAP. XXI. 4. Sex enim mensibus.] *Quomodo igitur tuebimur Plinium, cuius hæc verba sunt breuissimum quo cernerentur spatium septem dierum annotatum est, longissimum octoginta. Nimirum addenda est Plinio vna littera C : vt sit, C. octoginta. Totidem enim diebus sex menses constant.*

PINCIANVS.

CAP. I. **Q**ui sydera crediderunt] *Vetus lectio tradiderunt, non crediderunt.*
III. Sed videri illos accendi turbine quodam] *Considera, an scribendum sit non illos, sed illis : videlicet Chaldeis.*

IIII. Huic videtur plurimum virium habere ad omnes sublimium motus stella Saturni.] *Quedam exemplaria. Huic videtur plurimum virium habere stella Saturni. reliqua desiderantur.*

V. Et quacunque incumbit, solum nudat :] *Quocumque vetus lectio agnoscit, non quacumque.*

In quo igne multa quidem fuerunt digna quæ notarentur :] *Brenius eadem, In quo igne multa fuerunt, quæ notarentur.*

VI. Lunam aut quinque sydera rapi vento,] *Scribendum puto lumina, non lunam : vt vocet solem & lunam lumina, quæ sacra littera luminaria appellant : & errone, sidera, antiquorum more, qui solem & lunam inter Planetas non reponebant. Eadem menda in verbis quæ sequuntur.*

Non tamen supra lunam efferrent] *Scribendum enim lumina, non lunam.*

IX. Nec supra lunam vsque in stellarum locum crescere] *Legendam reor, nedum supra lumina in stellarum locum crescere : vt non multo post, nedum particula æris intorti.*

Mira velocitas eius & mira breuitas eius] *Lege, Mira velocitas eius, & mira breuitas, ex vetere lectione, & mox, Violentius celeriusque in terra circa eam voluitur.] Duo illa verba celeriusque non habentur in eadem.*

X. Nec hæsitatus qui nec resistit,] *Castigandum censeo, nec hæsitat vsquam, nec resistit.*

Et puto talis esse debet,] *Castigandum puto, At puto talis esse debet, vt sit aduersatio.*

XI. Intra exiguum tempus, cum obscurari cœperint, liberari.] *Legendum mihi videtur, intra exiguum tempus quam obscurari ceperint, liberari.*

Præterea illa nobis vicina videntur,] *Ista, non illa, legito, ex vetere lectione.*

Altera stella usque ad alteram stellam ignem mittere,] *Verbum illud stellam non habetur in eadem.*
 Sicut faces trabesque] *Eadem, Sicut faces, sicut tubas, trabesque.*
 Huc itaque descendunt inuitante materia, non itinere.] *Descendit eadem, non descendunt.* XXI.
 Neque appropinquat solo etiam nunc. Ignis autem it, quo natura sua ducit.] *Corrige, neque appropinquat solo. Etiamnum ignis aut it quo natura sua ducit. ex eadem.* XXII.
 Quæ sola moueri creditis,] *Scribo, credis, non creditis, ex eadem, ut infra: Credis autem in hoc maximo & pulcherrimo corpore.* XXIII.
 Quid est, quare in aliqua parte cœli peruium non sit:] *Eadem non peruium habet sed paruium, ut forte scribi debeat par via.*
 Quia quæ tardius feruntur, grauius sunt.] *Corrigendum reor, Quare quæ tardius feruntur, grauius sunt: ut legatur per notam interrogationis;* XXIX.
 Succuratque tibi idem me de cometis posse dicere,] *Particula que eradenda, ex vetere lectione. Et aliquando post coniectare fidelius quam coniecturare scribetur.*
 Multo præterea cognata nimium numini summo.] *Scribe suo non summo, ex eadem.*
 Id quod vnum toto agimus animo,] *Scribe, in quod vnum toto agimur animo, ex eadem.*
 Aliquid tenerius molliusque quo pereat.] *Eadem pereatur agnoscat, non pereat.*

OPS O P O E V S.

Quamuis spargatur] *Fortunatus legit, quamuis spargatur & longius exeat. & ita v. c.* CAP. I.
 Stellas esse quæ currant] *Idem mauult legere coeant vel concurrant, quanquam in omnibus exemplaribus currant reperisset. Quod Anaxagoras & Democritus nihil aliud Cometen esse arbitrentur, quam iunctam effigiem, lumenque commissum & confusum duarum vel plurium ex propinquo errantium stellarum.* III.
 Bene m. ff. criniti undique & immoti. & mox eadem fieri ratione hos Cometas existimat. VI.
 Quod illi turbines] *Vox turbines deest in Nicotiano codice, iure, quia interpretis est, non Senecæ. Nec ad illi subaudiendum turbines, aut quod præcessit, ignes turbine eieci: sed Cometa. nam turbines ex superiori parte in terras non deprimuntur, sed circa terras concepri quicquid intra se comprehendunt, cursu suo accendunt, & in altum leuant.*
 Hi de terra in superiora eleuantur.] *M. ff. hi de terra in superiora eluctantur. quod verbum aptissimum est turbinum violentiæ exprimendæ.*
 Monet Fortunatus ex vetustis codicibus legendum, *His accedit illud quoque, quod ventus, &c.* VII.
 Deinde si illos aquilo.] *Delendum est Deinde, libris scriptis & Aldina editione adprobantibus.*
 Mox Membrana vetus, *At qui varia cucurrerunt. & post bene, & qui per diem noctemque quantum transierit, abscondat. ut motus subaudiatur.*
 Nicotianus codex, *ut Sallustij verbo utar.* VII.
 Elegantius m. ff. *Necesse est ipsa concitatione, &c.* IX.
 Nicotianus codex, *Puto talis esse debet, omisso At. Postea expunge præpositionem in.* X.
 Veteres codices, etiam Fortunati, *aut in latera demissos.* XI.
 Veteres membranæ, *propter hunc illorum cursum, vel concursum.* XII.
 Mox.] *Eadem & Fortunatus digressio. male vulgo congressio, & contra sensum.*
 Nescio quid vitij lateat in his verbis, *quemadmodum alterne arcus solis visitur. Ita emendauerat Fortunatus, cum ante legeretur, quemadmodum arcum alterne sol visit. Membranæ quoque veteres dissentiant in vna est, quemadmodum arcus alterne sol visitur. in altera, quemadmodum arcus aliter nisi sole vincitur. Eruant alij quod possunt.*
 Et intra breuissimum] *In m. ff. deest coniunctio &, & proxima linea præpositio a.*
 Ad extremam eorum.] *Scribendum extrema eorum, ut in prioribus editionibus est.*
 M. ff. *ex illa utraque mundum iacente. Natiua Senecæ verba restituo, ex illa ultra mundum iacente materia.* XIII.
 Sicut hic Cometem.] *Fortunatus refert sicut hic, ad superiorē clausulam, & subintelligit verbum decipit.* XVI.
 Qui omen post se.] *Membrana vetus, qui omen præ se fuit. sang. ferunt. & statim, maioraque, quia ex loco, &c.* XVII.
 Lege intra quos, scilicet terminos signiferi, ex Nicotiano codice. XVIII.
 Ita constituendus est locus ex v. c. *Iam ipsa fulmina, & si velocitate mira simul & perstringunt aciem & relinquunt, (vnus remittunt,) ignes sunt aeris triti, &c.* XX.
 M. ff. *descendit. In aere quoque non dextram leuamque partem premit.* XXI.
 Idem, & tam pertinaciter hæreat, quam quæ natura, *ne vnquam excuterentur, aptant. Cusam lectionem protulit quidem Fortunatus ex v. c. sed illam probiorem censuit.* XXII.
 In aliqua parte cælum peruium.] *Vox cælum non est in vno codice: in alio vero scribitur celi. Et statim referunt ambo m. ff. non posse vllam stellam, nisi signiferum attingit, (vel attingit) vadere: Cometes, &c.* XXIII.
 Tria hæc verba alius incorporealem potentiam, valde mihi suspecta sunt: & ex Thomæ potius vel Scoti quam Senecæ schola esse videntur. XXIII.
 Ut semel missa sunt.] *Placet Nicotiani codicis lectio, ut semel iussa sunt.* XXV.
 Mox. *Vetus membrana, alia alio incident, quæ, &c.*
 Fortunato vetus lectio, *non ex improviso, rector videtur.* XXVIII.
 Quare quæ tardius.] *Scripti sunt contra Pincianum. Quia enim, non Quare habent, absque interrogationis nota.* XXIX.
 Fortunatus scribit legendum ex vetustis, *non Dij sciunt. sed discutiant quibus est sententia veri.* Supra

quoque, *Contenti inquit, sumus inuentis aliquid veritati & posteris conferant. Discutiant autem hoc sensu dixit, ut palam disputent, & exquirant, quos ea cura tenet. sequitur enim, Nobis rimari illa & coniecturare in occulto tantum licet.* Illud enim dictum *Dij sciunt*, puerile & putidum est, neque huic loco inconueniens. Tragici solent ad aliquem Deum confugere, vbi explicare argumenti exitum non possunt atque vbi aliquis dignus vindice nodus inciderit. Ita quidē Fortunatus. Et hunc hactenus secuta sunt Basileenses & ex his deducta aliquot editiones. Sed Romanilectio munita est plurimum codicum fide, & patet ex sequentibus Senecæ verbis.

Ex m. ff. legendum, & coniectura ire in occulto tantum licet. Si cait lib. ii. nat. quæst. cap. vlt. Cum inui per occulta natura.

xxx. M. ff. Neque enim omnia Deus homini fecit. Quota pars operis tanti nobis committitur?

xxxi. Locus non bene hæret: nec in m. ff. constat. ita enim ferunt, *seculo, quam multa negotia. Ne hoc quidem. Multa, &c.*

Non ambulamus sed incedimus.] Fortunati vetus lectio, non ambulamus, sed repimus.

Partem ludi] Lipsius Saturn. serm. lib. i. cap. xviii. Obscænam partem ludi in Seneca lego: nec scio an ad spoliarium, an ad ludi locum fœdum vbi sponsia, referam: an potius emendem, *artem ludi*, & capiam de ijs qui sponte sese auctorant.

Mox, Placet Fortunati lectio, *infame armatur*, quia mox de egeno. at libri nostri *ūp' ey infame*. Idem statim, *quem perdere libet*.

xxxi. *Priuatim vrbe*] Idem, *Priuatim vrbe tota sonat pulpitum*. Mox in antiquis editionibus fuerat, *ut detur latus*: fortunatus ex v. c. reposuit, *uter det latus illis*. at Nicotianus codex habet, *uter det latus*. Jlius deinde sub persona, &c.

Mox Vetera (scribit Fortunatus) recentiaque exemplaria forsitan rectius *galeam*. dixit enim Deinde sub persona cum diu trita frons est. nam prius & viri & feminae impudentiores exerceantur sub persona, deinde quasi ad veram arenam se præparent, sub galea. Iuuenalis lib. ii.

Quem præstare potest mulier galeata pudorem?

Idem paulo post:

Aspice quo fremitu monstratos perforat ictus,

Et quanto galea curuetur pondere —

Hæc feminarum impudentia eo progrediebatur insaniam, ut aliquando in veram arenam, veramque pugnam prodire auderent, & cominus apros, leones, vrsos, & alias id genus feras in arena conficere, Iuuenalis lib. i.

— *Cum Maenia Tuscum*

Figat aprum, & nuda teneat venabula mamma.

Item Martialis primo Epigrammaton:

Belliger inuictis quod Mars tibi seuit in armis,

Non satis est Caesar, seuit & ipsa Venus.

Prostratum Nemees & vasta in valle leonem

Nobile, & Herculeum fama canebat opus.

Prisca fides taceat. nam post tua munera Caesar

Hæc iam feminea videmus acta manu.

Papinius in Siluis:

Stat sexus rudis, insciusque ferri

Et pugnas capit improbus virileis.

Credas ad Tanaim, ferumque Phasim

Thermodontiacas calere turmas.

Refert Suetonius Domitianum non modo virorum, verum etiam feminatum pugnas edidisse. Hæc Fortunatus.

GRUTERVS ET IVRETVS.

EX CAP. III.

Plures esse *stellas quæ currant*] ita & mei & Fortunati, qui tamen malit, *quæ coeant*, aut certe *concurrant*, quod ipsum voluisse Anaxagoram & Democritum ipse prodit Aristoteles lib. i. meteor.

EX CAP. VII.

His accedit illud quoque ventus] sic Erasmus. at mei omn. item Fortunati, *quoque, quod ventus*.

EX CAP. XIII.

Quam manum exercere & in ventum iactare brachia.] sic & Pall. mei. sed enim cum sit in Col. *inane exercere*, retineo coniecturam meam, *inane exercere*, h. e. ipsum aera, de qua latius lib. i. cap. 3. Suspicio.

EX CAP. XIII.

Quinque solas esse] ita & vett. Fortunati codd. & Pal. tert. at reliqui, ut & exoleta editt. *quinque stellas esse*.

EX CAP. XXXI.

Elensis seruat quod ostendat reuidentibus] sic Muretus. alia editt. *Eleusina*, quod & in Pal. quart. & Colonnæ tert. *Clusin.* meminit. huius loci Hadr. Iunius Adag. 13. Centur. 6. de que hac re multa quoque Tertullianus aduersus Valentinianos.

L. A N N A E I S E N E C A E C L A V D I I C A E S A R I S

Α Π Ο Κ Ο Λ Ο Κ Υ Ν Τ Ο Σ Ι Σ.

VID actum sit in cælo ante diem tertium eidus Octobris, Asinio Marcello, Acilio Auiola Coss. anno nouo, initio sæculi felicissimi, volo memoriæ tradere. Nihil offensæ vel gratiæ dabitur. Hæc ita vera si quis quæsierit vnde sciam: primum, si noluerō, non respondebo. Quis coactus est? Ego scio me liberum factum, ex quo suum diem obiit illè, qui verum prouerbum fecerat, Aut regem, aut fatuum nasci oportere. Si libuerit respondere, dicam quod mihi in buccam venerit. Quis vñquam ab historico iurato res exegit?

Tamen si necesse fuerit auctorem producere, quærite ab eo qui Drusillam euntem in cælum vidit. Idem Claudium vidisse se dicet iter facientem, non passibus æquis. Velit, nolit, necesse est illi omnia videre, quæ in cælo agantur. Appiæ viæ curator est: quæ scis & diuum Augustum, & Tiberium Cæsarem, ad deos isse. Hunc si interrogaueris, soli narrabit: coram pluribus numquam verbum faciet. Nam ex quo in senatu iurauit se Drusillam vidisse cælum adscendentem, & illi pro tam bono nuntio nemo credidit quid viderit, verbis conceptis adfirmavit, se non indicaturum etiam si in medio foro hominem vidisset occisum. Ab hoc ego quæcumque audiui, certe clara afferō, ita illum saluum & felicem habeam.

*Iam Phœbus breuiore via contraxerat ortum
Lucis, & obscuri crescebant ² tempora somni.
Iamque suum victrix augebat Cynthia regnum:
Et deformis hiems gratos carpebat honores
Diuitis autumnus, visoque senescere Baccho
Carpebat raras serus vindemitor vnas.*

Puto magis intelligi si dixerō, mensis erat October, dies tertius eidus Octobris. Horam non possum tibi certam dicere, facilius inter philosophos, quam inter horologia conueniet. Tamen inter sextam & septimam erat. Nimis rustice ³ acquiescunt oneri poetæ, non contenti ortus & occasus describere, vt etiam medium diem inquietent. Tu sic transibis horam tam bonam?

*Iam medium cursu Phœbus diuiserat orbem,
Et propior nocti fessas quatiebat habenas,
Obliquo flexam deducens tramite lucem.*

Claudius animam agere cœpit, nec inuenire exitum poterat. Tum Mercurius, qui semper ingenio eius delectatus esset, vnā de tribus Parcibus educit, & ait: Quid fæmina crudelissima hominem miserum torqueri pateris, ⁴ nec vñquam meritum, vt tam diu cruciaretur? Annus sexagesimus & quartus est, ex quo cum anima luctatur. Quid huic inuides? Patere mathematicos aliquando verum dicere, qui illum ex quo princeps factus est, ⁵ omnibus annis, omnibus mensibus efferunt. Et tamen non est mirum si errant, horam eius nemo nouit. Nemo enim illum vñquam natum putauit. Fac quod faciendum est.

Dede neci. melior vacua sine regnet in aula.

Sed Clotho: Ego mehercule, inquit, pusillum temporis adicere illi volebam, dum hos pauculos, qui supersunt, ciuitate donaret. Constituerat enim omnes Græcos, Gallos, Hispanos, ⁶ Britannos, togatos videre. Sed quoniam placet aliquos peregrinos in semen relinqui, & tu ita iubes fieri, fiat. Aperit tum capsulam, & treis fufos profert. Vnus erat Augurini, ⁷ alter Babæ, tertius Claudij. Hos, inquit, treis vno anno exiguis interuallis temporum diuisos mori iubebo: nec illum in comitatum dimittam. Non oportet enim eum, qui modo se tot millia hominum sequentia videbat, tot præcedentia, tot circumfusa, subito solum destitui. Contentus erit his interim conuictoribus.

*Hæc ait & turpi conuoluens stamina fufos,
Abrupit stolidæ regalia tempora vitæ.*

*At Lachesis redimita comas, ornata capillos,
 Pieria crinem lauro frontemque coronans,
 Candida de niveo subtemina vellere sumit,
 Felici moderanda manu: quæ ducta colorem
 Assumpserunt nouum: mirantur pensa sorores.
 Mutatur vilis pretioso lana metallo:
 Aurea formoso descendunt sæcula filo.
 Nec modus est illis, felicia velleræ ducunt,
 Et gaudent implere manus, sunt dulcia pensa.
 Sponte sua festinat opus, nulloque labore
 Mollia contorto descendunt stamina fuso.
 Vincunt Tithoni, vincunt & Nestoris annos.
 Phœbus adest, cantuque iuuat, gaudetque futuris:
 Et letus nunc plectra mouet, nunc pensa ministrat.
 Detinet intentas cantu, fallitque laborem.
 Dumque nimis citharam, fraternaue carmina laudant,
 Plus solito neuere manus: humanaue fata
 Laudatum transcendit opus. Ne demite Parca,
 Phœbus ait: vincat mortalis tempora vitæ,
 Ille mihi similis vultu, similisque decore,
 Nec cantu, nec voce minor: felicia lassæ
 Sæcula præstabit, legumque silentia rumpet.
 Qualis discutiens fugientia lucifer astra;
 Aut qualis surgit redeuntibus hesperus astris:
 Qualis cum primum tenebris aurora solutis
 Induxit rubicunda diem, sol adspicit orbem
 Lucidus, & primos e carcere concitat axes:
 Talis Cæsar adest, talem iam Roma Neronem
 Adspiciet, flagrat nitidus fulgore remisso
 Vultus, & affuso ceruix formosa capillo.*

Hæc Apollo. At Lachesis, quæ & ipsa homini fortissimo faueret, fecit, & plena or-
 ditur manu, & Neroni multos annos de suo donat. Claudium autem iubent omnes
 χαίροντας, ἐυφημῶντας ἐκπέμπειν δόμων. Et ille quidem animam ebulliit, & eo desit vi-
 uere videri. Exspirauit autem dum comædos audit, ut scias me non sine causa illos
 timere. Ultima vox eius inter homines audita est, cum maiorem sonitum emisisset illa
 parte, qua facilius loquebatur: Væ me, puto, concacauit me. Quid autem fecerit,
 nescio: ⁸ omnia certe concacauit. Quæ in terris postea sint acta, superuacuum est
 referre. Scitis enim optime: nec periculum est, ne excidant, ⁹ quæ memoriæ publi-
 cum gaudium impreserunt. Nemo felicitatis suæ obliuiscitur. In cælo quæ acta sint,
 audite: fides penes auctorem erit. Nunciatur Ioui, venisse quemdam bonæ stature,
 bene canum, nescio quid illum minari: assidue enim caput mouere, pedem dextrum
 trahere, quæsisse se, cuius nationis esset? respondisse, nescio quid perturbato sono, &
 voce confusa, non intelligere se linguam eius: nec Græcum esse, nec Romanum, nec
 ullius gentis notæ. Tum Iupiter Herculem, quia totum orbem terrarum pererrauerat,
 & nosse videbatur omnes nationes, iubet ire & explorare, quorum hominum
 esset. Tum Hercules primo adpectu sane perturbatus est, ut qui etiam non omnia
 monstra timuerit: ut vidit noui generis faciem, insolitum incessum, vocem nullius
 terrestris animalis, sed (qualis esse marinis belluis solet) raucam & implicatam, puta-
 uit libi tertium decimum laborem venisse. Diligentius intuenti, visus est quasi homo.
 Accessit itaque, & quod facillimū fuit Græculo, ait: τίς πόθεν εἰς ἀνδρῶν, πότι τοι πόλις;
 Vbi hæc Claudius, gaudet esse illic philologos homines, sperat futurū aliquem histo-
 riis suis locum. Itaque & ipse Homérico versu Cæsarem se esse significans, ait:

Ἰλιόθεν με φέρων ἀνέμος Κικλόνεσσιν πέλασσε.

Erat autem sequens versus verior, æque Homericus:

ἐνθα δ' ἐγὼν πόλιν ἑώραθον, ὧλεσσι δ' αἰ τοῖς.

Et imposuerat Herculi homini minime vafro, nisi fuisset illic Febris, quæ fano suo re-
 licto sola cum illo venerat: ceteros omnes deos Romæ reliquerat. Iste, inquit, mera
 mendacia narrat. Ego tibi dico, quæ cum ipso tot annos vixi, Lugduni natus est: ¹⁰
 Marci municipem vides: quod tibi narro, ad sextum decimū lapidem a Vienna natus

est, Gallus germanus. Itaque quod Gallum facere oportebat, Romam cœpit. Hunc ego tibi recipio Lugduni natum, vbi Licinius multos annos regnavit. Tu autem qui plura loca calcasti, quam vllus mulio perpetuarius, Lugdunenses scire debes, & multa millia inter Xantum & Rhodanum interesse. Excandescit hoc loco Claudius, & quanto potest murmure irascitur. Quid diceret, nemo intelligebat. Ille autem Febrim duci iubebat, illo gestu solutæ manus, & ad hoc vnum satis firmæ, quo decollare homines solebat. Iusserat illi collum præcidi. Putares omnes illius esse libertos, adeo illum nemo curabat. Tum Hercules: Audi me, inquit, tu, & desine fatuari: venisti huc, vbi mures ferrum rodunt. Citius mihi verum, ne tibi alogias excutiam. Et quo terribilior esset, tragicus fit, & ait:

*Exprime propere, sede qua genitus cluas;
Hoc ne peremptus stipite, ad terram accidas.*

Hæc clava reges sæpe mactavit feros.

Quid nunc profatu vocis incerto sonas?

Quæ patria, quæ gens mobile eduxit caput;

Edissere. equidem regna tergemini petens

Longinqua regis, unde ab Hesperio mari

Inachiam ad urbem nobile aduexi pecus,

Vidi duobus immimens fluviiis iugum

Quod Phœbus ortu semper obuerso videt:

Vbi Rhodanus ingens amne prærapido fluit,

Ararque dubitans quo suos cursus agat,

Tacitus quietis alluit ripas vadis.

Estne illa tellus spiritus altrix tui?

Hæc satis animose & fortiter. Nihilominus mentis suæ non est, & timet *μαρὸν πλῆγην*. Claudius vt vidit virum valentem oblitus nugarum. intellexit neminem parem sibi Romæ fuisse: illic non habere se idem gratiæ: Gallum in suo sterquilinio plurimum posse. Itaque quantum intelligi potuit. hæc visus est dicere: Ego te fortissime deorum Hercules, speravi mihi affuturum apud alios: & si quis a me ¹¹ notorem petiisset, te fui nominaturus, qui me optime nosti. Nam si memoria repetis, ego eram, qui tibi ante templum tuum ius dicebam totis diebus mense Iulio & Augusto. Tu scis quantum illic miseriarum pertulerim, cum causidicos audirem, & diem & noctem: in quos si incidisses, valde fortis licet, maluisses Cloacas augiæ purgare: multo plus ego stercoreis exhausti. * Sed quoniam volo, non mirum, quod impetum in curiam fecisti: nihil tibi clusi est. Modo dic nobis, qualem deum istum fieri velis: *ἑπικούρειος θεὸς* non potest esse: οὐτε αὐτὸς πρᾶγμα ἔχει, οὐτε ἄλλοις παρέχει. Stoicus? quomodo potest rotundus esse (vt ait Varro) sine capite, sine præputio? Est aliquid in eo Stoici Dei: iam video, nec cor nec caput habet. * Si mehercules a Saturno petiisset hoc beneficium, ¹² cuius mensem toto anno celebrauit Saturnalia eius princeps non tulisset. ¹³ Illum Deum ab Ioue, quem quantum quidem in illo fuit, damnauit incesti. L. Syllanum enim generum suum occidit. Oro per quod sororem suam, festiuissimam omnium puellarum, quam omnes Venerem vocarent, maluit Iunonem vocare. ¹⁴ Quare, inquit, quæro enim, sororem suam stulte studere; Athenis dimidium licet, Alexandria totum? Quia Romæ, inquit, mures molas lingunt: ¹⁵ hic nobis curua corrigit. Quid in cubiculo suo faciat, nescio: etiam cæli scrutatur plagas, deus fieri vult. Parum est quod templum in Britannia habet, quod hunc barbari colunt, & vt deum orant. *Ἀλώρου φιλάτου χθίν*. Tandem Ioui venit in mentem, priuatis intra curiam morantibus sententiam dicere, ¹⁶ nec disputare. Ego, inquit, P. C. interrogare vobis permiseram, vos mera mapalia fecistis. Volo seruetis disciplinam curiæ. Hic qualiscumque est, quid de nobis existimabit? illo dimisso, primus interrogatur sententiam Ianus pater: is designatus erat in Kal. Iulias postmeridianus Cos. homo quantumuis vaser, qui semper videt *ἅμα πρὸς ὧν καὶ ὀπίσσω*. Is multa diserte, quod in foro viuat, dixit, quæ notarius persequi non potuit: & ideo non refero: ne alijs verbis ponam, quæ ab illo dicta sunt. Multa dixit de magnitudine deorum: non debere hunc vulgo dari honorem. Olim, inquit, magna res erat, Deum fieri: ¹⁷ iam famam nimium fecisti. Itaque ne videar in personam, non in rem sententiam dicere, censeo ne quis post hunc diem Deus fiat ex his, qui *ἀρχῆς καὶ πρὶν ἔδδουσιν*: aut ex his, quos alit *Ζεῦδαρος ἀρχῆς*. Qui contra hoc S. C. deus factus, fictus, pictusve erit, cum dedi laruis, & proximo munere inter nouos auctoratos, ferulis vapulare placet. Proximus interrogatur sen-

tentiam Diespiter ¹⁸ Vicæ Potæ filius, & ipse designatus Cos. nummulariolus. Hic quæstu se sustinebat, vendere ciuitatulas solebat. Ad huncce belle accessit Hercules, & auriculam ei tetigit. Itaque in hæc verba censet: Cum Diuus Claudius Diuum Augustum sanguine contingat, nec minus Diuam Augustam auiam suam, quam ipse Deam esse iussit, longeque omnes mortales sapientia antecellat, sitque e rep. esse aliquem, qui cum Romulo possit

----- *feruentia rapa vorare:*

censeo, vt D. Claudius ex hac die Deus fiat, ita vti ante eum quis optimo iure factus sit, eamque rem ad μεταμορφώσεως Ouidij adiiciendam. Variæ erant sententiæ, & videbatur Claudius sententia vincere. Hercules enim, qui videret ferrum suum in igne esse, modo huc, modo illuc cursabat: & aiebat: Noli mihi inuidere, mea res agitur: deinde si quid volueris, inuicem faciam: Manus manum lauat. Tunc Diuus Augustus surrexit sententiæ suæ dicendæ, & summa facundia differuit, P. C. vos testes habeo, ex quo deus factus sum, nullum verbum me fecisse. semper meum negotium ago. Sed non possum amplius dissimulare, & dolorem quem grauiorem pudor facit, continere. In hoc terra marique pacem peperit: ideo ciuilia bella compescui: ideo legibus urbem fundavi, operibus ornaui: Et quid dicam P. C. non inuenio: omnia infra indignationem verba sunt. Confugiendum est itaque a me ad Messalæ Coruini disertissimi viri illam sententiam: ¹⁹ Præcidit ius imperij. hic, P. C. qui nobis non posse videtur muscam excitare, tam facile homines occidebat, ²⁰ quam canis extra edit. Sed quid ego de tot acribus viris dicam? Non vacat deslere publicas clades intuenti domestica mala. Itaque illa omittam, hæc referam. ²¹ Etiam si Phormea Græce nescit, ego scio. **ENTIKONTONTYKHNAIHC** senescit. Ille, quem videtis, per tot annos sub meo nomine latens, hanc mihi gratiam retulit, vt ²² duas Iulias proneptes meas occideret, alteram ferro, alteram fame: vnum abnepotem L. Syllanum. Videris Iupiter, an in causa mala, certe in tua, si hic inter nos futurus est. Dic mihi, Diue Claudi, quare quemquam ex his, quos, quasque occidisti, antequam de causa cognosceres, antequam audires, damnaisti: hoc fieri solet: in cælo non fit. Ecce Iupiter, qui tot annos regnat, vni Vulcano crus fregit, quem

ρίψας ποδὸς τετραγὼν ὑπὸ βηλοῦ θεωρεσίοιο.

& iratus fuit vxori, & suspendit illam: numquid occidit? Tu Messalinam, cuius aequæ auunculus maior eram, quam tuus, occidisti. Nescio, inquis: Dij tibi malefaciant: adeo istud turpius est, quod nescis, quam quod occidisti. Ille C. Cæsarem non desit mortuum prosequi. Occiderat ille socerum: hic & generum. Caius Cæsar Crassi filium vetuit Magnum vocari: hic nomen illi reddidit, caput tulit. Occidit in vna domo Crassum Magnum, Scriboniam, Tristioniam, Asfarionem, nobiles tamen: Crassum vero tam fatuum, vt etiam regnare posset. Cogitate P. C. quale portentum ²³ in numerum deorum se recipi cupiat. Hunc nunc deum facere vultis? Videte corpus eius, diis iratis natum. Ad summam tria verba cito dicat, & ²⁴ seruum me ducat. Hunc deum quis colet? quis credet? denique dum tales deos facitis, nemo vos deos esse credet. Summa rei, P. C. si honeste inter vos gessi, si nulli durius respondi, vindicate iniurias meas. Ego pro sententia mea hoc censeo. Atque ita ex tabella recitauit: Quandoquidem diuus Claudius occidit ²⁵ socerum suum Appium Syllanum, generos duos, Pompeium Magnum & L. Syllanum, socerum filiae suæ Crassum, frugi hominem, tam similem sibi, quam ouo ouum, Scriboniam socrum filiae suæ, Messalinam vxorem suam, & ceteros, quorum numerus iniri non potuit: placet mihi in eum seuerè animaduerti, nec illi rerum iudicandarum vocationem dari, eumque quamprimum exportari, & cælo intra dies xxx. excedere, olympo intra diem tertium. Pedibus in hanc sententiam itum est. Nec mora, Cyllenius illum collo obtorto trahit ad inferos,

Illuc unde negant redire quemquam.

Dum descendunt per viam sacram, interrogat Mercurius, quid sibi velit ille concursus hominum, num Claudij funus esset? Eterat omnium formosissimum, & impensa cura plenum, vt scires deum efferri, tibicinum, cornicinum, omnisque generis aëatorum tanta turba, tantus conuentus, vt etiam Claudius audire posset. Omnes læti, hilares. P. Ro. ambulabat tamquam liber. Agatho, & pauci cauidici plorabant, sed plane ex animo. Iurisconsulti e tenebris procedebant, pallidi, graciles, vix habentes animam, tamquam qui cum maxime reuiuiscerent. Et his vnus cum vidisset capita conferentes, & fortunas suas deplorantes cauidicos, accedit, & ait: Dicebam vobis, Non semper Saturnalia erunt. Claudius vt vidit funus suum, intellexit se mortuum

esse. ²⁶ Ingenti enim *μεγαληγορία* nāvua cantabatur anapæstis:
Fundite fletus *Editæ planctus,* *Fingite luctus,*
Resonet tristi *Clamore forum:* *Cecidit pulchre*
²⁷ *Cordatus homo,* *Quo non alius* *Fuit in toto*
Fortior orbe. *Ille citato* *Vincere cursu*
Poterat celeres: *Ille rebelles* *Fundere Parthos,*
Leuibusque sequ *Persida telis,* *Certaque manu*
Tendere neruum: *Qui præcipites* *Vulnere paruo*
Figeret hostes, *Pictaque Medi* *Terga fugacis,*
Ille Britannos *Ultra noti* *Littora ponti,*
Et caruleos *Scuta Brigantas* *Dare Romuleis*
Colla catenis *Iussit, & ipsum* *Nova Romana*
Intra securis *Tremere Oceanum.* *Deflete virum,*
Quo non alius *Potuit citius* *Discere causas,*
Vna tantum *Parte audita,* *Sape & neutra.*
Quis nunc iudex *Toto lites* *Audiet anno?*
Tibi iam cedit *Sede relicta,* *Qui dat populo*
Iura silent, *Cretæa tenens* *Oppida centum.*
Cedite mæstis *Pectora palmis,* *O caufidici,*
Venale genus: *Vosque Poetæ* *Lugete novi,*
Vosque in primis *Qui concussio* *Magna parastis*
Lucra fritillo.

Delectabatur laudibus suis Claudius, & cupiebat diutius spectare. Iniicit illi manum Talthybius deorum nuncius, & trahit capite obuoluto, ne quis eum possit agnoscere, per campum Martium: & inter Tyberim & ²⁸ viam rectam descendit ad inferos. Antecesserat iam compendiarie via Narcissus libertus, ad patronum excipiendum, & venienti ²⁹ nitidus, ut erat a Balineo, occurrit, & ait: Quid dii ad homines? Celerius, inquit Mercurius, & venire nos nuncia. Ille autem patrono plura blandiri volebat. quem Mercurius iterum festinare iussit, & virga morantem impulit. Dicto citius Narcissus euolat. Omnia proclia sunt, facile descenditur. Itaque quamvis podagricus esset, momento temporis peruenit ad ianuam Ditis: ubi iacebat, ut ait Horatius, bellua centiceps, sese mouens, villosque horrendos excutens: pusillum superturbatur, (albam canem in deliciis habere consuevit) ut illum vidit canem nigrum villosum sane: quem non velis tibi in tenebris occurrere. Et magna inquit voce: Claudius Cæsar venit. Ecce extemplo cum plausu procedunt cantantes: ³⁰ *εὐρήκα μὲν, ζωχαίρωμεν.* Hic erat C. Silius Cos. desig. Iunius Prætorius, Sex. Trallus, M. Helvius Trogus, ³¹ Cotta, Tectus, Valens, Fabius, Equ. Rom. quos Narcissus duci iusserat. Medius erat in hac cantantium turba Mnesther Pantomimus, quem Claudius decoris causa minorem fecerat. Necnon ad Messalinam cito rumor percrepuit, Claudium venisse. Conuolarunt primum omnium liberti, ³² Polybius, Myron, Harpocras, Amphæus & Pheronactes, quos omnes, necubi imparatus esset, præmiserat. Deinde præfecti duo, Iustus Catonius, & Ruffus Pompeij F. Deinde amici, Saturnius Luscius, & Pedit Pompeius, & Lupus, & Celer Asinius, consulares. Nouissime fratris filia, sororis filia, gener, socer, focrus, omnes plane consanguinei. Et agmine facto Claudio occurrunt. Quos cum vidisset Claudius, exclamat, *Πάντα φίλων πλήρη.* Quomodo vos huc venistis? Tum Pedit Pompeius: Quid dicis homo crudelissime? Quæris quomodo? Quis enim nos alius huc misit quam tu, omnium amicorum interfector? In ius eamus: ego tibi hic fellas ostendam. Ducit illum ad tribunal Æaci. is lege Cornelia, quæ de sicariis lata est, quærebat: postulat, nomen eius recipi, edit subscriptionem: Occisos Senatores xxx. Equites Rom. cccxv. atque plures: ceteros ccxxi. ³³ *ὅσα λαμβάνεις τεκνόν τε.* Exterritus Claudius oculos vndeque circumfert, vestigat aliquem patronum qui se defenderet. Aduocatū non inuenit. Tandem procedit P. Petronius, vetus cōuictor eius, homo Claudiana lingua disertus, & postulat aduocationem. Non datur. Accusat Pedit Pōpeius magnis clamoribus. Incipit Petronius velle respondere. Æacus, homo iustissimus, vetat. Illum tantum altera parte audita condemnat, & ait: ³³ *εἰ κε πάθαι τάκ' ἐρεξε, δίκητ' ἰθεὶς γένοιτο.* Ingens silentium factum est. Stupebant omnes, nouitate rei attoniti: negabant hoc vnumquam factum. Claudio iniquum magis videbatur, quàm nouum. De genere poenæ diu disputatum est, quid illum pati oporteret. Erant qui dicerent, si vni dii laturam fecissent, Tantalum siti periturum, nisi illi suc-

curreretur: non vñquam Sisyphum onere eleuari: aliquando Ixionis miseri rotam sufflaminandam. Non placuit illi ex veteranis missionem dari, ne vel Claudius vñquam simile speraret. Placuit nouam pœnam excogitari debere, instituendum illi laborem irritum, & alicuius cupiditatis species sine fine & effectu. Tum Æacusiubet illum alea ludere pertuso fritillo. Et iam cæperat fugientes semper tesseras quærere, & nihil proficere.

*Nam quotiens missurus erat resonante fritillo,
Vtraque subducto fugiebat tessera fundo:
Cùmque recolletos auderet mittere talos,
Lusuro similis semper, semperque petenti,
Decepere fidem: refugit, digitosque per ipsos
Fallax assiduo dilabatur alea furto.
Sic cùm iam summi tanguntur culmina montis,
Irrita Sisyphio voluuntur pondera collo.*

Apparuit subito C. Cæsar, & petere illum in seruitutem cœpit: producit testes, qui illum viderant ab illo flagris, ferulis, colaphis vapulâtem. Ad iudicatur C. Cæsari: illum Æacus donauit. Is Menandro liberto suo tradidit, vt a cognitionibus ei esset.

A D
ΑΠΟΚΟΛΟΚΥΝΤΩΣΙΝ
CLAVDII CAESARIS,
NOTAE.
NIC. FABER SENATOR.

1. VICTORIS, tituli, & temporis, quo scriptus est hic festinissimus liber fidem facit Dio ad finem lib. LX.

2. Tempore somni.] *Quidam veteres cornua somni: quam lectionem viri magni secuti & interpretati sunt. Fidem etiam tentarunt sequenti versu legendum, augebat Cynthia lychnum, sed repugnantibus membranis.*

3. Acquiescunt oneri poetæ.] *Veteres codices habent omnes poetæ.*

4. Nec vñquam meritum, vt tam diu.] *Vetus codex, Nec vñquam tam cruciatus esset.*

5. Omnibus annis, omnibus mensibus.] *Quidam veteres habent omnibus annis, mensibus: alij, omnibus annis, omnibus mensis efferunt.*

6. Britannos togatos videre.] *In ceteris editionibus hæc inseruntur. Britannos, Sauromatas, & si qui ultra glaciale Boream incolunt barbari, togatos videre. quæ a sex, quos contuli, codicibus absunt, & a suis abesse notarunt tres doctissimi viri, qui in hoc fragmentum scripsere.*

7. Alter babæ.] *Is est fortasse, de quo Epist. 15. notissima illis temporibus fatuitatis.*

8. Omnia certe concacauit.] *Addunt ceteræ editiones, nec post boletum opipare conditum, plus cibi sumpsit. Quæ tamen lectio ab omnibus scriptis exemplaribus abest. Et sane fuisset nimia impudentia si voluit Agrippina, vel si noluit, confidentia, parricidium veneficio commissum prouulgare.*

9. Quæ memoriæ publicum gaudium impresserunt.] *Non video cur hæc lectio boni & elegantis sensu, quam omnes notarunt in suis ex stare manu scriptis, quamque in meis plane scriptam inueni, mutari debuerit.*

10. Marci municipem vides.] *Beatus Rhenanus vir rarissima doctrinæ, qui litteris renascentibus plurimum contulit, censuit legendum Munatij municipem vides. Non sine ratione. Veterem tamen lectionem conatur interpretari magnus Turnebus Aduers. cap. 4. lib. 26. Porro Licinius, quem Lugduni regnasse dicit, is est qui, vt ait Dio lib. 54. in Gallia, πλεονεξία μὲν βαρβαρικὴ, ἀξιώσει δὲ ῥωμαϊκῇ χρώμενος, πᾶν μὲν τὸ κρείττον ποτὶ αὐτὸ νόμιμα καθίρει, πᾶν δὲ τὸ ἐν τῷ παρόντι ἰσχυρὸν ἠφάνισε, & quæ sequuntur. qui etiam cum quoddam tributum quot mensibus a Gallis penderetur, annum quatuordecim mensium effecit, dictitans homo acutus Decembrem mensem decimum esse, nec ultimum duodecim mensium, quibus annus constaret, esse posse, sed duos necessario eum sequi. quod quid est regnare, si hoc non est?*

11. Notorem petisset.] *Notorem interpreto eum, qui ignoti notitiam dat, γνωστῆρα. Supra in Epistolis, qui notorem dat, ignotus est: & Xenophon lib. 6. Κύρου παιδείας, εἰ δὲ τις χρημάτων περὶ σδαιδαι νομίζῃ εἰς ἐμπολὴν, γνωστῆρας ἐμοὶ περὶ σαχῶν καὶ ἐχθυντὰς ἢ μὴν πορεύεσθαι σὺ τῇ σπατῖα, λαμβάνετω ὧν ἡμεῖς ἔχομεν: id est, notores adducat. quod non admonuissem, nisi vidissem doctos viros, qui in hunc librum scripserunt, itemque qui locum Xenophontis Latine reddere conati sunt ad hæc vocabula impegisse.*

12. Cuius menssem.] Viri docti legerunt menssem ex coniectura, sed frustra: ita enim noster auctor epist. 18. con- queritur olim fuisse menssem Decembrem: nunc autem annum esse: Porro hæc tria vocabula Saturnalia eius princeps quæ in omnibus exemplaribus habentur ex glossa sunt, & merito à Romana editione absunt.

13. Illum deum ab Ioue.] Cuius cuius hæc verba sint, sunt censentis Claudium inter Deos non recipiendum ab Ioue maxime, quem ipse Claudius eius imitatore Syllanum damnando, quantum in se fuit, damnauit incesti. Porro veterem lectionem ad viuum expressi, nisi quod qui quantum in eo fuit habet, in qua illam commiserantis reticen- tiam Oro per, qui non intellexerunt, Oropen effecerunt: at Syllani soror non Orope, sed Iunia Caluina dicta est. Tacit. lib. 12. quem vide.

14. Quare, inquit, quæro enim.] Hæc est codicum veterum lectio, recta fortasse, nisi quis malit legere studeat. veteres enim omnes stude habent. Studere autem est amare, *πρωδίζειν*. Porro quod sequitur de sororum con- nubio, ex pulcherrimo Philonis loco, *ὡς τὸ ἐν εἰδέσει νόμων*, facile intelligitur. ὁ μὲν Ἀθηναῖος, inquit, Σόλων ὁμοπατρίους ἀδελφὰς ἐφείς ἀγεσθαι, τοὺς ὁμομητρίους ἐκώλυσεν. ὁ δὲ Λακεδαιμονίων νο- μοθετὴς ἑμπαλιν, τὸν ἐπὶ ταῖς ὁμοπατρίους γάμον ὅτι περὶ τὰς, τὸ περὶ τὰς ὁμοπατρίους ἀπέπειν ὁ δὲ τῆς Αἰγυπτίων ὁ χλευάζων τὴν ἑκατέρων εὐλάβειαν, ὡς ἡμέτερα διὰ ταπεινῶν, εὐφρόνησεν εἰς ἀσελγείαν ὅτι δαφνεύουρος δυοτέρω πευτον κακὸν σώμασιν, καὶ ψυχαῖς ἀκρασίαν, καὶ πᾶσι- σχῶν ἀδεῖαν ἀπ᾽ αἰσῶν ἀδελφὰς ἀγεσθαι.

15. Hic nobis curua corrigit.] Plin. Iun. Epist. ult. lib. 5.

16. Nec disputare.] Deest fortasse verbum licere, aut tale aliquid: vel potius, ut magno iudicio censet P. Pithæus, legendum, extra curiam morantibus, non intra.

17. Iam fama nimium fecisti.] Sic habent veteres, corrupte tamen, ex quo effecerunt, iam fama minimum fecit. Propius ad scriptam lectionem erit, si iam fama minui fecistis legamus. Quæ autem sequebantur, & iam pessi- mum quemque illum affectare à veteribus absunt.

18. Vicæ Potæ filius.] Sic plane legendum, ut in duobus manuscriptis codicibus, altero meo, altero eruditissimi P. Pithæi scriptum legi omisso diphthongo, quas fere recentiores transcriptores neglexerunt. Huius Vicæ Potæ, siue Dei, siue Deæ, ut numen obsoletum, ita apud auctores oblitteratum pene nomen est. Primum id corruptum latere apud Cic. lib. 2. de Leg. itemque apud Liuium, & Plutarchum, me docuit vir clarissimus atque ornatissimus Herricus Mem- mius, prolatiisque quibus instructissimam habet bibliothecam manuscriptis exemplaribus probauit. Ciceronis locus ita vulgo habetur: Quod si fingenda sunt nomina vice poetæ, & potius vincendi potiundique: & quæ se- quuntur. Manuscripta vero sic exhibent: Quod si fingenda sunt nomina, Vicæ Potæ potius vincendi, po- tiundique, statallandi, quæ cognomina statoris, & inuicti Iouis, rerumque expetendarum nomina, &c. quomodo etiam legit codex antiquus qui aliquando fuit F. Petrarchæ, nunc autem amicissimi F. Pithæi P. fratris vere in litteris Castorum. Rectius tamen fortasse leui mutatione legamus: Quod si fingenda sunt nomina, Vicæ Potæ potius vincendi potiundique, statallandique cognomina statoris & inuicti Iouis, rerumque expe- tendarum nomina Salutis, Honoris, Opis, Victoriæ. Ἀπὸ κοινοῦ enim repetendum est, fingenda sunt, idque verum esse ex præcedentibus cuique patebit, Liuius etiam lib. 2. de domo Poplicolæ loquens scribit, Delata confestim materia infra Veliam est, vbi nunc Vicæ Potæ est. Plutarch. in Popl. de eadem re, κατεσκεύασεν οἰκίαν Ἐκείνης μετρίω τέραν ὅπου νῦν ἱερὸν ἔστιν οὐρανὸς ποταμὸς ὀνομαζόμενον. Vulgo legitur apud Liuium, vbi nunc vicus publicus est: & apud Plut. ὅπου νῦν ἱερὸν ἔστιν ἕκκος πόπλικος ὀνομαζόμενον, malo exemplo contra veteres, & rationem. Templum enim nominari vicum publicum absurdum est, & ut Romæ fuerit vicus publi- cus, istamen non templum erat, ne infra Veliam, aut in foro Romano VIII. urbis regione: sed in VI. quæ alta semita dicta est. Sex. Rufus & Publ. Victor. Nec mouere nos debet quod Plut. Vicam Pocam nominauit, quemadmodum etiam in quibusdam exemplaribus Liuij legitur, & in suo exaratum fuisse adnotauit doctissimus Rhenanus. Corrupto enim vocabulo, ita vulgo vocari potuit. Nec enim de mendo Plut. lectio argui potest: cum sex manuscripti codices Regia bibliotheca, & tres amplissimi illius viri, quorum etiam unus Florentiæ editus ab Iuntis, anno 1517. summo con- sensu ita legant. Vica Potæ igitur, seu Vica Poca, vis est & numen vincendi potiundique dicta, quemadmodum Anna Peranna, vis & numen annandi, & perannandi. Vt enim satis non est annare, nisi peranaes: ita parum est vincere, nisi victoria potiaris & fruaris: de qua fortasse ab alijs alijs inuenientur loci.

19. Præcidit ius imperij.] Pessime in editione Romana editum perijt ius imperij, contra veteres & rationem. Porro obscæno verbo usurus, quod dicendi magistri vitium esse notarunt, indignationem rei, & Messalæ auctoritatem excusauit.

20. Quam canis extra edit.] Veteres omnes legunt, quam canis excidit. Si canis accusandi casu in plurali ac- cipimus, notat stoliditatem Claudij hoc canum supplicio delectati, quod tamen apud vllum auctorem non legi: quare malui coniecturam Rhenani sequi, dum quid verisimilius suppetat.

21. Etiam si Phormea.] Veterem lectionem exprimendam curavi: quæ enim in alijs habentur editionibus, à Rhe- nano sunt, & toto cælo ab iis quæ in membranis inueniuntur dissident.

22. Duas Iulias.] Non amittas, ut vulgo legitur. Altera enim Germanici fratris, altera Drusi patruelis ex Iuilla, seu Iulia Claudij sorore, filia fuit. Suet. in Claud. cap. 29. & Dion lib. LX. unde infra fratris filiam, sororis filiam inter cõ- sanguineos à Claudio occisos recenset.

23. In numerum deorum se recipi cupit.] Post hæc vulgo quæ sequuntur interiecta sunt: Principes pietatē & iustitia Dij fiunt, scilicet, hic pius & iustus, quoniam druydarum immanem religionem aduexit, no- stram prorsus exstirpauit, ut Romæ nuptiarum sacra essent, quibus in se, cum sibi Agrippina nuberet, xxx. Senatoribus, innumeris Equitibus Romanis mactatis, principium dedit: quæ ut supposititia, ita etiam falsa sunt. Apage enim Senecam nuptias Agrippinæ culpasset, ea rerum potiente, à cuius partibus adhuc etiam priuata fautor Germanici domus stetit. Falsum autem tantam stragem Cannensi fere parem nuptiarum die editam. In- fra aut triginta Senatores occisos, sed toto imperij tempore, non vno nuptiarum die. Denique non Dio, non Tacitus, qui hæ- rum nuptiarum historiam narrant, id tacuissent. nec hoc Suetonius dicit. si eius verba, ut res ipsa loquitur, interpungan- tur, & ut interpungenda docuit Lipsius initio lib. 12. in Tacitum. Lipsius, inquam, cuius laudi & claritati meo verbis nihil addi potest.

24. Seruum me ducat.] *Lubens delerem vocabulum seruum. Id enim per se ducendi verbo significatur.*
25. Socerum suum Appium Syllanum.] *Contra veteres membranas cetera editiones consocerum legunt, cui lectioni causam dedit Suetonius: verumtamen scriptorum librorum auctoritatem ea ratione praeuli, quia supra dixit: Occiderat ille socerum, hic & generum: & infra inter consanguineos à Claudio occisos, socerum recenset, quae nisi de hoc Appio intelligi possunt. Erat autem Appius Syllanus Claudij socer & consocer: socer quidem, quia Messalina vitricus. Dio lib. LX. consocer, quia pater L. Syllani Octaviae sponsi.*
26. Ingenti enim μεγαληγορία nenia.] *Veteres qui Graecae scripturae vestigia retinuerunt, legunt, ΜΕΓΑΛΩΚΟΠΙΚΟΝΕΝΙΑ.*
27. Cordatus Homo.] *Omnes veteres Cordatus Iano, quid hoc sit, scient fortasse alij.*
28. Viam rectam.] *Omnes veteres Viam tectam legunt, quam viae denominationem numquam apud auctores legi, recte sit mentio apud Mart. ad finem lib. 8.*
29. Nitidus ut erat a balineo.] *Cur hac dicat, vide Dionem ad finem lib. LX.*
30. Εὐρηχόμεν, (ὡς χαίρωμεν.)] *Solennia verba sunt proclamari solita in Osiridis sacris Deo inuento. Iul. Firmicus de error. prophan. relig. statim initio, & commentarius antiquus a nostro Pithæo luci datus in Iuuenal. Sat. 8. Apud quos tamen potius legerem (ὡς χαίρωμεν, ut hic habetur, per ω, quam per ο.*
31. Cotta Tectus, Valens.] *Fortasse Cotta Vectius, Valens. is enim summus orator & medicus inter Messalina adulteros iussu Narcissi ductus est. Plin. cap. 1. lib. XXIX. & Tacit. ad finem XI. Cotta autem apud eundem Tacitum non Tectus, sed Messalinus dicitur.*
32. Polybius, Myron.] *Sic veteres melioris notae hac representant, ut edidi. Quidam pro Myrone, Mytonem, & Heronactem pro Pheronacte ponunt, & ad finem, necubi imperatus esset, vel, ne nisi imperatus esset. At autem Claudium illos suos libertos praemississe, ne apud inferos imparatus esset, quia sine suis libertis nihil penitus facere, loqui, vel respondere poterat, eratque, ut ait Julianus Imperator in Caesaribus: τῷ τῆς τεταγμένης δουλοφονίας, μὴ πρὸς δὲ ὡς ποίει, & ἄλλων. Postrema autem lectio ferri potest, ut noter eum libertorum imperis obnoxium, unde dictus est Saturnalia toto anno celebrasse.*
33. Εἴθε παῖδες.] *Vetus unus hunc versum diserte sic scriptum habet, αἴθε παῖδες τὰ κ' ἐπέταξ, δὴ καὶ ἰθεὶς γένοιτο. & paullo infra omnes veteres legunt: si vni Dij laturam fecissent, & ad finem, ut à cognitionibus abesset.*

BEATVS RHENANVS SELESTADIENSIS.

Quid actum sit.] *Claudius Caesar, Drusi Germanici filius, qui Caio proxime successit, talem egit principem, ut nescias stultior ne fuerit, an crudelior. Hunc Annaeus Seneca hoc libello, quem Ludum de morte Claudij Caesaris inscripsit, mire taxat, & suis (quod aiunt) coloribus graphice depingit. In causa autem nonnihil fuisse crediderim, cur sic Claudium insectaretur, quod sub eo exsulauit. Cuius rei ipse meminit in lib. De breuitate vitae ad Paullinum, his verbis de Cesare blandiuscule loquens: Nec enim sic me deiecit, ut nollet erigere: imo ne deiecit quidem, sed impulsus a fortuna, & cadentem sustinuit, & in praecipitem euntem, leniter diuinæ manus usus moderatione deposuit. Haec Seneca. Ceterum cum Agrippina Claudio nupsisset, ne malis tantum facinoribus innotesceret, veniam exsiliij pro Anneo Seneca, simul praeturam impetrat, latum in publicum rata ob claritudinem studiorum eius, utque Domitij pueritia tali magistro adolesceret, & consilijs eiusdem ad spem dominationis uteretur: quia Seneca fidus in Agrippinam memoria beneficij, & infensus Claudio dolore iniurie credebatur. Haec Tacitus.*

In caelo.] *Ridicule coepit, pollicens se traditurum, quae in caelo ante diem tertium Eidus Octobris acta sunt: quasi illic sint Kalendae. Sic Homerus subinde describit, quid interea dii fecerint in caelo: locus est ex imitatione: nam ita exordimur Annales.*

Ante diem tertium.] *Excessit enim Claudius tertium ante Eidus Octobris, Asinio Marcello, Acilio Auiola Coss. LXXIV. aetatis, imperij XIV. anno. Ac veneno quidem occisum conuenit: ubi autem, & per quem dato, discrepat. Auctor Tranquillus & Tacitus. Eidus autem per ei diphthongum Graecam scriptum est: quae utrebantur antiqui in his, quae i extensum habent, id quod in vetustis inscriptionibus etiamnum visitur.*

Felicissimi.] *ob Claudium sublatum.*

Ego scio me liberum factum.] *Innuat tyrannidem Claudij, vel optimis optima cum loqui tum agere prohibentis. Aut regem, aut fatuum.] Hic stultitiā Claudij notat: neque id falso. Nam mater Antonia portetum cum hominis dictitabat, nec absolutū à natura, sed tantum inchoatum: ac si quem socordia argueret, stultiores aiebat filio suo Claudio. Auius Augustus pro despectissimo semper habuit: non affari, nisi rarissime: non monere, nisi acerbo & breui scripto aut per internuncios solita. Soror Liulla cum audisset quandoque imperaturum, tam iniquam, tam indignam sortem populi Romani palam & clare detestata est: ut scribit Tranquillus. Hoc autem prouerbio, Aut regem, aut fatuum nasci oportet, antiqui regum vecordiam taxabant. Nam quemadmodum in fatuis, risu, quaecumque fecerint, excipimus: sic regum quoque facta nemo non probat. Proinde verissimum est, facultatibus licentiaeque & adfessionibus ali principum vitia: quod de Antonio Velleius Paterculus scriptum reliquit. Ceterum nisi stulti fuissent olim reges, non essent libri illorum fatuitatibus referti, hoc est, factis, non tam stultis saepenumero quam sceleratis, ac impijs cadibus & bellis: quibus in hoc mundo nihil stultius. Qui huius prouerbij explicatorem interpretationem legere cupit, Erasmi Roterodami, quem equidem praecceptorem & veneror & suspicio, Chiliades adeat. Illic enim praeter eruditionem, quae huic nusquam deest, etiam ad vitam rectius instituendam saluberrimam inueniet cohortationem.*

Quis umquam ab historico.] *Salsissime taxat vanitatem historicorum, qui scribunt quidquid volunt, nullo fideiussore.*

Auctorem producere.] *Auctor est, non solum is, cuius suasu & auctoritate fit aliquid, verum is, unde rumor est ortus. Produci autem testes dicuntur.*

Quærite ab eo qui i Drusillam.] Caius Caesar (ut refert Suetonius) Drusillam sororem vitiasse virginem creditus est: quam mox L. Cassio Longino consulari collocatam abduxit, & in modum iustæ uxoris propalam habuit. Eadem defuncta iustitium indixit, in quo risisse, lauisse, canasse, cum parentibus, aut coniuge, liberisque, capitale fuit: cuius amorem quanti faceret, vel hac re docuit, quod post mortem eius repente nocturne ab urbe profugiens, transcursum Campaniam, Syracusas petiit. Rursusque inde propere rediit, barba capilloque promisso. Nec umquam postea, quantiscumque de rebus, ne pro concione quidem populi, aut apud milites, nisi per nomen Drusillæ deierant. Seneca quoque noster in libro de Brevitate vitæ Suetonio ad stipulatur, adfirmans Caium post mortem Drusillæ, furiosa inconstantia modo barbam capillumque submittentem, modo Italiæ ac Siciliæ oras errabundum permetientem, numquam satis certum fuisse, utrum lugeri vellet, an coli sororem. Eodem enim tempore, quo templi illi constituebant & pulvinaria, eos qui parum mæsti fuerant, crudelissima afflictebat animadversio. Hanc igitur Drusillam, quidam, cum esset viæ Appiæ curator, in qua sepeliebantur Romani, ut gratificaretur Caio, calum adeuntem se vidisse in senatu iureiurando adfirmavit, quod cum illi nemo crederet, sed rideretur potius, sancte promisit, se nihil amplius, ne si hominem quidem in medio foro occisum vidisset, deinceps indicaturum.

Non passibus æquis.] Particula est carminis Virgiliani in Æneide. Respexit autem ad id, quod Tranquillus de eo refert, his verbis: Cæterum ingredientem destituebant poplites minus firmi.

Velit, nolit.] Εἰ ποὶν ἢ οὐκ εἰς dixit.

Appiæ viæ.] Hac sic nominata fuit ab Appio, qui eam muniuit: ut auctor est Livius in nono primæ Decadi. Estque præcipua viarum, ducens Brundisium, in qua erant conditoria sepulchraque Romanorum.

Dium Augustum.] De quo sic inquit Suetonius: Nec defuit vir pratorius, qui se effigiem cremati euntem in cælum vidisse iuraret.

Soli narrabit.] Notat morem eorum, qui huiusmodi portenta spargunt in vulgus. Primum uniuersam narrant, velut arcanum quod sciri velint: deinde fama serpit, alio alijs per manus tradente.

Conceptis verbis.] Conceptis verbis proprie iuramus, cum (ut Latine dicam & eleganter) alio præeunte, ac insuandum dictante, aliquid expressis ad certam formulam verbis promittimus. Plautus in Bacchidibus: Ego iusiurandum cōceptis verbis dedi, daturū id me hodie mulieri ante vesperam: nunc pater ne peierē cura.

Etiā in si medio foro.] Taxat obiter urbem Romanam: in qua tanta erat impunitas malis, ut homines sæpenumero in medio foro occiderentur. Id quod passim fiebat Romæ sub Alexandro, frequentissimo foro in meridie.

Iam Phæbus.] Chronographia est. Et tacite notat poetas quosdam, qui huiusmodi descriptionibus explent volumina. Quos taxauit & Horatius in arte poetica:

— Cum lucus & ara Dianæ,

Et properantis aquæ per amœnos ambitus agros,

Aut flumen Rhenum, aut pluuius describitur arcus.

Augebat Cynthia regnum.] Al. lignum legitur: tu lege lychnum. eleganter vocat lychnum lunæ, quod alieno lumine egeat, nempe solis.

Gratos carpebat honores.] Id est factus. Sic Horatius, ruris honores vocat, quidquid frugum terra producit.

Puto magis intelligi.] Poetas notat, nimis anxie tempus describentes, & id multis carminibus, cum interim quatuor cum maximum verbis, & quidem expressius dici posset.

Facilius inter philosophos.] Festiue dictum in horologiorum discrepantiam. Simulque philosophorum perpetuum illud dissidium latenter taxat. Nam cui non notum est, quam inter se philosophi omnes εν ἀγῶνι (quod aiunt) dissideant? Plato siquidem (ut in hanc digressunculam exspatiemur) unum Deum unigenitum ex seipso natum censuit: Anaximander celestia sidera, Deos esse: Thales animam mundi, Deum putat: Aristoteles formam separatam, sphaera quidem uniuersi innitentem: Democritus mentem ignitam, mundi animam: Epicurus specie humana Deos esse: Pythagoras, monada: Stoici Deum ignem esse, necnon spiritum, qui mundum uniuersum penetret. Denique Euemerus Tegeates, & Theodorus Cyrenensis, nullos esse deos. Quid cum de principijs rerum disputant, nonne diuersissima sentire videntur? Anaximenes Milesius aerem esse rerum principium adstruxit: Thales aquam: Anaxagoras Clazomenius particulas similes: Heraclitus ignem: Archelaus Atheniensis, aeris infiniti raritatem ac densitatem: Empedocles amicitiam & litem: Pythagoras numeros, & horum cōmensiones: Plato Deum, materiam & ideam: Zeno Deum & materiam, & quatuor elementa: Aristoteles entelechiam, materiam, & priuationem, elementa quatuor, & quintum quoddam corpus. An vero de mundo inter illos conuenire putas? Nullibi magis dissident. Nam Plato Deum ad sui exemplum ait mundum effinxisse: Aristoteles sempiternum esse vult: Epicurus plane interituum: Xenophanes sempiternū, corruptionis expertem Pythagoras & Stoici genitum a Deo, sed ex sua quidem natura, nequaquam interitus immunem. Plato quoque animantem esse mundum asseruerat, seque ex tabescentibus alere: Democritus, Aristoteles, & Epicurus id constanter negāt. Adde quod Thales unum mundum esse censuit: Democritus & Epicurus innumerabiles: ac horum discipulus Metrodorus, absurdū esse dixit, in agris unicā nasci spicam, unūque in infinito mundum: innumeros autem esse, quod innumerabiles eorum sint causas: Seleucus insimilem mūdum: Empedocles mundum quidem unum, sed uniuersi tātum exiguum esse particulam. Quid de anima, nonne pugnatia statuisse videtur? Pythagoras animam definiuit, numerum seipsum cientes. Aristoteles entelechiam primam corporis: Dicearchus quatuor elementorum harmoniam: Thales naturam irrequietam, sese mouentem: Asclepiades medicus, sensuum coexercitationem: Plato substantiam intellectu præditam: Stoici spiritum feruidum: Anaxagoras aeri similem: Democritus ignitum quiddam: Epicurus elementalem temperaturam. Neque vero secius de animæ principatu, qua videlicet in parte sit, longe lateq; dissident. Herophilus enim in ventriculo cerebri sedem animæ ponit: Plato & Democritus in toto capite: Erasistratus circa membranam cerebri, quam Epicranidem vocat: Strato in superciliorum interstitio: Parmenides & Epicurus in toto pectore: Diogenes in arteriaco cordis ventriculo: Stoici in toto corde vel spiritu, quia circa cor versatur: nonnulli in ceruice cordis: quidam in præcordiis: Empedocles in sanguinis concretionem. Ad hæc, nonne de sole & luna inter se ridicule propemodum euariant? Anaxagoras, Democritus & Metrodorus, solem esse aiunt globum ferri candentem, vel saxum ignitum: Philolaus solem virri modo pellucens, ab igne celesti splendorem accipere: Xenophanes nubem flagrantem. Lunam vero Heraclitus terram dixit nebula obuolutam: Stoici temperamentum ex igne aereque:

Pythagoras ignitum lunæ corpus: Xenophanes esse nubem constipatam: Democritus conglobationem ignitam. Sic de magnitudine horum discordes sunt. Anaxagoras enim solem putat Peloponneso maiorem: Heraclitus latitudine pedali: Anaximander terræ æqualem, circulum vero quo vehitur, septies & vicies terra maiorem. Lunam similiter terræ maiorem Stoici censent: Parmenides soli æqualem esse contendit. Sed quid hæc verbosius persequimur: cum bona pars librorum utriusque lingua id genus opinionibus sit referta, & quidam luculenti scriptores de his ex professo tractarint? Satis superque sit, & tanta copia nos uno atque item altero argumento breuiter indicasse, quam inter veteres philosophos vssiam conueniat. In quorum locum superioribus seculis, Scotus, Thomas, Egidius Romanus, alij (si diu placet) successerunt: inter quos non minus quam antiquos illos discrepat, ut vel hac re prisca Academicos, Stoicos, Peripateticosque maxime referre videantur. Proinde neutiquam absurdum erit, si iocum Senecæ verterimus, ut dicamus, facilius inter horologia conuenire, quam inter philosophos.

Nimis rustice.] Exactam poetarum curam etiam in minimo temporis articulo describendo ridet.

Animam agere.] Agere animam, est niti ad mortem. Tacite vero ridet Claudium, qui crebro ventris crepitum solebat edere. Nam anima pro vento quoque ponitur. Agebat igitur animam: verum ea non potuit erumpere: quod aliquoties accidit conanti ventris exprimere flatum.

Qui semper ingenio.] Propter cognitiones causarum, quibus expilabat populum. Est enim Mercurius apollineus.

De tribus Parcis.] Parcis non est in vetere codice, sed lacuna vacua. fortassis Græce scriptum fuit *παρκαί*.

Numquam meritum.] Locus est ex ambiguo: nam utrumque potest intelligi, indignum longo cruciatu, & dignum præsentaneo subitoque exitio.

Cum anima luctatur.] Rursum allusit ad crepitum.

Patere mathematicos.] Forte patiar. nam sunt verba Parca. Verba sunt Clothus. Notat Genethliacos, qui mendacissimi, mendaciorum præsidem Mercurium colunt: quem ne offendant, rarius vera dicunt. De Mathematicis non minus scite quam vere Tacitus in decimo septimo: Genus hominum, inquit, potentibus insidum, sperantibus fallax, quod in ciuitate nostra & vetabitur semper, & retinebitur. Eodem auctore de Mathematicis Italia pellucidis sub Claudio factum senatusconsultum atrox & irritum.

Omnibus annis.] In quibusdam codicibus hæc duo verba non leguntur.

Efferunt.] Efferimus mortuos, quod Græcis dicitur *ἐκφύεσθαι*.

Horam eius nemo nouit.] Si expectas ut Mathematicus tibi quidquam prædicet, opus est ut illi genituram tuam edisseras: quod ab Augusto factum refert Tranquillus, cum in Appollonia secessu Theogenis Mathematici per gulam comite Agrippa conscendisset.

Natum putauit.] Indicat Claudij obscuritatem, quem nemo senserit nascentem. Tullius se quosdam reges natos nescisse dixit, pro eo quod est prorsus ignorare.

Dede neci.] Carmen Virgilij ex quarto Georgicon, de apibus.

Dum hos poculos.] Multis enim iam ius ciuitatis donauerat.

Ciuitate donaret.] Donare ciuitate, est ius ciuitatis tradere, & plane facere ciuem. Hoc etiam Romanam ciuitatem dare Suetonius dixit, sic de Galba imperatore scribens: Ciuitatem Romanam raro dedit.

Constituerat enim.] Indicat indulgentiam Claudij, qua etiam exteros minimeque merentes honoribus afficiebat. Nam, ut scribit Tacitus. A. Vitellio, L. Vipsano consulibus, cum de supplendo senatu ageretur, primoresque Gallia, quæ Comata appellatur, fœdera & ciuitatem Romanam pridem assequuti, ius adipiscendorum in urbe honorum expe- rent, & id senatui non placeret: Claudius contra differuit, maiores suos origine Sabina simul in ciuitatem Romanam, & in familias patriciorum adscitos: hortari ut paribus consiliis Rempublicam capeſſat, transferendo Romam, quod usquam egregium esset. Orationem itaque principis sequuto patrum consulto, primi Edui senatorum in urbe ius adepti sunt. Præterea (ceus refert Tranquillus) ornamenta consularia etiam procuratoribus ducenariis indulſit. Senatoriam dignitatem recusantibus, equestrem quoque ademit. Latum clauum (quamuis initio affirmasset, non lecturum se senatorem, nisi ciuis Romani abnepotem) etiam libertini filio tradidit. Triumphalia ornamenta Syllano filia sua sponſo nondum puberi dedit. Aulum insuper Plautium, qui suam virtutem certis experimentis in expeditione Britannica probarat, Imperatoria maiestatis oblitus, quantem sequutus est, & Capitolium conscendenti lauum latus texit.

Sauromatas.] Nouem hæc verba non sunt in veteri lectione: aliquis doctus, ad explendam fortassis lacunam, adiecit.

In semen relinqui.] Belle dictum, a segetibus, aut leguminibus sumpta metaphora.

Qui modo se tot.] Videtur alludere ad triumphum Claudij, quo ob receptam Britanniam apparatu maximo triumphauit: ad cuius spectaculum, ut testatur Suetonius, commcare in urbem, non solum præsidibus provinciarum permisit, verumetiam exsulibus quibusdam.

His interim conuictoribus.] Augurino & Balba.

Abrupit.] Mortem Claudij significat.

Regalia tempora.] Rursum allusit ad prouerbum: Aut regem, aut fatuum nasci oportet. Regis enim nomen apud Romanos, ut tyrannicum & barbarum, inuisum habebatur.

At Lachesis.] Poëtice natiuitatem Neronis describit. Sed ô vanum augurem! Putabas optime Seneca morte Claudij libertatem obuuisse Romanis. At quando Roma sauior umquam tyrannis fuit, quam sub Nerone: de quo tu tamen adeo præclara, sed plane falso Apolline varicinaris? Id quod tandem ipse expertus es, dum ad necem te compulſit.

Descendunt sæcula.] Aliter distendunt, pro deducunt, ut Parcas intelligas.

Mollia contorto distendunt.] Castigauimus descendunt: exemplar antiquum sequuti. Tametsi distendunt quoque possit legi, si quis ad Parcas referat.

Vincunt Tithoni.] Tithoni & Nestoris longæuitas vel vulgo nota est.

Intentas cantu.] Pro cantui: passim id apud poetas obuium.

Mihi similis.] Apollinem enim ut citharædum pingunt. Talis in theatro sape visus est Nero: qui etiam statuas suas citharædico cultu posuit.

Nec cantu.] Neronem imprimis musicæ studiosum fuisse, neque quidquam eorum omisisse, quæ generis eius

artifices & phonasci, vel conseruandæ vocis causa, vel augendæ factitabant, testis est Tranquillus. Apollinem enim equiparare cantu, Solem aurigando videri volebat.

Felicia lapsis.] Reposuimus lassos, ex veteri scriptura. Intelligit autem lassos incommodis & calamitatibus temporum Claudianorum.

Legumque silentia rumpet.] Eleganter oppressas leges, silentia legum vocat, iuxta illud: Silent leges inter arma.

A carcere.] Sumpta est a certaminibus equorum metaphora: in quibus repagulum illud, unde fit initium cursus, carcer dicitur, quemadmodum meta ubi sistitur. Hinc a carcere, siue a carceribus, pro eo quod est ab initio, prouerbiali figura iactatum. Carcerem in hac significantia Græci βαλῆδα appellant.

Affuso.] Quidam legunt effuso: sed affuso non displicet, pro circumfuso. nam ceruici capillus affunditur.

Plena manu.] Hoc est, largiter & copiose. Prouerbum est quo utitur Cicero ad Atticum libro secundo: At hercle alter familiaris tuus Horatius quam plena manu, quam ornate nostras laudes in astra sustulit.

Desiit viuere videri.] Sic scriptum est in exemplari veteri: significat autem eum fuisse non hominem, sed somnium hominis. Nam sequitur paullo post, Visus est quasi homo.

Comædos audit.] Qui per simulationem fuerant inducti, velut desiderantem oblectaturi. Auctor Suetonius.

Illa parte.] Fœditatem assidue pedentis innuit. id vel ex hoc intelligas, quod edictum meditatus est, quo veniam daret in conuiuio flatum crepitumque ventris emittendi.

Post boletum.] Quem Agrippina medicatum venenoque infectum, auidissimo ciborum talium obtulerat. Hinc boletos Nero, quasi deorum cibum, Græco prouerbio collaudare solebat. Quamquam hæc nouem verba in codice VVissenburgensi non sunt.

Scitis enim optime.] Vetus, Scitis enim certissime: nec periculum est ne excidant, quæ memoriæ publicum gaudium imprefferunt. Ubi legendum, aut impressit, aut publica gaudia.

Nemo felicitatis suæ.] Epiphonema est.

Bonæ staturæ.] Auctoritas enim dignitasque formæ non defuit, vel stanti vel sedenti, ac præcipue quiescenti. nam & prolixo, nec exili corpore erat: ut refert Tranquillus.

Bene canum.] Fuit enim specie canitque pulchra.

Caput mouere.] Habuit enim Claudius caput cum semper, tum in quantulocunque actu, vel, maxime tremulum.

Pedem dextrum.] Nam ingredientem destituebant poplites minus firmi: quod sup. retulimus.

Tertiumdecimum laborem.] Duodecim labores Herculis a nullo poeta non sunt celebrati. De his & Virgilij titulo carmen exstat.

Græculo.] Nam non mediocri cura Claudius Græca studia sequutus est. Ac sæpe in senatu legatis perpetua oratione respondit. Multum vero pro tribunali etiam heroicis locutus est versibus: ut scribit Suetonius. Ait:

Τίς, πόθεν εἰς αὐδρῶν, πόθι τοῖ πτόλις, ἡδ' ἐ τοκῆς.

Hoc est:

Quinam es, vnde venis, tibi quæ patria atque parentes?

Hoc carmen ex primo Odysseæ in hunc locum substitutum. Verba sunt Telemachi, Minervam alloquentis, quæ illi Mentæ Taphiorum regis specie tum apparuerat.

Philologos.] Erant philologi, qui multiplici variaque scientia censebantur: qualis fuit primum Eratosthenes: qui primus hoc cognomentum sibi vendicauit. Deinde Attæus Romæ tempore Sallustij quemadmodum refert Tranquillus de claris Grammaticis. Hic de Græcis dicit, tamquam loquacibus, aut verborum phaleris sectantibus.

Historiis suis.] Scripsit enim Græcas historias, Tyrhenicon xx. Carchedonicon octo.

Homerico versu.]

Σκηπτῆχος βασιλεὺς, ὥτε Ζεὺς κῆδος ἔδωκεν. Id est:

Sceptra ferens rex sum, rerum a Ioue tradita cura est.

Carmen hoc ex primo Iliados Homeri, coniecturam sequenti, restitimus.

Erat autem sequens.]

Ἀλλ' ὄγε φέρτερός ἐστιν, ἐπεὶ πλεόνεσσιν ἀνάσσει.

Quod multis præsit, vult hic præstantior esse.

Ex eodem Homeri lib. Carmen autem hoc a superiori tertium est. Ridet stultitiam eorum, qui quod reges sint, ac multis imperent, sese meliores putant. Nisi quis hos duos ex Odysseæ secundo versiculos malit:

Σκηπτῆχος βασιλεὺς, ἔδ' ἐ φρεσὶν αἰσιμα ἰδὼς.

id est:

Sceptra regens rex sum, non mente decentia noscens.

Ἀλλ' αἰεὶ χαλεπὸς τ' εἶναι, καὶ ἀστυλὰ ῥέζοι.

Id est:

Immitis fuerit, semper simul impia tractet.

Et imposuerat Herculi minimo discrimine fibulam.] Imposuerat Herculi fibulam: hoc est, compescuerat Herculem de patria sciscitantem. Metaphora est duriuscula, a constrictione membri virilis sumpta, qua arrectio prohibetur. Id fibula obuinciente fiebat. Erat autem cirharædis & comædis huius fibulæ usus familiarissimus, vocis nimium gratia ad cohibendam Venerem, raucedinis & offuscationis matrem. Eam rem multis epigrammatibus festiuissimus poeta Martialis docet, cuius & hoc est:

Menophili penem tam grandis fibula vestit.

Vt sit Comædis omnibus vna satis.

Hunc ego credideram (nam sæpe lauamur in vno)

Sollicitum voci parcere Flacce suæ.

Dum ludit media populo spectante palæstra,

Delapsa est misero fibula, verpus erat.

Hinc sumpta sunt illa Septimij Tertulliani locutiones, Carni fibulam imponere, in libro de Monogamia: cuius contrarium, Laxare fibulam delictis: in de Corona militis, decenter & verecunde exprimentis, quod auctor obsceni carminis impudenter dixit:

Neve imponite fibulam Priapo.

Ceu docuimus in annotationibus nostris in Tertullianum, locis modo citatis. Quoniam vero volumen manu scriptum aperte fabros continebat, non fibulam: putavi legendum aliquando à Epòs propter molliorem Claudij: ut esset, Imposuerat Herculi, hoc est, deceperat Herculem. similior Græco quam Romano.

Febris.] *Plinius indicat, Romæ Febri delubrum in palatio publico fuisse. Porro subsignificat insaniam Claudij, qua per omnem vitam laborauerat.*

Ceteros omnes.] *Tacite notat impietatem & ἀθεότηα Caesaris, quem nemo deorum comitatus sit, præter Febrim, & hanc infestam.*

Lugduni.] *Claudius natus est Iulio Antonio, Fabio Africano Coss. Kalend. Augusti, Lugduni, eo ipso die, quo primum ara ibi Augusto dedicata est. Auctor Tranquillus.*

Marci municipem.] *Pro Marci, legendum credo Munatij. L. enim Munatius Plancus Lugdunum coloniam deduxit, & Rauricam, quæ supra Basileam uno milliario Germanico sita est, ex qua Basilea derivata est, urbs amenissima, necnon optimis iuxta ciuibus ornata. Ei Munatio nuperrime huiusmodi memoria posita est hic in foro, non procul a Curia, me auctore.*

L. MUNATIO PLANCO, CIVI ROMANO, VIRO CONSVLARI, ET PRÆTORIO, ORATORIQUE, AC M. CICERONIS DISCIPULO, QUI POST DEVICTOS RHETOS, ÆDE SATVRNI DE MANVBIS EXSTRVCTA, NON MODO LVGDVNVM, SED ET RAVRICAM, COLONIAM DEDVXIT, QUÆ AVGVSTA FVIT APPELLATA, AB OCTAVIO AVGVSTO TVM RERVVM POTIENTE, S. P. Q. BASILIENSIS. TAMETSI ALEMANORVM TRANSDVCTI COLONI, SVBACTIS RAVRACIS, ROMANISQVE DEPVLIS, AMORE TAMEN VIRTVTIS, QUÆ ETIAM IN HOSTE VENERATIONEM MERETVR, VETVSTISSIMO TRACTVS HVIVS ILLVSTRATORI, CVLPA TEMPORVM PRORSVS ABOLITAM MEMORIAM DE POSTLIMINIO RENOVARVNT. ANNO M. D. XXVIII.

Municipes sunt, qui in civitatem Romanam recepti, muneribus capeffendis apti sunt. Locatur itaque in Claudium perinde ac si Munatio honores consulares debeat, non parenti Druso. Si Marci legas, Ancum Marcium intelligas, quantum Romanorum regem. Meminit & T. Livius Marci Cornelij, quem scribit in x. tertiæ Decadis, prorogato imperio Galliam provinciam obtinuisse.

Vienna.] *Urbs est Gallie.*

Germanus.] *Verus. Quod enim nativum est, germanum etiam dicere solemus. Sic Plauto germana illuvies dicta. Germanum etiam appellamus quod cognatum est. Sic invidentiam & detractionem, germana vitia dicimus. Est & Germanus, ex Germania aliquis. unde hic amphibologia, quam iocantes affectare solent.*

Itaque quod Gallum.] *Quomodo Galli urbem Romanam ceperint, narrat Livius in quinto primæ Decadis.*

Romam cepit.] *locus est in amphibologia. Caput hostis, qui populatur: & caput, qui suscipit.*

L. Licinius.] *L. Florus meminit L. Licinij Luculli.*

Qui plura.] *Ridet Herculem per innumeras regiones diuagatum.*

Mulio perpetuarius.] *De quartariis mulionibus meminit Fest. hic μυντιξός Seneca perpetuarius dixisse videtur, aut qui in solidum, aut semper sit vector: aut (quod magis arridet) qui perpetua nec interrupta vestatione suos vectores aliquo perducatur. Ad vehicula mulis vsi sunt antiqui, non equis: unde muliones vehicularij, quique mulis questum faciebant.*

Milia.] *Miliaria.*

Xanthum.] *Fluvius est Troiæ, qui & Scamander dicitur. Taxat Claudium, qui cum in Gallia natus esset, Græcus videri gestiebat, ut quem patriæ suæ puderet.*

Rhodanum.] *Rhodanus fluvius est Gallie notissimus, qui ex Alpibus non longe quidem a Rheni Danubique fontibus oritur, ac Lugdunum latus, Ararim ibi suscipiens, mox Jfiram Druentiamque, tribus ostiis in mare Tyrhenum influit. Huius Strabo meminit & Caesar.*

Duci.] *Ducuntur hi proprie, quos carnifices ad supplicia rapiunt. Suetonius in Caligula: Stans tantummodo intra porticum mediam, a caluo ad caluum duci imperavit.*

Solutæ manus.] *Innuat Claudium signo solutæ manus, ut homines capite truncarentur, iubere solitum. Belle igitur dicit, solutam etiam manum Claudij, in hoc satis adhuc fuisse firmam, ut hominem capite priuaret.*

Putares omnes illius esse libertos.] *Notat hic Claudium, ut qui nimium in libertos suos indulgens esset. Unde fiebat, ut ab his, quos non modo premiis ingentibus, sed & questuris pratorisque ornamentis ornari patiebatur, quibusque multa per fas & nefas acquirere rapereque permittebat, contemneretur, despiceretur, illuderetur.*

Vbi mures ferrum rodunt.] *Hoc ad excitandum risum dictum. significare autem vult magnam rerum mutationem, locique diversitatem. Quasi diceret: si mures hic ferrum rodunt, quales nos esse putas? Theophrastus auctor est (ut refert Plinius lib. 8. cap. 57.) mures in Gyaro insula cum incolæ fugassent, ferrum rosisse. Hic autem ridicule de celo dictum, quasi & illic oporteat esse mures, sed præstantiores.*

Citius mihi verum.] *Subaudi dicito, aut huiusmodi aliud: sed non scribitur, ut irati sermonem referat.*

Alogias.] *Stultitias. ἀλογία Græci eam animæ partem dicunt, quæ rationis expers est.*

Tragicus.] *Et hoc, ut alia multa, ad risum iocose dixit. Nota est Tragicorum amarulentia, tumiditasque.*

Exprome.] *Carmen est Iambicum, quod constat in locis paribus semper ex Iambo aut tribreui: in imparibus indiscriminatum ex Iambo, Spondeo, Daçtylo, Anapesto, Tribreui.*

Exprome propere, fede qua genitum dicas.] *Exemplar vetus habet, Exprime propere, sed qua genitus cluas. Hoc carmen nescio quis mutavit in editione Romana, quemadmodum & nos legere coacti sumus: sed prorsus infeliciter. Nam quid opus erat, pro elegantissimo & veteri verbo cluas, supponere dicas? Ego carmen sic restituendum arbitror: Expromere properes, qua gente natus cluas.*

Hoc stipite.] *Clauam obiectat.*

Mobile caput.] *Supra retulimus, Claudium fuisse capite admodum tremulo.*

Tergemini petens.] *Notum est, quo pacto Hercules Geryoni tricipiti boues eripuerit, & secum in Graciam duxerit. Qui fabulae originem nosse volet, Palaphatum euoluat. Arrianum quoque legat de gestis Alexandri Magni, lib. secundo, qui Hecatæ Abderitæ sententiam de Hercule & Geryone refert.*

Helperio mari.] *Hispanico.*

Inachiam ad urbem.] *Hoc est, Argos, Peloponnesi caput. Inachia (auctore Stephano) Peloponnesum significat, non tantum Argos, ab Inacho fluuiio. Vnde gentile Inachus, Verba Stephani hæc sunt: Ἰνᾶχία ἢ Πελοπόννησος & μόνον τὸ Ἀργὸς. Ὡς Ἰνᾶχ & ποταμὸς τὸ ἐθνικὸν Ἰνᾶχιος.*

Nobile pecus.] *Boues Geryonis.*

Vidi.] *Rediens ex Hispania.*

Iugum.] *Cacumen montis.*

Ararque.] *Araris fluuius, qui per concisionem Arar dicitur, oritur non longe à monte Vageso (qui Germaniam à Gallia hodie separat) in collinitio Burcundiae, Lotharingiaeque, ac decurrens per Eduorum Sequanorumque fines, Lugduni Rhodanum influit. Nunc Sonam vocant.*

Gallum in suo sterquilinio.] *Simili proverbio nostrates vulgo dictitant: Canem in suo sterquilinio, siue in suarum ædium vestibulo ferociorem esse. Non deest autem in Galli vocabulo latens morsus. Nam in Gallia, Lugduni videlicet, natus est Claudius: ceu supra quoque retulimus.*

Fortissime deorum.] *Belle tribuit eam Herculi fortitudinem inter deos, quam inter homines habuit.*

Mihi affuturum.] *Opitulaturum.*

Et si quis a me notorem petisset.] *Non admodum mihi placet notoris vocabulum. Quando vero tantopere Claudius lingua Græca delectabatur: quid si putemus hic non a me notorē, sed amyntorem, à Seneca fuisse scriptum? Significat autem ἀμύντωρ Græcis defensorem & vindicem: nisi libeat auctorem legere pro patrono. Paulo post sequitur contulerim: quod fortassis esse debebat exantlatim.*

Maluisses cloacas Augiæ purgare.] *Sic enim hunc locum ex codice manuscripto restituiimus. Hic Augias tantum fimi collegerat in stabulis suis, ut Αὐγείᾳ βύσσας Græcis in proverbium abierit, quoties hominem significare volunt, aut rem supra modum immundam. Augiæ meminit Philostratus lib. VIII.*

Sed non miror, quod impetum in curiam fecisti: quoniam volo.] *Hic locus sic legitur in libro vetusto: Sed quoniam volo non mirum, quod in curiam impetum fecisti, nihil tibi clusi est. quemadmodum & nos reposuimus. Cæterum aut mendosus est locus, aut (quod potius credo) Græca hic desunt, & diuersas sententias librarius confudit. Fuit autem in hunc fortassis sensum aliquid scriptum: Sed bono animo sis, quoniam volo tibi patronus esse. Et sunt verba Herculis, Claudio respondentis. Interim irrupit Hercules in Curiam, quam Seneca fingit in calo: neque enim ciuitatem didicerat inter homines, omnia cum impetu facere solitus. Itaque Semidei illi, qui intra curiam erant, de Claudio recipiendo consultants, irrupentem illum, & clausa omnia suis viribus perfringere solitum sic alloquuntur: Non mirum, inquit, quod impetum in Curiam fecisti, quasi dicant: Hoc tibi nouum non est. Nihil tibi clusi est. Modo dic nobis qualem Deum, & quæ sequuntur.*

Επιχοῦρειος θεὸς non potest esse.] *Hæc verba Επιχοῦρειος θεός, praesidio tenuium vestigiorum eruta reposuimus: nisi maior, Επιχῶρος θεός Restituimus & ea quæ mox sequuntur: οὔτε αὐτὸς ἀπαγμα ἔχῃ, ἔτε ἄλλοις παρέχει. hoc est: Neque ipse negotium habet, neque alijs exhibet. Quam sententiam, velut aduersantem diuinæ providentiæ, hæcenus explosit optimus quisque, sed in primis Christiani scriptores. Cæterum eleganter in Epicuri Deum iocantur Semidei isti, quando regnant, irascuntur, pugnant dijs, si quid poëta creditur. Epicurus autem hebetem & ignauum Deum inducit. Sed & in Stoicorum Deum iocatur, tamquam monstrosum: nam negant Deum Stoici membra habere, puta caput, pedes, ventrem, & quæ sub ventre sunt. At dijs vulgares & poetici de loco in locum migrant, comessantur, amant. Proinde Stoicus Deus, inquit, quomodo potest rotundus esse, sine capite & præputio? Quasi dicat: Imperfectum quiddam est Stoicus Deus, & monstri simile. Concedunt tamen, Claudium posse Stoicum Deum fieri, quod corde & capite careat: hoc est, prudentia & mente, propter stultitiam.*

Stoicus?] *Subaudi, Deus fiat Claudius?*

Rotundus.] *Perfectus. Horatius:*

—— Graijs dedit ore rotundo

Musa loqui. ———

Figura enim orbiculari, quam & calum possidet, perfectissima est.

Sine capite, sine præputio.] *Nam negant Stoici, inesse Deo humana forma lineamenta. locatur itaque non tam in imperfectum Stoicorum Deum, quam in Claudium ipsum, veluti carentem capite, eo quod stultus esset, & carentem præputio, vel ob morbum, vel quod iam ob ætatem ad Venerem importunus & inutilis foret.*

Nec cor, nec caput.] *Quia Stoici Deum faciunt incorporeum, & mentem dumtaxat, cui nulla sint membra. Id torquet in stultitiam & amentiam Claudij. Apud Græcos obscærus sermo, ἀχέφαλος dicitur: & cordatos vocamus prudentes.*

Hercules.] *Jurantis est: & sunt verba alicuius diuorum. Ridiculum autem, iurare Deum per Herculem.*

Si mehercules à Saturno petisset.] *Cum hoc loco, & his quæ sequuntur, diuissime luctatus sum, nec succurrebat exemplar manuscriptum. Opinor autem legendum: Iustissime hercle à Saturno petisset hoc beneficium & quæ sequuntur. Suntque verba semidei cuiuspiam in illa Curia, quam in calo Seneca fingit. Nam hoc animaduertere debet Lector, semideos illos nunc nullo ordine obseruato loqui. Unde postea Iupiter illos obiurgat: Ego P. C. inquit, interrogare vobis permiseram, vos mera mapalia fecistis. Quasi diceret: In dicendis sententiis non seruatis ciuilem consuetudinem, sed rusticano more, quicquid in buccam venit, promiscue blatteratis.*

Hoc beneficium.] *Ἀποθέωσιν videlicet, hoc est, deificationem.*

Cuius menscm.] *Saturnalia Roma celebrari mense Decembri solebant, ita ut intra quinque, aut quam plurimum septem dies finirentur. Claudius autem, qui numquam temere (quemadmodum testatur Tranquillus) trichlinio*

abscēdit, nisi dissentus ac madens, toto anno visus fuit Saturnalia celebrare. De Saturnalibus Claudij Caesaris, ad Lucium his verbis scribit Seneca noster, quae mire faciunt ad hunc locum: December est mensis, inquit, quo maxime ciuitas defudat, ius luxuriæ publice datum est, ingenti apparatu sonant omnia: tamquam quicquam inter Saturnalia non interfuit, & dies rerum agendarum. Adeo nihil interest, ut non videatur mihi errasse, qui dixit, olim mensem Decembrem fuisse, nunc annum.

Eius princeps non tulisset.] In his prodigiose corruptis locis nihil prorsus erat praesidij a codice manuscripto. Deprehendi tandem legendum, non eius princeps, sed Caius princeps. Sequitur mox, illum deum à Ioue. Liber vetus habet, illum Ioue: sic ut inter illum & Ioue sit lacuna media. Porro persuasissimum mihi est, dictiones istas, deum a Ioue, nihil ad sensum facere. Doctus quispian sic tumultuarie locum castigauit, deum & a praepositionem apponens, huc re diligentius perpensa. Ego legendum reor, illum ἀποθεοῦ Διός, hoc est, in deorum numerum referri: nam dubio procul ignota vox Græca librario occasionem dedit, ut omitteret. Sequitur, damnauit incesti. Lego, damnatum incesti. Sequitur, Oropenque sororem suam. In manuscripto codice est, oro per quid sororem suam. Coniicio scribendum, eo quod sororem suam.

Sequitur, quam quoniam omnes. scribo, quum omnes Venerem: disuncto relatiuo quam. Sequitur adhuc: Quam, inquit, quæro tantum sororem suam stulte studere. Sic & in exemplari scripto legitur propemodum, ita videlicet: Quare, inquit, sororem suam stulte stude. Locus est non solum mendosus, sed & obscurus. Diuinatione plane hic opus est. Fortassis legendum: Quare inuidit Romæ historiam suam. Auscultare Athenis dimidium licet, Alexandria totum: Ut huius semidei sententia taxet, quod Græcas historias suas Claudius Alexandria curarit recitandas singulis annis, & quidem opus utrumque totum, per vices seorsim in duobus Museis, institutis stipendijs veluti contempta Roma. Quam rem his verbis narrat Suetonius: Denique, inquit, & Græcas scripsit historias, Tyrthenicon xx. Carchedonicon viii. Quarum causa veteri Alexandria Musæo additum ex ipsius nomine, institutumque ut quotannis in altero Tyrthenicon libri, in altero Carchedonicon diebus statutis velut in adiutorio recitarentur toti à singulis per vices. Hactenus ille. Vides illos libros historiarum, auctore Tranquillo, totos fuisse lectos singulis annis. Id ergo est quod dicit Seneca, Alexandria totum. Fortassis alterum tantum volumen singulis annis apud Athenas recitabatur, non utrumque: ut sit quod ait, Athenis dimidium. Porro validum argumentum, si dijs placet, aduersus Claudium, quod Græcis plus fauere visus sit, quam Romanis. Iam à nobis castigata sententia sic poterunt legi, & distingui: Iustissime hercle à Saturno petisset hoc beneficium, cuius mensem toto anno celebrauit Saturnalia. Caius princeps non tulisset illum ἀποθεοῦ Διός, qui (quantum quidem in illo fuit damnatum incesti Syllanum generum suum occidit eo quod sororem suam festiuissimam omnium puellarum, quum omnes Venerem vocarent, maluit Iunonem vocare. Quare inuidit Rom. historias suas? Auscultare Athenis dimidium licet, Alexandria totum. Quia Romæ, inquit, mures molas lingunt. Hic nobis curua corrigit. Quid in cubiculo suo faciat, nescio: & iam cæli scrutatur plagas. Deus fieri vult. Parum est quod templum in Britannia, & quæ sequuntur. Porro eius sententiæ quæ incipit, Caius princeps non tulisset, hic est sensus: Caius Caligula Caesar numquam permisisset Claudium recipi in numerum deorum, vel ob hoc quod generum suum L. Syllanum incesti statim damnauit, accusante Vitellio, sed Agrippina subornante, quod illicito sororis suæ Iuniae Caluinæ amore teneretur: quum eidem crimini Caius Caesar longe magis fuerit obnoxius, ob omnes sorores suas adamas, non unam tantum. Nam (ut Suetonius scribit) Caius Caligula cum omnibus sororibus suis stupri consuetudinem fecit plenoque conuiuiio singulas infra se vicissim collocabat, uxore supra cubante. Solent autem fures furibus, incesti incestis fauere. Blandimur enim hoc modo vitijs nostris. Porro non occidit Claudius generum suum Syllanum sed ipso conueniente per edictum Vitellij ordine senatorio motus est, & eurare magistrum coactus: quum forte eo anno prætor esset, & pridie senatus lectus foret, lustrumque conditum. Præterea affinitatem Caesar diremit quibus rebus offensus ornatissimus iuuenis, & alias clarus insigni triumphali & gladiatorij muneris magnificentia, quo die Claudius incestas illas nuptias cum Agrippina celebrauit, ipse sibi mortem conscivit siue eoque spem vitæ produxerat, seu delecto die ad augendam inuidiam, ut ait Tacitus. Atque hoc est quod hic Seneca vult his verbis: Quantum quidem in illo fuit, damnatum incesti Syllanum generum suum occidit. nimirum ob præstitam mortis occasionem. Iam satis apertum puto, quid sibi velit illa verba, eo quod sororem suam festiuissimam omnium puellarum, quum omnes Venerem vocarent, maluit Iunonem vocare. Significat enim per Venerem, non admodum castam feminam Iuniam Caluinam, quam & Tacitus decoram, sed procacem appellat, à fratre Syllano, uxoris pene loco habitam: id quod per Iunonem, Ioui nexu coniugali copulatam, eleganter innuit. Porro dictæ Claudij, Romæ mures molas lingunt, quo frequenter uti solitus videtur, perstringit Romanos, tamquam delicatos & fastidiosos, qui non quibuslibet scriptis recitandis interesse possint, precibus iam & pretio corrogandi.

L. Syllanum.] Hic Claudij gener a Vitellio, cum ad id instigaret Agrippina Augusta, de incestu sororis suæ Iuniae Caluinæ accusatus, quæ ante Vitellij nurus fuerat, ordine senatorio motus est, nec longe post, mortem sibi conscivit. De hoc multa apud Cornelium Tacitum in duodecimo. Fit huius quoque paullo post mentio.

Mures molas lingunt.] Causatur molliem Romanorum, ut qui proni sint ad libidinem, sed non nisi pulcherrimas sollicitent. Mures enim urbani farinam absument, & delicatissimis ad satietatem usque vescuntur: cum rustres interim fruticulos depascantur. Quin adeo molles sunt, ut nec caseum arrostant sed lingant molitam farinam. Apparet hoc dictum fuisse familiare Claudio, de muribus ferrum arrodentibus.

Hic nobis curua corrigit.] Subest, ut opinamur, sensus obscenus: velut si diceretur: Claudius adeo circa Venerem est intemperans, ut ad libidinem suo nos exemplo incitet. Etenim ut Claudius verissime cecinit.

Mobile mutatur semper cum principe vulgus.

Corrigere, est emendare: est & rectum facere, atque arrigere. Si quis hoc simpliciter accipiendum putat, erit ei potius in censoriam Claudij seueritatem. Si referendum ad proximè præcedens dictæ Claudij, quid si legas? Hic nos scurra Caesar regit, ut sit alicuius Mimi clausula.

In cubiculo.] Alludit ad hoc, quod refert Suetonius: Mortem videlicet eius celatam fuisse, donec omnia circa successorem ordinarentur. Iacuit itaque corpus mortui Claudij dies aliquot in cubiculo. Et hæc verba & superiora, & quæ

proxime sequuntur, intellige Romæ fuisse in senatu dicta, cum deliberarent, esset ne in numerum deorum referendus Claudius: id quod etiam ex sequentibus magis patet. Fingit autem Curiam in cælo, qualis erat Senatorum Roma.

Templum in Britannia habet.] De hoc sic Tacitus, ubi de Camuladuno loquitur: Ad hæc templum diuo Claudio constitutum, quasi ara æternæ dominationis aspiciebatur.

Tandem Ioui venit in mentem, priuatis.] Fortassis legendum, primatis intra Curiam moranteis sententiam dicere, nec disputare. Ut intelligas, voluisse Iouem senatores primæ auctoritatis sententiam dicere omissa ista pedariorum senatorum disputatione.

Vos mera mapalia.] Promiscue sententiam ferentes, non seruatō ordine alius alium turbantes. Mapalia sunt turguria rusticorum. Estque vocabulum Punicum: Allusit autem ad prouerbium, Rus ciuitas. Confine est Epicharmicum illud, ἄγρον ἢ πόλιν ποιεῖς: id est, E ciuitate rus facis.

Qualiscumque est.] Quam contemptum hoc de Cæsare dicit Iupiter.

Dimisso.] Secedere iussu.

Ianus pater.] Per Janum hic aliquem senatorem intelligit. Sed & Acron in Satyræ Horatii, cuius initium, Sic raro scribis, testatur tres Iano in foro fuisse statuas: ad unam conueniebant creditores & feneratores: ad alteram, qui fœnus redderent: ad tertiam, qui locarent fœnus. Indicat igitur hic, fuisse maximum quæstum Claudij.

Homo quantum via sua fert.] Ostendimus alias, quo sensu sit accipiendum id, quantum via sua fert. Quia tamen præcedit homo, quid sit legas? quantumuis vaser, & qui semper videt ἀμα τῶς ὁρῶς & ὁ πῖς. hoc est, simul ante & post. Quæ Græca verba restitimus ex vestigijs, quæ erant in codice manuscripto. Clausula est, quæ Homerus sæpe utitur: ut Iliad. α, & rursum Iliad. γ.

Οἷς δ' ὁ γάρων μετέησιν, ἀμα τῶς ὁρῶς & ὁ πῖς.

Et Iliad. σ.

— ὁ γάρ οἷος ὅρα τῶς ὁρῶς & ὁ πῖς.

de Polydamante loquitur.

Semper videt.] Vel quod bifrons, vel quod tres haberet statuas. Et addit ridere, quantum via fert, quasi videre, sit videri.

Quod in foro iuuat.] Notat ambitionem fori, quod a patrono iam non veritas, sed eloquentia exigeretur: & index non tantum doceri cuperet, sed etiam delectari. Quemadmodum indicat & Quintilianus. Non dubito autem quin hic legendum sit viuat, non iuuat. Notat autem quempiam, qui consul factus erat ex numero nummulariorum, assidue in foro versantium. Nam qui inter homines versantur, plus eloquentiæ plerumque habent.

Ne alijs verbis.] Ridicula religio in re conficta, sed festiuiter simulata.

De magnitudine.] Subnotat locos communes, in quibus ostentandi ingenij causa nimium solent immorari Rhetores.

Iam fama minimum fecit.] Duo notat, passim collectos sordidos in ordinem senatorium, & pessimos etiam imperatores, in deorum numerum relatos, magis iam ex more, quam ex merito. Exemplar manuscriptum nimium habet, non minimum. Fortassis legendum, mimum fecit. Ut sit sensus: Adeo vulgaris res esse cœpit, etiam immeritos inter deos consecrare, ut scenicus ludis argumentum subinde præbeat. Nam quid est aliud hic Seneca ludus de Apothecæ Claudij, quam mimus quidam? Significat autem mimus modo histrionem actorem, modo carmen ipsum sine fabulam. Sic Laberius mimum quemdam, ut auctor est Gellius, Cophinum inscripsit: alium, Alexandriam: alium, Fullonem. Huiusmodi mimus fuit Laureolus quem Catulus Mimographus edidit, in quo index agebatur in crucem. Laureoli mimi Iuuenalis & Martialis meminerunt, & Tranquillus in Caio Caligula, his quidem verbis: Et quum in Laureolo Mimo, in quo actor proripiens se ruina sanguinem vomuit, ut plures secundarum certarum experimentum artis darent, cruore scena abundauit, Quem locum sic opinor legi debere: in quo actor prorepens e ruina, sanguinem vomuit, plures secundarum: & quæ sequuntur. Jam arbitror liquere, quid sibi Septimius Tertullianus, omnis antiquitatis peritissimus, velit, quum in libro quo aduersum Valentinianos pugnat, sic scribit, de Enthymesi illa Valentinianorum loquens: Ita depulsa, inquit, quo minus pergeret, nec habens, superuolare crucem, id est Horon, quia nullum Catuli Laureolum fuerit exercitata, ut destituta, ut passioni illisa, in trica multiplicatque perplexa, omni genere eius cœpit affligi. Vult enim dicere, Enthymesi non fuisse exercitam in scena, in agenda fabula illa quam Catulus Mimographus Laureolum inscripsit, in qua index in crucem agebatur. Alioqui si illam scenicarum histrionum in representanda in crucem acti præsidis fabula dexteritatem habuisset, fortassis crucem superuolasset, id est, Horon.

Etiā pessimum quemque illum affectare.] Hæc clausula non est in codice Vissenburgensi.

Illum.] Honorem.

In personam, non.] Nam cum in genere dicit, in rem pronunciat, non proprie in Claudium.

Ex his qui ἀρούρης καρπὸν ἔδουσιν.] Id est, agrorum fructu vescuntur. Restituimus hunc locum manuscripti libri vestigijs adiuti. Est autem apud Homerum Iliados ζ.

Εἰ δ' ἐπὶ σέσσι βροτῶσιν ὁ ἀρούρης καρπὸν ἔδουσιν.

Aut ex his quos alij ζείδωρος ἀρουρα. Hoc est, frumentiferum rus. Et hunc locum eruimus. Est autem hæc clausula apud Homerum frequenter obuia: ut Odyssea α.

Καὶ γὰρ Κυκλώπες σὶ φέρετ ζείδωρος ἀρουρα.

Est vero ζείδωρος terra epithetum.

S. C.] Senatusconsultum.

Dictus pictusque.] Est nonnihil festiuitatis in imitatione: nam his modis loquuntur iureconsulti, & qui senatusconsultum conscribunt.

Dedi Laruis.] Terriculamentis inferorum. Laruæ sunt noxia inferorum umbra. Et dedimus noxia animal quod laesit. Fecit iniuriam laruis, qui mortuus pro Deo voluerit haberi, cum nihil sit nisi umbra.

Eum dedi laruis. Sed proximo munere inter nouos autoratos.] Reposuimus ex manuscripto codice pro dedo, dedi: & pro noxios, nouos. Porro sententia adhuc est imperfecta, nisi pro sed legamus & proximo. Sic au-

tem restitui debet: Qui contra hoc S. C. Deus factus, dictus, pictusve erit, eum dedi laruis, & proximo munere inter novos autoratos, ferulis vapulare placet. Nam ad hoc verbum placet, in fine, etiam superiora referri debent. Ex hoc loco veterem Spectaculorum morem animadvertere licet, quo feruli verberabantur, qui nuper se lanistis addixissent. Nam hos vocat autoratos, ubi rudes adhuc primum in harenam prodissent. Solent autem in nulla non arte ludicro aliquo tentari rudes. Sic mos tentandi novos scholasticos Athenis observatus narratur in vita Magni Basilij, de Basilio & Gregorio Nazianzeno.

Diespiter.] Iovis cognomentum est: quem sic vocant, quasi diei patrem.

Cos. numulariolus. Hic quaestu se sustinebat, vendere ciuitatulas solebat. Ad hoc velle accessit Hercules.] Hunc locum ausim iurare corruptissimum esse. Nam ista dictiones, Ad hoc velle, plane portenta quadam sunt mendarum. Diu hic laboravi, nec quicquam venit in mentem, quod prorsus probem. Inter cetera visum est legi posse, Cos. numulariolus. Hic quaestu se sustinebat, vendere ciuitatulis solebat olei culeos. Accessit Hercules. &c. Tum videndum, an pro numulariolo legendum sit culleariolus. Sed haec coniectura esto.

Et Auriculam ei tetigit.] Auris memoria dicata. Unde qui attestantur, aut admonent, auriculam vellere dicuntur.

Diuum Augustum sanguine.] Fuit enim nepos Augusti. Nam patrem Claudij Caesaris Drusum, cum Liua Augusto grauida nupsisset, intra mensem tertium peperit. Auctor Tranquillus.

Quam ipse deam esse iussit.] Liua enim Liua (ut refert Suetonius) diuinos honores, & Circensi pompa currum elephantorum decernendum curauit.

E repub.] Ex usu Reipublicae Romanae.

Qui cum Romulo possit feruentia reparare.] Exemplar manuscriptum habet, Qui e Romulo possit feruentia rapa notare. Ego castigavi vorare. Ceterum videndum, an pro Romulo scribendum sit rhombulo: ut hic sit sensus: Expedire esse aliquem, qui feruentia rapa voret e rhombulo: hoc est, vase eius figura cuius est rhombus. Fieri potest, ut huiusmodi vase peculiariter usus sit Claudius. Boletorum, & similiarum ciborum, quibus & rapa annumerari possunt, auidum illum fuisse, Suetonius tradit.

Eamque rem.] Innuit ἀποθεώσις Claudij plane esse fabulam, ac proinde dignam, quae fictis Ouidij transformationibus insulciatur. Describit enim Ouidius μεταμορφώσεως fabulas: ut Aegles puella in populum arborem, Hecuba in canem.

Et videbatur Claudius sententiam vincere.] Vetusior codex habet sententia. Coniicio scriptum a Seneca fuisse, Et videbatur Claudium vna vincere subaudi sententia. Pars Claudio fauentium vno tantum calculo vincebat partem diuersam. Attende, Claudium paucis fuisse probatum.

Ferrum suum in igne.] Hoc est, rem suam agi. rogatus enim erat, ut Claudio patrocineretur. Sumpta est metaphora a fabro ferrario. Suballudit autem ad hoc, quod Hercules etiam ex homine Deus factus esset: id quod tanta nunc ambitione Claudius assequi nitebatur. Ac profecto Hercules Claudium Deum Roma efficit: hoc est, precibus & instinctu Agrippinae, hoc modo dati veneni suspicionem euitare volentis, senatus quasi vi impulsus, Claudio diuinos honores decreuit.

Noli mihi inuidere.] Expressit Seneca morem, etiamnum magis communem quam utilem.

Manus manum lauat.] Proverbium est de opera mutuum praestanda. Graece sic effertur, χεῖρ χεῖρα νίπτει.

Tum diuus Augustus.] Quoniam superiora ad senatum Romanum retulimus, hic sub Augusti persona Nerone Caesarem intelligere poteris. Nam Nero Claudium diuinis honoribus destituit, omnibus rerum verborumque centumelis mortuum insectatus, ac modo stultitiae, modo saevitiae arguens, ut refert Tranquillus.

P. C.] Patres conscripti.

Ex quo Deus factus sum.] Ridet Augusti diuinitatem. Nam huic vincto quoque diuini honores contigerunt. Mortui non loquuntur.

Meum negotium ago.] Salse significat, iam priuatum nec curare, quid agatur usquam.

In hoc.] Ad hoc. Et pronuntiandum cum exclamatione.

Operibus.] Ut foro cum aede Martis ultoris, templo Apollinis in palatio, aede tonantis Iovis in Capitolio.

Infra indignationem.] Quasi dicat: Etiam si multa nunc allegem, adhuc non videbor indignatus, sed iuste conquis.

Præcidit.] Verba sunt ex aliqua oratione Messallae. Subest autem locus ex ambiguitate. Nam præcido significat amputo, & aliud obscœnium, quam ut libeat exponere.

Quam canis frustum abscidit.] Emendaui, quam canis excidit, Exemplar manuscriptum secutus. Videtur autem Claudius canibus ex sectis delectatus fuisse. Porro quando manuscriptum exemplar mire corruptum est, suspicari libet hic scriptum fuisse, extra edit, pro excidit: ut sit ad Graecum proverbium allusio κύνων τὰ ἐκ τῆς πόλιν, id est, Canis iuxta intestina.

De tot actibus tuis.] In cognoscendo enim ac decernendo, mira varietate animi fuit: ut inquit Tranquillus.

Sed quid ego de tot actibus iuris dicam.] Fortassis legendum, de tot praestantibus viris: aut, de dodrantibus vlturis.

Nam τῆς ὀργῆς ἄγρῃ senescit ἡ νόστος.] Hunc locum maximo labore restitui, quod Graeca Latinis litteris essent scripta, & Latina non minus deprauata forent quam Graeca, hoc modo: Nam & si Phormea Graece nescit, ego scio. Sensus est, ira morbus ἄγρῃ senescit. Reddit rationem Augustus, cur domestica mala potius commemorare velit, quam publica. Alludit ad proverbium, Ira omnium tardissime senescit: quod Graeci dicunt, ὁ θυμὸς ἔσχατον γινώσκει, id est, ira postremum senescit.

Πυρροπολιώνης iste, quem videtis.] Et hoc verbum ex qualibuscumque vestigijs reposui. Thraconicum nomen est, ab expugnatis arcibus & oppidis deductum: quo gloriosum militem Plautus vocauit. Notatur autem hic Claudius, qui potentiam suam in miseros, & qui resistere non possent, ostendere voluerit.

Duas amitas.] Nam Iulias, alteram Drusi, alteram Germanici filiam, crimine incerto, nec defensione ulla data occidit. Hic Drusus autem & Germanicus Tiberij Caesaris fuerunt filij.

Videris Iupiter, an in tua certe mala.] *Codex vetustior habet: Videris Iup. an in causa, certe in tua. Scri-
ptum opinor a Seneca, Videris Iupiter non mea mala, certe in tua, si hic inter nos futurus est.*

Quos quasque.] *Imitatio festiuitatem habet, simul et emphasin. Sic enim loquuntur in iudicialibus causis. Et in-
telligimus illum nec feminis pepercisse.*

Ecce Iupiter.] *Alludit ad id quod est apud Homerum, in fine primi Iliados. Iupiter aliquando cum Iunone, quod
inter coniuges non ita rarum est, rixatus, cum verbera huic infligere cepisset, Vulcanus qui forte tum aderat, accurrens
Iunoni subsidium ferre volebat. At Iupiter iratus hunc pedibus arreptum e caelo rotauit: qui cum totum diē decidendo con-
sumpsisset tandem in Lemnon insulam (mane enim deiectus fuerat) sub vesperam lapsus, ibi statim ab indigenis suble-
uatus est. Quod apud Homerum his carminibus ipse testatur, dum Iunonem monet, ne marito aduersetur: sin illius in se
furorem concitet, Vulcanum nequaquam suppetias laturum, ut pote qui Iouis iram olim senserit:*

Ἦδη γάρ με καὶ ἄλλο τ' ἀλεξέμεναι μεμαῶτα,

Ῥίψῃ ποδὸς τεταγὼν ὑπὸ βῆλ' Ἰεσπεσίοιο.

Πᾶν δ' ἡμᾶρ φερόμεν, ἅμα δ' ἡλέω καταδύντι

Κάππεσον ἐν Λήμνῳ (ὀλίγος δὲ τι θυμὸς ἐστίν)

Εὐδ' ἀμε Σίντιες ἄνδρες ἄφαρ κομίσαντο πείοντα.

Quos versus sic nos, ut sententiam redderemus, extempore Latinos fecimus:

Me quidem læsa nuper tibi adesse volentem,

Arreptum pede de magno deiecit Olympo.

Atque diem totum delapsus ab æthere, tandem

In Lemnon cecidi, exanimi vix pectore spirans.

Hic ubi me pia gens delapsam attollere curat.

Huius fabula sic meminit Phurnutus, simulque rationem reddit: ῥιφθῆναι δὲ ὑπὸ τῷ Διὶ ἐξ ὕψους εἰς γῆν
λέγεται, καὶ τὸ τῶς πρώτης ἰσως ἀρχαῖος γρη῏ς πρὸς, ἐν κεραυνοβόλῃ χειρὶ τῶν θεῶν
τυχεῖν, μὴδ' αὖτε ὁπποῖα τοῖς πρὸς οὐρανὸν ἀναμύδρους, id est, Vulcanus à Ioue proiectus in ter-
ram e caelo dicitur: quod hi forsan, apud quos primum in usu fuit ignis, ex iactu fulminis hunc nacti
fuerint, quum instrumenta, quibus ignem excuterent, nullo adhuc ingenio reperissent.

Vni Vulcano crus fregit, quem ῥίψῃ ποδὸς τεταγὼν ὑπὸ βῆλ' Ἰεσπεσίοιο: & iratus fuit uxori.] *sic
nos hunc locum restituumus, praesidio manus scripti codicis. Nam verba quæ in priore editione legebantur, Et in Lemnon
caelo deturbauit, non exstinxit: doctus aliquis adiecerat, ut lacunam Græci carminis expleret. Versus est apud Ho-
merum Iliados α. quem sic reddere possis:*

Arreptum pede de magno deiecit Olympo.

Iratus fuit uxori.] *Cum Hercules olim ex iussu Iunonis nauigationem instituisset, hac ut suum odium nusquam
non ostenderet, illi, exorato Borea, ventos aduersos immisit, Iupiter ob id indignatus, Iunonem ex alto suspendit, geminam
incudem pedibus appendens. Sic enim Iliados ο. loquitur, hoc illi in memoriam reducens:*

Ἦδ' ἐμὴν ὅτε τ' ἐκρέμεν ὑφ' ὀφθαλμοῖς, ἐκ δ' ἔπειτα ποδῶν

Ἀκμονας ἦχα δ' ὕψος: —

Quorum versuum hic sensus est:

Ex altone tenes quod cum suspensa fuisti

Nos pedibus geminam incudem demisimus?

Cuius fabula, quemadmodum et superioris, causam assignat Phurnutus, καὶ τὸ ὅτι δέδορμένον μύθων,
his verbis: εἰσέειν ὁ ποιητὴς μύθος παλαιὸς ὅτι φέρεται τοῦτο, καὶ ὅτι ὁ Ζεὺς ἐμυθεύετο κεκρεμακέναι
τὴν Ἥραν χρυσαῖς ἀλύσει, τῷ χρυσοφανὲς π' εἶχεν τὰ ἄκρα. καὶ ἐκ τῶν ποδῶν αὐτῆς δ' ὕψος ἀκμονας
ἐξηρτηκέναι, τὴν γῆν διλονόπῃ, καὶ τὴν θάλατταν. ὑφ' ὧν τέτυκται κατὰ. ὁ ἀπὸ μὴδ' ἐπ' ὀφθαλμοῖς
ἔειπεν, διωάμηνος. Ex antiqua fabula videtur, inquit, poeta hoc afferre, qua Iouem fabulabantur, Iu-
nonem aureis catenis suspendisse, nempe quod auri fulgorem stellæ possideant. Ac ad pedes eius ap-
pendisse duas incudes, mare videlicet & terram: à quibus deorsum tenditur aër, sic ut ab horum neu-
tro diuelli possit. Huius etiam fabula meminit enarrator τῶν Σηλητευτικῶν Greg. Nazian.

Messalinam.] *Hæc fuit uxor Claudij: quam mori compulit, ut est apud Tacitum. Fuit igitur imitior Ioue.*

Nescio inquis.] *Alludit ad hoc quod Tacitus refert. Messalina enim iam mortem expectanti, Claudius ubi vino
incaluerat, nunciari iubet, ad dicendam causam postero die adesset. quod Narcissus accusator intelligens, ne, si euaderet,
in se perniciem verteretur, denunciat centurionibus et tribuno, qui tum aderant, exsequi eadem, ita imperatorem iubere:
illi eam interfecerunt. Nescire autem visus est. Nam occisa Messalina (inquit Suetonius) paullo post quam in triclinio
decubuit, cur domina non veniret, requisivit. tanta fuit et oblivioni et inconsiderantia.*

C. Cæsarem.] *Caium Caligulam putat. is fuit Claudij ex fratre nepos: qui incredibili scuitia aduersus omne genus
hominum grassatus est. Quem rerum natura (velut alio loco scribit Seneca) non nisi in exitum opprobriumque humani
generis edidit.*

Occiderat ille socerum.] *Syllanum enim socerum Caius ad necem secundaq; nouacula fauces compulit, causatus
in eo, quod ingressum se turbatus mare non esset secutus, ac spe occupandi urbem, si quid sibi per tempestatem accideret,
remansisset: quum Syllanus impatientiam nauis vitasset, et nauigandi molestiam. Auctor Tranquillus.*

Hic generum.] *L. Syllanum, de quo ante et paullo post.*

Craffi filium vetuit.] *Cn. enim Pompeio stirpis antiquæ, Magni cognomen Caius ademit: ut meminit etiam Sue-
tonius.*

Hic nomen.] *Fecit enim generum suum: nam Antoniam filiam maiorem, illi uxorem dedit.*

Caput tulit.] *Ambiguum est. Potest enim intelligi caput tulit, hoc est, exseruit caput, et ad honores eleuauit: et
caput tulit, hoc est, amputauit.*

Tam fatuum, ut etiam regnare posset.] *Alludit ad vulgi dictum, quo regum stultitiam passim notabant.*

In quam & ab Erasmo declamatum est in prouerbio, Aut regem, aut fatuum nasci oportet. quod huius ludi exordia statim usurpauit Seneca.

Cogitate P. C.] Hac verba, & quae sequuntur, usque ad eam sententiam, quae incipit, Hunc nunc deum facere vultis? non erant in codice Vvissenburgensi.

Scilicet.] Froniae cum infitiatione accommodata est particula. Quemadmodum & illud apud Poetam:

Scilicet hic superis labor est.

Druydarum.] Druydarum religionem (inquit Suetonius) apud Gallos dirae immanitatis, & tantum ciuibus sub Augusto interdictam penitus aboleuit. De Druydibus Gallorum sacerdotibus multa meminit Caesar in sexto.

Immanem religionem.] Nam pro victimis homines mactabant: ut refert Caesar.

Vt Romae nuptiarum.] Sensus est: Claudius hanc ob causam Druydarum religionem deleuit, ut fratris sui filiam Agrippinam ducere posset: quod non licebat ante. Nam Claudius senatum ingressus decretum postulauit, quo iuste inter patruos fratrumque filias nuptiae etiam in posterum statuerentur. Exstat apud Tacitum, in hanc rem Vitellij oratio coram senatu habita.

Senatores.] De hoc sic Suetonius: Die ipso Claudij & Agrippinae nuptiarum, in quinque & xxx. Senatores, trecentosque amplius equites Rom. tanta facilitate animaduersum, ut de nece consularis viri renunciente centurione, factum esse quod imperasset, negaret Claudius quicquam se imperasse, nihilominus rem comprobaret, affirmantibus libertis, officio milites functos, quod ad ultionem imperatoris ultro procurrissent.

Tria verba.] Quod balbus esset: & tamen iudicis est tria verba dicere, quae diebus nefastiis non licebat. Est autem iucunda προσωμοασία. in dicat & ducat.

Summa rei.] Imperij.

Ex tabella recitauit.] Alludit ad consuetudinem antiquam, qua in senatu censentes, de scripto sententiam proponebant: & recitare verbum hoc significat.

Appium Syllanum.] Quem cum Messalina & Narcissus conspirassent perdere, diuisis partibus, alter ante lucem similis attonito, patroni cubiculum irrupit, affirmans somniasse se vim ei ab Appio illatam: alteram admiratione firmata sibi quoque eandem speciem aliquot iam noctibus obuersari retulit. Nec multo post ex composito irrumperet Appius nuntiatus, cui pridie ad id tempus, ut adesset, praeceptum erat, quasi plane representaretur somni fides, arcesis statim ac mori iussus est. Hec Suetonius.

Craffum frugi.] Huius meminit quodam loco Tranquillus.

Tam similem sibi, quam ouo ouum.] Prouerbiū est, quo utimur, propinquam similitudinem indicantes. Vide Chiliares Erasmi Rotrodami.

Nec illi rerum iudicandarum vacationem.] Quemadmodum ipse viuens pro conditione cuiusque ciuis vacationem legis Papiae constituerat: hoc est, ut ea lege non tenerentur.

Pedibus in hanc sententiam.] Non pauci sunt, qui opinantur pedarios senatores appellatos, qui sententiam non verbis dicerent, sed in alienam sententiam pedibus irent: inquit Gellius lib. 3. Unde dictum est, in sententiam ire, & pedibus ire in sententiam.

Cyllenius] Mercurius, a Cyllene monte Arcadiae sic dictus.

Vnde negant.] Versus est Catulli de passere mortuo Lesbia. Illuc vnde negant redire quemquam.

Viam sacram.] Via est Romae sic dicta. In hac apparet illum fuisse sepultum.

Vt scires Deum efferri.] Focus est a stultitia. Nam hoc ipsum pugnat cum ratione Dei, efferri mortuum.

Omnisque generis Senatorum.] In exemplari manuscripto legitur senatorum pro sonatorum. Ego castigavi aeneatorum. Sunt autem aeneatores, tubicines: quod tubae ex aere fiant.

Vt etiam Claudius.] Tam stupidus & somnolentus, denique mortuus.

P. R. ambulabat tamquam liber.] Vetus codex habet ambulat. Malim iubilat, siue iubilabat.

Pauci caufidici plorabant.] Merito lugebant caufidici ob mortuum Claudium, quippe qui in se nimia facilitate usus esset. Scribit enim Tranquillus, se a natu maioribus audisse, caufidicos adeo patientia Claudij abuti solitos, ut descendentes e tribunali non solum voce reuocarent, sed & lacinia toga retenta, interdum pede apprehenso, retinerent.

Sed plane ex animo.] Obiter taxat publicum morem, quo lugebant etiam conducti. Iuuenalis:

Ploratur lacrymis amissa pecunia veris.

Tamquam qui rum maxime reuiuiscerent.] Hic erat in volumine Vvissenburgensi lacunula quadam, verbum reuiuiscerent integre erat perscriptum.

Dicebam vobis, non semper.] Hoc est: Praedicebam vobis, non semper adeo fauentem Caesarem habebitis, cuius abutimini patientia. Saturnaliorum licentia nota est: in quibus serui quoque libertate gaudebant, & domini vicissim seruis ministrabant. Sub Claudio plus poterant aduocati quam iureconsulti. Sapit prouerbiū simile illi, Ἰὺ γὰρ καὶ Κάρπες, καὶ ἐν Ἀνθίστηρι: id est, Foras Cares, non amplius Anthisteria.

Ingenti enim ἑπιτάσι χοεῖς Nenia cantabantur Anapaestis.] Hac verba nos utcumque eruimus e vestigijs, quae erant in exemplari manuscripto. Per ἑπιτάσι, vocis contentionem intellige. Cuius contrarium est ἀνέσις.

Fundite.] Anapaestica sunt familiaria tragædijs, licet recipiant Dactylos & Spondeos. Postremo tamen loco non admittunt nisi Spondeum, aut Anapaestum.

Cordatus homo.] Volumen manuscriptum habet, cordatus iano. Proinde censeo scribendum, cordatus Sino: nam precedentis dictionis ultimum elementum est s: ut ad Sinonem Virgilanum sit allusio.

Rebelles Parthos.] De Parthus sub Claudio Mithridatem regem experientibus, ac de eorum dissensione, lege Tacitum in XII.

Qui.] Id est, quo: scilicet neruo.

Vulnere paruo.] Sagitta.

Pictaque terga.] Propter scutum pictum.

Britannos.

Britannos.] Nam, ut inquit Suetonius, a Gessoriacō (nunc Caesariū vocant) in Britanniam transmisit, ac Cn. Sentij & Auli Plautij ductu, sine ullo praelio aut sanguine, intra paucissimos dies parte insule in deditiōem recepta, sexto, quam profectus erat, mense, Romam redijt, triumphauitq; maximo apparatu.

Brigantas.] Populi sunt Britannia: de quorum discordijs meminit Cornelius Tacitus in duodecimo. nunc eam regionem Valli habitant. Ponit etiam Brigantium oppidum Ptolemæus in descriptione Rhetia.

Etiplum noua.] Hoc dixit propter Orcadas insulas, quas Claudius imperio Romano primus adiecit, ut testatur Eusebius.

Non alius citius.] Locus est ex ambiguo. Nam cito cognoscit, qui statim intelligit, & absoluit. Et cito cognoscit, qui pronuntiat, non auditis partibus, ita ut Claudius solebat.

Toto anno.] Jus enim laboriosissime dixit, etiam suis suorumq; diebus sollennibus nonnumquam, festis quoque antiquitus & religiosis. Auctor Tranquillus.

Qui dat.] Iudex inferorum Minos, qui quondam Cretæ præsuit. Hunc post mortem ob iustitiam suam poëta apud inferos ius dicere sinxerant. At Cretenses, ut quos ciuilitate & moribus erudiit, ad Iouem tamquam præceptorem itasse memorant, in Ida monte speluncam ostendentes: atque illi in nonum annum consuesse, nec non didicisse, quæ ad Rempublicam instituendam utilia forent. Id quod Max. Tyrius his verbis innuit. Τι δὲ οἱ Κρήτες; ἢ σοὶ ἔδοκούσιν ὑπὸ βασιλῆα τῷ Μίνῳ κομθεῖντες χαλῶς ἀγαθύντες τ' ἀρετῆς, διδάσχαλον αὐτῷ ὅτι φημύσαι τ' Δία εἶναι μὲν αὐτῷ ἐν τῇ Ἰδῇ ἄνδρον Διὸς, φοιτῆντα δὲ τὸν Μίνῳ δι' ἐνάτης ἔτης συγγινόμενον τῷ Διὶ μανθάνειν παρ' αὐτοῦ καὶ πολιτικά. ὅτοι Κρητῶν λόγοι. Meminit huius Homerus Odyssea undecimo.

O cauidici, venale genus.] De rhetoribus dictum, ὡς περὶ τοῦ τὴν χεῖρα πῶς λήμματα καὶ τὴν φωνὴν παρασκευάζειν, qui muneribus linguam venditant. Sic Velleius Paterculus, vetustissimus scriptor, quem nos nuper in Murbacensi bibliotheca reperimus, aliquando studiosis impertituri, Plancum proditorem, qui ab Antonio ad Caesarem transfugerat, in omnia & in omnibus venalem perquam eleganter appellat.

Conculso fritillo.] Nam (auctore Suetonio) Claudius alea studiosissime lusit, de cuius arte librum emisit. Solitus etiam erat ingestatorio ludere, ita effedo alucoq; adaptatis, ne lusus confunderetur.

Talthybius.] Est Talthybius praeo apud Homerum in primo Iliad. quem Agamemnon ad tentoria Achillis misit.

Ἀλλ' ὅγε Ταλθύβιον τε καὶ Εὐρυβάτην παρσέειπε.

id est:

Ast hic Talthybius affatus fuit Euribatenque.

Est & nuncij nomen apud Euripidem, qui Hecubam iussit filiam suam Polyxenam sepelire.

Narcissus.] Ab epistolis Claudij, ante omnes dilectus.

Dominus domini.] Scribit Cornelius Tacitus, Claudium libertos, quos rei familiari præfecerat, sibiq; ac legibus adæquasse. De immodicis Narcissi diuitijs, & Claudij in eum indulgentia, sic scribit Satyricus:

Nec Cræsi fortuna vniquam, nec Persica regna

Sufficient animo, nec diuitiæ Narcissi,

Indulsi Cæsar cui Claudius omnia. —

— Dominus domini.] Non est in codice Vissemburgensi.

Virga.] Caduceo.

Facile descenditur.] Alludit ad poetam:

— Facilis descensus auerni.

Velut ait Horatius.] Est apud Horatium in Oda, qua arborem alloquitur, cuius casu pene perierat: ubi inquit:

Demittit atras bellua centiceps

Aures, & intortis capillis

Eumenidum recreantur angues.

Nec quem velis.] Superstitiosa siquidem antiquitas nigri seu deformis occursum, infelicis ominis loco ponebat. Et tempus nocturnum alioqui per se sub infaustum habetur. Hinc illud apud Satyrographum.

Et cui per mediam nolis occurrere noctem.

Ab historicis memoriae proditum est, quo pacto quidem imperator, quod in via Maurum histrionem habuisset obuium, mortem sibi sit ominatus.

Claudius Cæsar venit.] Vetus: Et magna voce, Claudius, inquit, veniet. Cum plausu, &c. Nam duæ istæ dictiones, Ecce extemplo, illic non habentur.

Procedunt cantantes.] Ex notulis imperfectis litterarum Græcarum, quæ erant in libro veteri, nihil potui certi colligere. Forte θρηνώδῃ ἢ νανίαν χορικῶς legendum. Sed hæc coniectura esto.

Hic erat cos.] Mira hic diuersitas exemplaris, quæ plerumque solet accidere in proprijs nominibus. Primum erat lacunula: deinde pro Iunio prætore, vnus prætorius: pro Tralliano, Trallius: pro Coriotecto, Cortatectus postremo pro Fusidio, Fabius.

Trogus.] Saufelli Trogi meminit Tacitus.

Quos Narcissus duci iusserat.] Hi iussu Narcissi fuerant occisi.

Medius erat in hac cantantium turba noster Pantomimus.] Sic & in codice manuscripto legitur. Nos tamen pro noster, substituiimus Nestor. Nam indubie locus hic de M. Nestore est intelligendus cuius semel atque iterum in vita Caij Caligula meminit Suetonius, adamatū ab illo tradens.

Pantomimus.] Mimus imitatore significat: Pantomimus est, qui omnes personas effingit representatque.

Quem Claudius decoris causa.] Nescio an sit legendum Caius: ut intelligas, Nestorem amasium ex obeso graciliorem factum.

Conuolarunt primum omnium.] Vetus liber habet, Conuolarunt omnium liberti. Fortassis scribendum, Conuolarunt obuiam liberti.

Myron, Ampeus Ampyronas.] Hic rursus nominum diuersitas, & alius ordo. Pro Ampyrona, Arropas est in codice manuscripto: & pro Pherona, Pheronatus. Alius habet hoc modo: Polybius, Myron, Arperas, Ampeus, Pheronasseus, quos, &c.

Posides.] Libertorum præcipua suspexit Posidem, Spadonem, quem etiam Britannico triumpho inter militares viros hastapura donauit: ut refert Suetonius.

Felix.] Hunc cohortibus & alijs provinciæq; Judea præposuit, trium reginarum maritum. Auctor Tranquillus & Tacitus. Apud Felicem Paulus Apostolus a Iudeis accusatus, se excusauit: ut scribit Lucas in Actis Apostolicis, & meminit Eusebius.

Cum Pallante fratre.] Hic fuit a rationibus Claudij, quem & Narcissum, de quo paullo ante, decreto quoque senatus non modo præmijs ingentibus, sed & quæstorij prætorijque ornamentis ornari libenter passus est. Tantum præterea acquirere, & rapere, ut quærente eo quondam de fisci exiguitate, non absurde sit dictum, abundaturum si a duobus libertis in consortium reciperetur: ut prodit Suetonius. De his & Plinius meminit, sic scribens: Multos postea cognouimus seruitute liberatos, opulentiores, pariter tres Claudij Principatu, Pallantem, Callistum, & Narcissum. Cornelius Tacitus ubi de Pallante loquitur: Fixum est, inquit, ære publico senatusconsultum, quo libertinus sestertij ter millies possessor antiquæ parsimonie laudibus cumulabatur. Hinc cecinit Iuuenalis:

Ego possidebo plus Pallante & Licinis.

De monumento Pallantis, ad Montanum Plinius iunior meminit.

Harpocras.] Huic lætica per urbem vehendi, spectaculaq; publice edendi ius tribuit.

Polybius.] Hic a studijs Claudij, sæpe inter duos consules ambulabat.

Quos omnes Claudius.] Volumen antiquum habet: Quos Claudius omnes necubi imperatus esset permiserat. Quem locum doctus aliquis castigare volens, Seneca mentem non est assequutus, quem opizor sic scripsisse: Quos Claudius omneis, velut tibi imperaturus esset, præmiserat.

Exclamat.] E vestigijs hic Græcarum dictionum, quæ libellus manuscriptus continet, nihil eruere potui: nisi si quis scriptum fuisse putet πάντας φίλους ὁρῶν, id est, omnes amicos video.

In ius eamus.] In codice Vvissenburgensi tantum est eamus: & loco duarum dictionum præcedentium, erat dimissa lacuna. Nec est sellas, sed stellas. Nomine sellarum intelligantur subsellia iudiciaria.

Græci vocant columnam sepulchralem, in qua ponitur inscriptio.

Lege Cornelia.] Lege Cornelia de sicarijs tenetur, inquit Martianus iureconsultus, libro Pandectarum quadragesimo octauo, qui hominem occiderit, cuiusve dolo malo incendium factum erit, qui-ve hominis occidendi, furtive faciendi causa cum telo ambulauerit. Pœna huius legis est, in insulam deportatio, & omnium bonorum ademptio. Sed solent hodie capite puniri, nisi honestiore loco positi fuerint, quam ut legi pœnam sustineant: ut habetur eodem titulo. Mire vero hic expressit morem pristinum iudiciorum.

Equites Romanos.] Hunc locum sic arbitrari legi debere: Equites Romanos CCXXI. Ceteros ὅσα ἑκατὸς τε χόνης τε, id est innumeros, quorum videlicet numerum non minus difficile sit inire, quam aut arena aut pulueris. Est Iliados.

Οὐδ' εἰ μοι τόσα δοίη ὅσα ἑκατὸς τε χόνης τε.

Exterritus Claudius oculos vndecumque circumfert, vestigat aliquem patronum, qui se defenderet.] Hæc verba non sunt in codice Vvissenburgensi.

Claudiana lingua.] Siue quod Gallus esset, siue quod balbus, siue quod semper ageret Claudij negotia, locus est ex amphibologia.

Homo iustissimus.] Iustum enim par pari referre. Sic ille tractauerat eos. Alioquin iniustissimum est, reum non finire loqui.

Nouitate rei.] Quod videlicet una tantum accusationis parte audita, statim iudicasset.

Quam nouum] Sæpe enim inauditos, reos damnauerat.

Siminus dij Latura fecissent.] Hic locus deprauatissimus multum mihi negotij exhibuit. Liber manuscriptus habet, si vni dij laturam fecissent. Coniicio legendum, Semidij laruam faceretur, id est abiiceret, subaudi Claudius. Nam sic & Liuius hoc verbo factus utitur.

Tantalum siti.] Tantalus stagno apud inferos labrotenus immersus & pomis circum os ex arbore propendentibus, siti tamen & fame torquetur. nam si bibere velit, refugit aqua: si pomum arripere tentet, arbor sursum resilit. Ouidius:

Quærit aquas in aquis, & poma fugacia captat

Tantalus. -----

Sisyphum onere.] Sisyphi saxum illud ingens apud inferos, ubi in montem protrusum fuerit, statim delabitur, iterum inani conatu sursum ferendum. De huius & Tantalij pœnis lege Homerum II. Odyssæ, circa finem: ubi Polyxenes refert, quæ apud inferos viderit.

Non vmquam Sisyphum.] Hæc clausula non erat in codice Vvissenburgensi.

Ixionis miseri rotam sufflaminandam.] Ixion apud inferos rota alligatus, assidue circumfertur. Meminit huius Lucianus in dialogis deorum.

Aliquando Ixionis miseri rotam sufflaminandâ.] Quid si legas sublaminandam: a lamina deducto verbo.

Ex veteranis missionem.] Vtitur metaphora militari. Militibus enim datur missio, cum citra ignominiam exantantur.

Non Placuit vllis ex veteranis.] Vetus libellus non habet hæc duo vocabula ex veteranis: sed horum loca lacunam.

Pœnam excogitari debere, instituendum.] In manuscripto volumine legitur, constitui debere, excogitandum illi.

Et alicuius cupiditatis, spes sine fine effectus.] *Propemodum certus sum, sic scripsisse Senecam* : Et alicuius cupiditatis specimen sine effectu.

Alealudere.] *Qua vivens adeo studiose ludit.*

C. Cæsar.] *Nam Caligula Cæsar, Claudij ex fratre nepos, hunc (ut scribit Suetonius) non nisi ad ludibrium reservavit. Quid mirum igitur, si à Caio in servitutem poscatur?*

Ab illo flagris.] *De his qui iussu Caligulae vapularunt, in hunc modum scribit Seneca noster lib. 3. de Ira* : Modo C. Cæsar, Sextum Papinium, cui pater erat consularis, Bethenum Bassum, quæstorem suum procuratoris sui filium, aliosque & equites Romanos & senatores, vno die flagellis cecidit.

Cognitionibus.] *Cognitiones sunt causarum : ut cum dicimus, Senatus Romani cognitionem certæ legi non fuisse obnoxiam. Ac proculdubio Caium hic notat, ut qui cognoscendi provinciam sæpe libertis suis committeret, quo magis à curi liber altiori otio frueretur.*

HADRIANVS IVNIVS HORNANVS.

Ludum de morte Claudij Cæsaris, à Seneca iocose, sed non absque felleo sale, eruditis leporibus condito, conscriptum, ostendi olim in meis animaduerforum libris, diuerso planeque alio fuisse titulo ab auctore inuulgatum, quam nunc inscriptus legatur. Nec de sententia nunc quidquam muto, præsertim quum disertissimum verbum proditum sit à Dione Cocceio, haudquamquam dilutæ auctoritatis scriptore, qui historiarum duodesexagesimo libro scribit à Seneca exisse opusculum titulo ἀποκολοκύντων, quo Claudij Cæsaris ad superos excessum consignarit. Eius hæc sunt verba : Σαυέθηκε μὲν γὰρ καὶ ὁ Σενέκας σύνθεσιν, ἀποκολοκύντων αὐτὸ ὡς πρὸς πρῶτον ἀπαθανάτισιν, ὀνομάσας, Quod Latine sonat, propter Græcæ linguæ rudes : Compositum & Seneca libellum cui nomen est Apocolocyntosis, velut Apotheosis quædam & in immortalium cætum adoptio. Addita fuit & eodem in loco ratio nominis, eiusmodi ferme : quod quum constet Claudium medicati boleti esu fuisse consumptum, fraude quidem vxoris, sed ingenio Locustæ nobilis veneficæ, huic titulum libello dederit auctor, à præcipui usus purgante medicamine, Colocynthide : cuius prope nulla inter deiectionia medicamenta compositio est expers apud veteres medicos, usque adeo, ut hodie quoque in hac tam clara litterarum & scientiarum omnium luce pro dolor promiscue quouis in morbo, cuiuslibet ætatis & sexui, à circumforaneis medicastris impune propinetur, non sine præsentis multorum exitio. Itaque tanti ego scriptoris auctoritate fretus, seruandum duxi, & quasi postliminij iure asserendum libri titulum, haud otiose aut temere ab auctore usurpatum, quod equidem existimo : neque sane id absque certo temperamento inter auctoris delectum, & inueteratam recepti usus necessitatem. Quod si quis vulgaram lectionem mordicus tuendam esse existimarit, non laboro, per me licet, is etiam ut cum ratione insaniat : præiudicatæ opinioni derogatum nihil volo, modo liberum rectius opinaturis iudicium & integrum permittatur. Porro ubi iam codices impressos cum manuscripto exemplari (quod Ioannes Cauchus noster, vir à Gratijs & Musis factus, & adiuuandis melioribus litteris natus, nobis communicauit) contulisset, tot loca conspurcata & peruersa offendi, ut periclitari apud me cœperit (absit inuidia dicto) Beati Rhenani auctoritas, viri alioqui longe doctissimi, sed in corrigendo nimium forte præproperi & audacis : dum aut de sua coniectura infarcit versus ἀποσπιδιονύσου, nihilque ad rem facientes : aut pro suo arbitratu immutat, quæ rectius legebantur antea : ne quid addam grauius. Certe, mea quidem sententia, consultius foret interdum vigilijs & valetudini, meliorumque horarum compendio consulerent nonnulli, quam ita famam aucuparentur. Sed hæc missa facientes, locorum aliquot restitutorum & interpolatorum rationem subijciamus.

Dux illæ litteræ, S. A. Sancti Amandi codicem vetustum innuunt, quo vsi in castigando sumus.

Nihil offensa vel gratia.] S. A. nec gratia.

Quis umquam ab historico iuratores exegit.] S. A. iurato res.

Idem Claudium vidisse.] S. A. Item Claudium.

Nam posteaquam in senatu iurauit.] S. A. Nam ex quo, &c.

Ab hoc ego quacumque audiui, certa claraque affero.] S. A. Certe clara affero.

Augebat Cynthia regnum.] Damnat hanc lectionem Rhenanus : sed falso. ratio enim contendit, ita esse legendum omnino, quomodo scribit & codex noster. indicat namque noctes, transacto, dudum autumnali æquinoctio, creuisse, longioresque factas : quibus adauctis, etiam lunæ, penes quam noctis imperium sit, suum regnum crescere, nil mirum est. Quid vero hic attinuit, lychnum substituere : cum non de ipso lunæ incremento loquatur, sed de autumno, cuius catastasin poetico more circumscribit, qui relictæ a tergo æstate, noctes paulatim adauget : quæ accessio efficit ut diutius splendeat luna, solis præsentia lunare iubar abolente. Neque vero noctu animam agere cœpit Claudius, sed mox a meridie : quod paullo post tribus versibus periphrastice dicit : & Tacitus medio die (quo tempore videlicet Claudius animum agebat) Neronem ad cohortes exisse ait.

Tertium Idus Octobris.] Quod hætenus falso lectum fuit, dies quintus eiusdem Octobris, nostrum exemplar manifeste exaratum habet, dies 111. Idus Octobris, quam scripturam confirmat & initialis versus huiusce libelli, & suffragatur ceterorum historicorum consensus. etenim Suetonius excessisse illum tertio Idus Octobris scribit : & Dion exspirasse ait τῇ τριτῇ καὶ δεκάτῃ τοῦ Οκτωβρίου, id est, decimotertio die Octobris : hoc est, iuxta Romanæ dictionis filum, tertio Idus

Octobris. nam quod dubitationis periculum creare nonnullis posset, illud Senecæ, *ante diem tertium Idus Octobris*, non ita accipiendum est, ut die vno aut altero mors Claudij tertium Idus præcesserit. imo pure puteque idē est dicere, *ante diem tertium Kalend. vel Idus, & tertio Kal. vel Idus*: quod ex Ciceronis epistolis notissimum est. alioqui quod sæpe in antiquis libris legas, *ad III. Kal. non ad tertium Kal.* denotat: sed, *ante diem tertium Kal.* qua de re alias per occasionem.

Acquiescunt oneri poetæ.] S. A. *acquiescunt omnes poetæ.*

Torqueri pateris: numquam meritum, ut Tandem cruciaretur.] Codex S. Amandi, & Vvilemburgensis, quo se vsum fuisse profitetur Beatus, in lectione ista consentiunt, *Nec unquam tandem cruciatus esset.* quæ scriptura cum sit utrobique constans, haud temere immutanda meo iudicio videtur. Tamen non eam inficias, locum esse haud immunem a vitio: quem, sequendo scripturæ vestigia, ita concinnarim: *Nec unquam tandem cruciatus cesset.*

Postquam princeps factus est.] S. A. *ex quo princeps.*

Omnibus annis, omnibus mensibus efferunt.] Non inueniunt codex noster scribit, *omnibus mensis*, eleganti paronomasia: ut ludens insinuet, Claudium temulentum, & crapulæ quotidianæ addictissimum sæpenumero fallere Genethliacorum prædictiones, non in annos modo, sed in singulas etiam passionis mensasque exitum illius opperientium.

Ego mehercule, inquit, pusillum temporis adicere. S. A. *Ego mehercules, inquit, pusillum temporis adicere.*

Hispanos, Britannos, Sauromatas, & si qui ultra glaciale Boream incolunt Barbari, rogatos videre.] Codex S. Amandi concisius legit: *Hispanos, Britannos rogatos videre.* quo pacto etiam Vvilemburgense exemplar scribit: itaque ut spuria inducenda, atque extra familiam eiicienda cetera censeo. videntur enim à scio-lo quopiam assuta.

Candida de niueo subtegmine.] Codex noster laudata scriptura sic legit: *Candida de niueo subtegmina vellere sumit. Subtemen, quasi substamen, absque g scribi debere videtur.* nec enim cum tegmine quidquam illi commune: sed quod inter tensa staminis fila subtendatur subtexaturque.

Claudium iubent omnes χαίρειν.] Manuscriptus codex manifestis notis præfert versum Euripidis ex Ctesiphonte fabula:

Χαίροντας, εὐφημῶντας ἑκπέμπειν δόμων.

hoc est:

Efferre lato prosequentes omine.

Locus autem Tragici, vnde hic versus desumptus est, citatur à Strabone & Stobæo:

Εχρὴν μὲ ἡμᾶς σύμμορον παρμενῆος

Τὸν Φωὶτα ἱππεῖν, εἰς ὅς ἔρχεται κακὸν

Τὸν δ' αὖ θανόντα, ὡς πόνων πεπαυμένον,

Χαίροντας, εὐφημοῦντας ἑκπέμπειν δόμων.

Quos hunc in modum conuertit Cicero in Tusculanarum primo:

Nam nos decebat cætus celebrantes, domum

Lugere, ubi esset aliquis in lucem editus,

Humana vitæ varia reputantes mala:

At qui labores morte finisset graues,

Omnes amicos laude & lætitia exsequi.

Nam in impressis codicibus vocem *Hunc* superuacuum, & de margine in contextum raptam, trimetris respuit.

Ne excidant memoria.] Vvilemburgensi codici consentit manuscriptum exemplar in hac lectione: *ne excidant, quæ memoria publicum gaudium impresserunt.* ut intelligat occasiones & causas publici gaudij quæ rediuiuam in animis ingentis lætitiæ materiam semper sint alitura: nisi placet potius mutato numero scribi impresserat. quæ lectio per se quoque clara fuerit.

Respondisse illum, nescio quid.] S. A. *Respondisse nescio quid.*

Diligentius autem intuenti.] S. A. *Diligentius intuenti.*

Vbi hæc Claudius, gaudet.] In S. A. codice non sunt illa duo verba, *vbi hæc.*

Ἰλιόθεν με φέρων.] Exstat hic versus Odyssææ nono, vnde apud Alcinoum Phæacum regem narrationis suæ telam orditur Vlysses: quem ita conuerti:

Appulsum ad Ciconas me ventus ab Ilio adegit.

Cur vero Claudius ab Ilio adesse se dicat, & Seneca hoc versu significare voluisse Claudium se esse Cæsarem testetur, eo spectat, quod non modo Iulius Cæsar, totaque Iulia gens, sed & Claudius, & in genere Romanus populus, ad Iulum Æneæ Troiani filium, stirpis suæ originem referebat. Hinc est quod apud Suetonium Tranquillum Claudius legitur remisisse tributa in perpetuum Iliensibus, quasi Romanæ gentis auctoribus. Ibidem meminit veteris epistolæ Græcæ, Senatus populique Romani nomine ad Seleucum Syriæ regem scriptæ, qua illi regi societatem amicitiamque pollicebantur, si Ilienses consanguineos suos ab omni onere immunes præstitisset. Quin & apud Corn. tacitam Annalium lib. XII. Nero Cæsar suscepta Iliensium causa, Romanum Troia demissum, & Iulæ stirpis auctorem Æneæ fuisse disserit. T. Liuius quoque lib. 37. Cornel. Scipionem Cos. Troiana in vrbe liberaliter exceptum memorat, Iliensibus in omni rerum verborumque honore ab se oriundos Romanos proferentibus, & Romanis lætis origine sua.

Ενθα δ' ἐγὼν πόλιν ἔπαρθον.] Hic versus præcedentem ordine sequitur apud Homerum: vnde Seneca ait, *Erat autem sequens versus verior, æque Homericus.* ita ut a latæ culpæ crimine eximi nequeat Rhænanus, alienos plane ab huius loci sensu versus inferens. Sonat autem Latine ita.

Hic urbem euerit, & consumpsi corpora ferro.

Innuat autem Seneca, verum istum, qui proxime sequitur alterum, veriorum illo esse, quod illum alio detorserit Claudius, ad insinuandum generis sui fabulosam originem: quum Vlysses inde auspicetur errorum suorum narrationem, quando post Troianæ urbis excidium, in Ciconas gentem Thraciam appulisse, eorumque oppidum Ismaron diripuisse, cæsis oppidanis, ait. Cur autem veriorum illo dixerit, ad eius crudelitatem referendum est: qua constat ex Tranquillo, stato nuptiarum die triginta quinque senatores, trecentosque equites Romanos ab eo interemptos fuisse. cuius scuitiæ mentionem non tacuit hic libellus: quasi ex confesso vastitatem & urbis occidionem designaturus fuerit Claudius, si hunc versum priori, ut ordine illi contiguus adhereret, subiicere studuisset.

Et imposuerat Herculi minimo discrimine fabulam.] Codex noster legit, *minime fabro*, loco trium illorum verborum, *minimo discrimine fabulam*: nostrique codicis lectioni astipulatur exemplar manuscriptum Beati Rhenan. quamquam quid isti animi fuerit, reponendam censenti vocem *Allobrox* pro *fabro*, diuinare non possum: & est alioqui satis commoda sententia, *Et imposuerat Herculi minime fabro*: intelligendo fabrum architectum, & dolos fabricare doctum. Multo vero minus ambigua sententia fuerit & lectio, si paullulum deslectamus, & quasi recudamus vocem *fabro*, in *vasro*: hunc in modum legendo: *Et imposuerat Herculi minime vasro*, ea ratione, qua Herculeam simplicitatem dixit in libris de Ponto Ovidius. Herculis namque simplicitas, facilitasque, & εὐηθεια, quædam in omnibus eius operibus sese prodit manifestissime. Porro vox addita in impressis libris *discrimine*, imposuit Andrea Alciato in libris Parergon, ut *fabulam* in *fibulam* mutarit, hanc lectionem inculcando: *Imposuerat Herculi minimo discrimine fibulam*. quasi senserit auctor de fibula, notissimo penis astrigmento, quo ad inhibendum Veneris usum iniecto vsa fuit antiquitas, ἀγνῆρα Græci vocant. de qua Corn. Celsus lib. vii. vnde refibulandi vocabulum apud Epigrammatarium: quod Iuuenalis solvere fibulam dixit. Sed aliena est ab hoc loco ista dictio.

Sola cum illo venerat.] Venustior lectio est nostri codicis, *sola cum illo venerat*, per adverbium locale: ut febris comitis indiuiduæ comitatum, & cum Claudio ad cælitum curiam accessum significet.

Hunc ego reddo tibi.] Est & ipsa scriptura verior manuscripti codicis, *Hunc ego tibi recipio*, ut genitura Claudij apud Lugdunum nati fidem confirmet.

Audi me, inquit, tu, & desine.] S. A. *Audi me, inquit, tu desine fatuari.*

Sede qua genitum dicas.] Infeliciter hunc versum interpolare conatur Rhenanus, hoc pacto: *Expromere properes qua gente natus cluas*: non seruata trimetri lege, quæ religiose in nostro codice observata est: *Exprome propere, sede qua genitus cluas*. Cluere enim, antiqui vsus verbum pro dici & perhiberi ponitur: ut in Enniano illo: *Pergentes esse cluebat omnium miserrimus*: & apud Plautum in Trinummo Stalimus seruus: *Nimum difficile est reperiri amicum, ita ut nomen cluet*.

Tacitus quietis alluit ripas undis.] Versus senarij ratio postulat ut legatur *vadis*: ut & manuscriptus liber habet.

Mentis sua non est, & timet.] Suspensa sententia est, & hiatum istum implet codex manuscriptus, duabus immixtis vocibus, ita legens, & *timet μωρὸς πλῆγῃν*. ut innuat, Herculem, postquam Tragico cothurno animose quædam fuisset prolocutus in Claudij barbariem (apud Lugdunum, ad confluentes præcipitis Rhodani & segnis Araris, nati) nihilominus extimuisse stolidi hominis manus, ne ab illo vapulando iniuriam acciperet, eo quod stulti faciles esse soleant colaphis infligendis verberibusque. Stoliditas autem insignis Claudij hoc libello passim traducitur: quæ impune etiam illi obiectam persæpe memorat Suetonius Tranquillus. Possit & τιμωρὸν πλῆγῃν legi, ut vindicis manus iniuriam in depalmando pati Herculem exhorruisse significet.

Si quis a me notorem petisset.] Descensus forte fueram in opinionem Rhenani, legentis, *si quis ἀμυντορα petisset*: nisi consensus omnium codicum reclamaret, suaderetque diuissim potius legi hunc in modum: & *si qui a me noto rem petisset*. nam quæ sequuntur verba, *qui me optime nosti, ἐπεὶ ζῆνῃτινός* exponere videntur vocabulum *noto*: ut sit *noto*, hoc est, *qui me optime nosti*.

Sed quoniam volo.] Locus proculdubio mutilus, non modo deprauatus: ut verisimile sit, multa isthic desiderari, si quidem ab hoc versu nouæ pagellæ initium est in manuscriptis: suspicioque tenet, bonæ dialogismi partem abesse. Quid si pro *quoniam volo*, legatur, *quo ἐμὸ λή*. certe has voces ipse litterarum ductus commonstrat his qui Græce norunt. Notatur enim passim in hoc libello Claudij philellenismus, quo Græce loqui in quotidiano etiam sermone affectabat. Videntur autem quæ sequuntur, per dialogismum disceptari a dijs indigetibus, mirantibus insolentem Herculis in cælestium curiam irruptionem, ut suscitentur, sed quo ἢ ἐμὸ λή? quasi dixerint: Quo irrumpis, impressionemque facis? isti namque lectioni fauet, quod subiicitur: *Non mirum, quod in curiam impetum fecisti: nihil tibi clusi est*.

Si mehercules a Saturno.] Totus iste locus ita prodigiose est deprauatus, ut Pæonia manu sit opus sanandis eius vulneribus. videtur autem deesse tale quid: Repulsam non tulisset, si mehercules a Saturno petisset hoc beneficium: videlicet, ut in deos referretur. Subdit deinde causam mutui beneficij: *cuius menssem toto anno celebrauit, Saturnaliaque eius*: ita namque lego. Cur vero dicat, Claudium Saturni menssem toto anno celebrasse, & Saturnalia, referendum est partim ad intempestiuas eius comestationes & perpotationes, partim ad studium immodicum, nimiamque indulgentiam in libertos. Constat autem, Saturni tutelæ dicatum fuisse olim Decembrem menssem, in quo per dies aliquot Saturnalia celebrabantur magna procacitate, luxusque omnis apparatus: quo tempore serui non modo ingenuorum calceos sumebant, ut Porphyrius scribit: aut herilem habitum mutabant, quod Dion tradit: sed in heros quoque licenter multa agebant. Iam cum Saturnalibus Claudianos mores conferamus. Primum omnium scimus ex Tranquilli le-

atione, Claudium conuiuia agitalle & ampla & assidua, nec temere vnumquam triclinio excessisse, nisi distentum ac madidum, ita ut hac ratione Saturnalia diata illi perennauerit. Deinde notissimum est, quantum indulserit libertis suis, quibus non pratoria solum ornamenta, sed & lectica ius cum imperatoribus consulibusque commune petmisse: mediū quoque inter consules locum in iisdem passus, & impunitas opum immensarum voragines, usque eo, ut scomma in illum existerit, abundaturum si libertis consors foret. quo spectat & morsus, quo Narcissum libertum, dominū domini, huius libelli auctor nominat. Quod autem Rhenanus existimat legendum esse, *Caius princeps non tulisset illum*, &c. mea quidem opinione multum fallitur. primum namque repugnat codicis vetustis fides, qui post vocem eius manifestum comma habet. deinde qui potuit de Caio Caligula istud vel dici vel intelligi, ut is passus non fuerit Claudium ab Ioue Deum fieri? cum Caius ceterorum Imperatorum more per apotheosin celestium augere numerum nedum non meruerit, vteriam mortuum nouo contumeliae ignominiaque; exemplo prosequendum senatus censuerit, nomenque oblitterari voluerit, & expungi e catalogo eorum Imperatorum, quos & in sacramentis & in publicis votis suscipiendis religiose nominabant: ut testatur Dion. Forte non male sic legas: *si mehercules a Saturno petisset hoc beneficium, cuius mensam toto anno celebravit, Saturnalitius princeps non tulisset?* per interrogationis modum, & cum ironiae nota: ut quae sequuntur verba, deorum quispiam subiiciat cum stomacho: Illum Deum ab Ioue fieri, qui scilicet tantis flagitiis coopertus fuerit?

Oro penque sororem.] S. A. Oro per quod.

Et ut Deum orant.] Graecas voces, quae in manuscripto exemplari hoc in loco leguntur, certo & indubitate asserere eas esse, quas hic positurus sum, non est animus: ne fraudem lectoribus faciam, quippe cum de ijs parum liquida mihi constet ratio. usque adeo confusa est ab imperito scriba Graecarum litterarum textura, ut nescias quam scripturam sis magis probaturus, *μωρὸς καὶ κηρύττειν, ἢ μωρὸς ἀποχύν, vel ἀποτυγχάν.* interdum enim vna plus littera superest, interdum vna aut altera deficit: ut diuinare necesse sit subinde, Delioque natatore opus habeat qui cuncta velit βυασοδομῆεν. Breuiore eademque certiore methodo ad artificiosas (quas Galenus nominare solet) coniecturas via nobis paucissimae, si descriptor easdem ubique characterum formas ac typos religione quadam obseruasset, obseruatas retinisset, nec ab ijs latum vnguem discedendum sibi proposuisset. nunc cum typis illis temere prorsusque inscite abutatur, definire nihil hic ausim, nullius iudicio prauiudicatum volens, sed relicturus vnicuique liberum arbitrium sequendi quod sibi probabilius videatur, donec feliciter quis natus genium, aut meliore vsus codice, certius diuinet, aut statuatur. Si itaque *μωρὸς καὶ κηρύττειν* legamus, notari rursus atque perstringi Claudianam stultitiam intelligimus, ut significet, barbarosorare, fatuos rerum potiri. in quam sententiam bis in hoc libello scripsit, *Aur regem, aut fatuum nasci oportere:* & iterum, *tam fatuum ut etiam regnare posset.* Sin per o, *μωρὸς ἀποχύν, vel ἀποτυγχάν* scribamus, significabit orari ab illis, necis frustrationem dilationemque. Quod vero sequitur codice excuso, *Tandem Ioui venit in mentem:* noster habet, *in tantum Ioui*, &c. quae dictio familiarior est Senecae, quam ut propterea mutandam censuerim.

Vos mera mapalia fecistis.] In veteri manuscripto legitur, *vos me rapanalia fecistis.* Legendum puto, secutus litterarum tractum: *Vos me rapat aulem fecistis.* ut suorum iussorum contemptum indicet: quasi qui nihilo pluris fecerint Iouem, quam homuncionem stipulam instantem. Est enim *ῥαπαύλης* siue *ῥαπαύλης* is qui stipulam calamumve inspirat. Quid enim commune habet caelum cum mapalibus? & de se loquitur isthic Iupiter, sui que despectum indignabundus ostendit.

Quantum via sua fert.] Sequor hic lectionem Andr. Alciati, longe doctissimi, in Parergon lib. 6. ca. 5. & scribo, *quantumuis vaser.*

Quod in foro iuuat.] Legendum est omnino *uiuat*: quam scripturam seruat clare manuscriptus codex.

Ne alijs verbis ponam, quam quae ab illo.] Codex vetustus purius legit: *Ne alijs verbis ponam, quae ab illo dicta sunt.* hoc est, diuersis verbis.

Iam fama minimum fecisti etiam.] In manuscripto codice ita legitur: *Iam fama nimium fecisti. Itaque ne videar,* &c. Ut inducenda videantur illa verba, ceu *ὑποβολιμαία*, etiam pessimum quemque illum affectare: a nasutiore quopiam adiecta.

Deus factus, dictus, piusue erit.] Forte rectius, *factus, fictusue erit.*

Hic quaestu se sustinebat.] Codicis manuscripti haec est lectio: *Hoc quaestu se sustinebat vendere, ciuitatulas solebat adhuc velle.* Quid si legas, *et adhuc velle apparebat*: aut simile quid? ut isthic interpungatur oratio: deinde sequatur altera periodus, *Accessit Hercules, & auriculam illi tetigit.*

Quam canis excidit.] Alciatus in parergis lib. 6. cap. 5. legit hoc modo: *quam canis exta edit.* cui lectioni libens etiam accedo.

De tot acerbis iuris.] Sequor manuscripti codicis fidem, qui legit, *de tot acerbis iuris.* quae sententia videtur etiam Rhenano placuisse: nisi quod pro acerbis, legit *praestantibus*: repugnante vocis ductu.

Nam ὁ γῆρας agre senescit ἢ νόσος.] Beatus hoc loco gloriatur, se istum locum magno labore restituisse: cum videatur eum potius peruertisse, si fas est dicere, ea obtrudens quae a manuscripti codicis fide sunt alienissima. Equidem sic interpolandum locum censeo, obseruato anxie characterum ductu: *Nam etiam si φόρμιγος nescit, ego scio, ἐπιτύων τὸ, Καμίνια Ηρακλῆς.* Iste quem videtis, &c. verba Graeca satis euidenter cum hac distinctione legere est in manuscripto nostro codice. Est autem illud, *Καμίνια Ηρακλῆς*, Archilochi poetæ carminis initium, quod ad citharam canebatur: testante etiam Pindaro in Olympijs, hoc modo: *Χαίρε Καμίνια τῆ νελλα ἀναξ Ηρακλῆς.*

Ecce Jupiter, qui tot annos regnat, uni Vlcano.] Hunc quoque locum Beatus parum recte restituit, qui vocem *regnatum*, quæ in manuscripto codice legitur, diuulfit, & interiecto commate dispecuit, ex *um*, faciens *uni*. Vera enim lectio est huiusmodi: *Ecce Jupiter quoniam tot annos regnatum, Vlcano crui fregit*. Nemo ignorat, quoniam, pro cui, vetustatem sapere, & in plerisque manuscriptis exemplaribus passim legi solere.

Cogitate P. C. quale.] Consentit noster codex hic cum VVissemburgensi, quo Beatus vsum se testatur. nam neque in illo leguntur verba ista omnia, ad eum vsque locum: *Hunc nunc Deum facere vultis*.

Videte corpus eius, dijs iratis natum. Ad summam.] Vetus codex sic scribit: *Videte corpus eius dijs iratis natum ad summa*. Tria verba cito dicat. *Hunc Deum quoniam coles?* &c. Quod si genuina auctoris sunt illa, & *seruum me ducat*, forte non errabit, qui leget, & *in neruum me ducat*. quod argute peruidit Ioannes Chaucus, incredibili memoria & iudicio vir honestissimo, restituendæ antiquitatis studio mirifice accensus. Est autem neruus, compedis genus aut vinculi, quo ceruix & pedes vincuntur.

Eumque quamprimum exportari celo.] Codicis manuscripti integrior est lectio, quæ in hunc habet modum: *eumque quamprimum exportari, & celo intra dies triginta excedere, olympo intra diem tertium*. Nimirum innuit, præfinitum fuisse Claudio emigrandi spatium, omni quidem celo (plures enim sunt cælestium orbium ambitus) intra tricesimum diem, concessio illi tridui spatio comeandi per singulos orbes: at olympo, qui editior est & purior cæli locus, intra tertium diem. Quid enim attinuit hic terræ mentionem inculcare: cum in celo drama istud agatur, non autem in terra?

Omniſque generis anactorum.] S. A. *Sonatorum*.

Agatho, & pauci caufidici.] Quid si legas? *Matho, & pauci*, &c. de quo Iuuenalis Satyra 1.

Caufidici noua cum veniat lectica Mathonis.

Ingenti enim ὀπιτάσας χοεικῶς.] Legendum est *μεγαλοχοεικῶς*, ex manuscripti codicis lectione: in quo *μεγαλοχοεικῶς* scriptum est perperam. ait namque ingenti magnificentia nenia cantatam fuisse anapæstis. Porro sciendum est, metrum quo nenia ista perscripta est, esse Anapæsticum, Threnicum vocitatum a luctus argumento (sic enim scribendum est in Centimetro Marij Seruij, non *Itimium*) quod constat monometro acatalectico, recipitque præter anapæstum, & spondæum & dactylum. Itaque sic scribendum:

Fundite fletus, Edite planctus, Resonet tristi

Clamore forum, Cedit pulchre Cordatus homo, &c.

Ceruleos scuta Brigantæ.] Deierare Iouem lapideum ausim, ab auctore scriptum fuisse, *Ceruleos cutæ Brigantæ*. Solebant namque olim omnes Britanni (inter quos recensentur a Tacito & Stephano etiam Brigantes) glasto se inficere, quod ceruleum efficit colorem, vt horribiliore essent in pugna ad spectu: vti scribit Cæsar Comment. lib. 5. & subscribit Plinius lib. 22. cap. 1. Quin & Herodianus lib. tertio de Britannis loquens: *τὰ σώματα, inquit, τίζονται χερσαῖς*, hoc est, corpora picturis notant. Tacitus quoque Silurum (id nomen eius insulæ populo) coloratos fuisse vultus memorat. Alioqui, ne quem remoretur illa sollicitudo, lex metri aptius constat, si legas *cute*, quam si *scuta*. neque verò scuta cerulea pinxisse, sed cutim corpusque omne tinxisse eo colore, quam istis reddit, leguntur.

Et viam rectam.] Codex manuscriptus legit *tectam*. quæ scriptura mihi probatur magis: quod viæ regebantur velis olim.

Compendiaria via Narcissus.] S. A. *Compendiaria Narcissus*.

Ille autem patrone plura, &c.] Hæc verba ad illam vsque sententiam, *Dicto citius Narcissus euolat*, in manuscripto nostro non extant, nec veri dissimile est, supposititia esse: & plena est sententia, etiam si absint.

Bellua centiceps.] Magnus est & hic consensus & nostri & VVissemburgensis codicum, ita legentium: *bellua centiceps, pusillum superturbatur* (albam canem in delicijs habere assueuerat) *vt illum vidit canem nigrum, villosum*. Sane, non quem velis tibi in tenebris occurrere. Et magna voce: *Claudius, inquit, veniet*. Sed noster in vno rectius scribens, *non quem velis: vbi ille, non quam velis*.

Et magna inquit voce: Claudius Cæsar venit.] S. A. *Et magna voce: Claudius, inquit, veniet*.

Procedant cantantes.] Noster codex hoc loco expressas habet voces istas, *ᾠδὴν αὐτῶν, ὅς γ' ἄρ' αὖ μὲν* hoc est, *captum tenemus, pariterque exultemus læti omnes*. Videretur autem istud initium fuisse Epicinij carminis, quod læti inter lætos cantabant, in laudationem alicuius compositum: vt in Nerone indicat Suetonius.

Hic erat consul designatus Iunius Prætorius.] Hic locus monstrosè deprauatus est: quem priusquam sanare aggrediar, adscribam manuscripti codicis corruptam lectionem, sed quæ medelæ locum aperiat. in eo itaque sic scriptum inuenio: *Hic erat Consilius Consul designatus, vnus prætorius Sextus Trallus, M. Heluius, Trogius, Cotta, Tectus Valens, Fabius eques Romanus, quos Narcissus duci iusserat*. Hactenus ille. nunc meam coniecturam subiiciam, deinde immutationis consilium detegam. Sic itaque scribo: *Hic erat C. Silius Consul designatus, vnus prætorius Sex. Traulus Montanus, Saufellius Trogius, Cotta, Vectus Valens, Fabius eques Romanus, &c.* Nunc ad remediorum rationem. Quod pro Consilio reposuerim C. Silius, nihil temere feci, ratus vocem illam non esse otiosam: innixusque auctoritate Corn. Taciti augustæ historiæ scriptoris, qui ita libro secundo scribit: *Igitur incipiente C. Sillio Consule designato, cuius de potentia & exitio in tempore memorabo*. Hunc enim C. Silium iuuentutis Romanæ pulcherrimum, maximis opibus adauctum, adulterum suum legerat Messalina, & Consulem designatum fieri obtinuerat. Idem rursus loquens de nuptiarum sollennibus, inter Messallinam & C. Silium celebratis, recordiamque huius admirans *Nedum consulem, inquit,*

designatum cum uxore principis. Neque de Traulo obscura oratio est, cuius ibidem mentio fit apud Tacitum: *Ne Trauli quidem Montani equitis Romani defensio recepta est.* & alioqui in manuscripto non temere adscriptam fuisse M. notam arbitror. De Saufello & Vectio Valente, eodem in libro ita legas: *Vectium Valentem confesum, & Pompeium Urbicum, ac Saufellum Trogum ex confcis tradi ad supplicium iubet.* Facilis vero fuit adulteratio Vectij in Tectum. De Fabio nihil ausim adfirmare, in æquo ponens, siue legas, *Fabius*, siue *Fusidius*. ita enim malim quam *Fusidius*.

Nestor Pantomimus.] Legendum est indubitato *Mneſter*. nam apud Tacitum sciolus quispiam, improbe in alieno libro ingeniosus, rarus initialem litteram Marci prænomen designare, compagem nominis dissecuit, e *Mneſtere* faciens M. *Nestorem*. quod ipsum non dissimulauit aut reticuit ab se factum *Beatus*, apud Tacitum lib. 11. vbi vetusti lib. castigatissime sic legunt, *Solus Mneſter contationem attulit.* cum interim ille admoneat legi debere, *M. Nestor*: vt & antea illic, *Causſa necis, quod domum suam Mneſteris & Poppææ congressibus prabuiſſent.* Quin vero ita legendum sit, scrupulum omnem eximit Dionis historia. apud quem lib. 58. sic lego: *ἀνδριάντας ἀπ' αὐτοῦ ἡ Μεωαλίνα ὃ Μνηστῆρος τῆς ὀρχήστου ἐποίησατο.* id est: *Ex ære Claudiano statuas Mneſteri saltatori fecit Messalina.* & iterum: *τὸ δὲ καὶ ὃ Μνηστῆρος φειδόμενοι. ὅσον γὰρ ἐμείνην ἀπὸ τοῦ καλλοῦ, τοσοῦτον τῷ δυνάμει ἀπὸ τῆς γυναικὸς οὐκ ἔπειτα γὰρ τοῦ δεινὸς σοφιστῆς ἐν τῇ ὀρχήστῃ ἦν.* id est, *Partim etiam Mneſteri parcentes. tam enim gratiosum populo Mneſterem ars faciebat, quam Messalinam forma. usque adeo peritus ille saltator erat.* & postea: *τὸν Μνηστῆρα ἐθανάτωσε.* *Mneſterem morte multauit.* Eadem legas & in Xiphilino, qui Dionis historias in epitomen contraxit. Meminit eiusdem nominis & Ioannes Zonaras, Græcus historicus, ὀρχηστὴν Μνηστῆρα nominatim recensens, saltatorem & mimum *Mneſterem*. Porro Taciti illum locum, *Solus Mneſter contationem attulit, dilaniata veste clamitans adspiceret verberum notas, reminisceretur vocis, qua se obnoxium iussis Messalinæ dedisset:* explanat Dion libro prædicto in hæc verba scribens: *Vehementi Mneſteris amore flagrabat Messalina. quem cum nec ingentibus promissis, nec minis ad sui commercium expugnare valeret, cum marito collocuta, effecit, vt ille vxoris imperio obsequentem esse iusserit, velut aliorum eius opera vsuræ. Quibus verbis adductus Mneſter, quoties Messalina imperarat, cum illa stupri consuetudinem habebat, ceu id ipsum à principe facere iussus.*

Rumor percrepuit.] Rectius in veteri codice *percrebuit*.

Conuolarunt primum omnium.] Totum hunc locum venustius rectiusque legit vetus liber, nisi fallor, hoc modo: *Conuolarunt primum omnium liberti, Polybius, Myrum, Harpocras, Amphæus, Pheronactus: quos Claudius omnes, necubi imparatus esset, præmiserat.* Quem locum interpolare aggressus est *Beatus*: sed quam dextre, nescio, cum lectionis istius mens sit cuius obuia. Forte doctulus quispiam congeriem illam libertorum numerosam ex Tranquillo adiecerat, cum mortuis viuos adhuc superstites confundens.

Saturnius Luscius.] Vetus codex habet *Saturnius Luscius*. Tacitus Annalium lib. 12. Luscium quemdam nominat. At *Ruffus Pompeij* F. de quo hic, is est Curtius Ruffus, quem consulare imperium in Africa obtinuisse scribit Tacitus. Lupum vero, cuius etiam hic fit mentio, non alium esse putarim, quam quem Iunium Lupum senatorem vocat lib. 12. Tacitus.

Quos cum vidisset Claudius, exclamat.] In vetusto codice hæc voces leguntur, *πάντα φίλων πλήρη.* hoc est: *Cuncta amicorum plena.* Videtur autem allusum esse ad Heracliti dogma, quod istiusmodi erat, *πάντα θεῶν πλήρη.* id est. *Deorum omnia plena.* quod natum e tali occasione memorat Michael Ephesius, quod cum sedenti semel in furno nunciatum esset peregrinos adesse hospites, qui ipsum conuentum expeterent, iussit eos introire, dicens, non abesse etiam illinc deos.

Ego tibi hic sellas ostendam.] Codex manuscriptus legit *ſtellas*. forte scribendum *ſtelas*. *στῆλαι* sunt cippi pilæve opere structili, quibus inscripta visebantur fœdera, aut etiam proscriptorum nomina. Isocrates in Panegyri. *ἐν στῆλαις λιθίναις ἀναγράφαντας, ἐν τοῖς κοινοῖς τῶν ἱερῶν ἀναθεῖναι.* id est, *In saxeis stelis descriptas fœderis leges publicis in templis consecrare.* Latina voce vsus est & Plinius lib. 6. cap. 28. *scriptæ sunt stelæ lapideæ litteris incognitis.* Neque male scripseris *ſitellas*. Sunt enim *ſitellæ*, quas ἀμφορεῖς & χαλκοὶ nominant Græci, in quas calculi vel condemnantes mittebantur, vt Aristophanis scholiastes in *Vespas* docet. quæ binæ erant: necis vna, misericordiæ nomine insignita altera. Meminit *ſitellarum* & Cicero pro L. Cornelio Balbo.

Postulat nomen eius, recipit, edit.] Verior mihi videtur esse manuscripti codicis lectio: *postulat nomen eius recipiat, cedit subscriptionem.*

Condemnat, & ait.] In manuscripto codice versus Græcus legitur in hac lacuna. cuius characterum vestigia sequenti mihi parum respondere videtur carminis lex: subiiciam tamen, vt si cui lectum sit initium, cetera reponat. vnde sit desumptus, ingenue fateor me nescire: videtur tamen alicunde e Tragicæ potius esse. *Δίκη τ' αἵσα ὅρα καὶ ἀεὶ πῇ εὐθύνη νόμος, vel νόμος.* Videtur autem innuere *Æacus*, iustitiæ oculum nihil posse fallere, nihil latere. Fuit, cum reponendum hunc Menandri senarium censerem, *διχῆος ἀν' ἧς διχάω χεῖρσιν νόμος.*

Si minus diu latura fecissent.] Codex vetus scribit, *si vni diu laturam fecissent*: lectione consentiente cum illa VVilsemburgensis exemplaris, quo *Beatum* vsus antea indicaui. itaque in ea codicum concordia nolim præcipitantiùs immutare quidquam, sed molliter potius reponere luxatam particulam. Proinde legendum autumo: *si vni dilaturam fecissent*, quod erratum descriptoris vitio irrepsit: qui dictantis verba excipiens, vocem *dilaturam* in duas dispescuit. Suffragatur nostræ sententiæ Andr. Alciatus *Parergon* lib. 6. cap. 5. nisi quod pro *vni*, legat *vllam*. Nam laturarum præstigiis simile est, quod hoc loco substitui vult *Beatus*.

Sufflaminandam.] Ridicule, ne dicam inepte, reponi idem voluit, *Sublaminandam*: cum sufflamen rotæ decurrenti propriissimum impedimentum & retinaculum addi soleat, cuiusmodi impedimētum

deberetur Ixionis rotæ in leuando perpetui laboris rædio. Sufflamen enim omne id vocatur, quod decliui in loco currum remoratur, restricta rota, ne in præceps deferatur. de quo Iuuenalis satyra 8.

Ipse rotam stringit multo sufflamine consul.

Vnde & sufflamen litis, idem metaphorice dixit, pro dilatione & remora litis, in longum tempus extractæ. Huc facit D. Augusti dictum, quod in controuersis reperit Seneca: *Haterius noster sufflaminandus est.* ita enim legi debet locus, quo significare voluit, coercendam fuisse & reuocandam Haterij in dicendo concitatioem, planeque immodicam verborum affluentiam.

Vlli ex veteranis.] Vetus codex habet, *illi ex veteris.* forte, *Non placuit illi ex veteri.* S.C. hoc est. Senatus consulto vel instituto: aut simile quid.

Excogitari debere.] Codici nostro consensus est cum VVilsemburgensi. vterque enim legit, *Constituere debere, excogitandum illis, &c.* transpositis vocibus.

Adiudicatur C. Casari: illum Æacus donat.] Vetus scribit: *adiudicatur, C. Casar illum Æaco donat.* & meo quidem iudicio, sincerius.

Ut a cogitationibus abesset.] Male: scribendum enim e manuscripti codicis fide, *ut a cognitionibus esset.*

OPS O P O E V S.

A*UT Regem aut fatuum.]* Turnebus lib. xxvi. Aduersar. cap. iiii. *Aut regem, aut fatuum nasci oportere:* quod in ioculari libello facere à Seneca dicitur adagionis specie, hanc continet sententiam: solis libertatem suam constare solere fatuis & regibus. nam & fatuis quiduis licet impune loqui & facere, & regibus inultum est, quidquid libet. quod quidem prouerbium verum Claudius Cæsar fecerat, quo imperante nemo fuerat liber, sui que iuris, præter eos quos verbum illud verus complectitur.

Ab historico iurato res exegit.] Lipsius lib. ii. epist. xxiv. Omnis scripta lectio, *iuratores exegit.* recte Iuratores, testes dixerunt, quia produci solent iurati. Falluntur qui aliter in Plauti Pœnulo aut explicant, aut legunt, *Vos iuratores estis queso operam date.* In mox sequentibus notat. Liuium Geminum senatorem de quo Dio lib. lxxix.

Appia via curator est.] Turnebus citato iam loco: iocatur perbelle Seneca, *Via Appia curator est, qua scilicet & diuum Augustum & Tiberium Casarem ad deos isse,* fingit enim, per viam Appiam solitos esse in cælum imperatores ire: quia Appiæ viæ curator iurarat, se Drusilam in cælum adscendentem vidisse: quasi enim certus, vt ludens significat, quidam esset limes & certa via ad cælum eundi. cumque Drusila occurreret curatori viæ Appiæ, vt peierat, illac in cælum viam esse existimandum est. Idem ibi eleganter canit, *& obscuri crescebant cornua somni,* phantasia quadam & lasciuiæ poetica, cum fictione personæ. nam ad cõsopios homines, somno cornu plenum medicato Stygij fluuij liquore tribuebant: cornu autem ei creuisse dicit, crescentibus noctibus, quod tum etiam homines longiore sepe liuntur sopore. de somni autem cornu, ita scribit Papin. x. Thebaid.

*— manus hæc fusos a tempore
sustentat crines, hæc cornu oblita res sit.*

sic in Seneca mox scribitur,

Jamque suum victrix agebat Cynthia lychnon.

nam longioribus & hibernis noctibus lampade est Lunæ opus maiore. Lepide autem & venuste ait Seneca, *nimis rustice acquiescunt oneri poetæ.* quasi se onerari patiantur vt iumenta, cum ipsi vltro ambitiose confectentur intempestiuas, nec accommodatas temporis descriptiones. Legendum autem puto, vt respondit. *patere Mathematicos aliquando verum dicere:* vt Clotho ista loquatur, dicarque, *Pateris Mercuri & vis vt verum tandem de eo dicant Mathematici,* qui dum semper efferunt & mentiuntur. Hæc Turnebus.

Ut qui etiam non omnia monstratimuerit.] P. Faber Semest. lib. ii. cap. xvi. *Quis domuerit scripsisse Senecam non videat:* Lipsius epist. xxiii. libr. ii. Eleganter corrigitur, *monstra domuerit.* Similis iocus illi sequitur: *Putauit sibi decimum tertium laborem venisse.*

Turnebus Aduersariorum lib. xxiii. cap. vlt. Quid est, *Marci municipem vides?* nubecula enim quadam locus iste fuscatur, vt non satis perspiciatur. Ego existimo significari Claudium non verum germanumque Romanum esse, sed inquilinum, quales erant municipes Ciceronis, qualisque Cicero ipse erat, quos tamen contendebat veros esse Romanos, cum municipibus diceret duas esse patrias, vnam loci, alteram iuris. Claudius autem Cæsar non Romæ, sed Lugduni natus fuerat. Et lib. xxvi. cap. iiii. Scite autem & docte illud, *Marci municipem vides?* vel, vt alij codices habent, *audis.* ait autem, Claudium non verum germanumque Romanum esse, sed inquilinum, quales sunt M. Ciceronis municipes, qualisque ipse Cicero erat. nam Claudius Lugduni natus erat. *Vbi L. Licinius,* inquit, *multis annos regnavit,* vir tamen obscurus & ignobilis: verum Lugduni potens & celebris. Lipsius Antiq. lect. lib. iiii. cap. xxi. In Ludo Senecæ fugit interpretes, quis L. Licinius sit. Puto autem Licinium illum intelligi, qui ab Augusto præfectus Gallis fuit, de cuius intolerabili in Gallos regno vide Dionem Cassium lib. lrv.

Quam vllus mulio perpetuarius.] Alciatus Parerg. lib. i. cap. xxxvii. Mulionem perpetuarium appellare videtur, qui mulam veterinam conductam in perpetuum dum vixerit, certo pretio habet, eaque valaturam facit. Id enim hominum genus nunquam quiescit, quo lucrum faciat.

Cui mensem t. a. celebrauit saturnalia eius princeps non tulisset] Lipsius epist. xxiii. lib. ii. Liber m. sc. *Saturnus eius princeps.* Corruptus a glossemate locus fuit, sic corrigendus, *cuius mensem toto anno celebrauit princeps,* non tulisset. Clara omnia: & ludit in Claudium qui seruis & libertis, quod Saturnalibus solet,

regnum permisit. Illud *Saturnalia eius* σχολαπνῶς adiectum erat his verbis, *cuius mensē.*

Turnebus Aduersar lib. xviii. cap. xiii. Si Senecæ verba, vt subscribam, legantur, sine sensu frigida & inepta non iacebunt. *Eius præces non tulissent illum Deum ab Ioue, quem quantum in illo fuit, damnavit incesti: qui Lucium Sillanum generum suum occidit, sororemque suam, quod enim per libros percrebuit, princeps Oropen, nec intelligo, & folium Sibyllæ explicatu facilius credo.* Lipsius epist. ante citata: Pro illum Deum a Ioue, codex m. sc. Deum Iane. Lego, illum Deum sane. εἰρωνικῶς. Facite certe, si placet, hunc Deum, qui, &c. Quæ sequuntur, obscuriora folio Sibyllæ Turnebus ait. quæ enim ista Oropen? Et ille quidem satis regie, quod soluere non potest, abscindit legitque. *occidit sororemque suam,* voce omissa. Iunij codex, vt & meus, *Oro per quod.* clara veritas est, *oro propter quid.* In tota parte huius sermonis interpellationes & dialogismi sunt. Cur, inquit, Silanum occidit? Leui causa: quia ille fatuus Iuniam Caluinam sororem suam Iunonem solet dicere. Id valet, pro vxore habere. Nam mariti blandientes vxorculas, Iunones appellabant. Plautus. *Eia mea Iuno haud decet te tristem esse tuo Ioni.* Scribit eandem vulgo Venerem appellatam, quia meretrix, & vt Tacitus ait, procax femina & lasciuia. Hæc Lipsius.

Turnebus loco quo paulo ante: Sic lego, *Quare, inquit, quare sororem suam? Stulte stulte: Atheni dimidium licet, Alexandria totum.* hoc sensu, Alexandria quiduis facere licet, & Ptolomæi suas sorores incestarunt: Athenis licet dimidium. legimus enim apud Athenienses fuisse sorores in matrimonio fratrum. Cimon enim sororem Elpinicem duxerat vxorem. sed huius incesti maior erat & impunitas & licentia apud Alexandrinos. Aut hoc ait, *Quia Athenis vterinas ducere non licebat, cum liceret germanas eodem patre natas.* Philo, ὁ μὲν οὖν Ἀθηναῖος Σόλων ὁμομητρίους ἐφίει ἀγῶναι, ὡς ὁμομητρίους ἐκώλυεν. Contra Lycurgus incestas nuptias censuit germanarum sororum, vterinarum permisit. sic illi dimidium concessere. Sed Egypti omnium sororum nuptias legitimas habuere. Philo, ὁ δὲ τῶν Αἰγυπτίων χλευάζων τὴν ἐκτετραγώνων εὐλάβειαν ὡς ἡμέτερα ἀφαιρημάτων εὐφόρισεν εἰς ἀσέλγειαν, ὅτι δαψιλεύοντος δουτέρου πευτον χερσὶν σώμασι καὶ ψυχῇ ἀκρασίαν, καὶ πόθος ἁδύων ἀδύων ἀπασὶν ἀδελφῶν ἀγῶναι. Hæc Turnebus. Lipsius lib. ii. epist. xxi. Verus lectio, *quare, inquit, quare inquit sororem.* Eam secutus lego, *quare, inquit, quare inquit sororem suam? Stulte, stulte, Athenis d. l.* Iterum dialogismus. alter quasi excusans Claudium, Merito occidit: cur enim scelus ille sororem diuisit? & irridens alter. O stulte, inquit, quasi ignores Athenis, &c. Athenis dimidium, Alexandria totum, quid valeat, recte Turnebus. Hæcenus Lipsius.

Quia Romæ inquit, mures molas lingunt.] Turnebus ibidem: Quia, inquit. mures Romæ, quod ipsis solitum est & vsitatum, molas lingunt, idcirco censoriam iste distringit seueritatem, vt curua corrigat. Atque hic significat genus hoc incesti frequens fuisse Romæ, vt fratres cum sororibus se consuetudine stupri contaminarent. Solent autem mures molas lingere, vnde & apud Homerum λειχμύλη in batrachomyomachia nominatur. Lipsius dicta epistola: Suspiciatur in his verbis, *hic nobis curua corrigit,* Rhenanus de sensu obscuro. Hominem accutum! qui videret quod nusquam est. Dubitat tamē an corrig. sit, *hic nos scurra Cæsar regit.* Ego quiescere illū vnico Plinij loco iubeo Ep. li. v. *Interim tota ciuitate Nepotis edictum carpitur, laudatur multi, inuenimus qui curua corrigeret quid? ante hunc Prætores non fuerunt? quis autem hic est, qui emendet publicos mores?* Dictum igitur est in censorem importunum.

Ego inquit, P. C. interrogare vobis permiseram.] Turnebus ibidem: Senecæ verba hunc sensum præ se ferunt. Permiseram vobis patres conscripti, vt quod assolet, Claudium interrogaretis: solent enim & testes & rei interdum interrogari. *Vos mera mapalia fecistis,* id est, vos disciplinam curiæ neglexistis. quod enim fecistis, merum rus est, & Afrorum mapalibus inconditisque casulis & rudibus pastorum tuguriis persimile, non urbanum, nec decorum, neque scitum, neque elegans hic igitur, qualemcumque eum existimare oportet, quid de vobis existimabit, cum sine disciplina, velut alias res agentes, sic inepte vos geratis? Et lib. Aduers. xix. cap. xxiv. Mapalia casas Punicas explicat Festus, in quibus quia nihil est secreti, solet solute viuentibus obici hoc vocabulum. Hæc Festi verba magno possunt esse ad explanandum Senecæ locum de morte Claud. Cæsaris adhuc hominibus obscurum. Vos, inquit, *mera mapalia fecistis.* quod est, vos dissoluti fuistis, & a disciplina recessistis, inconditeque & perturbate omnia egistis. mapalia autem & mapalia antiqua vocabularia χαλύβας interpretantur. Hæc Turnebus. Scaliger in Castigationibus ad Festum: *Mera mapalia fecistis,* hoc est, susque deque habuistis, & dissolute potius egistis. vel potius, Vos, o inepti & dissoluti, id fecistis. Vide quam bene locus ille ex Menippea Senecæ huius loci collatione illustretur. & tamen mirum, quantum negotij facessit viris doctissimis, qui in loco Senecæ exponendo plurimum æstuarunt. Hæcenus Scaliger. Lipsius lib. ii. epist. xxiv. Mapalia dici de solute viuentibus Festus notat: id esse huic lectioni stabiliendæ Turnebus & Scaliger censent. Peream, nisi a me ipse dissentire mauelim, quam a talibus viris. Scripta lectio tamen mea est, *mera nuptialia.* Nuptiales sermones, impuri & minime virginales: quid autem? nonne eius notæ multa in Claudium ante dicta?

Primus interrogatur sententiam Ianus pater.] Turnebus lib. xviii. cap. xiii. Ianus post meridianus est consul, credo quod cum meridie plenum sit forum (nam hoc tempus πλεῖστα ἀγορὰν vocant) post meridiem frequentissimo iam conuentu feneratores æs locabant. quod Romæ ad Ianum fiebat: vel potius, quod cum Romani magistratus nihil serium post meridiem inchoarent & agerent, ociosus & superuacaneus esse videatur, & non necessarius, sed imaginarius & in speciem consul. Immo vero consul potius sero factus, vt nimium senex, iocose significatur. Seneca lib. i. i. quæst. natur. *Nunc vero ad rem seriam, grauem, immensam, pomeridianis horis accessimus.* id est sero.

Inter novos auctoratos.] Turnebus ibidem: Novos auctoratos hic dicit, qui nuper mercede conducti sunt, ut depugnent, qui pro auspicio ferulis vapulabant, cum ipsi ferro carerent, & alij gladiatores per ludibrium ferulis eos caderent, ut pueros ludimagistri. nam aduersus eum qui ferrum habuisset, cuius temeritatis esset ferula batuere.

Proximus interrogatur sententiam Diespiter.] Turnebus ibidem. Diespiter filius Nicepotæ dicitur imitatione Romana & Græca. solebant enim cum quem nominabant, cuius filius esset adicere. sed Nicepotes iste suboffendit me, & *Iapeti*, legere malleim, vel potius *Nicephori*. nam etsi forte ab Iapeto non deducitur Diouis stemma, tamen sic pro suo iure scripsisse Senecam quispiam crediderit. Hic autem (ut hoc non prætermittam) videtur Diespiter esse diei & lucis pater, quique mane regit, quo tempore nummularij res suas gerunt, non perinde post meridiem. In antiquo tamen lexico reperio, Diouem esse *Δία κεραυνῶν*. Et paulo post: At Diespiter nummulariolus vocatur, & ciuitatulas vendere solet, quod minutus esset fenerator, & paruulas ciuitates haberet obaratas, quarum nomina cum venderet vel delegaret, vendere ciuitatulas dicitur. Hæc Turnebus.

Qui cum Romulo possit feruentia rapa vorare.] Idem ibidem: Credidisse videntur prisca non tantum ne-ctare & ambrosia deos pasci, verum etiam vilibus quibusdam cibis, ut Romulum rapis: credo de paupertate illius seculi, quo Romulus vixerat. Proinde quasi in cælo iisdem cibis victiter, quibus in terra alebatur, Seneca scripsit, sicque e republ. esse aliquem qui cum Romulo possit feruentia rapa vorare. Martialis lib. xiii.

Hæc tibi brumali gaudetia frigore rapa

Quæ damus, in cælo Romulus esse solet.

Tanta turba tantus conuentus.] Lipsius epist. xxiv. lib. ii. mauult *concentus*.

Ibidem: Vide ne desit quidpiam: scripseritque Seneca, *Ubi iacebat Cerberus, twiceps, vel, ut ait Horatius, bellua c.* mihi nescio quid tale subolebat.

Si uni diu laturam fecissent.] Alciatus Parerg. lib. vi. cap. v. legit, *si vllam dilaturam fecissent.* pro dilatione & mora.

QV. SEP. FLOR. CHRISTIANVS;

IAN. GRVTERVS, FR. IVRETVS.

A *Ποκολοκω'τωσις]* quasi dicas *incucurbitatio*, omnino fatuitatem & *μωρῶν ἀνάστασις*. Flor. Christianus.

Anno nouo] m. ff. Rhenani, *nouo*, sed male. nam *novus annus* dicebatur primus annus imperij alicuius Imperatoris, ut ad hunc locum notat Turnebus lib. 23. cap. 8. Aduers. qui consulatur, non enim anni noui significatio vna.

Finis seculi felicissimi] quasi infelix fuerit seculum sub Claudio. Dictum autem seculum felix, ut lustrum apud antiquum Poetam, cuius versus extant apud Gellium lib. 4. c. 17.

Scipiade magno improbus obieciat Asellus

Lustrum, illo Censore, malum infelixque fuisse.

Hæc d. Sept. Flor. Christianus.

Tum Jupiter Herculem quia &c.] malo, qui, Fl. Christianus.

Qualis esse marinis belluis solet, rancam & implicitam] ut Cleonis apud Aristophanem.

Quam vllus mulio perpetuarius] Alciatus lib. i. parerg. cap. 39. hic eum ita appellari putat qui mulam veterinam conductam in perpetuum dum vixerit, certo pretio habet, eaque velaturam facit: id enim genus hominum nunquam quiescere quo lucrum faciat.

Nemo intelligebat] tam illi erat barbara & ἀσφα'ης loquela. F. Christ.

Quantum intelligi potuit] vox enim illi erat tremula, incondita & barbara. Iulianus Apostata in simili fere ludo quem Cæsares vocauit, cum Silenum inducit de hoc Claudio dicentem, principium equitum Aristophanis memorat: puto quia velut Cleona ille Comicus vocauit Paphlegona propter vocis barbaræ sonum, sic Claudium innuit similem. Sed apud illum *Ὠδύβαν* ubi ait Silenus ἀντὶ δ' ἡμῶν, suspicor legendum *δημοσθένους*: nam ea verba apud Aristophanem facit Demosthenes ille qui in Pylo fuit. Hæc Fl. Christianus.

Notorem petisset] vitur & Petronius verbo isto: *At ego ne mea quidem vestimenta ab officioso recepissem; nisi notorem dedissem.* ut enim ibi *notor* qui, cum vestimenta sua asseruanda dabat Eumolpus officioso, qui, inquam consulto adhibebatur, ut Eumolpum res suas sibi vindicantem probe cognitum habere asseueraret, eidemque, quantum pote, suffragio suo aduersus vestirapos omnes in partem præsto foret illico, conuinceretque Eumolpi esse spolia quæ balnearius possideret, ita & hic *notor* est, qui aliquem cognoscit diciturque Ciceroni *cognitor* Verr. 7. Adeunt ad ea loca quæ nunquam antea viderunt: ubi neque noti esse quo venerunt, nec semper cum cognitoribus esse possunt. Cognitor enim hic qui se homines Romanos nosse diceret. vide Turnebum lib. 29. cap. vlt. Doufam præcid. in Petronium, lib. & cap. 2. vocabuli huius ignorance substituit Rhenanus *ἀμύτορα petisset*, Iunius, *a noto rem petisset*, Cælius Curio *auctorem petisset*. Gruterus.

Quia Romæ, inquit, mures molas lingunt, hic nobis curua corrigit.] plura habet ad huius loci explanationem Lipsius lib. 2. Epist. quæst. 24. & ad lib. 12. Ann. Taciti.

Jam fama nimium fecisti] Fl. Christianus notat ad marginem, quid si, *Iani fana?*

Vendere ciuitatulas solebat] quid si, vel *ære ciuitatulas colebat*, Fl. Christianus.

Confugiendum est itaque a me] puto delendum a me.

Nescio, inquis?] vide Tranquillum de Claudij ἀβλεψία, & μετεωρία, sed & auertit Rhenanus.

Hunc nunc Deum] Eumne deum.

Ad summam tria verba cito dicat, & seruum me ducat] putat Brissónius lib. 5. Form. sentire Senecam de iis verbis quibus rem nostram vindicamus, quæ erant, hoc meum est, siue aio esse meum. Virgilius Eclog. 1.

Scilicet hæc mea sunt, veteres migrate coloni.

vide plura exempla apud eundem Brissónium.

Ex tabella] de scripto dictas etiam sententias probat & Cicerò 10. Philippi. item lib. 10. fam. Epist. ad Plancum: Tertullianus in Apolog. Gellius lib. 7. cap. 19. Suetonius Claudij cap. 15. quorum refert verba Langlæus lib. 6. cap. 5. ocij Semest.

Talhybius Deorum nuncius] Camdenus deleri vellet dictionem nuncius, vt intelligatur Mercurius, deorumque ipse dicatur Talhybius figura non infrequenti.

Omnia proclia] mss. Curionis proclia.

Facile descenditur] Virg. facilis descensus auerni Fl. Christianus.

Si vni dy laturam fecissent] fortassis, si vnius diei dilaturam. id aduocationem dare dicitur, quia dies differendi ad patrocinium concedebatur. Puto autem, vni hic esse pro soli vel alteri. hæc Christianus.

Vt a cognitionibus ei esset] in mss. Iunij vox, ei abest, quod probatur Lipsio lib. 4. cap. 21. Antiq. lect. adeatur & Alciatus lib. 6. cap. 5. Parerg.

L. ANNÆI

L. ANNÆI SENECAE DE OTIO AVT SECESSV SAPIENTIS

ΑΠΟΣΠΑΣΜΑΤΙΟΝ, seu,

LIBRI PARS.

ARGVMENTVM I. LIPSI.

IBER hic an Epistola fuerit, nescio: diuellendus tamen à lib. de Vita beata, cumqua cōmune nihil habet. Sed nec quando scriptum istud, scio: materies & tractatio bona est, atque erudita. Querebatur, An Sapienti non liceret in otium, & à rep. secedere? Querebatur inter Stoicos, qui consensu eo vocabant. Ipse adfirmat: & principium scripti deest, quæ supersunt, ita habent. Ait ab exemplo principum Stoicorum id ius mōremque esse: qui etsi miserunt ad remp. non iuerunt. Quosdam autem à prima etate otium, sed honestum, amplecti: quosdam in vltima, tamquam veteranos, & emeritis iam stipendiis, illuc ire. Honestum autem otium in studiis Sapientiae, & contemplatione Naturæ, esse. Addit hæc Stoicis, sed & Epicureis placere: etsi in leui dissensu. quod isti otium ex proposito petant: illi ex caussa. Nempe si resp. desperate corrupta: si parua alicui auctoritas aut gratia: item si valetudo infirma. Concludit, etiam in otio Rempublicam tractari. quam duplicem facit, Paruam & Magnam. Illa est, finibus certis, legibusque comprehensa: vt Atheniensis, aut Romana. Hæc ipse mundus totus, cui Natura ciues nos dedit. Magnam, etiam in otio & secessu Sapiens colit tractatque, scribendo aut docendo. Hoc Zeno, & Chrysippus fecere, & plus generi humano profuere, quam omnium actuosorum sudores & discursus.

EX CAPITE VIGESIMOSEPTIMO.

*¹ CIRCA nobis magno consensu vitia commendant. Licet nihil aliud quod sit salutare tentemus, proderit tamen ² primo in seipsum secedere. meliores erimus singuli. Quid, quod secedere ³ ad optimos viros, & aliquod ⁴ exemplum eligere, ad quod vitam dirigamus, licet? ⁵ quod in otio non fit. Tunc potest obtinere quod semel placuit, vbi nemo interuenit, qui iudicium adhuc imbecillum, populo adiutore; detorqueat. tunc potest vita æquali & vno tenore procedere, quam propositis diuersissimis scindimus. Nam inter cetera mala illud pessimum est, quod vitia ipsa mutamus. sic ne hoc quidem nobis contingit, permanere in malo iam familiari. Aliud ex alio placet, vexatque nos. ⁶ Hoc quoque, quod iudicia nostra non tantum praua, sed etiam leuia sunt. Fluctuamus, aliudque ex alio comprehendimus: ⁷ petita relinquimus, relictæ repetimus: alternæ inter cupiditatem nostram, & penitentiam vices sunt. Pendemus enim toti ex alienis iudiciis: & id optimum nobis videtur, quod petitores laudatoresque multos habet, non id quod laudandum petendumque est. Nec viam bonam ac malam per se æstimamus, sed turba vestigiorum, in quibus nulla sunt ⁸ redeuntium. Dices mihi: ⁹ Quid agis Seneca? deferis ¹⁰ partes. Certe Stoici vestri dicunt: Vsque ad vltimum vitæ finem ¹¹ in actu erimus, non desinemus communi bono operam dare, adiuuare singulos, opem ferre etiam inimicis, ¹² eniti manu:

MMmm

xxix.

xxx.

xxxi.

xxxii.

Nos sumus, qui nullis annis vacationem damus, & quod ait ille ¹³ vir disertissimus, *Canitiem galea premimus*. Nos sumus, apud quos usque eo nihil ante mortem otiosum est, ut, si res patitur non sit ipsa mors otiosa. Quid nobis Epicuri præcepta, in ipsis Zenonis ¹⁴ principiis, loqueris? Quin tu bene & nauiter, si partium piget, transfugis potius, quam prodis? Hoc tibi in præsentia respondebo. Numquid vis amplius, quam ut me similem ducibus meis præstem? Quid ergo est? non quo ¹⁵ miserint me illi, sed quo ¹⁶ duxerint, ibo.

Nunc probabo tibi, nec desciscere me à præceptis Stoicorum: nam ne ipsi quidem à suis descuerunt: & tamen excusatissimus essem, etiam si non præcepta illorum sequerer, sed exempla. Hoc quod dico, in duas diuidam partes. Primum, ut possit aliquis, vel à prima ætate, contemplationi veritatis totum se tradere, rationem viuendi quærere, atque exercere, secreto. Deinde, ¹⁷ ut possit hoc aliquis emeritis iam stipendiis, ¹⁸ profligatæ ætatis, iure optimo facere, & ad ¹⁹ alios actus animum referre: virginum Vestalium more, quæ, annis ²⁰ inter officia diuisis, discunt facere sacra, & cum didicerunt, docent. Hæc Stoicis quoque placere ostendam: non quia legem dixerim mihi, nihil contra dictum Zenonis Chrysippiue committere: sed quia res ipsa patitur me ire in illorum sententiam: quam si quis semper vnus sequitur, ²¹ non id vitæ, sed factionis est. Vtinam quidem iam tenerentur omnia, & inoperta ac confessa veritas esset! nihil ex decretis mutaremus: nunc veritatem, cum eis ipsis qui docent, quærimus. Duæ maximæ in hac re dissident sectæ, Epicureorum & Stoicorum: sed vtræque ad otium diuersa via mittit.

Epicurus ait: *Non accedet ad remp. sapiens, nisi si quid* ²² *interuenerit*. Zenon ait: *Accedet ad remp. nisi si quid* ²³ *impedierit*. Alter otium ex proposito petit, alter ex causa. Causa autem illa late patet. si resp. corruptior est, quam ut adiuuari possit, si occupata est malis: non nitetur sapiens in superuacuum, nec se nihil profuturus impendet: si parum habebit auctoritatis aut virium: nec illum erit admissura resp. si valetudo illum impedit. Quomodo nauem quassam non deduceret in mare, quomodo nomen in militiam non daret debilis: sic ²⁴ ad iter quod inhabile sciet non accedet. Potest ergo & ille, cui omnia adhuc in integro sunt, antequam vllas experiatur tempestates, ²⁵ in tuto subsistere, & protinus commendare se bonis artibus: & illud beatum otium exigere, virtutū cultor, quæ exerceri etiam à quietissimis possunt. Hoc nepe ab homine exigitur, ut profit hominibus, si fieri potest, multis; si minus, paucis; si minus, proximis; si minus, sibi. Nam cum se vtilem ceteris efficit, commune agit negotium. Quomodo qui se deteriore facit, non sibi tantummodo nocet, sed etiam omnibus eis, quibus melior factus prodesse potuisset: sic si quis bene de se meretur, hoc ipso aliis prodest, quod illis profuturum parat.

Duas respublicas animo complectamur, ²⁶ alteram magnam, & vere publicam, qua dii atque homines continentur. in qua non ad hunc angulum respicimus, aut ad illum, sed terminos ciuitatis nostræ cum sole metimur: alteram, cui nos adscripsit conditio nascendi. Hæc aut Atheniensem erit, aut Carthaginensem, aut alterius alicuius vrbs, quæ non ad omnes pertineat homines, sed ad certos. Quidam eodem tempore vtrique reip. dant operam, maiori minori que: quidam tantum minori: quidam tantum maiori. Huic maiori reip. & in otio deservire possumus. imo vero nescio non in otio melius: ut quæramus, quid sit virtus, ²⁷ vna pluresve sint? natura ²⁸ an ars bonos viros faciat? vnum sit hoc, quod maria terrasque & mari ac terris inserta complectitur, ²⁹ an multa Deus corpora eiusmodi sparserit? continua sit omnis & ³⁰ plena materia, ex qua cuncta gignuntur, an ³¹ diducta, & ³² solidis inane permixtum sit? ³³ Deus sedens opus suum spectet, an ³⁴ tractet? vtrumne ³⁵ extrinsecus illi circumfusus sit, ³⁶ an toti inditus? ³⁷ immortalis sit mundus, an inter caduca, & ad tempus nata, numerandus? Hæc qui contemplatur, quid Deo præstat? ³⁸ ne tanta eius opera sine teste sint. Solemus dicere, summum bonum esse, secundum naturam viuere: natura nos ad vtrumque ³⁹ genuit, & contemplationi rerum, & actioni.

Nunc probemus, quod prius diximus. Quid porro, hoc non erit probatum, si se vnusquisque consuluerit, quantam cupiditatem habeat ignota noscendi, quam ad omnes fabulas excitetur? Nauigant quidam, & labores peregrinationis longissimæ vnâ mercede perpetiuntur, cognoscendi aliquid abditum remotumque. Hæc res ad spectacula populos contrahit, hæc cogit præclusa rimari, secretiora exquirere, antiquitates euoluere, mores barbararum audire gentium. Curiosum nobis natura ingenium dedit: & artis sibi ac pulchritudinis suæ conscia, spectatores nos tantis rerum spectaculis genuit, perditura fructum sui, si tam magna, tam clara,

tam subtiliter ducta, tam nitida, & non vno genere formosa, solitudini ostenderet. Vt scias illam spectari voluisse, non tantum aspici, vide quem nobis locum dederit. In media nos sui parte constituit, & circumspectum omnium nobis dedit: nec erexit tantummodo hominem, ⁴⁰ sed etiam ad contemplationem factum, vt ab ortu sidera in occasum labentia prosequi posset, & vultum suum circumferre ⁴¹ cum toto, sublimis fecit illi caput, & collo flexibili imposuit. Deinde ⁴² sena per diem, sena per noctem signa produxit, nullam non partem sui explicuit: vt per hæc quæ obtulerat eius oculis, cupiditatem faceret etiam ceterorum. ⁴³ nec enim omnia, ⁴⁴ nec tanta visimus, quanta sunt: sed acies nostra aperit sibi inuestigando viam, & fundamenta veri iacit, vt inquisitio transeat ex apertis in obscura, & aliquid ipso mundo inueniat ⁴⁵ antiquius. ⁴⁶ Vnde ista sidera exierint? quis fuerit vniuersi status, antequam singula in partes discederent? ⁴⁷ quæ ratio mersa & confusa diduxerit? quis loca rebus assignauerit? suapte natura graua descenderint, euolauerint leuia, an præter nisum pondusque corporum ⁴⁸ altior aliqua vis legem singulis dixerit? an illud verum sit, quo maxime probatur, hominem diuini spiritus esse, partem ac veluti scintillas quasdam ⁴⁹ sacrorum in terras desiluisse, atque alieno loco hæsisse? Cogitatio nostra cæli munimenta perrumpit, nec contenta est id quod ostenditur scire. Illud, inquit, scrutor, quod ⁵⁰ vltra mundum iacet, vtrumne profunda vastitas sit, an & hoc ipsum terminis suis cludatur? qualis sit habitus exclusis, informia & confusa sint, ⁵¹ an in omnem partem tantumdem loci obtinentia, an & illa in aliquem cultum descripta sint? huic cohæreant mundo, an longe ab hoc secesserint, & in vacuo volutentur? ⁵² indiuidua sint, per quæ struitur omne id quod natum futurumque est, an continua eorum materia sit, & ⁵³ per totum mutabilis? vtrum contraria inter se elementa sint, an non pugnent, sed per diuersa conspirent? Ad hæc quærenda natus, æstima, quam non multum acceperit temporis, etiam si illud totum sibi vindicet. cui licet nihil facilitate eripi, nihil negligentia patiatur excidere, licet horas suas auarissime seruet & vsque in vltimæ ætatis humanæ terminos procedat, nec quidquam illi ex eo quod natura constituit, fortuna concutiat: tamen homo, ad immortalium cognitionem, nimis mortalis est. Ergo secundum naturam viuo, si totum me illi dedo, si illius admirator cultorque sum. At natura ⁵⁴ vtrumque facere me voluit, & agere, & contemplationi vacare. Vtrumque facio: quoniam ne contemplatio quidem sine actione est. Sed refert, inquis, an ad hanc voluptatis causa accesserit, ⁵⁵ nihil aliud ex illa petens, quam assiduam contemplationem, sine exitu. est enim ⁵⁶ dulcis, & habet illecebras suas. Aduersus hoc tibi respondeo. æque refert, quo animo ciuilem agas vitam: an vt semper inquietus sis, nec vmquam sumas vllum tempus, quo ab humanis ad diuina respicias. Quomodo res appetere, sine villo virtutum amore, & sine cultu ingenij, ac ⁵⁷ nudas edere operas, minime probabile est: (misceri enim inter se ista, & ⁵⁸ conferri debent:) sic imperfectum ac languidum bonum est, in otium sine actu proiecta virtus, numquam id quod didicit ostendens. Quis negat illum debere profectus suos in opere tentare? nec tantum quid faciendum sit cogitare, sed etiam aliquando manum exerere, & ea quæ meditata sunt, ad verum perducere? ⁵⁹ Quid si per ipsum sapientem non est mora, si non actor deest, sed agenda desunt: ecquid illi secum esse permittes? Quo animo ad otium sapiens secedit? vt sciat ⁶⁰ secum quoque ea acturum, per quæ posteris proferat. Nos certe sumus, qui dicimus, & Zenonem & Chrysippum maiora egisse, quam si duxissent exercitus, gessissent honores, leges tulissent, quas non vni ciuitati, sed toti humano generi ⁶¹ tulerunt. Quid ergo est, quare tale otium non conueniat bono viro, per quod futura sæcula ordinet, nec apud paucos concionetur, sed apud omnes omnium gentium homines, quique sunt, quique erunt? Ad summam quæro, an ex præceptis suis vixerint Cleanthes, & Chrysippus, & Zenon? non dubie respondebis, sic illos vixisse, quemadmodum dixerant esse viuendum. atqui nemo illorum remp. administravit. Non fuit illis, inquis, aut ea ⁶² fortuna, aut ⁶³ dignitas, quæ admitti ad publicarum rerum tractationem solet. Sed iidem nihilominus non segnem egere vitam. inuenerunt, quemadmodum plus quies illorum hominibus prodesset, quam aliorum discursus & sudor. Ergo nihilominus hi multum egisse visi sunt, quamuis nihil publice agerent. Præterea ⁶⁴ tria genera sunt vitæ, inter quæ, quod sit optimum, quæri solet: vnum voluptati vacat, alterum contemplationi, tertium actioni. Primum, deposita contentione depositoque odio quod implicabile diuersa sequentibus indiximus, videamus, an hæc omnia ad

idem, sub alio titulo, perueniant. Nec ille, qui voluptatem probat, sine contemplatione est; nec ille, qui contemplationi inseruit, sine voluptate est; nec ille, cuius vita actioni destinata est, sine contemplatione est. Plurimum, inquis, discriminis est, ytrum aliqua res propositum, an propositi alterius accessio sit. Sane grande discrimen: tamen alterum sine altero non est. Nec ille sine actione contemplatur, nec hic sine contemplatione agit. Nec ille tertius, ⁶⁵ de quo male existimare consueuimus, voluptatem inertem probat, sed eam, quam ⁶⁶ ratione efficit firmam sibi. Ita & hæc ipsa voluptaria secta ⁶⁷ in actu est. Quid ni in actu sit, cum ipse dicat Epicurus, aliquando se recessurum à voluptate, dolorem etiam appetiturum, si aut voluptati imminebit poenitentia, aut dolor minor pro grauiore sumetur? Quo pertinet hoc dicere? ut appareat, contemplationem placere omnibus. Alij ⁶⁸ petunt illam; ⁶⁹ nobis hæc statio est, non portus. Adice nunc huc, quod ⁷⁰ e lege Chrysippi vivere otioso licet. non dico, ut otium patiatur, sed ut eligat. Negant nostri sapientem ad quamlibet remp. accessurum. Quid autem interest, quomodo sapiens ad otium veniat: ytrum quia resp. ⁷¹ illi deest, an quia ipse rei publicæ? Si omnibus defutura resp. est (semper autem deerit fastidiose quærentibus) interrogo ad quam remp. sapiens accessurus sit? Ad Atheniensem, in qua Socrates damnatur, ⁷² Aristoteles ne damnaretur, fugit? in qua opprimit inuidia virtutes? negabis mihi accessurum ad hanc remp. sapientem. Ad Carthaginensem ergo remp. sapiens accedet, in qua assidua seditio, & optimo cuique infesta libertas est, summa æqui ac boni vilitas, aduersus ⁷³ hostes inhumana crudelitas, etiam aduersus ⁷⁴ suos hostilitas? & hanc fugiet. Si per censere singulas voluero, nullam inueniam, quæ ⁷⁵ sapientem, aut quam sapiens ⁷⁶ pati possit. Quod si non inuenitur illa resp. quam nobis ⁷⁷ fingimus, incipit omnibus esse otium necessarium: quia quod vnum præferri poterat otio, nusquam est. Si quis dicit optimum esse nauigare: deinde negat nauigandum in eo mari, in quo naufragia fieri soleant, & frequenter subitæ tempestates sint, quæ rectorem in contrarium rapiunt: puto, hic me vetat nauem soluere, quamquam laudat ⁷⁸ nauigationem. * * * *

J. LIPSI NOTÆ AD FRAGMENTVM

Seneca De otio & secessu sapientis.

* A P. XXVIII. Tenemus hos numeros, ne citationes aliorum falsa sint aut irrita: etsi ipsi falsi. Omnino autem diuersum hoc scriptum, à libro de Vita Beata etsi hætenus cohesit: & quid de Beata Vita est? Argumentum diuersissimum, An sapiens in otio & secessu possit agere? quæsitum ideo, quia Stoici cum ad remp. mittebant.

1. Circi nobis.] Quid præiuerit, nescio: haud multa tamen ex eo, quod cap. sequenti materiam diuidit, & ostendit se tantum non ordiri. De Circi autem vitio, haud improbe: quia à pueris eo trahebatur, & tales fere sermones. Alij tamen libri, cur nobis. Exordium fuit de malis, quæ adfricat turba.

2. Primo in se.] Prisca lectio: proderit tamen posse ipsum secedere. Colonienfis editio verissime, tamen per se ipsum secedere: id est, secessus, sine alio adpectu, sua vi proderit.

3. Ad optimos.] Ita libri alij ediderunt, præpositione omissa. At Seneca mens est, ipsum secedere per se bonum esse: quanto magis, si à vulgo & prauis ad bonos itur? Ad quos? nempe cogitatos in mente, aut etiam manus prehenso & electos.

4. Exemplum.] Vide Epist. xi.

5. Quod in otio] Tota hæc clausula (mirum) non Mureto solum, sed & Erasmo omissa, alias talium non a quo libero. Sed libri consensu reponunt: legendumque pro sensu: quod in otio nonne fit? aut omissa negatione, ut in uno libro.

6. Hoc quoque.] Distinguiam: vexatque nos hoc quoque.

7. Petita relinq.] Plautina philosophia similis.

Certa amittimus, dum incerta appetimus atque hoc euenit,

In labore atque in dolore ut mors obrepat interim.

8. Redeuntium.] Ruunt enim alij super alios, & præcipitant.

9. Quid agis.] Tale in epist. viii. Tu me, inquis, vitare turbam iubes, secedere, & conscientia contentum esse? Vbi illa præcepta vestra, quæ iubent in actu mori?

10. Partes.] Ut in factione, aut bello.

11. In actu.] Tacitus x i v. Annal. Assumpta etiam Stoicorum arrogantia sectaque: quæ turbidos, & negotiorum appetentes, facit.

12. Eniti manu.] *In vitio est: quidam libri, eruti manu. Ego e vulgata eruebam, mente, manu.*
13. Vir disertiss.] *Virgilius lib. ix. de Latinis.*
14. Principiis.] *A castris sumptum.*
15. Miserint.] *Præcipiendo.*
16. Duxerint.] *Præcundo.*
- CAP. XXIX. 17. Ut possit.] *Quomodo possit, qua via & lege.*
18. Profligata.] *Jam affecta, & ad exitum urgentis.*
19. Alios actus.] *Meditandi, docendi.*
20. Inter officia.] *Nam ut Dionysius lib. ii. Plutarchus in Numa produnt, Vestalium tricennale tempus est: ex quo decem annos discunt, decem faciunt, totidem docent. Dixi fusius in De Vestalibus.*
- CAP. XXX. 21. Non id vitæ.] *Corrupta, nec boni ullius sensus, est qui corrigi censet: non id sectæ. At libri scripti: non iniuria sed in factionis est. ex quo ego verissime, non id curiæ, sed iam factionis est. In sententiis, crebro alludit ad Senatum siue Curiam (testis liber De vita beata, cap. xi. iii. & alibi:) ita & hic. Siquis semper unius sententiæ se mancipat, non Senatorem agit, sed partiarium & factiosum. Tertullianus hoc scite dictum arripuit et si inuertit: Cum boni coeunt, cum pii & casti congregantur, non est factio dicenda, sed Curia: Apolog. cap. x.*
22. Interuenerit.] *Ut si patria periclitetur: si lex eum cogit: si populus ignarum eligit.*
23. Impedierit.] *Verba ipsa dogmatis: πολιτεύσεσθαι τὸν σὸφόν, ἀν μὴ τι κωλύει: Iturum ad remp. sapientem, nisi quid impediat.*
24. Ad iter.] *A Mureto est, libri ante cusi: sic ad vitam, quam inhabilem. At scripti: sic aditum quod inhabile. Ad olim vulgatam inclino.*
25. In tuto.] *Neptunum procul e terra spectare furentem.*
- CAP. XXXI. 26. Alteram magnam.] *Vide pulchra, epist. lxxix.*
27. Vna.] *Iustitia, quæ in se omnes continet. Siue magis Stoico sensu, Virtutem esse communiter, affectionem consentientem naturæ. Itaque noster epist. lxxvi. Vnam animi virtutem esse, sed multas eius species, quæ pro vitæ varietate, & pro actionibus explicantur. Ego ista ii. Ethic.*
28. An ars.] *Hoc enim quærebat, An docilis virtus esset? Stoici consensu affirmabant: quia boni ex malis cotidie fiunt. Alij aliter, qui philosophiam superuacuum censebant. Eorum mente Quintilianus Declam. cclxviii. Ego autem mores nasci puto, & propriam cuiusque naturæ virtutem. Alia forsitan discantur, boni mores constant voluntate. Vide Manud. ii. Dissert. x.*
29. An multa.] *Democriti, Anaxagoræ, Epicuri dogma, Plures aut infinitos mundos esse.*
30. Plena.] *Sine vacuo.*
31. Diducta.] *Ut in Epicuri atomis: qui idem & Inane statuebat. Democritum secutus, cuius opinio: ἀρχαὶ εἰσὶν ὅλων, ἁτόμος & κενόν: principia omnium, atomos & inane esse.*
32. Solidis.] *Atomi sunt solida. Lucret. i.*
- Sunt igitur solida, ac sine inani, corpora prima:*
sed spatium in quo voluntur, inane. Item, creatis omnibus in rebus inane mixtum. Diffuse ille poeta libro dicto.
33. Deus sedens.] *Otiosus & nil agens, ut Epicurus censet.*
34. Tractet.] *Regat, curet, ut Stoici.*
35. Extrinsecus.] *Epicurus. qui Deum proiecit extra mundum. Seneca de Benef. iv. cap. xix. Ubi is ergo? in Internundiis.*
36. An toti.] *Seneca, Præfat. Quæst. Natur. Opus suum & intra & extra tenet. Nam & Stoici Vacuum ponunt extra: atque ibi etiam Deum. Vide Physiol. i. Diss. xxi.*
37. Immortalis.] *Quod Xenophanes censuit, ἀγεννητὸν & ἀφθαρτὸν: ingenitum, & immortalem. Idem Aristoteles. At Epicurei, animalis modo, quia genitus, occasurus. Stoici, perituum igne, sed semen tamen eius (id est Materiam) mansurum, & reparandum.*
38. Ne tanta.] *Epicetus in Dissertat. ὁ θεὸς τὸν ἀνθρώπον θεατὴν εἰσὶν ἄγειν αὐτῷ τε & τῷ ἔργῳ τῷ αὐτῷ & μόνον θεατὴν. ἀλλὰ & ἐξηγητὴν αὐτῷ: Deus hominem spectatorem in mundum hunc induxit, & sui & suorum operum: nec spectatorem tantum, sed enarratorem & præconem. Noster, De Benef. vi. cap. xxiii. Inter maxima rerum suarum Natura nihil habet quo magis gloriatur (quam homine) aut certe cui gloriatur.*
39. Genuit.] *Peryetione Pythagorica (in Stobæo, Serm. i.) Γέρονε δὲ & ζωέσθαι ὁ ἀνθρώπος ποτὶ θεῶν (καὶ τὸ λόγον τὰς τῶ ὅλων φύσεως, & τὰς σοφίας. ἔργον ἔστιν αὐτῷ τὸ τῷ, κτήσεσθαι & θεωρῆσαι τὰν τῶ εὐόντων φρόναςιν. Factus & conditus est homo, ut contempletur rationem vniuersæ naturæ, & sapientiæ: eidemque hoc opus est acquirere, & considerare omnium quæ exstant sapientiam.*
- CAP. XXXII. 40. Sed etiam ad.] *Vitiata. libri quidam: sed etiam hanc contemplationem facturum: meus, sed & habere contemplationem facture. Legam: sed & habilem contemplationi naturæ, ut. Muretus autem hæc licenter eiecerat.*
41. Cum toto.] *Id est, cum hoc Mundo.*
42. Sena per diem.] *In qualibet die civili, breui, seu longa sex signa Zodiaci oriuntur, id est supra horizontem nostrum ascendunt totidemque de nocte. Et si id signum Cosmice proprie oriri dicitur, cum quo & in quo Sol mane oritur. Non alia hic mens nostri: neque enim ad Diurna aut Nocturna signa traxerim: de quibus, abstrusiore sensu, Manilius lib. ii. haud longe ab initio.*
43. Nec enim omnia.] *Multa latere volunt Astrologi in octaua sphaera, quæ paruitate sunt inconspicua. An & ad Cometas refert, quos noster vult esse æternos ignes, etsi raro videndos? Potes & ad Australia sidera iuxta polum, nobis occulta.*

44. Nec tanta.] Non certe. nam terram longe superant ea, quae nobis bipedalia aut palmaria videntur.
45. Antiquius.] Ita. nempe (Stoice) Deum & Materiam, principia prima.
46. Vne ista fid.] Ex igne Stoicis. nam, breuiter ita sentiunt. Duo esse rerum principia, Deum & Materiam, Deum esse, ignem intelligentem (πῦρ νοερόν) Materiam, aquae similem. Ex his quattuor elementa creata: & ex ijs summo loco, Ignem. Ex purissimo igne, Solem & astra nata: atque ea, quia ignea, humore nutrir. Nos in Physiol. II. Dissert. XIV.
47. Quæ ratio.] Incorporalis ratio. vide Consol. ad Helu. cap. VIII. & me II. Physiolog. Dissertat. II.
48. Altior aliqua.] Eadem dicta.
49. Sacrorum.] Quorum? ignium aeternorum, qui sacri, & dū quidam. Sed omnino diuinitas nostra verior, astrorum: & sic scripsit. Pythagora primum sententia fuit, opinor, ψυχὴ δὲ πᾶσα αἰθέρος εἶναι: Animam, auulsionem & partem detractam ætheris esse. Stoici (ut multa illius) secuti. Varro IV. de L. L. Siue, ut Zeno Cittieus, animalium semen, ignis: qui anima, & mens. qui calor e cælo, quod hic innumerabiles & immortales ignes. Ennius apud Priscianum: Terra corpus est, at ignis mentis est: antique, pro mens. Cicero De Nat. Deor. Semina deorum decidisse de cælo putamus in terras, & sic homines exstitisse. Plura in Physiol. III. Dissert. VIII.
50. Ultra.] Siue extra mundum: quod Vacuum Stoici censebant.
51. An in omnem.] Lego, acin, Nihil enim in loco, nisi finitum.
52. Indiuidua.] Corpuscula secari nescia, atomi.
53. Per totum.] Vbiq; & semper mutabilis, susceptis alijs alijsque formis. Non ita in Atomis, quas ἀμεταβάτες, immutabiles Epicurus diserte scripsit. Itaque ipsis manentibus, fieri dumtaxat, ex earum concursu vario, varias συγκρίσεις, siue concretiones.
54. Vtrumque facere.] Et in utroque, si per virtutem operere (Contemplatione & Actione, inquam) est Aristoteli perfecta felicitas. x. Ethicor. cap. VI. VII. VIII.
55. Nihil aliud.] Id est, contemplans tantum contemplandi causa.
56. Dulcis.] Aristoteles delectari nos maxime contemplatione & cognitione diuinorum, ait: καὶ τῆς, inquit, εἰ καὶ κατὰ μικρὸν ἐφαπτόμεθα, ὅμως ἀξιότιμότητά τοῦ γινώσκειν, ἥδιον ἢ τὰ πᾶν ἡμῖν ἀπαντα: & illius si vel modicam partem adepti sumus, suauius hoc nobis, quam si infera huius partis omnia: De partib. animal. I. cap. ult.
57. Nudas.] Meras solasque.
58. Conferri.] Scripti, conseri: quod probem. una feri & iungi.
59. Quid si.] Lego, quod si.
60. Secum quoque.] Mens, se tum.
61. Tulerunt.] Et quas leges tulerunt: bene sentiendi, intelligendi, viuendi. Quibus? toti humano generi, ut inquit. Et sunt sane his tales ad istud Homericum, ἦ Ν.
- Ἀλλ' ὃ δ' ἐν γῆθεσι τίθει νόον εὐρύωπα Ζεὺς
Εὐδλόν, ὃ δ' ἐπε πολλοὶ ἐπαυρίσκοντ' ἀνθρώποι,
- At Deus huic animum prudentem in pectore donat,
Quo multi possint homines vri atque fruisce.
62. Fortuna.] Nam ex censu ad remp. admissi.
63. Dignitas.] Itemque ex genere. Alia ab his causa, de Chrysippo quidem, proditur in Stobæo, Serm. XLIII. Chrysippus interrogatus, cur non administraret publica? Quia si male, inquit, diis displicuero; si bene, ciuib.
64. Tria genera.] Ipsa hac diuisio est in Plutarcho, De instituendis liberis: Viuendi, inquit, tres rationes. quarum una est Actiua, altera Contemplatiua, tertia Voluptaria. Atque hæc vltima, illiberalis aut brutalis est; Contemplatiua siue Actiua, sterilis; Actiua Contemplationis expertis, impolita & cæcutiens.
65. De quo male.] De Epicuro: quem ipse hic obiter, alibi strictius defendit aut excusat.
66. Ratione.] Hæc vera lectio, & prisca. Nam Epicuri dogma (sane laudabile & rectum, si cetera consentiant) quod non conuiuia aut commestationes, non item amores, non alia oblectantia, vitam faciant iucundam, ἀλλὰ, inquit, νήφων λογισμὸς, καὶ τὰς αἰτίας ἐξερευρῶν πάσης ἀπέστροφος καὶ φυχῆς: sed sobria & vigilans Ratio, causas explorans cur quidque eligat, aut vitet. Eo palam noster adspexit.
67. In actu.] Quomodo? quia ne Rationem adhibet? ita, quoniam & hoc ipsum ratiocinari & explorare, est non esse desidem: & Ratio a segnitie ad opus ducet, idque solida voluptatis causa.
68. Petunt.] Ex proposito: ut Epicurus
69. Nobis.] Stoicis, quibus accessio propositi est. Non licet remp. gerere, & in publico actu esse, quod primo volebam: ad me secedo, & ago quod possum bono publico, etiam otiosus: quod secundo volebam. Sic nauta, qui portum petit, si excidit, statione contentus est.
70. Elege.] Non ex permissio, sed (amplius dico) ex decreto.
71. Illi deest.] Qualem vellet, & in qua utilis.
72. Aristoteles.] Cum tredecim annos docuisset à morte Alexandri, impietatis accusatus ab Eurymedonte syrophanta, Chalcidem profugit: & poto aconito, vita aufugit.
73. Hostes.] Punica crudelitas, prouerbio innotuit.
74. Suos hostilitas.] Quos re male gesta in crucem agebant, de more.
75. Sapientem.] Perfectum illum, & ex dogmatibus suis loquentem.

76. Pati possit.] *Nisi cum sapienti illa cautione Antisthenis. qui interrogatus quomodo ad remp. accedendum ? Ut ad ignem, inquit : neque prope admodum, ne amburaris, neque longe, ne frigeas. Quis sic temperabit ?*

77. Fingimus.] *Bonam, & bonorum. Deformari animo & scriptis potest : in re non esse. certe non fuit.*

78. Nauigationem. ****] *Desunt haud dubie quædam : & doleo, in pulcherrimo, & pro nobis qui scribimus, scripto.*

VARIAS LECTIONES MVRETI ET PINCIANI

ad hoc Σπασματίον seu, fragmentum vide supra pag. 671. & 674.

EXCERPTA QVÆDAM

MMmm iiii

EXCERPTA QVÆDAM E

LIBRIS SENECAE.

De paupertate.

ONESTA, inquit Epicurus, res est paupertas læta. Illa vero iam paupertas non est, si læta est. Cui cum paupertate bene conuenit, diues est. Non qui parum habet, sed qui plura cupit, pauper est. Quid enim refert, quantum illi in arca, quantum in horreis lateat, quantum pascat aut feneret, si alieno imminet, si non acquisita, sed acquirenda concupiscit? Quis sit diuitiarum modus, quæris? Primo, habere quod necesse est: secundo quod satis est. Nulli potest securam vitam contingere, qui de producenda nimis cogitat. Nullum bonum iuuat habentem, nisi ad cuius amissionem præparatus est animus. Magnæ diuitiæ sunt, lege naturæ composita paupertas. Lex autem naturæ, scis quos terminos nobis statuit? Non esurire, non sitire, non algere. Vti famem sitimque depellas, ^a non est necesse maria tentare, nec castra sequi. Parabile est quod natura desiderat, & cito apponitur. Ad superuacua sudatur. Illa sunt quæ togam terunt, quæ nos senescere cogunt, quæ in aliena littora impingunt. Ad manum est, quod satis est. Si cui sua non videntur amplissima, licet totius mundi dominus sit, miser est. Miser est, qui se beatissimum non iudicat, licet toti mundo imperet. Non est beatus, qui se id non putat esse. ^b Nihil habemus, quod cum magno emolumento insidiantis eripi possit. Quamminimam in corpore tuo sit spoliolum. Nemo ad humanum sanguinem venit, propter ipsum, vel admodum pauci. Nudum latro transmittit: ^c etiam in obseffa via pauperi pax est. Is maxime diuitijs fruitur, qui minime indiget. Si ad naturam viues, nunquam eris pauper: si ad opinionem, nunquam diues. Exiguam natura desiderat, immensum opinio. Si congeratur in te quicquid multi locupletes possederunt, si vltra priuatum pecuniæ modum fortuna te prouehat, auro tegat, purpura vestigat, eo deliciarum opumque perducatur, ut terram marmoribus abscondas, non tantum liceat habere, sed calcare diuitias: accedent statuæ & picturæ, & quicquid ars vlla luxuriæ auro & argento elaborauit: maiora cupere ab his discas. Desideria naturalia, finita sunt: ex falsa opinione nascentia, ^d ubi desinant, non habent. nullus enim terminus falso est. ^e Veritati aliquid extremum est: error immensus est. Retrahe te ergo à vanis: & cum voles scire, an naturalem, an vanam habeas cupiditatem, considera num alicubi consistat. Si longe progressio semper aliquid longius restat, scito id naturale non esse. ^f Paupertas expedita, securam est. Cum classicum cecinit, scit non se peti: cum aliquo conclamatum est, quomodo exeat, non quid efferat, quærit. At cum nauigandum est, non strepitu portus, non vnius comitatu inquieta sunt littora. Non circumstat illum turba hominum, ad quos pascendos transmarinarum regionum optanda est fertilitas. Facile est pascere paucos ventres, & bene institutos, & nihil aliud desiderantes, quam impleri. Paruo fames constat, magno fastidium. Paupertas contenta est desiderijs instantibus satisfacere. Sanus diues est, qui licet habeat diuitias, & eas tamen ut fugientes habet. Quid ergo est? quare recuses eam contubernalem, cuius mores sanus diues imitatur? Si vis vacare animo, ^h aut pauper sis oportet aut pauperi similis. Non potest studium salutare fieri sine frugalitatis cura. Frugalitas, paupertas voluntaria est. ⁱ Perpeffi sunt multotiens exercitus inopiam omnium rerum, vixerunt herbarum radicibus, & dictu fœdam tulerunt famem. Et hæc omnia perpeffi sunt pro regno, quo magis mireris, alieno: Dubitabit aliquis ferre paupertatem, ut animum à furoribus liberet? Multis diuitias parasse, non finis miseriarum fuit, sed mutatio. Nec hoc miror. Non in rebus vitium, sed in animo ipso est. Illud quod paupertatem grauem nobis fecerat, & diuitias graues faciet. Quemadmodum nihil refert, vtrum ægrum in lecto ligneo, an in aureo colloques: quocumque illum transtuleris, ^l morbum suum secum transferet: sic nihil refert vtrum æger animus in diuitijs an in paupertate sit: malum suum illum sequitur. ^m Ad securitatem non est opus fortuna. Quod enim necessitati sat est, dabit, licet irata. Ne imparatos nos fortuna deprehendat, fiat nobis paupertas familiaris. ⁿ Securius diuites erimus si sciemus quam non sit graue pauperes esse. Incipe cum paupertate habere contubernium.

• Aude hospes contemnere opes: & te quoque dignum

Finge Deo.

Nemo alius dignus Deo est, nisi qui opes contempsit. Quare possessiones tibi non interdico, sed efficere volo, ut illas intrepide possideas. Quod vno consequeris modo, si te etiam sine illis bene victurum speraueris, & p. si illas tanquam exituras aspexeris. q. Discedat quisquis, non te, sed aliud in te sequebatur. ob hoc vnum est amanda paupertas, r. quod a quibus amaris, ostendit. Multum est, non corrumpi diuitiarum contubernio. Magnus ille est, qui in diuitijs pauper est. Nemo nascitur diues. Quisquis exit in lucem, f. iussus est pane & lacte esse contentus. Ab his initijs regna nos non capiunt. Panem & aquam natura desiderat. Nemo adhuc pauper est. t. Intra quæ si quis desiderium suum cludit, cum ipso Ioue de felicitate contendat. Res inquieta, felicitas est, ipsa se exagitat, mouet cerebrum, u. non in vno genere. x. Alios in cultum irritat, alios in potentiam, alios inflat, alios mollit. y. Si vis scire quam nihil mali sit in paupertate, compara inter se vultum pauperis & diuitis. Sapius pauper & fidelius ridet: nulla sollicitudine concutitur, in alto est. Cura velut nubes leuis transit: Horum qui felices vocantur hilaritas ficta est: z. huic grauis & suprema superbia, licet non palam, tristitia est: eo quidem grauior. a. quod interdum non licet palam esse miseros, sed inter arumnas cor ipsum exedentes, b. necesse est agere felicem. Abstrahunt à recto diuitiæ, honores, potentia, & cetera, quæ opinione hominum cara sunt, pretio suo vilia. Nescimus aestimare res, de quibus non cum fama, sed cum rerum natura deliberandum est. Nihil habent ista magnificum, quod mentes nostras in se trahat, præter hoc quod mirari illa consueuimus. c. Non enim quia concupiscenda sunt, laudantur: sed quia concupiscuntur. Hanc præcedentem causam habent diuitiæ. Mutant animos, d. superbiam & arrogantiam pariunt, e. inuidiam trahunt, eo usque mentem alienant, ut fama pecuniæ nos etiam nocitura delectet. f. Bona omni culpa carere decet: g. pura sunt, non corrumpunt animos, non sollicitant: extollunt quidem animos & delectant. h. sed sine tumore. Quæ bona sunt fiduciam faciunt: diuitiæ audaciam: Quæ bona sunt, magnitudinem animi dant, diuitiæ insolentiam.

EXCERPTA ALIA.

Incet cunctorum poetarum carmina gremium tuum semper illustrēt, aliquando deliberans, hoc tibi opusculum pro accidentibus casibus dirigere curauī, a. quod non præcedentes, sed posterī narrabunt. b. Vnde ergo primū incipimus? Si tibi videtur, à morte. Ab ultimo, inquis: immo à maximo. Ad hoc præcipue gens humana contremittit: nec immerito tibi videtur hoc facere. Ceteri timores habent aliquē post se locum: mors omnia abscindit. Alia nos torquet: mors omnia deuorat. Omnium quæ horremus, ad hanc exitus spectat aliorum quæ per circuitum. Etiam qui alioqui se nihil timere iudicant, hoc timent. Quicquid aliud extimescimus, habet aut remedium, aut solatium. c. Sic ergo te forma, ut si quis tibi palam mortem minetur, omnes terriculas eius deludas.

De remedijs fortuitorum.

Morieris. Ista hominis natura est, non pœna. Morieris. Hac condicione intraui, ut exirem. Morieris. Gentium ius est, quod acceperis, reddere. Morieris. Peregrinatio est vita. d. Multum cum deambulaueris, domum redeundum est. Morieris. Putabam te aliquid noui dicere. Ad hoc veni, hoc ago, huc me singuli dies abducunt. Nascenti mihi natura protinus hunc posuit terminum. Quid habeo quod indigner? In hæc verba iuravi. Morieris. Stultum est timere, quod vitare non possis. Istud non effugit, etiam qui distulit. Morieris. Nec primus, nec vltimus. Multi me antecesserunt, omnes sequentur. Morieris. Hic est humani officij finis. e. Quis sanus exauكتورari moleste tulit? Quo transit orbis, ego transibo. f. Ad hanc condicionem cuncta gignuntur: Quod cœpit, & desinit. Morieris. g. Nihil graue est, quod semel est. Æs alienum meum noui. Hoc quidem cum eo creditore contraxi, cui decoquere nō possum. Morieris. h. Dij melius. Nemō hac re melius mortalibus minari potest.

Sed decollaberis. Quid interest, utrum cæsim moriar, an punctim? Sed sæpe ferieris, & multi in te gladij concurrent. Quid refert, quam multa sint vulnera? Non potest amplius quam vnum esse mortiferum.

Peregre morieris. Vndecunque ad inferos vna via est. Peregre morieris. Ego quod debeo, soluere paratus sum. Videat fenerator ubi me appellet. Peregre morieris. ¹ Nulla terra est aliena mortuo. Peregre morieris. Non est grauior foris quam domi somnus. ^k Peregre morieris. Hoc est, in patriam sine viatico peruenire.

Sed iuuenis morieris. Optimum est, antequam optes, mori. Iuuenis morieris. Hoc vnum est, ¹ quod æque ad iuuenem quam ad senem pertinet. Non citamur ex censu, nec exigitur numerus annorum. Et adollescentes & impuberes eadem fati necessitas ducit. Optimum est mori, cum iuuat viuere. Iuuenis morieris. Quicumque ad extremum fati sui venit, senex moritur. Non enim refert quæ sit hominis ætas, sed quæ sit meta. Iuuenis morieris. Fortasse alicui malo subducit me fortuna: si nulli alij, vel senectuti. Iuuenis morieris. Non refert, quot annos habeam, sed quot acceperim. si plus viuere non possum, hæc est senectus mea. Insepultus iacebis. Quid aliud respondeam, quam illud Maronis?

---- *Facilis iactura sepulcri.*

Si nihil sentio, non pertinet ad me iactura corporis insepulti. Si sentio, omnis sepultura tormentum est. Insepultus iacebis.

---- *Cælo tegitur, qui non habet urnam.*

Quid interest, ^m ignis me an fera consumat, ⁿ an tellus omnium sepultura: Istud non sentienti superuacuum est, sentienti onus. Insepultus iacebis. At tu combustus, at tu obrutus, at tu inclusus, at tu putridus, at tu euisceratus & constrictus, ^o at traditus lapidi, qui te paulatim edat & exsiccet. Nulla est sepultura, non sepelimur, sed proijcitur. Non sepelietur. Quid inter tutissima trepidas? Ultra poenarum omnium terminum iste locus est. ^p Vitæ multa debemus, morti nihil. Non defunctorum causa, sed viuorum inuenta est sepultura, ut corpora & visu, & odore foeda, amouerentur. alios terra obruit, alios flamma consumpsit, ^q alios lapis ossa redditurus inclusit. Non defunctis, sed nostris oculis parcimus.

Ægroto. Venit tempus quo experimentum mei caperem. Non in mari tantum, aut in proelio vir fortis apparet. Exhibetur etiam in lectulo virtus. Ægroto. Non potest istud toto sæculo fieri. Aut ego febrem relinquam, aut ipsa me. Semper vna esse non possumus. Cum morbo mihi res est: aut vincetur, aut vincet.

^r Male de te loquuntur homines. Sed mali. Moueretur, si de me Marcus Cato, si Lælius Sapiens, si alter Cato, si duo Scipiones ista loquerentur. Nunc malis displicere, laudari est. non potest ullam auctoritatem habere sententia, ^s ubi qui damnandus est, damnatur. Male de te loquuntur. Moueretur, si iudicio hoc facerent: nunc morbo faciunt. Non de me loquuntur, sed de se. Male de te loquuntur. Bene nesciunt loqui: ^t faciunt, non quod mereor, sed quod solent. Quibusdam enim canibus sic innatum est, ut non pro feritate, sed pro consuetudine latent.

Exulabis. Erras: cum omnia fecerim, patriam meam transire non possum. Omnium vna est. Extra hanc nemo proficisci potest. Exulabis. Non patria mihi interdicitur, sed locus. In quamcunque terram venio, in meam venio. Nulla terra exilium est, altera patria est. Non eris in patria. Patria est, ubicunque bene est. Illud autem per quod bene est, in homine, non in loco est. ^u In ipsius potestate est, quæ sit illi fortuna. Si enim sapiens est, peregrinatur: si stultus, exulat. Exulabis. Hoc dicis: alterius loci ciuitate donaberis.

Dolor imminet. Si exiguus est, feramus: ^x levis est patientia. Si grauis est, feramus: non levis est gloria. Dolor clamorem exprimat, dum secreta non exprimat. Non potest homo par dolori esse, nec rationi dolor. Dura res est dolor: immo tu molli. Pauci dolorem ferre potuerunt. Simus ex paucis. Imbecilles natura sumus. Naturam infamare nolite. illa nos fortes genuit. Fugiamus dolorem. Quid, quod ille sequitur fugientes?

Paupertas mihi grauis est, ^y immo tu paupertati. Non in paupertate vitium est, sed in paupere. Illa expedita est, hilaris, tuta. Pauper sum. Nescis te opinione, non re laborare. Pauper es, quia videris. Pauper sum. Nihil deest auibis. Pecora in diem viuunt. feris ad alimenta solitudo sua sufficit. ^z

Non sum potens. ^a Gaude, impotens non eris. Iniuriam accipere potero. Gaude: facere non poteris. Magnam pecuniam habet. Hominem illum iudicas? arca est. Quis ærario, quis plenis loculis inuidet? Et iste quem dominum pecuniæ existimas, locus est. Multum habet. ^b Vtrum avarus an prodigus est? Si avarus, non habet:

si prodigus, non habebit. ^e Iste quem beatum credis, sæpe dolet, sæpe suspirat. Multi illum comitantur. Mel muscæ sequuntur, cadauera lupi, frumenta formicæ. Prædam sequitur ista turba, non hominem.

Pecuniam perdidisti. Fortasse te illa perdidisset. Pecuniam perdidisti. Sed habuisti. Pecuniam perdidisti. Sed habebis inde periculi minus. Pecuniam perdidisti. O te felicem, si cum illa avaritiam perdidisti. Sed si manet illa apud te, es tamen utcumque felicior, quod tanto malo materia subducta est. Perdidisti pecuniam. & illa quidem quam multos. Eris nunc in via expeditior, domi rutilior. Non habebis, sed non timebis heredem. Exoneravit te fortuna, si intelligis, & tutiore loco posuit. ^d Damnum putas? remedium est. Desles, gemis, miserum te clamitas, quod opibus excussus es? Tuo vitio ista tibi iactura tam tristis est. Non tam moleste ferres, si tanquam perditurus habuisses. ^e Perdidisti pecuniam, nempe quam ut tu haberes, alius ante perdiderat.

^f Oculos perdidisti. Habet & nox suas voluptates. Oculos perdidisti. Quam multis cupiditatibus via incisa est. quam multis rebus carebis, quas ne videres, vel eruendi erant. Non intelligis partem innocentiae esse cæcitatem. Huic oculi adulterium monstrant, huic incestum, huic domum quam concupiscat, huic urbem, & mala omnia. Certe irritamenta sunt vitiorum ducesque scelerum.

^g Amisi liberos. Stultus es, qui desleas mortem mortalium. Quid istud aut novum, aut mirum est? Quam rara est sine isto casu domus. Quid si infelicem voces arborem, ^h quod stante ipsa, cadunt poma? Et hic tuus fructus est. Nemo extra ictum vulneris positus est. Ducuntur ex plebeia domo immatura funera, ducuntur & ex regia. Non est idem ordo fati, qui & ætatis. Non quomodo quisque venit, emittitur. ⁱ Quid tamen est quod indigneris? Quid contra expectationem tuam evenit? Perire perituri. Sed ego illos superstites optabam. ^k Verum hoc nemo tibi promiserat. Perierunt liberi mei. Habebant illi cuius essent magis quam tui: apud te precario morabantur. Educandos tibi fortuna mandaverit. recipit illos, non abstulit.

Naufragium feci. Cogita non quid perdideris, sed quod evaseris. Nudus exij. Sed existi. Omnia perdidisti. Sed perire potuisti vna cum omnibus.

In latrones incidi. Sed alius in accusatores, alius in fures, alius in fraudatores. Plena est insidijs via. Noli conqueri quod incideris: gaude quod evaseris. ^m Inimicos graues habeo. Quomodo aduersus feras munimenta conquiris, quomodo aduersus serpentes: sic aduersus inimicos auxilia circumspice, quibus illos aut arceas, aut compescas, aut quod optimum est, places. Inimicos habeo. Illud est peius, ⁿ quod amicos non habes.

Amicum perdidisti. ^o Iam enim te habuisse certum est? Amicum perdidisti. Alium quære: & ibi eum quæras, ubi inuenire possis. Quære inter liberales artes, inter honesta & recta officia, quære in laboribus. Ad mensam ista res non quæritur. quære aliquem frugi. Perdidisti amicum. Fortem animum habe, si vnum: erubescere, si vnicum. quid tu in tanta tempestate ad vnâ anchoram stabas?

Vxorem bonam amisi. Vtrum inueneras bonam an feceras? Si inueneras, habere adhuc te posse ex hoc intelligas licet, quod habuisti. Si feceras, bene spera. Res perijt: saluus est artifex. Amisi vxorem bonam. Quid in illa probabas? Pudicitiam? Quam multæ diu custoditam perdidere! Decus? ^p Quam multæ inter probatas matronalis ordinis, esse cœperunt postea inter exempla mutatarum. Delectabat te fides eius? Quam multas ex optimis coniugibus pessimas videmus, ^q ex diligentissimis solutissimas. Omnium quidem imperitorum animus, maxime tamen muliebris, in lubrico est. ^r Si bonam vxorem habuisti, non potes affirmare in illo eam permanfuram fuisse proposito. Nihil tam mobile quam feminarum voluntas, nihil tam vagum. Nocturnus veterum matrimoniorum repudia, & fœdiores diuortio, male coherentium rixas. Quam multæ quos in adolescentia amauerunt, in communi reliquere senectute: quoties anile diuortium risimus: quam multarum notus amor odio notiore mutatus est. Sed hæc & fuit bona, & fuisset, si vixisset. Mors effecit, ut affirmare id sine periculo possis. Bonam vxorem amisi. Inuenies, si nihil quæris, nisi bonam. Tu modo ne imagines, proauosque respexeris, nec patrimonium, ^t cui iam ipsa nobilitas cessit. Ista diu cum forma non repugnabunt. Facilius reges animum, nulla vanitate tumentem. Non multum abest a contemptu viri, quæ se nimis suspicit. Duc bene institutam, nec maternis inquinatam vitijs. Non cuius auriculis vtrinque bina patrimonia debeant. Non quam margaritæ suffocent, cui minus sit in dote quam in veste,

quam in patente sella circumlatam per urbem populus ab omni parte æque ut maritus inspexerit: cuius sarcinis domus sit angusta. Hanc facile ad tuos mores rediges,^a quam nondum corruerunt publici. Vxorem bonam amisi. Non erubescis flere, & intolerabilem vocare iacturam? Hoc vnum deest, vtrum illam lugeas, an non. Cum maritum te cogitaueris, cogita & virum. Amisi vxorem bonam. Soror bona non potest recuperari, nec mater. Vxor aduentitium bonum est: non est inter illa, quæ semel vnicuique contingunt. ^x Amisi vxorem bonam. Multos tibi numerare possum, quibus bonam vxorem lugentibus successit melior.

Mors, exilium, luctus, dolor, non sunt supplicia, sed tributa viuendi. Neminem illæsum fata transmittunt. Felix est, ^y non qui alijs videtur, sed qui sibi. ^z

AD EXCERPTA NOTÆ.

NICOL. FABER.

Hæc libenter omissem. Seneca enim non esse, vel cæco perspicuum est. Sed veritus sum, ne quæ ea, cuiusmodi sunt, sublata quereretur. Et in eis tamen multa ex vetere libro emendauimus.

IN LIBRVM DE PAVPERTATE, SEV

IN EXCERPTA SENECAE.

PINCIVS.

a **N**ON est necesse maria tēpestare] Corrige, Non est necesse maria tentare ex vetere lectione. Hoc loco admonendus est Lector, si velit multa in hoc opusculo in pristinam veramque lectionem restituere, conferendum esse cum epistola decima septima, quæ incipit: Proiice omnia ista, si sapias.

b Nihil humani vsquam quod cum magno emolumento insidiantis eripi nihil potest.] Castigo, nihil habeamus quod cum magno emolumento eripi possit. reliqua superfluum, ex Exemplari Facundi & Primitiui.

c Etiam in obseffa pauperi via pax est.] Legendum præpostero ordine, Etiam in obseffa via pauperi pax est, ex vetere lectione.

d Vbi desinat, non erit.] Legendum, vbi desinant, non habent, ex eadem.

e Veritati aliquid extremum est. Error immensus est.] Castigo: Via cuncti aliquid extremum est, error immensus est, ex eadem.

f Paupertas expedita est, cum secura est.] Particula cum superflua, ex eadem. & paulo ante progressæ legit, non progressio.

g Eas tamen ut tangentes habet.] Egens siue egentes legendum crediderim, non tangentes.

h Ut pauper sis optes, aut pauperi similis.] Scribe, aut pauper sis oportet, aut pauperi similis, ex vetere lectione.

i Perpeffi sunt multi inopiam hominum, reges, vixerunt Barbari radicibus.] Scribe, Perpeffi sunt multotiens exercitus inopiam omnium rerum. Vixerunt herba, radicibus, ex eadem.

k Rebus in aduersis facile est contemnere vitam. Fortius ille facit, qui miser esse potest.] Martialis poeta versus ad Chæremionem, ab aliquo studio in margine libri sui scripti, postea ab inficij librarijs in contextum adlecti. Neque habentur in correctissimo Exemplari Facundi & Primitiui.

l Morbum suum secum affert] Scribe, morbum suum secum transfert, ex vetere lectione.

m Ad securitatem non est opus fortuna licet irata. Quiuis enim necessitati satis est.] Præpostero ordine locata verba & deprauatissime scripta. Scribendum per maiorem, Ad securitatem non est opus fortuna. Quod enim necessitati sat est, dabit, licet irata. ex Exemplari Facundi & Primitiui.

n Serius diuites erimus, si sciemus.] Lege, Securius, non serius, ex eodem exemplari.

o Aude opes contemnere, & te quoque dignum finge Deo.] Legendum, Aude hospes contemnere opes, & te quoque dignum Finge Deo: tum ex ipso Seneca alibi, tum ex ipso quod dudum citauis, exemplari.

p Illas tanquam exituras amplecti semper] Scribe, Si illas tanquam exituras aspexeris, ex vetere lectione.

q Discedat quisquis non te, sed aliū diuitem sequebatur.] Eadem, Discedit quisquis non te, sed alium sequebatur. Legendum reor aliud non alium.

r Quod à quibus ameris, ostendat.] Longe aliter eadem, quod animum si intendit, liberum reddit.

s Visus est pane & lacte esse contentus.] Iussus est, non visus est, eadem.

t Item si quis desiderium suum clausit,] Eadem, Inter quæ si quis desiderium suum clausit. Lege, intra quæ si quis desiderium suum clausit.

u Non in vno graue.] Non vno modo graue, eadem. Scribendum videtur grauis, non graue.

x Alios in alium irritat, alios in potentiam,] Eadem, Alios aliud irritat, alios impotentia. Corrigendum puto, Alios alio irritat, alios impotentia.

y Si vis scire quod nihil mali sit in paupertate, compara multum pauperes & diuites] Castigo, Si vis scire quam

scire quam nihil mali sit in paupertate, compara vultum pauperis & diuitis, *ex eadem.*

z Hic enim grauis, & sub purpura lucet, non palam tristitia est.] *In vetere lectione hac tantum verba habentur: His enim sub purpura tristitia est, cetera superuacanea sunt.*

a Quod interdum non licet palam esse miseros.] *Verbum interdum non habetur in eadem.*

b Necesse est latere felicem.] *Puto scribendum, agere, non latere: ut ex alio Senecæ loco datur intelligi.*

c Non enim quia concupiscenda illa laudantur, sed quia laudanda sunt concupiscuntur.] *Corrige, Non enim quia concupiscenda sunt, laudantur, sed quia conspiscuntur, laudata sunt, ex vetere lectione.*

d Superbiam & arrogantiam pariunt,] *Eadem, Superbiam pariunt, cetera non agnoscit.*

e Inuidiam trahunt,] *Scribe, inuidiam contrahunt, ex eadem.*

f Bona omnia culpa carere decet:] *Mallem legeres omni, quam omnia.*

g Pura sunt hæc, non corrumpunt animos.] *Scribe, pura sunt. Non corrumpunt animos, ex vetere lectione.*

h Sed sine timore.] *Legendum timore, non timore, ex eadem.*

IN LIBRUM DE REMEDIIS FORTVITORVM.

a **Q**uod non præcedentes, sed posteri narrabunt.] *Sunt exemplaria in quibus curabunt habeatur, non narrabunt.*

b Vnde ergo principium incipimus: si tibi videtur, à morte.] *Quidam codices incipiemus, non incipimus. Domesticum exemplar: Vnde ergo incipiendum tibi videtur. A morte.*

c Si ergo fortuna aut aliquis tibi palam mortem minetur,] *Vetus lectio, Sic ergo te forma, ut si quis tibi palam mortem minetur.*

d Multa cum deambulaueris,] *scribendum, Cum multum deambulaueris, ex eadem.*

e Quis senex exactorem moleste tulit?] *Sanus, non senex, eadem præfert.*

f Quid ergo? Nescio me esse animal rationale & mortale.] *Eadem, Quid? Ego nescio me esse animal rationale mortale?*

g Nihil graue est, quod semel est. Alienum nihil noui, Hoc quidem cum eo creditore contraxi de quo queri non possum.] *In eadem sic habetur, Quid graue est quod semel? aes alienū meum noui. Hoc quidem cum eo creditore contraxi, cui detorquere non possum. Scribendū puto, Quid graue est quod semel? Aes alienum, non meum noui. Hoc equidem cum eo creditore contraxi, cui decoquere non possum.*

h Dij melius. Nemo hac re melius mortalibus minari potest.] *Eadem, Dij melius, quod nemo mihi istud minari immortalis potest. Alij codices, mortalis præferunt, non immortalis. Quid si legas, nisi mortalis, & infra paulo conuenient, non concurrent.*

i Nulla terra aliena est.] *Quadam exemplaria, Nulla est aliena patri mortuo.*

k Peregre morieris. Hoc est in patriam sine viatico peruenire.] *Hæc verba in quibusdam codicibus non habentur.*

l Quod æque tam ad iuuenem quam ad senem pertinet.] *Particula tam redundat ex vetere lectione.*

m Ignis me an fera comedat,] *Consumat lege, non comedat, ex eadem.*

n An tempus omnium sepultura?] *Deest verbum vltima, ut sit, an tempus vltima omnium sepultura. ex eadem. Neque tempus agnoscit Exemplar Facundi & Primitiui, sed tellus.*

o At traditus lapidi,] *Scribe, aut traditus lapidi, ex eadem.*

p Vitæ multa debemus, morti nihil.] *Eadem, Vt vitæ debeamus multa, morti nihil.*

q Alios lapis ossa redditurus inclusit.] *Castiga, alios lapis ad ossa redactus inclusit, ex eadem.*

r Male de te opinantur homines, sed mali.] *Loquuntur, non opinantur, domesticum habet exemplar.*

s Vbi qui damnandus est, male de te loquitur. Male de te loquuntur.] *Emenda, Vbi qui damnandus est, damnat. Male de te loquuntur. ex exemplari Facundi & Primitiui.*

t Qui faciunt non quod mereor, sed quod solent,] *Verbum qui non habetur in vetere lectione.*

u In illius potestate est, quid sit illa fortuna.] *In domestico exemplari, & item in Pinciano: In ipsius inquam potestate est, quid sit illud fortunij.*

x Leuis enim est patientia.] *Expungenda coniunctio enim, ex vetere lectione.*

y Immo tu grauior paupertati.] *Scribendum per maiorem, Immo tu paupertati, ex eadem.*

z Absque dubio superbiam accepit.] *Breuius eadem, Ergo & superbiam.*

a Gaude, quia impotens non eris.] *Eadem, Gaude. Impotens non eris. Idem vitium paulo post.*

b Vtrum avarus aut prodigus est?] *Exemplar Facundi & Primitiui, Vtrum avarus an prodigus sit. Codex domesticus, Aut avarus, aut prodigus.*

c Iste quem beatum credis,] *Scribe, Iste quem tu felicem admirantibus credis, ex omni vetere lectione.*

d Damnum puras, & remedium est.] *Redundat coniunctio & ex eadem.*

e Perdidisti pecuniam.] *Eadem, Perdidi pecuniam.*

f Oculos perdidisti,] *Scribe oculos perdidi ex eadem. Idem vitium mox paulo.*

g Amisit liberos, Stultus es qui defleas mortem mortalium.] *Castigo, Amisi liberos. Stultus es qui flet casus mortalium, ex eadem.*

h Aqua stante ipsa cadunt poma.] *Domesticus codex, quod stante illa cadunt sua poma. Exemplar Facundi & Primitiui rectius, quod stante ipsa cadunt poma.*

i Quid inde est quod indigneris?] *Scribe, Quid tamen est quo indigneris? ex vetere lectione.*

k Verum hoc nemo tibi promiserat.] *Eadem Sed hoc nemo tibi promiserat.*

- l Verum gaude quod euaseris.] *Superuacanea est dictio verum, ex eadem.*
 m Inimicos graues habeo.] *Verbum graues in quibusdam exemplaribus non habetur.*
 n Quod amicos non habeas.] *Scribe habes, non habeas, ex vetere lectione.*
 o Iam eum te habuisse certum est.] *Scribe cum interrogatione, Iam enim te habuisse certum est? ex eadem.*
 p Quam multæ inter probatas matronalis ordinis esse cœperunt, postea inter exempla naturarum.] *Eadem, Quam multæ inter probra matronalis ordinis esse cœperunt, inter exempla nominatarum. Vide an magis arrideat hæc lectio: Quam multæ antea probra matronalis ordinis, cetera, Exemplar Facundi & Primitiui, numeratarum legit, non nominatarum.*
 q Ex diligentissimis solutissimas.] *Adijce ad hæc verba, ex liberalissimis rapacissimas: ex eadem.*
 r Si bonam vxorem amisisti.] *Scribe, Etiam si bonam vxorem amisisti: ex eadem: etsi sint exemplaria in quibus habuisti legatur, non amisisti.*
 s Dummodo ne imagines proauosque respexeris.] *Lege, Tu modo ne imagines proauosque respexeris, ex eadem.*
 t Cui ipsa nobilitas cessit.] *Scribendum, cui iam ipsa nobilitas primo loco cessit. ex eadem.*
 u Quam nondum corruerunt publici corruptores.] *Verbum corruptores putamus redundare.*
 x Amisi vxorem bonam. Multos tibi numerare possum,] *Priora illa verba, Amisi vxorem bonam, non habentur in quibusdam exemplaribus.*
 y Non qui aliis videtur, sed qui sibi.] *Deest verbum esse, ut sit, non qui aliis videtur esse, sed qui sibi, ex vetere lectione.*
 z Videas autem quam domi sit] *Eadem vide, non videas, præfert.*
 zz Vicina est miseriæ: habet enim aliquid, trahitque ex ea.] *Hæc verba in omnibus, qua viderim, scriptis exemplaribus desunt.*

OPS O P O E V S.

Honestæ, inquit Epicurus] Cento hic vulgo De paupertate inscriptus, confarcinatus est ex Seneca epist. II. IV. IX. XIV. XVI. XVII. XVIII. XX. XXV. XXXVI. LXXX. LXXXI. LXXXVII. quarum collatio non inutilis erit.

Aliorum quæ per circuitum] M. ff. aliorum per circuitum, etiam qui aliud se non timere iudicant, hoc timent. Quicquid enim aliud, &c. Mox eludas, non deludas.

Dij melius. Nemo hac re] M. ff. Dij melius, quod nemo mihi istud minari ipse immortalis potest. Linea sequenti omittunt utrum.

Quid aliud respondeam] M. ff. Quid aliud huic respondeam, &c. mox lapis ad ossa redacturus.

Nemo proficisci potest] M. ff. nemo proijci potest. Et statim, in quamcunque terram venero.

Mox iidem, sed altera patria est. & pro Jam enim te habuisse, scribe. Iam autem te habuisse, &c.

Inter exempla mutatarum] Scriptus codex, inter exempla numeratarum. Puteanus legit, inter exempla metreticum.

F I N I S.

RERVM ET VERBORVM

IN L. ANNAEO SENECA

MEMORABILIORVM INDEX

CERTISSIMVS.

BATON petram non nisi antistites calcant. 886

Abnoctare. 661

Abcondita multa in rerum natura. 927

Abfoluere timoris. p. 71

Abſtinentia animalium cur inducta à Pythogora & Sextio. 467

Abſtinentia quorundam animalium, ſuperſtitionis argumentum. 468

Abſtinentiæ laus. 475

Academia. 109

Academicus incerta omnia dicit. 385

Academici veteres & minores nullum antiftitem reliquerunt. 928

Academicorum veterum opinio improbat. 318

Academicorum noua ſcientia, nihil ſcire. 388

Acceptorum obliuio vnde ſit. 253

Accellio. 22

Accellio & morbus. 588

Accidunt nobis plura mala quam contingunt. 474

Accipere & dare, contraria. 92

Accipere in aſpero & probo. 202

Accuſandi rabies ſub Tiberio Cæſare. 47

Acerabula & calculi præſtigiatorum. 250

Achæis libertas cum immunitate data. 95

Achaia terræmotu agitata. 904

Achaia ciuitates Ponticis littoribus impoſitæ 807. vrbes terrarum motibus prorutæ. 404

Acheruſius lacus. 273

Achilles. 562

Achilles Homericus. 679

Achillis & Patrocli anni. 385

Acilius Auiola coſ. 931

in Acta beneficium non mitto. 21

Actio ex conducto & locato. 42

Actio ingrati. 962. 963. ibid.

Actioni genuit nos natura. 108

Actiones in foro ſeparantur. 334

Actiones omnes vitæ totius, honeſti ac turpis reſpectu temperantur. 300. 302

Actiones virtutum omnes pares ſunt. 224

Actuarij vice fungi. 680

Actuoſa vita. 566

Actuoſus ignis. 241

Actuoſior animus. 397

Actus vitæ facilis. 358

Acuta quædam inefficacia ſua ſubtilitate. 709

Adamas ſecari vel teri nequit. 734

Addicere, in auſpicijs uſurpatum. 197

Additamentum. 493

Adexpetendum & expetendum. 356

Adæpog, indifferentia.

Adiicialis cæna. 514

Adiiciales cænæ tricies H-s conſtiterunt. 426

Adiutorium. 906. 386. & 387. 25. 220

Adiutorium mutuum. 542

Admirator, incitamentum eſt ambitionis & luxuriæ. 420

Admiſſarius. 840

Admiſſionis interioris prima cohors. 624

Admiſſiones primæ & ſecundæ. 116

Admonendi ne ſint omnes promiſcui. 224.

Admonere, genus adhortandi eſt. 416

Admonitio verecunda eſſe debet. 140

Admonitiones in beneficiis vitandæ. 20

Adoleſcens ſecreto ambulans monetur ne ſolitudine male vtatur. 178

Adoleſcens triſtis hilari & amabili præfertur. 237

Adoleſcentis & ſenis corrigendi via diuerſa. 217

Adoleſcentium frequens vitium. 510

Adruſmentum obſeſſum. 46

Aduerſa non ſunt metuenda. 185. pro ijs ſunt quibus eueniunt de Prouidentia. 523

Adulandi certamen apud principes & reges. 114

Adulatio amicitia ſimilis ep. 45. fol. 250. pernicioſa. 678

Adulationibus minime credendum. 289

Adulatores fugiendi. 883. 884

Adulatorum voces excludendæ. 514. 515. Aſſentatio. 20

Adulterium Clodij cum Cæſaris vxore. 837

Adulterium, ſponſaliorum genus decentiſſimum. p. 4

Adulterij pudor nullus. 44

Aduocare. 623

Aduocatio. 591. & 73

Aduocatio ambitioſior. 546. petita. 592. tacita. 680

Aduocationem dare. 569. petere. 546. poſtulare. 935

Aduocatus. 563. 565. 623. 416. 418. 473. 935

Aduocatus bonæ mentis. 419

Aduocatus idoneus. 467

Æacus, homo iuſtiſſ. 935. Eius tribunal. ibid.

Ædificia veterum qualia. 396

Ædificiorum luxuria. 483. & 489

Ædilem metuentia loca. 653

Ædiliū officium. 373

Ædituus. 247

Ægæum mare. 394

in Ægeo mari inſula ſurrexit. 853

Æger medicinam, non regionem, quærit. 458

Ægro aſſidere. 43

Ægrum maxime reſcit amicorum affectus & ſermo. 342

Ægialus diligentiffimus paterfamilia. 374

Ægij terræmotus, Patris non fuit auditus. 912

Ægle Gratiarum maxima natu. 3.

Ægritudo in ſapientem non cadit. 645

Ægroti conſolatio. 848

Ægyptus. 730. inſida. 809. Nili incremento dilatata fuit. 912.

quamuis numquam tremuiſſe tradatur, mouetur tamen ibid. quando inundet. 885

Index

- Ægypti fertilitas ad mensuram Nili respondet.* 886. præfectus Babillus ibid. c. & auunculus Senecæ. 814. sacerdotes & præfecti stipem & aurea dona in ora Nili iaciunt. 886.
- Ægyptiæ arenæ.* 489
- Ægyptius carnifex.* 777. milles. 774
- Ægyptij aliobuin studiosi siderum obseruatores, nil de Cometis tradiderunt.* 920. latrones Philetas vocant. 264. quot elementa fecerint, & quomodo ea diuiserint. 870
- Æneatores.* 366. 934
- Æneæ pietas in parentes.* 50. 116
- Æquinoctium.* 870
- Aer an ex atomis constet.* 849. cur turbidus & inconstans 850. frigidus per se & obscurus. 850. inter ea corpora est à quibus vnitas. 848. 849. mas & femina. 870. naturalem vim se mouendi habet. 896. numquam immobilis. 895. quomodo sit pars & materia mundi. 848. 849. quoteris propior, eo crassior. 889. vnde accendatur. 850
- Aëris & venti discrimen.* 896
- Aëris partes tres.* 850. natura ibidem. vis. 849. vitia. 912
- Æruscans ciuis.* 646. c. 6
- Æs alienum quis habere dicatur.* 94. c. 14
- Æs graue.* 841
- Æs leue & graue.* 203. ep. 19
- ad Æs exire.* 384. ep. 88
- Æschines pauper Socratis auditor, cum nihil haberet, seipsum donat præceptor.* 4. c. 8. & 9
- Æschyli opinio de Nili incremento.* 886
- Æsopei logi.* 754. c. 27
- Æsopi nobilis patina.* 425. ep. 95
- Æstate qui loca sub terra refrigescant.* 887
- Æstus æquinoctialis omnium maximus.* 875. 876
- Æstus ordo.* ibid.
- Ætas ad bonam mentem aptior* 310. ep. 68. nihil confert beatæ vitæ. 413. ep. 93. tota partibus constat. 182. ep. 12. quorum breuissima sit. 735. c. 16
- Ætatis humanæ breuitas.* 442. ep. 99
- Ætatum omnium semina nobis insita.* 66. c. 7
- Ætatum quæ incundissima.* 182. ep. 12
- Æterno nil noxium.* 280. ep. 57
- Æthiologia seu causarum inquisitio.* 428. ep. 95
- Æthiopia feruentissima caret niuibus.* 886
- Æthiopiæ solitudines cur siccæ.* 868
- Æthiopiæ in plurali.* 831
- Æthiops mimus.* 371. ep. 85
- Æthiopis color inter suos insignitus non est.* 596. c. 26
- Æthiopes Macrobij Cambysem ob libera responsa irritant.* 594. c. 20.
- Ætna.* 116. c. 36. Siciliæ mons, vnicus à Messalla dictus 263. ep. 51. consumaturne & subsidat, an vero ignis minuat. 345. ep. 79. ingentem vim arenæ vrentis effundit. 854. Lucilio saluam mouet. 346
- Ætnæ incendium.* 50. c. 37
- Ætnam plures descripserunt poëtæ.* 346. ep. 79
- Affectio naturalis rationi inexpugnabilis.* 279. ep. 57
- Affectus indicia falso existimata.* 562. c. 3
- Affectus, & morbi animi, quid differant,* 331. ep. 75
- Affectus quid, & affectibus præudentia principia.* 562. c. 2. Stoicis corpora sunt. 463. ep. 106. an vt vult Aristoteles, virtuti pro armis sint. 546. c. 16. omnes disciplina domari possunt. 565. c. 12. omnes sui signa dant. 541. c. 1. quemadmodum crescant xel efferantur. 562. c. 3
- Affectus habere modicos, an nullos, vtrum satius,* 492. ep. 116
- Affectuum mediocritas impugnatur.* 543. c. 10
- Affectuum prænuntia.* 591. c. 10
- Affectibus carent mura animalia.* 541. c. 3. prorsus careat sapiens 368. ep. 85. facem subdunt carmina. 489. ep. 115. honestis indulgendum. 456. ep. 114. incipientibus resistendum, 492. ep. 116
- Affligere pocula.* 547. c. 16
- Affuisse sibi nemo dicitur.* 92. c. 8
- Africa.* 809. c. 9
- Africæ deserta.* 419. ep. 94. solitudines. 459. & 489
- Africam & Hispanias mare sciunxit.* 913
- Africam incolunt Tyrij.* 807. c. 6
- in Africa cû pauci fontes.* 868
- Africus ventus, Græcis λιβ.* 898. 899
- Agamemnon.* 302. ep. 66
- Agatho.* 934
- Agi iubere.* 545. c. 15
- Agitatorum lætitia septimo spatio palmæ appropinquarium.* 228. ep. 10
- Agnus nubibus immolari solitus.* 888
- Agricolæ votum annonæ caritas.* 117. c. 17
- Agricolæ boni.* 646. c. 7
- Agriculturam Posidonius sapientum inuentum ait.* 397. ep. 90.
- Agri donari Reip. possunt.* 135. c. 4
- Agro non datur beneficium colendo, sed agri domino.* 95. c. 18
- Agrippa Attici gener.* 206. ep. 21. ab Augusto desideratur. 115. c. 32.
- Agrippæ laus.* 49. c. 32
- Aiacem in mortem egit furor.* 572. c. 36
- Alas vellere.* 484. ep. 114
- Albanum.* 514. 758
- Albula circa canales suos duratur.* 372
- ad Album sedere.* 258. ep. 43
- ad Album verba dirigere.* 258. ep. 59
- in Album census & equestris hereditas mittit.* 42. c. 7. & 8
- Alcibiades ab Æschine victus.* 4. c. 6
- Alcibiades Socrati obiectus fuit.* 661. c. 27
- Alexander Macedo à Corinthijs ciuitate donatus.* 6. c. 13. à pueritia latro, hostium & amicorum pernicies. 6. c. 13. nepos Antigoni. 595. c. 22. a nullo se beneficijs victum glorians, à Diogene victus fuit. 91. c. 6. Babylonis muros intrauit. 710. c. 6. Clitum carissimum sibi inter epulas transfodit. 593. c. 17. 253. Darium occidit. 911. fallum gessit cognomen. 405. Geometriam discere cepit ibid. lætatur se Herculi æquari. 6. lanceam in conuiuas torfit. 595. Liberi Herculisque vestigia secutus. 134. Lysimachum sibi familiatem, leoni obiecit. 593. monitioni matris de veneno Philippi medici locum non dedit. 568. post Darium & Indos pauper est. 501. quid sit vltra mare magnum, querit. 900. victor ab Oriente in Oceanum vsque, affectibus succubuit. 480. vulneratus hominem se faceret, non Iouis filium. 289. Xenophante capente manum ad arma misit. 562
- Alexandri cuidam urbem donantis vox stultissima.* 22. crimen æternum Callisthenes crudelitas. 628. cupido insatiabilis. 134. fastus. 6. furor & cupiditas. 479. latrocinia. 866. superbia. 91. responsum cuidam ciuitati dimidium rerum omnium promittenti datum. 269. 44
- Alexandro Macedoni felix temeritas pro virtute fuit.* 6
- Alexandro locupletior fuit Diogenes.* 90
- Alexandrum bibendi intemperantia & Herculeus Scyphus condidit.* 362
- Alexandria.* 452
- Alexandriæ bibliotheca combusta.* 681. 683. niues non cadunt. 886. totum licet. 933
- Alexandrina perfidia.* 734
- Alexandrina marmora.* 373
- Alexandrinæ naues, & earum insigne.* 338
- Alica.* 511
- Alienatio & stupor.* 342
- Alienatum corpus.* 393
- Alimenta antiqua, ilex & quercus.* 874
- Alipulus.* 274
- Aliptes.* ibid.
- Allobrogicus Fabius.* 72
- Allobrogum cohors.* 94
- Alogias excutere.* 933
- Alpes.* 889
- Alpheus poëtis celebratus, in Achaia mergitur, & in Sicilia fontem Arethusam effundit.* 874. 907
- Amantium affectus, insana amicitia.* 164. praua desideria. 113.
- Amare & amicum esse diuersa.* 236
- Amari vsque in delicias.* 65
- Amaritudo vini delectat.* 293
- Amatorium.* 293
- Ambitio.* 548. insatiabilis. 25
- Ambitio ex aspero vitæ genere vitanda.* 155
- Ambitionis reprehensio.* 211. 324. 366. 420
- Ambracij sinus.* 876
- Ambulationis definitio controuersa in Cleanthem & Chrysippum.* 480
- Ambulationes apertæ.* 687
- Amicitia solum inter sapientes.* 137. omnia facit communia. 257. propter se, non ob aliud expetenda. 174

In L. Senecam Philosophum.

amicitia quidam caruerunt, non amico.	156. 157	etus. 90. inuulnerabilis aut extra omnem patientiam po-	
amicitiæ appetitio naturalis.	175	situs, id est, ἀπαθή. 174. labore exercendus; sic tamen ut	
amicitiæ fidelis, laus.	681	ei interuallum aliquod detur. 192. modo rex est, modo	
amicitiæ temporariæ.	174	tyrannus. 485. nobilem facit. 248. 249. non sœdatur cor-	
amicus ad legem compositus.	571	poris deformitate. 300. nullos nisi communes & cum	
amicus quis a potentibus cenſeatur. 116. quomodo cito		Deo terminos sibi poni patitur. 452. quid sit, ignoratur.	
fiat. 174. quomodo eligendus is cui arcana committas.		925. sideribus velocior. 26. solus mirabilis. 171. spiritus est	
150. verus quis.	116	quodammodo se habens. 262. ut quietus esse possit.	589
amicus sibi, amicus omnibus.	156	animus boni viri depingitur.	488
amici amissio quomodo ferenda.	293	animus animal est Senecæ, sed non actiones eius.	480
amici nomen duplicis notationis.	149	animus diuinus origini suæ hæret.	247
amico an quicquam donari possit.	135. 137	animus æger & in diuitiis & in paupertate male habet.	197
amicum facere quam habere iucundius.	174	animus impatiens, summum bonum.	174
amici primi & secundi à quibus instituti.	116	animus magnus mediocribus contentus est. 241. etiam in	
amicorum absentia æquo animo ferenda. 273. delectus ha-		priuato lare se explicare potest, non solum in rep.	679
bendus. 681. amissione non affligitur sapiens.	328	animus malus & bonus.	439
amicorū omnia cōmunia esse, quo pacto intelligatur. 135. 137		animus mutandus, non cælum.	223
amissio rerum quomodo ferenda.	440	animus rectus, bonus, magnus, Deus est in humano cor-	
amissionis filiorum & amicorum consolatio.	441	pore hospitans.	230
ad ammonem missus Cambyſis exercitus.	854	animus sanus quis.	322
Amnis subita eruptio aras habet.	247	animi & corporis separatio non ægre ferenda.	452
Amnium origo.	868. 869. vide Flumina	animi libertas quæ. 298. motus qui sanissimi. 571. origo di-	
Amor animos in cupiditatem formæ accendit.	174	uina. 807. 409. 505. partes. 283. pondus & pœna, corpus.	
Amoris & amicitiae differentia.	236	297. robur unde ostendatur. 219. virtus una, sed multæ	
Amphæus Claudij libertus.	935	huius species.	300
Amphitheatrum.	849	animi excellentis notæ.	315
Amplius cenſeo.	870	animi motus fortuiti, non sunt affectus.	562
Anacreon libidinosior, an ebriosior.	387	animi pars irrationalis duplex.	407. 408
Anacharsis inuenit figuli rotam.	398	animi tranquillitas, non externorum, comparanda. 274.	
Analogia verbum à Latinis ciuitate donatum.	504	vide Tranquillitas	
Analectæ grammatici.	221	Animo quædam ineuitabilia sunt.	279
Anapæſti.	935	animum sursum vocant initia sua.	346
Anaxagoras.	888	de animo quam variæ sint quæstiones.	387
Anaxagoræ opinio de igne nubium. 850. de terræmotu.		animi citius carmine, quam soluta oratione feriuntur.	467
907. opinio de Nili incremento refellitur.	886	animorum inquietudo & volutatio.	678
Anaxagoræ visum in cælo lumen magnitudinē trabis.	920	animis remissio danda.	687
Abaximandri opinio de tonitruo & fulmine.	851	Annæum Serenum immodice fleuit Seneca.	293
Anaximandri opinio de tonitru.	ibid.	Annales Tamusij.	413
Anaximenis opinio de sono fulminis ib. de terræmotu.	907	Annulus in poculum aqua plenum coniectus.	837
Anci pater nullus, Numæ nepos dicitur.	468	Annulis plus creditur quam animis.	44
Ancillula.	254	Annus.	182
Ancillariolus.	4	Annus septimus ærati signum imprimit.	134
Anguilla, cibus grauis.	907	Anni totius villa.	273
Angustare.	755. 810	Annum nouum faciunt carycæ.	378
Anhelitus.	271	Anno nouo quid fieri solitum.	360
Animalis diuſio.	518	Anni nihil faciunt ad beatam vitam.	412. 413
Animalia igne generantur. 896. optima sunt ne iracundif-		Anni non consulum, sed maritorum numero computari.	
ſima. 566. quomodo moueantur. 519. quomodo suæ con-		44. 45	
stitutioni primum conciliantur. 507. sunt pars mundi.		Annorum suorum partem paratum se dare, quam bene di-	
849. unde nomen traxerint.	478	catur.	731
Animalia muta carent affectibus humanis. 3. boni malique		in Antecessum accipere.	158
capacia non sunt. 518. in hominum vsum à dijs data. 65.		in Antecessum dare.	498
nimia ſauitia iugum detrectare coguntur. 626. profunt,		in Antecessum reponere.	73
sed beneficia non dant. 96. recens nata intellectum ha-		Antelucanum quorundam.	510
bent ſalutaris aut mortiferæ rei.	508	Antenor Patavij conditor.	
Animalia subterranea.	870	Antigonus belli præmium patri defert. 50. Cynici petiti-	
Animalia ne sint virtutes.	478	nem cauillatur. 23. quam miti animo tam suorum quam	
Animalium cum hominibus comparatio iniqua.	26	hostium maledicta tulerit.	594. 595
Animalibus cur Pythagoras & Sextius abstinerint.	467	Antiochus Demetriij Syriæ regis F.	923
Animalibus sit ne omnibus suæ constitutionis ſensus.	507	Antiochi victor Scipio.	736
Animalibus nihil debetur, etsi profunt.	109	Antipater refellit sophisma per omnes dialecticorum ſcho-	
Animalibus multis nulla futuri temporis cognitio est, licet		las iactatum.	381
ſit aliqua præſentis & præteriti.	518	Antipatri opinio de rebus fortuitis.	407
Anima hominis magno pondere extriti an permeare non		Antipodes.	510
poſſit, ut Stoici volunt, & ſtatim ſpargatur ob exitum		Antonius Ciceronem occidit. 562. cum muliere Augusto	
negatum.	279	timendus. 730. ingratus in ſuum dictatorem.	95
Animæ remeantis curſus.	527	Antonij defectio per Nilum ſignificata.	886
Animam ebullire.	932	Antæſtea quomodo Latine dicatur.	174
Animæ in antiqua elementa verterentur.	780	Apes in legendo & ſcribendo imitari debemus.	365. 366
Animarum eternitas conſenſu hominum probari ſolet. 494.		Apum rex cur ſine aculeo. 626. ſubtilitas.	508
in dubio est apud Senecam.	457	Apibus mellis non faciendi, ſed colligendi ſcientia est, ſecun-	
Animaduersionis duo ſcopi.	547	dum quorundam.	365
Animaduersionum parcitas magis mores corrigit.	628	Apenninus. 230.	883
Animus à voluptatum blandimentis procul abſtrahendus.		Απηνιόνης.	899
264. ad contemptum mortis componendus. 152. admo-		Apicius. 428. luxuriæ deditus.	615
nendus est. 98. ſic aſſueſciendus ut externorum ſtrepitu		Apicij popinæ ſcientiam profeſſi triſtis exitus.	810
non moueatur. 275. contemptor omnium est, & corpo-		Apicium cænis prouocant quidam,	505
ris procurator, non amator. 410. 409. diuinis delectatur.		Appollo.	932
831. dominus omnium est. 458. exſulare numquam po-		Appollodorus tyrannus.	562. 119
teſt. 810. ſacilius ſequitur quam ducitur. 628. flexibilis est		Apollonius Myndius naturalium inſpiciendorum peritiſſi-	
& omni humore obſequentior. 262. formam dat rebus.		mus quid de cometis ſtatuerit	920. 923
4. in motu eſt, eo actiuſior, quo vehementior. 241. inui-			

Index

Apollonio Pycta longior.	884	Argenti paucae lamellae, censorium crimen erat.	658
Apologare.	253	Argestes ventus.	839
Aræia Latinum verbum non habet.	381	Argis imperans, postea seruus quinque modios accepit & quinque denarios.	349
Appia via curator.	931	Argolicae vrbes.	417
Appion grammaticus quam curiose scripserit de Homero.	387. 388.	Argumentatio ab habitu animi proficiscitur.	418
Appius cur cæcus.	525. 526	Argutiae.	714
Appius Syllanus Claudij focer.	934	Aridæus rex.	71
ad Appium redire.	484	Arietare.	562. 588. 772. 677. 654. 455. 896. 916
Apuliae deserta 378. ventus Atabulus.	899	Arietata arma.	275
Apyrina.	368	Arietatio.	897
Aqua & polenta satiari quis potest.	199. 475	Ariopagos religiosissima iudicium.	680
Aqua viua.	868	Arista nihil acutius.	358
Aqua elementum primum, & mundi primordium. 869. an terræmotus sit causa. 906. animalia edit ratione sui motus. 896. cur luxuriantibus nulla satis frigida. 890. dura molliens. 872. sulphurata duratur circa tubos. 878. virilis & muliebris.	870	Aristarchi notæ.	387
Aquæ emptio. 890. institores. 890. vitia, 912. intentio sine spiritu fieri non potest.	849	Aristides.	71
Aquæ deiectus cuidam genti causa vnica transferendi vr- bem.	274	Aristidis ad supplicium ducti dictum ad magistratum.	311
Aquam haurire an permittendum ingrato. 72. per Aquam visa longe maiora apparent quam sunt.	837	Aristippi vnguento delectati dictum.	140
Aquæ quomodo fiant. 867. 869. certis interuallis se retra- hant & reddunt. 870. cur quædam caleant vel ferueant. 872. fecunditatem afferentes. 867. 873. miræ naturæ. 871. 872. morriferæ. 872. quædam furorem vel soporem indu- cunt. 872. subterraneæ.	906	Aristogiton & Harmodius tyrannicidæ.	138
Aquarum diuisio. 872. medicamina vnde. 871. sapores varij & horum causæ. ibid. varia discrimina. 867. vitia vnde. 870 vtilitates.	867	Aristophani iocorum materiam præbuit Socrates.	679
Aquarum sub terra nascentium causæ.	868	Aristo propter Platonem notus.	49
Aquarum quoddam genus cum mundo cœpit	872	Aristo Chius quas partes philosophiæ statuat	393
Aquarum tantum vnde exeat ad flumina continuationem.	868	Aristo philosophus in gestatione diserebat: & in eum ali- quot ioci.	224. 225
Aquis certis iniecta cur non mergantur.	873	Ariston adolescentem tristem, quam hilarem & amabilem turbæ mauult.	237
Aquatius medicamentum.	835	Aristo luxuriosos pueris simillimos ait.	489
Aquileges.	870	Aristonis Stoici opinio philosophiæ decreta præceptis præ- ferentis refutatur.	414. 415. 416
Aquilo ventus. 898. 899. nubes in Africam reiecit.	899	Aristoteles. 735. Alexandri præceptor. 593. an bene affectus pro armis esse dicat. 546. citatur. 687. 920. iræ defensor. 588. 589. ne damnetur ab Atheniensibus, fugit 3. plus ex moribus quam ex verbis Socratis traxit. 156. quam cometis tribuat significationem. 926. 927. quoddam ig- nium genus Capram nominat.	831
Aquilonis indicium.	833	Aristotelis discipulus Theophrastus. 908. egregium di- ctum. 927. expositio cum natura. 728. iræ finitio. 541. opinio de iræ necessitate oppugnatur. 543. 588. opinio de arcu cælesti & tempore arcus. 837. 834. sententia de nubium igne. 850. de terræmotu. 907. 908. de meteoris igneis.	831
Aquilone flante minutæ pluuiæ sunt.	888	Aristoteli causa quadruplex. 297. homo, species est. 281. obiectum, quod pecuniam acceperit.	661
Araneæ textura.	508	Arithmetica quid doceat.	385
Arar fl.	933	Arma lusoria & decretoria.	495
Aratrum vetustis vrribus inducere.	629	Armamenta.	570. 682. 897
Aratus poeta.	838	Armamenta demitti.	111
Arbiter & iudex.	42	Armamentarium.	680
Arbitrum adigere.	296	Arruntius Punici belli scriptor, Sallustianus fuit.	484
Arbitra bonorum & malorum, ratio.	302	Arruntius testamentorum captator.	117
Arboretum trimum aut quadrimum.	374	Artemidorus Pariani sententia de arcu cælesti. 835. opinio de stellis, cælo, & cometis, exploditur.	912. 923
Arbores solidæ & fragiles.	525	Arteria spiritus receptacula.	869
Arborum cacumina, ventris explementum.	475	Articulus caput collumque committens.	317
Arborum corticibus gentes quædam corpora tegunt.	397	Articuli, dolorum sedes.	343
Arbustum quamuis vetus transferri potest.	374	Articulorum deprauationes ex libidine.	214
Arbusta, pars mundi.	848	Artifex.	69
Arcadia Cretæ vrbs.	872	Artificis finis.	297
in Arcadia Styx mortifera.	869	Artificis diuini ingenium mirabile vnde appareat.	479
Arcadum regna in Tiberis ripa collocavit Euander.	808	Artifici triplex operis sui fructus est.	27
Arcana ebrijs mandata.	361	Artificum antiquis nominibus argentum nobile.	810. 677
Arcefilaus oblatam à filio familias pecuniam non accepit. 24. puluino ægri pauperis & ignorantis facculum subie- cit. 21. vino indulgit.	687	Artificum exquisita nomina.	619
Archelaus sole deficiente regiam clusit & filiū totondit. 91	ibid.	Artificiorum institutoribus corollarium datur.	111
Archelaum regem rogantem Socrates adire recusat.	907	Ascendentium & descendendum diuersus habitus.	515
Archelai antiquarij opinio de terræmotu.	506	Asclepiadis secta.	853
Archidemus.	396	Asclepiodotus Posidonij auditor. 853. 909. citatur.	910
Architectones.	396	Asclepiodoti liber de quæstionum naturalium causis.	909
Arcus cælestis quid sit. 835. cur sole maior appareat. 836. 837. quando & quomodo fiat. 833. 834. quid prænuntiet.	836	iudicium de tonitru. 854. historia allegatur.	898
Arcus colores. 834. cur saltem dimidia pars videatur.	836	Asellius ait, Vinicium tractum dicere.	243
in Arcu subsit ne corporis aliquid certi nec ne.	839	Asia. 894. vindicat sibi Tuscos. 807. xii. vrbes simul perdi- dit.	904
Ardea.	405	Asiæ molles bello viri. 544. rex Attalus. 713. vrbes terræmo- tu concussa. 404. Asiæ Europæque terminus.	906
Ardeatinum.	461		
Ardores.	832		
ad Arcem spectare.	507		
Aræ siderum.	833		
Aræ philosophi oratio qua Liuiam consolatus est.	770		
Arcthusa fons. 775. 477. quinta quaque æstate purgamenta ciebat.	445		
Argentum antiquis artificum nominibus nobile. 810. fa- ctum signatumque. 684. graue, siue vilo opere & nomine artificis.	677		

in L. Senecam Philosophum.

[illegible]

Index

- Balnearia. 683
 Balnearia minora. 889
 Balnearia sine igne calefiunt. 872
 Balneolum ex consuetudine antiqua tenebricosum. 373
 Barbam submittere. 758
 Barbam vellentes aut interuallentes. 484
 Barbari iracundi. 587. 588
 Barbarorum exitum in ira. 544
 Basilica iudiciorum fremitu resonant. 598
 à Basilica occupatos eiiciunt canes immissi. 733
 Bassus Aufidius quallio quidem corpore, sed firmo animo, nullo mortis metu tenetur. 227
 Batilli domus. 928
 Beata vita quid. 407. 652. 653. vna est, 369 bonum in se perfectum habet. 369. in quo posita sit. 407
 Beata vitæ adiuncta. 652. 653. causa & firmamentum. 230.
 ad Beatam vitam sufficientne philosophiæ præcepta. 423.
 Beatus quis. 251. 407. 519
 Beatus est etiam in summis cruciatibus positus. 409
 Beati hominis descriptio. 652. 653
 Beatissimus ne esse possit, naturalibus bonis destitutus. 408.
 Belione, Celiore 182
 Belienus Bassus quaestor à C. Casare animi causa flagellis caesus. 593
 Bellerophontes pœnas dat in fabula Euripidis. 490
 Bellonæ aedes. 624
 Beneficiaria res. 396
 Beneficium quid. 4. quemadmodum dandum 19. 22. 23 quomodo repetendum 98. quomodo dicatur creditum 67. sua causa nobis qui dat, vel sua & nostra, quo loco habendus 110. à quo datur, non opus est ut sciatur 21. ingratum quod 19. an ab impudico accipiendum 24. an aliquando sit repetendum 96. an debeatur ei qui inuitus prodest 109. an debeatur principi ciuitatem omnibus Gallis danti, vel Hispanis immunitatem 111. 112. an datur, si frater inuisus fratre altero inuito ab aliquo seruetur 96. an domino dari possit à seruo 45. an eripi possit 107. an ingrato vir bonus daturus sit 71. an reddiderit qui omnia fecit ut redderet 137. an sibi ipsi dari possit 92. an tyranno aut malo dandum 139. 140. à sapiente acceptum an reddendum, si ille sapiens esse desinit 139. filio datum, an etiã ad patrem pertineat 95. ut referri possit, an recte incommoda optentur iis quibus quis obligatus est 113. qui id animo benigno accepit, an cõsummauerit officium suum 27. 28. an datur ab eo qui gratis per flumen quempiam vehit. 111
 Beneficium à beneficij materia multum differt 4. aliquando & inuito accipiendum est. 23. 24. in animo consistit, non in eo quod sit vel datur 4. iniuriæ contrarium 46. 68. 91. mercenarium 110. mora corrumpitur 20. non est id quod sub oculis venit, sed beneficij nota 4. non negliger, nec tarde, nec contumeliose dandum 2. non tangitur manu, animo cernitur 3. 4. Beneficium opera utilis est, sed non contra 72. quibuscumque datum, nulli gratum 6. venale esse non debet 71. verècunde & parèe repetendum interdum 140. 141. vnum altero maius esse nequit: ea per quæ beneficium datur, possunt esse maiora & plura. 137
 Beneficium ab iniuria quid distinguat. 109
 Beneficium duæ res complent. 110. 72. infiriari, an repetere turpius 1. iucundum facit tribuentis voluntas 19. qui libenter accepit, reddidit. 26 28
 Beneficium dare an res per se expetenda. 64. 65. 66. 67. 68. 69. dare scit solus sapiens. 252. 69
 Beneficium dare, & prodesse, differunt. 92. 96
 Beneficium debere non minoris animi quam dare. 118
 Beneficium vbique iactanti quid responsum. 21
 ad Beneficium sitae iniuria veniendum. 113
 Beneficij duplex significatio. 27 28. triplex fructus 27. lex inter duos 21. pars optima perit, si actio ingrati datur. 42. proprium, de reditu non cogitare. 27
 Beneficij dati quomodo quis non meminisse debet. 140
 Beneficij & crediti diuersa conditio. 74
 Beneficij gratiam interciderè peius ne sit an memoriam. 41
 Beneficij gratiam nosmet corrupimus. 1
 Beneficij, officij, & ministerij distinctio. 45. 46
 Beneficij reddendi debito an nos soluat qui cum prius profuerat, plus postea nocuerit. 251
 Beneficij quam pecuniæ creditor diligentius quaerendus. 23
 Beneficio accepto quid debeamus. 3
 Beneficio accepto statim de reddendo cogitandum. 25
 in Beneficio dando qualis sit eligendus. 66. sensus communis, tempus, locus, persona obseruanda. 6
 Beneficia à quibus accipienda. 23. an Deus det. 65. an maiora quam acceperint, parentibus liberi dare possint. 48. an non parent amicitias 203. qualia ad malos perueniant 93. quousque obligent 95. 96. accepta augenda seu extollenda sunt 26. asperitate verborum & supercilio in odium adducuntur 20. cum iudicio danda 6. danda sunt necessaria, vtilia, iucunda, vtiue mansura 5. & 6. data non sunt iactanda 21. 22. hilari animo accipienda 24. impetrantibus nocitura, neganda sunt 22. in turpitudinem nostram reditura, non tribuenda 22. nec delicate, nec submisle & humiliter, nec supine, nec fastidiose accipienda 25. non sunt superbe accipienda 23. quædam palam, quædam secreto danda 21. quædam tempore magna fiunt 45. quædam maiora sunt, etiam si minus apparent ibid. quædam tristitia & aspera sunt 96. satis comparantur 21. silentio aut loquendi tarditate corrumpuntur 19. superbe data, ingrata & inuisa. 21
 Beneficia gratissima. 19. 20. illibata ibid. inæqualia. 43. 44. viscata. 171
 Beneficia vocantur etiam quæ beneficii speciem habent. 94
 Beneficia Dei nobis præstita. 26
 Beneficia non nisi secreto accipere nolentium reprehensio. 24
 Beneficiorum auctor plus delectat quam res ipsa. 7. exprobratio odiosa 21. fructus non est spectandus, sed ipsa 2. initia & exitus spectanda 12. nouæ tabulæ 3. obliuio vnde 41. 42. sacratissimum ius. 23
 Beneficiorum & debitorum diuersa ratio. 44
 Beneficiorum erga dominos exempla. 46
 Beneficiorum reddendorum occasiones obseruandæ, non manu faciendæ sunt. 117
 Beneficiis gratiam non referre, turpe. 41
 Beneficiis vinci an turpe sit. 89
 à Beneficiis non debet abstertere ingratorum turba. 2
 in Beneficiis accipiendis quomodo se homines gerere debeant. 23. 24. 25
 in Beneficiis dantis & accipientis persona conferenda. 22
 in Beneficiis tribuendis sola accipientis vtilitas spectanda. 66. 67
 Benignitas. 19. 20
 Beroli qui Belum interpretatus est, opinio de mundi fine. 876
 Bestiarius à leone protectus. 24
 Bestiariorum ludus. 313. 314
 Bibentes ieiuni arguuntur. 510
 Bibere & sudare, cardiaci vita est. 192
 Bibliotheca Alexandrina quot librorum fuerit. 682. 683
 Bibliothecarum ostentatio reprehenditur. ibid.
 Bilis nigra in furioso curanda. 415
 Bilis luridæ suffusio. 424
 Bilem cur maxime moueat fatigatio. 580
 Bionis argumenta modo omnes sacrilegos esse colligentia, modo neminem. 136
 Bionis dictum. 686. elegans dictum. 682
 Blattaria baluca. 371
 Bocchus rex. 714
 in Boetia amnes duo gregem insipientes. 372. 373
 Boleti. 425. 467
 Boleri ardentes. 892
 Bonitas Dei, causa mundi faciendi. 297
 Bonitas non est, pessimis esse meliorem. 246
 Bonitas pertinax malos vincit. 142
 Bonitas sana. 22
 Bonitatis pars magna, velle fieri bonum. 236
 Bonum in arte musica. 372
 Bonum hominis proprium. 315
 Bonum honestum nec intendi, nec remitti potest. 318
 Bonum & honestum apud alios, diuersa sunt, apud Stoicos tantum diuisa. 503. 504
 Bonum precario dicitur in a bonibus & animalibus. 513
 Bonum sensibile ne sit an intelligibile. 517. sitne aliquod contra naturam. 302. sitne omne optabile. 306. verum vado subeat. 211
 Bonum vnum est, quod honestum est, cetera falsa bona

In L. Senecam Philosophum.

sunt. 316. 326. 333. 369. Bonum an ex malo nascatur.	379.
Bonum est vnica virtus.	230
Bonum nihil est Stoicis quo quis male vti potest.	503. 504.
Stoicis corpus est. 493. corpus esse probatur. 462. Bonū omne animal esse ridet Seneca.	480
Bonum summum quid. 652. 653. 954. 230. 302. 303. 316. 317. nec augetur, nec minuitur. 300. 318. 328. non positum est in voluptate. 653. seipso contentum est 175. vbi sit. 654. externis an augeatur. 407. sitne in mutis animalibus & infantibus.	517. 518
Boni summi locus quis.	379
Boni variae definitiones. 499. p̄p̄rietas ibid. c. boni honestique differentia ibid. boni honestique prima notitia quomodo ad nos peruenerit, 504. boni nullius sine socio iucunda possessio est. 156. boni sensus etiam pessimis subest.	436
Bona quæ sint. 230. omnia paria. 317. quomodo paria esse possint.	300
Bona corporis & fortunæ, non sunt bona. 326. 327. 328. 334. commoda & producta nominanda. 327. quo loco habenda. 319 fugienda.	159
Bona insidiosa. 192. quædam secundum naturam, quædam contra naturam, quædam media. 302. præterita certiora sunt præsentibus & futuris. 42. triplicia. 93 vt etiam Stoicis. 300. 302. Epicuris duplicia. 303. vera & falsa. 302. vera tam omnium quam singulorum. 325. vulgaria omnia caduca. 439. bona ne sint futura.	495
Bonorum diuisio Epicurea.	303
Bonorum & commodorum diuersa ratio.	381
Bonorum vulgarium possessio, sollicita.	335
Bonus quis.	236
Boni etiam farre ac fitilla religiosi sunt.	4
Boni inter se profunt.	472
Bonorum virorum exitu malo non debemus contristari.	686
	vide <i>Vir bonus</i> .
Bonis misericordia vitanda est.	645
Boreas.	898
Borysthenes.	887
Botularius.	274
Bracteata felicitas.	489
Bracteatus leo.	247
Breuiā.	210
Breuiarium, olim summarium.	241
Brigantes.	935
Britannia. 756. 774. in Britannia Claudii templum.	933
Britanni.	935
Britannos togatos videre constituerat Claudius.	931
Bruma.	876
Bruma lilium exprimunt.	510
Brutij saltus.	679
Brutus regem Romanis capitibus deiecit.	774
Bruti turpis & erubescenda mors. 357. vide. <i>M. Brutus</i> .	
Bubulcus.	254
Buris merfa.	911. 912. 914. 920. 923
Burrus præfectus Neronis.	644
Busta Gallica.	94

C.

C ÆC A vitium oculorum in domum tenebrosam confert.	262
Cæcilius fenerator.	498
Cæcilianum dictum.	480
Cæcinna tria fulminum genera statuit. 855. quæ fulminibus nomina posuerit.	857
Cæcinnae facundia Cicero obfuit.	858
Cælator.	283
Cælestia semper in motu sunt 807. desitura sunt 317. effectus rerum aut mouent, aut notant.	385. 386
Cælestium observatio noua est. 753. stata magnitudo.	346
Cælestibus corporibus quid debeatur.	112
Cælibatus viduus.	4
Cælius orator iracundissimus, etiam assentatione offendebatur.	590
Cælum ardere visum.	839
Cæli alimentum e terra est. 909. circuli.	899
Cæli recessus.	838
Cæna peracta reliquæ circumstantibus diuiduntur.	338
Cænæ adiciales tricies hs. constiterunt.	426
Cænæ modica, vel potius Timonea.	199
Cænarum luxuria.	483. 484
in Cænaculo dormire.	349

Cænare cum seruis turpe existimantes reprehenduntur.	253
Cænatio. 344. populi capax. 368. velis ac specularibus munita.	890
Cænationes 396. Cænationes subditus & parietibus circumfusus calor temperat.	525
Cænationum fastigia 809. laquearia versatilia. 397. ornamenta.	683
Cæpio.	623
Cæpionis insidia Augusto structæ.	730
Cæsar quo pacto omnia habeat.	136
Cæsaris responsum vni ex custodiarum agmine mortem roganti datum.	339
Cæsaris absentis partibus Mecænas functus est.	483
Cæsari Deo fiebat quotidianum sacrum	686
Cæsari quidam proscriptione triumuirali seruatus reddi cupit.	21
Cæsarium funera.	774
Cæsareum atrium.	757
Cæianæ custodia.	684
Cæianæ cladis magna portio Canius Iulus.	684
	685. 686
Caius Cæsar Augusti nepos Lucij fratris mortem pijissime tulit.	757
C. Cæsar Caligula à Claudio flagris & ferulis vapulans 936 centies sestertio cænauit vno die 80. c. contumeliarum faciendarum cupidissimus, ferendarum impatiens 714. 715 generum occidit 934. in exitium opprobriumque generis humani editus 758. iratus cælo, Iouem ad pugnam vocauit 548. cur Iulium Græcinum occiderit 24. 25. iussit Lepidum Decimo trib. ceruicem præbere: ipse Chærea præstitit 152. optauit vt pop. Rom. vnā ceruicem haberet 594. Pastorem eo die ad cænā inuitauit, quo filium eius duci iusserat 571. Pompeio Penno de vitā datā gratias agenti sinistram pedem osculadum porrexit 21. probrum iudicabat se Caligulam nominari. 715. foccatus de capite consularis viri audit. 22. villam in Herculansenfi ob matrem ibi olim custoditam diruit. 594. Xerxem secutus pōtes nauibus iunxit. 736. humani sanguinis audissimus cur orbis terrarum præfectus.	72
C. Cæsaris Caligulae ambitio notatur. 419. deformitas. 714. dementia a Demetrio ridetur. 137. furiosus luctus ob Drusillam sororem amissam. 758. nefanda scruitia. 593. 594. pater Germanicus. 72. superbia. 22. exitij causæ. 714. sub C. Cæsare myrmillo de raritate munerum questus. 524. sub C. Cæsaris morte, pop. Rom. fame laborauit. 736	
C. Iulius Cæsar. 458. 459. Corfinium obsedit & Domitium seruauit. 47. epistolas ad Pompeium missas combussit. 568. Mitylenas præteruectus Marcellum exulem videre non sustinuit. 809. montibus Baianis villas imposuit. 264. per decem annos patria caruit. 809. Pompeii hostis ac victor, ingratus. 95. victoria clementissime vsus est. 568.	
C. Iulii Cæsaris cædes credita fuit Tillio Cimbri. 361. castra in circo Flaminio posita. 95. coniunctio cum Rep. 621. dictum se neminem nisi armatum occisurum. 95. luctus ob filiam amissam brevis. 774. vires in Sicilia fatigatae. 885. vox, Oderint dum metuant, exagitur. 547. 624. 644. cum Cæsaris vxore adulterium à Clodio commissum. 436. Cæsari Cato oppositus. 524. de Cæsare dictitatum, in incerto esse, vtrum illum magis nasci reip. profuerit, an nō nasci. 899 vide quoque <i>Iulius Cæsar</i> .	
C. Cassius abstemius.	561
Caius Getulicus.	884
Caius Gracchus, 774. primus turbam suam segregare instituit.	116
C. Marius ingratus, ad consulatum à Caligula perductus. 94. villas in regione Baiana extructas iugis montium imposuit. 264. vnum consulatum accepit, ceteros rapuit. 419. vide <i>Marius</i> .	
C. Silius cos. desig.	935
C. Vettius prætor Marforum à seruo seruatus.	46
Calabriae ventus Iapyx.	899
Calamiras, virtutis occasio.	525
Calamitatum mollimentum, consuetudo.	683
Calcem quid dixerint antiqui.	469
Calda.	360
Caldarium.	373
Caldum.	373
Calidum nihil absque adiutorio ignis.	230
Caliga dimisit.	736
Caligula. 715.	vide <i>C. Caligula</i> .

Index

Callimachus citatur.	886	Carthago.	563. 751. 757. 881
Callisthenes nobili ingenio fuit, & furibundi regis Alexandri impatiens. 911. citatur.	911. 920	Carthaginis horror Scipio. 373. mœnia vna manu capta.	710
Callisthenis libri de Helices Burisque submersione.	911	ad Carthaginensium remp. an sapienti accedendum.	964
Callistratus exsul reditum abominatus, si Atheniensibus necessitas exsules restituendi esset.	116	Caspium mare.	876
Callistus feruus quam gratiam domino retulerit.	253	à Cassandro Gallorum gens obsessa.	869
Calones.	475	Castigatio aliquando necessaria 542. quomodo accipienda.	569
Calor in quibus corporibus diutius conseruetur. 889. hieme sub terris maior non est.	887	Castigatio sceleratorum iræ expers esse debet.	545
Caloris æstiu vitandi rationes.	397	Castor & Pollux.	832
Caluisti Sabini diuitis compendiaria ad memoriâ firmam, vt eruditus haberetur.	220. 221	ad Castoris negotiantes.	713
Calui sententia in Varinium.	416	Castorum primores.	435
Cambyes furiosus, ac furore feliciter vsus.	373	Casus non obstat philosophiæ studio.	195
Camby sis vinolenti crudelitas in Præxaspis filium. 592. exercitus ad Ammonem missus, arenis obrutus. 854. inexplibilis cupiditas. 134. ira in Æthiopus vix fame domatur.	594	Casus sex.	899
Camera.	373	Catægis ventus Pamphiliæ.	899
Camillus. 71. exsul à Republica factus.	95	Cataractæ Nili.	885
Campania.	679. 260. 173	Cathedrarij philosophi.	732
Campaniæ fomenta Hannibalem eneruarunt.	264	Cathena in sinistra leuior.	683
Campaniæ quidam renunciarunt ob terræmotus.	904	Cathenæ fortunæ.	ibid.
in Campania ingens terræmotus.	903. 908. 911. 912. 913	Catiline L. Syllæ minister. 593. ingratus.	94
Campanorum fines.	135	Catiline tres.	777
Cancer cælestis.	876	Cato ædilis.	373
Candauie deserta.	230	M. Cato Censorius, proauus Catonis, minus quam hic possedit. 658. imperator triumphalis vno caballo contentus erat, & ne quidem toto. 378. citatur. 509. 510. Eius dictu.	379
Candidatus.	660	91. 501. equus ab ipso defrictus.	379
Candidatus sacerdotiorum.	141	M. Cato iunior an modeste philosophatus sit, simul Casarem & Pompeium lacessens. 189. animam sibi manu extraxit. 313. plebis contumelias perpellus 708. Casarem & Pompeium prouocauit. 459. certius sapientis viri exemplar quam Ulixes & Hercules. 710. 708. Deorum alumnus. 523. in Clodij iudicio testimonium dixit. 436. iniuriam in balneo factam non agnoscere maluit quam ignoscere. 570. 713. maliuolentiæ expositus. 657. mortem ferro adactam vicit. 440. obrutus sputis, & e senatu in carcerem ductus. 189. quadragies sestertium possedit. 659. repulsæ de pila lusit, mortis legit. 317. 459. simul Pompeio, Casari & Crasso oppositus, Vatinius postpositus. 524. vincatur, an vincat in Pharsalica acie, nihil ne intersit 317. vino laxauit animum fatigatum. 687. virtutum viuâ imago, gladio incumbit. 686. vulnus suum iterauit ibid. vt intelligi posset, malis & bonis opus erat.	681
Candidati, boni viri. 149. 150. solliciti vocem præconis expectant.	498	Catonis constantia in fortunæ varietate. 459. duo in rebus extremis instrumenta, Platonis liber & gladius. 213. εἰκονισμὸς 428. exemplum semper intuentum. 181. 217. felicitas. 524. laus. 708. mors describitur, & oratio ante mortem habita. 777. 523. 213. 357. prætura & repulsæ eodem loco habenda. 317. pectus transfixum. 778. repulsæ duplex non fuit ignominia. 811. scissum manu sua vulnus. 307. 429. Catonis Utica.	264
Canendi peritus.	69	Catoni causam agenti in frontem mediam inspuat Lentulus.	599
Canentium ordo per vias olim.	366	Catoni ebrietas obiecta.	687
Caniculæ rubor.	832	Catonem diu ciuitas ignorauit. 346. in libertatem gladius alleruit. 186. in Catonem ingratus pop. Rom.	95
Canis bona.	333	Catone sedente negatur populus permisisse postulare Flo- rales iocos.	436
Canis cæthenarius.	599	Catones quidam sunt alternis diebus.	505
Canis nomen ambiguum.	27	cum Catonibus viuendum.	458
Canis missa frustra ore aperto captanti, hominum desideria comparantur.	322	Caroniana ætas bonorum & malorum ferax.	681
Canes eiiciunt homines à basilica.	733	Catoniana præcepta.	416
Canij Iuli à Caio duci iussi admiranda tranquillitas, & ad mortem vsque philosophantis constantia.	685	Catuli verba ad iudices Clodianos.	436
Cannæ.	562. 563	Caucasus.	886. 887
Canopus.	264	Caudex quid antiquis.	734
Cantabri.	808	Caudicariæ naues.	734
Cantelio vectus Cato.	499	Cauca æneatoribus cincta.	366
Cantibus imbres attrahi & repelli credebantur.	889	ad Caucam summam spectantia verba.	684
Canticis discendis operati.	385	Cauillationes, Græcis sophismata.	477
Cantorum plus in comestationibus Rom. quam olim spectatorum in theatris.	366	Causa quoduplex Stoicis, Aristoteli, & Platoni.	296.
Capillorum cultus. 519. capillorum cura qualis apud veteres.	841	epi. 61. 297. ep. 65	
Capitolium dedicauit Puluillus.	773	Causæ bonæ conditio quando melior.	42. c. 7
Capitolij vectigal singulis comestationibus haustum.	810	Causæ aut nimis multæ, aut nimis paucæ ab Aristotele & Platone ponuntur.	297. ep. 65
in Cappadocia flumen equos albos faciens.	872	Causarum inquisitio.	428. ep. 95.
Capra, ignis globus Aristoteli.	832	Causariæ partes.	309. ep. 68
Caprea.	338	Causidicus.	599. c. 37.
Capricornus.	876	Causidici.	933. 934. 935
de Capsula tori.	488	Cautiones.	137. c. 10
Captiuus in se ab impuro patiatu feruari.	24	Cautiõibus prolatis controuersiam tollere.	42. c. 7
Captiuus & pretio partis æqui bonique natura parcere iubet.	626	Caystrus.	887
Captos ciues decem ex magno captiuorum numero redimēti, quid debeant redempti.	110	Celer Asinius.	911
Caput dira imprecatione defigere.	116	Cella laxior.	682. c. 8
Capitis dolor. 342. sanguine emisso leuatur.	313		
Capite demisso viuere.	298		
Carcer nobilis.	775		
Carceris alimenta	199		
Cardiaci vita, bibere & sudare.	192		
in Caria vnda cum piscibus e terra emerfit	871		
Caricæ annum nouum faciunt.	378		
Caricæ cum pane, pro pulmentario.	ibid.		
Carmen veneficæ.	174		
Carminis modo inclusa facilius hærent.	234		
Carmini inserta præcepta multum habent ponderis.	416.		
Carminum efficacia in præceptis animo tradendis.	466.		
cum Carneade dubitare.	734		

in L. Senecam Philosophum.

Cellæ pauperum.	199. ep. 18	49. vocis essentia auctor.	281. ep. 58
Censeo hoc amplius.	652. c. 3	Ciceronis calamitates 777. c. 20. compositio qualis	445.
Censorium crimen, pauca argenti lamellæ.	658. c. 21	ep. 100. 484. ep. 114. consulatus non sine causa, sed sine	
Census in album mittit.	42. c. 7	sine laudatus. 730. c. 5. epistolæ nomen Attici perire	
in Censum deferre.	3. c. 3. & 427. ep. 95	non sinunt. 206. ep. 21. epistolarum argumenta 498. epist.	
Centauroi.	281. ep. 58	118. flebiles voces in quadam ad Atticum epistola 730. c. 5.	
Centesimæ sanguinolentæ.	137. c. 10	libri ad philosophiam pertinentes 44. 45. libri de Rep	
Centiceps bellua.	935	468. ep. 108. post Catilinam exilium 95. c. 17. verba 197.	
Centurio supplicio præpositus, à Pisone duci iussus.	546.	ep. 17. & 436. ep. 97	
c. 16		Ciceronis libri etiam, Dori esse possunt.	135. c. 6
Centurio periturorum agmen trahens.	685. c. 141	Ciceronis exemplum secutus est Seneca.	464. ep. 107
Cerastræ.	140. c. 20	Ciceronis urbanitatem quomodo effugerit Vatinius.	114.
Cerberus.	214. ep. 24	c. 17.	
Cereus & fax.	684. c. 11	Ciceronis umbra Cæciannæ pressit.	858
ad Cereos & faces funera ducenda.	737. c. 20	Ciceronem expellens Clodius, Antonius occidens.	562
ad Cereos & faces viuere.	511. ep. 122	e. 2	
Cernere ferro.	281. ep. 58	Cicero F. consul propter patrem.	72. c. 30
Cernular.	171. ep. 8	Ciceronis Augusti clementiæ debentur.	624. c. 10
Ceroma.	279. ep. 57	Ciconum flumen potum saxea reddit viscera.	872
in Ceromate spectator puerorum rixantium sedet.	733. c.	Cimbria Mario cæsi.	419. ep. 94
12		Cimbrorum cladis causa.	544. c. 11
ad Ceronem fl. oues ut nigrescant, appellantur.	872	Cimbricæ cædes.	94. c. 16
Certamina sacra.	711. c. 9	Cincti alte.	233. ep. 33 410. ep. 92
Ceryx.	680. c. 3	Cinerarius.	713. ep. 14
Cestu decernere verantur Lacedæmonii.	90. c. 3	Cinna consul.	72. c. 30
Chæreas tribunus militum ob exprobratam molliitiam Ca-		Circense tomentum.	660. c. 25
ium Cæsarem occidit.	114. c. 18. & 152. ep. 4	Circensium clamor.	360. ep. 83
Χαλαζοφύλακας, speculatores futuræ grandinis.	888	Circius ventus Galliæ peculiaris. 899. Ei templum fecit	ibid.
Chalcidis terræmotus.	909. 912	Augustus.	ibid.
Chaldaei. 926. quid de Cometis censuerint.	920	Circulanti vis dicendi rapida, aptior.	243. ep. 40
Chaldaeorum observatio.	854	Circulator.	109. c. 11
Chameleontis color cur varietur.	836	Circulatores philosophi.	225. ep. 29
Chaos inane Epicureum.	322. ep. 72	in Circulo aliquo tempus terere.	526. c. 5
χαερκτισμοδς	428. ep. 95	Circulorum cælestium numerus.	899
Charimander librum de cometis composuit.	920	Circumagitur.	171. ep. 8
Charino magistratu.	199. ep. 18	Circumlitio.	373. ep. 86
Charis Heliado, quæ Homero Musa.	3. c. 3	Circumscriptiones.	358. ep. 82. 564. c. 9. 587. c. 2
Charites Iouis filia.	3. c. 4	Circumscriptores.	682. c. 8
Charondæ leges.	396. ep. 90	Circumstantia, Græcis περιστασια.	84. 9
Charybdis. 188. epi. 14. 230. ep. 31. 250. ep. 45. fabulosa.		Circus.	563. c. 7
773. c. 17. an respondeat fabulis, icire cupit Seneca.	345.	in Circi certamine interius flectendum.	682. c. 9
ep. 79		Circi vitia commendant nobis.	962
Chasmata.	838	Cisium.	322. ep. 72
Chasmata terræ.	907	Cisterna in vsum exercitus sufficiens.	373. 86
Chelidon, vnus ex Cleopatrarum mollibus, patrimonium gran-		Cisternina aqua.	374. ep. 86
de possedit.	379. ep. 87	Ciuicam mereri.	629. c. 26
in Chersoneso fons purgamenta eiiciens.	874	Ciuilia officia gesturus quid spectare debeat.	681. c. 4
Chimæra.	479. ep. 113	Ciuis boni opera nunquam inutilis est.	680. c. 3
Chiragra quomodo interquiescat.	342. ep. 78	Ciu nocere nefas.	570. c. 31
Chirographum.	25. c. 23	Ciuitatis captæ imago.	141. c. 27
Chirographum reformare.	418. ep. 94	Ciuitatis rector quomodo castigare debeat.	542. c. 5
Chlamidati.	652. c. 2	Ciuitatulas vendere.	933
Chorus veterum philosophorum ex multorum vocibus cõ-		Clamor theatri & scholæ.	267. ep. 52
stabat.	366. ep. 84	Clamores varij non turbant Senecæ animum.	275.
Chriæ.	234. ep. 33	ep. 56	
Chrysippus à Seneca in ordinem cogitur. 3. c. 4. etsi a re-		Clamosus.	542. c. 4
publica remotus, multa tamen præstitit. 677. c. 1. fingit		Clarus condiscipulus Senecæ, senex & deformi corpore	
Gratias Iouis & Euiinomes filias. 3. c. 3. librum suum de		sed animo viridi.	300. ep. 66
beneficiis ineptiis repleuit ibid. citatur	114. c. 17	Claritas quid.	451. ep. 102
Chrysippi viri magni, sed Græci, acumen sæpe retunditur,		Claritas quæ post mortem contingit, sitne bonum.	450. ep.
interdum pungit, non perforat. 3. c. 4. distinctio de sa-		102	
pientis ἀπαρκεία 174. ep. 9. præceptum de reddendo be-		Claritatis & gloriæ discrimen.	451. ep. 102
neficio. 25. c. 25. similitudo de pilæ lusu. 23. c. 17. subri-		Classicum & symphonia.	264. ep. 51
litas & breuitas in scribendo. 3. c. 3. Chrysippi discipuli		Classico concio conuocatur.	545. c. 16
& Cleanthis dissensio de ambulatione. 480. ep. 113. Chry-		Claudianus cometes.	924. 927
sippi lege viuere otioso licet.	962	Claudius Cæsar mitissimus 753. c. 26. animam agere cœ-	
Chrysippo quid sit seruus.	46. c. 22	pit 931. fratrum mortem æquo animo tulit. 758. in cæ-	
Chrysippum assidua saluatio ad mortem perducebat.	274.	lum ire visus. 931. inducitur consolans Polybium. 757. c.	
ep. 56		43. plures intra quinquennium culeo insuit, quam omni-	
cum Chrysippo viuendum.	453. ep. 104	bus sæculis insuti leguntur 628. quando exspirauerit.	
Cibaria.	46. c. 21	932. quantum Polybio præstiterit 754. c. 26. sexaginta	
Cibi opportunitas in agris.	19. c. 2	quattuor annos cum anima luctatus est. 931. templum in	
Ciborum copia animo obest.	192. ep. 15	Britannia habet.	933
Cicatrix quomodo placeat.	113. c. 26	Claudij amici 935. auia 934. auus M. Antonius 757. auun-	
Cicatricola.	572. c. 35	culus Augustus 757. 934. cedes 933. 934. 935. clementia	
M. Cicero ætatem suam complorat. 730. c. 5. Atticum quod		757. 758. fufus 931. generi 934. liberti 935. mansuetudo	
in buccam venerit, scribere iubet 498. ep. 118. cauillatio-		756. 758. Pater 757. patruus ibidem. patria 933. pœna apud	
num verbo pro sophismatibus vsus 477. epi. 111. citatur.		inferos 936. præfecti ibid. socer 934. vltima vox 932.	
684. clientibus suis præbet ceruicem 686. c. 15. gradarius		vxor.	934
fuit in orando 243. ep. 40. negat se habiturum tempus ut		Claudij beneficium, Augusti iudicium malo.	937
Lyricos & dialecticos legat, etsi ætas duplicetur 260. ep.		in Claudium iocorum plena est apocolocyntosis.	931
		pro Claudio Cæsare votum Senecæ.	756. 758

Index

sto prædicta fuerunt 927. sex menses durans 924. sole de-
ficiente visus. ibid.
Cometæ an in se terreni quid habeant. 927. an tarde eant
ibid. cur non cito extinguantur 924. in qua parte cæli as-
piciantur 922. multi non videntur 924. quomodo fiant
920. 921. 922. 923. 924. sub Augusto, Claudio, Nerone
cæsare, & post necem diui Iulij apparuerunt. 924. 927
cometarum cursus cur ignotus 920. genera. 839. duo gene-
ra Epigeni 920. natura nondum perspecta 925. forma
922. significationes 926. cometis quæ consideranda
919
comici dictum.
comissionibus singulis quantum Apicius consumpserit. 20
810
comitia consularia 141. consularia aut prætorialia
498
comitia fortunæ. ibid.
comitiale vitium. 591
commisum & continuum. 848
commoda seu producta. 327
commoda & incommoda extra nos sunt. 408
commodorum & bonorum diuersa conditio. 381
in commune dicere solent aliquid inuenientes. 501
communia pluribus modis. 137
communio rerum quomodo cum proprietate singulorum
consistat. 135
comædiarum sales in Socratem. 715
compediti. 683
compendiario. 325
compendiaria. 221
compendiaria ducere. 501
compendium. 645
comperendinatio. 436
Complanare. 526
componi ad dicendum. 562
componi ad rumorem. 651. 652
componi cum inferiore. 513
compositio alia aliis in oratione placet 445. non nimis
anxia esse debet. 488
Compositionis genera deprauata. 484
comprehensiones. 654
computatio sordida. 67
computationes. 117
conceptus inchoati. 686
conchyliæ superi & inferi maris. 513
conchyliati. 292
conciliaturas exercere. 436
concio inperatoria. 94
concitamenta. 590
conclamandi ceremoniæ. 661
concurrit os. 592. 19
concurratio circumcidenda est. 685
conditio omnis versabilis est. 684
conditium. 291. 356
conditura. 592
conducta domus, & mea, & alterius. 135
conflagrationis mundi tempus. 876
congiarium. 778. 71. 32
congiaria. 810. 681. 225
Congiaria Alexandri vires. 23
congiaria annua. 731
conjugem vetare in sella prostare & vulgo admissis inspec-
toribus vehi vndique perspicuam, rusticum & in huma-
num. 4 & 5
conlatrare philosophiam. 657
conon defectiones solis collegit, sed non meminit cometa-
rum. 910
conquestiones. 343
consalutari. 660
conscientia bona 436. bona & mala. 248. 249
conscientia grati. 70
conscientia flagellantur facinora mala. 437. 461
consensus publicus, veritatis argumentum. 494
consiliarium fulmen. 856. 855
consilium futuri ex præterito venit. 360. sub die, seu sub
manu nasci debet. 316. an ingrato dandum. 72
consiliorum rerumque dissimilitudo vnde. 204. 205
consolatio Marulli de filij morte. 441
in conspicuo mortem habere. 737
Constitutio animalium quid. 507
Consuetudo omnia pati docet. 683
Consul factus & reffectus. 457

in L. Senecam Philosophum.

Consul nummulariolus 934. ordinarius 597. postmeridia- nus.	933	Corrotundari.	480.888
Consuli quis honor exhibitus.	295	Corfica, Græcis Cyrenus 802. 803. cultores 808. horridus situs.	808
Consularia comitia.	141	ad Coruncanum redire.	484
Contacti.	590	Coruncanum laudabat Cato.	658
Contemplationi rerum naturam nos genuisse docetur.	11	Corus an recte à quibusdam Argestes dicatur.	899
982		Corycus mons.	869
Conreplatiuæ artes sua habent decreta.	423	Cossi.	623
Contemnenda mirari solemus.	489	Cossi vrbis præfecti, viri grauis, sed vino merfi fides in se- cretis continendis.	361
Contemptus vitandus 188. quomodo vitandus.		Cosura.	807
461		Cothurnati, & elati.	335
Contemptus malorum.	527	Cothurnati, & excalceati.	171
Contextus operis.	462	Cothurno, non tantum sipario fortiora dicta.	684
Continuatio quid.	848	Cotta Tectus.	935
Continuum & commissum.	ibid.	Cottam filium in exilium secuta est Rutilia.	813
Contractio & torpor letalis.	356	Crassus 459. diues 658. 501. multis nimis cultus & recens.	484
Contumelia quid 711. vnde dicta.	ibid.	Crasso Cato oppositus.	524
Contumelia sapiens affici non potest.	711	Crassum Parthis auaritia dedit 900. de Crasso insolens Par- thus sententiam tulit.	152
Contumelia & iniuriæ discrimen.	709	Crassus Magnus à Claudio occisus 934. focer filia Clau- dij.	ibid.
Contumelia videntur quædam quæ tamen non sunt.	713	Crassi F. Magnum vocari vetuit C. Cæsar.	ibidem
714		Crastinus sine sollicitudine expectandus.	182
Conuerberare vitia.	506	Crates Stilponis auditor quid præceperit adolescentulo se- creto ambulauit.	178
Conuersatio multorum perniciofa 158. virorum bonorum vtilis 417. mores immutat.	590	Credere omnibus, & nulli, vtrumque vitium est.	150
Conuersatio & solitudo miscenda sunt.	687	Crediti nomen quomodo beneficio tribuatur.	67
Conuiciator.	595	Crediti & beneficii diuersa conditio.	74
Conuictus magnorum virorum efficacior oratione.	156	Creditor beneficij quam pecuniæ diligentius quærendus.	23
Conuiuæ deligendi.	202. 203	Creditor sæpe debitori damnatur.	108
Conuiuarum censura seruo permissa.	253	Creditori etiam prodigo pecunia reddenda.	139
Conuiuator.	599	Creditori præter sortem extra ordinem numeratur.	252.
Conuiuii sermo qualis.	295	253	
in Conuiuiu iacere, & torqueri, paria ne sint.	301. 318	Credulitas plurimum mali facit.	568
Conuiuia tempestiua.	569	Crepax focus.	483
Conuulnerari.	217. 684	Crepitus.	274
Corbulo iocatus in Fidum Cornelium.	714	in Crera insula fons substitit, cum terra coli desit.	869
ad Cordubam versus Senecæ.	804	Cretici sinus.	876
Cordus, vide A Cremutius Cordus.		Crimina plerisque voluptati sunt.	436
Corfinium Cæsar obsedit.	46	Crisin eandem habere.	360
Corinthia.	683. 733	Crispare.	483
Corinthii Alexandrum Macedonem ciuitate donant.	6	Crispulus.	301
Corinthus.	751	Crispus amicus Senecæ.	803
Coriolanus ingratus.	94	Crispi Passieni egregium dictum 7. subtilitas, & dictum de adulatione.	883
Corium apud Lacedæmonios forma publica percussum.		Crocodili à delphinis & Tentyritis vincuntur.	886
94		Crocus latentibus fistulis in altitudinem expressus.	397
Corium petere.	713	Cræsus rex rogum suum & escendit, & exstingui vidit 684. seruiit.	254
Cornelia Gracchorum mater fortiter liberorum mortem tulit.	813	Crucibus se refigere.	658
Corneliæ duæ liberorum suorum obitus magno animo tu- lerunt.	774	Crudeles qui dicendi.	645
Cornelia lex de sicariis.	935	Crudelitas acerbissima.	20
Corneliam legem Sylla tulit.	524	Crudelitas quid 645. quid pessimum habeat 625. fere vi- nolentia comes.	362
Cornelius Senecio, eques Romæ.	447	Crudelitas regia inimicorum numerum tollendo auget.	623
Cornelius Seuerus, vide Senecus.		628. 629	
Cornicines.	934	Crudelitatis execratio 628. exitus ibid. regnum quale.	645
Cornua an quis habeat, interrogantes reprehenduntur.	250	Crustularius.	274
Corollarium.	111	Crypta Neapolitana.	275
Corona principe digna 629. non honor, sed honoris insi- gne 4. naualis.	49	Crytallina.	136
Corona circa sidera quomodo fiat.	833	Crytallina Vedii fregit Augustus.	599
Coronæ, virgæ & arcus differentia.	838	Cubicularii supercilium.	713
Coronæ etiam interdii, licet raro fiunt.	833	Cubiculatae naues.	140
Coronis subit ne aliquid corporis certi nec ne.	839	Cubile humi positum 154. in ambitionem compositum.	677
ad Coronam venire, relicto iudice.	544	Culcitra.	378. 468
Coronas mittere.	571	Culina patrimoniorum exitium.	5
Corpus non est saginandum, nec athletarum modo curan- dum.	192	ad Cultrum vel ad gladium locare.	378. 379
Corpus, animi pondus & poena 297. hospitium animi 505. velamentum animi 408. vinculum animi.	810	Cumæ.	272. 273
Corporis & animi separatio infantis ex utero materno emis- sioni comparatur.	452	Cunear.	499
Cosporis & animi bona, corpora esse probatur.	462	Cupiditas hominum infinita.	141
Corporis humani & terræ similitudo.	870	Cupiditas nouorum, vetera obscurat.	41. 42
Corporis potius quam ingenii exercitatio pluribus curæ est.		Cupiditatis vituperium.	135. 324. 393. 394
348		Cupiditates terminandæ 683. 207. vbi terminandæ.	195
Corporis temperatura tolli nequit.	180	Cupiditatum finis, timoris remedium est.	154
Corporis tegumenta varia.	397	Cnpiditatum series infinita.	204
Corporum diuisio.	451. 848		
Corpori non est seruiendum 188. quantum indulgendum	171		
de Corpore quid fiat hominem egressurus animus non est solicitus	410		

- Curio. 773
 Curio nonnullis nimis cultus & recens. 484
 Curiositas vitanda. 591
 Curius Dentatus primus in triumpho duxit elephantos. 734
 Curij Dentati dictum. 681
 Curius quibusdam parum seuerus. 505
 Curium laudabat Cato. 658
 Currus non honor, sed honoris insigne. 4
 Cursor. 90. 378
 Cursores raro hieran faciunt. 360
 Cursorum agmen. 514. 515
 Curua corrigere. 933
 Custodia. 154. 314
 ex Custodiarum agmine vnus mortem rogat Caesarem. 339
 Inter Custodias quidam ad spectaculum missus ceruicem si-
 bi rotæ circumactu frangit. 314
 Cutylarum insula natans. 873
 Cyclades sparsæ. 875
 Cyl-nius. 934
 Cymbala cur sonent. 853
 Cynicus nummos poscens & contemnens arguitur. 23
 Cynici petio Antigoni cauillatione deluditur. 23
 Cynici an recte obuios quosque monuerint. 224
 cum Cynicis excedere hominis naturam. 734
 Cyparissia. 839
 Cyprus 777. terræmotu agitur 912. sæpius terræmotu
 vastata. 404
 Cypri imperium Antigonus patri tradidit. 50
 Cyrenaici. 393
 Cynus, i. Corsica. 802
 Cyri Babylonem oppugnaturi furor in Gynden fl. 594. cu-
 piditas. 134
- D.
- Dacus. 319
 Dacus. 831
 Dardalus ferram commentus est. 397
 Danubius 730. 831. 885. Europam Asiamque determinat
 906. similem Nilo naturam habere à philosophis, sed fal-
 so traditur. 885
 Dare quid. 92
 Dare bene emensum. 888
 Dare, duos exigit. 92
 Dare & accipere contraria. 92
 Darius 501. primus persas obtinuit. 593
 Darii crudelitas in Oebazi liberos ibid. eius mater seruiit.
 254
 Darium occidit Alexander. 911
 Debeat ne aliquid ei qui inuitus profuit. 109
 Debeat ne aliquid ei qui sua causa nobis profuit. 110
 Debere, ubi locum habeat. 92
 Debitoris vasa. 1.
 Debitori suo sæpe creditor damnatur. 108
 in Debitum soluere. 168
 December mensis luxuriæ & Saturnalibus dicatus. 198
 Decempeda. 385
 Decimo tribuno Lepidus ceruicem præbuit. 162
 Decius 71. se pro rep. deuouit. 307
 Decij. 116
 Decoctor. 71. 251
 Decollationis remedium. 546
 Decrepitus ad ostium admotus. 182
 Decrepi & extrema tangentes. 218
 Decretum quid. 426
 Decreta philosophiæ. 414. 424
 Decreta sapientiæ necessaria esse. 427
 Decretoria arma. 495
 Decretoria hora. 452
 Decretorius stilus. 625
 Decuria prima in qua vocem præco experitur. 253
 Decurrere sine hoste. 199
 Deductio. 20
 Deformare, i. describere. 134
 Defricare boues. 110
 Dehonestamenta. 715
 Delator. 563
 Defectio solis perfecta. 838
 Delegatione & verbis perfecta solutio. 108
 Delegationem recipere. 220
- Delicatus quidam interrogat, an sedeat. 733
 Deliciæ ad rabiem incitant. 214
 Deliciarum rabidarum vox. Quousque eadem. 679
 Delicolum. 182
 Delos immota credita tremuit. 912
 Delphinarum & crocodilorum pugna. 886
 Demades an merito damnauerit funeribus necessaria ven-
 dentem, indeque lucrum optantem. 117
 Demaratus Lacedæmonius à Xerxe præmiis afficitur, quia
 solus verum dixit. 115
 Demetrius & Antiochus Demetrii Syriæ regis liberi 913.
 post Demetrii Syriæ regis mortem effulsi cometes non
 minor Sole. ibid.
 Demetrius Cynicus magni iudicii vir 133. non virtutis
 scientiam, sed egestatem professus est 657. nudus stra-
 mentis iacubans, veri testis, non præceptor 205. eodem
 loco imperitorum voces habet, quo ventris crepitus 405.
 vitam securam mari mortuo comparat. 307
 Demetrii laus 136. Eius dictum à Caesare ducenta donata
 reiciuntis 137. oratio qua naturæ opes repudiat 136. præ-
 ceptum vtrique manu proficienti tenendum 133. 134. ver-
 ba ad quemdam potentem libertinum 884. vnica de diis
 querela 526. vox magnifica. 523
 Demetrium secum circumfert Seneca, & semiaudum admi-
 ratur. 292
 Demetrius Pompeianus locupletior Pompeio. 682
 Demetrius Poliorcetes 175. Stilponem interrogat, num-
 quid perdidisset vrbe capta. 709
 Demetrio quid responderit Stilpon interroganti numquid
 perdidisset. 175
 Demochares Parrhesiastes ob procacem linguam appella-
 tus. 595
 Democritus 735. antiquorum omnium subtilissimus 920.
 diu furere visus 346. diuitias, vti onus bonæ mentis,
 proiecit 526. semper in publico risit. 564. 686
 Democriti dictum 168. inuenta 398. præceptum de tran-
 quillitate vitæ 589. 685. opinio de vento 895. opinio
 de stellis 920. ratio 889. sententia de terræmotu 910.
 volumen *de iudiciis*, 678
 Democrito obiectum, quod pecuniam neglexerit. 661
 Denarius à seruo imputatus. 598
 Dentium dolor cur acutissimus. 342
 Dentium puerilium lapsus. 66
 denunciatio. 417
 Deposita non semper redditur. 66
 Deprecanea fulmina. 857
 Depudere. 714
 Descriptio virtutis cuiusque necessaria. 805
 Desiderium suorum modicum, naturale est. 771
 Desideria ex vitio nata, insatiabilia sunt. 810
 Desideria rerum omnium quomodo deponenda. 311
 Designatores. 117
 Despumare. 567. 310. 443
 Destillationes crebræ & longæ. 342
 Destricti pili. 253
 Deuorare verba. 592
 deus à morte defendit etiam quæ mortalia sunt 283. an det
 beneficia 65. an futura significet 854. cogitatione viscen-
 dus est 927. fata quidem scripsit, sed sequitur 526. idem
 cum natura 66. in homines venit 325. in viris bonis ha-
 bitat 247. magister ex occulto producit ingenia 66.
 mala omnia à bonis viris remouit 516. maximus poten-
 tissimusque vehit omnia 230. nihil habet, nudus est
 ibid. omnium rerum ideas in se habet, 297. quid sit 831.
 quos probat, exercet 525. quomodo rogandus 178. sine
 murmuratione comitandus 464. vbique & omnibus præ-
 sto est 426. vndique in se totum redit, licet in extero-
 ra tendat 654. vniuersi arbiter & rector. 195
 deus Epicureus 933. ordinarius, & inferioris notæ 474.
 Stoicus. 933
 deus & materia, causæ rerum. 297. 298
 deus in humano corpore hospitans est animus. 230
 deus vndique consalutator. 660
 dei variæ appellationes 66. varia nomina 857. propositum
 in optimorum castigatione. 525. vox. 523
 dei & boni viri amicitia & necessitudo. 66
 dei omnia plena. 480
 deo Stoici rotundam formam tribuunt. 199
 deo quis sit dignus.
 deum incremat facit Epicurus, & extra mundum prouit.
 69

in L. Senecam Philosophum.

Deum nemo nouit.	230	Diogenis dictum, cum seruus vnicus ei aufugit	682. felicitas.	682
Deum sequere, vetus præceptum.	656	Diogenis Apolloniatis opinio de fulmine & tonitru	852. opinio de Nili incremento examinata.	887
Deorum immortalium munus philosophia.	396	Diogeni Stoico de ira differenti adolescens proteruus inspuir.		599. 600
Deorum erga nos benignitas	26. 64. 70. 112. 113. cultus quis.	427	Diomedes.	808
Deorum in homines beneficia contra Epicurum asseruntur.	65		Dionysius maior iure multis regibus præferri potest.	624
Deorum licet omnia fiant, iis tamen donum positum, & slips iacitur.	135		Dionysius tyrannus.	775
Deorum omnia esse, quomodo intelligatur.	136		Diplomata.	624. 137
Deos esse, ex publico consensu probatur.	494		Discendi cupiditas quomodo dirigenda.	466
Deos consilii primi non panitet.	112		Discendum non semper, sed & præcipiendum.	234
Deos nemo sanus timet.	69		Discendum quam diu sit.	333
Deos quis placatos habeat.	474		Discendi quod debeat esse propositum.	466
Deos tacite & intra nosmetipsos præcamur.	19		Discessionum more, respondere.	652
Deos vota & officia admonent.	98		Discingere.	410
Deos auctores vitiis inscribere, illa incendere est.	735		Disertus.	69
erga Deos ingrati reprehenduntur.	113		Dispectus rerum.	417
in Deos querimonia quorundam arguitur.	26		Displicentia sui vnde.	678. 679
per Deos fictiles olim iurabatur.	110		Disputationes quid sint.	451
Dij duodecim à Ioue in consilium vocantur	856. superiores & inuoluti ibid. gratuiti 71. beneficia ignorantibus dare incipiunt, ingratis perseverant 142. etiam ingratis multa tribuunt 71. etiam malis benefaciunt 2. excusantur quod malis imperia permittant 72. futura omnia norunt 72. iniuriam nec accipere queunt, nec facere 427. hominibus nec volunt obesse, nec possunt 569. nudi sunt.	682	Disputationes dialecticorum improbantur.	258
Diis nulla coactio, sed voluntas æterna pro lege est.	112		Disputatiuncula inanes arguuntur.	495
Diis præter voluntatem nihil præstare possumus.	138		Distillatio vne tussim, assidua & vetus phthisin facit.	331
Diis quæ causa benefaciendi.	427		Ditis ianua.	935
Diis quæ obici soleant.	142		Dives quomodo quis celerrime fieri possit.	197. 501
Diis nullius rei indigentibus nihilominus gratia referri potest.	26		Diuitis & pauperis comparatio.	348. 349
Diis aliter visum est, Diu melius, in diuersis dici solet.	439		Diuiti cuidam tandem panis & aqua defuit.	684
à Diis quæ petenda.	178		Diuitem quem vulgo existiment.	378
cum Diis verecunde agendum.	927		Diuites an animosius detrimenta ferant	682. cur magni videantur 335. mendicis miseres 713. sæpe pauperibus similes sunt.
Diadumēnos.	297		Diuidere sententiam.	652. 207
Διαλεκτικὰ in duas partes diuiditur.	393		Diuinatio e fulmine, auius & animalibus irridetur.	854
Dialecticæ interrogationes exturbandæ sunt.	357		Diuisio nulla & nimia idem vitij habet.	392
Dialectica lex.	ibidem		Diuitiæ quæ sint 221. bonum non sunt 525. 379. 380. licet viles & habendæ sint, non tamen in bonis numerantur 660. naturales 501. quæ sint magnæ 152. quo loco apud sapientem sint 659. quomodo certæ sint.	107
Dialectica animalia.	507		Diuitiæ tenent illum, non diuitias habet ille, dicendum.	502
Dialectici solum curant Non & hoc.	251		Diuitiarum contemptus 250. 475. instabilitas 107. maximum exemplum Lentulus augur 25. modus quis 148. vituperatio 682. latentium in summa terra signa disposita.	65
Dialecticorum libri à limine saltem salutandi, nec in iis tempus terendum 260. interrogationes & captiones reprehenduntur.	260		Diuitiis quis maxime fruatur.	189
Dialecticorum scholis iactatum sophisma.	381		Diuitiis incommoda non recte imputantur.	380
Dialecticorum veterum distinctio inter sapere & sapientiam.	494		Diuitias laudantes poetæ faciem subduunt affectibus.	489
Dialogorum altercatio.	96		Diuitias parasse, multis non finis miseriarum fuit, sed mutatio	197
Dicendi celeritas in philosopho improbat.	243		Diuitias quomodo & stultus & sapiens possideat.	660
Dicendi genus corruptum ex corrupta vita nascitur.	483		D. Iulius, vide Iulius Caesar.	
Dicta perdere.	595		Diurnum accipere.	349
Dictator olim magister populi dictus.	468. 469		Docenti & discendi idem debet esse propositum.	466
Dicturi apud populum varie afficiuntur.	180		Doctrinæ exemplaris efficacia.	156
Didymus grammaticus quattuor millia librorum scripsit.	387		Δόγματα, decreta, scita, placita.	423
Dies quid.	182		Dogmata sapientiæ non esse superflua.	427
Dies vnus quomodo par sit omni.	ibid.		cum Dolabra ire piscatum.	871
Dies ater 660. festus seruorum 254. muris 413. nivalis 888. rerum agendarum.	198. 199		Dolendi decor sapienti seruandus.	443
Dici gyros angustissimus.	182		Dolendi finem qui consilio non facit, tempore inuenit: quæ bene ab omnibus dicatur.	293
Diei noctisque officia commutantium reprehensio.	510		Dolendum quomodo sit ob amicos amissos.	292
Dies quibusdam longi videntur, noctes breues.	735		Dolentium verba querula.	343
Dierum festorum causa vestis muratur.	198. 199		Dolor omnis aut tolerabilis est, aut brevis	ibid. cito in odium venit 293. futurorum non est præoccupandus 186. qui extenditur, nec magnus esse, nec qui magnus est, extendi potest.
Diebus festis & voluptati dicatis quomodo sapientiæ studiosus se gerat.	ibid.		Doloris contemptus 527. 214. contumacitas 813. ostentatio 42. solatia & remedia	813. 769. 771. 343. 344
Diespiter Vicæ Potæ F.	934		Doloris opinione vexamur.	709
Diffusio animi.	653		Dolore doloris sensus amittitur ob duas causas.	342
Digitus ad caput relatus, impudici indicium.	267		Dolorum maximorum sedes in macerrimis corporis partibus.	ibid.
Digitus sanguine linitum nubibus.	888		Domina seruorum beneficio seruata.	6
Digitus summis ambulare.	477		Domios, olim paterfamilias dictus.	244
Digitulos ducere.	303		Dominus eiusdem rei quomodo duplex esse possit.	155
Dignatio.	207. 217		Dominis sola seruorum corpora obnoxia sunt.	46
Dignitas facilius crescit quam incipit.	447		Dominorum in seruos superbia reprehenditur.	253
Diligentia quorundam superuacua.	734		Dominorum iniuriis in seruos positus iudex.	46
Diluuij tempus 876. fatalis causæ descriptio.	874. 875		Dominos obuios salutamus, si nomen non succurrit.	150
Diodorus Epicureus sibi gulam præsecuit.	657		Domitius à seruo seruatus.	47
Diogenes à puero caua manu bibente doctus calicem frangit cum sui obiurgatione 397. Alexandrum vicit 91. an recte obuios quosque monuerit 224. regias opes calcavit 90. seruauit.	254		Domitij clementiæ Augusti debentur.	623. 624
			Domus, pusilla res publica.	254

Index

Domus recta.	445	Elephantos quis primus in triumpho duxerit.	734
Donari ne quid amicis, sapienti, regi, reip. possit.	135. 137	Eleusis.	917
Donare, res difficilis.	659	Elleborus.	362
Donatio & munus diuersa.	107	Elleboro stultos curare.	27
Donatio inconsulta.	66	Ellius leno.	525. 526
Dorica lingua.	339	Eloquentis votum litium numerus.	117
Dorus librarius.	135	Emi quæ putamus.	259
Doryphoros.	297	Empedoclis sententia de naturali aquarum feruore.	872
Dossenni monumento inscriptus titulus.	392	Empta precibus, omni re cariora.	19
Dracones.	872	Empta quædam pluris sunt quam vñierunt.	110. 111
Dracones inter pocula sinusque innoxij.	570	Emunire.	628
Drusus Cæsar pronepos Attici.	206. 207	Eneruata felicitas.	515
Drusus Germanicus pater Claudij Cæsaris.	757	Ennius Homerum imitatus.	469
Drusus Libo adolescens nobilis consilium ab amita Scribonia petiit, mortemne sibi conscisceret an expectaret.	313	Ennij versus ex Ciceronis libris de Rep. apud Ennium situs multum verborum occupauit.	287
Drusi Liuiæ F. res gestæ & mors.	770	Εννοσίγαιος.	911
Drusilla in cælum ire visa.	931	Ens, vide Quod est.	
Drusillæ sororis mortem quam acerbè tulerit C. Cæsar.	758	Entia in sex modo Plato partitur.	281
Duci victor iubet.	152	Enunciatiuum, enunciatum, effatum, edictum.	494
Duci iubere.	546. 594	Ephestios regio herbida, innoxia ab igne circumeunte.	346
Duillius primus nauali proelio vicit.	734	Ephesus.	452
Duillij.	624	Ephorus historicus non religiosissimæ fidei, sæpe decipitur, sæpe decipit 923. historiis componendis vtilior ab Isocrate iudicatus est.	681
Dupondio satur.	199	Epicurus an merito reprehendat Stilponem & eos qui dicunt sapientem seipso esse contentum 174. 175. cum Metrodoro suo Athenis ignotus, & Græciæ pæne inauditus 346. dolorem etiam appetit dulce esse torqueri dicit 301. 307. 308. duo bona agnoscit 303. exulcerati ventris dolore tortus beatissimum & vltimum se diem agere ait 303. 409. fortis est, licet manuleatus sit 231. honeste viuendum esse docet 207. immerito mollia præcipere putatur 713. obiurgat & eos qui concupiscunt mortem, & eos qui timent 214. Senecæ iudicio, sancta & recta præcipit 655. seruos amicos vocat 464. Stilponis obiurgator 175. Stoicis consensit 252. tria proficientium genera facit 266. voluptatis magister certis diebus famem experiri solitus. 599	
Duramentum.	677	Epicuri angelus Seneca.	205
		Epicuri dicta 183. 186. 189. 195. 197. 199. 202. 205. 210. 211. 214. 217. 219. 221. 224. egregium dictum 158. 437. dictum de philosophiæ seruitute 171. dictum omnibus philosophis commune 224. dictum, Stilponis vocis simile 175. Epicuri dicta cur commemoret Seneca 207. inepta distinctio de beatitudine ex virtute & voluptate 369. epistola 173. 174. 175. 346. Epicuri epistola ad Idomeneam 206. epistola ad Idomeneum de occasione obseruanda 208. 207. epistola ad Polyænum 199. obiurgatio quod Deum inermem faciat, & tamen colat 69. præceptum 181. opinio de terræmotu 910. sententia nobilis Idomeneum 207. sententiæ eius cur notentur à Seneca 233. sententiæ de paupertate 148. secta non otiosa est & immerito male audit 656. voluptas sicca & sobria est 655. vox virilis 713. 714. voces, publicæ sunt. 171. 207	
		Epicuri non schola, sed contubernium magnos viros fecit.	156
		Epicuri horulis quid inscriptum.	207
		Epicuro obiecta vitæ & doctrinæ dissensio 657. obiectum quod pecuniam consumpserit.	661
		Epicuro quæ sit Dei felicitas.	65
		Epicuro testimonium redditum.	42
		cum Epicuro quiescere.	734
		Epicurum compilat Seneca.	171
		Epicurea bonorum diuisio.	303
		Epicurea cantilena de vano inferorum metu.	214
		Epicurea voluptatis laudatio cur pernitiola.	655
		Epicureæ voces.	309
		Επικούρειος δῶδς.	933
		Epicurei duas philosophiæ partes ponunt.	393
		Epicureorum delicata & vmbratica turba voluptatem virtuti præferentium arguitur 64. opinio voluptatem à virtute diduci posse negantium refutatur. 653. 654. 655	67
		Epicureorum vituperatio.	67
		Epicureorum & Stoicorum dissensio de sapientis otio.	311
		Epicureum chaos.	910
		Epigenes duo Cometarum genera facit.	910
		Epigenis opiniones de meteoris & cometis refutatz.	921
		Epistola non debet sinistram manum legentis implere.	251
			251

E.

EARINVS puer.	360
Ebrietas 545. Ebrietas interdum vtilis 687. vnius horæ hilarem insaniam longi temporis tædio pensat 289. voluntaria insania est.	361
Ebrietatis accusatio 361. effectus.	214
Ebrietati honor habitus.	5
Ebrietate deuinctus animus non est in sua potestate.	361
ab Ebrietate quomodo deterreant Zeno & Posidonius.	361
Ebrius duobus modis dicitur.	ibid.
Ebrius & ebriosus differunt.	361
Ebriis an committendus secretus sermo.	361
Ebucij Liberalis laus.	89
Ebullire animam.	932
Echini.	425
Εκνεφία venti vt fiant.	897
Ectypa imago.	47
Edictum, effatum & enunciatum idem.	494
Editio publicauit monumenta ingeniorum, etiam ad indignos peruentura.	71
Educationis vis.	566
Effatum & enunciatum idem.	494
Effectus quibusdam præstandus est, quibusdam pro effectu est, omnia attentasse vt efficerent.	137
Effigere.	545. 570
Effocari bonis.	729
Effractarius.	309
Effricare rubiginem.	426
Egere necessitatis est.	175
Egestas & paupertas.	281
Egestas non obstat philosophiæ studio.	197
ad Egestum venter corpora exhaurit.	877
Εγκατία ventus.	896
Εγκύλιαι artes.	386
Egnatij Augusto insidiantur.	623. 739
Eidos quid Platoni.	282
Εἰκονισμοί.	428
Eiuratio bonæ spei.	661
Electio vi & metu perit.	24
Elementa mundi 495. prima 49. quattuor 869. & totidem eorum potestates.	566
Elementorum diuisio secundum Ægyptios.	870
Elementorum alterni recursus sunt.	868
Elementarius senex.	237
Elephantem in genua subdere & ambulare per funem iubet mimus Æthiops.	371
Elephantes porcina vox terret.	365
Elephanti cxx. ante currum ducti.	734
Elephantorum gregem excelcissimus ducit.	366
Elephantorum iugo colla submissa.	570
Elephantorum duodeuiginti pugna cum noxiis hominibus.	734

in L. Senecam Philosophum.

Epistolæ præmittere, Si vales, bene est, mos antiquis fuit.	192
Epistolæ amicorum imagines sunt.	243
Epistolæ clarorum virorum obscuros alioqui homines notos faciunt.	206
Epistolæ Senecæ quales sint.	331
Epistolæ & codicilli.	274
Epistolarum commercium vtile.	241
Epistolis adscribendæ voces grauium auctorum.	233
Epistomia argentea.	373
Epulæ funereæ.	182
Eques Romanus 252. 253. nomen ex ambitione natum	230.
Equestria & locus in Equestribus.	137
Equestris hereditas.	43
Equum empruri, nudum adspiciunt.	349
Equi albi regium currum trahere solebant.	594
Erasinus fluuius absorptus tandem rursus emergit.	873.
Ererici.	388
Ergastulum.	598
Erixonem equitem Rom. populus ob filium flagellis occisum, graphiis confodit.	625
Errori non irascendum.	595. 596
Errorum amor cum efrandi necessitate coniunctus.	564
Escendere.	684. 688
Essedæ transcurrentes.	274
Essedarius.	225
Essentia vox à Cicerone & Fabiano vsurpata.	281
Est, i. edit.	588. 472
Estur.	592
Etesia à nautis somniculosi & delicati vocantur	897. an causa sint incrementi Nili 887. in Italia nubes consistere non patiuntur, at India & Æthiopiam cōtinuis aquis irrigat.
Etesiarum causa & tempus.	896
Etrusci & philosophi in quibus de fulminibus conueniant & dissentiant.	856. 857
Etruscorum disciplinam Attalus Græca subtilitate miscuit.	857
Euander in Tiberis ripa regna Arcadum collocauit.	808
Euaporatio e terris varia.	832
Eudoxus primus ab Ægypto in Græciam astrorum scientiā transtulit.	920
Euphrates.	730. 48. 831. 900
Euphrosynæ Gratiarum media.	3
Euripus.	360 Euripi.
Euripidis opinio de Nili incremento.	886
Euripidis versus recitati populum ad eiiciendum tragœdiæ actorem concitant.	489. 490. 652
Euronotus.	899
Europæ Asiæque terminus.	906
Eurus 898. Latinis Vulturnus	ibid.
Eurynome mater Gratiarum, & cur.	3
Eutymenis Massiliensis testimonium de Nili incremento.	887
Eudypula.	678
Exarmare.	227
Exauctoratus.	233
Excalceari.	epi. 8. fo. 335
Excalceati & cothurnati.	ep. 8. fo. 171
Excarnificare.	626. 213
Excarnificatus animus.	588
Exceptiones nigrae.	258
Excerpta.	233
Excusatissimus.	
Exemplar, instrumentum est causæ necessarium.	297
Exemplar, Platonis Idea.	297
Exempla plus prosunt quam præcepta.	156
Exempla quam efficacia sint.	181
Exequias immaturas fax cereusque præcessit.	684
Exerceri ad palum.	199
Exercitationis finis.	360
Exercitationes quæ conueniant, quæ non	192. quæ deligendæ.
Exercitus in centurias describi solet.	392
Exitus bonorum mali non debent non contristare.	686
Exoleti.	733
Exoletorum agmina per nationes coloresque descripta	425.
plausus.	218
Exoletis articulos malacissandos præbere.	303
Expetendum & ad expetendum quid.	493
Expeti propter se quid dicatur.	69

Expiationes quid prosint, si fata immutabilia.	855
Exportatio.	684
Exprobratrix memoria.	140
Exsanguia scripta.	295
Exsecrantium voces nocent.	418
Exsibilare.	588
Exsilium quid sit.	806
Exsili metus vt demendus remedia.	808
Exspuere spiritum.	600
Exsulis paupertas nullum incommodum habet.	809
810	
Exsurdatus clamoribus.	419
Extraordinaria imperia.	49. 95
Extrinscus auscultantes.	234

F.

FABELLA, i. historia	338. 384
Faber inquilinus.	274
Fabrilia ferramenta non esse à sapientibus excogitata.	396
Fabianus arcus.	708
Fabianus Papirius à Cicerone, Asinio & Liuiio saltem vincitur 445. 446. dubitabat an satius esset nullis studiis ad-moueri, quam his implicari 734. disertus & elegans 281. philosophus verus & antiquus contra affectus impetu pug-nandum ait 732. populo diserebat, sed modeste audie-batur 267. citatur.	779
Fabiani viri & vita & sciencia & eloquentia egregij dispu-tatio expedita, non concitata.	243
Fabiani Papirij libri ad philosophiam pertinentes 446. libri de ciuilibus 445. opinio de fine mundi 874. oratio qua-lis.	445
Fabiani pudor in senatu decens.	180
Fabius cunctator 71. cunctando imperii vires recreauit.	544
Fabius eques Rom.	935
Fabius Maximus.	623. 373
Fabius turpissimam imperatori aiebat excusationem, Non putauit.	570
Fabius Persicus impurus in sacerdotium propter maiores receptus.	72
Fabij Persici pecunia à Iulio Græcino repudiata.	24
Fabij Verrucosi dictum.	20
Fabij 358. trecenti.	72
Fabij ccc. non victi, sed occisi dicuntur.	90
Fabricius diuitias imperator reiecit, cæsor notauit 440. Pyr-rhi regis aurum repulit 504. Pyrrhum monuit vt insidias medici viraret. ibid. quibusdam parum pauper est 505. triumphalis senex radices & herbas cenat quas in agro re-purgando vultit.	523
Fabricij paupertas.	523
Fabula vita similis.	339
Fabulosum fretum.	250
Facere, i. parare, exercitum.	484
Facces, vide post Fax.	
Fallacia fulmina.	857
Fama.	451
Fama multos non excipere, sed eruere solet.	346
Famas petere.	484
Familia periculum adit, cum incertum est an mors domini voluntaria fuerit.	338
Familia nomina in prima parte ædium collocantur.	47
Familiares olim dicti, qui nunc serui.	254
Familiares olim dicti, qui nunc serui.	254
Fames ambitiosa non est 502. malum panem, siligineum reddit 514 paruo constat.	197
Fames & sitis sedatu facilis.	152
Fames exercitus Persici.	594
Fax cereusque immaturas exequias præcessit.	684
Faces diurnæ.	832
Faces igneæ 832. quomodo fiant.	920
ad Faces & cereos funera ducenda.	737
ad Faces & cereos viuere.	511
Fanum.	136
Fasces duodecim 597. honoris insignia.	4
Fasciam solue.	349
Fastos occupare vno nomine.	548
Fatigatæ allocutiones.	769
Fatum quid 66 855. idem cum Deo.	857. 96
Fatum rerum commune.	780. 404
Fatum vnum est, nec fulmine mutari potest.	855
Fatum non tollit philosophiæ studium.	195
Fati lex prima 855. circuitus 904. obiurgatio quotidiana.	412

Fato tam diuina quam humana reguntur.	526	Fiscus 135. tanti est quantum habet.	379
Fata an ita immutabilia sint vt expiationibus & votis auerti non possint.	855	Fiscus in angula iacentes.	598
Fata Deus quidem scripsit, sed sequitur.	525	Fistulae plebeiae.	373
Fauere ac plaudere.	889	Fitilla religiosi.	4
fauere linguis, in sacris dici solitum.	661	Flacci mors.	293
Fauonius idem cum Zephyro.	899	Flamma ingentis pilae specie visa.	812
Fauonii indicium.	833	Flaminius circus.	95
Febriculae longas destillationes sequuntur.	342	Flauus cur iracundissimi.	567
Febris dea Claudium comitatur.	932	Flectendum interius in cursu, circi certamine, & vitae spatiis.	681
Febris praecordia torrens 343. viscera torrens.	188	Flendi ius ab Homero praescriptum.	293
Febris peregrinatione discutitur.	456. 457	Flendi larga & assidua materia.	752
Febris natura.	908	Fletus primum nascentium omen.	ibid.
Februm genera innumerabilia vnde.	424	fletus nascentium causa.	412
Febrem habere dicimur, cum illa nos habeat.	502	Florales ioci nudarum mulierum.	436
Febres quaedam valetudinem leuant.	803	Flosculi non sunt viro ex auctoribus captandi.	234
Februarius.	374	Fluctus quid.	895
Felicio Senecae ostiarius.	182	Flumen in idem bis non descendimus.	283
Felicitas auida est & alienae auiditati exposita 202. bracteata 489. eneruata 525. iracundiam nutrit.	567	per Flumen gratis vehens an beneficium det.	111
Felicitas diuitum personata.	349	flumina in vltimum hominum a Deo tributa 65. cur aliquando siccentur, aliquando noua emergant 869. cur quaedam aestate augeantur 873. cur quaedam certis mensibus magna, certis angusta 870. cur quaedam in specum palam decidunt, quaedam paulatim intercidunt, eademque ex intervallo reuertuntur 873. quaedam cum ipso mundo coeperunt 872. subterranea.	897. 898. 907
Felicitatis immoderata incommoda 734. 241. inquietudo 237. intemperantia periculosissima 525. reprehensio. 527		Fluminum cursus quomodo continetur 868. 869. quorundam vis mira.	872. 873
Feliciter quod agis.	307	Fluminum magnorum capita veneramur.	247
Felix nemo fit aliena infelicitate.	420	Fluminibus gratiae non aguntur.	109
Felix vulgi, voluptatum seruus est.	656	Focale.	890
Felices cognomen honori datum.	625	Focos cum obsoniis transferre luxuria commenta est.	344
Felices ad similitudinem suorum parietum extrinsecus culti sunt 527. cuius rei inopia laborent.	114	Faecundas facientes aquae.	873
Felicitum exclamatio, quod viuere non liceat.	731	folliculi.	899
Felicitum gaudia & tempora misera.	736	Fontem monstrare sitientibus, beneficium est.	43
Feminae equo, donate 774. podagrica & caluae medicorum maximum mendacem faciunt 424. per liberos ambitiosa 812. quaedam non consulum numero, sed maritorum, annos suos computant.	44	fontes certo tempore purgamenta eiectantes 874. cur aliquando siccentur, aliquando noui emergant 869. cur quidam senis horis pleni, senisque sicci sint 870. quidam sacri. 247	868
Feminarum adulteria ibid. luxuria & libido 812. 424. voluntas mobilis & vaga.	973	fontium perpetuae causa.	868
Feminis annus ad legendum constitutus 293. luctus spatium decem mentium datum.	812	Forati animi.	732
Fenerator quando male audiat.	23	Forma Aristoteli idos.	297
Fenerator valetudinarius,	598	forma non causa est, sed pars.	297
Fenestella.	468	Formido.	565. 624
Fenus quid.	137	formido nimia multos ad mortem coegit 152. vaticinantes & attonitos reddit.	913
Ferae nullum est beneficium.	24	formidolosa.	525
Ferae primae formae.	523	formula cadere.	258
Ferae hominis conuictu mansuescunt 590. ira carent, sed non impetu.	541	formula excidere.	645
Ferarum domitores.	371	de formula disputare.	895
Ferarum venatio & possessio periculosa.	656	ad formulam spectat.	854
Ferculum alienum.	660	ad Formulam viuere.	684
Fercula pro congiariis numerare.	681	Fortis.	70
Ferias menstruas certis diebus sibi quidem dederunt.	687	Fortis quis abusive.	27
Feritas quid.	645	fortis vir quis.	711
Feritatis origo & descriptio.	562	fortis sine timore est.	369
Ferrum cur effossum.	137	fortes natura iracundi sunt.	565
Ferrum in igne est.	934	fortitudo quid 27. 370. 386. 360. in Persas quam in alte cinctos cadit 233. Stoicis est animal.	478
Festi dies cur instituti 687. quomodo philosopho agendi 198. 199. vide Dies.		fortuita non sunt bona.	379
Fictiles.	231	fortuitorum metus inanis.	326
Fictiles dii.	810	Fortuitorum praemeditatio & contemptus 404. 464. 480 remedia.	973
Fictilia.	154	Fortuitis omnes subiecti sunt.	152. ep. 4
Fides.	385	Fortuna neque boni neque mali aliquid nobis tribuit 439. non habet longas manus 356. quos sibi aduersarios assumat 523. reliquenda est.	356
Fides hominum impressis signis creditur.	44	Fortuna magna, seruitus magna.	753
Fides penes auctores erit, dictum historicorum.	887.	Fortunae contemptus 527. ius nullum in praeteritum 712. ludus 326. momentanea varietas 152. munera philosopho vitanda 171. potentia 405. 404. regnum 772. instabilitas.	867
	932	Fortunae bona non excluduntur a sapiente.	658. 659
Fidiculae.	588. 594. 777	Fortunae certamen fortiores reddit.	525
Fido Annæo longior.	884	Fortunae indulgentia opus est ad virtutem tendenti.	657
Fidus Cornelius ob corbulonis contumeliosum dictum la- crimatus est.	714	Fortunae manus sunt homines potentes.	711
Figuli rotæ inuentor.	398	Fortunae nihil intactum.	718
Figura.	21	Fortunae omnes copulati sunt.	683. 684
filiae male consulens.	71	de Fortunae fide nihil sibi promittendum.	685
Filius quantum patri debeat.	48. & 49	de Fortunae iniquis praemiis quid sentiendum.	714
Filio datum beneficium, an ad patrem pertingat.	95	cum Fortuna expostulatio.	564
Filiorum exempla patres beneficiis vincentium 50. exempla patres illustrantium.	48	Fora trina.	687
Fines Atheniensium aut Campanorum quos vocemus.	135	Frænos mordere.	
finita fulmina.	857		
finitio.	541		
Finitor seu finiens, οὐρανός Græcis.	899		

in L. Senecam Philosophum.

Fragor.	853
Frater, alterius frater est.	92
Fratrum dissidentium alter si seruetur, an alteri fratrem non perisse moleste ferenti beneficium detur.	96
Fratrum morte separatorum exempla.	757
Fraudator beneficiorum.	71
Frendens.	547
Frigidum nihil sine aëre.	230
Fritillus.	935. 936
Fritinnire.	804
Frontis infirmitas.	19
Frugalitas quid 197. commendatur 682. senectutem producit.	183
Frugalitatis indicium non est auri & argenti odium.	154
Frumentum publicum.	71
Frumentum vendenti quantum emens debeat.	110
Frumenti publici cura.	736
Fucinus lacus.	867. 868
Fugit dies Virgilio.	468
Fugitivi diuites in mimo.	483
Fulgere media correpta dicebant antiqui.	858
Fulgetra.	ibid.
Fulgor.	ibid.
Fulgores quomodo fiant.	839
Fulguratio quid.	858
Fulgurationis & fulminis discrimen.	851. 852
Fulgurationes, fulmina & tonitrua simul fiunt.	850
Fulgurationum causa	832
Fulguris causa, nocte tranquilla.	853
Fulguritus.	595
Fulguritis odor sulphureus.	852
Fulguritorum capita ad exitum fulminis spectant.	854
Fullo.	834
Fullonius saltus.	192
Fulmen cur igneum cum sit terram petat 852. cur oblique feratur 859. cur subitum appareat & sine ignis continuatione.	ibid.
Fulmen placabile, & perniciosum.	856
Fulmen & fulgor quid differant.	859
Fulminis mira opera.	854
Fulminis & fulgurationis discrimen.	697
Fulmine cur montes plerumque feriantur.	859
Fulmine icta verminant.	854
Fulmini vis inest pestifera.	857
Fulmina an à Ioue mittantur 856. 857. cur æstate plurima 859. futurorum prænumcia 854. priuata & publica. 857.	
Fulminum ars triplex 854. auctoritas in auguriis & auspiciis ibid. causa 852. diuisio iuxta Attalum 857. diuisio iuxta Etruscos ibid. tria genera iuxta Cæcinnam 855. genera vera 856 metus eximitur 859. metus ad quid profuit 856. nomina 857. procurationes & expiationes quid proficiant 855. vis	858
Fulminum scientia valent Tusci.	854
Fulminant inferiora.	589
Fulminatio.	850
Fumus, hospitem indicium.	295
Funebris laudatio, non laus, dicitur.	451
Funerare.	806
Funerari.	811
Funestare.	758
Funus tacitum.	678
Funera quomodo deffenda.	443
Funeribus necessaria vendens damnatus Athenis.	117
Fur deprehensus.	274
Furem signata sollicitant.	309
Furant.	425
Futentium indicia.	540
furiæ inferum.	572
Furimus.	425
Furnius quomodo patri Antonianas partes secuto venia impetrata Augustum demeruerit.	25
Furor ex ira 572. vt curandus.	415
Furtum quomodo sapienti fieri possit.	136
Furtiua scelera.	563
Futuri cur homines auidi.	589
Futura, bona non sunt 495. prospiciendo molliuntur.	684
Futurorum metus taxatur.	329. 439

G.

G ALATIÆ fluius colorem animalibus mutans	873
Gallia cur fluminibus abundet 868. salubritatem cæli Circio vento debet.	899
Galliæ populi truces & inconditi.	808
Gallia.	831
Gallus in suo sterquilinio plurimum potest.	933
Galli in græcia.	807
Galli germanos ceciderunt.	544
Gallorum gens à Castandro obsessa.	869
Gallis omnibus ciuitatem si princeps dederit, quantum singuli debeant.	112
Gallos togatos videre constituerat Claudius.	931. 932
Gallio Senecæ frater 651. adulationis osor 884. in Achaia febricitans, nauem adscendit vt morbum euerit.	456
Gallio citatur.	897
Ganea.	928
Gaudium inuectitium 211. verum.	439
Gaudium securum sola virtus præstat.	220
Gaudium ex consulatu, ex nuptijs, &c. percipere, an bene dicatur.	288
Gaudij & voluptatis discrimen apud Stoicos.	ibid.
Gaudio vero soli sapientes fruuntur.	211
Gaudia mala improprie dixit Virgilius.	288
Gaudia occupatorum trepida.	735
Gaudere non potest nisi bonus & sapiens.	289
Gausapatus.	269
Geminus Varius Vinicius tractum dicentem, disertum negat.	243
Gemma ministrare.	524
Gemmea supellex.	475
Generosus quis.	249
Genius singulis adsignatus.	474
de Genu pugnare.	522
Genus generale, & genera specialia.	282
Genus summum, quod est.	ibid.
Genus Stoicis summum quodnam.	ibid.
Genus esse aliquod probatur.	281
Generis humani conuiuium.	94. 95
Geometres quid doceat.	385. 386
Geometrarum rationes cogunt.	835. 836
Geometria non facit virum bonum 384. ob subtilitatem lubrica.	42
Geometriæ placita 423. puluis.	387
Geometriam discere cepit Alexander	405
Germania. 756. 757. 770. 95. 831. cur fluminibus abundet 868	
Germanicus C. Cæsaris pater 71. frater Claudij Cæsaris.	758
Germanici mors non fuit sine denuntiatione.	832
Germanus puer protinus hostile vibrat.	238
Germani cuiusdam ad spectaculum ducti mors fortissima	313
Germani, auida belli gens 906. capillum nodo vinciunt 519. iracundissimi.	565
Germanorum animositas & patientia.	544. 525
Germanorum transitus non inhibuit Pyrenæus.	807
Germanis iracundia cladis causa.	544
Germanis rufus crinis & coactus in nodum.	596
Geruli.	47
Gestatio exercitationis species. 272. commoda est.	192
Gestationum horæ.	733
Gigantes.	282
Glacies 888. potui mista.	890
Glacie rigorem potionis renouare.	344
Gladiator ignominiam iudicat cum inferiore componi.	523
Gladiatorem in arena capere consilium, vetus prouerbium.	207. 208
Gladiatores.	684. 714
Gladiatores ira denudat.	544
Gladiatoribus ignauis populus irascitur.	541
Gladiatorius ludus.	563
Gladiatorij muneris dies.	735
Gladius bonus.	334
ad Gladium vel ad cultrum locare.	378
Globi ignei.	832
Gloria quid 515. ex scriptis & conuersatione eruditorum paratur 206. multorum consensum requirit 451. umbra virtutis est, aliquando sequens, aliquando præcedens.	346

- Gloriæ & claritatis dif. rimen 451
 Gorgonius. 374
 Grabatus. 199. 205
 Cracchana mala. 730
 Gracchus quibusdam nimis cultus 484. vide C. Gracchus. 813
 Gracchorum mater Cornelia. 813
 Gradarius. 243
 in Gradus quattuordecim deducere. 43
 Græca quomodo in Latina vertenda. 678
 Græcæ linguæ gratia. 752
 Græcæ ineptiæ. 356
 Græcæ vrbes in medijs Barbarorum regionibus. 807
 Græcia maior. 807
 Græcia admiratur patrem sacra rite peragentem, filij morte nunciata 773. Epicurum & Metrodorum pæne inauditos habuit 346. stellis numeros & nomina fecit. 925
 Græcus poëta 687. tibicen. 333
 Græci in gallia. 807
 Græci nominibus in species iram distinguunt. 542
 Græci quidam dicaces in Antigonum. 595
 Græcorum inutilia studia 734. prouerbium. 483
 Græcos, historiæ coarguunt 833. togatos videre cupiebat Claudius. 931
 in Græcis dicendi celeritas fertur. 243
 Gracinus Iulius vir egregius a C. Cæsare occisus. 24
 Gracini Iulij ob non acceptam a Fabio Perfico & Rebilo infamibus pecuniam obiurgati responsa 24. vide Iulius Gracinus.
 Graij Massiliam incolentes, diu in Corsica confederunt. 808
 Graius mons. 230
 Grammatica. 379
 Grammaticus circa curam sermonis, historias & carmina versatur 384. non erubescit solæcismum, si sciens facit 423. quo animo Virgilium legat 468. & Ciceronem. 469
 Grammatici analectæ. 221
 Grammatici custodes Latini sermonis. 428
 Grammatici oculi. 468
 Grandiscapiæ arbores. 374
 Grando quid 888. cur non hieme cadat ibid. cur rotunda ibid. quomodo fiat. ibid.
 Grandinis venturæ speculatores nubibus immolant. 888
 Graphio pungere. ibid.
 Graphiis confodere. 625
 Gratia ne referenda iis qui inuiti profunt 108. apud paucos post rem manet 6. per quæ etiam felicibus referri possit 114. 115
 Gratiam referre beneficiis an res per se expetenda. 64. 68
 Gratia tantum demitur, quantum moræ adicitur. 20
 Gratiam an retulerit beneficium grato animo accipiens. 27
 Gratiam an sibi quis referre possit 91. referre scit solus sapiens. 252
 Gratiam referre, & non reddere, dicimus. 252
 ad Gratiam reddendam quæ requirantur. 41
 Gratia non sunt fastiue agendæ, in angulo, & ad aurem. 25
 Gratias ago mihi cum dicimus, quid velimus. 93
 Gratia Iouis & Eurynomes filia, ætate minores quam Horæ 3. cur tres, cur sorores, cur manibus implexis, ridentes, iuuenes, virgines, soluta veste 2. 3. Veneri comites data 3. apud quemdam poetam præcinguntur. ibid.
 Gratiarum nomina. ibid.
 Gratiis cur Mercurius adstet. ibid.
 Gratuita quæ vocemus. 248
 Gratus sine impendio. 41
 Gratus esse potest sola voluntate. 26
 Grati & ingrati comparatio. 45
 Grato animo nihil honestius. 253
 Grati ne videantur qui incommoda precantur iis quibus obligati sunt. 113
 Gratorum duo genera. 69
 Grauius an sint quæ tardius mouentur. 927
 Gregalia poma. 6
 Gregale testorium. 373
 Gregibus maxima corpora vel vehementissima præsumunt. 396
 Gryllus propter Xenophontem notus. 49
 Gubernator deteriore ne fiat tempestate 370. duas personas habet ibid. Gubernator etiam qui in sicco 69. Gubernator nauseabundus. 469
 Gubernatoris temerarij & cauti comparatio. 188
 Gulæ libido insatiabilis & luxuria. 809. 394. 485
 Gulosi oculi. 871
 Gyarus. 807
 Gylippo Syracusas petenti visa est stella super lanceam. 832
 Gymnicum certamen. 565
 Gyndes fluuius à Cyro in cccclx. riuos dispersus. 594
 H.
 HABENT, & non habetur. 546
 Habere dicimur febrem, cum illa nos habeat. 502
 Habitus qualis conueniat. 354
 Habitus animi rectus. 427
 Hadrianum mare. 394
 Hadriaticum æquor. 876
 Hædi. 832
 Hæmus aliquando aquarum inops fuit. 869
 Hallucinationes. 661
 Halo quomodo fiat. 833
 Hannibal. 866
 Hannibalis crudelitas 544. 563. victor Scipio. 736
 Hannibalem fomenta Campaniæ enervauit. 264
 Haphe. 279
 Harmodius & Aristogiton tyrannicidæ. 138
 Harpago liberi epulandi appositus. 592
 Harpaltæ Senecæ vxoris fatua, se cæcam esse nesciens. 262
 Harpocras Claudij libertus. 935
 Haruspices. 612
 Hasta ciuilis 541. prætoris. 733
 Hastulæ contra fulmina. 854
 Haterij oratoris celeberrimi celeritas in dicendo improbat. 243
 Hecaton 323. 154. reprehensus. 24
 Hecatonis dictum 174. exemplum de Callistrato 116. quæstio. 45
 Hecuba minor an Helena. 385
 Hecuba seruiit. 254
 Hederæ idoneæ eliciendis ignibus. 852
 Helena an Hecuba minor. 385
 Helice mersa. 911. 912. 914. 920. 923
 Helis vrbs. 912
 Heluia Senecæ matris infelicitas 805. laus 812. 813. pater 814. ibid.
 soror. 685
 Hemina sanguinis. 571
 Heminam propinare. 564. 686
 Heraclitus in publicum procedens flebat. 564. 686
 Heracliti dictum 283. dictum de dierum paritate 182. opinio de fulguratione. 858
 Heraclito cognomen fecit orationis obscuritas. 182
 Heraclæoticum ostium Nili. 886
 Herba flauescit, & ad aream spectat. 507
 Herculanensis oppidi pars terræ motu corruit. 903. 912
 in Herculanensi villa à C. Cæsare diruta. 594
 Herculeus nodus. 381
 Herculeus scyphus. 362
 Hercules 708. minime vaser 932. solus à Corinthiis ciuitate donatus 6. totum orbem pererrauit 932. viuis vstus. 686
 Herculis laus 6. templum 933. vestigia. 134. 419
 Herculis appellatio Deo aptari potest. 66
 Hereditas equestris. 42. 43
 Hereditatem iurisperiti negant vlcipi posse, sed ea quæ in hereditate sunt. 108
 Herennius Macer. 715
 Hermachus 234. ex tertia sorte ingeniorum. 266
 Hermachum magnum virum fecit Epicuri contubernium. 156
 Hesychia, quies. 407
 Hesiodus maior ætate, an Homerus. 385
 Hesiodus quæ nomina & cur Gratiis imposuerit. 5
 Hesiodo Thalia Charis est, Homero Musa. 13
 Hiemantibus aquis. 484
 Hiemauit tempestas, annus, aquilo. ibid.
 Hieme calor sub terris non est maior. 887
 Hieme cur putei & specus caleant. 908
 Hieronymi dictum. 547
 Hieran facere. 360
 Hippas tyrannus. 568
 Hippocrates in mendacio deprehenditur ob seminarum intemperantiam. 424
 Hippocratis medicorum maximi exclamatio 728. secta. 421

in L. Senecam Philosophum.

Hippoperæ.	378	I. ANVS pater.	933
Hispana machæra.	97	Iapyx ventus Calabria.	899
Hispania.	809 811	Idæa deorum mater.	715
Hispaniæ incolæ Pœni.	807	Ideæ Platonis 281. 297. quid utilitatis adferant.	283
Hispanias à contextu Africæ mare eripuit.	913	Ideæ definitio & explicatio.	ibid.
Hispani Corsicam coluerunt 808. Germanos cædunt.	544	Idos Aristoteli forma 297. quid ab idea differat.	297
Hispanis immunitatem si princeps dederit, quantum singuli eo nomine debeant.	111	Idomeneus ex epistolis Epicuri clarus	206
Hispanos togatos videre Claudius constituerat.	931	Idomeneo scribitur de occasione captanda.	209. 208
Histriones non irati sunt, sed iratum agunt.	566	ad Idomeneam nobilis sententia Epicuri.	207
Historiæ ingentis, minutissime scriptæ & arctissime plicatæ, recitator.	423	Ignis an terræmotus causa 907. quædam etiam creat 896.	
Historica lingua.	838	exitus mundi est Stoicis 868. masculus, & femina ibid.	
Historicus iuratus.	931	mirabilis in Lycia 346. natura adscendit, violentia descendit 852. non descendit 851. quemadmodum fiat 852.	
Historici 66. parelia soles vocant 838. vel falsa, vel incredibilia referre solent.	923	quomodo e nube gignatur.	853
Historicorum mos, cum multa mentiti sunt	887	de Igne, sitne in nubibus, an ad tempus fiat, & unde profertur, variæ opiniones.	850. 852
Homerus 243. citatur 912. Homerus maiore ætate fuerit an Hesiodus, quæstio inutilis 385. Neptunum <i>Ἐννοσίγαιος</i> vocat 911. non fuit philosophus, quod modo Stoicus, modo Epicureus, modo Peripateticus, modo Academicus dicatur 385. Odyssea & Iliade consummata, principium operi suo adiecit 387. poetæ nomine innuitur 282. rotæ figuli meminit 398. vni gratiarum nomen mutavit, & in matrimonium produxit.	3	Ignes terris operi.	858
Homeri carmina à Polybio conuersa	754. 756	Ignium plura genera.	838. 839
Homero Musa, quæ Hesiodo Charis.	3	Ignium in aere multæ variæque facies 832. in aere visorum causa.	ibid.
Homero vnus seruus fuit.	851	Ignominia nihil detrahit sapientis virtuti.	811
Homerici Achilles 679 sacerdos 98. versus.	548. 932	Ignoscere quid sit.	646
Homo quid 248. 772. in adiutorium mutuum generatus est 542. non est tumultuarium opus 113. non, ex veste aut conditione æstimandus 254. nudus, ratione & societate munitus est 69. rationem proprium bonum habet, cetera communia cum animalibus 333. sacculus est 339. sacra res, per lusum & iocum occiditur.	425	Illas an Odyssea prior scripta, inepte quæritur.	734
Homo, species est Aristoteli, Senecæ genus.	281. 282	Illiteratus quis.	94
Homini ex homine periculum vitandum.	455	Imago obscœnis admota.	47
Homines cur futuri auidi 233. mali sunt, fuerunt & futuri sunt 5. proximi à diis 26. quam curæ sint Deo 112. 113. quomodo æstimandi sint 335. 349. Homines non sunt qui ventri obediunt.	291	Imago, i. simile.	409
Hominum fraus ac perfidia notatur.	44	Imago Attali.	322
Hominibus quomodo sit vtendum.	427	Imaginem suam quidam vbique vident.	834
Homunciones.	443	Imagines in atrio positæ.	47
Honestamentum.	300	Imagines veterum, iacitamenta animi.	295
Honestum, verum & vnicum bonum 326. 327. 333. per se expectandum.	66. 68	Imagines non solis poetis concessæ 288. cur adhibendæ in orationibus.	ibid.
Honestum omne voluntarium.	310	Imaginaria paupertas.	205
Honestum & bonum apud alios diuersa sunt, apud Stoicos tantum diuisa.	503. 504	Imaginarius honor verborum.	708
Honestum & iucundum idem esse nequit.	656	Imbres an omnibus continui cursus causa sint.	868
Honesti amor etiam malis innatus.	68	Imbres bonis & malis communes.	71
Honesti comes ratio.	66	Impatentia quid.	174
Honesti & boni discrimen.	499	Impedimenta.	379
Honesti & boni notitia prima quomodo ad nos peruenerit.	504	Impendium sentire.	43
Honor consulis & prætoris.	296	Imperandi varia genera.	626
Horæ maiores ætate quam gratiæ.	3	Imperare sibi, maximum est imperium.	480
Horatij Coclitis egregium facinus.	504	Imperare, medicorum est.	545
Horatius flaccus quomodo infamem describat.	374	Imperatoris Romani vox laudata.	136
Horatij verba 501. 935. versus.	502. 505. 506	Imperatoris Scipionis gloriosa mors.	213
Hospitalia fulmina.	857	Imperatori etiam victo quando laus debeatur.	138
Hospitari.	467	tamquam Imperatorem videre.	111
Hospitis ingrati pœna.	74	Imperia penes quos esse soleant.	566
Hostes tot, quot serui, prouerbum.	253	Imperiosus.	47
Hostius quidam nefandæ obscœnitatis.	839	Imperiosus pater.	50
humanæ sortis iniqui æstimatores culpantur.	26	Imperitorum voces.	335
Humanas res videri in deterius labi, stare tamen eodem loco.	4. & 5	Imperturbatus quis Peripateticis.	368
Humani officij formula.	427	Implere argumentis.	467
in Humanis rebus quid præcipuum sit.	867	Impluere.	836
Humanitas.	386. 387	Impingere epistolam ingentem.	423
hydra.	479	Impingere litem.	493
Hyperbole.	140	Impingere laqueum.	683
hypocrisis notatur.	154	Impingere naturæ munus suum.	527
hyrcani ab Alexandro vastati.	480	Importuosum mare.	808
		Imprecatio quæ grauissima.	474
		Improbi argumentum.	267
		Impudici indicia.	ibid.
		ab Impudico an captius se patiatur seruari.	24
		Imputat pereuntis dies.	600
		Imputatores.	23
		Inædificare.	769
		Inagitabilis.	896
		Inagitati terroribus.	332
		Inane acri quidam permiscet.	849
		Incauti.	566
		Inclinatio, terræmotus species.	910. 911
		Incomitata lectica.	210
		Incommoda suo iure bona vocari possunt 317. quædam pro his sunt quibus accidunt.	523
		Incomprehensibilis amor.	624
		Inconstantia animorum.	678
		Inconstantia hominum in suis actionibus.	96
		Incontincens sui.	877

Index

Incuruat iniuria.	589	Iniuria sapiens non potest affici.	708. 709
Indeclinabilis.	328	Iniuriæ & contumeliæ discrimen.	710
Indefatigabilis vigilia.	565	Iniuriæ opinioni non facile credendum.	567
Indeprouata virtus.	334	Iniuriæ pœna. 596. vindicandæ tres scopi.	628
Indi 807. 501. 900. ab Alexandro domiti.	480	Iniuriæ altius quam merita descendunt 1. 2. quomodo nos moueant.	570
apud Indos mel in foliis arundinum inuenitur.	365	Iniuriarum materia latissime patet.	711
Indicum mare.	885	Iniurias iniuriis repensare honestum non est.	570
Indifferentia 356. alia aliis potiora.	659	Iniurias sapienti tolerabiles esse, Epicurus; iniurias non esse, Stoicus dicit.	714
Indigere & opus esse differunt.	174	Iniuriis dominorum in seruos positus iudex.	46
Indignatio quorundam dementissima.	729	Innocentem quomodo se quisque dicat.	545
Indolentia 303. bonum non est.	379	Inobsequens arti.	831
Indolescere.	547	Inobseruatum tempus.	874
Indormire.	655	Inobseruatus cursus.	243
Indulgentia patrum & matrum diuersa.	522	Inoperta veritas.	962
Inemendabilis.	463	Inoperto capite luxuriari.	655
Inemendabiles quid faciat.	436	Inopiæ metus 188. remedium.	475. 476
Inermis.	771. 772	Inquilini philosophorum.	466
Inertes & inepti vocantur philosophi.	333	Inquisitio publicorum, secretorumque, tetetrimum vitium.	685
Inexercitata mens.	416	Inquisitor.	98
Inexsuperabile.	369	Infania 645. ex ira nascitur.	572
Infamia.	451	Infania publica & quæ medicis traditur, nihil differunt.	415
Infans caret ratione.	507	Infantiæ hilare genus.	225. 289
in Infantibus non est summum bonum.	517. 518	Infantiæ hilarem insanire.	655
Infatigabile.	653	Infantiæ & iræ vicinitas.	199
Infatuare.	289	Infans suffragium & iurisdictio committitur.	27. 28
Insector gratuitus.	873	In sanos, quibus mens mora est, non crepta, denuntiatio & castigatio coercuit.	417
Infelicitas consummata.	242	Insecabile.	499
Infelix arbor.	593	Inseparabilis.	369. 499
Inferna fulmina.	857	Inspicere differentia.	599
Infernus carcer.	357	Institores artificiorum.	111
Inferorum metus vanus.	214	Institores delicatarum mercium.	117
Inferos terribiles fabula facit.	776	Insolentia hominum exagitata.	48
Inferum furia & monstra.	572	Insula in Ægæo mari surrexit.	853
Infirmitates.	564	Insulam suspendere.	111
Infirmitas.	45	Insulæ an certioris soli 912. natantes 873. nouæ in mari natae 910 quædam ex se concepere flammam.	851
Infracta ætas.	730	Insularum parietes ruinosi.	598
Infrunita mulier.	44	Intabescere dolori.	753
Infrunitus animus.	659	Intelligibile ne an sensibile sit bonum.	517. 518
Insulæ.	811	Intemperantia litterarum.	463
Ingemiscere.	659	Intemperantiæ vituperium.	890
Ingenium beatissimum sub qualibet cute latere post.	300	Intentio.	562
Ingenium nullum magnum sine dementiæ mixtura.	687	Intentionis causa.	849
Ingenij publicandi gloria.	158	Intercessor.	501
Ingenia quo illustriora, eo breuiora.	776	Interemptor sui à quibusdam damnatur, à Seneca laudatur.	313
Ingenia Deus producit.	66	Interitui omnia obnoxia.	404
Ingeniorum dignatio numquam interit	107	Interiungere.	360. 361. 687
Ingeniorum monumenta etiam indignis publicauit editio.	71	Interpretes, numquam auctores.	234
Ingeniorum triplex genus.	266	Interpungunt Latini, dum scribunt.	245
Ingratus animus omnium vitiorum maximum.	5	Interquiescere.	217. ep. 46. 342
Ingratus quis 25. 69. 75. 113. 117. quam iniuriam inferat.	5	Interrogatio, i. syllogismus.	655. 357. 359. 360. 379. 380
Ingrati actio an iuste detur 46. huic actioni nemo iudex sat idoneus.	43	Interrogatiunculas necere.	358
Ingrati animi vitium cur tam frequens.	1	Interuellere barbam.	484
Ingrati hospitis pœna.	74	Inuaculatorio robustior.	830. 831
Ingrato cur nulla lex posita.	68	Inuacitium gaudium.	211
Ingrato noto an vir bonus beneficium dare debeat.	71	Inuenta multa cur obliuerentur.	918
Ingrato sitne consilium dandum, aquam haurire permit- tendum, & via monstranda.	72	Inuenta inuenturis non obstant.	346
Ingratum neminem esse probatur.	93	Inuenta sapientiæ ampliora facienda sunt.	295
Ingrati publice sumus omnes.	95	Inuentio cuius rei difficilis.	134
Ingrati etiam de ingratis queruntur 41. omnes miseri 253. quemadmodum ferendi sint 141. quomodo possint grati effici.	2. 3	Inuentis priorum noua addenda sunt.	234
Ingratorum duo genera 71. multa genera 41. plurima exempla 94. 95. pœna.	45	Inuestire.	483
Ingratorum causa non sunt omittenda beneficia.	251	Inuidere.	42
Ingratorum turba non debet tardiores ad bene merendum facere.	2	Inuidia, perniciosum optimis telum 326. ingratos facit 25. 26. vitanda 683. 188. 189. quomodo vitanda.	461
Ingratos ipsi facimus.	1. 23	Inuisior vox.	572
Ingratos quid maxime faciat.	25	Inuitum nihil faciendum.	292
Ingratitudo an impunita esse debeat nec ne.	42	Inuolutissima res.	905. 906
Ingratitudinis mala.	68. 69	Inuulnerabile.	709
Inhabilis intentioni.	192	Inuulnerabilis animus.	90. 174
Iniqua quæ iudicari soleant.	570	Inuulnerabile conuicium.	712
Initia rerum in potestate nostra sunt, exitus fortunæ est	189	Ionium mare.	394
Initiamenta.	398	Iphicratis responsum, cum ei mater barbara obiecta esset.	715
Initiati tantum sanctorum sacrorum norunt.	428	Ira quid 561. 562. affectus ex omnibus maxime rabidus 540	540
Inipria alicui fieri potest, nec tamen ille accipere.	710	voluntarium animi vitium 562. an sit secundum naturam	542. an quia utilis sæpe fuit, assumenda sit 542. breuis in-
Iniuria beneficio contraria.	46. 68. 92		

in L. Senecam Philosophum.

fania 540. cur vitanda 199. feritatis & crudelitatis pro-	
creatrix 562. iudicio ne an impetu incipiat 561. muliebre	
maxime & puerile vitium 547. pernitiola feruentibus	
593. quomodo excidenda, vel certe refrananda sit 587.	
fitne necessaria aduersus hostes 544. fitne poenae cupidi-	
tas 541. fitne virtutis caleat 588. fitne utilis 564	
Ira aliena quomodo lenienda sit 599. Ira carent omnia præ-	
ter hominem. 541	
Irae causæ 566. 567. 568. 570. 598. comites 565.	
comparatio cum ceteris affectibus 587. conten-	
tio cum luxuria 589. definitio 541. de-	
finitio Aristotelica ibid. deformitas & periculum	
571. 572. effectus & damna 541. 565. 587. 594. fœdi-	
tas 587. 588. incitamenta varia. 562. inconstantia. 546.	
ineptitudo ad iudicia & sententias ferendas. 546. 587. ir-	
ritamentum primum reprimendum 543. locus. 566. perti-	
nacia in iudiciis & sententiis ferendis. 546. rabies 546.	
547. 588. remedia duo. 566. remedium maximum mora	
569. 587. 591.	
Irae & insaniae vicinitas. 199	
Irae & iracundiae discrimen. 542	
Irae præpotentum exempla. 592	
Irae fitne aliqua voluptas. 570	
Iram supprimi posse, exemplis demonstratur. 592	
Irae feminarum & puerorum acres magis quàm graues.	
566	
Irarum differentia. 542	
Iracundia nunquam admittenda, interdum simulanda est.	
565. simplicitatis indicium. 588	
Iracundiae leuissima initia 597. solertia ad fingendas furoris	
causas. 546. 547	
Iracundiae quinam opportuni sint. 566	
Iracundi simplices dicuntur. ibid.	
Iracundis quæ sequenda, quæ vitanda sint 589. 590.	
591.	
Iracundissimi qui 545	
ne irascamur, quomodo præstetur. 589	
Irascantur ne qui in innocentes sequuntur. 562	
Irascendumne sit malis & peccantibus. 545	
Irascendum verba minacia sunt, mens trepidissima. 547	
Irascine debeant boni viri pro suorum iniuriis. 544	
Irascine debeat sapiens. 563	
Irasci punientem non decet. 545	
Irasci quibus soleamus & quam recte. 568	
Irati descriptio. 541. 589	
Irati an voces emittant quæ magno emissæ videantur ani-	
mo. 547	
Iratorum habitus qualis. 588	
Iris, vide Arcus.	
Irrationalis animi pars bipartita est. 408	
Irremediabilis. 483	
Isocrates Ephorum à foro subduxit. 681	
Ister fl. 831. 887. cum modo cœpit 872. circa Istrum vagarum	
gentium tolerantia. 625	
Italia præpotens 808. cur riuis abundet. 868	
Italiae latus quod infero mari alluitur, maior Græcia fuit.	
807	
Italiae locis quibusdam pestilens vapor exhalatur. 912	
in Italia virga aquæ immersa lapidescit. 872	
Italico agro acquisito mos erat pomœrium proferre. 734	
Ithacæ saxa. 301	
Iter ingredientibus quid adclamari solitum. 914	
Itinera urbana ac peregrina. 230	
Iuba rex. 317	
Iuba & Petreius se mutuo interemerunt. 528	
Iucunda vt nobis sint sola honesta, quid faciendum. 514	
515	
Iudex & arbiter. 42	
Iudex ex turba selectorum. 43	
Iudex ingrati actioni nemo sat idoneus. ibid.	
Iudex quomodo in puniendo affectus esse debeat. 545. 546.	
547	
Iudices ex longinquis regionibus euocati. 598	
Iudicio fauor officit. 678	
Iudicium accipere. 506	
Iugurtha. 684. 419	
Iulæ duæ proneptes Augusti à Claudio occisæ. 934	
Iulius latum clauum Sextio dedit. 440	
Iulius Cæsar victoria liberaliter usus est. 597	
I. Cæsari quomodo beneficia veteranus quidam in memo-	
riam reuocauerit. 97	
I. Cæsari talus in Hispania tortus ibid. à D. Iulio an vitam	
accipere debuerit M. Brutus. 24	

D. Iulium plures amici confecerunt quam inimici. 597. c.	
vide C. Iulius.	
Iulius Græcinus de Aristone philosopho rogatus quid res-	
ponderit 225. vide Græcinus Iulius.	
Iulius Montanus, vide Montanus Iulius.	
Iumenta fortia dorso. 333	
Iunior. 867. 884	
Iunius mensis. 374	
Iunius Prætorius. 935	
Iuno singulis assignata. 474	
Iunoni speculum tenere. 427	
Iupiter an fulmina mittat 856. & qualis Iupiter 857. an ful-	
minibus interdum leuioribus vtatur 856. Capitolinus 810.	
opt. max. quis 66. poetarum ineptias fert 661. quæ antecedit	
virum bonum 325. quod mittit fulmen solus, cur placabile	
856. retrogradus 926. vni Vulcano crus fregit, & vxorem	
suspendit 934. voluptate delinitus noctem duplicauit	
735.	
Iouis allocutio 464. color 832. Iouis & Eurynomes filia	
Gratiæ 3. Iouis vita resoluta mundo. 175	
Ioui lintea & strigiles ferre. 427	
Ioui tres manubiæ. 856	
Ioui de felicitate controuersia facienda. 475	
Iouem ad pugnam vocauit C. Cæsar. 548	
cum Ioue de felicitate quis contendere possit. 217	
cum Ioue reponi. 736	
Iurabatur per fictiles deos. 810	
Iurandi modus. 47	
Iuriconsultus. 96	
Iuriconsulti negant quidquam publicum vsucapi. 346 385	
Iuriconsulti pallidi, graciles. 934	
Iuriconsultorum acutæ ineptiæ 108. v. erbum. 848	
Iuriconsultorum responsa valent etiam non reddita ratio-	
ne. 416	
Iurisdicctio insanis committitur. 27	
Ius fori 71	
Iusso, pro iussu 281	
Iustitia Stoicis animal est. 479	
Iustus Catonius præfectus Claudij. 935	
Iuuentutis ingratitudo 95. studia. 386	
Iuuentuti magistratus domestici impositi. 44	
Ixion. 192. 214. 936	

K.

K A I K I A Σ.	899
Kalendarium quid. 137	
Kalendarium versare. 189	
Kalendarij liber magnus. 378	
in Calendario nemo beneficia scribit. 2	
Kalendis Ianuarijs, i. anno nouo, legere, scribere, dicere	
aliquid, & in Virginem desilire solitus Seneca. 360	
Kατὰ σέπρον, per orationem. 81	
Kρῦστα Mos quid Græcis. 873	

L.

L A B E R I A N V S versus totum in se populum conuer-	
tens. 564	
Labor, neque bonum, neque malum. 230	
Labor optimos citat. 526	
Labra concurrunt dicturis. 180	
in Labris primis animam habere. 867	
Lac retinet pabuli saporem. 872	
Lacedæmona seruire iussit Alexander. 419	
Lacedæmonij cur suos ciues pancratio aut cestu decernere	
vetuerint 90. liberorum indolem publice verberibus ad-	
motis experiuntur 525. vnguentarios vrbe expulerunt.	
890	
Lacedæmoniis corium vsum pecuniæ præstitit. 94	
Lacernæ coloris improbi. 484	
Lacertosus. 301	
Lachesis. 931. 932	
Lacon impubes, ne seruiret, illisum parieti caput rupit. 319	
Lacones 358. trecenti. 115	
Lacrymæ iussæ & iniussæ. 443	
Lacrymarum ostentatio. 686	
Lacrymandum quomodo ob nostrorum amissionem. 442.	
443.	
Lactea plaga cæli. 923	
Ladæ velocitas. 368	
Ladon fl. terræmotu effusus. 912	

Index

- Lælius Sapiens 296. ad exemplum eligendus. 281. 217
 Lælij sapientis dictum ad quemdam sexagenarium 914. sa-
 pientia. 429
 cum Lælio viuendum. 458
 Lamellæ æruginosæ 733. Lamellæ argenti. 658
 Lamina vtriusque materiæ. 137
 Lampades. 839
 Lanilla. 110
 Lapides cur in quibusdam aquis non pessum eant. 873
 Lapidescere facit quædam aqua. 872
 Laquearia versatilia. 397
 Larnis dedi. 933
 Lassare fundamenta. 266
 Lassitudo corporis cauenda. 590
 à Lasso rixam quæri, vetus dictum. ibid.
 Latebra. 201
 Latrunculi 733. Latrunculis ludere. 685. 463
 Latruncularia tabula. 496
 Latifundia. 385. 393
 Latina via. 339
 Latinæ linguæ potentia Latini sermonis ægestas. 281
 Latini interpungere soliti dum scribebant. 244
 Lator. 243
 Latro quis. 94
 Latrones philetæ. 264. 265
 Lalronum insidiæ. 958
 Latrocinia inter togatos. 711
 Laturam facere. 935. 936
 Lauandi qualis mos apud veteres. 374
 Laudandi licentia aliquando datur. 267
 Laudati an Laudantis bonum sit claritas. 451
 Laudationis commodum & incommodum. 567
 Laus & laudatio differunt. 451
 Laude dignus. ibid.
 Laureæ in Capitolini Iouis gremio repositæ. 810
 Laureatæ fores. 758
 Laurus idonea eliciendis ignibus. 852
 Lautitiâ ad cænas translata. 483. 484
 Laxamentum. 909
 Lecti quam premas partem, nihil interest. 599
 Lectica foimosis imposita calonibus. 475
 Lect carius. 713
 Lectio omnis generis voluminum improbat 678. varia de-
 lectat, certa prodest 250. cum stylo temperanda est. 365
 Legere offit 521. vide Offa.
 Lex iusti iniustique regula 67. Lex naturæ. 152. 217
 Lex à L. anno militem non cogit, à L. X. senatorem non
 citat. 737
 Leges cum prologo improbantur 417. quando cœperint
 396. quid sint. 417
 Legum auctores sapientes. 396
 Legum præses quam castigandi rationem sequatur. 542
 Lentulus factiosus & impotens in frontem Catoni inspicit.
 599
 Leo magistrum suum bestiarum à feris protexit. 24
 Leo mansuetus & incultus 247. 248
 Leones rotæ motu terrentur 565. soluti & alligati in circo
 dati 734. Leones mappa proritat. 597
 Leonidas quam fortiter allocutus sit Laconas. 358
 Lepidus 623. Augusto insidiatur 730. suum exercitum fu-
 git. 885
 Lepidus Decimo tribuno ceruicem præbuit C. Cæsaris
 iussu. 152
 Lepidum principis ornamenta tenentem per multos annos
 tulit Augustus. 624
 Libarij exclamationes. 274
 Libellum amici bonis suspensum deicere. 67
 Liber inuentor vini cur dictus. 687
 Liberi cæcus 660. vestigia 6. 134. 419
 Liberi patris appellatio Deo conuenit. 66
 Liber patrimonij. 137
 Libri Ciceronis, quomodo Dori vocentur. 135
 Librorum multitudo improbat. 682
 Librorum multorum lectio pernitiola. 148
 Libris non multis, sed bonis opus est. 250. ep. 45
 Liberalis tristis ob Lugdunum exultum. 403
 Liberalis Ebucij laus. 89
 Liberales multi ob frontis infirmitatem. 19
 Liberalia studia non numerantur in bonis 384. vide Stu-
 dia.
 Liberalitas vnde dicta 659. non debet nepotari. 6
 Liberalitatis materia inuenitur etiam in angustiis pauperta-
 tis. 4
 Liberalitatis materia quæ sit sapienti, cuius sunt omnia
 134
 Liberi maiorane beneficia parentibus dare possint, quam
 acceperint. 48
 Liberorum vera laus 50. amissio vti ferenda 441. Liberorum
 amissione non affligitur sapiens. 328
 Libertas 715. 264. 298. absoluta quæ 334. iusta & inter
 amicos data 659. 660. vera. 172. 348
 Libertatis pars magna. 514
 ad Libertatem quod iter. 593
 Libertinus quid. 230
 Libertinorum balnea 373. virgunculæ. 841
 Libido. 548
 Libidinis effectus. 214
 Libidinis detestandæ exemplum. 840
 Libidine dediti quam turpiter viuant. 730. 731
 Libitinarij. 117
 Libra tardissime emergit. 926
 Libramentum. 91. 112. 838. 876
 Libo Drusus. 313
 Libonotus. 899
 Licinius multos annos Lugduni regnavit. 933
 Licinus diues. 501
 Licinum diuitiis prouocant quidam. 493
 Lictor semina delicit. 419
 Ligures Corsicam incoluerunt. 808
 Liminis introitus pro honore habetur. 116
 Linea pennis distincta. 565
 Lineas admoueri. 260
 Lineis & pinna clusæ aues. 614
 Lingua ium dare. 73
 Linceatus fenex. 661
 A. L. Latinis Africus. 899
 Litare. 307
 Liternum. 373
 Literni Scipio exsulabat. 264
 Litigate. 888. 890
 Litis ordinator. 903
 Litium numerus, eloquentium votum. 117
 Litteræ seruiles. 683
 in Litteram senes oculos digerere. 309
 Litterarum inutilium studia reprehenduntur. 733. 734
 Litteratura prima. 386
 Litura. 654
 Liua vxor Augusti 769. Areo philosopho se consolandam
 præbuit. 770
 Liuiæ consilium Augusto datum 623. filius Tiberius 770. lu-
 ctus ob Drusi mortem. 770
 Liuius Drusus primus turbam suam segregare instituit 116.
 quæritur, quod nullæ sibi, ne puero quidem, feræ con-
 tigerint. 730
 Liuij Drusij immatura ambitio, & mors. 730
 Liuius Alexandrinam bibliothecam laudat 683. dialogos
 & libros philosophicos scripsit 446. Eurum, Vulturum
 vocat. 899
 Liuij viri disertissimi dictum improbat 547. vide T. Liuius.
 Loculamenta librorum tecto tenus exstructa. 683
 Loculis integris argentum fulmine conflatum. 854. 858
 Locus moribus salubris quis eligendus, & quis vitandus.
 Locus non multum ad tranquillitatem confert 273. non mul-
 tum confert studiis. 457
 Loci commutatio, grauis non est. 807
 Locorum mutatio vitanda 148. mutationibus nihil proficiunt
 vitia secum circumferentes. 223
 Loryma vrbs. 871
 Lucani saltus. 679
 Lucifugarum turba. 511
 Lucis ictus & calor. 896
 Lucis & splendoris discrimen. 106
 Lucilius elirus redditus epistolis Senecæ ibid. distillationi-
 bus & febriculis vexatus 342. Siciliae procurator. 883. 886
 Lucilij carmen de Aetna 346. laus 201. 202. 884. poema 874
 versus. 171. 214
 Lucius C. Cæsaris frater. 757
 L. Bibulus vno die duos filios, consulatum anno luxit. 774
 L. Cinna

in L. Senecam Philosophum.

L. Cinna Ch. Pompeij nepos insidiis Augusto structis veniam consequitur.	623
L. Piso urbis custos, arcana ab Augusto commissa, quamvis ebrius, continuit.	361
L. Sylla tam felix, deorum crimen 773. Corneliam legem tulit 524. ingratus, quia patriam durioribus remediis quam pericula erant, curavit 94. merito tyrannus ob crudelitatem appellatur 624. primus in circo leones solutos dedit 734. quomodo filij mortem tulerit.	773
L. Syllæ crudelitas in Marium.	593
L. Syllæ tyrannis 523 524. vide Sylla.	
L. Syllanus gener Claudij 933. à Claudio occisus.	933
L. Vinicij comes Varus.	511
Lucretia.	774
Lucretij versus.	679. 424. 474
Lucina ostrea.	344
Lucrum suppuraturum.	733
Luctator magnus quis.	134
Luctator ter abiectus.	90
Luctatores.	386
Luctus immodici improbatio 441. pertinacia vnde 771. Luctus tempus feminis constitutum.	812. 293
in Luctu filios tondere moris erat.	91
in Luctu quid dici solitum.	596
Luctibus frangi, naturale non est.	771
Lucullorum duorum dirempta morte concordia.	757
Lucus fidem auminis facit.	247
Ludus bestiarum 314. litterarius.	415
Ludus litterarius philosophorum.	317
Ludo eximere.	646
Ludorum ordinem prelegere.	496
Lugdunensis colonia, provincialium ornamentum monti imposita, centesimo ab origine sua anno exusta est.	404.
Lugdunum.	933
Lugendi quomodo sint amici.	293
Lugubria.	812
Lunæ quid debeatur.	112
Lunæ & solis circuitus commoda.	70
Lunare sidus æstus marini causa.	522
Lunaris orbita irrevocabilis,	922
Lupus.	935
Luscitiosi.	41
Lusitanus latro.	804
Lusor malignus.	23
Lusoria arma.	495
Lusoria naues.	140
Lusorium spectaculum.	348
Luxuria 148. 275. iracundiam alit 568. non nostri sæculi vitium tantum est 436. scenam desiderat.	420
Luxuria conviviotorum & vestium corruptæ civitatis indicium est.	434
Luxuriæ castigatio 809. 475. 510. 841. 870. 871. 889. commenta 344. exempla 426. gradus 483. 484. incrementum 397. loca vitanda 264. ministri 425. propositum 510. tormenta.	502
Luxuriæ publicæ argumentum est orationis lasciivia.	481
Luxuriari in operio capite.	655
Luxuriosus diligens.	146
Luxuriosorum natura.	511. 512
Lychnobius.	ibid.
in Lycia aquæ conceptum feminarum custodiunt.	873
in Lycia solum perforatum ignis circuit sine nascentium damno.	346
Lycus fl. intercidit & renascitur.	873
Lycurgus.	396
in Lydia insulæ natant.	873
Lymphatici.	913
Lymphatici metus.	185. 370
Lynceo similis acies.	71
Lyncestius amnis potus furore mentem movet.	872
Lyrici novem.	221
Lyrice ut legat, se tempus habiturum Cicero negat.	260
Lyfimachus ab Alexandro leoni obiectus fuit.	593. 628
Lyfimachi in amicum suum sævitia inaudita.	593

M.

Macedonia 710. terræ motu agitata.	904
Macedoniæ opida deuorata 404. vrbes terremotu prorutæ.	927

in Macedonia fl. albas oues faciens.	872. 873
Macedonis querela de hospite ingrato.	74
Macedonum gazæ à Diogene calcata.	90
Macedonicus sermo inter Indos & Persas.	807
macellum.	139
Machæra Hispana,	97
machinatores.	386
maeste virtute esto, ex acie redeuntibus dicitur.	303
Maecander fl. poetarum omnium exercitatio & ludus.	457
Mecænas vir ingeniosus, & magnum exemplum Romanæ eloquentiæ daturus, nisi felicitas eum castrasset 202. absentis Cæsaris partibus functus est 483. ab Augusto desideratur 115. ingenium grande & virile habuit, nisi illud ipse discinxisset.	410
Mecænatis dictum 73. dictum e libro qui Prometheus inscribitur 202. infelices morosæ vxoris repudia desistentis vigiliæ 524. ut vita discincta, sic oratio soluta 483. verba citata ibid. versus 410. Mecænatis vestitus & comitatus molliti. m præ se tulit 483. votum turpissimum 447. & carmen effeminatum. 448. Mecænatem quidam deiciis prouocant.	505
magister equitum.	468
magister populi antiquis qui nunc Dictator.	468
magister puerorum.	98
in Magisterium recepta mancipia.	192
magistratu Charino, i. αὐτοκράτορος καὶ εἰσένοου.	199
magistratus quando peruersa vestis induenda.	545
magistratus domestici.	44
magistratum contemptores perperam existimantur philosophi.	324.
magnanimitas quemlibet decet.	621
magnesia.	869
Magni cognomen honori datum.	625
magnitudinis non est certus modus. ep.	43
magnum à bono separari non potest.	547
magi Platoni defuncto cur immolauerint.	283
mago imperium ablatum.	593
maiores virtutibus suis posteros illustant.	72
malacia.	307
malacissandos articulos exoletis præbere.	303
malefaciendi non animus, sed vires quibusdam desunt.	249
malicus ne prius in vsu an forcipes.	396
malitia omni sæculo fere eadem, paullulum dumtaxat vitio aut citro mota.	5
malitia ipsa maximam partem veneni sui bibit: dictum Attali.	253
malum vnicum.	709
malum nullus sensus ad mortuum peruenit.	443
malum cur bonis viris accidant, cum sit prouidentia 521. 522. fortuita præmeditando molliuntur 684. interdum honesti speciem offerunt 504. naturalia minus terribilia quam quæ ex aliena potentia pendent 188. opinione vulgi solum terribilia 806. plura contingunt nobis quam accidunt 474. quæ optimis quibusque accidunt, pro vniuersis sunt 525. omnia remouit Deus a viris bonis.	525
malorum fortuitorum metus remedia.	185. 213. 214
malorum futurorum contemptus & præmeditatio.	464
malorum futurorum metu torqueri, quam stultum sit.	212. 213
malorum nostrorum causa.	514
malus nemo est animi causa.	68
malis commodis fruuntur propter bonos 71. nullo vitio carent 71. qualia beneficia accipiant 93. mali sumus, fuimus, & erimus.	5
malis etiam honesti aliquid ineest.	68
Maerius Scaurus Cos. ancillarum menstruum ore exceptans.	72
Maerici Scauri dictum obscenum.	ibid.
mancipia reiicula 253. mancipia peculium pro capite numerant.	348
mancipia ementes vendentesque.	713
mancipiorum urbanitas contumeliosa.	712
Manes Diogenis seruus.	682
Mango.	67. 349
manipulares duo de rege suo male loquentes.	595
Manlii pietas in patrem imperiosum.	50
Manni obesi.	379
Manubia Ioui triplex.	816
manuleatus.	233. 234
manupretia.	448
Manus manum lauat.	934
Manus iniectio. 710. manum tactumque quotidie pati.	41
Manu facere morbos.	729

Index

Manu facere orbitatem.	776	Medicina & decreta & præcepta habet 423. etiam scelera-	
Manus pondere aliquo motæ.	192	tis opem ministrat 71. quando proficiat 393. Medici-	
Mapalia mera facere.	933	na veterum qualis.	424
Mappa vřlos leonesque proritat.	597	Medicinæ vřsus apud ægros, honor apud sanos.	629
Marcellinus homo ingeniosus & vřbanus, non facilis ad		Medicus regis filiam curans.	599
corrigendum, nec tamen deploratus.	224	Medicus ægros perambulat iii. ægris prodest, sed hos non	
Marcello reditus a senatu impetratus.	809	obligat 67. bonam valetudinem non præstat 322. cibi	
Marcellum Mitylenis exsulantem Brutus relinquere non		aut balnei tempus non potest per epistolas eligere 207.	
potuit, Cæsar videre.	809	208. & curat & monet 416. quam viam teneat in curan-	
Marcelli Octaviæ filij laus, & mors sine fine à matre defle-		dis morbis 542. quando peregerit suas partes 157. quid	
ta.	769	ægrio præcipiat 342. vitam dat.	50
Marcelli memoriæ celebrandæ carmina composita.	769	Medici affectus erga ægros. 712 infamia gravissima.	116
Marcia Liuiam Augustam familiariter coluit.	770	Medici boni officium.	111
Marcia auus 780. filius qualis 773. laus 769. liberi & nepotes		Medico quantum debeatur	110. 111
775. pater 708. suffragatio pro sacerdotio filij.	779	Medicum non facit peregrinatio 458. sanantem, non clo-	
Marci municeps.	933	quentem æger quærit.	311
M. Agrippa 49. vir ingentis animi, fatetur se multum debe-		Medici antiqui multa ignorant 424. familiares 708. Medi-	
re sententiæ Sallustianæ de concordia.	418	ci quid mortis meditationem vocent.	27
M. Allius prætor à Tiberio Cæsare ære alieno liberatur.	20	Medicorum lacerationes 778. supellex.	424
M. Antonius auus Claudij, fratris obitum fortiter tulit 757.		Medicorum genua tangentes.	731
758. fratri xx. legionum sanguine parentauit.	758	Medicorum maximus ob feminarum luxuriam in mendacio	
M. Antonij egregia exclamatio 107. consulis latus petiit		deprehensus.	424
Augustus insidiis.	623	Medicorum maximi exclamatio.	117
M. Antonio proscriptionis edictum inter cænam dicta-		Medicis grauis annus in quæstu est.	117
tum.	ibid.	Medus Medi.	713
M. Antonium ebrietas & Cleopatrarum amor perdidit.	362	Medi soli actionem ingrati dederunt.	42
M. Brutus an à D. Iulio vitam accipere debuerit 24. doluit se		Medorum extrema rex.	713
reuerſi sine Marcello exsule.	809	Megalepolis.	912
M. bruti liber αὐτὸς ὑδάτιοντος 426. liber de virtute 809. re-		Μεγαληροία.	935
medium aduersus locorum mutationem.	808	Megara cepit Demetrius.	709
M. Cato vterque 296. vide Cato.		Megarici.	388
M. Cicero, vide Cicero.		Mel in arundinum folijs inuenitur 365. quomodo fiat ab	
M. Heluius Trogius.	935	apibus 365. quibusdam morbi vitio amarum.	472
M. Mario vicitim statuæ positæ, & ture ac vino supplica-		Melas fl. miræ naturæ.	872
tum fuit 593. Eius crudele supplicium.	ibid.	Membratim.	448
Marcus Senecæ F.	804. 815	Meminisse & scire quid differant.	234
Mare & terra sibi vndique paria sunt.	875. 876	Memoria certior quæ nullum extra se subsidium habet 387.	
Mare vnde sit 870. immunda litoribus impingit.	874	frequenti cogitatione conseruatur.	41. 42
Maris commercium, commune bonum.	71	Memoria beneficiorum cur caduca ibid. subinde reficien-	
Maris nomina varia 876. sapor dulcis Euthymeni.	887	da.	25
Maria cur non crescant fluminum accessione.	867. 868	Memoriæ malæ quam compendiarium excogitarit sibi Sa-	
Marius coloniam in Corsicam deduxit.	808	binus.	220. 221
Marij ambitio reprehenditur.	419	Memphis.	886
Marium vbi caliga dimisit, consulatus exercet 736. quære		Menander libertus C. Cæsaris.	935. 936
C. Marius.		Menander velut rusticus poeta in scenam prosiluit.	884
Mariana clades.	254	Mendacia in quibus os præcidi, non oculi erui solent.	888
Marmorarius faber.	397	Menenius Agrippa ære collato funeratus est.	811
Marmorarii.	385. 386	Mens sine Deo nulla bona 325. sui iuris est.	46
Maro vestigator tempore Tiberij.	47	Mens bona à seipso impetratur, non ab alio 247. bona non	
Mars communis.	544	emittitur, sed mala.	211
Mars & Saturnus.	385	Mentis bonæ fundamentum & culmen 211. malæ indicium.	
Martis & Saturni congressus.	920	505	
Martis rubor remissior.	832	Mensa per multas dominorum susceſsiones ciuitati nota.	
Marſorum prætor.	46	677	
ad Marſyam concursus.	115	Menstruum ancillarum ore exceptans Cos.	72
Martius campus.	935	Mensis.	182
Martius mensis.	374	Mercedula.	192
Martius tubarum sonus.	562	Mercenarius perpetuus.	46
Marullo filium lugenti scripta epistola à Seneca.	441	Mercurius 385. 934. 935. cur Gratiis additus 3. cum parca ex-	
Massiliæ delegatum exsilium.	625	postulat de Claudio.	931
Massiliam Graii colunt.	808	Mercurii nomen Deo aptatur.	66
Matella.	47	Meridianus circulus.	899
Materia quid Stoicis & Aristoteli.	296. 297	Meritoria salutatio.	735
Materiæ & partis differentia.	848	Meritoria artificia.	384
Mathematica.	386	Meritorum frequens commemoratio odiosa 21. memoria	
Mathematici munus.	ibid.	subinde reficienda.	25
Mathematici.	931	Mersati condimento suo boleti.	890
Matrimonium vnius adulterium.	44. 45	Messalla Ætnam Siciliæ montem, vnicum dixit.	263
Matronæ quos detestentur.	4	Messallæ nominis origo.	734
Maturitas imminentis exitij indicium est.	779	Messallæ Coruini disertissimi viri sententia.	934
Maximus cum Seneca agit.	378	Messalla & Narcissus diu publici hostes.	884
Medendi ars.	379	Messallæ Augusti clementiam experti sunt.	624
Media ac indifferentia.	357	Messallina vxor Claudij 934. 935. a Claudio occisa.	914
Medicamentum aquatius.	835	Messallina capta Valerio Coruino nomen Messallæ dedit.	734
Medicamenta oculorum.	295. 296	Messana capta Valerio Coruino nomen Messallæ dedit.	874
Medicamenta valetudinario non sunt dono mittenda.	5. 6	circa messanam mare fimo quiddam simile eiicit.	274
Medicamentis in similitudinem veri colorari.	136	meta sudans.	
Medicamentis polluta.	653	in metallum antiquum demissi flumina & aquas ingentes vi-	
Medicamentorum torrentium venæ.	65	derunt. 898. metalla in hominum vřsum a Deo data.	65
Medicina alijs in remedium, alijs in leuamentum adhibe-		metalla ferri & æris non sunt à sapientibus inuenita.	396
tur.	416	metellus cur luce priuatus.	525
		metellus fortiter tulit exsilium.	215

in L. Senecam Philosophum.

Metellus triumphans cxx. elephantos duxit.	734	Morofus.	542
Metilius Marcia F. 775. Eius laus.	777	Moris boni negligentia omni tempore fuit.	436
Metrodorus 234. secundæ sortis ingeniorum 266. admira-		in Mores fortuna ius non habet.	237
tur Stoicorum mag. 208. cum tamen ipse eiusdem sit opi-		Morum argumentum ex minimis interdum capitur 267.	
nionis 252. asse toto pasci solitus 199. Græciæ pæne in-		corruptio e turba & spectaculis 158. eversio quanta 425.	
auditus fuit.	346. 247	corruptorum indicium oratio corrupta.	484
Metrodori amicitia cum Epicuro ibid. dictum 189. dictum		Mori tota vita discendū est 731. vnum ex vitæ officijs est.	339
ex epistola ad sororē 439. epistola 346. opinio cognatam		Mori sua morte, bellam rem esse, falsum verbum.	311
aliquam tristitiæ voluptatem dicentis improbat.	443	Morimur peiores quam nascimur.	210
Metrodori Chij sententia de terramotu.	910	Morimur quotidie.	214
Metrodorum magnū virum Epicuri contuberniū fecit.	156	Moritur cur se gratos ostendere velint.	70. 69
Metronactis philosophi mors.	412	Mortalia omnia mortalium bona.	439
Metronactis domus.	333	Mortalitatis extendendæ ratio.	738
Metus sceleratis perpetuus 437. lenocinium est muneris.		Mors quid 298. 515. cur timeatur tantopere 357. facilis & in	
Metus rerum inanis esse docetur.	185	proximo est 527. inter indifferentia ponitur 356. 357. in-	
Metus nostri causæ duæ & remedia.	185. 213. 859. 912	terdum in suorum vilitatem reuocanda 456. naturalis est	
Metu futurorum malorum torqueri, quam sit stultum.	213	228. 227. naturæ lex est 914. nec bonum, nec malū est 776.	
Metus lymphatici 185. vide etiam in Timor.		numquam recusanda, aliquando adsciscenda 312. omnes	
Miles à quinquagesimo anno non cogitur.	737	æquat 405. omnibus ex æquo communis 181. 180. opti-	
Miles bellum optat 117. ex confragulo fortior, urbanus &		mum naturæ inuentum 776. quid mali afferat 214. sitne	
verna, segnis.	264	ob senectutem, vel morbum, vel dolorem, sibi conscif-	
Miles Iulio Cæsari beneficia à se præstata in memoriam re-		cenda 283. 284. sitne occupanda an expectanda, cum eam	
uocat.	97	vis externa denuntiat 313. vitam interimit, non eripit	
Miletus LXXV. vrbium.	807	238. omnium par est, sed per quæ venit, diuersa sunt 303.	
Militis erga hospitem ingrati pœna.	74	Mortis causæ variæ 772. commoda 777. contemptores 213.	
Miliaria, æuonigo murosque murosque omnia memora non debent.	872	338. 339. contemptus 675. 152. 213. 238. 342. 859. 913. 914.	
Miliaria minora.	889	contemptus & præparatio ad eam 227. effugia quæ homi-	
Milliarij apri.	475	nes quærere solent, refutata 338. 339. infamia certatim à	
Militares viri gloriuntur vulneribus.	524	multorum ingenijs aucta 357. malum nullum 227. metus	
Militiæ vinculum.	426	448. metus remedium.	271. 963
Myndyridis mollities.	568	Mortis moræ 158. 357. præmeditatio 219. 313. 356. solatium	
Ministerij, officij & beneficii discrepantia.	45. 46	8904. viæ variæ.	523. 527
Ministerijs non sunt serui æstimandi.	254	Mortis contemptus argumentum est animi ab altiore ve-	
Ministratores.	425	nientis sede.	805
Miracula septem.	751	Mortis genera alia præter senectutem, spei mixta sunt.	227
Mirari quæ soleamus.	489. 920	Mortis meditatio medicis dicitur asthma morbus.	271
Mirator sui.	654	Mortis omnes æque timidi.	210
Mirmillo sub C. Cæsare de raritate munerum quæstus.	824	Mortis timore mori stultitia est.	312. 313
Miser quis sit.	525	Mortem ante oculos habere non molestum senectuti.	182
Miseratio.	175	Mortem concupiscentes & timentes obiurgat Epicurus.	214
Misericordia non virtus, sed vitium est.	645	Mortem cur aliquando inuocant homines.	736
Misericordiæ genus, cito occidere.	204	de Morte, publica querela.	95
Miserum nihil est.	435	Mortium signa an di præmittant.	832
Missio. 240		Morticina caro.	510
Missilia.	326	Mortuis nulla mala sunt.	776
Missionem dare 24. 935. 936. sine Missione ad pugnam vo-		Mortuum alienum tollere.	182
care.	547. 548	Motus affectuum triplex.	562
Mithridates Armeniæ rex inter Caianas custodias.	684	Motus quatiens terram.	910
Mitylenæ.	809	Motus animorum non omnes, affectus sunt.	562
Mnester Pantomimus.	935. 936	Motus inuoluntarii.	ibid.
Mora, iræ remedium.	569. 587	Mucius 71. dextera ignes premit, & erroris sui à se exigipœ-	
Moralia non omnia bonos mores faciunt.	506	nas 523. ignem vicit 439. 440. spectator distillantis in ho-	
Moralis philosophiæ partitio.	393	stili foculo dextræ 213. 303. trunca manu duos reges vi-	
Moralibus quædam rationalia immixta sunt.	450	cit.	303
Moderatio vocatur ignauia.	250	Mucij manus instar occisi Porsenæ fuit.	138
Modi flebiles.	385	Mucio facilius ignouit Porsena, quam Mucius sibi.	213
Modios quinque, & quinque denarios accipiens.	349	Muliebris in cultu infania taxatur.	1. 6
Molestè fero.	307	Muliebria ingenia.	774
Mollimentum.	140	Mulierum vituperatio.	713
Molliter viuunt: vox vitam quorundam laudans.	356	Mulio 254. exalceatus 378. perpetuarius.	933
Monentis auctoritas quomodo profit.	416	Mullus quinque millibus H. s. emptus ab Octauio.	426
Monendi ordo quis teneri soleat.	769	Mullorum morientium color obseruatus.	870. 871
Moneri velle ac posse, secunda virtus.	98	Mulsum à balneo poscitur.	511
ex Moneta nostra aliquid proferre.	49	Munda.	97
Monitiones non sunt superuacua.	416	Mundus muliebris.	842
Monitionum genera.	417	Mundus Dei nomen.	857
Monitores ad latus habendi.	420	Mundus deorum templum.	135. 136
Monitorium fulmen.	857. 855	Mundus uon semper suum ordinem tenebit.	317
Montium cacumina an calidiora ob solis viciniam.	889	Mundus non est causa.	297
Montanus Iulius tolerabilis poeta, & amicitia Tiberij notus		Mundus vel anima, vel corpus.	876
& frigore.	511	Mundi causæ quinque 297. concordia ex discordibus con-	
Montani Iulij carmen.	ibid.	stat 926. contemplatio 775. 776. conflagratio 876. variæ	
Monumenta viam disparia prætexunt.	405	dotes 70. noui generatio 877. officium 872. partes.	848
Morbus omnis tria grauius habet 342. aut longus, aut bre-		Mundum prouidentia regi, pluribus probatur.	521
uis.	343	Munus accipi potest, accipiendo quod suum est.	135
Morbi metus vt pellendus.	188. 963	Munus munere expungere, reiiciendi genus est.	75
Morbi prenuntia signa	591. 329	Munera ad rogam.	737
in Morbo consumat.	74	Munera amicorum sæpe non differunt ab hostium votis.	22
Morbi supplicia luxuriæ.	424	Munera duratura danda sunt, vt memoriam excitent 6. su-	
Morbi non extimescendi, sed fortiter ferendi sunt.	342. 343	peruacua, a it morbum exprobratura, non sunt mitten-	
Morbi, vitia mentis inueterata.	368	da 5. & 6. Munerum diuinorum æstimatores reprehen-	
Morborum animi & affectuum discrimen.	331	duntur. 26. Muræna 623. insidiatur Augusto.	730
Morborum tam varia genera vnde orta.	414. 442. 912		

Index

Mures ferrum rodunt, molas lingunt.	933	Neptunus 7. <i>Ἐννεύριος</i> .	912
Mures subterranei.	870. 87	Neptune numquam hanc nauem nisi rectam.	371
Murium tergis induuntur Scythæ.	397	Nequitia certamen.	563
Muri vsus.	III	Nero Cæsar veritatis amantissimus 906. ad inuestigandum	ibid.
Murmuratio.	595. 94. 464	Nili caput misit.	ibid.
Murrhinum poculum.	136. 501	Neronis Cæsaris cum Augusto comparatio 624. clemen-	835. 921. 931
Murrhina & crySTALLINA.	514	tia 620. 83. versus 836. laudes.	644
Musa Homero, Hesiodo Charis est.	3	Neronis in latrones animaduersuri vox generosa.	925
Muscam excitare non potest.	934	Neronis principatu cometes sex menses visus.	341
Muscipula.	258	Nerui, sedes dolorum.	303
Musica non facit virum bonum	384	Nerorum contractio.	335
in Musica arte bonum dicitur duobus modis.	379	Nesciebam, imperitorum vox.	289
Musici manus.	361	Nesida.	339
Multo dolia rumpuntur.	501	Nestoris vita brevis naturæ respectu.	912
Mutuari per intercessorem.	301	Nicopolis nobilis terramotu.	912
Mycenarum nobiles muri.	874	Nilus 906. Ægyptum dilatat 12. æstate augetur 872. cum	ibid.
circa Mylas fimo quiddam simile è mari elicitur.	264	mundo cœpit 872. cur æstiuis mensibus abundet 885. ni-	ibid.
Myron Claudij libertus.	264	hil exedit, nec abradit terras 886. quoties non exunda-	ibid.
N.		uerit.	ibid.
NÆNIA.	934	Nili animalia 886. cataractæ & fragor 885. inundationis	275
Nauis crebris distincta mensa.	598	caussa 907. miracula 885. primum incrementum & pro-	886
Nandi imperitos ferunt quidam lacus.	872	gressus ibid. 886. septem ostia 886. caput qui inuestiga-	109
Narcissus 884. libertus Claudij 935. quos duci iusserit. ibid.		rent, à Nerone missi 907. Nili fragor cadentis causa vr-	873
Nasonis gener Fidus Cornelius.	714. vide Ouid.	bis transferendæ.	888
Natalis, in cuius ore femina purgabantur, heres fuit mul-		Nili venæ, scopuli duo dicti.	ibid.
torum.	379	de Nili incremento variorum auctorum opiniones.	890
Natales veterum celebrandi.	296	Nilo beneficium non debetur.	344
Natalium periti.	854	Nilotica aqua feminas fecundiores facit.	250. 462
Natalibus liberorum poriones vix honestæ.	571	Niualis dies.	72
Natta Pinarius.	511	cum Ningathiemæ.	47
Natura, Deus.	857	Nix quid ibid. fixa & dura minus alget quam tenera & la-	437
Natura cur vultus nostros in cælum erexit.	418	betacta ibid. ubi fiat 889. 890. à quibusdam editur 890.	710
dux vitæ esse debet.	654	emi solita.	22
homines ad contemplationem & ad actionem genuit.	654	Niuis reponendæ officinæ 890. asseruatio & potio luxu-	510
963. paucis contenta. 291 per constituta procedit.	870	riosa.	97
Natura rerum cur nihil dicatur perdere. 92. eadem est er-		Niacem vino diluere.	659
ga omnes. 142. sua sacra non simul tradit.	927	Nobiles quid faciat.	97
Naturæ lex.	154. 217	Nobilitas turpissimos quosdam industriis prætulit	25
Naturæ contemplationis vsus.	867. 906	Nobilior quisnam altero.	221
Naturæ in nos meritum.	68	Nocens aliquando latendi fortunam habet, numquam fidu-	3
Naturæ maxima gloria homo.	113	ciam.	116
Naturæ conuenienter viuere quid sit.	654	Nocens nobis posteaquam profuit, an nos debito soluat.	713
Naturæ legibus obtemperandum.	464	Nocens fit etiam non nocendo.	92
Naturæ ordinem in vitæ ratione. immutantes taxantur.	509.	Nocitura petentibus neganda.	472
510. 511.	181	Noctis & diei officia commutantium reprehensio.	572
Naturæ Dei & nostræ discrimen.	831	Noctes quibusdam breues videntur.	570
Naturæ nihil negandum paucis contentæ.	501	Nomen lusorium.	773
de Naturæ malignitate querela.	728. 137	in Nomen laborare.	47
secundum Naturam viuendum.	152. 154	Nominis illustris prætextus Deus.	659
Naturale quas proprietates habeat.	771	Nomina facere.	97
Naturalis philosophiæ partis diuisio.	393	Nomina lenta.	25
Naturalia desideria finita sunt.	195	Nomina secum fieri quidam nolunt.	221
Naturalia vitia arte vinci nequeunt.	181	Nomenclator 685. vetulus	3
Naufragij consolatio.	963	Nomenclatori memoriæ loco audacia est.	116
Naufrago ignoto benefacere solemus.	67	Nomenclatorum aut memoriæ, aut manus.	713
Nauigabilia flumina.	43	Nomenclatoris superbia.	472
Nauigatio belli causa suscepta improbat.	899. 900	Nomentanum.	572
Nauigij gubernacula piscium exemplo facta.	398	Nomentanus luxuriæ magister.	572
Nauigia quid natare faciat.	850	Non putavi, turpissima excusatio.	570
Nauis bona.	33	circa Nonacrin in Arcadia aqua mortifera.	773
Naues caudicariæ 734. tabellariæ.	335	Nosce te.	47
Naumachiæ spectaculum secundum.	314	Notarius. 933. 934. Noti.	248
Nausea maris.	260. 269	Notorem dare.	933
Nauseabundus gubernator.	469	Notorem petere.	ibid.
Nauseare 599. Nauseator.	269	Notus ventus 899. Latine Auster.	814
Nausiphanis opinio	388	Nouatilla.	211
Nautis in tempestate terra magis quam quidquam aliud ti-		Nouit tam bene, quam prædagogos nouimus.	335
metur.	268	Nouitas, magna pars mali imperitis.	404
Neapolis 77. 260. terramotu agitata.	901	Nouitas pondus calamitatibus adiicit.	41
Neapolitania crypa.	276	Nouorum cupiditas, priora obscurat.	619
Neapolitanorum theatrum.	33	Noxissimum animal.	898
Nebulæ sub terrâ.	898	Nubes attrita, cum sint vda, quomodo ignem gignere pos-	889
in Necessitate viuere, nulla est necessitas.	183	sint. 852. 853. subterraneæ.	ibid.
Negotiatio.	117	Nubium obseruandarum periti grandinem prædicunt.	ibid.
Negotiorum turba non obstat studiis.	292	Nubibus quidam immolant.	850. 852
Negotiis alienis se offerentes.	685	in Nubibus vnde & quomodo ignis, & qua ratione e nubi-	901
Negotiis quomodo se extricare debeat philosophiæ cu-		bus emittatur.	94
pidus	210	Nucerinorum colonia.	237
Nemora suspendere.	548	Nudus, etiam male vestitus.	468
Nepotari.	6	Nugatorius.	
Nepotes. 566. Nepotum iuuentus.	425	Numæ nepos.	

in L. Senecam Philosophum.

Numantia.	468	Onesicritus praefectus classibus Alexandri.	134
Numantiae moenia vna manu capta.	710	Opera antiquis auxilium significat.	468
Numeratio	199	Opera pertinax nihil inexpugnatum relinquit.	262
Numeratio de domo fieri.	219	Opera utilis non omnis beneficium est.	72
Numerus perfectissimus.	283	Operati canticis.	733
ad Numeros mouere corpus.	687	Operatum superuacuis studium.	495
Numidae 378. Numidarum equitatus.	514	Opertorium.	378
Numidica crusta.	373	Opes non sunt bona.	379
Nummularium tribunal.	5	Opum possessio non interdicatur.	199
Nummus malus.	96	Opinio nos cruciat.	776
Nummuliolus.	933	Opium.	362
Nundinis lauari toti veteres soliti.	373-374	Optabilia sintne omnia bona.	306
Nutricis cur minima auctoritas.	141	Optantium voces nocent.	418
O.		Opus esse & indigere differunt.	174
OBRASCENS.		Oraculo reddita praecepta.	416
Obliti.	679	Oratio quid 451. animi vultus est 488. certam regulam non	
Obrigescere.	290	habet 484. etiam timidissimis audax 219. qualis philoso-	
Obrussa.	356	phum deccat.	445
Obruta fulmina.	185	Oratio popularis & philosophi multum differt.	243
Obsonatores.	857	Oratio talis hominibus, qualis vita.	483
Obsonij sciendi magister.	253	Orationis celeritas Graecis potius quam Latinis permessa.	243
Obstinatio animi.	657	Orator iratus an aliquando melior.	566
Obstrigillare.	334. 415	Oratori quando constet eloquentiae officium.	138
Occasio in rebus obseruanda.	489	Oratori qualis oratio apud Homerum data.	243
Occasus quod duplex.	210	Oratorius vigor.	445
Oceanus 870. terrarum vinculum. 776. ad lunae arbitrium	899	Orbatio 771. per Orbationem; antiqui dixerunt, quod	
exundat.	521	graci $\kappa\tau\iota$ $\sigma\epsilon\gamma\eta\sigma\tau\iota$.	381
Occasus vespertinus.	385	Orbis in tres diuisus.	708
Occupati qui dicantur.	733	in Orbe omnia aequalia.	92
Occupatorum conditio misera 757. vita breuissima. 731. 732	733	Orbitae gratia.	776
Occupatio desidiosa.	733	Orci ianitor.	107
Occupationes nouae veteribus substitui solent.	736	Ordinare cupiditates.	178
non tanti esse debent ut philosophiae studium differatur	322	Ordinare spes suas.	653
vel omittatur.	210	Ordinarij.	158
Occupationum praemia continenda occupationes fugiendi.	195	Ordinarium officium.	47
Occupationibus districtus quomodo se explicare debeat, si	514	Organorum ac tibiarum genus ex pulpito consonabat olim.	366
philosophiae studium amplecti cupiat.	757	Origo omnium eadem.	407. ep. 44
Octaua regibus interdum prohibetur.	781	Oei $\omega\upsilon$ seu finitor, seu finiens.	899
Octaua soror Augusti.	49	Ornamenta sua traducere.	72
Octauia impatiens luctus ob Marcellum amissum.	426	per Ornamenta ferire.	884
Octauus Augusti pater.	888	per Ornamenta percuti.	189
Octauus quinque milibus H. S. nullum emit à Tiberio	646	Orpheus.	387
Casare.	963	Ortus quod duplex.	898
Oculi erui solent in quibusdam mendaciis.	342	Os concurrit.	592. 19
Oculi imbecilles.	1834	Os moriturorum spongia vel panno occludi iussit C. Cae-	
Oculorum amissio ut ferenda.	927	sar.	594
Oculorum dolor cur acutissimus.	547. 644	Os libidini non exceptum.	564
Oculorum in rebus visis fallacitas.	461	Os praecidi in mendaciis leuioribus solet.	888
Oculorum fastidium reprehenditur.	233	Oris libido.	840
Oculos agros non solum curat medicus, sed etiam monet	734	Ossa Olympo olim cohaesit.	912
416. defatigatos libera luce delectant artifices 297. Ocu-	593	Ossa, firmamenta totius.	561. 562
los nostros multa fugiunt.	887	Ossa leguntur.	571. 77. 8. 523. 97
Oderint dum metuant, versus execrabilis.	281	Ostiarus.	47
Odium blandum & affabile 22. vitandum 188. quomodo vi-	564	Ostiarum difficultas 713. virga.	ibid.
tandum.	564	Ostiaro difficili non irascendum est.	599
Odorifera.	569	Ostiensis colonia.	839
Odysea.	417	Ostrea.	425. 467
Oebasti tres liberi à Dairo occisi.	679	Otiosi qui vugo dicantur.	733. 734
Oenopidis Chij sententia de Nili incremento reuocatur.	569	Otiosi soli sunt sapientes.	734
Oestrus Graecis, Latinis asinus dictus.	39	Otium an sapienti concessum 962. 681. sectandum, sed non	
Offa mortifera.	192	iactandum.	309
Offendit nos quomodo accipiendum.	374	Otium sine litteris mors est & hominis viui sepultura.	356
Offensiones memoriae labentis.	ibid.	Otium nonnullorum occupatum.	733
Officij beneficij & ministerij discrimina.	524	Otium agra patientia vnde.	678
Officij humani formula.	935	Otium vitia negotio discutienda 275. vota.	729
Officia praeceptis disponuntur.	912	Otium philosophici finis.	679
Officia ciuilia an gerat virtutis studiosus.	770	Ouidius Aetnae descripsit. 346. citatur.	474
Officiorum quam iuris regula patet latius.	868	Ouidij laus & censura 875. gener 714. μεταμορφωσεις.	934
Oikonomum.	ibid.	Ouidij versus.	68. 94. 834. 856. 857. 867. 872. 874. 875. 88
inter Oleum & vinum occupati homines.	281	Ouium sexcentarum grex terrae motu exanimatus.	901. 912
Oliuetum alteri ponere.	ibid.	Ouium greges inficientia flumina.	872
Oliuetum duobus modis dispositum.	ibid.	Ouis.	481
Olympia 874 ad Olympia descendere.	ibid.		
Olympus.	ibid.		
Olympus & Ossa terrae motu recesserunt.	ibid.		
Omen triste matribus occurrere.	ibid.		
Omnia fiunt ex omnibus.	ibid.		
Omnia in omnibus sunt.	ibid.		
O, Latine dici nequit.	ibid.		
sex modis dicitur.	ibid.		
	ibid.		

PAECYRVS qui Syriam vsu suam fecit a caena quotidie
se ad symphoniam efferri curauit.
padus fl.
paedagia oblita facie vehuntur
paedagogium pretiosa veste succingitur.

Index

paedagogij apparatus.	677	Patrum & matrum indulgentia diuersa.	760
Paedagogus.	567. 291. 393. 415	Paterculus & Vopiscus Coss.	927
paedagogus fatuus.	262	Patesco.	840
paedagogus unicuique datus deus inferioris notæ.	473.	Patientia infelix.	650
474		Patientia expositus.	ibid.
paedagogi publici.	515	Patientia laus.	580
paedagogos nosse.	221	Patra de Aegio terræmotu iactato nihil audiuerunt.	900
palla.	594	Patria carere, intolerabile non est.	807
pallor corporis pulsus; non affectus indicium est.	562	Patriam relinquendi quærendique causæ variz.	807
palma in certaminibus meliorem declarat.	89	Patricia.	781
palma spatium septimum.	228	Patrimonij liber.	58
palpare.	590	Patrimonia bina auriculis dependent.	961
ad palum exerceri.	199	patrimonia, maxima humanarum ærumnarum materia.	681. 682
pamphiliæ ventus Catægis.	899	patrimoniorum exitum culina.	610
Panætius 233. eleganter respondet adolescentulo quæ-		Patrocli & Achillis anni.	385
renti, An sapiens amaturus esset.	492.	Patronus.	563. 610. 935
metis statuerit.	927	Paulina vxor Senecæ.	790
Papercatio decernere vetantur Lacedæmonij.	90	Paulinus 613. curæ frumenti publici præfectus.	610
panis lapidosus 20. plebeius aut filigineus.	501. sic-	Paulus 623. Persen victum egit in triumpho 774. filio-	
cus. 360. filigineus.	514	rum circa sui triumphi dies orationem magno animo	
Panis in fame vicius, beneficium est.	43	tulit.	ibid.
Panis olim cinere calido & feruente testa percoctus.	398	Paulo bellum aduersus Perseum gerente, ignis lunari ma-	
panis quadra non est beneficium.	72	gnitudine apparuit.	832
panis hordeacei frustum.	199	Paulus prætorius imaginem Tiberij obscenitatis admo- uens a	
Pantomimæ.	810	seruo seruat.	47
Pantomimi.	548. 928	Pauonum ceruix cur varij coloris.	834
pantomimo non necesse est de arte saltandi quærere.	427	Pauper quis sit.	56
pantomimorum mancipia.	254	pauper quomodo numquam fias.	69
Pantomimica ornamenta.	223	Pauper non est, cui nihil deest quod satisfiat 501. & cui mo-	
paphus aliquoties corrui.	912. 404	dicum sat est.	146
Papulas alienas obseruatis ipsi obstiti vlcerebus.	661	Pauperis & diuinis comparatio.	348. 349
par alicui par est.	92	pauperis cella.	445
par acerrimum 600. Deo dignum nisi par non pugnat.		pauperum cella.	198
571		pauperibus quoque licet esse liberales.	4
parem rationem facere.	202	paupertas non per positionem, sed per detractionem seu	
Pares singuli.	322	orabationem dicitur.	381
Paria ordinaria & postulatiua.	158	Paupertas imaginaria.	205
Paria facere.	596. 581. 26. 43. 17	paupertas, parui possessio 381. cur amanda 205. non est	
Parabolis in scribendo qui vsi.	288	mala 348. non obstat philosophiæ 196. 197. nulli ma-	
Παράδοξα, inopinata omnibus.	252	lum nisi repugnanti 515. philosopho contemnenda. 205	
Παραπνεύσι.	423	Paupertas & egestas.	281
Pararij.	25	paupertatis commendatio ep. 2. contemptus 526. 965.	
Parariis interpositis nomina facere.	44	experimentum certis diebus faciendum 205. circa iocunda	
Parca tres.	931	plurima mora.	447
Parcissimus, homo pusilli & contracti animi vocatur.	27	paupertatis metu philosophandi tempus non est differenda-	
parelia quid sint, & quomodo fiant 838. bina quomodo		dum.	197
fiant.	838	paupertatem omnibus mensibus quidam sunt imitari.	199.
parentatur interdum mortuis.	ep. 122	205	
parentes liberos beneficiis vincunt.	90	in Paupertate nihil mali est.	809. 811
Parentum amor magis in ea quorum miseretur inclinatur		paufanias poenam de ingrato sumit.	74
beneficia in liberos 113. castigatio quemadmodum acci-		Pausanias.	274
pienda 569. cura de infantia liberorum 113.		rax felicior.	302. 303
exhortatio ad liberos 50. officium 625. vene-		peccandi pudor demitur poetarum fabulis de diis.	661
ratio.	50	peccantium multitudo consuetudinem peccandi facit 618.	
Parentibus cur quædam priuilegia data.	640	— pudorem sceleris tollit.	44. 45
Parentibus maiora beneficia liberi dare possint quam ac-		Peccantium poena.	436. 437
ceperint.	48	peccantibus non irascendum.	345
parianus Artemidorus.	835	peccati notitia, initium salutis.	214
Parmenidis dictum.	388	Peccata quomodo vitentur.	181. 117
Parricida culleo insuitur.	546	Peculium mancipia pro capite numerant.	343
parricida cum lege coeperunt.	640	Pecunia ex quo in honore esse coepit, verus rerum honor co-	
pars & materia differunt.	844	cidit 489. multorum malorum causa 598. neminem diui-	
Parimonia 639. fera in fundo est.	63	tem fecit 501. 502. nihil ad animum pertinet 810. sic in	
Parimoniae laus.	620	quosdam, vt denarius in cloacam incidit.	354
Parthenope.	268. 269	Pecuniæ mala 682. modus optimus 682. possessio quam anxius	
Parthus de Crasso sententiam tulit.	152	490. amissæ consolatio 962. pecuniæ cetera actio ex con-	
Parthus infans arcum statim tendit.	238	ducto & locato.	710
Parthi capillum effundunt.	846	Pecuniæ contemptus versibus traditus magis afficit ani-	
Parthos reges sine munere salutare non licet.	197. 198	mum.	466. 467
Parthici belli apparatus.	757	Pecuniæ creditæ dies dicitur.	73
Paruo aduoscendum est.	820	Pecuniam quando reddidisse dicimus.	62
Pasithea vna Gratiarum Homero, & nupta.	618	Pedo Albino uanus fabulator elegantissimus.	460
Pastor eques Rom. vt dolorem ob filij mortem apud C.		Pedo Pompeius.	931
Cæsarem suppresserit.	571	Pegmata.	349
Patauij conditor.	808	Penelopa.	339
pater an beneficium accipiat ab eo qui filio dedit.	69	Pepus fluuius Thessaliæ paludes siccat.	911
Pater patriæ cur princeps vocetur.	602	Pennam tenere, non pedem.	249
Pater quidam, morte filij nuntiata, sacra rite perfecit.	774	Pennis distincta linea.	565. 566
Paterfamilias olim, qui nunc dominus.	254	Pensionem remittere.	225
paterfamilias malus.	164	penulari.	47
patri quantum præstare debeat filius.	48. 49		

in L. Senecam Philosophum.

peribere.	415	philosophandum est re & vita, non verbis.	204
peribere nequitiam.	545	philosophari, valere est.	192
peribere liberalia studia.	230	philosophia quid 392. 417. iactanda non est 455. in viros	
percipere voluptatem, & gaudium ex consulatu, ex nuptiis,	305	transcribit 152. insularum loco est 188. 189. murus inex-	
an bene dicatur.	71	pugnabilis 356. modeste tractanda 188. 189. nec reiicit.	
percullores.	598	nec eligit quemquam 251. non est inutilis, siue fato, siue	
peregrinatio hominum reprehenditur,	457	casu omnia administrentur 195. primum simplex, cur ope-	
peregrinationis utilitas.	300. 456	rior facta 425. quid praestet 224. quid promittat 154.	
peregrinationes quando profint, quando non.	679	258. sine virtute non est 392. submissis verbis, non cla-	
peregrinationes vagæ.	857	more docenda est.	241
peremptalia fulmina.	439	philosophia facta est philologia.	468
Perfectum quid sit.	211	philosophia & sapientia quomodo differant.	392
perfusoria voluptas.	455	philosophiæ decreta & præcepta quid differant.	417.
pericula alia non æque pernitiola, atque ea quæ ex homine	313		
sunt.	368.		
Peripatetici an recte temperent affectus 492. minuta bene-	494	Philosophiæ plures diuisiones 393. effectus 195. laus 269.	
ficia ad malos peruenire aiunt.	379. 381	396. nomen inuidiosum 154. officium & indicium 204.	
peripateticorum responsa ad Stoicorum argumentum	493.	placita perquam necessaria 426. partes duæ 423. partes	
peripateticis nihil interest inter sapientiam & sapere.	849	tres 386. 393. partium ad homines & ad deos spectan-	
	875. 876	tium discrimen 830. pars præceptiua an ad vitam bea-	
Περὶ σαφείας.	205	tam sufficiat 423. pars præceptiua solane recipienda, an,	
perlibrare.	524	ut aristo vult, reiicienda 414. per totam epistolam re-	
permadere deliciis.	269	gnum quale 269. seruitus, vera libertas 171. studiosus	
permadescunt animi felicitate.	857	quomodo se ex negotiorum procuracione expedire de-	
Perpeffitius.	933	beat 207. studium ob nullas occupationes differendum	
perpetua fulmina.	480	322. vis 466. utilitas.	197
perpetuarius mulio.	594	Philosophiæ decreta præceptis præfert Aristo Stoicus.	
perſæ 807. quoque fortes 233. 234. ab Alexandro fugati.	592		
	885. 886	Philosophiæ inuenta non esse artes vulgares.	396
perſarum rex Harpago liberos epulandos apposuit 592. la-	773. 774	Philosophiæ præceptis animus penitus imbuendus, non le-	
crymas fudit ob sui exercitus fatum 735. stolidissimus	832	uiter tingendus est.	195
exercitum in Græciam traiecit 900. totius populi nares	21. 593	Philosophiæ studiosus, & philosophiam adeptus, diuersi	
in Syria recidit.	134	sunt.	660
perſas primus obtinuit Darius.	213	Philosophiæ deditus quomodo se gerere debeat diebus lu-	
à perſis gens ad Nilum collocata. ob fluuii fragorem sedes	22. 23	xuriæ dicatis.	198. 199
mutauit.	349	Philosophiæ deditos non esse refractarios, nec magistra-	
perſes victus ante currum in triumpho actus.	213	tuum ac regum contemptores.	324
perſeus.	370	Philosophiam clamores dedecent.	267
perſica seruitus.	545	Philosophiam conlatantium conuicia.	657. 658.
perſici regni stemma totum imperii cupidum.	238		
perſona rebus demenda.	524	Philosophiam in opere discere.	440
perſonarum ac dignitatum ratio habenda.	28	Philosophiam velut venale aliquod artificium discennes ar-	
perſonata felicitas.	309	guuntur.	469
perſonati.	934	Philosophus quo animo Virgilium & Ciceronem legat.	
Perſultare.	857		
peruerſa veſtis.	912	Philosophus verus qualis sit.	477
peruigilare pro vallo.	564	Philosophi schola quibusdam otii diuerſorium est.	466
peruſinæ aræ & proſcriptiones.	523	Philosopho fortunæ munera fugienda.	171
pes, vox πολύσημος.	140	Philosophum qualis oratio deceat.	243. 445
Pedes quibus dolent, vino aut balneo abſtinent.	402	Philosophi cathedrarii.	732
pedibus in ſententiam itum.	662	Philosophi ad quid audiendi vel legendi ſint 469. permulta	
peſtifera fulmina.	645	habent ſuperuacua 387. olim Roma ciecti.	810
peſtilens vapor exhalans in Italia.	301	Philosophorum auditores varie affecti 466. credula natio	
Peſtilentia à terræmotu 912. imbecilla robuſtaque inuadit	912	912. deſenſio contra vulgo iactatum dictum, quod aliter	
588 manu facta.	809	loquantur, aliter viuant 657. 658. 661. familiæ cur deſi-	
petreius & Iuba ſe mutuo interemerunt.	935	cient 918. index 241. inquilini 466. lingua 848. ludus	
phæcaſia.	27	litterarius 437. Philosophorum veterum chorus qualis.	
Phædon citatur.	885		
phædrus Socrati obiectus fuiſ.	264	Philosophis non ſollicite verba quærenda 331. pecunia non	
phalaris tyrannus 562. 139. crudelis.	419.	interdicitur 659. quale vitæ genus diligendum.	154
Phalaridis taurus.	74.	inter philoſophos facilius quam inter horologia conuenit.	
Pharos quantum abſit à continenti.	866		
Phaſis.	568	phocis.	808
Pheronactes Claudij libertus.	468	phœnicoptætorum lingua.	475
phidias 174. 370. triplicem fructum operis habet.	932	phœnix.	249. 250.
	885	Phrenesis.	545
philæ inſula.	264	phrenetici verba.	596
phileta latrones Aegyptiis dicti.	419.	Phrygianis auro ſpiſſis prodeunt Gratia.	31
philippus Macedonum rex ciuitates aut vicit, aut emit	74.	Phrygius tibicen.	466
plures in metallum antiqui dimiſit explorandi gratia.	866	Phthiſis.	331. 404.
philippi Macedonum regis pœna militi ingrato illata	568	piamentum.	813
patientia in legati Athenienſium contumeliis audiendis	468	Pictor inter ceram opusque facili vultu ac manu com meat.	
595 latrocinia.	932		
philippus medicus Alexandri.	182	pictores non recipiuntur in artes liberales.	385
philologia.	196. 197	pigri in os ſenatoris ingeſti.	122
philologus quo animo legat Ciceroniſ libros de Rep. ibid.		pj ſumus ad mercedem.	489
philologi homines.		piſſimi ſenſus.	754
philofitus villicus Senecæ.		pila operibus ſubditæ.	913
Philosophandi tempus non eſt differendum paupertatis		pila proprietat.	889
ſæctu.		pila luſus beneficia reddenda docet.	271
		pila luſui beneficia comparat Chryſippus.	231
		in Pila omnia æqualia.	92

Index

- Pila in castris ardere visa. 832
ad Pileum seruos vocare. 254
Pilicrepus. 274
Pinarius Natta. 511
Pindarus. 912
Pingere quam pinxisse iucundius. 174. ep. 9
Pinna rubens. 565
Pinna & lineis clusæ aues. 624
Pirenæus. 831
Pisatio. 374
Pisistrati Atheniensium tyranni moderatio in conuiuæ ebrij
conuiujs ferendis. 391
Pisatium ire dolabra. 871
Pisces quibusdam locis e terra eruuntur. ibid.
Piscium subterraneorum esu homines mortui. 871
Pistrinum sapientum iauentum esse vult Posidonius.
398
Pichales. 333
Pithiæ 833. an inter cometas ponendæ. 839
Plancus artifex. 883
in Planum fortunam deferre. 683
Plagiarii. 682
Platanona riuus diuidit. 273
Plato 296. à duobus pueris quæritur 109. citatus 687.
iræ pœnas à se exigit 591. plus ex moribus quam ex ver-
bis Socratis traxit 156. pueris vinum negandum putat
567. quæcumque sunt, in sex modos partitur 282. quin-
que causas statuit 297. serui castigationem Speusippo
commisit 591. seruiit 254. Socrati de eruditione agit
gratias. 91
Platonis argumentum de ira. 542
Platonis dictum 779. 73. 251. dictum de animaduersione
547. dictum de officio portitoris sibi præstito 111. idæ
282. liber à Catone lectus vltima nocte 213. nauigatio-
nes 283. pater 49. testimonium. 900
Platonis legibus adiecta principia improbantur. 417
Platoni nomen latitudo pectoris fecit. 283
Platoni obiectum quod pecuniam petierit 661. quod aliter
viueret, aliter loqueretur. 657
Platoni tres serui fuerunt 811. vnde contigerit, vt suo nata-
li decesserit, & annum vnum & octogesimum impleuerit
283. defuncto Magi immolauerunt. ibid.
Platonem nobilem fecit philosophia. 251. ep. 44
apud Platonem educatus puer. 567
Plebicola. 95
Pluua ultra x. pedes terram non madefacit in altitudinem.
868
Pluuiæ an quid conferant fluminibus ibid. quando copio-
sa, quando lentæ. 888
Podagra 269. 564. ad tempus respondet 870. quomodo
interquiescat. 342
Podagra distortus. 306
Podagræ delinimenta magis quam remedia componuntur.
657
Podagricæ femina contra Hippocratis doctrinam. 424
Podagricus. 214. 935
Podagricus senex. 571
Pœna omnis, remedij genus est. 545
Pœna quid spectet. 628
Pœna inferendæ duo fines. 547. 571
Pœni 736. in Africa à Regulo fusi 811. Hispaniam inco-
lunt 807. in Sicilia à Metello victi. 734
Poëta nomen commune in Homerij notam concessit. 282
Poëtæ antiqui dictum. 452
Poëtæ comici versus. 175
Poëtæ comici sales suos in Socratem effuderunt. 661
Poëtæ non solliciti de vero, id spectant quod belle facit ad
versum 3. temporum nimis accurati descriptores. 931
Poëtarum carmina, quibus diuitiæ laudantur, faciem homi-
nibus subdunt 489. fabula de inferis 777. furor fabulis
humanos errores alentium 736. ineptiæ de loue. 661
Poëtarum omnium exercitatio & ludus est Mæander fl. 457
Poëtarum scopus est aures oblectare & dulcem fabulam
necte e. 729
Poëtarum maximi versus. 346
Poëtis sollennis locus, Ætna. 484
Poëtica verba. 484
Poëticas fores frustra sui compos pepulit. 687
Pogonia. 839
Polenta. 475. 199
Poliorcetes. 710
Pollionis Asinii compositio qualis 445. amicus Timage-
nes. 591
Pollioni Asinio quid dixerit Scaurus homo obscærus.
72
Pollionem Asinium oratorem magnum nulla res vltra deci-
mam retinuit. 687
Polluta medicamentis. 653
Pollux & Castor. 832
Polyænum magnum virum fecit Epicuri contubernium.
156
ad Polyænum epistolæ Epicuri. 199
Polybius Claudij libertus 935. fabellas & Æsopæos logos
connectit 754. Homerij & Virgilij carmina resoluunt &
translulit. 754. 756
Polybij apud Claudium potentia 753. 754. laus 754.
752
Πολυπράγμονες enumerantur. 685
Roma gregalia delectant, si prouenere maturius. 6
Roma per vitrum aspicientibus multo maiora, vt & aquæ
innatantia. 835. 837
Pomorum ingenti strue cingere primæ formæ feras. 513
Pomaria in summis turribus. 511
Pomœrium Rom. quando proferre licebat. 734
Pompeii 260. 312. Campaniæ vrbs, terræmotu desedit 903
912
Pompeiorum fortuna. 717
Pompeius ab vltimo mancipio transfossus 734. alienum
exercitum fugit 886. clienti præbet ceruicem 686. pri-
mus in circo elephantorum duodeuiginti pugnam edi-
dit. 734
Pompeii cognominis inanis iactatio ibid. hostis ac victor
95. verecundia in concionibus. 180
Pompeii theatrum exustum, à Cæsare resectum. 778
de Pompeii capite pupillus & spado tulere sententiam.
152
pompeio locupletior Demetrius libertus. 682
Pompeio Cato oppositus 524. vide Cn. Pompeius.
Pompeii exaltati ruina Pompeii Magni. 72
Pompeio ditior. 684
Pompeius Magnus gener Claudij. 934
pompeio Penno sinister pes osculandus porrigitur à C. Cæ-
sare. 21
Pompeiani post Pompeium. 597
Pomponij scriptoris præceptum. 150. ep. 3
Ponticis littoribus Achaïæ ciuitates impositæ. 807
Pontificales libri. 468
pontificalis carminis verba sollennia. 773
Pontificis oculi velamento à funere arcebantur. 774
Pons subliçius. 660
Pontus 876. 888. cur in inferum mare assidue fluat, non au-
tem refluat. 887
in Ponto quidam amnes æstate crescunt. 873
Popinarum institores. 274
Populus in tribus describitur 392. cur reges principesque
amet & protegat 621. vitiorum auctor. 158
Populi scita. 806
Populo non placet sapientiæ deditus. 225
Populorum transportationes publica exilia sunt. 808
Porcena facilius Mucio ignouit, quam sibi Mucius 213. Mu-
cij gloriæ inuidit. 303
Porcenæ castra. 95
Porcenæ occisi instar Mucij manus fuit. 138
Portentosi foetus. 545
Portionem ferre. 74
Portitor gratis Platonem naue transuehens. 111
Portorium soluere. 214
Posidonius 348. 506. citatur 853. 911. plurimum philo-
sophiæ contulit 398. suasionem, consolationem, & ex-
hortationem necessariam iudicat 428. quattuor ait esse
artium genera 386. virtutem futili carni committi ait
408. Zenonis causam agit de ebrietate. 361
Posidonij auditor Asclepiodotus 854. 909. collectiones de
diuitiis 380. 381. elegans dictum 344. opinio de colore
arcus 836. de grandine 887. opinio de tonitru 858. sen-
tentia. 480
Posidonio duo sunt terræmotus genera. 910
Posidonio de artium inuentione non assentitur Seneca.
396. 397
à Posidonio dissentit Seneca. 417
à Posidonio scripta miracula. 944
cum Posidonio viuendum. 418

in L. Senecam Philosophum.

possessio rei & usus.	135	procrustes.	645
in possessione ponere.	542	procurare heredi suo.	515
postmeridianæ horæ.	866	procuratio 202. procuratio mercenaria.	736
postulaticii.	158	procuratoris otiosæ officium.	883
postulatoria fulmina.	857	procuraciones 448. procuraciones quorsum fiant si fata	
potatio extrema delectat.	182	immutabilia sunt.	855
potentes cur magni videantur.	335	procuratiuncula.	230
potentia aliena terribilis quomodo vitanda.	188.ep.16	procurator ex domino.	189
potio liberalior interdum concessa.	687	prodesse & beneficium dare differunt.	96
præceptiva philosophiæ pars an satis sit ad consummandam		prodesse qui dicantur.	472
sapientiam 423. siue à philosophia remouenda 415. per		prodigus non sine avaritia.	71
totam epistolam.		proditor Tarpeio imponitur.	546
præceptio.	428	producta seu commoda.	327
præceptor liberalibus studiis quis dignior.	626	proficientium tres classes.	322. 331
præceptoris beneficia 50. officium.	III	qui profuit nobis, si postea nocuit, an nos debito soluat.	251
præceptoris cur nulla veneratio 141. præceptori quantum		progener.	206
debeat.	110.III	progymnasij, vel potius progymnastæ.	360
præceptores plus laboris ab his exigunt in quibus certior		prometheus Mecænatis liber.	202
spes est 525. præceptores sapientiæ quales eligendi.		promissa quatenus seruanda.	73. 74
267		promissorum dilatio arguitur.	20
præceptorum beneficia cur interdicant 42. castigatio quo-		propinatio 24. propinationes.	362
modo accipienda 569. præceptorum generis humani ve-		propinationibus crebris laceßere.	571
neratio.	296	propontis.	876
præceptum vetus.	656	propositum siue causa rei.	297
Præcepta carmini inserta, aut prosa oratione in sententiam		prorogatiua fulmina.	857
coartata, multum habent ponderis.	416. 417	proscriptione triumuirali seruatus quidam Cæsari reddi	
præcepta minus profunt quam exempla 156. feminibus com-		cupit.	21
parantur 241. sine decretis nihil profunt 426. 428. ge-		prospicere mortem 146. prospicere vitam.	303
neralia mandari & scribi possunt, specialia ex rebus ipsis		prostituta lenonis sunt.	155
pendent 208. 207. specialia seu singularia siue vtilia.		protagoræ dictum.	387. 388
414. 415		prouerbia, Aut regem, aut fatuum nasci oportere 931. To-	
præcipuum quid in rebus humanis.	867	tidem esse hostes, quot seruos 253. Gladiatorem in are-	
præcisi.	526	nam capere consilium.	207. 208
præco vocem experitur in decuria prima.	253	prouidentia Deus dici potest.	857
præcordia luxu corrupta.	890	prouidentia maximum bonum conditionis humanæ.	155
præcordiorum suppurationes.	188	prouidentia si mundus regitur, cur multa bonis viris acci-	
prædictio quam vim habeat.	854	dant mala.	521
prægußtare voluptates.	655	prouidentia argumenta plurima.	ibid.
præiudicium.	73	prouincialium ornamentum Lugdunum.	404
præmordere.	623	prouocatio a regibus ad populum fuit.	468
prænestina arx.	94	proxeneta.	501
Præses legum quam castigandi rationem teneat.	542	prudencia adhibenda in commodorum usu.	327
ad præstationem scribere.	734	pruina.	888
præstigatorum acetabula & calculi.	251	prytanes.	680
præstitisse verbum ad alios spectat.	92	pseudomenos.	251
præsumptioni omnium hominum multum dari solet.	494	psychroluta 269. psychrolutes.	360
prætexta non honor, sed honoris insigne.	4	ptolemaus Africæ rex inter Caianas custodias.	684
prætextatus & candidatus.	660	publicum salutationum exercere.	713
Prætor vrbæ.	679	publius tragicis comicisque vehementior.	684
Prætori quis honor exhibitus.	295	publij versus laudati.	772. 684. 171
Præxaspi quæ merces à Cambyse relata fuerit ob fidele con-		P. Claudius temp. venumdedit.	708
silium.	592	p. petronius, Claudiana lingua disertus.	935
prandium sine mensa.	360	p. Vinicij tarditas in dicendo.	243
præcantium voces deum beneficium testantur.	65	pudica dici quæ non possit.	68
præcibus empta omni re cariora.	19	pudor deprehensus amittitur.	141
Præsentis ventus qui fiat.	897	puer statura ingentis viri.	779
Pretium cuiusque rei pro tempore est.	III	puerorum educatio salubriter instituenda 567. 418. ira vt	
præiuramentum vt iram dissimulauerit.	571	placetur 542. ludi 712. discipulorum offensiones patien-	
præiuramentum signum.	714	ter ferunt magistri 98. puerorum infelicitium greges.	
primipilarius.	ibid.	425	
Princeps cur pater patriæ dicatur 625. quibus de causis		pueris quibus omne ludicrum in pretio est, simillimi sumus.	
punire & quomodo debeat.	627	489	
principis præcipua virtus clementia.	621	Pueros personati terrent.	213
principe quæ digna corona.	629	puerilitas 712. pueritia & puerilitas.	152.ep.4
principes cur amentur 621. deorum exemplum imitari de-		pugillares.	378. 466
bent 622. qua re laborent.	114. 115	pugillaribus imminere.	192
principum officium.	625	pugnare de genu.	512
principale & regium, τὸ ἡγεμονικόν	541	pilleata turba.	199
principalis, id est ἡγεμονικόν inest aliquid irrationale & ra-		pullus nubibus immolari solitus.	888
tionale.	407	pulmentarium.	378
principia omnium exigua 48. à sequenti magnitudine		pulla lana.	872
obruuntur ibid. longe à perfecto absunt 906. totius		pulpæ.	911
operis dimidium.	236	pulpitum.	928
præiuramentum parentum.	43	ex pulpito tibiarum omne genus organorumque consonuit	
in probò & aspero accipere.	202	366	
procari.	883	puluerem soluere in quo circulus scriptus.	328.
procella vti fiat.	897	puluerulenta virtus.	653
processus 679. processus alieni.	754	puluillo Capitolium dedicanti filij mors nunciata.	773
proclia omnia.	935	puluinaria.	758
proconsul de tribunali desiliens & lictori fasces auferens.		puluinus.	599. 774
347		pumilio.	335
		punctiuncula 269. punctiuncula dolorum.	656

puniendi tres causæ 628. finis.	547
puniens irasci non debet.	545
punire quomodo princeps debeat.	627
pupulus.	182
purgamenta.	873. 874
purgatio statum diem seruat.	870
purpura conchylio saturata 810. Tyria.	836
purpure color diuersus vnde.	835
purpurati.	835
pustularum eruptiones.	322
pustula.	600
putei cur hieme caleant.	938
puteolani puluis miræ naturæ.	871
puteoli 268. puteolorum turba.	338
pyladis domus.	928
pyrenæus Germanorum transitus non inhibuit.	807
pyrrhonis præcepta.	928
pyrrhonii.	388
pyrrhus certaminis gymnici præceptor.	565
pyrrhi regis aurum repulit Fabricius.	504
pyrrhum Fabricius monet, vt insidias medici caueat.	ibid.
pythagoras 735. ait alium animum fieri intrantibus tem- plum & oraculi opperientibus vocem 418. cur animali- bus abstineret 467. perturbaciones animi lyra com- ponebat.	590
pythagoræ amorem Senecæ iniecit Sotion 467. discipuli quinquennium tacebant 267. tacitus secessus.	396
pythagorica schola præceptotem non inuenit.	928
pythagoricus quidam futori etiam mortuo debitam pecu- niam reddit.	140
pythicus oraculis adscripta vox.	772
pythii filius à Xerxe occisus.	593
pythocles vt locuples faciendus.	207
pythion.	358
pyxys & argentea & aurea.	94
pyxides medicorum.	424

Q UADRA panis non est beneficium.	72
Quadrantaria res.	373
Quadruplatores beneficiorum.	140
Quæstor est, vbi iudex defuit esse.	736
Quæstiones inutiles damnantur.	385
Quæstionum liber.	393
Quæstionum de vniuerso diuisio.	848
Quæstionum operosa solutio quid vtilitatis ferat.	93
Quæstiones.	622
Quæstuaria.	415
Quæstuosissime habere.	65
Quæstura suffragator.	141
Quam diu hæc, delicatorem sollicita cogitatio.	735
Quartana ad horam venit 870. flagellis discussa.	109
Quassus.	227
Quattuordecim gradus.	43. 251
Querela familiaris 19. publica.	95
Querela de hominum nequitia omni tempore.	5
Quercus & ilex antiqua alimenta.	874
Quies an summo bono adici debeat.	407
Quies, bonum non est.	379
Quies quibus vtilior negotio.	681
Quiescentes semper & inquieti reprehenduntur.	150.
epi. 3.	
Quintus dictaturam properat euadere.	736
Q. Catuli bustum.	593
Q. Sextij patris, magni viri & Stoici liber laudatur 295. vi- de Sextius.	
Quiritium ius.	867
Quod est, seu τὸ ἂν, sex modis dicitur à Platone.	281.
282	
Quod est, summum genus rerum.	282
Quousque eadem, vox rabidarum deliciarum.	214. 393.
679	

R.

R ABERE.	215
Rabiosus.	542
Rabirius poeta.	107
Radicescere.	374
Ramalia.	396
Rapto viuere, iniuriosum, rapto mori, pulchrum.	314.

Rastrum alleuare.	568
Ratio quid 300. 302. arbitra est bonorum & malorum 302.	
bonum proprium hominis 333. diis hominibusque com- munis 409. non eget affectuum armis 546. numquam in adiutorium affectus assumit 544. omnis honesti comes 66. vbique respectanda.	23
Reapse, id est re ipsa.	468
Rationalis philosophiæ partis diuisio.	393
Rebili consularis, hominis infamis pecuniam reuult Iulius Græcinus.	24
Recaluafter.	301
Recens à voce.	523
Recentes à diis.	400
Recita quibus adclametur.	423
Recogito.	652
Recorrigere.	262
Reddere quid 108. 139. duos exigit.	92
Reddidit gratiam, non dicimus.	252
Refectus consul.	457
Referire.	571
Referre quid.	252
Refigere se crucibus.	658
Reformare chirographum.	418
Refouere 809. Refouere arma.	730
Refractarius.	324
Regalia fulmina.	857
Regalis ingenii mos.	115
Regelari.	386
Reges, vide Rex.	
Regiæ potentiæ ministri arguuntur superbia.	20
Regiam ad mensam adhibitorum quale vitæ genus.	592
Regiones à bonis moribus alienæ vitandæ.	264
Regionum electio parum confert studiis.	457
Regnum aureo sæculo penes sapientes fuit.	396
Regula 318. Regula lex.	67
Regulus & Virginius Coss.	903
Regulus 307. à Pœnis captus est, non victus 90. clauis confixus 686. crucem vicit 440. fidei & patientiæ docu- mentum.	514
Reguli arca.	307
Regustare bilem suam.	524
Reiicula mancipia.	253
Reiiculi dies.	731
Relatiua parem desiderant regulam.	23
Relatiuorum natura.	93
Religio primum militiæ vinculum.	345
Religiosi sunt boni etiam farre ac fitilla.	4
Remedia extrema in desperatione tentanda.	224
Remedia non sunt quæ fortuito sanant.	109
Remediorum compositiones 71. crebra mutatio nocet 148.	
Remediorum qualium vsus apud veteres.	424
Remetiri dicta & facta.	599
Remetiri vinum vomitu.	524. 424
Remigare contra aquam.	511
Remisceri.	317
Remissio animis danda.	687
Remus auspicans.	734
Remus integer in aqua fracti speciem reddit.	834
Replumbatur argentum.	836
Reponere post longam diem, & in antecessum.	73
Repositorium.	344
Reprehensiones in beneficiis cauendæ.	20
655. 657	
Reptabundus.	42
Res ab hostibus repetere.	92
Rerum natura cur nihil perdere dicatur.	27
Rerum maior copia quam verborum.	250
Rerum potius quam verborum ratio habenda.	91
in Rebus aduersis filios tondere moris est.	685
Resalutaturus.	417
Reses animus.	
Resp. an, quomodo, & quando sapienti administranda 679.	
681. siue sapienti capeienda, ambigitur inter Stoicos & Epicureos.	962
621	
Respubl. sine Cæsare esse non potest.	95
Reipubl. ingratitude in optimos ciues.	679
Reip. qui profunt.	962. 963
Respublica duæ.	875
Restagnare.	348
Resupinare 515. Resupinus.	523
Retenta ac reuocata virtus.	732
Retentare.	322
Retentare memoriam.	

in L. Senecam Philosophum.

Retexere.		Rufillus.	
Ретекъ.	419	Rufus ordinis senatorii ab offenso Casare gratiam & munus impetrat.	374
Retorrída arbor 592. Retorridi rami.	393	Ruinosi parietes.	47
Retrahere ingenij vires.	182	Rusticitas.	398
Retro vivere.	346	Rutilia Cottam filium secuta est in exsilium.	19
Reuilefcere.	511	Rutilius ob innocentiam exsul 778.95. maliuolentiae expositus 657. in exsilio viuit 686. solus Sullae dictatori aliquid negauit 525. suam damnationem libenter tulit.	813
Reus sententiis paribus absoluitur.	687	Rutilii exsilium 525. 307. innocentia violata effulgit 346. exsul animositas in reditus abominatione.	116
in Reum exire.	253		
Reorum mutuae sordes.	43		
Rex animum latronis & piratae habens.	542		
Rex omnis ex seruis oriundus.	24		
Regis & tyranni discrimen.	ep. 44		
Regis quomodo omnia esse dicantur.	624		
Regis verborum intemperantia non est ex malestate.	135		
Regem maxime decet clementia.	622		
Regem natura commenta est.	621		
aut Regem, aut fatuum nasci oportet.	626		
Reges cuius rei indiget 114. 115. cur amentur 621. multa opertis oculis donant 74. mali cur regnent.	931		
Reges Romani duo, quorum alter patre, alter matre caruit.	72		
468			
Reges quid securos praestet.	627		
Reges Parthos non potest quisquam sine munere salutare.	197		
in Reges quid homines armet.	597		
Regum animi notantur.	254		
Regum contemptores perperam philosophiae dediti censentur.	314		
Regum consuetudo.	116		
Regum amicis quanti constant bona consilia, exemplo declaratur.	592		
Regibus exemplum positus Iupiter.	856		
Regibus maior securitas est ex mansuetudine 623. eis vihis est irae continentia.	593		
a Regibus prouocatio ad populum fuit.	468		
Rhenus.	730. 48. 831. 875. 906. 887		
Rhinocoluta.	594		
Rhodanus.	[875. 887. 933		
Rhodi vox effeminatissima.	312		
Rhodiis libertas cum immunitate data.	95		
Rhodium fons ex interuallis feda fundens.	874		
Rhodos.	457		
Ridens in tormentis.	342		
Ridiculis diducta vestimenta.	854		
Rixam a lasso queri, vetus dictum.	590		
Rogantis verba intercidenda.	19		
Rogo, molestum & onerosum verbum.	ibid.		
Roma quod tantum semel capta est, Scipioni debet 373. tributum spadonibus pendit.	95		
Romae incendia dolet Timagenes, quod meliora sciret resurrectura quam arsisent.	409		
Romae puer statuta ingentis viri.	779		
Romae aut Scipio deesse debebat, aut Romae libertas.	373		
Romana eloquentia a Cicerone exstitit.	243		
Romana pax 515. Romanae pacis exitium.	621		
Romana vitia.	733		
Romani ducis verba ad milites locum occupaturos.	358		
Romani imperatoris vox notatu digna.	136		
Romani imperij exsul auctor.	808		
Romani roboris secta.	928		
Romani mores.	544. 593. 46. 288		
Romanis ingeniis intentatum opus.	754		
Romanis quis primus persuaferit nauem conscendere.	734		
Romanorum duae coloniae in Corsicam deductae.	808		
Romanorum studia inutilia.	734		
Romanorum vltimus Sylla pomcerium protulit.	734		
Romanus pop. vbicumque vicit, habitat 808. Eius fideliores focii.	571		
Romanus luctus.	77		
Romanus sermo non tam praeproperus quam Graecus.	243		
Romulus perit solis defectione.	468		
Romuli casa.	809		
cum Romulo feruentia rapa vorare.	934		
Rorare.	836		
Rosa hieme concupita 510. toto lacu fluitans.	264		
in Rosa iacere.	238		
Rubentes cur iracundissimi.	567		
Rubor subito viris grauissimis offusus.	180		
Rubrum mare.	876		
Rufus Pompeii F.	955		
		Sabbathis lucernam accendere.	426
		Sabianum litus.	903
		Sabinus, vide Caluissius Sabinus.	
		Saccus homo est.	339
		Sacerdos Homericus.	356
		Sacerdotiorum candidatus.	141
		Sacra conficere.	219
		Sacramento adacti.	730
		Sacramento rogatus.	298
		ad Sacramentum adacti.	656. 657
		Sacramenta.	427.
		ad Sacrificium accessuri vultum submitunt.	927
		Sacrilegium quarum rerum sit 136. an ex aliqua parte bonum.	379. 380
		Sacrilegia minuta puniuntur, magna in triumphis feruntur ibid.	94
		Sacrilegi.	136
		Sacrilegos omnes esse probat Bion.	ibid.
		Sacrilegus Deo iniuriam non potest facere.	455. 927
		Sacrarium.	398
		Sacrum municipale.	468
		Sacra alienigenarum gentium mora.	468
		Sacrorum sanctiora solis initiatis nota.	396. 399.
		Saeculum aureum.	489
		Saetiae detestatio 628. instrumenta.	183
		Sagum.	199
		Salarium.	436
		Saliaris saltus.	192
		Saliuam mouere.	346
		Sallustius.	623. 64
		Sallustij verba.	291. 921
		Sallustij imitator Arruntius.	484
		Sallustio vigente qualis orationis cultus.	ibid.
		Saltus saliaris aut fullonius.	192
		Saluidienus.	623
		Salutare Parthos reges nemo sine munere potest.	197
		Salutatio meritoria.	735
		Salutato potentium.	116
		Salutationes matutinae.	426. 427
		Salutationum publicum exercere.	713
		Saluator.	202
		Salutis initium, peccati notitia.	224
		Samnitum legati.	810
		Sanabilis.	97
		Sanguis, pars & materia nostri.	848
		Sanguine nubibus. litatum.	888
		Sanguine vitalis calor continetur.	65
		Sanitas etsi de fato, debetur tamen & medico.	855
		Sapiens quis 289. Deum aliquo antecedit 269. Deos aequat 409. 410. etiam in Phalaridis tauro perustus exclamabit, Dulce est 301. exercitui pugnae parato assimilatur 288. externa incommoda sentit, nulla interna 322. incuruari & succumbere non potest 318. miser fieri nequit 409. nec liberorum, nec amicorum amissione affligitur 328. nihil cupit 134. 135. non est dolorum expers 318. 370. non ignoscet, nec veniam dabit 645. 64. non miserebitur, sed succurret & proderit 645. non se indignum vllis fortunae muneribus putat 658. 659. non se timet. nulla iniuria vel contumelia affici potest 708. 811. 712. 27. 28. nulla re indiget, & tamen multis illi opus est 174. numquam commouetur 237. omnibus affectibus vacare debet 368. similis Deo, excepta mortalitate 711. solus scit referre gratiam & beneficium dare 374. surdum se amantissimis praestare debet 230. tremet, dolebit, & expalescet. 318. 319	
		Sapiens an ad temp. accedat, controuertitur 962. an beator	

Index

qui diutius vixerit 409. an irasci debeat 563. an lacry- mari debeat 443. an munus accipere, debere, emere, & conducere possit 135. 136. an sapienti profit 472. cola- phis percussus quid faciat 713. corpore parum prospe- ro vsus, an nequemiser, neque beatus habendus 408. 409. cum non accipiat iniuriam, cur puniat hanc infe- rentes 399. deliberaturus sitne aliquem in consilium ad- uocaturus 473. sitne beatorum amicorum & liberorum turba succinctus 128. sitne seipso contentus, & propter hoc amico non indigeat. 174. 175	Sceleris in scelere supplicium est. 436
Sapiens Stoicorum an alicubi inueniatur. 710	Scelerum enumeratio & reprehensio. 436
Sapientis amicus qualis debeat esse 407. animus talis, qua- lis mundi status super lunam 289. comparatio cum Io- ue 325. descriptio 386. fiducia quanta 683. inuenta 399. partes duae 318. patria, & virtutis exercendae campus. 680	Scenae artifices 140. periti. 306
Sapientis amicis carentis vita qualis. 175	in Scena elatus. 335. 348. 349
Sapientis omnia sunt 134. quomodo hoc intelligatur. 135	Scenici artifices quomodo verecundiam repraesentent. 180
Sapientis & gubernatoris diuersa condicio. 370	Schola deserta, theatrum fractum. 333
Sapientis & sapientiae affectatoris diuersa remedia in con- tumeliis ferendis. 715	Schola philosophi, quibusdam otij diuersorium est. 466
Sapientis Stoici & Epicuri discrimen. 174	Sciathus. 807
Sapienti an aliquid donari & beneficium dari possit 134. 2 etiam in afflictis rep. occasio est se proferendi 681. fut- rum quomodo fieri possit 136. nec paupertate, nec a do- lore nocetur 370. nihil contra opinionem accidit 685. non interdicitur naturae contemplatione 298. poten- tium irae declinandae 188. vt Deo, omnia saecula ser- uiunt. 735	Sciebam, sapientis vox. 336
Sapientem se non esse, quomodo quis intelligat. 289	Scientia rerum, bonum. 230
Sapientem an numquam sui facti poeniteat. 73	Scientia quarundam rerum, inutilis. 734
Sapientem inter & stultum quid intersit, si vterque habere vult. 660	Scientia quae utilis ac necessaria. 134
Sapientes non fuerunt in saeculo fortunato. 399	Scipio Aemilianus eodem fere tempore patris triumphum, & duorum fratrum funera spectauit 757. a Paulo Patre in adoptionem datus. 773. 774
Sapientes omnes pares sunt & aequales 346. quo Deum an- tecedant 527. soli veri gaudij participes. 211	Scipio Africanus rusticitatis ab aliquibus damnatur 377. 374. a Repub. dimissus 95. exsul Liternum se recepit 736. 264. 373. Carthaginis horror 373. Hannibalis vi- ctor & Antiochi 736. sine ira bellum gessit 544. tripudia- re solebat. 687
Sapientes quicquid oportet, inuat. 23	Scipionis Africani pietas in fratrem captum, & mortuum 757. villa, manes, ara & sepulchrum 373. balneum quale 373. ergo patrem beneficia 49. filia Cornelia 734. filiae ex arario dotem acceperunt. 811. 841
Sapientium in diuersam itura turba plus ex moribus quam ex verbis Socratis traxit 156	Scipio alter cunctatur circa Numantium. 544
Sapientium voluptates quales. 655	Scipio Numantiam claudit & comprimit. 301
Sapientia quid 652. 205. 388. ars est 224. de quibus rebus fit 387. non est in litteris ibid. sola, libertas. 240	Scipio Cn. Pompeii socer morte sua maioribus se parem fe- cit. 275
Sapientia an bonum sit, sapere vero bonum non sit. 499	Scipionibus fatalis in Africa gloria. ibid.
Sapientia futura an bonum sit. 495	Scire & meminisse quid differant. 234
Sapientia vetus, rudis fuit. 424	Scire plus velie quam sit satis intemperantiae genus est. 387
Sapientia summa. 317	Sciron, ventus Athenis infestus. 899
Sapientia & philosophia quomodo differant. 392	Scordalus. 274. 361
Sapientiae effectus 289. 398. inuenta amplificanda sunt 295. praecipua pauca tenenda, sed ita vt in promptu sint 135. praecipua quales eligendi 667. studium, vere liberale. 384.	Scorpiones. 851
Sapientiae consummata & procedentis viri quo differant. 322	Scorteum. 888
Sapientiae alludentes. 322	Scribendum & legendum simul. 365
Sapientiam professi reprehenduntur a Senec. 312	Scribonia amita Drusi Libonis. 313
Sapientiam sectantium magnum discrimen. 319	scribonia socrus filiae Claudii 934. a Claudio occisa. ibidem.
Sappho. 387	Scripta eruditorum hominum ignotos notos faciunt 206. scripta quorundam clarum nomen habent, sed exlan- gua sunt. 295
Sardes, Asiae ciuitas maxima. 115	Scrutationem populo praebere. 659
Sarmatas Danubius cohibet. 906	Scythae comam spargunt 519. iracundissimi 566. tergis vulpium & murium reguntur 397. scythis bellum indi- xit Dareus. 593
Sarmatae rex. 349	Scythia 888. 807. scythiae rex. 349
Sarmatica. 831	Scylla. 230. 250. 408
Satagei. 439	Scylla saxum est non terribile nautis. 341
Satellii Quadrati diuitum arrosoris, arrosoris & derisoris co- siliium Sabino datum. 221	Secedere & in alia parte considerare. 493
Satrapae. 206	Secreta eloqui nulla lex vetat. 97
Satrius Secundus. 778	Secundas agere. 590
Saturitas etiam in aqua & polenta. 199	Secundas fortiri. 26
Saturnalia. 199	Securitas securitate mutua paciscenda est. 617
Saturnalia non semper erunt. 934	Securitatis pars maxima quae. 464
Saturnius Luscus. 935	an sedeat, delicatus interrogat. 713
Saturnus & Mars. 385	in seductu. 679
Saturoi stella. 920. 927	segregem vitam agere. 69
Scabies foeda. (s) 679. 661	seianus ad latus Tiberij stetit 774. Cordium satrio secu- do congiarium dedit 778. summis honoribus functus, a populo in frustra diuisus fuit. 684
Scapulae nudae ac foetentes. 660	seiani crudelitas. 779
Scapulas tegere. 293	seiani tam odium, quam amor periculosus. 273
Scapulas verberibus praebere. 591	de seiano cum actum est, prodigium visum. 812
Scapulis suum reddere. 197	seiani satellites 708. seianianum iugum. 769
Scaurus senatus princeps. 72	sela. 839
Scauri iocus de Aristone philosopho 225. vide. Ma- mercus.	selectorum turba. 43
Sceleratis numquam contigit securitas. 436	in sella prostare. 4
	in semen relinqui. 931
	seminum vis. 48. 819
	semianimis. 74
	semiliber. (s) 750
	seminudus. 292
	semiorbis. 847
	semisomnis. 50
	semiuri. 466
	senatorem a sexagesimo anno lex non citat. 737
	in senatu post decimam horam nouam relationem fieri, ve- titum erat. 687
	seneca animum animal esse contendit, actiones eius animalia negat

in L. Senecam Philosophum.

negat 480. sedulus auditor Attalifuit 466. & Fabiani Papiij 446. Claudio Casari adulator 756. 758. Cicero- nis exemplum secutus est in Cleanthis. versum conuer- sione 464. decrepitum se vigore animi non destitui, nec mortis metu teneri scribit 218. 219. cum Earino cursu co- tendit 360. Demetrium secum circumferre solitus 292. diligens vinearum fossor 868. dissentit à stoicis 478. 479. 493. dormiturus facta & dicta diei remetitur 599. dubitat de animarum aternitate 457. epistolis suis clarum se Lu- cilium reddere promittit 207. immodice Annarum Se- renum fleuit 293. in quantum stoicos sequatur 652. 961. 962. iuuenis edidit volumen de motu terrarum 905. 906. magnorum virorum imagines & natales celebrat 295. 296 in matrem de suo exilio consolatur 805. medicovsus 456. meminit librorum suorum de Beneficiis 351. 352. nau- fragium fecit 378. nihil sibi mali in exilio esse probat 806. non turbatus fuit clamoribus 360. 361. ob senectutē lectulo adfixus 306. patre rogante animalium abstenen- tiam reliquit 468. puer apud Sotionem philosophum se- dit 260. quaesturam gessit 814. qualis in exilio fuerit 814. quantum profecerit ex Attali audicione 467. Scipionis manes & aram adorat 373. se paruo contentum scribit 54. senectutis suae argumenta colligit 182. senex philosophū disputantem audit 333. visis fuga febrem fugit. 456	seipse, id est seipse 468. 469 septa. 63 septentrio ventus. 899 septentrionalis plaga. 888 septimum palmæ spatium. 228 sepultura sapienti negligenda. 410 sepultura iactura non aestimanda est. 963 sequius. 117. 118 serapio philosophus volubilis linguæ. 243 serenus. 678. 688. 708 serenus seneca minor mortuus. 293 seres. 397 seriphus. 807 sermo improborum vitandus. 514 serpens in Africa sauius. 358 serpentes pestifera. 249 serpentes paruula. 628 serræ inuentor. (..) 397 serrarius. 275 sertoriana arma. 419 seruator. 24 seruientibus ira perniciofa est. 593 de seruij regis matre dubitatur. 468 seruiliij. 623 seruiliij Vatiæ villa. 271. 273 seruilius lacus. 514 seruilius litterarum ignari. 683 seruitus corporis solius est, non mentis. 424 seruitus quæ grauissima 867. urbana & feriata. 597 seruitus paucos, plures seruitutem tenent. 209. 210 seruitutem morte effugit Lacon puer impubes. 339 seruus nomen est ex iniuria natum. 230 seruus an domino beneficium dare possit 45. omnis ex regibus oriundus ep. 44. cananti ad pedes stat 47. seruus cum peculio licet domini sit, huic tamen munus dare potest 135. seruus in primam decuriam coniectus quam gratiam retulerit domino. 253 serui definitio Chrysippea. 46 serui à pedibus domini stare soliti 221. coemti ad memo- riam reficandam ibidem. etiam mensæ admouen- di. 253 serui, olim familiares appellati 254. quomodo tractandi 253. 254. serui ex dominis facti, & ex seruis domini 253. 254 serui omnes sumus. 254 serui quot, tot hostes. 253 seruis ad stituum confugere licet. 626 seruis colendi potius domini, quam timendi. 254 seruorum dies festus. 254 seruorum fidelitatis erga dominos exempla 45. 46. 47. fuga non agrè ferenda 464. varia ministeria 253. nu- merus Demetrio quotidie relatus 682. seruorum ira non pauciores ceciderunt quam regum. 152 seruos ad pileum vocare 254. seruos Epicurus amicos vo- cavit 464. seruos vt à liberis cultus distingueret, aliquā- do dicta in senatu sententia est. 628 seueritas non est contraria clementiæ. 645 seuerus Cornelius Aetnam descripsit 346. vide Cor- nelius sextius cur animalibus abstineret 467. dicebat Iouem plus non posse quam virum bonum 325. iter ad deos monstrat. 325 sextius pater latum clauum D. Iulio danterepulit 440. vide Q. Sextij sextij Græcis verbis, Romanis moribus philosophantis imago de exercitu & sapiente 288. consuetudo excu- rienti totum diem 598. dictum. 572 sextorum nota & Romani roboris secta, inter initia sua extincta est. 928 sextus Papinius flagris à C. Casare animi causa casus. 593 sextus Pompeius sorori & fratri superstes 757. cur consul factus. 72 sex. Trallus. 935 sicilia 730. 396. ab Italia inundatione seclusa est. 913 siciliæ circumitus 345. laus 885. in siciliæ stagno quodam iniecta non merguntur. 872. 873 siculorum iuuenum pietas in parentes. 50. 116 siculum aquor 876. pelagus auster exasperat. 188 sidera semper vt in opere, ita in pastu. 849
--	--

Index

Sidera quinque.	776	solis miracula 919. officium 67. radiorum duplicatio, causa	
Sidera volantia.	832	caloris.	889
Sidera circumnectentis fulgoris causa.	833	solis boues ubi stabulare fingantur.	874
Siderum defectio cur brevis.	922	soli quantum debeat.	112, 143
Siderum vis.	873	solem quidam pedalem dixerunt.	811
Sidon mari superfusa.	911	soles bini ternique visi.	818
Signare rationem parem.	117	solatium maximum mortis nostrorum.	711
Signatores.	25	soleatus.	594
Signifer.	925	solitudo mala suadet 217. quibus vitanda.	178
Signum petere.	64	solitudo & frequentia miscenda sunt.	687
Signorum detestatio.	44	solœcismum scienter commissum non erubescit grammati-	435
Silentium non est studiis necessarium.	274	cus.	
Silenium habeo in castris.	595	solon Athenas æquo iure fundavit 396. vino indoluit.	386
Siliceus vir.	590	solstitium & bruma in quibus signis fiant.	876
Silvæ in tectis domorum ac fastigiis.	511	soluere in debitum.	178
Silvæ fulmine crematæ.	852	solutio omnis non idem, sed tantumdem reddit.	108
Silvæ confiles.	831	solutio difficilium quæstionum ad quid proficit.	897, 898
Simplices qui.	566	in solutum imputo.	171
Simplicitatis indicium iracundia.	588	Sophia 392. apud Latinos quoque in usu est.	ibid.
Signis.	645	sophismata, id est captiones 264. Latine cavillationes di-	
Sipario fortiora dicta.	684	cuntur.	477
Siremps lex esto.	405	Sophoclis opinio de Nili incremento.	886
Sirenes.	175	sophroniscus socratis pater.	49
Sistrum concutiens.	661	sorbitio.	344
Sisiphus.	214, 936	sordes detractæ.	28
Sitis luxuriosorum.	890	sordes mutæ reorum.	542
Smaragdus.	399	sorites inexplebilis.	96
Sobrietas interdum remouenda.	687	sotion philosophus 260. Pythagoræ amorem Senecæ in-	
Soccat.	22	iecit.	467
Soculus aureus margaritis distinctus, osculandus porrigi-	21	spadonibus tributum Roma pendit.	95
tur.	134	sparsio.	850
Sociale animal.	570	spata.	397
Societas salva quando sit.	175	species.	281, 282
societatis appetitio natura innata.	69	spectaculum naumachia secundum.	314
societatis commoda.	425	spectaculum meridianum.	178
sociorum garum.	439, 440	spectacula matutina 313, 314. 600. scenæ ludicra 562. bonis	
socrates 296. ab amicis se coargui passus 592. ab Athe-		moribus damnosa 158. mane & meridie fiebant.	ibid.
nienfibus damnatus fuit 964. damnatus an iniuriam ac-		specularia.	515, 890
ceperit 710. ad Archelaum regem cur venire noluerit		speculariorum usus Senecæ tempore innotuit.	398
91. an sibi agat gratias, quod ipse se docuerit 91. Aristoteli		specularibus latis diemmittere.	373, 374
phani iocorum materiam præbuit 679. carcerem intra-		speculator.	346
uit ipsi loco ignominiam detracturus 811. carcerem		speculum iratis opponendum 572. concavum qualem ima-	
omni cura honestiorem reddidit 661. in carcerem con-		ginem reddat.	835
iectus 778. in carcere disputat & exire noluit 213. xxx.		speculi ratione imago redditur.	ibid.
dies in carcere exegit 313. in carcere moritur 686. cola-		specula cur inuenta 840. ex multis minutis composita.	
pho percussus quid dixerit 591. cum pueris ludere non		835	
erubuit 687. facetus, derisor omnium, maxime poten-		speculorum variae naturæ. 836. 839. luxuries.	841
tium 91. loquens inducitur 660. 661. non fuit patri-		de speculis duæ opiniones.	835
cius ep. 43. pallium verecunde ab amicis petit 142.		specus veneranda 247. specus subterranei.	870
perpessus senex, per omnia aspera iactatus 458. to-		spes, nomen incerti boni 178. spes improborum ut vitan-	
tam philosophiam ad mores revocavit 317. quam sum-		da.	461
mam dicat sapientiam ibid. serui castigationem, ne		spes longas inchoantium dementia.	448
irasceret, distulit 545. sophroniscum expirare non pa-		speusippus putat beatum sola virtute fieri posse, non tamen	
titur 49. venenum vicit veritatem & virtutem idem esse		vnum bonum esse quod honestum est.	369
dicebat.	439, 440	speusippo serui castigationem Plato commisit.	391
Socratis æqualitas in fortunæ inæqualitate 458. calamita-		sphæromachia.	348
tum enumeratio ibid. idem vultus 563. irati signum		spiramentum 517. spiramenta.	908
592. libertas & constantia sub triginta tyrannis 680.		spiritus & sanguis corporis humani.	908
94. mors laudatiss. 524. patientia in comædorum sali-		spiritus facer intra nos sedet.	247
bis & vxoris iniuriis ferendis 715. responsum datum		spiritus quomodo subeat terram.	911
cuiusdam querenti quod peregrinatione nihil profecerit.		spiritus vitalis terræ inest.	909
223, 457		spiritus terræ motus causa statuitur.	908, 909
socratis ex moribus plus quam ex verbis philosophi traxe-		spiritus vis.	849
runt.	356	spiritus & venti discrimen.	898
socrati Alcibiades & Phædrus obiecti.	661	spissamentum.	330
socrati seipsum donavit Æschines pauper.	4	spississimum.	313
socratem calix venenatus e carcere in calum transtulit 307.		splendidum nihil sine luce.	230
cicuta magnum fecit 186. in carcere Athenæ occide-		splendoris & lucis discrimen.	206
runt 680. vix fama recepit.	346	spoliarium.	524, 413
cum socrate disputare licet.	734	spolium.	614
cum socrate viuendum.	458	spondere pro iudicato.	67
socrati fœtus proventus.	681	spondyli.	425
sol quibusdam saxum aut fortuitorum ignium globus 142.		spongia ad emundanda obsecra.	313, 314
etiam sceleratis oritur 71. aliquando causa venti.	896	spongia inserta os morituris inclusum.	594
solis alimentum 909. arca visa 833. defectio perfecta 838.		sponsalia.	74
defectio quomodo deprehendatur ibid. quomodo		sponsaliorum genus decentissimum est adulterium.	
fiat.	91	sp. Anii lucifugæ vita describitur.	511 ep. 11
solis defectionem quantopere Archelaus rex metuerit.	ibid.	stagna quædam sine fundo 871, 872. sacra 247. subter-	
solis & lunæ dotes 70. solis lux & vis integra est, etiam	408	stanea.	870, 871
inter opposita.		stamen rectum.	397

in L. Senecam Philosophum.

Statilia inscribi suo monumento iussit, se xcix. annos vi-		Studia liberalia curita dicta 384. ad alia multum, ad virtu-	
xisse.	339	tem nihil conferunt 386. non censentur inter bona 384.	
Stabilitor, Dei cognomen.	66	praesidia certissima sunt.	813
in Stationensi lacu natat insula.	873	Studiis liberalibus non obstant negotia.	292. ep. 62
Stator Deus.	66	Studiorum modus tenendus.	682
Statuarij.	385	Studiis non necessarium est silentium.	274
Status fulmen.	855	in Studiis vtilia, non subilia quaerenda.	250
Stella super lanceam visa.	832	Studiosa luxuria.	683
Stellæ Artemidoro innumerabiles 922. cur stare vel redire		Stultitia 240. cur nos tam pertinaciter teneat 288. semper	
dicantur 926. falso putantur decidere aut transilire 832.		incipit vivere.	186
variæ 808. volantes 838. 839. transuolantes tempestatis		Stultus omnia vitia habet.	71
signum.	832	Stulti & sapientis quod discrimen, si vterque habere vult.	660
Stellarum transuolantium causæ.	851	Stulti res non est.	27
Stellarum alimentum 909. 848. 849. cursus 70. effectus		Stulti vita qualis.	192. ep. 15
850. numerus & nomina quamdiu fuerint excogitata.		Stulto nulla re opus est, sed omnibus eger.	174
925		Stulti omnes mali 94. omnes insaniunt, nec tamen omnes	
Stellarum concursu non fit cometes.	922	elleboro curantur.	27
Stellarum quinque cursus solum quando notus esse ceperit		Stryx in Arcadia mortifera.	872
925. 926		Sub ictu 322. sub manu.	316
Stellis duplex mortus.	924	Subinfluere.	877
de Stellis quaestiones.	919	Sublimia quæ dicantur.	848
Stemma non inspicere docet philosophia.	ep. 44	Suboles.	(.)
Stemmatum flexuræ.	47	Subrecti montes.	910
Stercorosum.	874	Subrectis ire vexillis.	831. 94
Stigmata ingratorum hospitam testantia.	74	Subrigere plana.	905
Stilponis auditor Crates 178. obiurgator Epicurus 175.		Subriguntur capilli.	540. 562
responsum Demetrio datum interroganti, numquid		Subrubicundus.	588
perdidisset ibid. responsum interrogati à Deme-		Subscriptionem edere 935. componere.	47
trio, numquid perdidisset.	710	Subsiciua res.	169
Stilponi quid Epicurus obiecerit.	174. ep. 9. 175	Subremen.	397
Stilus & lectio coniungenda sunt.	365	Subtilitas nimia veritati infesta est.	387
Stipatores.	624. 625	Subula armatus.	368
Stips æris abiecti non est beneficium.	72	Subula leonem excipere.	258
ad Stipem manum in ponte porrigere.	660	Succussio terræ motus species.	910
Stoica lingua 185. sententia 207. significatio.		Sucro.	97
288		Sudare & hiberna, cardiaci vita est.	192
Stoicæ sectæ paradoxum 26. Stoicæ sectæ specie quidam		Sudatoria 653. Sudatoria sicci vaporis.	264
ad vitia hortantur.	515	Sudor quibusdam etiam constantissimis in populi conspe-	
Stoicus quidam Senecæ amicus Marcellinum ad mortem		ctu erumpit.	180
subeundam hortatur.	338	Sudorem quid aquileges vocent.	870
Stoico vox communis cum Stilpone.	175	Sufes.	680
Stoici animam hominis inagno pondere extriti permeare		Sufflaminanda rota.	936
non posse existimant 280. 279. defensi 71. Deo rotun-		Suffragatio materna.	779
dam formam dant 480. duos ingratos statuunt 71. ge-		Suffragator.	141
nus ante superius ponunt 282. singulis & Genium & lu-		Suffragatores.	736
nonem dederunt.	474	Sulphuratio.	(.)
Stoicorum animalia infinita deridet Seneca 478. 480. cum		Summa summarum.	870
Peripateticis disputatio 370. decretum de perpetuo actu		Summarium.	243
sapientis 961. exempla & præcepta 962. 309. para-		Summula minutæ.	241
doxa aliquot 93. paradoxum, sapientem numquam fa-		Superadornata materiæ.	338
cti sui pœnitere 73. placitum, sapientiam bonum ef-		Superbia in beneficio dando vitanda.	886
fe, sapere bonum non esse, examinatur 493. præcepta		Superbia ministrorum regiæ potentia reprehenditur.	21. 22
in actu mori imperantia 170. quaestio, an sibi aliquis		Superbia proprium.	20
beneficium dare possit 91. opinio de cometis & ceteris		Superciliofi censes.	116
cæli ostentis 924. opinio de paritate bonorum proba-		Superfundit.	515
tur 300. opinio de rerum principiis 869. sapientia à Ze-		Supermicare.	906. 682
none cepit 811. secta vulgo nimis dura, sed re ipsa lenis		Supersticio quid.	49
& benigna est.	645	Superstitionis argumentum, abstinencia quorundam ani-	515
Stoicorum secta de fati immutabilitate defenditur.	855	malium.	468
Stoicorum & ceterorum sapientium discrimen.	171	Superuacua studia reprehenduntur.	734
Stoicorum & Epicureorum dissensio de otio sapientis.		Superuacuis super sedendum.	684
962		Supinata testudo.	507
Stoicorum auctorum contextus virilis & continuus.	233	Supparum.	338
Stoicorum paradoxorum nullum falsum est.	378	Supplicium militare.	545. 546
Stoicis vna saltem causa.	297	ad Supplicium decem dies medii.	685
Stoicis publica voce occurrere solet.	493	Supplicii verba sollennia.	545. 546
Stoicis præceptis quæ fidem detrahere soleant.	708	Supplicia scripta 437. multa principi turpia sunt 628. de	
cum Stoicis hominis naturam vincere.	734	secleratis sine ira sumenda.	546
Stola indutus.	656	Suppurare.	733. 289
Stomachicus.	214	Suppurata tristitia.	348
Stomachus intemperans 890. morosus 343. suspectus.		suppurationes præcordiorum.	188
590		surrentinum litus.	903
Stomachifastidientis est multa degustare.	ep. 2	sus confector.	600
Stomachi morbo vitati simile.	93	suspectus sui nimius ingratos facit.	25
Stomachosus.	542	suspensuræ balnearum.	398
Stratonis Peripateticæ philosophiæ cultoris decretum de		suspicionibus locus dandus non est.	568
terræ motu.	908	suspiciosi.	171
Strigare.	230	suspiciando ius peccandi fit.	150
Strophis ac fucis remotis.	219	suspirium, id est asthma.	271
Struthiocamelus depilatus.	714	Sutrinum.	398
Strymo.	831	sybaritarum ciuitas.	568
Studia inutilium litterarum arguuntur.	733. 734	sylla coloniam in Corsicam deduxit 808. Romano-	

Index

rum ultimus pomerium protulit	734.	septem millia ci-
uium trucidari iussit	624.	violentissimus erat rubore suf-
fusus.		180
Syllæ dictum ad senatum ob gementium conclamationem		
exterritum	624.	crudelitas 94. proscriptio, 562
Syllæ dictatori solus aliquid negavit Rutilius	523. 213.	vide
L. Sylla.		
Syllanæ crudelitatis exemplum, quod à rep. liberos pro-		
scriptorum remouit.		571
Syllanæ proscriptionis spoliarium.		524
Syllogismi.		467
Symphonia.		182. 514
Symphonia & classicum.		264
Symphoniarum cantus.		264
Syngraphæ.		137
Syphonis in modum exprimere.		851
Syracusæ.		775
Syria.		730
Syriæ molles bello viri 544. oppida terræmotu agitata 404.		
rex Demetrius 923. in Syriæ stagno natant lateres 873.		
in Syria totius populi nares recile sunt.		594
Syries 442 Syrium incerta vada.		780
Syrticæ gentes in defosso latent ob æstum.		397
Syrticum mare.		230

T.

T ABELLAM dimittere.	42. 43
ex Tabella recitare.	934
Tabellæ feneratorum.	710
Tabellariæ naues.	338
Tabernaculum in cubiculo.	338
Tabulæ nouæ.	253
Tabulæ nouæ beneficiorum.	3
Tabulæ publicæ 569. Eædem codices dicti.	734
Tabularum duodecim cautio.	889
Tabulas xii. loqui.	484
Tabularios lassat patrimonium.	385
Tædium rerum quomodo tollendum.	679
Talaria, tormenti genus.	594
Talthybius deorum nuncius.	935
Tamusi annales.	413
Tamen cisi.	66
Tantalus.	935
Tanto fortior, tanto felicior, laudandi formula.	686
Tanto melior surge.	230
Tanto melior, tanto felicior.	318
Tardiloquium laudatur.	243
Tarentum.	679
Tarpeio proditor hostisve publicus imponitur.	546
Tarquinius.	24
Tauromenitanum littus.	345
Taurus colore rubicundo excitatur.	597
Tauri & vrsi pugnam sus confector exspectat.	600
Tectorio gregali inducta balnea.	373
Tectorum machinationes non excogitauit philosophia.	396
Tigimen.	911
Tegula in extrema stare.	182
Telephorus Rhodius decurtatus in cauea pastus fuit.	593
circa Tempe noxia pecori aqua.	872. 386. 387
Temperantia.	386. 387
Temperatura corporis tolli arte nequit.	180
Tempestatis argumenta.	832. 833. 836. 838. 839
Tempestates an munusculis redimantur.	889
Templa compositi intramus.	917
Templorum foribus assidere.	426. 427
Temporariæ amicitia.	174
Tempus ad necessaria discenda non sufficit.	260
Temporis breuitas 496. dispendia varia 680. edacitas 804.	
fuga colligenda & seruanda 146. iactura triplex ibidem	
partes tres 518. 519. partes inter se comparatæ 732. 733.	
velocitas 468. 914. vilitas cur tanta.	731
Temporis præsentis sola ratio habetur.	42
Temporis vnius honesta auaritia est.	729
Temporis vnius possessio nobis data.	146
Temporis velocitas non patitur supernacua discere.	260
Tempori parce.	387. 415
de Tempore quam multæ sint quæstiones.	387
Tentyritæ quomodo crocodilos superent.	886
Terentia.	524
Terra corpori humano confertur 870. cum mari glo-	

bum facit 875. mas. & femina 869. non est sine spiri-	
tu vitali 909. puncto comparatur 831. pars mundi &	
materia 849. quibusdam animal 908. quibusdam terræ-	
motus causa est 907. quomodo ad continuanda flumi-	
na sufficiat 868. sub finem mundi in humorem soluetur.	
876	
an Terra mundo stante vertatur.	919. 920
de Terra quæstiones.	848
sub Terra specus & stagna.	870. 871
Terram aquæ innatare, rudis & inepta opinio est.	869.
906	
Terræ multa habent mortifera.	912
Terrarum orbis pila est.	889
Terræmotus ingens in Campania 903. insanis aliquot simi-	
les discurre fecit 913. per cc. millia non extendi-	
tur.	912
Terræmotus causæ 905. 907. 908. 909. 910. effectus 905.	
912. 913. genera.	910
Terræmotu qui fiat vt loca dificiantur & intendant.	911
Terræmotum præcedit aeris tranquillitas 907. 908. sequitur	
pestilentia 912. & ventus.	909
Terræmotus timor demitur.	903. 913
Territorium.	775
Tessellæ in balneo separatæ, iterumque commissæ terræ-	
motu.	913
Testamenti ordinatio quam diligenter curetur.	67.
70	
Testamenti tabulis annulum imprimere.	171
Testamentorum captator.	69
Testamentorum captandorum artem professi.	117
Testes cur adhibeantur.	44
Testes secundæ notæ.	887
Textorium.	480
Textricum ars male dicitur à sapientibus inuenta.	397
Thales Milesius terram aquæ innatare opinatur.	906
Thaletis opinio de Nili incremento refellitur 887. opinio	
de terræmotu improbat 906. sententia de aquæ elemē-	
to 869. sententia, quod terra aquæ innatet, exploditur.	
869	
Thalia Gratiarum vltima 3. Hesiodo Charis est, Homero	
Musa.	3
Thasius lapis, rarum quondam in aliquo templo spectacu-	
lum.	373
Theatrum Neapolitanorum fractum.	333
Thebæ non sunt motæ in Chalcidis tremore.	911
Themisonis secta.	423
theodorus philosophus quid tyranno mortem minanti re-	
sponderit.	685
Theodorus.	562
Theophrastus 735. discipulus Aristotelis 907. 908. non di-	
uini, dulcis tamen eloquij vir, & nitidi sine labore ibid.	
arguitur 544. 545. 869. citatur.	869. 870. 871. 873.
886	
Theophrasti præcepta 150. sententia de terræmotu. 907.	
908	
Therasia insula in Aegeo mari enata.	910. 911
Θερσασίας	607
Thermarum fundamenta in mare iacta.	511
Thermopylarum angusta.	115. 358
Thersites.	595
in Thessalia noxia feris aqua.	872
Thessaliæ paludes quomodo siccata.	911. 912
Theutonici a Mario cæsi 419. cladis causa.	544
Thracæ.	831
Thraciæ angulus 91. iuga 886. præpositus L. Piso.	361
Thracias ventus.	899
Threæ in compositi statura.	884
Thucydides allegatur.	911. 912
Thiara recta in capite, solis regibus data.	115
Tiberis 935. 360. in Tiberis ripa regna Arcadum.	807.
808	
Tiberius filius Liuiæ Augustæ.	770
Tiberius Cæf. Appia via ad deos iuit 911. amicorum noti-	
tiam auersatus 98. Atilio Butæ prodigo paupertatem	
confitenti, Sero, inquit, expectatus es 511. a pluribusto-	
gatus, vt æri alieno succurreret 20. Cosio ebrioso & vi-	
bem & arcana multa commisit 361. M. Allium præto-	
rium a creditoribus liberat 20. fratris Drusi mortem	
æquo animo tulit 757. mulum ingentis formæ vendit	
426. pro rostris filium mortuum laudauit.	774
Tiberii imago cætya 47. obliuio 98. prima tempora.	
620	

in L. Senecam Philosophum.

Q Q q q iij

Valctudo felleior.	303	Veritatis argumentum est, publicus consensus.	493
Valetudine fessi, iracundiores.	566. 590	Veritatis simplex oratio.	243. 261
Vapor siccus & humidus.	850	Verminare.	854
Varices quidam exsecandas præbens, legere librum perle-		Vermnatur.	657
ueravit.	343	Vermnatio.	342
Varro citatur 933. qua arte ventos ordinet 735. Vulturini		Vermnationes cerebri æstuantis.	424
nomen usurpat.	ibid.	Verniliter.	423
Varronis Romanorum doctissimi remedium aduersus mu-		Verniliter.	21
tationem locorum.	808	Vernula rudis.	677
Varus eques Rom. canarum bonarum affectator.	511	Verrucosus.	71
Vasa colligere.	201. 202	Versura domi fit.	(55) 95
Vatæ felicitas vulgo celebrata.	273	Versuram facere.	401
Vaticinantium copia vbi.	913	Veisus.	416
Vatinius scurra quomodo. Ciceronis urbanitatem effugerit.		Versus de auaritia.	466. 467
714		Versus Græcus detestabilis.	644
Vatinius remp. venundedit.	714. 708	Versus disertissimi inter mimos iacent 171. ep. & multo effi-	
Vatinio postpositus Cato.	524	ciaciores sunt soluta oratione.	466. 467
in Vatinium Calui sententia.	416	Versuum duorum de beneficiis examen.	23
Vatinij.	498	Veruex marinus.	714
Vdum plus est quam humidum.	852. 853	Verum non nisi audituro dicendum.	214
Vectatio.	687	Verum dicere & audire adfuescendum.	309
Vedius Pollio murænas sanguine humano seginabat 626. ob		Verum omnibus publice dicit Seneca.	393. 394
scuitiam in seruos castigatus ab Augusto.	566	Verum qui dicat, potentibus deest.	214
Velleius.	883	Verisimilitudo, non exploratio spectatur.	73
Vellem quæ velles.	307	Vertebrarum dolor quomodo interquiescat.	342
Velocitas quæ laudabilis.	571	Verticofus.	911
Velum alleuatur.	348	Vestales virgines.	962
Velis canatio muniabatur.	890	Vestiarium.	682. 46
Vena ad extenuandum corpus percutitur 373. medico tan-		Vestis quando mutetur.	198. ep. 18
geuda est.	207. 208	Vestis peruersa magistratus.	545
Vena aquarum 870. Venæ sanguinis receptacula vbi		Vestis nihil celatura 397. ponderibus aut tormentis splen-	
incertæ & naturalem turbantes modum, febris indicium		dere cogentibus pressa.	677
456. quibnsdam remedia causa extrahuntur.	523	Vestis sapienti non omnis conueniens, nec quivis color.	
Venarum imperturbata mobilitas, valetudinis bonæ indi-		264	
cium.	908	Vestis munda electio appetenda homini.	408
Venas cadentes vino reficere.	43	Vestes e corticibus arborum, autium plumis, vlpium tergis,	
Venari in mari.	870. 871	&c.	397
Vendens funeribus necessaria & lucrum optans, an merito		Vestes sericæ exprobrantur.	136
a Demade sit damnatus.	117	Vestium color.	652
Vendere quæ emeris, gentium ius est.	92	Veteranus audaciter cruorem suum spectat.	525
Venditio quid.	92	Veterare.	769
Veneficus.	94	Veteraria.	485
Venenata fulmine icta, venenum amittunt.	854	Verernofus animus.	547
Venenum.	24	Veternofissimi artificii nodi.	357
Veneria.	425	Veterum opiniones parum exactæ, & rudes.	475
Veneris comites sunt Gratia 3. signum.	714	Vetetur pæceptum de optima vita sequenda.	654
Veneris genitricis ludi.	924	Veteribus mos fuit terram subigere.	371
Venerem suam habere.	26	Vexillis subrectis urbem intrare.	94
Venia 646. quam laudabilis sit.	571	Via Latina 339. recta 935. sacra 774. 934. vicinalis.	
Venter bene moratus, magna pars est libertatis paruo di-		97	
mittitur.	207. 208	Viane monstranda sit ingrato.	72
Ventris causa quantum laboretur.	485	Viator.	757
Ventri obedientes, animalia sunt, non homines.	291	Vicarij duo.	682
Ventilare.	495. 679	Vicæ Potæ filius Diespiter.	934
Ventus quid 869. 895. bonis & malis communis 71. quo-		Victimæ quando gratæ.	4
modo fiat 895. 896. ἐγκολπίης.	896	Viduus cælibatus.	4
Venti & aeris discrimen.	898	Vienna.	933
Venti & spiritus discrimen.	898	Vigilia peruersum tempus arguitur.	509. 510
in ventum iactare brachia.	923	Vigiliarium.	279
Venti 897. Etesia. ibid. subterranei 898. qui-		Villa totius anni.	273
dam quorundam locorum proprii 899. quando & vnde		Villæ castris similes.	264
flent.	896. 897	Vinctorum greges in ætatum & colorum paria deducti.	733
Ventorum abusus 899. numerus & uomina 898. 899 vtili-		per Vinctos terra colenda.	137
tas.	899. 900	Vindemitor.	931
Verba ad summam caucam spectantia 984. multa apud an-		Vindicta quando laudata, quando non.	571
triquos siu occupata 281. pauciora rebus 27. sollennia		Vinicii tarditas in dicendo.	243
546. philosophantium qualia esse debeant.	331	Vinum calentibus ingeniis & pueris subtrahendum 567. ir-	
Verba assessoris prætor aduentibus pronuntiat.	680	cur incendat ibid. fulmine gelatum, cur potum exani-	
Verba ex alieno sæculo petere.	484	met, aut dementes faciat 858. fracto dolio rigidum stat.	
Verborum cura non nimis anxia esse debet.	488	854	
Verborum notæ 398. translationes 288. Latinorum magna		Vini inuentor cur Liber dictus.	687
paupertas.	281. ep. 38	Vini minister in muliebrem modum ornatus.	253
Verborum non tam quam rerum cura habenda.		Vini veteris amaritudo ipsa delectat.	295
250.		Vino deditorum vita quam turpis.	730
Verbis opera concordare debent.	205	Vino interdum indulgendum.	687
Verecundia quorundam extimescenda.	180	inter Vinum & oleum occupati homines.	192
Verecundiæ laus, & quod nulla sapientia eam abigat.		Vina per sapores & atates disponere.	890
180		Vir bonus an beneficium ingrato noto daturus sit 70. annō	
Verecundiam scenici artifices penitus exprimere non pos-		irascatur si patrem cædi vel matrem rapi viderit.	544
sunt.	180. 181	Vir bonus duplicis notæ 248. non potest non facere	
Veritas & virtus idem.	317	quod facit 112. summæ pietatis erga deos est 334. vinci	
Veritas inuoluta in alto later,	134	nequit.	90

in L. Senecam Philosophum.

Viri boni animus qualis 488. exemplum semper intuentium 181. 287. similitudo cum Deo. 522	quomodo effugiatur 680. forma sana & salubris. 171. genera tria, quodque sit optabilius. 963. genus austerum tingendum 154. iactura maxima, dilatio 731. inaequalitas 678.
Virum bonum non faciunt studia liberalia. 384	inconstantia 961. inconstantia unde 205. mendicatio foeda 448. mimus 348. opera qua regula distribuenda 134.
Viri boni omnes pares. 302	spatium amplissimum 413. tria tempora 732. tribura 435.
Viris bonis cur mala accidunt. 521. 522	vitium maximum. 448
Viris bonis inest quiddam diuinum. 247	Vita beata summa. ep. 44
Viros bonos, candidatos dicimus. 159. ep. 3	Vita in contrarium circumacta causa. 511
Viri disertissimi turpissimum principium. 1495	de Vita breuitate an iuste mortales conquerantur. 728
Viri gratiosi timendi interdum. 1388	Vita sua sitne vis inferenda. 313
Vir fortis & strenuus 207. 208. Eius descriptio Virgiliana. 428. Viri fortes qui instapp oihms 435	Vitam contemnere, & regere vix tota vita discitur. 477
Virorum magnorum imagines & natales celebrandi 296. exempla sequenda. 458	Vitalia erueri. 443
Virorum sapientium conuersatio utilis. 417	Vitalia in homine prius ordinantur. 561
Virga aurea. 677	Vitalis calor. 65
Virgarum, coronarum, & arcus differentiae. 838	Vitiligo & foeda ex albo varietas. 873
Virgarum significationes & causae ibid. Viridia. 373	Vitis ex arbutu suo annosa quoque transfertur 374. non qualibet infitionem patitur. 478
Virgilius a Polybio conuersus. 754. 756	Vitis virtus. 248
Virgilius Aetnam descripsit 346. Ennium imitatus est. 469. parum proprie dixit, mala mentis gaudia 288. reprehenditur. 374	Vitium commune singulis obicere, iniquum. 596
Virgilij praecepta nautica 269. versus duobus aeternam memoriam promittentes 207. versus 572. 775. 621. 732. 65. 108. 141. 898. 904. 908. 191. 223. 224. 275. 281. 288. 909. 911. 912. 295. 307. 312. 325. 335. 339. 913. 926. 356. 357. 365. 368. 374. 378. 379. 396. 408. 428. 448. 452. 458. 459. 464. 468. 469. 480. 484. 485. 489. 509. 510. 836. 838. 840. 867. 874. 884. 88. 895.	Vitia contactu nocent 685. excusantur deorum exemplis 735. male rebus, locis & temporibus adscribuntur, cum cuiusque propria sint 262. naturalia nulla arte vinci possunt 180. non in vsum recipienda sunt, quia aliquando boni quid effecerunt 544. non stant vno loco, sed se inuicem percutunt 5. omnia in omnibus, sed non omnia in singulis existant 71. sub virtutum nomine obrepunt 250. virtutibus confinia. 504
Virgiliū aliter grammaticus legit, aliter philosophus. 468	Vitia vulgi nobis ridicula videri debent, non iniusta. 686
Virtus animi vna, sed multae species. 399	Vitia corporis & animi cur dissimulare soleamus. 269
Virtus a voluptatum ministerio defenditur 64. ad bene beateque viuendum satis esse probatur, opinionibus contrariis breuiter refutatis 657. 378. 379. 368. cur nullo egeat 327. experimento innotescit 524. in quocumque habitu est, prodest 680. maior vel minor fieri non potest 709. 710. 317. 318. natura gloriosa 50. nihil in se habet venale 64. non cohonestatur pulchritudine corporis, nec deformitate foedatur 300. non dediscitur 263. non propter voluptatem peritur 654. omnibus patet 452. periculi audax est 524. quaedam effugere non potest 279. quid sit 319. sua magnitudinem omnes dolores, molestias, iniurias elidit 301. suapte natura placet 68. vnicum hominis bonum. 333. 334	Vitia illinunt turba & spectacula. 158
Virtutis ardui aggressus 526. 658. comitatus indiuiduus 307. documentum numquam molle 525. duae partes 418. opera omnia bona 334. vis 6. 69	Vitia non temporum, huius vel illius saeculi esse, sed hominum. 436
Virtutis & voluptatis dissimilitudo. 653	Vitiorum processus 927. remedia. 475
Virtutis & voluptatis societatem quid prohibeat. 656	Vitruuius. 398. 399
Virtuti etiam in lectulo locus. 343	Vituarium. 626. 871
Virtuti opposita nihil detrahunt. 408	Viuendi corrupta ratio corruptum dicendi genus producit. 480. 481
Virtutes inter se pares, ut virtutum opera 300. 301. quaedam stimulis, quaedam frangis egent. 660	Viuere beate, & secundum naturam, idem est. 654
Virtutes si animalia sint, quam multa absurda sequantur. 478. 479	Viuere bene, omni loco positum. 223. 224
in Virtutes arduum iter non est. 565	Viuere in necessitate, nulla necessitas. 183
Virtutum humanarum vnica regula. 300	Viuere non licere multi falso queruntur. 731
Virtutum pretium in ipsis est 353. semina natura insita sunt. 469	Viuere ostio aperto vix est qui possit. ep. 43
Virtutum magnarum memoria sacra. 72	Viuere semper incipientium stultitia. 186
Vis electioni obest. 24. Viscata beneficia. 171. ep. 8	Viuere secundum naturam oportet. 152. 154
Visceratio. 202. 325. Visus noster in humido labitur. 837	Viuere quidam semper incipiunt, quidam cum desinendum est, quidam viuere desinunt cum incipiunt. 211
Visus fallax. 834. 835	Viuere tota vita discendum est. 730
Vita actu, non tempore metienda est. 412	Vlcerebus plurimis obsiti papulas alienas obseruatis. 661
Vita longissima 731. 733. cur brevis videatur 728. 729. 730. 731. errorum plena 651. 652. fortunae expers, mare mortuum est 307. ficta & ostentationi parata 687. inter bonos & publicos mores temperanda 158. melior quam vulgus viuere instituenda, non contraria 154. nuda, muscarum ac verminum bonum 48. 49. non sentientibus effluit 312. potius deridenda, quam deploranda est 686. quomodo hominibus elabatur 146. quorum breuissima, ideoque miserrima sit 735. 736. 737. seruitium est 683. supplicium est 755. similis fabulae 339. similis ciuitati captae 141. stulta 755. vt tuta sit & secunda, quae obseruanda. 461	Vlcuscula. 322
Vita otiosa & ignaua differunt. 273	Vlixes 708. ad Ithacae suae saxa properat 301. 302. sociis aures cludit 230. ubi errauerit 385. voces Sirenum nisi alligatus praeteruehi noluit. 514. 515
Vita occupatorum breuissima est. 730. 731. 732	Vlixis naufcatoris naufragia 269. remedium aduersus Sirenas. 275
Vita quorundam contra naturam instituta taxatur. 510. ep. 122.	Vltio, verbum inhumanum. 570
Vita quorundam formicis per arbuta repetibus similis. 685	Vltio duas res praestare solet 627. improbat. 589
Vitae amor catenae comparatus 219. breuitas 777. 232. 339. conditio qualiscumque aequo animo ferenda 464. consensus cum oratione laudatus 204. diuturnitas non canis vel rugis aestimanda 731. exordium a fletu 752. fastidium	Vltionis genus contumeliosissimum 571. incommoda. 596
	Vltione quomodo principi vtendum. 627
	Vltro tributa. 64
	Vnctio plebeia. 274
	Vnctione corpus recreare. 269
	Vnctus & nitidus. 301
	Vnguentaria taberna. 466
	Vnguentarij 386. a Lacedaemoniis vrbe pulsi. 890
	Vnguentum bis die terque renouari solitum. 374
	Vnguentum mittere. 571
	Vnici. 567
	Vniones. 136
	Vnitas quid. 848
	Vniuersi formator. 808
	de Vniuerso quaestio quatuorplex. 848
	Vniuersa ex materia & deo constant. 298
	Vocabulum & verbum. 281
	Vocaliora sunt vacua quam plena. 853
	Vocator. 599
	Volaticus. 249
	Volei Asiae proconsulis crudelis exclamatio. 563
	Voluntas recta. 427
	Voluntas officij causa. 110
	Voluntas tribuentis iucundissima in beneficio. 19

Voluntatis mutatio, cuius rei indicium. 237
 Voluptaria secta in actu est. 964
 Voluptas quid 288. nihil ad beatam vitam facit 653. peccoris bonū 407. 408. quæ homine digna 134. sine aliqua iuncta dolori 443. perulsoria. 111
 Voluptatis laudatio periculosa 655. possessio periculosa 656. vituperium. 134. 211. 220
 Voluptatis & gaudij differentia iuxta Stoicos. 228
 Voluptatis & virtutis dissimilitudo. 653
 Voluptatem à virtute diduci posse negantes refutantur. 653. 654
 Voluptatem capere ex epistola, an bene dicatur. 288
 Voluptatum duo genera. 344
 Voluptatum ministra virtus est Epicureis. 64
 Voluptatibus non est locus dandus. 264
 Voluptatibus obsessos plurimos malos esse demonstratur. 655
 Vomica & collectio. 309
 Vomitores ieiuni. 386
 Vopiscus & Paterculus cossi. 127
 Vortex fluminum. 897
 Vota deos admonent 98. parciora essent, si palam fierent quæ suscipienda 178. quomodo proficiant, siquidem fata inexorabilia. 855
 Vota hominum deos beneficos esse testantur. 65
 Vota inhumana. 113
 Vota negotiatorum. 117
 Vota parentum & amicorum inimica nobis. 291
 Vox quid 833. 849. qua ratione per parietes transmittatur. 849.
 Vox contra Stoicos publica. 493
 Vox viva oratione efficacior. 156
 Vocis intentio, utilis exercitatio. 192
 Voces optantium & execrantium nocent. 418
 Voces imperitorum eodem loco quo ventris crepitus sunt. 405
 Vocum genera aures in odium adducentia. 273
 Urbanitas contumeliosa. 712
 Urbis mores priscos quidam tradiderunt. 374
 Urbes an certioris soli quo propiores mari. 912
 Urbium fata. 317. 404
 Uri virgis ferroque necari, auctoramenti verba. 240
 Usura quid. 136. 157

Usura haud millesima. 198
 Utica. 264
 Utilitas accipientis sola in beneficiis dandis spectanda. 66. 67
 Vulcano crus fregit Iupiter. 934
 Vulgus veritatis pessimus interpres. 651
 à Vulgo quomodo quis tutus esse possit. 188
 Vulturus, Euri nomen, vsu parum à Lilio & Catone. 898
 Vultus in cælum cur erecti. 418. 419
 Vulva parum tepax. 873
 Vxoris bonæ amissio qua ratione ferenda. 966

X.

XANTHIPPE Socratem immunda aqua perfudit. 711
 Xanthus. 933
 Xenocrates putat beatum sola virtute fieri posse, non tamen unum bonum esse quod honestum est. 369
 Xenophanto canente Alexander manum ad arma misit. 562
 Xenophontis pater. 49
 Xerxes Pythij filij cæde exercitum lustrat. 593
 Xerxis stoliditas. 709
 Xerxi solus Demaratus verum dixit. 114. 115
 Xystus hortorum. 593

ZALEVCI leges. 396
 Zeno Eleates nihil ait esse. 388
 Zeno 715. 196. auctor est Stoicæ sapientiæ 811. sectæ sanctissimæ & fortissimæ conditor 360. 361. multum profuit, etsi non administravit remp. 677. 963. 964. nullum servum habuit. 811
 Zenonis collectio ab ebrietate dehortantis ridetur 360. collectiones de morte irridentur 356. 357. dictum 546. dictum, cum ei naufragium nuntiatum esset 685. sententia de cometis 924. quingentos denarios cuidam credentis excusatio. 74
 Zenoni actionis & doctrinæ dissidentia obiecta. 657
 Zenonem Cleanthes expressit. 156
 cum Zenone viuendum. 453
 Zephyrus 898. Latinis Fauonius. ibid.

F I N I S.

NOTARVM INDEX.

Bitio, i. mors.	799	Bonum precario.	520	Dare in antecessum.	500.86
Abfcondere, verbum nauticum.		Bonorum distinctio Aristotelea.	308	Decuriae variae.	57
Abstulæ.	864	Borularius.	278	Decurrere.	201
Acclamandi formulæ.	321	Bura, siue Buris absorpta.	915	Deformare <i>ὑποτυπῶσαι</i>	150
Adexpetendū <i>ἀποσπερῶν</i>	497	Brutus iugulatus ab Antonianis.	359	Degradus.	226
Admissionis primæ cohors.	641	C.		Deillius, seu Dellius.	640
Adrumentum.	57	Canobus libidinū domicilium.	265	Δείδω & εἰδῆδω.	176
Aduocatio.	517	Canusinatus.	670	Delegare.	126.127
Aedilitia potestas.	675	Capere <i>χρῆν</i>	746	Delos quando tremuerit.	915
Aegialus.	377	Capitolinus vultus.	800	Demptanea.	863
Aeneatores.	948	Caput tulit.	88	Demonactis tēperantia ab ira.	556.557
Aerata.	152	Carcer.	941	Dependere.	126
Aeschinis pater.	13	Catilinae tres.	797	Descapulati.	492
Aesopi patina.	432	Cauca summa.	700	Destringere.	ibid.
Aetas cuiusque in censualibus libris notabatur.	184	Cellæ pauperum & viliorum capitum.	201.438	Deus Epicureus, & Stoicus.	944
Agitatores in ludis Circensibus.	700	Censuales libri.	184	de Deo stulta veterum opinio.	285
Alcestis.	825	in Censum deferre.	13	Deorum omnia plena.	956
Alfonsi regis egregia vox.	126	Cera.	509	Διάχρσις <i>ἰσχης</i>	670
Alipilus.	277	Ceratae naues.	152	Dialectice olim disputantes, interrogabant.	371.372
Aliptes.	278	Cernuare & Cernulare.	172	Diepiter.	958
Aloisius Cornelius.	286	Ceroma.	280	Diogenis Cynici collectio.	535
Ambitio sub sub sordido interdū pal-		Charadij vita.	843	Dionis locus correctus.	722
lio.	165	Cicero à Lambini correctione vind-		Discinxisse.	421
Amici duplex significatio.	161	caus 231. correctus.	372.928	Distillarius.	480
Amuleta.	407	Ciceronis locus in officijs, e Seneca il-		Dodonei fontis natura.	549
Anacreontis locus.	701	lustrandus.	307	Dogmata seu decreta.	330
Analectæ.	222	Ciceronis mater Heluia.	824	Domini vocantur quorum nomina non succurunt.	300
Anaxagoræ opinio de sole.	151	Ciceronis F. cum Aug.	81	Domus recta.	492
Ancillariolus.	14	Cinctus alte.	411	Dracones.	710
Animam agere.	940	Circius, vel Cercius, galliæ ventus.	300	Drusilla.	750
Annæus Serenus.	380	Cisium.	323	Duci.	304
Antipheron.	843	Ciuitate donare.	401	E.	
Antiqua, i. simplex.	57	Classicum in supplicijs cani solitum	766	E Brietati honos habitus.	13
Antonia.	938	Claudij auunculus magnus 766. indul-		Egere & indigere quid differant.	176
Ἀνυπαρξία.		gentia 940. historiæ græcæ 944. Sa-		Egestas & paupertas.	144
Ἀπαθία.	176	turalia 938. studio Græcarum lit-		Εγκύκλια μαθήματα.	390
Apelles Chius.	33	terarum 941. stultitia.	938	Eidus.	938
Apoda.	372	Clau in cruce.	670	Εχτυπον.	57
Apoliodorus tyrannus.	150	Clemens Alexandrinus.	891	Eloquentia mimica notatur.	157
Ἀπορία.	383	Clostrum seu claustrum.	150	Εμετικὴν agere.	536
Appia via.	937.939	Cluere.	953	Emittere se.	315
Appius Syllanus.	948	Cœna dialis.	517	Ens 285. sex modis dicitur.	176
Aqua principium rerum.	877	Cœnæ horæ.	516	Ενδείδω & εἰδῆδω quid diffe-	
Arar.	600	Cœnæ Timonæ.	200	rant.	948
Arati versus.	842	Cœnaculum pauperes habitans.	40	Επιούρειος θεός.	670
Arcefilaus.	29	Cognitiones.	80	Epicureorum turpis opinio 151. delira-	
Arcus bibit, de anu dictum.	842	Colorati.	300	mentum de Sole.	891
ad Arcem spectare.	385	Commoda & expetenda..	55	Επίμετρον.	891
Arcus philosophus.	794	in Commune.	50.502	Epistomia.	376
Aridæus.	81	Compensationes.	126	Epitonia.	158
Aristidis profectus ex ipso aspectu & contactu Socratis.	153	Componere.	229	Equestria.	42
Aristophanes malitiose Socratem ex-		Conciliare.	437	Eretrici.	306
gitauit.	840	Conciliaturæ.	ibid.	Ερμια.	700
Alparagis squillæ cingebantur.	534	Congiaria.	37	Ευδαιμονία.	938
Asperi nummi.	203	Consilia prima.	204	Εὐθυμία.	12
Assulæ.	863	Consul postmeridianus.	958	Εὐρήχμεν, συσχεύωμεν.	173
Athenis dimidium, Alexandriæ to-		Concionatorum vitium.	244	Exactor beneficij.	57
tum.	957	Corium petere.	723	Excalceati.	700
Atticus.	12	Corona querna.	638	Excerpta quæ dicantur.	57
Auctorati.	946.959	Corfica.	824	Exequiæ immaturæ.	497
Aucupia peregrina.	533	Cothurni.	173	Exisset.	377
Auc.	130	Cotta Vectius Valens.	938	Expetendum <i>αἰρετὸν</i>	86
Augustus auunculus magnus Claudij		Crathis fl.	878	Exprobrator beneficij.	537
766. epistolam de filiæ turpitudine		Cremutij Cordi libri cremati.	878	Exsaniare.	537
in senatu recitari voluit.	127	Creta in circo.	470	F.	
Aurem peruelleret.	81	Crustularius.	530	F Abius Persicus.	950
Auriculam vellere.	946	Cubiculata.	150	Fati definitio 536. varia nomina.	941
B.		ad Cultrum.	617	Felix præfectus.	17
Baba.	193	Cupere verbi significata & vsus,	556	Feræ primæ notæ.	582
Babys.	194	Curua corrigere.	944	libula.	700
Balbillus.	893	Custodia.	166		
Βελιόται.	184	Cyrus Gyndem fl. in cccix. alucos	613		
Beneficio suo manus afferre.	204	comminuit.	613		
Boleti.	941	D.			
		Dædalus ferræ inuentor.	630		
		Dahæ.	321		
		Damnatis decem dies ad supplicium.	701		

Notarum Index.

Fitilla.	16	Infamia publica.	421	Marci municeps.	958
Formido.	13	Insula natans.	877	Marsia statua.	127
Foro cedere.	86	Interiungo.	364	Martialis epigramma.	34
Friuola.	638	Interrogationes, i. syllogismi diale-		Materia vniuersi.	841
Fratrimonium.	929	ctici.	371	Μαθήματα ἐγκυκλίου.	390
Fuisse.	669	Innoledit.	292	Mathematici.	940
Fulguriti.	670	Iubæ & Petreij mors controuersa in-		Materia in se malorum semina conti-	
		ter historicos.	535	nens à deo mutari non potuit.	537
G.		Iubere, verbum medicis vsitatum.	127	Matrimonium.	16
G Alca.	340	Iudices e prouinciis euocari soliti.	613	Miliaria.	873
G Gellius reprehenditur.	151	Iulia, Pompeij vxor.	792	Miliarij apri.	476
Gemesco.	152	Iulie Aug. filie turpitude	127	Mimicum naufragium.	585
Γενεὰ quando spatium triginta		Iunia Caluina soror Syllani.	937	Minos.	949
annorum.	388	Iuno suspensa.	947	Minutitio.	193
Genethliaci.	766	Iuno mulierum genius virorum.	476	Missio.	517
Genius & Iuno.	476	Iurare in verba.	648	Medici imperator.	127
Genius, vitæ dux.	ibid.	Iuratores.	957	Medici Θεοδευταί.	126
Genuini.	905	Iuuenior.	220	Mensem & mensem pro eodem.	376
Germanus.	942	Ixion.	194	Messalina.	947
Gladius fulmine colliquefactus, vagi-				Meta sudans.	277
na illæsa.	860	K.		Meteorolefche.	842
Γραμματεῖον ληξιαρχικόν.	153	K Ακοτεχνία signum.	226	Mneſter.	956
Grar. discipia.	501	Kalendis Ianuarij caricas in-		Morbo suo morem gessit.	14
Gratiæ cur virgines.	376	ter se veteres militabant 382. omi-		Mulier leſticariola.	14
Gustare.	371	nis cauſa delibabant veteres quæ		Mulierarius.	14
Gustum dare.	371	toto anno facturi erant.	364	Mulio perpetuarius.	942
		Κοινὸς ἐρμῆς.	502	Munatius Plancus.	942
H.		Κεῖτλειον non satis apte iudicium		Municipes.	942
H Abe, i. aue.	81	vertitur.	395	Mures ferrum rodunt.	942
Haphe.	280	L.		Mures molas Romæ lingunt.	942
Harpocras.	950	L Adæ pernicitas.	371		
Hatuspices fulguritos ſepeliebant.	638	Lambini in corrigendo temeritas.		N.	
Hastula.	864	231		N In quibusdam dictionibus exte-	
Ηγεμονικόν 411. regium & prin-		Lampis nauclerus.	449	ritur.	947
cipale vocat Seneca.	ibid.	Laniſtis iurantium verba.	370	Narciſſos.	949
Helena natu grandior quam Hecuba.	390	Lanxinanis.	503	Natio.	287
Heluia.	824	Larua.	945	Negans aperte facilius fertur.	13
Herculis ſimplicitas.	951	Latini in peregrinis vocibus litteram		Nepos decoctor.	33
Hereditas & res hereditaria, diuerſa.	126	vnam mutare ſolent.	557	Nepotari.	16
Hermis cuiusdam vitium.	34	Laurca in gremio Iouis.	829	Nero ſub imperij initia clemēs, poſtea	
Hefiodi ſententia.	582	Laureolus Mimus.	945	crudeliſſimus fuit 638. muſicæ ſtu-	
Hiemem, non hyemen, ſcribunt Lati-		Leſticariola mulier.	14	dioſus.	940
ni.	556	Lepidus.	153	Neronis verſus.	882
Hiera.	364	Leuconotus.	902	Nefſor nonaginta ſaltem vixit annos	
Ιερά γεγάμη.	261	Lex aterna.	534	non trecentos.	340
Hieran facere.	364	Lex Cornelia.	950	Non tantum, ſed &	341
Hieronymi locus emendatus.	534	Legum proœmia laudantur.	421	Notitiæ rerum quinque modis ſunt	
Hilariculus.	212	Ληξιαρχικὸν γραμματεῖον.	153	506	
Hila.	194	Libarij.	277	Notor.	242
Hipparchi mathematici opinio de ſo-		Libellos deicere.	85	Nouatus Senecæ frater.	556
lis ortu & occaſu.	320	Liberalia ſtudia Romæ quæ.	390	Nummus probus & aſper.	203
Hippocrates de mulierum & eunuchor-		Libertas iuſta.	670	Nummi aſperi.	203
um immunitate à podagra & cal-		Libertinorum immenſe opes ſub Clau-		Nutricum vox ad pueros ſcientes.	582
uitie.	432	dio,	34	O.	
Hippocratis ſententia de vento.	901	Libonotus.	902	O Bruſſa.	893
Homerus philoſ. non fuit.	390	Libramenium rectum.	105	Obligillare.	492
Homo, non genus eſt, ſed ſpecies ſpe-		Licinius Lugduni regnans.	936	Obſtrigillare.	491
cialiſſima.	285	Lineas admoueri.	261	Ocliferia, ſeu Oclifera.	235
Horatius culpatur.	246	Linguarium.	84. 86	Oculifera.	235
Horatij locus a cuiusdam emendatio-		Litteras memoriæ officere multi tra-		Oculi erui ſolent à mentientibus.	891
ne vindicatus.	308	dunt.	390	Operari, i. occupati.	745
Hydraulica organa.	863	Liuij locus curatus.	937	Ora, funis nauticus.	449
I.		Lucra infamia.	749	Oſconcurrere.	891
I Anus.	938	Lucilius Iunior 881. poeta.	891	Os præcludunt mentientes audienti-	
Ieiunum inteſtinum.	194	Lupus.	956	bus.	33
Ignaria ex linga.	860	Luforiæ naues.	152	Oſſa mortuis & viuus legi ſolita.	535
Ignis alimentum humor.	860	M.		Oſtenderem te tibi.	638
Illeſibus tributa remiſſa.	954	M Achæra hiſpanica.	105	Ouilia.	582
Imperare, medicorum eſt.	127	Macrobij furtum.	57	Οὐσία nec natura, nec ſubſtantia	
Imperator medici.	127	Magiſtratus aliquem capitis damna-		dici poteſt.	285
Imperpetuum.	324	turi peruerſam veſtem induciant.		P.	
Inachia.	943	557		P Actum conuentum.	60
Inaſtimabile.	176	Malacia.	308	Pædagogia.	517
Inalterna vices.	184	Mamercus Scaurus, maiorum oppro-		Pædagogorum memoria ſenibus ex-	
Indigere & egere quid Stoicis diſſe-		brium.	81	cidit.	221
rant.	176	Manu iniecta.	81	Παιδογραφία.	
Infantaria mulier.	14	Manu plena.	941	Palladæ male Themijſtij epigramma	
Infrunita.	57	Manus beneficio ſuo afferre.	33	attributum.	311
Inſtitationes.	582	Manum iniicere, verbum iuris.	81	Pallax liberius.	950
Iniecta manu.	81	Manuſductio.	157	Pannicularia.	556
Inire viam.	582	Manumittendi ritus.	172	Pantomimus.	949
		Mapalia.	945. 958	Parabilis faciliſque.	700

Notarum Index.

Parisiensis mercator lites sibi relinqui
orat, in quibus se exerceret. 746
Πάρος quid Stoicis. 556
Patricia. 700
Patroclus iunior Achille. 390
Paulinus socer Senecæ. 745
Pausanius. 280
Pedarij senatores. 948
Pedes abstulit. 893
Peneius amnis. 882
Penelope ab hirco inita. 390
Perbibere. 239
Perionii error. 285
Permadescere. 536
Perpeti. 364
Persica seruitus. 34
Peruersam vestem induere. 557
Pernigilia. 617
Pessimum. 355
Petreij & lubæ mors apud historicos
controversa. 535
Pexatus. 675
Phæacia. 150
Phæaci Iasonis vomica aperta. 34
Phauorini sapiens præceptum. 194
Philetæ. 265
Philologi. 941
Philos. qui proprie dicantur. 842
Philosophia & dogmata & præcepta
tradit. 421
Philosophiæ origo ab admiratione. 842
Philosophiæ pars theoreticæ practicæ
præfertur. 842
Philosophorum dissidium 939
Philosophorum latinorum aures ni-
mis delicatæ velluntur. 285
Phœnicoptorum linguæ. 535
Phreneticus, non phreneticus, scriben-
dum. 557
Phryxianæ vestes. 16
Phyaulæ. 335
Pigri. 38
Pilicerpos. 277
Pilicrepus. 277. 278
Pinarius Natta. 514
Pindari locus 915. declaratus. 534
Piso & piso pro eodem. 376
Pisces longinqui littoris. 535
L. Piso. 364
Pithaulæ. 335
Plancus adulator. 892
Platonis dictum in Diogenem patien-
tiam ostentantem. 535
Platonis opinio de solis & siderum
motu, ortu & occasu. 319
Plinij locus correctus & ab emenda-
tione læuini Torrentini vendica-
tus. 127
Plutarchi, liber esse negatur qui est
Περὶ τῶν ἀρεσκόντων τοῖς φιλοσό-
φοις. 534
Plutarchus emendatus. 487
Podagra. 271 Pœtæ notati. 939
Pollineta. 670
Polybius libertus, Claudio à studiis. 950
Pomorum strues apro circumdata. 536
Posides. 950
in Possessionem mittere. 157
Præcepta philosophis quæ dicantur. 421
Prægustare. 670
Præsumptio. 497
Profigare. 669
Progymnastæ. 363
Προκόπιος. 150
Propinatio. 34
Προσολογία. 670
Prouidentia, nullo addito, Stoicis est
diuina prouidentia. 534
Psephopæctæ. 252
Psychrolutes. 363

Ψυχὴ διάχρσις, ἡ διάφορῃ. 670
Ptolemæus à Caligula interfectus. 700
Ptolemæi iussu pompeius interfectus.
582. Publica exsecrare. 723
Pupulus. 184
Πυρρολινίχης. 954
Pyxis. 15

Q Vadranaria res. 377
Quadruplatores. 792
Quæstores pro quæstoribus. 638
Queruli. 12
Quomque eadem, vox rabidarum de-
liciarum. 216

R.
Rapa vorare. 959
Ραπαύλης. 954
Rapum. 377
Reddere. 126
Remetiri vinum. 432
Renuntiare sibi. 723
Res per fœtiales repeti solitæ. 57
Retexere. 372
Rhinocolura. 843
Ridicula. 942
Rhodanus. 942

S.
Saccata aqua. 377
Salutationum publicum exercere. 723
Saturnalia. 943
Scenam, non scenam, scribunt veteres.
557. Scipionis gloriatio. 102
scordalus. 277. 278
Secundæ, αἱ ὑπεραίαι. 411
secundas agere. 612
selecti. 57
in sella prostare. 14
seneca accusatur ob adulationem 14.
parum dialecticus 285. qualis in exilio
fuerit 824. sibi ipsi aduersatur. 272
seneca non idem epistolas & declama-
tiones scripsit. 470
à seneca dissentit Muretus. 421
Senecæ ἀμάρτυμα μνημονικοῖ 14.
libri de ira mutili 556. menda & la-
cuna vnde. 14
senibus sacerdotia mandanda. 310
sententiæ nobiles interdum refutandæ
sunt. 13
sententiarum breuium Deus auctor. 157
septimum spatium. 229
serapiones noui. 244
serpens in genere feminino. 359
serræ inuentor quis. 402
seruorum & liberorum cultus apud
Rom. 638
seruorum menstruum demensum. 350
sexti penitentia de philosophiæ stu-
dio suscepto. 440
silua, non sylua. 557
sine more. 617
sinum laxa. 503
siparum. 340. 341
siremps lex. 406
sitellæ. 956
smindyrides. 586
spolia. 536
spondere in incertum. 86
sphyromachia. 349. 350
soccus. 38
socratis philosophia qualis. 842
solutio verbis perfecta quid. 126
somni cornua. 957
sordalus. 277. 277
stelæ. 956
stilpo Zenonis magister. 175. 172
stoicus deus. 943
Stoicorum genus ente superius το-
πο. 284. 285

stoicorum deliræ opiniones 431. 463.
sententia impietatis & stultitiæ ple-
na 246. impia arrogantia 250. de Io-
ue opinio 177. admirabilis opinio,
feras non irasci. 556
stoicis ut peccata, sic omnia recte fa-
cta paria. 127
structores. 675
striga & strigare. 232
studere, i. amare. 937
Στυγὸς ὕδωρ. 878
sub manu. 320
subiciua. 57
subsidiolum. 173
subtemen. 952
suffigere. 670
sufflamen. 956
superesse. 669
superuacua studia. 746
suppara. 340
surdaster de hominibus summissus
loquentibus conquestus. 263
suspensa bona. 85
L. syllanus. 944
sillani foror. 937

T.
Talthybius. 949
Talus serræ inuentor. 402
Tam, quam. 17
Tausij annales. 414
Tela. 403
Tempori parce. 157
Thalamegi. 150
Thales a vetula irrisus. 842
Thamus Aegyptiorum rex. 390. 402
Themistij epigramma. 310
Thera & Therasia. 914
Threces. 893
Tibulli versus pro Ouidianis posui. 891
Timoneæ coenæ. 200. 201
Togati. 638
Torrens aqua. 153
Tremesco. 670
Tunicati. 638
Turanius. 749
Turdus infamis. 435
Tutela. 337
Tyria purpura. 843

V.
V Aldissime. 745
Vale. 287
Vasa bona quæ non sunt soli. 12
Vedius Pollio. 616
Velleus. 891
Velum leuatur. 349. 350
Ventilare. 498
Verminatio. 345
Vernitas. 37
Vernaliter. 37
Vica pota, ver Vica poca numen. 937
Vigiliarium. 280
Viridia. 376
Virgæ aureæ. 700
Virgilij lectio confirmatur. 285
in Viros qui transcribebantur. 163
Vitalia. 242
Vitam sibi producentium exempla. 286
Vitellius adulator. 892
Vlixes ubi tam diu errauerit. 390
Vltro tributa. 84
Vocum notationes subfrigida. 126
Vomendi cōsuetudo apud veteres. 536
Vulcanus. 947

X.
Xanthus. 942
Xiphilinus correctus. 723
Υποτυπῶσαι. 150
Zeno Eleates. 160. 582

FINIS.

PRIVILEGE DV ROY.

ENRY par la grace de Dieu Roy de France & de Nauarre, A noz amez & feaux Conseillers les gens tenans nos Cours de Parlements, Baillifs, Seneschaux, Preuosts, ou leurs Lieutenants & autres nos Iusticiers, & Officiers qu'il appartiendra, Salut: Nostre bien amé Pierre Cheualier Imprimeur a Paris, nous a fait dire & remonstrer que pour l'vtilité & bien public, il desire- roit imprimer ou faire imprimer les Oeuures de Senecque en latin, en vne forme plus parfaite que les precedentes impressions qui sont diuerses pour la diuersité des Auteurs qui se sont tra- uaillez a l'enrichir & explicquer par leurs notes & commentaires: lesquelles notes & commen- taires incorporez en vn volume soulageront infiniment & releueront de grand frais le publicq. Mais d'autant qu'il a entendu que Iustus Lipsius a mis en lumiere les notes qu'il a fait sur Senec- que, & qu'il a obmis a commenter les Controuerses qui rend par ce moyen l'oeuvre imparfaite dont il a obtenu vn Priuilege par surprise & au preiudice du bien publicq d'autant que pour auoir vn Senecque entier & ac- cōply de tout ce que les homes doctes ont escript sur iceluy, Il cōuient achepter diuerses impressions à grands frais, ioinct que le Priuilege de Iuste Lipsie a esté obtenu subrepticement pour tirer par ce moyen l'argent hors ce royaume, mes- mement que l'on n'en peut recouurer que difficilement & bien cherement: Nous pour ces causes certiorés de la fide- lité & affection qu'il porte à nostre seruice: Auons par ses presentes signées de nostre main & de nostre auctorité Royal permis & accordé permettons & accordons audit Pierre Cheualier, qu'il puisse & luy soit loisible luy seul imprimer ou faire imprimer par tels Imprimeurs & Libraires qu'il vouldra choisir, *Les œuures de Senecque en latin intitulées, L. Annae Seneca qua extant omnia cum Commentarijs doctissimorum virorū cum antiquorum tum recentium: praeipue vero Ianj Gruterj, & F. Iurej, M. Antonij Muretj, I. Lipsij, notis Andreae Schotj in Suasorias Controversias & declamationes Seneca Rethoris. Item annotationibus Ioannis Petrei Toletani & coniecturis in eadem I. Lipsij.* En telles marges caracteres & tant de fois que bon luy semblera durant le temps & terme de dix ans prochains & consecutifs à conter du iour que seront paracheuées d'imprimer, avec deffen- ces à toutes personnes de quelque estat & qualité qu'ils soient, dicelles Oeuures imprimer, exposer en vente, changer ou traffiquer sur peine de confiscation des liures qui se trouueront auoir esté mis en vente, tant en publicq qu'en particulier, contre la teneur de ces presentes, & de trois mil liures tournois d'amende pour chacun liure ou exemplaires, applicable moitié à nous & l'autre moitié audit Cheualier, sans aucune d'iminution & de punition corporelle, sans qu'il soit permis d'imprimer ou faire imprimer lesdites Oeuures des Senecques apart ou separement, ainsi reueues & augmentees en ceste derniere edition, sans le vouloir & permission dudit Cheualier, ny en extraire aucune chose pour les inserer en autres liures ou volumes qui ne seront desdits Auteurs, es villes n'estans de nostre obeissance, estre vendus, eschangez en nostredit Royaume durant ledit temps de dix ans finis & accomplis, faisant à ceste fin de rechef tres-expresses deffen- ces à tous Libraires Imprimeurs & autres de quelque qualité, pays & nation qu'ils soient, d'imprimer, interposer avec fauce marque, & supposer noms des lieux & villes, vendre & eschanger, tenir ny achepter, soit en public ou en particu- lier, & priuē lesdites Oeuures ou extraict d'icelles ny entreprendre aucune chose au preiudice dudit Cheualier, sur les mes- mes peines que dessus: Lesquelles Oeuures estant ainsi imprimees & exposees en vente contre la teneur des presentes, vou- lons estre incōtinant prises saisies & mises en nos mains par le premier de nos Iuges & officier, sur ce requis & cōtraignant ceux qui auront esté trouuez saisis d'icelles de declarer & nommer les lieux & les personnes desquelles ils auront eu les- dites Oeuures pour estre procedé contre eux extraordinairement. Voulons & nous plaist qu'en mettant ou faisant mettre par ledit Cheualier au commencement ou à la fin desdites Oeuures vn brief ou extraict sommaire de ces pre- sentes elles soient tenues pour suffisamment signifiées & venus à la cognoissance de tous comme si expressement & parti- culieremēt elles leurs auoient esté signifiées. Si Voulons & à chacun de vous en droit soy, mandōs que nos present Priuilege congé & permission vous faictes & laissez ledit Cheualier & ceux qui auront droit de luy iouir plainement & paisiblement sans luy faire mettre ou donner aucun empeschement au contraire, lesquels y fait mis ou donné luy estoit, Vous les faictes incontinant & sans delay reparer & remettre au premier estat & deu & a ce faire souffrir & obeir con- traignez & faictes contraindre par toutes voyes dues & raisonnables, tous ceux qui pour ce seront à contraindre & pour ce que de ces presentes l'on pourra auoir affaire en plusieurs & diuers lieux. Nous voulons qu'au vidimus d'icelles fait par l'un de nos amez & feaux Conseillers Notaire & Secetaire foy soit adioustée comme au present original, Car tel est no- stre plaisir, nonobstant oppositions ou appellations quelconques pour lesquelles & sans preiudice d'icelles ne voulons l'execution des presentes estre differée quelconques autres lettres à ce contraires. Donnée Paris le xxvij. iour de Decem- bre l'an de grace mil six cens cinq & de nostre regne le dixseptiesme. signé

HENRY.

Et plus bas,

Par le Roy

POTIER.

EXTRAICT DES REGISTRES DE PARLEMENT.

VEV par la Cour les lettres Patentés données à Paris le xxvij. Decembre dernier signé Henry & par le Roy, Potier, & scellées du grand scel & par lesquelles est permis à Pierre Cheualier Imprimer & faire imprimer vendre & debiter par dix ans les Oeuures de Senecque, nouuellement mis en latin sans que autres puissent ce faire sans son consentement sur les peines au long cōtenues ausdites lettres: requēte par luy présentée a ladite Cour afin d'enterinemēt d'icelles, con- clusions du Procureur general du Roy: Tout considéré ladite Cour entherinant lesdites lettres, ordonne que ledit Impe- trant iouira de l'effect & contenu en icelles. Faict en Parlement le xx. Ianuier mil six cens six.

LOCI COMMVNES SEV LIBRI

AVREORVM EX SENECA FACTI, DIONYSIO

GOTHOFREDO I. C. AVTHORE.

DE RE THEOLOGICA SEV rerum diuinarum Liber.

DE DEO

An sit Deus? Deum esse docet consensu omnium gentium.

PVD nos veritatis argumentum est, aliquid omnibus videri. tanquam deos esse, inter alia hoc colligimus, quod omnibus de diis opinio insita est, nec vlla gens vsquam est adeo extra leges, moresque proiecta, vt non aliquos deos credat. *epistol. 118.*

Imo & earum sensu.

Nullus tam miser, tam neglectus, tam duro fato & in poenam genitus, qui non Deorum munificentiam sentiat. *4. de benef. 4.*

Miraculis.

Nemo vsque eo tardus & hebes, & demissus in terram est, vt ad diuina non erigatur, ac tota mente consurgat: vtique vbi nouum aliquod e caelo miraculum fulsit. *7. nat. quest. 1.*

Oraculis.

Oraculum, voluntas diuina hominis ore enunciata. *1. Controuers. in proem.*

Philosophia praeceptis.

Siue nos inexorabili lege fata constringunt, siue arbiter Deus vniuersi cuncta disponit, siue casus res humanas sine ordine impellit & iactat, philosophia nos tueri debet. *epi. 16.*

Philosophia docet, vt sequaris Deum, feras casum. *epist. 16.*

Cultu ipso, siue religioso, siue superstitioso.

Religio Deos colit, superstitio violat. *2. de clem. 5.*

Superstitio error insanus est, amandos timet: quos colit, violat. Quid enim interest vtrum Deos neges, an infames? *epist. 124.*

Politica cautione.

Ad coercendos animos imperitorum, sapientissimi viri iudicauerunt inuitabilem metum, vt supra nos aliquid timeremus. vtile erat in tanta audacia scelerum aliquid esse, aduersus quod nemo sibi satis potens videretur. *2. natural. 42.*

De Deo multa apud homines ignorari, & quomodo ea ignorentur.

Nemo nouit Deum: multi de illo male existimant & impune. *epistol. 31.*

Quam multa per secreta eunt, nunquam humanis oculis orientia? Neque enim omnia Deus humanis oculis nota fecit. *7. natural. question. 30.*

Multa cognata numini summo & vicinam sortita potentiam obscura sunt, aut fortasse (quod magis mireris) oculos nostros & implent & effugiunt: siue illis tanta subtilitas est, quantum consequi acies humana non possit, siue in sanctiore secessu maiestas tanta deliteat, & regnum suum, id est, se regit: nec vllum aditum dat sine animo. Quid sit hoc, siue quo nihil est, scire non possumus, & miramur si

quos igniculos parum nouimus, cum maxima pars mundi Deus lateat. *7. natural. 31.*

Non semel quaedam sacra traduntur. Eleusina seruant quod ostendat reuisentibus. Rerum natura sacra sua non simul tradit. initiatos nos credimus, in vestibulo eius haeremus. Illa arcana non promiscue, nec omnibus patent, reducta & in interiore sacrario clausa sunt. *7. natural. 31.*

Quid sit Deus.

Quid est Deus? Mens vniuersi. Quid est Deus? quod vides totum & quod non vides totum. Sic demum magnitudo sua illi redditur, qua nihil maius excogitari potest, si solus est omnia: opus suum & extra & intra tenet. Quid ergo interest inter naturam Dei & nostram? Nostri pars melior, animus est: in illo nulla pars extra animum, totus ratio est. *nat. proem.*

De appellationibus & nominibus Dei variis.

Tot appellationes Dei, quot munera. *4. de beneficiis*

7.

Ne hoc quidem crediderunt, Iouem esse qualem in Capitolio, & in ceteris aedibus videmus, mittere manu fulmina: sed eundem quem nos Iouem intelligunt, custodem, rectorem vniuersi, animum ac spiritum, mundani huius operis dominum & artificem, cui nomen omne conuenit. Vis illum *fatum* vocare? non errabis. Hic est ex quo suspensa sunt omnia, ex quo sunt omnes causae causarum. Vis illum *providentiam* dicere? recte dices. Est enim, cuius consilio huic mundo prouidetur, vt inconcussus eat, & actus suos explicet. Vis illum *naturam* vocare? non peccabis. Est enim, ex quo natura sunt omnia, cuius spiritu viuimus. Vis illum vocare *mundum*? non falleris. Ipse enim est totum quod vides, totus suis partibus inditus, & se sustinens vi sua. Idem & Hetruscis visum est: & ideo fulmina à Ioue mitti dixerunt, quia sine illo nihil geritur. *3. nat. quest. 45.*

Natura, fatum, fortuna omnia eiusdem Dei nomina sunt, varie vtentis sua potestate. *4. de benef. 8.*

Quid aliud *natura* quam Deus, & diuina ratio toti mundo & partibus eius inserta? *4. de benef. 7.*

Natura non sine Deo est, nec Deus sine natura. *4. de benef. 8.*

Id actum est, mihi crede, ab illo quisquis formator vniuersi fuit. siue ille *Deus* est potens omnium, siue incorporalis *ratio* ingentium operum artifex, siue diuinus *spiritus* per omnia maxima ac minima aequali intentione diffusus, siue *fatum* & mutabilis causarum inter se cohaerentium cogeris, id, inquam, factum est vt in alienum arbitrium, nisi vilissima quaeque non caderent. *ad Alb. 8. in fin.*

Inter Deum & homines qua societas sit.

Totum hoc quo continemur & vnum est, & Deus, & socijs eius sumus & membra. *epist. 93.*

Quaestiones varia de Deo.

E quidem tunc naturae rerum gratias ago, cum illam non ab hac parte video quae publica est, sed cum secretiora eius

intrauit cum disco, quæ vniuersa materia sit, quis autor sit, aut custos: quid sit *Deus*, totus in se intendat, an ad nos aliquando respiciat: faciat quotidie aliquid, an semel fecerit: pars mundi sit, an mundus: liceat illi hodieque decernere, & ex lege factorum aliquid derogare: an maiestatis diminutio sit, & confessio erroris, mutanda fuisse. Necesse est enim ei eadem placere, cui nisi optima placere non possunt. Nec ob hoc minus liber & potens est. ipse enim est necessitas sua. Nisi ad hæc adniterer, non fuerat operæpretium nasci. *1. nat. quæst. in præfat. 1.*

Quam utile existimas, ista cognoscere & reb. terminos ponere, quantum *Deus* possit naturam ipse sibi formet, an data vtatur: vtrum idæa prius materiæ superuenit, an materia idææ: *Deus* quicquid vult efficiat, an in multis rebus illum tractanda destituant, & à magno artifice praua formentur multa: non quia cessat ars, sed quia id in quo exercetur, sæpe inobsequens arti est. Hæc inspicere, hæc discere, his incumbere, non ne transilire est mortalitatem suam, & in meliorem transcribi sortem: quid tibi, inquis, ista proderunt si nihil aliud, hoc certe sciam, omnia esse angusta versus *Deum*. *nat. præfat.*

Deus ante Mundum quid fecerit, quid ue mundo finem sortito facturum sit.

Talis futura est vita sapientis, si sine amicis relinquatur in custodiam coniectus, vel in aliqua gente aliena destitutus, vel in nauigatione longa retentus, aut in desertum inuitus eiectus, qualis est *Iouis*, cum resolutum mundo & diis in vnum confusus, paulisper cessante natura acquiescit sibi cogitationib. suis traditus. Tale quiddam sapiens facit, in se reconditur, secum est. *epist. 9.*

Deum sub nullo esse.

Immortalia tutore non egent. *epi. 59.*

Diuina ratio omnib. præposita est, ipsa sub nullo est. *ep. 93.*

Deus prima causa & author omnium.

Deus est prima omnium, causa, ex qua cætera pendent. *4. de benef. 7.*

Dij omnium rerum optimi auctores. *7. de benef. 31.*

Dei virtus & bonitas.

Dij immortales nullam didicere virtutem, cum omni æditi, & pars naturæ eorum est, esse bonos. *epist. 96.*

Dei vita beata.

Diis immortalibus solis & virtus & beata vita contingit, nobis umbra quædam bonorum ac similitudo. accedimus ad illa non peruenimus. Ratio vero diis hominibusque communis. Hæc in illis consummata est, in nobis consummabilis. *epist. 93.*

Gaudium quod *Deos* Deorumque æmulos sequitur, non interruptitur. *epist. 60.*

Deo nihil noxium esse.

Nulla mortalitas cum exceptione est, nec quicquam noxium æterno est. *epistol. 58.*

Alexander sagitta iectus, Omnes, inquit, iurant me esse *Iouis* filium, sed vulnus hoc hominem me esse clamat. *epist. 60.*

Deo nihil diuinus.

Nihil diuino diuinus, cœlesti cœlestius. *epist. 67.*

Dei omnia esse.

Ingentis spiritus res est, emittere hanc *Dei* vocem, Hæc omnia mea sunt. *7. de benef. 3.*

Omnia deorum sunt: tamen diis posuimus donum & stipendium. *7. de benef. 4. in fin.*

Omnia deorum sunt, sed non omnia diis dicata. *7. de beneficijs 7.*

Deum nihil ignorare, & eius summa in rebus creatis prouidentia probari.

Dij non possunt videri nescisse, quid effecturi essent, cum omnibus alimenta prouinus & alia prouiderint. *6. de beneficijs 23.*

Nihil *Deo* clausum est. *epist. 84.*

Dei prouidentia omnia facta esse.

Cogitauit nos ante natura, quam fecit. *6. de beneficijs 23.*

Dei voluntas in res creatas, pro lege est.

Sua *Diis* in legem æterna voluntas est. Statuerunt quæ non mutarent. & post. Nunquam primi consilij *Deos* poenitet. & post. Sed non ideo quia vis sua in proposito omnia tenet, ex imbecillitate permanent, sed quia non licet ab optimis aberrare, & sic ire decretum est. *6. de beneficijs 23.*

De fato & quid fatum.

Quid intelligis fatum? Existimo necessitatem rerum omnium, actionumque quam nulla vis rumpat. *2. nat. quæst. 36.*

Fatum nihil aliud, quam series implexa causarum. *4. de benef. 7.*

Fati prima lex, stare decreto Dei.

Quemadmodum rapidorum aqua torrentium in se non recurrit, nec moratur quidem, quia priorem superueniens præcipitat: sic ordinem fati æterna series regit, cuius hæc prima lex, stare decreto. *2. natural. quæst. 35.*

Fato omnes obnoxij citra ordinem atati.

Neminem illæsum fata transmittunt. *de remed. fort. in Excerptis.*

Non est idem ordo fati, qui & ætatis: non quomodo quique venit, emittitur. *de remed. fort. in Excerptis.*

Et adolentes & impuberes, eadem fati necessitas ducit. *de remed. fortun. in Excerptis.*

Fatum Deus non mutat, quia semel iussit.

Fatum fulmine mutari non potest. *2. nat. quæst. 35.*

Ille ipse omnium conditor ac rector scripsit quidem fata, sed sequitur. semper paret, semel iussit. *de prouid. diuin. 7.*

Fato diuino neque liberum arbitrium: neque expiationes, neque aut vota aut preces tolli.

Fato hoc quoque comprehensum vt vtique fiant vota, ideo fient. Fatum est, vt hic disertus sit, sed si literas didicerit, ab eodem fato continetur, vt literas discat, ideo discet. Hic diues erit, sed si nauigauerit, ac in illo fuit ordine, quo patrimonium grande illi promittis, hoc quoque protinus fatum est, vt nauiget, ideo nauigabit. Idem dico tibi de expiationibus. Effugiet pericula, si expiauerit prædictas diuinitus minas, at hoc quoque in fato est, vt expiet, ideo expiabit. Ista nobis opponi solent, vt probetur nihil voluntati nostræ relictum, & omne ius fato traditum, dicam quæadmodum manente fato, aliquid sit in hominis arbitrio. Nunc vero id de quo agis explicauim, quomodo si fati certus est ordo, expiationes propitiationesque pericula prodigiorum evertant: quia cum fato non pugnant, sed in ipsa lege data sunt. Quid ergo, inquis, aruspex mihi prodest? Vtique enim expiare mihi non suadente illo necesse est: hoc prodest quod fati minister est. sic cum sanitas esse videatur de fato, debetur & medico: quia ad nos beneficium fati per huius manus venit. *2. natural. 37.*

Existimamus vota præficere salua vi ac potestate factorum, quædam enim à diis immortalibus, ita suspensa relictæ sunt, vt in bonum vertant si admotæ diis preces fuerint, si vota suscepta. Ita non est hoc contra fatum, sed ipsum quoque in fato est. *2. nat. 37.*

Fato etiam inanimata subii.

Non homines tantum, qui brevis & caduca res, nascimur, vrbes oræque terrarum & littora, & ipsum mare in seruitutem fati venit. *6. natural. quæst. 1.*

Deus agens in exteriora à se non recedit.

Mundus quoque cuncta complectens, rectorque vniuersi, si *Deus*, in exteriora quidem tendit, sed tamen in totum vniuersum in se redit. *de beat. vita 8.*

Deo quis finis sit in agendo.

Dij quodcumque faciunt, in eo nihil præter ipsam faciendi rationem sequuntur. *4. de benef. 25.*

Dei sententia cur non mutetur.

Sapientis viri sententiam negatis posse mutari. Tanto magis *Dei*: cum sapiens quid sit optimū in præsentia sciat, illius diuinitati omne præsens sit. *2. nat. quæst. 36.*

Dei potentia.

Deus ille maximus potentissimusque vehit omnia. *epist. 31.*

Dei regnum inermis.

Dij immortales regnum inermes regunt. *7. de beneficijs 3.*

Dei ad materiam mundi qua sitratio.

Vniuersa ex materia & *Deo* constant. *Deus* ista temperat, quæ circumfusa rectorem sequuntur & ducem. Potentius est enim quod facit quod est *Deus*, quam materia patiens *Dei*. Quem in hoc mundo *Deus* locum obtinet, hunc in homine animus. quod est illic materia, id in nobis corpus est. *epistol. 66.*

Deus implet omnia.

Quocumque te flexeris, ibi illum videbis occurrentem tibi. Nihil ab ipso vacat. Opus suum ipse *Deus* implet. *4. de benef. 8.*

Dei opus homo.

Pars operis diuini sumus & nos. *6. de benef. 23.*

Dei charitas erga homines.

Charissimos nos habuerunt dij immortales, habentque. *2. de beneficijs 29.*

Dei gratia.

Gratuitos habemus deos. 4. de benef. 25.

Dei munera perpetua, sine spe utilitatis aut quidquam recipiendi & quis finis Deo cum homini benefacit.

Dij munera sine intermissione diebus ac noctibus fundūt. 4. de beneficiis 3.

Nulla ex nobis utilitas Deo speranda. 4. de benef. 3.

Plurima beneficia ac maxima in nos Deus confert sine spe recipiendi. 4. de benef. 8.

Nulla Deo dandi beneficii causa est. 4. de benef. 3.

Dei munera nobis proxima.

Quicquid nobis bono futurum erat, Deus & parens noſter in proximo poſuit. epist. III.

Dei munera ſuper iniuſtos & ingratos.

More optimorum parentum, qui maledictis ſuorum infantium arrident, non ceſſant Dij beneficia congerere, de beneficiorum auctore dubitantibus. 7. de benef. 31.

Dij quoque multa ingratum tribuunt. 4. de benef. 28.

Et ſcleratis ſol oritur, & piratis maria patent. 4. de beneficiis 25.

Ne Deos quidem immortales ab hac tam effuſa liberalitate ſacrilegi, negligentesque eorum, deterrent. Utuntur natura ſua, cunctantesque illos ipſos, munerum ſuorum malos interpretes, iuuant. Hos ſequamur duces, quantum humana imbecillitas patitur. 2. de benef. 1.

Deus cur iniuſtis beneficia conferat.

Dij propitij quibuſdam bono ac benigno vultu mala magnifica tribuerunt, ad hoc vnum exculati, quod iſta quæ vrunt, quæ excruciant optantibus data ſunt. epist. 22.

Hoc eſt propoſitum Deo, quod ſapienti viro, oſtendere hæc quæ vulgus appetit, quæ reformidat, nec bona eſſe, nec mala. de prouident. diuin. 5.

Nolite obſecro vos expauſcere iſta, quæ Dij immortales velut ſtimulos admovent animis. de prouid. diuin. 4.

Nullo modo magis poteſt Deus concupita traducere, quam ſi illa ad turpiſſimos deſert, ab optimis abigit. de prouid. diuin. 5.

Deus cur iuſtis ac ſuis iſſæ quos amat, munera ſua interdum non conferat, ſed eos agitet atque excruciet.

Paternum Deus habet aduerſus bonos viros animum & illos fortius amat: & operibus, doloribus ac damnis exagitat, ut verum colligant robur. de prouid. diuin. 2.

Deus quos amat, indurat, recognoſcit, exercet. de prouid. diuin. 4.

Digni niſi ſumus Deo, in quibus experiretur quantum humana natura poſſet pati. de prouid. diuin. 4.

Magnus animus Deo pareat, & quicquid lex iubet, ſine cunctatione patriatur. aut in meliorem emittitur vitam lucidius tranquilliusque inter diuina manſurus, naturæ ſuæ miſcebitur, & reuerſetur in totum. epist. 73.

Nullo melius nomine de nobis natura meruit, quam cum ſciret quibus ærumnis naſceremur, calamitatum mollimentum conſuetudinem inuenit, cito in familiaritatem grauiffima adducens. de tranq. vite 10.

Ipiſis deus conſulit, quos eſſe quam honeſtiſſimos cupit, quoties illis materiam præbet aliquid animoſe fortiterque faciendi. de diu. prou. 4.

Quid mirum, ſi dure generoſos ſpiritus Deus tentat? nunquam virtutis molle documentum eſt. verberat nos & lacerat fortuna, patimur, non eſt ſauitia, certamen eſt. de prou. 4.

Ecce ſpectaculum dignum, ad quod reſpiciat intentus operi ſuo Deus: Ecce par Deo dignum, vir fortis. utique fiet prouocabit. de prouid. 2.

Hanc rationem Dij ſequuntur in bonis viris, quam in diſcipulis ſuis præceptores, qui plus laboris ab his exigunt, in quibus certior ſpes eſt. de prou. 4.

Hic eſt magnus animus qui ſe Deo tradidit: contra ille puſillus ac degener, qui obluſtatur, & de ordine mundi male exiſtimat, & emendare mauult Deos quam ſe. epist. 108.

Deum munera hominibus largiri, contra quam Epicurus ſentiat.

Non dat Deus, inquit Epicurus, beneficia, ſed ſecurus & negligens noſtri auerſus à mundo aliud agit aut nihil agit, nec magis illum beneficia quam iniuriæ tangunt. Hoc qui dicit, non exaudit præcatiū voces & vndiq; ſublatis ad cælum manibus vota facientum priuata ac publica: quod proſecto non fieret, nec in hunc furorẽ mortales conſenſiſſent alloquendi ſurda numina & inefficaces Deos, niſi noſſent eorum beneficia nunc oblata, nunc orantibus data. 4. de benef. 4.

Sine Deo nemo vir bonus: In vnoquoque viro bono Deum habitare.

Bonus vir ſine Deo nemo eſt. An poteſt aliquis ſupra fortunam niſi ab illo adiutus exurgere? Ille dat conſilia magnifica & recta. In vnoquoque virorum bonorum qui Deus, incertum eſt: habitat tamen Deus. epist. 41.

Deus artium ſemina nobis inſita promouet.

Inſita ſunt nobis omnium ætatum, omniumque artium ſemina, magiſterque ex occulto Deus producit ingenia. 4. de benef. 6.

Deus propitius liberis propter parentes: & e contra, parentibus propter liberos.

Deos veriſimile eſt, ut alios indulgentius tractent, propter parentes auoſque, alios propter futuram nepotum pronepotumque, ac longe ſequentium poſteram indolem. 4. de benef. 32.

Deus non ſemper punit parentum peccata in liberis.

Quod ſi dii placabiles & æqui delicta potentium non ſtatim fulminibus perſequuntur: quanto æquius eſt hominem hominibus præpoſitum miti animo exercere imperium & cogitare vtrum mundi ſtatuſ gratior oculis, pulchriorque ſiſereno & puto die, an cum fragoribus crebris omnia quatiantur, & ignes hinc atque illinc micant. 1. de clement. 7.

Deus in nobis habitat.

Non ſunt Dij faſtidioſi, non inuidi: Admittunt & aſcendentibus manum porrigunt. miraris hominem ad Deos ire? Deus ad homines venit: imo quod propius eſt, in homines venit. nulla ſine Deo mens bona eſt. epist. 74.

Non ſunt ad cælum eleuandæ manus, nec exorandus ædituus, ut nos ad aures ſimulachri, quaſi magis exaudiri poſſimus, admittat. Prope eſt a te Deus, tecum eſt, intus eſt. & poſt. Bonus vir ſine Deo nemo eſt. & poſt. In vnoquoque virorum qui Deus incertum eſt, habitat tamen Deus. epist. 41.

Inter eſt nobis Deus. de prouid. 1.

De genio cuiusque hominis.

Se pone in præſenti quæ quibuſdam placet, vnicuique noſtrum pædagogum dari Deum, non quidem ordinarium, ſed hunc inferioris notæ ex horum numero quos Ouidius ait de plebe deos. Ita tamen hoc ſeponis volo, ut memineris, maiores noſtros qui crediderunt hoc, Stoicos fuiſſe, ſingulis enim genium & Iunonem dederunt. epist. III.

Omne bonum deſuſum à Deo.

Nulla ſine Deo mens bona eſt. epist. 74.

Deus diligit ſuos etiam cum eos experitur.

Inter bonos viros ac Deum amicitia eſt, conciliante virtute: amicitia dico, imo neceſſitudo, & ſimilitudo: quoniam quidem bonus diſcipulus eius æmulatorque & vera progenies, quem parens ille magnificus, virtutum non leuis exactor, ſicut ſeueri patres durius educat. Itaque cum videris bonos viros acceptoſque diis laborare, ſudare, per arduum conſcendere, malos autem laſciuire & voluptatibus fluere, cogita filiorum hos modestia delectari, vernularum licentia: illos diſciplina triſtiori contineri, horum ali audacia. Idem tibi & Deo liqueat. Bonum virum in delitiis non habet, experitur, indurat, ſibi illum præparat. de prouid. 1.

Deum ſequi & imitari debemus.

Vetus præceptum eſt, Deum ſequere de vita beata 15.

Deos ſequamur duces quantum humana imbecillitas patitur. 1. de benef. 1.

Optimum eſt, Deum quo auctore cuncta proueniunt, ſine murmuratione comitari. epist. 108.

Placeat homini quicquid Deo placuit. epist. 75.

Dei imago quemadmodum nos ſimus. Homo ad imaginem Dei & quomodo.

Hoc eſt quod Philoſophia mihi promittit ut me parem Deo faciat, ad hoc inuitatus ſum, ad hoc veni, fidem præſta. epist. 49.

Virtus hominem dignum efficit, qui in conſortium Dei veniat. Natural. proæmio.

Parem Deo pecunia non faciet. Deus nihil habet. Prætexta non faciet, Deus nudus eſt. Fama non faciet, nec oſtentatio tui & in populos nominis diſmiſſa notitia. Nemo nouit Deum: multi de illo male exiſtimant, & impune. Non turba ſeruorum læticam tuam per itinera urbana ac peregrina portantium, Deus ipſe Maximus potentiſſimusque ipſe vehit omnia. Ne forma quidem & vires bonum te facere poſſunt, nihil horum non patitur vetuſtatem. Quarendū eſt ergo quod non fiat in dies deterius, cui nō melius poſſet obſtare, quid hoc eſt? animus, ſed hic rectus, bonus & magnus.

Quid aliud voces hunc, quam Deum in humano corpore hospitem? *et post.* Subsilire in cœlum ex angulo licet, exurge modo & te quoque dignum finge Deo. finges autem non auro, non argento, non potest ex hac materia imago exprimi similis. cogita illos cum propitij essent, fictiles fuisse. *epist.* 51.

Magnum & summum est Deoque vicinum, non concuti. *de tranquillitate secundo.*

Sapiens vicinus proximisque diis consistit, excepta mortalitate, similis Deo. *in sap. non cad. iniur.* 8.

Qui dat beneficia Deos imitatur, qui repetit, fenerator est. 3. *de beneficiis* 15.

Nemo alius est deo dignus, quam qui opes contempsit. *epist.* 18.

Vis tu, relictis in quibus vinci te necesse est, dum in aliena niteris, ad bonum reuerti tuum: quod hoc est? animus scilicet emendatus ac purus, æmulator Dei, super humana se extollens, nihil extra se sui ponens, rationalis, animalis. *epi.* 125.

Animus nisi purus ac sanctus Deum non capit. *epi.* 88.

Deum interesse vita, cogitationibus, precibus & conscientia hominum.

Sic viuendum est, tanquam in conspectu viuamus: sic cogitandum, tanquam aliquis in pectus intimum inspicere possit, & potest *epist.* 84.

Sic viue cum hominibus, itaque Deus videat: sic loquere cum Deo, tanquam homines audiant. *epist.* 10.

Aliter Deorum numini subiecta vniuscuiusque conscientia, aliter nostræ æstimationi. Nos tantum quæ fecisti palam vidimus, illi etiam quæ secreta sunt. 1. *controu.* 2.

Id pactum est ab illo mundi conditore, qui nobis viuendi iura descripsit, vt salui essemus, non delicati. *epist.* 120.

Viri boni, erga Deum sunt quam maxime pij ac religiosi.

Virum bonum concedas necesse est summæ pietatis erga deos esse. Itaque quicquid illi acciderit, æquo animo sustinebit. Sciet enim id accidisse lege diuina, qua vniuersa procedunt. Quod si est, vnum illi bonum erit, quod honestum: in hoc enim positum est parere diis, nec excandescere ad subita, nec deplorare sortem suam, sed patienter excipere fatum, & facere imperata. *epist.* 77.

Egregie Aristoteles ait, nunquam nos verecundiores esse debere, quam cum de diis agitur. 7. *nat. quæst.* 30.

De vera religione & vero Dei cultu: & cur Deus ab homine sit colendus.

Deus colitur propter maiestatem eximiam, singularemque naturam. 4. *de benef.* 19.

Quomodo Deus maximè sit colendus.

Diligentius Dij coluntur irati. 8. *controu.* 1.

Dei verum cultum consistere in fide, honore, sanctitate vita, imitatione Dei, eiusque cognitione.

Primus est Deorum cultus, Deos credere: Deinde reddere illis maiestatem suam, reddere bonitatem, sine qua nulla maiestas: scire illos esse qui præsent, qui vniuersa vi sua temperant, qui humani generis tutelam gerunt, interim dum curiosi singulorum. hi nec dant malum nec habent. Cæterum castigant quosdam & coercent, & irrogant pœnas, & aliquando spe boni puniunt. vis Deos propitiare? bonus esto. Satis illos coluit quisquis imitatus est. *ep.* 96.

Deum colit, qui nouit. *epist.* 96.

De Oratione: & qua nos Deum rogare oporteat.

Si vis esse fœlix. Deos ora, ne quid tibi ex iis quæ tibi optantur eueniat. non sunt ista bona quæ in te isti volunt cõgeri. *epist.* 31.

Tunc scito esse te omnibus cupiditatibus solutum, cum eo perueneris vt nihil Deum roges, nisi quod rogare possis palam. nunc enim quanta dementia est hominum, tu pissima vota diis insullurât. si quis admouerit aurem, cõticescēt & quod scire hominē nolunt, Deo narrant. Vide ergo, ne hoc præcipi salubriter possit, Sic viue cum hominibus, tanquam Deus videat, sic loquere cum hominibus, tanquam Deus audiat. *ep.* 10. *in fin.*

Deos vitam roga & salutem. *epist.* 118.

Audacter Deum roga, nil illum de alieno rogaturus. *epist.* 10.

Deos bona rogare oportet, mala deprecari. rogare, vt promissa firment, deprecari, vt remittât minas. 2. *nat. quæst.* 33.

Quid si gubernator à diis tēpestates, infestissimas, & procellas petat, vt gravior ars sua periculo fiat? quid si imperator deos orat, vt magna vis hostium circumfusa castris fossas subito in petu compleat & vallum trepidante exer-

citu conuellat, & in ipsis portis infesta signa constituat, quo maiore cum gloria rebus lapsis profligatisque succurrat? omnes isti beneficia sua, detestabili via ducunt qui deos contra cum aduocant, cui ipsi affuturi sunt. 6. *de benef.* 25. *Perf.* simè cum eo agis, cuius à diis noceri, à te succurri. Iniquè cum ipsis Diis. illis enim durissimas partes imponis, tibi humanas, vt tu prosis, dii nocebunt? *et post.* quicquid non efficis Dei munus est, iniuria vero quicquid optas. 6. *de benef.* 27. *in fin.*

Ex Nomentano meo te saluto & iubeo te habere mentem bonā, hoc est, propitios Deos omnes, quos dabit placatos & fauentes quisquis sibi se propitiavit. *epistol.* 111.

Quid huic optes, nisi Deos faciles. *epistol.* 102.

Vitam beatam inite, modo bonis auspiciis, ipsisque Diis bene iuuantibus. 2. *de ira.* 14.

Morieris? Dij melius. *De rem. fort.*

Dij melius. *epist.* 42.

Hoc dicito, quoties aliter aliquid quam cogitabas euenit, Dij melius. *epist.* 99.

De imprecationibus.

Dij illi male faciant. 1. *de ira.* 16.

De gratitudine hominis erga Deum.

Grati sumus aduersus Deos, grati aduersus homines, grati aduersus eos qui nobis aliquid præstiterunt: grati etiam aduersus eos, qui nostris præstiterunt. 5. *de benef.* 17.

Cultum Dei verum, in pia ac recta voluntate venerantium consistere, non in auro, aut victimis.

In victimis, licet optima fiat, auroque præfulgeant, non est Deorum honos, sed in pia ac recta voluntate venerantium itaque boni etiam farre ac fictili religiosi sunt, mali rursus non effugiunt impietatem, quamuis aras sanguine multo cruentauerint. 1. *de benef.* 6.

Colitur Deus non taurorum opimis corporibus contructatis, non auro, non argento, non in thesauros stipe infusa, sed pia & recta voluntate. *epist.* 116.

De cultu superstizioso & variis eius exemplis.

Quomodo sint Dij colendi solet præcipi, accēdere aliquē lucernas A sabbathis prohibeamus, quoniam nec lumina quidem dij egent, & ne homines quidem delectentur fuligine. *ep.* 96. [A De lucernis adde Tertullianū cap. 35. apologetici. & libro 2. ad uxorem. Iuvenalem satyr. 12. Persium satyr. 15. Solebant etiam sacerdotes, forte vt augustiores haberentur, medio die lucernam gestare, vt ex Seneca capite vigesimo septimo, de vita beata discimus. Eadem ratione in omni priuata publicaue lætitia & solennitate ianuas ornabāt lucernis & lauro, vt colligitur ex illis locis Tertull. & Xyphilini in Nerone.

Vetemus B salutationib. matutinis fungi, & forib. assidere tēplorum, humana ambitio istis officiis capitur, Deum colit qui nouit. *ep.* 96. [B Huiusmodi salutationes perstringit Arnobius 7. aduers. gentes. quid sibi volunt salutationes illæ quas canitis matutini, collatis ad tibiam vocibus? obdormiscunt enim superi, remeare vt ad vigilias debeant. Meminit & Apuleius 11. Asini.

Vetemus lintea & strigiles Ioui ferri, & speculum tenere Iunoni, non quærit ministros Deus. quidni? ipse humano generi ministrat, vbique & omnibus præsto est. *epist.* 96.

De Iureiurando per Deum concepto: In Dei sacris aurum sumptusue ambitiosos non exigit.

Per fictiles deos tunc religiose iurabatur, cum qui per illos iurauerant, ad hostem morituri, ne fallerent, redibant ad Alb. 10.

Fictilibus fuerunt Dij faciles 2. *controu.* 1.

Non tam necesse erat ornare Deos, quam vindicare. 8. *controu.* 2.

Si animus sine re ad referendam gratiam non valet, nemo aduersus Deos gratus est, in quos voluntas sola confertur. Diis nihil aliud præstare possumus. sed si huic, cui refert gratiam debeo, nihil aliud præstare possum, quid est quare non eo aduersus hominem gratus sim, quo nihil amplius in Deos confero? 7. *de benef.* 15.

Pecunia nihil ad animum pertinet, non magis quam ad Deos immortales. ad Alb. 11.

In templis colentium animus alius, quam ante, esse debet.

Pythagoras ait, alium animum fieri intrantibus templum, Deorumque simulacra ex vicino cernentibus, & alicuius oculi operientibus vocem. *ep.* 93.

Intramus templa compositi, ad sacrificium accessuri vulgū submittimus, rogam adducimus, in omne argumentum modesti fingimur. 7. *nat. quæst.* 30.

Precando si quis mentiat, quemadmodum Deus sit in eum affectus.

Verum ne Diis quidem dicimus, sed dii aut non exaudiunt, aut miserentur. *epi. 96.*

Vota nostra Deum admonent non exorant.

Deos, quorum notitiam nulla res effugit, rogamus: & illos vota non exorant sed admonent *s. de benef. 25.*

De votis apertis & latentibus.

Quædam vota aperta & confessa sunt, cum particulatim fiunt, quædam latent, cum vno voto multa comprehensa sunt. *epist. 68.*

Vota cur tacite potius faciamus quam palam.

Nulla res carius constat quam quæ precibus emta est. Vota homines parcius facerent, si palam facienda essent. Adeo etiam Deos quibus honestissime supplicamus, tacite malumus & intra nos precari. *2. de benef. 1.*

De conscientia hominis Deo aperienda.

Conscientiam suam Diis homo aperire debet, semperque tanquam in publico viuere: semagis veritus quam alios. *7. de benef. 1.*

De votis gratulantium & venerantium.

Sunt quædam vota quæ non gratulantium cœtu, sed venerantium celebrantur. *epist. 68.*

De votis veteribus & nouis.

Votorum tuorum veterum licet Diis gratias facias, alia deinde suscipe, roga bonam mentem, bonam valetudinem animi, deinde corporis. Quid ni tu ista vota sæpe facias? audacter Deum roga, nihil illum de alieno rogaturus. *ep. 10.*

Vota quibus ex causis non fiant.

Nemo votum soluit, quod flagellis cæsus aut podagra distortus, aut eculo longior factus. *epist. 68.*

Nemo aduersus Deum aequitate utitur.

Multos inueni æquos aduersus homines, aduersus Deum neminem. *epist. 94. in pr.*

Hominem, muneribus diuinis cætera omnia animantia vincere: hac contemplatione aduersus Deum quemque æquum fieri.

Cogitandum quanta nobis tribuerit parens noster, quanto valentiora animalia sub iugum miserimus, quanto velociora assequamur, quam nihil sit mortale, non sub ictu nostro positum. *2. de benef. 29.*

Dei occursum homines obstupescere & tacitos precari.

Si quis viderit hanc faciem fulgentioremque, quam cerni inter humana consuevit, nonne velut numinis occursum obstupescit resistat & ut fas sit vidisse, tacitus precetur. *epist. 116.*

Deum reptabundi interdum colebant.

Virtutem adorabo & ex interuallo ingenti reptabundus sequar. *de vit. beat. 18.*

Deum fertis honorabant.

Virtutis magnificentissimas species, quæ nobis non fertis, sed sudore & sanguine colenda est. *epist. 68.*

Festi dies sine luxuria agendi.

Licet sine luxuria agere diem festum. *epist. 18.*

Deo seruire, regnare est.

In regno nati sumus: Deo parere, libertas est. *de beat. vita 15.*

Deo parendum.

Magnus animus Deo pareat, & quicquid lex vniuersi iubet, sine cunctatione patiat. *epist. 72.*

A Deo semina nostris corporibus immissa, ut boni cultores excipere debemus.

Semina in corporibus humanis diuina dispersa sunt: quæ si bonus cultor excipit, similia origini prodeunt, & paria ex his ex quibus orta sunt surgunt: si malus non aliter quam humus sterilis ac palustris necat, ac deinde creat purgamenta pro frugibus. *epist. 74.*

Deo sacrilegos iniuriam re ipsa non facere.

Iniuriam sacrilegus Deo non potest facere, quem extra ictum sua diuinitas posuit: sed punitur, quia tanquam Deo fecit. *7. de benef. 7.*

DE HOMINE.

Homo, Dei opus maximum & ad eius gloriam.

Scias non esse hominem tumultuarium & incogitatum opus. Inter maximarum suarum natura nihil habet quo magis gloriatur, aut certe cui gloriatur. *6. de benef. 23.*

Hominis conditio cælestis.

De hominis condicione cælesti post Deum vide. *ep. 41.*

Homo res caduca & mortalis.

Homo fluida materia & caduca & omnibus obnoxia causis. Mundus quoque æterna res & inuicta mutatur, nec idem manet. quamuis enim omnia in se habeat, quæ habuit, aliter habet, quam habuit, ordinem mutat. *epist. 59.*

Quid est homo? quod libet quassum vas, & quod libet fragile iactatu. non tempestate magna opus est ut dissipet: ubi cunque arietaueris solueris. Quid est homo? imbecillum corpus & fragile, nudum suapte natura in eum, alienæ opis indigens, ad omnem fortunæ contumeliam proiectum, cum bene lacertos exercuit, cuiuslibet feræ pabulum, cuiuslibet victima, ex infirmis fluidisque contextum & lineamentis exterioribus nitidum, frigoris, æstus & laboris impatiens, ipso rursus situ & otio iturum in tabem, alimenta metuens sua, quorum modum in copia rumpit anxie sollicitæque, tutelæ, præcarij spiritus & male inhaerentis, quæ parum repentinum audiet, ex improviso sonus auribus grauis excutit, soli semper sibi nutrimentum vitiosum & inutile. & post. Odor illi saporque & lassitudo, & vigilia, & humor, & cibus & sine quibus viuere non potest mortifera sunt, quocunque se mouet, infirmitatis suæ statim conscius: non omne cælum ferens, aquarum nouitatibus flatuque non familiaris auræ, & tenuissimis causis atque offensionibus morbidum, putre, cassum: à fletu vitam auspicatum. Cæterum quantos tumultus hoc tam contemptum animal mouet, in quantas cogitationes oblitum suæ conditionis venit, immortalia, æterna volutat animo, & in nepotes pronepotisque disponit, cum interim longa conantem mors opprimit, & hoc quod senectus vocatur, pauci sunt circuitus annorum. ad Mart. 11.

Homo exterræno sit cælestis, cum se supra humana erigit.

O quam contempta res est homo, nisi supra humana se erexit. *1. nat. quæst. in præfat. 1.*

Homo elegans animal.

Natura homo mundum & elegans animal est. *ep. 93.*

Homo pars diuini spiritus.

Illud verum est quod maxime probas, hominem diuini spiritus esse partem ac veluti scintillas quasdam sacrorum in terras dissiluisse. *de vit. beat. 32.*

Homo qua arte tractandus.

Nullum animal morosius est, nullum maiore arte tractandum, quam homo. *1. de clem. 17.*

De hominis præstantia summa & hominis bono, qua parte & in qua sit positum & quare à brutis maxime ac proprie differat.

In homine id laudandum est quod ipse est, non quod circa ipsum, quod nec eripi potest nec laudari, quod proprium eius est, nempe animus & ratio in animo perfecta. Consummatur eius bonum si id adimpleuit, cui nascitur, hoc est, secundum naturam suam viuatur. *epist. 41.*

Id in quoque optimum est cui nascitur quo censetur. In homine optimum quid est? Ratio, hac antecedit animalia, Deos sequitur, ratio ergo perfecta proprium hominis bonum est, cætera illi cum animalibus satisque communia sunt. *Valer? & leones. formosus est? & pauones. Velox est? & equi.* Nunc dico, in iis omnibus vincitur. Nunc quæro quid in se maximum habet, quid suum. *Corpus habet? & arbores. Habet impetum & motum voluntarium? & bestie & vermes. Habet vocem? sed quanto clariorem canes, acutiorem aquila, grauiorem tauri, dulciorem mobilioremque lusciniæ.* Quod in homine proprium? *Ratio:* hæc recta & consummata felicitatem hominis implebit, & post. Id ergo in homine proprium solumque est, quo & probatur & improbat. *epist. 77.*

Quid præcipuum in rebus humanis est? Non classibus maria complecti, nec in rubri maris littore signa posuisse, nec deficiente terra ad iniurias aliorum errare in oceano ignota quærentem: sed animo omnia vidisse, & quæ nulla est maior victoria, vitia domuisse. *3. nat. quæst. in præf.*

Eo quodque laudatur, huic comparatur quod illi proprium est. Ergo in homine quoque nihil ad rem pertinet, quantum areret, quantum foeneret, quam pretioso incumbat lecto, quam perlucido poculo bibat, sed quam bonus sit. *epist. 77.*

De summo hominis bono vide cap. 9. de vit. beat.

Magnanimes nos natura produxit, & ut quibusdam animalibus verum dedit, quibusdam subdolum, quibusdam pauidum, ita nobis gloriosum & excelsum spiritum, quærentem, ubi honestissime, non ubi tutissime viuatur. *epi. 105.*

Nulli nisi homini concessa est prudentia, prouidentia, diligentia, cogitatio. *1. de ira. 3.*

Hominis ad fortuita & ad Deum qua ratio, quodue officium sit.

Si videris hominem interritum periculis, intactum cupiditatibus, inter aduersa felicem, in mediis tempestatibus placidum, ex superiore loco homines videntem, ex æquo Deos, non subibit te veneratio eius? *epist. 41.*

Hominis ad hominem & mundum quæ ratio quodue officium esse debeat, & de bonis eius operibus.

Homo sociale animal est, & in commune genitus, mundū, ut vnam domum spectare debet. 7. de benef. 1.

Homo in adiutorium mutuum generatus est, ira in exitiū. 1. de ira. 5.

Hominib. prodesse natura iubet, serui liberique sint ij ingenui an libertini, iustæ libertatis an inter amicos data quid refert? de vit. be. 24.

Hoc ab homine exigitur ut pro sit hominibus si fieri potest, multis: si minus, paucis: si minus, proximis: si minus, sibi. de vit. beat. 30.

Hæc humani officij regula est: ita hominibus est utendum ut parcatur sanguini humano. & post. ut naufrago manum porrigat, ut erranti viam monstret, cum esuriēte panem suum diuidat. & post. omne hoc quod vides vnum est, membra sumus corporis magni, natura nos cognatos edidit, cum ex iisdem & in eadem gigneret. Hæc nobis amorem indidit mutuum & sociabiles fecit. illa æquum iustumque composuit ex illius constitutione miserius est nocere, quam lædi, ex illius imperio paratæ sunt iuuantis manus. Iste versus & in pectore & in ore sit: Homo sum, humani nihil à me alienum puto. habeamus id commune quod nati sumus. Societas nostra lapidum fornicationi sumillima est, quæ casura, nisi inuicem obstarent. hoc ipso sustinetur. epist. 96.

Hominis in hominem corrupta natura.

Oculis de homine non cædo. de vit. beat. 1.

Ab homine homini quotidianum periculum. & post. Subita est ex homine perniciēs, & eo diligentius tegitur quo propius accedit. Erras si istorum, tibi qui occurrunt, vultibus credis: hominum effigies habent, animos ferarum, nisi quod illarum perniciosior est primus incursus, cum transire non queunt. Nunquam enim illas ad nocendum nisi necessitas inigit. nam aut fame, aut timore coguntur ad pugnam. Homini perdere hominem libet. epist. 104.

Ita cogita quod ex homine periculum sit, ut cogites quod sit hominis officium, alterum intueri ne lædaris, alterum ne lædas. epist. 104.

Humanitas vetat superbum esse aduersus socios, vetat auarum: verbis, rebus, affectibus se comem, facilemque omnibus præstat: epist. 89.

Ferina rabies est sanguine gaudere ac vulneribus: & abiecto homine, in siluestre animal transire. 1. de clem. 24.

Homo legem non implet, & ut impleat, nondum tamen est iustus.

Hoc primum nobis suadeamus neminem nostrum esse sine culpa. hinc enim maxima indignatio oritur, Nihil peccavi, nihil feci, imo nihil fateris. & post. Quis est iste qui se proficitur omnibus legibus innocentem? ut hoc ita sit, quæ angusta innocentia est ad legem bonum esse: quanto latius officiorum patet, quam iuris regula: quam multa pietas, humanitas, liberalitas, iustitia, fides exigit, quæ omnia extra tabulas publicas sunt? 2. de ira. 27.

Homo in rebus diuinis cognoscens nimium est mortalis & homo.

Homo ad immortalium cognitionem nimis mortalis est. de vit. beat. 32.

Humana res caduca.

Labuntur humana ac fluunt de consil. ad Mart. 21.

Omnia humana breuia & caduca sunt, infiniti temporis nullam partem occupantia de consol. ad Mart. 20.

Hominem se quisque cogitet.

Hoc tibi ille Socrates dicet: fac me victorem vniuersarum gentium, me hominem maxime cogitabo. de vit. beat. 25.

Homo sum, humani nihil à me alienum puto. epi. 96.

Nonnulla de homine notatu digna.

Intra vnum hominem non est vicissitudo. 4. de benef. 11.

Homo & terra pascitur & mari. epist. 61.

Nos homunciones sumus, omnia nobis negare non possumus. epist. 117.

[DE CORPORE ET CARNE hominis.

Corporis ad animum quæ ratio sit.

Corpus hoc, animi pondus ac pœna est, premente illo utgetur, in vinculis est, nisi accessit Philosophia. & illum respirare rerum naturæ spectaculo iussit & à terrenis dimisit ad diuina. epist. 66.

De Corporis cuique innato & naturali amore.

Inlita nobis corporis nostri charitas. epist. 14.

Corpori quantum tribuere debeat vir bonus.

Sapiens corporis non amator sed procurator est, nec se illi, cui impositus est, subijcit. Nemo liber est qui corpori ser-

uit. scit corporis morosum imperium ac delicatum. epist. 91.
Non nego indulgendum corpori, seruendum nego. Multis seruiet, qui corpori seruit, qui pro illo nimium timet, qui ad illud omnia refert. sic gerere nos debemus, non tanquam propter corpus viuere debeamus, sed tanquam non possimus sine corpore. honestum ei vile est, cuius corpus nimis carum est epist. 14.

In carne felicitatem hominis non esse ponendam.

Non est summa felicitatis nostræ in carne ponenda. ep. 75.

Carnis & spiritus pugna.

Omni animo cum hac carne graui certamen est ne abstrahatur & fidat: nititur illo vnde dimissus est. ad Mart. 24. in fin.

De corporis neglectu.

Nunquam magnis ingeniis cara in corpore mora est. ad Mart. 23.

[DE VITA.

Discenda est cuique ars bene viuendi & moriendi.

Viuere tota vita discendum est, & quod magis fortasse miraberis, tota vita discendum est mori. de breuit. vit. 7.

Honestæ vita, mors honesta potior.

Non est res magna viuere. omnes serui viuunt, omnia animalia. Magna res est, honeste mori, prudenter, fortiter. epist. 78.

Vita summa breuis.

Punctum est quod viuimus, & adhuc puncto minus. epist. 50.

Vita breuior quibus videntur.

His videtur omnis vita breuis, qui illam voluptatibus vanis & ideo infinitis metiuntur. epist. 79.

Illorum breuissima vita est, qui præteritorum obliuiscuntur, præsentia negligunt, de futuro timent. de breuit. vit. 15.

Maior pars mortalium de naturæ malignitate conqueritur, quod in exiguum augebimur, quod hæc tam velociter, tam rapide dati nobis temporis spacia decurrant, adeo ut exceptis admodum paucis, cæteros in ipso vitæ apparatu vita destituat. de breuit. vit. 1.

Vita non magnitudine & quantitate, sed qualitate & actu æstimanda.

Vitam beatam in optimo statu ponit qualitas sua, non magnitudo. Itaque in æquo est longa & breuis, diffusa & angustior. Qui illam numero æstimat & mansura & paribus, id illi quod habet eximium eripit. epist. 86.

Non enim viuere bonum est, sed bene viuere. sapiens viuit quantum debet non quantum potest. Videbit ubi victurus sit, cum quibus, quid acturus: cogitat semper qualis vita, non quanta. epist. 71.

Vita nostra non pareat multum, sed multum pendat: actu illam metiamur, non tempore. epist. 94.

Vita beata quid & in quibus posita.

In hoc vno posita est beata vita, ut in nobis ratio perfecta sit. & post. Quid est beata vita? securitas & perpetua tranquillitas. Hanc dabit animi magnitudo, dabit constantia, bene iudicati tenax. epist. 93.

Vita beata quid sit vide cap. 4. de vit. beat.

Viuere multi nolunt & mori nesciunt.

Vitam multi sic complentur & tenent quomodo qui à torrente rapiuntur in spinas & aspera epist. 4. [A Legendum est, qui aqua torrente rapiuntur, spinas & aspera.

Vita qua emimus minima sunt.

Egregie Plato dicit, minima esse quæ homines emant vita. 5. natural. quæst. 18. [B sic miles ob vitæ lucellum, militia nomen dat: & mercator, nauim & maria conscendit.

Magis ridebis cum cogitaues vitæ parari ea, in quibus vita consumitur. 5. natural. 12.

Vitam inchoare, ac nunc primum viuere incipere, res molesta.

Molestum est semper vitam inchoare. male viuunt, qui semper viuere incipiunt ep. 23.

Vitam vixit, qui diem vixit.

Propera viuere & singulos dies singulas vitas puta. epist. 102.

Bene viuere in cuiusque potestate esse: diu viuere, in nullius.

Nemo quam bene viuatur, sed quamdiu curat: cum omnibus possit contingere, ut bene viuatur: ut diu, nulli. epist. 22.

Vita antea acta, certa est & iam amissa: futura, dubia: instans, breuis.

In tria tempora vita diuiditur, quod est, quod fuit, quod futurum est. Ex his quod agimus, breue est: quod acturi sumus, dubium: quod egimus, certum. Hoc est enim in quo fortuna ius perdidit, quod in nullius arbitrium reduci potest. de breui vit. 10.

Vt bene viuas, viuendum est cum bonis: aut bono aliquo quasi inspectore ac teste.

Aliquis vir bonus eligendus ac semper ante oculos habendus, vt sic tanquam illo spectante viuamus, & omnia tanquam illo vidente, faciamus. Hoc, mi Lucili, Epicurus præcepit, custodem nobis & pædagogum dedit, nec immerito. magna pars peccatorum tollitur, si peccaturis testis adfistat. *ep. 11.*

Cum Catonibus viue, cum Lælio, cum Tuberone quod si conuiuere etiam Græcis iuuat, cum Socrate, cum Zenone viue cum Chrisippo, cum Posidonio. Hi tibi tradent diuinorum humanorumque notitiam, hi iubebunt in opere esse, nec taneum serio loqui, sed animum indurare, euentura contemnere, tela fortunæ aduerso pectore excipere. *ep. 105.*

Vir bonus manu in castris viuere, quam in macello. Vita hominis militia super terram.

Ipse te interroga, si quis potestatem tibi Deus faciat, vtrum velis viuere in macello an in castris. Atque viuere, militare est. *ep. 96.*

De vita viri boni & vulgi, & qua ratio inter utramque esse debeat.

Id agamus aut meliorem vitam sequamur, quam vulgus, non vt contrariam. & paulo ante. Intus omnia dissimilia sint, frons nostra populo conueniat. *epist. 5.*

Sapiens non ita qua populus, sed vt sydera contrarium mundo iter intendunt, ita hic aduersus opinionem omnium vadit. in sapien. non cad. 15.

Vita nostra temperanda inter bonos mores & publicos. *epist. 5.*

Qui tranquille volet viuere, nec priuatim agat multa nec publice. *i. de tranq. vita. 13.*

Vita talis esse debet qualis oratio, lingua & sermo.

Apud Græcos in prouerbium cessit, talis hominibus fuit oratio, qualis vita. *ep. 115.*

De vita, cum inferiori.

Sic cum inferiore viuas, quemadmodum B tecum superiore velis viuere. *epist. 48.* [B Vos quibus rector maris atque terra ius dedit magnum necis atque vite, Ponite inflatos tumidosque vultus. Quidquid à vobis minor expauescit, hoc vobis maior dominus minatur. Seneca.

Viuere alteri & sibi.

Alteri viuas oportet, si vis tibi viuere. *epist. 48.*

Viuere an acerbum sit, an vero superuacuum.

Multi sunt qui non acerbum iudicent viuere, sed superuacuum. *epistol. 24.*

Vitam, spes futuri impedit.

Maximum viuendi impedimentum, expectatio, quæ pendet ex crastino. *de breu. vit. 9.*

Cur viuamus casu.

Necesse est multum in vita nostra casus possit, quia viuimus casu. *epist. 72.*

Vt bene viuas, bene mori disce.

Viuere nolit, qui mori non vult. Vita enim cum exceptione mortis data est. *epist. 10.*

Male viuet, quisquis nesciet bene mori. *i. de tranq. vita 11.*

Viuere ad naturam & opinionem.

Si ad naturam viues, nunquam eris pauper: si ad opinionem, numquam diues. *de pauper. 13.*

Viuere in necessitate.

Malum est in necessitate viuere. *i. epist. 12 18.*

Vita, plena laboris ac miseriæ.

Non est delicata res viuere. *epist. 108.*

Curius Dentatus aiebat, malle A se esse mortuum, quam non viuere. *de tranquill. vita 3.* [A forte legendum est malle se non esse, quam viuere mortuum. viuit mortuus, qui viuit ignauus.

Vita odium & mortis metus in eodem.

Plerique inter mortis metum & vitæ tormenta miseri fluctuant: & viuere nolunt, & mori nesciunt. *epist. 44.*

Vita & amor & odium in eodem.

Homines vitam suam & amant simul & oderunt. *ep. 113.*

Vita contemptus & quis eius sit effectus.

Quisquis vitam suam contempsit, tuæ dominus est. *ep. 44.*

Nemo non ita exit è vita tanquam modo intrauerit. *ep. 22.*

Quisquis dixit, Vixi, quotidie ad lucrum surgit. *ep. 12.*

Diligentibus viuit cui aliquid integri superest. *i. de clem. 22.*

Nemo aliter, quàm quomodo natus est, exit e vita. *3 ep. 22 37.*

De vita ante mortem consumenda.

Considera, quam pulchra res sit consummare vitam ante mortem, deinde expectare securum reliquam temporis sui partem. *epistol. 31.*

Vita comparatio cum balneo, turba, itinere, seruitute, supplicio, peregrinatione,

Eadem vitæ conditio est quæ balnei, turbæ itineris quædam intermittuntur, quædam incident. *18. ep. 108.*

Vita, si moriendi virtus abest, seruitus est. *ep. 78.*

Omnis vita supplicium est. *ad Polyb. 28.*

Peregrinatio est vita. *de remed. fort. 15.*

Bene viuere bene mori.

Si quid reuertat bene viuere, bene mori non vetat. *ep. 17.*

Nihil melius æterna lex fecit, quam quod vnum introitum nobis ad vitam dedit, exitus multos. *ep. 71.*

Beata est vita, cõueniens naturæ suæ: quæ non aliter contingere potest, quam si primum sana mens est, & in perpetua possessione sanitatis suæ. *de beat. vita. 4.*

De vita breui, & quibus ea sit.

Nulla vita est non breuis. *epist. 78.*

Illorū breuissima ac solutissima ætas est, qui preteritorum obliuiscuntur, præsentia negligunt, de futuro timent. *de breuitate vita 15.*

Non accipimus breuem vitam sed fecimus, nec inopes eius sed prodigi sumus. *c. 1. de breuitate vita.*

Vita fallax.

Nihil est tā fallax, quam vita humana. *de conf. ad Mart. 22.*

Fluunt dies, & irreparabilis vita decurrit. *ep. 124.*

De vita longa, & qua ea sit.

Longa est vita, si plena est. *epist. 94.*

O vita misero longa, felici breuis. *7. controu. 3.*

Vita, si scias vti, longa est. *de breuitat. vita. 2.*

Satis longa vita, & in maximarum rerum consummationem large data est, si tota bene collocaretur. *de breuitat. vita. 1.*

De vita secura.

Nulli potest secura vita contingere, qui de producenda nimis cogitat, qui inter magna bona multos consules numerat. *epist. 44. idem. c. 13. de paupertate.*

Vna est cathena, quæ nos alligatos tenet, amor vitæ. *epistol. 26.*

Vita seu viuendi dilatio vita ipsi noxia.

Maxima vitæ iactura, dilatio est. *de breuit. vita. 9.*

De partibus vita.

Exigua pars est vitæ, quam nos viuimus. *de breuit. vita. 2.*

Magna vitæ pars elabitur male agentibus, maxima nihil agentibus, tota aliud agentibus. *ep. 1.*

Tota ætas partibus constat & orbes habet circumductos maiores, minores. *ep. 12.*

Sic fit vbi homines maiorem partem vitæ in tenebris ita agunt, vt nouissime solem quasi superuacuum fastidiant. *3. controuers. 1.*

Nulla pars vitæ nostræ tam obnoxia aut tenera est, quàm quæ maxime placet. *de consol. ad Mart. 21.*

Vnus dies gradus est vitæ. *ep. 12.*

Satius est vitæ suæ rationem, quàm frumenti publici nosse. *de breuitate vita. 18.*

De vita imperfecta.

Maximum vitæ vitium est, quod imperfecta semper est. *ep. 102.*

Vita non est imperfecta, si honesta sit. *ep. 78.*

Vita beata non in auro, argento & rebus magno partis labore, quarum possessio maiore constet labore.

Turpe est beatam vitam in auro & argento reponere. *ep. 111.*

Miserriam necesse est, non tantum breuissimam, vitam eorum esse, qui magno parant labore, quod maiore possideant: operose assequuntur quæ volunt, anxij tenent quæ assecuti sunt. *de breuit. vit. 17.*

Emerge ad meliorem vitam propitijs dijs: sed non sic quomodo istis propitij sunt, quibus bono ac benigno vultu mala magnifica tribuerunt, ad hoc vnum exculati, quod ista quæ vrunt, quæ excruciant, optantibus data sunt. *epist. 12.*

Hoc nos pessimos facit, quod nemo vitam suam respicit. *epist. 84.*

Viuere tota vita discendum est: & quod magis fortasse miraberis, tota vita discendum est mori. *de breuit. vit. 7.*

Ingentis animi est, aliena causa ad vitam reuerti. *ep. 105.*

DE ÆTATIBVS HOMINIS.

De Infantia.

Infans qui stare meditatur, & ferre se assuescit, simul tentare vires suas cœpit, & cum fletu toties resurgit, donec se per dolorem ad id quod natura poscit exercuit. *ep. 122.*

Timetur à pluribus sicut deformis A persona ab infantibus. *2. de ira. 14.* [A Manias intelligere videtur turpes ac

deformes personas ac figuras, quas nutrices minitabantur pueris paruulis: laruas denique. *Festus in Mania*. Talis fuit *Manduci* effigies in pompis, quæ inter cæteras ridiculas formidolosæque ire solebat, magnis malis, ac latè dehiscens & ingentem dentibus sonitum faciens. *Festus in Manducus*.

Fructuosior est adolescentia liberorum, sed infantia dulcior. *B. epist. 9.* [*B. Quid ita? omnis in opere suo occupata sollicitudo, ingens oblectamentum habet in ipsa occupatione. sic iucundius est artifice pingere, quàm pinxisse: fruitur arte sua qui pingit: fructu artis, postquam pinxit. Eadem ratione Attalus dicebat, iucundius esse amicum facere, quàm fecisse. Ut ad rem redeam, iucundior est nobis liberorum nostrorum infantia quàm eorum adolescentia. Cum infantes sunt, eos quasi facere nobis videmur: cum adolescentes, fructum ex iis iam factis percipere.*

De Pueritia.

Pueri os parentum feriunt: & crines matris lacerantur. bauritque infans, & sputo asperit aut nudauit in conspectu suorum tegenda, & verbis obscenioribus non peperit, & nihil horum contumeliam dicimus. Quare? quia qui fecit, contemnacere non potest, in sapient. non cad. 11.

Pueri tam c. nucibus amissis fient, quàm parentibus. *I. de ira 12.* [*c. ita legendum est. antea enim legebatur tam parentibus amissis fient, quàm nucibus.*

Hoc non est ira, sed quasi ira: sicut puerorum qui si ceciderunt, terram verberari volunt, & sæpe nesciunt quidem cui irascantur. *I. de ira 2.*

Non ideo quidquam inter illos d. puerosque interesse quis dixerit, quod illis talorum nucumque & æris minuti auaritia est: his, auri argentique & vrbium: quod illi inter se ipsos magistratus gerunt & pretextam faces que ac tribunal imitantur, hi eadem in campo foroque serio ludunt: Illi in litoribus arenæ congesti simulacra domorum excitant: hi ut magnum aliquid agentes in lapidibus ac parietibus & tectis moliendis occupati ad tutelam corporum inuenta in periculum verterunt. in sap. non cad. in iur. 12. [*D. eos intelligit, quibus post iuuentam canosque puerilitas est.*

Simillimi sumus pueris, quibus omne ludicrum in pretio est. parentibus quippe, nec minus fratribus, præferunt paruo ære empta monilia, illos reperti in litore calculi leues, & aliquid habentes varietatis delectant. *epist. 116.*

Pueritia maximus in A. exitu decor est. *epist. 12.* [*A. Cur in exitu? Quod in se iucundissimum hominis voluptas habet, in finem sui differt. sic, Iucundissima est ætas deuexa non præcept.*

Longe ab assentatione pueritia remouenda est. *2. de ira 21.*

Adhuc non pueritia in nobis, sed quod est grauius, puerilitas remanet, & hoc quidem peius est, quod auctoritatem habemus senum, vitia puerorum: nec puerorum tantum, sed infantium. illi leuia, hi falsa formidant, nos vtraque. *epistol. 4.* [*B. sic pocta: nucibus facimus quacunque relictis.*

A pueritia vsquæ ad longissimos humani æui terminos. *epist. 73.*

De Iuuentute.

Princeps iuuentutis. *ad Polyb. 34.*

Hæc retuli tibi ut probarem, quam vehementes haberet tyrunculi impetus primos ad optima, si quis exhortaretur illos. *epistol. 109.*

Vtile iuuentuti regi. *3. de benef. 11.*

Iuueni parandum, seni viuendum est. *epist. 36.*

Permittendum aliquando iuuenibus sequi impetum animi. *epist. 53.*

De Senectute.

Quare adolescens, vtere senex. *2. contro. 7.*

Quid turpius quam senex viuere incipiens? *epist. 13. in fin.*

Quisquis senex ad sapientiam peruenit, annis c. peruenit. *epist. 69.* [*c. Cur annis? non vi sua aut animi, sed ipsa ætate atque ipsis annis.*

Fiat quod vultis, mittatur d. senex in scholas. *1. contro. vers.* [*D. acute se senem in scholas mitti ait, eū poscentibus liberis ea se scripturum refert, qua vel puer vel iuuenis in scholis didicerit.*

Turpis & ridicula res est elementarius senex. *epist. 36.*

Turpe est seni aut proficienti senectutis ex commentario sapere. *epist. 33.*

Senex amans, senex ebrius, circumdatus sertis, delibutus unguentis, & in præteritos annos se tetro agens, & validus in voluptatibus quasi iuuenis exultans, nonne portentum est? *2. contro. 7.*

Nihil turpius est, quam grandis natu senex, qui nullum aliud habet argumentum, quo se prober diu vixisse, præter ætatem. *1. de tranquillit. vita. 3.*

Eleganter ille Lælius sapiens, dicenti cuidam, sexaginta annos habeo: Hos, inquit, dicis sexaginta, quos non ha-

bes. *6. nat. quest. 32.* [*B. Quid ita? Id tempus quod egimus, nostrum esse desit, c. 10. de breuitate vita.*

Nemo tam senex est, ut non improbe A. vnum diem speret. *epist. 12.* [*A. Id est, pertinaciter ac perpetuo, dixi in Coni. turis me u ad hunc locum.*

Si vis Pythoclea senem facere, & implere vitam, non annis adiiciendum est, sed cupiditatibus detrahendum est. *ep. 21.*

Senectus lassæ ætatis non fractæ nomen est. inter decrepitos me numera & extrema tangentes. *ep. 26.*

Senectus adolescentiam sequitur, mors senectutem. *ep. 30.*

DE MORTE.

Mors naturæ lex est, mors tributum officiumque mortaliū, malorumque omnium remedium est. *6. nat. quest. 32.*

Mors omnium dolorum & solutio est & finis. *de cons. ad Mart. 19.*

Mors nullus mali est materia, multorum finis. *7. de benef. 1.*

Mors aut finis est aut transitus. *ep. 66.*

Mors nos aut consumit, aut exuit. *ep. 24.*

Mors carpit nos con. corripit. *ep. 111.*

Mors omnes æque vocat. Iratis diis propitiisque moriendum est. *2. nat. quest. 59.*

Quicquid ætatis retro est, mors tenet. *ep. 1.*

Mors non vltima venit, sed quæ rapit, vltima mors est. *ep. 24.*

Mors, exilium, luctus, dolor non sunt supplicia, sed tributa viuendi. *de remed. fort. in Excerptis.*

Senectus adolescentiam, mors senectutem sequitur. *ep. 30.*

In hoc erramus, quod mortem iudicamus sequi, quum illa & præcesserit & secutura sit: quidquid ante nos fuit, mors est. *ep. 55.*

Mors ex friuolis causis contemnitur. Alius ante amicæ fores laqueo pependit, alius se præcipitavit à tecto ne dominum stomachantem diutius audiret, alius nereducetur e fuga ferrum adegit in viscera. *ep. 4.*

Mors necessitatem habet æquam & inuictam. *ep. 30.*

Mors per omnes it. *ep. 94.*

Quisquis ad vitam editus, ad mortem destinatur. *de consolation. ad Polyb. 30.*

In omnes constitutum est capitale supplicium, & quidem constitutione B. iustissima. *2. nat. quest. 59.* [*B. subintellige, Dei.*

Nihil tam magnum est, quod perire non possit. *6. de benef. 31.*

Intervallis distinguimur, exitu æquamur. *epist. 100.*

Non repente in mortem incidimus, sed minutatim procedimus. quotidie morimur, quotidie demitur aliqua pars vitæ, & tunc quoque cum crescimus vita decrescit. infantiam amissimus, deinde pueritiam, deinde adolescentiam. Hunc ipsum quem agimus diem cum morte diuidimus: vltima hora qua esse desinimus, non sola mortem facit, sed sola consummat. *epist. 24.*

Quotidie morimur. *epist. 24.*

In hoc fallimur, quod mortem prospicimus: magna pars eius iam præterit: quicquid ætatis retro est, mors tenet. *epist. 1.*

Nō est quod nos tumulis metiaris, & his monumētis quæ viam dispartia præterunt. Æquat omnes cinis. Impares nascimur, pares morimur. *Ep. post.* Conditor ille iuris humani, non natalibus nos, nec nominum claritate distinxit, nisi dum sumus. Vbi vero ad finem mortalium ventum est, discede, inquit, ambitio, omnium quæ terra premit, similis esto. *epist. 92.*

Mors illa quæ in Catone gloriosa est, in Bruto turpis est & erubescenda. *A. epist. 83.* [*A. Quid ita? Interest utrum molities an virtus manum admoveat. Brutus periturus mortis moras petijt, Cato non petijt.*

O ignaros malorum suorum, quibus non mors, ut optimum inuentum naturæ, laudatur, quæ siue felicitatem includit, siue calamitatem repellit, siue satietatem aut lassitudinem senis terminat, siue iuvenile æuum (dum meliora sperantur) in flore deducit, siue pueritiam ante duriores gradus reuocat, omnibus finis, multis remedium, quibusdam votum, de nullis melius merita, quam de his ad quos venit antequam inuocaretur. Hæc seruitutem inuito domino remittit. Hæc captiuorum cathenas leuat, hæc e carcere educit, quos exire imperium impotens vetuerat. Hæc exulibus in patriam semper animum oculosque tendentibus, ostendit, nihil interesse, inter quos quisque iaceat. Hæc vbi res fortuna male diuisit, & æquo iure genitos alium alij donauit, exæquat omnia. Hæc est quæ nihil quicquam

alieno fecit arbitrio. Hæc est in qua nemo humilitatem suam sensit. Hæc est quæ non paruit. Hæc est Martia, quam pater tuus concupiuit. Hæc est, inquam, quæ efficit, ut nasci non sit supplicium, quæ efficit ut non concidam aduersus minas casuum, ut seruare animum saluum ac potentem sui possim. *ad Mart. 20.*

In hoc tam procelloso & in omnes tempestates exposito mari nauigantibus, nullus portus nisi mortis est. *ad Polyb. 28.*

Quid tam ridiculum, quam appetere mortem, cum vitæ tibi inquietam feceris metu mortis? *ep. 24.*

Egregia res est, mortem condiscere. *ep. 26.*

Inter ipsa altaria & solennes sacrificantium ritus dum optatur vita, mortem condiscite. *de prou. 8.*

Ridiculum est currere ad mortem tædio vitæ, cum genere vitæ ut currendum esset ad mortem, effeceris. *epistol. 24.*

[B Qui timore & metu mortis vitam inquietam sibi reddidit, habet quidem causam ut mortem exoptet, sed minime iustam. Cur enim metuit mortem quam potest non metueret?

Hominis tota vita nihil aliud quam ad mortem iter est. & post. Omnes huic rei collimur. quisquis ad vitam editur ad mortem destinatur. *ad Polyb. 30.*

Mortibus c viuimus. 10. *controuers. in proem.* [C Cur mortibus nos ait viuere? Quicquid, inquit, auium volitat, quidquid piscium natat, quidquid ferarum discurret, nostris sepelitur ventribus.

Tanta hominum imprudentia, est, imo dementia, ut quidem timore mortis cogantur ad mortem *ep. 24.*

Nulla res magis proderit, a quam cogitatio mortalitatis. 3. *de ira. 42.* [A Subintellige, ad iram ponendam ac tollendam. Cur enim irasci cuiquam debeat, qui se nesciat, non dicam in crastinum, sed in momentum victurum?

Incertum est, quo te loco mors expectet: itaque tu illam omni loco expecta. *ep. 26.*

Stultus B est qui deflet mortem mortalium. *de remed. fort.*

[B Cur stultus esse perire perituri, & in hoc dati.

Meditare mortem. *ep. 26.*

Quidquid facies respice ad mortem. *ep. 115.*

Nemo mortem laudat, sed c eum cui mors ante abstulit animum, quam conturbauit. *ep. 83.* [c hoc est, eum qui prius mortuus est, quam mortis metu perturbaretur.

Plato clamat, sapientis animum totum in morte prominare, hoc velle, hoc meditari, hac semper cupidine ferri in exteriora tendentem. *ad Mart. 23.*

Hoc circa diem mortis præsta, moriantur ante te vitia. *epist. 27.*

Nullum animal ad vitam prodit sine metu mortis. *ep. 122.*

Si timenda mors est, semper timenda est. quod enim tempus morti exemptum est? *epist. 30.*

Tam stultus est qui mortem timet, quam qui senectutem. *epist. 30.*

Adeo mors timenda non est, ut beneficio eius nihil anteferendum timendumve sit. *epist. 24.*

Non mortem timemus, sed cogitationem mortis. *ep. 30.*

Crudelius est quam mori semper timere mortem 3. *contr. 5.*

Vitæ multa debemus, morti nihil. *de remed. fort. in Excerptis.*

Qui mortem timebit nihil vnquam pro homine viuo faciet. 1. *de tranquill. 11.*

Non potest stare paratus ad mortem, qui modo incipit viuere *epist. 23.*

Nos sumus apud quos vsque eo nihil ante mortem otiosum est, ut si res patitur, non sit ipsa mors otiosa. *de vit. beat. 28.*

Mors ante oculos tam iuueni quam seni debet esse. *ep. 12.*

Multum fuit Carthaginem vincere, sed amplius mortem. *epist. 24.*

Nemo tam imperitus est, ut nesciat sibi quandoque moriendum: tamen cum prope accesserit, tergiuersatur, tremit, plorat. *epist. 78.*

Nemo sine querela moritur. 5. *de benef. 17.*

Mortem venientem nemo hilaris excipit, nisi qui se ad illam diu composuerat. *ep. 30.*

Magno æstimamus mori tardius. 2. *nat. 59.*

Si infantes, si pueri mente lapsi, non timent mortem, fuerit turpissimum, si eam securitatem, nobis ratio non præstat, ad quam stulticia A perducit. *ep. 36.* [A Stultitiam vocat, statum mente lapsi, infantis ac pueri, in quo qui positi mortem non timent.

Cui nasci contigit, mori restat. *epist. 100.*

Homo nunquam magis diuinus est, quam vbi mortalitatem suam cogitat. scit in hoc se natum, ut vita defungeretur:

nec domum esse hoc corpus, sed hospitium, & quidem breue hospitium, quod relinquendum est, vbi te grauem esse hospiti videas. *epist. 121.*

Magna res est & diu discenda, cum aduentat hora illa inuitabilis, æquo animo abire. *epist. 30.*

Quam stultum est mare horrere, cum scias, stillicidio perire te posse? Nullum est maius solatium mortis, quam ipsa mortalitas. 6. *nat. 2.*

Meditare vitum commodius sit vel mortem transire ad nos, vel nos ad eam. *epist. 26.*

Imbecillus est & ignauus, qui propter dolorem moritur, stultus qui doloris causa viuuit. *epist. 59.*

Maximum solet esse solatium extrema passuris, quorum causa & eadem fors est, tardius mori: & beneficij loco petunt, ut vltimi ceruicem præbeant. 2. *nat. 59.*

Quid stultius quam fastidiosè mori? *epist. 71.*

In freto B viximus, moriamur in portu. *epist. 19.* [B Fre-tum vocat virilem aetatem, quæ vi sua feruida est: portum, senectutem.

Vir fortis & sapiens non c fugere debet e vita, sed exire. *epist. 24.* [C Fugere dicimur ex eo loco, in quo inuiti detinemur: exire, vbi ultro ac sponte fuerimus.

Quis exitus est melior, quam in finem suum (natura soluente) dilabi? D *epist. 46.* [D Lenis hac via, subduci & in senectute mori.

Neceffe est mori, vbicunque & quandoque. 6. *nat. quest. 2.*

Nemo nisi suo E die moritur. *epist. 70.* [E Suum diem appellat, presentem: præteriti enim dies, haud nostri sunt, sed alieni, alieni, inquam, quia nobis ita perire, ut reuerti, parari aut restitui nobis non possint.

Illud imperitissimi cuiusque verbum falsum esse tibi persuade: Bella res est mori sua F morte. *epist. 70.* [F Hoc est spontanea.

Bene mori, est libenter mori. *epist. 62.*

Dies iste, quem tanquam extremum reformidas, æterni G natalis est. *epist. 103.* [G Hoc est, vita futura atque æterna.

Piores morimur, quam nascimur, nostrum istud non naturæ vitium est. *ep. 22.*

Qui mori didicit, seruire dediticit. *ep. 26.*

Nemo nimis cito moritur qui victurus diutius quam vixit, non fuit. *de consol. ad Mart. 20.*

Nemo nostrum cogitat, quandoque sibi ex hoc domicilio exeundum. *ep. 71.*

Optimum est antequam A optes mori *de remed. fort. in Excerptis.* [A Votum enim moriendi, non sine sollicitudine est: quod votum sape ij faciunt, qui diutius viuunt: ut hinc acute colligat Seneca noster, optimum esse in iuuentute mori.

Optimum est mori, cum iuuat viuere. *de remed. fort. in Excerptis.*

Optimum est ei obire, qui ad se nunquam rediturus est. 7. *de beneficijs. 20.*

Non est tam facile homini probo occidere, quam per-dito mori. 3. *controuers. 5.*

Nulla terra est aliena mortuo. *de remed. fort. in Excerptis.*

Fabianus ait, quod nostri quoque parentes videre, puerum Romæ fuisse, statura ingentis viri. sed sic cito decessit, & moriturum breui nemo non prudens dixit. Indicium imminentis exitij maturitas, & appetit finis, vbi incrementa consumta sunt. *ad Mart. 23.*

Fixus est cuique terminus, manebit semper vbi positus est: nec vllum vltius diligentia aut gratia promouebit *de consol. ad Martiam. 20.*

Prope est rerum omnium terminus. prope est, inquam, & illud, vnde felix eiicitur, & illud vnde felix emittitur *ep. 111.*

Omnes, imo omnia in vltimum diem spectant. *de consol. ad Polibium 30.*

Nemo vnquam tardius perit. 4. *controu. 3.*

Omnia mortalium opera, mortalitate damnata sunt *epist. 92.*

Mortalia minuuntur, cadunt, deteruntur, crescunt, ex-hauriuntur, implentur. *ep. 67.*

Ibit qua cœpit etas, nec cursum suum aut reuocabit aut supprimeret, nihil tumultuabitur, nihil admouebit velocitatis suæ, tacita labetur. *de breuitat. vita. 8.*

Post mortem omnia finiuntur etiam ipsa. Hanc sententiam Senecæ tribuit Tertullianus duobus locis: & quidem libro de Resurrectione carnis sic: Nihil esse post mortem, Epicuri schola est. Ait & Seneca omnia post mortem finiri, etiam ipsam. & libro de anima. Multo, inquit, coactius Seneca: Post mortem ait, omnia finiuntur, etiam ipsa.

Impares nascimur, pares morimur. & post. Ad omnia pati-enda pares sumus. Nemo altero fragilior est, Nemo

incrastinum sui certior. *epistol. 92.*

Semper una esse non possumus. *de remed. fort. in Excerptis.*

Mors omnes æque vocat. *2. nat. quæst. 59.*

Est mihi crede, magna felicitas, in ipsa felicitate moriendi. *ad Polybium 28.*

DE LVCTV ET SEPVLTVRA.

De Consolatione & mortis consolatoris seu remedijs.

Quod in luctu dici solet, Vtrum aliquando desines an nunquam? *3. de ira. 28.*

Quid nunc ego duritiam suadeo, & in funere ipso erigere vultum, volo & animum ne contrahi quidem patiar? Minime. Inhumanitas est ista, non virtus, funera suorum ipsorum oculis quibus ipsos videre: nec commoueri ad primorum familiarium diuisionem. Puta autem me vetare quædam quæ non sunt sui iuris. Excident enim retinentibus lacrymæ & animum profusa leuant. Quid ergo est? Permittamus illis cadere, non impediamus. fluant quantum affectus eiecerit, non quantum poscet imitatio. *ep. 100.*

Quemadmodum in cæteris rebus, ita & in lachrymis aliquid latet est. *ep. 100.*

Non potest animum pie dolentem à solitudine auertere, nisi aut ratio aut honesta occupatio. *ad Alb. 16.*

Quis non, si admoneatur ut de suis cogitet, tamquam dirum omen respuat & in capita inimicorum aut ipsius intempestiui monitoris abire illa iubeat. *ad Mart. 9.*

Innumerabilia exempla sunt eorum, qui liberos iuvenes sine lacrymis extulerint, qui in senatum aut aliquod publicum officium à rogo redierint, & statim aliud egerint. *epistol. 100.*

Bibulus tam citò liberorum suorum luctum finiuit quædam consulatum annum luxerat. *ad Mart. 14.*

Parentare alicui. *ad Polib. 35.*

Mortuos in vestibulo adium ponebant.

Quis est iste decrepitu & merito ad ostium admotus? foras a enim spectat *ep. 12.* [A Alludit ad vetustum morem collocandi mortuos in vestibulo adium: id proprie dicebatur Conlocatio. *v. Suet. in Augusto 100.*

Deflebant mortuos.

Beatam deflere, inuidia est: nullum dementia. *ad Polyb. 27.*

Capillum tondere.

In luctu à rebus aduersis moris est capillum tondere. *5. de beneficijs sexto.*

De Tacito funere.

Minus molestiarum habet funus tacitum. *B 1. de tranq. 1.* [B Tacitum interpretor sine cantu, & symphonia.

Pacuius qui Syriam vsu suam fecit, cum vino & funereis illis epulis se sepelisset, quasi sibi parentauerit, sic in cubiculū ferebatur à cæna, ut inter plausus c exoletorū hoc ad symphoniam caneretur, *βελίον βελίον*, nullo non se die extulit. *ep. 12.* [C al. *planctus*. Hos ego siticinas fuisse aut exhibuisse potius puto. siticines enim erant, qui apud sitos, funeros, vita functos & sepultos soliti erant canere, honoris causa cantus lamentabiles. ut ex Coniectaneis Atei Capitonis & Catone probat Nonnius 1. in siticines. Erant & præficæ mulieres ad lamentandum mortuum conductæ quæ dabant cæteris modum plangendi. *Festus in præfica.*

Quantum à funere absunt, & quidem acerbo qui ad faces A & cereos viuunt? *ep. 121.* [A Ad faces & cereos funera deducebant. Minutius Felix Octauio. Nec mortuos coronamus. Ego vos magis in hoc miror, quemadmodum tribuatis exanimi ut sentienti facem, aut non sentienti coronam: cum & beatus non egeat & miser non gaudeat floribus.

Totiens in vicinia mea conclamatum est, totiens præter limen immaturas exequias fax cereusque præcessit. *1. de tranq. vit. 11.*

At mehercule istorum funera tanquam minimum vixerint ad faces & cereos deducenda. *c. ult. de breuitate vite.*

De sepulchrorum sumptu.

Quidam disponunt etiam illa, quæ ultra vitam sunt, moles magnas sepulchrorum & operum publicorum dedicationes, & ad rogam munera & ambiciosas exequias. At me hercule istorum funera, tanquam minimum vixerint ad faces & cereos ducenda sunt. *de breuitate vite 20.*

De sepultura varijs generibus.

Insepultus iacebis? at tu combullus: at tu obrutus: at tu inclusus: at tu putridus: at tu euisceratus (al. ceratus) & constrictus, at traditus lapidi qui te paulatim edat & exiccet. *& post.* Non defunctorum causa, sed viuorum inuenta est sepultura, ut corpora & visu & odore fœda amouerentur. alios terra obruit, alios flamma consumit, alios lapis ossa redditurus includit. Non defunctis, sed nostris oculis par-

cimus. *de remed. fort. in Excerptis.*

Ære collato funerati.

Menenius Agrippa, qui inter patres & plebem publicæ gratiæ sequester fuit, ære collato funeratus est. *ad Albinum c. 12.*

Precabantur mortui Requiem.

Est quædam dolenti modestia: illum ipsum iuuenem dignissimum quiete B semper c numina cogitans) facies: meliore pones loco si matri suæ, qualis viuus solebat hilari & cum gaudio occurreret. *c. 3. ad Marciam.* [B Quidam legunt, *dignissimum quiete, quietum nominans.* Tertullianus libro de testimonio animæ: Ossibus & cineribus eius refrigerium comprecaris, & ut bene requiescat apud inferos, cupis, [C ita lego: cum in vulgatis sit, semper nominans cogitansque.

De Luctu.

Cætera quæ ad hunc locum referri etiam possint, adscripsi infra, libro de Iure & Iurisprudencia. Titulo de Religiosis, qui est Titulus 7. libri 11. Pandectarum. Adi quoque integrum libellum de remedijs fortuitorum Senecz.

DE ANIMO.

Animi præstantia.

Cogita in te præter animum nihil esse mirabile. *ep. 8.*

De animi essentia varia sententia.

Multa sunt quæ esse concedimus, qualia sunt, ignoramus. Habere nos animum (cuius imperio & impellimur & reuocamur) omnes fatebuntur, quid tamen sit animus ille, rectorque dominusque nostri, non magis tibi quisquam expediet, quam vbi sit. Alius dicit esse spiritum, alius concentum, alius vim diuinam & Dei partem, alius tenuissimum aerem, alius incorporalem potentiam. Non deerit qui sanguinem dicat, qui calorem. Adeo animo non potest liquere de cæteris rebus ut adhuc ipse se quærat. *7. nat. 24.*

Innumerabiles sunt quæstiones de animo tantum, vnde sit, quale sit, quando esse incipiat, quamdiu sit: An aliunde alio transeat & domicilium mutet, ad alias animalium formas, aliasque coniectus: An non amplius quam semel seruiat, & emissus vagetur intoto: Vtrum corpus sit an non sit: Quid sit facturus cum per nos aliquid facere deserit, quomodo libertate sua vsurus, cum ex hac effugerit caueat: An obliuiscatur priorum & illic nos nosse incipiat: An de corpore abductus in sublime recesserit. *ep. 89.*

Quid animus.

Quid est aliud animus quam quodam A modo se habens spiritus? *ep.* [A Sic celsus s. ff. quid aliud iura sunt prædiorum, quam prædia qualiter se habentia? l. 86. ff. de Verb. sign. quo loco *πνεῦμα* dixit, qualitatibus affecta.

Quid aliud voces animum quam Deum in humano corpore hospitem? *ep. 31.*

Animus vnde & quem in finem? Nobis datus est, ut Deum quaque Dei sunt, spectemus, & à corpore ad res diuinas, cælestes & æternas eum subducamus.

Nemo improbe eo conatur ascendere, vnde descenderit. Quid est autem quod non existimes, in eo diuini aliquid existere, qui Dei pars est? Torum hoc quo continemur & vnum est & Deus, & socii eius sumus & membra. Capax est noster animus: perfertur illo, si vitia non deprimant. Quemadmodum corporum nostrorum habitus erigitur & spectat in cælum, ita animus in hoc a natura rerum formatus est, ut paria Dejs velit, & sic vtatur suis viribus. Nam si aliena vi ad summa niteretur, magnus erat labor, ire in cælum: redit, cum hoc iter ad quod natus est, vadit audacter, contemtor omnium, quæ imperitorum oculos auerunt a cælo. scit aliubi positas esse diuitias, quam quo cogeruntur, & iis animum compleri debere, non arcem. *ep. 93.*

Mittamus animum ad illa quæ æterna sunt, Miremur in sublime volitantes rerum omnium formas, Deumque inter illa versantem & providentem. Quemadmodum quæ immortalia facere non potuit (quia materia prohibebat) defendat à morte: hac ratione vitium corporis vincat. Manent enim cuncta, non quia æterna sunt, sed quia defenduntur cura regentis. Immortalia tutore non egent. Hæc conseruat artifex, fragilitatem materiæ vi sua vincens. *epistol. 59.*

Ego nesciam vnde descenderim? semel hæc mihi videnda sint an sæpe? nesciam quo hinc iturus sim? quæ sedes expectet animam solutam legibus seruitutis humanæ? veras me cælo interesse? *epistol. 66.*

Hæc libertas animi à terrenis dimittit ad diuina, & euagatio subducit interim se custodire in qua tenetur & cælo reficitur *ep. 66.*

Quicquid facies, cito redi à corpore ad animum *ep. 15.*

Animus ad Deos tendit, memor originis suæ *ep. 93.*

Animus nititur illo unde dimissus est: ibi illū æterna requies manet, pro confusis crassisque liquida referentem. *ad Mart. 24.*

Sacer intra nos spiritus sedet malorum bonorumque nostrorum observator & custos. *Ep. post.* Quemadmodum radiis solis cōiungunt quidem terrā, sed ibi sunt unde mittuntur, sic animus magnus ac sacer, & in hoc demissus ut propius quidem diuina nossemus, conuersatur quidem nobiscum, sed hæret origini suæ. Illuc pendet, illuc spectat ac nititur. *ep. 41.*

Maximum argumētum est animi ab altiori venientis sede, si hæc in quibus versatur, humilia iudicat & angusta, si exire non metuit. Scit enim quo exiturus sit, qui unde venerit meminit *ep. 121.*

Animus incorporeus.

Animus quidem ipse sacer est, & æternus, & cui non possit iniici minus, *ad Alb. 11.*

Animi capacitas & magnitudo.

Magna & generosa res est humanus animus, nullos sibi poni nisi communes, & cum Deo terminos patitur *ep. 103.*

Animus religionis & virtutis capax.

Animus nisi purus ac sanctus est Deum non capit. *ep. 88.*

Animus virtuti consecrandus, & quacunque vocat illa, planum putandum. *7. de benef. 1.*

Vide animi quantum audeant, quemadmodum soli aut nouerint Deos aut querant, & mente in altum data diuina comitentur. *6. de benef. 23.*

Reuertantur ad animum. iam hominem Deo metientur. *epist. 72.*

Animi essentia inuisibilis, & qua parte corporis exeat homine moriente.

Animus qui ex tenuissimo constat deprehendi non potest nec intra corpus affligi, sed beneficio subtilitatis suæ, per ipsa quibus premitur, erumpit. *epist. 58.* [A Stoici existimabant animam hominis magno pondere extriti permeare non posse, & statim spargi, quia non fuerit illi exitus liber. Hanc Stoicorum sententiam Seneca improbat, similitudines varias in eum finem profert, flamma, aeris, fulminis, qua neque scindi neque loco constringi possint: His enim omnibus per tenue foramen viam exeundi patere, ac nisi pateat, eam sibi impetu suo facere.]

De Animi motu, unde sit.

Nihil est aliud quo animus noster agitur, quis est illi motus nisi intentio? quæ intentio nisi ex unitate? quæ unitas, nisi hæc esset in aere? Quid producit fruges, segetem & arbores, quam spiritus, intentio & unitas? *2. nat. 6. adde cap. 7. 8. 9.*

Natura humanus animus agilis est, & pronus ad motus. *1. de tranq. vita. 2.*

Animi fortitudo.

Valentior omni fortuna animus est. *ep. 98.*

Quodcumque sibi imperauit animus, obtinuit. *2. de ira. 13.*

Animi in vero perspicendo cecitas.

Animus noster ad vera perspicenda caligat. *epist. 72.*

Animi cogitationes ad ea qua solent vel possunt fieri.

In omnia præmittendus est animus, cogitandumque non quicquid solet, sed quicquid potest fieri. *ep. 92.*

Miscella sententia de Animo.

Animus noster modo rex est, modo tyrannus. *ep. 115.*

Corpus multis eget rebus, ut valeat. Animus ex se crescit, se ipse alit, se exercet. *ep. 80.*

Qui animum parem sibi nactus est, quantum in illo est, quod voluit, effecit. *2. de benef. 32.*

Pacem sibi fecit animus nihil timendo: diuitias, nihil concupiscendo. *epist. 88.*

Beneficium non in eo quod fit aut datur, consistit, sed in ipso dantis aut facientis animo. Animus est qui parua extollit, fordida illustrat, magna & in pretio habita dehonestat. Ipsa quæ appetuntur neutram naturam habent, nec boni nec mali. Id refert, quo illa rector animus impellat, à quo forma datur rebus. *1. de benef. 6.*

Animus, non euentus beneficium ab iniuria distinguit. *6. de beneficijs octauo.*

Ad liberandum fidem non opus est facultatibus, sed animo. *1. de benef. 1.*

Animus cæcus, quicquid illi commiseris, id onus suum & perniciem & occasionem miseriæ facit. *3. benef. 12.*

Naturale est, ut semper animus ab eo refugiat, ad quod cum tristitia reuertitur. *de consol. ad Polyb. 37.*

Maiore corporis sarcina animus eliditur, & minus agilis est. *epist. 15.*

[Bona mens nec commodatur, nec emitur: & puto si venalis esset, non haberet emptorem. *epist. 27.*

Mobilis & inquietamens homini data est. *de consolatione ad Albinam. 6.*

pusilla res est hominis anima, sed ingens res est contemptus animæ. *6. nat. quest. 32.*

Difficilis humani animi coniectura est. *4. de benef. 33.*

Omnibus prodest sub inde animum relaxare. *1. Contro. in proem.*

[De Animorum immortalitate & æternitate selecta & lectu digna.]

Epistola tua mihi fecit iniuriam, reuocauit enim me cogitationi aptæ traditum, & iturum, si licuisset ulterius, Iuabat de æternitate animarum querere, imo mehercule credere. Credebam enim facile opinionibus magnorum virorum, rem gratissimam promittentium magis quam probantium: dabam me spei tantæ. Iam eram fastidio mihi, iam reliquias ætatis infractæ contemnebam, in immensum illud tempus & in possessionem omnis æui transiturus, cum subito expectatus sum, epistola tua accepta, & tam bellam somnium perdididi. *ep. 103.*

Cum de animarum æternitate differimus, non leue momentum apud nos habet consensus hominum aut timentium inferos aut colentium. *A. ep. 118.* [A Quid si legas, aut cælos affectantium? nisi malis, aut incolentium.]

Animi immortalis & inter beatos agentis beatitudo.

Non est quod ad sepulcrum filij tui curras, pessima eius & ipsi molestissima istic iacent ossa cineresque, non magis illius partes, quam vestes aliaque tegumenta corporum. Integer ille nihilque in terris relinquens fugit & totus excessit, paulumque supra nos commoratus, dum expurgat inhærentia vitia, firumque omnis mortalis æui excutit, deinde ad excelsa sublatus, inter felices excurrit animas, excipitque illum cætus sacer. *ad Mart. 25.*

Sursum vocatur animus.

Tunc animus noster habebit, quod gratuletur sibi, cum emissus tenebris (in quibus volutatur,) non tenui visu clara prospexerit, sed totū diem admiserit, & redditus cælo fuerit, cum receperit locum quem occupauit sorte nascendi. sursum illum vocant initia sua. *epist. 80.*

Animas eorum qui pie vixerunt in cælum unde sunt, ire.

In ipsa Africani Scipionis villa iacens hæc tibi scribo, adoratis manibus eius & arca, quam sepulcrum esse tanti viri suspicor. Animam quidem eius e cælo (ex quo erat) rediisse persuadeo mihi: non quia magnos exercitus duxit (hos enim Cambyfes furiosus & furore feliciter usus habuit) sed ob egregiam eius moderationem pietatemque. *epist. 87.*

Anima pax, felicitas, libertas, æternitas & voluptas post mortem: & de loco beatorum post mortem.

Si solutæ corporibus animæ manent, felicior illis status restat, quam est dum versantur in corpore. *ep. 77.*

Excessit filius terminos, intra quos seruijt, excepit illum magna & æterna pax. *ad Marth. 19.*

Ne inuideris fratri tuo, quiescit, tandem liber, tandem tutus, tandem æternus est. *Ep. post.* Fruitur nunc aperto & libero cælo, ex humili atque depresso in eum emicuit locū. (quisquis ille locus est, qui solutas vinculis animas beato recipit sinu) & nunc libere vagatur: omniaque rerum naturæ bona cum summa voluptate perspicit. Erras, non perdidit lucem frater tuus, sed securiorem secutus est. Omnibus illud nobis commune est iter. Quid fata deflemus? non reliquit ille nos, sed antecessit. *ad Polyb. 28.*

Cogitemus, Lucili carissime, cito nos eo peruenturos quo illum peruenisse mœremus: & fortasse (si modo sapientum vera fama est, recipitque nos locus aliquis) quem putamus perisse, præmissus est. *epist. 64. in fin.*

Animum summo studio expectare illum diem, illudue tempus, quo in alium sumatur partum & in cælis sit.

Non timide componor ad illum diem quo remotis strophis ac fucis de me pronūciaturus sum, vtrum loquar fortia an sentiam, nunquid simulatio fuerit & mimus, quicquid contra fortunam iactaui verborum. *epist. 26.*

O quando videbis illud tempus, quo scies tempus ad te non pertinere, quo tranquillus placidusque eris, & crastini negligens, & in summa tui satietate. *epist. 32. in fin.*

Cum venerit dies ille qui mixtum hoc diuini humanique secernat, corpus hoc vbi inueni, relinquam. Ipse me Deus reddam. Nec nunc sine illis sum, sed graui terrenoque detineor. per has mortales enim moras illi meliori vitæ, longiorique præluditur. *Ep. post.* Per hoc spatium quod ab infantia patet in senectutem, in alium naturæ sumimur partū.

Alia origo nos expectat, alius rerum status. Nondum cœlum nisi ex intervallo pati possumus. Intrepidus horā illam decretoriam prospice. Non est animo suprema sed corpori. *Et post.* Dies iste quem tanquam extremum reformidas, æterni natalis est. *Et post.* Veniet qui te reuelet dies, & ex contubernio fœdi atque olidi ventris educat. Hinc tu nunc quoque quantum potes subuola. *Et post.* Aliquando naturæ tibi arcana reteguntur, discutietur illa caligo, & lux vndique clara percutiet. Imaginare tecum quantus ille sit fulgor tot sideribus iater se lumen miscentibus. nulla serenum vmbra turbabit, æqualiter splendet omne cœli latus: tunc in tenebris vixisse dicēs, cum totam lucem totus aspexeris, quam nunc per angustissimas oculorum vias obscure intueris, & tamen admiraris illā procul. Quid tibi videbitur diuina lux, cum illam suo loco videris? Hæc cogitatio nihil sordidum animo subidere finit, nihil humile, nihil crudele. Deos omnium reum esse testes ait, illis nos approbari, illis in futurum parari iubet, & æternitatem proponere, quam qui mente concepit, nullos horret exercitus, non terretur turba, nullis ad timorem minis agitur. *ep. 103.*

[De fine & interitu seculi per ignem: Resurrectionis vestigia nonnulla, sed tamen incerta, a vaga & confusa. [A Huc refer Democriti opinionem quæ apud Plinium 7. c. 55. Similis est, inquit, de asseruandis corporibus hominum ac reuiuiscendi promissa à Democrito vanitas, qui non reuixit ipse. Quæ, malum, ista dementia est, iterari vitam à morte, sic enim lego & emendo locum Plinij, quem etiam adi. c. 52. eiusdem libri, ubi recenset eos qui elati reuixerint.

Mors quam pertimescimus & accusamus, intermitte vitæ non eripit. Veniet iterum qui nos in lucem reponat dies, quam multi recusarent, nisi oblitos reduceret, sed postea diligentius docebo omnia quæ videntur perire, mutari. Equo animo debet rediturus exire. *ep. 36.*

Cum tempus aduenerit quo se mundus renouaturus extinguat, viribus ista suis secedent, & sydera syderibus incurrent, & omni flagrante materia vno igne, quicquid ex disposito lucet, ardebit: nos quoque felices animæ & æternæ sortitæ (cum Deo visum erit iterum ista moliri) labentibus cunctis & ipsius parua ruinæ ingenti accessio, in antiqua elementa vertemur. Felicem filiam tuam (Martia) quæ ista iam nouit. *ad Mart. 26.* sunt autem verba cremutij Cordi fato iam functi ad Martiam filiam, ipso Seneca Cremutium Cordum ita loquentem inducente.

Scis futurum ut renascatur iocatus in Pythagoricum. *B 7. de benef. 21.* [B Conditionem renascendi sapientium clariore Pythagoras primus & præcipuus, Plato corrupta & dimidiata fide tradiderunt. Minutius Felix in Octauio.

Plus fidei haberet apud te, plus ponderis, si quis reuixisset & in morte nihil mali esse narraret, expertus. *ep. 30.*

[De Inferis fabulosa Poetarum narrationes notata ac reprehensa.

Non sum tam ineptus ut Epicuream cantilenam hoc loco persequar & dicam, vanos esse inferorum metus, nec Ixionem rota volui, nec saxum humero Sisyphi, trudi in aduersum, nec vllius viscera & renasci posse quotidie & carpi. Nemo tam puer est ut Cerberū timeat, tenebras & laruarum habitum, multis offibus cohærentium. Mors nos aut consumit aut emittit. Emissis meliora restant onere detracto: consumptis nihil restat, bona pariter malaque submota sunt. *ep. 24.*

Illæ res mortui nos alienat, quod hæc iam nouimus: illa quæ transitori sumus, nescimus qualia sint, & horremus ignota. Naturalis præterea tenebrarum metus est, in quas adductura mors creditur. *Et post.* Multorum ingeniis certatum est, ad augendam mortis infamiam. descriptus est *carcer infernus* & perpetua nocte oppressa regio, in qua ingens ianitor Orci, ossa super recubans antro semesa cruento, *Æternum latrans exaguet, territat umbras.* Sed etiam cum persuaseris ista tabulas esse, nec quidquam defunctis superesse quod timeat, subit alius metus: æque enim timet, ne a apud inferos sint, quam ne nusquam. *ep. 83.* [A Legō: æque enim timent ne nusquam sint, quam ne apud inferos sint.

Cogita nullis defunctum malis affici illa quæ nobis inferos terribiles facit, fabula est. Nullas scimus imminere mortuis tenebras, nec carcerem, nec flumina flagrantia igne, nec obliuionis amnem, nec tribunalia, nec reos vllos in illa libertate tam laxa, ibiue esse tyrannos, Lusurunt ista poetæ, & vanis nos agitauere terroribus. *ad Mart. 19.*

Poetæ inferna monstra finxere succincta serpentibus & igneo statu *2. de ira. 35.*

DE SUPERSTITIONE ET IMPIETATE.

Vulgus multa impie de Deo sentire.

perturbatio illa intolerabilis ex alto venit, ubi de Diis fama creditum est, vitijque illis nostris æstimauimus. *7. de benef. 2.*

Poetas de Diis fabulose & impie multa scripsisse.

Sic vestras hallucinationes fero, quemadmodum Iupiter Opt. Max. ineptias poetarum, quorum alius illi alas imposuit, alius cornua, alius adulterum illum induxit & abnoctatem, alius sæuum in deos, alius iniquum in homines, alius raptorem ingenuorum, corruptoremque & cognatorum quidem, alius parricidam & regni alieni paternique expugnatorem, quibus nihil aliud actum est, quam ut pudor hominibus peccandi demeretur, si talem credidissent. *de vita beata. 26.*

Inde Poetarum furor fabulis humanos errores alentium, quibus visus est Iuppiter (voluptate cūcubitus) Alcmenæ triplicasse noctem. Quid aliud est vitia incendere, quam auctores illis inscribere Deos, & dare morbo diuinitatis excusatam licentiam? *de breuitate vita 15.*

Prophetas, vates & diuinos superstitionem auxisse.

Cum filtrum aliquis incutiens ex imperio mentitur, cum aliquis secandi lacertos suos artifex, brachia B atque humeros suspensa manu cruentat, cum aliquis genibus C per viam repens vlulat, laurumque linteatus senex, & medio lucernam die præferens conclamat, *Iratum aliquem Deorum: concurritis & auditis, & diuinum esse eum, inuicem mutuum alentes stuporem, affirmatis.* Ecce Socrates (ex illo carcere, quem intrando purgauit, omnique honestiorem curia reddidit) proclamat, quis est iste furor? quæ ista inimica diis hominibusque natura? infamare virtutes & malignis sermonibus sancta violare? si potestis, bonos laudate, sin minus, transite. Quod si vobis exercere tetram istam licentiam placet, alter in alterum incurstate, Nam cum in cœlum insanitis, non dico sacrilegium facitis, sed operam perditis. *de vit. beat. 27.* [B Tertull. c. 24. Apologetico Archigallus die 19. Kalend. Aprilis sanguinem impurum, lacertos quoque castrando libauit, pro salute imperatoris Marci iam interempti. & c. 9. Hodie istic Bellonæ sacratus sanguis de femore profcisso, in palmulam exceptus, & suis datus signatis. adde Lactant. 1. c. 21. Ammianum 27. Lampriidum. [C Iuuenalis Satyr. 6. loquens de supersticiosa muliere. inde superbi Regis agrum nuda ac tremebunda cruentis Erepet genibus si candida iusserit Io. Tibullus. 1. eleg. 4. Non ego tellurem genibus perrepere supplex. Et miserum sancto tundere posse caput: Non ego (si merui) dubitem procumbere templis, Et dare sacratis oscula liminibus. Arnob. 1. aduersus gentes, cum per omnia supplices ient templa, cum deorum ante ora prostrati limina ipsa cunuerteret osculis.

Pictores & statuarios superstitionem propagasse.

Ne hoc quidem crediderunt, Iouem esse, qualem in Capitolio & cæteris ædibus videmus, mittere manu fulmina, sed eundem quem nos, Iouem intelligunt, custodem rectorumque vniuersi, animum ac spiritum, mundani huius operis dominum & artificem, cui nomen omne conuenit. *2. nat. quæst. 45.*

Imperitos superstitionem induxisse, & ab imperitorum falsa persuasionem, altissimos viros dissentire.

Quid tam imperitum est, quam credere fulmina nubibus Iouem mittere, columnas, arbores statuas suas nonnunquam petere, ut impunitis sacrilegis, percussis ouibus, incensis aris, pecudes innoxias feriat, & ad suum conciliū à Ioue deos, quasi in ipso parum consilij sit, aduocari: illa lata & placata esse fulmina, quæ solus excutiat: perniciofa, quibus mittendis maior numinum turba interfuit. *2. nat. quæst. 42.*

Altissimos viros error iste non tenuit, ut existimarent, Iouem modo leuioribus fulminibus, & lusorijs telis vii, sed voluerunt admonere eos, quibus aduersus peccata hominum fulminandum est, non eodem modo omnia esse percutienda: quædam frangi debere, quædam eligi & distinguere. quædam admoneri. *2. nat. quæst. 44.*

Imperatores nonnullos impios in Deum fuisse.

C. Cæsar iratus Cælo quod obstreperat panto-minis, (quos imitabatur studiosius quam spectabat, quodque comestatio sua fulminibus terreretur parum certis) ad pugnam vocauit Iouem, & quidem sine intermissione, Homericum illum exclamans versum A

Ζεὺ πάτερ ἔπις στίο θῶν ὁλόος πρὸς ἄλλος.

Quanta dementia fuit. Putauit aut sibi noceri, ne a Ioue quidem

quidem posse, aut se nocere etiam Ioui posse. 1. de ira. 16.

[A. Vide qua ad hunc locum scripsi. 3. Coniecturarum.

Principes in numerum Deorum ab adulatoribus
subditis relatos.

Non iam procul erat tumultus in quo Cæsari Deo nostro
quotidianum fiebat sacrum. 1. de tranq. 14.

Inanimatis diuinus honos a quibusdam redditus.

Magnorum fluminum capita veneramur: subita ex abdito
vasti amais eruptio aras habet: coluntur aquarum calen-
tium fontes, & stagna quædam vel immensa altitudo sacra-
uit. epist. 41.

Superstitio in victimarum numero.

Rufus vir senatorij ordinis inter cœnam optauerat, ne
Cæsar saluus rediret ex ea peregrinatione quam parabat, &
adiecerat, A idem omnes Taurorum & vitulos optare. 3. de be-
nef. 27. [A. Cur adiecit, idem omnes Taurorum & vitulos
optare? Principes victores Taurorum & Vitulorum ingentem
numerum Diis suis mactabāt. Hinc iocus ille Taurorum in
Marcum de quo Ammianus 25. Iulianus superstitiosus ma-
gis quam sacrorum legitimus obseruator, innumeras sine
parimonia pecudes mactans, ut æstimaretur, si reuertisset
de Parthis, boues iam defuturos, Marci illius similis Cæsaris,
in quem id accepimus dictum: οἱ λευκοὶ βόες μάρκῳ τῷ
Καίσαρι. Ἀντὶ τοῦ νικῆσαι, ἡμεῖς ἀπολόμεθα id est, Boues albi
Marco Cæsari salutem. Si tu viceris, perimus.

DE PERSONIS ET MINISTRIS

sacrorum.

Ut ne sacerdos, nisi integer, adsumatur & quis integer
sit habendus.

Sacerdos integer sit. Metellus pontifex cum arderet Vestæ
templum, dum Palladium rapit, oculos perdit, sacerdotium
illi negatur. & post. Lex integrum ad animum refert, non
ad corpus. Lex æstimari hoc voluit tunc, cum quis peteret,
non cum haberet sacerdotium. 4. contr. 2. facit. l. 5. vers. ca-
sum. ff. de postuland.

Ambitiosa lex est ad sacerdotium, Notas non sanctitatis
tantum, sed felicitatis admittit, inquit in mores, in cor-
pus, in vitam. Vide tu quemadmodum tam morose legi sa-
tisfacias. 1. contr. 2.

Fas sacerdoti non esset, ancillam tibi similem habere, fieri
ne sacerdotem fas erit? & post. Non potest in ea sperari sa-
cerdos, in qua sperari meretrix potest. Aliis oculis leno
vitam æstimat, aliis pontifex. 1. controu. 2.

Absint ex hoc foro lenones, absint meretrices, ne quid
parum sanctum occurrat, dum sacerdos legitur. & post. Quo
mihi sacerdotem, cuius precaria est castitas. si mater tua
prostitisset, tibi noceret. & post. Pro libertate vota facienda
sunt, captivæ mandabitur? 1. contr. 2.

Ancillæ ex lupanaribus sacerdoti non emuntur. Coram
sacerdote obsecrari homines abstinent. Non sine causa sa-
cerdoti licet apparere. Occurrenti tibi meretricem submo-
uisset. 1. contr. 2.

Castigationem B ex pontificis Maximi arbitrio merue-
rat sacerdos, si te e lupanari redemisset. 1. contr. 1. [B. Iu-
risdictionem in ministros sacrorum quandam Pontifices maximos
habuisse, hic locus indicio esse potest.

Pro pudicitia vota facienda sunt, prostituta mandabitur,
Pro militibus vota facienda sunt, isti mandabitur? Id enim
deerat, ut templa reciperet, quas aut carcer aut lupanar eie-
cit. 1. controu. 2.

Sacerdos non integri corporis quasi mali ominis res vi-
tanda est. Hoc in victimis notatur, quanto magis in sacer-
dotibus? 4. controu. 2.

Vestales ad sacra faciendâ nocturni excitari soliti.

Non est iniquum nobilissimas virgines ad sacra faciendâ
noctibus excitari, altissimo somno inquinatas frui. de prou. 5.

Vestales primo discebant sacra, postea docebant.

Virgines Vestales annis inter officia diuisis, discunt C fa-
cere sacra, & cum didicerunt, docent. de vit. beat. 29. [C. In
tria tempora diuisum fuisse Vestalium tempus refert Plutarchus
tractatu. An Respublica seni gerenda: Vnum quo discebant, al-
terum quo percepta sua peragebant, Tertium ut alias deinde doce-
rent. Idem pene fuisse in virginibus Diana Ephesina. Futuras enim
sacerdotes, μανθάνειν, deinde, ἱερεύειν, postremo πρὸς ἐξέτασιν.

Vestali procedenti licet populum submouebat, ac maxime
infames personas.

Procedente hac licet D summoueri videbitur, huic via

cedet, summum imperium consules cedent tibi? 1. contr. 2.

[D. Licet vnus Vestalibus adtributus fuit a Triumuiris,
Antonio, Lepido, Octauiano. Dion. 36. Plutarchus tamen
Numæ id institutum tribuere videtur. Plutarch. in Numa.

Non sine causa sacerdoti licet apparere, occurrenti tibi
meretricem submouisset. 1. contr. 2.

Vestales virgines fuisse.

Vni Gratia nomen mutauit, Pasitheam appellauit & in
matrimonium produxit, ut scias illas B Vestales non esse
virgines. 1. de benef. 3. in f. [B. Lego, ut scias illam Vestalem
non esse virginem. Sane Virgines fuisse Vestales ex historiis constat.
Omissis cateris hunc ex Tertulliani 2. ad uxorem dabo. Vestales,
inquit, de virginitate cœsentur: Achea Iunoni apud Ægium oppi-
dum virgo sortitur: & qua Delphis insaniunt nubere nesciunt:
Caterum viduas Africana Cereri assilere scimus.

De ancillis sacerdotis.

De Ancillis sacerdotis. vide supr. duo loca.

Asyla in Templis.

In philosophiam secede, illa te sinu suo proteget, in huius
sacrario eris aut tutus aut tutior. ep. 104.

Templa quadam e lapide Thasio.

Thasius lapis (quondam, rarum in aliquo spectaculum
templo) piscinas nostras circumdat. ep. 87.

De Templorum dedicationibus & dedicandi ritu.

Puluillus hoc fecit cui postem tenenti, & capitolium de-
dicanti, mors filij nunciata est, quam ille exaudisse dissi-
mulans, & solennia pontificalis carminis verba concepit,
gemitu non interrupte precationem & ad filij sui no-
men loue propitiato. Putat ille eius luctus aliquem finem esse
debere, cuius primus dies, primus impetus ab altaribus pu-
blicis & faulta nuncupatione non abauxit patrem, dignus
merchule memorabili dedicatione, dignus amplissimo sa-
cerdotio, qui colere deos ne itatos quidem desinit. Idem
tamen ut rediit domum, impleuit oculos, & aliquas voces
flebiles emisit, & peractis, quæ mos erat præstare defunctis,
ad Capitolium hilari rediit vultu. ad Mart. 13. De Horatio
Puluillo vide Liuium 2. Dionys. 5. Tacitum. 19. Valer. 5.
cap. 10.

Ne ad quemquam priuatum pertineant, populo dedi-
cabo. 1. contr.

Templorum ruina etiam adorata.

Non magis contemnitur sapiens cum iacuit, quam cum
ædium sacrarum ruinæ calcantur, quas religiosi æque ac
stantes adorant. ad Alb. 13.

Mysteria sacrorum non cuiuspatuisse, & de initiatis.

Sanctiora sacrorum tantum initiati sciunt. ep. 69.

Rerum natura sacra sua non simul tradit. 7. nat. quæst. 31.

Impietas in Deos legibus publicis vindicata.

Obiecta est Socrati religionum violatio, A & iuuentutis
corruptela, quam immittere in Deos, in patres, in rempu-
blicam dictus est epist. 105. [A. Religionis sartæ testæ ha-
bendæ præcipua cura fuit vel ipsis Ethnicis. sic ab iisdem
Bacchanalium mos sublatus: & sortes Prænestina: Chaldaei
eieci vrbe: ut & qui Sabazij Iouis cultum inuehebant. Illud
impendio dignum est, quod cum Isis & Serapidis fana di-
ruenda senatus censuisset. L. Æmilius Paulus consul, cum
ea nemo opificum attingere auderet, posita prætexta securim
arripuerit templique eius foribus infixisset. Valer. 1. c. 3.

Clodius reus ob id adulterium, quod cum Cæsaris vxore
in operto commiserat, violatis religionibus sacrificij, quod
pro B populo fieri dicitur. ep. 98. [B. Dicimus etiam erat
Romanis in omnibus sacrificijs precibusque, Populo Romano
Quiritibusque: Festus in Dici.

Iniuria non faciunt Diis si quæ aras euertunt, sed malum
propositum apparere malumque consilium etiam ubi nocere
non potuit. de vit. beat. 26.

De Ciborum delectu & abstinentia.

In Tiberij Cæsaris principatum iuuentæ tempus incide-
rat. alienigenarum sacra mouebantur, sed inter argumenta
superstitionis ponebatur, quorundam animalium abstinencia,
Patre itaque meo rogante (qui non calumniam time-
bat, sed Philosophiam oderat,) ad pristinam cōsuetudinem
redij. ep. 109.

De Castu.

Nolumus istam maritorum abstinentiam qui primam
C virginibus timidis remisere noctem. 1. Controuers. 2. in f.
[C. Iuuenalis Satyra 6. Ille per t veniam, quoties non absti-
net vxor Concubitu, sacris obseruandisque diebus.

LOCI COMMVNES SEV LIBRI

AVREORVM DE IVRE ET IVRISPRVDENTIA

EX SENECA FACTI, ET AD ORDINEM PANDECTA-

rum in libros quinquaginta tributi, Authore

Dionysio Gothofredo I. C.

LIBER PRIMVS.

DE IVSTITIA ET IVRE. Tit. I.

De aequo iure, & quid sit ius æquum.

AEQVVM ius est, non quo omnes vsi sunt, sed quod omnibus a latum, est. *ep. 108.* (A Paulo aliter author ad Herennium: *Ex aequo & bono ius constat, quod ad veritatem & utilitatem communem videtur pertinere.*

Nihil volo derogare legibus, nihil institutis, æquum inter omnes ciues ius sit: vtere sine b me beneficio meo patria: causa tibi libertatis fui, ero & argumētum. Ex eo, si plus quā tibi expedit, creui. *epistol. 87.* [B Vide *Linium. 38. Valerium 5. c. 3.*

Prima pars æquitatis, est æqualitas c *ep. 30* (c Inde fit vt nemo quæri possit in ea conditione se esse, in qua nemo non est.

De Iustitia, & quid ea sit.

Doceas me quam sacra res sit iustitia, alienum bonū spectans, nihil ex se petens nisi vsum sui. nihil sit illi cum ambitione famaue, sibi placeat. & post iustum esse gratis oportet & se in hanc pulcherrimam virtutem vltro impendere: aulum iustæ rei præmium maius est, quam iustum esse & post. Non vis esse iustus sine gloria? at sæpe iustus esse debebis cū infamia. Si sapiis, mala opinio bene parta, delectat. *ep. 114.*

Omnia faciēda sunt, vt quā gratissimi simus. Nostrū enim hoc bonum est, non quemadmodum iustitia, vt vulgo creditur, ad alios pertinens: maxima pars eius in se redit. Nemo enim cum alteri prodest, sibi profuit. *ep. 82.*

Iustitia præcepta & officia: & quomodo beneficio gratiam, iniuria talionem reddi oporteat.

Hoc certe iustitiæ conuenit, suum d cuique reddere, beneficio, gratiam; iniuriæ talionem, aut certe gratiam. sed verum erit istud, cum alius iniuriam fecit, alius beneficium dedit. Nam si idem est, beneficio vis iniuriæ extinguitur. cui (etiam si merita non antecessissent) oportebat ignosci: post beneficia dedit, plus quam venia debetur. Non pono vtrique par pretium, plus æstimo beneficium, quam iniuriam. *ep. 82.* [D *l. 10. §. 1. ff. hoc Titulo.*

Iustitia cuius sit bonum.

Quid dubitas an iustitia & habentis bonum sit, & item sit eius cui debitum soluit? *ep. 103.*

Iurisprudentia studium.

Depono hoc apud te, nunquam plus agere sapientem, quam cum in conspectum eius diuina A atque humana venerunt. *ep. 69.* (A Iurisprudentia rerum diuinarum atque humanarum scientia.

De iure naturali.

Habet sua iura natura. B 9. *contr. 5. 159.* (B Exēpla iuris naturæ hæc Plato constituebat: Nudum in foro ambulare non debere, aut muliebri veste vti. *Laert. lib. 3. in Platonis vita.*

Quædā iura non lege, sed natura nobis attributa. 9. *contr. 5.*

Quod iure fit, verum est: & quod sine iure quoque rationem habeat, recte fit. 2. *contr. 1.*

DE ORIGINE IVRIS ET SVCCES-

sione prudentum. Tit. II.

Quo iure gentes humana initio vsa sint, & de legibus Solonis, Lycurgi, Zaleuci, Charonda.

Quid haberes, quod in philosophia suspiceres, si beneficiaria res esset? Huius opus vnum est, de diuinis humanisq. verum inuenire: ab hac nunquam recedit iustitia, pietas, religio, & omnis alius comitatus virtutum confertarum, & inter se coherentium. Hæc docuit colere diuina, humana diligere, & penes deos imperium esse, & inter homines con-

fortium: quod aliquandiu inuiolatum mansit, aequam societatem auaritia distraxit, & paupertatis causa, (etiam his quos fecit locupletissimos) fuit. Desierunt enim omnia possidere, dum volunt propria. Sed primi mortalium quique ex his geniti, naturam incorrupti sequebantur, eandem habebant & ducem, & legem, commissi melioris arbitrio. Naturæ est enim potioribus deteriora submittere. Mutis quidē gregibus aut maxima corpora præfunt, aut vehemētissima. Non præcedit armēta degener Taurus, sed qui magnitudinæ ac toris cæteros mares vincit. Elephantorum gregem excellissimus ducit. Inter homines pro summo est optimus. Animo itaque rector eligebatur. Ideoque summa felicitas erat gentium: in quibus non poterat potentior esse, nisi melior. Tantum enim quantum vult potest, qui se (nisi quos debet,) non putat posse. Illo ergo seculo quod aureum perhibetur, penes sapientes fuisse regnum Possidonius iudicat. Hi continebant manus, & infirmiores a validioribus tuebatur. Suedebant, dissuadebantq. & vtilia atque inutilia monstrabant. Horum prudentia, ne quid deesset suis, providebat. Fortitudo arcebat pericula, beneficentia augebat, ornabatq. suæctos. officium erat imperare, non regnum. Nemo quantum posset aduersus eos experiebatur, per quos cæperat posse. Nec erat cuiquam aut animus in iniuriam, aut causa. cum bene imperanti bene pateretur nihilque rex maius minati male parentibus posset, quam vt abirent e regno. Sed postquam surrepentibus vitis, in tyrannidem regna versa sunt, opus esse cæpit legibus, quas & ipsas inter iustitia tulere Sapientes. Solon, qui athenas aequo iure fundauit, inter septem æui sapientia notus, *Lycurgum* si eadem ætas tulisset, sacro illi numero accessisset octauum. *Zaleuci* leges *Charondaque* laudantur. Hi non in foro, nec in consultorum atrio, sed in Pythagoræ, tacito illo sanctoque secessu didicerunt iura, quæ florenti tunc Sicilia, & per Italiam Græciæ ponerent. *epistol. 91.* Iuuat huic loco Senecæ, parem *Taciti* adiungere. Relatum, inquit, deinde de moderata *Papia Poppæa*, quam senior Augustus post *Iulias* rogationes incitandis cælibum pœnis, & augendo aratio sanxerat. nec ideo coniugia & educationes liberum frequentabantur prævalida orbitate, ceterum multitudo periclitatum gliscebatur, cum omnes domus delatorum interpretationibus subuerterentur: vtque ante hac flagitiis, ita tunc legibus laborabatur. Ea res admonet: vt de principiis iuris, & quibus modis ad hanc multitudinem infinitam ac varietate legum peruenire sit, altius disseram. Verustissimi mortalium nulla adhuc mala libidine, sine probro, scelere, eoque sine pœna aut coercionibus agebant: neque præmiis opus erat, cum honesta suo pte ingenio peterentur, & vbi nihil contra morem cuperent, nihil per nictum verabatur. At postquam exui æqualitas & pro modestia ac pudore, ambitio & vis incedebat, prouenire dominationes, multosque apud populos æternum mansere. Quidam statim, aut postquam Regum pertæsum, leges maluerunt. Hæ primo rudibus hominum animis simplices erant, maximæque fama celebrauit, Cretensum, quas *Minor* Spartanorum, quas *Lycurgus*: ac mox Atheniensibus quæstiores iam & plures *Solon* perscripsit. Nobis *Romulus* vt libitum imperitauerat: dein *Numa* religionibus & diuino iure populum deuinxit, repertaque quædam a *Tullo* & *Anco*: sed præcipuus *Seruius Tullius* sanctior legum fuit, quæ etiam reges obtemperarent. Pulso *Tatquino*, aduersum patrum factiones multa populus parauit, tuendæ libertatis & formandæ concordie: creatique *Decemviri*, & accitis quæ vltimam egregia: compositæ duodecim tabula: finis æquius,

nam securæ leges, etsi aliquando in maleficos ex delicto, sæpius tamen diffentione ordinum, & apiscendi illicitos honores, aut pellendi claros viros aliaque ob praua per vim lata sunt. Hinc *Gracchi*, & *Saturni*, turbatores plebis, nec minor largitor nomine senatus *Drusus*, corrupti spe aut inclusi per intercessionem socii. Ac ne bello quidem Italico, mox ciuili omisum, quin multa & diuersa sciscerentur, donec *L. Sulla dictator* abolitis vel conuersis prioribus cum plura adiecisset, otium ei rei haud in longum parauit statim turbidis *Lepidi* cogitationibus: neque multo post tribunis tedita licentia quoquo vellent populum agitandi. Iamque non modo in commune, sed in singulos homines lata quæstiones, & incorruptissima Rep. plurimæ leges. Tum *Gn. Pompeius* tertium consul corrigendis moribus dilectus & grauior remediis quam delicta erant, suarumque legum auctor idem ac subuersor, quæ armis tuebatur, armis amisit. Ex in continua per viginti annos discordia, non mos, non ius, deterima quæque impune, ac multa honesta exitio fuere. Sexto demum consulari *Caesar Augustus* potentia securus, quæ triumuiratu iusserat, aboleuit, deditque iura queis pace & principe uteremur. Acriora ex eo vincla, inditi custodes, & lege *Pappia Poppæa* præmiis inducti, vt si a priuilegiis parentum cessaretur, velut parens omnium populus vacatua teneret: sed altius penetrabant, urbemque & Italiam, & quod vsquam ciuium, corripuerant: multorumque excisi status, & terror omnibus intentabatur, ni *Tiberius* statuendo remedio quinque consularium, quinque e prætoris, totidem e cætero senatu sorte duxisset, apud quos exsoluti plerique legis nexu, modicum in præsens leuamentum fuere. Hæc *Tacitus* 3. *Annalium* iuvat quoque & huic *Taciti* loco, alium *Iustini* adferere. Principio, inquit, rerum, gentium, nationumque imperium penes reges erat: quos ad fastigium tantæ maiestatis non ambitio popularis, sed spectata inter bonos moderatio prouehabat. Populus nullis legibus tenebatur, arbitria principum pro legibus erat, &c. *Iustinus lib. 1.*

De Dictatore, qui olim Magister populi.

Cum *Philologus* *Ciceronis* librum de Republica prehendit, notat eum quem nos *Dictatorem* a dicimus, & in historiis ita nominari legimus, apud antiquos magistrum populi vocatum, hodieque extat in auguralibus libris & testimonium est, quod, qui ab illo nominatur, magister equitum est *ep. 109.* [A addel *vi. ff. de offic. præfect. prætor. Varro* 5. de lingua Latina. Hinc dictator magister populi, quod is e cōsule debet dici. addel *2. §. 18. ff. de origine iuris.*

De Tribunis plebis & Tribunitia potestate.

Tribunitiam potestatem populus Romanus valere plus quam se voluit. 3. *contr. 9.*

Extribunis potentior est qui intercedit. 1. *contr. 6.*

Scipio Africanus viatoris b manibus fratrem abstulit, tribuno quoque plebis, priuatus intercessit. c. 33. *ad Polybium.* (b viatorem habuisse Tribunos plebis constat ex *Gellio* 13. c. 11. quo loco notat, ex *Atteio Capitone* & *La-beone*, & *M. Varrone*, Tribunos plebis moribus maiorum prehensionem habuisse, vocationem non habuisse: potuisse Tribunos plebis præsentis iubere prehendi: vocandi absentes, ius non habuisse.

De comitorum apud Romanos ritu, & De suffragatoribus & candidatis: De tribubus: De loco suffragiorum: De numerorum pronuntiatione: De osculo manuum: De præcone, magistratus electos referente: De Comitibus prætoris, & consularibus: Viros bonos nonnunquam repulsam passos & malos electos.

Satius est se excutere & videre, quam multarum rerum candidatis sis & non suffragari. hoc est, mi *Lucilli* egregiū, hoc securum ac liberum, nihil petere & tota fortuna comitia transire. Quam putas esse iucundum tribubus vocatis cum candidati in templis suis pendeant, & alius nummos pronuntiet, alius per sequestrem agat, alius eorum manus osculis conterat, quibus designatus contingendam manum negaturus est & omnes attoniti vocem præconis expectat, stare otiosum & spectare illas nundinas, nec e mentem quidquam nec vendentem. Quanto hic maiore gaudio fruitur, qui non prætoriam aut consulariam comitia securus intuetur, sed magna illa in quibus alii honores anniuersarios petunt, alii perpetuas potestates, alii bellorum euentus prosperos triumphosque, alii diuitias, alii salutem suam, suorumque. Quanti animi res est solum nihil petere, nulli supplicare & dicere, Nihil mihi tecum fortuna: non facio mei tibi copiam, scio apud te *Catonem* repelli, *Vatinios* fieri, hoc est, priuatam facere fortunam. *epist. 119.*

Catonem a quo animo repulsam magistratus passum fuisse.

Quo die repulsus est *Cato*, lussit: qua nocte periturus fuit,

legit. eodem loco habuit, prætura & vita excedere. omnia quæ acciderent ferenda esse persuaserat sibi *epist. 72.*

Nihil interest inter præturam *Catonis* & repulsam. *ep. 72.*

Candidatos magistratum bonos viros appellabant.

Omnes candidatos bonos viros dicimus. *ep. 3. in prin. adde 4. de benef. 30.* *Ciceronem* 2. de Orator. Aiunt *Maluginensem* illum *Scipionem*, cum ex centuria sua renuntiaret *Acilium* consulem, præconique dixisset, Dic de *Lucio Manilio*, virum bonum, inquit, egregiumque ciuem arbitror.

Candidato in senatu vocem & manum commodare.

Nunc videor tibi plus prodesse, quam cum in senatu candidato vocem & manum commodarem. *ep. 8.*

De Areopago Atheniensium senatu.

Areopagos religiosissimum iudicium *Athenis*. 1. de tranq. 3.

DE LEGIBVS Tit. III.

Lex quid.

Legem scimus iusti iniustique a regulam esse. 4. de benef. 12. [A sic Iurisprudencia ab *Ulpiano* lib. 1. Regularū definitur, iusti a que iniusti scientia. l. 10. ff. de iustitia. adde. §. 2. Inst. de iustitia. Iusti per se: iniusti per accidens.

Legis officium, præcipere, minari, cogere, detertere a scelere, imperare, docere.

Leges quid aliud sunt quam minis mixta præcepta? ob hoc illæ non persuadent, quia minantur. Præcepta vero non cogunt, sed exorant: deinde leges a scelere deterrent, præcepta in officium adhortantur. His adiice quod leges quoque proficiunt ab bonos mores, utique si non tantum imperant, sed docent. *epist. 93.*

Leges generaliter constituuntur.

Mulum refert vtrum aliquem non excludas, an eligas. Ius fori omnibus dicitur, pace etiam homicidæ fiuntur. Sua repetunt etiam qui aliena habuerunt. Percussores & domi ferrum exercentes murus ab hoste defendit. Legum præsidio qui plurimum in illas peccauerunt, protegentur. Quædam non poterant cæteris a contingere, nisi vniuersis darentur. 4. de benef. 18. in fin. [A lego certis.

Lex constituit, non irascitur.

Quid: videtur Lex irasci his, quos non nouit, non vidit, quos non futuros sperat: Illius itaque sumendus est animus, quæ non irascitur, sed constituit. 1. de ira. 16.

Vtrum quia legibus malis quidam populi vti sunt, leges apud nullos proficiunt?

Atqui videbis ciuitates vltas malis legibus, ita apud omnes non proficiunt: Ne *Philosophia* quidem: nec ideo inutilis & formandis animis inefficax est. *ep. 93.*

Lex quadam neque iubet neque vetat.

Quædam sunt quæ leges nec iubent nec b vetant facere, In his seruus materiam beneficij habet. 3. de benef. 21. [B sed permittunt. l. legis virtus. 7. ff. eod.

Lex vetat quod non iussit.

Lex quod non iussit repeti, vetuit. 5. de benef. 21.

Dat veniam coruis, vexat censura columbas. Priuatis multa sunt legibus interdicta, quæ laudantur, quia a paludatis & imperatoribus facta.

Ex senatusconsultis plebisque scitis sæua exercentur, & publice iubentur, vetita priuatum, quæ commissa capite iuerent: tamen quia paludati, c fecere, laudamus. d *epist. 96.* [c al. palam. [d Quæ illa sunt? puto spectacula cruenta hic notari: sequitur enim *Homo*, sacra res, homo iam per lulum & iocum occiditur.

Legum non sit cumulatio, si penitus diuersa sint.

Lex legi non miscetur, vtraque sua via it. 6. de benef. 6.

Legis interpretatio diffusa, scriptum angustum.

Multa quamuis non excipiuntur, intelliguntur. Et scriptum legis angustum est, interpretatio diffusa est. 9. *controv. 4.*

Legem breuem esse oportet & sine prologo.

In hac re dissentio a *Possidonio* pro eo, quod *Platonis* legibus adiecta principia sunt. Legem enim breuem esse oportet, quo facilius ab imperitis teneatur: velut emissæ diuinitus vox, iubeat, non disputet; Nihil videtur mihi frigidius, nihil ineptius quam lex cum prologo. Mone, dic quid me velis fecisse, non disco, sed pareo. *epist. 93.* [E Cui-dam breuia esse philosophorum dicta afferent, Vera, inquit *Zeno*, loqueris: oportet nempe, si fieri possit, breues esse & illorum syllabas. *Laertius Zenone lib. 7.*

De benigna interpretatione.

Semper quidquid dubium est, humanitas a inclinatio melius. *ep. 82.* [A l. benignius 18. ff. hoc Titulo.

De tota lege inspicienda.

Sylo Pompeius dum præceptum sequitur, quo iubemur vt quoties possumus de b omnibus legis verbis controuerham faciamus, illam quæstionem mouit, *Casti de castis*

lex inquit. De castis cum dicit, hoc non tantum ad parentes refert, sed ad omnes quibus conuersata est virgo. Non enim adiicit e castis parentibus, sed e castis. Vult illos a quibus virgo venit castos esse. Intellego inquit sub hoc verbo multa. e castis cum dicit, intellego penatibus, tu ex incestis venis. intellego castis disciplinis. tu ex obscenissimis venis. *1. controu. 2. [B l. in ciuile. 24. ff. hoc titulo.]*

Lex negotiis futuris cauet non prateritis.

Nunquā e ad prateritū, sed ad futurū pœna refertur: non enim irascitur, sed cauet. *2. de ira 31. [C l. leges. 7. Cod. de legib⁹.]*

De consuetudine eiusque vi.

Sed Lex, inquit, non permittendo, exigere vetuit? Multa legem non habent nec actionem? Atqui consuetudo d vitę humanę lege omni valentior dat aditum. Nulla lex iubet, amicorum secreta non eloqui. Nulla lex fidem etiam inimico præstare, quæ lex ad id præstandum nos quod alicui promissimus alligat? Querar tamen cum eo qui arcanum sermonem non continuit, & fidem datam nec seruata, indignabor. *5. de benef. 21. [D l. 32. & sequentibus. hoc Titulo.]* De consuetudine hoc eleganter Tertullianus libro de corona militis: Nec differt scriptura an ratione lex consistat, quando & legem ratio commendat. Consuetudo in ciuilib. rebus pro lege suscipitur, cum deficit lex.

Nihil miserum est quod in naturam & consuetudo perduxit: paulatim enim voluptati sunt quæ necessitate cœperūt. [E sic Papirius iustus lib. 2. de constitutionibus: Tolerabilia sunt quæ vetus consuetudo cōprobat. *l. 3. ff. de pollicitationib.*

Quædam sunt iura non scripta, sed omnibus scriptis certiora. *1. controuers. 1.*

Consuetudo vitę humanę lege omni valētior. *5. de benef. 21.*

De legum dissuasione.

Catoni dissuasuro legem, toga in foro crepta est. *c. 1. in sapientem non cadere iniuriam.*

DE CONSTITUTIONIBVS PRINCIPUM. Tit. IIII.

Principi potestas est populi & in populum.

Timendi sunt quibus potestas populi & in populum data est. *ep. 14. [F Sic Vlpianus 1. Institutionum, loquens de principe & populo: Populus ei & in eum omne suum imperium & potestatem transtulit. l. ff. hoc Titulo.]*

Edictis principes populum peccantem aut exorbitantem coercerant.

Præcepta affectus nostros velut edicto & coercent & obligant. *ep. 93. [G Sic Tacitus 4. annal. vt premerent, vulgo sermones monuit edicto.]*

DE STATV HOMINVM. Tit. V.

Libertas quid.

Quæ sit libertas A quæris? nulli rei seruire, nulli necessitati, nullis casibus. *ep. 52. [A Adde l. Libertas. 4. ff. hoc titulo.]*

Sine missione nasci.

Sine missione B nascimur. *ep. 37. [B Id est, liberi a natura sumus, non serui aut liberi ini. facit ad l. 5. l. 6. hoc tit. 2.]*

Seruitus sine interuallo & comæatu.

Seruitus sine interuallo, sine comæatu. C 3. nat. prefat. [C id est, cui nulla spes est manumissionis.]

Liber: Non liber.

Ille exautoratus ac liber, qui viuit vita peracta. *ep. 32.*

Nemo liber est, qui corpori seruit. *ep. 93.*

Liber, seruus, fortuna nomina.

Albutius & Tanneius dixit, Neminem natum liberum esse neminem seruum. hæc postea nomina singulis imposuisse fortunam. *7. controuers. 6.*

Eques, libertinus seruus, nomina ambitionis aut iniuriæ.

Eques Romanus, aut libertinus, D aut seruus, nomina ex ambitione aut iniuria nata. *ep. 31. [D Libertini sunt qui ex iusta seruitute manumissi l. 6. ff. hoc titulo.]*

Portentosi qui dicantur.

Portentuosum E & ex diuersis animalium congruentibus membris, &c. *ep. 93. [E adde l. queritur. 10. l. non sunt liberi 14. ff. hoc titulo ubi de Hermaphrodito & monstris.]*

Portenta vt monstra vt nata, extingui & abijci solita.

Portentosos foetus F extingimus, & liberos quoque, si debiles monstrisq. editi sunt, abijcimus. *1. de ira 15. [F F Androgynos exportari extra agrum Romanum & interfici, aut in mare abijci iubebat Romani. Liuius 4. decade 9. lib. 7. Plin. 3. & 4. 9. Gell. 4. Iulius Obseques de prodigijs: vt & monstra lege Romuli. Halicarnass. lib. 1. & Cōstātini, Euseb. 4. de vita Cōstātini.]*

Pumilio.

Paruus est semper pumilio licet in monte cōstiterit. *ep. 77.*

De geminis.

Licet nescire quid sit, quod geminorum G conceptum separaret, partum iungat, vtrum vnus concubitus spargatur in

duos an toties cōcepti sint? *7. de benef. 1. [G facit ad l. Arthab. 15. & Dom. 16. ff. hoc titulo. ubi de trigeminis & geminis agitur.]*

DE HIS QVI SVI VEL ALIENI IURIS SUNT. Tit. VI.

Seruus quid.

Seruus, vt placet Chrysippo, perpetuus mercenarius est. *3. de beneficijs vigesimo secundo.*

Seruus censor domini esse non debet.

Seruus herilis imperij non cēsor est, sed minister. *3. contr. 3.*

Seruitus voluntaria.

Nulla seruitus turpior est quam voluntaria. *ep. 47.*

Serui dominum timere non debent, sed colere: & quomodo.

Serui colant potius dominum, quam timeant: ita inquam prorsus colant, tanquam clientes, tanquā salutatores. Hoc qui dicit non obliuiscatur id domini parum non esse, quod Deo satis qui colitur & amatur. non potest amor cum timore misceri. *ep. 47.*

Seruorum alij alligati, astricti, districti, laxam catenam habentes.

Alij alligati sunt, alij astricti, alij districti quoque. Hic qui ad superiora progressus est, & se altius extulit, laxa catenā trahit, nondum liber, iam tamen pro libero. *de vit. beat. 16.*

Serui verbis admonendi: Verberibus admonitis.

Rectissime te facere iudico, quod timeri a seruis tuis non vis, quod verborum castigatione veteris, verberibus A multa admoneretur. *ep. 47. [A Sic Callistratus 6. de cognit. dixit, fustium admonitionem. l. 7. ff. de pœnis.]*

Seruorum greges, sonantia laxi ruri ergastula.

Non me delectatis, non seruorum domi greges, nec sonantia laxi ruri ergastula. *2. contr. 1.*

Serui ad statuum confugiunt.

Seruis ad B statuum licet confugere, cum in seruum omnia liceant. *1. de elem. 18. [B l. 2. ff. de his qui sunt sui. ad del. unicam. Cod. de his qui ad statuas confugiunt.]*

Serui hostes dominorum.

Prouerbiū, Totidem C esse hostes quot serui. *epist. 47. [C adi Festum in Quot serui, tot hostes. Theophilus. §. edmaior. Inst. de his qui sunt sui. Macrobi. 1. Saturnalior. Aristotelem 1. Politicon.]*

De seruorum educatione & institutione liberali.

Est aliquid quod dominus præstare seruo debeat, D vt cibarium, vestiariū. E Nemo hoc dixit beneficium. at indulget? liberalius F educauit, artes quibus erudiuntur ingenui, tradidit? beneficium est. *3. de benef. 21. [D Ideoque seruus aduersus dominum experiri potest, vt alimenta consequatur. l. 2. hoc titulo: l. 1. §. 8. ff. de off. pref. vbi. [E Cibararia & vestiaria iunguntur. in l. 4. ff. de alimentis vel cibarijs legatis. [F puta erudiri curauerit, aut pictorem aut librariū fieri. l. sin autem. 27. & sequentib. ff. de rei vindic.]*

E iure Quiritum & e iure natura liberi.

Quid est præcipuum? In primis liberum animum habere. Hæc res efficit non e iure A Quiritum vt sis liber, sed e iure naturæ 3. nat. prefat. [A Ius Quiritum quid esset, dixi ad l. unicam. Cod. de nudo iure Quiritum tollendo. & apud Theophil. Inst. de libertinis.]

Dominorum potestas in seruos maxima.

Domini in seruos vitæ B necisque potestatem habere. *3. de benef. 23. [B l. 1. §. 1. ff. hoc titulo.]*

Dominorum interest ne re sua male utantur.

Nemo non seruus habet C in te vitæ necisque arbitrium. & post. Non pauciores seruorum ira ceciderunt, quam regum. *ep. 4. [C Facto ipso, non iure, Hoc tamen vtuntur quoties fame, aut sauitia aut intolerabili iniuria premuntur. l. 2. ff. hoc titulo.]*

Seruus, animo liber: serui in atrocioribus obsequi dominis suis non debent.

Pars interior D mancipij mancipio dari non potest. ab hac quicquid venit, liberum est. Non E enim aut nos omnia iubere possumus, aut in omnia serui patere coguntur. Contra Rempub. imperata non facient, nulli sceleri manus commodabunt. *3. de benef. 20. [D Interrogatus Diogenes cur mancipia ad d eandem sunt appellata: Quia pedes, inquit, habent virorum: Animum autem, quem tu nunc habes, qui hoc interrogas, Læcius. 6. [E Læcia 157. ff. de regulis iuris.]*

Semiliber.

Semiliber. de breuit. vit 5.

De cultu seruorum infami.

Transito agmina exoleiorum per F nationes coloresque descripta, vt eadem omnibus leuitas sit, eadem prima mensura lanuginis, eadem species capillorum, ne quis cui rectior est coma crispulis misceatur. *ep. 96. [F Qui mancipia vendebant nationem cuiusque in venditione*

pronunciare debebant: plerumque enim natio serui aut prouocat aut deterret emptorem: l. quod si nolit. 31. §. qui mancipia 21. ff. de adilitio edicto. adde l. 31. ff. de solutionibus: 2. Plinium 78.

Ad pileum seruos vocare.

Dicit nunc aliquis me vocare ad *G* pileum seruos. *epistol.* 47. [G] Pileum libertatis notam legimus in l. vn. C. de lat. lib. toll.

Vernula.

Rudis vernula *H* 1. de tranquillit. 1. [H] Glossis vernula οἰκονομὸς ὑποκομιστὴς.

Vicarij.

Demetrio diuitiæ esse debuerant duo vicarij & sella laxior. 1. de tranquillitate 8.

Seruos dare beneficium potest.

Seruos qui negat aliquando dare beneficium, ignarus est iuris humani. 3. de benef. 17. & seq.

De patria potestate.

Quædam *A* priuilegia parentibus data sunt. quomodo horum extra ordinem habita ratio est, sic aliorum quoque beneficiorum haberi debet. Parentum conditionem sacrauius, quia expediebat liberos tolli. Sollicitandi ad hunc laborem erant, incertam adituri fortunam. Non poterat illis dici, quod beneficia dantibus dicitur: Cui des, elige ipse tecum, si deceptus es, quære: dignum adiua. In liberis tollendis nihil iudicio tollentium licet, tota res voti est. Itaque vt æquiore animo adirent aleam, danda illis aliqua potestas fuit. Deinde alia conditio parentum, qui beneficia quibus dederunt, nihilominus daturi sunt, nec est periculum ne dedisse illos mentiantur. In cæteris quæri debet, non tantum an receperint, sed an dederint. Horum in confesso merita sunt. & quia vtile est iuuentuti regi, imposuimus illis quasi domesticos magistratus, sub quorū custodia contineantur, Deinde omnium parentū vnum erat beneficium. Itaque æstimari semel potuit. Alia diuersa sunt & dissimilia, infinitis inter se interuallis distantia. Itaque sub nullam regulam cadere potuerunt, cum æquius esset omnia relinqui quā omnia æquari. 3. de benef. 11. [A] l. Item in potestate nostra. 3. l. Nam ciuium Romanorum 4. ff. hoc Titulo.

Lex patria: Patrum præmia.

Pater cum beneficium liberis dat, consortem habet. In hoc spectat legem patriam, præmia patrum, domus ac familiæ perpetuitatem 3. de benef. 34.

DE ADOPTIONIBVS ET ALIIS MODIS quibus potestas soluitur. Tit. vii.

Adoptiones frequentes, & quidem inter potentiores.

Adoptio, nuptiarum subsidium.

Fabriciorum imagines Metellis patuerunt, Æmiliorum familias adoptio miscuit. Etiam abolita seculis nomina per successores novos vigent. Adoptio fortunæ remedium est. 2. controu. 1.

Commodatus filius pro adoptiuo.

Paulus circa illos nobilissimi triumphi dies, quo victum ante curram egit Persen, duos filios in adoptionem dedit, quos sibi seruauerat, extulit. quales retentos putas, cum inter commodatos Scipio fuisset? ad Mart. 13.

Adoptari in nomen & bona alicuius.

Solemus dicere, non fuisse in nostra potestate quos sortiremur parentes, sorte nobis datos. Nobis vero ad nostrū arbitrium nasci licet. Nobilissimorum ingeniorum familiæ sunt, elige in quam ascisci velis, non in nomen tantum adoptaberis, sed ipsa bona. de beata vita 15.

Non me cuiquam mancipauī, nullius nomen fero. *ep.* 46.

Appion grammaticus qui sub C. Cæsare totam circumlatus est Græciam, & in nomen Homeri ab omnibus ciuitatibus adoptatus. *ep.* 89.

Institius hæres pro adoptato.

Institius hæres. 2. contr. 1. id est, adoptatus.

Adoptare non potest, qui est in alterius potestate.

Nec tricenario, *A* quidem filio adoptare licet. Nec *B* enim quisquam potest alium in manu sua suscipere, qui ipse in aliena manu est. Quomodo fieri potest, vt tibi potestas vitæ necisque in fratrem sit, in filium non sit? 3. contr. 3. [A] Ætas non est modus dissoluendæ patriæ potestatis, vt nec numerus liberorum. arg. l. 5. Cod. de in integrum restit. l. 1. Cod. qui & aduersus quos. l. 12. Cod. de administ. tutor. l. 2. ff. de minorib. nec militia nec dignitas quævis. §. filius familias. Inst. quibus modis ius patriæ potestatis soluitur. Nouella 81. [B] Similis ratio in tutela in §. 13. inst. de excusat. tut. l. vlt. C. de leg. tutel.

Tres filios sustulit: poterat *C* enim in adoptionem dare. 2. contr. 1. [C] Hic ex tribus maribus adoptatus dicitur. inst. de

hereditat. ab intest. de qua adoptione vide etiam l. cum in adoptiuus 10. §. qua autem. Cod. de adoptionibus. l. ultimam. §. alijs Cod. de decurionibus.

De abdicatione & qua iusta abdicandi causa.

Ob id abdicari non potest, quod fecit lege cogere. 1. contr. 1. Non possum ob hoc abdicare quod lege factū est. 4. contr. 3.

An abdicari possit iam abdicatus, ob id vitium quod antequam adoptaretur, notum fuit adoptanti. 1. contr. 1.

Quare abdicas? *D* nunquid dies noctesque impendo turpibus conuiuiis? plurimum viuo in lupanari? 2. contr. 1.

[D] Abdicatio, qua Græco more ad alienandos liberos ἀποκύβητις dicebatur, Romanis legibus non comprobatur. l. abdicatio. 6. Cod. de patria potestate.

Abdicatio, legis actio seu actus legitimus.

An vos abdicationem putatis esse actionem? Etiam actio est. 3. contr. 4. [E] Vide l. actus legitimi. 77. ff. de regulis iuris.

Abdicationis formula.

Hæc abdicantis fuisse verba, I ad illum quem magis amas quam patrem. 1. contr. 8.

I ad illos quos maus sequi quam reducere. 2. contr. 1.

Abdicati domo, non ideo ciuitate eiecti.

Athenienses abdicato vicerunt duces. 1. contr. 8.

DE DIVISIONE RERVM ET QVA

litate. Titul. VIII.

De rebus corporalibus & quid corpus.

Quod tangi potest corpus *F* est Tangere & tangi nisi corpus nulla potest res, vt ait Lucretius. *G* *ep.* 107. [F] l. 1. §. 1. hoc Titulo. Inst. de rebus corporalibus. [G] Lucretius Tangere nec Tangi nisi corpus nulla potest res.

De his quæ solo continentur seu de rebus immobilibus.

Tertia pars de agris, terris, arbutis, satis quærit? & vt Iurisconsultorum verbo vtat, de omnibus, quæ *H* solo i continentur. 2. natur. 1. *H* l. unica. §. 7. Cod. de rei uxoria actione [I] hinc res soli. l. à diuo Pio. 15 §. 1. ff. de re iudicata.

Potest eripi domus, & pecunia, & mancipium, & quicquid est, in quo hæsit beneficij nomen: ipsum vero stabile & immotum est. 6. de benef. 2. in fin.

Commune & vniuersitatis, & equestria. 1. 7. de benef. 12. [K] l. in tantum. 6. §. vniuersitatis sunt. 1. ff. hoc titulo [L] Equestria locus in quo sedent equites in theatro. V. plenius infra de ludis.

DE SENATORIBVS. Tit. IX.

De senatus assiduis consultationibus pro republica.

Senatus per totum diem consultat sæpe, cum illo tempore vilissimus quisq. aut in campo otium suum oblectet, aut in popina lateat, aut tempus in aliquo circulo terat. de prou. 5.

Senator quo anno excusationem à senatu habeat.

Lex à 60. Senatorem non citat, Difficilius homines à se otium impetrant, quam à lege. de breu. vit. 20.

Senator post 65. annum in curiam venire non cogitur, non vetatur. 1. controu. 8.

De lato clauo.

Sextius latum clauum *M* D. Iulio dante non recepit *epistol.* 99. [M] Hinc laticlavium petere. l. nuper. 42. ff. de donat. inter virum & uxorem. vbi plenissime diui.

Relationes ad quam usque horam fiebant.

Maiores nostri nullam relationem post horam decimam in senatu fieri vetabant. 1. de tranq. 15.

De censu senatorio, castrensi, iudiciario.

Census *N* senatorium gradum ascendit, Censui in castris ordinem promouet, Censui iudices in foro legit. 2. contr. 1. [N] Senatorius census equestri fuit duplo maior. Initio, hoc est, crescentibus Romæ diuitiis, (non cum imperia aratum tractantibus magistratibus deferabantur) nullum in senatum legi fas fuit, nisi cui octingentorum millium, hoc est, aureorum 24000 census esset. Postea Augustus censum auxit, voluitque esse duodecies sestertium Suetonius. Equester census, 400 millium fuit, Horatius.

DE OFFICIO CONSVLIS.

Titul. X.

Consulatus maior pratura: Consulatus iterari potuit.

Nemo agit de tribunatu gratias, sed queritur quod non est ad praturam usque perductus: nec hæc grata est. si deest Consulatus: nec hic quidem satiet, si vnus est 2. de benef. 27.

Male te habebit ille Consul factus ille etiam relictus, ringeris quoties aliquem in fastis sapius legeris. *ep.* 105.

Consul XII. fasces habuit: Consul ordinarius: Non ab omni consule annus nominabatur.

Dedit mihi praturam, sed consulatum speraueram: dedit duodecim *A* fasces, sed non fecit ordinarium consulem. *A* me aumerari voluit annum, sed deesse mihi ad

b iij

sacerdotium. 3. de ira 31. [A Ovidius in Pisonem, Mar-
tialis 7. 8. 9. epigrammat. Prætoris insigne sexi. Valer. 1.
Proconsulis, totidem, l. proconsules. ff. de officio proconsulis.
Præsidis quinque Dion. 53. 57.

De Consularibus comitiis: De candidatis sacerdotiorum: De
questura suffragatoribus.

Euenit ut circa consularia occupato comitia, aut sacerdo-
tiorum candidato, questura suffragator excideret. 7. de
benef. 28.

DE OFFICIO PRÆFECTI PRÆTO- rio Tit. xi.

Præfetti prætorio exigebant, inter cetera muneris sui a prin-
cipe, in quos animaduerti vellet: chartam ad eam
rem proferebant & tradebant principi, ut
princeps annotaret.

Animaduersurus in latrones duos Burrus præfectus
tuus vir egregius, & tibi principi notus, exigebat a te, scri-
beres, in quos & ex qua causa animaduerti velles. Hoc
sæpe dilatum, ut aliquando fieret, instabat Inuitus inuito
cum chartam potuisset, traderetque exclamasti. Vellem
nescire litteras. 2. de clem. 1. [B Subaudi Prætorio. Nam hic
ἐπαγοὺς ἢ δευδοεῖν Dion in Nerone.

DE OFFICIO PRÆFECTI VRBI. Titul. xiii.

De Lucio Pisonē & Cossio præfektis vrbi, vino mersis ac madden-
tibus, & tamen secreta principum suorum custodientibus
& alioqui moderatis.

Lucius Piso c. vrbis d. custos e. ebrius ex quo semel fa-
ctus fuit, maiorem partem noctis in conuiuio exigebat,
vsque in horam sextam fere dormiebat: hoc erat eius matu-
tinum. officium tamen suum quo tutela vrbis cōtinebatur,
diligentissime administravit. Huic & D. Augustus dedit se-
creta madata, cum illum præponeret Thraciæ. & quam per-
domuit, Et Tiberius proficiscens in Campaniam, cum multa
in vrbe & suspecta reliquerat & inuisa, (puto quia illi bene-
cesserat Pisonis ebrietas) postea Cossium fecerat vrbis præ-
fectum, virum grauem, moderatum, sed mersum vino & ma-
dentem, adeo ut ex senatu aliquando (in quem e conuiuio
venerat) oppressus inexcitabili somno tolleretur. Huic ta-
men Tiberius multa sua manu scripsit, quæ committenda ne
quidem ministris suis credebat. Nul lum Cossio aut priua-
tum secretum aut publicum elapsum est. ep. 84. [c socer
C. Cæsaris, qui censor cum Appio Claudio anno vrbis 704.
Huius meminit Tacitus 6. Annalium. [d Lenissimum se-
curitatis urbanæ custodē appellat Velleius. adde Dionē 53.
[e Ita appellatus fuit Præfectus vrbi. Iuuenalis Satyra 13.
Hæc quota pars scelerum, quæ custos Gallicus vrbis, vsque
à Lucifero donec sol occidat, audit. [f Decus triumphale
in Thracia meruisse scribit Tacitus lib. 6. Annalium, bellum
atrox in Thracia compressisse Velleius.

DE OFFICIO PRÆTORVM. Tit. xiiii.

Prætexta prætorij utebantur & quando.

Prætorio licet prætextata toga uti festis, ut solennibus die-
bus 1. controuers. 8.

Magistratui vestis qua in criminalibus causis: Concio classico
aduocata: Tribunal magistratus: Vultus legis furenti
oppositus: Solennia verba concipere:
Agere iubere.

Et si peruersa induenda, magistratui vestis, & conuocanda
classico concio est, procedam in tribunal non furens, nec
infestus, sed vultu legis: & illa solennia verba, leui magis
grauique quam rapida voce concipiam, & agere iubebo non
iratus, sed seuerus. 1. de ira. 16.

Si, cum classicum canere debeat, symphonia canere iussit,
non lædet maiestatem. 9. contr. 2.

Dic mihi, si, cum animaduertere debeat, nec legitimo
cultu ac more solenni vsus, tribunal conscenderit conui-
tiali veste, non lædet maiestatem. & post. Licet qua quis
velit veste uti, si prætor ius in veste serui vel muliebri
dixerit violauit maiestatem. 9. contr. 2.

Sapiens cælo impositus intelligit cum sellam A aut tri-
bunal ascenderit, quam humili loco sederit epistol. 69.
[A Sellam a tribunali distinxit. nam postulationibus dua-
bus modis Prætor operam dedit, videlicet pro tribunali or-
dinatio postulationum di-, vel de plano sella extra ordinem
posita. sic diebus sessionum, honorum possessio alia de
plano peti potuit, alia cognitionem pro tribunali deside-
rabat & decetum exposcebat. l. 2. §. 1. ff. quis ordo in possess.
seruetur. Sic custodia pro tribunali vel de plano audiri po-
terant vel condemnari. l. 18. in fin. ff. de quest. adde qua de
sella scripsi ad l. 1. §. 6. vers. casum. ff. de postulando.

Lictores a magistratu functo aut eum transibant qui ma-
gistratu functurus erat.

Itu, ista verba, quæ iam ab alio magistratu ad alium cum
lictoribus transeant, fertur ad aliquem. 3. nat. præfat.

Virga magistratui in publicum prodeunti præferebantur.

Placet honores facereque non purpura, aut aureis virgis
B adductu capessere sed ut amicis propinquisve, & omni-
bus ciuibus, omnibus deinde mortalibus paratior viliorque
sum 1. de tranq. 1. [B Tertull. de Idololatria. Ipsi etiam Ido-
lis prætextæ & trabes & laticlavi, fascēs quoque & virgæ
præferuntur. & merito. Nam dæmonia magistratus sunt
huius sæculi. Idem de corona militis. Tui ordinis, tui ma-
gistratus, & ipsum Curia nomen Ecclesia est Christi. Illius
es conscriptus in libris vitæ: Illic purpura tua, sanguis do-
mini: & clauus latus in cruce ipsius: illic securis ad radices
arboris posita: illic virga ex radice Iesse. vides quam ele-
ganter coniunxerit purpuram, latum clauum, securis,
virgas. Ceterum hæ virgæ, bacilli quoque appellantur Ci-
ceroni 11. ad Atticum in f. a fascibus disterebant. præfere-
bantur magistratibus Colonialis & Aedilibus. Apuleius 1.
Milesiarum. Quumvis Cicero in Rullum. Sexuiris Petronius
Satyrice, de virgis lictorum, quibus utebantur vel ad submo-
uendum vel tangendas fores. adi Martialem, Plautum, Statium,
Luium 6. Plin. 7. Appianum 1. ciuiliū. Virgarius Glossis.
παλαιοὶ γὰρ.

Lictoris officium inter cetera fuit semita deicere obuios.

Non est quod feliciorem cum iudices cui submouetur,
quam quem lictor semita deiecit. ep. 91.

Equo desilire, caput adaperire, semita cedere magistratui
obuio, mos.

Si Consulem videro, aut Prætozem, omnia, quibus honor
haberi solet, faciam. equo c. desiliam, caput adaperiam,
semita cedam. epist. 65. cir. fin. [c Seruilius, Isauricus cum
forum præteriens testes in reum dari vidisset, loco testis
constitit, ac inter summam patronorum pariter & accusa-
torum admirationem sic ortus est. Hunc ego iudices,
qui ca. sam dicit, cuius sit aut quam vitam egerit, quamque
merito vel iniuria accusetur, ignoro. Illud tantum scio, cum
occurreret mihi Laurenina via iter facienti, admodum an-
gusto loco, descendere noluisse. Quod an aliquid ad reli-
gionem veltam pertineat, ipsi æstimabitis: ego id suppi-
mendum non putavi. Iudices reum, vix auditis ceteris tes-
tibus, damna erunt. Valuit enim apud eos, cum amplitudo
viri, tum grauis neglecta dignitatis eius indignatio: eum-
que, qui venerati principes nesciret, in quodlibet facinus
procursum crediderunt. Valer. 8. c. 5.

Magistratus oculis omnium expositi.

Magistratus omnium oculis expositos esse ostendit. ep. 43.

DE OFFICIO PRÆFECTI VIGILVM. Titul. xv.

Vigiles ex fumi magnitudine incendia futura colligebant.

Intervenerunt quidam amici propter quos maior fumus
fieret, non hic qui erumpere ex A. lautorum culinis, &
terrere vigiles solet, sed hic modicus, qui hospites venisse
significaret. ep. 65. [A huiusmodi incendia culpa tribuno,
non casui. l. 3. §. ff. hoc Titulo. l. si vendita. 11. ff. locati.

DE OFFICIO PROCONSVLIS ET LEGATI Titul. xvi.

Proconsules in prouincias uxores non ducebant.

Paratus erat accusator cum commentariis: aiebat, Quid si
meretrix d. siderarit? in hoc te cum vxore B non misimus, ut
salua prouincia sit, optemus meretrici bonam mentem. De-
dimus tibi legatum, c. dedimus custodem, ut tu cum mere-
trice cœnares? meretrix vxoris loco accubuit, imo præto-
ris. 9. contr. 2. [B Vide omnino l. 4. §. proficisci. ff. hoc Titulo.
[c Adde l. 10. §. legatum. l. 11. l. legatus. l. legati. ff. hoc Titulo.
Proconsules exituri in prouinciam ad portam uxores dimittebant.
Hic est Flaminius, qui exiturus in prouinciam uxorem ad
portam dimisit. 9. contr. 2.

DE OFFICIO ADSESSORVM. Tit. xvii.

Prætor peregrinus & urbanus: Prætor pronunciabat
verba adsefforis.

An ille plus præstat, qui inter peregrinos & ciues aut urba-
nus prætor aduentibus adsefforis d. verba pronunciat, quam
qui docet quid sit iustitia? 1. de tranq. 3. [D Ita emendo:
antea legebatur, adsefforibus perperam. vide quæ scripsi li-
bro 4. Coniecturarum. adde. l. 2. ff. quod quisque iuris.

LIBER II.

DE IURISDICTIONE. Tit. 1.

Iurisdictio non semper sani cerebri hominibus permittitur.

H Is ipsis, quos vocamus insanos, suffragium & iurissi-
dionem committimus 2. de beneficiis. 55.

*Ad album sedentes: Exceptiones nigrae, turpes, & infames
Interrogationes insidiosae: formula cadere in inte-*

grum Prator restituerebat.
Per istud & Philosophia, sunt nigrae & turpes infamesque etiam ad album sedentibus exceptiones. Quid enim aliud agitis, cum eum quem interrogatis, scientes in fraudem inducitis, quam ut formula cecidisse videatur? sed quemadmodum illum prator, sic hos philosophia in integrum restituit. *epist. 49.* [*E* l. 1. l. 3. l. 5. & passim, ff. de in integrum restitutionibus.] Cum ait per istud philosophia, cauillationes & sophismata intelligit: cum dicit infames, captiosas ostendit: quod de albo, ex eo discimus, in albo pratoris scriptum fuisse, ut is, qui non quemadmodum oportet, egisset, causa caderet, unde quidam colligunt id ius ex legibus 12. tabul. non fuisse. de quo Reuarius 3. variat. 14. adde § si quis agens. Inst. de action. Iam quod de exceptionibus addidit, eo referendum est, ut sciamus, plus petentes exceptionis auxilio, non ipso iure, causa cecidisse. Sic autor ad Heren. libro 1. in priuata actione exceptiones pratoriae sunt, & causa cadit is qui non quemadmodum oportet egerit. adde l. 95. §. 9. ff. de solution. Paulum 1. sentent. 10. & 2. t. 5. Quemadmodum & illud quod de formula adiecit, confirmatur loco illo. Plauti in Mostel. nihilo plus peto. Tranio, velim hercle, ut vno nummo plus petas. Quin & illud quod de restitutione dicit, admonet, eos qui plus petendo causa cecidissent, stricto iure per Pratorem in integrum restitui solitos.

De albo Pratoris aut iudicio.

Scio voluptatem, si ad nostrum album & verba dirigimus, rem infamem esse. *epist. 60.* [*G* Vide l. 7. ff. hoc Titulo.]

QVOD QVISQVE IVRIS IN ALTERVM
statuerit, ut ipse eodem iure utatur.

Titul. 11.

Nemo inuidiosum ius postulat, quod alteri profuturum est. 2. *controuerf. 1.*

Ab A alio expectes, alteri quod feceris. *epist. 95.* [A Hinc illa sententia, patere legem quam ipse tuleris: Quod tibi non vis fieri alteri ne feceris. Alex. Seuerus apud Lampridium. Dixi in epigraphe huius Tituli Pandectis.]

DE IN IVS VOCANDO. Tit. III.

In ius ad Pratorem vocari: Postulare ut prator nomen alicuius recipiat lege inscripti maleficii: Aduocationem reus petebat: Ad alium Pratorem educere: Postulare ingrati.

In ius ad Pratorem voco: postulavi ut prator nomen eius reciperet, A lege inscripti maleficii: ille aduocationem petit, deinde ad alterum pratorem eduxi, & ingrati postulavi. 3. *contr. in proem.* [A v. l. 3. ff. de accusationibus.] Eorum qui in ius vocati, alij sequuntur ultro: alij ducuntur, alij neque sequuntur neque ducuntur.

Opinionem & famam eo loco habeamus, tanquam quae non ducere, sed sequi debeat. 6. de benef. ult. in fin. [B Sic Gaius citatur ad edictum Pratoris Urbani Titulo, Qui neque sequantur neque ducantur. l. 48. ff. de verb. signif. ubi dixi.]

In ius vocari qui non possint.

Quosdam exilia vno loco tenent, quosdam sacerdotia. c. 1. de tranq. 10. [c Hi sunt quos Vlpianus scribit, propter loci religionem inde se mouere non posse. l. 2. ff. de in ius vocando. ne alioqui putes Vlpianum loqui, de monachis, nescio quibus, qui Itylitae dicti.]

Agere apud bonum & malum virum.

Apud bonum virum bonam causam non habeo, apud malum non ago. 4. de benef. 40. circa finem.

Seruatus aduersus seruatores agere non potuit.

Seruatus contra d seruatores nequam & habere actionem. 3. *controuerf. 4.* [d facit ad l. generaliter eas personas quibus reuerentia debetur. ff. hoc titulo.] e intellige, sine iussu Pratoris.

SI QVIS CAUTIONIBVS IN IUDICIO

sistendi causa factis non obtemperauerit.

Tit. XI.

De Vadimonio.

Vadimonium promittimus, tamen deseritur. non A in omnes datur actio; deserentem vis maior excusat. 4. de benef. 29. in fin. hoc loco. [A Cum ait non in omnes dari actionem, intellige non dari in reum, sed in solum actorem. Nam vadimonium deserens actor lite multabatur, ut colligi potest ex Suetonio in Calig. ex Horatio 1. Sermon. 9. Ad illud autem quod ait vim maiorem excusare deserentem, referenda est lex 7. §. 7. ff. si quis cautionibus.]

Vadimonis alienis occupari.

Vadimonis suis atque alienis occupari. de breuit. vit. 6.

Ad vadimonium vocari & descendere.

Nunc videor tibi plus prodesse, quam cum ad vadimonium vocatus descenderem. *epist. 8.*

Vadimonio teneri.

Vadimonio inimicus tenuit quosdam, ne B ad ruinam domus suae occurrerent. 6. de benef. 9. [B Idem dolus in eo qui trille aliquid nunciat alteri, ne ad iudicium veniat. l. 1. §. 2. ff. de eo per quem factum.]

DE FERIIS ET DILATIONIBVS.

Tit. XII.

Festi dies a legum conditoribus cur conditi.

Legum conditores festos instituerunt dies, ut ad hilaritatem homines publice cogerentur, tanquam necessarium laboribus interponentes temperamentum. 1. de tranq. 15.

Feria diligentissimis nunquam contingunt.

L. Drusus dicitur dixisse, vni sibi, nec puero quidem, vquam ferias contigisse. de breuit. vit. c. 5.

De comperendinatione.

Intra comperendinationem A fides promissi mei stabit. *epist. 98.* [A Ut ampliatio in incertum diem, diffusio in alterum & sequentem: ita comperendinatio in perendinum & tertium diem differebatur, Asconius. Ita comperendinatio dilationis species. Glossis Comperendinatio terminus est.]

De Saturnalium ritibus & more, Decembri mense.

December est mensis quo maxime ciuitas deludat: Ius luxuriae publicae datum est, ingenti apparatu sonant omnia, tanquam quicquam inter Saturnalia B interfuit & dies rerum agendarum. adeo nihil interest, ut non videatur mihi errasse qui dixit, olim mensem Decembrem fuisse, nunc annum. Si te hic haberem, libenter tecum conferrem, quid existimares faciendum: vtrum nihil ex quotidiana consuetudine mouendum: an, ne desidere videremur, cum publicis moribus & hilarius coenandum & exuendum rogam, nam quod fieri nisi in tumultu & trilli tempore ciuitatis non solebat, voluptatis causa ac festorum dierum, vestem mutabimus. *ep. 18.* [B Vide Macrobius libris Saturnaliorum.]

Festis aperiri iubeant maiorum imagines.

Indicit festum diem, aperiri iubet maiorum imagines. 7. *contr. 6.*

LIBER III.

DE POSTVLANDO. Tit. I.

Exhortatorius sermo ad suscipiendam alterius defensionem.

Succurre, quisquis eloquentior es, pereuntium poenis. *epist. 49.*

Defendendi alterius species atque exempla: Reum gratia laborantem tueri: Hominum potentium factionem in se conuertere: Sordes alicui detrahere & in se sumere: Spondere pro iudicato: Suspendum amici bonis libellum disicere & creditoribus eius se obligare: Proscriptionis periculum adire.

Sic reum gratia laborantem A tueor, & hominum potentium factionem in me conuerto. Quas illis detraxero sordes B sub accusatoribus iisdem fortassis sumpturus, cum abire in partem alteram possim & securus spectare aliena certamina. Spondeo pro iudicato & suspendum C amici bonis libellum deiicio creditoribus eius me obligatuus: ut possim seruare proscriptum, ipse proscriptionis periculum adeo. 4. de benef. 12. [A Id est oppressum.] B De sordibus reorum dixi ad l. si diutino. 25. ff. de poenis. [c Hinc proscribere pignus & domum debitoris signare. l. Item is. §. item si quis pignus proscripserit. 32. l. si iniuria. 20. ff. de iniuriis. ubi dixi.]

De rerum prolatione eaque a patronis expetita.

Diripitur ille toto foro patronus & magno concursu (vltra quam audiri potest) complet. Quando, inquit, res D proferentur? de breuit. vit. 7. [D Res prolatae dicuntur, quae dilatae feriis datis. Plautus Captiuis: ubi res prolatae sunt, quum rus homines eunt, simul prolatae sunt nostis dentibus, &c.]

Plures causas priuatas eodem die agere: vnam ante, alteram post meridiem: Publicam vnam tantum vno die agere: Sine commentario causam non dicere quibusdam mos & de Commentariorum super ea re generibus.

Seuerus Cassius vno die priuatas causas plures agebat & ita ut altera ante meridiem ageret, alteram post meridiem: Publicam vero nunquam amplius quam vnam vno die & post. sine commentario nunquam dixit, neque hoc com-

b iij

mentario contentus erat, in quo nude res ponitur, ex maxima parte peribebatur actio: illa quoque que falso dici poterant annotabantur. 3. *controuers.*

Excusatio iusta à promissa aduocatione.

Promissi aduocationem, postea apparuit per eam causam præiudicium A in patrem B meum quæri. 4. *de beneficiis*
[A Hoc præiudicium in personam erat: quod præiudicium facit alteri personæ: quale fuit Fabricij & Scamandri in causa Oppianici. *Asconius in Terrem.* B vel pupillum. l. 10. ff. de postulando ad finem. l. aut ad finem. ut & l. 23. ff. de procuratoribus.

Commodare in foro alicui vocem & operam.

Profilire libet in forum, commodare alteri vocem, alteri operam. [c et si nihil profuturam, tamen conaturam prodesse: alterius coereere in foro superbiam, male secundis rebus elati. *de tranquill.* [c *Asconius* diuinatione: Patronus dicitur qui alterum defendit in iudicio, hic orator est: si autem ius suggerit aut præsentiam suam commodat amico, aduocatus: si negotium suscipit, procurator. *ita hinc locum Asconij Padiani lego & emendo.*

Defensionis memoria apud litigatorem cito perit.

Cui rogo litigatori defenso, tam magni beneficii, ultra res proximas, memoria durauit. 5. *de benef. 17.*

Improba quæstiones non defendenda.

Nunquam tentari debet in causa verecunda improba quæstio. 7. *controuers. 4.*

Honorarium debetur oratori etiam si cliens eius damnatus sit: si modo omni arte usus est.

Etiam damnato reo, oratori constat. d eloquentiæ officium, si omni arte usus est. 7. *de benef. 13.* [d Quid ita? omni arte usus est: per eum non stetit, quo minus ageret ac vinceret. l. 1. §. diuus. 13. ff. de variis & extraordin. cognit.

Disertus tacens.

Disertus est etiam qui tacet. 4. *de benef. 21.*

De Curia & foro.

Curia & forum loca exercendis in publico conuitiis: e destinata. in sapient. non cad. 6. [e Lego, vocibus. Vide 3. Coniecturarum. ubi dixi.

De Clientibus & Clientelis.

Refertur clientibus f atrium de vit. beat. 13. [f De clientibus adi l. & clientes. ff. de usu & habitatione. ubi dixi.

Clientum nemo patronum sequitur sed ex eo aliquid. *epist. 9.*

Clientum opinionem quidam dum timent, grauiorem subeunt ingratorum. 2. *benef. 21.*

Non pudet virtutes in clientelam vitiorum demittere. 1. *de ira. 9.*

DE HIS QUI NOTANTUR INFAMIA.

Tit. II.

Infamari ab infami nemo vir bonus potest.

Quanta dementia est, vereri, ne infameris ab infamibus. *epist. 92.*

Ab infami beneficium accipere, & cum eo amicitiam contrahere, utrum honestum sit: an & quemadmodum pecunia infami creditori sit soluenda ac reddenda.

Quid faciendum est captiuo, cui redemptionis pretium homo delituti corporis & infamiae promittit? Etiam à tali accipiam pecuniam, quam pro capite dependam. accipiam autem tanquam creditum, non tanquam beneficium. solutam illi pecuniam, & si occasio obtulerit seruandi, periclitantem seruabo, in amicitiam (quæ similes iungit) non descendam: nec seruatoris illum loco numerabo, sed feneratoris, cui sciam reddendum quod accepi. 2. *de benef. 21.*

Mors ignominiosa.

Plus quam ignominia est, mors ignominiosa. *ad Alb. ca. 13.*

QVOD CVIVSQUE VNIVERSITATIS

nomine vel contra eam agatur. Tit. III.

Tam iniquum putas esse sapientem. A ut nihil viritum se debere pro communibus bonis iudicet? *ep. 74.* [A Hoc sapiens putet: iure tamen aliud. Nam ut si quid vniuersitati debetur, singulis non debetur: ita singuli non debent, quod vniuersitas debet. l. sicut municipium. 7. §. 1. ff. quod cuiusque vniuersitatis nomine.

DE NEGOTIIS GESTIS. Tit. V.

Negotiorum gestorum damnum.

Malus paterfamilias habebitur, qui negotiorum gestorum damnato patrimonij sui curam mandauerit. 4. *de benef. 27. in fin.*

LIBER IIII.

DE IN INTEGRVM RESTITVTIO-

nibus. Tit. I.

Restitutio in integrum non datur aduersus beneficium datum.

C Vi des beneficium considera, nulla actio erit, nulla repetitio. Erras si existimas succursurum tibi iudicem, nulla lex te in integrum restituet. 3. *de benef. 13.*

QVOD METVS CAUSA GESTVM

erit. Tit. II.

Lex. Per vim metumque gesta irrita sunt. 4. *contr. 8.*

Per vim metumque gesta irrita sunt. Bello civili patronus victus & proscriptus ad libertum confugit, receptus est ab eo, & rogatus, ut A operas B remitteret: consignatio facta est restitutus, exigit operas, contradicitur. 4. *contr. 8.*

A Remittebantur enim interdum operæ à patrono, libertus. 41. ff. de operis libertorum. [B Operæ sunt diuturni officium. l. 1. ff. de operis libertorum.

VI maiore & metu adhibitis electio perit. 2. *de benef. 8.*

DE RECEPTIS QVI ARBITRIVM

receperunt, ut sententiam dicant. Tit. VIII.

Arbitrij difficultas.

Eam partem ad te perferam quæ in lite est, te arbitrum adduximus, plus negotij habes quam exilimas. *epist. 66.*

Arbitri & iudicis differentia.

Melior videtur conditio causæ bonæ, si ad iudicem, quam si ad arbitrum mittitur. 3. *de benef. 7.*

Ad te arbitrum hodie non mittimus, iudices habemus Deos. 1. *controuers. 1.*

Arbitrij potestas.

Clementia liberum arbitrium habet, non sub formula, sed ex æquo & bono iudicat, & absolvere illi licet, & quantum vult æstimare litem. nihil ex illis facit, tanquam iusto minus fecerit, sed tanquam id quod constituit iustissimum sit. 2. *de clem. 7.*

LIBER V.

DE IVDICIIS.

Iudicis & arbitri differentia: & cur ingrati actio non recepta.

Quæcunque in cognitionem cadunt, comprehendi possunt & non dare infinitam licentiam iudici. ideo A melior B videtur conditio causæ bonæ, si ad iudicem, quam si ad arbitrum mittitur, quia illum formula c includit & certos quos non excedat terminos ponit: huius libera & nullis stricta vinculis religio. & detrahere d aliquid potest & abicere, & sententiam suam, non prout lex aut iustitia sua suadet, sed prout humanitas aut misericordia impulit, regere. Ingrati actio si recepta esset, ea non erat iudicem alligatura, sed regno liberrimo positura. Quid sit enim beneficium non constat: deinde quantumcunque sit, refert quam benigne illud interpretetur iudex. Quid sit ingratus, nulla lex monstrat. Sæpe & qui reddidit quod accepit, ingratus est: & qui non reddidit, gratus. De quibusdam etiam imperitus iudex dimittere tabellam potest. Vbi fecisse aut non fecisse pronuntiandum est, ibi prolatis cautionibus controuersia tollitur, ubi vero inter disputantes ratio ius dicit, ibi animi coniectura capienda est. Vbi id de quo sola sapientia discernit, in controuersiam incidit, non potest ad hoc sumi iudex ex turba selectorum, quem census in album & equester ordo transmisit. Itaque non hæc parum idonea res visa est, quæ deduceretur ad iudicem, sed nemo huic rei satis idoneus iudex inuentus est. quod non admiraberis, si excutieris, quid habiturus fuisset difficultatis, quisquis in eius modi reum egisset. 3. *de benef. 7.* [A Cicero pro Roscio Comedo: Aliud est iudicium, aliud arbitrium, iudicium est pecuniæ certæ: arbitrium incertæ. Ad iudicium hoc modo venimus, ut totam litem obtineamus aut amittamus: Ad arbitrium, ut neque nihil, neque tantum, quantum postulauimus, consequamur. Eius rei ipsa verba formulæ testimonio sunt. Quid est in iudicio? directum, asperum, simplex, si paret l. 1. §. 1. dari oportere. Hinc, nisi planum l. 1. §. 1. ad libellam sibi deberi, causam perdit. Quid est in arbitrio? mite, moderatum: Quantum æquius & melius, id dari. [B Imo deterius videtur. Cicero ibidem: Ceteri, inquit, cum ad iudicem causam labefactari animaduertunt, ad arbitrum confugiunt, hic ab arbitro ad iudicem venire est ausus. [c Hæc scilicet, si paret centum dari oportere. [d Cicero ibidem. Quis vnquam ad arbitros quantum petit, tantum abstulit? Nemo. Quantum enim æquius esset sibi dari petit.

Iudex ut in aliena, ita & in sua æquus esset debet.

Neque enim æquus iudex, aliam de sua, aliam de aliena causa sententiam fert. nemo, inquam, inuenitur, qui se possit absolvere, & innocentem quisque se dicit, respicit testē, non & conscientiam. 1. de ira 14. [& Iuuenalis Satyr. 8. Exemplo quodcumque malo committitur ipsi displicet auctori. Prima est hæc vitio: quod se Iudice nemo nocens absoluitur.

Iudicis damnandi sententia an valeat.

Non potest ullam auctoritatem habere sententia, ubi, qui damnandus est, damnat. de rem. fort.

Iudicis remissioris qua partes.

Remissior iudex (quem esse me malo) iniuriæ obliuisci debet: officii meminisse. epist. 82.

Iudex imperturbatus esse debet & cur.

Vides quam debeat ab omni perturbatione liber accedere. Ad rem summa diligentia tractandam, potestatem vitæ necisque, male irato ferrum committitur. 1. de ira 16.

Iudici ira vitanda, maxime cum iudicat & cur.

Multos absoluemus, si cœperimus ante iudicare quam irasci. 3. de ira 29.

Iudicis vultus placidus esse debet in iudicando.

Iudex tum maxime placidus esse debet in statu vultus cum magna pronunciat. 1. de ira 16.

Iudex sine ira esse debet, maxime in sententiis capitalibus: De supplicio militari: De saxo Tarpeio: De proditore & hoste publico.

Cum ceruicem noxio præcidi imperabo, & cum paricidam in suam culeo, & cum mittam in supplicium militare, & cum Tarpeia & proditorem, hostem publicum imponā, sine ira eo vultu animoque ero, quo serpentes & animalia venenata percussio. 1. de ira 16. [& Lege Tarpeio, vel subintellige, rupi. agitur enim hic de saxo Tarpeio, & ex eo missione.

Iudex dat actionem & tempus: sæpius etiam audire debet.

Iudicaturus utrique parti daret actionem, daret tempus, nec semel audires. Magis enim veritas, elucet, quo sæpius ad manum venit. 2. de ira 29.

Iudices longinquis regionibus iudicandi causa euocati.

Euocantur longinquis regionibus iudices qui sedeant iudicaturi. 3. de ira 33.

Iudices in consilium nonnunquam aduocabant ipsum Cæsarem.

Qui in consilium aduocabatur, in domum cognoscentis ibat. Cognoscentis argumentum erat, quod in eius domum, ab aduocatis consilij causa, iretur: Consilij causa aduocatus, princeps, iubebat ceteros sententiam suam scribere, ne si ipse prior sententiam dixisset, ceteris necessitas imponi idem sentiendi videretur: idem iurabat se hereditatem rei non aditurum, ne videretur spe lucri condemnasse.

Cogniturus a de filio Tarius aduocauit in consilium Cæsarem Augustum. Venit in priuatos penates assedit, pars alieni consilij fuit, non dixit, imo in meam domum veniat? quod si factum esset, Cæsaris futura esset cognitio, non patris. Audita causa, excussisque omnibus, & his quæ adulescens pro se dixerat, & his quibus arguatur, petit, ut sententiam suam quisque scriberet, ne ea omnium fieret, quæ Cæsaris fuisset: deinde priusquam aperirentur codicilli, iurauit se Tarius hominis locupletis hereditatem non aditurum. & post. Eodem die, & Tarius hereditatem perdidit Cæsar, & libertatem sententiæ suæ redemit, & postquam approbavit, gratuitam esse sententiam suam, dixit relegandum quo patri videretur. 1. de clement. 15. [A dixi. 3. Coniecturarum.

Ex consilij sententia facere.

Quicquid honeste fit, una virtus facit, sed ex consilij sententia, epistol. 68.

Ad forum prima luce properabant: Lites varia & de variis rebus:

Patroni bona voce, iudices corrumpuntur.

Hæc tot milia ad forum prima luce properantia, quanto turpes lites, tanto turpiores aduocatos habent. Alius iudicia patris accusat, quem mereri satis fuerit. Alius cum Marte consistit, alius delator venit eius criminis cuius manifestior reus est, & iudex damnaturus quæ fecit eligitur, & corona pro mala causa, bona patroni voce corrupta est. 2. de ira 7.

Basilica fremitu iudiciorum resonantes.

Fremitu iudiciorum Basilica resonant. 1. de ira 33.

Formulam mutare non posse.

Nostri primo vinculo tenentur, & mutare illis formulam & non licet ep. 118. [B Vide Titulum Codicis de formulis & impetrationibus actionum sublati.

Formulam qua non habent, libera sunt.

Quicquid est quod seruilis officii formulam excedit, quod

non ex imperio, sed voluntate præstatur, beneficium est. 3. de benef. 21.

Ad formulam & præscriptum respondere.

Non ex formula natura responder, & neque ad præscriptum casus obsequitur. 2. contro 6.

A formula eiusque disputatione ad rem ipsam accedere.

Ad ipsam rem accedamus, quoniam satis de formula disputatum est. 5. nat. 1.

Ad formulam viuere.

Viuere ad formulam. 1. de tranq. 11.

Iudex ex turba selectorum adsumptus? Censuræ iudicariæ seu Iudicum: Iudices ex equitum ordine selecti.

Non potest ad hoc sumi iudex ex turba selectorum. A quem census in album & equestris ordo transmisit, & B benef. 32. [A Decuriae iudicum variis nominibus discretæ, alia Tribunorum æris, alia selectorum & iudicum. Plinius 8. Idem: Diuisus hic quoque ordo erat superba usurpatione nominum, cum alius se nongentum, alius selectum, alius Tribunalum appellaret, selectos fortasse appellat, quibus summus erat census.

Extra ordinem quæstiones nonnullæ ex senatusconsulto.

In ea ipsa quæstione quæ extra ordinem Senatusconsulto exercebatur plus, quam quærebatur, admissum est. Quærebatur an post adulterium aliquis posset esse tutus. Apparuit sine adulterio tutum esse non posse. epist. 98.

Extra ordinem ius dicere.

Dubitauit utrum differrem te, an donec suus isti rei veniret locus, ius tibi extra ordinem dicerem. epist. 107.

Discessionum mos in sententiis.

Cum alicuius in senatu sententiam sequimur, B non potest dici, Ille magis assentitur quam ille. Ab omnibus in eandem sententiam itur. epist. 67. [B In discessionibus hæc formula recepta, Qui hac sentitis, in hanc partem: Qui alia omnia in illam partem ite, quo sentitis. Plinius 8. epistol. 14. & 2. epistol. 11. Festus. Hinc illa apud Ciceronem, 1. epistol. 2. & 10. epist. 12. & Cæsarem 8. de bello Gallico In alia omnia ire ac transire, Dion 4. Plutarchus Pompeio. Suer. Tiberio c. 31. Gellius 14. c. 7.

Cum de beata vita agitur, non est quod mihi illud discessionum more respondeas, Hac pars maior esse videtur: ideo peior est. de vita beata primo.

De diuisione sententiæ.

Cum censuit aliquis quod ex parte mihi placeat, iubeo illum diuidere & sententiam sequor. epist. 2. [C Eiqui sententia sua duas pluresque res simul complectebatur, dicebatur, Diuide, hoc est, de singulis sigillatim refer. adde Ciceronem 1. epist. 1. Plinium 8. epistolarum ad Aristonem.

Sequi & diuidere sententiam: De ampliatione sententiæ.

Non alligo me ad vnum aliquem ex Stoicis proteribus est mihi censendi ius, itaque aliquem sequar, aliquem iubebo sententiam diuidere. A fortasse & post omnes citatus nihil improbo, ex his quæ priores decreuerint, & dicam Hoc B amplius censeo, de vit. beat. 3. [A Vbi de causa non liquebat, iudices ampliabant, quod sæpe fiebat in iuris obscuritate. Valerius 8. dicebant, sibi non liquere, aut obscurum esse. Cicero in Bruto & 3 in Verrē & ibi Asconius. [B & amplius deliberandum, Terentius Phormione act. 2. sc. 4. Martianus Capella 1. de Nupt.

Ampliatio dubitantis est non damnantis.

Remissum tibi pœnam putas, ampliata est & ipsa, Inquit ampliatio, quæ apud iudices fieri solet, eoque verbum in sententia positum, non est damnantis, sed dubitantis. 1. contr. 3.

Ampliari in pœnam.

Ampliatur à iudicibus in pœnam. 1. controu. 3.

Hoc amplius sentio.

Quædam ex istis sunt, quibus assentiri possumus, sed hoc amplius sentio. 3. nat. 13.

Non liquet qui in ampliatione dicebat, reuerii iubebat.

Aufer sententiam, aut quod facilius in huius modi rebus est. Nega C tibi liquere & nos reuerii iube. ep. 66. [C Non liquet: verba & symbola erant ampliationis. Cicero pro Cecinna & pro Cluentio Auito: Quintil. declamat. 365. Gell. 14. c. 2. Asconius Diuinatione: Iudices in testam tabulas coniciebant suas easque insculptas habentes A absolutionis: C. condemnationis: cum de alicuius capite ageretur: N. L. ampliationis. His enim litteris, significabant non liquere.

Inter dispares sententias iudicum, mitior vincere debet.

Alter ex puellis raptorem mori vult, vult altera seruari:

reum alter iudex damnat, alter absoluit. Inter d. disparens sententias mitior vincat. Ex e. tribunis potentior est qui intercedit. Non est inuidiosa potestas, quæ misericordia vincit. 1. contr. 5. (d. l. inter pares numero iudices. ff. de re iudicata.) E sic in re pari potior est causa prohibentis. l. Sabinus. 28. ff. communi diuidendo.

Non est absolutus parricida, sed dubiis sententiis. Ut absolutus, multis tibi sententiis opus est: ut damneris vna. Miraris in hac ciuitate misericordiam, in qua lex absolutio nem dat paribus tabulis? 3. controuerf. 2.

Reus sententiis paribus absoluitur, & semper quicquid dubium est, humanitas inclinat in melius. epi. 82.

Ex scripto loqui: sua sententia esse.

Ne putes me primum ex nostris non ex scripto loqui, sed mea sententia esse. epi. 114.

Lite integra vnam contradictionem soluere, & à toto particulam reuellere.

A toto particulam reuelli placet, & vnam contradictionem (manente lite integra) soluere, de prouid. 1.

De decuriis & praconibus.

Ille in primam decuriam deiectus, in qua vocem præco experitur. epi. 47.

Iurisdictionem luxuriosis etiam commissam.

Insanire omnes stultos dicimus, nec tamen omnes curandos elleboro. His ipsis quos vocamus insanos suffragium & iurisdictionem committimus. 2. de benef. 35.

Sententia non rem sed vim rei quarens difficilis.

Difficilis est sententia quæ non rem, sed vim rei quærit. Eadem licet sint, aliter data, non idem pendunt. & post. Horum quomodo iudex inibit æstimationem cum sermo & dubitatio, & vultus, meriti gratiam destruant? de beneficijs 8.

Iudices præsidium à senatu petebant, quoties damnaturi vim metuebant.

Iudices Claudiani à senatu petierant præsidium, quod nõ erat nisi damnaturis necessarium, & impetrauerant. Itaque eleganter illis Catullus absoluto reo. Quid vos, inquit præsidium à nobis petebatis? An ne nummi vobis eriperentur? epi. 98.

Suffragium de meliore ferre.

Sane liceat ut quidem iudicatis & feratis de meliore suffragium. epi. 53.

In rem præsentem iudex nonnunquam deducebatur, adducebatur, veniebat, ibat.

Non potest ferre sententiam, nisi A in rem præsentem deductus est. epi. 67. [A Simile est apud Vlpianum in l. si irruptione. 8. § 1. ff. finium regundorum. Ad officium de finibus cognoscentis pertinet, mensores mittere & per eos dirimere ipsam finium quæstionem: & ut æquum est, si ita res exigit oculisque suis subiectis.

Velut in rem præsentem adducti non agnouerunt se, 2. de ira 36.

In rem præsentem venturus fui, sed æger filius & puerpera vxor tenet. Omnia debent esse eadem quæ fuerunt cum Promitterem, ut promittentis fidem teneas. 4. de benef. 35. facit. l. 2. § 4. ff. si quis cautionib. in iud. fact. non obtemp.

In rem præsentem venias oportet, quia homines amplius oculis, quam auribus credunt. epi. 6.

Libenter hæc audio non tanquam noua, sed tanquam in rem præsentem deductus. epi. 30.

Pa. abolæ imbecillitatis nostræ adminicula sunt, & ut dicentem & audientem in rem præsentem adducunt. epi. 60.

Quid opus est verbis? in rem præsentem eamus. epi. 100.

De Tribunali & plano.

Magnanimitas melius in tribunali, quam in plano conspicitur. 1. de clement. 5.

Quid plano aditur excelsum? in sap. non cad. in 1.

De hasta prætoris.

Non est quod me solos occupatos putes dicere, quos A hasta prætoris infamibus beat lucris. de breuitate vita duodecimo. (A Dixi 3. Coniecturarum.

Iudicibus reos interdum ipsi pupilli ac prætextati commendarunt: Rapta iudicia.

Liuius Drusus vir acer & vehemens, ausus est & pupillus adhuc & prætextatus, iudicibus reos commendare & gratiam suam interponere tam efficaciter, ut quædam iudicia constet ab eo rapta. de breuit. vii. 5.

Intercedere.

Nihil habet quod speret quem senectus ducit ad mortem. huic vni intercedi non potest. epi. 30.

Gratiosa sententia.

Quosdam ipsa, quos premebat potentia, eripuit, & iudices quem damnaturi erant, causa, damnare gratia A noluerunt. 6. de benef. 8. (A Vult ne Seneca, gratiam actoris plerumq. efficere, ut in causa rei attentiores sint iudices, ne potetia aduersarij opprimatur? quod summo studio madatur præsidibus in l. Nec quidquã. 9. §. obseruare. 4. §. aduocatos. §. ff. de officio præsidis. sane gratiam in sententiis & huiusmodi negotiis reis non obesse constat. l. calculi, §. sed si gratiose. ff. de administratione rerum ad ciuitates pertinētium. l. præses. 12. in fin. Cod. de transact. l. ambiciofa decreta. ff. de decretis ab ordine faciendis.

Iudicij corruptissimi exemplum.

Credat aliquis pecuniã esse versatam in eo iudicio, in quo reus erat Clodius, ob id adulterium quod cum Cælaris vxore in operto commiserat, violatis religionibus sacrificij quod pro populo fieri dicitur. Atqui dati iudicibus nummi sunt, & quod etiamnum pactione turpius est, stupra in super matronarum & adolescentulorum nobiliorum salarij loco exacta sunt, minus crimine quam absolutione peccatum est. Adulterij reus, adulteria diuisit, nec ante fuit de salute securus, quã similes sui iudices reddidit. Hæc in eo iudicio facta, in quo, si nihil aliud, Cato testimonium dixerat. ipsa ponam verba Ciceronis quia res fidem excedit. Accersuit ad se, promisit, intercessit dedit. Iam vero o Dij boni rem perditam. Etiam noctes certarum mulierum atque adolescentulorum nobilium introductiones nonnullis iudicibus pro mercedis cumulo fuerunt. Non vacat de pretio quæri, plus in accessionibus fuit. Vis seueri illius vxorem? dabo illam: vis diuitis? huius quoque tibi præstabo vxorem? Adulterium vbi feceris, damna. Illa formosa quam desideras, veniet: Illius tibi noctem premitto, nec differo: Intra compendinationem fides promissi mei stabit. Plus est distribuere adulteria, quam facere, illud est matribus familie denunciare, hoc illudere. Hi iudices Claudiani à Senatu petierant præsidium, quod non erat nisi damnaturis necessarium, & impetrauerant. Itaque eleganter illis Catullus absoluto reo, Quid vos inquit, præsidium à nobis petebatis? an, ne nummi vobis eriperentur? Inter hos tamen iocos impune tulit. Ante iudicium, adulter: in iudicio, leno: qui damnationem perus effugit, quam meruit. Quidquam fuisse corruptius illis moribus credis? quib. libido non sacris inhiberi, non iudicij poterat: quibus in ea ipsa quæstione (quæ extra ordinem Senatusconsulto exercebatur) plus, quam quærebatur, admissum est. quærebatur an post adulterium aliquis posset tutus esse? Apparuit sine adulterio tutum esse non posse. Hoc iater Pompeium & Cæsarem, inter Ciceronem Catonemque commissum est. Catonem, inquam, illum quo sedente negatur populus permisisse sibi postulare florales iocos nudandarum meretricum, si credis spectasse tunc seuerius homines quam iudicasse. Non est itaque quod credas nunc plurimum libidinibus permillum esse, legibus minimum. Longe enim frugalior hæc iuuentus quam illa est, quum reus adulterium apud iudices negaret, iudices apud reum confiterentur: cum stuprum committeretur rei iudicandæ causa, cum Clodius iisdem vitiis gratiosus, quibus nocens, conciliaturas exercebat, in ipsa causæ dictione. Credat hoc quisquam? Qui damnabatur vno adulterio, absolutus est multis. epi. 98.

Iudicij iniustissimi exemplum aliud.

Cn. Piso cum iratus duci iussisset eum, qui ex comætu sine commilitone redierat, quasi interfecisset quem non exhibebat, roganti tempus aliquod ad conquirendum non dedit. damnatus extra vallum deductus est, & iam ceruicem porrigebat, cum subito apparuit ille commilito, qui occisus videbatur. tunc Centurio supplicio præpositus condere gladium spiculatorem iubet, damnatum ad Pisonem reducit, redditurus Pisoni innocentiam, quam militi fortuna reddiderat ingenti concursu deducuntur, complexi alter alterum cum magno gaudio castrorum commilitones. Conscendit tribunal furens Piso, ac iubet duci vtrumque, & cum militem qui non occidit, & cum qui non perierat, quid hoc indignius? quia vnus apparuerat, duo peribant. Piso adiecit & tertium, nam illum centurionem duci iussit. Constituti sunt in eodem loco perituri tres ob vnus innocentiam. O quam solers est iracundia, ad fingendas causas furoris? Te, inquit, duci iubeo, quia damnatus es: Te, quia causa damnationis commilitoni fuisti: Te, quia iussus occidere imperatori non paruisti. Excogitauit quemadmodum tria crimina faceret, qui nullum inuenerat. 1. de ira. 16.

Iudicij nequissimi aliud exemplum.

Flaminius A prætor inter cœnam a meretrice rogatus, quæ aiebat se nunquam decollari hominem vidisse, vana

ex danatis occidit. Accusatur maiestatis. 9. *contr. 2.* [A Hic
 L. Valerio Flacco & M. Porcio Catone motus senatu,
 quod cum Galliam provinciam Cos. obtinuerat, rogatus a
 Philippo Pœno, quem amabat, scorto nobili, Gallum quen-
 dam sua manu occiderat, siue, ut quidam tradiderunt, vnum
 damnatorum securi percussisset, rogatus a meretrice, cu-
 ius amore deperibat. Extat in eum M. Catonis oratio
*Liu. libro 39. adde Plutarchum Catone & Quintio: 2. Va-
 ler. 9.*

*In iudicio hæc nocent cause: Contraria apud iudicem dicere: con-
 dem superbia offendere; vnum testem temere admittere:*

nimis curiosa & anxiosa defensio.

Aduersarius meus dum contraria B dicit, & iudicem su-
 perbia offendit, & vnum testem temere admittit, causam
 meam erexit. 6. *de benef. 8. in fin.* [B adde l. qui falso vel
varie ff. de testibus.

Suspectus iudici est, qui plus, e quam se defendit. 7. *con-
 trouerf. 7.* [C subaudi vel, alium vel ita lege, qui plus quam
 oportet se defendit.

Deprecator.

Vbique causæ irascendi superiunt, nisi deprecator n-
 animus accessit 3. *de ira 28.* [D facit l. 17. §. 4. ff. de adilario
edicto.

Inquire in te, accusatoris primum partibus fungere, dein-
 de iudicis, nouissime deprecatoris. *epist. 28.*

De quadruplatoribus.

Male istis improbis & importunis beneficiorum suorum
 quadruplatoribus B eueniat, qui tam bellam admonitio-
 nem inter amicos sustulerunt. 7. *de beneficiis 25.* [B Qua-
 druplatores, quartam partem bonorum damnati conseque-
 bantur pro accusationis & delationis præmio.

De nonnullis quæ ad ius pertinent miscella.

Ius fori omnibus dicitur. 4. *de benef. 28. 62.*

Bonus iudex damnat improbanda, non odit. 1. *de ira*
 16.

Nemo inuenitur qui se possit absolvere. 1. *de ira 14.*

Facile est domestico iudici satisfacere. 2. *controuerf. 4.*

Nemo non est benignus sui iudex 2. *de benef. 26.*

Difficile est iudici, eorum secretorum causas reddere,
 quæ amantibus etiam sine ratione iucunda sunt. 2. *Con-
 trouerf. 3.*

Non est sollicitus de eo iudicandum, cui dammato gratu-
 landum 7. *controuerf. 8.*

LIBER VI.

DE REI VINDICATIONE.

Tit. I.

De adsertione & manus iniectione.

A Sfero A tibi, meum opus, ego cum vidissem
 indolem tuam inieci B manum *epist. 34.* [A Hac
 actione liberas personas quæ sunt iuris nostri petimus. l. 1. §.
 2. ff. *de rei vindicat.* nisi si hoc verbum referas ad adsertores
 libertatum, qui suo periculo causam agebant, quorum usus
 fuit apud veteres l. 1. l. 2. *Cod. Theodos. de liberali causa.* postea
 sublatus à Iustiniano. l. 1. l. 2. *Cod. de adsertione tollenda.* [B
 Manus iniectione seruos ita vindicabant de manuum iniectione
 plura dixi infra in Nomenclatore Senecæ.

LIBER VII.

DE VSVFRUCTU. Tit. I.

R Em nobis eripit casus, vsum fructumque apud nos re-
 linquit, quem nos iniquitate desiderij perdidimus. &
 paulo ante. Habere eripitur, habuisse nunquam. *epist.*
 99.

LIBER VIII.

DE SERVITUTIBVS VRBANORVM

prædiorum. Tit. II.

Nemo multum ex stillicidio A potest perdere *epist. 71.*
 [A Hoc ad stillicidiorum seruitutem refero, de
 qua l. 1. & l. seruitutes 20. §. si seruitus stillicidij. & se-
 quentibus. ff. de seruitutibus urbanorum prædiorum.

DE SERVITUTIBVS RVSTICORVM

prædiorum. Tit. III.

Nullum sine exitu iter est. *epist. 78.*

LIBER IX.

AD LEGEM AQUILIAM. Tit. II.

Si lucrum alicui excussum: auersa captata diu Hereditas: erepta
 gratia: & de secundo capite legis Aquilia.

Est & illa iniuria frequens, si lucrum A alicui excussum
 Est, aut præmium diu captatum, si magno labore affe-

ctata hæreditas auersa est, & quæstuosæ domus gratia ere-
 pta *in sapient. non cad. 9.* [A Hoc pertinet ad cap. 2. legis
 Aquil. & mirifice confert ad explicationem l. 27. §. 4. ad l.
 Aquil. ad idem quoque caput refer Plinium 9. cap. 59.

Aequè dignus est pœna, & qui ipse vim adhibet, & qui ab
 alio admota ad lucrum suum vitur. 2. *contr. 8.*

Si telum quis misit.

In prælio potest accidere ut telum B meum in commi-
 litonem meum manus dirigat, aliquo errore decepta & ho-
 sti tanquam meo parcam, sed hoc & raro accidet & non vi-
 tio meo, cuius propositum est hostem ferire, ciuem defende-
 re. 4. *de benef. 34.* [B Sic Alfenus 2. digestorum: Aequè
 si quis ex manu telum aut aliud quid immisisset, damnum
 iniuria daret. l. si ex plagis. 52. §. 2. ff. ad l. Aquil.

DE NOXALIBVS ACTIONIBVS.

Tit. III.

Optima, noxa carent. *epist. 76.*

LIBER X.

FINIVM REGVNDORVM. Titul. I.

Ad arma & rixas saepe venit ob fines

regundos.

Sic prædia sua occupari a nullo patiuntur. Et si exigua co-
 stentio est de modo finium, ad lapides & arma A con-
 currunt. *de breuit. vit. 3.* [A Sic Vlpianus. l. si cuius. 13. §. aquil.
 §. sum. ff. de usufructu. Cur ad arma & rixam procedere præ-
 tor patitur, quos potest iurisdictione sua componere?

De Terminis & finibus provinciarum quarundam.

O quam ridiculi sunt mortalium termini. Ultra Istrum
 Dacus non exeat. Isthmus Samothracas includat. Parthis
 obstat Euphrates. Danubius Sarmatica ac Romana diste-
 minet. Rhenus Germaniæ modum faciat. Pyrenæus medium
 inter Gallias & Hispanias iugum extollat. Inter Aegyptum
 & Aethiopas inculta vastitas iaceat. *nat. proem.*

Illustrium fluminum per priuatū decursus & amnes ma-
 gni, magnarūque gentium termini usque ad oitium a fonte
 vestri sunt *epist. 90.*

Fines Atheniensium aut Campanorum vocamus, quos
 deinde inter se vicini priuata determinatione distinguunt, &
 totus ager huius aut illius Reipub. est pars deinde suo do-
 mino quoque censetur. 7. *de benef. 4.*

COMMVNI DIVIDVNDV. Tit. III.

Cum filio tricenariū pater patrimonium diuidat 3. *contr. 3.*

Nihil prohibet alienis A vi ex parte qua nostra sunt. *de*
ira. 6. [A Vide l. merito. 51. ff. pro socio.

LIBER XI.

DE INTERROGATIONIBVS IN IVRE faciendis, & interrogatoriis actionibus.

Titul. I.

De interlocutione: De interrogatione insidiosa.

P ermitte A mihi aliquid interloqui, ne interrogatione
 insidiosa capiar 4. *de benef. 26.* [A Est interrogatio tunc
 necessaria. cum in personā sit actio, & ita si certum petetur:
 ne, dum ignoret actor quæ ex parte hæres defuncto aduersa-
 rius fuerit, interdum plus petendo aliquid damni sentiat.
 Callistratus. 1. edicti monitorij in l. 1. ff. de interrogationib. in
 iure faciendis. adde l. non solum. 39. ff. de procuratoribus.

DE ALEATORIBVS. §.

De aleatoris conditione.

Maiores nostri intellexerunt iniquissimum esse, eodem A
 loco haberi eum qui pecuniam, quam a creditore accepit,
 libidine aut alea absumsit, & eum qui incendio, aut latro-
 cinio aut aliquo casu tristiore aliena cum suis perdidit. 7. *de*
benef. 16. [A Sane alio loco habendus est, qui fortuna & ca-
 su ad inopiam redactus, aut non soluendo factus est, & qui
 alea decoxit. *Novella. 135.* dixi ad Titulum Pandectarum de
 cessione bonorum.

DE RELIGIOSIS. Tit. VII.

*Annus, (X. mensium), ad lugendum maritum fœmi-
 nis datus.*

Annum A fœminis ad lugendum constituere maiores,
 B non ut tam diu lugerent, sed ne diutius. Vix nullum le-
 gitimum tempus est, quia nullum honestum *epi. 64. His iun-
 ge l. 1. 8. 10. 11. 23. & l. ult. ff. de his qui notant infam.* [A Annum
 videtur usurpare pro 10. mensibus: Decem enim menses
 tantum luctui præfiniti: ut mox ex eodem autore nostro
 videbimus. adde Suetonium. 4. *epistol. Apuleium. 8.* & ita
 annum accipe in l. 8. & 11. ff. de his qui notantur inf.

[B Luctui peragendo olim decem menses præfiniti, ut hic & l. 2. Cod. de secundis nuptiis: l. non tantum decem mensium. Cod. de legatis. Ovidius 1. Fastorum. postea annus à Theodosio præfinitus d. l. 2.

Sexui muliebri pene concessum est, imo datum in lacrymas ius, non in immensum tamen, & ideo maiores decem c. mensium spatium viros lugendi dederunt, ut cum pertinaciam muliebris mœroris publica constitutione deciderent, non prohibuerint luctus, sed finierint. Nam & infinito dolore, (cum aliquem ex carissimis amiseris) affici, stulta indulgentia est: & nullo inhumana duricia. Optimum inter pietatem & luctum temperamentum est, & finire desiderium, & opprimere. ad Alb. 15. [c. forte Numa. Livijs 2. Nam post Cannensem ob magnum lugentium numerum 30. dies luctui præfiniti. Festus Grata sacra, Valerius 1.

Lugentes plerumque custoditi.

Lugentem timentemque custodire solemus, ne solitudine male utatur epist. 10.

Votum libitinarij scelestum punitum

Demades Athenis cum, qui necessaria funeribus venditabat, damnauit, cum probatum ei esset, magnum lucrum optasse, quod contingere sine multorum morte non poterat. Quam tamen solet, an merito damnatus sit? fortasse optauit, non ut multis venderet, sed ut care, ut paruo sibi constarent, quæ venditurus esset. & post. An tu Aruntium & Aterium non putas eadem habere, quæ designatores & libitinarios vota? 6. de benef. 18.

De funeris locatione: Vitalia cadaveri eruebantur.

Quam multi, cum maxime funus locatur, quam multi cum vitalia eruntur lugent. epist. 100.

Conuersus ad ianuam quis est, inquam, iste decrepitu & merito A ad ostium admoratus? solas enim spectat, unde istum nactus es? quid te delectauit alienum mortuum tollerere? epist. 12. [A Alludit ad veterem morem. Mortuorum enim cadavera ad ostium & in vestibulis adium ponebant seu collocabant, id veteribus illis dicebatur collocatio. Suetonius August. cap. 100. Corpus Augusti à Bonillis equester ordo suscepit, ubique intulit, atque in vestibulo domus collocavit.

Conclamatio in funere: Fax & careus in immaturis exequiis præferebatur.

Totiens in vicinia mea conclamatum B est, toties præter limen immaturas exequias fax C careusque præcessit. 1. de transg. 11. [B Hinc funus indictium ad quod per præconem euocabantur. Festus In indictium. Verba hæc fuisse videntur, ollus Quiris leto datus est. Festus in Quirites: indicio est præco qui in funeribus indictiis ita pronunciare solet, ollus Quiris leto datus est. Varro. 6. de lingua olli, valet dictum illi: ab olla & ollus, quod alterum comitiis cum recitatur, à prætore dicitur olla centuria, non illa: alterum apparet in funeribus indictiis quum dicitur ollus leto datus est. [C De facibus & careis dixi supra in Theologicis c. 3. de sepultura.

Exequia frequentes.

Drusus Libo cum æger a senatu in lectica relatus esset, non sane frequentibus exequiis. Omnes enim necessarij iam deseruerant impie, iam non reum, sed funus: habere coepit consilium vtrum conscisceret sibi mortem an expectaret, epist. 71.

Funus ad planctus deductum: ad symphoniam canebatur *segiore segiore.*

Pacuius cum vino & illis funeris epulis se sepelisset, quasi sibi parentauerit, sic in cubiculum secebatur à cœna, ut inter planctus exoletorum hoc ad symphoniam caneretur, *segiore segiore*, nullo non se die extulit. epist. 12.

Sepultura, solenne & necessarium officium: Sepulturam patri filius debet: Sepelire misericordia & humanitatis gratia: Sepelire alterius vice: Terram mortuo iniicere.

Patrem alicuius in solitudine exanimem inueni, corpus eius, sepeliui. & post. Dicam quid filius consecutus sit? officio solenni & necessario per me functus est: præstiti patri eius quod ipse præstare voluisset, nec non & debuisset. Hoc tamen ita beneficium est, si non misericordiae D & humanitati dedi, ut quodlibet cadaver absconderem. Sed si corpus agnouit, si filio tunc me præstare cogitavi. At si terram E ignoto mortuo iniici, nullum in hoc habeo huius officij debitorem, in publicum humanus. 5. de benef. 20. in fin.

[D Quod præsumitur fieri, si non contraria testatio sit. l. 1. 14. § 7. § 8. ff. de religiosis. [E Terram vel glebam mortuo iniiciebant, Varro 4. de lingua.

In conditio esse: in limine ipso nomen marmori inscribere.

Qui latitant & torpent, sic in domo sunt quomodo in conditio, horum licet in limine ipso nomen F marmori inscribas, mortem suam antecesserunt, epist. 61. [F Quid si legas? mortem, id est, mortis tempus: optimo sensu Horum licet mortis tempus in ipso limine sepulchri inscribas, nihil efficies, impones alteri: mortem enim suam antecesserunt.

Sepulchris inscribebant numerum annorum mortui.

Statillia inscribi monumento suo iussit annis se 99. vixisse. epist. 78.

Vide epist. 93. in fin. de sepultura neglecta.

LIBER XII.

DE REBUS CREDITIS. SI CERTUM

petetur. Tit. 1.

Crediti & beneficij differentia.

Diligentius querendus est beneficii quam pecuniae creditor: huic enim reddendum est quantum accepit & si reddidi, solutus sum ac liber: at illi plus soluendum est: & nihilominus etiam relata gratia coheremus. A debere enim cum reddidi, rursus incipio. 2. de benef. 18. [A coherere, est ne hic obligari: an vero coheremus legendum voce ab ara deducta: Nam & coarsuit legibus XII. Tabularum apud Ciceronem occurrit.

Creditorem mihi ipse eligo, beneficium saepe ab eo accipio à quo nolo, & aliquando ignorans obligor. 3. de benef. 12.

Alia conditio est in credito, alia in beneficio, pecuniae etiam male B creditæ exactio est: & appellare debitorem ad diem possum: & si C foro cesserit, portionem feram. Beneficium & totum petit & statim. Præterea hoc mali viri est, illud mali patris familiae. 4. de benef. 19. [B Hoc est, homini parū idoneo creditæ. [C Quod dixit de eo qui foro cesserit l. 7. §. 1. ff. de pos. l. ult. C. de curat. bon. dand.

Beneficium creditum insolubile esse dicimus. Cum id dicimus imagine & translatione utimur. Cum dicimus creditum, intelligitur tanquam creditum. 4. de benef. 12.

Beneficium genus est crediti ex quo tantum recipiendum est, quantum ultro refertur. 1. de benef. 1.

Beneficium verbo ne corrueris creditum faciendo. 5. de benef. 21.

Creditum re ipsa contrahitur non sola voluntate.

Ei qui voluit mihi pecuniam credere, sed non credidit, nihil debeo. 6. de benef. 11.

Creditor & debitor relata.

Debitor non est sine creditore, non magis quam maritus sine uxore, aut sine filio pater. 5. de benef. 7.

Res alienum.

Læue æs alienum debitorem facit, graue inimicum. ep. 19.

Crediturus pecuniam in vasa & vires debitoris inquirebat.

Nomina facturi, diligenter A in patrimonium & vasa debitoris inquirimus. 1. de benef. 1. [A Cicero 9. ad Attic. 11. sub finem. De Lanuino (ut audiui Phaneam mortuum) optavi si modo esset futura Respublica, ut id aliquis emeret meorum: neque tamen de te (qui maxime meus) cogitavi. sciebam enim te quoto anno & quantum insolere quærere: neque solum Romæ, sed etiam Delitum Digamma videram hoc est, scœnus, cuius in vocabuli litteratura prima, collocatur E. digamma.

Cum ad patrimonium ventum est, diligentissimi computatores sic rationem ponitis singulorum, quibus aut pecuniam credituri estis aut beneficia (nam hæc quoque iam expensa fertis) Late possidet, sed multum debet: Habet domum formosam, sed alienis nummis paratam, Familiam nemo cito speciosiore producit, sed nominibus non responder: si creditoribus soluerit, nil illi supererit. epist. 83.

A creditore volente pecunias accipere: Stipulatio emptorem venditori obligans: Pacta conuenta impressis signis custodiri solita: Fidem non tantum spectare, sed cogere: Testes in nominibus faciendis adhibiti. Per tabulas seu subscriptiones plurimum restitutum, nomina facere interpositis paratis: Interrogatione contentum non esse: Rem manu tenere: Anulis credere plus quam animis: Viri ornati nomini faciando adhibiti: iisdem signa tabulis imprimebant.

Vtinam persuadere possemus, ut pecunias creditas tantum à volentibus B acciperent vtinam nulla stipulatio emptorē venditori

venditori obligaret, nec pacta conuentaque impressis signis custodirentur, fides potius illa seruariet & æquum colens animus. Sed necessaria optimis prætulere, & cogere fidem quam spectare malunt. Adhibentur ab utraque parte testes. c. Ille per tabulas, plurimum d. nomina, interpositis parariis, e. facit. Ille non est interrogatione sua contentus, nisi rem f. manu sua tenuit. O turpem humani generis fraudis ac nequitie publicæ confessionem. anulis nostris plus quam animis creditur. In quid isti viri ornati

g. adhibiti sunt? in quid imprimunt signa? Nempe ne ille neget accepisse se quod accepit. 3. de benef. 15. [b Hoc est, cura stipulationem, citra tabulas, sine testibus, sine parariis, [c Quot? forte duodecim. Plautus Aulularia: Nostra ætas non multum fidei gerit, Tabulæ notantur, ad sunt testes duodecim. Tempus locumque scribit actarius. Tamen inuenitur Rhetor, qui factum neget. [d Plurimum nomina facere creditor dicitur, cum non contentus debitoris confessione aut chirographo, actuarium adhibet, qui tabulas chirographarias describat, cum præter actuarium, adhibet ornatos viros testes, & illorum nomina iisdem tabulis inseri facit, & illorum anulis tabulas signari. Hæc nominibus obligatio fuit, de qua Theophil. §. Inst. de litterar. obligat. [a Pararij hic & in c. sequente, qui? An librarij quorum munus fuit stipulationis verba transcribere, 93. ff. de regulis, qui Plauto Aulularia, actuarij: Vlpiano tabelliones? [f Hoc est, tabulas ab actuario conscriptas: quas ipse creditor solus seruabat. [g Qui illi? Romæ, equites aliique integre famæ in prouinciis, Duumviri, decuriones & similes. His enim ius anulorum fuit, facit l. 22. ff. de testib.

In nomine faciendo & mutuo plerique non interponebant pararios, signatores, & chirographa accipiebant.

Quidam nolunt nomina secum fieri, nec interponi pararios, nec signatores aduocari nec chirographum dare. 2. de benef. 23.

Mutuum dare de domo.

Hic pecuniam pro addicto dependit, sed cum illam domo h. protulisset, ille dedit eandem, sed mutuam sumsit aut rogauit, & se obligari ingenti merito passus est. 3. de benef. 8. [h Vide l. lecta. ff. de rebus creditis.

Arca sua vel aliena uti in mutui datione.

Putam me non dicere unde sumpturus sum mutuum, scis cuius arca i. utar, expecta pusillum, & de domo fiet numeratio. 3. epistol. 26. [i Sic Scæuola i. Respons. ex arca accipere mutuum dixit. in l. 26. ff. de pec. const. & Paulus. 3. question. quindecim mutua numerata de domo. in l. lecta. ff. de reb. cred. ubi dixi.

Versuram facere quid sit.

Ab Epicuro versura x. facienda est. epist. 19. [x Versuram facere dicitur, qui creditorem vertit, qui pecuniam ab alio accipit, ut se ab alio creditore liberet. Vide Festum & Ciceronem ad Atticum.

Debitor non est sine creditore, non magis quam maritus sine uxore, aut sine filio pater, ut concedam aliquem dare sibi beneficium, dum dat & recipit: ut concedam aliquem à se accipere beneficium, dum accipit, reddit. Domi quod aiunt versura sit, & veluti lusorium i. nomen statim transit, neque enim alius dat quam qui accipit, sed vnus atque idem §. de benef. 8. [l Lusorium nomen est, non verum, sed interpositum dicis causa. sic lusorie agere dicimus l. 50. ff. de leg. i. lusorium edictum l. 75 ff. de iudiciis, lusorium imperium l. ult. ff. ne quid in loco publ. per lusorium iudicium l. 14. ff. de appellat.

In mutuo utebantur plerique intercessore & proxeneta.

Ad maximas diuitias compendiario ducam, opus erit tamen tibi creditore, ut negotiari possis. Aes alienum facias oportet, sed nolo per intercessorem mutueris, nolo Proxenetæ a nomen tuum iactent, paratum tibi creditorem dabo, Hecatonianum illud à te mutuum sumes, quantumcunque est, satis erit, si quidquid deerit id a nobis petierimus. epist. 120. [a De proxeneta nominis faciendi vide l. 2. ff. de proxenetis.

Quid debeat accepto beneficio: & in beneficio quid materia & signum beneficii sit, quid re ipsa beneficium.

Debere dicit se alius pecuniam quam accepit, alius consulatum, alius sacerdotium, alius prouinciam, ista autem sunt beneficiorum signa, non merita. Non potest beneficium manu tangi, sed animo geritur. Multum interest inter materiam beneficii & beneficium. Itaque nec aurum nec argentum, nec quidquam eorum quæ à proximis accipiuntur beneficium est, sed ipsa tribuendi voluntas. Imperiti autem id quod oculis incurrit, & id quod tradiur

possideturque, solum notant, Contra, illud quod in re ceterum atque pretiosum est, parui pendunt, & quæ tenemus quæ aspiciamus, in quibus cupiditas nostra hæret, caduca sunt. & post. Hoc in aliis rebus euenit, ut aliubi sit species rei, aliubi ipsa res. Imperator aliquem torquibus, murali & ciuica donat, quid habet per se corona pretiosum? quid prætexta? quid fasces? quid tribunal? & currus? Nihil horum honos est, sed honoris insigne. Sic non est beneficium id quod sub oculos venit, sed beneficii vestigium & nota. 1. de benef. 5.

Credere pecuniam numeraturo adultera.

Pecuniam non dabo quam numeraturo adultere b. sciã, ne c. in societate turpis facti aut consilij inueniat. 2. de benef. 14. [b Qui pecuniam credit, adultera aut meretrici numeraturo, eam non repetit: sicuti non repetit id, quod consumpturo & perdituro creditur. l. quod si minor 24. §. restitutio. ff. de minorib. l. si vero. 12. si adolefcen. 11. ff. mandat. [c Vide infra. 1. Titulo pro socio.

Quid quisque debeat libenter.

Debet nemo libenter quod non accepit, sed expressit. 1. de benef. 1.

Quo animo quidque debeat.

Eo animo quidque debetur, quo datur. epist. 82.

Credita pecunia actio.

Pecunia ab eo petitur cui credita est. §. de benef. 19.

Beneficii pars optima petit si actio, sicut certæ pecuniæ aut ex conducto aut ex locato datur, si ad iudicem voco incipit non beneficium esse, sed creditum. 3. de beneficiis 7.

Credita quadam debentur qua non exiguntur.

Quædam pecuniæ de quibus ius creditori dicitur debentur, sed non exiguntur. 6. de benef. 4. iungel. 1. §. 1. ff. de oblig.

Exigere, repetere, admonere.

Non exigo beneficium, sed repetito: nec repetito quidem, sed admoneo. §. de benef. 21.

DE IVREIVRANDO.

De iurifurandi variis formulis: Ita patri placeam.

Quæris, quod iurandum fuerit? Ita Patri placeam. 2. controuers. 3.

Per patrem iurare.

Nihil minus conuenit quam aliquem per patrem iurare, patrem relicturæ. 1. contr. 6.

Per patris & maiorum cineres iurare.

Iura per A. patris cineres qui inconditi sunt. Iura per patris memoriam. 7. Controuers. proæmio. [A Sic Propertius: Testor maiorum cineres. Propert. 4. Eleg. ult.

Ego morientem videbo, per cuius cineres iuraturus sum? 1. controuers. 1.

Per Deos iurare: si sciens fallo.

Per fictiles Deos, religiose iurabatur: cum qui per illos iurauerant, ad hostem morituri ne b. fallerent redibant. ad Albinam. 10. [b Sic Eumenius Rhetoric. in oratione pro scholis instaurandis, Neque me sciens fallo. Apuleius 10. de asino, Non possum conscientiam meam fallens perperam iudicare. Plura nunc omitto ad hunc locum.

Per genium domini iurare.

Iurat per genium c. meum se omnia facere. 1. ep. 12. [c Sic iurabant per Genium Cæsaris l. 2. Cod. de rebus creditis. l. 2. Cod. ad l. Iuliam maiestatis. ubi dixi.

Ita mori liceat superstite filio.

Ita mihi d. superstite filio mori liceat. & post. Ita mihi libero & viuere & mori contingat, ita meos oculos filij manus operiant, ut ego inter liberos meos fortiter steterim. 9. Controuers. 4. [d adde §. Declamat. Plin. 2. epist. ultima. Terent. Heautontim act. 5. scena 4.

Ita viuam.

Præbebo, ita viuam. epist. 83. Ita locutus est Cicero §. ad Attic. 15. 9. Valer. 13. §. 3.

Per manes præceptoris iurare.

Sic solebat iurare, Per manes præceptoris mei Cæstij, cum Cæstius viueret. 9. Controuers. 3.

In verba iurare.

Quod verum est, meum est. Perseuerabo Epicurum tibi ingerere, ut isti qui in verba iurant nec quid dicatur æstiment, sed à quo sciant quæ optima sunt esse communia. epist. 12.

Per Vestam iurare.

Sacerdos raro iuret, nec vnquam, nisi per suam Vestam. 6. contr. 8.

Iurabant gladiatores vri, vinciri, ferroque necari.

Dixi in Politicis infra Titulo de ludis cap. de Amphitheatro.

Mutua mortis iuramentum.

Vir & vxor iurauerant, vt si quid alteri obtigisset, alter moreretur. 2. *controuers.* 3.

Sacramento ligari.

Sapiens velut sacramento ligatus, hoc quod viuit stipendium putat. *epist.* 66.

Iusiurandum per vim, non obligat.

Nemo iureiurando tenetur quod per necessitatem adactus est. 6. *controu.* 6.

Amantibus iniuratis non creditur.

Amantibus non nisi iurantibus credimus. 2. *contr.* 3.

De imprecationibus.

Caput sanctum tibi dira imprecatione disfigis. 6. *de beneficiis.* 35.

LIBER XIII.

COMMODATI. Tit. VI.

Commodare & mancipio dare differunt.

Rerum natura illum tibi non mancipio dedit, sed commodauit, cum visum est deinde repetiit. nec tuam in eo satietatem secuta est, sed suam legem. Si quis pecuniam creditam se soluisse moleste ferat, eam praesertim cuius visum gratuitum acceperit, nonne iniustus videbitur? *ad Polyb.* 29.

Commodato uti.

Magnus animus nihil horum, quae circa ipsum sunt, nihil suum putat, sed vt commodatis vitur, peregrinus, propterans. *epist.* 121.

Rebus non me trado, sed commodo. *epist.* 63.

LIBER XIII.

DE LEGE RHODIA DE IACTV.

Titul. II.

Necessitas est quae nauigia iactu a exonerat. 4. *controu.* 4. (A confer. tit. ad l. Rhod. de iactu.

DE INSTITORIA ACTIONE.

Titul. III.

Quoties ad institorem a alicuius mercis accessimus, videmus hoc quod concupiscimus, quanti deferatur. Saep maximum pretium est pro quo nullum datur. *epist.* 42. (A Institor est qui negotio gerendo instat, qui tabernae vel negotiationi praest. l. 3. ff. eod.

DE SENATVS CONSULTO

Macedoniano.

Quamuis filiusfam. sim, licet mihi & stipem porrigere mendico, & humum cadaueri. Iniquum est collapsis manum non porrigere. Commune hoc ius generis humani est. 1. *controu.* 1.

Si filius meus pecuniam mutuam sumserit, creditori numerabo, non a tamen ego debuero. & post. Dico me tibi obligatum pro filio, non quia sum, sed quia volo me tibi offerre debitorem voluntarium. 5. *de benef.* 19. (A vide totum hunc Titulum. ff.

LIBER XV.

DE PECVLIO. Titul. I.

Non potest a seruus creditor domini sui fieri, si pecuniam illi dederit, alioqui quotidie suum dominum obligaret. 3. *de benef.* 19. (A subaudi iure ciuili: potest enim natura dominus seruo obligari. l. si quod seruo dominus debuit. 64. ff. de condit. indebiti, atqui inter filium & patrem ne quidem naturalis obligatio esse dicitur l. ne cum filio. 16. ff. de furtis.

LIBER XVI.

DE COMPENSATIONIBVS.

Titul. II.

Pecuniam aliquis mihi credit, sed domum meam incendit, pensatum est creditum damno, nec reddidi illi nec tamen debeo. & post. Colonum suum non tenet obligatum, quamuis tabellis manentibus, qui segetem eius proculcauit, qui succidit arbuta: non quia recepit quod pepigerat, sed quia ne reciperet effecit. sic debitori suo creditor saepe damnatur, vbi plus ex alia causa abstulit, quam quod ex crediti causa petit, non tantum inter creditorem & debitorem iudex sedet, qui dicat, pecuniam credidisti. quid ergo? equos a abegisti, seruum eius occidisti, agellum quem locaueras possides, aestimatione facta debitor discede, qui creditor veneras. & post. Quaedam pecuniae

de quibus ius creditori dicitur, debentur, sed non exiguntur. 6. *de benef.* 4. [A Compensatio locum habet quoties ex maleficio oritur actio. l. si ambo socij. 10. §. 2. ff. de compensationibus.

In comparatione beneficij & iniuriae vir bonus iudicabit quidem quod erit aequissimum, sed beneficio fauebit, in hac erit partem procliuor. & post. Facilis erit in commutando, patietur plus imputari sibi, inuitus beneficium per compensationem iniuriae soluet. *epist.* 82.

Si rectam illam rigidi iudicis sententiam quaeris, alterum ab altero absoluetur, & dicet quamuis iniuria praeponderet, tamen beneficiis donetur, quod ex iniuria superest: plus nocuit, sed prius profuit. itaque habeatur & temporis ratio. *epist.* 82.

Illud mihi potius distingue, quod potest ad rem pertinere, cum idem homo beneficium mihi dedit & postea fecit iniuriam, vtrum illi beneficium reddere debeam, & me ab illo nihilominus vindicare, ac velut duobus nominibus separatim respondere, an alterum alteri contribuere & nihil negotij habere, vt beneficio iniuria tollatur. Illud enim video in hoc foro fieri, (quid in vestra schola iuris sit, vos scitis,) separantur actiones & de eo quod agimus, & de eo quod nobiscum agitur. Confunditur a formula, si qui apud me pecuniam deposuerit, idem mihi postea furtum fecerit, & ego cum illo furti agam, a & ille mecum depositi? Quae proposuisti (Liberalis,) exempla, certis legibus continentur, quas necesse est sequi. Lex legi non miscetur, vtraque sua via it, depositum habet suam actionem, propriam tam hercule quam furtum. Beneficium nulli legi subiectum est, me arbitro vitur. licet mihi comparare inter se, quantum profuerit mihi quisque, aut quantum nocuerit, tum pronunciare, vtrum plus debeatur mihi an debeam, in illis nihil est nostrae potestatis, eundem est qua ducimur. In beneficio tota potestas mea est. Ego itaque iudico illa, non separo: nec diduco, sed iniurias ac beneficia ad eundem iudicem mitto. 6. *de benef.* 5. & 6. [A Mutuas petitiones intelligere videtur, de quibus l. II. in prin. & §. 1. ff. de iurisdic. non coactionem actionum. [B si modo rei tuae furtum fecerit: aut si depositum ipsum surripuerit, in quo sumptus feceras. l. Creditoris. 15. in f. l. si is qui rem commodasset 59. l. si is qui rem pignori. 66. ff. de furtis, adde l. ultimam. Cod. De compensationibus. l. si quis. II. ff. depositi.

DEPOSITI. Titul. III.

Depositum reddere res per se expetenda. 4. *de benef.* 10.

Quis decoctori pecuniam credit, aut depositum comittit ei, qui iam plurimis abnegauit? 4. *de benef.* 26.

Non magis laudabit quisquam gratiam hominem, quam eum qui depositum reddidit, aut quod debebat, extra iudicem soluit. 3. *de benef.* 7.

Depositum reddere per se expetenda res est. non tamen a semper reddam nec quolibet loco, nec quolibet tempore. Aliquando nihil interest vtrum inficiet an palam reddam. Intuebor utilitatem eius cui redditurus sum, & nociturum illi depositum negabo. 4. *de benef.* 10. [A Possunt etiam esse iustae causae vt nondum reddat: quid enim si res sit in prouincia vel in horreis quorum apertendorum non sit facultas, vel conditio depositionis nondum extiterit? l. 1. §. est autem. ff. hoc Titulo.

LIBER XVII.

MANDATI. Titul. I.

Sua causa: aliena: sua & aliena causa aliquid facere.

Multum interest vtrum aliquis beneficium nobis det sua a causa, an nostra, an sua & nostra. 6. *de benef.* 12. [A Sic mandatum distinguitur. Mandat enim quis suae causa, aliena, sua & aliena: tua & aliena. l. 2. ff. mandati.

PRO SOCIO. Tit. II.

Sociis res aliter communes quam parentibus liberi sunt.

Non sic cum amico communia omnia sunt, quomodo cum socio, vt pars mea sit, pars illius: sed quomodo patri matrique communes liberi sunt, qui cum duo sint non singuli singulos habent, sed singuli binos. 7. *de benef.* 12.

Communia sunt quorum pars ad singulos pertinet, etiam minima: Pars pro indiuiso tam omnium tota, quam singulorum.

Non sunt communianisi pars illorum pertinet ad singulos. socium efficit, etiam quod ex minima portione commune est. adice nunc quod magna & vera bona non sic diuiduntur, vt exiguum in singulos cadat. ad a vnumquemque tota perueniunt. & post. Tam omnium tota, quam singu-

lorum sunt. *epist.* 74. (A Hæc pars, pro indiuiso appellatur, *l. recte. 25. §. 1. ff. de verb. signif.* pars incerta. *arg. l. 25. ff. quib. modis usufr. amittatur. l. 1. §. 7. ff. uti possideris.* quæ tota omnium est, non quasi singulorum *ut hic & l. seruus commun. §. ff. de stipulat. seruor.* intellectu magis partes habet quam corpore *d. l. 5.*

Socij non aqvis partibus.

Cum visum fuerit distraham cum corpore societatem, & nunc tamen dum hæremus, non a erimus aqvis partibus socij, animus ad se omne ius dicet. *epi.* 66. [B Huiusmodi societas contrahi potest *l. si non fuerint. 2. ff. pro socio.*

Societas inter omnes homines quadam & sancta.

Consortium rerum omnium inter nos facit amicitia. & post. Hæc societas c diligenter & sancte obseruanda est quæ nos hominibus miscet & indicat aliquid esse commune ius generis humani. *epist.* 48. [c Quæ & cognatio a natura dicitur in *l. 3. Digest. de iustitia & iure.*

Societatis salus, amor.

Salua societas esse, nisi amore & custodia partium non potest. *2. de ira 3.*

Societas turpis facti.

Pecuniam non dabo ei quem numeraturum adulteræ sciam, ne d in soci. tate turpis facti aut consilij inu. niar. *2. de benef. 14.* (D Rerum inhonestarum nulla est societas, *l. nec pratermittendum. 57. Digest. pro socio.*

LIBER XVIII.

DE CONTRAHENDA EMPTIONE.

Titul. I.

Venditio & vendere quid.

Venditio, alienatio est rei suæ iurisque sui in alium translatio. Quemadmodum vendere, sic dare aliquid, a se dimittere est, & id quod tenueris habendum alteri tradere. *5. de benef. 10.*

Negotiatio.

Multum a beneficio distat negotiatio. *6. de benef. 12.*

Emi, & gratuita esse qua dicantur.

Ea sola putamus emi pro quibus pecuniam a soluimus: ea gratuita vocamus, pro quibus nihil impendimus. *epistol.* 42. (A Sine pretio nulla est venditio. *l. 2. §. ff. hoc tit.*

Commerciorum occasio, necessitas.

Bona in b regiones descripta sunt, ut necessarium c mortalibus esset inter ipsos commercium, si nuicem al us ab alio quid pereret. *epist.* 88. (B Has leges æternaque fœdera certis imposuit natura locis. *Virg. 1. Georg.* (C Idem Aristotel. 1. Politic.

Negotiaturi fiscos parabant.

Videtur mihi egregie dictum, sapiens diuitiarum est quæstor acerrimus. Inani me, (inquis) lance numeras. Quid est illud inane? Iam ego paraueram fiscos, d cum sp. ciebam in quod me mare negoti turus immitterem, quod publicum agitarer, quas accerferem merces. *epistol.* 120. (D Hi herones vel etiones in lege, in nauem. *32. ff. locati.*

Ad Castoris templum negotiatores: ibidem tabernæ seruis venalibus referta.

Non moleste feram si non reddiderit nomen aliquis ex his, qui ad Castoris e negotiantur, nequam mancipia ementes vendentesque, quorum tabernæ pessimorum seruorum turba referta sunt. *in sap. non cad. 13.* (E Is forte locus est quem Labeo & Cælius appellant locum, quo solent venire qui se venales postulant. *l. quis sit fugitiuus. 27 §. apud Labeonem. 12. ff. de adilitio edicto. ubi dixi plenius.*

In his qua voluptatis causa emimus, redditum

non inspicimus.

Nemo Tusculanum aut Tyburinum emere paratus salubritatis causa & æstiu secessus, quoto anno emturus sit disputat: cum emerit tuendum est. *4. de benef. 2.*

Sua rei non est emptio.

Nemo rem suam f emit. *7. de benef. 5* (F l. sua rei emptio. *16. ff. de contr. empt.*

De rebus emendis præceptum Catonianum.

Catoniana g sententia, Emas non quod opus non est, sed quod necesse est. quod non opus est, esse caum est. *epist.* 95. (c Est & illud alterum Catonis præceptum eodẽ pertinens: c. 2. de re rustica: Patremfamilias vendacem esse oportet non emacem.

Nummarium tribunal.

Prouincias spoliari & nummarium tribunal audita vtriusque licitatione alteri addici, non h mirum: quando quæ

emeis, vendere gentium ius est. *1. de benef. 9.* (H Hinc illud Alexandri Seueri apud Lampridium: Necesse est v. qui emit, vendat. Ego non patiar mercatores potestatum, quos si patiar, damnare non possum. Et iubescio enim illum hominem punire qui emit & vendit. adde *Novellam 8.*

Piscium licitatio: Mullus piscis emptus quinque sesterius.

Mullum ingentis formæ (quatuor pondo & selibram fuisse aiebant) Tiberius Cæsar m illum sibi, cum in macellum deferri & venire iussisset: Amici, inquit, Omnia me fallunt, nisi istum mullum aut Apicius emerit aut Pub. Octavius. Ultra spem illi coniectura processit, licitari sunt, vicit Octavius, & ingentem consecutus est inter suos gloriam, cum quinque A sesteriis emisset piscem, quem Cæsar venderat, ne Apicius quidem emerat. *epistol.* 96. (A Sub Caio principe Alinius Celer mullum emit octo millibus nummum. Quæ reputatio (inquit Plinius 9. cap. 27.) auert transue sum animum ad contemplationem eorum, qui in conquestione luxus coquos emi singulos pluris, quam equos, quiritabant. At nunc coqui triumphorum pretiis parantur & coquorum pisces.

De seruorum pretio: Serui centenis millibus empti.

Cum dixisset Sabinus, centenis b millibus sibi constare singulos se uos, minoris, inquit Quidatus, totidem scriinia emisses. *epistol.* 27. circ. fin. B De pretiis seruorum vide. *l. 2. Cod. de communi seruo manumisso.*

Corium forma publica percussum loco nummi apud Lacedamonios.

Corium c forma publica percussum apud Lacedamonios fuit, quod vsum numeratæ pecuniæ præstabat. *5. de beneficiis 14. in fin.* (c Sic coriacea moneta cula fuit sub Friderico 2. teste. *Pandulpho Collenucio & Antonio Chronicorum anno 1140. Addit. ad Chronica Vrspergensis.* sed & Helmodus Chronicorum c. 395. refert apud Raros panno lineo commercia iniri.

Nummi una forma percuti soliti.

Facta dictaque ua inter se congruant, ac respondeant sibi & vna forma percussa sint. *epist.* 34.

Nummus reiectus ab ignaro.

Non est malus nummus, quem barbarus & ignarus formæ publicæ reiecit. *d. 5. de benef. 20.* (D facit lex 1 2 3. *Cod. de veteris numismatis potestate.*

Cara qua.

(Nulla res carius constat, quam quæ precibus empta est. *2. de benef. 1.*

De sestertio nummo in venditionibus.

Quæ maxima inter nos habetur, sestertio e nummo æstimanda sunt. *epist.* 96. (a l. nullo. De sestertio nummo adde *l. ultimam. Cod. de donationibus. ubi dixi.*

De iusto rei pretio, & quis iustum ac verum rei pretium imponat.

Vni sapienti notum est quanti eos quæque taxanda sit. *epist.* 82.

Nemo cum emit aliquam rem, pretium venditori scit persolueret præter sapientem. *epist.* 82.

Nescimus æstimare res, de quibus non cum fama, sed cum rerum natura deliberandum. *epist.* 82.

De pretio forensi.

Æstimemus singula fama a remota & quæramus quid sint, non quæ vocentur. *epi.* 96. (A Vide tamen *l. si seruum. 33. ff. ad l. Aquil. l. pretia rerum. 63. ff. ad l. Falcid. l. 10. §. 1. ff. de diuersis & temporalibus præscript.*

De ornamentis & accessionibus rei vendita.

Neminem æstimamus eo quod est, sed eo quo ornatur. *b epist.* 77. (B Ornamenta cedunt rei vendita, si res cum ornamentis venalis ostensa est. *l. Aediles. 38. impr. & §. vendendi. 11. ff. de adilitio edicto.*

Non vacat de pretio quæri, plus in accessionibus fuit. *ep.* 98.

Vilia qua.

Quidquid domi est, vile est. *3. de benef. 3.*

Nil est cuique se vilius & post. qui se habet nihil perdidit, sed quoto cuique habere se contigit. *epist.* 42.

Sæpe maximum est, pro quo nullum pretium datur. *ep.* 42.

Cara qua.

Numero numerus non semper æquandus est. aliquando vna res pro duabus valet. *7. de benef. 15.*

Nulla res carius constat, quam quæ precibus empta est. *2. de benef. 1.*

Non potest paruo res magna constare. *epist.* 10.

Quædam pluris sunt quam emuntur. Emis a medico rem inæstimabilem, vitam ac valetudinem bonam: a bonarum artium præceptore, studia liberalia & animi cultum. Itaque his non rei pretium sed operæ soluis, quod deseruiunt,

quod à rebus suis auocati nobis vacant, mercedem non meriti sed occupationis suæ ferunt. 6. de benef. 15.

Vestimenta detrabi solita venalibus mancipiis.

Mangones quidquid est quod displiceat aliquo lenocinio abscondunt. Itaque eumentibus ornamenta suspecta sunt, siue erus alligatum siue brachium aspiceres, nudari iuberet & ipsum tibi corpus ostendi. Vides illum Scythiæ Sarmatiæue gregem insigni capitis decorum? si vis illum æstimare totumque scire qualis sit, fasciam e solue. Multum mali sub illa latet. *epist. 83.* [c. Mercantium hic mos fuit, vide Suet. Caligula. c. 36. Lucianum Eunuch: Claudi- dian. i. in Eutropium, *Nudatus quoties medicum dum consulit emptor.*

Alea emptio.

Stultus est qui non exigua temporis mercede magnæ rei aleam d. redimit. *epist. 59.* [d. adde l. 8. §. 1. ff. de contr. empt.

De pretio conuento & communi: De pretio & mercede vectura, Hospitij, recti, balnei, ignis, diuersorij: futura domus labentis, fabri in diem quamque: medici, præceptoris, rei, opera, meriti, occupationis.

Quid interest quanti sint res cum de pretio inter emen- tem & vendentem conuenerit? non venit illa suo pretio, sed tuo. pluri venire non potuit. pretium cuiusque rei pro a tempore est. Tanti sunt res, quanto pluri venire non possunt. Nil venditori debet, qui bene emit. non ex usu effectiue sed ex consuetudine & annona æstimatur. Quod tu pretium ponis traicienti maria? & per medios fluctus, cum e terræ conspectu recessit, certam sulcanti viam & prospicienti futuras tempestates, & securis omni- bus, iubenti subito vela stringi, armamenta dimitti, para- tos ad incursum procellæ, & repentinum impetum stare? huic tantæ rei præmium vectura persoluit. Quanti æstimas in solitudine hospitium, in imbre tectum, in frigore balneum aut ignem? scio tamen, quanti ista consecuturus, diuerso- rium subeam. Quantum nobis præstat qui labentem domum suscipit, & agentem ex imo rimas insulam, incredibili arte suspendit? certo tamen & leui pretio futura conducitur. Murus nos ab hostibus tutos & à subitis latronum incur- sionibus securos præstat? notum est tamen illas turres pro securitate publica propugnacula habituras, excitaturus fa- ber, quid in diem mereat. Infinitum erit si latius exempla conquiram, quibus apparet, paruo magna constare. Quid ergo? quare medico & præceptori plus quiddam debeo, nec aduersus illos mercede fungor? quia ex præceptore & me- dico in amicum transeunt, & nos non arte (quam vendunt) obligant sed benigna & familiari voluntate. Itaque medi- co qui nihil amplius quam manum tangit, & me inter eos quos perambulat, ponit, sine vlllo affectu facienda vitanda- ue præcipiens, nihil amplius debeo: quia me non tanquam amicum videt, sed tanquam inuocantem. Ne præcepto- rem quidem habeo, cur venerer, si me in grege discipulo- rum habuit, si me non putauit dignum propria & peculiari cura, si nunquam in medirexit animum. & cum in medium effunderet, quæ sciebat non didici, sed excepi. 6. de benef. 15. & 16. Et paulo ante c. 15. pluri quædam sunt quam emi- tur. Emis à medico rem inestimabilem vitam ac valetudi- nem bonam: à bonarum artium præceptore studia libera- lia & animi cultum. Ita hic non rei pretium sed operæ solu- tur, quod deseruiunt quod à rebus suis auocati nobis lo- cant: Mercedem non meriti sed occupationis suæ ferunt. [A Id est pretia communiter funguntur. l. pretia rerum. 63 ff. ad Falcidiam.

De venditione pluriū fratrum.

In auctione b fratres, quamuis hostilis hasta, non diui- dit. 9. controu. 3. [b dixi infra ad Titulum de adilitio edicto. *Institores in tabernis odorifera habebant, ut iis emptorem attra- herent: In fronte tabernæ suspensa habebant rerum vena- lium nomina: permittebant emptori exemplaria*

sumere mercium.

Non habemus ista odorifera, nec emptorem decipimus, nihil inuenturum cum intrauerit, præter illa quæ in fronte suspensa sunt, ipsis permittimus vnde velint sumere exem- plaria. *epist. 32.*

Votum emptoris & venditoris quale sit.

Cum constet negotiatio ex empto & vendito, quare vo- tum a eius in vnam partem trahis, cum lucrum ex vtraque sit? 6. de benef. 38. [A. *Votum venditoris, vt care: emptoris vt vili comparet l. 8. Cod. de contr. empt.*

Emptiones & venditiones stipulationibus inter- positis contractæ.

Vtinam nulla stipulatio b emptorem venditori obliga-

ret. 3. de benef. [b adde l. 3. ff. de act. empti. Varronem 2. de re rustica. 2. 3. 5. Hinc rogare emptum. l. cum ab eo. ff. de contr. empt. Plaut. Capt. Act. 1. scen. 2.

Ex tabellis emptionis indicabant.

Ex tabellis emptionis multi sententiam trahere tentaue- runt. Albutius dixit, profer mihi tabellas. Quid hoc est? Ge- nerum socer mancipio accepit. Triarius dixit: Fugitium erronem c non esse. & post. Relegamus auctoritatis ta- bellas, furto noxaque solutus. Hæc generi nostri laudatio est. 7. contr. 6. [c. V. Varronem 2. de re rustica. 10. l. 3. l. 11. §. 1. l. 16. in f. 2. de re 30. ff. de euiction.

Mancipium quandoque ita venibat vt nihil exciperetur.

Vendit pirata, emit leno, excipitur nihil. 1. contr. 2.

Nihil venditori debet, qui bene emit. 6. de benef. 15.

Mancipia cara vendentium cautio & cura qua fuerit.

Si carum tibi seruum venderes, quæres quis d. suus emptor esset. 2. contr. 1. [d. Hinc illa pacta, vt ne mancipium quod venditur alterius seruitutem quam emptoris experia- tur: & post mortem eius in libertate moretur. l. ult. ff. de ser- uis exportandis.

Quædam alia ad venditiones pertinentia vide infra. Tit. de adilitio edicto.

LIBER XIX.

LOCATI ET CONDVCTI.

Titul. 11.

Habitatio viri fortissimi non delicata.

Habitaturum tu putas vnquam fuisse in Utica Catonem, vt præternauigantes adulteræ dinumeraret, & aspi- ceret tot genera cymbarum variis coloribus picta: fluctua- tem toto lacu rosam, vt audiret canentium nocturna con- uiuia? Nonne manere ille intra vallum maluisset, quam ibi vnam noctem anxius duxisset? Quidni malit, quis- quis vir est, somnum suum classico quam symphonia rum- pi? *epist. 52.*

Dies migrationis, Idus Quintiles seu Iulij.

Quid est Popili? ecquid tuto lateo? Nunquid mutandus est locus inepte ab A. Idibus? 7. controu. 2. in f. [A. Idi- bus Quintilibus, inquilini migrare soliti: vt ex hoc loco po- test colligi & l. cum ab eo. ff. de contr. empt. l. qui balneum. ff. qui potiores l. cum in plures. ff. locati. Cicero. 2. ad Quintum fratrem 3. Suet. Tiberio. c. 35. Martial. 12. epigr. 32.

Veteres inquilini agre ab habitatione tametsi incommo- da, discedunt.

Nemo nostrum cogitat, quandoque sibi ex hoc domici- lio eundum, sic veteres inquilinos indulgentia loci & con- suetudo etiam inter iniurias detinet. vis aduersus hoc cor- pus liber esse? tanquam migraturus habita. fortior eris ad necessitatem exeundi. *epist. 71.*

Habitantium in alieno conditio, expelli.

Hinc atque illinc tentamur atque expellimur. hoc eueni- re solet in alieno habitantibus. *epi. 121.*

Ad agrum colendum ex aquo & bono venire.

Nemo ad agrum colendum ex æquo & bono venit, nec ad vllam rem cuius extra ipsam fructus est. 4. de benef. 14.

Si colonum frui locator prohibeat.

Colonum suum non tenet obligatum, quamuis tabellis eius manentibus, qui segetem eius proculcauit, qui b succi- dit arbuta, non quia recepit, quod pepigerat, sed quia ne reciperet, effecit. Sic debitori suo creditor saepe damna- tur, vbi plus abstulit, quam credito petit. Non tantum in- ter debitorem & creditorem iudex, sed & qui dicunt pecu- niam credidisti, quid ergo? pecus abegisti, seruum eius oc- cidisti, agellum quem locaueras possides, æstimatione facta debitor discede qui creditor veneras. 6. de benef. 4. [b Co- lonum qui frui prohibet in id quod interest ei tenetur in quo etiam lucrum eius continetur l. si fundus. 33. vers. Nam & si. ff. locati. adde l. ex conducto. 15. §. 1. ff. eod. huic loco iu- genda l. si merces. 25. §. ipse quoque si exciderit. ff. locati. Colendi agri sui deserti causa Imperatores exercitus summi, seu Senatu reuocari etiam petebant. P. Romanus: Attilij Reguli absentis & bene de Republica meriti, quasi colonus.

Attilius c. Regulus cum Pœnos in Aphrica funderet ad senatum scripsit, mercenarium suum discessisse, & ab eo de- sertum esse rus, quod senatui publice curari dum abesset Re- gulus, placuit, Fuit ne tanti seruum non habere, vt colonus eius Romanus populus esset? Ad Alb. 12. [c. Idem Linius. 18. & Valerius. 4. c. 4.

Conduxi domum à te. in hac aliquid tuum aliquid meum. res tua est, usus rei tuæ meus est. itaq; nec fructus tages, colo-

no tuo me prohibente, quamuis tua in possessione nascentur. Et si annona carior fuerit aut famies, *heu frustra magnum alterius spectabis aceruum*, in tuo natum, in tuo positum, in horrea iterum tua. Nec conductum meum (quamquam sis dominus) intrabis: nec seruum tuum, mercenarium meum, abduces, & abs te si rhedam conduxero, beneficium accipies, si tibi in vehiculo tuo sedere permisero. 7. *de benef. 5.*

Locare manus.

Cleantes aquam traxit, & rigando hortulo locauit manus. *epist. 44.*

Pensio.

Qui grāte beneficium accepit, primam eius pensionem soluit. 2. *de beneficiis 22.*

Fructus artis & artificij.

Alius est fructus artis, alius artificij. Artis est, fecisse quod voluit: artificij, fecisse cum fructu. Perfecit opus suum Phidias etiam si non vendidit statuam. Triplex est illi fructus operis sui. Vnus conscientiae (hunc absoluto operae percepit) Alter famae: Tertius utilitatis, quem allatura est aut gratia, aut venditio, aut aliqua commoditas. 2. *de beneficiis 33.*

Viaticum.

Plus mihi superest viatici, quam via, praesertim cum eam viam simus ingressi, quam peragere non est necesse. iter imperfectum erit, si in media parte aut circa petitem locū steteris. *epist. 78.*

Corollarium.

Sordidissimorum artificiorum institutoribus supra constitutum aliquid adiciamus, si nobis opera illorum enixior visa est, & gubernatori & opifici vilissimae mercis & in diem se locanti, corollarium aspersimus. 6. *de benef. 17.*

Mercenarius beneficium dat, ubi plus praestat, quam quod operis locauit. 3. *de benef. 22.*

Manupretium.

Nobis proponimus militiam, & castrensiū laborum tarda manupretia. *epist. 102.* Huc refer alia nonnulla, quae sub Tit. de contrahenda empt. superius posuimus.

Actio ex conducto & locato.

Optima beneficij pars perit, si actio sicut certae pecuniae aut ex conducto d. aut ex locato datur. 3. *de benef. 7.* [d. l. 15. ff. locati.

DE AESTIMATORIA.

Tit. III.

Incertum, inestimabile.

Cum A difficilis est incertae rei aestimatio, tantum odio damnamus, & inter ea relinquimus, quae ad vindices deos mittimus. 3. *de benef. 6.* [A Hinc dicimus. Quatenus cuiusque interfit, in facto non in iure consistere. l. quatenus 24. ff. de regulis iuris. adde l. si iactum retis. ff. de act. empt. iure, incertae rei aestimatio duplum eius excedere non potest. l. unica. Cod. de sentent. qua pro eo quod interest.

DE PRÆSCRIPTIS VERBIS.

Tit. IIII.

De rerum multitudine & verborum paucitate & quemadmodum tum loqui oporteat.

Res A plures sunt quam verba. Ingens copia est rerum sine nomine: quas non propriis appellationib. notamus, sed aliunde commodatis. 2. *de benef. 34.* [A Videl. 2. l. 3. l. 4. ff. de praescriptis verbis.

Plures proponere est tutius, ne bona definitio parum rem comprehendat, & ut dicam, formula excidam. 2. *de elem. 3.*

Ingens est copia rerum sine nomine, quas non propriis appellationibus notamus, sed aliunde commodatis. 2. *de benef. 34.*

Mira in quibusdam rebus verborum proprietates est, & consuetudo sermonis antiqui, quaedam efficacissimis & officia docentibus notis signat. *epist. 82.*

LIBER XX.

DE PIGNORIBVS. Titul. I.

Cur pignus detur.

Pecuniā mutuam accipientes res nostras in securitatem creditoris supponimus. 7. *de benef. 14.*

De obside.

Me foederi medium, pignus addite. 1. *controu. 1.*

LIBER XXI.

DE AEDILITIO EDICTO.

Titul. I.

Aediles balnearum publicorum curam habuere, ut ea munda essent.

Quam iuuabat illa balnea intrare obscura & gregali testorio inducta, quae scires Catonem tibi Aedilem, aut Fabium Maximum aut ex Cornelii aliquem manu sua temperasse. Nam hoc quoque nobilissimi Aediles fungebantur officio, intradi ea loca quae populum receptabant, exigendique munditias & vtilem ac salubrem temperaturam, non hanc quae nuper inuenta est similis incendio. *epist. 87.*

Tituli seruis adscripti, ut quidquid morbi vitium cuique esset sciretur.

Stare ante limen Calixti domini suum vidi, & cum qui illi impegnerat Titulum A suum, qui inter ridicula mancipia produxerat, alis intrantibus excludi. Retulit illi gratiam seruus. *epist. 47.* [A Gellius 4 c. 2. In edicto Aedilium Curulium, inquit, qua parte de mancipiis vendendis cautum est, scriptum sic fuit: Titulus seruorum singulorum ut scripius sit curato, ita ut intelligi possit, quid morbi, vitiique cuique sit: quis fugitiuus errore sit noxae solutus non sit.

Loca aedilem metuentia.

Voluptas circa balnea ac sudatoria ac loca aedilem metuentia. c. 7. *de breuitate vite.*

Mangonum artes in equis vendendis & aduersus eos cautio.

Equum B emiturus solui iubet stratum: detrahis vestimenta venalibus, ne qua vitia corporis lateant, hominem inuolutum aestimas. *ep. 81.* [B Equum empturi solui iubebant stratum.

Vendito uno fratre an alter vendi & sequi emptorem debeat: item utrum uno fratre redhibito, alterum redhiberi oporteat.

In auctione fratres, c. quamuis hostilis hasta, non diuidit. Plus quiddam est geminos esse quam fratres. perdit uterque gratiam suā nisi cum altero est. 9. *Controuers. 9.* [c sic fratre vno redhibito, alius frater redhibendus est. Neque enim separandi sunt. l. Aediles. 38. l. vel fratres 39. l. hi enim. 40. ff. de aedilitio edicto. sic haeres fratrem suum naturalem alteri legatum non cogitur praestare legatario. l. si domus. 71. §. 3. *Digest. de legat. 1.*

LIBER XXII.

DE VSURIS, FRUCTIBVS ET MORA.

Titul. I.

Dehortatio ab Usura.

Vtinam persuadere possemus, ut pecunias creditas tanquam a volentibus acciperent. 3. *de benef. 15.*

Usuram sua pecunia nemo praestat.

Nemo usuram pro pecunia sua pendit. 7. *de benef. 5.*

Fœneratoris obiecta quotidiana: Rationes, forum, Kalendarium, rerum suarum procuratio.

Adiicere diuitiis aliquid nemo non studet, dum de incremento cogitauit, oblitus est usus, rationes accipit, forum conterit, kalendarium versat, fit ex domino procurator. *epi. 14. in fin.*

De fœneratore foro & decoctore.

Fœneratorem non fugat à A foro decoctor. *epist. 82.* [A Fœneratores forum frequentant.

Usura millesima: Fœneratoris sollicitudo.

Quid si propter usuram aut millesimam valetudinarius fœnerator distortis pedibus, & manibus ad computandum non relictis clamat, ac per vadimonia asses, in ipsius morbi accessionibus, vindicat? 3. *de ira 33.*

Centesima usura.

Durus fœnerator Cæcilius à quo minores centesimis propinqui nummum mouere non possunt. *epist. 119.*

Diplomata, syngrapha, cautiones, fœnus, Kalendarium, usura.

Tabula, computationes, sanguinolenta centesima.

Video istis diplomata & syngraphas & cautiones, vacua habendi simulachra, umbras quasdam auaritiæ laborantis, per quæ decipiunt animum, & inani opinione gaudentem. quid enim ista sunt? Quid fœnus, & Kalendarium & usura? nisi humanæ cupiditatis extra naturam quaesita nomina. & post. Quid sunt istae tabulae? quid computationes & venale tempus. & sanguinolenta centesima? voluntaria mala ex constitutione nostra pendentia, in quibus nihil est, quod subiici oculis, quod teneri manu possit. inanis auaritiæ somnia. 7. *de benef. 10.*

Tabella fœneratorum.

Fœneratores perdiderunt tabellas suas, quibus avaritia falso læta diuitias imaginatur. *in sap. non cad. 6.*

Kalendarij magnus liber.

Diuitem illum putas, quia magnus *Kalendarij* liber euoluitur. *epist. 88.*

Ratio simplex quid: Kalendario beneficia nemo inscribit: Ad horam & diem debitorem appellare: in formam crediti transire: Expensum ferre.

Nullum beneficium perdit qui id computauit. Beneficiorum *simplex ratio* est: tantum eroga, si redit aliquid, lucrum est, si non redit, damnum non est. Nemo beneficia in *Kalendario* scribit. Nec avarus exactor ad horam & diem debitorem appellat. Nunquam illa vir bonus cogitat nisi admonitus a reddente alioquin in formam crediti transeunt. Turpis fœneratio est, beneficium expensum ferre. *1. de benefic. 2.*

Cum acerbo fœneratore resignare parem rationem.

Quare quasi cum acerbo fœneratore resignare rationem parem properas? *6. de benefic. 40. in fin.*

Calculos utrosque ponere.

Vir bonus utrosque calculos sic ponit, ut se ipse circumscibat, beneficium adiicit, iniuriæ demit. *epist. 82.*

Totum in reditu esse.

Vita, tota ut dicitur, in reditu est de breu. vit. *10.*

Domi versura: lusorium nomen.

Domi versura fit, & velut lusorium nomen statim transit. *5. de benefic. 8.*

Poteram tecum & hac Meccenatis sententia parem facere rationem, sed mouebis mihi controuersiam, si te noui: nec uoles quod debeo in aspero & probo accipere. Ut se res habet, ab Epicuro versura facienda est. *epist. 19.*

Præter sortem aliquid creditori numerare: Mora quadam crescunt.

Falluntur ingrati quod creditori quid præter sortem extra ordinem numerant: beneficiorum autem usum esse gratuitum putant. At illa crescunt *mora*, tantoque plus soluendum est, quanto tardius. Ingratus est qui beneficium reddit sine usura *epist. 82.*

Moram qua excusent: & de Mora nonnulla.

Non est per me mora, si aut occasio mihi deest, aut facultas. *4. de benefic. 40.*

Mora turpis est inter fœda versantibus. epi. 73.

Comici dictum: Quid? tu non intelligis tantum te gratiæ demere, quantum moræ adiciis? *2. de benefic. 5.* Qui tarde fecit, diu noluit. *1. de benefic. 1.* Paternus affectus non sustinet moram. *7. controu. 7.*

Male audire solet fœnerator si acerbe exigit: æque si in recipiundo tardus ac difficilis moras quærat. *2. de benefic. 17. iungel. 19 ff. de rebus cred.*

Decoquere.

Fœnerator quosdam debitores non appellat, quos scit decoxisse, & in quorum pudorem nihil superest. *5. de benefic. 21. in fin.* Vide plura infra *Titulo de solutionibus.*

DE PROBATIONIBVS. Tit. III.

Multa probationem non habent.

Maxima beneficia probationem non habent: sæpe intra tacitam duorum conscientiam latent. *3. de benefic. 10.*

De indiciis & argumentis.

Est aliqua & laudandi licentia. Omnia rerum omnium (si obseruentur) indicia sunt: & argumentum morum ex minimis A quoque liceat capere. Impudicum & incellus ostendit, & manus mota, ut unum interdum responsum & relatus B ad caput digitus & flexus oculorum, improbum risus, insanum vultus habitusque demonstrat. Illa enim in apertum per notas exeunt. *epist. 53.* [A Sic Hermagoras putat Atalantam non fuisse virginem, quia per syluas cū iuuenibus vagatur, & Aëropagitæ damnauerunt puerum coturnicum oculos euentem, quasi id signum esset mentis multis malo futuræ si adoleuisset. sic popularitas Manilij, signum affectati regni. *5. Quintilianus. 9.* [B V. Iuuenalem *satyra 9. ibi: Qui digito scalpunt vno caput.* in Pompeium mollem est Calui poetæ hemistichium.

De Præsumptionibus & earum vi.

Multum dare solemus præsumptioni omnium hominum. *epist. 118.*

DE FIDE INSTRUMENTORVM. Tit. IIII.

Quid uerborum notas c loquar? quibus quamuis citata excipitur oratio, & celeritatem linguæ manus sequitur. *epi. 91.* [C Hi sunt qui notis scribunt acta præsidum: notarij, inquam, de quibus dixi ad l. inter eos 33. §. 1. ff. ex quibus causis maiores.

DE TESTIBVS. Tit. V.

Testes etiam: ubi de paruula summa iudicandum erat, adhibiti: Testimonium iniurati non ualet.

De paruula summa iudicatur tibi res sine teste non probaretur, testis D sine iureiurando non valeret. *2. de ira 29.* [D Testes iuratos esse oportet. l. iurisiurandi in princip. *Cod. de testibus.*

Turba testium.

Testimonium turba & testium coarguitur. *4. nat. 1. [1 l. 1. §. 2. ff. de testib.*

Vnus testis.

Vni A etiam de minori scelere non creditur. *7. controuers. 1.* [A d. l. iurisiurandi. §. 1. l. maritus. 10. in f. ff. de quaestionibus.

Puer testis.

Nihil puero teste certius, utique quinquenni. Nam & ad eos peruenit annos ut intelligat, & nondum ad eos quibus fingat. *7. controu. 5. 3. declamat. 5.*

Ciuis & peregrinus testis.

Puto plus credi eiui quam peregrino, marito quam adultero. *2. controuers. 8.*

Testis à reo grauior.

Grauior testis esse solet, Testis peierans, qui à reo surgit. *9. contr. 4.*

Testis dum aperte peierat, sæpe etiam ueris testibus abrogauit fidem, & reum velut factione circumuentum miserabilem reddidit. *6. de benefic. 8.*

De Testibus secunda nota & de auditu alieno.

Ex his testibus me numero, secunda nota, qui uidisse quidem se negant, sed B audisse. *4. Natural. 3.* [B Ex Alconio 3. in Verrem apparet testimonium de auditione fuisse quoque receptum, dixi ad l. 28. ff. hoc titulo.

Testimonium cui reddi oporteat.

Testimonium ueritati non amicitiae redde. *de 4. uirtutibus.*

Contra Testes & argumenta dicere.

Contra argumentum dictum est, contra testes dicendum est. *7. nat. 16.*

DE IURIS ET FACTI IGNORANTIA.

Tit. VI.

Error singulorum & publicus.

Singulorum A error publicum errorem facit, singulorum errorem facit publicus. *epist. 82.* [A Sic error ius facere dicitur. l. 3. in f. ff. de supellestili legata.

LIBER XXIII.

DE RITU NVPTIARVM.

Tit. II.

Nuptiarum causa publicam utilitatem spectat.

Nuptiarum causa, utilitas A Reipub. fuit. *6. contr. 5.* A Adde l. 1. ff. soluto matrimonio.

Fax in nuptiis.

Cum infelici face ad dotalem suum noua nupta deducetur. *7. controuers. 6.*

Consensus parentis.

Appellare B denuptiis debui patrem. *3. controu. 5.* [B l. 2. ff. de ritu nuptiar. l. in copulandis. 8. *Cod. de nuptiis* Tertullianus libro ad uxorem? Nam nec in terris filij sine consensu patrū rite & iure nubunt.

Male collocare filium.

Filiæ male consulit qui illam contumelioso, C & sæpe repudiato collocauit. *4. de benefic. 27. in fin.* [C adi l. sed qua 12. §. 1. ff. de sponsalib.

Nuptia clandestina.

Nuptias clausa domo fecimus, in contubernium deducta serui domina est. *7. contr. 6.*

Excusationes liberorum nubere nolentium.

Solent qui coguntur à patribus ut uxores ducant illa dicere: Non sumus etiam nunc apti nuptiis. *1. controu. 6.*

Fescennini versus in Nuptiis.

Inter nuptias Fescenninos A generi nostri iocabuntur. *7. contr. 6.* [A Adde Festum in Fescennini.

Cum extraneo non fuit connubium.

Promisi tibi filiam in matrimonium, postea peregrinus B apparuit, non est mihi cum extraneo connubium, eadem res me defendit. *4. de benefic. 75.* [B Connubium habebant ciues Romani cum ciuibus Romanis, cum Latinis & peregrinis, si ita concessum. *Vlpianus. 5. §. 4.*

Meccenas uxorem milies duxit, cum vnā haberet. *epi. 115.*

Dos ex arario data imperatorum pauperum filiabus.

Scipionis filiæ C ex arario dotem receperunt, quia nihil illis reliquerat pater. Aequum mehercules erat Rom. pop. tributum Scipioni semel conferre, cum à Carthagine semel exigeret, ô felices viros puellarum, quibus Pop. Rom.

loco socii fuit. Beatiores an istos putas, quorum panto-
mimæ decies D sestertio nubunt, quam Scipionem, cuius
liberi a senatu tutore suo in dotem graue æs acceperunt?
Dedignatur aliquis paupertatem cuius tam claræ magi-
nes sunt? indignatur exul aliquid sibi deesse, cum defuerit
Scipioni dos, cum illi id quod deest eo honestius supple-
tum sit quam defuerat. *ad Alb. 12. [c. addes Valer. 4. ep. 4.*
Zonaram Tomo 2. [D Dos maxima olim decies centena
milia nummum l. cum de in rem vers. Digest. de usuris. Mar-
tialis centena decies quæ tibi dedit dotis. Iuuenalis. Et ritu
decies centena dabuntur antiquo. Iustiniani constitutione
dos summa, centum libræ auri. l. ult. Cod. de repudiis.

Nuptia cum libertina & coloni filia.

Magni viri libertinas uxores duxerunt. M. Cato coloni
sui filiam duxit uxorem. 7. *contr. 6.*

Diues uxor.

Omnes uxores diuites, seruitutem & exigunt. 1. *contr. 6.*
[E Hinc illud *Intolerabilius nihil est quam fœmina diues.*
Insolens malum est, beatæ uxor. 1. *controuers. 6.*

LIBER XXIII.

DE DIVORTIIS ET REPUDIIS. Tit. II.

Diuortium etiam in ipsa senectute potuisse fieri.

Nouimus veterum matrimoniorum repudia & fœdiores
diuortio male cohærentium rixas, quam multi, quos
in adolescentia amauerunt, in communi reliquere senectute,
quoties anile diuortium risimus. *de rem. for.*

Formula repudij.

Res A tuas tibi habe. 2. *contr. 6.* [A v. l. 2. ff. de diuortijs.
Diuortium ob sterilitatem olim facere licuit.

Uxorem sterilitatis B nomine dimisit, intra quinquen-
nium non patientem. 2. *contr. 6.* [B Inter causas diuortij
fuit & hæc, sterilitas. facit l. vitricus. 6. §. 1. ff. de donat. inter
uir. & uxorem.

Diuortia Roma frequentia etiam in iisdem personis.

Nunquid iam ullo repudio erubescit, postquam c illu-
stres quædam ac nobiles fœminæ non consulum numero,
sed maritorum annos computant, & exeunt matrimonij
causa nubunt, repudij? tamdiu istud timebatur, quamdiu
rarum erat, quia vero multarum diuortia audita sunt, quod
sæpe audiebant, facere didicerunt. 3. *de benef. 16.* [c Pri-
mum diuortium Romæ anno post Romam conditam 523.
Spurius Caruilius (cui cognomen Ruga) fecit. quod liberi
ex uxore corporis vitio non gignerentur. eam tamen si cha-
rissimam dimisit, quod coactus fuerat à censoribus iurare
uxorem se liberorum causa habiturum: iurisiurandi autem
religionem amori præuerit. 4. *Gellius. 3. & 17. c. ultimo.*

Repudij ius penes patres.

Licet mihi filiam meam cui velim locare: isto modo
& repudium D remisero genero. 7. *controuers. 6.* [D
Vide tamen l. 5. *Cod. de repudiis.*

LIBER XXV.

DE IMPENSIS. Tit. I.

Luxuriosi impensa.

Facio quod apud luxuriosum A nec diligentem euenit.
Ratio mihi constat impensæ, non possum dicere, me
nihil perdere, sed quid perdam & quare, & quemadmo-
dum dicam, ne causas meæ paupertatis reddam. sic euenit
mihi quod plerisque non suo vitio ad inopiam redactis,
omnes ignoscunt, nemo succurrit. *epist. 1.* [A Hoc est,
prodigum: & hoc quidem sensu luxuriose viuere mulier di-
citur l. etiam. 15. ff. de curatoribus furiosis.

DE AGNOSCENDIS ET ALENDIS liberis & parentibus.

Tit. III.

An quisquis patrem non alit puniatur, tanquam æger,
B vinculus corpus, an aliqua filij lex excusationem accipiat.
1. *controuers. 1.* [B Excusationes sunt hæc & quidem iustæ.
Lex liberi parentes alant, aut vinciantur. 1. *controu. 7.*

LIBER XXV.

DE TUTELIS. Tit. I.

Tutela sua fieri.

Isti qui nunquam tutelæ A suæ fiunt. *ep. 73.* [A Tutelæ
suæ fieri, est tutela eximi alterius, suæ quasi fieri. Eadem
forma nostri in suam tutelam venire dixerunt in l. ult. ff. de
iure deliberandi. l. cum filio familias. 50. ff. de legat. 1.

Testamentaria tutela.

Dementissime testatur qui tutorem filio reliquit, pupil-
lorum spoliatores. 4. *de benef. 27.*

Quadragesimum pupillum tutela continere.

Quadragesimum pupillum cogitas sub tutela tua conti-
nere. *epist. 25. in princ.*

Curatore & pœna opus esse.

Puto nequam hominem, cui pœna non cui curatore opus
sit. 4. *de benef. 16.*

Ad 14. annum usque sub matris custodia esse.

Satis diu vixit, pupillus relictus sub tutorum cura usque ad
14. annum fuit sub matris custodia semper, cum haberet suos
penates, relinquere tuos noluit. *ad Mart. 24.*

Pupillis licentia noxia.

Pupillis quo plus licet corruptior animus est. 2. *de ira 21.*

De patre prodigo.

Quidam luxuriante filio luxuriare cœpit. Filius A accu-
sat patrem dementiæ 2. *contro. 7.* [A Potest eam ob causam
filius, frugi tamen & diligens, curator parentibus dari. l. 2.
in fin. l. 4. *Digest. de curatoribus furioso.*

DE TUTELIS ET CURATORIBVS DATIS.

Titul. v.

QVI PETANT TUTORES VEL CV-
ratores, & ubi petantur.

Tit. vi.

*Apud prætorem interuenientibus amicis alicui
curatorem petere.*

Apud prætorem urbanum curatorem ei petebant, in-
teruenientibus A amicis, qui ad hoc spectaculum con-
currerant. 3. *controuers. in princ.* [A adde l. 2. ff. qui pet.
tutor. l. ult. §. 2. ff. de administr. tut.

LIBER XXVIII.

DE TESTAMENTIS. Tit. I.

De solennitate & cura testamentorum.

Cum in ipso vitæ fine constituti sumus, cum testamen-
tum ordinamus, nonne beneficia nobis nihil profutura
diuidimus? & post. Vbi mors interclusit omnia & ad ferendū
incorruptum iudicem dimisit, quærimus dignissimos, cui
nostra tradamus, nec quicquam cura A sanctiore com-
ponimus quam quod ad nos non pertinet. 4. *de benef. 11.*
[A Testamenta actorum hominis & præcipuæ curæ & vl-
timi temporis scribit Valerius. 7. c. 7.

Intestato mori.

Si non damus beneficia, nihil recepturi, intestatis morien-
dum est. 4. *de beneficiis 11.*

Testamentorum custodia atque observatio.

Testamentorum interiit omnis potestas, si viui neglexe-
rint B imperia mortuorum 3. *contr. 9.* [B Publice expe-
dit suprema hominum iudicia exitum habere. l. vel negare.
ff. testamenta quemadmodum aperiuntur. sic scholasticus Poeta
sub nomine Octauij loquens de testamento Virgilij seruā-
do, sed legum est seruanda fides suprema voluntas. Quod
mandat, fierique iubet, parere, necesse est.

Nulli testamento imprimi soliti.

Nunc videor tibi plus prodesse, quam cum tabulis testa-
menti annulum C imprimerem. *ep. 8.* [C adde l. 22. §. si-
gnum. *Digest. qui testamenta.*

Testamento tutorem liberis relinquere.

Dementissime testatur qui tutorem filio reliquerit pupil-
lorum spoliatores. 4. *de benef. 27. in fin.*

DE LIBERIS ET POSTHVMIS HÆRE- dibus instituendis Titul. II.

Exheredationes cur inuenta.

Iustus metus est ne hæredem ingratum scribam, inimi-
cum relinquam. 1. *controu. 1.*

Exheredationis solennes causa esse debent.

Nunquid aliquis sanus filium a A prima offensa exhæ-
redat? 1. *de clem. 14.* [A adde *Authenticam, Non licet. Cod.*
de liberis præteritis vel exhæredatis. Nouellam 115. c. 3. Cicero
pro Sexto Roscio Amerino: Magna oportet esse vitia atque
peccata filij, quibus infensus parens potuerit animum in-
ducere, ut naturam ipsam vinceret, ut amorem penitus il-
lum infitum eiiceret ex animo, ut denique patrem se esse
obliuisceretur. *Adde Titulos. ff. & Cod. de inofficioso testa-
mento.*

DE HÆREDIBVS INSTITVENDIS.

Tit. v.

Hæredum nimia cura est morientibus.

Quanta dementia est hæredi suo procurare & sibi negare

omnia, vt tibi ex amico inimicum magna faciat hereditas: plus enim gaudebit tua morte, quo plus acceperit. *ep. 124.*

Heres esto.

Sola A mihi heres esto. 2. *Controuers. ult.* [A Formula instituendi heredis.

Instituendi heredis elogium adiectum.

Testamento heredes omnibus bonis reliquit, & adiecit elogium Pudicam repeii. 2. *Contr. ult.* adde 9. *Quintil. 2.*

Hereditatis causa agro adfidere & captatoribus testamentorum.

Amico agro aliquis assidet, probamus. At hoc si hereditatis causa facit: vultur est, cadauer expectat. *ep. 96.*

An tu Aruntium & Aterium & ceteros qui captandorum testamentorum artem professi sunt, non putas eadem habere, quæ designatores c & libitinarios vota? Illi d tamen quorum mortes optent, nesciunt: hi e familiarissimū quemque ex quo opant rei plurimum, mori cupiunt. Horum damno nemo non viuit, hos quisquis differt, exhaurit. Optant ergo non tantum vt accipiant, quod turpi seruitute meruerunt, sed etiam vt tributo f graui ditentur. 6. *de benef. 38.* [B Vide An hoc sequentiaque pertineant ad captatorias institutiones, de quibus in l. captatorias. 70. ff. de heredib. instituend. l. captatorias. 11. Cod. de testamento militis & alibi [C forte legendum est pollinctores vel vespillones. [D lego. Hi tamen: vt pollinctores intelligas. [E lego, illi: vt intelligas captatores testamentorum. [F tributum graue vocat, lucrum morte alterius aduersum.

Ad irritandum auariciam captantium simulatus ager quot dies abstulit? *de breuit. vit. 7.*

Ingratum voco qui agro assidet, quia testamentum facturus est, cui de hereditate aut legato vacat cogitare. facit licet omnia quæ facere bonus amicus & memor officij debet, si animo eius obseruantur spes, si lucri captator est, & hamum iacit, vt aues quæ laceratione corporum aluntur, lapsa morbo pecora & casura e proximo speculantur, ita hic imminet morti & circa cadauer volat. 4. *de benef. 20.*

LIBER XXIX.

DE SENATVSCONSVLTO SYLLANIANO.

Tit. V.

Clamore iuuare.

Indignum si eripere latronibus non potero, clamore A sublato, salutarem vocem homini, non pratermittam. 1. *de benef. 10.* [A sic Hædrianus: serui quotiens dominis suis auxilium ferre possunt, non debent salutem eorum suam anteponere. Po:uisse autem ancillam, quæ in eodem conclau cum sua domina fuerat, auxilium ei ferre, si non corpore suo, at certe voce plorantem. l. 1. §. iuxta. 28. ff. de Senatusconsulto Claudiano.

Clamore iuuare. 1. *de tranquill. 3.*

LIBER XXX.

DE LEGATIS ET FIDEICOMMISSIS.

Tit. I.

Fideicommissa qui maxima tucantur.

Religiosus homo sanctusque solet tueri fideicommissa. 1. *de tranquill. 11.*

LIBER XXXV.

AD LEGEM FALCIDIAM.

Tit. II.

Sine ulla deductione integrum aliquid habere.

Hæc curæ habebis, vt beneficia tua illibata & integra ad eos, quibus promissa sunt, perueniant, sine A vlla, quodaiunt, deductione. 2. *de benef. 4.* [A Ad Falcidiam deductionem potest hic locus referri, arg. l. quantitas patrimonij deducto etiam eo. 72. ff. ad l. Falcid. sic bona cuiusque intelliguntur deducto aere alieno l. subsignatum. 19. §. 1. ff. de verborum significatione: & venisse ad heredem nihil intelligitur, nisi deducto aere alieno. l. Venisse. 165. ff. de verb. significat.

LIBER XXXIX.

DE PVBLICANIS ET VECTIGALIBUS, & commissis.

Tit. IIII.

Portorium soluere.

Tempus est desinere, sed si prius portorium A soluero. *ep. 28. in fin.* [A In lege censoria portus Siciliæ ita scriptum erat: Seruos, quos domo quis duceret suo vsu, pro

his portorium ne dato. l. 203. ff. de verb. significat.

In ponte pro transitu dare.

In quibusdam pontibus pro transitu datur. in sap. non cad. 14.

Hasta in locationibus vectigalium.

Ad Triumviralem hastam pro vectigalibus, ciuium Romanorum mortes locantur. *suasor. 1.*

DE DONATIONIBVS. Tit. V.

Donare regi, Reipublica, domino, patri, & Dijs possumus.

Donare regi & domum & mancipium & pecuniam possumus, nec donare illi de suo dicimur, ad reges enim potestas omnium pertinet, ad singulos proprietates. & post. Donare agros nostros Reipub. possumus, quamuis illius esse dicantur: quia aliter illius sunt, aliter mei. nunquid dubium est, quin seruus cum peculio domini sit? dat tamen domino suo munus. & post. Omnia patris sunt, quæ in liberorum manu sunt, quis tamen nescit, donare aliquid & filium patri? Omnia deorum sunt, tamen Dijs possumus donum, & stipem iecimus. 7. *de benef. 4.*

Abs te reddam, si conduxero: beneficium accipies, si tibi in vehiculo tuo sedere permiserō. Vides ergo posse fieri, vt aliquis accipiendo, quod suum est, munus accipiat. 7. *de benef. 5. in fin.*

Donanda qua palam vel tacite.

Donanda sunt palam, quæ consequi gloriosum est: vt militaria dona & honores & quicquid aliud notitia pulchrius sit. Quæ non producant, nec honestiorem faciunt, sed succurrunt infirmitati, egestati, ignominia, tacite donanda sunt, vt nota sint solis quibus profuit: interdum & ipse qui iuuatur, fallendus est, vt habeat: nec a quo acceperit, sciat. 2. *de benef. 9. & 10.*

Dono, ne dones: seu Donatio sub conditione, Ne dones.

Demetrio si res aliquas deorum velit possidendas tradere sub lege certa, Ne A liceat, donare. 7. *de benef. 9.* [A Eadem pene conditio reperitur in l. 3. Cod. de conditione ob causam datorum: hæc nimirum, vt donatario rem donatam alienare non liceat.

Mens donantis spectanda.

Vt tanquam Iuris consultus respondeam, mens spectanda est dantis. 5. *de benef. 19.*

Donatio inconsulta.

Turpissimum genus dadi est inconsulta donatio, multoque grauius male dedisse beneficium, quam non recepisse. 4. *de benef. 10.*

De Congiario.

Ex congiario tantum ferunt homines, quantum in capita promissum est. *ep. 74.*

Annua congiaria homines clarissimi accipiunt, & in his aut operam aut diligentiam suam locant. *de breuit. vit. 8.*

De epulo & visceratione.

Epulum & viscera, & si quid aliud capitur manu, discedit in partes. *ep. 74.*

De Missilibus

Dixi c. de ludis.

Donare & succurrere.

Multum interest, donaueris, an succurreris. *ep. 82.*

Donationis genus, beneficium, & de beneficijs nonnulla.

Beneficium, est donata possessio, cuius fertilitas laxare possit annonam. *de benef. 8.*

Beneficium genus crediti est, ex quo tantum recipiendum est, quantum vltro refertur. 5. *de benef. 1.*

LIBER XL.

DE MANVMISSIONIBVS.

Tit. I.

De seruo suis nummis empto.

Quid melius potes velle, quam eripere te huic seruituti, quæ omnes premit, quam mancipia quoque conditionis extremæ, & in sordibus nata, omnino exuere conantur: peculium suum quod cōparauerunt ventre A fraudato pro capite numerant: B Tu non concupisces, quancunque ad libertatem peruenire, qui te putes in illa natum? Quid ad arcam tuam respicis? emi non potest. Itaque in tabellas vnum conficitur nomen libertatis, quam nec qui emerunt, habent, nec qui vendiderunt. *ep. 81.* [A Terentius Phormione act. 1. scen. 1. Quod ille vnciatim vix de demenso suo, suum defraudans genium, comparsit miser. [B Is qui nummis suis emitur, in eandem conditionem redigitur, vt libertatem adipiscatur: l. 4. Digest. de manumiss. potest consistere cum domino suo, cuius in fidem cōfugit, & queri quod bco non manumittatur. l. 5. ff. de manumissionibus. l. 53. ff. de

manumissionibus. Quomodo vero suis nummis seruus libertatem a domino emere potest, cum nihil suum iure civili habeat? conuenientibus oculis credendum est suis nummis emptum, siue id ex peculio suo (quod reuera ad venditorem libertatis dominum pertinet) fecerit, siue ex aduentitio lucro, siue amici beneficio: vel (quod magis mireris) prorogante domino vel se delegante, vel in se recipiente debitum redemptus sit. *d. l. 4. §. 1.* Eadem conuenientia, quasi testamenta faciunt; quasi dotem dant: & quasi legata consequuntur. vt dixi *ibidem*.

Seruus cum peculio est domini: seruus dat domino suo nummos: seruus peculium seruo auferre potest.

Nunquid dubium est, quin seruus cum peculio domini sit, dat tamen domino suo munus. A non enim ideo nihil habet seruus, si dominus illum habere noluerit: nec ideo non est munus, cum volens dedit, quia potuit eripi, etiam si noluisse. *7. de benef. 4.* [A opinor soleant huiusmodi munera fuisse exacta atque debita, quoties herilis filius uxorem ducebat: quoties vxor heri pariebat: quoties natalis dies veniebat: aut initiabant. Terent. *Phorm. act. 1. scena. 1.*

De Menstruo seruorum.

Seruus est quinque modios accepit, & quinque denarios. *ep. 81.*

DE MANVMISSIS VINDICTA.

Tit. II.

Vindicta manumissio.

Hostius quidam fuit obscenitatis vsque in scenam producta: hunc diuitem avarum sestertij milies seruus. D. Augustus indignum vindicta iudicauit, cum a seruis occisus esset: & tamen non pronunciauit iure casum videri. *1. nat. 16. in pr.*

DE STATV LIBERIS.

Tit. VII.

Statulibertas, in diem libertas.

Philosophia seruus oportet, vt tibi contingat vera libertas, vt A non differatur in diem. Qui se illi subiecit & tradidit, statim circumagitur. *ep. 8.* [A Cum ait, *Vt non differatur in diem*, statu libertatem innuit. est enim Statuliber, qui statutam & destinatum in tempus libertatem habet. *l. 1. ff. de stat. lib.* porro quod de circumactione dixit, priscum morem manumissionem designat, in quibus circum agebatur manumittendus quo pertinet illud Persij Sat. 5. verterit hunc dominus momento turbinis exit Marcus Dama. *ibid.* quib. vna Quiritu vertigo facit. Qua de re plura scripsi in *l. ultim. C. de emancip. lib.*

LIBER XLII.

DE ADQUIRENDO RERVM DOMINIO.

Tit. I.

Non adquirere.

Tolerabilius faciliusque est non acquirere, quam amittere. *1. de tranquillitate 8.*

Mancipio dare.

Nihil dat fortuna mancipio. A *ep. 73.* [A Lucretius: Vitaque mancipio nulli datur, omnibus vsu.

Dominium cuius alienare non licet.

Negamus rem stulti esse. B & tamen eum qui rem aliquam stulto surripuerit, furti condemnabimus. *2. de benef. 35.* [B subaudi, vt vendat. V. *Inst.* quibus alienare non licet.

Omnia principis esse potestate & imperio singulorum quadam esse proprietate & dominio.

Iure civili omnia regis sunt, & tamen illa quorum ad regem pertinet vniuersa possessio, in singulos A dominos descripta sunt: & vnaquaque res habet possessorem suum. Itaque dare regi & domum & pecuniam & mancipium possumus, nec donare illi de suo dicimur. Ad reges enim potestas omnium pertinet, ad singulos proprietates, &c. Fines Atheniensium aut Campanorum vocamus, quos inter se vicini priuata determinatione distinguunt, & totus ager huius aut illius Reipub. est: pars deinde suo domino quæque censetur. Ideoque donare agros nostros Reipub. possumus, quamuis illius esse dicantur: quia aliter illius sunt, aliter mei. *7. de benef. 4.* [A Id est, singulorum sunt. §. *singulorum Inst. de rerum diuisione.*

Sub optimo rege omnia rex imperio possidet, singuli dominio. *7. de benef. 5.*

De rerum inuentione in littore, aut via publica.

Quoties aliquid inueni, B non exspecto donec dicas, In C commune, ipse tibi dico. Quid sit, quid inuenerim quæris? Sinum laxa, merum lucrum est. Docebo quomodo fieri diues celerrime possis. *ep. 120.* [B De rebus inuentis

in littore, vide *l. 3. ff. de rerum diuisione. §. item lapilli. Inst. de rerum diuif.* [C videtur tamen is furtum facere, qui id quod in via publica inuenerit, sibi retinet, cum furti euitandi causa libellum proponere fuerint soliti, continentem inuenisse, & reddituros ei qui desiderauerit. *l. falsus creditor. 43. §. proinde videamus. de furtis.*

Vacans locus.

Virtus nihil vacare D patitur loci, totum animum tenet. *ep. 75.* [D Vacare locus dicitur vel domini negligentia, vel si dominus eius sine successore decessit, vel longo tempore abfuerit. *l. furtum. 37. §. 1. ff. de usurpat.*

Dominium eiusdem rei penes plures esse potest, & quomodo.

In multis, vterque eiusdem rei dominus est: E quia alter rei dominus est, alter vsus. Libros dicimus esse Ciceronis, eosdem Dorius librarius F suos vocat, & verumque, verum est. Alter illos tanquam autor sibi, alter tanquam emtor asserit: ac recte vtriusque dicuntur esse. vtriusque enim sunt, sed non eodem modo. Sic potest T. Liuius a Doro accipere aut emere suos libros. possum donare sapienti quod viritum meum est, licet illius sint omnia. *7. de benef. 6.* [E Plures in vno fundo dominium iuris intellectu non pariu diuisione obtinent. *l. Manius 66. §. 2. ff. de legat. 2.* [F adde. *l. si librarius in transcribendo. 92. ff. de regulis iuris.*

DE ADQUIRENDA VEL AMITTENDA

possessione. Tit. II.

Possessionis a proprietate discrimen: Commune est, cuius pars ad singulos pertinet.

Stulta avaritia mortalium, possessionem proprietatemque discernit: A nec quicquam suum credit esse, quod publicum est. At ille sapiens nihil iudicat suum magis, quam cuius illi cum humano genere consortium est. Nec enim essent ista communia, nisi pars illorum pertineret ad singulos. *epist. 74.* [A Differentia in eo discrimen apparet, quod dominium a possessione naturali reperit. *l. 1. §. 1. ff. de adquir. possess.*

In possessione esse: Perpetua possessio.

Malitia diu in possessione nostri est. & post. Semel traditi boni perpetua possessio est. *ep. 51.*

Quadam alienari possunt, quadam non possunt.

Ager iure possidetur: sapientia natura: ille abalienari potest, & alteri tradi: hæc non discedit a domino. *ep. 118.*

DE VSVRPATIONIBVS ET VSVCA-

pionibus Tit. III.

Cur vsucapi non possit hæreditas, res hæreditaria possint.

Iurisconsultorum ista acuta ineptia sunt, qui hæreditatem negat vsucapi A posse, sed ea quæ in hæreditate sunt, tanquam quicquam aliud sit hæreditas, quam ea quæ in hæreditate sunt. *6. de beneficijs 5.* [A Cum ait vsucapi, innuit possideri non posse. quod confirmatur *l. 3. & 23. ff. de acquir. possess. l. 3. de vsucapion.* His autem verbis, Quæ in hæreditate sunt: intelligit res ipsas corporales, quæ in hæreditate.

Vsucapi non possunt publica.

Iurisconsulti negant quicquam publicum vsucapi. *epist. 80. & epist. 99. addel. 9. ff. de vsucap.*

LIBER XLII.

DE RE IUDICATA.

Tit. I.

Formula sententia, fecisse, non fecisse: Prolatis cautionibus controuersiam tollere.

Vbi fecisse aut non fecisse pronuncianum est, ibi prolatis cautionibus controuersia tollitur. *3. de benef. 7.*

Sententia ex coniecturis lata.

Vbi inter disputantes ratio ius dicit, ibi animi coniectura capienda est. *3. de benef. 7.*

Tabellam dimittere.

De quibusdam etiam imperitus iudex dimittere tabellam potest. *3. de benef. 7.*

Sententiam non mutari.

Non A potest mutari, semel lata sententia. *2. contr. 4.* [A sic Celsus 25. Digestorum: Quod iussit vetuitque Prætor, contrario imperio tollere, & repetere licet, in sententiis contra. *l. 14. ff. de re iudicata.*

Damnandus damnans.

Non potest vllam authoritatem habere sententia, vbi, qui damnandus est, damnat. *de remed. fort.*

Vim rei non rem querere in iudicando.

Difficilis sententia, quæ non re, sed vim rei quærit. *3. de ben. 8.*

Non damnandum continuo quod reprehenditur.

Non quicquid reprehendendum, etiam damnandum est.
6. de ben. 39.

Placet animaduerti.

Placet A mihi in eum seuerè animaduerti. in Ludo seu ἀποκολον τῷ σε. Censeo B ne, qui post hunc diem Deus fiat. & post: Censeo ut D. Claudius ex hac die Deus fiat. & post. Ego pro senectia mea hoc censeo in ludo seu ἀποκολον τῷ σε. [A Eodem verbo utitur Cicero. Philipp. 4. epist. 7. in Verrem; 2. ad Atticum 7. 6. Valer. 4. Linius 9. [B Eodem verbo utitur Cicero Philipp. 3. 5. 8. 9. 10. Linius 22. & 26. Terentius Phormione act. 2. scen. ultima. Spartianus Didio Iuliano. Sallust. 1. historiar. Plutarchus M. Catone.

Quandoquidem seu ratio subdebatur sententijs.

Quandoquidem. C Claudius occidit confocerum suum &c. in ludo seu ἀποκολον τῷ σε. [C Seruius ad hos versus Virgilij 10. Quandoquidem Aufonios, &c. bene ait, sententiæ ordinem seruat. Nam ut in Sallustio & Philippiis legimus, antequam dicantur sententiæ, præmittitur ratio: quod hodie in usu est.

Ab his verbis, Patres conscripti, sententias interdum in senatu inchoabant.

Patres conscripti vos testes habeo, ex quo Deus factus sum, nullum verbum me fecisse. in ludo seu ἀποκολον τῷ σε.

DE CONFESSIS. Tit. II.

Falsam rem & controuersam pro confessis iudicamus. epist. 86.

In ipsis crimen est, qui ne confessione quidam grati sunt. 1. de benef. 1.

Non est confessio, ubi eam accusator eruit. 8. contr. 1.

Confessio, conscientiae vox est. 8. contr. 1.

DE CESSIONE BONORVM.

Tit. III.

Lacessere virtutem boni, spei eiuratio A est. de vita beata 26. [A Sic dicimus eiurare bonam copiam: Varro. 6. de lingua: Cicero. 9. familiar. 16. eiurare bonam mentem. 3. de benef. eiurare iniquum iudicem. Cicero 2. de oratore & 3. in Verrem Philipp. 12.

LIBER XLIII.

NE QUID IN LOCO PVBLICO VEL itinere fiat. Tit. VIII.

De via vicinali.

V Eruit illi exhibere negotium Cæsar, & agellos, in quibus vicinalis A via causa rixæ ac litium fuerat, militi suo donauit. 5. de benef. 23. [A Viarum quædam publicæ, quædam priuatæ, quædam vicinales. l. 2. §. viarum. 22. ff. ne quid in loco publico vel itinere fiat.

DE VIA PVBLICA ET ITINERE publico reficiendo. Tit. XI.

De via veteri munienda.

Vtar via veteri, sed si potiorem A planioremque inueniero, hanc muniam. B epist. 33. viam munire dixit Paulus in l. 31. ff. de damno. [A forte legendum est, priorem. [B hinc munitio via dicitur. leg. ult. Digest. eod.

DE SUPERFICIEBVVS. Tit. XVIII.

Precarium fundamentum. a solo totum opus excitare: ars superficialia, in alieno adificare.

Non est ars sui iuris, cui precarium fundamentum est: Philosophia nihil ab alio petit, totum opus a solo excitat, Mathematica (ut ita dicam) superficialia A est: in alio ædificat, aliena accipit quorum beneficio ad vltiora perueniat. epistol. 89. [A Superficialiæ ædes, quæ in alieno solo positæ l. 2. ff. de superficiibus adde l. 1. §. 1. ibidem ubi dixi.

DE PRECARIO. Tit. XXVI.

Quicquid naturam excedit, scias precarium esse, non necessarium. ep. 120.

Omnia seque ipsum inter precaria numerat, viuitque ut commodatus sibi, & reposcentibus A sine tristitia redditurus. l. de tranq. 1. [A Precarium est, quod precibus petenti vtendum conceditur tandiu, quandiu is qui concessit patitur. l. 1. ff. hoc titulo.

Non est quod precario philosopharis. epist. 54.

LIBER XLIIII.

DE EXCEPTIONIBVS. &c. Tit. I.

Exceptiones nigrae, turpes, infames.

P Er istud A Philosophiæ, sunt nigrae & turpes infamesque etiam ad album sedentibus exceptiones. Quid

enim aliud agitis, cum eum quem interrogatis, scientes in fraudem inducitis, quam ut formula cecidisse videatur? sed quemadmodum illum prætor, sic hos philosophia in intergrum restituit. ep. 49. [A dixi supra Tit. de Iurisdictione: & Tit. de interrogationibus.

Exceptiones tacita, Spondere incertum iubet, si sisco vis me obligari: si potero si debebo: Noui aliquid interueniri.

Conditio mutata.

Sponsum descendam, quia promisi: sed non si spondere in incertum iubebis, si sisco, obligabis, subest inquam tacita exceptio, Si potero, si debebo, si hæc ita erunt.

Effice ut idem status sit qui fuit, cum promitterem. Destituere leuitas non erit, si aliquid interuenierit noui, quid miraris, cum B conditio promittentis mutata sit, mutatum esse consilium? 4. de benef. 39. [B adde l. 136. §. 4. ff. de verb. obligat. [C Huic loco adiunge tit. de cap. min. l. ult. ff. de duob. reis. l. 38. ff. de solutionib.

Exceptio, Aliquid incidit quod impedit me dare: si patria aut lex non vetuerit: peregrinus apparuisti, præiudicium in patrem meum sit. Iter latrocinii infestatur: Ager filius & puerpera uxor me tenet.

Cum exceptione ad omnia sapiens peruenerit, si nihil incidit quod impediatur. & post. Promisi beneficium, nisi si quid incidisset, quare non deberem dare. quid enim si quod illi pollicitus sum, patria A sibi me dare iusserit? si lex lata erit, ne id quisquam faciat, quod ego amico meo facturum promiseram. Promisi filiam in matrimonium, postea peregrinus B apparuisti, non est mihi cum extraneo connubium. Eadem res me defendit, quæ vetat. & post. Promisi aduocationem, postea apparuit per illam causam præiudicium in patrem C meum quæri. Promisi me peregre vna exiturum, sed iter infestari latrociniiis D nuntiatur. In rem præsentem venturus fui, sed æger filius & puerpera E uxor tenet. Omnia esse debent eadem, quæ fuerunt cum promitterem, ut promittentis F fidem teneas. 4. de benef. 35. [A sic excusatur qui a magistratu retentus est. l. 2. in ff. si quis cautionibus. [B Dixi sup. Titulo de ritu nuptiarum. [C vel pupillum. l. ult. ff. de postulando. [D sic habetur ratio tempestatis, vis fluminis, hyemis & tempestatis l. 2. §. 3. §. 6. l. 38. in ff. quibus ex causis maiores. [E sic mulier excusatur, quod grauida. l. 2. §. si non propter. ff. si quis cautionib. [F id est, meam fidem.

Excusatio ob niues, valetudinem, vim maiorem.

Ad cœnam quia promisi ibo, etiam si frigus erit: non quidem, si niues cadant. surgam ad sponsalia, quia promisi, quamuis non concoxerim: sed non, si febricitauero: G & post. Vadimonium promittitur, tamen deferitur. Non in omnes datur actio. Deferentem H vis maior excusat. 4. de benef. 39. [G Valetudo excusationem præbet. d. l. 2. §. 3. adde l. 9. de procuratorib. [H vis maior excusat.

Datum cum exceptione.

Vita cum exceptione mortis data est. ep. 30.

DE OBLIGATIONIBVS ET ACTIO. nibus. Tit. VII.

Ut quis obligetur, qua causa exigantur.

Vt tibi obliger, non profuisse te mihi oportet, sed ex desinato profuisse. 6. de benef. 10.

Propter me factum debet esse, quod me obliget. 6. de benef. 19. in fin.

Nemo in id accipiendo obligatur, quod illi repudiare non licuit. 2. de benef. 18.

Non tanquam proprium debebo, sed quomodo vnus e populo. 6. de benef. 19.

Actionem multa non habent.

Multa legem non habent, nec actionem. 5. de benef. 21.

Quid sit ingratus, nulla lex monstrat. 3. de benef. 7.

Excepta Macedonum A gente non est in vllum data aduersus ingratum actio. 3. de benef. 6. [A Lege, Macedonum: vide librum. 1. Coniecturarum, ubi dixi.

An lex, quæ in scholis exercetur, etiam in ciuitate ponenda sit: quæ ingrati datur actio, quæ videtur æqua omnibus. 3. de benef. 6.

Ingrati actio non est iudicem alligatura, sed regno liberissimo positura. 3. de benef. 7.

Non in omnes datur actio 4. de benef. 39.

Agere nemo cogitur.

Nemo B vindicare se cogitur. 3. contr. 5. [B Videtis. C. et nemo inuit. agere cog. adde l. 2. C. de in litem iurand. l. 69. l. 136. ff. de reg. iur.

Exactio pecunia male credit.

Pecuniæ etiam male creditæ exactio est. 4. de beneficijs 19.

Non exiguntur quadam quæ debentur.
Quædam pecuniæ, de quibus ius creditori non dicitur, debentur, sed non exiguntur. 6. de benef. 4.

LIBER XLV.

DE VERBORVM OBLIGATIONIBVS.

Tit. I.

Spondendo, libertatem amittimus.

Nihil a illi iam liberum est spondit. ep. 36. [A Huic affine est illud, *Sponde, præsto noxa est.*

Stipulatio pactis adiici solita.

Vtinam nulla stipulatio emptorem venditori obligaret, nec pacta conuentaque impressis signis custodirentur: fides potius illa seruaret, & æquum colens animus. 3. de benef. 15.

Stipulationi tempus si non adiicitur, præsentis die debetur.

Quotiens B tempus non adiicitur, præsens intelligitur. 3. controuerf. 5. [B adde l. 41. §. 1. ff. de verb. oblig. l. 14. ff. de reg. iur.

Tempus pars stipulationis, & quidem non nunquam, summa.

Tempore quædam magna fiunt, non c summa. 3. de benef. 8. (c id est, non tantum. sic dies solutionis, vt & summa, pars est stipulationis. l. 1. §. 2. ff. de edendo.

Stipulationi tempus tacite inest.

Licet lex dies finiat, natura D non recipit. 2. controu. 6. (D si quis Romæ ita stipuletur: Hodie Carthagini dare spondes? inutilis erit stipulatio, cum impossibilis sit re promissio. §. loca. Inst. de verborum obligat. l. si seruus. 141. §. si inter. 4. ff. de verborum obligat. dies tacite inest cuiq. stipulationi. l. 2. §. qui ita. ff. de eo quod certo loco.

LIBER XLVI.

DE FIDEIYSSORIBVS.

Tit. I.

Sponsor.

Beneficia sine sponfore non damus. 3. de benef. 15.

Pirata te inuiolatam seruauerunt? a sacerdote abstinisset pirata, leno, mango? De sacerdotis pudicitia his sponsoribus credendum est? & post: Virginem esse sacerdotem quid credimus meretrici, lenoni, piratis? hæc enim testium summa est. 1. contr. 2.

Præst.

Quem tandem longioris vitæ prædem accipis? de breuit. vit. 4.

Authoritatem promittere.

Si mihi parum credis, Posidonius tibi authoritatem promittet. 4. natural. 4.

DE NOVATIONIBVS ET DELEGATIONIBVS. Tit. II.

Delegandi verbum.

Quibus vita procul ab omni negotio agitur, quidni spatiosa sit? nihil ex illa delegatur, nihil alio atque alio spargitur, nihil inde fortunæ traditur, nihil negligentia interit, nihil largitione detrahitur, nihil superuacuum est. de breuit. vit. 10.

Ignoto naufrago nauem qua reuehatur, & damus & instruimus: discedit ille vix satis noto salutis authore, & nunquam amplius in conspectum nostrum reuersurus, debitores nobis Deos delegat, A precaturque vt illi pro se gratiam referant. 4. de benef. 11. [A Delegare est vice sua alium reum dare creditori. l. delegare. 11. ff. de nouationibus: & delegationibus.

Delegationem res ista non recipit. epist. 27.

DE SOLVTIONIBVS ET LIBERATIONIBVS. Tit. III.

Soluendi æquitas.

Æquissima vox est, & ius gentium præ se ferens: Redde quod debes. 3. de benef. 14.

Gentium ius est, quod acceperis, reddere. de remed. fort.

Soluendum etiam malo ac mutato homini.

Non est quod ad re hanc quæstionem iudices pertinere, an quod beneficium quis à sapiente acceperit, reddere debeat, si ille desinit esse sapiens, & in malum versus est. redderes enim & depositum, quod à sapiente accepisses, & etiā a malo redderes creditum quid est cur non & beneficium? Quia mutatus est ille, te mutas? quid si quid à sano accepisses, ægro non redderes? cum plus semper imbecillo amico debeamus. & post. De eo non est dubium, quin illi qualiscunque est, debeam reddere, siue homicida, siue fur, siue adul-

ter euasit. Habent scelera leges suas, melius istos iudex quā ingratus emendat, malo beneficium proiciam. bono reddam. Huic, quia debeo: illi, ne debeam. 7. de benef. 17. [A Vide l. bona fides. ff. de positi.

Vtrum soluere recte is videatur, qui iubente creditore vinum reticulo, aut cribro infundat: item qui soluat eidem in macellum laturo: item qui delegata à creditore meretrici soluat: Item qui nummos numerat, eos in sinum suum discinctum coniecturo.

Reddere, est accepturo tradidisse. quid enim, si cui vinū debeas, & hoc ille infundere reticulo iubeat, aut cribro, B reddidisse te dices, aut reddere voles: quod dum redditur inter duos perit? Reddere est id quod debeas, ei cuius est volenti, dare: hoc vnum mihi præstandum est, Vt diu habeat quod a me accepit, iam vltioris est. Non tutelam illi, sed fidem debeo: multoque satius est, illum non habere, quam me non reddere. Et creditori statim in C macellum laturo, quod accepi reddam. Etiam si mihi adulteram (cui numerem) delegauerit, solvam: & si nummos, quos accipiet, in sinum suum discinctum funder, dabo. Reddendum enim mihi est, non seruandum, cum reddidero, an tuebitur; Beneficij accepti non reddit custodiam debeo. Dum apud me est, saluum sit. Cæterum, licet accipientis manibus effluat, dandum est reposcenti: reddam bono, cum expediet: malo, cum petet. 7. de benef. 19. [B sic per corbent mensuram facere dixit Iuriscōsultus in l. 1. in ff. de periculo & commodo rei vendita. [C Perdituro vtrum recte soluat vide l. 24. ff. de minorib. l. 12. §. vlt. ff. mandat.

Cur, cum Referre gratiam dicimus, gratiam reddere & reponere non dicimus.

Sic solemus loqui, Ille illi gratiam retulit. Referre, est vltro quod debeas, afferre. Non dicimus, gratiam reddidit: reddunt enim & qui reposcuntur, & qui inuiti, & qui vbi libet, & per alium. Non dicimus reposuit beneficium aut soluit. nullum enim nobis placuit, quod ari alieno conuenit verbum. Referre, est ad eum a quo acceperis, rem ferre. Hæc vox significat voluntariam relationem: Qui retulit, ipse se appellauit. epist. 82.

Solutionis & obligationis inter se quæ ratio.

Quo D genere obligatus, hoc fidem exolve. 5. de benef. 14. [D Prout quidque contractum est, ita & solui debet: l. prout. 80. Digestus de solutionib.

Solutionis quæ natura sit.

Reddere, est rem pro re dare. quidni: cum omnis B solutio non idem reddat, sed tantundem. nam & pecuniæ di-cimus dedisse, quamuis numerauimus pro argenteis, aureos: quamuis non interuenerint nummi, sed delegatione & verbis profecta solutio sit. 6. de benef. 4. in fin. [E Quod ait omnem solutionem non idem reddere, sed tantundem, confirmatur l. 2. ff. de reb. cred. vt & quod de delegatione dixit, lucem adfert. l. 11. ff. de nouat. vt cum ait, verbis perfici solutionem, acceptilationem intelligit. de qua l. 1. ff. de acceptilationibus. vt inde quoque obseruemus solutionis verbo delegationem & acceptilationem contineri. Quo pertinet lex satisfactio. l. solutionis. ff. de solutionib. l. liberationis. l. solutionis. 175. ff. de vero. sign.

Reponere creditori.

Ergo nec quod debet creditori suo, reponere quisquam scit alius, præter sapientem. epist. 82.

Solutionem exigenti facere conuitium non licet.

Oportet nos in promptu habere, quæ in certum diem data sunt, & appellatos sine quærela reddere. Pessimi est creditoris, debitori facere conuitium. ad Mart. 10.

Soluisse non videtur, qui pecuniam quæsiuit vt solueret, & cur.

Creditori suo pecuniam non soluit is, qui vt solueret, vbi que quæsiuit, nec inuenit. Quædam eius conditionis sunt, vt effectum præstare debeant: quibusdam pro effectu est omnia tentasse si omnia fecit vt sanaret, peregit medicus partes suas. etiam damnato reo constat oratori eloquentiæ officium, si omni arte vsus est. Laus imperatori etiam victo & duci redditur, si & prudentia & industria & fortitudo muneribus suis functa est. 7. de benef. 13.

Debitori parum est pecuniam quæsisse, nisi soluit. Illi enim stat acerbus super caput creditor, qui nullum diem gratis occidere patitur. 7. de benef. 14.

Paria & parem rationem facere.

Eodem momento quo obligatus es, si vis, cum quolibet paria fecisti: quoniam qui libenter beneficium accepit. reddidit. 2. de benef. 31.

Quare quasi cum acerbo fceneratore resignare rationem parem properas? epist. 40. in fin.

Quæris quomodo amicum cito facturum sis? dicam, si

illud mihi tecum conuenerit, ut statim tibi solvam quod debeo, & quantum ad hanc epistolam paria faciamus. *epist. 19.*

Poteram tecum & hac Mecænat's sententia parem facere rationem. *epist. 19. circ. fin.*

An is, qui profuit nobis, si postea nocuit paria fecit, & nos debito soluit. *epist. 82.*

Quotidie cum vita paria faciamus. *ep. 102.*

Expectat me vult tecum pares rationes facere. *9. controuers. in fin.*

Confessio pro solutione.

Interdum solutio est ipsa confessio. *ep. 74.*

Solvens hilarior mutuum accipiente.

Hilarior est, qui soluit, quam qui mutuatur: qui se maximo ære alieno exonerat, quam qui accipit & obligatur. *epist. 82.*

Citius soluere.

Qui nimis cito cupit soluere, inuitus debet. *4. de benef. 40.*

In antecessum dare, reponere, accipere.

Bene credi tibi scio, itaque in antecessum A dabo. *epist. 119.* [A In antecessum dare est, ante diem soluere, (& ut nostri loquuntur) pro mutuo. l. ex conducto. 15. §. item. 6. ff. locati Sic pro mutuo accipere. l. nomen. 34. in f. ff. de legat. 3. ubi plenius dixi. Galli. en. aduance.

Aliis post longam diem repono, aliis in antecessum. *4. de benef. 32. in fin.*

Occurrerunt mihi egregie dicta, circa eundem fere sensum tria: ex quibus vnum hæc epistola in debitum, duo in antecessum accipe. *epist. 7.*

Noua tabula beneficiorum.

Leui ac fabuloso sermone & anilibus argumentis putare non debemus, prohiberi posse rem perniciosissimam, beneficiorum nouas tabulas. *1. de benef. 4.*

Post nouas tabulas soluere.

Sapiens hoc facit, quod qui post tabulas nouas soluunt. *epistola. 82.*

Ad horam & diem debitorem appellare auari exactoris.

Auarus B exactor ad horam & diem creditorem C non appellat. *1. de benef. 2.* [B lego debitorem. [C Neque delicatus debitor, neque onerosus creditor audiendus. l. 25. in f. ff. de pignoratitia actione. qui statim cum sacco debitorem adeat. l. 105. ff. de solutionib. sed quam cum efficacia benignus, cum instantia humanus. l. 33. ff. de usuris.

Nomina lenta, non mala.

Quædam lenta sunt nomina, non mala Huiusmodi homines non appellabo, sed commonefaciam, & ad officium, aliud agendo. *5. de benef. 22.*

Exactor, admonitor, solutionis.

Sæpe opus est malis exactore etiam bonis admonitore. *7. de benef. 24.*

Qui admonet, repetit. *2. de benef. 11.*

Non exigo beneficium, sed repeto, nec repeto, sed admoneo. *5. de benef. 21.*

Propter acerbos exactores repetere prohibemus: non ut nunquam fiat, sed ut parce. *7. de benef. 24.*

Maius aut minus fit, quamuis idem sit tempore, loco, causa. *11. epistol. 82.*

Solutio beneficij & crediti.

Aliter beneficium, aliter creditum soluitur. *2. de benef. 34.*

Beneficium creditum insolubile. *4. de benef. 12.*

Solutio quæ fiat ab inuito.

Nemo libenter reddit, quod inuitus debet. *6. de benef. 41.*

Nomina lenta sustinendo bona fieri.

Quædam nomina, bona lentus, ac sapiens creditor fecit, qui sustinuit ac mora fouit. *7. de beneficiis vigesimo nono in fine.*

Soluendum etiam locupleti.

Debitum etiam locupletibus soluitur. *6. de benef. c. 30.*

Nummus forma publica percussus.

Non A est malus nummus, quem barbarus & ignarus formæ publicæ reiecit. *5. de benef. 20.* [A Vide Titulum Cod. de veteris numismatis potestate. l. debitorem. 99. ff. de solutionibus. Representare pecunias.

Expectabis ne fœnoris quæstum aut ex merce compendium, aut tabulas beati senis: cum fieri possis statim diues: repræsentat opes sapientia. *epist. 17.*

De Decoctoribus.

Fœneratorem à foro non fugat decoctor. *epist. 82.*

Fœnerator quosdam debitores non appellat, quos sit decoxisse, & in quorum pudorem nihil superest, nisi quod pereat. *2. de benef. 19.*

Æs alienum meum noui: hoc quidem cum eo creditore contraxi, cui decoquere non possum. *de remed. fort.*

Minus turpe est creditori quam spei bonæ decoxisse. *5. epist. 36.*

Quis decoctori pecuniam credit? *4. de benef. 6.*

LIBER XLVII.

DE FURTIS. Tit. 1.

Si fur deprehensus rem reddiderit, utrum furti teneatur.

Tam teneris, quàm qui surripuit aliquid, licet deprehensus reddiderit. *4. contr. 4.*

Ad euitandum furti suspicionem rei aliena possessoris edebant autorem.

Ede A inquis autorem: ut scias quàm benigni simus propositum est aliena laudare. *ep. 14. in fin.* [A ad l. 5. Cod. de furtis

Furem signata sollicitant.

Multi aperta transeunt, condita & abstrusa rimantur, furem signata sollicitant, vile videtur quicquid patet, aperta effractarius præterit. *ep. 57. 68.*

Si fur rem mihi surreptam in domo mea posuerit.

Si quis rem cum e villa mea surripuit, in domo mea ponat, ille furtum fecit, tamen ego nihil perdidit. *in sap. non cad. 7.*

Furti etiam tenetur rem ei surripian, qui iussu rei administrationem non habet.

Negamus rem stulti B esse, & tamen cum qui rem aliquam stulto surripuerit, furti condemnabimus. *2. de benef. 35.* [B ut eam possit suo arbitrio alienare.

DE INCENDIO, &c. Tit. 11.

Ad incendium omnibus rebus omisissis curabant & de summo omnium concursu ad incendium extinguendum.

Nemo A qui ad incendium domus suæ currit, tubulam laterumculariam perspicit, ut sciat quomodo alligatus exeat calculus. *epist. 118.* [A Tanta fuit veteribus cura in extinguendo incendio: ut M. Muluius & Cn. Lollius, L. Sextilius triumui. i, quod ad incendium in sacra via ortum extinguendum tardius venerant, a tribuno plebis die dicta ad populum damnati sint & P. Villius, Triumuir nocturnus a P. Aquillio Trib. pleb. ac uisus populi iudicio concidit, quia vigilas negligentius circumierat. 8 Valer. 1.

Incendium conclamari solitum.

Sæpe rixam conclamatum in vicinia incendium soluit, & interuentus feræ l. tronem viatoremq; diducit. *3. de ira. 41.*

Incendij causa demoliri domum licet.

Necessitas est quæ B ruinis incendia opprimit. *4. contr. 4.* [B Ialicuit de incendiis mei causa, vicini ædificium orto incendio dissipare. l. 3. §. quod ait prator. ff. hoc titulo. l. 49. ff. ad l. Aquil. l. 7. §. 4. ff. quod metus causa.

DE INIURIIS.

Titul. X.

Iniuria & contumelia discrimen.

Iniuria natura grauior, contumelia leuior. *in sap. non cad. iniur. 4.*

Iniuria & beneficij discrimen.

Iniuria contraria beneficio *3. de benef. 22. 4. de benef. 15.*

Iniuria vocabulum latissime patet.

Illud cogita, iniuriarum latissime patere materiam, illis, per quæ periculum nobis quæsitum est: ut accusatore submillo, aut criminatione falsa aut irritatis in nos potentiorum motibus, quæque alia inter rogatos latrocinia sunt. Est & illa iniuria frequens, si lucrum alicui excussum, &c. *in sap. non cad. 9.*

Inquieti interdum iniurias vocant modica beneficia. *3. de ira. 30.*

Iniuria vitanda.

Iniuriam facere per se vitanda ac fugienda res est. *4. de benef. 15.*

Iniuria minor legibus non punita.

Est minor iniuria, A quam quærimus magis, quam exequi possimus, quam leges quoque nulla dignam vindicta putauerunt. *in sap. non cad. 10.* [A Huiusmodi exempla adfert author noster: Ille me hodie non admisit, cum alios admitteret: sermonem meum aut superbe auersatus est, aut palam risit: non in medio loco, sed imo collocauit. Huiusmodi autem affectus concitat animi humilitas, contrahentis se ob dictum factumve inhonorificum.

Iniuriarum aduersum se nemo agit.

Cecidit se, iniuriarum cum quo agat non habet. *5. de benef. 8.*

Iniuria seu conuicij voces, veruex maximus, Struthiocamelus.

Chrysippus ait quendam indignatum, quod illum aliquis veruecem B maximum dixerat. In senatu stentem vidimus

vidimus Fidum Cornelium Nasonis generum, cum illum Corbula *Struthiocamelū* depilatū dextisset. *in sap. non cad. 17.* & sic Iuuenal. Satyr. 10. prudentia mōstrat summos posse viros & magna exempla daturus Veruecum in patria, crassoq; sub aere nasci.

Inuitum in hortos deduci, detonderi, cogi conuiuio interesse.

Quidam amissis tribus liberis cum assideret sepulchro à luxurioso adolescente in vicinos hortos deductus est & detonsus, coactus conuiuio interesse, dimissus iniuriarum agit. 4. *contr. 1.*

Os percussum.

Cato cum illi os percussum esset non excauit, non vindicauit, iniuriam non remisit quidem, sed factā negauit, maiore animo non agnouit, quam ignouisset. *in sap. non cad. 15.*

Iniuria non est sine consilio: Nocere & iniuriam facere differunt.

Nulla est iniuria, nisi a consilio profecta. nocere itaque nobis possunt, vt ferrum aut lapis, iniuriam quidam facere non possunt. 2. *de ira. 26.*

Iniuria non ab euentu, sed ab animo estimanda.

Telum c quo missum sit, non quo peruenierit quæritur, & beneficium ab iniuria distinguit non euentus, sed animus. 6. *de bene. 8.* [c iungel. 53. ff. de furt.

Iniuriam facere & recipere.

Potest euenire vt faciat aliquis iniuriam mihi & ego non accipiam, &c. *in sap. non cad. 7.*

Iniuria & beneficij memoria.

Iniuriæ altius quam merita descendunt, & illa cito defluunt, has tenax memoria custodit. 1. *de benef. 1.*

In iniuriam vetere.

Noli munus tuum in iniuriam vertere. 1. *de benef. 23.*

Iniuriarum alieno nomine agere.

Si à quolibet alieno cæsus essem, & nollem agere, iniuriarum nemo meo nomine ageret. 9. *contr. 4.*

Iniuriarum quis mihi tenetur, etiamsi negem me accepisse.

Negamus iniuriam accipere sapientem: tamen qui illum pugno percussit, iniuriarum damnabitur. 2. *de benef. 35.*

DE EFFRACTORIBVS Tit XVIII.

Aperta effractorius præterit epist. 63.

LIBER XLVI.

DE ACCVSATIONIBVS. Tit II.

Accusator, Iudex, deprecator.

Quantum potes, te ipsum coargue, inquire in te. Accusatoris primum partibus fungere, deinde iudicis, nouissime deprecatoris. Aliquando te offende. *ep. 28. in fin.*

Accusatoris inuidia: Rei fortuna.

Malo loco est, qui habet rei fortunam, accusatoris inuidiam. 4. *contr. 3.*

DE CVSTODIA ET EXHIBITIONE

reorum. Tit. III.

Ex carcere in ius educabantur rei postulaturi diariam.

Cum introductus esset ex carcere in senatum, vt diariam acciperet, tunc dixit de fame questus. Nihil onerosum a vobis peto, sed vt me aut mori velitis, aut viuere. Atque illud dixit. Nolite superbo audire hominem calamitosum. Sæpe qui misereri potuit, misericordiam rogat. Et cum dixisset Senianus, locupletes in carcere esse: Homo inquit, indemnatus vt possim viuere parricidas rogo, 9. *controuers. 4. in f. A adde l. 9. C. de episcop. audientia. l. 1. ff. de custodia reorū.*

Carceris alimenta quibus liberiora fuerint.

Liberiora sunt alimenta carceris, sepositos ad capitale supplicium, non tam anguste, qui occisurus est, pascit. quanta est animi magnitudo ad id sua sponte descendere, quod nec ad extrema quidem decretis timendum sit? *ep. 18.*

AD L. IVLIAM MAIESTATIS.

Tit. IIII.

Verba aduersus principem periculosa.

Sub diuo Augusto nondum a hominibus verba sua periculosa erant, iam molesta. 3. *de benef. 27.* A Imo tum molesta, lataq; lex de famosis libellis. Tacit.

Votum aduersus principem: Delatorem sui esse & se deferre: iurare se malam mentem habere.

Ruffus inter cœnam optauerat, b ne Cæsar saluus rediret ex ea peregrinatione, quam parabat: hortatur eum seruus vt Cæsarem occupet, atq; ipse se c deferat. Vfus consilio descendenti Cæsari occurrit: & cum malam d mentem habuisse se pridie iurasset, id vt in se & filios suos recideret, optauit. 3. *de benef. 27.* [B Votum impium sceleris instar

habitum, ostendit inf. Titulo ad L. Corneliam de sicariis: & quidem in re publica. [c Vide Titulum Cœd. de his qui se deferunt. [D Tibull. 1. eleg. 2. Et mala si qua tibi dixit de-mentia nostra Ignosces, capiti sint precor ista meo. Idem 2. eleg. 5. Et se iurabit mente fuisse mala. Fuit igitur hæc formula vetus satis faciendi offensæ.

Iniurias & maledicta Timaginis quemadmodum tulerit D. Augustus 3. vide 3. *de ira 23.* & quemadmodum Cinnæ prius hosti, deinde insidiatori ac parricidæ dederit. 1. *de Clementia 9.*

Si quis imaginem Cæsaris in gemma insculptam habens, matellam sumpserit.

Paulus Prætorius in conuiuio quodam imaginem Tiberij Cæsaris habens insculptam, eminente gemma, matellam sumpserit. quod factum simul ac Maro ex notis istius temporis vestigatoribus notauit, seruus eius, cui neceiebantur insidiæ, ei ebrio anulum detraxit: & cum Maro conuiuas testaretur, admotam esse imaginem obsecans, & iam pro-scriptionem componeret, ostendit in manu sua seruus an-nulum. 3. *de benef. 23.* [E Eadem adulatione Ateius Capito censuit inter reos recipiendum reum L. Annium equitem quod effigiem principis ad promiscuos vsus vertisset. Tacit. 3. Damnatus est item sub Tiberio, qui statuæ Augusti caput dempserat, vt alterius imponeret? Imo res eò proces-sit, vt hæc quoque capitalia essent, circa Augusti simulacrū seruum occidisse: vestem mutasse: nummo vel annulo effigiem impressam latrinæ aut lupanari intulisse. Suet. Tiberio, c. 58. Quidam sub Antonino Caracalla damnatus est, quod eo loco vtrinam fecisset, in quo statuæ & imagines principis essent. Spartianus Sub Domitiano mulier interfecta, quod ante statuam principis vestem exuisset. Xiphilinus Domitiano. Adde quæ dixi ad l. famosi. 7. inf. ff. ad l. Iuliam maiestatis. Vbi Iurisconsultus scribit, crimen maiestatis exaspe-rari, violatis statuīs vel imaginibus principis.

Si quis ebrius vel simplicitate quadam in princi-pem quid dixerit.

Sub Tiberio Cæsare fuit accusandi frequens & pene pu-blica rabies, quæ omni ciuili bello grauior togatam ciui-tatem confecit: excipiebatur ebriosorum & sermo, simpli-citas iocantium, nihil erat tutum. 3. *de benef. 25.* [F Quæto melius Imperatores? Si ex leuitate, iniquiunt, contempnendum; si ex infania, miseratione dignissimum: si ab iniuria, remittendum. l. 1. *Cod. ad l. Iul. maiest.*

Si legatus falsa mandata attulerit.

Is lædit Pop. Rom. maiestatem, qui aliquid publico no-mine facit, tanquam si legatus falsa mandata afferat. 9. *cont. 2.*

Si quis quid in magistratu admisit, non continuo ma-iestatis tenetur.

Num quicquid peccauit in magistratum aliquis, magi-stratum lædit? puta aliquem cum magistratus est, patrem suum occidere, veneno vxorem suam necare, non hac lege coram dicet: sed illic parricidij, hic veneficij. & post. Priua-tus potest accusari maiestatis, si quid fecerit, quo populi Romani maiestatem læderet: puta amicam habet proconsul, ideo maiestatis damnabis. puta matronam corripit, dum proconsul est, adulterij causam dicet, non maiestatis. & post. Cum adulterium committitur, tanquam ciuis spectat, item cum veneficium, &c. quæ ibi vide. 9. *contr. 2.*

Sic falsi tenetur, qui falsis litteris, edictis, litteris, rescri-ptis & rescriptionibus vitur. l. 25. l. ult. ff. ad l. Cornel. de falsis. l. 4. *Cod. eod. titulo. Paul. 3. sent. 25.*

AD LEGEM IVLIAM DE ADVLTERIIS.

Tit. v.

Adulteria mulierum aperta.

Nunquid iam vllus adulteri pudor est, postquam eo ven-tum est, vt nulla virum habeat, nisi vt adulterum irriter. Ar-gumentum est deformitatis pudicitia. quam inuenies tam miseram, tam sordidam, vt illi satis sit vnum adulteriorum par: nisi singulas horas diuisit? Et non sufficit dies omnibus, nisi apud alium gestata est, apud alium mansit. Infrunita & antiquata est, quæ nesciat matrimonium vocari vnius adul-terium. 3. *de benef. 16.*

Adulteria mulierum & virorum frequentissima.

Coniugibus alienis nec clam quidem, sed aperte, ludibrio habitis, suas alij permiscere. Rusticus inhumanus ac mali-moris, & inter matronas abominandæ conditionis est, si-quis coniugem in cella prostare vetuit, & vulgo admittis inspectoribus vchi vndique perspicuam. si quis nulla se amica fecit insignem, nec alienæ vxori æmulum præstat, hunc matronæ humilem & sordidæ libidinis & anciliariorū vocant. Hinc decentissimum sponsaliorum genus est, adul-

terum, & in consensu vidui calibatus nemo vxorem duxit, nisi qui abduxit iam raptam. 1. de benef. 9.

Eo prolapsi mores iam sunt, ut nemo ad suspicanda adulteria nimium credulus videri possit. 2. contr. 8.

Adulterum esse, qui cum uxore sua tanquam cum aliena concubuerit.

Potest aliquis nocens fieri, quamuis non nocuerit: si quis cum vxore tanquam cum aliena concubabat, adulter erit quamuis illa adultera non sit. in sap. non cad. 7. [A 7. Quintil. 3. in pr.

Adulterum cum adultera simul interficere.

Adulterum cum adultera qui deprehendit, dummodo vtrumque corpus interficiat, sine fraude sit. 1. contr. 4.

De adulterio appellata utrum quis quid testamento legare possit.

Quidam vxorem alterius appellauit de stupro, adiecit preces: negauit illa, decessit mercator, testamento hæredem omnibus bonis reliquit, & adiecit elogium, pudicam reperi: adit hæreditatem mulier, redit maritus, accusat adulterii ex suspitione. 2. contr. 8.

Adulteram uxorem adulter maritus adulterij accusare non potest.

Scis improbum esse, qui ab vxore pudicitiam exigit, [B ipse alienarum corruptor vxorum. Scis, ut illi nil cum adultera, sic nil tibi esse debere cum pellice, & non facis. ep. 95. [B Periniquum est ut pudicitiam vir ab vxore exigit, quam ipse non exhibeat. l. si vxor. 13. §. Index. 3. ff. ad l. Iul. de adulteriis.

Pellicem maritum habere uxores ipsas maxime exasperat.

In c vxorem grauissimum est genus iniuriæ, habere pellicem. epist. 96. [C Hinc illa indignatio Iunonis apud Senecam tragedum. Pellices cælum tenent. & Imperator l. 8. C. de repudiis: si virum ipsa inuenerit cum impudicis mulieribus, quod maxime etiam castas eaasperat, cætum ineuntem. adde Nouel. 22. cap. 15. §. 1.

De raptoris pœna.

Rapta raptoris aut mortem aut indotatas nuptias optet. Vna nocte quidam duas rapuit, altera mortem optat, altera nuptias. 1. contr. 5.

Raptor, nisi suum & raptæ patrem intra dies 30. exoraucrit, pereat. 2. contr. 4.

Iniuriosum est rapto viuere: at contra pulcherrimum, mori rapto. epist. 71.

De incestu.

Lex: Incesta de A saxo deliciatur. 1. contr. 3. [A Hæc pœna postea vetita ut ostendam infra Titulo de pœnis.

De Lupanari & de ritu deducenda meretricis in lupanar.

Deducta es in lupanar, accepisti locum, pretium constitutum est, titulus inscriptus est: nescio quid celullam & obsecnum lectulum vocas. & post: Meretrix vocata es, in communi loco stetisti, superpositus est cellæ tuæ titulus, venientes recepisti. & post: Excipitur meretricum oculis, docetur blandicias, & in omnem motum corporis confingitur. & post: Stetisti puella in lupanari, ut nemo te violauerit, locus ipse violauit: stetisti cum meretricibus, stetisti sic ornata, ut populo placere posses, ea veste quam leno dederat: nomen tuum pependit in fronte, pretia stupri accepisti & manus capturas tulit. & post: Lupanar excepit omnes. & post: Cum in lupanar veneris, iam tibi omnia templa conclusa sunt: conseruarum oculis inquinatur, inter ebriosorum conuiuiorum iocos iactatur: modo in puerilem, modo in muliebrem habitum composita. 1. controuers. 2. passim.

Leno in rationes suas referebat capturas suarum meretricum.

Ut sciamus illam apud lenonem fuisse, domi sunt lenonum rationes, captura conueniet. 1. contr. 2.

Nuda mulieres plerumque vendebantur & earum partes inspicienda & contrectanda exhibebantur.

Nuda in littore stetit ad fastidium emptoris, omnes partes corporis & inspectæ & contrectatæ sunt. 1. contr. 2.

Ei qua in lupanar venisset, templa præclusa.

Cum in lupanar veneris, iam tibi omnia templa præclusa sunt. 1. contr. 15.

Meretrice in lupanar deducta, turba concurrebat ad nouam meretricem.

Conuenit omnis libidinosorum turba, & concurrat ad meretricem nouam. 1. contr. 2.

Fornicis fuligo.

Redoles adhuc fulginem fornicis. 1. contr. 2.

Lupanaris pudor.

In perditis & ad omne dedecus expositis, tenerrima est

oculorum verecundia. & post. Est aliqua etiam prostituta modestia, & illa corpora publico obiecta ludibrio aliquid, quo infelix patientia lateat obtundunt: adeo quodammodo lupanar quoque verecundum est. 1. natur. 16.

De Lenonibus.

Leno A est, cuius prostituta sunt. 7. de benef. 5. [A adde Nouellam de lenonibus. 14. l. si lenones. 12. Codic. de episcopali audientia. adde Nouell. 51.

Impura qua.

Impura est, quæ osculum impuris dedit, quæ cibum cum impuris coepit. 1. contr. 2.

Impudici, officiosi.

Aterius cum libertinum reum defenderet, cui obiciebatur, quod concubinus esset, dixit, Impudicitia in ingenuo crimen est: in seruo, necessitas: in liberto, officium. Ex eo impudici & obseceni aliquando officiosi vocitati sunt. 4. contr. proœm.

Pudica qua.

Pudicam non dixerō, quæ amatorem ut incenderet repulit, quæ aut legem aut virum timuit, quæ pudicitiam timori præstitit, non sibi. 4. de benef. 14.

Augustus filiam impudicam relegat: Lex de adulteris ab Augusto lata. Ad Marfyæ statuam in foro positam concurrebant nocturnis horis meretrices quæstum factura sub ignotis adulteris.

D. Augustus, filiam intra pudicitia maledictum, impudicam relegauit, & flagitia principis domus in publicum emisit, admissos gregatim adulteros, pererratam nocturnis comestationibus ciuitatem, forum ipsum ac rostra, ex quibus pater legem de adulteriis tulerat, filia in supra placuisse, quotidianum ad Marfyam B concursum: cum ex adultera in quæstuariam versa, ius omnis licentiæ sub ignoto adultero peteret, & non tam vindicanda principi quam tacenda, (quia quarundum rerum turpitudine etiam ad vindicantem redit) parum potens ira vindicauerat. Deinde cum interposito tempore in locum ira subisset verecundia, gemens quod ista silentio pressisset, quæ tam diu nescierat, donec loqui turpe esset, sæpe exclamauit: Horum mihi nihil accidisset, si aut Agrippa aut Mecenas, vixisset. Adeo tot habenti millia hominum, duos reparari difficile est. 6. de benef. 32. [B Marfyæ statua in celeberrimo loco fori Romani, quod ea ætate nocturnis stupris infame. ad id Iulia Augusti filia noctu concuterebat, ac libidinem, ignotis admittatis promiscue explebat. Plinius 21. c. 3. Apud nos exemplum licentiæ huius (de coronarum usu loquitur) aliud quam filia D. Augusti, cuius luxuria noctibus coronatum Marfyam literæ illius Dei gemunt. His Plinius inuuit, Iuliam nota dignam: quæ ut luxuriæ suæ noctes innotescerent, non dubitauit Marfyam coronare in celeberrima parte urbis. Ad hanc Marfyæ statuam meretriciam, imo & cinædicam, refero illud Iuuen. Sat. 9. initio: quo loco Næuolum quendam increpat, nullo fere quæstu cinædis operam præstantem: Scire velim, inquit, quare toties mihi, Næuole tristis, occurras fronte obducta, seu Marfyæ victus. Porro statua hæc Marfyæ in foro erat, ubi causæ agebantur. Hinc Horatius in Arte, ob eundem Marfyæ. Martialis: Ipse potest fieri Marfyæ causidicus.

AD LEGEM IULIAM DE VI PUBLICA.

Tit. VI.

Eicere quid.

Eijci, A est inde expelli, unde inuitus recedas. epist. 55. [A adde l. 5. ff. ad l. Iuliam de vi priuata.

Alligare & includere aliquem.

Alligauit & clausit B se, de vi non tenetur. 5. de benef. 8. [B Sane qui alium alligat & claudit de vi tenetur. l. 5. l. 6. l. 8. ff. ad l. Iul. de vi public.

Decretum & concursus.

Qui cætum C & concursum fecerit, capitale sit. 3. controuers. 8. [C adde l. 4. ff. de vi.

Lex non D eum punit, propter quem cætus factus est: sed eum, a quo cætus factus est. 3. contr. 8. [D adde l. 1. §. 4. ff. ad l. Iul. maiest. l. 5. ff. de vi public. l. 4. ff. de vi priu. l. 4. §. 3. ff. vi bonor. rapt.

Non E quoties conuenerunt in aliquem locum plures, cætus & concursus est: sed quoties conuocati quoties parati quasi ad ducem suum concurrerunt: non si vna vicini coit, aut si transeuntium paucorum numerus affluxit, sed ubi totus aut ex parte magna populus, ubi diuisa est in partes ciuitas. Cætus multitudinis magnæ nomen est, coeuntis ex consensu quodam. 3. contr. 8. [E Vide tamen l. 4. §. 3. ff. vi bonor. rapt. l. 4. ff. ad l. Iuliam de vi public.

De latronibus.

Non minus latro, cuius telum opposita veste elatum est, in sapientem, non cader. 7.

Voluptates inuisissimas habet latronum more (quos Philistas Aegyptij vocant) in hoc nos amplectuntur, ut strangulent. *epist. 52. in fin.*

Latro est etiam, si antequam manus inquinet, quia ad occidendum iam armatus est, & habet spoliandi atque interficiendi voluntatem. Exeretur & aperitur oponere nequitia, non incipit. *5. de benef. 14.* [F adde *l. 17. ff. de poenis. l. 10. ff. ad l. Iul. de vi pub.*] [G adde *l. qui cum telo. 7. Cod. ad l. Corneliam de sicariis. l. 1. ff. ad l. Cornel. de sicariis.*

De piratis & speculatoribus.

Non est credibile temperasse a libidine piratas, a omni crudelitate efferatos, quibus omne fas nefasque lusus est, simul terras & maria latrocinant: quibus in aliena impetus per arma est, iam ipsa fronte crudeles, & humano sanguine assuetos, praefidentes ante se vincula & catenas, & graua captis onera. *1. contr. 2.* [A De piratis videl. *post liminium. 19. §. 2. ff. de captiuis & postliminio reuersis.* a piratis capti, liberi permanent

Timendum est, ne haec speculatrix, & piratis omnes occasiones indicet. *1. controuers. 6.* [B adde *l. omne delictum. 9. §. exploratores. 4. ff. de re militari.*

AD LEGEM CORNELIAM DE SICARIIS & veneficiis. Tit. VIII.

Veneficium vetitum.

Lex A Cornelia, te appello. Ecce haeres iubet quod B tu vetas. *3. contr. 9.* [A Intelligit legem Corneliam de sicariis & veneficiis. quae punit venenum, necandi hominis causa facientes, vendentes, habentes. *l. 3. Digest. ad l. Cornel. de sicariis.*] [B subaudi venenum dare.

Ager dominus petiit a seruo ut sibi venenum daret, non dedit, cauit testamento, ut ab haeredibus crucifigeretur. *3. contr. 9.*

Aliquis mihi venenum dedit, sed vim suam remixtum cibo perdidit. venenum illud dando sceleri se obligauit, etiam si non nocuit. *in sap. non cad. in. 7.*

Filio furienti & sua membra lanianti, pater venenum dedit: accusatur male tractationis. *3. contr. 27.*

Venenum nemo obicit, nisi C datum. *3. contr. 9.* [C subaudi hominis necandi causa. *l. 5. ff. de sicariis.*

De maleficiis & mathematicis.

Apud nos in 12. tabulis cauetur, ne D quis alienos fructus excantassit. rudis adhuc antiquitas credebatur, & attrahi imbres cantibus, & repelli: quorum nihil posse fieri tam palam est, ut huius rei causa nullius Philosophi schola intranda sit. *4. nat. 7.* [D De frugum excantatione dixi ad leges XII. Tabularum ex Plinio 28. c. 2. Seruio in Eclogam 8. Virgilii: illo versu: Atque satas alio vidi traducere menses. Augustino 8. de ciuitate 19. & Tibullo, illo versu: Cantus viciniis fruges tradit ab aruis.

Votum impium sceleris vicem sustinuisse.

In quibusdam ciuitatibus impium votum E sceleris vicem tenuit Demades certe Athenis, cum qui necessaria funeribus venditabat, damnauit: cum probatum ei esset, magnum lucrum optasse, quod contingere illi sine multorum morte non poterat. quæri tamen solet, an merito damnatus sit: fortasse optauit, non ut multis venderet, sed ut care, ut paruo sibi constarent quæ venditurus esset. cum constet negotiatio ex emto & vendito, quare votum eius in vnam partem trahis, cum lucrum ex vtraque sit? Præterea omnes, licet, qui in ista negotiatione sunt, damnes (omnes enim idem volunt,) idem intra se optant, magnam hominum partem damnabis. Quod enim non ex alieno incommodo lucrum? Miles bellum optat in gloriam, agricolam annonæ caritas erigit; Eloquentiæ pretium, litium numerus: medicis grauis annus in quæstu est: institores delicatarum mercium, iuuentus corrupta locupletat. Nulla tempestate, nullo igne lædantur testæ, iacebit opera fabrilis; Vnius votum deprehensum est, omnium simile est. An tu Aruntium & Atterium & cæteros quam captandorum testamentorum artem professi sunt, non putas eadem habere quæ designatores & libitinos vota, &c. *6. de benef. 37. in fin. & 38.* [E sic Claudiam, in fontem crimine, votum impium subuertit: Quia cum a ludis domum rediens turba elideretur, optauerat ut frater suus, maritimarum virium Romanarum præcipua iactura reuiuisceret, sæpiusque consul factus, infelici ductu nimis magnam vrbs frequentiam minueret. *Linus 19. Valer. 8. c. 1. Gellius 10. c. 6. Suet. Tiberio.* De voto aduersus principem, dixi Titulo ad *l. Iulian. maiestatis.*

DE LEGE POMPEIA DE PARRICIDIIS.

Tit. IX.

Parricidium detestandum.

Audiuius detestabili parricidio furuum A diem. *1. con-*

trou. 1. [A furuum accipit, pro atro. Indefurtum, a furuo, hoc est, atro, quod noctu fiat. *l. 1. ff. de furtis.*

De eo qui filium flagellis occidit.

Erixonem equitem Romanum memoria nostra, quia filium suum flagellis occiderat, populus in foro graphius confodit. *1. de clem. 15.*

Parricidij species, malle mori, quam patrem videre.

Reus est parricidij, qui mauult mori, quam patrem videre. *7. contr. 3.*

Parricidij poena, & apud quos ea non fuerit.

Pater tuus plures intra quinquennium culeo B insuit, quam omnibus seculis insutos accepimus. multo minus audebant liberi nefas vltimum admittere, quamdiu sine lege crimen fuit summa enim prudentia altissimi viri C & rerum natura peritissimi, maluerunt velut incredibile scelus & ultra audaciam positum præterire, quam dum vindicant, ostendere posse fieri. Itaque parricidæ cum lege coeperunt: & illis facinus poena monstrauit. Pessimo loco pietas fuit, postquam sæpius culeos vidimus quam cruce. *1. de clem. 23.* [B poena fuit parricidæ. *l. poena parricidij. 9. ff. de lege Pompeia de parricidiis.* vbi dixi [C vide *3. Coniecturatum.* vbi scripsi,

In Parricidio deprehensus a patre relegatus, annuis illi pro more additis.

Tarium, qui filium deprehensum in parricidio exilio damnauit, causa cognita nemo non suspexit: quod contentus exilio, & exilio delegato Malthiæ parricidam continuit, & annua illi præstitit, quanta præstare integro solebat. *1. de clem. 15.*

De nouerca in priuignos odio.

Nouerca D nunquam satis priuignus occiditur. *8. contr. 1.* [D Hinc nouercale odium. *l. non est enim. ff. de inofficio. Iuuenal. satyra 6.* iam iam priuignum occidere fas est. & illud: Lurida terribiles miscent aconita nouerca.

AD L. IULIAM PECVLATVS, ET DE SACRILEGIS. Tit. XIII.

Sacrilegia minuta & magna.

Sacrilegia minuta puniuntur, magna in triumphis feruntur. *epist. 88.*

Sacrilegium quando admissum sit dicendum.

Omnia quidem Deorum sunt, sed non omnia diis dicata. In his obseruatur sacrilegium, A quæ religio numini ascripsit: Totus mundus, deorum est immortalium templum, & tamen a sacris profana discernuntur. Nec omnia licent in angulo (cui nomen fani impositum est) quæ in conspectu syderum licent: Iniuriam sacrilegus Deo quidem non potest facere, (quem extra ictum sua diuinitas posuit,) sed tamen punitur: quia tanquam Deo fecit. Opinio illum sua ac nostra obligat poenæ. *7. benef. 7.* [A Sacrilegium accusatori est aliquid rapuisse de sacro: reo vero, est aliquid furripuisse sacri. *7. Quintilianus 3.*

Sacrilegiorum multitudo.

Nihil in rerum natura tam sacrum est, quod sacrilegium non inuenit. *2. in sap. non cad. iniur. 3.*

Sacrilegos omnes esse Bion modo colligebat, modo neminem. de quo vide *7. de benef. 7.*

AD SENATVS CONSULTVM TURPILIANVM. Tit. XVI.

De eo qui accusatorem submitit, ac subinde submouit.

Si accusatorem submitteres, A quem deinde submoueres, si aliqua lite illum implicares, quem subinde discutes, nemo de tuo scelere dubitaret. *6. de benef. 27.* [A Incidit in hoc senatusconsultum, qui accusatorem submittit aut instigat, aut qui mandat alicui, & instruit eum ad accusationem capitalem. & *cat. l. 1. §. incidit. ff. ad senatusc. Turpill.*

DE POENIS. Tit. XIX.

Pœna vel a natura constituta maleficiis omnibus.

Aduersus maleficia omne consensus; & homicidij, veneficij, parricidij, violatarum religionum, aliubi atque aliubi diuersa poena est, sed aliubique aliqua. *3. de benef. 6.*

Scelera habent leges suas. *7. de benef. 17.*

Pœna cur infligantur reis.

Nemo prudens punit, quia A peccatum est: sed ne peccetur. Reuocari enim præterita non possunt. furui a prohibentur. *1. de ira. 16.* [A Puniendis peccatis tres causæ *παιδεία, κόλασις (quæ & τιμωρία) παρηγορία* quæ & *παρρησία*. *6. Gell. 14.* Duas tantum Plato posuit in Gorgia *κόλασις & παρρησία*.

Satius est prodesse malis propter bonos, quam bonis deesse propter malos. *4. de benef. 28.*

Vbi discrimen inter malos bonosque sublatum est, confusio sequitur, & vitiorum eruptio. *1. de clement. 2.*

d ij

Punire in alio qua ipsi faciamus, turpe.

Turpe est sic castigare vitia, ut imiteris. 2. controu. 7.

Inauditus nemo perire debet.

Cur me submoues ante actionem, cum nec proditores inauditi & pereant? 10. controuers. 6. [B sic inauditum filium pater occidere non potest. l. 2. ff. ad l. Cornel. de sicarijs ubi dixi.

In puniendo causa, non fortuna spectanda.

Semper nos in malis non fortunam, sed causam spectauimus. 9. contr. 1.

Non coarctet vitia, qui prouocat. 2. contr. 7.

Impunitatis genus est, iam non habere poenae locum. 1. de clementia. 22.

De Vltione.

Inhumanum verbum & quidem pro iusto receptum, vltio, & a contumelia non differens, nisi ordine, 2. de ira. 32.

Vltio duas res praestare solet: aut solatium affert ei qui accipit iniuriam, aut in reliquam securitatem. 1. de clem. 21.

Damnare libenter, cito, inique, nimis, frequenter.

Prope est ut libenter damnet, qui cito: prope ut inique puniat, qui nimis. 1. de clem. 14.

Frequens vindicta paucorum odium reprimat, omnium irritat. 1. de clementia. 8.

Damnaturi Iudicis iuramentum.

Damnaturi iurant, nihil se gratiae, nihil se precibus dare. 9. contr. 2.

Supplicij legitima verba & hinc consequentia.

Legitima supplicij verba, summoue lictor, & post verbera: & post despolia, & post animaduerte. age lege. 9. contr. 2.

Interim virgae promuntur, & victima crudelitatis ante mensam ac Deos c. trucidatur. 9. controu. 2. & post: Descripsit qualiter in foro decolletur, ascendit pro tribunum, inspectante prouincia, noxia post terga ligantur manus, stat intentio ac tristi omnium vultu, fit a pracone silentium adhibentur deinde legitima verba, canitur ex altera parte classicum. 9. contr. 2. [C Quorum imagunculae in mensa poni consuevit. Arnobius: Sacras faciunt mensas salinorum appositu & simulacris Deorum.

Ne a sobrio quidem victore percussus est. & post: Bibe lictor, ut fortius ferias. 9. cont. 2.

Tempus supplicij ac locus.

Nullum tempus est, quo nocens perire non debeat. 9. contr. 2.

Ne de seruo quidem aut captiuo omni loco aut omni genere, aut per quos libebit, aut cum quibus libebit, supplicium sumi fas est: adhibeturque magistratus ad ea, ob custodiam, non laetitiam. 9. contr. 2.

Scelus est in conuiuio damnari hominem: quid est occidere ad arbitrium meretricis? 9. contr. 2.

Humanitas in sententijs sequenda.

Quicquid a quo plus futurum est, in a partem humaniorem praeponderet. 1. de clem. 2. [A Interpretatione legum poenae molliendae potius, quam exasperandae. l. 42. ff. hoc titulo.

De decendio inter damnationem & supplicium.

Credis ne illum decem & medios vsque ad supplicium dies sine sollicitudine vlla exegisse? Ludebat laterunculis, cum centurio agmen periturum trahens, & illum quoque citari iuberet, vocatus numerauit calculos: Vide, inquit, ne post mortem meam mentiaris te vicisse. Tum annuens centurioni, testis, inquit, eris, vno me antecedere. 1. de tranq. 14. [B Qui vltimo supplicio danabantur, statim & ciuitatem & libertatem amittebant qui casus praecipue occupabat mortem, & nonnunquam longum tempus occupabat: quod accidebat in personis eorum, qui ad bestias danabantur: saepe etiam seruari solebant post damnationem, ut ex his in alios quaestio haberetur. Gaius in l. 29. ff. de poenis. Postea senatusconsulto certum tempus adiectum est: cautumque ut poena damnatorum in decimum diem differretur. Suetonius. Tiberio 75. Dion. 57. An id tempus in tricesimum diem postea extensum est indistincte? ita censet Lipsius, a quo iure dissentio. Lex enim, si vindicari. Cod. de poenis, ut eius contextu liquet; ad damnationes & sententias imperatorias referenda: nec ad eas tantum, sed quae praeter consuetudinem seueriores erant. Porro quod de decem diebus hic dicitur, Sidonius Apollinaris in epistolis, tribuit senatusconsulto Tiberiano.

Non puniuntur scelera ante effectum.

Omnia scelera & ante effectum operis, quantum culpa c. satis est, perfecta sunt. in sap. non cad. 5. [C Nec enim ad damnationem & supplicium satis est l. cogitationis poenam nemo patitur. hoc titulo. nisi certis casibus, de quibus inter-

pretes nostri in l. quisquis. Cod. ad l. Iuliam maiestatis.

Puniuntur scelera aliquando ante effectum.

Scelera, quamuis citra exitum subsederunt, puniuntur. 4. contr. 7.

Facti & facientis circumstantia.

Saepe defacto bene existimamus, de faciente male. 3. de ira. 28.

Quis poena eius mouebitur quid commiserit, pro quo nemo misereri misericors potest. 4. de benef. 37. in fin.

Idem delictum in duobus non eodem modo afficitur: si alter per negligentiam admisit, alter curauit ut nocens esset. 1. de ira. 16.

Poenae species, poenitere.

Maxima est factae iniuriae poena, fecisse: nec quisquam grauius afficitur, quam qui ad supplicium poenitentia traditur. 3. de ira. 27.

Correctio, admonitio.

Corrigendus est qui peccat, & admonitione, & vi, & moliter & aspere. 1. de ira. 13.

Nulla maior poena nequitiae est, quam quod sibi ac suis displicet. epist. 42. in prin.

Odium.

Hoc frequentissimum ingrati crimen nusquam puniunt. Et hoc ubique improbat. neque absoluius illud. sed cum difficilis esset incertae rei estimatio, tantum odio damnamus, & inter ea reliquimus, quae ad vindices deo remittimus. 3. de benef. 6.

De publico odio.

An vllum supplicium grauius existimas publico odio? 3. de benef. 17.

De crucis supplicio. Cruces non vnus generis fuisse,

& quomodo.

Video istae crucis non vnus quidem generis, sed aliter ab alijs fabricatas. alij capite conuersos in terram suspendere, alij per obscena stipitem egerunt, alij brachia patibulo explicuerunt. video fideiculas, video verbera, & membris & singulis articulis, singula dolorum machinamenta. ad Mart. 20.

Mecenas non recusat acutam crucem, dummodo inter haec mala spiritus prorogetur. & post: Suffigas licet, & acutam sessuro crucem subdas, est tanti patibulo pendere destitutum? & post: Inuenitur aliquis qui malit inter supplicia tabescere, & perire membratim, & toties per stillicidia amittere animam, quam semel exhalare. Inuenitur qui velit adactus ad illud infelix lignum, iam debilis, iam prauus, & in foedum scapularum ac pectoris tuber elisus, cui multae moriendi causae etiam citra crucem erant, trahere animam tot tormenta tracturam. epist. 102.

Refigere se crucibus conantur, in quas vnusquisque vestrum clauos suos ipse adiecit ad supplicium tamen acti stipitibus singuli pendunt. de vit. beat. 19.

Figunt cutem clauis, & quocumque fatigatum corpus reclinauit vulnere incumbit, & in perpetuam vigiliam suspensa sunt lumina. de prudent. 3.

De Stigmatum inscriptione.

Philippus Pausaniae mandat improbissimo militi, stigmata a. inscriberet, ingratum hospitem testantia. 4. de benef. 37. [A in manibus & suris, scribi damnati in metallum possunt, non in facie. l. si quis in metallum. Cod. de poenis.

Castigatio.

Non aliquando castigatio necessaria est? Quidni? sed haec sincera cum ratione: non enim nocet, sed medetur specie nocendi. 1. de ira 5.

De saxo deiici.

De saxo a deiici. 1. controuers. 3. [A Non potest hodie quis sic damnari. ut de saxo praecipitur. l. si diutino. 25. §. 1. ff. de poenis.

Saxo deiectus, si non perierit, vtrum repeti ad poenam possit. vide 1. contr. 3.

Verberibus admonere.

Admonere & verberibus. 1. de clem. 14. [B sic fustium admonitio dicitur in l. veluti. 7. ff. hoc titulo.

De Lautumijs.

Rogauit ut in Lautumias transportetur. Ne, inquit, quemquam vestrum decipiat nomen ipsum Lautumiae, minime laeta res est, 9. contr. 4.

Securi trecenti vna die percussi.

Volesus nuper sub Diuo Augusto proconsul Afix, cum trecentos vna die securi percussisset, incedens inter cadauera vultu superbo, quasi magnificum conspicendumque fecisset, graece conclamauit, O rem regiam. 2. de ira. 5.

Ferrum, ignis, catena, fers, carcer, crux, eculei. vinctus, stipes per medium hominem adactus, & per os emergens: Cruribus actis extracta membra. Tunica alimentis ignium illita.

Ingens mali pompa est. Ferrum circa se & ignes habet, & catenas & turbam ferarum, quam in viscera immittat humana. Cogita hoc loco carcerem & cruces & eculeos & vinctum, & adactus per medium hominem, qui per os emergat stipitem & extracta in diuersum actis curribus membra, illam tunicam alimentis d. ignium & illitam & intexam, & quicquid aliud præter hæc commenta sæuitia est. *epist. 14.*

[D. sulphur, picem & cetera eius generis, intelligit.]

Carnifices, flagella, eculei mac. inamenta singula, singulis articulis instrumenta excarnificandi particulatim hominis.

Quid tu mihi gladios & ignes ostendis, & turbam carnificum circa te frementium: quid tu mihi flagella & eculeos magno paratu explicas: quid tu singulis articulis, singula machinamenta, quibus extorqueantur aptas & mille alia instrumenta excarnificandi particulatim hominis? nempe dolor est, quam podagricus ille contemnit, quem stomachicus ille in ipsis deliciis perfert, quem in puerperio puella perpetitur. Leuis est, si ferre possum: breuis est, si ferre non possum *ep. 24. inf.*

Flamma, eculeus, lamina impressa vulneribus renouandis.

Quicquid vis nunc licet dicas, distillationes & vim continuæ tullis egerentem viscerum partes & febrem præcordia ipsa torrentem, & sitim & artus in diuersum articulis exeuntibus tortos: plus est flamma & eculeus & lamina & vulneribus ipsis intumescens, quod illa reuocaret & altius vrgeret impressum: inter hæc tamen aliquis non gemuit, non rogauit, non respondit: parum est, risit: & quidem ex animo. *epist. 79.*

Aures & nasum abscindere.

Lyfimachus Telephorum Rhodium, amicum suum decurtatum, cum aures illi nasumque abscidisset, in cauea velut nouum animal aliquod & inusitatum diu pauit, cum oris detruncati mutilatique deformitas humanam faciem perdidisset. *3. de ira. 17.*

Vincto rapi.

Puto æque qui in odoribus iacet, mortuus est, quam qui rapitur vincto. *epist. 83.*

Os incerta spongia damnato includere.

Nemo certe inuenietur alius qui imperauerit his, in quos animaduerti debebat, os inserta spongia includi, ne vocis emittendæ haberent facultatem. cui vnquam morituro non est relictum, quod gerneret? *3. de ira. 19.*

Disserere poenam.

Crudelitas acerbissima est, quæ trahit poenam: misericordiae genus, cito occidere. *2. de benef. 5.*

Excusationes a poena & de poenis temperandis vel minuendis. de pueritia, ætate, sexu, libertate, familiaritate.

Maiores excusatio & iustior, hominem esse, quam puerum. *2. de ira. 9.*

Puerum ætas excuset, feminam sexus, extraneum libertas, domesticum familiaritas. *3. de ira. 24.*

Error publicus.

Quidni habeant excusationem, cum publica via errauerint. *2. de ira. 9.*

Multitudo peccantium.

Pudorem rei tollit multitudo peccantium, & desinit esse probri loco commune maledictum. *3. de benef. 16.*

C. Cæsar Pastoris, splendidi equitis Romani filium cum in custodia habuisset, immunditiis eius & incultioribus capillis offensus rogante patre, ut salutem sibi filii concederet, quasi de supplicio eius admonitus, ad mortem duci iussit. & post. Dignus fuit cui permitteret a conuiuio ad ossa filij legenda concedere, ne hoc quidem permisit. *2. de ira. 33.*

Omnes peccare.

Sapientissimi quoque viri multa delinquant. nemo est tam circumspectus, cuius non diligentia aliquando sibi ipsi excidat: nemo tam maturus, cuius non grauitatem in aliquod feruidius factum casus impingat: nemo tam timidus offensarum, qui non in illas dum vitat, incidat. *3. de ira. 25.*

Venia.

Venia, est poenæ meritæ remissio. *2. de clementia. 7.*

De Carnifice. Carnifex poscens manum.

Magna verba excidunt, cum tortor poscit manum: cum mors propior accedit, cum sonant flagella, gladius micat. *epist. 83.*

Carnifex plura instrumenta doloris exponens.

Plus agit tortor, quo plura instrumenta doloris exposuit.

Specie enim vincunt, quibus patientia restitiscant. *ep. 14.*

Inter carnifices habitare.

Quemadmodum inter tortores habitare nolim, sic ne inter popinas quidem. *epist. 52.*

Carnifici superstes.

Aliquis carnifici suo superstes fuit. *ep. 19.*

Ex patibulo spectatores conspuere.

Quidam ex patibulo spectatores suos conspuerunt. *de vit. beat. 19.*

DE BONIS DAMNATORVM.

Tit. xx.

Seiano nihil superfuit, quod a carnifex traheret. *1. de tranquill. 11.* [A Hoc ad rationem & causam panniculariam refero, de qua lex 6. in pr. ff. de bonis damnatorum.]

Magnum pietatis argumentum, filio charus pater, etiam post b supplicium. *8. contr. 1.* [B Possis hoc referre ad cadavera punitorum, quæ proximi, imo quique petere soliti sepulturæ causâ, l. 1. 2. 3. ff. de cauerib. punitorum.]

Dignus fuit cui permitteret a conuiuio ad ossa filij legenda concedere. Ne hoc quidem permisit. *2. de ira. 33.*

DE INTERDICTIS ET RELEGATIS.

Tit. xxii.

De exilio.

Exilium a Metellus fortiter tulit, Rutilius etiam libenter. *epist. 24.* Exul fiam? tibi me natum putabo, quo mittar. *ibid.* [A Exilium triplex: est enim interdictio certorum locorum, vel omnium, vel certi loci assignatio, l. exilium. 5. ff. de interdictis & relegatis.]

Malo, inquit Rutilius, ut patria mea exilio meo erubescat, quam reditum mereat. *6. de benefic. 37.*

LIBER XLIX.

DE APPELLATIONIBVS. Tit. i.

Appellare ad populum a rege.

A Eque notat Philologus in libro de Repub. Ciceronis, prouocat. onem a ad populum etiam a regibus fuisse. Id ita in pontificalibus libris aliqui putant, & Fenestella. *ep. 109.* [A adde l. 2. §. 2. ff. de orig. iur.]

Ad populum victi prouocabant.

Non faciam quod victi solent, ut prouocem ad populum *epist. 118.*

DE IVRE FISCI. Tit. xiv.

Res fiscales, quasi propria ac priuata principis.

Cæsar omnia habet: fiscus a eius, priuata tantum, ac sua: & vniuersa in imperio eius sunt. Quid eius sit, quid non sit, sine diminutione imperij quaeritur. nam id quoque quod tanquam alienum iudicatur, aliter illius est. *7. de benefic. 6.* [A Vide l. 2. §. hoc interdictum. ff. ne quid in loco publico.]

Fiscus: Fisci accessio.

Qualia quisque habet, talis est. fiscus tanti est, quantum habet. imo in accessione eius venit, quod habet. Quis pleno sacculo vnum pretium ponit, nisi quod pecuniæ in eum conditæ numerus efficit? *epist. 88.*

DE RE A MILITARI. Tit. xvi.

[A De militia & re militari, plura vide Titulo Politicon infra.]

Transire in aliena castra: Transfuga, explorator.

Soleo in aliena castra transire, non tanquam transfuga, sed tanquam explorator. *c. epist. 2. in fin.* [B De transfugis adde l. proditores. 7. ff. de re militari. dixi ad Nonellam Leonis, 67.] [C Exploratores qui secreta nunciant hostibus, proditores sunt, & capitis poenas luunt. l. omne delictum. 6. §. exploratores. ff. de re militari.]

In procinctu stare.

Honestum, securum & expeditum est, interritum est, in procinctu stat. *epist. 75.*

LIBER L.

AD MVNICIPALEM, ET DE INCOLIS Tit. i.

N On a omnes curia admittit *epist. 44.* [A Municipem facit aut natiuitas, aut manumissio, aut adoptio. l. 1. ff. hoc titulo.]

Roma b velut communis patria est. *c. 6. ad Albin.* [B Sic Iurisconsultus: Roma communis nostra patria est. l. 33. ff. hoc titulo.]

Putat aliter fieri non posse me magistratum, quam si decem captiuos ciues ex magno captiuorum numero redemerem. *6. de benefic. 13.*

DE IVRE IMMUNITATIS.

Tit. VI.

Si princeps ciuitatem dederit omnibus Gallis, si immunitatem Hispanis, nihil hoc nomine singuli debebunt. quidni debeant? debebunt autem non tanquam proprium beneficium. 6. de benef. 17.

Miscella de immunitatibus.

Vrbibus clavis ius integrum libertatemque cum immunitate Roma reddere solita. 5. de benef. 16. in fin.

Cæcus publico mille denarios accipiat. 3. contr. 1.

Audies plerosque dicentes: A quinquagesimo in ocium secedam, sexagesimus annus ab officiis me dimittet: & quem tandem longioris vitæ prædem accipis? & post: Quæ tam stulta mortalitatis obliuio, in sexagesimum annum differre sana consilia? de breuitate vitæ 4.

DE NVNDINIS. Tit. XI.

Nundinis lauare soliti.

Toti nundinis tantum lauabantur: brachia & crura quotidie abluebant, quæ scilicet sordes opere collegerant. epist. 87.

DE POLLICITATIONIBVS.

Tit. XII.

Votis solennibus appositi custodes & observatores.

Quid pulchrius est quam viuere optantibus cunctis, & vota A non sub custode nuncupantibus? 1. de clementia. 19. [A De votis & voti obligatione, & qui voto obligentur, & quousque, & de voto decimarum vide l. si quis rem aliquam vouerit, hoc Titulo.

Vota sacerdotibus mandata.

Pro B libertate vota facienda sunt, captiuæ mandabitis? Pro pudicitia vota facienda, prostitutæ mandabitis? Pro militibus vota facienda sunt, isti mandabitis. 1. contr. 2. [B Vota eadem ratione facta pro salute principis. l. si caluitur. 233. §. post Kalendar. Ianuarias. ff. de verborum signifi.

De votis, vide quædam alia, quæ Tit. Theologicon supr. adscripsi.

De votis adde quædam alia, quæ adscripsi Titul. ad l. Iul. maiestatis: & ad Titulum de pœnis.

DE EXTRAORDINARIIS COGNITIONIBVS. Tit. XIII.

An liberale C studium istud esse iuuentuti nostræ credimus, quam maiores nostri rectam exercuerunt? hastilia iacere, sudem torquere, equum agitare, arma tractare? Nihil liberos suos docebant, quod discendum esset iacentibus. sed nec hæ, nec illæ docent alunt ve virtutem. Quid enim prodest equum regere, & cursum eius freno temperare, affectibus effrænatissimis abstrahi? Quid prodest milites vincere cestu, ab iracundia vinci? epist. 89. [C Liberalia studia accipimus, quæ Græci γένεσις appellant. l. 1. in prin. ff. hoc Titulo.

Quicquid aut præmij aut honorum nomine datur, in vtramque partem sumi liceat: alioquin desit præmium esse, cui necessitas iungitur. 1. contr. 8.

DE PROXENETICIS.

Tit. XIII.

Æs alienum facias oportet, sed nolo per intercessorem mutueris. Nolo Proxenetæ A nomen tuum iactent. epist. 120. [A sic proxenetæ nominis faciendi. l. 2. ff. de proxenetis.

DE CENSIBVS. Tit. XV.

Capite censeri.

Sapientis animus, si hoc ius quotidianum intuemur, capite censebitur: multum tamen interest, possessio eius animo ac magnitudine æstimetur, A an censu. 7. de benef. 8. [A De forma censuali, & quemadmodum possessionis cuiusque æstimatio in censum refertur: vide l. 4. ff. hoc Titulo.

Ex censu citari.

Non citamur ex censu, B nec exigitur numerus annorum. de remed. fort. [B Ætatem in censendo significari necesse erat: quia quibusdam ætas tribuit, ne tributo onerentur, veluti in Syriis a 14. annis masculi, a 12. fœminæ, vsque ad sexagesimum quintum annum tributo capitis obligantur. ætas autem spectabatur censendi tempore. l. ætatem 3. ff. de censib.

DE VERBORVM SIGNIFICATIONE.

Tit. XVI.

Alienum as.

Æs alienum habere, dicitur, & A qui aureos debet, & qui corium forma publica percussum: quale apud Lacedæmonios fuit, quod vsus numeratæ pecuniæ præstat. 5. de be-

nef. 14. in fin. [A Etiam aureos as dicimus. l. 159. ff. de Ver. sign.

Alienum.

Alienum est omne, quicquid optando venit. ep. 8.

Beneficium.

Beneficium, est beneuola B actio, tribuens gaudium, capianque tribuendo, in id quod facit prona & sponte sua parata. 1. de benef. 6. [B Hæc definitio refertur, 2. fendorum. 24.

Bona fides.

Nunquam bona fide vitia mansuescunt. ep. 86.

Boni viri.

Omnes candidatos bonos viros dicimus. epist. 3.

Bona & Commoda.

Alia est commodorum conditio, alia bonorum. Commodum est, quod plus vsus habet, quam molestiæ. Bonum sincerum esse debet. Non est id bonum, quod plus prodest: sed quod tantum prodest. Propterea commodum & ad animalia pertinet, & ad imperfectos homines, & ad stultos. Itaque potest esse in commodum mixtum. ep. 88.

Debere.

Verbum Debere, non habet nisi inter duos locum. 5. de benef. 8.

Dominus.

Obuios, si nomen non succurrit, dominos salutamus. epist. 3.

Integer.

Lex integrum ad animum refert, non ad corpus. 4. Controuers. 2.

Messala.

Valerius Coruinus primus Messanam vicit, & primus ex familia Valeriorum, vrbis captæ in se translato nomine, Messana appellatus est: paulatimque vulgo permutante litteras, Messala dictus est. de breuit. vitæ. 13.

Meum.

Non ideo quod habeo, meum est, si meum tuum non est. potest enim idem esse meum & tuum. 7. de benef. 5.

Præstitisse.

Verbum Præstitisse, ad alios spectat. 5. de benef. 10.

Reddere.

Reddere, A est rem pro re dare. 6. de benef. 4. [A addel. verbo reddendi. 94. ff. hoc Titulo.

Referre.

Referre, est vltro quod debeas, afferre. epist. 82.

Rogare.

Molestum verbum est, onerosum, & demisso vultu dicendum, Rogo. 2. de benef. 2.

Tuum.

Non est argumentum, ideo aliquid tuum non esse, quia vendere non potes, quia consumere, quia mutare in deterius. aut melius non potes: tuum enim est etiam, quod sub lege certa tuum est. 7. de benef. 12.

Non est tuum, fortuna quod fecit tuum. epist. 8.

DE DIVERSIS REGVLIS IVRIS

antiqui. Tit. XVII.

Regula.

Nisi ad regulam prauam non corriges. ep. 11. in fin.

Velle, nolle, non nolle.

Si vis scire an velim, effice vt possim nolle. B 2. de benef. 18. [B Sic Vlpianus: Eius est, non nolle, qui potest velle. dixi ad l. 3. Digest. hoc titulo.

Non ideo minus vult, qui non potest nolle, &c. quæ ibidem vide: 6. de benef. 21.

Licita, illicita.

Quædam quæ licent, tempore & loco mutato non licent. 9. controu. 2.

Damnum: præmium.

Eius debet esse damnum, cuius est præmium. 3. contr. 6. Non est iniquum eius rei tibi iniuriam imputari, cuius fructum percepisti.

Dare quod non habeas.

Nemo C potest quod non habet, dare. 5. de benef. 12. in fin. [C Vide l. 54. 120. ff. de reg. iur.

Iure & lege factum.

Quod iure fit, verum est: & quod sine iure quoque rationem habeat, recte fit. 2. controu. 1.

Tutus D est qui lege fecit. 2. controu. 6. [D Nullus videtur dolo facere, qui suo iure vititur. Gaius in l. nullus. 55. Digest. hoc titulo.

Necessitas.

Ad quædam nulla debet necessitas compellere. 7. controu. 2.

Obligatio.

Nemo in id accipiendo obligatur, quod illi repudiare non licuit. Si vis scire an velim, effice ut possim nolle. 2. de benef. 18.

Variare, & consilium mutare.

Non est leuitas à cognito & damnato errore discedere: & ingenue fatendum est, aliud putavi, deceptus sum. Hæc vero peruersæ stultitiæ perseverantia est, quod semel dixi quaecunque est, fixum ratumque sit. Non est turpe cum re mutare consilium, 4. de benef. 38.

Verisimilia sequi.

In arduo est veri exploratio. Ea imus, qua ducit veri similitudo. A Sic serimus, sic nauigamus, sic militamus, sic vxores ducimus, sic liberos tollimus. Cum omnium incertus sit euentus, ad ea accedimus, de quibus bene sperandum esse credimus. Quis enim pollicetur ferenti prouentum, nauiganti portum, militanti victoriam, marito pudicam vxor-

rem? sequimur qua similitudo veri, non qua veritas trahit. 4. de beneficijs 33. (A sic in obscuris inspicere solet quod verisimilius est, aut quod plerumque fieri solet. l. in obscuris 114. ff. hoc tit.

Otium.

Difficilius homines à se otium impetrant, quam à lege, de breuit. vita 20.

Circumscriptio.

Semper circumscriptio per ius ad iniuriam venit. 6. controuers. 3.

Inuitus.

Non semper licet dicere, Nolo: aliquando beneficium B accipiendum est & inuito. 2. de benef. 18. [A Inuito tamen beneficium non dari scribit Paulus, l. 69. ff. hoc titulo.

Nemo libenter dat inuitis. 3. de benef. 13.

Opus pulcherrimum, inuitos volentesque seruare. 2. de benef. 14.

FINIS IURIDICORVM.

LOCI COMMVNES SEV LIBRI

AVREORVM DE VIRTUTE, & MORIBVS, SEV DE

HIS QVÆ AD ETHICA PERTINENT: EX

Seneca, authore Dionysio Gothofredo, I. C.

DE PHILOSOPHIA.

De laude Philosophiæ, & ad eam amplectendam cohortatio.

VTINAM, quemadmodum vniuersi mundi facies in conspectum venit, ita Philosophia tota nobis posset occurrere, simillimum vel mundo spectaculum. profecto enim omnes mortales in admirationem sui raperet. Sed quia contingere hoc non potest, sic erit à nobis aspicienda, quemadmodum mundi secreta cernuntur. epist. 90.

Relinquantur illæ artes, quæ propositum habent placendi populo, Philosophia adoretur. 7. epist. 53.

Philosophia definitiones.

Philosophia, sapientiæ amor est, & affectatio. epist. 90.

Philosophia sacrum quiddam est & venerabile, ut etiam si quid illi simile est, placeat. epist. 56.

Quid Philosophia, nisi vitæ lex? epist. 95.

Philosophia, bonum consilium est. epist. 37.

Philosophia, vltimum est instrumentum, & ut ita dicam, additamentum A epist. 17. (A Quid ita? cum omnia habueris, tunc & sapientiam habere voles

Philosophia, inexpugnabilis murus, quem fortuna multis machinis lacessitum non transit. epist. 83.

Philosophia vis ac dignitas.

Nunquam in tantum conualescit, nequitia, nunquam sic contra virtutes coniurabitur, ut non Philosophiæ venerabile & sacrum maneat. epist. 14.

Philosophia omnibus preferenda est artibus rebusque, epistol. 29.

Philosophia omnibus lucet.

Philosophia non reiecit quempiam, nec eligit: omnibus lucet. epist. 44.

Philosophia in faciendo, non in dicendo consistit: & in quibus faciendis consistat.

Facere docet Philosophia, non dicere: & hæc exigit, ut ad legem suam quisque viuatur, ne orationi vita dissentiat, ut ipsa inter se vita vnius coloris sit. epi. 20. in pr.

Non Philosophiæ verba, sed opera tractanda sunt. epist. 24.

Philosophia non est popolare artificium nec ostentationi paratum, non in verbis, sed in rebus est. epist. 16.

Philosophia quomodo prosit homini, etiamsi fatum admittatur.

Dicet aliquis: Quid mihi prodest Philosophia, si fatum

est? quid prodest, si Deus rector est? quid prodest, si casus imperat? Nam & mutari certe non possunt, & nihil præparari potest aduersus incerta, si aut consilium meum Deus occupauit, decreuitque quid facerem, aut consilio meo nihil fortuna permittit. Quicquid est ex his, Lucili, vel si omnia hæc sunt, philosophandum est, siue nos inexorabili lege fata constringunt, siue arbitrio Deus vniuersi cuncta disponit, siue calus res humanas sine ordine iactat, philosophia nos tueri debet. Hæc adhortabitur, ut Deo libenter pareamus, ut fortunæ contumaciter resistamus: hæc docebit, ut Deum sequaris, feras casum. epist. 16.

Philosophia quantum debeamus: Philosophia munus Dei.

Deorum immortalium munus est, quod viuimus: philosophiæ, quod bene viuimus. Itaque tanto plus nos huic, quam diis, quanto magis bona vita est, quam vita pro certo deberetur, nisi ipsam Dijs Philosophiam tribuissent. Nam si hanc quoque bonum vulgare fecissent, prudentes nasceremur. epist. 91. in pr.

Philosophia discitur non nobis innascitur.

Philosophia res non est beneficiaria. A epist. 90. [A Id est: non ab alio nobis obuenit aut datur, hanc sibi quisque parare debet.

Oratio philosophi qualis esse debeat.

Oratio sollicita Philosophum non decet. epi. 101.

Oratio Philosophi qualis esse debeat, vide. epi. 40.

Oratio Philosophi qualis esse debeat, multis ostendit. epistol. 76.

Philosophia clamores non captat: non in syllabis est: non est philologia.

Quid turpius Philosophia captante clamores? epi. 53.

Turpissimum est, verba nos philosophiæ, non opera tractare. epist. 24.

Ludum literarium Philosophorum relinquunt, qui rem magnificentissimam ad syllabas vocant. epist. 72.

Quæ Philosophia fuit, facta Philologia B est. epist. 109.

[B Sic Epictetus dicere solebat, plerique istos qui philosophari videntur, philosophos esse eiusmodi αἰνῶν ὁρῶντες ὁρῶντες, μίξις ἢ λέγειν, factis procul, verbis tenus. 17. Gell. 19.

Philosophia arcana non cuius prostituenda: & qui eius professores dignissimi sint.

Philosophiæ arcana admissis receptisque in sacra ostenduntur. Præcepta & alia eiusmodi profanis quoque nota sunt. *epist. 96.*

Damnum fecit Philosophia, postquam prostituta est: sed potest in penetralibus suis ostendi, si modo non institutor sed antistitem nacta est. *epi. 53. in fin.*

Philosophia diuisio.

Philosophia diuiditur in scientiam & habitum animi. *epist. 93.*

Aduersus philosophos nonnulla.

Philosophi credula natio. *6 nat. 26.*

Philosophi schola nonnullis diuersorium otij. *epistol. 109.*

Habitus antiquus philosophi, supercilia subducere, barbam demittere, tristem esse ac pallidum: asperum, incultum & intonsum caput, negligentior barba: indictum argento odium, cubile humi positum.

In hoc supercilia subduximus, in hoc barbam A demimus: hoc est quod tristes docemus, & pallidi. *epist. 49.* [A Gellius 9. c. 2. Adit, inquit, nobis presentibus, palliatus quispiam, & crinitus, barbaque prope ad pubem usque porrecta, ac petites sibi dari ad panes emendos. Hunc Herodes interrogat, quisnam esset. Atque ille vultu sonituque vocis obiurgatorio, philosophum sese esse dicit: & mirari quoque addit, cur quærendum putasset quod videret. Video, inquit Herodes, barbam & pallium, philosophum nōdum video.

Si ludum literarium intraueris, scies ista quæ ingenti supercilio Philosophi iactant. *epist. 95.*

Asperum, incultum & intonsum caput & negligentior barbam, & indictum argento odium, & cubile humi positum, & quicquid aliud ambitionem peruersam sequitur, deuota. Satis ipsum nomen philosophiæ (etiamsi modeste tractetur) inuidiosum est. *epist. 5.*

Philosophia non est artificium venale.

Nullos peius mereri de omnibus mortalibus iudico, quā qui philosophiam velut aliquod artificium venale B didicerunt. *epistol. 109.* [B Hoc primum profiteri philosophum oportet, mercenariam operam spernere. l. 1. §. 4. ff. de extr. cognitionib. ideo rari sunt qui philosophentur. l. si duas. 6. §. 7. ff. de excusat. tut.

Circulatores Philosophiam honestius negligenter, quam venderent. *epist. 29.*

Philosophia auditores qui iusti atque illegitimi.

Non nouimus quosdam, qui multis apud Philosophiam annis perferetint, & ne colorem quidem duxerint? Quidni nouerim? Pertinacissimos quidem & assiduos, quos ego non discipulos Philosophorum, sed inquilinos voco. Quidam veniunt ut audiant, non ut discant: sicut in theatrum voluptatis causa. Magnam hanc auditorum partem videbis, cui Philosophorum schola diuersorium otij sit. Aliqui cum pugillaribus veniunt, non ut res excipiant, sed verba. *epist. 109.*

Decreta & Præcepta philosophiæ quemadmodum differant.

Quid interest inter decreta Philosophiæ & præcepta: nisi quod illa generalia præcepta sunt illa specialia. *epi. 93.*

Philosophia neglectus.

Nemo nostrum in altum descendit, summa tantum decerpimus, & exiguum temporis impendisse philosophiæ satis abundeque occupatis fuit. *epi. 60.*

Philosophia nomen inuidiosum.

Satis ipsum nomen Philosophiæ, (etiamsi modeste tractetur) inuidiosum est. *epi. 5.*

Philosophia vis & utilitas

Ea philosophiæ vis est, ut non solum studentes, sed etiam conuersantes inuict. *epist. 109.*

Philosophiæ seruias oportet, ut tibi cōtingat vera libertas, non differatur in diem. Qui se illi subiecit & tradidit, statim circumagitur. A hoc enim ipsum Philosophiæ seruire, libertas est. *epist. 8.* [A Vide 2. Coniecturarum: ubi hunc locum exposui.

Qui apud philosophum fuerunt, traxerint aliquid necesse est, quod prodesse etiam negligentibus. *epist. 109.*

Aduoca philosophiam in consilium: succedet tibi, ne ad B calculos sedeas. *epi. 17.* [B Id est: ne in ludis & friuolis sis occupatus.

A Philosophia neminem paupertate arceri.

Licet ad Philosophiam etiam sine C viatico peruenire. *epi. 17.* [C Quid ita? ut eā consequamur, diuitiis non est opus.

Philosophia quemadmodum tractanda.

Philosophia tranquille modesteque tractanda. *epist. 14.*

DE SAPIENTIA.

Sapientia vis quam late pateat, & qua obiecta habeat.

Sapientia totius naturæ notitiam, ac suæ tradit, quid sint Dij, qualesque, declarat quid inferi, quid lares & genij, quid in secundam à numinibus formam animæ prouectæ ubi consistent, quid agant, quid possint, quid velint. Hæc eius initiamenta sunt, per quæ non municipale sacrum, sed ingens omnium Deorum templum mundus iste referatur, cuius vera simulachra, verasque facies cernendas mentibus protulit. nam ad spectacula tam magna hebes est. Ad initia deinde rerum redit, & cæteratum rationem toti inditam, & vim omnium seminum singula proprie figurantem. Tum de animo coepit inquirere unde esset, ubi, quamdiu, in quorū membra diuisus? Deinde se à corporalibus ad incorporalia transtulit, veritatemque & argumenta eius excussit. Post hæc, quemadmodum discernentur vitæ ac necis ambigua. In utraque enim falsa veris immixta sunt. *epist. 91.*

Inter sapientiam & sapere qua differentia sit.

Aliud sapientia, aliud sapere. Puto concedes, duo esse hæc: id quod habetur, & eum qui habet. Habetur sapientia, habet qui sapit. Sapientia est mens perfecta, vel ad summum optimumque perducta ars enim vitæ est. Sapere quid est: non possum dicere mens perfecta, sed id quod contingit perfectam mentem habenti: ita alterum est bonum, alterum quasi habere mentem bonam. Sunt naturæ corporū tāquā hic homo, hic equus. Has deinde sequitur motus animorum enunciatini corporum. hi habet proprium quiddam, & à corporibus seductum: tanquā, video Catonem ambulātem, hoc sensus ostendit, animus credit. Corpus est quod video, cui & oculos & animum intendi, Dico deinde. Cato ambulat: non corpus quidem est quod nunc loquor, sed enunciatium quiddam de corpore, quod alij effatum vocant, alij enunciatum, alij edictum. Sic cum dicimus sapientiam, incorporeale quiddam intelligimus cum dicimus sapit, de corpore loquimur. Plurimum autem interest, utrum illum dicas, an de illo. *epi. 119.*

Sapientia & sagacitatis discrimen.

Omnia ista sagacitas, non sapientia inuenit. *epist. 95.*

Sapientia non eripitur, sapientia in stultitiam non reuoluitur. *epist. 77.*

Sapientia neglectus.

Ad sapientiam quis accedit? quis dignam indicat, nisi quā in transitu nouerit? quis Philosophiam aut vllum liberale respicit studium, nisi cum ludi intercalantur, cum aliquis pluuiis interuenerit dies, 7. *natural. 32.*

Sapientia definitio, & obiecta atque opera.

Magna & spatiosa res est Sapientia. Vacuo illi loco opus est, de diuinis humanisque dicendum est, de preteritis, de futuris, de caducis, de æternis, de tempore: de quo vno vide quam multa quærentur. Primum, an per se sit aliquid: deinde, an aliquid ante tempus sit. si tempus cum mundo coepit, an & ante mundum, quia fuerit aliquid, fuerit & tempus. *epist. 89.*

Sapientia habitus perfectæ mentis est, sapere huius perfectæ mentis. & post. Sapere sapientiæ vsus est, quomodo eloquentiæ eloqui, quomodo æculorum videre. *epistol. 118.*

Quid est Sapientia? Idem velle, atque idem nolle. *epistol. 20.*

Sapientia altius sedet nec manus edocet, animorum magistra est. & post. Artificem vides vitæ, alias quidem artes sub dominio habet. Nam cui vitæ, illi vitæ quoque ornamenta seruiunt. Cæterum ad beatum tendit, illo ducit, illo vias aperit. *epi. 91.*

Sapientia sola libertas est. *epist. 37.*

Hæc est sapientia in naturam conuerti, & eo restitui, unde publicus error nos expulerit. *epi. 93.*

Nullo modo prodesse tibi possum magis, quam si tibi bonum tuum ostendo, si te a mutis animalibus separo, si cum Deo pono. Vis tu, relictis in quibus vinci te necesse est dū in aliena niteris, ad bonum reuerti tuum? quid hoc est? animus scilicet emendatus ac purus æmulator Dei. *epi. 125.*

Credamus Sextio monstranti pulcherrimum iter, & clamanti, Hæc iter ad astra. Hæc, secundum frugalitatem, hæc secundum temperantiam, hæc secundum fortitudinem. *epistol. 74.*

De sapientis vi, officio ac munere circa humanum genus instituendum.

Sapiens nihil quicquam aliud est, quam humani generis pædagogus. *epi. 90.*

In gratia referenda & amando.

Solus sapiens scit referre gratiam, solus scit amare, solus amicus est. *epist. 82.*

Circa labores & hanc militiam mundanam, & casus aduersos.

Nulla fortuna, nulla te actus sapiētis excluditur: ad utroque casus aptus est, bonorum rector est, malorum victor. *epist. 86.*

Sapiens ciuem esse se vniuersi, & militem credit, labores velut imperatos subit. *epi. 121.*

Homo sapiens pulsari potest, capi non potest. *epistol. 75.*

Circa res diuinas & cœlestes.

Sapientis animus explicari cupit, & reuerti ad illa quorum fuit. *& post.* A terrenis dimittit se ad diuina *& post:* Cœlo reficitur. *& post:* Quoties potest, apertum petit, & in rerum naturæ contemplatione requiescit. *& post:* Adhæret quidem in corpore suo, sed optima sui parte abest. & cogitationes suas ad sublimia intendit. *& post:* Patitur mortalia, quamuis sciat ampliora superesse. Interdices mihi inspectionem rerum naturæ, ac toto abducto rediges in partē? Ego non quæram quæ sint initia vniuersorū? quis rerum formator? quis omnia in vno mersa ex inerti materia conuoluta discreuerit? Non quæram quis sit artifex huius mundi, qua ratione tanta magnitudo in legem & ordinem venerit, quis sparsa collegerit, confusa distinxerit, nimia deformitate latentibus faciem diuiserit, vnde lux tanta fundatur, ignis, sit an aliquid igne lucidius, ego ista non quæram? ego nesciam vnde descenderim? semel hæc mihi videnda sint an sapē? Nesciam quo hinc iturus sim? quæ sedes expectet animam solutam legibus seruitutis humanæ? Vetas me cœlo interesse, iubes me viuere capite demisso? Maior sum & ad maiora genitus, *epist. 66. circa fin.*

Circa fidem & honesta.

Non est fides nisi in sapiente. apud sapientem sunt ipsa honesta, apud vulgum simulacra rerum honestarum, & effigies. *epistol. 82.*

Circa animi & actionum arbitrium.

Sapiens animum in potestate habet: legem sibi quam vult, dicit: & quam dixit, seruat. 2. *de benef. 18.*

Circa beneficia & offensas.

Sapiens omnia examinat secum, quantum acceperit, a quo, quando, vbi quemadmodum. *epist. 90.*

Sapienti quidquid datur, de suo datur. 7. *de benef. 4.*

Sapienti dum accipit beneficium, longum gaudium manet ac perenne. non enim illum accipere, sed accepisse delectat. quod immortale est & assiduum illa contemnit, quibus læsus est: nec obliuiscitur per negligentiam sed volens. non vertit omnia in peius, nec quærit cui imputet casum, & peccata hominum ad fortunam porius refert. Non calumniatur verba, nec vultus. Quicquid accidit, benigne interpretando leuat: nec offensa potius quam beneficii meminit. *epist. 82.*

Circa voluptates.

Sapiens eris, si clauderis aures, quibus ceram partem est obdere. firmiori spissamento opus est, quam vsum in sociis Vlysem ferunt. *epist. 13.*

In consilio non mutando.

Sapiens non mutat consilium, omnibus his manentibus, quæ erant cum sumeret. 4. *de benef. 34.*

Circa genera humani leges.

Sapiens solus generis humani legibus soluitur: omnia illi sæcula, vt Deo seruiunt. *de breuit. vit. 15.*

Circa necessitatem.

Nihil inuitus facit sapiens: necessitatem effugit, quia vult quod ipsa coactura est. *epi. 55.*

Circa metum, & de eius securitate.

Omnes mortales multos antecedes, non multo te Dij antecedent. *& post:* Tantum sapienti sua, quantum Deo omnis ætas patet. Est aliquid, quo sapiens antecedit deum? Ille naturæ beneficio non timet, suo sapiens. Ecce res magna, habere imbecillitatem hominis, securitatem Dei. *epi. 54. in fin.*

In rebus inueniendis, excogitandis & perficiendis.

Quid sapiens inuestigauerit, quid in lucem protraxerit, quæris? Primum veram naturam, quam non vt cætera animalia oculis secutus est, tardis ad diuina. Deinde vitæ legem, quam ad vniuersa direxit: nec nosse tantum, sed se-

qui docuit Deos, & accidentia non aliter excipere quam imperata. Vetuit parere opinionibus falsis: & quanti quidque esset, vera æstimatione perpendit. Damnavit mixtas pœnitentiæ voluptates, & bona semper placitura laudauit, & palam fecit, felicissimum esse cui felicitate non opus est: potētissimum esse, qui se habet in potestate. Non de ea Philosophia loquor (id est, Epicurea) quæ ciuem extra patriam posuit, extra mundum Deos, quæ virtutem donauit voluptati: sed de illa, quæ nullum bonum putat, nisi quod honestum, est: quæ nec hominis nec fortunæ muneribus deleri potest. Cuius hoc pretium est, non posse pretio capi. *epist. 91.*

Multa sapientes faciunt, qua homines sunt, non qua sapientes. Puta velocissimum esse sapientem, cursu omnes antecibat, qua velox est, non qua sapiens. *epi. 91.*

Miscella de sapientia.

Sapientia est, semper idem velle atque idem nolle. *epist. 20.*

Magna & spatiosa res est sapientia. *epist. 89.*

Sapientia perfectum bonum est mentis humanæ. *epistol. 90.*

Sapientia domina rectrixque est. *epist. 86.*

Sapientia rerum terminos nouit. *epist. 95.*

Artes seruiunt vitæ, sapientia imperat. *epist. 86.*

Summa sapientia, bona malaque distinguere. *epi. 72.*

Sapientia non eripitur, sapiētia in stulticiam non reuoluitur. *epist. 77.*

Representat opes sapientia, quas cuiunque fecit, superuacuas, dedit. *epist. 17.*

Sapientia res omnium maxima, in itinere colligitur. *epistol. 105.*

Malo sapientia non relinquit locum. 2. *in sap. non cad. iniur. 4.*

Puto multos potuisse ad sapientiam peruenire, nisi putassent se peruenisse. 1. *de tranq. vita. 1.*

Sapiens nocituram potentiam vitat: hoc primum cauens, ne vitare videatur. *epist. 14.*

Sapiens est artifex domandi mala. *epist. 86.*

Sapiens diuitiarum naturalium est quæstor acerrimus. *epistol. 120.*

Omnia quæ debet sapiens, sine vllius malæ rei ministerio efficit, nihilque admiscebit, cuius modum sollicitus obseruet. 2. *de ira. 14.*

Sapienti nihil necesse est. *epi. 9.*

Vni sapienti notum est, quanti res quæque taxanda sit. *epist. 82.*

Sapienti non nocetur à paupertate, non a dolore, non ab aliis tempestatibus vitæ. *epist. 6.*

Sapientem nunquam pœnitentia subit. 4. *de benef. 34.*

Quod dicitur de sapiente, non exigimus à proficiente. *epist. 73.*

Sapientis multum patet vita, non idem illum qui cæteros terminus includit solus generis humani legib. soluitur, omnia illi sæcula. vt Deo seruiunt. *de breuitat. vita. 15.*

De sectis Philosophorum variis & prodigiosis philosophorum quibusdam sententiis.

Audi, quantum mali faciat nimia subtilitas, & quam infesta veritati sit. Protagoras ait, de omni re in vtramque partem disputari posse ex æquo, & de hac ipsa, an omnis res in vtramque partem disputabilis sit. Nausiphanes ait, ex his quæ videntur esse, nihil magis esse, quam non esse. Parmenides ait, ex his quæ videntur, nihil esse in vniuerso. Zenon Eleates omnia negocia de negotio deiecit: ait, nihil esse. Circa eadem fere Pyrrhonij versantur, & Megarici, & Cretici, & Academici, qui nouam induxerunt scientiam nihil scire. Hæc omnia in illum superuacuum studiorum liberalium gregem coniice. Illi mihi non profuturam scientiam tradunt, si spem omnis scientiæ eripiant. Satiū est superuacua scire, quam nihil. Illi non præferunt lumen, per quod acies dirigatur ad verum: hi oculos mihi effodiunt. Si Protagoræ credo, nihil in rerum natura est, nihi dubium. Si Nausiphani, hoc vnum certum est, nihil esse certi. Si Parmenidi, nihil est præter vnum. Si Zenoni, ne vnum quidem. *epist. 89.*

Disputare cum Socrate licet, dubitare cum Carneade, cum Epicuro quiescere, cum Stoicis hominis naturam vincere, cum Cynicis exuere, cum rerum natura in consortium omnis æui pariter incedere. *de breuit. vit. 14.*

Stoicorum ad reliquas sectas comparatio.

Stoicorum rigida & virilis sapientia. *in Alb. 12.* Tantum inter Stoicos (Serene) & cæteros sapientiam professos

interesse, quantum inter foeminas & mares, non immerito dixerim. altera pars ad obsequendum, altera imperio nata est. Ceteri sapientes, molliter & blande: Stoici, virilem ingressi viam. *in sap. non cad. iniur.*

Epicurum sancta precipere, & tristia.

Mea quidem sententia, ista inuitis, hæc nostris popularibus dico: sancta Epicurum & recta præcipere, & si propius accesseris, tristia. *de vit. beat. 13.*

ETHICA, SEV DE MORIBVS.

Diuisio Ethices in tres partes. hoc est, consistit Ethice in suo cuique tribuendo: in impetu ad honesta capiendo: in actionis honesta perseverantia.

Tripartita Philosophia, cuius pars moralis, in tria rursus diuidi placuit: cuius prima inspectio est. suum cuique distribuere & æstimare quanto quidque dignum sit. Secunda est de impetu, qua impetum capimus ordinatum temperatumque ad ea quæ digna esse iudicauimus. Tertia est de actionibus, qua sit ut inter impetum nostrum actionemque conueniat, ut in omnibus istis nobis ipsis consentiamus. & post. Tunc vita sibi concors est, ubi actio non destituit impetum. *epist. 90.*

De Philosophia moralis partibus: hoc est, de ea quæ singulis ac cuique dat propria præcepta: item de ea quæ decreta tradit.

Eam partem Philosophiæ, quæ dat propria cuique personæ præcepta, nec in vniuersum componit hominem, sed marito suadet quomodo se gerat aduersus uxorem, patri quomodo educet liberos, domino quomodo seruos regat, quidam solam receperunt, cæteras, quasi extra nostram utilitatem vagantes, reliquerunt. Sed Ariston Stoicus e contrario hanc partem leuem existimat, & quæ non descendat in pectus vsque. Ac illam habentem præcepta plurimum ait proficere, ipsaque decreta Philosophiæ constitutionemque esse summi boni, quam qui bene & intellexit & didicit, quid in quaque re faciendum sit, sibi ipsi præcepit. & post. Cleanthes vtilem quidem iudicat & hanc partem, sed imbecillum, nisi ab vniuerso fluit, nisi decreta ipsa Philosophiæ & capita cognouit. *epi. 91. passim.*

Παρανέτης non satis esse ad consummandam sapientiam.

Petis à me, an hæc pars Philosophiæ, quam Græci παρανέτης vocant, nos præceptiuam dicimus, satis sit ad consummandam sapientiam? Scio te in bonam partem accepturam, si negauero, *epist. 96.*

Laus Ethices.

In hoc morum studio multa delectant, pauca vincunt, *7. de benef. 7.*

Studium Ethices.

Eligamus non eos qui verba magna celeritate præcipiunt, & communes locos voluunt, & in priuato circulantur: sed eos, qui vitam docent. *epist. 53.*

Virtutis diuisio in contemplationem & actionem.

In duas partes virtus diuiditur: in contemplationem veri, & actionem. Contemplationem institutio tradit, actionem admonitio. Virtutem & exercet & ostendit recta actio. *epist. 93.*

De virtutum descriptionibus.

Posidonius ait vtilem esse descriptionem cuiusque virtutis, eamque Etymologiam vocat. Quidam χαρακτήρισμός appellant signa cuiusque virtutis & vitij, ac notas reddentem, quibus inter se similia discriminentur. Descriptiones has (& ut publicanorum vtat verbo) εἰκονισμός ex usu esse confiteor. *epist. 96.*

Mores boni sibi placent ac permanent.

Hoc habent inter cetera boni mores, placent sibi & permanent: leuis est malitia, sæpe mutatur non in melius, sed in aliud. *epi. 47.*

Morale non semper bonos mores facit.

Non quicquid morale est, bonos mores facit. *epi. 122.*

Mores semper & omni aetate fuisse corruptos.

Maiores nostri questi sunt, nos querimus, posterius nostri querentur, cuculos esse mores, regnare nequitiam, in deterius res humanas & in omne nefas labi. *1. de beneficiis 10.*

Nulla ætas vacabit à culpa. *epi. 98.*

Idem semper de nobis pronunciare debemus, malos esse nos, malos fuisse: inuitus adiiciam, & futuros esse. *1. de benef. 10.*

De Regula vite habenda.

Nisi ad regulam praua non corriges. *epist. 11.*

Regula non quam formosa, sed quam recta sit, quaeritur. *epist. 77.*

Vnam semel, ad quam viuas, regulam prende, & ad hanc omnem vitam tuam exæqua. *epi. 20.*

De officiis.

Prior ac potior eius officij. A ratio est, quod humano generi, quam quod vni homini debeo. *7. de benef. 19. in fin.*
[A Affinis est & hæc Massurij Sabini de Officiis sententia: In officiis apud maiores ita obseruatum est, primum Tutelæ, deinde hospitij, deinde clientij, tum cognato, post affini: de qua causa, foemina viris potiores sunt habitæ, pupillarique tutela muliebri prælata. *5. Gell. 13.*

Ex duobus constat officium. Tantundem ab utroque exigit. Qualis pater esse debeat cum inspexeris, scias non minus operis illic superesse, ut dispicias, qualem oporteat esse filium. *2. de benef. 18.*

De eo quod nimium, & quod deficit.

Nunquam nimis dicitur, quod nunquam satis dicitur. *epistol. 27.*

Vitiosum est vbique, quod nimium est. *1. de tranquillitate. 9.*

Nimia, eo quod superfluum, nocent. sic segetem nimia sternit vberitas: sic rami onere franguntur, sic ad maturitatem non peruenit nimia fecunditas, ita animis quoque euenit, quos immoderata felicitas rumpit. *epist. 39.*

Vitiosum est vbique, quod nimium est. *1. de tranquillitate. 9.*

Aeque peccat quod excedit, quam quod deficit. *2. de benef. 16.*

De externis.

Externa corpori acquiruntur. Corpus in honorem animi colitur. & post. Antipater aliquid se tribuere dicit externis, sed exiguum admodum. Vides autem quale sit, dic non esse contentum, nisi aliquis igniculus alluxerit. *epist. 93.*

Pulcherrima quæque multis & aduenticiis comitata sunt donibus: sed illas trahunt, ipsa præcedunt. *4. de benef. 21.*

Bonis externis quemadmodum vtendum, declarat. *epist. 75.*

De indifferentibus seu adiaphoris.

Si valetudo indifferens est, & valere indifferens, si forma indifferens est, & formosum esse indifferens est, si iustitia bonum est, & iustum esse bonum est, si turpitudine malum est, & turpem esse malum est. Tam mehercules, quam si lippitudo malum est, & lippire malum est. Hoc scias, neutrum esse sine altero potest. Quod sapit, sapiens est: quod sapiens est, sapit. *epist. 118.*

Medium atque indifferens vocamus, quod tam malo contingere quam bono potest: tanquam pecunia, forma, nobilitas. *epist. 118.*

DE EXEMPLIS, ET EORVM VSV

ET FRVCTV.

Quibus exemplis vita instruenda.

Lōgum iter est per præcepta, breue & efficax per exempla. Zenonem Cleanthes non expressisset, si eum tantummodo audisset. Vitæ eius interfuit, secreta prospexit: obseruauit illum, an ex formula sua viueret. Plato & Aristoteles & omnis in diuersum itura sapientiam turba, plus ex moribus, quam ex verbis Socratis traxit. Metrodorum & Hermacum & polyenum magnos viros non schola Epicuri, sed cōtubernium fecit. *epist. 6.*

Catonem certius exemplar sapientis viri nobis Deos immortales dedisse, quam Vlyssē & Herculem prius sæculi. *in sap. non cad. in 2.*

Mala exempla vitanda.

Nullum nefas sine exemplo. *ep. 74.*

Mala exempla in eos redundant, qui faciunt. *epist. 7.*

Inter causas malorum nostrorum est, quod viuimus ad exempla: nec ratione componimur, sed consuetudine abducimur. *epistol. 124.*

Vnum exemplar aut luxuriæ aut auaritiæ multum mali facit. *epist. 7.*

Felix vulgo, non felix.

Breuem tibi formulam dabo, qua te metiaris, qua perfectum esse censeas. Bonum tuum tunc habebis, cum intelliges infelicissimos esse felices. *epist. 125.*

Felicitas fel habet.

Doce leue esse vanumque hoc, quod felicitas dicitur, vnam illi syllabam a facillime accedere. *epist. 1.* [A quæ autem illa syllaba? Fel.]

Infelicitas assidua, indurat.

Infelicitas assidua vnum habet boni, quod quos saepe vexat, nouissime indurat. *ad Alb. 2.*

Infelix, qui semper felix.

Nihil mihi videtur infelicius eo, cui nihil vnquam aliquid euenit aduersi. *de prou. 3.*

De misero infelici. & non beato.

Miser est, qui se non beatissimum iudicat, licet imperet mundo. *epi. 9. 13. & c. 13. de paupertate.*

Si cui sua bona non videntur amplissima, licet totius mundi dominus sit, tamen miser est. *epist. 9.*

Miser, quem delectat sui patrimonij liber magnus. *7. de benef. 10.*

Nemo tantum presentibus miser est. *epi. 5.*

Non qui iussus aliquid facit, miser est: sed qui inuitus facit. *epi. 62.*

Ne sis miser ante tempus. epi. 13.

Nemo potest beate viuere, ne tolerabiliter quidem sine sapientiae studio. *epi. 16.*

Is beator est, cui fortuna superna est, quam is cui parata est. *de consol. ad Polyb. 28.*

Non est beatus, esse se qui non putat. *epist. 9.*

DE FELICITATE ET BEATITVDINE:

& ei contraria, infelicitate ac miseria.

Semper felicitis conditio.

Semper esse felicem, & hinc morsu animi velle transire vitam, ignorare est rerum naturae alteram partem. *de prouid. diuin. 4.*

Felices qui mali.

Quotidie querimur, malos esse felices. *2. de benef. 28.*

Felicitas incerta, inquieta.

Nulla certa felicitas est. *2. controu. 1.*

Magnae felicitatis tutela sollicita est. *ad Polybium, 28.*

Res est inquieta felicitas. *epist. 35.*

Infelix virtus.

Nec infelix virtus amittit gloriae titulum: nec gloriam virtutis intercipit fortuita felicitas. *4. controu. 7.*

Felicitatis intemperantia.

Cum omnia quae excesserint modum, noceant, periculossima felicitatis intemperantia est. *de prouid. diuin. 4. 8.*

Mori in felicitate.

Est magna felicitas, in ipsa felicitate moriendi. *de consolatione ad Polybium 29.*

Felix qua emendet.

Felix qui non actus tantum, sed etiam cogitatus emendat. *epi. 11.*

Felix sibi & aliis.

Felix est, non qui aliis videtur esse, sed qui sibi. *de remed. fort. 19.*

Felicitis & felicioris ratio.

Nunquam erit felix, quem torquetur felicius. *3. de ira 30.*

Felix ingenium.

Felix ingenium salutaria in transitu rapit. *epi. 96.*

Sylla felix.

Sylla tam felix? *ad Mart. 12.*

DE VIRTUTE.

Nunquam virtus vitio adiuuanda est, se contenta. *1. de ira. 8. 26.*

Cum semel animum virtus indurauit, vndique inuulnerabilem praestat. *de consol. ad Alb. 13. 226.*

Omnis virtutis actio bonum est. *epi. 103.*

Nunquam virtutis molle documentum est. *de prouid. diuin. 4.*

Virtutis materia tam late patet, quam vita. *4. de beneficiis 19.*

In optimis quoque antequam erudias, virtutis materia, non virtus est. *epist. 91.*

Quicquid facimus, aut maliciae aut virtutis gerimus imperio. *epist. 107.*

Virtus sola satis est. epi. 25.

Non est virtus maior, quo longior. *epi. 74.*

Virtus omnibus patet. *3. de benef. 18.*

Virtutis modus vbique. *2. de benef. 16.*

Virtutem materia non mutat. *epi. 67.*

Non dat natura virtutem. *epi. 91.*

Omnis res, quod non habuit decus, virtute adsumit. *epi. 83.*

Non est quod existimes vllam sine labore esse virtutem. *de beata vita 25.*

Nihil est virtute praestantius, nihil pulchrius: & bonum est & optabile, quicquid ex huius geritur imperio. *epi. 68.*

Omnibus inter se virtutibus amicitia est. *epi. 110.*

Virtutibus vitia confinia sunt, & perditis quoque ac utripibus recti similitudo est. *epi. 121.*

Altum quiddam est Virtus, excelsum & regale, intuetum infatigabile. *de beat. vit. 7.*

Illa certissima est virtus, quae se diu multumque circumspexit & rexit, & ex lento & destinato prouexit. *1. de ira 11.*

Virtus adeo gratiosa, ut instum sit etiam malis probare meliora. *4. de benef. 17.*

Natura gloriosa virtus, & anteire peiores cupit. *3. de beneficiis 36.*

Saepe honorata virtus est, etiam vbi eam sefellit exitus. *4. controu. 7.*

Aequale laudabilis est virtus in corpore valido ac libero posita, quam in morbo ac vincto. *epi. 67.*

Omnis in modo est virtus, modus certa mensura est. *epist. 67.*

Prima hominis pars, est ipsa virtus. epi. 93.

Omnis virtus intra se perfecta. *2. de benef. 31.*

Erigitur virtus, cum tacta est & impulsu. *epi. 95.*

Virtus in omnium animos lumen suum praemittit. *4. de benef. 17.*

Sola virtus praestat gaudium perpetuum, securum. *epistol. 27.*

Virtus malam vitam non admittit. de beat. vit. 7.

Maree sine aduersario virtus. de prouid. diuin. 2.

Multum adiicit sibi virtus laessita. epist. 13.

Virtus omni loco nascitur. epist. 67.

Non dediscitur virtus. epi. 51.

Virtus non recipit sordidum amatorem. 4. de benef. 24.

Quid est Virtus? iudicium verum & remotum. epi. 73.

Virtus omnia rerum aduersarum onera sustollit, non incuruatur, non succumbit: stat recta sub quolibet pondere, scit se oneri ferendo. *epi. 73.*

Virtus nihil habet in se magnificum, si quicquam habet venale. *4. de benef. 1.*

Sola sublimis & excelsa virtus est: nec quicquam magni est, nisi quod simul & placidum. *1. de ira. 16.*

Virtus quam affectamus, magnifica. 1. nat. quast. in praefat.

Virtus in alias atque alias qualitates conuertitur, ad rerum quas actura est habitum figurata, quicquid attingit, in similitudinem sui adducit & fingit. *epi. 67.*

Virtus & aliorum scientia est, & sui. epi. 96.

Virtutis primae partes sunt ducere debet, imperare, summo loco stare. Tu illam iubes signum petere. *4. de beneficiis 2.*

Pars virtutis disciplina constat, pars exercitatione: & discas oportet, & quod didicisti, agendo confirmes. *epistol. 93.*

Virtuti nihil non magnum est, quia satis. epi. 74.

Est virtuti etiam in lectulo locus. epi. 79.

Omnia praeter virtutem mutant nomen, modo mala sunt, modo bona. *epist. 96.*

Non magis vllam portionem habent incommoda, cum in virtutem inciderint, quam in mare nimbus. *epi. 67.*

Quaedam virtutes in proclui sunt, quaedam cliuium subeunt. *de vit. beat. 25.*

Pares virtutes pariaque vitia ostendit. lib. 9. ep. 67.

Dolores, molestias, iniurias, virtus magnitudine sua elidit atque opprimit: & quocumque affulsit, ibi quidquid sine illa apparet, extinguitur. *epi. 67.*

Auda est periculi virtus, & quo tendat, non quid passura sit cognitat. *de diuin. prouid. 4.*

De Honesto.

Si vis Pythoclea honestum facere, non honoribus adiciendum est, sed cupiditatibus detrahendum. *epi. 21.*

Honestum propter nullam aliam causam, quam propter vsum sequimur. *4. de benef. 9.*

Omne honestum in arduo est, etiam quod vicinum honesto est. *2. de benef. 18.*

Omne honestum iniustum incoactumque est, sincerum & nullo malo mixtum. *epi. 67.*

Omne honestum voluntarium est. epi. 67.

Honesti placent suapte natura. 4. de benef. 17.

Nihil honestius, quam gratum esse. 4. de benef. 19.

Nunquam vsque eo interclusa sunt omnia, ut nulli actioni honestae locus sit. *1. de tranquill. vita. 3.*

Nunquam in rerum honestarum certamine superari, turpe est. *5. de benef. 2.*

Omnia pro honesto patienda sunt. epi. 77.

Honestae rei ac seuerae nunquam molle nomen imponat. *epistol. 68.*

Plus operis in eo ut proposita custodias, quam ut honesta proponas. *epist.* 16.

De Bono.

Bona & mala dissentiunt, nec in vnum coeunt. *s. de benef.* 12.

Præsentia bona nondum tota in solido sunt, potest illa casus aliquis incidere. Futura pendet, & incerta sunt. Quod præterit, inter tuta sepositum est. *3. de benef.* 4.

Rerum natura non patitur, ut bona bonis noceant. *libro de diuina provident.* 1.

Nemo sollicito bono fruitur. *epi.* 14.

Multa bona nostra nobis nocent. *epist.* 5.

Quod bonum est, bonos facit. *epist.* 88.

Id bonum curandum, quod vetustate fit melius. *epi.* 15.

Homini bonum non est in homine, nisi cum in illo ratio perfecta est. *epi.* 125.

Inæstimabile bonum est, suum fieri. *epi.* 76.

Mortale est omne mortaliū bonum. *epi.* 99.

Bonum sincerum esse debet, & ab omni parte innoxium. *epist.* 88.

Vnum bonum est, quod beatæ vitæ causa, & firmamentū est, sibi fidere. *epist.* 31.

Consummatur hominis bonum, si id adimpleuit, cui nascitur. *epi.* 41.

Non est bonum, quod incremento malum fit. *1. de ira* 12.

Veri boni auiditas tuta est. *epi.* 23.

Omnis natura bonum suum, nisi consummata, non profert. *epi.* 125.

Boni proprietates & nomen.

Cætera bona nomen quidem habent commune cum veris, proprietates in illis boni non est. *epi.* 75.

Suo bono quæque constare.

Omnia suo bono constant. Quare fortia dorsa iumentis sint quæris: quorum hic vnus est vsus, sarcinam ferre. *epistol.* 77.

Summum & vnum bonum.

Summum bonum est, infrangibilis animi rigor. *de vita.* 9.

Summum bonum est, quod honestum est: & quod magis mireris, summum bonum est, quod honestum: cætera falsa & adulterina sunt. *epi.* 72.

Vnum bonū est, quod honestum: quod in hoc positū est, parere diis, nec excandescere ad subita, nec deplorare sortem suam: sed patienter excipere fatum, & facere imperata. *epi.* 77.

Bona animi, corporis, fortune.

Sunt animi bona, sunt corporis, sunt fortunæ, *de benef.* 13.

Bona prima, secunda, media.

Pona quædam prima existimat, ad quæ ex proposito venit, tæquam victoriam, bonos liberos, patriæ salutem, quædam secunda, quæ non apparent, nisi in rebus aduersis, tæquam æquo animo pati morbum magnum, exilium quædam media, quæ nihilo magis secundum naturam sunt, quæ contra naturam, tæquam prudenter ambulare, compolite sedere, &c. *epi.* 67.

Miscella de bonis & commodis.

Non est bonitas, pessimis esse meliorem. *epi.* 80.

Exorari in perniciem rogantium, sæua bonitas est. *2. de benef.* 14.

Pars magna bonitatis, est, velle fieri bonum. *epi.* 34.

Commodum est, quod plus vsus habet, quam molestiæ. *epi.* 88.

Commoda sunt in vita & incommoda. *epi.* 93.

DE VIRO BONO.

Magno impendio temporum, magna alienarum aurium molestia laudatio hæc constat: O hominem literatum. Simus hoc titulo rusticiore contenti: O Virum bonum. *epi.* 89. *in fin.*

Ars est, bonum fieri. *epi.* 91.

Scis quem dicam bonum? perfectum, absolutum, quem malum facere nulla vis, nulla necessitas possit. *epi.* 34.

Bono nulla cuiusquam boni inuidia est. *epi.* 66.

Bonorum vnum propositum est, consentire naturæ. *epist.* 67.

Omnēs bonos bonus vnus iudicat. *epi.* 103.

Vir bonus tam cito nec fieri potest, nec intelligi. *epi.* 42.

Vir bonus utrosque calculos sic ponit, ut se ipse circumscribat. *epi.* 82.

Officia sua exequitur vir bonus inconfusus, intrepidus. *1. de ira.* 12.

Vir bonus, non potest non facere, quod facit. *6. de ben.* 21.

Aliquis vir bonus nobis eligendus est, ac semper ante

oculos habendus, ut sic tæquam illo spectante viuamus, & omnia tæquam illo vidente faciamus. *epi.* 11.

Nihil turpius quam aliquem computare, quanti vir bonus sit. *4. de benef.* 1.

Nihil accedere bono viro mali potest. *de diuin. prou.* 1.

Pro ipsis bonis viris est, ut esse interriti possint, multum inter formidolosa versari: & æquo animo ferre quæ non sunt mala, nisi male sustinenti. *de prouid. diuin.* 4.

Boni viri laborant, impediuntur, volentes quidem: non trahuntur à fortuna, sequuntur illam, & æquo gradu, si scilicet, antecessissent. *de prouidentia.* 5.

De optimo.

Inter homines pro summo est optimus. *epi.* 91.

Quicquid optimum homini est, id extra humanam potentiam iacet, nec dari, nec eripi potest. *de consil. ad Alb.* 8.

Vir bonus quod honesti se facturum putauerit, facit, etiam si laboriosum erit, damnosum, periculosum, rursus quod turpe effugiet, etiam si pecuniam affert, voluptatem, potentiam, ab honesto nulla re deterrebitur, ad turpia nulla spe inuitabitur. *epist.* 77.

DE VITIO, MALO ET PECCATO.

Nemo sine vitio est, in Catone moderatio, in Cicerone constantia desideratur. *2. controu.* 5.

Vitiorum fructus est, monstrari & conspici. Quis eam quam nulli ostendet, induet purpuram? Quis posuit secretam in auro dapem? Quis sub alicuius rusticæ arboris proiectus vmbra, luxuriæ suæ pompam solus explicuit? Nemo oculis suis lautus est: nec paucorum quidem & familiarium, sed apparatus vitiorum suorum pro modo turbæ spectantis exponit. & post: Ambitio & luxuria scenam desiderant. *epi.* 93.

Redimebat Aterius vitia virtutibus, & plus habebat quod laudares, quam quod ignosceres. *4. contr. proem.*

Moriantur ante te vitia. *epi.* 57.

Licet vastum traieceris mare, licet terræque videsque cedant, sequentur te quocunque peruenieris, vitia. *epi.* 28.

Multorum, quia imbecillia sunt, latent vitia. *epi.* 42.

Facilis in procliuia vitiorum decus est. *2. de ira* 1.

Nemo vitia quæ odit, imitatur. & post: Non coercet vitia qui prouocat. & post: Turpe est castigare vitia, ut imiteris. *2. contr.* 7.

Vitia non tantum, cum foris peccatur, inuisa sunt: sed cum in se retorquentur. *5. de benef.* 7.

Vitia nostra, quia amamus, defendimus: & malumus excusare illa, quam excutere. *21. epist.* 117.

Hoc æque omnium est ut vitia sua excusare malint, quam effugere. *7. controu. in proem.*

Omnia in omnibus vitia sunt: sed non omnia in singulis extant. *4. de benef.* 17.

Omnia vitia contra naturam pugnant. *epi.* 123.

Difficulus residuntur vitia, quæ nobiscum creuerunt. *2. de ira.* 18.

Nunquam bona fide vitia mansuescunt. *epi.* 86.

Melius cum illo agitur, qui vnum vitium integrum habet, quam cum eo, qui leuiora quidem, sed omnia. *epi.* 86.

Nullum vitium est sine patrocínio. *epi.* 117.

Non est in rebus vitium, sed in ipso animo. *epi.* 17.

Nullum intra se manet vitium. *epi.* 69.

Vitia a nobis sub virtutum nomine obrepunt. Moderatio vocatur ignavia: pro cauto timidus accipitur. *epi.* 45.

[A Gregorius 1. registri 14. Sæpe se vitia esse virtutes mentiuntur, ut tenacitas, parsimonia: effusio, largitas: crudelitas zelus: iustitiæ remissio, pietas vellet videri.]

Hannibal armis vicit, vitius victus est. *epi.* 52.

Nulli vitium est, nisi cui virtus potest esse. *epi.* 125.

De peccato.

Initium est salutis, notitia peccati. *epi.* 28. *in fin.*

Magna pars peccatorum tollitur, si peccatoris testis assistat. *epistol.* 11.

Qui peccare se nescit, corrigi non vult. *epist.* 28.

De malo, & Malitia.

Nullum malum sine effugio est. *6. nat. quest.* 1.

Nullum sine autoramento malum est. *epi.* 70.

Vltimum malorum est, ex viuorum numero exire, antequam moriaris. *1. de tranq. vita.* 3.

Malorum vltimum est, mala sua amare, ubi turpia non solum delectant, sed etiam placent: ubi quæ fuerant vitia, mores sunt. *epi.* 39. *in fin.*

Nunquam perniciosior seruant modum. *epi.* 86.

Attalus dicere solebat: Malitia ipsa maximam partem veneni sui bibit. *epist.* 82.

Mali nos sumus, mali fuerunt, mali futuri sunt. 1. de ben. 10.
Mali tam bonis perniciosi sunt, quam inter se. 2. in sapiēt.
non cadere iniuriam 7.

Mali inter malos viuimus. 3. de ira 27.

Iniuria in bonos non tentatur, nisi a malis. 2. in sap. non
cad. iniur. 7.

Caue rogo, & diuigenter attēde, ne cum homine malo
loquaris. *epist.* 10.

Malus animus omnia in malum vertit. *epi.* 99.

Omnes mali sumus. 3. de ira 27.

DE PRVDENTIA.

*Prudentia munus, dotes, virtutes, bona atque officia
sunt, Admoneri velle.*

Interueniat aliquando admonitio, sed verecunda, quæ
non poscat, nec in ius vocet. 7. de benef. 24.

Admonitio rædium facit, exprobratio, odium. 2. de ben. 11.

Moneri velle ac posse, secunda virtus est. 5. de ben. 25.

Dux res plurimum roboris animo dant, fides veri & fidu-
cia: vtramque admonitio facit. *epi.* 93.

Necessarium est admoneri, & habere aliquem aduocatū
bonæ mentis, neque tanto fremitu, tumultuque falsorum
veram denique audire vocem. *epi.* 95.

Æstimare personas.

Æstimanda eius persona, cui damus. 2. de benef. 15.

Ante omnia necesse est se ipsum æstimare, quia fere plus
nobis videmur posse, quam possumus. 1. de tranq. vita 4.

Ætatem disponere.

Quam stultum est ætatem disponere, nec crastino quidē
dominari. *epi.* 102.

Aperta & simplicia amplecti.

Aperta decent, & simplicia bonitatem. *epist.* 49.

Cedere ubi opus sit.

Afflicto & magnum vulnus male ferenti, paulisper ceden-
dum est. *epi.* 100.

Cogitare futura.

Cogitandum non quicquid solet, sed quicquid potest
fieri. *epist.* 92.

Quicquid fieri potest, quasi futurum cogitemus. *epi.* 24.

Cogitatio nostra cœli munimenta perrumpit, nec con-
tenta est id quod ostenditur scire. *de beat. vita.* 32.

Magna pars hominum est, quæ nauigatura de tempestate
non cogitat. 1. de tranq. vita 11.

Cauere, & decorum seruare.

Cauebimus ne munera superuacua mittamus, vt fœminæ
aut seni arma venatoria, aut studiis ac literis dedito retia.
Aequè ex contrario circumspicimus, ne dum grata mitte-
re volumus, suum cuique morbum exprobratura mittamus:
sicut ebrioso vinum, & valetudinario medicamenta. 1. de
benef. 11.

Conscientiam bonam educere ac parere.

Conscientia aliud agere non patitur, ac subinde respice-
re ad se cogit. *epi.* 106.

Aequissimo animo ad honestum consilium per mediam
infamiam tendam: nemo mihi videtur pluris æstimare vir-
tutem, nemo illi magis esse deuotus, quam qui boni viri fa-
mam perdidit, ne conscientiam perderet. & post: Grati con-
scientia res inæstimabilis, quæ nisi in animum diuinum, for-
tunatumque non peruenit. *epi.* 82.

Bona conscientia turbam aduocat, mala etiam in solitu-
dine anxia atque sollicita est. Si honesta sunt, quæ facis, om-
nes sciant: si turpia, quid refert, neminem scire, cum tu scias?
O te miserum, si contemnis hunc testem. *epi.* 43. in fin.

Infixa nobis eius rei auersatio est, quam natura damna-
uit. Ideo nunquam fides latendi sit, etiam latentibus, quia
coarguit eos conscientia, & ipsos sibi ostendit. Male de no-
bis actum erat, (quod multa scelera legem & iudicem ef-
fugiunt & scripta supplicia) nisi illa naturalia & graui de
præsentibus soluerent, & in locum patientiæ timor cede-
ret. *epi.* 98.

Conscientia etiam obruta delectat, concioni ac famæ re-
clamat, & in se omnia reponit: & cum ingentem ex altera
parte turbam contra sententiam aspexit, non numerat suf-
fragia, sed vna sententia vincit. 4. de benef. 21.

Conscientia sponsoribus suæ securitatis non potest cre-
dere. *epi.* 98.

Bona conscientia prodire vult & conspici, ipsa nequitia
tenebras timet. Potest nocenti contingere vt lateat, laten-
di fides non potest. Latendi etiam si facultatem habet, fidu-
ciam non habet. Tuta scelera esse, secunda esse non possunt.
Prima illa & maxime peccantium est pœna, peccasse. Scele-
ris in scelere supplicium est. Mala facinora, conscientia fla-
gellantur. *epi.* 98.

Comparare res inter se iniustissime.

Quid fœdus, quid indignius, quam comparare veneran-
da contemptis? *epi.* 93.

Consuescere ad optima.

Nihil miserum est, quod in naturam consuetudo produ-
xit. *de prouid. diuin.* 4.

Facit consuetudinem peccandi, multitudo peccantium. 1.
de clem. 22.

Necessarium est, paruo assuescere. *epi.* 124.

Consilium dare.

Consilium nemo clare dat. *epi.* 38.

Magna pars consilij in tempore. & post: Consilium sub
die nasci debet. & hoc quoque tardum est nimis: sub manu
(quod aiunt) nascatur. *epi.* 72. in pr.

Consilium futuri ex præterito venit. *epi.* 84.

Innumerabilia accidunt singulis horis, quæ consilium
exigunt. *epi.* 16.

Cito facere, ac libenter.

Cito facere, proprium est libenter facientis. 2. de ben. 5.

Diffimulare.

Sæpe satius fuit diffimulare, quam vlcisci. 2. de ira 33.

Qui risum euocare iugentibus volunt, facietas aduocant,
& in se primum deinde in illos iocantur. *epi.* 29.

De vernilitate & id genus dissimulatione, vide. *Nomēclat.*
infra.

Decipi potius quam diffidere.

In quibusdam rebus satius est decipi, quam diffidere. 2. de
ira 43.

Discere velle ac docere.

Minime probabili more turpe est docere, quod honestum
est discere. 2. contr. in proœm.

Exercitationes honestas eligere atque amplecti.

Exercitatione opus est quotidiana, & a rebus studiū trās-
ferendum est ad verba. *epi.* 40.

Sint exercitationes & faciles & breues, quæ corpus sine
mora laxent, & temporari parcant: cuius præcipua ratio ha-
benda est. *epist.* 15.

Vsq̃ue eo ingenia in scholasticis exercitationibus delica-
ta enutrientur vt clamorem, silentium, risum, cœlum deni-
que pati nesciant. 9. controu. in proœm.

Stulta est & minime conueniens literaro viro, occupatio
exercendi lacertos, & dilatandi ceruicem, ac latera firman-
di. *epi.* 15.

Experiri.

Opus est ad notitiam sui experimento. quid quisque pos-
sit, nisi tentando non didicit. *de prou.* 4.

Expectare.

Quicquid expectatum est diu, leuius accidit. *epi.* 79.

Inuenire.

Inuenturis inuenta non obstant, conditio optima est vlti-
mi. *epi.* 80.

Ingenio uti.

Nullum magnum ingenium sine mixtura dementiæ fuit.
3. de tranq. vita 15.

Male respondent coacta iugenia, reluctantē natura irri-
tus labor est. 1. de tranq. 6.

Curiosum nobis natura ingenium dedit, & artis sibi ac
pulchritudinis suæ conscia, spectatores nos tatis rerum spe-
ctaculis genuit, perditura fructum sui, si tam magna, tam
clara, tam subtiliter ducta, tam nitida, & non vno genere
formosa, solitudini ostenderet. *de beat. vit.* 32.

Danda est remissio animis: meliores acrioresque requieti
surgent. 1. de tranq. vita 15.

Immortalis est ingenij memoria. *de consol. ad Polyb.* 37.

Ingenij lassitudo non minor est, quam corporis: sed oc-
cultior. 1. controuers.

Magna ingenia quando plus quam in vno eminuērunt
opere? Virgilium illa felicitas ingenij oratione soluta re-
liquit. Ciceronem eloquentia sua in carminibus suis de-
stituit. Orationes Sallustij in honorem historiarum le-
guntur. Eloquēssime viri Platonis oratio, quæ pro
Socrate scripta est, nec patrono, nec reo digna est. 3. cont.

Occasiones amplecti.

Calamitas, virtutis occasio est. *de diu. prou.* 4.

Cui difficilis occasio est: is proximam quamque pro opti-
ma arripiat, sit licet inaudita, sit noua. *epist.* 71.

Non tantum præsentis, sed vigilantis est, occasionem ob-
seruare properantem: hanc circumspecte, hanc si videris, præ-
de. *epist.* 22.

Oportune omnia facere.

Sæpe hoc non potuere diuitiæ in domum effusæ, quod
oportune dati mille denarij. *epi.* 82.

Ex proposito facere.

Multum potest ad rectum quoque pudici animi propositum. 1. *Controu.* 2.

Multum ad rem pertinet, quo proposito ad quam rem accedas. *epist.* 109.

Vita sine proposito vaga est. *epi.* 96.

Quiescendo agere.

Et quiescenti agendum, & agenti quiescendum. *epist.* 3. in fin.

Personam rebus demere, faciem iisdem reddere suam.

Non hominibus tantum, sed & rebus persona demenda est, & reddenda facies sua. *epi.* 24.

Ratione uti.

Ratio, omnis honesti comes. 4. *de benef.* 10.

Duce ratione per totam vitam eundum est, minima maximaque ex huius consilio gerenda sunt. 2. *de benef.* 18.

Non ad prouidendum tantum sed ad res gerendas satis est per se ipsa ratio. 1. *de ira* 16.

Ratio rationi par est, sicut rectum recto. *epi.* 67.

Vna est ratio recta, simplexque. *epi.* 67.

Nihil sine ratione faciendum. 4. *de benef.* 10.

Recordari.

Iniucunda est poenitendæ rei recordatio. *de breuit. vit.* 10.

Sapere.

Nulli sapere casu obtrigit. *epist.* 77.

Seipsum suaque non aliena respicere, æstimare & retractare diligentissime, in se descendere, secedere, recedere, se habere, se respicere, secum esse.

Ante omnia necesse est, seipsum æstimare: quia fere plus nobis videmur posse quam possumus. 1. *de tranq.* 4.

Nemo aliis risum præbuit, qui ex se cœpit. 2. *in sapient. non cad. iniuriam* 17.

Tunc præcipue in te ipse secede, cum esse cogeris in turba. *epist.* 25.

Recede in te ipsum, quantum potes: cum his versare, qui te meliorem facturi sunt. Illos admitte, quos tu potes facere meliores. *epist.* 7.

Generosares est respicere non ad suas, sed ad naturæ suæ vires. *de beat. vita* 15.

Nulli ad aliena respicienti, sua placent. 3. *de ira* 30.

Innumerabiles sunt, qui vrbes, qui populos habuere in potestate: paucissimi, qui se. 3. *nat. quest. in pref.*

Multum cum deambulaueris, domum redeundum est. *de remed. fort.*

Nemo est, cui non satius sit cum quolibet esse, quam secum. *epi.* 25.

Qui se habet, nihil perdidit. *epist.* 42.

Multum in se recedendum est. 1. *de tranq. vit.* 15.

Initium est salutis, notitia peccati. *epist.* 28.

Sentire cum bonis, non cum uno tantum.

Sententiam semper vnus sequi, non vitæ est, sed factio- nis. *de vita beata* 30.

Sperare.

Spes, incerti boni nomen est. *epist.* 10.

Spes est vltimum aduersarum rerum solatium. 5. *contr.* 1.

Memoriæ minimum tribuit, quisquis spei plurimum. 3. *de benef.* 4.

Spem metus sequitur. *epi.* 5.

Tolle spem hominibus, nemo victus retentabit arma. 5. *controu.* 1.

Et fera & piscis spe aliqua oblectante decipitur. *epi.* 8.

Desines timere, si sperare desieris. *epist.* 5.

Nemo tam humilis est, qui poenam vel summi hominis sperare non possit. Ad nocendum potentes sumus. 1. *de ira* 3.

Nihil habet quod speret, quem senectus ducit ad mortem. *epist.* 30.

Omnia homini dum viuit, speranda sunt. *epi.* 73.

O quanta dementia est, spes longas inchoantium. *epistol.* 102. Sic Horatius: *Vita summa brevis spem nos vetat inchoare longam.*

Subtilitas.

In occultis exercitata subtilitas, non erit in aperto dete-rior. 3. *nat. prefat.*

Vtilissima est dissimulata subtilitas, quæ effectum apparet, & habitu latet. 1. *controu.*

Nihil est iniquius his, qui nusquam putant esse subtilita-rem, nisi ubi nihil est præter subtilitatem. 1. *controuers. in proem.*

Nulla est sine difficultate subtilitas. *epi.* 59.

Velle, ac voluntas.

Voluntas ea est, cui non est periculum desinendi verten- dique se in contrarium: sicut nemo æque videri debet velle,

quam cuius voluntas vsque eo certa est, ut æterna sit. 6. *de benef.* 21.

Magna pars est profectus, velle proficere. *epi.* 72.

In totum. A nulli velle aut nolle decretum est. *epi.* 20. [A hoc est, sine mutatione: Nam mox sequitur, Variatur quo- tidie iudicium & in contrarium vertitur.]

Quicquid vult, habere nemo potest: illud potest nolle, quod non habet, rebus oblaris hilaris uti. *epi.* 124.

Nesciunt homines quid velint, nisi illo momento, quo volunt. *epist.* 20.

Multa videri volumus velle, sed nolumus. *epi.* 96.

Voluntas amicum & inimicum facit. 6. *de benef.* 9.

Voluntas non erit recta, nisi habitus animi rectus fuerit. *epist.* 96.

Mutatio voluntatis indicat animum natam aliubi, atque aliubi apparere, prout tulit ventus. *epi.* 35.

Is vult, qui potest statim nolle. Is non videtur velle, in cuius naturam non cadit nolle. 6. *de benef.* 21. in fin.

Non ideo minus vult, qui non potest nolle. & post: Mul- tum interest vtrum dicas, non potest hoc non facere, quia cogitur: an, Non potest nolle. Nam si necesse est illi face- re, non debeo ipsi beneficium, sed cogenti. Si necesse est il- li velle, ob hoc quia habet nil melius quod velit, ipse se co- git. Ita quod tanquam coacto non deberem, tanquam co- genti debeo. 6. *de benef.* 21.

Clamo mihi ipse: Numera annos tuos, & pudebit eadem velle, quæ volueras puer. *epi.* 27.

Vitare quæ vulgo placent.

Vitanda quæcunque vulgo placent, quæ casus attribuit ad omne fortuitum bonum suspiciose pauideque subsisten- dum. *epist.* 8.

Tria ex præcepto veteri præstanda sunt ut vitentur: odiū inuidia, contemptus. *epist.* 14.

Fuge multitudinem, fuge paucitatem fuge etiam vnum. *epist.* 10.

Subducendus populo est tener animus, & parum tenax re-cti. *epist.* 7.

PRUDENTIÆ CONTRARIA.

Credulitas.

Plurimum mali credulitas facit. 2. *de ira* 23.

Sua quemque credulitas decipit. *de consol. ad Polyb.* 29.

Demens, qui fidem præstat errori. 4. *de benef.* 36.

Vtrumque vitium est, & omnibus credere, & nulli: sed al-terū honestius dixerim vitium, alterum tuius. *epi.* 3. circ. fin.

Curiositas.

Ne sis curiosus. 3. *de ira* 11.

Temerarium vitium auscultatio & publicorum secreto- rum inquisitio, & multarum rerum scientia, quæ nec tuto narrantur, nec tuto audiuntur. 1. *de tranq.* 12.

Desperatio.

Imperitis fit magna ex desperatione securitas. 6. *nat.* 1.

Diffidentia.

In quibusdā rebus satius est decipi, quā diffidere. 2. *de ira* 15.

Dementia.

Dementia res est, sanitati contraria. 2. *controu.* 5.

Nemo errat vni sibi, sed dementia spargit in proximos, accipitque inuicem. *epist.* 95.

Errare.

Via eunti aliquid extremum est, error immensus est. *epi.* 16.

Nulla ætas vacauit à culpa. *epi.* 98.

Si volumus æqui omnium rerum esse iudices, hoc primū nobis persuadeamus, neminem nostrum esse sine culpa. 2. *de ira* 27.

Errantes per agros ignorantia viæ, melius est ad rectum iter adiuuere, quam expellere. 1. *de ira* 14.

Facilitas inconsulta.

Danda lex vitæ, ne sub specie benignitatis inconsulta fa- cilitas placeat. 1. *de benef.* 4.

Falli.

Nemo tam certam in beneficiis habet manum, ut non sæ- pe fallatur. *epist.* 82.

Fallere multi docuerunt, dum timent falli, & ius pecca- di suspicando fecerunt. *epi.* 3.

Fugere non fugienda.

Vsitas & non magno parabiles res fugere, dementia est. *epi.* 5.

Imperitia.

Eleganter Demetrius noster solet dicere, eodē loco sibi esse voces imperitorum, quo vetre reditos crepitus. Quid enim mea refert, sursum isti, an deorsum sonent? *epi.* 92.

Ignorantia.

Multa sunt quæ esse concedimus, qualia sunt ignoramus. 7. *natural. quest.* 24.

Ignoranti quem portū petat, nullus suus ventus est. *ep. 72.*
 Infamia, mali est actus. *1. controu. 7.*
 Aliquando & insanire iucundum est. *1. de tranquill. vi-
 ta 15.*

Opinio.

Opinio est, quæ nos cruciat. *ad Martiam 19.*
 Exiguū natura desiderat, opinio immensum. *epi. 16.*
 Nemo quod fuit tanquam in præterito, sed tanquam in
 perduto ponit. *3. de benef. 3.*

Preparatio manifesta.

Nihil est tam inimicum, quam manifesta præparatio. *7.*
contr. in procem.

Stultitia.

Inter cætera mala hoc quoque habet stultitia, semper
 incipit viuere. *epist. 130.*

Nil stultitia pacatum habet. *epist. 60.*
 Nihil est inamabilius, quam diligens stultitia. *7. contr. 5.*
 Stultus omnia vitia habet, sed non in omnia natura pro-
 nus est. *4. de benef. 36.*

Stulti vita ingrata est, trepida est, tota in futurum fertur.
epist. 15.

Stulto nulla re opus est, nulla enim re scit uti, sed omni-
 bus eget. *epist. 9.*

Tanta stultitia mortalium est, ut quæ minima & vilissima
 sunt, certe reparabilia, imputari sibi, cum peiire, patiantur.
epist. 1.

Stultitia cui nihil constat, nihil diu placet. *epi. 53.*

Stultitia est, timore mortis mori. *epist. 71.*

Stultitia morbus est animi. *7. de benef. 17.*

Suspicio.

Magna pars querelas manu fecit, aut falsa suspicando, aut
 leuia aggrauando. *3. de ira 11.*

Temeritas.

Temeritas est damnare, quod nescias. *epi. 92.*

Si excusare, alios condemnare.

Illa hoc loco in Vatinius Calui repetenda sententia est,
 factum esse ambitum scitis, & hoc vos scire omnes sciunt.
 Scis amicitias sancte colendas esse, sed non facias, Scis im-
 probum esse, qui ab vxore pudicitiam exigit, ipse aliena-
 rum corruptor vxorum. Scis illi nil cum adultero, scis
 nil tibi esse debere cum pellice, & non facis. *epi. 93.*

Aliena tractare.

Sua satius est mala, quam aliena tractare. *epi. 119.*

Quid stultius, quam in homine aliena laudare? *epi. 41.*

Aliunt, homines plus in alieno negotio videre, quam suo.
epist. 110.

DE TEMPERANTIA.

De Temperantia in genere, & eius officio: & quod difficile sit tem-
 perare se: voluptates obiectum esse temperantia. Rema-
 dium ad temperantiam. Qua vitanda. De in-
 temperantia in commodis.

Facilius est gentes barbaras, impatientesque alieni arbi-
 trij, regere, quam animum suum continere, & tradere sibi.
5. de benef. 7.

Temperantia voluptatibus imperat: alias odit atque abi-
 git, alias dispensat, & ad sanum modum redigit, nec vnquā
 ad illas propter ipsas venit. *epist. 89.*

Nihil æque tibi profuerit ad temperantiam omnium re-
 rum, quam frequens cogitatio brevis æui, & huius incerti.
epist. 115.

Clamo, Vitate quæ vulgo placent, quæ casus attribuit:
 ad omne fortuitum bonum suspiciosi pauidique subsillite.
epist. 8.

Quicquid virtute erat partum, intemperantia corrumpit.
epi. 75.

De pertinacia ac perseverantia.

Nihil est quod non expugnet pertinax & intenta ac di-
 ligens cura. Robora in rectum, (quamuis flexa) recurua-
 bis: curuatas trabes calor explicat, & aliter nata in id singū-
 tur, quod vsus noster exigit. Quanto facilius animus acci-
 pit firmum, flexibilis & omni humore, obsequentior?
 Quid enim aliud est animus quam quodam modo se habens
 spiritus? vides autem tanto spiritum esse faciliorem omni
 alia materia, quanto tenuior est. *epi. 51.*

Bene compositæ mentis esse existimo postea consistere
 & secum morari, *epi. 2. in prin.*

Perseueramus in vanis, ne videamur cœpisse sine causa. *3.*
de ira 29.

*De leuitate & inconstantia, mutatione: & horum
 omnium fuga.*

Semper præsentibus infesta leuitas. *1. de tranq. 2.*

Non est leuitas à cognito & damnato, errore recedere. *4.*
de beneficiis. 38.

Consuetudo rebus affert constantiam. *1. de tranq. 1.*

Ante omnia hoc cura, ut constes tibi. *epi. 35.*

Magnum argumentum est firmæ voluntatis, ne mutari
 quidem posse. *6. de benef. 21.*

Sapiens consilium non mutat. *4. de benef. 34.*

Nemo mutatum Catonem, toties mutata repub. vidit
ep. 205.

Non est turpe cum re mutata consilium. *4. de benef. 38.*

Turpe est cedere oneri, luctari cum officio, quod semel
 recepisti. *epistol. 22.*

Nihil tam mobile, quam fœminarum voluntas, nihil tam
 vagum. *de remed. fort.*

Omnium quidem imperitorum animus, maxime tamen
 muliebris, in lubrico est. *de remed. fort.*

Nil non lubricum & fallax, & omni tempestate mobilis,
epist. 100.

Variatur quotidie iudicium, & in contrarium vertitur.
epist. 20.

Temperare sermonem cum vita, & se cum aliis.

Concordet sermo cum vita. *epist. 76.*

Tota huius mundi concordia ex discordia constat. *7.*
nat. 27.

Concordia parua res crescunt, discordia maximæ dila-
 buntur. *epist. 95.*

Nihil est miserius, quam incertum inter vitam mortēque
 destitui. *3. controu. 5.*

Temperare cupiditates.

Nullum habet cupiditas malum maius, quam quod ingra-
 ta est. *epist. 74.*

Finis cupiditatum etiam ad timoris remedia proficit.
epist. 5.

Novis semper cupiditatibus occupati, non quid habea-
 mus, sed quid petamus inspicimus: non in id quod est, sed
 in id quod appetimus, intenti. *3. de benef. 3.*

Concupiscunt homines & quæ non possunt. *1. de ira 3.*

Mos est mortalibus, ex magnis maiora cupiendi. *3. de
 benef. 31.*

Acrior est cupiditas ignota cognoscendi, quam nota re-
 petendi. *4. contr. procem.*

Temperare honores, & de vitando nimio Honorum ambitu.

Ambitio non est contenta honoribus annuis, si fieri po-
 test, occupare fastos vult, per omnem orbem titulos dispo-
 nere. *1. de ira 16.*

Tantus est ambitionis furor, ut nemo tibi post te videatur,
 si aliquis ante te fuerit. *epi. 105.*

Nullum habet malum cupiditas maius, quam quod ingra-
 ta est. Nemo eorum qui in repub. versantur, quos vin-
 cat, sed à quibus vincatur, aspicit. Et illis non tam iucundum
 est multos post se videre, quam graue aliquem ante se. Ha-
 bet hoc vitium omnis ambitio, nō retrospicit, instabilis est,
 incipit semper à fine. *epi. 74.*

Ambitio non patitur quenquam in ea mensura honorum
 conquiescere, qua quondam eius fuit impudens votum. *2. de
 benef. 27.*

Non fames nobis ventris nostri magno constat, sed am-
 bitio. *epist. 61.*

Relinque ambitum: tumida res est, vana, ventosa, nullum
 habet terminum: tam sollicita est, ne quem alium ante se vi-
 deat, quam ne alium post. laborat inuidia, & quidem du-
 plici. vides autē quam miser sit is, cui inuidetur, & qui inui-
 det. *epi. 85.*

Temperare gaudia latitiam & voluptates.

Sapiens fruitur latitia maxima, continua, sua. *epi. 73.*

*Temperare linguam à falso, & mendacio, futilitate & gar-
 rultate, & delectari veritate.*

Ut quisque contemptissimus, & ut maxime ludibrio est, ita
 solutissimæ linguæ est. *in sap. non cad. 11.*

Affuesce & dicere verum, & audire. *epi. 68.*

Idem dicebat Socrates, Veritatem & Virtutem. *epi. 72.*

Veritatis vna vis, vna facies est. *epi. 103.*

Etiā sine ratione ipsa veritas ducit. *epi. 93.*

Veris verius nihil est. *2. nat. quæst. 34.*

Veritas in omnem partem sui semper eadem est. *epistol.*

80

Patet omnibus veritas, nondum est occupata. *epi. 33.*

Magis veritas elucet, quo sæpius ad manum venit. *2. de
 ira 29.*

Veritatem A dies aperit. *2. de ira 22.* [A Hinc Veritas
 temporis filia dicitur, & Naturæ soror, Tertulliano libro de
 Anima.

Nunquam in fastigium veritas venit, falsa satiant. *epistol. 79.*

Inuoluta veritas in alto latet. *7. de benef. 1.*

Veritatis simplex oratio est. *epi. 50.*

Etiā ubi causa sublata est, mentimur: mentimur & consuetudinis causa. *epi. 46.*

Tenue est mendacium: perlucet, si diligenter inspexeris. *epist. 80.*

Ficta cito in naturam suam recidunt. *1. de elem. 1.*

Nunquam falsis constantia est: variantur, & dissident. *epist. 101.*

Iocis temperatis delectamur, immodicis irascimur. *2. in sapien. non cad. iniur. 17.*

Si vis eadem semper velle, oportet vera velis. *epist. 96.*

Qui rem non tacuerit, nō tacebit autorem: sic quod modo secretum erat, rumor est. *epist. 106.*

Temperare ab adulatione. Est vero adulatio etiam mendacij species.

Adulatoribus ne latus praebeas, artifices sunt ad captandos superiores, par illis (etiam si bene caueris) non eris. Sed mihi crede (proditione & si non capieris) ipse te trades. Habent hoc in se naturale blanditiæ: etiam cum reiiciuntur, placent: etiam exclusæ, nouissime excipiuntur. *3. nat. prefat.*

Adulatio quam similis est amicitiae: non imitatur tantum illam, sed vincit, ac præterit: apertis ac propitiis auribus recipitur, & in præcordia ima descendit: & eo ipso gratiosa, quo lædit, venit ad me pro amico blandus inimicus. vitia nobis sub virtutum nomine obrepunt. *epistol. 45.*

[A] Rogatus Diogenes quæ perniciosissime morderet bellua, Ex feris, inquit, obrectator: ex cicuribus adulator. *Lactertius libro 6.*

Quo apertior est adulatio, quo improbius, quo magis frontem suam perficit, hoc citius expugnat. *3. nat. prefat.*

Sæpe adulatio, dum blanditur, offendit. *2. de ira 28.*

Pro sua quemque portione adulatio infatuat. *epist. 90.*

Maluerim veris offendere, quam placere adulando. *2. de clem. 2.*

Assentator comesque patrimoniorum pereuntium populus. *1. de Tranquill. 1.*

Temperare ab ira affectus.

Causa iracundiæ, opinio iniuriæ est. *2. de ira 22.*

Iram sæpe misericordia retro egit. *1. de ira 16.*

Muliebri est, furere in ira. *1. de clem. 5.*

Nullum est animal tam horrendum, tamque perniciosum natura, ut non appareat in illo, si ira inuasit, nouæ feritatis accessio. *1. de ira 1.*

Nullus affectus est, in quem non ira dominetur. *2. de ira 34.*

Ingentis iræ exitus, furor est. *epist. 18.*

Est hoc impotentia, sine fine concupiscere, sine modo irasci. *5. controuers. 5.*

Nemo irascitur, ubi vitium natura defendit. *2. de ira 10.*

Nemo irascendo fit fortior, nisi qui fortis sine ira non fuisset. *1. de ira 13.*

Magna pars hominum non peccatis irascitur, sed peccantibus. *2. de ira 28.*

Iracundiæ comes tristitia. *2. de ira 6.*

Plus mihi nocitura est ira, quam iniuria. *3. de ira 25.*

Nulla res magis iracundiam alit, quam luxuria. *2. de ira 26.*

Cyrus fluuius iratus. *3. de ira 21.*

Ira breuis insania. *1. de ira 1.*

Ira est concitatio animi, ad ultionem voluntate & iudicio pergentis. *2. de ira 3.*

Ira cupiditas reponendi doloris. *1. de ira 3.*

Immodica ira gignit insaniam. *epist. 18.*

Ira adiutorium virtutis non venit, sed in vicem. *1. de ira 13.*

Ira vitanda non moderationis causa, sed sanitatis. *epistol. 18.*

Nullus affectus vindicandi cupidior est, quam ira. *1. de ira 12.*

Apparatus iræ reddendus est suus, eculei & fidiculæ, & ergastula & cruces, & circumdati defixis corporibus ignes, & cadauera quoque trahens vucus. varia vinculorum genera, varia poenarum, lacerationes membrorum, inscriptiones frontis, & bestiarum immanium caueæ. *3. de ira 3. in fin.*

Aristoteles iram vetat excæcari, calcar ait esse virtutis. *3. de ira 3.*

Nunquam tam feliciter in multa discurrenti negocia dies trāsit, ut non aut ex homine, aut ex re offensa nascatur, quæ animum in iras parat. *3. de ira 6.*

Cur musca parum curiose fugata, nos in rabiem agat. *1. de ira 25.*

Verus dictum, à lasso rixam quæri. *3. de ira 10.*

Maximum remedium est iræ mora. *2. de ira 28.*

Temperare à crudelitate, sania, insolentia, superbia, & similibus.

Crudelitas, est atrocitas animi in exigendis poenis. & post. Feritas vero, cui voluptati sæuitia est. & post. Crudelitas, est inclinatio animi ad asperiora. *2. de clem. 4.*

Nunquam subsistit laeta crudelitas, immanium ferarum modo: quæ plus quam exigit fames, mordent. *epi. 93.*

Truces animos misericors natura debilitat. *1. contr. 4.*

Ad nocendum potentes sumus. *1. de ira 3.*

Crescit licentia spiritus, seruitute comminuitur. *2. de ira 21.*

Nihil aliud est insolentia, quam species magnitudinis falsa. *epist. 88.*

Est proprium superbiæ, magno æstimare introitum ac exitum sui liminis: pro honore dare, ut ostio suo proprius affideas, ut gradum prior intra domum ponas, in qua deinceps multa sunt ostia, quæ receptos quoque excludunt. *6. de benef. 33.*

Temperare ab odio.

Turpe est odisse, quem laudes. *31. de ira 29.*

Nihil est iniquius, quam aliquem heredem paterni odij fieri. *2. de ira 34.*

Rogantibus pestifera largiri, blandum & affabile odium est. *2. de ben. 14.*

Non est prudentis, errantes odisse: alioquin ipse sibi odio erit. *1. de ira 14.*

Temperare ab inuidia.

Inuidere, querentis & mœsti est. *3. de benef. 3.*

Nemo potest & inuidere & gratias agere. *3. de benef. 3.*

In laudem veritatorum inuidia non obstat. *7. de benef. 8.*

Periculosa res inuidia. *1. Contr. 8.*

Verendum ne in contemptum nos inuidia & timor transferat: ne dum calcari nolumus, videamur posse calcari. *epi. 14.*

Fax & inimica semper alienis processibus inuidia. *ad Polyb. 28.*

Nulla re maior inuidia fortunæ fit, quam æquo animo. *de consolat. ad Mart. 6.*

Tria ex præcepto veteri præstanda sunt, ut euitentur: odium, inuidia, contemptus. *epist. 14.*

Clementia utendum aduersus saniam, crudelitatem, & cetera huiusmodi.

Clementia in quamcunque domum venerit, eam felicem tranquillamque præstabit. *1. de clem. 5.*

Nullum clementia ex omnibus magis quam regem aut principem decet. *1. de clem. 3.*

Manfueta immanfuete tractanda sunt. *3. de ira 28.*

Clementia alieno sanguini tanquam suo parcat: & scit nō esse hominis, homine prodige utendum. *epi. 89.*

Clementia, est temperantia animi in potestate vlciscendi. *vel*, est lenitas superioris aduersus inferiorem in constituendis poenis. & post. Est inclinatio animi ad lenitatem animi in poena exigenda. *vel*, est moderatio aliquid ex merita ac debita poena remittens, quæ se flectit circa id, quod merito constitui posset. *2. de clem. 3.*

Temperare à libidine, luxuria, mollitie, deliciis.

Libido transnatat freta, puerorum greges castrat. *1. de ira 16.*

Defunt luxuriæ multa, auaritiæ omnia. *7. contr. 3.*

Delicatas res desiderare, luxuriæ est. *1. epi. 5.*

Ad salutem omnia parata sunt, & in promptu: deliciis omnia misere ac solcite comparantur. *epi. 110.*

Pudicitia, argumentum deformitatis. 3. de benef. 16.

Magnus pudicitiae fructus est, & aduersus omnes illecebras atque omnia delinimenta muliebris ingenij, est veluti solum ac firmamentum in nullam incidisse tabulam. *1. controuers. 8.*

Effeminat animos amœnitas. *epist. 52.*

Temperare à sumptibus immodicis: & de frugalitate & parsimonia.

Frugalitas, paupertas voluntaria est. *de paupert. 14.*

Non potest studium salutare fieri sine frugalitatis cura. *epist. 17. 27. de paupert. 13.*

Frugalitatem exigit Philosophia, non poenā: potest autem esse non incōpta frugalitas. & post. Qui domum intraverit, nos potius miretur, quā supplectilem nostrā. Magnus ille est, qui fictilibus sic utitur, quemadmodum argēto: nec ille minor est, qui sic argento utitur, quemadmodum fictilibus. *epist. 1.*

Luxurioso frugalitas poena est, pigro supplicij loco labor

est, delicatus miseretur industrij: desidioso studere, torqueri est. *epi. 72.*

Parfimonia, est scientia vitandi sumtus superuacuos, aut ars rei familiaris moderate vtendi. 2. *de benef. 34.*

Sera parfimonia in fundo est, non enim tantum minimum in imo, sed pessimum remanet. *ep. 1. in fin.*

Necessariis reb. exilia sufficiunt: superuacuis ne regna. 11. *ad Alb.*

Temperare à vino & ebrietate.

Omne vitium ebrietas & incendit, & detegit. *ep. 84.*

Ebrietas vnius horæ hilarem insaniam, longi temporis tædio pensat. *epist. 60.*

Non est animus in sua potestate. ebrietate deuinctus. *epi. 84.*

Ebrio secretum sermonem nemo committit. *ep. 84.*

In vino non anteliqua titubat, quam mens cessit oneri, & inclinata vel prodita est. *epi. 115.*

Paruo fames constat, magno fastidium. *epi. 17.*

Nemo tam vini capax, quin vincatur à dolio. *epi. 84.*

Zeno sic colligit virum bonum non futurum ebrium: Ebrio secretum sermonem nemo committit, viro autem bono committit. Ergo vir bonus ebrius non erit. *epistol. 84.*

Nihil contemnit esuriens. *epi. 120.*

Ebrius habitus, furore non est minor, sed breuior, *epi. 84.* ubi multa vide aduersus ebrietatem dicta.

Tullius Cimber dicere solebat: Ego quemquam feram, qui vinum ferre non possum? *epist. 84.*

Temperare ab auaricia.

Nulla auaricia sine pœna est, quamuis satis sit ipsa pœnarum. *epist. 116.*

Muliebrium vitiorum fundamentum auaricia est. Quæ potest non timere opinionem adulterij, potest non timere adulterium. 2. *Controuers. 8.*

Non est incitandus animus ad auaritiam, ad querelas, ad discordiam, sua sponte in ista fertur. Quantum possumus, & resistamus, & querendi occasiones amputemus. 3. *de benef. 14.*

Auarus animus nullo satiatur lucro. *epist. 95.*

Tam deest auaro quod habet, quam quod non habet. 7. *contr. 3.*

Optimus pecuniæ modus est, qui nec in paupertatem cadit, nec procul à paupertate discedit. 1. *de tranq. 8.*

Eiusdem animi est auro non vinci, veneno non vincere. *epist. 121.*

Quamuis, multum possideas, tamen quia aliquis plus habet, tanto tibi videberis deficere, quanto vinceris. *epi. 105.*

Temperare ab impudentia, & de honesta verecundia ac pudore.

Verecundia bonum in A adolescente signum. *epist. 10.*

[A Diogenes videns adolescentulum rubore perfusum: Confide ait fili. Huiusmodi est virtutis color. Laertius 6. in Diogene. adde Plutarchum libro de honesta verecundia.

Est quædam proxima innocentie verecundia, præbere se legibus. 7. *controu. 8.*

In perditis, & ad omne dedecus expositis, tenerrima est oculorum verecundia. & post: Est aliqua etiam prostituta modestia, & illa corpora publico obiecta ludibrio, aliquid quo infelix patientia lateat, obtundunt. adeo quodammodo lupanar quoque verecundum est. 1. *nat. 16.*

Quædam satius est detrimento tacere, quam verecundia. 1. *cont. 2.*

Plures pudore peccandi, quam bona voluntate prohibitis abstinent. *epi. 74.*

De rubore, & qui dicendo erubuerint, vide. *epi. 11.*

Fœlix, qui sic aliquem vereri potest, vt ad memoriam quoque eius se componat atque ordinet. *epi. 11.*

De Verecundia honesta, vide. *epist. 11.*

Omnium aliarum artium peccata artificibus pudori sunt, vitæ peccata delectant. Non gaudet nauigio gubernator euerso. Non gaudet agro medicus elato. Non gaudet orator, si patrocini culpa reus cecidit. At contra omnibus crimen suum voluptati est. Latatur ille adulterio, latatur ille circumscriptione furtoque. 16. *epistolar. 98.*

Nunquam me in bona re mali pudebit autoris. 1. *de tranq.*

Temperare oculos à curiositate & curiosis.

Curiosus spectator excutit singula & quærit. 1. *nat. quæst. in præf.*

Temperare aures.

Auribus parcendum. 2. *de benef. 1.*

Temperare cultum ac vitam.

Satius est simplicitate contemni, quam perpetua simulatione torqueri. 1. *de tranq. 15.*

Ornata simplicitas, nihil obdens moribus suis. 1. *de tranq. 15.*

De sufficientia, & eo quod satis est: & nihil concupiscendum.

Virtus sola satis est. *epist. 75.*

Corpori tantum indulge, quantum bonæ valetudini satis est. *epist. 8.*

Satis natura homini dedit roboris, si illo vtamur: si vires nostras colligamus, ac totas pro nobis, certe non contra nos concitemus. *epist. 117.*

Ad manum est, quod sat est. *epist. 4.*

Quod naturæ satis est, homini non est. *epist. 120.*

Qui multum habet, plus cupit. quod est argumentum, nondum illum satis habere. *epist. 120.*

Non vt diu viuamus, curandum est, sed vt satis. *epist. 94.*

Nunquam improbæ spei, quod datur, satis est. 2. *de benef. 27.*

Cupiditati nihil est satis, naturæ etiam satis est parum. *ad Alb. 11.*

Quis sit diuitiarum modus, quæris primus, habere quod necesse est: proximus, quod sat est. *epi. 2. in fin.*

Parum est luxuriæ, quod naturæ satis est. *de beat. vit. 13.*

Iam rusticitatis & miseriæ est, velle quantū sat est. *ep. 90.*

Hoc quod necessitati sat est, debet fortuna etiā irata. *ep. 18.*

Satis mihi pauci, satis vnus, satis nullus. & post: Satis magnū alter alteri theatrum sumus. *epi. 7.*

Quantulumcunque est, satis erit, si quicquid decrit, id à nobis petierimus. *epi. 120.*

Nunquam parum est, quod satis est: nunquam multum est, quod satis non est. *epi. 120.*

FORTITUDO.

Fortitudo quid, & ad eam exhortatio.

Fortitudo est virtus, pericula iusta contemnens: aut scientia periculorum repellendorum, excipiendorum, prouocandorum. 2. *de benef. 34.*

Fortitudo est contemtrix timendorum: terribilia, & sub iugum libertatem nostram mittentia, despicit, prouocat, frangit. *epi. 89.*

Fortitudinis patientia, & perpeffio, & tolerantia, rami sunt. *epist. 68.*

Omnium interest scire, quis sit fortissimus. 10. *contr. 2.*

Non quid, sed quemadmodum feras, inter est. *de prouid. diuin. 2.*

Omnia fortiter excipienda, quæ nobis mundi necessitas imperat. *epist. 95.*

Hoc tene, hoc morde, aduersus non succumbere, lætis nō credere, omnem fortunæ licentiam in oculis habere, tanquā quicquid potest facere, factura sit. *epist. 79.*

Fortis etiam est, qui compressis est manibus vel etiam alligatis 4. *de benef. 21.*

Debet semper plus esse virium in actore, quam in pondere. 1. *de tranquill. vita 5.*

Fortitudinis actiones. Attentare omnia.

Quibusdam pro effectu est, omnia attentasse, vt efficerent. 7. *de benef. 13.*

Contemnere contemnenda, & pati contemptum.

Contemnere omnia quiuis potest, omnia habere nemo potest. *epist. 63.*

Leuissimum est contemptus, vt multi in illo remedij causa delituerint. *epist. 106.*

Contemptum periculorum assiduitas periclitandi dabit de prouid. diuin. 4.

Ad contemnendam malorum patientiam, animus patientia peruenit. *de prou. 4.*

Animum difficile est perducere ad contemptum animæ. *epist. 4.*

Aequo animo audienda sunt imperitorum conuicia, & ad honesta vadenti contemnendus est ille contemptus. *epistol. 77.*

Vnus est huius vitæ fluctuantis & turbidæ portus, euentura contemnere. *epist. 105.*

Intolerabilis res, poscere nummos & contemnere. 2. *de benef. 17.*

Nemo ab alio contemnitur, nisi à se ante contemptus est. *de consolat. ad Albin. 13.*

Constantia.

Vide Titulum de Temperantia.

Crastino non niti.

Minus ex crastino pendebris, si hodierno manum inieceris. *epist. 1.*

Ille beatissimus est, & securus sui possessor, qui craftinum sine sollicitudine expectat. *ep. 12.*

Craftinum si adiecerit Deus, læti accipiamus. *ep. 12.*

Diligentia uti.

Diligentia, maximum etiam mediocris ingenij subsidium. *3. controuers. in præm. 7.*

Libero animo esse, seu libertas animi.

Libera animus est rectis, alia subiiciens sibi, se nulli. *epist. 125.*

Magnitudo animi & magnanimum esse.

Non est magnus animus, quem incuruat iniuria. *3. de ira.*

5. Magni animi est, magna contemnere, ac mediocria malle, quam nimia. *epist. 39.*

Magni animi est, iniurias despicere. *2. de ira. 32.*

Magni animi proprium est, quicquid esse tranquillumque & iniurias atque offensiones semper despicere. *1. de clement. 5.*

Quanti animi res est, solum nihil petere, nulli supplicare: & dicere: Nihil mihi tecum fortuna, non facio mei tibi copiam, scio apud te Catones repelli, Vatinios fieri, nihil rogo? *epist. 21.*

Non tam magno animo mors initur, quam repetitur. *de prouid. diuin. 2.*

Magno animo de rebus magnis iudicandum est, *epistol.*

72.

Generosi animi & magnifici est, iuuare & prodesse. *3. de benef. 15.*

Decet magnanimitas quemque mortalem: etiam illum, infra quem nihil est. *1. de clement. 5.*

Proprium est magnitudinis veræ, non se sentire percussum. *3. de ira. 25.*

Nullum est argumentum magnitudinis certius, quam nihil posse, quo instigeris, accidere. *3. de ira. 5.*

Ad res pulcherrimas ex tenebris ad lucem erutas alieno labore deducimur. nullo nobis seculo interdictum est, in omnia admittimur. & si magnitudine animi egredi humanæ imbecillitatis angustias liber, multum per quod spaciemur, temporis est. *de breu. vit. 14.*

Magnis telis magna potentia feriuntur. *ep. 83.*

Pertinax opera, seu pertinacia.

Vincit malos pertinax bonitas. *7. de benef. 31.*

Nihil est quod non expugnet pertinax opera, & intenta ac diligens cura *epist. 51.*

Ad bonas spes pertinax animus est. *7. de benef. 31.*

Adde quæ de pertinacia & perseverantia dicta sunt de Temperantia.

Securitas inconcussa

Nullius metus tam gratus est finis, ut non gravior sit solida & inconcussa securitas. *6. de benef. 97.*

Tuta scelera esse, secuta non possunt. *ep. 98.*

Tutum aliquare in mala conscientia præstat, nulla securum *epist. 106.*

Securitatis magna portio est, nihil iniqui facere. *ep. 106.*

Vincere.

Singula vicere iam multi: ignem Mutius, crucem Regulus, venenum Socrates, exilium Rutilius, mortem ferro adactam Cato, & nos vincamus aliquid. Fabricius diuitias Imperator reiecit, Censor notauit. Tuberus paupertatem & se dignam & capitolio iudicauit, cum fictilibus in publica cœna usus, ostendit debere his hominem esse contentum quibus Dij etiamnum vterentur. Honores repulit pater Sextius, & latum clauum D. Iulio dante non recepit, & post: Nos quoque ex his aliquid faciamus inter exempla quare deficimus? quidquid fieri potuit, potest. *epistol. 99.*

Nemo ab altero potest vinci, nisi dum ascenditur: dum ad summum peruenieris, paria sunt. *epist. 80.*

Forti viro qua perferenda. Res aduersa.

Demetrii vox magnifica: Nihil videtur mihi infelicius eo, cui nihil vnquam aliquid euenit aduersi. *de prouid. diuin. 3. 5.*

Calamitas.

Calamitas, virtutis occasio est. *de prouid. diuin. 4.*

Calamitates terroresque mortalium sub iugum mittere, proprium magni viri est. *de diuin. prouid. 4.*

Dolor.

Laudatur non dolor, sed ille quem nihil coegit dolor. *epist. 83.*

Dolor leuis est, si ferre possum: brevis est, si ferre non possum. *epist. 24.*

Nullus dolor longus est, qui magnus est. *epi. 30.*

Non vincitur dolor ratione, qui victus est risu. *epi. 52.*

Verba dolor parum considerat. *6. contr. 6.*

Nulla res citius in odium venit, quam dolor. *epi. 64.*

Nihil est difficilius, quam magno dolori paria verba reperire. *de consol. ad Polyb. 22.*

Plus dolet quam necesse est, qui ante dolet, quam necesse sit. *epi. 99.*

Inueteratus dolor deridetur. Aut enim simulatus, aut stultus est. *epist. 64.*

Exilium.

Exilium, loci commutatio est. *ad Alb. 6.*

Nulla terra exilium est, sed altera patria. *de rem. fort.*

Laudatur non exilium, sed qui hoc non doloit. *epi. 85.*

Rutilij exilium. *epi. 68.*

Animum Scipionis Africani in cœlum ex quo erat, reddidisse persuado mihi, non quia magnos exercitus duxit, (hos enim & Cambyles furiosus, ac furore sæliciter usus habuit,) sed ob egregiam eius moderationem pietatemque magis in illo admirabilem, cum reliquit patriam, quam cum defendit. Aut Scipio Romæ deesse debebat, aut Romæ esse in libertate. Nihil (inquit) volo derogare legibus, nihil institutis: æquum inter omnes ciues ius sit, utere meo beneficio patria. Causa tibi libertatis fui, ero & argumentum. Exeo, si quid plus quam tibi expedit, creui. Quidni ego admiror hanc magnitudinem animi? in exilium voluntarium secessit. Hoc perducta res erat, ut aut libertas Scipioni, aut Scipio libertati faceret iniuriā. Neutrum erat fas. Itaque dedit locum legibus, & se Linternum recepit, tam suum exilium Reipub. imputaturus, quam Hannibali. *epi. 87.*

Infelix est Rutilius, quod æquiori animo se passus est patriæ eripi, quam sibi exilium? quod Syllæ dictatori solus aliquid negauit: & reuocatus non tantum retro cessit, sed longius fuit. *de prou. 3.*

Quosdam vnius verbi contumelia, non æquo animo lata in exilium proiecit: & qui leuem iniuriam silentio ferre noluerunt, grauissimis malis obruti sunt, indignatique aliquid ex plenissima libertate diminui, seruilem in sese attraxerunt iugum. *2. de ira. 14.*

Indignatur exul aliquid sibi deesse, cum defuerit Scipioni dos, Regulo mercenarius, Menenio funus? *ad Alb. 12. in fin.*

O sælicem clementiam tuam Cæsar, quæ efficit ut quietiorem agant sub te vitam exules, quam nuper sub Caio egere principes. Non trepidant, nec per singulas horas gladium expectant. *ad Polyb. 32.*

Gratia.

Nihil graue est, quod semel est. *c. 15. de remed. fortuit.*

Labor.

Labor bonum non est. Quid ergo est bonum? Laboris contemptio. *epist. 31.*

Labor optimos citat. *de prouid. diuin. 5.*

Reluctante natura irritus labor est. *1. de tranquill. 6.*

Generosos animos labor nutrit. *epi. 11.*

Non est vir fortis & strenuus, qui laborem fugit. *epistol. 22.*

Quis vir, modo erectus ad honesta, non est laboris appetens & iulsi, & ad officia cum periculo promptus? *de prouid. diuin. 2.*

Partis corporis amissio.

Si quis oculum casus excusserit sapienti, reliquæ illi suæ satisfaciunt: & erit diminuto corpore & amputato tam lætus, quam integro fuit. *epi. 9.*

Pericula.

Auida est periculi virtus, & quo tendat, non quid passura sit, cogitat: quoniam & quod passura est, gloriæ pars est. *de diuin. prou. 4.*

De aliis vide tractatum Seneca de Remediis fortuitorum.

Fortitudini contraria Aegritudo.

Aegritudo in sapientem virum non cadit. *2. de clem. 5.*

Audacia.

Nomenclatori memoriæ loco audacia est, & cuiunque nomen non potest reddere, imponit. *1. de benef. 3.*

Delicati status.

Id pactum est ab illo mundi conditore, qui nobis viuendi iura descripsit, ut salui essemus, non delicati. Ad salutem omnia parata sunt & in promptu. Delitiis omnia misere ac sollicitè comparantur. *epist. 129.*

Præsentia nos delicatos facit. *epi. 56.*

Desidia.

Sæpe quos labor roborauerat, desidia consumit. *1. contr. 8.*

Inexperta formidare.

Mētis imbecillæ atque agræ est, formidare inexperta. *epi. 51.*

Magis vrgent læua inexpertos *de prouid. diuin. 4.*

Latere.

Nocens habuit aliquando latendi fortunam, nunquam fiduciam. *epist. 106.*

Nulla virtus latet: & latuisse, non ipsius est damnum. *epist. 80.*

Potest nocenti contingere ut lateat, latendi fides non potest. *epist. 98.*

In illa latebra, in quam timor nos & lassitudo coniecit, recrudescit interdum ambitio. non enim excisa desit, sed fatigata aut abiecta. *epist. 57.*

Metus.

Tamdiu officiorum mali iudices erimus, quandiu depravat spes ac metus, ac incertissimum vitium voluptas. *4. de beneficijs 11.*

Multos fortuna liberat poena, metu neminem. *epist. 98.*

Ita natura constituit, ut quod alieno metu magnum est, a suo non vacet. *2. de ira. 11.*

Furor est metuere salutaria. *4. de benef. 19.*

Metus nullus ingrato. *4. de benef. 17.*

Libera te primum metu mortis. illa nobis primum iugum imponit: deinde metu paupertatis. *epist. 80.*

Lenocinium muneris, antecedens metus. *1. de benef. 11.*

Nulli tam perniciosi, tam irreuocabiles, quam lymphatici metus sunt. *epist. 13.*

Turpissimum Meccenatis votum, quod & debilitatem non recusat, & deformitatem, & nouissime accitam crucem, dumodo inter hæc mala spiritus prorogetur. *epi. 102.*

Negligentia.

Turpissima est iactura, quæ per negligentiam fit. *ep. 1. in f. Otium ignauum.*

Vacia nulla re alia, quam otio notus consenuit, & ob hoc vnum felix habebatur. *Ep. post:* Ille latere sciebat, non viuere. Multum autem interest, utrum vita tua otiosa sit, an ignaua. Nunquam aliter hanc villam Vacia vino præteribam, quam ut dicerem, Vacia hic situs est. *Ep. post:* Otiosum hominem seductum vulgus existimat, & securum & se cõtentum, sibi que viuente: quorum nihil vlli contingere, nisi sapienti potest. Nam qui res, & homines fugit, quem cupiditatum suarum infelicitas relegauit, qui alios feliciores videre non potuit, qui velut timidum atque iners animal metu obliuit: ille sibi non viuit, sed quod est turpissimum, ventri, somno, libidini. Non continuo sibi viuit, qui nemini: adeo tamen magna res est constantia, ut habeat autoritatem inertia quoque pertinax. *epist. 56.*

Longe optimum est miscere otium rebus, quotiens actiuola vita impedimētis fortuitis aut ciuitatis conditione prohibetur. *1. de tranquill. 3.*

Otiū sine litteris mors est, & hominis viui sepultura. *ep. 83.*

Absconde te in otio: sed & ipsum otium absconde. *epist. 69. in pr.*

Optimum est non iactare otium suum. Iactandi autem genus est, nimis latere, & a conspectu hominum secedere. *epist. 68.*

Otium tuum non emineat, sed appareat. *Ep. paulo ante:* Non suaserim tibi nomen ex otio quærere, quod nec iactare debes nec abscondere. *2. epist. 19.*

Cui non industrio otium poena est? *de prouid. diuin. 2.*

Gloriari otio, iners ambitio est. *9. epist. 69.*

Soli omnium otiosi sunt, qui sapientiæ vacant: soli viuunt. *de breuitate vita 14.*

Occupatio in re nihili aut aliena.

Nihil minus est hominis occupati, quam viuere. *de breuit. vit. 17.*

Inter omnes conuenit, nullam rem bene exerceri posse ab homine occupato. *de breuit. vit. 5.*

Occupatorum animi velut sub iugo sunt, flectere se ac respicere non possunt. *de breuit. vit. 10.*

Omnium occupatorum conditio misera est: eorum tamen miserrima, qui ne suis quidem occupationibus laborant, ad alienum dormiunt somnum, ad alienum ambulant gradum, ad alienum comedunt appetitum. Amare & odisse res omnium liberrimas iubentur. *de breuit. vit. 19.*

Non dubium est, quin prima quæque optima dies fugiat mortalibus miseris & occupatis: quorum pueriles adhuc animos senectus opprimit, ad quam imparati, inermesque veniunt. *de breuit. vit. 9. 172.*

Facile est occupationes euadere, si occupationum præmia contemseris. illa sunt quæ nos morantur & detinent. *ep. 22.*

Quæris forte, quos occupatos vocem. *de breuit. vit. cap. 12. Ep. ib. passim.*

Pigritia.

Piger sibi ipsi obstat. *14. epist. 95.*

Sollicitudo.

Maxima quæque bona sollicita sunt, nec vlli fortunæ minus bene quam optimæ creditur. *de breuit. vita 17.*

Omnium animos mala aliena ac repentina sollicitant. *epist. 75.*

Minimum est, de quo sollicitissime agitur. *epist. 94.*

Solitudo.

Sumpsi instrumenta mortis, solitudinem & laqueum: alterum apertum morituro, alterum misero. *5. contr. 1.*

Non est per se magistra solitudo innocentiae nec frugalitatem docent rura. *epist. 93.*

Omnia nobis mala solitudo persuadet. *epist. 25.*

Odium turbæ sanabit solitudo: tædium solitudinis, turba. *1. de tranquill. vita 15.*

Quomodo solitudo in odio est: sic cum dulcedine est appetitio societatis. *1. epist. 9.*

Multum profecit, qui nunquam erit solus. *epist. 6.*

Repetere nocentem.

Pusilli hominis & miseri est, repetere mordentem, ut mures & formicæ: ad quas si manum admoueris, ora conuertent. *2. de ira. 34.*

Reluctari ijs, quibus non est reluctandum.

Nulli tam arctum est iugum, quod non minus lædat ducentem, quam repugnantem. *3. de ira. 16.*

Terror.

Nobis ignorantibus verum, omnia terribilia sunt, utpote quorum metum raritas auget. *6. nat. quæst. 3.*

Vanis vana terrores sunt. *2. de ira. 11.*

Timor.

Non est viri, timere sudorem. *4. epist. 31.*

Timoris tormentum memoria reducit: prouidentia anticipat. *epist. 5.*

Nemo tam timidus est, ut malit semper pendere, quam semel cadere. *epist. 22.*

Ante omnia memento, demere rebus tumultum, ac videre, quicquid in quaque re sit: scies nihil esse in istis terribile, nisi ipsum timorem. *epist. 24.*

Laberiani versus: Necesse est multos timeat, quem multi timent. *2. de ira. 11.*

Stultum est timere, quod vitare non possis. *de remed. fort.*

Timeri molestum est tam domi quam foris: tam a seruis, quam a liberis. *8. epist. 106.*

Periculosius est timeri, quam despici. *2. de ira. 11.*

Tam demens est, qui timet quod non est passurus, quam qui timet: quod non est sensurus. *epist. 30.*

Timetur inopia, timentur morbi, timentur quæ per vim potentioris eueniunt. *epist. 14.*

Epicuri argumentum, natura nos a scelere abhorre, quod nulli non etiam inter tuta timor est. *epist. 98.*

Nihil tam certum est ex his quæ timentur, ut non certius sit & formidata subsidere, & sperata decipere. *epist. 13.*

I V S T I T I A.

Honeste viuere.

Omnia honesta opera voluntas inchoat, occasio perficit. *4. contr. 7.*

Magnum est præsidium, in periculis innocentia. *7. controuers. 1.*

Alterum non ledere.

Nequitia est, ut extrahas, mergere: euertere, ut suscites. Non est beneficium, iniuriæ finis. *6. de benef. 26.*

Ius suum cuique tribuere: Ep. de fide seruanda.

Fides sanctissimum humani pectoris bonum est: nulla necessitate ad fallendum cogitur, nullo corrumpitur præmio. *epist. 89.*

Nihil fide pretiosius. *ep. 74.*

Duæ res plurimum roboris animo dant: fides veri, & fiducia. *epist. 95.*

Alteri benefacere.

Liberalitas non quia liberis debetur, sed quia a libero animo proficiscitur, ita nominata est. *de vit. beat. 24.*

Iniquum est, collapsis manum non porrigere. *1. contr. 1.*

Paria facere seu reddere id quod debeas.

Paria facere difficile est. *3. de benef. 9.*

Non ab omnibus accipere.

Non ab A omnibus accipiendum. *2. de benef. 18.*

Hinc illud Seueri & Antonini ad magistratus: *ἐπεὶ πάντες, ἐπεὶ παρὰ πάντων. l. 6. §. 3. ff. de offic. proconsul.*

Non delicate accipiendum, nec submisile & humiliter. *2. de benef. 24.*

Qui nona accipere non vult, acceptis offenditur. *4. de benef. 40.*

Quod pudet debere, ne acceperis. *2. de benef. 22.*

Qui grate beneficium accepit, primam eius pensionem soluit. 2. de benef. 22.

Multi sunt tam prauæ naturæ, ut malint perdere quæ præstiterunt, quam recepisse superbi & imputatores. 2. de benef. 17.

De beneficiis, libertate, & similibus.

Beneficium est, quod iudicio datur: non quod furore aut morbo. 1. contr. 6.

Beneficium est, quod quis dedit, cum illi liceret & non dare. 1. de benef. 19.

Beneficium commune vinculum est, & inter se duos alligat. 6. de benef. 41.

Beneficium nulli legi subiectum est. 6. de benef. 6.

Malo loco beneficium est, nisi & excussis manibus esse gratum licet. 2. de benef. 31.

Nullum beneficium tam angustum, quod non bonus interpret extendat. 2. de benef. 28.

Nullum est tam plenum beneficium, quod non vellicare malignitas possit. 2. de benef. 28.

Beneficium nunquam datur, nisi a volente. 5. de beneficiis 19.

Non est beneficium, scelere abstinere. 7. contr. 6.

Non est beneficium, quod in quæstum mittitur. 4. de benef. 14.

Non est beneficium, sed officium, facere quod debeas. 2. contr. 6.

Non est beneficium, quod ad fortunam spectat. 4. de beneficiis 3.

Qui nimis beneficio reddendo cogitat, nimis cogitare alterum de recipiendo putat. 6. de benef. 43.

Turpissima vox in beneficio: Redde. 3. de benef. 14.

Beneficia in scelus sunt versa. 5. de benef. 15.

Beneficiorum sacratissimum ius, ex quo amicitia oritur. 2. de benef. 18.

Quid inhumanius, quam cruentos esse beneficiorum exitus? 3. de benef. 10.

Nemo non amat sua beneficia. 4. de benef. 15.

Beneficia quædam magnitudo non patitur excidere quædam minora, sed numero plurima, & temporibus diuersa effluunt. 3. de benef. 5.

Quo quis plura beneficia dedit, beneficentior est. 5. de benef. 9.

Alacrior pietas est, si ad reddenda beneficia cum vincendi spe venerit. 3. de benef. 36.

Quisquis tutam agere vitam volet, quantum plurimum potest, viscata beneficia deuiter. epist. 8.

Nunquam deerunt causæ querendi, si beneficia a deteriore parte spectaueris. 2. de benef. 28.

Nemo habet tam certam in beneficiis manum, ut non sæpe fallatur. epist. 82.

Nullum est odium perniciosius, quam beneficii violati pudere. 11. epist. 82.

Qui libenter beneficium accepit, reddidit. 2. de benef. 31.

Qui beneficium accipit, magis accipit, quo magis eo indiget. 3. de benef. 35.

Beneficium dare per se expetendum. 4. de benef. 15.

Beneficium dare, virtutis est. 4. de benef. 3.

Beneficium qui dat, vult grate excipi. 2. de benef. 31.

Qui dedit beneficium, taceat: narret, qui accepit. 2. de benef. 11.

Beneficium ab iniuria distinguit non euentus, sed animus. 6. de benef. 8.

Magni animi est, beneficium perdere & dare. 7. de beneficiis 32.

Ad beneficium dandum non adducit cogitatio auara nec sordida: sed humana, liberalis, cupiens dare etiam cum dederit, & augere nouis ac recentibus vetera. 4. de benef. 14.

Multum interest, utrum aliquis beneficium nobis det sua causa, an nostra: an sua, & nostra. 6. de benef. 12.

Non est magni animi, beneficium dare & perdere. 7. de benef. 32.

Non videtur dedisse beneficium, qui malo animo profuit. 2. de benef. 18.

In beneficio dando nihil magis vitandum, quam superbia. 2. de benef. 11.

Utrum quis sibi beneficium dare possit. 5. de benef. 7.

Multum a beneficio distat negotiatio. 6. de benef. 12.

Beneficium non res est, sed actio. 6. de benef. 22.

Beneficium est vnus in fame panis: & ardentibus siti, & vix spiritum per siccas fauces ducentibus, monstrare fontem. 3. de benef. 8.

Non turpius est inficiari, quam repetere beneficium. 1. de benef. 1.

Beneficium sero dedit, qui roganti dedit. 2. de benef. 2.

Beneficium est, quod iudicio datur, non quod morbo. 1. controuers. 6.

Beneficia non sunt exasperanda, nec quicquam illis triste miscendum. 2. de benef. 6.

Non est beneficium, sed officium, facere quod debeas. 2. contr. 6.

Beneficia malim non recipere, quam non dare. 1. de benef. 1.

Beneficia dare debemus, etiam si nullum bene posurimus. 1. de benef. 2.

Male collocata male debentur. 1. de benef. 1.

Non ab omnibus accipiendum est beneficium, &c. 2. de benef. 18.

Beneficium nullum est, cuius commodum non & proximos tangat, nonnunquam etiam longius positos. 5. de benef. 19.

Adeo nos ad beneficia non impellit utilitas, ut & inutilia tueri ac fouere persequeremur sola beneficii charitate: cui etiam infelicitate dato indulgere, tam naturale, quam liberis prauis. 4. de benef. 15. in fin.

Beneficia in vulgus non effundenda. 1. de benef. 2.

Beneficiorum minime honesta largitio est. 1. de benef. 2.

Beneficiorum simplex est ratio. 1. de benef. 2.

Beneficiis beneficia vincere debemus. 1. de benef. 4.

Beneficium qui non reddit, non magis peccat, quam qui non dat citius. 1. de benef. 1.

Beneficia ipsa, non fructum ipsorum beneficiorum sequi, magni animi & boni proprium est. 1. de benef. 1.

Beneficiorum memoria senescere non debet. 1. de beneficiis 16.

De Gratia referenda, & ei contraria ingratitudine.

Grati sumus aduersus Deos, grati aduersus homines, grati aduersus eos qui nobis aliquid præstiterunt: grati etiam aduersus eos, qui nostris. 5. de benef. 17. in fin.

Non est referre gratiam, quod volens acceperis, nolenti reddere. 4. de benef. 40.

Ad reddendam gratiam & virtute opus est, & tempore, & facultate, & aspirante fortuna. 3. de benef. 2.

Nihil tam laudabile, nihil tam æqualiter in omnium animos receptum, quam referre bene meritis gratiam. 4. de benef. 3.

Gratias agere, gaudentis est. 3. de benef. 3.

Gratus animus ipsa virtute propositi sui capitur. 4. de benef. 20.

Gratus futurus, statim dum accepit, de reddendo cogitat. 2. de benef. 25.

Qui meminit, sine impendio gratus est. 3. de benef. 2.

Duo genera grati hominis. 4. de benef. 20.

Qui festinat reddere, non habet animum grati hominis sed debitoris. 4. de benef. 40.

Nihil grato animo honestius. 11. epist. 82.

Duas res quibus in vira humana nihil pulchrius est, corrumpimus: gratum hominem, & beneficium. 3. de benef. 7.

Gratum hominem semper beneficium delectat, ingratum semel. 3. de benef. 17.

Propositum optimi viri & ingentis animi est, tam diu ferre ingratum, donec feceris gratum. 5. de benef. 1.

Omnia facienda sunt, ut quam gratissimi simus. 11. epist. 82.

Abire e rebus humanis quam gratissimi volumus. 4. de benef. 22.

De ingratitudine, & ingratia.

Ingratissimus omnium, qui oblitus est. 3. de benef. 1.

Ingratus, qui non reddit. 3. de benef. 1.

Ingratus est, qui dissimulat. 3. de benef. 1.

Adeo ingratus est, qui oblitus est, ut gratus sit, cui beneficium in mentem venit. 3. de benef. 5.

Ingratus est, qui beneficium accepisse se negat quod accepit. 3. de benef. 1.

Ingratus est, quisquis metu gratus est. 4. de benef. 18.

Qui inuitus debet, ingratus est. 4. de benef. 40.

Ingratus est, qui in referenda gratia secundum datum videt: qui sperat, cum reddit. 4. de benef. 20.

De ingratia etiam ingrati queruntur. 3. de benef. 1.

Non expedit notum omnibus fieri, quam multi ingrati sint. 3. de benef. 16.

Non quisquis non reddidit beneficium, ingratus tenetur: animus æstimandus est non reddentis. 2. contr. 6.

Apparet ingratum esse, qui ne fatetur quidem se accepisse beneficium. 2. contr. 6.

Ingratus est, qui beneficium se accepisse negat, qui diffi-

mulat, qui non reddit: ingratus omnia, qui oblitus est. 3. de benef. 1.

Ingratus est, qui remotis arbitris agit gratias. 2. de benef. 23.

DE REBUS EXTERNIS.

De gloria.

Gloria multorum iudiciis constat, claritas bonorum. epist. 107.

Gloria umbra virtutis est. epist. 80.

Nemo non gloriam ultra verum tulit. epist. 121.

Nemo gloriari, nisi suo, debet. epist. 41.

Non est gloriosa res, gratum esse: nisi tutum est, ingratum fuisse. 3. de benef. 7.

Gloria fugientes magis ac magis sequitur. 5. de benef. 1.

Non est gloriosum, quod ab inuito & tergiversante fit. epist. 83.

De fama.

Fama non est vnus sermo, nec infamia vnus mala existimatio. epist. 103.

Male agit, qui famæ, non conscientie gratus est. 6. de benef. 42.

Stultius nihil est, quam famam captare tristitiae, & lachrymas approbare. epist. 100.

Nescimus aestimare res, de quibus non cum fama, sed cum rerum natura deliberandum est. de pauper. 14.

Quomodo fama non est vnus sermo, nec infamia vnus mali existimatio: sic nec claritas, vni bono placuisse. & post. Ad gloriam & famam non est satis vnus opinio. epist. 103.

De opinione.

Etiam nunc curo opiniones viatorum. epist. 88.

Ne dubitaueris bonam vitam, quam opinionem bonam malle. epist. 124.

De laude & Laudatione.

Aliud est laus, aliud laudatio: hæc & vocem exigit. Itaque nemo dicit laudem funebrem, sed laudationem, cuius officium oratione constat. Cum dicimus aliquem laude dignum, non verba illa benigna hominum, sed iudicia promittimus. Ergo laus etiam taciti est bene sententis, ac bonum virum apud se laudantis. deinde, ut dixi, ad animum refertur laus, non ad verba, quæ conceptam laudem egerunt, & in notitiam plurium emittunt. Laudat, qui laudandum esse iudicat. Cum tragicus ille apud nos ait, *magnificum esse laudari à laudato viro*, laude digno ait: & cum æque antiquus poeta ait, *laus alit artes*: non laudationem dicit, quæ corrumpit artes. nihil enim & eloquentiam & aliud studium auribus deditum vitiauit, quam popularis assentio. Fama utique vocem desiderat, claritas non: potest enim citra vocem contingere, contenta iudicio: plena est non tantum inter tacentes, sed etiam inter reclamantes. Quid interfit inter claritatem & gloriam dicam: Gloria multorum iudiciis constat, Claritas bonorum. claritas laus est, bono à bonis reddita. epist. 103.

Laudationum duarum comparatio: O virum literatum:

O virum bonum.

Magno impendio temporum, magna alienarum aurium molestia laudatio hæc constat: O hominem litteratum. Simus hoc titulo rusticiore contenti, O virum bonum. epist. 89.

Quid lætaris, quod ab hominibus ijs laudaris, quos non potes ipse laudare? epist. 53.

De dignitate.

Confragosa in fastigium dignitatis via est. epist. 85.

Nemo dignitati perdita parcat. 1. de clement. 22.

De Honoribus.

Honores & iniuriæ vulgi, in promiscuo habendæ sunt. 2. in sap. non cad. iniur. 19. Vide plura, titulo de Temperantia.

De Potentia.

Pulsare superbas potentiorum fores, digerere in literam fenes orbos, plurimum in foro posse, inuidiosa potentia ac brevis est, & (si verum æstimes) sordida. epist. 69.

Inimicitia potentum graues sunt. de prouid. diuin. 3.

Sapiens nunquam potentium iras prouocat: imo declinat non aliter, quam in nauigando procellam. epist. 14.

De Amicitia, Amore & Inimicitia.

Qui amicus est, amat: qui amat, non utique amicus est. epist. trigesimaquarta.

Quicquid amicus habet, commune est nobis. 7. de benef. cap. duodecimo.

In pectore amicus, non in atrio quaeritur. 6. de benef. cap. trigesimaquarto.

Errat ille qui amicum in atrio quaerit, in conuiuio probat. epist. 33. & epist. 19.

Non est quod amicum tantum in foro & in curia quaeras: si diligenter attenderis, & domi inuenies. epist. 47.

Atrali Philosophi dictum: Iucundius est amicum facere, quam habere. epist. 9.

Voluntas & amicum & inimicum facit. 6. de benef. 9.

Sine amico visceratio, leonis ac lupi vita est. epist. 19.

Sapiens se ipso contentus est: & propter hoc amico non indiget. epist. 9.

Amici fugiunt, ubi probantur. ep. 9.

Non sunt amici, qui agmine magno ianuam pulsan, qui in primas & secundas admissiones digeruntur. 6. de benef. 33.

Secundum naturam est amicos complecti, & amicorum actu, ut suo proprioque, lætari. ep. 110.

Nullum habet maius malum occupatus homo, & bonis suis obfessus, quam quod amicos sibi putat, quibus ipse non est quod beneficia sua efficacia iudicat ad conciliandos amicos, cum quidam, quo plus debent, magis oderint. epist. 19.

Æque offendisse Sciantum, quam amalle Asinium Gallum, periculosum fuit. epist. 56.

Summa amicitia, amicum sibi æquare. 2. de benef. 15.

Consortium rerum omnium inter nos facit amicitia. ep. 48.

Nihil æque oblectauerit animum, quam amicitia fidelis. 1. de tranquil. vita. 67.

Amicitia semper prodest: amor etiam aliquando nocet. epist. 35.

Detrahit amicitia maiestatem suam, qui illam parat ad bonos casus. epist. 9.

Post amicitiam credendum, ante amicitiam iudicandum. epist. 3.

Amicus animo possidendus. epist. 56.

Fert sortem suam quisque ut in cæteris rebus, ita in amicitia. 2. de benef. 28.

Qui se spectat, si propter hoc ad amicitiam venit, male cogitat: quemadmodum cœpit, sic desinet. Parauit amicum aduersus vincula laturum opem, cum primum crepuerit catena, discedet. Hæ sunt amicitie, quas temporarias populus appellat. Qui causa utilitatis assumptus est, tamdiu placebit, quamdiu utilis fuerit: Circa florentes amicorum turba sedet, circa euersos ingens solitudo est: & inde amici fugiunt, ubi probantur. & post: Ista negotiatio est, non amicitia. epist. 9.

Amicitia semper prodest, amor etiam aliquando nocet. epist. 35.

Amantum plura oscula, & complexus arctiores non augent amorem, sed exercent. 7. de benef. 12. in fin.

Quid est gloriosius, quam iram in amicitiam mutare, Quos populus Roman. fideliores habet socios, quam quos habuit pertinacissimos hostes? quod hodie esset imperium, nisi salubris prouidentia victos permiscuisset victoribus? 2. de ira 34.

Multi non amico, sed amicitia caruerunt. epist. 6.

Amicitia olim petebatur, nunc præda. epist. 19.

Plus semper imbecillo amico debemus. 7. de benef. 17.

Amicus, res non domibus tantum, sed seculis rara: quæ non aliubi magis deest, quam ubi creditur abundare. 6. de benef. 33.

Amicus animo possidendus. hic autem nunquam abest: quemcunque vult, quotidie videt. epist. 56.

Sæpe nihil interest inter amicorum munera & hostium vota. 2. de benef. 15.

Cum amico efferre amicitiam. epist. 100.

Dicere solent ijs, quos validissime diligunt, paratos se partem annorum suorum dare. de breuit. vit. 8.

Ne vnum quidem nimis amauit, qui plus quam vnum amare non potuit. epist. 64.

Conciliari nisi turpi ratione amor turpium non potest. epist. 29.

Magnus est amor, qui ex misericordia venit. 8. contr. 6.

Nemo hortandus in amorem sui, quem cum nascitur, trahit. 4. de benef. 17.

Socrates amicis audientibus, emissem pallium, si nummos haberem: neminem poposcit, omnes admonuit. 7. de benef. 24.

Quod vinculum amoris esse debebat, seditionis atque odii causa est, idem velle. 3. de ira. 34.

Amor res commota, impotens, alteri emancipata, vilis sibi. Siue enim nos respexit, humanitate eius irricamur: siue contempsit, superbia accendimur. Æque amoris facilitas quam difficultas nocet. Facilitate capimus, cum difficultate certamus. epist. 117.

Ei qui amorem exuere conatur, euitanda est omnis admonitio dilecti corporis. nihil enim facilius, quam amor rectu desit. *epist. 70.*

Animus is est prauo amore flagrantibus, qui amicæ suæ optant exilium, ut desertam fugitantemque comitentur: Optant inopiam, ut magis desideranti donent: Optant morbum, ut afficiant, & quidquid inimicus optaret, amantes vouent. Iere idem itaque exitus est odij & amoris insani. 6. *de benef. 25.*

Quæris quomodo amicum cito facturus sit sapiens? Dicam. Hecaton ait, ego tibi monstrabo amatorium sine medicamento, sine herba, sine ullius veneficæ carmine: Si vis amari, ama. *epist. 9.*

Amate magis, vulgare est, & in plures cadit, quam vera amicitia. *epist. 82.*

Non potest amor cum timore misceri. *epist. 47.*

Non recipit sordidum virtus amatorem: soluto ad illam sua veniendum est. 4. *de benef. 24.*

Inimicus.

Magis ignosco ei, qui vulnus inimici, quam qui punctiunculam concupiscit. 3. *de ira. 43.*

Mortales esse inimicitia debent. 5. *contro. 2.*

De conuersatione & conuictu.

Tam bonorum, quam malorum longa conuersatio amorem inducit. 1. *de tranq. vita. 1.*

Conuersatio dissimilium bene composita disturbat & renouat affectus: & quicquid imbecillum in animo, nec perduratum est, exulcerat. 1. *de tranq. vita. 15.*

Inimica est multorum conuersatio. *epist. 7.*

Sumuntur a conuersantibus mores. 3. *de ira. 7.* A sic Paulus 1. Corinthior. 1. *φθέρουσιν ἡδὴ καὶ οὐκ ἀγαθὰ καὶ καλὰ.* Corruptunt mores bonos commercia mala.

Nemo libenter tristi conuersatur, nedum tristitia. *epist. 100.*

Ante circumspicendum est, cum quibus edas & bibas, quam quid edas & bibas. *epist. 19.*

Nulla res magis animos honesta induit, dubios & in prauum inclinantes reuocat ad rectum, quam bonorum virorum conuersatio. Paulatim enim descendit in pectora, & vim præceptorum obtinet, frequenter audiri, aspicere frequenter. Occursus ipse sapientum iuuat. Est & aliquid, quod ex magno viro vel tacente proficias. Nec tibi facile dixerim quemadmodum profit, sicut illud intelligam profuisse. Minuta quædam, ut ait Phædon, animalia cum mordent, non sentiuntur, adeo tenuis illis & valens in periculum vis est. tumor indicat morsum & in ipso tumore nullum vulnus apparet. Idem tibi in conuersatione virorum sapientium eueniet: non deprehendes quemadmodum aut quando tibi profit, profuisse deprehendes. *epist. 94.*

De societate.

Nullius boni, sine socio iucunda possessio est. *epist. 67.*

De Comitatu.

Malignus comes, quamuis candido & simplici, rubiginem suam aspicuit. *epist. 7.*

Assentator comesque patrimoniorum pereuntium populus. 1. *de tranq. 1.*

Multi illum comitantur. Mel muscæ sequuntur, cadauera lupi, frumenta formicæ. Prædam sequitur ista turba, non hominem. *de remed. for.*

De Diuitiis & opibus.

Is maxime diuitiis fruitur, qui minime diuitiis indiget. *epist. 14.*

Qui eget diuitiis, timet pro illis. *epist. 14.*

Magnus est ille, qui in diuitiis pauper est: sed securior, qui caret diuitiis. *epist. 20.*

Nihil refert, utrum animus æger in diuitiis, an in paupertate ponatur: malum suum illum sequitur. *epist. 17.*

Multis parasse diuitias, non finis miseriarum fuit, sed mutatio. *epist. 17.*

Infirmi animi est, pati non posse diuitias. *epist. 5.*

Non est quod putes, omnibus diuitias conuenire: nihil est insolentius nouitio diuite. 2. *contro. 1.*

Breuißima ad diuitias, per contemptum diuitiarum, via est. *epist. 63.*

Nemo nascitur diues. *de paup.*

Diuitiæ sunt magnæ, ad legem naturæ composita paupertas. *ep. 4. & ep. 23. & de paup.*

Obiicite Platoni, quod quaßuerit pecuniam: Aristoteli, quod acceperit: Democrito, quod neglexerit: Epicuro, quod consumserit. *de vit. beat. 27.*

Patrimonia, maxima humanarum ærumnarum materia. 1. *de tranq. vit. 8.*

Vicinus diues cupiditatem irritat. *epist. 7.*

Multum est non corrumpi diuitiarum contubernio. *epist. 20. & de paup.*

Opes auctoramenta sunt seruitutum. *epist. 105.*

De diuitiarum falsa laude apud Poetas, vide. *epist. 116.*

Diuitiæ apud sapientem virum in seruitute sunt: apud stultum in imperio. *de vit. beat. 26.*

In animo, non in patrimonio diuitiæ. *ep. 109.*

Non ideo diuitiæ tibi nocent, si propter diuitias tibi nocetur. *epist. 88.*

Is maxime diuitiis affluit, qui minime diuitiis indiget. *de paup.*

Sanus diues est: qui, licet habet diuitias, eas tamen ut egens habet. *de paup.*

si vis Pythoclea diuitem facere, non pecuniæ adiiciendū, sed cupiditatibus detrahendum est. *epist. 21.*

Maiore tormento pecunia possidetur, quam quæritur. *epist. 116.*

Iniquissimum pecuniam sub gloria egestatis acquirere. 2. *de benef. 17.*

Diuitias pati non posse, infirmi animi est. *epist. 5.*

Modus diuitiarum primus, quod necesse est, habere: proximus, quod sat est. *epist. 2.*

Facilis euique ad diuitias via, quo die perituerit bonæ mentis. 3. *nat. præfat.*

Nihil est insolentius nouitio diuite. 2. *contro. 1.*

Relinque diuitias, aut periculum possidentium, aut onus. Relinque corporis atque animi voluptates, molliunt & enervant. Relinque ambitum, tumida res est, vana, ventosa. Nullum habet terminum. tam sollicita est, ne quem ante se videat, quam ne alium post se. Laborat invidia, & quidem duplici. Vides autem quam miser sit cui inuidetur, & qui inuidet. *epist. 85.*

De paupertate.

Si vis vacare animo, ut pauper sis oportet, aut pauperi similis. *epist. 17. & de paup.*

Eriam in obfessa via pauperi pax est. *epist. 14. & de paup.*

Non venenum pauperes timent, non hæcedem. 2. *contro. 1.*

Paupertas contenta est, desideriis instantibus satisfacere. *epist. 17.*

Honesta res est, lata paupertas. *epist. 1.*

Laudatur non paupertas, sed is quem non submittit, nec incuruat. *epist. 83.*

Paupertas nulli malum est, nisi repugnanti. *epist. 124.*

Quam te paupertas amo, si beneficio tuo innocens sum. 2. *contro. 1.*

Non est quod paupertas nos a philosophia reuocet, ne egestas quidem: toleranda est ad hoc properantibus vel famæ quam tolerauere quidam in obsidionibus. *epist. 17.*

O paupertatis quam ignotum bonum est. 2. *contro. 1.*

Facilius possum paupertatem laudare, quam ferre. 2. *contro. 1.*

Optimus pecuniæ modus est, qui nec in paupertatem cadit, nec procul a paupertate discedit. 1. *de tranq. vita. 8.*

Cui cum paupertate bene conuenit, diues est. *epistol. 4. & de paupert.*

Non in paupertate vitium est, sed in paupere. *de remed. fort.*

Magnus ille est, qui in diuitiis pauper est. *de pauper.*

Post Darium & Indos, pauper est Alexander Macedo. *epist. 120.*

Nemo tam pauper viuit, quam natus est. *de pro. diu. 8.*

Non est pauper, cui, quantulumcunque superest, sat est. *epist. 1.*

Non qui parum habet, sed qui plus cupit, pauper est. *epist. 2. & de pauper.*

Paupertas nihil aliud, quam parui possessio. *epist. 88.*

Paupertas secura est. cum classicum cecinit, scit non se peti: cum aliqua conclamatio est, quomodo exeat, non quid efferat, quærit: aut si nauigandum est, non perstreperunt portus, nec vnius comitatu inquieta sunt littora. *epist. 17.*

Paupertas fundamentum & causa imperij Romani. *ep. 88.*

Sapiens tunc paupertatem præcipue meditatur, cum in mediis diuitiis conlirrit. *de vita bea. 26.*

Securior diuites erimus, si scierimus quam non sit graue pauperes esse. *epist. 18.*

Demetrius Cynicus hoc pauperior quam ceteri Cynici, quod cum sibi interdixit habere interdixit & poscere: negauit satis egere. vides? non virtutis scientiam, sed egestatis, professus est. *de beat. vit. 18.*

Pauperis est numerare pecus. *epist. 33.*

Potest ipsa paupertas in diuitias se (aduocata frugalitate) conuertere. 1. *de tranq.* 9.

Nudum latro transmittit. *epist.* 14.

Quidni ego illud locupletissimum mortalium genus dixerim, in quo pauperem inuenire non posses? *epist.* 91.

Necessarium iudico id, quod tibi scripsi magnos viros sæpe fecisse, aliquos dies interponere, quibus nos imaginaria paupertate exerceamus ad veram: quod eo magis faciendum est, quo delitius permaduimus. *epist.* 20.

De voluptate.

Voluptas bonum pecoris est. *epist.* 93.

Ne gaudeas vanis. *& post.* Hoc ante omnia fac mi Lucili, discere gaudere. *& post.* Mihi crede, res seuera est, verum gaudium *epist.* 23.

Voluptas tunc, cum maxime delectat, extinguitur. *de beat. vit.* 7.

Nulla voluptas certior, quam quæ iam eripi non potest. 3. *de benef.* 4.

Non iucunda res est aqua & polenta, aut frustum hordeacei panis: sed summa voluptas est, posse etiam capere ex his voluptatem, & ad id se reduxisse, quod eripere nulla fortunæ iniquitas possit. *epist.* 18.

Est quædam in ipsis malis miserorum voluptas: & omnis aduersa fortuna habet in querelis leuamentum. 4. *controuers.* 1.

Voluptatis & Virtutis elegantes antitheses.

Quid dissimilia, imo diuersa componitis? Altum quiddam est virtus, excelsum, & regale, inuictum, infatigabile: voluptas, humile, seruale, imbecillum, caducum, cuius statio ac domicilium fornices & popinæ sunt. Virtutem in templo inuenies, in foro, in curia, pro muris stantem, puluerulentam, coloratam, callosas habentem manus: voluptatem latitantem sapius, ac tenebras captantem circa bal-

nea ac sudatoria, ac loca ædilem metuentia, mollem, enervem, mero atque vnguento madentem, pallidam aut fucatam, & medicamentis pollutam. *cap. 7. de vita beata.*

Voluptas quadam est tristis ac seuera.

Est aliqua cognata tristitiæ voluptas. *epist.* 100.

Inter voluptates est, superesse quod speres. 3. *de ira.* 31.

Iusta causa lætitiæ est, lætum amicum videre: iustior, fecisse. *epist.* 2. 2. *de benef.* 22.

De tuo gaude. Quid est hoc de tuo? te ipso & optima tui parte. *epist.* 23.

Illa voluptas est, quæ percipitur ex contemplatione mentis, ab omni labe puræ & splendidæ. *epist.* 4.

Voluptas ultro dissoluit, & omne robur emollit. *epist.* 93.

Iucunda sunt, quæ humana fronte leni placidaque tribuuntur. 2. *de benef.* 13.

De vera voluptate & vero gaudio, vide. *epist.* 60.

Tunc beatum esse te iudica, cum tibi ex te gaudium nascetur. *epist.* 125.

De consolatione.

Vnum est leuamentum malorum ingentium, pati, & necessitatibus suis obsequi. 3. *de ira.* 16.

Maleuoli solatij genus est, turba miserorum. *de consol. ad Mart.* 12.

Nihil tam acerbum est, in quo non æquus animus solatiū inueniat. 1. *de tranq. vita.* 10.

Maximum solatium est, cogitare id sibi accidisse, quod ante se passi sunt omnes, omnesque passuri, & ideo mihi videtur rerum natura, quod grauissimum fecit, commune fecisse, ut crudelitatem fati consolaretur æqualitas. *de consol. ad Polyb.* 21.

Grande solatium est, cum vniuerso rapi. *de provid. diuin.* 7.

FINIS ETHICORVM.

LOCI COMMVNES SEV LIBER AVREORVM, DE RE OECONOMICA: EX SENECA, AVTHORE DIONYSIO Gothofredo I. C.

Augere rem familiarem.

GAMVS bonum patrem familias, faciamus ampliora quæ accepimus. *ep.* 65.

Domus adificatio.

Neminem ad excitandas domos ruina deterruit. 7. *de benef.* 31.

De Marito & uxore. Mariti & uxoris partes.

Sunt aliquæ partes mariti, sed non minores uxoris. Inuicem ista parem desiderant regulam, quæ difficilis est. 2. *de benef.* 19.

Mariti officia diuersa, ob personam uxoris diuersam.

In matrimonio præcipias, quomodo viuat cum uxore aliquis, quam virginem duxit: quomodo cum ea, quæ alicuius matrimonium experta est: quemadmodum cum locuplete, quemadmodum cum indotata. An non putas aliquid esse discriminis inter sterilem & fecundam, inter prouectiorem & puellam, inter matrem & nouercam? *epist.* 95.

Amor coniugalis infinitus ac mutuus: uxoris causa seipsum amare.

Scias spiritum a uxoris meæ in meo verti. Incipio (ut illi consulam) mihi consulere. *& post.* Quoniam ego ab illa non impetro, ut me fortius amet, impetrat illa, ut me diligentius amem. *& post.* Quid iucundius quam uxori tam carum esse, ut propter hoc tibi carior fias? Potest itaque Paulina mea, non tantum mihi suum timorem imputare, sed etiam meum. *ep.* 104. [A Sic Aristoteles interrogatus quid

esset amicus? Vna, inquit, anima in duobus corporibus habitans. *Laertius in Aristotele, lib. 5.*

Adulterio infœlix domus.

Quam infœlix est domus, in qua adulterij argumentum est? 6. *Controuers.* 6.

Mulieris mores prauis & qui.

Mulier, impudens est animal: & nisi scientia accessit, ac multa eruditio, cupiditatis fere incontinens. 2. *de tranquill.* 14.

Socrates pertulit uxorem, moribus feram, lingua petulantem, liberos indociles, & matri quam patri similiores. *epist.* 105.

Omnium quidem imperitorum animus, maxime tamen muliebris, in lubrico est. *de rem fort.*

Uxorem habere, quale bonum sit.

Uxor aduentitium bonum est: non est inter illa, quæ semel unicuique contingunt. *de rem. fort.*

De uxore ducenda, & qua quibusue moribus duci & esse debeat uxor, aurea præcepta. De maternis vitiis, inauribus, veste, dote, sella, sarcinis, moribus.

Duc bene institutam, nec maternis inquinatam vitiis: non cuius auriculis bina patrimonia dependent, non quam margaritæ suffocent, cui minus sit in dote quam in veste, quam in patente sella circumlatam per urbem populus ab omni parte (æque ut maritus) inspexerit: cuius sarcinis domus non sit angusta. Hanc facile ad tuos mores rediges, quam nondum corruerunt publici, *de rem. fort.*

Iterum de impudicitia, gemmis, margaritis, diuitiis, imitatione peiorum, proles etiam numerosa cura.

Non te (maximum seculi malum) impudicitia in numerum plurimum adduxit: non gemmæ te, non margaritæ flexerunt: non tibi diuitiæ (velut maximum generis humani bonum) refulserunt. Non te (bene in antiqua & seuera instituta domo) periculosa etiam probis, peiorum detorsit imitatio. Non te fecunditatis tuæ quasi exprobraret ætatem puduit. *ad Alb. 16.*

Iterum, de lenociniis, coloribus, veste, pudicitia.

Non faciem lenociniis aut coloribus coluisti, nunquā tibi placuit vestis, quæ ad nihil aliud est exigenda, quam vt nudam componeret. Vnicum tibi ornamentum, pulcherri- ma & nulli obnoxia ætati forma maximum decus est ætati pudicitia. *ad Alb. 16.*

Iterum, vt ne vxores tumescentis uteri pudeat, quasi eo deformiores videantur.

Nunquam more aliarum; quibus omnis commendatio ex forma petitur, tumescentem vterum abscondisti, quasi indecens onus, nec intra viscera tua conceptas spes libero- rum elisisti. *ad Alb. 16.*

Diues mulier.

Insolens malum est beata A vxor. 1. *controuers. 6.* [4 Id est, diues: nam paulo ante dixit, omnes vxores diuites ser- uitutem exigere.

Formosa mulier.

Non est formosa mulier, cuius crus laudatur aut brachiū: sed illa, cuius vniuersa facies admirationem singulis parti- bus dedit. *epist. 33.*

Deformis mulier.

Quæ malam faciem habent, sæpius pudicæ sunt: non animus illis deest, sed corruptor. 2. *controuers. 1.*

Inaures.

Quare vxor tua locupletis domus censum A auribus ge- rit? *de vit. beat. 17.* [A Vide infra in Politicis. ubi plura de inaurebus.

Mors vxoris optima.

Quotusquisque vxoris optimæ mortem timet, vt non computet? 5. *de benef. 17.*

De parentibus & liberis: & de amore parentum erga liberos.

Quis tam iniquam censuram inter suos agit, vt filium suum sanum quam ægrum magis diligat, procerumque & excelsum, quam breuem & modicum? foetus suos non distinguunt feræ, & se alimentum pariter omnium ster- nunt. Aues ex æquo partiuntur cibos. & post: etiam paren- tum amor magis in eos (quorum misereantur) inclinatur. *epist. 67.*

Admonitione corrigendi liberi.

Admonitione Pater filium aliquando cortexit, & vxor maritum aliquando à se aberrantem reduxit, & amicus lan- guentem amici fidem erexit. 5. *de benef. 22. in fin.*

Filii familias nihil proprium habent: iidem tamen patri dant munus.

Omnia patris sunt, quæ in liberorum manu sunt: quis ta- men nescit, donare aliquid filium patri? 7. *de benef. 4.*

Habere & non habere liberos, non est felicitas aut miseria.

Liberos, coniugem atque patrimonium sic habeto, tan- quam non vtique semper habiturus: & tanquam non futu- rus ob hoc miserior, si habere desieris. *epist. 99.*

Voluptas summa in libris.

Prouenerunt satis magni fructus laborum tuorum ex ipsa educatione, nisi forte hi qui catulos auesque & friuola ani- morum oblectamenta summa diligentia nutriunt, fruuntur aliqua voluptate ex visu tactuque, & blanda adulatione mu- torum. liberos nutrientibus non ipsa fructus educatione acquiritur. *ad Mart. 12.*

Educandi liberi, etiam qui parentes sefellunt.

Liberi & coniuges spem sefellunt, tamen & educamus & ducimus. 1. *de benef. 1.*

Beneficium patri datum utrum datum intelligatur liberis?

Illud fingi non potest, si patri do beneficium, & matri, & auo, & auunculo, & liberis, & affinibus, & amicis, & seruis, & patriæ, vbi ergo beneficium incipit stare? Sorites A enim ille inexplicabilis subit, cui difficile est modum imponere: quia paulatim irrepit, & non desinit serpere. 5. *de bene. 19 in fin.* [A De sorte dixi ad l. 88. ff. ad l. Falcid.

Amare liberos, indulgere liberis.

Nulla B lex amare parentes, indulgere liberis iubet. 4. *de benef. 17.*

[B Quid ita? Huic vni rei satis natura cauit. Vide tamen l. 1. & Titulum ff. de obsequiis parentibus & patronis pra- standis.

Eiurare parentem durum.

Tam duri quidam & tam scelerati sunt parentes, vt illos auersari & eiurare, ius fasque sit. 6. *de benef. 4.*

Mortem liberorum constanter ferre.

Nec minus admiretur Græcia illum c patrem, qui in ip- so sacrificio nunciata filij morte, tibicinem tantum tacere iussit, & coronam capiti detraxit, cætera rite perfecit. *ad Mart. 12. in fin.* [c Xenophontem intelligit, de quo Læ- tius in eius vita. Valerius 5. cap. 10. Stobæus sermon. 106. Aelianus 3. varior.

Educare seuerius suos liberos seueri patres cur soleant: seruos vernulas non item.

Seueri patres liberos durius educant. & post: Filiorum mo- destia delectantur, vernularum licentia: illos disciplina tristiori continent, horum alitur audacia. *de proind. 1.*

Degeneres, & liberorum numerum explentes.

Vtrum ne malles degenerem aliquem, & numerum tan- tum filij expleturum habuisse? *ad Mart. 12.*

Educare liberos suos seuerius solent patres quam matres.

Non vides quanto aliter patres, quanto matres indul- geant? Illi exercitari iubent liberos ad studia obeunda ma- ture: feriatas quoque diebus non patiuntur esse otiosos, & fudorem illis & interdum lacrymas excutunt. At matres fouere in sinu, continere in umbra volunt, nunquam flere, nunquam contristari, nunquam laborare. *de proind. 2.*

Educari molliter à matribus liberos, noxium.

Non resistet offensis, cui nihil vnquam rogatum est: cui lacrymas sollicita semper mater absterit, cui de pedagogo satisfactum est. 2. *de ira 21.*

Insepulto & occiso filio, matri summa consolatio est, nobilissi- mi filij matrem nominari.

Cornelia, Scipionis filia, Tiberium & Caium Gracchos occisos vidit, & insepultos. Consolantibus tamen mise- ramque dicentibus: Nunquam (inquit) non felicem me dicam, quæ Gracchos peperit. *ad Mart. 16.*

Militans filius matri quasi perditū loco est.

Cogita, illos annos perire matribus, & per solitudinem exigi, quibus filios in exercitu habent. *ad Mart. 24.*

Educatio liberorum semel cepta, nunquam deferenda.

Beneficia quæ in liberos patres conferunt, non tuta sunt, si in infantia deferantur: aut si non longa pietas munus suum nutriat. 2. *de benef. 11.*

Beneficium liberis collatum, ad parentes ipsos vsque pertingit.

Cum filium tuum seruauit, ad genua procumbis, Dis vo- ta soluis, tanquam ipse seruatus. illæ voces excurrunt tibi, Ni- hil mea interest, an me seruaueris. Duos seruasti, imo me magis. 5. *de benef. 19.*

Qui filio beneficium dat, & patri eius dat, 5. de benef. 18.

Educatis prima liberorum sancta esse debet.

Non D admiror, si omnia nos à prima pueritia mala se- quuntur, inter execrationes parentum creuimus. *epist. 61.* [D Ad hunc locum integra Satyra 14. Iuuenalis refe- renda.

Debetur parentibus pietas, & amor.

Parentibus nostris debemus pietatem, etiam si multi non vt gignerent, coierunt. 6. *de bene. 23.* Parentes suos non amare, impietas est non agnoscere, in- sania. 3. *de beneficiis 1.*

Debetur plus parenti quam ullis aliis.

Nemo dicitur plus debere ignotis, & vltæ memoriam po- sitis maioribus, quam patri. 3. *de benef. 29.*

Beneficiis certare cum parentibus, imo & eosdem vincere possunt liberi.

Liberi maiora beneficia dare parentibus suis an possint, quam acceperint, vide. 3. *de benef. 29. & seqq.*

Vicit Aeneas patrem beneficiis 3. *de benef. 37.*

Scipio seruauit patrem in bello. 3. *de benef. 33.*

Nihil illo adolescente præclarius, qui sibi ipse dicere po- test, Patrem meum beneficiis vici. 3. *de benef. 38.*

Nihil fortunatius eo sene, qui omnibus vbique prædicabit à filio suo se beneficiis victum. 3. *de benef. 38.*

Quis non patri suo supremum diem, vt innocēs sit, optat? & vt moderatus, exspectat? vt pius cogitat? 5. *de benef. 17.*

Ephemeridem parentibus approbant liberi.

Quotidie sobrius prodis, tanquam ephemeridem patri probaturus. *epist. 124.*

Coniunctio summa liberorum & parentum.

Filij bona valetudo, felicitas, & patrimonium pertinet ad patrem. 5. *de benef. 19.* [E Imo parentes magis terrentur in per-

in persona liberorum, quam in propria. l. 8. ff. quod metus causa §. ultimo. Inst. de noxalibus actionib. l. 22. in f. Cod. de agricolis.

Filius ipse beneficii capax est, itaque si ille accipit, ego lætor: contingor, non obligor. §. de benef. 49.

Exempla pessima parentum nocent liberis.

Non licet ire recta via, trahunt in prauum parentes, & trahunt serui. Nemo errat vni sibi, sed dementia spargit in proximos, accipitque inuicem: & ideo in singulis vitia populorum sunt, quia illa populus dedit. Dum facit quisque peiorem, factus est: discit deteriora, deinde docuit. epist. 93. [F Floridi Schedæ: Qui mali sunt, non fuerunt matris ab alio mali: sed malos faciunt malorum cōturbernia Vide Satyr. 14. Iuuenalis.

Lacedæmonij parentes adhortabantur liberos ad flagella fortiter ferenda.

Nunquid tu inuisos esse Lacedæmoniis liberos suos credis, quorum experiuntur indolem publice verberibus admotis? Ipsi illos patres adhortantur, vt ictus flagellorum a fortiter perferant, & laceros & semianimes rogant, perseuerent vulnera prebere vulneribus. de prou. 4. [A Vide quæ dixi 3 coniecturarum.

De seruis & Dominis & eorum officiis Teneri seruitute, & eam tenere.

Paucos seruitus, plures seruitutem teneant. epist. 22.

Seruo corpore animus est liber.

Seruitus in totum hominem non descendit. 3. de ben. 20.

Seruus domini mercenarius.

Seruus perpetuus mercenarius est. de benef. 22.

Viuentum cum seruis clementer: in iter, & canam etiam admittendi & consilium.

Sic cum inferiore viuas, quemadmodum tecum superiorem velis viuere. & post: viue cum seruo clementer. in iter quoque, & in sermonem admitte, & in consilium & in conuictum. epist. 42.

Cognoui familiariter te cum seruis tuis viuere: serui sunt, imo homines, imo contubernales, imo humiles amici, imo conserui, si cogitaueris tantūdem in vtrosque licere fortunæ. Itaque rideo istos, qui turpe putant cum seruis suis cœnare. quare? nisi quia superbissima consuetudo cœnantem dominum stantium seruorum turba circumdedit. epist. 46.

Saturnaliorum die serui cum dominis vefcebantur: honores in domo gerebant, ius dicebant: Domus pusilla Respublica: Cur patres familias, domini: familiares, serui appellati? Cum quibus seruis & qua sine cœnare dominus possit.

Vide quam omnem inuidiam maiores nostri dominis, omnem contumeliam seruis detraxerint: dominum patrem familiæ appellauerunt, seruos (quod etiam in mimis adhuc durat) familiares. B Institerunt diem c festum, non quo solum cum seruis domini vefcerentur, sed quod vtique honores illis in domo gerere, ius dicere permiserunt, & domum pusillam rempublicam esse iudicauerunt. Quid ergo? omnes seruos admouebo mensæ meæ? non magis quam omnes liberos. Erras, si existimas, me quosdam (quasi sortidioris operæ) reiecturum, vtputa illum mulionem, & illum bubulcum. Non ministeriis illos æstimabo, sed moribus. sibi quisque dat mores, ministerium casus assignat. Quidam cœnent tecum, quia digni sunt, quidam vt sint. epist. 47. [B Postea famuli dicti. Festus in Familia [C De his Saturnalibus adde Macrob. 1. Saturnal. 11. Dion. lib. 58.

Maiestatem suæ diminutionem putat ad eandem mensam cum seruo suo accedere. epist. 47.

Contemnere seruos suos dominus non debet, cum ipse in seruitutem venire possit.

Cogita, istū quem seruū tuum vocas, ex iisdem seminibus ortum, eodem frui cœlo, æq; spirare æque viuere, æq; mori. Tu tam illum ingenuum videre potes, quam ille te seruū. Mariana clade quam multos splendidissime natos, senatorium per militiam auspicientes gradum fortuna depressit: alium ex his pastorem, alium custodem casæ fecit. Contemne nunc eius fortunæ hominem, in quam transire, dum contemnis, potes. & post: Nescis qua ætate Hecuba seruire cœperit, qua Cræsus, qua Darij mater, qua Plato, qua Diogenes? epist. 47.

Mensæ admouere seruos: eosdem ad pileum vocare.

Omnes seruos admouebo B mensæ meæ. & post: dicet aliquis, me vocare ad pileum seruos. epist. 47. [A Videtur innuere Latinos, qui ex seruis liberi fiebant contiuuij adhibitione Sic dicebant veteres homines, semonas fieri, qui conuiuuii deorum excepti. adde Theop. instit. de libertin.

Tot hostes, quot seruos, vtrum vere à quibusdam dictum sit.

Eiusdem arrogantiae prouerbiū iactatur, totidem B esse hostes, quot seruos. non habemus illos hostes, sed facimus epist. 47. [B Idem extat apud Festum in Tot hostes, quot serui. & Theophilum tit. de his qui sunt sui.

Beneficium & munus dominis suis dant etiam nonnunquam serui.

Qui negat seruos dare aliquando beneficium, ignarus est iuris humani. 3. de ben. 18.

Seruus dat c domino suo munus. 7. de benef. 4. [C Dixi ad l. 5. §. 2. Cod. de necess. heredibus, ad l. 17. ff. de aliment. l. 4. ff. de manumiss. Plinium 8. epist. 16.

Obligari serui nomine quibus ex causis dominus soleat.

Si seruū tuū seruauero, tibi imputabo. & post: Mei mancipij res est, mihi seruatur: ideo ego pro illo debeo. §. de benef. 18.

De Menstruo & diario seruorum.

Ille in scena latius incedit, & hæc resupinus dicit, Imperito Argis, &c. seruus est, quinque modios D accipit, & quinque denarios: ille qui superbus atque impotens, & fiducia virum tumidus ait, Hac dextra occides, diurnum accipit, in cœnaculo dormit. epist. 81. [D Huc pertinet illud Iuuenalis Satyr. 14. Seruorū ventres modio castigat ini, quo.

Vinctis seruis utebantur in agris colendis: familia seruorum bellicosus nationibus maiores.

O miserum, quem delectat sui patrimonij liber magnus, & vasta spacia terrarum colenda per vinctos: & familia bellicosus nationibus maior, & ædificia priuata, laxitatem vrbium magnarum vincentia. 7. de benef. 10.

De nimia quorundam dominorum in seruos suos sauitia.

Dixit Augustus cū cœnaret apud A Vedium Pollionem fregerat vnus ex seruis eius crystalinum. ad mortem rapit eum Vedius iussit, nec vulgari quidem periturum morte: murænis obici iubebatur, quas ingens piscina continebat. Euasit e manib. puer, confugit ad Cæsaris pedes, nihil aliud petiturus, quam vt aliter periret, nec esca fieret. Motus est nouitate crudelitatis Cæsar, & illum quidem dimitti, crystalina autem omnia coram se frangi, complerique piscinam iussit. 3. de ira. 40. & 1. de Clementia. 18. [A idem Plinius. 9. c. 23. & 53. Tertull.

De seruis nonnulla.

Vide supra librum Iuridicorum, Titulis de his qui sunt sui de contrahenda emptione: de ædilitio edicto.

De ministeriis seruorum variis.

De lecticariis vide 2. de Tranq. 14.

De vicario. 1. de Tranq. 8.

De ianitoribus, ostiariis, Nomenclatoribus, Monitoribus, & aliis, dixi infra capite de Censoriis quibusdam.

De numero imani seruorum.

Dixi quædam 3. Coniecturarum de seruorum gregibus, quales delicati ac potentes Romæ habuere: Contra, viri frugi, & quidem omnium Romanorum integerrimi, paucissimos. M. Antonius cōsularis, octo: Marcius Curio, qui de Sabinis, Samnitibus, & Pyrrho triumphauit, duos: vt pauciores habuerit seruos, quam triumphos. M. Cato cum proconsul in Hispaniam proficisceretur, tres seruos solos ex vrbe duxit. Apuleius 1. apologia. vbi paulo post adiicit, quindecim liberos homines, populum: totidem seruos familiam: totidem vinctos ergastulum facere.

De nutrice.

Nisi me nutrix aluisset infantem, nihil eorum quæ consilio ac manu gero, potuissim facere, nec in hanc emergere nominis gloriam, quam ciuili ac militari industria merui: nunquid tamen ideo maximis operibus præferes B nutricis officium? 3. de ben. 29. in fin. [B Nutrici quantū deferatur, ex eo potest perspicui, quod domino minori viginti annis, inter cæteras iusta causa censita fuerit manumittendi, Nutricem suam manumittere velle. l. 13. ff. de manumissis vindicta. §. 5. Inst. qui & ex quib. causis manumittere.

De Alumno.

Alumnum c suum nemo aliter intuetur, quam vt adolescentiam D illius suam iudicet. epist. 34. [C Glossis alumnus oino παῖς, ὁ ὅμιλος, ἀπαλός, παῖς, ποῦρος, nutricius. Est & alumnus is, quem nos misericordia aut vltro educamus: nonnunquam etiam filij loco. l. si quis alumnus suam. Cod. de Nuptiis. [D Hinc fit, vt suspectum alumni sui ac nutricij tutorem nutrix postulare atq; accusare possit. l. 1. §. 6. ff. de excusat. tutorum. Hinc votum illud apud Horatium, 1. ep. 4. Quid voueat dulci nutricula manus alumno, Quam sapere & fari ut possit qua sentiat, & cui Gratia, fama, valetudo, contingat abunde, Et mundus victus non deficiente crumena?

De Educatore & praeceptore.

Apud ingratum, non parentum, qui debet, honor est: non educatoris, non praeceptoris. 3. de benef. 17.

Præceptores, eorumque beneficia intercidunt, quia totam pueritiam reliquimus: sic fit, ut in adolescentiam nostram collata pereant, A quia ipsa nunquam retractatur. 3. de benef. 3. [A Diogenes illud dicebat, μή ποτ' εἴς τιν' ἔρσεν γέροντας, μὴδ' γυναικας μὴδ' παῖδας, μὴδ' κύνες πῦρ: μὴδ' λαλὼν καὶ πηλατῶ: beneficia non esse conferenda senibus, mulieribus, pueris, canibus, & garrulo remigi: nempe quod beneficia in hos collata cito pereant.

De libertorum quorundam potentia.

Feliciorem tu Demetrium Pompeianum vocas, quam non puduit locupletiozem esse Pompeio? Numerus illi quotidie seruorum, velut imperatori exercitus, referebatur: cui iamdudum diuitiae esse debuerant, duo vicarij, & cella laxior. 1. de tranq. 8.

Titulum seruis impingebant domini: Manumissi interdum patronis ditiores, patronos ipsos excludebant.

Stare ante limen Calixti dominum suum vidi, & eum qui illi impegerat titulum, qui inter ridicula mancipia producebat, aliis intrantibus excludi. Retulit illi gratiam seruus: ille in primam decuriam deiectus, in qua vocem præco experitur, & ipse illum inuincem apologauit, & ipse non iudicauit domo sua dignum. Dominus Calixtum vendidit, sed domino quam multa Calixtus. epist. 47. & lege ablegauit.

De Clientibus.

Seianus patrem tuum clienti suo Satrio secundo congiarium dedit. ad Mart. 12.

Plura vide libro Iuridicorum, supr. Titulo de postulandis.

FINIS OECONOMICORVM.

LOCI COMMVNES SEV LIBER

AVREORVM, DE REGNO ET REPUBLICA,

SEV πολιτικῶν EX SENECA, AVTHORE DIO-

nysio Gothofredo I. C.

Politiae species, Monarchia, Democratia, senatus, seu Aristocratia.

INTERDUM singuli timendi, quibus potestas populi & in populum data est. Interdum populus est, quem timere debeamus: interdum, si ea ciuitatis disciplina est, ut plurima per senatum transigantur, gratiosi timeantur in ea viri. 2. epistola. 14.

DE PRINCIPE.

Exemplum principatus bene gerendi, Deus ipse eiusque diuina gubernatio.

Optime Deorum exemplum principi constituam, ad quod formetur, ut setalem esse ciuibus, quales sibi Deos velit. 1. de clem. 2.

Exemplar aliud principi ab apibus.

In apibus rex ipse sine aculeo est: Exemplar hoc magnis regibus ingens. 1. de clem. 19.

Exemplum aliud, & quæ, sui ipsius praeceptor princeps, singulis momentis secum loqui debeat.

Iuuat ita loqui secum: Ego ex omnibus mortalibus placui, electusque sum, qui in terris Deorum vice fungerer: ego vitæ necisq; gentibus arbiter. qualem quisque sortem statumq; habeat, in manu mea positum est: quidque mortalium fortuna datum velit, meo ore pronunciat. Ex nostro responso latitiae causas, populi, vrbesque concipiunt. Nulla pars vquam nisi volente propitioq; me, floret. Hæc tot milia gladiorum, quæ pax mea comprimit, ad nutum meum stringuntur: quas nationes funditus excindi, quas transportari, quibus libertatem dari, quibus eripi, quos reges mancipia fieri, quorumq; capiti regum circundari decus oporteat: quæ ruant vrbes, quæ oriatur, mea iurisdictio est. In hac tanta facultate rerum non ira me ad iniqua supplicia compulit, non inuenilis impetus, non temeritas hominum & contumelia, quæ sæpe tranquillissimis quoq; pectoribus patientiam extorsit: non ipsa ostentandæ per terrores potentiae, dira, sed frequens magnis imperiis gloria. Conditum, imo constrictum apud me ferrum est, summa parsimonia etiam vilissimi sanguinis. Nemo non, cui alia desint, hominis nomine apud me gratosus est: seueritatem abditam, clementiam in promptu habeo: sic me custodio, tanquam legibus, quas ex abdito & tenebris in lucem euocaui, rationem redditurus sim. Al-

terius ætate prima motus sum, alterius vltima. Alium dignitati donavi, alium humilitari. Quoties nullam inueneram misericordiae causam, mihi peperci. Hodie diis immortalibus, si a me rationem repetant, annumerare genus humanum paratus sum. 1. de clem. 1.

Principes Dij visibiles, ac Dei loco in terris.

Non alio animo populus rectorem suum intuetur, quam si Dij A immortales potestatem visendi sui facient. 1. de clem. 19. [A Hinc illud de magistratibus in Scripturis Dij estis.

Animus Reipublicæ Princeps.

Olim ita se induit Reipublicæ Cæsar, ut diduci alterum non posset sine vtriusque perniciæ, nam ut illi viribus opus est, ita & huic capite. & post: Animus Reipublicæ tu es, illa corpus tuum. 1. de clement. 4. & 5.

Vinculum, & spiritus vitalis Reipublicæ Princeps.

Ille est vinculum, per quod Respublica cohaeret: ille spiritus vitalis, quem hæc tot millia trahunt: nihil ipsa per se futura, nisi onus & præda, si mens illa imperij subtrahatur. 1. de clem. 4.

Pater patriæ & princeps.

Principem appellabimus patrem & patriæ, non adulatione vana adducti. cætera enim cognomina honori data sunt. magnos & felices & augustos diximus, & ambitioz maiestati, quicquid potuimus titulorum congestimus, illis hoc tribuentes: patrem quidem patriæ appellamus, ut sciret datam sibi potestatem patriam, quæ est temperatissima liberis consulens, suaque post illos reponens. 1. de clement. 14. [B Callistratus. l. 19. ff. de interdicitis & relegatis, Princeps pater patriæ est.

Bene Augusto cõuenisse parentis nomen fatemur: ob nullam aliam causam, quam quod contumelias quoque suas (quæ principibus acerbiores esse solent, quam iniuriæ) nulla crudelitate exquebatur: quod probrosis in se dictis arripit, quod dare illum poenas apparebat, cum exigeret. 1. de clement. 10.

Obiectum perpetuum boni principis, Bonum publicum ac populi.

In omni quæstione propositum sit nobis bonum publicum. c. 7. de benef. 16. c. Hinc illud Ciceronis 2. de legibus: Salus populi suprema lex esto. Bonus princeps post omnes est. Plinius Panegyrico ad Traianum. Hinc illud Modestini: Non puto eum delinquere, qui in dubiis quæstionibus respondeat contra fiscum. l. non dubito. 10. ff. de iure fisci. sic lex Iulia caducaria vltimum locum fisco tribuit. l. unica Cod. de caducis tollendis. in fin.

Conservatione civium nullum principi ornamentum pulchrius

Nullum ornamentum principis fastigio dignius pulchriusque, quam illa corona, ob id ciues servatos. 1. de clementia 26. [D] Hæc verba quibusdam coronis addebantur, *Quid Tristium*. Porro Scipionis hæc sententia fuit, qua Antoninus Pius sapius usus est: Malle se vnum ciuem servare quam mille hostes occidere *Capitolinus in Anton. Pio.*

Tyranni à Rege discrimen.

Animus noster modo rex est modo tyrannus. Rex, cum honesta intuetur, salutem sibi commissi capitis curat, & nihil imperat turpe, nihil sordidum: vbi vero impotens, cupidus, delicatus est, transit in nomen detestabile ac dirum, & fit tyrannus. *epist. 115.*

Tyrannus à rege distat factis, non nomine. Nam & Dionysius maior iure meritoque præferri multis regibus potest. & L. Syllam appellari tyrannum quid prohibet, cui occidendi finem fecit inopia hostium? Descenderit licet e dictatura sua, & se togæ reddiderit, quis tamen vnquam tyrannus tam auide humanum sanguinem bibit, quam ille, qui septem civium Romanorum millia contrucidari iussit? Et cum in vicino ad ædem Bellonæ sedem exaudisset conclamationem tot milium sub gladio gementium exterrito senatu: Hoc agamus, inquit, Patres conscripti, seditiosi pauculi meo iussu occiduntur. Hoc non est mentitus: pauci Syllæ videbantur. 1. de clem. 12.

Magnum inter regem tyrannumque discrimen est, uterque; licet non minus armis valletur, sed alter arma quibus in munimentum pacis vitur: alter ut magno timore magna odia compescat, nec illas ipsas manus quibus se commisit, securas aspicit, contrariis in contraria agitur. Nam ut inuisus sit, quia timetur, timeri vult, quia inuisus est, & illo execrabili versu qui multos dedit præcipites, vitur, Oderint, dum metuant. 1. de clem. 12.

Gracinum Iulium Cæsar occidit ob hoc vnum, quod melior vir erat, quam esse quenquam Tyranno expediret. 2. de benef. 21.

Parentis à loco habere non debemus, qui in ius dandi beneficii iniuria venit. 2. de benef. 20. [A] Cicero 3. Officior. Nulla nobis societas cum Tyrannis, sed potius summa distractio.

Triginta Tyranni Socratem circumsteterunt, nec potuerunt animum eius infringere. 3. epist. 28. in fin.

Sub triginta tyrannis quemadmodum Socrates boni civis officio functus sit, vide 1. de tranq. 3.

Initio principes fuere, qui ceteris meliores ac sapientiores: & de antiqua primorum regum potestate.

Summa felicitas erat gentium, in quibus non poterat potentior esse, nisi melior. *epist. 91.*

Naturæ est, porioribus deteriora submittere. mutis quidem gregibus aut maxima corpora præfunt, aut vehementissima. Non præcedit armenta degener taurus, sed qui magnitudine ac toris ceteros mares vincit. Elephantorum gregem excelsissimus ducit. Inter homines pro summo, est optimus. Animo itaque rector eligebatur. Ideoque summa felicitas erat gentium, in quibus non poterat potentior esse, nisi melior. & post: Illo seculo (quod aureum perhibetur) penes sapientes fuisse regnum Posidonius iudicat. & post: Officium erat imperare, non regnum. Nemo, quantum posset, aduersus eos experiebatur, per quos cæperat posse. & post. Nihil rex maius minari non parentibus poterat, quam ut abirent regno: sed postquam repentibus vitiis in tyrannidem regna versa sunt, opus cæpit esse legibus. *epist. 90.*

Odium civium evitare Princeps debet.

Talis illa vox dira & abominanda, Oderint, c dum metuant. Syllano scias seculo scriptam: de ira vlti. [B] Cur dira & abominanda? Quem metuunt, oderunt: Quem quisque odit, periisse expetit. Malus custos diuturnitatis metus: contra, benevolentia fidelis, vel ad perpetuitatem. Cice. 2. officio. [C] Citatur hic locus Ennianus à Cicerone oratione pro Sextio: Philipp. 1. & 1. officio.

Amari à civibus.

Vnum est inexpugnabile munimentum, amor à civium. 1. de clem. 1. [D] Cicero 2. Philippica. Caritate & benevolentia civium septum esse oportet, non armis.

Valetudo populi à principe, ceu à capite, est.

A capite bona valetudo, inde omnia vegeta aut erecta, aut languore demissa, pro ut animus hominum viget aut marcescit. 2. de clem. 2.

Ad gustum populi principatus exigitur.

Principatus tuus ad gustum exigitur. 1. de clem. 1.

Regnum est & imperium, nolle regnare, sibi imperare: Censuram regnantium agere: regias opes contemnere.

Hoc est regnum, nolle regnare, cum possis. 3. de ben. 38.

Imperare sibi, maximum imperium est. *ep. 114.*

Plus quam reguare videtur, cui liceat censuram agere regnantium. *epist. 109.*

Maius reguo est, regias opes posse contemnere. *epist. 12.*

Regnum est, inter avaros, circumscriptores, latrones, plagarios vnum, esse cui noceri non possit. 1. de tranq. 8.

Regi ac regere.

Regere non potest, qui regi non potest. *ep. 40.*

Nemo regere potest, nisi qui & regi. 2. de ira 15.

Legum præses, princeps: & qualem in legibus ferendis eum esse oporteat.

Legum præsidem civitatisque rectorem decet, quandiu potest, verbis & his mollibus ingenia curare, ut facienda suadeat, cupiditatemque honesti & æqui conciliet animis, faciatque vitiorum odium, prætiū virtutis. transeat deinde ad tristiores orationem, qua moneat adhuc & exprobrat: novissime ad poenas, & has adhuc leues & reuocabiles decurrat: vltima supplicia sceleribus vltimisponat. ut nemo pereat, nisi quem perire etiam pereuntis intersit. 1. de ira 5.

Postquam surrepentibus vitiis in tyrannidem regna versa sunt, opus esse cæpit legibus, quas & ipsas inter initia tulere sapientes. Solon, qui Athenas æquo iure fundavit, inter septem æui sui sapientia notus. Lycurgus si eadem ætas tulisset, sacro illi numero accensuisset octauum. Zaleuci leges Charondæque laudantur. Hi non in foro, nec in consistoriis atrils, sed in Pythagoræ sancto illo recessu didicerunt iura, quæ florenti tunc Sicilia, & per Italiam Græciæ ponerent. *epist. 90.*

Licita non omnia sunt principi: & de eius vigiliis, labore, industria, occupatione, ad delicias, otium, vacationem & quietem populi.

Cæsari ipsi, cui omnia licent, multa non licent. omnium domos illius vigilia defendit: omnium otium, illius labor: omnium delicias, illius industria: omnium vacationem, illius occupatio. Ex quo se Cæsar orbi terrarum dedicavit, sibi eripuit, & syderum modo (quæ irrequieta semper cursus suos explicant,) nunquam illi licet nec subsistere, nec quicquam suum facere. *ad Polyb. 26.*

Aur regem aut à fatuum nasci oportere. *in ludo.* [A] Quid ita? Ut fatuis, ita regibus omnia impune licent.

Innocentia.

Rarissimam laudem, & nulli adhuc principum concessam, & concupisti, innocentiam. 1. de cle. 1. [B] Tanta Nervæ integritatis fiducia fuit, ut sæpe iactauerit, se nihil tale fecisse, quo minus deposito imperio securius priuatam vitam ageret. *Dion. in Nervæ:* sic Plotina, vxor Traiani, palatium ascendens ex gradibus ad populum conuersa: Talis huc ingredior, qualem etiam egredi opto, inquit. *Dion. Traian.*

Iurisdictione principis & protectione omnia, quæ in eius principatu sunt, continentur. quadam tamen singulorum sunt ita propria, ut non sint principis.

Iure civili omnia regis sunt. 7. de benef. 41.

Sub optimo rege omnia rex imperio possidet, singuli dominio. 7. de ben. 5.

Animus regius: Licentia nulli in regem, regi in omnes.

Regis quisque intra se animum habet, ut licentiam sibi dari velit in alterum, in se nolit. 2. de ira 31.

Sub rege nemo sibi se vindicat.

Non sumus sub rege, sibi quisque se vindicat. *ep. 33.*

Libertatem populi liberi in servitutem mutare princeps non debet.

Mores liberæ civitatis Persica servitute minime mutandi. *de ben. 12.*

Remisse imperare.

Remissius imperanti, melius patetur. 1. de clem. 24.

Humanitas regis, etiam quæ exigua sunt, honestat & auget.

Nihil tam exiguum est, quod non honeste regis humanitas tribuat. 2. de ben. 17.

Subditos quosdam esse gaudet bonus princeps: quosdam non gaudet esse, sed patitur.

Deorum sibi animum asserens princeps, alios ex civibus, quia viles bonique sunt, libens videat, alios in numerum relinquat: quosdam esse gaudeat, quosdam patitur. 1. de cle. 5.

Vociferatio & intemperantia verborum regi fugienda.

Regi vociferatio quoque, verborumque intemperantia non ex maiestate est. 1. de clem. 7. in fin.

Ira principem dedecet.

Non decet regem sæva, nec inexorabilis ira. 1. de cle. 5.

Regis iræ nihil obstat, eius grauiori sententiæ ipsi quod pereunt, assentiuntur. hunc nemo interrogaturus est: imo, si vehementius excanduit, ne deprecaturus quidem. 1. de cle. 5.

Clementia principi & laudi & utilitati.

Hæc est clementia vera, nunquam civilem sanguinem fuisse. 1. de clem. 11.

Clementia in rege quo rarior, eo mirabilior. 1. de clem. 5.

Saluum regem in aperto clementia præstabit. Vnum est inexpugnabile munimentum, amor civium. Quid pulchrius est, quam vivere optantibus cunctis, & vota non sub custode nuncupantibus? 1. de clemen. 19.

Servare proprium regis.

Occidere contra legem nemo potest, servare nemo præter principem. 1. de clem. 5.

Veniam nullius rei petere. multarum dare pulchrum est in fastigio collocatis.

Nihil quicquam pulchrius existimo in fastigio collocatis, quam multarum rerum veniam dare, nullius petere. ad Mar. 4.

Sana animadversio principi dedecori est.

Nulli regi gloria est ex læva animadversione. quis enim dubitat posse? At contra maxima, si vim suam continet. 1. de cle. 17.

Punire raro principi expedit, & cur.

Periculosum est ostendere civitati, quanto plures mali sint. 1. de clemen. 27.

In qua civitate raro homines puniuntur, in ea consensus fit innocentiae, & indulgetur velut bono publico, putet se innocentem esse civitas, erit. 1. de clem. 23.

Non minus principi turpia sunt multa supplicia, quam medico multa vulnera. 1. de clemen. 24.

Ignoscere omnibus & nulli, crudelitas est.

Non tam omnibus a ignoscere crudelitas est, quam nulli. 1. de clementia 2. [A Hinc illud Frontonis: Malum est eum imperare, sub quo nemini quidpiam concessum sit: sed longe peius, vivere sub eo, sub quo maxime liceat.

Crudelitas principi noxia.

Regia crudelitas auget inimicorum numerum, tollendo parentes enim liberique eorum, qui ita affecti sunt, & propinqui, & amici in locum singulorum succedunt. 1. de clement. 8.

Fama sua rationem princeps habere debet.

Principes etiam multa debent famæ a dare. 1. de clemen. 15. [A Cicero 8. Philippica: O Dij immortales, quam magnū est, personam in Republica tueri principis, quæ non auribus debet solum, sed oculis servire civium Sic Marcus Antoninus Philosophus, famæ suæ curiosissimus fuit, requirens ad verum quid quisque de se diceret, emendans quæ bene reprehensa viderentur. Capitolinus in Marco.

De Donationibus principum, & quemadmodum eos donare, opesque suas conservare oporteat.

Amplæ & regie opes ubi ad malum dominum pervenerunt momento dissipantur: quamvis modica: si bono custodi tradita sint, usu crescunt. de brevit. vit. 1.

Urbem cuidam Alexander donabat vesanus, & qui nihil animo, nisi grande concepit. Cum ille cui donabatur, se ipsum mensus, tanti muneris invidiam refugisset, dicens: Non convenire fortunæ suæ: Non quero, inquit, quid te accipere deceat, sed quid me dare. Animosa vox videtur, & tamen regia cum sit, stultissima est. Nihil enim per se quenquam decet. Refert, quid, quando, quare, ubi. Sine quibus facti ratio non constabit, habenda personarum ac dignitatum proportio, & cum sit ubique virtutis modus, æque peccat quod excedit, quam quod deficit. Liceat istud sane tibi, & te in tantum fortuna sustulerit, ut congiaria tua vrbes sint. Est tamen aliquis minor, quam ut in eius sinum condenda sit civitas. 2. de ben. 16.

Multa reges (in bello præsertim) opertis oculis donant non sufficit homo iustus tot armatis cupiditatibus. Non potest quisquam eodem tempore & bonum virum & bonum ducem agere. Quomodo tot millia hominum insatiabilia satiabuntur? 4. de benef. 37.

Rex honores dignis dat, congiarium & indignis. Frumentum publicum tam fur & perivorus & adulter accipiunt, & sine delectu morum quisquis civis est. Cum aliquid est quod tanquam civi, non tanquam bono datur, ex æquo boni & mali ferunt. 4. de benef. 28.

Ne Principi quidem satis decorum est, donare ignominia b causa. Ab Antigono Cynicus petiit talentum, respondit plus esse quam quod Cynicus petere deberet. repulsi petiit denarium, respondit minus esse quam quod regem deceret dare. Turpissima est eiusmodi cavillatio. Inuenit quomodo neutrum daret: in denario regem, in talento Cynicum respexit: cum posset ei denarium tanquam Cynico dare, & talentum tanquam rex: ut sit aliquid maius quam quod Cynicus accipiat. 2. de benef. 8. [b hoc est, ignominia iniecta accipienti.

Tiberius Cæsar rogatus à nepote M. Aelio prætor, ut æri alieno succurreret, edere illum sibi nomina creditorum iussit. Hoc non est donare, sed creditores convocare. Cum edita essent, scripsit nepoti, iussisse se pecuniam solui. Adiecta contumeliosa admonitione effecit, ut nepos nec æ alienum haberet, nec beneficium. Liberavit illum à creditoribus, sibi non obligavit. Aliquid Tiberius secutus est, puto: Noluit plures esse, qui idem rogaturi concurrerent. Aliquot postea qui idem rogarent, inveniuntur, quos omnes iussit reddere æris alieni causas: & ita certas æris summas dedit, non est istud liberalitas, censura est. 2. de bene. 8.

De donis accipiendis.

reges Parthos non potest quisquam salutare sine munere. 2. epistolarum. 17.

Alexandro Macedoni (cum victor orientis animos supra humana tolleret) Corinthij per legatos gratulati sunt, & civitate illum sua donaverunt. Cum risisset Alexander hoc officij genus, unus ex legatis: Nulli, inquit, civitatem vquam dedimus alij, quam tibi & Herculi. Libens accepit debitum honorem, & legatos invitatione aliaque humanitate prosecutus cogitavit, non qui sibi civitatem darent, sed cui dedissent. 1. de benef. 13.

Brevis est potestas, quæ magna.

Nihil tam civile tam utile est, quam brevem potestatem esse, quæ magna est. 7. controvers. 8.

Ruina regnis & regibus parata sine ab hoste sine à morte.

Quod regnum est, cui non parata sit ruina & proculcatio, & dominus, & carnifex? Non magni ista intervallis diuisa, sed horæ momentum interest inter solium & aliena genua. 1. de tranq. 11.

Rex es? non ad Cræsum te mittam, qui in regnum suum descendit iussus, & extingui vidit, factus non regno tantum, sed etiam morti suæ superstes. Non ad Iugurtham, quem populus intra annum, quam timerat spectavit. Ptolemæum Africæ regem, Armeniæ Mithridatem inter Carianas custodias vidimus: alter in exilium missus est, alter ut meliori fide vteretur, optabat. 1. de tranq. 11.

Quicquid longa series multis laboribus, multa dei indulgentia struxit, id unus dies spargit ac dissipat. Longam moram dedit malis properantibus, qui diem dixit horam, momentumque temporis evertendis imperiis sufficere. epi. 91.

Plato ait, Neminem regem non ex servis oriundum esse, neminem non servum ex regibus. epi. 44.

Fortuna eas a quoque domos aula est iniuriæ causa intrare, in quas per templa aditur, & atram laureatis foribus inducere vestem. ad Polyb. 35. [A Loquitur autor noster de ædibus principum, in quas per templa aditus erat. templum, inquam, erat in vestibulo palatii scribit Suet. cap. 23. in Caio, Caligulam ædem Castoris & Pollucis in vestibulum aulae suæ transfigurasse, ibique mediū se adorandū præbuisse eadem superstitione & adulatione factū, ut & arces principum in templa verterentur. Porro quod laureatas fores appellat easdē principis ædes vocat. Sic Martialis. 8. Laurigeros penates, pro Cæsaris ædibus sumit. Quo refere possumus id, quod Tert. li. 2. ad uxorem & ca. 35. apol. de ianuis laureatis scribit.

Imagines imperatoria in Cæsarium atrio.

Vides omnes has imagines, quæ implevere Cæsarium atrium, nulla non harum aliquo luorum incommodo insignis est. ad Polyb. 33.

Imperare vobis quietis, facile est.

Tanquillo (ut aiunt) quilibet gubernator est. epi. 67.

De seculis corruptissimis.

Magna tum pietas, nil nisi impie facere. ad Martiam. cap. 1. Omne tempus Clodios, non omne Catones fert. epi. 98.

Laudare defunctos ministros principes solent, & cur.

Regalis ingenij mos est, in præsentium contumeliam amissa laudare, & his virtutem dare vera dicendi, à quibus iam audiendi periculum non est. 6. de benef. 32.

Vir bonus etiam apud principem adversarium semper verus, imperturbatus & insuperabilis.

Multo facilius totam gentem, quam a vnum virum vincere. epi. 9. [A Talis illa vox viri boni & sapientis apud Horatium. epi. 16. in. f. & apud Iuvenalem Satyra. 8.

Parcere etiam improbandis civibus principem convenit, & cur.

parcendum est etiam improbandis civibus, non aliter quam membris languentibus: & si quando millo sanguine opus est, sustinendum est, ne ultra quam necesse sit incidas. 1. de clem. 5.

Dolorem cito vincere, principi decorum est.

Caius Cæsar tam cito dolorem vicit, quam omnia solebat. ad Martiam, decimoquarto.

Præsidii ne egeat princeps, ipse efficiet, & quemadmodum possit.
 Princeps suo beneficio tutus, præsidii non eget. 1. de clement. 13.

Illius demum magnitudo stabilis est: fundataque, quem omnes tam supra esse, quam pro se sciunt, cuius curam excubare pro se sciunt, cuius curam excubare pro salute singulorum atque vniuersorum quotidie experiuntur: quo procedente, non tanquam malum ac noxium animal & cubili profliret, diffugiunt, sed ad clarum ac beneficium sidus aduolant. 1. de clem.

Dictoria & conuicia cum suorum tum hostium negligere, remittere, imo irridere, ac saepe non punire.

Et tam hæc cogitanda sunt exempla, quæ vites, quam illa e contrario quæ sequaris moderata, lenia: quibus nec ad irascendum causa defuit, nec ad vlciscendū potestas. Quid enim facilius fuit Antigono, quam duos manipulares duci iubere, qui excubantes regio tabernaculo faciebant, quod homines & periculosissime & libentissime faciunt, qui de rege suo male existimant? Audierat omnia Antigonus (vt pote cum inter dicentes & audientem paulum interesset) quem ille leuiter commouit. & Longius, inquit, discedite, ne vos rex audiat. Idem quadam nocte, cum quosdam ex militibus suis exaudisset, omnia mala imprecantes regi, qui ipsos in illud iter, & inextricabile lutum deduxisset, accessit ad eos qui maxime laborabant: & cum ignorantes a quo adiuuarentur, explicuisset: Nunc, inquit, maledicite Antigono, cuius vitio in has miseras incidistis: ei autem bene optate, qui vos ex hac voragine eduxit. Idem tam miri animo hostium suorum maledicta, quam ciuium tulit. Itaque cum in paruulo quodam castello Græci obsiderentur, & fiducia loci contemptes hostem, multa in deformitatem Antigoni iocarentur, & nunc statuerant humilem, nunc collisum nasum deriderent: Gaudeo, inquit, & aliquid boni spero: in castris meis Silenum habeo. Cum hos dicaces fames domuisset, captis sic vsus est, vt eos qui militia viles erant, in cohortes describeret, ceteros præconi subiiceret. id quoque se negauit facturum fuisse, nisi expediret his dominum habere, qui tam malam haberent linguam. 3. de ira 22.

C. Cæsar victoria ciuili clementissime vsus est, cum sarcinam deprehendisset epistolarum a Pompeium missarum, ab iis qui videbantur aut in aduersis, aut in neutris fuisse partibus, combussit: quamuis moderate soleret irasci, maluit tamen non posse. 2. de ira 23. [A Plinius 7. ca. 25. Illa fuit vera & incomparabilis, inuicti animi sublimitas: captis apud Pharsaliam Pompeij Magni seriniis epistolarum, iterumque apud Thapsum Scipionis, concremasset ea optima fide, atque non legisse.

Sub D. Augusto nondum & verba hominibus periculosa erant. Rufus, vir ordinis senatorij, inter cœnam optauerat, ne Cæsar saluus rediret ex ea peregrinatione, quam parabat: & adiecerat, idem omnes & tauros & vitulos optare. fuerunt qui illa diligenter audirent. Vt primum diluxit, seruus (qui cœnanti ad pedes steterat) narrat quæ inter cœnam ebrius dixisset hortatur eum, vt Cæsarem occupet, atque ipse se deferat. vsus consilio, descendenti Cæsari occurrit: & cum malam mentem se habuisse pridie iurasset, id vt in se & filios suos recideret optauit: & Cæsarem vt ignosceret sibi, rediretque in gratiam secum optauit. Cum dixisset Cæsar, facere; Nemo, inquit, credet te in gratiam mecum rediisse, nisi mihi aliquid donaueris: & impetravit. Cæsar ait, mea causa operam dabo, ne vnquam tibi irascar. Honestè Cæsar, quod ignoruit, quod liberalitatem clementiæ adiecit. Quicumque hoc audiuerit exemplum, necesse est Cæsarem laudet: sed cum seruum ante laudauerit. Non expectas manumissum, qui hoc fecerat? nec tamen gratis: pecuniam pro libertate eius Cæsar numerauit. 3. de benef. 27. [B Subaudi; vt crimen maiestatis contraheret.

De populo, & partibus officiisque populi erga principem: Honores & Titulos honestissimos Principi suo deferre, & qui Tituli, quæ ve cognomina Principibus affectanda.

Patrem patriæ appellauimus, non adulatione vana adducti. Cetera cognomina honori data sunt. Magnos A & Fælices B & Augustos C diximus, & ambitiose maiestati, quidquid potuimus titulorum congesimus, illis hoc tribuentes. Patrem patriæ appellamus, vt sciret datam sibi patriam potestatem. 1. de clem. 14. [A cognomen Pompeij, [B cognomen Syllæ. [C cognomen Octauiano delatum a senatu. Suetonius Augusto, 58. & 7. sic Amor & humani generis Titus appellatus. Suet. Tito. 1. Sunt & hæc notatu digna, quæ apud Spartianum: Si pietatem, quid Pio sanctius? si doctrinam, quid Marco prudentius? si innocentiam, quid Vero simplicius? si fortunam, quid Bassiano fortius? Alexander

Seuerus apud Spartianum. Huc quoque referendū, quod a Polliōne scribitur: Vespasianus, in gubernando aratio: Nervæ grauitas, Traiani virtus: Antonini clementia: Pertinacis & Seueri censura totius vitæ ac seueritas militaris, quæ omnia Victorinæ adfuisse. Pollio in Victorinæ vita scribit, sed & illud Tertuliani commodè potest adici: Reliquistis, inquit, de sapientia Socratem, de iustitia Aristidem, de militia Themistoclem, de sublimitate Alexandrum, de felicitate Polycratem, de eloquentia Demosthenem. Quis ex illis vestris Diis grauior & sapientior Catone? iustior & militatior Scipione? Quis sublimior Pompeio? felicior Sylla? copiosior Crasso? eloquentior Tullio? Tertull. 11. Apologetico.

Principem suum amare ultra priuatas necessitates.

Principes regesque, & quocunque alio nomine sint, status publici tutores, a non est mirum amari ultra priuatas etiam necessitudines. Nam si sanis hominibus publica priuatis potiora sunt, sequitur quoque: vt is carior sit in quem se Respublica conuertit. 1. de clem. 4. [A Sic Paulus libro singulari de officio præfecti vigilum: Salutem Republicæ tueri nulli magis credidit princeps conuenire, nec alium ei sufficere rei, quam Cæsarem. l. 3. ff. de officio præfecti vigilum.

Loqui ac dicere apud Regem quomodo oporteat.

Non eodem modo in libera ciuitate dicendam sententiam, quo apud Reges, quibus etiam quæ profunt, ita tamen vt delectent, suadenda sunt. Et inter reges ipsos, quosdam magis aut minus rerum vsum habere. Suasoria. 1.

Precari & vota facere pro principe. Precatio, oratio, seu votum subditorum pro rege sub ac Principe.

Dij Cæsarem Deaque omnes teris commodent, ac faciant, vt quamdiu mortalis erit, nihil ex domo sua mortale esse sentiat. Rectorem Romano imperio silium longa fide approbet, & ante illum consortem patris, quam in successorem accipiat: sera & nepotibus quidem nostris dies nota sit, qua illum gens sua cælo asserat. Abstine ab hoc manus tuas, Fortuna, nec in isto potentiam (nisi ea parte qua prodes) ostenderis. Patere illum generi humano diu ægro & affecto mederi. Patere quidquid prioris principis furor concussit, in locum suum restituere ac reponere: Sydus hoc quod præcipitato in profundum ac demerso in tenebras orbi refulsit, semper luceat. Hic Germaniam placeat, Britanniam aperiat, & patris triumphos ducat & nouos. ad Polyb. 31.

Iuat similes preces veterum adiungere. initium autem faciam a Plinij prece pro Traiano suo principe: Præsides, inquit, custodesque imperij deos, ego consul pro rebus humanis, ac te præcipue Capitoline Iupiter, precor, vt beneficiis tuis faueas, tantisque muneribus addas perpetuitatem. Audisti quæ malo principi precabamur: exaudi, quæ pro dissimillimo optatus. & post: Quo maiore fiducia iidem illis votis, quæ ipse pro se nuncupari iubet, oro & obtestor, si bene Rempublicam, si ex utilitate omnium regit, primum vt nepotibus illum nostris ac pronepotibus serues. Deinde, vt quandoque ei successorem tribuas, quem genuerit, quem formauerit, similemque fecerit adoptato: aut si hoc fato negatur, in consilio sis eligenti, monstresque aliquem quem adoptari in Capitolio deceat. Plin. in Panegyrico Traiani. Est & illud apud eundem autorem notatu dignum. Precati, inquit, sumus, Deos, vt te Remque publicam florentem & incolumem ea benignitate seruarent, quam super magnas plurimasque virtutes præcipua sanctitate consequi Deorum honore meruisti. & post: Opto domine, & hunc natalem & plurimos alios quam felicissimos agas, æternaque laude florentem virtutis tuæ gloriam & incolumis & fortis aliis super alia opetibus augeas. Plin. lib. 10. epist. ad Traian. Subiciam & hanc Iulij Firmici pro Constantino: Vos etiam, inquit, fidi comites, Mercuri & Venus, Constantinum maximū principem, & eius inuictissimos liberos, Dominos & Cæsares nostros, consensu vestræ moderationis, & Dei summi obsequente iudicio, perpetuaque eis imperia decernente, facite etiam nostris posteris posterorum nostrorum posteris, infinitis seculorum continuationibus imperare: vt omni malorum acerbitate depulsa, humanum genus quietæ felicitatis munera consequatur. Iul. Firmicus lib. 1. Mathes. cap. ult.

Salutare principem suum cum munere.

Reges Parthos non potest quisquā salutare siue munere. epi. 17.

Obedire principi etiam iniusto, sauo, immani & barbaro.

Rex est: si nocentem punit, cede iustitiæ: si innocentem, cede fortunæ. 2. ira 10.

Cum pari contendere, anceps est: cum superiore, fusiosum: cum inferiore, sordidum. 2. de ira 4.

Potentiorum iniuriæ hilari vultu, non patienter tantum ferendæ sunt: faciet iterū, si se fecisse crediderint. 2. de ira 3.

Non dubito, quin Harpagus quoque tale aliquid regi suo Persarumque suaserit, quo offensus, liberos illi epulandos apposuit, & subinde quaesivit an placeret conditura. Deinde ut satis illum plenum malis suis vidit, afferri capita illorum iussit, & quomodo esset acceptus, interrogavit. 3. de ira. 15.

Annus novus dicebatur primus imperij annus.

Anno novo seculi in ludo. dixi in Physicis & Nomenclatura De Vxoribus Principum. Vxorum consilia principes interdum utiliter sequutos fuisse.

Divus Augustus fuit mitis princeps, si quis illum à principatu suo aestimare incipiat: in communi quidem Republica gladium movit, cum hoc ætatis esset, quod tu nunc es. duodevicesimum egressus annum, iam pugiones in sinu amicorum absconderat, iam insidiis M. Antonij consulis latus petierat, iam fuerat collega proscriptionis: sed cum annum quadragesimum transisset, & in Gallia moraretur, delatum est ad eum iudicium, L. Cinnam stolidi ingenij virum insidias ei struere. Dictum est & ubi, & quando, & quemadmodum aggredi vellet. Unus ex consociis deferebat. Constituit se ab eo vindicare. Consilium amicorum aduocari iussit. Nox illi inquieta erat, cum cogitaret, adolescentem nobilem, hoc detracto integrum, Cn. Pompeij nepotem damnandum. Iam unum hominem occidere non poterat, cum M. Antonio proscriptionis edictum inter cœnam dictaret. Gemens subinde voces emittebat varias, & inter se contrarias: *Quid ergo? ego percussorem meum securum ambulare patiar, me sollicito? Ergo non dabit pœnas, qui tot civilibus bellis frustra petutum caput, tot navalibus, tot pedestribus præliis incolume, postquam terra marique pax parta est, non occidere constituat, sed immolare?* (Nam sacrificantem placuerat adoriri.) Rursus silentio interposito, maiore multo voce sibi quam Cinnæ irascebatur: *Quid vivis, si perire te tam multorum interest? Quis finis erit suppliciorum? Quis sanguinis? Ego sum nobiles adolescentulis expositum caput, in quod mucrones aguant. Non est tanti vita, si ut ego non peream, tam multa perdenda sunt.* Interpellavit tandem illum Liuvia A vxor: *Et admittis, inquit, muliebri consilium?* B *Fac quod medici solent: qui ubi vstitata remedia non procedunt, tentant contraria. Seueritate nihil adhuc profecisti: Saluidienum Lepidus secutus est, Lepidum Murana, Muranam Capio, Capionem Egnatius, ut alios taceam, quos tantum ausos pudet: nunc tenta, quomodo tibi cedat clementia: Ignosce L. Cinna. deprehensus est. Iam nocere tibi non potest, prodesse fama tua potest.* Gaudius sibi quod aduocatum iauenerat, vxori quidem gratias egit: renunciari autem extemplo amicis, quos in consilium rogauerat, imperavit, & Cinnam unum ad se accersit: dimissisque omnibus è cubiculo, cum alteram Cinnæ poni cathedram iussisset: *Hoc, inquit, primum à te peto, ne me loquentem interpelles, ne meo sermone medio proclames: dabitur tibi loquendi liberum tempus.* Ego te, Cinna, cum in hostium castris inuenissem, non factum tantum mihi inimicum, sed natum seruavi, patrimonium tibi omne concessi. Hodie tam felix & tam diues, ut victo victores inuideant. Sacerdotium tibi petenti, præteritis compluribus, quorum parentes tecum militauerant, dedi. Cum sic de te meruerim, occidere me constitui. Cum ad hanc vocem exclamasset, procul hanc ab se abesse dementiam: *Non præstas, inquit, fidem Cinna: conuenerat, ne interloquereris. Occidere, inquam, me paras.* adiecit locū, socios, diem, ordinē insidiarū, cui commissū esset ferrum. Et cum defixū videret, nec ex conuentione sed cōscientia tacentē: *Quo, inquit, hoc animo facis? Ut ipse sis princeps? Male mehercule cum Repub. agitur, si tibi ad imperandum nihil præter me obstat. Domum tueri tuam non potes. Nuper libertini hominis gratia in priuato iudicio superatus es. Adeo nihil facilius potes, quam contra Casarem aduocare? Cedo si spes tuas solus impediō? Paulus ne te, & Fabius Maximus, & Cossus, & Seruilius ferēt, tantumq; agmē nobiliū nō inania nomina præferentium, sed eorum qui imaginibus suis decori sint? Ne totam eius orationem repetendo magnam partem voluminis occupem, diutius enim quam duabus horis locutū esse constat, cum hanc pœnam, qua sola erat contentus futurus, extenderet. Vitam tibi, inquit, Cinna, iterū do, prius hosti, nunc insidiatori ac paricida. Ex hodierno die inter nos amicitia incipiat. Contendamus utrum ego meliore fide vitam tibi dederim, an tu debeas? Posthæc detulit vltro consulatum, questus, quod non auderet petere. Amicissimum fidelissimumque habuit, hæres solus fuit illi. Nullis amplius insidiis ab ullo petitus est. 1. de clem. 9. [A Non eodem successu Annia Faustina Antoninū Pium interpellat. Illa Antoninū arguebat, quasi parum nescius quid suis largiretur: Stulta (inquit Antoninus) postquā ad imperium transiimus & illud quod habuimus, ante perdidimus. Capitolinus in Antonino Pio. [B Sic in constitutione grauissima coniugem suam Theodorā, participem consilij, adsumpsit*

Iustinianus, Nouella, ut iudices sine quoquo suffragio fiant. 8. c. sic Germani consilia mulierum non aspernabantur. Tacitus de moribus Germanorum. Sane Romanis consilium muliebri non ita admissum, adeo ut earum præsentia in sacrificiis quibusdā infauita habita sit, Varro de re rustica, c. 83. Mulier (inquit) cum probus votum sit, ad eam rem diuinam ne adsit, neque videat quomodo fiat. Heliogabalus matricenaculum mulierum permisit, in quo hæc matrones deciderentur, qua veste, quo modo, quoue ornatu quamque mulierem incedere oporteret. Quinimo & matrem in senatum admisit. Eo occiso, cautum fuit senatusconsulto, ne vnquam mulier senatum ingrederetur. Lampridius Heliogabalo. Id cenaculum matronis reddi voluerat Aurelianus, ita ut primæ illic essent, quæ sacerdotia autore senatu meruissent. Vopiscus in Aureliano.

DE LIBERIS PRINCIPVM.

Liberos suos, filios, filiasque palam ac publice punire, utrum principi expediat: & qua sint amicorum principis partes, quoties in familia principis ipsius, liberi principum occurrunt puniendi.

Divus Augustus filiam intra pudicitie maledictum impudicam relegauit, & flagitia principalis domus in publicum emisit. admissos gregatim adulteros, pererratam nocturnis comestationibus ciuitatem, forum ipsum ac rostra, ex quibus pater legem de adulteriis tulerat, filia in stupra placuisse, quotidianum ad Marsyam concursum cum ex adultera, in quaestuarium versa, ius omnis licentiae sub ignoto adultero peteret. Hæc non tam vindicanda principi, quam tacenda (quia quarundam rerum turpitudine etiam ad vindicantem redit) parum potens ira, publicauerat. Deinde, cum interposito tempore in locū iræ subisset verecundia, gemens, quod non illa silentio pressisset, quæ tamdiu nescierat, donec loqui turpe esset, sæpe exclamavit: *Horum a mihi nihil accidisset, si aut Agrippa, aut Mecænas vixisset.* Adeo tot habenti millia hominum, duos reparare difficile est. Cæsar sunt legiones, & protinus scriptæ. Fracta classis, & intra paucos dies natauit noua. Sæuiti est in opera publica ignibus, surrexerunt meliora consumptis. Tota vita Agrippæ & Mecænatis vacauit locus. Quid putem defuisse similes, qui assumerentur, an ipsius vitium fuisse, qui maluit quæri, quam quærere? Non est quod existimemus, Agrippam & Mecænatem solitos illi vera dicere, qui si vixissent, interdissimulantes fuissent. Regalis ingenij mos est, in præsentium contumeliam amissa laudare, & his virtutem dare vera dicendi, a quibus iam audiendi periculum non est. 6. de benef. 32. [A Sic Phauorinus 2. commentariorum refert, Aristotlem dicere solitum, ὁ φίλος ὁ δὲ φίλος: ὁ ἀμικὶ ἀμικὸς nemmo. Laertius lib. 5. in vita Aristotelis.

Adoptione desertam liberis domum fulcire.

Augustus, B amissis liberis & nepotibus, exhausta Caesarum turba, adoptione c desertam domum fulsit. ad Mart. cap. 15. B Sic Iulius Cæsar. C. Octaviū in familiam nomenq; adoptauit. Suet. Iulio. 83. & Claudius Neronem. Suet. Claudio. 43. Nerua Traianum. Dion. Nerua. Traianum inquam, nulla cognatione sibi iunctum (tamen si propinquos & cognatos plurimos habebat.) & genere Hispanum, aut Italia oriundum, exillimans ac dictitans, in eligendo imperij successore, virtutem hominis, non genus aut patriam spectari oportere. Sic Adrianus Ceionium Commodum verum, hoc est, Aelium Verum adoptat, obque eius adoptionem Circenses edidit, & donatiuum populo ac militibus expendit. Quem cum minus sanum videret, sapissime dictitauit, in caducum parietem se inclinasse, ac perdidisse quater milies H. S. quod populo & militibus pro eius adoptione dederat. Eodem vero mortuo, adoptat Antoninum Pium ea lege, ut sibi ille duos adoptaret, Annium Verum & M. Antoninum. Hi sunt qui postea duo pariter Augulli, primi Rempublicam gubernarunt. Spartianus in Hadrian: Capitolinus in Antonino. sic Valerianus Aurelianū adoptat. Vopiscus Aureliano. c Augustus ipse non ante Tiberiū adoptauit, quā Germanicum adoptaret, ut protinus adoptione facta, inciperet Germanicus Augulli nepos esse. 5. vltimo, Inst. de adoptionib.

De Dignitatibus, regia potentia ministris & Consiliariis Principum. Magna dignitates, magna sunt seruitutes: & qui in illis sunt, serui, & quomodo. De eorum arbitrio imminuto.

Magna seruitus, est magna fortuna. Non licet tibi quidquam arbitrio tuo facere. Audienda sunt tot hominū milia, tot disponendi libelli, tantus rerum toto ex orbe concurrentium congestus. Ut possit per ordinem suum principis maximi officium geri, quieti animi est. ad Polyb. 16.

De eorundem necessitate, utilitatibus: voluptatibus, doloribus, aliis occupationibus. Principi totos se debere: Principe saluo bonum ministrum (etsi multa ac magna amisit,) nihil amisisse.

Tibi eadem necessitas, quæ Cæsari iniungitur. Non licet tibi ad utilitates tuas, ad studia tua respicere, Cæsare orbē terrarum possidente, impariri te nec voluptati, nec dolori, nec ulli rei potes. Totum te Cæsari debes. Adice nunc, quod cum semper prædices, cariorē tibi spiritu tuo Cæsarem esse. Fas tibi non est, saluo Cæsare de fortuna queri. Hoc incolumi, salui tibi sunt tui: nihil perdidisti: non t. tum siccos oculos tuos esse, sed etiam lætos oportet. In hoc tibi omnia sunt, hic pro omnibus est. *ad Polyb. 26.*

De eorundem fletu, somno, secessu rusticano, peregrinatione voluntaria, voluptate in spectaculis, diei dispositione, illicitis multis.

Non licet tibi flere immodice: nec hoc tantum modo nō licet, sed nec somnum quidem extendere in partem diei licet, aut à tumultu dierum in otium nunc (gratia quietis) confugere: aut assidua laboriosi officij statione fatigatum corpus voluntaria peregrinatione recreare, aut spectaculorum varietate animum detinere, aut ex tuo arbitrio diem disponere. Multa tibi non licent, quæ humillimis & in angulo iacentibus licent. *ad Polyb. 25. & 26.*

Iterum de eorundem fletu.

Non licet tibi flere, ut multos flentes audire possis: ut periclitantium, & ad misericordiam mitissimi Cæsaris pervenire cupientium lachrymæ profint, tuæ siccandæ sunt. *ad Polyb. 26.*

De eorundem fide, industria, onere perpetuo.

Cum voles omnium rerum obliuisci, cogita Cæsarem. vide quantam huius in te indulgentiæ fidem, quantam industriam debeas: intelliges non magis tibi incuruari licere, quam illi (si quis modo est fabulis creditus) cuius humeris mundus innititur. *ad Polyb. 26.*

De rationum publicarum ministris, & quam fidem administrationi debeant.

Tu orbis terrarum rationes administras, tam abstinentes, quam alienas: tam diligenter, quam tuas: tam religiose, quam publicas. In officio amorem consequeris, in quo odium vitare difficile est: sed tamen mihi crede, satius est vitæ rationem, quam frumenti a publici nosse. *de brevitate vita 18.* [A Polybium alloquitur, præfectum annonæ.

De superbia ministrorum regionum.

Regiæ potentiae ministros delectat superbiæ suæ longum spectaculum, minusque se iudicant posse, nisi diu multumque singulis quod possint, ostendant. Nihil confestim, nihil semel faciunt. Iniuriæ eorum præcipites, lenta beneficia sunt. *2. de benef. 5.*

De his qui à secretis principis: & utrum obriosis secretum suum committere princeps tuto possit ac debeat.

Cogita quam multis militibus non semper sobriis & imperator, & tribunus, & centurio tacenda mandauerint. De illa C. Cæsaris cæde, illius dico, qui superato Pompeio republicam tenuit, tam creditum est Tullio Cimbro, quam C. Cassio. Cassius tota vita aquam bibit, Tullius Cimber & nimius erat in vino, & Scordalus, in hanc rem locutus est ipse: Ego, inquit, quenquam feram, qui vinum ferre non possum: Sibi quisque nunc nominet eos, quibus scit & vinum male credi, & sermonem bene. Vnum tamen exemplum, quod occurrit mihi, referam, ne intercitat. *Instruenda est enim vita exemplis illustribus.* Non semper confugiamus ad vetera. L. Piso, urbis custos, ebrius ex quo semel factus fuit, maiorem partem noctis in conuiuium exigebat, usque in horam sextam fere dormiebat: hoc erat eius matutinum, officium tamen suum (quo tutela urbis continebatur) diligentissime administravit. Huic & diuus Augustus dedit secreta mandata, cum illum præponeret Thraciæ, quam perdomuit: & Tiberius proficiscens in Campaniam, cum multa in vrbe & suspecta relinqueret & inuisa, puto quia illi bene cesserat Pisonis ebrietas, postea Cossum fecit urbis præfectum, virum grauem, moderatum, sed mersum vino, & madentem adeo, ut ex senatu aliquando (in quem e conuiuium venerat) oppressus inexcitabili somno tolleretur. Huic tamen Tiberius multa sua manu scripsit, quæ committenda ne ministris quidem suis iudicabat: nullum Cosso aut priuatum secretum aut publicum elapsum est. *12. epistol. 84.*

De Vicario summo, aut vicem gerente principis.

Meccenas, cum absentis Cæsaris partibus congregaretur, signum à discincto petebatur. *epi. 115.*

De Amicis principum: de eorum spe inexplibili, & quæ pericula inde principi sint.

D. Iulium plures amici confecerunt, quam inimici, quorū non expleuerat spes inexplibiles *3. de ira 30.*

De sauitia & furore Alexandri in quosdam amicos.

Dabo tibi ex Aristotelis sinu regem Alexandrum, qui Clitum carissimum sibi, & vna educatum, inter epulas transfodit manu sua: parum adulantem, & pigre ex Macedone, ac libero in Persicam seruitutem transeuntem. Nam Lysimachum æque familiarem sibi leoni obiecit. *3. de ira 17.*

Lenitas Augusti in amicos, inimicos eius ferentes.

Multa & D. Augustus digna memoria fecit, dixitque, quibus appareat illi iram non imperasse. Timagenes, historiarum scriptor, quædam in ipsum, quædam in uxorem eius, & in totam domum eius dixerat, nec perdidit dicta: magis enim circumfertur, & in ore hominum est temeraria urbanitas. Sæpe illum Cæsar monuit, ut moderatius lingua vteretur: perseveranti domo sua interdixit. Postea Timagenes in contubernio Pollionis Asinij consenuit, ac tota ciuitate dilectus est. Nullum illi limen præclusa, Cæsaris domus abstulit. historias postea quas scripserat, recitauit & combussit, & libros, acta Cæsaris Augusti continentes, in ignem posuit. Inimicitias gessit cum Cæsare Augusto: nemo amicitiam eius extimuit, nemo quasi fulgure ictum refugit. Fuit qui præberet tam alte cadenti sinum. Tulit hoc, ut dixi, Cæsar patienter: ne eo quidem motus, quod laudibus suis rebusque gestis manus attulerat. Nunquam cum hospite inimici sui questus est: hoc duntaxat Pollioni Asinio dixit, *ἔμελλες ἐσθῆς*. Paranti demum excusationem obstitit. Fruere, inquit, mi Pollio, frueri. Et cum Pollio diceret: Si iubes Cæsar, statim illi domum meam interdicam. Hoc me, inquit, putas facturum, cum ego vos in gratiam reduxerim? Fuerat enim aliquando Timageni Pollio iratus: nec ullam habuerat causam definendi, quam quod Cæsar coeperat. *3. de ira 25.*

Rari principum amici: & qui verum principi, iustaque consilia suggerere audeant.

Exemplum superius attuli, vbi de liberis Principum dixi. Addam tantum illud ex Vopisci Aureliano: Pauci sunt, inquit, principes boni. Ut bene dictum sit à quodam mimico scurra Claudij huius temporibus: In vno anulo bonos principes posse perscribi atque depingi. & post: Et queritur, quæ res malos principes faciat: Iam primum nimia licentia, deinde rerum copia, amici præterea improbi, satellites detestandi, eunuchi auarissimi, aulici vel stulti vel detestabiles: & quod negari non potest, rerum publicarum ignorantia, sed ego (inquit idem Vopiscus) à patre meo audiui, Diocletianum principem iam priuatum dixisse, Nihil est difficilius, quam bene imperare. Colligunt se quatuor vel quinque, atque vnum consilium ad decipiendum imperatorem capiunt. Dicunt quid probandum sit. Imperator, qui domi clausus est, vera non nouit: cogitur hoc tantum scire, quod illi loquuntur, facit iudices, quos fieri non oportet: amouet à Republica, quos debet obtinere. Quid multa? ut Diocletianus ipse dicebat, bonus cautus, optimus venditur imperator.

Amici principum ad summam potentiam perducti, potentia sua abutentes: & de Seiano, nimisque honoribus illi tributis.

Propone illud acerbissimum tibi tempus, quo Seianus patrem tuum clienti suo, Satrio secundo, congiarium dedit. Irascebatur illi (Cremutio Cordo) ob vnum atque alterum liberius dictum, quod tacitus ferre non potuerat, Seianum in ceruices nostras non imponi quidem, sed descendere. Decernebatur illi statua in Pompeij theatro ponenda, quod exustum Cæsar reficiebat. Exclamauit Cordus tunc, vere theatrum perire. Quis enim non rumperetur supra cineres. Cn. Pompeij maximi imperatoris consecrari pessimum militem? *ad Martiam, 22.*

De aulicis & aula.

Contumacia non facit ad aulam. *1. de tranq. 4.*

De PATRIA cuiusque, & de optimo ciue.

Generosus animus humilem non accipit patriam, non Ephesum aut Alexandriam, aut si quod est etiamnum frequentius, oculis lætius vinctis solum. Illi patria est, quodcumque superne vniuersa circuitu suo cingit. *epi. 103.*

Non sum vni angulo natus, patria mea totus hic est mundus. *epist. 28.*

Patria est, ubicunque bene est. *de remed. fort.*

De ruina, morte, & incendio quorundam urbium: & nonnulla de Lugduno Gallia.

Urbes constituit ætas, hora dissoluit: momento fit cinis, diu silua 3. *nat.* 27.

Liberalis noster nunc tristis est nunciato incendio, quo Lugdunensis colonia exusta est. & post: Lugdunum quod ostendebatur, in Gallia quaeritur. & post: Nulla res magna non aliquod habuit ruinæ suæ spatium, in hac una nox interfuit, & inter maximam urbem & nullam. *epi. stol.* 92.

Coloniae Lugdunensi ab origine sua centesimus annus est, ætas ne homini quidem extrema est. *epi.* 92.

Computa urbium secula videbis, quam non diu steterint, etiam quæ vetustate gloriantur. *ad Mart.* 20.

Cum penates ignis absumpsit, fundamenta repente adhuc area ponimus, & urbes haustas sæpius eodem solo condimus. 7. *de benef.* 31.

De ciuitatibus incendio absumptis & captis.

Ciuitates & prouinciæ quæ incendio absumptæ, vide. *epi.* 42.

Hæc captæ maximæ ciuitatis facies, in ea omisso pudoris rectique respectu vires in consilio velut signo ad permiscenda omnia dato, non igni, non ferro abstinetur, soluta legibus scelera sunt. 7. *de bene.* 27.

De Imperiorum casu.

Vetera imperia in ipso flore cecidere. 3. *Natural praefat.*

De migrationibus gentium diuersarum. De Græcis & Macedonibus. Achaïs, Atheniensibus, Milesiis: Græcis in Italia, Asiaticis, Tyriis, Pœnis, Græcis in Gallia:

Germanis, in Hispania.

A cœlestibus agetum te ad humana conuertere videbis gentes populosque mutasse sedem. Quid tibi volunt in mediis Barbarorum nationibus Græcæ urbes? Quid inter Indos Persasque Macedonius sermo? Scythia & totus ille ferarum indomitatumque gentium tractus, ciuitates Achaïæ Ponticis impositas littoribus ostendat. Non perpetuæ hyemis sæuitia, non hominum ingenia, ad similitudinem cœli sui horrentia, transferentibus domus suas obstiterunt. Atheniensis in Asia turba est. Miletus cccccc lxx. urbium populum in diuersa effudit. Totum Italiæ latus, quod infero mari alluitur, maior Græcia fuit. Thuscus Asia sibi vendicat. Tyrij Africam incolunt, in Hispania Pœni: Græci se in Galliam immiserunt, in Græciam Galli. Pyrenæus Germanorum a transitu non prohibuit: per inuia, per incognita versauit se humana leuitas. Liberos coniugesque, & graues senio parentes traxerunt. *de consol. ad Alb.* 6. [A Cymbros (ut id obiter adiciam his, quæ in Coniecturis meis libro 3. superius scripsi,) videtur intelligere, quos reperi, vastatis omnibus quæ circa Rhodanum ac Pyrenæum sunt, per saltum in Hispaniam ingressos, ibique multa populos à Celtiberis fugatos, se bellicosos Teutonis coniunxisse. Liuius. 67.

De mutationibus gentium quotidianis.

Affiduus humani generis discursus est. Quotidie aliquid in tam magno orbe mutatur. Noua urbium fundamenta iaciuntur. Noua gentium nomina, extinctis nominibus prioribus, aut in accessionem validioris cōuersus, oriuntur. Omnes autem iste populorum transportationes, quid aliud quam publica exilia sunt? *de cons. ad Alb.* 6.

De Antenore Patavij conditore: de Euandro & Arcadibus in ripa Tiberis: de Diomede & Troianis in Italia.

Quid tam longo te circuitu traho? Quid interest enumerare Antenorem, Patavij conditorem, & Euandrum, in ripa Tiberis regna Arcadum collocantem? Quid Diomedem aliosque Troianum bellum victos simul, victoresque per alienas terras dissipauit? Romanum imperium nempe autorem exulem respicit: quem profugum capta patria, exiguas reliquias, trahentem, necessitas & victoris metus, longinqua quaerentem, in Italiam detulit. Hic deinde populus quot colonias in omnes prouincias misit? ubicunque vicit Romanus, habitat. Ad hanc commutationem locorum libenter nomina dabat: & relictis artibus suis transmaria sequebatur colonus senex. Res quidem non desiderat plurimum enumerationem: vnum tamen adiciam, quod in oculos se ingerit. Hæc ipsa a insula sæpe iam colonos mutauit. *de cons. ad Alb.* 7. [A Corsicam intelligit:

De Phocensibus Massilia conditoribus: de iisdem in insula Corsica: de Ligurum & Hispanorum & Romanorum transitu in Corsicam. Corsicos Cantabrorum coloniam esse, colligi ex similitudine ritus, tegumentis capitum, eodem genere calceamenti, & verbis quibusdam: Colonia duarum Romanorum in Corsica.

Vt antiquiora, quæ vetustas obduxit, transeam, Phocidæ relictæ, Graij (qui nunc Massiliam colunt) prius in hac insula confederunt. Ex qua quid eos fugauerit, incertum est: utrum cœli grauitas, an præpotentis Italiæ conspectus, an natura importunus maris. Nam in causa non fuisse feritatem accolarum, eo apparet, quod maxime tunc truci, & inconditis Galliæ populis se interposuerunt. Transierunt deinde Ligures in eam, transierunt & Hispani: quod ex similitudine ritus apparet. Eadem enim tegumenta capitum: idemque genus calceamenti, quod Cantabris est, & verba quædam. Nam totus sermo cōuersatione Græcorum Ligurumque à patrio desciiuit. Deductæ deinde sunt duæ ciuium Romanorum coloniae: altera à Mario, altera à Sylla. Toties huius aridi & spinosi saxi mutatus est populus. Vix denique inuenies vllam terram, quam etiam nunc indigenæ colant. Permixta omnia & inscitia sunt. Alii alij successit, *de consol. ad Alb.* 8.

Gentium exterarum quidam mores acritus.

Nihil in vno iudicabis notabile aut scdum, quod gentis suæ publicum est. 3. *de ira* 27.

De Parthis & Germanis nonnulla.

Si in Parthia natus esset, arcus infans statim tenderet: si in Germania, protinus puer tenerum hastile libraret: si aurum nostrorum temporibus fuisset, equitare, & hostem comminus percutere, didicisset. Hæc singulis disciplina gentis suæ suadet ac imperat. *epi.* 16.

Vt scias, inquit, iram habere in se generosi aliquid: liberas videbis gentes, quæ iracundissimæ sunt: ut Germanos & Scythas. 2. *de ira* 14.

Germanis quid est animosius, quid ad incursum acius, quid armorum cupidius, quibus innascuntur inuicunturque: quorum una illis cura est, in aliis negligentibus, quid indurarius ad omnem patientiam: ut quibus magna ex parte non tegumenta corporum prouisa sunt, non suffugia aduersus perpetem cœli rigorem. Hostamen Hispani Galli que & Asiæ Syriæque molles bello viri, antequam legio visatur, cædunt: ob nullam rem aliam importunos, quam ob iracundiam. 1. *de ira*, 11.

Omnes considera gentes, in quibus Romana pax definit. Germanos dico & quicquid circa Istrum vagarum gentium occurrat. perpetua illos hyems, triste cœlum premit, maligne solum sterile sustentat, imbrem culmo aut fronde defendunt, super durata glacie persultant, in alimentum feras capiunt. & post: Nulla illis domicilia nullæque sedes sunt, nisi quas lassitudo in diem posuit: vilis & sic quaerendus manu victus, horrenda iniquitas cœli, infecta corpora, *de prouid.* 4.

Quid capillum ingenti diligentia comis: cum illum vel effuderis more Parthorum, vel Germanorum modo vinxeris: vel, ut Scythæ solent, sparseris. 22. *epi.* ult.

De Aethiopibus & Germanis.

Non est Aethiopis inter suos insignitus color, nec rufus a crinis & coactus in nodum, apud Germanos vtrumque decet. Nihil in vno iudicabis notabile aut fixum, quod genti suæ publicum est. 3. *de ira* 27. [A Hunc locum videtur expressisse Iuuenalis Satyra 11. Cerula quis suspexit Germani lumina, flammam Casariam, & madido torquentem cornua cirro? Nempe quod hæc illis natura est omnibus una.

De Cretenensibus.

Mos Cretensum magistratui, barbam capillumue submittere. 9. *controvers.* 4.

De Cleonensibus.

Cleonæ iudicia reddebant in illos, quibus delegata erat cura prouidendæ tempestatis, quod negligentia eorum vitæ vapulassent, aut segetes prociderent. 4. *Natur.* 7.

Illud incredibile est, Cleonæ fuisse præpositos, καὶ οὐλαργς, speculatores futuræ grandinis. Hi cum signum dedissent, adesse iam grandinem, quid expectas ut homines ad penulas discurrerent aut ad stercoras? Imo pro se quicque album agnum immolabat, alius pullum. Proinus autem illi nubes alio declinabant, cum aliquid gustassent sanguinis. Hoc rides. Accipe quod rideas magis. si quis nec agnū nec pullum habebat (quod sine damno fieri poterat) manus sibi afferebat. Et ne tu auidas aut crudeles existimes nubes, digitum suum bene acuto graphio pungebat, & hoc sanguine litabat. Nec minus grando ab huius agello se

uertebat, quam ab illo, in quo maioribus hostis exorata erat. 4. *Natural. 6.*

De Carthaginensibus.

Ad Carthaginensium ergo Rempubicam sapiens accedet, in qua assidua seditio, & optimo cuique infesta libertas, summa æqui ac boni vilitas, aduersus hostes inhumana crudelitas, etiam aduersus suos hostilitas? Et hanc fugiet, *de vita beata c. vltim. in fin.*

De Alexandrinis & Atheniensibus.

Quare sororem? Stulte stude. Athenis dimidium a licet: Alexandria totum. *in Ludo. 251.* [A Cur dimidium? Aegyptiis Alexandrinis quasque sorores ducere licuit: Spartanis, utrinque: Atheniensibus eas, quæ ex patre. *Philo.*

De Atheniensibus.

Ad Atheniensium Rempubicam sapiens accedet, in qua Socrates damnatus, Aristoteles, ne damneretur, aufugit: *de vit. be at. c. vlt. in f.*

De Lacedæmonis.

Vide Locum supra libro Oeconomicon.

Cuique genti sua decora sunt.

Omnibus sua decora sunt, Athenæ eloquentia inclytæ sunt, Thebæ factis, Sparta armis. *sua fori ar. 21.*

De Ingratitudine Rerumpublicarum & ciuitatum erga optimos ciues.

Ipsa Respub. ingrata in optimos ac deuotissimos sibi fuit, nec minus sæpe peccauit, quam in ipsam peccatum est. Camillum in exilium misit, Scipionem dimisit. Exulauit post Catilinam Cicero, diruti eius penates, bona direpta, factum quicquid victor Catilina fecisset. Rutilius innocentia pretium tulit in Asia latere. Catoni Pop. Rom. præturam negauit, Consulatum pernegauit. Ingrati publice sumus, *de benef. 17.*

De Roma: Roma communis patria.

Roma velut communis patria est *ad Alb. 6.* [B l. 33. ff. *ad municipalem. l. 19. ff. de interdictis & relegatis.* totidem verbis hæc sententia a Iuriconsulto recitatur.

De pomærio, Syllam ultimum Romanorum pomærium protulisse: Pomærium proferri solitum non prouinciali, sed Italico agro adquisito: Extra pomærium cur mons Auentinus fuerit habitus.

Idem narrabat, Syllam ultimum Romanorum protulisse pomærium, c quod nunquam prouinciali, sed Italico agro adquisito, mos proferre apud antiquos. Hoc scire magis prodest, quam Auentinum montem extra pomærium esse, ut ille affirmabat propter alteram ex duabus causis: aut quod plebs eo secessisset, aut quod Remo auspicante, alio loco aues non abduxissent. *de breuitat. vit. 13.* [c *Vide 13. Gellij 14. dixi 3. Coniecturarum.*

De malo ciue.

Nefas est nocere patriæ, ergo sibi quoque. Nam hic pars patriæ est. Sanctæ partes sunt, si vniuersum venerabile est: ergo & homini. nam hic in maiori vrbe ciuis est. *2. de ira 31.*

Patriæ manus afferre, & fascibus suis illam premere, potentia ac dignitas est. *5. de benef. 15.*

Non est vobis eo plus opus ciue, cui plus sit, quam vni ciui. *7. de bene. 7. in fin.*

Sylla patriam durioribus remediis quam pericula erant, sanauit. *5. de bene. 16.*

Sylla proscriptionem commentus est, ut qui ciuem Romanum occidisset, impunitatem & pecuniam tantum, non ciuicam acciperet. *5. de bene. 16.*

Pompeius eo redegit Rempub. ut salua esse nõ posset, nisi beneficio seruitutis. *5. de benef. 16.*

Antonius Romam patriam eo redegit, ut quæ Achæis, Rhodiis, & plerisque vrbibus clavis, ius integrum libertatemque cum immunitate reddiderat, ipsa, tributum spadonib. penderet. *5. de benef. 16. in fin.*

Vtrum ab eo qui ciuitatis statum mutauerit, sapiens vitam accipere debeat.

Disputari de M. Bruto solet, an debuerit accipere à Julio vitam? Mihi (cum vir magnus fuerit in aliis) in hac re videtur vehementer errasse, nec ex institutione Stoica se gessisse, qui aut regis nomen extimuit (cum optimus ciuitatis status sub rege iusto sit,) aut ibi sperauit libertatem futuram, vbi tam magnum præmium erat & imperandi & seruendi: aut existimauit ciuitatem in priorem formam posse repocari amissis pristinis moribus, futuramque ibi æqualitatem ciuilibus iuris, & staturas suo loco leges, vbi viderat tot millia hominum pugnantia, non an seruirent, sed vbi

seruirent. Quanta vero illum aut rerum naturæ aut vrbis suæ tenuit obuius, qui vno interempto defuturum credit, alium quidem velle: cum Tarquinius esset inuentus post tot reges ferro ac fulminibus occisos? *2. de beneficiis 20.*

De sapientis Republica & honoribus.

Sapientem non ad omnem rempublicam mittimus, non semper nec sine vilo fine. Præterea cum sapienti rempub. ipso dignam dedimus, id est mundum: non est extra rempub. etiam si recesserit, imo fortasse relicto vno angulo in maiora atque ampliora transit: & cælo impositus intelligit, cum sellam aut tribunal ascenderit, quam humili loco sederit. *epist. 69.*

Vir sincerus ac purus relinquit curiam & forum, & omnem administrationem Reipublicæ, ut ad altiora secedat. *epist. 74.*

Interrogo, ad quam Rempubl. sapiens accessurus sit? Ad Atheniensium, in qua Socrates damnatur, Aristoteles ne damneretur, fugit, in qua opprimit inuidia virtutes? Negabis mihi accessurum in hanc Rempubl. sapientem? Ad Carthaginensium Rempubl. ergo accedet, in qua assidua seditio & optimo cuique infesta libertas est, summa æqui bonique vilitas, aduersus hostes inhumana crudelitas, etiā aduersus suos hostilitas? Et hanc fugiet. Si perconsere singulas voluero, nullam inuenero, quæ sapientem aut quam sapiens pati possit. quod si non inuenitur illa Respub. quam nobis fingimus, incipit omnibus esse otium necessarium: quia quod præferri poterat otio, nusquam est. *de vit. beat. 32.*

De Optimo ciue.

Errare mihi videntur, qui existimant Philosophiæ fideliter deditos contumaces esse ac refractarios, & contemptores magistratuum ac regum, eorum ve per quos publica administrantur. e contrario enim nulli aduersus illos gratiores sunt, nullis enim plus præstant, quam quibus frui tranquillo otio licet. itaque ij, quibus ad propositum bene viuendi aditum confert securitas publica, necesse est autorem huius boni ut parentem colant. *epist. 74.*

Professores publicos sapientia ciuitati tantum prodesse, quantum oratores, patronos, magistratus, imperatores & legiflatores.

Non is solus Reipub. potest, qui candidatos extrahit & tuetur reos, & de pace belloque censet: sed qui iuuentutem exhortatur, qui in tanta bonorum præceptorum inopia virtute instruit animos: qui ad pecuniam luxuriamque cursu mentes prensat ac retrahit, & si nihil aliud, certe moratur, in priuato publicum negotium agit. An ille plus præstat, qui inter peregrinos & ciues, aut vrbani prætor aduentibus adfessoris verba pronunciat, quam qui docet quid sit iustitia, quid pietas, quid sapientia, quid fortitudo, quid mortis contemptus, quid Deorum intellectus, quantum bonum sit bona conscientia? *1. de tranq. 3.*

Nos certe sumus qui dicimus & Zenonem & Chrysippum maiora egisse, quam si exercitus duxissent, gessissent honores, leges tulissent: quas non vni ciuitati, sed humano generi tulerunt. *de vit. beat. 32.*

Ad Libertatem patriam hortari optimus ciuis debet.

Cato vocem liberam mittit, & rempub. hortatur, ne pro libertate decidat, honestius in seruitutem casura, a quam itura. *epi. 96.* [A *subaudi per vim.*

Opera ciuis boni nunquam inutilis.

Nunquam inutilis est opera ciuis boni. *1. de tranquill. vit. 3.*

Reditum in patriam clade communi patriæ optare non est ciuis boni.

Ciuum bonorum officium illi seruauerunt, qui reddi suos penates noluerunt clade communi: quia satius est duos vnico malo affici, quam omnes publico. *6. de benef. 37.*

Ciuis boni officium priuatus quisque, etiam si neque militet, neque magistratu fungatur, recte exequi potest, & quomodo.

Cum delectu inueniat aliquid quisque, in quo utilis ciuitati sit. Militare non licet: Honores spectet: Priuato viuendum est: sit orator. Silentium indictum est: Tacita aduocatione ciues iuuat. Periculosum etiam in ingressu forum est: in domibus, spectaculis, in conuiujs bonum contubernalem, amicū fidelem, temperantem conuiuiam agat. Officia ciuis amisit? hominis exerceat. Ideo magno animo nos non vnus vrbs membris clusimus, sed in totius orbis commercium emisimus, patriamque nobis mundum professi sumus, ut liceret virtuti latiore campum dare. Præ-

clusum tibi tribunal est, & rostris prohiberis aut comitiis? respice post te, quantum latissimarum regionum pateat, quantum populorū, nunquam tibi ita magna pars obstoretur, vt non maior relinquatur. Sed videne totum istud vitium tuum sit. Non vis enim nisi Consul aut Pritanes, aut Ceryx aut Sufes administrare Rempub. Quid si militare nolis, nisi Imperator aut Tribunus? etiam alii primam frontem tenebunt, te fors inter gregarios posuit? inde voce, adhortatione exemplo, animo milita. Præcis quoque manibus ille in prælio inuenit, quod partibus conferat qui stat tantum, & clamore iuuat, Tale quiddam facies, si a prima te Reipub. parte fortuna submouerit, stes tamen, clamore iuues: si quis fauces oppressit, stes tamen & silentio iuues. Nunquam est inutilis opera boni ciuis. auditu enim, visu, vultu, nutu, obstinatione tacita, incessuque ipso prodest. 1. de tranquillit. 3.

De studio patriæ & suorum amandorum serio edicendo.

Hoc me doce, quomodo a patriam amem, quomodo uxorem, quomodo patrem, quomodo ad hæc tam honesta vel naufragus nauigem. ep. 88. [A An potest cognatio vlla propior esse, quam patria, in qua parentes etiam continentur? Cicero Philipp. 5.]

Amanda est nobis patria, etiamsi non magna sit.

Vlysses ad Ithacæ suæ saxa sic properat, quemadmodum Agamemnon ad Mycenarum nobiles muros. Nemo enim patriam, quia magna est? amat, sed quia sua ep. 67.

Ad patriam inuandam cōfert hanc cuique ciui sententiam exploratam & confessam esse, Venientes extrinsecus causas non esse extimescendas.

Si sapiens non contemnit venientes extrinsecus causas, & aliquid timet, cum fortiter eundem erit aduersus tela, & ignes, pro patria, legibus, libertate, cunctanter exibat, & animo recedente. epistol. 86.

Ad conseruandam Rempublicam templa Deorum nonnunquam denudare licet.

Pro Republica plerumque templa nudantur, & in vsum stipendij dona confluunt. 4. controu. 4. [B Confer l. sancimus 21. C. de sacrosanct. Eccles. sic Nerua, vt impendia contraheret, sacrificia non pauca sustulit.]

Manus suas patria quemque (in ceteris suis membris) debere.

Cætera membra mea sunt, manus publicæ sunt. 1. controuerf. 7.

Deuouere se pro patria.

Decius se pro Repub. deuouit, & in medicis hostes mortem petens irruit: alter post hunc paternæ virtutis amulus conceptis solennibus, ac iam familiaribus verbis in aciem confertissimam incurrit, de hoc sollicitus tantum, vt lita-ret. ep. 68.

Non sine motu vacuum c. Pauli currum Pop. Rom. aspe-xit. Concionatus est tamen Paulus & egit Diis gratias, quod compos voti factus esset, precatus, vt si quid ob ingentem victoriam inuidiæ dandum esset, id suo potius, quam publi-co damno lueretur. ad Mart. 13. [C subaudi liberis. Valer. 5. c. 10. Plutarch. in Paul. Aemil. Liu. 45.]

Quod Respublica debet, vtrum singuli debeant.

Si quis patriæ meæ pecuniam credat, non dicam me illius debitorem, nec hoc æs alienum profitebor, aut candidatus, aut reus: ad exsoluendum tamen hoc, portionem meam dabo. 6. de benef. 19.

De libertate Reipublica sublata iniuste eos queri, qui eam domo sustulerunt.

Respondisse tibi indignaris, libertumque & uxorem & clientem: deinde idem de republica libertatem sublatam quereris, quam domi sustulisti. 3. de ira. 35.

De simultatibus priuatis & publicis.

Priuatas simultates deponendas interdum putabat: pu-blicas, nunquam. Suasoriar. 2. pro Cicerone.

Vir politicus, & ad ciuilia erectus, secreta studia pati non potest.

Secreta studia pati non potest animus ad ciuilia erectus, agendique cupidus. 1. de tranq. 2.

De populo, de populari aura & assensione: de publicis moribus, & vtrum populo sit placendum.

Quo maior est populus cui commiscemur, hoc periculi plus est. 1. epist. 7.

Nunquam volui populo placere. Nam quæ ego scio, non probat populus: quæ probat populus, ego nescio. Quis hoc, inquis? Tanquam nescias, cui imperem. Epicurus. Sed idem hoc omnes tibi ex omni domo conclamabunt Peri-patetici, Academici, Stoici, Cynici. Quis enim placere po-

test populo, cui placet virtus? Malis artibus popularis fa-uor quæritur: similem te illis facias oportet. Non proba-bunt nisi agnouerint. Multo autem ad rem pertinet magis, qualis tibi videaris, quam qualis aliis. Conciliari nisi turpi ratione, turpius amor non potest. ep. 29.

Populus nullius rei bonus autor. ep. 100.

Assentator comesque patrimoniorum pereuntium po-pulus. 1. de Tranquill. 1.

Philosophia non abhorreat à publicis moribus, nec ita agat, vt quicquid non facit, damnare videatur. Licet sapere sine pompa, sine inuidia. epist. 104.

Popularis aura aut inuidia perniciosum optimis telum, inopinantes securosque difficit. ep. 75.

Genus dicendi aliquando imitatur publicos mores, si di-sciplina ciuitatis laborauit, & se in delicias dedit, argu-mentum est luxuriæ publicæ orationis lasciuia: si modo non in vno altero fuit, sed approbata est & recepta. epistol. 115.

Nihil æque & eloquentiam & omne aliud studium auri-bus deditum vitiauit, quam popularis assensio ep. 103.

Vulgus quid.

Vulgū tam chlamydatos, quam coronatos a voco. de vit. beat. 1. [A al. coloratos.]

DE RE MILITARI ET BELLO.

Belli detestatio.

Non a feris inter se bella sunt? nec si forent, eadem homines deceant, placidum proximumque diuino genus. 1. contro. 1. [Horatius libro Epodon. Neque hic lupis mos est, nec fuit leonibus vnquam, nisi in dispar, feris.]

Bella etiam victi repetunt.

Adeo aduersus experimenta pertinaces sumus, vt bella vi-cti, & naufragi maria repetamus. 1. de bene. 1.

Exercitus in centurias diuiso.

Describitur in tribus populus, in centurias exercitus. ep. 90. in pr.

Ad arma veterani vocati.

Si magnum aliquod bellum incidit, tunc & veterani vo-cantur ad arma. 1. contro. 8.

Castrorum primores.

Fortes viri sunt, primoresque castrorum. ep. 96.

Signum militare excubaturis Tribunis datum de more.

Caius Chæreæ tribuno b militum signum petenti, mo-do Veneris, c modo Priapi dabat; aliter atque aliter ex-probrans armato mollietatem, hoc ipse perlucidus, crepidatus, armillatus. in sap. non cad. iniur. 17. [B adde Suetonium Caligula, 59. & Claudio, c. 42. [C sic Iouem dat Caius. Suet. Caligula, 59. optimam matrem Nero. Suet. Nerone 9. Militemus, Pertinax. Capitolinus Pertinace: Aequanimi-tas. Antoninus Spartianus Antonino. Laboremus, Seuerus: Spartianus in Seuerus: ἀποδοῦναι τὴν μάχην, Cæsar: ἀντιπαρα-διδόντων Pompeius dat. Appianus secundo ciuiliū: Brutus ἀπὸ λώγας, Plutarchus in Bruto. ἐκείνην δὲ Dion. 47.]

Ciuiliū bellorum detestatio atque execratio.

Bellorum ciuiliū insania omne sanctum ac sacrum pro-fanatur. 1. de benef. 10.

Quæ externis bellis steterant regna, domesticis n impel-lente nullo ruunt ep. 92. [D Cicero. 15. Philippica Nihil hoc ciue, nihil hoc homine tetrius, si aut ciuis aut homo habē-dus est, qui ciuile bellum concupiscit]

De bello ciuili eiusque malis quædam vide 5. de bene. 15. in fin. & 16.

Bello ciuile an & quomodo sapienti capescenda sit Resp. vide. epist. 14.

In hostili terra securum imperatorem esse oportet.

Maximum est argumentum Imperatoris, armis virisque pollentis, tuta securitas, etiam in hostium terra. in sap. non cad. iniur. 4.

Labore aliquo lasciuens miles comescendus.

Magni Imperatores, cum male parere militem vident, aliquo a labore comescunt, & expeditionibus detinent. Nunquam vacat lasciuire districtis. ep. 57. [A sic Palame-des tabulam lusoriam inuenit ad comprimendas otiosi sedi-tiones exercitus. Mar. Varro apud Seruium.]

Ebriosi militibus tacenda etiam nonnunquam commissa.

Multis militibus non semper sobriis & Imperator & tri-bunus & centurio tacenda mandauerunt. ep. 84. vbi id pro-bat multis exemplis.

Victor etiam duci laus est, si munere suo functus est.

Imperator laus est etiam victo & duci, si & prudentia, & industria, & fortitudo muneribus suis functa est. 7. de be-nef. 12.

Pacem insulam semper aestimat dux, & ad bellum se preparat.

Nunquam imperator ita paci credidit, ut non se præpararet bello: quod etiam si non geritur, indictum est. *de vit. beat. 26.*

Corona naualis.

Naualis corona vnicum inter dona militaria decus. 3. *de bene. 32.*

Donari torque, corona murali & ciuica.

Imperator aliquem torquibus, murali & ciuica donat. 1. *de benef. 5.*

Hilaritatem rebus afflictis dux magna simulat.

Quod duces magni faciunt, rebus afflictis ut hilaritatem de industria simulent, & aduersas res adumbrata læticia abscondant: ne militum animi, si fractam ducis sui mentem viderint, & ipsi collabantur. Id nunc quoque tibi faciendum est. *ad Polyb. 24.*

Exercitus latius passus, in angustum coarctatus, in cornua curuatus, recta fronte explicatus.

Idem exercitus modo latius panditur, modo in angustum coarctatur, & aut in cornua sinuata media parte curuatur, aut recta fronte explicatur: vis illi (utrumque ordinatus est) eadem est, & voluntas pro iisdem partibus standi. *de vit. beat. 4.*

In hostili regione versantibus qua potissimum curanda.

In hostili regione versantibus huc & illuc circumspiciendum est, & ad omnem strepitum circumagenda ceruix. *epistol. 75.*

Pulvere tantum moto, aut fabula sparsa nonnunquam exercitus in fugam versi, aut castris exuti.

Trepidamus, sic vertimus terga, quemadmodum illi quos pulvis motus fusa pecorum exiit castris, aut quos aliqua fabula sine autore sparsa conterruit. *epi. 13.*

Cedendi leges.

Aliquando cedendum, sed sensim, relato gradu, & saluis signis, salua militari dignitate. sanctiores tutioresque sunt hostibus suis, qui in fidem cum armis veniunt. 1. *de tranquill. 3.*

In confinibus cur potius pugnandum.

In confinibus hostis arcendus est. nam cum intrauit, & portis se intulit, modum à captiuis non accipit. 1. *de ira. 7.*

Vincere hostem: Vinci cupiditatibus.

Multi ut vincerent hostem, cupiditate victi sunt. *epistol. 93.*

Victi ante victum supplices iacere.

In conspectu victoris hostis, victi hostes supplices pro more iacebant. 2. *de benef. 12.*

Victi ante currum victoris in triumphum acti.

Paulus in triumpho victum ante a currum egit Persen. *ad Martiam 13.* [A Erat alius qui post currum triumphantis adstabat, triumphanti à tergo hæc verba insurrexans: Respice post te, hominem memento te. *Tertullianus apologetici, 33. Arrianus, 44. Epicteti, 24. Plinius 28. c. 4. carnificem cum fuisse colligas ex Isidori. 18. cap. 2.*

Victi, ferculo impositi, victoris exornabant pompam.

In alienum imponat ferculum b exornaturus victoris superbi ac feri pompam. *de vit. beat. 25.* [B Ferculo pompæ etiam imponebatur Titulus rerum in bello gestarum. qualem & quidem per breuem Pontico suo triumpho Cæsar adscripsit, *Veni, vidi, vici.* quæ non belli acta, sed celeriter confecti negotij notam exprimebant. *Sueton. In lio 32.*

In Triumpho 120. elephantum ducti.

Idem narrabat, Metellum victis in Sicilia Pœnis triumphantem, vnum omnium Romanorum ante currum centum & viginti elephantos captiuos duxisse. *de breuit. vit. 13.*

Manus trunca hostem vincere.

Mutius confecit bellum inermis ac mancus, & vna manu trunca regem duello vicit. *epi. 67. in fin.*

Delectus militum summa cura habendus.

Castra, quos ad laborem & periculum recipiunt, fastidiose legunt. 5. *epi. 44.*

Nomen in militiam non daret debilis. de vit. beat. 30.

Fortior miles ex confragoso venit. Segnis est urbanus & verna. nullum laborem recusant manus, quæ ad arma ab aratro transferuntur: in primo deficit puluere ille vinctus & nitidus. seuerior loci disciplina firmat ingenium, aptumque magnis conatibus reddit. 7. *epist. 52.*

Erubescit Respublica tam cicatricoso milite vti. 7. *controu. 8.*

Sacramenti militaris leges varia.

Primæ militiæ vinculum est religio, & signorum amor, & deferendi nefas: deinde facile cætera exiguntur, mandanturque ad iusiurandum adactis. *epist. 96.*

Militaris sacramenti & gladiatorij eandem esse formulam, ostendi cap. de amphitheatro & de gladiatorib.

Imperanda sunt periculosa fortissimis.

In castris periculosa fortissimis imperat dux, lectissimos mittit qui nocturnis hostes aggrediantur insidiis, aut explorent iter, aut præsidium loco deiciant. *de prou. 4.*

Excubatoribus & similibus sua quoque laus est, etiam si hostis nihil tentauerit. Ex acie redeuntibus ac sanguinolentis dici solitum: Maeste virtute esto.

Aequè fortis esse potest, qui pro vallo securus excubuit, nullis hostibus castra tentantibus, & qui succis poplitibus in genua se excepit. *Maeste a virtute esto, sanguinolentis & ex acie redeuntibus dicitur. epist. 66.* [A Eadem verba vltata fuisse, discimus ex Liuius 2. 4. 7. 10. *Vrb. 23.* Silio italiano 4. 10. 12. Victores etiam redeunt ex pugna milites, clamorē faciebant, o litera geminata. Festus in Ouantes. Fuit & hæc imperatoribus acclamatio, Auguste, Deus te seruet. 1. 1. *Cod. de veteranis. li. xi. Lampridius Diadumeno: Capitolinus in Antonino Pio: Vopiscus in Saturnino & Probo.*

Non ille solus militat, qui in acie stat, & cornu dextrum læuūque defendit: sed qui portas tuetur, & statione minus periculosa, non otiosa tamen fungitur, vigiliæque seruat, & armamentario præest. quæ ministeria, quamuis incruenta, in numerum stipendiorum veniunt. 1. *de tranquill. 3.*

Vulneribus & sanguine suo militares viri gloriantur.

Militares viri gloriantur vulneribus: læti fluentem meliore casu sanguinem ostentant. *de diuin. prouid. 4.*

Vigilum conditio.

Miles vigilias diuidit, & nox immunis est ab expeditione redeunti. 1. *de tranquill. 15.*

De impedimentis militaribus.

Militantes quotam partem rerum suarum secum habent, cum omnem apparatus castrensis disciplina submoueat? *ad Alb. 12.*

Milites in excubiis sunt interim, dum alij securi sunt.

Non est iniquum, fortes viros arma sumere, & in castris pernoctare, & pro vallo obligatis stare vulneribus, interim in vrbe securos esse præciosos & profectos impudicitiam. *de prou. 5.*

Priuilegia militum.

Vtile est Reipub. ter fortem seruari, ut sit qui ostendatur iuuentuti. 1. *controu. 8.*

Exercitationes militares.

Miles in media pace decurrit sine vlllo hoste, vallum b iacit, & superuacuo labore lassatur, ut sufficere necessario possit. Quem in ipsa re trepidare nolueris, ante rem exerceas. *episto. 18.* [B Huic loco iungi oportet, quod de exercitatione militum scribit Macer libro 1. de re militari, in l. officium. §. 1. & 2. ff. de re militari: & Vegetius, 3. capite quatuor.

Tyronis & veterani comparatio.

Tyrones leuiter faucij vociferantur, & manus medicorum magis quam ferrum horrent: veterani patienter ac sine gemitu, veluti aliena corpora excoari patiuntur. *ad Alb. 3.*

Gemens miles imperatorem sequens, malus miles est.

Malus miles est, qui Imperatorem gemens sequitur. *epist. 108.*

Deserere partes.

Dices mihi. Quid ais Seneca? deseris partes? *de vita beat. 28.*

Fugere inermem, vel armatum.

Minus turpe est à bello inermem reuerti, quam armatum reuerti. *Suasoriar. 2.*

Non est honestum fugere etiam si tutum esset. *Suasor. 2.*

Transfugere, prodere.

Quia tu bene gnauiter, si partium piget, transfugis potius, quam prodis? *de vit. beat. 28.*

Arma perdere crimen militi.

Arma a sua perdidit, hoc excusari non poterat, nisi rapuisset aliena. 4. *controu. 4.* [A confer l. 3. §. miles, qui in bello arma amisit. *Digest. de re militar.*

Excusatio à militia.

Militiæ morbus multos eripuit. 6. *de benef. 9.*

Lex; Qui ter fortiter fecerit, militia vacet. 1. *Controuers.* 8.

Lex à quinquagesimo anno militem non cogit, à sexagesimo senatorem non citat. *de breu. vit.* 20.

Veneno & prodicione hostem vincere, iniustum.

Populus Romanus vinci veneno hostem noluit, prodicione & noluit. 4. *contr.* 7, vbi plura vide. [& Extant ea de re litteræ C. Fabricii & Q. Aemilij, Consulum Romanorum ad Pyrrhum regem: Consules Romani S. D. Pyrrho regi. Nos pro tuis iniuriis continuo animo strenuè commoti inimiciter tecum bellare studemus, sed communis exempli & fidei ergo visum est, vti te saluum velimus: vt esset quem armis vincere possemus. Ad nos venit Nicias familiaris tuus, qui sibi pretium à nobis peteret, si te clam interfecisset. Id nos negauimus velle: neue ob suam rem quidquam commodi expectaret, & simul visum est, vt te certiore faceremus, ne quideiuismodi si accidisset, nostro consilio putares factum: & quod nobis non placet, pretio, aut præmio, aut dolis pugnare. Tuni caueas, iacebis. 3. *Gellius nono.*

Iacentis in acie conditio.

In acie iacens præteritur, cum stante pugnatur. *epistol.* 106.

Vincunt nonnunquam peiores.

Non potest esse peior, qui victus fuerit: melior, qui vicerit. *epist.* 14.

Exitus pugnantis mors.

Exitus pugnantium mors est. *epist.* 7.

Victo salus, nullam sperare salutem.

Nullus perniciosior hostis est, quam quem audacem angustia faciunt: longeque violentius semper ex necessitate, quam ex virtute corrigimur. 2. *nat. quest.* 59.

Legiones, Classes, Casarianus.

Custodiantur legionibus terræ, classibus maria, & Cæsarianus portas miles obsideat: Cato qua exeat, habet. *de diuin. prou.* 2.

Hoste ad manum veniente, ceteris ad arma concurrentibus, otiosum sedere crimen est.

Cum hostis instat à tergo, & mouere se iussus est miles, excutit necessitas, quicquid pax odiosa collegerat. & post: Demens omnibus merito viderer, si cum saxa in munimentum murorum senes fœminæque congererent, cum iuuentus intra portas armata signum eruptionis expectaret aut posceret, cum hostilia in portis tela librent, & ipsum solum suffossionibus & cuniculis tremere, federem otiosus, & eiusmodi quæstiunculas ponens. *epist.* 50.

Vincere amissa manu hostem.

Rarius est hostem amissa manu vicisse, quam armata. *epist.* 67.

Primipilarius: Caligula.

Non impune cessit primipilario, quod *Caligulam* dixerat, sicut enim in castris natus & alumnus legionum vocari solebat: Nullo nomine militibus familiarior vnquam factus, sed iam Caligulam conuitium & probrum iudicabat. *in sap. non cad. iniur.* 17.

Fides hosti seruanda.

Calamitosissimum omnium dices Regulum, fidei pœnas etiam hostibus seruata pendente: atqui nemo hoc dicere, ne ex mollissimis quidem ausus est. *epi.* 73.

Gladius bonus.

Gladium bonum dices, non cui deauratus est baltheus, nec cuius vagina gemmis distinguitur: sed cui est ad secandum subtilis acies & mucro omne munimentum rupturus. *epist.* 77.

Hastilia detorta corrigere.

Quædam hastilia detorta, vt corrigamus, adurimus: & adactis cuneis non vt frangamus, sed vt explicemus, elidimus. 1. *de ira*, 5.

Tuba milites equosque excitari.

Militaris viri in media pace togati iam aures tuba suscitatur, equosque castrenses erigit crepitus armorum. 2. *de ira*, 2.

Ad palum exerceri.

Exerceamur ad palum. A *epi.* 18. [A de militari palo adi *Veget.* 1. c. 11. *Lucianum in Demonacte.*

Necessitas in bello excusat, facitque ex illicitis licita.

Necessitas magnum humanæ imbecillitatis patrociniū est. Hæc excusat Saguntinos, quamuis non ceciderint patres, sed occiderint: Hæc excusat Romanos, quos ad seruilem delectum Cannensis ruina compulit: quæ quidquid coegit, defendit. 9. *contr.* 4.

In imperatoribus suis Romanos multa tulisse.

Multa populus Romanus in suis imperatoribus tulit. In

Gurgite luxuriam: in Manlio impotentiam (cui non nocuit & filium & victorem occidere) in Sylla crudelitatem, in L. Lucullo, auariciam. 9. *controu.* 2.

Maeste virtute esto quibus diceretur.

Maeste virtute esto, sanguinolentis & ex acie redeuntibus dicitur. *epist.* 67.

DE PACE.

Pacem sapiens magistratui suo eique vni adscribit.

Indiuidua bona pax & libertas, tam omnium tota, quam singulorum sunt. Cogitat itaque sapiens, per quem sibi horum vsus fructus contingat, per quem non ad arma illum, nec ad seruandas vigilias, nec ad tuenda mœnia, & multiplex belli tributum, publica necessitas vocet, agiturque gubernatori suo gratias. & post: Confitebitur, multum se debere, cuius administratione ac prudentia contingit illi pingue otium & arbitrium sui temporis, & inter turbata publicis occupationibus quies. O Melibœe Deus nobis hæc otia fecit. Namque erit ille mihi semper Deus. & post: Ille meas errare boues vt cernis, & ipsum Ludere quæ vellem calamo permisit agresti. *epist.* 74.

Pax animi unde & quomodo paranda.

Pacem demus animo, quam dabit præceptorum salutari assidua meditatio, actusque rerum boni & intenta mens ad vnus honesti cupiditatem. 3. *de ira.* 41.

In media pace bella expectanda.

Bellum in media pace consurgit, & auxilia securitatis in metum transeunt: ex amico inimicus, hostis ex socio. & post: Inuadit temperatissimos morbus, validissimos phthisis, innocentissimos pœna, secretissimos tumultus. *epi.* 91.

Pax nunquam lacerata, & multo reparata sanguine.

Non dubium quin felicior pax sit nunquam lacerata, quam multo reparata sanguine. *epi.* 67.

Pacis beneficium ad quos maxime perueniat, & qui potissimum pacis beneficio obligentur.

Pacis beneficium ad omnes pertinet, altius ad eos peruenit, qui illa bene vtuntur. Multi sunt ex iis togatis, quibus pax operosior bello est. an idem existimas pro pace debere eos, qui illam ebrietati aut libidini impendunt, aut aliis vitiis, quæ vel bello rumpenda sunt? *epist.* 74.

Pax inter bonos.

Bonis inter se pax est. 2. *in sap. non cad. iniur.* 7.

Pax ad omnes pertinet.

Pace etiam homicidæ fruuntur. 4. *de benef.* 28.

Pacis gloria est, iram in amicitiam eamque fidem ac veram, vertere.

Quid est gloriosius, quam iram amicitia mutare: Quos P. Romanus fideliores habet socios, quam quos habuit pertinacissimos hostes? Quod hodie esset imperiū, nisi salubris prouidentia victos permisisset victoribus? 2. *de ira.* 34.

DE NOBILITATE.

Nobiles ex sordidus, sordidos ex nobilibus esse & fuisse. Nobilem non facit imaginum numerus, sed animus.

A primo mundi ortu vsque in hoc tempus perduxit nos ex splendidis sordidisque alternata series. Non facit nobilem atrium plenum fumosis imaginibus. Animus facit nobilem, cui ex quacunque conditione licet surgere. *ep.* 44.

Sic quid aliud est in Philosophia boni, hoc est, quod stemma non inspicit. Omnes si ad primam originem reuocentur, à Diis sunt. bona mens omnib. patet, omnes ad hoc sumus nobiles. *ep.* 44. *in pr.*

Nobilis & noti differentia.

Qui imagines in atrio exponunt, & nomina familiarum longo ordine ac multis stemmatum illigata flexuris in parte prima adium collocant, noti magis quam nobiles sunt. 3. *de benef.* 28.

Nobiles maiorum sola virtute plerunque industriis & bonis meritis præferri.

In Petendis honoribus quosdam a turpissimos nobilitas industriis prætulit. 4. *de benef.* 30. [A Hoc loco adfert exempla Ciceronis iunioris, Cinna, C. Pompeij, Fabij Persici, & in fin. hac similitudine vtitur. Vt loca sordida repercussu solis illustrantur, ita inertes maiorum suorum luce resplendent. Idem multis exemplis probat. *cap.* 31. & 32.

Nobiliores qui censendi.

Nemo altero nobilior, nisi cui rectius ingenium & artibus bonis aptius. 3. *de benef.* 28.

Nobilis ex casa & humili corpusculo exire potest.

Potest ex casa vir magnus exire, potest & ex deformi humilique corpusculo formosus animus ac magnus. *epistol.* 67.

Nobilitas Socratis, Platonis, Iphicratis & Agrippæ, quæ fuerit. Patritius Socrates non fuit. epist. 44.

Platonem

Platonem non accepit nobilem philosophia, sed fecit.
epist. 44.

Iphicrates, cui mater barbara & Thressa obiiciebatur respondit & deorum matrem Iudæam esse. 2. *in sap. non cad. iniur. 18.*

Erat Agrippa inter eos, qui non nati sunt nobiles, sed facti. 2. *contro. 5.*

Dignitas crescens & incipiens.

Facilius crescit dignitas, quam incipit. *epist. 102.*

DE EQUITIBVS.

Eques Romanus nomen ex ambitione natum.

Animus tam in equitem Romanum, tam in libertinum, quam in seruum potest cadere. Quid est eques Romanus, aut libertinus, aut seruus? nomina ex ambitione, aut iniuria nata. *epist. 11.*

In quatuordecim gradibus theatri locus fuit equitibus.

Eques Romanus es, & ad hunc ordinem tua te perduxit industria. At mehercules multis quatuordecim gradus sunt clausi. *epist. 44.*

In equestribus locum habuere equites, & quomodo.

Equestria omnium equitum Romanorum sunt. & post? Habeo in equestribus locum non ut vendam, non ut locum, non ut habitem, in hoc tantum, ut spectem. Præterea non mentiar, si dicam me habere in equestri locum: sed cum in theatrum veni, si plena sunt equestria & iure habeo locum illic, quia sedere est mihi liberum: & non habeo, quia ab his, cum quibus ius mihi loci commune est, occupatus est. 7. *de benef. 12.*

Census equestris.

Quid est cæna flagitiosius, equestrem censum consumente? *epist. 95.*

De legatis, & eorum parrhesia à bonis principibus tolerata.

Demochares ad Philippum, parrhesiastes ob nimiam & procacem linguam appellatus, inter alios Atheniensium legatos venerat. Audita benigne legatione Philippus, Dicite, inquit, mihi, facere quid possim, quod sit Atheniensibus gratum. Excepit Demochares, Te, inquit, suspendere. Indignatio circumstantium ad tam inhumanum responsum exorta est, quos Philippus conticescere iussit, & Thersiten illum saluū incolumemque dimittere. At vos ceteri legati, inquit, nunciate Atheniensibus, multo superbiores esse qui ista dicunt, quam qui impune dicta audiunt. 3. *de ira 23.*

Munera per legatos exteris principibus mitti solita, & qua maxima censita.

Corinthij per legatos gratulati sunt Alexandro Macedoni, & ciuitate illum sua donauerunt. Cum risisset Alexander hoc officij genus, vnus ex legatis. Nulli, inquit, ciuitatem dedimus alij, quam tibi & Herculi. Libens accepit delatum honorem, & legatos humanitate profecutus, cogitauit non qui ciuitatem darent, sed cui dedissent. 1. *de beneficiis 17.*

POLITICA ET CENSORIA QVÆDAM.

Censura publica lex generalis.

Multa donanda ingeniis puto, sed donanda vitia, nō portenta. 10. *contro. 3.*

De orbitate eiusque apud Romanos gratia.

In ciuitate nostra plus gratiæ orbitas a confert, quam eripit: adeoque senectutem solitudo, quæ solebat destruere, ad potentiam ducit, ut quidam odia filiorum simulent, & liberos non seruent. (nam videtur legendum, non seruent) & orbitatem manu faciant. *ad Mart. 19.* [A Ammianus 14. Vile est, inquit, quidquid extra pomœrium nascitur præter orbos & cœlibes. Nec dici potest qua obsequiorum diuersitate coluntur homines sine liberis Romæ Porro præcipuas Romanorum nullos aut dissimiles liberos reliquisse, refert Spartianus in Seuero. Romulus, inquit, nihil libetorum reliquit: nihil Numa Pompilius. Quid Camillus, num sui similes liberos habuit? Quid Scipio? Quid Cato? qui magni fuerunt. Iam vero quid de Homero, Demosthene, Virgilio, Crispo & Terentio, Plauto ceterisque aliis loquar? Quid de Cæsare? Quid de Tullio? cui soli melius fuerat liberos non habere? Quid de Augusto? qui ne adoptiuum bonum filium habuit, cum illi eligendi potestas fuisset ex omnibus. Falsus est etiam Traianus in suo municipe ac nepote deligendo. & post? Quid Mario felicius fuisset, si Commodum non reliquisset heredem? Quid Seuero, septimio si Bassianum non genuisset?

Cogita nunc sapientiam diues aliquis regnum orbæ senectutis exercens, facere iniuriam possit. *in sap. non cad. iniur. 2. c. 5.*

De paupertate, & egentes Roma in sublicio ponte stipem petere solitos.

In sublicium pontem & me transfer, & inter egentes abige: non ideo tamen me despiciam, quod in illorum numerum confideo, qui manum ad stipem porrigunt. *de vit. beati 25.* [B Iuuenalis Satyra 14. Inuitatus ab hoc aliquis de pōte negabit, id est, nolet eius esse conuiua: eius, inquam, id est, hominis ita sordidi.

De Mendicitate affectata, & dominis quibusdam seruos debilitantibus mendicandi gratia.

Quidam expositos & debilitatos mendicare cogebat, ac mercedem, exigebat ab eis. & post? Huic cæci innitentes baculis, huic brachia circumteruntur, huic conuulsi pedum articuli sunt, & torti tali, huic elisa crura. Illius inuolatis pedibus cruribusque fœmina contundit, aliter in quemque sæuiens. ossifragus iste, alterius brachia amputat, alterius eneruat, alium distorquet, alium delumbat, alterius diminutas scapulas in deforme tuber extundit, & risum in crudelitate captat. & post? Tot membra franguntur, ut vnum ventrem impleant. & post? Cur tu tam exiguum refers? Tibi captura quotidiana non responder. & post? Proxima, inquit, die hic plurimum retulit, faciendus est huic similis alter. hic satis retulit, fiat & alius miser. Ite nunc, inquit, & alimenta mihi quærite. Tu, inquit, qui oculos non habes, per oculos rogato. Tu, inquit, qui manus perdidisti, per manus rogato. Tu per illa membra, quæ trahis debilia, per ea quisque quæ non habeat, ambiat. & post? An hoc facto læsa sit Respublica? & post? Qui occidit vnum, non Reipub. læsa tenetur, sed cædis. Potuerunt, inquit, duces fieri? potuerunt etiam sacrilegi esse, & homicidæ. crudellem rem facit lanista, nec damnatur Reipubl. læsa: & leno qui cogit inuitos pati stuprum, nec lædit Reipubl. & post? Expositi in nullo numero sunt, serui sunt. & post? Respubl. læditur, cum in aliqua sua parte læditur. hæc nulla Reipub. pars est. Non in censu illos inuenies, non in testamentis. & post? Adeo hæc res non nocuit Reipub. ut possit videri etiam profuisse. pauciores erunt qui exponant filios. & post? Principes viri contra naturam diuitias exercent, castratorum a greges habent exoletos suos, ut ad longiorem patientiam impuditiæ idonei sint, amputant: his nemo succurrit delicatis & formosis debilibus. 10. *contr. 4.* [A Mangones pueros castrabant, quo plaris venderent. Martialis: Non puer auari sectus arte mangonis. Iuriconsultus in l. 27. ff. ad l. Aquiliam: Si quis puerum castrauerit, & pretiosorem fecerit. Ita in seruis summum pretium eunuchi. l. 2. *Cod. de communi seruo manumisso.* His adde Quintilianum. 5. c. 12. Illud obseruandum, Domitiani edicto mares castrari prohibitos. Sueton. Domitiano, 7. Dion. Philostratus: facit l. 4. l. 6. Digest. ad l. Cornel. de scariis.

De fatuis, eosque delicatos nonnullos inter delicias ceteras domesticas habuisse.

Harpasten vxoris meæ fatuam scis hæreditarium onus in domo mea remansisse: ipse enim auersissimus ab istis prodigiis sum. si quando fatuo delectari volo, non est longe quærendus, me video. hæc fatua subito desit videre. Incredibilem tibi narro rem, sed veram, nescit esse se cæcam, subinde pædagogum suum rogat, ut migret: ait domum tenebrosam esse. Hoc quod in illa ridemus, omnibus nobis accidere liqueat tibi. nemo se auarum esse intelligit, nemo cupidum: cæci tamen ducem quærent, nos sine duce erramus. *epistolarum. 51.*

De otiosis, & eorum vanis occupationibus pictura elegans.

Circoncidenda est concursatio, qualis est magnæ parti hominum, domos & theatra & fora pererantia. Alienis se negotiis offerunt semper aliquid agentibus similes. Horum si aliquem de domo exeuntem interrogaueris, Quo tu? quid cogitas? Respondebit tibi: Non mehercule scio, sed aliquos videbo, aliquid agam. sine proposito vagantur, quærentes negotia: nec quæ destinauerunt, agunt, sed in quæ incurrerunt. Inconsultus illis vanusque cuius est, qualis formicis per arbusa repentibus, quæ in summum cacumen, deinde in imum inanes aguntur. His plerique similem vitam agunt, quorum non immerito quis inquietem inertiam dixerit. Quorundam quasi ad incendium currentium misereberis: vsque eo impellunt obuios, & se aliosque præcipit: cum interim cucurrerint, aut salutaturi aliquem non resalutaturum, aut sanus ignoti hominis profecuturi, aut iudicium sepe litigantis, aut sponsalia sepe nubentis, & lecticam affectati, quibusdam locis & ipsi tulerint. deinde domum cum superuacua redeuntes lassitudine, iurant, nescisse se ipsos quare exierint, ubi fuerint, postero die erraturi

per eadē illa vestigia. Omnis itaque labor aliquo referatur, aliquo respiciat. Non industria inquietos, sed insanos falsae rerum imagines agitant. Nam ne illi quidem sine aliqua spe mouentur, proritat illos alicuius rei species, cuius vanitatem capta mens non coarguit. Eodem modo vnumquemque ex his, qui ad augendum turbam exeunt, inanes & leues causae per urbem circunducunt, nihilque habentem in quo laboret, lux orta expellit: & cum multorum frustra liminibus illis nomenclator perfratuit, à multis exclusus neminem ex omnibus difficilius domi, quam se conuenit. Ex hoc malo dependet illud temerarium vitium, auscultatio, & publicorum secretorumque inquisitio, & multarum rerum scientia, quae nec tuto audiuntur. Hoc secutum puto Democritum ita coepisse? Qui tranquille volet viuere, nec priuatim agat multa, nec publice ad superuacua scilicet referens. *de tranquillitate vita* 12. 13. *De causis corrupta orationis, & quemadmodum oratio sequatur, & testetur mores publicos. Item de corrupta oratione in verbis, compositione & sententiis.*

Quare quibusdam temporibus prouenerit corrupti generis oratio quaris, & quo modo in quaedam vitia inclinatio ingeniorum facta sit, ut aliquando inflata explicatio vigeret, aliquando infracta & in morem cantici deducta, quare alias sensus audaces, & fidem egressi placuerint, alias abruptae sententiae & suspiciosae, in quibus plus intelligendum est, quam audiendum: quare aetas aliqua fuerit, quae translationis iure vteretur inuerecunde? Hoc quod audire vulgo soles, quod apud Graecos in proverbium cessit, Talis hominibus fuit oratio, qualis vita: quemadmodum vniuscuiusque actio discantis similis est, sic genus dicendi aliquando imitatur publicos mores. Si disciplina ciuitatis laborauit, & se in delicias dedit, argumentum est luxuriae publicae, orationis lasciuia, si modo non in vno aut in altero fuit, sed approbata est & recepta. Non potest aliud esse ingenio, aliud animo color, si ille sanus est, si compositus, grauis, temperans, ingenium quoque siccum ac sobrium: illo vitiat, hoc quoque affatur. *& post: Quo modo Meccenas vixerit, notius est, quam ut narrari nunc debeat. Quid ergo, non oratio eius aequae soluta est, quam ipse discinctus? & post: Vbiunque videris orationem corruptam placere, ibi mores quoque à recto descivisse non erit dubium. & post: Multi ex alieno seculo petunt verba, duodecim tabulas loquuntur. Gracchus illis, & Crassus, & Curio nimis culti & recentes sunt: quidam contra, dum nihil nisi tritum & vtitum volunt, in fordes incidunt. & post: Ad compositionem transeamus. Quidam praefractam & asperam probant, disturbant de indultia: si quid placidius effluerit, nolunt sine salebra esse iuncturam: virilem putant & fortem, quae aurem inaequalitate percuriat. Quorundam non est compositio, modulatio est, adeo blanditur. Quid de illa loquat, in qua verba differuntur & diu expectata vix ad clausulas redduntur? & post: Nec id tantum, sed & in genere sententiarum vitium est, si aut pusillae sunt & pueriles, aut improbae & plus ausae, quam pudore saluo licet, si floridae sunt, & nimis dulces, si in vanum exeunt, & sine affectu nihil amplius quam sonant. *epistol.* 115.*

Cuiuscunque orationem videris sollicitam & politam, scito animum, quoque non minus esse pusillis occupatum. Oratio cultus animi est. Si circumtuncta est & fucata & manu facta, ostendit illum quoque non esse sincerum, & habere aliquid fracti. Non est ornamentum virile concinnitas. *ep. 116. in pr.*

Mulieres litteris nimium imbui non expedire.

Vtinam virorum optimus parens meus, nimis maiorum consuetudine deditus, voluisset te sapientum preceptis erudiri potius quam initiari: Non parandum tibi contra fortunam esset auxilium, sed proferendum. Propter & istas quae litteris non ad sapientiam vtiuntur, sed ad luxuriam construunt, minus est indulgere studiis passus: beneficio tamen rapacis ingenij, plus quam pro tempore hausisti. Tanta sunt disciplinarum omnium fundamenta. *ad Alb. nam.* 16. [A] De his Iuuenalis Satyra. 6. *Quadam parua quidem, sed non toleranda maritis. Nam quid rancidius, quam quod se non putat vlla Formosam, nisi qua de Tusca Gracula facta est, De Sulmonensi uera Cecropis omnia Graca, Cum sit turpe magis nostris nescire Latine. Hoc sermone pauent, hoc iram, gaudia curas, Hoc cuncta effundunt animi secreta. & post: Dones tamen ista puellis, Tunc etiam quam sextus & octogesimus annus Pulsat, adhuc Grace, non est hic sermo pudicus In vetula, quoties lasciuum interuenit illud Zōn xai Jy. & post: Non habeat matrona tibi qua iuncta recumbit. Dicendi genus aut curtum sermone rotato*

Torqueat enthymema, nec historias sciat omnes: Sed quadamque libris & non intelligat. odi Hanc ergo qua repetit voluitque Palamonis artem Seruata semper lege & ratione loquendi, Ignosce mihi tenet antiquaria versus. Nec curanda uis opica castigat amica Verba, solacisimum liceat fecisse marito.

DE OSCULIS.

De osculo liberorum & amica.

Aliter homines amicam, aliter liberos osculantur: tamen in hoc quoque amplexu sancto, tam moderato, satis apparet affectus. *epist.* 76.

De osculo candidatorum.

Quid nuper Fabium Perficum (cuius osculum a etiam impediret viri vota à boni) sacerdotem non vno Collegio fecit, nisi Verrucosi & Allobrogici? 4. *de benef.* 30. [A] Oscula quotidiana fuerunt apud Romanos, quae tamen edicto prohibuerat Tiberius. *Suet.* c. 34. [B] Loquitur hoc loco de votis, quae candidatis, quos bonos viros appellare consueuerant, fiebant, de quo idem Seneca, *epi.* 3.

De manus osculo.

Hoc loco acclamabit mihi tota manus delicatorem, nihil hac re humilior, nihil turpius: post ego eosdem deprehendam alienorum seruorum osculantes manum. *A. ep.* 47. [A] Sic Caligula Chetæ agenti gratias osculandam manum offert, sed formatam commotamque in obscenum modum. *Suet. Caligula.* 56. Et Domitianus Canidi, concubinae patris, osculum (ut assueuerat) offerenti manum praebuit. *Suet. Domitiano.* 12. Et Plinius, *l. c.* 45. Dextra osculis auersa appetitur, in fide porrigitur. Idem 28. c. 2. In adorando dextram ad osculum porrigimus.

De pedum osculo.

Caesar & Pompeio Penno absoluto, & agenti gratias, porrexit osculandum sinistram pedem. Qui excusant eum, negant id insolentiae causa factum: aut socculum auratum, imo aureum margaritis distinctum ostendere eum voluisse. & ita est 2. *de bene.* 12. [B] Al. Caius Caesar.

DE CONVIVIIS.

De statu ciuitatis Epicuro inter conuiuia & cantus.

Epicurus laudabat statum quietae ciuitatis, inter conuiuia cantusque vitam exigentis. *epist.* 88.

Famem, sitim & ventrem desiderantem tantum impleri, paucis contentum esse.

Paruo fames constat, magno fastidium. *de pauper.* 3.

Facile est pascere paucos ventres, & bene institutos, & nihil aliud desiderantes quam impleri. *epistol.* 17. *de pauper.* 13.

Cibus famem domet, potio sitim. 1. *de tranqu.* 9.

Venter praecpta non audit, poscit, appellat. Non est tamen molestus creditor, paruo dimittitur, si modo das illi quod potes, non quod debes. *epistol.* 21. *in fin.* Hunc locum ita legendum & emendandum cenleo: vide Coniecturarum lib. 2.

De lacte.

Quisquis exit in lucem, iustus est lacte & panno a esse contentus. Ab his initiis nos regna non capiunt. *epist.* 20. *in fin.* [A] forte pane.

De pane & aqua.

Panem & aquam natura desiderat, nemo ad haec pauper est. *epi.* 25. [B] Iuuenalis Satyra 13. *Vinire contenti casulis & collibus istis, O pueri Marfus dicebat & Hermicus olim Vestinusque senex, panem quaramus aratro Qui satis est mensis.*

De radicibus & herbis.

Infelix est Fabricius, quod rus suum quantum à Repub. vacauit, colit: quod bellum tam cum Pyrrho, quam cum diuitiis gerit: quod ad focum carnillas ipsas & radices & herbas, quas in agro triumphalis senex euulsi? *de pron.* 3.

[C] Sic de Curio Iuuenalis Satyra 11. *Curius paruo qua legerat horto, ipse focus breuibz ponebat oluscula: quam nunc Squalidus in magna fastidit compede fossor.*

De frondium teneris cacuminibus arborum.

Sustinebant famem, primo tenerissima frondium & cacumina arborum, tum coria igne mollita, & quicquid necessitas cibum fecerat. 3. *de ira.* 10.

Scias cacumina a arborum explementum esse ventris. *epi.* 111. [A] Ea dicuntur *ἀκροὶ δῶρα* seu extremitates arborum, in l. qui venenum. 236 § 1. ff. de Verb. sign.

Polenta & aqua.

Habeamus aquam, habeamus polentam, Ioni ipsi de sacritate controuersiam faciamus. *epi.* 117.

Rapa feruentia vorare cum Romulo.

Sitque e Republica, esse aliquem qui cum Romulo possit feruentia rapa vorare. *in ludo.* [B] Martialis 13. *Hactibi brumali gaudentia frigore rapa Quae damus in caelo Romulus esse*

solet, si ita creditum fuit ab antiquis, nō modo voluere suos Deos pasci nectare & ambrosia, sed etiam vilibus cibus.

Rustici post prandium aut cœnam soliti potare.

Post c prandium aut cœnam bibere, vulgare est: hoc patres familias rustici faciunt, & vel voluptatis ignari. *epi. stol. 117.* [c Horatius 2. *Sermonum* 3. Tum pensilis vna secundas. Et nux ornabat mensas, cum duplici sicu. Post hoc ludus erat culpa potare magistra.

De siti.

Egregie Horatius, d. negat ad sitim pertinere quo poculo aqua aut quam eleganti ministratur. Nam si pertinere ad te iudices quam crinitus puer, & quam perlucidum tibi poculum porrigat, non sitis. *epist. 120.* [c Horatius 1. *Sermonum satyra* 2. Num tibi cum fauces vrit sitis aurea quævis Pocula? num esuriens fastidia omnia præter Pavonem rhombumque?

Cœna magni & facilis pretij.

C. Cæsar centies Sestertio cœnavit vñ die. *c. 9. ad Alb.*

Non toto a se pasci. *epist. 18.*

Sag. natorum natura.

Languent per inertiam saginata, nec labore tantum, sed mole & ipso sui onere deficiunt. *c. 2. de providentia divina.*

Culina fœdissimum patrimonij exitium.

Fœdissimum & patrimoniorum exitium culina. *i. de bene. 10.* [c Sic Diogenes ventrem appellabat vitæ charibdim, Laertius. 6. in Diogene.

Ebrietatis pudor.

Qui vinum male ferunt, & ebrietatis suæ temeritatem ac petulantiam metuunt, mandant suis ut e convivio auferantur, 3. *de ira* 13.

Convivia nimia funeris instar.

Non convivunt, sed iusta sibi faciunt, mortui certe interdiu parentantur. *epi. 123.*

De pane siligineo & plebeio.

Malum panem, inquit: expecta, bonus fiet: etiam illum tenerum & siliginem fames reddet. *epist. 124.*

Vtrum hic panis sit plebeius an siliginis, ad naturam nihil pertinet. Illa ventrem delectari non vult, sed impleri. *epist. 120.*

De hordeaceo pane.

Non iucunda res est aqua & polenta, aut frustum hordeacei panis: sed summa voluptas est, posse capere, ex his voluptatem. *epist. 18.*

Convivas quales eligere debeamus.

Ante circumspiciendum est cum quibus edas & bibas, quam quid edas & bibas: alioquin habebis convivas, quos ex turba salutantium nomenclator digesserit. *epistolæ. 19. in fin.*

Athenodorus ait, ne ad cœnam quidem eius se iterum, qui sibi nihil pro hoc debitor sit. *i. de tranq. 6.*

Venter bene moratus.

Magna pars libertatis est bene moratus venter, & contumeliæ patiens. *epi. 124.*

De Vino: idque calentibus ingeniis & pueris subtrahendum.

Vinum calentibus ingeniis subtrahendum, quod pueris Plato negandum putat, & ignem vetat igne excitari. *2. de ira, 21.*

Amphoram exsiccare, & fecem exsorbere.

Ille ultra modum deditus vino est, qui amphoram exsiccet, & fecem quoque exsorbet. *epist. 59.*

Ebrietas nonnunquam concedenda, & cur.

Nonnunquam & usque ad ebrietatem veniendum, non ut mergat nos, sed ut deprimat curas. *i. de tranq. 15.*

Cato a vino laxabat animum, curis publicis fatigatum. *i. de tranq. 15.* [A Narratur & prisci Catonis sæpe mero caluisse virtus. Horat.

Potationem extremam delectare: & cur delectet.

Deditus vino potatio extrema delectat, illa quæ mergit, quæ ebrietati summam manum imponit. *epi. 12.*

Vini vetustas ex Consulibus apud veteres notata.

Aspice vinaria nostra (sic enim legendum, non veterana,) & plena multorum & seculorum vindemiis horrea: vnum putas videri ventrem cui tot consulum regionumque vina conduntur? *epist. 115. in fin.* [B Iuvenal. *Satyra* 5. Ipse Capillato diffusum consule potat, Calcatamque tenet bellis socialibus vnam, Cardiacum nunquam cyathum missurus amico. Cras bibet Albanis aliquid de montibus, aut de Setinis, cuius patriam titulumque senectus Deleuit multa veteris fuligine testa: Quale coronati Thrasea Helvidiusque bibebant. Brutorum & Cassi natalibus. Horat. i. *epi. 5.* Vina bibes iterum Tauro diffusa.

Cur apud te vinum ætate tua vetustius bibitur? *de vita beat. 17.*

Animalibus abstinuisse Pythagoram.

Cur animalibus abstineret Pythagoras, A vide. *epi. 109.* [A Iuvenalis *Satyr. 15.* Quid diceret ergo, Vel quo non fugeret, si nunc hæc monstra videret Pythagoras, cunctis animalibus abstinuit qui, Tanquam homine, & veniri indulsit non omne legumen?

A balneo mulso & alica usos fuisse veteres.

Quato quid sit, dicitur mulsum & alicam poposcisse, à balneo exuisse. *epi. 123.*

Rectus apparatus, apri militarij, lingua.

Non magnam rem facis, quod vivere sine recto apparatu & potes, quod non desideras miliarios apros, nec linguas phœnicopterorum, & alia portenta luxuria. *epi. 111.* [B Rectus apparatus recta cœna, de qua Suetonius Augusto, & Domitiano. *ii. 7. 23. 24.*

Cœna censum equestrem consumens.

Quid est cœna sumtuosa flagitiosius? & equestrem censum consumente? *epist. 96.*

Cœna diali.

Hæc qualiscunque cœna diali iucundior erit. *epi. 124.*

Cœna adiciis.

Toties tamen sestertio adiciales cœna frugalissimis viris constiterunt. *epist. 96.*

Hospitalis mensa.

Sæcra res est mensa hospitalis. *de bene. 38.*

De niue & glacio: utque eam delicati diluere, & arrodere consueverint. De coctis cum opsoniis focos transferentibus. De aqua pretij & aquarum institoribus: officinis reponenda niuis: niuis potionibus restinguere arduos boletos: Niuem sorbere, esse, in frusta consindere. De aquis multa niue clusis.

Perpetietur hic famem, & æstivæ expeditionis sitim, qui puero male diluente niuem irascitur? *2. de ira, 25.*

Niuem roduunt, solatium stomachi æstuantis. *epi. 96.*

O infelicem ægrum, quia non vino niuem diluit, quia non rigorem potionis suæ, quam capaci scypho miscuit, reponat fracta insuper glacie: quia non ostrea illi lucrina in ipsa mensa appetiunt, quia non circa cœnationem eius tumultus coquorum est, ipsos cum opsoniis focos transferentium: hoc enim iam luxuria commenta est, ne quis interpeccatibus, ne quid palato iam calloso parum ferueat, cœnam culina sequatur. O infelicem ægrum, non iacebit in conspectu aper ut vilis caro à mensa relegatus, nec in repositorio eius pectora auium (totas enim videre fastidium est) congesta ponentur. *epist. 79.*

Non contenti vina diffundere veterana, & per sapores disponere, inuenimus quomodo stiparemus niuem, ut ea æstatem elincerent, & contra anni feruorem defenderetur loci frigore. Quid hæc diligentia consecuti sumus? nempe ut gratuitam mercedem aquam. Nobis dolet, quod spiritum quod solem emere non possumus. *4. natural. 13.*

Viscera, istorum vitiis torpentia nihil sentiunt, nisi frigore illa vehementiore perusseris. Inde est inquam, quod nec niue contenti sunt, sed glaciem (velut certior illi ex solido rigor sit) ac sæpe repetitis aquis diluunt: quæ non e summo tollitur, sed ut vim maiorem habeat, & pertinacius frigus ex abdito effoditur. Itaque ne vnum quidem eius est pretium: sed habet institores aqua, & annona pro pudor variam. Vnguentarios Lacedæmonij vrbe expulere, & prope cedere finibus suis iusserunt, quia oleum disperderent. Quid illi fecissent, si vidissent reponenda niuis officinas, & tot iumenta deportanda aquæ deseruientia, cuius colorem saporemque paleis, quibus custodiunt, inquinant? At dii boni, quam facile est extinguere sitim sanam? Sed quid sentire possunt emortuæ fauces, & occallatæ cibus ardentibus? Quemadmodum nihil illis satis frigidum, sic nihil satis calidum est: sed arduos boletos, & raptim condimento suo mersatos, demittunt pene fumantes, quos deinde restinguunt niuatis potionibus. Videbis, inquam, quosdam graciles & palliolo focalique circumdatos, pallentes & ægros non sorbere tantum niuem, sed etiam esse, & frustra eius in scyphos suos deicere, ne inter ipsam bibendi moram tepescant. Sitim istam esse putas? Febris est, & quidem eo acrior, quod non tactu venarum, nec in eurent effuso coloreprehenditur: sed cor ipsum excoquit luxuria, inuictum malum & ex molli fluidoque durum atque patiens. *4. nat. 13.*

Sicio, vtrum hæc aqua sit ex lacu proximo excepta, an ea quam multa niue clusero ut rigore refrigeretur alieno, ad naturam nihil pertinet. *ep. 120.*

Quid tu illam æstiuam niuem, non putas callum iecino-
ribus obducere? *epist. 96.*

*De his quæ prima poni in mensa solent, & quæ
cœnam cludere solent.*

Ad cœnas lautitia transfertur, & illic commendatio ex
nouitate & soliti ordinis commutatione captatur, ut ea quæ
cludere cœnam solent, prima ponantur, ut quæ aduenien-
tibus dabantur, exeuntibus dentur. *epist. 115.*

De Aesopi patina.

Memini fuisse quondam Aesopi a nobilem patinam, in
quam quicquid apud lautos solet diem ducere, properans
in damnum suum popina congefferat, veneriæ, spondyli-
que & ostrea eatenus circuncisa qua eduntur, interuenien-
tibus distinguebantur echinis, torti distracti sine vllis ossi-
bus nulli constrauerunt, piget esse singula, coguntur in
vnum sapores. In cœna fit quod fieri debet saturo ventre.
epist. 96. [A de Aesopi patina adde Tertullianum lib. de
pallio. Plin. li. 10. ca. 50. li. 9. ca. 35. li. 35. cap. 12. Valerium 9.
ca. 1. §. 2. Horatium 2. Satyr. 3.]

De ostreis.

Quid ostrea inertissimam carnem cœno saginatam? ni-
hil ne existimas limosæ gravitatis inferre? *epi. 96.*

De boletis.

Quid tu illos boletos voluptarium venenum nihil occulti
operis iudicas facere, etiam si presentanei non fuerunt. *epi-
stol. 96.*

De garo.

Quid illud Sossiorum b garum pretiosam mullorum
c piscium saniem non credis vrere falsa tabe præcordia?
epist. 96. [B Plinius 9. c. 17. M. Apitius, inquit, ad omne lu-
xus ingenium mirus, in Sossiorum garo. (nam ea quoque
res cognomen inuenit) necari mullos præcellens putauit,
atque iecore eorum alecem prouocare excogitauit. [C
De mullo pisce vide quædam alia li. 1. de historia Anima-
lium.]

De piscium nutriendorum nimia cura: De oculis guloso.

De piscibus in garo natantibus.

In cubili natant pisces, & sub ipsa mensa capitur, qui sta-
tim transferatur in mensam: parum videtur recens mullus,
nisi qui in conuiuæ manu moritur. vitreis ollis inclusi offe-
runtur, & obseruatur morientium color, quem in multas
mutationes mors luctante spiritu vertit. Et sunt qui fabu-
las putant, piscem viuere posse sub terra. & effodi, non ca-
pi: quam incredibile illis videretur, si audirent natare in
garo piscem, nec cœnæ causa occisum esse super cœnam, cū
multum in delitiis fuit, & oculos antequam gulam paut. 3.
naturalium 17.

At nunc audimus, Nihil est moriente formosius. Da mihi
in manus vas vitreum, in quo mullus exultet, in quo trepi-
det. Vbi multum diuque laudatus est, ex illo perlucido ex-
trahitur, tum ut quisque peritior est, monstrat. & post: Non
sunt ad popinam dentibus & ventre & ore contenti, oculis
quoque gulosi sunt. 3. *nat. 18.*

De purulentis.

Quid illa purulenta, & quæ tantum non ab ipso igne in
nos transferuntur, iudicas sine noxa in ipsis visceribus ex-
tingui? *epist. 96.*

De reliquiarum inter circumstantes diuisione.

Cœna peracta reliquæ circumstantibus diuiduntur. *ep. 78.*

Coquos dentium opera fungi quid.

Expecto ut manducata ponantur. quantulo autem hoc
minus est, testas excerpere, atque ossa & dentium opera co-
quum fungi? *epi. 96.*

*De structoribus, & auium in mensa scindendarum, & in
frusta excutiendarum peritis.*

Alius a pretiosas aues scindit per pectus & clunes, cer-
tis ductibus circumferens eruditam manum frusta excutit.
infœlix qui huic vni rei viuit, ut altitia decenter secet: ni-
si quod miserior est, nisi quod hoc voluptatis causa do-
cet, quam qui necessitatis discit. *epist. 47.* [A De hoc ge-
nere hominum ita Iuuenalis Satyr. 5. Structorem interca, ne
qua indignatio desit, Saltantem spectas & cheironomonta vo-
lanti Cultello, donec peragat dictata magistri Omnia: nec mi-
nimo sane discrimine refert, Quo gestu lepores & quo gallina
secetur. Idem Satyr. 11. conuiuium suum commendans fru-
gale, Sed nec structor, inquit, erit, cui cedere debeat om-
nis Pergula discipulus Tripheri doctoris, apud quem Su-
mine cum magno lepus & aper atque pygargus, Et Scythice
volucres & phœnicopterus ingens, Et Getulus oryx, hebeti
lautissima ferro Cæditur & tota sonat ylmea cœna Suburra.
Nec frustum capræ subducere, nec latus Afræ Nouit auis.
Loquitur autem de Triphero qui docebat artem structo-

riam in saburra, & secandi gestus cultro & ligneis ferculis
repræsentabat.

Quanta arte scindantur aues in frusta non enormia. de
breu. vit. 12.

De honorato conuiuij loco, & regis mensa.

Minus honorato loco positus irasci cepisti conuiuatori,
vocatorum ipsi qui tibi præterebatur. Demens, quid interest
quam lecti premas partem? Honestiorem te aut turpiorem
potest facere puluinum? 3. de ira. 37.

Non accipit contumeliam, si in conuiuium regis a recum-
bere infra mensam, vescique cum seruis ignominiosa offi-
cia fortitis iubebitur. in sap. non cad. 15. [B De rege & modi-
peratore conuiuij hoc intellige. Varro rerum humanarum
10. In conuiuiis qui sunt instituti putandi modiperatores
magistri. Nonius c. 2. in Modiperatores.]

*De his qui conuiuia in noctem differre soliti, & ob eam rem
a pueris dicti.*

Turpis qui alto sole semisomnis iacet, cuius vigilia medio
die incipit, & adhuc multis antolucanum est. Sunt qui offi-
cia lucis noctisque peruertunt, nec ante diducunt oculos,
hesterna graues crapula, quam appetere nox cepit. & post:
Talis horum contraria non regio, sed vita est. Sunt equi-
dem in eadem vrbe Antipodes, c qui ut M. Cato ait, nec
orientem vnquam solem viderunt, nec occidentem. Hos
tu existimas scire quemadmodum viuendum sit, qui nesciunt
quando? *epist. 123. in pr.* [C Glossis a pueris aduersipe-
des.]

Seruus conanti domino ad pedes stans.

Seruus qui cœnanti ad pedes d steterat, narrat quæ lu-
ter cœnam ebrius dixisset. 3. de benef. 27. [D Martial. 12.
epigr. 88. Dum negligentem ducit ad pedes vnam. & 3. epigr.
vlt. Omnia cum retro pueris opsonia tradas, Cur non men-
sa tibi ponitur a pedibus?] *epist. 123. in pr.* [C Glossis a pueris aduersipe-
des.]

*De Vestibus in iis luxu atque profusione. De vestimentis
virilibus & viris conuenientibus.*

Et in vestimentis vir A fortis apparet. *epistol. 79.* [A
Hinc fit ut virili veste legata, ea tantummodo debean-
tur, quæ ad vsum virilem saluo pudore attinent. Paul. 3.
Sent. 6. §. 80.]

Non est ornamentum virile, concinnitas. *epi. 116.*

Stola.

Frons ipsa dat locum fabulæ, & ad malæ spem irritat. Hoc
tale est, quale vir fortis stola B indutus. de vita beata, decimo
tertio. [B Hinc Tatianus oratione apud Iulianum vocat
στολὴν ἀπὸ δειπνοῦ, id est, viro indignam.]

Aliqua vestis sapienti ac probò viro magis conuenit, quā
alia: nullum colorem ille odit, sed aliquem putat parum
aptum esse frugalitatem professo. *epi. 52.*

Soluta & perlucida vestis.

Quare tres Gratia soluta C & perlucida veste? 1. de benef.
3. [C sic Horatius 1. odar. 30. Gratias solutis zonis pi-
git. & ode 24. & 1. Satyr. 2. Nudam gratiam vocat, a pellu-
cente veste.]

Munda vestis.

Munda vestis electio appetenda est homini. natura enim
homo mundum & elegans animal est. Itaque non est bonū
per se munda vestis, sed munda vestis electio: quia non in
re bonum est, sed in electione: quia actiones nostræ hone-
stæ sunt, non ipsa quæ aguntur. *epi. 93.*

Spissa vestes, phrygiana vel phryxiana.

Inueniam alium poetam apud quem præcingatur & spif-
sis aut phrygianis D prodeant. 1. de benef. 3. [D al. phri-
xianis quæ phryxæi velleris crispas & eminentes villos imi-
tantur, ut 8. Plin. 47.]

Arcula vestes aestimare.

Quis vnquam vestimenta aestimauit arcula? nec bonum
nec malum vagina gladium facit. *epi. 93.*

*Vestis ex arcula prolata: ponderibus & tormentis splendere
cogentibus expressa: domestica, vilis.*

Placet vestis non ex arcula prolata, non ponderibus aut
tormentis splendere cogentibus expressa: sed domestica &
vilis. 1. de tranq. 1.

*Pellibus ferarum, corticibus arborum, auium plumis, tergus
vulpium ac murium tegi.*

Frigus intolerabile est corpori nudo. Quid ergo? nun-
quid non pelles ferarum & aliorum animalium a frigore sa-
tis abundeque defendere queunt? Non corticibus arborū
pleræque gentes tegunt corpora? Non auium plumæ in vltima
vestis conferuntur? Non hodieque magna Scytharum pars
tergis vulpium induitur, ac murium, quæ tactu mollia ac
impenetrabilia ventis sunt. *epi. 90.*

Sacculum mutare.

Sacculum mura, nimis habes. *epi. 17. in fin.*

Toga splendens, sordescens, munditia faciles, squallorem appetere.

Non splendeat toga, nec sordet quidem. *& post:* Hoc contra naturam est, torquere corpus suum & faciles odisse munditias, & squallorem appetere, & cibis non tantum vilibus uti, sed tetricis & horridis. *epist. 5.*

Serica vestes.

Video sericas vestes (si vestes vocandæ sunt, in quibus nihil est, quo defendi corpus aut denique pudor possit: quibus sumtis, mulier parum liquido, nudam se esse iuravit.) hæ ingenti summa ab ignotis etiam ad commercium gentibus accersuntur, ut matronæ nostræ ne adulteris quidem plus sui in cubiculo, quam in publico ostendant. *7. de bene. 9.*

Prætecta posita togam sumebant, & in forum deducebantur.

Tenēs memoria quantum senseris gaudium, cum prætex-ta posita sumisti virilem togam, & in forum deductus es: maius expecta, cum puerilem animum deposueris, & te in virum philosophia transcripserit. *epi. 4. in pr.*

Togam saturnalibus exuebant, & in tumultu & tristi tempore.

Togam saturnalibus exuebant mense Decembri. *& post:* Quod fieri nisi in tumultu & tristiori tempore ciuitatis non solebat: voluptatis causa ac festorum dierum vestem mutabimus. *epist. 18.*

De stragulo & opertorio.

Ex duabus penulis altera stragulum, altera opertorium facta est. *epist. 88.*

De pedagogij apparatu delicato.

Præstringit animum apparatus pedagogij, & diligentius quam iam intra priuatum larem vestita, & auro culta mancipia, & agmen seruorum nitentium. *1. de tranq. 1.*

Pallio caput velare exclusis utrinque auribus, ut in mimo diuites fugiri solent.

Mecœnatem hunc esse scias, qui in tribunali, in rostris, in omni publico cœtu sic apparuerit, ut pallio a velaret caput, exclusis utrinque auribus, non aliter quam in mimo diuites fugiri solent. *epist. 115.* [A Cur hic notatur Mecœnas à Seneca? an quod Romanus ipse Mecœnas, græca veste, hoc est, pallio vteretur: nec tantum pallio, sed & eo caput velaret, cum essent alij nudo capite (si modo vel neque in sacris essent, vel in ludis, vel saturnalibus diebus vel in peregrinatione, vel in militia, vel liberti, vel ægri, vel senes vel conuiuæ. his enim petaso, causia vel pileo uti licuit.) an quod ita caput pallio, velaret ut excluderet utrinque aures: quo more fugitiui in mimis representati solent? sane (præter superiores causas) Romæ sania ac valido corpore pileo aut petaso non utebantur. At enim Sulla post tot victorias Dictator vni Pompeio assurgebat de sella, eidem caput aperiebat, teste Sallustio. Quin & Seneca noster inter cæteros honores (quos tribui solitos magistratibus scribit) hoc adiicit: Si consulem, inquit, videro, aut Prætorem, omnia quibus honor haberi solet, faciam: equo desiliam, caput aperiam. *epi. 65.* ut hinc colligas, pileatos fuisse, cum nisi pileati fuerint, caput aperire non potuerint. An dicemus Romanos lacinia togæ aut veste iniecta caput texisse & honoris causa eam detraxisse honoratis occurrentibus: ut Plutarchus refert in Causis & in Gracchis, ubi de P. Scipione Nasica?

Lacerna coloris improbi.

Lacernas coloris improbi sumunt, & pellucet togam. *20. epist. 115.*

Vestis philosophi quæ.

Asperum, incultum & intonsum caput, & negligentior barba, & inductum argento odium, & cubile humi positum. *epist. 5.*

Vestis indicatur quæ.

Si peruersa induenda magistratui vestis, & cætera. *1. de ira. 16. Dixi in Iuridicis sup. Titulo de officio Prætorum.*

Solutis tunicis per urbem incedere.

Hoc tibi occurret, hunc esse qui solutis a tunicis in urbe semper incesserit. *epi. 105.* [A Horatius 1. satyr. 2. Malthinus tunicis demissis ambulat.

De socculo aurato & aureo margaritis distincto.

C. Cæsar dedit vitam Pompeio Pœno. agenti gratias osculandum porrexit sinistrum pedem. Qui excusant eum, negant id insolentiæ causa factum. Aiunt socculum & auratum, imo aureum distinctis margaritis ostendere voluisse. Parum fœde furioseque insolens fuerat, qui de capite consularis viri soccatus audiebat, nisi in os senatoris impegisset

pigros c suos. *2. de benef. 12.* [B Socci non modo Græcum calciamentum, sed etiam muliebre. Hinc illud Suetonij in Vitellio. 2. Petiit, inquit, à Messalina, ut sibi pedes præberet exalceandos, detractumque socculum dextrum inter togam tunicamque gestauit. [C Alij legunt, pictos soccos: Est qui pigros, interpretatur pedes lentos.

De armillis argenteis.

M. Cato cum laudaret Curium & Coruncanum, & seculū illud, in quo censorium crimen erat, paucæ & argenti armillæ, possidebat ipse quadragies sestertium. *de vit. beat. 21.*

[D Sic Fabricius Luscinus Cornelium Rufinum duobus consulatibus & dictatura speciosissime functum, in ordine senatorio non retinuit, quod decem pondo vasa argentea comparasset. *Valerius.*

De Anulis. Anuli in omni articulo.

Exornamus anulis digitos: in omni articulo gēma disponitur. *7. de nat. 31.*

Anulis obsignabant epistolas.

Finem epistolæ faciam, si illi signum impressero. *epi. 13.*

Iam imprimebam epistolæ signum: resoluenda est, ut cum solenni ad te munusculo veniat. *epi. 22.*

Anulis obsignabant pacta & nomina.

Vtinā pacta conuentaque non impressis signis custodiretur. *& post:* Anulis nostris plus quā animis creditur. In quid isti viri ornati adhiberi sunt? in quid imprimūt signa? *epi. 15.*

De inauribus & prodigioso inaurium pretio.

Duc non cuius auriculis utrinque bina patrimonialia dependent: non quam margaritæ suffocent. *de remed. fort.*

Video vniones non singulos singulis auribus cōparatos, iam enim exercitatae aures oneri ferendo sunt: iunguntur inter se, & insuper alij binis supponuntur. Non satis muliebris infania viros subierat, nisi bina ac terna patrimonialia auribus singulis pependissent. *7. de beneficiis nono.*

Quare vxor tua locupletis domus censum auribus a gerit? *de vita beat. 17.* [A Iuuenalis Satyræ. 6. Nil non permittit mulier sibi: turpe putat nil, cum virides collo gemmas circumdedit, & cum auribus extensos magnos commisit elenchos. Plinius 12. in Proœmio: Mirari, inquit, subit, vnionē, in rubri maris profundo: smaragdum, in ima tellure quæri. Ad hoc excogitata sunt aurium vulnera: nimirum, quoniam parum erat collo crinibusque gestari, nisi infoderentur etiā corpori.

De habitu agrotantium.

Videbis quosdam graciles & pallioli & focalique circumdatos pallentes & agros. *4. Naturalium 13.* [B Palliolum in morbo vestis Suet. Claudio 2. Ob hanc eadem valetudinem & gladiatorio munere (quod simul cum fratre memoriæ patris edebat) palliolatus nouo more præfedit. Quintilianus 11. c. vltimō. Palliolum, sicut fascias quibus crura vestiuntur, & focalia, & aurium ligamenta sola excusare potest valetudo.

Utrum expediat cultu seruos à liberis distingui.

Indicta est aliquando à senatu sententia, ut seruos à liberis cultus distingueret: deinde apparuit, quantum periculum immineret, si serui nostri nos numerare cœpissent. *1. de clem. 24.*

Viros cum fœminis vestem commutasse.

Non videntur tibi contra naturam viuere, qui commutant cum fœminis vestem. *ep. 123.*

De ministris domesticis muliebrem in modum ornatis.

Alius vini minister in muliebrem nodum ornatus cum ætate luctatur, non potest effugere pueritiam, sed retrahitur: iamque militaris habitus glaber restrictis pilis, aut penitus euulsis tota nocte peruigilat, quam inter ebrietatē domini ac libidinē diuidit: & in cubiculo vir & in conuiuio puella est. *epistolæ 47.*

De fūco & incessu. Item viros, colores non modo matronarū, sed meretricum, fūco factos, sibi adsciuisse: incessum more mulierum suspendisse: in omnibus digitis atque articulis annulos & gemmas disposuisse.

Nondum satis robur omne proiecimus, adhuc quicquid est boni moris extinguimus, leuitate & politura corporum muliebres munditias antecessimus, colores meretricios matronis quidem non induēdos viris sumimus: tenero & molli incessu suspendimus gradum, non ambulamus, sed repimus. Exornamus anulis digitos, in omni articulo gēma disponitur, quotidie comminiscimur per quæ virilitati fiat iniuria, ut traducatur, quia non potest exui. *7. nat. 31.*

Omnium pedagogia obliua a facie vehuntur, ne sol, ne frigus teneram curam lædat. Turpe est neminem esse in comitatu puerorum, cuius sana facies medicamentum non desideret. *epist. 124.* [A inter cætera collyridas quasdam &

sputorum umbilicos addebant mulieres. *Tertull. de cultu foeminarum.* quod sputum Martialis: offam & panem, Iuvenalis Satyra. 6. panem madidum Suetonius in Otrone, appellat.

De mensis

Mensa B non e varietate macularum conspicua, nec per multas elegantium dominorum successiones ciuitati nota: sed in vsum posita, quæ nullius conuiuæ oculos nec voluptate moretur, nec accendat inuidia. 1. *de tranq.* 1. [B De mensis, & quæ in his laudentur & vituperentur, vide Plin. cap. 13. 15. & 16. [c *Iuuenal. Satyra.* 11. Illa domi natas, nostraque ex arbore mensas Tempora viderunt: hoc lignum stabat in vsum, Annolam si forte nucem. deiecerat Eurus. At nunc diuitibus cœnandi nulla voluptas, Nil rhombus, nil dama sapit: putere videntur Vnguenta atque rosæ, latos nisi sustinet orbes, Grande ebur & magno sublimis pardus hiatu, Dentibus ex illis quos mittit porta Sienes.

Video istic mensas & æstimatum lignum senatoris censu, eo pretiosius, quo illud in plures nodos infelicitas torfit. 7. *de beneficiis, nono.*

De Testudinibus, sericis vestibus, & aliis

De sumtu & luxuria Romanorum in testudinib. faciendis, mensis, poculis crystallinis & murrhinis, sericis vestibus, vide 7. *de benef.* 9.

De Corinthiis vasis.

Illum tu otiosum vocas, qui Corinthia paucorum furore pretiosa anxia subtilitate concinnat, & maiorem dici partem in æruginosis lamellis consumit? *de breuitate vite* 12.

Corinthia vasa. 1. *de tranq.* 9.

De crystallinis poculis.

Video istic crystallina, quorum accendit fragilitas pretium. omnium enim rerum voluptas apud imperitos ipso, quod eos fugare debet, periculo crescit. Video murrhina pocula, parum scilicet luxuria magno fuerit, nisi quod vomant capacibus inter se gemmis propinarent. 7. *de ben.* 9.

De draconibus & miliariis, vide Nomenclatorem infra, vbi dixi.

De Lectulis ligneis, hædinis pellibus, & fictili supellectile Tuberonis: ac nonnullis aliis de supellectile fictili Tuberonis.

Proderit narrare nobis Tuberonis ligneos lectulos, cum in publicum sternerentur, hædinasque pro stragulis pelles, & ante ipsius Iouis cellam, proposita conuiuii vasa fictilia. Quid aliud? paupertatem in Capitolio consecrare. Ut nullum aliud eius factum habeam, quo illum Catonibus inferam, hoc parum credimus? Censura fuit illa, non cœna. & post: Illa die populus Romanus multorum supellectilem spectauit, vnus miratus est. Omnium illorum aurum argentumque fractum est, & in milites conflatum. At omnibus seculis Tuberonis fictilia durabunt. *epi.* 96. in fin.

Magnus ille est qui fictilibus sic vititur, quemadmodum argento: nec ille minor est, qui sic argento vititur, quemadmodum fictilibus. *epi.* 5.

De Speculorum inter matronas & delicatos abusu, & eorum immanipretio: ac nonnullis aliis de speculis.

Rerum naturæ facultatem nobis dedit nosmetipsos videndi. Fons cuique perlucidus aut leue saxum imaginem reddit. Nuper me in littore vidi, Cum placidum ventis staret mare. Qualem fuisse cultum putas ad hoc speculum se cernentium? Aetas illa simplicior & fortuitis contenta, nondum in vitium beneficium detorquebat, nec inuentum naturæ in libidinem luxumque rapiebat. Primo faciem suam cuique casus ostendit: deinde cum insitus sui mortalibus amor dulcem aspectum formæ suæ faceret, sæpe ea despexere, in quibus prius effigies suas viderant. Postquam deterior populus ipsas subiit terras, effossurus obruenda, ferrum primo in vsum fuit: & id homines impune eruerent, si solum eruisent. Tunc demum alia terræ mala, quorum leuitas aliud agentibus speciem suam obtulit, quam hic in poculo, ille in ære ad alios vsus comparato vidit: & mox proprio huic ministerio præparatus est orbis, nondum argenti nitore, sed fragilis vilisque materia, tunc quoque cum antiqui illi viri incondite viuerent, satis nitidi, si squallorem opere collectum aduerso flumine eluerent, cura comere capillum fuit, ac prominentem barbam depectere: & in hac re quisque sibi, alterique operam dabat inuicem. Coniugum quidem manu crinis ille, quem effundere olim mos viris fuit, attrahabatur: sed illum sibi sine vlllo artifice formosi quatiebant, non aliter quam iubam generosa animalia. Postea rerum iam potiente luxuria, specula totis paria

corporibus auro argentoque calata sunt. denique gemmis adornata: & plaris vnum ex his foemina contigit, quam antiquarum dos fuit, illa quæ publice dabatur Imperatori pauperum liberis. An tu existimas ex auro nitidum habuisse Scipionis filias speculum. cum illis dos fuisset es græue? O paupertas felix, quæ tanto titulo locum fecit. Non fecisset illis senatus dotem, si habuissent. At quisquis ille fuit, cui foci loco Senatus fuit, intellexit se accepisse, quam fas non esset reddere. Iam libertinorum virgunculis in vnum speculum non sufficit illa dos, quam dedit Populus Romanus filia Scipionis. Processit enim molestius, paulatim opibus ipsis inuitata luxuria, & incrementum ingens vitia acceperunt. Adeoque omnia indiscrera sunt peruersissimis artibus, ut quicquid mundus muliebris vocabatur, sarcina viriles sint: minus dico, etiam militares. Iam speculum ornatus causa adhibetur (nulli non vitio munerario) necessarium factum est. 1. *nat. quest.* 17.

Quibusdam iratis A profuit aspexisse speculum. 1. *de ira*, 36. [A Apuleius 1. apologia pro seipso respondens his Pudentis obiectionibus, *Habet speculum philosophus.* Possidet speculum philosophus, obiter notat, nulli crimen esse imaginem suam nosse. Socratem discipulis suis suasse, ut crebro se in speculo contemplarentur, ne dignitatem corporis malis moribus dedecorarent: Demosthenem semper ante speculum, quasi ante magistrum, causas meditantem & pronuntiandi congruentiam a speculo didicisse.

De Speculorum impudico vsum, vide 1. *nat.* 16.

Nihil tam cito redditur, quam a speculo imago. 1. *nat.* 49.

De Coma, barba, & capillo, & nimio delictorum in coma curanda studio.

Quid illos otiosos vocas, quibus apud A tonsorem multæ horæ transmittuntur, dum decerpitur, si quid proxima nocte succreuit, dum de singulis capillis in consilium itur, dum aut disiecta coma restituitur, aut deficiens hinc atque illinc in frontem compellitur. Quomodo irascuntur, si tonsor paulo negligentior fuit tanquam virum tonderet? quomodo exandescunt, si quid ex iuba sua decisum est: si quid extra ordinem iacuit, nisi omnia sua in annulos suos reciderunt. Quis est istorum, qui non malit Rempublicam turbari, quam comam? qui non sollicitior sit de capitis sui decore, quam de salute: qui non compitior esse malit, quam honestior? Hos tu otiosos vocas, inter pectinem speculumque occupatos? *de breuit. vit.* 12. [B Proprias præstigias formæ & hic virilis sexus sibi agnoscit. barbam acrius cadere, interuellere, circumdare capillum, disponere, etiam colorare canitiem, primam quamque subducere totius corporis lanuginem, pigmento quoque muliebri distinguere, cætera pulueris cuiusdam aspritudine leuigare, cum speculum omni occasione consulere, anxie inspicere. *Tertullianus de cultu foeminarum.*

Quid excolis formam? cum omnia feceris, à multis animalibus decore vinceris. Quid capillum ingenti diligentia comis? cum illum vel effuderis more Parthorum, vel Germanorum modo vinxeris, vel ut Scythæ solent, sparseris: in quolibet equo densior iactabitur iuba, horrebit in leonum ceruice formosior. *epist.* 125.

Criniti fuere lautiores ministri.

Si pertinere ad te iudicas, quam crinitus A puer, & quam pellucidum tibi poculum porrigat, non sitis. *epistolar.* 120. [A Martialis 12. *epigrammat.* 4. Crinitæ (Line) pædagoge turbæ. Tales pueri cirtati. Persius Satyra 1. Ter cirtatorum centum dictata fuisse, Pro nihilo pendas?

Crinis Germanorum rufus, & in nodum coactus.

Non est rufus crinis & coactus in nodum apud Germanos inter suos insignitus. 3. *de ira*, 27.

De Barba. Barba de capsula torta.

Nosti complures iuuenes barba & coma nitidos, discipulatos. A *epist.* 116. [A al. de capsula tortos.

Barbam submittere.

Mos est Cretensium magistratui barbam capillamque submittere. 9. *Controv.* 4.

Barbam negligentius philosophi demittebant & alebant.

Intonsum caput & negligentius barbam, & quicquid aliud ambitionem peruersa via sequitur, deuira. Satis ipsum nomen philosophiæ (etiam si modeste tractetur) inuidiosum est. *epist.* 5.

In hoc barbam demissimus? 6. *epist.* 49.

De supercilio.

Si ludum litterarium intraueris, scies, ista quæ ingentis supercilio Philosophi iactant, in puerili esse præcepto. *epist.* 93.

Hæc disputamus attractis superciliis, fronte rugosa. *epistol. 114.*

Caluo pilos vellere.

Bion eleganter ait, non minus molestū esse caluis, quam comatis pilos velli. *1. de tranq. 8.*

De aedificiis:

De naturali, & prima adium forma.

Opus est tamen calorem solis æstiuū umbra crassiore propellere. Quid ergo? Non vetustas multa abdidit loca, quæ vel iniuria temporis vel alio quolibet casu excavata, in specus recesserunt? Quid ergo? Non quamlibet virream craterem texuerunt manu & vili oblinerūt luto, deinde stipula, aliisque sylvestribus operuere fastigium, & pluuiis per deuexa labentibus transire securi? Quid ergo? Non in defosso latent Syrticæ gentes, quibus propter nimios solis ardores nullū regumentū repellendis caloribus satis solidum est, nisi ipsa arens humus? *epist. 91.*

Domus munimentum sit aduersus infesta corpori. hanc utrum cespes crexerit, an varius lapis gentis alienæ, nihil interest. scito te hominem tam bene culmo quam auro tegi *epist. 8.*

Mihi crede, fœlix illud seculum ante architectonas fuit, ista nata sunt iam nascente luxuria, in quadratum signa decidere, & ferro per designata currente, certa manu trabem scindere. nam primi cuneis scindebant fissile lignum. Non enim tecta cœnationum, epulas receptura parabantur, nec in hunc vsum pinus aut abies deferabatur longo vehiculorum ordine, vicis intrementibus, ut ex illa lacunaria auro graua penderent. furcæ vtrinq; suspensæ fulciebant casam, spissatis ramalibus, ac fronde congesta, & in procliuē disposita decursus imbribus, quamuis magnis, erat. sub his rectis habitare, sed securi. Culmus liberos texit. Sub marmore atq; auro seruitus habitat. *epist. 90.*

De aedificandi nimio studio.

Neminem ad excitandas domus ruina deterruit, & cum penates ignis absumsit, fundamenta tepente adhuc area ponimus: & vrbes haustas sapius eodem solo condimus. adeo ad bonas spes pertinax animus est. *7. de ben. 31.*

De aedificandi arte utili

Exigua sæpe area in multos vsus describentis arte patuer: & quamuis angustū pedem, dispositio fecit habitaculum. *1. de tranq. 10.*

Fornicationis in aedificiis quis inuentor, & de fornicis vitiis.

Democritus, inquit, inuenisse dicitur fornicem, ut lapidū curuatura paulatim inclinatum medio saxo alligaretur. Hoc dicam falsum esse. necesse est enim ante Democritum & portas & pontes fuisse, quarum fere summa curuantur. *epist. 91.*

Vnus lapis fecit fornicem, ille qui latera inclinata cuneauit, & interuentu suo vincit. *epist. 119.*

Plurimum interesse aedificium in glareâ, an in humo fluida & molli ponas.

Puto duo aedificia excitata esse, ambo paria, æque excelsa atq; magnifica: alterum puram a aream accepit, illic protinus opus creuit, alterius fundamenta lapsabunda in mollem ac fluidam demissa humum: multumq; laboris exhaustum est, dum peruenitur ad solidum. *epist. 53.* [A lego alterum glaream accepit: quippe glareâ magis opponitur fluida, molli & demissa humo, quam pura area. Nam & alioquin constat, ad vias sternendas terrenam glaream veteres iniicere solitos. *1. 1. §. 2. ff. de via publica.*

De testudine adium.

Video elaboratam scrupulosa distinctione testudinem, & fœdissimorum pigerrimorumq; animalium testas, ingentibus pretiis erutas, in quibus ipsa illa quæ placet varietas, subditis medicamentis in similitudinem veri coloratur. *7. de bene. 9.*

De laquearibus versatilibus.

Hodie vtrum tandem sapientiore putas, qui versatilia & cœnationum laquearia ita coagmentat, ut subinde alia facies atq; alia succedat: & toties tecta, quoties fercula mutantur? *epist. 90.* [B Suetonius Nerone 31. Cœnationes eius laqueata tabulis versatilibus, eburneis, ut flores: & fistulis, ut vnguenta desuper spargerentur.

De Speculariorum vitiis, & quando inuenta specularia.

Nostra demum prodisse memoria scimus speculariorum vsum, perlucante testa clarum transmittentium lumen. *epist. 91.*

Cœnationem velis ac specularibus munire. *4. nat. 13.*

De Cisternarum capacitatibus.

Vidi cisternam in villa Scipionis aedificijs ac viridibus subditam, quæ sufficere in vsum vel exercitus posset. *epistol. 87.*

De libramento.

Modo exclusit totius aspectum si recto libramento a inter solem terrasq; successit. *5. de ben. 5.* [A id est, ad perpendicularum inter vtrumque interposita fuit. id metaphoricose dixit.

Domus recta.

Desit sane varietas marmorum, & concisura aquarum à cuniculis interfluentium, & pauperis cella, & quidquid aliud luxuria non contenta decore simplici miscet, quod dici solet, domus recta B est. *epist. 101.* [B id est, nullo luxu corrupta. sic à Cicerone in Bruto commentarij Cæsaris dicuntur recti & venusti, omni orationis ornatu, tanquam veste, detracto.

De balneo Scipionis Africani, à delicatiorum balneis differente.

In ipsa Scipionis Africani villa balneolum vidi angustum, tenebrosū, ex consuetudine antiqua. Non videbatur maioribus nostris calidum, nisi obscurum. magna ergo me voluptas subit contemplanti mores Scipionis ac nostros. In hoc angulo ille Carthaginis horror, cui Roma debet quod tantum semel capta est, abluebat corpus laboribus rusticis fessum, exercebat enim opere se. terramque, ut mos fuit prisca, subigebat. sub hoc ille tecto tam sordido stetit, hoc illum pavimentum tam vile sustinuit. At nunc quis est, qui sic lauare sustineat? pauper sibi videtur, ac sordidus, nisi parietes magnis ac preciosis orbibus refulserint, nisi Alexandrina marmora Numidicis crustis distincta sint, nisi illis vndique operosa & in picturæ modum variata circumlicio prætexatur, nisi vitro condatur camera, nisi Thasius lapis (quondam rarum in aliquo spectaculum templo) piscinas nostras circundederit, in quas corpora exinanita submittimus: nisi aquam argentea epistomia c fuderint, & adhuc plebeias fistulas loquor. Quid cum ad balnea libertinorum peruenero, quantum statuarum, quantum columnarum est nihil sustentium, sed in ornamentum positarum impensæ causa? quantum aquarum per gradus fragore labentium? eo deliciarum peruenerimus, ut nisi gemmas calcare nolimus. In hoc balneo Scipionis minimæ sunt rimæ magis quam fenestra, muro lapideo exsectæ, ut sine iniuria munimenti lumen admitterent. At nunc blattaria vocant balnea, si qua non ita aptata sunt, ut totius diei solem fenestris amplissimis recipiant, nisi & lauantur simul & colorantur, nisi ex folio agros & maria prospiciunt. Itaq; quæ concursum & admirationem habuerant, cum dedicarentur, hæc in antiquorum numerum reiciuntur, cum aliquid noui luxuria commenta est, quo ipsa se subrueret. At olim & pauca erant balnea, nec vllō cultu exornata. Cur enim ornaretur res quadrantaria, & in vsum non oblectamenta reperta? non suffundebatur aqua, nec recens semper velut ex calido fonte currebat: nec referre credebant, in quam pellucida sordes deponerent. Sed, Dij boni, quam iuuabat illa balnea intrare obscura & gregali tectorio inducta, quæ scires Catonem tibi Aedilem aut Fabium Maximum, aut ex Cornelij aliquem manu sua temperasse. nam hoc quoq; nobilissimi ædiles fungebantur officio intrandi ea loca, quæ populum receptabant, exigendiq; munditias & vtilem ac salubrem temperaturam: non hanc quæ nuper inuenta est similis incendio, adeo quidem ut conuictum in aliquo scelere serum viuū lauare oporteat. Nihil mihi videtur iam interesse, ardeat balneum an caleat. quantæ nunc aliqui rusticitatis damnant Scipionem, quod non in suum cædarium latis specularibus diem admiserat, quod non in multa luce decoquebatur, & spectabat, ut in balneo concoqueret? O hominem calamitosum, nescit viuere: non pacata aqua lauabatur, sed sæpe turbida, & cum plueret vehementius, pene lutulenta. nec multum eius intererat, an sic lauaretur. Veniebat enim ut sudorem illuc ablueret, non ut vnguentum. Quas nunc quorundam futuras voces credis? non inuidemus Scipioni: vere in exilio vixit, qui sic lauabatur: imo si scias, non quotidie lauabatur. nam, ut aiunt, qui prisca mores vrbis tradiderunt, brachia & crura quotidie abluebant, qui scilicet sordes opere collegerant: ceterum toti nundenis lauabantur. Hoc loco dicet aliquis, liquet immundissimos fuisse. Quid putas illos oluisse militiam, laborem, virum. postquam munda balnea inuenta sunt, spurciores sunt. Descripturus infamem & nimis notabilem delictis Horatius Flaccus quid ait? Fastillos Rufillus olet. dares nunc Ru-

fillum, perinde esse ac si hircum oleret, & Gorgonij loco esset: quem idem Horatius Rufillo opposuit parum est sumere vnguentum, ni bis die terq; tenouetur, ne euanescat in corpore. Quid quod odore tanquam suo gloriantur? 13. ep. 87. [C. al. epitoniam vide Coniecturas. 2.]

De balnearum suspensuris.

Suspensuræ in balnearum nuper inuenta. *epist.* 91. [D. C. Sergius Orata pensilia balnea, seu pensiles balneas primus facere instituit, quæ in pensa leuibus initiis cœpta ad suspensa calidæ aquæ tantum non æquora penetrauit. *Valer.* 9. ca. 1. *Plin.* 9. cap. 54. *Marc.* 3. *Satur.* 15.]

De sudatoriis.

Quid mihi cum istis cadentibus stagnis? quid cum sudatoriis? in quæ situs vapor corpora exhausturus includitur. *epist.* 52.

Villa imperatorum cur in summis iugis montium.

C. Marius, Cn. Pompeius & Cæsar, extruxerunt quidem villas in regione Baiana: sed illas imposuerunt summis iugis montium. videbatur hoc magis militare, ex edito speculati longe lateq; subiecta. aspice quam positionem elegerunt, quibus ædificia excitauerunt locis, & qualia: scias non villas esse, sed castra. *epist.* 52.

De Vigiliario.

Quid interest vrum supra aliquem vigiliarium ruat, an mons aut turris? *epist.* 58. quidam tamen hic legunt, vigiliarium.

Rima ac fenestra discrimen.

Rima magis quam fenestra. *epist.* 87.

De Labyrintho.

Hoc euenit in Labyrintho properantibus, ipsa illos velocitas implicat. *ep.* 44. in fin.

De machinis & ædificiis nonnulla.

Barbari plerunq; inclusi & ignari machinarum, segnes laborem obsidentium spectant: nec quo illa pertingant, quæ ex longinquo instruuntur, intelligunt. *de vit. beat.* 26.

In putri ædificio omnis iunctura dilabitur, & dum alia excinditur, alia discinditur. *epist.* 30.

Balistræ & scorpiones tela cum sono expellunt. 2. *natural.* 16.

De pomariis & piscinis in summis turribus: de ergastulorum laxitate & capacitate ingenti: & villicorum imperio.

Non viuunt contra naturam, qui pomaria in summis turribus ferunt, quorum syluæ in tectis domorum ac fastigijs nutant, inde ortis radicibus, quo improbe cacumina egissent? *epist.* 123.

Alunt in summis culminibus mentita nemora, & nauigabiliū piscinarum freta. Arata quondam populis rura, singulorum nunc ergastulorum sunt. Latiusque nunc villici, quam reges quondam imperant. Maria submouentur proiectis molibus. 5. *contr.* 5.

De thermis in mare iactis.

Non viuunt contra naturam, qui fundamenta thermarum in mare iaciunt, & delicate natæ ipsi sibi videntur, vbi calentia stagna fluctu ac tempestate feriantur? *epi.* 123.

Villa ad lacus, ad flumina, ad aquarum calentium venas, ad litora sinu curuata, in ipso mari.

Vobis dico, quousque nullus erit lacus, cui non villarum vestrarum fastigia immincant? nullum flumen cui non ripas ædificia vestra prætexant? Vbicunq; scatebunt aquarum calentium venæ, ibi noua diuersoria luxuriæ excitabuntur. Vbicunq; in aliquem sinum littus curuabitur, vos protinus fundamenta iacietis, nec contenti solo, nisi quod manu feceritis, maria ageris introrsus? Omnibus licet locis tecta vestra splendeant, alicubi imposita montibus, in vastum terrarum, marisque prospectum alicubi ex plano in altitudinem montium educta, cum multa ædificaueritis, cum ingentia: tamen & singula corpora estis & paruula. Quid profunt multa cubicula? in vno iacetis. Non est vestrum, vbi cunq; non estis. *epistolarum* 90.

Romuli casa Roma: Capitolium fastigiatis tectis auro puro præfulgens.

Nudi steterē colles. Inter hæc tam effusa mœnia nihil est Romuli a casa nobilius. Fastigiatis supra tectis auro puro præfulgens præluet Capitolium. Potes oburgare Romanos, quod cum humilitatem suam obscurare possint, ostendunt, sed hæc: non putant magna, nisi apparuerit ex paruis surrexisse. 1. *contr.* 6. [A ita lego & emendo pro humili. Emendationi fauet hic Vitruuij locus. 2. c. 1. In Capitolio, inquit, commonefacere potest & significare mores vetustatis Romuli casa, in arce sacrorum stramentis tecta. Confirmat & id quoque Virgilius 8. Aeneidos: Ro-

muloque recens horrebat regia culmo. & Ouidius Fast. 3. Quæ fuerit nostri si quæris regia nati, Aspice de canna straminibusque domum.

De Euripis.

Vtrum sapienterem putas, qui Euripos subito aquarum impetu implet aut siccatur? *ep.* 92.

De Statuis & imaginibus. Statua in theatris.

Decernebatur Seiano statua in Pompeij theatro ponenda, quod exustum Cæsar reficiebat. Exclamauit Cordus tunc, Vere theatrum perire. Quis enim non rumperetur, supra cineres C. Pompeij constitui Seianum, & in monumentis maximi Imperatoris consecrati pessimum militem? ad *Mart.* 22.

De Colosso.

Colossus a magnitudinem suam seruat etiamsi steterit in puteo *epistol.* 77. [A Colossus Solis apud Rhodios fuit altitudine 70. cubitorum, hoc est pedum 105. Fessus, cuius pollicem pauci potuerunt amplecti: digiti maiores quam pleræque statuae, *Plinius.* cap. 7.]

De imaginibus amicorum absentium.

Imagines nobis amicorum absentium iucundæ sunt, quæ memoriam renouant & desiderium absentis falso atque inani solatio leuant. *epist.* 40.

Quidni ego magnorum virorum imagines habeam incitamenta animi. *epist.* 65.

De Vehiculis & mulis saginatis, vniui coloris.

Vehiculum in quod impositus sum, rusticum est, mulæ viuere se ambulando testantur mulio exerceat non propter ætatem. vix a me obtineo ut hoc vehiculum velim videri meum. & post: Quid ad rem pertinent mulæ saginatae, vniui a omnes coloris? quid ista vehicula cælara? instrati auro alipedes, pictisq; tapetis, Aurea pectoribus demissa monilia pendent, Tecti auro, fuluum mandit sub dentibus aurum. Ista nec dominum meliorem possunt facere nec mulam. *epist.* 88. [A Mulis paribus in vehiculis uti soliti. Africanus 6. Quæstionū: in l. cum eiusdem. 34. ff. de adilitio edito. Facit ad hunc locum tit. Cod. lib. 11. nulli licere in frænis & equestribus sellis & in baltheis, margaritas & smaragdos & hyacinthos aptare.]

De gestatione.

A gestatione cū maxime venio non minus fatigatus, quam si tantum ambulassem quantum sedi. Labor est enim diu ferri, ac nescio an eo maior quia contra naturam est, quæ pedes dedit, ut per nos ambulemus. debilitat enim nobis inducere delitæ, & quod diu noluimus, posse desuimus. *epist.* 56.

De sella & lectica.

Nec illos quidem inter otiosos numeraueris, qui sella se & a lectica huc & illuc ferunt, & ad gestationum suarum, quasi deserere illas non liceat, horas occurrunt. & post: Audio quendam ex delicatis, cum ex balneo inter manus elatus & in sella positus esset, iam sedeo? hunc tu ignorantem an sedeat, putas scire an viuat, an videat, an otiosus sit? *de breui. vita.* 12. [B sella a lectica separatur, ut & l. Item legato. 49. Digest. de legat. 3. In lectica resupini, in sella sedentes ferebantur.]

Lectica formosis imposita coloribus. c. *epist.* 111. [C al. calomibus, id est, gerulis. vnde Lipsius 1. Elect. 19. & alij etiam ex locis colligit, iumenta nunquam ad lecticam pertinuisse: quod tamen lib. 2. Coniectur. in huius loci explicatione videor quodammodo confirmasse ex l. item legato. 49. ff. de legat. 3. nisi si in illa lege, burdones referendi sint non ad lecticam, non ad sellam, sed ad vehicula, & alioqui hodie mulis in lectica vtuntur.]

Idem de istis omnibus dicas, quos supra capita in hominum supraq; turbam delicatos lectica suspendit. *epist.* 81. [D Lecticarij, lectica sibi in collo collocata, iacentem ac supinum, & non sedentem, ferebant: vnde succolare Suetonio. Ouid. 1. de arte. ferebant autem serui ut plurimum sex. vnde Hexaphoros & octophoros. Suet. Caligula. cap. 43. Mart. Apuleius 2. apolog. Hinc lecticarij qui & geruli, de quibus infra dicemus, ut plurimum serui. Rarent autem lecticam viri vsurparunt, nisi in supinis delicijs aut morbo.]

Lecticarij, laxa sella

Quosdam dementia tenet, ut contumeliam sibi fieri posse purent a muliere. Quid refert quantum habeat, quor lecticarios, quam oneratas aures, quam laxam sellam? 1. *de tranq.* 14.

Velum in lecticis.

Prominenti ex lectica caput præcisum. & post: Ex Ausonio Basso: Cicero paulum remoto velo postquam armatus vidit. *Suasor.* 2. pro Cicer.

De officiis & per officia diuersa occupatis : De
salutatione meritoria.

Non est quod me occupatos solos putes dicere, quos officia domibus suis euocant, ut alienis foribus illidantur
c. 12. de breuit. vit.

Isti cum omnium limina quotidie perambulauerint nec villas apertas fores praterierint, cum per diuersas domos meritoriam salutationem circumtulerint, quotum quemque ex tam immensa & variis cupiditatibus districta vrbe potuerunt videre? Quam multi illos cum diu torserint simulata festinatione occurrent, quam multi perfertum clientibus atrium vitabunt, & per obscuros aditum profugient, quasi non inhumanius sit desipere quam excludere, quam multi hesterni crapula semitomnes & graues, illis miseris somnum suum rumpentes, ut alienum expectent, vix labiis alleuatis insusurratum milies nomen oscitatione superbissima reddent. de vit. breu. 14.

De Ianitoribus aditum.

Vix quenquam inuenies qui possit aperto ostio viuere. Ianitores conscientia nostra non superbia opposuit. epistolar. 43.

De admissionibus primis & secundis : Pro honore dari solitum, ut ostio propius quis assideret : ut gradum prior intra domum poneret : De ostiis ad eam rem variis : De amicis primis & secundis. Salutatio disposita. Salutandi causa alij intrabant, alij illabebantur. Aue verbum publicum & promissum. Aue ignotis salutanti-
bus suo ordine mittebatur.

Non sunt isti amici, qui animo magno ianuam pulsant, qui in primas & secundas admissiones digerunt, consuetudo ista verus est regibus, regesque simulantibus, populum amicorum describere. est proprium superbiae magno aestimare introitum ac tactum sui liminis, pro honore dare, ut hostio suo propius assideas, ut gradum prior intra domum ponas, in qua deinceps multa sunt ostia, quae receptos quoque excludunt. Apud nos primus omnium Gracchus & mox Liuius Drusus instituerunt segregare turbam suam, & alios in secretum recipere, alios cum vniuersis habuerunt itaque isti amicos primos, habuerunt & secundos nunquam veros. Amicum vocas cuius disponitur salutio? an potest eius tibi placere fides, qui per fores maligne apertas non intrat, sed illabitur? huic ne peruenire usque ad distringendam libertatem licet? cuius vulgare & publicum verbum, & promissum ignotis Aue non nisi suo ordine emittitur? 6. de benef. 33. & 34. De salutandi ratione & particula Aue scripsi ad l. 11. C. de accus.

Hostiario (tanquam acri cani) sapiens aliquem salutaturus potentior, minutum quid obicere scit, ac solet : salutatorium publicum exercere. Salutatorium venale. Hostiarum cum virga. Hostiarum virgam (si molestus nimium erat) quidam salutaturi, frangebant.

Sapiens non accedit ad fores, quas durus ianitor obsidet? ille vero si res necessaria vocabit, experietur & illum, quisquis erit, tanquam canem acrem obiecto cibo leniet, nec indignabitur aliquid impendere ut limen transeat, cogitans & in pontibus quibusdam pro transitu dari. Itaque illi quoque (quisquis erit qui salutatorium publicum exerceat) donabit, scit emere venalia. Ille pusilli animi est, qui sibi placet quod ostiario libere respondit, & virgam eius fregit, quod ad domum accessit, & petiit thronum. in sapientem non cadere, decimoquarto.

Ostiario irasci : Cathenarius canis : Ostium carceris durissimum.

Iratum vidisti amicum tuum hostiario cauidici alicuius, aut vidisti quod intrantem submouerat, & ipse pro illo iratus extremo mancipio fuisti : irasceris ergo cathenario cani? & hic cum multum latrauit, obiecto cibo mansuescit. Recede longius & ride. Nunc iste aliquem se putat, quod custodit litigatorum turba limen obsessum. Nunc ille qui intra iacet, felix fortunatusque est, & beati hominis atque potentis iudicat iudicium, a difficilem ianuam. nescit durissimum esse ostium carceris. 3. de ira 37. [A lego, indicium, id est, argumentum, signum, notam.

Ianitores salutatuos digerebant, idque non gratuito plerumque.

Sapientis domus nullis obseruatur ianitoribus, turbam venali fastidio digerentibus. in sap. non cad. 15.

Salutantium rixa in liminibus aditum frequentes.

Intueris illas potentium domos, illa tumultuosa rixa salutantium limina? multum habent contumeliarum ut intrent, plus cum intrauerint. prateri istos gradus diuitum & ma-

gno aggestu suspensa vestibula. B epist. 85. [B Vestibula inde quibusdam dicta, quod in his locis ad salutandos dominos domorum, quicumque venissent, stare solerent, cum introeundi daretur copia : atque ob hanc cognitionem & quasi stabulationem, primos ingressus domorum vestibula nominatos, Nonius r. in Vestibula. Glossis *οἱ πύλαι* vestibulum.

Nomenclatores persalutati.

Multorum frustra liminibus illis nomenclatores persalutauit, a multis exclusus. 1. de tranq. 12.

Hostiarum difficultas : Nomenclatoris superbia, Cubicularij supercilium.

Contumeliam vocant hostiarum difficultatem, nomenclatoris superbia, cubicularij supercilium. in sap. non cad. 14.

Nomenclatori vetulo mendacium in reddendis nominibus familiare.

Nomenclatori memoriae loco audacia est, & cuiusque nomen non potest reddere, imponit. 1. de ben. 1.

Vetulus nomenclator nomina non reddit, sed imponit. epist. 27.

Monitor.

Non desiderant manifesta monitores. ep. 95.

Mercator, mango.

Mercator A urbibus prodest, medicus agris, mango venalibus. 4. de ben. 13. [A Sic Plautus in Trinummio Scena, Quo illic homo? mercaturam a mangonio separat? Mercaturam inquit, an venales habuit.

De mangonibus plura vide Titulis de contrahenda emptione & de aedilitio edicto.

De Peregrinationibus.

Magis quis veneris, quam quo, interest : & ideo nulli loco addicere debemus animum. epist. 28.

In peregrinationibus vitam agentibus hoc euenit, ut multa hospitia habeant, nullas amicitias. epist. 2.

Omnes iam sic peregrinantur, ut illos Numidarum praecurrat equitatus, ut agmen cursorum antecedit. Turpe est nullos, qui occurrentes via deiciant, qui honestum omen venire, magno puluere ostendant. epist. 124.

Peregrinationes & locorum mutationes nihil ad sapientiam per se facere multis probat. epist. 105.

Qui quo destinauit, peruenire vult, vnam sequatur viam non per multas vagetur. epist. 45.

Qui tardius exierunt, velocitate pensant moram. 3. nat. praefat.

De artibus manuariis & aliis eiusmodi.

Omnes istae artes quibus aut excitatur ciuitas aut strepit corporis negotium gerunt. cui omnia olim tanquam seruo prestabantur, nunc tanquam Domino parantur. Itaque hinc textorum hinc fraborum officinae sunt. hinc odores coquentium, hinc molles corporis motus docentium, mollesque cantus & infractos. ep. 91.

Artifex.

Artifex est etiam cui ad exercendam artem instrumenta non suppetunt de benef. 21.

Nulli non partium suarum agilitas est. Artifex instrumenta sua tractat ex facili, &c. ep. 122.

Magni artificis est clausisse rotum in exiguo. ep. 54.

Artifices ex alicuius rei superioris intentione, quae oculos defatigat, si malignum & non praeclarum lumen habent, in publicum prodeunt, & in aliqua regione ad populi otium dedicata oculos libera luce delectant. epist. 66.

Mercator.

Mercator urbibus prodest, medicus agris, mango venalibus. Sed omnes isti, quia ad alienum commodum pro suo veniunt, non obligant eos quibus profunt. 4. de benef. 13.

Pictor.

Mercurius vna stat : non quia beneficia ratio commendat vel oratio, sed quia pictori ita visum est. 1. de bene. 3.

Pictor colores quos ad reddendum similitudinem multos variosque ante se posuit, celerrime denotat. & inter ceram A opusque facili vultu manuque com meat. ep. 122.

[A Ceris pingere solebant. Varro 3. de re rustica 17. Nam ut Pausias & ceteri pictores eiusdem generis loculatas magnas habent arculas, ubi discolores sunt cerae. Marianus. 7. Institutionum : Pictoris instrumento legato, cerae, colores, similiaque cedunt. l. 17. ff. de instructo.

Fullo.

Videmus cum fistula aliquo loco rupta est, aquam per tenue foramen elidi, quae sparsa contra solem oblique positum, faciem arcus representat. Idem videbis accidere, si quando volueris obseruare fullonem, cum os aqua impleuit,

& vestimenta tendiculis diducta leuiter aspergit, apparet varios edi colores, in illo aeris aspersu, quales in arcu fulgere solent. *1. nat. 3.*

Tinctor.

Lana quosdam colores semel ducit, quosdam semel macerata & recocta non bibit. *epist. 73.*

Sunt colores qui ex intervallo vim suam ostendunt, purpuram Tyriam quo melior est, eo oportet ut altius teneas, ut fulgorem suum ostendat. *1. natur. 5.*

Purpura eodem consilio non in vnum modum exit: interest quantum macerata sit, crassius medicamentum an aqua traxerit, sapius merfa sit an excocta, an semel tincta. *1. nat. 3.*

Vnguentarius.

In omnem vitam vnguento abstinemus: quem [B] oblinemus, odor in corpore est. *epist. 109.* [B al. quoniam optimus odor in corpore nullus est.

Vnguentarios Lacedemonij expulerunt, & propere cedere finibus suis iusserunt, quia oleum disperderent. *4. natur. 13.*

Pastillos olere. *epist. 87.*

Aristippus aliquando delectatus vnguento, male, inquit, istis effeminatis eueniat, qui rem tam bellam effeminauerunt. *7. de benef. 25.*

Qui in vnguentaria c. taberna resederunt, & paulo diutius morari sunt, odorem secum loci ferunt. *epist. 109.* [C Vnguentarios Iliacis temporibus non fuisse notat Plinius *13. cap. 1.* Vbi etiam addit, Periarum verisimiliter inueniunt esse. Alexandrum in apparatu regis. Darij, inter cetera scrinium vnguentorum cepisse.

Viator.

In peregrinationibus comprehensus aliquis limes, & interrogati accolae non patiuntur errare. *1. de vit. beat.*

Equorum domandorum magister.

Equum non crebris verberibus exteret domandi peritus magister. fiet enim formidolosus & contumax, nisi cum tactu blandiente permulseris. *1. de clem. 16.*

Venator.

Venator qui instituit catulos vestigia sequi, quiq; iam exercitatis vitur ad excitandas & persequendas feras, non crebro illis minatur. *1. de clem. 16.*

Piscator.

Urbane dicas, Non cum retibus aliquem, aut cum hamis, A sed cum dolabra ire piscatum. *3. nat. 16.* [A ab hamis, Hamitrahones. Festo: Hamiotæ Nonio 1. piscatores dicuntur.

De Pistrino, & qua pistrini inueniendi fuerit occasio.

Non contentus his artibus, in pistrinum sapientem mittit, narrat enim quemadmodum naturam imitatus, panem cepit facere. Receptas, inquit, in os fruges, concurrens inter se duritia dentium frangit, & quicquid excidit ad eodem dentes lingua refertur, tunc vero saluæ miscetur, ut facilius per fauces lubricas transeat, cum peruenit in ventrem aqualicoli feruore concoquitur, tunc demum corpori accedit. Hoc aliquis secutus exemplar, lapidem asperum aspero imposuit ad similitudinem dentium, quorum pars immobilis motum alterius exspectat, deinde vtriusq; attritu grana franguntur, & sapius regeruntur, donec ad minutiam frequenter trita redigantur, tunc farinam aqua sparsit & assidua tractatione perdomuit, finxitq; panem, quem primo cinis calidus & feruens testa percoxit, deinde furni paulatim reperti, quorum feruor seruiret arbitrio. *epistolar. 91.*

Libarius, Botularius, Crustularius, Popinarum institores.

Iam libarij B varias exclamaciones, & botularium, & crustularium, & omnes popinarum institores mercem sua quadam & insignita modulatione vendentes. *epist. 57.* [B Libarius, qui liba vendit.

Opsonator.

Adiice opsonatores quibus dominici palati notitia subtilis est, qui sciunt cuius rei illum sapor excitet, cuius delectet aspectus, cuius nouitate nauseabundus erigi possit, quid iam ipsa satietate fastidiat, quid illo die esuriant. *epistolar. 47.*

Ministratores mensæ.

Transco ministratores, per quos signo dato ad inferendam cenam discucritur. Dij boni quantum hominum vnus venter exercet. *epist. 96.*

Trossuli & cursores.

Idem faciam quod trossuli & iuuenes. *epist. 77.* Nonius.

trossuli dicti sunt trossuli, Varro sesqui Vlisie nunc emunt trossuli nardo nitidi vulgo, artico talento equum.

In theatrum senex ibo & in circum deferar, & nullum par sine me depugnabit, ad philosophum ire erubescam? *epist. 77.*

O quam cuperem illi nunc occurrere aliquem ex his trossulis in via diuitibus, cursores & Numidas, & multum ante se pulueris agentem. *epist. 88.*

Omnes iam sic peregrinantur, ut illos Numidarum praecurrat equitatus, ut agmen cursorum a antecedit. *epi. 117.* [A Suetonius Nerone 30. de itinere Neronis, Armillata & Phalerata cum Mazacum turba & cursorum. Sunt autem Mazaces Africae populi. Claudianus in Pauegytico, pavidus proiecit missile Mazax.

Serrarius.

Pono & serrarium vicinum. *epist. 57.*

Quid ais? Philosophia docuit habere clauem & serram, & quicquid aliud erat, avaritiæ signum dare. *epist. 90.*

Pausarius.

Iam me sic ad omnia ista duravi, ut audire vel pausarium possim, voce acerbissima remigibus modos dantem. *epistolar. 57.*

De Textrino & qua textrini inueniendi fuerit occasio. De Textrinum arte: De telis ex quibus vestis nihil celatura conficitur.

Describit Posidonius, quemadmodum alia torqueantur fila, alia ex moli solutoq; ducantur deinde quemadmodum tela suspensis ponderibus rectum stamen extendat, quemadmodum subtegmen insertum, quod duritiam vtrinq; comprimendis tramae remolliat, separata coire cogantur & iungi. Textrinum quoque artem a sapientibus dixit inuentam, oblitus postea repertum hoc subtilius genus, in quo Tela iugo iuncta est, stamen secerit arundo, Inferitur medium radius subtegmen acutis, Quod lato feriunt insecti pedine dentes. Quid si contigisset illi videre has nostri temporis telas, in quibus vestis nihil celatura conficitur, in qua non dico nullum corpori auxilium, sed nullum pudori est. *epist. 91.*

Gerulus sine lecticarius.

Quo tandem ab istis gerulis raperis, cubile istud tuum circumferentibus? Quo te penulari isti in militum quidem non vulgarem cultum subornati? Quo inquam te isti efferrunt? ad ostium alicuius hostiarj, ad hortos alicuius, ne ordinarium quidem habentis officium. *3. de ben. 28.*

Gerulis cum anhelitu & clamore properantibus datur via. *3. nat. 18.*

Vitrarius.

Cuperem Posidonio aliquem vitrarium ostendere, qui spiritu vitrum in habitus plures format, qui vix diligenti manu effingerentur. Hæc inuenta sunt postquam sapientem inuenire desuimus. *epist. 91.*

De Sutrinis.

Non multum absit quin sutrinum quoq; inuentum a sapientibus diceret. *epist. 91.*

Figulus, & quis inuenit figulirotam.

Anacharsis, inquit, inuenit rotam figuli, cuius circuitu vasa formantur. Demum, quia apud Homerum inuenitur figuli rota, mauult videri versus falsos esse quam fabulam Ego nec Anacharsin huius rei fuisse autorem coniecto, & si tunc sapiens quidem hoc inuenit, sed non tanquam sapiens. *ep. 91.*

Marmorarius faber.

Philosophia monstrat posse nos habitare sine marmore fabro. *epistol. 90.*

Eborarius.

Excidit vobis eundem Democritum inuenisse quemadmodum ebur molliretur. A *ep. 91.* [A al. poliretur. Glossis ἔφαρτο ἔργος, Aeborarius & Eburarius.

De calculi in smaragdum conuersione: De lapidibus coctilibus.

Excidit vobis eundem Democritum inuenisse, quemadmodum decoctus calculus in smaragdum conuerteretur, qua hodieque coctura inuenti lapides coctiles colorantur. *ep. 91.*

Cinerarius.

Quidam se à cinerario impulsos moleste ferunt in sap. non cad. 13.

Calator.

Calator oculos diu intentos ac fatigatos remittit atque auocat, & ut dici solet, pascit. *ep. 59.*

Aliptes.

Cum in *alipten* & hac plebeia vñctione contentum incidi. *ep. 57. in pr.* quamquam illo loco quidam legunt, Cum in aliquem inertem, & hac plebeia functione incidi. De alipte vide Iuvenalem.

Tibicen Phrygius.

Quidam ad magnificas voces non aliter concitantur, quam solent Phrygij & tibicinis sonno, semiviri & ex imperio furentes. *ep. 109.* [B De tibia Phrygia hoc reperi in Varronis fragmentis: dextera vñum habuisse foramen, sinistra, duo: quorum vñum acutum sonum habet: alterum, grauem.

Pithaulus.

Hoc ingenti studio quis *pithaulus* c bonus iudicatur, habet tibicen quoq; Græcus concursus. *epist. 77.* [C Pithaulus est, qui tibia inflat. Varro Triodite *αὐτὸς ἀπὸ τῆς*: Priusquam in orchestra Pithaulus inflat tibia, domi suæ ramices rumpit. Nonius. 2. *Ramices.* Pithaulus est qui tibia inflat.

Scordalus.

Adiice nunc scordalum. *D ep. 57. in pr.* [D Quidam interpretantur eum qui sordes e balneo defert, alij scordulum legunt, alij scordylum id est, ingrati odoris: alij scordalum quasi scordallum, qui olet allium, quomodo & scordalus dicitur *ep. 84.* Petronius: Ego autem nactus occasionem vindictæ Eumolpum excludo, reditaque scordalo vice sine æmulo scilicet & cella vñor & nocte.

Alipilus.

Præteri istos quorum si nihil aliud rectæ voces sunt, *alipilum* cogita, tenuem & stridulam vocem quo sit notabilior subinde exprimentem, nec vaquam tacentem nisi dum vel litalas. & alium profe clamare cogit *ep. 57.*

Pilicrepus.

Si *pilicrepus* a supervenerit & numerare cœperit pilos, actum est. *epist. 57. in pr.* [A à quibusdam legitur pellicrepus. Est vero pilicrepus qui pilos auellit. Nonnullis dicitur is etiam, qui pilas facit qui Græcis *σφαγεσίδης, σφαγετοίδης* Glossis pilarius. Potest enim colligi, pila lustrare solitos veteres ante balneum, vel dum balnea, hypocausta & sudationes calefcerent. Martialis. 14. *epigr. 163.* Redde pilam, sonat æs thermarum: ludere pergis? Virgine vis sola lotus abire domum. Papinius lib. 1. siluarum in balneum Etrusci: Quid nunc strata solo referam tabulata crepantes Auditura pilas, vbi languidus ignis inerrat Aedibus, & tenuem voluunt hypocausta vaporem?

Leno.

Tam alieni corporis leno male audit quam sui. Reprehenditur assentator & aliena subsequens verba paratus ad falsa laudator, non minus placens sibi & se suspiciens, & vt ita dicam, assentator suus. *5. de benef. 7.*

Meretrix.

Meretrix ita inter multos se diuidit, vt nemo non aliquod signum familiaris animi ferat. *1. de bene. 14*

DE RE NAVTICA, SEV NAVALI.

Ludum nauigia.

Mare momento euertitur, eodem die vbi luserunt a nauigia forbentur. *ep. 4. in pr.* [A Ludere nauis dicitur quæ huc & illuc amandatur. hinc lusoriae naues apud Vegetium. 4. *cap. 23.*

Mare quos hauserat, eadem vi, qua sorbebat, ciecit incolumes. *epi. 30.*

Non immerito nautis terra timeretur. *epist. 54.*

In sicco, in portu, in freto esse.

Nondum in sicco, iam in portu sunt. *epi. 73.*

In freto viximus, moriamur in portu. *epi. 19.*

Portus clementissimus: venti segnes: pertinax. flatus.

Clementissimus portus est aliquando petendus, nunquam recusandus, in quem si quis in primos annos delatus est, non magis queri debet, quam qui nauigari. Alium enim, vt scis, venti segnes ludunt ac detinent, & tranquillitatis lentissimo tædio lassant, alium pertinax flatus celerrime perfert. *epist. 71.*

Tertium genus est eorum qui sapientiæ alludunt, quam non quidem attigerunt, in conspectu tamen, & vt ita dicam, subiectu habent, ij non concutuntur, ne defluunt quidem, nondum in sicco, iam in portu sunt. *epist. 73.*

Nunquid ille, cuius nauigiū multam, vñdique laxatis compagibus, aquam trahit, nautis, ipsiq; nauigio irascitur? Occurrit potius & aliam excludit vñdam, deinde aliam egerit, manifesta foramina præcludit, latentibus & ex occulto sen-

tinam ducentibus labore continuo resistit, nec ideo inter-mittit, quasi a quantum exhaustum est subnaſcitur. 2. *de ira, 10.* [A Vide Erasmus 3. Centur. 33. adagio, influit quod exhauritur. cæcus fluctus quid, dixi in Nomenclatore.

Non ferro incubui nec in mare aperto & ore defilui, ne viderer pro fide tantum mori posse. 4. *natural. in proœmio* [B id Græcis est *αὐτὸς ὡς ἡ ἀλὴν* ad aquam hiare; vt celerius aqua strangulentur.

Origo nauigiorum & exemplum à piscibus natis-tibus petitur.

Hominis non sapientis inuenta sunt, nauigia, quibus amnes, quibusque maria transimus aptatis ad excipiendum ventorum impetum velis & additis à tergo gubernaculis quæ huc atque illuc cursum nauigij torquant, & exemplum à piscibus tractum est qui cauda reguntur, & leui inutrumque momento velocitatem suam flectunt. *epistol. 91.*

Nauis bona quæ dicatur.

Nauis bona dicitur non quæ pretiosis coloribus picta est, nec cui argenteum aut aureum rostrum, nec cuius tutela ebore cœlata est, nec quæ fiscis ac opibus regiis pressa est, sed stabilis & firma & iuncturis aquam claudentibus spissa ad ferendum incursum maris, solida, gubernaculo parens, velox & consensuens vento. *epist. 77.*

Naues cerata vel arata, lusoria, cubiculata.

Cui triremes & ceratas non mitterem lusorias & cubiculatas, & alia ludibria regum in mari lasciuientium mittam? *7. de ben. 20.*

De nauium oneribus.

Ita naui onera immota minus vrgent: Inæqualiter conuoluta, citius in eam partem in quam incubuere demergunt. *epist. 28.*

Nauis sentinam trahens.

In naue quæ sentinam trahit, vñ rimæ aut alteri obſistitur: vbi plurimis locis laxari cœpit, succurri non potest nauigio dehiscenti. *epist. 30.*

Nauestabellaria: Alexandrina & earum Puteolis expectatio: Supparum intendere, & quid supparum.

Subito nobis hodie Alexandrinæ naues apparuerunt, quæ præmitti solent & nuntiare secururæ classis aduentum, tabellarias vocant, gratus illarum Campaniæ aspectus est, omnis in pilis Puteolorū turba cōſistit, & ex ipso genere velorū Alexandrinas, quamuis in magna turba nauium intelligit, solū enim supparum licet intendere, quod in alto omnes habet naues. nulla enim res æq; adiuvat cursum, quam sūma pars veli, illic maxime nauis vrgetur. Itaque quoties ventus increbuit, maiorque est quam expedit, antenna submittitur, minus habet virium flatus ex humili. cum intrare Capreas & promontorium, cæteræ velo iubentur esse contentæ. supparum Alexandrinarum nauium insigne est. *epist. 78.*

Gubernaculum nauis.

Inter duos quibus par scientia regendi gubernaculum est, meliorem non dixeris, cui maius speciosiusq; nauigium est. *epist. 78.*

Ad gubernaculum & per ancipitia fluctuantium dirigis cursum. *epist. 16.*

Vela contrahere. Terram legere.

Contrahe vela, terram lege. *epi. 19.*

Tremor tranquilli maris vel lacus.

Est quidam tremor etiam tranquilli maris, aut lacus, qui ex tempestate requieuit. *1. de tranq. 1. in fin.*

Trempeſtas inclinatio maris.

Nondum erat tempeſtas, sed iam inclinatio maris, ac subinde crebrior fluctus. capi gubernatorem rogare, vt me in aliquo littore exponeret, aiebat ille aspera & esse importuosa, nec quicquam se æque in tempeſtate timere quam terram. & post: cuius viciniam attingi, non expecto, vt quicquam ex præceptis Virgilij fiat, obuertant pelago proras, aut anchora de prora iaciatur, sed memor artificij mei veteris, frigida cultor, mitto me in mare, quomodo pſichrolutam decet gaulaparus. *epist. 54.*

Quid enim illum putas multum nauigasse, quem sæua tempeſtas à portu exceptum huc & illud tulit, ac viribus ventorum ex diuerso furentium per eadem vestigia in orbem egit? non ille multum nauigauit, sed multum iactatus est. *de breu. vit. 8.*

Tempeſtate & nausea vexari.

Stomachus non effugit cum tempeſtate, nauseam. *epi. 54.*

Non tempeſtate vexor sed nausea. *1. de tranq. 1. in fin.*

De Naufragio.

Post naufragium maria tentantur. *epist.* 82.

Nemo cum sarcinis enatat. *epist.* 22.

Primus *naufragio* Duillius vicit. *de breuit. vit.* 11.

Naufragio quidam consecuti sunt, ne in piratarum manus peruenirent. *6. de ben.* 9.

Neptuno plus debere iudicat ex iis, qui eadem tranquillitate vti sunt, qui plura & pretiosiora illo mari vexit, & animosius à mercatore quam à vectore soluitur votum, & ex ipsis mercatoribus elusius gratus est, qui odores ac purpuras, & auro pensanda portabat, quam qui vilissima quæque & saburræ loco futura, congesserat. *epist.* 74.

Nauem in portu mergis. *2. contr.* 67.

Perit aliqua naus in portu. *epist.* 14.

De Gubernatore nauis nonnulla.

Quidam Stoici dicunt deteriorem fieri gubernatorem tempestate ac procella, quia non possit id, quod voluit, efficere, nec tenere cursum suum. Deteriorem illū in arte sua non fieri, in opere fieri. *Epist.* Gubernatori propositum est utique nauem in portum perducere. *Epist.* Ego aliter respondendum iudico, nec artem gubernatoris deteriorem nulla tempestate fieri, nec ipsam administrationem artis: Gubernator tibi non felicitatem promissit, sed vtilem operam & nauis regendæ scientiam. Hæc eo magis apparet, quo illi magis aliqua fortuna inuisa obstitit. Qui hoc potuit dicere, Neptune nunquam hanc nauem nisi rectam? arti satisfecit. tempestas non opus gubernatoris impedit, sed successum. Quid ergo inquis, non nocet gubernatori ea res, quæ illum tenere portum vetat? quæ conatus eius irritos efficit? quæ aut detinet aut exarmat? non tanquam gubernatori, sed tanquam nauiganti nocet, alioquin gubernatoris artem adeo non impedit ut ostendat. tranquillo enim, ut aiunt, gubernator est. nauigio ista obsunt non rectori qua rector est. Duas personas habet gubernator, alteram comunem cum omnibus qui eandem conscenderunt nauem, qua ipse quoque vector est: alteram propriam qua gubernator est. Tempestas tanquam vectori nocet, non tanquam gubernatori. Deinde gubernatoris ars alienum bonum est, ad eos quos vehit pertinet, quomodo ars medici ad eos quos curat. Sapientia commune bonum est, & eorum cum quibus viuit & proprium ipsius. itaque gubernatori fortasse nocetur cuius ministerium alij promissum tempestate impeditur, Sapienti non nocetur à tempestatibus vitæ. *epistol.* 86.

Qui hoc potuit dicere, Neptune a nunquam hanc nauem, nisi rectam. *epist.* 86. [A Extat hic versus: apud Aristidem. Εὐ ἰδὲ ποτὶ δῶν ὅτι ὁρῶν τὸν ναὺν κατὰ δῶν. Gubernator etiam est qui in sicco est, quia consummata scientiæ nihil deest, etiam si quid obstat quo minus se utatur. *4. de benef.* 21.

Magnus gubernator & scisso nauigat velo, & si exarmavit, tamen reliquias nauigij aptat ad cursum. *ep.* 10.

Turpis est nauigij rector cui gubernacula fluctus eripuit. quem fluctuantia vela deseruit, qui permisit tempestati nauem. at ille vel in naufragio laudatus est quam obruit mare clauū tenentem & obnoxium. *ad Mart.* 6. malo tamen legere, ita innoxium.

Gubernatorem in tempestate, in acie militem intelligas. *de pron.* 4.

Non magis mihi quisquam potest talis prodesse præceptor, quam gubernator in tempestate nausabundus. Tenendum est rapiente fluctu gubernaculum: Luctandum cum ipso mari: Eripienda sunt vento vela. Quid me potest adiuuare rector nauigij attonitus & vomitans, non est loquendum, sed gubernandum. *epist.* 109.

Gubernatorem facit ille qui præcipit, sic moue gubernaculum, sic vela submitte, sic secundo vento vttere, sic aduerso resiste, sic dubium communemque tibi vindica. *epist.* 96.

Gubernatoris artem tranquillum mare & obsequens ventus non ostendit, aduersi aliquid incurrat, oportet, quod animum probet. *ad Martiam.* 6.

De Indica nauigatione ex Hispania & Nilo in Indiam.

Quantum est quod ab ultimis litoribus Hispaniæ usque ad Indos iacet? paucissimorum dierum spatium, si nauium suus ventus impleuit. *1. natur. proem.*

Per Nilum iter ad commercia Indici maris est. *4. nat.* 2.

DE RE RVSTICA.

De Agricola & optimi agricolæ officio.

Mos fuit prisca & exercere opere se, terramque ipsam subigere. *epist.* 87. [A Plinius 18. cap. 3. Quæ causa, inquit,

tantæ vbertatis erat? Ipsorum tunc manibus Imperatorum colebantur agri, ut fas est credere terragaudere vomere laureato triumphali aratore. siue illi eadem cura semina tractabant, qua bella, eademque diligentia arua disponebant qua castra: siue honestis manibus omnia laetius prouenerunt, quoniam & curiosius fiunt. Serentem inuenerunt dari honores Serranum, unde cognomen. Aranti quatuor sua iugera in Vaticano (quæ prata Quintia appellantur) Cincinnato viator attulit dictaturam. *Epist.* At nunc eadem illa vincti pedes, damnatæ manus, inscripti vultus exercent. *Epist.* Et nos miramur erga stolorum non eadem emolumenta esse quæ fuerint Imperatorum?

Terra ipsa fertilior erat illaborata, & in usus populorum non diripientiū larga. *epist.* 91.

Agricolam arbor ad fructum perducta delectat. *ibid. epist.* 34.

Nunc quoque plurima cultores agrorum nomina inueniunt, per quæ fertilitas augeatur. *epist.* 91.

Ad agrum colendum ex æquo & bono nemo venit, nec ad ullam rem cuius extra ipsam fructus est. *4. de beneficiis.* 14.

Agricola euersis arboribus, quas aut ventus radicitus euulsit, aut contortus repentino impetu turbo perfregit, sobolem ex illis residuam fouit, & amissarum semina statim plantatque disponit, & momento (nam ut in damna, ita ad incrementa rapidum veloxque tempus est) adulescunt amissis latiora. *ad Mart.* 16.

Agricolæ non tantum rectas procerasque arbores colunt, sed illis quoque quas aliqua deprauauit causa, adminicula quibus regantur applicant, alias circumcidunt ne proceritatem rami premant, quasdam infirmas vitio loci nutiunt, quibusdam aliena umbra laborantibus cælum aperiant. *2. de clem.* 7.

Perdet Agricola quod sparsit, si labores suos destituit in semine, multa cura sata producantur ad segetem, nihil inde fructuū peruenit, quod non à primo usque ad extremum æqualis cultura persequitur. *2. de benef.* 11.

De arboribus.

Præcisæ arbores plurimis ramis repullulant, & multa factorum genera, ut densiora surgant, reciduntur. *1. de elementis.* 8.

In villa Scripionis didici ab Aegialo diligentissimo patrefam. is enim nunc huius agri possessor est, didici, quemuis vetus arbutum posse transferri, &c. *ep.* 18.

Non est admirationi vna arbor ubi in eandem altitudinem tota sylua surrexit. *ep.* 33.

Non est arbor solida nec fortis, nisi frequens ventus incurfat. Ipsa enim vexatione contingit & radices certius figit. fragiles sunt quæ in aprica valle creuerunt. *de pron.* 4.

Olinetum

De olineto duobus modis. disposito vide *ep.* 87.

Laurus hadera.

Laurus, hadera & alia nota pastoribus idonea eliciendis ignibus. *2. naturalium.* 12.

Carica.

De prandio nihil detrahi potuit, paratum fuit non magis hora. nusquam sine carne, nusquam sine pugillaribus illæ si panem habeo, pro pulmentario sunt si non, pro pane. Quotidie mihi annum nouum faciunt. *ep.* 88.

Ficus marisca.

Senetio cupiebat grādia dicere, seruos volebat nisi grandes, & argentea vasa, nisi grandia. Eo peruenit infamia eius ut calceos quoque maiores sumeret, & ficus non esset nisi mariscas. *Suasoria.* 2.

Poma gregalia, suauiter aspera, fugientia.

Poma gregalia, etiam post paucos dies itura in fastidium, delectant, si prouenire maturius. *1. de benef.*

Poma quædam sunt suauiter aspera. *ep.* 64.

Gratissima sunt poma cum fugiunt. *ep.* 12.

De Plantis.

Non conualefcit planta, quæ sæpius transfertur, *ep.* 1.

De vite.

Vitem laudamus si fructu plamites onerat si ipsa ad etram pondere eorum quæ tulit, adminicula deducit nunquis huius illam præferet vitem cui auræ vix aurea folia dependent? propria virtus est in vite fertilitas. *ep.* 41.

Illud etiam vidi vitem ex arbutuo suo annosam transferri. huius capillamenta quoque si fieri potest colligenda sunt, deinde liberalius sternenda vitis, ut etiam ex corpore radicescat. & vidi non tantum mense Februatio positas, sed & iam Martio exacto tenent & complexæ sunt dulces vites, *epistolarum.* 87.

Non

Non qualibet infitionem vitis patitur, si vetus & exesa est, si infirma gracilisque, aut non recipiet surculum, aut non alet, nec applicabit sibi, nec in qualiratem eius naturamque transibit. itaque solemus supra terram præcidere, ut si non responderit, tentari possit secunda fortuna, & iterum repetita, infra terram inferatur. *epist. 113.*

De Vino & musto.

Musto dolia ipsa rumpuntur, & omne quod in imo iacet, in summam partem vis caloris eiecit. *epist. 84.*

Vinum sit bonum, quod recens durum & asperum visum est, contra non patitur ætatem quod in dolio placuit. *epist. 36.*

In vino nimis veteri ipsa nos amaritudo delectat. *epist. 64.*

De seminibus.

Semina in corporibus humanis diuina dispersa sunt, quæ si bonus cultor excipit, similia origini prodeunt & paria his ex quibus orta sunt. si malus, non aliter quam humus sterilis & palustris necat, ac deinde creat purgamenta pro fugibus. *epist. 74.*

Seminis modo præcepta spargenda sunt, quod quamvis sit exiguum, cum occupauit idoneum locum vires suas explicat, & ex minimo in maximos actus diffunditur. Idem facit ratio, non late patet, si aspicias, in opere crescit. *epist. post: eadem est præceptorum conditio quæ seminum. epist. 38.*

De herbis, tritico, segete, cicuta.

Est aliquod bonum tritici, hoc nondum est in herba lactente, nec cum folliculo se exerit spica mollis, sed cum fumentum ætas & debita maturitas coxit. *epist. 125.*

Seges.

Illam herba quæ in segetem frugemque ventura est, aliam constitutionem habet tenera & vix eminens sulco: aliam cum conualuit, & molli quidem culmo, sed qui ferat onus suum, constitit; aliam, cum flauescit & ad aream a spectat, & spica eius induruit. *epist. 122.* [A fruges maturatas intelligit, quod flauæ segetes demessæ ad aream serendi gratia deportari soleant.

Et post malam segetem serendum est. sæpe quicquid perierat infelicitis solis sterilitate, vnius anni restituit vbertas. *epist. 82.*

Cicuta magnum Socratem fecit. *epist. 13.*

De Pastore & grege.

Pastor ex fœtu gregis sui capit voluptatem. *epist. 34.*

De suppellectile rustica.

Argentum graue rustici patris sine vilo opere & nomine artificis. *1. de tranq. 1.*

DE LVDIS.

Spectaculorum detestatio in genere.

Nihil a est tam damnosum bonis moribus quam in aliquo spectaculo desidere. *epist. 7.* [A Isidorus 18. cap. 59. Nihil esse debet Christiano cum Circensi infania, cum impudicitia theatri, cum amphitheatri crudelitate, cum atrocitate arenæ, cum luxuria ludi.

De ludorum intercalatione.

Quis philosophiam aut vllum liberale respicit studium, nisi cum ludi intercalantur? *7. de natur. 32.*

DE LVDO GYMNICO.

De saltatione & Tripudiatione muliebri, molli, & honesta.

Scipio triumphale illud & militare corpus mouit ad numeros, non molliter se infringens (ut nunc mos est etiam incessu ipso ultra muliebrem molliem fluentibus) sed ut illiantique viri solebant, inter ludos ac festa tempora, virilem in modum tripudiare: non facturi detrimentum, etiam si ab hostibus suis spectarentur. *1. de tranq. 15.*

Chorus consertis manibus in se redeuntium.

Comitatus virtutum consertarum & inter se coherentium. *epist. 91.*

Quid ille consertis manibus in a se redeuntium chorus? Quare sorores? & quare manibus implexis? *1. de ben. 3.* [A Sic ab Horat 3. od. 21. Gratia finguntur semper inter se coniunctæ ibi, segnesque nodum soluere Gratia. sic corripere in nodum Virgil. 8. Aeneid. Stringere nodum, Ambrosius libro de velandis virginibus vsurpauit pro, coniunctis manibus teneri.

Dixerunt non omnes simul, tanquam in chorum manu ducente Grammatico, sed singuli ex his: hic meus est dies. *Suasor. 2.*

DE CVRSV.

Carceribus includi: dato signo prosilire.

In certamen cursus compositi & carceribus inclusi, operire debent suum tempus, ad quod velut dato signo prosiliant. *2. de ben. 25.*

Hieran facere raro cursoribus euenit.

Quod raro cursoribus euenit Hieran a fecimus. *epi. 84.*

[A subaudi Desulu, id est, sacrum cursum, sic medici leguntur: sic nautæ sacram anchoram.

De lactu.

Qui iaculari discit, destinatum locum captat, manum firmat ad dirigenda quæ mittit. Cum hanc vim ex disciplina & exercitatione percepit, quocunque vult illa vitur. discit enim non hoc aut illud ferire, sed quodcunque voluerit. *ep. 95.*

Scire debet quid petat ille qui sagittam vult mittere, & moderari manu telum. errant consilia nostra, quia non habent quo dirigantur. *epist. 72.*

Sagittarius non aliquando ferire debet, sed aliquando de errare. *epist. 29.*

Exerceamur ad palum. *epist. 18.*

De Virtute.

Alii didicerunt vix humanis tollenda viribus onera portare. *2. de ira 13.*

DE LVCTATIONE ET ATHLETIS.

Athletarum dura exercitatio.

Athletæ a in vilissima sui parte occupati, ictus doloresque patiuntur, ut vires cadentis exhauriant, nec cum ira suadet feriunt, sed cum occasio. Pyrrhum maximum præceptorem certaminis gymnici solitum aiunt his quos exercebat præcipere, ne irascerentur. Ira enim perturbat artem. *2. de ira. 14.* [A huc refer has iuris quæstiones: quid iudicari oporteat, si quis in colluctatione vel in pancratio, vel dum pugiles se exercent, alius alium occiderit. *l. qua actione. 7. §. 4. ff. ad l. Aquil.* An Athletæ, Thymelici, Xystici, agitantes, qui aquam equis spargunt, designatores seu *βεβουλευται* artem ludicram faciant. *l. 4. ff. de his qui notantur infamia.*

Athletas videmus quibus virium cura est, cum fortissimis quibusque configere, & exigere ab his per quos certamini præparantur, ut totis contra ipsos viribus utantur. cædi vexarique patiuntur, & si non inveniunt singulos pares, pluribus simul obiciuntur. *de prouid. 2.*

Athleta non potest magnos spiritus ad certamen afferre, qui nunquam suggillatus est. ille qui fudit sanguinem suum, cuius dentes non crepuerunt sub pugno. Ille qui supplantatus aduersarium toto tulit corpore, nec proiecit animum proiectus, qui quoties cecidit contumacior surrexit, cum magna spe descendit ad pugnam. *2. de ben. 13. in prin.*

Athletæ quantum plagarum ore, quantum toto corpore excipiunt: ferunt tamen omne tormentum gloriæ cupiditate, nec tantum quia pugnant ista patiuntur, sed ut pugnent. exercitatio ipsa tormentum est. *epist. 79.*

Quidam sole & exercitatione & cura corporis diem educunt, athletisq; vtilissimum est lacertos suos roburq; cui se vindicauerunt, maiore tēporis parte nutrire. *1. de ira. 3. in pr.*

Pancratio aut cestu exerceri suos Lacedæmonij non patiebantur.

Lacedæmonij vetant suos Pancratio b aut cestu c aut decernere, ubi inferiorem ostendit victi confessio. Cursor metam prior contingit velocitate illum non animo antecessit. Luctator ter abiectus perdidit palmam, cum inuictos Lacedæmonij ciues suos magno æstimarent ab his certaminibus remouerunt, in quibus victorem facit non ipse iudex, sed vox cedentis & tradere iubentis. *5. de benef. 3.* [B Plutarchus refert Lycurgum ea certaminum genera sustulisse, *ἐν οἷς χεῖρ ἀνὰ τὴν αἶσαν* in quibus manus ad feriendum leuatur, merito: huiusmodi enim exercitia frangunt & debilitant potius quam fouent corpora. Ita videtur Propertius 3. eleg. 14. hallucinatus Spartanum palæstram sic describere. Et patitur duro vulnera pancratio: Nunc ligat ad cestum gaudetia Martia loris. [c de his Manilius 5. Ille, inquit, cito motu rigidos eludere cestus, Nunc exire leuis missos, nunc mittere palmis, Mobilibusque citos ictus glomerare laceratis. exire dixit, pro eludere, & se extricare.

De sphymachia.

Hodierno die non tantum meo beneficio mihi vaco, sed spectaculi, quod omnes molestos ad sphymachiam a auocauit. *epist. post:* Ecce ingens clamor ex stadio profertur, & me non excutit mihi, Cogito mecum quam multa corpora exerceant, quam ingenia pauci, quantus ad spectaculū non fidele & luforiū fiat concursus, quanta sit circa artes bonas solitudo, quam imbecilli animo sint, quorū lacertos humerosq; miramur. Illud maxime reuoluo mecum, si corpus perducere exercitatione ad hanc patientiam potest, qua & pugnos pariter & calces non vnius hominis ferat,

qua solem ardentissimum in feruentissimo puluere sustineat aliquis, & sanguine suo madens diem ducat, quanto facilius animus corroborari possit, ut fortunæ ictus inuictus excipiat, ut proiectus, ut conculcatus exsurgat? His multo cibo, multa portione opus est, multo oleo, multa denique opera, tibi contingeret virtus sine apparatu sine impensa. *epist. 81.* [A Hoc loco nonnulli sphæromachiam legunt, non sphyrromachiam. Ex superioribus tamen apparet iphyromachiam, esse pugnorum pariter & calcium pugnam.

Magnus luctator quis habendus sit.

Magnus luctator est, non qui omnes numeros nexusque perdidicit, quorum usus sub aduersario rarus est, sed qui in vno se aut altero bene & diligenter exercuit, & eorum occasiones intentus spectat. nec enim refert quam multa sciat, si scit quantum victoriæ satis est. 7. *de beneficiis primo.*

Oleo utebantur athleta.

Pessimæ notæ mancipia sunt, homines & inter oleum & vinum occupati, quibus ad votum dies est actus. si bene sudauerunt, si in locum eius quod defluxit, multum potionis alterius ieiuno gutture iniecerunt. Bibere & sudare vita cardiaci est *ep. 15.* [B innuit athletas eos ve qui occupantur in exercendis lacertis.

Sudorem olei unctione discutere. 1. *contr.*

Ceroma.

Totum athletarum fatum mihi illo die perpetiendum fuit. A ceromate nos Aphe excepit. 7. *epist. 58. in pr.*

Illum tu otiosum vocas, qui in ceromate, (Nam, pro facilius, ne Romanis quidem vitijs laboramus) spectator puerorum exercentium sedet. *de beat. vir. in pr.*

De certaminibus sacris.

In certaminibus c sacris plerique vicere, cædentium manus obstinata patientia fatigando. *in sap. non cad. iniur. 9.* [C Qui certaminibus sacris deferuebant, ignominiosi non erant. *l. 4. ff. de his qui notantur infamia.* Commodis præmiorum (quæ propter coronas sacras præstantur) condemnato placuit interdici, & eam pecuniam iure pignoris, in causam iudicati capi. *l. commodis. 40. ff. de re iudicata,* spes præmiorum quæ pro coronis athletis pensanda sunt, neque generaliter neque specialiter pignori pacto priuato posse. *l. 5. Cod. quæ res pignor.* Vacationem tribui athletis si probantur per omnem ætatem certasse, & coronati non minus tribus coronis certaminis sacri *l. unica. Cod. de athletis.*

DE CIRCO.

Quam nunc in circo cretam A vocamus, (al. metam) calcem antiqui dicebant. *epist. 109.* [A Glossæ c. de spectaculis: Creta λευκη Cicero i. Tusculana: Nunc video calcem. Lucretius: Tu mihi supremæ præscripta ad candida calcis. sic dicta forte, quod curriculi finis creta aut calce notaretur.

Non sustineo vos morari, scio quam sit odiosa res Cireënibus pompa. 1. *controuers.*

Super circense tomentum per futuras veteris lintei effluens incubabo. *de vit. beat. 25.*

Manifestior notari solet agitatorum & lætitia, cum septimo spatio palmæ appropinquât. *epist. 30.* [B Hi ut & Athletæ Thymelici, & Xystici, & qui aquam equis spargunt, artem ludicram non faciunt. *l. 4. ff. de his qui notantur infamia.* Glossis agitatores *ἡνίοχοι.*

DE THEATRO.

De tribus theatris Roma.

In hac ciuitate tribus in hoc tempore theatris viæ postulantur, in hac consumitur, quicquid terris omnibus aratur. 1. *de clement. 6.*

De theatro Pompeij.

Decernebatur statua Seiano in Pompeij theatro ponenda, quod exustum Cæsar reficiebat. Exclamauit Cordus, tū vere theatrum perire. Quis ergo non rumpere supra cineres Cn. Pompeij constitui Seianum, & in monumentis maximi Imperatoris consecrari pessimū militem? *ad Mart. 22.*

De scenicis & mimicis.

Artifices scenici qui A imitantur affectus, qui metum & trepidationem exprimunt, qui tristitiam repræsentant, hoc indicio imitantur verecundiam. deiciunt enim vultū, verba submittunt, figunt interdum oculos & deprimunt, ruborem sibi exprimere non possunt. *epist. 11.* [A adde Nouellam de Consulibus.

Mirari solemus scenæ & peritos, quod in omnem significationum & affectuum parata est illorum manus, & ver-

borum felicitatem gestus assequitur. *epist. 121.* [B al. fluctationis peritos. Porro scenam Labeo definit quæ ludorum faciendorum causa quolibet loco, ubi quis consistit, moueturque, spectaculum sui præbiturus, posita sit in publico priuatoue vel in viço. *l. 2. §. ultim. ff. de his qui notantur infamia.*

De Publio nonnulla, eoque comicis & tragicis comparato: Verba ad summam caueam spectantia, cothurno & si parius fortiora.

Publius tragicis comicisque vehementior ingenii, quoties mimicas ineptias, & verba ad summam caueam spectantia reliquit? inter multa alia cothurno non tantum sipariis fortiora, & hoc ait, Cuius potest accidere, quod cuiquam potest. 1. *de tranq. 11.*

Fabula Pantomimi ab aliis composita.

Memini auditorem Latronis Abrohem Sylonem, patrem huius Sylonis, qui fabulas Pantomimis scripsit. *Suasor. 1.*

De Togatis, Comædiis, Tragediis.

Sapientia est, quam Græci σοφία vocant. Quod & togatæ tibi antiquæ probabunt, & inscriptus monumento Dosseni Titulus, Hospes resiste & sophiam Dosseni lege. *epistol. 90.*

Non attingam tragicos aut togatas nostras, habent enim aliquid seueritatis, & sunt inter Comædias & Tragedias mediæ. Quantum disertissimorum versuum inter mimos iacet? quam multa Publij non exalceatis, sed cothurnatis dicenda sunt? *epist. 8.*

De Pantomimis & arte saltandi in Theatro, & Ornamentis Pantomimicis.

Non est necesse fabro de fabrica quærere quod eius initium: non magis quam Pantomimo de arte saltandi. Omnes istæ artes se sciunt. *epist. 96.*

Pantomimica A ornamenta. *epist. 29.* [A Pantomimus quid, explicat Cassiodorus Variarum ad Albinum & Albionum. Hanc, inquit, partem musicæ disciplinæ, mutam nominauere maiores. scilicet quæ ore clauso manibus loquitur, & quibusdam gesticulationibus facit intelligi, quod vix narrante lingua aut scripturæ textu possit agnosci Claudianus: Qui gestu manibusque loquax. Primus omnium qui Romæ in scenam prodiit, pantomimus est Pylades ab Augusto ex Asia euocatus. *Suet. Lucianus Zosimus.* Is gestus, satorum apud Manilium. *lib. 5.*

Scena apparatus collatiij sua die ad dominos referantur.

Alieni commodatique apparatus sunt: collaritiis & ad dominum redituris instrumentis scena adornatur. alia ex his primo die, alia secundo referuntur. pauca usque ad finem perseuerabunt. *ad Mart. 10.*

Ad impensam ludorum amici pecuniam conferebant.

Græcinus Iulius cum ab amicis conferentibus ad impensam ludorum pecuniam acciperet, magnam pecuniam a Fabio Perfico & Rebilo, homine eiusdem infamæ, non accepit. 2. *de benef. 21.*

Sceptrum & chlamys scenicis nonnullis: elatum & cothurnatum incedere: exalceari: ad staturam suam redire.

Nemo ex illis quos purpuratos vides felix est, non magis quam ex illis quibus sceptrum & chlamydem in scena fabula assignant, cum præsentem populo elati inceserunt & cothurnati simul exierunt, exalceantur & ad staturam suam redeunt. *epist. 77.*

Personati.

Quod vides accidere pueris, hoc quoque nobis masculis pueris euenit. illi quos amant quibus assueuerunt, cum quibus ludunt, si personatos vident, expauescunt. Non hominibus tantum, sed & rebus persona demenda est & reddenda facies sua. *epist. 24.*

Mimus vita humana: partes agendas assignare.

Nullo exemplo efficacius exprimitur hic humana vita mimus, qui nobis partes has quas male agamus assignat. *epist. 81.*

Fabula & vita comparatio: fabulam bene agere.

Quomodo fabula, sic vita, non quamdiu, sed quam bene acta sit refert. *epist. 78.*

Meretrices nudatas producebant in scenam.

Hoc iudicium Claudianum inter Ciceronem Catonemque commissum est, Catonem inquam illum quo sedente negatur populus permisisse sibi postulare florentes nudandas & meretricum. si credis spectasse tunc seuerius homines, quam iudicasse. *epist. 98.* [A Tertullianus libro de spectaculis cap. 10. Ipsa etiam prostibula, publicæ libidinis hostia in

scena proferuntur, &c. Ididorus 18. Idem theatrum, idem & prostibulum: eo quod post ludos exactos meretrices ibi prosternerentur. dixi nonnulla ad Nouellam. 105. c. 1.

Missilium iaciendorum & captandorum elegans pictura.

Qui aliquid virtute melius putat, ad hæc quæ à fortuna sparguntur, sinum expandit, sollicitus nullius eius expectat. hanc imaginem animo tuo propone, ludos facere fortunam, & in hunc mortalium cœtum honores, diuitias gratiam, excutere, quorum alia inter diripientium manus fusa sunt, alia impia societate diuisa, alia magno detrimento eorum, in quos deuenerant prehenfa. ex quibus quædam alia agentibus inciderunt, quædam, quia nimis captabantur, amissa, & dū auide capiuntur expulsa sunt. nulli vero etiam cui r. pina foeliciter cessit, gaudium rapti durauit in posterum. itaq; prudentissimus quisque cum primum induci videt munuscula, à theatro fugit, & scit magno parua constare. nemo manum conferit cum excedente, nemo exeuntem ferit, circa primum rixa est. idem in iis euenit, quæ fortuna desuper iactat. æstusamus miseri, dstringimur, multas habere cupimus manus, modo in illam respicimus. nimis tarde nobis mitti videntur, quæ cupiditates nostras irritant, ad paucos peruentura, expectata omnibus. Ire obuiam cadentibus cupimus, gaudemus siquid inuasimus, inuadendi vana spes delusit? vitem prædam magno aliquo incommodo luimus aut inde fallimur. secedamus itaque ab istis ludis & demus raptoribus locum, illi spectent bona ista pendentia, & ipsi magis pendeant. *epist. 74.*

De equestribus. sedibus equitum & XIII. gradibus.

Equestria à omnium equitum Romanorum sunt. illic tamen locus meus fuit proprius quem occupauit. Hoc si cui cessi, quamuis illi communi recesserim, tamen aliquid dedisse videor. Quædam quorundam sunt sub certa conditione. Habeo in equestribus locum non vt vendam, non vt locum, non vt habitem, in hoc tantum vt spectem. Præterea non mentiar si dicam me habere in equestri locum, sed cum in theatrum veni, si & non plena sunt equestria & iure habeo locū illic, quia sedere mihi est liberū, & non habere, quia ab iis, cū quibus mihi loci ius commune est, occupatus est & post: Equestria mihi non licet vendere, & tamen communia mihi cum cæteris equitibus sunt. 7. *de benef. 12.* [A Equestria equitum subsellia. sic popularia, loca populi vel plebis. *Suet. Domitiano. 4. Caligula. Tertul.*

Commune & vniuersitatis equestria. *ibid.*

Beneficium vocas dedisse potentis populi ciuitatem, & XIII. gradus, & defendisse capitis reum. 3. *de benef. 9.* [B Ordo in spectaculis sedendi Romæ varius fuit. sub regibus pudore quidē populi magis quam lege vlla, in circo (nullū enim tū theatrum) locus senatoribus & æqualibus assignatus fuit. Post, anno urbis 557. cautum, vt senatus à populo secretus spectaret, annitente Scipione etiam maiore, cuius facti post pœnituisse legimus. Nam populus indigne tulit, patrum ambitione ad id se cogi, quod sponte antea præstabat. Plane Sullæ temporibus promiscue in theatris spectasse vna cum fœminis, testis Plutarchus, in Sulla. Post, anno urbis 588. Roscia lege eques à plebe distinctus, & XIII. gradus assignati, equitibus. sic tamen vt qui in ordine equestri decoxissent, remotiore loco sederent. *Cicero Philipp. 2. Plutarchus in Cicerone: 7. Plin. 30.* quam duritiam Augustus postea remisit equitibus qui non vitio suo decoxissent, sed bellorum civilium miseriis. Et hos gradus Equestria vocarunt. Quin & senatoribus quoties quid spectandum publice proponeretur, primus subselliorum ordo, decreto patrum assignatus. *Suet. Augusto 44.* locus autem is orchestra, plurium graduum, puta quatuor aut quinque: quorum digniores habitū, qui podio & arenæ proximi. Nam & primi senatorum in podio spectabant, & consules & magistratus cum omni pompa lictorum suorum ac via totum. *Tacit. 16. Annalium.* Quin principi in Podio quoq; suggestus ac cubiculum suum. *Suet. Iulio & Nerone 12. Plinius ad Traianum.* Eodem podio sedere quoque Vestales, teste Prudentio. Tertius locus præter orchestram & equestria, locus fuit plebi suus, Popularia: Cauea nimirum media & summa. *Suet. Claudio 25.* & in his rursus ordo aliquis seruatus. *Suet. Augu. c. 44.* Militem secrevit à populo: maritis e plebe proprios ordines assignauit; prætextatis cuneum suum, & proximum prædagois: sanxitq; ne quis pullatorum media cauea sederet. Fœminis ne gladiatores quidem (quos spectari promiscue solenne erat) nisi ex loco superiore spectare cōcessit.

Desedentibus in Theatro.

Plurimis in circo aut theatro desidentibus, iam funesta domus est, & annunciatum malum. *de vit. beat. 28.*

Populus interdum non tulit impias actorum & scenicarum voces: & impetu facto actores ipsos eiicere voluit.

Nec apud Tragicos desuat qui lucro innocentiam, salutem, opinionem bonam mutant.

Sine me vocari pessimum simul vt diues vocer.

An diues sit, omnes quarimus: an bonus, nemo.

Non quare & unde: quid habeas, tantum rogant.

Vbiue tanti quisque, quantum habuit, fuit.

Quid habere nobis turpe sit quæris? nihil.

Aut diues opto viuere, aut pauper mori.

Bene moritur quisque moritur, dum lucrum facit.

Pecunia à ingens generis humani bonum,

Cui non voluptas matris, aut blanda potest

Par esse prolis, non sacer meritis parens.

Tam dulce si quid Veneris in vultu micat,

Merito illa amores cœlitum atque hominum mouet.

Cum hi nouissimi versus in Tragœdia Euripidis pronunciatii essent, totus populus ad eiiciendum & actorem & carmen consurrexit vno impetu, donec Euripides ipse in medium profilit, petens vt spectarent viderentq; quem admittor auri exitum faceret. Dabat in illa fabula pœnas Bellerophontes, quas in sua quisque dat. Nulla enim auaricia sine pœna est. *epist. 116.* [A Græci versus hi exstant apud Athenæum li. 4. Deipnosophistôn. ὁ χρυσὸς δὲ ξίωμα καὶ λίσσον βρωτοῖς ὡς ἔτε μήτηρ ἡ δούρα τοῖς δ' ἔχει, & πᾶσις ἐν δόμοισιν, & φίλος πατὴρ, ὅτις σὺ, χ' οἷσι δόμοισιν κεκτημένοι εἰ δ' ἡ κύριος τοῖς τοῖς ὀφθαλμοῖς ὁρᾷ, & δαύμ' ἔρωτας μωροῖς αὐτῶν ἔχει.

Faucte & plaudite.

Vnam rem adhuc adiiciam, fauere ac plaudere. 4. *natural. 8.*

DE AMPHITHEATRO ET GLADIATORIBVS.

Detestatio spectaculi gladiatorum & amphitheatri.

Homo à sacra res, homo iam per lusum & iocum occiditur, & quem erudiri ad inferenda accipiendaq; vulnera nefas erat, is iam nudus, inermisq; producitur, satiq; spectaculi in homine mors est. *epist. 96.* [A His de causis merito Constantinus noster cruenta hæc spectacula & gladiatores edicto sustulit. l. unica. *Cod. de gladiatoribus tollendis.*

Non alia quam in ludo gladiatorio vita est, cum iisdem viuentium pugnantiumque Ferarum iste cōuentus est, nisi quod illæ inter se placidæ sunt, morsuque filium abstinent, hi mutualaceratione satiantur. 2. *de ira. 8.*

De edictis ludorum ac munerum.

Nemo qui obstericem parturienti filiæ sollicitus accersit, edictum & ludorum ordinem perlegit. *epist. 118.*

De educto die ludorum.

Omne tempus illis graue est, tam mehercules, quam quando dies muneris gladiatorij eductus est, aut cum alicuius alterius vel spectaculi vel voluptatis expectatur constitutum, transilire medios dies volunt. *de breu. vit. 16.*

Munera gladiatoria plures dies occupabant: & de paribus nouis gladiatorum per omnes dies dispensatis.

Nunquid feliciorem cum iudicas qui summo die muneris, quam eum qui medio occiditur? *epist. 94.*

Quod munerarij solent facere ad expectationem populi detinendam, noua paria per omnes dies dispensant, vt sit quod populum delectet, & reuocet. 4. *Controuers. in proemio.*

De Matutino spectaculo. Matutino spectaculo bestia ipsa initio inter se committebantur: postea ipsi bestis homines.

Videre solemus inter matutina arenæ spectacula, tauri & vrsi pugnam inter se colligatorum, quos cum alter alterum vexarit, suus confector spectat. 3. *de ira. 47.*

Bestiarum matutino spectaculo producti: In arena locus ac secretum fuit exonerando corpori. In id bestiariis proficisci, sine custode, licuit. Ibidem spongia adhaerebat ad emundanda obscœna.

Nuper in ludo bestiariorum à vnus e Germanis cum ad matutina spectacula pararetur, secessit ad exonerandum corpus. nullum aliud illi dabatur sine custode secretum. Ibi lignum id, quod ad emundanda obscœna adherente spongia positum est, totum in gulam farfit, & præclusis faucibus spiritum elisit. *epist. 71.* [A Bestiarios vocat eos, qui cum bestiis pugnant: siue bestiis pugnaturs obiciebantur iudicis sententia, siue dominorum sauitia, siue mercede conducti, siue virtutis ostendendæ gratia. l. 1. §. 6. ff. de postulando Græci θηρομαχὺς appellant.

Cum aduheretur nuper inter custodias quidam ad matutinum spectaculum missus, tanquam somno premente nutaret, caput usque eo demisit, donec radiis infereret, & tandem se in sedili suo tenuit, donec ceruicem circumacta rotæ frangeret. eodem vehiculo quo ad pœnam ferebatur pœnam effugit. *epist. 71.*

De Meridiano spectaculo. Eiusdem detestatio: Lusus & sales in eo interpositi, & cur: à matutino ut differat: Eiusdem furor & laniena: Edictis à munerariis cum omni suo apparatu promissam: De paribus gladiatorum ordinariis & postulatitiis: Ferro & igne res inibi gesta à pena nudis: Spectatores exhortantur pugnantem ad mutuam lanienam quemadmodum & iidem indignabantur, si lentius aut timidius pugnarent. Intermissio spectaculo, iugulabant eos, qui penitus non fuerant occisi.

Nihil tam damnosum bonis moribus, quam in aliquo spectaculo desiderare. tunc enim per voluptatem facilius vitia surrepunt. quid me existimas dicere? auarior redeo, ambitiosior, luxuriosior? imo vero crudelior, & inhumanior, quamuis A inter homines fui. Casu in meridianum B spectaculum incidi, lusus C spectans & sales, & aliquid laxamenti, quo hominum oculi ab humano cruore acquiescant. contra est. Quidquid ante pugnatum est, misericordia fuit. nunc omissis nugis mera homicidia sunt, nihil habent quo tegantur ad ictum totis corporibus expositi, nunquam D frustra manum mittunt. Hoc plerique ordinariis paribus E & postulatitiis præferunt. quid nî præferant? non F galea, non scuto repellitur ferrum. Quo munimenta? Quo artes? omnia ista mortes meræ sunt. Mane leonibus G & vrsis homines, meridie spectatoribus H suis obiciuntur. Interfectores interfecturis iubentur obici, & victorem in aliam detinent eadem. Exitus pugnantium mors est. ferro & igne I res geritur. hæc fiunt, dum vacat arena. Sed latrocinium K fecit aliquis? quid ergo meruit? ut suspendatur. Occidit hominē? quia occidit, ille meruit ut hoc pateretur. Tu quid meruisti miser ut hoc spectes? Occide, vre, verbera: Quare tam timide incurrit in ferrum? quare parum audacter occidit? quare parum libenter moritur? plagis aguntur in vulnera, & mutuos ictus nudis & obuiis pectoribus excipiunt. Intermissum est spectaculum? interim iugulantur homines, ne nihil agatur. *epist. 7.* [A ita emendo: nisi malis ita, quia inter homines, non fui. B quod, pomeridianum Augustino 8. Confessionum. His meridianis spectaculis Claudium vehementissime delectatum refert Suetonius Claudio c. 34. & Dion. c. Inter meridianas crudelitates lusus quidam miscebantur. Tertullianus c. 12. apologetici. Risimus inter ludicras meridianorum crudelitates Mercurium mortuos cauterio excitantem. ut verisimile sit hos lusus ipsas gladiatorum pugnas subsequutos fuisse. D V. 5. Quintil. 14. & 9. ca. 1. Apuleium 4. E Parii alia ordinaria, alia postulatitica. Hæc autem erant, quæ populus postulauerat à Cæsare suo ludo. Suetonius Caligula c. 30. Cum Tetrinius latro postularetur, & qui postulantibus, promissit se daturum. Idem Domitiano c. 4. Populo potestatem fecit bina paria e suo ludo postulandi. F Meridiani sine galea, sine scuto ut hic nihil habebant quo tegerentur, ad ictum totis corporibus expositi, nunquam frustra manum mittebant, ut paulo ante dictum est. Itaque meridiani non veri gladiatores, sed lanij potius. mera, inquam, laniena meridianorum fuit, non legitima pugna. G Mane seu matutino spectaculo bestiarij producebantur, ut supra ostensum est. Quod & sequentia confirmant. Martialis 6. epig. 66. Dat maiora nouus prælia mane dies. & 10. epigr. 25. In matutina nuper spectatus arena: & Xenii c. 96. Matutinorum non vltima præda ferarum Sæuus Oryx. [A legendum puto, confectoribus. B Cur dixit igne rem geri? iurabant gladiatores inter cetera, vri, ut mox dicitur. C Latrones, grassatores & similes bestiis obici solitos hinc colligas.

De Lanista.

Lanista A familiam suam summa cura exercet atque ornat quia aliter sibi prodesse non potest. 6. de beneficiis. 12. [A Lanista, Thusca lingua, carnifex appellatur. Isidorus 10. hic autem pro eo qui laniandis gladiatoribus præest, ut & Donato.

Munera editoribus gladiatorum amici mittebant, ut arma gladiatoria: venationem edituris, arma venatoria.

Nemo tam stultus est, ut monendus sit, ne cui gladiatores aut venatoria arma iam munere edito mittat, & vestimenta æstiuæ bruma, hyberna solstitio. 1. de beneficiis. 12.

Arenarij nonnunquam ex nobilissimis domibus luxuria sua facti.

Aspice illos iuvenes, quos ex B nobilissimis domibus in arenam luxuria proiecit. *ep. 100.* [B Nero, munere (quod in Amphitheatro ligneo in regione Martii campi intra anni spatium fabricato dedit) exhibuit ad ferrum quadringentos senatores, sexcentosque equites Romanos, & quosdam fortunæ atque existimationis integræ ex iisdem ordinibus, confectoresque ferarum, & variæ arenæ ministeria. Suet. Nerone. 12.

De locis & gradibus Amphitheatri senatui, equitibus & populo ad spectandum assignatis: de summa cauea.

Publius quoties C verba ad summam D caueam spectantia reliquit? inter multa alia cothurno non tantum si paris fortiora; & hoc ait, cuius potest accidere quod cuiquam potest. *de tranquillitate. 11.* [C Id est, quoties omissis viliibus, & quæ ad gustum plebis, selecta, & digna senatu dixit. D Summa cauea innuit imā & mediam fuisse. Ima seu arenæ proxima, orchestra: senatorio ordini tributa. Post orchestram XIII. gradus seu equestria loca ac sedes requiritur: à media cauea ad summam, populatiū seu tertij ordinis gradus. Propertius Colla caue inflectas ad summum obliqua theatrum.

De sacramento seu auctoramento vera ac iusta militiæ: sen militum item gladiatorum: & quemadmodum iurauerint: in hac tria? Necem, verbera, visionem.

Quod maximum vinculum est ad bonam mentem promissisti virum bonum, sacramento ligatus es, deridebit si quis tibi dixerit, mollem esse militiam & facilem, nolo te decipi. Eadem honestissimi A huius & illius turpissimi auctoramentivera sunt, B Vri, vinciri, C ferroque necari. ab illis qui manus arenæ locant & edunt ac bibunt, quæ per sanguinem reddant, cauetur ut ista vel inuiti patiantur. à te ut volens libensque patiaris. illis licet arma summittere, misericordiam populi tentare. Tu neque submittes, nec vitam rogabis, recto tibi inuitoque moriendum est. *ep. 37.* [A id est, militiæ iustæ atque ordinariæ. B Iurabant in hæc tria gladiatores, Vri, vinciri (vel ut infra est, verberari, cædi, vulnerari) ferro necari seu occidi. si pugnando cecidissent, necem: si timidius aut pugnassent aut fugissent, ignem aut verbera patiebantur. Horatius 2. Satyr. 7. 1. Vltima. §. Mastigophori. ff. de muneribus. [C aut quod tantundem verberari, cædi, vulnerari, ut infra legemus. Petronius Satyrice: Iurauimus vri, vinciri, verberari. Tibullus Torquere dixit. 1. elegia quarta. Vre, feri, torque. Hunc in finem constituti mastigophori, seu flagriferi, & lorarij. d. §. mastigophori.

Fides nullo corrumpitur præmio. Vre inquit, cæde, occide, non prodam, sed cum magis secreta quæret dolor, hoc illa altius condam. *epist. 89.*

Quid miraris, si vri, vulnerari, occidi iuuat, aliquando etiam libet. *epist. 73.*

De cautionibus gladiatorum ac veluti moribus quibusdam inter gladiatores obseruatis. In arena consilium capere.

Vetus prouerbiū est, gladiatorem in arena capere consilium. aliquid aduersarij vultus, aliquid manus mota, aliquid ipsa inclinatio corporis intuentem monet. *ep. 22. in pr.*

De raritate munerum queri & ea optare.

Ego Mirmillonem sub C. Cæsare de raritate munerum audiui querentem. Quam bella, inquit, ætas perit! *de prou. 4.* Cum inferiore non componi.

Pudet congregari cum homine vinci parato. Ignominiam iudicat gladiator cum D inferiore componi, & scit cum sine gloria vinci, qui sine periculo vincitur. *de prouid. 3.* [D Editoris, imo ipsius gladiatoris cura ac votum erat, ut pares cum paribus conficerent. sic Lucanus 3. veluti fatalis arenæ Muneribus, non ira verus concurrere cogit, Productos ode-re pares.

De signo pugnae, Signum pugnae accipere: Ventilare, in ventum iactare brachia, lusoria telis uti.

Quam stultum est cum signum F pugnae acceperis, ventilare. remoue ista lusoria arma, decretoriis opus est. *ep. 118.* [F signum commissionis & veræ pugnae tubis dabatur. Virgil. Plin. 2. ep. Statius in syluis: Hinc Iuuenali, Floralis tuba, quæ in commissione, floralium. Apulcius 10. tuba terminalis ludorum.

Aliud est pugnare, aliud ventilare. [A Hoc ita semper arbitratum est, scholam quasi ludum esse, forum arenam. 3. contr. [A Ventilare est in prælusione ipsa, parmas, clypeos, hastas & gladios in altum iacere, & recipere cum venustate. *Mart. 9.*

Soluere ista quid aliud est, quam manum exercere & in ventum iactare brachia? 7. *natural.* 13.

Illos vero altissimus error iste non tenuit, ut putarent Iouem modo leuioribus fulminibus & lusoriis telis uti. 2. *nat.* Percussus gladiator.

Ars ei constat qui per ornamenta percussus est. *epist.* 14. Ornamenta cum dicit, arma intellige, & quidem gladiatorum, quorum arma ornamenta. quod etiam probatur ex loco Senecæ 4. *nat.* 1.

In statu & gradu gladiator.

Omnes sciunt quomodo te in isto gesseris vulnere, utrum ne statim percussus arma submiseris an in statu A & gradu steteris. *ad Polyb.* 25. [A In statu & gradu stare, est ea compositione esse, ut occidas vel occumbas. consistere membris dixit auctor poematij ad Pisonem. Huic contrarium est apud Laberium, de statu dimouere: apud Ciceronem in Bruto, de statu deicere: apud Gellium, statum aduersarij conturbare.

Quæris quid inter duos intersit? quod inter gladiatores fortissimos, quorum alter premit vulnus & constat in gradu alter respiciens ad clamantem populum, significat nihil esse, & intercedi non patitur. *in sap. non cad.* 16. [B Populus nonnunquam intercedebat pro victis læsisque.

Arma submittere ac proiciens gladiator.

Gladiatoribus licet arma submittere, misericordiam populi tentare: tu neque submittes arma, nec vitam rogabis. recto tibi inuitoque moriendum est. *epist.* 37.

In rerum molestarum certamine superari turpe est, dummodo arma non proicias, & victus quoque velis vincere. 5. *de benef.* 2.

Quid ergo istum aduersarium mihi assumam? statim arma submittet. *de prouid.* 3.

Pares gladiatores censebantur, si unus multis vulneribus confossus alter leuiter saucius.

Solet fieri ut etiam cum alter multis vulneribus confossus est, alter leuiter quidem saucius, pares exisse dicantur: quamuis alter videatur inferior. 5. *de ben.* 3.

Victoris, gladiatoris conditio dura, & cur.

In gladiatoribus dura conditio victoris est, cum moriente pugnantis. Nullum magis aduersarium timemus, quam qui vincere non potest, occidere potest. Concitatissima rabies est in desperatione. sorte vltima in furorem animus impellitur. 4. *de Clem.*

Ferulis noui auctorati vapulabant.

Proximo munere internouos auctoratos A ferulis vapulare placet. *in ludo.* [A Auctorati, qui mercede operam suam locabant ad ludum gladiatorum. *Horat.* 2. *Satyr.* 7. vn. de auctoramentum, præmium auctorati. *Patercul.* 2. & inde quoduis ac cuiusuis. *Cic.* 1. *offic.*

Victus gladiator iugulum victori præstabat, & errantem gladium sibi attemperabat.

Gladiator tota pugna timidissimus iugulum aduersario præstat, & errantem gladium sibi attemperat. *epist.* 30.

Gladiatores inuisos B habemus, si omni modo vitam impetrari cupiunt: fauemus si contemptum eius præ se ferunt. 1. *de tranq.* 11. [B Cicero 3. *Philippica*: Quod gladiatores nobiles faciunt, ut honeste decubant, faciamus.

Eo magis confodieris & reuulneraberis, quia nescis præbere iugulum. Morieris expeditius, quia ferrum non subducta oerui nec manibus opposita, sed animose recipis. 1. *de tranq.* 11.

Spectator populus hortabatur ipsos gladiatores vultu ac gestu ad mutuas cades: ac pro suo quique studio in gladiatores, inter sponsones faciebant, & rixas movebant.

Quid meruisti miser ut hoc spectes? Occide, vre, verbera. Quare tam timide incurrit in ferrum? quare parum audacter occidit? quare parum libenter moritur? *epist.* 7.

Quid? gladiatoribus quare populus irascitur, & tam iniue, ut iniuriam putet, quod non libenter pereunt? Contemni se iudicat & vultu, gestu, ardore de spectatore in aduersarium vertitur. 1. *de ira.* 2.

Non spectacula ineunt, ex quibus materia C criminis ac periculi quaeritur. & post: Quem e ludo in carcerem ire iuuat? 1. *de clem.* 26. [C Pro cuiusque spectatoris studio in gladiatorem rixæ fuerunt, sponsones, & cades. *Suet.* Tito 8. *Domitiano* 10. *Plinius panegyrico Traiani*: *Epictetus* 3. *Dissertationum*: *Ouid.* 1. *de arte.* sic Parmularij dicebantur, qui Thracum armaturæ & parmæ fauebant, & scutoriani.

De Spoliario.

Nunquid aliquem tam cupidum esse putas vitæ, ut iugulari in Spoliario, quam in arena malit? *epist.* 94.

Videant largum in foro sanguinem, & supra Seruilianum lacum. id enim proscriptionis Syllanæ spoliarium A est. *de prouidentia diuina* 3. [Spoliarium, locus non in amphitheatro, sed iuxta, in quem recipiebantur & vnico rapiebant ex arena mortui aut grauius in arena læsi. *Lampridius in Commod*: Gladiatoris cadauer vnco trahatur: gladiatoris cadauer in spoliario ponatur *Sextus Aurelius Victor Domitiano*: Senatus gladiatorum more funus ferri, radendumque nomen decreuit.

De palma victoris.

In certaminibus ad spectaculum editis meliorem palma declarat, quanquam in illis quoque, sæpe deteriore prætulit casus. 5. *de ben.* 2.

De hoplomachis & Thracibus.

Quidam cum hoplomachis, quidem cum Thracibus optime pugnant. Et quidam sic cum scena componi cupiunt, quomodo alteri est. 3. *controv.*

Telongiorem Fido Annæo iurabo & Appollonio Pyctæ: quamuis staturam habeas Thetisi Threcis incompositi. 4. *Natural. præf.*

De Naumachia.

Ex eodem tibi munere plura exempla promissi. Secundo naumachia B spectaculo, vnus ex barbaris lanceam, quam in aduersarios acceperat, totam iugulo suo immerfit. & post. tanto hoc speciosius spectaculum fuit, quam occidere. *ep.* 71. [B Naumachiam Nero exhibuit, marina aqua innatantibus belluis. *Suet.* Nerone c. 12.

De Venatione ferarum.

Lucius Sylla in circo primus leones solutos dedit, cum alioqui alligati darentur, ad conficiendos eos missis à Rege Bocho iaculatoribus. & post: Num & Pompeium in circo primum elephantorum duodeviginti pugnam edidisse. commissis more prælij noxiis hominibus ad vllam rem bonam pertinet? *de breu vit.* 13.

Leonem in Amphitheatro spectauimus, qui vnum bestiariis agnitum, cum quondam eius fuisset minister, protexit ab impetu bestiarum. 2. *de bene.* 9.

Certi sunt domitores ferarum, qui sæuissima animalia, & ad occursum expauescientia hominem, cogunt pati iugum, nec asperitatem excussisse contenti, vsque in contubernium mitigant. Leonibus magister manum insertat, osculatur Tigridis suos custos. Elephantum minimus Aethiops iubet subdere in genua & ambulare per funem. *epistola.* 86.

Si feræ lineis & pinnis conclusas contines, & easdem à tergo eques telis incessat, tentabunt fugam per ipsa quæ fagerunt. 1. *de clem.* 12.

Nobis interdum voluptati est, si adolescens constantis animi, irruentem feram venenabulo excepit, si leonis incursum interritus pertulit: tantoque, spectaculum id gratius, quanto id honestius fecit. *de prouid. cap.* 2.

De Cantoribus in commissione gladiatorum adhibitis: De ordinamentum: De cauea aeneatoribus cincta. De pulpito, omni tibiari, omni tibiarium genere & organorum consonante.

In comestationibus nostris plus cantorum est, quam in theatris olim spectatorum fuit. Cum omnes vias impleuit ordo canentium, C & cauea aeneatoribus cincta est, & ex pulpito omne tibiarium genus organorumque consonuit, fit concentus ex dissonis. *epist.* 81. [C Est qui in hoc loco legat commissionibus, non comestationibus, hoc totum referens ad commissiones ludorum.

De aqua sparsione ex fundamentis media arena.

Aqua sine spiritu quemadmodum posset intendi, nunquid dubitas quin sparsio illa, quæ ex fundamentis mediae arenae crescens in summam altitudinem amphitheatri peruenit, cum intensione aquæ fiat? 2. *nat.* 9.

De croco in immensam altitudinem fistulis in arena exprimi solito.

Utrum tandem sapientiore putas qui inuenit, quomodo in immensam altitudinem crocum latentibus fistulis exprimat, qui euripos subito aquarum impetu implet? *epist.* 90.

De Pegmatis.

Ludicæ artes sunt quæ ad voluptatem oculorum atque aurium tendunt. His annumeres licet machinatores, qui pegmata A per se surgentia excogitant, & tabulata tacite in sublime crescentia, & alias ex inopinato voluptates, aut dehiscentibus, quæ cohærebant, aut his quæ distabant sua sponte coeuntibus, aut his quæ eminebant paulatim in se residentibus. His imperitorum feriuntur oculi, omnia subita (quia causas non mouere) mirantium. *epistol.* 89. [A Pegmata

sunt machinationes per se surgentes ex inopinato, cum quæ coherent, dehiscunt: quæ distant, coeunt: quæ eminent, paulatim in se resident. Huiusmodi pegmata etiam in arena fuisse ostendit Suetonius Caio 26. Gladiatorio munere, reductis interdum flagrantissimo sole velis emitti quemquam vetabat: remotoque apparatu ordinario rabidis feris vilissimos senioque confectos gladiatores: *pegmatis* quoque patresfamilias notos & insignes aliqua debilitate corporis subiiciebat. Idem Claudio 34. Bestiariis meridianisque adeo delectabatur, ut etiam prima luce ad spectaculum descenderet, & meridie (dimisso ad prandium populo, perfederet: præterque destinatos) etiam leui subitaque de causa, quosdam committeret. de fabrorum quoque ac ministrorum atque id genus numero, si *ἀντὶματὸν* vel *pegma* vel quid tale aliud parum cessisset. Idem confirmat Strabo lib. 6. ubi refert quendam Selurum Siculum latronem (Aetnae filium nominatum) in foro per ludos gladiatorios à pegmate (tanquam ex Aetna) compagibus solutis, in caucas ferarum cecidisse, & à feris discerptum: adde Ioseph. 7. de bello Iu.

MISCELLA DE LVDIS.

De alea.

Proh pudor. imperij principis Romani lugentis sororem alea solatium fuit. *ad Polyb. 36.*

De fritillo & tesseris.

Acacus iubet illum alea ludere pertuso fritillo. A Et iam coeperat fugientes semper tesseræ quærere, & nihil proficere. Nam quoties missurus erat resonante fritillo, Vtraque subducto fugiebat tessera fundo, &c. *in ludo.* [A Fritillo tesseris lusisse hic locus argumento esse potest. An idem fritillum & pyrgus seu turricula (in qua gradus quidem excogitati aduersus aleæ peritos, ut in eos offendentes boli seu iactus, incertiores essent, quos dabant vel reuocabant, Ausonius in commemorat. pro se Burdigal.) dubitatum? *Suidas.* Ex Isidori 18. *cap. 60.* & sequentibus illud obseruamus. Tabula pyrgo (ita enim iunctum lego) lusisse calculis, tesserisque. Calculos leues ac rotundos fuisse. Tesseræ, quadras ex omnibus partibus (quod exiliendo discurrerent, lepusculos & tela nonnulli vocabant) Vtraque tessera lusisse hic locus indicio est. Quidam tribus tesseris lusitasse scribunt per tabulam ternis descriptam lineis. Tesserarum iactus, vnio, binio, trinio, quatio, quinio, senio, ut hinc constet, tesseræ, sex latera habuisse. Horum iactuum appellatio postea mutata est: ac vnionem, canem, trionem, suppum, quatrionem, planum vocarunt. senio, felix iactus fuit; canis, damnosus, hæc de tesseris. Calculos rotundos fuisse superius dixi, quorum alij ordine, alij vage: alij nullo modo mouebantur. Illi, ordinarij, isti vagi: hi inciti dicebantur. Quid tali? In talis seu taxilis, quatuor latera, in tesseris seu cubis, sex. Martialis: Non sum talorum numero par tessera. De talis seu astragalus loquitur Iuriconsultus in l. *aut facta*. 16. § *euentus*. Digest. de *pænis*. quibus lusisse pueros hic Plutarchi locus, de fortuna Alexandri ostendit: *τὸν μὲν παῖδας ἀσπαραγμοῖς, τὸν δ' αὖδ' ἐκ τῶν ὀρνίθων ἐξαρπάζειν.*

De basilico, & cane, & utriusque iactu.

Non est quod me solos putēs dicere occupatos, qui cum basilico A immiserint, canem eiiciunt. *de breuit. vita.* 12. [A Hunc locum mihi videor optima coniectura restituisse ac explicasse 3. Coniecturarum: quem vide.

De Latruncolorum seu calculorum lusu.

Latrunculis ludimus, in superuacuis subtilitas teritur. 18. *epistola.* 107.

Laterunculis ludebat. & post: Vocatus numerauit calculos. & post: annuens centurioni, testis, inquit, eris vno me antecedere. Lusisse tu Cannium illa tabula putas? illudit. 1. *de tranquil.* 14.

Nemo B qui ad incendium domus suæ currit, tabulam laterunculariam perspicit, ut sciat quomodo alligatus exeat calculus. c. *epist.* 118. [B Simile illud Adagium est: Musica in luctu importuna narratio est. [C Calculorum à tesseris discrimen superius attuli, cum de alea & tesseris dicerem: nimirum calculos rotundos esse ac leues, tesseræ quadras. Calculos à quibusdam etiam vocari lepusculos & tela. Horum alios esse ordinarios, vagos, & incitos, qui vel ordine vel vage, vel nullo modo mouerentur. Ex vitro fuisse apparet illo Ouidij loco: Sive latrocinij sub imagine calculus ibit, Fac pereat vitreo miles ab hoste tuus. Quin etiam ex versu constare videtur, calculos in duas partes discretos, & ex altera milites, altera hostes fuisse. Quod & illo Martialis confirmatur: Insidiosorum si ludis bella latronum, Gemmeus iste tibi miles & hostis erit. Hoc genere lusus Murium Scæuolam delectatum legimus: & Pompeium tertio triumpho

alueum transtulisse cum calculis tesserisque; ex duabus gemmis, latum tres pedes, longum pedes quatuor.

De Pila lusu.

Aequalitatem hanc accipe, quam vides in pila lusoria. 4. *natu.* 11.

In orbe & pila nihil est imum, nihil summum, nihil extremum, nihil primum. quia motu ordo mutatur, & quæ sequebantur præcedunt, & quæ occidebant oriuntur, omnia quomodocumque ierint in idem reuertuntur. §. *de benef.* 8.

Pilam cadere non est dubium aut mittentis studio aut accipientis. tū cursum suum seruat, ubi inter manus utriusque apte ab utroque iacta & accepta iactatur. Necesse est autem lusor bonus aliter illam collusori longo, aliter breui mittat. Si cum exercitato & docto negotium est, audacius pilam mittemus, utcumque enim venerit, manus illa expedita & agilis repercutiet: si cum tyro & indocto, non tam rigide nec tam excusse, sed languidius & in ipsam eius dirigentes manum remisse occurremus. 2. *de ben.* 19.

In lusu est aliquid pilam A scite ac diligenter accipere. sed non dicitur bonus lusor nisi qui apte & expedite remitte quam acceperat. 2. *de benef.* 32. [A De pilæ lusu in gratiam iuris studiosorum has quæstiones, quæ nostro iure occurrunt subiiciam. Cum pila quidam luderent, vehementius quis pila percussa in tonsoris manum eam deiecit, & sic ferui (quem tonsor radebat) gula præcisa est, adiecto cultello: l. *Idem Mela.* 11. ff. *ad l. Aquil.* si, cum plures pila luderent, quidem ex his seruulum, cum pilam percipere conatur, impulit: seruus cecidit & crus fregit. l. *si ex plagis.* §. *ultimo.* ff. *ad l. Aquiliam.*

Quid si me remittere manu B pilam iubeas: stultum est dare quod accipere non possis. 7. *de benef.* 18. [B simile adagium, Claudii more tenere pilam.

De Vimatoribus.

Didicerunt alij in e immensam altitudinem mergi, ac sine vlla respirandi vice perpeti maria. 2. *de ira.* 13. [C Hos firmicus in paraphrasi sphaeræ barbarice oriscopolarios vocat, hoc est, orci scopulos, qui maris latentes scopulos, explorant.

De eo qui exsurgit in planta, & summis ambulat digitis.

Philosophus non exsurgit D in plantas, nec in summis ambulat digitis, eorum more qui mendacium statura adiuuant, longioresque quam sunt, videri volūt. contentus est magnitudine. *epist.* 112. [D Iuuenalis Satyra 19. parui sortita est lateris spacium, grauiorque videtur Virgine Pygmæa nullis adiuta cothurnis, Et leuis erecta cōsurgit ad oscula planta.

De præstigiatoribus, & eorum acetabulis, & calculis.

Sic ista sine noxa decipiant, quomodo præstigiatorum A acetabula & calculi: in quib. me fallacia ipsa delectat. *ep.* 45. [A Præstigium dicitur Mercurius inuenisse. Dictum est autem quod præstringat aciem oculorum. 8. *Isid.* 9.

De funambulis.

Didicerūt alij tenuissimis & aduersis funibus B currere. & post: Quid magnificū consequitur ille, qui meditatus est per intensissimos funes ire? 2. *de ira.* 14. [B Iuuenal. Satyra. 14. An magis oblectant animum iactata petrauro Corpora, quique solent rectum descendere funem?

Elephantem minimus Aethiopus iubet susidere in genua, & ambulare per funem. c. *ep.* 86. *inf.* [C Suet. Nerone. 11. Notissimus eques Romanus, elephanto supersedens per catadromum decurrit. quo loco ut & l. *penultim.* ff. de act. empti. Catadromus nō decursionis stadiū est, ut quidā volūt sed funis e superiore loco extensus, per quem eques Romanus elephanto insidens decurrit. sic Suetonius Galba c. 6. Commisione, inquit, ludorū floralium nouum spectaculi genus elephantos funambulos dedit. Plinius. 8. c. 3. de elephante, Aduersis funibus subit, sed egreditur magis utique pronis.

De Petauristis.

Oblitus petauri A quo humana iactantur. *ep.* 99. [A al. facti al. peccati. male. Festus Petauristas dictos à Petauto primum censet Lucilij autoritate. Sicut, inquit, mechanici cum alto exilueret petauto. Idem post ex Aelio Stilone petauristas dictos notat, quod ij *αἰετὶς ἢ ἀίρα πτερῶν*, id est, in aere volent. Nonio c. 1. Petauristæ dicuntur, qui saltibus vel schœnis leuioribus mouentur, *ἀπὸ τῆς πτερῶν*. Suet. & Petauristæ qui in rota vel machina traiciebāt se desperata audacia. Martialis: Quam rota transmissio toties impacta petauto. Vnde Aristophanes & *δαδῆλο*, apud Grammaticos dixit, Petauristam, (quoties se in rota machina vertat) posse supremam dicere vitæ suæ. His ad vicini, qui (ut Claudianus ait) more auium sese eiulantur in auras, corporaque adificiant celeri crescentia nexu, quorū cōpositam puer augmentatus in arcē Emicet, & vinctus planta vel cruribus hærens Pendula librato figat vestigia salut. Hos Firmicus, quod sa-

tu corpora iaculentur, ephalmatores : & παρὰ τὸ πένθος
petaurinarios : quorum etiam meminit Saluianus 6. de ve-
ro iudicio & prouidentia dei. Par audacia fuit illis, qui disten-
to sago se in sublime iaculati patiebantur, qua lasciuia dele-
ctatum & vsum in plerosque Othonem refert Suetonius 6.
2. quamque pœna dignam notat Vlpianus apud Rufinum
c. 1. collationis legum Mosaicarum: Huius lasciuia memi-
nit Martialis illo versu: Ibis ab excusso missus in astra sago.

De lusu Socratis cum pueris.
Cum pueris Socrates ludere non erubescerebat. 1. de tran-
quill. 15.

Lusoribus propositum est, fallere.
Malignis lusoribus propositum est collusorem tradue-
re, cum damno scilicet ipsius lusus, qui non potest, nisi con-
sentitur, extendi. 2. de benef. 17.

FINIS POLITICORVM.

LOCI COMMVNES SEV LIBER

AVREORVM, DE ARTIBVS, QVAS LIBERALES

VOCANT, VT GRAMMATICA, RHETORICA, ORA-

roria, Declamatoribus, Historia, Poëtice, Dialectica,

Sophistice, &c. ex Seneca, authore Dionysio

Gothofredo I. C.

ARTES LIBERALES.

De scientia, eruditione, & eruditio.

Vid est bonum: rerum scientia. Quid malum?
rerum imperitia. *epist. 31.*

Vnus dies hominum eruditorum plus pa-
tet, quam imperiti longissima ætas. *episto-
la 79.*

De Arte & his qua in artem redacta.

Quædam in artem nondum redacta sunt: quædam ne
redigi quidem possunt, ob nimium remotam conuersationem. 2. nat. quest. 32.

Omnis ars imitatio est naturæ. *epist. 66.*

Non fuit tam inimica natura, vt, cum omnibus aliis ani-
malibus facilem actum vitæ daret, homo solus non possit si-
ne tot artibus viuere. *epi. 91.*

*De Magistris puerorum discendum: & quod patienter ferre
debeant offensiones discipulorum.*

Magistri puerorum discendum debent patienter ferre
offensiones memoriæ labentis, quæ subiecto vno aut al-
tero verbo ad contextum reddendæ orationis reduci solet.
5. de ben. ult. in fine.

Schola & fori comparatio.

Semper arbitratur est, Scholam quasi ludum esse, forum
harenam. 3. contr. in proem. 75.

De auditorum munere exiguo.

Bene ille, quisquis fuit (ambigitur enim de auctore) cum
quæreretur ab illo, quo tanta diligentia artis spectaret ad
paucissimos peruenitur, Satis sunt (inquit) mihi pauci, sa-
tis est vnus, satis est nullus. Egregie hoc tertium Epicurus,
cum vni ex consortibus studiorum suorum scriberet. Hæc,
inquit, ego non multis, sed tibi: satis enim magnum alter
alteri theatrum sumus. *epist. 7.*

Clamores auditorum captare.

Quanta dementia eius est, quem clamores imperitorum
hilarem ex auditorio dimittunt? & post: interfit aliquid in-
ter clamorem theatri & scholæ. *epist. 53.*

Audituro dicendum.

Nulli nisi audituro dicendum. *epist. 29. in pr.*

De præceptis & qua, quibusque præcepta dari oporteat.

Præcepta dare scienti superuacuum est: nescienti, parum.
epist. 95.

Nihil proficient præcepta, quamdiu menti error obfus-
us est: si ille discutitur, apparebit quid cuique debeatur officio.
epist. 95.

Nihil proderit dare præcepta, nisi prius amoueris obstā-
tia præceptis. *epist. 96.*

*Proficientum seu discipulorum tres classes esse
& qua illa sint.*

Proficientes in tres classes, vt quibusdam placet, diuidun-

tur. Primi sunt, qui sapientiam nondum habent, sed iam in
vicinia eius constiterunt. Omnes iam affectus & vitia posue-
runt: quæ erant complectenda, didicerunt, sed illis adhuc
inexperta fiducia, bonum suum nondum in vso habent. Iam
quidem in illa, quæ fugerunt, decidere non possunt, sed
hoc illis deesse nondum liquet, scire se nesciunt. Iam con-
tingit illis bono suo frui nondum confidere. Iam effugerunt
morbos, animi affectus nondum, & adhuc in lubrico stant.
& post: Secundum genus est eorum, qui & maxima animi
mala, & affectus deposuerunt, sed ita, vt non sit illis securi-
tatis suæ certa possessio. possunt enim in idem relabi. Ter-
tium illud genus extra multa & magna vitia est, sed non
extra omnia. Effugit auaritiam, sed iram adhuc sentit. Iam
non sollicitatur libidine, sed habet etiamnum ambitionem.
Iam non concupiscit, sed adhuc timet, & in ipso metu ad
quædam satis firmus est, quibusdam credit, mortem con-
temnit, dolorem reformidat. Bene nobiscum ageretur, si in
huc admittitur numerum. Magna felicitate naturæ, ma-
gnæque & assidua intentione studij secundus occupatur gra-
dus. sed nec hic quidem contemnendus est color tertius.
epist. 75.

Quibus discendum & an mulieri.

Vtinam virorum optimus pater meus, nimis maiorum
consuetudini deditus, voluisset te sapientum præceptis eru-
diri potius, quam imbui. Non parandum tibi nunc contra
fortunam esset auxilium, sed proferendum. Propter istas
quæ literis non ad sapientiam vtuntur, sed ad luxuriam in-
stituuntur, minus est indulgere studiis passus, beneficio
tamen rapacis ingenij plus quam pro tempore hausisti.
Iacta sunt omnium disciplinarum fundamenta. Nunc ad
illas reuertere, tutam te prestabunt illæ, consolabuntur illæ,
delectabunt illæ, si bona fide animum tuum intrauerint.
ad Alb. 16.

Quo proposito discendum.

Idem & docenti & discenti debet esse propositum: vt illæ
prodesse velit, hic proficere. *epi. 109.*

Gaudeo aliquid discere vt doceam. nec me vna res dele-
ctabit, licet eximia sit & salutaris, quam mihi vni sciturus
sum si cum hac exceptione detur sapientia, vt illam inclu-
sam teneam, nec enunciem, reiiciam. Nullius boni sine so-
cio iucunda possessio est. *epi. 6.*

Quandiu discendum.

Semper discendum est. *epi. 25.*

Perseuerandum est, & assiduo studio robur addendum,
donec bona mens sit, quod bona voluntas est. *epi. 16.*

Eriam seni discendum. *epi. 77.*

Tam diu discendum est, quamdiu nescias: & si prouer-
bio credimus, quam diu viuas. *epist. 77.*

Nolunt discere, qui nunquam didicerunt. 3. de ira, 36.

Qua maxime aetate discendum.

Omnibus annis studere honestum est: at non ita omnibus institui. Turpis & ridicula res est, elementarius senex, Iuveni parandum, seni vrendum. *epi. 36.*

Facile est teneros adhuc animos componere. 2. de pra, 18.

Educatio maximam diligentiam, plurimumque profuturam desiderat. 2. de ira 18.

Qua anni parte studia inchoanda.

Ille ego qui anno nouo, (quemadmodum legere, scribere, dicere aliquid) sic auspicabar in virum desilire. *epist. 84.* Hoc ex loco dicimus, veteres Calend. Ianuariis artes delibasse.

Quo loco dicendum.

Seuerior loci disciplina firmat ingenium, aptumque magnis conatibus reddit. *epi. 52.*

Quomodo discendum: Tacendo se audiendo, legendo, docendo: & de libris quibus apposta nota sunt à doctore aliquo: & de lectione ordinaria, seu eorum qui Breuiaria & summaria composuerunt.

Apud Pythagoram discipulis quinque annis tacendum erat. *epi. 53.*

Mittam ipsos tibi libros, & ne multum operæ impendas (dum passim profutura sectaris) imponam notas, ut ad ipsa protinus, quæ probo & miror, accedas. *epi. 6.*

Plus profectura est oratio ordinaria, quam hæc, quæ nunc vulgo breuiarium dicitur (olim cum Latine loqueremur, summarium vocabatur) illa res dicenti magis necessaria est. hæc scienti, illa docet, hæc admonet. *epistol. 39. in pr.*

Homines, dum docent, discunt. *epist. 7.*

Qua non dicenda, & de rerum curiosarum, humilium, inutilium, infinitarum, vaga, incerta, & nimio plus assidua, lectione vitanda.

Curiosa studia vitanda, & quæ illa sint V. c. 13. de breuitate vite.

Neminem excelsi ingenij virum humilia delectant & sordida: magnarum rerum species ad se vocat & extollit. *epistol. 39.*

Non multum nocet transisse, quæ nec licet scire nec prodest. 7. de benefic. 1.

Stude, non ut plus scias, sed ut melius. *epistola 90. in fin.*

Paucis opus est ad mentem bonam literis, sed literarum intemperantia laboramus: non vitæ, sed Scholæ discimus. *epist. 107.*

Plus prodest, si pauca præcepta sapientiæ teneas, sed illa in promptu tibi & in usu sint, quam si multa quidem didiceris, sed illa non habeas ad manum. 7. de benefic. 1.

Cum legere non possis, quantum habueris, sat est habere, quantum legas. *epi. 2.*

Aliquid intersit inter te & librum, quousque discas? *epistol. 33.*

Non semper imminendum libro aut pugillaribus. dandū aliquod interuallum animo. *epist. 15.*

Non refert quam multos, sed quam bonos habeas libros. *epist. 45.*

Alit lectio ingenium, & studio fatigatum, non sine studio tamen, reficit. *epist. 85.*

Videndum ne lectio multorum autorum, & omnis generis voluminum habeat aliquid vagum & instabile. *epistola. 2.*

Negat Cicero, si duplicetur sibi ætas, habiturum se tempus, quo legat Lyricos, eodem modo Dialecticos. *epistola 50.*

Distrahit animum librorum multitudo. *epi. 2.*

Onerat discitem turba, non instruit 1. de tranq. 9.

De Bibliothecis & librorum multitudine à nonnullis in bibliothecas suas relata. Indices librorum (quos in bibliothecis suis habebant) faciebant. 40000 librorum arserunt in Alexandrina bibliotheca. Fronte & Titulis librorum sibi placere: loculamenta librorum, tecto tenus extructa: In balneariis & thermis libri quoque repositi ad fastum.

Quo mihi innumerabiles libros & bibliothecas, quarum dominus vix tota vita sua indices perlegit? Onerat discitem turba, non instruit: multoque satius est, paucis te autoribus tradere, quam errare per multos. Quadraginta milia librorum Alexandria arserunt, pulcherrimum regie opulentia monumentum: alius laudauerit, sicut Liuius, qui elegantia regum curæque egrogium id opus ait fuisse. Non

fuit elegantia illud aut cura, sed studiosa luxuria: imo, ne studiosa quidem, quoniam nō in studium, sed in spectaculum comparauerant: sicut plerique ignavis etiam seruilium litterarum, libri non studiorum instrumenta, sed cœnationum ornamenta sunt. Paretur itaque librorum quantum satis sit, nihil in apparatus. Honestius, inquis, in hos impensas, quam in Corinthia pictasque tabulas effuderim? Vitiosum est ubique quod nimium est. Quid habes cur minus ignoscas nomen marmore atque ebore captanti, quam opera conquirenti aut ignotorum auctorum, aut improbatum, & inter tot millia librorum oscitanti, cui voluminū suorum frontes maxime placent, tituli? Apud desidiosissimos ergo videbis quicquid orationum historiarumque est, & tecto tenus extructa loculamenta. Iam enim inter balnearia & thermas bibliotheca quoque, ut necessarium domus ornamentum expolitur. Ignoscerem plane, si e studiorum nimia cupidine oriretur. Nunc ista exquisita, & cum imaginibus suis descripta sacrorum opera ingeniorum, in speciem & cultum parietum comparantur. 1. de tranq. 9.

Qua legendo maxime discenda: & de vario legentium in colligendis, optimis studio.

Illud admoneo, lectionem ad propositum beatæ vitæ trahendam, non ut verba prisca aut ficta captemus, & translationes improbas figuræque dicendi. *ep. 109.*

Non est quod mireris ex eadem materia suis quemque studiis apta colligere. In eodem prato bos herbam querit, canis leporem, ciconia lacertum. *ep. 109.*

De virtute discenda.

Nemo est casu bonus: discenda virtus est. *epi. 124.*

De artium generibus, & quæ vulgares, ludicra, pueriles, liberales.

Quatuor ait esse Posidonius artium genera. Sunt vulgares & sordidæ, sunt ludicra, sunt pueriles, sunt liberales. Vulgares opificum, quæ manu constant, & ad instruendam vitam occupatæ sunt, in quibus nulla decoris, nulla honesti simulatio est. Ludicra sunt, quæ ad voluptatem oculorum atque aurium tendunt. His annumeres licet machinatores, qui pegmata per se surgentia excogitant, & tabulata tacite in sublime crescentia, & alias ex inopinato voluptates, aut dehiscentibus quæ cohaerebant, aut his, quæ distabant sua sponte coeuntibus, aut his quæ eminebant, paulatim in se residentibus. His imperitorum feriuntur oculi, omnia subita, quia causas non nouere, mirantium. Pueriles sunt, & aliquid habentes liberalibus simile, hæc artes quas ἑκκυκλίας, id est, circulares Græci, leguntur aliter ἑκκυκλίας nostri liberales vocant. Solæ autem Liberales sunt, imo (ut dicam verius) liberae, quibus curæ virtus est. *epist. 89.* ubi probat, liberales quæ vulgo dicuntur artes, puta, Geometriam, Astrologiam, imo, & Mathematicas artes, non esse partes philosophiæ: sed vna re consummari animum, scientia bonorum ac malorum immutabili, quæ soli Philosophiæ competat. Ibidem etiam probat liberales illas vulgo artes nihil conferre virtuti, cum possit sine illis venire ad sapientiam. Item, artes illas liberales delectare, sed tantum ex illis retinendum, quantum sit necessarium.

De liberalibus studiis.

Liberalia studia dicta sunt, quia homine libero digna. Ceterum vnum studium vere liberale est, quod liberum facit, hoc est, sapientia, cetera pusilla & puerilia sunt. Horū professores turpissimos omnium ac flagitiosissimos cernis: Non discere debemus ista, sed dedidicisse. Virum bonum non faciunt, ne promittunt quidem, nec huius rei scientiam affectant. *epist. 88.*

Liberalia studia sunt non illa, quibus perfundi satis est, sed hæc, quibus tingendus est animus. *epi. 36.*

De imitatione, & imitandorum auctorum cum in dicendo, tum scribendo legibus.

Non est vnus, quamuis præcipuus sit, imitandus, 1. contra uers. 2.

Quæcunque ex diuersa lectione congeessimus, debemus separare. Melius enim distincta seruantur. deinde adhibita ingenij nostri cura & facultate in vnum saporem varia illa libamenta confundere, ut, etiam si apparuerit vnde sumtum sit, aliud tamen esse quam vnde sumtum est, appareat. quod in corpore nostro videmus, sine vlla opera nostra facere naturam. *epist. 85.*

De imitatione, & quemadmodum quisque dicendo vel scribendo, imitari auctores, quos legerit, debeat, puta eorum orationes, argumentationes, sententias, multis & quidem exacte proponitur *epist. 85.*

GRAMMATICÆ.

Grammaticus versatur circa sermonem historias, carmina.

*De vanis, puerilibus, & stolidis Grammaticorum
questionibus.*

Grammaticus circa curam sermonis versatur: & si latius euagari vult, circa historias. Iam, ut longissime fines suos proferat, circa carmina. Quid horū ad virtutē viam ster nit? Syllabarū enarratio, & verborū diligētia & fabularū memoria & versū lex ac modificatio: Quid ex his metum demit? cupiditatem exuit? libidinem frenat? *Et post:* Nisi forte tibi Homerum Philosophum fuisse persuadent, cum his ipsis, quibus colligunt, negent. Nam modo Stocium illum faciunt, virtutem solam probantem, & voluptates refugientem, & ab honesto, ne immortalitatis quidem precio recedentem: modo Epicureum, laudantem statum quietæ civitatis, & inter conuiuia cantusque vitam exigentis: modo Peripateticum bonorum tria genera inducentem: modo Academicum, incerta omnia dicentem. Apparet nihil horum esse in illo, quia omnia sunt. Ista enim inter se dissident. Demus illis Homerum Philosophum fuisse: nempe sapiens factus est, antequam carmina vlla cognosceret. Ergo illa discamus, quæ Homerum fecere sapientem. Hoc quidem me querere, utrum maior ætate fuerit Homerus an Hesiodus, non magis ad rem pertinet, quam scire, an maior Hecuba fuerit quam Helena. Quid annos Patrocli & Achillis inquirere, ad rem existimas pertinere? Quid queris, Vlysses ubi errauerit potius, quam efficias, ne nos semper erremus? Non vacat audire, utrum inter Italiam & Siciliam iactatus sit, an extra notum nobis orbem. Neque enim potuit in tam angusto error esse tam longus. Tempestates animi nos quotidie iactant, & nequitia in omnia Vlyssis mala impellit: non deest forma, quæ sollicitet oculos, non hostis. Hinc monstra efferat, & humano cruore gaudentia: hinc insidiosa blandimenta aurium: hinc naufragia, & tot varietates malorum. Hoc me doce, quomodo patriam amem, quomodo uxorem, quomodo patrem, quomodo ad hæc tam honesta vel naufragus nauigem. Quid inquiris an Penelope impudica fuerit? an verba seculo suo dederit? an Vlysses illum esse quem videbat, antequam sciret, suspicata sit? Doce me quid sit pudicitia, & quantum in ea bonum, in corpore, an in animo posita sit. *Et post:* Quid? quod ista liberalium artium consecratio molestos, verbosos, intempestiuos, sibi placentes facit, & ideo non discētes necessaria, quia superuacua didicerunt. Quatuor millia librorum Didymus Grammaticus scripsit. miser, si tam multa superuacua legisset. In his libris de patria Homeri queritur: in his de Aeneæ matre vera: in his libidiniosior Anacreon, an ebriosior vixerit: in his an Sappho publica fuerit: & alia, quæ erant dediscenda si scires. Inunc & longam esse vitam nega. Sed ad nostros quoque cumperueneris, ostendam multa securibus recidenda. Magno impendio temporum, magna alienarum aurium molestia laudatio hæc constat, o hominem literatum! simus hoc titulo rusticiore contenti, o virum bonum. Itane est? annales euoluam omnium gentium, & quis prima carmina scripserit, queram? quantum temporis intersit inter Orpheam & Homerum, cum fastos non habeam, computabo? & Aristarchi notas, quibus aliena carmina compunxit, recognoscam? & ætatem in syllabis conteram? Itane in Geometriæ puluere hærebo? Adeo mihi præceptum salutare excidit? *Temporiparee.* Hæc sciam, & quid si ignorem? Appion Grammaticus, qui sub C. Cæsare tota circumlatus est Græcia, & in nomen Homeri ab omnibus ciuitatibus adoptatus, aiebat, Homerum vtraque materia consummata, & Odyssea & Iliade, principium adiecis se operi suo, quo bellum Troianum complexus est. Huius rei argumentum afferebat, quod duas literas in primo versu posuisset ex industria, librorum suorum numerum continentes. Talia sciat oportet, qui multa vult scire. *epist. 89.*

De prima literatura & Elementis puerorum.

Prima literatura, per quam pueris elementa traduntur, non docet liberales artes, sed mox percipiendis locum parat. Liberales vero artes non perducunt animum ad virtutē, sed expediunt. *epist. 89.*

De lingua Latina, eiusque inopia.

Quædam, etiam si vera non sint, propter similitudinem eodem vocabulo comprehensa sunt. Sic pyxidem A & argenteam & auream dicimus. Sic illiteratum non ex toto rudem, sed ad literas altiores non perductum. Sic qui male vestitum & pannosum vidit, nudum se vidisse dicit. *Bea-*

ficia ista non sunt, habent tamen beneficii speciem. Quomodo ista sunt tanquam beneficia, sic & ille tanquam ingratus est, non ingratus. *5. de benef. 13.* [A Quod dicit de pyxide argentea & aurea, rationem quandam habet. Pyxis enim proprie denominata, quod e buxo sit. & tamen dicitur pyxis aurea & argentea.

Magis damna bis angustias Romanas, si scieris vnam syllabam esse, quam mutare non possim. quæ hæc sit, queris? *τὸ δὲ.* Duri tibi videor ingenii in medio positam posse sic transferri, ut dicam quod est *epist. 59.* ubi ostendit 6. modis *τὸ δὲ* à Platone dici.

Verborum nobis latinorum paupertatem esse ostendit Seneca. *epist. 59.*

*De pingendarum & scribendarum litterarum ratione:
litteris aliis alias superimponere.*

Si quis scriptis nostris alios superimponat versus, priores literas non tollit, sed abscondit. *6. de beneficiis 6. in fine.*

Pueri ad præscriptum discunt, digiti illorum tenentur, & aliena manu per litterarum simulacra A ducuntur. deinde imitari iubentur proposita, & ad illa reformare chirographum. *epist. 93.* [A De Literis hoc vnum obiter monendum, veteres græcas pene easdem fuisse, quæ nunc sunt Latinæ. *7. Plin. 58.*

De sermonis antiqui affectatione.

Multi ex alieno seculo petunt verba, duodecim B tabulas loquuntur. Gracchus illis, & Crassus, & Curio nimis culti & recentes sunt: ad Appium vsque & Coruncanū redeunt. *epist. 115.* [B Sic Ammianus, lib. 30. Hi ut altius videantur iura callere, Trebatium loquuntur, & Cæcellium, & Alphenum, & Auruncorum Sicanorumque iam diu leges ignoras, cum Euandri matre abhinc seculis obrutas multis.

Libri colorum.

Otho Iunius libros colorum edidit. *1. controu. 3.*

*Schemata cur inuenta. Quomodo & quibus utendum. De
Translationibus, hyperbole, cacozelia, etiologia.*

Schemata negabat pudoris causa inuenta, sed subsidij. *1. controu.*

Translationibus verborum, imaginibus & parabolis quemadmodum utendum, & an solis Poetis utendum. *vide epist. 60.*

In hoc omnis hyperbole excedit, ut ad verum mendacio veniat. *Et post:* Nunquam tantum sperat hyperbola, quantum audet, sed incredibilia affirmat, ut ad credibilia perueniat. *7. de benef. 23.*

Dixit sententiam cacozeliæ genere humillimo. *Suasoria ultima.*

Posidonius his adiecit causarum inquisitionem, quam cur etiologiam dicere non audeamus, cum Grammatici custodes latini sermonis suo iure ita appellent, non video. *epistol. 96.*

De solæcismo.

Grammaticus non erubescit solæcismum, si sciens facit, erubescit, si nesciens. *epist. 96.*

Vindicatur à solæcismo Cornelij Seueri versus.

Cornelius Seuerus epulanteis milites inducit, & ait: stratique per herbam, Hic meus est, dixere, dies. *Et post:* Illud Porcellus Grammaticus arguebat in hoc versu, quasi solæcismum: quod cum complures induxisset, diceret, Hic meus est dies: non, dies hic est noster. in sententia optima accusabat id, quod erat optimum. Muta enim, ut noster sit, peribit omnis versus elegantia, in quo hoc est decentissimum, quod ex causa sermo trahitur. Nam quasi prouerbij loco ait, Hic dies meus est. & cum ad sensum retuleris, ne Grammaticorum quidem calumnia, ab omnibus magnis ingeniis submouenda, habebit locum. Dixerunt enim non omnes simul, tanquam in chorum manu ducente Grammatico, sed singuli ex his: Hic meus est dies. *Suasoria 2.*

De componendi & scribendi ratione, & cur scribendum.

Posterorum negotium ago, illis aliqua, quæ possunt prodesse, conscribo. Salutares admonitiones, velut medicamentorum vtilium compositiones, literis mando, esse illas efficaces in meis vlceribus expertus, quæ, etiam si persanata non sunt, serpere desierunt. rectum iter, quod sero cognoui, & lassus errando, aliis monstro. *epist. 8.*

Vbi etiam scribere possis.

Quædam sunt, quæ possis & incedendo scribere: quædam lectum, & otium, & secretum desiderant. *epistola 71.*

Quem in finem, & quomodo scribendum.

Non in præconium aliquid simplici stylo scribe. 1. *de tranq.* 1.

Scribe, ut dum scripseris, legas: omnia ad mores, & ad sedandam rabiem affectuum referens. *epistolarum* 90. *in fin.*

Quibus scribendum.

Non multis, sed paucis scribendum. *epist.* 7.

Qua scribenda.

Turpe est aliud loqui, aliud sentire. Quanto turpius aliud scribere, aliud sentire? *epi.* 24.

Quomodo scribendum.

Scripta sua torquere, & de singulis verbis in consilium venire. 1. *controu.*

Quantum scribendum.

Quadraginta millia librorum Alexandria arserunt, pulcherrimum regiae opulentiae monumentum. 1. *de tranquill.* vit. 9.

Didymus Grammaticus quatuor millia librorum scripsit. *epi.* 89.

Quorumcunque stylus est velox, tardior memoria est. 1. *contr. in præc.* 4.

De Epistolis: De literis amicorum, & earum voluptate, ac commercio.

Literæ imaginibus amicorum absentium iucundiores sunt, quæ vera amici absentis vestigia afferant. *epistola.* 40.

Epistolarum commercium frequentare. *epi.* 38.

Epistolis scriptisque doctorum hominum notiores, redduntur etiam viri magni.

Si gloria tangeris, notiores te epistolæ meæ facient, quam omnia ista, quæ colis, & propter quæ coleris. Quis Idomeneæ nosset, nisi Epicurus illum suis literis incidisset? Omnes illos megistanas, & satrapas, & regem ipsum, ex quo Idomenei titulus petebatur, obliuio alta suppressit. Nomen Attici perire Ciceronis epistolæ non sinunt: nihil illi profuisset gener Agrippa, & Tiberius progener, & Drusus Cæsar pronepos. Inter tam magna nomina taceretur, nisi Cicero illum applicuisset. & post: Habeo apud posteros gratiam, possum mecum duratura nomina educere. Virgilius duobus memoriam æternam promisit & præstat. *Fortunati ambo, si quid mea carmina possunt, Nulla dies unquam memori vos eximet auro.* *epi.* 21.

Epistola modus is fuisse videtur, ut ne ea sinistram manum legentis impleat.

Sed ne epistola modum excedam, quæ non debet sinistram manum legentis implere, in aliam diem hæc litteram differam, *epist.* 45.

Epistolas longas odimus.

Vereri debeo, ne tam longas epistolas peius, quam mortem, oderis. *epist.* 30.

Et quomodo finem vitæ imponere poterit, qui epistolæ non potest? Vale ergo, quod libentius quam mortis oras, lecturus es. *epi.* 60.

Epistola initium veteres inchoabant ab his verbis: si vales, &c.

Mos antiquis fuit usque ad meam seruatæ ætatem, primis epistolæ verbis adicere, *si vales, bene est, ego valeo.* recte & nos dicimus, si philosopharis, bene est, valere enim hoc denique est *epi.* 15. *in pr.*

RHETORICA ET ORATORIA.

Magna, & varia res est eloquentia, nec adhuc ulli sic se indulgit, ut tota contingeret. Satis felix est, qui in aliquam eius partem receptus est. Ego tamen & propriam causam videor posse reddere, assueui non auditorem spectare, sed iudicem, assueui non mihi respondere, sed aduersario. Non minus deuoto superuacua dicere, quam contraria. 3. *contr. in pr.*

Nocet eloquentia, si non rerum cupiditatem facit, sed sui. *epist.* 53.

Magna debet esse eloquentia, quæ inuitis placeat. Cum ingenia fauor hominum ostendat, fauor alar, quantum vim esse oportet, quæ inter obstantia erumpat. 10. *controuers. in præc.*

Forensis eloquentia, & quæcunque alia populum mouet, aduersarium habent. *epist.* 14.

Pars eloquentiæ, eloquentiam abscondere. 10. *contro. in præc.*

Mecænas ingeniosus vir fuit, magnum exemplum Romanæ eloquentiæ daturus, nisi illum enervasset felicitas, imo, castrasset. *epist.* 19.

Incredibile est, quam facile etiam magnos viros dulcedo orationis abducatur a vero. *epist.* 90.

Oratio etiam timidissimis audax. *epist.* 16.

Oratio cultus animi est. Si circumtuncta est, & fucata, & manu facta, ostendit illum quoque non esse sincerum, &c. *epist.* 116.

Quemadmodum sapienti viro incessus modellior conuenit, ita oratio pressa, non audax. *epist.* 40.

Viro captare flosculos turpe est, & fulcire se notissimis & paucissimis vocibus, & memoria stare. *epi.* 33.

Oratio perturbata & immissa non potest repimi. *epistol.* 40.

Orator est vir bonus, dicendi peritus. 1. *controuers. in præc.* 2.

Etiam damnato reo oratori constat eloquentiæ officium, si omni arte usus est. 7. *de benef.* 13.

Quid ergo? a clamore protinus & a summa contentione vox tua incipiet? usque adeo naturale est, paulatim incitari, ut litigantes quoque a sermone incipiant, ad vociferationem transeant. nemo statim Quiritium fidem implorat, *epist.* 15.

Tardiloquum te esse iubeo. *epist.* 40.

Cum res animum occupauere, verba ambiunt. 7. *contr. in præc.*

Magnificentior sermo tuus etiam in grabato videbitur & in panno. *epist.* 20.

Declamatoria, & de Declamatoribus.

Nulli Commentarij maximorum Declamatorum extant: aut (quod peius est) falsi. 1. *contr.*

Ante Ciceronem quæ declamabatur, theses vocabantur. Controuersias non dicimus, Cicero causas vocabat. Scholastica controuersia multo recentior est, sicut ipsa declamatio. 1. *Contr.* 3.

Scholastici.

Memini hominem inter Scholasticos sanum: inter sanos scholasticum. A 1. *Contr.* 7. [A Scholastici, Rhetores & declamatores: apud Synesium tamen & Hesychium, actores causarum.]

Quoties aliquem audierat ex his declamatoribus, quos scholastici calidos vocant, statim dicebat, Plena deo, *Suasoria* 3.

HISTORICA.

Non magna molitione detrahenda est autoritas Ephori. historicus est. 7. *nat.* 16.

Quod historici faciunt, ipse faciam. Illi cum multa mentiti sunt ad arbitrium suum, vnam aliquam rem nolunt respondere, sed adiiciunt: *Penes auctores fides erit.* 4. *nat. val.* 3.

Multa videri volumus velle, quæ nolumus. *Recitator* historiam ingentem attulit, minutissime scriptam, arctissime plicatam: & magna parte perlecta, Desinam, inquit, si vultis. Acclamatur, recita, recita, ab his qui illum obmutescere ilico cupiunt. Sæpe aliud volumus, aliud optamus. *epistol.* 6.

Digressiones historicorum in vitas magnorum virorum.

Quoties magni alicuius mors ab historicis narrata est, toties fere totius consummatio vitæ, & quasi funebis laudatio redditur. hoc semel atque iterum a Thucydide factum. Idem in paucissimis personis usurpatum a Sallustio. Linius benignius omnibus magnis viris præstitit. Sequentes historici multo id effusius fecerunt. Ciceroni hoc (ut Græco verbo utar) ἐμπόδιον Linius reddidit. *Suasoria pro Cicerone.*

P O E T I C A.

Frustra poeticas fores compos sui pertulit. 1. *de tranq. vita* 15.

Carmina Poëtarum affectibus nostris pacem subdunt, quibus diuitiæ velut vnicum vitæ decus ornamentumque laudantur. Nihil illis melius nec dare videntur Dij immortales posse, nec habere. & post: Nec apud tragicos desunt, qui lucro innocentiam, salutem, opinionem bonam mutant, sine me vocari pessimum, simul ut diues vocer &c. *epist.* 116.

Quam multi Poëta dicunt, quæ a philosophis aut dicenda, aut dicta sunt? non attingam tragicos aut togatas nostras. Habent enim hæ quoque aliquid seueritatis, & sunt inter tragædias & comædias mediæ. Quantum disertissimorum versuum inter mimos iacet? quam multa Publij, non exalceatis, sed cōthurnatis dicenda sunt? *epistola* 8.

Quemadmodum nomenclatori memoriæ loco audacia est, & quicumque nomen non potest reddere, imponit, ita

Poetae non putant ad rem pertinere, verum dicere, sed aut necessitate coacti, aut decore corrupti, id quemque vocari iubent quod facit ad verbum. Nec illis fraudi est, si aliquid in sensum detulerunt. *1. de benef. 3.*

Ineptiae Poëtis relinquuntur, quibus aures oblectare propositum est, & dulcem fabulam nectere, &c. *1. de beneficiis 4.*

Inter sextam & septimam erat. Nimis rustice a acquirunt oneri poetae, non contenti ortus & occasus describere, ut etiam medium diem inquietent. *in ludo* [A id est, Poetae nimij sunt in confectandis temporum descriptionibus: puta ortus, occasus, meridiem.]

Poeta inaequalis: Poeta Cordubenses pingue quiddam sonantes ac peregrinum.

Sextilius Ena inaequalis poeta, & pene quibusdam locis talis, quales esse Cicero Cordubenses poetas ait, pingue quiddam sonantes atque peregrinum. *Suasoria pro Cicerone.*

DIALECTICA ET SOPHISTICA.

Dialectica subiectum oratio inter respondentem & interrogantem diffusa: Dialectica diuiditur in verba & significationes, seu in res & vocabula.

Rationalem partem Philosophiae sic diuidimus, Omnis oratio aut continua est, aut inter respondentem & interrogantem diffusa. Hanc *ἀναλυτικὴν*, illam *συναγωγικὴν* placuit vocari, haec verba curat, & sensus & ordinem. Dialectica in duas partes diuiditur, in verba & significationes, id est, in res quae dicuntur, & vocabula, quibus dicuntur. *epist. 90.*

DE PRO-CATEGORIIS.

De Genere & Specie.

Primum genus est, ex quo ceterae species suspensae sunt, a quo nascitur omnis diuisio, quo vniuersa comprehensa sunt. Inuenietur autem, si coeperimus singula retro legere. sic enim perducemur ad primum. Homo species est, ut Aristoteles ait, equus species est, canis species. Ergo commune aliquod quaerendum est his omnibus vinculum, quod illa complectatur, & sub se habeat. Hoc quod est? animal. Ergo genus esse coepit omnium horum, quae modo retuli, hominis, equi, canis, animal. Sed sunt quaedam, quae animam habent, nec sunt animalia. placet enim satis & arbutis animam inesse, itaque & viuere illa, & mori dicimus. Ergo animantia superiorem tenebunt locum, quia & animalia in hac forma sunt & fata. Quaedam anima carent, ut saxa, itaque aliquid erit animantibus antiquius, scilicet corpus. Hoc sic diuidam, ut dicam corpora omnia aut animata esse, aut inanimata. Etiam nunc est aliquid superius, quam corpus. Dicimus enim quaedam corporalia esse, quaedam incorporea. Quid ergo erit, ex quo haec diducantur? illud, cui nomen modo parum proprium imposuimus, Quod est. Sic enim in species secatbitur, ut dicamus, Quod est, aut corporale est aut incorporeale. Hoc ergo genus est primum & antiquissimum, & ut ita dicam, generale. Cetera genera quidem sunt, sed specialia, tanquam homo genus est, Habet enim in se notionum species, Graecos, Romanos, Parthos, colorum, albos, nigros, flavos; habet singulos, Catonem, Ciceronem, Lucretium. Itaque quia multa continent, in genus cadit: quia sub alio est, in speciem. Illud genus quod est generale, supra se nihil habet. Initium rerum est, omnia sub illo sunt. Stoici volunt superponere huic etiam aliud genus, magis principale, de quo statim dicam, si prius illud genus, de quo locutus sum, merito primum poni docuero, cum sit rerum omnium capax. Quod est, in has species diuido, ut sint corporalia aut incorporea. Nihil tertium est. Corpus quomodo diuido? ut dicam, aut animantia sunt aut inanimata. rursus animantia quemadmodum diuido? ut dicam, quaedam animum habent, quaedam tantum animam: aut sic, quaedam impetum habent, incedunt, transeunt, quaedam solo affixa radicibus aluntur & crescunt. Rursus animalia in quas species seco? aut mortalia sunt aut immortalia. Primum genus Stoicis quibusdam aliud videtur, sed quare videatur subiiciam. In rerum natura quaedam sunt, quaedam non sunt. Et haec autem quae non sunt, rerum natura complectitur, qualia sunt quae animo succurrunt, tanquam Centauri, Gigantes, & quicquid aliud falsa cogitatione formatum, habere aliquam imaginem coepit, quamuis non habeat substantiam. *epist. 59.*

De indiuiduo.

Singula animalia singulas debent habere substantias. Ista

omnia vnum animum habent. Itaque singula esse possunt, multa esse non possunt. Ego & animal sum & homo, non tamen duos esse dices. Quare? Quia a separati esse non debent. Ita dico, alter ab altero debet esse diductus, ut duo non sint. Quidquid in vnum multiplex est, sub vna cadit naturam, & itaque vnum est. Et animus meus animal est, & ego animal sum, duo tamen non sumus. Quare? quia animus mei pars est. Tunc aliquid per se numerabitur, cum per se stabit. ubi vero alterius membrum erit, non poterit videri aliud. Quare? dicam: Quia c quod aliud est suum oportet esse, & proprium & totum, & inter se absolutum. *epist. 14.* [A Locum corruptum ira resarcio, & duas negationes restituendas puto. [B id est, sub vnum indiuiduum vni indiuidui facit, licet ex diuersis naturis multiplex sit. [C Haec quidem probat Seneca ut per se posita, sed non quomodo sophistice nonnulli inducebant, id omne quod fieret ab animali animal esse, alioqui virtutes & vitia omnia fore animalia.]

De Differentia & proprio.

Ratio perfecta proprium hominis bonum est, cetera illi cum animalibus satisque communia sunt. *Valet? & Leones. Formosus est? & pauones. Velox est? & equi.* Non dico, in his omnibus vincitur. Non quero quid in se maximum habeat, sed quid suum. *Corpus habet? & arbores. Habet impetum & motum voluntarium? & bestiae, & vermes. Habet vocem? sed quanto clariorem canes, acutiorem aquila, grauiorem tauri, dulciorem mobilioremque lusciniæ? Quid in homine proprium? Ratio. epist. 77.*

Idem confirmat *epist. 41.* Dixi supra in Theologicis. *c. de homine.*

DE CATEGORIIS.

De substantia & variis eorum, quae sunt, acceptionibus.

Quaecunque sunt in 6. modos Plato partitur. Primum illud quod est, nec visu, nec tactu, nec vilo sensuum comprehenditur. Cogitabile est, quod generaliter est, tanquam homo generalis sub oculos non venit, sed specialis venit, ut Cicero & Cato. Animal non videtur, sed cogitur. videtur autem species eius, equus & canis. Secundum ex iis quae sunt, Plato ponit quod eminet & exuperat omnia, ut Poeta, communiter dicitur. Omnibus enim versus facientibus hoc nomen est, sed iam apud Graecos in vnius notam cessit. Homerum intelligas cum audieris Poetam. Quid ergo hoc est? Deus scilicet maior & potentior cunctis. Tertium genus est eorum, quae proprie sunt. Innumerabilia haec sunt, sed extra nostrum posita conspectum. Quae sint interrogas? proprie Plato Ideas vocat, ex quibus omnia, quae sunt, & ad quas cuncta formantur. Haec immortales, inuolabiles sunt. Quid sit Idea, id est, quid Platoni esse videatur, audi. Idea est eorum, quae naturaliter sunt, exemplar aeternum. Adieciam definitioni interpretationem, quo tibi res apertior fiat. Volo imaginem tuam facere, exemplar picturae te habeo, ex quo capit aliquem habitum mens nostra, quem operi suo imponat. Ita illa quae me docet & instruit facies, a qua petitur imitatio, idea est. Talia ergo exemplaria infinita habet natura rerum, hominum, piscium, arborum, ad quae quodcumque fieri ab illa debet, exprimitur. Quartum locum habet *ἰδέσθαι*. Quid sit hoc *ἰδέσθαι*, attendas, oportet, & Platoni imputes, non mihi hanc difficultatem. Nulla est autem sine difficultate subtilitas. Paulo ante pictoris imagine utebar. Ille cum reddere Virgilium coloribus vellet, ipsum intuebatur. Idea erat Virgilij facies, futuri operis exemplar: ex hac quod artifex trahit, & operi suo imposuit, *ἰδέσθαι* est. Quid intersit, quaeris? alterum exemplar est, alterum forma ab exemplari sumpta & operi imposita. Alteram artifex imitatur, alteram facit. Habet aliquam faciem statua, haec est *ἰδέσθαι*, habet aliquam faciem exemplar ipsum, quod intuens opifex, statuum figurauit, haec idea est. Etiamnum aliam desideras distinctionem? *ἰδέσθαι* in opere est, idea extra opus: nec tantum extra opus est, sed ante opus. Quintum genus est eorum, quae communiter sunt. Haec incipiunt ad nos pertinere. Sic sunt omnia, homines, pecora, res. Sextum genus est eorum, quae quasi sunt, tanquam inane, tanquam tempus. *epist. 59.*

De Quantitate & qualitate.

Vitam beatam in optimo statu ponit qualitas sua, non magnitudo. Itaque in aequo est longa, & brevis, & diffusa, & angustior, & in multa loca multasque partes distributa & in vnum coacta. Qui illam numero aestimat, & mensura, & partibus, id illi, quod habet eximium eripit. Quid autem est in vita beata eximium? Quod plena est, finis. *epist. 86.*

De potentia.

Quibus potentia non est in peiorem transeundi statum, nec interpellandi quidem optimum. *epi. 93.*

De habitu.

Quidam ita distinxerunt, ut dicerent, temperans & prudens positione quidem mentis & habitu tranquillius est, euentu non est, nam quantum ad habitum mentis suæ, non perturbatur, nec contristatur, nec timet, sed multæ extrinsecus causæ incidunt, quæ illi perturbationem afferant. Tale est quod volunt dicere, iracundum quidem illum non esse, irasci tamen aliquando: & timidum quidem non esse, timere tamen aliquando: id est, vitio timoris carere, affectu non carere. *epist. 86.*

Philosophia, inquit, diuiditur in scientiam & habitum animi. Nam illam qui didicit, & facienda ac vitanda percepit, nondum sapiens est, nisi in ea, quæ didicit, animus eius transfiguratus est. Tertia pars ista percipiendi ex utroque est, & ex decretis & ex habitu. Itaque superuacua est, ad implendam virtutem, cum duo illa sufficiant. Isto ergo modo & consolatio superuacua est. Nam hæc quoque ex utroque est: & exhortatio & suasio, & ipsa argumentatio. Nam & hæc ab habitu animi compositi validique proficiscitur. Sed quamuis ista ex habitu animi veniant, optimus animi habitus & ex his est & ex illis. *epist. 95.*

Sapientia habitus est perfectæ mentis. *epi. 118.*

Iustitia habitus animi, quædam & vis. *epi. post.* Idem animus iustitiæ habitum induit, & fortitudinis & temperantiæ *epist. 114.*

De actionibus.

Actiones animi animalia esse nego. alioquin & omnia verba erunt animalia, & omnes versus. *epist. 114.* Vbi sophistis quibusdam responderet dicentibus, iustitiam & virtutes omnes, animalia esse, hæc nimirum ratione, quod virtutes habitus essent animi, animus autem ipse esset animal.

De Relatis.

De his vide. *5. de benef. 10.*

DE INTERPRETATIONE ET
Enunciationibus.

Peripateticis placet nihil interesse inter sapientiam & sapere, cum in utro libet eorum & alterum sit. Nunquid enim quemquam existimas sapere, nisi qui sapientiam habet? Nunquid quemquam qui sapiat, non putas habere sapientiam? Dialectici veteres ista distinguunt, ab illis diuisio usque ad Stoicos venit. Qualis sit hæc, dicam. Aliud est ager, aliud est agrum habere. Quidni? Cum habere agrum ad habentem, non ad agrum pertineat. Sic aliud est sapientia, aliud sapere. Puto concedes duo esse hæc, id quod habetur, & eum qui habet. Habetur sapientia, habet, qui sapit. Sapientia est mens perfecta vel ad summum optimumque perducta. Ars enim vitæ est. Sapere quid est? Non possum dicere mens perfecta, sed id quod contingit perfectam mentem habenti. Ita alterum est, mens bona: alterum quasi habere mentem bonam. Sunt, inquit, naturæ corporum: tanquam hic homo, hic equus. has deinde sequuntur *motus animorum enunciativum* corporum. Hi habent proprium quiddam & à corporibus seductum: tanquam, video Catonem ambulantiem, hoc sensus ostendit, animus credit. Corpus est quod video, cui & oculos & animum intendi. Dico deinde, Cato ambulat: non corpus quidem est, quod nunc loquor, sed *enunciativum quiddam* de corpore, quod alij *effatum* vocant, alij *enunciatum*, alij *edictum*. Sic cum dicimus sapientiam, incorporale quiddam intelligimus. Cum dicimus, Sapit: de corpore loquimur. Plurimum a autem interest, utrum illud dicas, an de illo. *epi. 118.* [A Nonnulla ad hunc locum pertinentia vide eadem epistola. Nec enim fas mihi fuit, cætera omnia persequi quæ numerosiora, gustum tantum dare volui.

TOPICA QUÆDAM.

Definitio alia per positionem, alia per detractionem & orationem.

Paupertas non per positionem, sed per detractionem dicitur, vel (ut antiqui dixerunt) per orationem: Græci dicunt *στέρησις*: non quod habeat dicitur, sed quod non

habeat. *epi. post.* Paupertas est, non quæ pauca possidet, sed quæ multa non possidet. Ita ab eo non dicitur quod habet, sed ab eo, quod ei deest. Facilius quod volo, exprimerem, si latinum verbum esset, quo *ἀπείρα* significatur. *epi. post.* Ego non video, quid aliud sit paupertas, quam parui possessio. *epist. 88.*

De toto & partibus.

Facilius per partes in cognitionem totius adducimur. *epist. 90.*

De Diuisione.

Faciam ergo quod exigit, & philosophiam in partes, non in frustra diuidam. Diuidi enim illam, non concidi, utile est. Nam comprehendere quemadmodum maxima, ita minima, difficile est. Describitur in tribus, populus, in centurias, exercitus. Quidquid in maius creuit, facilius agnoscitur, si discessit in partes, quas (ut dixi) innumerabiles esse, & paruas, non oportet. Idem enim vitij habet nimia quod nulla diuisio. *epist. 90.*

De Coniugati.

Si tormenta mala sunt, torqueri malum est. *epi. post.* Sapere sapientiæ usus est, quomodo eloquentiæ loqui, quomodo oculorum videre. Sapientia a qua sapere (qui usus est sapientiæ) expetenda. Sapere igitur expetendum. *epi. post.* Cui dubium esse potest, quin, si æstus malum est, & æstuate malum sit? si algor malum est, malum sit algere? si vita bonum est, & vivere bonum sit? *epist. 118.* [A Ita emendare licet, cum in vulgatis sit, Ergo sapere sapientiæ usus est.

DE ELENCHIS.

Quid vocentur latine sophismata, quaesisti a me. Cicero cauillationes vocat. *epi. 112.*

Sophismata sine noxa nos decipiunt, quemadmodum præstigiatorum acetabula & calculi, in quib. nos fallacia ipsa delectat. *epist. 46.*

Non redigo ad legem *dialecticam*, & ad illos artificij veterosissimos nodos. totum genus istud exturbare dum iudico quo circumscribi se, qui interrogatur, existimat, & ad confessionem perductus aliud respondet, aliud putat. Pro veritate simplicius agendum est, contra metum fortius. Hæc ipsa, quæ voluntur ab illis, soluere malum, & expendere, ut persuadeam, non ut imponam. *epi. post.* Quem mortaliū circumscriptiones nostræ fortiores facere, quem erctiores possunt? Frangunt animum, qui nunquam minus contrahendus est, & in minuta ac spinosa cogendus, quam cum aliquid grande componitur. *epi. post.* Verba mihi captiosa componis, & interrogationunculas nectis. *epi. post.* Acuta sunt ista quæ dicis, nihil est acutius arista. Quædam inutilia & inefficacia ipsa subtilitas reddit. *epist. 83.*

Cauillatoribus istis abunde respondebimus. Sed non debuit hoc nobis esse propositum, arguta disserere, & philosophiam in has angustias ex sua maiestate detrahere. Quanto satius est, ire aperta via & recta, quam sibi ipsi flexus disponere, quos cum magna molestia debeas relegere? Neque enim quicquam aliud istæ disputationes sunt, quam inter se perire captantium lusus. *epi. 103.*

Tu mihi verba distorques, & syllabas digeris. Scilicet, nisi interrogationes vaferrimas struxero, & conclusionem fallā a vero nascens mendacium astruxero, non potero a fugiendis petenda secernere. *epi. 48. in fin.*

Quid te torques & maceras in ea quaestione, quam subtilius est contempsisse quam soluere? *epi. 50.*

Dialecticorum cauillationes & sophismata veræ Philosophiæ contraria ostendit. *epi. 49.*

De Ceratino seu Cornuto.

Dialecticorum sophismata ridenda ostendit *epi. 50.* ubi inter cetera quaestiuunculas hæc ponit. Quod non perdidisti, habes. Cornua autem non perdidisti. Cornua ergo habes, quemadmodum & *epist. super. 49. in init.* hoc sophisma ponit, Mus syllaba est. Mus autem caseum rodit. Syllaba ergo caseum rodit.

De Pseudomeno.

Quid me detines in eo quem tu ipse *ψευδόμενος* appellas? de quo tantum librorum compositum est. *epi. 45.* [A adde *l. qui quadringenta. 88. ff. ad L. Falcidiam.*

LOCI COMMVNES SEV LIBER

AVREORVM, DE REBVS PHYSICIS,

MEDICIS, MATHEMATICIS, ET DE

Historia animalium, ex Seneca, authore

D. Gothofredo I. C.

PHYSICA.

PHYSICES DIVISIO.

NATURALIS pars Philosophiae in duo scinditur, in corporalia & incorporalia. Corporum locus in hos gradus diuiditur, in ea quæ faciunt, & quæ ex his gignuntur. Gignuntur autem elementa. Ipse elementi locus, vt quidam putant, simplex est, vt quidam, in materiã & causam omnia mouentem & elementa diuiditur. *epi. 90.*

De Principiis.

Principia totius operis dimidium occupare dicuntur. *epist. 34.*

Sine primis maxima esse non possunt. 3. *de bene. 34.*

Initium omnium rerum sapiens, non exitum, spectat. *epist. 14.*

Initia in potestate nostra sunt, de euentu fortuna iudicat. *epist. 14.*

Principiis occupationem obstandum, melius non incipient, quam desinent. *epist. 73.*

De Materia.

Sæpe bona materia cessat sine artifice. *epi. 47.*

Desiderat omnis natura materiam, sicut ars omnis quæ manu constat. 2. *natur. quæst. 3.*

De Natura.

Multas rerum natura mortis vias aperuit, & multis itineribus fata decurrunt: & hæc est conditio miserima humani generis, quod pascimur vno modo, multis morimur. 7. *contr. 1.*

In aperto nos natura custodit. *epist. 71.*

Nulli nos vitio natura concilia. *epist. 95.*

Nihil præter cibum natura desiderat. *epist. 120.*

Dociles natura nos edidit, & rationem dedit imperfectam, sed quæ perfici posset. *epist. 50.*

Nihil homini natura, quod necessarium faciebat, fecit operosum. *de consol. ad Alb. 11.*

Quamdiu non sumus, natura nos regit: & in quemcunque vult, casum nos mittit. 1. *contr. 6.*

Non idem omnib. mortalibus natura tribuit ingenium. 7. *contr. 1.*

Sine consilio fit, quicquid natura præcipit. *epi. 122.*

Nihil difficile est naturæ, vtique vbi in finem sui properat. 3. *natur. quæst. 27.*

Naturæ se sapiens accommodat. *epist. 17.*

Nemo naturæ sanus irascitur. 2. *de ira. 10.*

Naturam mutare difficile est. 2. *de ira. 21.*

Si ad naturam viuas, nunquam eris pauper: si ad opinionem, nunquam eris diues. *epist. 16.*

Quod naturale est, non decrescit mora. *de consol. ad Mart. 8.*

Vsq. adeo naturale est, paulatim incitari, vt litigantes quoque à clamore incipiant, ad vociferationem transcant. *epist. 15.*

Naturalia desideria finita sunt, ex falsa opinione nascentia, vbi desinant, non habent: nullus enim terminus falsus est. *epist. 16.*

Parabile est, quod natura desiderat, & expositum. *epistol. 4.*

Naturale est, magis noua, quam magna mirari. 7. *natural. 1.*

Natura quicquid composuit, & quicquid resoluit, componit iterum. *epist. 30.*

Id in quoque optimū est, cui nascitur, quo censetur. *epi. 77.*

Nulli contigit impune nasci. *de cons. ad Mart. 15.*

Nemo nascitur diues. *epi. 20.*

Paucis natus est qui populum ætatis suæ cogitat. *epistol. 80.*

Natura iubet augere laudanda. *epist. 121.*

Tota rerum natura vmbra est, aut inanis, aut fallax. *epist. 89.*

Natura semina nobis scientiæ dedit, scientiam non dedit. *epist. 121.*

A naturali lege nemo tantum desciuit & hominē exiit, vt animi causa malus sit. 4. *de benef. 17.*

De Causis.

Triplex causa est. Dicunt (vt scis) Stoici nostri, duo esse in rerum natura, ex quibus omnia fiant, causam & materiam. Materia iacet iners, res ad omnia parata, cessatura, si nemo moueat. Causa autem, id est, ratio, materiam format, & quocunque vult versat: ex illa varia opera producit. Esse debet ergo vnde aliquod fiat, denique à quo fiat. hoc causa est, illud materia. Omnis ars imitatio est naturæ. Itaque quod de vniuerso dicebam, ad hæc transfer, quæ ab homine facienda sunt. Statua & materiam habuit, quæ pateretur artificium, & artificem qui materiæ daret faciem. Ergo in statua materia æs fuit, causa artifex. Eadem conditio rerum omnium est. Ex eo constant, quod fit & ex eo quod facit. Stoicis placet vnam causam esse, id quod facit. [A Causam Aristoteles putat tribus modis dici. Prima, inquit, causa est ipsa materia, sine qua nihil potest effici. Secunda, opifex. Tertia, forma, quæ vnicuique operi imponitur, tanquam statuæ. Nam hanc Aristoteles *ἐίδος* vocat. Quarta quoque his accedit, propositum totius operis, quid sit hoc, aperiam. Aes prima statuæ causa est. nunquam enim facta esset, nisi fuisset id, ex quo fingeretur ducereturue. Secunda causa artifex est non potuisset enim æs illud in habitum statuæ formari, nisi accessissent peritæ manus. Tertia causa est forma, neque enim statua ista *δευ-φώπος* aut *διδάσκωπος* vocaretur, nisi esset hæc illi impressa facies. Quarta causa est faciendo propositum. nam nisi hoc fuisset, facta non esset. Quid est propositum? quod inuitauit artificem, quod ille secutus fecit. Vel, pecunia est hoc, si venditurus fabricauit: vel gloria, si laborauit in nomen: vel religio, si donum templo parauit. Ergo & hæc causa est propter quam fit. An non putas inter causas facti operis numerandum, quo remoto factum non esset? His quintam Plato adiicit exemplar, quam ipse *Ideam* vocat. hoc est enim, ad quod respiciens artifex, id quod destinabat, efficit. Nihil autem ad rem pertinet, vtrum foris habeat exemplar, ad quod referat oculos, an intus quod sibi ipse concepit & composuit. Hæc exemplaria rerum omnium Deus intra se habet, numerosque vniuersorum, quæ agenda sunt, & modos mente complexus est, plenus his figuris est, quas Plato ideas appellat immortales, immutabiles, infatigabiles. Iraque homines quidem pereunt, ipsa autem humanitas, ad quam homo effingitur, permanet & hominibus laborantibus, intereuntibus illa nihil patitur. Quinque ergo causæ sunt, vt Plato dicit: id ex quo, id à quo, id in quo

id ad quid, id propter quid: nouissime id, quod ex his est. tanquam in statua (quia de hac loqui cœpimus) id ex quo, æs est. id à quo, artifex est. id in quo, forma est, quæ aptatur illi. id ad quod, exemplar est, quod imitatur is, qui facit. id propter quod, facientis propositum est. id quod ex istis est, ipsa statua est. Hæc omnia mundus quoque (vt ait Plato) habet. Faciens hic Deus est. ex quo fit, hæc materia est. forma hæc est habitus, & ordo mundi, quem videmus, exemplar scilicet, ad quod Deus hanc magnitudinem operis pulcherrimi fecit. Propositum, propter quod fecit. Quæris quid sit propositum Deo? Bonitas. ita certe Plato ait. quæ Deo faciendi mundum causa fuit. Bonus est. Bona fecit. bono nulla cuiusquam boni inuidia est. Fecit itaque quam optimum poruit. Per ergo iudex sententiam & pronuncia, quis tibi veri simillimum videatur dicere, nō quis verum dicat. id enim tam supra nos est, quam ipsa veritas. Hæc, quæ ab Aristotele & Platone ponitur, turba causarum aut nimium multa, aut nimium pauca comprehendit. nam si quocunque remoto quid effici non potest, id causam iudicant esse faciendi, pauca dixerunt. Ponant inter causas tempus. nihil enim sine tempore potest fieri. Ponant locum. nam si non fuerit, vbi fiat aliquid, ne fiet quidem. Ponant motum. nihil enim sine hoc nec fit, nec perit. nulla sine motu ars, nulla mutatio est. Sed nos primam ac generalem causam quærimus. hæc simplex esse debet. nam & materia simplex est. Quærimus, quid sit causa? Ratio faciens, id est, Deus. Ita enim quæ nunc retuli, non sunt multæ & singulæ causæ, sed ex vna pendent, ex ea quæ facit. Formam dicis causam esse, hanc imponit artifex operi: pars causæ est, non causa. Exemplar quoque non est causa, sed instrumentum causæ necessarium. Sic necessarium est exemplar artificii. quomodo scalprum, quomodo lima: sine his procedere ars non potest: non partes tamen hæc artis, aut causæ sunt. Propositum artificis, propter quod ad faciendum aliquid accedit, causa est: vt sit causa, non est efficiens causa, sed superueniens. Hæc autem innumerabiles sunt. nos de causa quærimus generali. illud vero non pro solita ipsis subtilitate dixerunt, totum mundum & consummatum opus causam esse. multum enim interest inter opus & causam operis. Aut fer sententiam, aut (quod facilius in huiusmodi rebus est) nega tibi liquere, & nos reuerti iube. *epist. 66.*

Posidonius ait, Diuitias esse causas malorum, non quia ipsæ faciant, aliquid, sed quia facturos irritant. Alia enim est causa efficiens, quæ protinus necesse est noceat, alia præcedens. hanc præcedentem causam diuitiæ habent. & post. Essent malum, si per se nocerent, si (vt dixi) haberent efficientem causam. Nunc præcedentem habent, & quidem non irritantem tantum animos, sed attrahentem. Speciem enim boni ostendunt verisimilem, ac plerisque credibilem. Habet virtus quoque præcedentem causam ad inuidiam, multis enim propter sapientiam, multis propter iustitiam inuidetur. Sed nec ex se hanc causam habet, nec verisimilem. Contra enim verisimilior illa species hominum animis obicitur à virtute, quæ illos in amorem & admirationem vocet. *epist. 88.*

Semina omnium rerum causa sunt. 3. *de bene. 29.*

Non effectus, sed efficientia timor spectat. *epist. 58.*

De fortuna fortuitis, casu, incertis, insolitis, obscuris.

Nulli fortuna tam dedita est, vt multa tentanti vbique respondeat. 3. *de ira 6.*

Semper expectari fortuna mauult, quam regi. Aliubi offenditur improuisa segetum maturitas, aliubi seram magno fœnore moram redemit. 2. *contr. 6.*

Non minus sæpe fortuna in nos incurrit, quam nos in illam. *epist. 37.*

Habet etiam mala fortuna leuitatem. *epi. 13.*

Ratio sapienti interuenit fortuna. 2. *in sap. non cad. in iur. 15.*

In mores fortuna ius non habet. *epi. 36.*

Quod non dedit fortuna non eripit. *epi. 60.*

Neminem eo fortuna prouexit, vt non tantum illi minaretur, quantum promiserit. *epist. 4.*

Nullus tantus est, quem non fortuna indigere etiam infirmis cogat. 3. *de bene. 22.*

Magnam fortunam magnus animus decet. 1. *de clement. 5.*

Sæpe inter fortunam maximam & vltimam nihil interest. 6. *de bene. 33.*

Imprudens fiducia est, fortunam sibi spondere. 4. *de benef. 35.*

Nullus contra fortunam inexpugnabilis murus est. *epist. 75.*

Fortuita, & sine ratione vaga, diuinationem non recipiunt. 2. *nat. quæst. 32.*

Prouexit fortuna quos destituit. Quid referam Marium sexto cōsulatu Carthagine mendicantem, septimo imperatorem? 1. *contr. 1.*

Potest fortunam cauere, qui potest ferre. *epi. 99.*

Sæpe maiori fortunæ locum facit iniuria. *epi. 93.*

Audentes fortunam iuuat. *epi. 95.*

In mores fortunarius non habet. *epi. 36.*

Quasi ista inter se contraria sint, bona fortuna & mens bona. Ita melius in malis sapimus, secunda rectum auferunt. *epi. 95.*

Ludit de suis fortuna muneribus, & quæ dedit, aufert, & quæ abstulit, reddit: nec vnquam ruius est eam experiri, quam cum locum iniuriæ non habet. 5. *contr. 1.*

Omne, quod fortuito euenit, instabile est. *de breuit. 17.*

Quicquid insolitum est, etiam in turba notabile est. 4. *contr. in proæ. 82.*

Omnia quæ ventura sunt, in incerto iacent. *de breuit. vit. 9.*

Multa venientis æui populus, ignota nobis, sciet. 7. *nat. quæst. 3.*

O quam multarum egregia opera in obscuro iacent. *de consol. ad Alb. 17.*

De finali causa.

Nullius rei finis est, sed in orbem nexa sunt omnia, fugiunt ac sequuntur. diem nox premit, dies noctem: æstas in autumnum desinit, autumnus hyems instat, quæ vere compescitur. *epi. 24.*

Finem omnium rerum spectat, & superuacua deuotes. *epistol. 120.*

His admouenda manus est, quorum finem aut facere aut sperare possis. 1. *de tranq. 5.*

De Necessitate & fato.

Quamdiu me nihil vrget, quamdiu fortuna nihil cogit, petam potius beneficium quam repetam. Sed si de salute liberorum agitur, si in periculum vxor deducitur, si patriæ salus ac libertas mittit me etiam eo, quo ire nollem, imperabo pudori meo, & testabor, omnia me fecisse, ne decisset mihi auxilium hominis ingrati. [Ita enim hunc locum emendo,] Nouissime recipiendi beneficii necessitas repetendi verecundiam vincet. 5. *de bene. 21.*

Necessitas magnum humanæ imbecillitatis patrocinium est. 9. *contr. 4.*

Egere necessitatis est. *epist. 9.*

In necessitate viuere, necessitas nulla est. *epi. 11.*

Repugnanti, & non volenti necessitas est, in volente necessitas non est. qui imperialibens excipit, partem acerbitissimam seruitutis effugit, facere quod nolit. *epi. 62.*

Simplici cura constant necessaria: in deliciis laboratur. *epist. 90.*

Stat quidem terminus nobis, vbi illum inexorabilis fatum necessitas fixit. Sed nemo scit nostrum, quam prope versetur terminus. *epist. 102.*

Certa & ordinata non pugnant. 2. *nat. quæst. 13.*

De Infinito, & eius affinitatibus, & contrariis.

Contrariis rerum æternitas constat. *epi. 108.*

Nullius rei finis est, sed in orbem nexa sunt omnia, fugiunt ac sequuntur diem nox premit, dies noctem. æstas in autumnum desinit, autumnus hyems instat, quæ vere compescitur, omnia transeunt vt reuertantur, nihil noui video, nihil noui facio. *epi. 24.*

Nulli ferre & magna bona, & diuturna contingunt. *de consol. ad Martiam. 12.*

Nihil perpetuum, pauca diuturna sunt. *de consol. ad Polyb. 20.*

Optima vltimi conditio est. *epi. 80.*

Nullum magnum malum, quod extremum est. *epi. 4.*

Quicquid inter vicina cernit, magnum est illic, vbi cernit. *epist. 43.*

Naturale est, magis noua, quam magna admirari. 7. *nat. quæst. 1.*

Ad noua omnes concurrunt, ad noua conueniunt. 4. *contr. proæm.*

De loco.

Non tantum corpori, sed etiam moribus locum eligere debemus. *epist. 52.*

Loca seria sanctaque eligere oportet. Effeminat animos amœnitas. Amœna sine dubio aliquid ad corrumpeundum vigorem potest regio. & post. Seuerior loci disciplina firmat ingenium. aptumque magnis conatibus reddit. *epist. 52.*

Non multum ad tranquillitatem locus confert, animus

est, qui commendat. Vidi ego in villa hilari & amena mæstos, vidi in media solitudine occupatis similes. *epi. 56.*

Loca grauiā etiam firmissimam valetudinem tentant. *epist. 28.*

Peregrinationes quemadmodum conferant, vide *epistol. 28.*

Nusquam est, qui vbique est. *epist. 2.*

De Inani & vacuo.

Nihil vsquam inane est. *3. nat. 16.*

Sæpe inania apposita plenīs humorem in se attrahunt. *3. nat. 15.*

Ex multis inanibus nihil impleri potest. *epi. 88.*

Inane 2. *nat. quæst. 7.*

Imperiti in Epicureum illud chaos decidunt: inane sine termino est. *epi. 73.*

De Tempore.

Quædam tempora eripiuntur nobis, quædam subducuntur, quædam effluunt. *epist. 1.*

Angustissimum habet dies gyrum. *epi. 12.*

Nox exhibet molestiam, non tollit, & sollicitudines mutat. *epist. 57.*

Nox habet, quod dies perdidit. *epist. 12.*

Clepsydra non extremum stillicidium exhaurit, sed quicquid ante defluxit. *epist. 24.*

De seculo aureo, & rudi, & fortunatis temporibus. vide *epist. 208.*

Quam multi indigni luce sunt? & tamen dies oritur. 1. *de benef. 1.*

Sceleratis sol oritur, & piratis maria patent. 4. *de beneficiis 28.*

Præsens tempus breuissimum est, adeo quidem, vt quibusdam nullum videatur, in cursu enim semper est. *de breuit. vita 10.*

Non exiguum temporis habemus, sed multum perdimus. *de breu. vita 1.*

Tempori parce. *epist. 89.*

Omnis dies, omnis hora, quam nihil sumus, ostendit. *epist. 102.*

De tempore vno vide quam multa quærantur. Primum, an per se sit aliquid, deinde, an aliquid ante tempus sit, si tempus cum mundo cœpit, an & ante mundum, quia fuerit aliquid, fuerit & tempus. *epi. 89.*

Summum bonum non est in tempore. & post. Mora non fit beator vita, sed longior. 5. *de bene. 17.*

Nemo æstimat tempus. Vtuntur illo laxius, quasi gratuito. *de breu. vita. 8.*

Finem dolendi etiam qui consilio non fecerat, tempore inuenit. *epist. 64.*

Omnia aliena sunt. tempus tantum nostrum est. & post. Hoc vnum est, quod ne gratus quidem potest reddere. *epist. 1.*

Tempus aut aufertur, aut surripitur, aut excidit. & post. Quædam tempora eripiuntur, quædam subducuntur, quædam effluunt. & post. Magna vitæ pars elabitur male agentibus, maxima, nihil agentibus, tota, aliud agentibus. *epi. 1.*

Tempore quædam magna fiunt, non summa. Beneficium est donata possessio, cuius fertilitas laxare possit annonam. Beneficium est vnus in fame panis. 3. *de bene. 8.*

Momenta minima calumniatur. 1. *de bene. 1.*

Momentis quædam grata & ingrata sunt. 1. *de bene. 12.*

Punctum est. quod viuimus, & adhuc puncto minus. *epist. 60.*

Pedonem Albinouanum narrantem audiuius, habitasse se supra domum Spanij. Iserat ex hac turba lucifugarum. Audio, inquit, circa horam tertiam noctis flagellorum sonos. quæro quid faciat. Dicitur rationes accipere. Audio circa horam sextam noctis clamorem concitatum. Quæro quid sit. Dicitur vocem exercere: Quæro circa octauam horam noctis, quis sit ille sonus rotarum, velle gestari dicitur. Circa lucem discurretur, pueri vocantur, cellarij, coqui tumultuantur. Quæro quid sit, dicitur mulsim & alicam poposcisse, à balneo exisse. Excedebat, inquit, cœna eius diem? minime. Valde enim frugaliter vivebat, nihil consumebar nisi noctem. Itaque crebro dicentibus illum quibusdam avarum & sordidum; vos, inquit, illum & lychnobium dicetis. *ep. 123.*

De Horologiis.

Facilius inter philosophos, quam inter horologia a conueniet. in ludo. 247. [A Quando primum horologia Romæ V. 7. Plin. 60.]

Nox terrorem adfert.

Multa per noctē habita terrori dies vertit in risum. *ep. 105.*

Natales magnorum virorum celebrare.

Quidni magnorum virorum natales celebrem? *epi. 65.*

Ater dies.

Prouisum est enim à me, ne quis mihi ater dies esset. *de vit. beat. 25.*

Ver, hyems.

Ver sæpe in hyemem reuoluitur. & post. Nōdum me committo frigido veri, adhuc vigor est eius in frigore. *epi. 68.*

Septimus quisque annus.

Septimus quisque annus ætatem imprimit. 7. *de bene. 2.*

Novus annus.

Quid actum sit in cœlo ante diem tertium Idus Octobris Asinio Marcello, Acilio Auiola Coss. anno a nouo, initio seculi felicissimi, volo memoriæ tradere. in ludo. 247. [A Nouum annum appellabant, primum annum alicuius imperatoris. Eodem sensu apud Gellium 18. c. 1. nouum annum possis accipere. Ambulabamus, inquit, in littore, cum iam aduersperasceret ætate anni noui.]

Tempus veritatem aperit.

Veritatem 8 dies aperit. 2. *de ira. 22.* [8 Sic Tertullianus c. 7. apologetici: Tempus omnia reuelat. Horatius: Quidquid sub terra est, in apicum proferet ætas, Desodiet condetque nitentia.]

De Motu.

Non vides quam diuersus sit ascendentium habitus & descendendum? Qui per pronum eunt, resupinant corpora, qui in arduum, incumbunt. Nam si descendas, pondus suum in priorem partem dare, si ascendas retro abducere, conuictio, Lucili, consentire est. *epi. 124.*

DE COELO.

De vniuerso & mundo.

De vniuerso. 2. *nat. quæst. 1.*

Omnia, quæ in notitiam nostram cadere possunt, mundus complectitur. 2. *nat. quæst. 3.*

Corporum genera.

Quid est quod præcidere velim? Quædam continua esse corpora, vt hominem: quædam composita, vt nauem, domū, omnia denique, quorum diuersæ partes iunctura in vnum sunt coactæ: quædam ex distantibus, quorum adhuc membra separata sunt, tanquam exercitus, populus, senatus. Illi enim per quos ista corpora efficiuntur, iure aut officio cohererent, natura diducti & singuli sunt. Quid est quod etiā nunc præcidere velim? Nullum bonum putamus esse, quod ex distantibus constat. Vno enim spiritu vnum bonum contineri ac regi debet, vnum esse vnius boni principale. *epist. 103.* Ad hanc corporum diuisionem omnino accedit lex in rem 23 §. item. §. 5. ff. de rei vindic. l. rerum natura. ff. de usurpationibus. & quod ab Imperatore & Theophilo dicitur §. 18. & 19. Instit. de legatis.

Quæcunque videmus ac tangimus Plato in illis non numerat, quæ esse proprie putat. Fluunt enim & assidua diminutione atque adiectione sunt. Nemo nostrum idem est in senectute, qui fuit iuuenis. Nemo est mane, qui fuit pridie. Corpora nostra rapiuntur fluminum more. quicquid vides, currit cum tempore. Nihil ex his, quæ videmus, manet. Ego ipse dum loquor mutari ista, mutatus sum. Hoc est, quod ait Heraclitus: In idem flumen bis descendimus, & non descendimus. Manet enim idem fluminis nomen, aqua transmissa est. Hoc in amne manifestius est, quam in homine. Sed nos quoque nō minus velox cursus præteruehit. *epist. 59.* & post. Mundus quoque, æterna res & inuicta, mutatur, nec idem manet: Quamuis enim omnia in se habeat, quæ habuit, aliter habet, quam habuit: ordinem mutat.

Corporum quædam sunt composita, eaque constant aut nexu, aut aceruatione: vt puta funis, frumentum, nauis: quædam non sunt composita, vt arbor, lapis. 2. *nat. 2.*

Continuatio est partium inter se non intermissa coniunctio, & duorum inter se coniunctorum corporum cōtactus. Vnitas est sine commissura continuatio. 2. *nat. 2.*

Habet vnitatem, quicquid alicuius rei natura pars est. Nihil enim nascitur sine vnitatem. 2. *nat. quæst. 4.*

Habiliora sunt corpora pusilla, quæ in arma sua contrahi possunt, quam quæ superfunduntur, & vndique magnitudo sua vulneribus obiecit. 1. *de tranq. 8.*

De cœli circulis.

Cœlum diuiditur in circulos quinque. 5. *nat. quæst. 16.*

Horizon 5. *natural. 16.*

Animum debes mutare, non cœlum. *epi. 28.*

Vltra cœlum an sit aliquid.

Illud scrutor, quod ultra mundum iacet, vtrumne profunda vastitas sit, an & hoc ipsum terminis suis claudatur: qualis sit habitus exclusus, informia & confusa sint an in

omnem partem tantundem loci obtinentia: an & illa in aliquem cultum descripta sint. *de vita beata*, 32.

Vltra summum non est locus. *epi.* 74.

Nihil extra totum non magis, quam ultra finem. *de vit. beat.* 9.

Talis est sapientis animus, qualis mundi status super Lunam. semper illic serenum est. *epi.* 60.

De sideribus & Planetis.

Tardi sunt siderum incessus, si compares toti, contra citatissimi, si cogites quanta spatia nunquam intermissa velocitate circumcant *epi.* 93.

Stella Saturni grauis est. *7. nat. quest.* 19.

Saturnus. *7. nat. quest.* 12.

Mars. *7. nat. quest.* 12.

Qui in solem venit, licet non in hoc venerit, colorabitur. *epist.* 109.

Sol spectatorem, nisi cum deficit, non habet. *7. natur. quest.* 1.

Minuta lumina claritas solis obscurat. *epi.* 67.

De mundi & solis officio vide. *4. de bene.* 13.

Solem sapientes viri, pedalem esse contenderunt. *1. nat.* 3.

Sol. *6. de bene.* 20.

Defectus Solis & Lunæ inuicem obstant. *ep.* 93.

Luna. *6. de benef.* 20.

Nemo obseruat lunam, nisi laborantem. *7. nat. quest.* 1.

De Eclipsi solis.

Non est ista solis defectio, sed duorum siderum coitus, cum Luna humilior currens via infra ipsum solem, orbem suum posuit, & illum obiectu sui abscondit, quæ modo partes eius exiguas, si in transcurso strinxit, obducit, modo plus regit, si maiorem partem sui obiecit, modo exclusit totius aspectum, si recto libramento inter solem terrasque media successit. *5. de bene.* 6.

De Elementis.

Hæc nempe sunt elementa, quibus hic mundus administratur: Aqua, terra, spiritus. Omnia ista tam causa viuendi sunt, quam viæ mortis. *21.*

Hoc interest inter decreta philosophiæ & præcepta, quod inter elementa & membra. Hæc ex illis dependent, illa & horum causæ sunt & omnium *epi.* 96.

De igne.

Ignis qui valentem materiam occupauit, aqua, & interdum ruina extinguendus est. Ille, qui alimentis deficitur, sua sponte subdit. *epist.* 30.

Animalia quædam igne generantur. *5. nat.* 6.

Igitur exitus mundi est, humor primordium. *3. nat.* 13.

Sine adiutorio ignis nihil calidum est, nihil sine aëre frigidum. *epist.* 31.

De Aëre.

Mundi pars est aër, & quidem necessaria. *2. natural. quest.* 4.

Aër verberare, aut ictu, non læditur, nec scinditur quidem, sed circa id, cui cessit, refunditur. *epist.* 58.

Aër sui parte maxima varius, & inconstans, & mutabilis est. Circa terram plurimum agit, plurimum patitur, exagitat & exagitur. *2. nat. quest.* 11.

Natura aeris frigida est. *2. quest. nat.* 10.

Aër continuus terræ. *2. nat. qu.* 6.

Aër, si in atomos diuiditur, largus est. *2. nat.* 6.

De Aqua.

Vinculum terrarum oceanus. *ad Mart.* 18.

De aquis. *3. nat. quest.* 1.

Aqua sine spiritu. *2. quest. nat.* 9.

De Terra.

Terram puncti loco ponimus. *ad Mart.* 20.

Terra & pars est mundi, & materia *2. nat. q.* 5.

D E G E N E R A T I O N E E T

Corruptione.

Sterile est frigidum, calor gignit. *2. nat.* 10.

Nulla res consummata est, dum incipit. *6. nat. q.* 5.

Nihil deficit, quod in se redit. *3. nat.* 10.

Non potest crescere, quod plenum est. *epi.* 65.

Aliud alio modo fragile est. rerum exitus *variantur. de consolation. ad Polyb.* 20.

Nulla res magna non aliquod habuit ruinæ suæ spatium. *epist.* 92.

Qualitatis veræ tenor permanet, falsa non durant. *epistol.* 121.

Non nascitur ex malo bonum, non magis quam ficus ex olea. ad semen nata respondent. bona degenerare non possunt. *epist.* 88.

Morieris? quo transit orbis, ego transibo. *de rem. fort.*

Multa seculis futuris, cum memoria nostri exoleuerit, reseruantur. *7. nat. quest.* 31.

Omnia vetustate labuntur: nec quicquam tutum à senectute est. *6. nat. quest.* 11.

Summum adiectionem non recipit, (quid enim supra summum erit?) supra se gradum non habet. *epi.* 86.

Decrescere summum bonum non potest & post: Incrementum maximo non est. *epi.* 67.

M E T E O R O L O G I C A.

De Igneis meteoris.

De igneis meteoris, de capra, de hædo, & quid trabs, globi, faces, ardores, clypei, diurnæ faces ac stellæ, vide *1. nat.* 1.

De halone & corona, hoc est, fulgore qui sydera circumuectit, vide *1. natur.* 2.

De arcu & eius causis & speculis, vide *1. nat.* 3.

De Virgis, vide *1. nat.* 9.

De imaginibus solis, quæ Græce *παύλα*, vide *1. nat.* 11.

De Cæli recessu, pithiis & chasmate, & eorum coloribus, vide *1. nat. quest.* 14.

De fulgoribus, quid sint, & unde: de fulgoribus in præceps euntibus, certo loco permanentibus: apparentibus in nube, & supra nubes: moram patientibus, non patientibus, Astropolectis, cometis, pogoniis, lampadibus, cyparissiis, trabibus, pithiis, cælo ardente & speculis, vide *1. nat.* 15.

De Aeris Meteoris.

De vniuerso quæstiones pertinere aut ad cælestia, aut sublimia, aut terrena. *2. nat.* 1.

De aere continuo & commisso. *2. nat.* 2.

De materia mundi. *2. nat.* 3.

De partibus mundi & aere. *2. nat.* 4.

De terra. *2. nat.* 5.

De aere iterum. *2. nat.* 6.

De inani, & inane aeri nullum inesse. *1. nat.* 7.

De spiritu eiusque vi & intentione. *2. nat.* 8.

De lumine, & calore, & regione aeris triplici, terrena, superna, media. *2. nat.* 10.

Aër circa terrena eum maxime agitur. *2. nat.* 11.

De his quæ in aere fiunt, de tonitru, fulgure & fulgurationibus. *2. nat.* 12.

De fulguratione, & fulminatione, sententiæ quædam confutata. *2. nat.* 13.

De fulgure & fulmine sententia Senecæ, Anaximenis, Anaximandri, Anaxandri, Diogenis Apolloniatis. *2. natural.* 16.

Fulmen & fulgurationem ignem esse. *2. nat.* 11.

Ignem reddi nubibus percussis vel attritis. *1. nat.* 22.

Fulmen, cum ignis sit, cur terram & inferiora petat. *2. natur.* 24.

Ignem quomodo nubes gignant, cum sint humidæ, imo, vda. *2. nat.* 25.

De tonitru. *2. nat.* 27.

De fulminis mirandis operibus. *2. nat.* 31.

De fulminum portentis. *1. nat.* 32.

De fulminum arte, & ex ea diuinationibus, & an farum fulmine mutari possit: de fulminum generibus, an vnum sit, an multiplex, de fulmine consilio, autoritatis, status, monitorio, terebrante, dissipante, vrente seu fuscante, decolorante, colorante: de manubiis & fulminum missione sententiæ Hetruscorum & Philosophorum, dissentientes, vtrum fulmina à Ioue mittantur: de fulminibus perpetuis, finitis, pro rogatiuis priuatis, publicis. De fulgurum variis nominibus ex Ceeinna: cui, quædam sunt postulatoria, monitoria, fallacia, dentanca, peremtalicia, attestata, atterranea, obruta, regalia, inferna, hospitalia, auxiliaria. Ex Attali sententia fulminum quædam significare id, quod ad nos pertineat, eaque lata (hæc mantura significant, aut caduca) aduersa (hæc portendunt mala inuitabilia, vel quæ possunt minui, vel prolongari) aut mixta, hoc est, nec aduersa nec lata, sed quæ ex malo in bonum, aut ex bono in malum verti possint. Quædam significare id, quod ad nos non perueniat. Quædam significare id, cuius intellectus ad nos non perueniat. De his, inquam, tractatur à capite. *2. nat.* 33. vsque ad finem capitis si. De vi fulminum vrente, terebrante, frangente, dissipante, rumpente, scindente, pertundente, stridente, gelante, fundente. *2. nat.* 52.

Vinum fulmine gelatum, cum ad priorem habitum redit, aut exanimat, aut dementes facit. *2. nat.* 53.

De tonitru & fulmine sententia Posidonij. *2. nat.* 54. Horaciti. 56. Senecæ 57, 58.

Fulmina non esse timenda. *2. nat.* 59.

De aquis meteoris, & de grandine, gelu, niue, glacie.

De aquis, & quomodo fiant, & earum generatione, est.

3. nat. 1.

De aquarum causis perpetuis ex terra agitur à 3. nat. cap.

4. usque aut 12.

De aquis opinio Thaletis & Aegyptiorum. 3. nat. 13.

De aquarum venis. 3. nat. 15.

Fontes quidam cur senis horis pleni, senis sicci. de specubus subterraneis & piscibus subterraneis. 3. nat. 16.

De aquarum sapore vario, & quæ saporis eius sint causæ: de aquis medicatis per sulphur, nitrum & bitumen trāscuntibus, de aquis pestiferis. 2. nat. 20.

De Oceano & eius antiquitate. 3. nat. 22.

De aquis cœlestibus & terrenis, iisque, vel in summa humo natantibus, aut abditis. 3. nat. 23.

De aquis calidis & feruentibus. 3. nat. 24.

De aquis mortiferis & morbosis, neque saporem neque odorem habentibus. 3. nat. 25.

De aquis, quæ æstate augentur: & de Nilo. 3. de nat. 26.

De dilutij fatalis causis. 3. nat. 27.

De Nili incremento, eiusque casu & cataractis. 4. nat. 1.

De grandine, & quomodo fiat. 4. nat. 3.

Cur ningat hyeme, non grandinet, sed peracto tantum vere. 4. nat. 4.

De gelu Scythico: & cur plus algeant, qui duram niuem calcant, quam qui teneram. 4. nat. 5.

De grandinis futuræ speculatoribus, & sacrificiis ad grandinem auertendam. 4. nat. 6.

Niuem, & cur fiat in ea parte aëris, quæ prope terram sit: & de aëris natura prope terras & in montium cacuminib. 4. nat. 8.

Niuem & glaciem Romæ à delicatis vino refrigerando emtam. 4. nat. 13.

De Ventis.

De ventis, & vtrum ventus recte definiatur, cum dicitur esse aer fluens in vnam partem, an vero sufficiat dici, ventū esse fluentem aerein. 5. nat. 1.

Vtrum ventus generetur, quod multa corpuscula sint angusta & inania, vt sensit Democritus: 5. nat. 2. an vero generetur natura emittente spiritum, hoc est, ex aquarum & terrarum operationibus. 5. nat. 4. an ex sola aere vim naturalem se mouendi habente: & de differentia aeris & venti. 5. nat. 5.

Venti antelucani vnde fiant. 5. nat. 7.

Venti ἑσπέρια, & quare vere & æstate validiores sint hi venti. 5. nat. 8.

Etesia quando fiant, & cur Etesia venti à nautis somnuculosi & delicati appellentur. 5. nat. 10.

De ecnephis, & qui sint illi venti. 5. nat. 12.

De turbine, qui in fluminib. euenire solet, & de altero, qui igneus, quem Græci πνεύμα appellat. Item ventos ab aliis ventis generari, & de differentia venti & spiritus. 5. nat. 13.

De ventis, qui specubus eiciuntur, &c. vide 5. nat. 15.

De ventorum quaternario numero. De Euro ab ortu: Zephyro, ab occidente: Borea, à septentrione: Austro, à meridie. De ventorum duodenario numero, & de subfolano ab oriente æquinoctiali. De Vultuino, ab oriente hyberno, seu Euro. De Cæcia, ab oriente solstitiali, Fauonio seu Zephyro, ab occidente æquinoctiali, Cauro, ab occidente solstitiali, Africo (qui & Iybs) ab occidente hyberno, de Aquilone, Septentrione, & Thracia à latere Septentrionali, de Euronoto, Noto (qui & Auster) & Libonoto, à Meridie. Cur duodecim venti, & de cœli in 12. circulos diuisione. 5. nat. 16.

De vêtis quorundam locorum propriis, de Atabulo Apulie: Iapyge, Calabria, Scirone, Athenarum, Catægide, Pamphylia, Circio, Gallia & cæterarum regionum. 5. nat. 17.

Ventos cur fecerit, aut voluerit esse, Deus seu prouidentia diuina. 5. nat. quæst. 18.

De Terra motibus.

De terræ motibus Philosophica, Ethica & Theologica consideratio. 6. nat. 1.

Terræ motus causas nosse, hanc vtilitatem nobis parere, vt naturam cognoscamus. 6. nat. 4.

De causis terræ motus opiniones variae. 6. nat. 5. & vtrum causa terræ motus sit in aquis, vt Thales censuit. 6. nat. 6. In igni, vt Anaxagoras putauit. 6. nat. 9. In ipsa terra, vt Anaximenes opinatus est. 6. nat. 11. In spiritu, vt post Aristotelem Theophrastus, post Aristonem & alios Archelaus & alij sensere. 6. nat. 12. ad 18.

An in aere terra inclusio, vt Metrodorus Chius tradidit.

16. nat. 19. An partim in spiritu, partim in aqua, partim in vitroque, vt Democritus putauit. 6. nat. 20.

De generibus terræ motus, hoc est, de successione (ea fit, quoties terra quatitur & mouetur sursum & deorsum) inclinatione (ea fit, quoties terra in latera nutat nauigij more & tremore (hic fit, quoties terra neque succutitur, neque inclinatur, sed vibratur.) 6. natural. quæst. 21.

De motu quatiante seu successione opinio Asclepiodoti. 6. natural. quæst. 22. Callisthenis. 6. nat. 23.

De Campano terræ motu, & de singularibus eius, & quod in illo sexcentæ oues exanimatæ fuerint spiritu pestifero. 6. natural. 27. quod in eodem terræ motu statua diuisa. 6. nat. 29. quod in eodem terræ motu in quodam balneo tessellæ (quibus solum erat stratum) aliæ ab aliis separate, & iterum commissæ, & quod aqua in commissuras recepta, pauimento recedente, eoque compressio ebullierit & elisa fuerit. Item, quod molles materiæ mollius & crebrius tremuerint, quam duræ. 6. nat. 31.

Formidandos terræ motus sapienti non esse. 6. nat. 31.

De Cometis.

De cometis, horum contemplatione, & miraculis est, septimi nat. cap. 1.

Vtrum cometæ eiusdem sint conditionis, cuius superiora. Item, vtrum ortus & occasus cometarum certi sint. 7. nat. 2.

Opiniones de cometis variae. 7. nat. 3.

Faces & trabes non exprimi turbine, aduersus Epigenem. 7. nat. 4.

Cometas ex vento non fieri, aduersus eundem Epigenem. 7. nat. quæst. 6.

Cometas non vna tantum cœli parte conspici, sed tam in ortu, quam in occasu: frequentissime tamen circa Septentrionem. Item, formam cometarum non vnam esse. 7. nat. 11.

Cometas ex stellarum errantium & mobilium concursu non fieri, aduersus Artemidorum: & quod plures non sint errantes stellæ, quam quæ errantes à nobis & planetæ dicuntur denique, non fieri ex stellarum coeantium concursu. 7. nat. 12.

Cometas in duas stellas non dissolui, aduersus Ephorum historicum. 7. nat. 16.

Nullos cometas erraticos esse, aduersus Apolloniū Myndium. 7. nat. quæst. 17.

Stoicorum principi Zenoni placere, Cometa esse radios stellarum inter se commissos & reperlucos. Stoicis quibusdam aliis placere. Cometæ esse sydera, quæ suos habeant cursus, suisque temporibus oriantur: aliis item placere, syderis nomen cometæ imponendum non esse, quod cometes exigui temporis mora dissipetur: aliis item placere, cometæ sicut faces, & tubas, trabesque, & alia ostenta cœli deo aere creati. 7. nat. 19.

Senecæ sententia Cometæ non est subitaneus ignis, sed inter æterna opera naturæ, syderis ordinarium, non falsa syderum facies. 7. nat. quæst. 22.

Miscella de Meteorologicis, & aliis, quam Naturalium, Seneca libris.

Alia digna miratu, siue per ordinem subeunt, siue subditis causis mota prosiliunt, vt nocturni ignium tractus, & sine villo ictu sonituque fulgores cœli fathicentis, columnæque ac trabes, & varia simulachra flammæ. epi. 93.

Ad ictum fulminis subiti etiam vicina tremuerunt. Illic quisquis ab igne propior stetit, percussio similis obstupuit. epi. 75.

Fulmini etiam, cum latissime percussit ac fulsit, per exiguum foramen est reditus. epi. 58.

Flamma non potest opprimi. Nam circa id diffugit, quo vrgentur. epi. 58.

Procella in ipsa sereni fiducia solet emergere. epi. 76.

De Aetna monte eiusque ignibus. vide epi. 80.

Quid refert an aqua decurrens intercipiatur atque abeat, si fons, ex quo fluxerat, saluus est? epi. 76.

Grando incussa tectis, sine villo habitatoris incommodo crepitat, ac soluitur. epi. 45.

De Ventis.

Sordidæ nubes fere aut in aquam, aut in ventum resoluntur. epi. 54. in prin.

Qui a terra venti surgunt, & fluminibus, paludibusque excepti, sine pertinacia vehementes sunt. 1. de ira, 16.

De Terra motibus.

Quoties Asia? quoties Achaia? vrbes vno tremore ceciderunt? quot oppida in Syria? quot in Macedonia deuorata?

sunt? Cyprum quoties vastauit hæc clades? Quoties in se Paphus corruit? Frequenter nobis nuntiati sunt totarum vrbiū interitus. & post: Non vides quemadmodum in Achaia clarissimarum vrbiū iam fundamenta consumpta sint, nec quicquam extet, ex quo appareat illas saltem fuisse? *epist. 92.*

De Metallis.

Aurum & argentum, & propter ista nunquam pacem agens ferrum, quāsi male nobis comitterentur, natura abscondit: nos in lucem, propter quæ pugnaremus extulimus. nos & causas periculorum nostrorum, & instrumenta, disiecto terrarum pondere eruimus. nos fortunæ mala nostra tradidimus, nec erubescimus summa apud nos haberi, quæ fuerant ima terrarum. Vis scire quam falsus oculos tuos decipit fulgor? Nihil est istis, quamdiu immerfa & inuoluta cæno suo iacent, fœdus, nihil obscurius. quidni? quando per longissimorum cuniculorum tenebras extrahuntur: nihil est illis, dum fiunt & à fece sua separantur, informius. denique ipsos opifices intueri, per quorum manus sterile terræ genus & informe perpurgatur. Videbis quanta fuligine oblinantur. Atqui ista magis inquinant animos, quam corpora: & in possessore eorum, quam in artifice plus est sordium. *epi. 93.*

Leuium metallorum fructus in summo est. Illa opulentissima sunt, quorum in alto latet vena, assidue plenius responsura fodienti. *epi. 23.*

In hoc quoque dissentio, sapientes fuisse, qui ferri metalla, & æris inuenerunt, cum incendio sylvarum adusta tellus in summo venas iacentes liquefacta fudisset. *epi. 90.*

DE ANIMA.

De sensibus & de visu: & de optica nonnulla.

Oculorum velocior est sensus, & multum aures antecedit. 2. *natural. quæst. 12. in fin.*

Sive mixtura lucis nihil splendidum est, nisi atrum, nisi quod tenebras habet aut in se, aliquid traxit obscuri. *epi. 31.*

Homines amplius oculis quam auribus credunt *ep. 6.*

Color igneus est à sole, cæruleus à nube. 1. *nat. 4.*

Non est Aethiopis inter suos insignitus color. 3. *de ira. 27.*

Nihil illo carcere. [loquitur de Crypta Neapolitana] longius, nihil illis faucibus obscurius, quæ nobis præstant, non ut per tenebras videamus, sed ut ipsas. *epi. 58.*

Quæ ad oculos non reuocantur, sed extra conuersationē, ut superuacua iacuerunt, sordes ipsa colligunt vetustate. 3. *de benef. 2.*

Latitudo porticus ex remoto spectantibus, non seruat portionem suam, sed vltima, in angustias coeunt, & columnarū nouissima intervalla iunguntur. 7. *de bene. 1.*

Pleraque ex longinquo speculantibus abscessa & connexa videri solent, cum aciem longinquitas fallat. *in sap. non cad. in. 1.*

Hoc magnis euenit montibus, ut eorum proceritas minus appareat longe intuentibus: cum accesseris tunc manifestum fit, quod in arduo summa sint. *epi. 112.*

Remus integer in tenui aqua fracti speciem reddit. Poma per vitrum aspicientibus multo maiora sunt. Columnarum intervalla porticus longiores iungunt. 1. *nat. 3.*

Omnia per aquam videntibus longe sunt maiora. Literæ quamuis minutæ & obscuræ per vitream pilam aqua plenam maiores clariioresque cernuntur. Poma formosiora, quam sint, videntur, si innatant vitro. Sydera ampliora per nubem aspicienti cernuntur, quia acies nostra in humido labitur, nec apprehendere quod vult, fideliter potest. Quod manifestum fiet, si poculum adimpleueris aqua, & in id conieczeris annulum. Nam cum in ipso fundo iaceat annulus, facies eius in summo aquæ redditur. Quicquid videtur per humorem, longe amplius vero est. 1. *nat. 6.*

Speciosa & magna visentibus, cum ad pondus reuocata sunt, fallunt *epi. 67.*

Rectissima, cum in aquam demissa sunt, speciem curui præfractique visentibus reddunt. Non tantum quid videas, sed quemadmodum, refert. *epi. 73.*

De Auditui & voce.

Vox nihil aliud, quam ictus aeris. 2. *nat. quæst. 29.*

Spiritus noster clariorem sonum reddit, cum illum tuba per longi canalis angustias tractum patentiori nouissime exitu effundit. *epi. 109.*

Raro hæc coeunt, ut eadem vox & dulcis sit & solida. 3. *controu. proæm.*

Crepitus illisæ manus humeris, prout plana peruenit aut concaua, ita sonum mutat. *epi. 59.*

Vocaliora sunt vacua, quam plena, intenta, quam remissa. Ita tympana & cymbala sonant. 2. *nat. 29.*

Vox est quidem, sed non explanabilis 1. *de ira. 3.*

Habet homo vocem? Sed quanto clariorem canes, acutior aquilæ, grauiorem tauti, dulciorem mobilioremque luscinia? *epi. 77.*

Ut vidit vocem nullius terrestris animalis, sed (qualis marinis belluis esse solet) raucam & implicatam, putauit sibi decimum tertium laborem venisse. *in ludo.*

DE SENSU, ET IIS, QUÆ SENSU percipiuntur.

Sensum hominis nulla exuit virtus, *epi. 86.*

De Memoria.

Aliud est meminisse, aliud scire. Meminisse est, rem commissam memoria custodire, at contra scire, est, & sua facere quemque nec ab exemplari pendere, & toties ad magistrum respicere. *epi. 33.*

Memoriam in me floruisse, ut non tantum ad vsum sufficeret, sed in miraculum vsque procederet, non nego. Nam duo millia nominum recitata, quo ordine dicta erant, referebam, & ab iis, qui ad audiendum præceptorem nostrum conuenerant, singulos versus à singulis, datos, cum plures quam ducenti efficerentur, ab vltimo incipiens vsque ad primum recitabam, nec ad complectenda tantum quæ vellem, velox mihi erat memoria, sed etiam ad continenda quæ acceperat. 1. *controu.*

Clauisio Sabino memoria tam mala erat, ut illi modo nomen Vlyssis excideret, modo Achillis, modo Priami: quos tam bene nouerat, quam pædagogos nostros nouimus. Nemo vetulus nomenclator, qui nomina non reddit sed imponit, tam perperam tribus, quam ille Troianos & Achiuos persalutabat. Nihilominus eruditus volebat videri. Hanc itaque compendiarium excogitauit. Magna summa emit seruos, vnum, qui Homerum teneret: alterum qui Hesiodum. Nouem præterea Lyricis singulos assignauit. Magno emisit illum, non est, quod mireris. Non inuenerat? faciendos locauit, postquam hæc familia illi comparata est, coepit conuiuias suos inquietare. Habebat ad pedes hos, à quibus subinde peteret versus, quos referret, sæpe in medio verbo excidebat. Suastilli Satelliū Quadratus, stultorum diuitum adrosor, & quod sequitur, arrosor: & quod duobus his adiunctum est, derisor, ut Grammaticos haberet, analectas. A Cum dixisset Sabinus, centenis millibus sibi constare singulos seruos, Minoris, inquit, totidem scriuia emisisses. Ille tamen in ea opinione erat, ut putaret se scire, quod quicquam in domo sua sciret. *epi. 27.* [A Analectæ, sunt ne doctissimi, qui omnia ad manum habebant? an leguli, qui minuta quæque ex autoribus colligebant? an vero qui verba excidentia domino inter mentem ei reddebant?]

Quorumcunque stilus est velox, tardior memoria est. 1. *controu.*

Non sine ratione sacra est magnarum virtutum memoria. 4. *de benef. 30.*

Nihil magis præstandum est, quam ut memoria nobis meritum hæreat, quæ subinde reficienda est: quia nec referre potest gratiam, nisi qui meminit. 2. *de bene. 24.*

Quicquid frequens cogitatio exercet ac renouat, memoriæ nunquam subducitur, quæ nihil perdit, nisi ad quod non sæpe respexit. 3. *de bene. 2.*

Iniuriarum remedium est obliuio. *epi. 95.*

De somno.

Et obscuri crescebant in cornua e somni. *in ludo.* [3 Id est, crescebat nox: quo tempore longiore sopore detinemur.] c Somnum solitum erat pingi cum cornu, *testa Seruio 6. Seneidos: Valerius Flaccus 8. Argonauticon: Somne omnipotens, te Colchis ab omni Orbe voco, inque vnum iubeo, nunc ire draconem, Quæ freta sæpe tuo domui, quæ nubila cornu. Somno poeta lasciuiua quadam poetica tribuebant cornu plenum medicato stygijs fluij liquore. De eodem cornu Papinius 10. Thebaidos: manus hæc fusos à tempore læuo sustentat crines, hæc cornu obliqua remisit. & paulo post ipse Seneca: Iamque suum victrix augebat Cynthia lychnum. Longioribus noctibus opus est lychno maiore.*

Non est gratior foris, quam domi somnus. *de remed. fort. 16.*

Turpis, qui alto sole semisomnis iacet, cuius vigilia medio die incipit. *epi. 123.*

Qui leuiter dormit, & species secundum quietem capit

aliquando dormire se dormiens cogitat. Grauis somnus etiam somnia extinguit, animumque altius mergit, quam ut vi illo intellectu sinat. *epist. 54.*

Molestus est iucundum somnum videnti, qui excitat. Aufert enim voluptatem. etiamsi falsum, affectum tamen verum habentem. *epist. 103.*

De somniis.

Somnium narrare vigilantis est: & vitia sua confiteri sanitatis indicium est. *epist. 54.*

Dormientium insomnia tam turbulenta sunt, quam dies. *epist. 57.*

De senectute & morte.

Nemo nostrum idem est in senectute, qui fuit iuuenis. *epist. 59.*

In idem flumen bis descendimus, & non descendimus. *epist. 59.*

Aiebat, tam immaturo magnum ingenium non esse vitale. *i. contr. 1.*

De vita.

Dixi in Theologicis: & in Nomenclatore in verbo Vitalis.

LOCI COMMVNES SEV LIBER

AVREORVM, DE RE MEDICA EX

SENECA, AVTHORE D. GOTHO-

fredo I. C.

Ars longa, vita brevis.

ILLA maximi a Medicorum exclamatio est, *Vitam a breuem esse, longam artem.* *de breuitate vita cap. 1.* [A Hippocratem intelligit, quem & *epistol. 96.* vocat maximum medicorum, & huius scientiae conditorem. Paulus lib. 19. ad editum in l. 12. ff. de statu hominum, eundem vocat doctissimum virum, eiusque autoritate pronunciat, nasci perfectum partum mense septimo, aut, quod tantundem, centesimo octogesimo. l. 3. §. 12. ff. de suis. [A Aphorismus est primus Hippocratis.

De Medicina initiis.

Medicina quondam c paucarum fuit scientia herbarum. quibus sifteretur fluens sanguis, vulnera coirent paulatim. Deinde in hanc peruenit tam multiplicem varietatem. Nec est mirum, tunc illam minus negotij habuisse, firmis adhuc solidisque corporibus, & facili cibo, nec per artem, voluptatemque corrupto. Qui postquam coepit, non ad tollendam, sed ad irritandam famem quaeri, & inuentae sunt mille coediturae, quibus auditas excitaretur. Inde pallor & nervorum vino madentium tremor, & miserabilior ex cruditatibus, quam ex fame macies. Inde incerti labentium pedes & semper, qualis in ipsa ebrietate, titubatio. Inde in totam cutem humor admissus, distensusque venter, dum male assuescit plus capere, quam poterat. Inde suffusio luridabilis, & decolor vultus, tabesque in se putrescentium, & retorti digiti articulis obrigescentibus, nervorum sine sensu iacentium torpor, aut palpitatio corporum sine intermissione vibrantium. Quid capitis vertigines dicam? quid oculorum auriumque tormenta? & cerebri aestuantis verminationes, & omnia, per quae exoneramur, internis vlceribus affecta? & post: Immunes erant ab istis malis, qui nondum se deliciis soluerant, qui sibi imperabant, sibi ministrabant, corpora opere ac vero labore durabant, aut cursu defatigati, aut venatu, aut tellure versata: excipiebat illos cibus, qui nisi esurientibus placere non poterat. Itaque nihil opus erat tam magna medicorum supellectile, nec tot ferramentis & atque pyxidibus. simplex erat ex simplici causa valetudo. Multos morbos multa fercula fecerunt. & post: Maximus ille medicorum, & huius scientiae conditor, & feminis nec capillos defluere dixit, nec pedes laborare. Atqui haec iam & capillis destituuntur, & pedibus aegre sunt. non mutata foeminarum natura, sed vita est. Nam cum virorum licentiam aquauerint, corporum quoque virilium vitia aquauerunt. Non minus peruegilant, non minus potant, & oleo, & mero viros prouocant. Aequae inuitis ingesta visceribus per os reddunt, & vinum omne vomitu remittunt, aequae niuem rodunt, solatium stomachi aestuantis. Libidine vero nec maribus quidem cedunt pati natæ. Quid

ergo mirandum est, maximum medicorum ac naturae peritissimum in mendacio deprehendi, cum tot foeminae podagrica caluæque sint? Beneficium sexus suis vitiis perdiderunt, & quia foeminam exuerunt, damnatae sunt morbis virilibus. Et antiqui medici nesciebant dare scyphum, sapius & vino fulcire venas cadentes. Nesciebant sanguinem emittere, & diutinam agrotationem balneo sudoribusque laxare: nesciebant crurum vincula, brachiorumque latentem vim, & in medio sedentem, ad extrema reuocare. Non erat necesse circumspicere multa auxiliorum genera, cum essent periculorum paucissima. *epist. 96.* [c Sane anno urbis 535. primum e Medicis Romam venit ex Peloponneso Archagatus Lysaniae filius, qui a sanitia secandi, vrendique vulnerarius & carnifex dictus. 9. *Plinius 1.* Illud impendio ibidem placet, quod M. Cato filium dehortatus a Graecorum Medicina, proficitur commentarium sibi esse, quo medeatur filio, & seruis, & familiaribus. qui locus argumento est, viros illos magnos sibi suisque medicinam fecisse. [d puto legendum: ex ferculis, quam ex fame macies. [e instrumento medici legato continentur collyria, emplastra, & cetera eius generis. l. 18. §. 10. ff. de instructo. [f Hippocratem intelligit: alioquin Aesculapius medicinarum demonstrator. *Tertull. cap. 25. apologetico aduersus gentes.*

De Medicina decretis: De secta Hippocratis, Asclepiadis, Themisonis.

Artes pleraeque, imo, ex omnibus liberalissimae, habent decreta sua, non tantum praecepta, sicut medicina. Itaque alia est Hippocratis secta, alia Asclepiadis, alia Themisonis. *A epist. 96.* [A His adde sectam Antonij Musae sub Augusto: Vectij Valentis sub Claudio: Thessali sub Nerone: & Crinae Massiliensis, qui ex Ephemeride Mathematica cibos dabat, & horas obseruabat: Charmidis, qui frigida hibernis algoribus lauari permittebat. adde Clinicen & Empiricen. 29. *Plin. 1.* Adde & Veterinariam & iumentorum medicinam, a Chirone Graeco inuentam, qui inde pingitur dimidia parte homo, dimidia equus. 4. *Isid. 9.*

De officio medici: sanare.

Non sani esse tantum volumus, sed sanare. 3. *de natural. 39.*

Sanandis quibusque praesto esse.

Medicina & sceleratis opem ministrat. Compositiones remediorum salutarium nemo supprellit, ne sanarentur indigni. 4. *de benef. 28.*

Omnia facere, ut sanet.

Medicus, si omnia fecit, ut sanaret, peregit partes suas. 7. *de benef. 13.*

Non desperare de curatione.

Mali medici est desperare, ne curet. 1. *de clem. 17.*

Intelligere aegri statum, neque eum dissimulare.

Medicus, si deficere aegrum non intelligit, quantum ad artem, magis peccat, quam si se intelligere dissimulat. *epist. 96.*

In rem presentem venire, ut sanet.

Quædam non nisi à præsentem monstrantur. Non potest medicus per epistolas cibi aut balnei tempus eligere. Vena tangenda est. *epist. 22.*

Tempus iustum sanando sumere.

Quid horum raptim fieri potest? Quis medicus ægrotos in transitu curat? *epist. 40.*

Occidentis famam vitare.

Non minus principi turpia sunt multa supplicia, quam medico multa a funera. 1. *de clement. 24.* [A Hoc nomine Themison male audit apud Poëtam Iuvenalem Satyra 10. Promptius expediam quot amauerit Hippia mœchos, Quot Themison ægros autumnno occiderit vno Quot Basilus socios, quot circumscripserit Hirrus Pupillos.

Non morbos ipsos irritare, ut maiore gloria sanasse videatur.

Grauiissima infamia est *medici*, opus b quærere medici. Multi quos auxerant morbos & irritauerant, ut maiore gloria sanarent, non potuerunt discere, aut cum magna miseratione vexatione vicerunt. 6. *de benef. 36.* [B Id est, morbum ipsum irritare, ut maiore gloria sanasse videatur. Tertullianus aduersus Marcionem: Quid de tali medico iudicabis, qui nutriat morbum, mora præsidij: & periculum extendat dilatione remedij, quo pretiosius & famosius curret? Quid si medicus per aduersa medicamenta, inferendo periculum eorum amittendorum, ægrotum compulit, ut ei possessiones suas contra bonam fidem æger venderet. Et iniuste factum coercendum, & res agro restituenda. l. 3 ff. *de extr. cognit.*

Etiã obsecra ipsa corporis contrectare, ut sanet.

Hunc affectum aduersus ægros suos medicus habet. horum nec obsecra (si remedio egent) contrectare, nec reliquias & effusa intueri dedignantur, nec per furorem sæuentium excipere A conuitia in. *sap. non cad. 13.* [A Tertullianus, in scorpiaco aduersus Gnosticos: Horrorem operis (loquitur de medicinæ sæuitia, de scalpello, de cauterio & sinapis incendio) fructus excusat. Vlulans denique æger, & gemens, & mugiens inter manus medici, postmodum eadem mercede cumulabit, & artifices optimas prædicabit, & sæuas iam negabit.

Adice lacerationes medicorum ossa viuus legentium, & totas in viscera manus mittentium, & non simplici dolore pudenda curantium. *ad Mart. 22.*

Veram morbi originem ab ægro exquirere.

Quare non verum, B ut medico, fateat? 1. *de tranq. 1.* [B Et merito: nec enim medicus recte sanare potest, nisi vim & qualitatem morbi cognouerit. Per contrarium medicus, si prudentem ægrum, nec timidum habeat, verum illi dicere debet: si timidum ac stultum, ægri necessarii. *Galenus Commentario 2. in 6. de popularibus morbis.*

Non multa loqui, sed sanare.

Non c quærit æger medicum eloquentem, sed sanantem. Sed si ita competit, ut idem ille, qui sanare potest, compte de his, quæ faciendæ sunt, differat, boni consulet: non tamen erit, quare gratuletur sibi, quod inciderit in medicum etiam disertum hoc enim tale est, quale si peritus gubernator etiam formosus est. Quid aures meas scalpis? quid oblectas? aliud agitur. vrendus, secandus, abstinendus sum. Ad hæc adhibitus es, curare debes morbum veterem, grauem, publicum. Tantum negotij habes, quantum in petilentia medicus. *epist. 75.* [C Medicus ad ægrum non venit ut concionetur, sed ut sanet.

Nunquid ægrum laudat medicus secando? Tacete, D fauete & præbete vos curationi. etiam si exclamaueris, non aliter audiam quam si ad tactum vitiorum vestrorum gemiscatis. *epist. 53.* [D emendauit hunc locum lib. 2. Coniecturarum.

Quid ni feliciorum putem Muti, qui sic tractauit ignem, quasi illam manum tractatori e præstitisset? *epist. 67. in fin.* [E Tractatores videntur fuisse, qui manu membra tractabant, & leuiter fricabant. *Martial. li. 3. epigr. 40.* Percurrit agili corpus arte tractatrix.

De partibus corporis humani, De Venis & arteriis.

Placet natura regi terram, & quidem ad corporum nostrorum exemplar, in quibus & venæ sunt & arteriæ. Illæ sanguinis, hæ spiritus receptacula. In terra quoque alia sunt itineta, per quæ aqua: alia, per quæ spiritus currit: adeoque illam ad similitudinem corporum humanorum natura formauit, ut maiores quoque nostri aquarum appellauerint venas. 3. *natural. 15.*

De ossibus, nervis, articulis, decore, core.

In corpore nostro ossa, nervi, & articuli firmamenta totius, & aliaminime speciosa visu, prius ordinantur, deinde

hæc, ex quibus omnis in faciem aspectumque decor est, post hæc omnia, qui maxime oculos rapit, color, vitimus perfectio iam corpore effunditur. 2. *de ira 1.*

De sanguine & humoribus, cerebro, medullis, musculis, salinis, lachrymis, & lubrico articularum.

In nobis non tantum sanguis est, sed multa genera humorum, alij necessarii, alij corrupti, ac paulo pinguiore: in capite, cerebrum, in ossibus, medullæ, musculi salinaque, & lachrymæ, & quiddam additum articulis, per quod citius flectantur ex lubrico. 3. *nat. 15.*

De secundis infantium.

Non magis ad se iudicat ea pertinere, quam secundas ad editum infantem. *epist. 93.*

De sanitate & bona valetudine. Eam à medico reddi, non præstari.

Corpori ad tempus bona valetudo est, quam medicus, etiam si reddidit, non præstat. *epist. 73.*

Sanitatis & bona valetudinis definitio non vera.

Quid si sanum voces, leuiter febricitantem? non est bona valetudo, mediocritas morbi. *epist. 86.*

Bona valetudinis & virium differentia.

Non video quare sibi placeat, quod robustior est valetudinario. Multum interest inter vires & bonam valetudinem. 1. *nat. q. præfat. 1.*

Origo valetudine.

A capite bona valetudo. 2. *de dem. 2.*

Inconculsa, & vi educta valetudinis discrimen.

Feliciores est inconculsa valetudo, quam ex grauibis morbis, & extrema minitantiis, in tutum vi quadam & patientia educta. *epist. 67.*

Hoc interest inter sanum, & ex morbo graui, ac diutino emergentem. Illi sanitatis loco est leuior accessio: hic nisi attendit, subinde grauatur & in eadem reuoluitur. *epist. 33.*

Non tantum velocitas perit poplitibus incis, sed debilitas pro illa subit. Bona valetudo viciata in malam transfertur. acies oculorum extincta cecitate nos afficit. *epist. 76.*

DE SIGNIS MORBORVM

In corporibus futuri languoris signa præcurrunt. Quædam enim segnitia neruis inest, & sine labore villo lassitudo & oscitatio, & horror membra percurrunt. *epist. 75.*

Hic quidem ait nos eandem *crisin* habere, quia vtrique dentes cadant. *epist. 84.*

Ægros scimus neruos esse, vbi inuitis nobis mouentur. Senex, aut infirmi corporis, est, qui cum ambulare vult, currit. 2. *de ira 35.*

Qui comitali vitio solent corrip, iam aduentare valetudinem intelligunt, si calor summa deseruit, & incertum lumen neruorumque trepidatio est, si memoria sublabitur, caputque versatur. Solitis itaque remediis incipientem casum occupant, & odore gustuque quicquid est, quod alienat animos, repellitur, aut fomentis contra frigis rigoremque pugnatur, aut, si parum medicina profecit, vitauerunt turbam, & sine teste ceciderunt. Proderit morbum suum nosse, & vires eius, antequam spatientur, opprimere. 3. *de ira. 10.*

Fastidientis stomachi est, multa degustare. *epist. 2.*

DE CAUSIS MORBORVM, ET ALIIS nonnullis, quæ morbos adiuvant.

Ægris sana miscere.

Initium morbi est, ægris a sana misceri. 1. *de tranq. vii. 7.* [A puta, pestilentia loca ingredi.

Morbum suum nosse.

Causa multis moriendi fuit, morbum suum nosse. *de breu. vit. 13.*

Intemperantia.

Nullam B habet spem salutis æger, quem ad intemperantiam medicus hortatur. *epist. 124.* [B sic Valerius 9. c. 1. Nullum finitur vitium ibi, vbi oritur.

Stomachus vitiatu & bilem colligens.

Stomachus morbo vitiatu, & colligens bilem, quoscunque accepit cibos mutat, & omne alimentum in causam doloris trahit. 5. *de ben. 12.*

Ciborum copia.

Copia ciborum subtilitas animi impeditur. *epist. 15.*

Alimenta stomacho innatantia.

Alimenta quæ accipimus quandiu in sua qualitate perdurant, & solido innatant stomacho, onera sunt, ac cum eo, quod erant, mutata sunt, tunc demum in bilem, & in languinem transeunt. *epist. 85.*

Alimenta, ut sumpta, ita statim eiecta.

Non prodest cibus, nec corpori accedit, qui statim sumtus emititur. *epist. 2.*

Epula, ebrietates, libidines.

Epula, crudelitatem auferunt, ebrietates, neruorum torporem tremoremque, libidines, pedum, manuum, articulorum omnium deprauationes. *epist. 24.*

Humor vitiosus.

Corporibus, copia vitiosi humoris intensis, morbus non est incrementum, sed pestilens abundantia. *1. de tra 16.*

Suspicio morbi redituri.

Qui ex longa & graui valitudine expliciti, motiunculis leuibusque interim offensis perstringuntur, & cum reliquias effugerint, suspicionibus tamen inquietantur, medicisque iam sani manum porrigunt, & omnem calorem corporis sui calumniantur. *1. de tranq. 2.*

Metus, dolor, intermissa voluptates.

Tria in omni morbo graui sunt, metus mortis, dolor corporis, intermissio voluptatum. *epist. 79.*

Minima accessio.

Quamuis leuia initia morborum serpunt, & agra corpora minima interdum mergit accessio. *epist. 86.*

DE MORBORVM GENERIBVS

Morborum animi & affectuum differentia.

Quid inter morbos animi interfit & affectus, saepe iam dixi. Nunc quoque admonebo. Morbi sunt inueterata vitia & dura: ut auaritia, ut ambitio nimia. postquam haec animum implicauerunt, & perpetua esse mala eius coeperunt. Ut breuiter finiam, morbus est iudicium in prauo pertinax, tanquam valde expetenda sint, quae leuiter expetenda sunt: vel, si mauis, ita finiamus. Morbus animi est, nimis immingere leuiter petendis, vel ex toto non petendis, aut in magno pretio habere in aliquo habenda, vel in nullo. Affectus sunt motus animi improbabilis, subiti & concitati, qui frequentes, neglectique fecere morbum: sicut distillatio vna, nec adhuc in morem adducta tussim facit, assidua & verus phthisis. Itaque qui plurimum profecere, extra morbos sunt, affectus tamen adhuc sentiunt. *epist. 76.*

Vitia mentis humanae inueterata & dura morbos vocamus. *epist. 86.*

De febrium differentiis, de leui motiuncula, & vera febre.

Leuis saltem motiuncula decipit, sed cum creuerit, & vera a febris exarserit, etiam duro, & perperissio confessionem exprimit. Pedes dolent, articuli punctiunculas sentiunt, adhuc dissimulamus, & aut talum extorsisse nos dicimus, aut in exercitatione aliqua laborasse. Dubio & incipienti morbo quaeritur nomen, qui, ut talaria caeperit intendere, & utrosque dextros pedes fecerit, necesse est podagram fateri. Contra euenit in iis morbis, quibus afficiuntur animi. quo quis peius se habet, minus sentit. *epist. 54.* [A Plus est vera febris, quam vetus. Nam & autores nostri Vlpianus ad edictum aedilium curulium in l. 1. §. 8. ff. de aedilitio edi: & Iulianus §. Digestorum in l. 60. ff. de re iudicata, veterem quidem quartanam opponunt leuissimae febriculae, veterem tamen quartanam talem esse posse, ut iam sperni possit: denique ut in ea agrotus omnibus rebus suis superesse soleat.

Dolores maximi & acutissimi cur consistant in macerrimis corporis partibus, puta neruis & articulis, ut podagra, chiragra dolore vertebrarum, neruorum, dentium, oculorum. De dolore in stuporem verso.

Maximi dolores consistunt in macerrimis corporis partibus, neruis articulisque, & quicquid aliud exile est. Acerime sauit, cum in arcto vitia conceperit. Sed cito ea partes obstupescunt, & ipso dolore sensum doloris amittunt. siue, quia spiritus naturali prohibitus cursu, & mutatus in peius, vim suam, qua vigerat admonetque nos, perdit; siue, quia corruptus humor, cum desit habere quo confluat, ipse se elidit, & his, quae nimis impleuit, excutit sensum. sic podagra, & chiragra, & omnis vertebrarum dolor, neruorumque interquiescit, cum illa, quae torquebat, hebetauit. Omnium istorum prima verminatio vexat, impetus mora extinguitur, & finis dolendi est, obtorpuisse. Dentium, oculorum, aurium & dolor ob hoc ipsum acutissimus est, quod inter angusta corporis nascatur: non minus mehercule quam capitis ipsius: si incitator est, eo citius in alienationem stuporemque convertitur. Hoc itaque solatium vasti doloris est, quod necesse est, desinas illum sentire, si nimis senseris. *epist. 79.* [A Podagra & chiragra dis-

crimen lepidio illo suo versu martialis delineauit: Litigat & podagra Diodorus (Flacce) laborat: Sed nil patrono porrigit, haec chiragra est. [B Hinc auricularius, pro medico qui aurium dolores curat, in l. 1. §. 3. ff. de extr. cognit. & auricularis dolor in l. 4. in fin. ff. de adilitio edicto.

De longa distillatione & febriculis inde sequentibus.

Febriculae longas distillationes, & in consuetudinem adductas, sequuntur. *epist. 79.*

De morbis ad horam & certum tempus recurrentibus.

Quartana ad horam venit, podagra ad tempus respondet; purgatio, si nihil obest, statum diem seruat. praesto est ad mensem suum partus. *3. natural. 16.*

De febribus torrentibus.

Præcordiorum suppurationes, & febres viscera ipsa torrentes. *epist. 14.*

De Hydropisi.

Nullus sufficit humor ad satiandum eum, cuius desiderium non ex inopia, sed ex aestu ardentium viscerum oritur. non enim sitis illa est, sed morbus. *ad Alb. 11.*

De peste.

Solet post magnos terrarum motus pestilentia fieri. Nec id mirum: Multa enim mortifera in alto latent: & aer ipse, qui vel terrarum culpa, vel pigritia, & aeterna nocte torpescit, grauis haurientibus est, vel corruptus internorum ignium vitio, cum est a longo situ emissus, purum hunc liquidumque maculat ac polluit, insuetumque ducentibus spiritum: affert noua genera morborum. Quid quod aquae inutiles pestilentesque in abdito latent? ut, quas nunquam vltus exerceat, nunquam aura liberior verberet. & post: Aer quoque, qui mixtus est illis, quique inter illas paludes iacet, cum emerit, late vitium suum spargit, & haurientes necat. & post: Multa terras habere mortifera vel ex hoc intellige, quod tot venena nascuntur non manu sparsa, sed sponte: solo scilicet habente ut boni, ita mali semina. & post: Nec prius pestilentia desinit, quam spiritum illum grauem exerceat laxitas coeli, ventorumque iactatio. *6. nat. 27.*

Aduersus pestilentiam nihil prodest firmitas corporis, & diligens valetudinis cura. promiscue enim imbecillia robustaque inuadit. *3. de ira. 5.*

In pestilentia cauendum est, ne corruptis iam corporibus, & morbo flagrantibus assideamus. quia pericula trahemus, afflatuque ipso laborabimus. Initium morbi est aegris sana miscere. *1. de tranq. 7.*

Tantum negotij habet, quantum in pestilentia medicus. *epist. 75.*

De insania.

Non omnes stultos curamus elleboro. *2. de ben. 35.*

Nemo praecipis curat insaniam. *epist. 95.*

Si bilis nigra curanda est, & ipsa furoris causa remouenda. *epist. 95.*

Quemadmodum apud insanos sola praecipia non prosunt: sic curationem adiuvant. & denunciatio & castigatio insanos coarctat. De illis sanis nunc loquor, quibus mens mota est, non erepta. *epist. 93.*

Inter insaniam publicam & hanc, quae a medicis traditur, nihil interest, nisi quod haec morbo laborat, illa opinionibus falsis. altera causas furoris traxit ex valetudine, altera animi mala valetudo est. Si quis furioso praecipia det, quomodo loqui debeat quomodo procedere, quomodo in publico se gerere, quomodo in priuato, erit ipso, quem monabit, insanior. Si bilis nigra curanda est, & ipsa furoris causa remouenda. Idem in hoc animi furore faciendum est. ipse discuti debet. *epist. 95.*

Insania species omnia grandia cupere.

Senetio fuit ingenij confusi ac turbulenti, qui cupiebat grandia a dicere, adeo ut nouissime huius rei morbo teneretur, & rideretur. Nam & seruos nolebat habere nisi grandes, & argentea vasa non nisi grandia. Credatis mihi velim non iocanti, eo peruenit insania eius. ut calceos quoque maiores sumeret, sicut non esset nisi mariscas. Concupinam ingentis staturae habebat. omnia probabat grandia. Ei impositum est cognomentum, & vocari coepit Senetio Grandio. *Suafor. 2.* [A Aristophanes Ranis appellat verba grandia *ἰσχυρὰ* in rupium morem alta, & *ἰσποδὺν*, ita sublimia, tanquam equis vecta. Callimachus Grammaticus apud Athenaeum 3. Dipnosophist. librum magnum, magno malo comparat. Mirum itaque longiores Demosthenis, Ciceroni: longissimos versus Aristophanis Archilocho gratiores haberi.

De ophthalmia, & suffusionibus, & morbis oculorum.

Si quid obstat oculo & impedit visum, debet rempieri. Huic non opus est præceptis ad viuendum, sed remedio quo purgetur acies, & officientem sibi moram effugiat. *& post:* Deinde, cuius curata est suffusio, is non protinus, cum visum recepit, alijs quoque potest reddere. *& post:* Oculos quoque ægros medicus non tantum curat, sed etiam monet. non est, inquit, quod protinus imbecillam aciem committas improbo lumini: à tenebris primo ad vmbrosa procede: deinde plus aude, & paulatim claram lucem pati assuesce. non est, quod post cibum studeas, non est, quod plenis oculis ac tumentibus imperes. Afflatum & vim frigoris, in oculos incurrentis, euita. Aliaque eiusmodi, quæ non minus, quam medicamenta proficiunt, Adicit remediis medicina consilium. *epist. 93.*

Putata relicta nobis medicamenta, quibus sanarentur oculi. Non opus est mihi alia quærere, sed hæc tantum modis & temporibus aptanda sunt. Hoc asperitas oculorum conleuatur, hoc palpebrarum crassitudo tenuatur, hoc vis subita & humor auertitur, hoc acuitur visus. *epist. 65.*

Oculos maior & perfecta suffusio excæcat, modica turbat. *epist. 86.*

Difficiles faciunt oculos diutini morbi, etiam ad minimam radij solis offensionem. *epist. 84.*

Visus oculorum quibusdam medicamentis acui solet & repurgari. *epist. 116.*

De Vlcerebus & papulis.

Vlcera quædam nocituras manus appetunt, & tactu gaudent, & scædam corporum scabiem delectat, quicquid exasperat. 1. *de tranq. 2.*

Papulas A obseruatis alienas, obsiti plurimis vlcerebus *de vita beata 27.* [A Adagium in cæcos aliorum reprehenses simile est illud in Tragœdia: ἀλλ' οὐκ ἴατε τοὺς ἄλλους ἐλκυσσέμεν. Aliis medetur, ipse plenus vlcerebus. Porro papulæ sunt aspredines cutis, quibus ea rubet, & leuiter roditur, authore Cornelio Celso. ex eo genere, quos Græci ἰόνθοις ἐξασπόμενα vocant.

Vlcera ad leuem tactum, deinde etiam ad suspicionem tactus condolefcunt. 3. *de ira. 10.*

De cicatrice.

Coire velut in cicatricem. 3. *nat. 15.*

De faucibus concisis & strumis.

Nemo aliis risum præbuit, qui ex se cœpit. Vatinius hominem natum & ad risum & ad odium, scurram fuisse venustum & dicacem memoriæ proditum est. In pedes suos ipse plurima dicebat, & in fauces concisas: sic inimicorum, quos plures habebat quam morbos, & in primis Ciceronis, vrbantatem effugit. 2. *in sapientem non cadere iniuriam. 17.*

De suspirio.

Vni morbo quasi assignatus sum: quem, quare Græco nomine appellem, nescio. Satis enim apte suspirium B dici potest. Breuis autem valde & procellæ similis impetus est, intra horam fere definit. Quis enim diu expirat? Omnia corporis aut incommoda, aut pericula per me transierunt. Nul- lum mihi videtur molestius. Quid ni? Aliud enim, quicquid est, agrotare est, hoc, est animam agere. Itaque medici hanc meditationem mortis vocant. Facit aliquando spiritus ille, quod sæpe conatus est. *& post:* Paulatim suspirium illud, quod esse iam anhelitus ceperat, interualla maiora fecit, & retardatum est ac remansit. Nec adhuc, quamuis defuerit, ex natura fluit spiritus. Sentio hæitationem quandam, & eius moram, Quomodo volet, dummodo non ex animo, suspiret. *epist. 55.* [B Ad hoc suspirium conferre buglossam & basilicam Apuleius scribit libro de virtutibus herbarum cap. 41. & 128.

De cardiaco.

Bibere & sudare, vita cardiaci est. *epist. 15.*

De Varicum exsectione.

Ille, qui dum varices exsecandas præberet, legere librum persequeretur. *epist. 79.*

De animi deliquio.

Fortes quidam, & paratissimi fundere suum sanguinem, alienum videre non possunt. Quidam ad vulneris noui, quidam ad veteris & purulenti tractationem inspectionemque succidunt, & linquuntur animo: alij gladium facilius recipiunt, quam vident, Non est hic timor, sed naturalis affectio, inexpugnabilis rationi. *epist. 58.*

Mel amarum quibusdam videri.

Sunt quidam, quibus, morbi vitio, mel amarum videatur. *epist. 110.*

De Vomico morbo.

Fabianus Maximus nobilissimus vir fuit, qui primus foro Romano hunc vomicum morbum, quo nunc laborat, intulit. 2. *contr. 5.*

De Lymphaticis.

Inter bella errauere lymphatici: nec vsquam plura exempla vaticinantium inuenies, quam vbi formido mentes religione mixta percussit. 6. *nat. 28. in fin.*

De Comitiali morbo.

Vide supra caput de signis morborum.

De papulis, nauiis, verrucis.

Papulas obseruatis alienas, obsiti plurimis vlcerebus. Hoc tale est, quale, si is pulcherrimorum corporum nauos aut verrucas derideat, quem scabies depalcatur. *de vit. beat. cap. 27.*

DE REMEDIIS.

Remedia adhibitorum medicum agri accersimus, non declamaturum.

Non quærit æger medicum eloquentem A sed sanantem. *epist. 76.* [A Et alioqui Hippocrates libro de præceptionibus medicum garrulitate affirmationem, fallacem esse, & ad errorem procliuem, tradit.

Remedia tandiu adhibenda quamdiu vitia sunt.

Remedia B ante vultis, quam vitia desinere. *epist. 90.* [B Digna obseruatione est medicina à Platone facta diuisio. Vult enim quinque species esse medicinarum: quarum quæ prima φαρμακωτική, potione: secunda γυμναστική, secundo vel vrendo: tertia διαητική, commoda victus ratio. ne morbos curat: Quarta γοστρονομική, quæ in cognoscendis ipsis morbis versatur: Quinta βοηθητική, dolores continuo sedat. *Laertius 3. in Platoni vita.*

Remediis pondus adferes, curari à quo velis.

Nihil magis ægris prodest, quam ab eo curari, à quo volunt. 4. *contr. 5.*

Remedia non immorantia.

Remedia non profunt, nisi immorentur. *epist. 40.*

Immatura medicina.

In morbis nihil est magis periculosum, vel perniciosum, quam immatura medicina. *ad Albin. 1.*

Opportunus cibus.

In ægris opportunitas cibi salutaris est. 2. *de ben. 2.*

Crebra mutatio remediorum.

Nihil æque sanitatem impedit, quam remediorum crebra mutatio. *epist. 2.*

Non venit vulnus ad cicatricem, in quo crebra medicamenta tentantur. *epist. 2.*

Remediorum quadam delectant protinus: alia post sanitatem.

Non est acerba medicina, quæ protinus delectat domum sanat, aliorum remediorum post sanitatem voluptas est. Philosophia pariter & salutaris & dulcis est. 6. *epist. 51. in fin.*

Curationis ac remedij operantis indicium.

Tunc incipit medicina proficere, vbi in corpore alienato dolore tactus expressit. *epist. 90.*

Leuiore orientibus, & à sanguine recentibus: vehementiores inueteratis morbis, & in malum vlcus versis adhibenda medicina.

Leuiore medicina est oriens adhuc restinguenda mali vis: vehementius contra inueterata pugnandum est. Nam vulnere quoque sanitas facilis est, dum à sanguine recentia sunt, tum & viuntur & in altum reuocantur, & digitoscutantium recipiunt. vbi corrupta in malum vlcus se vertunt, difficilius curantur. *ad Mart. 1. in fin.*

Solatio honesta, Studia, Amici, Ambulatio, Exercitatio,

Otium, Lectio, Nauigatio, Concussio,

Cibi, Vinum.

Hæc ipsa, quibus acquiescebam, medicinarum vim habuerunt. In remedium cedunt honesta solatia, & quicquid animi erexit, etiam corpori prodest. Studia mihi nostra salutaria fuerunt. Philosophia acceptum fero, quod surrexi, quod conualui. Illi vitam debeo, & nihil illi minus debeo. Multum mihi ad bonam valetudinem contulerunt amici, quorum adhortationibus, vigiliis, sermonibus alleuabar. Nihil æque ægrum reficit atque adiuuat, quam amicorum affectus. nihil æque expectationem mortis ac metum surripit. *& post:* Medicus tibi quantum ambules, quantum exercearis monstrabit. Ne indulgeas otio, ad quod vergit iners valetudo, vt legas clarius & spiritum, cuius iter & receptaculum laborat, exerceas, vt nauiges, & viscera molli exercitatione concutias:

quibus cibis vtaris, vinum quando virium causa aduoces, quando intermitas, ne iritet & exasperet tussim. *epistol. 79.*

Medendi gradus & ordo.

Medicus primo in leuibus vitiis tentat, non multum ex quotidiana consuetudine inflectere? & cibis, potionibus, exercitationibus ordinem ponere, ac valetudinem tanrum, mutata vitæ dispositione firmare. Proximum est, modus proficiat. Si modus & ordo non proficit, subducit aliqua & circumcidit. Si ne adhuc quidem responderet, interdicit cibis & abstinencia corpus exonerat. Si frustra molliora cesserunt ferit venam, membrisque, si adhaerentia nocent, & morbum diffundunt manus affert. nec vlla dura videtur curatio, cuius est salutaris effectus. 1. *de ira 5.*

Frigida negata & ferrum.

Frigida aëris negamus, & lugentibus ac sibi iratis ferrum vt amentibus quidquid contra se vsurus ardor petit. 2. *de benef. 14.*

Aqua tempestiue data.

Aqua tempestiue data remedij locum obtinet. 2. *de beneficiis. 2.*

Frigida aspergi.

Animo relictos stupentesque frigida spargimus, vt in sensum suum redeant. 4. *natur. 13.*

Fortuita sanantia: in flumen cecidisse frigore magno flagellis quartanam discutere: metus repentinus.

Multos fortuita sanant, nec ideo remedia sunt. Et in flumen alicui cecidisse frigore magno causa sanitatis fuit, quomodo quorundam flagellis quartana discussa est, & metus repentinus animum in alienam curam auertendo suspectas horas fecellit, nec ideo quicquam horum etiam si saluti fuit, salutare est. 6. *de ben. 8.*

Tuber quidam tyranni gladio diuisit, qui ad eum occidendum venerat. Non ideo illi tyrannus gratias egit, quod rem, quam medicorum manus formidauerant, nocendo sanauit. 2. *de ben. 19.*

Ignorante agro nonnulla sunt curanda.

Quædam ignorantibus curanda sunt. Causa multis moriendi fuit, morbum suum nosse. *de breu. vit. 18.*

Hoc si via recta consequi non potero, decipere vos coner, veluti salutarem pueris daturus potionem absinthiat poculi. *Suasor. pro Cicerone.*

Medicum, aiunt, cum regis filiam curare deberet, nec sine ferro possit, dum tumentem mammam leuiter fouet, scalpellum spongia rectum induxisse. Repugnasset puella remedio palam admoto. Eadem, quia non spectauit, dolorem tulit. 3. *de ira 37.*

Virentia: colores certi.

Confusis oculis profunt virentia, & quibusdam coloribus infirma acies acquiescit, quorum splendore præstringitur. 3. *de ira. 9.*

Febres ipsa: Venenum, pestifera.

Febres quædam genera valetudinis leuant. nec ideo non ex toto illis caruisse melius est. Abominandum remedij genus est, sanitatem debere morbo. & post: Aliquando venenum ex inopinato profuit. non ideo salutare iudicandum est. Sæpe enim saluti fuere pestifera. 1. *de ira. 12.*

Venenum aliquando profuit, non ideo numeratur inter salubria. 2. *de ben. 18.*

Chirurgia.

Remedij causa quibusdam raduntur ossa, læduntur & extrahuntur, & quædam amputantur membra, quæ sine totius perniciæ corporis hære non poterant. *de prou. 3.*

Remissio.

Grauitè affectis, sanitatis loco, est bona remissio. *epist. 29.*

Accessio leuior.

Hoc interest inter consummatæ sapientiæ virum & alium procedentis, quod inter sanum & ex graui morbo ac deitino emergentem, cui sanitatis loco est leuior accessio. *epist. 73.*

Contraria contrariis curari.

De hoc vide consolationem. *ad Alb. 1.*

Contraria vîtaris deficientibus tentanda esse, vide. 1. *de clem. 9.*

Grauiora morbis remedia.

Quædam remedia grauiora ipsis periculis sunt. 6. *controu. 7.*

Transferrè lecto vno in alium.

Nihil differt, vtrum ægrum in ligneo lecto, an in aureo

colloces. Quodcumque illum transtuleris, morbum suum secum transferet. *epistola 17.*

Remedia qua monstranda, qua inculcanda.

Quibusdam remedia monstranda, quibusdam inculcanda sunt. *epist. 27 in fin.*

Remedia vi acseruitute adhibita.

Adolescentibus ac iam potentibus sui, si remedia metu aut intemperantia reliciunt, vis adhibetur ac seruitus. *de benef. 24.*

Mutatione rerum vti.

Proprie ægri est, nihil diu pati, & mutationibus, vt remedis, vti. 1. *de tranq. 2.*

Mutare loca.

Medicina ægro, non regio, quærenda est. *epist. 105.*

Vomitibus, cibis frequens, ieiunium, balneo abstinere, Causaria partes, Vno loco iacere. De Collectione & Vomica.

Nota quisque habet corporis sui vitia. Itaque alius vomitu leuat stomachum, alius frequenti cibo fulcit, alius interposito ieiunio corpus exhaurit & purgat. Hi, quorum pedes dolor repetit, aut vino, aut balneo abstinent, in cætera negligentes. Huic (à quo sæpe infestantur) occurrunt. Sic in animo nostro sunt quasi causariæ partes, quibus adhibenda curatio est. Quid in ocio facio? vlcus meum curo. si ostenderem tibi pedem turgidum, liuidam manum, aut contracti cruris aridos neruos, permitteres mihi vno loco iacere, & fouere morbum meum. Maius malum est hoc, quod non possum tibi ostendere. In pectore tuo collectio & vomica est. *ep. 68.*

Iram vitare.

Ira ingentis exitus furor est, ideo ira vitanda est, non moderationis causa, sed sanitatis. *ep. 18.*

Contra intemperantiam stare: multa iniuriam facere cogi ac pati

Ne desperaueris, etiam diutinos ægros posse sanari, si contra intemperantiam steteris, si multa iniuros & facere coegeris & pati. *epistolarum. 25.*

Ad somnum medicamenta, & de opio & elleboro.

Si illud argumentaberis, sapientem multo vino inebriari & retinere rectum tenorem, etiam si temulentus sit, posse, licet etiam colligere, nec veneno potato moriturum, nec opio sumto dormiturum, nec elleboro accepto, quicquid in visceribus hærebit, eieciurum. *epist. 84.*

Hortatorem in sania relinquere.

Magna pars sanitatis est, hortatores in sania reliquisse, & ex illo cætu inuicem noxio procul abegisse. *ep. 95.*

Remedia eadem non omnibus aequè partibus corporis adhibenda.

Quædam remedia aliis partibus corporis salutaria, velut foeda & indecora, adhiberi aliis nequeunt: & quod alibi prodesset sine damno verecandæ, id fit inhonestum loco vulneris. *ep. 100.*

Ad somnum medicamentum.

Murrhedius pro cætero stupore suo dixit medicamentum se parasse ad somnum: quia assiduæ sollicitudines vigiliarum sibi facerent consuetudinem. 7. *contr. 3.*

Detractione curari.

Semper ad sanitatem procliuius est, quod potest detractione curari. 9. *contr. 2.*

Secare, Vrere, Vinculis coercere.

Beneficia multa tristem frontem & asperam habent, quemadmodum secare & vrere vt sanes, & vinculis coercere. 5. *de ben. 20.*

Sanguinem emittere, venam percutere, scalpello venam aperire.

Vt dolorem capitis leuares, sanguinem sæpe emisisti. ad extenuandum corpus vena percutitur. *epist. 71.*

Scalpello vena percutitur. epist. 71.

Concutere & iactare corpus.

Mihi necessarium erat concutere corpus, vt, siue bilis infederat faucibus, discuteretur, siue ipse ex aliqua causa spiritus densior erat, extenuaret illum iactatio. quam profuit se mihi sensi. *epist. 56.*

Amicorum presentia.

Nihil æque, ægrum reficit atque adiuuat, quam amicorum affectus: nihil æque expectationem mortis ac metum surripit. *epist. 79.*

Quibusdam ægris gratulatio fit, cum se ipsos ægros esse senserunt. *epist. 6.*

Lassitudinem corporis cauere: Cibo bilem temperare.

Cauere debemus lassitudinem a corporis. Consumit enim quicquid in nobis mite ac placidum est, & acria concitat. Igitur quibus stomachus suspectus est, processuri ad res agendas maioris negotij, bilem cibo temperent, quam maxime mouet fatigatio: siue, quia calorem inedia compellit, & nocet sanguini, cursumque eius, venis laborantibus, sistit, siue, quia corpus attenuatum & infirmum incumbit animo. Certe, ob eandem causam iracundiores sunt valetudine aut ætate fessi. 3. de ira 9. [A Inter præcepta curationum hæc quinque Cicerō 16. epistolarum 18. Tironi suo repetit. Valetudo quid postulet, non ignoras. πρῶτον, ἀκομίαν, αἰετῶτον σύμμετρον, τελευτῶν (al. τέλειον) ἀδυσίαν κοιλίας, id est, concoctionem, lassitudinis vitiationem, ambulationem moderatam, frictionem, alui facilitatem. Addam & hæc præcepta ex eodem. 2. officiorum. Valetudo, inquit, sustentatur notitia sui corporis & obseruatione earum rerum, quæ prodesse aut obesse soleant, & continentia in vitæ omni atque cultu, corporis tuendi causa, & prætermittendis voluptatibus. postremo arte eorum, quorū ad scientiam hæc pertinent. Sed & illud non omittendum, quod secundo ad Atticum 23. est. Recreandæ, inquit, voculæ causa necesse est mihi ambulare. hæc dictaui ambulans. Hæc Cicerō.

Vetus dictum est, à lasso B rixam quæri. æque autem & ab esuriente, & a sitiente, & ab omni homine, quem aliqua res vrit. 3. de ira 10. [B Plinius 22. cap. 24. In lassitudine ad iram proniores sumus, vt & in siti.

Extrema remedia adhibere.

In ipsa desperatione extrema remedia tentanda. epist. 29.

Temerariis remediis graues morbi curantur, quibus vt non audeo in nouerca. 4. contr. 5.

Extrema morbi contemnere.

Tolerabilis est morbi patientia, si contempseris id, quod extremum minatur. epist. 79.

Morbi imprecatio.

Quingenti denarij sunt, illud (quod dici solet) in A morbo consumat. 4. de benef. 39. [A id est hac pecunia non sanus fruatur. verba esse videntur hominum male precantium illis, quibus de suo aliquid erogant.

Cicatrix post vulnus manet.

Cum vulnus sanatum est, etiam cicatrix manet. 1. de ira 16.

De Venenis, de Radicibus venenorum.

Venena à radicibus statim pestifera sunt. 4. de clamat. in fin.

De serpentum & vermium venenis.

Serpentum venena à cubili repentium nocent, innoxij dentes sunt, cum illos frequens morsus exhaust. 1. de ira. 16.

Malorum serpentium & aliorum animalium, quibus mortifera vis inest, cum fulmine icta sunt, venenum omne consumitur. Vnde, inquit, scis? In venenatis corporibus vermis non nascitur. Fulmine icta, intra paucos dies verminant. 2. natur. 31.

Venenum aliquando prodest.

Aliquando venenum ex inopinato profuit. 1. de ira. 12. & 2. de ben. 18.

Venenum priuatis vtrum habere liceat.

Habuit malum medicamentum Mithridates. Quis enim alius debeat habere quam parricida? Habuit, inquam, Demosthenes venenum, & vixit. 7. contr. 3.

De Pyxidibus medicorum & earum titulis, & in iis remediis & venenis.

Plerique philosophorum tales sunt, vt sint disertissimi in conuicium suum, quos non aliter intueri decet, quam medicos, quorum B tituli remedia habent; pyxides, venena. epist. [B Adagium inde natum: Aliud in titulo, aliud in pyxide.

Nihil opus erat tam magna medicorum supellectile, nec tot ferramentis ac pyxidibus: vbi simplex erat ex simplici causa valetudo. epist. 96.

De salariis medicorum.

Quare medico & præceptori plus quiddam debeo, nec aduersus illos mercede defungor? Quia ex medico ac præceptore in amicum transeunt, & nos non arte, quam vendunt, obligant, sed benigna & familiari voluntate. Itaque medico, qui nihil amplius quam manum tangit, & me inter eos quos perambulat, ponit, sine vllō affectu facienda vitandæque præcipiens, nihil amplius debeo: quia me non tanquam amicum vidit, sed tanquam inuocatorem. & post: Quare istis debetur multum? non quia plus est quod vendiderunt

quam emimus, sed quia nobis ipsis aliquid præstiterunt. Ille plus impendit quam medico necesse est. Pro me, non pro fama artis extimuit. Non fuit contentus remedia monstrare, sed admouit. Interea sollicitus assedit, ad suspecta tempora currit. Nullū ministeriū oneri illi, nullum fastidio fuit. Gemitus meos non securus audiuit. In turba malorum inuocantium ego illi potissima curatio fui. Tantum aliis vacauit, quantum mea valetudo permiserat. Huic ego non tantum medico, sed tanquam amico obligatus sum. 6. de ben. 16.

Medico in maius gratia referri non potest. Solet enim & medicus vitam dare. Nec nautæ, qui naufragum sustulit. 3. de benef. 35.

Gravis annus medicis in quaestu.

Miles bellum optat in gloriam. Agricolam annonæ caritas erigit. Eloquentiæ exceptat precium litium numerus: Medicis grauis annus in quaestu est: Institores delicatarum mercium, iuuentus corrupta locupletat; Nullo igne, nulla tempestate lædantur recta? Iacebit opera fabrijs. 6. de benef. 38.

DE MATHEMATICIS SCIENTIIS
& affinibus.

Mathematici raro verum dicunt.

PAtere Mathematicos A aliquando verum dicere. in ludo. 247. [A Sed hic Mathematicum sumit, pro abutente Mathematicis artibus.

Mathematica superficialia.

Mathematica (vt ita dicam) superficialia est, in alieno edificat, aliena accipit principia, quorum beneficio ad vteriora perueniat: si per se iret ad verum, si totius mundi naturam posset comprehendere, dicerem multum collaturam mentibus nostris, quæ tractatu cœlestiū crescunt, trahuntque aliud ex alio. epist. 89.

De Arithmetica.

Numerare docet me Arithmetica, & auariciæ commodare digitos. potius doceat, nihil ad rem pertinere istas computationes, non esse feliciorum, cuius patrimonium tabularios lasset, imo, quam superuacua possideat, qui infelicissimus futurus est, si, quantum habeat, per se computare cogatur. epist. 89.

Vnus numerus sit ex singulis, cum minores summas & dissidentes computatio vna comprehendit. epist. 85.

Plato annum vnum atque octogesium impleuit, sine vlla deductione. Ideo Magi, qui forte Athenis erant, immolauerunt defuncto, amplioris fuisse sortis quam humanæ, rati. Quia consummasset perfectissimum numerum, quem nouem nouies multiplicata componerent. epist. 59.

De Geometria.

Metiri me Geometres docet latifundia: potius doceat, quomodo metiar, quantum homini sis satis. ep. 89. [Quid mihi prodest scire agellum in partes diuidere, si nescio cum fratre diuidere? Quid prodest colligere subtiliter pedes a iugeri, & comprehendere, etiam si quid decem pedum effugit, si tristis me facit vicinus potens & aliquid ex meo abradens? Doces me, quomodo nihil perdam ex finibus meis: at ego discere volo, quomodo totos hilares amittam. Paterno agro, inquit, & auito expellor. Quid? Ante auum tuum quis istum agrum tenuit? Cuius, non dico hominis sed populi fuerit, expedire potes? Non dominus isto, sed colonus intrasti. Cuius colonus es? Si bene tecum agitur, haredis. Negant Iurisperiti quicquam vlticipi, quod publicum est. Publicum est hoc, quod tenes, & quidem generis humani. O egregiam artem! Scis rotunda metiri, in quadratum redigis quamcunq; acceperis formam: interualla siderum dicis: nihil est quod in mensuram tuam non cadat. Si artifex es, metire hominis animum dic, quam magnus sit, dic, quam pusillus sit. Scis quæ recta sit linea. quid tibi prodest, si quid in vita rectum sit, ignoras? epist. 89. & post: Cum ventum est ad naturales quæstiones, Geometria testimonio statuit. Ergo eius, quam adiuuat, pars est? Multa adiuuant nos, nec ideo partes nostræ sunt, imo, si partes essent, non adiuuarent. Cibus adiutorium corporis, nec tamen pars est. Aliquid nobis præstat Geometriæ ministerium. Sic philosophiæ necessaria est, quomodo ipsi faber, sed nec geometriæ pars est, nec illa philosophiæ. Præterea vtraque fines suos habet. Sapiens enim causas naturalium & quærit & nouit, quorum numeros mensurasque geometres persequitur & supputat. Quæ ratione constant cœlestia, quæ illis sit vis, quæ natura, sapiens scit: cursus, & recursus, & obseruationes, per quas descendunt & alleuantur, ac speciem interdum statim præbent, cum cœlestibus stare non liceat, colligit mathematicus. Quæ causa in speculo imagines exprimat, scit sapiens

piens

piens. Illud tibi geometer potest dicere, quantum abesse debeat corpus ab imagine, & qualis forma speculi, quales imagines reddat. Magnum esse solem Philosophus probabit: quantus sit mathematicus, qui visu quodam & exercitatione procedit: sed ut procedat, impetranda illi quædam principia sunt. Non est autem ars sui iuris, cui precarium fundamentum est. Philosophia nil ab alio petit, totum opus à solo excitat. Mathematica (ut ita dicam) superficialia est, in alieno ædificat, aliena accipit principia, quorum beneficio ad ulteriora perueniat. Si per se iret ad verum, si totius mundi naturam posset comprehendere, dicerem multum collaturam mentibus nostris, quæ tractatu cælestium crescunt, trahuntque aliud ex aliud ex alio. *epist. 89.* [A Geometriæ partes Gellius refert. 16. cap. 18. *ὀπτικὸν* quæ ad oculos: *ακουστικὸν*, quæ ad aures. Prior ad speculorum varietatem pertinet & visiones: Posterior ad longitudines ac altitudines vocis. Longior mensura *ῥυθμὸς*: altior *μέλος*, utraque spatiis & intervallis linearum & ratione numerorum constat. Huius sub partem rursus constituit *μετρικὴν* per quam syllabarum longarum, brevium & mediocrium iuncturas & modos congruentes in principiis geometriæ aurium mensura examinat.

Alexander Rex Macedonum discere Geometriam infelix ceperat, sciturus quam pusilla terra esset, ex qua minimum occupauerat. Ita dico infelix ob hoc, quod intelligere debebat, falsum se gerere cognomen. Quis enim esse magnus in pusillo potest. *epist. 92.*

Intercidit scientia, nisi continetur. Geometriam dico & sublimium cursum, & si qua alia propter subtilitatem lubrica sunt. 3. *de ben. 5.*

DE MUSICA.

Ad *musicam* transeo: doces me, quomodo inter se actæ ac graves voces consonent; quomodo numerorum disparem reddentium sonum fiat concordia. Fac potius quomodo animus secum meus consonet, nec consilia mea discrepent. Monstras mihi qui sint modi flebiles: monstra potius quomodo inter aduersa non emittam flebilem vocem. *epist. 89.*

In *musica* est aliquod bonum, tanquam tibia aut organum aliquod, aptatum ad usus canendi, nihil tamen horum facit musicum, & tamen in arte musica, quod bonum est, facit musicum. Bonum id dicimus, non quod instruit musicum, sed quod facit. Tu ad supellectilem artis, non ad artem venis. Bonum in arte musica duobus modis dicitur, altero, quo effectus musici adiuuatur, altero, quo ars ad effectum pertinet. Instrumenta tibiæ, & organa & chordæ ad artem ipsam non pertinent. Est enim artifex etiam sine istis, uti forsitan non potest arte. *epist. 88.*

Pythagoras perturbationes animi lyra componebat. 3. *de ira. 9.*

Multorum vocibus chorus constat. Vnus tamen ex omnibus sonus redditur. aliqua acuta est, aliqua grauis, aliqua media. Accedunt viris scemina, interponuntur tibiæ, singulorum illic latent voces, omnium apparent. In comestationibus nostris plus cantorum est, quam in theatris olim spectatorum fuit, cum omnes vias ordo canentium implevit, & cauea æneatoribus cincta est, & ex pulpito omne tibiæ genus organorumque consonuit, sit concentus ex dissonis. *epist. 85.*

Quid illi, qui in componendis, audiendis, discendis canticis operati sunt, dum vocem, cuius rectum cursum natura & optimum, & simplicissimum fecit, inflexu modulationis ineptissime torquent, quorum digiti aliquod inter se carmen metientes semper sonant, quorum cum ad res serias, etiam sæpe tristes adhibiti sunt, exauditur tacita modulatio? *de brev. vit. c. 12.*

Canendi non minus peritus est, cuius vocem exaudiri fremitus obstrepentium non finit. 4. *de ben. 21.*

Illi meliori vitæ longiorque præluditur. *epist. 103.*

Alexandrum aiunt Xenophanto canente manum ad arma misisse. 2. *de ira. 2. in fin.*

De Tympano.

Nulli corpus tuum impudiciæ vacat, sed in manu tympanum est. c. 13. *de vit. beat.*

De sistro.

Cum sistrum aliquis concutiens ex imperio mentitur c. 17. *de vit. beat.*

Calamo cantare.

Qui non calamo A tantum cantare, & agreste, & inconditum carmen, aliquam tamen oblectationem modulari docuit. 4. *de bene. 6.* [A sic apud Maronem Tityrus calamo

canit, & ut pastor, & quod Tityros Hesychio teste, est calamus & tityrenus tibia calamina, quæ & auena. Maro Eclog. 1. Syluestrem tenui musum meditaris auena. Martialis 8. *epig. 3.* Dum tua multorum vincat auena tubam.

DE ASTROLOGIA ET ASTRONOMICIS

Venio nunc ad illum, qui cælestium notitia gloriatur. Frigida Saturni quo sese stella receperit, Quos ignis cæli Cyllenias erret in orbes. Hoc scire quid proderit? ut sollicitus sim, cum Saturnus & Mars ex contrario stabunt, aut cum Mercurius vespertinum faciet occasum vidente Saturno. Potius hoc discam, ubicunque sunt ista, propitia esse, non posse mutari. Agit illa continuus ordo fatorum, & inevitabilis cursus. Per statas vices remeant. Effectus rerum omnium aut mouent aut notant. Sed, siue, quicquid euenit, faciunt, quid inevitabilis rei noticia proficiet? siue significant, quid refert providere, quod effugere non possis? Scias ista, nescias, fient. Si vero solem ad rapidum stellæque sequentes Ordine respicias, nunquam te craftina fallit Hora, nec insidiis noctis capiere serenæ. Satis abundeque prouisum est, ut ab insidiis tutus essem. Nunquid me craftina non fallit hora? fallit enim quod nescienti euenit. Ego, quid futurum sit, nescio: quid fieri possit, scio. Ex hoc nihil desperabo, totum exspecto. Si quid remittitur, boni consulo. Fallit me hora si parit: sed ne sic quidem fallit. Nam, quemadmodum scio omnia accidere posse, sic scio & non utique casura. Utique secunda exspecto, malis paratus sum, in illo feras me necesse est, non ad præscriptum euntem. *epist. 89.*

De Chaldais.

Quinque stellarum potestates Chaldaeorum observatio excepit. 2. *nat. quæst. 32.*

De Genethliacis.

Naturalium periti, id est, genethliaci. A 2. *nat. 32.* [A de Genethliacis vide Gellium 14. *cap. 1.*

Licet nescire, cur pariter natis facta diuersa sint, maximisque rerum spatiis distent, quorum inter ortus minimum interest. 7. *de ben. 1.*

Quis est, qui futurorum scientiam sibi vindicet? nouæ oportet sortis sit, qui iubente Deo canat: non eodem contentus sit vtero, quo imprudentes nascimur: quandam imaginem Dei præferat, qui iussa exhibeat Dei. *Ep. post.* Qui in media (ut prædicant) fatorum misere pignora, natales inquirunt, & prima omnium meliorum annorum habent initia, quo ierint motu sidera, in quas discurrerint partes: contra ne Deus steterit, an placidus affulserit sol: an plenam lucem, an initia surgentis acceperint: an abdiderit in noctem obscuram caput Luna: Saturnus nascentem.

De sortibus.

Si in sortem nomina nostra conici iussissem, & tuum nomen inter redimendos exisset, aliquid deberes mihi, sed exiguum. *Ep. post.* Quod nomen meum exit, sorti debeo, quod exire potuit, tibi. 6. *de ben. 14.*

De Portentis.

Portenti loco habetur hiatus terræ, & de caueris maris ignium eruptio. 7. *de ben. 20.*

De Tuscis & Etruscis.

De Etruscis, & fulminum scientia, cuius Etrusci maximi professores, quibus inquam summa persequendorum fulminum est scientia, vide 2. *natural. 31.*

De Prædictionibus.

Cuius rei ordo est, etiam prædictio est. 2. *natural. 32.*

De Auspiciis & ominibus.

Cur aquilæ hic honos datus est, ut magnarum rerum faceret auspicia? aut coruo, aut paucissimis auibus, & cæterarum sine prælagio vox est? 2. *nat. 32.*

Occurrunt nuptis omnia dira, sacris publicis tristia auspicia, feriatis maxime, ac solennibus, & hilaritati dicatis diebus, semianimes isti greges oberrant. 10. *contr. 4.*

De maleficis & incantatoribus frugum.

Dixi in Iuridicis supra, Titulo De sicariis.

De Magis.

Hoc scis puto Platoni diligentia suæ beneficio contigisse, quod natali suo decessit. & annum vnum atque octogesimum impleuit sine vlla deductione. Ideo Magi, qui forte Athenis erant, immolauerunt defuncto, amplioris fuisse sortis quam humanæ, rati: quia consummasset perfectissimum numerum, quem nouem nouies multiplicata componunt. *ep. 59.*

An ad bella Mars militem, an negotiosum in quæstus Mercurius exceperit, an blanda annuerit nascenti Venus: an ex humili in sublime Iupiter tulerit. Existimant tot circa vnum caput tumultuantes deos? Futura nunciant? Plerisque dixere victuros, & nihil metuentes oppressit dies. Aliis

dedere finem propinquum, at illi superfuere. Egentes inutilis animæ, felices nascentibus spondere annos: at fortuna in omnem prosperavit iniuriam. *Epist. Vnicuique ista pro ingenio finguntur, non ex scientiæ vi. Suasorium. 4.*

De diuinis & eorum habitu ac gestu.

Cum sistrum aliquis concutiens ex imperio mentitur, cum aliquis secandi lacertos suos artifex brachia atque humeros suspensa manu cruentat, cum aliqua genubus per viam repens vlulat, laurumque linteatus senex & medio lucernam die præferens, conclamat iratum aliquem deorum, concurritis & auditis, & diuinum esse cum affirmatis. *de vit. beat. 27.*

DE HISTORIA ANIMALIVM.

Animalium diuisio.

OMnia animalia aut rationalia sunt, vt homines: aut irrationalia, vt pecora. *epist. 114.*

Animalia aut mortalia sunt, aut immortalia. *epist. 59.*

De Animalibus in genere, & in quibus vincatur homo à brutis.

Quidam professi sapientiam queruntur, quod non magnitudine corporis æquemus elephantes, velocitate, ceruos, leuitate, aues, impetu, tauros, quod solidior sit cutis belluis, decentior damis, densior vris, mollior fibris, quod sagacitate narium nos canes vincant, quod acie luminum, aquilæ, spatio ætatis, corui, multa animalia nandi felicitate. *2. de ben. 29.*

De solertia officio & amore naturali animalium.

Omnibus cōstitutionis suæ sensus est. *Epist. Omnes cōstitutioni conciliantur, in qua sunt. Etiam infans sine dentibus est. Epist. Cura sui animalibus inest cunctis, nec inseritur, sed innascitur. epist. 122.*

Tenera quoque animalia e materno utero vel quoquo modo effusa, quid sit infestum ipsis, protinus norunt, & mortifera deuitant: vmbra quoque transuolantium reformidant, obnoxia auibz raptu viuentibus. Nullum animal ad vitam prodit sine metu mortis. *Epist. Esse illis intellectum ex eo apparet, quod nihil amplius, si intellexerint, faciant. Quid est, quare pauonem, quare anserem, gallina non refugiat: cum tanto minorem, & ne notum quidem sibi accipitrem? Quare pulli felem timeant, canem non timeant? Apparet illis inesse scientiam nocituri, non experimento collectam. Nam antequam possint experiri, cauent. Deinde, ne hoc casu existimes fieri, nec metuunt alia, quam debent, nec vnquam obliuiscuntur. Huius tutelæ & diligentiae æqualis est illis à pernicioso fuga. Præterea non fiunt timidiora viuendo. Ex quo quidem apparet, non vsu illa ad hoc peruenire, sed naturali timore salutis suæ. Tardum est & varium quod vsus docet. Quicquid natura tradit, & æquale est omnibus, & statim. Si tamen exigis, dicam, quomodo omne animal perniciose intelligere conetur. Sentit se carne constare. Itaque sentit, quid sit, quo secari caro, quo vri, quo obteri possit, quæq; sunt animalia armata ad nocendum, horum speciem trahit inimicam & hostilem. Inter se ista coniuncta sunt. Simul enim conciliatur salutis suæ quidque, & quæ iuuant, illa petit, læsura reformidat. Naturales à contrariis aspernationes sunt. sine vlla cogitatione, sine consilio sit, quicquid natura præcipit. Non vides, quanta subtilitas sit apibus ad fingenda domicilia? Quanta diuidui laboris obeundi concordia? Non vides quanta nulli mortalium imitabilis sit araneæ textura? Nascentur ars ista, non discitur. *Epist. Simul incipiunt & discere & viuere, nec est mirum cum eo nasci illa, sine quo frustra nascerentur. epist. 122.**

Animalia quædam, ne inueniri possint, cubilia sua confundunt. *epist. 68.*

Officia etiam feræ sentiunt. Nec vllum tam immansuetum animal est, quod non cura mitiget, & in amorem sui vertat. Leonum ora à magistris impune tractantur. Elephantorum feritatem vsque in seruire obsequium demeretur cibus. *1. de benef. 2.*

Multorum animalium concitata sunt desideria, & tamen breuia. Vaccarum vno die alteroue mugitus auditur. nec diutius equarum vagus ille amensque discursus est. Feræ cum vestigia catulorum consecutæ sunt, & sylvas peruagatæ, cum sæpe ad cubilia expilata redierint, rabiem intra exiguum tempus extinguunt. Aues cum stridore magno inanes nidos circumfremunt, intra momentum tamen quietæ volatus suos repetunt, nec vlli animali longum fœtus sui desiderium est, nisi homini, qui adest dolori suo. *ad Mart. 7.*

Animalia quædam tergi durioris inuersa tam diu se torquent, & pedes exerunt, & obliquant, donec ad locum reponantur. *epist. 122.*

De morsu venenato quorundam animalium.

Minuta quædam, vt ait Phædon, animalia cum mordent, non sentiuntur, adeo tenuis illis & valens in periculum vis est. tumor indicat morsum, & in ipso tumore nullum vultus apparet. *ep. 93.*

Animalia quædam inter ignes innoxia.

Animalia quædam per medios ignes sine noxa corporum transeunt. *epist. 90.*

De Quadrupedibus, & Feris.

Feræ, inter nos educatæ, cum in sylvas eruperunt, aliquid mansuetudinis pristinae retinent, tantumque à placidissimis absunt, quantum à veris feris, & nunquam humanam manum passis. *7. de ben. 19.*

Feræ pericula quæ vident, fugiunt: cum effugere, securæ sunt. Nos & venturo torquemur. *epist. 5.*

Acerrimas feræ vmbra, vox, & odor insolitus exagitat. *Epist. Maximos fetarum greges lineapennis distincta conterret, & ad insidias agit. Epist. metuitur à feris rubens pinna. 2. de ira. 11.*

Elephas.

Elephantes porcina vox terret. *2. de ira. 11.*

Elephantorum feritatem vsque in obsequium demeretur cibus. *1. de ben. 2.*

Taurus paucissimorum iugerum pascuis impletur: Vna sylua Elephantis pluribus sufficit: homo & terra pascitur & mari. *epist. 61.*

Non magnitudine corporum æquamus elephantes. *de be. 29.*

Aspice elephantorum iugo colla submissa, taurorum pariter ac fœminis perulantibus terga impune calcata. *2. de ira. 31.*

Primus Curius Dentatus in triumpho duxit elephantos, Item Metellus victis in Sicilia Pœnis triumphans, vnus omnium Romanorum centum & viginti captiuos elephantos duxit. *c. 13. de breu. vit.*

Tigris, Leo, vsus.

Tigres leonesque nunquam feritatem exuunt, aliquando submitunt, & cum minime expectaueris, exasperatur toruitas mitigata. *epist. 86.*

Primus L. Sylla in circo leones solutos dedit, cum alioqui alligati darentur, ad conficiendos eos missis à rege Boccho iaculatoribus. *c. 13. de breuit. vita.*

Cuniculi motus, rotarumque versata facies leonem redigit in caueam. *2. de ira. 11.*

Iracundia Leonem adiuuat. *2. de ira. 16.*

Alexander Lyfimachum familiarem sibi leoni obiecit. *3. de ira. 17.*

Leoni pauida sunt ad leuissimos strepitus pectora. *2. de ira. 11.*

Leonem in amphitheatro spectauimus, qui vnum ex bestiariis agnitum, cum quondam eius fuisset magister, protexit ab impetu bestiarii. *2. de ben. 19.*

Aliter Leo aurata iuba niter dum contrectatur, & ad patientiam recipiendi ornamenta cogitur fatigatus, aliter incultus & integri spiritus. *epist. 41.*

Subula leonem excipis. *epist. 83.*

Vrso leonesque mappa proritat. *3. de ira. 30.*

Leonum ora impune à magistris tractantur. *1. de beneficiis 2.*

Cantherius, caballus, mannus, asturco, tolutarius.

Marcus Cato Censorius (quem tam Romano populo hercule profuit nasci quam Scipionem: alter enim cum hostibus nostris bellum gessit, alter cum moribus) cantherio vehebatur, & hippoperis quidem impositis, vt secum vitilia portaret. *epist. 8.*

O quantum erat seculi decus, imperatorem triumphalem, censorium, & (quod super omnia hæc est) Caronem, vno caballo esse contentum, & ne toro quidem. partem enim sarcinæ ab viroque latere dependentes occupabant. Ita non omnibus obesis mannis, & asturconibus, & tolutariis præferes vnum illum equum, ab ipso Catone defrictum? *epistol. 88.*

Equus.

Non faciunt equum meliorem aurei freni. *epist. 41.*

Iumenta.

Quam libet viam iumenta patiuntur, quorum durata in aspero vngula est. In molli palustrique pascuo nata cito subteruntur. *epist. 52.*

Taurus, & vetus atque ingeniosus mos mactandi Tauri.

Corpora opima taurorum exiguo concidunt vulnere, & magnarum virium animalia humanæ manus ictus impulit. Tenui ferro commissa ceruicis abruptitur, & cum articulus ille, qui caput collamque committit, incisus est, tanta illa moles corruit. *de pro. 8.*

De tauro.

Taurum color rubicundus a excitat 3. *de ira. 30.* [A hinc panno rubro fugare armentum. §. *interdum. Inst. de obligat. ex delicto. l. 30. in fin. ff. de furtis.*

De Verrepe.

Chrysippus quendam indignatum ait, quod illum aliquis veruecem maximum dixerat. *cap. 17. in sapientem non cadere iniuriam.*

De cane.

In cane sagacitas prima est, si inuestigare debet feras, cursus, si consequi, audacia, si mordere & inuadere. *epist. 77.*

Canis missa a domino frustra panis aut carnis aperto ore captat. Quicquid exceperit, protinus integrum deuorat, & semper ad spem futuri hiat. *epist. 73.*

Quibusdam canibus sic innatum est, vt non pro feritate, sed pro consuetudine latent. *de remedi. fort.*

De Muribus.

Venisti huc, vbi mures ferrum rodunt. *in ludo.*

Quia Romæ mures molas b lingunt, hic nobis curua corrigit. *in ludo.* [B Hinc mures apud Homerum in Batrachomyomachia sunt *λεχονύχαι.*

De lepuseuli velocitate.

Cum te ad velocitatem paraueris, par lepuseulo non eris *epist. ult.*

De Vulpe & muribus syluestribus.

Non hodie magna pars Scytharum tergis vulpium induitur, ac murium: c quæ tactu mollia atque impenetrabilia ventis sunt? *epist. 91.* [C Murium appellatione non tantum intelligit domesticos mures, sed & eos, quos pelles commendabiles faciunt, quo in genere sunt martes & hermelini, & mustelæ. facit interea ad hunc locum Iustinus libro 2. de Scythiis loquens: Lanæ vsus ac vestium ignotus. & quanquam continuis frigoribus vrantur, pelibus tamen ferinis aut murinis vestiuntur.

De Damis.

Solidior est cutis belluis, decentior damis, densior vris, mollior fibris. 2. *de benef. 29.*

De Ceruis.

De his vide. 2. *de ben. 29. & 2. de ira. 16.*

De Fele.

Quare pulli felem timent, canem non timent? *epist. 122.*

De Formicis.

Pusilli hominis est repetere mordentem, vt mures & formicæ, ad quas si manum admoueris, ora conuertent. 2. *de ira. 34.*

Cum te in illa vere magna sustuleris, quoties videbis exercitus sub rectis ire vexillis, & quasi magnum aliquid agatur, equitem modo altiora explorantem, modo a lateribus affusum, libet dicere: It nigrum campis agmen. Formicarum iste discursus est, in angusto laborantium. Quid illis & nobis interest, nisi exigui mensura corpusculi? *nat. proem.*

Sine proposito vagantur, quærentes negocia, nec quæ destinauerunt, agunt, sed in quæ occurrunt. Inconsultos illis vanusque cursus est, qualis formicis per arbusa repentibus, quæ in summum cacumen, deinde in imum inanes aguntur. 1. *de tranq. 12.*

DE PISCIBVS.

De Murænis.

Cum cœnaret apud Vedium A Pollionem, fregerat vnus ex seruis eius crystallinum. Ad mortem rapi cum Vedius iussit, nec vulgari quidem perituro morte: murænis obici iubebatur, quas ingens piscina continebat. Quis non hoc illum putaret luxuriæ causa facere? sœuitia erat. Euasit e manibus puer, & confugit ad Cæsaris pedes: nihil aliud petiturus quam vt aliter periret, nec esca fieret. Motus est nouitate crudelitatis Cæsar: & illum quidem dimitti & cristallina omnia coram se frangi iussit, complerique piscinam. 3. *de ira. 40.* [A adde 9. *Plin. 23. Tertull. de pallio. in fin.*

Quis non Vedium Pollionem peius oderat, quam serui sui? quod murænas sanguine humano saginabat, & eos, qui se aliquid offenderant, in viuarium, quid aliud quam serpentibus obici iubebat? O hominem mille moribus dignum, siue deuorandos seruos obiciebat murænis, quas esurus erat, siue in hoc tantum alebat, vt sic aleret. 1. *de clement. 18.*

De mullo pisce quatuor pondo & selibra, cuiusque immani pretio.

Mullum ingentis formæ (quare autem non pondus adicio, & aliorum gulam irito? quatuor pondo & ad selibrant fuisse aiebant) Tiberius Cæsar mullum sibi, cum in macellum deferri & venire iussit, Amiei, inquit, omnia me fallunt, nisi istum mullum aut Apitius emerit, aut P. Octavius, Vltra spem illi coniectura processit. Licitati sunt: Vicit Octavius, & ingentem inter suos consecutus est gloriam, cum quinq; sestertiis emisset a piscem quem Cæsar vendiderat, ne Apitius quidem emerat. *epi. 96.* [B V. quæ sup. scripsi ad Tit. de contrah. emptione.

De mullo piscis in vitro morientis variis coloribus.

Quotidie elegantius aliquid excogitat furor, vtitata contemnens. Illa audiebamus, Nihil esse melius sexaui mullo. At nunc audimus, nihil a est moriente formosius. Da mihi in manus vas vitreum, in quo exultet, in quo trepidet. Vbi multum diuque laudatus est, ex illo perlucido viuario extrahitur. Tunc, vt quisque peritior est, monstrat. Vide quomodo exarserit rubor, omni acrior minio. Vide quas per latera venas agat. Ecce, sanguineum putes ventrem: quam lucidum quiddam ceruleumque sub ipso tempore effulsit? Iam porrigitur & pallor, & in vnum colorem componitur. 3. *nat. 18.* [A Plinius 9. c. 17. Mullum expirantem versicolori quadam & numerosa varietate spectari proceres gula narrant, rubentium squamarum multiplici mutatione pallefcentem, vique si vitro spectetur inclusus.

De mullo pisce in dosiorum garo necari solito vide apud authorem nostrum *epist. 96.*

De nullis, in ipsa vel conuiuentium mensa manu capi solitis a gulosis & delicatis, vide eundem authorem nostrum 3. *nat. 17.*

Marina bellua.

Vox, qualis marinis belluis esse solet, rauca & implicata. *in ludo.*

DE AMPHIBIIS ET INSECTIS.

De Testudine.

Nullum tormentum sentit supinata testudo. Inquieta est tamen desiderio naturalis status, nec ante desinit niti quaterere se, quam in pedes constitit. *epist. 122.*

De verme.

Quid otiosus est vermes? *epist. 88.*

Habent imperum & motum voluntarium bestiarum & vermes. *epist. 77.*

De anguillis.

Anguillæ grauis sunt cibus ob ignauiam. 3. *nat. 19.*

De fibris.

Mollior est cutis fibris a quam homini. 2. *de ben. 29.* [A hi castores etiam dicuntur, de quibus vide 8. *Plin. 30. & 32.*

De ostreis, echinis & spondylis.

Quid illa ostrea, inertissimam eam nem, cœno saginatam, nihil existimas limosæ grauitatis inferre? & post. Nihil interfit ostrea echinis: spondyli perturbati nullis concoctique ponantur? *epist. 96.*

DE AVIBVS.

De animum metu.

Aues etiam inanis fundæ sonus territat. *epist. 75.*

De visco & auibus.

Aues viscum, dum trepidantes excutunt, plumis omnibus illinunt. 3. *de ira. 16.*

Aues, quæ conuiuiis comparantur, vt immotæ facile pinguescant, in obscuro continentur. Ita sine vlla exercitatione iacentibus tumor pigrum corpus inuadit, & per superbam vmbra iners sagina succrescit. *epist. 123.*

De nocturnis auibus.

Tam infausti homines, quam nocturnæ aues sunt. *epist. 123.*

De struthiocamelo.

In senatu flentem vidimus Fidum Cornelium, Nasonis generum, cum illum Corbula Struthiocamelum depilatum dixisset. *cap. 17. in sap. non cad. iniur.*

De Phœnice.

Vir bonus, primæ, non secundæ, notæ, fortasse tanquam Phœnix semel anno quingentesimo a nascitur: nec est mirum ex interuallo magna generari. Mediocria & in turba nascentia sæpe fortuna producit: eximia vero ipsa raritate commendat. *epist. 42. in pro.* [A Imo millesimo. *Plinius 29. c. 1.* Ex cinere nidoque phœnicis produat medicinas, cæu vero id certum esset, atq; non fabulosum. Irridere est; vitæ

remedia post millesimum annum reditura monstrare. Idem ro. cap. 2. annos tribuit 660. de qua aue plura ibidem vide. Quod ad ætates animalium attinet, idem 7. cap. 48. refert, cornici nouem tribui nostras ætates: quadruplum eius, ceruicis: id triplicatum coruicis: & reliqua fabulosius in Phœnice & Nymphis.

De Pæuonibus.

Pæuonum ceruix variis coloribus, quoties ea aliquo deflectitur, nitet. 1. natural. 5.

De Columbibus.

Colorem columbarum ceruicis & sumit & ponit, utcumque deflectitur. 1. natural. 7.

Columbam fuga adiuuat. 2. de ira. 16.

De Luscinia.

Homo habet vocem? sed quanto dulciorem mobilioremque luscinia? epistol. 77.

De Aquila: de eius visu, voce, auspiciis.

Luminum acie aquilæ nos vincunt. 2. de benef. 29.

Homo vocem habet? sed quanto acutiorem aquilæ? ep. 77.

Cur aquilæ hic honor datus est, ut magnarum rerum faceret auspicia? 2. natural. 32.

De Coruicis.

Spatio ætatis corui nos vincunt. 2. de ben. 29.

Cur coruo aut paucissimis aibus magnarum rerum auspicia facienda honor datus est, & cæterarum sine præfatio vox est? 2. nat. 32.

De Vulture.

Amico ægro aliquis affidet? probamus. At hoc si hæreditatis causa facit, vultur est, cadauer expectat. epistol. 96.

De Accipitre.

Accipitrem impetus adiuuat. 2. de ira. 16.

Quid est, quare pæuonem, quare anserem gallina non refugiat? quum tanto minorem & ne notum quidem sibi accipitrem? apparet illis esse scientiam nocituri. epistol. 122.

De Phœnicoptero.

Non desideras linguas phœnicopterorum, A & alia portenta luxuriæ. epistol. 111. [A Iuuen. Sat. 12. Et Sythica volueres & phœnicopterus ingens.]

De insectis. De aranea textura.

Non vides quam nulli mortalium imitabilis araneæ textura? quanti operis fila disponere, alia in rectum missa firmamenti loco, alia in orbem currentia ex denso rara, quæ minora animalia in quorum perniciem illa tenduntur, velut reribus implicata teneant? Nascitur ars ista non discitur. Itaque nullum est animal altero doctius. Videbis aranearum pares telas, par in fauis angulorum omnium foramen. Incertum est, & inæquale, quicquid ars tradit. Ex æquo venit, quod natura distribuit. epistol. 122.

De Apibus & experientia earum in mellificio.

Apes flores ad mel faciendum idoneos carpunt. Deinde, quicquid attrulere, disponunt, ac per fauos digerunt, & (ut Virgilius noster ait) liquentia mella stipant, & dulci distendunt nectare cellas. De illis non satis constat, utrum succum ex floribus ducant, qui protinus mel sint, an, quæ collegerunt, in hunc saporem mixtura quadam & proprietate spiritus sui mutant. Quibusdam enim placet, non faciendi mellis scientiam esse illis, sed colligendi. Aiunt inueniri, apud Indos mel in arundinum foliis, quod aut ros illius cæli, aut ipsius arundinis humor dulcis & pinguior gignat. In nostris quoque herbis vim eandem, sed minus manifestam, & notabilem poni, quam persequatur & contrahat animal huic rei genitum. Quidam existimant, conditura & dispositione in hanc qualitatem verti, quæ ex tenerrimis virentium florentiumque decerpserint, non sine quodam (ut ita dicam) fermento, quo in vnum diuersa coalescunt. epistol. 85.

De Serpentibus.

Serpens etiam pestifera tractatur, dum riget frigore. Non desunt illi tunc venena, sed torpent. epistol. 42.

Serpentem illum in Africa sæuam & Romanis legionibus bello ipso terribiliorem frustra sagittis fundisq; petierunt, cum ingens magnitudo pro valutate corporis solidi ferum, & quicquid humanæ torserant manus, reuiceret, molaribus demum fracta saxis est. epistol. 83. in fin.

Venenum, quod serpentes in alienam perniciem proferrunt, sine sua continent. epistol. 82.

De vipera & natricibus.

Vipera, & natrices, & si qua morsu aut ictu nocent. 2. de ira 31.

De venenis serpentum.

Serpentium venena à cubili repentium nocent. Innoxii dentes sunt, cum illos frequens morsus exhaustit. 1. de ira. 16.

De Dracone.

Aspice repentes inter pocula sinulque innoxio lapsu dracones. 2. de ira. 31.

De aspidē.

Ad umbram aspidis exurgit. 3. de ira. 30.

Accertimas feras umbra exagitat. 2. de ira. 11.

De Chamæleonte.

Chamæleontis & cæterorum huiusmodi animalium color, aut ex ipsis mutatur, cum ira vel cupidine accensa cutem suam variant humore diffuso? aut positione lucis, quam, prout rectam vel obliquam receperint, ita colorantur. 1. natural. 5.

Miscella de animalibus quibusdam.

Ignis qui omnia consumit, quædam etiam creat: & quod videri non potest simile veri, sed tamen verum est, animalia igne generantur. 5. nat. 6.

Animal A non videtur, sed cogitur. videtur autem species eius, Canis & equus. ep. 56. [A sic homo generalis sub oculos non venit, sed specialis venit, ut Cicero & Cato. ep. 56.]

De Centauris & Gigantibus.

Hæc autem quæ non sunt, rerum natura complectitur, quæ animo succurrunt, tanquam Centauri, Gigantes, & quicquid aliud falsa cogitatione formatum habere aliquam imaginem cœpit, quamuis non habeat substantiam. ep. 56.

De Hydra & Chimera.

Talem faciem animi nobis proponimus qualis est Hydra multa habentis capita, quorum vnumquemque per se pugnet, per se noceat. Atqui nullum ex istis capitibus animal est, sed animalis caput. Cæterum ipsa vnum animal est. Nemo in Chimera Leonem esse animal dixit aut draconem. Hæ partes erant eius, partes eius non sunt animalia. ep. 114.

De Cerbero.

Peruenit Claudius ad ianuam Ditis, ubi iacebat Cerberus, velut ait Horatius, bellua centiceps, sese mouens, villosque horrendos excutens, pusillum subperturbatur, ut illum vidit canem nigrum (nam albam canem in delitijs habere consueuerat) villosum: sane quem non velis tibi in tenebris occurrere. in ludo.

Descriptus est carcer infernus, & perpetua nocte oppressa regio, in qua ingens ianitor orci ossa super recubans antro semesa cruento Aeternum latrans exangues territat umbras. epistol. 83.

De Scylla.

Mixtum portentuosumque, & ex diuersis animalium congruentibus membris animal est Scylla. Nam, ut ait Virgilius noster in Scylla, Prima hominis facies & pulchro pectore virgo Pube tenus, postrema immani corpore pistræ, Delphinum caudas vtero commissa luporum. Huic tamen Scylla fera animalia iuncta sunt, horrenda, velocia. ep. 93.

LOCI COMMUNES, SEU LIBER

A VREORVM, DE SIMILIBVS EX

Seneca, autore D. G. I. C.

E iure Diuino sumpta.

Quemadmodum religio deos colit, superstitio violat: ita clementiam mansuetudinēque omnes boni præstabant, misericordiam autem vitabant. 2. de clem. 5.

Quemadmodum Dij immortales regnum inermes regunt, & illis rerum suarum ex ædito, tranquilloque tutela est: ita hic officia sua, quamuis latissime pateant, sine tumultu obit. 7. de benef. 3.

Vt dij immortales, nullam didicere virtutem, cum omni ediri, & pars naturæ eorū est, esse bonos: ita quidam ex hominibus egregiam sortiti indolem, in ea quæ tradi solent, perueniunt sine longo magisterio, & honesta cōplexi sunt, cum primum audierunt. epist. 96.

Sicut nec in victimis quidem, licet optimæ sunt, auroque præfulgeant, deorum est honos, sed pia ac recta voluntate venerantium: ita boni etiam farre ac fictili religiosi sunt. mali rursus, non effugiunt impietatem, quamuis aras sanguine multo cruentauerint. 1. de bene. 6.

Vt cœlestia humanas manus effugiunt, & ab his, qui tēpla diruunt, aut simulachra constant, nihil diuinitati nocetur: ita quicquid fit in sapientiam proterue, petulanter, superbe, frustra tentatur. 2. in sapien. non cad. iniur. 3.

Sicut sanctiora sacrorū tantū initiati sciunt, ita in philosophia, arcana illa admissis receptisq; in sacra ostēduntur. ep. 96.

Quemadmodum Neptuno plus debere se iudicat ex his, qui eadem tranquillitate vsi sunt, qui plura & pretiosiora illo mari vexit, & animosius à mercatore, quam à vectore soluitur votum, & exipsis mercatoribus effusius gratus est, qui odores, ac purpuras, & auro pensanda portabat, quam qui vilissima quæque & saburræ loco futura congesserat: sic huius pacis beneficium ad omnes pertinet alius ad eos peruenit, qui illa bene vtuntur. epist. 74.

E iure civili.

Quomodo non semper beneficium recipiendum est, sic non utique reddendum. 6. de bene. 40.

Vt qui, quod dedit, imputat, gratiam destruit: ita qui, quantum det, ostendit, munus suum non commendat, sed exprobrat. 2. de bene. 15.

Quemadmodum stultus est, qui equum empturus non ipsum inspicit, sed stratum eius ac frenos: sic stultissimus est, qui hominem aut ex veste, aut ex cōditione, quæ vestis modo nobis circumdata est, æstimat. epist. 47.

Quemadmodū ille beneficiū dat, vbi plus præstat quam quod operis locauit: sic seruus, vbi beneuolentia erga dominum fortunæ suæ modū transit, & alius aliquid ausus, quod etiam felicius nato decori esset, & spem domini antecessit, beneficium est intra domum inuentum. 3. de bene. 22.

Quemadmodum reus sententiis paribus absoluitur, & semper quicquid dubium est, humanitas inclinat in melius: sic animus sapientis, vbi paria maleficiis merita sunt, desinet quidem debere, sed non desinet velle debere, & hoc facit, quod, qui tabulas nouas soluunt. epist. 82.

Quemadmodum acerbissima crudelitas est, quæ trahit pœnam, & misericordiæ genus est, cito occidere, quia tormentum vltimum finem sui secum affert, quod antecedit tempus, maxima venturi supplicij pars est: ita maior est muneris gratia, quo minus diu pendit. Est enim bonarum etiam rerum sollicita expectatio. Et cum plurima beneficia remedium alicuius rei afferant, qui aut diutius torqueri patitur, quem protinus potest liberare, aut gaudere beneficio suo tardius, manus affert. 2. de bene. 5.

Quemadmodum pulcherrimum opus est, etiam inuitos, nolentesque seruire: ita rogantibus pestifera largiri, blandum & affabile odium est. 2. de bene. 14.

E re militari.

Quemadmodū primum militiæ vinculū est religio, & signorū amor, & deserendi nefas: tunc deinde facile cætera exiguntur, mandanturque adiuvandum adactis: ita in his, quos velis ad beatā vitā perducere, prima fundamēta iacienda sunt, & insinuanda virtus. Huius quādā superstitione teneatur, hanc ament, cum hac viuere velint, sine hac nolint. ep. 96.

Quemadmodum tyrones, leuiter saueij, tamen vociferan-

tur, & manus medicorum magis quam ferrum horrent, at veterani, quamuis confossi, patiēter ac sine gemitu, velut aliena corpora excoriari patiuntur: ita tu nunc debes te fortiter præbere curationi. de consol. ad Albin. 3.

Illā maxima est ex omni mortalium populorum turba, miserorum, quam expectatio mortis exagitat vndique impendens: Nihil enim est, vnde non subeat. Itaq; vt in hostili regione versantibus, huc & illuc circūspiciendum est, & ad omnem strepitum circūmagenda ceruix, nisi hic timor & pectore eiectus est, palpitantibus præcordiis viuitur. ep. 75.

Multis ad philosophandum obstitere diuitiæ, paupertas expedita est, secura est. Cum classicum cecinit, scit non se peri. Cum aliqua conclamatio est, quomodo exeat, non quid efferat, querit. epist. 17.

Quemadmodum idem exercitus modo latius panditur, modo in angustum coarctatur, & aut in cornua, sinuata media parte, curuatur, aut recta fronte explicatur: vis illi, vt cūque ordinatus est, eadem est, & voluntas pro eisdem partibus standi: ita definitio summi boni alias diffundi potest & porrigi, alias colligi, & in se cogi. de beata vita. 4.

Quemadmodum perniciosior est hostis fugientibus: sic omne fortuitum incommodum magis instat cedenti & auerso. ep. 79.

Quod duces magni faciunt rebus afflictis, vt hilaritatem de industria simulent, & aduersas res adumbrata læticia abscondant, ne militum animi, si fractam ducis sui mentem viderint, & ipsi collabantur: id nunc tibi quoque faciendum est. de consol. ad Polyb. 24.

Quod in strage hominum magna euenit, cum ipse se populus premit, nemo ita cadit, vt non aliū in se attrahat: primi exitio sequentibus sunt: hoc in omni vita accidere videas licet. nemo sibi tantum errat, sed alieni erroris causa & auctor est. de beat. vit. 1.

Quemadmodum quædam hastilia detorta, vt corrigamus, adurimus, & adactis cuneis, non vt frangamus, sed vt explicemus, elidimus: sic ingenia vitio praua, dolore corporis animique corrigimus. 1. de ira. 5.

Vt tela à duro resiliunt, cum dolore cadentis solida feriuntur: ita nulla magnum animum iniuria ad sensum sui abducit, fragilior eo quod petit. 3. de ira. 5.

Sicut in telis eadem vis ferri est: sed in infinitum interest, verum excusso lacerro torqueantur, an remissa manu effluat. Gladius idem & stringit, & transforat: quam presso articulo venerit, refert. Idem est, quod datur: sed interest, quomodo detur. 2. de bene. 6.

Vt intentam manum deicere aliquis casus potest, & emissā tela declinare, ita iniurias qualescunque potest aliquares depellere, & in medio intercipere, vt nec factæ sint, nec acceptæ. 2. in sap. non cad. iniur. 7.

Quemadmodum eadem cathena & custodem & militem copulat, sic ista, quæ tam dissimilia sunt, pariter incedūt. ep. 5.

E re medica.

Sicut medicinæ apud ægros vsus, etiam apud sanos honor est: ita clementiam, quamuis pœna digni inuocent, etiam innocentes colunt. 1. de clem. 2.

Quemadmodum nouem mensibus nos tenet maternus uterus, & præparat non sibi, sed illi loco, in quem videmur emitte, iam idonei spiritum trahere, & in aperto durare: sic per hoc spatium, quod ab infantia patet in senectutem, in alium naturæ summur partum. Alia origo nos expectat, alius rerum status. epist. 103.

Quemadmodum difficiles faciunt oculos diutini morbi etiam ad minimam radij solis offensionem: ita ebrietates continuæ efferant animos. epist. 84.

Affectus, sunt motus animi improbabilis, subiti & concitati, qui frequentes neglectique fecere morbum: sicut distillatio vna, nec adhuc in morem adducta, rursim facit, assidua & verus, phthisin. epist. 76.

Quemadmodum stomachus morbo vitiat, & colligens bilem, quoscunque accepit cibos, mutat, & omne alimētum in causam doloris trahit, ita animus cæcus, quicquid illi comiseris, id onus suum, & perniciem, & occasionem miseriæ facit. 5. de beata vita. 12.

Vt vlcera quædam nocituras manus appetunt, & tactu gaudent, & fœdam corporum scabiem delectat quicquid exasperat: non aliter dixerim his mentibus, in quas cupiditates, velut mala vlcera erumpunt, voluptati esse laborem vexationemque. 1. *de tranq. vita* 2.

Vt vlcera ad leuem tactum, deinde etiam ad suspicionem tactus condolescunt: ita animus affectus minimis offenditur, adeo, vt quosdam salutatio, epistola, oratio, & interrogatio, ad litem euocent. 3. *de ira*, 10.

Quemadmodum quartana ad horam venit, quemadmodum podagra ad tempus responder, quemadmodum purgatio, si nihil obstitit, statum diem seruat, quemadmodum præsto est ad mensem suum partus: sic aquæ internalla habent, quibus se retrahant, & quibus reddant. 3. *nat. quæst.* 16.

Vt in pestilentia cauendum est, ne corruptis iam corporibus, & morbo flagrantibus, assideamus, quia pericula trahemus, astatuque ipso laborabimus: ita in amicorum legendis ingeniis dabimus operam, vt quam minime inquinatos assumamus. 1. *de tranq. vita* 7.

Quemadmodum aduersus pestilentiam nihil prodest firmitas corporis, & diligens valetudinis cura, ipromiscue enim imbecilla robustaque inuadit: ita ab ira tam inquietis moribus periculum est, quam compositis & remissis, quibus eo turpior ac periculosior est, quo plus in illis mutat. 3. *de ir.* 5.

Vt loca graui etiam firmissimam valetudinem tentant, ita bonæ quoque menti, nec dum adhuc perfectæ, & conualescenti, sunt aliqua parum salubria. *epist.* 28.

Quemadmodum in corporibus futuri languoris signa præcurrunt, quædam enim segnitia neruis inest, & sine labore vltro lassitudo, & oscitatio, & horror membra percurrentes: sic infirmus animus multo ante, quam opprimatur, malis quatitur. *epist.* 75.

Quemadmodum visus oculorū quibusdam medicamentis acui solet & repurgari: sic & nos, si aciem animi liberare impedimenti voluerimus, poterimus perspicere virtutem, etiam obrutam corpore, etiam paupertate opposita, & humilitate, & infamia obiacentibus. *epist.* 116.

Medicus primo in leuibus vitiis tentat non multum ex quotidiana consuetudine inflectere, & cibis, potionibus, exercitationibus ordinem ponere, ac valetudinem tantum mutata vitæ dispositione firmare: proximum est, vt modus proficiat: si modus & ordo non proficit, subducit aliqua, & circumcidit: sine adhuc quidem respondet, interdicit cibis, & abstinentia corpus exonerat, si frustra molliora cesserunt, ferit vnam: membrisque, si adhærentia nocent, & morbum diffundunt, manus affert: nec vlla dura videtur curatio, cuius est salutaris effectus: Ita legum præsidem, ciuitatisque rectorem docet, quamdiu potest verbis, & his mollibus, ingenia curare vt facienda suadeat, cupiditatemque honesti & æqui concilet animis, faciatque vitiorum odium precium virtutis: transeat deinde ad tristitiorem orationem, quamoneat adhuc & exprobet: nouissime ad pœnas, & has adhuc leues, & reuocabiles decurrat: vltima supplicia sceleribus vltimis ponat, vt nemo pereat, nisi quemquam perire, etiam pereuntis interfit. 1. *de ira*, 5.

Vt salutaria, quæ citra gustum tactumque odore proficiunt: ita virtus vtilitatem etiam ex longinquo & latens fundit, siue potitur & fruitur suo iure, siue precarior habet accessus, cogiturque vela contrahere, siue otiosa mutaque est, & angusto circumscripta, siue ad aperta, in quocunque habitu est, prodest. 1. *de tranq. vita* 3.

Quemadmodum corpora nostra ad egestum venter exhaurit, quemadmodum eunt in sudorem vires: ita tellus liquefiet, & aliis causis quiescentibus intra se, quo mergatur, inueniet. 3. *nat. q.* 21.

Quemadmodum in agris oportunitas cibi salutaria est, & aqua tempestiue data remedi: locum obrinuit: ita quamuis leue & vulgare beneficium sit, si præsto fuerit, si proximam quamque horam non perdidit, multum sibi adiicit, gratiamque pretiosi, sed læti & diu cogitati muneris vincit. 2. *de be.* 2.

Quemadmodum nihil refert, vtrum egrum in lecto ligneo aut in aureo colloques, quocunque illum transtuleris, morbum suum secum transfert: sic nihil refert, vtrum æger animus in diuitiis vel in paupertate sit: malum suum illum sequitur. *de pauper.* 14.

Ex Ethicis.

Quemadmodum omnis scientia atque ars aliquid debet habere manifestum, sensu comprehensum, ex quo oriatur & crescat: sic beata vita fundamentum & initium a manifestis ducit, & eo quod sub sensum cadit. *epi.* 125.

Quemadmodum quæ in usu sunt, & manum quotidie tanguntque patiuntur, nunquam periculum situs ad eunt: illa,

quæ ad oculos non reuocantur, sed extra conuersationem, vt superuacua, iacuerunt, sordes ipsa colligunt vetustate: ita, quicquid frequens cogitatio exercet ac renouat, memoria nunquam subducitur, quæ nihil perdit, nisi ad quod ab sæpe respexit. 3. *de bene.* 2.

Quemadmodum virtutes retentæ exire non possunt, facilliquæ earum tutela est: ita initium ad illas eundi arduum, quia hoc primū imbecillæ mētis atque ægræ est, formidare in experta, itaque cogenda est mens, vt incipiat. *epist.* 51.

Quemadmodum summum adiectionem non recipit, (quid enim supra summum erit?) ita ne beata quidem vita, quæ sine summo bono non est. *epi.* 86.

Vt pleraque, quæ fieri posse non crederes, cognouisse satis est: sic istos qui verba exacerunt, abunde est semel audisse. *epist.* 40.

Quemadmodum, quædam res semel præceptæ hærent, quædam vt scias, non est satis didicisse (intercedit enim eorum scientia, nisi continetur: Geometriam dico & sublimium cursum, & si qua alia propter subtilitatem lubrica sunt) ita beneficia quædam magnitudo non patitur excidere, quædam minora, sed numero plurima, & temporibus diuersa, effluunt. 3. *de bene.* 5.

Quemadmodum sapiens non placet sibi, si illum medicus coluerit, nec contumelia iudicabit, si illi homo plebis vltimæ salutanti mutuam salutationem non reddidit: sic nec se suspiciet quidem, si illū multi diuites suspexerint. Scit enim illos nihil a mendicis differre, imo miseres esse. 2. *in sap.* non cad. iniur. 13.

Quemadmodum sapienti viro incessus modestior continet, ita oratio preffa, non audax. *epist.* 40.

Quemadmodum te & in dubiis, & in aduersis, & in latis sapienter geris, & dubia prudenter tractas, aduersa fortiter, lata moderate: ita in omnia vtilem te amico exhibere potes, aduersa eius si nec deserueris, nec optaueris. 6. *de bene.* 35.

Quemadmodum ex duobus sapientibus qui senior decessit, non est beator eo, cuius intra pauciores annos terminata virtus est: sic Deus non vincit sapietem felicitate, etiam vincit ætate. *epist.* 74.

Quomodo fama non est vnius sermo, nec infamia vnius mala existimatio: sic nec claritas, vni bono placuisse. *epi.* 101.

Vt gloria fugientes magis ac magis sequitur: ita fructus beneficiorum gratius responderet illis, per quos etiam esse ingratis licet. 5. *de bene.* 1.

Sicut amplæ & regie opes, ad malum dominum perueniunt, momento dissipantur: quamuis modicæ, si bono custodi traditæ sunt, usu crescent: ita ætas nostra bene disponenti multum pater. *de breu. vita* 1.

Quemadmodum qui optat diuitias alicui in hoc, vt illarū partem ipse ferat, quamuis pro illo videatur optare, sibi prospicit: sic qui optat amico aliquam necessitatem, quam adiutorio suo fideque discutiat, quod est ingrati, se illi præfert, & tanti æstimat illum miserum esse, vt ipse gratus sit, & ob hoc ipsum ingratus est. 6. *de bene.* 35.

Quemadmodum nemo in amorem sui cohortandus est, quem, cum nascitur, trahit, ita ne ad hoc quidem, vt honesta per se petat, placent suapte natura. 4. *de bene.* 17.

Quemadmodum ei, qui amorem exuere conatur, euitanda est omnis admonitio dilecti corporis, nihil enim facilius, quam amor recrudescit: ita, qui deponere vult desideria rerum omnium, quarum cupiditate flagrauit, & oculos & aures ab his, quæ reliquit, auertat. *epist.* 70.

Quomodo homini pusillo solatium in malis fuit, etiam magnorum virorum titubare fortunam, & æquiore animo filium in angulo fleuit, qui vidit acerba funera etiam ex regia duci: sic animo æquiore feret ab aliquo ledi, ab aliquo contemni, cuiusque venit in mentem nullam esse tantam potentiam, in quam non incurrat iniuria. 1. *de ira* 25.

Quemadmodum non est magni animi, qui de alieno liberalis est, sed ille, qui, quod alteri donat, sibi detrahit: ita clementem vocabo, non in alieno dolore facilem, sed eum, qui, cum suis stimulis exagitetur, non proflit. 1. *de clem.* 20.

Quemadmodum curandum, vt in eos potissimum beneficia conferamus, qui grate responsuri erunt: ita quædam, etiam si de illis male sperabitur, faciemus, tribuemusque non soli, si iudicabimus ingratos fore, sed si sciimus fuisse, tanquam si filios alicui restituere poterō magno periculo liberatos, sine vltimo meo incommodo, non dubitabo. 1. *de bene.* 10.

Quemadmodum præceptores suos veneratur ac suspicit, quorum beneficio illis in viis exit: sic & his, sub quorum tutela positus exercet artes bonas. *epist.* 74.

Quemadmodum omnia vitia penitus insidunt, nisi dum surgunt, oppressa sint: ita quoque tristitia, & miseria, & in se

sentientia, ipsa nouissime acerbitate pascuntur, & sit infelicis animi praua voluptas dolor. *de consol. ad Mart. 1.*

Quemadmodum scelera etiam si non sint deprehensa cum fierent, sollicitudo non cum ipsis abiit: ita improbarum voluptatum etiam post ipsas penitentia est. *epist. 27.*

Quemadmodum delictorum iam euauit pudor, postquam res latius euagata est: ita ingratos plures efficiet & auctiores, si numerare se coeperint. *3. de bene. 16.*

Quoniam qui se deteriore facit, non sibi tantummodo nocet, sed etiam omnibus iis, quibus melior illis prodesse potuisset: sic si quis bene de se meretur, hoc ipso aliis prodest, quod illis profuturum parat. *de beat. vit. 10.*

Omnes istos oblectamenta fallacia & breuia decipiunt, sicut ebrietas, quæ unius horæ hilarem insaniam, longi temporis tædio pensat: sicut plausus & acclamationis secundæ fauor, qui magna sollicitudine & parus est, & expiandus. *epist. 60.*

Quemadmodum delicatas res desiderare luxuriæ est: ita vilitas, & non magno parabilis, fugere, dementiæ est. *ep. 5.*

Quemadmodum ex turpi honestum non nascitur: ita ne ex malo quidem bonum, nã idem est honestum & bonum. *epist. 88.*

Ex Politicis.

Sic omnia sapientis esse dico, ut nihilominus proprium quisque in rebus suis dominium habeat, quemadmodum sub optimo rege, omnia rex imperio possidet: singuli dominio. *7. de bene. 5.*

Quemadmodum illi seruauerunt bonorum ciuium officium, qui reddi sibi penates suos noluerunt clade communi, quia satius erat duos unico malo affici, quam omnes publico: ita non seruat grati hominis affectum, qui bene de se merentem difficultatibus vult opprimi, quas ipse submoueat, qui, etiam si bene cogitat, male precatur. *6. de bene. 37.*

Ex æconomicis.

Quemadmodum domini crudeles tota ciuitate cõmonstrantur, inuisque & detestabiles sunt: ita regum & iniuria latius pater, & infamia, atque odium seculis traditur. *1. de clem. 18.*

Ex artibus variis.

Quemadmodum artifices ex alicuius rei subtilioris intentione, quæ oculos defatigat, si malignum & non præclarum lumen habent, in publicum prodeunt, & in aliqua regione ad populi otium dedicata oculos libera luce delectant, sic animus in hoc tristi & obscuro domicilio clusus, quoties potest, apertum petit, & in rerum naturæ contemplatione requiescit. *epist. 66.*

Quemadmodum qui audierunt symphoniam, ferunt secum in auribus modulationem illam ac dulcedinem cantus, quæ cogitationes impedit, nec ad seria patitur intendi: sic adulatorum, & praua laudantium sermo diutius hæret, quam auditur, nec facile est, animo dulcem sonum excutere, prosequitur & dura: & ex interuallo. Igitur claudendæ sunt aures malis vocibus, & quidem primis. *epi. 124.*

Quemadmodum qui iaculari discit, destinatum locum captat, & manum format, ad dirigenda quæ mittit. Cum hanc vim ex disciplina & exercitatione percepit, quocumque vult, illa vtitur. Didicit enim non hoc aut illud ferire, sed quodcumque voluerit: sic qui se ad totam vitam instruxit, non desiderat particulatim admoneri, doctus in totum, non quomodo cum vxore aut cum filio viueret, sed quomodo bene viueret. In hoc est, & quomodo cum vxore ac liberis viuat. *epist. 94.*

Sicut in lusu est aliud, pilam scite ac diligenter excipere, sed non dicitur bonus lusor, nisi qui apte & expedite remittit, quam acceperat: ita qui accepit beneficium, licet animo benignissimo acceperit nodum consummauit officium suum. Restat enim pars reddendi. *2. de bene. 32.*

Quemadmodum magnus luctator est, non qui omnes numeros nexusque perdidit, quorum usus sub aduersario rarus est, sed qui in vno se aut altero bene & diligenter exercuit, & eorum occasiones intentus spectat (nec enim refert quam multa sciat, si scit quantum victoriæ satis est.) Ita plus prodest, si pauca præcepta sapientiæ teneas, sed illa in promptu habeas, quam si multa quidem didiceris, sed illa ad manum non habeas. *7. de bene. 1.*

Quemadmodum, qui bestiarum cubacula indagar, & laqueo captare feras magno æstimat, & magnos canibus circumdare saltus, ut illarum vestigia premat, potiora deserit, multisque officiis renunciat, ita qui sectatur voluptatem, omnia postponit, & primam libertatem negligit, ac pro ventre dependit, nec voluptates sibi emit, sed se voluptatibus vendit. *de beat. vit. 14.*

Quemadmodum nomenclatori memoriæ loco audacia

est, & cuiusque nomen non potest reddere, imponit: ita poeta non putant ad rem pertinere, verum dicere, sed aut necessitate coacti, aut decore corrupti, id quæque vocari iubent, quod belle facit ad versum. *1. de bene. 3.*

Quemadmodum, qui pedibus suis poterit iter conficere, accedere tamen vehiculum mallet: sic pauper, si poterit esse diues, volet, & habebit utique opes, sed tanquam leues & auolaturas, nec ulli alij, nec sibi graues esse patietur. *de be. vit. 23.*

Quemadmodum per procliuæ currentium, non, ubi visum est, gradus sistitur, sed incitato corporis pondere se rapit, ac longius, quam voluit, effertur: sic ista dicendi celeritas nec in sua potestate est, nec satis decora philosophiæ: quæ ponere debet verba, non proiicere, & pederentim procedere. *epi. 40.*

Circumcidenda est concursatio, qualis est magnæ parti hominum, domos, & theatra, & fora pererrantium. Alienis negotiis se offerunt, semper aliquid agentibus similes, sine proposito vagantur, quærentes negocia, nec quæ destinauerunt, agunt, sed in quæ incurrerunt. Inconsultus vanusque illis cursus est, qualis formicis per arbuscula repentibus, quæ in summum cacumen, deinde in imum inanes aguntur. His plerique similem vitam agunt, quorum non immerito quis inquietam inertiam dixerit. *1. de tranq. vit. 12.*

Quemadmodum per frequentia vrbis loca properanti in multos incurritandum est, & alicubi labi necesse est, alicubi retineri, alicubi respergi: ita in hoc vitæ actu dissipato & vago multa impedimenta, multæ querelæ incidunt. *3. de tranq. 6.*

Quemadmodum, quos aut sermo, aut lectio, aut aliqua interior cogitatio iter facientes decipit, peruenisse ante sciunt, quam appropinquasse: ita hoc iter vitæ assiduum & citatissimum, quod dormientes vigilantesque eodem gradu facimus, occupatis non apparet, nisi in fine. *de bren. vit. 9.*

Quemadmodum meretrix ita inter multos se diuidit, ut nemo non aliquod signum familiaris animi ferat: ita, qui beneficia sua amabilia vult esse, excogitet, quomodo & multi obligentur, & tamen singuli habeant aliquid quo se cæteris præferant. *1. de bene. 14.*

Quemadmodum inter tortores habitare nolim: sic nec inter popinas quidem. *epist. 52.*

Ex Physicis.

Quemadmodum natura quosdã procliuos in irã facit: ita multæ incidunt causæ, quæ idẽ possint quod natura. *2. de ir. 20.*

Quemadmodum omnis natura bonum suum, nisi consummata, non profert: ita hominis bonum non est in homine, nisi cum in illo ratio perfecta est. *epist. 125.*

Talis est sapientis animus, qualis mundi status, super lunam. Semper illic serenum est. *epist. 60.*

Quemadmodum serenitas cœli non recipit maiorem adhuc claritatem, in sincerissimum nitorem repurgata, sic hominis corpus animumque curatus, & bonum suum ex utroque necentis, perfectus est status, & summam voti sui inuenit, si nec æstus animo est, nec dolor corpori. *epi. 67.*

Ut quidam sole, & exercitatione, & cura corporis diem educunt, athletisque vtilissimum est, lacertos suos roburque, cui se vendicauerunt, maiore temporis parte nutrire: ita nobis, animum ad reum ciuiliū certamē parantibus, in opere esse longe pulcherrimum est. *1. de tranq. vit. 3.*

Quemadmodum radij solis cõtinent quidẽ terrã, sed ibi sunt unde mittuntur: sic animus magnus & facer, & in hoc demissus, ut propius quidem diuina nossemus, conuersatur quidem nobiscum, sed hæret origini suæ. Illinc pender, illuc spectat ac nititur: nostris tanquam melior interest. *epi. 41.*

Quemadmodum sine mixtura lucis nihil splendidum est, nihil atrum, nisi quod tenebras habet, aut aliquid in se traxit obscuri: quemadmodum sine adiutorio ignis nihil calidum est, nihil sine aere frigidum: ita honesta & turpia virtutis & maliciæ societas efficit. *epist. 31.*

Quemadmodum minuta lumina claritas solis obscurat: sic dolores, molestias, iniurias, virtus magnitudine sua elidit atque opprimat, & quocumque affulit, ibi quicquid sine illa apparet, extinguitur: nec magis ullam portionem habent incommoda, cum in virtutem inciderint, quam in mari nimbus. *epi. 67.*

Sic ira meruitur, quomodo vmbra ab infantibus, à feris rubens pinna. *1. de ira. 11.*

Ut ignis, diuersis locis ortus, cito miscet incendium, flammis coire properantibus: sic momento redundantia maria se committunt. *3. nat. quest. 21.*

Quemadmodum flamma non potest opprimi (nam circa id diffugit, quo vrgetur) quemadmodum aer verberare aut ictu non læditur, nec scinditur quidem, sed circa id cui cessit refunditur: sic animus, qui ex tenuissimo constat, deprehendi non potest, nec intra corpus affligi: sed beneficio sub-

tilitatis suæ per ipsa, quibus premitur, erumpit. *epi. 58.*

Quemadmodum flamma surgit in rectum, iacere ac deprimi non potest, non magis, quam quiescere: ita noster animus in motu est, eo mobilior & actuosior quo vehementior fuerit. *epist. 39.*

Vt fulmina paucorum periculo cadunt, omnium metu: sic animaduersiones magnarum potestatum terrent latius quam nocent, non sine causa. *1. de clem. 8.*

Quomodo fulmini, etiam cum latissime percussit ac fulsit, per exiguum foramen est relictus: sic animo, qui adhuc tenuior est igne, per omne corpus fuga est. *epi. 58.*

Nam cætera eius tela (quibus genus humanum debellatur) grandinis more dissulant, quæ incussa rectis, sine ullo habitatoris incommodo crepitat ac soluitur. *epi. 45.*

Quemadmodum tempestatis & pluviæ ante ipsas notæ veniunt: ita iræ, amoris, omniumque istarum procellarum, animos vexantium, sunt quædam prænuncia. *3. de ira, 10.*

Quemadmodum tot amnes, tantum superne deiectionum imbrium, tanta mediterraneorum vis fontium non mutant saporem maris, neque remittunt quidem: ita aduersarum imperus rerum viri fortis non vertit animum, manet in statu, & quicquid euenit, in suum colorem trahit. *de prov. diu. 2.*

Magno animo de rebus magnis iudicandum est, alioqui videbitur, illarum vitium esse, quod nostrum est: Sic quædam rectissima, cum in aquam demissa sunt, speciem curui præfractique visentibus reddunt. Non tantum quid videas, sed quemadmodum, refert. *epist. 72.*

Quemadmodum, si in aquam feruens massa descendit, cum multo murmure extinguitur: ita spiritus incidens nubibus tonitrua edit, & deinde cum luctatur, per obstantia & intercisa vadens, ipsa ignem fuga accendit. *2. nat. quest. 17.*

Quemadmodum rapidorum aqua torrentium in se non recurrit, nec moratur quidem, quia priorem superueniens præcipitat: sic ordinem fati æterna series regit, cuius hæc prima lex, stare decreto. *2. nat. quest. 35.*

Itaque non est quod tibi isti persuadeant, eum esse felicem, qui a multis obsidetur: sic ad illum quemadmodum ad lacum concurrunt, quem exauriunt & turbant. *epist. 38.*

Quemadmodum corpus in proclui retineri debet, in ardua impelli: ita quædam virtutes in proclui sunt, quædam clium subeunt. *de vita beata 25.*

Vt in præceptis datis corporibus nullum sui arbitrium est, nec desistere morariue deiectione potuerunt, sed consilium omne & poenitentiam irrevocabilis præcipitatio abscedit, & non licet eo non peruenire, quo non ire licuisset: ita animus, si in iram, amorem, aliosque se proiecit affectus, non permittitur reprimere impetum, rapiat illum oportet, & ad imum agat suum pondus, etiam vitiorum natura proclivis. *1. de ira, 7.*

Quemadmodum totum corpus animo deseruit, & cum hoc tanto maius, tantoque speciosius sit, ille in occulto maneat tenuis, & in qua sede latitet, incertus tamen, manus, pedes, oculi, negotium illi gerunt, illum hæc cutis munit, illius iussu iacemus, aut inquieti discurremus, cum ille imperavit, siue avarus dominus est, mare lucri causa scrutamur, siue ambitiosus, iam dudum dexteram flammis obieciimus, aut voluntarie subsilivimus: sic hæc immensa multitudo, unius animæ circumdata, illius spiritu regitur, illius ratione flectitur, pressura se ac fractura viribus suis, nisi consilio sustineretur. *1. de clem. 3.*

Quemadmodum non utique melior est longior vita, sic peior utique mors longior. *epist. 71.*

Vt feras cum labore periculoque venamur, & captarum quoque illarum sollicita possessio est, sæpe enim laniant dominos: ita habentes magnas voluptates, in magnum malum evasere, captæque cepere. *de beat. vita 14.*

Minuta quædam animalia, cum mordent, non sentiuntur, adeo tenuis illis & fallens in periculum vis est, tumor indicat morsum, & in ipso tumore nullum vulnus apparet. Idem tibi in conversatione virorum sapientum eueniet: non deprehendes, quemadmodum aut quando tibi prosit, profuisse deprehendes. *epist. 95.*

Quemadmodum aves etiam inanis fundæ sonus territat: ita nos non ad ictum tantum exagitamur, sed ad crepitum. *epist. 75.*

Vidisti aliquando canem, missa à domino frustra panis aut carnis aperto ore captantem: quicquid excepit protinus integrum deuorat, & semper ad spem futuri hiat. Idem euenit nobis: quicquid expectantibus fortuna proiecit, id sine ulla voluptate dimittimus, statim ad rapinam alterius erecti & attoniti. *epist. 73.*

Multorum, quia imbecilla sunt, latent vitia: non minus ausura cum illis vires suæ placuerint, quam illa, quæ iam felicitas aperuit, instrumenta illis explicandæ nequitie desunt: sic tuto serpens etiam pestifera tractatur dum riget frigore. Non desunt tunc illi venena, sed torpent. *epistol. 42.*

Ereustica, architectura, & alia.

Sicuti in aruo, quod segeti proscissum est, aliqui flores internascuntur, non tamen huic herbula, quamvis delectet oculos, tantum operis insumptum est: aliud fuit serenti propositum, hoc superuenit: sic voluptas non est merces, nec causa virtutis, sed accessio. *de beat. vita 9.*

Vt fertilibus agris non est imperandum: cito enim exhauriet illos nunquam intermissa fecunditas: ita animorum impetus assiduus labor frangit. *1. de tranq. vita 15.*

Magni animi est, magna contemnere, ac mediocria malle, quæ nimia. Illa enim vilia, vitaliaque sunt: at hæc eo, quod superfluum, nocent: sic segetem nimia sternit vberitas: sic rami onere franguntur: sic ad maturitatem non peruenit nimia fecunditas. *epist. 39.*

Quemadmodum folia virere per se non possunt, ramum desiderant, cui inhæreant, ex quo trahant succum: sic præcepta, si sola sunt, marcent: insigi volunt sectæ. *epistol. 96.*

Quemadmodum frondium iactura facilis est, quia renascuntur: sic istorum quos amas, quosque oblectamenta vitæ putas esse, damnum: quia reparantur, etiam si non renascuntur. *epist. 105.*

Quemadmodum cœna peracta reliquæ circumstantibus diuiduntur: sic peracta vita aliquid porrigit his, qui totius vitæ ministri fuissent. *ep. 78.*

Quemadmodum ex amphora primum quod est sincerissimum effluit, gravissimum quodque turbidumque subdit: sic in ætate nostra quod est optimum, primum est. Id exhauriri in aliis potius patimur, ut nobis fecem referemus. *epist. 109.*

Sic amicorum defunctorum memoria iucunda est, quomodo in vino nimis veteri ipsa nos amaritudo delectat, quomodo poma quædam sunt suauiter aspera: cum vero interuenerit spacium, omne quod angebat extinguitur, & pura ad nos voluptas venit. *epist. 64.*

Quomodo in vino non ante lingua titubat, quam mens cessit oneri, & inclinata vel prodita est: ita ista oratio, quid aliud quam ebrietas? *epist. 115.*

Quomodo quorundam lapidum inexpugnabilis ferro duricia est, nec secari adamas, aut cædi vel terti potest, sed incurrentia ultro retundit: quemadmodum quædam non possunt igne consumi, sed flamma confusa, rigorem suum habitumque conseruant: quemadmodum proiecti in altum scopuli mare frangunt, nec ipsi vlla sæuitiæ vestigia tot verberati procellis ostentant: ita sapientis animus solidus est, & id roboris collegit, ut tam tutus sit ab iniuria, quam illa, quæ retulit. *2. in sap. non cad. iniur. 3.*

Societas nostra lapidum fornicationi simillima est, quæ casura nisi inuicem obstarent, hoc ipso sustinetur. *epistol. 96.*

Quemadmodum lana quosdā colores semel ducit, quosdam, nisi sapius macerata & recocta, non perbibit: sic alias disciplinas ingenia cum accipere, protinus præstant: hæc nisi alte descendit, & diu sedit, animus non colorauit, sed infecit, nihil ex his quæ promiserat, præstat. *epistol. 72.*

Quemadmodum nauim eligam nauigaturus, & domum, habitaturus, ita mortem utique, quam sum exiturus e vita meliorem. *epist. 71.*

Vadis huc & illuc, ut excutias insidens pondus, quod ipsa iactatione incommodius sit, sicut in naui onera immota minus vrgent, inæqualiter conuoluta citius eam partem, in quam incubuere, demergunt. *epist. 18.*

Quemadmodum in naue, quæ sentinam trahit, vni rimæ aut alteri obsistitur: vbi plurimis locis laxari cœpit & cedere, succurri non potest nauigio dehiscenti: ita in senili corpore aliquatenus imbecillitas sustineri & flecti potest: vbi tanquam in putri ædificio omnis iunctura dilabitur, & dum alia excipitur, alia discinditur, circumspiciendum est quomodo exeat. *epist. 30.*

Quemadmodum clepsydera non extremum stillicidium exhaurit, sed quicquid ante defluxit: sic vltima hora, quæ esse desinimus, non sola mortem facit, sed sola consummat. *epist. 24.*

FINIS SIMILIVM.

Seneca, Lucius Annaeus

L. A. et M. A. Senecae ... opera

Paris 1607

2 A.lat.b. 646

urn:nbn:de:bvb:12-bsb10210445-2